35

Ham D 7b

AND.

SCS #9014

SCS #9014

Thomas F. Torrance

To Professor Torrance:

I hope you enjoy this book as much as I have enjoyed giving it to you. Language is indeed, indigent to express my debt & gratitude to you

With warmest regards,

Thomas U. Cullum

A. Smythe

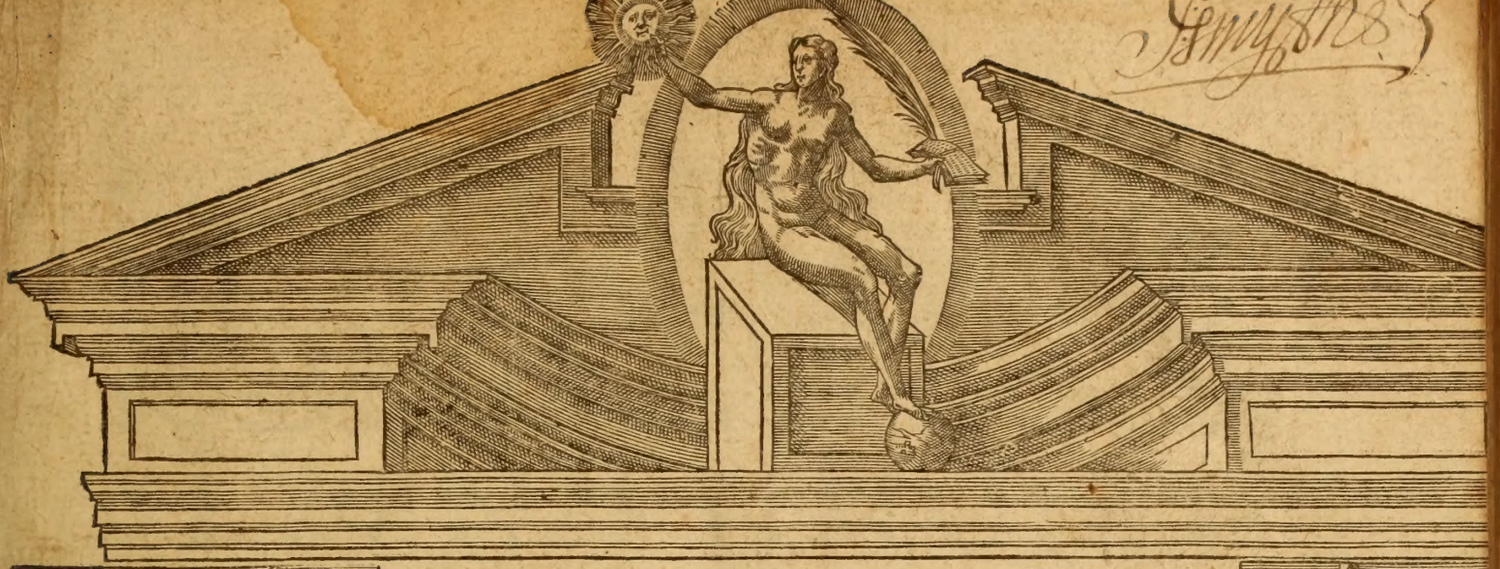

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ
ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΑΠΑΝΤΑ.

B. ATHANASII
ARCHIEPISCOPI
ALEXANDRINI

OPERA QVÆ REPERIVNTVR OMNIA,
IN DVOS TOMOS TRIBVTA.

GRÆCE nunc primùm (ex Mss. Codd. BASIL. CANTABRIG. PALATT. & aliis) in lucem data, cum interpretatione Latina PETRI NANNII Alemariani, & aliorum vbi illa desiderabatur.

Accesserunt

Fragmenta varia:
Notæ variarum lectionum:
Index triplex.

Ex Officina Commeliniana.

Cum gratia & Privilegio.

cIↃ IↃ cI.

SERENISSIMO ET POTENTISSIMO PRINCIPI AC DOMINO, DOMINO FRIDERICO IV. COMITI PALATINO AD RHENVM, DVCI Bauariæ, Sacri Romani Imperii Archidapifero & Electori, &c. Domino clementissimo.

SI qui sunt auctores, Sereniſſime Princeps Elector, domine clementiſſime, quorum lectio omnibus regni Christi ciuibus fructuosa & idcirco neceſſaria eſt, certè Patres ſunt Eccleſiaſtici. Nam & priſcorum Eccleſiæ procerum Fidem, & propagatæ Religionis orthodoxæ, contraque diſſeminatarum in varias orbis partes hæreſium hiſtoriam ex his cognoſcimus. Itaque perpetua poſteritatis memoria digni ſunt, qui in eo laborarunt hactenus, vt ſcripta Patrum è tenebris eruerent, & in publicam eruditorum lucem proferrent. Excelluit inter hos beatæ memoriæ Hieronymus Commelinus, qui dubium vtrum in conquirendis veterum monumentis diligentior, an in eiſdem excudendis fuerit accuratior. Atque hoc illuſtrior eius gloria eſt, quòd de Græcis potiſſimum ſcriptoribus, iiſque vel maximè, quos nemo Typographorum in Germania ante ipſum vel viderat, vel attigerat, fuit ſolicitus. Obſteterunt illi quidem laborum & ſumtuum neceſſariorum magnitudinem penſitanti difficultates multo maximæ: ſed quarum repagula tanto facilius perrupit, quanto firmius ſibi hoc habuit perſuaſum: tum demum ſe omnes muneris Typographici partes egregiè expleturum, ſi typis ſuis ad Dei gloriam, reipub. literariæ commodum & ædificationem Eccleſiæ vteretur. Nec defuit laudatiſſimis conatibus feliciſſimus ſucceſſus. Nam de Synodi Epheſinæ actis vt taceamus, magno certè cum applauſu editus ab illo Clemens Alexandrinus, maiori, qui hunc ſecutus eſt Iuſtinus Martyr, maximo Chryſoſtomi in Paulinas epiſtolas conciones fuerunt exceptæ. Iamque in eo res erat, vt illum tantopere à ſe adamatum, & omnium doctorum votis pridem expeditum Athanaſium typis ſuis deſcriberet, (ad cujus editionem variorum codicum mſs. ſuppetias ex omnibus orbis Europæi angulis, magno ære nec minori labore aduocarat) cùm tot

edita. Secundus est Collegij S. Trinitatis in Academia Cantabrigiensi, olim D. Joannis Christophorsoni, quem in Italia magno precio olim coëmerat. Qui vt præcedente longè est recentior, ita etiam facilior est ac minus accuratus. Tertius hoc non paulo vetustior est: scriptus namq; est circa annum Mundi 6829. secundùm Græcorum Chronologiam (hoc est anno Christi 1319.) vt hæc ipsius scriptoris verba in fine codicis indicant: χειρὶ ἁμαρτωλῷ ῥωμανῷ ἀναγνώστῃ ἔτους, ωκθ'. Fuit is olim Iustini Gobleri: nūc cuius sit nondum exploratum habemus, cum inter res Hieron. Commelini repertus sit nullo possessoris nomine adiecto. Cæterum verè de hoc scribere potuit Nannius, (qui eo vt & præcedentibus duobus vsus est) eum notulis formisq; abbreuiationum nusquam alibi visis ita difficilem esse, vt potius ex sentētijs verba, quàm ex verbis sententiæ diuinandæ ipsi fuerint, comperiet quisq; cui is olim in manus venerit. Vbi tamen mirari subit, quid tandem causæ fuerit, cur hūc potius secutus sit, cùm illorū vtriusq; lectio longè sit facilior. Obseruauimus enim in lectionibus codicum discrepantibus Latinam Nannij versionem cum istius codicis lectione penè per omnia consentire. Quartus vetus non est, nec à Græca manu exaratus, Gobleriani absq; dubio descriptum, cum quo (paucis locis & mendis descriptoris exceptis) penitus consentit, adeo vt totidem quoq; & eosdem libros ac eodem ordine cum eo dispositos habeat. Incerti verò dominij. Quintus bene vetustus, elegans, obscuris tamen & creberrimis abbreuiationum notis refertus, ideoq; difficilior: bonam quoq; operum Athanasij partem continet, sed & ipse ἀδηλονκτῆμα. Sextus nostro iudicio centesimum annum non superat, eleganti ac æquabili scriptura, minus tamen accuratus, & pauca quoq; opuscula complectens. Septimus & octauus eiusdem ætatis, à diuersa tamen manu: ille solam orationem tertiam contra Arianos comprehendens: hic quatuor priores & paucas quasdam alias, similiter ἀδέσποτοι, & isti. Quemadmodum etiam nonus & decimus: qui quia admodum recentes sunt ac per omnia similes Basilienſi, ex eo descripti videntur. Vndecimum communicauit nobis ex Biblioth. Augustana V. CL. Dauid Hœschelius. Continet is præter opuscula quædam quæ in Tom. II. reiecta sunt, disputationem Athanasij cum Ario Nicææ habitam. Conscriptus verò est ab Andrea Dermario Epidaurio anno 1584. Venetiis. Et hæc quidem de Codicibus quibus in primo Tomo vsi sumus. Nam ad secundum adornandum penè solis Codd. Biblioth. Palat. adiuti sumus, excepto vno atq; altero, qui ex Gallia ad nos perlati fuerunt. De quibus monuimus initio cuiusq; opusculi, & in varijs lectionibus.

Cæterum, quià in tot codicibus MSs. maior erat varietas scriptionum, quam vt vna perpetua lectio indubitata inde erui posset, ne vel Reipub. Ecclesiasticæ, vel tuis, quisq; es pie Lector, priuatis studijs de-

essemus,

essemus, varias lectiones Codicum Græcorum non tantùm scrupulosè, sed penè etiam superstitiosè annotari cum Elogijs Athanasij, ac reliquiis, & fragmentis eiusdem, inter excudendum diuerso tempore repertis, conjungi tituloq; appendicis simul edi curauimus.

Hæc de materia scriptorum Athanasianorum. Ad dispositionem quod attinet, animaduertimus ex Schedis Commelinianis voluisse illum ante omnia excudere ea quæ Nannius vertisset, & antehac Latinè edidisset. Id igitur consilij etiam nos secuti sumus, & in primum Tomum omnia ea, quæ Nannius conuerterat, coniecimus: alio tamen ordine. Nam ab ordine Nanniano (quem post ipsius Nannij præfationem videre poteris si voles) Commelinus tempestiuè discesserat. Eius igitur vestigijs, quantum quidem ea deprehendere licuit, insistentes, in primo Tomo primum elenchtica, deinde historica, varijs Apologijs & epistolis comprehensa, mox exegetica, siue commentationes in nonnulla sacræ Scripturæ dicta, denique homilitica siue conciones populares posuimus. In elenchticis quidem, primo loco quæ contra gentes, altero quæ contra Arianos & eorum complices, tertio, quæ contra Apolinaristas, Sabellianos, & Samosatenianos, quarto & postremo, quæ contra omnes hæreses Athanasius scripserat collocata voluimus. Sed hunc ordinem operæ Typographicæ semel atque iterum interruperunt, & orationem Athanasij contra omnes hæreses, ac protestationem secundam populi Alexandrini à suis locis diuulsa ad extremum primi tomi reiecerunt. In secundo tomo, quem ordinem seruauerimus, ipse catalogus librorum, altera post titulum pagina collocatus, satis superq; ostendet.

Porro, si quos titulos in Catalogo editionum Nannianarum priorum extantes hic non repereris, ne te id moueat. Nihil omisimus. Sed ea tantum quæ per insciitiam antea pro peculiaribus libris, & sub peculiaribus titulis vendita erant, cum non nisi aliorum librorum, iam antea in hoc volumine excusorum fragmenta essent, sustulimus: ne bis eadem frustra, vel exprimerentur & venderentur, vel emerentur & legerentur. Huius generis erant opusculum de doctrina, fragmentum de passione, & declaratio Leuitici, de diuersa eiusdem rei nomenclatura. Quorum tamen alia in aliis atq; alijs tantùmodo Athanasij Latinis editionibus extant. Ac primum quidem est fragmẽtum epistolæ de Synodo Nicæna, vt videre est pag. 30. tom. 1. Alterum verò est fragmentum homiliæ de passione, vt patet ex Tom. 1. pag. 790. Tertium deniq; fragmentum est orationis quintæ contra Arianos, vt ex pag. 321. vers. 24. Tom. 1. manifestum euadit. Vnicum λόγον σωτήριον, qui itidem est fragmentum primæ orationis contra Arianos, vt videre est ex Tom. 1. pag. 125. E. & seqq. denuo excudi passi sumus: tum quòd verba quædam Græca hìc mutata essent, præsertim ab initio: vnde daretur existimandi copia, quòd Athanasius

ipse hoc compendium suarum de deitate Christi demonstrationum seorsum exstare atq; ita in conspectu esse voluerit: tum quòd versionem nacti essemus nouam, cuius collatio cum versione Nanniana, non videretur fore infructuosa.

Sed & illud scito Lector, In exemplari MS. Basilienſi, quod cæteris omnibus iure præferimus, multa ineſſe, quæ neq; Athanasij titulum præ se ferant, & iam antea tam Græcè quam Latinè in Historia Ecclesiastica exstent, atq; inde omnino in istum codicem sint transscripta. Ista igitur omisimus: vel potius ad historiam Ecclesiasticam, vnde ad verbum descripta erant remisimus: idq; ideo nos fecisse indicamus, ne quis fortè, qui Codicem Basilienſem aliquando viderit nostram hanc editionem, mutilam esse suspicari possit. Quam suspicionem vt euitaremus, quæcunque vsquam Athanasii nomine diuulgata esse comperissemus, cũ cæteris Athanasii libris, sine omni vel detractione vel adiectione coniunximus: etsi certum nobis esset multa ex illis esse suppositicia: Quod & Nannius fatetur, & cum ipso fatebuntur omnes, quicunq; ad hanc lectionem & scientiæ & conscientiæ nonnihil attulerint. Nec enim felicior hac in parte cæteris patribus fuit Athanasius: quorum nullus vnquam claruit, cui ista supposititiciorum librorum iniuria illata non esset. Quæ autem in his duobus voluminibus genuina Athanasii scripta sint, vel non sint, Theologis æstimandum relinquimus. Nos nullis partium studiis impliciti, nostrum in faciendo officio nostro typographico candorem vniuerso Christianorum populo probatum esse cupimus, & ita fore confidimus. V.

CATALO-

CATALOGVS LIBRORVM, QVI IN PRIORE TOMO OPERVM D. ATHANASII CONTINENTVR.

I. Oratio contra gentes. pag. 1
II. Oratio de incarnatione Verbi. 37.
III. Disputatio contra Arium in Concilio Nicæno. 82.
VI. Contra Arianos orationes quinq;.
Prima. 111.
Secunda. 135.
Tertia. 185.
Quarta. 251.
Quinta. 302.
V. In illud dictum: Omnia tradita sunt mihi à Patre, &c. 325.
VI. Epistola ad Adelphium fratrem. 330.
VII. Epistola ad Maximum Philosophum. 332.
VIII. Oratio contra eos, qui dicunt Filium creaturam esse. 338.
IX. Epistola ad Serapionem contra eos, qui dicunt Sp. S. esse creaturam. 343.
X. Testimonia ex sacra scriptura de naturali communione similis essentiæ inter Patrem, Filium, & Spiritum S. 371.
XI. Expositio fidei. 394.
XII. Liberii Rom. ad Athanasium epist. 396.
XIII. Athanasii responsum. 397.
XIV. Epistola de fide ad Iovinianum. 398.
XV. Narratio de Concilio Nicæno. 400.
XVI. Epistola de sententia Dionysii Alexandrini. 428.
XVII. Epistola Catholica. 444.
XVIII. Refutatio hypocriseos Meletii Eusebii & Pauli Samosatensis. 446.
XIX. Epistola ad Antiochenses. 447.
XX. Epistola ad Epictetum. 453.
XXI. De incarnatione Verbi Dei. 461.
XXII. De natura humana suscepta. 464.
XXIII. De Incarnat. Christi contra Apolinarium. 479.
XXIV. Orat. Contra Apolinarium. 494.
XXV. Orat. contra gregales Sabellii. 507.
XXVI. Orat. quod vnus sit Christus. 518.
XXVII. Epist. ad Serapionem de morte Arii. 522.
XXVIII Apologia ad Imp. Constantium. 524.
XXIX. Apologia I. de fuga sua. 545.
XXX. Apologia II. 560.
XXXI. Epistola ad omnes vbiq; solitariam vitam agentes. 626.
XXXII. Epist. de Synodis Arimini & Seleuciæ. 670.
XXXIII. Epist. ad Africanos. 717.
XXXIV. Ep. ad omnes vbiq; Orthodoxos. 725.
XXXV. Epist. ad Ioan. & Antiochum. 733.
XXXVI. Epist. ad Palladium. 734.
XXXVII. Epist. ad Dracontium. 73[illegible].
XXXIIIX. Epist. ad Marcellinum de interpr. Psalmorum. 740.
XXXIX. De Sabbatis & Circumcisione. 760.
XL. In illud, Quicunq; dixerit verbum contra filium hominis. 764.
XLI. In illud, Profecti in pagum &c. 775.
XLII. In passionem D. N. Iesu Christi. 782.
XLIII. De sanctissima Deipara virgine. 810.
XLIV. De virginitate. 822.
XLV. Homilia de Semente. 835.
XLVI. Orat. contra omnes hæreses. 848.
XLVII. Protestatio populi Alexandrini. 856.

S. Patris

REVERENDISSIMO IN

CHRISTO PATRI AC DOMINO, D. ANTONIO PERENOTTO, EPISCOPO ATREBATENSI, CAROLI V. Rom. Imp. ac Hiſpaniarum Regis, rerum ac ſtatus primo Conſiliario, & ſigillorum cuſtodi, Mæcenati ſuo humaniſſimo, PETRVS NANNIVS Alcmarianus, Collegii trilinguis apud Louanienſes Latinus Profeſſor, S. P. D.

TRanſtuli tandem in linguam Latinam, optime Mæcenas, ATHANASIVM, & quicquid ſub eius nomine ferebatur, opus me hercle magnum & arduum, à plerisq; tentatum quidem, à nemine autem hactenus perfectum. Inuitauit plerosq; ingens vtilitas libri, ſed deterruit omnes labor, vt omittam ſuperioris memoriæ homines, & tantùm recenſeam eorum nonnullos, aut qui in noſtro ſeculo, aut in proximo fuêre. Delibarunt huius operis interpretationem Iohannes Reuchlinus, & Angelus Politianus, ſed in vno libello perquam exiguo defatigati, à cæteris abſtinuerunt: diutius pertulit ſarcinam Eraſmus, donec exemplaribus Græcis fuerit deſtitutus. Sigiſmundus Gelenius, ſocius mihi & partiarius in hoc labore futurus, cætera quæ ſuſceperat vertenda, in me reiecit. Dicendum igitur quid viros eruditiſſimos & perquam induſtrios ab hac opera alienauerit, quid item me retinuerit, vt homo multo infirmiſſimus id ſuſtinerem, quod fortiſſimi homines perferre noluerunt. Primùm luctandum erat cum vetuſtiſſimis exemplaribus, in quibus inſolitæ dictionum abbreuiationes, vnica ſyllaba totam dictionem ſubinde denotante, ſententiam mirè truncare videbantur. Iſtis malis accedebat, quòd exoleſcentibus antiquitate literis, nunc ſyllabæ, nunc integræ voces deeſſent, adeo vt in caluitijs & glabetris fieri ſolet, nudæ tantummodo areæ apparerent: mihi certè in literis compendijsq; abbreuiationum cognoſcendis integer propemodum annus periit, magnæ haud dubiè moræ in impeditiore lectione, ſed propè par difficultas in ipſo ſtylo. Habet enim ATHANASIVS ſuum peculiarem dicendi modum, & vocabulis vtitur illo tantummodo ſeculo notis, quæ nec prior nec poſterior ætas agnouit: qualia ſunt, exempli cauſa, genera magiſtratuum, Catholicus, Curioſus & Caſtrenſis: regionum, prouinciarumq; nomina prorſus inaudita,

quale est Canalium in Italia, Siscia circa Germaniam, Oasis in Ægypto, quæ non minus horroris, quàm obscuritatis scriptis inuehunt. Ferunt Vergilium, quum statuisset res Romanas carmine complecti, stridore & quasi barbarie propriorum nominum deterritum, ad Troiana bella ob dulcedinem vocabulorum Græcorum sese conuertisse: nec alia mente mihi videtur fuisse Politianus, homo delicijs & lauticijs figurarum & dictionum prope nimium affluens: qui vbi animaduertisset se in libello Athanasij nihil suæ indolis retinere potuisse, à cæteris, ne stylum deformaret, manum subduxit. Iam si de argumentorum difficultatibus, in quibus versatur Athanasius, dicendum sit, quid æque onerosum putes, aut sublimius, subductiusq; ab humanis sensibus. Pleraq; enim eius viri scripta de Trinitate loquuntur, re humano ingenio prorsus inexplicabili. Neq; ille cum Paulo tantùm in tertium cœlum, sed in ipsum sinum Patris euolare videtur, ibique (quatenus fas est) Filium è Patre sine tempore genitum, ac proinde illi ætate æqualem, deitate eundem, persona diuersum, ita describit, & contemplandum præbet, vt plus ab ingenio humano præstari non possit, vtq; illum putes in pectore Domini non dulci contemplatione cum Ioanne sopitum, sed vigilantissimis oculis Trinitatis mysteria enotare, & scientiam eius arcani, in terram & ad humanos sensus deportare, commodisque vocabulis ad res latentissimas edendas vti, sed quæ in Romanam linguam vix vlla ratione traduci queant, nisi gratia vocum, aut diluta, aut planè extincta, cuiusmodi sunt exempli causa, ὁμοσία, ὁμοιοσία, μετουσία, ὑπόστασις, βελτίωσις, ἕνωσις, λόγος, quòd nunc animi cogitationem, nunc rationem, nunc verbum significat, & plerunque ad omnes significatus simul alluditur, vbi, si vnica voce id effers, mutilas sensum: si multis, extinguis argutiem rotunditatemque syllogismi, eadem voces in propositionibus, assumptionibus, & conclusionibus exigentis. Id quoque ad miserias accedit, quòd voces harum rerum quasi rituales & religiosæ sint, vt alterum pro altero substituere non liceat, & varietate tædium legenti mitigare, quum eadem res millies recurrat. Quid enim pro Substantia, Persona, Trinitate, Patre, Filio & Spiritu sancto subijcias, nisi cum quibusdam ἀκυρολογήσιν, eucharistiam, sacrum librum: fidem, persuasionem: Angelos Dei, genios Iouæ appellare velis? Fieri igitur nequit, vt περιφράσεων vites, rem tractanti legentique inamœnissimam. Quod si Athanasius, vt Chrysostomus, suæ rhetoricis ornatibus imbuisset, aut propemodum dictionibus poëticis & dithyrambicis, vt Nazianzenus, effloruisset, aut, vt Basilius, multa philosophica intexuisset, dulciora omnia & succulentiora fecisset: nunc à plerisque illis artibus non minus diligenter, quàm ab hæreticis opinionibus abhorret, summus quidem Theologus, & omnibus numeris absolutus, sed alias artes vel non spirat, vel tenuissimè spirat, & vt

opinione,

opinione, ita dictione Christianus: Credo quòd mysteria regni cœlorum non furtis Ægyptiis, & gentilibus fucis, & comptelis exoticis ornare voluerit, sed tantummodo Euangelicis verbis enunciare, siue ut verius dicam, εὐαγγελίζειν. Iam in scelerato Ario maior est difficultas, cuius cum subinde ænigmata referat Athanasius, vt vafriciem hominis ostendat, qui sua inuolucris tegit, multaque dubiis vocabulis in ancipitem sensum effert, vt deprehensus in scelere, aliqua rima elabatur (mavult enim metu pœnæ sua sentiri quàm exprimi) dici non potest quantum ea res interpretem vexet, dubiis dubia, obscura obscuris, griphos griphis reddere conantem. Quale est, vt vnum vel alterum exemplum subijciam: Erat, quando non erat, quibus verbis intelligit fuisse tempus, quum nondum existeret Filius: Patrem voluntate genuisse Filium, quo concesso, concludit patrem ætate priorem fuisse, vt qui prius voluerit, quàm genuerit: Filium ex non ente ad essentiam peruenisse, quum innuit eum non ex patris substantia, sed è nihilo creatum fuisse. Videmur iam summas difficultates interpretationis attulisse. Restant adhuc maiores & prorsus inextricabiles. Vt enim fertilissimis agris multa Zizania vna cum optimis frugibus nascuntur, ita optimo cuique autori plurimi falsi & nothi libri adscribuntur: nulli autem plures quàm Athanasio. Illi porro, quia simia sunt Athanasij, eadem argumenta de Trinitate tractare conantur, sed nulla cum mente, ingenio aut eruditione: iidemque res implicatissimas mira infelicitate magis ac magis implicant, vt non in labyrintho, vbi saltem filo exitus inueniri poterat, sed in nodo Gordio te hærere putes: adeò illic nec caput nec cauda apparet, arbitrerisque te in antiquo quasi chao volutari. In hos libros adulterinos quum incidisset Desiderius Erasmus, & nihil melioris venæ exspectaret, semel depositio onere fessus, nauseabundus q, exclamauit, ἄλις δρύος: nolens amplius glandes gustare. Dixi quæ causæ alios ab translatione depulerint, nunc dicendum, quid me in tam graui & diuturno labore detinuerit. Primùm vtilitas libri summa: vbi non lusus est eloquentiæ, nec theatrica actio, nec absente hoste inanis gladiorum ventilatio, sed pede collato vera & cruentissima pugna cum Christi perduellibus, qui ex professo se χριτομάχους appellarant, & in societate belli, Iudæos sibi adiunxerant: ducibus vsi non modo ingeniosis & eruditis hominibus, sed & maximis imperatoribus, Constantio, Juliano, Valente. Contra quos inuictis armis depugnauit ATHANASIVS, *& furorem Antichristi latè vagantem repressit. Quis enim verior Antichristus, quàm Ariana hæresis, quæ totum Orientem populata est, & Turcarum superstitionem, quasi viperinam sobolem ex se genuit, & Græciam non minus ad imperij sui, quã ad religionis perniciem ab Occidentalium communione alienauit? Vtinam*

multi

multi semper fuissent Athanasij, aut etiamnum essent. Ex magna enim parte eadem tempora temporumque casus hac nostra ætate redierunt, atque vtinam non in totum redeant. Sunt Memnoniani, sunt Dauidici, sunt Suuenckfeldij, non minus scelerata opinionis quàm Ariani, & ducunt suos greges, & seducunt quamplurimos. Volui & Latinis auribus reddere Athanasium, vt qui hactenus Græcis vixit, Latinis etiam viueret, doceretq; nostram ætatem, quibus artibus hæretici contra veram religionem nitantur, & quàm varijs antisynodis, veras Synodos oppugnent, & quam principes fluxa fide, nunc has, nunc illas partes foueant, & quibus remediis in tantis malis vtendum sit. Nam quæ truncatim scribuntur, ab Ecclesiastica historiæ scriptoribus, Eusebio, Nicephoro, Theodoreto, Sozomeno, cæterisque alijs, ea istic integra reperiuntur, & certiore, vt arbitror, fide descripta, certè plenius & distinctius exposita sunt. Vtilitas ergo horum librorum me instigauit, vt onus interpretandi susciperem, nec libenter deponerem. Accessit deinde pudor, qui ægrum fessumque in suscepto negotio detineret, & pacta, quibus Frobenianis meam fidem adstrinxeram, præsertim arrhis non minimis ad maiorem obligationem datis. Nec leuis interim caussa fuit in incepto permanendi, vt aliquod æternum monumentum meæ erga te gratitudinis relinquerem. Sic enim mecum cogitabam: grauis est labor, & quem omnes hactenus defugerunt, sed ea desudatur Atrebatensi præsuli, à quo omnes tuas fortunas adeptus es, magnas satis & bene luculentas, & qui præterea de arca sua honestam pensionem tibi annuè dinumerat: decurrit tua ætas ad finem, iam agendum est, aut nunquam agendum, vt mundus agnoscat, quantum optimo omnium mortalium ingeniorum, artium, literarum vero patrono debeas. ATHANASIVS *is solus est, qui id orbi in æternum testatum facere possit: is liber ex studiis tuis vel solus, vel certissimè supererit, dedica eas lucubrationes viro optimè de te & omnibus ingenijs merito: qui in maximis fortunis humanissimus est, in summo fastigio sine fastu, in admirabili autoritate non imperiosissimus, sed indulgentissimus, cui nihil magis est in votis, quàm omnium ordinum gratiam vel tenere, vel mereri: atque ita tempera tuam dedicationem, vt nullas laudes, tametsi verissimas ei asscribas, vnde viro gratiarum & beneuolentiæ studiosissimo, aliqua inuidia, quam vbique vitat, suboriri possit. Simulq; adiunge quæ ad rationem librorum pertineant, ne sequenti ætate, quod sæpe factum videmus, sine præfatione libri, quum denuo imprimentur, in lucem prodeant, nisi simul causam librorum suorum Typographi lædere velint. Verti igitur omnia, quædam etiam ab alijs ante conuersa: eaq; in tres classes diuisi. Prima classis habet eius orationes cum epistolis eiusdem argumenti. Secunda res Synodales cum varijs epistolis eodem spectantibus.*

bus. In tertiam relegaui omnes ſuppoſititios libros, quos Athanaſij non puto. In hoc genere alij alijs eruditiores ſunt, alij alijs nequiores, quos duplici de cauſa verti, primùm, quòd ſemper aliquid Athanaſij ſapiant, & quædam ibi inuenias, quæ vnà cum veris Athanaſij ſcriptis perierunt: deinde veritus ſum, ne ſi eos omiſiſſem, dicerer à quibuſdam ſciolis carbones pro gemmis amplectentibus, ſummos theſauros reliquiſſe: aſſcripſiſſem ſingulis adulterinis voluminibus noſtram cenſuram, ſed nolui litem meam facere: ſatis mihi fuit, eos à loco meliorum reuellere, vt ſi quis contra ſentiat, facilè eos in aliam claſſem deportare poſſit. In veris Athanaſij ſcriptis, ſumma fide & religione verſatus ſum, adeo, vt vbi dignitas, vis, gratia ſententiæ retineri poterat, verba verbis ferè eodem ordine ſeruato reddiderim: commata certè commatis, cola colis, periodi periodis reſpondent: in falſis libris curam illam relaxaui. Quid enim opus fuit, alienam balbutiem vitiaq; orationis imitari? imò res viles grandiori ſtylo extuli, ne penitus euileſcerent, & gratiam verbis, quæ in rebus non erat, adiunxi. Vſus autem ſum tribus exemplaribus, quorum primum cœnobij Prædicatorum Baſilienſium fuit, adeo vetuſtum, vt literæ multis in locis exoleſcerent, quo plurimum vſus eſt Ioannes Reuchlinus. Secundum fuit Iuſtini Gobleri, iuris peritia, & eruditione linguarum & quibuſdam Demoſthenicis verſis clariſſimi nominis, id quoq; nullis mendis vitiatum, ſed notulis formisq; abbreuiationum nuſquam alibi viſis, ita difficile, vt potius ex ſententiis verba, quàm ex verbis ſententias diuinarim. Tertium Ioannis Chriſtophorſoni, Angli eruditiſſimi & integerrimi viri, grauiorum autorum translatione inſignis, id ſimul & emendatum, & lectu facile, & verbis ad plenum deſcriptis non ita interpretem remorabatur. Hi tres clariſſimi viri, ad multos annos mihi ſua exemplaria patientiſſimè commodauerunt, quorum benignitatem ſilentio mihi prætermittendam non putaui. Extant & alia vulgò Athanaſij noſtri nomen præ ſe ferentia, à diuerſis interpretibus in Latinum traducta, quæ Frobenius & Epiſcopius Chalcographi humaniſſimi vndecunque conquiſita, in quartum Tomum congeſſerunt, ne quid Athanaſio adſcriptum, huic operi deeſſe videretur. Labores igitur noſtros tibi debitos, & in nullum alium vſum, quàm vt gratitudo in te mea appareret, dedicatos, eo vultu, quo omnia doctorum ſcripta ſoles, dignaberis adſpicere. Bene vale. Louanij, decimo tertio Calendas Septembreis, Anno 1555.

ORDO

ORDO AC SERIES TOMORVM AC LIBRORVM D. ATHANASII A PETRO NANNIO VERSORum, quam Latinæ editiones operum Athanasij hactenus excusæ obseruarunt.

IN PRIMO HABENTVR.

ATHanasij contra idola oratio.
De humanitate Verbi, eiusque corporali aduentu.
Ad Epictetum Episcopum Corinthiorum epistola, contra hæreticos.
Expositio fidei.
Liberii Romani Episcopi epistola ad Athanasium.
Athanasij responsio.
Ad Antiochenses epistola.
De æterna substantia Filii & Spiritus sancti cum Deo, contra gregales Sabellii oratio.
Oratio, qua docet vnum esse Christum.
Ad Adelphium fratrem & confessorem contra Arianos oratio.
Contra Arianos orationes quinque.
In hoc dictum: Omnia mihi tradita sunt à patre.
Compendium è superioribus descriptum contra eos, qui dicunt Spiritum sanctum creaturam esse.

IN SECVNDO.

Athanasij ad Imp. Constantium Apologia.
Apologia de fuga sua.
Epistola ad vbiq; orthodoxos, cùm per Arianos persecutio fieret.
De sententia Dionysij Episcopi Alexandrini aduersus Arianos.
Quod Nicena Synodus animaduersa Eusebij calliditate, congruis & piis verbis decreta sua super Ariana hæresi exposuerit.
Contra Arianos Apologia secunda.
Ad Serapionem fratrem epistola.
Ad omnes vbiq; solitariam vitam colentes, & in fide fundatos.
Ad Iouinianum de fide epistola.
De Synodis Arimini & Seleuciæ celebratis epistola.
Ad Dracontium Episcopatum fugientem epistola.
Ad Episcopos in Aphrica epistola.

IN TERTIO.

De Incarnatione verbi.
De natura humana susceptа.
De Incarnatione Christi.
De salutari aduentu Christi contra Apollinarium.
Contra omnes hæreses sermo.
Ad Maximum Philosophum oratio.
In illud: Profecti in pagum, qui ex aduerso est, inuenietis pullum &c.
In passionem Saluatoris.
Ad Marcellinum, de interpretatione psalmorum.
De Virginitate, siue de mediatione.
Testimonia ex sacra scriptura, de naturali communione similis essentiæ inter Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum.
Ad omnes vbique per Ægyptum, & Syriam, & Phæniciam, & Arabiam fratres, epistola.
Refutatio contra hypocrisim Meletij.
De sanctiss. deipara virgine Maria.
In passionem & crucem Domini.
Ad Serap. Episc. Tmeos epistola.
In illud: Quicunque dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei.
Disputatio in Niceno Concilio contra Arium.
Homilia de semente.
Declaratio Leuitici de diuersa eiusdem rei nomenclatura.

Τῶ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Αλεξανδρείας

ΛΟΓΟΣ ΚΑΤΑ ΕΛΛΗΝΩΝ.

ΗΜΕΝ ὠφέλ τ θεοσεβείας, καὶ τῆς τ ὅλων ἀληθείας γνῶσις, & τοσοῦτον τ ὠφελῆ τ ἀνθρώπων διδασκαλίας δεῖται, ὅσον ἀφ' ἑαυτῆς ἔχῃ τὸ γνώρισμον· μονονουχὶ γὰρ καθ' ἡμέραν τοῖς ἔργοις κέκραγε, καὶ ἡλίου λαμπρότερον ἑαυτὴν διὰ τῆς Χριστοῦ διδασκαλίας ἀποδείκνυται. πορισώμεθα δέ σοι ὅμως τὰ ὠφέλιμα τῆς ἀκοῆς σου, Φέρε ὦ Μακάριε, ὡς αὐ οἷοί τε ὦμεν, ὀλίγα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ἐκθώμεθα· δυναμένῳ μέν σοι καὶ ἀπὸ τῶν θείων λογίων ταύτην δῦραι, φιλοκάλως ἢ ὅμως Ϲ παρ' ἑτέρων ἀκούσῃ. αὐτάρκεις μὲν γὰρ εἰσὶν αἱ ἁγίαι καὶ θεόπνευστοι γραφαὶ, πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἀπαγγελίαν εἰσὶ δ' [καὶ] πολλοὶ τ μακαρίων ἡμῶν διδασκάλων εἰς ταῦτα συνταχθέντες λόγοι· οἷς ἐάν τις ἐντύχοι εἴσεται μέν πως τὴν τῶν γραφῶν ἑρμηνείαν ἧς δ' ὀρέγε ἢ γνώσεως τυχεῖν δυνήσεται. ἀλλ' ἐπειδὴ ταῦτ διδασκάλων συντάξις ἐν χερσὶ νῦν οὐκ ἔχομεν, ἀναγκαῖόν ἐστιν ἃ παρ' ἐκείνων ἐμάθομεν, ταῦτα καὶ ἀπαγγέλλειν καὶ γράφειν σοι· λέγω δὴ τὴν εἰς τ σωτῆρα Χριστὸν πίστιν· ἵνα μήτε δύπλη τις τὴν ἐκ καθ' ἡμᾶς λόγου διδασκαλίαν ἡγήσηται, μήτε ἄλογον τ εἰς Χριστὸν πίστιν ὑπολάβοι· ὁποῖα βλασφημοῦντες Ἕλληνες χλευάζουσι, καὶ πλάττουσι γελῶσι καθ' ἡμῶν· ὅθεν ἕτερον ἢ τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ προσφέροντες· ἐφ' ᾧ μάλιστα καὶ τ αἰσθησίαν αὐτῶν, οἰκτρήσειν αὖ τις· ὅτι τ σταυρὸν βλασφημοῦντες, ἔχ ὁρῶσι τ τούτου δύναμιν πᾶσαν τὴν οἰκουμένην πεπληρωκυῖαν· καὶ ὅτι διὰ αὐτοῦ τὰ τῆς θεογνωσίας ἔργα πᾶσι πεφανέρωται. οὐκ αὖ γὰρ εἴπερ ἦσαν καὶ αὐτοὶ γνησίως ἐπιστήσαντες αὐτοῦ τῇ θεότητι τὸν νοῦν, ἐχλεύαζον τὸ τηλικοῦτον, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ αὐτοὶ τὸν ἐπεγίνωσκον σωτῆρα τοῦ παντὸς, καὶ τὸν σταυρὸν μὴ βλάσφημον, ἀλλὰ θεραπείαν τῆς κτίσεως γεγενέναι. εἰ γὰρ τοῦ σταυροῦ γυμνοῦντος πᾶσι μὲν εἰδωλολατρία καθῃρέθη· πᾶσα δὲ δαιμόνων φαντασία τῷ σημείῳ τούτῳ ἀπελαύνε ἢ, καὶ μόνος ὁ Χριστὸς προσκυνεῖται, καὶ δι' αὐτοῦ γινώσκε ἢ ὁ πατὴρ, καὶ οἱ μὲν, αὐτιλέγοντες καταισχύνονται· ὁ ἢ, τῶν

S. Patris noſtri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

Alexandrini

ORATIO CONTRA GENTES,

Petro Nannio interprete.

QUIDEM religionis & veritatis de vniuerſo ratio cognitioque, non tam indiget humana inſtitutione, quam ipſa ſe ſuis notis indiciiſque prodit: quum prope quotidie ipſis id operibus clamet, & per Chriſti doctrinam Sole clarius ſe demonſtret: tibi tamen Macari de ea audiendi cupido (age) pauca de fide Chriſti pro viribus noſtris in medium adducamus. Nam quamuis tu hæc ipſa queas ex ſacris ſcripturis colligere, alios tamen benigne audis. Sufficiunt quidem per ſe tum ſacrę & diuinitus inſpiratæ ſcripturæ ad veritatis indicationem, tum plurimi de eadem re libri a ſanctiſſimis magiſtris conſcripti, quos ſi quis euoluat, intelliget aliquo modo ſcripturarum mentem, & fortaſſe eam quam cupit, cognitionem adipiſcetur. Cæterum quia eas lucubrationes ad manum non habemus, neceſſum eſt, vt quæ ab illis didicerimus, tibi ſcripto proferamus: loquor autem de noſtra in Saluatorem fide, ne quis vilem diſciplinam noſtri dogmatis exiſtimet, aut fidem in Chriſtum nullis rationibus innixam ſuſpicetur: qualia per calumniam Ethnici obiiciunt, nobis inſultantes & rictu late diducto cachinnantes: ob quod merito eorum vicem doleas, quod quum cruci obtrectant, & pro conuicio obiiciunt, non animaduertant eius vim efficaciamque orbem terrarum repleuiſſe, & per eam opera vnde Deum agnoſcas, edita fuiſſe. Neque enim, ſi ad cognoſcendam eius diuinitatem rite mentem applicuiſſent, rem tantam riſui haberent, ſed potius Saluatorem vniuerſitatis crucemque eius non noxam, ſed remedium creaturarum fuiſſe, agnoſcerent. Si enim poſt crucis aduentum omnis ſimulachrorum cultus ſummotus eſt, omniaque dæmonum præſtigia hoc ſigno propelluntur, ſoluſque Chriſtus in veneratione eſt, & per eum pater eius cognoſcitur, & obtrectatores pudefiunt, & obloquentium

mentibus quotidie latenter ſuum dogma inſi
nuat: qui fit (merito enim quis eos ita alloqueretur) vt humanum negocium id opinentur, ac non potius agnoſcant & Dei verbum, & mũd Seruatorem eſſe eum, qui in crucem aſcendit Iſtis mihi ſimile quiddam euenire videtur, ac ſ. quis ſolem nubibus obtectũ calumnietur: luce tamen eius interim admirationi habeat, cõſpicatus videlicet vniuerſum inde mundum illuminari. Vt enim pulcrum eſt lumẽ, & pulcrior lumine, luminis ipſe autor, ſol: ita quũ res diuina ſit, vniuerſum orbem eius notitia adimplere neceſſum eſt ſuppeditatorem, autoremq; tantę virtutis operiſq; Deum eſſe & Dei verbum. Dicemus igitur quatenus dabitur, primo loco refutantes infidelium inſcitiam, vt depulſis mendaciis, veritas poſtea ipſa per ſe reſplendeat. Quin & tu quoque mi homo, certus ſis fidentique animo, quod ſi veritati credideris, & Chriſtũ cognoueris, nunquam fore vt te deceptum putes. Congruum autem cenſeo, tecum, qui Chriſti ſtudioſus es, de Chriſto diſputare, quoniam omnibus rebus precioſiorem hãc cognitionem fidemq; te exiſtimare nõ dubito. Principio quidẽ malitia non fuit, quoniam ne nunc quidem in ſanctis eſt, neque aduerſus eos quicquam ſolidi aut ſubſtantiæ habet, ſed mortales eam poſtmodum excogitare cæperunt, & aduerſus ſeipſos effigurarunt, eadem ſcilicet ratione, qua & idolorum commẽta effinxerunt, & ea quæ nihil erant tanquã quæ eſſent animo conceperunt. Mundi enim opifex & omnium Imperator Deus, qui omnem ſubſtantiam humanamq; intelligentiam longe ſuperat, vtpote bonus, & omnes bonitate præcellens, per ſuum verbum, Saluatorem noſtrum Ieſum Chriſtum humanum genus ad ſuam ipſius imaginem effinxit, hominemque rerum contemplatorem peritumque communicatione ſuæ cum illo ſimilitudinis effecit, tribuens ei ſuæ æternitatis intellectum, & cognitionem, vt dum hãc ſimilitudinem naturæ tueretur, nunquam neque a cognitione imaginationeq; Dei abſiſteret, neque a conuictu Sanctorum deſiliret, ſed poſſidens donatoris ſui gratiam, poſſidens quoque propriam ex Patris ratione vim, exultaret pariter, & Deo familiaris eſſet, viuens innoxiam beatamque, hoc eſt, immortalem vitam. Nullo enim impedimento implicitus, quod Dei cognitionem remorari poſſet, ſpectat quidẽ ſemper ſua puritate, patris imaginem Deum verbũ, ad cuius exẽplar ipſe creatus eſt, & obſtupeſcit animo ad eius in rebus creatis prouidentiam, & celſior iam inde ſuper omnia ſenſibilia, imaginationeſq; corporeas redditus ad ea quæ in cęlo ſunt diuina & intelligibilia, perſpicacitate, ac viribus animi euehitur, illiſque coaptatur. Quum enim corporalibus commerciis nõ immiſcetur mens humana, neque vllam ex rebus extraneis admixtam trahit cupiditatem, ſed ſibi tota adeſt, vt a principio condita fuit: tunc ſenſibilia & omnia humana trãſcendẽs, in ſublime euolat: & verbum intuens, videt quoque in eo ipſo & verbi patrem, delectaturq; iſtiuſmodi ſpectaculo, & eius deſiderio reiuueneſcit. Vt igitur primũ hominẽ (qui etiam ſecundum Hebræam

αὐτὸν λεγόντων ὡς ἡμέραν ἢ [illegible] καὶ ἀφανῶς μεταπιπτ, πῶς εἰκότως [illegible] τις εἴποι πρὸς αὐτοὺς, ἐπ αὐθρώπινόν [illegible] ενοεῖν τὸ πρᾶγμα, καὶ ἀ μᾶλλον ὁμολογεῖν θεῖ λογον καὶ σωτῆρα εἶναι τῶ παντὸς τὸν διπ τῆ ϛαυρῶ ἀναβάντα. πάρεχθν δε καὶ ἔ πι [μοι] δοκοῦσιν ὅμοιον, ὡς εἴτις τ μὲν ἥλιον ὑπὸ νεφῶν σκεπόμενον θαυμάζοι, τὸ δ τότε φῶς θαυμάζοι, βλέπων ὅπ πᾶζα ἡ κτίσις ὑπὸ τότε καταλάμπεται. ὡς γὰρ καλὸν τὸ φῶς, καὶ καλλίων ὁ τῶ φωτὸς ἀρχηγὸς ἥλιος, ὅτω θεῖα πράγματα ὄντα τῶ πᾶν οἰκουμένω πᾶσαν τῆς αὐτοῦ γνώσεως πεπλήρωθαι, ἀναγκη τὸν ἀρχηγὸν καὶ ἡγεμόνα τότε τοῦτο καταρθώμα ⊙ εἶναι θεὸν καὶ θεῦ λόγον. λέγομεν δωῖ ὡς ἐφικτὸν ἡμῖν, πρὸ πρόν διελέγξαντας πᾶν τ ἀπίσων ἀμαθίαν· ἵνα τῶν ψευδῶν διελεγχθέντων, λοιπὸν ἡ ἀληθεια δι αὐτῆς ὅπιλάμψη· καὶ παῤῥῆς ἐ αὐτὸς ὦ αὐθρωπε ὅτι ἀληθεία πεπίστευκας, καὶ τὸν Χριστὸν γινώσκων οὐκ ἠπατῆσ. πρέπν δὲ σοι ἡγεμόνι φιλοχρίστῳ ὄντι, τὰ περὶ Χριστοῦ διαλέγεσθ. ἐπὶ καὶ πάντων ἁμωτέραν πᾶν περὶ τότε γνῶσιν καὶ πίστιν ἡγεῖσθαι [σε] πεπίστευκα. ἐξ ἀρχῆς μὲν οὐκ ἰῶ κακία· ἀδε γὰρ ἀδε νῦν ἐν τῖς ἁγίοις ἐστὶν, ἀσθ ὅλως κατ αὐτὸς ὑπαρχὴ αὐτῆ· αὐθρωποι δε παῖ πᾶν ὕστερον διανοεῖν ἤρξαντο, καὶ καθ ἑαυτῶν ἀναπλάσθαι. ὅθεν δὴ καὶ πᾶν τ εἰδώλων διανοιαν ἑαυτοῖς αὐτεπλάσαντο, τὰ οὐκ ὄντα ὡς ὄντα λογιζόμενοι. ὁ μὲν γὰρ τῶ παντὸς δημιουργὸς καὶ παμβασιλεὺς θεὸς, ὁ ὑπερέκεινα πάσης οὐσίας καὶ ἀνθρωπίνης διανοίας ὑπαρχων, ἅ τι δὴ ἀγαθὸς ὢν ὑπερκαλῶ ὢν διὰ τῶ ἰδίω λόγου, τῶ σωτῆρος ἡμῶν Ιησοῦ Χριστοῦ, τὸ αὐθρώπινον γένος κατ ἰδίαν εἰκόνα πεποίηκε· καὶ τ ὄντων αὐτὸν θεωρητὴν καὶ διανοούμενον, διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν ὁμοιότητος κατεσκεύασε· δοὺς αὐτῷ καὶ τῆς ἰδίας αἰδιότητ ⊙ ἔννοιαν, καὶ γνῶσιν, ἵνα τὴν παῤῥησίαν σώζων, μήτε τῆς πρὸς θεὸν φαντασίας ποτὲ ἀποσῇ, μήτε τῆς τῶν ἁγίων συζητήσεως ἀποπηδήσῃ· ἀλλ ἔχων τὴν τῶ δεδωκότος χάριν, ἔχων καὶ τὴν ἰδίαν οὐσίαν τῆς παρεικοῦ λόγου δυνάμεως, ἀγαλλιᾶται ⊙ συνομιλεῖ τῷ θείῳ ζῶν τ ἀπήμονα καὶ μακάριον ὄντως [καὶ] ἀθάνατον βίον· ἀδεν γὰρ ἔχων ἐμπόδιον ἀπὸ τὸν πρὸς τὸν θεὸν γνῶσιν, θεωρεῖ μὲν ἀεὶ διὰ τ αὐτοῦ καθαρότητος τ τῶ πατρὸς εἰκόνα, τὸν θεὸν λόγον, ὃ [καὶ] κατ εἰκόνα γέγονεν. ὑπερεκπλήττεται δ καλλονῶν τὴν δι αὐτοῦ εἰς τὸ πᾶν θεόνοιαν. ὑπεράνω μὲν τ αἰσθητῶν καὶ πάσης σωματικῆς φαντασίας γινόμενος. πρὸς δ τὰ ἐν ἀρχαῖς θεῖα καὶ νοητὰ τῇ δυνάμει τῶ νῶ συναπλωμεν ⊙. ὅτε γὰρ ἀ συνομιλεῖ τοῖς σώμασιν ὁ νοῦς ὁ τῶν αὐθρώπων, ἀδέπω τῆς ὀκ τούτων ὀπιθυμίας μεμιγμένον ἔξωθεν ἔχῃ· ἀλλ ὅλως ἐστὶν ἑαυτῷ σωῶν ὡς γέγονεν ἐξ ἀρχῆς, τότε δὴ τὰ αἰσθητὰ καὶ πάντα τὰ αὐθρώπινα διαβὰς, ἄνω μεταρσιος γίνε ⊙· καὶ τ λόγον ἰδὼν, ὁρᾷ ἐν αὐτῷ καὶ τ τῶ λόγου πατέρα ἡδόμενος ὅπι τῇ τότε θεωρίᾳ· ἐ αὐακαμπτέῖ ὅπι τῷ πρὸς τὸν ποθῳ· ὥσπερ ἔν τ πρῶτον τ αὐθρώπων γνώμενον, ὃς καὶ κ' τῶ

Hebræam

τὴν τῶν Ἑβραίων γλῶτταν Ἀδὰμ ὠνόμαθη, λέγουσιν αἱ ἱεραὶ γραφαὶ κ᾽ τὴν ἀρχὴν αὐτοπαγχώτῳ παῤῥησίᾳ τὸν νοῦν ἐχούσαν πρὸς τὸ θεόν, κ᾽ συδιαιτᾶσθαι τοῖς ἁγίοις ἐν τῇ τῶν νοητῶν θεωρίᾳ, ἣν εἶχεν ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ, ὃν κ᾽ ὁ ἅγιος Μωϋσῆς τροπικῶς παράδεισον ὠνόμασεν· ἱκανὴ γὰρ [ἐστὶ] ἡ τῆς ψυχῆς καθαρότης ἐστὶ, κ᾽ τὸ θεὸν δι᾽ αὐτῆς καταπερίζεσθαι, καθάπερ κ᾽ ὁ κύριος φησί· μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν θεὸν ὄψονται. ἔτω μὲν [οὖν] ὁ δημιουργὸς, ὥσπερ εἴρηται, τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος κατεσκεύασε, κ᾽ μένειν ἠθέλησεν. οἱ γὰρ ἄνθρωποι καταλιγωρήσαντες τοῦ κρείττονος, κ᾽ ὀκνήσαντες πρὸς τὰ τούτων καταλήψιν, τὰ ἐγγυτέρω μᾶλλον ἑαυτῶν ἐζήτησαν· ἐγγυτέρω γὰρ τούτοις ἦν, τὸ σῶμα κ᾽ αἱ τούτου αἰσθήσεις· ὅθεν τῶν μὲν νοητῶν ἀπέστησαν ἑαυτῶν τὸν νοῦν. ἑαυτοὺς γὰρ καταγνόντες, κ᾽ τοῦτο σώματος κ᾽ τῶν ἄλλων αἰσθητῶν ἀντιλαμβανόμενοι, κ᾽ ὡς ἐν ἰδίοις ἀπατώμενοι, εἰς ἑαυτοὺς ἐπιθυμίαν ἔπεσον, τὰ ἴδια προτιμήσαντες τοῦ πρὸς τὰ θεῖα θεωρίας, ἐνδιατρίψαντες γὰρ τούτοις, κ᾽ τὸν ἐγγυτέρω μὴ ἀποστῆναι θέλοντες, τοῦτον μὲν τοῦ σώματος ἡδοναῖς συνέκλεισαν ἑαυτοὺς τὸ ψυχικὸν, τετραγυμένον κ᾽ πεφυρμένον πάσης ἐπιθυμίας· τέλεον γὰρ ἐπελάθοντο τοῦ ἐξ ἀρχῆς αὐτοῖς πρὸς θεοῦ δωρεᾶς. τοῦτο δ᾽ ἄν τις ἴδοι κ᾽ ἐν τῷ πρώτῳ πλασθέντος [ἀνθρώπου] ἀληθὲς, ὡς αἱ ἱεραὶ βίβλοι αὐτὸ λέγουσι γραφαί. κἀκεῖνος γὰρ ἕως μὲν τοῦ νοῦν εἶχε πρὸς τὸν θεὸν, κ᾽ τοῦτο θεωρίαν, ἀπερρέφετο πρὸς τὸ σῶμα θεωρίαν. ὅτε γὰρ συμβουλίᾳ τοῦ ὄφεως ἀπέστη μὲν τοῦ πρὸς τὸν θεὸν διανοίας ἑαυτὸν γὰρ καταγνοεῖν ἤρξατο, τότε καὶ εἰς ἐπιθυμίαν τοῦ σώματος ἔπεσον· καὶ ἔγνωσαν ὅτι γυμνοί ἦσαν· κ᾽ γνόντες ἠχρώθησαν. ἔγνωσαν γὰρ ἑαυτοὺς γυμνοὺς, ἀ τοσοῦτον ἀπὸ ἐνδυμάτων, ἀλλ᾽ ὅτι γυμνοὶ τοῦ τῶν θείων θεωρίας γεγόνασι, κ᾽ πρὸς τὴν ἀνοίαν τὸν διάνοιαν μετῴκησαν· ἀποστάντες γὰρ τοῦ πρὸς τὸν ἕνα κ᾽ ὄντα θεὸν λέγω, καταγνόησεως κ᾽ τοῦ πρὸς αὐτὸν πόθου λοιπὸν εἰς διαφόρους κ᾽ εἰς βίους κ᾽ μέρος ἐπιθυμίας αἰσθήσεως τοῦ σώματος. εἶτα, οἷα φιλεῖ γίνεσθαι, ἑκάστου κ᾽ πολλῶν ἐπιθυμίαν λαβόντες, ἤρξαντο κ᾽ τοῦ πρὸς αὐτὰς ἔχεσιν ἔχειν· ὥστε κ᾽ φόβου κ᾽ φόβοι, κ᾽ ἡδοναὶ, κ᾽ ἀνιαρὰ φρονεῖν τῇ ψυχῇ προσγέγονεν. ἀ γὰρ ἔλαβε τοῦ ἀποστῆναι τῶν ἐπιθυμιῶν, φοβεῖται τὸν θάνατον, κ᾽ τὸν χωρισμὸν τοῦ σώματος. ἐπιθυμοῦσα γὰρ πάλιν κ᾽ μὴ τυγχάνουσα τῶν ὁμοίων, ἔμαθε φονοῦν κ᾽ ἀδικεῖν. πῶς γὰρ κ᾽ ταῦτα ποιεῖ, εὔλογον κ᾽ δυνάμιν σημαίνει· ἀποστᾶσα τῆς τῶν νοητῶν θεωρίας κ᾽ τοῦ κατ᾽ μέρος τοῦ σώματος ἐνεργείαις καταχρωμένη, κ᾽ ἡδονὴν ἔλαβε τῆς τοῦ σώματος θεωρίας· κ᾽ ἰδοῦσα καλὸν ἑαυτὴν εἶναι τῇ ἡδονῇ, πλανηθεῖσα κατεχρήσατο τῷ τοῦ καλοῦ ὀνόματι, κ᾽ ἐνόμισεν εἶναι τὴν ἡδονὴν αὐτὸ τὸ ὄντως καλόν· ὥσπερ εἴ τις τὴν Διάνοιαν θεὰν πλανηθείς, κ᾽ ἀπάντων ζήτει καλῶν τῶν ἀπάντων, νομίζει τοῦτο εἶναι τὸ σωφρονεῖν· ἐραθεῖσα δὲ τῆς ἡδονῆς, ποικίλως αὐτῇ ἐνεργεῖν ἤρξατο. οὖσα γὰρ τῇ φύσιν κινητικὸν, εἰ κ᾽ τὰ καλὰ ἀπεράφη,

Hebræam linguam Adã, id est, homo appellatus est) aiunt sacræ scripturæ principio liberioris inuerecũdioriſq; fiduciæ mentẽ erga Deum habuisse, & cũ Sanctis conuersatum esse in cõtẽplatione intelligibilium, quam habuit in eo loco, quem Moyses figurate paradisum nominauit: sufficit enim animæ puritas, vt deum per se speculetur, quemadmodũ & Dominus dixit: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Ita quidem opifex rerum (vt dictum est) genus humanũ conditũ, in eo statu permanere voluit, sed ipsi neglectu meliorum, tædioq; ea per vim ingenij persequendi illa, quę ipsis propinquiora erãt, requisiuere. propinquiora autem erant corpora ipsorum corporeiq; sensus. Vnde ab intelligibilibus animum seuocarunt, seipsosq; animo circumspicere incœptauerũt, circumspectis porro consideratisq; seipsis, corpus corporeosque sensus amplexi, ac quasi suis propriisq; decepti, in sui cupidinẽ corruerunt, sui contemplationẽ diuinitatis cõtemplationi anteponentes. Hic igitur diutius commorati, neque à propinquioribus rebus deflexi, animam quidem suam corporalibus voluptatibus turbidam iam & permixtam omni cõcupiscẽtia obruerunt. Tandem factum est, vt prorsus sint obliti suarum virium, quas ab initio à Deo acceperant. Id autem verum esse, vel in primo homine conspicias, quemadmodum sacrę scripturæ de eo testantur. Ille enim quàm diu mẽtem habuit ad Deũ, deiq; cõtemplationem intentã, auersus alienusq; fuit a corporeis spectaculis: vbi autẽ suasu serpẽtis abstitit à cogitãdo intelligendoq; Deo, seipsum autẽ considerare cœpit: statim in cõcupiscentias corporeas vterq; delapsus est, seq; nudos esse cognouerũt, quo cognito, erubuerunt. Cognouerũt autem se nudos, nõ tãtopere quod amiculis vestiũ carerẽt, quã quod exuti essent diuinarum rerum contẽplatione, ac iã deinde animum suũ ad cõtraria transtulerũt. Vbi enim defecerant a desiderio intelligentiaq; vnius & veri numinis, in varias deinde corporis alias atq; alias cupiditates præcipites ierunt. Postremo (vt fieri solet) frequẽti vsurpatione vetitarũ cupidinũ, in habitũ tandẽ occalluerũt, adeo vt iã ab eo tẽpore eas relinquere reformidarint: hinc iã ignauiæ & timores ac voluptates emersere, nihilq; nisi mortale sapere in animis coalitũ est. Nolens siquidẽ a cõcupiscẽtiis absistere, mortẽ exhorret & segregationẽ a corpore. Rursũ desideriis laborãs earũ rerũ, quibus pro voto potiri nequit, cædes iniuriasq; facere studio habet. Cæterum quanã ratione ista agat, operæpreciũ est vt pro viribus exponã. Vbi defecit a rerũ intelligibiliũ consideratione mens, viribus corporis sui abutẽs, gaudensq; rerũ corporalium spectaculo, & per errorẽ existimans voluptatẽ sibi bonã esse, ipso vocabulo boni abutitur, & voluptatẽ ipsũ verũ bonũ censet, non aliter quã si quis mente attonitus, gladiũ postulet in obuiũ quemq;, id sibi persuadẽs sapientis esse. Amore deinde voluptatis irretita, variis modis eã exercere instituit. Nã quũ mobilis agilisq; naturæ sit, etsi sese

a bono auerterit, a motu tamen non conquiescit. mouetur igitur, sed iam non secundum veritatem, neque Deum spectat, sed res nihili, easque veras ac solidas arbitrata essentias vires suas occupat, iisque ad eas quas commenta est voluptates abutitur, ideo quod libera sit & sui arbitrij. Potest enim vt ad bona se inclinare, ita bona quoque auersari. Cæterum vbi bonum auersata est, omnia contraria imaginatur & cogitat, quippe quæ a motu conquiescere nequeat, quum natura (vt dixi) perquam mobilis sit. Quæ cum liberum sui ius arbitriumque intuetur: & sentit se in vtranque partem corporeis membris vti posse, tum ad ea quæ sunt, tum ad ea quæ non sunt. Ea autem quæ sunt, appello bona: quæ non sunt, mala. Quæ sunt, ideo a me vocantur bona, quoniam a Deo, qui est essentia ipsa, exemplar trahunt: quæ non sunt, mala nuncupamus, eo quod, quum nulla essentia subsistant, hominum commentis effecta sint. Quum enim corpus oculos habeat, rerum naturæ contemplationi destinatos, vt ex eius concinna modulataque compositione opificem agnosceret: quumque item auditum habeat auscultandis diuinis scripturis, & Dei legibus idoneum, manus quoque illi aptæ sint tum ad necessarios vsus, tum ad eas in precibus ad Deum porrigendas, fieri non potest, quin vbi anima degenerat desciscitque a bonorum contemplatione, motuque in iis rebus exercendo, aberret deuia ad res contrarias. Deinde vires suas (vt dixi) ipsa considerans, iisque abutens, animaduertit, sese ad res contrarias membra corporis sui dirigere posse. Atque ideo pro contemplatione rerum naturæ, ad concupiscentias oculos auertit, specimen de se præbens, ostentansque se & hoc quoque posse. Persuasa interim dum modo se moueat, suam se ipsius dignitatem tueri & nequaquam errare, si quod potest, agat, inscia quod non simpliciter condita sit ad mouendum, sed vt se ad id quod decet, moueat. Huius gratia Apostolus sua voce admonet: Omnia licere, sed non omnia expedire. Audacia tamen hominum non ad id quod expediens, aut decorum est, sed ad id quod ipsis possibile est, respiciens, contraria molitur. Vnde & manus in diuersum mouens, cædes perpetrat, & auditum ad obauditionem, aliaque membra, pro legitima liberorum procreatione, ad adulterium: Linguam item pro benedicentia ad blasphemias, conuicia, & peierationes traducit. Rursus manus ad furta & verberationes hominum sibi specie similium, & olfactum ad multiplicia genera meretriciorum odorum: pedes vero ad celerem impetum effundendi sanguinis, ventrem quoque ad ebrietatem & satietatem inexplebilem transfert. Quæ omnia vitia, & crimina animæ sunt, causæque horum non aliunde, quam rerum meliorum auersatione. Vt enim si auriga insensis in stadio equis negligens scopi, ad quem cursus dirigẽdus sit, auertensque se ab eo, duntaxat equos ad cursuram impellat, vt potest: potest autem vt vult, ac subinde illas in obuios agat, subinde quoque per præcipitia instiget, vectatus quo cum pernicitas equorum abripuerit,

ἀλλὰ τῆ κινεῖσθαι ἀ παύεται. κινεῖται οὖν οὐκ ἐπὶ μὲν κῆ ὀρεκτὸν, ἀδὲ ὥστε τὸν θεὸν ὁρᾶν, ἀλλὰ τὰ μὴ ὄντα λογιζομένη, τ' ἑαυτῆς δυνατὸν μεταποιεῖ, καταχρωμένη τούτῳ εἰς ἃς ἐπενόησεν ἐπιθυμίας· ἐπὶ καὶ αὐτεξούσιον γέγονε. δύναται γὰρ ὥσπερ πρὸς τὰ καλὰ νεύειν, οὕτω καὶ τὰ καλὰ ἀποστρέφεσθαι. ἀποστρεφομένη δὲ τ' καλὸν, πάντως τὰ ἐναντία λογίζεται. πάσασθαι γὰρ καθόλου τῆ κινεῖσθαι ἀ δύναται, τῶ φύσιν ἔχει, ὡς πρόειπον, ἀκίνητος. Ε γινώσκουσα τὸ αὐτεξούσιον ἑαυτῆς, ὁρᾷ ἑαυτῶ δύναθαι κατ' ἀμφότερα τῆς τ' σώματος μέρεσι χρᾶσθαι εἰς τε τὰ ὄντα καὶ τὰ μὴ ὄντα. ὄντα δέ ἐστι τὰ καλά. [οὐκ ὄντα δὲ τὰ φαῦλα. ὄντα γὰρ φημὶ τὰ καλὰ,] καθότι ἐκ τῆ ὄντος θεοῦ τὰ πρῶτα δείγματα ἔχει. οὐκ ὄντα γὰρ τὰ κακὰ λέγω, καθότι διανοίαις ἀνθρώπων οὐκ ὄντα αἰσθάνεται ἔχοντες γὰρ τῆ σώματος ὀφθαλμὸς, εἰς τὸ τῶ κτίσαν ὁρᾶν· ἡ δι' τῆς παναρμονίε ποιότητος σωτηρίως γινώσκειν τὸν δημιουργὸν, ἔχοντες ἡ Ε ἀκοὴν εἰς ἐπαιρόασιν τ' θείων λογίων ἡ τῶν τῆ θεοῦ νόμων· ἔχοντες δὲ καὶ χεῖρας, εἰς τε τῶ τῶν ἀναγκαίων ἐνέργειαν Ε ἔκθεσιν τῆς πρὸς τὸν θεὸν δοχῆς, ἡ ψυχὴ ἀποστᾶσα τ' πρὸς τὰ καλὰ θεωρίας ἡ τῆς ἐναὐτῆς κινήσεως, λοιπὸν ταλαιπωρουμένη κινεῖται εἰς τὰ ἐναντία. εἶτα τὸ δυνατὸν ἑαυτῆς, ὡς πρόειπον, ὁρῶσα, ἡ τούτῳ καταχρωμένη, ἐνενόησεν ὅτι ἡ εἰς τὰ ἐναντία δύναται κινεῖν τὰ τῆ σώματος μέλη· ἡ δι' τοῦτο αὐτὴ δ' τῶ κτίσιν ὁρᾶν, εἰς ἐπιθυμίας τ' ὀφθαλμὸν ἀποστρέφει, δηκνύουσα ὅτι καὶ τοῦτο δύναται· ἡ νομίζουσα ὅτι ἄπαξ κινουμένη, σώζει τῶ ἑαυτῆς ἀξίαν, καὶ οὐχ ἁμαρτάνει ποιοῦσα ὃ δύναται· ἡ οὐκ οἶδεν ὅτι οὐχ ἁπλῶς κινεῖσθαι, ἀλλ' εἰς ὃ δεῖ κινεῖσθαι γέγονε. τοῦτο γὰρ χάριν ἡ ἀποστολικὴ φωνὴ παρεγγυᾷ, πάντα ἔξεστιν, ἀλλ' ἀ πάντα συμφέρει. ἀλλὰ τῶν ἀνθρώπων ἡ τόλμα οὐκ εἰς τ' συμφέρον καὶ πρέπον, ἀλλ' εἰς τὸ δυνατὸν σκοπήσασα, τὰ ἐναντία ἤρξατο ποιεῖν. ὅθεν καὶ ταῖς χεῖρας εἰς τὸ ἐναντίον κινουμένη, φονεύειν πεπύκε, ἡ τῶ ἀκοῶ εἰς βλασφημῶ παρήκαμε· ἡ τὰ ἄλλα μέλη εἰς τὸ μοιχεύειν αὐτὴ νομικῆς τεκνογονείας· καὶ τῶ μὲν γλῶτταν αὐτὴ δ' φημίας, εἰς βλασφημίας, Ε λοιδορίας, καὶ πορνείας· τὰς δὲ χεῖρας αὖ πάλιν, εἰς τ' κλέπτειν Ε τύπτειν τὰς ὁμοίας ἀνθρώπους· ἡ τῶ μὲν ὀσφρησιν, εἰς ὀδμῆ ἐρωτικ' ποικιλίας· τὰς ἡ πόδας, εἰς ὀξύτητα τ' ἐκχέαι αἷμα· ἡ τ' μὲν γαστέρα εἰς μέθην ἡ κῆρον ἀπλήρωτον, ἅπερ πάντα κακία ἡ ἁμαρτία ψυχῆς ἐστιν· αἰτία ἡ τούτων ἀδεμία, ἀλλ' ἡ τ' κρειττόνων ἀποστροφή. ὡς γὰρ ἐὰν ἡνίοχος ὀπαδὸς ἵπποις ἐν σταδίῳ, καταφρονήσῃ μὲν τ' σκοπ' εἰς ὃν ἐλαύνειν αὐτ' προσήκε· ἀποστραφεὶς δὲ τοῦτον, ἀπλῶς ἐλαύνῃ τ' ἵππον ὡς ἂν δύηται· δύναται δὲ ὡς βούλεται, ἡ πολλάκις μὲν εἰς τὰς ἀπαντῶσας ὁρμᾷ, πολλάκις δὲ ἡ κῆ' κρημνῶν ἐλαύνῃ φερόμενος· ὅπου σὶ ἂν ἑαυτὸν τῆ ὀξύτητι τῶν ἵππων

φέροι, νομίζων ὅπι ὄτω τρέχων, οὐκ ἐσφάλη τὸ σκοπόν· πρὸς γὰρ μόνον τὸν δρόμον ἀποβλέπει, καὶ ἐκ ὁρᾷ ὅτι ἔξω τοῦ σκοποῦ γέγονεν· οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ ἀποστραφεῖσα τὸν πρὸς τὸν θεὸν ὁδὸν, καὶ ἐλαύνουσα πρὸς τὸ πρέπον τὰ τοῦ σώματος μέλη, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτὴ μετ' αὐτῶν ὑφ' ἑαυτῆς ἐλαυνομένη, ἁμαρτάνει, καὶ τὸ κακὸν ἑαυτῇ πλάττει· οὐκ ὁρῶσα ὅτι πεπλάνηται τῆς ὁδοῦ, καὶ ἔξω γέγονε τοῦ τῆς ἀληθείας σκοποῦ, εἰς ὃν ὁ χριστοφόρος αὐτὴρ, ὁ μακάριος Παῦλος ἀποβλέπων ἔλεγε· κατὰ σκοπὸν διώκω εἰς τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως Χριστοῦ Ἰησοῦ. σκοπῶν οὖν τὸ καλὸν ὁ ἅγιος, οὐδέποτε τὸ κακὸν ἐπίστη. Ἑλλήνων μὲν οὖν τινὲς πλανηθέντες τῆς ὁδοῦ, καὶ τὸν Χριστὸν οὐκ ἐγνωκότες, ἐν ὑποστάσει, καθ' ἑαυτὸ εἶναι τὴν κακίαν ἀπεφήναντο· ἁμαρτάνοντες κατὰ δύο ταῦτα· ἢ τὸ δημιουργὸν ἀποστεροῦντες τοῦ εἶναι ποιητὴν τῶν ὄντων, οὐκ ἂν γὰρ εἴη τῶν ὄντων κύριος, εἴ γε κατ' αὐτοὺς ἡ κακία ὑπόστασιν ἔχει καθ' ἑαυτὴν καὶ οὐσίαν. ἢ πάλιν θέλοντες αὐτὸν ποιητὴν εἶναι τῶν ὅλων, ἐξ ἀνάγκης καὶ τοῦ κακοῦ δώσουσιν εἶναι. ἐν γὰρ τοῖς οὖσι καὶ τὸ κακὸν κατ' αὐτούς ἐστι. τοῦτο δὲ ἄτοπον καὶ ἀδύνατον αὐ φανείη· οὐ γὰρ ἐκ τοῦ καλοῦ τὸ κακὸν, οὐδὲ ἐν αὐτῷ ἐστιν, οὐδὲ δι' αὐτοῦ, ἐπεὶ οὐκέτι καλὸν αὖ εἴη μεμιγμένον ἔχον τὴν φύσιν, ἢ αἴτιον γινόμενον κακοῦ. οἱ δὲ ἀπὸ τῶν αἱρέσεων σκεπτόμενοι τῆς ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας, καὶ τοῦτο πίστιν ναυαγήσαντες, καὶ οὗτοι μὲν ὑπόστασιν τοῦ κακοῦ φρονοῦσιν εἶναι. αἰσθάνονται δὲ ἑαυτοῖς τὸν ἀληθινὸν τοῦ Χριστοῦ πατέρα θεὸν ἕτερον, καὶ τρόπον ἀγέννητον τοῦ κακοῦ ποιητὴν καὶ τῆς κακίας δημιουργόν. τούτους δὲ ῥᾳδίως αὖ τις ἐλέγξειεν ἐκ τε τῶν θείων γραφῶν, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ἐν ἀνθρώποις διανοίας· ἀφ' ἧς ἐκ παύσασθαι ἀναπλασσόμενοι μανίου. ὁ μὲν οὖν κύριος καὶ σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἐν τοῖς ἑαυτοῦ διαγγελίοις φησὶ, βεβαιῶν τὰ Μωϋσέως ῥήματα, ὅτι κύριος ὁ θεὸς εἷς ἐστι· καὶ ἐξομολογοῦμαί σοι πάτερ κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς· εἰ δὲ εἷς ἐστιν ὁ θεὸς, καὶ ὅπως οὐρανοῦ καὶ γῆς κύριος, πῶς ἄλλος αὖ εἴη θεὸς πλὴν τούτου; ποῦ δὲ καὶ ἔσται ὁ κατ' αὐτοὺς θεὸς, τὰ πάντα τοῦ μόνου καὶ ἀληθινοῦ πληροῦντος καὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ γῆς πλήρωμα; πῶς δὲ καὶ ἄλλου αὖ εἴη ποιητὴς ὢν αὐτὸς ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ Χριστοῦ ἐστι κύριος καὶ τοῦ σωτῆρος φωνῶ· εἰ μὴ ἄρα ὡς ἐν ἰσοστασίῳ, ἐκ τῶν τοῦ ἀγαθοῦ θεοῦ τὸν φαῦλον δοῦ ἀθλητὴν κύριον εἶπεν. ἀλλ' ἐαὶ τοῦτο λέγωσιν, ὅσα εἰς ὅσην ἀσέβειαν ἐκπίπτουσιν. ἐν γὰρ τοῖς τὰ ἴσα δυναμένοις, τὸ ὑπερέχον καὶ κρεῖττον οὐκ αὖ εὑρεθείη. καὶ γὰρ εἰ μὴ θέλοντος τοῦ ἑτέρου, τὸ ἕτερόν ἐστιν, ἴση ἀμφοτέρων ἡ δυνάμεις καὶ ἡ ἀσθένεια ἐστιν. ἴση μὲν, ὅτι νικῶσιν ἀλλήλων τὸ βούλησιν ἐν τῷ εἶναι· ἀσθένεια δὲ ἀμφοτέρων ἐστὶν, ὅτι μὴ βουλομένοις αὐτοῖς ῥᾳδίως γνώμην ἀποβαίνει τὰ

abripuerit, interim sibi persuadens, quum ita aurigetur, sese a scopo non excidere, vtpote qui ad solum cursum oculos intentos habeat, nec se videat extra scopum palabundum versari; ita quoque anima, quæ se auertit ab orbita dei, & præter decorum incitat membra corporis sui, vel potius ipsa ex se incitata, vna cum membris perperam agit, sibique malum fingit, nihil interim animaduertens sese a via deerrare, & extra veritatis scopum ferri. Quem scopum Christigerulus Paulus in oculis habens ita locutus est: Secundum scopum persequor præmium supernæ vocationis Iesu Christi. Respectans igitur quod bonum est Paulus, nunquam quod malum erat operatus est. Ethnicorum quidam errabundi itineris, & Christi ignari, substantiam esse, & per se in rerum natura consistere malitiam pronunciarunt, duplici ratione a vero deuij, vel quia mundi opificem defraudant creatione rerum omnium: quæ in natura sunt: Non enim rerum Dominus haberi posset, si pro illorum dogmate, malitia res solida esset, & vera essentia subsisteret: Vel si illum omnium conditorem volunt, necessario quoque dabunt, etiam mali conditorem esse, quippe cum secundum illos, etiam malum inter res creatas adnumeretur. Id autem absurdum simul & impossibile fuerit. Non enim ex malo bonum, neque in eo est, neque per eum, alioqui pro bono haberi non possit. cum aut miscellaneam contaminatamque naturam haberet, aut causa autorque malorum existeret. Hæretici vero decidui ex maiorum traditione, naufragique in fide, & ipsi quoque per delirium veram essentiam malitiæ attribuunt, commenti præter verum Christi Patrem alium esse Deum, eumque ingenitum, mali conditorem, choragumque, illumque ipsum naturæ opificem esse. Hos quidem aliquis facile refutarit, tum ex scripturis, tum cogitatu humanæ mentis, qua ista per insaniam commenti sunt. Dominus igitur & Seruator noster Iesus Christus in suis Euangeliis ait Moysis verba corroborans, Dominum ac Deum vnum esse: *Confiteor*, inquiens, *tibi Pater, domine cæli & terræ.* Quod si vnus est deus, idemque cæli & terræ dominus, qui fieri potest vt alius sit Deus, præter ipsum? Vbi erit illorum Deus? quum omnia vnus, & verus Deus adimpleat, quæ cæli terræque ambitu comprehenduntur. Aut quanam ratione, alius sit conditor earum rerum, quarum ipse Deus & Pater Christi, dominus est? vt vox Seruatoris indicat, nisi scilicet vt in æquilibrio malum deum, inuicem quoque boni Dei dominum esse posse affirment. Sed si hoc loquantur, vide mihi quæso, in quantam impietatem prolapsuri sint. Inter illos enim qui pares sunt viribus, eminentiorem & potentiorem non inuenias. Nam si concedas, vt nolente altero, alter tamen esse & existere posset, æqua in ambobus potestas, & imbecillitas fuerit. par quidem in eo potestas, quod alter alterius voluntatem vincat, eo ipso, quod altero inuito esse possit, par item imbecillitas amborum in hoc est, quod nolentibus ipsis, ea quæ nolint, eueniant.

Est enim bonus, præter voluntatem mali, & malus præter voluntatem boni. Alioqui & hoc quispiam illis respondebit: Si res visibiles mali sunt: quænam sunt opera boni? Nihil enim aliud apparet, præterquam ista rerum natura ab opifice condita. Aut quodnam erit indicium, vnde intelligatur bonus ille esse, non existentibus vllis operibus, per quæ agnoscatur? Ex operibus enim opifex cognoscitur. Aut duo contrarii simul esse qui poterint? aut quod eorum interstitium, vt a se inuicem dirimantur? certum enim est, eos simul esse non posse, eo quod mutua pernicie in se inuicem ferantur: quin nec alter in altero consistere potest, ob impermixtilem dissimilemque naturam. Ergo tertium quiddam erit, quod ipsos dirimat, & hoc ipsum quoque deus. Sed cuius naturæ hic tertius fuerit, bonæne an malæ, in incerto erit. Nam vtriusque naturæ esse non poterit. Ita igitur infirma, futilique demonstrata istorum sententia, necessum est veritatem ecclesiastici dogmatis exsplendescere: Nullum malum nec a Deo, nec in deo, nec ab initio extitisse, neque vllam esse eius substantiam. Sed homines per priuationem imaginandi cogitandique boni, sibi illud quod malum est, comminisci incœperunt, effinxeruntque pro libidine ea, quæ non erant. Vt enim, si quis sole præsente, & vniuersa terrarum suo iubare illustrante, conniueat clausis oculis, ac inde tenebras, quæ nullæ sunt, animo fingat, ac postmodum quasi in tenebris ambulans oberret, vt nunc lapsante gradu procidat, nunc ad præcipitia sese incitet, arbitratus interim, non lucem sed tenebras esse, seque intueri, quum nihil videat: ita quoque mens humana clausis oculis, quibus Deum contemplari poterat, effictis sua imaginatione malis, in iis sese agitat ac mouet, inscius interim se nihil agere, dum se maxime negocioſam præbet. Et quæ natura non subsistunt, animo comminiscitur. Non enim qualis a principio condita fuit, talis permanet, sed qualem seipsam contaminando reddit. Condita enim est vt Deum spectet, & ab eo illustretur, ipsa vero pro Deo, mortalia & tenebras exquisiuit, vt alicubi Spiritus scripto prodidit: *Deus hominem rectum fecit, ipsi autem exquisierunt multiplicia commenta.* Malitiæ igitur inuentio & excogitatio, hominibus ab initio ita excita & conficta est. Quomodo porro ad idolorum vesaniam descenderint, necessum est, vt iam deinceps referamus, quo plane cognoscas, idolorum commentum non a bono, sed a malitia originem trahere. Quod autem initium sui malum habet, nullo vnquam tempore bonum fuerit, quum vndiquaque sit vitiosum. Non contenta igitur malitiæ inuentis hominum mens, paulatim se ad deteriora deiecit. Percepta enim voluptatum multiplici specie, & retenta diuinarum rerum obliuione, dum in corporeis affectibus voluptatem sentit, & ad præsentia solum eorumque opiniones respicit, persuadens sibi vltra visibilia nihil esse, sed sola ista temporaria, & corporea, boni naturam habere, in aduersum acta, oblitaque se ad imaginem Dei esse

πράγματα· ἔστι γὰρ καὶ ὁ ἀγαθὸς τοῦ θεοῦ γνώμιον τοῦ Παύλου· ἔστι καὶ ὁ Παῦλος τοῦ θεοῦ βούλησιν ἀγαθοῦ. ἄλλως τε καὶ τοῦτο γὰρ αὖ τις αὐτοῖς εἴποι· εἰ τὰ φαινόμενα ἔργα τοῦ Παύλου ἐστί, τί τ' ἔργον τοῦ ἀγαθοῦ φαίνεται γὰρ ὄδεν, πλὴν μόνης τῆς τοῦ δημιουργοῦ κτίσεως. τί δὲ καὶ τὸ εἶναι τὸ ἀγαθὸν γνώρισμα, σὺκ ὄντων αὐτοῦ ἔργων δι' ὧν αὖ γνωσθείη; σὺκ γὰρ τῶν ἔργων ὁ δημιουργὸς γινώσκεται· πῶς γὰρ ὅλως καὶ δύο αὖ εἶεν ἐναντία ἀλλήλων, ἢ τί τὸ διαιρούμενον ἐστι παῦσαι, ἵνα χωρὶς ἀλλήλων ᾖ ὦσιν; εἶναι γὰρ αὖτὰ ἅμα ἀδύνατον, διὰ τὸ αἱμιξίλικα ἀλλήλων εἶναι. ἀλλ' ὧδε ἕτερον ἐν ἑτέρῳ δυνηθείη αὖ εἶναι, διὰ τὸ ἄμικτον, καὶ ἀνόμοιον αὐτοῦ τὸ φύσεως. σὺκοῦν σὺ τρίτα τὸ διαιροῦν φανήσεται· καὶ αὖτὸ θεός· ἀλλὰ ποίας ἂν εἴη τὸ τρίτον φύσεως, πότερον τοῦ καλοῦ, ἢ τοῦ Παύλου, ἄδηλον φανήσεται· τὸ γὰρ ἀμφοτέρων εἶναι αὖτὸ ἀδύνατον. σαθρᾶς δὴ πάντων τοιαύτης αὐτῶν διανοίας φαινομένης, ἀνάγκη τὸ ἀληθῆ διαλάμπειν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ γνώσεως· ὅπερ τὸ κακὸν ἀπὸ θεοῦ, ὧδε ἐν θεῷ· ὅτε ἐξ ἀρχῆς γέγονεν, ὅτι ὕπαρξις ἔσται αὐτοῦ· ἀλλὰ ἄνθρωποι κατ' στέρησιν τοῦ καλοῦ φαντασίας, ἑαυτοῖς ὑπονοεῖν ἤρξαντο καὶ ἀναπλάττειν τὰ σὺκ ὄντα, καὶ ἅπερ βούλονται. ὡς γὰρ ἂν τις ἡλίου φαίνοντος, καὶ πάσης τῆς γῆς τῷ φωτὶ λάτρι καταλαμπομένης, καμούσης ὀφθαλμὸς σκότος ἑαυτῷ ὑπονοεῖ σὺκ ὄντος σκότους, καὶ οἷον ὡς ἐν σκότει πλανώμενος πολλαπλᾶ πταίσματα, πολλάκις πίπτων καὶ κατ' κρημνῶν ὑπάγων, νομίζων σὺκ εἶναι φῶς ἀλλὰ σκότος. δοκεῖ γὰρ βλέπειν ὅλως ὁρᾶν, οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ τῶν ἀνθρώπων καμύσασα τὸν ὀφθαλμὸν διοῦ τοῦ θεοῦ ὁρᾶν δυνάμενον, ἑαυτῇ τὰ κακὰ ἐπενόησεν· ἐν οἷς κινουμένη, σὺκ οἶδεν, ὅτι δοκοῦσα τί ποιεῖν, ὄδεν ποιεῖ· τὰ σὺκ ὄντα γὰρ ἀναπλάττεται, καὶ οὐχ ὁπόταν γέγονε, ποιοῦσα δὲ ἔμεινεν· ἀλλ' ὁποίαν ἑαυτὴν ἐνέφυρε, ποιοῦσα καὶ φαίνεται. γέγονε μὲν γὰρ εἰς τὸ ὁρᾶν τοῦ θεοῦ καὶ ὑπ' αὐτοῦ φωτίζεσθαι· αὕτη δ' ἀντὶ τοῦ θεοῦ τὰ θεῖα φθαρτὰ καὶ τὸ σκότος ἐζήτησεν, ὡς που καὶ τὸ πνεῦμα ἐγκεφαλοῦς φησίν· ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον ἐποίησεν ὀρθῆ, αὐτὸι δὲ ἐζήτησαν λογισμοὺς πολλούς· κακίας δὴ ἦν ἡ εὕρεσις καὶ ὑπόνοια τῆς ἀνθρώπου ἐξ ἀρχῆς ἔτι γέγονε καὶ πεπλάσθαι. πῶς δὴ καὶ εἰς τὴν τῶν εἰδώλων μανίαν καταβεβήκασιν, ἤδη λέγειν ἀναγκαῖον· ἵνα γνώσκῃς ὅτι ὅλως ἡ τῶν εἰδώλων εὕρεσις σὺκ ἀπὸ ἀγαθοῦ, ἀλλ' ἀπὸ κακίας γέγονε. τὸ δὴ τὴν ἀρχὴν ἔχον κακὴν, ἐν ἀδενί ποτε καλὸν κερδηθείη, ὅλον δὲ φαῦλον. σὺκ ἀρκεσθεῖσα δὴ τῇ τῆς κακίας ὑπονοίᾳ ἡ τῶν ἀνθρώπων ψυχὴ, κατ' ὀλίγον καὶ εἰς τὰ χείρονα ἑαυτὴν ἐξάγειν ἤρξατο· μαθοῦσα γὰρ διὰ φορᾶς ἡδονῶν, καὶ ζωσαμένη τὴν τῶν θείων λήθην, ἡδομένη δὲ καὶ πρὸς τὰ τοῦ σώματος πάθη, καὶ πρὸς μόνα τὰ παρόντα καὶ τὰς τούτων δόξας ἀποβλέπουσα, ἐνόμισε μηδὲν ἔτι πλέον εἶναι τῶν βλεπομένων, ἀλλὰ μόνα τὰ πρόσκαιρα, καὶ τὰ σωματικὰ εἶναι τὰ καλά· ἀποστραφεῖσα δὲ καὶ ὑπολαμβάνουσα ἑαυτὴν εἶναι καθ' εἰκόνα τοῦ ἀγαθοῦ θεοῦ.

οὐκ ἐπὶ μὲν τῇ διανοίᾳ τῇ ἐν αὐτῇ δυνάμεως, τὸν θεὸν λόγον καθ' ὃν καὶ γέγονεν ὁρᾷ· ἔξω δ' ἑαυτῆς γενομένη, τὰ οὐκ ὄντα λογίζεται καὶ ἀνατυποῦται. ἀποκρύψασα γὰρ τῇ ἐπιπολαιοτάτῃ τῶν σωματικῶν ἐπιθυμιῶν, τὸ ὡς ἐν αὐτῇ κάτοπτρον, δι' οὗ μόνου ὁρᾶν ἠδύνατο τὴν εἰκόνα τοῦ πατρός, οὐκέτι μὲν ὁρᾷ ἃ δεῖ ψυχικῶ νοεῖν· πάντη δὲ ἀφίεται, καὶ μόνα ἐκεῖνα ὁρᾷ ἅπερ τῇ αἰσθήσει προσπίπτουσι, θέλει δὴ πάσης σαρκικῆς ἐπιθυμίας γέμουσα, καὶ ἐν τούτων δόξαις περαινομένη, λοιπὸν ἐν ἐπελάθετο τῆς διανοίας θεὸν, τοῦτον ἐν σωματικοῖς καὶ αἰσθητοῖς ἀναπλάττεται, τοῖς φαινομένοις τὴν τοῦ θεοῦ προσηγορίαν ἀναλιθοῦσι, καὶ μόνα ταῦτα δοξάζουσα, ἅπερ αὐτῇ βούλεται, καὶ ὡς ἥδεται ὁρᾷ. προηγεῖται τοίνυν αἰτία τῆς εἰδωλολατρείας ἡ κακία· μαθόντες γὰρ οἱ ἄνθρωποι τὴν οὐκ οὖσαν κακίαν ἑαυτοῖς ἐπινοεῖν, οὕτω καὶ τοὺς οὐκ ὄντας θεοὺς, ἑαυτοῖς ἀνεπλάσαντο. εἴων δ' εἴ τις εἰς βυθὸν καταδὺς μηκέτι [μὲν] βλέποι τὸ φῶς, μὴ δὲ τὰ ἐν τῷ φωτὶ φαινόμενα, διὰ τὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ πρὸς τὸ κάτω νεῦμα, καὶ τὸ τοῦ ὕδατος ἐπικειμένου ἐπίχυσιν αὐτῷ· μόνα δὲ τὰ ἐν τῷ βυθῷ αἰσθόμενος νομίζοι μηδὲν κάλλιον ἐκείνων εἶναι, ἀλλ' αὐτὰ τὰ φαινόμενα αὐτῷ τὰ ὄντως εἶναι τὰ κύρια, οὕτω δὴ οἱ παλαὶ τὰ ἀνθρώπων παραφρονες καταδυῶτες εἰς τὰς τῶν σαρκῶν ἐπιθυμίας καὶ φαντασίας, καὶ ἐπιλαθόμενοι τοῦ περὶ θεοῦ ἐννοίας καὶ δόξης, ἀμυδρῷ τῷ λογισμῷ, μᾶλλον δὲ ἀλογίᾳ χρησάμενοι, τὰ φαινόμενα θεοὺς ἀνετυπώσαντο, τὰ κτίσαντα τὰ κτίσματα δοξάζοντες, καὶ τὰ ἔργα μᾶλλον ἐκθαύζοντες, ἢ περὶ τοῦτων αἴτιον καὶ δημιουργὸν δεσπότην θεόν. ὥσπερ δὲ καὶ τὸ προλιχθὲν παράδειγμα οἱ εἰς τὸ βυθὸν καταδυόμενοι, ὅσῳ μᾶλλον ἐπικαταβαίνουσι, τοσοῦτοι εἰς τὰ σκοτεινότερα καὶ βαθύτερα ὁρμῶσιν· οὕτω καὶ τὸ τῶν ἀνθρώπων πάθος ἐστὶ γένος. ἀπολιπὸν ἔχον τὴν εἰδωλολατρείαν, ἐδὲ ἀφ' ὧν ἤρξατο ἐν τούτοις καὶ διέμεινεν, ἀλλ' ὅσον τοῖς πρώτοις ἐνεχρόνιζον, τοσοῦτον ἑαυτοῖς καινοτέρας ἐφεῦρισκον δαιμονίας· καὶ κόρον οὐ λαμβάνοντες τῶν πρώτων, ἄλλοις πάλιν ἐνεπίπλαντο κακοῖς προσκόπτοντες ἐν τῇ αἰρέσει, καὶ πλεῖον ἑαυτοῖς ἐπεκτείνοντες τὴν ἀσέβειαν. τοῦτο δὲ καὶ ἡ θεία γραφὴ μαρτύρεται λέγουσα· ὅταν ἔλθῃ ἀσεβὴς εἰς βάθος κακῶν καταφρονεῖ. δέδοται γὰρ ἀποπηδῆσαι ἡ διάνοια τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ θεοῦ· καὶ καταβαίνοντες ταῖς ἐννοίαις ἐπὶ τοῖς λογισμοῖς οἱ ἄνθρωποι πρῶτοις ἀέρα καὶ ἥλιον, καὶ σελήνην, καὶ τοῖς ἄστροις τὴν τοῦ θεοῦ τιμὴν ἀνέθηκαν· ἐκείνους δὲ μόνους θεοὺς εἶναι νομίζοντες, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλων τῶν μετ' αὐτοὺς αἰτίους τυγχάνειν. εἶτ' ἐπικαταβαίνοντες τοῖς σκοτεινοῖς λογισμοῖς, αἰθέρα καὶ τὸν ἀέρα, καὶ τὰ ἐν τῷ ἀέρι προσηγόρευσαν θεούς. προσβαίνοντες δὲ τοῖς κακοῖς, ἤδη καὶ τὰ στοιχεῖα καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς τῶν σωμάτων συστάσεως τὴν θερμὴν καὶ τὴν ψυχρὰν καὶ τὴν ξηρὰν καὶ τὴν ὑγρὰν οὐσίαν θεοὺς ἀνύμνησαν. ὡς δὲ, οἱ τὰ λεον πεσόντες

esse conditam, non vlterius viribus suis vtitur ad Deum rationem, siue quod idem est, verbum, secundum quam creata est, contemplandum. Extra se igitur posita, ea quæ non sunt, animo concipit, & configurat. Nam quum speculum quod in mente est, sinuosis corporalium inuolucris obducet, per quod solum patris imaginem contemplari poterat, desinit ea videre, quæ animo imaginari debebat, raptaturque in omnem partem, & in ea sola obtutum habet, quæ sensibus occurrant. Quapropter vndique omni carnali concupiscentia scatens & opinionibus turbida, Deum cuius in animo obliuionem concepit, imaginando cogitandoque ex rebus corporeis sensibilibusque sibi confingit, iisque quæ visibilia sunt, numinum appellationem consecrat, quippe quum ea sola magnificiat, quæ animo concupiscit, & cum voluptate adspectat. Est igitur malitia prævia, anteambuloque idololatriæ. Vt enim homines malitiam quæ nulla est, didicerunt effingere: ita quoque Deum, qui nullus erat, effigurarunt, non aliter quam si quis in profundum demersus & exors iam lucis, ac sine conspectu earum rerum, quæ luce retegunturoculis humi vergentibus, aquaque supernc aciem oculorum premente, sola quę in profundo sunt, percipit: nec præterea quicquam esse in rerum natura opinatur, eaque, quæ ita sibi in aquis apparent, rerum omnium potissima credat: ita olim stolidi homines demersi in carnales libidines & imaginationes, oblitique earum rationum dogmatumque, quibus Deus intelligitur: obscura cordis ratiocinatione, vel potius irrationali vecordia vsi, rem visibilem esse Deum finxerunt: creaturam præ creatore honoribus prosequentes: & de operibus diuiniora, quam de authore & opifice Deo sentientes. Vt autem secundum superiorem comparationem, qua qui in profundum vrinantur, quanto magis descendunt, tanto ad tenebrosiora semper altioraque abripiuntur, ita quoq; non dissimile quiddam humano generi euenit. Non enim simplicem tenuerunt idololatriam, neque vnde incœperunt in iis quoque perstiterunt, sed quanto diutius prioribus inueterati sunt, tanto magis ac magis nouas sibi superstitiones repererunt, ac nondum prioribus satiati, aliis se denuo malis impleuerunt, dum pergunt in turpissimis, vlteriusque suam impietatem extendunt. Quod ipsum etiam sacra scriptura attestatur dicens: *Quum venerit impius ad profunditatem malorum, contemnit.* Nuper enim quum resiliisset a Deo mens humana, ac cogitationes rationesque suas demisisset, primum cælo, soli, lunæ, reliquisque stellis diuinos honores consecrauerunt, eos non solum numina, sed aliarum quoque rerum deinceps autores fuisse arbitrati, mox adhuc magis humi cum tenebricosis suis cogitationibus subsidentes, æthera, & aerem, eaque, quæ in aere sunt, deos appellauerunt. Prouecti vero vlterius in malis, iam & elementa, principiaque illa, quibus corpus constituitur, calorem, frigus, siccitatem, & humiditatem pro numinibus celebrauerunt. Vt autem qui penitus ex alto in terram afflicti,

instar terrestrium cochlearum, torquent sese ac reptant: ita quoque impientissimi mortales vbi semel ceciderant a concipienda imagine Dei, homines deinde, & hominum formas, tum viuentium, tum defunctorum, in deos retulerunt. Postmodum vero cogitationibus, consiliisque deterioribus initis, in lapides etiam & ligna, reptilia tum aquatici generis, tum terrestris, & in brutas, feraſque beluas, diuinum & supramundanum nomen transtulerunt, omnes interim diuinos honores illis attribuentes, vero ac legitimo, reque ipsa Deo, Christi Patre, reiecto. Cæterum vtinam vel hic saltem constitisset vecordium audacia, & non vlterius prodeuntes, impietatibus sese grauioribus contaminassent. Nam tantopere quidam mente prolapsi sunt, tantisque tenebris animum suum inuoluerunt, vt quæ nequaquam vlla ratione esse poterant, aut vnquam conspecta essent, ea & excogitarint, & numina fecerint: quippe qui bruta rationabiliaque animalia inuicem permiscentes, & in vnam speciem contrahentes, pro diis colant. Quales sunt apud Ægyptios Canicipites, Serpenticipites, Asinicipites, & in Libya Iupiter Ammon veruecino capite configuratus. Alij vero partes corporis, aut caput, aut humeros, aut manus, aut pedes seorsim sibi desumentes, inter deos extulerunt, & cæremoniis coluerunt, quasi eis non sufficiat integrum, & non in partes decurtatum corpus religiones deorum obtinuisse. Alij adhuc magis sceleratam superstitionem amplificantes, ex vitiis suis occasione sumpta, libidinem, & cupidinem indigitantes adorauerunt. Qualis est apud eos Amor & in Papho Venus. Alij rursus vt sese malis venditarent, & gratificarentur, ausi sunt suos principes, eorumque liberos inter numina referre, aut per reuerentiam regum, aut per metum tyrannorum. Vt in Creta famigeratus ille Iupiter, in Arcadia Mercurius, apud Indos Dionysius, apud Ægyptios Isis & Osiris, & Orus, & hoc tempore Antinous Adriani Romanorum Imperatoris amasius, quem non ignari hominem fuisse, & hominem nequaquam sanctum, sed potius stupris & propudiis plenum, ob metum præcipientis in cultu ac veneratione habent. Quum enim profectus esset in Ægyptum Adrianus, defunctum ibi voluptatis suæ ministrum publico edicto statuit, vt sacrificiis colerent: qua quidem re, vt ipse etiam a funere, pueri se amatorem ostendit, ita recens refutandæ idololatriæ documentum de se præbuit, declaraitque eam non alia de causa ab hominibus institutam esse, quam desiderio eorum, qui figmentis repræsentantur, quemadmodum Sapientia Dei attestatur: *Origo fornicationis, idolorum inuentio est.* Ne mihi hic dubius hæsites, neue longe a fide rem abesse credas, quod dico: Non ita pridem, & fortasse etiam nunc, Romanus senatus suos ab origine imperatores, aut omnes, aut saltem eos, quos ipsis libitum est, cælo ariſque dedicant, legibusque & senatusconsultis deos esse iubent. E di-

A

B

C

D

E

πρὸς τὴν γῆν ἑλυσπῶντα δίκην τῶν ἐν τῇ χέρσῳ κοχλιῶν. ὅτως οἱ ἀσεβέσαντι τὸν ἀνθρώπων, πεσόντες καὶ καταπεσόντες ἀπὸ τῆς περὶ θεὸν φαντασίας, λοιπὸν καὶ ἀνθρώπους καὶ ἀνθρώπων μορφὰς, τὸν μὲν ἔτι ζώντων, τῶν δὲ καὶ μὴ θανάτων, εἰς θεοὺς ἀνέθηκαν. ἔτι δὲ καὶ χείρονα βεβλόμενοι καὶ λογιζόμενοι, ἤδη καὶ εἰς λίθους καὶ ξύλα καὶ ἑρπετὰ, ἔνυδρά τε, καὶ χερσαῖα, καὶ εἰς τὰ τῶν ἀλόγων ἀνήμερα ζῶα, τὴν θείαν καὶ ὑπερκόσμιον τοῦ θεοῦ περσηγορίαν μετήνεγκαν· πᾶσιν ὑμνῶν θεοὺς αὐτοῖς ἀπονέμοντες, καὶ τὸν ἀληθινὸν καὶ ὄντως ὄντα θεὸν τὸν τοῦ Χριστοῦ πατέρα ἀπερριφόμενοι. εἰ δὲ καὶ μέχρι τούτων εἰσῆκεν τὸ ἄφρονων ἡ τόλμα, καὶ μὴ πρακτέρω βαίνοντες ἑαυτοὺς τοῖς ἀσεβείαις ἐνέφυρον· τοσοῦτον γὰρ ἴνες καταπεπώκασι τὴν διάνοιαν καὶ ἐσκοτίσθησαν τὸν νοῦν, ὥστε καὶ τὰ μηδ' ὅλως μηδαμῶς ὑπάρχοντα, μὴ δὲ ἐν τοῖς γιγνομένοις φαινόμενα, ὅμως ἑαυτοῖς ἐπινοῆσαι καὶ ποιῆσαι. λογικὰ γὰρ ἀλόγοις ἐπιμίξαντες, καὶ ἀνόμοια τῇ φύσει ἐγείραντες, ὡς θεοὺς θρησκεύουσιν· οἷοί εἰσιν οἱ παρ' Αἰγυπτίοις κυνοκέφαλοι καὶ ὀφιοκέφαλοι καὶ ὀνοκέφαλοι, καὶ ὁ ὑπὸ Λίβυσι κριοκέφαλος Ἄμμων. ἄλλοι δὲ τὰ μέρη τῶν σωμάτων, κεφαλὴν καὶ ὦμον καὶ χεῖρα καὶ πόδα καθ' ἑαυτὰ διελόντες, ἕκαστον εἰς θεοὺς ἀνέθηκαν, καὶ ἐξεθείασαν. ὥσπερ οὐκ ἀρκούμενοι ἐξ ὁλοκλήρου τοῦ ὅλου σώματος ἔχειν τὴν θρησκείαν· ἐπιπίνοντες δὲ τὴν ἀσέβειαν ἕτεροι, τὴν περὶ φασιν τῆς τούτων εὑρέσεως καὶ τὴν ἑαυτῶν κακίας τὴν ἡδονὴν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν θεοποιήσαντες, προσκυνοῦσιν· οἷος ἐστιν ὁ παρ' αὐτοῖς Ἔρως καὶ ἡ ἐν Πάφῳ Ἀφροδίτη· οἱ δὲ, αὐτῶν ὥσπερ φιλοτιμούμενοι τοῖς χείροσιν, ἐτόλμησαν τοὺς παρ' αὐτῶν ἄρχοντας, ἢ καὶ τοὺς τούτων παῖδας εἰς θεοὺς ἀναθῆναι. ἢ διὰ φιλοτιμίαν τῶν ἀρξάντων, ἢ διὰ φόβον τῶν αὐτῶν τυραννίδος, ὡς ὁ ἐν Κρήτῃ παρ' αὐτοῖς πεπιθὼς Ζεύς· καὶ [ὁ] ἐν Ἀρκαδίᾳ Ἑρμῆς· καὶ περὶ μὲν Ἰνδοῖς Διόνυσος· περὶ δὲ Αἰγυπτίοις Ἶσις καὶ Ὄσιρις καὶ Ὧρος· καὶ ὁ νεῶ Ἀδριανὸς τοῦ Ῥωμαίων βασιλέως παιδικὸς Ἀντίνοος, ὃν καίπερ ὀδόντας ἄνθρωπον, καὶ ἄνθρωπον ὀσεμνὸν, ἀλλ' ἀσελγείας ἔμπλεον, διὰ φόβον τοῦ πρεσβεύειν. ἐπιδημήσας γὰρ Ἀδριανὸς τῇ χώρᾳ τῶν Αἰγυπτίων, πλοῦτήσαντα τὸν τῆς ἡδονῆς αὐτοῦ ὑπηρέτην Ἀντίνοον, ἐκέλευσε θρησκεύεσθαι. αὐτὸς μὲν καὶ μὴ θάνατον ἐρῶν τοῦ παιδὸς· ἔλεγχον δὲ ὅμως καθ' ἑαυτὸν, καὶ γνώρισμα καὶ πάσης εἰδωλολατρείας παρέχων, ὅτι οὐκ ἄλλως εὑρέθη ποθ' ἡ τοῖς ἀνθρώποις αὕτη, ἢ διὰ ἐπιθυμίαν τῶν πλασαμένων· καθὼς καὶ ἡ σοφία τοῦ θεοῦ προμαρτύρεται λέγουσα· ἀρχὴ πορνείας ἐπίνοια εἰδώλων· καὶ μή τι δοκιμάσῃς, μὴ ᾖ μακρὰν πίστεως εἶναι τὸ λεγόμενον νομίσῃς, ὅπου γε καὶ ἀπὸ πολλῷ πρότερον, ἢ τάχα καὶ μέχρι νῦν ἡ Ῥωμαίων σύγκλητος τοὺς πρώτους αὐτῶν ἐξ ἀρχῆς ἀρξάντας βασιλέας, ἢ πάντας, ἢ οὓς ἂν αὐτὴ βούλωνται καὶ κρίνωσι, δογματίζουσιν ἐν θεοῖς εἶναι, καὶ θρησκεύεσθαι θεοὺς χρᾶφουσιν.

ὡς μὲν γὰρ ἀπεχθάνονται, τούτοις ὡς πολεμίοις τὴν φύσιν ὁμολογοῦσι, καὶ ἀνθρώπους ὀνομάζουσιν· οὓς δὲ καταφιλοῦσιν ἔχουσι, τούτους δὶ ἀνδραγαθίαν θρησκεύεσθαι προστάττουσιν· ὥσπερ ἐπεξουσίας ἔχοντες τὸ θεοποιεῖν αὐτοὶ, ἄνθρωποι τυγχάνοντες καὶ εἶναι θνητοὶ μὴ λανθάνοντες. εἶτ' οὐ θεοποιοῦντας αὐτοὺς, μᾶλλον εἶναι θεοὺς αὐτούς· τὸ γὰρ ποιοῦν τοῦ ποιουμένου κρεῖττον εἶναι δεῖ· καὶ ὁ κρίνων, τοῦ κρινομένου ἐξ ἀνάγκης ἄρχει· καὶ ὁ δίδους, πάντως ὁ ἔχει χαρίζεται. ὥσπερ ἀμέλει καὶ πᾶς βασιλεὺς ὁ μὲν ἔχει, χαρίζεται, τοῦ δὲ λαμβανόντων κρείττων καὶ μείζων ἐστίν. εἴπερ οὖν ὃς θέλουσιν αὐτοὶ, τούτους θεοὺς δογματίζουσιν εἶναι, εἶτ' καὶ αὐτοὺς πρῶτον εἶναι θεούς. ἀλλὰ τὸ θαυμαστόν ἐστιν τοῦτο, ὅτι αὐτοὶ ἀποθνήσκοντες ὡς ἄνθρωποι, ἐλέγχουσι τοῖς ἑαυτῶν περὶ τῶν θεοποιηθέντων ὑπ' αὐτῶν ψῆφον εἶναι ψευδῆ. ἔστι δὲ τὸ ἔθος, ἀπὸ νόμων, ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων ἤρξατο βουλῆς, ἀλλ' ἐν ἄνωθεν προηγούμενον, καὶ προμελετώμενον ὅπως τοῖς εἰδώλων ἐννοιαν. καὶ γὰρ οἱ πάλαι παρ' Ἕλλησι δαιδαιδομένοι θεοὶ Ζεύς, καὶ Ποσειδῶν, καὶ Ἀπόλλων, καὶ Ἥφαιστος καὶ Ἑρμῆς, καὶ ἐν Ἠλείαις Ἥρα, καὶ Δήμητρα, καὶ Ἀθηνᾶ, καὶ Ἄρτεμις, τοῦ Θησέως δὲ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἱστορουμένου δαιδαλμάτων ἐπελθόντος λέγεσθαι θεοί. καὶ οἱ μὲν δαιδαλθέντες, ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκοντες, θρηνοῦνται· ὃς δὲ διεδάλλοντο, ὅτι ὡς θεοὶ προσκυνοῦνται. ὦ πολλῆς ἐναλιότητος καὶ μανίας· τὸν δαιδαλθέντα εἰδότες, οὓς διεδάλλατο πορίζουσι. καὶ εἴθε μέχρις ἀρρένων εἰσήκει τούτων ἡ εἰδωλολατρεία, καὶ μὴ εἰς θηλείας κατέφερον τὴν θείαν προσηγορίαν. καὶ γὰρ καὶ γυναῖκας, αἷς οὐδὲ εἰς κοινὴν βουλὴν πραγμάτων συμβουλίαν λαμβάνειν ἀσφαλὲς, ταύτας τῇ τοῦ θεοῦ λήμῃ θρησκεύσει καὶ σέβεσιν. ὡς αἱ μὲν Θησέως δαιδαλεῖσαι, ἃς προφήκαμεν. ὧν δὲ Αἰγυπτίοις, Ἶσις, καὶ Κόρη, καὶ νεωτέρα, καὶ παρ' ἄλλοις Ἀφροδίτη. τὰ γὰρ τῶν ἄλλων ὀνόματα οὐδὲ λέγειν θεμιτὸν ἡγούμεθα, πάσης χλεύης ὄντα μεστά. πολλοὶ γὰρ οὐ μόνον ἐν τοῖς πάλαι, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἀπολωλότες φίλτατα καὶ ἀδελφοὺς καὶ συγγενεῖς καὶ γυναῖκας. πολλαὶ δὲ καὶ ἄνδρας ἀπολωλότας, οἷς πάντως ἠλεγξεν ἡ φύσις ἀνοῦς εἶναι θνητοὺς, τούτους καὶ τοὺς ἀπὸ τοῦ πολοῦ περὶ αὐτῶν πένθος ἀναζωγραφήσαντες, καὶ θυσίας ἀναπλάσαντες, ἀνέθηκαν, οἷς οἱ μετὰ ταῦτα ἀπὸ τοῦ πλάσιν, καὶ τοῦ τεχνίτου φιλοτιμίαν θεοὺς ἐθρήσκευσαν· πρᾶγμα πάσχοντες ὁ κατὰ φύσιν. οἷς γὰρ οἱ γονεῖς ὡς μὴ ὄντας θεοὺς ἐθρήνησαν· πῶς ἂν γὰρ εἴπερ ἤδεσαν αὐτοὺς θεοὺς, ὡς ἀπολλυμένους ἐκήδοντο. τούτοις γὰρ χάριν ὁ μόνον νομίζοντες αὐτοὺς εἶναι θεοὺς· ἀλλὰ μὴ ὅλως ὑπαρχὴν ἐν εἰκόνι τύπους ἐτυπώσαντο· ἵνα δὲ μηκέτι εἶναι τοῦ ἀπὸ τοῦ εἰκόνος δόκησιν ὁρῶντες, ἐμυθώσαντο, τοῖς ὅμως οἱ ἄφρονες, ὡς θεοῖς εὔχονται. καὶ τοῦ τῷ ἀληθινῷ θεῷ ἡμῶν τοῖς πρεπόντως θείασιν. ἐν γοῦν Αἰγύπτῳ εἰς ἔτι καὶ νῦν ὁ περὶ

E diuerso in quos male animati sunt, & pro hostibus habent, illosque quæ eorum natura est homines esse agnoscunt, rursus, quos gratia & amore prosequuntur, hos ob virtutem coli præcipiunt, non aliter quam si numinis faciendi ius potestatemque haberent, quum illi ipsi & homines sint, & sese mortales esse non diffiteantur. Atqui deceret istos deorum conditores, ipsos potissimum deos esse. Id enim quod facit, eo quod conficitur præstantius esse debet. Et is qui sancit, in id quod sancitur, imperium obtinet, & is qui donat, plane quod in potestate sua habet, donat. Ita certe & rex, id quod possidet elargitur, iisque, qui accipiunt, superior & potentior est. Si igitur quos ipsis libuit, Senatusconsulto deos reddunt, oportebat ante omnia ipsos esse deos. Cæterum hoc mirificum est, quod ipsi morientes, falsum esse docent suum de diis constituendis suffragium. Non tamen ista consuetudo recens, neque a senatu Romanorum originem sumpsit, sed iam olim id factitatum, & in vsu habitum est, in decernenda diuinitate. Nam & prisci in Græcia, celeberrimique Dij, Iupiter, Neptunus, Apollo, Vulcanus, Mercurius: & inter fœminas, Iuno, Ceres, Pallas, Diana, Thesei edicto, qui ibi regnauit (vt in historiis est) accepere numen, ac diuinitatem. Quum interim qui sanxerunt vita functi, vt mortui lugeantur, quos autem edictis sanxerunt, inter numina recipiantur. O insanientem vesaniam, norunt quales sint autores consecrandi, eos tamen qui ab ipsis consecrati sunt, potiores ducunt. Atque vtinam intra mares studium istud vecors idololatriæ constitisset, neque fœminis detulissent diuinum nomen. Nam & fœminas, quas neque ad commune de republica consilium tutum est admittere: illas ipsas, Deorum religione vt numina venerãtur. Ex quo genere sunt illæ (quas supra diximus) a Theseo inter numina relatæ. Ex quo item genere apud Ægyptios Isis, & Proserpina minor: & apud alios, Venus. Nam aliorum nomina, ne fas quidem arbitramur, quorum vel mentio vlla habeatur, quum sint omni ludibrio plena. Quandoquidem multi non modo priscis, sed & nostris temporibus, vbi amisere quos charissimos habent fratres, cognatos, vxores: multæ item viduæ, maritos extinctos, quum omnibus constet eos ex natura homines fuisse: istos tamen, inquam, istasq; ob ingentem luctum, desideriumque, fictis depictisque figuris expressos, inter numina dedicauerunt. Posteri deinde admirati elegantiam, artificiumque operis, eosdem pro diis habuere, idque præter omnem rationem naturæ, quum eos colant, quos ipsi parentes, vt neutiquam Deos, comploruere, quippe sine luctu futuri, si deos illos esse certum habuissent. Ideo enim quod eos non modo nõ crederent deos, sed plane nullos reputarent, imaginibus eos effigurari voluerunt, vt eos non vlterius superstites, per effigiei similitudinem obtuentes, hoc genere repræsentationis dolorem suum mitigarent. His tamen simulachris stulti, vt diis, vota faciunt, & veri numinis cæremoniis prosequuntur. Certe in Ægypto etiam nunc de Osiride,

Osiride, Horo, Typhone, aliisque vt perditis & extinctis, deploratio solennis peragitur, armamentaq; Dodonæ, & Corybantes in Creta, satis argumento sunt, Iouem non fuisse Deum, sed hominem, eumque ex crudiuoro patre progenitum. Et quod mirum est, Plato ille apud Græcos sapiens ac proinde clarus ac magnificus, veluti de numine cogitabundus in Piræum cum Socrate accedit, hominis arte deformatam Dianam adoraturus. Has vero aliasq; eiusmodi idololatriæ excogitandæ vecordias, iam olim & ante multa tempora prædocuit scriptura his verbis; *Origo fornicationis, idolorum excogitatio, inuentio eorum, pestis vitæ. Neque enim ab initio fuere, neque in æternum futura sunt: ambitione enim hominum in mundum venere, ideoque compendiaria eorum consummatio excogitata est. Acerbo enim luctu attritus pater filij subito e vita abrepti, imaginem fecit, eumque vita functum, quasi viuum cultu prosequitur, subditisque suis mysteria religionis ritusque tradit. deinde mos impius tempore inualescens, vim legis obtinuit. Tyrannorum quoque imperiis sculptilia venerationem adepta sunt: quibus enim ante oculos non poterant honores exhibere, eo quod procul illinc habitarent, eorum speciem imaginibus expressérunt: vt iis, quos ita honoratos volebant, tanquam præsentibus hac opera adularentur. Caterum quo maiores superstitionis accessiones fierent, artificis quoque instigauit ambitio, qui cum fortasse principi vellet gratificari, summa ope nixus est simulachrum quam pulcherrime elaborare. Caterum vulgus allectum gratia, venustateque istiusmodi opificij, hominem qui non ita pridem coli cœpit, pro deo habuit. idque in vitæ insidias versum est, quoniam aut calamitatibus suis, aut tyrannidi inseruientes homines proprium illud solius Dei, & incommunicabile nomen lapidibus, & lignis imposuerunt.* Cum igitur tali initio idolorum figmenta inter homines (attestante scriptura) prodierint, tempestiuum mihi videtur, vt ea vanitatis, falsoque vsurpati diuini nominis reuincamus: non tam aliunde petitis argumentis, quam ex illis ipsis, quæ ipsi de suis numinibus opinantur. Si quis enim eorum acta, quos ipsi deos prædicant, in vnum colligat (vt ab infimis exordiar) inueniet, eos non solum mortales, sed mortalium omnium teterrimos fuisse, vt in Iouis amoribus, libidinibusque apud poetas videre licet. cuius generis est, dum audis eum Ganymedem rapere, furta adulteriorum patrare, pauere item & angi, ne contra ipsius sententiam mœnia Troianorum excindantur. Quale item est, dum vides eum ægre, indignanterque ferre filij sui Sarpedonis mortem, eique opitulari velle, sed non posse, insidiasque Deorum aliorum experiri, Mineruæ (inquam) Iunonis, & Neptuni, succurrique eidem a fœmina Thetide & centimano Ægeone, ac voluptatibus succumbere, mulierculisque ancillari, & gratia

Θσίρεως καὶ Ὥρε καὶ Τύφωνος ϗ τ ἄλλων θρήνος τῆς ἀπωλείας ὀπιπτεῦσαι. ϗ τὸ ἐν Δωδώνῃ Χαλκεῖα, καὶ οἱ ἐν Κρήτῃ Κορύβαντες, τ Δία μὴ εἶναι θεὸν ἐλέγχουσιν, ἀλλ' ἄνθρωπον. Ε τοῦτον ἐκ πατρὸς ὠμοβόρου γεγόμενον. καὶ τόγε θαυμαστὸν, ὅτι καὶ ὁ πάνυ παρ' Ἕλλησι σοφὸς Ε πολλὰ καυχησάμενος, ὡς περὶ θεοῦ διανοηθεὶς ὁ Πλάτων, εἰς τ Πειραῖα μετὰ Σωκράτους κατέρχεται, τὴν αὐτοῦ τέχνῃ πλασθεῖσαν Ἄρτεμιν προσκυνήσων. ταύτας δὲ καὶ τὰς παιδικὰς τῆς εἰδωλομανείας ἀρχὰς, αὖθις καὶ πρὸ πολλοῦ προεδίδαξεν ἡ γραφὴ, λέγουσα· ἀρχὴ πορνείας ἐπίνοια εἰδώλων· εὕρεσις δὲ αὐτῶν, φθορὰ ζωῆς. οὔτε γὰρ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, οὔτε εἰς τὸν αἰῶνα ἔσται. κενοδοξίᾳ γὰρ ἀνθρώπων ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ διὰ τοῦτο εὐστόχως αὐτῶν τὸ τέλος ἐπενοήθη. ἀώρῳ γὰρ πένθει τρυχόμενος πατὴρ τὸ ταχέως ἀφαιρεθέντος τέκνου εἰκόνα τινὰ ποιήσας, τὸν τότε νεκρὸν αὐθρωπον, νῦν ὡς θεὸν τετίμησε, καὶ παρέδωκε τοῖς ὑποχθονίοις μυστήρια ϗ τελετάς. εἶτ' ἐν χρόνῳ κρατήσαν τὸ ἀσεβὲς ἔθος, ὡς νόμος ἐφυλάχθη. ϗ τυράννων ἐπιταγαῖς ἐθρησκεύετο τὰ γλυπτά, οὓς ἐν ὄψει μὴ δυναμένοις τιμαῖς ἀνθρωπικαῖς διὰ τὸ μακρὰν οἰκεῖν, τῷ παρόντι ὄψιν αἰσθητικὴν ποιοῦντες, ἐμφανῆ εἰκόνα τ τιμωμένου βασιλέως ἐποίησαν, ἵνα τὸν ἀπόντα ὡς παρόντα κολακεύωσι διὰ τ ἀπουδῆς. εἰς ὑπόπτωσιν ἦ θρησκείας ϗ τὸς ἀγνοοῦντας ἡ τῶ τεχνίτου προετρέψατο φιλοτιμία. ὁ μὲν γὰρ ἴσως τῷ κρατοῦντι βουλόμενος ἀρέσαι, ἐξεβιάσατο τῇ τέχνῃ τὸν ὁμοιότητα ὑπὲρ τ κάλλιον· τὸ δ' ὑπὸ πλήθους ἐφελκόμενον, διὰ τὸ εὐχαρι τ ἐργασίας, τ πρὸ ὀλίγου γεγονότα ἄνθρωπον, νῦν σέβασμα ἐλογίσαντο. ϗ τοῦτο ἐγένετο τῷ βίῳ εἰς ἔνεδρον· ὅτι ἢ συμφορὰ, ἢ τυραννίδι δουλοῦντες ἄνθρωποι, τ ἀκοινώνητον ὄνομα λίθοις καὶ ξύλοις προσέθηκαν:- ταιαύτης πίνυ τῆς τ εἰδώλων ἀρέσεως, ὑπὲ μαρτυρεῖ τῇ γραφῇ πρὸ τῆς ἀνθρώπις δεξαμένης ϗ αἰσθολαθείσης, ὥρα λοιπὸν σοι ϗ τὸν κατ' αὐτῆς ἔλεγχον ἀποδεῖξαι. ὃ τοσοῦτον ἔξωθεν, ὅσον ἀφ' ὧν ἔτι περὶ αὐτῶν φρονοῦσι τὰ πικμήρια λαμβάνοντες. εἰ γάρ τις τῶν παρ' αὐτοῖς λεγομένων θεῶν, ἵνα πρῶτον ἀπὸ τούτων τῶν κάτωθεν δεξώμεθα, λάβοι τὰς πράξεις, ἀρήσει μὴ μόνον οὐκ εἶναι αὐτὸς θεὸς, ἀλλὰ καὶ τ ἀνθρώπων τὸς αἰσχίστους γεγονότας. οἷον γὰρ, οἷόν ἐστιν ἰδεῖν τὸς πρὸ τοῦ ποιητὰς πατὸ Διὸς ἔρωτας, καὶ τὰς ἀσελγείας, οἷόν ἐστιν αὐτὸν ἀκούειν· δρπάζοντα μὲν τὸν Γανυμήδη, καὶ τὰς κλοπιμαίους ἐρασζόμενον μοιχείας. δεδόκται δὲ ϗ δηλιῶντα μὴ πρὸ γνώμης αὐτὸ τὰ τῶν Τρώων ἀπόλητα τείχη· οἷόν ἐστιν ἰδεῖν αὐτὸν ἀχθόμενον ὑπὲ τῷ θανάτῳ πατὸ υἱέος αὐτὸ Σαρπηδόνος· καὶ βουλόμενον αὐτῷ βοηθῆσαι καὶ μὴ δυνάμενον· ϗ ὑπὲβουλοδύομενον [μὲν] ὑπὸ τῶν ἄλλων [λεγομένων] θεῶν, Ἀθηνᾶς δὴ λέγω Ε Ἥρας, καὶ Ποσειδῶνος· βοηθούμενον ἦ ὑπὸ Θέτιδος γυναικὸς καὶ τ ἑκατονταχείρου Αἰγαίωνος· ϗ νικώμενον ὑπὸ ἡδονῶν, δουλοῦσθαι ἦ γυναιξί. καὶ

καὶ δι' αὐτῶν ἐν ἀλόγοις ζώοις πτεράποσί τε καὶ πλωοῖς τῆς φαντασίας ἀδηκινδυνεύοντα. καὶ πάλιν αὐτὸν μὲν κρυπτόμενον διὰ τὸν τοῦ πατρὸς ἐπιβουλήν· τὸν δὲ Κρόνον ὑπ' αὐτοῦ δεσμούμενον, κἀκεῖνον ἀποτέμνοντα τὰ πατέρα. ἆρ' οὖν ἄξιον ὑπονοεῖν θεόν, τοιαῦτα δρασάντα, καὶ διαβληθέντα, ἃ μὴ δι' οἰκοὶ ῥωμαίων νόμοι καὶ τοὺς ἀπλῶς ἀνθρώπους ἐπιτρέπουσι ποιεῖν; Ἵνα γὰρ ἐκ πολλῶν ὀλίγα μνημονεύσω διὰ τὸ πλῆθος, τίς ἰδὼν αὐτὸν τὸν εἰς Σεμέλην, καὶ Λήδαν, καὶ Ἀλκμήνην, καὶ Ἄρτεμιν, καὶ Λητῶ, καὶ Μαῖαν, καὶ Εὐρώπην, καὶ Δανάην καὶ Ἀντιόπην τοιαῦτα μοιχεύοντα καὶ φθείροντα; ἢ τίς ἰδὼν τὸν εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἀδελφὴν ἐπιχείρησιν καὶ τόλμαν, ὅτι τὴν αὐτοῦ ἀδελφὴν εἶχε καὶ γυναῖκα, οὐκ ἂν ἐχλεύασε, καὶ ζημιώσαι θανάτῳ; ὅτι μὴ μόνον ἐμοίχευσεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐκ τῆς μοιχείας γενομένους αὐτῷ παῖδας θεοποιήσας αἰδέσθηκεν ἐπικάλυμμα τὴν παρανομίαν αὐτοῦ, τὴν τῶν θεοποιΐας φαντασίαν κατασκευάζων· ὧν εἰσι Διόνυσος, καὶ Ἡρακλῆς, καὶ Διόσκουροι, καὶ Ἑρμῆς, καὶ Περσεὺς καὶ Σώτειρα· τίς ἰδὼν τὴν τῶν λεγομένων θεῶν ἀκαταλλακτον πρὸς ἑαυτὰς ἔριν ἐν Ἰλίῳ, τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν τρώων χάριν καταγνώσεται τῆς ἀσθενείας αὐτῶν; ὅτι διὰ τὸ πρὸς ἀλλήλους φιλονεικίαν, καὶ τοὺς ἀνθρώπους παρώξυναν· τίς ἰδὼν τοὺς μὲν Διομήδους ὑπερασπιζομένους Ἄρεα καὶ Ἀφροδίτην, τοὺς δὲ Ἡρακλέους τὴν Ἥραν καὶ τὸν τοξότην, ὃν καλοῦσι θεὸν Ἀϊδωνέα· καὶ Διόνυσον μὲν τοὺς Περσέως, Ἀθηνᾶν δὲ τοὺς Ἀρκάδος, καὶ τὸν Ἥφαιστον ῥιπτούμενον καὶ χωλαίνοντα ἐκ καταγνώσεται τὴν φύσεως, καὶ δόξει ἀφροσύνην μὲν τὴν λέγειν αὐτοὺς εἶναι ἐπὶ θεούς; φθαρτοὺς δὲ καὶ πεπληγότας αὐτοὺς ἀκούων, ἰδὼν ἄλλον ἢ ἀνθρώπους [αὐτοὺς καὶ ἀνθρώπους] ἀσθενεῖς ὑπολήψεται, καὶ μᾶλλον τοὺς τρώσαντας, ἢ τοὺς τρωθέντας θαυμάσεται; ἢ τίς ἰδὼν τὸν Ἄρεος πρὸς Ἀφροδίτην μοιχείαν, καὶ τὸν Ἡφαίστου κατ' ἀμφοτέρων κατασκευαζόμενον δόλον, καὶ τοὺς ἄλλους λεγομένους θεοὺς ὑπὲρ θέαν τῆς μοιχείας ἰόντας; καὶ Ἡφαίστου καλοκαγαθίας, καὶ αὐτοὺς ἐρχομένους, καὶ ὁρῶντας αὐτῶν τὸν ἀσέλγειαν, οὐκ ἂν γελάσαι, καὶ καταγνώσεται τὴν φαυλότητος αὐτῶν; ἢ τίς οὐκ ἂν γελάσειεν ὁρῶν τὸν Ἡρακλέους πρὸς τὴν Ὀμφάλην ἐκ μέθης παράφρονα καὶ ἀσωτίαν; ἃς γὰρ καθ' ἡδονὴν αὐτῶν πράξεις, καὶ τοὺς παρανόμους αὐτῶν ἔρωτας, καὶ ἃς ἐν χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ καὶ χαλκῷ καὶ σιδήρῳ καὶ λίθοις καὶ ξύλοις θεοπλασίας, ἃ δεῖ διελέγχειν μᾶλλον ἀπουδῆς τὰ πραγμάτων καὶ ἀφ' ἑαυτῶν ἐχόντων τὰ μῦθος· καὶ δι' ἑαυτῶν ἐπιδεικνυμένων τὴν τῶν πλάνης γνώρισμα, ἐφ' οἷς μάλιστα καὶ οἰκτηρήσειεν ἂν τοὺς ἀπατωμένους ἐν αὐτοῖς. τῇ γὰρ ἑαυτῶν γυναικὶ μισοῦντες τὰ ἐπιβαίνοντα μοιχὸν, τοὺς τῆς μοιχείας διδασκάλους θεοποιοῦντες οὐκ αἰσχύνονται· καὶ ταῖς ἀδελφαῖς αὐτῶν οὐκ ἐπιμιγνύμενοι, τοὺς τὰ τοιαῦτα ποιήσαντας προσκυνοῦσι, καὶ ὁμολογοῦντες εἶναι κακὸν τὴν παιδοφθορίαν, τοὺς ἐπὶ ταύτῃ διαβαλλομένους θρησκεύουσι. καὶ ἃ μὴ δὲ ἐν ἀνθρώποις εἶναι ἐπιτρέπουσιν οἱ νόμοι, ταῦτα τοῖς ὑπ' αὐτῶν ὀνομαζομένοις

A

B

C

D

E

& gratia illarum verſipellem ſub imagine brutorum animantium, quadrupedum, volucrium, ſuam ipſius ſpeciem in periculum adducere. Rurſus eundem in latebris agitare ob patris inſidias. Saturnum vero deinde vinciri, illumque ipſum, ſuum patrem euirare. Age quæſo num dignum eſt, vt is, qui talia deſignat, quique eiuſmodi flagitiis famoſus eſt, quæ ne communes quidem leges Romanorum in mere hominibus impunita velint, pro numine habeatur? Vt enim pauca ex multis ob multitudinem commemorem, quiſnam quæſo ex eius in Semelen, Ledam, Alcmenam, Dianam, Maiam, Europen, Danaen, & Antiopam, ſceleribus & ſtupris, aut ex iis quæ in ſuam ipſius ſororem patrauit, quam eandem & ſororem habuit & vxorem, ipſum non vituperet, & morte mulctandum cenſeat? non ſolum ob crimina adulteriorum, ſed quod, ſceleribus ſuis prætextum coloremque honeſtatis quæſiuit, dum liberos ex adulteriis proſatos indigetes facit? Ex quorum numero Bacchus eſt, Hercules item, Caſtor quoque & Pollux, Mercurius, Perſeus & Diana ſoſpitatrix. quis rurſus conſpicatus Deorum inter ſe irreconciliabile certamen, idque Græcorum, & Troianorum gratia, non eos condemnet imbecillitatis? dum mutua inuicem æmulatione etiam homines in ſe irritant? Quis item videns Martem & Venerem a Diomede Iunonem & infernum Iouem, & quem Plutonem appellant, ab Hercule: Dionyſium a Perſeo: Palladem ab Arcade vulnerari: Vulcanum ex præcipitatu claudicantem, non vituperarit talem conditionem naturæ? exhorrueritque eos numina appellare? ac non potius, dum eos audit violabiles, maliſque obnoxios, pro hominibus, iiſque non fortibus habeat, rectiuſque vulneratores eorum, quam ipſos vulneratos ſuſpiciat & admiretur? Aut quis recognoſcens Martis cum Venere adulterium, & Vulcani contra vtrumque inſidias, alioſque deos ad ſpectaculum ſtupri a Vulcano euocari, euocatoſque aduentare, & obtueri eorum ſalacitatem, non in riſum abeat, ac deteſtetur eorum nequitiam? Aut quis non in cachinnos ſoluatur, conſpectis Herculeis cum Omphale ex ebrietate ineptiis & flagitiis? Neque enim neceſſum eſt, vt eorum libidines, amoreſque abſurdos, quos in auro, argento, ære, ferro, lapidibus, lignis expreſſos videas, ſedulo argumentis & criminibus inceſſam & exagitem, cum ipſæ res ſuum ex ſe odium vltro habeant, erroreſque eius ſuperſtitionis prodant. Qua de cauſa magnopere eorum miſererearis, qui ita ſeducuntur, quippe qui quum indoleant vxoris pudicitiæ adulterum ſuperuenire, magiſtros tamen adulteriorum non verentur in deos referre, & quum ipſi abſtineant a ſororum concubitu, eos tamen, qui hoc ſcelere contaminati ſunt, adorare: fateri rem flagitioſam eſſe ſtuprare pueros famoſos, tamé iſtiuſmodi fœditate, ſacris & altaribus colere, interdicta legibus, citra pudorem ſuis

numinibus adscribere: suppliceſque ante ligna procumbere, nec videre interim, res ſimiles ac prorſus eiuſdem generis ſuis ſeſe pedibus calcare, & pro fomentis ignium vſurpare, quum tamen partes earum rerum, numina appellent. Et quæ paulo ante in vſu communi habuere, ea per vecordiam (quum exculpta ſunt) colenda arbitrantur, nihil omnino, neque oculis, neque mente vtentes, quippe qui non deos, ſed artem cælatoris adorent. Quandiu enim impolitus eſt lapis, & rudis materia: tamdiu iſtiuſmodi res pedibus calcant, iiſque ad miniſteria ſua, & ſubinde viliſſima abutuntur. Cæterum vbi artifex ſuæ ſcientiæ modulos proportioneſque impreſſit, & in ſpeciem vel viri, vel mulieris effigurauerit, aguntur gratiæ artifici, ac iam deinde pro numinibus adorant, quos precio a ſculptore redemerunt. Non infrequens quoque eſt, vt ipſe ſtatuarius, quaſi oblitus quid ipſe elaborauerit: ſuis operibus preces affundat, & quæ paulo ante obradebat & concidebat, ea poſt artem inditam deos appellet. Atqui conueniret (ſiquidem iſta admiranda ſunt) artificis ingenium potius approbari, & non quæ ab ipſo figurata ſunt, figuratori anteponi. Non enim materia artem, ſed ars materiam iſto ornatu inſtruxit, ac deificauit. Multo igitur æquius erat, ipſum artificem ab iis adorari, quam ea, quæ ab illo fabrefacta ſunt, præſertim quum prior ſit ætate diis a ſe fabrefactis, illaque pro ipſius arbitrio, ſpeciem ſuam acceperint. Nunc contra, reiecta æquitate, & ſcientiam, & artem vilipendentes, ea quæ per artem & ſcientiam facta ſunt, ceremoniis diuinis proſequuntur. Et homine iſtorum conditore extincto, ea quæ ab ipſo condita ſunt, vt immortalia venerantur, quæ niſi noſtra quotidiana cura ſeruarentur, plane cum tempore (quæ ipſorum natura eſt) in nihilum abirent. Qui (quæſo) eorum non miſereris? idque vel ea de cauſa, quod ipſi viſu præditi, ea quæ non vident, adoranda exiſtiment, & audientes quæ non audiunt, precibus ſolicitent. Et anima rationeque per naturam (vt homines) inſtructi, ea quæ ne ſemel quidem mouentur, ſed inanimata ſunt, vt deos ſalutent, & quod ſummæ admirationis, quos ipſi ſub ſua poteſtate habent, iis veluti dominis inſeruiant. Verum ne temere (quæſo) iſta a me aut falſo obiectari credas, quum fidem tibi etiam ipſis oculis tuis facere poſſis, ſæpe in iſtiuſmodi ſpectacula occurſantibus, quippe quæ vbique obuia & expoſita ſint. Sed tamen grauius teſtimonium de iſtis rebus penes ſacram ſcripturam reperias, quæ ab initio iam antea iſtarum rerum mentionem fecit, idque ſub his verbis: *Idola gentium, argentum & aurum, opera manuum hominum. Os habent, & non loquentur: oculos habent, & non videbunt: aures habent, & non audient: nares habent, & non odorabunt: manus habent, & non palpabunt: pedes habent, & non ambulabunt, non clamabunt in gutture ſuo. Similes illis fiant, qui faciunt ea.* Neque Prophetica expoſtulatio ab illorum vituperatione abſtinuit, dicente ſpiritu: Pudefiant,

[εἶναι] θεοῖς προσκυνοῦντες οὐκ ἐρυθριῶσιν. εἴπερ προσκυνοῦντες λίθοις καὶ ξύλοις, ἐχ ὁρῶσιν ὅτι τὰ μὲν ὁμοια τοῖς ποσὶ πατοῦσι καὶ καίουσι· τὰ δὲ τούτων μέρη θεοὺς προσαγορεύουσι· καὶ ἃ πρὸς ὀλίγον εἰς χρῆσιν εἶχον, ταῦτα ἀφ' ἑαυτῶν ἀφροσυνίῳ γλύψαντες σέβουσιν· ἐχ ὁρῶντες, οὐδὲ λογιζόμενοι τὸ σαύρολον, ὅτι ἀ θεοὺς, ἀλλὰ τῷ τέχνῳ τὰ γλύψαντες προσκυνοῦσιν. ἕως μὲν γὰρ ἄξυστός ἐστιν ὁ λίθος, καὶ ἡ ὕλη ἀρχή, ὅπου ποσὶν ταῦτα πατοῦσι
A καὶ τάπις εἰς ὑπηρεσίας ἕως ἑαυτῶν πολλάκις καὶ εἰς ἀτιμωτέρας χρῶνται. ἐπεὶ δ' αὖ ὁ τεχνίτης εἰς αὐξησιν τῆς ἰδίας ἐπιστήμης ἐπιβαλὴ τὰς συμμετρίας, καὶ αὐθρος ἡ γυναικὸς εἰς τὴν ὕλην ἐχ μα τυπώσῃ, τότε δὴ χάριν ὁμολογήσαντες τῷ τεχνίτῃ, λοιπὸν ὡς θεοὺς προσκυνοῦσι, μισθὸν παρὰ τὸ γλύψαντος αὐτὸς ἀγοράσαντες. πολλάκις δὲ καὶ αὐτὸς ὁ ἀγαλματοποιὸς, ὥσπερ ἐπιλαθόμενος, ὧν [αὐτὸς] ἠργάσατο, τοῖς ἰδίοις ἔργοις προσεύχεται· ἃ παρ' ὀλίγου κατέζεε καὶ καίειν ἔθηκε,
B ταῦτα μὴ τὴν τέχνην θεὸς προσαγορεύῃ. ἐδεήθη δὲ, εἴπερ ἐν θαυμάζειν ταῦτα, τὴν τέχνην ἐπιστήμονος τέχνην δοσδέχεσθαι, καὶ μὴ τὰ ὑπ' αὐτὸ πλασθέντα ἔτι πεπονηκότος προσήμεσαν. ἡ γὰρ ὕλη τὴν τέχνην, ἀλλ' ἡ τέχνη τὴν ὕλην ἐκόσμησε, καὶ ἐθεοποίησε. πολλῷ οἶμαι μᾶλλον δικαιότερον ἦν τὸν τεχνίτην αὐτὸς προσκυνεῖν, ἢ περ τὰ ὑπ' αὐτὸ πεποιημένα. ὅτι τε καὶ προϋπῆρχε τῶν ὑπὸ τέχνης θεῶν· καὶ ὅτι ὡς ἠβουλήθη, οὕτω καὶ γέγονεν. νῦν δὲ ἀγνωμονήσαντες τὸ δίκαιον, καὶ τὸν ἐπιστήμην καὶ τὴν τέχνην ἀλι-
C μάσαντες, τὰ μετ' ἐπιστήμης καὶ τέχνης γεγονότα προσκυνοῦσι καὶ ἅ ποιήσαντες ἀνθρώπου ἀποθνήσκοντα, τὰ ὑπ' αὐτὸ γιόμενα ὡς ἀθάνατα λιμῶσιν· ἃ εἰ μὴ τύχοιεν τῆς καθ' ἡμέραν ἐπιμελείας, πάντως τῷ χρόνῳ ἀφ' ἑαυτῶν φύσιν ἀφανίζοντα. πῶς οὖν οὐκ ἂν εἴης αὐτὸς οἰκτήρησε καὶ ἐπ' αὐτῷ, ὅτι βλέποντας αὐτοὺς, τοῖς μὴ βλέπουσι προσκυνοῦσι. καὶ ἀκούοντας αὐτοὺς, τοῖς μὴ ἀκούουσι προσεύχονται. καὶ ἔμψυχοι καὶ λογικοὶ ἐπ' φύσιν ὄντες οἱ ἄνθρωποι, τὰς μηδ' ὅλως κινουμένους, ἀλλὰ
D ἀψύχους ὄντας, ὡς θεὰς προσαγορεύσι. καὶ τόγε θαυμαστὸν, ὅτι ἐς αὐτοὺς φυλάττουσιν ὑπεξουσίαν ἔχοντες, τάπισι ὡς δεσπότας δουλεύσι. καὶ μή τι νομίσῃς ταῦτα με λέγειν ἁπλῶς, ἢ ψεύδεσθαι κατ' αὐτῶν· ἔστι μὲν γὰρ ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡ πίστις ἁπάντων τούτων, καὶ πάρεστι τοῖς βουλομένοις ὁρᾶν τὰ παῦτα· κρείττων δὲ μαρτυρία περὶ τούτων ἐστὶ καὶ ἀφ' ἁγίας γραφῆς, προδιδασκόσης αὖθις καὶ λεγούσης, Τὰ εἴδωλα τῶν ἐθνῶν ἀργύριον καὶ «
χρυσίον, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων. ὀφθαλμοὺς ἔχου- «
E σι, καὶ οὐκ ὄψονται· στόμα ἔχουσι, καὶ ἀ λαλήσου- «
σιν. ὦτα ἔχουσι, καὶ οὐκ ἀκούσονται. ῥῖνας ἔχου- «
σι, καὶ οὐκ ὀσφρανθήσονται. χεῖρας ἔχουσι, καὶ «
οὐ ψηλαφήσουσιν· πόδας ἔχουσι, καὶ ἀ περιπα- «
τήσουσιν. οὐ φωνήσουσιν ἐν τῷ λαρυγγι αὐτῶν. «
ὅμοιοι αὐτοῖς γένοιντο οἱ ποιοῦντες αὐτά· οὐδὲ προφητικὴ δὲ τούτων ἀπέστη μέμψις. ἀλλ' ἔτι καὶ ἐν τούτοις ὁ καθ' αὐτὸ ἔλεγχος λέγοντος τοῦ πνεύματος·

Λίχνω-

„ Αἰσχυνθήσονται οἱ πλάσαντες θεὸν, καὶ γλύφον-
„ τες πάντα μάταια. καὶ πάντες ὅθεν ἐγένοντο ἐξηράν-
„ θησαν· καὶ κωφοὶ ἀπὸ ἀνθρώπων. συναχθήτωσαν
„ πάντες, καὶ σήτωσαν ἅμα, καὶ ἀντεραπήτωσαν καὶ
„ αἰσχυνθήτωσαν ἅμα· ὅτι ὤξυνε τέκτων σίδηρον,
„ καὶ σκεπάρνῳ εἰργάσατο αὐτό. καὶ ἔσησεν αὐτὸ τῷ
„ βραχίονι τῆς ἰσχύος αὐτοῦ· καὶ πνάσει καὶ ἀσθενή-
„ σει, καὶ οὐ μὴ πίῃ ὕδωρ. ξύλον γὰρ ἐκλεξάμενος
„ τέκτων, ἔσησεν αὐτὸ ἐν μέτρῳ· καὶ ἐν κόλλῃ ἐρύ-
„ θμισεν αὐτὸ, καὶ ἐποίησεν αὐτὸ ὡς μορφὴν ἀν- A
„ δρός· καὶ ὡς ὡραιότητα ἀνθρώπου, ἔσησεν αὐτῷ ἐν
„ οἴκῳ. καὶ ὃ ἔκοψε ξύλον ἐκ τοῦ δρυμοῦ, καὶ ὃ ἐφύ-
„ τευσεν ὁ κύριος, καὶ ὑετὸς ἐμήκυνεν, ἵνα ᾖ ἀν-
„ θρώποις εἰς καῦσιν, καὶ λαβὼν ἀπ' αὐτοῦ θερμαν-
„ θῇ, καὶ καύσας τὸν ἔπεψαν ἄρτους ἐπ' αὐτῷ, τὸ δὲ
„ λοιπὸν εἰργάσαντο εἰς θεούς, καὶ προσεκύνησαν αὐ-
„ τοῖς, οὗ τὸ ἥμισυ αὐτοῦ κατέκαυσαν πυρί. καὶ
„ ἐπὶ τοῦ ἡμίσεως αὐτοῦ κρέας ὀπήσας, ἔφαγε καὶ
„ ἐνεπλήσθη. καὶ θερμανθεὶς, εἶπεν· ἡδύ μοι ὅτι
„ ἐθερμάνθην καὶ εἶδον πῦρ. τὸ δὲ λοιπὸν προσεκύνει B
„ λέγων, ἐξελοῦ με, ὅτι ὁ θεός μου εἶ σύ. οὐκ ἔγνω-
„ σαν φρονῆσαι ὅτι ἀπεμαυρώθησαν τοῦ βλέπειν τοῖς
„ ὀφθαλμοῖς αὐτῶν, καὶ τοῦ νοῆσαι τῇ καρδίᾳ· καὶ
„ οὐκ ἀνελογίσαντο ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ· οὐδὲ ἀνελο-
„ γίσατο τῇ ψυχῇ αὐτοῦ· οὐδὲ ἔγνω τῇ φρονήσει, ὅτι
„ τὸ ἥμισυ αὐτοῦ κατέκαυσεν ἐν πυρί, καὶ ἔπεψεν
„ ἐπὶ τῶν ἀνθράκων αὐτοῦ ἄρτους· καὶ ὀπήσας
„ κρέας ἔφαγε, καὶ τὸ λοιπὸν αὐτοῦ εἰς βδέλυγμα C
„ ἐποίησε, καὶ προσκυνοῦσιν αὐτό· γνῶτε ὅτι ἀπόδος
„ ἡ καρδία αὐτῶν, καὶ πλανῶνται. καὶ οὐδεὶς δυ-
„ νατὸν ἐξελέσθαι τινὰ ψυχὴν αὐτῶν. ἴδετε καὶ ὑμεῖς
„ καὶ ὅτι ψεῦδος ἐν τῇ δεξιᾷ μου:— πῶς οὖν οὐκ
ἄξιοι πᾶσι κολάσεως εἰσὶ καὶ πᾶσι τῆς θείας
γραφῆς ἀσεβείας κατηγορούμενοι; ἢ πῶς οὐκ
ἂν εἶεν κεκολασμένοι εἰ οὕτω φανερῶς ἐλεγχό-
μενοι περὶ ἀψύχα θρησκεύοντες αὐτὴ τῆς ἀλη-
θείας; ποία δὲ τούτοις ἐλπίς; ἢ τίς αὖ αὐτοῖς γνώ-
του συγγνώμη, πεποιθόσιν ὅτι τὰ ἄλογα καὶ ἀκίνη-
τα, ἃ αὐτοὶ τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ σέβουσιν; εἰδὲ καὶ
δὲ καὶ χωλοὶ χειμαίνων αὐτοῖς τοὺς θεοὺς ἔ- D
πλασεν ὁ τεχνίτης, ἵνα μὴ τῆς αἰσθήσεως φα
νερὸν ἔχωσι τὸν ἔλεγχον. ὑπέκλεψαν γὰρ ἂν τινὰ
ὑπόνοιαν τῶν ἀκεραίων, ὡς αἰσθομένων τῶν εἰ-
δώλων, εἰ μὴ τὰ σύμβολα τῶν αἰσθήσεων, οἷον
ὀφθαλμοὺς, καὶ ῥῖνας ἐπῶτα, ἐπὶ χεῖρας καὶ στόμα εἶ-
χον ἀκινήτως κείμενα πρὸς τινὰ τῆς αἰσθήσεως
χρῆσιν, καὶ τινὰ τῶν αἰσθητῶν ἀντίληψιν. νυνὶ δὲ,
ἔχοντες οὐκ ἔχουσι, ἐπὶ ἑστῶντες οὐ στήκουσι, ἐπὶ κα-
θεζόμενοι οὐ καθέζονται· οὐ γὰρ ἔχουσι τούτων τὴν ἐνέρ-
γειαν, ἀλλ' ὡς ὁ πλάσας ἠθέλησεν, οὕτω καὶ μένουσι E
κείμενοι· θεοῖς μὲν γνώρισμα μηδὲν παρέχοντες.
ἄψυχοι γὰρ καθόλου μόνον ἀνθρώπου τέχνῃ φαινό
μενοι τεθέντες. εἶδε δὲ καὶ οἱ τῶν τοιούτων ψευδο-
θέων κήρυκες καὶ μάντεις, ποιηταὶ λέγω καὶ συγ-
γραφεῖς, ἀπλῶς θεοὺς αὐτοὺς εἶναι γεγραφή-
κεισιν· ἀλλὰ μὴ καὶ ταῖς πράξεις αὐτῶν πρὸς ἔλεγχον ἀθεότητος καὶ αἰσχροπολιτείας ἀναγε-
γραφήκεισιν· ἠδυώνατο γὰρ καὶ μόνῳ τῷ τῆς θεότητος ὀνόματι τὴν ἀληθῆ ὑφαρπάσαι. μᾶλλον δὲ τοὺς

Pudefiant, qui finxere deum, & sculpunt vana. Et omnes vnde orti sunt, emarcuerunt: & surdi ab hominibus. Congregentur omnes & consistant simul, quoniam faber ferrum suum acuit, & ascia elaborauit, & ad regulam moderatus est, ac statuit brachio roboris sui: Et esuriet, & infirmabitur, & nequaquam bibet aquam. Lignum, enim faber vbi delegit, libramento illud & glutino constituit, & rubricauit, indiditque ei formam viri, & pulchritudinem hominis, collocauit illud domi, quod e sylua exciderat, quod plantauerat dominus, & quod pluuia in sublime produxerat, vt esset hominibus in alimentum ignis, indeque desumpsit vnde sese calefaceret, eoque ardente panes coxit, residuum porro eius in Deum deformauit, illique se supplici ter affudit, cuius dimidium igne combussit, alteroque dimidio carnes assatas comedit, & repletus est. Et calefactus, inquit, dulciter mihi accidit; quia incalui, & ignem conspexi: reliquias tamen eius his verbis adorauit: Eripe me, quia Deus meus es tu. Non didicerunt, vt sentirent se obtutu esse hebetiores, quam vt videant oculis suis, aut animo intelligant. Et non cogitauerunt in corde suo, neque sensibus perceperunt, quod illud adoratur, cuius dimidium combusserint igne, & in carbonibus eius decoxerint panes, & assatas inde carnes depasti sint, & residuum eius ligni, in abominationem conuerterint. Scitote cinerem esse mentem illorum, neminemque posse eorum animam eripere: videte, & ne dixeritis, mendacium esse in manibus meis. Quomodo igitur isti non impij ab omnibus habeantur, qui tantæ impietatis a sacris literis accusantur? Aut qui non sint misere superstitiosi, qui ita aperte inanimata pro veris rebus adorare conuincuntur? Quænam illis spes: aut quid veniæ sibi sperare poterunt, qui in brutis immobilibusque fiduciam suam collocant, eaque pro vero Deo venerantur? Vtinam, vtinam sine specie vlla artifex illis numina conformasset. ita enim fieret, vt non tam euidens suæ aduersus se stoliditatis documentum ostenderent. Tum enim si signa, notasque sensuum non haberent, quales sunt oculi, nares, aures, manus, os, ipsis interim immobilibus, & sine vsu sensuum, sensibiliumque perceptione simpliciorum animos fallere potuissent. Nunc contra habent, & non habent: stant, & non stant: sedent, & non sedent: nullam enim vim istiusmodi actionum possident, sed in eo statu, quo voluit artifex, permanent, diuinitatis suæ argumentum nullum de sese exhibentes, inanimati prorsus, solum hominis arte consistendi speciem habere videntur. Vtinam isti falsorum deorum præcones & vates (de poetis loquor & historiographis) simpliciter eos deos esse, in scripta retulissent sine illorum actis: vnde facile conuinci possunt, quam & Dii non sint, & quam turpi disciplina morum sint vsi. Potuissent enim solo diuinitatis titulo, veritatem interuertere, vulgusque multo melius

a fide rerũ ſeducere. Nunc autẽ dũ amores, ſalacitateſq; Iouis, aliorumq; in maſculos ſtupra, & zelotypias in fœminas, metuſq; itẽ & pauores, aliaq; vitia recenſent, nihil aliud quam ſeipſos deniq; produnt, non ſolũ non de numinibus, aut de caſtis quidẽ hominibus verba facere, ſed de turpibus, longeq; ab honeſtate ſemotis, fabulas referre. Verum hic fortaſſe ſuperſtitioſi, ad indolem moremq; poetarũ defugient, affirmabuntq; hunc peculiarem eſſe poetarum ſtilum, vt ea, quę non ſunt, effingant, mentianturq; ad voluptatem audientium, eamq; rem fabulandi occaſionẽ dediſſe. At iſtiuſmodi cauſificatio, maxime omnium vana eſſe demõſtrabitur, idq; ex ipſorum de diis ſuis opinione, atque item ex aliis rebus, quas in vulgus edunt. Si enim quæ poetæ ſcribunt, figmenta ſunt, & pro falſis habenda, falſa quoq; fuerint nomina Iouis, Saturni, Iunonis, cæterorumq; deorũ. Forſitan enim, vt ipſi dicunt, nomina iſta fictitia ſunt, nec exiſtit prorſus vllus Iupiter, aut Saturnus, aut Mars, ſed eos fingi a poetis, quaſi qui ſint, quo imponatur auditoribus. Probe, ſed ſi fingunt poetæ ea quæ non ſunt, qui fit, vt eos, tanquã re vera ſint, adorẽt? An hic forſitan replicabũt, non nomina quidẽ iſta falſa eſſe, ſed facta, quæ poetæ iſtarũ perſonarum nominibus falſo addiderunt? Sed hoc nihilo firmius ad excuſationem: ſi enim in factis mendaces ſunt, in nominibus quoq; eorum mendaces fuerint, a quibus iſtiuſmodi res geſtas eſſe volunt. Aut ſi veri ſunt in aſſignandis nominibus, veri quoq; neceſſario futuri ſunt in factis enarrãdis. Alioqui qui iſta fabulati ſunt, ſi eos revera deos credidiſſent, paria certe & quæ diis congruerent, non autem humanos affectus illis attemperaſſent. Vt nunquã quiſpiam officium ignis, aquæ attribuerit, quum ille inflammet, iſta frigidam naturam in ſe poſſideat. Quod ſi acta iſta digna & congrua ſunt Deo, dei quoq; fuerint horum actores: ſin autem hominibus conueniunt, atq; adeõ hominibus neutiquam honeſtis, qualia ſunt adulteria, aliaq; facinora, quæ iam recenſuimus, homines profecto ſunt, & non dii, qui talia fecerunt. Acta enim perſonis rebuſq; reſpondere neceſſe eſt, vt quis auctor fecerit, ex opere ipſius conteſtatum reddatur: & ex auctore, viciſſim quale ſit opus, agnoſcatur. Vt enim ſi quis de aqua & igne diſceptet, eorumq; vires alleget, nunquam dixerit aquam comburere, ignẽ refrigerare: Aut ſi quis de ſole & terra mẽtionem faciat, nunquam affirmarit, terram illuſtrare; ſolem, herbas, frugeſq; progerminare: nam tale quid ſi diceret, omnem ſtoliditatem exuperaret. Ita quoque nunquam ſcriptores illi, & præcipue omnium excellentiſſimus poeta, ſi certum habuiſſent, Iouem, cæteroſque id genus deos eſſe, nunquam iſtiuſmodi acta iis attribuiſſent, vnde ipſos non deos, ſed homines eſſe proderent, & homines nequaquam graues. Quod ſi eos poetice fabulatos dicas, & falſa confinxiſſe (vt tua mendacia de illis recipiamus) cur non & de fortitudine heroum mẽtiti ſunt? & pro fortitudine, imbecillitatem: pro imbecillitate, fortitudinem affinxerunt? Congruum enim erat, vt quemadmodum in Ioue,

πολλοὺς ἀπὸ τ ἀληθείας πλανῆσαι. νῦν ἢ ἔρωτας καὶ ἀσελγείας διηγούμενοι τῦ Διὸς, καὶ παιδοφθορίας τῶν ἄλλων, καὶ ζηλοτυπίας περὶ ἡδονὴν τῶν θηλειῶν, καὶ φόβους καὶ δειλίας, καὶ τὰς ἄλλας κακίας, οὐδεν ἄλλο, ἢ ἑαυτὰς ἐλέγχουσιν, ὅτι μόνον ἀ θεῖ θεῶν διηγεῖται, ἀλλ' ἀδε θεῖ ἀνθρώπων σεμνῶν. θεῖ ἢ αἰσχρῶν καὶ τῦ καλοῦ μακρὰν ὄντων μυθολογοῦσιν· ἀλλ' ἴσως θεῖ τύτων οἱ δυσσεβεῖς ὀλιγὰ τὴν ἰδιότητα τ ποιητῶν καταφθέγγονται, λέγοντες τῶν ποιητῶν ἴδιον εἶναι [τὸν] χαρακτῆρα τὰ μὴ ὄντα πλάττεσθαι καὶ ψεύδεσθαι θεῖ μύθων εἰς ἡδονὴν τ ἀκουόντων· οὗ χάριν καὶ τὰ περὶ θεῶν αὐτὸς πεποιηκέναι φήσουσιν. ἀλλ' αὕτη καὶ πάντων μᾶλλον ἡ θεοφασία αὐτῖς ἔωλος δείκνυται, ἀφ' ὧν αὐτοὶ θεῖ τύτων ἔχουσι δόξαν, καὶ θεοτιμῆσαι). εἰ γὰρ τὰ θεῖα ποιητῶς ἐστι πλάσματα καὶ ψεύδη, ψεύδης αὖ εἴη καὶ αὐτὴ ἡ θεῖ τῦ Διὸς, καὶ Κρόνε, καὶ Ἥρας, καὶ Ἄρεος, καὶ τῶν ἄλλων ὀνομασία. ἴσως γὰρ ὡς αὐτοί φασι, καὶ τὰ ὀνόματα πέπλασται. καὶ ὄντως ἔστι μὲν ὅλως Ζεύς, ὐδὲ Κρόνος, ὐδὲ Ἄρης. πλάττονται ἢ τύτες ὡς ὄντως οἱ ποιηταὶ θεὸς ἀπάτην τῶν ἀκουόντων· πλαττόντων ἢ τῶν ποιητῶν τὰ μὴ ὄντα, πῶς [ὡς] ὄντας αὐτὸς θρησκεύσουσιν; ἢ ἴσως γὰρ αὖ πάλιν φήσωσι τὰ μὲν ὀνόματα ἀ πλάττου), τὰς ἢ πράξεις ψεύδονται κατ' αὐτῶν. ἀλλὰ καὶ τῦτο ὐδεν ἧττον θεὸς ἀπολογίαν αὐτῶν ὄντως ἀσφαλές. εἰ γὰρ τὰς πράξεις ἐψεύσαντο, ἐψεύσαντο πάντως καὶ τὰ ὀνόματα, ὧν τὰς πράξεις εἶναι διηγήσαντο· ἢ ἀληθεύσει θεῖ τὰ ὀνόματα, ἀληθεύσει καὶ θεῖ τὰς πράξεις ἐξ ἀνάγκης. ἄλλως τε, οἱ εἶναι τύτες θεὸς μυθολογήσαντες, ὅσα σιν ἀληθῶς, καὶ ἃ δεῖ θεὸς πράττειν· καὶ ὄντως οὐ ποτε τοῖς ἀνθρώπων θεοῖς προσάψοιεν ἐννοίας. ὥσπερ ὐδὲ τὸ πῦρ ἔργον τῷ ὕδατί τις ἀναθήσει. τὸ μὲν γὰρ καίειν τε ἢ ἔμπαλιν τῷ ὐσίαν ἔχειν ψυχρὰν. εἰ μὲν οὖν αἱ πράξεις εἰσὶ θεῶν ἄξιαι, θεοὶ αὖ εἶεν καὶ οἱ τύτων ἐρασταί). εἰ δὲ ἀνθρώπων εἰσὶ, καὶ ἀνθρώπων ἀ καλῶν τὸ μιχθέν, καὶ τὰ προσφρημένα ἔργα, ἀνθρωπι αὖ εἶεν οἱ ταῦτα πράξαντες καὶ ἀ θεοί· καὶ ἀλλήλοις γὰρ τ ὐσίας καὶ τὰς πράξεις εἶναι χρή· ἵνα καὶ ὄντως ἡ ἐνεργείας ὁ πράξας μαρτυρηθῇ, καὶ ὄντως ἡ πρᾶξις γνωσθῶσι δυνηθῇ. ὥσπερ ἂν εἴτις διαλεγέσθω θεῖ ὕδατος καὶ πυρὸς, καὶ τὰς τύτων ἐνεργείας ἀπαγγέλλων, ὄντως ἂν εἴποτε τὸ μὲν ὕδωρ καίειν, τὸ δὲ πῦρ ψύχειν· ὅσοι εἴπεις θεῖ ἡλίε καὶ γῆς διηγεῖτο, ἔλεγεν ἂν τ μὲν γῆν φωτίζειν, τ δὲ ἥλιον βοτάνας καὶ καρποῖς σπείρεσθαι, ἀλλὰ καὶ λέγων πᾶσαν ἂν δόξαν πλημμέλειαν ἐξηρέβαλεν, ὅτως ὄντως ἂν οἱ παρ' αὐτοῖς συλλεγόμενοι, καὶ μάλιστα ὁ πάντων ἐξοχώτατος ποιητὴς, εἴπερ ἠδέσθην θεὸς εἶναι τ Δία καὶ τὰς ἄλλας, τοιαύτας αὐτοῖς θεὶ ἐθηκαν πράξεις, αἳ μὴ εἶναι θεὸς αὐτὰς ἐλέγχουσιν· ἀλλὰ μᾶλλον ἀνθρώπους εἶναι, καὶ ἀνθρώπους ἀ σώφρονας· ἢ εἰ ἐψεύσαντο ὡς ποιηταὶ, καὶ σὺ τύτων καταψεύδῃ. διατί μὴ ἐπὶ τ ἀνδρείας τ ἡρώων ἐψεύσαντο, καὶ ἀντὶ μὲν ἀνδρείας ἀσθένειαν, ἀντὶ ἢ ἀσθενείας, ἀνδρείαν ἐπλάσαντο; εἰδὴ γὰρ ὥσπερ ὁπὶ τ Διὸς

καὶ

καὶ τῆς Ἥρας, ἔτω καὶ τὰ μὲν Ἀχιλλέως ἀνανδρείαν καταψεύσασθαι, τὰ δὲ Θερσίτα δύναμιν θαυμάσαι· καὶ τὰ μὲν Ὀδυσσέως ἀσωτείαν διαβαλεῖν, τὰ δὲ Νέστορος παραφροσύνην πλάσασθαι· καὶ τὰ μὲν Διομήδους καὶ Ἕκτορος γυναικείας πράξεις, τὰ δὲ Ἑκάβης ἀνδρείαν μυθολογῆσαι. ὅτι πάντων μὲν ὡς αὐτοὶ λέγουσιν, ἐθέλοντες παιγνίας πλάττεσθαι καὶ ψεύδεσθαι. νυνὶ δὲ τοῖς μὲν ἀνθρώποις τὴν ἀλήθειαν ἐφύλαξαν, τῶν δὲ λεγομένων θεῶν, οὐκ ἐφοβήθησαν καταψεύσασθαι. καὶ τοῦτο μὲν οὖν αὐτῶν εἴποι, ἐν μὲν ταῖς περὶ ἀσελγείας αὐτῶν πράξεσι ψεύδονται· ἐν δὲ τοῖς ἐπαίνοις ὅταν πατέρα θεῶν καὶ ὕπατον καὶ ὀλύμπιον καὶ ἐν ἀργινῶ βασιλεύοντα λέγουσι τὸν Δία, ἀλαζονεύονται, ἀλλ' ἀληθεύοντες λέγουσι. τοῦτον δὲ οὐ μόνον ἐγὼ, ἀλλὰ [καὶ] πᾶς ὅστις ἐλέγξει κατ' αὐτῶν εἶναι τὸν λόγον. πάλιν γὰρ ταῖς πρώταις ἀποδείξεσιν ἡ ἀλήθεια καθ' αὐτῶν φανήσεται. αἱ μὲν γὰρ πράξεις, ἀνθρώπους αὐτοὺς εἶναι ἐλέγχουσι· τὰ δὲ ἐγκώμια κατὰ τὴν ἀνθρώπων ἐστὶ φύσιν. ἑκάτερον δὲ τούτων ἀκαταλλήλου ἐστὶ παρὰ ἑαυτό. ὅτε γὰρ τὰ ἐν ἀργείοις ἴδιόν ἐστι παῦται πράττειν, ὅτε τοὺς τὰ τοιαῦτα πράττοντας ὑπονοεῖν τις δύναται θεός. τί οὖν ὑπολείπεται νοεῖν, [ἢ] ὅτι τὰ μὲν ἐγκώμια ψευδῆ καὶ κεχαρισμένα τυγχάνει· αἱ δὲ πράξεις ἀληθεύουσι καθ' αὐτῶν. Καὶ τοῦτο ἀληθὲς ἐκ τῆς συνηθείας ἂν τις ὑπογνώσεται. ἐθέλει γὰρ ἐγκωμιάζων τινὰς, [καὶ] καταγορεῖ τούτων πολιτείας, ἀλλὰ μᾶλλον οἷς ἐστιν αἱ πράξεις αἰσχραὶ. τούτους διὰ τοῦτο ἐκ τούτων ψόγον ἐπάγεσθαι τοῖς ἐγκωμίοις, ἵνα τῇ τούτων ὑπερβολῇ τοὺς ἀκούοντας ἀπατήσωσιν, ὑπικρύψωσι τὸ ἐκείνων καταγνωσθέν. ὥσπερ οὖν εἴ τις ἐγκωμιάσαι τινὰ βουλόμενος, μὴ δύναιτο μὲν ἐκ πολιτείας, μηδὲ ἐξ ἀρετῆς τῆς ψυχῆς τοῖς πολλοῖς τοὺς ἐγκωμίους, διὰ τοῦτο ἐν τούτοις αἰσχύνοιτο, ἄλλως δὲ αὐτὸς ἐπαίροι τὰ ὑπὲρ αὐτὸν αὐτοῖς χαριζόμενος, οὕτω καὶ οἱ παρ' αὐτοῖς θαυμασταὶ πεπεισμένοι ὅτι τὰ αἰσχρᾶς πράξεσι τὰ λεγόμενα παρ' αὐτοῖς θεῶν, τὸ ὑπὲρ ἄνθρωπον αὐτοῖς περιποιῶσιν ὄνομα. οὐκ εἰδότες ὅτι ἃ τοῖς ὑπὲρ ἄνθρωπον ὑπονοίαις ὑπισχνοῦνται αὐτῶν τὰ ἀνθρώπινα. ἀλλὰ μᾶλλον τις ἀνθρωπίνοις αὐτὰ ἐλαττώμασι τοῖς θεῖαν οὐσίαν μὴ δεχομένοις αὐτοῖς διελέγξει. καὶ ἔγωγε νομίζω καὶ παρὰ γνώμην αὐτοῖς εἰρῆσθαι τὰ τούτων πάθη καὶ τὰς τούτων πράξεις. ἐπειδὴ γὰρ τῷ τῶν θεῶν ἀκοινώνητον, ὡς εἶπεν ἡ γραφὴ, περιποιεῖσθαι καὶ ἡμῖν τοῖς οὐκ οὖσι θεοῖς, ἀλλ' ἀνθρώποις θνητοῖς ἐπιδόξαζον ἀναθεῖναι καὶ μέγα καὶ δυσεβὲς ἐῶ τὸ ὑπὲρ αὐτὰ πλημμέλημα. τούτου ἕνεκεν καὶ ἄκοντες ὑπὸ τῆς ἀληθείας ἠναγκάσθησαν τὰ τούτων σκήθη πάθη, ἵνα τις μὴ παῦται πρὸς ἔλεγχον τοῦ μὴ εἶναι τούτους θεοὺς ἐν ταῖς παρ' αὐτοῖς γραφαῖς κείμενα πᾶσι φαίνηται. τίς ἂν ἀπιθανολογία, τίς ἀποδέξις παρὰ δὲ εἶναι τούτους θεοὺς ἡγοῖτ' ἂν τῶν ἐντεῦθεν δαιμονῶσιν; οὐκ μὲν γὰρ τῶν λεχθέντων μικρῷ πρότερον, ἀνθρώπους αὐτοὺς καὶ ἀνθρώπους ἀσεμνοὺς ὄντας ὁ λόγος ἀπέδειξεν. εἰς ἐκεῖνο δὲ τάχα τραπήσονται. καὶ μέγα φρονήσουσιν ὅτι τοῖς ὑπ' αὐτῶν δεδιδαγμένοις χρησίμοις, λέγοντες διὰ ταῦτα αὐτοὺς καὶ θεοὺς ἡγεῖσθαι,

& Iunone: ita quoque in Achille, ignauiam admentirentur, Therſitæ vires miraculis celebrarent, Vlyſſis hebetudinem conuitiis exagitarent, Neſtoris delyria confingerent. Diomedis & Hectoris muliebria ſtudia, Hecubes fortia facta deſcriberent. Quia in omnibus videlicet (vt ipſi aiunt) recipiendum eſt poetas fingere, & mendaciis vti. Nunc contra, illi qui in hominibus deſcribendis veritatem tuentur, falſa de diis ſcilicet non verentur tradere. Quin & hoc aliquis eorum dixerit, eos de Deorum ſalacitatibus falſa ſcribere, in laudibus tamen (quum Iouem patrem deorum, ſupremumque ac olympium, & cæli regnatorem dicunt) nihil confingere, ſed veraces eſſe. Atqui non ego ſolus, ſed quiuis oſtenderit, hanc rationem contra illos facere. Rurſus enim, primis illis demõſtrationib. veritas ſeſe manifeſto prodet, quum facta illa illos homines fuiſſe coarguãt, laudes vero humanam naturam tranſcendant. Vtrumque iſtorum inter ſe cum altero diſcrepat: Non enim proprium eſt cælicolis talia facere: neque eos qui talia faciunt, cælicolas eſſe, ſuſpicari poteris. Quid igitur inde colligas? niſi laudes vanas & aſſentatorias eſſe: facta vero ex fide eſſe pronunciata? Idque verum eſſe ex communi omnium conſuetudine deprehendas. Nemo enim qui aliquẽ laudandum ſuſcipit, ſtudia, moreſque eius vituperare ſolet, ſed potius cõtra, encomiis euehere, vt laudum maieſtate, ſi qua in factis turpitudo lateat, deceptis auditoribus prætegatur. Quamobrem vbi quis in aliquo celebrando, non reperit in vita eius, animique dotibus, ob inſitam turpitudinem argumentum laudis, alias commendandi rationes init, aggerens ea, quæ illius cõditionem tranſcendunt: ita quoque mirifici illorum poetæ, veriti extollere ob turpitudinem facinorum gentilitios iſtos deos, nomen illis, quod eſt ſupra humanam naturam, adaptauerunt, ſed parum in eo prouidi fuere, quum ſublimibus illis vltra humanam conditionem figmẽtis, non obſcurent eorum humana, ſed humanis ipſorum vitiis oſtẽdant, Deorum titulum exiſtimationemque illis non congruere. Ego certe arbitror, a nolentibus poetis vitia deorum prolata eſſe: quia enim Dei incõmunicabilem (vt inquit ſcriptura) appellationem & honorem, illis qui non dii, ſed homines mortales erant, attribuerunt, tantumque nefas, in ſeſe admiſerunt, ideo veritas viciſſim ab iis expreſſit, vt vel nolentes putatitiorum deorum flagitia exponerent, quo omnibus poſteris pro argumento conſtaret, non eſſe eos deos, de quibus talia ſcripto proderentur. Quid igitur ſuperſtitioſi reſpondeant? aut quo argumento vtentur, vt iſtos, de quibus loquimur, deos probent? ratio enim paulo ſuperius habita, homines eos fuiſſe oſtendit, eoſque neutiquam ſanctos aut graues. Fortaſſis eo ſeſe recipient, vt magnifice iactent inuenta iſtorum, quibus humanæ neceſſitati multum vtilitatis contulerunt, ideoque eos deos habitos,

quod vtiles fuissent: Iouē enim (vt fama est) plasticen inuenisse: Neptunū, gubernatoriā artē: Vulcanū, fabrilē: Mineruā, textoriā: Apollinē, musicē: Dianā, venaticam: Iunonē vestiendi rationē: Cererē, agriculturā: alioq; item alia, vt scriptores referunt. Recte, sed has aliasq; consimiles artes non istis solis vt authoribus, sed cōmuni hominū naturę imputari, acceptasq; ferri oportuit. Siquidē eas artes, dū fixis oculis naturā intuentur, deprehenderunt. Nā artem esse imitationē naturæ, vel vulgus deprædicat. Si igitur periti expertiq; euasere earū disciplinarū, quibus operā nauarūt, nō ideo tamen eos deos credere necessum fuit, sed homines potius. Nō enim ex ipsis artes naturā suā capiunt, sed in artibus ipsi naturā æmulati sūt, nimirū homines, ac proinde naturaliter capaces scientiarū, vt ex hominis definitione patet. Quid miri igitur, si humano ingenio vsi, suamq; in naturam respectātes, istiusmodi scientiarū artificia excogitarint? Quod si ob inuēta artiū operæ preciū est, eos Deos nuncupari, restat, vt itē aliarū artium inuentores dij nuncupētur, ea nimirū ratione, qua illi digni sunt visi, qui in Deorum numero haberentur. Literas autē inuenerūt Phœnices: Poesin heroicam, Homerus: Dialecticen, Zeno Eleates: Rhetoricen, Corax Syracusius: apiaria emolumenta, Aristęus: sementē, Triptolemus: leges Lycurgus Spartanus, & Solon Atheniensis: literarū vero structuras, numeros, mensuras & momenta, Palamedes excogitauit. Alij item alia, vitæ vtilia prodiderūt, vt testes sunt historiographi. Si igitur scientiæ deos faciunt, atque inde dij sculptiles emersērunt: necessum est, & eos, qui post istorum ætatē aliarum rerum autores sese exhibuerunt, pro ista ratione in deorum classes recenseri. Quod si diuinitatis operę precium in eo non locant, sed pro hominibus eos habent: consequens est & Iouē & Iunonem cæteroq; alios diuinitatis nomine spoliandos esse, credendumque homines fuisse: eoque magis credendum, quia nequaquam fuere graues aut sancti, quod vel ex ipsa statuarum sculptura deprehendas. Quam enim aliam ipsis sculptores indidere formam, quam virorum & feminarum rerumque adhuc inferiorum, nimirum brutorum animantium, auium cuiuslibet generis, quadrupedum partim cicurum, partim indomitarum, reptilium, & quicquid vel terra vel mare aut vniuersa aquarum natura producit. In feras enim indomitasque libidines & affectus deiecti mortales, nihilque nisi voluptates & carnis concupiscentias ob oculos ponentes, prout brutis illis rebus irrationabilibusque mentem occuparant, ita in bruta pecuinasque species imaginem numinis contulerunt, pro multiplici diuersitate suorum affectuum, numinū formas configurantes. Quadrupedum enim & reptilium simulachra apud illos reperiuntur, quemadmodum diuinæ & veræ religionis interpres ait: *Euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est brutum cor eorum: dicentes se sapientes, infatuati sunt, & mutauerūt*

ὅτι τῆς ἀνθρώπης χρήσιμοι γεγόνασι. Ζεὺς μὲν γὰρ λέγεται πλαστικὴν τέχνην ἐφευρηκέναι· Ποσειδῶν δὲ τὴν τῶν κυβερνήτων· καὶ Ἥφαιστος μὲν χαλκευτικήν· Ἀθηνᾶ δὲ τὴν ὑφαντικήν· καὶ Ἀπόλλων μὲν τὴν μουσικήν· Ἄρτεμις δὲ τὴν κυνηγετικήν, καὶ Ἥρα φιλισμόν· Δήμητρα γεωργίαν· καὶ ἄλλοι ἄλλας, ὡς [οἱ] ἱστοροῦντες φασὶν αὐτῶν ἐξηγήσαντο. ἀλλὰ ταύτας καὶ τὰς τοιαύτας ἐπιστήμας, οὐκ αὐτοῖς μόνοις ἔδοξε τοὺς ἀνθρώπους ἀναθῆναι, ἀλλὰ τῇ κοινῇ τῶν ἀνθρώ- A φων φύσει· εἰς ἣν ἀπιόντες ἄνθρωποι τὰς τέχνας ἐφεύρισκον. τὸν γὰρ τέχνην καὶ οἱ πολλοὶ λέγουσι φύσεως εἶναι μίμημα. εἰ τοίνυν ἐπιστήμονες φασὶν ἐπεύδασιν τέχνας γεγόνασιν, ἀφ' ὧν καὶ θεοὺς αὐτοὺς νομίζειν ἀνάγκη, ἀλλὰ μᾶλλον ἀνθρώπους· ἀφ' ὧν γὰρ ἐξ αὐτῶν αἱ τέχναι, ἀλλ' ἐν ταύταις καὶ αὐτοὶ τὴν φύσιν ἐμιμήσαντο. ὄντες γὰρ ἄνθρωποι καὶ φύσιν, δεκτικοὶ ἐπιστήμης καὶ τοῦ φανῆναι τοιούτου πρόνοια ὅρον, οὐδὲν θαυμαστὸν εἰ τῇ ἀνθρωπίνῃ διανοίᾳ, καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν ἑαυτῶν φύσιν ἀποβλέποντες, καὶ B ταύτης ἐπιστήμονι λαβόντες, τὰς τέχνας ἐπενόησαν· ἢ εἰ διὰ τὰς τῶν τεχνῶν εὑρέσεις, θεοὺς αὐτοὺς ἄξιον ἀναγορεύεσθαι λέγουσιν, ὥρα καὶ τοὺς τῶν ἄλλων τεχνῶν εὑρετὰς θεοὺς ἀναγορεύειν, καθ' ὃν λόγον κἀκεῖνοι τοιαύτης ὀνομασίας ἠξιώθησαν. γράμματα μὲν γὰρ εὗρον Φοίνικες· ποίησιν δὲ ἡρωϊκὴν Ὅμηρος. ὁ διαλεκτικὴν μὲν Ζήνων ὁ Ἐλεάτης· ῥητορικὴν δὲ τέχνην, Κόραξ ὁ Συρακούσιος. καὶ κάρπων μὲν μελιαστῶν Ἀρισταῖος· σίτου δὲ σπορὰν Τριπτόλεμος. ὁ νόμους μὲν Λυκοῦργος ὁ Σπαρτιάτης, καὶ C Σόλων ὁ Ἀθηναῖος· τὸ δὲ γραμμάτων τὴν σύνταξιν ὁ ἀριθμοὺς, ὁ μέτρα καὶ σταθμία Παλαμήδης ἐφεῦρε· καὶ ἄλλοι ἄλλα καὶ διαφόρως τῷ βίῳ τὰ ἀνθρώπων ἀπήγγειλαν χρήσιμα καὶ τὰ τῶν ἀνθρώπων μαρτυρίαν. εἴπερ οὖν αἱ ἐπιστῆμαι θεοποιοῦσι, καὶ διὰ ταύτας εἰσὶ θεοὶ γλυπτοί, ἀνάγκη καὶ τοὺς ὕστερον ἐκείνων ἐφευρετὰς τῶν ἄλλων γνωμένους εἶναι κατ' αὐτοὺς θεούς. ἢ εἰ μὴ τούτους ἀξιοῦσι τοῦ θεοῦ λιμῆς, ἀλλ' ἀνθρώπους ἐπιγινώσκουσιν, ἀκόλουθον ἂν εἴη καὶ τὸν Δία καὶ τὴν Ἥραν, καὶ τοὺς ἄλλους μὴ ὀνομάζεσθαι D θεούς, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς ἀνθρώπους γεγονέναι πιστεύειν. καὶ καθεξῆς, ὅτι μὴ ἦσαν οἱ γεγόνασιν, ὡς ἕκαστον τῶν διαλημάτων γλυφῆς, ἦν ἕτερον, ἢ ἀνθρώπους αὐτοὺς ἐλέγχουσι. ἵνα γὰρ ἄλλην αὐτοῖς γλύφουσιν ἐπιβάλλουσι μορφὴν, ἢ τῶν ἀρρένων καὶ γυναικῶν, καὶ τῶν ἐπὶ καλωτέρῳ τούτων καὶ ἀλόγων ὄντων τὴν φύσιν· πετηνῶν παντοίων, πεζῶν δὲ ἡμέρων τε καὶ ἀγρίων, καὶ ἑρπετῶν ὅσα γῆ καὶ θάλασσα, καὶ πᾶσι τῶν ὑδάτων ἡ φύσις φέρει. εἰς γὰρ τὴν τῶν παθῶν καὶ ἡδονῶν ἀλογίαν πεσόντες οἱ ἄνθρωποι, καὶ πολέον ὀδὲν ὁρῶντες, ἢ ἡδονὰς καὶ σαρκὸς ἐπιθυμίας, ὡς ἐν τούτοις τοῖς ἀλόγοις τὴν ἀφάνειαν ἔχοντες, ἐν ἀλόγοις καὶ τὸ θεῖον ἀνεπλάσαντο καὶ τὴν ποικιλίαν τῶν παθῶν ἑαυτῶν· καὶ θεοὺς τοιούτους γλύψαντες· τετραπόδων γὰρ εἰκόνες καὶ ἑρπετῶν καὶ πετηνῶν εἰσι παρ αὐτοῖς. καθὼς καὶ ὁ τῆς θείας καὶ ἀληθοῦς εὐσεβείας ἑρμηνεὺς φησιν. ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλο- "
γισμοῖς αὐτῶν· καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία, φάσκοντες εἶναι σοφοὶ ἐμωράνθησαν, καὶ ἤλλαξαν "
τὴν

„ τὴν δόξαν τῆς ἀφθάρτου θεοῦ ἐν ὁμοιώματι εἰκόνος
„ φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ πετεινῶν, καὶ τετραπόδων, καὶ
„ ἑρπετῶν. διὸ καὶ παρέδωκεν αὐτοὺς εἰς πάθη ἀτι-
„ μίας:- πεφθάκοντες γὰρ τῇ ψυχικῇ τῶν ἡδονῶν
ἀλογίαις, ὡς πρόσθεν, ἐπὶ τὸ παιδικὸν θεοπλα-
σίαν κατέπεσον καὶ πεσόντες λοιπὸν, ὡς παροφθέντες
ἐν τῷ ἀποσκοπεῖν τὸν θεὸν αὐτοὺς, οὕτως ἐν αὐ-
τοῖς κυλίονται, καὶ ἐν ἀλόγοις τὸν τοῦ λόγου πατε
ρα θεὸν ἀπεκάλεσαν. πρὸς ὧν οἱ παρ' Ἕλλησι λεγό-
μενοι φιλόσοφοι καὶ ἀστρήμονες, ἐλεγχόμενοι A
μὲν οὐκ ἀγνοοῦσιν ἀνθρώπων εἶναι καὶ ἀλόγων
μορφὰς καὶ τύπους τοὺς φαινομένους αὐτῶν θεούς.
ἀπολογούμενοι δὲ λέγουσι, διὰ τοῦτ' αὐτοὺς ἔχειν
ἵνα διὰ τούτων τὸ θεῖον αὐτοῖς ἀποκρύπτῃ & φαί
νηται. οὐκ ἄλλως γὰρ αὐτὸν τὸν ἀόρατον δυνάσθαι
γνῶναι, ἢ διὰ τοιούτων ἀγαλμάτων καὶ τελετῶν·
οἱ δὲ ἐπὶ τούτων φιλοσοφώτερον καὶ βαθύτερα λε-
γειν νομίζοντες, φασὶ, διὰ τοῦτο παῖδα καθασκευ-
άσθαι, καὶ τετυπῶσθαι πρὸς ἐπίκλησιν καὶ ἐπιφανείαν
θείων ἀγγέλων καὶ δυνάμεων· ἵνα διὰ τούτων ἐπι- B
φαινόμενοι γνωρίζωσιν αὐτοῖς περὶ τῆς τοῦ θεοῦ
γνώσεως καὶ εἶναι τούτους ὥσπερ γράμματα τοῖς αὐ-
θρώποις· οἷς ἐντυγχάνοντες, δυνατὸν γενώσκειν πε-
ρὶ τοῦ θεοῦ καταλήψεως ἀπὸ δὲ αὐτῶν γινομένης
τῶν θείων ἀγγέλων ἐπιφανείας. ταῦτα μὲν οὕτως
ἐκεῖνοι μυθολογοῦσιν· ἃ γὰρ θεολογοῦσι, μὴ γένοιτο.
ἐὰν δέ τις ἐξετάσῃ τὸν λόγον μετ' ἐπιμελείας, εὑ-
ρήσει, τούτων οὐκ ἔλαττον τὸ πρότερον διεψευσμένων, τὴν
δόξαν εἶναι ψευδῆ. εἴποι γὰρ ἄν τις πρὸς αὐτοὺς παρ
ελθὼν ἐπ' ἀληθείᾳ κρίνουσαν, πῶς ἀποκρίνεται, ἢ C
γνωρίζει θεὸς διὰ τούτων; πότερον διὰ τὴν πεποι-
ημένην αὐτοῖς ὕλην, ἢ διὰ τὴν ἐν αὐτοῖς μορφήν; εἰ
μὲν γὰρ διὰ τὴν ὕλην, τίς ἡ χρεία τῆς μορφῆς; καὶ μὴ
πρὶν πλασθῆναι ταῦτα, διὰ πάσης ἁπλῶς ὕλης
ἐπιφαίνεσθαι τὸν θεόν; μᾶλλον δὲ καὶ τοὺς ναοὺς οὕτω
πεπεισμένους συγκλείοντες ἕνα λίθον, ἢ ξύλον, ἢ
χρυσοῦ μέρος, πάσης τῆς γῆς πεπληρωμένης τῶν
τούτων οὐσίας. εἰ δὲ ἡ ἐπικειμένη μορφὴ αἰτία
γίνεται τῆς θείας ἐπιφανείας, τίς ἡ χρεία τῆς ὕ-
λης τοῦ χρυσοῦ καὶ τῶν ἄλλων; καὶ μὴ μᾶλλον δι' αὐτὸ D
τὸ φύσει ζώων ὧν εἰσι μορφαὶ τὰ γλύμματα, τὸ
θεὸν ἐπιφαίνεσθαι; καλλίων γὰρ ἂν ἡ περὶ τοῦ θεοῦ
δόξα καὶ τὸν αὐτὸν λόγον ἐγεγόνει, εἰ διὰ ζώων ἐμ
ψύχων λογικῶν τε καὶ ἀλόγων ἐπεφαίνετο, καὶ μὴ
ἐν ἀψύχοις & ἀκινήτοις περισεδοκᾶτο· ἐφ' οἷς μα-
λιστα καθ' ἑαυτῶν ἀσεβοῦσιν ἐρχόμενοι. τὰ γὰρ φύ-
σει ζῶα, πετράποδά τε καὶ πετεινὰ καὶ ἑρπετὰ βδελυτ-
τόμενοι καὶ ἀποστρεφόμενοι, ἢ διὰ τὴν ἀγριότητα, ἢ
διὰ τὴν ῥυπαρίαν, ὅμως τοὺς τούτων τύπους ἐν λί- E
θοις καὶ ξύλοις καὶ χρυσῷ γλύψαντες θεοποιοῦσιν.
ἔδει γὰρ αὐτὰ μᾶλλον τὰ ζῶντα θρησκεύειν αὐτούς,
ἢ τοὺς τούτων τύπους ἐν τούτοις προσκυνεῖσθαι· ἢ τάχα
τούτων μὲν οὐδέν, ἅτε ἡ μορφὴ ἅτε ἡ ὕλη αἰτία
τῆς θεοῦ παρουσίας ἐστί· μόνη γὰρ ἡ μετ' ἐπιστήμης
τέχνη τὸ θεῖον ἐκκαλεῖται, ἅτε δὴ μίμημα τῆς φύ-
σεως αὐτὴ τυγχάνουσα. ἀλλ' εἰ διὰ τὴν ἐπιστήμην

gloriam, Dei incorruptibilis in similitudinem imaginis hominis corruptibilis, & volucrium, quadrupedum & reptilium. Ideoque tradidit eos Deus in affectiones ignominiæ: ----

Cum enim prius vitiassent animos voluptatum irrationabili immanitate (vt superius dixi) ad istiusmodi numinum concipiendas species præcipitati sunt; semelque ita lapsi & quasi mancipati, vt a Deo auersi sint, perpetuo ibidem volutantur, & in rebus ratione carentibus, Dei, qui pater est Rationis siue verbi, similitudinem quæsiuerunt. Hic quum male audiunt Ethnicorum Philosophi virique eruditi, non inficias eunt eas deorum species hominum & brutorum simulachra esse: sed ideo id in vsu haberi, vt dij sub istis imaginibus oracula promant & sese ostendant, alioqui eum qui inuisibilis est, nisi per istiusmodi simulachra & cæremonias cognosci non posse. Alii porro quasi maiori Philosophia instructi, ac proinde se altiora promere existimantes, aiunt ista instituta esse & effigiata ad euocationem aduentumq; angelorum aliarumque potestatum conciliandam, vt quum illi ita se præsentes obtulerint & apparuerint, numinis notitiam mortales doceant: ac proinde istiusmodi simulachra pro elementis litterarum humano generi esse, quæ dum legunt, Dei notitiam condiscere possunt. Ita isti fabulantur. non enim est vt eos theologicari dicas, minime gentium. Quod si quis hæc verba accuratius expendat: inueniet istorum non minus quam eorum (quos superius conuici) opinionem esse falsam. Dixerit enim aliquis nsistens veritati examinandæ, quonam modo Deus per simulachra vel respondeat, vel cognoscatur: an per materiam statuæ an per figuram? Quod si per materiam: quis igitur vsus est figuræ? & cur antequam fingeretur non in omni materia sese simpliciter repræsentauit? Frustra igitur templa isti obmunierint, includentes nescio quem lapidem aut ignum, aut auri partem, quum vniuersa terra istiusmodi rebus exuberet. Sin autem superinducta forma in causa est, vt numen illic præsto sit: quis vsus materiæ, siue illa aurea siue alterius generis sit? cur non potius per vera & naturalia animantia (ad quorum speciem sculptilia deformata sunt) præsentia numinis sentiatur? Ea enim opinio de Deo speciosior aliquanto & honestior esset, si creditum foret per viua animantia tum rationalium tum irrationalium numen sese præsens exhibere, non autem in rebus vitæ motusque expertibus eius aduentum expectari. Mira igitur in hac parte ipsorum impietas, qui cum vera natiuaque animantia quadupedia, volucria, reptilia detestentur & exhorreant, vel ob feritatem vel ob fœditatem: tamen horum species in lapidibus aut lignis aut auro descriptas Deos esse volunt. Æquius erat ipsa viua potius coli quam viuorum effigies in istis adorari. At fortasse horum nihil neque forma neque materia numinis præsentiam efficit, sed operis duntaxat artificium

Deum ad se elicit, cum in eo sit imitatio naturæ: esto, sed si ob artem sculptile opus Deus sua præsentia frequentat, quid opus est materiæ, quum ars ipsa in hominibus sedem habeat? Si enim plane ob artem Deus se sistit, ideoq; sculptilia vt dijcoluntur, par erat homines istius artis administros adorari & diuino cultu affici, tum quia rationales sunt, tũ quia ipsam artem in animis continent. Ad secũdam illorum profundiorem scilicet responsionem etiã ista quispiam non incõgrue dixerit: Si non ob Dei præsentiam ista a vobis instituuntur, sed vt Angeli ibi præsto sint, cur statuas, per quas potestates illas euocatis, maioris facitis quam ipsas potestates? Cognoscendi enim Dei causa sculpentes has figuras (vt dicitis) ipsius dei honorem vocabulumq; sculptilibus iniungitis, rem nequaquam piam designantes. Quum enim profiteamini Dei potentiam longe euehi vltra simulachrorum paruitatem, atq; ideo vos non audere numen euocare, sed minores potestates: Dei nomen, cuius aduentus vobis formidini est, lignis & lapidibus implicatis: deosq;, simulachra (quum lapis & artificium nominari deberent) appellatis, & adorationibus prosequimini. Si igitur ista pro literis sunt vobis, ad diuinitatem speculandam (vt falso iactatis) qui conuenit signa, rebus suis, quas denotant præstantiora haberi? Non enim, si quis Regis nomen literis exaret, extra periculum est, si scriptum illud in maiori honore, quam regem habeat. ille enim mortem in pœnam accipit. neq; id mirũ, cum aliud sit rex, aliud tabula ad eius speciem a pictore descripta. Ita & vos quoq; si corroboratã firmamq; haberetis rationem, non tantopere diuinitatis characturem in materiã defixissetis: imo ne sculptile quidem sculptori suo anteposuissetis. Si enim simulachra plane, veluti literæ, Dei aduẽtum significant, atq; ideo vt Dei notæ characteresq; numinis maiestate dignæ cẽsentur: multo magis artificẽ illa describentẽ deificari, numinisque maiestate indigitari oportuit, vt lõge simulacris potentiorẽ, diuiniorẽque, eo quod illa ad huius arbitriũ expolita sunt, & cõfigurata. Si igitur literæ sunt admiratione dignæ, scriptor ipse multo maiori admiratione ferendus videbitur, tũ ob artificiũ operis, tũ ob animi scientiam. Quod si igitur nõ ea de causa par est simulachra pro numinib. haberi, iterũque scisciteris, auidus cognoscẽdi, quænã sit origo istius rei, quid putes illos responsuros? Si enim dicant, numẽ quia humana specie sit prẽditũ, ideo humana specie cẽfigurari: qua ratione igitur fit, vt illud pecudũ imaginibus exprimãt: quod si pecudũ effigies, numinis vultũ repræsentãt, cur hominũ deliniamẽta illi adiungunt? Quod si vtrumq;, simul est, & vtraq; specie Deum cõprehendunt, eo quod rationaliũ, irrationaliumq; formas possideat: cur disiungunt coniuncta, ac diuersas faciant hominum brutorumq; conformationes, ac non vbiq; vtraq; specie eum cẽlatum exhibent? qualia sunt fabularum commenta, Scylla, Charybdis, Hippocentaurus? & apud Ægyptios canina facie latrator Anubis. Oportebat eos aut tãtummodo

ἐπιφοιτᾶ τὸ θεῖον τοῖς γλύμμασι, διὰ τί πάλιν ἡ χρεία τῆς ὕλης ἄνευ τῆς ὑπὸ τέχνης ἐν τοῖς ἀνθρώποις; εἰ γὰρ ὅλως διὰ τὴν τέχνην ὑπεφαίνετο ὁ θεός, καὶ διὰ τοῦτο θρησκεύοντο ὡς θεοὶ τὰ γλύμματα, ἔδει τοὺς ἀνθρώπους τῆς τέχνης ὄντας ἀρχηγοὺς, προσκυνεῖσθαι καὶ θρησκεύεσθαι, ὅσοι καὶ λογικοὶ καὶ τὴν τέχνην ἔχουσιν ἐν ἑαυτοῖς. πῶς οὖν τοὺς μὲν τέχνας αὐτῶν καὶ βαφὰς ἔδει ἀπολογίας, καὶ ταῦτα οὐ λίαν ἀκριβῶς εἰπόν· εἰ δὲ διὰ τὴν αὐτοῦ θεοῦ ὑπεφάνειαν ταῦτα ὑμῖν πεποίηνται ὦ Ἕλληνες, ἀλλὰ διὰ τὰ ἀγγέλων ἐκεῖ παρουσίαν, διατί τὰ ἀγάλματα δι' ὧν ὑπικαλεῖσθε ὡς δυνάμεις κρείττονα, καὶ ὑπὲρ αὐτὰς τὰς ὑπικλήσεις δυνάμεις ποιεῖτε; χάριν γὰρ τῆς περὶ θεοῦ καταλήψεως γλύφοντες τὰς μορφὰς ὡς φατὲ, αὐτὸ τὸ θεοῦ τιμᾶν καὶ προσηγορίαν, αὐτοῖς τοῖς γλύμμασι περιτίθετε; πρᾶγμα πάσχοντες οὐκ ὀλίγες. ὁμολογοῦντες γὰρ ὑπεραίρειν τὴν τοῦ θεοῦ δυνάμιν τὸ τῶν ἀγαλμάτων σμικρότης, [C] διὰ τοῦτο μὴ τολμῶντες τὸν θεὸν δι' αὐτῶν, ὡς ἧττον ἐλαττῶ δυνάμεις ὑπικαλεῖσθαι, αὐτὰ ταῦτα ὑπερβαίνετε ἅ τε παρουσίαν ἐφοβήθητε, τοῦτο τὴν προσηγορίαν τοῖς λίθοις καὶ τοῖς ξύλοις ἀνεθήκατε· καὶ θεὸς αὐτὸ λίθων καὶ τέχνης ἀνθρώπων ὀνομάζετε καὶ προσκυνεῖτε. εἰ γὰρ καὶ ὡς γράμματα εἰσὶν ὑμῖν ταῦτα ὡς ψαύοντες τοῦ ὑπὲρ θεὸν θεωρίας, ἐδίκαιον τὰ σημαίνοντα τοῦ σημαινομένου προτιμᾶν. ὧδε γὰρ εἰ γράφοι τις τῷ βασιλεῖ ὄνομα ἀκινδύνως ἔχοι τὸ γράμμα προτιμᾶν βασιλέως, ἀλλ' ὁ πίναξ θάνατον μὲν ἔχει τὴν ζημίαν. τὸ γὰρ γράμμα ἢ γράψαντος ὑπογραμμὴ τυπώσαντος ὑμεῖς, εἴπερ ἐρρωμένον ἔχετε τὸν λογισμὸν, καὶ αὐτὸ τὴν λιθοξόον τοῦ θεοτίμου γνώρισμα, εἰς ὕλην καταφέρετε. ἀλλὰ τὸ γλύμμα καὶ αἱ προσευχὴ σαπτοῦ ἢ γλύψαντος αἰσθήσεται. εἰ γὰρ καὶ ὅλως ὡς γράμματα σημαίνουσι τοῦ θεοῦ ὑπὸ φαίνεσθαι, διὰ τοῦτο ὡς θεὸν σημαίνοντα θεοπρεπείας εἰσὶν ἄξια, ἀλλὰ γὰρ τὰ τοῦτο γλύψαντα καὶ χαράξαντα, φημὶ δὴ πάλιν τὸν τεχνίτην, πολλῷ πλέον ἔδει θεοπρεπῆναι, ὡς μᾶλλον ἐκείνων δυνατώτερον καὶ θειότερον ὑπάρχοντα· ἴσως κἀκεῖνα κατὰ τὸ αὐτοῦ βάλησιν ἐξεύθη καὶ τύπῳ). εἰ τοίνυν τὰ γράμματα θαύματος ἐστὶν ἄξια, πολλῷ πλέον ὁ γράψας ὑπεραίρει τῷ θαύματι, διὰ τὸν τέχνην καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ὑπισήμου. οὐκοῦν εἰ μὴ διὰ τοῦτο θεὸς αὐτὸς ἄξιον νομίζειν, πάλιν αὐτὸς αὖθις ἔροιτο ἂν τοὺς τῶν εἰδώλων μανίας, τὴν αἰτίαν τῆς πιαύτης αὐτῶν μορφῆς παρ' αὐτῶν ἀξιοῦ μαθεῖν. εἰ μὲν γὰρ ὅτι ἀνθρωπόμορφόν ἐστι τὸ θεῖον, διὰ τοῦτο γέγονε τύπῳ), διατί καὶ ἀλόγων αὐτῷ τύπους ἐπιθήσασιν· εἰ δὲ ζώων ἀλόγων ἐστὶν ὁ τοῦτο τύπος, διατὶ καὶ λογικῶν αὐτῷ ἐπιθήσασι γλυφάς; εἰ δὲ τὸ σύναμφότερόν ἐστι καὶ ἐξ ἀμφοτέρων καταλήφασι τὸ θεῖον, ὅτι τι ἀλόγων καὶ λογικὸν ἔχει τοὺς τύπους, τί διαιροῦσι τὰ συνημμένα; καὶ χωρίζουσι τῶν ἀλόγων καὶ ἀνθρώπων καὶ ἀνθρώπου, καὶ ἃ πάντοτε ἐξ ἀμφοτέρων αὐτὸν γλύφουσιν, ὁποῖα τὰ τῶν λεγομένων ἐστὶ μυθοις πλάσματα, ἡ Σκύλλα, καὶ ἡ Χαρύβδις, καὶ ὁ Ἱπποκένταυρος, καὶ ὁ παρ' Αἰγυπτίοις κυνοκέφαλος Ἄνουβις. ἔδει γὰρ ἢ μόνους αὐτοὺς οὕτω γράφειν

θρέφεσθ διφυεῖς, ἢ μίαν αὐτῆ ἐχόντων μορφὴν, μὴ γὰρ τ ἄλλων ἀναπλάττεσθ καθ' αὐτῶν. γὰρ πάλιν εἰ ἀρρενικαὶ τάτων εἰσὶν αἱ μορφαὶ, Δίαπτ γὰρ θηλέων αὐτὰς πρεπήσεσι τύπους; εἰ δ' [Ϲ] θηλυκῶν εἰσι, Δίαπτ γὰρ ἀρρενικῶν καθ' αὐτῶν ψαύδον) ταῖς μορφαῖς; εἰ δ' πάλιν τ σωμαμφότερόν εἰσιν, ἐᾶν μὴ διαιρεῖσθ, ἀλλ' ἀμφότερα πανάπλεσθ, γὰρ γίνεσθαι χρῆ τὰς λεγομένας ἑρμαφροδίτας· ἵνα μὴ μόνον ἀσέβειαν γὰρ συκοφαντίαν, ἀλλὰ γέλωτας αὐτῶν ἡ δεισιδαιμονία τοῖς ὁρῶσι πρόσεχῃ. Ϲ ὅλως εἰ σωματοειδὲς τ θεῖον ὑπολαμβάνουσιν, ὥσθ' Ϲ χαλκέα, καὶ χεῖρας, Ϲ πόδας, καὶ πάλιν αὐχένα Ϲ ῥῖνα καὶ τἄλλα τὰ πρὸς γνώσιν ἀνθρώπων μέλη ὑπονοεῖν αὐτῷ Ϲ ἀναπλάττειν, ὁρᾶ εἰς ὅσην ἀσέβειαν Ϲ ἀθεότητα καταπέπωκε τάτων ὁ νοῦς, ὥσθ' τοιαῦτα ὑπονοεῖν περὶ τὸ θεῖον. ἀκολουθεῖ γὰρ αὐτῷ καὶ τἄλλα τ σώματος [πάντως] πάσχειν, ὥσθ' Ϲ τέμνεσθ καὶ διαιρεῖσθ, Ϲ πάλιν ἐξ ὅλου φθείρεσθαι. τοῦτο γὰρ τὰ τοιαῦτα οὐκ ἴδια θεοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον τ ὑπὸ γῆς σωμάτων ἐστίν. ὁ μὲν γὰρ θεὸς ἀσώματος ἐστι καὶ ἄφθαρτος καὶ ἀθάνατος, ἀδενὸς εἰς ὁτιοῦν δεόμενος· τοῦτο γὰρ φθαρτὰ καὶ σωμάτων εἰσὶ τύποι, καὶ τ παρ' αὐτῶν ὑπιδεόμενα χρείας· ὥσπερ καὶ πρότερον εἴρηται). πολλάκις γὰρ ὁρῶμεν ἀνακαινισμένους τὰς παλαιωθείσας, Ϲ ὃς ὁ χρόνος, ἢ ὑετὸς, ἢ ἄλλο τι τ ὑπὸ γῆς ζώων φαύσεις, τάτους ἀναπλαττομένους· ἐφ' ᾧ αὖ τις αὐτῶν καταγνώσεται τ ἀφροσύνης. ὅτι ὧν αὐτοὶ ποιηταὶ τυγχάνουσι, τάτους θεοὺς ἀναγορεύουσι. Ϲ ὃς αὐτοὶ ταῖς τέχναις, πειθομοδσιν, ἕνεκα τ μὲν φθορᾶς, πρὸς τέλων αὐτοὶ σωτηρίαν αἰτοῦσι· Ϲ ὃς οὐκ ἀγνοοῦσι δεομένους τ αὐτῶν ὑπιμελείας πρὸς τάτων αὐτοὶ ταῖς ἑαυτῶν χρείας ἀξιοῦσιν ἀναπληροῦσθαι. καὶ ὃς ἐν μικροῖς οἰκίσκοις καταγλείουσι, τάτους ἀέρα νοῦ καὶ γῆς ἁπάσης δεσπότας οὐκ αἰσχύνονται καλοῦντες. μόνον γὰρ οὐκ τάτων αὖ τις αὐτῶν τὸ ἀθεότητα καταμάθοι, ἀλλὰ καὶ ἀφ' ὧν ἐν αὐτοῖς τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν ἐστιν ἀσύμφωνα ἡ δόξα. εἰ γὰρ αὐτοὶ θεοί εἰσιν, ὡς λέγουσι, καὶ πρὸς αὐτῶν φιλοσοφοῦσι, τίνι τις πρέσβηται τάτων; καὶ ποίους αὖ αὐτῶν κρίνῃ κυριωτέρους. ἵνα, ἢ τὸν θεὸν θαῤῥήσῃ προσκυνῶν· ἢ ὡς φασὶν ἐν αὐτοῖς μὴ διαφέρῃ γινώσκων τὸ θεῖον; ἃ γὰρ οἱ αὐτοὶ πάντα πᾶσιν ὀνομάζονται θεοί. ἀλλ' ὅσα τὸ πολύϊσόν ἐστιν ἔθνη, τοσοῦτοι καὶ θεοὶ ἀναπλάττονται. ἔστι δ' ὅπου καὶ μία χώρα Ϲ μία πόλις πρὸς ἑαυτὰς στασιάζουσι περὶ τ τῶν εἰδώλων δεισιδαιμονίας. Φοίνικες γοῦν, οὐκ ἴσασι τὸς παρ' Αἰγυπτίοις λεγομένους θεούς· ἃ δὲ Αἰγύπτιοι τὰ αὐτὰ τοῖς παρὰ Φοίνιξι προσκυνοῦσιν εἴδωλα. καὶ Σκύθαι μὲν τὸς Περσῶν, Πέρσαι δὲ τὸς Σύρων ἃ πάντα δέχονται θεούς. ἀλλὰ γὰρ Πελασγοὶ μὲν τὸς ἐν Θεσσαλίᾳ θεοὺς Δία καλοῦσι. Θρᾷκες δὲ τὸς παρὰ Θηβαίοις ἃ γινώσκουσιν. Ἰνδοὶ δὲ γὰρ Ἀραβίων, καὶ Ἄραβες καθ' Αἰθιόπων· καὶ

describi biformes, aut si vnius & simplicis sunt formæ, non alteram affingi. Porro si illorum formæ viriles sunt, qua ratione illis fœminarum liniamenta addunt? Quod si muliebri specie subsistunt, quare illis viriles admentiuntur formas? Quod si vtrumque simul existunt, discriminationem interuenire non oportebat, sed ambos in vnum sexum coniungi, fierique illos ipsos, quos hermaphroditos appellamus, vt superstitio ista non solum impietatem & calumniam, sed etiam cachinnos spectatoribus conciliet. At si plane corporali facie numen arbitrantur, adeo vt & ventrem & manus & pedes, ceruicem item & pectus, cæteraque mẽbra, quæ ad hominum genituram perneccssaria sunt, in illo comminiscantur & affingant: Iam mihi quæso vide in quantam impietatem, Deique alienationẽ mens eorũ præcipitata est, qui talia de numinibus cõminiscuntur. Ad quę cõsequitur, vt & illa, cæteraque, quæ corporis sunt, patiantur. adeo vt & secentur, ac in partes diuidantur, ac prorsus intereant. Hæc aliaque istiusmodi nõ propria sunt Dei, sed potius eorum corporũ, quæ in terris degunt. Deus enim incorporeus est & incorruptibilis, & morti inobnoxius, ne tantillũ quidem vllius indigens. Atqui istiusmodi simulachra & corruptibilia sunt, & corporum signa, & alienam opitulationem requirunt, vt antea dictum est. Subinde igitur videmus, ea postquam nimium inueterauerint, interpolari, & aut tempore, aut pluuia, aut a belluis terrestribus euastata, denuo refingi. Vnde merito eos stultitiæ condemnes, quod quorum ipsi sunt effigiatores, eos titulis deorum honorent, & quos ope sua arteque instruunt ne pereant, ab illis salutem comprecẽtur: & quos ipsi suæ curæ tutelæque indigos non ignorant, ab illis suas necessitates vsusque resarciri quærant: & quos in paruis ædiculis cõcludunt, eos cæli terræq; vniuersæ dominos appellari non vereantur. Non hinc solummodo eorum impietatem didiceris, verumetiam ex eo, quod in ipsis idolis discordis sententiæ sunt. Si enim illi dij sunt (vt prædicant ac philosophãtur) quem cui ex istis præferri oportet? aut quos maioris autoritatis existimes? vt ita vel securus eũ adores, vel (vt aiũt) nihil hæsites in cognoscendo numine? Non enim apud omnes iidem existimantur dij, sed quot sunt gentes, totidem deorum genera confinguntur. Est quoque, vbi eadem regio, atq; adeo eadem ciuitas inter se dissideat in superstitione idolorũ. Phœnices certe, Ægyptios deos non agnoscũt: neq; Ægyptij eadem cum Phœnicibus simulachra adorant. Nec Scythę, Persarum: nec Persę, Syrorum numina recipiunt. Pelasgi Thræcios deos repudiant, Thraces Thebanos ignotos habent. Indi contra Arabes, Arabes contra Æthiopes, & Æthiopes vicissim cõtra illos, in ratione cęremoniarum dissentiunt. Syri Cilicum Deos non colunt, & Cappadocum gentes, alios præter istos, Deorum nominibus appellãt. Diuersos itẽ Bithynij, diuersos Armenij cõmenti

Αἰθίοπες κατ' αὐτῶν ἐν τοῖς εἰδώλοις διαφέρονται. καὶ Σύροι μὲν τὰ Κιλίκων ἃ σέβουσι· Καππαδοκῶν δὲ τὰ ἔθνη ἄλλους παρὰ τάτους ὀνομάζουσι θεούς. καὶ Βιθυνοὶ μὲν ἑτέρους, Ἀρμένιοι δὲ ἄλλους ἑαυτῶν αἱε-

sunt. Et quid opus multis? qui in continente sunt, alios ab insulanis Deos venerantur. In summa, quælibet ciuitas, & vicus vicinorum numina non agnoscens sua præstituit, eaque sola deorum loco habenda existimat. De abominandis Ægyptiorum cæremoniis non est quod dicatur, quum omnibus in oculis sit, quam contrarias & inter se pugnantes habeant religiones, & quam semper vicini contra vicinos studeant diuersa colere. Saltem apud alios adoratus Crocodilus, apud alios abominationi habetur. Ac leo alicubi vt numen cultus, a collimitaneis non solum non colitur, sed deprehensus, vt bellua neci datur: idemque piscis alibi in numen dedicatus est, alibi hamo capitur. Hinc illis bella, seditiones, ac nulla non cædium causa & illecebræ omnium affectuum: denique quod mireris, Pelasgi (vt historici volunt) quum ab Ægyptiis disciplinam religionis hauserint, ne nomina quidem eorum numinum, quæ apud Ægyptios in precio sunt cognita habent, sed plane diuersa ab illis colunt. Vt compendio dicam, omnium idololatrarum gentium dissimilis est religio & existimatio, neque eadem apud illos reperiuntur, quod ipsum non immerito illis accidit. Delapsi enim a cognitione vnius Dei, in multa & diuersa sese præcipites dederunt, auersatique veri Patris Verbum Seruatorem omnium Christum, non iniuria mentem habent ad alia atque alia quasi turbine fluctuantem. Et vt illi, qui solem auersantur, in locisq; vmbrosis hærent, per multa inuia circumferuntur, & quod adest, non vident: eodem modo qui Deum negligũt, animo caligant, & æstibus animi fluctibusque iactantur, resque nihili & euanidas, vt ebrii ac cæci, imaginationibus concipiunt: quod ipsum non leue argumentum certissimæ superstitionis. Diuersis enim opidatim vicatimque numinibus, aliis aliorum deos profligantibus, plane consequitur, vt nihil sit firmi, & vt omnes tandem profligentur. Quippe quum qui apud alios sint dii, aliorum diis pro victimis mactentur ac libamina fiant: ac rursus, quæ istic sunt victimę, alibi deorum vicem & locum obtinent. Ægyptii certe bouem, quem Apim nominant, sacris colunt, sed eum alii Ioui sacrificant, non quod plane illum ipsum, qui pro numine consecratus est, sed quia alios ex eodem armenti genere occidant, eundem illum ipsum occidere & immolare videntur. Lybes Arietem, cognomento Ammona, deum habent, qui tamen ipse apud plerosque pro victima cæditur. Indi Dionysium colunt, sub cuius nomine per allegoriam vinum intelligunt, & tamen illud apud alios in libamen vertitur. Alii fluuios & fontes, & omnium maxime Ægyptii aquam in præcipua veneratione habent, deosque appellant, sed tamen illi ipsi hac in parte religiosi Ægyptii, & suas, & aliorum sordes aquis eluunt, & quod inde reliquum est, cum ignominia abiiciunt. Parumque abest,

πολάσαντ· καὶ τί μοι [δεῖ] πολλῶν; ἠπιρῶται θεοὶ τὰς ἐν [τῇ] νήσοις ἄλλας θεὰς προσκυνοῦσι, καὶ νησιῶται θεοὶ τὰς ἐν ταῖς ἠπείροις θρησκεύσι· καὶ ὅλως ἑκάστη πόλις καὶ κώμη τὰς ἐκ γλήνων οὐκ εἰδυῖα θεὰς τὰς ἑαυτῆς προκρίνει, καὶ μόνας τούτας εἶναι νομίζει θεάς. πεῖ γὰ τῶν ἐν Λιγύπτῳ μυσαρῶν, ἃ δὲ λεγλν ἐστὶ πᾶσιν ἐπ' ὀφθαλμῶν ὄντων· ὅτι ἐναντίας καὶ μαχομένας ἀλλήλαις ἔχουσι τὰς θρησκείας αἱ πόλεις. καὶ οἱ ἐκ γλήνων ἀπεδάζουσιν ἀεὶ καὶ τὸ πλησίον τὰ ἐναντία σέβειν. ὁ γοῦν παρ' ἑτέροις προσκυνούμενος ὡς θεὸς Κροκόδηλος, ὅπου πεῖ τὰ πλησίον βδέλυγμα νομίζεται. καὶ ὁ παρ' ἑτέροις λέων ὡς θεὸς θρησκεύόμενος, τοῦτον οἱ ἀσυγκίτονες ἐ μόνον ἀ θρησκεύουσιν, ἀλλὰ καὶ θύοντες ἀποκτίνουσιν ὡς θηρίον· καὶ ὁ παρ' ἄλλοις αἰσπεθεὶς ἰχθὺς, ὅπου ἄλλων ἀλήθεται τροφή· ὅθεν δὴ πόλεμοι καὶ στάσις καὶ πᾶσι φθόνων πρόφασις, καὶ πᾶζα τῶν παθῶν ἡδονὴ παρ' αὐτοῖς ἐστι. καὶ τόγε θαυμαστὸν, ὅτι, ὡς οἱ ἱστορήσαντες ἐξηγοῦνται, παρ' Λιγυπλίων οἱ Πελασγοὶ μαθόντες τὰ ὀνόματα τῶν θεῶν, οὐκ ἴσασιν οὔτοι τοὺς παρ' Λιγυπλίων θεοὺς, ἀλλὰ ἄλλους παρ' ἐκείνοις θρησκεύσι, καὶ ὅλως πάντων τῶν ἐν εἰδώλοις μενόντων ἐθνῶν, διάφορός ἐστιν ἡ δόξα καὶ ἡ θρησκεία, καὶ ὰ τὰ αὐτὰ περὶ τοῖς αὐτοῖς διάσκει). καὶ εἰκότως γε τοῦτο πάσχουσιν. ἐκπεσόντες γὰ ἀπὸ τοῦ πρὸς τὸν ἕνα θεὸν καταγνόησεως, εἰς πολλὰ καὶ διάφορα καταπεπώκασι. καὶ ἀποστραφέντες τ ἀληθῶς τὸ πατρὸς λόγον, τὸν πάντων σωτῆρα Χριστὸν, [εἰκότως] εἰς πολλὰ τὸ διάνοιαν ἔχουσι ρεμβομένην. καὶ ὥσπερ οἱ τὸν ἥλιον ἀποστραφέντες καὶ ἐν σκοτεινοῖς γλρόμενοι τόποις πολλὰς αἰόδους κυκλοῦσιν ὁδούς. καὶ τοὺς μὲν παρόντας ἀχορῶσι, τοὺς δὲ μὴ ὄντας φανταζόντας ὡς παρόντας. Ὲ βλέποντες ἀ βλέπουσι· τ αὐτὸν τρόπον οἱ τὸν θεὸν ἀποστραφέντες καὶ σκοτισθέντες τὴν ψυχὴν ρεμβόμενον ἔχουσι τ νοῦν, καὶ τὰ ὄντα ὡς μὴ ὄντα καὶ μὴ ὁρῶντες φανταζόν). ταῦτα ἡ μικρὸς ἔλεγχός ἐστι τῆς ἀληθῶς ἀθεότητος αὐτῶν. διαφόρων γὰ ὄντων καὶ πολλῶν, καὶ πόλιν καὶ χώραν θεῶν, Ὲ τὸ ἑτέρου τὸν τὸ ἑτέρου αἱρουμένους θεὸν, οἱ πάντες παρὰ πάντων αἱρουμένου. καὶ γὰ οἱ παρ' ἄλλοις νομιζόμενοι θεοὶ, τοῖς παρ' ἄλλοις λεγομένοις θεοῖς γίνονται θυσίαι καὶ σπονδαί. καὶ ἄλλων αἱ θυσίαι ἄλλων ἐμπαλίνεισι θεοί. Λιγύπλιοι γὰ τὸν βοῦν καὶ τ Ἄπιν μόσχον ὄντα σέβουσι· καὶ τούτους ἄλλοι τῷ Διὶ θύουσι. καὶ γὰ μὴ αὐτοὺς ἐκείνους, οὓς ἀναλελείκασι θύσωσιν, ἀλλὰ τὰ ὅμοια θύοντες τὰ αὐτὰ προσπάλιν δοκοῦσι. Λίβυες πρόβατον, ὃ καλοῦσιν Ἄμμωνα, θεὸν ἔχουσι· καὶ τοῦτο πολλοῖς παρ' ἑτέρων εἰς θυσίαν σφάζεται. Ινδοὶ τ Διόνυσον θρησκεύσι συμβολικῶς οἶνον αὐτὸν ὀνομάζοντες, καὶ τοῦτον τοῖς ἄλλοις ἀπένδουσιν ἕτεροι. ἄλλοι ποταμοὺς Ὲ κρήνας, Ὲ πάντων μάλιστα Λιγύπλιοι τὸ ὕδωρ προπεμήκασι, καὶ θεοὺς ἀναγορεύουσι, καὶ ὅμως ἄλλοι, καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ ταῦτα θρησκεύοντες Λιγύπλιοι τοὺς τῶν ἄλλων ῥύπους καὶ τοὺς ἑαυτῶν ἀπονίπτονται τοῖς ὕδασι, καὶ τ λείψανον μὴ ἀτιμίας ἐκρίπτουσι. σχεδὸν δὲ πᾶζα ἡ τῶν

ἡ τῶν Αἰγυπτίων εἰδωλοποιία, τ παρ ἄλλοις θεῶν ἐστι θυσία. ὥστ' αὐ αὐτὸς καὶ παρ αὐτῶν ἐκείνων χλευάζεσθαι, ὅτι μὴ θεοὺς, ἀλλὰ τὰ τ ἄλλων ἔστι καὶ παρ αὐτοῖς ὑποτροπάσματα. Θυσίας ὅλως θεοποιοῦσιν. ἤδη δέ τινες εἰς τοσοῦτον ἀσέβειαν καὶ δυσφροσύνην ἐξεκυλίσθησαν, ὡς καὶ αὐτὸς [ὃς αὐθρώπους, ὧν εἰσι τύποι καὶ μορφαί, τοῖς παρ αὐτοῖς ψευδοθέοις καθιερώθη καὶ θυσίας προσήγον· καὶ ἔχ ὁρῶσιν οἱ κακοδαίμονες, ὅτι τὰ σφαγιαζόμενα θύματα, ἐρχέτυπά εἰσι τ ὑπ' αὐτῶν πλασθέντων καὶ προσκυνουμένων θεῶν. καὶ οἷς προσάγουσι τὸς αὐθρώπους· ὀχεδον γὰρ τὰ ὅμοια τοῖς ὁμοίοις, ἢ μᾶλλον τὰ κρείττονα τοῖς ἐλάττοσι προσάγουσιν· ἔμψυχα γὰρ ἀψύχοις θύουσι, καὶ λογικὰ τοῖς ἀκινήτοις προσάγουσι. Σκύθαι γὰρ οἱ καλούμενοι ταύρειοι τὴν παρ αὐτοῖς παρθένον καλουμένην τὸς ὑπὸ ναυαγίων καὶ ὅσους αὐ λαβωσι τ Ἑλλήνων, εἰς θυσίαν ἀναφέρουσι· τοσοῦτον ἀσεβοῦσιν καὶ τ ὁμοφύλων ἀνθρώπων, καὶ ἵνα ἐλέγχοντες τ θεῶν αὐτ τιμὴ ὠμότητα, ὅτι ὑπὸ ἡ προνοία ὑπὸ θαλάσσης ἐκ κινδύνων διέσωσε, τούτους αὐτοὶ καθιερεύουσι, μονονοὺ καὶ τ προνοίας γινόμενοι· ὅτι τὴν ἐκείνης ἐνεργεσίαν, τῇ ἑαυτῶν θηριώδει ψυχῇ καθικρύπτουσιν. ἄλλοι δὲ τῷ Ἄρεϊ ἐπιθύσαν ἐκ πολέμων ἐπανελθόσι καὶ νίκας φέρουσι, τ τοιαῦτα εἰς ἑκατονταέτιδας διελόντες τὰς ληφθείσας, καὶ ἀφ' ἑκάστης ἕνα λαμβάνοντες, τοσούτους καθιερεύουσιν, ὅσους ἂν καὶ μίαν ἑκατονταέτιδα ἐκλέξωσι. ὁ μόνοι δὲ [οἱ] Σκύθαι διὰ τ ἐν βαρβάροις ἔμφυτον αὐτοῖς ἀγριότητα καὶ τοιαῦτα μυσαρὰ δρῶσιν, ἀλλ' ἴδιόν ἐστι τῶν εἰδώλων καὶ δαιμόνων κακίας τοῦτο τὸ δρᾶμα. καὶ γὰρ Αἰγύπτιοι ἔθυον μὲν πάλαι τῇ Ἥρᾳ τοιαῦτα σφάγια· Φοίνικες δὲ καὶ Κρῆτες τ Κρόνον ἐν τ τεκνοθυσίαις αὐτῶν ἱλάσκοντο. καὶ οἱ πάλαι δὲ Ῥωμαῖοι τ καλούμενον Λατιάριον Δία ἀνθρωποθυσίαις ἐθρήσκευον· καὶ ἄλλοι ἄλλως, καὶ πάντες ἀπλῶς ἐμίαινον καὶ ἐμιαίνοντο. ἐμιαίνοντο μὲν αὐτοὶ δρῶντες τὰ Φοινικά· ἐμίαινον δὲ τοὺς ἑαυτῶν ναοὺς τοιαῦτα καπηλεύοντες θυσίαις. ὑπὸ δὴ τούτων τὰ κακὰ τοῖς ἀνθρώποις εἰς πλῆθος ἐφθασεν· ὁρῶντες γὰρ ἐν τούτοις τοὺς παρ αὐτοῖς ἡδομένους δαίμονας, δίχεως ἐξ αὐτοῦ τοῖς τοιούτοις πλημμελήμασι τοὺς ἑαυτῶν θεοὺς ἐμιμήσαντο· ἴδιον ἡγούμενοι κατόρθωμα τὸ πρὸς τὰ κρείττονα, ὡς αὐτοῦ νομίζουσι, μίμησιν. ἔνθεν ἀνδροφονίαις καὶ τεκνεκτονίαις, καὶ πάσαις ἀσελγείαις ἠθήθησαν οἱ ἄνθρωποι. ἐξ ὀχεδον πᾶσι πόλις, πάσης ἀσελγείας ἐστὶ μεστὴ, δι' ὁμοιότητα τρόπων τῶν παρ αὐτοῖς θεῶν γινομένη. καὶ οὐκ ἔστι σώφρων ἐν τοῖς εἰδώλοις, εἰ μὴ μόνος ὁ παρ αὐτοῖς ἐπ' ἀσελγείᾳ μαρτυρούμενος. γυναῖκες γοῦν ἐν εἰδώλοις τ Φοινίκης πάλαι προεκαθέζοντο, ἀπαρχόμεναι τοῖς ἐκεῖ θεοῖς ἑαυτῶν τὸ τ σώματος αὐτῶν μισθαρνίαν, νομίζουσαι τῇ πορνείᾳ τ θεὸν ἑαυτῶν ἱλάσκεσθαι· καὶ εἰς ὑμέναιον ἄγαν αὐτοῦ διὰ τούτων. ἄνδρες δὲ τὸ φύσιν ἀρνούμενοι, καὶ μηκέτι εἶναι θέλοντες ἄρρενες, τὸ γυναικῶν πλάσποντα φύσιν· ὡς ἐκ τούτων καθυβρίσθαι καὶ ὑμνεῖσθαι τῇ μητρὶ τῶν παρ αὐτοῖς λεγομένων θεῶν ποιοῦντες. πάντες δὲ ὁμοῦ τοῖς αἰσχίστοις βίοις, καὶ τοῖς χείροσιν ἑαυτοῖς ἁμιλλῶνται· καὶ

quin omnium Ægyptiorum idola apud alios pro victimis immolentur, adeo vt Ægyptij ludibrio sint, quod diis careant, ac pro diis victimas & piacula colant. Iam nonnulli in tantam impietatem vecordiamque abrepti sunt, vt falsis istis diis, hominum simulachris, homines victiment: nec vident miseri, victimas illas exemplaria & archetypa esse suorum numinum, & ab illorum specie, diuorum suorum formas mutuatas esse, & in mactandis hominibus propemodum similes similibus, aut potius præstantiores deterioribus immolare: quippe qui animata inanimatis sacrificent, & rationalia sensu carentibus offerant. Scythæ enim qui Taurici dicuntur, virgini suæ (sic enim Dianam vocant) naufragos, & quoscunque ex Græcis ceperint, pro hostiis iugulant, tanta impietate aduersus homines eiusdem conditionis vtentes, atque tantopere Deorum suorum crudelitatem præ se ferentes, vt quos veri numinis cura prouidentiaque a marinis periculis eripuerit, ipsi mactet, modo non ipsi prouidentiæ infesti, quippe qui illius beneficium efferata crudelitate subuertant. Alii vero Marti ex prælio reduces deportato triumpho, captos bello centesimant in centurias diuisis captiuorum corporibus, ac pro numero centuriarum hostias cædunt. Neque solum istiusmodi Scythæ pro innata feritate perpetrant, sed proprium id tragicum facinus immanitati idolorum & dæmonum: quum & Ægyptij olim istiusmodi victimas Iunoni immolarint: Phœnices item & Cretenses, mactatu liberorum Saturnum placarint: Prisci quoque Latini Iouem Latialem humanis cædibus venerati sint. In summa alij aliter, sed tamen semel sese omnes & polluebant & polluebantur. Polluebantur enim ipsi, quum cædes facerent: polluebant vero sua ipsorum phana huiusmodi holocaustis ac suffitu. Hinc iam deinde mala in homines ingenti numero incubuerunt. Quum enim viderent suos deos istiusmodi rebus oblectari, statim eos iisdem delictis æmulati sunt: egregium facinus arbitrati, si exempla eorum quos summos censebant, imitarentur: atque inde factum est, vt sceleribus homicidiorum, parricidiorum, omniumque libidinum succubuerint. Nam propemodum omnes ciuitates omnibus libidinibus scatent ob immanitatem morum, quam in suis diis conspiciunt. Neque est in hoc genere deorum quem castum appelles, nisi illum fortasse, cuius libidines testatæ & in confesso habentur. Olim certe Phœnissæ mulieres ante idola prostituebantur, dedicantes numinibus suum quæstum, persuasæ meretricatu ea propitiari, ac prosperitatem rerum inde nasci. Viri quoque abdicato sexu, nec se amplius mares esse ferentes, mulierum naturam affectauerunt, tãquam ita honorifica grataque matri deorum facturi essent. Omnes autem in turpissimis viuunt, & certamẽ inter se prauitatis suscipere videntur,

A B C D E

& vt dixit ſanctus ille Chriſti miniſter Paulus: *Mulieres eorum mutauerunt vſum naturalem in eum qui eſt prater naturam. Itidem quoq; & maſculi, omiſſo naturali vſu fœminæ, lubidine in ſe mutuo exarſerunt, mares in mares turpitudinem patrantes.* hæc & huiuſmodi deſignantes, cõfitentur & oſtendũt deos ſuos hoc genere vitæ vſos fuiſſe. Ex Ioue enim, ſtupra puerorum & adulteria: ex Venere meretricatũ: ex Rhea obſcœnitatem: ex Marte cædes: ex aliis alia huiuſmodi didicerunt, quæ quidẽ vt a legibus vindicãtur, ita quicunq; purus & integer eſt, auerſatur. An igitur dij habẽdi ſunt, qui talia faciũt, ac nõ poti⁹ eos dicas ob morũ obſcœnitatem brutis magis obbrutuiſſe? an nõ qui eos pro numinibus colunt, vt quouis pecore magis pecuini miſeratione digni ſunt? Si enim perpendiſſent animæ ſuæ mentẽ, nõ in has impietates ruiſſent præcipites, & verũ Chriſti patrẽ Deum negaſſent. Sed fortaſſe qui iſtis ſublimiores ſunt, & ad rerũ naturã admiratione ſtupent, pudefacti redargutionibus abominandorũ idolorũ, quũ reprehendi ab omnibus & facile cõuinci queant, ne ipſi quidẽ id ita eſſe inficias iuerint, illã tamẽ opinionẽ firmã & inexpugnabilẽ dicẽt, qua mũdo mundiq; partib. cultus, ceremoniæq; deferũtur, gloriabũturq; quod nõ ſaxa, nõ ligna, non formas hominũ & brutorũ, volatiliũ, aut reptiliũ, aut quadrupedũ, ſed ſimpliciter ſolẽ, & lunam, omniaq; cæli ornamenta, tellurẽ, & vniuerſi humidi naturã colant ac venerẽtur: & dicẽt nõ poſſe quoſquã demõſtrare, etiã hos non eſſe natura Deos, quũ omnibus pateat, ea nec inanimata nec irrationalia eſſe, & humanã conditionem ſuperare, eo quod ipſa in cælis, illa in terris degant. Operępreciũ igitur fuerit, etiã de iſtis diſpicere, ſcrutiniũq; inſtituere. Omnino enim & in his ratio verã cõtra iſtos refutationẽ inueniet. Verũ antequã id diſpiciamus, & demonſtrationẽ auſpicemur, ſufficere dicẽdum eſt, quod ipſa rerũ natura propemodum contra illos exclamat, oſtenditq; ſuum conditorem ac dominũ, & opificẽ Deum, & omniũ regem nõ eſſe aliũ, quam Patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti, quẽ, quum auerſantur ſcioli, rerũ tamen naturã ab eo conditam pro numine adorãt. quanquã & adorant illã ipſam, & cõfiteantur, quicipſi propter hanc negãt, Dominũ. Sic enim pulchre poſſunt homines iſti, qui ita naturæ partibus admiratione inhiant, ac mẽbra vniuerſitatis, numina eſſe arbitrãtur, ex mutuis iſtarũ rerũ inter ſe inopiis, auxiliiſque pudefieri, quippe quæ declarent, & præ ſe ferant, erga ipſum Patrem Verbi ſuum conditorem & Dominum eſſe, ex ſuo irrefragabili erga ipſum obſequio. Quandoquidem (vt ait diuina lex) *Cæli enarrant gloriam Dei & opus manuum eius annunciat firmamentum.* Fides eius rei non obſcura, ſed admodum clara iis, qui non plane oculis mentis capti ſunt. Si quis enim per ſe naturæ partes deſumat, & ſingula ſeorſum ſpectet, vel Solẽ per ſe, vel Lunã,

καὶ ὡς εἶπεν ὁ ἅγιος τῦ Χριστοῦ Διάκονος Παῦλος, αἵτινες τὴν ἀλήθειαν αὐτῶν, μετήλλαξαν τῇ Φυσικῇ χρῆσιν εἰς τὴν παρὰ Φύσιν. ὁμοίως δὴ καὶ οἱ ἄρρενες ἀφέντες τὴν Φυσικὴν χρῆσιν τῦ θηλείας, ἐξεκαύθησαν ἐν τῇ ὀρέξει αὐτῶν εἰς ἀλλήλους, ἄρρενες ἐν ἄρρεσι τὴν ἀσχημοσύνην κατεργαζόμενοι:- τοιαῦτα δὴ καὶ τοιαῦτα πράττοντες, ὁμολογοῦσι καὶ ἐλέγχουσι, καὶ τὰς λεγομένας αὐτῶν θεὰς πιοῦσιν ἐσχηκέναι τὸν βίον. ἐκ μὲν γὰρ Διὸς, τὴν παιδοφθορίαν καὶ τὴν μοιχείαν· ἐκ δὲ Ἀφροδίτης, τὴν πορνείαν καὶ ἐκ μὲν Ῥέας, τὴν ἀσέλγειαν. ἐκ δὲ Ἄρεος τὰς φονὰς καὶ ἐξ ἄλλων ἄλλα τοιαῦτα μεμαθήκασιν, ἃ εἰ νόμοι μὲν κωλύζουσι πᾶς δὲ σώφρων αἰὴν ἀποστρέφεται. ἆρ' οὖν ἀξιοῖ ἐπὶ τούτοις νομίζειν εἶναι θεὰς, τὰς τοιαῦτα ποιοῦσας; καὶ μὴ μᾶλλον τῶν ἀλόγων ἀλογωτέρας ἡγεῖσθαι τούτους διὰ τὴν ἀσελγείαν; τῶν τρόπων; ἆρ' ἀξιοῖ τὰς θρησκευούσας αὐτὰς, νομίζειν αἰθρώπους; καὶ μὴ μᾶλλον ὡς ἀλόγων ἀλογωτέρας, καὶ τῶν ἀψύχων ἀψυχοτέρας οἰκτίρειν; Εἰ γὰρ ἐλογίζοντο τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς τὸν νοῦν, οὐκ ἂν ἐν τούτοις καταπεπώκεισαν ὅλοι πρόωσι, καὶ τὸν ἀληθινὸν ἠρνοῦντο τοῦ Χριστοῦ πατέρα θεὸν· ἀλλ' ἴσως οἱ ἐπαναστάντες τούτων καὶ κατὰ τοῦ κόσμου ἐπλημμελοῦσι, δυσωπούμενοι τοῖς κατὰ τὰ θαύματα ἐλέγχοις, & καταγνῶσαι μὲν καὶ ἐλέγξαι παρὰ πᾶσιν ὄντα ταῦτα, οὐκ ἀρνήσονται δὲ αὐτοῖς ἐκεῖνοι ἂν αὐτοῖς ἀσφαλῆ τὴν δόξαν καὶ ἀναπόρρητον εἶναι οἰήσονται τὰ περὶ τὸν κόσμον καὶ τὰ τοῦ κόσμου μέρη θρησκείαν. κατακήσονται γὰρ ὡς λίθους καὶ ξύλα ἐμψύχων ἀνθρώπων καὶ ἀλόγων πλειόνων τε καὶ ἑρπετῶν καὶ πτερωτῶν ἀπλῶς, ἀλλ' ἥλιον καὶ σελήνην καὶ πᾶσαν τὴν κατ' οὐρανὸν κόσμον· καὶ γῆν αὖ πάλιν δὲ σύμπαντα τὰ ὑγρὰ τὴν Φύσιν σέβοντες καὶ θρησκεύοντες. καὶ φήσουσι μὴ δύνασθαί τινας ἀποδεῖξαι καὶ τούτους μὴ εἶναι Φύσεθεούς· πᾶσιν ὄντος φανεροῦ, ὅτι τὰ μὲν ψυχὰ, ὅτι δὲ ἄλογα τυγχάνει, ἀλλὰ δὲ τὸν ἀνθρώπων καταιρεῖ Φύσιν. τῷ τὰ μὲν ἐν οὐρανοῖς, ἀνὴ ἐπὶ τῆς γῆς καλοικεῖν. ἄξιον δὲ καὶ τούτων ἰδεῖν δὲ διεξοδεύσασθαι· πάντως γὰρ καὶ τοῖς ὁ λόγος ἁρμόσει τὸ ἔλεγχον ἀληθῆ καὶ αὐτό. πρὶν δὲ ἰδεῖν ἡμᾶς καὶ τὴν ἀποδείξεως ἄρξασθαι, δρκεῖ τὸ κρῖναι αὐτὸ καὶ αὐτὸ συνοικεῖν βοῆσαι, καὶ δεῖξαι τὸ αὐτῆς πιστὸν καὶ δημιουργὸν θεὸν, καὶ τὸ παντὸς, δὲ ὃν πάντες βασιλεύουσι τὸ πατέρα δὲ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὃν δὲ ἀποστρέφονται μὲν οἱ δοκοῦντες Φοιτᾶν παρ' αὐτὸ γνωμένοις ἀνθρώποις προσκυνῆσι καὶ θεοποιοῦσι· καὶ τοῖς προσκυνοῦσι καὶ αὐτῷ δὲ ὁμολογοῦσαν ὃν ἐκεῖνοι δι' αἰτὸ δρνοῦνται κύριον ὄντα τῶν ἀνθρώπων εἰς τὰ παντὸς μέρη κεχωρηκότα καὶ θεὸν νομιζόντας παῦτα δυσωπῆσαι οὐ καλῶς αὐτὸς ἡ τὸ μενοῦν πρὸς ἄληλα χρεία. γνωρίζει δὲ καὶ σημαίνει τὸν καὶ αὐτῶν ὄντα κύριον καὶ ποιητὴν τὸν τὸν λόγου πατέρα, τῇ

αὐαυλιδήτῳ προσταξει τῆς εἰς αὐτὸν ὑπακοῆς, ἣ φησι [καὶ] ἡ θεία γεμισθεῖσα οἱ οὐρανοὶ δυνάμεως δόξαν θεοῦ. ποιήσιν δὲ χῶν αὐτοῦ ἀναγλύμμα τὸ στερέωμα:- πίστις δὲ τούτων οὐκ ἀφανὴς ἀλλὰ καὶ λίαν ἐναργὴς ἐστι τις τὸν ὀφθαλμὸν τῆς διανοίας μὴ πάντη πεπηρωμένον ἔχουσιν. εἰ γάρ τις καθ' ἑαυτὸν τὰ μέρη τῆς κτίσεως λάβοι, καὶ ἕκαστον ἰδίᾳ, νοήσει, οἷον ἥλιον καθ' ἑαυτὸν μόνον καὶ σελήνην χωρὶς.

καὶ

καὶ γῆν αὖ καὶ ἀέρα, καὶ τὸ θερμὸν καὶ ψυχρὸν, καὶ ξηρὸν καὶ ὑγρὸν ἰσόσιον διελὼν ἀπὸ τοῦ πρὸς ἄλληλα συναφῆς, ἕκαστον ἐπιλάβοι καθ' ἑαυτὸ καὶ ἰδίᾳ θεωρήσειεν, εὑρήσει πάντως μηδὲν ἱκανούμενον ἑαυτῷ, ἀλλὰ πάντα τῆς ἀλλήλων χρείας δεόμενα· καὶ ταῖς παρ' ἀλλήλων ἐπικουρίαις συνισάμενα. ἥλιος μὲν γὰρ τῷ σύμπαντι ἀέρι συμπεφόρηται καὶ ἐμπέφυκε· καὶ ἐπεὶ τῆς ἐκείνου κυκλοφορίας, οὐκ ἄν ποτε γένοιτο σελήνη ἢ καὶ τἆλλα ἄστρα μαρτυρεῖ τῷ πεζῷ ἡλίῳ γινομένῳ αὐτοῖς ἐπικουρίαν. γῆ δὲ πάλιν οὐκ ἄνευ ὑετῶν τοὺς καρποὺς ἀποδιδοῦσα φαίνεται. οἱ δὲ ὑετοὶ, χωρὶς τῶν νεφελῶν χρείας, οὐκ ἂν καταβαίεν ἐπὶ γῆς· ἀλλ' οὐδὲ νέφη χωρὶς τοῦ ἀέρος, καθ' ἑαυτὰ ἂν φανείη καὶ συστήσαι ποτέ. ὅ, τε ἀὴρ, οὐχ ὑφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὑπὸ [μὲν] τοῦ αἰθέρος διακαίεται· ὑπὸ δὲ τοῦ ἡλίου καταλαμπόμενός τε καὶ λαμπρυνόμενος. καὶ πηγαὶ μὲν καὶ ποταμοὶ οὐκ ἄνευ τῆς γῆς συστήσονται ποτε. γῆ δὲ οὐκ ἀφ' ἑαυτῆς ἐρήρεισται· ἀλλ' ἐπὶ μὲν τῷ τῶν ὑδάτων ἰσόσιον σωρεύηκεν. ἐμπεφύκασι δὲ καὶ αὐτῇ καὶ τὸ μέσον σωδεθῆσα τοῦ παντὸς, ἥ τε θάλασσα καὶ ὁ ἔξωθεν περιῤῥέων τῷ σύμπασαν γῆν μέσας Ὠκεανὸς ὑπὸ ἀνέμων κινεῖται καὶ φέρεται, ὅποι δ' ἂν αὐτὸν ἡ τῶν ἀνέμων ἐπιφορήσῃ βία. καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ ἄνεμοι, οὐκ ἐν ἑαυτοῖς, ἀλλὰ καὶ τοῦ τούτων ἐπινεύσας, οὐκ ἂν τῆς ποτὲ τὸν ἀέρα τοῦ αἰθέρος διακαύσεως καὶ θερμότητος, ἐν αὐτῷ τῷ ἀέρι σωίσαντα, καὶ δι' αὐτοῦ πανταχοῦ πνέοντα· ἐπεὶ γὰρ τὰ τέσσαρα στοιχεῖα ἐξ ὧν καὶ συνέστηκεν ἡ τῶν σωμάτων φύσις, τό τε θερμὸν λέγω καὶ τὸ ψυχρὸν, ξηρόν τε καὶ ὑγρὸν ἰσόσιον, τίς ποτ' ἂν ἀπεφήνατο τῷ διανοίᾳ, ὥστε μὴ εἰδέναι ὅτι ὁμοῦ μὲν συνημμένα πάντα συίσασιν; διαιρούμενα δὲ καθ' ἑαυτὰ γινόμενα, λοιπὸν καὶ ἀλλήλων εἰσὶν ἀναιρετικὰ τούτου καὶ τοῦ πλεονάζοντος ἐν αὐτοῖς ἐπικρατοῦσι. θερμόν τε γὰρ, ὑπὸ ψυχροῦ πλεονάσαν τος ἀναιρεῖται· καὶ ψυχρὸν πάλιν ὑπὸ τοῦ θερμοῦ ἀφανίζεται δυνάμεως. ξηρόν τε αὖ ὑπὸ τοῦ ὑγροῦ διυγραίνεται· καὶ τοὔπαλιν ὑπὸ τοῦ ἑτέρου ξηραίνεται. πῶς οὖν ταῦτα [ἂν] εἶεν θεοὶ δεόμενα τῆς παρ' ἑτέρων ἐπικουρίας; ἢ πῶς πρέπει τούτων αἰτιᾶσθαί τι προσῆκε, καὶ αὐτῶν ἀπαγορεύων παρ' ἀλλήλων τοῦ εἰς ἑαυτὰ χρείαν; εἰ γὰρ πρεῖ θεῖ λόγος ἐστὶ, μηδενὸς αὐτὸν ἐπιδεᾶ εἶναι, ἀλλ' αὐτάρκη καὶ πλήρη ἑαυτοῦ, καὶ ἐν αὐτῷ τὰ πάντα συνέχειν· καὶ μᾶλλον αὐτὸν τοῖς πᾶσιν ἐπιδιδόναι, ὥσπερ ἥλιον καὶ σελήνην καὶ τἆλλα μέρη τῆς κτίσεως οὐκ ὄντα τοιαῦτα, ἀλλὰ καὶ [τὰ] λειπόμενα τῆς ἀλλήλων χρείας, ἀναγορεύειν ἄξιον θεούς; ἀλλ' ἴσως διαιρούμενα μὲν, καθ' ἑαυτὰ λαμβανόμενα, ἐπιδεῆ εἶναι αὐτὰ καὶ αὐτοὶ συνομολογοῦσι, τῆς ἀποδείξεως ἐπ' ὀφθαλμῶν οὔσης. ὁμοῦ δὲ πάντα συνάπτοντες, καὶ ὡς ἓν ἀποτελοῦντες μέγα σῶμα, τὸ ὅλον θεὸν εἶναι φήσουσι· συνάπτοντες γὰρ τὰ ὅλα, οὐκ ἔτι μεθ' ἕξωθεν αὐτοῖς χρεία γενήσεται· ἑαυτῷ δὲ τὸ ὅλον ἱκανὸν καὶ αὐτάρκες γενήσεται πρὸς πάντα λέγουσιν οἱ δοκησίσοφοι, ἵνα καὶ ἐντεῦθεν ἐλεγχθῶσιν. οὗτος δὲ ὁ λόγος καὶ μᾶλλον αὐτῶν τὴν ἀσέβειαν μετὰ μεγάλης ἀπαγδώσεως οὐκ ἔλαττον τοῦ πρόσθεν ἀποδείξει.

aut terram, aut aërem, calida item & frigida, ſicca & humida, & eximens ea ab ſua inuicem coaptatione, vnumquodque per ſe ac ſeorſum excutiat: nullum ex omnibus inueniet, quod ſibi ipſi ſufficiat, ſed omnia alieni vſus opiſque indiga eſſe. Sol enim vehiculo vniuerſi cæli circumgyratur & continetur, neque extra ambitum eius vnquam conſiſtere poteſt. Luna autem & reliqua ſydera, ſolis in ſe auxilia proteſtãtur. Terra rurſus ſine pluuiis fructus non ediderit, neque pluuiæ ſine nubibus in terram deſcenderint, quinimo ne nubes quidem ſine aëre per ſe vel apparuerint vel conſtiterint. Aër quoque non ex ſe, ſed ab æthere calefit: & a ſole illuſtratus, lumen accipit. Fontes porro & flumina ſine ſubſidio terræ nunquam fuerint: Terra vero ex ſe ipſa fulciri non poterit, ſed ſuper aquas conſiſtit: continetur autem & ipſa in medio vndecunque quaſi colligata. Mare quoque, & qui totum circumfluit orbem, magnus ille Oceanus, a ventis rapitur, quocunque vis illorum protruſerit. Atque adeo ipſi venti non in ſe, ſed (ſecundum diſputatores iſtarum rerum) ex inflammatione, caloreque ætheris in aerem deſcendente, in aere conſiſtendi locum naturamque accipiunt, & per eum vbique ſpirant. De quatuor porro elementis, ex quibus corporum natura conſtituitur, calida (inquam) & frigida: ſicca & humida ſubſtantia, quis ita animo eſt ſtupido, vt neſciat coniuncta iſta & ſimul coaptata conſiſtere poſſe: diuiſa autem & ſegregata iam inde ſibi inuicem exitium prout quodque inualuerit, moliri? Calor enim frigore prædominante extinguitur: frigus rurſum violentia caloris euaneſcit: ſiccitas quoque per humorem immadeſcit: humor per ſiccitatem exareſcit. Quomodo igitur iſta numina fuerint, quæ alterius opem requirunt? Aut qui par eſt ab illis quicquam poſtulare, quum ipſa a ſe mutuo neceſſaria poſtulent? Si enim ea de Deo ſententia vera eſt, illum nullius indigere, ſed ſibi ſufficere, ſuique plenum eſſe, & in illo omnia conſiſtere, imo ipſum potius omnibus aliis impertiri: quomodo vel ſolem, vel lunã, aliaſue creaturæ partes, quæ tales non ſunt, ſed mutua ope fulciuntur, numina appellari æquum fuerit? Sed fortaſſe diuiſa & deſumpta per ſe iſta indiga eſſe, vel ipſi quoque confitentur, quum ipſa demonſtratio ob oculos ſit conſtituta: Sed ſimul omnia conuertentes, & tanquam in vnum magnum corpus redigentes, vniuerſum illud Deum eſſe dicent. Quippe in tali rerum omnium vniuerſitate, non amplius illos forinſecus vllius rei indigẽtes fore. Quod haud dubie ante omnia iſti iactaturi ſunt, qui ſua opinione ſibi ſapientes videntur, ſed neque hic occaſio defutura eſt, qua eos redarguas. Iſtud ipſum enim quod pro ratione allegãt, eo magis patefaciet eorum cum magna inſcitia ſuperſtitionem, neque id minus euidenter quam ſupra.

Si enim singula coniuncta totum explent, & totum ex singulis cõstituitur: nimirum totum erit partium totum, & singula erunt partes totius. Longissime abest, quam vt de Deo tale aliquid sentias. Deus enim totum quiddam est, ac non pars aliqua, neque ex diuersis constat, sed ipse omnium quæ constant, autor est. Specta(quæso)quam impia de Deo referant,qui ista loquuntur. Si enim ex partibus cõstituitur, ipse sibiipsi omnino dissimilis apparebit, & ex dissimilibus habiturus est naturę suę integritatem:nam si solem illum esse dicas,luna esse non poterit:si luna sit,terra non fuerit:& si terra sit, mare esse non poterit: atque ita, quascunque partes in manus sumpseris, deprehendes absurditatem huiusmodi ipsorum dicti, cuius vitium ex intuitu, obseruatuque humani corporis satis apparuerit. Vt enim oculus, auris non est: neque auris, manus: neque venter, dorsum est: neque ceruix,pes: sed vnumquodque istorum propriam habet functionem, & ex istis diuersis inter se, corpus vnum constituitur, quæ quum coadunata consertaq; sunt, habent sese partes pro ratione sui vsus: vbi disiuncta fuerint, pro ratione præsentis temporis: quum natura quæ coegit ista, dissoluerit: quemadmodum Deus voluit istius constitutionis autor: Ita (sed pace numinis sit venia dicto)si partes orbis in vnum corpus coaptatas Deum appellant,necessum est ipsum sibiipsi ex seipso dissimilem esse (vt iam patet) eundemq; rursus diuidi in partes, sua ipsorum natura dispertibiles. Alia quoque ratione (si veritatem obserues)redargueris illorum in constituendo numine vanitatem. Si enim Deus incorporeus est,inuisibilis,intactilisq; natura:qui fit vt Deũ corpus esse cõminiscantur? aut cur,quæ oculis subiecta sunt,quæque manibus palpantur, diuinis honoribus colant?Quod si ea ratio,famaque de Deo obtinuit,eum vbique existere posse, nihilque omnium esse, quod Deum sub se teneat,ac potius omnia sub potestate illius cõtineri: cur,qui creaturam in Deorũ numerum referunt, non conspiciunt eam extra istam de Deo definitionem cõsistere?Sole enim sub terra agente, lucis conspectio telluris vmbra atq; interuentu adimitur: lunam autem diurno tẽpore sui splendoris iubare sol occultat: fructus terræ subinde grandine cliduntur: ignis, si fiat aquarum inundatio,extinguitur: hyemem,ver expugnat: æstas porro nõ sinit vernale tempus suos limites transire: ipsa quoq; vicissim ab autũno prohibetur,ne terminis suis exeat. Quod si Dij essent, non cõueniret, illa a se mutuo superari & abscondi, sed vbiq; sibi mutuo adesse, & communes simul operationes absoluere oporteret,noctu interdiuque solem &lunam simul vna cum reliquo stellarum choro, par lumen habere,idque omnibus lucere, omniaque ab illis illustrari: oporteret æstatem simul & hyemem, ver & autumnũ absque vlla vicissitudine ibidem cõsistere:oporteret mare fontibus admisceri, & communem potum hominibus præstare:oporteret ventorum tranquillitatem

εἰ γὰρ τὸ καθ' ἕκαστον συναφθὲν, τὸ ὅλον ἀναπληροῖ, καὶ τὸ ὅλον ὑπὸ τῶν καθ' ἓν συνίσταται, τὸ ὅλον ἄρα ὑπὸ μερῶν συνέστη, καὶ ἕκαστον τοῦ ὅλου μέρος τυγχάνει. τοῦτο δὲ τῶν περὶ θεοῦ ἐννοιῶν πολὺ πόρρωθεν καθέστηκεν. ὁ γὰρ θεὸς ὅλον ἐστὶ καὶ ὁ μέρη, καὶ οὐκ ἐκ διαφόρων συνέστηκεν, ἀλλ' αὐτὸς τῶν πάντων συστατικός ἐστι ποιητής. θέα γὰρ ὅσῳ ἀσεβειαν καὶ τοῦ θείου τοῦτα λέγοντες ἐξηνεμώκαμεν. εἰ γὰρ οὐκ μερῶν συνέστηκε, πάντως αὐτὸς ἑαυτοῦ ἀνόμοιος φανήσεται, [καὶ] ἐξ ἀνομοίων ἔχων τὸ συμπληρώσιν. εἰ γὰρ ἥλιός ἐστιν, οὐκ ἔστι σελήνη· καὶ εἰ σελήνη ἐστὶν, οὐκ ἔστι γῆ· καὶ εἰ γῆ τυγχάνει, οὐκ ἂν εἴη θάλασσα. καὶ οὕτως ἐφ' ἑκάστου λαμβάνων ἄν τις, εὑρήσει τὸ ἀτοπίαν τοῦ τοιούτου αὐτῶν λόγου. τοῦτο δ' ἂν τις καὶ ἐκ τοῦ καθ' ἡμᾶς ἀνθρωπείου σώματος ἰδὼν καταγνοίη τούτου. ὡς γὰρ ὁ ὀφθαλμὸς οὐκ ἔστιν ἀκοὴ, οὐδὲ ἡ ἀκοὴ χεὶρ, οὐδὲ ἡ χεὶρ γαστήρ ἐστι σέρνα, οὐδ' αὖ πάλιν ὁ αὐχὴν ἐστὶ πούς, ἀλλ' ἕκαστον τούτων ἰδίαν ἔχει τὴν ἐνέργειαν, καὶ ἐκ τούτων διαφόρων ὄντων, ἓν συνίσταται σῶμα· συνημμένα μὲν ἔχοντα μέρη καὶ τὴν χρείαν· διαιρέμενα δὲ καὶ τὴν τοῦ χρόνου παρουσίαν, ὅταν ἡ φύσις ἡ πεποιηκυῖα ταῦτα διέλῃ, ὡς ὁ τοιοῦτος θεὸς βούλεται, ὅτω (συγχωρῶ δὲ ὁ λόγος ἐχέτω) παρ' αὐτοῦ τοῦ κρείττονος. εἰ τὰ μέρη τῆς κτίσεως συνάπτοντες εἰς ἓν σῶμα θεὸν ἀναγορεύσιν, ἀνάγκη αὐτὸν μὲν καθ' ἑαυτὸν ἀνόμοιον ἑαυτῷ εἶναι, ὥσπερ ἐδείχθη. διαιρεῖσθαι δὲ πάλιν καὶ τῶν μερῶν εἰς τὸ μεμερίζεσθαι γλισχρόν φύσιν, καὶ ἄλλως δ' ἄν τις αὐτῶν ἐλέγξειε τὸ ἀθεότητα καὶ τὸ τῆς ἀληθείας θεωρίαν. εἰ γὰρ ὁ θεὸς ἀσώματός ἐστι, καὶ ἀόρατος, καὶ ἄψαυστος τῇ φύσει, πῶς σῶμα τὸν θεὸν ὑπονοοῦσι, καὶ τὰ φαινόμενα τοῖς ὀφθαλμοῖς ἃ ὧν ψαύομεν τῇ χειρὶ θρησκεύουσι τῇ [τοῦ] θεοῦ δυνάμει; καὶ πάλιν, εἰ ὁ περὶ θεοῦ κρατεῖ λόγος, δυνατὸν αὐτὸν εἶναι καὶ πάντα καὶ μηδὲν [μὲν] αὐτὸ κρατεῖν, αὐτὸν δὲ τῶν πάντων κρατεῖν, καὶ δεσπόζειν, πῶς οἱ τὰ κτίσιν θεοποιοῦντες, οὐχ ὁρῶσιν αὐτὰ οὐκ ὄντα τοιοῦτα περὶ θεοῦ ὁρᾶν; ἡλίῳ μὲν γὰρ τὴν γῆν φωτίζοντι, τὸ φῶς ἡ γῆ σκιάζει μὴ ὁρᾶσθαι· σελήνῃ δὲ μεθ' ἡμέραν ὁ ἥλιος ὑπερκρύπτει τῇ τοῦ φωτὸς λαμπηδόνι. καὶ γῆς μὲν τοὺς καρποὺς πολλάκις χάλαζα βλάπτει· τὸ πῦρ δὲ εἰ γένοιτο τῶν ὑδάτων πλημμύρα, σβέννυται· καὶ χειμῶνα μὲν ἔαρ ἀποδιωκνύζεται. θέρος δὲ τὸ ἔαρ ὑπερβαῖνειν τοὺς ὅρους οὐκ ἐπιτρέπει· καὶ αὐτὸ πάλιν ὑπὸ τοῦ μεσοπώρου κωλυόμενον, τοὺς ἰδίους ὅρους ἐξέρχεσθαι. εἰ περὶ οὗ ἦσαν θεοὶ, ἔδει τούτους μὴ ὑπ' ἀλλήλων ἡττᾶσθαι καὶ ὑποκρύπτεσθαι· ἀλλὰ πάντοτε ἀλλήλοις συνεῖναι, καὶ κοινὰς ἅμα τὰς ἐνεργείας ἐπιτελεῖν· ἔδει μεθ' ἡμέραν καὶ μεθὰ νύκτα, ἥλιον ὁμοῦ καὶ σελήνην, καὶ τὸν ἄλλον τῶν ἀστέρων χορὸν ἴσως ἔχειν τὸ φῶς, καὶ τοῦτο πᾶσι λάμπειν, καὶ παρ' αὐτῶν καταυγάζεσθαι· ἔδει θέρος ὁμοῦ καὶ χειμῶνα, καὶ ἔαρ καὶ μετόπωρον ἀποδιαλλάκτως καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ συνίστασθαι· ἔδει τὴν θάλασσαν τοῖς πηγαῖς ὑπομίγνυσθαι καὶ κοινὸν ἀνθρώποις τὸ πόμα παρέχειν. ἔδει νεφέλας δὲ

τῶν

τῶν ἀνέμων ζῆς πνοὰς ἐν ταὐτῷ γίνεσθαι· ἔδει πῦρ ὁμοῦ καὶ ὕδωρ κοινὴν ἀμφοῖν παρέχειν ἀφέλειαν. εἰ γὰρ ἀδύνατον ἦν ἐξ αὐτῶν ἀνωφελῆ θεῶν ὄντων κατ' αὐτοὺς καὶ μηδὲν ἐπιβλάβην, ἐπ' ὠφελείᾳ γ' μᾶλλον πάντα ποιούντων. εἰ δ' ταῦτα γίνεσθαι ἀδύνατον, πρὸς τὸ τοὺς ἄλληλα ἐναντιότητα, πῶς οἷόν τε ταῦτα ἀλλήλοις ἐναντία καὶ μαχόμενα, καὶ μὴ δυνάμενα ἀλλήλοις συζῆναι; ἔτι θεοὺς ὀνομάζειν, ἢ θεοῖς θρησκεύειν ἡμᾶς; τὰ δὲ πρὸς ἑαυτὰ ἀσύμφωνον τῇ φύσιν ἔχοντα, πῶς ἂν ἄλλοις διὰ λιτῶν παρέχοιεν, καὶ ὁμονοίας αὐτοῖς γένοιντο πρυτάνεις; ἔτι οὖν ἥλιος εἰκότως, ἔτι σελήνη, ἔτι ἄλλό τι μέρος τῆς κτίσεως, πολλῷ γ' ἂν ἧττον δὲ τὰ ἐν λίθοις καὶ ξύλοις καὶ ταῖς ἄλλαις ὕλαις ἀγάλματα, οὐδὲ οἱ παρὰ ποιηταῖς μυθευόμενοι, Ζεὺς καὶ Ἀπόλλων καὶ οἱ ἄλλοι εἶεν ἀληθῶς θεοί, ὡς ὁ λόγος ἀπέδειξεν· ἀλλὰ τὰ μὲν αὐτῶν μέρη τῆς κτίσεως ἐστι. τὰ δὲ αὐτῶν ἄψυχα τυγχάνει· τὰ γ' μόνον ἄνθρωποι θνητοὶ γεγόνασι. διὸ καὶ ἡ περὶ ταῦτα θρησκεία, καὶ θεοποιΐα, οὐκ εὐσεβείας, ἀλλὰ ἀθεότητος καὶ πάσης ἀσεβείας ἐστὶν εἰσήγησις, καὶ μεγάλης πλάνης ἔλεγχος, ἀπὸ τοῦ περὶ τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου ἀληθινοῦ θεοῦ γνώσεως, λέγω δὴ τοῦ τοῦ Χριστοῦ πατέρα. ὅπερ [πίνυκα] ταῦθ' ἅπερ ἐλέγχει καὶ δέδεικται ἡ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν εἰδωλολατρεία πάσης ἀθεότητος ἔσα μεστή, καὶ οὐκ ἐπ' ὠφελείᾳ, ἀλλ' ἐπ' ἀπωλείᾳ τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων εἰσηχθεῖσα, φέρε λοιπόν, ὡς ἐξ ἀρχῆς ὁ λόγος ἐπηγγείλατο τὴν πλάνης διελεγχθείσης τὴν ἀληθείας ὁδὸν ὁδεύσωμεν, καὶ θεωρήσωμεν τὸν ἡγεμόνα καὶ δημιουργὸν τοῦ πατρὸς λόγον, ἵνα δι' αὐτοῦ καὶ τοῦτο πατέρα [θεὸν] καταγνόντες καὶ γνῶσιν Ἕλληνες ὅσον τῆς ἀληθείας ἑαυτοὺς ἀπεχοίησαν. τὰ μὲν προειρημένα ὁδὸν ἕτερον, ἡ πλάνη τῷ βίῳ διελέγχθη. ἡ δὲ τῆς ἀληθείας ὁδὸς, πρὸς τὸ ὄντως ὄντα θεὸν ἔχει τὸν σκοπόν. πρὸς δὲ τὴν παρ' αὐτῆς γνῶσιν καὶ ἀκριβῆ καταβολὴν, οὐκ ἄλλων ἐστὶν ἡμῖν χρεία. ἀλλ' ἡμῶν αὐτῶν. ὀφθ' ὥσπερ ἐστὶν αὐτὸς ὁ θεὸς ὑπεροράνω πάντων, οὕτω καὶ ἡ πρὸς τοῦτον ὁδὸς πόρρωθεν, ἢ ἔξωθεν ἡμῶν ἐστιν. ἀλλ' ἐν ἡμῖν ἐστι, καὶ ἀφ' ἡμῶν δρᾶν τὴν ἀρχὴν δυνατὸν, καθὼς καὶ

» Μωϋσῆς ἐδίδασκε λέγων· Τὸ ῥῆμα τῆς πίστεως ἐγγύς » σου τῆς καρδίας σου ἐστίν:- ὅπερ καὶ ὁ σωτὴρ σημαίνων » καὶ βεβαιῶν ἔλεγε: Ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, ἐντὸς ὑμῶν » ἐστιν:- ἔνδον γὰρ ἐν ἑαυτοῖς ἔχοντες τὴν πίστιν καὶ τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, δυνάμεθα ταχέως θεωρῆσαι καὶ νοῆσαι τὸν παντὸς βασιλέα θεοῦ σωτήριον λόγον· καὶ μὴ προφασιζέσθωσαν Ἕλληνες, οἱ τοῖς εἰδώλοις θρησκεύοντες· μὴ γάρ ἄλλος τις ἀπλῶς ἑαυτὸν ἀπατάτω ὡς τὴν παιδαγωγὸν ὁδὸν οὐκ ἔχων, καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἀθεότητα ἑαυτοῦ προφασιν δύσκων· πάντες γὰρ εἰς αὐτὸν ὑπεβεβήκαμεν καὶ ἐσμεν, εἰ καὶ μὴ πάντες αὐτὸν ὁδεύειν, ἀλλὰ παροδεύειν σκεδαίνοντες θέλουσι, διὰ τὰς ἔξωθεν αὐτοὺς ἐλκούσας, ἡδονὰς τοῦ βίου. Καί τίς αὖ ἔροιτο, τίς αὖ εἴη αὕτη. Φημὶ δὴ τὴν ἑκάστου ψυχὴν εἶναι, καὶ τὸν αὐτῇ νοῦν· δι' αὐτοῦ γὰρ μόνου δυνατὸν θεὸν θεωρεῖσθαι, καὶ νοεῖσθαι·

ἐκτὸς

& flatus eodem tempore fieri: oporteret ignem simul & aquam, communem eundemque vsum hominibus suppeditare: neque illa ratione noxa ab illis expectanda esset. Si enim Dii essent pro istorum opinione, nihil ad noxam, sed omnia ad vtilitatem potius agerent. Quod si hoc fieri nequit ob ipsorum inter se hostilitatem, qui fieri potest, vt illa sibi inuicem contraria, ac pugnantia, & quæ nulla ratione mutuo cohærere possunt, vel numina appellentur, vel sacrificiis colantur? Quæ inter se discordem naturam possident, quomodo ob aliorum supplicationes pacem induxerint, concordiæque alienæ autores extiterint? Merito igitur neque sol, neque luna, neque vlla pars mundi, ac proinde multo minus lapideæ aureæq;, aut ex quacunque denique materia imagines, aut ii qui in poetarum fabulis commemorantur, Iupiter, Apollo, ceterique deinceps vera numina extiterint, vt oratio nostra demonstrauit, sed aut mundi partes habendę sunt, aut res inanimatæ aut mortales homines fuere. Quamobrem eorum cultus, & diuinitatis consecratio non pietate, sed omni superstitione ac impietate scatet, magnique erroris est argumentum ab vnius, & solius veri Dei cognitione, Patris, dico Christi. Quoniam igitur hæc ita conuicta sunt, & demonstrata, quæ viget apud Græcos, idololatria, quæ omni impietate est referta, nec ad commodum, sed ad perniciem humanæ vitæ introducta: age deinceps (vt oratio nostra pollicita fuit) demonstrata impostura, per iter veritatis ingrediamur, spectemusque ducem & opificem vniuersi, Patris verbum, vt per verbum verbi Patrem cognoscamus, sentiantque ethnici, quantum sese à veritate detorserint. Superiora quidem illa nihil esse præter vitæ errorem, demonstratio patefecit: ista autem veritatis via ad eum, qui reuera numen habendus est, scopum ostendit. Cæterum ad istius rei notionem, & accuratam perceptionem, non aliis opus est quam nobisipsis. Neque vt est ipse Deus super omnia, ita quoque & via, quæ ad illum tendit, procul, aut foris, extraque nos consistit, sed in nobis sita est, & initium eius a nobis inuestigari potest, quemadmodum & Moyses docuit his verbis: *Verbum fidei intra cor tuum est.* quod & Saluator noster significauit ac confirmauit dicens: *Regnum Dei intra vos est.* Quia enim in nobis habemus fidem, & Dei regnum, ideo possumus celeriter intelligere, & contemplari vniuersitatis regem, Patris scilicet salutare Verbum. Neq; causam aliquam prætendant Ethnici, qui idolis seruiunt, aut alius quispiã temerè sibi ipsi imponat, quasi expers istiusmodi viæ, ac methodi sit, ideoq; impietatis suæ prætextũ inueniat. Omnes enim eam viam insistimus, ipsumque iter tenemus: & si non omnes ea ire, sed prꝫterire studeant, eò quod inde à vitæ voluptatibus abstrahamur. Quod si ex me percuncteris, quænam illa sit via: dico eam vniuscuiusque animam esse, & in anima ipsam mentem. Per eam enim solum Deus spectari & intelligi potest,

ercepto, nisi vt quemadmodum Deũ inficiantur impii, ita animam quoque se habere inficientur, idque quã meritissimo dixerint. Non enim eorum est, qui mentem habent, eius autorem, opificemq; Deum abnegare. Quod autem quisque hominum mentem possideat, eamque rationalem, & id quoq; necessum est, vt paucis ostendatur, ob simpliciores: cum non desint, & potissimum ex hęreticis, qui hoc ipsum inficientur, credentes nihil amplius esse hominem, quam speciem illam corporis, quę in oculis apparet: id ideo a nobis fit, vt re demonstrata, illis ipsis ad clariorem idolorum refutationem vtamur. Principio igitur non tenue quoddam indicium rationem esse animam humanam, collegeris ex diuersitate quæ illi intercedit cum animalibus, quæ ratione carent. Ideo enim illa irrationalia natura cõsueuit appellare, eo quod genus hominum rationale sit. Deinde illud ad demonstrationem non vulgare momentum attulerit, quod solus homo, ea quæ extra se sunt, ratiocinetur, & cogitet: & quæ præsentia non sunt, animo complectatur: & rursus rationibus alias rationes accumulet, & iudicio, ex cogitatis quod optimum sit, deligat. Nam irrationalia sola, quæ præsentia sunt, obtuentur: & ad ea sola, quæ in oculis sunt, incitantur, etiam si postea, noxam inde sunt habitura. Homo vero non ad visa proripitur, sed ratione ea, quæ oculis apparent, diiudicat. Subinde igitur incitatus, vincit ratione, & cognitionibus habitis alias superaddit. Ac sentit quisq; (modò veri studio teneatur) aliud esse mentem, ac plane diuersum quiddam existere a corporalibus sensibus. Ac propterea illa, quæ sua est, & peculiaris natura sensuum est iudex: & quæ illi apprehenderint, ea ipsa discriminat, memoriaque repetit, illisque quid melius sit, ostendit. Oculorum enim solum est videre: & aurium, audire: oris, gustare: narium olfacere: manuum, tangere: sed quæ spectari, audiri, tangi, odorari debeant, sensuum non est, sed animi: ac tale iudicium a mente peragitur. Nam & gladium manus capere potest, & os venenum degustare, nec tamen an ista noceant, intellexerit, nisi mens diiudicet. Videtur autem istud (vt rem sub comparationis imagine contemplemur) assimile esse testudini bene concinnatæ, & musico perito, qui eam scite teneat. Vt enim in lyra nerui singuli habent peculiarem sonum, hic quidem grauem, iste acutum, ille intermedium, iste acutisonum, alius autem alium, sed tamen vt citra artificem indistincta sit eorum harmonia, promiscuaque compositio. Tunc enim Harmonia se pròdit, & recta compositio est, quum is qui lyram tenet, pulsauerit neruos, eosque concinne attigerit. Eodem modo sensibus in corpore, vt in testudine, coaptatis, quam artifex mens ducem se illis præbet, tum demum diiudicat anima, & cognitum habet, quid vel agat, vel quid faciat. Id solummodo proprium est hominis, eaq; ratio est in hominis anima, qua vtẽdo differt a brutis, ostẽditq; se aliud quiddam esse, prẽter ea quę oculis apparent. Quippe quũ homo non infrequẽter humi decũbente corpore, ea, quæ

ὁκοτὲ εἰ μὴ ὥσπερ τὸν θεὸν ἠρνήσαντο, οὕτω καὶ ψυχὴν ἔχειν παραιτήσονται εἰ ἀσεβεῖς. ἐκ τούτων τοῦτ' ἀπὸ τῶν ἄλλων λέγοντες. ὁ γὰρ ἐχόντων ἐστὶν οὐ λογιεῖσθαι τὰ τοιαῦτα πιστεύειν καὶ δημιουργὸν θεόν. ὅτι μὲν οὖν ἕκαστος ἀνθρώπων ψυχὴν ἔχει καὶ ταύτην λογικὴν, καὶ τοῦτ' ἀναγκαῖον ἐστι δεῖξαι διὰ ὀλίγων διὰ τὰς ἀκεραίους· ἐπὶ μάλιστα δὲ τινες ἀπὸ τῶν αἱρέσεων λογοποιοῦσι καὶ τοῦτο· οἰόμενοι μηδὲν ἄλλο εἶναι τὸν ἄνθρωπον, ἢ τὸ φαινόμενον εἶδος τοῦ σώματος, ἵνα ταύτης διὰ χεῖρος, φανερώτερον δι' ἑαυτῶν, τὸ καθ' τῶν εἰδώλων ἔλεγχον ἔχῃ θωπεύωσι. πρῶτον μὲν οὖν ὀ μικρὸν γνώρισμα τοῦ λογικὴν εἶναι τὸν τῶν ἀνθρώπων ψυχὴν, ἐκ τοῦ πρὸς τὰ ἄλογα διαφέρειν αὐτήν. διὰ τοῦτο γὰρ ἐκεῖνα μὲν καλεῖν ἄλογα ἡ φύσις εἴωθεν. ἐπειδὴ τὸ ἀνθρώπων τὸ γένος ἐστὶ λογικόν. ἔπειτα ἢ τοῦτο πρὸς ἀπόδειξιν, ὁ τὸ τυχὸν αὐτὸ εἶη, ἐκ τοῦ μόνον τὸν ἄνθρωπον τὰ ἔξωθεν ἑαυτοῦ λογίζεσθαι καὶ ἐνθυμεῖσθαι τὰ μὴ παρόντα, καὶ πάλιν ἀπολογίζεσθαι καὶ κρίνειν τὸ κρεῖττον τῶν λογισμῶν αἱρεῖσθαι. τὰ μὲν γὰρ ἄλογα, μόνα τὰ παρόντα βλέπει καὶ πρὸς μόνα τὰ ἐν ὀφθαλμοῖς ὁρμᾷ, κἂν μὴ ταῦτα τοῦ βλάβους ἔχῃ. ὁ δὲ ἄνθρωπος οὐ πρὸς τὰ βλεπόμενα ὁρμᾷ, ἀλλὰ τῷ λογισμῷ τὰ διὰ ὀφθαλμῶν ὁρώμενα κρίνει. πολλάκις γοῦν ὁρμήσας, κεκράτηκε τῷ λογισμῷ· καὶ λογισάμενος, πάλιν ἀπελογίσατο· καὶ αἰσθάνεται ἕκαστος ἐν τῇ ἀληθείας φίλος, ὅτι ἄλλος μέν ἐστι τοῦ σωματικὴν αἰσθήσεως ὁ τοῦ ἀνθρώπου νοῦς. διὰ τοῦτο γοῦν ὡς ἄλλος ὢν, αὐτῶν τοῦ αἰσθήσεων γίνεται κριτής· καὶ ὧν ἐκεῖνα ἀντιλαμβάνονται, ταῦτα οὐκ ἔστι διακρίνει, καὶ ἀναμιμνήσκει. καὶ δείκνυσιν αὐτῆς τὸ κρεῖττον. ὀφθαλμοῖς μὲν χάρ ἐστι μόνον τοῦ ὁρᾶν, καὶ ὠτων τοῦ ἀκούειν, καὶ στόμασος γεύεσθαι, καὶ ῥινὸς ὀσμῶν ἀντιλαμβάνεσθαι, καὶ χειρῶν τοῦ ἅπτεσθαι· ἄλλα [ὧν] δεῖ ὁρᾶν καὶ ἀκούειν, καὶ ὧν ἅπτεσθαι δεῖ, καὶ γεύεσθαι, καὶ ὀσμᾶσθαι, οὐκέτι τῶν αἰσθητῶν ἐστιν, ἀλλὰ καὶ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ ταύτης νοῦ διακρῖναι· ἀμέλει καὶ ξίφους λαβέσθαι δυνατὸν ἡ χεὶρ, καὶ δηλητηρίου γεύσασθαι τὸ ῥίμα, ἀλλ' οὐκ οἶδεν ὅτι βλάπτει ταῦτα, εἰ μὴ ὁ νοῦς διακρίνῃ· καὶ ἔοικέ γε τὸ τοιοῦτον, ἵνα ὅπερ εἰκόνος αὐτὸ θεωρήσωμεν λύρας καλῶς κατεσκευασμένης καὶ τῷ ταύτην κρατοῦντι μουσικῷ μελῳδοῦσης. ὡς γὰρ αἱ ἐν τῇ λύρᾳ νευραὶ ἑκάστη μὲν ἔχει τὸ ἴδιον φθόγγον, ἡ μὲν βαρὺν, ἡ δὲ ὀξὺν, ἡ δὲ μέσον ἢ δὲ ὀξύτονον, ἡ δὲ ἄλλον, ἀδιάκριτος δέ ἐστιν αὐτῶν ἡ ἁρμονία καὶ ἀδιάγνωστος ἡ σύνθεσις χωρὶς τοῦ διακρίνοντος· τότε γὰρ καὶ ἡ ἁρμονία αὐτὴ δείκνυται καὶ ἡ σύνταξις ὀρθὴ, ὅταν ὁ κατέχων τὴν λύραν συλλήβδην νευρὰς καὶ ἁρμονίας ἑκάστης ἅψηται), τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τῶν αἰσθήσεων ἐν τῷ σώματι ὡς λύρας ἡρμοσμένων, ὅταν ὁ διακρίνων νοῦς αὐτῶν ἡγεμονεύῃ, τότε καὶ διακρίνει ἡ ψυχὴ, καὶ οἶδεν ὃ ποιεῖ καὶ πράττει. τοῦτο γὰρ μόνον ἴδιον ἀνθρώπου ἐστὶ, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ λογικὸν τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, ᾧ χρωμένη διαφέρει τῶν ἀλόγων, καὶ δείκνυσιν ὅτι ἀληθῶς ἄλλο τοῦ φαινόμενον ἐστιν ἐν σώματι, πολλάκις γοῦν κειμένου τοῦ σώματος

ὅπερ

ea, quæ in cælis sunt imaginetur & contempletur, ac subinde in ocio & quiete corporis, atq; adeo in ipso somno intus agitetur, & quæ foris sunt, spectet, peregre proficiscatur, regiones perambulet, notis occurrat, ac sæpicule inde fit, vt quid per diem ipsi sit euenturum, præsagiat: quæso te, quidnam istud aliud fuerit, si nõ anima rationalis fuerit, qua homo ratiocinatur & intelligit quæ supra se sunt? Quin & illud quoque spectauerit ad plenam refutationem eorum, qui etiamnum sese improbi auertunt ad eam opinionem, qua irrationabilitatem in homine constituunt? ab illis enim quærẽdum, qui fiat, vt corpore mortali secundum naturam, ea quæ immortalitatis sunt, cogitet homo, ac frequenter mortem gratia virtutis aduersus se prouocet? Aut quomodo item temporario corpore æterna meditetur, & contemptis quæ ante pedes sunt, ad æterna desiderium suum intendat? Corpus certe de se nihil tale cogitauerit, neque quę extra ipsum sunt, in cogitationes admiserit, vt est mortale, ac temporarium. Necessum est autem, diuersum id esse a corpore, quod contraria corpori, eiusque naturam excedentia meditetur. Quidnã igitur illud fuerit, nisi anima rationalis, morti inobnoxia? quippe quæ non foris, sed intus in corpore consistens, quæ veluti musica lyra, quod melius est, insonat. Aut qua ratione illud fit, vt oculus secundum naturam conditus ad vidẽdum, auriscque item ad audiendum, alia auersentur, alia deligant? Quis oculum a videndo retorquet? aut quis aurem, cuius officium naturale est audire, ab audiendo secludit? Quis gustum, cui ex natura est, vt sapores delibet, sæpe refrenata naturali impetu? Quis manum natam ad id, vt tangat, retrahit a tactu? Quis item olfactum, & ipsum quoq; genitum ad odorandum, auertit ab odoribus percipiẽdis? Quis ab istis, quæ sunt naturalium functionum deterret? aut quomodo fit, vt corpus, quod suę naturę est, exhorreat conuertaturque ad alterius consilia, & ad illius nutum aurigetur? Hæc enim uero nihil aliud, nisi animam esse rationalem declarant, imperantem corpori. Non enim corpus ad id natum est, vt equitet, sed vt ab alio inequitetur ac ducatur. Vt neque equus seipsum subiugat, sed a Domino suo adigitur. Quapropter leges sunt hominibus constitutæ, vt quæ bona sunt, agãt, ac mala auersentur. Irrationabilibus contra animantibus in cogitationem mala non veniũt, nec vlla censura diiudicantur, vt quæ rationis, intellectusq; expertia sint. Esse igitur animam rationalem in hominibus, superioribus dictis satis demonstratum arbitror. Quod autem immortalis sit anima, id quoque necessarium est cognoscere ex doctrina Ecclesiastica, quo conuinci possit, idola esse tollenda. Fiet autem istius rei cognitio propior, & quasi sub manum, ex corporis intelligentia, eiusque cum anima diuersitate. Si enim animam aliam esse a corpore, ratio demonstrauit, corpusque ex natura mortale est: necessum est animam immortalem esse, eo quod corpori similitudine non respondeat. Rursus si anima corpus mouet, vt demonstratum est, nec

ὅλη γῆς, τὰ ἐν οὐρανοῖς φαντάζεται καὶ θεωρεῖ ὁ ἄνθρωπος· καὶ πολλάκις τὸ σῶμα | ἡρεμοῦντος καὶ ἡσυχάζοντος, καὶ καθεύδοντος, κινεῖται ἔνδον ὁ ἄνθρωπος καὶ τὰ ἔξωθεν ἑαυτοῦ θεωρεῖ· χώρας ἀποδημῶν καὶ πατρῴων καὶ ἀπάντων τῶν γνωρίμων· καὶ πολλάκις διὰ τούτων, ἃς μεθ' ἡμέραν πράξας ἑαυτοῦ μανθάνομεν | καὶ διορθώσκωμεν· τοῦτο δὲ πῶς ἂν εἴη ἕτερον, ἢ ψυχὴ λογικὴ; ἐν ᾗ λογίζεται καὶ νοεῖ τὰ ὑπὲρ ἑαυτὸν ὁ ἄνθρωπος; καὶ τοῦτ' οὐκ ἂν εἴη πρὸς ἀποδεῖξιν ἀκριβὴς τοῖς ἔτι πρὸς ἀναίδειαν τὴν ἀλογίας πεφραγμένοις, πῶς τὸ σώματος θνητοῦ καὶ | φύσιν ὄντος λογίζεται ἄνθρωπος τὰ περὶ ἀθανασίας, καὶ πολλάκις ἑαυτῷ τὸν θάνατον ὑπὲρ ἀρετῆς προσκαλεῖται; ἢ πῶς προσκαίρου καὶ σώματος | καὶ ὄντος, τὰ αἰώνια φαντάζεται ἄνθρωπος· ὥστε τὸ μὲν ἐμποδὼν καταφρονεῖν, εἰς ἐκεῖνα δὲ τὸν πόθον ἔχειν; τὸ μὲν οὖν σῶμα οὐκ αὐτὰ περὶ ἑαυτοῦ τοιαῦτα λογίσηται· καὶ οὐκ αὖ τὰ ἔξωθεν ἑαυτοῦ λογίζοιτο. θνητὸν γὰρ καὶ προσκαιρόν ἐστιν. ἀνάγκη δὴ ἕτερον εἶναι τὸ τὰ ἐναντία καὶ παρὰ τὴν φύσιν τοῦ σώματος λογιζόμενον. τί οὖν αὖ εἴη τοῦτο πάλιν; ἡ ψυχὴ λογικὴ καὶ ἀθάνατος· καὶ γὰρ οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ' ἔνδοθεν αὐτὴ τῷ σώματι ὡς ὁ μουσικὸς τῇ λύρᾳ ἐνηχεῖται κρείττονα. πῶς δὴ πάλιν καὶ φύσιν ὢν ὁ ὀφθαλμὸς εἰς τὸ ὁρᾶν, καὶ ἡ ἀκοὴ εἰς τὸ ἀκούειν, τὰ μὲν ἀποστρέφονται, τὰ δὲ αἱροῦνται; τίς γὰρ ὁ τὸν ὀφθαλμὸν τοῦ ὁρᾶν ἀποστρέφων; ἢ τίς τὴν ἀκοὴν καὶ φύσιν οὖσαν ἀκουστικὴν ἀποκλείει τοῦ ἀκούειν; ἢ τίς τὴν γεῦσιν καὶ φύσιν οὖσαν γευστικὴν, κωλύει πολλάκις τῆς φυσικῆς ὁρμῆς; τίς δὲ τὴν χεῖρα καὶ φύσιν οὖσαν εἰς τὸ ἐνεργεῖν, ὑπὲρ ἔχει τοῦ ψαύειν τινός; τίς δὲ τὴν ὄσφρησιν καὶ αὖ τὴν εἰς τὸ ὀδμᾶσθαι γλισχρὰν ἀποστρέφει τοῦ μὴ ἀντιλαμβάνεσθαι; τίς ὁ παῦσαι καὶ τῶν φυσικῶν τὸ σῶμα | ἐνεργῶν, ἢ πῶς τὸ σῶμα τὴν φύσιν ἀποστραφὲν, ὅπῃ στρέφεται πρὸς ἄλλα ἑτέρα συμβουλίας καὶ πρὸς τὰ ἐκείνου νεύματα ἰλιγγιοῖ πᾶν; ταῦτα γὰρ δὴ δεδεν ἕτερον. ἢ ψυχὴ λογικὴ ἀποδείκνυσιν ἡγεμονεύουσα τοῦ σώματος. δὲ γὰρ ἑαυτὸ τὸ σῶμα πέφυκεν ἐλαύνειν, ἀλλ' ὑφ' ἑτέρου ἄγεται καὶ φέρεται. ὥσπερ δὲ ἵππος ἑαυτὸν ὑποζύγνυσιν, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ κρατοῦντος ἐλαύνεται. διὰ τοῦτο γοῦν καὶ νόμοι μὲν ἀνθρώποις τὰ καλὰ μὲν πρᾶξαι, τὴν δὲ κακίαν ἀποστρέφεσθαι· τοῖς δὲ ἀλόγοις ἀλόγως τὰ κακὰ μὲν καὶ ἄκριτα, ἅτε δὴ τοῦ λογικοῦ καὶ τοῦ κατὰ λόγον διανοίας ἐκπίπτουσιν, εἰναι μὲν οὖν ψυχὴν λογικὴν ἐν ἀνθρώποις ἐκ τῶν προειρημένων νομίζω δεδεῖχθαι. ὅπῃ δὲ καὶ ἀθάνατος γέγονεν ἡ ψυχὴ, καὶ τοῦτο ἀναγκαῖον εἰδέναι ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ διδασκαλίᾳ πρὸς ἔλεγχον τοῦ εἰδώλων ἀναιρέσεως. γένοιτο δ' ἂν δὴ καὶ ἡ περὶ τούτων γνῶσις ἐγγυτέρω μᾶλλον ἐκ τοῦ περὶ τοῦ σώματος γνώσεως, καὶ [ἐκ] τοῦ πρὸς τὸ σῶμα διαλλάττειν αὐτήν. εἰ γὰρ ἄλλην ὁ λόγος ἀπέδειξε παρὰ τὸ σῶμα· ἔστι δὲ τὸ σῶμα φύσει θνητὸν, ἀνάγκη τὴν ψυχὴν ἀθάνατον εἶναι τῷ μὴ εἶναι κατὰ τὸ σῶμα. καὶ πάλιν εἰ ἡ ψυχὴ τὸ σῶμα κινεῖ ὡς δέδεικται, καὶ ἐκ τοῦ

ab alio mouetur: consequens est, ipsam a se moueri,& postquam corpus terræ inhumatum est, ipsam rursus a seipsa moueri. Non enim anima est quæ moritur, sed ob eius discessum, corpus moritur. Si igitur illa a corpore moueretur, consequens esset, discedente motore, ipsum mori. Quod si anima mouet corpus, multo magis necessum est, sibi seipsam motricem esse: & quia a se mouetur, necessarium est, eam post mortem corporis viuere ac superstitem esse. Motus enim animæ nihil aliud est, quam vita ipsius, vt omnino corpus viuere dicitur, quum mouetur, tumque in morte esse, quum a motu conquiescit. Id vero ex eius in corpore ipso, actu & facultate manifeste conspicias. Quum enim corpus ingressa est & colligata, non ad corporis exiguitatem contrahitur aut modificatur, sed sæpe corpore in lecto iacente sine omni motu, ipsa suis viribus excubat, transgrediturque corporis conditionem, & tanquam peregre ab eo discedens, manens tamen interim in corpore, quæ supra terram sunt, imaginatur & spectat: sæpe quoque extra terrena corpora Sanctis, & Angelis obuiam tendit, & ad eos pertingit, mentis sua puritate freta: Qui fieri poterit, vt eadē non multo magis absoluta a corpore (quum ille, qui eam ita copulauit Deus, voluerit) habeat liquidiorem immortalitatis cognitionem? Si enim antea colligata corpori, extrariam a corpore vitam viuebat, multo magis futurum est, vt a morte corporis superstitem habeat vitam, quæ in ea nunquam desitura est, idque eius opera, qui eam ita condidit Deus per suum Verbum Dominum nostrum Iesum Christum. Ideo enim & immortalia & sempiterna ratiocinatur & intelligit, quia & ipsa quoq; immortalis est. Nam vt corpus mortale, mortalia suis sensibus contemplatur: ita quoque immortalia contemplantem cogitantemque animam, necessum est & ipsam immortalem esse & perpetuo viuere, quippe quam immortalitatis cognitiones contemplationesque in ipsa residentes nunquam destituant, ac veluti intentiua quædam, ac fomenta ei securitatem certitudinemque immortalitatis concilient. Ideo certe diuinæ contemplationis vim intelligentiamque possidet, ipsaque sibiipsi vt via ac methodus quædam, non aliunde, sed ex seipsa verbi diuini scientiam apprehensionemque haurit, ac percipit. Dicimus igitur (vt antea dictum fuit) quod quemadmodū Deo abdicato inanimata colunt, ita quoq; se animam rationalem non habere arbitrantes, eam inde mercedem suæ vesaniæ referunt, vt in classe pecudum habendi videantur. Illi ergo veluti inanimes, & in inanimatis numinis dignitatem statuentes, digni sunt miseratione, & quos cupias apprehensa manu in viam deducere. Alioqui sese mentem animamque habere censent, & de possessione rationis superbiunt, quod quidem iure faciunt, cur tanquam impotes mentis & rationis, sine ratione impetus suos capiunt, & cur quæ sapere oportet, non sapiunt, sed se Deo præstantiores faciunt. ipsi enim immortalem animam habentes, quam

ὑπὸ ἄλλων αὐτὴ κινεῖται, ἀκόλουθόν ἐστιν ὑφ' ἑαυτῆς κινεμένην τὴν ψυχὴν, καὶ μὴ τὴν εἰς γῆν ἀποθεσιν τοῦ σώματος, κινεῖσθαι πάλιν αὐτὴν ἀφ' ἑαυτῆς. ἡ γὰρ ψυχὴ ἐστιν ἡ ἀποθνήσκουσα, ἀλλὰ διὰ τὴν ταύτης ἀναχώρησιν, ἀποθνήσκει τὸ σῶμα. εἰ μὲν οὖν ἐκινεῖτο καὶ αὐτὴ ὑπὸ τοῦ σώματος, ἀκόλουθον ἦν ἀναχωροῦσης τοῦ κινοῦντος, ἀποθνήσκειν αὐτήν. εἰ δὲ ἡ ψυχὴ κινεῖ τὸ σῶμα, ἀνάγκη μᾶλλον αὐτὴν ἑαυτὴν κινεῖν. ἑαυτὴ δὲ κινουμένη, ἐξ ἀνάγκης καὶ μὴ τοῦ σώματος θάνατον ζῇ. ἡ γὰρ κίνησις τῆς ψυχῆς, ἀΐδιόν ἐστιν, ἢ ἡ ζωὴ αὐτῆς. ὥσπερ ἀμέλει καὶ τὸ σῶμα τὸ ζῆν λέγομεν, ὅτι κινεῖται, καὶ τὸ θάνατον αὐτοῦ εἶναι, ὅτι τῆς κινήσεως παύεται. τοῦτο δὲ καὶ ἀπὸ τῆς ἐν σώματι καθάπαξ ἐνεργείας αὐτῆς, φανερώτερον ἄν τις ἴδοι. εἰ γὰρ καὶ ὅτε τὸ σῶμα ὑπεβέβηκε καὶ συνδέχεται τούτῳ, ἀκμὴν τὴν τοῦ σώματος σμικρότητα συστέλλεται καὶ συμμετρεῖται, ἀλλὰ πολλάκις ὑπὸ κλίνης τοῦτο κάμνον, καὶ [καὶ μὴ κινούμενον] ὡς ἐν θανάτῳ κοιμωμένου, αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν δυνάμεων χρηματοῦσα, καὶ ὑπερκαθαίρουσα τὴν τοῦ σώματος φύσιν. καὶ ὥσπερ ἀποδημοῦσα τοῦτο, μένουσα ἐν τῷ σώματι, τὰ ὑπὲρ γῆν φαντάζεται καὶ θεωρεῖ, πολλάκις δὲ καὶ τοῖς ἔξω τῶν γηΐνων σωμάτων ἁγίοις καὶ ἀγγέλοις συναντᾷ, καὶ πρὸς αὐτοὺς ἀφικνεῖται τῇ τοῦ νοὸς παῤῥησίᾳ καθαρότητι, πῶς οὐχὶ μᾶλλον καὶ πολλῷ πλέον ἀπολυθεῖσα τοῦ σώματος, ὅτι ὁ σωθήσεις αὐτὴν βούλεται θεὸς, φανερωτέραν ἕξει τὴν ἀθανασίας γνῶσιν; εἰ γὰρ καὶ συνδεθεῖσα σώματι τὴν ἐκτὸς τοῦ σώματος ζωὴν ἔζη, πολλῷ πλέον καὶ μὴ θάνατον τοῦ σώματος ζήσεται, καὶ παύσεται τοῦ ζῆν διὰ τοῦτο αὐτὴν ποιήσαντα θεὸν, διὰ τοῦ ἑαυτοῦ λόγου τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἀθάνατα καὶ αἰώνια λογίζεται καὶ φρονεῖ, ἐπειδὴ καὶ ἀθάνατός ἐστιν. καὶ ὥσπερ τοῦ σώματος θνητοῦ τυγχάνοντος, θνητὰ καὶ αἱ τούτου θεωροῦσιν αἰσθήσεις, οὕτως ἀθάνατα θεωροῦσα καὶ λογιζομένη τὴν ψυχὴν, ἀνάγκη καὶ αὐτὴν ἀθάνατον εἶναι καὶ ἀεὶ ζῆν. αἱ γὰρ περὶ τῆς ἀθανασίας ἔννοιαι καὶ θεωρίαι, οὐδέποτε αὐτὴν ἀφιᾶσι μένουσαν ἐν αὐτῇ· καθάπερ ἔκκαυμα ἐν αὐτῇ γινόμενον πρὸς ἀσφάλειαν τῆς ἀθανασίας. διὰ τοῦτο γοῦν καὶ τῆς περὶ θεοῦ θεωρίας ἔχει τὴν ἔννοιαν. καὶ αὐτὴ ἑαυτῆς γίνεται ὁδὸς, οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ' ἐξ ἑαυτῆς λαμβάνουσα τὴν τοῦ θεοῦ λόγου γνῶσιν καὶ κατάληψιν. λέγομεν οὖν, καθάπερ εἴρηται πρότερον, ὥσπερ τὸν θεὸν ἠρνήσαντο, καὶ ἄψυχα θρησκεύουσιν, οὕτω καὶ τὴν ψυχὴν οὐκ ἔχειν λογικὴν νομίζοντες, αὐτὸ τοῦτο ἔχουσι τὸ θεοφρονεῖν τὴν ὑπολημμίαν ἐν ἀλόγοις καταριθμούμενοι· καὶ διὰ τοῦτο ὡς ἄψυχοι ἐν ἀψύχοις ἔχοντες τὴν δαιμονίαν, ἐλέους καὶ χειραγωγίας εἰσὶν ἄξιοι. εἰ δὲ ψυχὴν ἀξιοῦσιν ἔχειν, καὶ ὑπὲρ τὸ λογικὸν μέγα φρονοῦσιν, εἰκότως τοῦτο ποιοῦσιν, διατί ὡς μὴ ἔχοντες ψυχὴν τὸ θεοῦ λόγον παλαιοῦσι, καὶ οὐκ ἃ δεῖ φρονοῦσιν, ἀλλὰ κρείττονας ἑαυτοὺς [καὶ] τοῦ θείου ποιοῦσι· ψυχὴν γὰρ ἀθάνατον ἔχοντες, καὶ

μὴ

μὴ βλεπομένῳ αὐτοῖς, τὸ θεὸν ἐν τοῖς βλεπομένοις καὶ θνητοῖς ἀπεικάζουσιν; ἢ ὥσπερ ἀπέστησαν ἀπὸ τοῦ θεοῦ, οὕτως ἐπιστρέφουσι πάλιν πρὸς αὐτόν; δύανται γὰρ ὥσπερ ἀπεστράφησαν τῇ διανοίᾳ τὸν θεὸν, καὶ τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα ἀντὶ τῶν ὄντων εἰσπλάσαντες εἰς θεοὺς, ἅτινα ἀναβλύσαι τῷ νῷ τῆς ψυχῆς καὶ πάλιν ἐπιστρέψαι πρὸς τὸ θεόν. ἐπιστρέψαι δὲ δύανται, ἐὰν ὃν ἐνεδύσαντο ῥύπον πάσης ἐπιθυμίας ἀπόθωνται, καὶ τοσοῦτον ἀπονίψωνται, ἕως ἂν ἀποθῶνται πᾶν τὸ συμβεβηκὸς ἀλλότριον τῇ ψυχῇ. καὶ μόνῳ [αὐτῷ] ὥσπερ γέγονεν, ἀποδαίζωσιν· ἵν' ἅτινος ἐν αὐτῇ θεωρήσωσι τὸ τοῦ πατρὸς λόγον, καθ' ὃν καὶ γεγόνασιν ἐξ ἀρχῆς, δυνηθῶσι κατ' εἰκόνα γὰρ θεοῦ πεποίηται, καὶ καθ' ὁμοίωσιν γέγονεν, ὡς καὶ ἡ θεία σημαίνει γραφὴ ὅτι προσώπου τοῦ θεοῦ λέγοντος· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἡμετέραν:- ὅθεν ὅτι πᾶσα τὸ ἐπιχυθέντα ῥύπον τῆς ἁμαρτίας ἀφ' ἑαυτῆς ἀποτίθεται, καὶ μόνον τὸ κατ' εἰκόνα καθαρὸν φυλάττει, εἰκότως λαμπρυνθέντος τοῦτο, ὡς ἐν κατόπτρῳ θεωρεῖ τὴν εἰκόνα τοῦ πατρὸς τὸν λόγον· καὶ ἐν αὐτῷ τὸν πατέρα· ὅ καὶ ἔστιν εἰκὼν ὁ σωτὴρ λογίζεται. ἡ δὲ μὴ αὐτάρκης ἐστὶν, ἡ τοῦδε τῆς ψυχῆς διδασκαλία διὰ τὰ ἐπιβολοῦντα ταύτης ἔξωθεν τὸν νοῦν, καὶ μὴ ὁρᾶν αὐτὴν τὸ κρεῖττον· ἀλλ' ἔστι πάλιν καὶ ἀπὸ τῶν φαινομένων τὴν τοῦ θεοῦ γνῶσιν καταλαβεῖν, τῆς κτίσεως ὥσπερ γράμμασι διὰ τῆς τάξεως καὶ ἁρμονίας τὸν ἑαυτῆς δεσπότην, καὶ ποιητὴν σημαινούσης καὶ βοώσης. ἀγαθὸς γὰρ ὢν καὶ φιλάνθρωπος ὁ θεὸς, ἐπιμελητὴς τῶν ὑπ' αὐτοῦ γινομένων ψυχῶν· ἐπιδεὴς ἀόρατος καὶ ἀκαταλήπτος ἐστὶ τὴν φύσιν, ἐπέκεινα πάσης γενητῆς οὐσίας ὑπάρχων· καὶ διὰ τοῦτο ἔμελλε τὸ ἀνθρώπινον γένος ἀτυχεῖν τῆς περὶ αὐτοῦ γνώσεως· τῷ μὲν ἐξ οὐκ ὄντων εἶναι τὸ δὲ ἀγένητον, τοῦτο ἕνεκεν τῆς κτίσιν ὅτω διεκόσμησε τῷ ἑαυτοῦ λόγῳ ὁ θεός· ἵν' ἐπιδεὴς τὴν φύσιν ἐστὶν ἀόρατος, καὶ οὐκ ἐκ τῶν ἔργων γινώσκεσθαι δυνηθῇ τοῖς ἀνθρώποις· οὐ γὰρ τῶν ἔργων πολλάκις ὁ τεχνίτης καὶ μὴ ὁρώμενος γινώσκεται· οἷόν τι λέγουσι περὶ τοῦ ἀγαλματοποιοῦ Φειδίου, ὡς τὰ τοῦτο δημιουργήματα οὐκ ἐκ τῆς συμμετρίας, καὶ τῆς πρὸς ἄλληλα τῶν μελῶν ἀναλογίας, ἐμφαίνειν οὐ μὴ παρόντα Φειδίαν τοῖς ὁρῶσιν, οὕτω δεῖ νοεῖν οὐκ ἐκ τοῦ κόσμου ταξέως τὸν τοῦτο ποιητὴν καὶ δημιουργὸν θεὸν, κἂν τοῖς τοῦ σώματος ὀφθαλμοῖς μὴ θεωρεῖται· ὁ γὰρ κατεχρήσατο τῇ ἀοράτῳ φύσει αὐτοῦ ὁ θεός· μήτις τοῦτο προφασιζέσθω, καὶ παντελῶς ἑαυτὸν ἄγνωστον τοῖς ἀνθρώποις ἀφῆκεν· ἀλλ' ὡς προεῖπον, ὅτω διεκόσμησε τῷ κτίσιν, ὥστε καὶ μὴ ὁρώμενον αὐτὸν τῇ φύσει, ὅμως ἐκ τῶν ἔργων γινώσκεσθαι· καὶ τοῦτο ἐμαυτοῦ φημι, ἀλλ' ἀφ' ὧν ἀπὸ τῶν θεολόγων [ἀνδρῶν] ἔμαθον, ὧν εἷς ἐστιν ὁ Παῦλος, „ Ῥωμαίοις μὲν γράφων ὅτω· Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ „ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα κα- „ θορᾶται:- Λυκάοσι δὲ παῤῥησιαζόμενος καὶ λέγων· „ Καὶ ἡμεῖς ὁμοιοπαθεῖς ἐσμὲν ὑμῖν ἄνθρωποι εὐαγγελιζόμενοι ὑμᾶς ἀπὸ τῶν ματαίων ἐπιστρέφειν ἐπὶ θεὸν ζῶντα, ὃς ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν

quam non vident, Deum rebus quæ videntur, & mortales sunt, assimilant: aut cur non quemadmodum a deo abscesserunt, ita ad Deum se referunt? Possunt enim sicuti mente auersi alienatique sunt a Deo, dum quæ non sunt, pro numinibus fingunt: ita intellectu animi sese euehere, & iterum cõuerti ad Deum. Reuerti autem possunt, si sordes concupiscentiæ, quas induerunt, abiiciant, ac eousque se eluant, donec omne, quod alienum animæ inhæserit, exuant, eamque ita (vt nata est) præstent, vt in ea Patris verbum rationemque (ad cuius similitudinem ab initio conditi sunt) speculari possint. Ad imaginem enim Dei creatus est homo, & ad eius similitudinem genitus, vt docet sacra scriptura, sub persona Dei ita loquentis: *Faciamus hominem secundum imaginem nostram.* Vnde, quum omnem effusam peccatis maculam exterserit, & nihil nisi exemplar, quod ad imaginem Dei cõditum est, purum seruauerit, merito iam tũ in eo, vt pote in splendorem redacto, quasi in speculo contemplatur imaginem Dei, Verbum scilicet siue rationem, vicissimq; in ipso Verbo Patrem (cuius Saluator imago est) animo concipit & cõgitat. Quod si animæ magisterium non sufficit, ob ea quæ aliunde mentem obscurant, impediuntque, quo minus meliora conspiciat, est tamen illi facultas ex iis quæ apparent, Dei cognitionem addiscere, rerum natura veluti literis per ordinem & harmoniam Dominum suum conditoremque indicante, & altissima voce protestante. Bonus enim quum sit deus & hominum amans, curatorq; animarum, quas condidit, sed tamen inuisibilis, & incomprehẽsibilis natura, & altior omnibus rebus creatis, vt homo in eo cognoscendo, frustra laboraret, eo quod ipse ex non ente ad essentiam prodierit, ille autem creatus non sit, ideo rerum naturam ita ratione instruxit, vt quamuis per naturam sit inuisibilis, ex operibus tamen cognosci possit. Sæpe enim ex operibus cognoscitur artifex, etiamsi in oculis non sit. Quemadmodum referunt de statuario Phidia, quem sua opera ex commensione, & proportione partium inter se, etiam absentem, extraq; contuitum positum repræsentarint: ita quoque ex mundi ordine eius opifex, & conditor Deus intelligendus est, tametsi corporeis oculis spectari nequeat. Non enim abusus est sua inuisibili natura Deus (ne quis hoc caussificetur) nec se ignotum hominibus prorsus reliquit: sed (vt dixi) ita instruxit rerum naturam, vt ipse tametsi natura esset inuisibilis, tamen ex operibus suis cognosceretur. Neque quod loquor, a me profectum est, sed ab hominibus rerum diuinarum peritis accepi, quorum vnus est Paulus, Romanis ita scribens: *Inuisibilia eius ex creatione mundi ipsis operibus intellecta perspiciuntur.* Et Lycaonibus ingenue loquens, hæc verba pronunciat: *Et nos homines sumus iisdem malis vobiscum obnoxij, Euangelizantes vobis, vt a vanis conuertamini ad Deum viuum, qui fecit cælum & terram*

& mare, & omnia quæ in eis sunt, qui superioribus seculis permisit omnes generationes suis viis incedere: quanquam seipsum intestatum incognitumq; non reliquit, dum benefacit, calitus nobis pluuias donans, & tempestates fœcundas, implens alimonia & lætitia corda nostra. Quis enim cælestem ambitum, cursum solis & lunæ, aliarumque stellarum situs, rotationesque actas in orbem, contrarias quidem & diuersas, sed tamẽ in diuersitate illa æqualiter ordinem suum seruantes, non secum ratiocinetur, illa non a seipsis creata esse, sed alium esse earum rerum conditorem gubernatoremque? Quis item solem conspiciens diurno tempore exorientem, lunam vero noctu apparentem, indemutabili lege pro certo numero dierum incrementa & decrementa sumere, ex sideribus alia discurrere, ac multipliciter cursus suos euariare, alia vero citra vagationem certo modo procedere: nõ animo colligat, omnino esse aliquem opificẽ, qui ista gubernet? Quis itẽ cernens contrarias inter se naturas, coaptatas tamen esse, & concordem harmoniam tenere: veluti quis videns ignem frigido, & siccum humido commixtum esse, atque hæc sibi inuicem non resistere, sed vnum quasi ex vno corpus absoluere: non secum cogitet, foris & seorsim esse eum ab istis, qui ista ad hunc modum coniunxerit? Quis oculis vicissim animaduertens, hyemem concedentem veri, ver æstati, æstatem autumno, eaq; inter se contraria: cum aliud infrigidet, aliud feruefaciat, aliud foueat, aliud corrumpat, omnia tamen ista æqualem innoxiumque vsum hominibus conficere: non consideret, esse aliquem istis præstantiorem, qui omnibus æqualitatem præbeat, omniaq; gubernet, quãquam sub oculos nostros non veniat? Quis spectans in aere nubes ferri, & in nubibus pondus aquarum colligatum, non cognitionem concipiat de eo, qui eas res colligauit, cuiusque iussu hæc omnia fiunt? Aut quis cõsiderans ipsam terram natura grauissimam in aqua stabiliri: immotãque cõsistere in re suapte natura agitabili, non secũ expendat esse aliquem, qui hæc ita disposuerit & fecerit, Deum? Quis rursus videns suis tẽporibus terrę fœcunditatem, ac pluuias cęlestes, amnium affluxus, fontium scaturigines, animalium ex diuersis sexibus fœturas: eaq; non semper, sed certis temporum vicibus fieri. In summa quis animaduerso, in dissimilibus, contrariisque parem simílemque ordinem ex illis conflari, non animo ratiocinetur, vnam esse vim potentiamque, quæ ista dispenset, & gubernet? pro cuius arbitrio, omnia ita rite in eo statu perseuerant? Ipsa enim per se nunquam vel constiterint, vel apparuerint, ob mutuam, quæ in illis est, naturæ discordiam. Aqua enim per se grauis est, & deorsum fluit: nubes contra leues, & ex eo numero rerum quæ agiles sunt, sursumque feruntur, nihilominus tamen aquam quæ ponderosior est, in nubibus per aerem circumferri. Ac rursus terram omnium grauissimam esse, rursus vero aquam hac leuiorem, tamen grauius a leuiori portari, nec

θάλασσαν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς· ὃς ἐν τοῖς παρω- "
χημέναις γενεαῖς ἐάσας πάντα τὰ ἔθνη πορεύεσθαι "
ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν. καίτοι οὐκ ἀμάρτυρον ἑαυτὸν ἀφῆ- "
κεν ἀγαθουργῶν· οὐρανόθεν ὑμῖν διδοὺς ὑετοὺς καὶ "
καιροὺς καρποφόρους, ἐμπιπλῶν τροφῆς καὶ εὐ- "
φροσύνης ταῖς καρδίας ὑμῶν. Τίς γὰρ ὁρῶν τὸν "
ἀφανοῦς κύκλον καὶ τὸν δρόμον ἡλίου καὶ σελήνης, "
καὶ τῶν ἄλλων ἀστέρων ταῖς θέσεις καὶ τὰς ἀνατολὰς, "
ἐναυλίας μὲν καὶ διαφόρους γινομένας, ἐν δὲ
τῇ διαφορᾷ, ὁμοίαν τὴν τάξιν ἅπαντων ὁ-
μοῦ σωζομένην, οὐκ ἐνθυμεῖται, ὅτι οὐκ αὐτὰ
ἑαυτὰ, ἀλλ' ἕτερός ἐστιν ὁ διακοσμῶν [αὐτὰ] παν-
τὸς; τίς δὲ ὁρῶν ἥλιον ἀνατέλλοντα καθ' ἡμέραν,
σελήνην δὲ φαίνουσαν καὶ νύκτα, καὶ φθίνουσαν,
καὶ πληρουμένην ἀπαραλλάκτως κατὰ τὸν τῶν ἡ-
μερῶν ἀριθμὸν ἅπαντος ἀεὶ μηνὸς· καὶ τῶν ἄστρων, τὰ μὲν
διατηρεῖ καὶ ποικίλως ἐναλλάττοντα τοὺς δρό-
μους, τὰ δὲ ἀπλανῶς κινούμενα, οὐκ ἂν ἔννοιαν
λάβοι, ὅτι πάντως ἐστὶν ὁ κυβερνῶν αὐτὰ δημιουρ-
γός; τίς ὁρῶν τὰ ἐναντία τῇ φύσει συνημμένα, καὶ
σύμφωνον ἔχοντα τὴν ἀρμονίαν, οἷόν τις ἰδὼν πῦρ
ψυχρῷ, καὶ ξηρὸν ὑγρῷ κεκραμμένον, καὶ πῶτα
μὴ ἀντιστατοῦντα πρὸς ἄλληλα, ἀλλ' ἐν ἀποτε-
λοῦντα ὡς ἐξ ἑνὸς τὸ σῶμα, οὐκ ἂν ἐνθυμηθείη
ἔξωθεν εἶναι τούτων τὸν ταῦτα συνάψαντα; τίς
ἰδὼν χήμωνα πρὸς χωροῦντα ἔαρι, καὶ ἔαρ θέρει,
καὶ θέρος μετοπωρῳ, καὶ ὅτι ἐναντία [ὄντα] ταῦτα
τῇ φύσει. τὸ μὲν γὰρ ψύχει, τὸ δὲ καίει· τὸ δὲ τρέφει,
τὸ δὲ φθίνει, ὅμως τὰ πάντα ἴσως καὶ ἀβλαβῆ τοῖς
αὐθρώποις ἀποτελοῦντα τὴν χρῆσιν, οὐκ ἂν ἐν-
νοήσειεν, ὅτι ἔστι τις κρείττων τούτων, ὁ τὴν ἰσότητα
παρέχων πᾶσι καὶ κυβερνῶν τὰ πάντα, καὶ μὴ
βλέπῃ θεόν; τίς ὁρῶν ἐν ἀέρι τὰς νεφέλας ὑποβα-
στάζομένας, καὶ ἐν νεφέλαις τὸν τῶν ὑδάτων δεδεῖ-
σθαι βαρύτητα, οὐκ ἔννοιαν λαμβάνει τὸ ταῦτα δή-
σαντος καὶ περιέξαντος γνώσεως; ἢ τίς ὁρῶν αὖ τὴν
τὴν γῆν βαρυτάτην οὖσαν τῇ φύσει ὅμως τὸ ὕδωρ
ἐδραθέσαν καὶ ἀκίνητον μένουσαν ὑπὸ τῆς φύσει κι-
νούμενον, οὐ διανοηθήσεταί τινα τὸν ταύτην
διατάξαμενον καὶ ποιήσαντα θεόν; τίς ἰδὼν
τὸν καιρὸν τῆς γῆς καρποφορίαν, καὶ ὀρανόθεν
ὑετοὺς καὶ ποταμῶν ὑπερροίας, καὶ πηγῶν ἀναβλύσεις
καὶ ζώων ἐξ ὁμοίων γενεὰς, καὶ ταῦτα
οὐκ ἀεὶ, ἀλλὰ κατὰ καιροὺς ὡρισμένους γινό-
μενα· καὶ ὅλως τίς καταμάθοι ἐν ὁμοίοις καὶ
ἐναντίοις τὴν ἴσην καὶ ὁμοίαν παρ' αὐτῶν ἀποτε-
λουμένην τάξιν, οὐκ ἂν ἐνθυμηθείη, ὅτι ἔστι μία
δυνάμις ἡ ταῦτα διακοσμήσασα, καὶ διέπουσα ὡς
ἂν αὐτῇ δοκῇ μένουσα καλῶς. αὐτὰ μὲν γὰρ καθ'
ἑαυτὰ, οὐκ ἂν συστῇ καὶ φανεῖεν ποτε διαμηθεῖσα,
διὰ τὴν πρὸς ἄλληλα τῆς φύσεως ἐναντιότητα. τὸ
μὲν γὰρ ὕδωρ φύσει βαρὺ καὶ κάτω ῥέον ἐστίν· αἱ δὲ
νεφέλαι κοῦφαι καὶ τῶν ἐλαφρῶν καὶ τῶν αἰω-
φερῶν τυγχάνουσι· καὶ ὅμως τὸ βαρύτερον ὕδωρ
ὁρῶμεν ἐν ταῖς νεφέλαις βασταζόμενον. καὶ πά-
λιν ἡμὲν γῆ βαρυτάτη ἐστί· τὸ δ' αὖ πάλιν ὕδωρ

κουφότερόν ἐστι ταύτης, καὶ ὅμως ὑπὸ τῶν ἐλαφροτέρων τὸ βαρύτερον βαστάζεται, καὶ ὁ καταφερε-

τὴν,

τα, ἀλλ' ἔστηκεν ἀκίνητος· ἡ γῆ· καὶ τὸ μὲν ἄῤῥεν
ἐ τοῦτόν ἐστι τῷ θέλει, καίτοι ὅμως εἰς ἓν συνάγεται,
καὶ μία περ ἀμφοτέρων ἀποτελεῖται γένεσις τοῦ
ὁμοίου ζώου. καὶ συνελόντι φάναι, τὸ ψυχρὸν τῷ
θερμῷ ἐναντίον ἐστί· καὶ τὸ ὑγρὸν τῷ ξηρῷ μάχε-
ται, καίτοι ὅμως [συνελθόντα,] διασταζῇ πρὸς ἑαυ-
τά, ἀλλ' ἐξ ὁμονοίας, ἓν σῶμα καὶ πᾶν πάντων γέ-
νεσιν ἀποτελοῦσιν. οὐκ ἂν οὖν μαχόμενα καὶ ἐναν-
τία ὄντα τῇ φύσει ἑαυτοῖς συνήγαγον, εἰ μὴ κρείτ-
των ἦν καὶ κύριος ὁ συνδήσας αὐτά· ᾧ καὶ αὐτὰ
τὰ στοιχεῖα, ὥσπερ δοῦλα δεσπότου ὑπακούοντα,
ἔτι καὶ πείθεται. καὶ οὐκ εἰς τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ἕ-
καστον σκοπεῖν ἀντιμάχεται πρὸς τὸ ἕτερον· ἀλλὰ
τὰ συνδήσαντα κύριον γινώσκοντα, ὁμόνοιαν ἔχου-
σι πρὸς ἑαυτά. φύσει μὲν ὄντα ἐναντία, τῇ τῆς τέ-
χνης δὲ κυβερνῶντος βουλήσει φιλιάζοντα· ἐπεὶ εἰ μὴ κρείττο-
νι προσήκει ἐγεγόνει τὰ τῶν μία κρίσις, πῶς ἂν τὸ
βαρὺ τῷ ἐλαφρῷ, ἢ τὸ ξηρὸν τῷ ὑγρῷ, ἢ τὸ φέ-
ρεσθαι τῷ ὀρθῷ, ἢ τὸ πῦρ τῷ ψυχρῷ, ἢ ὅλως ἡ θά-
λασσα τῇ γῇ, ἢ ὁ ἥλιος τῇ σελήνῃ, ἢ τὰ ἄστρα τῷ
ἀέρι, καὶ ὁ ἀὴρ ταῖς νεφέλαις ἐμίγη καὶ συνῆλ-
θεν, ἀνομοίου οὔσης τῆς ἑκάστου πρὸς τὸ ἕτερον
φύσεως· ἔμελλε γὰρ καὶ μεγάλη στάσις γίνεσθαι
πρὸς αὐτά· τὰ μὲν, καίοντος· τὰ δὲ ψύχοντος
καὶ τὰ μὲν βαρέως κάτω, τὰ δὲ κούφου οὐκ τῶν
ἐναντίων ἄνω ἕλκοντος· καὶ τὰ μὲν ἡλίου φωτί-
ζοντος, τὰ δὲ ἀέρος σκοτίζοντος· καὶ γὰρ καὶ τὰ
ἄστρα ἐστασίασαν ἂν πρὸς ἑαυτά· ὅτι τὰ μὲν ἀνω-
τέρω, τὰ δὲ καταδεεστέρω τιμὴν ἔχει· καὶ ἡ νὺξ δὲ
οὐκ ἂν παρεχώρησε τῇ ἡμέρᾳ, ἀλλὰ ἔμενεν ἂν
πάντως μαχομένη πρὸς αὐτὴν καὶ στασιάζουσα.
ἑτέρων δὲ γινομένων, λοιπὸν ἓν ἰδεῖν, οὐκέτι κόσμον
ἀλλ' ἀκοσμίαν· οὐκέτι τάξιν, ἀλλ' ἀταξίαν, οὐκέ-
τι σύστασιν, ἀλλ' ἀσύστατον ὅλον· οὐκέτι μέτρα, ἀλλ'
ἀμετρίαν. τῇ γὰρ ἑκάστου στάσει καὶ μάχῃ, ἡ πάντα
ἀνηρωῦτο, ἢ τὸ κρατέμενον μόνον ἐφάνετο. Καὶ
τοῦτο πάλιν τὸ τοῦ παντὸς ἀκοσμίαν ἐδείκνυε· μόνου
γὰρ γιγνόμενον καὶ λειπόμενον τῇ τῶν ἄλλων χρείᾳ, ἀν-
αρμοστον τὸ ὅλον ἐποίει. ὥσπερ εἰ καὶ μόνος πούς, ἢ
μόνη χεὶρ ἀπομείναιεν, οὐκ ἂν ἔσωσεν ὁλόκληρον
τὸ σῶμα. πῶς γὰρ κόσμος ἦν εἰ μόνος ἥλιος ἔφαι-
νεν; ἢ σελήνη μόνη ἐπολει, ἢ νὺξ μόνη ἦν, ἢ ἡμέ-
ρα ἀεὶ ἐτύγχανε. ποία δὲ πάλιν ἦν ἁρμονία, εἰ
μόνος ἦν ὁ οὐρανὸς χωρὶς τῶν ἄστρων, ἢ τὰ ἄστρα χω-
ρὶς τοῦ οὐρανοῦ; τί δὲ χρήσιμον, εἰ μόνη θάλασσα
ἦν, ἢ εἰ μόνη γῆ χωρὶς ὑδάτων καὶ τῶν ἄλλων τῆς κτί-
σεως μερῶν ἔκειτο; πῶς δ' ἂν καὶ ἄνθρωπος ἐφάνη, ἢ
ὅλως ζῶον ἐπὶ γῆς τῶν στοιχείων πρὸς ἑαυτὰ στασια-
ζόντων, καὶ ἑνὸς ὄντος τοῦ κρατοῦντος καὶ μὴ δυναμένου
πρὸς τὴν τῶν σωμάτων σύστασιν ἀρκεῖν; οὐκ ἂν γὰρ οὐκ
μόνον θερμοῦ, ἢ μόνου ψυχροῦ, ἢ μόνου ὑγροῦ ἢ ξηροῦ
συστῆναι τῶν ἄλλων, ἀλλ' ἦν ἄτακτα πάντα καὶ ἀσυμ-
φυῆ καθόλου. ἀλλ' ὁ ἂν αὐτὸ τοῦτο δοκοῦν κρατεῖν,
ἠδυνήθη ἂν συσῆναι χωρὶς τῶν ἄλλων ὑπάρχον μέ-
νος. ὅτῳ γὰρ καὶ νῦν συνέστηκεν. ἐπεὶ οὖν οὐκ ἀταξία,

subsidere, sed terram immobilem consistere. Masculus item non idem est, quod fœmina, tamen in vnum conciliantur, vnaque ab ambobus similis animantis procreatio conficitur. Et vt compendio dicam, frigidum calido infestum est, humidum sicco repugnat, ob id tamen postquam conuenerint, nihilo magis inter sese seditionibus laborant, sed ex concordia vnum corpus & rerum omnium procreationem constituunt. Non igitur pugnantia & cõtraria ex ipsa natura in vnum coalescerent, nisi A præstantior aliquis esset, & Dominus, qui ea coniungeret, cui & ipsa elementa, tanquam ancillæ dominæ suæ obsequentes, cedunt, & obtemperant. Non enim singula ad suam ipsorum naturam respectantia, cum aliis depugnant, sed eum, qui ea ita coagmentauit, Dominum agnoscentia concordiam inter se fouent: & naturaliter quidem inter se contraria, gubernatoris tamen voluntate, in amicitiam conciliantur. Quandoquidem nisi potentioris alicuius iussu, in vnum omnia temB perate coaptarentur, quomodo grauia leuibus, sicca humidis, rotunda directis, ignis frigido, aut denique mare telluri, sol lunæ, astra cælo, aer nubibus, vel misceretur vel coiret? quum vnumquodq; dissimilem naturam cum altero sortiatur? Magna enim seditio fieret inter illa, quum ista incenderent, illa frigefacerent. grauia deorsum, leuia contra sursum contenderent, sol illustraret, aer obscuraret. Quin & stellæ inter se seditionem agitarent eo quod aliæ superiorem, aliæ inferiorem situm haberent, imo verum ne nox quidem diei concederet, C sed suum locum retinens, cum eo dissidio pugnaque decertaret. Quæ si fierent, reliquum esset, vt non mundum, hoc est digestum quid, sed confusionem: non ordinem, sed disturbationem: nõ stabile quid, sed instabilitatem: non conuenientiam, sed disconuenientiam videremus. Singulorum enim discordia & pugna, aut omnia prorsus tollerentur, aut sola (quę victoria præualerent) supereesset. Et id quoque vniuersitatis indigestionem commõstraret, quum id quod solum vnumque relinqueretur, ab aD liorum vsibus spoliatum, vniuersitatem rerum inconcinnam efficeret. Veluti si solus pes, aut sola manus residua sit, fieri nequit, vt seruetur incolumis corporis forma. Nam qualis (quęso) mundus esset, si tantũmodo sol appareret, aut luna dũtaxat circumferretur, aut nox sola, aut dies perpetuus existeret? Qualis rursus harmonia, si tantummodo cælum sit sine vllis stellis, aut stellę sine cælo? Quid vtile, si solum mare in rerum natura inueniretur, aut terra sine aquis aliisq; naturæ partibus iaceret? Quomodo aut homo, aut vllum omnino in terris animal prodiisset, elementis inter se seditione sęuientibus, E & vno duntaxat prædominante, neque tamen eo ipso ad corporis constitutionẽ satis efficaci? Non enim ex solis calidis, aut ex solis frigidis, aut solis humidis aut siccis, aliquid omnino cõponitur. ita enim omnia omnino incomposita, inordinataq; essent: sed neq; idipsum, quod prædominaturum cæteris videretur, cõsistere per se sine aliorum adminiculo posset, siquidẽ ideo omnia etiamnũ cõsistunt, quia nõ inordinatio,

ſed ordo eſt in omnibus: neq; diſconuenientia, ſed cõuenientia: neq; rudis indigeſtio, ſed mũdus (qui nihil aliud eſt, niſi cõgruens vndecunque diſpoſitio.) Neceſsũ eſt igitur reputare atque cognoſcere eũ Dominũ, qui iſta in vnum coegit, & concentũ iſtũ, cõgruentiamq; iniunxit. qui tametſi oculis non conſpiciatur, ab ordine tamen congruentiaq; rerũ diſſidentium, cum intelligere poſſumus iſtorũ omniũ principẽ, ducẽ & regẽ eſſe. Vt enim ſi videas ciuitatẽ ex multis variiſq; hominibus conſtantẽ, paruis, magnis, opulẽtis, pauperibus, ſenibus, iunioribus, maribus, fœminis, bono ordine, rectaque diſciplina coli: eoſq; qui ibi degunt, tametſi diuerſos inter ſe, animo tamen conſentire: neque opulentiores contra pauperes, neque magnos contra paruos, neq; iuuenes cõtra ſenes inſurgere, ſed omnes æqualitate iuris pacem tueri: ſi hæc inſpiciamus, fieri nequit, quin in mentem veniat, principis inibi præſentia hãc concordiã foueri, tametſi ille in conſpectũ non prodeat, quũ immodeſtia pro ſigno habeatur, ſine capite Rẽpublicam eſſe: ordo autẽ contra principis curã moderationemq; demõſtret. Vt enim quũ in corpore membrorũ inter ſe congruentiã videmus, neq; oculos cũ auribus pugnare, neque manus contra pedes ſeditionẽ mouere, ſed vnũ quodq; proprium perficit negotium abſq; ſeditione: prorſus ex illo ipſo intelligimus, eſſe animam in corpore, quæ iſta ad iſtum modum temperet ac regat, etiamſi illa oculis nõ pateat: Ita quoq; vniuerſitatis iſtius ordine & harmonia, neceſſe eſt, vt animaduertamus, omnium iſtorum principem eſſe Deum, eumq; vnum, & non plures. Nam ille diſpoſitionis ordo, & rerum omnium cõſentiens harmonia, non multos, ſed vnum ſibi ducem principemq; eſſe declarat, nimirum Verbum Dei. Nõ enim, ſi plures eſſent rerum naturæ principes, ſeruaretur eiuſmodi vniuerſitatis ordo, ſed omnia confuſa & inordinata forent propter multos iſtos: cum vnuſquiſq; omnia ad ſuum arbitrium traheret, & cum alieno depugnaret. Vt enim diximus multitudinem numinum, nullitatem eſſe numinum: ita quoq; neceſſum eſt, multitudinem principum id efficere, vt nullus eſſe princeps videatur (cum enim quiſq; alterius regnũ tollebat, nullus reliquus conſpiciebatur princeps) ſed interregnum potius ſine capite erat. Vbi autem princeps non eſt, ibi prorſus diſturbatio naſcitur. E diuerſo, in multis iiſq; diuerſis ordinis & cõcordiæ obſeruantia vnum quoque moderatorem oſtendit. Vt ſi quis e longinquo citharam audiat, ex multis & diuerſis neruis compoſitam, & ex iis concentus harmoniam admiretur, quod non ſolum grauis ſuum ſonum abſoluit, neque ſolus acutus, neque ſolus medius, ſed omnes pariter pari modo inter ſe conſonãt, plane ex eo intellexerit, non a ſeipſa citharam moueri, aut a pluribus pulſari, ſed vnum eſſe Muſicum, qui vniuſcuiuſque nerui vocem ex arte ad concentum harmoniæ miſceat, etiamſi illum non contueatur: ita quoque ex conſona vbique & concinna mundi diſpoſitione, nec ſuperioribus contra inferiora, neq; inferiorib. cõtra ſuperiora inſurgẽtibus, ſed

ἀλλὰ τάξις ἐστὶν ἐν τῷ παντὶ, καὶ οὐκ ἀμετρία, ἀλλὰ συμμετρία, καὶ οὐκ ἀκοσμία, ἀλλὰ κόσμος ἐκ κόσμου παναρμονίου συνέξεις, ἀνάγκη λογίζεσθαι καὶ λαμβάνειν ἔννοιαν τὸν τὰ ὅλα συναγαγόντος καὶ συσφίγξαντος, ἐκ συμφωνίαν ἐργαζομένου πρὸς αὐτὰ δεσπότην. κἂν γὰρ μὴ τις ὀφθαλμοῖς ὁρᾷ τοῦτον, ἀλλ' ἀπὸ τῆς τάξεως καὶ συμφωνίας τῶν ἐναντίων, ἐννοεῖν ἐστι τὸν τούτων ἄρχοντα καὶ κοσμήτορα καὶ βασιλέα. ὥσπερ γὰρ πόλιν ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων ἀνθρώπων συνισῶσαν, μικρῶν καὶ μεγάλων, καὶ πλουσίων καὶ πενήτων, καὶ πάλιν γερόντων καὶ νεωτέρων, καὶ ἀρρένων καὶ θηλέων εἰ θεωρήσαιμεν διάκτως οἰκουμένην· καὶ τὰς ἐν αὐτῇ διαφόρους μὲν ὄντας, ὁμονοοῦντας δὲ πρὸς ἑαυτὰς, καὶ μήτε τὰς πλουσίους κατὰ τῶν πενήτων, μήτε τὰς μεγάλους κατὰ τῶν μικρῶν, μήτε τὰς νέους κατὰ τῶν γερόντων γινομένας, ἀλλὰ πάντας κατὰ τὴν ἰσομοιρίαν ἐιρωνεύοντας. εἰ ταῦτα βλέποιμεν, πάντως ἐννοοῦμεν, ὅτι ἔχοντος παρουσίαν τὴν ὁμόνοιαν πτοιζανόμεθα, κἂν μὴ ὁρῶμεν αὐτόν. ἡ μὲν γὰρ ἀταξία ἀναρχίας ἐστὶ γνώρισμα· ἡ δὲ τάξις τὸν ἡγεμονεύοντα δείκνυσι. ἐκ γὰρ τοῦ ἐν τῷ σώματι τῶν μελῶν συμφωνίαν ὁρῶντες, ὅτι ἐμάχετο ὁ ὀφθαλμὸς τῇ ἀκοῇ, οὐδὲ ἡ χεὶρ τῷ ποδὶ ἐφαπτόμενον, ἀλλ' ἕκαστον τοῦ ἰδίαν δεσπότιδος χρείαν ἀφαπτόμενον, ἐννοοῦμεν ἐκ τούτου πάντως εἶναι ψυχὴν, ἐν τῷ σώματι, τοῦ τούτων ἡγεμονεύουσαν, κἂν μὴ βλέπωμεν αὐτόν. ὅτως ἐν τῇ τῶν παντὸς τάξει καὶ δέμονία, τοῦ τῶν παντὸς νοεῖν ἡγεμόνα ἀνάγκη θεόν· ἐκ τοῦ ἕνα καὶ οὐ πολλούς· καὶ ἡ τάξις ἡ αὐτὴ τῆς διακοσμήσεως· καὶ ἡ τῶν πάντων μετ' ὁμονοίας δέμονία, οὐ πολλοὺς ἀλλ' ἕνα τὸν αὐτῆς δεσπότην καὶ ἡγεμόνα δείκνυσι λόγον. οὐκ ἂν γὰρ εἴπερ ἦσαν πολλοὶ τῆς κτίσεως δεσπόται, ἐσώζετο ποιαύτη τάξις τῶν πάντων, ἀλλ' ἴσως πάλιν ἄτακτα πάντα διὰ τοὺς πολλοὺς ἕλκοντος ἑκάστου πρὸς τὸ ἑαυτοῦ βλέπειν [τὰ] πάντα, καὶ μαχομένου πρὸς τὸν ἕτερον. ὥσπερ γὰρ ἐλέγομεν τὸ πολυθεότητα ἀθεότητα εἶναι, ὅτως ἀνάγκη τὸ πολυαρχίαν ἀναρχίαν εἶναι. ἑκάστου γὰρ τὸ τοῦ ἑτέρου δεσπότου ἀναιροῦντος, οὐδεὶς ἐφαίνετο λοιπὸν ὁ δεσπότης, ἀλλ' ἴσως ἀναρχία πᾶσι πᾶσιν. ἔνθα δὲ μή ἐστιν ἄρχων, ἐκεῖ πάντως ἀταξία γίνεται. καὶ ἔμπαλιν ἡ τῶν πολλῶν καὶ διαφόρων μία τάξις καὶ ὁμόνοια, ἕνα καὶ τὸν ἄρχοντα δείκνυσι. καθάπερ εἴ τις πόρρωθεν ἀκούει λύρας ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων νεύρων συγκειμένης, καὶ θαυμάζοι τούτων τὴν ἁρμονίαν τῆς συμφωνίας, ὅτι μὴ μόνον ἡ βαρεῖα τὸν ἦχον δεσπόζει, μὴ δὲ μόνη ἡ ὀξεῖα· μὴ δὲ μόνη ἡ μέση· ἀλλὰ πᾶσαι πρὸς τὴν ἴσην ἀντίστασιν ἀλλήλαις συνηχοῦσι, καὶ πάντως ἐκ τούτων ἐννοεῖ, ἐχ ἑαυτὴν κινεῖν τὸν λύραν, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ πολλῶν αὐτὴν τύπτεσθαι· ἕνα δὲ εἶναι μουσικὸν τὸν ἑκάστης νεύρας ἦχον, πρὸς τὴν ἐναρμόνιον συμφωνίαν κεραννύοντα τῇ ὄψει μὴ, κἂν μὴ τὸν βλέπῃ· ὅτω παναρμονίου ὄντος τοῦ τάξεως ἐν τῷ κόσμῳ παντὶ καὶ μήτε τὰ ἄνω πρὸς τὰ κάτω· μήτε τὰ κάτω πρὸς τὰ ἄνω ξενιαζόντων· ἀλλὰ

ἀλλὰ μιᾶς τῶν πάντων ἀποτελουμένης τάξεως, ἵνα καὶ μὴ πολλοὺς νοεῖν, ἀκόλουθόν ἐστι τὸν ἄρχοντα καὶ βασιλέα πάσης [τῆς] κτίσεως τὸν τῷ ἑαυτοῦ φωτὶ πάντα καταλάμποντα καὶ κινοῦντα· οὐδὲ γὰρ πολλοὺς εἶναι δεῖ νομίζειν τοὺς τῆς κτίσεως ἄρχοντας καὶ ποιητάς, ἀλλὰ περὶ εὐσέβειαν ἀκεραίαν καὶ ἀληθῆ, ἕνα τὸ τοῦτο δημιουργὸν πιστεύειν προσήκει· ἔστι τοῦτο τῆς κτίσεως αὐτῆς ἐμφανῶς δεικνυούσης. γνώρισμα γὰρ ἀσφαλὲς τοῦ ἕνα τὸν ποιητὴν εἶναι τοῦ παντός ἐστι τοῦτο, τὸ μὴ πολλούς, ἀλλ' ἕνα εἶναι τὸν κόσμον. εἰδὴ γάρ, εἴπερ ἦσαν πολλοὶ θεοί, πολλοὺς εἶναι καὶ διαφόρους τοὺς κόσμους· οὔτε γὰρ ἔπρεπε τοὺς πολλοὺς ἕνα κόσμον κατασκευάζειν, ὅτι τὸν ἕνα ὑπὸ πολλῶν ποιεῖσθαι διὰ τὰ ἐκ τούτων δεικνύμενα ἄτοπα. πρῶτον μὲν ὅτι, εἰ ὑπὸ πολλῶν ὁ εἷς ἐγεγόνει κόσμος, ἀσθένεια τῶν ποιησάντων ἦν· ὅτι ἐκ πολλῶν ἐν ἔργον ἀπετελέσθη· καὶ ἐκ τούτου γνώρισμα, ὡς τὸ τυχὸν ἦν τῆς ἀτελοῦς ἑκάστου πρὸς τὸ ποιεῖν ὑπεροχῆς· εἰ γὰρ ἤρκει εἷς οὐκ ἂν οἱ πολλοὶ τὸν ἀλλήλων ἀνεπλήρουν ἔλλειψιν. ἐν θεῷ δὲ λέγειν εἶναί τι ἐλλιπὲς, ὡς μόνον ἀσεβές, ἀλλὰ καὶ πέρα τῶν ἀθεμίτων ἐστί. καὶ γὰρ καὶ τεχνίτην ἐν ἀνθρώποις, οὐκ ἄν τις εἴποι τέλειον, ἀλλὰ ἀσθενῆ, εἰ μὴ μόνος, ἀλλὰ μὴ πολλῶν ἐν ἀποτελοῦντα ἔργον· εἰ γὰρ ἕκαστος μὲν ἠδύνατο πᾶν ὅλον ἀποτελέσαι, οἱ πάντες δὲ εἰρήκασι διὰ τὸ τὴν γινομένου κοινωνίαν, γελοῖον μὲν ἂν εἴη τὸ τοιοῦτον. εἰ [δὲ] διὰ δόξαν ἕκαστος εἰρήκασι, ἵνα μὴ ὡς ἀδυνάτως ὑπονοηθῇ, κενοδοξίαν δὴ πάλιν ἐν θεοῖς λέγειν τὸ ἀποπωλοῦντων ἐστίν. ἔπειτα εἰ ἕκαστος ἱκανὸς ἦν πρὸς τὴν τοῦ ὅλου δημιουργίαν, τίς ἡ χρεία τῶν πολλῶν ἑνὸς αὐτάρκους γενομένου πρὸς τὸ πᾶν; ἄλλως τε ἀσεβὲς καὶ ἄτοπον ἂν φανείη· εἰ τὸ μὲν ποίημα ἐν τυγχάνει, οἱ δὲ ποιήσαντες διάφοροι καὶ πολλοί· λόγου ὄντος φυσικοῦ τὸ ἓν καὶ τέλειον τῶν διαφόρων κρεῖττον εἶναι. καὶ τοῦτο δὲ ἰστέον, ὅτι εἰ ὑπὸ πολλῶν ὁ κόσμος ἐγεγόνει, διαφόρους εἶχε καὶ ἀσυμφώνους κινήσεις καὶ ἀνομοίους ἑαυτῷ. πρὸς ἕκαστον γὰρ τῶν ποιησάντων ἀποβλέπων, διαφόρους εἶχε καὶ ἀσυμφώνους κινήσεις. ἐν δὲ τῇ διαφορᾷ καθάπερ εἴρηται πρότερον, πάλιν μὲν ἀκοσμία καὶ τοῦ παντὸς ἀταξία· ἐπεὶ δὲ οὐδὲ ναῦς ὑπὸ πολλῶν κυβερνωμένη κατ' ὀρθὸν πλοῦσα, εἰ μὴ εἷς ταύτης τοὺς οἰακας κρατοίη κυβερνήτης· οὐδὲ λύρα ὑπὸ πολλῶν κρουομένη, σύμφωνον ἀποτελεῖ τὸν ἦχον, εἰ μὴ εἷς ὁ ταύτην πλήττων εἴη τεχνίτης· οὕτω μιᾶς ὕλης τῆς κτίσεως, καὶ ἑνὸς ὄντος κόσμου, καὶ μιᾶς τῆς τούτου τάξεως, ἕνα δεῖ νοεῖν καὶ τὸν τούτης βασιλέα καὶ δημιουργόν. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ δημιουργὸς ἕνα τὸν σύμπαντα κόσμον πεποίηκεν, ἵνα μὴ τῆ τῶν πολλῶν συγχέσῃ, πολλοὶ καὶ οἱ δημιουργοὶ νομίζοιντο· ἀλλ' ἑνὸς ὄντος τοῦ ποιήματος, εἷς καὶ ὁ τούτου ποιητὴς πιστεύηται· καὶ ἐκ ὅτι εἷς ἐστιν ὁ δημιουργὸς, διὰ τοῦτο καὶ εἷς ἐστιν ὁ κόσμος. ἠδύνατο γὰρ καὶ ἄλλους κόσμους ποιῆσαι ὁ θεὸς, ἀλλ' ὅτι εἷς ἐστιν ὁ κόσμος ὁ γνώμενος, ἀνάγκη καὶ τὸν τούτου δημιουργὸν ἕνα πιστεύειν εἶναι. τίς οὖν ἂν εἴη οὗτος; καὶ

te I ommibus in commune vnum ordinem cõficientibus, consequens est, vt non plures naturę principes & reges, sed vnum intelligamus, sua luce omnia illustrãtem & mouentem. Non enim plures esse mundi principes & conditores suspicari licet, sed pro religione perfecta ac veraci vnus tantummodo rerum natura hoc ipsum declarante credendus est. Nam certum illud est indicium, vnum esse istius vniuersitatis autorem, quod non multiplex, sed vnus perpetuo mũdus existat. Oporteret etenim, si plures essent principes, plures quoque & diuersos esse mundos, Siquidem par non est, vt plures vnum mundum ædificent, aut vnum a multis ædificari propter absurda, quæ se inde ostenderent: primum quidem quod si a multis fabricatus esset hic mundus, imbecilles fuisse eius fabros, arbitrandum foret, eo quod multorum opera ad vnum opus requisita esset. Et ex eo quoque argumentum colligeretur minime vulgare imperfectæ vniuscuiusque ad faciendum scientiæ. Nam si vnus idoneus fuisset, non plures aliorum defectum, quasi succenturiati, adimpleuissent. In deo autem, dicere aliquid esse minus integrum aut perfectum, nõ solum impium, sed plusquam nefarium est. Quippe neque artificem inter homines absolutum dixeris, sed imbecillem, si nõ solus, sed cum multis vnum opus expediat. Porro ridicula res fuerit, si singuli, quia per se minus poterant, in cõmune operas suas laboresque cõsoci asse dicas. Sin ob ambitionem quisque industriam suam adhibere voluerit, ne in suspicionem imbecillitatis veniret, ambitiosam æmulationem in numinibus constitues, rem omnium longe absurdissimam. Quod si vnusquisque satis idoneus fuit ad vniuersitatis istius architecturam, quis vsus in multis? quum vnius vis ad omnia sufficiat. Impium certe pariter & absurdum videretur vnum opus esse, plures autem & diuersos operatores, quum physicæ rationis sit, vnũ & singulare si perfectum sit, multiplicato excellentius esse. Id quoq; sciendum, quod si mũdus a multis creatus esset, multiplices quoque motus haberet, & sibiipsi dissimiles. Quippe qui ad singulos authores respiciens, diuersas quoq; & dissimiles obiret motiones. In ipsa autem dissimilitudine (vt dictum est antea) denuo resurgeret inordinatio, perturbatioq; vniuersitatis. Quandoquidem ne nauis quidem a multis gubernata recte cursum tenuerit, nisi vnus gubernator clauum in manus sumat: neque cithara, si a multis pulsetur, concentum ædet, nisi illam artifex plectro feriat. Quapropter, quum vna sit rerum natura, vnus mundus eiusque vnus ordo: vnum illius intelligere debemus, & regem, & opificem Dominum nostrum. Ideo enim ipse opifex vnum (in vniuersum) mundum condidit, ne de multorum numero multi etiam opifices existimarentur, sed ex vno opere, vnus quoque illius autor crederetur. Verum, non quia vnus est conditor, ideo quoque necessum est, vt vnus sit mundus. Poterat enim & alios mundos cõstruere deus: sed quia vnus est mundus creatus, necesse est creatorem eius vnum credere. Cæterũ, quis ille sit?

nam

ſuos motus coercet: terra vero quæ aquis demerſa non eſt, vernat, & omnigenis, vt dixi, ſtirpibus comata frondeſcit. Et ne in re manifeſta, ſingula recenſendo, tempus teramus, nihil eſt omnium rerum quæ fiunt, quod non in ea, & per eam, & conſtitutum eſt & conſiſtit. Quod & Theologus ille dicit: *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Omnia per eum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil.* Quemadmodum, ſi Muſicus, vbi lyram adaptauerit, & grauia acutis, & media extremis ex arte ſua coniunxerit, certum deſignatumque melos abſoluat: ita quoq; Dei illa ſapientia, rerum vniuerſitatem vt lyram tenens, & aeria terrenis copulans, & cæleſtia aereis, vniuerſaque cum ſingulis coaptans, circumagenſque nutu ſuo ac voluntate, vnum mundum, mundique vnum ordinem abſoluit recte & congruenter, ipſe quidem immobilis perſeuerans apud Patrem, omnia tamen mouet conſtitutione ſua, vt vnumquodque ipſius Patri placuerit. Nam miraculum diuinitatis in hoc conſiſtit, quod vno eodemque nutu omnia ſimul & non per interualla, ſed vniuerſium cuncta tum recta, tum orbiculata, tum ſuperiora, tum media, tum inferiora, humida, frigida, calida, conſpicua, inconſpicua circumfert ac gubernat ſecundum vniuſcuiuſq; naturam. Pariter enim eodem nutu ipſius, quæ recta ſunt, pro ſua rectitudine: quæ rotunda, pro ſua rotunditate, circumaguntur: quæ media, pro loci ſui conditione mouentur. Quod calidum eſt, calefacit; quod ſiccum, exſiccat, vniuerſaque naturali modo ex iſtis conſtant & viuificantur, & admirabilis quædam & vere diuina inde congruentia perficitur. Et vt exemplo res tanta innoteſcat: ſumamus hæc verba, tanquam ſi illa dicerentur de imagine & ſimilitudine ingentis chori. Vt igitur in choro qui conſtat ex diuerſis hominibus, viris, pueris, fœminis, ſenibus, iuuenibus, ſub vno præſule & moderatore quiſque, quantum poteſt, cantat pro ſua natura, ille quidem vt vir, iſte vero vt puer, alius vt ſenex, alius quemadmodum iuuenis, omnes tamen vnam & eandem abſoluunt harmoniam, vel vt noſtra anima eodem tempore ſenſus noſtros pro cuiuſque officio exercet, & advnam rem oblatam ſimul omnes mouentur, adeo vt oculus videat, auris audiat, manus palpet, olfactus odores arripiat, guſtus delibet, ſæpe quoq; interea ne aliæ quidem corporis partes in ocio ſunt, adeo vt inter iſta pedes quoq; obambulent. Vel vt tribus exemplis, quod dicimus, exprimatur: Magna ſimilitudo eſt iſtius rei in magna ciuitate & populoſa, & in ipſo, qui eam cõdidit, moderatore ac rege. Vt enim præſentia regis imperantis ſimul & ad omnia oculos intẽdentis, omnes ſunt in obſequio, eſt qui agros colat, eſt qui ad aquæductus aquarum properet, alius item pabulatum proficiſcitur, alius ad curiam pergit, alius ad concionem ingreditur, iudex item ad iuriſdictionem, prætor

[τῆς] ἰδίοις ἔχουσι τὸν ἑαυτῶν κίνησιν· ἡ γὴ ξηρὰ πᾶζα χλοηφορεῖ καὶ κομᾷ παντοίοις καὶ διαφόροις φυτοῖς ὡς σπερείρηται. Ἵνα μὴ τὰ καθέκαστον ὑπὸ φανεροῖς ὀνομάζων ἐν διατριβῇ, ὀδέν ἐστι τῶν ὄντων καὶ γινομένων, ὃ μὴ ἐν αὐτῷ καὶ δι' αὐτοῦ γέγονε καὶ ἔστηκεν. ἦ φησι καὶ ὁ θεολόγος αὐτός. Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος· πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο ὃδε ἓν [ὃ γέγονεν·] οἷον γὰρ εἴ τις λύραν μουσικὸς ἁρμοσάμενος καὶ τὰ βαρέα τῆς ὀξέσι, καὶ τὰ μέσα τοῖς ἄλλοις τῇ τέχνῃ συναγαγών, ἓν τὸ σημαινόμενον μέλος ἀποτελοίη, οὕτω καὶ ἡ τοῦ θεοῦ σοφία τὸ ὅλον ὡς λύραν ἐπέχων, καὶ τὰ ἐν ἀέρι, τοῖς ὑπὸ γῆς συναγαγὼν, καὶ τὰ ἐν οὐρανῷ τοῖς ἐν ἀέρι, καὶ τὰ ὅλα τοῖς καθ' μέρος συνάπλων καὶ συνάγων τῷ ἑαυτοῦ νεύματι καὶ θελήματι, ἕνα τὸν κόσμον καὶ μίαν τὴν τούτου ταῖξιν ἀποτελεῖ καλῶς καὶ ἁρμοσμένως, αὐτὸς μὲν ἀκίνητος μένων πρὸς τῷ πατρί· πάντα δὲ κινῶν τῇ ἑαυτοῦ συντάσῃ, ὡς αὖ ἕκαστον τῷ ἑαυτοῦ πατρὶ δοκῇ. τὸ γὰρ θαῦμα δόξον αὐτοῦ τῆς θεότητος τοῦτό ἐστιν, ὅτι ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ νεύματι πάντα ὁμοῦ καὶ οὐκ ἐκ διαστημάτων, ἀλλ' ἀθρόως ἅπαντα ἅπτεται ὀρθὰ καὶ τὰ φερόμενα· τὰ αὖω, τὰ μέσα, τὰ κάτω· τὰ ὑγρὰ, τὰ ψυχρὰ, [τὰ θερμὰ,] τὰ φαινόμενα καὶ τὰ ἀόρατα φέρεται καὶ διακοσμεῖ κατὰ τὴν ἑκάστου φύσιν. ὁμοῦ γὰρ τῷ αὐτῷ νεύματι αὐτοῦ, τὸ μὲν ὀρθὸν ὡς ὀρθόν· τὸ δὲ φερὲς φέρεται· τὸ δὲ μέσον ὡς ἔστι κινεῖται· τὸ θερμὸν θερμαίνεται, καὶ τὸ ξηρὸν ξηραίνεται· καὶ τὰ ὅλα ὡς ἔχει φύσεως ζωοποιεῖται καὶ σώζεται παρ' αὐτοῦ. Ἔστω μαρτὴς ἡ καὶ θεία ἀληθὴς ἁρμονία ἀποτελεῖται δι' αὐτοῦ. καὶ ἵνα ἐκ παραδείγματος τὸ τηλικοῦτον νοηθείη. ἔστω τὸ λεγόμενον ὡς ἐν εἰκόνι χοροῦ μεγάλου. ὡς πέφυκε τὸν χορὸν συνεστῶτος ἐκ διαφόρων ἀνθρώπων, παίδων, γυναικῶν αὖ γερόντων, καὶ τῶν ἔτι νέων· ἑνὸς τοῦ καθηγεμόνος σημαίνοντος· ἕκαστος μὲν κατὰ τὴν φύσιν ἑαυτοῦ καὶ δύναμιν· ὁ μὲν ἀνὴρ, ὡς, ἀνήρ· ὁ δὲ παῖς, ὡς παῖς· ὁ δὲ γέρων, ὡς γέρων· καὶ ὁ νέος, ὡς νέος· πάντες δὲ μίαν ἀποτελοῦσιν ἁρμονίαν. ἢ ὡς ἡ καθ' ἡμᾶς ψυχὴ ἐν πᾶσι τοῖς ἐν ἡμῖν αἰσθήσεσι κατὰ τὴν ἑκάστης ἐνέργειαν κινεῖ, ὥστε παρόντος πράγματος ἑνὸς τοῦ πάσας ὁμοῦ κινεῖσθαι καὶ τὸ μὲν ὀφθαλμὸν ὁρᾶν· τὸ δὲ ἀκούειν, ἀκούειν· τὴ χεῖρα ἅπτεσθαι· καὶ τὸ ὅσφρησιν ἀναλαμβάνειν. καὶ τὴν γεῦσιν γεύεσθαι· πολλάκις δὲ καὶ τὰ ἄλλα μέρη τοῦ σώματος, ὥστε καὶ τοὺς πόδας περιπατεῖν. [ἢ] ἵνα καὶ τρίτῳ παραδείγματι τὸ λεγόμενον σημανθῇ, ἔοικεν οἰκοδεμηθείσῃ μάλιστα μεγάλῃ πόλει, καὶ οἰκονομουμένῃ ὑπὸ παρουσίᾳ τοῦ καὶ τὴν οἰκοδομήσαντος ἀρχιτέκτονος καὶ βασιλέως. ἐκείνου γὰρ παρόντος καὶ πᾶσι δοκοῦντος, καὶ πάντα τὸ ὀφθαλμὸν πίνοντες, ἑπόμενοι πάντες, οἱ μὲν ὑπὲρ τὴν γεωργίαν. οἱ δὲ ὑπὲρ τοὺς ὑδραγωγοὺς ὑδρευόμενοι ἀπέδουσιν. ἄλλος δὲ σπεύδοντος πορεύεται· καὶ ὁ μὲν, ὑπὲρ τὴν βουλὴν βαδίζων· ὁ δὲ, ὑπὲρ τὴν ἐκκλησίαν πορεύεται· καὶ ὁ μὲν δικαστὴς ὑπὲρ τὸ δικάζειν· ὁ δὲ ἄρχων

ἄρχων, ἐπὶ τὸ θεσμοθετεῖν. καθίσταται δὲ ἑκάστου ὁ μὲν τεχνίτης ἐπὶ τὴν ἐργασίαν· ὁ δὲ ναύτης ἐπὶ τὴν θάλατταν καλέρχεται· ὁ γεωργὸς ἐπὶ τὸ πεδίον· ἰατρὸς ἐπὶ τὴν θεραπείαν· ὁ οἰκοδόμος ἐπὶ τὴν οἰκοδομήν· καὶ ὁμοίως, εἰς τὸ ἀρχὸν βαδίζει, ὁ δὲ ἀπὸ τοῦ ἀρχοῦ ἀπέρχεται, καὶ οἱ μὲν εἰς τὴν πόλιν ἀναστρέφουσι, οἱ δὲ ἀπὸ τῆς πόλεως ἐξέρχονται, καὶ πάλιν εἰς αὐτὴν ἐπανέρχονται. πάντα ταῦτα τῇ παρουσίᾳ τοῦ ἑνὸς ἄρχοντος, καὶ τῇ τούτου διατάξει γίνονται, καὶ σωίζεται. κατὰ ταῦτα δὴ καὶ ἐπὶ τῆς συμπάσης κτίσεως κἂν μικρὸν ᾖ τὸ παράδειγμα, ὅμως μείζονι διανοίᾳ χρὴ νοεῖν. ὑπὸ μιᾶς γὰρ ῥιπῆς νεύματος τινος τοῦ θεοῦ λόγου, ὁ μὲν τὰ πάντα διακοσμεῖται, καὶ τὰ οἰκεῖα παρ' ἑκάστοις γίνεται, καὶ παρὰ πάντων ὁμοῦ μία τάξις ἀπαιτεῖται· νεύματι γὰρ ἐταῖς σημασίαις τοῦ ἐπισταλέντος καὶ ἡγεμονεύοντος τῶν πάντων θείοις καὶ πολεμικοῖς λόγοις, ὑπηρέται μὲν παρίστανται· τὰ δὲ ἄστρα κινεῖται· καὶ ὁ μὲν ἥλιος φαίνει· ἡ δὲ σελήνη παραπολεῖ. καὶ ὁ ἀὴρ μὲν ὑπ' αὐτοῦ φωτίζεται· ἄνεμοι πνέουσι· τὰ ὄρη εἰς ὕψος ἀνατεταμένα ἵστανται. ἡ θάλασσα κυμαίνει, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ζῶα τρέφεται· ἡ γῆ ἀκίνητος μένουσα καρποφορεῖ, καὶ ὁ ἄνθρωπος πλάττεται, καὶ ζῇ, καὶ ἀποθνήσκει πάλιν. καὶ ἁπλῶς πάντα ψυχαὶ καὶ κινεῖται· τὸ πῦρ καίει, τὸ ὕδωρ ψύχει, πηγαὶ ἀναβλύζουσι· ποταμοὶ πλημμυροῦσι· καιροὶ καὶ ὧραι παραγίνονται· νεφέλαι καλέρχονται· τὰ νέφη πληροῦται· χάλαζα γίνεται· χιὼν καὶ κρύσταλλος πήγνυται· πεδιὰ ἴπταται· ἑρπετὰ προβάλλεται· ἔνυδρα νήχεται· θάλαττα πλέεται· γῆ ἀτείρεται, καὶ κατὰ τὰς ἰδίας καιρὰς χλοηφορεῖ, φυτὰ αὔξει· καὶ τὰ μὲν νεάζει· τὰ δὲ, πεπαίνεται· τὰ δέ, αὐξάνοντα γηράσκει καὶ φθίνει· καὶ τὰ μὲν ἀφανίζεται, τὰ δὲ γενᾶται καὶ φαίνεται. ταῦτα δὲ πάντα, καὶ ἔτι πλείω τούτων, ἃ λόγῳ τὸ πλῆθος οὐκ ἰσχύομεν ἡμεῖς λέγειν, ὁ παράδοξος καὶ θαυμάσιος τοῦ θεοῦ λόγος φωτίζων καὶ ζωοποιῶν, τῷ ἑαυτοῦ νεύματι κινεῖ καὶ διακοσμεῖ, ἕνα τὸν κόσμον ἀπέλειπεν οὐκ ἔξωθεν ἑαυτοῦ καὶ τοὺς ἀοράτους δυνάμεις ἀφείς· καὶ γὰρ τούτας οἷα δὴ καὶ αὐτῶν ποιητὴς ὑπάρχων, συμπεριλαβὼν ἐν τοῖς ὅλοις, συνέχει καὶ ζωοποιεῖ πάλιν τῷ ἑαυτοῦ νεύματι, καὶ τῇ ἑαυτοῦ προνοίᾳ· καὶ τάχα οὐκ ἄν τι γένοιτο πρὸς ἀπιστίαν ἐφόδιον ὡς γὰρ τῇ ἑαυτοῦ προνοίᾳ, καὶ σώματα μὲν αὔξει, ψυχὴ δὲ ἡ λογικὴ κινεῖται, καὶ τὸ λογίζεσθαι καὶ τὸ ζῆν ἔχει· καὶ τοῦτο ἀπολλῆς ἀποδείξεως δεῖται· ὁρῶμεν γὰρ τὰ γινόμενα· ἕτω δὴ πάλιν αὐτὸς ὁ τοῦ θεοῦ λόγος ἑνὶ καὶ ἁπλῷ νεύματι τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει τόνδε ὁρατὸν κόσμον καὶ τὰς ἀοράτους δυνάμεις κινεῖ καὶ συνέχει, ἑκάστῳ τὴν ἰδίαν ἐνέργειαν ἀποδιδούς. ὥστε τὰς μὲν θείας θεότητας κινεῖσθαι· τὰ δὲ ὁρατὰ ὥσπερ καὶ ὁρᾶται. αὐτὸς γὰρ ὑπὲρ πάντων ἡγεμονεύει καὶ βασιλεύς καὶ σύστασις γινόμενος τῶν πάντων, τὰ πάντα πρὸς δόξαν καὶ γνῶσιν τοῦ ἑαυτοῦ πατρὸς ἐργάζεται· μονονουχὶ διὰ τῶν γινομένων ἔργων αὐτοῦ διδάσκων καὶ λέγων· ἐκ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων, ἀναλόγως ὁ γενεσιουργὸς θεωρεῖται. ὥσπερ γὰρ ἀναβλέψαντας εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ἰδόντας τὸν κόσμον αὐτοῦ καὶ τὸ τῶν ἄστρων φῶς,

autem ad tutelam curamque obſeruandarũ legũ ſe confert, opifex ſtatim ad opus tendit, nauta ad mare deſcendit, faber ad fabrilia negocia, medicus ad curationes ſuas, architectus ad ſtructuram domus procedit: rurſus eſt qui rus contendit, eſt qui reuertitur, alij circa vrbem verſantur, alij ex vrbe egrediuntur, alij eodem ſeſe referunt, eaq; omnia ad præſentiam vnius moderatoris & diſciplinam fiunt & conſtituuntur: Ita quoque omnia in vniuerſa rerum natura geruntur. Nam exemplum tametſi minutius ſit, maiora tamen inde intellectu aſſequaris. Vnico enim momento, ad nutum verbi Dei, omnia ſimul diſpenſantur, & quæ cuiuſque ſunt propria fiunt, & ab omnibus ſimul idem ordo conficitur: Nutu enim & viribus præfecti moderatoriſq; omnium diuini & paterni verbi, cœlum circũuoluitur, aſtra mouentur, Sol lumen diffundit, luna circumambulat, & aër ab eo illuſtratur, æther vero calidus efficitur, venti ſpirant, montes in altum exurgũt, mare vndis criſpatur, quæque in eo ſunt animalia nutriuntur, terra immobilis permanens fructificat, homo fingitur, & rurſus viuit, ac moritur: in ſumma omnia animantur & mouentur, ignis vrit, aqua refrigerat, fontes ſcaturiũt, fluuij inundant, tẽpora rerum & horæ ſuperueniũt, imbres deſcendunt, nubes implentur, grandines fiunt, nix & glacies in denſitatem coaleſcũt, aues volitant, reptilia ſerpunt, aquatilia natant, mare nauigationibus exercetur, terra ſeritur, & ſuis tẽporibus germinat: ſtirpes creſcunt, & quædã tenera ſunt, quædam matura fiunt, quædã acta ad ſenectutem perueniunt, quædam abolentur, nõnulli gignũtur: & in lucẽ prodeunt. Omnia iſta, imò plura etiã iſtis (quæ tãtæ multitudinis ſunt, vt effari nõ liceat) mirificum illud Dei Verbum illuminans & viuificans, ſuo nutu mouet & diſpenſat. vnum mundum abſoluẽs, neque extra ſe inuiſibiles illas potentias relinquens: nã & iſtas (vtpote illarum conditor) complexus, vnà cum rerum vniuerſitate in ſe continet ac viuificat ſuo ipſius nutu ac prouidẽtia. Neq; eſt quod eius reĩ incredulitatem foueat: vt enim illius prouidẽtia corpora quidem adoleſcunt, anima verò rationalis mouetur, & cogitandi videndiq; poteſtatẽ habet (neq; hoc multis indiget argumentis, nã ante oculos noſtra iſta fiunt) ita rurſus ipſum Dei Verbum, vno & ſimplici nutu ſua ipſius vi & viſibilem mundũ & inuiſibiles potentias mouet & complectitur, vnicuique ſuum officium attribuens, vt diuinæ quidem illæ, diuinitus moueantur: viſibiles vero eodem modo quo oculis conſpiciuntur: ipſe interim in omnibus, & Dux, & Rex, & Conditor omnium, omnia pro iudicio arbitratuque ſui Patris agit, modo nos per opera, ſua (quæ ab ipſo fiunt) docens ac loquẽs ex maieſtate & pulchritudine rerũ conditarum proportionabiliter conditorẽ debere intelligi & æſtimari. Sicuti enim reſpicientibus in cœlũ, videntibúſq; ornatũ eius & aſtrorũ iubar,

par est, vt ratiocinẽtur de ratione, verbóq; quod illa ad istum modũ ordinémq; digessit: ita intelligentib. qualis sit, ratio, sermóq; atq; adeo Verbũ Dei, necessum est, vt intelligat qualis sit eius rationis, siue sermonis, siue Verbi Pater, vnde progressus, rectè sui Patris interpres, nunciusq; appellatur: id ꝙ in rebus nostris quoq; videas. Si n. oratione progrediente ex homine, fontẽ eius vnde profluxit, mentẽ esse intelligimus: ac orationi intendentes, animum (qui illa loquutione significatur) agnoscimus: quanto viuidius excellentiusque ex intuitu verbi, Patrem Verbi intelligimus? vt ipse Saluator ait: *Qui videt me, videt & Patrem meum:* Hæc quoniam diuina scriptura manifestius ac locupletius deprędicantur, ideo & nos sumpta fiducia, hæc tibi scribẽda duximus: in quibus si ipse verseris, facile meis dictis fidem accõmodaris. Sententia enim à maioribus confirmata, irrefutabilem habet confirmationẽ. Nam & olim à principio, vt idola tollerẽtur, sermo diuinus populum Iudaicũ hisce verbis præmunitum esse voluit: *Nõ facies tibi idolum, neq; earum rerum simulachrum, quæcũq; sunt, vel in cælo sursum, vel in terra deorsum.* Istam autem tollẽdorum idolorũ causam aliis verbis scriptura declarat: *Idola gentium, argentum & aurum, opera manuum hominũ: os habent, & non loquentur: oculos habent, & non videbunt: aures habent, & non audient: nasum habent, & non olfacient: manus habent & non palpabunt: pedes habent, & non ambulabunt.* Neq; item silentio prętĕriit, qua cautione vtendum in rerum natura mundiq; partib. vt qui non ignoraret, quanta in illis pulchritudo esset, ne quis illarum venustate inescatus, eas iam non vt opera Dei aspiceret, sed vt Deos coleret. Præmuniit igitur homines, cautósq; reddidit his verbis, *ne oculis in altum sublatis, contemplans solem & Lunam omnémq; ornatum cœli, errore deceptus ea ipsa adorares, quæ distribuit Dominus Deus tuus omnibus gentibus quæ sub cœlo sunt.* Distribuit autem, non vt gentium numina essent, sed vt gentes ex istorum viribus omnium rerum opificem agnoscerent, vt superius dictũ est. Olim aũt Iudæorum populus, plenius istarum rerum certitudine instructus fuit, eò ꝙ non solum ex naturæ operib. sed etiam ex diuinis scripturis deitatis cognitionẽ imbiberat: in vniuersum tamẽ oẽs homines ab idololatrię errore, & irrationabili mentis conceptu auulsos cupiẽs, hæc verba locutus est: *Non erunt tibi dij alij prætermei.* Non ꝙ sint alij dij ideo eos prohibet, sed ne quis auersus à vero Deo sibi ea quæ non sunt, in numina cõstituat: qualia sunt apud poëtas & historicos, quę vt nomen Dei habẽt, ita re destituuntur, vt demonstratũ est. Ipsa quoq; forma verborũ ostẽdit, eos deos non esse, quatenus ad istũ modum loquitur: *Non erunt tibi dij alij, quod in futurum significationem habet.* Quod aũt in futurum est, tum non est, quũ hæc dicũtur. Sed quid? num sublata, vel gentiũ vel idolorum superstitione, tacuit diuina scriptura simpliciter? & semel humanum genus sine diuinitatis intellectu rapi temere, ferrique permisit? minimè gentium: imò occurrit huiusmodi animi cogitationib. inquiẽs:

ἔστιν ἐνθυμεῖσθαι τὰ παῦλα λεγόμενα λόγον θεὸν νοουῦντας· λόγον θεὸν, νοεῖν ἐστιν ἀνάγκη, καὶ τὸν τούτου πατέρα θεὸν, ἐξ οὗ φυσικῶς καὶ γνησίως ἐκπεφοίτηκεν ἑαυτοῦ πατρὸς ἑρμηνεὺς καὶ ἄγγελος λέγεται. καὶ τοῦτο ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς ἔστιν ἰδεῖν. εἰ γὰρ ὁ λόγος φυσικὸν μὲν ἐστὶ καὶ ἴδιον ἀνθρώπου, ἐνθυμούμεθα τοῦτο φανερὸν εἶναι τὸν νοῦν, καὶ τῷ λόγῳ ὥσπερ βάλλοντες, τὸν νοῦν σημαινόμενον ὁρῶμεν τῷ λογισμῷ, πολλῷ πλέον μείζονι φανερότητι καὶ ἀσυγκρίτῳ ὑπεροχῇ τὸν λόγον τοῦ θεοῦ ἀμυήτους ὄντας ὁρῶντες, ἔννοιαν λαμβάνομεν καὶ τοῦ ἀγαθοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ὡς αὐτὸς ὁ σωτὴρ φησιν· ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς, ἑώρακε τὸν πατέρα μου· ταῦτα γὰρ πᾶσα θεοπνευστος γραφὴ φανερώτερον καὶ μεῖζον κηρύττει, ἀφ' ὧν δὴ καὶ ἡμεῖς παῤῥησιαζόμεθα ταῦτα σοὶ γράφομεν καὶ σὺ παύτοις ἐντυγχάνων, δυνήσῃ τῶν λεγομένων ἔχειν τὴν πίστιν. λογικῶς γὰρ μείζονα βεβαιούμενα, ἀναλλίπτην ἔχει τὴν ἀπόδειξιν. ἄνωθεν πάνυ πρὸς τοῦ τῶν εἰδώλων ἀναιρέσεως πρόνοια ἐφαλίζετο τὸν τῶν ἰουδαίων λαὸν ὁ θεῖος λόγος λέγων· ὃ ποιήσεις σεαυτῷ εἴδωλον· ὃ δὲ πάντος ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐπὶ τῆς γῆς κάτω· τοῦτο δὲ αἰτίαν τῆς τούτων καθαιρέσεως, ἑτέρως σημαίνει λέγων· τὰ εἴδωλα τῶν ἐθνῶν ἀργύριον καὶ χρυσίον, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων· στόμα ἔχουσι, καὶ οὐ λαλήσουσιν· ὀφθαλμοὺς ἔχουσι, καὶ οὐκ ὄψονται· ὦτα ἔχουσι, καὶ οὐκ ἀκούσονται· ῥῖνας ἔχουσι, καὶ οὐκ ὀσφρανθήσονται· χεῖρας ἔχουσι, καὶ οὐ ψηλαφήσουσι· πόδας ἔχουσι, καὶ οὐ περιπατήσουσιν· οὐ σεσιώπηκε δὲ τοῦτο ὅτι τῆς κτίσεως διδασκαλίαν· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον εἰδὼς αὐτῶν τὸ κάλλος, ἵνα μήτινες τῷ κάλλει τούτων ἀποβλέψαντες, οὐχ ὡς ἔργα θεοῦ, ἀλλ' ὡς θεοὺς θρησκεύσωσι προσφαλίζεται τοὺς ἀνθρώπους λέγων· καὶ μὴ ἀναβλέψας τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ ἰδὼν τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ πάντα τὸν κόσμον τὸν οὐρανὸν πλανηθεὶς προσκυνήσῃς αὐτοῖς, ἃ ἀπένειμε κύριος ὁ θεός σου πᾶσι τοῖς ἔθνεσι τοῖς ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ. ἀπένειμε δὲ, οὐκ εἰς τὸ εἶναι θεοὺς αὐτοῖς αὐτά, ἀλλ' ἵνα τῇ τούτων ἐνεργείᾳ γινώσκωσιν οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν τὸν τῶν πάντων δημιουργὸν θεὸν, ὥσπερ εἴρηται. ὁ γὰρ ἰουδαίων πάλαι λαὸς κατὰ πλεῖον εἶχε τὴν διδασκαλίαν· ὅτι μὴ μόνον ἐκ τῶν τῆς κτίσεως ἔργων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν θείων γραφῶν εἶχον τὴν περὶ θεοῦ γνῶσιν. καθόλου δὲ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τῶν περὶ τὰ εἴδωλα πλάνης καὶ ἀλόγου φαντασίας ἀφέλκων, φησίν· οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ· οὐκ ὡς ὄντων δὲ θεῶν ἄλλων κωλύει τούτους αὐτοὺς ἔχειν, ἀλλ' ἵνα μή τις τὸν ἀληθινὸν ἀποστραφεὶς θεὸν, ἑαυτῷ τὰ μὴ ὄντα θεοποιεῖν δόξῃ. ὁποῖοι εἰσὶν οἱ ταῦτα ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς ὀνομασθέντες καὶ δειχθέντες οὐκ ὄντες θεοί. ἐν αὐτῇ δὲ ἡ λέξις τοῦ μὴ εἶναι αὐτοὺς θεοὺς σημαίνουσι, διὰ τῆς φησιν, οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι· ὅπερ ὅτι μέλλοντος σημαίνει. τὸ δὲ ὅτι μέλλουσι γινόμενον, οὐκ ἔστι τοῦτο, ὅτι παῦλα λέγει.

ἆρ' οὖν αἰτιῶν τὴν τῶν ἐθνῶν, ἢ εἰδώλων ἀθεότητα, σεσιώπηκεν ἡ ἔνθεος διδασκαλία· καὶ ἁπλῶς ἀφῆκε τοῦ ἀνθρώπων γένους ἀμοίρους τοῦ θεοῦ γνώσεως φέρεσθαι; ἀλλὰ καὶ προαπαντᾷ τῇ διανοίᾳ λέγουσα·

ἄκουε

ἄκουε Ἰσραὴλ, κύριος ὁ θεός σου, κύριος εἷς ἐστι· καὶ πάλιν· ἀγαπήσεις κύριον τὸν θεόν σου ἐν ὅλῃ καρδίᾳ σου, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ἰσχύι σου· καὶ πάλιν, κύριον τὸν θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις, καὶ πρὸς αὐτὸν κολληθήσῃ· ὅτι δὲ καὶ διὰ πάντων καὶ εἰς πάντα τὰ λόγια προῆκε καὶ διακόσμησις ἀπὸ παντὸς τῆς θεοπνεύστου γραφῆς μαρτυρεῖ, δεικνῦσι νῦν λεγόμενα δεῖξαι. Τὸ λόγια τίνα ἐστίν, ἃ φασὶν οἱ θεολόγοι ἄνδρες, ἐμμελίωσας τῷ γῆν καὶ διαμένῃ τῇ διαθέσει σου διαμένει ἡ ἡμέρα· καὶ πάλιν· ψάλλετε τῷ θεῷ ἡμῶν ἐν κιθάρᾳ, τῷ περιβάλλοντι τὸν οὐρανὸν ἐν νεφέλαις, τῷ ἑτοιμάζοντι τῇ γῇ ὑετόν, τῷ ἐξαγαγόντι ἐν ὄρεσι χόρτον, καὶ χλόην τῇ δουλείᾳ τῶν ἀνθρώπων· καὶ διδόντι τοῖς κτήνεσι τροφὴν αὐτῶν. διὰ τίνος δὲ δίδωσιν, ἢ δι' οὗ καὶ τὰ πάντα γέγονε; δι' οὗ γὰρ γέγονε, δι' αὐτοῦ καὶ ἡ τῶν πάντων ἀκολουθως ἐστὶ προνοία. ἵνα οὖν ἂν εἴη ὅτι, ἢ ὁ τοῦ θεοῦ λόγος; περὶ οὗ ἐν ἑτέρῳ ψαλμῷ λέγει· τῷ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν, καὶ γὰρ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ καὶ δι' αὐτοῦ γινόμενα δείκνυσι. ἀφ' ὧν καὶ ἡμᾶς πείθει λέγεσθαι, αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγλυπήθησαν· αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν, καθὼς καὶ ὁ πάντα μέγας Μωϋσῆς ἐν ἀρχῇ τῆς κοσμοποιίας βεβαιοῖ τὸ λεγόμενον ἐξηγούμενος καὶ λέγων· καὶ εἶπεν ὁ θεός, ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν. ἐπειδὴ καὶ τινὶ ἀρρένι καὶ γῆς καὶ πάντων ὑφιστὰς γένεσιν, αὐτῷ εἶπεν ὁ πατήρ, γενηθήτω στερέωμα, καὶ συναχθήτω τὰ ὕδατα, καὶ ὀφθήτω ἡ ξηρά· καὶ ἐξαγαγέτω ἡ γῆ βοτάνην καὶ πᾶν ζῶον· ἀφ' ὧν καὶ ἰδαίως ἄν τις ἐλέγξειεν, ἀγνοίᾳ ἐφιστάντας τὴν γραφῆς. τίνι γὰρ ἄν τις εἴποι πρὸς αὐτὸν, ὡμίλει ὁ θεὸς, ἵνα καὶ πρός τινα λαλῇ; εἰ μὲν οὖν τοῖς γινομένοις προσέταττε καὶ ὡμίλει, πρέπως ἂν ὁ λόγος· εἰ γὰρ ἦν ἄλλο τι ἐμελλε γίνεσθαι. εἰδὼς δὲ τῷ μὴ ὄντι λαλεῖ· εἰδὲ εἰς τὸ γένεσθαι τῷ μηδέπω γινομένῳ προστάττει καὶ λαλεῖ. εἰ γὰρ τοῖς ἐσομένοις προσέταττον ὁ θεὸς, ἔδει λέγειν αὐτὸν, γενοῦ στερέωμα καὶ γενοῦ γῆ· καὶ ἐξελθέτω βοτάνη· καὶ ποιήσῃ ἄνθρωπε. νῦν δὲ τοῦτο μὲν οὐκ ἐποίησε. προσέταττε δὲ λέγων· ποιήσωμεν ἄνθρωπον, καὶ, ἐξελθέτω βοτάνη. ἀφ' ὧν δείκνυσι ὁ θεὸς ὡς πλησίον τινὶ διαλεγόμενος προσέταττε· ἦν οὖν ἀνάγκη συνεῖναί τινα τούτῳ, ᾧ καὶ ὁμιλῶν ἐποίει τὰ ὅλα. τίς οὖν ἂν εἴη εἰμὴ ὁ τούτου λόγος; τίνι γὰρ ἄντις φαίη θεὸν ὁμιλεῖν, ἢ τῷ ἑαυτοῦ λόγῳ; ἢ τίς τούτῳ σοφὸν ποιοῦλι τὸ γνητὸν πᾶσαν οὐσίαν, ἢ ἡ τούτου σοφία ἡ λέγουσα· διότι ἐποίει τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν συμπαραμένει αὐτῷ· ἐν ᾧ οὐρανῷ καὶ γῆς ὀνομασία, πάντα τε ἐν οὐρανῷ καὶ γῇ γνητὰ συμπεριλαμβάνει, σοφὸν δὲ ὡς ζοφία καὶ ὡς λόγος, τὸ πατέρα βλέπων ἐδημιούργει τὸ πᾶν, καὶ σοφίᾳ, καὶ διεκόσμει. καὶ δυνάμει δὲ ὢν τοῦ πατρὸς, τὰ ὅλα εἰς τὸ εἶναι ἰσχυροποίει. ἢ φησι καὶ ὁ σωτήρ, πάντα ὅσα βλέπω τὸν πατέρα ποιοῦντα, κἀγὼ ὁμοίως ποιῶ, καὶ δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα γεγονέναι.

Audi Israël Deus tuus, Deus vnus est. Ac rursus: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & pro omnibus viribus tuis*: Et item: *Dominũ Deũ tuum adorabis, & illi soli seruies, illique conglutinaberis.* Quia verò per omnia in omnia Verbi prudẽtia & dispensatio ab omni sacra scriptura est contestata, sufficit eã quę in præsentia dicta sunt, sermoni fidem conciliare, qua viri in rebus diuinis diserti dicunt: *Fundasti terram, & permanet: ordinatione tua perseverat dies.* Ac rursum, *Psallite Deo nostro operienti cælum in nubibus, præparanti terræ pluuiam & progerminanti in montibus fœnum, & herbam seruituti hominum, tribuentique pecoribus pabulũ.* Per quem autem tribuit? nonne per eum, per quem vt omnia facta sunt, ita quoque omnia ipsius ordinatione prudentiáque gubernãtur? Sed quisnã, quæso, hic alius si non verbum Dei? de quo & in alio Psal. dicitur: *Verbo domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum.* Nã & omnia per eum, & in eo facta esse prædicantur, quod & ipsa scriptura persuasum esse nobis, voluit, dum inquit: *Ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt.* Moses quoque in creatione mundi, hanc sententiam confirmat his verbis: Dixit Deus: *Faciamus hominem secundum imaginem & similitudinem nostram.* Post quã enim cæli & terræ & omniũ rerum procreationem absoluisset pater, ita locutus est: *Fiat cælum, congregentur aquæ, & appareat arida, & educat terra omnem herbam fœni, & omne animal.* Qua in parte increpandi Iudæi, qui scripturas peruerse intelligunt. Cum quo, quæso istic (nam id quæstionis Iudæis obiici quoque potest) sermocinabatur Deus? vbi & interloquendum imperat. Quòd si rebus creandis hoc imperium dictabat, illisque loquebatur, superuacanea erat istiusmodi sermocinatio, quippe ad eas res habita, quæ non extabant, sed futuræ erant. Nemo enim cum re nihili & nondum extante, verba facit. Nemo item ea existere iubet & alloquitur, quæ nondum sunt in rerum natura. Si enim rebus futuris imperauisset Deus, dici ab illo oportuerat: Sis cælum, sis terra, prodi herba, fias homo. Nunc autem nihil tale loquutus est. Iubet autem his verbis: *Faciamus hominem, prodeat herba?* Ex quibus apparet, Deum cum aliquo sibi proximo sermones his de rebus conferere. Necesse est igitur aliquem ei adfuisse, cum, quo vniuersa condens, colloquium miscebat. At quis ille fuerit, nisi ipsius Verbum? Cum quo enim Deus videri possit colloquium habere, nisi cum sua ipsius ratione ac verbo? Aut quis denique illi adfuit condenti omnem creabilem substantiam nisi sua ipsius Sapientia, quæ ita de se loquitur. *Quum fabricabat cælum & terram, coaderam ei.* Sub appellatione autem cæli & terræ, omnia quæ in cælo & in terra genita sunt, complexa voluit. Præsens autem ibi, vt sapientia, vt ratio, Patrémque intuens, omnia instruebat, constituebat, ac dispensabat. Rursus, vt potentia patris omnibus soliditatem existendi tribuebat (quemadmodum etiam à Saluatore dictum est) *Quæcunque video Patrem facere, eadem & ego facio.* Per eum verò & in eo omnia facta esse.

sacrosancti illius discipuli docent, eúmque esse bonam ex bona stirpem, ac verum filium. Potentia aũt Patris dicitur,& sapientia, & ratio, non ex eo,quod aliqua ex parte istarũ rerũ communionem adipiscatur, aut ista aliunde aduentitia & superuentitia,eius naturã imbuant: quales sunt, qui istarum rerum participes fiunt, ac propterea sapiẽtes,fortes, rationales efficiũtur. sed ꝙ per se sit ipsissima sapientia illa, per se illa ipsissima ratio ac propria potentia Patris,illa ipsa lux,illa ipsa veritas,illa ipsa iustitia,illa ipsa virtus:& character,& iubar,& imago,& (vt cõpendio dicam) fructus Patris vndecunq; perfectus, ac solus Filius, imagoq; immutabilis Patris sui. Quis igitur, quis (inquam) percensuerit plenè de Patre,vtverbi eius dotes assequatur? Est enim sicuti Patris Verbum, Sapientia, ita quoque ad creata se demittens & accommodãs, fit ad creatoris cognitionem intellectumq; ipsa ex se propitiatio,ipsa ex se vita,ianua,pastor,via,rex,dux & in omnib.seruator & viuificator,lux & prouidentia omnium. Talem igitur bonum, & opificem Filium habens ex se Pater, non illum rebus genitis obscurum occultumq; voluit, sed quotidie eum reuelat omnib.per omnia,quæ ab ipso constituuntur vitamq; accipiunt, & in eo,& per eum seipsum quoq; exhibet,quemadmodũ Saluator ait:*Ego in patre, & Pater in me*, vt necessariũ sit,verbum esse in genitore,& genitum cum Patre suo perennare. Quũ hæc igitur ita se habeãt, & nihil extra eum sit,sed cœlum & terra, & omnia quæ in iis sunt,ab illo pendeant:homines tamen stolidi repudiata illius cognitione & pietate, res quæ non sunt,rebus quę sunt,anteposuerunt,& pro vero Deo,ea quæ nulla essent, deos statuerunt,creaturæ potius quã creatori seruiẽtes,remq; & stultã & impiam designantes, nõ aliter quàm si quis opera præ opifice admiretur, & ad monumenta in ciuitate obstupescat, cõditorem eorum pedibus conculcet: Aut veluti si qui musicum instrumentũ laudib.extollant, cõcinnatorem autoremq; eius reiiciant, stolidi nimirum & magnopere oculis capti. Quomodo.n. vlla ratione cognouerint aliter aut nauem, aut domum,aut citharã, si non sit faber naualis, qui operã adhibeat aut architectus,qui ædificet, aut musicus qui concinnet & cõponat? Vt igitur qui hæc considerant,furunt,imo omnẽ furorẽ transcendunt:ita mihi sani esse non videntur, qui & Deum ignorant & Verbũ eius non colunt? Saluatorẽ,inquam, omnium Dominum nostrũ Iesum Christum,per quẽ omnia Pater regit & cõtinet & totius vniuersitatis curam gerit,in quem quum tu fidẽ habeas & amorẽ, ô Christi studiose,gratulare tibi,& certo persuadeas, in mercedem emolumentũq; istius in ipsum fidei & religionis,immortalitatem & regnum cœlorum tibi destinatum esse, modo secundum leges illius anima tua exornata fuerit. Vt.n.iis qui secũdum illius præcepta viuunt, æterna vita pro præmio est,ita eos qui in diuersum & non per viam virtutis incedunt, probrum ingens & periculũ inexpiabile manet in die iudicij, eo quod quum cognitam haberent virtutis vim contraria his quæ perspecta ac nota habebant, fecerunt.

A

B

C

D

E

οἱ ἱερὶ τούτου διδάσκυσι μαθηπ. καὶ ὅπι ἀγαθὸν ἐξ ἀγαθοῦ γέννημα, ϗ ἀληθινὸς θεὸς ὑπάρχων, δυνάμις ἐσι τὸ πατρὸς καὶ σοφία καὶ λόγ◎, ἀ ϗ μετοχὴν ταῦτα ὧν, ἀδὲ ἔξωθεν ἐπιγινομένων τούτων αὐτῷ ϗ τὰς αὐτὸ μετέχοντας ℭ σοφιζομένους δι' αὐτό, ϗ δυατὰς ℭ λογικὰς ἐν αὐτῷ γινομένας, ἀλλ' αὐτοσοφία αὐτολόγος, αὐτοδύαμις ἰδία ϗ πατρός ἐσιν αὐτοφῶς, αὐτο ἀλήθεια, αὐτο δικαιο σύνη, αὐτο ἐρεπή· καὶ μὴν ϗ χαρακτὴρ ϗ ἀπαύγασμα ϗ εἰκὼν ϗ σωτελέσι φερόσιν, καρπὸς παντελὴς ϗ παντὸς ὑπάρχης ϗ μον◎ ἐσιν υἱὸς εἰκὼν ἀπαράλλακτος τὸ πατρὸς· ὡς σοφὸς εἶ, ὡς ἐξαριθμήσε τ πατέρα, ἵνα ϗ τὸ λόγο τούτο τὰς δυνάμις ἐξάρει; ἔσι γὰρ ὥσπερ τὸ πατρὸς λόγ◎ ϗ σοφία, ὅτω ϗ τοῖς γνωτοῖς συγκαταβαίνων, γίνε ται πρὸς τ ἴδιον γνώσιν καὶ ἔννοιαν αὐτο ἁγιασμὸς ϗ αὐτο ζωή, ϗ θύρα, ℭ πιμὴν, ℭ ὁδὸς, ℭ βασιλεὺς, καὶ ἡγεμὼν, ϗ ὁπὶ πᾶσι σωτὴρ, καὶ ζωοποιὸς, ℭ φῶς ϗ προόνοια τ πάντων. πόθεν οὖν ἄρα ἀγαθὸν καὶ δημιεργὸν υἱὸν ἔχων ἐξ ἑαυτὸ ὁ πατὴρ, οὐκ ἀφανῆ αὐτ τοῖς γνωτοῖς ἀπέκρυψεν· ἀλλὰ ϗ ὁσημέραι τοῦτον ἀποκαλύπ τοῖς πᾶσι διὰ τ τ πάντων δι' αὐτὸ συσέσεως ℭ ζωῆς· ἐν αὐτῷ γ, καὶ δι' αὐτό, ℭ ἑαυτ ἐμφαίνει. καθὼς ὁ σωτὴρ φησιν, ἐγὼ ,, ἐν τῷ πατρὶ, ℭ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· ὥστε ἐξ ἀνάγκης εἶναι τ λόγον ἐν τῷ γνωσθῆναι. ϗ τ γνωθέντα σωτῷ πατρὶ διαιωίζειν. τούτων γ ὄντως ἐχόντων, καὶ ὐδενὸς ἔξωθεν αὐτὸ τυγχάνοντ◎· ἀλλὰ ℭ θεραν ϗ ℭ γῆς ℭ πάντων τῶν ἐν αὐτοῖς ἐξηρτημένων αὐτοῦ, ὅμως ἄνθρωποι ὠδάφρονες ὠδαγκωνισάμενοι τὸ πρὸς τὸν γνῶσιν καὶ δύσεβειαν, τὰ ὄντα ὄντα πρὸ τῶν ὅλων ἐτίμησαν· ϗ ἀνὶ τ ὄντως ὄντος θεῦ, τὰ μὴ ὄντα ἐθεοποίησαν· τῇ κτίσ ὠδὲ τ κτίσαντα λατρεύοντες· πᾶγμα πάσχοντες ἀνόητον ϗ δυσεβές. ὅμοιον γὰρ ἔιπς τὰ ἔργα πρὸ τὸν τεχνίτ θαυμάσε· ℭ τὰ ἐν τῇ πόλ δημιουργήματα καταπλαγεὶς, τ τὸν δημιεργὸν καταπτίη· ἢ ὡς εἴ τις τὸ μὲν μυσικὸν ὄργανον ἐπαινοίη, τ γ σωθέντα ϗ ἁρμοσάμενον ἐκβάλλοι. ἄφρονες ϗ πολὺ τ ὀφθαλμὸν πεπηρωμένοι. πῶς γὰρ ἂν ἔγνωσαν ἄλλως οἰκοδομὸν, ἢ ναῦν, ἢ λύραν, μὴ ἀφ' ἑνὸς τοῦ ναυπηγοῦ ἐργασαμένου, καὶ δ' ἀρχιτέκτονος οἰκοδομήσαντος ϗ τοῦ μυσικοῦ σωθέντ◎· ὥσπερ οὖν ὁ ταῦτα λογιζόμενος μαίνε ται, ℭ ὑπερεπέκεινα πάσης μανίας ἐσὶν, ὅτως ὅ μοι δοκεῖ σὺν ὑγιαίνειν τ ἀθέων οἱ τ θεὸν μὴ ἐπιγινώσκοντες, ℭ τ τούτο λόγον μὴ θρησκεύοντες, τ σωτῆρα τ πάντων τ κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν χριστόν. διὸ ϗ τὰ πάντα ὁ πατὴρ διὰ τοῦτο σωέχει, καὶ σωέχων τὰ τῶν ὅλων· εἰς ὃν σὺ τὴν πίστιν ἔχων καὶ τὸ θεοσεβὲς ὦ φιλόχριστε, χαῖρε καὶ ἔλπις γίνου. ὅτι τ εἰς αὐτὸν πίστεως ϗ δυσεβείας ἀθανασία καὶ βασιλεία οὐρανῶν ἐσιν ὁ καρπὸς, μόνον ἐὰν κατὰ τὰς αὐτοῦ νόμους, ἡ ψυχὴ κεκοσμημένη γένηται. ὥσπερ γὰρ τῆς κατ' αὐτὸν πολιτευομένους ἔσι τ ἔπαθλον ζωὴ αἰώνι◎, οὕτως τοῖς τὴν ἐναντίαν καὶ μὴ τὴν τῆς ἀρετῆς ἀτραπὸν ὁδεύουσιν, αἰσχύνη μεγάλη καὶ κίνδυ◎ ἀσύγνως◎ ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως· ὅτι καίτοι γνόντες τὴν τῆς ἀληθείας ὁδὸν, ἐναντία ὧν ἔγνωσαν ἔπραξαν.

γῆ

Τῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Αλεξανδρίας

Λόγος περὶ τ ἐνανθρωπήσεως τ [θεῦ] λόγυ· καὶ τ δι' αὐτ σώματος πρὸς ἡμᾶς ἐπιφανείας αὐτ:-

S. Patris noſtri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

Alexandrini

De incarnatione verbi eiuſque corporali ad nos aduentu.

ΑΡΚΟΥΜΕΝΩΣ μὲν οὖν τοῖς πρὸ τούτων ἐκ πολλῶν ὀλίγα διαλαβόντες, περὶ τῆς τῶν ἐθνῶν περὶ τὰ εἴδωλα πλάνης, καὶ τῆς τούτων δεισιδαιμονίας, πῶς ἐξ ἀρχῆς τοῦτων γέγονεν ἡ εὕρεσις· ὅτι ἐκ κακίας οἱ ἄνθρωποι ἑαυτοῖς τινὰ πρὸς τὰ εἴδωλα θρησκείαν ἐπενόησαν· ἀλλὰ γὰρ χάριτι θεῦ σημάναντες ὀλίγα περὶ τ θειότητος τ λόγυ τ πατρὸς, καὶ τῆς εἰς πάντα προνοίας καὶ δυνάμεως αὐτ· καὶ ὅτι ὁ ἀγαθὸς πατὴρ τούτῳ τὰ πάντα διακοσμεῖ, καὶ τὰ πάντα ὑπ' αὐτ κινεῖται, καὶ ἐν αὐτῷ ζωοποιεῖται· φέρε καὶ ἀκολουθίαν μακάριε καὶ ἀληθῶς φιλόχριστε, τῇ περὶ τῆς εὐσεβείας πίστει, καὶ τὰ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τ λόγυ διηγησώμεθα· καὶ περὶ τ θείας αὐτ πρὸς ἡμᾶς ἐπιφανείας δηλωσώμεθα. ὧν οἱ μὲν Ἰουδαῖοι διαβάλλουσιν· Ἕλληνες δὲ χλευάζουσιν· ἡμεῖς δὲ, προσκυνοῦμεν· ἵν' ἔτι μᾶλλον ἐκ τῆς διακρίσεως τ τελείας τ λόγυ, μείζονα καὶ πλείονα τὴν εἰς αὐτὸν εὐσέβειαν ἔχῃς· ὅσῳ γὰρ οἱ τοῖς ἀπίστοις χλευάζεται, τοσούτῳ μείζονα τὴν περὶ τ θεότητος αὐτ μαρτυρίαν παρέχει· ὅτι τὰ μὴ καταλαμβάνουσιν ἄνθρωποι ὡς ἀδύνατα, ταῦτα αὐτὸς ἐπιδείκνυται δηλονότι· ἃ ὡς ἀπρεπῆ χλευάζουσιν ἄνθρωποι, ταῦτ' ἄν αὐτὸς τῇ ἑαυτ ἀγαθότητι καὶ πρεπῆ καταδείκνυσι· καὶ οἱ σοφιζόμενοι ὡς ἀνθρώπινα γελῶσι, ταῦτα αὐτὸς τῇ ἑαυτ δηλώσει, θεῖα ἐπιδείκνυται. τὴν μὲν τῶν εἰδώλων φαντασίαν, τῇ νομιζομένῃ ἑαυτ τελείᾳ διὰ τ σωμ καταισχύνων· τοὺς δὲ χλευάζοντας καὶ ἀπιστοῦντας, μεταπείθων ἀφανῶς, ὥστε τὴν θειότητα αὐτ δι' ἡμῶν ἐπιγινώσκειν· εἰς δὲ τὸν περὶ τούτων διήγησιν, χρεία τῆς τ προφημένων μνήμης· ἵνα καὶ τ αἰτίαν τ ἐν σώματι φανερώσεως ἔχοντα καὶ τηλικοῦτα παράδοξα λόγυ γνῶναι δυνηθῇς· εἰ μὴ νομίσῃς ὅτι φύσεως ἀκολουθίᾳ σῶμα περιφόρησεν ὁ σωτήρ· ἀλλ' ὅτι ἀσώματος ὢν τῇ φύσει, καὶ λόγος ὑπάρχων, ὅμως καὶ φιλανθρωπίαν καὶ ἀγαθότητα τὴν ἑαυτ πατρὸς, διὰ τὴν ἡμῶν σωτηρίαν, ἐν ἀνθρωπίνῳ σώματι ἡμῖν πεφανέρωται. πρέπειδὲ

A

ΑΡΚΟΥΜΕΝΩΣ μὲν οὖν τοῖς πρὸ τούτων ἐκ πολλῶν ὀλίγα διαλαβόντες, περὶ τῆς τῶν ἐθνῶν περὶ τὰ εἴδωλα πλάνης, καὶ τῆς τούτων δεισιδαιμονίας, πῶς ἐξ ἀρχῆς τοῦτων γέγονεν ἡ εὕρεσις· ὅτι ἐκ κακίας οἱ ἄνθρωποι ἑαυτοῖς τινὰ πρὸς τὰ εἴδωλα θρησκείαν ἐπενόησαν· ἀλλὰ γὰρ χάριτι θεῦ σημάναντες ὀλίγα περὶ τ θειότητος τ λόγυ τ πατρὸς, καὶ τῆς εἰς πάντα προνοίας καὶ δυνάμεως αὐτ· καὶ ὅτι ὁ ἀγαθὸς πατὴρ τούτῳ τὰ πάντα διακοσμεῖ, καὶ τὰ πάντα ὑπ' αὐτ κινεῖται, καὶ ἐν αὐτῷ ζωοποιεῖται· φέρε καὶ ἀκολουθίαν μακάριε καὶ ἀληθῶς φιλόχριστε, τῇ περὶ τῆς εὐσεβείας πίστει, καὶ τὰ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τ λόγυ διηγησώμεθα· καὶ περὶ τ θείας αὐτ πρὸς ἡμᾶς ἐπιφανείας δηλωσώμεθα. ὧν οἱ μὲν Ἰουδαῖοι διαβάλλουσιν· Ἕλληνες δὲ χλευάζουσιν· ἡμεῖς δὲ, προσκυνοῦμεν· ἵν' ἔτι μᾶλλον ἐκ τῆς διακρίσεως τ τελείας τ λόγυ, μείζονα καὶ πλείονα τὴν εἰς αὐτὸν εὐσέβειαν ἔχῃς· ὅσῳ γὰρ οἱ τοῖς ἀπίστοις χλευάζεται, τοσούτῳ μείζονα τὴν περὶ τ θεότητος αὐτ μαρτυρίαν παρέχει· ὅτι τὰ μὴ καταλαμβάνουσιν ἄνθρωποι ὡς ἀδύνατα, ταῦτα αὐτὸς ἐπιδείκνυται δηλονότι· ἃ ὡς ἀπρεπῆ χλευάζουσιν ἄνθρωποι, ταῦτ' ἄν αὐτὸς τῇ ἑαυτ ἀγαθότητι καὶ πρεπῆ καταδείκνυσι· καὶ οἱ σοφιζόμενοι ὡς ἀνθρώπινα γελῶσι, ταῦτα αὐτὸς τῇ ἑαυτ δηλώσει, θεῖα ἐπιδείκνυται. τὴν μὲν τῶν εἰδώλων φαντασίαν, τῇ νομιζομένῃ ἑαυτ τελείᾳ διὰ τ σωμ καταισχύνων· τοὺς δὲ χλευάζοντας καὶ ἀπιστοῦντας, μεταπείθων ἀφανῶς, ὥστε τὴν θειότητα αὐτ δι' ἡμῶν ἐπιγινώσκειν· εἰς δὲ τὸν περὶ τούτων διήγησιν, χρεία τῆς τ προφημένων μνήμης· ἵνα καὶ τ αἰτίαν τ ἐν σώματι φανερώσεως ἔχοντα καὶ τηλικοῦτα παράδοξα λόγυ γνῶναι δυνηθῇς· εἰ μὴ νομίσῃς ὅτι φύσεως ἀκολουθίᾳ σῶμα περιφόρησεν ὁ σωτήρ· ἀλλ' ὅτι ἀσώματος ὢν τῇ φύσει, καὶ λόγος ὑπάρχων, ὅμως καὶ φιλανθρωπίαν καὶ ἀγαθότητα τὴν ἑαυτ πατρὸς, διὰ τὴν ἡμῶν σωτηρίαν, ἐν ἀνθρωπίνῳ σώματι ἡμῖν πεφανέρωται. πρέπειδὲ

A

Q Vum ſuperius pauca de multis decerpentes, ſed tamē quæ ſufficiant tractauerimus, de gentium in idolis colendis errore, deq; earum ſuperſtitione, quæque illius origo fuerit, & quomodo homines ex ſua malitia commenti ſibi ſint idolorum cultum, & pauca per gratiam Dei addiderimus de diuinitate Verbi Patris, eiuſque in omnia cura & potētia, & quod bonus ille Pater Deus per eum omnia digerat, & quòd omnia à verbo moueantur & in eo viuificentur: Age, deinde mi Macari & verè Chriſti amator, de pia bonaque fide, etiam de incarnatione verbi, & de diuino eius aduentu pauca quædam declaremus: Id quod Iudæi quidem calumniis, Ethnici verò ludibriis inſectantur: nos verò adoramus, vt ex humilitate verbi qua apparuit, maiorem adhuc, vehementioremque pietatem concipias. Quanto enim maioribus ſannis apud infideles iactatur, tanto ille maiora documenta teſtimoniaque ſuæ diuinitatis præbet, quum ea quæ mortales, vt impoſſibilia non aſſequuntur, ipſe poſſibilia oſtendat: & quæ vt fœda aſpernantur, ea ſpecioſa ſua diuinitate reddat: & quæ docti viri vt humana irrident, ea ſua vi diuina eſſe demonſtrat: dúmque ſpeciem idolorum omnium magnificam, vilitate ſua in qua eſſe putabatur, per crucem ſubuertit, coſque qui & irridebant, nec fidem habebant, clàm in ſuam ſententiam trahit, vt eius & diuinitatem & potentiam agnoſcant. Verum ad iſtarum rerum explicationem, non inutilis fuerit ſuperiorum dictorum tenax memoria, vt corporeæ iſtius apparitionis cauſam, qua verbum patris tale ac tantum ſeſe manifeſtauit, rectius cognoſcere & intueri valeas. Sed vide, ne pro conditione ſolitóque more naturæ, Saluatorem noſtrum, corpus geſtaſſe arbitreris: ſed potius eum, quum natura incorporeus eſſet, ac ratio ſui patris, ſtudio noſtri, patriſque in nos beneuolentia, ob ſalutē humani generis, ipſum ſeſe in humano corpore exhibuiſſe. Conuenit

autem nobis (qui de tanto negocio narrationem instituimus) prius de vniuersa rerum naturæque opifice mentionem facere, vt ita naturæ instaurationem, à verbo ipsius ab initio autore & conditore factam, digne ritéque contemplari possimus: Nihil enim in eo contrarium videbitur, si per quem rerum naturam cõdidit pater, per eũdem quoq;, eam incolumen & saluã præstet. Opificium mundi & vniuersitatis creationẽ, multi multifariam tractauere, & quisque prout ipsi libuit, ita quoque rem descripsit: Aliqui.n. spõte & fortuito omnia nata esse prædicant (vt Epicurei, qui vniuersitatis rerum per se nullã esse prouidentiam fabulantur) plane contra rem manifestam oculisq; subiectam, verbis obgannientes: Si enim (vt ipsi volunt) omnia sine prouidẽtia exorta sunt, oportuit omnia simpliciter exoriri & similia esse, neque vllo modo differre, ac in toto mundi istius corpore nihil, nisi vel solem duntaxat, aut lunam esse, atque itidem in hominibus nihil aliud existere, nisi vel manum tantummodo, vel pedem, vel oculum. Nunc autem ita non fit. Videmus enim aliud solem, aliud lunã, aliud terram esse. Et in humanis corporibus, aliud pedem, aliud manum, aliud caput existere. Cæterum istiusmodi ordo documento est, non sponte res creatas prodiisse, sed causam effectricẽ præcessisse, ex qua dispositorem autorémque omnium Deum intelligas. Alii (inter quos est Plato) ex præexistente ingenitáq; materia fecisse Deũ vniuersa, arbitrantur: Non enim Deũ quippiam posse, nisi illi prius subiecta sit materia, eadẽ ratione qua & fabro lignum suppeditari oportet, vt fabricari possit. Atqui non sentiunt, qui ista loquuntur, se Deo imbecillitatem iniũgere. Nam si materiæ autor non est, sed ea subministrata res creandas producit, imbecillis reperitur, quũ citra materiam nihil eorum quæ fieri debent, possit condere: Quemadmodum certe fabri imbecillitas in eo est, quòd nihil potest rerum necessariarum sine lignis in opus conficere. Quod si iuxta concessionem istius sententiæ, sine materia nihil Deus creaturus fuisset, quî illi cõpetit nomen fictoris & conditoris, quum aliunde acquirat, vt condere possit, nimirum ex materia? eritque pro illorũ opinione, si talis sit Deus, nõ conditor rerum, sed artifex: quum in subiecta materia, cuius ipse non est autor, opus suum explicet. Omnino enim conditor non appellabitur, qui materiã non condit ex qua creaturæ constituuntur. Hæretici porro alium sibi opificẽ rerum fingũt, extra Patrẽ Domini nostri Iesu Christi, magnopere in rationib. suis cæcutiẽtes, quũ Dominus ad Iudæos loquatur: An nescitis, quod ab initio ille qui cõditor est, marẽ & fœminã eos crearit, & dixerit: Ea de causa relinquet patrẽ & matrẽ suã, & coadglutinabitur vxori suę, & erũt duo in carnẽ vnã. Deinde indiciũ adiunxit, quisnã ille conditor esset, quũ ait: Quod igitur Deus coniunxit, homo ne separet. Quo igitur isti nouã alienãq; à Patre procreationem rerum inducere poterint? Si secundũ Ioannem Euangelistam ni-

§2
A
B
C
D
E

ποιημένες ἡμᾶς τ̃ θεὸ τάτε διήγησιν, πρότερον περὶ τ̃ τῶν ὅλων κλίσεως, ἐ δ̃ ταύτης δημιεργὸ θεὸ εἰπεῖν. ἵνα ὕτως κ̀ τ̃ ταύτης ἀνακφήνισιν ὑπὸ δ̃ κ̃ τ̃ λεχθὲν αὖτ̃ δημιεργήσαν[τ]ος λόγε γενῆσθαι ἀξίως ἂν ἡς θεωρήσειεν. ὅθεν γὰ ἐναντίον φανήσε[τ]αι, εἰ δ̀ ἐ ταύτῃ ἐδημιέργησεν ὁ παλὴρ, ἐν αὐτῷ κ̀ τ̃ ταύτης σωτηρίαν ἐργάσατο. τ̃ δημιεργίαν δ̃ κόσμε ἐ τ̃ τῶν πάντων κλίσιν, πολλοὶ διαφόρως ἐξειλήφασι, καὶ ὡς ἕκας[τ]ος ἠθέλησεν ὕτως καὶ ὡρίσατο· οἱ μὲν γὰ, αὐτομάτως καὶ ὡς ἔτυχε τὰ πάντα γενῆσθαι λέγεσιν· ὡς οἱ ἐπικούρειοι, οἳ καὶ τ̃ τῶν ὅλων πρόνοιαν καθ' ἑαυτῶν οὐκ εἶναι μυθολογῦσιν. ἄνλκρυς πᾶσα τὰ ἐναργῆ καὶ φαινόμενα λέγοντες. εἰ γὰ αὐτομάτως τὰ πάντα χωρὶς προνοίας κατ' αὐτὰς γέγονεν, ἔδει τὰ πάντα ἁπλῶς γενῆσθαι, καὶ ὅμοια εἶναι καὶ μὴ διάφορα. ὡς γὰρ ἐπὶ σώματ[τ]ος ἑνὸς ἔδει πάντα εἶναι· ἥλιον καὶ σελήνην· καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ἔδει τὸ ὅλον εἶναι χεῖρα ἢ ὀφθαλμὸν, ἢ πόδα· νυῦ δ̀ οὐκ ἔστι μὲν οὕτως, ὁρῶμεν δὲ τὸ μὲν, ἥλιον· τὸ δ̀, σελήνην· τὸ δὲ, γῆν. καὶ πάλιν ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων σωμάτων. τὸ μὲν, πόδα· τὸ δὲ, χεῖρα· τὸ δὲ, κεφαλὴν· ἥδε ποικίλη διάταξις, οὐκ αὐτομάτως αὐτὰ γενῆσθαι γνωρίζει, ἀλλ' αἰτίαν τάτων προηγεῖσθαι δείκνυσιν· ἀφ' ἧς ἐ τ̃ διατεταγμένον καὶ πάντα ποιήσαντα θεὸν ἔστι νοεῖν. ἄλλοι δ̀, ἐν οἷς ἐστι καὶ ὁ μέγας παρ' ἕλλησι πλάτων, οὐκ προϋποκειμένης καὶ ἀγλώττε ὕλης πεποιηκέναι τὸν θεὸν τὰ ὅλα διηγοῦνται. μὴ ἂν γὰρ δυνατὸν εἶναι ποιῆσαι τὸν θεὸν, εἰ μὴ προϋπέκειτο [ἡ] ὕλη· ὥσπερ καὶ τῷ τέκτονι προϋπάρχειν δεῖ τὸ ξύλον, ἵνα καὶ ἐργάσασθαι δύνηται. οὐκ ἴσασι δ̀ τᾶτο λέγοντες, ὅτι ἀσθένειαν περιτιθέασι τῷ θεῷ· εἰ γὰ οὐκ ἔστι τ̃ ὕλης αὐτὸς αἴτι[ο]ς, ἀλλ' ἐξ ὑποκειμένης ὕλης, ποιεῖ τὰ ὅλα, ἀσθενὴς φαίνεται, μὴ δυνάμεν[ο]ς ἄνευ τ̃ ὕλης ἐργάσασθαί τι τ̃ βουλομένων. ὥσπερ ἀμέλει κ̀ δ̃ τέκτονος ἀσθενές ἐστι τὸ μὴ δύνασθαι χωρὶς τ̃ ξύλων ἐργάσασθαί τι τ̃ ἀναγκαίων· κ̀ καθ' ὑπόθεσιν [γοῦν] εἰ μὴ ἦν ἡ ὕλη, οὐκ ἂν ἐργάσατό τι ὁ θεὸς· καὶ πῶς ἔτι ποιητὴς κ̀ δημιεργὸς ἂν λεχθείη ἐξ ἑτέρε τὸ ποιεῖν ἐχόντως; λέγω δὴ οὐκ ἄνλης ὕλης. ἔσῃ δὲ εἰ ὅλως ἔχει κατ' αὐτὰς ὁ θεὸς τεχνίτης μόνον, καὶ ὁ κτίστης εἰς τὸ εἶναι, εἰ τῷ ὑποκειμένῳ ὕλῃ ἐργάζεται· τῆς δ̀ ὕλης οὐκ ἔστιν αὐτὸς αἴτι[ο]ς, καθόλε γὰρ ὁδὲ κτίστης ἂν λεχθείη· εἰ μὴ κτίζει τῷ ὕλῃ, ἐξ ἧς καὶ τὰ κλιθέντα γέγονεν. οἱ δὲ ἀπὸ τῶν αἱρέσεων, ἄλλον ἑαυτοῖς ἀναπλάττουσι δημιεργὸν τ̃ πάντων, ᾧδε τ̃ παλαιὰ τὰ κυρίε ἡμῶν ἰησ̃ χρισ̃, τυφλώττοντες μέγα καὶ πρὸς ἃ φθέγγον[τ]αι. τὰ γὰ κυρίε λέγον[τ]ος πρὸς τὰς ἰουδαίας· οὐκ ἀνέγνωτε ὅτι ἀπ' ἀρχῆς ὁ κτίσας ἄρρεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτάς; καὶ εἶπεν· ἕνεκεν τάτε καταλείψει ἄνθρωπ[ο]ς τὸν παλέρα καὶ τὴν μητέρα αὐτ̃, καὶ προσκολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτ̃ κ̀ ἔσον[τ]αι οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν· εἶτα σημαίνων τὸν κλισάντα φησὶν· ὃ οὖν ὁ θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπ[ο]ς μὴ χωριζέτω πῶς ὅτι οἱ ξένην δ̃ πατρὸς τ̃ κτίσιν εἰσάγεσιν; εἰ δ̀ κ̃ τ̃ ἰωάννην πάντα πεπλανῆσθαί φαμεν· πάντα

» πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο ἐ-
» δὲ ἕν: πῶς ἂν ἄλλος εἴη ὁ δημιουργὸς, πλὴ τοῦ
πατέρα τοῦ χριστοῦ; ταῦτα μὲν ὅτι μυθολογοῦσιν·
ἐνθεν διδασκαλία, ἢ ἡ κατὰ χριστὸν πίστις, τοῦ 53
μὲν τούτων μαίνιολογίαν, ὡς ἀθεότητα βλασφά-
λλε· ὅτε γὰρ αὐτομάτως, βλὰ τὸ μὴ ἀπρονόητα
εἶναι, ὅτε ἐκ προυποκειμένης ὕλης, βλὰ τὸ μὴ
ἀσθενῆ εἶναι τὸν θεὸν, ἀλλ' ἐξ ἀκόλων καὶ μηδαμῶς
ὑπαρχόντα τὰ ὅλα εἰς τὸ εἶναι πεποιηκέναι
» τὸν θεὸν, βλὰ τοῦ λόγου οἶδεν, ᾗ φησι διὰ μὲν μωυ- A
» σέως. ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν·
» διὰ δὲ τὸν ὠφελιμωτάτης βουλὴν τοῦ ποιμένος·
» πρῶτον πάντων πίστευσον ὅτι εἷς ἐστιν ὁ θεὸς ὁ
» τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας, καὶ ποιήσας ἐκ
» τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι: ὅπερ καὶ ὁ παῦλος ση-
» μαίνων φησὶ· πίστει νοοῦμεν κατηρτίσθαι τοὺς αἰῶ-
» νας ῥήματι θεοῦ· εἰς τὸ μὴ ἐκφαινομένων τὰ
» βλεπόμενα γεγονέναι· ὁ θεὸς γὰρ ἀγαθός ἐστι, μᾶλ-
λον δὲ πηγὴ τοῦ ἀγαθότητος ὑπάρχει· ἀγαθῷ γὰρ οὐδενὶ B
πεῖ φθόνος ἐστὶν· ὅθεν οὐδενὶ φθονήσας, ἐξ οὐκ ὄντων τὰ πάντα πεποίηκε
διὰ τοῦ ἰδίου λόγου τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. ἐν οἷς
πρὸ πάντων τὸ ὀπὶ γῆς τὸ ἄνθρωπον γένος ἐλεή-
σας, καὶ θεωρήσας ὡς οὐκ ἱκανὸν εἴη καθ' ἑαυτὸ τὴν ἰδίας
γνώσεως λόγον διαμένειν ἀεὶ, πλέον ἀγαπήσαντος
αὐτοῦς, οὐχ ἁπλῶς, ὥσπερ πάντα τὰ ὀπὶ γῆς
ἄλογα ζῶα, ἔκλισεν τοὺς ἀνθρώπους· ἀλλὰ καθ' C
ἑαυτοῦ εἰκόνα ἐποίησεν αὐτοὺς μεταδοὺς αὐτοῖς καὶ τοῦ
ἰδίου λόγου δωρεάς· ἵνα ὥσπερ σκιὰς τι-
νας ἔχοντες τοῦ λόγου καὶ γινόμενοι λογικοὶ, διαμέ-
νοντες ἐν μακαριότητι δωρηθῶσι, ζῶντες τὸν ἀληθι-
νὸν καὶ ὄντως [τῶν] ἁγίων ἐν παραδείσῳ βίον. εἰδὼς
δὲ πάλιν τὸν ἀνθρώπων εἰς ἀμφοτέρα νεύειν δωρα-
μένην προαίρεσιν, προλαβὼν ἠσφάλισατο νόμῳ
καὶ τύπῳ τὸ δοθεῖσαν αὐτοῖς χάριν· εἰς τὸ ἑαυτοῦ γὰρ
παράδεισον αὐτοὺς εἰσαγαγὼν, ἔδωκεν αὐτοῖς νό-
μον· ἵνα εἰ μὲν φυλάξαιεν τὸ χάριν, καὶ μένοιεν
καλοὶ, ἔχωσι τὸν παράδεισον ἄλυπον καὶ ἀνώδυνον
καὶ ἀμέριμνον ζωὴν, πρὸς τῷ καὶ τὸν ἐν οὐρανοῖς ἀφ-
θαρσίας αὐτοὺς τὸ ἐπαγγελίαν ἔχειν· εἰ δὲ παρα- D
βαίεν καὶ γραφέντες γένοιντο φαῦλοι, γινώσκοιεν
ἑαυτοὺς τὸν θανάτῳ καὶ φύσιν φθορὰν ὑπομέ
νειν καὶ μηκέτι μὲν ἐν παραδείσῳ ζῆν. ἔξω δὲ τούτου
λοιπὸν ἀποθνήσκοντας, μένειν ἐν τῷ θανάτῳ καὶ
ἐν τῇ φθορᾷ· τοῦτο γὰρ καὶ ἡ θεία γραφὴ προσημαί-
» νει λέγουσα ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ· ἀπὸ παντὸς
» ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει φαγῇ· ἀπὸ δὲ
» τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν· οὐ φάγη-
» σθε ἀπ' αὐτοῦ ἢ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγησθε, θανάτῳ ἀπο-
» θανεῖσθε. τὸ δὲ θανάτῳ ἀποθανεῖσθε τί ἂν ἄλλο
» εἴη ἢ τὸ μὴ μόνον ἀποθνήσκειν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ τοῦ E
θανάτου φθορᾷ βλαμένην; ἴσως θαυμάζεις ὅτι δή- 54
ποτε περὶ τοῦ ἐνανθρωπήσεως τοῦ λόγου προθέμενοι
λέγειν, νῦν περὶ τοῦ ἀρχῆς τοῦ ἀνθρώπων διηγέμε-
θα· ἀλλὰ καὶ τοῦτο, οὐκ ἀλλότριόν ἐστι τοῦ σκοποῦ τοῦ
διηγήσεως. ἀνάγκη γὰρ ἡμᾶς λέγοντας περὶ τοῦ εἰς
ἡμᾶς ὀπτανείας τοῦ σωτῆρος, λέγειν καὶ περὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἀρχῆς, ἵνα γινώσκῃς ὅτι ἡ ἡμῶν

hil non ſub iſtis verbis complectentem. *Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil, quod factum eſt*, quomodo alius fuerit opifex præter Chriſti Patrem? Talis eſt iſtorum hominum nugatio: ſed enim diuina inſtitutio, & fides ſecundum Chriſtum eorum delyria, vt impietatem ac ſacrilegium quod dam execratur. Quæ vniuerſitatem rerum, non ſponte, ne ſit prouidentia deſtituta: neque ex præſuppeditata materia, ne Deus ſit impotens: ſed ex nihilo, ac prorſus nuſquam extantibus Deum Patrem per Verbum ſuum feciſſe agnoſcit, quum ad iſtum modum loquatur per Moſen: *In principio fecit Deus cœlum & terram*. Ex vtiliſſimo paſtoris libro, primò crede vnum eſſe Deum, qui cõdidit omnia & abſoluit, fecitque ea, quæ non erant vt eſſent. Quod & Paulus indicat his verbis: *Fide intelligimus*, verbo Dei perfecta eſſe ſecula, & ex non apparentibus prodiiſſe, ea quæ nunc apparent. Deus enim bonus eſt, vel potius fons bonitatis. Bonus autem, nullius rei inuidia tangitur: vnde nulli eſſentiam inuidens, ex nõ entibus vniuerſa creauit, per ſuum Verbum Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, inter quæ, præ omnibus humanum genus miſericordia proſequutus eſt: Animaduertẽs. n. eos conditione ſuæ naturæ perpetuo ſubſiſtere non poſſe, maius quiddam illis elargiturus non ſimpliciter, ſicut reliqua in terris animantia, quæ bruta ſunt, humanũ genus creauit, ſed ad ſuam ipſius imaginẽ illud effigurauit, deditq; illis ſuæ rationis dotem, vt veluti vmbras quaſdam ac lineamenta rationis poſſidentes rationaleſque effecti, perſeuerare poſſent in beatitudine, viuentes veram, & reuera Sanctorum in paradiſo vitam. Animaduertens rurſum arbitrium defectumque hominis vtroque vergere, maturè hãc gratiam quam ipſis dederat, legis & loci præſidio communitam voluit. Introduxit igitur eos in ſuum ipſius paradiſum, edictumque præſcripſit, vt ſi gratiam illam conſeruarent probique permanerent, fruerentur in paradiſo ſine mœrore, ſine anxietate hilariſſima vita, præter etiam id, quòd ipſis in cœlo immortalitas deſtinata erat. Sin autem præuaricationem facerent, & ad improbitatem auerterentur, cognoſcerent ſe per mortem pro ipſorum natura corruptionem ſubituros, neque victuros in paradiſo, ſed extra paradiſum poſtmodum morituros, & in morte corruptioneque permanſuros eſſe. Id autem & Scriptura his verbis ſignificauit ex perſona Dei: *Ex omni ligno, quod eſt in paradiſo, comedetis, de ligno autem ſcientiæ boni & mali ne comederitis. Quacunque autem die comederitis morte moriemini*. Quid hoc aliud (quæſo) niſi non ſolummodo eos morituros, ſed etiam in mortis corruptione permanſuros eſſe? Sed fortaſſis admireris, quum propoſita mentione de incarnatione Verbi, nunc de principio hominum verba faciamus. Verum id non alienum eſt à ſcopo inſtitutæ orationis. Neceſſe eſt enim, nobis differentibus de Saluatoris noſtri ad nos aduentu, etiam differere de hominũ principio, vt cognoſcas, noſtram

culpā illi dediſſe occaſionē vt deſcēderet, noſtrāq; prēuaricationē Verbi Dei humanitatē elicuiſſe, vt ad nos cōtēderet, & inter homines appareret Dñs. Illius. n. incorporationis nos cauſam dedimus, & ob noſtrā ſalutē ita humanus extitit, vt in humano corpore & eſſe vellet & appareret. Ad iſtū igitur modū Deus hominē fecerat, & in incorruptibilitate perſeuerare volebat: homines aūt contra, ſpreta reiectaq; Dei cognitione, excogitatis praua ſua ratione malis (vt ſuperius dictum eſt) prædenunciatam mortis cōdemnationem acceperunt: neque iam inde (quales conditi erant) remanſere: ſed pro ipſorum rationibus cogitationibuſq; corruptelam vitiumq; contrahebant, & ſub mortis imperio detinebantur, eò quod prævaricatio mandati illos ad veterem naturæ conditionē retraheret: vt quemadmodum ex non entib. creati erant, ita eſſendi perniciem interitumq;, progreſſu temporis ſuſtinerent, idque non immerito. Quū enim naturā aliquando non exiſtendi habuerint, tamen ad ſuū eſſe ſunt reuocati Verbi Dei præſentia, conſequens erat, vt iidem illi euacuati cognitionis de Deo, & in non entia auerſi (mala. n. non entia dicenda ſunt, bona autem entia, vt quæ verum Deū autoremque ſui habeant) ſempiterna quoque illa eſſendi natura exuerentur, quod nihil eſt aliud quàm vt diſſoluti, in morte & putrefactione permanerent. Eſt enim homo ſecundum naturam, mortalis, vt qui ex non entibus creatus ſit: attamen ob eius cum Deo ſimilitudinem. retudiſſet ſuam naturalem corruptionē, incorruptibiliſq; permanſiſſet: ſi eam ſimilitudinem Dei cognitione integram incolumémque ſeruaſſet. Quemadmodū ipſa Sapientia dicit: *Attentio obſeruatioq; legum, conſtabilitio eſt incorruptibilitatis*. Atque ita incorruptibilis redditus, vixiſſet vt Deus, quemadmodū alicubi ſuis verbis indicat Scriptura, *Ego dixi, Dij eſtis, & filij Excelſi omnes: vos autem vt homines interitis, & vt quiſpiam de principibus caditis*. Siqui dē Deus non ſolum nos ex nihilo fecit, ſed & uitā, qua ſecundū Deum viueremus, nobis largitus eſt, Rationis beneficio. Homines contra auerſi ab æternis, & ad corruptibilia conſilio diaboli cōuerſi, ſibi ſuæ corruptionis (quæ in morte ſpectatur) authores fuere. Nam quanquā eſſent (vt dixi) ſecundum naturam corruptibiles, gratia tamen participatæ rationis, vitium illud naturæ elapſuri fuiſſent, ſi modo probi manſiſſent. Propter enim ipſis cohærentem coniunctamque rationem, naturalis illa corruptio ad illos acceſſum non habuiſſet, ſicut ſcriptura dicit: *Deus hominem condidit ad immortalitatem, & ad imaginem æternitatis ſuæ:* verùm inuidia diaboli factum eſt, vt mors orbem terrarum inualerit: quo veniente iam homines mori cœperunt, tantóque magis corruptio deinceps contra eos inualuit, quantò leuiùs eſt illis viſum, in prævaricando mandato numinis comminationes ſuſtinere, quippe qui in delictis intra certos terminos non conſtitere, ſed paulatim magis ac magis ad vlteriora tendentes, ad imminenſa ſcelera procurrerūt. Statim enim

A

B

C

D

E

αἰτία ἐκείνων γέγονε πρόφασις τ καθόδ. ᾧ ἡ ἡμῶν σωμάτωσις τ λόγυ τ φιλανθρωπίαν ἐξεκάλεσατο, ὥστε καὶ εἰς ἡμᾶς φθάσαι καὶ φανῆναι τ κύριον ἐν ἀνθρώποις. τ γὰ ἐκείνυ ἐνσωμάτωσεως ἡμεῖς γεγόναμεν ἐπίθεσις· καὶ δι' αὐτ ἡμῶν σωτηρίαν ἐφιλανθρωπεύσατο καὶ ἐν ἀνθρωπίνῳ γνώσει καὶ φανῆναι σώματι· ἕτως μὲν οὖν ὁ θεὸς τ ἄνθρωπον πεποίηκε· καὶ μένειν ἠθέλησεν ἐν ἀφθαρσίᾳ. ἄνθρωποι δὲ κατολιγωρήσαντες καὶ ἀποστραφέντες τὸν πρὸς τὸν θεὸν κατανόησιν· λογισάμενοι γὰ καὶ ἐπινοήσαντες ἑαυτοῖς τινὰ κακίαν, ὥσπερ ἐν τοῖς πρώτοις ἐλέχθη, ἔχοντα τὸν προσπλεκθεῖσαν τ θανάτυ κατάκρισιν. καὶ λοιπὸν οὐκ ἔτι ὡς γεγόνασι διέμενον, ἀλλ' ὡς ἐλογίζοντο διεφθείροντο· καὶ ὁ θάνατος αὐτῶν ἐκράτει βασιλεύων. ἡ γὰ πρόφασις τ ἐνόλης, εἰς τὸ κτ φύσιν αὐτὸς ἐπίστρεφεν, ἵνα ὥσπερ οὐκ ὄντες γεγόνασιν, οὕτως καὶ τινὰ εἰς τὸ εἶναι φθορὰν ὑπομείνωσι τῷ χρόνῳ εἰκότως. εἰ γὰρ φύσιν ἔχοντες τὸ μὴ εἶναι πόθεν τῇ τ λόγυ παρρησίᾳ καὶ φιλανθρωπίᾳ εἰς τὸ εἶναι ἐκλήθησαν, ἀκόλυθον ἦν κενωθέντας τὸς ἀνθρώπυς τῆς περὶ θεᾶ ἐννοίας καὶ εἰς τὰ μὴ ὄντα ἀποστραφέντας, (οὐκ ὄντα γὰρ ἐστι τὰ κακὰ· ὄντα δ τὰ καλὰ· ἐπειδήπερ ἀπὸ τ ὄντως θεᾶ γεγόνασι.) κενωθῆναι καὶ τ εἶναι ἀεί· τοῦτο δέ ἐστι τὸ ἀκολυθεῖν μένειν ἐν τῷ θανάτῳ καὶ τῇ φθορᾷ· ἐστί μὲν γὰρ, κτ φύσιν ἄνθρωπος θνητὸς· ἅτε δὴ ἐξ οὐκ ὄντων γεγονώς. ἀκὰ δ τ πρὸς τὰ ὄντα ὁμοιότητα ἦν ἐφύλαττε ἀκὰ τ πρὸς αὐτὸν κατανοήσεως, ἤμβλυνεν ἂν τινὰ καθὰ φύσιν φθορὰν καὶ ἔμενεν ἄφθαρτος· καθάπερ ἡ σοφία φησίν· πρόσοχὴ νόμων, βεβαίωσις ἀφθαρσίας· ἀφθαρτος δ ὢν, ἔζη λοιπὸν ὡς θεὸς ὡς πρ κ ἠθέα γραφή τ τε σημαίνει λέγυσα· ἐγὼ εἶπα θεοί ἐστε. καὶ υἱοὶ ὑψίστυ πάντες. ὑμεῖς δ ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκετε. καὶ ὡς εἷς τῶν ἀρχόντων πίπτετε· ὁ μὲν γὰ θεὸς ὁ μόνος ἐξ οὐκ ὄντων ἡμᾶς πεποίηκεν, ἀλλὰ καὶ τὸ κτ θεὸν ζῆν ἡμῖν ἐχαρίσατο τῇ τ λόγυ χάριτι. οἱ δὲ ἄνθρωποι ἀποστραφέντες τὰ αἰώνια· καὶ συμβυλία τ διαβόλυ εἰς τὰ τῆς φθορᾶς ἀποστραφέντες, ἑαυτοῖς ἄιτιοι τῆς ἐν τῷ θανάτῳ φθορᾶς γεγόνασιν. ὄντες μὲν κτ φύσιν ὡς πρόσκαιρον φθαρτοί. χάριτι δὲ τ λόγυ μετασχόντες τ κτ φύσιν οὐκ φυγόντες, εἰ μεμενηκόσιν καλοί. ἀκὰ γὰρ τὸν σωτῆρα τούτοις λόγον, καὶ ἡ κτ φύσιν φθορὰ τούτων οὐκ ἠγγίζε. καθὼς καὶ ἡ σοφία φησίν. ὁ θεὸς ἔκτισε τὸν ἄνθρωπον ἐπ' ἀφθαρσίᾳ καὶ εἰκόνα τῆς ἰδίας αἰδιότητος· φθόνῳ δὲ διαβόλυ θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον· τοῦτο δὲ γνωμένης οἱ μὲν ἄνθρωποι ἀπέθνησκον. ἡ δὲ φθορὰ λοιπὸν κατ' αὐτῶν ἤκμαζεν. καὶ πλεῖον τ κτ φύσιν ἰσχύσασα καθ' ὅλης δ γῆς, ὅσῳ καὶ τ ἀπ' ἀλλυ δ θείᾳ διὰ τινὰ πρόσβασιν τῆς ἐνόλης κατ' αὐτῶν προσηλήφει· καὶ γὰρ καὶ ἐν τοῖς πλημμελήμασιν οἱ ἄνθρωποι οὐκ ἔχοντες ὅρων ὡρισμένων ἐστήκεισαν· ἀλλὰ κατ' ὀλίγον ἐπεκτεινόμενοι, λοιπὸν καὶ εἰς ἄμετρον ἐληλύθασιν·

ἐξ ὧν ἐχῆς

ἐξ ἀρχῆς μὲν εὑρεταὶ τῆς κακίας γενόμενοι. καὶ καθ' ἑαυτῶν τὸν θάνατον προκαλεσάμενοι καὶ τὴν φθορὰν. ὕστερον δὲ εἰς ἀδικίαν ἐκπεσόντες καὶ παρανομίαν πᾶσαν ὑπερβάλλοντες· καὶ μηδὲν κακῷ ἴσα μένοντες, ἀλλὰ πάντα καινὰ καινοῖς ἐπινοοῦντες, ἀκόρεστοι πρὸς τὸ ἁμαρτάνειν γεγόνασι· μοιχείαι μὲν γὰρ ἦσαν καὶ κλοπαὶ πανταχοῦ, φόνων δὲ καὶ ἁρπαγῶν πλήρης ἦν ἡ σύμπασα γῆ. καὶ νόμος μὲν οὐκ ἦν τοῖς φρονοῦσι πρὸς φθορᾶς καὶ ἀδικίας. πάντα δὲ τὰ κακὰ καθ' ἕνα καὶ κοινῇ παρὰ πᾶσιν ἐπράττετο· πόλεις μὲν καθ' πόλεων ἐπολέμουν· καὶ ἔθνη καθ' ἐθνῶν ἐγείρετο. διήρητο δὲ πᾶσα ἡ οἰκουμένη φάσεσι καὶ μάχαις, ἑκάστου φιλονεικοῦντος ἐν τῷ παρανομεῖν. οὐκ ἦν δὲ τότε μακρὰν ἀπὸ τὰ παρὰ φύσιν· ἀλλ' ὡς εἶπεν ὁ τῆς
„ ἀληθείας μάρτυς ἀπόστολος· αὐτοὶ γὰρ ἠλλαξαν τὴν φυσικὴν χρῆσιν εἰς τὴν παρὰ
„ φύσιν. ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἄρρενες ἀφέντες τὴν φυσικὴν χρῆσιν τῆς θηλείας, ἐξεκαύθησαν ἐν τῇ
„ ὀρέξει αὐτῶν εἰς ἀλλήλους· ἄρρενες ἐν ἄρρεσι τὴν ἀσχημοσύνην κατεργαζόμενοι. καὶ τὴν ἀνταμοιβὴν ἣν ἔδει τῆς πλάνης αὐτῶν ἐν ἑαυτοῖς ἀπολαβόντες. Διὰ δὴ ταῦτα πλεῖον ἢ δυνατὸν κρατήσαντος καὶ τῆς φθορᾶς παρειμένης εἰς τὸ ἀνθρώπων, τὸ μὲν τῶν ἀνθρώπων γένος ἐφθείρετο· ὁ δὲ λογικὸς καὶ κατ' εἰκόνα γενόμενος ἄνθρωπος ἠφανίζετο· καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ θεοῦ γενόμενον ἔργον παρεπόλλυτο· καὶ μὲν καὶ ὁ δεύτερος ὡς πρόσθεν, νόμῳ λοιπὸν ἴσχυε καθ' ἡμῶν. καὶ ἐχρῆν οἷόν τε ἦν τὸν νόμον ἐκφυγεῖν διὰ τὸ ὑπὸ θεοῦ τεθεῖσθαι τύπον τῆς παραβάσεως χάριν· καὶ ἦν ἄτοπον ὁμοῦ καὶ ἀπρεπὲς τὸ γινόμενον ἀληθῶς. ἄτοπον μὲν γὰρ ἦν εἰπόντα τὸν θεὸν ψεύσασθαι. ὥστε νομοθετήσαντος αὐτοῦ θάνατον ἀποθνήσκειν τὸν ἄνθρωπον εἰ παραβαίη τὴν ἐντολήν, μὴ τὸν παραβάντα ἀποθνήσκειν, ἀλλὰ λύεσθαι τὸν τότε λόγον. οὐκ ἀληθὴς γὰρ ἦν ὁ θεὸς εἰ εἰπόντος αὐτοῦ ἀποθνήσκειν ἡμᾶς, μὴ ἀπέθνησκεν ὁ ἄνθρωπος. ἀπρεπὲς δὲ ἦν πάλιν τὰ ἅπαξ γενόμενα λογικὰ καὶ τοῦ λόγου αὐτοῦ μεταλαχόντα παραπόλλυσθαι καὶ πάλιν εἰς τὸ μὴ εἶναι διὰ τῆς φθορᾶς ὑπάρχειν. οὐκ ἄξιον γὰρ ἦν τῆς ἀγαθότητος τοῦ θεοῦ τὰ ὑπ' αὐτοῦ γενόμενα διαφθείρεσθαι διὰ τὴν παρὰ τοῦ διαβόλου γενομένην πρὸς ἀνθρώπους ἀπάτην. ἄλλως τε καὶ τῶν ἀπρεπεστάτων ἦν τῷ τοῦ θεοῦ τέχνην ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἀφανίζεσθαι, ἢ διὰ τὴν αὐτῶν ἀμέλειαν, ἢ διὰ τὴν τῶν δαιμόνων ἀπάτην. φθειρομένων τοίνυν τῶν λογικῶν καὶ παραπολλυμένων τῶν τοιούτων ἔργων, τί τὸν θεὸν ἔδει ποιεῖν ἀγαθὸν ὄντα; ἀφεῖναι τὴν φθορὰν κατ' αὐτῶν ἰσχύειν καὶ τὸν θάνατον αὐτῶν κρατεῖν; καὶ ἡ χρεία τίς ἦ καὶ ἐξ ἀρχῆς αὐτὰ γενέσθαι. ἔδει γὰρ μὴ γενέσθαι, ἢ γενόμενα παραμεληθῆναι καὶ ἀπολέσθαι. ἀσθένεια γὰρ μᾶλλον καὶ οὐκ ἀγαθότης ἂν τὴν ἀμελείας γνώσκειν ἦ τοῦ θεοῦ· εἰ ποιήσας παρορᾷ φθαρῆναι τὸ ἑαυτοῦ ἔργον· ἥπερ εἰμὴ πεποίηκε τὸν ἀρχὴν τὸν ἄνθρωπον. μὴ ποιήσαντος μὲν γὰρ οὐκ ἦν ὁλογιζόμενον τὴν ἀσθένειαν, ποιήσαντος δὲ καὶ εἰς τὸ εἶναι κλησαντος, ἀπρόσιτον ἦν παραπολλυσθαι τὰ ἔργα. ἐμάλιστα ἐπ' ὄψει

Rom. i. 26

ab initio inuentores malitiæ mortem & perniciem ea re aduersus sese prouocauere. Tandem ad iniustitiam delapsi, ac omnem iniquitatem transgredientes, nullibi fixis vestigiis, sed noua nouis accumulantes, in patrandis sceleribus satiari nequiuerunt. Etenim adulteria & furta erant vbique: cædibus & rapinis plena erat vniuersa terra iuris, legumque nulla ratio, sed circa iniurias stupraque omnis cura: Omnia autem scelera, publice priuatimque ab omnibus perpetrabantur: ciuitates bella suscipiebãt: gentes aduersus gentes incitabantur: dissectus erat vniuersus orbis seditionibus & pugnis, vnoquoque pro virili in faciendis iniuriis operam nauante. Neque longe seiuncti erant à rebus innaturalibus, sed vt dixit Christi ille testis Apostolus: *Mulieres eorum mutauerunt naturalem vsum, in eum qui erat præter naturam*. Itidem & viri, omisso naturali vsu fœminæ, libidine exarserunt in se mutuo, mares in mares turpia designantes, & mercedem pensatricem (quæ debebatur errori ipsorum) in seipsis recipientes. Ob ista magis ac magis inualescente morte, ac corruptione contra homines perdurante, genus quidem hominum extinguebatur: ipse autem ille rationalis & ad imaginem creatus homo obliterabatur, & opus illud à Deo factum simul interibat, & mors (vt iam prædixi) ex lege vim suam contra nos obtinebat, nec vlla spes erat effugiendæ legis, quia ea à Deo propter præuaricationem lata erat, fuitque ea res plane absurda & indecora. Absurdum enim, Deum in suis verbis mentiri, si (quum lege statuisset morte moriturum hominem, quandocunque mandatum præuaricaretur) mortem tamẽ post præuaricationem effugeret, nec verbis illis adstringeretur. Non enim verus Deus fuisset si (quum dixisset nos perituros) non periissemus. Indecorum rursum erat, eos, qui semel creati erant rationales, & ipsius rationis participes facti pariter extingui, & denuo ad non existendi naturam per corruptionem resolui. Id enim indignum erat bonitate Dei, si quæ ab ipso creata essent, in interitum abirent, ob diaboli aduersus homines fraudem. Quin imò, indecentissimum erat, dei artem in hominibus extingui, vel per ipsorum incuriam vel per dæmonis impostura. Pereuntibus igitur rationalibus hominibus, vnaque cum illis tanto opificio abolescente, quid, quæso, Deum, qui bonus erat, oportebat, facere? permitteretne corruptionem contra eos vim suam habere, ac mortem ipsi dominari? Ad quid necessum fuit, eos vel semel creari: præstabat eos non genitos, quàm genitos neglectui dari, & intercidere. Nam ex istiusmodi incuria magis imbecillitas Dei, quàm bonitas appareret, in sinendo opus suum perire, quàm si nunquam condidisset hominem. Si enim nunquam homines condidisset, nemo imbecillitatem in eo suspicaretur. Vbi autem eos condiderat, & esse voluerat: absurdum indecorumque erat eius opera interire, id quæ potissimum sub ipsius opificis conspectu.

A

B

§ 6

C

D

E

Nõ igitur fas erat ita apparere, quasi ipse sineret hominẽ corruptioni mancipari, quia id indignũ ac minime conueniens diuinæ bonitati. Vt igitur par erat istud in contrarium fieri: ita è diuerso magna cum ratione obstabat lex, quæ de hominum interitu promulgata fuit. Absurdum quippe erat, ob nostram vtilitatem perdurationemque, Deum veritatis patrem, mendacem videri. Quid igitur ea in re factum oportuit, aut à numine agendum erat? Pœnitentiámne super præuaricatione ab hominibus exigere? id enim Deo non indignũ censueris dicens, quòd quemadmodum ex præuaricatione coruptio nata esset ita ex pœnitẽtia incorruptibilitas renasceretur. Atqui ista pœnitentia non ex æquo & bono cũ Deo egisset. Nam ne sic quidem ille verus fuisset, si nõ perpetuò mortales in mortis detentione permansissent. Pœnitentia enim rem à sua natura non abducit, sed solummodo cessationem in peccando facit. Quocirca, si duntaxat peccatum fuisset, nec corruptio subsecuta esset, pulchrê se haberet ipsa pœnitentia. Sin autem ideo homines, quia præuaricatio iam antecesserat, sub ea, quæ est contra naturam, corruptione detinebantur, gratiamque imaginis in se perdiderant: quid (quæso) aliud decuit fieri, aut cuius opera ad recuperandam istam gratiam requirebatur, nisi solius Verbi, quod ab initio omnia ex nihilo condiderat? Eius enim fuit, id quod corruptibile erat, iterum ad incorruptibilitatem reducere: & pro omnibus, id quod æquum rationiq; consentaneum erat, Patri præstare. Quum enim Patris sit verbum, & supra omnes, meritò etiã solus omnia recuperare potuit, & idoneus fuit, qui pro omnib. pateretur, ac apud Patrem intercederet. Hac igitur de causa incorporalis illa & incoruptibilis numinis Dei ratio (siue id Verbum appellare mauis) ad nostram regionem accessit, non quidem antea inde longinquus (nihil quippe ab eo vacuum relinquitur in rebus creatis, quum omnia omnio impleuerit sua patrisq; sui præsentia) sed eatenus accessit, quatenus se sua humanitate ad nos demiserit seq; ipsum exhibuerit. Ibi quũ videret rationale genus oppetere, & mortem vi efficaciaq; corruptionis tyrãnicè dominãtem, minasque pœnarum, quibus præuaricatio denunciata fuit, hanc corruptionem in nostram perniciem potenter stabilire: simulque conspiciens absurdum esse legem (antequam impleretur) abrogari: & sua quæ ipse architectatus esset aboleri, hominumq; ingentia scelera contra ipsos in immensum crescere, ac pariter omnes homines morti obnoxios detineri, misertus generis nostri, indolẽsq; nostram imbecilitatem, demisit sese ad nostram corruptionem, non passus vlterius mortis tyrannidem, ne quod creatum esset, occumberet, aut Patris sui opus in formando homine, ocioſum vanumque redderetur, sibi igitur corpus desumit idque à nostro corpore non alienum. Neq; simpliciter voluit in corpore consistere, aut nudam sui præsentiam exhibere, quippe penes quem erat, si ita placuisset, sese oculis exponere, & per

ἐπ' ἴσῃ τῷ πεπoιηκότι. οὐκοῦν ἔδει τὸς ἀνθρώπους μὴ ἀφιέναι φέρεσθαι τῇ φθορᾷ, διὰ τὸ ἀπρεπὲς καὶ ἀνάξιον εἶναι τοῦτο τῆς τοῦ θεοῦ ἀγαθότητος. ἀλλ' ὥσπερ ἔδει τοῦτο γενέσθαι, ἵνα τὸ 67
ἐκ τῶν ἐναντίων πάλιν ἀνύκῃ τὸ πρὸς τὸν θεὸν ἄλογον, ὥστε ἀληθῆ φαίνεσθαι τὸν θεὸν ἐν τῇ οἰκείᾳ ἀγαθότητι νομοθέτην. ἀπόπον γὰρ ἦν διὰ τὴν ἡμῶν ἀφέλειαν καὶ διὰ μισανθρωπίαν ψεύστην φανῆναι τὸν τῆς ἀληθείας πατέρα θεόν· τί οὖν ἔδει καὶ οἷον τοῦτο γενέσθαι ἢ ποιῆσαι τὸν θεόν; μεγάνοιαν ὅτι τῇ φθορᾷ παύσασθαι τοὺς ἀνθρώπους ἀπαγήσαι; τοῦτο γὰρ ἂν τις ἄξιον φήσειν θεοῦ λέγων οἷα ὥσπερ ἐκ τῆς φθορᾶς εἰς φθορὰν γεγόνατιν, ὕστως ἐκ τῆς μεγανόιας γνοῖτο πάλιν ἂν εἰς ἀφθαρσίαν. ἀλλ' ἡ μεγανοια ὅτι τὸ ἄλογον τὸ πρὸς τὸν θεὸν ἐφύλαττεν. ἔμενε γὰρ πάλιν ὄντως ἀληθὴς, μὴ κρατουμένων ἐν τῷ θανάτῳ τῶν ἀνθρώπων, ὅτι οἷον τε μεγάνοια ἀπὸ τῶν κατὰ φύσιν ἀνακαλεῖται. ἀλλὰ μόνον παύει τῶν ἁμαρτημάτων. εἰ μὲν οὖν μόνον ἦν πλημμέλημα καὶ μὴ φθορᾶς ἐπακολούθησις· καλῶς ἂν ἦν ἡ μεγάνοια. εἰ δὲ ἅπαξ προλαβούσης τῆς παραβάσεως εἰς τὴν παρὰ φύσιν φθορὰν ἐκρατοῦντο οἱ ἄνθρωποι. καὶ τὴν δι' εἰκόνα χάριν ἀφαιρεθέντες ἦσαν, τί ἄλλο ἔδει γενέσθαι· ἢ ἦν οἷον χρεία πρὸς τὴν τοιαύτην χάριν ἡ ἀνάκλησιν· ἢ τοῦ κατὰ τὴν ἀρχὴν καὶ οὐκ ὂν μὴ ὄντος πεποιηκότος τὰ ὅλα δι' ἑαυτοῦ λόγου; αὐτὸς γὰρ ἦν πάλιν καὶ τὸ φθαρτὸν εἰς ἀφθαρσίαν ἐνεγκεῖν. καὶ τὸ ὑπὲρ πάντων ἄλογον ἀποσῶσαι πρὸς τὸν πατέρα. λόγος γὰρ ὢν τοῦ πατρὸς καὶ ὑπὲρ πάντας ὤν, ἀναλόθως καὶ ἀνακτίσαι τὰ ὅλα μόνος ἦν σῶσαι. καὶ ὑπὲρ πάντων παθεῖν. καὶ πρεσβεῦσαι περὶ πάντων ἱκανὸς πρὸς τὸν πατέρα. τοῦτο δὴ ἕνεκεν ὁ ἀσώματος καὶ ἄφθαρτος καὶ ἀϋλος τοῦ θεοῦ λόγος παρεγένετο εἰς τὴν ἡμετέραν χώραν· ἤτοι μακρὰν ὢν πρότερον. ἁδὲν γὰρ αὐτοῦ κενὸν ὑπολέλειπται τῆς κτίσεως μέρος· πάντα δὲ διὰ πάντων πεπλήρωκεν αὐτὸς σωὼν τὸν ἑαυτοῦ πατρί· ἀλλὰ παρεγένετο συγκαταβαίνων τῇ εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ φιλανθρωπίᾳ καὶ ἐπιφανείᾳ. καὶ ἰδὼν τὸ λογικὸν ἀπολλύμενον γένος, καὶ τὸν θάνατον κατ' αὐτῶν βασιλεύοντα τῇ φθορᾷ. ὁρῶν δὲ καὶ τὴν ἀπειλὴν τῆς παραβάσεως διακρατοῦσαν τὴν καθ' ἡμῶν φθοράν· καὶ ὅτι ἄπoπον ἦν πρὸ τοῦ πληρωθῆναι τὸν νόμον λυθῆναι. ὁρῶν δὲ καὶ τὸ ἀπρεπὲς ἐν τῷ συμβεβηκέναι· ὅτι οἷον αὐτὸς δημιουργὸς, ταῦτα παρηφάνιζεν. ὁρῶν δὲ καὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων ὑπερβάλλουσαν κακίαν, ὅτι κατ' ὀλίγον καὶ ἀφόρητον αὐτὴν ἠύξησαν καθ' ἑαυτῶν. ὁρῶν δὲ καὶ τὸ ὑποκριθῆναι πάντων τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸν θάνατον· ἐλεήσας τὸ ἡμῶν καὶ τὴν ἀφθαρσίαν οἰκτειρήσας ἡμῶν, καὶ τῇ φθορᾷ ἡμῶν συγκαταβὰς, καὶ τὸν θάνατον κρατήσειν οὐκ ἐνέγκας· ἵνα μὴ τὸ γινόμενον ἀπόληται καὶ εἰς λόγον τοῦ πατρὸς τὸ εἰς ἀνθρώπους ἔργον αὐτοῦ γένηται,

λαμβάνει ἑαυτῷ σῶμα, καὶ τοῦτο οὐκ ἀλλότριον τοῦ ἡμετέρου. οὐ γὰρ ἁπλῶς ἠθέλησεν ἐν σώματι γενέσθαι· οὐ δὲ μόνον ἤθελε φανῆναι· ἐδύνατο γὰρ εἰμόνον ἤθελε φανῆναι, καὶ δι' ἑτέρου κρεῖττον τοῦ

τὴν θεοφάνειαν αὐτὸς ποιήσαιτο, ἀλλὰ λαμβάνει τὸ ἡμέτερον καὶ τοῦτο ἐκ ἁπλῶς ἀλλ' ἐξ ἀῤῥάντου καὶ ἀμιάντου ἀνδρὸς ἀπείρου παρθένου. καθαρὸν καὶ ὄντως ἀμιγὲς τῆς ἀνδρῶν συνουσίας. αὐτὸς γὰρ σώματος ὢν καὶ δημιουργὸς τῶν ὅλων, ἐν τῇ παρθένῳ κατασκευάζει ἑαυτῷ ναὸν τὸ ζῶμα· καὶ ἴδιον παιεῖται αὐτό· ὥσπερ ὄργανον, ἐν αὐτῷ γνωριζόμενος καὶ ἐνοικῶν. καὶ ὅτως ἀπὸ τῶν ἡμετέρων τὸ ὅμοιον, λαβὼν, ἀφ' ὧν πάντας ὑπευθύνους εἶναι τῷ τοῦ θανάτου φθορᾷ· ἀντὶ πάντων αὐτὸ θανάτῳ προσέδωκε, προσῆκε τῷ πατρὶ καὶ τοῦτο φιλανθρώπως ποιῶν. ἵνα ὡς μὲν πάντων ἀποθανόντων, ἐν αὐτῷ λυθῇ ὁ κατὰ τῆς φθορᾶς τῶν ἀνθρώπων νόμος· ἅτε δὴ πληρωθείσης τῆς ἐξουσίας ἐν τῷ κυριακῷ σώματι καὶ μηκέτι χώραν ἔχοντος ἐν τοῖς ὁμοίοις ἀνθρώποις. ὡς δὲ εἰς φθορὰν ἀναστρέψαντας τοὺς ἀνθρώπους πάλιν εἰς τὴν ἀφθαρσίαν ἐπιστρέψῃ καὶ ζωοποιήσῃ τούτους ἀπὸ τοῦ θανάτου, τῇ τοῦ σώματος ἰδιοποιήσει, καὶ τῇ τῆς ἀναστάσεως χαρίτι, τὸν θάνατον ὡς κάλαμον ἀπὸ πυρὸς ἀπ' αὐτῶν ἐξαφανίζων· συνιδὼν γὰρ ὁ λόγος ὅτι ἄλλως ἢ καὶ λυθείη τῶν ἀνθρώπων ἡ φθορὰ, εἰ μὴ ἁπαξ τοὺς πάντας ἀποθανεῖν, ἐκ οἵόντε δὲ ἦν τὸν λόγον ἀποθανεῖν ἀθάνατον ὄντα καὶ τοῦ πατρὸς υἱὸν, τούτου ἕνεκεν τὸ δυνάμενον ἀποθνῄσκειν ἑαυτῷ λαμβάνει ζῶμα· ἵνα τοῦ ὑπὲρ πάντων λόγου μεταλαβὸν, ἀντὶ πάντων ἱκανὸν γένηται τῷ θανάτῳ· καὶ διὰ τὸν ἐνοικήσαντα λόγον ἄφθαρτον διαμείνῃ. καὶ λοιπὸν ἀπὸ πάντων ἡ φθορὰ παύσηται τῇ τῆς ἀναστάσεως χαρίτι· ὅθεν ὡς ἱερεῖον καὶ θῦμα παντὸς ἐλεύθερον μώμου, ὃ αὐτὸς ἑαυτῷ ἔλαβε σῶμα προσενέγων εἰς θάνατον, ἀπὸ πάντων ἀθὺς τὸ ὁμοίων ἠφάνιζε τὸν θάνατον τῇ προσφορᾷ δὲ καθυλλήλου. ὑπὲρ πάντας γὰρ ὢν ὁ λόγος τὸ θεῖον εἰκότως τὸν ἑαυτοῦ ναὸν καὶ τὸ ζωμαϊκὸν ὄργανον προσάγων ἀντίψυχον· ὑπὲρ πάντων ἐπλήρου τὸ ὀφειλόμενον ἐν τῷ θανάτῳ. καὶ ὡς οἵόντε διὰ τὸ ὁμοίους πάντας ὑπὸ τὴν ἄφθαρσίαν τοῦ θεοῦ υἱὸς, εἰκότως τοὺς πάντας ἐνέδυσεν ἀφθαρσίαν ἐν τῇ πίστει τῆς ἀναστάσεως ἐπαγγελίαν. καὶ αὐτὴ γὰρ ἡ ἐν τῷ θανάτῳ φθορὰ κατὰ τῶν ἀνθρώπων, ἐκέτι χώραν ἔχει διὰ τὸν ἐνοικήσαντα λόγον ἐν τούτοις διὰ τοῦ ἑνὸς ζώματος· καὶ ὥσπερ μεγάλου βασιλέως εἰσελθόντος εἰς τινα πόλιν μεγάλην· καὶ οἰκήσαντος εἰς μίαν τῶν ἐν αὐτῇ οἰκιῶν· πάντως ἡ τοιαύτη πόλις τιμῆς πολλῆς καταξιοῦται. καὶ ἐκεῖ τις ἐχθρὸς αὐτῷ ἄν τις ἐπιβαίνων καταστρέφει. πάσης δὲ μᾶλλον ἐπιμελείας ἀξιοῦται διὰ τὸν εἰς μίαν αὐτῆς οἰκίαν οἰκήσαντα βασιλέα, ἕτω καὶ ὁ ἐπὶ τοῦ πάντων βασιλέως γέγονεν. ἐλθόντος γὰρ αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ἡμετέραν χώραν· καὶ οἰκήσαντος εἰς ἓν τῶν ὁμοίων σῶμα, λοιπὸν πᾶσα ἡ κατὰ τῶν ἀνθρώπων διὰ τῶν ἐχθρῶν ἐπιβουλὴ πέπαυται, καὶ ἡ τοῦ θανάτου ἐφάνισται φθορὰ ἐπάλαι κατ' αὐτῶν ἰσχύουσα. διὰ πωλόλει γὰρ ἂν τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος· εἰμὴ ὁ πάντων δεσπότης καὶ σωτὴρ τοῦ θεοῦ υἱὸς παρεγένετο πρὸς τὸν τοῦ θανάτου πλοῦν.

suum aduentum ostendere, sed nostrum corpus assumpsit, idque non quoduis, sed quod purum ex illibata impollutaque, ac viri nescia virgine, incommixtile prorsus citraque rudimenta Veneris coalescret. Ipse enim, vt rerum conditor, id poterat, & quod poterat, fecit, sibique in virgine corpus, hoc est, templum ædificat in peculiare instrumentum, quo se cognitum redderet, eique vt domicilio inhabitauit. Atque ita à nobis simili corpore mutuato, eò quod omnes mortis corruptioni obnoxij essemus, pro omnibus idipsum in mortem deditum patri suo sacrificauit, atque in ea re per quàm humaniter egit, tum vt in ipso, omnibus morientibus lex de corruptione hominum solueretur, vtpote omnibus quæ illius potestate permissa fuere in dominico corpore consummatis, omnique aditu eius, ad homines per Filium Dei eiusdem similitudinis intercepto, tum vt homines à corruptibili auersos ad incorruptibilitatem conuerteret, & à morte in vitam corpore suo quod proprium sibi fecit, reuocaret, resurrectionis gratia mortem in illis quasi stipulam in igne consumens, atque è conspectu auferens. Cùm enim certum haberet Verbum Dei, corruptionem non aliter in hominibus desituram esse, nisi omnes omnino morerentur, & se mortis capacem non esse, vt immortalem & Patris Filium, ideo corpus, quod mori posset, sibi assumit, vt illud rationis particeps factum, pro omnibus morti ad plenam satisfactionem sufficeret, & tamen ob Verbum rationemque Patris inibi inhabitantem, incorruptibile perseueraret, quò ita in posterum corruptio in omnibus per resurrectionis gratiam desineret: ideoque veluti hostiam ab omni macula liberam ipse sibi corpus desumens, offerensque in mortem, ab omnibus statim sui similibus rei persimilis oblatione mortem amolitus est. Quum enim esset præ omnibus Ratio ipsius Dei, iure suum templũ & corporale instrumentum, vt obsidem vicariamque animam morti sistens ad immolationem, expleuit id quod mortis rationibus ab omnibus debebatur, hostimento pensitationeque rei consimilis, omnesque incorruptibilis Dei incorruptibilitate vestiuit, datis in futurum de resurrectione promissis. Iam inde enim corruptio illa quæ in morte sita est locum nullum in hominibus inuenit: propter eum qui per domicilium corporis in hominibus inhabitat. Vt enim magno rege in magnam vrbem ingresso, ibique domicilium sibi deligente, prorsus huiusmodi ciuitas in magno honore est, neq; vel hostis vel latrones in eã populationes tentare audẽt, quin potius eã summa obseruatione colunt, eò q rex ibi vel vnicas ædes inhabitet: idẽ quoq; euenit in regum omniũ Rege. Quum enim ille accessisset ad nostram patriã, ac domiciliũ sibi in simili nostriq; generis corpore constituisset, statim ab illo tempore omnes cõtra eam insidiæ hostiũ cessauere, mortisq; extrita est putrilago, quę olim cõtra mortales inualuerat. Periisset enim plane mortale genus, nisi omnium Dominus & Saluator, Dei Filius pertendisset ad extrema mortis.

tis. Decebat autem reuera vel in primis hoc magnificum opus diuinam bonitatem. Si enim rex munitionem, aut oppidum, cuius condendi ipse autor fuit, nequaquam negligit, quomodo id incolarum incuria cò deuenerit, vt hostium oppugnationes sustineat, sed vt opus suum asserit & liberat, nec tam ad incolarum negligentiam, quàm ad id quod suam maiestatem decet. Quãto igitur rectius ab vndecunque illius boni Dei Patrisque Ratione ac Verbo actum est, quod genus hominum à se conditum, & iam in tabem deductum, nequaquam contempserit, sed mortem quæ superinciderat, immolatione sui corporis aboleri curauerit, hominúm que negligentia per suam doctrinã castigata, vi ac virtute, omnia quæ hominum erant, instauraꝛit. Cæterum hæc quæ de Saluatore loquimur per ministros Saluatoris, rerum diuinarum peritos confirmata videas, si modo in illorum scriptis verseris, quum dicunt: *Dilectio Christi conseruat nos si ita censeamus, vno pro omnibus nobis mortuo, cæteros nos omnes mortuos esse. Atque ideo eum pro omnibus mortuum esse, vt iam non nobis nos, sed ei, qui pro nobis mortuus esset & resurrexisset, domino nostro Iesu Christo viueremus.* Et rursum. *Hunc quidem paululum inferiorem Angelis videmus ob passionem mortis, gloria tamen & honore coronatum vt gratia Dei pro omnibus gustaret mortem.* Deinde causam (cur non opporteret alium quam Dei Verbum hominem fieri) his verbis indicat: *Decebat enim eum, per quem omnia, & ex quo omnia, multos filios in gloriam adducẽtem, cùm princeps autorque eorum salutis esset, passionibus consummari.* Verba autem ista hoc sibi volunt: non alterius fuisse, à corruptione quæ iam incubuerat, homines recipere, nisi Dei, qui eos ab initio condiderat. Quod autem, vt victima eiusdem corporis suppeteret corpus eiusmodi sibi assumpserit, etiam id quoque suis verbis produnt. *Postquam igitur pueruli participes erant sanguinis & carnis, ipse quoque itidem earundem rerum particeps factus est, vt per mortem eum exhauriret, qui imperium mortis habebat, hoc est, diabolum, & liberaret illos, quotquot formidine mortis per omnem vitam obnoxij erant seruituti.* Immolatione enim sui corporis, & legi nobis infestæ finem imposuit, & primordium vitæ nobis renouauit, spe resurrectionis nobis data. Quandoquidem ex hominibus aduersus homines vires suas collegerat mors: ideo rursus per hominis naturam à Verbo Dei susceptam, mortis dissolutio facta est, & vitæ resurrectio, dicẽte Apostolo: *Quandoquidem enim per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum, Et quemádmodum in Adam omnes moriũtur, ita & in Christo omnes viuificabuntur:* & cætera quæ sequuntur. Non enim iam amplius vt condemnati morimur, sed vt excitandi, communem omnium resurectionem expectamus, quam suis temporibus exhibebit is, qui eam elaborauit & largitus est Deus. Hæc igitur prima Dominicæ incarnationis causa. Cæterum Dei ad nos aduentum bona ratione procuratum fuisse, vel isthinc cognoueris: pri-

τε πάλ⊙. πρέπει γὰ καὶ μάλιστα τῇ ἀγαθότητι ⊖ θεε̃ ἀληθῶς τ̀ μέγα τοῦτο ἔργον. εἰ γὰ βασιλεὺς κατασκεύασας εἰκόνα ἢ πόλιν καὶ ταύτην ἐξ ἀμελείας τῶν ἐνοικούντων πολεμουμένην ὑπὸ λῃστῶν, τὸ σῶμόλον ἀ παροράᾳ. ἀλλ' ὡς ἴδιον ἔργον ἐκδικεῖ καὶ σῴζει, οὐκ εἰς τὴν τῶν ἐνοικούντων ἀμέλειαν ἀφορῶν, ἀλλ' εἰς τὸ ἑαυτε̃ πρέπον. πολλῷ πλέον ὁ τε̃ παναγάθε θεὸς λόγ⊙ πατρὸς, εἰς φθορὰν καταρχόμενον τ̀ δι' αὐτε̃ γενόμενον τῶν ἀνθρώπων γνῶ⊙ ὑ παρεῖδεν. ἀλλὰ τὴν μὲν συμβεβηκόσαν θάνατον ἀπήλειψε διὰ τ̀ προσφορᾶς τε̃ ἰδίε σώμα⊙, τὴν δ' ἀμέλειαν αὐτῶν διορθώσατο τῇ ἑαυτε̃ διδασκαλίᾳ, πάντα τὰ τῶν ἀνθρώπων διὰ τῆς ἑαυτε̃ δυνάμεως καὶ ὀρθώσας. ταῦτα δέ σε καὶ ἔστιν ἀπὸ τῶν αὐτε̃ τοῦ σωτῆρ⊙ θεολόγων αὐδρῶν πιστῶσαθαί τις δυνήσ⊙ται ἐντυγχάνων τῆς ἐκείνων γραμμασιν· ἢ φασιν· ἡ γὰρ ἀγάπη τοῦ χριστε̃ συνέχει ἡμᾶς κρίναντας τοῦτο, ὅτι εἷς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἄρα οἱ πάντες ἀπέθανον. καὶ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἵνα ἡμεῖς μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶμεν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντι καὶ ἀναστάντι ἐκ νεκρῶν τῷ κυρίῳ ἡμῶν ἰησοῦ χριστῷ· καὶ πάλιν· τ̀ δὲ βραχύ τι παρ' ἀγγέλους ἠλαττωμένον βλέπομεν ἰησοῦν διὰ τὸ πάθημα τε̃ θανάτε δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένον· ὅπως χάριτι θεοῦ ὑπὲρ παντὸς γεύσηται θανάτε· εἶτα καὶ τὴν αἰτίαν δ μὴ ἄλλον δεῖν ἢ αὐτὸν τὸν θεὸν λόγον ἀνανθρωπῆσαι σημαίνει λέγων· ἔπρεπε γὰρ αὐτῷ δι' ὃν τὰ πάντα καὶ δι' ὃ τὰ πάντα, πολλοὺς υἱοὺς εἰς δόξαν ἀγαγόντα τὸν ἀρχηγὸν τ̀ σωτηρίας αὐτῶν διὰ παθημάτων τελειῶσαι. τοῦτο δ' σημαίνει λέγων· ὡς οὐκ ἄλλε ἦν ἀπὸ τῆς γενομένης φθορᾶς τὰς ἀνθρώπας ἀνενεγκεῖν, ἢ τε̃ θεε̃ λόγου δ καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ποιήσ⊙τος αὐτάς. ὅτι δὲ διὰ τὴν τῶν ὁμοίων σωμάτων θυσίαν, ζῶμα καὶ αὐτὸς ὁ λόγ⊙ ἔλαβεν ἑαυτῷ, καὶ τε̃το σημαίνουσι λέγοντες. ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία κεκοινώνηκεν αἵματ⊙ καὶ σαρκὸς, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν. ἵνα διὰ δ θανάτου καταργήσῃ τ̀ τὸ κράτος ἔχοντα δ θανάτου, τουτέστι τ̀ διάβολον· καὶ ἀπαλλάξῃ τούτους, ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ παντὸς δ ζῶντες ἔνοχοι ἦσαν δουλείας. τῇ γὰρ δ ἰδίου σώματ⊙ θυσίᾳ, καὶ πάλ⊙ ἐπέθηκε τῷ καθ' ἡμᾶς νόμῳ καὶ δρόμῳ ζωῆς ἡμῖν ἐκαίνισεν ἐλπίδα τ̀ ἀναστάσεως δεδωκώς· ἐπειδὴ γὰρ ἐξ ἀνθρώπων εἰς ἀνθρώπους ὁ θάνατ⊙ ἐκράτησεν, διὰ τούτου πάλιν διὰ τ̀ ἀνανθρωπήσεως δ θεε̃ λόγου ὁ τε̃ θανάτου καταλύσις γέγονε, καὶ ἡ τ̀ ζωῆς ἀνάστασις. λέγον⊙ τ⊙ δ χριστοφόρου ἀνδρὸς· ἐπειδὴ γὰρ δι' ἀνθρώπου θάνατ⊙, καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν· ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτω καὶ ἐν τῷ χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσον⊙ται. καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα. ἀκέπι γὰρ νῦν ὡς καταργούμενοι ἀποθνήσκομεν· ἀλλ' ὡς ἐγειρόμενοι προσμένομεν τ̀ κοινὸν πάντων ἀνάστασιν, ἣν καιροῖς ἰδίοις σοφίᾳ ὁ τὰ πάντα ἐργασάμενος καὶ χαρισάμενος θεὸς. αἰτία μὲν δὴ πρώτη τ̀ ἀνανθρωπήσεως αὕτη· γνοὶη σοφίας αὐτ̀ τ̀ ἀγαθὴν εἰς ἡμᾶς παρρησίαν ὁ λόγος γεγονὼς καὶ

A

B

C

D

E

γενῆσθ καὶ ἐκ τούτων ὁ θεὸς ὁ πάντων ἔχων τὸ κράτος, ὅπως τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος διὰ τοῦ ἰδίου λόγου ἐπιβλέψας, καὶ ἰδὼν πάλιν τὴν ἀσθένειαν τῆς φύσεως αὐτῶν, ὡς ἂν μὴ ἱκανὴ εἴη ἐξ ἑαυτῆς γνῶναι τὸν δημιουργὸν, διὰ μόνος ἔννοιαν λαβεῖν θεοῦ· τῷ τὸ μὲν εἶναι ἀγέννητον. τὰ δὲ ἐξ ἀκόσμων γεγενῆσθαι. καὶ τὸν μὲν ἀσώματον εἶναι, τοὺς δὲ ἀνθρώπους κατὰ σώματος πεπλάσθαι. καὶ ὅλον σχεδὸν εἶναι τῶν γενητῶν ἔλλειψιν, πρὸς τὸ τὸ ἐποιηκότος καταλῆψιν καὶ γνῶσιν. ἐλεήσας πάλιν τὸ γένος τὸ ἀνθρώπινον ἅτε δὴ ἀγαθὸς ὤν, οὐκ ἀφῆκεν αὐτοὺς ἐρήμους τῆς ἑαυτοῦ γνώσεως, ἵνα μὴ ἀνόνητον ἔχωσι καὶ εἶναι. τίνα γὰρ ὄνησις τοῖς πεποιημένοις μὴ γινώσκουσι τὸν ἑαυτῶν ποιητήν; ἢ πῶς ἂν εἶεν λογικοὶ μὴ γινώσκοντες τὸν τοῦ πατρὸς λόγον, ἐν ᾧ καὶ γεγόνασιν; οὐδὲν γὰρ οὐδὲ ἀλόγων διαφέρειν ἔμελλον, εἰ πλέον οὐδὲν τῶν θηρίων ἐπεγινώσκον· τί δὲ καὶ ὁ θεὸς ἐποίει τούτους, ἀφ' ὧν οὐκ ἠθέλησεν γινώσκεσθαι; ὅθεν ἵνα μὴ τοῦτο γένηται, ἀγαθὸς ὤν, τῆς ἰδίας εἰκόνος αὐτοῖς μεταδίδωσι, καὶ ποιεῖ τούτους κατὰ τὸν ἑαυτοῦ εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν· ἵνα διὰ τοιαύτης χάριτος τῆς εἰκόνα νοοῦντες, λέγω δὴ τὸν τοῦ πατρὸς λόγον, δυνηθῶσιν ἔννοιαν δι' αὐτοῦ τοῦ πατρὸς λαβεῖν. καὶ γινώσκοντες τὸν ποιητὴν, ζῶσι τὸν ὄντως μακάριον καὶ μακάριον ὄντως βίον· ἀλλ' ἄνθρωποι πάλιν ἄφρονες, καὶ ὀλιγωρήσαντες καὶ ὕστερον τῆς διαθείσης αὐτοῖς χάριτος, τοσοῦτον ἀπεσκοτίσαν τὸν θεὸν· καὶ τοσοῦτον ἐβδελύξαντο ἑαυτῶν τὸν ψυχὴν, ὡς μὴ μόνον ὑπολαβεῖν τὸ θεοῦ ἐννοίας· ἀλλὰ καὶ ἕτερα ἀντ' ἐτέρων ἑαυτοῖς ἀναπλάσασθαι· εἰδώλατα γὰρ ἀντὶ τῆς ἀληθείας ἑαυτοῖς ἀνετυπώσαντο· καὶ τὰ οὐκ ὄντα ὡς ὄντος θεοῦ προετίμησαν· τῇ κλίσει φέρε πάντα κτίσματα λατρεύοντες· καὶ τὰ μὲν χείριστον, οἷα καὶ εἰς ξύλα καὶ εἰς λίθους, καὶ εἰς πᾶσαν ὕλην καὶ ἀνθρώπους τὸ θεῖον μέρος ἐπιθέμενοι. καὶ πλείονα τούτων ποιοῦντες, ὥσπερ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται· τὸ σεβεσθαι ἢ ἠσέβουν, ὅτι δαίμονας ἐθρήσκευον λοιπὸν, καὶ θεοὺς ἀνηγόρευον, ταῖς ὀπαδυμίαις αὐτῶν ἀεὶ πληροῦντες θυσίας τε γὰρ ζώων ἀλόγων· καὶ ἀνθρώπων σφαγὰς, ὡς περ εἴρηται πρότερον, εἰς τὰ ἐκείνων καθῆκον ἐπετέλουν, πλέον ἑαυτοὺς τοῖς ἐκείνων ὀργήμασι καταδεσμοῦντες. διὰ τοῦτο καὶ μαγεῖαι παρ' αὐτοῖς ἐδιδάσκοντο· καὶ μαντεῖα καὶ τόπον τοὺς ἀνθρώπους ἐπλάνα. καὶ πάντες τὰ γένεσεως καὶ θεὸν εἶναι αὐτῶν τὰ ἄστρα τοῖς ἄστροις καὶ τῇ κατ' οὐρανὸν πᾶσιν ἀνελίθοιω· μηδὲν πλέον τῶν φαινομένων λογιζόμενοι· καὶ ὅλως πάντα ἦν ἀσεβείας καὶ ἀδικίας μεστὰ· ὁ μόνος ὁ θεὸς ὢν καὶ ὁ τούτου λόγος ἐπεγινώσκετο· καὶ τοι οὐκ ἀφανῆ ἑαυτὸν τοῖς ἀνθρώποις ἐποίησε· ὢν δὲ ἁπλοῦν τὸ θεῖον ἑαυτοῦ γνῶσιν αὐτοῖς ἐδωκώς· ἀλλὰ καὶ ποικίλως καὶ διὰ πολλῶν αὐτὸν αὐτοῖς ἐφανέρωσας· αὐτάρκης μὲν γὰρ ἦν ἡ κατ' εἰκόνα χάρις γνωρίζειν τὸν θεὸν λόγον· καὶ δι' αὐτοῦ τὸν πατέρα· εἰδὼς δὲ ὁ θεὸς τὸ ἀσθένειαν τῶν ἀνθρώπων, πρὸ

mum, quod Deus omnium potens, quum in creando humano genere per Verbum ſuum, intueretur imbecillitatem naturæ noſtræ, & quàm ea non ſufficeret ad cognitionem opificis ſui, & quâ vix quippiam de eo intelligeret, eò quod ille ingenitus, ipſa vero è nihilo prodiiſſet: ille incorporeus, ipſa ex inferiori parte corpore conſtaret: magnamque eſſe rerum genitarum impotentiam, ad genitoris potẽtiam intellectumque notitia aſſequendam: miſertus noſtri generis, quia bonus eſt, non reliquit hominum genus vacuum deſtitutũque ſui intelligentia, ne illis ſua exiſtendi natura inutilis redderetur. Quid enim (quæſo) commodi rebus creatis, ſi non cognoſcant ſuum creatorem? Aut quomodo rationales eſſent, ſi non cognoſcant Patris Verbum, cuius opera creati ſunt? Nihil ſiquidem à brutis different, ſi nihil magis, quàm terrena intelligant. Aut cur ita Deus eos cõdidiſſet, ſi ab illis cognoſci non affectabat? Quamobrem ne hoc fieret (quũ bonus eſſet) ſuam imaginem Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum illis impertitus eſt, creauit que illos ſecundum ſuam ipſius imaginem & ſimilitudinem, vt per eam gratiam, imaginem, nimirum Patris Rationem agnoſcentes, etiam ad Patris intelligentiam contenderent, quo ita cognito ſuo creatore, verè beatam & felicem viuerent vitam. Verum ſtulti ex negligentia tantæ ipſis impenſæ gratiæ, miris modis ſeſe à Deo auerterũt, menteſque ſuas quaſi luto contaminarunt, vt non ſolummodo in obliuionem venerint cognitionis diuinæ, ſed alia ex aliis ſibi finxerint. Idola enim pro rebus veris effigiauerunt, & in cultu honoribusque præſtandis, ea quæ nulla erant, Deo qui erat, prætulerunt, creaturam ſupra creatorem venerantes, & quod teterrimum eſt, in ligna, in lapides, in quamlibet materiam, in homines denique numinis Maieſtatem tranſtulerũt, quin imò grauiora etiam iſtis deſignauerunt (vt ſuperius dictum eſt.) Quid quod & ad eam impietatem deuenerint, vt etiam dæmones coluerint, eóſq; deos appellarint, eorum libidinib. omnib. modis inſeruientes? Brutorum enim & hominum mactationibus, vt iam dictum eſt, prout congruum erat dæmonibus ſacra obierunt, in dies magis ac magis eorum furioſis ſtimulis ſeſe obnoxios reddentes. Quocirca & artis magicæ apud illos profeſſores erant, hario liq; omnib. in locis impoſturas ſuas excercebant: & quod rerum natura ſubſiſteret, quodque ipſi eſſent, ſtellis, cæteriſque quæ in cælo viſuntur, imputabant: nihil omnino niſi quod in oculis eſſet cogitantes. Prorſus omnia impietatis & ſcelerum plena erant. Solus autem Deus & eius Ratio ignorabatur, quanquàm ille ſe illis haud quaquam in obſcurum abdidiſſet, quippe qui non ſimpliciter ſui notitiam ipſis dederit, ſed multifariam multiſque modis explicarit. Gratia enim imaginis ad ſimilitudinem Dei hominibus impreſſa, idonea ſatis fuit, quæ Verbi notitiam faceret, idque per Verbum Patris. At tamen, quum ſciret Deus hominum imbecilitatem, etiam huic negligentiæ remedium præuidit,

ενοήσατο

vt si quando negligerent ex sui ipsorũ intuitu Deũ agnoscere possent saltem ex naturæ operib. opificẽ intelligere. Sed quum paulatim negligentia hominũ in peius procederet, rursum etiã huic infirmitati Deus cõsuluit, emittẽs ad eos legẽ & prophetas ipsis familiares, vt si grauarentur in cælum suspicere, haberent de proximo doctrinam. Homines enim ex hominib. propius addiscunt, quid in rem sit vtile. Licebat igitur oculis ad cæli magnitudinem sublatis, ac naturæ ordinem rerumque inter se congruentiam animaduertentibus cognoscere eius priucipem moderatricemque Patris Rationem, quæ sua in omnia prouidentia Patrem omnibus patefacit, & propterea vniuersa mouet, vt per ipsum omnes Deum cognoscere possint. Aut si illis id graue esset, licebat vel ex colloquio Sãctorum ad eam scientiam peruenire, vt & omnium opificem Deum Christi Patrem cognoscerent, & inde idolorum cultum intelligerẽt nullo omnino numine subnixum esse, & impietate scatere. Poterant quoque ex legis institutione à sceleribus auerti, & vitam secundum virtutem viuere. Non enim in Iudæorum gratiam duntaxat lex illa introducta fuit, aut prophetę ad solos Iudęos missi, à quibus affligebantur, sed in hoc destinati, vt vniuersi orbis magistri ac pędagogi essent, & pro publica schola & sacrosancta, tàm in iis quæ pertinent ad Dei notionem quàm in iis quę spectant ad animæ disciplinam haberentur. Cæterum qnantacunque esset Dei bonitas, homines tamen victi præsentariis voluptatibus, dæmonumque præstigiis & impostoris, nihilo propinquius ad veritatem accedebant, imo pluribus adhuc malis sceleribusque sese ingurgitabant: adeo vt iam amplius rationales non viderentur, sed bruti ex moribus irrationalésque censerentur. Ad iustum igitur modum obbrutescẽtibus mortalibus atque ita dæmoniaca seductione occultãte & obtenebrante veram Dei cognitionem, quid nã à Deo fieri oportuit? obticescéne ad tam atroces, atque ociosè pati, homines à dæmonibus in errorem abduci, neque ipsos cognoscere Deum? At quorsum opus fuit, vt homo ab initio ad Dei imaginẽ conderetur? præstabat enim eum simpliciter irrationalẽ creari, quã cum ratione creatum irrationabiliter viuere. Aut quorsum attinuit, eũ statim à principio cogitatus intellectionesq; de numine concipere? si ne sic quidem dignus esset, qui eas perciperet: potius ab initio id dari non oportuit. Aut quid commodi Deo creatori, aut quæ inde illi gloria, si homines creati ab eo, non eum, sed alios adorarent, persuasi se ab illis esse conditos, quasi Deus homines nõ sibi, sed alij architectatus esset? Quod si rex aliquis ex mortalium numero, loca à se munita minime permittat per deditionem aliis seruire, vel ad alios deficere: sed scriptis illos multisque subinde amicorum legationib. solicitat: & si necessum est, ipse quoq; eodẽ se cõfert, vt præsentiã ipsius reuereantur: idque

ἐνοήσατο χ τ ἀμελείας τούτων ἵν' ἐκ ἀμελήσαιεν δι' αὐτῶν τ θεὸν ἀπιγνῶναι, ἔχωσι διὰ τῶν τ κτίσεως ἔργων τὸν δημιουργὸν μὴ ἀγνοεῖν. ἐπειδὴ ἡ ἀνθρώπων ἀμέλεια ἀπίβα χείρονα κατολίσθησεν ἀπικαβαίνειν· προενοήσατο πάλιν ὁ θεὸς χ τ τοιαύτης ἀσθενείας αὐτῶν νόμους χ προφήτας τοὺς αὐτῶν γνωρίμους ἀποστέλας, ἵνα ἐκ κἀκείνου τὸν ἐρανὸν οἰκήσωσιν αἰ αὐλέψαι χ γνῶναι τ ποιητ, ἔχωσιν ἐκ τῶν ἐγγὺς τ διδασκαλίαν. ἄνθρωποι γὰρ ἀνθρώπων ἐγγυτέρω διώαν μαθεῖν τῶν κρειττόνων. ἐξὸν οὖν αὐτοῖς ἀναβλέψαι χ αὐτοὺς εἰς τ μέγεθος τ ἐρανῦ καταγνόντας τ κλίσεως δαιμονίαν, γνῶναι τ ταύτης ἡγεμόνα τ κ πάντων λόγον, τὸν τῇ ἑαυτοῦ εἰς πάντα προνοίᾳ γνωριζόμενα πᾶσι τὸν πατέρα, κ δι' αὐτοῦ τὰ ὅλα κινοῦντα, ἵνα δι' αὐτοῦ πάντες γινώσκωσι τ θεόν. ἢ εἰ τοῦτο αὐτοῖς μὴ ἐκνηρὸν, κἂν τοῖς ἁγίοις δοκοῦν μὴ αὐτοὺς συντυγχάνειν, κ δι' αὐτῶν μαθεῖν τ τῶν πάντων δημιουργὸν θεόν, τὸν τ χριστοῦ πατέρα· κ ὅπου τῶν εἰδώλων ἡ θρησκεία ἀθεότης ἐστὶ κ πάσης ἀπεδείας μεστή. ἐξὸν δὲ μὴ αὐτοὺς χ τ νόμον ἐγνωκότας, παύσασθαι πάσης τ δαιμονιμίας, κ τ κατ' ἀρετὴ ζῆσαι δίκαιον. διὰ γὰρ δὴ τοῦτο οὐ διὰ Ἰουδαίους μόνους ὁ νόμος μὴ δὲ διὰ αὐτοὺς μόνους οἱ προφῆται ἐπέμποντο, ἀλλὰ πρὸς Ἰουδαίους μὲν ἐπέμποντο, κ τ δι' Ἰουδαίων ἐδιώκοντο· πάσης δὲ τ οἰκουμένης ἦσαν διδασκάλιον ἱερὸν τ περὶ θεοῦ γνώσεως, καὶ τ καθ' ὑψηλὴν πολιτείας. τοσαύτης οὖν οὔσης τῆς τοῦ θεοῦ ἀγαθότητος καὶ φιλανθρωπίας· ὅμως οἱ ἄνθρωποι νικώμενοι τ δι' ἡδυλίκαις ἡδοναῖς, καὶ ταῖς δι' ἀλαιμόνων φαντασίαις κ ἀπάταις, οὐκ ἀνένδυσαν πρὸς τ ἀλήθειαν· ἀλλ' ἑαυτοὺς πλείοσι κακοῖς κ ἁμαρτήμασιν ἐνεφόρησαν, ὡς μηκέτι δοκεῖν αὐτοὺς λογικοὺς, ἀλλὰ ἀλόγους ἐκ τ ἤθων νομίζεσθαι. ὅτω πλείων ἀλογωθέντων τῶν ἀνθρώπων χ ὅτω τῆς δαιμονικῆς πλάνης ἀπισκιαζούσης τὰ πανταχοῦ, χ κρυπτούσης τ περὶ τ ἀληθινοῦ θεοῦ γνῶσιν, τί τὸν θεὸν ἔδει ποιεῖν; σιωπῆσαι τ τηλικοῦτον; καὶ ἀφεῖναι τοὺς ἀνθρώπους ὑπὸ δαιμόνων πλανᾶσθαι, χ μὴ γινώσκειν αὐτοὺς τ θεόν; τίς ἡ χρεία τοῦ ἐξ ἀρχῆς κατ' εἰκόνα θεοῦ γενέσθαι τ ἄνθρωπον; ἔδει γὰρ αὐτ ἁπλῶς ὡς ἄλογον γενέσθαι· ἢ γενόμενον λογικὸν, τ τῶν ἀλόγων ζωὴν μὴ βιοῦν. τίς δὲ ὅλως οὐ χρεία ἐννοίας αὐτὸν λαβεῖν περὶ θεοῦ ἐξ ἀρχῆς; εἰ γὰρ ὅδε νῦν ἄξιος ἐστὶ λαβεῖν, ἔδει μὴ ἧττ τ ἀρχὴν αὐτῷ σοθῆναι. τί γὰρ ὄφελος τῷ πεποιηκότι θεῷ· ἡ ποία σόξα αὐτῷ ἂν εἴη, εἰ οἱ ὑπ' αὐτοῦ γενόμενοι ἄνθρωποι μὴ προσκυνοῦσιν αὐτῷ, ἀλλ' ἑτέρους εἶναι τοὺς πεποιηκότας αὐτοὺς νομίζουσιν. εὑρίσκει γὰρ ὁ θεὸς ἑτέροις κ ἀφ' ἑαυτῷ τούτους δημιουργήσας. εἶτα βασιλεὺς μὲν ἄνθρωπος ὢν τῶν ὑπὸ αὐτὸν κλιθείσας χώρας οὐκ ἀφίησιν ἐκδότους ἑτέροις σκλαδεύειν· μὴ δὲ πρὸς ἄλλους καταφεύγειν ἀλλὰ γράμμασιν αὐτοὺς ὑπομιμνήσκει, πολλάκις δὲ, καὶ διὰ

φίλων αὐτῆς ἀπιστέλλει, εἰδὲ καὶ χρεία γένηται, αὐτὸς παραγίνεται, τῇ παρουσίᾳ λοιπὸν αὐτοὺς συσ-

ωπῶν

ωπῶν· μόνον ἵνα μὴ ἑτέροις δηλώσωσι καὶ λόγον αὐτοῦ τὸ ἔργον γλύπῃ). ὁ πολλῷ πλέον ὁ θεὸς τὸ ἑαυτοῦ κλισμάτων φείσεται), πρὸς τὸ μὴ πλανηθῆναι ἀπ' αὐτοῦ καὶ τοῖς οὐκ ὄντι δηλοῦν; μάλιστα ὅτι ἡ παιδοτη πλάνη ἀπωλείας αὐτοῖς αἰτία καὶ ἀφανισμοῦ γίνεται; οὐκ ἔδει ἢ ἅπαξ κοινωνήσαντα τοῦ θεοῦ εἰκόνος ἀπολέσαι; ἢ οὖν ἔδει ποιεῖν τὸν θεὸν ἢ ἵνα ἔδῃ γενέσθαι, ἀλλ' ἢ τὸ κατ' εἰκόνα πάλιν ἀνανεῶσαι; ἵνα δὲ αὐτοῦ πάλιν αὐτὸν γνῶναι δυνηθῶσιν οἱ ἄνθρωποι. τοῦτο ἦ πῶς ἂν ἐγεγόνει· εἰ μὴ αὐτὸς τοῦ θεοῦ εἰκὼν ὢν ἁρμοζομένης σαρκὸς ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ; οὐ ἀνθρώπων μὲν γὰρ οὐκ ἦν δυνατὸν ἐπεὶ καὶ αὐτοὶ κατ' εἰκόνα γεγόνασιν· ἀλλ' οὐδὲ οὐ ἀγγέλων. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ αὐτοί εἰσιν εἰκόνες. ὅθεν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος οὐ ἑαυτὸν παρεγίνετο, ἵν' ὡς εἰκὼν ὢν τοῦ πατρός, τὸν κατ' εἰκόνα ἄνθρωπον ἀνακτίσας δυνηθῇ· ἄλλως ἦ πάλιν οὐκ ἂν ἐγεγόνει, εἰ μὴ ὁ θάνατος ἐπὶ πλεῖον ἐξαφανισθείσα. ὅθεν εἰκότως ἔλαβε σῶμα θνητόν, ἵνα ὁ θάνατος ἐν αὐτῷ λοιπὸν ἐξαφανισθῆναι δυνηθῇ, καὶ οἱ κατ' εἰκόνα πάλιν ἀνακαινισθῶσιν ἄνθρωποι· ἀκοῦσαι ἑτέρᾳ πρὸς πιστιν τὴν χρείαν οὐκ ἦν μὴ τῆς εἰκόνος τοῦ πατρός. ὡς γὰρ ἡ χραφείσης ἐν ξύλῳ μορφῆς ἀφανισθείσης ἐκ τῶν ἔξωθεν ῥύπων, πάλιν χρεία τοῦτον ἀφανισθέντος ἔχῃ ἔσται ἡ μορφή· ἵνα ἀνακαινισθῆναι εἰκὼν δυνηθῇ ἐν τῇ αὐτῇ ὕλῃ· ἁρμὸς γὰρ τὴν ἐκείνης χρεφὴν ἐν αὐτῇ ἡ ὕλη ἐν ᾗ γέγραπται οὐκ ἐκβάλλεται), ἀλλ' ἐν αὐτῇ ἀνατυπωθῇ· καλῶς ἦν ὁ πανάγιος τοῦ πατρὸς υἱὸς, εἰκὼν ὢν τοῦ πατρὸς, παρεγένετο ὅπου τοὺς ἡμετέρους τόπους· ἵνα τὸν κατ' αὐτὸν πεποιημένον ἄνθρωπον ἀνακαινίσῃ, καὶ ὡς ἀπολόμενον εὕρῃ διὰ τῆς τῶν ἁμαρτιῶν ἀφέσεως. ᾗ φησι καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς εὐαγγελίοις· ἦλθον τὸ ἀπολόμενον σῶσαι καὶ εὑρεῖν. ὅθεν καὶ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἔλεγεν, ἐὰν μήτις ἀναγεννηθῇ· οὐ τοῦ ἐκ γυναικῶν γεννησιν σημαίνων, ὥσπερ ὑπενόουν ἐκεῖνοι, ἀλλὰ τοῦ ἀναγεννωμένου καὶ ἀνακαινιζομένου ψυχῇ ἐν τῷ κατ' εἰκόνα δηλῶν. ἐπειδὴ ἦ καὶ εἰδωλομανία καὶ ἀθεότης κατεῖχε τοῦ οἰκουμένου, καὶ ἡ περὶ θεοῦ γνῶσις ἐκέκρυπτο· ἵνα οὖν μὴ διδάξαι τοῦ οἰκουμένου περὶ πατρός. ἀνθρώπου φαίνοις ἂν, ἀλλ' οὐκ ἂν ἀνθρώπων ἑνὸν τοῦ ὑφήλιον πᾶσαν ὑπελθεῖν, ὅτε τῇ φύσει πλέον ἰσχυόντων δραμεῖν, ὅτε ἀξιοπίστων περὶ τούτου δηλωμένων γενέσθαι, ὅτε πρὸς τοῦτων δαιμόνων ἀπάτου καὶ φαντασίαν ἱκανῶν δὲ ἑαυτῶν αὐλισῆναι. πάντων γὰρ κατὰ ψυχὴν πληγέντων καὶ ταραχθέντων ἀπὸ τῆς δαιμονικῆς ἀπάτης καὶ τῆς τῶν εἰδώλων μανιώτητος. πῶς οἷόντε ἦν ἀνθρώπου ψυχὴν καὶ ἀνθρώπων νοῦν μεταπεῖσαι, ὅπουγε ὁδὲ ὁρᾶν αὐτὸς δηλώναντας; ὁ δὲ μὴ ὁρᾷ τις, πῶς δηλώσαι μεταπαιδεῦσαι. ἀλλ' ἴσως ἄτις ἔφοι τοῦ κτίσιν ἀρκεῖσθαι. ἀλλ' εἰ ἡ κλίσις ἤρκει, οὐκ ἂν ἐγεγόνει τὰ τηλικαῦτα κακὰ. ἦν γὰρ καὶ ἡ κλίσις, καὶ ὁδὲν ἧττον οἱ ἄνθρωποι ἐν τῇ αὐτῇ πρὸς θεοῦ πλάνῃ ἐκυλίοντο.

idque adeo nulla ex causa, præterquam ne vel aliis obtemperarent, vel sua acta in irritum cadant. Quid autem, an non multo auidius, tenaciusque Deus tuebitur oēs res à seipso creatas? ne à se aberrent, & rebus nihili seruiant, præcipue quum istiusmodi error cum eorum pernicie demolitionéque coniunctus sit. Non decebat eos diuinæ semel imaginis consortes in exitium abire. Quid igitur Deo conueniebat, vt faceret? aut quid par erat, vt fieret? nisi vt exemplar imaginis renouaret, vt per id denuo ipsum homines cognoscere possent? de eo autem quomodo confici potuit, nisi ipsa imago Dei Saluator noster Christus superueniret? Per hominem sane id agi nequibat, quandoquidem & ipsi ad imaginem creati erant sed neque per angelum, quippe, quum Angeli imagines non sint. Ergo quod supererat, Dei Ratio ipsa aduenit, vt imago Patris, quo hominem qui ad imaginem figuratus erat, recuperaret. Sed ne ita quoque hoc ipsum successisset, nisi & mors intercederet, & corruptio extereretur. Vnde nō immerito mortale corpus assumpsit, vt mors in ipso in posterum deleretur, & homines ad eius imaginem conditi, denuo instaurarentur. Nullius igitur id negotium fuit, nisi imaginis Patris. Vt.n. forma aliqua in tabulis depicta, sordibusque aliūde superiniectis obliterata, instaurari nequit, nisi eius præsentia adhibeatur, ad cuius speciem primitus tabula, depicta fuit: Illius enim honori datur, cur materia, quæ eius imaginē semel susceperat, non abiiciatur, sed de integro interpoletur: Eodem modo vndecūque ille bonus Patris filius, imago & character Patris, ad regiones nostras profectus est, vt hominem ad sui similitudinem factum denuo reficeret, & perditum condonatione peccatorum recuperaret, quemadmodum ipse ait in Euangeliis. *Veni, vt quod perditum esset, inuenirem & conseruarem.* Vnde & ad Iudæos dixit: *Nisi quis renatus fuerit*: nō his verbis natiuitatem ex fœminis insinuās, quemadmodum illi suspicabantur, sed animam, quæ renascitur ac instauratur secundum imaginē Dei subindicans. Cæterum quoniam furor idolatriæ, ac superstitio nullo numine subnixa orbem tenebat, & Dei cognitio suppressa erat: cuius erat mundum de Patre docere? hominis, dixerit aliquis, at non possibile erat hominibus omnem quæ sub sole est, terrā peragrare, neq; in viribus eorum, vt tantū spacij decurrerent, neque satis idonei autores habiti fuissent, quibus de istiusmodi negociis fides haberetur, neque dæmonū fraudibus & præstigiis obsistere potuissent, omnium animis vulneratis perturbatisque diabolica impostura, & idolorum vanitate. Qui (quæso) fieri potuisset, vt hominis animam, & hominis mentem, in aliam sententiam traducerent, si ne sub cōspectum quidem eorum venirent? Quem autē non vides, quomodo eū docere queas? Sed dixerit aliquis, rerum naturam ad id sufficere. At si rerū natura suffeciſſet, non tanta scelera designata fuissent. Iam enim tū erat rerū natura, quū nihilo tamē minus in de Deo errore homines volutabātur.

Cuius igitur vſus operáque requirebatur, niſi verbi Dei, animam & mentem intuentis,& cætera quæ ſunt in rerum natura cõmouentis, ac per illa Patrem ſuũ manifeſtantis, qui ſua prouidentia, ſerie, ordinéq; rerum, de patre documenta adfert. Illius, inquam, fuit, hanc doctrinam inſtaurare. Sed quánã ratione id agendum fuerat? diceres fortaſſe, per eaſdem res id obtineri potuiſſe, vt rurſum per naturæ opera, ea quę ad Patris cognitionẽ ſpectarent, demõſtrarentur. Rectè, ſed in hoc nihil certæ ſpei, quaſi ſcilicet nõ antea mortales iſtiuſmodi documenta contempſiſſent, aut quaſi in ſublime iam, ac non potius humi oculos depreſſos haberent. Qua propter rectũ erat, ipſum vt hominibus opitularetur, in ſpecie hominis peregrinari, corpuſq; quod illis ſimile eſſet aſſumeret, rebus quæ deorſũ ac humi erant, hoc eſt, operibus corporeis ad eam rem vſus, vt ſi eum cognoſcere non vellent, ex mundi adminiſtratione ac prouidentia, ſaltẽ ex operibus corporis,primum Dei Verbum in corpore, deinde ex Verbo Patrẽ agnoſcerent. Vt enim bonus magiſter pro cura ſuorum diſcipulorum, quum ex maioribus documentis proficere nequeunt, ad minutioravilioraque ſeſe demittens,illos inſtituit: ita quoq; Dei Verbum fecit, quemadmodum teſtatur Paulus his verbis: *Quandoquidem in ſapientia Dei, non cognouit mundus per ſapiẽtiam Deum, optimum viſum eſt Deo per ſtultitiã prædicationis ſaluare credentes*. Quia enim homines ſeſe auerterant à contemplatione numinis, & tanquam in abyſſum profundiſſime demerſi,humi oculis defixis, in generatione rebúſq; ſenſibilibus Deum requirebant, hominum mortalium ac dæmonum ſimulachra effigiantes, ideo hominum amator Deus,& cõmunis omnium Saluator, Dei Verbũ ac ratio, corpus ſibi aſſumpſit,homo inter homines verſaturus, vt hominum ſenſus præoccuparet, quibus perſuaſum erat, in rebus corporis Deũ conſiſtere, quò ex reb.quas miniſterio corporeis geſturus erat, veritatẽ intelligerent, atq; ita cogitatione ſua ad Patrẽ aſſurgerent, vt homines humana ſolũ cogitantes, quocunq; ſuos ſenſus conferrent, ibi ſe anticipari præoccuparique notionibus, & vndecunque inſinuari veritatem ſibi animaduerterent: vt ſiue rerum naturam admirabũdi ſpecularentur, viderent illam ipſam quaſi proteſtari Dominum rerum Chriſtum eſſe: ſiue circa homines animo cõtemplationeque hærerent, vt eos numina arbitrarentur, ex Chriſti ſaluatoris tamen cum aliorum operibus comparatione,eum ſolum inter homines ſaluatorem eſſe, Deique filium conſtaret,quum nihil rerum geſtarum tale apud alios reperirent, qualia in actis Verbi Dei conſpicerẽt: ſiue præoccupati perſuaſione ad dæmones ſe cõferrent, animaduertẽtes eos àDomino fugari, ſtatim ratiocinarẽtur, eũ qui hæc faceret, ſolũ eſſe Dei Verbũ, ac dæmones omni diuinitate carere ꝙ ſi eorum animus circa mortuos defigeretur admiratione, vt eos quaſi heroas colerent, aut ex genere eorum deorũ eſſe putarẽt, quales apud poëtas

A

B

C

D

E

τὸν θεὸν οὖν ὁ σωτὴρ λόγος τοῦ θεοῦ πάλιν χρεία ἦ τοῦ θεοῦ λόγου καὶ ψυχῆ καὶ νοῒ ὁρῶντος, τοῦ καὶ τὰ ὅλα ἐν τῇ κτίσει κινοῦντος, καὶ δι' αὐτῶν γνωρίζοντος τὸν πατέρα. τὸ γὰρ διὰ τῆς ἰδίας προνοίας καὶ διακοσμήσεως τῶν ὅλων διδάσκοντος περὶ τοῦ παντὸς αὐτὸ μὲν καὶ τὴν αὐτὴν διδασκαλίαν αἰνιττόμενα· ὡς οὖν οὐ γεγόνει τοῦτο. ἴσως ἄν τις εἴποι, ὅτι ἐξὸν μὲν διὰ τῶν αὐτῶν, ὥσπερ πάλιν διὰ τῶν τῆς κτίσεως ἔργων τὰ περὶ αὐτοῦ δεῖξαι. ἀλλ' οὐκ ἐμὲ ἀσφαλὲς ἐπὶ τούτου. ἀρχέτω. παρεῖδον γὰρ τοῦτο πρότερον οἱ ἄνθρωποι, καὶ οὐκέτι μὲν ἄνω, κάτω δὲ τὰς ὀφθαλμὰς ἐσχήκατιν. ὅθεν εἰκότως ἀνθρώπους θέλων ὠφελῆσαι, ὡς ἄνθρωπος ἐπιδημεῖ, λαμβάνων ἑαυτῷ σῶμα ὅμοιον ἐκείνοις, καὶ ἐκ τῶν κάτω, (λέγω δὴ διὰ τῶν τοῦ σώματος ἔργων)· ἵνα οἱ μὴ θελήσαντες αὐτὸν γνῶναι ἐκ τῆς εἰς τὰ ὅλα προνοίας καὶ ἡγεμονίας αὐτοῦ, κἂν ἐκ τῶν δι' αὐτοῦ σώματος ἔργων γνώσωνται τὸν ἐν τῷ σώματι τοῦ θεοῦ λόγον, καὶ δι' αὐτοῦ τὸν πατέρα. ὡς γὰρ ἀγαθὸς διδάσκαλος κηδόμενος τῶν ἑαυτοῦ μαθητῶν τοὺς μὴ δυναμένους ἐκ τῶν μειζόνων ὠφεληθῆναι, πάντως διὰ τῶν ἐλαττόνων συγκαταβαίνων αὐτοῖς παιδεύει, οὕτως καὶ ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, καθὼς καὶ ὁ παῦλος φησι. ἐπειδὴ „ γὰρ ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ θεοῦ οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος „ διὰ τῆς σοφίας τὸν θεόν· εὐδόκησεν ὁ θεὸς „ διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος σῶσαι τοὺς „ πιστεύοντας. ἐπειδὴ γὰρ οἱ ἄνθρωποι ὑπεσκοτισμένοις τῷ περὶ τὸν θεὸν θεωρίαν, καὶ ὡς ἐν εὐθῷ βυθισθέντες κάτω τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔχοντες ἐν γῇ καὶ πῖσι αἰσθήσεσι τὸν θεὸν ἀνιχνεύετον, ἀνθρώπους ὄντας καὶ δαίμονας ἑαυτοῖς θεοὺς ἀνατυπούμενοι· τούτου ἕνεκα ὁ φιλάνθρωπος καὶ κοινὸς πάντων σωτὴρ, ὁ τοῦ θεοῦ λόγος λαμβάνει ἑαυτῷ σῶμα, καὶ ὡς ἄνθρωπος ἐν ἀνθρώποις ἀναστρέφεται, καὶ τὰς αἰσθήσεις πάντων ἀνθρώπων περιλαμβάνει, ἵνα οἱ ἐν σωματικοῖς νοοῦντες εἶναι τὸν θεὸν, ἀφ' ὧν ὁ κύριος ἐργάζεται διὰ τῶν τοῦ σώματος ἔργων, ἀπ' αὐτῶν νοήσωσι τὴν ἀλήθειαν καὶ δι' αὐτοῦ τὸν πατέρα λογίσωνται, ἄνθρωποι ὄντες καὶ ἀνθρώπινα πάντα νοοῦντες οἷς ἐαυτοὺς ἐπέβαλον τὰς ἑαυτῶν αἰσθήσεις, ἐν τούτοις περιλαμβανομένους ἑαυτοὺς ἑώρων, καὶ πανταχόθεν διδασκομένους τὴν ἀλήθειαν. εἰ πρὸς εἰς τὴν κλῆσιν ἐπέβαλλο, ἀλλ' ἑώρων αὐτὸν ὁμολογοῦντα τὴν χρῆσιν κύριον· εἰ πρὸς ἀνθρώπους μὲν αὐτὴ ἡ διάνοια περιληφθεῖσα, ὥστε τούτους θεοὺς νομίζειν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἔργων τοῦ σωτῆρος συγκρίνοντα τὰ ἐκείνων ἐφαίνετο ἐν ἀνθρώποις μόνον ὁ σωτὴρ θεοῦ υἱός· ἐξ ὅλων παρ' ἐκείνοις πίστις ὁποία ὠφελεῖ τοῦ θεοῦ λόγου γέγονεν· εἰδὲ καὶ εἰς δαίμονας ἦσαν περιληφθέντες. ἀλλὰ ὁρῶντες αὐτοὺς διωκομένους ὑπὸ τοῦ κυρίου, ἐγίνωσκον μόνον εἶναι τοῦτον τὸν τοῦ θεοῦ λόγον καὶ ἐκ εἶναι θεοὺς τοὺς δαίμονας, εἰ καὶ εἰς νεκροὺς ἤδη τούτων ὄντας καταφρονηθεὶς, ὥστε θρησκεύειν ἥρωας καὶ τοὺς παρὰ ποιηταῖς

πιηΓ λεγομένης θεὸς, ἀλλ' ὁρῶντες τ̀ Γ σωτῆρος
ἀνάστασιν, ὡμολόγουν ἐκείνους ἔ)ψευδεῖς, κ̀ μό-
νον τ̀ν κύριον ἀληθινὸν τ̀ Γ πατρὸς λόγον, τ̀ Ε
Γ θανάτου κυριεύοντα. Διὸ ΓΤ κ̀ γεγένηται κ̀
ἄνθρωπ@ ἐφάνη, Ε ἀπέθανε, κ̀ ἀνέστη, ἀμβλύ-
νας κ̀ ἀπισκιάσας τ̀ τ ὡπο πε γνομένων ἀν-
θρώπων διὰ τ ἰδίων ἔργων· ἵνα ὅπερ δὰν ὡπ πε-
ληφθέντες οἱ ἄνθρωποι, ἐκεῖθεν αὐτοὺς ἀναγάγῃ,
κ̀ διδάξῃ τ̀ν ἀληθινὸν ἑαυτοῦ πατέρα· καθάπερ
" κ̀ αὐτὸς φησὶν, ἦλθον σῶσαι καὶ ζ̀ρεῖν τ ἀπο- A
" λωλός· ἅπαξ γὰρ εἰς αἰσθητὰ πεσούσης τῆς Διά-
νοίας, ὑπέβαλεν ἑαυτὸν Διὰ σώματ@ φανῆ-
ναι ὁ λόγ@, ἵνα μετενέγκῃ εἰς ἑαυτὸν ὡς ἄνθρω-
π@ τοὺς ἀνθρώπους, κ̀ τὰς αἰσθήσεις αὐτῶν εἰς ἑ-
αυτὸν ἀποκλίνῃ, καὶ λοιπὸν ἐκείνους ὡς ἄνθρω-
που αὐτὸν ὁρῶντας διὰ ὧν ἐργάζεται ἔργων, πεισθῆ
" μὴ εἶναι ἑαυτὸν ἄνθρωπον μόνον, ἀλλὰ κ̀ θεὸν Ε
" θεοῦ ἀληθινὸν λόγον κ̀ σοφίαν. τοῦτ κ̀ ὁ παῦλ@ B
" βαλόμεν@ σημᾶναι, φησὶν, ἐν ἀγάπῃ ἐρρι-
" ζωμένοι Ε τεθεμελιωμένοι, ἵνα ἐξισχύσητε κατα-
" λαβέσθαι σὺν πᾶσι τοῖς ἁγίοις, τὶ τὸ πλατ@ κ̀
" μῆκος, κ̀ ὕψος κ̀ βάθ@, γνῶναί τε τὴν ὑπερ-
" βάλλουσαν τ̀ γνώσεως ἀγάπην Γ χριστοῦ, ἵνα πλη
" ρωθῆτε εἰς πᾶν τὸ πλήρωμα Γ θεοῦ· πανταχοῦ
γὰρ τ̀ λόγου ἑαυτὸν ἁπλώσαντ@· κ̀ ἄνω κ̀
κάτω Ε εἰς τὸ βάθ@ κ̀ εἰς τ̀ πλάτ@· ἄνω
μὲν εἰς τ̀ κτίσιν· κάτω δὲ εἰς τὴν ἀνθρώπη-
σιν, εἰς βάθ@ γ̀ εἰς τ̀ν ἅδην· εἰς πλάτ@ δὲ εἰς
τὸν κόσμον τὰ πάντα τῆς τοῦ θεοῦ γνώσεως πε- C
πλήρωται. Διὰ δὲ τοῦτο, ὑδὲ πρὸ αὐτοῦ προ-
γινόμεν@ τὴν θυσίαν τὴν ὑπὲρ πάντων ἐπιτε-
λεῖ προσδιδοὺς τ̀ σῶμα τῷ θανάτῳ, Ε ἀνί-
σων αὐτό. ἀφανὴ ἑαυτὸν Διὰ τοῦτο ποιῶν· ἀλλὰ
ἐμφανῆ ἑαυτὸν Διὰ τοῦτο καθιστὰ Διαμένων
ἐν αὐτῷ καὶ τοιαῦτα τελῶν ἔργα καὶ σημεῖα
διδοὺς, ἃ μηκέτι ἄνθρωπον, ἀλλὰ θεὸν λόγον αὐ-
τὸν ἐγνώριζον. ἀμφότερα γὰρ ἐφιλανθρωπεύε-
το ὁ σωτὴρ Διὰ τ̀ ἐνανθρωπῆσαι, ὅτι καὶ τ̀ θά-
νατον ἐξ ἡμῶν ἠφάνιζε, καὶ ἀνεκαίνιζεν ἡμᾶς· Ε D
ὅτι ἀφανὴς ὢν καὶ ἀόρατ@, Διὰ τ̀ ἔργων ἐνέ-
φαινε, κ̀ ἐγνώριζεν ἑαυτὸν εἶναι τὸν λόγον Γ πα-
τρὸς, τὸν Γ παντὸς ἡγεμόνα κ̀ βασιλέα. ὁ γὰρ δὴ
πανταχοῦ ἐκκεκλεισμένος ὢν ἐν τῷ σώματι, ὑδὲ ἐν σώ-
ματι μὲν ὢν, ἀλλαχόσε δὲ οὐκ ὢν· ὑδὲ ἐκεῖ-
νο μὲν κίνει· τὰ ὅλα δὲ τῆς τοῦτο ἐνεργείας κ̀
προνοίας κεκένωτο· ἀλλὰ τὸ προδοξότατον, λό-
γ@ ὢν, ὃ συνέχεται ἐστὶν@· συνέχει δὲ
τὰ πάντα μᾶλλον αὐτὸς. κ̀ ὥσπερ ἐν πάσῃ τῇ
κλίσει ὢν, ἐκτὸς μέν ἐστι τ̀ παντὸς κατ' οὐσίαν, ἐν
πᾶσι δέ ἐστι τ̀ ἑαυτοῦ δυνάμεσι, τὰ πάντα Διακο-
σμῶν, καὶ εἰς πάντα ἐν πᾶσι τ̀ ἑαυτοῦ προνοίαι ἐφαπλῶν, καὶ ἕκαστον κ̀ πάντα ὁμοῦ ζωοποι-
ῶν· περιέχων τὰ ὅλα κ̀ μὴ περιεχόμεν@· ἀλλ'
ἐν μόνῳ τῷ ἑαυτοῦ πατρὶ ὅλον ὢν κατὰ πάντα.
ἕτω καὶ ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ ζώματι ὢν, καὶ
αὐτὸς αὐτὸ ζωοποιῶν, ἐκτὸς ἐζωοποίει κ̀ τὰ
ὅλα. Ε ἐν τοῖς πᾶσιν ἐγίνετο καὶ ἔξω τ̀ ὅλων ὢν.

καὶ ὑπὸ

inuenias: statim tamen modo resurrectionem Saluatoris ante oculos ponerent, confessuros illos falsos esse: Christum autem verum Deum esse, vt pote mortis ipsius debellatorẽ. Ea igitur de causa homo genitus est, homo apparuit, mortuus est, & resurrexit, vt præstringeret obscurarétq; rebus suis gestis, quicquid vnquam ab hominibus gestum esset, vt vbicunque homines sensibus suis ad credendum numẽ præoccupati essent, inde eos abduceret, & de Patre suo illos certiores redderet. Quẽadmodum ipse dicit: *Veni ad inueniendum seruandúmque quod perierat*. Quum enim semel ad sensibilia hominum cogitatio delapsa esset, subiecit semetipsum Verbum Dei, vt per corpus appareret, quo vt homo iam factus homines in se traduceret, eorumq; sensus ad se reflecteret: vt illis, ipsum veluti hominem conspicantibus, ex operum designatione persuaderet sibi eum nõ solum esse hominem, sed etiam Deum, & Dei veram Rationem ac sapientiam. Quod à Paulo quoque significatur, dum ait: *In dilectione radicati fundatique, vt valeatis comprehendere cum omnib. Sanctis quæ sit latitudo, longitudo, altitudo & profunditas: & vt cognoscatis ipsa cognitione dilectionem Christi præstantiorem esse, vt repleamini in omnẽ plenitudinem Dei*, vbique Verbo siue Ratione Dei se explicante, sursum, deorsum, in altum, in latum: sursum quidem, per rerum naturam: deorsum vero, per incarnationem: inprofundum, per descensum ad inferos: in latum, eò quod per orbem terrarum, omnia scientia cognitionéque diuinitatis repleta sint. Ideo verò quum aduenisset ad nos corpore suo morti debito eodémque resuscitato, hostiam pro omnibus sacrificauit, illudque in crucem exaltauit, non tamen per hoc obscurus, sed illustris permanens in seipso, & talia opera patrans, eáque signa edens, quæ eum etiã eo tempore non hominem sed Dei Verbum declararent. Bifariam certe sua incarnatione hominibus suum in homines studium amorémque exhibuit Seruator noster, tum quia mortem à nobis amolitus est, & nos renouauit: tum quia inconspicuus antea & inuisibilis, per opera sua se visibilem præstitit, certóque ostendit se Rationem, Verbúmque Patris esse, omniumque item & Ducem, & Regem. Non enim in corpore circunclusus erat: neque quum in corpore aderat, alibi deerat: neque quum illud mouebat, alia eius vi, actu, & prouidentia destituta fuere: sed quod summę admirationis est, ea omnia ipse, vt ratio à nemine contentus, continebat. Et sicuti ens in omni rerum natura, extra quidem omnia subsistit, quantum attinet ad ipsius substantiam, intra omnia tamen habetur, quantum spectat ad ipsius potentiam omnia gubernans, & ad omnia in omnibus suam prouidentiam pandens: singulaq; separatim, cunctaque in vniuersum simul viuificans: circunplectens omnia, à nullo circunplexus, sed per omnia cum sese extendat, in solo Patre totus & integer permanet. Ita quoq; cũ esset in humano corpore, atque illud ipse viuificaret, eodem quoque momento viuificabat vniuersa & in omnibus aderat, & extra vniuersa subsistebat,

& quum per corpus operaque ſua innoteſceret, ne tũ quidem (quantum ad energiam actũque rerum naturę omnium pertinet) obſcuriter latebat. Mentis haud dubie officium eſt, cogitationibus quæ foris extraque ſuum corpus conſiſtunt, contemplari, actum tamen vimq; ſuam extra corpus non porrigere, nec quæ lõginqua ſunt, ea ſua præſentia mouere: Nunquam enim homo longinqua cogitans, ea quæ cogitat ſtatim mouet aut transfert. Neq; præterea ſi quis domi deſidens de cælo cogitationes ineat, ideo continuo & ſolem mouerit, & cælum circumuerterit, ſed vt ea contuetur in motu & in rerum natura exiſtere, ita vim ſuam in ea explicare non poteſt. Cæterum nequaquam eodẽ modo Dei verbum in corpore humano verſabatur, vt quod ibi non colligatum eſſet, ſed potius corpus in ſe contineret, adeo vt & ibi eſſet & in omnibus exiſteret, & extra rerum eſſentias verſaretur, & in ſolo Patre requieſceret. Id quoque per quam admirabile, quòd ſimul vt & homo viuebat, & vt Verbum Ratióque Patris omnia viuificabat, & vt Filius Patri aderat. Vnde neq; Virgine pariente, partus affectiones ſentiebat: neque dum in corpore eſſet, coinquinabatur, ſed potius corpus ſanctificabat. neque enim ideo quia in omnibus eſt, omnium particeps efficitur, ſed omnia potius ab eo generantur, & nutrimentum accipiunt. Nam ſi ſol ab eo creatus, & noſtris oculis ſubiectus circumãbulans in cælo, non ſordeſcit attactu terrenorum corporum, neque à tenebris obſcuratur, ſed potius ea & illuſtrat, & purificat: multo magis ſacroſanctum illud Dei verbum (quod Solis eſt & Conditor, & Dominus) quum in corpore innoteſceret, non inde maculas in ſe corriuabat, ſed incorruptibile erat, corpuſque mortale quod aſſumpſerat, viuificabat, & à ſordibus defecabat: *Qui peccatum* (inquit) *non fecit, neque dolus eſt inuentus in ore eius.* Quum igitur edentem, eſurientem, naſcentem illum referunt ſacri ſcriptores: cognoſce, corpus vt corpus naſci, & ſui generis nutriri alimẽtis: illud autem quod ſe corpori implicuerat, Dei verbum eſſe, quod omnia gubernat: & per ea quę in corpore agebantur, non hominem ſe, ſed Dei verbum eſſe declarabat. Feruntur tamen iſta de Deo, quandoquidem corpus illud, quod comedebat, quod naſcebatur, quod patiebatur, non alterius cuiuſpiam, ſed Domini erat. Et quia ſemel homo factus erat, neceſſum erat iſta omnia de eo dici, vt re vera verum corpus, non ſpecie tenus habuiſſe crederetur. Cæterùm vt ex iſtis deprehendebatur corporaliter adeſſe: ita ex operibus quæ faciebat per corpus, Dei Filium ſe manifeſtabat. Vnde ad incredulos Iudæos clamabat, dicens: *Si non facio opera Patris mei, ne crediderit is: ſi vero illa facio, etiam ſi mihi non credatis, operibus credite, vt cognoſcatis & credere poſſitis, & me in Patre eſſe, & Patrem in me.* Vt enim (quatenus inuiſibilis eſt) ex operibus mundi deprehenditur: ita quoq; homo factus, quamuis in corpore latens minime conſpicuus ſit, tamen ex operibus cognoſceretur, eum qui talia operatur, nõ hominem, ſed Dei potentiam & Rationem eſſe.

Nam

καὶ ἀπὸ τ σώματ@ ὁλ ἐδι τῶν ἔργων γινωσκόμεν@ · ἀπ ἀφανὴς ὢν καὶ ἀπὸ τῆς τῶν ὅλων ἐνεργείας. ψυχῆς μὲν οὖν ἔργόν ἐστ, θεωρεῖν μὲν καὶ τὰ ἔξω τ ἰδίου σώματ@ τοῖς λογισμοῖς, ἐ μὲν τ ἔξωθεν τ ἰδίου σώματ@ ἐνεργεῖν, ἢ τὰ τούτου μακρὰν τῇ παρουσίᾳ κινεῖν· ἀδύνατον γοῦν ἄνθρωπ@ διανούμεν@ τὰ μακρὰν, ἤδη κ ταῦτα κινεῖ κ μεταφέρει· ἀδὲ εἰ ὅπῃ τ ἰδίας οἰκίας καθεζόμενος τοὺς ἐν ἀρκτῳ λογίζοιτο τὰ ἐν ἀρκτῳ, ἤδη κ τὸν ἥλιον κινεῖ, καὶ τὸν ἄρκτον μεταφέρει· ἀλλ' ὁρᾷ μὲν αὐτὰ κινούμενα καὶ γεγονότα, ἐ μὴν ὥστε ἐργάζεσθαι αὐτὰ δύνατος τυγχάνει. ἐ δὴ τοιοῦτ@ ὢν ὁ θεῖ λόγ@ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. ἐ γὰ συνεδέδετο τῷ σώματι· ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς ἐκράτ@ τ, ὥστε καὶ ἐν τούτῳ ὢν καὶ ἐν πᾶσιν ἐτύγχανε, καὶ ἔξω τῶν ὅλων ὢν, κ ἐν μόνῳ τῷ πατρὶ ἀναπαύετο. κ τὸ θαυμαστὸν τοῦτο ὢν, ὅτι καὶ ὡς ἄνθρωπ@ ἐπολιτεύετο, καὶ ὡς λόγ@ τὰ πάντα ἐζωογόνει, κ ὡς υἱὸς τῷ πατρὶ συνῆν. ὅθεν ἀδὲ τῆς παρθένου ληθάσης ἔπαθεν αὐτὸς, ἐ δὲ ἐν σώματι ὢν ἐμολύνετο· ἀλλὰ μᾶλλον ἁγίαζεν. ἀδὲ γὰρ ἐν τοῖς πᾶσιν ὢν, τῶν πάντων μεταλαμβάνει· ἀλλὰ πάντα μᾶλλον αὐτὸ ζωογονεῖ@ καὶ τρέφεται, εἰ γὰρ κ ἥλι@ ὁ ὑπ' αὐτὸ ἡμῶν ὁρώμεν@ ἐφ' ἡμῶν ὁρώμενος τοιοῦτος ὢν ἐν ἀρκτῳ, ἐ ῥυπαίνεται τῶν ὅπῃ γῆς ζωμάτων ἁπτόμεν@, ἐδὲ ὑπὸ σκότους ἀφανίζεται, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς καὶ πάντα φωτίζει κ καθαίρει. πολλῷ πολλῷ ὁ πανάγι@ ἐ θεῖ λόγ@, ὁ καὶ ἐ ἡλίου πολλῷ κ κύρι@, ἐν ζώματι γινωσκόμενος οὐκ ἐρυπαίνετο· ἀλλὰ μᾶλλον ἄφθαρτ@ ὢν ἐ τὸ ζωμα θνητὸν τυγχάνον, ἐζωοποίει καὶ καθῄρει· ὃς ἁμαρτίαν γὰρ ἔφη οὐκ ἐποίησεν, ἐ δὲ εὑρέθη δόλ@ ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. ὅταν τοίνυν ἐσθίοντα κ πίνοντα κ λικμώμενον αὐτὸν λέγωσιν οἱ θεῖ τούτου θεολόγοι, γίνωσκε ὅτι τὸ μὲν ζῶμα, ὡς ζῶμα εἶκεν κ καταλλήλοις ἐτρέφετο τροφαῖς, αὐτὸς δὲ ὁ σώζων τῷ ζώματι θεὸς λόγος τὰ πάντα διακοσμῶν, καὶ ὃ ἂν ἐργάζετο ἐν τῷ ζώματι, οὐκ ἄνθρωπον ἑαυτὸν ἀλλὰ θεὸν λόγον ἐγνώριζεν. λέγε γοῦν αὐτοῦ ταῦτα· ὅτι καὶ τὸ ζῶμα ἐσθίον κ λικμώμενον κ πάσχον, ἄλλ ἑτέρου τινὸς ἀλλ' ἐ κυρίου ἦν· κ ὅτι ἀνθρώπου γιγνόμενον, ἔπιπτε κ πολλὰ ὡς θεῖ ἀνθρώπου λέγεται, ἵνα ἀληθὲς καὶ μὴ φαντασίᾳ ζῶμα ἔχων φαίνη). ἀλλ' ὥσπερ οὐκ τούτων ἐγινώσκετο σωματικῶς παρὼν, ἅτως οὐκ τοῦ ἔργων ὢν ἐποίει διὰ τ ζώματος ἴδιον θεὸν ἑαυτὸν ἐγνώριζεν. ὅθεν κ πρὸς τοὺς ἀπίστους ἰουδαίους ἐβόα λέγων. εἰ ἐ ποιῶ τὰ ἔργα τ πατρός μου· μὴ πιστεύετέ μοι· εἰ δὲ ποιῶ, κἂν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις μου πιστεύσατε· ἵνα γνῶτε κ γινώσκητε· ὅτι ἐν ἐμοὶ ὁ πατὴρ κἀγὼ ἐν τῷ πατρί. ὡς γὰ ἀῤῥαλὸς ὢν ἀπὸ τ τ κτίσεως ἔργων γινώσκε). ἅτως ἄνθρωπος γιγνόμεν@ κ ἐν ζώματι χωρούμενος οὐκ τ ἔργων ἂν γνωσθείη ὅτι οὐκ ἄνθρωπος, ἀλλὰ θεῦ δύναμις κ λόγος ἐστὶν ὁ ταῦτα ἐργαζόμενος.

ἐργαζόμενος. τὸ γὰρ ὅπως ἂν αὐτὸν τῶν δαιμόνων κἀκείνους ἀπελαύνειας, καὶ ἀνθρώπινον, ἀλλὰ θεῖόν ἐστι τὸ ἔργον. ἢ τίς ἰδὼν αὐτὸν τοὺς νόσους ἰώμενον, ἐν οἷς ἦν καὶ τὸ ἀνθρώπινον γένος, ἐπ' ἄνθρωπον ἂν ἐνόμισε; λέπρας μὲν γὰρ ἐκαθάιρε, χωλοὺς δὲ περιπατεῖν ἐποίει, κωφῶν τὰς ἀκοὰς ἤνοιγε, τυφλοὺς ἀναβλέπειν ἐποίει, καὶ πάσας ἁπλῶς νόσους καὶ μαλακίας πάσας ἀπήλαυνεν ἐκ τῶν ἀνθρώπων, ἀφ' ὧν μὲν αὐτὸς καὶ τὸν τυχόντα τῆς θεότητος θεωρεῖν. τίς γὰρ ἰδὼν αὐτὸν ἀποδύοντα τὸ λεῖπον, οἷς ἡ γένεσις ἐνέλειψε. καὶ τὰς ἐκ γενετῆς τυφλὰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀνοίγοντα, οὐκ ἂν ἐνόησε τὴν ἀνθρώπων ἐπανειμένην αὐτοῖς γένεσιν, καὶ παρὰ τίνος ἔδει δημιουργὸν τοῦτον καὶ ποιητὴν; ὁ γὰρ τὸ μὴ ὂν ἐκ γενέσεως ἔχειν ὁ ἄνθρωπον ἀποδιδούς, δῆλος ἂν εἴη πάντως ὂν καὶ κύριος ἁπάσης ἐστὶ, καὶ τῆς γενέσεως τῶν ἀνθρώπων. Διὰ τοῦτο δὲ ἐν παρθένῳ πλάττει ἑαυτῷ τὸ σῶμα, ἵνα μικρὸν τὸ θεότητος αὐτοῦ γνώρισμα πᾶσι παράσχῃ· ὅτι ὁ τοῦτο πλάσας, αὐτός ἐστι καὶ τῶν ἄλλων ποιητής. τίς γὰρ ἰδὼν χωλὸς ἀνδρὸς ἐκ παρθένου μόνης προερχόμενον σῶμα, οὐκ ἐν θυμῷ τὸν ἐν τούτῳ φαινόμενον εἶναι καὶ τῶν ἄλλων σωμάτων ποιητὴν καὶ κύριον. τίς δ' ἰδὼν καὶ τὸ ὑδάτων ἀλλοιούμενον φύσιν καὶ εἰς οἶνον μεταβάλλοντα, οὐκ ἐννοεῖ τὸν καὶ τοῦτο ποιήσαντα κύριον εἶναι καὶ κτίστην τῆς ὅλων ὑδάτων φύσεως; Διὰ τοῦτο γὰρ ὡς δεσπότης ἐπέβαινε τῇ θαλάσσῃ, καὶ ὡσεὶ πάτει ὡς ὑπὸ γῆς, γνώρισμα τῆς ὑπὸ πάντα δεσποτείας αὐτοῦ τοῖς ὁρῶσι παρέχων. τοσοῦτων δὲ ἐξ ὀλίγων τοσοῦτον πλῆθος, καὶ ἐξ ὑπερῶν ὑπερῶν αὐτὸς, ὥστε ὑπὸ πέντε ἄρτων πεντακισχιλίους κορεσθῆναι, καὶ ἄλλο τοσοῦτον καταλεῖψαι ἐδὲν ἕτερον, ἢ αὐτὸν εἶναι καὶ τὸν τῆς ὅλης προνοίας κύριον ἐγνώριζεν; ταῦτα δὲ πάντα ποιεῖν τῷ σωτῆρι καλῶς ἔχειν ἐδόκει· ἵν' ἐπειδὴ τὸν ἐν τοῖς πᾶσιν αὐτοῦ τρόπον ἠγνόησαν οἱ ἄνθρωποι, καὶ κατανόησιν τῆς διὰ κτίσεως αὐτοῦ θεότητος, καὶ ἐκ τῶν διὰ τοῦ σώματος ἔργων αὐτοῦ, ἀναβλέψωσι καὶ ἔννοιαν λάβωσι τοῦ αὐτοῦ τῆς εἰς τὸν πατέρα γνώσεως, ἐκ τοῦ μέρους τὸν εἰς τὸ ὅλα αὐτοῦ τρόπον, ὡς τρόπον τὸν ἀναλογιζόμενοι. τίς γὰρ ἰδὼν αὐτοῦ τὸν τῶν δαιμόνων ἐξουσίαν, ἢ τίς ἰδὼν τοὺς δαίμονας ὁμολογοῦντας εἶναι τοῦτον αὐτὸν κύριον, ἔτι τὰ Διόνοιαν ἀμφίβολον ἕξει, εἰ υἱός ἐστιν ὁ τοῦ θεοῦ καὶ ἡ σοφία καὶ ἡ δύναμις. οὐδὲ γὰρ τὸν κτίσιν αὐτοῦ σιωπῇ πεποίηκεν, ἀλλὰ τό γε θαυμαστὸν, ἐν τῷ θανάτῳ, μᾶλλον δὲ ἐν αὐτῷ τῷ τοῦ θανάτου τροπαίῳ, λέγω δὴ τῷ σταυρῷ πᾶσα ἡ κτίσις ὡμολόγει τὸν ἐν τῷ σώματι γνωριζόμενον καὶ πάσχοντα, οὐκ ἁπλῶς εἶναι ἄνθρωπον· ἀλλὰ θεοῦ υἱὸν καὶ σωτῆρα πάντων. ὅτε γὰρ ἥλιος ἀπεσκότωσε, καὶ ἡ γῆ ἐσείετο, καὶ τὰ ὄρη ἐρρήγνυτο, πάντες κατέπιπτον. πῶς δὴ τὸν μὲν ἐν τῷ σταυρῷ κρεμάμενον, θεὸν ἐδείκνυον. τὰ δὲ κτίσιν πᾶσαν, τοῦτο δάλλω εἶδη, καὶ μαρτυροῦσαν τῷ φόβῳ τὸ δεσπότου παρουσίαν.

ὅτω μὲν

Nam imperare etiam ipsis dæmonibus, eósque extrudere, non opus humanum fuerit, sed diuinũ. Quin si videas eũ morbos sanare, quibus obnóxium erat genus humanum, hominémne iam inde illum, ac nõ potius Deũ existimes? dum lepram purgat, claudis vim ambulandi tribuit, surdorum aures recludit, cæcis visum restituit, ac prorsus omnes morbos ac infirmitates omnes ab hominibus profligat. Ex quibus cuiuis eius diuinitatem perspicere licet. Quis enim eum instaurare videns defectus eos, quibus ipsa prima origo hominis natiuitásque vitiata fuit, & cæcis ab vtero oculos aperire, nõ animaduerteret, eius potentiæ, hominum natiuitatem subiectam esse? natiuitatisque illum & architectum & conditorem existere? Qui enim id quod homoab ipsa natiuitate non habuit, restituit, satis planum facit, se etiam Dominum humanæ natiuitatis esse. Ideóque quũ primum ad nos accederet; ex Virgine sibi ipsi corpus formauit, vt nobis non tenue argumentum suæ diuinitatis exhiberet, eum qui hoc sibi corpus formauerat, aliorum quoque conditorem & formatorem esse. Quis enim videns sine viro ex Virgine sola corpus prodire, non secum cogitat, eũ qui sub tali corpore appareat, esse quoque cæterorum corporum & conditorem & Dominum? Aut quis, dum videt aquarum immutari naturam, & in vinum transire, non ratiocinetur, eum qui hoc fecerit, esse quoque creatorem naturæ omnium aquarum? Nam ideo quoque vt dominus maris mare ingressus est, ibique tanquam in terra obambulauit, vt indicium sui in cuncta dominii, spectantibus exhiberet. Iam quum tam paucis numero panibus tanta vis populi alitur, & ex inopia, copia repullulat, adeo vt quinque panibus quinquies mille homines satiauerit, & post satietatem tantum adhuc in residuum reliquerit: quis aliud credat, quám autorem earũ rerum dominum esse procuratorémque mundi? Hæc omnia vt faceret, probe congruebat nostro Saluatori, vt (quandoquidem eius in rerum natura procurationem administrationém que ignorarent homines, neque ex rebus creatis animaduerterant ipsius diuinitatem) saltem ex operibus corporis, causam per ipsum suspiciendi, patrisque cognoscendi occasionem ducerent, ex particulari illius prouidentia, vniuersitatis eius procurationem æstimãtes. Quis enim videns eius cõtra dæmones vim, aut quis dæmones audiens confitentes sibi hunc dominum esse amplius dubitabit, num ille ipse sit filius dei, aut sapientia, aut virtus? Neque enim vel ipsum mundum in silentio esse voluit, sed (quod mirum est) in morte, vel potius in tropheo de morte excitato (crucem intelligo) vniuersa rerũ fabrica cõfitebatur eum qui in corpore apparebat, & supplicia patiebatur, nõ hominem simpliciter, sed dei filiũ ac Saluatorem esse omnium: Nam & sol se auertebat, terra quatiebatur, dirumpebantur montes, omnes metu ac pauore contrahebantur. Hæc omnia eum qui in cruce erat, Christum deum esse declarabant, ac rerum naturam, eius ancillam esse, pauore suo cõtestantẽ dominisui præsentiã.

Ad iſtum igitur modum deus ille Verbum Patris, ſeſe hominibus per opera manifeſtum reddidit. Conſequens iam eſt vt finem eius vitæ & conuerſationis referamus atq; narremus, qualis item mors ipſius corporis fuerit, tum quia hoc ipſum eſt caput noſtræ fidei, tum quia omnes planè homines id fama & ſermonibus celebrant, vt nihilo minus hinc quàm aliũde intelligant Chriſtum deũ & Dei Filium eſſe. Cauſam igitur eius in corpore apparitionis, aliqua ex parte (quatenus licuit, & quatenus aſſequi datum fuit) iam ante expoſuimus, nõ fuiſſe videlicet vllius alterius officium, corruptibile in incorruptibile tranſmutare, niſi ipſius Saluatoris, qui in principio ex non entibus õnia condiderat, neque fuiſſe vllius alterius opus, exemplar imaginis diuinæ hominibus reſtituere, niſi eius, qui erat imago Patris: neque alterius, mortale immortale efficere, niſi eius qui ex ſe ipſiſſima vita eſt, hoc eſt, Domini noſtri Ieſu Chriſti: neque ad alium quempiam pertinuiſſe de Patre docere, & idololatriam purgare, niſi Rationis Verbique, omnia in mũdo gubernãtis, qui ſolus Patri ſuo verus & vnigenitus Filius eſt. Quandoquidẽ igitur debitum pro omnibus ſoluẽdum erat, debebatur autem (vt iam dixi) vt omnes morerentur, quæ cauſa illi potiſſima fuit huc proficiſcendi, ideóq; poſt edita per facta diuinitatis ſuæ monumenta, reliqũm iam erat, vt pro omnibus ſacrificium offerret, pro omnibus templum ſuum morti tradens, quò omnes inobnoxios, & liberos à veteri præuaricatione efficeret, ſeque declararet mortis victorem, ſuumque corpus immortale redditum, primitias publicæ omnium reſurrectionis eſſe. Ne mireris, ſi ſubinde eadem de iiſdem repetimus, vbi enim de numinis decretis, placitiſque mentionem facimus, ibi longiore interpretatione vtimur, ne quid omittatur, quod omiſſum nobis in culpam cedat, ſi non plenè rẽ ipſam eloquamur. Melius enim eſt ſæpius iteratæ ſententiæ crimen ſuſtinere, quàm aliquid eorum prætermittere, quę enarrari debuerant. Corpus igitur, quod communem cũ omnibus naturam habebat (corpus enim erat humanũ) quanquam nouo miraculo ex virgine ſola coaluerat, tamen mortale erat, ad ſimilitudinem ſui generis mortẽ excepit. Neque etiam ſecundum naturam ſuam ob Verbi diuini ingreſſum amplius corrumpebatur, ſed propter inhabitans Dei Verbum expers corruptionis erat: vtrumq; in eodem eſſe contigit prorſus admitabili ratione: quum & mors omnium in Dominico corpore vim ſuam exercuerit, & mors & corruptela inde ob domicilium ibi numinis profligata ſit. Morte enim opus fuit, & mortem pro omnibus inferri neceſſum erat, vt ꝙ ab omnibus debitum erat, lueretur. Quamobrem (vt dixi) Verbum quoniam mori non potuit, vt pote immortale, corpus ſibi ſumpſit quod mori poterat, illudque vt ſuũ pro omnibus obtulit, vt ita pro omnibus, omnibus ipſe corpore cõiunctus, mortẽ patiens compeſceret eũ, qui habet mortis imperiũ hoc eſt diabolum,

ὅτω μὲν οὖν ὁ θεὸς λόγος διὰ τῶν ἔργων ἑαυτὸν ἐφανέρωσε τοῖς ἀνθρώποις. ἀκόλουθον δὲ ἂν εἴη καὶ περὶ τῆς ἐν σώματι διαγωγῆς καὶ θανατικῆς ἐκβάσεως αὐτοῦ διηγήσασθαι καὶ εἰπεῖν, καὶ ὅπως γέγονεν ὁ ἴδιος σῶμα· μάλιστα γὰρ τοῦτο κεφάλαιον τῆς πίστεως ἡμῶν ἐστι τοῦτο, καὶ πάντες ἁπλῶς ἄνθρωποι περὶ τούτου θρυλλοῦσιν· ἵνα μὴ ἀγνῶς ὅπως καὶ ἐκ τούτου μᾶλλον ἕνα ἕκαστον γινώσκῃ ὅτι ὁ Χριστὸς ἐστὶν ὁ τοῦ θεοῦ υἱός. τὴν μὲν οὖν αἰτίαν τῆς σωματικῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ, ὡς οἷόν τε ἦν ἐκ μέρους, καὶ ὡς ἡμεῖς ἠδυνήθημεν νοῆσαι, προείπομεν, ὅτι οὐκ ἄλλου ἦν τὸ φθαρτὸν εἰς ἀφθαρσίαν μεταβαλεῖν, εἰμὴ αὐτοῦ σωτῆρος τοῦ καὶ τὰ ὅλα ἐξ οὐκ ὄντων πεποιηκότος τὰ ὅλα· οὐκ ἄλλου ἦν, τὸ κατ' εἰκόνα πάλιν ἀνακαλέσαι τοῖς ἀνθρώποις, εἰμὴ τῆς εἰκόνος τοῦ πατρός, καὶ οὐκ ἄλλου ἦν τὸ θνητὸν ἀθάνατον ἀναδῆσαι, εἰμὴ τοῦ αὐτοζωῆς ὄντος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ οὐκ ἄλλου ἦν τοῦ πατρὸς διδάξαι, καὶ τὴν εἰδώλων καθαιρῆσαι θρησκείαν, εἰμὴ τοῦ τὰ πάντα διακοσμοῦντος λόγου, καὶ μόνου τοῦ πατρὸς ὄντος μονογενοῦς ἀληθινοῦ. ἐπεὶδὴ ἦν τὸ ὀφειλόμενον ὑπὲρ πάντων ἐκλοιπὸν ἀποδοθῆναι· ὠφείλετο γὰρ πάντως ὡς προεῖπον ἀποθανεῖν, διὸ μάλιστα καὶ ἐπεδήμησεν, τούτου ἕνεκεν μὴ πως περὶ τὸ θεότητος αὐτοῦ, ἐκ τῶν ἔργων ἀποδειχθῇ, ἤδη λοιπὸν καὶ ὑπὲρ πάντων τὴν θυσίαν αἰώρερεν, ἀντὶ πάντων τὸν ἑαυτοῦ ναὸν εἰς θάνατον παραδιδοὺς. ἵνα τοὺς μὲν πάντας, ἀνυπαιθύνους καὶ ἐλευθέρους τῆς ἀρχαίας παραβάσεως ποιήσῃ· δείξῃ γὰρ ἑαυτὸν καὶ θανάτου κρείττονα, ἀπαρχὴν τῶν ὅλων ἀναστάσεως τὸ ἴδιον ζῶμα ἄφθαρτον ἐπιδεικνύμενος. καὶ μὴ θαυμάσῃς εἰ πολλάκις τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν λέγομεν: ἐπειδὴ γὰρ περὶ τῆς δόξης τοῦ θεοῦ λαλοῦμεν, διὰ τοῦτο τὸ αὐτὸ νοῦν διὰ πλείονων ἑρμηνεύομεν, μὴ ἀράλι παραλιμπάνειν δοξωμεν· καὶ ἐγκλήματα γένῃ ὡς ἐνδεῶς εἰρηκόσιν· καὶ γὰρ βέλτιον ταυτολογίας μέμψιν ὑποσχῆναι, ἢ παραλεῖψαί τῶν ὀφειλόντων ῥαφθῆναι. τὸ μὲν οὖν ζῶμα ὡς καὶ αὐτὸ κοινὸν ἔχον τοῖς πᾶσι τὴν ἀρχὴν· (σῶμα γὰρ ἦν ἀνθρώπινον,) ἀεὶ καὶ καινοτέρα θαύματι σωτῆρι ἐκ παρθένου μόνης, ὅμως θνητὸν ὄν, τῇ ἀληθείαν τῶν ὁμοίων καὶ ἀπέθνησκε· τῇ δὲ τοῦ λόγου εἰς αὐτὸ ἐπιβάσῃ· οὐκέτι κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν ἐφθείρετο, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐνοικήσασταν τοῦ θεοῦ λόγον, ἐκτὸς ἐγίνετο φθορᾶς, καὶ συνέβαινεν ἀμφότερα ἐν τούτῳ γίνεσθαι εὐδοκίας· ὅτι τὸ πάντων θάνατον ἐν τῷ κυριακῷ ζώματι ἐπληρώθη, καὶ ὁ θάνατος καὶ ἡ φθορὰ διὰ τὸν σώσοντα λόγον ἐξηφανίζετο. θανάτου γὰρ ἦν χρεία. καὶ θάνατον ὑπὲρ πάντων ἔδει γενέσθαι· ἵνα τὸ ὀφειλόμενον γένῃ. ὅτιν ὡς προεῖπον, ὁ λόγος ἐπεὶ ἐκ οἷόν τε ἦν αὐτὸν ἀποθανεῖν, (ἀθάνατος γὰρ ἦν,) ἔλαβεν ἑαυτῷ ζῶμα τὸ δυνάμενον ἀποθανεῖν, ἵνα ὡς ἴδιον αὐτὸ πάντων αὐτὸ προσενέγκῃ. καὶ ὡς αὐτὸς ὑπὲρ πάντων πάσχων διὰ τὸν προς αὐτὸ ἐπίβασιν, καταργήσῃ τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, λοιπὸν διάβολον·

καὶ ἀποκ

καὶ ἀπαλλάξῃ τούτους ὅσοι φόβῳ θανάτου ἔνοχοι ἦσαν δουλείας. ἀμέλει καὶ κοινὸς πάντων σωτὴρ ἀποθανόντος ὑπὲρ ἡμῶν, οὐκέτι νῦν ὥσπερ πάλαι κατὰ τὸν νόμου ἀπειλὴν θανάτῳ ἀποθνήσκομεν οἱ ἐν χριστῷ πιστοί. πέπαυται γὰρ ἡ τοιαύτη καταδίκη· ἀλλὰ τῆς φθορᾶς παυομένης καὶ ἀφανιζομένης ἐν τῇ τῆς ἀναστάσεως χάριτι, λοιπὸν κατὰ τὸ σῶμα θνητὸν ἀφαλύομεθα μόνον τῷ χρόνῳ, ὃν ἑκάστῳ ὁ θεὸς ὥρισεν, ἵνα κρείττονος ἀναστάσεως τυχεῖν ἀξιωθῶμεν. δίκην γὰρ τῶν ἐν γῇ καταβαλλομένων σπερμάτων οὐκ ἀπολλύμεθα διαλυόμενοι, ἀλλ' ὡς σπειρόμενοι ἀναστησόμεθα, καταργηθέντος τοῦ θανάτου κατὰ τὴν τοῦ σωτῆρος χάριν. ἀφ' ὅτου γοῦν καὶ ὁ μακάριος παῦλος ἐκλυτὴς τῆς ἀναστάσεως πᾶσι γινόμενος, φησὶν· δεῖ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν· καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν· ὅταν δὲ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσηται ἀφθαρσίαν. καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσηται ἀθανασίαν, τότε γενήσεται ὁ λόγος ὁ γεγραμμένος· κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νῖκος· ποῦ σου θάνατε τὸ κέντρον; ποῦσου ᾅδη τὸ νῖκος; ἀφ' ἑνὸς οὖν, ἄνδρες ἔφοροι, ἔστιν ὃ ἀναγκαῖον ἦν ἀντὶ πάντων αὐτὸν παραδοῦναι τὸ σῶμα θανάτῳ, οὐκ ὡς ἄνθρωπος ἰδίως ἀπεθέτο τοῦτο· ἀλλὰ καὶ μέχρι καιροῦ σωρωθῆναι παρῆλθεν; ἐν τάχει γὰρ ἔπεσεν ἀποθέσθαι τὸ σῶμα, ἢ περ μεθ' ὕβρεως τὸν τοῦτον θάνατον ὑπομεῖναι. θέα δὴ πάλιν ἐμὴ ἡ τοιαύτη αἰτιάσεις ἐστὶν ἀνθρωπίνη, τὸ ὑπὲρ τοῦ σωτῆρος γινόμενον, θεῖον ἀληθῶς καὶ ἄξιον τῆς αὐτοῦ θεότητος. ἀφ' πολλά· πρῶτον μέν, ὅτι ὁ συμβαίνων τοῖς ἀνθρώποις θάνατος, κατ' ἀσθένειαν τῆς αὐτῶν φύσεως αὐτοῖς προσγίνεται· ἀδυνάμενοι γὰρ ὅτι πολὺ ἀφαμένειν τῷ χρόνῳ ἀφαλύονται. ἀφ' ὃ τι γὰρ καὶ νόσοι τοῖς συμβαίνουσι, κατ' ἐξασθενήσαντες ἀποθνήσκουσιν· ὁ δὲ κύριος οὐκ ἀσθενής, ἀλλὰ θεοῦ δύναμις, καὶ θεὸς λόγος ἐστὶ, καὶ αὐτοζωή. εἰ μὲν οὖν καὶ ἰδίᾳ τι καὶ κατ' αὐτὸν ἀποθνήσκειν ἔμελλε τὸ σωθῆναι τῶν ἀνθρώπων ἀποθέμενος τὸ σῶμα ἐν κλίνῃ, ἐνομίσθη ἂν καὶ αὐτὸς κατὰ τὸ τῆς φύσεως ἀσθένειαν τοῦτο παθών. ἐπεὶ δὴ καὶ ζωὴ καὶ θεοῦ λόγος, καὶ ἔδει τὸ ὑπὲρ πάντων γενέσθαι θάνατον, ἀφ' οὗ μὲν ὡς ζωὴ καὶ δυνάμεις ὤν, οὐκ ἴσχυεν ἐν αὐτῷ τὸ σῶμα· ὡς δὲ ὀφειλόμενος γενέσθαι θανάτου, οὐχ ἑαυτῷ ἀλλὰ παρ' ἑτέρων ἐλάμβανε τὴν προσφοράν. καὶ πλῆθος τὴν θυσίαν, ἐπειδὴ δι' ἐνὸς ἔδει τὸν κύριον, τὸν τῶν ἄλλων πάντων νόσους θεραπεύοντα, ἀλλ' ἃ δὲ ἐξασθενήσας ἔδει πάλιν τὸ σῶμα, ἐν ᾧ καὶ πᾶς τῶν ἄλλων ἀσθενείας ἰκνυροποίει. ἀφ' ὃ τι οὖν καὶ τὸν θάνατον ὥσπερ καὶ τὸ νοσεῖν οὐκ ἐκώλυσεν, ὅτι ἀφ' ὅτου ἔχε τὸ σῶμα καὶ ἀπρεπὲς ἦν κωλύσαι· ἵνα μὴ καὶ ἡ ἀνάστασις ἐμποδισθῇ, προηγήσασθαι μὲν τοῦ θανάτου νόσον, ἀπρεπὲς πάλιν ἦν ἵνα μὴ ἀσθένεια ἐν τῷ σώματι νομισθῇ· οὐκ ἐπέναστεν οὖν; ναὶ ἐπέναστε ἀφ' ἰδίου σώματος· ἀλλ' ὁ λιμῷ διεφθάρη, ἀφ' τὸν φορούμενα αὐτὸ κύριον.

& liberaret illos, quotquot formidine mortis per omnem vitam seruituti erãt obnoxij, Certe communi omnium Saluatore mortuo pro nobis, non iam vlterius, sicuti olim secundum legis cõminationẽ morte morimur, quotquot in Christo Iesu cõfidimus. Obliterata est enim illa ipsa cõdemnatio. Cæterum nos corruptione desinente, & abolita per gratiã resurrectionis, pro ratione corporeæ nostræ mortalitatis solummodo ad id tẽpus dissoluimur, quod Deus vnicuique definitum esse voluit, vt resurrectionis meliores cõpotes reddamur. Nos enim veluti sementis in terram, coniecta, non interitum abimus, quũ dissoluti fuerimus, sed tanquã seminati, resurgemus, morte per gratiam Christi edomita. Quocirca Sanctus Paulus, qui se omnibus prædam fideiussorémque resurrectionis exhibet, hunc in modũ loquitur: *Oportet corruptibile istud induere incorruptibilitatem*, & mortale *immortalitatẽ*: cùm *autem corruptibile istud induerit incorruptibilitatem & mortale istud induerit immortalitatẽ, tum fiet id, quod scriptum est: Absorpta est mors in victoriã, Vbi mors stimulus tuus? Vbi Inferne victoria tua?* Cæterum isthic aliquis obiecerit, si necessum erat eius corpus pro omnibus in mortẽ dedi, cur non vt homo cõmuni lege naturæ mortem oppetiit, sed eousque deuenit, vt crucifigeretur? honorificè quippe magis cõueniebat illud ab illo deponi, quàm per contumeliã istiusmodi mortẽ sustinere. Vide hîc (quæso) an huiusmodi obiectio nõ plane sit hominum, ac talis quæ diuinã dispensationem non sapiat. Nam quod à Saluatore gestum est, diuinum sane, & dignum ipsius diuinitate est, idq; multis de causis. Primum enim, mortẽ hominibus per imbecilitatẽ naturæ ingruere, certum est, qui quũ diu perdurare nequeant, progressu temporis dissoluuntur: ex ista siquidem imbecillitate morbi oboriũtur, quibus vbi vires exhaustæ fuerint, in mortem cadunt. Contra in Domino nihil imbecillitatis, quippe qui sit Dei virtus, dei Ratio, ipsissimáque vita. Si igitur solito more, secundũ consuetudinẽ hominum, corpus in lecto deposuisset, creditum fuisset, per infirmitatem hoc ei accidisse, eumq; nihilo plus quàm cæteros homines possedisse. Ille autem quoniam & vita erat, & dei Verbum, & mors pro omnibus necessario requirebatur, ideo corpus suũ vt vita & potentia corroborabat: quatenus autẽ mors debebatur, eatenus nõ ex se, sed aliunde rationẽ immolandi mutuatus est. Quamquã neq; morbo laborare dominum decebat, vt qui aliorum morbos sanabat: neq; etiam infirmitates aliquas corporis pati eum oportebat, in quo & aliorum infirmitates cõfirmabat. Quare igitur non etiã mortem, quemadmodum & morbos sustulit? Ideo nimirũ, quia moriendi causa corpus assumpserat, nec fas erat mortem arceri & excludi, ne simul & resurrectio impediretur. De morbo alia ratio fuit, qui si mortem antecessisset, creditum fuisset, eum ex imbecilitate Dominici corporis ortum fuisse. Sed quid? an non esuriit? esuriit sanè iuxta proprietatem corporis, sed ob dominum qui corpus illud gestabat, fame non interiit.

ἀφατατο

Quaproper etsi mortuus sit ad omniũ redemptionem, non tamẽ corruptionem vidit: cum omni anim integritate resurrexit, siquidẽ non alterius cuiusquam, sed vitæ ipsissimæ corpus fuit. At dixerit aliquis, cautas vitanásq; oportuit Iudæorũ insidias, vt omnio corpus suũ immortale cõseruaret: Audiat iste (quæso) id Domino nequaquã cõgruisse. Vt enim absurdum erat, Dei verbũ, quod vita erat, mortẽ suo corpori sua opera inferre, ita quoq; indecens erat, eã aliunde illatã defugere, ac nõ potius persequi, quo moriẽdi facultas suppeditaretur. Vnde merito nec ipse corpus sua opera deposuit, neq; rursus insidias Iudæorũ declinauit, illudque ipsum non imbecillitatẽ Verbi, sed potiùs eum Saluatorẽ & vitã esse declarauit, quoniam & mortem, vsq; dũ tolleretur, sustinuit, illámque sibi illatã pro omniũ salute celeriter cõsum mauit. Quippe qui ideo potissimũ venerat, nõ tã vt suam ipsius, quàm omniũ mortẽ consummaret, vnde non sua morte (ea enim in eo qui vita erat, locum non habuit) corpus suũ deposuit, sed mortem, quę erat in hominibus, mutuatus est, vt eam aduersus suũ corpus grassantem, omnino conficeret. Iam vel ex istis patet, mortem Dominici corporis legitimis rationibus non carere. Curæ illi fuit corporũ resurrectio, cuius negotiũ gesturus venerat. Ea enim re trophæum de morte excitatũ ostendi omnibus potuit: simulq; certũ omnibus & indubitatum reddi, corruptionẽ ab eo deletã esse, nihilq; iam deinde nisi corporũ incorruptibilitatem restare, de quo veluti in pignus monumẽtumq; omniũ futuræ in posterum resurrectionis, corpus suũ incorruptum seruauit. Iam, si eius corpus ægritudine laborasset, & sub omnium oculis, Verbum Dei ab eo dissoluto recessisset, non sine dedecore habitũ fuisset, medicum alienorum morborũ, suum, quo vsus erat in curandis ægritudinibus, instrumẽtum, corruptũ à morbis neglectui habuisse. Qui.n.creditũ fuisset, eũ, si ipsius elanguisset templum, aliorum languores depulisse? Aut enim impotens depellendi morbi irrisus fuisset: aut potẽs quidem, sed tamen non faciẽs, inhumanitatis infamiã reportasset. Quòd si citra morbum, & expers doloris, solitarie seorsumq; in ãgulo desertóue loco, aut domi, aut vbicunq; tandem corpus abdidisset, ac deinde subito promicans, sese à morte excitatum asseruisset, apud omnes visus fuisset nugas agere, ac multo minus fidei ei habitum esset de resurrectione differenti, quum nullum omnino testem suæ mortis allegare posset (quippe mortem resurrectioni anteuertere oportet) siquidem resurrectio oboriri non potest, nisi mors præcedat. Vnde si occultim alicubi corpus eius extinctum fuisset, non pro palam exhibita eius morte, ne que coram testibus obita, obscura quoque & in contestata ipsius resurrectio fuisset. Aut cur, quum resurgendo resurrectionem suam manifestam depredicatãq; reddiderat, mortẽ suam obscuram vellet? Aut qua gratia, cũ dæmones

διαλῦσαι καὶ ἀπιθανεῖ λόγῳ τὸ ὑπὲρ πάντων λύτρον, ἀλλ' οὐκ ἄδηλον ἀφθορίαν· ὁλόκληρον γὰρ ἀνέστη· ἐπεὶ μηδὲ ἄλλου τινὸς ἀλλ' αὐτῆς τῆς ζωῆς ἦν τὸ σῶμα. ἀλλ' ἔδει φήσειέν τις κρυβῆναι τὴν ἐπιβουλὴν τῶν Ἰουδαίων, ἵνα καθ' ὅλου τὸ ἑαυτοῦ σῶμα ἀθάνατον διαφυλάξῃ· ἀκουέτω δὴ ὁ τοιοῦτος, ὅτι καὶ τῷ ἀπεσταλκότι ὡς τῷ κυρίῳ. ὡς γὰρ οὐκ ἔπρεπε τῷ θεῖ λόγῳ ζωῇ οὔσῃ τῶν ζωμάτων ἑαυτοῦ θανάτου παρ' ἑαυτοῦ δίδοναι, ἵνα μὴ ἄρα ἔφευγε τὰ παρ' ἑτέρων διδόμενον φεύγειν· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον διώκειν αὐτὸν εἰς ἀναίρεσιν. ὅθεν εἰκότως οὔτε ἑαυτῷ ἀπέθετο τὸ σῶμα, ἵνα πάλιν ἐπιβουλεύοντας τοὺς Ἰουδαίους ἐφύγε· τὸ δὲ τοιοῦτον οὐκ αὐτὸν ἔφαν ἐδείκνυε τοῦ λόγου, ἀλλὰ μᾶλλον σωτῆρα καὶ ζωὴν αὐτὸν ἐγνώριζεν· ὅπου καὶ τὸν θάνατον εἰς ἀναίρεσιν περιέμενε· καὶ τὸν διδόμενον θάνατον ὑπὲρ τῆς πάντων σωτηρίας ἑαυτοῦθεν πληρῶσαι· καὶ ἄλλως δὲ οὐκ ἦν ἑαυτῷ θάνατον, ἀλλὰ τὸν τῶν ἀνθρώπων ἦλθε πληρῶσαι ὁ σωτήρ. ὅθεν οὐκ ἰδίῳ θανάτῳ, (οὐκ εἶχε γὰρ ζωὴ ὤν,) ἀπέθετο τὸ σῶμα, ἀλλὰ τὸν κοινὸν τῶν ἀνθρώπων ἐδέχετο· ἵνα καὶ τοῦτον ἐν τῷ ἑαυτοῦ σώματι προσελθόντα τέλειον ἐξαφανίσῃ. ἔπειτα καὶ ἐκ τούτων αὖθις ἀλόγως ἰδίως τοιοῦτον πλάσῃ ἐσχηκέναι τὸ κυριακὸν σῶμα. ἔμελε τῷ κυρίῳ μάλιστα, ὡς ἦς ἐμέλλε ποιεῖν, ἀναστάσεως τοῦ σώματος· τοῦτο γὰρ ἐν τῷ κατὰ τὸν θάνατον προπαίον τούτων ὑπεδείκνυτο πᾶσι. Σταυλᾶς πισώσασθαι τὸν παρ' αὐτοῦ γενόμενον τῆς φθορᾶς ἀπόλειψιν, καὶ λοιπὸν τὸν τῶν ζωμάτων ἀφθαρσίαν, ἧς πᾶσιν ὥσπερ ἐνέχυρον καὶ γνώρισμα τῆς ὑπὲρ πάντας ἐσομένης ἀναστάσεως πεπήγνει ἄφθαρτον τὸ ἑαυτοῦ ζῶμα. εἰ μὲν οὖν ἐν πάλιν νόσησαν τὸ σῶμα, καὶ ἐπ' ὄψει πάντων ἀφανισθεὶς ἀπ' αὐτοῦ ὁ λόγος· ἀπεστάλκει μὲν ἐν τῶν ἄλλων τὰς νόσους θεραπεύοντα, παροράν τὸ ἴδιον ὄχημα ἐν νόσοις τηκόμενον. πῶς γὰρ ἂν ἐπισθῇ τὰς ἄλλων ἀπελάσας ἀσθενείας, ἀσθενοῦντος ἐν αὐτῷ τοῦ ἰδίου ναοῦ; ἢ γὰρ ὡς τὸ δοκεῖν ἀπελάσῃ νόσον ἐγελάσθη, ἢ δοκῶν μὴ ποιῶν, ἀφιλάνθρωπος καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους ἐνομίζετο. εἰ δὲ καὶ χωλὸς τινος ναός, καὶ χωλὸς τινος ἀληθινὸς, ἰδίᾳ πως καὶ καθ' ἑαυτὸν ἐν γωνίᾳ, ἢ ἐν ἐρήμῳ τόπῳ, ἢ κατ' οἰκίαν, ἢ ὅπως δήποτε τὸ ζῶμα κρύψας ἐᾷ, καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν ἐξαίφνης φανεὶς, ἔλεγεν ἑαυτὸν ἐκ νεκρῶν ἐγηγέρθαι. μύθους μὲν ἂν ἐδόξελέγειν πάντα πᾶσιν· ἠπιστήθη δὲ πολλῷ πλέον καὶ πρὸς τῆς ἀναστάσεως λέγων· οὐκ ὄντος ὅλως τοῦ μαρτυροῦντος πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, τῆς δ' ἀναστάσεως, προηγεῖσθαι δεῖ θάνατον· ἐπεὶ οὐκ ἂν εἴη ἀνάστασις μὴ προηγουμένου θανάτου. ὅθεν εἰ κρύφα πως ἐγεγόνει τοῦ σώματος ὁ θάνατος, ὁ φανερὸς θάνατος, ὁ δὲ ὑπὸ μαρτύρων γενόμενος, ἀφανὴς ἦν ἀμάρτυρος. ἡ τοῦτο ἀνάστασις. ἢ διὰ τί τὸν μὲν ἀνάστασιν ἐκήρυττεν ἀναστάς, τὸν δὲ θάνατον ἀφανῶς ἐποίει γενέσθαι; ἢ διὰ τὸ τοὺς μὲν δαίμονας ἐπ' ὄψει

ἐπ' ὄψει πάντων ἀπήλαυνε, τί πε ἐκ γυνητῆς τυφλὸν ἀναβλέπειν ἐποίει, καὶ τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον μεταβαλλειν· ἵνα δι' αὐτῶν πιστωθῇ λόγος θεὸς τὸ μὴ θνητὸν, οὐκ ἐπ' ὄψει πάντων ἄφθαρτον ἐδείκνυεν, ἵνα πιστωθῇ αὐτὸς ὢν ἡ ζωή; πῶς καὶ οἱ τότε μαθηταὶ παῤῥησίαν εἶχον περὶ τῆς ἀναστάσεως λόγου, οὐκ ἔχοντες εἰπεῖν ὅτι πρῶτον ἀπέθανεν; ἢ πῶς ἂν ἐπιστώθησαν λέγοντες γεγονέναι πρῶτον θάνατον εἶτα τὴν ἀνάστασιν, εἰμὴ παρ' οἷς ἐπαῤῥησιάζοντο εἶχον τοὺς μάρτυρας τοῦ θανάτου; εἰ γὰρ καὶ ὅτως ἐπ' ὄψει πάντων γενομένων τούτων θανάτου καὶ ἀναστάσεως, οὐκ ἠθέλησαν οἱ τότε Φαρισαῖοι πιστεῦσαι, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἑωρακότας τὴν ἀνάστασιν ἠνάγκασαν ἀρνήσασθαι πᾶσι πάντως εἰ κεκρυμμένως ἐγεγόνει πῶς πόσας ἂν προφάσεις ἀπιστίας ἐπενόησαν; πῶς οὖν ἄρα τὸ τοῦ θανάτου τέλος ἐδείκνυτο καὶ ἡ κατὰ τούτου νίκη, εἰμὴ ἐπ' ὄψει πάντων προσκαλεσάμενος αὐτὸν ἤλεγξε νεκρὸν, κενώσας λοιπὸν τῆς τοῦ σώματος ἀφθαρσίας τὴν καὶ παρ' ἑτέρων ἂν λεχθεῖσαν, πῶς προβαλεῖν ἡμᾶς ἀναγκαῖον τὴν ἀπολογίαν; πέφυκα γὰρ αὐτὸς εἰπεῖν τοῦτο. εἰ ἐπ' ὄψει πάντων καὶ ἐμμάρτυρον ἔδει γενέσθαι τὸν τούτου θάνατον, ἵνα ὁ τῆς ἀναστάσεως πιστωθῇ λόγος, ἔδει καὶ αὐτὸν ἔνδοξον ὑπονοῆσαι θάνατον· ἵνα μόνον τὴν αἰσχρὰν τοῦ σταυροῦ φύγῃ. ἀλλ' εἰ καὶ τοῦτο ποιήσας ἐλύσανον, ὑπόνοιαν καθ' ἑαυτοῦ παρεῖχεν, ὡς ὁ κατὰ πάντος θανάτου ἀλυσάμενος· ἀλλὰ μόνου δὴ τοῦ αἰσχροῦ ὑπονοηθέντος. καὶ ἁδὲν ἦττον πάλιν ἐλύετο προφάσεως τοῦ τῆς ἀναστάσεως ἀπιστίας. ὅθεν ὁ παρ' αὐτοῦ ἀλλ' ἐξ ὑπερβουλῆς ἐγίνετο τῷ σώματι ὁ θάνατος· ἵνα δὴ αὐτὸν προσαγάγωσι τῷ σωτῆρι θανάτου, τοῦτον αὐτὸς ἐξαφανίσῃ· καὶ ὥσπερ γυναικὸς παλαιστὴς· μέγας ὢν τῇ ἰσχύϊ καὶ τῇ ἀνδρίᾳ· οὐκ αὐτὸς ἑαυτῷ τοὺς ἀντιπάλους ἐκλέγεται ἵνα μὴ ὑπόνοιαν τῆς προσπαλαίας σθένους παράσχῃ· ἀλλὰ τῇ τῶν θεωρούντων δίδωσιν ἐξουσίᾳ· καὶ μάλιστα κἂν ἐχθροὶ τυγχάνωσιν, ἵνα προσ- ὃν ἂν συμβάλλωσιν αὐτοὶ, τοῦτον αὐτὸς καταῤῥάξας κρείττων τῶν πάντων πιστωθῇ· οὕτω καὶ ἡ τῶν πάντων ζωὴ κύριος καὶ σωτὴρ ἡμῶν ὁ χριστὸς, οὐχ ἑαυτῷ θάνατον ἐπενόει τῷ σώματι, ἵνα μὴ ὡς ἕτερον θηριῶν φανῇ· ἀλλὰ τὸν παρ' ἑτέρων, καὶ μάλιστα τὸν παρὰ τῶν ἐχθρῶν, ὃν ἐνόμιζον εἶναι θανὸν ἐκεῖνοι καὶ ἄτιμον καὶ φθαρτόν, τοῦτον αὐτὸς ἐν σταυρῷ δεχόμενος ἠνείχετο· ἵνα καὶ τούτου καταλυθέντος, αὐτὸς μὲν ὢν ἦν ζωὴ πιστωθῇ, τοῦ δὲ θανάτου τὸ κράτος τέλειον καταργηθῇ· γέγονε γοῦν τι θαυμαστὸν καὶ παράδοξον· οὐ γὰρ ἐνόμιζον ἄτιμον ὑπάρειν θάνατον, ὅτος ἐλύετο τρόπαιον κατ' αὐτοῦ τοῦ θανάτου. διὸ οὐδὲ τὸν ἰωάννου θάνατον ὑπέμεινε διαρρουμένης τῆς κεφαλῆς· οὐδὲ ὡς ἡσαίας ἐπρίσθη· ἵνα καὶ τῷ θανάτῳ ἀδιαίρετον καὶ ὁλόκληρον τὸ σῶμα φυλάξῃ. καὶ μὴ πρόφασις τοῖς βουλομένοις διαιρεῖν τὴν ἐκκλησίαν γένηται.

sub omnium conſpectu eieciſſet, homini ab ipſis natalibus cæco lumen reſtituiſſet, aquam in vinum mutaſſet, vt per ea exiſtimaretur Dei Verbum, id quod mortale erat, non ſub omnium oculis, immortale eſſe factum demonſtraret, quo ipſe ipſiſſima vita eſſe crederetur? Aut quomodo eius diſcipuli cũ fiducia de reſurrectione diſſeruiſſent, ſi de eius morte nihil certi adferre potuiſſent? Aut quomodo fides habita fuiſſet dicentibus, primo mortem, deinde reſurrectionem contigiſſe, niſi eos ipſos apud quos iſta audacter loquebantur, obitæ mortis teſtes habuiſſent? Nam, ſi ne ita quidem ſub omnium conſpectu morte reſurrectioneque peracta, eius temporis Phariſæi voluerunt credere, & eos qui reſurgentem viderant, ad inficiationem coëgerunt, quot cauſificationes non credẽdi commenti eſſent, ſi iſta omnino occultim fieri contigiſſet? Quomodo porrò aut finis mortis, aut victoria de morte oſtendi potuiſſet, niſi illam oculis cunctorum in ſe prouocatam, mortuam reddidiſſet, ac iam deinde inanem eã exhauſtamq;, ſui corporis incorruptibilitate probaſſet? Imo quæ ab aliis reſponſa ſunt, ea quoque à nobis proferri debent: forſitan enim aliquis & hoc dixerit: Si coram omnibus, & conteſtatò oportebat fieri eius mortem, vt prædicatio reſurrectionis fidem inueniret, par fuit, vt honeſtam mortem ſibi comminiſceretur, vt ſaltem ignominiam crucis defugeret. Atqui ſi hoc feciſſet, plenam ſuſpicionem de ſe prębuiſſet, quòd non in omne genus mortis, ſed duntaxat in eã, quam ipſe excogitaret, vim ſuam integram efficacem que haberet: Ac rurſus nihilo minor occaſio fuiſſet, nõ credendę reſurrectionis. Quapropter non ſua opera, ſed aliorũ inſidiis mortem corpori ſuo infligi voluit, vt mortẽ quamcunque illi intuliſſent Seruatori, eam & ipſe demoliretur. Ac veluti generoſus athleta, cui ingens animi & corporis robur, non ipſe quidem ſibi aduerſarios deligit: ne aliis timiditatis ſuſpicionem præbeat, ſed ſpectatorum arbitrio hoc ipſum permitit, quantumcunq; eos ſibi infeſtos ſciat, vt humi proſtrato quocunq; antagoniſta, omnium robuſtiſſimus habeatur, ita quoque omnium vita, Dominus & Saluator noſter Ieſus Chriſtus, non ipſe corpori ſuo mortem excogitat deligitque, ne aliud mortis genus expaueſcere videatur, ſed eam quam alii iidemque in primis inimici graues exiſtimarunt, & turpem, & fugiendam, hanc ipſe in cruce exceptam ſuſtinuit, vt ea extincta perditáque, ipſe ipſiſſima vita crederetur, & mortis vis plenè innoteſceret. Certe mirum quiddam & inexpectatum euenit: genus enim illud moriendi, quod illi pro ſua opinione, vt ignominioſum, intulere, id conuerſum eſt in trophæum deuictæ mortis. Quodcirca neque Ioannis mortem ſuſtinuit, capitis truncatu, neque, ſicuti Eſaias propheta, ſerra diſſectus eſt, vt & in morte, ſine mutilatione integrum corpus ſeruaret, & cauſa ſubduceretur iis, qui Eccleſiã in partes cupiũt diſcindere.

καὶ ταῦτα

Et hoc quidem ad eos responsum velim, qui extranei alieniq; ab Ecclesia, istiusmodi ratiocinationes sibi coaceruãt. Quòd si quis etiam ex nostris, non per contentionem, sed studio discendi percunctetur: quur non aliud potius quàm crucem sustinere voluerit? Audiat ille, Nulla alia ratione id nobis vtile futurum fuisse atque ideo à Domino in nostri gratiam id genus moriendi toleratum fuisse. Nam si ideo venerat, vt nostra piacula execrationesq; portaret, quomodo alia ratione execratio, aut piaculum fuisset, nisi execrabilem mortem in se reciperet? Est autem hoc ipsum, Crux: quemadmodum scriptum est, *Execrabilis, quicunque in ligno pendet*. Porro si mors Domini nostri Iesu Christi, redemptio est omnium, ac morte eius, intermedius ille paries maceriæ soluitur, conficitúrque vocatio gẽtium: quomodo nos aduocasset, nisi crucifixus esset? In sola enim cruce, mors extensis porrectisque manibus toleratur, ideo quoq; par erat, vt dominus hoc modo mortem sustineret, manúsque eius extenderentur, vt hac quidem veterem populum, illa verò gentiles attraheret, & ambos in se coniungeret. Id enim ipse dixit, indicans qua morte omnes redẽpturus esset: *Quum exaltatus fuero* (inquit) *omnes ad me traham*. Et rursus, Si Dominus ideo venit: vt diabolum nostri generis hostem delapsum cælitus, & circa hunc imum aërem vagantem, illicque dæmonibus inobedientia sibi simillibus imperantem, præstigia inanésque species illorum administerio effingentem ad fraudem deceptorum, & sursum tendentibus obstacula molientem: quemadmodum de eo Apostolus dicit: *Iuxta Principem potestatis aëris, qui nunc vim suam exercet in filiis inobedientiæ*. Dominus venit, vt diabolum præcipitaret, aëremque purificaret, & viam ad cælum nobis muniret, vt dictum est ab Apostolo: *Per velum quod obtentum fuit, hoc est, per carnem suam*. Et id morte fieri oportebat. Quánam alia morte istud fieri poterat, nisi ea quæ in aëre toleraretur? de cruce est quod loquor: Solus enim ille in aëre moritur, qui in cruce vitam finit. Quare non sine ratione eam dominus sustinuit: ita enim sublimatus, aërem purgauit ab omni diabolica, aliorúmque dæmonum infestatione, dicens: *Vidi Satanam instar fulguris decidentem*. Et in cælos nouum iter aperuit, quod sub his verbis indicatur: *Attollite portas principes vestras: & eleuamini portæ æternales*. Nihil certe ille, qui hæc verba vsurpat, opus habuit reseratione portarum (quippe omnium dominus) neque quicquam erat clausum creatori ex rebus creatis, sed nos eramus, quibus ea reseratio necessaria fuit. Nos rursum illi, quos ipse suo corpore in sublime atollebat. Nam quemadmodum illud pro omnibus morti obtulit, ita quoque per illud viam ad cœlos commonstrauit. Recte igitur decentérque mors eius in cruce peracta fuit, causáque eius per omnia probabilis apparet, ac iustas habet rationes, non aliter quàm per crucem omnium salutẽ debuisse impetrari. Cẽte-

καὶ παῦται μὲν πρὸς τὰς ἔξωθεν ἑαυτῆς λογισμὰς ἀπισωροῦσιν· ἂν δέ τῶν ἐξ ἡμῶν τις μὴ ὡς φιλόνικος, ἀλλ' ὡς φιλομαθὴς ζητεῖ· διὰ τί μὴ ἑτέρως ἄλλα σωτῆρι ὑπέμεινεν; ἀκουέτω καὶ οὗτος· ὅτι οὐκ ἄλλως, ἢ οὕτως ἡμῖν συνέφερε· καὶ τοῦτο δι' ἡμᾶς καλῶς ὑπέμεινεν ὁ κύριος. εἰ γὰρ τὸ καθ' ἡμῶν γνωμένιον κατάραν ἦλθεν αὐτὸς βαστάσαι, πῶς ἂν ἄλλος ἐλύετο κατάρα, εἰμὴ τὸν ὅτι κατάρα γνόμενον θάνατον ἐδέξατο; ἔστι δὲ ξύλου, ὁ σωτὴρ. ὅτω γὰρ καὶ γεγράπται· ὅτι κατάρα θεοῦ ὁ κρεμάμενος ὅτι ξύλου. ἔπειτα, ἐὰν ὁ θάνατος ὁ κυρίου λύτρον ἐστὶ πάντων· καὶ τῷ θανατῷ τούτῳ τὸ μεσότοιχον τὸ φραγμὸν λύει, καὶ γίνεται τῶν ἐθνῶν ἡ κλῆσις, πῶς ἂν ἡμᾶς προσεκαλέσατο εἰμὴ ἐσταυρώτο; ἐν μόνῳ γὰρ τῷ σταυρῷ ἐκτεταμένας χερσὶ τὸν ἀποθνήσκει· διὸ καὶ τοῦτο ἔπρεπεν ὑπομεῖναι τὸν κύριον, καὶ τὰς χεῖρας ἐκτεῖναι, ἵνα τῇ μὲν, τὸν παλαιὸν λαὸν, τῇ δὲ, τὰς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἑλκύσῃ, καὶ ἀμφοτέρους ἐν ἑαυτῷ πυκάσῃ. τοῦτο γὰρ καὶ αὐτὸς ἔφηκεν, σημαίνων ποίῳ θανάτῳ ἔμελλε λυτροῦσθαι τὰς ψυχάς· ὅταν ὑψωθῶ φησὶν πάντας ἑλκύσω πρὸς ἐμαυτόν· καὶ πάλιν· εἰ ὁ ἐχθρὸς τῶν γενῶν ἡμῶν διάβολος ἐκπεσὼν ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, φεύγει τὸν ἀέρα τὸν ὧδε κάτω πλανᾶται, κἀκεῖ τῶν πνευμάτων αὐτῷ δαιμόνων ὡς ὁμοίων ἐν τῇ ἀπειθείᾳ ἐξουσιάζων, φαντασίας μὲν διὰ αὐτῶν ἐνεργεῖ τοῖς ἀπολωλεκόσι, ἐπιχειρεῖ δὲ τοῖς ἀερχομένοις ἐμποδίζειν· καὶ περὶ τούτου φησὶν ὁ ἀπόστολος· κατὰ τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος τοῦ νῦν ἐνεργοῦντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας· ἦλθεν ὁ κύριος, ἵνα τὸν μὲν διάβολον, καθάρῃ τὸν ἀέρα καθαρίσῃ· καὶ ὁδοποιήσῃ ἡμῖν τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον. ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος διὰ τοῦ καταπετάσματος· τουτέστι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ· τοῦτο δὲ ἔδει γενέσθαι διὰ θανάτου. ποίῳ δ' ἂν ἄλλῳ θανάτῳ ἐγεγόνει ταῦτα, ἢ τῷ ἐν ἀέρι γνομένῳ, τουτέστι, τῷ σταυρῷ; μόνος γὰρ ἐν τῷ ἀέρι εἷς ἀποθνήσκει, ὁ σταυρῷ πελασθεὶς· διὸ οὐκ εἰκότως τοῦτον ὑπέμεινεν ὁ κύριος. ὅτω γὰρ ὑψωθεὶς, τὸν μὲν ἀέρα καθαίρει ἀπὸ τῆς διαβολικῆς καὶ πάσης τῶν δαιμόνων ἐπιβουλῆς λέγων. ἐθεώρουν τὸν σατανᾶν ὡς ἀστραπὴν πεσόντα· τῷ δὲ εἰς οὐρανὸς ἄνοδον ὁδοποιῶν, ἀνεκαίνιζε λέγων πάλιν· ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν· καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι· ἐγὼ γὰρ αὐτὸς ὁ λόγος ὢν ὁ χρήζων ἀνοίξεως τῶν πυλῶν κύριος τῶν πάντων ὤν· ἐδεῖτο κεκλεισμένον ἦν τῶν ποιημάτων τῷ ποιητῇ· ἀλλ' ἡμεῖς ἦμεν οἱ χρήζοντες· ὃς ἀνέφερεν αὐτὸς διὰ τοῦ ἰδίου σώματος αὐτοῦ. ὡς γὰρ ὑπὲρ πάντων αὐτὸ προσήνεγκε τῷ θανάτῳ, ὅτω δὲ αὖτε πάλιν ὡδοποίησε τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον· πρέπων οὖν ἦν ἁρμόζων ὁ ἐν τῷ σταυρῷ γέγονε θάνατος ὑπὲρ ἡμῶν. καὶ ἡ αἰτία τούτου ἄλογος φάνη καὶ

πάντα. καὶ δικαίους ἔχει τοὺς λογισμούς. ὅτι μὴ ἄλλως, ἀλλὰ διὰ σταυροῦ ἔδει τὴν σωτηρίαν γενέσθαι πάντων. καὶ γὰρ

καὶ

καὶ γὰρ ἀεὶ ἔτως ἀφανῆ ἑαυτὸν, ἀεὶ ἐν τῷ
σωρῷ ἀφῆκεν· ἀλλὰ κρεῖττον πῶς μὲν κλί
σιν ἐποίει μαρτυρεῖν πῶς τὸ ἑαυτῆς δημιουργὸ
παρεσίαν, τὸν δὲ ἑαυτοῦ ναὸν ζῶμα οὐκ ἐπὶ
πολὺ μένειν ἀναχόμενον, ἀλλὰ μόνον διέξας
νεκρὸν τῇ τοῦ θανάτου φθορᾷ καὶ τῷ συμπλοκῇ, τρι-
τῆον ἀνέστησεν λύων τροπαῖα καὶ νίκας κατὰ τοῦ
θανάτου φέρων, πῶς ἐν τῷ ζώματι γινομένῳ ἀ-
φθαρσίαν καὶ ἀπάθειαν. ἠδύνατο μὲν γὰρ καὶ
παρ' αὐτὰ τοῦ θανάτου τὸ ζῶμα διεγεῖραι καὶ
πάλιν διέξαι ζῶν· ἀλλὰ οὐ τοῦτο καλῶς προι-
δὼν ὁ σωτὴρ ἐ πεποίηκεν. εἶπε γὰρ ἄντις μὴ
δ' ὅλως αὐτὸ τεθνηκέναι, ἢ μηδὲ τέλεον αὐτὸ τὸν
θάνατον ἐψαυκέναι, εἰ παρ' αὐτὰ πῶς ἀνάστα-
σιν ἑῶ ἐπιδείξας. πάχα δὲ καὶ ἐν ἴσῳ τῷ διασ-
ήματος ὄντος τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως,
ἄδηλον ἐγίνετο τὸ πρὸς τῆς ἀφθαρσίας κλέος.
ὅθεν ἵνα δειχθῇ νεκρὸν τὸ σῶμα· καὶ μίαν ὑπέ-
μεινε μέσην ὁ λόγος, καὶ τριτῆον τοῦτο πᾶσιν ἔδει-
ξεν ἄφθαρτον. ἕνεκα μὲν οὖν τοῦ διεχθῆναι τὸν
θάνατον ἐν τῷ σώματι, τριτῆον ἀνέστησε τοῦτο·
ἵνα δὲ μὴ ἐπὶ πολὺ διαμεῖναν καὶ φθορὰν τέ-
λεον ὕστερον ἀναστὰς ἀπιστηθῇ, ὡς ἕτερον αὐτὸ
ἀλλ' ἕτερον σῶμα φέρων, (ἔμελλε γὰρ ἄντις καὶ
διὰ αὐτὸν χρόνον ἀπιστεῖν τῷ φαινομένῳ, καὶ
ἐπιλανθάνεσθαι τῶν γινομένων) διὰ τοῦτο ἐ
πλείω τῶν τριῶν ἡμερῶν ἠνέσχετο, ἵνα ἐπὶ
πολὺ τοὺς ἀκούοντας αὐτοῦ περὶ τῆς ἀναστάσεως
περείλκυσεν· ἀλλ' ἔτι τῶν ἀκοῶν αὐτῶν ἑναυ-
λον ἐχόντων τὸν λόγον, καὶ ἔτι τῶν ὀφθαλ-
μῶν αὐτῶν ἐκδεχομένων, καὶ τῆς διανοίας αὐ-
τῶν ἠρτημένης καὶ ζώντων ἐπὶ γῆς ἔτι καὶ
ἐπὶ τόπον ὄντων τῶν θανατωσάντων καὶ μαρ-
τυρούντων περὶ τοῦ θανάτου τοῦ κυριακοῦ σώμα-
τος, αὐτὸς ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς ἐν τριταίῳ διασήμα
τι τὸ γινόμενον νεκρὸν σῶμα ἔδειξεν ἀθάνατον
καὶ ἄφθαρτον· καὶ ἀνεδείχθη πᾶσιν ὅτι οὐκ
ἀσθένειαν φύσεως τοῦ ἐνοικοῦντος λόγου τέ-
θνηκε τὸ σῶμα, ἀλλ' ἐπὶ τῷ τὸν θάνατον ἐξα
φανισθῆναι ἐν αὐτῷ τῇ σωτηρίᾳ τοῦ σωτῆ-
ρος. τοῦ μὲν γὰρ καταλελύσθαι τὸν θάνατον
καὶ νίκῃ κατ' αὐτοῦ γεγενῆσθαι τὸν σωρὸν, καὶ
μηκέτι λοιπὸν ἰσχύειν· ἀλλ' εἶναι νεκρὸν αὐτὸν
ἀληθῶς, γνώρισμα οὐκ ὀλίγον καὶ πίστις ἐ
ναργὴς· τὸ πρὸ πάντων τῶν τοῦ χριστοῦ μαθη-
τῶν αὐτὸν καταφρονεῖσθαι, καὶ πάντας ἐπι-
βαίνειν κατ' αὐτοῦ καὶ μηκέτι φοβεῖσθαι τὸν
θάνατον· ἀλλὰ τῷ σημείῳ τοῦ σωροῦ καὶ τῇ εἰς χρι-
στὸν πίστει καταπατεῖν αὐτὸν ὡς νεκρόν. πάλαι μὲν
γὰρ πρὶν τὴν θείαν ἐπιδημίαν γενέσθαι τοῦ σωτῆρος,
φοβερὸς ἦν καὶ αὐτοῖς τοῖς ἁγίοις ὁ θάνατος· καὶ
πάντες τοὺς ἀποθνήσκοντας ὡς φθειρομένους ἐθρή-
νουν. ἐπὶ δὲ τοῦ σωτῆρος ἀναστάντος τὸ σῶμα,
οὐκέτι μὲν ὁ θάνατός ἐστι φοβερὸς, πάντες
δὲ οἱ τῷ χριστῷ πιστεύοντες, ὡς ὑπὲρ αὐτὸν ὄν-
τα πάντα, καὶ μᾶλλον ἀποθνήσκειν αἱροῦν-
ται, ἢ ἀρνήσασθαι πῶς εἰς χριστὸν πίστιν· ἴσασι γὰρ ὄντως ὅτι ἀποθνήσκοντες οὐκ ἀπόλλυνται, ἀλλὰ ζῶσι

rum ne sic quidem vel in cruce se obscurum ignotúmque reliquit, sed hoc procurauit, vt rerum natura eximium de opificis sui præsentia testimonium perhiberet: ipse vero templum suum (corpus videlicet) non in ea conditione diu permanere sustinuit, sed duntaxat vbi id mortuum ex conflictu mortis, ostendisset, tertio die statim excitauit, trophæa victoriæ de morte ferens, corporis nimirum incorruptibilitatem, indolentiámque. Poterat quidem statim à morte corpus suum excitare, atque illud iterum viuum exhibere, sed hoc ex prouida cautione facere nolebat, nec fecit, dixisset enim aliquis eum nequaquam mortuum fuisse, aut non plenè à morte perstrictum, si continuò à morte resurrectionē super induxisset. Forsitan enim, si eodem momento sine intercapedine mors & resurrectio cōtigisset, gloria incorruptibilitatis in incerto hæsisset. Quapropter, vt corpus verè extinctum ostenderetur, ipsa meridie mortem sustinuit, & tertio die illud incorruptibile iterum ostendit. Vt igitur mortuum esse suum corpus doceret, nō priusquam, nisi vbi iamtriduanum cadauer esse, excitauit: néue rursus, si inibi in longum detentum putrefactumque serius excitasset, obiiceret quispiam, ipsum non idē, sed aliud corpus circumferre (quippe futurum erat, vt nonnulli corpori exhibito, ob longitudinem temporis, fidem non haberent, & præteritorum obliuiscerentur) ea de causa vltra tridui moram non passus est, neque eos, qui ipsum audierant, de resurrectione sua promittentem, in longū distulit: sed quum adhuc propemodum verba illa in eorum auribus obstreperent, oculique eius speciem retinerent animis illorū etiānum suspensis, viuisque adhuc, & in eodē loco versantibus, tum iis qui se occiderant, tū illis quiconscij mortis eius erant in corpore exantlatæ, ita tridui spacium corpus quod mortuū erat, immortale & incorruptibile omnibus ostendit, quò intelligeretur, illud non imbecilitate naturæ, quum Verbum in eo domicilium suum haberet, extinctum fuisse, sed ideo extinctum, vt mors viribus nostri Saluatoris Iesu Christi aboleretur. Mortem enim extinctam esse, & ipsam crucem factam esse victoriam contra ipsam, neque quicquam amplius posse, sed esse mortuam eam verè, non tenue documentum est, sed certa fides, quod illam omnes Christi discipuli contemnant, insultent, nihilque exhorreant: ac signo crucis & fide in Christum, eam vt mortuam conculcent. Olim ante diuinum aduentum Saluatoris nostri Iesu Christi formidabilis erat & ipsis sanctis mors, & omnes, quotquot erant vita defuncti, velut perditos abolitósque lamentabantur: nunc autem postquam Saluator noster Iesus Christus corpus suum resuscitauit à mortuis, mors vlterius terribilis non est: & quicunque in Christum fidem habent, eam, vt rem nihili, pedibus terunt, ac potius mortem delegerint, quàm Christi fidem inficientur. Certò enim sciunt, mortuos non perire, sed viuere,

& incorruptibiles resurrectione fieri. Ille autem sceleratus (qui mortis impetu insultus in nos facere solet diabolus) solutis mortis doloribus, solus omnino mortuus relinquitur, eiq; rei argumento est, quòd homines antequam Christo incipiãt credere, mortẽ vt terribilem intuentur & expauescunt: vbi autem ad illius fidem doctrinámque trãsiere, tantopere mortem aspernantur, vt ad eam vltro contendant, testésque fiant Christi aduersus mortem resurrectionis. Siquidem etiamnum pueri ætate ad mortem festinant, exercitiis porro & meditationibus ad id, non viri duntaxat, sed etiam fœminæ sese instruunt. Nec mirum, quum iam tam imbecillis sit, vt etiam fœminæ, prius ab ea deceptæ, nunc illam & mortuã dissipatámque ludibrio habeant, non aliter quàm vbi debellato per legitimum principem tyrano, manibusque pedibusque eius intra vincula constrictis, ōnes quotquot ad id spectaculi superueniunt, ludibriis ei insultant, probris verberibúsque proscindunt, securi iam illius sæuitiæ & furoris, ob principis sui de eo partam victoriam: ita quoque mortem iam debellatam, & per Saluatorem nostrum Iesum Christũ in cruce triumphatam, manibus eius pedibusque obligatis, omnes eam in Christo pedibus proterunt, martyresque Christo se prębentes, sannis, ludibriis, conuitiis exagitant, obiectantes & quæ superius dicta sunt per Apostolũ Paulum: *Absorpta est mors in victoria. vbi mors victoria tua? Vbi Orce stimulus tuus? Stimulus autẽ mortis peccatum est, virtus verò peccati lex.* Ergone illud exiguum est documentum de imbecillitate mortis? aut parua est demonstratio victoriæ Iesu Christi de morte illius reportatæ? quum pueri in Christo, & teneræ puellæ istam vitã contemptui habeant? & moriendi rationes meditentur? Homo certe naturaliter mortẽ, & corporis sui dissolutionẽ expauescit: is tamẽ (quod summopere admirandum est) vbi indutus est fidem crucis, res naturales vilipendit, & mortem per Christum non exhorresc it, non aliter quàm si quis de igne dicat, cui naturalis vis est concremandi, esse aliquid quod illas flammas respuat, illumque infirmum ostendat: quale est quod de Indico Amianto refertur, quo se ille qui hoc non credit, circunuestire solet, vt lini eius inustibilis obtentu experiẽdo cognoscat flãmarum in hac parte imbecillitatem. Aut veluti si quis auidus videndi tyranũ iam vinculis constrictum penitus, se in eorum prouinciam qui eum domuerunt, conferre solet, vt ita eum quondam aliis terribilem, nunc autem debilem & fractum contueatur: ita quoque si quis incredulus est, ac etiamnum post tanta miracula, post tot martyres Christi, post quotidianam eorum, qui in Christo eximij sunt, mortis irrisionem, ambiguus hæret, sit ne mors pro cõfecta cõsumptáq; existimanda, non culpes eius dubitationem, modo dubitatio ei nascatur ex rei admiratione, nec se obduret in incredulitatẽ, néue impudentẽ negandi contumaciam in rebus clarissimis retineat.

A

B

C

D

E

ἢ ἄφθαρσι διὰ τῆς ἀναστάσεως γίνονται. ἐκεῖνος δὲ ὁ πάλαι τῷ θανάτῳ πνηρὸς ἐπαλλόμενος διὰ βολος, λυθεισῶν αὐτῷ τῶν ὠδίνων ἔμεινε μόνος ἀληθῶς νεκρός. Ὃ τότε πεκμήριον· ὅτι πρὶν πιστεῦσαι οἱ ἄνθρωποι τῷ χριστῷ, φοβερὸν τὸν θάνατον ὁρῶσι καὶ σκιλιῶσιν αὐτόν· ἐπειδὰν δὲ εἰς τὴν ἐκείνης πίστιν καὶ διδασκαλίαν μετέλθωσι, πρῶτον καταφρονῆσι τοῦ θανάτου, ὡς καὶ προθύμως ἐπ' αὐτὸν ὁρμᾶν, καὶ μάρτυρας γίνεσθαι τῆς κατ' αὐτοῦ παρὰ τοῦ ζωτῆρος γνωμένης ἀναστάσεως. καὶ γὰρ ἐπιήποι ὄντες τὴν ἡλικίαν, ἀποθνήσκειν, καὶ μελετῶσι κατ' αὐτὸ ταῖς ἀσκήσεσιν, ἃ μόνον ἄνδρες ἀλλὰ καὶ γυναῖκες. ὅτως ἀσθενὴς γέγονε, ὡς καὶ γυναικας τὰς ἀπατηθείσας τὸ πρὶν παρ' αὐτοῦ, νῦν παίζειν αὐτὸ ὡς νεκρὸν καὶ παρειμένον. ὡς γὰρ τύραννος καταπολεμηθέντος ὑπὸ γνησίου βασιλέως καὶ δεθέντος τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας, πάντες λοιπὸν οἱ διαβαίνοντες καταπαίζουσιν αὐτοῦ, τύπτοντες καὶ μαστίζοντες, οὐκ ἔτι φοβούμενοι τὴν μανίαν αὐτοῦ καὶ τὴν ἀχειρίτησιν διὰ τὸν νικήσαντα βασιλέα· ὅτω καὶ ὁ θανάτος νικηθέντος καὶ κατελυθέντος ὑπὸ τοῦ σωτῆρος ἐν τῷ σταυρῷ, καὶ δεδεμένους τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας πάντες οἱ ἐν χριστῷ διαβαίνοντες αὐτὸν καταπατοῦσι, καὶ μαρτυροῦντες τῷ χριστῷ χλευάζουσι τὸν θάνατον· ἐπικερτομοῦντες αὐτῷ, καὶ τὰ ἄνωθεν κατ' αὐτοῦ γεγραμμένα λέγοντες, ποῦ σου θάνατε τὸ νῖκος; ποῦσου ᾅδη τὸ κέντρον; ἆρ' οὖν τοσοῦτος ἔλεγχος ἐστὶ τῆς τοῦ θανάτου ἀσθενείας; ἢ μικρὰ ἐστὶν ἀπόδειξις τῆς κατ' αὐτοῦ γνωμένης νίκης ταῦτα τοῦ σωτῆρος· ὅταν οἱ ἐν χριστῷ παῖδες καὶ νέαι κόραι παρορῶσι τὸ ἐνταῦθα θεῖον καὶ ἀποθανεῖν μελετῶσιν; ἐγὼ μὲν γὰρ κατ' φύσιν ὁ ἄνθρωπος δειλιῶν τὸν θάνατον καὶ τὸ τοῦ σώματος διάλυσιν· τοῦτο μὲν παράδοξόν ἐστιν· ὅπου τοῦ σωτῆρος πίστις ἐνδυναμοῖ καταφρονεῖν καὶ τῆς κατ' φύσιν, καὶ τὸν θάνατον καὶ δειλίαν διὰ τὸν χριστόν. καὶ ὥσπερ τοῦ πυρὸς ἔχοντος κατ' φύσιν τὸ καίειν, εἰ λέγοι τις εἶναί τι καὶ μὴ δειλιῶν αὐτοῦ τὸ καίειν· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀσθενὲς αὐτὸ δείκνυσιν. οὕτω δὴ λέγεται τὸ παρὰ τοῖς ἰνδοῖς ἀμίαντον, εἴπερ ὁ τῷ λεγομένῳ μὴ πιστεύων, εἰ πεῖραν θελήσειεν λαβεῖν τοῦ λεγομένου, πάντως τὸ ἄκαυστον ἐνδυσάμενος καὶ περιβαλὼν πυρί, πιστεύσει λοιπὸν τὴν κατ' τοῦ πυρὸς ἀσθένειαν. ἢ ὡς εἴ τις τὸν τύραννον δεδεμένον ἰδεῖν θελήσειεν· πάντως εἰς τὴν νικήσασαν χώραν καὶ ἐρχομένων παρελθὼν· ὁρᾷ τὸν ἄλλοις φοβερὸν ἀσθενῆ γνόμενον. ὅτως εἴ τις ἐστὶν ἄπιστος, καὶ ἀκμὴν μὴ τοσαῦτα καὶ μὴ τοσούτους ἐν χριστῷ γνομένους μάρτυρας, μὴ τὴν καθ' ἡμέραν γινομένην κατ' τοῦ θανάτου χλεύην πρὸς τὴν ἐν χριστῷ διαπεπόνθασιν· ὅμως εἰ ἔτι τὴν διάνοιαν ἀμφίβολον ἔχει περὶ τοῦ καταργῆσθαι τὸν θάνατον καὶ τέλος ἐσχηκέναι, καλῶς μὴ πιεῖ θαυμάζων περὶ τηλικούτου πάλιν μὴ σκληρὸς εἰς ἀπιστίαν, μὴ δὲ ἀναιδὴς πρὸς τὸ ὅτως ἐναργῆ γινέσθω· ἀλλ' ὡς

ἀλλ' ὥσπερ ὁ τὸν ἀμίαντον λαβὼν γινώσκει τὸ ἄκαυστον ἢ πυρὸς πρὸς αὐτὸ· καὶ ὁ τὸν τύραννον δεδεμένον θέλων ὁρᾶν εἰς τὴν τῆ νικηφόρῳ ἀρχὴν παρέρχεται, ἕτω καὶ ὁ ἀπίστων πρὸς τῆς τοῦ θανάτου νίκης λαμβανέτω τὴν πίστιν τοῦ χριστοῦ καὶ εἰς τὴν τούτου διδασκαλίαν παρερχέσθω· ἵνα ὄψεται τοῦ θανάτου τὴν ἀσθένειαν, καὶ τὴν κατ' αὐτοῦ νίκην. πολλοὶ γὰρ ἀπιστοῦντες πρότερον καὶ χλευάζοντες, ὕστερον πιστεύσαντες, ἕτω κατεφρόνησαν τοῦ θανάτου, ὡς καὶ μάρτυρας αὐτοῦ γενέσθαι τοῦ χριστοῦ. εἰ δὲ τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ καὶ τῇ πίστει τῇ εἰς χριστὸν καταπατεῖται ὁ θάνατος, δῆλον αὖ πᾶσι ἀληθείᾳ δικαζόσῃ, μὴ ἄλλον εἶναι ἀλλ' ἢ αὐτὸν τὸν χριστόν, τὸν κατὰ τοῦ θανάτου τρόπαια καὶ νίκας ἐπιδεικνύμενον, καὶ κεῖνον ἐξασθενῆσαι ποιήσαντα. καὶ εἰ πρότερον μὲν ἴσχυεν ὁ θάνατος, διὰ τοῦτο φοβερὸς ἦν, ἔστι δὲ μετὰ τὴν ἐπιδημίαν τοῦ σωτῆρος καὶ τὸν τοῦ σώματος αὐτοῦ θάνατον, καὶ τὴν ἀνάστασιν καταφρονεῖται, φανερὸν αὖ εἴη παρ' αὐτοῦ τοῦ ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἀναβάντος χριστοῦ καταργῆσθαι, καὶ νενικῆσθαι τὸν θάνατον. ὡς γὰρ ἐὰν μετὰ νύκτα γένηται ἥλιος, καὶ πᾶς ὁ τόπος καταλάμπηται ὑπ' αὐτοῦ πάντως οὐκ ἔστιν ἀμφίβολον, ὅτι τὸ φῶς ἐφαπλώσας ἥλιος πανταχοῦ αὐτός ἐστιν, ὁ καὶ τὸ σκότος ἀπελάσας καὶ τὰ πάντα φωτίσας, ἕτω τοῦ θανάτου καταφρονηθέντος καὶ καταπατηθέντος, ἀφ' οὗ γέγονεν ἡ τοῦ σωτῆρος ἐν σώματι σωτηρίου ἐπιφάνεια, καὶ τὸ τέλος τοῦ σταυροῦ, πρόδηλον αὖ εἴη ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ σωτὴρ ὁ καὶ ἐν σώματι φανείς, ὁ τὸν θάνατον καταργήσας, καὶ κατ' αὐτοῦ τρόπαια καθ' ἡμέραν ἐν τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς ἐπιδεικνύμενος. ὅταν γὰρ ἴδῃ τις ἀνθρώπους ἀσθενεῖς ὄντας τῇ φύσει, προπηδῶντας εἰς τὸν θάνατον, καὶ μὴ καταπήσοντας αὐτοῦ τὴν φθοράν, μὴ δὲ τοὺς ἐν ἅδου καθόδους ποιουμένους· ἀλλὰ προθύμῳ ψυχῇ προκαλουμένους αὐτὸν, καὶ μὴ πτήσσοντας βασάνους· ἀλλὰ μᾶλλον τῆς ἐνταῦθα ζωῆς προκρίνοντας διὰ τὸν χριστὸν τὴν εἰς τὸν θάνατον ὁρμήν. ἢ καὶ ἐὰν θεωρός τις γένηται ἀνδρῶν καὶ θηλειῶν, καὶ παίδων νέων ὁρμώντων καὶ ἐπιπηδώντων εἰς τὸν θάνατον, διὰ τὴν εἰς χριστὸν εὐσέβειαν, τίς ἄτως ἐστὶν ἀνήθης; ἢ τίς ἄτως ἐστὶν ἄπιστος; τίς δὲ ἄτω τὴν διάνοιαν πεπήρωται; ὡς μὴ νοεῖν καὶ λογίζεσθαι ὅτι ὁ χριστὸς εἰς ὃν μαρτυροῦσιν οἱ ἄνθρωποι αὐτὸς τὴν κατὰ τοῦ θανάτου νίκην ἑκάστῳ παρέχει καὶ δίδωσιν, ἐξασθενεῖν αὐτὸν ποιῶν ἐν ἑκάστῳ τῶν αὐτοῦ τὴν πίστιν ἐχόντων, καὶ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ φορούντων. καὶ γὰρ ὁ τὸν ὄφιν βλέπων καταπατούμενον. εἰσὶν ὡς αὐτοῦ μᾶλλον τὴν προθέσεων ἀγριότητα, οὐκ ἀμφιβάλλει λοιπὸν ὅτι νεκρός ἐστι καὶ τέλεον ἐξησθένησεν· ὅστις εἰ μὴ τὴν διάνοιαν ἐπεσκότωται, καὶ ἁδρὰς τὰς τοῦ σώματος αἰσθήσεις ὑγιαινούσας ἔχει. τίς γὰρ λέοντα παίζοντα ὑπὸ παιδίων ὁρῶν, ἀγνοεῖ τοῦτον ἢ νεκρὸν γεγονότα, ἢ πᾶσαν ἀπολέσαντα αὐτοῦ τὴν δύναμιν. ὥσπερ οὖν τῶν τε ἀληθῶς ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἔξεστιν ὁρᾶν, ἕτω παιζομένου καὶ καταφρονουμένου τοῦ θανάτου ὑπὸ τῶν εἰς χριστὸν πιστευόντων,

Iam vt is qui Amianti naturam explorat, númnam ab igne sit incombustibilis: Et vt, qui certior esse cupit de tyranno, num in vinculis habeatur, ad regiam victoris contendit: ita qui de victoria mortis addubitat, accipiat fidem Christi, & ad eius scholam accedat, tum videbit mortis imbecillitatem, & partam de illa victoriã. Multi enim principio increduli ac irridentes, postmodum fide imbuti, mortem contempserunt, adeo vt martyres Christi efficerentur. Iam si crucis signo, & fide in Christum pessundatur mors, clarum certumque haberi debet, indice testéque veritate, nullum omnino alium esse posse quàm Christum, qui de morte trophæa & victorias retulerit, eámque debilitarit. Nam etsi antea vigebat mors, atque ob vim suam terrori erat, nunc tamen post aduentum Saluatoris, eiusq; mortem & resurrectionem aspernabilis videtur, adeo vt liquidò constet, illam ab eo, qui in crucẽ ascenderat, Christo domitam, & prorsus debellatã esse. Vt enim, vbi post noctem oritur sol, ac iam ões rerum species in orbe terrarum illustrat, dubium non est, quin is (qui vbique suum iubar explicat) idem ille sit qui tenebras dispulerit, omniáque suo lumine irradiauerit: ita quoque quia mors in contẽptum venit & humi conculcatur, post salutarem vindicis nostri aduentũ, & post passam crucẽ manifesta res, quid crux sibi voluerit, & quo fine instituta sit, nimirum vt omnibus patefieret, eum qui in corpore apparuerat, mortem cõpescuisse, & qui noua quotidie de ea per discipulos suos trophæa exsuscitat, Saluatorem esse. Quum enim quis videt homines natura debiles prosilire in mortem, & ad corruptionem nihil se metu contrahere, neque descensus ad inferos expauescere, sed potiùs præsenti animo mortem prouocare, nihil interim torméta veritos: quasi ad mortẽ pro Christo contendere, melius quiddam sit, quàm vitam tueri. Iam in spectaculo virorum, mulierum, puerorumque in tenera ætate rectà contendentium prosilientiumque in mortem, idque ob Christi religionem: quis ita est stolidus? quis ita à credendo alienus? quis ita animo obcæcatus? vt nõ statim cogitet, Christum haud dubiè (cui illi se testes præbent homines) singulis victoriam contra mortem suppeditare? illamque debilitare in vnoquoque eorum, qui in ipsum credunt, ac tesseram, vexillũque crucis circunferunt. Qui serpentẽ proculcatũ videt (maximè si antea cognitam habuerit eius feritatem) nihil addubitat, quin extinctus sit, planéque defecerit, nisi illum excipias qui animo alienatus est, nec integre suis sensibus potitur. Quis enim quum leonem videt, ludibriis exagitari à pueris, ignorat, eum vel mortuum iam esse, vel saltem omnibus viribus suis destitutum? Quemadmodum igitur ista vera esse, oculis deprehendi licet: ita quoque à nemine ambigendum, mortem quæ à Christi fidelibus

ludibrio habetur, à Christo perdomitam esse, eiusq; luem ac vim corrũpendi extinctam esse. Porrò domitam esse mortem, trophæumque de eius stimulo, crucem existere, non parum documenti attulerint superius dicta. Cæterum comprobatio æternæ immortalisque in corpore humano resurrectionis, eiusque per communem omniũ Saluatorem & vitam Christum conciliatæ, euidentius rerum quàm verborum rationibus commonstrari potest, si quis modo oculum mentis sanum habeat. Si enim mors edomita est (vt ex rationibus liquet) eaque à Christi fidélibus vbique conculcatur: multò magis à Christo, & ab eius corpore conculcata profligataque fuerit. Porrò, morte ab illo trucidata, quid reliquũ erat, nisi vt corpus resurgeret, ac in trophæum deuictæ mortis excitaretur? alioqui quónam modo constitisset, mortem esse profligatam, nisi Dominicum corpus resurrexisset? Sed si ne ita quidem satis plena est resurrectionis cõprobatio, ex iis quæ ante oculos in conspectu sunt, fides petatur. Nam si nihil ab eo agitur qui vita defunctus est, eiusque gratia & mentio vsque ad sepulchrum tantummodo porrigitur, postea desinat & conquiescat, & viuentium duntaxat sint actiones, viresque aliquid efficiendi: videat, quæso, quicunque velit, seque iudicem faciat, & ex rebus visu perceptis, veritatem agnoscat: quum res tantas in hominibus agat Saluator & quotidie vndecunque ex incolis Græciæ, externarumque regionum tantę hominum multitudini inuisibiliter persuadeat, vt sese in illius fidẽ dedant, eiusque disciplinæ obtemperent: an is mentem in ambiguo amplius habere possit, nùm vel resurrectio non sit, vel Christus non viuat, qui ipsa vita est? An scilicet mortui hominis est, hominum mentes stimulare, vt repudiatis patriæ ritibus Saluatoris Christi disciplinam adorent? Aut quomodo, si nihil agit, id enim proprium est mortuo, ipse agẽtes viuosq; ab actionib. suis cõpescit, vt adulter adulteria omittat? homicida à cædibus abstineat? iniurius defraudandi cupiditatem relinquat? impius impietatem abiiciat? Qui, quæso, si Saluator noster Iesus Christus nõ resurrexit, sed mortuus perseuerat, falsa incredulorum numina dæmonesque quos adorant, extrudit, persequitur & profligat? Vbi enim nominatur vel Christus vel fides eius, inde omnis idololatria depellitur, & dæmonum insidiæ patefiunt, ac quot quot sunt dæmones, ne nomẽ quidem eius tolerant, sed vbi vel solum id audierint, in fugam auertuntur. Atqui istud officium est non mortui, sed viui, ac potissimum Dei. Alioqui ridiculum esset, profligatos ab eo dæmones, idolaque abrogata viua haberi: ipsum eorum insectatorem profligatoremq; qui viribus suis id efficit, ne numina appareãt, quiq; numinũ omniũ voce prædicatur Dei filius, eũ mortuũ esse, cõtendere. Magno argumẽto resurrectionem aduersum

μηκέτι μηδὲς ἀμφιβαλλέτω, μηδὲ μιέσθω ὑπὸ ἀπίστου, ὅτι τοῦ χριστοῦ καταργηκότος τὸν θάνατον καὶ ἠφανισμένου τοῦτο φθορὰ ἀφαλέλυπται καὶ πέπαυται. τῶν μὲν οὖν καταργῆσθαι τὸν θάνατον, καὶ τρόπαιον εἶναι κατ' αὐτοῦ τὸν κυριακὸν σταυρὸν, ἐκ μικρὸς ἔλεγχος τὰ προειρημένα. τῆς δὲ γεγονυίας λοιπὸν ἀθανάτου ἀναστάσεως τοῦ σώματος τοῦ κοινοῦ πάντων σωτῆρος καὶ ζωῆς ὄντως χριστοῦ, ἐναργέστερα τῶν λεγων ἡ ἀφ' τῶν φαινομένων ἀπόδειξίς ἐστι τοῖς πνὶ ὀφθαλμὸν τῆς διανοίας ἔχουσιν ὑγιαίνοντα. εἰ γὰρ καταργηται ὁ θάνατος ὡς ὁ λόγος ἔδειξε, καὶ ἀφ' ὧν χριστὸν πάντες αὐτὸν καταπατοῦσι, πολλῷ πλέον αὐτὸς αὐτὸν πρῶτος κατεπάτησε τῷ ἰδίῳ σώματι καὶ καταργηκεν αὐτόν· τοῦ δὲ θανάτου νεκρωθέντος ἐν αὐτῷ, τί ἐδει γενέσθαι, τὸ σῶμα ἀναστῆναι, καὶ τοῦτο διαχθῆναι κατ' αὐτὸ τρόπαιον; ἢ πῶς γὰρ ἂν ἐφάνη καταργηθεὶς ὁ θάνατος, εἰ μὴ τὸ σῶμα τὸ κυριακὸν νεκρωθὲν ἀνέστη, εἰ δὲ μήπω αὐτάρκης ἡ ἀπόδειξις αὕτη πρὸς τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ, κἂν ἐκ τῶν ὁρωμένων, γενέσθω τὸ λεγόμενον. εἰ γὰρ δὴ νεκρὸς ὡς νομίζεται, οὐδὲν ἐνεργεῖν δύναται· ἀλλὰ μέχρι τοῦ μνήματός ἐστιν αὐτοῦ ἡ χάρις, καὶ πέπαυται λοιπὸν, μόνων δὲ τῶν ζώντων εἰσὶν αἱ πράξεις καὶ αἱ πρὸς τὸς ἀνθρώπους ἐνέργειαι· ὁράτω δὴ ὁ βούλομενος καὶ γινέσθω δικαστὴς ἐκ τῶν ὁρωμένων τὴν ἀληθειαν ὁμολογῶν· τοσοῦτα γὰρ τοῦ ζωντος χριστοῦ ἐνεργοῦντος ἐν ἀνθρώποις, καὶ καθ' ἡμέραν παραχρῆμα ἐν ὁποτε τῶν τῶν ἑλλάδα ἢ τὴν βάρβαρον οἰκούντων τοσοῦτον πλῆθος ἀορατως πειθοῖ καὶ εἰς τὴν αὐτοῦ πίστιν παρελθεῖν, καὶ πάντας ὑπακούειν τῇ αὐτοῦ διδασκαλίᾳ· ἀρ' ἔλαθε τὴν ἀφάνειαν ἀμφίβολον ἔχει εἰ γέγονεν ἀνάστασις ἐκ τοῦ σωτῆρος καὶ ζῇ ὁ χριστὸς; μᾶλλον δὲ αὐτός ἐστιν ἡ ζωή. ἄρα δὲ νενεκρωται τὰς μὲν ἀφανοῦς τῶν ἀνθρώπων καθορᾶν, ὥστε τὰς πατρικὰς ἀρνεῖσθαι νόμους, τὴν δὲ χριστοῦ διδασκαλίαν προσκυνεῖν; ἢ πῶς ἔτι ἐστὶν ἐνεργῶν· (νεκροῦ γὰρ ἰδιον τοῦτο ἐστιν,) αὐτὸς τοὺς ἐνεργουντας καὶ ζῶντας τῆς ἐνεργείας παύει; ὡστε τὸν μὲν μοιχὸν μηκέτι μοιχᾶσθαι· τὸν δὲ ἀνδροφόνον, μηκέτι φονεύειν· τὸν δὲ ἀδικοῦντα, μηκέτι πλεονεκτεῖν, καὶ τὸν ἀσεβῆ λοιπὸν εὐσεβεῖν. πῶς δὲ εἰ μὴ ἀνέστη ἀλλὰ νεκρός ἐστι, τὰς λεγομένας ὑπὸ τῶν ἀπίστων ζῆν ψυχοθέκας καὶ θρησκευομένας δαίμονας αὐτὸς ἀπελαύνει καὶ διώκει καὶ καταβάλλει; ἐν ᾧ γὰρ ὀνομάζεται χριστὸς καὶ ἡ τούτου πίστις, ἐκεῖθεν πᾶσα μὲν εἰδωλολατρεία καθαιρεῖται, πᾶσα δὲ δαιμόνων ἀπάτη ἐλέγχεται. πᾶς δὲ δαίμων, οὐδὲ τὸ ὄνομα ὑποφέρει· ἀλλὰ καὶ μόνον ἀκούσας, οἴχεται. τοῦτο δὲ οὐ νεκροῦ τὸ ἔργον, ἀλλὰ ζῶντος καὶ μάλιστα θεοῦ.

ἄλλως τε καὶ γελοῖον ἂν εἴη, λῃστὰς μὲν διωκομένους ὑπ' αὐτοῦ δαίμονας, καὶ τὰ καταργούμενα εἴδωλα λέγειν ζῶντας εἶναι, τὸν δὲ ἀπελαύνοντα καὶ τὴν ἑαυτοῦ δυνάμει μὴ φανῆναι τοιοῦτον τοῦτους· ἀλλὰ καὶ ὁμολογούμενον ὑπὸ πάντων εἶναι θεοῦ υἱόν, καὶ τὸν λέγειν εἶναι νεκρόν. μέγαν δὲ καὶ καθ' αὐτῶν τὸ ἔλεγχον οἱ ἀπιστοῦντες τὴν ἀναστάσι

προσβάλλοντα

προσβάλλονται· εἰ τὸν λεγόμενον παρ' αὐτῶν
νεκρὸν τὸν χριστὸν ἅπαντες δαίμονες καὶ οἱ
προσκυνούμενοι παρ' αὐτῶν θεοὶ ἐ διώκουσιν·
ἀλλὰ μᾶλλον ὁ χριστὸς τοὺς πάντας ἐλέγχει
νεκρούς. εἰ γὰρ ἀληθὲς τὸν νεκρὸν μηδὲν ἐνεργεῖν,
ἐργάζεται δὲ τοσαῦτα καθ' ἡμέραν ὁ σωτὴρ,
ἕλκων εἰς εὐσέβειαν, πείθων εἰς ἀρετὴν, διδά-
σκων περὶ ἀθανασίας· εἰς πόθον τῶν ἐπουρανίων
ἐνάγων, ἀποκαλύπτων τε περὶ πατρὸς γνῶσιν,
τὴν ἐν τῷ θανάτῳ δύναμιν ἐμπνέων· ἑκάστῳ A
δεικνύων ἑαυτὸν· καὶ τὴν εἰδώλων ἀθεότητα,
καθαιρῶν. τούτων γὰρ οὐδὲν δύνανται οἱ πάλαι τοῖς
ἀπίστοις θεοὶ & δαίμονες, ἀλλὰ μᾶλλον τῇ χριστοῦ
παρουσίᾳ νεκροὶ γίνονται, ὀργὴν ἔχοντες & κενὴν
τὴν φαντασίαν. τῷ γὰρ σημείῳ τοῦ σταυροῦ πάσα
μὲν μαγεία παύεται, πᾶσαι δὲ φαρμακεῖαι κα-
ταργοῦνται, & πάντα μὲν τὰ εἴδωλα ἐρημοῦται & κα-
ταλιμπάνει, πᾶσα δὲ ἄλογος & ἡδονὴ παύεται·
καὶ πᾶς τις εἰς ἀρετὴν ἀποβλέπει. τίνα οὖν τις εἴ
ποι νεκρὸν, τὸν τοσαῦτα ἐργαζόμενον θεὸν; ἀλλ' B
οὐκ ἴδιον νεκροῦ τὸ ἐργάζεσθαι, ἢ τὸν μὴ ὅλως
ἐνεργοῦντα, ἀλλ' ὡς ἄψυχον κείμενον, ὅπερ ἴδιον
ὑπάρχει τῶν δαιμόνων, καὶ εἰδώλων ὡς
νεκρῶν. ὁ μὲν γὰρ τοῦ θεοῦ υἱὸς ζῶν καὶ ἐνεργὴς ὤν,
καθ' ἡμέραν ἐργάζεται, καὶ ἐνεργεῖ τὴν πάν-
των σωτηρίαν. ὁ δὲ θάνατος & ἐλέγχει καθ'
ἡμέραν αὐτὸς ἐξασθενήσας, καὶ τὰ εἰδώλα καὶ
οἱ δαίμονες μᾶλλον νεκροὶ τυγχάνοντες, ὡς ἐκ
τούτου μηδένα διςάζειν ἔτι περὶ τῆς τοῦ σώματος
ἀναστάσεως αὐτοῦ. ἔοικε δὲ ὁ περὶ τῆς ἀναστάσεως
τοῦ κυριακοῦ σώματος ἀπιστῶν, ἀγνοεῖν δύνα-
μιν θεοῦ λόγου καὶ σοφίας. εἰ γὰρ ὅλως ἔλαβεν ἑ- C
αυτῷ σῶμα & τοῦτο ἰδιοποιήσατο καὶ τὸν ἄλογον
ἀκολουθίαν, ὡς ὁ λόγος ἔδειξε, ἢ ἔδει τὸν κύριον
ποιεῖν περὶ τούτου; ἢ ποῖον ἔδει τέλος γενέσθαι τοῦ
σώματος ἅπαξ ὑποβάντος αὐτῷ τοῦ λόγου; μὴ
ἀποθανεῖν μὲν γὰρ οὐκ ἠδύνατο, ἀπὸ δὲ θνητοῦ ὄν
& ὑπὲρ πάντων φερόμενον εἰς τὸν θάνατον·
ὃ χαρὲν καὶ σωτὴρ αὐτὸ καλέσας ἐαυτῷ, μεῖ-
ναι δὲ νεκρὸν οὐκ οἷόν τε ἦν, διὰ τὸ ζωῆς αὐτὸ
ναὸν γεγονέναι. ὅθεν ἀπέθανε μὲν, ὡς θνητὸν, D
ἀνέζησε δὲ, διὰ τὴν ἐν αὐτῷ ζωὴν, καὶ τὴν ἀνα-
στάσεως ἐστι γνώρισμα τὰ ἔργα. εἰ δ' ὅτι μὴ ὁρᾶ-
ται, ἀπιστεῖ καὶ ἐγηγέρθαι, ὥρα & τὴν φύσιν
ἐρωτᾶσθαι τοὺς ἀπίστους. θεοῦ γὰρ ἴδιον μὴ ὁρᾶ-
σθαι μὲν, ἐκ δὲ τῶν ἔργων γινώσκεσθαι. καθάπερ
καὶ ἐπάνω λέλεκται. εἰ μὲν οὖν τὰ ἔργα μή ἐστι, κα-
λῶς τῷ μὴ φαινομένῳ ἀπιστοῦσιν, εἰ δὲ τὰ ἔργα
ἐστὶ καὶ δείκνυσιν ἐναργῶς· διὰ τί ἐκόντες ἀγ-
νοοῦσι τὴν τῆς ἀναστάσεως ἵνα φανερῶς E
ζωὴν. εἰ γὰρ καὶ τὴν διάνοιαν ἐπηρώθησαν·
ἀλλὰ καὶ ταῖς ἔξωθεν αἰσθήσεσιν ὁρᾶν ἐστι
τὴν ἀναντίρρητον τοῦ χριστοῦ δύναμιν καὶ θεό-
τητα. ἐπεὶ καὶ τυφλὸς ἐὰν μὴ βλέπῃ τὸν ἥ-
λιον, ἀλλὰ καὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ γινομένης θέρ-
μης ἀντιλαμβανόμενος οἶδεν, ὅτι ἥλιος
ὑπὲρ γῆς ἐστιν· οὕτω καὶ οἱ ἀντιλέγοντες
εἰ καὶ

aduersum se præmuniũt infideles, si Christum, quem (vt ipsi volunt) mortuum ne omnes quidem dæmones, diique ab ipsis adorati, in fugam propellunt, sed potius mortui per illum, inertes inefficacésque demonstrantur. Si enim verum est, mortuum nihil facere, & tanta quotidie Saluatorem facere, dum trahit ad pietatem, virtutem persuadet, immortalitatem perdocet, ad cælestiũ desideria excitat, Patris noticiam reuelat, vim contra mortem inspirat, singulis sese exhibet, idolorum vanam religionem egerit, quorum nihil tale de se exhibent infidelium dij ac dæmones, quin potius Christi præsentia mortui docentur, nihilq; sui præter inanem ociosamque imaginationem apparitionemque habere. Signo autem crucis ōnia magica compescuntur, veneficia inefficacia fiunt, idola vniuersa deserta relinquuntur, omnis irrationabilis voluptas conquiescit, quilibet è terra ad cælos suspicit. Qui (quæso) eum mortuũ dixeris, qui res tantas agat? Atqui agere, non est proprium mortui, sed potius sine actu prorsus exanimem iacere, quod peculiariter quadrat in dęmones & idola, vtpote in res morticinas. Filius Dei contra viuus & efficax, quotidie operatur, omniumque salutem conficit: mors quoque, quàm sit debilis, quotidie commonstratur. Idola item & dæmones, rem mortuariam esse innotescit: adeo vt nemo per hæc de resurrectione corporis Christi, ambiguus esse possit. Videtur autem ille qui Dominici corporis resurrectionem non credit, non satis intelligere vires Verbi Sapientiæque Dei. Nam si verum est, eum corpus assumpsisse, éque, quæ corporis propria erãt vẽdicasse, prout rerum series consecutioque postulabat, de quo prius mentionem fecimus, quid de corpore (quæso) statuere debuit, aut quo fine tandem illud cõsumere, quum semel intra corporis viscera receptus esset? Vt enim nõ moreretur, fieri non poterat, quum mortale esset, & pro omnibus in mortem offerendum destinaretur (ea enim causa fuit, cur id sibi adaptarit) vt autem extinctum maneret, neque id fieri debuit, eò quòd vitæ sacrariũ esset. Vnde & mortuum est, vt mortale: & reuixit per suam, quę in ipso erat, vitam: operáque, quæ ab illo fiunt, produnt ipsius resurrectionem. Si vero, quia oculis non apparet, ideò non credatur resurrexisse: vide mihi (quæso) quãtopere increduli sint, qui id, quod fieri par est, & secundum naturam, inficiantur. Dei enim proprium est, vt oculis non conspiciatur, ita tamen ex factis suis cognosci (sicuti iam antea dictum fuit.) Si igitur facta eius non apparent, recte ei, qui non apparet, derogatur fides: sin autem facta operaque eius propemodum clamant, & euidenter se se ostendunt, cur vltro negant tam claram manifestamque resurrectionis vitam? Nam quamuis animo obcæcati sint, tamen ipsius externis sensibus animaduertere possunt irrefutabilem esse Christi potentiam ac diuinitatem: Vt enim cæco solem non videnti, solis tamen calore tepescenti, certum habetur, illum iam supra terram versari: ita quoque par erat vt obtrectatores isti, etiam si non credant,

eò quod in cognoſcenda veritate plane cæcutiant, viribus tamẽ credentiũ admoniti, nõ inficiarentur Chriſti diuinitatum aut reſurrectionem. Certũ enim eſt Chriſtũ, ſi expers ſit vitæ, nec dæmones perſequi poſſe, nec idola ſpoliare, quũ mortuo nõ obediant dæmones. Iam, ſi manifeſtò ipſius nomẽclatura infugã aguntur: certo certius cõſtat, eum vita deſtitutũ nõ eſſe, maximè vel ob id, quòd quæ aliorũ oculos ſubterfugiũt, ea à dæmonibus conſpici queant, ac proinde facilius ab ipſis intelligatur, nũ Chriſtus ſit cadauer mortuũ, neq; omnino ei poſtea obedituri fuiſſent amplius. Nunc contra, quod nõ eſt perſuaſum hominibus impiis, id dæmones ſuis oculis contuentur, Deumq; illũ eſſe, & ſentiunt, & credunt: ideoque fugitiui & adorabũdi in has voces erũpunt, quę tum loquebantur, quum ille adhuc in carne verſaretur: *Nouimus quis ſis, Tu es ille Sãctus Dei.* Rurſumque clamabant, *eho, quid tibi nobiſcũ Fili Dei? obſecramus te ne nos torqueas.* Quũ igitur dęmones cõfiteantur, ipſæq; res, quæ quotidie fiunt, pro teſtibus ſint, fieri non poteſt, modo non impudenter cõtra veritatẽ ac diuinum verbũ agere velis, quin cognoſcas, Saluatorẽ noſtrum ſuũ corpus è mortuis excitaſſe, eumq; veri Dei Filiũ eſſe, nimirum Patris ſui propriã Rationẽ, Sapientiam & potentiã, qui poſtea ſequentibus tẽporibus ad ſalutem omniũ, corpus ſumpſit, ac mũdum de Patre edocuit, mortẽque abolcuit, omnibuſq; incorruptibilitatẽ promiſſa reſurrectione largitus eſt, cuius reſurrectionis primitias ſuũ corpus à morte excitatũ eſſe voluit, eique trophæum contra mortem, eiuſq; tabẽ ac putrefactionem in ligno monumẽtoque ſuæ crucis erexit. Rebus igitur ad iſtũ modum cõparatis, declaratáque manifeſtò corporis reſurrectione, victoriaq; Saluatoris noſtri de morte reportata: age, iam Iudæorũ incredulitatem, & gentilium ſubſannationem redarguamus. Ob hæc enim fortaſſis & Iudęi nõ credunt, & gẽtiles irrident, in abſurditatẽ crucis & incarnationis Dei verbi cauillãtes: ſed contra vtroſq; ratio nihil grauatur prodire, maxime quũ aduerſus eos euidentibus inſtructa ſit demõſtrationib. Nam & Iudæi in ſua incredulitate habẽt ex ſacris Scripturis quas legunt, quod ipſos redarguat, cùm Biblia afflata numinis ſcripta, multis in locis id edoceant, quemadmodum verba ex ſe manifeſtò produnt. Prophetæ quoque, iam olim miracula de virgine, eiuſque partu præindicauerunt, dicentes: *Ecce, Virgo concipiet & pariet Filium, & vocabunt nomen eius Emanuel: quod, ſi interpreteris, eſt, nobiſcum Deus. Butyrum ac mel comedet, vt ſciat reprobare malum & eligere bonum.* Rurſus: *Paruulus enim natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, & factus eſt principatus ſuper humerum eius, vocabiturque nomen eius admirabilis conſiliarius, Deus fortis, pater futuri ſeculi, princeps pacis.* Moſes verò vir excellens, & apud ſuos verus creditus id quod iam ante de incarnatione Saluatoris noſtri dictum erat, probans, & verũ id eſſe animaduertens, ſit fatur: *Orietur ſtella ex Iacob, & homo ex Iſrael, & comminuet duces Moab.*

εἰ καὶ μήπω πιστεύουσιν, ἀκμὴν τυφλώττοντες πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ καὶ ἑτέρων πιστευόντων γινώσκοντες τὸν σωτῆρα μιμούμεθα, μὴ ἀρνεῖσθωσαν, τὴν τοῦ χριστοῦ θεότητα, καὶ τὴν ἐπ' αὐτῷ γνωμένην ἀνάστασιν. δῆλον γὰρ ὅτι εἰ νεκρός ἐστιν ὁ χριστὸς, οὐκ ἂν τοὺς δαίμονας ἐδίωκε καὶ τὰ εἰδώλα ἐσκύλευεν. νεκρῷ γὰρ οὐκ ἂν ὑπήκουσαν οἱ δαίμονες. εἰ δὲ διώκονται φανερῶς τῇ τούτου ὀνομασίᾳ· δῆλον ἂν εἴη μὴ εἶναι τοῦτον νεκρὸν, μᾶλλον ὅτι δαίμονες καὶ τὰ μὴ βλεπόμενα τοῖς ἀνθρώποις ὁρῶντες, εἰ νεκρός ἐστιν ὁ χριστὸς, ἠδίως ἂν γινώσκειν, καὶ μὴ δι' ὅλως ὑπακούειν αὐτῷ. νῦν δὲ ὁ μὴ πιστεύσιν ἀσεβεῖς, ὁρῶσιν οἱ δαίμονες ὅτι θεός ἐστι, καὶ διὰ τοῦτο φεύγουσι καὶ προσπίπτουσιν αὐτῷ λέγοντες, ἃ καὶ ὅτι ἐν σώματι ἐφθέγξαντο· οἶδαμέν σε τίς εἶ, ὁ ἅγιος τοῦ θεοῦ. καὶ ἔα, τί σοι καὶ ἡμῖν ἐστὶ τοῦ θεοῦ· δέομαί σε, μὴ με βασανίσῃς. δαιμόνων τοίνυν ὁμολογουμένων καὶ τῶν ἔργων ἐσημέραι μαρτυρουμένων, φανερὸν ἂν εἴη, καὶ μηδεὶς ἀναιδευέσθω πρὸς τὴν ἀλήθειαν· ὅτι τε ἀνέστησε τὸ ἑαυτοῦ σῶμα ὁ σωτὴρ· καὶ ὅτι θεοῦ υἱός ἐστιν ἀληθινὸς ἐξ αὐτοῦ. οἷα δὴ ὢν πατρὸς ἰδίου λόγος καὶ σοφία, καὶ δύναμις ὑπάρχων, ὃς χρόνοις ὑστέροις ὑπὲρ σωτηρίας τῶν πάντων ἔλαβεν ζῶμα, καὶ τὴν μὲν οἰκουμένην πρὸς πατρὸς ἐδιδαξε, τὸν δὲ θάνατον κατήργησε, πᾶσι δὲ τὴν ἀφθαρσίαν ἐχαρίσατο διὰ τῆς ἐπαγγελίας, τῆς ἀναστάσεως ἀπαρχὴν ταύτης τὸ ἴδιον ἐγείρας ζῶμα, καὶ τρόπαιον αὐτὸ κατὰ τοῦ θανάτου καὶ τῆς τούτου φθορᾶς ὑπέδειξεν, τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ. τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων, καὶ φανερᾶς οὔσης τῆς ἀποδείξεως περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ ζώματος, καὶ τῆς κατὰ τοῦ θανάτου γνωμένης ὑπὸ τοῦ σωτῆρος νίκης· φέρε καὶ τὴν ἀπιστίαν τῶν ἰουδαίων, καὶ τὴν τῶν ἑλλήνων χλεύην διελέγξωμεν. ὅπου τέπως γὰρ ἴσως ἰουδαῖοι μὲν ἀπιστοῦσιν. ἕλληνες δὲ γελῶσι τὸ ἀπρεπὲς τοῦ σταυροῦ, καὶ τῆς ἀνθρωπήσεως τοῦ θεοῦ λόγου διασύροντες· ἀλλὰ κατ' ἀμφοτέρων ὁ λόγος οὐκ οἰκήσει χωρήσας· μᾶλλον κατ' αὐτῶν τὰς ἀποδείξεις ἐναργεῖς ἔχων. ἰουδαῖοι μὲν ἀπιστοῦντες ἔχουσιν ἀφ' ὧν ἀναγινώσκουσι καὶ αὐτοὶ γραφῶν τὸν ἔλεγχον· ἄνω καὶ κάτω καὶ πάσης ἁπλῶς θεοπνεύστου βίβλου περὶ τούτων βοώσης, ὡς κατὰ τὰ ῥήματα προφῆται μὲν γὰρ ἀνωθεν περὶ τῆς κατὰ τὴν παρθένου γαστέρος καὶ τῆς ἐξ αὐτῆς γνωμένης γεννήσεως προεμήνυον λέγοντες· ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει καὶ τέξεται υἱόν. καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐμμανουήλ, ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον μεθ' ἡμῶν ὁ θεός· μωσῆς δὲ ὁ τῶν ὅλων μέγας καὶ αὐτὸς ἀληθὴς, περὶ τῆς ἀνθρωπήσεως τοῦ σωτῆρος αὐτὸ μεγάλα τὸ ῥηθὲν προφητεύσας καὶ ἀληθὲς ὑπάρχον ἔθηκε λέγων, ἀνατελεῖ ἄστρον ἐξ ἰακώβ, καὶ ἄνθρωπος ἐξ ἰσραὴλ, καὶ θραύσει τοὺς ἀρχηγοὺς μωάβ. καὶ πάλιν·

καὶ πάλιν· ὡς καλοί σε οἱ οἶκοι ἰακὼβ, αἱ σκηναί σε ἰσραὴλ, ὡσεὶ νάπαι σκιάζουσαι, καὶ ὡσεὶ παράδεισοι ἐπὶ ποταμῶν, καὶ ὡσεὶ σκηναὶ ἃς ἔπηξεν ὁ κύριος, ὡσεὶ κέδροι παρ' ὕδατα, ἐξελεύσεται ἄνθρωπος ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ, καὶ κυριεύσει ἐθνῶν πολλῶν. καὶ πάλιν ἡσαΐας· πρὶν γνῶναι τὸ παιδίον καλεῖν πατέρα ἢ μητέρα, λήψεται δύναμιν δαμασκοῦ καὶ τὰ σκῦλα σαμαρείας ἐναντίον βασιλέως ἀσσυρίων. ὅτι μὲν οὖν ἄνθρωπος φανήσεται, ἀφ' τούτων προκατηγγέλκασιν. ὅτι δὲ κύριος τῶν πάντων ἐστὶν ὁ ἐρχόμενος, πάλιν προμηνύουσι λέγοντες· ἰδοὺ κύριος κάθηται ἐπὶ νεφέλης κούφης, καὶ ἥξει εἰς αἴγυπτον, καὶ σεισθήσεται τὰ χειροποίητα αἰγύπτου. καὶ γὰρ κἀκεῖθεν αὐτὸν ὁ πατὴρ ἀνακαλεῖ λέγων· ἐξ αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν υἱόν μου. καὶ σεσιώπηται δὲ καὶ ὁ τοῦτο θάνατος· ἀλλὰ καὶ λίαν τηλαυγῶς ἐν ταῖς θείαις σημαίνεται γραφαῖς. καὶ γὰρ καὶ τὴν αἰτίαν καὶ θάνατος ὅτι μὴ δι' ἑαυτὸν, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς πάντων ἀθανασίας καὶ σωτηρίας ὑπομένει, καὶ τὴν ἰουδαίων ἐπιβουλὴν, καὶ τὰς εἰς αὐτὸν γινομένας παρ' αὐτῶν ὕβρεις οὐκ ἐφοβήθησαν εἰπεῖν, πρός τε μηδένα αὐτῶν τῶν γινομένων ἀνήκοον εἶναι καὶ πλανηθῆναι. φασὶ γοῦν, ἄνθρωπον ἐν πληγῇ ὢν καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακίαν, ὅτι ἀπέστραπται τὸ πρόσωπον αὐτοῦ· ἠτιμάσθη καὶ οὐκ ἐλογίσθη· οὗτος τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν φέρει· καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται, καὶ ἡμεῖς ἐλογισάμεθα αὐτὸν εἶναι ἐν πόνῳ, καὶ ἐν πληγῇ καὶ ἐν κακώσει· αὐτὸς δὲ ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν· καὶ μεμαλάκισται διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν. παιδεία εἰρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτόν· τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν. θαυμάζει τοῦ λόγου φιλανθρωπίαν· ὃν δι' ἡμᾶς, αἰτιᾶται· ἵνα ἡμεῖς ἔνοχοι γνώμεθα· πάντες γὰρ φησὶν ὡς πρόβατα ἐπλανήθημεν, ἄνθρωπος τῇ ὁδῷ αὐτοῦ ἐπλανήθη· καὶ κύριος παρέδωκεν αὐτὸν ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν, καὶ αὐτὸς διὰ τὸ κεκακῶσθαι, οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα. ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη. καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείραντος αὐτὸν ἄφωνος, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ· ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ ἤρθη ἡ κρίσις αὐτοῦ. εἶτα, ἵνα μήτις αὐτὸν κοινὸν ἄνθρωπον ἐκ τοῦ πάθους αὐτὸν ὑπολάβῃ, προλαμβάνει τὰς ὑπονοίας τῶν ἀνθρώπων, καὶ τίνων ὑπὲρ αὐτοῦ σημαίνει, καὶ τὸ πρὸς ἡμᾶς ἀνόμοιον τῆς φύσεως διηγεῖται ἡ γραφή λέγουσα τίνα δὲ γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται· ὅτι αἴρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ. ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν τοῦ λαοῦ, ἦχθη εἰς θάνατον. καὶ, δώσω τοὺς πονηροὺς ἀντὶ τῆς ταφῆς αὐτοῦ, καὶ τοὺς πλουσίους ἀντὶτοῦ θανάτου αὐτοῦ· ὅτι ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. καὶ, κύριος βούλεται καθαρίσαι αὐτὸν ἀπὸ τῆς πληγῆς. ἀλλ' ἴσως περὶ μὲν τῆς τοῦ θανάτου προφητείας ἀκούσας, ζητεῖς καὶ τὰ περὶ τοῦ σταυροῦ σημαινόμενα μαθεῖν; οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τοῦτο σεσίωπηται· δεδήλωται δὲ καὶ λίαν τηλαυγῶς ἀπὸ τῶν ἁγίων. μωυσῆς γὰρ πρῶτος καὶ μεγάλῃ τῇ φωνῇ προκατηγγέλκει λέγων· ὄψεσθε τὴν ζωὴν ὑμῶν κρεμαμένην ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν

Ac rursum: *Quàm pulchra tua domicilia Iacob, conuentus tui Israel vt saltus inumbrant, & veluti paradisi inter flumina, & vt tabernacula quæ fixit Dominus, vt cedri iuxta aquas, prodibit homo de semine eius, & dominabitur nationibus plurimis.* Rursus Esaias Propheta: *Priusquam puerulus nouerit appellare patrem vel matrem, intercipiet opes Damasci & spolia Samariæ sub oculis regis Assyriorum.* Quoniam igitur homo appariturus erat, ideo hoc ipsum antea denunciatur. Quod autem omnium sit Dominus is, qui venturus erat: id rursus A præindicant sequentibus verbis: *Ecce Dominus in leui nymbo sedebit, venietque in Ægyptũ, & quassabuntur sculptilia Ægypti.* Nã & Pater illum inde euocat, dicens: *Ex Ægypto vocauit Filium.* Quid? quòd neque mors illius silentio transmittitur, sed admodũ clarè in sacris literis demonstratur. Nam & causam mortis, quòd non sui gratia, sed pro omnium salute & immortalitate eam sustinuerit, insidias præterea Iudæorum, eorúmque in ipsum contumelias, nihil veriti sunt dicere, vt nihil rerum, quæ ad illum B spectant, inauditum & nõ prægnitum esset. Sic enim aiunt: *Homo verberibus affectus, & doctus inferendis in firmitatibus, quandoquidem auersa est facies eius, ignominiosè tractatus est, neque vllo in numero habitus: Ipse peccata nostra feret, & pro nobis excruciabitur, & nos reputauimus illum in labore, verberibus & afflictione. Ipse autẽ vulneratus est propter peccata nostra & languidus redditus est ob iniquitates nostras. Disciplina pacis nostræ in eo, & vibicibus eius sanati sumus.* Admirare Verbi amorem studiumque in homines, quippe qui propter nos indignè tractetur, vt nos in dignitate & C honore essemus. *Omnes enim* (inquiunt) *vt oues deerrauimus, homo in itinere suo deuiauit & Dominus tradidit eum pro peccatis nostris, & ipse in afflictione sua, non aperuit os suum. vt ouis ad mactationem ductus est, & vt agnus coram tondente obmutescens, ita non aperuit os suum in humilitate eius, ipsius iudicium sublatum est.* Deinde, ne quis eum vulgarem hominem ob afflictiones istiusmodi arbitraretur, anteuertit eorum suspiciones, potentiam illius, naturæque eius cum nostra dissimilitudinem recensens his verbis: *Natiuitatem eius quis enarrabit? quandoquidem tollitur è terra vita eius, propter iniquitates populi ductus est ad mortem.* Et: *Dabo malos pro sepultura eius, & diuites pro morte ipsius: quoniam iniquitatem non fecit, neque inuentus est dolus in ore eius: &, Dominus vult eum purgare à plaga.* Sed fortassis auditis de morte ipsius vaticiniis, requiras cõdiscere, quidnam de cruce apud Prophetas præsignificatũ fuerit: nam de ea quoque tacitum non fuit, sed aperè hoc ipsum à Sanctis declaratũ est. Primus enim Moyses ingenti voce iam id antea denunciauit, dicens: *Vitam vestram suspensam ante oculos* E *vestros*

vestros videbitis, & non credetis. Rursus, qui post Mosem fuerunt, Prophetæ de hoc eodem denuo protestantur sequentibus verbis: *quemadmodum innocens agnus, qui ducitur ad victimam non cognoui, super me cogitarunt mala, dicētes: Agite huc, inuiciamus lignum in panem eius, & eradamus eum è terra viuentium.* Ac rursus: *Foderunt manus meas & pedes: & enumerauerunt omnia ossa mea. Diuiserunt sibi vestimenta mea & super vestitum meum miserūt sortem.* Sublimis autem mors & in ligno inflicta, non alia quàm crucis existimari debet. Et in nullo genere mortis perfodiuntur manus & pedes, præterquam in cruce. Cæterum, quòd Saluatoris nostri aduentu, omnes quotquot vbique gentes cœperint Deum cognoscere, ne id quidem sine iudicio reliquerunt: nec de istis rebus silentium in sacris literis fuit. *Erit* (inquit) *radix Iessæ, & qui exurgit ad imperandum gentibus, in eum gentes sperabunt.* Et pauca quidem ista ad fidem rerum dicta sunt, alioqui tota scriptura huiusmodi testimoniorum plena est, refutans Iudæorum incredulitatē. Quis (quæso) omnium, quorum mentio fit in sacris historiis Iustorum & sanctorum, tum Patriarcharum, tum Prophetarum, ex sola virgine ortum sui corporis habuit? aut quæ mulier sine viro vnquam suffecit ad hominis procreationē? Nónne Abel ex Adam genitus est? Enoch ex Iared? Noe ex Lameth? Abraham ex Thara? Isaac ex Abraham? Iacob ex Isaac? Iudas ex Iacob? Moses & Aaron ex Ameram? Samuel ex Helcana? Dauid ex Iesse? Salomon ex Dauide? Ezechias ex Acha? Iosias ex Amos? Hieremias ex Helchia? Ezechiel ex Muse? Nonne singuli habuere patrem suæ natiuitatis autorem. Quis vnquam ex sola virgine genitus est. Quapropter magna cura à propheta id præiudicatum fuit. Cuius (quæso) natiuitati præcurrit stella in cælo, aut iam natum mundo demonstrauit? Moses certè quum nasceretur, in occulto habitus fuit à parentibus suis: de Dauide vero, fama ne ad vicinos quidē peruenit, quippe quem magnus ille Samuel ignorabat, sed percontabatur, an adhuc aliquis esset filius Iessæ. Abraham porrò, non nisi iam magnus, proximis innotuit: At natiuitatis Christi, nō hominum quispiam, sed stella in cælo vnde Christus descenderat resplendēs, testis fuit. Quis vnquam ex regibus genitis antequam per ætatem posset patrē aut matrem appellare regno potitus est? & trophæa de hostibus erexit? Nonne Dauid iam trigenarius regnum obtinuit? Nonne Salomon adolescens imperium suscepit? Nonne Ioas septuennis ad regnum euectus est? Nonne isto adhuc posterior Iosias circa annum septimum rerum gubernacula suscepit? Atqui isti in hac ætate patrem & matrem appellare poterant. Quis igitur iste est qui propemodum ante genituram sui & regnat & despoliat inimicos? Quis vnquam talis rex fuit, vel in Israel vel in Iuda dicant Iudæi (inquisione facta) in quo

ὑμῶν καὶ ὁ μὴ πιστεύσητε. καὶ οἱ μετ' αὐτὸν δὲ προφῆται πάλιν περὶ τούτου μαρτυρόντες λέγουσιν· ἐγὼ δὲ ὡς ἀρνίον ἄκακον ἀγόμενον τοῦ θύεσθαι, οὐκ ἔγνων· ἐπ' ἐμὲ ἐλογίσαντο πονηρὸν λογισμὸν λέγοντες, δεῦτε, καὶ ἐκβάλωμεν ξύλον εἰς τὸν ἄρτον αὐτοῦ, καὶ ἐκτρίψωμεν αὐτὸν ἀπὸ γῆς ζώντων· καὶ πάλιν, ὤρυξαν χεῖράς μου καὶ πόδας μου· ἐξηρίθμησαν πάντα τὰ ὀστᾶ μου, διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς· καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον. θάνατος δὲ μετέωρος καὶ ἐν ξύλῳ γινόμενος, οὐκ ἄν ἄλλος εἴη· εἰ μὴ ὁ σωτὴρ ἐν ὑδενὶ ἢ πάλιν θανάτῳ διορύσσοιτο πόδες καὶ χεῖρες, εἰ μὴ ἐν μόνῳ τῷ σταυρῷ. ἐπειδὴ δὲ τῇ τοῦ σωτῆρος ἐπιδημίᾳ καὶ πάντα τὰ ἔθνη πανταχόθεν ἐπιγινώσκειν τὸν θεὸν ἤρξαντο, ὁ δὲ τοῦτο ἀποδιασημαίνων κατέλειψαν. ἀλλ' ἔστι καὶ περὶ τούτων μνήμη ἐν τοῖς ἁγίοις γράμμασιν. ἔσται γάρ φησιν ἡ ῥίζα τοῦ ἰεσσαί· καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν ἐθνῶν· ἐπ' αὐτῷ ἔθνη ἐλπιοῦσι. ταῦτα μὲν ὀλίγα πρὸς ἀπόδειξιν τῶν ῥηθέντων. πᾶσα δὲ γραφὴ πεπλήρωται διελέγχουσα τὴν ἰουδαίων ἀπιστίαν. τίς γάρ πώποτε τῶν ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς ἱστορηθέντων δικαίων, καὶ ἁγίων προφητῶν καὶ πατριαρχῶν οὐκ παρθένου μόνης ἔσχε τὸν σωματικὸν γενέσεως; ἢ τίς γυνὴ χωρὶς ἀνδρὸς, αὐτάρκης γέγονε πρὸς σύστασιν ἀνθρώπων; οὐκ ἄβελ μὲν ἐξ ἀδὰμ γέγονεν; ἐνὼχ δὲ οὐκ τοῦ ἰάρεδ; νῶε οὐκ λαμέχ; ἢ ἀβραὰμ μὲν οὐκ θάρρα; ἰσαὰκ δὲ ἐξ ἀβραάμ; καὶ ἐξ ἰσαὰκ ἰακώβ; ἦχι ἰούδας ἐξ ἰακώβ; καὶ μωυσῆς καὶ ἀαρὼν ἐξ ἀβραάμ; ἢ σαμουὴλ τὰ ἑλκανᾶ γέγονεν; ἢ δαβὶδ δὲ ἰεσσαί; σολομὼν τὸ δαβίδ; οὐκ ἰζεκίας δὲ ἄχαζ; οὐκ ἰωσίας τοῦ ἀμὼς; ἦχι ἱερεμίας τὸ χελκιᾶ; οὐκ ἰεζεκιὴλ δὲ βουζί; ἦχ ἕκαστος ἔχει πατέρα τὸν τῆς γενέσεως ἀρχηγόν; τίς οὗτος ὁ ἐκ παρθένου μόνης γεγονώς; ἔτι καὶ λίαν ἐμέλησε τῷ προφήτῃ περὶ τῆς τούτου σημασίας. ἵνα δὲ τῆς γεννήσεως προέδραμεν ἀστὴρ ἐν οὐρανοῖς, καὶ τὸν γεννηθέντα ἐσήμανε τῇ οἰκουμένῃ; μωυσῆς μὲν γὰρ γεννώμενος, ἐκρύπτετο ὑπὸ τῶν γονέων· δαβὶδ δὲ, οὐδὲ τοῖς ἐκ γειτόνων ἠκούσθη, ὅπου γε οὐδὲ ὁ μέγας σαμουὴλ αὐτὸν ἐγίνωσκεν· ἀλλ' ἐπιφαίνεται ἔτι ἄλλος ἔστιν ὃς τῷ ἰεσσαί. ἀβραὰμ δὲ λοιπὸν γεγονὼς μέγας ἐγνώσθη τοῖς ἐγγύς. τῆς δὲ τῆς χριστοῦ γεννήσεως μάρτυς, οὐκ ἄνθρωπος, ἀλλ' ἀστὴρ φαινόμενος ἐν οὐρανῷ, ὅθεν καὶ κατέβαινεν. τίς δὲ πώποτε τῶν γεγομένων βασιλέων πρὶν ἰσχύσαι καλεῖν πατέρα ἢ μητέρα ἐβασίλευσεν καὶ τρόπαια κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἔληφεν; ὁ δαβὶδ τεσσαρακονταετὴς ἐβασίλευσε; καὶ ζολομὼν νέος γεγονὼς ἐβασίλευσεν; οὐκ ἰωὰς ἐτῶν ἑπτὰ γεγομένος, ὅπου τὴν βασιλείαν παρῆλθε; καὶ ὁ ἐπὶ κατωτέρω ἰωσίας ἔτη γεγονὼς ἑπτὰ τῆς ἀρχῆς ἀνεπλάσσετο; ἀλλὰ καὶ ὅμως ἕτοι τούτῳ ἄγοντες τὴν ἡλικίαν, ἰσχυρὸν καλεῖν πατέρα καὶ μητέρα. τίς ἀρα ἐστὶν ὁ χρεὼν περὶ γενέσεως βασιλέων, καὶ σκυλεύων τοὺς ἐχθρούς; τίς δὲ τοιοῦτος γέγονε βασιλεὺς ἐν τῷ ἰσραὴλ καὶ ἐν τῷ ἰουδᾳ, λεγέτωσαν ἰουδαῖοι διερευνήσαντες,

οἱ διεφθαρμένοι, ἐφ' ὃν τὰ ἔθνη πάντα τὴν ἐλπίδα πέποιθαι καὶ εἰρήνην ἔχε; καὶ μᾶλλον ἠναντιοῦτο πανταχόθεν αὐτοῖς; ἕως γὰρ σωτηρίας ἱερουσαλὴμ, πόλεμος ἦν ἄσπονδος αὐτοῖς, καὶ ἐμάχοντο πάντες πρὸς τὸν Ἰσραηλ· ἀσσύριοι μὲν θλίβοντες, αἰγύπτιοι δὲ διώκοντες, βαβυλώνιοι δὲ ἐπιβαίνοντες· καὶ τόγε θαυμαστὸν, ὅτι καὶ σύρους τοὺς σκυθρωπῶν ἀντιπολεμοῦντας εἶχον αὐτοῖς· ἢ οὐχὶ δαβὶδ τοὺς ἐν μωαβ ἐπολέμει; καὶ τοὺς σύρους ἐξέκοψεν; ἰωσίας τοὺς πλησίον ἐφυλάττετο; καὶ ἐξεκίας ἐδειλία τὴν ἀλαζονείαν τοῦ σεναχηρεὶμ; καὶ μωυσεῖ ὁ ἀμαλὴκ ἐστρατοῦετο; καὶ οἱ ἀμορραῖοι ἰησοῦ ἀντιποιοῦντο ἰησοῦ τῷ τοῦ ναυὴ, οἱ τὴν ἱεριχὼ καλοικοῦντες ἀπιπαρετάσσοντο; καὶ ὅλον ἄσπονδος ἰησοῦς ἔθνεσι πρὸς τὸν Ἰσραὴλ τὰ τῆς φιλίας; πῆς οὖν ἐστιν εἰς ὃν τὰ ἔθνη τὴν ἐλπίδα κεῖται, ἄξιον ἰδεῖν. εἶναι γὰρ δεῖ. ἐπεὶ καὶ τὸν προφήτην ἀθάνατον ψεύσασθαι. ἵνα δὲ τῶν ἁγίων προφητῶν ἢ τῶν ἄνωθεν πατριαρχῶν ὁ θάνατος ὑπὲρ σωτηρίας γέγονεν, ὑπὲρ τῆς πάντων σωτηρίας; ἢ τίς ἐτραυματίσθη καὶ ἀνῃρέθη ὑπὲρ τῆς πάντων ὑγείας; πῆς δὲ τῶν δικαίων ἢ τῶν βασιλέων κατῆλθεν εἰς αἴγυπτον, καὶ τῇ τότε καθόδῳ, πᾶσι τοῖς αἰγυπτίοις εἴδωλα πέπωκεν; ἀβραὰμ μὲν γὰρ κατῆλθεν, ἀλλὰ πάλιν ἡ εἰδωλολατρεία κατὰ πάντων ἐπεκράτησε. μωυσῆς ἐκεῖ γεγένηται, καὶ ἐδέν ἧττον ἦν ἐκεῖ ἡ τῶν πεπλανημένων θρησκεία. τίς δὲ τῶν ἐν τῇ γραφῇ μαρτυρουμένων διωρύχθη τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας, ἢ ὅλως ὅπως ξύλου κεκρέμασται καὶ σωτῆρι τελείῳ ὑπὲρ τῆς πάντων ζωτηρίας; ἀβραὰμ μὲν γὰρ ὅπου κλίνης ἐκλιπὼν ἀπέθανεν, ἰσαὰκ δὲ καὶ ἰακὼβ, καὶ αὐτοὶ ἐξάρχοντες ὅπου κλίνης τοὺς πόδας ἀπέθανον. μωυσῆς καὶ ἀαρὼν ἐν τῷ ὄρει, δαβὶδ ἐν τῷ οἴκῳ τετελεύτηκεν, ἐδεμίαν ὑπόθεσιν τῶν λαῶν παθών. εἰ δὲ καὶ ἐζητήθη ὑπὸ σαὺλ, ἀλλ' ἀβλαβὴς ἐσώζετο. ἡσαίας ἐπρίσθη μὲν, ἀλλ' οὐκ ὅπου ξύλῳ κεκρέμασται· ἱερεμίας ὑβρίσθη· ἀλλ' ἐκαθυπερθεὶς ἀπέθανεν· ἰεζεκιὴλ, ἔπαθεν. ἀλλ' οὐχ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ· ἀλλὰ τὰ ἐσόμενα κατὰ τοῦ λαοῦ σημαίνων. ἔτι εἶεν ἔστω καὶ πάσχοντες, ἄνθρωποι ἦσαν ὁμοῖοι καὶ πάντες κατὰ τὴν τῆς φύσεως ὁμοιότητα. ὁ δὲ σημαινόμενος οὐ τῶν γραφῶν ὑπὲρ πάντων πάσχειν, οὐχ ἁπλῶς ἄνθρωπος· ἀλλὰ ζωὴ πάντων λέγεται, κἂν ὅμοιος κατὰ τὴν φύσιν
„ τοῖς ἀνθρώποις ἐτύγχανε. ὄψεσθε γάρ φησι
„ τὴν ζωὴν ὑμῶν κρεμαμένην ἀπέναντι τῶν
„ ὀφθαλμῶν ὑμῶν, καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίς διη-
„ γήσεται; πάντων μὲν γὰρ τῶν ἁγίων τὴν ψυχὴν ἀντὶ μαθὼν, δικαίως ἄνωθεν διηγήσασθαι τίς καὶ πόθεν ἕκαστος γέγονε· τοῦ δὲ τυγχάνοντος ζωῆς, ἀδιήγητον τὴν γενεὰν οἱ θεῖοι σημαίνουσι λόγοι. τίς οὖν ἐστι πεῖσαι τοῦτα λέγουσιν αἱ θεῖαι γραφαί; ἢ τίς τηλικοῦτος, ὡς καὶ τοὺς προφήτας πεῖσαι αὐτοῦ τοσοῦτα προκαταγγέλλειν; ἀλλὰ γὰρ οὐδεὶς ἄλλος ἐν ταῖς γραφαῖς δείκνυται πλὴν τοῦ καινοῦ σωτῆρος τοῦ θεοῦ λόγου τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ.

in quo ſpem ſuam omnes gentes cõſtituerunt? ac pacem tenuere? ac non potius vndecunque in illos aduerſæ infenſæque fuere? Quandiu enim ſtetit Hieruſalem, bellum irreconciliabile illis fuit, pugnatúmque ab omnibus contra Iſrael, Aſſyriis quidem affligentibus, perſequentibus verò Ægyptiis, Babyloniis inuadentibus. Et quod magis admirere, Syros conterminos hoſtes aduerſus ſe belligerantes habuerunt. Nonne Dauid contra Moabitas bellum geſſit? Syros excidit? Ioſias ſibi à vicinis cauit? Ezechias extimuit arrogantiam Senacherib, cõtra Moſen Amalechus copias eduxit? Amorrhæi Ieſu Naue infeſti fuerunt, qui Hierico incolebant, contra eum in acie ſteterunt? & prorſus nulla amicitiæ fœdera gentibus cum Iſraele intercedere potuerunt? Quis igitur ſit in quo gẽtes ſuam ſpem collocauerint, operæpretium eſt diſpicere. Neceſſe eſt enim vt is extiterit, quandoquidem fas non eſt Prophetas mentiri. Cui (quæſo) Sanctorũ Prophetarum aut retro Patriarcharum, mori in cruce accidit pro omnium ſalute? Aut quis ſaucius factus & ſublatus eſt ad omnium ſanitatem? Quis iuſtorum aut regum in Ægyptum deſcendit, & eius deſcenſu idola in Ægypto ceciderunt? Abraham deſcendit, nihilo tamẽ minus idololatria vbiq; viguit. Natus eſt ibi Moſes, æque tamen illic hæſit religionis error. Quis omnium de quo ſcriptura teſtimonium præbet, pedibus ac manibus confoſſus eſt? aut in ligno pependit, & cruce cõfectus fuit pro omniũ ſalute? Abraham enim in lecto extinctus eſt. Iſaac item & Iacob porrectis in lecto pedibus mortem obiere. Moſes & Aaron in montibus, Dauid vero domi ſuæ vitam depoſuit, nihil mali à ſuis popularibus paſſus. Nam etſi à Saul ad necem requiſitus fuerat, tamen citra noxam euaſit: Eſaias quidem ſerra diſſectus eſt, attamen in ligno ſuſpenſus non fuit. Hieremias contumelioſe habitus eſt, ſed non comdemnatus periit. EZechiel quidem paſſus eſt, at non pro populo, ſed quia euẽtura populo prædicabat. Quinimo, qui hæc paſſi ſunt, homines fuere, quales & nos omnes ſumus pro ſimilitudine rationeque humanæ naturæ. Ille autem, quẽ ſcripturæ indicant pro omnibus paſſurum, non ſimpliciter homo, ſed vita omnium dicitur, tametſi ratione naturæ ſimilis eſſet cæteris hominibus. *Videbitis (inquit) vitam veſtram ſuſpenſam coram oculis veſtris. Et Natiuitatem eius quis enarrabit?* Omnium Sanctorum natiuitatem poteris addiſcere ex narratione ſcripturę, ab ipſa vſq; origine, qui & à quibus ortum trahant: at eius qui vita eſt, inenarrabilem eſſe eius natiuitatem diuinæ literæ produnt. Quis igitur eſt ille, de quo ſacræ literæ pronunciant? aut quis denique tãtus, vt & Prophetæ talia de ipſo pronunciẽt? nullus certè iſtiuſmodi in ſcripturis reperitur, præter communẽ omnium Saluatorem, Dei verbũ Dominũ noſtrum Ieſum Chriſtum.

Hic

ὅτι

Hic enim eſt, qui ex virgine prodiit & vt homo in terris apparuit, cuiuſq; inenarrabilis ſecundum carnem natiuitas cenſetur. Non enim eſt, qui patrem eius carnalem dicat, quum non è viro, ſed ex virgine ſola, corpus eius ortũ trahat. Quemadmodum igitur de Dauide, Moſe, cæteriſque Patriarchis in deſcribẽda ſtirpe patrem allegare licet: ita non poſſis patrem carnalem Chriſto aſſignare. Hic enim eſt, qui à ſtella voluit ſuam genituram indicari: quippe cõueniebat, Verbum cælitus delapſum, in cælo quoque ſui indicia & notas habere. Conueniebat Regem naturæ in lucem prodeuntem, ab vniuerſo orbe clarũm manifeſtumque reddi. Certè quum in Iudæa naſceretur, Perſę adoratum venere. Hic eſt, qui antequam inhumana ſpecie appareret, de aduerſariis dœmonibus, victoriã: & de idololatria, triumphum reportauit. Nam quotquot vbique ſunt gentes eiurantes patrium ritum & idolorum impietatem, ſuam iam in Chriſtum ſpem conſtituunt, eique ſua nomina dant, vt etiam vel ipſis oculis deprehendere licet. Alioqui Ægyptiorum ſuperſtitio non quieuiſſet, niſi Dominus omnium, in corpore quaſi in nube vectus, eò deſcendiſſet, & idolorum errores compeſcuiſſet, omnes in ſe, & per ſe ad patrem transferens. Hic eſt qui crucifixus, cœlũ & rerum naturam, illóſque ipſos, qui ipſum occidêre crucifixores, teſtes habuit. Huius morte omnium ſalus comparata eſt, & natura rerũ liberata. Hic eſt omnium vita, qui vt ouis pro omnium ſalute, vicarium ſuccedaneumq; ſuum corpus in mortem tradidit, etiamſi Iudæi nõ credant. Quod ſi iſta non ſufficiunt, ſaltem quod reliquum eſt ſuis ipſorum oraculis credant, de quo (quæſo) loquuntur Prophetæ? *Manifeſtus redditus ſum illis qui me non quærunt, inuentuſque ab his, qui de me non percontabantur. Ecce, ego ſum, dicam gentibus, quæ nõ inuocauerunt nomen meum, expandi manus meas ad populum incredulum & contradicentem.* Quis igitur is eſt, qui ita manifeſtus redditus eſt? (nã ita ex Iudæis ſciſcitari licet) Si Propheta quiſpiam eſt, dicant: quando occultatus fuit, vt poſtea manifeſtus redderetur? Aut quis denique eſt iſte Propheta, qui ex obſcuro, manifeſtus eſt factus manuſque ſuas in cruce expandit? Iuſtorum certe nullus, ſed ſolus ille Dei Sermo, natura quidem incorporeus, ſed tamen propter nos in corpore apparens, & pro nobis ſupplicium ferens. Quòd ſi ne iſtud quidem illis ſatis eſt, ſaltem ex aliis pudeſiant, quum tam euidentia documenta intueantur. Ait enim ſcriptura: *Corroboremini manus remiſſæ, & genua diſſoluta: conſolemini animo, qui modicæ fidei eſtis: corroboremini, & ne timueritis, ecce ego Dominus veſter, iudicium retribuens, ipſe veniet & ſeruabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum & aures ſurdorũ audient. Tunc ſaliet veluti ceruus) claudus, & expedita erit lingua balborum.*

Tale

ὅτ⟨ος⟩ γάρ ἐστιν ὁ ἐκ παρθένου προελθὼν καὶ ἄνθρωπ⟨ος⟩ ὀπτ⟨ὸς⟩ γῆς φανείς, καὶ ἀδιήγητον ἔχων τὴν κατὰ σάρκα γένεαν. ὃ γάρ ἐστιν ὃς δηλώσαι τὸν κατὰ σάρκα παρέρχεται λέγειν, ὅτι οὐδ⟨ὲ⟩ τοῦ σώματ⟨ος⟩ αὐτὸς ἐξ ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐκ παρθένου μόνης. ὥσπερ οὖν τοῦ Δαβὶδ, καὶ Μωυσέως καὶ πάντων τῶν πατριαρχῶν τὰς πατέρας ἔστι γενεαλογεῖν δηλώσαι. ὅτως ὃ δεῖ δηλώσαι τὴν κατὰ σάρκα γένναν τοῦ σωτῆρ⟨ος⟩ ἐξ ἀνδρὸς διηγήσασθαι. ὅτός ἐστιν ὁ καὶ τὸν ἀστέρα σημαίνειν τὴν τοῦ σώματ⟨ος⟩ γένεσιν ποιήσας. ἔδει γὰρ ἀπ' οὐρανὸν καταρχόμενον τὸν λόγον, ἐξ οὐρανὸν καὶ τὴν σημασίαν ἔχειν, καὶ ἔδει τὸν τῆς κτίσεως βασιλέα προερχόμενον, ἐμφανῶς ὑπὸ πάσης τῆς κτίσεως γινώσκεσθαι. ἀμέλει ἐν ἰσραὴλ ἐγνώσθη, καὶ οἱ ἀπὸ περσίδ⟨ος⟩ ἄρχοντ⟨ες⟩ προσκυνῆσαι αὐτῷ. ὅτ⟨ος⟩ ἐστιν ὁ κατὰ πᾶν τῆς σωματικῆς ὀπτ⟨ασίας⟩ φανείας λαβὼν τὴν καθ' ἡμῶν τῶν ἀνθικειμένων δαιμόνων νίκην, καὶ τὰ τῆς εἰδωλολατρείας τρόπαια. πάντες γοῦν πανταχόθεν οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἐρχόμενοι τὴν πατρικὴν σωτηρίαν καὶ τὴν τῶν εἰδώλων ἀθεότητα, πρὸς τὸν χριστὸν λοιπὸν τὴν ἐλπίδα λίθενται καὶ αὐτῷ καταχαράττουσιν ἑαυτούς, ὡς καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἔξεστιν ἰδεῖν τὸ τοιοῦτ⟨ον⟩. ὁδὲ γὰρ ἄλλος ἡ τῶν αἰγυπτίων ἀθεότης πέπαυται, ἐμοῦ ὄντ⟨ος⟩ τοῦ παντὸς, ὡς ὀπτ⟨ὸς⟩ νεφέλης ἐποχούμεν⟨ος⟩ τῷ σώματι κατῆλθεν ἐκεῖ, καὶ τὴν τῶν εἰδώλων κατήργησεν πλάνην, πάντας δὲ εἰς ἑαυτὸν, καὶ δι' ἑαυτοῦ, πρὸς τὸν πατέρα μετήνεγκεν. ὅτός ἐστιν ὁ σωρωθεὶς ὀπτ⟨ὸς⟩ μάρτυρι τῷ ἡλίῳ καὶ τῇ κλίσει, καὶ τῆς αὐτοῦ τὸν θάνατον προσαγαγέσι· καὶ τῷ τίτλῳ τὸ θανάτου τρόπῳ ἡ σωτηρία πᾶσι γέγονε, καὶ ἡ κτίσις πᾶσα λελύτραται. ὅτός ἐστιν ἡ πάντων ζωὴ· καὶ ὁ, ὡς πρόβατον ὑπὲρ τῆς πάντων σωτηρίας, ἀνθίψυχον τὸ ἑαυτοῦ σῶμα εἰς θάνατον προδοὺς, καὶ ἰσραὴλοι μὴ πιστεύωσιν. εἰ γὰρ μὴ αὐτάρκη νομίζεσι ταῦτα, κἂν ἐξ ἑτέρων πεισθέσθωσαν ἀφ' ὧν αὐτοὶ πάλιν ἔχεσι λογίων. τίνι⟨ος⟩ γὰρ λέγεσιν οἱ προφῆται; ἐμφανὴς ἐγενόμην τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν, εὑρέθην τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερωτῶσιν, εἶπα, ἰδοὺ εἰμὶ τῷ ἔθνει οἳ οὐκ ἐκάλεσάν με τὸ ὄνομα, ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς με πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα. τίς οὖν ἐστιν ὁ ἐμφανὴς γενόμεν⟨ος⟩; (εἰ ποιὸς πρὸς ἰσραήλ,) εἰ μὲν γὰρ ὁ προφήτης ἐστὶ, λεγέτωσαν πότ' ἐκρύβετο, ἵνα καὶ ὕστερον φανῇ; πῶ⟨ς⟩ δὲ ὅτός ἐστιν ὁ προφήτης ὁ καὶ ἐμφανὴς ἐξ ἀφανῶν γενόμενος, καὶ τὰς χεῖρας ἐκπετάσας ὑπὲρ τοῦ σταυροῦ; τίνι μὲν οὖν δικαίων ἁρμόζει, μόν⟨ος⟩ ὁ θεοῦ λόγ⟨ος⟩, ὁ ἀσώματ⟨ος⟩ ὢν τὴν φύσιν καὶ δι' ἡμᾶς τῷ σώματι φανείς, καὶ ὑπὲρ πάντων παθών. ἢ εἰ μηδὲ τοῦτο ἀρκεῖ αὐτοῖς, κἂν ἐξ ἑτέρων δυσωπεῖσθωσαν· ὅτως ἐναργῆ τὸ ἔλεγχον ὁρῶντες, φησὶ γὰρ ἡ γραφή· ἰσχύσατε χεῖρες ἀνειμέναι. καὶ γόνατα παραλελυμένα, παρακαλέσατε οἱ ὀλιγόψυχοι τῇ διανοίᾳ, ἰσχύσατε, μὴ φοβεῖσθε ἰδού· ὁ θεὸς ἡμῶν κρίσιν ἀνταποδώσιν, αὐτὸς ἥξει καὶ σώσει ἡμᾶς. τότε ἀνοιχθήσονται οἱ ὀφθαλμοὶ τυφλῶν, καὶ ὦτα κωφῶν ἀκούσονται, τότε ἁλεῖται ὡς ἔλαφος ὁ χωλὸς, καὶ τρανὴ ἔσται γλῶσσα μογιλάλων.

τί πάνυ

τὴ πίνιω ἓ ωθὶ τότε δυάν) λέγω, ἢ πῶς ὅλως
ϗ ωρὸς ἔτ πλμῶσιν ἀποβλέπω; ἡ μὴν δὴ ωρο-
φητεία θεὸν ἀπιδημεῖν σημαίνω, τὰ) σημεῖα καὶ
τ χρόνον τ παρουσίας γνωρίζω, τό τε δὴ γνωρίζω,
τυφλὸς ἀναβλέπειν, καὶ χωλὸς ωθιπαλεῖν, καὶ
κωφὸς ἀκούω, ἓ τραυλοὶ μογιλάλων τ γλῶσ
σαν, ὅπι τῇ γινομένῃ θείᾳ παρουσίᾳ λέγουσι· ωότε
τοίνυν γέγονε τοιαῦτα σημεῖα ἐν τῷ Ισραὴλ; ἢ πᾶ
τοιῦτον γεγονεν ἐν τῇ ἰουδαίᾳ, λεγέτωσαν. λεπρὸς
ἐκαθαρίσθη νεεμὰν, ἀλλ' ὁ κωφὸς ἤκουσεν, οὐδὲ
χωλὸς ωθιεπάτησε. νεκρὸν ἤγειρεν ἠλίας ἓ ἐλισ-
σαῖος· ἀλλ' οὐκ ἐκ γενετῆς ἀνέβλεψε τυφλός.
μέγα μὴν δὴ ἔτ, νεκρὸν ἐγεῖραι ἀληθῶς, ἀλλ' ὁ
τοιῦτον ὁποῖον τὸ ωροφ ϗ ζωτῆρος θαῦμα. πλὴν
εἰ τ ωθὶ ϗ λεπρ ϗ καὶ ϗ νεκρ τ χῆρας ὁ σεσιώ-
πηκεν ἡ γραφὴ, πάντως εἰ ἐγεγόνει καὶ χωλὸν
ωθιπαλεῖν καὶ τυφλὸν ἀναβλέπειν, οὐκ ἂν παρ-
ῆκε καὶ ταῦτα δηλῶσαι ὁλόγ. ἐπειδὴ ἡ σε-
σιώπη) ἐν τ γραφαῖς, δῆλον ἐστι μὴ γεγονῆναι
ταῦτα ωρότερον. ωότε οὖν γέγονε ταῦτα, εἰμὴ ὅτε
αὐτὸς ὁ ϗ θεὸς λόγ ἐν σώματι ωροαγέγο-
νε; ωότε δὲ ωροαγέγονεν, εἰμὴ ὅτε χωλοὶ ωθιε-
πάτησαν, ἓ μογιλάλει ἑτεραν ώθησαν, καὶ κωφοὶ
ἤκουσαν, καὶ τυφλοὶ ἐκ γενετῆς ἀνέβλεψαν.
Διὰ τοῦτο γὰ οἱ τότε θεωροῦντες ἰουδαῖοι ἔλε-
γον, ὡς οὐκ ἄλλοτε τοῦτα γινόμενα ἀκούσαντες,
ἐκ τ αἰῶνος οὐκ ἠκούσθη ὅτι ἀνέωξέ τις ὀφθαλ-
μὸς τυφλ γεγεννημένου, εἰμὴ ἰῶ ἔτ ωροαγ
τοῦ θεοῦ, ἡδυνατο ποιεῖν οὐδέν· ἀλλ' ἴσως μὴ δυ-
νάμενοι καὶ αὐτοὶ ωρὸς τὰ φανερὰ διαμάχε-
σθαι, οὐκ ἠρνήσαντο μὲν τὰ γεγραμμένα, ωροσ-
δοκᾶν δὲ ταῦτα καὶ μηδέπω ωροαγεγονῆναι
τὸν θεὸν λόγον διαβεβαιώσονται, τότε γὰ ἄνω ἓ
κάτω θρυλλοῦντες, οὐκ ἐρυθριῶσιν ἀναδυόμε-
νοι ωρὸς τὰ φανερὰ· ἀλλὰ ωθὶ τούτου καὶ
ωρὸ ωάντων μᾶλλον ἐλεγχθήσονται, ὁ παρ' ἡμῶν,
ἀλλὰ ωροφ ϗ σοφωτάτου Δανιὴλ, σημαίνοντ
καὶ τὸν παρόντα καιρὸν, καὶ τὴν θείαν ϗ σωτῆ-
ρ ἀπιδημίαν, λέγοντ, ἑβδομήκοντα ἑ-
δομάδες συνετμήθησαν ἐπὶ τὸν λαόν σου ἓ ἐπὶ
τὴν ωόλιν τὴν ἁγίαν τοῦ συντελεσθῆναι ἁμαρ-
τίαν, καὶ τὸ σφραγισθῆναι ἁμαρτίας, καὶ
ἀποκλεῖψαι τὰς ἀδικίας, ὅτε ἐξιλάσασθαι τὰς
ἀδικίας, τοῦ ἀγαγεῖν δικαιοσύνην αἰώνιον, καὶ
τοῦ σφραγίσαι ὅρασιν ἓ ωροφήτην, ἓ τοῦ χρί-
σαι ἅγιον ἁγίων, καὶ γνώσεις καὶ συνήσεις ἀπὸ
ἐξόδου λόγου τοῦ ἀποκριθῆναι, καὶ τοῦ οἰκοδομη-
σαι Ἱερουσαλὴμ, ἕως χριστοῦ ἡγεμένου. ἴσως
ἀπὶ τοῖς ἄλλοις κἂν ωροφάσεις διέξοιεν δῆλο-
ναν), καὶ εἰς μέλλοντα χρόνον ἀναβάλλεσθαι
τὰ γεγραμμένα, πῇ) ωρὸς ταῦτα λέγειν ἢ ὅλως
ἀνύωπησαι δυάν); ὅπου γε ϗ ὁ χριστὸς σημαίνε-
), ἓ ὁ χριόμενος οὐκ ἄνθρωπος ἁπλῶς, ἀλλ' ἅγιος
ἁγίων ἔδ) καταγγέλλε), ϗ ἕως τ παρουσίας αὐ-
τοῦ ἱερουσαλὴμ συνίσταται, ϗ λοιπὸν παύε) ωρο-
φήτης ϗ ὅρασις ἐν τῷ ἰσραὴλ· ἐχρίοντο γὰλαι δαβὶδ ϗ σολομὼν ἓ ἐζεκίας, ἀλλὰ ϗ πάλιν ἱερουσαλὴμ ἓ ὁ τόπος συνίσταται, ἓ ωροφ) προφήτευον,

Tale quid de quónam (quæſo) poterint allegare? aut quomodo denique audent contra iſta vel oculos attollere? Siquidem prophetia, Deum aduenturum ſignificat: & ſigna eius præſentiæ tempus oſtendunt. Ac in aduentu eius futurum eſſe, vt cæci videant, claudi ambulent, ſurdi auſcultent, balbi expeditam linguam habeant, præuio denunciatu indicauerũt. Quando igitur talia ſigna contigerunt in Iſrael? aut vbi ſimile quippiam in Iudæa accidit? doceant. Naaman leproſus emundatus eſt, ſed ſurdus
A non audiit, aut claudus ambulauit. Mortuum excitarunt Helias & Heliſæus, ſed non is qui natura cæcus fuit, per eos viſum recepit. Magnum quidem profecto, mortuum reuerà excitare. Cæterum id non tale miraculum, quale Saluatoris noſtri. Atqui de lepra, de mortuo, de claudo non tacuiſſet ſcriptura, maximè ſi accidiſſet aut claudum obambulare, aut cæcum viſum recipere. Nequaquam hęc indicare prætermiſiſſent ſacræ literę. Quoniam igitur, tacitũ eſt de ea re in ſcripturis, certum eſt ea prius
B non euenisſe. Quando igitur iſta acciderunt, niſi quando ipſe Dei Sermo in corpore fuit? Quando autem adfuit, niſi cum contigit claudos ambulare, linguã balborum expediri, ſurdos audire, cæcos à partu viſum recipere: ideoque eius temporis Iudæi hæc videntes, in hæc verba proruperunt, vtpote qui non aliũde hæc fieri audierint: *Nunquam talis ſurrexit in Iſrael, Ab æuo auditum non eſt quòd quiſpiam aperuerit oculos à partu cæci, Niſi hic eſſet à Deo, non poſſet quippiam tale facere.* Sed fortaſſe ipſi, quia contra
C manifeſta repugnare non valent, non inficiabuntur hæc ſcripta eſſe, ſed tamen expectatione illa ſuſpendenda eſſe, ac nondum Dei Verbum aduenisſe, confirmabunt. Hæc ſurſum deorſumque iactitantes, nihil verentur in re manifeſtaria frontem perfricare, ſed hic citius quàm vſquam alibi conuincentur, non quidem à nobis, ſed ab ipſo ſapientiſſimo Daniele, qui certum tẽpus & aduentum Saluatoris noſtri deſcribit, his verbis: *Septuaginta hebdomadæ in compendium redactæ ſunt ſuper populo tuo, & ciuitate ſancta, vt conſummetur peccatum, & obſignetur prauitas, ac deleantur iniuſtitiæ, & placentur iniquitates, vt adducatur iuſtitia ſempiterna, vt obſignetur viſio & prophetia, vt inungatur Sanctus*
D *Sanctorum: & cognoſces & intelliges ex euentu Verborum, vt diſcernatur & ædificetur Hieruſalem vſque ad Chriſtum ducem.* Forſitan alibi prætextus inuenerint, quibus ea, quæ vt iam acta in ſcripturis comprehenſa ſunt, in futurum adhuc tempus reiiciant: ſed aduerſus hanc ſententiam, quænam verba in aduerſum opponere, aut quos oculos auſint attollere? vbi &
E Chriſtus ille vnctus exprimitur, & is qui inungitur, non homo ſimpliciter, ſed Sanctus Sanctorum eſſe deprædicatur: & vſque ad aduentum eius Hieruſalem ſtaturam, poſtmodum deſituram viſionem & prophetiam in Iſrael. Vncti ſunt olim Dauid, Salomon, Ezechias, ſed tamen Hieruſalem & locus etiam tum conſiſtebat: & Prophetæ prophetabant,

γὰσ

Gad, Asaph, Nathan, cæterique, qui post hos vixerunt, Esaias, Ozee, Amos, ac cæteri omnes. Qui quidem, quod erant, Sancti appellati sunt, sed nequaquam Sãcti Sanctorum. Quod si mihi captiuitatem obiiciant, atque ideo negent Hierusalem constitisse, recte, sed quidmihi isthic, super Prophetis responderint? Siquidem olim deducto Babylonem populo, erant illic Daniel & Hieremias, vaticinabãtur Ezechiel, Aggeus, & Zacharias. Nugas igitur agũt Iudęi, quum tempus iam præsens in futurum reiiciunt. Quando enim desiit prophetia aut visio in Israel, nisi quum Sanctus Sanctorum Christus aduenerat? Signum est hoc & ingens documentum de Christi aduentu, quod Hierusalem non amplius consistit, neque Prophetæ excitantur, neque visio illis reuelatur, & iure quidem optimo: adueniente enim eo qui designabatur, quid opus fuit rebus significantibus? & præsente veritate, quid amplius opus fuit vmbra? Nam ob hoc ipsum & eousque præuaticinabantur, donec ipsissima iustitia, & is qui omnium peccata redempturus erat, superueniret: eáque de causa & Hierusalem vsque in id tempus stetit, vt ibi interim præmeditarentur veritatis speciem. Præsente igitur Sancto Sanctorum, merito obsignata est, & visio, & prophetia, & regnum Hierosolimitanum desiit. Tandiu enim vngebantur apud eos reges, donec vngeretur Sãctus Sanctorum. Ac Moses quoq; eodem spacio regnum Iudæorum circumscribit, idque huiusmodi vaticinio: *Non deficiet princeps ex Iuda neque de fœmoribus Iacob, donec venerint ea quæ reposita sunt, & ipse est expectatio Gentium*. Vnde & ipse Saluator clamat dicens: *Lex & Prophetæ vsque ad Ioannem prophetauerunt*. Si igitur vel nunc vllus est apud Iudæos aut rex, aut Propheta, aut visio: recte inficiantur aduenisse Christum: Sin autem neque rex, neque vlla prophetia supereſt, sed obsignata est in posterum & omnis prophetia & ciuitas & templum capta: quorsum ista impietas & tergiuersatio, vt quum ista ipsa facta videant, autorem qui hæc fecit Christum negent? Aut quur, quum gentiles videant relinquere sua idola, & in Deum Israel per Christum habere spem, repudiant Christum, eumque quantum ad carnem attinet, ex radice Iessæa oriundum, & iam regno potitum? Si enim gentes alium colerent Deum, ac non Deum Abrahæ, Isaac, & Iacob, aut si non Deum Moisis agnoscerent, recte iterum causificarentur, Deum non venisse: at quum Mosem, qui legem dedit, & Deum Abrahamo promissum, atque hunc eius sermonẽ, quem aspernati sunt Iudæi, hunc ipsum gentes venerentur, quur non agnoscunt? vel potius, quur sponte cæcutiunt? ac non vident eũ qui prædiuinatus fuit à scripturis, orbi terrarum illuxisse, & apparuisse corporaliter, quemadmodum scriptura dicit: *Dominus Deus illuxit nobis*. Ac rursus: *Emisit Verbum suum & sanauit eos*, Et iterum. *Non legatus, non nuncius, sed ipse Dominus seruauit nos.*

Γὰδ, καὶ Ἀσὰφ καὶ Νάθαν, καὶ ὁ μετ' αὐτοὺς Ἡσαΐας καὶ Ὡσηὲ, Ἀμῶς, Ἄλλοι. ἔπειτα καὶ αὐτοὶ οἰχρισθέντες, ἄνθρωποι ἅγιοι καὶ οὐχ ἅγιοι ἁγίων ἐκλήθησαν· ἀλλ' ἐὰν τὰ αἰχμαλωσίαν περιβάλλων, καὶ διὰ αὐτὸ μὴ εἶναι λέγωσι τὸν Ἱερουσαλήμ, τί καὶ περὶ τῶν προφητῶν ἂν ἔποιεν; καὶ γὰρ πάλαι καταβαίνοντες εἰς Βαβυλῶνα, ἦσαν ἐκεῖ Δανιὴλ καὶ Ἱερεμίας, προεφήτευον δὲ Ἰεζεκιὴλ καὶ ἀγγαῖος καὶ Ζαχαρίας. σκοπῶ μυθολογοῦσιν ἰουδαῖοι καὶ παρόντα τὸν νῦν καιρὸν ὑπερβήσεται. πότε γὰρ ἐπαύσατο προφήτης ἢ ὅρασις ἐν τῇ ἱερουσαλὴμ, εἰμὴ ὅτε ὁ ἅγιος τῶν ἁγίων χρισὲς παρεγένετο. σημεῖον γὰρ καὶ μέγα γνώρισμα τῆς θείας παρουσίας, τὸ μηκέτι μήτε τὰ ἱερουσαλὴμ ἐξάναι, μήτε προφήτην ἐγερθῆναι, μήτε ὅρασιν ἀποκαλύπτεσθαι τούτοις καὶ μάλα εἰκότως. ἐλθόντος γὰρ τοῦ σημαινομένου, τίς ἔτι χρεία τῶν σημαινόντων ἐστίν; καὶ παρούσης τῆς ἀληθείας, τίς ἔτι χρεία τῆς σκιᾶς ἐστίν; διὰ τοῦτο γὰρ καὶ προεφήτευον· ἕως ἂν ἔλθῃ ἡ αὐτοδικαιοσύνη καὶ ὁ λυτρούμενος τὰς ἁπάντων ἁμαρτίας. διὰ τοῦτο καὶ ἱερουσαλὴμ ἕστηκε τοσοῦτον σωρευθεῖσα χρόνον, ἵν' ἐκεῖ προμελετῶσι τῆς ἀληθείας τοὺς τύπους. παρόντος τοίνυν τοῦ ἁγίου τῶν ἁγίων, εἰκότως ἐσφραγίσθη καὶ ὅρασις καὶ προφητεία, καὶ ἡ τῶν ἱερουσαλὴμ βασιλεία πέπαυται. ἕστε τοσοῦτον γὰρ ἐχρίοντο παρ' αὐτοῖς βασιλεῖς, ἕως ἂν ἐχρίσθη ὁ ἅγιος τῶν ἁγίων, καὶ Μωυσῆς δὲ, ἕως αὐτοῦ τοῦ ἰουδαίων ἔσεσθαι βασιλείαν προφητεύει λέγων, οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ ἰούδα καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ τὰ ἀποκείμενα αὐτῷ καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν· ὅθεν καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ ἐβόα λέγων, ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται μέχρι ἰωάννου προεφήτευσαν. εἰ μὲν οὖν ἔστι παρὰ ἰουδαίοις νῦν βασιλεύς, ἢ προφήτης, ἢ ὅρασις, καλῶς ἀρνοῦνται τὸν ἐλθόντα χρισὸν. εἰ δὲ μή τι βασιλεὺς, μήτε ὅρασις· ἀλλ' ἐσφράγισται λοιπὸν καὶ πᾶσα προφητεία καὶ ἡ πόλις καὶ ὁ ναὸς ἐάλω· ἵν' ὅστον ἀσεβῶσι, καὶ παραβαίνουσιν, ὡς ἐπὶ μηδὲν ἡγούμενοι ὁρᾶν· τί οὖν τοῦτο πεποιηκότα χρισὸν ἀρνοῦνται; πῶς καὶ τὰς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν θεωροῦντες καταλιμπανούσας τὰ εἴδωλα, καὶ ἐπὶ τὸν θεὸν ἰσραὴλ διὰ τὸ χρισὸν ἔχοντας τὴν ἐλπίδα, ἀρνοῦνται τὸν ἐκ τῆς ῥίζης ἰεσσαὶ καὶ σαρκὶ γενόμενον χρισὸν, καὶ βασιλεύοντα λοιπόν; εἰ μὴ γὰρ ἄλλον ἐθρήσκευον παρὰ ἔθνη θεὸν· ἀλλὰ μὴν τὸν θεὸν ἀβραὰμ καὶ ἰσαὰκ καὶ ἰακὼβ καὶ μωυσέως ὁμολογοῦσι, καλῶς ἂν πάλιν προεφασίζοντο μὴ ἐληλυθέναι τὸν θεόν· εἰ δὲ τὸν μωυσῆν παρεδέκοντο τὸν νόμον, καὶ τῷ ἀβραὰμ ἐπαγγειλάμενον θεὸν, καὶ τὸν λόγον ἠθέτησαν οἱ ἰουδαῖοι, τοῦτον τὰ ἔθνη σέβονται, διὰ τί μὴ γινώσκουσι; μᾶλλον δὲ διατί ἐκόντες παροροῦσιν, ὅτι ὁ προφητευόμενος ὑπὸ τῶν γραφῶν κύριος ἐπελάμψε τῇ οἰκουμένῃ, καὶ ἐπεφάνη σωματικῶς αὐτῇ καθὼς εἶπεν ἡ γραφὴ, κύριος ὁ θεὸς ἐπέφανεν ἡμῖν, καὶ πάλιν, ἐξαπέστειλε τὸν λόγον αὐτοῦ καὶ ἰάσατο αὐτοὺς, καὶ πάλιν, ὁ πρέσβυς, οὐκ ἄγγελος· ἀλλ' αὐτὸς ὁ κύριος ἔσωσεν αὐτούς· ὅμοιον

ὅμοιον ἢ πάσχουσιν ὡς εἴ τις ἔνδον περιπλήγως τὴν διάνοιαν, τὴν μὲν γῆν φωτιζομένην ὑπὸ ἡλίου βλέποι, τὸν δὲ ἥλιον τὸν φωτίζοντα οὐ βλέποι. τί γὰρ ἂν πλεῖον ἐλθὼν ὁ προσδοκώμενος παρ' αὐτοῖς ἔχει ποιῆσαι; καλέσαι τὰ ἔθνη; ἀλλ' ἔφθασε κληθῆναι. ἀλλὰ παῦσαι προφήτην καὶ βασιλέα καὶ ὅρασιν; γέγονεν ἤδη καὶ τέτελεσται. τὴν εἰδώλων ἀθεότητα διελέγξαι; διήλεγκται ἤδη καὶ κατέγνωσται. ἀλλὰ τὸν θάνατον καταργῆσαι; κατήργηται ἤδη. τί τούτων οὐ γέγονεν, ὃ δεῖ τὸν χριστὸν ποιῆσαι; ἢ τί προλείπεται, ὃ μὴ πεπλήρωται, ἵνα νῦν χαίρωσιν οἱ ἰουδαῖοι καὶ ἀπιστῶσιν; εἰ γὰρ δὴ (ὥσπερ καὶ ὁρῶμεν) ἔστε βασιλεὺς, ἔστε προφήτης, ἔστε ἱερουσαλήμ, ἔστε θυσία, ἔστε ὅρασις ἐστὶ παρ' αὐτοῖς· ἀλλὰ καὶ πᾶσα πεπλήρωται ἡ γῆ τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ, καὶ οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν καταλιμπάνοντες τὴν ἀθεότητα λοιπὸν πρὸς τὸν θεὸν Ἀβραὰμ καταφεύγουσι διὰ τοῦ λόγου τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ· δῆλον ἂν εἴη καὶ τοῖς λίαν ἀναισχυντοῦσιν ἐληλυθέναι τὸν χριστόν. καὶ αὐτὸν πάντας ἁπλῶς τῷ ἑαυτοῦ φωτὶ καταλάμψαντα, καὶ διδάξαντα περὶ τοῦ ἑαυτοῦ πατρὸς τὴν ἀληθῆ καὶ θείαν διδασκαλίαν. ἰουδαίους μὲν οὖν ἐκ τούτων καὶ τῶν πλείονων, ἃ δὲ τῶν θείων γραφῶν εἰκότως ἄντις ἐλέγξειε· ἕλληνας δὲ, καὶ πάνυπις θαυμάσαι γελῶντας μὲν τὰ ἀχλύαστα· πεπηρωμένους δὲ αὐτοὺς ὑπὸ τῆ ἑαυτῶν αἰσχύνῃ λίθοις καὶ ξύλοις καὶ λίθοις ἀναθέντες ἐκ ὁρῶσι. πλὴν οὐκ ἀπορουῦτος ἐν ὑποδείξει τοῦ παρ' ἡμῖν λόγου, φέρε γὰρ τούτους ἐκ τῶν ἰδίων συσωπήσωμεν, μάλιστα ἀφ' ὧν καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ὁρῶμεν. τί γὰρ ἄτοπον ἢ τί κλέυης παρ' ἡμῖν ἄξιον; ἢ πάντως ὅτι τὸν λόγον ἐν σώματι πεφανερῶσθαι λέγομεν; ἀλλὰ τοῦτο καὶ αὐτοὶ συνομολογήσουσι μὴ ἀτόπως γεγωνῆσθαι. ἐπεὶ τῆς ἀληθείας γένωνται φίλοι. ἐμὲν οὖν ὅλως ἀρνοῦμαι λόγον εἶναι θεοῦ, βεβαίως ποιοῦσι βεβαίως ἃ μὴ ἴσασι κλοιάζοντες· εἰ δὲ ὁμολογοῦσι λόγον εἶναι θεοῦ καὶ τοῦτον ἡγεμόνα τοῦ παντὸς, καὶ ἐν αὐτῷ τὸν πατέρα δεδημιουργηκέναι τῷ κόσμῳ, καὶ τῇ τούτου προνοίᾳ τὰ ὅλα φωτίζεσθαι, καὶ ζωογονεῖσθαι καὶ εἶναι, καὶ ὑπὸ πάντων αὐτὸν βασιλεύειν ὡς ἐκ τῶν ἔργων τῆς προνοίας γινώσκεσθαι αὐτὸν καὶ δι' αὐτοῦ τὸν πατέρα. σκόπει πῶς καλῶ, ἐμὴ τῷ κλοιῷ καθ' ἑαυτῶν κινοῦντες ἀγνοοῦσι τὸν κόσμον ζῶμα μέγα φασὶν εἶναι οἱ τῶν ἑλλήνων φιλόσοφοι· καὶ ἀληθεύουσι λέγοντες. ὁρῶμεν γὰρ αὐτὸ καὶ τούτου μέρη τῇ αἰσθήσει ὑποπίπτοντα. εἰ τοίνυν ἐν τῷ κόσμῳ ζώματι ὅλῳ ὁ θεοῦ λόγος ἐστὶ καὶ ἐν ὅλοις καὶ πᾶς καθ' μέρος αὐτοῦ πᾶσιν ὑπιβέβηκε· τί θαυμαστὸν, ἢ τί ἄτοπον, εἰ καὶ ἐν ἀνθρώπῳ φαμὲν αὐτὸν ὑπιβεβηκέναι. εἰ γὰρ ἄτοπον ὅλως ἐν σώματι αὐτὸν γενέσθαι· ἄτοπον ἂν εἴη καὶ ἐν τῷ παντὶ τοῦτον ὑπιβεβηκέναι, καὶ τὰ πάντα τῇ προνοίᾳ ἑαυτοῦ φωτίζειν καὶ κινεῖν. ζῶμα γάρ ἐστι καὶ τὸ ὅλον. εἰδὲ τῷ κόσμῳ τοῦτον ὑπιβαίνειν ἐν ὅλῳ αὐτὸν γνωρίζεσθαι πρέπει, πρέποι ἂν καὶ ἐν ἀνθρωπίνῳ σώματι αὐτὸν ὑπιφαίνεσθαι, καὶ ὑπὸ αὐτοῦ τοῦτο φωτίζεσθαι καὶ ἐνεργεῖν. μέρος γὰρ τοῦ παντὸς καὶ τοῦτο τῶν ἀνθρώπων ἐστὶ γένος.

Simile quiddam iſti faciunt, ac ſi quis mẽte attonitus, terram quidem à ſole illuminatam videat, & tamen illuminatorem terræ, ſolem eſſe neget. Quid autem ille, qui apud ipſos in expectatione erat, quum veniret, facere debuit? vocare (inquis) gentes, at iam vocatæ ſunt: facere vt ceſſarent Prophetæ, rex item & viſio, at iam illa ipſa facta ſunt: idolorum ſuperſtitionem refutare, at iam refutata eſt: mortem abolere, at iam abolita eſt. Quid igitur factum non eſt, quod oportuit Chriſtum facere? aut quid reſtat, quod non ſit impletum, vt ſibi inde placeant Iudæi, & increduli maneant? Si igitur (vt iam videmus) neque rex, neque Propheta, neque Hieruſalem, neque ſacrificium, neque viſio eſt apud eos, ſed vniuerſa terra repleta eſt cognitione Dei, Ethnicique relinquunt vanos & impios cultus, ac iam deinceps ad Deum Abrahæ confugiunt, idque per Verbum Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, manifeſtum eſt etiam improbè tergiuerſantibus, Chriſtum veniſſe, & omnes ſemel ſuo lumine illuſtraſſe, ac doctrinam quam de Patre ſuo docuit, veram ſimul & diuinam eſſe. Iudæos igitur iſtis aliiſque multis è diuina ſcriptura mutuatis redargueris. Ethnicos vero admireris ea irridere, quę nequaquam ludibrioſa ſunt: & ipſos cæcutire in ſuis ludibriis, quæ ſe in lignis & lapidibus committere non vident. Veruntamen vt non inopes rationum, argumentiſq; deſtituti, age, & iſtos legitimis rationibus in pudorem coniiciamus, maximè ex reb. quas ipſi conſpicimus. Quid (quæſo) abſurdum, aut quid apud nos irriſu dignum, ſi Verbum ſiue rationem plane in carne apparuiſſe referamus? at hoc ipſum non abſurde factum eſſe, etiam ipſi confeſſuri ſunt, ſi veritatis amici eſſe velint. Nam ſi plane inficiantur eſſe in Deo rationem, ſtulte faciunt, ea irridentes quorum notitiam non habent: ſin vero agnoſcunt rationẽ eſſe Dei, eam que ducem omnium, & in ea Patrem mundum condidiſſe, & huius prouidentia omnia illuſtrari & viuificari, & cõſiſtere eamq; in omnib. regnare, adeo vt ipſa ex ſuæ prouidentię operibus, & Pater per eam agnoſcatur: diſpice mihi (quæſo) an non ex ignorantia iſtam cachinnationem contra nos inſtituant? Mundum, corpus magnum ſapientes Ethnicorum dicunt, & verè dicunt: videmus enim eum eiúſque partes ſenſibus ſubiacere. Si igitur in mundo qui corpus eſt Ratio Dei ineſt, cunctáque eius & ſingula præoccupat & inſidet: quid miri aut abſurdi, ſi eam etiam in homine inſediſſe aſſeueremus? Nam ſi abſurdum eſt, omnino rationem in corpore eſſe, abſurdum quoque fuerit eam in vniuerſitate rerum reſidere, ac omnia ſua prouidentia illuminare ac mouere, quum iſta vniuerſitas rerum pro corpore ſit habenda. Sin verò decet eam inſidere, & in vniuerſitate agnoſci, deprehendique: decorum quoque fuerit, eam in humano corpore apparere, idque ab ea illuſtrari & agi, quum homo quoque inter mundi partes haberi debeat.

si pars mũdi, ineptum & indecorũ instrumentum censendá sit ad cognoscendum veritatem: par quoque fuerit per hunc vniuersum mundum patefieri eius conditorem. Nam sicuti, si quis cum corpus hominis videat ab anima moueri & agi, neget tamen eius vim indigito pedis apparere, pro stulto haberetur, quoniã quum cõcessisset eam in toto corpore ostendi & agere, refragaretur, eã in parte subsistere: ita quoque qui cõcedit & credit Rationem Dei in rerum vniuersitate existere: omniáq; ab illa illustrari, & moueri, non debet absurdum putare aliquod corpus humanum ab ea moueri & illustrari. Sin verò quia creatũ est, & ex nihilo genus humanum conditum est, ideo nos de Seruatoris in carne apparitione indecora loqui existiment, hi nimirum Rationem à rerum vniuersitate excludunt: nam & illa ex non ente, in essendi naturã per hanc rationem siue Verbum producta est. Si verò creata rerum vniuersitate, non est absurdum, huic quoq; inesse Verbum: neque certè id in homine existere, absurdum fuerit: quodcunque enim de toto sentias, hoc ipsum quoque de parte sentire necessum erit. Pars (vt iam dixi) rerum vniuersitatis, homo est, quapropter non plane absurdum est rationem in homine consistere, & omnia ab ea illustrari, moueri & vegetari: quemadmodum etiam ipsorum scriptores prædicant, quum aiunt: *In eo viuimus, mouemur & sumus*. Quid igitur ludibrio dignũ afferemus, si illud in quo se collocauit ratio, id pro instrumento vsurparit ad indicium declarationémque sui? Si enim in eo non fuit, eo vti nequaquam potuit: sin (vt iam antea demonstratum est) eam & in toto, & in partibus consistere exploratum sit: quid dissentaneum fidei, si in iis sese exhibeat, in quibus consistit? Sicuti enim suis viribus & potestate, totus vniuersitati rerum & singulis incubans, plenéque omnia instruens & gubernans si voluisset solem, lunam, cælum, terrã, aquam vel ignem sui indicẽ esse, ac iis pro instrumento vtens, Patrem omnia fecisse diceret, nemo illum diceret indecenter voce vsum esse, quum omnia contineat: & in toto, & in singulis insit, ac inuisibiliter seipsam ostendat: ita quoque indecorum non fuerit, eam gubernantem omnia, cunctáque viuificantem, volentémq; per hominem se notam reddere, si pro organo sit vsa hominis corpore, ad declarandam veritatem & cognitionem Patris. Pars enim vniuersitatis rerum, humana natura censenda est. Et quemadmodum mẽs per vniuersum hominem, se porrigit, & ex minima particula corporis lingua, inquam, intelligitur, neque tamen ob id quispiam imminutam esse dixerit naturam mentis: ita non indecorum videri debet, si Verbum siue Ratio, quanquam per omnia vbique adsit, vsum istum petat ex humano instrumento. Nam si illi indecorum est corpore pro instrumento vti, indecorũ quoque fuerit, in ista vniuersitate rerum eam existere. Quur igitur (inquiunt) nõ potius per alias mũdi partes præstantiores sese ostendit? ac quur non pulchrius instrumentum, solem lunam, astra, aut æthera in eũ vsum adhibuit potius quã hominem?

Cognoscat

A

B

C

D

E

εἰ τὸ μέρος ἀπρεπές ἐστιν ὄργανον αὐτὸ γίνεσθαι πρὸς τὴν τῆς θεότητος γνῶσιν· ἀπρεπὲς ἂν εἴη καὶ ὅλον τὸ κόσμον γνωρίζεσθαι τὸν ποιητήν. ὥσπερ γὰρ ὅλον τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου ἐνεργούμενον καὶ φωλιζόμενον, εἴ τις λέγοι ἄτοπον εἶναι καὶ ἐν τῷ δακτύλῳ τοῦ ποδὸς τὴν δύναμιν εἶναι τοῦ ἀνθρώπου, οὐκ ἂν νομισθείη, ὅτι διδοὺς ἐν τῷ ὅλῳ αὐτὸν διικνεῖσθαι καὶ ἐνεργεῖν κωλύει καὶ ἐν τῷ μέρει αὐτὸν εἶναι· οὕτως ὁ διδοὺς καὶ πιστεύων τὸν τοῦ θεοῦ λόγον ἐν τῷ παντὶ εἶναι, καὶ τὸ πᾶν ὑπ' αὐτοῦ φωλιζεσθαι καὶ κινεῖσθαι· οὐκ ἄτοπον ἂν ἡγήσηται καὶ σῶμα μὲν ἀνθρώπινον ὑπ' αὐτοῦ κινεῖσθαι καὶ φωτίζεσθαι. εἰδὲ ὅτι γνωτόν ἐστι καὶ ἐξ οὐκ ὄντων γέγονε τὸ ἀνθρώπινον γένος, διὰ τοῦτο οὐκ ἀπρεπῆ νομίζουσιν ἡμᾶς λέγειν τὸν ἐν ἀνθρώπῳ τὸν σωτῆρος ἐπιφάνειαν, ὥρα καὶ τῆς κλίσεως αὐτοὺς αὐτὴν οὐκ βάλλειν. καὶ γὰρ αὐτὴ οὐκ ἦν μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι διὰ τοῦ λόγου γέγονεν. εἰ δὲ καὶ γνωτῆς ἕσης τῆς κτίσεως, οὐκ ἄτοπον ἐν αὐτῇ τὸν λόγον εἶναι, οὐκ ἄρα ἀδὲ ἐν ἀνθρώπῳ αὐτὸν εἶναι ἄτοπον. ὁποῖα γὰρ ἂν θεῖ τὰ ὅλα νοήσαι, τοιαῦτα ἀνάγκη θεῖ καὶ μέρους αὐτοὺς ἐνθυμεῖσθαι. μέρος γὰρ ὡς πρέπον ἦν ὅλα καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐστιν. οὐκ οἶδ' ὅλως οὐκ ἀπρεπὲς τὸ ἐν ἀνθρώπῳ εἶναι τὸν λόγον, καὶ πάντα ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ φωλίζεσθαι καὶ κινεῖσθαι καὶ ζῆν. καθὼς καὶ οἱ παρ' αὐτοῖς συγγραφεῖς φασιν· ὅτι ἐν αὐτῷ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν. τί λοιπὸν χλευης ἄξιον λέγομεν, εἰ ἐν ᾧ ἐστιν ὁ λόγος, τούτῳ πρὸς φανέρωσιν ὡς ὀργάνῳ κέχρηται ὁ λόγος; ἐμοὶ μὲν οὐκ ἰδίᾳ ἐν αὐτῷ, οὐδὲ χρήσασθαι αὐτὸν ἠδυνήθη τούτῳ. εἰ δὲ πεφανερώκαμεν ἐν τῷ παντὶ καὶ ἐν τοῖς κατὰ μέρος εἶναι τοῦτον, τί ἄπιστον εἰ ἐν οἷς ἐστιν, ἐν τούτοις ἑαυτὸν καὶ ἐμφαίνει; ὥσπερ γὰρ τὸ ἑαυτοῦ θέλημα ἐστὶν ὅλος ἐν ἑκάστῳ καὶ πᾶσιν ἐμφαίνων, καὶ πάντα διακοσμῶν ἀφθόνως εἰ ἤθελε διὰ ἡλίου ἢ σελήνης, ἢ ἀέρος, ἢ γῆς, ἢ ὑδάτων, ἢ πυρὸς, οὐκ ἄντις ἀπόπως αὐτὸν φωνῇ χρήσασθαι καὶ γνωρίσαι ἑαυτὸν καὶ τὸ ἑαυτοῦ πατέρα ἔφησεν ποιητικέναι, ἅπαξ ἅπαντα αὐτὸς συνέχων καὶ μὴ πάντων καὶ ἐν αὐτῷ τῷ μέρει συγχαίνοντος καὶ ἀορατος ἑαυτὸν δεικνύοντος. οὕτως οὐκ ἄτοπον ἂν εἴη διὰ κοσμουμένων τε καὶ θεωρουμένων τὰ πάντα καὶ τὰ ὅλα ζωποιοῦντα καὶ θεούμενα διὰ ἀνθρώπων γνωρίσαι, εἰ ὀργάνῳ κέχρηται ἀνθρώπου σώματι, πρὸς φανέρωσιν ἀληθείας καὶ γνῶσιν τοῦ πατρός. μέρος γὰρ ὅλου καὶ ἡ ἀνθρωπότης τυγχάνει. ὡς περ ὁ νοῦς διὰ ὅλου τοῦ ἀνθρώπου ὢν ὅπου μέρους τοῦ σώματος, τῆς γλώττης λέγω σημαίνει, καὶ ὁ δῆπου τις ἐλαττοῦται τὸ ὅσον τοῦ νοῦ διὰ τοῦτο λέγει. οὕτως ὁ λόγος διὰ πάντων ὢν, εἰ ἀνθρωπίνῳ κέχρηται ὀργάνῳ, οὐκ ἀπρεπὲς ἂν φαίνοιτο τοῦτο· εἰ γὰρ ὡς πρέπον ἀπρεπὲς ὀργάνῳ χρήσασθαι σώματι, ἀπρεπὲς δὲ ἐν τῷ ὅλῳ αὐτὸ εἶναι. διὰ τί οὖν ἐὰν λέγωσιν, οὐχὶ διὰ ἄλλων μερῶν καλλιόνων τῆς κλίσεως ἐφάνη; δὲ καλλίονι ὀργάνῳ, οἷον ἡλίῳ, ἢ σελήνῃ, ἢ ἄστροις, ἢ πυρὶ, ἢ αἰθέρι οὐ κέχρηται, ἀλλὰ ἀνθρώπῳ;

ἀνθρώπῳ μόνῳ, γινωσκέτωσαν, ὅτι οὐκ ἐπιδείξασθαι ἦλθεν κύριος· ἀλλὰ θεραπεῦσαι καὶ διδάξαι τὰς πάσχοντας. ἐπιδεικνυμένου μὲν γὰρ ἐστὶν, μόνον ἐπιφανῆναι καὶ καταπλῆξαι τοὺς ὁρῶντας· θεραπεύοντος δὲ καὶ διδασκοντος ἐστὶ, μὴ ἁπλῶς ἐπιδημῆσαι, ἀλλ' ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν δεομένων γενέσθαι, καὶ ὡς οἱ χρῄζοντες χαίρουσιν ἐπιφανῆναι· ἵνα μὴ τῷ ὑπερβάλλοντι τῆς χρείας τῶν πασχόντων, αὐτὸς τοὺς δεομένους παράξῃ, καὶ ἀνωφελὴς τούτοις ἡ ἐπιφάνεια τοῦ θεοῦ γένηται. οὐδεν πίνων τῶν ἐν τῇ κτίσει πεπλανημένον ἦν εἰς τὰς περὶ θεοῦ ἐννοίας, εἰμὴ μόνον ὁ ἄνθρωπος· ἀμέλει, οὐχ ἥλιος, ὁ σελήνη, οὐκ ἀὴρ, ὁ τὰ ἄστρα, οὐχ ὕδωρ, οὐκ αἰθὴρ παρήλλαξαν τὴν τάξιν, ἀλλ' εἰδότες τὸν ἑαυτῶν δημιουργὸν καὶ βασιλέα λόγον, μένουσιν ὡς γεγόνασιν· ἄνθρωποι δὲ μόνοι ἀποστραφέντες τὸ καλὸν, λοιπὸν τὰ οὐκ ὄντα ἀντὶ τῆς ἀληθείας ἐπλασαντο, καὶ τὴν εἰς θεὸν τιμὴν, καὶ τὴν περὶ αὐτοῦ γνῶσιν δαίμοσι καὶ ἀνθρώποις ἐν λίθοις ἀναπεθείκασιν. ὅθεν εἰκότως ἐπειδὴ παρελθεῖν τὸ τηλικοῦτον οὐκ ἄξιον ἦν τῆς τοῦ θεοῦ ἀγαθότητος· ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ὅλῳ αὐτὸν διέποντα καὶ ἡγεμονεύοντα οὐκ ἠδυνήθησαν γνῶναι οἱ ἄνθρωποι, μέρος τὸ ὅλον λαμβάνει ἑαυτῷ ὄργανον τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, καὶ ἐπιβαίνει τούτῳ, ἵν' ἐπειδὴ ἐν τῷ ὅλῳ αὐτὸν οὐκ ἠδυνήθησαν γνῶναι, κἂν ἐν τῷ μέρει μὴ ἀγνοήσωσιν αὐτόν· καὶ ἐπειδὴ ἀναβλέψαι οὐκ ἠδυνήθησαν εἰς τὸ ἀόρατον αὐτοῦ δύναμιν, κἂν ἐκ τῶν ὁμοίων λογίσασθαι καὶ θεωρῆσαι δυνηθῶσιν αὐτόν. ἄνθρωποι γὰρ ὄντες, ἀφ' τοῦ καταλλήλου σώματος καὶ τῶν δι' αὐτοῦ θείων ἔργων, ταχύτερον καὶ ἐγγύτερον τὸν τούτου πατέρα γινώσκειν δυνήσονται, συγκρίνοντες ὡς οὐκ ἀνθρώπινα, ἀλλὰ θεοῦ ἔργα ἐστὶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ γινόμενα. καὶ ἐὰν ἄτοπον δοκῇ κατ' αὐτοὺς ἀφ' τῶν τοῦ σώματος ἔργων τὸν λόγον γνωρίζεσθαι, πάλιν ἄτοπον ἂν εἴη ἐκ τῶν ἔργων τοῦ παντὸς γινώσκεσθαι τοῦτον. ὥσπερ γὰρ ἐν τῇ κτίσει ὢν ἕδέν τι τῆς κτίσεως μεταλαμβάνει· ἀλλὰ μᾶλλον τὰ πάντα τῆς αὐτοῦ δυνάμεως μετέχει. οὕτω καὶ τῷ σώματι ὀργάνῳ χρώμενος, ἀδενὸς τῶν τοῦ σώματος μετεῖχεν· ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς ἡγίαζε καὶ τὸ σῶμα. εἰ γὰρ δὴ καὶ ὁ Πλάτων φησὶ τοῖς ἕλλησι θαυμαζόμενος πλάτων φησὶ, »ὅτι ὁρῶν τὸν κόσμον ὁ γεννήσας αὐτὸν χειμα»ζόμενον καὶ κινδυνεύοντα εἰς τὸν τῆς ἀνομοιό»τητος δυῶειν τόπον, καθίσας ἐπὶ τὸς ὁιακας »τῆς ψυχῆς, βοηθεῖ, καὶ πάντα τὰ πλαίσματα »διορθοῦται. τί ἄπιστον λέγεται παρ' ἡμῶν, εἰ πλανωμένης τῆς ἀνθρωπότητος ἐκάθισεν ὁ λόγος ἐπὶ ταύτην, καὶ ἄνθρωπος ἐπεφάνη, ἵνα χειμαζομένῳ αὐτῷ συσώσῃ ἀφ' τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ τῆς ἀγαθότητος; ἀλλ' ἴσως συγκαλυπτόμενοι, θελήσασι λέγειν, ὅτι ἔδει τὸν θεὸν παιδεῦσαι καὶ σῶσαι θέλοντας ἀνθρώπους, νεύματι μόνῳ ποιῆσαι ἐμὴ σώματος ἅψασθαι τοῦτο

Cognoscat iste percontator, non ad ostentationem veniſſe Dominum, ſed vt mederetur, ac doceret eos qui in malis erant. Oſtentantis enim eſt, nihil affectare, niſi vt edat ſui ſpecimen, & ſpectatores in ſui admirationem rapiat: medentis autem & erudientis eſt, non quouis modo inuiſere, ſed ad commodum indigentium ſeſe repræſentare, atq; ita ſe exhibere, prout ferre poſſunt, qui eius operam requirunt, ne in excedendo, neceſſitatem vſumque patientium conturbet, & inutilis illis fiat Dei viſitatio. Nihil autem ex rebus creatis errabat in numine intelligendo præter ſolum hominem: non ſol, non luna, noncælum, non aſtra, nõ aqua, non æther, immutant ſuum ordinem; ſed agnoſcentes ſuum opificem & principem Rationem Verbúmque Dei, eo tenore permanent quo condita ſunt: Soli autem homines auerſi à bona illa ſtatione veritatis, iiſque, quæ non erant, effictis, Dei honorem & eius cognitionem, dæmonibus & hominibus in lapide effigiatis, dedicauerunt. Vnde merito factum, quandoquidem tantam rem neglectui dare, nõ erat ex bonitate Dei, nec ſpes erat, vt homines ex adminiſtratione rerum naturę, iſtiuſque vniuerſitatis, Deum cognoſceret, vt humanum ſibi corpus in inſtrumentum aſſumeret, eique incubaret, vt quoniam ipſum in rerum vniuerſitate deprehẽdere non poterant, ſaltem in parte iſta non incognitum haberent, & quia ſuſpicere nequibant ad inuiſibilem illius potentiam, ſaltem ex ſimilibus ratiocinando, eam intelligere & contemplari valerent. Nam quatenus homines erant, ex corpore illius, corporiſque, quod paris cõditionis cum ipſis erat, operib. diuinis, citius & propius ipſius Patrem omnipotẽtiamque illius cognoſcere potuere, facile diiudicantes, non eſſe hominis, ſed diuini numinis opera, quæ ab illo fiebant. Quòd ſi ſecundum eos abſurdum eſt, ex operibus corporis, Verbum Dei omnipotentis cognoſci: abſurdum itidem fuerit, eam ex vniuerſitate rerum deprehendi. Vt enim, quum in rerum natura conſiſtit, nihil ſibi decerpit ex rebus creatis, ſed omnibus potius vim ſuam communicat: ita quoque corpore pro inſtrumento vtens, nihil ex corporeis rebus in ſe admittit, ſed ipſe potius ſanctificat corpus. Etenim, ſi Plato qui in magna apud gentes fuit admiratione, dicit, *genitorem totius mundi, quum vidiſſet mundum tempeſtatibus iactari, ac iam periclitantem ne mergeretur in locum inæqualitatis, collocaſſe ſe ad gubernacula animæ, atque ita ſuccurriſſe, omniaq; errata correxiſſe*: quid incredibile à nobis dicitur, ſi erranti humanæ naturæ Ratio aſſederit, & homo apparuerit, vt eam tempeſtatibus iactatam ſua gubernatione & bonitate cõſeruaret? Sed fortaſſe hic pudor eos ad aſſentiendum compellet, dicturos tamẽ interim, oportuiſſe Deum (quũ docere & ſeruare homines vellet) nutu id duntaxat facere, ſicuti olim

olim fecerat, quum eum ex nihilo crearet: nec opus fuisse, vt Verbum siue Ratio Dei corpus attingeret. Ad istiusmodi obiectionem id non immerito dici poterit: Olim, quum nusquam quisquã existeret, nutu opus fuisse, & sola voluntate ad vniuersitatis architecturã: cęterum, quum iam homo factus esset, necessitas exigebat, non vt iis quæ non essent, sed quæ iam extiterunt, remedium daretur. Consequens igitur, vt rebus iam procreatis, medicus & seruator assisteret, ad procreata cõseruanda. Atque ea causa est, cur homo sit factus, humanũque sibi instrumentum (corpus) adiunxerit: Alioqui, si eo modo fieri non oportebat, quo (quæso) pacto oportuit Dei Rationem, quum instrumento vti vellet, ad illud sese accommodare? aut vnde illud desumeret, nisi ex rebus iam creatis, eiúsque diuinitate ob similitudinem indigentibus? Non enim, quæ non erant, indigebant conseruatione, quibus solum duntaxat præceptũ suffecisset. Sed homo qui iampridem conditus erat, corrumpebatur, & præter hoc in interitũ tẽdebat. Rectè igitur humano instrumento vsus est, & per omnia se explicuit. Postremò & id quoque sciendum, luem illã non extra corpus hæsisse, sed corpori agnatam coalitámque fuisse, & necessum erat emota corruptione vitam ei infarciri, vt quemadmodum in corpore mors extitisset, ita in eodem vita existeret. Quòd si igitur extra corpus mors fuisset, extra corpus etiam oportuisset vitam eis subsistere: sin verò in corpore coaluit cõsertáque mors fuit, ac veluti cohærens ei dominabatur: necessum quoque fuit vitam cum corpore coalescere conserique, vt ita corpus imbutum vita, corruptionem extruderet. Alioqui, si extra corpus Verbum Dei constitisset, neque inibi hæsisset, mors quidem ab eo maxime pro rei natura superata fuisset, vtpote cui cõtra vitam nullæ vires suffecissent, in corpore tamen prior illa corruptio æque adhæsisset. Quapropter nõ immerito Saluator noster corpore amictus fuit, corporique vitam inseruit, vt id non vlterius mortale per mortem remaneret, sed indutum immortalitate, in posterum perseueraret inmortale. Induta quippe semel corruptione, nunquam resurrexisset nisi vitam induisset. Et quia mors per se non nisi in corpore apparere aut existere poterat, ideo ipse corpus induit, vt mortem ibi inuentam aboleret. Quomodo enim Dominus ex toto vitam se esse demonstrasset, nisi id quod mortale erat, viuificasset? Et quemadmodum stipula, quæ naturaliter ab igne consumitur, si ab ea ignem depellas, non comburitur quidem, sed tamen vt stipula fuit, ista stipula permanet, obnoxia igni, igniſque comburendi vim male sibi metuit, ac suspectam habet: Natura enim eius appetens est ignis. Hic, si quis stipulam copioso Amianto vestiat, cuius natura dicitur igni resistere, nihil iam deinde ignem metuet, vtpote, munita re, quæ comburi nequeat: Idem quoq; de corpore nostro & morte sẽtias. Quòd si solo præcepto mors ab eo depulsa fuisset, nihilo tamen minus mortale & corruptibile pro

λόγον. ὥσπερ οὖν καὶ πάλαι πεποίηκεν ὅτε ἐκ τοῦ μὴ ὄντος αὐτὰ σωίζει· πρὸς ἣ τῶν τῶν αὐτῶν τὸ ἀντίθετον, εἰκότως ἂν λεχθείη τοῦτο, ὅτι πάλαι μὲν οὐδενὸς ἐδαμῆ τὰ ἀρχοιτο, νεύματος γέγονε χρεία καὶ βουλήσεως μόνης εἰς τὸ τὰ πάντος δημιουργίαν. ὅτε δὲ γεγονέν ὁ ἄνθρωπος ἡ χρεία ἀπήτησεν, οὐ τὰ μὴ ὄντα, ἀλλὰ τὰ γινόμενα θεραπεύσαι· ἀκόλουθον οὖν τοῖς ἤδη γινομένοις τὸ ἰατρὸν καὶ σωτῆρα φθάνειν, ἵνα τὰ πάντα θεραπεύσῃ. γέγονε δὲ ἄνθρωπος διὰ τοῦτο καὶ ἀνθρωπείῳ ὀργάνῳ κέχρηται τῷ σώματι, ἐπεὶ μὴ τοῦτον ἔδει γενέσθαι τὸν τόπον, πῶς ἐδει τὸν λόγον, ὀργάνῳ θέλοντα χρήσασθαι, φθάσαι γενέσθαι; ἢ πόθεν ἔδει τοῦτο λαβεῖν αὐτὸν, εἰμὴ ἐκ τῶν ἤδη γινομένων καὶ χρῃζόντων τῆς αὐτοῦ θεότητος διὰ τὸ ὁμοίως; ἔδει γὰρ τὰ οὐκ ὄντα ἔχειν χρῃζε σωτηρίας ἵνα καὶ πρόσαξίμενον ἀρκεσθῇ. ἀλλ' ὁ ἤδη γινόμενος ἄνθρωπος ἐφθείρετο καὶ φθάνωλυτο. ὅθεν εἰκότως ἀνθρωπίνῳ κέχρηται καλῶς ὀργάνῳ καὶ εἰς πάντα ἑαυτὸν ἥπλωσεν ὁ λόγος. ἔπεσθαι δὲ τοῦτο ἰσέον, ὅτι ἡ γινομένη φθορὰ, οὐκ ἐξωθεν ἐπὶ τὸ σῶμα ἦν, ἀλλ' αὐτῷ προσγέγονει, καὶ ἀναγκη ἐπὶ τῆς φθορᾶς, ζωὴν αὐτῷ προσπλακῆναι· ἵνα ὥσπερ ἐν τῷ σώματι γένηται ὁ θάνατος, ἔτως ἐν αὐτῷ γένηται καὶ ἡ ζωή. εἰμὲν οὖν ἔξωθεν ἐπὶ ὁ θάνατος τὸ σῶμα ἦν· ἐξωθεν ἔδει καὶ τὴν ζωὴν αὐτὸ γενέσθαι· εἰ δὲ ἐν τῷ σώματι συνεπλάκη ὁ θάνατος, καὶ ὡς συνὼν αὐτῷ κατακράτει τοῦτο· ἀναγκη καὶ τὴν ζωὴν συμπλακῆναι τῷ σώματι, ἵνα ἀπενδυθὲν τὸ σῶμα τὸ ζωὴν, δύσοσμον τὸ φθορᾶν. ἄλλως τε· εἰ καὶ ἐγεγόνει ἔξω τοῦ σώματος ὁ λόγος, καὶ μὴ ἐν αὐτῷ, ὁμὲν θάνατος ἦν ἐπ' αὐτὸ φυσικῶς, ἅτε δὴ μὴ ἰσχύοντος τοῦ θανάτου κατὰ τῆς ζωῆς, οὐδὲν ἦττον ἔμενεν ἐν τῷ σώματι ἡ προσγινομένη φθορὰ. διὰ τοῦτο εἰκότως ἐνεδύσατο σῶμα ὁ σωτὴρ· ἵνα συμπλακὲν τοῦ σώματος τῇ ζωῇ, μηκέτι ὡς θνητὸν ὑπομείνῃ ἐν τῷ θανάτῳ· ἀλλ' ὡς ἐνδυσάμενον τὴν ἀθανασίαν, λοιπὸν ἀναστὰν ἀθάνατον διαμείνῃ. ἅπαξ γὰρ ἐνδυσάμενος, φθορὰν, οὐκ ἂν ἀνέσῃ, εἰμὴ ἐνεδύσατο τὴν ζωὴν. καὶ πάλιν θανάτου καθ' ἑαυτὸ, οὐκ ἂν φανείη, εἰμὴ ἐν τῷ σώματι. διὰ τοῦτο ἐνεδύσατο σῶμα· ἵνα τὸ θανάτου ἐν τῷ σώματι δύρων ἀπαλείψῃ; πῶς γὰρ ἂν ὅλως ὁ κύριος ἐδείχθη ζωὴ, εἰμὴ τὸ θνητὸν ἐζωοποίησε; καὶ ὥσπερ τὸ καλάμης ὑπὸ πυρὸς φύσει φθειρομένης, εἰ κωλύσῃς τὸ πῦρ ἀπὸ τὸ καλάμης· ἡ καὶ ἐὰν μὴ καλάμη· μένῃ δὲ ὅλως πάλιν καλάμη ἡ καλάμη ὑποπεύσεται τὸ πυρὸς ἀπώλειαν. φύσει γὰρ ἀναλωτικόν ἐστιν αὐτὸ τὸ πῦρ· οὐδὲ τις ἐνδιδύσκοι τὴν καλάμην ἀμιάντῳ πολλῷ, ὃς δὴ λέγεται ἀνύπαθες εἶναι τοῦ πυρὸς· ἐκ ἔλαττον πῦρ φοβεῖται ἡ καλάμη, ἔχουσα τὴν ἀσφάλειαν ἐκ τοῦ ἐνδύματος τοῦ ἀκαύστου· τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ ἐπὶ τοῦ ζώματος καὶ ἐπὶ τοῦ θανάτου αἴτιος εἶπι· εἰ δὲ καὶ πρόσαξει μόνον κωλυθεὶς ὑπὸ ὁ θάνατος ὑπὸ αὐτοῦ· οὐδὲν ἦττον πάλιν τὸν θνητὸν καὶ φθαρτὸν κατὰ τὸν

τῶν

τῶν σωμάτων λόγον· ἀλλ' ἵνα μὴ τὸ πρῶτον), ἐνεδύσατο τὸν ἀσώματον καὶ θεῖον λόγον, καὶ ὅτως οὐκ ἦν τὸν θάνατον, οὐδὲ τὴν φθορὰν φοβεῖται· ἔχων ἔνδυμα τὸν ζωὴν καὶ ἐν αὐτῷ ἀφανιζομένης τῆς φθορᾶς. οὕτω γὰρ ἀκολούθως ὁ τοῦ θεοῦ λόγος σῶμα ἀνέλαβε, καὶ ἀνθρωπίνῳ ὀργάνῳ κέχρηται, ἵνα καὶ ζωοποιήσῃ τὸ σῶμα, καὶ ἵν' ὥσπερ ἐν τῇ κτίσει διὰ τῶν ἔργων γνωρίζηται, ὅτω καὶ ἐν ἀνθρώπῳ ἐργάσηται, καὶ δείξῃ ἑαυτὸν παντοκράτορα, μηδὲν ἔρημον τῆς ἑαυτοῦ θειότητος καὶ γνώσεως καταλιμπάνων. πάλιν γὰρ τὸ αὐτὸ φημι τοῖς πρόσθεν ἐπαναλαμβάνων· ὅτι τοῦτο πεποίηκεν ὁ σωτὴρ, ἵνα ὥσπερ τὰ πάντα πανταχόθεν πληροῖ παρὼν· ὅτω καὶ τὰ πάντα τῆς περὶ αὐτοῦ γνώσεως πληρώσῃ. ἣ φησιν ἡ θεία γραφή, ἐπληρώθη ἡ σύμπασα γῆ τοῦ γνῶναι τὸν κύριον. εἴτε γὰρ εἰς οὐρανὸν ἀναβλέπειν εἰς τὸν οὐρανὸν βλέπῃ, ὁρᾷ τοῦτο τὸ διακόσμησιν. εἴτε εἰς ὕδωρ πρὸς μόνον ἀνακύπτει, ὁρᾷ τὸν διὰ τῶν ἔργων ἀσυγκρίτως αὐτοῦ πρὸς ἀνθρώπους δύναμιν, καὶ γινώσκει τοῦτον ἐν ἀνθρώποις μόνον θεοῦ λόγον. εἴτε ἐν δαίμοσί τις ἀπεσκάφη, καὶ πρὸς τοῦτους ἐπόηται, ὁρᾷ τοῦτον ἐλαύνοντα τούτους, καὶ κρίνει τοῦτον αὐτῶν εἶναι δεσπότην. εἴτε εἰς τὸν τῶν ὑδάτων βεβυθισμένην φύσιν, καὶ νομίζει τοῦτο καὶ θεὸν εἶναι (ὥσπερ αἰγύπτιοι σέβεσι τὸ ὕδωρ) ὁρᾷ πιστὸν μεταβαλλόμενον ὑπ' αὐτοῦ, καὶ γινώσκει τούτων εἶναι κτίστην τὸν κύριον. εἰ δὲ καὶ εἰς ᾅδου τις καταβῇ, καὶ πρὸς τοὺς ἐκεῖ καταλειφθέντας ἥρωας ἐπόηται) ὡς θεούς· ἀλλ' ὁρᾷ τὸν τούτου γυμνωθέντα ἀνάστασιν καὶ τὸν κατὰ τοῦ θανάτου νικῆσαι, καὶ λογίζεται καὶ ἐν ἐκείνοις μόνον εἶναι τὸν χριστὸν ἀληθινὸν κύριον καὶ θεόν. πάντων γὰρ τῆς κτίσεως μερῶν ἥψατο ὁ κύριος, καὶ τὰ πάντα πάσης ἀπάτης ἠλευθέρωσε καὶ ἤλεγξεν ὡς πᾶς λός φησι, ἀπεκδυσάμενος τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας ἐθριάμβευσεν ἐν τῷ σταυρῷ, ἵνα μηκέτις ἀπατηθῆναι θέλῃ, ἀλλὰ παντοκρατορα τὸν ἀληθινὸν τοῦ θεοῦ λόγον ἴδῃ. ὅτω γὰρ πανταχόθεν συγκλείομεν ὁ ἄνθρωπος, καὶ παντοκρατορα, τουτέστιν, ἐν οὐρανῷ, ἐν ᾅδῃ, ἐν ἀνθρώπῳ, ἐπὶ γῆς ἱστάμενον τὸν τοῦ λόγου θειότητα βλέπων, οὐκέτι μὲν ἀπατᾶται περὶ θεοῦ, μόνον δὲ τοῦτον προσκυνεῖ, καὶ δι' αὐτοῦ καλῶς τὸν πατέρα γινώσκει. τοῖς μὲν οὖν καὶ ἕλλησιν εἰκότως δυσωπηθήσονται παρ' ἡμῶν ἐκ τῶν ἰδίων λόγων. εἰ δὲ μὴ αὐτάρκεις εἶναι τοὺς λόγους ἡγοῦνται πρὸς αἰσχύνην αὐτῶν· καὶ ἐκ τῶν ἐπ' ὄψεσι πάντων φαινομένων πιστεύθωσαν τὰ λεγόμενα. πότε γὰρ τῶν εἰδώλων θρησκείαν ἤρξαντο καταλιμπάνειν οἱ ἄνθρωποι, εἰ μὴ ἀφ' οὗ γέγονεν ὁ ἀληθινὸς τοῦ θεοῦ θεὸς λόγος ἐν ἀνθρώποις; πότε δὲ παρ' ἕλλησι καὶ παντοκρατορα μαντεῖα πέπαυται καὶ κενεῶνται, εἰ μὴ ὅτε μέχρι γῆς πεφανέρωκεν ἑαυτὸν ὁ σωτὴρ; πότε δὲ καταγινώσκεσθαι ἤρξαντο οἱ ψευδῶς ποιητὰς λεγόμενοι θεοί, ἢ ἥρωες, ὡς μόνον ὄντες ἄνθρωποι θνητοί, εἰ μὴ ἀφ' οὗ ὁ κύριος τὸ κατ' αὐτοῦ θάνατον πρόπαλον εἰργάσατο, καὶ ὅπερ ἔλαβε σῶμα τετήρηκεν ἄφθαρτον, ἀναστήσας αὐτὸ ἐκ τῶν νεκρῶν;

ratione suæ naturę remansisset: sed ne hoc fieret, induit corpus incorporalem omnipotentis Dei Rationem, neque iam inde corruptionem aut mortem exhorrescit, quum habeat vitam pro indumento, & per id corruptionem amoliatur. Probabiliter ergo Dei Sermo corpus assumpsit, & humano instrumento vsus est, quò corpus viuificaret: vt quemadmodum in rerum natura ex operibus cognoscitur, ita quoque in homine operaretur, & seipsum vndecunque ostenderet, nihil desertum destitutúmque relinquens à sua diuinitate & cognitione. Iterum idem dico, superiora resumens, ideo Christum Saluatorem nostrum hoc fecisse, vt quemadmodum omnia vndecunque sua præsentia adimplet, ita quoque omnia sua natiuitate cognitionéque adimpleret. Ait enim scriptura: *Impleta est vniuersa terra cognitione Domini.* Nam si tollas oculos in cælum, conspicaberis ibi eius ornatus. Sin verò in cælum non potes, saltem ad homines aciem deflecte, videbis eam ex operibus eius potentiam, qualem nullam in cæteris hominibus, sentiéisque hunc solum inter homines Dei Verbum esse. Quòd si ad dæmones te vertas, eorumq; naturã perculsus admireris, intuere eũ, qui illos expulit, & tùm eum ipsorum dominum iudicabis. Quòd si te in aquarum naturam demergas, eásque numen habere arbitreris (quemadmodum apud Ægyptios in veneratione sunt) contemplare eas ab eo transmutari, & deprehendes illum aquarum esse Dominum. Quòd si te ad orcum deiicias, heroásque qui eò descenderunt, admireris, vt numina, vide istius de morte victoriam, & ratiocinaberis inter illos vnum duntaxat Christum verum Dominum ac Deum esse. Omnes enim rerum naturæ partes attigit Dominus, omniáque ab omnibus præstigiis asseruit, ac redarguit, & vt Paulus ait, *spoliatos Principatus & potestates, triumphauit in cruce*, ne quis vlterius frustrari posset, sed vbique verum Dei Verbum inueniat. Atque ita iam vndecunque circunclusus homo, & vbique, hoc est, in cælo, in inferno, in homine, in terra, explicatam Verbi diuinitatem intuens, non iam in posterum in cognitione numinis decipitur, sed hunc solum adorat, & per eum rite legitimèque Patrem intelligit. Istis quidem rationibus rectè Ethnici præverecundia in silentium tradi possent. Quòd si hasce rationes nondum idoneas arbitrãtur, vt ipsos sui ipsorum pudeat, saltem ex iis quę oculis subiecta sunt, fidem colligant. Quando autem idolorum cæremonias inceperunt abiicere? nisi ex quo verum Dei Verbum inter homines apparuit? Quando apud Græcos, & vbique gentium oracula cessauerunt, & in nihilum sunt redacta? nisi quum vsque ad terram sese manifestauit Dominus? Quando contemni cæperunt Poëtarum Dii & heroes, ac pro mortalibus haberi? nisi ex quo Dominus trophæũ de morte erexit? & corpus quod sumpsit, à morte excitatũ incorruptibile seruauit?

Quando dęmonum fraus & malitia contempta fuit? niſi quũ Verbum, Dei vis & potentia (cui dominiũ eſt in dæmones) propter hominũ imbecilitatẽ in terrã deſcendit? Quãdo ars magica & ſcholæ præſtigiarũ inceperunt ſordeſcere? niſi quum diuina apparitio Verbi hominibus exhibita fuit? Quando Ethnicorũ ſapientia infatuata eſt? niſi quum vera ſapientia Dei ſeſe in terris oſtendit? Olim vniuerſus orbis cultu idolorum ſeducebatur, nec aliud idola quàm deos arbitrabantur: nunc vero per vniuerſum orbem idolorum ſuperſtitionẽ deſtituũt, & ad Chriſtũ confugiunt, eumq; vt Deum venerantur: & per eum, Patrem (quem ignorabant) addiſcunt: & quod in primis admirabile, cùm olim fuerint diuerſæ & innumerabiles cæremoniæ, dũ ſingula idola peculiares ſibi habent ritus, nec proximos limites tranſcendunt, neque vicinos in ſui cultũ aſciſcũt, imò vix inter ſuos ſuam religionẽ tuentur (nullus enim numen vicinorũ coluit, ſed ſinguli proprium habuere, perſuaſi eum ſolum dominum eſſe) nunc ſolus Chriſtus apud omnes vnus & idẽ adoratur, & quod non potuit idolorũ imbecilitas præſtare, vt vicinis ſuis perſuaderent, hoc Chriſtus præſtitit, qui non ſolum proximis, ſed ſemel vniuerſo orbi perſuaſit, vt ſe vnum & eundem pro Domino haberent, & propter ipſum ipſius Patrem venerarentur. Olim quidem vbique Delphica, Dodonea, Bæotia, Lycia, Ægyptiaca, Cabyrorum oracula impoſturis vaticiniorum ſcatebant. Pythia apud homines in admiratione erant: nunc ex quo Chriſtus vbiq; prædicatur, eiuſmodi veſaniæ conquieſcunt, nec ſupereſt vllus fatidicus. Olim dæmonia inani ſpecie ludibriiſque rerum intricabant homines, inſeſſis alibi fontibus, alibi fluuiis, lapidibus aut lignis, atque ità præſtigiis fatuos in ſtuporem agebant: nunc vero, quum apparuit Dei verbum, ſpectra huiuſmodi & ludibria imaginum ceſſauerunt. Solo enim crucis ſigno vtens homo, dolos illorum à ſe propellit. Olim poëtica numina, Iouem, Saturnum, Appollinem, heroáſque item pro veris numinibus habuerunt, eoſque per errorem venerati ſunt: nunc verò poſtquam Chriſtus inter homines apparuit, & illos mortales fuiſſe, & Chriſtum ſolum inter homines verum Deum veri Dei verbum eſſe, deprehenſum & patefactum eſt. Quid autem de magia loquar, quæ apud illos in ſumma admiratione fuit? niſi & illam quoque quæ ante aduentum Verbi apud Ægyptios, Chaldæos, Indos floruit, & ſpectatores admiratione ſui complebat, præſentia veritatis, & Verbi apparitione victam, & plane obliteratam eſſe? Cæterum de Græcanica ſapientia, Philoſophorúmque grandiloquentia neminem arbitror verba requirere: quum in oculis ſit ipſum miraculum. Tot enim tantiſque à Græcorum Philoſophis voluminibus ſcriptis, ne paucos quidem vel ex proximis locis adducere potuerunt, vt ſua de immortalitate ani-

πότε δὲ ἠδαιμόνων ἀπάτη καὶ μαγεία καθεφρονήθη, εἰ μὴ ὅτε ἡ τοῦ θεοῦ δύναμις ὁ λόγος, ὁ πάντων καὶ τούτων δεσπότης διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀθένειαν συγκαλυβὰς, ὤφθη γῆς ἐφάνης; πότε δὲ ἡ τῆς μαγείας ἠλέχνη καὶ τὰ διδασκαλεῖα ἤρξαντο καταπαλαίειν, εἰ μὴ ὅτε τὰ θεοφάνια τοῦ λόγου γέγονεν ἐν ἀνθρώποις; καὶ ὅλως, πότε τὴν ἑλλήνων ἡ σοφία μεμώρανται, εἰ μὴ ὅτε ἡ ἀληθὴς τοῦ θεοῦ σοφία ὤφθη γῆς ἑαυτὴν ἐφανέρωσε; πάλαι μὲν γὰρ πᾶσα ἡ οἰκουμένη καὶ πᾶς τόπος τῇ θρησκείᾳ τῶν εἰδώλων ἐπλανᾶτο καὶ ἄδεν ἄλλο, ἢ τὰ εἴδωλα θεοὺς ἐνόμιζον οἱ ἄνθρωποι· νυνὶ δὲ κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τοῦ μὴ τῶν εἰδώλων δεισιδαιμονίαν καταλιμπάνουσιν οἱ ἄνθρωποι· ὀπίσω δὲ τὸν χριστὸν καταφεύγουσι καὶ θεὸν αὐτὸν προσκυνοῦσιν· διὰ αὐτοῦ δὲ καὶ ὃν οὐκ ἤδεισαν πατέρα γινώσκουσι· καὶ τὸ μεθύσμασον, διαφόρων ὄντων καὶ μυρίων σπασμάτων, καὶ ἑκάστου τόπου τὸ ἴδιον ἔχοντος εἴδωλον, καὶ μὴ ἰσχύοντος δὲ παρ' αὐτοῖς λεγομένου θεοῦ τὸ πλησίον ὑπερβῆναι τόπον, ὥστε καὶ τοὺς ὀγγύτονων πεῖσαι σέβειν αὐτόν· ἀλλὰ μόλις ἕκαστον ἐν τοῖς ἰδίοις θρησκευομένους. ὁδοὺς γὰρ ἄλλους τοῦ μὴ γέπτνους ἐσέβετο θεοὺς· ἀλλ' ἕκαστος τὸ ἴδιον ἐφύλαττεν εἴδωλον νομίζων τὸν πάντων αὐτὸν κύριον εἶναι μόνος ὁ χριστὸς ὤφθη πᾶσιν εἰς καὶ πανταχοῦ ὁ αὐτὸς προσκυνεῖται, καὶ ὁ μὴ δεδιὼς τὰ εἰδώλων ἡ ἀθένεια ποιῆσαι· ὥστε κἂν τοὺς πλησίον οἰκοῦντας πεῖσαι, ὅτι ὁ χριστὸς πεποίηκεν· ὁ μόνον τοὺς πλησίον, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν ἁπλῶς τὴν οἰκουμένην πείσας ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν κύριον σέβειν· καὶ δι' αὐτοῦ θεὸν τὸν αὐτοῦ πατέρα. καὶ πάλαι μὲν τὰ πανταχοῦ τῆς ἀπάτης τῶν μαγείων ἐπεπλήρωτο, καὶ τὰ ἐν Δελφοῖς καὶ Δωδώνῃ, καὶ Βοιωτία, καὶ Λυκία, καὶ Λιβύῃ, καὶ Αἰγύπτῳ, καὶ Καβείροις μαντεύματα, καὶ ἡ Πυθία ἐθαυμάζοντο τῇ φαντασίᾳ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων· νυνὶ δὲ ἀφ' οὗ χριστὸς καταγέλασται πανταχοῦ, πέπαυται καὶ τούτων ἡ μανία καὶ οὐκ ἔστιν ἔτι λοιπὸν ἐν αὐτοῖς ὁ μαινόμενος. καὶ πάλαι μὲν δαίμονες ἐφαντασιοσκόπουν τοὺς ἀνθρώπους, περικαλαμβάνοντες πηγὰς ἢ ποταμοὺς ἢ ξύλα ἢ λίθους, καὶ ἕτερα τοιαῦτα μαγγανείαις ἐξεπλῆττον ἄφρονας· νυνὶ δὲ θείας ὀπτανείας τοῦ λόγου γενομένης πέπαυνται τούτων ἡ φαντασία. τῷ γὰρ σημείῳ τοῦ σταυροῦ καὶ μόνον ὁ ἄνθρωπος χρώμενος ἀπελαύνει τούτων τὰς ἀπάτας. καὶ πάλαι μὲν τοὺς ὑπὸ ποιητῶν λεγομένους Δία καὶ κρόνον καὶ ἀπόλλωνα ἐνόμιζον οἱ ἄνθρωποι θεοὺς, καὶ τούτους ἐπλανῶντο σέβοντες· ἀφ' οὗ δὲ σωτὴρ ἐν ἀνθρώποις φανεὶς, ἐκεῖνοι μὲν ἐγνώσθησαν ὄντες ἄνθρωποι θνητοὶ· μόνος δὲ ὁ χριστὸς ἐν ἀνθρώποις ἐγνώσθη θεὸς ἀληθινὸς θεοῦ λόγος. τί δὲ θαυμαζομένης παρ' αὐτοῖς μαγείας ἄλλο ἐποίουν ὅτι πρὶν μὲν ὀπτανεύσαι τὸν λόγον, ἴσχυε καὶ ἐνήργει παρ' αἰγυπτίοις καὶ χαλδαίοις καὶ ἰνδοῖς αὕτη, καὶ ἐξεπλήττετο ὁρῶντας τὴν τοῦ παρόντος ἀλήθειαν καὶ τὴν ὀπτανείαν τοῦ λόγου; ἀπελέγχθη καὶ αὕτη καὶ κατηργήθη πανταχοῦ. καὶ τὰ τῆς ἑλληνικῆς σοφίας καὶ τῆς τῶν φιλοσόφων μεγαλοφωνίας, νομίζω μηδένα τοῦ παρ' ἡμῶν δείκνυσθαι λόγου, ἐπ' ὄψει πάντων ὄντος τοῦ γεγραμμένου ὅτι τοσοῦτα γράψαντων τοῦ παρ' ἕλλησι σοφῶν, καὶ μὴ σιωπησάντων

ϑέντων

θέντων πεῖσαι καὶν ὀλίγους ἐκ τῶν πλησίον πάν-
των περὶ ἀθανασίας καὶ τοῦ κατ' ἀρετὴν βίου μό-
νος ὁ χριστὸς δι' ἁπλῶν ῥημάτων, & δι' ἀνθρώπων
ἐξ τὴν γλῶσαν σοφῶν, ἐξ πᾶσαν τὴν οἰκου-
μένην παμπληθεῖς ἐκκλησίας ἐπέστεσεν ἀνθρώ-
πων, καὶ σωφρονεῖν μὴ θανάτου, φρονεῖν τὰ ἀθανάτου.
& τὰ μὲν πρόσκαιρα παρορᾶν, εἰς τὰ αἰώνια
ἀποβλέπειν, & μηδὲν μὲν ἡγεῖσθαι ὅλην γῆς δόξαν,
μόνης τὰς ἐπουρανίου ἀντιποιεῖσθαι. πῶς τὰ
λεγόμενα παρ' ἡμῶν, οὐκ ἄχρι λόγων ἐστὶν· ἀλλὰ
καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς πείρας ἔχει τὸ ἀληθείας μαρτυ-
ρίαν. παρίτω γὰρ ὁ βουλόμενος καὶ θεωρείτω, τῆς
μὲν ἀρετῆς τὸ γνώρισμα ἐν τῷ χριστῷ παρθένοις καὶ
ἐν τοῖς σωφροσύνῃ ἀγνεύουσι νεωτέροις, τὸ δὲ
ἀθανασίας τὸ πίστιν ἐν τῷ πρώτῳ τῶν μαρτύρων
αὐτοῦ χορῷ. ἡκέτω δὲ ὁ πείραν τῶν προλεχθέντων
βουλόμενος λαβεῖν, & ἐπ' αὐτῆς φαντασίαν τῶν
δαιμόνων, & τῆς τῶν μαντέων ἀπάτης, & τῆς τῶν μαγεί-
ας θαυμάτων· καὶ χρησάσθω τῷ σημείῳ ᾧ γε-
λωμένοι παρ' αὐτοῦ ῥωσθῆς, τὸ χριστὸν ὀνομάσας μό-
νον, & ὄψει ὡς δι' αὐτοῦ δαίμονες μὲν φεύγου-
σι, μαντεῖα παύεται, μαγεία πᾶσα & φαρμα-
κεία κατήργηται. τίς οὖν ἄρα & πηλίκος ἐστὶν ὅτος ὁ χριστὸς, ὁ τῇ ἑαυτοῦ ὀνομασίᾳ & παρουσίᾳ, τὰ
πάντα πανταχόθεν θεοσκιάσας & καταργήσας, & μό-
νος ἐξ πάντων ἰσχύων, ἐξ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τῇ
ἑαυτοῦ διδασκαλίᾳ πληρώσας. λεγέτωσαν
οἱ πάνυ γελῶντες καὶ οὐκ ἐρυθριῶντες ἕλληνες.
εἰ μὲν γὰρ ἄνθρωπός ἐστι & πῶς εἷς ἄνθρωπος τῶν
πάντων τὰ παρ' αὐτοῖς θεῶν δυνάμεων ἐσήρηκε, &
ὅδεν ἐκείνους ὄντας τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει διήλεγξεν;
εἰ δὲ μάγον αὐτὸν λέγουσι, πῶς οἷόν τε ἐστὶν ὑπὸ
μάγου καταργεῖσθαι πᾶσαν τὴν μαγείαν καὶ μὴ
μᾶλλον σώζεσθαι; εἰ μὴ γὰρ ἀνθρώπους μάγους ἐ-
νίκα ἢ καθ' ἑνὸς ἰσχυε μόνου, καλῶς ἂν ἐνομίζετο
παρ' αὐτῶν κρείττονι τέχνῃ τὰ ἄλλων ὑπερβάλλων·
εἰ δὲ ἐξ πάσης ἁπλῶς μαγείας, & αὐτοῦ τοῦ ὀνόμα
τος αὐτὴν ἥρητο τὸ νικᾶν ὁ ἑστὼς σωτὴρ· δῆλον ἂν εἴη
μὴ ὄντι μάγον τὸ σωτῆρα, ὃν καὶ οἱ αὐτοὶ τῶν ἄλλων μά-
γων ἐπικαλούμενοι δαίμονες, ὡς δεσπότην φεύ-
γουσι. τίς οὖν ἀρά ἐστι λεγέτωσαν, οἱ μόνον ἐν τῷ
χλευάζειν ἔχοντες τὸ πρᾶγμα ἕλληνες; ἴσως ἂν
φήσαιεν δαίμονα & αὐτὸν γεγονέναι, & ἕτως ἰσχύ-
ειν. ἕτω δὴ & πάνυ λέγοντες ὀφλήσουσι χλεύην, πά-
λιν τὰς πρώτας δυσωπεῖσθαι δυνάμενοι· πῶς γὰρ
ὅστε ἐστὶ δαίμονα εἶναι, τὰς δαίμονας ἀπελαύ-
νοντα; εἰ μὲν γὰρ ἁπλῶς δαίμονας ἤλαυνε, καλῶς
ἂν ἐνομίζετο τῷ ἔχοντι τὸ δαιμόνων ἰσχύειν αὐ-
τὸν ἐξ τῶν ἐλαττόνων· ὁπόταν ἐξ οἱ ἰδιῶται θέλοντες
ὑβρίζειν ἔλεγον αὐτῷ· εἰ δὲ πάσα τῶν δαιμόνων
μανία ἐξίσταται τῇ τούτου ὀνομασίᾳ & διώκεται· φα-
νερὸν ἂν εἴη ἐν τούτῳ πλανᾶσθαι αὐτούς· καὶ μὴ
ὡς νομίζουσι δαιμονικόν τινα δυνάμιν τὸ κύ-
ριον ἡμῶν καὶ σωτῆρα χριστόν. οὐκ ἔν εἰμήτε ἄνθρωπον ἁπλῶς, μήτε μάγον, μήτε δαίμονα ὃς
ἐστὶν ὁ σωτήρ, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ κόσμου ποιητὴν ὑπόνοιαν καὶ δαιμόνων φαντασίαν, καὶ ἑλλήνων σο-
φίαν τῇ ἑαυτοῦ θειότητι κατήργησε, καὶ ἐπεσκίασε· φανερὸν ἂν εἴη καὶ τοῦτο πᾶσιν ὁμολογηθή-
σεται, ὅτι ὄντως ἀληθῶς θεοῦ υἱός ἐστι, λόγος καὶ σοφία καὶ δυνάμις τοῦ πατρὸς ὑπάρχων.

A

B

C

D

E

mę dogmata,& placita,de vita ſecundũ virtutẽ inſtituẽda amplecti vellent: ſolus Chriſtus vilibus citra vllã magnificẽtiã verbis ac per homines nequaquã eruditæ linguæ in orbe terrarum plurimis Eccleſiis id perſuaſit, vt mortem inter cõtempta, immortalia in precio haberent, & temporaria deſpicerent, æterna ſuſpicerent, nihil putarẽt gloriã in terra, ſolũmodo autem affectarent immortalitatem. Et hæc quidẽ non verbo tenus à nobis iactantur, ſed reipſa veritatiſq; experimentis demonſtrantur. Adeat enim qui velit, & ſpectet inſignia virtutis in Chriſti virginibus,& in adoleſcentibus pudicitiã conſecratam, ac immortalitatis fidem adſtructã in tanto martyrũ choro. Veniat qui iſtorũ dictorũ experimentũ capere velit, & in ipſis præſtigiis dæmonum,& impoſturis vaticiniorũ,& in miraculis magiæ vtatur ſigno crucis ab ipſis deriſo,nomẽq; Chriſti inuocet, & videbit quomodo eius rei metu dæmones fugiãt, vaticinia cõquieſcant, magiæ & veneficia irrita iaceãt. Quis igitur, & quantus eſt hic Chriſtus, qui ſolo ſui nominis vocabulo ac præſentia omnia adobruit,& ocioſa reddit, omnibúſque maior eſt,& orbem terrarum ſua diſciplina adimplet? Dicãt Ethnici iſti, q iſta deridẽt, nec vllo interim pudore tãguntur: nũ homo eſſe poſſit qui talia faciat? q ſi homo, quî fit vt vnus homo oẽs omniũ deorũ (quos ipſi colũt) vires trãſcendat, illóſq; nullos eſſe ſua potentia demõſtret? Si magum illũ dicãt, quomodo per magũ omnis magia obliteratur ac non potius conſtituitur? Si enim homines magos oppugnans contra vnum aliquẽ dũtaxat præualuiſſet, rectẽ opinari liceret, cũ meliori arte aliorũ artes ſuperare. Quòd ſi ſemel de omni magia, atq; adeo magię nomine crux Chriſti victoriã reportat, ſatis euidens eſt, nõ eſſe magum Saluatorem noſtrum, quem dæmones, vbi ab aliis inuocati ſunt, vt Dominum fugiunt. Quis igitur ſit, enuntiẽt Ethnici, quibus id vnicum ſtudiũ vt derideant. Fortaſſis dicẽt & ipſum quoque dęmonum eſſe factum, atque ita prævalere: id ſi dixerint, ludibrio habendi ſunt, quum denuo ſuperioribus demonſtrationibus reuincantur. Qui enim fieri poteſt, vt dæmon ſit, qui dæmones propellit? Si enim quouis modo, ac non planè vniuerſum dęmones propelleret, exiſtimari poſſet, in principe dæmoniorum contra inferiores dęmones, has vires poſſidere, quẽadmodũ Iudæi per contumeliam ei obiiciebant. Sin autẽ omnium dæmonũ feritas, ad illius nomẽ ſeſe ſubducit, & in fugã agitur, ſatis clarũ eſt, eos in errore verſari, & nequaquã dæmoniacã eſſe noſtri Saluatoris potentiã, vt ipſi arbitrãtur. Sin aũt prorſus neq; homo eſt, neq; magus, nequc dæmon, ſed commenticios deos poetarũ & dęmonũ præſtigia, & Græcorũ ſapientiam, ſua diuinitate irrita ocioſáq; reddidit & obſcurauit, negari non poterit, q & apud omnes in confeſſo eſt, eũ eſſe verum Dei filiũ, Rationẽ, ſapientiã, & potẽtiam Patris.

Atque inde quoque est, quòd eius opera non hominis sint, sed supra hominem, & re vera ipsius Dei esse cognoscantur, partim ex claris rerum documentis, partim ex illius cum cæteris hominibus comparatione. Quis enim vnquam hominum, ex sola virgine sibi corpus constituit, aut quis vnquam hominum tales morbos curauit, quales communis omnium Dominus: quis id quod genituræ deerat, restituit, & hominem à natiuitate cæcum, visu illustrauit? Æsculapius apud ipsos in deorum numerum relatus est, quòd medicinã exercuit, & herbas laborãtibus vtiles animaduertit, non quidem eas ex terra creans, sed arte quæ in natura erant, eas adinueniens. Sed quid illud ad acta Saluatoris Christi? quippe qui non vulnus sanauerit, sed res naturales creauerit, & creata instaurarit. Hercules pro Deo ab Ethnicis adoratur, eò quod contra homines genere ipsi compares depugnarit, & belluas dolo interfecerit: sed quidnam ista ad res gestas Verbi diuini, qui morbos, dæmones, atque adeo ipsam mortem ab hominibus propulsauit? Dionysus ab illis colitur, quia hominibus magister fuit ebrietatis: Saluator contrà & omnium Dominus, præceptor temperantiæ deridetur. Sed esto vt fingamus hic aliquid paritatis: quid verò eadem illa ad cætera eius diuinitatis miracula? Quo vnquam homine moriente, sol obscuratus est, terra concussa est? Aquo vnquam inter tot iam mortuos & quotidie morientes, miraculum editum est? Iam vt res corpore illius designatas omittam, eàque memorem, quæ resurrectionem consequutæ sunt, Cuius vnquam dogma vnum idémque à primis carceribus mundi vsque ad vltima terrarum, eas vires secum pertulit, vt impressa vbique sua religione orbem vniuersum peruolarit? Aut quur, si homo est Christus, ac non potius Dei Verbum (vt illorum sententia est) non arcetur ab Ethnicorum numinibus, ne in ipsorum prouincias suam religionem tramsmittat? quum nunc contrà fiat, vt illud accedens, sua institutione, illorum cæremonias & cultum abroget, eorúmque inanes species, & oculorum ludibria confundat? Multi ante eum fuere reges, & tyranni, cumplures apud Chaldæos referuntur, magi quoque & sapientes apud Ægyptios, & Indos: quis vnquam horum, non dico post mortem, sed cùm viuerent, tantum potuit, vt vniuersam terram sua doctrina impleret? & tantam vim hominum idololatriam dedoceret, quot Saluator noster ab idolis ad se transtulit? Græcorum sapientes eloquenter, scitéque multa conscripserunt: quid ergo? an tale aliquid, quale crux Christi, designarunt? Sed fortasse vsque dum viuerent, illorum sophismata fidem obtinuere, imò etiam ipsis adhuc viuis, mutuis concertationibus, & controuersiis iactata sunt. Dei autẽ filius, qui iure omnibus est admirabilis, quũ pauperrimo miseróq; verborum apparatu

Ἀφ' ὧν γὰρ ἐδε ἀνθρώπινά ἐστιν αὐτοῦ τὰ ἔργα, ἀλλ' ὑπερ ἄνθρωπον, Ϛ θεῖα τῷ ὄντι γινώσκεται ταῦτα, ϗ ἀπ' αὐτῶν τῶν φαινομένων, ϗ ὅτι τὰ πρὸς ἀνθρώπους συγκρίσεως. τίς γὰρ τῶν πώποτε γενομένων ἀνθρώπων, ἐκ παρθένου μόνης ἑαυτῷ σωματοποιήσατο σῶμα; ἢ τίς πώποτε ἀνθρώπων τοιαύτας νόσους ἐθεράπευσεν, οἵας ὁ κοινὸς πάντων κύριος; πίς ἦ τὸ τῇ γενέσει ἐλλεῖπον ἀποδέδωκε, Ϛ ἐκ γενητοῦ τυφλὸν ἐποίησε βλέπειν. ἀσκληπιὸς ἐθεοποιήθη παρ' αὐτοῖς, ὅτι τ ἰατρικὴν ἤσκησε, ϗ βοτάνας πρὸς τὰ πάσχοντα τῶν σωμάτων ἐπενόει, οὐκ αὐτὸς ταύτας πλάσας ἀπὸ γῆς, ἀλλὰ τῇ ἐκ φύσεως ἐπιστήμῃ ταύτας ἐφεύρισκεν. τί δὲ πρὸς τὸν σωτῆρα γινόμενον; ὃν οὐ τραῦμα ἐθεράπευσεν, ἀλλὰ γένεσιν ἐπλασε καὶ ἀποκατέστησε τὸ σῶμα. ἡρακλῆς ὡς θεὸς πρὸς σκιωεῖ παρ' ἕλλησιν, ὅτι πρὸς ἴσους ἀνθρώπους ἀντεμαχέσατο, ϗ θῆλα θηρίοις ἀφεῖλε· τί πρὸς τὰ τοῦ τὸν λόγον γινόμενα; ὃν νόσους καὶ τὸν θάνατον αὐτὸν ἀπήλαυνε τῶν ἀνθρώπων· διόνυσος θρήσκευεται παρ' αὐτοῖς, ὅτι μέθης γέγονε διδάσκαλος τοῖς ἀνθρώποις, ὁ δὲ σωτὴρ τῷ ὄντι ϗ κύριος τοῦ παντὸς, σωφροσύνην διδάξας, χλευάζεται παρ' ἐκείνων. ἀλλ' ἔτω ταῦτα, τί καὶ πρὸς τὰ ἕτερα θαύματα τῆς θεότητος αὐτοῦ; τὸν μὲν ἥλιον ἐσκοτώθη, ἡ δὲ γῆ ἐσείετο; ἐδὲ μέχρι νῦν ἀποθνήσκουσιν ἄνθρωποι, καὶ ἀπέθανον ἐξ ἄνωθεν, πότε τι τοιοῦτον ἐπ' αὐτοῖς γέγονε θαῦμα, ἢ (ἵνα τὰς ἀφ' τοῦ σώματος αὐτοῦ πράξεις παραλίπω, καὶ τὰς μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ σώματος αὐτοῦ μνημονεύσω) τίνος πώποτε τῶν γνωμένων ἀνθρώπων ἡ διδασκαλία, ἀπὸ περάτων ἕως περάτων γῆς, μία καὶ ἡ αὐτὴ ὅλων ἴσχυσεν, ὥστε ἀφ' πάσης γῆς τὸ ζέβας αὐτοῦ ἀφανῆναι; ἢ ἀφ' τί, εἴπερ ἄνθρωπός ἐστιν ὁ χριστὸς Ϛ θεοῦ λόγος κατ' αὐτούς, ὁ κωλύει τὸν τῶν παρ' αὐτοῖς θεῶν εἰς τὴν αὐτὴν χώραν ἔνθα εἰσὶ τοῦτο σέβας ἀφανῆναι; ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς ὁ λόγος ἐπιδημῶν τῇ διδασκαλίᾳ ἑαυτοῦ, τὴν ἐκείνων θρησκείαν παύει, καὶ τὴν φαντασίαν αὐτῶν καταχωύει. πολλοὶ πρὸ τούτου γεγόνασι βασιλεῖς, καὶ τύραννοι γῆς, πολλοὶ παρὰ χαλδαίοις ἱερομῶνται, καὶ παρ' αἰγυπτίοις Ϛ ἰνδοῖς γνώμενοι σοφοὶ καὶ μάγοι· ὧν τούτων τις τοιοῦτον, ὃ λέγω μετὰ θάνατον, ἀλλὰ Ϛ ἔτι ζῶν ἠδυνήθη τοσοῦτον ἰσχύσαι, ὥστε τὴν σύμπασαν αὐτὸν γῆν πληρῶσαι τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας, ϗ τοσοῦτον πλῆθος παιδεύσαι ἀπὸ τῆς τῶν εἰδώλων πλάνης, ὅσους ὁ ἡμέτερος σωτὴρ, εἰς ἑαυτὸν ἀπὸ τῶν εἰδώλων μετήνεγκεν; ἑλλήνων οἱ φιλόσοφοι μετὰ πυκνότητος καὶ τέχνης λόγων, πολλὰ συνέγραψαν, τί οὖν τοσοῦτον, ὅσον ὁ τοῦ χριστοῦ χωρὸς, ἐπεδείξαντο. ἄχρι γὰρ τελευτῆς αὐτῶν, παρ' αὐτῶν σοφίσματα, τὸ πιθανὸν ἔχει, ἀλλὰ καὶ ὃ ἔδοξαν ζῶντες ἰσχύειν ἐν ἀλλήλοις ἔχειν τὴν ἀμιλλαν, καὶ κατ' ἀλλήλων μελετῶντες, ἐφιλονείκουν. ὁ δὲ τοῦ θεοῦ λόγος, τὸ πᾶν δοξοτάτην, πᾶν χοτέραις ταῖς λέξεσι διδάξας,

διδάξας, τὰς πάνυ σοφιστὰς ἐπεσκίασε, καὶ τὰς μὴ ἐκείνων διδασκαλίας κατήργησε, πάντας ἕλκων πρὸς ἑαυτὸν, τὰς δὲ ἑαυτοῦ ἐκκλησίας πεπλήρωκε· καὶ τί γε θαυμαστὸν, ὅτι ὡς ἄνθρωπος εἰς τὸν θάνατον καταβὰς, τὰ τῶν σοφῶν μεγαλοφωνίαν περὶ εἰδώλων κατήργησεν. ἵνα γάρ ποτε θάνατον ἀπήλασε δαίμονας, ἢ ἵνα ποτὲ θανάτου ἐφοβήθησαν δαίμονες ὡς ὁ χριστός; ἔνθα γὰρ ὀνομάζεται τὸ ὄνομα τοῦ σωτῆρος, ἐκεῖθεν πᾶς δαίμων ἀπελαύνεται. τίς γὰρ ἄνω τὰ ψυχικὰ πάθη περιεῖλε τῶν ἀνθρώπων, ὥστε τὰς μὲν πόρνας σωφρονεῖν; τοὺς δὲ ἀνδροφόνους μηκέτι ξίφος κρατεῖν; τοὺς δὲ δειλίᾳ προκατεχομένους, ἀνδρίζεσθαι; καὶ ὅλως, τίς τοὺς πρὸ Χριστοῦ βαρβάροις, καὶ τοὺς κατὰ πᾶν τὸ ἔθνων ἔπεισεν ἀνθρώπους, ὁποθέσεις μὴ τὴν μανίαν, εἰρήνην ἢ φρονεῖν, εἰ μὴ ἡ τοῦ χριστοῦ πίστις καὶ τὸ τοῦ σταυροῦ σημεῖον; τίς ἢ ἄλλος περὶ ἀθανασίας ἔπεισε πώποτε τοὺς ἀνθρώπους, ὡς ὁ τοῦ χριστοῦ σταυρὸς, καὶ ἡ τοῦ σώματος ἀνάστασις αὐτοῦ; καίπερ γὰρ τὰ πάντα ψευσαμενοι ἕλληνες, ὅμως οὐκ ἠδυνήθησαν ἀνάστασιν τῶν ἑαυτῶν εἰδώλων πλάσασθαι, οὐκ ἐνθυμούμενοι τὸ σωτῆριον, εἰ ὅλως δυνατὸν μὴ θάνατον εἶναι πάλιν τὸ σῶμα. ἐφ' ᾧ καὶ μάλιστα ἄν τις αὐτοὺς ἀποδέξαιτο, ὅτι τοιαῦτα λογισάμενοι, τὴν μὲν ἀθανασίαν τῶν ἑαυτῶν εἰδωλολατρείας ἠλεγξαν, τὸ δὲ δυνατὸν τῷ χριστῷ παρεχώρησαν· ἵνα καὶ ἐκ τούτου γνωρισθῇ πᾶσι τοῦ θεοῦ υἱός. τίς οὖν ἀνθρώπων μὴ θάνατον, ἢ ἄλλως ζῶν περὶ παρθενίας ἐδίδαξε καὶ οὐκ ἐνόμισεν ἀδύνατον εἶναι τὴν ἀρετὴν ταύτην ἐν ἀνθρώποις; ἀλλ' ὁ ἡμέτερος καὶ τῶν πάντων βασιλεὺς χριστὸς, τοσοῦτον ἴσχυεν ἐν τῇ περὶ ταύτης διδασκαλίᾳ, ὡς καὶ παιδία μήπω τῆς νομίμου ἡλικίας ὑπερβάντα, τὸν ὑπὲρ τὸν νόμον ἐπαγγέλεσθαι παρθενίαν. τίς πώποτε ἀνθρώπων ἠδυνήθη Περσῶν τοσοῦτον, καὶ εἰς Σκύθας, καὶ αἰθίοπας, ἢ πέρσας, ἢ ἀρμενίους, ἢ γότθους, ἢ τοὺς ἐπέκεινα τοῦ ὠκεανοῦ λεγομένους, ἢ τοὺς ὑπὲρ τὴν ὑρκανίαν ὄντας, ἢ ὅλως τοὺς ἀγνῶτας καὶ χαλδαίους παρελθεῖν, τοὺς φρονοῦντας μὲν μαγικὰ, δεισιδαίμονας δὲ ὑπὲρ τὴν φύσιν, καὶ ἀγρίους τοῖς τρόποις, καὶ ὅλως κηρύξαι περὶ ἀρετῆς καὶ σοφροσύνης καὶ τῆς τῶν εἰδώλων θρησκείας· ὡς ὁ τῶν πάντων κύριος ἢ τοῦ θεοῦ δυνάμις, ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς χριστὸς; ὃς οὐ μόνον ἐκήρυξε διὰ τῶν ἑαυτοῦ μαθητῶν, ἀλλὰ καὶ ἔπεισεν αὐτοὺς τῇ διανοίᾳ, τὰ μὲν τῶν προσώπων ἀγριότητα μεταθέσθαι, μηκέτι τοὺς πατρώους θύειν θεοὺς· ἀλλ' αὐτὸν ἐπιγινώσκειν καὶ δι' αὐτοῦ τὸν πατέρα θρησκεύειν. πάλαι μὲν γὰρ εἰδωλολατροῦντες ἕλληνες καὶ βάρβαροι, κατ' ἀλλήλων ἐπολέμουν, καὶ ὁμοῦ πρὸς τοὺς συγγενεῖς ἐτύγχανον· οὐκ ἦν γάρ τινα τοῦ οἴκου ἔτι τὴν γῆν ἔτε τὴν θάλασσαν διαβῆναι χωρὶς τῶν ἐν ταῖς χερσὶ ξιφῶν ὁπλίσαι, ἕνεκα τῆς πρὸς ἀλλήλους ἀκαταλλάκτου μάχης. καὶ γὰρ καὶ ἡ πᾶσα τοῦ ζῆν αὐτοῖς διαγωγὴ διὰ ὅπλων ἐγίνετο, καὶ ξίφος ἦν αὐτοῖς ἀντὶ βακτηρίας καὶ

apparatu doctrinas suas traderet, omnis cios illos sua luce prestinxit, & quasi tenebras induxit, & aliorū institutis abolitis, omnia ad se traxit, suásque Ecclesias impleuit. Quid? an non mirum eum, qui quasi homo ad mortem descendebat, Philosophorum grandiloquentiam de idolis, ociosam irritámque efficere potuisse? Cuius vnquam mors abegit dæmones, aut cuius vnquam mortem dæmones expauerunt, vt Christi? Vbi enim nominatur nomen saluatoris, inde omnes dæmones profugantur. Quis ita hominibus solitos affectus è præcordiis exemit, vt scorta pudicè agerent? homicidæ non amplius ferrum tenerent? pauidi animo, robur conciperent? Quis barbaros gentésque alias in suis sedibus persuasit, immanitatem deponere, pacifica meditari, nisi Christi fides, & crucis lignaculum? Quis denique alius ita mortales certos confirmatosque reddidit de immortalitate vt Christi crux, eiúsque corporis resurrectio. Nam & Græci quidquis ementiti, non potuerunt tamen idolis suis resurrectionem admentiri, quippe quibus nulla ratione in mentem venire potuit, corpus post mortem denuo existere posse, qua in re præcipuè mihi approbandi recipiendique videntur, quòd Deum istiusmodi animo persuasum habent, & suorum idolorum imbecillitatem indicarint, & Christo soli hanc potestatem reseruarint, vt vel inde ab omnibus cognosceretur ipsum esse Dei filium. Quis igitur hominum vel post mortem, vel in vita autor seruandæ virginitatis fuit? ac non contra arbitratus est, eam virtutem præstari non posse? Attamen noster saluator & omnium rex Christus, tātum valuit in huiusmodi præceptis, vt pueri nondum maturi legum disciplinæ, virginitatem quæ supra leges est profiteātur. Quis hominum tantum spacij obire potuit, & ad Scythas, Æthiopes, Persas, Armenios, Gothósque penetrare, & ad homines transmarinos, & vltra Hyrcaniam summotos, Ægyptiósq; & Chaldæos inuisere? & his quidem sibi ab magia placentibus: illis verò supra naturam superstitiosis, moribusque efferatis, de virtute temperantiáque verba facere, atque ita fugillare idolorum cultum, vt Dominus noster Iesus Christus fecit? qui non solum ista per suos discipulos prædicauit, sed etiam mentibus audientium eam persuasionem impressit, vt non solum morum feritatem abiicerent, & patrios deos non amplius in veneratione haberent: sed & ipsum agnoscerent, & per ipsum colerent ipsius Patrem. Olim idololatriæ dediti Græci, simul & Barbari, mutua in sese bella suscipiebant, crudelésque in cognatos fuere, neque erat, vt quisque vel per terram, vel per mare tutò commearet, nisi armata manu, ob bella inter ipsos inuicē prorsus irreconciliabilia. Quippe, quorum tota vitæ ratio in armis erat, & gladius illis pro scipione, in eó-

καὶ

eóque ſpes omnes opeſque ſuas conſtituerant. Qui quum idolis ſeruirent, dæmonibuſque ſacra facerẽt, nihil iſtiuſmodi ſuperſtitione profecerunt, vt vel aliquid ſaltem de moribus illis dediſcerent: iidem tamen vbi ad Chriſti diſciplinam tranſierant, prẽter omnem expectationem animis planè compunctis, pœnitentiáque diſcruciatis, occidendi feritatem depoſuerunt: neque iam inde illis hoſtiles animi, aut alia voluntas niſi rerum pacatarum & amicitiæ. Quis igitur hæc fecit? quis odio inter ſe infeſtos populos pace copulauit? niſi dilectus Dei Filius, communis ille Saluator omnium Ieſus Chriſtus, qui præ ſua charitate omnia ad noſtram ſalutem ſuſtinuit? Nam & olim oracula de pace iſtiuſmodi, quã ille procuraturus erat, edita fuere: *Concident* (inquit ſcriptura) *gladios ſuos in vomeres, & lanceas ſuas in falces, neque arripiet gens contra gentem gladium, neque eſt, vt poſthac bellum diſcant.* Neque id incredibile, cùm etiam nunc barbari feris moribus, idoliſque hoc tempore ſacrificantes, in ſeſe furant, neq; vel vllã horam ſuſtineant ſine armis viuere: iidem tamen vbi Chriſti doctrinam audiũt, ſtatim à bello ad agriculturã vertuntur, & pro gladiis tractandis, manus ad preces extendunt: ac pro mutuis inter ſeſe bellis, aduerſus dæmones, pudicitia & animi virtute obarmantur. Id autem inſigne eſt diuinitatis Saluatoris noſtri, quod ad quæ ab idolis erudiri nequiuerant, ea ex Saluatore addidicerint: illudq; idem viciſſim de dæmonum & idolorum imbecillitate non leue indicium. Conſcij enim dæmones ſuæ imbecilitatis, mortales ideo bello inter ſeſe commiſſos eſſe voluerunt, ne feriati ocioſíque à mutuis prælijs aduerſus dæmones arma transferrent: certe illi qui Chriſti diſciplinis initiati ſunt, bellorum abſtinentes, contra dæmones moribus & virtutibus in acie conſiſtunt, & hos quidem infeſti petunt: ipſum verò principem diabolum pedibus conculcant, vt in teneris annis pudicitiam tueantur, in tentationibus tolerantes ſint, in laboribus obdurent, contumelias ferant, defraudationes negligant, mortem non curent, & martyres Chriſti efficiantur. Et vt vnum adhuc admirabile documentum diuinitatis Saluatoris allegem: Quis vnquam hominum ſimpliciter, ſiue magus, ſiue tyrannus, aut rex denique, perſe tantum præſtare potuit, vtcontra omnem idololatriam, dæmonumque copias, magiam item & ſapientiam Græcorum, res tam validas, atque etiamnum florentes, ac à pleriſque admirationi habitas, in bellum deſcendere non reformidarit, illiſque omnibus vno impetu obſtiterit, quemadmodm noſter dominus Dei Ratio, qui ſingulis ſuos errores inuiſibiliter oſtẽdens, vnus omnibus iſtis ſpoliatis, hominẽ eripit, & in prædam aufert. Nã qui hactenus idola adorauerant, iam ea conculcant

A

B

C

D

E

καὶ παντὸς βοηθήματος ἔρεισμα. καί τοι ὡς πρόσθεν εἰδώλοις ἐλάτρευον, καὶ δαίμοσιν ἔσπενδον θυσίας, ἔνθεν ὅμως ἀφ' ἧς τῶν εἰδώλων δεισιδαιμονίας ἠδωνήθησαν οἱ τοιαῦτα φρονοῦντες μεταπαιδεύθηναι· ὅτε δὲ εἰς τὴν τοῦ χριστοῦ διδασκαλίαν μεταβεβήκασι, τότε δὴ καὶ ἁπλῶς ὡς τῷ ὄντι κατὰ ἀφύλακτον καταπηγέντες, τὴν μὲν ἀμοτηγάτων φόνων ἀπέσβεντο, καὶ οὐκ ἔτι πολέμια φρονοῦσι· πάντα δὲ αὐτοῖς εἰρηναῖα, καὶ τὰ πρὸς φιλίαν καταθυμία λοιπόν ἐστι. τίς οὖν ὁ ταῦτα ποιήσας; ἢ τίς ὁ τοὺς μισοῦντας ἀλλήλους εἰς εἰρήνην συναγαγὼν, εἰμὴ ὁ ἀγαπητὸς τοῦ πατρὸς υἱός, ὁ κοινὸς πάντων σωτὴρ ἡμῶν χριστὸς, ὃς τῇ ἑαυτοῦ ἀγάπῃ πάντα ὑπερεῖδε τῆς ἡμῶν σωτηρίας ὑπέσης; καὶ γὰρ καὶ ἀνῳδίνως προφητευόμενον περὶ τοῦ παρ' αὐτοῦ πεπληρωμένης εἰρήνης, λεγόντος τοῦ γραφῆς. συγκλάσει τὰς μαχαίρας αὐτῶν εἰς ἄροτρα, καὶ τὰς ζιβύας αὐτῶν εἰς δρέπανα, καὶ οὐ λήψεται ἔθνος ἐπὶ ἔθνος μάχαιραν, καὶ οὐ μὴ μαθωσιν ἔτι πολεμεῖν. καὶ οὐκ ἀπίσυγε τὸ τοιοῦτον, ὅπου καὶ νῦν οἱ τὸ ἄγριον τῶν τρόπων βάρβαροι ἔμφυτον ἔχοντες, ἔτι μὲν θύοντες παρ' αὐτοῖς εἰδώλοις, μαίνονται κατ' ἀλλήλων, καὶ χωρὶς ξιφῶν ἀδημίαν ὥραν ἀνέχονται μένειν ὅτε τοῦ χριστοῦ διδασκαλίας ἀκούσιν, αὐθέως ἀντὶ μὲν πολέμων, εἰς γεωργίαν τρέπονται, αὐλοὶ δὲ τοῖς ξιφεσι τὰς χεῖρας ὑπολίζειν, εἰς δρέπανα ἐκτείνουσι. καὶ ὅλως ἀντὶ τοῦ πολεμεῖν πρὸς ἑαυτοὺς, λοιπὸν καθ' ἁβρόλυ καὶ κατὰ δαιμόνων ὑπολίζονται), σωφροσύνῃ, καὶ ψυχῆς ἀρετῇ τότας καταπολεμοῦντες. τοῦτο μὲν τῆς θειότητος τοῦ σωτῆρός ἐστι γνώρισμα· ὅτι ὃ μὴ δεδωκὼς ἐν εἰδώλοις μαθεῖν οἱ ἄνθρωποι, τοῦτο παρ' αὐτοῦ μεμαθήκασι· τῆς δὲ δαιμόνων καὶ εἰδώλων ἀσθενείας καὶ ἀθενείας, ἔλεγχος οὐκ ὀλίγος ἐστὶν ὅτι. εἰδότες γὰρ ἑαυτῶν δαίμονες τὴν ἀσθένειαν, ἀφ' ὅτου πωέβαλον πάλαι τοὺς ἀνθρώπους καθ' ἑαυτῶν πολεμεῖν· ἵνα μὴ παυσάμενοι τῆς κατ' ἀλλήλων ἔριδος, εἰς τὴν τοῦ δαιμόνων μάχλην ἐπιστρέψωσιν. ἀμέλει μὴ πολεμοῦντες πρὸς ἑαυτοὺς οἱ χριστῷ μαθητευόμενοι τοῦ δαιμόνων πῆς πρὸς τὸ καὶ ἔριδ πράξεσιν ἀντιπαρατάσσονται), καὶ τότας μὲν, διώκουσι, τὸν ἦθεν ἀρχηγὸν διάβολον καταπαίζουσιν ὥστε ἐν νεότητι μὲν, σωφρονεῖν, ἐν πειρασμοῖς δὲ, ὑπομένειν, ἐν πόνοις δὲ, καρτερεῖν, καὶ ὑβριζομένους μὲν, ἀνέχεσθαι, ἀποστερουμένους τοῦ, καταφρονεῖν, καὶ παθαυμαστὸν, ὅτι καὶ θανάτου καταφρονοῦσι, καὶ γίνονται μάρτυρες χριστοῦ, καὶ ἵνα ἓν, ὃ καὶ πάντων θαυμαστὸν ἐστι γνώρισμα τῆς θειότητος τοῦ σωτῆρος, εἶπω, ὡς πώποτε ἄνθρωπος ἀπωλῶς, ἢ μάγος, ἢ τύραννος, ἢ βασιλεὺς, ἐφ' ἑαυτοῦ τοσάπις ἠδωνήθη συμβαλεῖν, καὶ καθ' ὅλης τῆς εἰδωλολατρείας καὶ πάσης δαιμονικῆς γραπτείας, καὶ πασης μαγείας, καὶ πάσης σοφίας ἑλλήνων, τοσοῦτον ἰσχυόντων καὶ ἔτι ἀκμαζόντων, καὶ σκηπτόντων πάντας, ἀντιμάχεσθαι καὶ μιᾷ ῥοπῇ κατὰ πάντων ἀντισῆναι, ὡς ἡμέτερος κύριος, ὁ τοῦ θεοῦ ἀληθὴς λόγος, ὃς ἀσωμάτως ἑκάστου τὸν πλάνον ἐλέγχων, μόνος πάντων τοὺς πάντας ἀνθρώπους σκυλεύει, ὥστε τοὺς μὲν τὰ εἴδωλα προσκυνοῦντας, λοιπὸν αὐτὰ καταπατεῖν, τοὺς δὲ

τὰς δὲ μαγείας θαυμαθέντας, τὰς βίβλους καταφλέγειν, τὰς δὲ ζοφὰς, τὴν τῶν εὐαγγελίων πάντων ἑρμηνείαν, ἃς μὲν γὰρ πρόσθεν προσεκύνουν, τούτους καταλιμπάνουσιν, ὃν δὲ ἐχλεύαζον ἐσταυρωμένον, τοῦτον προσκυνοῦσι χριστὸν θεὸν αὐτὸν ὁμολογοῦντες, καὶ οἱ μηδὲ παρ' αὐτοῖς λεγόμενοι θεοὶ, ὡς αἰσχροὶ δαιμόνιον παρ' αὐτῶν, οἱ δὲ τὴν χριστοῦ λαμβάνοντες διδασκαλίαν, σωφρονέστερον ἐκείνων ἔχουσι τὸν βίον. ταῦτα οὖν καὶ τὰ τοιαῦτα, εἰ μὲν ἀνθρώπινά ἐστι, δεικνύτω τις ὁ βούλόμενος καὶ τῶν πρότερον τοιαῦτα, καὶ πειθέτω, εἰ δὲ μὴ ἀνθρώπων ἀλλὰ θεοῦ ἔργα ταῦτα φαίνεται καὶ εἰσὶ, διὰ τί ποτὲ ἀσεβοῦσιν οἱ ἄπιστοι, μὴ ἐπιγινώσκοντες τὸν τοῦτ' ἐργασάμενον δεσπότην. ὅμοιον γὰρ πάσχουσιν, ὡς εἴ τις ἐκ τῶν ἔργων τῆς κτίσεως μὴ γινώσκοι τὸν τούτων δημιουργὸν θεόν. εἰ γὰρ ἐκ τῆς εἰς τὰ ὅλα, αὐτοῦ δυνάμεως ἐγίνωσκον αὐτοῦ τὴν θεότητα, ἔγνωσαν ἄν, ὅτι καὶ τὰ διὰ τοῦ σώματος ἔργα τοῦ χριστοῦ οὐκ ἀνθρώπινα, ἀλλὰ τοῦ πάντων σωτῆρός ἐστι τοῦ θεοῦ λόγου. γινώσκοντες δὲ ὅτω καθάπερ εἶπεν ὁ παῦλος, οὐκ ἂν τὸν κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν. ὥσπερ οὖν εἴ τις ἀόρατον ὄντα τῇ φύσει τὸν θεὸν καὶ μηδόλως ὁρώμενον ἐθέλοι ὁρᾶν, ἐκ τῶν ἔργων αὐτὸν γινώσκει, καταλαμβάνει. ὅτως ὁ μὴ ὁρῶν τῇ διανοίᾳ τὸν χριστὸν καὶ ἐκ τῶν ἔργων τοῦ σώματος καταλαμβανέτω τοῦτον καὶ δοκιμαζέτω εἰ ἀνθρώπινά ἐστιν, ἢ θεοῦ· καὶ ἐὰν μὲν ἀνθρώπινα ᾖ, χλευαζέτω· εἰ δὲ μὴ ἀνθρώπινά ἐστιν ἀλλὰ θεῖα, γινωσκέτω καὶ μὴ γελάτω τὰ ἀχλεύαστα, μᾶλλον θαυμαζέτω, ὅτι διὰ τοιούτου πράγματος ἀτελὴς, τὰ θεῖα ἡμῖν πεφανέρωται, καὶ διὰ τοῦ θανάτου ἡ ἀθανασία εἰς πάντας ἔφθασε, καὶ διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ λόγου, ἡ τῶν πάντων ἐγνώσθη πρόνοια, καὶ ὁ πάντης χορηγὸς καὶ δημιουργὸς αὐτὸς ὁ τοῦ θεοῦ λόγος. αὐτὸς γὰρ ἐνηνθρώπησεν, ἵνα ἡμεῖς θεοποιηθῶμεν, καὶ αὐτὸς ἐφανέρωσεν ἑαυτὸν διὰ σώματος, ἵνα ἡμεῖς τοῦ ἀοράτου πατρὸς ἔννοιαν λάβωμεν, καὶ αὐτὸς ὑπέμεινε τὴν πάντων ἀνθρώπων ὕβριν, ἵνα ἡμεῖς ἀθανασίαν κληρονομήσωμεν. ἐβλάπτετο μὲν γὰρ αὐτὸς οὐδέν, ἀπαθὴς καὶ ἄφθαρτος καὶ αὐτολόγος ὢν ὁ θεὸς· τοὺς δὲ πάσχοντας ἀνθρώπους δι' οὓς καὶ ταῦτα ὑπέμεινεν, ἐν τῇ ἑαυτοῦ ἀπαθείᾳ ἐτήρει καὶ διέσωζε. καὶ ὅλως τὰ κατορθώματα τοῦ σωτῆρος, τὰ διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ γινόμενα, τοιαῦτα καὶ τοσαῦτά ἐστιν, ἃ εἰ διηγήσασθαί τις ἐθελήσειεν, ἔοικεν τοῖς ἀφορῶσιν εἰς τὸ πέλαγος τῆς θαλάσσης, καὶ θέλουσιν ἀριθμῆσαι τὰ κύματα αὐτῆς. ὡς γὰρ ὁ μὴ δυνάμενος τοῖς ὀφθαλμοῖς περιλαβεῖν τὰ ὅλα κύματα τῶν ἐπερχομένων παρόντων τῇ αἰσθήσει διαπειράζοντος· ὅτω καὶ τῷ βουλομένῳ πάντα τὰ ἐν σώματι διὰ χριστοῦ κατορθώματα περιλαβεῖν, ἀδύνατον τὰ ὅλα καὶ ἐν τῷ λογισμῷ δέξασθαι, πολλόντων ὄντων τῶν παρόντων αὐτῷ ἐνθυμήσεων, ὧν αὐτὸς νομίζει περιλήψεσθαι. κάλλιον οὖν μὴ πρὸς τὰ ὄντα ἀφορῶντα λέγειν,

qui magiam admirati fuerant, volumina comburunt: qui docti sapientésque habiti sunt, Euangelij sententias omnibus anteponũt, eósque quos antea adorationibus coluerãt, nunc destituunt: &, quem contempserunt crucifixum eum adorant, Christum, quem Deum suum confitentur: & qui hactenus ab Ethnicis adorati fuere pro numinibus, vt fœdi impurique sugillantur. Et qui Christi susceperè doctrinam, temperãtiorem quàm Ethnici vitam agunt. Hæc atque huiusmodi, quæ superius dicta sunt, si humana sunt, doceat quisquis volet, & credat. Quòd si non hominum, sed Dei opera & sunt & videntur, cur tantopere impietatem suam amplectuntur, non agnoscentes Dominum autorémq; qui ista facit? Idem profectò illis accidit, ac si quis ex operibus naturæ opificem Deum non agnoscit. Si enim ex viribus eius in hac rerum vniuersitate, diuinitatem ipsius agnouissent, agnouissent quoque & opera Christi corpore designata, non hominis esse, sed omnium Saluatoris Dei Verbi: *quem si cognouissent* (vt inquit Paulus) *nunquam Dominum gloriæ crucifixissent*. Quemadmodum ergo, si quis Deum natura inuisibilem, & nusquam conspectui patentem, conspicere velit, ex operibus eum assequitur & intelligit: ita etiam quĩ mente non videt Christum, saltem ex operibus corporis eum addiscat, & exploret: an ea humana sint, an diuina existimanda. Quod si humana videntur, subsannet, si libet: sin autem non humana, sed Dei esse comperiantur, omittat risus & subsannationes, & potius admirationi habeat, per rem tam vilem, diuina nobis manifestari, & per mortem immortalitatẽ ad omnes peruenire: & per incarnationem Verbi, prouidentiam in omnes declarari, prouidentiæque autorem & opificem, Verbum-siue Rationem Dei esse. Is enim ideo homo factus est, vt nos dij efficeremur, manifestauitq; se per corpus, vt nos inuisibilis Patris intellectum consequeremur. Sustinuit hominum cõtumelias, vt nos incorruptibilitatis hæredes efficeret, qui cũ ex ea re nihil noxę pateretur, vtpote passionibus minimè obnoxius, & incorruptibilis, quũ sit ipsissima Dei Ratio, & Deus, homines tamen huiusmodi malis obnoxios, quorũ gratia ista patiebatur, illęsos reddidit & conseruauit. In summa, virtutes officiáque Saluatoris per incarnationem talia ac tanta sunt, vt si quis ea recensere velit, non absurdè cũ eo comparari possit, qui alta maris prospectans, eius vndas enumerare studeat. Quemadmodum enim fieri nequit, vt oculis comprehendet vniuersos fluctus, nouo semper aduentu vndarum sensum conantis eludente: ita quoque cupiens præclara Christi per carnem opera, intra numerum cõcludere, rem tentat, quam ne animo quidem aut cogitatione assequi poterit, cùm plura semper eius intellectum elabãtur, quàm animo cõcipiat. Rectius igitur fuerit in mẽtione istarum rerũ, non ad omnia simul respicere,

ὧν ἀδύ

quarum nullam partem exprimere queas, sed vnum tantummodo in speciem allegare, atque ita reliqua aliorum æstimationi admirationiq; relinquere, cùm singula ex æquo habeãt, quod in ipsis admireris. Quocunque enim oculos flectas, ibi animaduersa Verbi diuinitate, in admirationem & stuporem raperis. Cæterum id post superiora dicta operæprecium est scire, dignúmque profecto, quod in primis inter reliqua omnia quæ omissa sunt, in contextum veniat & admirationi habeatur: nimirũ à superuentu Saluatoris, nihil iam amplius propagari idololatria, sed potius paulatim carpi & senescere, neque item Græcorum sapiẽtiam in maius proficere, sed quę hactenus fuerat, aboleri, dęmonésque non eodẽ modo falsis rerum imaginibus, hariolationibus ac magicis fraudibus impostúras facere, sed in primo conatu, vbi tale quid tentant, signo crucis turpiter confundi: & vt numero summatimque loquar, vide mihi (quæso) quàm doctrina Saluatoris vbique adolescat, omnis contrà idololatria, & quicquid aduersatur Fidei, indies minuatur, defloreſcat, & pessum eat. Id cùm videas, adora, vt vbique præsentem Saluatorem, & potẽs illud Dei Verbum, & inter damnata habeas, quę ab illo diminuũtur, & abolentur. Quemadmodum enim sole præsente, tenebræ vim nullam habent, sed vbicunque lux circunfunditur, inde continuò profligantur: ita diuino superuentu Dei verbi, non iam caligo idololatriæ vigorẽ suum habet, sed quotquot vbique sunt terrarum orbis partes, illius doctrina illustrãtur. Cæterum quemadmodum rege aliquo nusquã locorum comparente, sed domi occulto, nõ deesse solent tumultuosi, qui abutentes illius secessu, se principes renuncient, ac mẽtito habitu, falsísque insignibus simpliciores miserè circũueniant, vtpote qui nec verum regem conspicentur, & istum regem nominari audiant, nec sensum sui erroris percipiãt, eò quòd intra regias ædes non admittantur: & vt iidem, si verus rex in publicum prodeat, fraude fucóque tyrãnorum ad illius præsentiã innotescente, relictis impostoribus, ad legitimum principem sese referunt: itidem quoq; mortales, olim á dæmoniis honores insigniáque diuinitatis sibi arrogantibus, erroris complebantur: ex quò autem in corpore Dei Verbum sese ostẽdit, nósque sui Patris noticia instruxit, dęmonum fraus abolita & compressa est: hominésque, coniectis in legitimum Patris Verbum oculis, relinquunt idola, & verum Deum inposterum cognoscunt, eáque res pro argumento haberi potest, Christum esse Dei Verbum, & Dei potentiam: cùm enim humana obsoleſcant & desinant, Verbum autem Christus permaneat, nulli omnium incognitũ esse potest, ea quæ desinunt, temporaria esse: eum verò qui maneat, Deũ esse, & Dei Filium verum & vnigenitũ Verbũ. Hæc tibi paucis, vir pie & Christianitatis amator, pro rudimẽto (vt sic dicam) alphabetico, & documẽto Fidei in Christum, illiúsq; ad nos diuini aduẽtus comprobatione, dicta sufficiant. Tu autem isthinc

ὧν ἑκάστου μέρος ἐξαπεῖν τις δύναιτο· ἀλλ' ἐπ' ἐνὸς μνησθῆναι καὶ σοὶ καταλιπεῖν τὰ ὅλα θαυμάζειν, πάντα γὰρ ὁμοίως ἔχει τὸ θαῦμα· καὶ ὅπου σὺ ἂν τὴν ὄψιν βάλῃς, ἐκεῖθεν τοῦ λόγου τὴν θεότητα ὑπερεκπλήττει. Ὅτι οὖν μὴ τὰ φθαρτὰ καταμανθάνειν σε ἄξιόν ἐστιν, ὡς ἔχω τῶν ἤδη λεχθέντων θεᾶσθαι, καὶ θαυμάσαι λίαν, ὅτι τὸ σωτῆριον ὑπὲρ ἁπάντων ἐδημιούργησεν, οὐκ ἔλαττον μὲν ἤυξησεν ἡ εἰδωλολατρεία, καὶ ἡ ὅσα ἦν ἐλαττονεῖται καὶ κατ' ὀλίγον παύεται. καὶ οὐκ ἔτι μὲν ἡ ἑλλήνων σοφία πρόκοπτει· καὶ ἡ ὅσα δὲ λοιπὸν ἀφανίζεται. καὶ δαίμονες μὴν, οὐκ ἔτι φαντασίαις ἢ μανίαις ἢ μαγείαις ἀπατῶσι, μόνον ἂν τολμῶντες ἢ ὑπερφρονοῦντες, καταγινώσκονται τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ. ἢ συλλήβδην εἰπεῖν, θεωρεῖται ὡς ἡ μὲν τοῦ σωτῆρος διδασκαλία πανταχοῦ ἄυξει, πᾶσαι δὲ εἰδωλολατρεῖαι ἢ πάντα τὰ ἐναντιούμενα τῇ χριστοῦ πίστει, καθ' ἡμέραν ἐλαττοῦται καὶ ἐξασθενεῖ καὶ πίπτει. ὅτω δὲ θεωρῶν πρόσκωπτει μὴν τὸν ὑπὲρ πάντων σωτῆρα καὶ δυνατὸν θεοῦ λόγον. καταγίνωσκε δὲ τῶν ἐλαττουμένων καὶ ἀφανιζομένων ὑπ' αὐτοῦ. ὡς γὰρ ἥλιος παρόντος οὐκ ἔστι σκότος ἰσχυρὸν· ἀλλὰ ἢ εἴπερ ἐστὶ πειλειπόμενον ἀπελαύνεται, ὅτως ἐλθούσης τῆς θείας ὑπερφανείας τοῦ θεοῦ λόγου, οὐκ ἔτι μὴν ἰσχύει τὸ τῶν εἰδώλων σκότος. πάντα γὰρ τὰ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης μέρη, τῇ τούτου διδασκαλίᾳ καταλάμπει. καὶ ὥσπερ βασιλεύοντός τινος καὶ μὴ φαινομένου ἐνταυθοῖ χώρᾳ· ἀλλ' ἔνδον ὄντος ἐν τῷ ἑαυτοῦ οἴκῳ, πολλάκις τινὲς ἄλλοι καταχρώμενοι τῇ τούτου ἀναχωρήσει ἑαυτοὺς ἀναγορεύουσι, καὶ ἕκαστος καταστηματίσαμενος τὰς ἀπεραίους φαντασιοσκοπεῖ ὡς βασιλέως· καὶ ὅτω πλανῶνται οἱ ἄνθρωποι τῷ ὀνόματι, ἀκούοντες μὴν εἶναι βασιλέα· οὐχ ὁρῶντες δὲ αὐτὸν διὰ τὸ μάλιστα μὴ δεδυνάσθαι αὐτοὺς ἔσω εἰσοικίσαι χωρῆσαι. ἐπειδὰν δὲ ὁ ἀληθῶς βασιλεὺς προέλθῃ καὶ φανῇ· τότε οἱ μὲν ἀπατηλοὶ ἀλάκριτοι ἐλέγχονται τῇ τούτου παρουσίᾳ· οἱ δὲ ἄνθρωποι ὁρῶντες τὸν ἀληθῶς βασιλέα καταλιμπάνουσι τὰς πάλαι πλανῶντας αὐτούς. ὅτω καὶ πάλαι μὴν ἠπάτων οἱ δαίμονες τοὺς ἀνθρώπους, θεοῦ τιμὴν ἑαυτοῖς προσπλάττοντες· ὅτε δὲ ἐφάνη ὁ τοῦ θεοῦ λόγος ἐν σώματι καὶ ἐγνώρισεν ἡμῖν τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, τότε δὲ ἡ μὲν τῶν δαιμόνων ἀπάτη, ἀφανίζεται, καὶ παύεται· οἱ δὲ ἄνθρωποι ἀφορῶντες εἰς τὸν ἀληθινὸν τοῦ πατρὸς θεὸν λόγον, καταλιμπάνουσι τὰ εἴδωλα. καὶ λοιπὸν ὑπιγινώσκουσι τὸν ἀληθινὸν θεόν. τοῦτο δὲ γνώρισμα τοῦ εἶναι τὸν χριστὸν θεὸν λόγον καὶ θεοῦ δυνάμιν ἐστι· τῶν γὰρ ἀνθρωπίνων πασομένων, καὶ μένοντος τοῦ ῥήματος τοῦ χριστοῦ, δῆλον ἐστι πᾶσι, τὰ μὲν πασόμενα εἶναι προσκαιρα, τὸν δὲ μένοντα εἶναι θεὸν καὶ θεοῦ υἱὸν ἀληθινὸν μονογενῆ λόγον· ταῦτα μέντοι παρ' ἡμῶν δι' ὀλίγων, ὅσον πρὸς στοιχείωσιν καὶ χαρακτῆρα τῆς κατὰ χριστὸν πίστεως, καὶ τῆς θείας αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς ὑπερφανείας ἀνατεθείσθω, ὦ φιλόχριστε ἄνθρωπε. σὺ δὲ τῷ προφασιν ἐκ τούτων λαβων.

ἡ τῶν λαβὼν, εἰ ἐνευγχάνοις τοῖς γραφῶν χράμμασι, γνησίως αὐτοῖς ἐφιστάνων τὸν νοῦν, γνώσῃ παρ' αὐτῶν τὰ λεγόμενα, πλεώτερον μὲν & τρανότερον τῶν λεχθέντων τὰ ἀκριβέστερον. ἐκεῖναι μὲν γὰρ διὰ θεολόγων ἀνδρῶν ὡδε θεόπνευστα ἐλαλήθησαν, καὶ ἐγράφησαν. ἡμεῖς δὲ ὡδε τῶν αὐτῶν ἐνευγχάνοντες θεολόγων διδασκάλων, οἱ & μάρτυρες τῆς ἱστῶν θεότητος γεγόναστι μαθόντες, μεταδίδομεν & τῇ σῇ φιλομαθείᾳ, γνῶσιν ἣν καὶ τὸ δευτέραν αὐτὸν πάλιν πρὸς ἡμᾶς ἔνδοξον καὶ θείαν ἀληθῶς ὀπτασίαν, ὅτε οὐκέτι μετὰ δύο πλείας, ἀλλ' ἐν τῇ ἰδίᾳ δόξῃ, ὅτε οὐκέτι μὴ ταπεινότητος, ἀλλ' ἐν τῇ ἰδίᾳ δόξῃ, ὅτε οὐκ ἐπὶ μὴ ταπεινότητι &, ἀλλ' ἐν τῇ ἰδίᾳ μεγαλειότητι· ὅτε οὐκ ἔτι παθεῖν, ἀλλὰ λοιπὸν δὲ ἰδίᾳ χαρᾷ τὸν καρπὸν ἀποδέναι πᾶσιν ἔρχεται, φημὶ δὴ τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν ἀφθαρσίαν, καὶ οὐκ ἔτι μένει, κρινεῖ δὲ τοὺς πάντας πρὸς ἃ ἔπραξε διὰ τοῦ σώματος & εἴτε ἀγαθὰ εἴτε φαῦλα· ἔνθα τοῖς μὲν ἀγαθοῖς ἀπόκειται βασιλεία οὐρανῶν, τοῖς δὲ φαῦλα πράξασι, πῦρ αἰώνιον & σκότος & ἐξώτερον. ὅτω γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ κύριος φησὶ, λέγω ὑμῖν, ἀπαρτίσθητε τὸν ἴσον τοῦ ἀνθρώπου καθήμενον οὐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως, καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρός· διὸ δὴ καὶ σωτήριός ἐστι λόγος ἀστρεπίζων ἡμᾶς εἰς ἐκείνην τὴν ἡμέραν & λέγων· γίνεσθε ἕτοιμοι & γρηγορεῖτε· ὅτι ἢ οὐκ οἴδατε ὥρᾳ ἔρχεται, καὶ γὰρ τὸν μακάριον παῦλον, τοὺς πάντας ἡμᾶς πρὸ δεῖσθαι δεῖ ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ χριστοῦ, ἵνα κομίσηται ἕκας & πρὸς ἃ διὰ τοῦ σώματος & ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν εἴτε φαῦλον· ἀλλὰ πρὸς τὸν ἐκ τῶν γραφῶν ἔρευναν καὶ γνῶσιν ἀληθῆ, χρεία βίου καλοῦ καὶ ψυχῆς καθαρᾶς καὶ τοῦ κυρίου χριστοῦ δέεται· ἵνα δι' αὐτῆς ὁδοῦσας ὁ νοῦς, τυχεῖν ὧν ὀρέγεται καὶ καταλαβεῖν δυνηθῇ, καθ' ὅσον ἐφικτόν ἐστι τῇ ἀνθρώπων φύσει τοῦ θεοῦ λόγου μανθάνειν. ἄνευ γὰρ καθαρᾶς διανοίας, καὶ τοῦ πρὸς τοὺς ἁγίους τοῦ βίου μιμήσεως, οὐκ ἂν τις καταλαβεῖν δυνηθείη τοὺς τῶν ἁγίων λόγους. ὥσπερ γὰρ εἴ τις ἐθελήσειεν ἰδεῖν τὸν τοῦ ἡλίου φῶς πάντως τὸ ὀφθαλμὸν ἀποσμήχει καὶ λαμπρύνει, σχεδὸν ὅμοιον τῷ παθαρμένῳ ἑαυτὸν διακαθαίρων, ἵνα οὕτω φῶς γένωμαι & ὁ ὀφθαλμὸς, τοῦ ἡλίου φῶς ἴδῃ· ἢ ὡς εἴ τις θελήσειεν ἰδεῖν πόλιν ἢ χώραν· πάντως ἀπὸ τὸν τόπον ἀφικνεῖται τῆς θέας ἕνεκεν. οὕτως ὁ θέλων τῶν θεολόγων τὰ διάνοιαν καταλαβεῖν, προαπνίψαι καὶ προαποπλύναι τῷ βίῳ τὴν ψυχὴν ὀφείλει· καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἁγίους ἀφικέσθαι τῇ ὁμοιότητι τῶν πράξεων αὐτῶν· ἵνα συν αὐτοῖς τῇ ἀγωγῇ τῆς συζήσεως γινόμενος, τὰ καὶ αὐτοῖς ἀποκαλυφθέντα ὡδε θεοῦ καταγνόῃ, καὶ λοιπὸν ὡς ἐκείνοις σωαφθεὶς, ἐκφύγῃ μὲν τὸν τῶν ἁμαρτωλῶν κίνδυνον, καὶ τὸ τούτων πῦρ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως, ἀπολάβῃ δὲ τὰ τοῖς ἁγίοις ἀποκείμενα ἐν τῇ τῶν οὐρανῶν βασιλείᾳ, ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν οὐδὲ οὖς ἤκουσεν, οὐδὲ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπων ἀνέβη, ὅσα ἡτοίμασεν τοῖς κατ' ἀρετὴν βιοῦσι, τὸν ἀγαπῶσι τὸν θεὸν καὶ πλέον, ἐν χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ, καὶ μεθ' οὗ αὐτῷ τῷ πατρὶ αὐτῷ ἦν ἐν ἁγίῳ πνεύματι, τιμὴ, & κράτος & καὶ δόξα, εἰς αὐτοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ἀμήν.

sumpta occasione, si literas sacras euoluas, illisque legitimé mẽte insistas, omnia ad exactum, plenius & liquidius, quàm à me dici potuêre, deprehendes. Illæ enim à viris rerum cęlestium peritis, & ab ipso Deo cõscriptæ sunt & enunciatæ. Nos autem ista hausimus à magistris diuinitus afflatis, qui eos libros euoluerant, & sese diuinitatis Christi martyres testésq; exhibuerant, quæ nos tuæ sedulitati tradenda existimauimus. Simul te latere nolim, Alterum eius aduentum, illustrem & diuinum, non humilitate contemptibilem, sed gloria magnificum, in expectatione esse, atq; imminere, quum non, vt patiatur, rediturus sit, sed vt fructus suę crucis omnibus retribuat, immortalitatem videlicet & resurrectionem & incorruptibilitatẽ: nec vt iudicetur, sed vt iudicet, secundũ ea, quæ quisque in corpore suo gesserit, siue bona, siue mala sint: vbi bonis quidem regnum cælorum repositum destinatúmque est: malorum verò desìgnatoribus, ignis æternus & caligo extrema. Ita enim Dominus ait: *Iam abhinc videbitis Filium hominis sedentem à dextra potentiæ, & venientem in nubibus cæli in gloria Patris*. Quamobrem Saluatoris est Verbum, præinstruens nos in illum diem, his verbis: *Estote parati, vigilate, quoniam ea hora, quam incognitam habetis, venturus est*. Nam secundum Paulum, *Oportet nos sisti ante tribunal Christi, vt accipiat quisque prout ea sunt, quæ corpore gessit, siue bona, siue mala*. Cæterum ad scripturarũ indaginem, verúmq; intellectum opus est vita proba, animo puro, & virtute quæ secundum Christum est, vt mẽs per eius tramitem decurrens, ea quæ expetit, adipisci possit, quatenus fas est humanã naturã diuina intelligere. Nam sine pura mente, & Sanctorũ imitatione, nemo comprehenderit Sanctorum verba. Quemadmodum si quis intueri velit solis iubar, oculos planè detergit, & in splendorem redigit, quantum potest ad eius similitudinẽ cuius conspiciendi desiderio tenetur, sese purificans, vt ita oculus, iam lumen redditus, lumen solis contempletur: Aut quemadmodum, si quis ciuitatem aut prouinciam perlustrare velit, plané ad ipsum locum spectandi causa procedit: ita quoque qui volet mentem virorum cęlestia loquentium intelligere, priùs detergere & abluere viuendi disciplina animam debet, & ad sanctos accedere cum studiorum factorúmque similitudine, vt illis consuetudine paris vitæ, familiaris redditus, quæ ipsis à Deo reuelata sunt, cognoscat, & vnà cum illis inflammatus, peccatorum quidem pericula, eorúmque ignem in die iudicij effugiat: ea verò percipiat, quæ Sanctis sunt reposita in regno cælorum, quæ nec oculus vidit, neque auris audiuit, neque in cor hominis ascendit, quæ præparata sunt iis, qui secundum virtutem viuunt, Deúmque diligunt, & Patrem in Christo Iesu Domino nostro: per quem & cum quo, ipsi Patri vnà cũ filio in spiritu sancto honor, potẽtia ac gloria, in omnia secula seculorũ, Amen.

S. Patris noſtri

ATHANASII
ARCHIEPISCOPI
Alexandrini

Diſputatio in Niceno Concilio, contra Arium: habita anno Chriſti incarnationis vltra trecenteſimum decimo, imperante pio Rege Conſtantino, beatoq; Papa Syluestro, & Epiſcopo Conſtantinopolitano Alexandro.

Τῆ ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
Ἀλεξανδρίας

Διάλεκτος ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ πρὸς Ἄρειον ἐπὶ τῆς θείας ἀναιρέσεως τοῦ ἐν ἡμέραις τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως Κωνσταντίνου, καὶ τοῦ μακαρίου πάπα Σιλβέστρου, καὶ ὁσιωτάτου Βιζαντίου Ἀλεξάνδρου.

A

DEi prouidẽtia abibam comitatus chariſſimis meis fratribus ad deſideratos mihi Dei amicos, pedetentim incedens ob corporis imbecillitatẽ, vnà cum prædictis Dei ſeruis: vbi vnus ex comitibus ſciſcitatus eſt, de verbo dominico, quod eſt: *Pater meus qui me miſit, maior me eſt*, egóque reſpondi ad interrogationem, quam ille protulerat, Inhibe in præſentia hanc de hac re quęſtionem ſuauiſſime frater: verum vbi permittente Deo domum regreſſi eſſemus, me eius capituli diſquiſitionem, quàm ſolertiſſimè facturũ. Hæc vbi loquutus eſſem, obortus eſt ſubitus quidem in pectore meo pietatis afflatus, mecúmque aiebam. Non incõſideratè beatus Paulus ſcribens ſuo diſcipulo Timotheo, loquutus eſt: *Exerce temetipſum ad pietatẽ*. Reuera diuinus theſaurus plenus omnino ineffabilium bonorum, & ſub coniecturam non veniẽtium eſt religio & cultus numinis: dicebamq; mecum in animo, pietatem rem magnificã eſſe & glorioſam, & quæ poſſet ipſius magnificẽtiam adeuntes ſaluos facere. Simul mihi & in mentem ſubibat Domini mei Ieſu Chriſti parabola de verè beato pietatis affectu, & religione, & quæ maxima eſt, & omnib. immortalibus diuitiis ſcaturit, adeo vt raro in hominibus reperiatur: niſi qui ſupra vulgus eximij, mente veritatis ſtudioſa, incorruptibilem eius pulchritudinem peruestigant. Qui tamẽ ipſi non ſuis viribus ad amabilem eius conſpectum perueniunt, ſed eò deducuntur ſuo in Deum amore & aſſiduitate orationis, atque ita hoc donum Dei aſſequuntur: quò fit, vt æternum in animis gaudium concipiãt, qui ſpecioſam illius dignitatem contemplantur, vt ait dominus, *Simile eſt regnum calorum theſauro abſcondito in agris, quem vbi inuenit homo, lætatur: deinde abit, & vendit omnia quæcunque habet, & emit agrum illum*, deinde quaſi intus in corde meo ageret, colloquitur mecum beneuolenter, & ait: Homo, etſi multa ſint pec-

Τῆ θεῖ προνοίᾳ ἀπήειν περιελήλυθώς σὺν τοῖς φιλτάτοις μοι ἀδελφοῖς, πρόσω ἐποιούμενος τὸν θεῖον δρόμον, ῥῆμα δέπως βαδίζοντα διὰ τὴν τοῦ σώματος ἀσθένειαν, ἅμα τοῖς προειρημένοις τοῦ θεοῦ θεράπουσιν, ἤρετό μοι τις τῶν συμπορευομένων μοι ἀνδρῶν περὶ τοῦ κυριακοῦ ῥητοῦ φάσκοντος, ὁ πατήρ μου ὁ πέμψας με, μείζων μού ἐστι· κἀγὼ φημι πρὸς τὸν πρεσβύτην ἐπαγήσχεν, ὅτι τοῦ παρόντος ὅτι σχεῖν περὶ τούτου ζήτησιν γλυκύπατε ἀδελφῶν. ἐπὰν ὁ θεὸς ἐπιτρέπῃ ἐν τοῖς οἰκείοις ἐπανελθόντες ἐξετάσιν τοῦ κεφαλαίου ἀσφαλέστερον ποιησώμεθα· καλῶς τοῦτο εἰρηκότος, αἰφνίδιος ἡ καλοχὴ τῆς εὐσεβείας γίνεται ἐν τῇ καρδίᾳ μου, ἔλεγον δὲ ἐν ἐμαυτῷ· ἐκ ἀσκόπως ὁ μακάριος παῦλος ἐπιστέλλων τῷ ἑαυτοῦ μαθητῇ Τιμοθέῳ ἔφασκε, γύμναζε σεαυτὸν πρὸς εὐσέβειαν. ἀληθῶς ὁ θεῖος θησαυρὸς ἀῤῥήτων καὶ ἀνεκλάλων ἀγαθῶν πεπληρωμένη τυγχάνει, ἡ εἰς τὸ θεῖον εὐσέβεια ἔλεγον δὲ ἐν ἐμαυτῷ κατὰ διάνοιαν, ὅτι μεγαλοπρεπὴς καὶ ἐπίδοξός ἐστιν ἡ εὐσέβεια, καὶ δυναμένη σῶσαι τὸν προσελάσαντα τῇ ἑαυτῆς εὐπρεπείᾳ. ὑπεισήει δέ με καὶ τὸ κυριακὸν μου ἐκεῖνο ῥῆτον περὶ τῆς μακαρίας εὐσεβείας, ὡς μεγίστη τις καὶ πάντων ἀμβροσιακῶν πλούτων πεπληρωμένη τυγχάνει, καὶ σπανίως εὑρίσκεται ἐν τοῖς ἀνθρώποις, εἰ μὴ ἄρα ἀπὸ τῶν πολλῶν ὀλίγοι μόλις φιλαληθεῖ γνώμῃ καταπτύχωσι τὸ ἀφθαρτον κάλλος αὐτῆς. καὶ ὅπερ ἐγὼ οὐκ ἰδίᾳ δυνάμει καλιελήφασι τοῦ ἐπέρασον πούτης ὄψιν· ἀλλὰ τοῦ πρὸς θεὸν φιλίαν σπουδάσαντες, συχναῖς λιταῖς χρησάμενοι, εἰλήφασι τοῦτο τοῦ θεοῦ δῶρον· ὅπως ἀίδιον χαρὰν ἐνστερνίσωνται οἱ κατοπτευόμενοι τὸ ὡραιότατον πάντων ἀξίωμα. φησὶν ὁ κύριος, ὁμοία ἐστὶν βασιλεία τῶν οὐρανῶν, θησαυρῷ κεκρυμμένῳ ἐν ἀγρῷ, ὃν εὑρὼν ἄνθρωπος ἐκάρη, εἶτα ὑπάγει καὶ πωλεῖ πάντα ὅσα ἔχει, καὶ ἀγοράζει τὸν ἀγρὸν ἐκεῖνον· εἶτα ὥσπερ ἐσώτερον ἐν τῇ καρδίᾳ μου, προσωμίλει μοι προσηνῶς, καὶ φησὶν, ἄνθρωπε, εἰ καὶ πολλαί σε εἰσὶν αἱ ἁμαρτίαι-

ὑμᾶς, κράτει ἰσχυρῶς τῷ εἰς τὸ θεῖον σέβειαν. Διὰ γὰρ ταύτην, καὶ ἡ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν παρὰ θεοῦ δίδοται, καὶ θάνατος νικᾶται, καὶ εἰς βασιλείαν οὐρανῶν ἄνθρωποι εἰσελάσαι ἀρίστα δεδυνήσεται. πᾶς γὰρ τάπις, εἰς ὑπόμνησιν ἐλήφθα καὶ τοῦ, οἷόν ὁ θεὸς σέβεσι φύεται, ἀνόμους δὲ τηρεῖν εἰς ἡμέραν κρίσεως κολαζομένους αἰωνίῳ πυρί. ἔστι γὰρ ὁ ἄνομος, ὅτι καὶ τυγχάνει καὶ ἀσεβὴς, ἐκ τῆς ἀσεβείας, ἁμαρτία γίνεται. μήτηρ οὖν πάντων τῶν κακῶν, ἡ ἀσέβεια, πυθήνος δὲ ψευδῶν ἁπάντων ἡ ἄνοια τυγχάνει, μακάριος οὖν ὁ τῆς εὐσεβείας υἱὸς, ὅτι καὶ υἱὸς χριστοῦ κληθήσεται. ἀθρόως δὲ ἐπέστημεν τῷ τόπῳ ἔνθα ἦμεν τῇ ὁρμῇ πεποιημένοι, καὶ συνευγχάνοντες τοῖς γνησίοις, ἀσμένως διεδεχθημεν ἅπαντες, ἡμεῖς τε, ὅτι ἠξιώθημεν τοὺς ἁγίους θεάσασθαι, ἐκεῖνοι τε, ὅτι ἀδελφοὺς ἑωράκασι. κοινολογουμένων τε ἡμῶν ὑπὲρ πολλῶν τῶν ἀνηκόντων τῇ σεβασμιωτάτῃ θρησκείᾳ, μετὰ πολλῆς εὐταξίας καὶ φειδοῦς· αἰφνιδίως ἀπὸ τῆς ῥίζης ὁ χρισομάχος ἐφάνη, θηρίον ἀνθρωπόμορφον εἴτε πήδησε πρὸς ἡμᾶς, καὶ πρὸς βραχὺ ἐπακροασάμενος τῶν εὐσεβείας ῥημάτων, μὴ δυνάμενος φέρειν, ἔλεξε τάδε, ἢ διδάξατέ με τὴν ἡμετέραν δόξαν, ἢ διδάξω ἡμᾶς τὸ ἐμὸν φρόνημα. ἐγὼ δὲ, ἀπεκρινόμην πρὸς αὐτὸν, μὴ πάντας προσκαλοῦ εἰς ζήτησιν, μεγάλοι γάρ εἰσιν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ θεοῦ, εἰδὲ βούλει ὑπὲρ τοῦ παρόντος προσμετρήσωμεν τὸ σμικρόν σου μόνον σωζεσθαι, ἡδίστη ἐγώ σοι λόγου παρέξω περὶ τοῦ ζητήματος. προσάγαγε πρῶτος τὴν πρόθεσιν, μόνον φιλαλήθως πίστωμεν τὸ σωζέσθαι, καὶ μὴ φιλονεικότερον πρὸς τὰ προσφερόμενα ὑπὸ τοῦ πλησίον θεόπνευστα ῥήματα διαπτώμεν. Ἄρξαι εἶπεν, ἐμοὶ δοκεῖ προθυμένως ὁμολογῆναι ὑφ' ἑκατέρων ἐμοῦ τε καὶ σοῦ εἰς τὰ ζητούμενα, ἕκαστόν τε ἡμῶν ἐκθεῖναι ἀφρονεῖ περὶ θεοῦ καὶ χριστοῦ, καὶ πνεύματος ἁγίου, ἐν ὀλίγῃ ῥοπῇ, ὅπως καὶ σκοπὸν προθέμενοι τοὺς λόγους, καὶ μὴ εἰς κενὸν πίστωμεθα ἅμιλλαν λόγων, φανερά τε ἡ ἐπιβραβεῦσα δόξα, ὁμοίως τε καὶ ἡκαθαιρεμένη. περὶ γὰρ πίστεως βούλομαι ζητῆσαι πρός σε, ἐπεὶ δὴ μάλιστα ἀκήκοα ὀρθῶς μὴ ὁμολογούντων ὑμῶν περὶ τοῦ εἰς τὸ θεῖον πίστεως καὶ εὐσεβείας. Ἀθανάσιος εἶπεν, θεοπρεπῶς πάντες οἱ ἀληθεῖς, ἐγὼ δὲ ὀφρονῶ, φημὶ ἐν ὀλίγῃ ῥοπῇ· πιστεύω εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα, ἀεὶ ὄντα θεὸν πατέρα, καὶ εἰς τὸν θεὸν λόγον, τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ θεοῦ, ὅτι συνυπάρχει τῷ ἰδίῳ πατρὶ, καὶ ὅτι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ καὶ πατρός ἐστιν ὁ υἱὸς, καὶ ὅλως ἴσος ὁ υἱὸς τοῦ πατρὸς τυγχάνει, καὶ ὅτι ἰσόλυμός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, καὶ ὅτι σὺν τῷ πατρὶ αὐτοῦ πάρεστι παντοχοῦ τῇ θεότητι, καὶ ὅτι πάντα περιέχει τῇ οὐσίᾳ αὐτοῦ, καὶ ὅτι οὐδενὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, καθάπερ ὁ θεὸς ὁ πατὴρ αὐτοῦ. καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅλη τῆς πατρὸς ἐστιν οὐσίας, καὶ συναΐδιον τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ τυγχάνει τὸ ἅγιον πνεῦμα, τὸν λόγον φημὶ ἐν σαρκὶ γεγονέναι. Ἄρει οὖν εἶπεν, πιστεύω κἀγὼ εἰς ἕνα θεὸν ἀΐδιον, καὶ εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ὃν περὶ τῶν αἰώνων ἔκτισεν, ὡς θεὸς καὶ υἱὸν ἐποίησε. καὶ πάντα ὅσα ἔχει ὁ υἱὸς, μὴ ἔχων, ἔλαβε παρὰ τοῦ θεοῦ, καὶ ὅτι οὐκ ἴσος ἐστὶν ὁ υἱὸς οὐδὲ ἰσόλυμος τῷ πατρὶ· ἀλλ' ἀπολείπεται τῆς θεοῦ δόξης

cata tua, retine fortiter verā pietatem, ob eam enim remissio peccatorum donatur, & mors vincitur, & in regnum cælorum humano generi aditus patet. Præter hæc, & illud quoque in mente habui: Nouit dominus pios liberare, & iniquos seruare in diem iudicij, puniēdos æterno igni. Nam quisquis est impius, is quoque & iniquus est. Ex impietate peccatum nascitur, omnium malorum mater impietas, nutrix omnium mendaciorū hominum dementia. Beatus igitur filius pietatis quoniam hic Filius Christi vocabitur. Simul tandem stetimus in loco, quo iter habebamus, & nacti genuinos syncerósque homines, libenter quidem nos & cum gaudio ibi commorabamur, quòd digni habiti essemus, qui sanctos visitaremus: illi vero, quòd fratres suos conspicerent. Nobis igitur hæc inuicem communicantibus, quæ ad pietatem spectabant, multa cum modestia & frugalitate: de repēte ex radice Christo inimici Arij bellua sub humana specie ad nos insiluit: & aliquantisper audiens sermones pietatis, ac tandem eorum impatiens, in hæc verba prorupit, Aut docete me vestram doctrinā, aut ego docebo vos meam sententiam, Hic ego illi respondi, Ne prouoca omnes ad disputationem: Magni enim viri sunt in domo Dei, sed si vis in præsentia aduersum me, qui minimus sum, in aciem prodi. Nam ego me tibi libentissimè offero ad hāc disputationem, modò studio veritatis hanc disquisitionem subeamus, & nō verbis diuinis, quæ vltro citróq; adferentur, peruicaciam adhibeamus. Hîc ARI. ita loquutus est. Mihi videtur necessarium in hoc negocio, vt vterque definiat, & exponat, quid de Deo & Christo, & Spiritu sancto sentiendum putet, idque per compendium, vt ad scopum verba nostra coniiciātur, & ne inaniter verbis digladiemur: ita enim quæ sententia vincat, & quæ vincatur, in aperto erit. Nā de fide volo tecum disceptare, maxime quia audiui vos non rectè differere de fide & religione in Deum. Hic ATHANA. Ego quod sentio, compendio dicam. Credo in vnum Deum, Patrem omnipotentem, Deum semper Patrem, & in Deum Verbum, vnigenitum Filium Dei, eumque vnà cum Patre suo coexistere, & ex substantia Patris esse, & æqualem suo Patri esse, & eiusdem dignitatis, & cum Patre suo per deitatem vbique adesse, & omnia continere sua essentia, & à nemine contineri, quemadmodum & deus Pater ipsius. Credóque in Spiritum Sanctum, eum esse Patris substantiæ, & coæternum cum Patre & Filio, Verbum quoque dico in carne fuisse. AR. Contra hæc. Credo & ego in vnum Deum æternum, & Filium eius, quem ante secula creauit, vt Deus, Filiumque sibi fecit: & quæcunque habet Filius, ea quum non haberet, accepisse à Deo, atque ideo illum Patri non æqualem esse, neque eiusdem dignitatis, sed vt creaturā relinqui, & deficere à gloria Dei, eundemque

démque minorem esse, quantum attinet ad potentiam dei: Credóq; in Spiritum Sanctum è Filio genitum. En tibi sententiam meam. Hic ATHA. inquit: Iam mihi cum omni arte exordire quęstionem: video enim te magnis malis teneri: quāquam tu vltrò in primo accessu nos increpabas, quasi non recte de Patre, & Filio, & Spiritu sancto sentientes. Hic ARIVS. Quomodo ais deum semper Patrem, qui solus deus est, & sua voluntate condidit Filium, quemadmodum scriptum est? ATH. Vbi scriptum est, quod solus deus Pater est? ARIVS. Apud Paulum apostolum, qui ita dicit, *Nobis vnus Deus ex quo omnia*, ATH. Sequentia Apostoli verba adiunge: dicit enim, Et vnus dominus Iesus Christus, per quem omnia. AR. Vides Filium ministrum operis, non authorem, quod ipse de se pronunciauit, in iis quæ viderit Patrem facientem: *Quæ enim Pater facit, hæc & filius facit*, obserua hic Filium esse ministrum creationis, nō creatorem. ATHA. Vide ne pugnes cum veritate, Nam dictum Pauli quod putas valere in causa dei Patris, hoc ipsum quoque de Filio dici apud Paulum reperies. Ita enim inquit, *& ipse posuit in Ecclesia primum Apostolos, secundo Prophetas: istos rursum Euangelistas, illos vero pastores, & magistros, ad consummationē populorū, in opus ministerii, in ædificationē corporis Christi, donec omnes occuramus in vnitatem fidei, & agnitionem filij Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi, vt non amplius simus infantes, fluctuemusque, & horsum illorsum rapiamur, vndique mobiles omni vento humanæ doctrinæ temerariæ & vafræ, ad iter sternendum errori. Sed veraces in dilectione, adolescamúsque per omnia in eum, qui est caput, Christū, ex quo omne corpus ratione & proportione coaptatum, conglutinatumque, per omnem iunctturam suppeditationis, &c.* Videns hanc vocem (*ex quo*) communiter prædicari de Patre & Filio quam tu duntaxat Patri vendicas? AR. Bene est, quod recitas totū hoc membrum Apostoli: Sed ego maioris fidei esse censeo domini Verbum, quàm Apostoli: Ille enim inquit, quod ex se non possit quicquam facere, nisi viderit Patrem facientem. ATHA. Quid in principio Deus fecit? AR. Cælum, & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt, vt scriptum est. ATH. Ergo supereſt vt à te ostendatur, quodnā Cælum, & quodnam mare, cum cæteris quæ in iis sunt, principio fecerit deus, ac deinde quid Filius, quum ea condita vidisset vt ipse quoque similiter quemadmodum Pater suus eadem fecerit. AR. Nefariū puto asseuerare, primum mundum à Deo conditum esse: alterum autem à Filio, quum de secundo mūdo nulla demonstratio suppetat, nimirum re ipsa apud omnes manifesta, non alium esse mundum, quàm qui conspicitur. ATHAN. Igitur ex se Filius creauit omnia. AR. Obsecro, dic mihi qui fieri potest, vt ex se crearit omnia? non est, vt quispiam hoc dicat. ATHANA. Sapiens cōsilium suum quod secum init, vbinam comperit? AR.

ὡς ποίημα, λείπει δὲ τὸ τοῦ θεοῦ δυνάμεως, καὶ ἐκ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ ἐξ ἡμῶν γεγονός. ἰδὲ κἀγὼ λαῦτα φρονῶ. Ἀθανάσιος εἶπεν, λοιπὸν μὴ πάσης ἐπιστήμης ἔχει τὸ ζητήσεως, ὁρῶ γάρ σε ἐν μεγάλοις κακοῖς ἐχόμενον, εἰ καὶ παμάλιστα σὺ παρελθὼν ἐκ τοῦ αἰτιᾶν ἡμᾶς ἐποίησας, ὡς μὴ ὀρθῶς φρονοῦντας ἡμῶν περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος. Ἄρειος εἶπεν, πῶς φὴς τὸν θεὸν ἀεὶ πατέρα, ὃς μόνος θεὸς ὢν, ἰδίᾳ βουλήσει ἔκτισεν τὸν υἱὸν αὐτοῦ καθὼς γέγραπται; Ἀθανάσιος εἶπεν, πῦ γέγραπται ὅτι μόνος ἐστὶν ὁ πατήρ. Ἄρειος εἶπεν, παρὰ παύλῳ ἀποστόλῳ. Φησὶ γὰρ, ἡμῖν εἷς θεὸς ἐξ οὗ τὰ πάντα. Ἀθανάσιος εἶπεν, τὰ ἑπόμενα ἀνάγνωθι τοῦ ἀποστόλου ῥητά, ἔφη γάρ, καὶ εἷς κύριος ἰησοῦς χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα. Ἄρειος εἶπεν, ὁρᾷς ὅτι ὑπηρέτης ἐστὶ καὶ οὐχὶ αὐτουργὸς ὁ υἱός; καθὼς αὐτὸς περὶ αὐτοῦ ἔλεξεν, ἐὰν μὴ βλέπῃ τὸν πατέρα ποιοῦντα; ἃ γὰρ ἂν ὁ πατὴρ ποιεῖ, ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς ποιεῖ· πρόσεχε πῶς ὑπηρέτης καὶ δημιουργός ἐστιν ὁ υἱός. Ἀθανάσιος εἶπεν, ὅρα, μὴ μάχῃ πρὸς τἀληθῆ. ὅπερ γὰρ ῥητὸν δοκεῖς τὸν παῦλον κρατεῖν, περὶ θεοῦ πατρὸς, τοῦτο καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ εὑρήσεις παρ' αὐτῷ τῷ ἀποστόλῳ λεγόμενον. Φησὶ γὰρ, καὶ αὐτὸς ἔθετο ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτους δὲ εὐαγγελιστὰς, ἄλλους δὲ ποιμένας καὶ διδασκάλους, πρὸς τὸν καταρτισμὸν τῶν λαῶν, εἰς ἔργον διακονίας, εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ χριστοῦ, μέχρι καταντήσωμεν οἱ πάντες εἰς τὸ ἑνότητα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ χριστοῦ, ἵνα μηκέτι ὦμεν νήπιοι, κλυδωνιζόμενοι καὶ περιφερόμενοι παντὶ ἀνέμῳ τῆς διδασκαλίας, ἐν τῇ κυβείᾳ τῶν ἀνθρώπων, ἐν πανουργίᾳ πρὸς τὴν μεθοδείαν τῆς πλάνης, ἀληθεύοντες δὲ ἐν ἀγάπῃ, αὐξήσωμεν εἰς αὐτὸν τὰ πάντα, ὅς ἐστιν ἡ κεφαλὴ ὁ χριστὸς, ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα συναρμολογούμενον καὶ συμβιβαζόμενον διὰ πάσης ἁφῆς τῆς ἐπιχορηγίας, κατ' ἐνέργειαν. ὁρᾷς ὅτι ἡ φωνὴ κοινῶς κληρονομεῖται πατρὸς καὶ υἱοῦ, καὶ συμμερῶς πρὸς πατρὸς καὶ ἐξείληφας; Ἄρειος εἶπεν, καλῶς ἐμνημόνευσας πρὸς τοῦτο ὅλως τὸν πρόσκοπον ἐγὼ ἀξιοπιστότερον ἡγοῦμαι λυγχάνειν τὸν ἀποστολικὸν ῥητὸν, τὸ προφερόμενον κυριακὸν ὑπ' ἐμοῦ λόγιον, ἔφη γὰρ ὁ κύριος μὴ δύνασθαι ἀφ' ἑαυτοῦ ποιεῖν μηδέν, ἐὰν μὴ βλέπῃ τὸν πατέρα ποιοῦντα. Ἀθανάσιος εἶπεν, τί ἐποίησεν ὁ θεὸς ἐν ἀρχῇ. Ἄρειος εἶπεν, οὐρανὸν, γῆν, θάλασσαν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς καθὼς γέγραπται. Ἀθανάσιος εἶπεν, ἀκουε λοιπὸν ἐὰν δύνῃ ἐπιδειχθῆναι πρὸς σὲ, ποίους οὐρανοὺς καὶ γῆν καὶ θάλασσαν καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς ἐποίησεν ὁ θεὸς ἐν πρώτοις, εἶθ' ὕστερος ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἐωράκως ἐποίησεν ὁμοίως τῷ πατρὶ αὐτοῦ. Ἄρειος εἶπεν, ἀθέμιτον ἡγεμὴν τυγχάνειν, τὸ εἰπεῖν πρῶτον κόσμον ὑπὸ τοῦ θεοῦ δεδημιουργῆσθαι, ἕτερον δὲ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ, δεύτερον μὴ δυναμένου καταδεῆ ὄντος παραγμάτων πάντων, οὐδὲ εἷς τυγχάνει ὁ ὁρώμενος κόσμος. Ἀθανάσιος εἶπεν, ἀκουε ἀφ' ἑαυτοῦ δημιουργεῖ ὁ υἱὸς τὰ πάντα. Ἄρειος εἶπεν, πῶς καλῶς εἰπέμοι, πῶς ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀκέστι ὃς λέξει τοῦτο. Ἀθανάσιος εἶπεν, ὁ σοφὸς τὰ βουλὴ αὐτοῦ, πᾶς δὲ οἶσθα. Ἄρειος

εἶπεν, ἐν

εἶπεν, ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ. Ἀθανάσιος εἶπεν, χριστὸς ἢ θεοῦ δύναμις καὶ σοφία τυγχάνει κατ' τὸ μακάριον παῦλον, ναί, ἢ οὔ. Ἄρειος εἶπεν, ὁμολογουμένως χριστὸς δύναμις καὶ θεοῦ σοφία. Ἀθανάσιος εἶπεν, ἡ σοφία σου, μὴ ἀλλαχόθεν σοφίζεται; Ἄρειος εἶπεν, μὴ γένοιτο. Ἀθανάσιος εἶπεν, οὐκοῦν ἀφ' ἑαυτῆς ὡς σοφία πράττει. Ἄρειος εἶπεν, ἔτως ἔχει. ἀκουσον ὁ πατὴρ ἃ ἐδημιούργησεν; Ἀθανάσιος εἶπεν, ἄκουε, εἰ μὴ θεοπλῶς λαλεῖ, ἀμὴ θέμις μήτε λέγειν μήτε ἀκούειν, ὡς μὴ σιωπαμένου τινὸς μεταστρέψαι τὰ τοιαῦτα. πλὴν ὅπῃ ἔ παρεσμὸς, δός μοι λόγον σοῦ ἔ ἐπερωτῶ, ὁ σιωπαλὸς, πῶς αὐτουργεῖ; Ἄρειος εἶπεν, ἐν τῇ σιωπᾶμει αὐτοῦ τὸ πᾶν πράττει. Ἀθανάσιος εἶπεν, χριστὸς ἢ ἀπαράτως θεοῦ δύναμις ὑπάρχει; Ἄρειος εἶπεν, ὁμολογῶ). Ἀθανάσιος εἶπεν, ἀκουσον χριστὲ σιωπάμενος ὄντος θεοῦ, ἅπερ δημιουργεῖ ἡ δύναμις, τελεῖ ὁ χριστός, ταῦτα ποιεῖ ὁ πατήρ. Ἄρειος εἶπεν, πῶς ἅπερ δημιουργεῖ ὁ χριστὸς, ταῦτα δημιουργεῖ ὁ θεὸς; Ἀθανάσιος εἶπεν, ἡ δύναμις ἀπὸ τοῦ σιωπατος κεχώρισται; Ἄρειος εἶπεν, μὴ γένοιτο, τίς γάρ πολε ἐώρακεν ἀγωνιστὴν, πάλην ἰδίως ἀνδριζόμενον, καταμόνας ἢ τὸ δύαμιν αὐτοῦ; εἰ γὰρ μὴ τοῦτ', ἐπ' ἀμφοτέρως ἂν ἐκομίσθησαν τὰ βραβεῖα ἤτοι καὶ στέφανοι. Ἀθανάσιος εἶπεν, ὀρθῶς ἔφης, εἰ οὕτω ἐπ' ἀνθρώπου τοῦτ' ἐδωκας μήτε δύαμιν κεχωρισμένως τι πράττειν, μήτε μὴν τὸ σῶμα ἑτέρως ἐνεργεῖν τι, ἀκουσον χριστὸς σιωπάμενος ὢν πατρικὴ, ἀχωρίστως πάντα ἅπερ ἀπράττει ὁ πατὴρ, πράττει ταῦτα αὐτός. Ἄρειος εἶπεν, ἔγω ἔτως, τὸ ἀχωρίστως δημιουργεῖν τὸ μὲν σωτῆρι τῷ θεῷ τὸ πᾶν, μὴ ἰδία δύαται καὶ ἴσος ἐστὶ τῷ θεῷ; καθὼς συνῆκας τὸ σωτῆρος λέγοντος, ὁ πατήρ μου ὁ πέμψας με μείζων μου ἐστίν; Ἀθανάσιος εἶπεν, ἐρωτήσω σε, σὺ ἢ ἀποκρίθητί μοι, ὁ σωτὴρ μου, μὴ συναλία ἐφθέγξατο ἑαυτῷ; Ἄρειος εἶπεν, μὴ γένοιτο, παυλαχοῦ γὰρ σύμφωνος τυγχάνει ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ. Ἀθανάσιος εἶπεν, πῶς οὖν ὁ κύριος ἐν ἄλλῳ τόπῳ φάσκει, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν. Ἄρειος εἶπεν, σὺ σαβέλλιος εἶ. Ἀθανάσιος εἶπεν, διὰ τί εἰμι σαβέλλιος. Ἄρειος εἶπεν, ἐπειδὴ εἶπας ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς ἕν ἐσιν. Ἀθανάσιος εἶπεν, μὴ καταψεύδωμεθα, ἃ γὰρ ἔτως φημὶ ὅτι ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς ἕν ἐσιν, ἀλλ' ὅτι ὁ κύριος ἔφη, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν. Ἄρειος εἶπεν, αὕτη ἡ αἵρεσις σαβελλίου ἐστίν. Ἀθανάσιος εἶπεν; Οὐκοῦν ὁ κύριος ὁ εἰρηκὼς ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, σαβέλλιος ἦν; ἃ πάντες οἱ χριστιανοὶ ἴσασιν τὸ υἱὸν τοῦ θεοῦ ὅτι ἐσμεν; σὺ δὲ σαβέλλιον καὶ διδάσκαλον αἱρέσεως αὐτὸν φῂς; Ἄρειος εἶπεν. μὴ γένοιτό μοι τοῦτο φρονῆσαι, ὁ γὰρ σωτὴρ εἶπεν ταῦτα συμφωνίας ὅτι ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν. Ἀθανάσιος εἶπεν, ἕνεκεν τίνος ἔλεξε τοιάδε ὁ κύριος, τί θέλων τοῦτο φανῆναι, τὴν συμφωνίαν καὶ σε, ἢ τὴν θεότητα καὶ τὸ ὀρθὸν λόγου; εἰ μὲν γὰρ τὴν συμφωνίαν καὶ σε, ἆρα μάρτυρας κατασκευάζει καὶ ὁ παῦλος; μὴ ἆρα ἀθέτησις αὐτῷ γέγονεν ὑπὸ τοῦ παύλου, εἰ γὰρ ἔτως ἔχει, ὁ υἱὸς κληρονομεῖ τὸν παῦλον καὶ σε ὡς ἀγνώμονος καὶ μὴ μένοντος ἐν τῇ σωτηρίας τῆς συμφωνίας τοῦ παύλου, εἰ δὲ οὐκ ἔτως ἔχει, λοιπὸν νόησον σοῦ σε ἀπάγει τὸν φρονήμα. Ἄρειος εἶπεν, ἀλλὰ τί θέλεις, ἵνα εἴπωμεν, ὅτι ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς ἕν ἐσιν. Ἀθαν. εἶπεν, ὁ κύριος ἰησοῦς οὐκ εἶπεν ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμι, ἀλλ' ἔφησεν ἐσμὲν, καὶ τὴν δυάδα τελείαν παρέστησεν

In sua sapiẽtia. ATH. Christúsne Dei potentia & Sapientia est, secũdum beatũ Paulum? aisne, an negas? AR. Extra cõtrouersiã est, Christum esse Dei potẽtiam & Sapientiã. ATH. Sapiens sapiẽtia sua, an aliũde sapiens redditur? AR. Absit vt aliunde. ATH. Igitur ex se omnia, vt qui sapientia sit, efficit. AR. Ita se habet. Ergo Pater nihil creauit? ATH. Audi igitur, & ne temerè loquare, quę dictu auditúq; nefaria sunt, quasi ista tua à nemine subuerti queãt. Sed tamen iã respondemihi in pręsentia, de eo quod percũctaturus sum. Is qui potens est, vnde creator rerũ efficitur? AR. Sua potentia omnia facit. ATH. Christúsne potentia Dei est? AR. In cõfesso est. ATH. Igitur quũ Christus sit potentia Dei, quæcunq; facit hæc potentia, hoc est, Christus, eadẽ & fecit Pater. AR. Quomodo si facit Christus hæc Deus fecerit? ATH. Potentiáne á potente diuisa est? AR. Minime, quis enim vnquã vidit luctatorẽ in palæstra seorsum ipsum fortiter agere? & seorsum ab illo eius fortitudinem? nam si id esset, præmia & coronas ad vtrumq; deferri oporteret. ATH. Rectè dicis, si igitur in homine id ita se habere iudicas, vt neque vis corporis per se, neq; corpus sine hac vi separatim quid agat, Ergo Christus, qui est potentia Patris omnia indiscretò quæ operatur Pater, & ipse quoque operatur. AR. Esto, vt indiscretò Filius omnia operatur cum Patre, sed nũquid poterit esse æqualis Deo, quũ ipse ex eo loquẽte audias, Pater qui me misit, maior me est? ATH. Quęrã vicissim ex te, sed age respondę: Seruator mũdi sibi cõtraria loquitur? AR. Absit, semper enim sibi in dicẽdo congruit dei Filius. ATH. Cur igitur in alio loco dicit, *Ego & Pater vnum sumus?* AR. Tu Sabellius es. ATH. Cur Sabellius? AR. Quia Patrem & Filium vnum dicis. ATHA. Ne mihi mẽdacia affinge: non enim ita dico, quod Pater & Filius vnũ sit, sed quòd dominus dixerit, Ego & Pater vnum sumus. AR. sed hæc hæresis Sabellij est. ATH. Ergo dominus qui dixit, Ego & Pater vnũ sumus, ideóne Sabellius est? Nónne omnes Christiani Iesum agnoscimus Dei Filium esse: & tu eum Sabellium dicis & magistrum hæreseon? AR. Absit, vt ita sentiã, quippe quũ Seruator hoc dixerit, Ego & Pater vnũ sumus, de sua cum Patre concordia. ATH. Qua de causa hoc dominus dixit: aut quid volebat docere: concordiámne suam cum Patre (vt tu vis) an deitatem? quod recta ratio dictat. Nam si pro tua sententia concordiam demonstrare volebat; nũquid ergo testes comparare sibi voluit, metuens scilicet ne à Patre ignominiosè defraudaretur? Quod si ita est, filius nimirum secundum te Patrem accusat. Iam cogita quo te abducat tuus sensus. AR. Quid tibi vis: num vt dicamus, Pater & filius vnum sunt? ATH. dominus Iesus non dixit, *Ego & Pater vnũ sum, sed vnum sumus*, & dualitatem in hoc verbo (*sumus*) perfectam ostendit, & in hoc vocabulo

vnum, ea quæ ſunt ſubſtantiæ, ſignificauit. Tu autem re nõ intelle cta, ad abſurda raperis. AR. Quid? Nónne dominus dixit, *Pater qui me miſit, maior me eſt?* ATH. Quid: nónne quoq; dixit: *Ego & Pater vnum ſumus?* ac rurſum, *Qui videt me, videt & Patrem meum*: Quinimo & Apoſtolus quoque æqualitatem Filij quam habet cum patre, liquido oſtendit, his verbis: *Qui quũ in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt, eſſe ſe æqualem Deo, ſed ſeipſum exinaniuit.* Vides æqualẽ eſſe Filium ſuo Patri, & non minorẽ: AR. Magna diſcordia mihi videtur ſcripturarũ, in re preſenti. ATH. Abſit, vt obloquatur homo diuinis, & à Deo inſpiratis ſcripturis, quaſi nõ omnia inter ſe conſonent: vt.n. libra iuſta, ita inter ſe congruunt omnes ſcripturæ. AR. At quî cõgruerint iſta? *Pater qui me miſit maior me eſt: &, Ego & pater vnum ſumus*: Iterũ alio modo: *Qui videt me, videt & patrem meũ*: per quod deſignat immutabilem ſui ſpeciem, quam habet cũ patre ſuo: vt & Paulus ait, *æqualẽ ſuo patri Filiũ non exiſtere.* ATH. Audi homo ac intellige, non diſſidere capitulũ illud q̃ dicit, *Pater qui me miſit, maior me eſt*, à reliquis capitibus. AR. Si hoc oſtenderis, quod quidẽ poſſibile fuerit, forſan & me facies, vt tuam ſententiã ſequar. ATH. Quid, Filius dei Deúſne eſt, an nõ? AR. Deus creatus à Deo. ATH. Si vis, reſpõde mihi, quod rogo, dei Filius creauitne omnia, an non? AR. Cõceſſum eſt prius, eũ omnia feciſſe, vt qui ſit potentia & ſapientia dei. ATH. ergo omnia continet, quæ à ſe ſunt condita, ſiue viſibilia ſiue inuiſibilia Dei Filius. AR. Ita ſe habet. ATH. Vbiq; igitur adeſt vi eſſentiæ ſuæ. Nam ſi dicas eum nõ vbique adeſſe: maiores dices res creatas creatore. AR. Adeſt vbiq;. ATH. Si igitur vbique adeſt dei Verbũ, vnde eſt quod dicit, *Pater qui me miſit, maior me eſt*: redde mihi eius rei rationem? AR. Ego hic hæreo, ſed quæſo dic tu mihi, qua ratione dixit Seruator, maiorem ſe ſuum patrem eſſe? ATH. Niſi prius dixeris, quod ego quæro, non dicam quod tu vis. AR. Dic quid vis. ATH. Angeli incorporeine ſunt, an homines potius? AR. Homines in corpore ſunt, Angeli vero, quia Spiritus, incorporei habẽdi ſunt. ATH. Qui igitur fatigãtur, hominéſne, an angeli ſunt? AR. Angeli, qui in laborãdo corporibus carent, laſſitudine nõ tẽtatur: hominib. autẽ propria eſt laſſitudo, ob corporis molẽ & põdus. ATHA. Dominus igitur vnde fatigationẽ ſenſit? Scriptum eſt.n. *Ieſus quũ laſſus eſſet ex itinere, ſedebat.* AR. Adducis me quo lubet exẽplo Angelorũ & hominũ, non Verbũ quod Deus eſt, laboraſſe laſſitudine, ſed ideo factũ, vt oſtenderet carnem, quã prius nõ habebat, quum Verbum & Deus eſſet, eam ſe denuo reſumpſiſſe: ideóq; carni ſuæ permiſiſſe vt pateretur quæ carnis ſunt propria, quò conſtare poſſit, eã carnẽ eſſe. ATH. Memor

ἐν τῷ λέξαι ἓν ἐσμεν. τὸ γὰρ ἓν, τ̃ τῆς οὐσίας ἐσήμανε· σὺ δὲ μὴ νοήσας, εἰς ἀσπιάν ἐχώρησας. Ἄρειος εἶπεν, ὁ κύριος οὐκ εἶπεν ὁ πατήρ μου ὁ πέμψας με μείζων μού ἐστιν; Ἀθανάσιος εἶπεν, ὁ σωτὴρ οὐκ εἶπεν ἐγὼ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν; καὶ πάλιν, ὁ ἑωρακώς με ἑώρακε τ̃ πατέρα· ἀλλα μᾶλλον καὶ ὁ ἀπόστολος τ ἰσότητα τ̃ υἱ̃ οὐκ ἦν ἔχει πρὸς τ ἑαυτ̃ πατέρα, σαφῶς ἐδήλωσεν, λέγων, ὃς ἐν μορφῇ θε῀ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θε῀, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσεν. ὁρᾶς ὅτι ἴσός ἐστιν ὁ υἱὸς τ̃ ἰδίου πατρὸς καὶ μικρότερος; Ἄρειος εἶπεν, ἀσυμφωνία μοι πολλὴ καὶ φανερὰ δοκεῖ γραφῶν εἶναι ὅτι δ παράκλητος. Ἀθανάσιος εἶπεν, μὴ γένοιτο, ἵνα ἄνθρωπος κατείπῃ τ̃ θείων καὶ θεοπνεύστων γραφῶν, ὡς δὲ μὴ συμφωνίας ταῦτα πάντα φθεγγομένων· ζυγὸς γὰρ ὥσπερ δίκαιός ἐστιν, οὕτω συμφωνεῖ πρὸς ἑαυτὰς πᾶσαι αἱ γραφαί. Ἄρ. εἶπεν, πῶς συμφωνεῖ; ὁ σωτὴρ ἔφη, ὁ πατήρ ὁ πέμψας με μείζων μού ἐστι. πάλιν ὁ αὐτὸς λέγει, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν. Ἐπὶ ρως, ὁ ἑωρακώς ἐμε, ἑώρακε τὸν πατέρα· ὃ δὲ σημαίνει τ̃ ἀπαράλλακτον αὐτ̃ ἰδέαν καὶ ὁμοίωσιν ἔχει πρὸς τὸν ἑαυτ̃ πατέρα· ὡς καὶ ὁ Παῦλός φησι, μὴ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θε῀. Ἀθανάσιος εἶπεν, ἄνθρωπε ἄκουε καὶ σύνες, ὁλόκληρον ἐκεῖνο κεφάλαιον ὁ πατήρ μου ὁ πέμψας με μείζων μού ἐστι, τ̃ λοιπῶν κεφαλαίων. Ἄρειος εἶπεν, ἂν τοῦτο ἀποδείξῃς, ὅπερ ἀναγκαῖόν ἐστι, τάχα καὶ ἐμὲ πείσεις τῷ σῷ φρονήματι ἀκολουθῆσαι. Ἀθανάσιος εἶπεν, ὁ τ θε῀ υἱὸς θεός ἐστιν, ἢ οὔ; Ἄρειος εἶπεν, θεὸς κτισθεὶς ὑπὸ θε῀. Ἀθανάσιος εἶπεν, ὡς θέλεις ἀποκρίνῃ μοι περὶ οὗ ἐρωτῶ, ὁ τ θε῀ υἱὸς πάντα ἐποίησεν, ναὶ, ἢ οὔ; Ἄρειος εἶπεν, πεφανέρωται, ὅτι πάντα ἐποίησεν ὡς δυνάμεις καὶ σοφία τυγχάνων θε῀. Ἀθανάσιος εἶπεν, ἐκ οὗ πάντα περιέχεται ὑπ' αὐτ̃ ποιηθέντα, ἤτοι ὁρατὰ ἢ τὰ ἀόρατα ὁ τ θε῀ υἱός; Ἄρειος ἔφη, οὕτως ἔχει. Ἀθανάσιος εἶπεν, πάντα ἄρα οὗ περιέχει τῇ οὐσίᾳ τ̃ μεγαλωσύνης αὐτ̃. ἂν εἴπῃς, ὅτι οὐ πάντα, ἄρα μείζονα ἐρεῖς τὰ γινόμενα τ̃ δημιουργ῀. Ἄρειος εἶπεν, πάντα. Ἀθανάσιος εἶπεν, εἰ οὗ πάντων τυγχάνει πάντα χοῦ ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, πῶς λέγεις τὸ, ὁ πατήρ μου ὁ πέμψας με μείζων μού ἐστιν, ἀποδός μοι τ λόγον. Ἄρειος εἶπεν ἀπορῶ περὶ τούτου, ἀλλ' ἀξιῶ, φράσον μοι καινὸν λόγον εἶπεν ὁ σωτὴρ μείζονα ἑαυτ̃ πατέρα; Ἀθανάσιος εἶπεν, ἐὰν μὴ πρότερόν μοι εἴπῃς ὁ ἐπερωτῶ, οὐ μήποτε εἴπω ὅπερ θέλεις. Ἄρειος εἶπεν, λέγε ὁ θέλεις. Ἀθανάσιος εἶπεν ἄγγελοι ἀσώματοι τυγχάνουσιν, ἢ ἄνθρωποι; Ἄρειος εἶπεν, ἄνθρωποι ἐν σώματι τυγχάνουσιν, ἄγγελοι δὲ πνεύματά ὄντες, ἀσώματοί εἰσιν. Ἀθανάσιος εἶπεν, εἶνε οὖν κοπιῶσιν, ἄνθρωποι, ἢ ἄγγελοι; Ἄρειος εἶπεν, ἄγγελοι ἀσώματοι τυγχάνουσι, πρὸς τὸ διακονοῦντας αὐτ̃ καμάτου πεῖραν μὴ λαβεῖν, ἀνθρώπου δὲ τ̃ κάμνειν ἴδιον, διὰ τὴν τ̃ σώματος βαρεῖαν ὀλκήν. Ἀθανάσιος εἶπεν, ὁ οὖν κύριος, πῶς ἐκοπίασε; γέγραπται γάρ, ἰησοῦς οὖν κεκοπιακὼς ἐκ τ̃ ὁδοιπορίας ἐκαθέζετο. Ἄρειος εἶπεν, συγχωρέμοι ὡς ἠθέλησας ἐκ τ̃ παραδείγματος τ̃ ἀγγέλων καὶ τ̃ ἀνθρώπων, ἐχὶ ὡς θεὸς λόγος ἐκοπίασεν, ἀλλ' ἵνα φανῇ ὅτι σάρκα, ἣν οὐκ εἶχε πρότερον ὁ λόγος ὁ θεὸς ταύτην ἀνελάβετο, διὰ τ̃ πρὸς σαρκὶ συνεχώρησε πάσχειν τὰ ἴδια, ἵνα φανῇ ὅτι σάρξ ἐστιν. Ἀθανάσιος εἶπεν, μέμνησο ὅτι πρόω-

ὅτι προωμολόγηϲ), ὅτι παντα χῆ τὰ ἐϲιν ὁ λόγοϲ
τοῦ θεοῦ. Ἀρειομανῖται εἶπεν, ἀξιόπιϲτοϲ. Ἀθανάϲιοϲ εἶ-
πεν, εἰ οὖν πάντα χῆ, ἵνα ἕνεκεν ἔφαϲκεν, ὁ πα-
τήρ μου τέθεικέ με μείζων μού ἐϲτιν· Ἄρειοϲ εἶ-
πεν, ἀξιῶ καλῶϲ με μὴ ὀκνήϲηϲ ἀποκαλύψαι τὸ
καλυμμα ἀπὸ τοῦ γράμματοϲ ἐνίϲχει. λίαν γὰρ
ἀνιῶμαι. Ἀθανάϲιοϲ εἶπεν, τίϲ ἐϲτιν ὁ κεκοπιακὼϲ, ἄνθρωποϲ, ἢ ὁ θεοϲ λόγοϲ; Ἄρειοϲ εἶπεν, ἀν-
θρωποϲ. Ἀθανάϲιοϲ εἶπεν, ἀκούω, ϲὸν ἐϲτὶ τὸ νοῆ-
ϲαι λοιπόν. Ἄρειοϲ εἶπεν, κατελαβόμην ϲου τὸν A
νοῦν ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ, ὅτι τοῦ θεοῦ λόγου παν-
τα χῆ παροίϲηϲ, δῆλον ὅτι διὰ τὴν ϲαρκα εἶπεν
ὁ πατήρ μου ὁ πέμψαϲ με μείζων μού ἐϲτιν, τὸ βα-
δίζειν καὶ κοπιᾶν, ἐπὶ τόπου εἰϲ τόπον ἕτερον
πορευομένου, ἀληθῶϲ ὀρθῶϲ ἔχει τοῦτο. Ἀθανα-
ϲιοϲ εἶπεν, λοιπὸν λάβε ωι ἐν νῷ τὸ ρητὸν ὅπερ
ἔφηϲ, ὅτι ὁ θεὸϲ λόγοϲ ἔκτιϲθη, πόθεν λάβωμεν
τὸ ἐγχείρημα; ἢ τολμῶμεν ἀφόβωϲ φθέγγεϲθαι καὶ
τὴν ἀίδιον θεότητα ὡϲ ὑϊὸν αὐτοῦ. Ἄρειοϲ εἶπεν, ἐγὼ
μὲν ἀπὸ τῶν γραφῶν τοῦτο λέγω, ϲὺ δὲ πόθεν ἀΐ- B
διον λέγειϲ τὸν υἱόν; Ἀθανάϲιοϲ εἶπεν, ἀπὸ τῶν
θεοπνεύϲτων γραφῶν ἔμαθον, ὅτι ἀίδιόϲ ἐϲτιν ὁ
υἱὸϲ τοῦ θεοῦ. Ἄρειοϲ εἶπεν, Ποῖαί εἰϲιν αἱ γραφαὶ
αἱ φάϲκουϲαι ἀίδιον τὸν υἱόν; Ἀθανάϲιοϲ εἶπεν, ἐλ-
θὼν ὁ ἀοίδιμοϲ Παῦλοϲ μαρτυρήϲει τῇ ἀλη-
θείᾳ· παρὰ γὰρ αὐτοῦ, φηϲὶν, ἀπὸ κτίϲεωϲ κόϲ-
μου τοῖϲ ποιήμαϲιν νοούμενα καθορᾶται, ἥ τε αἴ-
διοϲ αὐτοῦ δυνάμιϲ καὶ θειότηϲ εἰϲ τὸ εἶναι αὐ-
τὰϲ ἀναπολογήτουϲ, διότι γνόντεϲ τὸν θεὸν, οὐχ C
ὡϲ θεὸν ἐδόξαϲαν, ἢ ἠυχαριϲτήϲαν. Ἄρειοϲ εἶπεν,
θέλει τὸ παῖϲ λέγει τοῦτο ἡ γραφή. Ἀθανάϲιοϲ
εἶπεν, ἀκούω ὁ μακάριοϲ ἀπόϲτολοϲ Παῦλοϲ
αἰνίττεται τὸν διὰ τώματοϲ ὀπτανόμενον θεὸν
υἱὸν θεοῦ, μὴ ἐπεγνωκέναι τὴν ἀίδιον θεότητα αὐτοῦ,
τοῦτο φάϲκοντεϲ; οὐκ οἶδα μεγέθουϲ καὶ
καλλονῆϲ κτιϲμάτων, ἀναλόγωϲ δεῖ τὸν δημιουρ-
γὸν γνωριϲθέντα εὐχαριϲτηθῆναι. Φανερὸν δέ
ἐϲτιν ὅτι πάντα διὰ τοῦ λόγου γεγονέναι γέγο-
νε, οὐχωρὶϲ αὐτοῦ γέγονεν ἕδεν. ἔδει οὖν καὶ ϲε οὐκ D
τῆϲ τῶν ϲτοιχείων εὐαρέϲτου ϲυμπήξεωϲ ἀναλογίϲα-
ϲθαι τὸν δημιουργὸν ἀναλόγωϲ, ἢ ϲαφῶϲ ὑπογνώ-
μονα γενέϲθαι, ὅτι ἀίδιον θεοῦ τυγχάνει ἔργον ὁ κόϲ-
μοϲ, ἀκτίϲτου δὲ φύϲεωϲ μὴ δυναμένηϲ ἐπαρ-
κέϲαι δρᾶν. Ἄρειοϲ εἶπεν, ἔϲω ἀίδιοϲ ὁ υἱόϲ· ἀλλὰ
καὶ ἀϊδίωϲ κτιϲθεὶϲ, ἔχει τὸ ἀΐδιον. Ἀθανάϲιοϲ εἶ-
πεν, εἰ ἀίδιόϲ ἐϲτιν ὁ υἱόϲ, ἀκούω κτίϲμα· εἰ δὲ
κτίϲμα τυγχάνει, οὐκ ἔϲω ἀίδιοϲ. Ἄρειοϲ εἶπεν, μὴ γὰρ
ἐγὼ ἐξ οἰκείαϲ αὐθενλίαϲ τῶν πάντων Φημὶ ὁ υἱόϲ εἶπεν, E
ὅτι πρῶτον πάντων ἔκτιϲεν αὐτὸν ὁ θεόϲ. Ἀθα-
νάϲιοϲ εἶπεν, τοῦτο ϲοὶ μόνῳ ἀπεκαλύφθη, ἢ καὶ
ἄλλοιϲ τοῖϲ περὶ τοῦ θεοῦ μυϲτηρίων; Ἄρειοϲ εἶ-
πεν, ἀπόϲτολοϲ ἡ πίϲτιϲ· ϲόλων οὐκ ἐμοὶ μόνῳ, ἀλλὰ
καὶ ἑτέροιϲ πολλοῖϲ ἐγνωρίϲθη ἡ πίϲτιϲ αὕτη. Ἀθανάϲιοϲ εἶπεν, πόθεν ὑμῖν ἀπεκαλύφθη, οὐκ θεοῦ, ἢ ἐξ ἀν-
θρώπων; Ἄρειοϲ εἶπεν, ἐκ θεοῦ. Ἀθαν. εἶπεν, ϲὺ αὐτήκοοϲ γέγοναϲ, ἢ ἄλλοι ϲοι ὑφηγήϲαντο περὶ τούτου; Ἄρειοϲ
εἶπεν, οὐκ ἐμοὶ ὑφηγήϲαντο, ἀλλὰ πολλοὶ ἅγιοι ἐν πνεύματι θεοῦ λαλοῦντεϲ, ἔφηϲαν, ὅτι ἐκτίϲθη ὁ υἱόϲ. Ἀ-
θανάϲιοϲ εἶπεν, τίνεϲ εἰϲὶν οὗτοι; καὶ δυνάμεθα γνῶναι καὶ ἡμεῖϲ; Ἄρειοϲ εἶπεν, οἶδα καὶ αὐτὸϲ ὅτι καὶ οἱ προφῆται,
καὶ οἱ ἀπόϲτολοι ἐλάληϲαν πολλαχοῦ τὸν υἱὸν κτίϲμα εἶναι. Ἀθανάϲιοϲ εἶπεν, ἤκουϲάϲ τινοϲ λέγοντοϲ

sis confeſſum fuiſſe, Verbũ & Deũ vbiq; adeſſe. Ar. Quid ni? Ath. Si ſanè vbique: Cur igitur ab eo dictũm eſt, *Pater qui miſit me, maior me eſt?* Ar. Oro te ne graueris auferre velamentũ iſtud à litera, idque quam primum: valde enim me torquet. Ath. Vter illorũ eſt, qui ita fatigatus fuit, homóne, an Deus Verbum? Ar. Homo. Ath. Tuũ igitur eſt reliqua cogitatione cõſequi. Ar. Deprehẽdo ex hoc dicto tuo quod velis deum vbique adeſſe, nimirũ quod reſpectu carnis ſuæ euntis, & laſſitudine laborantis, & de loco in locũ tranſeũtis, hæc verba dixerit, *Pater qui me miſit maior me eſt*, idq; merito. Ath. Iam in mentẽ reuoca tuam ſentẽtiam quam dixiſti. Verbum ϕ Deus eſt, conditum eſſe, vnde mutuabimus rerum initium? ego enim non auſim ita temerè loqui de æterna deitate Filij. Ar. Ego hoc de ſcripturis adfero: tu autẽ vnde habes, quod æternũ Filium dicis? Ath. Ego ex diuinitus inſpiratis literis didici, æternũ eſſe Filium Dei. Ar. Vbi ſunt ſcripturæ, quæ eum æternum dicũt? Ath. Adſit nobis ille celeberrimus Paulus, & veritati teſtimoniũ perhibebit: *Inuiſibilia enim eius, inquit, ex creatione mundi, operibuſq; intellecta perſpiciũtur, vt æterna eius poteſtas & deitas, quo ſit, vt illi ſint inexcuſabiles, quod vbi cognouiſſent Deum, non vt Deum honorauerũt, & gratias egerũt.* Ar. Id de Patre ea ſcriptura loquitur. Ath. Nónne beatus Paulus accuſat eos qui in corpore apparente Deo, Dei Filio, nõ agnouerũt æternam eius Deitatẽ, omnia gubernãtem? Ex magnitudine enim & pulchritudine rerũ conditarum, cõgruenter oportet artificem æſtimari, & gratias illi haberi: certũ autem eſt, omnia creata per Verbũ, ſuam naturã accepiſſe, & ſine eo factũ eſſe nihil. Quapropter etiã te oportebat, ex elementorũ proba campactione, animo metiri proportionabiliter eorum architectum, & agnitorem fieri, mundum eſſe æterni Dei opus: Deúmq; ipſum nõ eſſe creatitiæ naturæ, vt quæ minimè ſuffectura fuiſſet ad tantas res creãdas. Ar. Eſto, ſit æternus Filius ſed ita vt ab æterno cõditus æternitatem quoq; in ſe habeat. Ath. Si æternus eſt Filius, non eſt creatura: contra, ſi creatura eſt, æternus nõ fuerit. Ar. Non ex mea authoritate iſta loquor: ipſe filius dixit, ſe ante omnia à Deo creatũ eſſe. Ath. Taléne quid de filio Deo tibi ſoli reuelatũ eſt, an etiã aliis quoque? Ar. Non omnium eſt fides: Veruntamen, nõ mihi ſoli, ſed etiã aliis multis innotuit fides eius. Ath. Vnde tibi reuelatũ eſt à Deóne, an ab hominibus? Ar. à Deo. Ath. Ergóne tu ipſe auditor Dei fuiſti, an alij de eo hoc tibi retulerunt? Ar. Nõ mihi retulerũt, ſed multi ſancti in ſpiritu loquentes dixerunt, Filium creatum quiddam eſſe. Ath. Qui ſunt illi: nõ licebit nobis eos cognoſcere? Ar. Quin & tu ipſe noſti Prophetas & Apoſtolos locutos fuiſſe ſubinde, Filium creaturam eſſe. Ath. Audiui teipſum modo

modo ante horam iſtud ipſum de Filio dixiſſe: nunc autem tranſis ad apoſtolos & Prophetas: ſed tamen enarra, quiſnam Prophetarũ hoc dixit de eo? AR. Etiam nunc dico Filium hoc dicere per Sanctos Prophetas & Apoſtolos, quẽadmodum & per Salomonem dixit, dominus creauit me initio viarum ſuarum, ad opera ſua, Vides quòd ante omnia creauit eum Deus ad opera quæ per eum futura eſſent. ATH. Igitur reſpectus creaturarũ cauſa fuit, vt iuxta te crearetur Filius. AR. Ita eſt. ATH. Igitur Deo precioſiores ſunt creaturæ ab ipſo cõditæ, qui hoc fieri poteſt? Nam ſi ille propter has extitit, non autem hæ propter illum vt tu ſentis, plane credendũ eſt, eas precioſiores eſſe, Sed abſit vt nos ita ſentiamus: ſiquidẽ omnia per filiũ ſunt, ſicuti ſcriptũ eſt, Decebat enim, inquit apoſtolus, eum per quem omnia, multos filios in gloriam adducentẽ, principẽ ſuppeditatorémq; ſalutis eorũ, per paſſiones conſummari. AR. Ignoſce mihi hactenus, & dixerim propter opera cõditum eſſe filiũ, non item in hoc, quod dixi, eum ante omnia creatũ eſſe. ATH. Quis creatus eſt ante omnes creaturas? AR. Filius, atque ideo primogenitus in ſcripturis appellatur. ATH. Si quis Satanã adoret, rectènе an male facit? AR. Impius & ſine deo eſt, neque communem ſenſum habet, nec meretur hominis appellationẽ. ATH. In Iob hæc verba de Satana habentur: *Principium ille formationum domini eſt factus, ad id vt ab angelis illuderetur*. Tu igitur primã creaturã adorans, ſatanam adoras, quemadmodum hic ſermo oſtendit. Iam ſi contentioſius inſtes, ſatanam priorem filio creaturam eſſe, ſatanam facies antiquiorem Spiritu ſancto: Tu enim iſta ſtatuebas, Filium creatum fuiſſe, eundemque ſpiritum procreaſſe affirmabas. ARIVS, Veritas me circunſcribit, non tu: veruntamen poſtquàm me huc induxiſti, & ego quoque circuncludam te multis teſtimoniis, dicentibus Filium creaturam eſſe. ATHANA. Profer ex theſauro quæ tibi recondita ſunt à patre tuo. AR. Meus pater quem adoro, Deus eſt: ſed enim tu mihi reſponde ſuper hoc dicto, *'Dominus creauit me*, Domino ipſo confitente, ſe creatum eſſe à patre ſuo. ATHAN. Hoc dictum intus, aliam vim habet ſpiritualem, & diuinum theſaurum in ſe reconditum poſſidet. AR. Non in hoc dicto animaduerto ſonum vocemque Salomonis, quippe qui fatuus non ſim, ſed & hic quoq; intelligo, vel in hac ſolum dictione, præfecit, ſpiritualẽ ſenſum ſpectandum eſſe: Quapropter & ego, vt non expers myſterij, aſſero illud dictum: Dominus creauit me, non verbalẽ duntaxat ſonum aut intellectum habere, quippe qui vim ſententiæ ibi in abdito ſentiã, quam tu, quia non percipis, aliis, qui percipiunt, inuides, nec mirum: viri enim deterioris propria eſt in præſtantiores inuidia. Quamobrem quod ſentis, ingenue dicas, & quã hic ſententiam, vt rectã, amplecteris: *dominus creauit me*: Ego

A

B

C

D

E

πρὸ ἐργασίας ὥρας, ὅλη ὁ υἱὸς εἶπεν. ἀπὸ τι μεθέως εἰς τοὺς προφήτας καὶ ἀποστόλους, πλὴν ὑφήγησαι τοίνυν προφήτης ἔλεξε περὶ τούτου; Ἄρειος εἶπεν, γνῶθι φημὶ τὸν υἱὸν λέγειν διὰ τῶν ἁγίων προφητῶν καὶ ἀποστόλων, ὥσπερ διὰ τοῦ Σολομῶν ἔφη κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, ὁρᾷς ὅτι πρὸ πάντων ἔκτισεν αὐτὸν ὁ θεὸς διὰ τὰ δι' αὐτοῦ μέλλοντα γίνεσθαι ἔργα; Ἀθανάσιος εἶπεν, ἀκηκοῶ ἡ τῶν κτισμάτων πρόφασις, αἰτία γέγονε τοῦ κτισθῆναι τὸν υἱὸν κῆ σε. Ἄρειος εἶπεν, ἔτως ἔχει. Ἀθαν. εἶπεν, ἆρα οὖν τοῦ θεοῦ ἐνδεμίπρα τὰ κλιζόμενα παρ' αὐτοῦ; πῶς χωρεῖ; εἰ γὰρ ἐκεῖνος διὰ πῶτα γέγονεν κ ἐκ ἐκεῖνα διὰ τοῦτον κῆ σε, δῆλα ῥότως ἐνδεμότερα πῶτα ἐκείνου. ἀλλὰ μὴ γένοιτο ἔτως ἡμᾶς φρονῆσαι. διὰ γὰρ τὸν υἱὸν τὰ πάντα καθὼς γέγραπται ἐπρεπεν γάρ φησιν ὁ ἀπόστολος, δι' ὃν τὰ πάντα κ δι' οὗ τὰ πάντα, πολλοὺς υἱοὺς εἰς δόξαν ἀγαγόντα, τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας αὐτῶν διὰ παθημάτων τελειῶσαι. Ἄρειος εἶπεν, σύγγνωθί μοι εἰρηκόλ ὅτι διὰ τὰ ἔργα ἐκλιθη ὁ υἱός, πλὴν ὅτι ἐκλίθη πρὸ πάντων. Ἀθανάσιος εἶπεν, τίς ἐκλίσθη πρὸ πάντων τῶν δημιουργημάτων; Ἄρειος εἶπεν, ὁ υἱός, διὰ τοῦτο ἐπρωλότοκος ἀναγέγραπται. Ἀθανάσιος εἶπεν, εἰλὴς τὸν σαταναν προσκυνεῖ, καλῶς ἢ κακῶς πράττει; Ἄρειος εἶπεν, ἀσεβὴς ἐ ἄθεος, καὶ μηδεμίας κοινὰς φρένας σώζων τυγχάνει ὁ πιστὸς, οὐ σὸκ ἄξιον καλεῖν ἄνθρωπον, ἀλλ' ἀπανθρωπον. Ἀθανάσιος εἶπεν, ὁ θεὸς τῷ ἰὼβ ἐχρηματιζων, ἔτως ἔφη πρὸ τοῦ σαταναν, τοῦτέστιν ἀρχὴ πλασμάτων κυρίου πεποιημένη ἐμπαίζεσθαι ὑπὸ τῶν ἀγγέλων μου. σὺ οὖν τὸ πρῶτον ποίημα προσκυνῶν, τὸν σαταναν προσκυνεῖς, καθὼς παρέστησεν ὁ λόγος, ἐαὶ δ' σαφέστερον θελήσας ὅτι τοῦ υἱοῦ πρότερον ποίημά ἐστιν ὁ σαταναᾶς, ἆρα πρεσβύτερον αὐτὸν φὴς ἁγίου πνεύματος, ἔτω γὰρ ὡρίσω τὸν μὲν υἱὸν ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἐκλίσθαι, τὸ δὲ πνεῦμα ὑπὸ τοῦ υἱοῦ γεγονέναι διεβεβαιώσω. Ἄρειος εἶπεν, ἡ ἀληθειά με πρεσβεύει καὶ ὁ σὺ. πλὴν ἐπειδὴ σωήγαγές με ἐν τούτῳ, κἀγώ σε πρεκλείσω ἐν ταῖς πολλαῖς μαρτυρίαις ταῖς φασκούσαις ὅλη κτίσμά ἐστιν ὁ υἱός. Ἀθανάσιος εἶπεν, πρόφερε ἐκ τοῦ θησαυροῦ τὰ δόκιμα θησαυρισμένα ὑπὸ τοῦ πατρός σε. Ἄρειος εἶπεν, ἐμὸς πατήρ ἐστιν, ὃν προσκυνῶ θεὸν· πλὴν σὺ δοκιμάθηθί μοι πρὸς τοῦ κύριος ἔκτισέ με, τοῦ κυρίου ὁμολογήσαντος ἑαυτὸν κτίσθαι ὑπὸ τοῦ ἰδίου πατρός. Ἀθανάσιος εἶπεν, τὸ ῥητὸν ἄλλως δυνάμιν ἔχει πνευματικὴν ἔνδον, καὶ θεῖον θησαυρὸν ἐναποτεθειμένον κέκτηται. Ἄρειος εἶπεν, ἐκ ὅτι τοῦ ῥητοῦ μένον ἐξημι τὸν φωνὴν τοῦ Σολομῶν, ἀ γὰρ ἀσυνέτος εἰμι, ἀλλὰ συνίημι ὅτι πνευματικὸν νόημα θεωρεῖται δοκεῖ τῶν ὄντως ἐμῶν. ὅθεν καγὼ ἐκ ἄμοιρος ὢν τ μυήσεως, ἔτω φημὶ, τὸ μὲν κύριος ἔκτισέ με κ τὸ ῥητὸν, τ δ' ἐν αὐτῷ σημαίνομενον, μείζοτέραν ὁρῶν λὴν ἔχει, ἣν σὺ μὴ νοήσας, ἀγνοίᾳ καλεχόμενος πλανᾶσαι, ἀνδρὸς δὲ κακοῦ ἴδιον τὸ φθονεῖν πῖς χρείπλοσιν· ἀσὺ φρονεῖς, φράσον καμοὶ ἀφθόνως ὅπερ δοκεῖ σοι καλὸν φαίνεσθαι, τὸ γὰρ κύριος ἔκτισέμε, ὅτι τοῦ

ὅτι δὲ ἐγέννησε μεταλαμβάνω. Ἀθανάσιος εἶπεν, εἰ οὖν ἐγεννήθη ὑιός, δηλαδὴ οὐκ ἐκτίσθη, εἰ δὲ ἐκτίσθη, οὐκ ἐγεννήθη. Ἄρειος εἶπεν, σὺ δὲ νοεῖς τὴν δηλούμενον παρ' ἐμοῦ. Ἀθανάσιος εἶπεν, μὴ ὀκνήσῃς ἀνέχεσθαί μου ἕως νοήσω παρὰ σοῦ. Ἄρειος εἶπεν, ἵνα μὴ πάθος νοηθείη, εἶπεν ἔκτισέ με κύριος, ὅτι θεοῦ οὖν τὸ κτίζειν, τὸ γεννᾶν, πολλὸν ἐστιν. Ἀθανάσιος εἶπεν, εἰ οὖν ὅτι θεὸς τὸ κτίζειν καὶ γεννᾶν ταὐτόν ἐστιν, ὁ κοινῶ πάντα τὰ κτίσματα γεννήματα δὲ θεοῦ ὑπάρχουσιν, εἰ δὲ πῶς πάντων ἄδελφος τυγχάνει ὁ κύριος καὶ σὺ τῶν δι' αὐτοῦ γενομένων. πῶς οὖν ὁ μονογενὴς δὲ θεοῦ; ἄρειος εἶπε, τὸ μονογενὲς τοῦτο ὅτι ἐξαιρέτῳ καὶ ἐξοχωτάτῳ καὶ μείζονι πράγματι. Ἀθανάσιος εἶπεν ὁ δοκεῖσοι μείζονος εἶναι ὁ οὐρανὸς; Ἄρειος εἶπεν, καὶ πάνυ. Ἀθανάσιος εἶπεν, ἀκούω ὁ ὑιός ἐστι καὶ σέ, καὶ ἡ γῆ καὶ ἡ θάλασσα γονατέρες καὶ σέ. Ἄρειος εἶπεν, μὴ γένοιτο, ἕνα ἐποίησεν ὁ θεὸς ἓν μόνον. Ἀθανάσιος εἶπεν, δοκεῖ σοι πάντα τῷ αὐτῷ ὅρῳ μονογενῆ τυγχάνειν, ναὶ, ἢ οὔ; Ἄρειος εἶπεν, ὅτως ἔχει. Ἀθανάσιος εἶπεν, ἀκουῶ εἰ ἐποιήθη ὡς καὶ τὰ λοιπὰ δημιουργήματα ὁ υἱός, εἷνος υἱός ἐστι θεοῦ. Ἄρειος εἶπεν, οὐκ καλῶ σε σὺ πῶς νοεῖς τὸ, κύριος ἔκτισέ με. Ἀθανάσιος εἶπεν, πέπεισο ὅτι οὐκ αὐτοῖ ἀποκρινάμενον· ἀλλὰ διὰ τοὺς ἀκροωμένους ἐρῶ. Σολομὼν δίκαιος ὢν, καὶ σοφίας πληρωθεὶς, κατηξιώθη ἐν προφητείᾳ βουληθῆναι τὴν οἰκοδομὴν ναοῦ, τυπικῶς τὸ σῶμα δὲ κυρίου Ἰησοῦ, ὡς αὐτὸς ὁ κύριος φησὶ τοῖς Ἰουδαίοις, λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν. τοῦτο δὲ ἔλεγε περὶ τοῦ ναοῦ δὲ σώματος αὐτοῦ, ὡς φησὶν ὁ Ἰωάννης. ἀλλὰ μᾶλλον καὶ Σολομὼν παῤῥησιέστερον ἔφη περὶ αὐτῶν τούτων διαλαβὼν ἔτως, ἡ σοφία ᾠκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον, καὶ ὑπήρεισε στύλους ἑπτὰ, ἔσφαξε τὰ ἑαυτῆς θύματα, καὶ ἐκέρασεν εἰς κρατῆρα τὸν ἑαυτῆς οἶνον, καὶ ἡτοιμάσατο τὴν ἑαυτῆς τράπεζαν, ἀπέστειλε τοὺς ἑαυτῆς δούλους συγκαλοῦσα μετὰ ὑψηλῆς κηρύγματος ὅτι κρατῆρα, λέγουσα, ὃς ἐστιν ἄφρων, ἐκκλινάτω πρός με, καὶ τοῖς ἐνδεέσι φρενῶν, εἶπε, ἔλθετε φάγετε τὸν ἐμὸν ἄρτον, καὶ πίετε οἶνον ὃν κεκέρακα ἡμῖν, ἀπολίπετε ἀφροσύνην, ἵνα ζήσητε. ἀραρότως ἡ σοφία, θεὸς λόγος τυγχάνει, ὁ διὰ τὴν ἀρρητον αὐτοῦ καὶ ἀῤῥητον πατρὸς αὐτοῦ φιλανθρωπίαν πτωχεύσας πλούσιος ὢν, ἵνα ἡμεῖς τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσωμεν, ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων, ἐν μορφῇ δούλου γέγονεν, ἴσος δὲ ὢν τῷ ἰδίῳ πατρὸς, ὡς δοῦλος καὶ σύνδουλος συναναστράφη ἡμῖν, τέλειος ὢν ἐν θεότητι, καὶ τέλειος ἐν ἀνθρωπότητι, ὅτι οὖν ὁ λόγος καὶ θεὸς, σοφία καὶ δύναμις πατρικὴ ὑπάρχων, ἀσώματος ὢν ὥσπερ ὁ θεὸς καὶ πατὴρ αὐτοῦ, διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ᾠκοδόμησε τὸ σῶμα ἐν τῇ παρθένῳ μαρίᾳ θεοτόκῳ, ἄνευ κοινωνίας ἀνδρὸς, καὶ γέγονεν, ὡς ἔφην, ἄνθρωπος, καὶ ἑαυτὸν ἐποίησεν ὑπόδειγμα πάσης ἀρετῆς, ἵνα οἱ βουλόμενοι ἐξακολουθεῖν, ὡς διὰ τούτου ἔχωσι θείας ἐκτύπωμα, πρὸς ὃ ὁμοιούμενοι, γίνονται θείας

Ego illud, creauit, accipio, ac si genuisset me locutus fuisset. ATHANA. Si igitur genitus est, certum est eum non creatum fuisse: contra si conditus est, genitus non fuerit. ARIVS, Tu non intelligis vim istius dicti. ATHANA. Ne graueris me sustinere, donec intelligam, quæso. ARIVS, Ne passio aliqua parturiendi intelligeretur, dictum est, Dominus creauit me: In Deo enim creare, idem est quod gignere. ATHANA. Si ergo in Deo creare & gignere idē est, igitur omnis creatura Filius est Dei. Quod si concedimus, Dominus omnibus rebus frater erit quæ per ipsum (vt tu ais) creatæ sunt: vbi ergo nunc illud est, quod vnigenitus Dei appellatur? ARIVS, Illud quòd vnigenitus dicitur, referendum est eò, quòd præ cæteris eximius, supremus, & maximus sit. ATHANA. Nónne tibi maximum videtur Cælum? ARIVS, Admodum. ATHANA. Ergo & illud secundum te Filius erit? terráque & Oceani, marisque aqua, filiæ nominandæ sunt. ARIVS, Absit, vnum enim tantummodo Filium Deus fecit. ATHANA. Videntúrne tibi omnia eadem definitione creationis vnigenita esse, an non? ARIVS, Videntur. ATHANA. Igitur si, vt cæteræ creaturæ, conditus est Filius, quomodo haberi poterit Filius Dei? ARIVS, Quæso, quomodo intelligis illud: dominus creauit me? ATHANA. Crede mihi, non eram tibi responsurus, sed in gratiam auditorum respondebo. Salomon iustus, & plenus sapientia, dignus habitus est, qui in parabolis significaret ædificationem templi, corporis scilicet Domini Iesu, vt ipse de se Dominus ad Iudæos locutus est: Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo: hoc autem dixit de corporis sui templo, vt Ioannes refert. Sed enim Salomon apertius de eadem re locutus est, sub istiusmodi verborum tractatu: *sapientia ædificauit sibi domum, & stabiliuit columnas septem, mactauit victimas suas, & miscuit in cratere vinum suum, præparauitque mensam: emisit seruos suos clamans, & inuitans alta voce ad craterem suum, dicens, Quisquis est insciens, inclinet se ad me: & egenis mentis ita locuta est, Venite comedite panem meum, & bibite vinum quod miscui vobis: derelinquite stultitiam vt viuatis.* Haud dubie sapientia ista verbum Deus est, qui ob suam ineffabilem patrisque in homines charitatem, Pauper factus est, quum dives esset, vt nos illius paupertate ditesceremus, & quum in forma Dei esset, in forma serui factus est: & quum æqualis esset suo Patri, vt seruus & conseruus nobiscum conuersatus est, perfectus quum esset in deitate, perfectus quoque in humanitate factus est: hicigitur & Verbum & Deus, sapientia & virtus Patris quum incorporeus esset, vt Deus & Pater suus ob nostram salutem ædificauit sibi domum, in vtero Deiparæ Mariæ sine commercio virili, & homo (vt dixi) factus est & seipsum exhibuit exemplar omnis virtutis, vt qui illum sequi vellent, quasi in diuino itinere haberent vestigia, ad quæ similes facti,

Diuinæ

diuinæ naturæ participes redderentur quẽ admodũ dixit vas illud electionis, *Estote imitatores mei, sicuti & ego Iesu Christi.* Post igitur illius passionem & resurrectionẽ, emisit Sapientia, Virtus, Verbũ, Deus Apostolos ad omnes stultos, brutos scilicet, gentiles, Deiq; ignaros, proposita mensa, nimirũ sacro altari, & in eo panem cælestẽ & incorruptibilẽ, & omnibus vitam donantem, qui inde participarẽt, sanctum videlicet, & sacrosanctũ suum ipsius corpus exhibuit, vinúmque exhilarans mentem, quod sobrietatem facit in cuiusque animo, qui inde degustant, quasi in cratere suum ipsius sanguinem miscet, aduocans sibi prædestinatos, atque electos per Apostolos suos. Atque ita omnis quidem stultitia omittitur: regni autem Cœlorum ciues efficiuntur, qui illos audiunt. ARIVS, Quandoquidem tu recte ad corpus retulisti illud dictum, Dominus creauit me, ego me tibi adstipulatorem præbeo ob scriptum hoc testimonium. Restat igitur, vt rectà incedas ad veritatem, & non aliter facias. ATHANA. Quid vis vt faciam? si quod veritati gratum & amicum est, requiris, promptum habebis me suffragatorem. ARIVS, Testimonium tibi afferam, quod non poteris in alium sensum interpretari. Clarum enim illud est de essentia Verbi à Patre condita, mentionem facere. ATHANA. Si mihi dederis ex diuinitus inspiratis scripturis testimonium, non recusauero: id vnum caue, ne ea mihi adducas, quæ nuper ad vestram libidinem scripsistis, ea enim non feram. ARIVS, Noli obtrectare nobis, tanquàm Deum non timentibus, Apostoli vox est, quam me prolaturum dixi. ATHANA. Dic ergo. ARIVS, Clarissimus Apostolorum Petrus testificans de eo qui manifestatus est in Israël, ita inquit, *Certò igitur cognoscat omnis domus Israël, quòd illum & Dominum & Christum fecit Deus.* Quid? num nos hanc vocem in scripta misimus? ATH. Non vos quidem hanc vocem scripsistis, sed in eam non satis Christianè commentati estis. ARIVS. Vides te circunscriptum, & ad conuicia raperis. quin potius si quid potes, ad hæc responde, aut transfuge ad veritatem. ATHANA. Recita mihi totum caput. ARIVS, *Certò sciat omnis domus Israel, quòd eum & Dominum & Christum fecit Deus.* ATHANA. Ne mutila voces scripturæ: nam corpus, si maneat in eo statu, quo ab initio conditum fuit, formosum est: vbi autem modulum excessit, vel manu, vel pede, vel digito, turpe redditur: Dic igitur ea quæ in hac scriptura sequuntur. ARIVS Faciam, *Iesum quem vos crucifixistis.* ATHANA. Quisnam est ille qui crucifixus est, Verbúmne Deus, an corpus, quod Deus, qui verbum est, ex Maria Virgine acceperat? ARIVS, Quid an non confiteris Verbum crucifixum esse? ATHAN. Ego Deum verbum confiteor hominem fa-

θείας φύσεως κοινωνοὶ, ὡς φησὶ τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, μιμηταί μου γίνεσθε, καθὼς κἀγὼ ἰησοῦ χριστοῦ. Μετὰ οὖν τὸ πάθος αὐτοῦ καὶ τὴν ἀνάστασιν, ἀπέστειλεν ἡ σοφία, ἡ δύναμις, ὁ λόγος καὶ θεὸς, τοὺς ἀποστόλους εἰς πάντας τοὺς ἄφρονας, τοὺς ἀσυνέτους ἐθνικοὺς, τοὺς μὴ εἰδότας τὸν θεὸν, εὐσεβικῶς τεράπιζαν, τουτέστι τὸ ἅγιον θυσιαστήριον, καὶ ἐπ' αὐτῷ ἄρτον ἀρχάνιον καὶ ἄφθαρτον, καὶ πᾶσι ζωὴν χαριζόμενον τοῖς μεταλαμβάνουσιν ἐξ αὐτοῦ τὸ ἅγιον καὶ πανάγιον αὐτοῦ σῶμα, οἶνόν τε εὐφραίνοντα καρδίαν, καὶ νῆψιν ἐμποιοῦντα ἐν τῇ ἑκάστου ψυχῇ τῶν ἀπογευομένων ἐξ αὐτοῦ, ὡς ὅτι κρατῆρα κεράσας τὸ ἑαυτοῦ αἷμα, καλέσας τοὺς κλητοὺς καὶ ἐκλεκτοὺς διὰ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ, πᾶσαν μὲν ἀφροσύνην ἀπολιμπάνουσι, βασιλείας δὲ οὐρανῶν πολῖται ἀναδείκνυσι, τοὺς ὑπακούοντας τῆς φωνῆς αὐτοῦ. Ἄρειος εἶπεν, ἐπειδὴ εἰς τὸ σῶμα σωτήριος ἦλθε, κύριος ἔκλεσέ με, καλῶς, κἀγὼ συνίστημί σοι διὰ τῆς ἐναργοῦς μαρτυρίας, λοιπὸν καὶ σὺ ὀρθοποδήσον πρὸς τὴν ἀλήθειαν, καὶ μὴ ἄλλως ποίει. Ἀθανάσιος εἶπεν, τί θέλεις ποιήσω; ὅπερ ἐστὶ τῇ ἀληθείᾳ φίλον, κἀγὼ συντίθεμαι. Ἄρειος εἶπεν, μαρτυρίαν σοι παρέξω ἣν ἡ σιωπὴ ἀλλοιώσῃ, φανερὰ γάρ ἐστιν ὅτι πρὸ τῆς ἀποστάσεως τοῦ λόγου φάσκει ὡς ἐποιήθη ὑπὸ τοῦ πατρός. Ἀθανάσιος εἶπεν, ἐάν μοι σὺ ἐκ τῶν θεοπνεύστων γραφῶν μαρτυρίαν πρὸ ὧν διαβεβαιοῦσαι, οὐκ ἀμνημονῶ, μόνον πρόσεχε μὴ ἐγράψατε ἄρτι ὑμεῖς πρὸς τὸ ὑμέτερον βούλημα καὶ οὐκ ἀνέχομαι τὰ ὑφ' ἡμῶν λεγόμενα. Ἄρειος εἶπεν, μὴ καταίλεγε ἡμῶν ὡς μὴ φοβουμένων τὸν θεὸν, ἀποστόλῳ ἐσὶ φωνὴ ἣν εἶπον προφέρειν. Ἀθανάσιος εἶπεν, λέξον ἐξ αὐτῆς. Ἄρειος εἶπεν, ὁ ὅτι φανέστατος τῶν ἀποστόλων Πέτρος, διαμαρτυρόμενος πρὸ τοῦ προκειμένου τῷ ἰσραὴλ, ἔτως ἔφη, ἀσφαλῶς οὖν γινωσκέτω πρὸς οἶκος ἰσραὴλ, ὅτι καὶ κύριον αὐτὸν καὶ χριστὸν ὁ θεὸς ἐποίησεν, μήτιγε ἡμεῖς διεχαράξαμεν τῷ φωνῇ ταύτῃ; Ἀθανάσιος εἶπεν, ἐχ ὑμεῖς ἐχαράξατε αὐτῷ, ἀλλὰ παρεχαράξατε. Ἄρειος εἶπεν, ἐθεώρησας προσχαράσσοντα σεαυτὸν, καὶ εἰς ὕβρεις ἑτέρας, μᾶλλον δὲ ἐδιώασαι, λέγε πρὸς ταῦτα, ἢ αὐτομόλησον πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Ἀθανάσιος εἶπεν, ἀνάγνωθι τὸ κεφάλαιον ὅλον. Ἄρειος εἶπεν, ἀσφαλῶς οὖν γινωσκέτω πᾶς οἶκος ἰσραὴλ, ὅτι καὶ κύριον καὶ χριστὸν αὐτὸν ἐποίησεν ὁ θεὸς. Ἀθανάσιος εἶπεν, μὴ ἀκροατηρίαζε τὰ ῥήματα τῆς γραφῆς, καὶ γὰρ τὸ σῶμα ὡς πρὸς τὴν ἀρχὴν ἐπλάσθη, ἐὰν μείνῃ, εὔμορφον τυγχάνει, ἐὰν δὲ πρὸς μέλος γένῃ τυγχάνει χεῖρα ἢ πόδα ἢ δάκτυλον, ἄχρηστον δείκνυται. εἶπον οὖν καὶ τὰ ἑπόμενα τῶν γραφῶν. Ἄρειος εἶπεν, τουτέστι τὸν ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε. Ἀθανάσιος εἶπεν, τίς ἐστιν ὁ σταυρωθεὶς, ὁ λόγος θεὸς, ἢ τὸ σῶμα ὅπερ ὁ λόγος θεὸς ἐκ μερίδος τῆς παρθένου ἔλαβεν; Ἄρειος εἶπεν, σὺ τὸν λόγον οὐχ ὁμολογεῖς ἐσταυρῶσθαι; Ἀθανάσιος εἶπεν, ἐγὼ τὸν θεὸν λόγον, ὁμολογῶ ἄνθρωπον γενόμενον

νόμενον, καὶ ἐσταυρῶσθαι σαρκὶ. Ἄρειος εἶπεν, Τί ἐστι σαρκὶ, οὐχὶ ὁ λόγος ἔπαθεν; Ἀθανάσιος εἶπεν, σὺ τί φρονεῖς, ὁμολόγησον ἐν πρώτοις. Ἄρειος εἶπεν, κἂν μὴ σὺ λέγῃς· ἐγὼ φημὶ, ὁ λόγος συγκαθηλώθη καὶ συνέπαθε τῇ σαρκὶ. Ἀθανάσιος εἶπεν, διὰ τί βάλλῃς χρὴ τί δεῖσθαι τοῦτο ἀποδεῖξαι, εἰ πέπονθεν ὁ λόγος ἢ θεὸς. Ἄρειος εἶπεν, λέγε ὃ βέλει. Ἀθανάσιος εἶπεν, σταυρῷ προσηλωμένον ἐθέασω πολλάκις; Ἀρι. εἶπεν, ναί. Ἀθανάσιος εἶπεν. ἆρα ἕως ὅτε τὸ σῶμα νεκράτητο ὑπὸ τῶν ἥλων ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, ἢ ἡ ψυχὴ κατείχετο μὴ δυναμένη ἀναχωρῆσαι ἀπὸ τοῦ σώματος; Ἄρειος εἶπεν. ἀναχωρεῖ, ἐπειδὴ πνεῦμα τυγχάνει ἡ ψυχή. Ἀθανάσιος εἶπεν, εἰ ἀναχωρεῖ· δῆλόν ἐστιν ὅτι ἃ κρατεῖ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, τοῦτ' ἐστιν ἐπὶ τοῦ ξύλου καὶ τῶν ἥλων, καὶ ὅτως ἔχει. Τὸ γὰρ σώμαλος καλεχομένου, ἡ ψυχὴ τὸ ἐλεύθερον ἔχουσα καὶ τὸ ἀκρατήτον, καταλείψασα τὸ σῶμα, πορεύεται εἰς τὸν ἑαυτῆς τόπον. Ἄρειος εἶπεν, ὅτως ἐστὶ καὶ τοῦτο. Ἀθανάσιος εἶπεν, εἰ οὖν ἐπὶ ἀνθρώπου καταδίκου ἔδωκας μὴ πάσχειν τὸ ψυχλὸν ἐν τῇ παρούσῃ σωματικῇ καταδίκῃ, πῶς τὸν λόγον τοῦ θεοῦ ἔφης συμπεπῆχθαι τῷ σώματι; Ἄρειος εἶπεν, δεδόσθω μὴ συμπεπονθέναι τὸν θεὸν λόγον τῷ σώματι. Ἀθα. εἶπεν, ἀκουε ὁ ἀπόστολος Πέτρος ἠσφαλίσατο τὸν λόγον, μὴ βουλόμενός τινας ὑπ' ἀγνοίας ἀπολέσθαι. νομίζοντων γὰρ τῶν Ἰουδαίων ἄνθρωπον εἶναι τὸν καθ' ἡμᾶς τὸν χριστὸν, ἐσήμανε διὰ τοῦ μαρτυρίας, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ ἐκλεκτὸς τοῦ θεοῦ, καὶ φησὶν, εἰ καὶ ὑμεῖς ἄνθρωπον ἐκρεμάσατε τὸν δίκαιον, μὴ ἀγνοήσητε ὅτι οὗτον τὸν χριστὸν ὁ κύριον ἐποίησεν ὁ θεός. Ἄρειος εἶπεν, ἰδοὺ οὖν χριστὸς ὁ κύριος γέγονεν ὑπὸ τοῦ θεοῦ. Ἀθανάσιος εἶπεν, ὁ θεὸς λόγος ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς, πρὸ τοῦ παθεῖν κύριος ἦν, ναὶ, ἢ οὔ; Ἄρειος εἶπεν, ναὶ κύριος ἦν. Ἀθανάσιος εἶπεν, ὁ Πέτρος ἔφη, ὃν οἱ Ἰουδαῖοι ἐσταύρωσαν γεγονέναι κύριον. Ἄρειος εἶπεν. τί ἐστι τὸ ἐσταύρωσαν χριστὸν κύριον γεγονότα, ἤθελον γνῶναι τί λέγεις. Ἀθανάσιος εἶπεν, ὁ θεὸς λόγος κύριός ἐστι τῶν ἁπάντων ἀεὶ κύριος ὤν. ἐπειδὴ ἡ σὰρξ τοῦ ἀμαρτίας βεβασιλευομένης σαρκὸς, ἔλαβε τὴν σάρκα, καθὼς γέγραπται, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, σάρκα δὲ φημι ἄνθρωπον πλέον, οἷον καὶ ἡμεῖς ἐσμεν καὶ ἡμεῖς ἐσμεν, καὶ τὸ ἐν ἡμᾶς ἀνθρώπους μόνον. αὐτὸς γὰρ ἄνευ ἁμαρτίας γέγονεν ἄνθρωπος. τοῦτον οὖν χριστὸν καὶ κύριον ὁ θεὸς ἐποίησεν, τὸν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ ἄνθρωπον, ὑποτάξας αὐτῷ ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας καὶ κυριότητας, καὶ ἀνθρώπους, ἀγγέλους, καὶ πάντων ἁπλῶς ὑποταγέντων γέγονε χριστὸς κύριος. χριστὸς μὲν, διὰ τὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος δίκην ἐλαίου ἐπ' αὐτῷ χυθέντος ἀνόθεν ἐκχυσιν· κύριος δὲ, διὰ τὸ πάντων εἰληφέναι τὸ κύριος. Ἄρειος εἶπεν, ἰδίως οὖν υἱὸς, καὶ κύριός ἐστιν ὁ λόγος καὶ θεὸς καὶ ἰδίως ἄνθρωπος; Ἀθανάσιος εἶπεν, μὴ γένοιτο. Ἄρειος εἶπεν, εἰπὲ οὖν, πῶς; ἔφης γὰρ κύριον τὸν θεὸν λόγον, καὶ τὸν ναὸν αὐτοῦ κύριον τέθεικε τὸ ἄνθρωπον. ἐγὼ δὲ νομίζω εἶναι δύο κύριοί εἰσιν. Ἀθαν. εἶπεν, οὐκ εἰσὶ δύο, μὴ γένοιτο, εἷς γάρ ἐστιν ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς, ὁ γενόμενος δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος· ὁ γὰρ ἐπίγνος βασιλεὺς εἰπέ μοι, ἰδίως ὁ ἄνθρωπος βασιλεύει καὶ ἰδίως ἡ πορφυ-

ctum, carne crucifixum esse. ARIVS. Quid est hoc carne, nónne Verbum passum est? ATHANA. Tu autem quid hic sentis, magnopere te velim expromere. A R. Si non dixeris, ego dicam, Verbum vnà cum clauis confixum fuit, vnáque cum carne passum est. ATH. A re simili tibi demonstrandum est, Verbum Deum passum non esse. AR. Dic quod libet. ATH. Vidistíne vnquàm quenquam cruci affixum? AR. Quidni? ATH. Ergóne quandiu corpus clauis illis detinetur in cruce, etiam anima detinetur, vt quæ nequeat recedere à corpore? AR. Recedit, nec mirum quũ anima sit spiritus. ATTA. Si recedit, certum est, eum non teneri in cruce, hoc est, in ligno & clauis: & ita se habet. Corpore enim detento, anima libera & indetentibilis suum corpus relinquens, abit ad suas sedes. AR. Ita res habet. ATH. Si in homine cõdemnato concedis animam non pati in hoc corporali supplicio, cur tu dicis Verbum & deum vnà crucifixum esse cum corpore? AR. Demus non simul cum corpore passum esse Verbum. ATH. Igitur Apostolus Petrus cautè suum sermonẽ concepit, nolens quenquam præ insscitia interire. Arbitrantibus enim filiis Israël hominem esse nostro more Christum, testimonio declarauit hunc esse electum Dei, quum ait, *Etsi quasi hominem suspendistis hunc iustum, nec tamen ignari sitis, Deum hunc ipsum Christum, & Dominum fecisse*. AR. Viden? Christus & Dominus factus est à Deo. ATH. Deus Verbum, qui Dei est Filius, ante passionem dominúsne erat, an non? AR. Erat. ATH. Petrus inquit, Quem Iudæi crucifixerant, eum factum esse Dominum. AR. Sed quid hoc, quòd dicit crucifixum Christum dominum esse factum? Hic vellẽ scire quid diceres. ATH. Deus Verbum semper omnium est dominus. Postquam vero ex carne Tyrannidi peccati subiecta carnem assumpserat, vt scriptũ est, *Verbum caro factum est* (carnem autem voco hominem perfectum, quales & nos sumus) secundum essentiam hominis tantum. Lux enim absque peccato factus est homo: hũc ipsum Deus Christum & Dominum fecit, hominem scilicet ex semine Dauid, subiiciens illi principatus & potestates, & dominationes, & homines & angelos. Et in summa, omnium sibi subiectorum factus est Christus dominus: Christus quidem ob Spiritus sancti instar olei in ipsum cælitus effusionem: dominus verò eò quod dominatum in omnes susceperit. AR. Seorsum igitur verbum Filius, & dominus deus, & seorsum homo, ATHA. Absit. AR. Dic igitur quomodo: Dicis enim dominum Deum Verbum, & templum eius, hoc est, hominem filium quoque esse. Ego igitur in eam opinionem venio, duos esse dominos. ATH. Non sunt duo, absit: vnus.n. est Dei filius, qui propter nos homo factus est. Quin hoc mihi dicas, terrenus rex quum homo sit, ipsémne seorsum regnat & seorsum eius purpura?

ris vai

ra? aiſne, an negas? AR. Qui fieri poſſit, aut hominem ſcorſum regnare, aut purpuram per ſe: ſcio tamē quid hac ſimilitudine ſtatueris inducere. ATH. Si igitur impoſſibile eſt duos eſſe reges in vno regnatore: loquor autem de homine, &purpura, qui fieri poteſt, vt ſcorſum Verbi & Dei dominatum conſiſtere affirmemus, & adiunctam inſtar veſtimenti eius ſanctam & precioſam carnem principatū habere? Eſt enim ille amictus regis Verbi Dei. Quid? quod Apoſtolus Paulus vnitatem dominatus, quem habet dominicus homo cum Deo Verbo, abſolutiſſimè oſtendit, eo quod dicit, *Quorum patres illi, ex quibus Chriſtus ſecundum carnem, qui eſt deus ſuper omnia in ſecula, Amen*. Vidéſne Apoſtolum eum agnoſcere Deum eſſe ſuper omnia, qui ex ſemine Dauidis genitus eſt? AR. Non vereris hominē deum ſuper omnia appellare? ATHANA. Paulus non eſt veritus, nec ego vereor, eo quod videam certam quandā Patris dei diſpenſationem. AR. Quam diſpenſationem? ATH. De eius qui eſt deus ſuper omnia incarnatione. AR. Incarnationem Verbi, & ego quoque cōfiteor, ſed tamen eum, qui crucifixus eſt, Deum ſuper omnia appellare nō audeo. ATH. Audi, & maiorem admirationē concipe, eò quòd eum deum ſupra omnia confitear: neq; alterum poſſe ab eo intelligi, qui homo factus eſt, & crucifixus propter nos, & ſemper deus eſt. AR. Vbi res iſta noua & mirāda ſcripta eſt? ATH. Apud Hieremiam Prophetam: ita enim dicit. *Hic deus noſter, non reputabitur alter ab eo, inuenit omnem viam ſcientiæ, & dedit eam Iacob puero ſuo, & Iſraēli dilecto à ſe, poſt hæc in terris viſus eſt, & inter homines conuerſatus eſt*. Qui igitur viſus eſt, hic deus ne erat, & eſt, ad quam nullus alius reputabitur deus, an non? AR. quemadmodum Propheta dicit, *ipſe Deus eſt*. Nefas enim id eſt dici de Patre quod viſus ſit: aut homo factus, conuerſatus ſit cum hominibus, quum res manifeſta ſit, deum Verbum hominem eſſe factum. ATH. Ergo vnus eſt Filius dei, qui ante omnia ſecula vnà cum Patre coexiſtit, idèmque quum deus inuiſibilis eſſet, homo viſibilis factus eſt. AR. Vnū eſſe Filium dei in confeſſo eſt, non tamen ille coexiſtit cum patre in infinitū. ATH. Sapientia & virtus nónne coexiſtit cum Patre & Sancto Spiritu? AR. Coexiſtit. ATH. Vnus igitur inuiſibilis Filius Dei, ille, inquam, qui & viſus eſt, incorporeus quidem ſed corporatus: immortalis & mortem expertus, in carne intactilis, & tactus. ARIVS. Aſſentior tuis dictis, ATHANA. Hic igitur ob carnem cum Verbo coniunctam non autem inde diuiſam, Dominus & Deus appellatur. Et dominationes quidem dicuntur, Filius tamen Dei Ieſus Chriſtus, Verbum & Deus vnus eſt, ARIVS. Rectiſſime mihi videtur ſe habere definitio incarnationis, non tamen vt verus Deus ſit Filius, quemad-

A

B

C

D

E

ρὸς ναὶ, ἢ οὔ; Ἄρει. εἶπεν, πῶς ἐγχωρεῖ, ἢ τὸν ἄνθρωπον ἐκτὸς βασιλεύειν, ἢ τῷ πορφυρίδι ἰδίως ἄρχαι; πλὴν ἔγνων τί θέλεις σημῆναι ἐκ τοῦ παραδείγματος. Ἀθανάσι. εἶπεν, εἰ οὖν ἀνεγχώρητον δύο βασιλεῖς φῆναι ἐπὶ βασιλέως ἑνός, λέγω δὴ ἀνθρώπου καὶ πορφύρας, πῶς ἐγχωρεῖ ἰδίως μὲν τὸν λόγον καὶ θεὸν κυριότητα φάσκειν, κεχωρισμένως δὲ τῷ ἰδίῳ πορφύρας ἔνδυμα γεγονέναι ἁγίας καὶ τιμίας σαρκὸς ἀρχὴν καταγγέλειν; ἥτις ἐστὶν ἔνδυμα τοῦ βασιλέως λόγου θεοῦ γεγυμνένη. ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος, τὴν ἑνότητα τῆς κυριότητος οὐκ ἔχει ὁ κυριακὸς ἄνθρωπος πρὸς τὸν θεῖον λόγον, ἀκραιφνέστατα ἐσήμανε, τῷ φῆναι αὐτὸν· ὧν οἱ πατέρες καὶ ἐξ ὧν ὁ χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεὸς, εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν· ὁρᾷς ὅτι καὶ θεὸν ἐπὶ πάντων οἶδε τὸν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ ὁ ἀπόστολος; ἆρει. εἶπεν, ὁ φοβῆ ἐπὶ πάντων θεὸν λέγειν τὸν ἄνθρωπον; Ἀθανάσι. εἶπεν, Παῦλος οὐκ ἐφοβήθη, ὅτε ἐγὼ φοβοῦμαι, ὅτι βλέπω οὐκ μέρος τὴν τοῦ θεοῦ οἰκονομίαν. Ἄρει. εἶπεν, ποίαν οἰκονομίαν; Ἀθανάσι. εἶπεν, περὶ τοῦ ἐπὶ πάντων θεοῦ ἐνανθρωπήσεως. Ἄρει. εἶπεν, περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως δὲ λόγου, κἀγὼ ὁμολογῶ, περὶ δὲ τοῦ εἶναι ἐπὶ πάντων θεὸν τὸν σταυρωθέντα, φοβοῦμαι λέγειν. Ἀθανάσι. εἶπεν, ἄκουε καὶ πειστότερον θαύμαζε, ὅτι καὶ θεὸν ἐπὶ πάντων ὁμολογῶ, καὶ μὴ δυνάμενον ἕτερον λογισθῆναι τὸν πρὸς τὸν γνόμενον ἄνθρωπον καὶ σταυρωθέντα δι' ἡμᾶς θεὸν ἀεὶ ὄντα. Ἄρειος εἶπεν, πῶς γέγραπται τοῦτο τὸ καινότερον; Ἀθανάσιος εἶπεν, ἐν τῷ ἱερεμίᾳ τῷ προφήτῃ. φησὶ γὰρ, ἕτος ὁ θεὸς ἡμῶν ὁ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτὸν, ἐξεύρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης, καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακὼβ τῷ παιδὶ αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἠγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ, μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστράφη. ὁ οὖν ὀφθεὶς ἔτος ἐν θεὸς, καὶ ἔστιν ᾧ ὁ προσλογισθήσεται ἕτερος θεὸς ναὶ ἢ οὔ; Ἄρ. εἶπεν, καθὼς ὁ προφήτης λέγει, αὐτός ἐστιν ὁ θεὸς, ἀθέμιτον γάρ ἐστι περὶ τοῦ πατρὸς λέγειν, ὅτι ὤφθη, ἢ ὅτι ἄνθρωπος γεγονὼς συναπολιτεύσατο τοῖς ἀνθρώποις, φανερὸς ἔντος τοῦ προφήτου, ὅτι ὁ λόγος θεὸς ἐνηνθρώπησεν. Ἀθανάσι. εἶπεν, ἀκουε εἰς ἡ ὁ πρὸ πάντων αἰώνων συνυπάρχων τῷ πατρὶ αὐτὸς θεὸς ὢν ἀόρατος, ἄνθρωπος γέγονεν ὁρατός. Ἄρ. εἶπεν, ὅτι εἷς ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὁμολογῶ, ὁ συνυπάρχει τῷ πατρὶ ἀπερίλυτος. Ἀθανάσιος εἶπεν, ἡ σοφία καὶ ἡ δύναμις συνυπάρχει τῷ πατρὶ καὶ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ; Ἄρ. εἶπεν, ὅτως ἔχει. Ἀθανάσι. εἶπεν, εἰς οὖν ὢν ὁ ἀόρατος ἡ καὶ θεὸς ὁ καὶ ὁρατὸς, ἀσώματος καὶ σῶμα λαβών.

ἀθάνατος καὶ θνατὸς πᾶσαν λαβὼν σαρκὶ, ὁ ἀψηλάφητος καὶ ψηλαφηθείς. Ἄρ. εἶπεν, σύμφημι ἅπερ εἶπας. Ἀθανάσι. εἶπεν, ὅτι κύριος καὶ θεὸς διὰ τὸ συναφῆναι τὴν σάρκα τῷ λόγῳ, καὶ διηρημένως, καὶ κυριότητες μὲν λέγονται· ὁ δὲ θεὸς Ἰησοῦς χριστὸς, ὁ λόγος καὶ θεὸς, εἷς τυγχάνει. Ἄρ. εἶπεν, δοκεῖ μέντοι πως ὀρθοπαλαι καὶ φαίνεσθαι ὁ περὶ τῆς σαρκώσεως ὅρος, μέντοιγε ἀκ ἀληθινὸς θεός ἐστιν ὁ υἱὸς,

ὥσπερ ὁ

ὥσπερ ὁ πατὴρ. Ἀθαν. Εἶπεν, πόθεν τοῦτο ἐιλημφὼς, ἐκρώμισας ἡμῖν. Ἄρει. Εἶπεν, ὁδέποτε ἀνέγνως τὸ ἀναγέλιον. ὡς φησὶν ὁ κύριος πρὸς
„ τὸν ἑαυτοῦ πατέρα; αὕτη ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώ-
„ σκωσίσε τὸν μόνον ἀληθινὸν θεὸν, καὶ ὃν ἀπέσταλας ἰησοῦν χριστὸν, ὁρᾷς ὅτι μόνον ἀληθινὸν θεὸν ἔφη τὸν πατέρα; ὡς αὐτοῦ μὴ ὄλος ἀληθινὸς θεός. Ἀθα. εἶπεν, ἦστοι σοὶ δεσμὸς ἐστὶ τῶν προφημένων ῥημάτων καὶ τῶν ἐπαχθέιλων καὶ διαίρεσιν ἐμποιῶν. ἀραρότως ἢ ὡσαύτως τοῖς εὐφρονοῦσιν ὁμολογηθήσεται δεσμὸς, τὸ δὴ τοῦ κυριακῆς φωνῆς. πλὴν ἄκουε μὴ μακροθυμίας ὄφημι, εἴ τις τῷ πλησίον συντέλεσθῆι Κωνσταντίνου λέγων, ἀτφαλῶς γίνωσκε τὸν μόνον αὔγουστον καὶ αὐτοκράτορα γῆς καὶ θαλάσσης βασιλέα Κωνσταντῖνον, καὶ Κωνσάντιον τὸν υἱὸν αὐτοῦ, συνωμολόγησεν τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ ναὶ ἢ οὔ. Ἄρειος εἶπεν, ὁ μικρὸς κίνδυνος τὸ εἰπεῖν ὅτι ὁ συμβασιλεύει Κωνσταντίνῳ καὶ Κωνσταντίνου τῷ πατρὶ αὐτοῦ, συναριθμηθῆναι αὐτῷ. Ἀθανάσιος εἶπεν, ὅτι μὲν Κωνσταντίνου καὶ Κωνσταντίου, κίνδυνον μέγιστον ὁρᾷς, ὅτι ὁ ἰησοῦς χριστὸς καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ὁ φοβῆ τοιαῦτα φθεγξόμενος; δεῖ σε πιαύτῃ διαθέσθαι ἔχειν εἰς τὸν κύριον, ὁποίαν καὶ εἰς Κωνσταντῖνον ῥηθέντα. σὺν ἀφήρησας ἀπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίου, θέλεσιν αὐτὸν αὔγουστον καὶ πάντα ὅσα εἰς τὸν πατέρα αὐτοῦ περιέρρηξη, σὺν ἄλλοθεν τὴν ἑνότητα τῆς ἀξίας δηλονότι, ἢ δι' αὐτοῦ. Ἄρειος εἶπεν, σκηνὰς ἀπὸ τῶν συλλογισμῶν, ἔγραφόν μοι σὸς ἀπόδειξιν, εἰ ἀληθινὸς θεός ἐστιν ὁ υἱὸς, ὥσπερ κἀγὼ σοὶ φωνὴν παρεθέμην εὐαγελικὴν. Ἀθανάσιος εἶπεν, ἄκουε καὶ περὶ τούτου ἔγγραφον τὴν ἀπόδειξιν καὶ μὴ πλανῶ. ἰωάννης ὁ ἀπόστολος οὕτως ἔφη, καὶ
„ οἴδαμεν ὅτι ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς ἥκει. καὶ δέδωκεν ἡμῖν διάνοιαν ἵνα γινώσκωμεν τὸν ἀληθινὸν θεὸν, καὶ ἐσμὲν ἐν
„ τῷ ἀληθινῷ υἱῷ αὐτοῦ ἰησοῦ χριστῷ, οὗτός ἐστιν ὁ ἀλη-
„ θινὸς θεὸς καὶ ἡ ζωὴ ἡ αἰώνιος. ὁρᾷς ὅτι αὐταὶ αἱ φωναὶ φέρουσι περὶ τοῦ υἱοῦ καὶ πατρὸς, θεολογοῦσαι ἴσον τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ; ὥσπερ γὰρ ὅτι ὁ πατὴρ ἔφη, αὕτη ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν θεὸν, καὶ ἐνταῦθα περὶ τοῦ υἱοῦ φησιν, οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς θεὸς καὶ ζωὴ αἰώνιος. τὸ οὖν καὶ ὃν ἀπέσταλας ἰησοῦν χριστὸν, σύνδεσμος συγχάνει, ἀντὶ τοῦ λέγειν σε μόνον ἀληθινὸν θεὸν, καὶ ὃν ἀπέσταλας ἰησοῦν χριστὸν, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν υἱὸν ἀληθινὸν θεὸν, ὥσπερ καὶ σὲ τὸν πατέρα, καθάπερ καὶ ἐν ἄλλῳ τόπῳ ἔλεξεν ὁ κύριος, ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια, ἀλήθεια δὲ οὐκ ἂν ψεῦδος ἐγένετό ποτε. Ἄρειος εἶπεν, ὁμολογῶ κἀγὼ ὅτι ἀληθινὸς θεός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, μήτι γε δύο φάναι, ἅμα θεὸς ἅμα υἱός; Ἀθανάσιος εἶπεν, τί λέγεις ἅμα θεὸς ἅμα υἱός. ὅλη ὁ υἱὸς ἅμα υἱὸς θεοῦ ἐστι; ναὶ. ὁ γὰρ θεοῦ λόγος, θεὸς τυγχάνει, υἱὸς δὲ πατρὸς ὤν; Ἄρει. εἶπεν, οὐχ ἕτως φημὶ, ἀλλ' ὅτι μὴ δύνασαι φῆσαι, ἅμα θεὸς πατὴρ, ἅμα υἱὸς σὺν πατρὶ. Ἀθανάσι. εἶπεν, διὰ τί δύνασαι τοῦτο εἰπεῖν. Ἄρ. εἶπεν, ὅτι ὁ θεὸς πατὴρ, ἀγέννητός ἐστιν, ὁ δὲ υἱὸς γεννητός ἐστιν. Ἀθανάσι. εἶπεν, ἡ ἀγέννησία φωνὴ ὅτι τοῦ θεοῦ μόνου τάττεται, ἢ καὶ ὅτι ἄλλων τινῶν; Ἄρ. εἶπεν, ἄλλο τι μὴ γένοιτο φῆσαι ἀγέννητον,

quemadmodum Pater. Ath. Vnde hoc nobis sumptũ adfers? Ar. Nunquid legisti in Euangelio, quomodo loquatur dominus ad suum Patrem? *Hæc est vita æterna, vt cognoscãt te solum verum Deum,* & quem misisti Iesum Christum. Vidésne eum, solum Patrẽ verum deum appellare, quasi ipse non sit verus Deus. Ath. Atqui ista cum primis verbis per coniunctionem τὸ &, cohærent, neque quæ sequuntur, inde dirimenda sunt, & constanter apud recte sentientes in confesso est, ambas istas partes A dominicæ vocis, inter se copulari debere, sed heus cum æquanimitate, quod dico, ausculta. Si quis inter præcipiendum, ita quempiam de Constantino alloquatur. Certo cognoscas velim, solum Cæsarem Constantinum Imperatorem terræ & maris esse, Constantium eius filium esse, isné ea confessione patri filium coniungit, an non? Ar. Non leue periculum est dicere Constantium cum patre suo Constantino non regnare, quum illi numero plurali coniungatur. Ath. In Constantino & Constantio periculum maximum vides: De Iesu vero Christo & Patre eius ita loqui nihil periculi est? Oportet te eandẽ saltem B reuerentiam habere in Dominum, quam habes in Constantinum. Non adimis à filio Augustalem maiestatem, nec quicquam quod in patrem competit, quum tamen non aliunde, quàm per Constantinum eorum maiestatem vnitam sentias. Ar. Omissis syllogismis, des mihi scriptam demonstrationem, verũ Deum filium esse, quemadmodum ego tibi vocem Euãgelicam exhibui. Ath. Audi igitur scriptam demonstrationem, vt non erres. Ioannes Apostolus ita locutus est, *Scimus quod Filius Dei venit, & dedit nobis intellectum, vt cognoscamus verum Deum: & sumus in vero eius Filio Iesu Christo, hic est verus Deus, & vita æterna.* Iámne animaduertis easdem voces de Patre & filio proferri, æqualiter filio ac Patri deitatem imputantes? vt enim de Patre dixit, Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum Deum, ita & hic de Filio dicit, Hic est verus Deus & vita æterna. Illud igitur, & quem misisti Iesum, coniunctum est, cum præcedenti membro, D quasi diceret, te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum, vt cognoscant filium verum Deum, quemadmodum & te Patrem. Sicuti alio in loco locutus est Dominus: *Ego sum veritas*, veritas autem nunquam fuerit mendacium. Ar. Et ego confiteor tibi verum Deum esse filium Dei, sed nunquid dicere poteris simul Deum, simul filium esse? E Ath. Quid tibi vis hoc genere loquendi, simul Deum, simul filium? Num hoc intelligis, quòd qui filius est simul quoque est & filius Dei? Nam Deus verbum Deus est, cum sit patris filius. Ar. Non ita loquor, sed quod dicere nequeas, simul Deus pater, simul filius cum Patre. Ath. Quare ita loqui nõ possum? Ar. Quia Deus Pater ingenitus est: filius autem genitus. Ath. Vox ista ingenitus, de solóne Deo vsurpatur, an etiam de aliis? Ar. Eò dico, quòd filius ingenitus dici non

poteſt: nam quod ingenitum eſt, principium ſui non habuit. ATH. Hæc vox ingenitus, ſubſtantiáne eſt, an ſubſtantiæ ſignificatum habet? AR. Subſtantia eſt. ATH. Mentiris, non eſt ſubſtantia, ſed ſubſtantiæ ſignificatiua. AR. Quid vis innuere? ATHANA. Neque factam eſſe, neque genitam eſſe Dei ſubſtantiam, vnde commode dicitur, Dei ſubſtantiam ingenitam eſſe. Ac deinde reſponde mihi, Adámne genitus eſt? Quid hic ais, vel negas? AR. Non genitus eſt, ſed formatus. ATHA. De eo qui genitus vel ingenitus eſſet, quæſiui, non de eo qui creatus eſſet. AR. Ingenitum illum dico. ATHANA. Igitur erit nullo initio inchoatus ſecundum te. Imo ne Eua quidem genita eſt, Sed condita. Quid mihi hic dices de nondum genito, ingenitum illum eſſe, an genitum? AR. Recte ſe habet hæc vox, ingenitus, erítque igitur Pater ingenitus, Filius autem genitus. ATHANA. Quid igitur ex iſtis vis concludere? AR. Filius genitus eſt, an non? ATHANA. Genitus eſt. AR. Viden' eum antequam gigneretur, non fuiſſe: ſin autem fuit erit ſecundum tua verba ingenitus: quòd ſi id ita eſt, non fuerit genitus Filius. ATHANA. Deus ſimúlne Pater eſt, an non? AR. Potentia quidem ſemper, ſed actu non ſemper. ATHANA. Mundus quatenus ad potentiam attinet, erátne ſine vllo fine & circunſcriptione temporis apud Deum, an non? AR. Erat inquam. ATH. Igitur quemadmodumi voluntate mundum fabricatus eſt Deus, ita & Filium fabricatus eſt pro tua ſententia. AR. Non ita vt mundum, memor enim ſum ſuperiorum demonſtrationum, ſed ante ſecula dico eum voluntate habuiſſe Filium, ſed tamen exiguum interuallum ſtatuo inter Patrem & Filij generationem, vt genitus habeatur. ATHANA. Num deo patri id decori, an probro id illi eſſe opinaris? AR. Abſit, vt Deo adiungas probrum: nam prorſus bonum eſt, Deum eſſe Patrem. ATHANA. Ergo à deterioribus ad meliora profecit Deus ſecundum te. Nam ſi quum Pater non eſſet, factus eſt deinde Pater, nimirum verſus immutatuſque eſt, ab exiguis ad maxima. Si autem dicis, priuſquam Pater fieret, eum precioſiorem fuiſſe, ad deteriora progreſſus eſt: Si autem id ita habet, quomodo poterimus dicere, Deum immutabilem eſſe, in ſe perfectum eſſe, neque proficientem in melius, neque à melioribus dẽgenerantem in peius? Corruptibilium enim proprium eſt mutari, nunc quidem à melioribus in deteriora, nunc à maioribus in precioſiora. AR. Num ictum oculi vales concedere quo Filius non extiterit, antequam naſceretur? ATHA. Id quod non fuerit, non concedo fuiſſe. AR. Quamobrem? ATHANA. Quoniã ſcriptum eſt: *Non erit inte Deus recens*, Si enim pauxillum momenti conceſſero, fuiſſe aliquando tempus, quando ipſe non erat, erit Deus ille quem confiteor recens Deus, quod abſit, vt à Chriſtiano ſentiatur: quippe qui hoc modo confeſſurus ſit contraria ſacris ſcripturis. AR. Quæ contrarietas, ſi dicas ꝙ̃ ad ictũ oculi, priuſquàm

ὅ γὰρ ἀγέννητον, τοῦτ' καὶ ἄναρχὸν τυγχάνει. Ἀθανάσιος εἶπεν, ἡ φωνὴ ἡ ἀγέννητος, οὐσία ἐστὶν, ἢ οὐσίας σημαντική; Ἄρειος εἶπεν, οὐσία τυγχάνει. Ἀθανάσιος εἶπεν, ψεύδῃ. οὐκ ἔστιν οὐσία ἀλλ' οὐσίας σημαντική. Ἄρειος εἶπεν, τί σημαίνειν θέλεις; Ἀθανασιος εἶπεν, ὅτι οὐ γέγονεν οὔτε μὴν ἐγεννήθη ἡ τοῦ θεοῦ οὐσία. ὅθεν πρόσφορος λέγομεν ἀγέννητον τὴν οὐσίαν τοῦ θεοῦ. εἶτα εἰπέ μοι, Ἀδὰμ ἐγεννήθηναι, ἢ οὔ; Ἄρειος εἶπεν, οὐκ ἐγεννήθη ἀλλ' ἐπλάσθη. Ἀθανάσιος εἶπεν, πῶς οὖ ἐγεννήθη ἐπερώτησα, οὐ πεῖ οὐκ ἐκλίθη. Ἄρειος εἶπεν, οὐκ ἐγεννήθη. Ἀθανάσιος εἶπεν, οὐκοῦν ἔσῃ ἄναρχος σὺ, ἀλλὰ χὴ Εὔα οὐκ ἐγεννήθη, ἀλλ' ἐδημιουργήθη. τί δὲ φῂς ☾ πεῖ οὐ μηδέπω γεννηθέντος, γεννητὸν ἢ ἀγέννητον; Ἄρειος εἶπεν, ὀρθῶς ἔχει τὸ ἀγέννητος φωνεῖ. ἔσῃ οὖν ὁ μὲν πατὴρ, ἀγέννητος, ὁ δὲ υἱὸς, γεννητός. Ἀθανάσιος εἶπεν, τί οὖν θέλεις συναγαγεῖν ἐκ τούτου; Ἄρειος εἶπεν. ὁ υἱὸς ἐγεννήθηναι, ἢ οὔ; Ἀθανάσιος εἶπεν, ἐγεννήθη. Ἄρειος εἶπεν, ὁρᾷς ὅτι πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν, εἰ δὲ ἦν, ἀγέννητος ἔσῃ σὺ, εἰδὲ τοῦθ' οὕτως ἔχει, οὐκ ἔσῃ γεννητὸς ὁ υἱός. Ἀθανάσιος εἶπεν, ὁ θεὸς ἅμα πατὴρ ἐστιν; ναὶ, ἢ οὔ; Ἄρειος εἶπεν, δυνάμει μὲν ἀεὶ πατὴρ, ἐνεργείᾳ δὲ οὐκ ἀεί. Ἀθανάσιος εἶπεν. δυνάμει ἦν ὁ κοσμος πρὸ τοῦ θεοῦ ἀπεράντως; ναὶ ἢ οὔ; Ἄρειος εἶπεν, οὕτως ἔχει. Ἀθάνασιος εἶπεν, ἀκουῶς περ βουληθεὶς τὸν κόσμον ἐποίησεν ὁ θεὸς, οὕτως καὶ τὸν υἱὸν ἐποίησε τὸν σὲ. Ἄρειος εἶπεν, οὐχ ὡς τὸν κόσμον, μέμνημαι γὰρ τῶν προαποδεδομένων. ἀλλὰ πρὸ τῶν αἰώνων φημὶ βεβουλῆσθαι ἐσχηκέναι τὸν υἱὸν. βραχὺ δὲ διδωμι διάστημα τῆς γεννήσεως τοῦ υἱοῦ ἵνα ᾖ γεννητός. Ἀθανάσιος εἶπεν, τὸ πατέρα εἶναι τοῦ θεὸν καλὸν τυγχάνει, ἢ ψόγος αὐτῷ ἔσται; Ἄρειος εἶπεν, μὴ γένοιτο ψόγον προσάψαι τῷ θεῷ, ἀλλὰ πάνυγε καλὸν τὸ εἶναι τοῦ θεὸν πατέρα. Ἀθανάσιος εἶπεν, οὐκοῦν ἀπὸ τῶν χειρόνων ἐπὶ τὰ κρείττονα προέκοψεν ὁ θεὸς σὺν σὲ. εἰ γὰρ μὴ ὢν πατὴρ γέγονεν αὖθις πατὴρ, ἄρα ἐτράπη ἀπὸ τῶν ἡδόνων ἐπὶ τὰ μέγιστα, εἰδὲ ἐρεῖς πρότερον πρὸ τοῦ πατέρα αὐτὸν γενέσθαι, τιμιώτερον αὐτὸν εἶναι, ἄρα ἀπὸ τῶν τιμιωτέρων ἐπὶ τὰ χείρονα ἔφθασε, εἰδὲ τοῦθ' οὕτως ἔχει, πῶς ἐροῦμεν ἄτρεπτον τὸν θεῖον, αὐτοτελῆ, μήτε προκόπτον ἐπὶ τὰ κρείττονα, μή τε μεῖον λήγον εἰς χείρονα ἀπὸ τῶν ἀρίστων; φθαρτῶν γὰρ ἴδιον τὸ τρέπεσθαι, τὰ μὲν ἀπὸ τῶν βελτιόνων ἐπὶ τὰ χείρονα, τὰ δὲ ἀπὸ τῶν ἡδόνων ἐπὶ τὰ ἐντιμότερα. Ἄρειος εἶπεν. ῥιπὶω ὀφθαλμῷ ὃ θέλεις σοῦσαι ὅπ οὐκ ἰῶ πρὶν γεννηθῆναι τὸν υἱόν; Ἀθανάσιος εἶπεν, τὸ μὴ ὂν ὃ δίδωμι. Ἄρειος εἶπεν, ἄλατί. Ἀθανάσιος εἶπεν, ὅτι γέγραπται οὐκ ἔσῃ σὺ σοὶ θεὸς πρόσφατος. βραχὺ δὲ ἐὰν σῶ ὅπ ἰῶ ποτε καιρὸς ὅτε οὐκ ἰῶ, ἔσῃ πρόσφατος ὁ παρ' ἐμοῦ ὁμολογούμενος, ὅπερ μὴ γένοιτο ὅτως φρονῆσαι ἄνθρωπον χριστιανὸν, ὁμολογοῦντα ἐναντίαταῖς θείαις γραφαῖς. Ἄρειος εἶπεν, ποία ἐναντιότης ἐὰν εἴπωμεν ὀφθαλμοῦ ῥιπὶω

ριπλῶ πρὸ τοῦ γενηθῆναι εἶναι, ἵνα μὴ ἀγέννητον νοήσωμεν; Ἀθαν. Πολλήν μοι ἐναντιότητα δείκνυται πρὸς τὴν τῶν θείων γραφῶν εὐσέβειαν, πανταχοῦ μαρτυρουσῶν ὅτι υἱὸς ἀεὶ ἦν, καὶ οὐδέποτε ἦν καιρὸς ὅτε οὐκ ἦν, ἢ σοὶ δοκεῖ σοι, ἐὰν εἴπωμεν ἐναντία φρονεῖν τοῖς θεοπνεύστοις γραφαῖς; Ἄρει. Εἶπεν, δός μοι τὰς μαρτυρίας. Ἀθαν. Εἶπεν, ἄκουε ἰωάννου λέγοντος, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος, οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν, τίς ἔλεξε τοιάδε τῶν ἁγίων προφητῶν καὶ ἀποστόλων, οἷα καὶ σύ; εἰπέ μοι εἰ δυνατὸν κἂν εἰς ἔννοιαν λαβεῖν, ὅτι ὁ λόγος θεὸς ἦν ποτε καιρὸς ὅτε οὐκ ἦν; εἰδὲ τοῦτο οὕτως νοηθείη, ἦν ποτε καιρὸς ὅτε ἄλογος ἦν ὁ θεὸς πατήρ. Ἄρει. Εἶπεν, προφορικὸν οὖν φῂς τὸν υἱὸν λόγον. Ἀθαν. Εἶπεν, μηδένοιτο. τὸν γὰρ λόγον ἐγώ φημι ἐνδιάθετον, καὶ ῥῆμα λαλούμενον, ὅτι μὴ προελυληθότα ἐκ τοῦ θεοῦ, καὶ πάλιν εἰς τὸν πατέρα ἀναλυθέντα κατὰ σαβέλλιον· ἀλλὰ γεννηθέντα ἀρρήτως, συνυπάρχειν φημὶ τὸν υἱὸν τῷ πατρί. ὡς γὰρ οὐκ ἔστι ψυχὴν ἄνευ λόγου ἐννοῆσαι, οὕτως οὐδὲ θεὸν τὸν πατέρα ἄνευ υἱοῦ πιστεῦσαι. ὥσπερ γὰρ ὁ πατὴρ ἄναρχός ἐστιν, οὕτω καὶ ὁ λόγος καὶ ὁ θεὸς υἱὸς θεοῦ. Ἄρει. Εἶπεν, πῶς ἄναρχός ἐστιν ὁ υἱὸς ὃς ἀγνοεῖν ὁμολογεῖ τὴν ἡμέραν τῆς συντελείας; Ἀθαν. Εἶπεν, λέγε μοι ἄνθρωπε ὅπερ ἐπερωτῶ. ἀρχιτέκτων λαβὼν κάλαμον, μέτρα πήχεσιν, εἶτα διαγράφει ἀνώγεα καὶ κατώγεα, διώροφά φημι καὶ τρίωροφα, ἐκφήνασθαι πρὸ τὴν πρώτην ὀροφὴν, γινώσκει ὅτι πρὸ τῆς δευτέρας ἀχολεῖσθαι δεῖ, ἐπὰν δὲ τὴν δευτέραν τέχνην συντελέσῃ, νοεῖ ὅτι ἐγγύς ἐστι πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ κτίσματος; ἡνίκα δ' ἂν προσοικοδομῆσαι γένηται τὴν τρίτην ὀροφὴν, ὡς πρὸ δύο ἢ τριῶν δόμων, ἀσφαλῶς ἐπίσταται ὅτι ἤγγικεν τὸ συμπέρασμα τῆς οἰκοδομῆς, πῶς ἔτους ἔχει; ναὶ ἢ οὔ; Ἄρει. Εἶπεν, σύμφημι πῶς ἔτους ἔχειν. Ἀθαν. Εἶπεν, ἀκούω ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὁ τὰ πάντα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι ποιήσας, καὶ συναρμόσας τὸ στοιχεῖον τοῦτο, ὁ προνοούμενος καὶ οἰκονομῶν τὸν κόσμον ἕως ἄρτι, καθὼς αὐτὸς ὁ κύριος ἔφη ὁ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται κἀγὼ ἐργάζομαι, ὃ γινώσκει πότε περαιοῖ, ὅπερ αὐτὸς δημιουργεῖ; ἔτι μοι δοκίμασόν φημι, προβὰς ἐπερώτησον πρὸ συμπληρώσεως τοῦ μηνὸς ἄνδρα ἄπειρον, ὃς οὐκ ἐπίσταται ὅτι τριάκοντα ἡμερῶν ὁ μὴν τυγχάνει, εἰ δώσει σοι ἀπόκρισιν πρὸ οὗ πληρωθῇ; ἐὰν δὲ προσαγάγῃς τὴν πρόσνιν τῷ ἔχοντι τὴν γνῶσιν, εὐθέως ἐρεῖ σοι, ἐὰν μὲν ᾖ πέντε καὶ δεκάτῃ ἔχων ὁ μὴν, ὅτι μέτρ ἐστὶν, ἐὰν δὲ πρὸ εἰκοστῆ ἑβδόμῃ, λέξει σοι ὅτι πρὸ συμπλήρωσιν τυγχάνει ὁ μὴν. ὁ αὐτὸς δὲ ὁρᾷ καὶ πρὸ σελήνης, ὁμοίως δὲ καὶ πρὸ τοῦ ἐναυτοῦ. ἐὰν δὲ ἐπερωτήσῃς

Priusquàm generaretur non fuisse, ne ingenitum eum esse, intelligamus? Atha. Multa & magna contrarietas hic se ostendit contra pietatem sacrarum literarum vbique protestantiũ filium semper fuisse, neque vnquam fuisse tempus quo non extiterit, An tibi malum non videtur, si contraria loquamur diuinis scripturis? Ar. Affer mihi testimonia. Attana. Audi Ioannem dicentem, *In principio erat Verbum & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum hoc erat in principio apud Deum*, Quis talia locutus est sanctorum Prophetarum, aut apostolorum, qualia tu dicis? An in alicuius hominis cogitatum incidere possit, de ratione siue Verbo Deo: erat aliquando tempus, quando ille non erat? Quod si admittimus, iam sequitur, fuisse, aliquando tempus, quando Deus Pater fuit irrationalis, siue absque Verbo. Ar. Ergo Verbum enunciatum intelligis. Athana. Nequaquam: ego enim loquor de verbo substantiali, non de verbo quod euanescit, aut quod ex Deo processit, & rursum in Patrem resoluitur, secundum Sabellium, sed quod ineffabiliter genitum est: coexistere enim dico filium cum Patre: Nam vt non possis animam sine ratione intelligere: ita Deum Patrem absque filio fuisse credere nefarium est: Vt enim pater nullo principio inchoatus est. ita quoque Verbum, quod Deus est, & filius Dei, principio caret. Ar. Qui possit esse sine principio, quum ipse profiteatur se ignorare diem consummationis seculi? Athana. Dic mihi, homo, quod scisciabor de architecto: putásne eum qui sumpto calamo mensuras ichnographiæ dirigit, superiora inferioráque habitacula describit, secunda scilicet & tertia cœnacula: & primo absoluto, ad secundum procedit: & secundo exædificato ad tertium progreditur, putásne ipsum inquam intelligere quod absolutioni operis appropinquet, & immineat? aut eum ignarum fuisse, quid post primum cœnaculum illi in secundo laborandum esset? & in tertio totóque ædificio finem vltimum animo prospicere, an non? Ar. Agnoscerem ita se habere. Athana. Filius igitur Dei, qui omnia quum non essent, ad essentiam produxit, & coaptauit inter se elementa ista, qui prouidentia mundum hactenus regit & gubernat, quemadmodum ipse dominus locutus est, *Pater meus hucusque operatur, & ego operor*: ignorat scilicet, quando consummaturus sit, quod ipse ædificat: Iam, inquam, cape experimentum, abi & quære ex homine indocto de mensis impletione, is si ignorat illud spatium triginta dierum esse nihil ad tua interrogata respondebit. Quòd si attuleris hanc quæstionem ad hominem scientem, statim tibi respondebit: si decimus quintus dies est, dimidium mẽsis completum esse: sin autem fuerit vigesimus septimus dies, dicet tibi mensem ad finem decurrere. Eadem

dem ratio, siue de luna, siue anno agatur. Si enim ab experto scisciteris quando luna plena erit, pro sua scientia exponet, probabitque, quia vndecimus dies sit, plenilunium aduentare, sin autem duodecimus dies fuerit, dicet in proximo esse, vt luna compleatur. ARIVS. Ita est vt retulisti. ATHANA. Si igitur architectus nouit, quando absoluturus sit ædificium, & vir peritus ex numero sentit, quando mensis finiatur, & ex scientia sphęrici cursus, quando futurum sit plenilunium, & quando decrescendo defectura sit luna, & quo spacio annus conficiatur: qui quæso non affirmaremus, Dominum Iesum qui mundum condidit, eumque consummaturus est, diem consummationis cognitam habere? Si enim id ignorabat, qui quæso, quum ab eo quæsitum esset de consummatione seculi huius, & de ipsius secundo aduentu, vera potuit respondere? Siquidem illorum est vera dicere, de rebus præsentibus & futuris, qui ea explorata certáque habent. Vnde Seruator conscius eius rei, veritatem eius, quod ab eo quærebatur, indicauit. Scisscitantibus enim discipulis, quod signum esset aduentus Domini Iesu & consummationis seculi huius, ad istum modum respondit, *Videte, ne quis vos seducat: multi enim sub meo nomine venient, dicentes, Ego sum Christus, & multos seducent, futurum autem est, vt audiatis bella & rumores bellorum: videte, ne exterreamini, oportet enim hæc fieri, sed nondum finis. Insurget enim gens contra gentem, & Regnum aduersus Regnum, & erunt fames & pestilentiæ, & terræ motus in singulis locis: Verum hæc omnia, initia dolorum sunt. Tum tradituri sunt vos in tribulationes, & occident vos, & eritis odio habiti ab omnibus propter nomen meum, ac tunc scandalizabuntur multi, & se inuicem prodent, & se inuicem odio habebunt, multique falsi Prophetæ surgent, multosque in errorem ducent: & quia tum abundabit iniquitas refrigesceret charitas in plerisque. Qui autem perseuerauerit in finem, saluus erit: & prædicabitur Euangelium regni in vniuerso mundo, in testimonium omnibus gentibus, & tunc aderit finis*, Et Paulo post dicit: *Erit enim tribulatio magna, qualis non fuit ab exordio mundi vsque nunc, neque futura est: & nisi concisi essent dies illi, non incolumis remaneret vlla caro. Tunc si quis vobis dixerit, Ecce hic Christus, ecce illic, ne credideritis*, Et post alia nonnulla dicit, *Quemadmodum fulgur prodit ex Oriente, & apparet vsque in Occidentem, ita erit aduentus Filij hominis: vbicunque fuerit cadauer, eò conuenient aquilæ. Statim autem post tribulationem eorum dierum, sol obtenebrabitur, & luna non dabit lucem suam, & stellæ cæli cadent, & vires cælorum quassabuntur, & tunc apparebit signum Filij hominis in cælo:* Ac deinde paulo post, *Amen dico vobis*

ἐπερωτήσης ἀπισήμονα ἄνδρα, ὅπ πότε συμπληροῦται, κατὰ τὴν συνέσιν τὴν πεποδοσαν αὐτῷ δοκιμάσας, ὅτι ἐνδέκατος μὲν πεπλήρωται, καὶ ἤρξατο ὁ δωδέκατος, ἐρεῖ σοι ὅτι ἐπὶ τὸ συντελεσθῆναι ἔχει. Ἄρειος εἶπεν, ἅτως ἔχει τὸ εἰρημένον. Ἀθανάσιος εἶπεν, ἐι οὕτω ἀρχιτέκτων ἀπίσαται πότε συντελεῖ τὸν οἰκοδομικὸν, καὶ ὁ ἀπισήμων ἀνὴρ ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ πότε συντελεῖται ὁ μὲν, ἐκ δὲ τῆς ἐμπειρίας τοῦ κυκλικοῦ δρόμου πότε μὲν οὖν πληρῶται ἡ σελήνη, πότε δὲ μειουμένη ἀπολήγει, ποίῳ δὲ καιρῷ συντελεῖται πληρόμενος ὁ ἐνιαυτὸς οἶδεν, πῶς οὖν οὐκ ἂν εἴποιμεν ἡμεῖς, ὅτι ὁ κύριος ἰησοῦς ὁ ποιήσας τὸν κόσμον, καὶ ὁ μέλλων αὐτὸν συντελεῖν, ἀπίσαται τὴν ἡμέραν; εἰ γὰρ ἠγνόει, πῶς ἐπερωτηθεὶς περὶ τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος τούτου καὶ τῆς παρουσίας αὐτοῦ τῆς δευτέρας, ἠδυνατο ἀποκριθεὶς φῆσαι τὴν ἀλήθειαν; τῶν γὰρ ἀκραιφνῶς ἐχόντων τὴν περὶ τὰ ὧδε ὄντων ἢ γινομένων γνῶσιν, ἰδιόν ἐστι τὴν ἀλήθειαν ἀφηγεῖσθαι. ὁθεν καὶ ὁ σωτὴρ γινώσκων ἐσήμανε τὴν ἀλήθειαν ἐπερωτηθείς. πυθομένων δὲ τῶν μαθητῶν τί τὸ σημεῖον τῆς παρουσίας καὶ συντελείας τοῦ αἰῶνος τούτου, ἀποκριθεὶς ἔφη ἅτως, βλέπετε μήπις ὑμᾶς πλανήσῃ. πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου λέγοντες, ἐγώ εἰμι ὁ χριστὸς, καὶ πολλοὺς πλανήσουσι. μέλλητε δὲ ἀκούειν πολέμους καὶ ἀκοὰς πολέμων, ὁρᾶτε μὴ θροεῖσθε. δεῖ γὰρ γενέσθαι, ἀλλ' οὔπω τὸ τέλος. ἐγερθήσεται γὰρ ἔθνος ἐπὶ ἔθνος, καὶ βασιλεία ἐπὶ βασιλείαν, καὶ ἔσονται λιμοὶ καὶ λοιμοὶ καὶ σεισμοὶ κατὰ τόπους. ταῦτα δὲ πάντα ἀρχὴ ὠδίνων. τότε παραδώσουσιν ὑμᾶς εἰς θλίψεις, καὶ ἀποκτενοῦσιν ὑμᾶς, καὶ ἔσεσθε μισούμενοι ὑπὸ πάντων διὰ τὸ ὄνομά μου, καὶ τότε σκανδαλισθήσονται πολλοὶ καὶ ἀλλήλους παραδώσουσι, καὶ μισήσουσιν ἀλλήλους, καὶ πολλοὶ ψευδοπροφῆται ἐγερθήσονται, καὶ πλανήσουσι πολλούς, καὶ διατὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν, ψυγήσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν, ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται. καὶ κηρυχθήσεται τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, εἰς μαρτύριον πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, καὶ τότε ἥξει τὸ τέλος. καὶ μετ' ὀλίγα φησίν, ἔσται γὰρ θλῖψις μεγάλη οἵα οὐ γέγονεν ἀπ' ἀρχῆς κόσμου ἕως νῦν, οὐδ' οὐ μὴ γένηται, καὶ εἰ μὴ ἐκολοβώθησαν αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι, οὐκ ἂν ἐσώθη πᾶσα σάρξ. τότε ἐάν τις ὑμῖν εἴπῃ ἰδοὺ ὧδε ὁ χριστὸς, ἰδοὺ ἐκεῖ, μὴ πιστεύσητε. καὶ μετ' ἄλλα, ὡσπερ γὰρ ἡ ἀστραπὴ ἐξέρχεται ἀπὸ ἀνατολῶν, καὶ φαίνεται ἕως δυσμῶν, οὕτως ἔσται ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. ὅπου δὲ ἂν ἦ τὸ πτῶμα, ἐκεῖ συναχθήσονται οἱ ἀετοί. εὐθέως δὲ μετὰ τὴν θλῖψιν ἐκείνων τῶν ἡμερῶν, ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς, καὶ οἱ ἀστέρες τοῦ οὐρανοῦ πεσοῦνται, καὶ αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται, καὶ τότε φανήσεται τὸ σημεῖον τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ· καὶ μετ' ὀλίγα φησίν. ἀμὴν, λέγω ὑμῖν

A

B

C

D

E

ὑμῖν. ὅτι ἐὰν μὴ παρέλθῃ ἡ γενεὰ αὕτη, ἕως ἂν πάντα ταῦτα γένηται, ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσεται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι. περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἢ τῆς ὥρας, οὐδεὶς οἶδεν οὔτε οἱ ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν εἰμὴ ὁ πατήρ μόνος. λοιπὸν πάντως τῶν εὐφρονούντων ἐστὶν ἐπιγνῶναι ἐκ τῶν προσημανθέντων ἐκ τοῦ σωτῆρος περὶ τῆς ἡμέρας καὶ ὥρας, ὅτι γινώσκει ἀσφαλέστατα πότε μέλλει ἔρχεσθαι καὶ ἀποκαθιστάνειν ἅπαντα, καθὼς προώρισεν, πρὸς τὸν ἀδιαζεύκτον αὐτοῦ βουλὴν καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. λαβὲ γὰρ τὸ εὐαγγέλιον ἐν χερσὶν, ἀνάγνωθι τὸν κατὰ Ματθαῖον περὶ τοῦ ζητουμένου, καὶ ἔσται σοι πάντα κατάδηλα, ὡς οὐκ ἀγνοεῖ ὁ κύριος περὶ τῆς ἡμέρας, εἰ δὲ ἠγνόει, πῶς ἠδυνάτο τὰ μηδέπω ὄντα μήτε μέλλοντα σημεῖά τε καὶ τερατήρια, ἅπερ προτέτακται πρὸ τῆς ἡμέρας, προλέγειν; ἕως γὰρ τῆς συντελείας καὶ παρουσίας ἑαυτοῦ προεδήλωσε τὰ σημεῖα καὶ τὰς ποιότητας αὐτῶν, ὡς δύναται καὶ τοὺς ἀπροσδιοτέρους καὶ φιλοπόνους ἐπιγνῶναι τὸν καιρὸν, ἐκ τῶν προμεμνημένων παρὰ τοῦ κυρίου. Ἄρειος εἶπεν, εἰ ἀληθῶς ἐπίσταται τὴν ἡμέραν, διατί αὐτὸς ἔφη ὁ υἱὸς οἶδε τὴν ἡμέραν ἐκείνην; Ἀθανάσιος εἶπεν, οὐκ εἶπεν ὁ κύριος ὅτι ἐγὼ οἶδα τὴν ἡμέραν ἐκείνην, τοῦτο γὰρ ἀκόλουθον ἦν φάναι τὸν κύριον, εἴπερ ἤθελε περὶ αὐτοῦ παρασῆσαι, ὡς μὴ ἔχων γνῶσιν τοῦ πράγματος. ἐν μὲν τῷ ματθαίῳ φέρεται ὅδε ὁ υἱὸς οἶδε τὴν ἡμέραν ἐκείνην. οἱ δὲ λοιποὶ εὐαγγελισταὶ παρέλιπον τὴν περὶ τούτου διήγησιν, μόνος δὲ μάρκος ἔφη ὅτι ὁ υἱὸς οἶδε τὴν ἡμέραν. καὶ τοῦτο μάρκος ἀφήγησιν ἐκ ἑρμηνέως σεσημάνθαι ὅτι οὐκ ἀγνοεῖ ὁ κύριος τὴν ἡμέραν, φησὶ γὰρ ὁ κύριος ἰησοῦς, περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ ὥρας, οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν, οὐδὲ ὁ υἱὸς εἰμὴ ὁ πατήρ. γινώσκων γὰρ ἑαυτὸν μὴ διεστῶτα ἀπὸ τοῦ πατρὸς κατ' οὐσίαν, ἀλλ' ἡνωμένον τῇ θεότητι τῷ θεῷ πατρὶ αὐτοῦ, τὴν ἑαυτοῦ προγνῶσιν ἐν τῇ τοῦ πατρὸς προγνώσει ἐσήμανεν· ὡς φησὶν ὁ κύριος, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, καὶ πάλιν, πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ ἐμά ἐστιν. ἀφ' ἑνὸς κλήσεως πραγμάτων τοῦτο ἔφη ὁ σωτὴρ τὸ, πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ ἐμά ἐστιν, ἀλλ' ὅσα ἀνῆκεν τῇ θεότητι τοῦ πατρὸς, αὐτὰ ἴδια ἔφη ὁ κύριος, οἷον τὸ ἀθάνατον, τὸ ἄφθαρτον, τὸ ἀχείρωτον, τὸ ἄτρεπτον, τὸ ἀκαταλήπτον, τὸ ἀμίαντον, τὸ προγνωστικὸν, καὶ ὅσά ἐστιν ὁ πατὴρ, ταῦτα ἴδια καὶ τοῦ υἱοῦ τυγχάνει. ἀγνοεῖν δὲ ἔφη, ὡς προείρηται, ἀγγέλους καὶ τὸν υἱόν. Ἄρειος εἶπεν, μή ἄλλος ἐστὶν ὁ υἱὸς; Ἀθανάσιος εἶπεν, υἱὸς μὲν ἀληθινὸς καὶ θεοῦ εἷς τυγχάνει ὁ λόγος καὶ θεὸς, ἔστι δὲ καὶ ὡς ἄλλος υἱὸς ὑποποιηθεὶς διὰ τὸν ναὸν τοῦ σώματος αὐτοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ, ὡς φησὶν ὁ θεῖος ἀπόστολος, οὐ γὰρ ἐλάβομεν πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον, ἀλλ' ἐλάβομεν πνεῦμα υἱοθεσίας ἐν ᾧ κράζομεν ἀββᾶ ὁ πατήρ. διαῤῥήδην πρὸς ἴσους ἀπόστολος ἔφη, τεκνία μου, οὓς πάλιν ὠδίνω. καὶ παραγίνομαι πρὸς ὑμᾶς νῦν ἀλλάξαι τὴν φωνήν μου, ὅτι ἀπορούμαι ἐν ὑμῖν. καὶ πρὸς ἰουδαίους δὲ φησιν ἐν παραβολαῖς ἄνθρωπός τις ἔχων δύο υἱούς,

vobis, quòd nequaquam præterierit ætas ista, antequam omnia ista fiant: Cælum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. De die autem & hora nemo cognitum habet ne Angeli quidem cælestes nisi Pater solus Iam prorsus est hominum sapientium deprehendere ex tot indiciis de die & hora à Seruatore pronunciatis, ipsum certissime cognoscere quando venturus sit, & restituturus omnia quēadmodum prædefinitum est ab indisiunctibili sua cum Patris voluntate. Sume enim in manus Euangelium & lege partem eam Matthæi, quæ est de hac quæstione, & omnia tibi innotescent, quàm non ignarus fuerit huius diei dominus, alioqui si ignarus fuisset, quomodo ea, quæ nondū cōtingebant signa & tentamenta diem istum antecedentia prædicere potuit? Nam vsque ad consummationem & aduentum suum, signa notásq; rerum præindicauit, adeo vt qui diligentiores sint & laboriosiores, tempus illud agnoscant, ex admonitis domini. A R. Si reuera diem illum scit, cur ab eo dictum est, neque Filium nouisse diem illum? A T H A N A. Non ab eo dictum est in hanc formam neque ego noui diem illam: id enim consequens fuisset, vt diceret dominus, siquidem de se certū esse voluisset, quòd istius rei ignoratione teneretur. Quin in Matthæo istud ipsum non refertur, *neque Filius nouit diem illam*, & cæteri Euangelistæ omiserunt istius rei mentionem. A Marco autem solum relatum est, *neque Filius nouit diem illam.* Lege Marci narrationem tecum in animo, & senties domino diem illum & horam nequaquam occultā fuisse. Ait enim Dominus Iesus, *de die autem illa & hora nullus cognitum habet, nec Angeli quidem cælorum, nec Filius nisi Pater.* Sciens enim se nihil distare secundum substantiam à patre, sed vnitum se esse Patri Deo, suam præcognitionem subindicauit sub Patris præcognitione, quemadmodū ipse inquit *Ego & pater vnum sumus*: ac rursum *Omnia quæ habet pater mea sunt.* Non propter res creatas locutus est, quum diceret, *Omnia quæ habet Pater mea sunt.* Sed quæ spectant ad deitatem patris, ea sibi propria & peculiaria esse ostendit, nimirum: Immortalitatem, incorruptibilitatem, inuincibilitatem, incōprehensibilitatem, potentiam, & præcognoscendi vim, & quæcunque Pater est, ea sibi vt propria vendicauit. Ignorare tamen dixit, vt dictum est *Angelos & Filium*. A R. Num & alter est Filius? A T H A N A. Verus quidem Filius Dei vnicus est, qui est & Verbum & Deus. Est autem & alius quoque filius adoptatus propter templum corporis eius Domini nostri Iesu Christi: vt inquit Diuus Apostolus, *Non enim accepimus spiritum seruitutis iterum ad timorem, sed spiritum adoptionis in quo clamamus, Abba Pater:* & clarè Apostolos locutus est, *Filioli mei adhuc pauliſper vobiscum sum, & abeo ad eum, qui misit me.* Et ad Iudæos in parabolis ad istum modum *Homo quidem habuit duos Filios qui*

qui conueniens maiorem ita locutus est, Abi & operare in vinea mea, qui respondit, Faciam domine & non abiit: Deinde adiit ad alterum filium, & dixit, Vade operare in vinea mea, qui respondit, se non velle, postmodum autem pœnitentia ductus, abiit, Hic percunctatus est dominus, vter ex istis voluntatem Patris fecit? Dicunt Iudæi, Posterior filius. In confesso autem est, Deum Patrem esse omnium, vineámque esse viam iustitiæ. in qua iubebat maiorem filium operari, qui quum ad exiguũ interuallum principio gaudere videbatur illa iussione, ipsum iubentem postea contempsit. Est autem ille Iudæorum populus, qui ob infidelitatem reiectus est ab adoptione, & minor filius, gentium natio est, quæ principio vocationis suæ contumax per infidelitatem, in idololatria detinebatur. Postmodum autem pœnitentia ductus, & fidem habens, paternis mandatis obsecutus est, & per obsequium amicus hæréseque patris, vt filius designatus, omni honore & gratia apud patrem suum dignus habitus est, excepto quod conscius non sit illius diei & horæ: loquor autem de consummatione seculi, nisi quod signa illi data sint, ne ignarus finis appropinquantis imparatúsque, ab illo die opprimeretur. AR. Agnosco illud rectum esse quod de die dixisti. Sed quod substantia vnitus sit patri filius, id non recte dictum est. ATHA. Quandoquidem tibi vituperandi bona, non exiguum studium est, & aduersus ea quæ piorum cõfessionibus confirmata sunt, respondebis mihi, quidnam sit substãtia? AR. Vnde est quod res subsistat, hoc eius substantiam dico. ATH. Probe loqueris. Cæterũ quia nos in præsentia de Deo sermocinamur, dic mihi quænam sit Dei substantia? ne apud illiteratos existimemur de diuitiis loqui, quæ & ipsæ substantiæ adpellãtur. AR. Dei substantia est, vt si quicquid est Deus illud substantia est. ATH. Recte tu quidem, sed vicissim audi. AR. Dic quod vis. ATH. Scisne Deum conformatum demissumque ad nostram imbecillitatem subinde in diuinis scripturis humano more nobiscum colloqui, vt humana natura, ex verbis consimiliter habitis, id capere possit, quibus nos erigimur, & ad supercælestium diuinorúmque mysteriorum scientiam peruenimus? AR. Scio rem ita habere. ATH. Igitur Deus loquens ad suum Filium per Prophetam, *Ex vtero ante luciferum genui te*, indicat per hoc ex paterna substantia Filium prodiisse. AR. Quid ais? ventrémne habet Deus? ATH. Atqui iam antea dixi, sacras scripturas ob nostram imbecillitatem, subinde humanis similitudinibus de eo loqui, non quod Deus talis sit, sed vt nos corporalibus exemplis pie de diuinis cogitemus. Nulla igitur alia de causa vterũ nominat, nisi vt doceat, Filium ex Patris substantia genitum esse, intelligi

προσελθὼν τῷ πρεσβυτέρῳ εἶπε. πορεύου, ἐργάζου εἰς τὸν ἀμπελῶνά μου, ὁ δὲ, ἀποκριθεὶς ἔφη, ἐγὼ κύριε, καὶ οὐκ ἀπῆλθεν, εἶτα προσελθὼν τῷ ἑτέρῳ, ἔφη. πορεύου ἐργάζου εἰς τὸν ἀμπελῶνα μου· ὁ δὲ, φησὶν, οὐ θέλω, ὕστερον δὲ μεταμεληθεὶς, ἀπῆλθεν. ἐρωτᾷ δὲ ὁ κύριος, τίς ἐποίησεν τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ; ἀποκριθέντες δὲ οἱ Ἰουδαῖοι, φασὶν, ὁ ἔσχατος υἱός. ὁμολογουμένως δὲ, ὁ μὲν πατὴρ, ὁ τῶν ὅλων θεὸς τυγχάνει, ὁ δὲ ἀμπελὼν, αἱ τρίβοι τῆς δικαιοσύνης ἐν αἷς προσεταξε τὸν πρεσβύτερον υἱὸν ἐργάζεσθαι, ὁ δὲ μικρῷ τῷ ῥήματι χαίρειν φράσας τῷ κελεύσματι, καταφρόνησε τοῦ προστάξαντος. ἔστος δὲ ὁ τῶν Ἰουδαίων λαὸς τυγχάνει, ὁ διὰ τὴν ἀπιστίαν ἀποβληθεὶς γεγονὼς τῆς υἱοθεσίας, ὁ δὲ νεώτερος υἱὸς τοῦ πατρὸς, ὁ ἐξ ἐθνῶν λαὸς, ὁ παρὰ τὴν ἐσχάτην τῆς κλήσεως προσκαιρὸν τὴν ἀπιστίαν, τὴν εἰδωλολατρίαν κρατήσας, ὕστερον ἢ μεταμεληθεὶς ἔπιστεύσας, ὑπήκοος προστάγματος πατρικοῦ ἀνεδείχθη, ἐκ δὲ τῆς ὑπακοῆς, φίλος καὶ κληρονόμος ὡς υἱὸς πατρὸς ἀνεφάνη, πάσης τιμῆς καὶ χαρᾶς ἠξιωμένος πρὸς τοῦ ἰδίου πατρὸς, ἄνευ τῆς ἡμέρας καὶ ὥρας ἐκείνης, λέγω δὴ τῆς σωτηρίας, ἣν μόνον σημεῖα λαβὼν, ἵνα μὴ ἀγνοῶν ὅτι ἐγγύς ἐστι τὸ τέλος, πρὸς τὸ μὴ ἀπροσκόπως ὅλα, αἰφνιδίως καταλάβῃ ἡ ἡμέρα. Ἄρειος εἶπεν, ὁμολογῶ ὀρθῶς εἰρῆσθαι τοῦτο τὸ περὶ τῆς ἡμέρας, τὸ δὲ τῇ οὐσίᾳ ἡνῶσθαι τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, οὐκ ὀρθῶς ἔχειν φημί. Ἀθανάσιος εἶπεν, ἐπειδὴ ἀπροσκόπως ἐπίστευσε μικροῖς, ψέγειν τὰ καλὰ, καὶ καλῶς ὁμολογούμενα παρὰ τῶν εὐσεβῶν, λοιπὸν λόγον τί ποτε ἄρα ἐστὶν ἡ οὐσία; Ἄρειος εἶπεν, πᾶν εἴ τι ἐστὶν ἐν ὑποστάσει, τοῦτο οὐσία τυγχάνει. Ἀθανάσιος εἶπεν, ὀρθῶς ἔφης, ἐπεὶ οὖν ἡμεῖς ὑπὲρ τοῦ παρόντος περὶ θεοῦ λόγον ἔχομεν, ἐπέμοιγε τὸ θεοῦ οὐσία ἐστὶ; μήποτε νομισθῶμεν πρὸς τῶν ἰδιωτῶν, ὅτι πάντα περὶ χρημάτων λέγομεν. Ἄρειος εἶπεν, ἡ τοῦ θεοῦ οὐσία ἐστὶν, ἔστι δὲ ὁ θεὸς, τοῦτο οὐσία τυγχάνει. Ἀθανάσιος εἶπεν, καλῶς ἔφης, λοιπὸν ἄκουε. Ἄρειος εἶπεν, λέγε ὃ βούλει. Ἀθανάσιος εἶπεν. οἶδα ὅτι σχηματίζομεν καὶ συγκαταβαίνων τῇ ἡμετέρᾳ ἀσθενείᾳ διὰ τῶν θεοπνεύστων γραφῶν ὁ θεὸς, ἀνθρωπινώτερον ὁμιλεῖ πολλάκις πρὸς ἡμᾶς, πρὸς τὸ δυνασθαι νοεῖν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἐκ τῶν ἁπλουστέρων εἰρημένων, ἐν οἷς ἡμεῖς ἐνεχόμεθα καὶ ἴσμεν τὰ ἐπουράνια θεῖα μυστήρια. Ἄρειος εἶπεν, ἕτως ἔχει. Ἀθανάσιος εἶπεν, σχολῇ ὁ θεὸς λέγων πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν διὰ τοῦ προφήτου. ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε, σημαίνει τὴν ἐκ τῆς πατρικῆς οὐσίας γέννησιν τοῦ υἱοῦ. Ἄρειος εἶπεν, γαστέρα οὖν ἔχει ὁ θεὸς; Ἀθανάσιος εἶπεν, πολλαχοῦ εἶπον πρὸς σὲ ὅτι διὰ τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν, πολλάκις καὶ ἀνθρωπόχρημον τὸ θεῖον αἱ θεῖαι γραφαὶ καταγγέλλουσιν. οὐχ ὅτι ὁ θεὸς πιστός ἐστιν, ἀλλ' ἵνα ἡμεῖς ἐκ τῶν σωματικῶν παραδειγμάτων, τὰ θεῖα εὐσεβῶς νοῶμεν. διὸ ἂν ἕτερον γαστέρα ὀνομάζει, ἢ ἵνα παραστήσῃ αὐτὸν υἱὸν ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας γεγεννῆσθαι. ἐπεὶ εἰμὴ τοῦτό ἐστιν,

λέγεσὺ

λέγε σὺ πῶς ὀφείλει νοηθῆναι τὸ ῥητόν. Ἄρει. εἶπεν, ἡ γραφὴ λέγει ἐκ τοῦ στόματός τοῦ πατρὸς, ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν, ἆρα οὖν λόγον ἐξηρεύξατο, φησὶ τὸν υἱόν; Ἀθανάσι. εἶπεν, ἡ γραφὴ καλῶς ἔφη σοὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι καὶ τοῦτο, σὺ δὲ λαβὼν τὸ ῥητὸν, διέστρεψας κακῶς. Ἄρει. εἶπεν, φράσον ἡμῖν σὺ τοῦ ἀληθείαν τοῦ ῥητοῦ· ἐπειδὴ ἐγὼ αὐτὸ διέστρεψα κατά σε. Ἀθανάσι. εἶπεν, ὁ θεὸς πνεῦμά ἐστιν ἀπαθὲς; ναὶ, ἦ δ'. Ἄρει. εἶπεν, ναὶ δῆτως ἔχει. Ἀθανάσι. εἶπεν, ὅταν οὖν φάσκει ἡ γραφὴ, ἐκ γαστρὸς γεγεννῆσθαι τὸν υἱὸν, τοῦ ἐκ τῆς θείας ὑποστάσεως γνησιότητα δηλοῖ· ἵνα οὖν μὴ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἀσθενὲς ὑπάρχον, ἀνθρωπίνου τοῦ γένους γέννησιν οὐχ ὑπολάβοιεν, εἶπεν τὸ ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν. εἰ δὴ πάλιν ἐπιχειρεῖν τολμήσῃ τις παφορικὸν λόγον φάσκειν τὸν υἱὸν, μνημονευσάτω τὸ ἐκ γαστρὸς, καὶ παύσεται τῆς πονηρᾶς ἐννοίας. πρὸς ἅπαντα οὖν ἀνθρώπινον ἡ γραφὴ, πρὸς τὸ μὴ ἔχειν αἵρετικὸν μανίαν κατὰ τῆς ἰδίας καὶ ἀκαταλήπτου γεννήσεως τοῦ υἱοῦ θεοῦ. εἰ μὲν ἐκ γαστρὸς τυγχάνει, πῶς ἐκ καρδίας προῆλθεν, εἰ δὲ ἀπὸ καρδίας ἐστὶ, πῶς ἐκ γαστρὸς τυγχάνει; Ἄρει. εἶπεν, τί οὖν ὀφείλομεν λέγειν ἢ νοεῖν; Ἀθανάσιος εἶπεν, ἄλλο ἕτερον ἢ τὸν υἱὸν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς γεγενῆσθαι, ἐκ τῶν τοιούτων ὑποδειγμάτων μανθάνομεν. Ἄρειος εἶπεν, εἰ ὁμοούσιος ἦν ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ, πῶς οὐκ εἶπεν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ; Ἀθανάσιος εἶπεν, πῦ ἐστιν ὅπου οὐχ ὡμολόγησεν ἑαυτὸν ὁμοούσιον τῷ πατρὶ ὁ υἱός. Ἄρειος εἶπεν, εἰ δύναται τοῦτο δεῖξαι, ἐν τῷ ἀμηχάνων. Ἀθανάσιος εἶπεν, οὐκ ἐξ ἀπόρων ποιούμεθα ἐπιχειροῦμεν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐναργῶν πραγμάτων τοῦ ἀληθείαν δεῖξαι θέλομεν. μέμνησο ὅπου ἔφης, ὅτι ὅ ἐστι θεὸς τοῦτο οὐσία τυγχάνει, τουτέστιν ὁ υἱὸς· ναὶ, ἢ οὔ; Ἄρειος εἶπεν, μηδαμῶς. Ἀθανάσιος ἔφη, πῶς οὖν ὁ κύριος ἔφη ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, εἰ μὴ ὁ αὐτός ἐστι τῇ θεότητι τῇ πατρικῇ ὁ υἱός, πῶς φάσκει ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, ἆρα ψεύδεσθαι εἶπεν, ἢ ἀληθὲς; μὴ γένοιτο, ἡ γὰρ ἀλήθεια οὐκ ἂν ψεύδος ποτε ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ τὸ, ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα, ἄδειν παρίστησι, ἢ τοῦ ἀγίου θεότητα. εἰ γὰρ ἄλλο τυγχάνει τῇ οὐσίᾳ ὁ υἱὸς τοῦ τὸν πατέρα, πῶς δηλώσαι θεωρεῖσθαι ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ; εἰ μὲν γὰρ ἡ δηλώσαι ἄγαλμα ἀνθρωπίκελον κατεσκευασμένον ἐκ ξύλων γνωρισθῆναι ἐν λιθίνῳ, ἐν τῷ οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ὄντι, εἰ δὲ ἀδυνάτον λίθον ἐν ξύλῳ γνωρισθῆναι, καὶ ξύλον ἐν λίθῳ κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον, λείπεται λοιπὸν γνωρίζεσθαι τὸν παμβασιλέα θεὸν ἐν τῷ ὁμοουσίῳ αὐτοῦ υἱῷ. τὰ γὰρ ὁμοειδῆ ᾧ ἐστιν ὁμοούσια ὁρώμενα, παρίστανουσι τοῖς γνῶσιν καὶ τῶν μὴ ὁρωμένων. Ἄρει. εἶπεν, πῶς οὖν ὁ κύριος λέγει, ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινὴ

intelligi debere. Si autem hoc à vero est alienum, eum ipse explana, quo pacto hoc verbum intelligi debeat. Ar. Scriptura loquitur ex persona Patris, *Eructauit cor meum verbum bonum*, quid igitur? num verbum illud, quod est Filius, eructauit? Athana. Scriptura probe loquitur, sed tu hoc dictum cum aliis multis male detorques. Arivs, Explica igitur tu nobis veritatem istius dicti: siquidem ego illud peruerto, vt tu dicis. Athana. Deus spiritúsne est, impatibilis, an non? Arivs, Spiritus, inquam, impatibilis est. Atha. Quum igitur scriptura dicit, Ex vtero genitum esse Filium, tum ex diuina substantia ingenuitatem Filij declarat: ne autem imbecille genus humanum, humano morte christi natiuitatē intelligeret, hanc formulam sermonis concedit. *Eructauit cor meum verbum bonum.* verum ne rursus quispiam ausit asseuerare hoc dicto, Verbum, quod ore effertur, indicari, mentionem ortus ex vtero fecit, quò vel ita desisterent à prauo intellectu. Scriptura autem omnes humanas cogitationes vndecunque circunscripsit, vt eriperet hæretico omnem vesaniam male cogitandi de æterna & incomprehensibili filij Dei generatione. Nam si ex ventre est, quomodo ex corde prodiit? si ex corde eructatus est, quomodo ex vtero prodiit? Ar. Quid igitur debemus hic dicere & cogitare? Ath. Nihil aliud, quam vt filium ex substantia Dei & patris genitum esse, per huiusmodi exempla condiscamus. Ar. Si filius erat consubstantialis Patri, cur id præsens discipulis suis non dixit? Ath. Vbi quæso confessus nō est, se consubstantialem esse Patri? Ar. Potésne tu ostendere vnum, quod ex numero eorum est, quæ nulla arte confici possunt? Ath. Non ex dubiis ista colligere, sed ex euidentibus rebus veritatem istius rei tibi ostendere volumus, modo mihi memor sis tui dicti: quic quid est Deus, id esse illius substantiam, hoc est, filium, aisne, an negas? Ar. Nequaquam Ath. Cur igitur locutus est dominus, Ego & Pater vnū sumus? nisi idem sit cum Patre per paternam deitatem, qui potuit dicere, *Ego & Pater vnum sumus*? Quid igitur, falsáne an vera locutus est? Absit vt falsa. Veritas enim nunquam mendatium fuerit. Quin & illud, Qui videt me, videt & Patrem meum: nihil aliud docet, quàm vnam vtriusque deitatem. Si enim Filius substantia alius est, ac proinde diuersus à Patre, quî potest in Filio spectari Pater? Nam si non potest lignea imago virilem formam referens æstimari agnoscique ex lapidea, quum res sit diuersæ substantiæ, & æque impossibile sit, aut naturam lapideam in ligno, aut vicissim ligneam in lapidea deprehendi, quantum attinet ad substantiæ rationem: Omnino sequitur, Deum Regem omnium in Filio suo eiusdem secum substantiæ cognosci. Siquidem similia, quatenus sunt eiusdem substantiæ, oculis animaduersa, eorum, quæ visa non sunt, cognitionem afferunt. Arivs, Cur igitur Dominus locutus est. *Ego sum vitis*

vera, & Pater meus agricola est? num vitis & agricola eiusdem substantiæ esse possunt? ATHANA. Noli mihi truncare dominicam vocem: sed, vt posita est, ita recita, *Ego*, inquit, *Dominus, sum vitis illa vera, vos autem palmites, Pater meus agricola est*. Dic mihi igitur, negas te admittere Filium esse Patri consubstantialem, ob istam vitis & agricolæ comparationem? Quid ergo, num hominibus eum consubstantialem dices? ARIVS, Nequaquam. ATHANA. Placidè ausculta, & ad ista mihi respondeas, Vitis éstne cum suis palmitibus eiusdem naturæ? aisne an negas? AR. Prorsus aio, & oro te vt huius loci explicationi quamprimùm finem imponas, vt me talem facias, qualis tu es. ATHANA. Nisi prius ad interrogata mea responderis, nullo modo petitionis tuæ compos fies. AR Loquere quod tibi videtur: nam & ego quatenus dabitur, pro viribus respondebo. ATHANA. Dextera & brachium Christus esse commemoratur, quánam putas causa? AR. Istiusmodi si dicentur, pro congruentia & consequentia intelligere debemus: quale est & illud, *Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me*. Nam hic consideramus opificium Dei: quum autem dicit, *Brachium domini cui reuelatum est*, certum est illud de filio loqui: his adiice & illud, *Dextera domini fecit virtutem*: In confesso est, eum de Filio loqui, per quem omnia facta sunt. ATHANA. Brachium ei cui est brachium, nónne consubstantiale est? aisne an negas? AR, Sic habet. ATHANA. Et dextra, cui dextra est, éine simul consubstantialis est? ARIVS, Aio inquam, sed tu mihi vis æternum illum Deum ex partibus constitui. An nunquam audiuisti Clementem Petri Apostoli sectatorem, qui istiusmodi opinionem subruit? ATHANA. Mi homo, memor sis dictorum. ego enim ne erres, simplex, incompositum, infinitum numen veneror, quum id didicerim ex sacris & diuinis scripturis, postmodum & ab Episcopis, qui mihi hoc per manus tradiderunt. Nulla igitur alia de causa scriptura brachium, & dexteram vocat Filium, nisi vt pie intelligamus Filium Patri consubstantialem esse, quia cōcedi nequit in homine, vt discrimines inde brachium, aut dexteram, aut digitum, quasi id diuersæ sit essentiæ. ARIVS, Assentior tibi esse consubstantialem Patri Filium: sed quod restat, expone mihi de vite. ATHANA. Duo genera vinearum solet commemorare scriptura, vnam quidem bonam, fructuosam, hilarem, lætificantemque cor hominis, nimirum Dominum Iesum Christum: alteram verò diabolum, rabiem, venenúmque distillantem vt scriptum est, *Vitis eorum è Sodomis est, & palmes eorum ex Gomorrha. Vua eorum*,

τὰ γὰρ ὁμοειδῆ ᾧ εἰσιν ὁμοούσια ὁρώμενα, παριστάνασι τὴν γνῶσιν καὶ τῶν μὴ ὁρωμένων. Ἄρειος εἶπεν, ὥσ ὃν ὁ κύριος λέγει, ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινὴ, καὶ ὁ πατήρ μου ὁ γεωργός ἐστιν, δύνασαι ἄμπελος καὶ γεωργὸς εἶναι ὁμοούσιος; Ἀθανάσιος εἶπεν, μὴ ἀκροατηρίαζε τὴν κυριακὴν φωνὴν, ἀλλ', ὡς κεῖται, ἀνάγνωθι. ἐγώ εἰμι, φησὶν ὁ κύριος, ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινὴ, ὑμεῖς τὰ κλήματα, ὁ πατήρ μου ὁ γεωργός ἐστιν. εἰπέ μοι ὄν, εἰ ὁ υἱὸς ὁμοούσιος τῷ πατρὶ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ αὐτοῦ γράμματος τῆς ἀμπέλου καὶ ὁ γεωργὸς, ἄρα τοῖς ἀνθρώποις ὁμοούσιον αὐτὸν φῂς; Ἄρειος εἶπεν, μὴ γένοιτο. Ἀθανάσιος εἶπεν, πρᾴως ἄκουσον, καὶ πρὸς πᾶν τὸ ἀπόδοσίς μοι λόγον, ἡ ἄμπελος καὶ τὰ κλήματα ὁμοούσια τυγχάνει; ναὶ, ἢ οὔ; Ἄρειος εἶπεν, ἀραρότως ταῦτα ἔτως ἔχει. ἀξιῶ σωτόμως καὶ τῇ τότε τὸ κεφαλαίου σαφηνείᾳ ἐν τάχει πέρας ἐπιθεῖναι θέλησον, ὅπως κἀμὲ ποιήσῃς τοιοῦτον οἷος καὶ σὺ τυγχάνεις. Ἀθανάσιος εἶπεν, ἐὰν μὴ πρότερον ὅπερ ἐπερωτῶ ἀποδῶς μοι λόγον, οὐ μὴ λάβῃς τὸ αἴτημα. Ἄρειος εἶπεν, ὁ θέλεις λέγε καὶ ἔτι ἐγχωρεῖ, κατὰ τὸ δυνατὸν ἀποκρίνομαι. Ἀθανάσιος εἶπεν, δεξιὰ καὶ βραχίων ὠνὶ θεὸς γέγραπται, ἵνα τοῦτο ἕνεκεν. Ἄρειος εἶπεν, τὰ τοιαῦτα, πρὸς τὰς ἐπιβολὰς καὶ ἀκολουθίας νοῦμεν, ἐὰν λέγῃ κατὰ τὸ, αἱ χεῖρές σε ἐποίησάν με καὶ ἔπλασάν με, γινώσκομεν τὸ δημιουργικὸν τοῦ θεοῦ ἐνταῦθα. ὁπότ' ἂν δὲ λέγῃ ὁ βραχίων κυρίου τίνι ἀπεκαλύφθη; φανερὸν ὅτι ὠνὶ λέγει φάσκει. πρὸς δὲ τούτοις, καὶ τὸ δεξιὰ κυρίου ἐποίησε δυνάμεως, ὁμολογουμένως ὠνὶ τοῦτο σημαίνει δι' οὗ τὰ πάντα γέγονεν. Ἀθανάσιος εἶπεν, βραχίων ἐστὶ βραχίονι ὁμοούσιος τυγχάνει; ναὶ, ἢ οὔ; Ἄρειος εἶπεν, ὅτως ἔχει. Ἀθανάσιος εἶπεν, καὶ ἡ δεξιὰ δὲ ἐστὶ δεξιᾷ ὁμοούσιός ἐστι; ναὶ, ἢ οὔ; Ἄρειος εἶπεν, ὅτως ἔχει. σὺ δέ τί φῂς με ἰδίου σωτῆρος θεοῦ τὸ θεῖον, οὐκ ἐπικροάσω ποτὲ κλήμεντος τοῦ ἀποστόλου Πέτρου τοῦ ἀποστόλου, ὃς καθαιρεῖ τὴν τοιαύτην δόξαν; Ἀθανάσιος εἶπεν, μέμνησο τῶν εἰρημένων, ὦ ἄνθρωπε, καὶ μὴ πλανῶ. ἐγὼ γὰρ ἁπλοῦν, ἀσύνθετον, ἀπερίγραφον τὸ θεῖον σέβομαι, μεμαθηκὼς ἐκ τῶν ἱερῶν καὶ θείων γραφῶν, καὶ τῶν καθ' ἑξῆς παραδεξαμένων τὴν ἐπισκοπήν. ἑνὸς οὖν ἑτέρᾳ ἕνεκεν ἡ γραφὴ βραχίονα καὶ δεξιὰν καλεῖ τὸν υἱὸν, ἢ ἵνα διὰ τούτων νοῶμεν ὁμοούσιον ὄντα τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, διὰ τὸ ἀνεγχώρητον εἶναι ἀνθρώπῳ σκάλαθρόν τινα ἑτεροούσιον τὸν βραχίονα, ἢ τὴν δεξιὰν καὶ τὸν δάκτυλον, ὡς ἕκαστον αὐτῶν διαφέρειν πέφυκεν. Ἄρειος εἶπεν, σύμφημι ὁμοούσιον εἶναι τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, ἀπόδος μοι λοιπὸν λόγον περὶ τῆς ἀμπέλου. Ἀθανάσιος εἶπεν, δύο γένεων ἀμπέλους

ἔωθε μνημονεύειν ἡ θεία γραφὴ, μίαν μὲν, χρηστὴν καὶ εὔκαρπον, εὐφραντικήν τε καὶ χαροποιοῦσαν καρδίαν ἀνθρώπου, τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, θατέραν δὲ τὸν διάβολον, λύσσαν καὶ ἰὸν ἀποστάζουσα κα-

τὰ τὸ γεγραμμένον, ἡ γὰρ ἄμπελος αὐτῶν ἐκ Σοδόμων, καὶ ἡ κλήματις αὐτῶν ἐκ Γομόρρας, ἡ σταφυλὴ αὐτῶν

„ λὴ αὐτῶν ςαφυλὴ χολῆς, βότρυς πικρίας, ὁ
„ οἶν☩ αὐτῶν, θυμὸς ἀσπίδων ἀνίατ☩. καὶ
ὁ λαὸς δὲ ἄμπελ☩ ὠνομάσθη, καὶ δίκαιοι πολλαχῶ ἐκλήθησαν ἀμπελῶνες, ἁπλῶς μέντοι, καὶ ἀπολελυμένως, χωρὶς τῦ, ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελ☩ ἡ ἀληθινὴ. ἵνα μὴ οὕτω καὶ ὁ σωτὴρ ἐκ τῆς ἐπωνυμίας, προσλογισθῇ ταῖς προειρημέναις ἀμπέλοις, ἃ λέγωτῷ Διαβόλῳ, ἀλλ' οἷον τῇ μετενεχθείσῃ ἐξ αἰγύπτου καὶ φυτευθείσῃ ἵνα ποιήσῃ καρπὸν ςαφυλῆς, ἐποίησε δὲ ἀκάνθας, εἶπεν μετὰ προσθήκης, ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελ☩ ἡ ἀληθινὴ, ἧς ὁ καρπὸς ζωὴ, χαρὰ, εἰρήνη, δικαιοσύνη, πίστις εἰλικρινεςάτη, γνῶσις, εὐσέβεια, ἁγνεία, σεμνότης, φιλανθρωπία, πραότης, ἐγκράτεια, καὶ τὰ τοιαῦτα πλήσια τύτοις. ἐπειδὴ καὶ τὰ κλήματα τῆς αὐτῆς εὐγνείας τῆς ἀληθινῆς ἀμπέλου τυγχάνοντα, δεῖ ὅμοιον καρπὸν προβάλλεσθαι, ἧς εἰσιν ἀμπέλε κλήματα. τὰς ἀποςόλυς οὖν ἔφη, ἅμα διδασκάλων αὐτὰς ἐμμένειν τῇ πίςει, καὶ μὴ ἀποσκιρτήσαντας ἐκ τῆς ἀληθείας ὥσπερ ἰόδας, ἀκάρπους ἀπομεῖναι. ὅτινες γὰρ ἐξολισθήσασιν ἐκ τῆς τοῦ κυρίε ἀγάπης καὶ πίςεως, δίκην κλημάτων ἀποτεμνόμενοι, ῥίπτονται ἔξω τῶν θείων. νηφαλίυς οὖν καὶ προθύμυς ποιτρέπει γίνεσθαι τὰς μαθητὰς, διὰ τῦ φῆσαι, ὁ πατήρμου γεωργός ἐςιν, ὡσανεὶ ἔλεγεν, εἰδέναι ὑμᾶς βέλομαι, ὅτι εἴτινα ὁ πατὴρ ὁ ἐμὸς γεωργεῖ, ὁ τοιῦτ☩ τὸν ἐμὸν καρπὸν ἀποδίδωσι, μὴ ἐῶν☩ καρπὸν ἀλλότριον ἐν τοῖς ἀληθινοῖς κλήμασι τῆς ἀμπέλε βλαςῆσαι. ἐμπεριπατῶν γὰρ ἐν τῷ ἀμπελῶνι, τυτέςιν ἐν τοῖς τῆς ψυχῆς ζωμείοις, πάντα τὰ σαθρὰ καὶ μανιώδη περιαιρεῖ, πρὸς τὸ μὴ ὑλομανῆσαι, ὅπερ ὁ γεωργὸς ποθεῖ, προβαλέσθαι καρπόν. ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ τῆς αἰθητῆς ἀμπέλε λόγ☩ δηλώσατο συμβαλέσθαι ἡμῖν εἰς τὸ ζητύμενον, δεκτέον ἐν τεύθεν ἐκθέσθαι καὶ περὶ τύτε τὸν ἀφήγησιν. ἐπειδὴ περ καταλειφθεῖσα περὶ τὸ χειμῶν☩ ἡ ἄμπελ☩ ὑγιὴς τε καὶ ὑκλήματ☩ ἔσηκε καρπερῶς πρὸς τὰς ἐφόδυς τῦ χειμῶν☩. ὁ δὲ, τῇ ἀπηνεςάτῃ προσβολῇ τῦ κρύυς αὐτὸ προσελθὼς, ἀπομαραίνειν δέχεταί τινα τῶν φύλλων αὐτῆς, αὐτὰ δὲ διὰ τὸ σαθρότητα ἀπονοῶτα ἐκπίπτσιν ἀπὸ τῶν ὑψωμάτων, ἀπὸ τῶν ἀνωτέρω ἐπὶ τὰ βαθύτερα φερόμενα, εἶτα μένει ἡ ἄμπελ☩ ὑκλήματ☩ ἀντέχυσα τῇ φθορᾷ τῦ χειμῶν☩, ὁ δὲ, τῇ περιμονῇ τῆς ἀκρότε ψυχρότος κατέβλαψέ τινα τῶν κλημάτων, ὅμως τῇ ἐνεργείᾳ ἡ ἄμπελ☩ σὺν τοῖς περιλειφθεῖσιν αὐτῇ ὑγιεινοῖς κλήμασιν, ἐπεραίωσε τὸν χειμῶνα, καὶ ἐκ τοῦ χειμερινῦ καμάτου ἐξέφυγε, φθάσασα δὲ ἐπὶ τὸ ἔαρ, ὅπερ ἐςὶ νέον ἔτ☩, δοκεῖ διαναπαύεσθαι· αἰφνιδίως δὲ ὁ γεωργὸς ἐπισὰς αὐτῇ ξίφ☩ ἐπιφερόμεν☩, πρῶτον μὲν ἀκριβῶς κατοπτεύσας ἅπαντα τὰ κλήματα, δέχεται τὰ βλαβέντα ἐκ τοῦ χειμῶν☩ ἐκτέμνειν, ἔπειτα καὶ τὰ ὑγιαίνοντα ἀπὸ τρίτυ ἢ τετάρτυ ὀφθαλμοῦ περιαιρεῖν, ἡ δὲ ἄμπελ☩

rum, vua fellis, racemus acerbitudinis, vinum eorum, furor aſpidum inſanabilis. Quin & populus nomine vitis appellatur, & iuſti ſubinde vineæ nuncupantur. Simpliciter autem & abſolute, & diſtinctim, *Ego ſum vitis illa vera* de ſe dixit ſeruator, ne ex communione vocabuli, adnumeraretur prædictis vitibus, vel cum diabolo], vel cum vite tranſlata ex Ægypto, & plantata, vt faceret fructum vuæ, & ſpinas fecit, ac propterea de ſe cum appendice locutus eſt, *Ego ſum vitis illa vera*, cuius fructus vita eſt, gaudium, pax, dilectio, iuſtitia, fides ſynceriſſima, cognitio, religio, ſanctitas, grauitas, humanitas, manſuetudo, continentia, aliaque ſimilia. Et quoniam palmites, qui eiuſdem generoſitatis ſunt, veræ illius vitis palmites ſunt, oportet eos ſimilem fructum proferre cum ea vinea cuius palmites. Apoſtolis igitur dixit, dum eos inſtruit, vt manerent in fide, ne dum deſiliunt è veritate quemadmodum Iudas fecit, infructuoſi reddantur. Qui enim elabuntur è Domini charitate & fide, quaſi palmites amputati abiiciuntur extra diuina. Adhortatur igitur diſcipulos, vt ſobrij ſint & alacres, dum inquit, *Pater meus agricola eſt*, ac ſi diceret, Scirevos volo, quod ſi pater qnempiam colat, ille meum fructum refert, non ſinens alienum fructum in veris palmitibus vitis germinare: Nam deambulans in vinea, hoc eſt, in cellis animæ, omnia putrida & inſolentia tollit, ne lignorum luxuria inſoleſcens, fructum eorum non proferat quem agricola deſiderat. Cæterum quia ſenſibilis vineæ mentio conferre aliquid nobis poteſt ad quæſtionem propoſitam, initium hinc ſumamus ad eius rei interpretationem conficiendam. Siquidem vitis ſub hyemem florens fructificoſaque relinquitur contra incurſus hyemis crudeliſſimo aſſultu frigoris folia nonnulla tabefacientis, quæ per imbecillitatem caduca, à ſummo cacumine humi delabuntur: ſed tamen per id tempus etiamnum vitis palmites ſuos retinens, hyemis violentiæ non cedit: & quamquam nonnulli ex palmitibus diuturnitate immenſi frigoris lædantur, vitis tamen ſuo in ſtatu permanens, cum ſanis adhuc palmitibus, hyemem tranſmittit, hybernáſque ærumnas euadit. Cæterum quum ver attigerit, hoc eſt nouum annum, iam illa ſe putat ad requiem peruenisſe: ſed agricola derepente ſuperueniens, cultrum illi inducit: principio diligenter circunſpectans omnes palmites incipit læſa ab hyeme amputare, deinde etiam ſana à tertio quoque aut quarto oculo reſcindere

γυμνωθεῖσα

ſcindere, vitis autem ita nudata & icta ferro ſublimis conſiſtit, & in cælum reſpiciens ad triduum lachrymatur, nacta deinde conſolationem ex diuina prouidentia, omiſſis lachrimis, derepente ingenti numero copiiſque palmitum refrondeſcit, taliſque apparet qualis antea fuit vel potius ſpecioſior. Atque à ſuperioribus de vera vite dictis, manifeſtius intelliges quæ ſequuntur. Dominus igitur perſonam vitis palmitoſæ & opacæ ſuſtinens, tum propter multitudinem diſcipulorum populorúmque, vndique ad eum pro auxilio ventitantium, adeo vt numerus fidem ſuperet, partim deſiderio eius, quo illi, vt palmites inſeparabiliter adhæreſcerent: partim ſpiritualis commodi gratia, neutiquam extra eum eſſe, ſed cum illo eſſe cupientes: aliique ab eo ſanitatem quærerent, alij rurſus nomine Meſſiæ exciti, quum illum audirent aduenisſe, ad eum ſe conferrent, quo illud admirabile ſpectaculum Deum in homine præſentem contuerentur, eumque in corpore cum hominibus conuerſari. Hic quum omnia gaudio redundarent, nemoque ab eo diſcedere vellet, velut denſa aliqua vitis, inter tot myriades agminum ſecum ambulantium incedebat, verum omnibus Chriſto ob eius deſiderium vnitis, vt experimentum de tot ſectatoribus caperetur: cœpere hyberni venti ſumma cacumina perflare, multiſque proinde frondium inſtar exareſcentibus euenit, vt non pauci è vitali iſta vite exciderint, dum iſti metu principum ſacerdotum, ne exularent è ſynagoga, vitam ſuam abnegant, quarum rerum exempla etiam nunc videmus, quum hypocritæ noſtri temporis, cæterorum omnium ſecuri, malunt gloriam perſecutorum Eccleſiæ, quam gloriam Dei. Non defuerunt etiam tum, qui nullam voluptatem ſentirent ex ſpiritualibus & diuinis verbis Chriſti, retrorſum auerterentur, obtrectanteſque beneficiorum authori, has voces edebant, *Quis poteſt eum audire?* Quòd ipſum & noſtris temporibus faciunt, qui veritatis comites præbere ſe nolunt, eò quod comites fidei ſint tribulationes & pericula, Aiunt enim, Quis poteſt ſeruare traditionem præceptorum domini & fidei? Quin etiam nunc infidelitatem Iudæ vehementia frigoris oſtendit, quum quidem etiam nunc amore mundi deuicti, olim diſcipuli & aſſeclæ Chriſti, quibus ipſis gazophylacium concreditum fuit, contra Chriſtum Synodos nefarias conciliant: Non quod ille ignoraret illorum imbecilitatem, ſed eos dominicis pecuniis fungentes promptiores redderet, ad fortiter agendum pro domino. At illi contra regem ſuum bellum

γυμνωθεῖσα καὶ πληγεῖσα τῷ ξίφει, ἔστη μετέωρος εἰς τὸν ἀέρα ἀποβλέπουσα, ἅμα δακρύουσα ἄχρι τῆς τρίτης ἡμέρας, εἶτα παράκλησιν δὲ τυγχάνουσα ἐκ τῆς τοῦ θεοῦ προνοίας, παυσαμένη τῶν δακρύων, αἰφνιδίως πολὺν ἀριθμὸν καὶ ὄχλον κλημάτων βλάστησασα, ἡ αὐτὴ ἀναφαίνεται οἵα ἦν καὶ πρότερον, μᾶλλον δὲ καὶ ἐνδοξοτέρα. ἐκ δὲ τῶν προαποδεδομένων ἔσται σοι σαφέστερα καὶ τὰ ἑπόμενα περὶ τῆς ἀμπέλου τῆς ἀληθινῆς. ὁ οὖν κύριος τρόπον ἀμπέλου δι' κλημάτων καὶ συσκίου ἐπέχων, διὰ τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν, καὶ τῶν περὶ ξ ὄχλων διαπορευομένων πρὸς αὐτὸν βοηθείας ἕνεκεν, ὡς εἶναι πλήθη ἀνέκαθεν, πιστεύοντα εἰς αὐτόν· καὶ τῷ μὲν πόθῳ τῷ εἰς αὐτὸν ἀχωρίστως ἔχειν αὐτοὺς, τρόπον κλημάτων συνόντων αὐτῷ, τινῶν δὲ καὶ ὠφελείας χάριν πνευματικῆς μὴ βλεπομένων ἐκτὸς αὐτοῦ τυγχάνειν σωτῆρα αὐτῷ, ἑτέρων δὲ βουλομένων ἰάσεως τυχεῖν, ἄλλων δ' ἀκηκοότων ὅτι χρειστὸς ἥκει, καὶ σωτηρηλυθότων κατὰ τὸ αὐτὸ βλεπομένων θεάσασθαι τὸ κρεῖττον θέαμα, θεὸν ἐν σώματι, ἀνθρώποις συναναστρεφόμενον. καὶ ἁπλῶς ἅπαντα χαρᾶς γέμοντα τῆς παρουσίας τοῦ κυρίου ἡμῶν, ἐφ' ὃ ἂν ἐβαδιζεν, ὥσπερ εὐφεὴς ἄμπελος διὰ τὰς μυριάδας τῶν συμπορευομένων αὐτῷ ὄχλων ἰδεῖν ὁράμενος πόθῳ πρὸς αὐτὸν, ἁπάντων συνηνωμένων αὐτῷ, ἐρχομένων δὲ χειμερινῶν πνευμάτων ἐκ τῶν ἀκρωτηρίων καταφυσᾶν πρὸς δοκιμὴν τῶν συμπορευομένων αὐτῷ ὄχλων, ἀθρόως φύλλων δίκην μαραινομένων ἀπέπιπτεν οὐκ ὀλίγοι, ἧς εἶχοντο ἀμπέλου ζωτικῆς, καὶ τῶν μὲν, διὰ φόβον τῶν ἀρχιερέων, ἵνα μὴ ἀποσυνάγωγοι γένωνται, ἐξαρνουμένων τὸν ἑαυτῶν ζωὸν, ὥσπερ καὶ νῦν ὁρῶμεν γινόμενα τὰ αὐτὰ πράγματα, ἠγάπησαν γὰρ, ὡς οἱ τότε, καὶ νῦν τῆς ὑποκρίσεως ἄνθρωποι τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐκκλησίας, ἢ περ τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ ἐζήτουν. ἑτέρων δὲ μὴ σωναγομένων τῶν θείων καὶ πνευματικῶν ῥημάτων τοῦ κυρίου, εἰς τὰ ὀπίσω ἀποστραφέντων αἰτίαν τῷ ἐργάτῃ καὶ ψόγον προσαψάντων, καὶ λεγόντων τίς δύναται αὐτοῦ ἀκούειν; ὅπερ καὶ ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου καιροῦ πράττουσιν, οἱ μὴ βλέποντες σωζόμενοι τῇ ἀληθείᾳ, διὰ τὸ παρέπεσθαι θλίψεις καὶ πειρατήρια τῇ πίστει. φησὶ γὰρ, τίς δύναται φυλάξαι τὴν παράδοσιν τῶν ἐντολῶν τοῦ κυρίου, καὶ τῆς πίστεως; ἔτι μὴν καὶ τὴν ἀπιστίαν τοῦ Ἰούδα, ἡ σφοδρότης τοῦ χειμῶνος ἤλεγξεν, ὡς καὶ νῦν φιλίᾳ κόσμου κρατηθέντες ὁπότε μαθηταὶ ὄντες καὶ φίλοι καὶ συνοδοιπόροι τοῦ χριστοῦ, κατὰ τὸ ἰσχὺς σωζόμενοι ἀθεμίτως συγκροτοῦσιν, οἳ καὶ τὸ γαζοφυλάκιον πιστευθέντες. οὐκ ἠγνόει αὐτῶν τὴν σαθρότητα, ἀλλ' ἵνα παρασκευάσῃ αὐτοὺς τὰ δεσποτικὰ χρωμένους ἐπιμελεστέρους εἶναι ὑπὲρ τοῦ δεσπότου ἀνδρίζεσθαι, ἢ κατὰ τὸ βασιλέως αὐτῶν στρατεύεσθαι προφάσει

προφάσει φιλίας κοσμικῆς. οἱ τοιῦτοι κλημάτων δίκλω ἀγενεςάτων καὶ ἀκάρπων ἐπέχοντες, τεμνόμενοι δὲ πρὸς τοῦ γεωργοῦ κατάβρωμα πυρὸς αἰωνίου γίνονται. ὅμως τῶν χειμώνων ὅπι πολὺ προσπελασάντων τῇ ἀληθινῇ ἀμπέλῳ, λέγω δὴ τῷ κυρίῳ ἰησοῦ, οἳ μὲν βυλομένων λιθάσαι αὐτὸν γραμματέων τε καὶ Φαρισαίων, φοβηθέντες δὲ μὴ ἀναιρεθῶσι πρὸς τῶν ὄχλων τῶν τὸν κύριον φιλούντων, ἐπαύσαντο. οἳ δὲ βυλομένων συλλαβέσθαι αὐτὸν καὶ τοῦ ἰησοῦ μὴ συγχωρήσαντ@ αὐτὸς κρατῆσαι αὐτὸν ἕως ἡ προωρισμένη ὑπ' αὐτοῦ κυρίου πρὸ τῶν αἰώνων ὥρα καὶ ἡμέρα παραγένηται, ἐν ᾗ ἔδει αὐτὸν παθεῖν, ἐν ἄλλῳ δὲ καιρῷ θελόντων τινῶν μετακρημνίσαι αὐτὸν, καὶ αὐτὸς ἐν εἰρήνῃ διὰ μέσου αὐτῶν διεξεληλυθότ@, καὶ μυρία ἥντα ἐπερχόμενα πειρατήρια, ἃ προσβάλλοντα καὶ κωλυόμενα, εἰς τὸ μηδὲν ἐρχόμενα ἐχώρουν. ἐκεῖ δὲ ἡ ἀρχὴ τοῦ νέου ἔτους, ᾧ καιρῷ ἔδει τὸ πάσχα θύεσθαι κατὰ τὰ θεσπισθέντα παρὰ κυρίου, λύειν μὲν πάντα συνδεσμον ἀδικίας, προστάγματ@ θείᾳ ποιήσαντ@ πρὸς αὐτὰς, ἐλεημοσύναις δὲ ἐξιλασκομένους ἑαυτοὺς προσοικείουν τῷ θεῷ, μὴ ἐχθραίνειν δὲ πρὸς τὸν πλησίον, μήτε μὴν ζητεῖν κακὰ κατὰ τινο@ ἀνθρώπου διὰ τὸ κοινὸν τοῦ γένους, ἀλλ' εἰρήνῃ καθαρωτάτους ὄντας, κελεύει προσάγειν τὴν λατρείαν. ὡς ἐν καιρῷ οὖν εἰρήνης καὶ ἑορτῆς ἦκεν ὁ ἰησοῦς εἰς ἱεροσόλυμα σὺν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, οὐχ ὡς ἀγνοῶν τὰ μέλλοντα αὐτῷ συμβαίνειν, ἀλλὰ καὶ γε σφόδρα γινώσκων. ἀμέλει οὖν καὶ τοῖς μαθηταῖς προεῖπεν τὰ ἑπόμενα, ἰδοὺ ἀναβαίνομεν, εἰς ἱεροσόλυμα, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδοθήσεται εἰς τὰς χεῖρας τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν γραμματέων, καὶ παραδώσουσιν αὐτὸν τοῖς ἔθνεσι, καὶ κατακρινοῦσιν αὐτὸν θανάτῳ. ἵνα οὖν τὸ ἄδικον τοῦ παρανόμου συναθροίσματ@ τῶν ἰουδαίων δι᾽αφανῆ, εἰσελήλυθεν ἡ εἰρήνη εἰς ἱεροσόλυμα. οἱ δὲ τῆς εἰρήνης ἀλλότριοι ἑωρακότες διεταράχθησαν, ἐχθρὸν γὰρ πολεμίοις καὶ ἀνδροφόνοις εἰρήνη, χαίρειν γὰρ μᾶλλον πεφύκασι τοῖς κακοῖς, ἤπερ τοῖς ἀγαθοῖς ἔργοις, καὶ τῇ καρποφορίᾳ τῆς εἰρήνης. οἱ δὲ ὑπιτηρησάμενοι, ἄφνω ὑπιστάντες ξιφήρεις τῷ τόπῳ ἔνθα ἦν σὺν τοῖς μαθηταῖς ὁ ἰησοῦς, καταπλησάμενοι ἅπαντα, ἐν πρώτοις ὑπιβάλλουσι τὰς μιαρὰς χεῖρας αὐτῶν ἐπ' αὐτὸν, ἐπὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ σωζόντων αὐτόν. ὁ δὲ φησιν εἰρηνικῶς τοῖς μαιφόνοις, εἰ ἐμὲ ζητεῖτε, ἄφετε τούτους ὑπάγειν. τῶν δὲ μαθητῶν ἑωρακότων τὸ δύσφορον πειρατήριον, μὴ παρέσης αὐτοῖς τῆς δυνάμεως τοῦ ἁγίου πνεύματ@, καταλιπόντες αὐτὸν τὸν διδάσκαλον ἐν κύριον, φυγῇ ἐχρήσαντο, οἱ δὲ οἰκεῖοι τοῦ σατανᾶ, συλλαβόμενοι τὸν ἰησοῦν, ἄγουσιν ὑπὸ τὸν κρανίου τόπον εἰς τὸ ἐσταυρῶσαι αὐτὸν ἐκεῖ, ἅπαντα ἐκπληρώσαντες ἃ πρὶν ἐπ' αὐτῷ γεγραμμένα, ἐν ἀναρτήσαντες, καθέπηξαν αὐτὸν, ὡς ὑπὸ χάρακι ἄμπελον, ὑπὸ δ σταυρῷ. ὥσπερ ὡς δίκλημα@ ἢ τρίκλημα@ ἐκπεπάσας, τῷ μὲν τοῦ παλαγίου, τὰς χεῖρας,

suſcipiunt propter mundi amorem. Iſtiuſmodi palmites, vicem ignobilium ſteriliũq; ramorum ſuſtinent, reſecanturque ab agricola, vt fiant alimoniæ ignis æterni. Hyems porro illa veræ viti, hoc eſt, Domino acrius imminebat, quum nunc Scribæ & Phariſæi eum lapidare vellent, metu ab inceptis reſilientes, ne ab iis qui Chriſtum amabant, occiderentur: nunc eum comprehendere anniterentur, ſed fruſtra, quod illis à Ieſu conceſſum non fuit, quo ad vſque veniret dies & hora ante ſecula à Domino præconſtituta, in qua illum oportebat pati: nunc eum præcipitare ſatagerent, illo per medium illorum inoffenſè tranſeunte, aliáque infinita pericula incumberent, quæ impetentia quidem grauiter, ſed repulſa fortiter, in nihilum euaneſcebant. Cæterum quum iam noui anni principium adeſſet, quo tempore oportebat Paſcha immolari ſecundum oracula Dei, omnéſque colligationes iniquitatis ex mandato DEI ſoluendæ eſſent, & vt eleemoſynis Deum ſibi propitium redderent, nec proximum odio haberent, neque quicquam molirentur aduerſus quempiam mortalium, ob generis humani communionem, ſed vt in pace ipſi purgatiſſimi victimas offerrent, per id tempus Dominus, quod pacis & feſtæ diei erat, Hieroſolymam cum diſcipulis venit non vt ignarus eorum quæ ſibi euentura eſſent, ſed vt maximè eorum conſcius, quippe qui diſcipulis futura prædixerit: *Ecce*, inquiens *aſcendimus Hieroſolymam, & Filius hominis tradetur in manus Presbyterorum & Scribarum, & tradent eum gentibus, & condemnabunt eum morte.* Vt igitur iniuſtitia iniquæ turbæ Iudæorum innoteſceret, venit pax in Hieruſalem: illi autem qui paci infeſti erant, viſo eo perturbabantur. Odioſa ſi quidem res eſt pax, hoſtibus & homicidis, vt qui potius malis gaudeant, quàm aut rebus bonis aut fœcunditate pacis. Quapropter obſeruantes locum vbi Chriſtus erat cum diſcipulis, eo derepente armati ſuperueniunt, & prius omnibus inſpectis nefarias manus in eum coniiciunt, adhuc diſcipulis apud eum conſiſtentibus. Ille autem placide ſceleratis ait, *Si me quæritis, ſinite iſtos abire* Diſcipuli porro contuentes tam grauia pericula & tentationes, non præſente ipſis virtute Spiritus ſancti, relinquentes magiſtrum & Dominnm fugam arripiunt. Illi vero vt domeſtici familiaréſque ſatanæ comprehendentes Ieſum, ducunt eum ad Caluariæ locum, vt crucifigerent eum ibi, omnia adimplentes, quæ priùs de eo ſcripta fuere, & ſuſpendentes eum fixerunt in cruce, non aliter quàm vitem in pedamento. Ille autem relictus ſolus in cruce quaſi binos & ternos duntaxat palmites retinens, manens

manus in transuersum expandit, capite, pectore & pedibus in rectum protensis, percussus, præter cæteros ictus, etiam hasta lachrymabatur suo sacratissimo sanguine, quasi scatebris fontium: post triduum vero resurrexit, nihil diminutus, sed qualis antea fuit: imo magnificentior apparens, certissima fide adimplens corda discipulorum, quod ipse esset eorum vita: progerminauitque sibi post resurrectionem ingentem numerum discipulorum, multo maiorem quam anteà. Nec in Iudæa solum, sed & vsque ad mare palmites suos extendit, operuitque montes vmbra eius, & propagines eius cedros Dei. Piè ad istum modum tractatio de vera vite, quatenus datur, concipi debet. AR. Valde bene se habet, reliqua mihi supereſt quæstio de Spiritu sancto. Nam de Filio tecum confiteor, eum per omnia æqualem esse patri, id tãtummodo excipio, ꝙ ille sit omnipotens. ATH. Nihil eorum confiteris quæ ad pietatem spectant. AR. Quâ de causa? ATH. Firmiter credendum est, æqualem esse Patri Filium, & omnium eorum Dominum esse, in quos dominium habet Pater. AR. Ego de omnipotentia loquor, non quod non omnibus dominetur, quibus pater suus. ATH. Omnipotens quid igitur est? AR. Ex eo dictus est quod omnia sub sua potestate teneat. ATH. Quid ergo Filius secũdum te omnia sub sua potestate non habet? AR. Recte & hoc cum cæteris narras. Omnia enim sub sua potestate habet & omnium est Dominus Filius, quemadmodum & Pater, quum sit vna substantia Patris & Filij, ac proinde vna deitas & omnipotentia: Reliquum est vt de Spiritu sancto quæramus, quandoquidem in principio statuebas eum Patri & Filio consubstantialem esse. Ego autem contradicebam, quum documenta habeam ex sacris scripturis, illum creatum esse. vt paucis tibi dicam, istius rei comprobationem ostendam potissimum ex eo quod Ioannes affirmat omnia per Filium facta esse, nihil cooperante cum filio Spiritu sancto: Deinde quod emittatur à patre è cælis ad præsidium Apostolorum. Iam quod de loco in locum transit, id transitoriæ substantiæ est, ex qua relinquet eum conditæ naturæ esse, & nequaquam inconditæ, quam confitemur esse in beata illa essentia patris & filij omnia continente, & vbique præsente per suam essentiam, quemadmodum in superioribus verbis à te concessum fuit & à me consensum, non tibi, sed veritati, quum etiam Deus id per Prophetam loquatur, *Ego sum qui vibrando iaculor* quibus ego arbitror te non posse contra dicere. ATHANA. Scriptum est, *Estote sancti, sicut ego sum sanctus, sanctificans vos* Et Seruator iterum ad suum Patrem de sanctificatione Discipulorum ita locutus est: *Pater sanctifica eos in veritate tua*, quum tamen idem de se ipso dicat. *Ego sum veritas*, ac proinde

τὰς χεῖρας, καὶ διὰ τῆς ὀρθοῦ, κεφαλὴ σὺν θώραξι ἅμα ποσὶ, διεστραμμένης δὲ τῆς κόμης ἁπάσης τῶν λοιπῶν κλημάτων πλησίον πρὸς τῶν ἄλλων καὶ τῆς λόγχης, ἐδάκρυε τῷ ἁγίῳ αἵματι χρουνηδὸν, αἱμορροΐσας δὲ ἀνέσῃ τριήμερος, μηδὲν μειωθεὶς ὅπερ ἦν τὸ πρὶν, μᾶλλον δὲ ἐν διοξότερος ἐκφανείς, πίστ πληροφορήσας καρδίας τῶν μαθητῶν, εἶναι αὐτὸν τὴν ζωὴν, πολὺν δὲ ἀριθμὸν βλασήσας, ὄχλον μαθητῶν μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ἢ τὸ πρὶν, οὐκ ἔτι ἐν Ἰουδαίᾳ μόνον, ἀλλ' ἐξέτεινε τὰ κλήματα αὐτῆς ἕως θαλάσσης, ἐκάλυψεν ὄρη ἡ σκιὰ αὐτῆς, καὶ αἱ ἀναδενδράδες αὐτῆς τὰς κέδρους τοῦ Θεοῦ. αὕτη ἡ παραμετεία τῆς ἀληθινῆς ἀμπέλου κατὰ τὸ σωματικὸν διὰ τοῦτο νενόηται. Ἄρειος εἶπεν, σφόδρα ὀρθῶς ἔχειν φημὶ, ἐπὶ δὲ ὑπολέλειπταί μοι περὶ τῆς ζητήσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος, περὶ γὰρ υἱοῦ, συνομολογῶ κἀγὼ τὸ ἴσον εἶναι τῷ πατρὶ κατὰ πάντα, ἐκτὸς τοῦ παντοκράτορα αὐτὸν εἶναι. Ἀθανάσιος εἶπεν, ὁ δὲν ὁμολογήσας τῶν τῇ εὐσεβείᾳ ἀνηκόντων. Ἄρειος εἶπεν, ἵνα τί ἕνεκεν; Ἀθανάσιος εἶπεν, ἴσον τυγχάνει τοῦ ἰδίου πατρὸς ὁ υἱὸς διαρότως, καὶ πάντων κύριός ἐστιν ὧν κυριεύει ὁ πατὴρ αὐτοῦ. Ἄρειος εἶπεν, ἐγὼ περὶ παντοκρατορίας ἔφην, ὁ πρὸ τοῦ κυριεύειν τὸν υἱὸν ἀπάντων ὧν κυριεύει ὁ πατὴρ αὐτοῦ. Ἀθανάσιος εἶπεν, παντοκράτωρ, ὅτι ἐστιν. Ἄρειος εἶπεν, ἐκ τοῦ πάντων κρατεῖν. Ἀθανάσιος εἶπεν, ὁ υἱὸς οὖν κατὰ σὲ πάντων ὁ κρατῶν; Ἄρειος εἶπεν, καλῶς ἔφης σὺν τοῖς λοιποῖς δὲ τοῦτο, πάντων γὰρ κρατεῖ, καὶ παντοκράτωρ ἐστὶν ὁ υἱὸς ὥσπερ καὶ ὁ πατὴρ, ὁπότε μιᾶς οὔσης οὐσίας τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ τῆς θεότητος, καὶ μία παντοκρατορία τυγχάνει. λοιπὸν περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ζητήσωμεν, ἐπειδὴ μάλιστα ὡρίσω σὺ ἐν ἀρχῇ ὁμούσιον αὐτὸ εἶναι πατρὶ, καὶ υἱῷ, ἐγὼ δὲ ἀντιλέγω, ἔχων τὴν ἀπόδειξιν ἐκ τῶν ἁγίων γραφῶν ὅτι κτιστὸν τυγχάνει, καὶ διὰ συλλόμου ἐρῶ τὴν περὶ τούτου φράσιν, ἐν τῷ τὸν Ἰωάννην διισχυρίσασθαι φάσκοντα πάντα διὰ τοῦ υἱοῦ γεγονῆσθαι, μὴ συμπαραλαβόντα τὸ πνεῦμα, ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ. ἔτι μὴν καὶ ἀποστελλόμενον παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκ τῶν οὐρανῶν πρὸς βοήθειαν τῶν ἀποστόλων, τὸ δὲ ἀπὸ τόπου εἰς ἕτερον τόπον μετιὸν, μεταβατικῆς οὐσίας τυγχάνει, ἐκ τούτου καταδήλως ὄντος κτιστοῦ αὐτὸ φύσεως εἶναι καὶ οὐκ ἀκτίστου, τῆς μακαρίας οὐσίας ἐκείνης πατρὸς καὶ υἱοῦ λεγομένης, καὶ περιεχούσης τὰ ὅλα, καὶ πανταχοῦ παρούσης κατ' οὐσίαν καθὼς προαποδέδοται ὑπὸ σοῦ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρημένοις, κἀμοῦ συνδοκήσαντος ὀρθῶς, ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ, ἔτι δὲ καὶ τοῦ θεοῦ λέγοντος διὰ τοῦ προφήτου, ἐγὼ στερεῶν βροντῶν καὶ κτίζων πνεῦμα, οἷς ἐγὼ νομίζω μὴ δυνατὸν εἶναι ἀντειπεῖν. Ἀθανάσιος εἶπεν. γέγραπται γίνεσθε ἅγιοι ὅτι ἐγὼ ἅγιος ἁγιάζων ὑμᾶς, καὶ πάλιν ὁ σωτὴρ πρὸς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα ὑπὲρ τοῦ ἁγιασθῆναι τοὺς μαθητὰς, ἔφη ἁγίασον αὐτοὺς ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου, καὶ πάλιν περὶ αὐτοῦ ὁ σωτὴρ φησιν, ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια, καὶ

κατὰ τοῦτο ἡ τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ θεότης ἐστὶν, ἡ ἁγία
καὶ ἁγιοποιὸς, ἡ ἁγιάζουσα πάντα τὰ λογικὰ, τὰ
καταξιούμενα ἐξ αὐτεξουσίου γνώμης τε καὶ σπουδῆς
τὴν ἁγίαν ἐλέσθαι καὶ μακαρίαν οὐσίαν εἰς κοινω-
νίαν ἁγιασμοῦ. εἰ οὖν οὐκ ἔστι τῆς τοῦ πατρὸς
καὶ τοῦ υἱοῦ οὐσίας τὸ ἅγιον πνεῦμα, τίνι ποτὲ ἕνεκεν
συνηριθμήσεν αὐτὸ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐν τῷ συμ-
βόλῳ τοῦ ἁγιασμοῦ, φησὶ γὰρ ὁ κύριος πρὸς
„ τοὺς μαθητάς. πορευθέντες, μαθητεύσατε πάν-
„ τα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ
„ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. εἰ
οὖν πάντα τὰ ἔθνη τὰ πιστεύοντα καὶ ἁγιαζόμε-
να, ἁγιάζονται τῇ τελεσμακαριωτάτῃ ὀνομασίᾳ,
δῆλόν ἐστιν ὅτι καὶ τὸ πνεῦμα τῆς τοῦ πατρὸς καὶ
υἱοῦ θεότητός ἐστιν, οὐ τοῦ ἁγίου αὐτὸ εἶναι
κατ' οὐσίαν, καὶ ἁγίους ποιεῖν πάντας τοὺς προσβάλ-
λοντας αὐτοῦ τῇ κοινωνίᾳ, καθὼς φησὶν ὁ ἀπο-
„ στολος πρὸς ἐκείνους, ἀλλ' ἀπελούσασθε, ἀλλ' ἡγιάσθη
„ τε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν
τῷ πνεύματι αὐτοῦ τῷ ἁγίῳ. εἰδὲ οὐκ ἔστι τοῦ θεοῦ
καὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ θεότητος ὑποστάσεως, πάλιν φημὶ,
πῶς συνηριθμήθη πατρὶ καὶ υἱῷ ὡς μὴ ἀλλο-
τρίου τῆς τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ θεότητος ἐπαρκέσαν
πρὸς ἁγιασμὸν τοῖς πιστοῖς, προσελάβετο τὸ παράκ-
λητον, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας εἰς συμπλή-
ρωσιν ἁγιασμοῦ, τὸν οὐκ ὄντα μέρος οὐσίας αὐτοῦ ὄντα;
εἰδὲ τοῦτ' ἄτοπος νομισθείη, πῶς φαμεν ἀπροσδεὲς
τὸ θεῖον, αὐτοτελὲς, μηδαμῶς χρῄζον παρ' ἑτέ-
ρου τινός τι, τῶν ὁ προσδεόμενος τοῦ ἀνυστεῖν
δῆλος ἐστὶν; Ἄρειος εἶπεν, εἰ τῆς αἰδίου θεότητος
ἦν τὸ πνεῦμα ὁμοούσιον, πάλαι οὖν πανταχοῦ
κατ' οὐσίαν παρῆν, καὶ οὐκ ἀποστελλόμενον ἀπὸ τόπου
εἰς ἕτερον τόπον ἐπορεύετο. Ἀθανάσιος εἶπεν, οἱ ἅ-
γιοι ἄγγελοι τὸ πνεῦμα ἔχουσι; καὶ ἦ δ'; Ἄρειος
εἶπεν, καὶ πάνυ. Ἀθανάσιος εἶπεν, Δῆλον πάντως
σωὸν αὐτοῖς τυγχάνει, ἢ ποτὲ καιρὸν σωλῶ καὶ τὸ
ἅγιον πνεῦμα ταῖς ἁγίαις δῆλα μέσαις; ἀλλὰ τῇ
μὲν λέξει τοὺς ἀγγέλους ἁγίους, τῇ δὲ οὐχ ἁγίους;
τῇ μὲν γὰρ παρουσίᾳ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἅγιοι τυγ-
χάνουσιν, ἐν τῇ ἀπουσίᾳ δ' αὐτοῦ, δῆλόν ἐστι μὴ εἶναι
„ ἁγίους αὐτοὺς, καὶ τὸ εἰρημένον πρὸς τοῦ θεοῦ, ἐὰν μὴ
„ καταμείνῃ τὸ πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τῆς
„ γενεᾶς ταύτης, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας. καὶ
„ παῦλος ὁ ἀπόστολος, φησὶν, εἰδέ τις πνεῦμα
„ Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ. εἰ οὖν ἡ τῶν
κακῶν πράξεων αἰτία γίνεται μὴ σωθῆναι τὸ πνεῦ-
μα τοῖς ἁμαρτάνουσιν, οὐκ τοῦ μὴ εἶναι καὶ οἰκεῖον
ἔν τισι τὸ ἅγιον πνεῦμα, δῆλόν που μὴ εἶναι Χριστοῦ.
ἆρα οὖν ἅγιοι ἄγγελοι ἁμαρτίας διάκονοι, εἰ μὴ
πάντως ἔχουσι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. πῶς δ' ἂν ἀ-
σφαλείπως προσέχουσι τῇ δόξῃ τοῦ θεοῦ, εἰ μὴ ἅ-
γιοι καὶ κοινωνοὶ πνεύματος ἁγίου εἶεν πάντως;
Ἄρειος εἶπεν, πάντως ἔχουσιν αἱ
ἅγιαι δῆλαι μέσαι τὸ πνεῦμα. Ἀθανάσιος εἶπεν, οἱ ἅγιοι πατέρες οἱ ἀπ' αἰῶνος εὐαρεστήσαντες
τῷ θεῷ, σωὸν ἔχον τὸ ἅγιον πνεῦμα, καὶ νῦν ἔχουσιν αὐτό; ναὶ ἢ οὔ; Ἄρειος εἶπεν, καὶ ἔχον καὶ
ἔχουσι πάντες οἱ ἅγιοι τὸ ἅγιον πνεῦμα ἀχωρίστως. Ἀθανάσιος εἶπεν, τοῖς ἀποστόλοις
συῆν τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐν σαρκὶ οὖσι; ναὶ, ἢ οὔ; Ἄρειος εἶπεν ἀθέμιτόν ἐστι φάναι, μὴ συεῖναι τὸ ἅ-

ac proinde ſecundum iſta ipſa Patris Filiique diuinitas, & ſancta eſt & ſanctificans, vt quæ ſanctificet omnia rationalia, quæ digna habentur ex libero ſtudio & arbitrio recipere beatam eſſentiam in communionem ſanctificationis. Si igitur Spiritus ſanctus non eſt ſubſtantiæ Patris, cur eum Filius Dei in conſociatu ſanctificationis adnumerat? Ita enim dominus ad diſcipulos loquitur: *Proficiſcentes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti.* Si ergo omnes gentes quæ fidem recipiunt & ſanctitatem, ſanctificantur trina illa beatiſſima nomenclatura, certum eſt etiam Spiritum ſanctum, eius etiam deitatis eſſe, cuius eſt Pater & Filius, quum & ipſe ſanctus ſit ex ſubſtantia, & ſanctos faciat omnes appropinquantes ſuæ communioni, vt ait Apoſtolus ad quos dixit, *Sed abluti eſtis ſed ſanctificati eſtis in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti & in ſpiritu eius qui eſt ſanctus.* Qui ſi non eſt Dei patris & filij ſubſtantiæ, rurſum dico, cur connumeratus eſt cum patre & filio? Et quaſi patris filiique diuinitas non ſufficeret ad ſanctificationem fidelium, aſſumpſit & paracletum ſpiritum veritatis ad complementum ſanctificationis, ſi ille non ſit eiuſdem cum ipſis ſubſtantiæ? Quod ſi admittatur, quomodo dicere poſſumus numen nullius egenum, & ex ſe perfectum eſſe, nullaque re opus habere ad vim faculatémque benefaciendi? AR. Si æternæ deitatis conſubſtantialis eſſet ſpiritus, omnino omnibus in locis per eſſentiam præſens eſſet, neque quum emittitur, de loco in locum procederet. ATHA. Sancti Angeli habentne Spiritum ſanctum, an non? AR. Admodum. ATHANA. Sempérne illis adeſt, an ad tempus ſanctis illis poteſtatibus præſto eſt? Age ergo dic mihi, quatenus Angelos ſanctos eſſe exiſtimas, quatenus non, certum eſt enim in Spiritus ſancti præſentia eos ſanctos eſſe, in abſentia verò ſanctos non eſſe ſecundum verbum Dei ita dicentis, *Non vtique permanebit Spiritus meus cum hominibus iſtius ætatis eò quòd carnes ſint.* Et Paulus Apoſtolus ait, *Si quis autem Spiritum Chriſti non habet hic non eſt eius.* Si igitur cauſa malorum operum in hoc eſt, quod Spiritus ſanctus non ſit cum peccatoribus, nec in iis habitet, conſequens eſt, Angelos eſſe adminiſtros peccati, niſi vbique habeant Spiritum ſanctum. AR. Vbique habent poteſtates illæ Spiritum ſanctum. ATHANA. Et ſancti patres, qui à condito æuo placuerunt Deo, coniunctum ſibi habebant Spiritum, & nunc quoque habent, an non? AR. Habent, & habuerunt omnes ſancti inſeparabiliter Spiritum ſanctum. ATHANA. Apoſtolis quum adhuc in carne agerent, aderátne Spiritus ſanctus an non? ARIVS. Nefarium

Nefarium est dicere non adfuisse Apostolis Spiritum sanctum. ATHANA. Simúlne ibant prædicantes regnum cælorum, an dispersi sunt in duodecim partes mundi? AR. Separati sunt à se inuicem quantum ad carnem attinet, vt docerent omnes gentes fidem eam quæ est in Christo. ATHANA. Si igitur angelis adest Spiritus sanctus, & sanctis animabus patrum, quæ Deo placuerunt, Apostolisque præsto fuit, ipsis inter se longis intercapedinibus ob prædicationem regni cęlorum distantibus, certe vniuersa implet Spiritus sanctus, vbique essentialiter præsens, non aliter quàm Deus pater & vnigenitus filius eius. AR. Donetur vt per essentiam suam vbique adsit Spiritus sanctus. Sed qua de causa à Propheta dictum est sub persona Dei, *Ego Deus vester, coruscans terribile; & creans spiritum* nisi ille esset vis quædam, & potentia per creationem condita? ATHANA. Sempérne Spiritus sanctus creatur, an semel duntaxat creatus est pro tua sententia? AR. Ne mihi interrogationes, nisi quæ sanę mentis sint facias, ante omnia secula dico creatum fuisse Spiritum sanctum. ATHANA. Propheta dixit, *Creans*, quæ vox Prophetæ indicat, Deum perpetuo creare: Ergo non de Spiritu sancto illud, *Creans*, prædicatur: sed de flatu ventorum ad instaurationem vniuersæ creaturæ, eritque tibi liquidissimus istius loci intellectus, si in manus sumas Prophetam & sequentia legas. Nam si quemadmodum tu tradis, ante omnia secula est Spiritus, dixisset vtique, Ego Deus, firmans tonitru, & qui creaui Spiritum, nunc autem ad istum modum locutus non est, AR. Bene illud à te obseruatum est, sed in his verbis: *Omnia per ipsum facta sunt*, cuncta simul includuntur, etiam spiritu sancto in ordinem sanctorum redacto, etsi summum præsidium potestásque fuerit in eo ad rerum creationem. ATHANA. Dominúmne omnium patrem domini Iesu Christi sub creatitia natura comprehendis, an non? AR. Absit, vt hoc dicam: nam audiuimus id quod à Seruatore nostro dictum est, *Nemo cognoscit Filium nisi Pater, neque patrem nisi Filius*. ATHANA. Est ne quispiam mortalium, qui foris intúsue à spiritu suo cognoscatur, an non? AR. Apostoli vox est, neminem scire ea quæ sunt alterius hominis, nisi quod quisque noscatur duntaxat à suo spiritu: & qui fieri pósset, vt dicas rem ita se non habere? ATHANA. Dei profunda quis cognoscit? natura condita, an incondita substantia? An rem increatam à creatura comprehendi dices? Sin minus, ab increato increatũ intelligi asseuerabis: quod si fit, superest vt Spiritum sanctum patri & filio consubstantialem fatearis. Omnia enim quæ sunt Dei, etiam profunda cognoscit Spiritus sanctus, secundum beatum Paulum ita loquentem, *Nemo nouit ea quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui est in eo:* ita quæ sunt Dei, nullus scit, nisi spiritus Dei: Spiritus enim

γιον πνεῦμα τοῖς ἀποστόλοις. Ἀθανάσιος εἶπεν, ἅμα πάντες ἐπορεύοντο κηρύττοντες τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἢ διεσπάρησαν εἰς τὰ δώδεκα μέρη τῆς γῆς; Ἄρειος εἶπεν, ἐχωρίσθησαν ἀπ' ἀλλήλων σαρκὶ, πρὸς τὸ μαθητεῦσαι πάντα τὰ ἔθνη εἰς τὴν ἐν χριστῷ πίστιν. Ἀθανάσιος εἶπεν, εἰ οὖν ἀγγέλοις σώμασι τὸ ἅγιον πνεῦμα, καὶ ταῖς ἁγίαις ψυχαῖς τῶν πατέρων τῶν εὐαρεστησάντων τῷ θεῷ σωμάτων τυγχάνει τὸ ἅγιον πνεῦμα, καὶ τῶν
A ἀποστόλων ἀφεστώτων μακραῖς διαστάσεσιν ἀπ' ἀλλήλων, πρὸς τὸ κηρύξαι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, παρῆν αὐτοῖς τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἄρα τὰ σύμπαντα πληροῖ πανταχοῦ παρὸν κατ' οὐσίαν ὥσπερ ὁ θεὸς ὁ πατὴρ, καὶ ὁμοούσιος υἱὸς αὐτοῦ. Ἄρειος εἶπεν, διδόσθω κατ' οὐσίαν πανταχοῦ παρεῖναι τὸ ἅγιον πνεῦμα, διότι οὖν ὁ προφήτης ἐκ προσώπου θεοῦ ἔλεγεν, ἐγὼ κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν, στερεῶν βροντῶν καὶ κτίζων πνεῦμα, ἐμὴ δὴ κτιστὴ δύναμις; Ἀθανάσιος εἶπεν, ἀεὶ τὸ
B πνεῦμα τὸ ἅγιον κτίζεται, ἢ ἅπαξ ἐκτίσθη καὶ σύ; Ἄρειος εἶπεν, μὴ προσῆκεν ὀρθὸν νοεῖν πρόσωπον, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων φημὶ ἐκτίσθαι τὸ πνεῦμα. Ἀθανάσιος εἶπεν, ὁ προφήτης εἶπεν κτίζων ὡς διαπαντὸς κτίζοντος θεοῦ ἢ προφήτου δηλοῖ φωνή. ἆρα οὖν ὁ περὶ ἁγίου πνεύματος φάσκει τὸ κτίζων, ἀλλὰ περὶ πνοῆς ἀνέμων πρὸς ἀνάκτησιν τῆς κτίσεως· ἔσῃ δέ σοι σαφεστάτη ἡ περὶ τούτου γνῶσις, ἐὰν λαβὼν τὸν προφήτην ἐντύχῃς ἐκ τῶν ἑπομένων. εἰ γὰρ καθὼς ἔ-
C δωκας πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἔκτισεν τὸ πνεῦμα, ἂν εἰρήκει, ἐγὼ ὁ θεὸς στερεῶν βροντῶν & κλίσας πνεῦμα, νῦν δὲ οὐχ οὕτως ἔφη. Ἄρειος εἶπεν, παρεπεπλημένως οὖν τοῦτο καλῶς ἔφης· τὸ δὲ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, ἅπαντα περιγράφει, ὡς καὶ τοῦ πνεύματος σὺν πᾶσι παρούσης, εἰ μὴ μείζων δύναμις ὑπέστη πρὸς δημιουργίαν. Ἀθανάσιος εἶπεν, ὁ τῶν ὅλων δεσπότης, ὁ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ, ὑπὸ κλίσεως οὖν φύσεως καταλαμβάνεται κατ' σέ; Ἄρειος εἶπεν, μὴ γένοιτο
D τοῦτο φθέγξασθαί ποτε. κἂν γὰρ ἀκούσωμεν τοῦ σωτῆρος λεχθὲν, οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν υἱὸν, εἰμὴ ὁ πατήρ. οὐ δὲ τὸν πατέρα τίς ἐπιγινώσκει εἰμὴ ὁ υἱός. Ἀθανάσιος εἶπεν, ἔστιν ἄνθρωπος ὅς τις ἐκτὸς ἢ ἔνδον γινώσκει πρὸς οὐ ἰδίου πνεύματος; ναὶ ἢ οὔ; Ἄρειος εἶπεν, ἀποστόλου φωνή ἐστιν ἡ φάσκουσα ἕτερον μὴ ἐπίστασθαι τὰ ἑτέρου, εἰμὴ μόνον γινώσκομεν ἕκαστον πρὸς οὐ ἰδίου πνεύματος, κἂν πῶς ἐγχωρεῖ λέξαι μὴ οὕτως ἔχειν; Ἀθανάσιος εἶπεν, οὐ θεοῦ
E ὦν τὰ βάθη, τίς γινώσκει, κλίσις ἢ φύσις, ἢ ἄκτιστος οὐσία; ἢ τίνα ἄκλιτον οὐσίαν πρὸς τῆς κτίσεως καταλαμβάνεσθαι λέγεις; εἰ δὲ πρὸς ἀκτίστου λέγεις, λείπεται λοιπὸν ὁμοούσιον ὁμολογεῖσθαι τοῦ σοῦ τὸ ἅγιον πνεῦμα πάλιν καὶ ἡμῶν, πάντα γὰρ τὰ τοῦ θεοῦ καὶ τὰ βάθη ἐξίσασι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, κατὰ τὸν μακάριον παῦλον φάσκοντα, οὐδεὶς ἀνθρώπων οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ „

τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ. οὕτως καὶ τοῦ θεοῦ οὐδεὶς ἔγνω εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ. τὸ γὰρ πνεῦμα „

πάντες

πάντα, ἐρευνᾷ καὶ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ. Ἄρειος εἶπεν, τὰ τοῦ θεοῦ πάντα ἅπερ ἀνδοξῇ αὐτῷ, ταῦτα οἶδεν τὸ πνεῦμα, τουτέστι τὰς βουλὰς ἅσπερ ἂν καταδήλους αὐτῷ ποιήσῃ ὁ θεός. Ἀθανάσιος εἶπεν, ἀκούω ἐγὼ πρεῖττον εἶδος τῷ πνεύματος τοῦ ἀνθρώπου. εἰποιήσεις γὰρ πρᾶγμα ὁ θεὸς ἐὰν μὴ ἀποκαλύψῃ τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ τοῖς προφήταις. Ἄρειος εἶπεν, δοκεῖ σοι τὰ τοῦ θεοῦ πάντα τὰς βουλὰς αὐτοῦ εἶναι; Ἀθανάσιος εἶπεν, τὰ μὲν θεοῦ λέγονται πάντα καὶ ἐνέργειαι, καὶ τὰ ποιήματα αὐτοῦ, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ μὴ ὁρώμενα. λέγονται δὲ καὶ βουλαὶ αὐτοῦ, καὶ πολλά ἐστιν ἅπερ ὀνομάζεται θεοῦ. εἰπέ μοι οὖν σὺ ὅτι τὸ παρόν, τῷ πνεύματι τοῦ ἀνθρώπου ὁ ἄνθρωπος τὰ ἴδια ἀποκαλύπτει, ἢ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ πάντα ὅτι ἔχει ἀφ' ἑαυτοῦ τὰ προπόμενα ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πνεύματος ἀληλαδὴ κινεῖται τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ ἀπαντᾶν; Ἄρειος εἶπεν, ἀφ' ἑαυτοῦ ὅτι ἔχει τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὰ ἐν αὐτῷ. Ἀθανάσιος εἶπεν, τῷ μὲν πνεύματι τοῦ ἀνθρώπου ἀποδέδωκας ἀφ' ἑαυτοῦ εἰδέναι πάντα, τῷ δὲ πνεύματι τοῦ θεοῦ, οὐδὲ ὅτως παρεχώρησας ἔχειν τινὰ γνῶσιν; πρὸς δὲ τούτοις λέγεμοι βάθη θεοῦ λέγοις; Ἄρειος εἶπεν, πρῶτον φιλαληθῶς ὁμολογῆσαι δεῖ, ὅτι πάντα ἀφ' ἑαυτοῦ γινώσκει τὰ τοῦ θεοῦ τὸ πνεῦμα, ἔπειτα δὲ δεῖφάναι βάθη θεοῦ, τὸ ἀπέραντον καὶ ἀκατάληπτον, ὅπερ ἐστὶν ὡς ὅπερ ἐστὶν ὁ θεός, τοῦτο εἶναι φημί. Ἀθανάσιος εἶπεν, εἰ οὖν τὸ ἀπέραντον, καὶ ἀκατάληπτον, καὶ ὅπερ ἐστὶ, καὶ ὡς ἐστὶ τοῦτο φῂς, τὸν θεὸν ὑπὸ κτιστῆς φύσεως καταλαμβάνεσθαι ἐρεῖς, εἰδὲ τοῦθ' ὅτως ἔχει, οὐκέτι ἀκατάληπτός ἐστι καὶ σέ. τὸ γὰρ πρὸς ὁιασδήποτ' οὖν καταλαμβάνεσθαι κτιστῆς φύσεως τὸν θεὸν, ὃ δύναται λέγεσθαι ἀκατάληπτον. Ἄρειος εἶπεν, δός μοι μαρτυρίαν ἐκ τῶν ἁγίων γραφῶν, ὡς πρέπει τοῦ υἱοῦ, ὅτι ὁμοούσιον τυγχάνει τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ. Ἀθανάσιος εἶπεν, γέγραπται ἐν τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ, μὴ λήψῃ τὸ ὄνομα κυρίου θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ. ὁ γὰρ μὴ καθαρίσῃ κύριος τὸν λαμβάνοντα τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ ματαίῳ. καὶ πρὸς τὸ πνεῦμα ὁ ἡμεῖς ὁρίσομεν γεγραμμένον πρὸς τὸν σωτῆρα, φησὶ γὰρ πρὸς τοὺς τοῦ Βεελζεβοὺλ υἱοὺς, τοὺς ἐκβαλλειν θέλοντας

„ αὐτὸν, πᾶσα βασιλεία, ἐφ' ἑαυτὴν μεριζθεῖσα
„ ἐρημοῦται, καὶ πᾶσα πόλις ἢ οἰκία μερισθεῖσα
„ καθ' ἑαυτὴν, πίπτει, καὶ εἰ ὁ σατανᾶς τὸν σατα-
„ νᾶν ἐκβάλλει, ἐφ' ἑαυτὸν ἀνέξη καὶ μεμέρι-
„ σται, πῶς οὖν σταθήσεται αὐτοῦ ἡ βασιλεία, ἢ πῶς
„ δύναταί τις τὰ σκεύη τοῦ ἰσχυροῦ διαρπάσαι;
„ ἐὰν μὴ πρότερον εἰσελθὼν ἐν τῇ οἰκίᾳ δήσῃ τὸν ἰσχυ-
„ ρὸν, καὶ τότε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ διαρπάσει. Εἰ ἐγὼ ἐν
„ Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, οἱ υἱοὶ ὑμῶν
„ ἐν τίνι ἐκβάλλουσιν; καὶ μετ' ὀλίγα φησὶ, διὰ τοῦτο
„ λέγω ὑμῖν, ὅτι πᾶσα ἁμαρτία καὶ βλασφημία
„ ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις, ἡ δὲ τοῦ πνεύματος βλασφημία οὐκ ἀφεθήσεται, ὃς ἂν εἴπῃ λόγον εἰς τὸν υἱὸν
„ τοῦ ἀνθρώπου, ἀφεθήσεται αὐτῷ, ὃς δ' ἂν εἴπῃ κατὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ. ὅτε

omnia scrutatur, etiam profunda Dei. AR. Omnia quæ Dei sunt, quatenus Deus voluit, cognoscit Spiritus, nimirum ea consilia, quæ ei manifesta facit. ATHANA. Ergo nihil eximium tribuis Spiritui sancto supra hominum genus? Siquidem non faciet quippiam Deus, nisi reuelauerit seruis suis Prophetis. AR. Nónne tibi videntur omnia Dei, consilia Dei esse? ATHANA. Omnia quæ sunt Dei, ista vniuersa appellantur, quæ vi operaque eius sunt condita, siue visibilia siue inuisibilia. Ac multa sunt quæ hoc nomen, quod Dei sint, promerentur: Quapropter mihi dicas velim in præsentia, num homo suo spiritu omnia adaperiat, an spiritus qui in illo est, omnia ista quæ ab homine aguntur, ex se cognita habeat, quum homo ad ea ipsa agenda à suo spiritu concitetur? AR. Ex se cognita habet spiritus qui in homine est, ea quæ sunt hominis. ATHANA. Spiritui mortalium concedis ex se cognoscere, quæ sunt sui hominis: Spiritui autem Dei non concedis eadem ratione scire? Ad hæc quid nam profunda Dei esse intelligis? AR. Primum veraciter confitendum est, omnia quæ sunt Dei, spiritum Dei ex se scire: Deinde dicendum est, quæ sint profunda Dei, quæ ego appello Dei infinitudinem, incomprehensibilitatem, & quod est, & quomodo est. ATHANA. Quid? infinitudinem istam & incomprehensibilitatem, & quod est, & quomodo est, comprehendi dices ab aliqua condita natura? Id si fieri potest, certe pro tuis verbis incomprehensibilis non erit. Nam si comprehenditur ab aliqua creata natura, iam non poterit incomprehensibilis dici. AR. Des mihi testimonium ex sacris scripturis, quemadmodum de Filio fecisti, spiritum esse consubstantialem Deo. ATHANA. Scriptum est in lege, *Non sumes nomen domini Dei tui in vanum: non enim purum reddet dominus eum, qui suum nomen in vanum acceperit*, Itidem de spiritu inuenimus à Seruatore nostro scriptum: ait enim ad Beelzebub filios, qui ei contumeliam facere volebant, *Omne regnum in se diuisum, per se desolatur: & omnis ciuitas aut domus in se diuisa: per se cadit. Et si Satanas Satanam eiicit, & aduersum se insurrexit & diuisus est, quomodo igitur stabit regnũ eius? Aut quomodo vasa instrumentáq; fortis alicuius diripere potest, nisi prius vbi inuasit in ades, fortem illum ligauerit, & tunc domum eius diripiet? Et si ego in Beelzebub eiicio dæmonia, filij vestri, in quo eiiciunt?* & paulò post subiicit: *Propterea dico vobis, quod omne peccatum, & omnis blasphemia remittetur hominibus: Blasphemia autem in Spiritum sanctum non remittetur, & si quis dixerit Verbum in filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit contra Spiritum Sanctum, non remittetur, neque in hoc seculo, neque in futuro.* Vidésne hic æqualem

lem esse spiritum Dei, idque etiam in futuro seculo? Vt enim qui in Deum Patrem blasphemat, non purificabitur, quo minus obnoxius sit æternæ punitioni: ita quoque qui in Spiritum sanctum blasphemias dicit, reus erit æterni peccati, lapsu huiusmodi extra veniam constituto. Si enim spiritus ille seruilis conditionis esset, nequaquam is, qui eum offenderit, æterno supplicio plecteretur, sicuti is qui in increatam Dei magnificentiam blasphemias dicit. Quem autem hic Filius Dei spiritum appellat, eundem illum quidam ex discipulis Christi de eo tractans, digitum Dei nominat: fac vt animo repetas inquisitionem de filio in Exodo habitam, & inuenies æternam Spiritus sancti potestatem consubstantialem esse Patri, eò quòd digitus ipsius nuncupetur. Certe Magi in Ægypto inexpugnabilem potentiam spiritus contemplantes, exclamauerunt, dicentes, *Hic est digitus Dei*. Quibus verbis nihil aliud illi, quam consubstantialem Spiritus sancti virtutem confitebantur, quam habet cum Deo Patre, per hanc vocem, digitus Dei, contra quem oculos aduersum tollere impossibile est. Et ne quis cauillari posset, non rectè dictum à Magis esse: Euangelistæ, vel potius in illis vocem domini ausculta, qui id vt rectè dictum approbauit. *Si ergo*, inquit, *in digito Dei eiicio damonia*. AR. Vbi scriptum est Spiritum sanctum, Deum esse? ATHANA. Vbique hoc prædicant sacræ scripturæ, Deum esse Spiritum sanctum, eúmque non separatum esse à Dei & Patris filiique vnigeniti maiestate. Dicit enim Petrus in actis ad, Ananiam, *Nunquid manens tibi manebat, & diuenditum in tua potestate erat? cur posuisti istud in corde tuo, vt mentireris Spiritui sancto, non mentitus es hominibus sed Deo*. Vides, quod quem in superioribus nominauerat Spiritum sanctum, in sequentibus appellauit Deum? Insuper & beato Paulo in secunda ad Thessalonic. epistola loquente ad istum modum *Dominus autem dirigat corda vestra in dilectione Dei, & tolerantia Christi*: In hac epistola, quemnam Dominum appellari putas, omniúmne dominum Deum Patrem, an spiritum sanctum? Nam Christum expresse recensuit. Si enim primo loco Patrem constituas, Deus est Spiritus: sin spiritum primo loco ibi nominatum confiteris, necessum est, vt eum dominum cognoscas: quòd si dominus est, nimirum Deus quoque habendus fuerit. Scriptum est enim. *Ego sum dominus Deus tuus*. Quære & inuenies vbique scriptum, eiusdem efficaciæ Spiritum sanctum, & eum à gloria Patris & filij abiunctum non esse. AR. Quare igitur scriptura nusquam dicit vt honoretur Spiritus sanctus vnà cum Patre & Filio? ATHANA. Scripturæ sacræ manifestè loquuntur, omnes potestates in cælis incessanter honorare Spiritum sanctum cum Patre & Filio, vt Esaias dicit.

ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, ἔτι ἐν τῷ μέλλοντι, ὁρᾷς ὅτι καὶ ἐν ταύτῃ ἰσότιμον τὸ θεῖον γνωρίζομεν τὸ πνεῦμα καὶ ἐν τῷ μέλλοντι; ὡς γὰρ ὁ εἰς τὸν θεὸν πατέρα βλασφημῶν ἀκαθαρισίαν ἔνοχον, ἵνα καὶ ὁ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημήσας, ὑπαίθριον γίνεται αἰωνίου ἁμαρτίας, μὴ συγχωρουμένου τοῦ πταίσματος. εἰ γὰρ ἦν δοῦλον, οὐκ ἂν ὁ σφαλεὶς εἰς αὐτὸ αἰωνίῳ κολάσει ἐπιμωρεῖτο, ὥσπερ ὁ εἰς τὴν ἄκτισον τοῦ θεοῦ μεγαλειότητα βλασφημῶν. ὅπερ οὖν ἐν ταύτῃ ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς φάσκει πνεῦμα, τοῦ θεοῦ, φησὶ, καὶ πατὴρ τῶν μαθητῶν ἐχρισε, δάκτυλον θεοῦ ἔφη. ἀκολούθως θέλησον τὴν φησὶ τοῦ υἱοῦ σωματοποιηθεῖσαν σωτηρίαν, καὶ ἀρήσεις τὴν ἀΐδιον τοῦ ἁγίου πνεύματος δύναμιν ὁμοούσιον τῷ πατρί, ἐκ τοῦ δάκτυλον αὐτὸ εἰρῆσθαι. ἀμέλει γοῦν τὴν ἀναμάχητον δύναμιν τοῦ ἁγίου πνεύματος θεωρήσαντες οἱ μάγοι ἐν αἰγύπτῳ, ἐβόων λέγοντες, τοῦτο δάκτυλος θεοῦ ἐστιν, ὅθεν ἔπρεπε τὴν ὁμοούσιον τοῦ ἁγίου πνεύματος δύναμιν ὁμολογοῦσι, ἣν ἔχει πρὸς τὸν θεὸν πατέρα διὰ τῆς τοῦ δακτύλου θεοῦ φωνῆς, ἧς ἀνθρώπαι πινα ἀδύνατον. καὶ ἵνα μήτις σοφίσασθαι θέλων μὴ ὀρθῶς εἰρῆσθαι πρὸς τῶν μάγων, οἱ ἀπόστολοι, μᾶλλον δὲ ὁ ἐν αὐτοῖς κύριος, ὡς ὀρθῶς εἰρημένων ὑπ' αὐτῶν, ἐβεβαίωσε τὰ λεχθέντα πρὸς αὐτῶν, διὰ τοῦ καὶ αὐτὸν φάναι, εἰ ἐγὼ ἐν δακτύλῳ θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια. Λέγει ἔτι, θεὸς οὖν γέγραπται τὸ πνεῦμα. Ἀθανασ. εἶπεν, πανταχοῦ ἀπαγγέλλουσιν αἱ θεῖαι γραφαὶ ὅτι θεός ἐστι τὸ ἅγιον πνεῦμα, καὶ οὐκ ἐχώρισεν τῆς τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς καὶ τῆς τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ δόξης λέγει γοῦν ἑτέρῳ ἐν τῷ πράξεσι πρὸς ἀνανίαν, οὐχὶ μένον σοὶ ἔμενε, καὶ πραθὲν ἐν τῇ σῇ ἐξουσίᾳ ὑπῆρχεν; τί ὅτι ἔθου ἐν τῇ καρδίᾳ σου τὸ πρᾶγμα τοῦτο, ψεύσασθαί σε τὸ πνεῦμα, τὸ ἅγιον; οὐκ ἐψεύσω ἀνθρώποις, ἀλλὰ τῷ θεῷ. ὁρᾷς πῶς ἐν τοῖς ἀνωτέροις ὅπερ ἔφη πνεῦμα ἅγιον, ἐν τοῖς μεταγενεστέροις ἔφη θεόν; ἔτι μὴν καὶ τοῦ μακαρίου παύλου λέγοντος ἐν τῇ πρὸς θεσσαλονικεῖς δευτέρᾳ ἐπιστολῇ ἔτως, ὁ δὲ κύριος κατευθύναι ὑμῶν τὰς καρδίας εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ θεοῦ, καὶ εἰς τὴν ὑπομονὴν τοῦ χριστοῦ, τί θέλεις ἐν τῇ ἐπιστολῇ νοῆσαι; τίνα κύριον ὀνομαζόμενον, τὸν τῶν ἁπάντων δεσπότην θεὸν πατέρα, ἢ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον; τὸ μὲν γὰρ χριστὸν ὑπεμήνυσεν. εἰ μὲν γὰρ τὸν πατέρα προτάξειας, θεός ἐστι τὸ πνεῦμα, εἰ δὲ τὸ πνεῦμα προσομολογήσας, κύριος τυγχάνει, εἰ δὲ κύριός ἐστι, καὶ θεὸς ὑπάρχει, γέγραπται γάρ, ἐγώ εἰμι κύριος ὁ θεός σου· ζήτησον δὲ καὶ εὑρήσεις ἀπανταχοῦ γεγραμμένον ὅτι κατὰ τῆς τοιαύτης ἐνεργείας τυγχάνει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ δόξης οὐκ ἀπέζευκται. Λέγει ἔτι, διατί οὖν ἡ γραφὴ ἁδαμοῦ λέγει τιμᾶσθαι τὸ πνεῦμα σὺν τῷ πατρὶ καὶ υἱῷ. Ἀθανάσιος εἶπεν, αἱ ἅγιαι γραφαὶ πάντα σαφῶς διαλέγονται, εἰς ὃ ἐσμὲν ὀφειλέται τοῦ παρόντος, αἱ ἅγιαι δυνάμεις πᾶσαι αἱ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀπαύστως τιμῶσι τὸ ἅγιον πνεῦμα, ὡς ἡσαΐας λέγει, σὺν τῷ πατρὶ καὶ υἱῷ.

Λέγει

Ἀρ. Εἶπεν, σὺν πατρὶ καὶ ἐμοὶ γενέσθαι ἐδαμοῦ πιστεύεται τὸ ἅγιον πνεῦμα. Ἀθαν. Εἶπεν, πεπλάνηται, ἡνίκα εἶδεν Ἡσαΐας τὴν δόξαν κυρίου, καὶ τὰ στρατόπεδα τῶν ἁγίων δυνάμεων, τί ἔφη λέγειν βοώσας ἐν ταῖς θείαις ὑμνῳδίαις, οὐχ ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος; Διατί ὅτε ἀνώτερον τὸ ἀριθμοῦ τοῦτο ἐπανιόντα ὑμνοῦσι, ὅτε μὴ κατωτέρω καταβαίνοντα μειοῦσι τὸν αἶνον; πάντως τῷ μὴ ἐκτὸς τῆς τριάδος θέμις τοιοῦτῳ γέρας τιμηθῆναί τινα, μήτε ἐλαττῶσαί τινα τὸν ὕμνον, διὰ τὴν ἁγίαν καὶ μακαρίαν θεότητα τῆς τριάδος, ἐν μονάδι οὖσαν αὐτάρκη. ἔτι δὲ καὶ Μωσῆς, τίνος ἕνεκεν τὸν λαὸν ἐδίδαξε τρὶς κάμψαντα ὀπὶ γῆς τὸν αὐχένα καὶ τὰ γόνατα προσκυνῆσαι; ἢ διὰ τὴν τῆς τριάδος προσκύνησιν τῆς ἐν μιᾷ θεότητι; ἀλλὰ καὶ ὁ θεοφόρος Ἠλίας, τρίτῳ φυσήματι ἐγείρει τὸν υἱὸν τῆς χήρας, ἄδηλον ἕτερον δεικνὺς, ἢ μὴ δυνάσθαί τινα τῆς αἰωνίου ζωῆς ἀξιωθῆναι, εἰ μὴ ἄρα πρῶτον ἀναλήψεται τὴν ἰσότιμον καὶ ὁμοούσιον ζωοποιὸν τριάδα, διὰ τῆς σεβασμιωτάτης πίστεως ἐν ψυχῇ, ἥτις πυρὸς δίκην ἀναλίσκει τὰ νεκρὰ πάντα πταίσματα, τὰ νεκρούμενα τὴν ψυχὴν, καὶ ζωποιεῖ τὴν κεκτημένην αὐτὴν ἀίδιον ζωήν. ἀλλὰ μὴν καὶ τὸν χριστοφόρον παῦλον, μὴ ἄλλως δεδυνῆσθαι ἕως τέλους ἀσφαλῶς ἀνελήλυθέναι, εἰ μὴ ἐκέκτητο ἐν στέρνοις αὐτοῦ τὴν τῆς τριάδος ἀνέκλειπτον καὶ ὁμοούσιον πίστιν. ὁ θεὸς βουλόμενος δεικνύναι διὰ τοιούτου πράγματος, μηδένα εἰσελάσαι δυνάσθαι εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, τὸν ἐκτῆς πίστεως τῆς ἐνοικησάσης ἐν παύλῳ μὴ γεγονότα τί δὲ καὶ τὸ τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν παρεκτικὸν, καὶ ζωοποιὸν καὶ ἁγιαστικὸν λυτρὸν ὃ χωρὶς οὐ δύναται τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, οὐκ ἐν τῇ τελεσμακαρίᾳ ὀνομασίᾳ δέδοται τοῖς πιστοῖς; πρὸς δὲ τούτοις πᾶσιν, ἰωάννης φάσκει, καὶ οἱ τρεῖς τὸ ἕν εἰσιν. Ἄρ. Εἶπεν, ἀληθῶς μακάριοι πάντες οἱ ἔχοντες ταύτην τὴν πίστιν, καὶ ἕως θανάτου ὁμολογοῦντες αὐτὴν, καὶ ἀξίως αὐτῆς πολιτευόμενοι· νῦν γὰρ ἐγὼ ἀνέζησα ἀνάστασις ἐκ νεκρῶν, νεκρὰ γὰρ ἡ πλάνη, καὶ νεκρώσασα τὸν κεκτημένον αὐτὴν, καὶ ῥυθμίζουσι τὴν ψυχὴν τὸ συνοδοιπορούντα αὐτῇ ἐν ἀσελγείαις φύρεσθαι, πρὸς τὸ παρ' ὀφθαλμοῖς ζωῆς αἰωνίου σύμβολα μὴ γνωριζόμενα πρὸς τὸ ἀνθρώπινον, καθαιρεῖταί με τὸν θάνατον, καὶ τὴν αὐτοῦ θυγατέρα πλάνην, προσοικείωσαι δὲ ἑαυτὸν τῇ ζωοποιῷ πίστει. εἷς γὰρ ὢν ὁ ἄνθρωπος, μίαν ἔχειν ὀφείλει πίστιν τῆς αἰωνίου καὶ ὁμοουσίου τριάδος. ἐξ ἧς γὰρ ἐρύσατό με ὁ θεὸς ἀπιστίας, ἡ μία πίστις, ἀλλὰ τρεῖς ὁμολογοῦμεν. ἑνὸς μὲν πατρὸς αἰωνίου, ἑτέρας δὲ κτιστῆς ὑῆς, καὶ πνεύματος πεποιημένου. ἐκ δὲ τούτων κατάδηλόν ἐστι μὴ εἶναι πίστιν ἐκεῖ ἐκ πολλῶν μὴ ἓν μίαν. ἐγὼ οὖν δύχαριστῶ τῇ ἁγίᾳ τριάδι, προσκυνῶ πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα.

Ar. Cum Patre & Filio, venerandum esse Spiritum sanctum, nusquam in scripturis dicitur. Athana. Erras. Quum vidisset Esaias maiestatem domini, & exercitus sanctarum potestatum, quid ait eas clamare in sacris hymnis? nónne Sanctus, Sanctus, Sanctus? Cur neque supra hunc numerum in hoc hymno modulando trāscendunt? neque inferius descendendo Oden illam comminuunt? Certè ea de causa, quod præter Trinitatem nefas sit, quenquam istiusmodi honoribus affici, nefasque item sit, ob beatam Trinitatis deitatem in vnitate consistentem, quicquam de huiusmodi hymno decerpi. Quin & Moses, qua de causa docuit populum vt ter flectendo ceruices & genua, adorarent? nónne ob Trinitatis in vna deitate adorationem? Sed oraculorum diuinorum interpres & vates Helias terna inspiratione excitat filium viduæ, nihil aliud ea re ostendens, quam non posse quempiam dignum fieri æterna vita, nisi primum æqualem & consubstantialem & viuificam Trinitatem, per religiosam fidem in anima reperit, quæ instar ignis consumit omnia mortalia peccata mortificantia animam, & viuificat animam quæ iam inde possidet vitam æternam. Quin & ipsum Christiferum Paulum non potuisse aliter ad tertium cælum ascendere, certum est, nisi in pectore suo possedisset indeficientem & consubstantialem Trinitatis fidem. Atque eodem exemplo Deus ostendit, neminem posse appellere in regnum cælorum qui non fuerit eius fidei, quæ in Paulo habitauit. Quid? nónne & remissionis peccatorum viuificum & sanctificum lauacrum, sine quo nemo visurus est regnum cælorum, in trina nominatione fidelibus tribuitur? Insuper præter ista omnia Ioannes dicit, *Et hi tres vnum sunt*. Ar. Vere beati omnes, qui istam fidem retinent, & vsque ad mortem eam confitentur, & pro dignitate istius fidei agunt. Nam & ego resurrexi excitatus à mortuis: mortua enim Res, error, & mortificat suum possessorem, & dirigit animam quæ se ei comitem præbet, vt petulantiis fermentetur, efficitque ne signa æternæ vitæ, quæ ante oculos sunt agnoscat, quibus futurum esset, vt relinqueret mortem & eius filium errorem, & se vindicaret viuificæ fidei: quum enim quisque in se sit vnus homo, vnam æternæ & consubstantialis Trinitatis fidem habere debet. Ex hac infidelitate liberauit me dominus, quæ non vnam fidem, sed triplicem docet, vnam de Patre æterno, alteram de filio creato, tertiam de Spiritu facticio. Quum certum sit non posse vnam esse ex tam multis diuersæ naturæ personis fidem. Ego igitur gratias ago sanctæ Trinitati adoróque Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum.

Iam

Iam ergo deinde dilecte ſimul deprecemur. Ego enim omnia indumenta erroris exuens, ea abiicio per miſericordiam Dei. ATHANA. Adhuc amictum erroris geſtas, ſed in melius mutata ſententia eum abiicies, & poterimus in vnum preces coniungere. AR. Niſi mihi liquidiſſime exprimas, non poſſum ſentire, me quicquam retinere illius furioſæ hæreſeos. ATHANA. Dignitatem clericalis ordinis tributam tibi ab hæreſi, non exiſtimas partem erroris eſſe, quòd foris quidem præ ſe fert ſpeciem pietatis, intus autem plenum eſt maledictione, adeo vt homo eo ſacrilegio promptum ſpiritus gigantæi inſtrumentum fiat, ad Dei oppugnationem? AR. Confiteor tibi in præſentia, non acquieſcit mihi animus, niſi eiecero tyrannidem iſtius ambitionis ex mente. ATHANA. Si coire nequeunt partes erroris cum virtute, multò minus conuenerint partes virtutis & veritatis cum partibus erroris. Contrarium enim mendacium veritati & mendacio veritas: vnumquodque enim eorum ex fructibus ſuis cognoſcitur, quemadmodum dixit veritas.

Completa eſt diuino numine adiuuante Sancti Athanaſij contra Arium diſputatio.

λοιπὸν ἀγαπητὲ, ἅμα δύξώμεθα. ἐγὼ γάρ πάντα τὰ ἐνδύματα τῆς πλάνης ἀποδυσάμενος, ἀπέῤῥιψα διὰ τοῦ ἐλεήμονος θεοῦ. Ἀθανάσιος εἶπεν, ἀκμὴν ἔτι ἔνδυμα φορεῖς τῆς πλάνης· σωδιγνωμονήσας ῥίψεις καὶ αὐτὸ πρὸς τοῖς λοιποῖς τῆς ἀποστασίας πράγμασι, καὶ δυνησόμεθα ἅπιτοαυτὸ δύξαθῆ. Ἄρειος εἶπεν, ἐὰν μή μοι φράσῃς ἀκραιφιεστάτως, ὁ σωεπίσαμαι ἐμαυτῷ ἔχειν τὶ τῆς μανιώδους αἱρέσεως ἐκείνης. Ἀθανάσιος εἶπεν, τὴν τοῦ καλουμένου κλήρου ἀξίαν τὴν πρὸς τῆς αἱρέσεως δεδομένην σοι, ὁ δοκεῖ σοι μόριον εἶναι τῆς ἀπάτης, ἔξωθεν μὲν δεικνυμένη σχῆμα δύσεβείας, ἔσωθεν δὲ μεσὸν τυγχάνοντα δυσφημίας, ὡς εἶναι τὸν ἄνθρωπον ὄργανον πνεύματος γιγαντιαίου πρὸς θεομαχίαν τῇ ἱεροσυλίᾳ ἕτοιμον; Ἄρειος εἶπεν, ὁμολογῶ σοι ἅπ᾽ τῷ παρόντος, ὁσωεπιδίδωσίμου ἡ ψυχὴ εἰ μὴ ἄρα καὶ εἰσκέψει ἐξώσω καὶ ταύτην τυραννίδα τῆς κενοδοξίας ἐκ τῆς ψυχῆς μου. Ἀθανάσιος εἶπεν, Εἰ οὖν ὁ σὼκα τατίθεται τὰ μέρη τῆς πλάνης εἰς τὴν ἀρετὴν, πολὺ μᾶλλον ὁ σωτρέχει τὰ μέρη τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἀληθείας, τοῖς μερέσι τῆς πλάνης. ἀντίκειται γὰρ τῇ ἀληθείᾳ τὸ ψεῦδος, καὶ τῷ ψεύδει ἀντίκειται ἡ ἀλήθεια. ἕκαστον γὰρ τούτων ἐκ τοῦ καρποῦ γινώσκεται καθὼς ἔφη ἡ ἀλήθεια. Ἐπληρώθη σὼ θεῷ ἡ τῦ ἁγίου Ἀθανασίου χῦ ἀρείας ἀρισεία.

ΑΘΑΝΑ

Τῶ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Αλεξανδρίας

Πρὸς τοὺς ἐπισκόπους αἰγύπτου καὶ λιβύης, ἐπιστολὴ ἐγκύκλιος κ' ἀρειανῶν.

Πάντα μὲν ὅσα κύριος ἡμῶν καὶ σωτὴρ ἰησοῦς χριστὸς, ὡς ἔγραψεν ὁ λουκᾶς, πεποιηκέτε καὶ ἐδίδαξεν, εἰς τοῦτο ἥκομεν φανεὶς σωτηρίαν διεπράξατο, ἦλθε γὰρ ὡς ὁ ἰωάννης φησὶν, οὐχ ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ. ἔτι δὲ μετὰ πάντων καὶ τοῦτο θαυμάσαι τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ, ὅτι καὶ περὶ τῶν πρὸ ἡμᾶς μαχομένων οὐ παρεσιώπησεν, ἀλλὰ καὶ μάλα προεῖρηκεν· ἵνα ἐπειδὰν ἐκεῖνα γένηται, εὐθέως εὑρεθῶμεν ἠσφαλισμένοι ἔχοντες τοῦτο διάνοιαν ἐκ τῆς ἐκείνου διδασκαλίας, λέγοντος, ἐγερθήσονται ψευδοπροφῆται καὶ ψευδόχριστοι, καὶ δώσουσι σημεῖα μεγάλα καὶ τέρατα, ὥστε πλανῆσαι, εἰ δυνατὸν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς, ἰδοὺ προείρηκα ὑμῖν. τὰ μὲν γὰρ ἐν ἡμῖν ὑποτεθέντα μαθήματα καὶ χαρίσματα παρ' αὐτοῦ, πολλὰ καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπόν ἐστιν. ἐφάνη γὰρ πολιτείας τύπος, καὶ δυνάμεις κατὰ δαιμόνων, ὑποποίησις δὲ, καὶ τὸ ὑπὲρ πᾶν χάρισμα καὶ ἐξαίρετον, ἡ περὶ τοῦ πατρὸς γνῶσις καὶ αὐτοῦ τοῦ λόγου, καὶ δωρεὰ πνεύματος ἁγίου ἡ δὲ τῶν ἀνθρώπων διάνοια, ὀπιμελῶς ὅπου τὰ πονηρὰ ἔγκειται, καὶ μὴν ὁ ἀντίδικος ἡμῶν διάβολος, φθονῶν ὅπου τοῖς τοιούτοις ἡμῖν ἀγαθοῖς γινομένοις, περιέρχεται ζητῶν ἁρπάσαι τὰ εἰς ἡμᾶς τοῦ λόγου σπέρματα, διὰ τοῦτο γοῦν ὥσπερ ἴδια κειμήλια τὰ μαθήματα σφραγίζων ἐν ἡμῖν διὰ τῆς προρρήσεως, ἔλεγεν ὁ κύριος, βλέπετε μήτις ἡμᾶς πλανήσῃ, πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ὅπου τῷ ὀνόματί μου, λέγοντες, ἐγώ εἰμι. καὶ ὁ καιρὸς ἤγγικε, καὶ πολλοὺς πλανήσουσι, μὴ οὖν πορευθῆτε ὀπίσω αὐτῶν. μέγα τι χάρισμα δέδωκεν ἡμῖν ὁ λόγος, ὥστε μὴ ἐκ τῶν φαινομένων ἀπατᾶσθαι, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον, κἂν ταῦτα κεκαλυμμένα τυγχάνῃ, διακρίνειν τῇ τοῦ πνεύματος χαρίτι.

S. Patris noſtri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

Alexandrini

Ad Epiſcopos Aegypti & Libyæ, contra Arianos diſputatio prima.

OMNIA quidem quæ Dominus noſter & Saluator Ieſus Chriſtus, vt Lucas ait, docuit & fecit, ad noſtram omnino ſalutem pertinent. *Venit enim* vt inquit Ioannes, *non vt iudicaret mundum, ſed vt mundus per eum ſeruaretur*. Sed tamen inter reliqua omnia, ea quoque in Patre eius bonitas admirationi eſt, quod de hoſtibus noſtris, quibus nobiſcum prælia futura erant, ſilentium non tenuit, ſed de ea re iam antea in longum prædixit, vt cùm illa inciderent, ſtatim agnoſceremus, animóque firmaremur ex illius præmonitionibus, ita inquientis, *Oborientur falſi Prophetæ & falſi Chriſti, edéntque ſigna & prodigia. adeo vt ſeducant (ſi fieri poſſet) etiam ipſos electos: ecce prædixi vobis.* Diſciplinæ quidem & gratiæ eius in nos collocatæ, magnæ haud dubiè ſunt, & ſupra hominem, vt eſt cæleſtis politiæ ſpecimen, poteſtas contra dæmones, adoptio iúſque filiorum, & quod tranſcendit ſua excellentia omnia chariſmata, Patris illa ipſiuſque Verbi cognitio, & donatio ſancti Spiritus. Sed tamen hominis animus ſtudiosè ad malum procliuis eſt, aduerſarius item noſter diabolus, tanta nobis bona inuidens, obambulat quærens vt rapiat ſementem verbi è nobis. Ea de cauſa dominus diſciplinas ſuas veluti theſauros quoſdam in nobis recondens, denunciatione iſtorum verborum vti voluit, *Videte ne quis vos ſeducat: multi venient in nomine meo, iactitantes ſeſe eſſe, qui ego ſum*, & tempus in proximo eſt, multóſque in errorem adducent: ne ſequamini eos. Magnum beneficium quoddam contulit nobis iſte ſermo, cuius opera fit, vt non à ſpecie rerum, quæ apparet, decipiamur: ſed potiùs quæ vera ſunt. quantumque illa ſe oculis ingerat, diſcriminare

nare tamen & internoscere queamus, idque Spiritus sancti gratia. Nam quia omninò abominabilis est scelerum inuentor diabolus, immensus calumniator, & vel semel visus reiicitur ab omnibus, vt serpens, vt draco, vt leo quærens quem rapiat, & deuoret, ideo hoc ipsum quidem quod est, dissimulat, & occultat, nomen verò quod ab omnibus desideratur & expectatum est, callidè vt personam induit, vt specie deceptos iam deinde suis vinculis perstringat, non aliter quàm plagiarius, qui quum auertere cupit alienos liberos longè à parentibus suis peregrè agentes, assimulat speciem vultumque parentum: quos vbi desiderio sui captos deceptósque longius abduxerit, iugulat & occidit.

Eadem quoque ratione sinuosus ille & mille doli fraudisque magister diabolus, nihil sibi fidens, vtpote qui sciat humani generis ad veritatem amores, veritatis speciem vultumque prætendit, suum tamen interim virus comitibus suis & assecl is inspergit. Ita quoque & Euam decepit, non sua loquens, sed Dei verba assimulans, & verborum sententiam refingens. Itidem quoque vxorem Iob persuasam instigauit, vt præ se ferret coniugalem charitatem, sed doceret tamen blasphemias in Deum. Ita dolosus ille vanis & falsis imaginibus rerum hominibus illudit, obrepens & prouocans vnumquemque nostrum ad vitij sui præcipitia. Iam olim, ex quo deceperat primum hominem Adam, persuasus omnes sese, homines in sua ditione habiturum, ferociter insultabat dicens, Ego vniuersum orbem terrarum mea manu veluti nidum comprehendam, & vt oua relicta tollam, nec est qui aufugiat, aut obloquatur mihi. Cæterum qui antea orbem terrarum se comprehensurum iactauerat, post aduentum domini iam experimento doctus, quid dominus in rebus humanis ageret, & quàm non posset eam quam dominus gestabat carnem fallere, domitus fractúsque iam inde, etiam à pueris veluti passerculus pro ludibrio habetur. Puer enim infantulus inferens manum suam in linguam aspidum, deridet eum, qui Euam deceperat. Et omnes qui legitimè in Christum fiduciam habent, pedibus conculcant eum, qui hæc verba locutus est, *Ponam solium meum supra nubes, adscendam, & similis ero Altissimo*. Et eas quidem contumelias ille patitur: est tamen, vbi rursus resumpta audacia, mutata specie, versipellem se facit, sed tamen agnoscitur etiam tum denuo ab illis miser, qui signum in suis frontibus gestant, & maiori ignominia contemptúque reiicitur. Nam quemadmodum vt serpens reptilis se transformauerit in Angelum lucis, simulatio tamen eius sine profectu in vanum abit. Instituti enim sumus, quòd *si vel Angelus è cælo aliter Euangelizauerit nobis quam accepimus,*

ἐπειδὴ γὰρ ὅλως ἐστὶ μισητὸς ὁ τῆς κακίας εὑρετὴς καὶ μέγας δαίμων ὁ διάβολος, μόνον τε φαινόμενος ἄλλεται πρὸς πάντας ὡς ὄφις, ὡς δράκων, ὡς λέων, ζητῶν τίνα ἁρπάσῃ καὶ καταπίῃ, διατοῦτο ὁμὲν ἐστιν αὐτὸς ὑποκρύπτει καὶ σκέπει, τὸ δὲ ὑπὸ πάντων ποθούμενον ὄνομα, ὑποκρίνεται ὁ πανοῦργος, ἵνα ἀπατήσας τῇ φαντασίᾳ, λοιπὸν τοὺς πλανηθέντας τοῖς ἰδίοις πρεπείρῃ δεσμοῖς· καὶ ὥσπερ εἴ τις ἀνδραποδίσασθαι θέλων ἀλλοτρίους παῖδας, ἀποδημούντων τῶν γονέων ὑποκρίνεται τὰς ἐκείνων ὄψεις, καὶ πεθοῦντας τοὺς υἱοὺς ἀπατήσει, καὶ λοιπὸν ἀπαγαγὼν αὐτοὺς μακρὰν ἀπολέσῃ, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ κακοδαίμων καὶ σκολιὸς διάβολος, οὐκ ἔχων μὲν αὐτὸς παῤῥησίαν, εἰδὼς δὲ τὴν εἰς τὴν ἀλήθειαν ἔρωτα τῶν ἀνθρώπων, ὑποκρίνεται μὲν τοῦτο τῇ φαντασίᾳ, τὸν δὲ ἴδιον ἰὸν ἐμβάλλει τοῖς ἐπακολουθήσασιν αὐτῷ. ὅτως καὶ τὴν Εὔαν ἠπάτησεν, ἀπὸ τὰ ἴδια λαλῶν, ἀλλ' ὑποκρινόμενος μὲν τὰ τοῦ θεοῦ ῥήματα, τὴν δὲ διάνοιαν αὐτῶν πονηροποιῶν· ὅτω καὶ τὴν γυναῖκα τοῦ Ἰὼβ ὑπέβαλλε πείσας αὐτὴν ὑποκρίνεσθαι φιλανδρίαν, διδάξας δὲ βλασφημεῖν εἰς τὸν θεόν. ὅτως τοὺς ἀνθρώπους ὁ δόλιος παίζει ταῖς φαντασίαις, ὑποκλεπτων καὶ σύρων ἕκαστον εἰς τὸν ἴδιον τῆς κακίας βόθρον. πάλαι μὲν οὖν ἀπατήσας τὸν πρῶτον ἄνθρωπον τὸν Ἀδὰμ, καὶ νομίσας δι' ἐκείνου ὑποχειρίους ἐσχηκέναι τοὺς ἅπαντας, ἐνήλατο θρασυνόμενος· καὶ λέγων, τὴν οἰκουμένην ὅλην καταλήψομαι τῇ χειρὶ ὡς νοσιὰν, καὶ ὡς καταλελειμμένα ὠὰ ἀρῶ, καὶ οὐκ ἔστιν ὃς διαφεύξεταί με ἢ ἀντείπῃ μοι. ὅτε δὲ ὁ κύριος ἐπεδήμησε, καὶ πεῖραν ἔσχεν ἐχθρὸς τῆς ἀνθρωπίνης οἰκονομίας αὐτοῦ, μὴ γνωσθεὶς ἀπατῆσαι τὴν ὑπ' αὐτοῦ φορουμένην σάρκα, τότε δὴ ὁ τὴν οἰκουμένην ὅλην ἐπαγγελλόμενος καταλαμβάνειν, λοιπὸν ἐξ ἐκείνου καὶ δι' ἐκεῖνον παίζεται καὶ ὑπὸ παιδίων, ὡς ῥαθύμιον, ὁ ὑπερήφανος. παιδίον γὰρ νήπιον νυῶ ὄφεως ἀσπίδων βάλλον τὴν χεῖρα, γελᾷ τὸν ἀπατήσαντα τὴν Εὔαν, καὶ πάντες δὲ οἱ ὀρθῶς πιστεύοντες εἰς τὸν κύριον, πατοῦσι τὸν ἐπόντα, Θήσομαι τὸν θρόνον μου ἐπάνω τῶν νεφελῶν, ἀναβήσομαι, ὅμοιος ἔσομαι τῷ ὑψίστῳ. ὅτω μὲν οὖν πάσχει μετ' αἰσχύνης ἐκεῖνος, ὅμως δὲ εἰ καὶ τολμᾷ πάλιν ὁ ἀναισχυντος σχηματίζεσθαι, ἀλλὰ γινώσκεται καὶ νυῦ μᾶλλον ὁ τάλας ὑπὸ τῶν τὸ σημεῖον ἐν τῷ μετώπῳ φερόντων, καὶ ἀποτρέπεται πεπαπεινωμένος καὶ κατησχυμένος. κἂν τε γὰρ ὡς ὄφις νυῦ ἕρπων μετασχηματίζηται εἰς ἄγγελον φωτὸς, ἀλλ' οὐκ εἰς ὄνησιν ἔξει τὴν ὑποκρισιν· πειραζόμεθα γὰρ κἂν ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίσηται ἡμᾶς

ἡμᾶς παρ' ὁ παρελάβομεν, ἀνάθεμα τοῦτ' εἶναι. ἐὰν δὲ καὶ πάλιν τὸ ἴδιον κρύψῃ ψεῦδος, καὶ λαλεῖν ὑποκρίνηται· διὰ χειλέων τ' ἀληθῆ φαν, ἀλλ' ἐκ ἀγνοοῦντες αὐτοῦ τὰ νοήματα, φωνάμεθα λέγειν τὰ ὑπὸ τοῦ πνεύματος εἰς αὐτὸν εἰρημένα, τῷ δὲ ἁμαρτωλῷ εἶπεν ὁ θεὸς διατί σὺ ἐκδιηγῇ τὰ δικαιώματά μου; καὶ, ἐκ' ὡραῖος ἀεὶ ἐν τῷ στόματι τοῦ ἁμαρτωλοῦ. ὁ δὲ τῷ ἀληθειαν λέγων ἀξιόπιστός ἐστιν ὁ πανοῦργος, καὶ τοῦτ' ἔδειξε μὲν ἡ γραφὴ διηγουμένη τῷ διαβόλῳ παραδείσῳ πρὸς τὴν Εὔαν κακοτεχνίαν. ἤλεγξε δὲ αὐτὸν ὁ κύριος πρῶτον μὲν ἐν τῷ ὄρει, διαιρῶν τῷ πλύξιν τοῦ θώρακος αὐτοῦ, καὶ δεικνὺς αὐτῷ ὅστις ἐστὶν ὁ διάβολος, καὶ ἐλέγχων ὅτι μὴ τῶν ἁγίων εἷς ἐστιν ἀλλὰ σατανᾶς ἐστιν ὁπράζων ἐν τῷ λέγειν, ὕπαγε ὀπίσω μου σατανᾶ. γέγραπται γὰρ κύριον τὸν θεόν σου προσκυνήσεις καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. καὶ ὅτε δὲ κράζοντας ἀπὸ τῶν μνημείων ἐφίμωσε τοὺς δαίμονας. ἦν μὲν γὰρ ἀληθὲς τὸ παρ' αὐτῶν λεγόμενον, οὐκ ἐψεύδοντο τότε λέγοντες, ὅτι σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, οὐ ὁ ἅγιος τοῦ θεοῦ, ἀλλ' οὐκ ἤθελε διὰ ἀκαθάρτου στόματος τὴν ἀλήθειαν προφέρεσθαι καὶ μάλιστα δι' ἐκείνων, ἵνα μὴ προφάσει ταύτης ἐπιμίξαντες τὸ ἴδιον θέλημα τῆς κακίας, ἐπισπείρωσι τοῦτο καθ' ὁδοὺς τοῖς ἀνθρώποις. διατοῦτο ὅτε αὐτὸς ἠνέχετο τοὺς αὐτὰ λαλοῦντων αὐτῶν, ὧδε ἡμᾶς ἀνέχεσθαι τῶν τοιούτων βουλόμενος, παρήγγειλε δι' ἑαυτοῦ μὲν, προσέχετε λέγων ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐνδύμασι προβάτων, ἔσωθεν δέ εἰσι λύκοι ἅρπαγες. διὰ δὲ τῶν ἁγίων ἀποστόλων, μὴ παντὶ πνεύματι πιστεύετε. πιστὸς γὰρ ὁ τρόπος τῆς ἀντικειμένης ἐνεργείας ἐστὶν, τοιοῦτος δὲ καὶ τὰ τῶν αἱρέσεων τυγχάνει, πατέρα γὰρ ἑκάστη τῆς ἰδίας διανοίας ἔχουσι τὸν ἐξ ἀρχῆς τραπέντα καὶ γενόμενον ἀνθρωποκτόνον, καὶ ψεύστην τὸν διάβολον, καὶ αἰσχυνομένη τὸ τοῦτο μισητὸν ὄνομα προφέρειν, ὑποκρίνεται τὸ καλὸν, καὶ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα τοῦ σωτῆρος, πίστει τῶν γραφῶν λέξεις προβάλλεται, καὶ λέγει μὲν τὰ ῥήματα, κλέπτει δὲ τῷ διάνοιαν τῷ ἀληθῆ· καὶ λοιπὸν ἰδίαν διανοίαν, ὡς ἐν δόλῳ τινὶ σκεπάσασα, ἀνθρωποκτόνος καὶ αὐτὴ γίνεται τῶν πλανωμένων. ἐπεὶ πόθεν μαρκίωνι καὶ μανιχαίῳ τὸ εὐαγγέλιον δέχονται καὶ τὸν νόμον. ἐκ γὰρ τῶν παλαιῶν τὰ νέα καὶ τὰ νέα τοῖς παλαιοῖς μαρτυρεῖ. οἱ τοίνυν δεχόμενοι ταῦτα, πῶς ὁμολογήσουσι τὰ ἐξ ἐκείνων; πῶλος γὰρ ὁ ἀπόστολος εὐαγγελίου γέγονεν, ὃ προεπηγγείλατο διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῦ ἐν γραφαῖς ἁγίαις, ὁ δὲ κύριος αὐτὸς ἔλεγεν, ἐρευνᾶτε τὰς γραφὰς, ὅτι αὐταί εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ πῶς οὖν ὁμολογήσουσι τὸν κύριον, μὴ προερευνῶντες τὰς γραφάς; ὃν γὰρ ἔγραψε Μωυσῆς καὶ οἱ προφῆται, τοῦτον εὑρηκέναι λέγουσιν οἱ μαθηταί. πῶς δὲ σαδδουκαίοις ὁ νόμος μὴ δεχομένοις τοὺς προφήτας; ὁ γὰρ τὸν νόμον δεδωκὼς θεὸς, αὐτὸς ἐγείρων ἐν τῷ νόμῳ καὶ προφήτας ἐπηγγείλατο,

accepimus, illud ipsum anathema esse & execrabile. Quòd si rursum, occultatis mendaciis fingat se suis labiis veritatem loqui, nos tamen non ignari, quo sensu id faciat, possumus dicere, quæ à spiritu sancto in ipsum dicta sunt, *Peccatori autem locutus est Deus, cur tu denarras iustificationes meas?* Et, *Non est speciosa laus in ore peccatorum.* Non enim quum veritatem loquitur fide dignus est veterator ille, quum id quoque scriptura declaret, enarrans in paradiso aduersus Euam calliditatem. Conuicit autem eum dominus, primum in monte, explicans pectoris eius sinuosa volumina, ostendénsque qualis esset diabolus, palàm declarauit eum nequaquam aliquem è numero esse sanctorum, sed satanam tentatorem, ídque his dictis, *Face esse post me satana, scriptum est enim, dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.* Itidem quoque dæmonibus, quum è monumentis vociferarentur, ora obturabat, tametsi verum esset, quod ab illis diceretur, neque falsi quicquam in his verbis proferrent, Tues Filius Dei. Nolult tamen per os impurum veritatem enunciari, multò minús verò per illos, ne per hanc occasionem admiscentes zizania suæ malæ voluntatis, eo tempore superseminarent quo homines in somnis essent. Ea de causa nec ipse eos sustinuit talia loquentes, nec eosdem à nobis sustineri voluit, suósque admonuit his verbis, *Obseruate falsos prophetas, qui veniunt ad vos in cultu ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces.* Idémque facit per Apostolos, vbi inquiunt, *Ne credideritis omni spiritui.* Istiusmodi enim mores sunt aduersariæ potestatis, istiusmodi quoque hæreseon conspirationes sunt. Cum enim vnaquæque hæresis sui commenti parentem habeat eum (qui ab initio peruersus, homicida & mendax fuit) diabolum, ac pudore tam exosi nominis teneatur, pulcherrimum, & quod super omnia est, nomen Saluatoris profitetur, scripturarúmque dictionibus amicitur, & verba quidem profert, veram inde tamen sententiam suffuratur, ac deinde intellectu, quem ipse confinxit, dolis inúbrato, erroneorum homicida & ipsa efficitur. Alioqui quid Marcioni & Manichæo hæreticis cum Euangelio, qui legem abnegant? Ex veteribus enim noua & Vetera nouis contestata redduntur. Qui igitur ista inficiantur, quomodo illa agnoscent? Paulus certe eius Euangelij Apostolus fuit, quod præannunciauit per prophetas suos in scripturis sanctis. Quin & ipse dominus locutus est, Scrutamini scripturas, quoniã illæ sunt, quę testimoniũ perhibent de me. Quomodo igitur agnoscent dominũ, qui non ante de eo scripturas consuluerũt & scrutati sunt? Nam quem Moses descripsit & Prophetæ, eum se inuenisse discipuli affirmãt. Aut quorsum Saducæis lex, nõ recipiẽtib. Prophetas? quum qui legem edidit Deus, idem sit qui in lege Prophetas sese excitaturum promisit, adeo,

ὥστε

adeo, vt idē Dominus sit legis & Prophetarū & qui alterum neget, neget omnino & alterum. Aut quorsum Iudæis vetera, quum non agnoscant eum, qui inde expectabatur, dominum? Si enim scriptis à Mose fidem habuissent, fidem quoque habuissent Domini verbis, De me (inquit) ille scripsit. Aut quid Samosatensi cum scripturis abneganti Verbū Dei, eáque inficianti quæ pariter, & ex veteri & ex nouo testamento significantur, ac Dei aduentum in carne commonstrant? Quid item Arianis cum scripturis? aut cur eas proferunt, qui creaturam asserunt esse Dei Verbum? & (vt Ethnici solent) cultum exhibēt creaturæ, omisso creatore? Et quotquot sunt hæreses, nihil habent in suis figmentis constituendis, quod commune sit cum sacra scriptura: Neque id eos latet, qui huiusmodi errores tuentur, quàm longe, imò quàm omnino illa hæresis dissentiat à sacra scriptura: sed tamen ad dolum simpliciorum, de quibus Prouerbia mentionem faciunt, *Simplex credit omni sermoni*, illi verò veluti diabolus ipsorum Pater transformationem vultus ad speciem Angeli conformant, eamque Verborum indolem præ se ferunt, vt rectum sensum habere videantur, eúmque vbi persuaserint, eò miseros deducunt, vt diuersa alienàque à scripturis sentiant. In singulis hæresibus ita transfiguratus diabolus, dictiones subiicit plenas dolo. Dē illis enim Dominus dixit, quòd Pseudochristiani & Pseudoprophetæ excitabuntur, vt multi aberrent. Quapropter diabolus venit dicens in vnaquaque: Ego sum Christus, & apud me est veritas: omnibúsque tum publicè tum priuatim persuasit sycophonta ille, vt mendaciis niterentur. Illud quoque prorsus ad mirabile, omnes, quotquot sunt hæreses in fingendo diuersa pugnantiáque inter se adferre, nec alibi nisi in falsitate sibi inuicem consentire & copulari. Neque id mirum, quum vnum habeant autorem, qui ipsis vbilibet mendacia asseminat. Fidelis tamen Euangelij discipulus, cui gratia data est, vt discernat spiritualia, & qui super petram ædificauit fidei suæ domicilium, citra vacillationem firmus consistit, & tutus permanet ab eorum impostoris. Simplex verò (vt dixi) & non firmiter institutus, dum solummodo verba considerat, nec eorum mentem obseruat, statim illorum astutiis seducitur. Ideo bonum est, vel potius necessarium, optare gratiam discernendorum spirituum, vt vnusquisque cognoscat secundum Ioannis præceptum, quos abiicere, quos, vt amicos & qui eiusdem sunt naturæ recipere oporteat. Plurima sane hac inparte scribenda, si quis ad plenum de illis disceptare instituat, quum tam multiplex & varia sit hæreseon impietas & vesania, & tam inaudita mirabilisque impostorū vafricies. Cæterum quia diuina scriptura cæteris omnibus instructior est, ideo, si qui velint plura cognoscere,

ὥστε τ αὐτὸν κύριον ⸗ γενόμ ⸗ τ προφητ εἶναι, ⸗ τὸν ἐρνέμενον θάτερον αἰτῶν, ἐρνεῖσθ πάντως ⸗ τὸ ἕτερον. τί γὰρ ἰουδαίοις λοιπὸν ἡ παλαιὰ, μὴ ἐπεγνωκόσι τ ἐξ αὐτῆς προσδοκώμενον κύριον; εἰ γὰρ ἐπίστευον τοῖς μωυσέως γράμμασιν, ἐπίστευσαν ἂν τοῖς τ κυρίου ῥήμασι· περὶ γὰρ ἐμοῦ, φησὶν ἐκεῖνος, ἔγραψε. τί δὲ καὶ τῷ σαμοσατεῖ τὰ τῶν γραφῶν ἐρνημένῳ τὸν θεῖον λόγον, ⸗ τὴν ἐξ ἀμφοτέρων τ παλαιᾶς καὶ καινῆς θείας γραφῆς σημαινομένην ⸗ δεικνυμένην ἔνσαρκον τοῦ λόγου παρουσίαν; τί δὲ ⸗ τοῖς ἀρειανοῖς αἱ γραφαί, καὶ ἵνα πάντας ἓν προφέρωμεν, ἄνθρωποι κτίσμα λέγοντες εἶναι τὸν θεῖον λόγον, καὶ ὡς ἂν ἕλληνες, λατρεύοντες τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα θεόν; πρὸς μὲν γὰρ τὴν ἰδίαν τῆς ἀπονοίας ἀσέβειαν ἑκάστη τούτων τῶν αἱρέσεων, οὐδὲν κοινὸν ἔχει πρὸς τὰς γραφὰς, καὶ τοῦτο ἴσασι ⸗ οἱ τὰ τούτων πρεσβεύοντες, ὅτι πολὺ, μᾶλλον δὲ ὅλον εἰσὶν ἐναντίαι πρὸς τὸ ἑκάστης ἐκείνων φρόνημα. ἀπάτης ⸗ χάριν τῶν ἁπλουστέρων, εἴωθεν εἰσὶ πρὸ ὧν ἐν παροιμίαις γέγραπται, ἄκακ ⸗ πιστεύει παντὶ λόγῳ, σχηματίζονται μελέᾳ ⸗ λέγειν τὰς λέξεις, ὡς ὁ πατὴρ αὐτῶν ὁ διάβολ ⸗, ἵνα ἐκ τῶν λέξεων δόξωσιν ὀρθὸν ἔχειν καὶ τὸ φρόνημα, καὶ λοιπὸν πείσωσι ⸗ διὰ τὰς γραφὰς φρονεῖν τὸ ψευδὲς ἀνθρώπους. ἀμέλει ἐν ἑκάστῳ τῶν αἱρέσεων ὅτως σχηματίζομεν ⸗ ὁ διάβολ ⸗, λέξεις ἐμβάλε μετὰ δολιότητ ⸗· πρὸ γὰρ τούτων ὁ κύρι ⸗ εἴρηκεν, ὅτι ἐγερθήσονται ψευδόχριστοι καὶ ψευδοπροφῆται, ὥστε πλανῆσαι πολλούς. παραρρῶ ὁ διάβολ ⸗ ἦλθε λέγων δι' ἑκάστης, ἐγώ εἰμι ὁ χριστὸς, ⸗ παρ' ἐμοὶ τὸ ἀληθές ἐστι, καὶ πάσας ἰδίᾳ ⸗ κοινῇ πεποίηκε ψευδεσθαι ὁ συκοφάντης. καὶ τόγε πρόδοξον, πᾶσαι πρὸς ἑαυτὰς αἱρέσεις μαχόμεναι, πρὸ ὧν ἔπλασαν ἑκάστη κακῶν, ἐν μόνῳ τῷ ψεύδεσθ συνεδέθησαν ἀλλήλαις ἕνα γὰρ ἔχουσι πατέρα, τὸν πάσης ἀπείρανθα τὸ ψεῦδ ⸗. ὁ μὲν οὖν πιστὸς καὶ τῷ εὐαγγελίου μαθητὴς, ἔχων χάριν τοῦ διακρίνειν πνευματικὰ, ἀπὸ πέτραν οἰκοδόμησε αὐτὸ πίστεως οἰκίαν, καὶ ἔσηκεν ἑδραῖος ⸗ ἀσφαλὴς ἀπὸ τῆς τούτων ἀπάτης μένων. ὁ δὲ ἁπλοῦς, ὡς πρόσπον, καὶ μὴ κατηχηθεὶς ἀσφαλῶς, ὁ πιστ ⸗ τὰ λεγόμενα μόνον σκοπῶν, καὶ μὴ πίστιν διάνοιαν θεωρῶν, εὐθὺς ὑποσύρεται ταῖς ἐκείνων μεθοδείαις. διατοῦτ καλὸν ἐστι καὶ ἀναγκαῖον, δεῖσθαι λαμβάνειν χάρισμα διακρίσεως πνευμάτων, ἵνα ἕκαστ ⸗ γινώσκῃ κατὰ πίστιν τοῦ ἰωάννου προαγγελίαν τίνας μὲν ἀποβάλλειν ὀφείλει, τίνας δὲ προσλαμβάνεσθαι, ὡς φίλους, καὶ τῆς αὐτῆς ὄντας φύσεως. πολλὰ μὲν οὖν ἄντις γράψειεν, ἂν βάλοιτο περὶ τούτων ἐπεξεργάσασθαι· πολλὴ γὰρ καὶ ποικίλη τῶν αἱρέσεων ἀσέβεια, καὶ ἡ κακοφροσύνη φανήσεται, καὶ δεινὴ λίαν ἡ τῶν ἀπατώντων πανουργία. ἐπεὶ δὴ ἡ θεία γραφὴ πάντων ἐστὶν ἱκανωτέρα τοῦτο χάριν τοῖς βουλομένοις τὰ πολλὰ περὶ τούτων γινώσκειν, συμβουλεύσας

συμβεβλεύσας ἐντυγχάνῃν τοῖς θείοις λόγοις, αὐτὸς τὸ καταπεῖγον ἐπιτάδαιον δηλῶσαι. διὸ μάλιστα καὶ ἅτως ἔγραψα. ἤκουσα ἐν τοῖς μέρεσι τούτοις Δρατελίων, ἀδελφοὶ γὰρ γνήσιοι τῆς ὀρθῆς δόξης ὄντες ἀπηγγείλαν, ὡς δέα ἰνὲς συνελθόντες τῶν τὰ ἀρείου φρονούντων, ἔγραψαν δηλον ὡς πίστεως, καὶ θέλουσιν ἀποστεῖλαι πρὸς ὑμᾶς, ἵνα ὑπογράψητε, καὶ τὸ ὁμοούσιον αὐτοῖς, μᾶλλον δὲ καθὸ ἐνέπνευσεν αὐτοῖς ὁ Δράβολος, ἢ ὁ ἀντιλέγων ὑπερέλπιδος γένηται. καὶ γὰρ τοῖς ἐπισκόποις τῶν μερῶν τούτων, ἤδη διενοχλεῖν ἄρχουσι. ἐντεῦθεν οὖν ὁ τρόπος τῶν γραφέντων δῆλος γίνεται. οἱ γὰρ ἅτα γράφοντες ὥστε τὸ τέλος τῶν γραμμάτων αὐτῶν ἐξορισμὸν καὶ ἄλλας τιμωρίας ἔχειν, εἰ ἂν εἶεν οἱ ποιοῦντες. οἱ χριστιανῶν μὲν ἀλλότριοι, Δραβόλου δὲ, καὶ τῶν ἐκείνου δαιμόνων φίλοι; μάλιστα ὅλῃ τῇ θεοσεβεστάτου βασιλέως Κωνσταντίνου φιλανθρώπῳ ὄντος, ὥστε γνώμῃ αὐτοῦ θρυλλοῦσιν ἄγελαι αὐτοί. καὶ γὰρ καὶ ἕν τι ποιοῦσι μὴ πάσης μὲν πανουργίας δύσκολον ἅτων μάλιστα χάριν, ὥς γε μοι φαίνεται, ἑνὸς μέν, ἵνα καὶ ὑμῶν ὑπογραψάντων, δόξωσι πανταχοῦ μὲν ἀρείου κακωνυμίαν, λανθάνειν δὲ αὐτοί, ὡς μὴ τὰ ἀρείου φρονοῦντες. ἑτέρου δὲ, ἵνα πάντα γράφοντες, δόξωσι πάλιν ἐπικρύπτειν τὴν ἐν νικαίᾳ συνοδον γνωμένην, καὶ τὴν ἐκτεθεῖσαν ἐν αὐτῇ, καὶ τῆς ἀρειανῆς αἱρέσεως πίστιν· ἀλλὰ τοῦτο μᾶλλον ἐλέγχει αὐτῶν τὴν κακοήθειαν καὶ τὴν ἑτεροδοξίαν. εἰ γὰρ ἐπίστευον ὀρθῶς, ἠκουσάτην τῇ ἐν νικαίᾳ ἐκτεθείσῃ πίστει ὑπὸ πάσης τῆς οἰκουμένης συνόδου. καὶ εἰ ἐνόμιζον ἑαυτοὺς συκοφαντεῖσθαι καὶ μάτην λεγομένους ἀρειανούς, ἐχρῆν μὴ ἀπευδεῖν αὐτοὺς ἀναλάβειν τὰ καὶ ἀρείου γραφέντα, ἵνα μὴ ὡς κατ' αὐτῶν ἠνορθωμένα, τὰ κατ' ἐκείνου γραφέντα. νυνὶ δὲ τοῦτο μὲν ἀποιοῦσιν, ὡς δὲ αὐτοὶ ὄντες ἀρείου, ὑπὲρ ἑαυτῶν ἀγωνίζονται. σκόπει γὰρ ὡς οὐκ ἀληθείας μέλει τούτοις, ἀλλὰ πάντα Δραπάνῃ ἀρειανῷ αἱρέσιν, καὶ λέγουσι καὶ πράττουσιν. οἱ γὰρ τολμῶντες Δραβάλλειν τὰ καλῶς ὡρισμένα, καὶ γράφειν ἐπιχειροῦντες ἄλλα παρ' ἐκεῖνα, ἢ ἕτερον ποιοῦσιν ἢ κατηγοροῦσι μὲν τῶν πατέρων, πρόφασιν δὲ τῆς αἱρέσεως, καθ' ἧς ἐκεῖνοι γεγόνασί τε καὶ ἀπεφήναντο; καὶ γὰρ καὶ νῦν ἀγράφως, οὐκ ἀληθείας φροντίζοντες γράφουσι, καθὰ προεῖπον, ἀλλὰ μᾶλλον παίζοντες καὶ τέχνῃ τοῦτο ποιοῦντες πρὸς ἀπάτην τῶν ἀνθρώπων, ἵν' ἐν τῷ Δραπέμπεσθαι τὰς ἐπιστολὰς, τὰς μὲν ἀκοὰς τῶν λαῶν ἀποχολεῖσθαι πρὸς ταῦτα ποιοῦσι, κερδάνωσι δὲ τὸν χρόνον καὶ κατηγορεῖσθαι αὐτοὶ, καὶ λαθόντες ὡς ἀσεβοῦντες, ἔχωσι χώραν τὴν αἵρεσιν ἐπεκτεῖναι, ὡς γάγγραιναν ἔχουσαν πανταχοῦ ὁρμήν. πάντα γοῦν κινοῦσι καὶ ταράττουσι, καὶ ὅδε ἅτω τῆς ἑαυτῶν ἀρκοῦσιν, κατ' ἐνιαυτὸν ὡς οἱ τὰς Δραθήκας γράφοντες, συνερχόμενοι καὶ αὐτοὶ, ποιοῦσιν πρὸς πίστεως γράφειν, ἵνα καὶ ἐν τούτῳ γέλωτα μᾶλλον καὶ αἰσχύνην ὀφλήσωσιν, ὅτι μὴ παρ' ἑτέρων, ἀλλὰ παρ' αὐτῶν τὰ αὐτῶν ἐκβάλλεται.

ei γὰρ

iis consilium dederim, vt sacra eloquia euoluant. Ego autem quod mihi vrgentioris curæ videbatur, id primo loco indicatum volui: siquidem ea causa me potissimum impulit: vt hæc ista ad istum modum conscriberem. Audiui enim, dum in istis regionibus commoror, idque ex indicio verorum fratrum & orthodoxæ Fidei, aliquot iam coiisse, qui Ariana sapiunt, eósque scripsisse de fide, quæ illis placuere, vel potius quæ illis inspirauit diabolus, volentes ea mittere ad vos, vt subscriberetis, aut si qui cõtradicere ausint, exilium ferant. Atque hinc est quòd iam nunc episcopos istarum regionum vexare incipiant: vnde satis abundéque animos suos moréque produnt. Nam qui ista scribunt, vt finis scriptionis ad exiliũ, vel alias pœnas tendat, quales illos, quæso, nisi & alienos à Christianismo, & diaboli eiúsque dæmonum amicos sentias: Siquidem illi præter mentem Constantij Imperatoris humani & pij, pro libidine, quæ volunt, promulgant, & faciunt ea quæ libet, & in faciendo vtuntur magna vafricie, duabus potissimum de causis, vt mihi quidem videtur, quarum vna est, vt vobis subscribentibus, infamiam Arianici nominis interquiescere faciant, nec ipsi interim sentiantur Arianicè sapere: Altera vero causa est, vt ista scribendo obliterent Nicænum Concilium, fidémque inibi contra Arianos æditam. Sed hoc ipsum imprimis eorum malitiam, & dissidentes ab Ecclesia orthodoxa opiniones redarguit: Si enim rectè crederent, contenti essent fide Nicæna, ab vniuersi orbis concilio promulgata. Nam si arbitrantur se calumniam passos, & immerito Arianos appellatos, non debebant ipsi operam dare, vt scripta in Arium mutarentur quasi aduersus ipsos decreta sint, quæ contra Arium decreta fuere. Verum illi nequaquam ita faciunt, sed ita hic pro se, quasi ipsi Arij essent, anxij & soliciti sunt: iam mihi vide quam nulla illis veritatis cura, & quam omnia ob Arianam hæresim, & dicant & faciant: qui enim audent calumniari rectè definita, moliuntúrque alia diuersáque ab illis scribere, quid aliud faciunt, quam quod Patres accusant, ac propugnatores se præstent eius hæreseos, cuius illi aduersarij fuere, & decreta ediderunt? Nam quæ nunc scribunt, non cura veritatis scribunt, quemadmodum iam dixi, sed ludi causa technarumque gratia id faciunt, ad imposturam hominum, vt mittendis epistolis, animos populorum circa ista occupatos teneant, feriásque interim habeant, & intermissionem non dicendæ causæ, latentéque ipsorum impietate, tempus locúmque nanciscantur prorogandæ suæ hæreseos canceris in modum omnia depascentis. Cuncta igitur mouent & turbant, neque vel ita suis ipsi decretis acquiescunt. Quotannis enim in vnum coëunt, veluti qui tabulas pactáque scribant, simulántque se pro fide scripta conficere, mire interim & fœdi & ridiculi, quum scripta eorum non modo ab aliis, sed etiam ab ipsismet explodantur.

Nam

Nam si fidere ausi fuissent prioribus suis scriptis, non secundo scripsissent, neque illis denuo repudiatis ad tertiam scripturam prosiliissent, prorsus studio habentes, vt rursus ea mutent, si vel pusillum temporis intercesserit, vel occasionem nacti fuerint pro ipsorum cõsuetudine insidiandi. Tunc enim cum insidiis studeant, maximopere se simulant de Fide scribere, vt quemadmodum Pilatus manus lauit: ita & ipsi pios religiosósq; in Christum scribẽdo interficiant, ac dum de fide definienda negocioſos se fingunt, vt iam sæpius dixi, crimen infamiámq; diuersæ alienæque à recta fide opinionis elabantur. Cæterum, ne sic quidẽ latere, aut effugere poterunt. Quandiu enim non aduersariis, sed sibiipsis causas reddunt, tandiu sese sui accusatores præbent, idque optimo iure. Siquidem illis, à quibus accusantur, non respõdent, sed sibiipsis quidquis, vt libitum fuerit, persuadent. Quando igitur reo partes iudicandi sibi arrogante, criminis absolutio contigerit? Ergo dum perpetuo scribunt, suamet ipsi immutantes, incertam suam fidem, vel potius certam infidelitatem dementiámq; ostendunt. Idque merito illis accidere videtur: quum enim semel veritatem vt transfugæ, deseruerint, Nicęnamque Fidem recte scriptam euertere studeant, satis illis est, iuxta id quod scriptum est, vel pedes suos mouere. Quocirca & ipsi, vt olim Hierusalem, laborant, & defatigantur suis permutationibus, dum alia atque alia scribunt, solum in id intenti, vt tẽpora lucrentur, Christiq; perduelliones remanentes, alios in errorem abducant. Quis igitur, cui maximè cura est veritatis, istos vlterius ferat? Quis eos scribentes non iure auersetur? quis non damnauerit eorum audaciam? Pauci enim numero quum sint, volunt tamen sua præ omnibus valere, & quæ ab ipsis in angulis conflata sunt, ac proinde suspecta, rata esse, summã vim adhibentes, vt dissoluant & irritum faciant, totius orbis sedulum & syncerum Concilium. Qui ideo ab Eusebianis ad honores euecti sunt, quoniam hæresi in Christum hostili, patronos sese & aduocatos præstitere, audéntque de fide definire: & quum ipsi sint rei ac iudicio obnoxij, veluti Caiphas iudicandi munus inuadunt. Et Thaliæ suæ, quam faciunt, fidem haberi volunt, qui ne ipsi quidem sciunt quid credant. Cui enim ignotum, Secundum Pentapoliten non semel exauctoratum depositúmque gratia commendationéque Arianæ hæreseos ab ipsis designatum esse? Georgium item qui nunc Laodiceæ agit, & cum Georgio Leontium illum Spadonem electos esse, & ante illum Stephanum & Theodorum, qui iam Heracleæ est: qui quum antea ab ordine presbyterorũ reuulsi essent, postmodum impietatis commendatione Episcopi appellati sunt. His accedit Vrsatius & Valens, à principio, vt nouirij, cathechismo ab Ario instituti sunt. His connumerantur Acacius quoque & Patrophilus & Narcissus ad omnem impietatem audacissimi: qui in magno Concilio Sardiniensi ab Ecclesia reiecti fuere, vnáque

ἐγὼ γὰρ ἐθάρρουν οἷς ἔγραφον πρότερον, οὐκ ἂν
A ἄλλα ἕτερα γράφειν ἐζήτουν· διὸ οὐ πάλιν ἔγρα-
φον νῦν ἀφέντες ἐκεῖνα ταῦτα ἅπερ ἔγραψαν,
πάντως τοῦτο μελετήσαντες ὅτι πάλιν ἀλλάξω-
σιν ἐὰν ὀλίγος παρέλθῃ χρόνος, καὶ πάλιν
πρόφασιν λάβωσι τῆ συνήθως πιὸν ἐπιβουλεύ-
ειν τότε γὰρ ὅταν ἐπιβουλεύωσι, μάλιστα πρόσ-
ποιοῦνται περὶ πίστεως γράφειν, ἵν' ὡς ὁ πιλά-
τος ἐνίψατο τὰς χεῖρας, οὕτω καὶ οὗτοι γρά-
φοντες ἀποκτείνωσι τοὺς εἰς χριστὸν εὐσεβοῦν-
τας, καὶ ἵνα, ὡς περὶ πίστιν ὁρίζοντες, κλόξωσιν,
ὡς πολλάκις εἶπον, φεύγειν τὸ τῆς ἐπιορκίας
ἔγκλημα. ἀλλ' οὔτε λαθεῖν οὔτε φυγεῖν δυνή-
σονται. ἕως γὰρ ἑαυτοῖς ἀπολογοῦνται, ἑαυτῶν
κατήγοροι γίνονται, καὶ δικαίως γε. ὁ γὰρ τοῖς
ἐλέγχουσιν αὐτὸς ἀποκρίνονται, ἀλλ' ἑαυτοῖς, ὡς
βέλονται πείθουσιν. πότε οὖν τῷ ὑπεύθυνος
κρίνοντι ἑαυτὸν λύσις γίνεται τῷ ἐγκλήμα-
τος; Διὰ τοῦτο γοῦν ἀεὶ γράφουσι, καὶ ἀεὶ τὰ
B ἴδια μεταποιοῦντες, δῆλον ἔχουσι τὴν ἀπι-
στίαν καὶ τὴν κακοφροσύνην. πάσχειν δέ μοι δο-
κοῦσιν εἰκότως. ἐπειδὴ γὰρ τῆς ἀληθείας ἀπορά-
ντες, καὶ θέλοντες ἀνατρέψαι τὴν ἐν νικαίᾳ γραφεῖσαν πίστιν καλῶς, ἠγάπησαν
κατὰ τὸ γεγραμμένον κινεῖν πόδας αὐτῶν, διὰ-
τοῦτο καὶ ἔτι, ὡς ἡ πρὸ ἱεροσολύμ, κενοπιάκα-
σι καὶ κάμνουσιν ἐν ταῖς μεταβολαῖς, ἄλλοτε
ἀλλαγράφοντες, μόνον ἵνα τοὺς χρόνους κερδά-
νωσι καὶ διαμένωσι χριστομάχοι τοὺς ἀνθρώπους
C πλανῶντες. τίς οὖν, ὦ μαλίστα μέλει ἀληθείας,
ἔτι τούτων ἀνέχεσθαι θελήσει; τίς γεγράφοντας
αὐτοὺς οὐκ ἀποστραφήσεται δικαίως; τίς οὐκ ἂν
καταγνώσηται τῆς τόλμης αὐτῶν; ὀλίγοι γάρ
ὄντες τὸν ἀριθμὸν, θέλουσι τὰ ἑαυτῶν ὑπὲρ
πάντων ἰσχύειν, ἅπερ ἑαυτῶν συγκροτήματα ἐν γω-
νίαις γινόμενα καὶ ὕποπτα τυγχάνοντα βυλόμενοι
κρατεῖν, βιάζονται λύειν τὴν οἰκουμενικὴν ἡνωμέ-
νην ἄδολον καὶ καθαρὰν σύνοδον. καὶ ἄνθρωποι διὰ
τὸ συνηγορεῖν τῇ χριστομάχῳ αἱρέσει προσχθέν-
D τες τοῖς τῶν περὶ εὐσέβιον, πλημμῶσιν ὁρίζειν
περὶ πίστεως, καὶ ὀφείλοντες, ὡς ὑπεύθυνοι, κρίνε-
σθαι, κρίνουσιν, ὡς οἱ περὶ καϊάφαν, ἐπιχειροῦσι. καὶ
αὐτοὶ θαλίαν ποιῆσαι πίστεως θέλοντες, οἱ μηδὲ
πῶς πίστις ἐστὶν, εἰδότες. τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὅτι διὰ
τὴν ἀρείου μανίαν, ξενωθεὶς μὲν ὁ πενταπο-
λίτης, ὁ πάλαι πολλάκις καθαιρεθεὶς, ἐδέχθη παρ'
αὐτῶν, προεβλήθη δὲ γεώργιος ὁ νῦν ἐν λαοδι-
κείᾳ, καὶ λεόντιος ὁ ἀποστος, καὶ μετ' αὐτὸν στέφα-
E νος, καὶ θεόδωρος ἐν ἡρακλείᾳ. καὶ οὓς καὶ πρότερον
ἀπὸ τοῦ πρεσβυτερίου καθαιρεθέντας, ὕστερον διὰ
τὴν ἀσέβειαν ἐκλήθησαν ἐπίσκοποι, ἑρμάκιός τε καὶ ἀέτης, οἱ καὶ τὴν ἀρχὴν ὡς νεώ-
τεροι παρ' ἀρείῳ κατεχήθησαν, Ἀκάκιός τε
καὶ πατρόφιλος καὶ νάρκισσος, οἱ πρὸς
πᾶσαν ἀσέβειαν τολμηροί. οὗτοι μὲν οὖν καὶ
ἐν τῇ κατὰ σαρδικὴν γενομένῃ μεγάλῃ συ-
νόδῳ καθηρέθησαν, ἀέτιός τε ὁ νῦν ἐν σε-

βασείᾳ

βασεία ϛ̀ Εὐδόξιϙ καὶ βασίλειϙ, συνήγορει τῆς ἀσεβείας ὄντες, εἰς τοῦτο προήχθησαν. πρὶν γὰρ τῶν νῦν κεκρότηται, ϛ̀ ἔτι λεγομένης αὐξεντίου ϛ̀ ἐπικτήτου ὑποκριτοῦ, περιττόν ἐστι λέγειν, φανερᾶς πᾶσιν οὔσης, πῶς καὶ διὰ ποίας προφάσεις ϛ̀ ὑπὸ ἐμῶν ἐχθρῶν ϛ̀ ἵνα προεβλήθησαν ὑποκρίναδαι τὰς κατὰ τῶν προβεβλημένων ὀρθοδόξων ἐπισκόπων συκοφαντίας. ὅτι καὶ ἵνα, καί τι ἀπὸ ὀγδοήκοντα μονῶν τυγχάνοντες, καὶ μὴ γινωσκόμενοι παρὰ τῶν λαῶν, ὅμως διὰ τὴν ἀσέβειαν ἐπραγματεύσαντο ἑαυτοῖς τὸ ὄνομα τοῦ ἐπισκόπου. διατοῦτ γοῦν καὶ γεώργιον ἀπὸ τῆς καππαδοκίας τινὰ μισθωσάμενοι, θέλουσιν ἀποστεῖλαι πρὸς ὑμᾶς. ἀλλ' ὁ περὶ τούτου λόγϙ ἀδεὶς. φημὶ γὰρ ἐν τοῖς μέρεσι τούτοις, ὅτι μηδόλως χριστιανός ἐστιν ἔτϙ· ἀλλὰ μᾶλλον τὰ τῶν εἰδώλων ἐστὶ ζηλῶν, ϛ̀ τὸν τρόπον δείκνυμιϙ. διὸ καὶ πιστὸν αὐτὸν ὄντα προσελάβοντο, ὥστε ἀδικεῖν, ἁρπάζειν, φονεύειν δεινὰ ἀδικήματα. ταῦτα γὰρ πλέον ἤσκησε καὶ ἀδόλως οἶδε παίδια τῆς εἰς χριστὸν πίστεως. ἐκεῖνοι μὲν οὖν ποιοῦσι μηχανώμενοι κατὰ τῆς ἀληθείας, ἡ δὲ γνώμη τούτων ἔκδηλϙ ἔστι πᾶσι, κἂν μυρίαις ὡς ἐγχέλυες ἐξελεῖν ἐπιχειρῶσι καὶ λανθάνειν ὡς χριστομάχοι. διὰ τοῦτο παρακαλῶ μηδεὶς ὑμῶν ἀπατάσθω, μηδεὶς ὑμῶν ἁρπαζέσθω· ἀλλὰ μᾶλλον ὡς ἰουδαϊκῆς ἀσεβείας ἐπιβαινούσης κατὰ τῆς εἰς χριστὸν πίστεως, πάντες ζηλώσατε τὸ κυριακὸν καὶ κατέχων ἕκαστος τὸ ἐκ πατέρων πίστιν, ᾧ καὶ οἱ ἐνικαίρια συνελθόντες ὑπέμνησαν γράψαντες, μὴ ἀνέχεσθε τῶν κατ' αὐτῆς ἐπιχειρούντων καινοτομεῖν. κἂν γὰρ πᾶς ἀπὸ τῶν γραφῶν λέξεις γράφωσι, μὴ ἀνέχεσθε τῶν γεγραφότων, κἂν τὰ ῥήματα τῆς ὀρθοδοξίας φθέγγωνται, μὴ δι' ἄτους τοῖς λαλοῦσι προσέχετε· ὁ γὰρ ὀρθῇ διανοίᾳ λαλοῦσιν, ἀλλ' ὡς ἔνδυμα περικαλλόμενον, ἔνδοθεν τὰ τῆς αἱρέσεως φρονοῦσιν, ὡς ὁ τῶν αἱρέσεων καθηγεμὼν διάβολϙ· καὶ γὰρ κἀκεῖνοϙ, ἐλάλει μὲν τὰ τῶν γραφῶν, ἐφιμώθη δὲ ὑπὸ τοῦ σωτῆρϙ· εἰ γὰρ ἃ ἔλεγε ϛ̀ ἐφρόνει, οὐκ ἂν ἐξέπεσεν ἐκ τῶν οὐρανῶν· νῦν δὲ τῷ φρονήματι πεσών, ὑποκρίνεται πᾶς ῥήματιν ὁ πανοῦργϙ. πολλάκις δὲ ϛ̀ δι' ἑλληνικῆς κοσμολογίας ϛ̀ πᾶς αὐτῆς σοφίσμασι, πειρᾶται πλανᾶν ὁ κακοθελής. εἰ μὲν οὖν πάντα ὀρθοδόξων ἦν τὰ γραφόμενα, οἷα ἐγεγόνει παρὰ τοῦ μεγάλου καὶ ὁμολογητοῦ ὁσίου Μαξιμίνου τοῦ τῆς γαλλίας ἢ τὸ διαδεξαμένου τοῦτον, ἢ παρὰ Φιλογονίου καὶ Εὐσταθίου τῶν τῆς ἀνατολῆς, ἢ Ἰουλίου καὶ Λιβερίου τῶν ἐπισκόπων Ῥώμης, ἢ κυριακοῦ τῆς Μυσίας, ἢ πόσου καὶ δρισεμίου τῶν ἀπὸ τῆς ἑλλάδϙ ἐπισκόπων, ἢ Σιλβέστρου καὶ πρωτογένους τοῦ τῆς δακίας, ἢ λεοντίου καὶ εὐψυχίου τῶν τῆς Καππαδοκίας ἐπισκόπων, ἢ κελιανοῦ τοῦ τῆς ἀφρικῆς, ἢ εὐσοργίου τοῦ τῆς Ἰταλίας, ἢ καπίτωνϙ τοῦ τῆς σικελίας, ἢ μακαρίου τοῦ τῆς Ἱερουσαλὴμ

qui nunc Augustæ est, & Eudoxius & Basilius patrocinio impietatis ad istas fortunas subuecti. Nam iam de Cecropio, Auxentio & Epicteto hypocrita superfluum est dicere, quum omnibus liqueat, quomodo, ob quas causas, & per quos inimicos Ecclesiæ, etiam isti promoti sint, nimirum qui se calumniarum in Episcopos orthodoxos, quibus insidiæ parabantur, actores histrionésque præbuerunt. Hi quum essent non nisi
A in presbyteri ordine constituti, nec vulgo cogniti haberentur, tamen per impietatem episcopatus titulum sibi procurarunt. Eáque de causa Georgium Cappadocem quendam redemerunt, eo animo, vt eum ad vos mitterent: sed nec ille aliquo in numero aut precio habendus est. Dico enim eum istis in locis, non vt Christianum se sed vt idololatram gessisse, eundémque moribus & instituto carnificem esse. Et quia istiusmodi ingenio erat, accitum ab illis, aggregatúmque esse, vtpote hominem iniuriis,
B rapinis, & cædibus faciendis perquam idoneum. Ea enim sæpius exercuit, neque vlla ratione cognita habet, quæ sunt peculiaria Christianæ fidei. Illi quidem his machinis vtuntur contra veritatem, non tamen illorum animus latet, etiamsi millies veluti anguillæ in sinus męandrósque lubricent, & sese occultare studeant, quasi non sint Christi perduelles. Igitur denuncio vobis, vt quisque caueat, ne ab illis decipiatur, aut furtum sui patiatur, sed potius
C ac si Iudaica impietas Christianam fidem inuaderet, zelum Domino zelate, retenta Patrum fide, quam Patres, qui Niceæ conuenerant, scripto professi sunt. Ne sustinueritis eos, qui contra eam nouis rebus student, etiamsi dictiones ex sacris literis scribant, ne sustinueritis hoc genus scriptorum, etiamsi voces orthodoxę fidei loquantur, ne ita quidem loquentibus attendite. Non enim recto animo loquuntur, sed veluti indumentum ouium hæc verba præferunt, intus verò, que Arij sunt sapiunt,
D quemadmodum hæreseon princeps diabolus. Nam & ille loquebatur è sacris literis, sed tamen æquè illi os obturatum est à Saluatore. Si enim ea quæ dicebat, animo sensisset, nunquam excidisset è cælo: nunc autem veterator ille animo sensúque deciduus, honesti speciem verbis simulat. Subinde quoque, Ethnica dicendi magnificentia, ethnicísque sophismatibus, malignus ille seducere annititur. Si igitur scripta ista ab orthodoxis proficiscerentur, qualia sunt magni illius & confessoris Hosij, Maximini Galliæ, aut eius successoris, aut Philogonij, & Eusthatij Orientis Episcoporum, aut Iulij & Liberij Romanorum Pontificum, ant Cyriaci Mysiæ, aut Pisti & Aristæi Græciæ Episcoporum, aut Siluestri & Protogenis Daciæ, aut Leontij & Eupsychij Cappadociæ Episcoporum, vel Ceciliani Aphricæ, vel Eustorgij Italiæ, aut Cepitonis Siciliæ, aut Macarij Hieru-
B

salem, aut Alexandri Constantinopoleos, aut Pædarotæ Heraclcæ, vel magni illius Meletij Basilij, & Longiani, cum cæteris Ponti Armeniæque Pontificibus, vel Lupi & Appiani Ciliciæ, vel Iacobi & reliquorum Mesopotamiæ Præsulum, aut nostri beati Alexandri, cæterorúmque qui cum eo sunt eiusdem sententiæ, nihil esset quod in his scriptis suspicarere: syncera enim & simplicia Apostolicorum virorum ingenia sunt. Nunc autem, quia ab illis scripta sunt, qui pro patrocinio hæreseos gratiam mercedis receperunt, secundum Prouerbia, *Sermones impiorum dolosi, & os impiorum mala respondet & impij dolos gubernant*, vigilandum est fratres & sobriè agendum, vt dixit Dominus, ne qua ex magnificentia verborum & veteratoria calliditate impostura fiat. Ne quis veniat cum his verbis, Ego quoque Christum annuncio, ac paulò pòst Antichristus esse deprehendatur. Antichristi autem isti sunt, qui propter Arij vesaniam, ad vos accedunt. Quid enim deest vobis, vt aliunde quis ad vos proficiscatur? aut cuius indigent per Ægyptum, Aphricam, & Alexandriam Ecclesiæ: vt qui permutatione lignorum fasciúmque cauponati sunt Episcopatus, transeant ad Ecclesias, quæ ad eorum ius curámque non pertinent? Quis ignorat, quis non clare conspicatur eos ista agere pro statuenda stabiliendáque hæresi? Quapropter etsi sublimes magnificósque se faciunt, etsi maiores Pharisæis fimbrias sibi alligant, dilatántque se verborum sonitu, & vim vocis tenorémque probe meditatum habent, nullam ob id fidem meruerint, Non enim dictio, sed mens quæ religiosé agit, fidelem aliquem reddit: Eáque de causa Saducæi & Herodiani, quamuis legem in labris retinerent, pudefacti sunt à Saluatore audientes, *Erratis non scientes scripturas & vires Dei* Et apud omnes innotuit, eos, qui videbantur legem sonare, animo hæreticos & Dei perduelles esse. Alios illi quidem huiusmodi verborum lenociniis seduxerunt, Dominum autem iam hominem factum seducere nequaquam potuerunt: Verbum quippe caro factum est quod cognoscit sapientum cogitationes vanas esse. Ita quoque clanculum obrepentes Iudæos refutauit, dicens, *Si Deus pater vester esset, diligeretis me ego enim è patre prodij, & venio ad vos:* Eadem ratione nunc quoque facere videntur. Occultant siquidem animum, ac deinde in scribendo scripturarum verbis, pro esca vtuntur, vt latenter in suam maliciam pertrahant ignaros. Dispicite, quæso, num ita est vt loquor. Si enim nulla suppetente causa de fide scribunt, superuacuum est quod tentant, fortasse etiam & noxium: eò quòd nulla quæstione exorta, ipsi causam verbalis digladiationis suppeditant, subuertentes simpliciorum fratrum corda asseminantes illa quæ alioqui nunquam in illorũ mẽtem subiissent. Sin autẽ, vt ab Ariana hæresi

λὴμ, ἢ ἀλεξάνδρᾳ τῷ τῆς κωνσταντίνᾳ πόλεως, ἢ πεδέρωτος τῷ τῆς ἡρακλείας ἢ τῶν μεγάλων βασιλείᾳ καὶ μελετίᾳ, καὶ λογγιανῷ, καὶ ὧν σὺ αὐτὸς τῶν ἀπὸ τῆς ἀρμενίας καὶ πόντου, ἢ λόπτᾳ, καὶ ἀμφίων & τῶν ἀπὸ τῆς κιλικίας, ἢ Ἰακώβῳ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, τῶν ἀπὸ τῆς μέσης τῶν ποταμῶν, ἢ τῷ ἡμετέρῳ μακαρίῳ τῷ ἀλεξάνδρᾳ, καὶ τῶν ὁμοδόξων αὐτοῖς, οὐδεν ἰῶ ἐν τοῖς γεγραμμένοις ὑποπτεύειν· ἄδολος γὰρ καὶ ἁπλοῦς ἐστιν ὁ τῶν ἀποστολικῶν ἀνδρῶν τρόπος· ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ τῶν διὰ τὸ συνηγορεῖν τῇ αἱρέσει χάριν μισθωθέντων εἰσὶ τὰ γραφέντα, κατὰ δὲ τὴν θείαν παροιμίαν, οἱ λόγοι τῶν ἀσεβῶν εἰσὶ δόλιοι, καὶ ῥίμα ἀσεβῶν ἀποκρίνεται κακὰ, καὶ κυβερνῶσιν ἀσεβεῖς δόλως, χρηγορῆσαι δεῖ ὡς εἶπεν ὁ κύριος ἀδελφοὶ, καὶ νήφειν, μήτις ἐκ τῆς κομψολογίας καὶ πανουργίας ἀπάτη γένηται, καὶ τῷ ὀνόματί τις ἐλθὴ λέγων ὅτι κἀγὼ τὸν χριστὸν καταγγέλλω καὶ μετ' ὀλίγον, ἀντίχριστος γνωσθῆ. ἀντίχριστοι δέ ἐτοι, ὅσοι διὰ τὴν ἀρειομανίαν ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς· τί γὰρ λείπει παρ' ὑμῖν, ἵνα ἔξωθέν τις ὑμῖν ἐπιδημήσῃ; ἢ τίνος αἰκατ' Αἴγυπτον καὶ Λιβύην καὶ ἀλεξάνδρειαν ἐκκλησίαι χρείαν ἔχουσιν, ἵνα ἀντὶ ξύλων καὶ φορτίων πραγματευόμενοι τὴν ἐπισκοπὴν, ἐπιβαίνωσι τῶν μὴ προσηκόντων αὐτοῖς ἐκκλησίαις; πῶς οὐκ οἶδε, τίς ὁ θεωρεῖ λόγος, ὅτι ταῦτα πάντα πράττουσι διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀσεβείας σύγχυσιν; διὰ τοῦτο καὶ ἐννοεῖς αὐτοὺς ποιοῦσι, καὶ μείζονα κράσπεδα τῶν φαρισαίων πειδήσωσιν ἑαυτοῖς, καὶ πλατυνῶσιν ἑαυτὸς τοῖς φθέγμασι, καὶ πόνον ἀσκήσωσι τῆς φωνῆς, οὐκ ὀφείλουσι πιστεύεσθαι· ὁ γὰρ ἔλεγξις, ἀλλ' ἡδιάνοια ἢ μετ' εὐσεβείας ἀγωγὴ σωίζησι τὸν πιστὸν. διὰ τοῦτο οἱ σαδδουκαῖοι καὶ οἱ ἡρωδιανοὶ, ἢ περὶ τὸν νόμον, διὰ κέλευθον ἔχοντες, ἐπετράπησαν πρὸς σωτῆρος ἀκούσαντες, πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς γραφὰς, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ, καὶ δέδεικται πᾶσιν, ὅτι καὶ οἱ δοκοῦντες τὸν νόμον λαλεῖν ἠλέγχθησαν τῇ διανοίαν ὄντες αἱρετικοὶ ἢ θεομάχοι. ἄλλως μὲν οὖν ἐπλάνησαν τοιαῦτα λέγοντες, τὸν δὲ κύριον γενόμενον ἄνθρωπον, οὐκ ἠδυνήθησαν ἀπατῆσαι. ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, ὁ γινώσκων τὰς διαλογισμὰς τῶν ἀνθρώπων ὅτι εἰσὶ μάταιοι· ἔτω γὰρ καὶ Ἰουδαίους ὑφαρπάζοντας ἤλεγξε λέγων· εἰ ὁ θεὸς πατὴρ ὑμῶν ἦν, ἠγαπᾶτέ με ἄν, ἐγὼ γὰρ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξῆλθον, καὶ ἥκω πρὸς ὑμᾶς. ὕτω μοι καὶ νῦν δοκοῦσι ποιεῖν· κρύπτουσι γὰρ ἃ φρονοῦσι, καὶ λοιπὸν εἰς τὸ γράφειν κιχρῶνται τὰς γραφὰς τὰς λέξεις, ἵν' ἐν αὐταῖς δελεάσαντες ὑποσύρωσιν εἰς τὴν ἰδίαν κακίαν τοὺς ἀγνοοῦντας. θεάσασθε δὲ εἰμὴ ὕτως ἔχει· εἰ μὲν γὰρ μηδενὸς ὑποκειμένου πρὸς πίστεως γράφουσι, πρῶτον τὸ ἐπιχείρημα καὶ ἐπιβλαβὲς, ὅτι μὴ ἦν μιᾶς ζητήσεως οὔσης αὐτοῖς, πρόφασιν λογομαχίας πρὸ ἔχουσιν, ἀνασκευάζοντες τὰς ἀκάκους τῶν ἀδελφῶν καρδίας, καὶ πρόσπειρόντες ἃ μηδὲ εἰς νοῦν αὐτῶν ποτε ἀνέβη εἰ μὴ διὰ τὴν ἀρειανὴν

νῦν αἵρεσιν ἀπολογέμενοι γράφην ἐπιχειροῦσιν, ἔδει τῶν κακῶν φυτῶν τὰ σπέρματα προανελεῖν, καὶ τὰς τὰ σπέρματα παρέχοντας σηλιτεῦσαι, καὶ ἅτως τὰ ἀντ' ἐκείνων γραφεῖν ὀρθῶς, ἢ ἐκδικεῖν φανερῶς τὰ δέοντα· ἵνα μὴ κεκρυμμένοι ἀλλὰ φανερῶς χρισομάχοι δεικνύωνται, καὶ πάντες αὐτὰς φεύγωσιν ὡς ἀπὸ προσώπου ὄφεως. νῦν δὲ κἀκεῖνα κρύπτουσι, καὶ οἷς ἄλλων προσποιέμενοι γράφουσι· καὶ ὥσπερ ἰατρὸς κληθεὶς πρὸς πληγέντα καὶ κάμνοντα, καὶ εἰσελθὼν, οἷς μὲν τῶν τραυμάτων μηδὲν λέγοι, οἷς δὲ τῶν ὑγιαινόντων μελῶν διαλέγοιτο, πολλῆς ἂν ἐμβροντησίας καταγνωσθείη, ὅτι ὧν μὲν χάριν εἰσῆλθε, σιωπᾷ· τῶν δὲ ἄλλων, ὧν οὐκ ἔστιν ἰατρεία αὐτῷ, διαλέγεται· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἔστι τὰ μὲν τῆς αἱρέσεως αὐτῶν ἀφιᾶσιν, ἕτερα δὲ γράφειν ἐπιχειροῦσιν. ἔδει δὲ, εἴπερ περὶ πίστεως ἐφρόντιζον καὶ τὴν χρισὸν ἠγάπων, πρῶτον τὰ κατ' αὐτὸ βλάσφημα ῥήματα προανελεῖν, ἅτως ἀντ' ἐκείνων τὰς ὑγιεινὰς λέγειν τε καὶ γράφειν λόγους· ἀλλ' ὅτι αὐτὶ τοῦτο ποιοῦσιν, ἕτεροι θέλοντας ποιεῖν ἐπιλείπουσιν, ἢ ἀγνοοῦντες, ἢ τέχνῃ πανουργίας χρώμενοι. εἰ μὲν οὖν ἀγνοοῦντες τοῦτο πάσχουσι, προπετείας ἂν ἐγκαλοῖντο, ὅτι δεῖ ὧν οὐκ ἴσασι διαβεβαιοῦνται· εἰ δὲ γινώσκοντες ἀπροσποιοῦνται, μείζων ἡ κατ' αὐτῶν εἴη κατάγνωσις, ὅτι δεῖ μὲν τῶν ἰδίων βουλευόμενοι, παέργον ἡδὲν τιθενται, δεῖ δὲ τῆς εἰς χρισὸν ἡμῶν πίστεως γράφοντες, παίζουσι καὶ πάντα μᾶλλον ἢ ἀληθεύουσι, καὶ κρύπτουσι μὲν δεῖ ὧν ἡ αἵρεσις αὐτῶν ἐγκαλεῖται, λέγουσι δὲ, τὰς ἀπὸ τῶν γραφῶν λέξεις. ἔστι δὲ τοῦτο κλοπὴ τῆς ἀληθείας ἀντικρυς, καὶ πάσης ἀδικίας μεσόν· καὶ τοῦτο οἶσθ' ὅτι καὶ ἡ ὑμετέρα θεοτέβεια σωφρόνων ἐκτότων δικαίως· εἰ δεῖς γὰρ ἐγκαλέμενος δεῖ μοιχείας ἀπολογεῖται δεῖ κλοπῆς, εἰ δὲ φόνε τις ἔγκλημα διώκων ἀνέχεται τῶν κατηγορεμένων, εἰ ἀπολογοῖντο λέγοντες οὐκ ἀπιωρκήσαμεν, ἀλλὰ καὶ τῷ παρακαταθήκῃ ἐφυλάξαμεν· μᾶλλον γάρ ἐστι τοῦτο παίγνιον ἢ λύσις ἐγκλήματος καὶ ἀληθείας ἀπόδειξις· τί γὰρ φόνος πρὸς παρακαταθήκην ἢ τί μοιχεία πρὸς κλοπήν; εἰ γὰρ ἀλλήλων ἔχοντα αἱ κακίαι ἐκ τῆς αὐτῆς καρδίας ἐξερχόμεναι, ἀλλ' ὡς πρὸς τὸ λῦσαι τὸ πλημμεληθὲν, ἡδὲ μίαν εἰς τοῦτο πρὸς ἑαυτὰς ἔχουσι τὴν κοινωνίαν. οὕτω ἄχαρ, ὡς ἐν τῷ ἰησοῦ τῷ τοῦ ναυῆ γέγραπται ἐγκαλέμενος δεῖ κλοπῆς, ὑπὸ τοῦ ἐν τοῖς πολέμοις εὔνοιαν πρόφερον ἀπελογεῖτο, ἀλλ' ἐλεγχθεὶς ἐν τῷ κλήρῳ, λίθοις ἐβλήθη πρὸ πάντων, καὶ σαοὺλ δὲ ὀλιγωρίας καὶ παρανομίας ἐγκαλούμενος, ἡδέν λύσειν ἄλλοις προφασιζόμενος, ἡδὲ γὰρ ἡ ἐν ἄλλοις ἀπολογία, λύσιν ἄλλων ἐγκλημάτων ἐργάζεται· ἀλλ'

na hæresi sese excusent, scripto vtuntur, par est, vt malarum plantarum semina priús extirpent, eósque qui sementem hanc præbent, notis infamia suggillent, atque ita in locum illorum meliora scribendo substituant. Quod si id nolint, palam profiteantur vendicéntque sibi Arianam sectam non occultim, vt eos perduelles Christi esse innotescat, omnésque ab ipsis, tanquam à conspectu serpentis, fugiant. Nunc illa & in occultis habent, & alia præ se ferentes, scribunt, non aliter quàm si medicus ad saucium ægrotúmque accersitus, omissis quæ rei præsentis sunt de membris sanis disputationem instituat, quem ea de causa merito stuporis & insaniæ damnes, quòd de iis, quorum gratia venit, nihil dicat: de aliis contrá quorum vsus ab eo non requiritur, verba faciat: ita quoque isti quę sunt hęreseos prorsus omittentes, alia scriptis persequuntur. Atqui oportuit, si fides illis curæ esset, Christúmque diligerent, prius blasphemas aduersus Christum sententias exterminare, ac ita in locum eorum sana salubriáque & dicere & scribere. Sed neque ipsi hoc præstant, neque eos qui id præstare velint, permittunt, impediúntque vel inscitia, vel dolo. Quòd si inscitia id faciunt, crimini temeritatis obnoxij fuerint, quòd quæ ignota habent, asseuerationibus prosequuntur: contrà, si scientiam sibi in istis rebus arrogant, maior illis mulcta infligi debet, quoniam, vbi de ipsorum rebus agitur, nihil ociosum aut præter rem inculcant: contrà, vbi de nostra fide tractandum fuerat, scriptionibus ludunt, & quiduis potius, quàm verum tuentur, dissimulatis illis & in occulto habitis, ob quæ ipsorum hæresis male audit, cum interim verba sacrarum scripturarum in ore habeant. Est id quidem euidens suppilatio veritatis, eadémque distenta ac suffarcinata omni scelere. Nec dubito, quin vestra pietas facile vel isthinc totum negocium perspexerit. Si quidem nullus, vbi de adulterio postulatus est, de furto se excusat: neque si quis cædem imputet, reum patitur respondere, se non solum non peieraſſe, sed etiam in depósito fidelem extitisse: Id enim ludibrium potius quàm purgatio criminis, aut certum rei documentum fuerit. Quid enim cædes ad depósitum? aut quid adulterium ad furtum? Nam tametsi scelera à se inuicem dependeant, ex corde prodeuntia, attamen ad diluendum facinus, nullam inter se communionem habent. Achar igitur, vt in Iesu Naue scriptum est, furri accersitus, non suam in bellis fortitudinem pro excusatione obtendit, sed conuictus de crimine, ab omnibus lapidatus est. Sauli quoque de negligentia mandatique præuaricatione increpato, nihil profuit quod alia caussificaretur. Non enim alterius criminis purgatio, in alio scelere documentum innocentiæ suppeditat: sed contrà, si ex iure & legibus agitur, par est, vt de eo reatu quo quis impetitur, respondeat,

aut oſtendere ſe non feciſſe, aut confiteri delictum: ac polliceri, ſi conuictus ſit, nihil tale amplius vel facturum vel moliturum. Sin autem & fecit & molitus eſt, nec tamen culpam agnoſcat, ſed alia pro aliis adferat, hic ſeipſum manifeſtum facit, non quod recte fecerit, ſed quod ſceleris ſui conſcientia prematur. Quid igitur opus eſt, multis verbis? quum iſti ipſi præiudicium damnationémque inferre videantur Arianorum hæreſi, quippe qui eam ore profiteri non audeant: & quia abdunt & occultant blaſphemias illius ſectæ, ea re oſtendunt ſeſe agnoſcere, hæreſim iſtam peregrinam alienámque eſſe à veritate fidei. Cæterum, quoniam in abſtruſo habent, nec audent ſuorum gregalium verba proferre, neceſſarium eſt, vt nos iſtis huius impietatis tectoria detrahamus, hæreſimque ipſam in publicum traducamus. Conſcij enim ſumus, quid tum ab Arianis dictum ſit, & quomodo ab Eccleſia & clericorum ſorte reiecti ſint. Veniam igitur verbis iſtis ſordidis & lutulentis, quibus vtendum neceſſario eſt, præfari oportet. Vtemur autem iis, non quòd ita ſentiamus ſed quòd ea ad vſum refellendi neceſſaria arbitremur. Beatiſſimus igitur Epiſcopus Alexander Arium hæc ſentientem & pariter verbis profitentem, ab Eccleſia reiecit, Non ſemper Deus erat Pater, non ſenper Filius. Nam quum omnia ſint ex nihilo, etiam Dei Filius ex nihilo emerſit: & cum omnia ſint condita, ipſe quoque conditum quiddam & opus haberi debet, & quum omnia prius non eſſent, ſed poſtea extiterint, fuit profecto cum Verbum non erat. Et quia non erat, antequam fieret, principium exiſtendi habuit: tum enim extitit, cum Deus eum conditum voluit. Nam inter omnia eius, ipſe quoque connumerandus eſt, qui natura mutabilis fuit, ſed libro arbitrio bonus remanſit: & quia pro voluntate ſua verti mutarique potuit vt reliqua omnia: ideo Deus quum præcognoſceret illum bonum fore, maturauit vt illi hanc gloriam daret, quam poſtea ex virtute meriturus fuiſſet, vt qui de opere ſuo, quale futurum eſſet, præſcientiam haberet. Id quoque dicunt. Non Deum verum Chriſtum eſſe, ſed participatu deitatis Deum factum eadem ratione qua cæteri quoque numina appellantur. Etiam id quoque addunt, eum non natura in Patre exiſtere, nec proprium eſſe eius ſubſtantiæ Verbum, nec propriam Sapientiam in qua mundum iſtum creauit: ſed aliud eſſe in patre proprium & peculiare Verbum, aliámque item propriam Sapientiam, in qua Sapientia iſtud Verbum fecit. Atque adeo ipſum Dominum Chriſtum reſpectu rationalium quæ verbis vtuntur, Verbum eſſe nuncupatum: & reſpectu comparationéque ſapientium, Sapientiam dictum. Quinimò vt omnia aliena diuerſáque ſunt à Patris ſubſtantia, ita ipſum quoque per omnia diuerſum aliúmque eſſe à Patris ſubſtantia, ſed ex genitis cõditiſque

A

B

C

D

E

ἀλλ' εἰ ἄρα γενομένως καὶ δικαίως πάντα πράττει, πεφυκὼς ὢν ἐγκαλεῖταί τις, περὶ τούτων καὶ ἀπολογήσασθαι, καὶ ἢ δεικνύειν ὅτι μὴ πεποίηκεν, ἢ ὁμολογεῖν εἰ ἐλέγχοιτο, μηκέτι ποιήσειν μηδὲ δρᾶν ἃ αὐτὰ ἂν ἄρα πεποίηκε καὶ δέδρακεν. εἰ δὲ μήθ' ὁμολογοίη, ἀλλὰ καὶ κρύπτων ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων λέγοι· δῆλός ἐστιν οὐκ ὀρθῶς πράξας, ἀλλὰ καὶ σωειδὼς αὐτὸς ἑαυτῷ πραγμονῶν. τί δὲ δεῖ λέγων μακρῶν; ὅπερ καὶ αὐτοὶ ὅτοι κατήγοροι τῆς ἀρειανῆς αἱρέσεώς εἰσιν. εἰ γὰρ ἃ θαρροῦσιν εἰπεῖν, ἀλλὰ μᾶλλον κρύπτουσι τὰ ἐκείνων τῆς βλασφημίας ῥήματα, δῆλοί εἰσι γινώσκοντες ξένην καὶ ἀλλοτρίαν τῆς ἀληθείας εἶναι τὴν αἵρεσιν ταύτην· ἐπειδὴ δὲ κρύπτουσιν αὐτοὶ κ' φοβοῦνται λέγειν, ἀναγκαῖον ἡμᾶς ἀποδύσασθαι κάλυμμα τῆς ἀσεβείας καὶ δεικνύναι τὴν αἵρεσιν, εἰδότας ἄτοπον οἱ περὶ Ἄρειον ἔλεγον, καὶ πῶς ἐξεβλήθησαν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, καὶ καθηρέθησαν ἀπὸ τοῦ κλήρου, συγγνώμην μέντοι πρότερον αἰτησαμένους ἐφ' οἷς μέλλομεν προφέρειν ῥυπαροῖς ῥήμασιν, ὅτι μὴ φρενοῦντες ἀλλὰ ἐλέγχοντες τὰς αἱρετικὰς, ταῦτα λέγομεν. ὁ τίμιος μακαρίτης ἀλέξανδρος ἐπίσκοπος, ἐξέβαλε τὸν Ἄρειον τῆς ἐκκλησίας λέγοντα ταῦτα, οὐκ ἀεὶ ὁ θεὸς πατὴρ, οὐκ ἀεὶ υἱὸς ὁ υἱός· ἀλλὰ πάντων ὄντων ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐξ οὐκ ὄντων ἐστὶν, καὶ πάντων ὄντων κτισμάτων, καὶ αὐτὸς κτίσμα καὶ ποίημά ἐστι. καὶ πάντων οὐκ ὄντων πρότερον ἀλλ' ὑπομενόντων, καὶ αὐτὸς ὁ τοῦ θεοῦ λόγος ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, καὶ οὐκ ἦν πρὶν γενηθῆναι, ἀλλ' ἀρχὴν ἔχει τοῦ εἶναι· τότε γὰρ γέγονεν ὅτε βεβούληται αὐτὸν ὁ θεὸς δημιουργῆσαι· ἓν γάρ τῶν πάντων ἔργων ἐστὶ καὶ αὐτὸς καὶ ὅτι μὲν φύσει τρεπτός ἐστι, τῷ δὲ ἰδίῳ αὐτεξουσίῳ βεβούληται μένειν καλὸς, ὅτε μέντοι θέλει, δηώσαι τρέπεσθαι καὶ αὐτὸς ὥσπερ καὶ τὰ πάντα· δεδύνατο γὰρ ὁ θεὸς προγινώσκων ἔσεσθαι καλὸν αὐτὸν, προλαβὼν τούτῳ αὐτῷ τὴν δόξαν δέδωκεν, ἵν' ἂν καὶ ἐκ τῆς ἀρετῆς ἔσχε μετὰ ταῦτα, ὥστε ἐξ ἔργων αὐτοῦ ὧν προέγνω ὁ θεὸς τοιοῦτον αὐτὸν νῦν γεγονέναι. λέγουσι γοῦν ὅτι οὐδὲ θεὸς ἀληθινός ἐστιν ὁ χριστὸς, ἀλλὰ μετοχῇ καὶ αὐτὸς, ὥσπερ οἱ ἄλλοι πάντες, λέγεται θεός· προστιθέασι δὲ τοῦτο, ὅτι οὐκ ἔστιν αὐτὸς ὁ ἐν τῷ πατρὶ φύσει καὶ ἰδικῆς οὐσίας καὶ ἡ ἰδία σοφία αὐτοῦ λόγος, ἐν ᾧ τοῦτον πεποίηκε τὸν κόσμον, ἀλλ' ἄλλος μὲν λόγος ὁ ἐν τῷ πατρὶ ἰδικός, καὶ ἄλλη ἐν τῷ πατρὶ ἰδία αὐτοῦ σοφία, ἐν ᾗ σοφίᾳ ἐποίησε τοῦτον τὸν λόγον πεποίηκεν· αὐτὸς δὲ ὅτος ὁ κύριος, κατ' ὑπόνοιαν λέγεται λόγος διὰ τὰ λογικὰ, καὶ κατ' ὑπόνοιαν λέγεται σοφία, διὰ τὰ σοφιζόμενα. ἀμέλει φασὶν ὅτι ξένων καὶ ἀλλοτρίων ὄντων πάντων κατὰ τὴν οὐσίαν τοῦ πατρὸς ὅτως καὶ αὐτὸς ξένος μὲν καὶ ἀλλότριος κατὰ

καὶ πάντα ἴδιος πατρὸς οὐσίας ἐστὶν, τῶν δὲ γενητῶν καὶ κτισμάτων, ἰδιάζει καὶ εἷς τυγχάνει, κτίσμα γὰρ ἐστὶ καὶ ποίημα καὶ ἔργον. πάλιν τε φασὶν, ὅτι οὐχ ἡμᾶς ἕνεκεν ἐκείνου, ἀλλ' ἐκεῖνον διὰ ἡμᾶς· μόνος γάρ, φησὶ, μόνου ὁ θεὸς, καὶ οὐκ ἦν ὁ λόγος σὺν αὐτῷ, εἶτα θελήσας ἡμᾶς δημιουργῆσαι, τότε πεποίηκε τοῦτον, καὶ ἀφ' οὗ γέγονεν, ὠνόμασεν αὐτὸν λόγον καὶ υἱὸν καὶ σοφίαν, ἵνα ἡμᾶς δι' αὐτοῦ δημιουργήσῃ· καὶ ὥσπερ τὰ πάντα βουλήματι τοῦ θεοῦ ὑπέστη οὐκ ὄντα πρότερον, οὕτως καὶ αὐτὸς τῷ βουλήματι τοῦ θεοῦ οὐκ ὢν πρότερον, ἐγένετο. ἴδιον γάρ ἐστι τοῦ πατρὸς ἴδιον καὶ φύσει γνήσιμα ὁ λόγος, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς χάριτι γέγονεν. ὁ γὰρ ὢν θεὸς, τὸν μὴ ὄντα υἱὸν πεποίηκε τῇ βουλῇ ἐν ᾗ καὶ τὰ πάντα πεποίηκε, καὶ ἐδημιούργησε, καὶ ἔκτισε, καὶ γέγονεν ἠθέλησε. καὶ γὰρ καὶ τοῦτο λέγουσιν, ὅτι, οὐκ ἔστιν ὁ χριστὸς ἡ φυσικὴ καὶ ἀληθινὴ δύναμις τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ὥσπερ ἡ κάμπη καὶ ὁ βρῦχος λέγονται δύναμις, οὕτως καὶ αὐτὸς λέγεται δύναμις ἴδιος πατρός. πρὸς τούτοις ἔλεγεν, ὅτι τῷ υἱῷ ὁ πατὴρ, ἀόρατος ὑπάρχει, καὶ ὅτι ὁρᾶν, ὅτι γινώσκειν τελείως καὶ ἀκριβῶς ὁ υἱὸς τὸν πατέρα δύναται· ὀρχεῖ γὰρ ἔχων τὸ εἶναι, ὁ δύναται τὸν ἄναρχον γινώσκειν· ἀλλὰ καὶ ὃ γινώσκει καὶ βλέπει, ἀναλόγως οἷός τοῖς ἰδίοις μέτροις καὶ βλέπει, ὥσπερ καὶ ὑμεῖς γινώσκομεν καὶ βλέπομεν κατὰ τὴν ἰδίαν θεοῦ δύναμιν. προσπθῆ δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ὁ μόνος τὸν πατέρα οὐκ οἶδεν ἀκριβῶς, ἀλλ' οὐδὲ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ οὐσίαν οἶδε. ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα λέγων μὲν ὀρρεῖ, αἱρετικὸς ἀπεδείχθη, ἐγὼ δὲ καὶ μόνον γράφων, ἐθρήνουν ἐμαυτὸν ἐνθυμούμενος τὰ κατὰ τούτων, καὶ κρατῶν τὴν τῆς εὐσεβείας διάνοιαν· καὶ γὰρ καὶ ἐν τῇ κατὰ νίκαιαν συνόδῳ οἱ συνελθόντες πάντες πανταχόθεν ἐπίσκοποι, τὰς μὲν ἀκοὰς ἐπὶ τούτοις ἐκράτουν, πανψηφὶ δὲ πάντες καὶ διὰ ταῦτα κατέκριναν τὴν αἵρεσιν ταύτην καὶ ἀνεθεμάτισαν, ἐπόντες, ἀλλοτρίαν εἶναι καὶ ξένην ταύτην τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως. οὐκ ἀνάγκη δὲ τοὺς κρίνοντας ἦγεν ἐπὶ τοῦτο, ἀλλὰ πάντες προῃρέσει τὴν ἀλήθειαν ἐξεδίκουν. πεπιήκασι δὲ τοῦτο δικαίως καὶ ὀρθῶς· ἀθεότης γὰρ ἐκ τούτων ἐσάγεται, καὶ μᾶλλον παρὰ τὰς γραφὰς ἰουδαϊσμὸς, ἔχων ἐγγὺς ἐπακολουθοῦντα τὸν ἑλληνισμὸν, ὥστε τὸν ταῦτα φρονοῦντα, μηκέτι χριστιανὸν καλεῖσθαι· πάντα γὰρ ταῦτα τῶν γραφῶν ἐστὶν ἐναντία. ὁ μὲν γὰρ ἰωάννης φησὶν, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, ὅτοι δὲ φάσκουσιν οὐκ ἦν πρὶν γένηται, καὶ αὖτος δὲ πάλιν ἔγραψε, καὶ ἐσμὲν ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ ἰησοῦ χριστῷ, ὅτός ἐστιν ἀληθινὸς θεὸς, καὶ ἡ ζωὴ ἡ αἰώνιος· ὅτοι δὲ ὥσπερ ἀντιμαχόμενοι, φάσκουσι μὴ εἶναι τὸν χριστὸν ἀληθινὸν θεὸν, ἀλλὰ κατὰ μετοχὴν καὶ αὐτὸν, ὡς πάντας, λέγεσθαι θεόν. καὶ ὁ μὲν ἀπόστολος αἰτιᾶται τοὺς ἕλληνας, ὅτι κτίσμα

que ipsum proprium & vnicum Patri Filium & sapientiam esse: eúmque & creaturam esse, & opus Dei. Rursus idem ait, Deum, non nos propter illum, sed illum propter nos condidisse. Erat enim (inquit) solus Deus, nec erat Verbum cum eo, deinde quum vellet eos procreare, tunc quoque istum procreauit: quem postquam genitus est, appellauit & Verbum, & Filium, & Sapientiam, vt nos per eum conderet: Et vt omnia voluntate filij subsstiterunt, quum antea non essent, ita quoque ipse voluntate Dei, quum antea non esset, extitit. Non enim est Patris proprius & naturalis fœtus Verbum, sed & ipsum gratia extitit. Addit insuper Deum qui erat, Filium qui non erat, voluntate fecisse, condidisse ac creasse & existere voluisse. Quin & hoc quoque iactant, non esse Christum naturalem & veram potentiam Dei: sed sicuti erucæ & bruchi potentiæ omnipotentis Dei appellantur, ita ipsum quoque appellari potentiam Patris. His adicerunt, Filio Patrem ineffabilem, arcanúmque esse, neque conspicere, neque cognoscere integrè & exactè Patrem posse. Dum enim exordium essendi habeat, non potest eum, qui exordio essendi caret, cognoscere, sed quod cognoscit & videt, id iuxta proportionem suæ mensuræ, suæque capacitatis cognoscit & videt: quemadmodum nos, qui singuli pro viribus nostris & cognoscimus & videmus. Etiam illud inter cætera adiunxit, Filium non solum non exactè cognoscere Patrem: sed ne suam quidem ipsius substantiam plenè cognitam habere. Hæc & huiusmodi quũ diceret Arius hæreticus declaratus est. Ego certe vel solum inter scribendum, cum & eius impietatem recordarer, verúmque de religione sensum retinerem, non potui hominem non execrari. Nã & in Nicæno conuentu omnes, quotquot ibi aderant Episcopi, aures suas ad ista verba obturauerunt, omnésque communi suffragio istam hæresim damnauerunt, & anathemate detestati sunt, dicentes esse alienam diuersámque ab Ecclesiastica Fide. Neque necessitas vlla censores ad id coëgit, sed omnes sponte veritatem prosequuti sunt. Factúmque est illud ab iis recte & bono quidem iure. Impietas enim istiusmodi opinionibus introducitur, vel potius præter scripturas Iudaismus, trahens secum proxime inter cæteros comites gentilitatem, adeo, vt qui ita sentiat, Christianus non debeat appellari, cum omnia ista scripturis sint aduersa, quippe, cum Ioannes dicat, In principio erat Verbum: Isti contrà loquũtur, prius quàm crearetur, non erat. Idem quoque denuo scripsit, *Et sumus in vero eius Filio* IESV CHRISTO: *hic est verus Deus & vita æterna*: Isti vicissim tanquam eius sententiæ perduelles dicunt: non esse Christum verum Deum, sed participem ac partiarium ex aliqua portione deitatis, quemadmodum reliqua alia quæ numina dicuntur. Et Apostolus quidem increpat Ethnicos,

κτίσμα

quòd res conditas venerentur, & quòd præterito creatore Deo, creaturis inseruiant. Isti autem quum Christum esse creaturam pronunciant: illi tamen quanquam creaturæ, religionis cultu cæremoniisque inseruiunt. Quid igitur, quæso, ab Ethnicis differunt? Qui fieri potest, si ita sentiunt, vt non verba iam è Paulò recitata, eiusque incusatio ad ipsos pertineat? Cum tamen dominus de seipso loquatur, Ego & Pater vnum sumus. Et qui videt me, videt & patrem meum, Et Apostolus ab eo in hanc legationem Euangelicam missus ita deprædicet, eum esse iubar gloriæ eius, & characterem substantiæ eius: isti contrà audent separare eum, alienum à substantia patris æternitatéque asseuerare, illúmque mutabilem fingere: non animaduertentes quum ista loquantur, quòd eum iam non vnum cum patre, sed vnum cum rebus creatis faciant. Quis enim non videt, iubar siue proradiationem apud lucem esse, & proprium illius substantiæ, & coexistere, & non posterius superuenire? Cæterum quum pater dicat, *Hic est Filius meus dilectus:* scripturæque asserant hunc esse patris Verbum, & in eo cęlos firmatos esse, omniáque per ipsum facta esse: isti tamen nouorum dogmatum figmentorúmque authores, aliud Verbum inducũt, & aliam Sapientiam Patris esse: hunc autem respectu comparationéque rationalium, quę verbis vtuntur, verbũ & Sapientiam dictum esse; nec vident quanta inde absurditas nascatur. Si enim propter nos, nobisque comparatus, per excellentiam Verbum & Sapientia dicitur, quidnam ipse sit, nunquam explicauerint. Si enim dominum, illa ipsa esse scripturæ pronunciant, illi contrà, dominũ illa esse inficiantur, certum est illos, eum ne existere quidem velle, & scripturis aduersos infestósque sese gerere. Fides autem, ex ipsa Paterna voce, ex Angelis qui illum adorant, & ex Sanctis qui de eo scribunt, eius naturam cognoscere possunt. Isti contra quibus mens impura est, quum nihil tale ex diuinis Theologisque viris audire queant, relegandi mihi videntur ad Cacodæmones, cũ quibus similitudine cõgruunt, vt saltem ex eorum clamoribus audiant, non plures esse Filios Dei, sed hunc solum & vnicum esse filium Dei, Tu, inquiebant, es ille Sanctus Dei & Filius Dei. Quin & ille qui hæresim istis suggerit, tentator, inquam, ille in monte, non si & tu quoq; es filius Dei, quasi plures essent, sed si tu es Filius Dei, loquitur. vt intelligas vnũ duntaxat fuisse. Sed mirifici isti viri, sicuti gentiles, qui vbi delapsi erant ab opinione vnius Dei, ad pluralitatem deorum præcipitati sunt: ita & ipsi quoque non credentes vnum esse Patris Verbum, ad multos intelligendos in præceps feruntur: cúmque, qui vere est Deus & verum Verbum, inficiantur: creaturam autem eum esse in animum inducunt, non animaduertentes quàm plena impietatis sit ista opinio. Nam si creatura est, quomodo ipse aut creaturarum conditor, aut Filius, & Sapientia, & Verbum fuerit? Verbum enim

κτίσμα σέβεσι, λέγων, ἐλάτρευσαν τῷ κτίσαντι μᾶλλον τὸν κτίσαντα θεόν. ἕτοι οἱ κτίσμα λέγοντες εἶναι τὸν κύριον, καὶ ὡς κτίσματι λατρεύοντες αὐτῷ, τί διαφέρουσιν ἑλλήνων; πῶς γὰρ εἰ τοῦτο φρονοῦσιν ἐκεῖ καὶ κατ' αὐτῶν ἐστὶ τὸ ἀναγνώσμα, καὶ ὡς αὐτὸς μεμφόμενός ἐστιν ὁ μακάριος Παῦλος; καὶ ὁ μὲν, κύριος φησὶν, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἓν ἐσμεν, καὶ ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα, καὶ ὁ παρ' αὐτοῦ δὲ ἀποσταλεὶς κηρύσσειν ἀπόστολος, γράφει, ὅς ἐστιν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· ὅτι δὲ τολμῶσι διαιρεῖν, καὶ ἀλλότριον αὐτὸν τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας, καὶ ἀϊδιότητος λέγειν, καὶ τρεπτὸν εἰσάγειν οἱ ἄθεοι, ἃ βλέποντες, ὅτι ταῦτα λέγοντες, οὐκέτι ποιοῦσιν αὐτὸν ἐν μᾶ τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ μᾶ τῶν κτισμάτων. τίς γὰρ οὐχ ὁρᾷ ὅτι διαιρεῖ ἐστὶ τὸ ἀπαύγασμα πρὸς τὸ φῶς, καὶ ἴδιον αὐτοῦ συνυπάρχον τούτῳ φύσει, καὶ οὐκ ἐπιγέγονεν ὕστερον; εἶτα τοῦ πατρὸς λέγεντος ὅτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, καὶ τῶν γραφῶν λεγουσῶν τοῦτον εἶναι τὸν τοῦ πατρὸς λόγον, ἐν ᾧ καὶ οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ ἁπλῶς πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο· ὅτι κενῶν ἐφευρεταὶ δογμάτων καὶ πλασμάτων γεγόμενοι, ἕτερον εἰσαγουσι λόγον, καὶ ἄλλην σοφίαν τοῦ πατρὸς εἶναι, τοῦτον δὲ κατ' ὑπόνοιαν διὰ τὰ λογικὰ λέγεσθαι λόγον καὶ σοφίαν, οὐχ ὁρῶντες ὅσον τοῦτο τὸ ἄτοπον· εἰ γὰρ δι' ἡμᾶς λέγεται κατ' ὑπόνοιαν λόγος καὶ σοφία, τί ἂν εἴη αὐτὸς ὅσον ἂν εἴποιεν. εἰ γὰρ ταῦτα αὐτὸν λέγουσιν εἶναι αἱ γραφαί; οὗτοι δὲ ταῦτα εἶναι τὸν κύριον οὐ θέλουσι, φανερῶς δὲ ὑπάρχειν αὐτὸν θέλουσιν, οἱ ἄθεοι καὶ τῶν γραφῶν ἐναντίοι. καὶ τοῦτο οἱ μὲν πιστοὶ δεικνύουσι παρ' αὐτῆς τῆς τε τῆς πατρικῆς φωνῆς καὶ παρὰ τῶν προσκυνούντων αὐτὸν ἀγγέλων, καὶ τῶν περὶ αὐτοῦ ἁγίων γραψάντων μαθεῖν· ὅτι δὲ ἐπεὶ τῷ διαβόλῳ ὅσον ἔχουσι καθαρεῖν, οὐδὲ δεικνύναι θείων ἐπακοὴν καὶ θεολόγων ἀνδρῶν, δυνατὸν κἂν παρὰ τῶν ὁμοίων αὐτῶν δεκαιμόνων μαθεῖν, ὅτι μὴ ὡς πολλῶν ὄντων ἀνεφώνουν, ἀλλὰ τοῦτον μόνον εἰδότες ἔλεγον σύ εἶ ὁ ἅγιος τοῦ θεοῦ, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ. καὶ γὰρ ὁ τῷ αἱρέσιν αὐτῆς ὑποβάλλων πειράζων ἐν τῷ ὄρει, οὐκ ἔλεγον εἰ καὶ σὺ εἶ υἱὸς εἶ τοῦ θεοῦ ὡς ὄντων ἄλλων· ἀλλ' ὡς μόνου ὄντος αὐτοῦ, εἰ σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ. ἀλλ' οἱ θαυμαστοὶ, ὥσπερ ἕλληνες ἐκπεσόντες τῆς περὶ τοῦ ἑνὸς θεοῦ ἐννοίας εἰς πολυθεότητα κατῆλθον, οὕτω καὶ οὗτοι μὴ πιστεύοντες ἕνα εἶναι τὸν τοῦ πατρὸς λόγον, εἰς πολλῶν ὑπόνοιαν πεπλώκασι· ᾧ τὴν μὲν ὄντως ὄντα θεὸν ἀληθινὸν λόγον ἀρνοῦνται, κτίσμα δὲ αὐτὸν καὶ ἐνθυμεῖσθαι τετολμήκασιν, ἃ βλέποντες ὅσης ἀσεβείας μεστὸν ἐστὶ τὸ φρόνημα. εἰ γὰρ κτίσμα ἐστὶ, πῶς αὐτὸς τῶν κτισμάτων ἐστὶ δημιουργὸς, ἢ πῶς αὐτὸς ὁ υἱὸς καὶ σοφία, καὶ λόγος; λόγος γὰρ,

non

ὲ κτίζεται ἀλλὰ γίνεται, καὶ τὸ κτίσμα, ὐχὶ υἱὸς ἀλλὰ ποίημα. καὶ εἰ τὰ κτίσματα δι' αὐτοῦ γέγονε, κτίσμα δέ ἐστι καὶ αὐτὸς, διὰ τίνος ἄρα καὶ αὐτὸς γέγονεν; ἀνάγκη γὰρ τὰ ποιήματα διὰ τίνος γίνεσθαι, ὥσπερ οὖν καὶ γέγονε διὰ τοῦ λόγου, ὅτι μὴ αὐτὸς ἦν ποίημα, ἀλλὰ λόγου τοῦ πατρός. καὶ πάλιν, εἰ ἄλλη ἐστὶν ἡ ἐν τῷ πατρὶ σοφία ἣν λέγει τὸν κύριον, καὶ ἡ σοφία ἐν σοφίᾳ γέγονεν. εἰ δὲ σοφία ἐστὶν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, εἴη ἂν καὶ ὁ λόγος ἐν λόγῳ γενόμενος· καὶ εἰ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἐστιν ὁ υἱὸς, εἴη ἂν καὶ ὁ υἱὸς ἐν τῷ υἱῷ ποιηθείς. πῶς τοίνυν ὁ κύριος ἔλεγεν, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοὶ, οὕτως ἕτερος ἐν τῷ πατρὶ ἐν ᾧ καὶ αὐτὸς ὁ κύριος γέγονε; πῶς δὲ καὶ ὁ ἰωάννης ἀφεὶς ἐκεῖνον περὶ τούτου διηγεῖται λέγων; πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν. εἰδὲ πάντα δι' αὐτοῦ γέγονεν πῶς αὐτὸς εἷς τῶν γενομένων ἐστί; πῶς καὶ τοῦ ἀποστόλου λέγοντος δι' ὃν τὰ πάντα καὶ δι' ὃ τὰ πάντα, ὅτι λέγουσιν οὐχ ἡμεῖς δι' αὐτὸν, ἀλλ' ἐκεῖνος δι' ἡμᾶς γέγονεν; ἔδει γὰρ, εἴπερ ὅτως ἦν, εἰπεῖν αὐτὸν, δι' ὃς γέγονεν ὁ λόγος. νῦν δὲ μὴ τοῦτο λέγων· ἀλλὰ δι' ὃν τὰ πάντα καὶ δι' ὃ τὰ πάντα, δείκνυσι τούτους αἱρετικοὺς καὶ συκοφάντας. ἄλλως τε, εἰ πεφύρηκασιν ἄλλον εἶναι τὸν λόγον ἐν τῷ θεῷ, ἐπεὶ μὴ φανερὰς ἔχουσι τὰς ἐκ τῶν γραφῶν ἀποδείξεις, κἂν ἔργον αὐτοῦ δείκνυτωσαν, εἰ τὰ τοῦ πατρὸς ἔργα χωρὶς τοῦ λόγου γένοιτο· ἵνα πρὸς ἔχωσι πρόφασιν τῆς ἑαυτῶν ἀφροσύνης. τὸ μὲν γὰρ ἀληθινὸν λόγου, πᾶσιν ἐστὶ φανερὰ τὰ ἔργα, ὡς καὶ ἐξ αὐτῶν ἀναλόγως θεωρεῖσθαι. ὡς γὰρ τῶν κτίσιν ὁρῶντες ἀφρονούμεθα τὸν ταύτην κτίσαντα θεὸν, ὅτως βλέποντες μηδὲν ἄλογον ἐν τοῖς γινομένοις, ἀλλὰ πάντα τάξει καὶ προνοίᾳ κινούμενά τε καὶ μένοντα, ἐνθυμούμεθα λόγον εἶναι τοῦ θεοῦ τὸν ὃς πάντων ὄντα τε καὶ ἡγεμονεύοντα. ὅτε καὶ αἱ θεῖαι γραφαὶ μαρτυροῦσι λέγουσαι, αὐτόν τε εἶναι τὸν ὃ θεοῦ λόγον, καὶ ὅτι δι' αὐτοῦ τὰ πάντα ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ γέγονεν οὐδὲ ἕν. ἐκείνοις δὲ τοῦτο ὃ λέγουσιν, οὐδὲν ὅτι ῥητὸν, ὅτε ἔργον ὑπ' αὐτῶν δείκνυται. καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ πατὴρ λέγων, οὗτός ἐστιν ὁ υἱός ὁ ἀγαπητὸς, οὐδένα ἕτερον εἶναι παρ' αὐτὸν σημαίνει. ἀκούω κατὰ τοῦτο μανιχαίοις λοιπὸν οἱ θαυμασιοὶ προσεπέθηκαν. καὶ γὰρ κἀκεῖνοι μόνον ἄχρις ὀνόματος ἀγαθὸν θεὸν ὀνομάζουσι, καὶ ἔργον αὐτοῦ οὔτε βλεπόμενον ὅτι ἀόρατον δεικνύειν σθένουσι· τὸν δὲ ἀληθινὸν καὶ ὄντως ὄντα θεὸν, τὸν ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ πάντων ἀοράτων ὁρώμενοι, παντελῶς εἰσι μυθολόγοι. ὅτε ἦ κἂ ὅτι πάσχειν μοι δοκοῦσιν οἱ κακόφρονες. ὃ γὰρ ἀληθινοῦ λόγου καὶ μόνου ὄντος ἐν τῷ παλαιῷ, τὰ ἔργα βλέπουσι κἂ τοῦτον μὲν ὁρῶσιν, ἄλλον δ' ἑαυτοῖς ἀναπλάττοντες λόγον, ὅτε ἐξ ἔργων ὅτε ἐξ ἀκοῆς ἀποδεικνύειν σθένουσιν, εἰμὴ ἄρα σύνθετον τὸν θεὸν ὡς ἄνθρωπον λαλοῦντα κἂ ἀμείβοντα,

non creatur, ſed gignitur: & creatura non filius, ſed opus certum eſt. Quod ſi creaturæ per eum conditæ ſunt, ipſéque creatura eſt, cuius quæſo creatura habenda eſt? Neceſſum eſt enim opera per aliquem fieri, vti per Verbum facta ſunt omnia, eò quòd Verbum opus non erat, ſed Patris ſui Ratio. Ac rurſum, Si alia eſt in Patre ſapientia, præter eam ſapientiam quæ eſt ipſe Dominus, & ſi Sapientia in ſapientia facta eſt, & Sapientia eſt Dei Verbum, ſequitur omnino Verbum in Verbo eſſendi naturam accipere. Iam ſi Verbum Dei Filius, colligeretur conſequutio ratiocinandi, Filium in Filio conditum eſſe. Qua igitur ratione locutus eſt Dominus: *Ego in Patre & Pater in me*, ſi ſit alius in Patre, in quo & ipſe Dominus factus eſt, Aut quomodo Ioannes eo omiſſo, de iſto refert? *Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil*. Quod ſi omnia quæ voluntate creata ſunt, per eum creata ſunt, quomodo is vnus creaturarũ fuerit? aut quomodo Apoſtolo dicente, *per quem omnia & propter quem omnia*, iſti dicere non verentur, non nos propter illum, ſed illum propter nos factum eſſe? Oportuit enim, ſi ita ſe res habebat, eum ad iſtum modum loqui propter quos factum eſt Verbũ. Nunc autem non ita, ſed propter quem omnia & perquem omnia, elocutus eſt: clare oſtendens iſtos hæreticos & ſycophanatas eſſe. Alioqui, ſi audeant dicere, aliud eſſe in Deo Verbum, poſtquam claras demonſtrationes ſcripturarũ non habent, ſaltem vel vnum illius opus demonſtrent, aut quippiam quod Pater egerit ſeorſum ab hoc noſtro Verbo vt aliquem videantur habere prætextum colorémq; ſui commenti. Veri enim verbi opera manifeſta ſunt omnibus, adeo vt proportionabiliter eius virtutem ex operibus ſpectes. Vt enim ex contemplatione rerum conditarum, Deum conditorẽ intelligimus, ita videntes nihil indiſpoſitum in rebus creatis, animo colligimus, Verbũ ſiue Rationem Dei in omnibus inſiſtere & gubernatorem eſſe. Iam ſacræ ſcripturæ quoq; teſtantur ipſum eſſe Dei Verbum, & per eum omnia facta eſſe, & ſine ipſo factum eſſe nihil. Illius autem verbi de quo ipſi mẽtionem faciunt, neque dictum neq; factum vllum ab ipſis oſtenditur. Nam quum ipſe pater dicit. *Hic eſt filius meus dilectus* nullum alium ſibi Filium eſſe ſignificat: Ergo ſecundum iſtam rationem etiam Manichæis aggregantur præclari iſti viri. Nam & illi quoque nomine tenus bonum Deum induxerunt, cuius nullum omnino opus, vel viſibile vel inuiſibile oſtendere queunt: verũ interim re vera Deum creatorem cæli & terræ, omniúmque inuiſibilium inficiantes, ad fabulas ſe conferunt. Idem quoque iſtis inſani iudicij hominibus accidere videtur, quippe, qui veri Verbi, quod ſolum in patre exiſtit, opera videant & abnegent: aliúdque ſibi verbum cõfingant, quod neque ex factis, neque ex fama demonſtrare poſſunt: Niſi ſcilicet compoſitum aliquem Deum, hominum more nunc verba loquen-

tem, nunc quæ locutus est, immutantem, ac rursus ita sentientem cogitantémque fabulosè intelligant: nihil interim videntes, in quam stolidam sententiam præcipites eant. Si enim verba accidentaria habet, omnibus modis eum hominem constituunt: sin autem verba ab eo proferri & mox perire existiment, grauiore adhuc impietate laborant, quum ea quæ prodeant ab existente, in non existens resoluant. Quod si vero Deum gignere opinantur, melius & magis pium est dicere, Deum vnius Verbi genitorem esse, qui sit plenitudo diuinitatis eius, & in quo reconditi sint thesauri omnis cognitionis, eúmque & esse, vnáque cum patre suo coexistere, per quem omnia sunt facta, quàm si illum multorum verborum, quæ nusquam apparent, genitorem esse confirment: aut eum esse compositum, hominúmque more patibilem existere, ac de simplici illum multiplicem faciant. Iam quum dicat Apostolus, *Christus potentia & Sapientia Dei*, isti multis aliis potentiis, eum, vt vnum ex illis, adnumerant, & quod teterrimum, erucis aliisque brutis ad cladem aliorum ab eo immissis, ipsum sceleratissimi comparant. Et quum Dominus loquatur, *Nemo cognoscit Patrem nisi Filius*: ac rursum, Non, quòd Patrem viderit quisquam, nisi ille, qui ex patre est: quisfieri possit, vt isti non veri perduelliones numinis habeantur, iactitantes, Patrem à Filio neque videri neque cognosci ad plenum? Si enim Dominus dicit, *Quemadmodum cognoscit me Pater, & ego cognosco Patrem*, neque ex parte cognoscit Pater Filium, qui igitur fieri potest, vt non insaniant isti nugatores, dum asserunt, ex parte & non solide Filium cognoscere suum parentem? Denique si principium habet filius existendi, & principium habent omnia quæ creata sunt, quid primum inter ista, & à quo initio defluxerunt cætera, mihi indicent: sed nequaquam id poterint dicere, neque vnquam tale principium Verbi ostenderint veteratores isti: quippe qui patris sit vera & genuina Soboles. *In principio enim erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.* Porrò de eo quod garriunt, Filium non cognoscere suam substantiam, ociosum ac superfluũ est verba facere, nisi eatenus vt illorum vesaniam exagites. Nam si ipse suiipsius cognitione destituitur, qui omnibus intellectũ & de Patre, & de seipso largitur, quid illos incusat, qui ipsum non cognoscunt? Atqui scriptum est, inquit, *Dominus creauit me ab initio viarũ suarũ, ad opera ipsius*: insciti & mente attoniti. Quid? quòd etiã seruus in scripturis nominatur, & ancillæ filius, & agnus & ouis, & fatigatus esse, & sitibundus fuisse, vapulasse, & passus esse. Sed habent ista occasionem causamque legitimam. Siquidem continuo in sacris literis proditur, cur homo, & Filius hominis sub serui schemate factus sit, quod quidẽ nihil aliud est, quã humana caro: Verbum enim, inquit, caro factum est. Quod si homo factus est, non par est, quenquam in istis

θεὸν ὡς ἄνθρωπον λαλοῦντα καὶ ἀμείβοντα τὰς λόγους τὰς πρότερας, καὶ πάλιν ἕτω σοφιζόμενον ὑπονοοῦντες, εἰς ἀναπολογίαν ταῦτα λέγοντες ἐκπεπώκασιν. εἰ μὲν γὰρ ἁπλῶς συμβαίνοντας ἔχει τὰς λόγους, πολλὰ τοῦτον ἄνθρωπον νομίζουσι· εἰ δὲ καὶ ἐξ αὐτοῦ προφέρονται καὶ λοιπὸν ἀφανίζονται, μειζόνως ἀσεβοῦσιν, ὅτι τὰ ἐκ τοῦ ὄντος εἰς τὸ μὴ εἶναι ἀναλύουσιν. εἰ γὰρ ὅλως γόνιμον αὐτὸν ὑπονοοῦσιν, βέλτιόν ἐστι καὶ εὐσεβέστερον λέγειν, ἐνὸς εἶναι λόγου γεννήτορα τὸν θεὸν, ὃς ἐστὶ τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος αὐτοῦ, ἐν ᾧ καὶ ἐν οἷς θησαυροὶ πάσης τῆς γνώσεώς εἰσιν ἀπόκρυφοι, καὶ τὸ πᾶν εἶναι λέγειν, καὶ συνυπάρχειν, τῷ ἑαυτοῦ πατρὶ, δι' οὗ καὶ τὰ πάντα γέγονεν, ἢ πολλῶν μὴ φαινομένων πατέρα νομίζειν τὸν θεὸν, ὡς ἐκ πολλῶν, συγκείμενον, ὡς ἀνθρωποπαθῆ καὶ ποικίλον τὸν ἁπλοῦν ὄντα τῇ φύσει φαντάζεσθαι. εἰ πατὴρ ἀπορρὼξ λέγοντος, χριστὸς θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία, ἅτοι ταῖς πολλαῖς δυνάμεσιν ἕνα καὶ τοῦτον συναριθμοῦσι, καὶ τὸ μεχείριστον, ὅτι τῇ κάμπτῃ καὶ τοῖς ἄλλοις ἀλόγοις τοῖς δι' ἐπιθυμίαν πεπαρμένοις ζώοις δι' αὐτὸ, προβάλλουσιν αὐτὸν οἱ πρόγονοι. εἶτα, τὸ κυρίου λέγοντος, οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν πατέρα εἰμὴ ὁ υἱὸς, καὶ πάλιν, οὐχ ὅτι τὸν πατέρα τις ἑώρακεν εἰμὴ ὁ ὢν πρὸς τοῦ πατρὸς, πῶς οὐκ ἀληθῶς εἰσιν ἔτι θεομάχοι, λέγοντες, μήτε ὁρᾶσθαι μήτε ἐπιγινώσκεσθαι τὸν πατέρα πρὸς οὗ υἱοῦ πλέως; εἰ γὰρ ὁ κύριος λέγει καθὼς γινώσκει με ὁ πατὴρ, κἀγὼ γινώσκω τὸν πατέρα, οὐκ ἐκ μέρους ἄρα γινώσκει ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν, πῶς δὲ μαίνονται φλυαροῦντες, ὅτι οὐκ ἐκ μέρους καὶ ὁ πλήρης ὁ υἱὸς γινώσκει τὸν πατέρα; εἶτα εἰ ἀρχὴν ἔχει εἰς τὸ εἶναι ὁ υἱὸς, ἀρχὴν τι ἔχει καὶ τὰ πάντα εἰς τὸ γενέσθαι, τί τινος ἐστὶ πρῶτον, λεγέτωσαν· ἀλλ' ἅτε πεπεῖν ἔχοντες, τοῦ λόγου παύτην ἀρχὴν δηλοῦν δηλώσαντα οἱ πανοῦργοι. τοῦ γὰρ πατρὸς ἐστιν ἀληθινὸν καὶ ἴδιον αὐτοῦ γέννημα, καὶ ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεὸν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. πρὸς γὰρ τὸ λέγειν αὐτὸς μὴ εἰδέναι τὸν υἱὸν τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν, πρέπον ἐστὶν ἀποκρίνασθαι, εἰμὴ μόνον μανίας αὐτῶν καταγινώσκειν, εἰ ἑαυτὸν οὐκ οἶδεν ὁ λόγος, ὁ τοῖς πᾶσι τὴν γνῶσιν τὴν περὶ τοῦ πατρὸς καὶ ἑαυτοῦ χαριζόμενος, καὶ μεμφόμενος τοὺς μὴ γινώσκοντας ἑαυτόν. ἀλλὰ γέγραπται, φησὶν, κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ· ἀπορῶ δ' ὅτι, καὶ τοὺς φρένας ἐμβροντημένοι, καὶ δῆλος ἐν ταῖς γραφαῖς ἐλέχθη, καὶ παιδίσκης υἱὸς, καὶ ἀρνίον, καὶ πεπωκὼς, καὶ ὅτι κεκοπίακε καὶ ἐδίψησε, καὶ ἐτύπη, καὶ πέπονθεν. ἀλλ' ἔχει πρὸς ταῦτα καὶ τὸ αἴτιον εὔλογον. ἐγγὺς τὰ τοιαῦτα πάλιν ἐκ τῶν γραφῶν σημαινόμενα ἐστὶ, διότι ἄνθρωπος καὶ υἱὸς ἀνθρώπου γέγονε λαβὼν τὴν τοῦ δούλου μορφὴν, ἥτις ἐστὶν ἡ ἀνθρωπίνη σὰρξ· ὁ γὰρ λόγος φησὶ σὰρξ ἐγένετο, εἰ δὲ ἄνθρωπος γέγονεν, οὐ δεῖ ἀναιδῶς πρὸς τοῖς

παύταις

πιαύταις φωναῖς σκανδαλίζεσθαι, τῷ γίνεσθαι, τῷ πλάττεσθαι, τῷ κοπιᾶν, τῷ ἀποθνήσκειν, τῷ ἐκ νεκρῶν ἐγείρεσθαι. καθάπερ λόγῳ ὢν καὶ σοφία ἴδιος πατρός, ἔχει πάντα τὰ τοῦ πατρός, τὸ ἀίδιον, τὸ ἄτρεπτον, τὸ κατὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσιν ὅμοιον, τὸ μὴ πρότερον καὶ ὕστερον, ἀλλὰ τὸ συνυπάρχειν τῷ πατρί, καὶ αὐτὸ τὸ τῆς θεότητος ἴδιος αὐτὴν εἶναι, καὶ τὸ δημιουργικὸν, καὶ τὸ μὴ κτίζεσθαι. ὅμοιος γὰρ ὢν κατὰ τὴν οὐσίαν τοῦ πατρὸς, οὐκ ἂν εἴη κτιστὸς ἀλλὰ καὶ κτίσης, ὡς αὐτὸς εἴρηκεν, ὁ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι· ὅτως ἄνθρωπος γενὼς, σάρκα φορέσας, ἐξ ἀνάγκης κτίζεσθαι λέγεται καὶ ποιεῖσθαι, καὶ πάντα τὰ τῆς σαρκὸς ἴδια. κἂν ὅτι ὡς ἰουδαϊκοὶ κάπηλοι τὸν οἶνον μίσγωσιν ὕδατι ταπεινοῦντες τὸν λόγον καὶ τὴν θεότητα αὐτοῦ, ταῖς τῶν ψυχρῶν ἐννοίαις ὑποβάλλοντες. Δικαίως γὰρ ἐκάτερα καὶ δικαίως, οἱ μὲν πατέρες ἠγανάκτησαν καὶ ἀνεθεμάτισαν τὴν ἀσεβεστάτην ταύτην αἵρεσιν, ὅτι δὲ ὡς εὐέλεγκτον καὶ πανταχόθεν ὅταν σαθρὰν, φοβοῦνται καὶ κρύπτεσι· καὶ γὰ βραχέα μὲν ταῦτα πρὸς κατάγνωσιν αὐτῶν ἐγράψαμεν ἡμεῖς, ἐὰν δέ τις θελήσῃ πλατυτέρῳ τῷ κατ' αὐτῶν ἐλέγχῳ χρήσασθαι, εὑρήσει τὴν αἵρεσιν ταύτην, ἑλλήνων μὲν ὁ μακρὰν, τῶν δὲ ἄλλων αἱρέσεων, ἐσχάτην καὶ τελευταίαν τυγχάνουσαν· ἐκείναι μὲν γὰρ, ἢ περὶ τὸ σῶμα, ἢ τὴν ἀνθρώπησιν τοῦ κυρίου πεπλανῶνται, αἱ μὲν ὅτως, αἱ δὲ ἐκείνως καταψευδόμεναι, ἢ μηδόλως ὅτι δεδημιοκέναι τὸν κύριον, ὡς ἰουδαῖοι νομίζοντες ἐπλανήθησαν· αὕτη δὲ μόνη, μανικώτερον εἰς αὐτὴν θεότητα πετόλμηκε, λέγουσα, μηδόλως εἶναι τὸν λόγον μηδὲ τὸν θεὸν πατέρα εἶναι. ὅθεν δικαίως ἄντικατ' αὐτῶν ἐκεῖνον εἴποι γεγράφθαι τὸν ψαλμὸν, εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ οὐκ ἔστι θεὸς, διεφθάρησαν καὶ ἐβδελύχθησαν ἐν ταῖς ἐπιτηδεύμασιν αὐτῶν. ἀλλὰ καὶ ἰσχύομεν, φασὶ, καὶ δυνάμεθα ταῖς πανουργίαις πρόσκηναι τῆς αἱρέσεως. βελτίων δὲ ἂν γένοιτο αὐτῶν ἡ ἀπολογία, ἐὰν μὴ τέχνῃ τινὶ, μηδὲ σοφίσμασιν ἑλληνικοῖς, ἀλλ' ἁπλῇ τῇ πίστει, ταύτης προσκήναι δύνανται. ἀκούω δ' ἐπιθαῤῥήκασι καὶ γινώσκουσιν ἐκκλησιαστικὸν εἶναι ταύτην, λεγέτωσαν φανερῶς τὸ φρόνημα· ἀδεὶς γὰρ ἅψας λύχνον τίθησιν ὑπὸ τὸν μόδιον, ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν, καὶ λάμπει πᾶσι τοῖς εἰσερχομένοις. εἰ πίνω καὶ ὅτοι προσκήναι δύνανται, γραψάτωσαν τὰ προειρημένα, καὶ δειξάτωσαν πρῶτον εἰς λύχνον τὴν ἑαυτῶν αἵρεσιν, φανερῶς τὸ κατηγορεύτωσαν ἀλεξάνδρου τοῦ μακαριωτάτου ἐπισκόπου, ὡς ἀδίκως ἐκβαλόντος τὸν ἄρειον λέγοντα ταῦτα, καὶ μεμφέσθωσαν τὴν ἐν νικαίᾳ σύνοδον, ἀντὶ τῆς ἀσεβείας ὑπομνήσασαν καὶ γράψασαν τὴν εὐσεβῆ πίστιν· ἀλλ' ἃ ποιήσουσιν εὖ οἶδα, ὅτι ἐκ ὅτως ἐισὶν ἀγνοοῦντες ἵνα ἐπλάσαντο καὶ φιλονεικῶσιν ἐπιπεῖραι κακίαν· ἀλλὰ καὶ μάλα γινώσκουσιν, ὅλι κἂν

in iſtis verbis ſcandalizari: hominis proprium eſt creari, gigni, fingi, fatigari, pati, mori, ex mortuis excitari. Et ſicuti quatenus eſt Verbum, & ſapientia Patris, omnia habet quæ ſunt Patris, æternitatem, immutabilitatem, & per omnia & in omnibus eandē ſimilitudinem, vt nec prius nec poſterius ſit, ſed cum Patre coexiſtat, & ipſiſſima ſit forma Paternæ deitatis, eadémque ratione conditor ſit rerum & non conditus. Cum enim ſecundum ſubſtantiam Patris, Patri ſit ſimilis, nullo pacto conditus eſſe poterit, ſed conditor permanet, vt ipſe quoque prolocutus eſt, *Pater meus etiamnum operatur, & ego operor*, ita quoque homo factus & carnem geſtans, neceſſario creari fierique incepit, & omnia, quæ ſunt carnis, ſubiit: quantumcunque Iudaici iſti caupones vinum aqua miſceant, humiliantes Verbum Verbique deitatem, dum eam ſubiiciunt iis opinionibus, quę de rebus creatis cōcipiuntur. Iſtis de cauſis meritò ac ſummo iure Patres indignati ſunt, & anathemate notauerunt impientiſſimam hæreſim: cui hæreſi iſti male metuentes, vt nimis facile refutabili & prorſus friuolæ, in tenebris eam habent & abſtrudunt: Nos quidem paucula iſta ad vituperationem illorum ſcripſimus. Quod ſi quis latiore refutatione vti velit, reperiet iſtam hæreſim non longe ab Ethnicis diſiunctam, reliquarū tamen hæreſeon poſtremam & fecem. Siquidem cæteræ hæreſes aut circa corpus domini eiuſque humanitatem hæ quidem ad iſtum modum, aliæ rurſus ad illum modum mendaces, aberrant: aut eum in corpus deſcendiſſe Iudaica exiſtimatione penitus pernegant. Hæc autem ſola omnium, in ipſam deitatem impingit, cum Verbum nec ſemel quidem eſſe permittat, aut Deum Patrem exiſtere. Cæterum, rectè contra eos hunc Pſalmum ſcriptum eſſe dixeris, *Dixit inſipiens in corde ſuo, non eſt Deus*: corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt in ſtudiis ſuis. Verum inquiunt, valemus & poſſumus vafricie propugnare noſtram hæreſim. Atqui rectius ſeſe haberet eorū apologia, ſi neque technis, neque ſophiſmatis gentilibus, ſed ſimplici Fide huic opinioni patrocinarentur. Quapropter ſi fidunt, benéque ſibi conſcij ſunt, hanc eſſe Eccleſiaſtici dogmatis ſententiam, mētem ſuam liquidò prodant. Nemo enim incenſam candelam ſub modio, ſed ſuper candelabrum ponit vt luceat omnibus introeuntibus. Quod ſi igitur eam ſeſe autument poſſe defendere, ſcripto promulgēt ea quę verbis aſſerunt, omnibuſq; ſuam hęreſim veluti lucernam oſtendant, apertéq; accuſent Alexandrum beatiſſimæ memoriæ Epiſcopum, quaſi qui Arium iſta dicentem cum iniuria eiecerit: incuſentq; Nicænum cōcilium quod iſta impietate reiecta verā Fidem ſcripto prodiderint. Sed id eos facturos non eſſe, compertum habeo: non enim vſque adeo rerum ſuarū figmentorumq; ac ſementis malæ, quam aſpergere conantur, ignari ſunt: quippe qui probè cognitum habeant, quod quā-

uis

uis initio ſimpliciores recenti impoſtura ſeducere potuerint, poſtmodum tamẽ mentem ſuam veluti impiam quandam lucem eamque mox extinguendam, ſeque vbique infames futuros optime præſentiant, vtpote veritatis inimicos atque aduerſarios. Ideo quum omnia ſtulte faciant, ſtulteq; loquantur, in ea re tamen, vt filij iſtius ſeculi atque mundi, prudenter faciunt, quòd occultant ſub modio ſuam lucernam, ne videatur lucere, aut ne viſa lucere, condemnatione extinguatur. Siquidem & Arius hæreſeos princeps, ab Euſebio gregaliumque Euſebij euocatus ad felicis memoriæ Conſtantinum Imperatorem, ibique iuſſus vt ſcripto ederet ſuam fidem, callide per dolum ſuppreſſis ſuis impietatibus, prælatiſque, vti diabolus ſolet, ſacrarum literarum ſimplicibus, vti ſcripta erant, verbis formulam ſuæ fidei conſcripſit, deinde ab Auguſto interrogatus, nihilne aliud in animo haberet, & annuere ſentiret quòd profiteretur: Dominum enim periurij vindicem futurum: miſer iure iurando reſpondit, ſe nihil habere præter ea quæ ſcripto edidiſſet, neque dixiſſe aliter neque cogitaſſe: & egreſſus ſtatim, vtpote pœnã daturus corruit atq; ita ſuperius medius diſcrepuit? Omnibus quidem hominibus communis vitæ exitus, mors eſt, neque vlli defuncto, tametſi inimico, inſultandum, cum incertum ſit, num antè veſperam ipſe quoque à morte ſis apprehendendus. Sed tamen exitus Arij, quia non vulgaris eſt, operę precium eſt vt narretur. Cum enim Euſebius cum ſuis iam minitaretur, ſe eum in Eccleſiam introducturum: & Alexander Conſtantinopolitanus contra diceret, Ariuſque magnam ſpem in Euſebij violentia miniſque collocaret: quippe, cum iam Sabbatum eſſet, & poſtridie ſe ſperaret in communionem recipiundum, ac magno certamine laboraretur, illis quidem interminantibus, Alexandro vero precibus iucumbente, Dominus ſe iudicem, præmiatoremque contra impios præbuit: nondum enim ſol exortus erat, quum neceſſitas Arium in eum locum detraxit, vbi collapſus eſt, vtraque re ſimul & communione & vita ſpoliatus, ibi fœlicis memoriæ Conſtantinus re ſtatim audita, admiratione commouetur, quum vidiſſet ita hominem in periurio & deprehenſum & oppreſſum, Omnibuſque innotuit fractas eſſe Euſebij ruinas, Ariiq; ſpem fruſtra fuiſſe: ſimulque iterum oſtenſum eſt à Domino, Arianorum dementiam in communicabilem eſſe, tum hic, tum in eccleſia cæleſti. Quis igitur admiratione non capiatur, quum videat iſtos ita iniuſte contendere pro iis, quos Dominus reprobauit: ac eam hæreſim defendere, quam dominus Deus in communicabilem oſtendit, non permittens principem huius factionis in eccleſiam intrare? Illi tamen, nec quod ſcriptum eſt exhorreſcunt: & quod impoſſibile eſt, aggrediuntur: Quod enim à Deo conſtitutum eſt, quis diſſipabit? & quem Deus condemnauit, quis illum iuſtificarit? Illi igitur

καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν τὰς αἱρετικὰς ἀφ' ἑαυτῆς
ἀπάτης ὑφαρπάσωσιν· ἀλλ' οὗτος ἡ ἔννοια αὐ-
τῶν ὡς φῶς ἀσεβῶν σβέννυται, καὶ συλλεύονται
παντα χοῦ ὡς τῆς ἀληθείας ἐχθροί. Διατοῦτο
γοῦν πάντα μωρῶς ποιοῦντες καὶ ὡς μωροὶ λα-
λοῦντες, τοῦτο μόνον ὡς υἱοὶ τοῦ αἰῶνος ὄντες τοῦ-
το φρονίμως πεποιήκασι· κρύπτοντες ὑπὸ τὸν μό-
διον τὸν ἑαυτῶν λύχνον, ἵνα νομίζηται φαίνειν,
καὶ μὴ φαινόμενον ἀποσβεσθῇ καταγινωσκό-
μενον· καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ἀρειανὸς, ὁ τῆς μὲν αἱ- A
ρέσεως ἔξαρχος, ἀσεβὴς δὲ καὶ κοινωνὸς, κληθεὶς
ἐκ πατρίδος τότε τῶν περὶ Εὐσέβιον πρὸς κων-
σταντῖνον τὸν αὐγοῦστον, καὶ ἀπαιτούμενος ἐπεὶν ἐγ-
γράφως τὴν ἑαυτοῦ πίστιν, ἔγραψε μὲν ὁ δόλιος
κρύπτων τὰς ἰδίας τῆς ἀσεβείας λέξεις, ὑποκε-
νόμενος δὲ καὶ αὐτὸς, ὡς ὁ διάβολος, τὰ
τῶν γραφῶν ῥήματα ἁπλᾶ, καὶ ὡς ἔστι γεγραμ-
μένα, εἶπε λέγοντος τοῦ μακαρίου κωνσταντίνου,
εἰ μηδὲν ἕτερον ἔχεις πρὸς ταῦτα ἐν τῇ καρδίᾳ,
μάρτυρα τὸν ἀληθινὸν θεὸν, ὀμόσον ὁ ἄθλιος, μή- B
τε ἄλλα πρὸς τὰ νῦν γραφέντα κἀν ἐρήσθαι πώ-
ποτε παρ' αὐτοῦ, ἢ προφρονῆσθαι· ἀλλ' οὗτος ἐξελ-
θὼν, ὥσπερ δίκην θεοῦ, κατέπεσε, καὶ πρηνὴς
γενόμενος ἐλάκησε μέσος. πᾶσι μὲν οὖν ἀν-
θρώποις κοινὸν τοῦ βίου τέλος θάνατός ἐστι καὶ
οὐδεῖνας ἀποβαίνειν, κἂν ἐχθρὸς ᾖ ὁ πλουτή-
σας, ἀθῆλυς ὄντος μὴ ἕως ἑσπέρας καὶ αὐτὸς
τοῦτο καταλαβεῖν· τὸ δὲ τέλος ἀρείου, ἐπεὶ μὴ C
ἁπλῶς γέγονε, διατοῦτο καὶ διηγήματος ἄ-
ξιόν ἐστι. τῶν γὰρ περὶ Εὐσέβιον ἀπολούσων, εἰσ-
αγειν αὐτὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὁ μὲν ἐπίσκο-
πος τῆς κωνσταντίνου πόλεως Ἀλέξανδρος ἀν-
τέλεγεν, ὁ δὲ ἄρειος θαῤῥεῖ τῇ βίᾳ καὶ ταῖς
ἀπειλαῖς Εὐσεβίου, σάββατον δὲ ἦν, καὶ προσ-
δοκία τῇ ἑξῆς συναγεσθαι· πολὺς τοίνυν ἀγὼν,
ἐκείνων μὲν ἀπειλούντων, Ἀλεξάνδρου δὲ εὐ-
χομένου· ἀλλ' ὁ κύριος κριτὴς γινόμενος, ἐβρά-
βευσε κατὰ τῶν ἀδικουμένων· ὅπου γὰρ ὁ ἥ- D
λιος ἔδυ, καὶ χρείας αὐτὸν ἐλκυσάσης εἰς τό-
πον, ἐκεῖ κατέπεσεν· καὶ ἀμφοτέρων τῆς τε κοινω-
νίας καὶ τοῦ ζῆν ἅμα ἐστερήθη· καὶ ὁ μὲν μακα-
ρίτης κωνσταντῖνος, ἅμα ἀκούσας, ἐθαύμασεν,
ἰδὼν ἐλεγχθέντα τοῦτον ἐπίορκον, πᾶσι δὲ γέ-
γονε τότε φανερὸν, ὅτι τῶν μὲν περὶ Εὐσέβιον ἠ-
θετήσαν αἱ ἀπειλαὶ, καὶ ἡ ἐλπὶς ἀρείου ματαία
γέγονεν· ἐδείχθη δὲ πάλιν ὅτι τοῦ σωτῆρος
ἀκοινώνητος γέγονεν ἡ ἀρειανὴ μανία, καὶ ὧδε,
καὶ ἐν τῇ πρωτοτόκων ἐν οὐρανοῖς ἐκκλησίᾳ. E
τίς οὖν οὐκ ἂν θαυμάσειε δικαίως ὁρῶν τού-
τους φιλονεικοῦντας ὑπὲρ ὧν ὁ κύριος κατέκρινε;
καὶ βλέπων αὐτοὺς ἐκδικοῦντας τὴν αἵρεσιν, ἣν ὁ
κύριος ἀκοινώνητον ἤλεγξε, μὴ ἀφεὶς τ' ταύτης ἔ-
ξαρχον εἰσελθεῖν εἰς τ' ἐκκλησίαν, τ' μὴ φοβουμέ-
νους τὸ γεγραμμένον, ἀλλ' ἀδυνάτοις ἐπιχειροῦν-
τας; ἀ γὰρ ὁ θεὸς ὁ ἅγιος βεβούλευται τίς ἀφα-
νίσει; τ' ὃν ὁ θεὸς κατέκρινε, τίς ὁ δικαιῶν; ἐκεῖ-

νοι μὲν οὖν ὡς ἰδίας φαντασίας ἐκδικοῦντες, γραφέτωσαν ἄθελξιν· ὑμεῖς δὲ ἀδελφοὶ τὰ τοῦ κύριος σκεύη φέροντες, καὶ τὰ τῆς ἐκκλησίας ἐκδικοῦντες δόγματα, σὲ δὴ καλῶ δοκιμαστὴν γίνεσθαι καὶ πράγματος, καὶ εἰ μὲν ἑτέρας σὲ δὴ ταῖς προειρημένας ἀρείου γεγράφασι λέξεις, ἐν τεύξῃ ὡς ἀποκρύπτων ἕστωσαν καὶ ἀγνωτε, κρυπτόντων μὲν τὸ ἰὸν τοῦ φρονήματος, σημαίνων δὲ καὶ τὸ ὄφιν τοῖς ἀπὸ τοῦ χειλέων ῥήμασι. ἐκ γὰ τούτων γράφοντες, ἔχουσι μεθ' ἑαυτῶν τοὺς ἐκβληθέντας τότε μὲν ἀρείου, σεκοῦνδον τὸ πενταπολίτου, καὶ ὧν ἐν ἀλεξανδρείᾳ πόλει ἐλεγχθέντας κληρικοὺς· τούτοις τὰ γράφουσιν ἐν τῇ ἀλεξανδρείᾳ, ἐκ τοῦ γεγωμασὸν, ἡμᾶς μὲν καὶ τοὺς μεθ' ἡμῶν ἐποίησαν διωχθῆναι· καίτοι γε εὐσεβεστάτου βασιλέως κωνσταντίνου μετ' εἰρήνης ἀποστείλαντος ἡμᾶς εἰς τὴν παλαιὰν καὶ τοῦ ἐκκλησίαν, καὶ κηδομένου τῆς ὁμονοίας τοῦ λαοῦ. τούτοις δὲ νῦν σὲ δὴ δοθῆναι σεποιήκασι τὰς ἐκκλησίας, καὶ πᾶσιν ἔδειξαν ὅτι τούτων χάριν ἡ πᾶσα καθ' ἡμῶν ἐξ ἀρχῆς καὶ κατὰ τοῦ ἑτέρων γέγονεν ἐπιβολή· πῶς οὖν ταῦτα σοιοῦντες, δύνανται πιστὰ γράφοντες πιστεύεσθαι; εἰ γὰ ἔγραφον ὀρθῶς, ἐξῄλειφον ἂν ἔγραψεν ὁ ἄρειος θαλίαν, ἀπέβαλλον ἂν τὰς τῆς αἱρέσεως σὲ δὴ φυάδας. μαθητὰς γὰ ἔτοι καὶ κοινωνοὶ τῆς τε ἀσεβείας καὶ τῆς ἐπιλημίας ἀρείου γεγόνασιν· ὡκουῦν μὴ ἀποβάλλοντες τούτους, ἔκδηλοι πᾶσίν εἰσι μὴ ἔχοντες ὀρθὸν φρόνημα· κἂν μυριάκις γράφωσι. διὰτοῦτο γρηγορεῖν σεσήκε, μήπως τῇ σὲ δὴ βολῇ τῶν γραμμάτων, ἀπάτῃ τὰς γνώμας, καὶ παρενέγκωσί τινας ἀπὸ τῆς εὐσεβοῦς πίστεως. ἐὰν δὲ τολμήσωσι τὰ ἀρείου γράψωσιν ὁρῶντες αὐτοὺς κοδυμένους καὶ δύνημένους, ὀδὲν ἐστι λοιπὸν ἢ πολλὴ παῤῥησία χρήσασθαι, μνημονεύοντας τῶν ἀποστολικῶν προῤῥήσεων, ἃς διὰ τοιούτων αἱρέσεις σεμνύουν ἔγραψε, „ καὶ ἡμᾶς εἰπεῖν πρέπει, ὅιδαμεν ὅτι ὡς γέγραπται, „ ἐν ἐσχάτοις καιροῖς ἀποστήσονταί τινες τῆς ὑγιοῦς πί„ στεως, προσέχοντες πνεύμασι πλάνης καὶ διδασ„ καλίαις δαιμόνων, ἀποτρεπομένων τὴν ἀλήθειαν· „ καὶ ὅσοι μὲν θέλουσιν εὐσεβῶς ζῆν ἐν χριστῷ ἰησοῦ, διω„ χθήσονται· πονηροὶ δὲ ἄνθρωποι καὶ γόητες, προκό„ ψουσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον, πλανῶντες καὶ πλανώμενοι. ἀλλ' ἡμᾶς ὀδὲν σεισθήσεται τούτων, ἃ δὲ χωρίσει τῆς ἀγάπης τοῦ χριστοῦ, κἂν θάνατόν τις ἀπειλήσῃ. χριστιανοὶ γάρ ἐσμεν καὶ οὐκ ἀρειανοὶ. εἴθε δὲ μηδὲ οἱ ταῦτα γράψαντες ἐφρόνουν τὰ ἀρείου. ναὶ ἀδελφοὶ τοιαύτης παῤ„ ῥησίας χρεία νῦν· ἃ γὰρ ἐλάβομεν πνεῦμα δου„ λείας πάλιν εἰς φόβον· ἀλλ' ἐπ' ἐλευθερίᾳ „ κέκληκεν ἡμᾶς ὁ θεὸς. καὶ ἔστιν ἀληθῶς αἰσχρὸν, ἐὰν ἣν σὲ δὴ τὸ σωτῆριον διὰ τῶν ἀποστόλων ἔσχομεν πίστιν, ταύτην διὰ ἀρείου ἢ τοὺς τὰ ἀρείου φρονοῦντας καὶ σπεσβεύοντας, ἀπολέσωμεν. ἤδη μὲν οὖν πλεῖστοι καὶ τῶν μερῶν τούτων μαθόντες τὴν τῶν γραφόντων πανουργίαν, ἕτοιμοί μέχρις αἵματος εἰσιν ἀντικατασῆναι σεὸς τὰς ἐκείνων μεθοδείας, ἀκούοντες μάλιστα σεὶ τῆς ὑμῶν στῤῥότητος. ἐπεισὴ δὲ ἀφ' ὑμῶν ἐξήχηται ὁ κατὰ τῆς αἱρέσεως

li igitur in suis phantasmatibus asserẽdis scribant, quod libet: vos autem contrà fratres, vt qui gestatis vasa domini, & vt assertores dogmatum veritatis adhortor & commoneo, vt sitis exploratores æstimatoresque istius negocij: Eosque si alias iam diuersasque ab Ario voces vsurpent, vel ob id potissimum, vt simulatores hypocritasque, reiicite, quòd venenum mentis in abdito teneant, verborumq; lenociniis ad serpentis similitudinem blandi sint. Nam in istis scribendis secum habent eos, qui tum cum Ario reiecti fuere, nimirum Secundum Pentapolitem, clericosque Alexandriæ repudiatos. Istis Alexandriæ scribunt & quod admirere operam dederunt, vt nos cæterique, qui nobiscum sunt, persecutiouibus diuexaremur: quamuis tum religiosissimus Imperator Constantinus curam egerit, vt pacifice in patriam & ad bonam Eccleſiam deduceremur, & in primis rationem concordiæ populorum habuerit, illi tamen hoc effecerunt, vt istis Eccleſiæ traderentur, omnibusque certum documentum edidere, insidias omnes in horum gratiam, & contra me, & contra cæteros institutas esse. Quomodo igitur, quum talia faciant, in scripturisistis suis vllam fidem meruerint? Nam si synceriter scriberent, deleuissent vtique Thaleiam quam Arius composuit, abiecissentque hæreseos stolones & assecla. Isti enim sunt discipuli & socij Arij, tum in impietate, tum in pœna, atq; ideo quia eos non eiiciunt. satis sese omnibus produnt, quàm sint praui sensus, etiam si sexcenties scribant. Atq; ea de causa aduigilandum est, ne amictu literarum offuciæ, atque impostura fiant, & auehant nonnullos à pia Fide: Sin contra audacia ex rebus prosperioribus sumpta ea quæ sunt Arij nõ timeant scribere, nihil superest, nisi vt memores Apostolicarum denũciationum, magna libertate iis verbis vtamur quæ ob istas hæreses iam antea Apostolus dixit: *Scimus quod in vltimis temporibus deficient nonnulli a sana Fide intenti auscultantesque spiritibus erroris, & disciplinis damoniorum auersantium veritatem: & quicunque volunt viuere pie in Christo Iesu, persecutionem patientur: mali autem homines & præstigiatores in peius proficient, seducti & seducentes.* Sed nihil horum nos persuaserit, neque separauerit à charitate Christi, etiam si hæretici mortem interminentur: Christiani enim sumus, & non Ariani. Vtinam illi qui ista scripserunt, non saperent quæ sunt Arij. Sed nunc opus est istiusmodi verborum libertate: *Non enim accepimus spiritum seruitutis rursus ad metum, sed ad libertatem vocauit nos Dominus.* Estque re vera ingens probrum, si Fidem quam de Saluatore per Apostolos accepimus, eam ob Arium aut eos qui cum Ario sentiunt, eiusque causam agunt, amittamus. Multi igitur istarum regionũ cognita scribentium vafricie, vsq; ad sanguinem parati sunt resistere aduersus illorũ vafricies idq; præcipuè quum audiunt vestram fortitudinem. Cæterum quia edita est nostra contra

hære-

hæresim confutatio, hæresisque illa, veluti serpens è cauernis in lucem protracta, & quia apud nos seruatur Puerulus ille, quem Herodes interficere satagebat, viuitque item in vobis ipsis veritas, Fidesque apud vos sana est ac minimè ægrotat, ideò author adhortatorque sum, vt gestantes in manibus vestris Fidem Nicææ à patribus traditam, eiusque cum magna alacritate fiduciáque in Dominum, vindices specimen exemplarque vos omnibus, qui vbique sunt, præbeatis, declaretisque nunc pro Fide certamen esse propositum aduersus hæresim ac non vnius generis esse inimici oppugnationes. Siquidem non solum, in idolorum aris non adolere thus, martyrem ostendit, sed & non abnegare Fidem, luculentum conscientiæ martyrium absoluit: neque solum qui sese idolis inclinauerunt, condemnantur vt alieni, sed etiam illi qui prodiderunt veritatem: Iudas enim, non ob sacrificium summotus est ab Apostolica dignitate, sed ob proditionem: neque item Hymenæus, & Alexander, quia auerterant se ad idola, à Christo defecerunt, sed quia circa Fidem naufragium fecere. Abraham Patriarcha non morte ad coronam venit, sed fide in Deum, aliique item Sancti quorum mentio est apud Paulum. Gedeon, Baruch, Samson, Iephtha, Dauid, Samuel, sociique illorum non effuso sanguine consummati sunt, per fidem iustificati sunt, atque etiamnum admirationi sunt, eò quòd etiam ad mortem sustinendam pro religione in Dominum parati fuerant. Quod si res quoque nostri temporis contemplandæ sunt, nostis, quomodo beatus Alexander, vsque ad mortem contra hanc hæresim depugnarit, & quot tribulationes quantosque labores, quamquam iam senex, in derepita ætate sustinuerit, qui & ipse ad patres suos appositus est. Quot item alij & quantis fatigationibus se delassarunt, dum doctrinas edunt cõtra hanc impietatem, & gloriam suæ in Christo confessionis tuentur. Igitur & nos, vti in certamen de summa rerum prouocati, vbi Fides vel abneganda vel retinẽda sit, eo studio propositoque sumus, vt & quæ accepimus retinere velimus, quum in manibus nostris sit monumentum Nicenæ Fidei, & istas nouationes repudiare, & docere populos, ne attendant spiritibus erroris, & vt penitus refugiant ab impietate Ariomanitarum, & ab ea, quam cum Meletianis inierunt, coniuratione. Qui, quum antea inter se contentiosi essent, nunc Herodes & Pontius in blasphemias aduersus Christum consentiunt. Quapropter merito quis eos exosos habeat, quòd quum de priuatis rebus inter se simultates gerant, odio tamen inimicitiaque communi aduersus veritatem conspirent, & in impietate aduersus Dominum fœdera conglutinent, seseque mutuo amplexentur, securi quiduis & facere & pati, modo id, quod semel animo conceperint, tueantur. Melitiani quidem ambitione, vt rebus

A

B

C

D

E

σεως ἔλεγχ@, καὶ ὡς ὄφις ἐκ τῶν φωλεῶν ἀποκεκάλυπται ἡ αἵρεσις. παρ' ὑμῖν πεπήρηται τὸ παιδίον ὅπερ ἡρώδης ἀνελεῖν ἐζήτει. Ἔ ζῇ ἐν ὑμῖν ἡ ἀλήθεια, καὶ ὑγιαίνει, ἐν ἡμῖν ἡ πίστις· διατὸ προκαλῶ, ἔχοντες μὴ χεῖρας τὴν ἐν νικαίᾳ προφ τῶν πατέρων γραφεῖσαν πίστιν, καὶ τῇ εἰς τὸν κύριον πεποιθήσει τύπ@ γνώσθαι, τοῖς πανταχῆ σπεύδουσι ἀγῶνα προκεῖσθαι νῦν περὶ τὴν αἵρεσιν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, καὶ πικίλας εἶναι τὰ ἐχθρὰ τὰς μεθοδείας· ἃ γὰρ μόνον τὸ μὴ θύσαι λίβανον δείκνυσι μάρτυρας, ἀλλὰ Ἔ τὸ μὴ ἀρνήσασθαι τὴν πίστιν ποιεῖ τὸ μαρτύριον τῆς συνειδήσεως λαμπρὸν· καὶ ἐχ οἱ κλίναντες εἰς εἴδωλα μόνον κατεκρίθησαν, ὡς ἀλλότριοι, ἀλλὰ καὶ οἱ προδεδωκότες τὴν ἀλήθειαν. ἰούδας γοῦν, ὃ θύσας ἀπεβλήθη τῆς ἀποστολικῆς τιμῆς· ἀλλὰ προδότης γνόμεν@. καὶ ὑμέναι@ δὲ καὶ ἀλέξανδρ@ οὐκ εἰς εἴδωλα τραπέντες ἀπεπήδησαν, ἀλλ' ὅτι περὶ τὴν πίστιν ἐναυάγησαν. πάλιν τε ἀβραὰμ ὁ πατριάρχης, οὐκ ἀναιρεθεὶς ἐστεφανώθη, ἀλλ' ὅτι πιστὸς γέγονε τῷ θεῷ. ὅτε ἄλλοι ἅγιοι περὶ ὧν ὁ παῦλ@ φησι, Γεδεὼν, Βαρὰκ, Σαμψὼν, Ἰεφθαὲ, Δαβὶδ τε καὶ Σαμουὴλ, καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς, ἐχ αἵματ@ ἐκχυθέντ@ ἐτελειώθησαν, ἀλλὰ διὰ πίστεως ἐτελειώθησαν καὶ μέχρι νῦν θαυμάζονται, ὅτε θάνατον ὑπομένειν ἦσαν ἕτοιμοι, διὰ τὴν εἰς τὸν κύριον εὐσέβειαν· εἰ δὲ δεῖ προσθεῖναι καὶ τὸ γενόμενον ἐφ' ἡμῶν οἶδατε πῶς ὁ μακαρίτης ἀλέξανδρ@ μέχρι θανάτου κατὰ τῆς αἱρέσεως ταύτης ἠγωνίσατο· καὶ ὅσας θλίψεις καὶ πολλοὺς πόνους ὑπέμεινε· καί τι γέρων ὢν, καὶ ὑπομένας ἐν τῇ πρεσβυτικῇ ἡλικίᾳ, προσετέθη καὶ αὐτὸς πρὸς τοὺς πατέρας αὐτοῦ. πόσοι δὲ ἄλλοι, καὶ πόσους καμάτους ἐσχήκασι κατὰ τῆς ἀσεβείας ταύτης διδάσκοντες, καὶ τὸ καύχημα τῆς ὁμολογίας ἔχουσι ἐν χριστῷ. οἶκουῦ καὶ ἡμεῖς ὡς τοῦ περὶ παντὸς ὅλ@ ἀγῶν@, καὶ προκειμένου νῦν ἢ ἀρνήσασθαι, ἢ τηρῆσαι τὴν πίστιν, σπουδὴν ταύτην καὶ προθεσιν ἔχομεν, ἃ μὲν παρελάβομεν, φυλάττειν, ἔχοντες πρὸς ὑπόμνησιν τὴν ἐν νικαίᾳ γραφεῖσαν πίστιν· τὰς δὲ καινοτομίας ἀποστρέφεσθαι, καὶ διδάσκειν τοὺς λαοὺς μὴ προσέχειν νοθεύμασι πλάνης· ἀλλὰ παντελῶς ἐκκλίνειν ἀπὸ τῆς ἀσεβείας τῶν ἀρειομανιτῶν, καὶ τῆς τῶν μελιτιανῶν πρὸς αὐτοὺς συνωμοσίας. ὁρᾶτε γὰρ ὡς τὸ πρότερον μαχόμενοι πρὸς ἑαυτοὺς, νῦν ὡς ἡρῴδης καὶ πόντι@ συνεφώνησαν εἰς τὸν κατὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ βλασφημίαν, ἐφ' ᾧ καὶ μισήσειεν ἄν τις αὐτοὺς δικαίως, ὅτι τῶν μὲν ἰδίων χάριν, ἀπεχθάνονται πρὸς ἀλλήλους, εἰς δὲ τὸν κατὰ τῆς ἀληθείας ἔχθραν καὶ τὸν εἰς θεὸν ἀσέβειαν, φίλοι γεγόνασι, καὶ ἀλλήλοις δεξιοῦνται, πάντα τε πρὸ γνώμης πάσχειν ὑπομένουσι διὰ τὸν ἰδίαν ἑκάστου τῆς προθέσεως ἡδονήν. Μελιτιανοὶ μὲν, διὰ τὴν φιλοτιμίαν καὶ

μανίαν

μανίαν τῆς φιλαργυρίας· δρεπομανῖται δὲ, διὰ τὴν ἰδίαν ἀσέβειαν· ἵν' ἐν τῇ παιδὶ σωμοσία, τὴν ἰδίαν ἀλλήλοις κοινωνίαν προσκιρᾶν δύνωνται· καὶ αὐτὴ μὲν τὴν ἀσέβειαν τέτων ὑποκρίνωνται, ἕτοι ἢ τῇ πονηρίᾳ σωτρέχωσιν ἐκείνωντῇ κακίᾳ, καὶ λοιπὸν κοινῇ τὰ ἴδια ἑαυτῶν πονηρεύμαθα, ὥσπερ τὸ τῆς βαβυλωνίας ποτήριον, κεράσαντες, ἐπιβαλοῦσι τοῖς εὐσεβέσιν ὀρθῶς εἰς τὸν κύριον ἡμῶν ἰησᾶν χριστὸν. ἰῶ μὲν οὖν ἡ πονηρία καὶ συκοφαντία τῶν μελιτιανῶν, καὶ πρὸ τέτων, πᾶσι φανερὰ· ἰῶ δὲ καὶ ἡ ἀσέβεια καὶ θεομάχος αἵρεσις τ δρειανῶν, πάλαι παντάχε κηρὺ πᾶσιν ἐκδηλος· ὀ γὰρ ὀλίγος ἐστὶ χρόνος· ἀλλ' οἱ μὲν, πρὸ πεντήκοντα καὶ πέντε ἐτῶν σχισματικοὶ γεγόνασιν· οἱ δὲ πρὸ τριάκοντα καὶ ἓξ ἐτῶν ἀπεδείχθησαν ἐκ κρίσεως πάσης τῆς οἰκουμενικῆς συνόδε· ἐξ ὧν οἷς νῦν ἔδρασαν, δέδεικται λοιπὸν καὶ τοῖς δοκοῦσιν αὐτῶν προσποιεῖσθαι φανερῶς, ὡς δι' ὅλου ἕτερον καθ' ἡμῶν καὶ κατὰ πάντων τῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐπιβολὴν πεποίηκασιν, ἢ διὰ τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν τῆς ἀσεβείας αἵρεσιν· ἰδὼ γὰρ τὸ πάλαι πρὸς διαζόμενον τοῖς πρὸ ἐμοῦ εὐσεβὲς γέγονε νῦν· καὶ ἀφ' ἡμῶν μὲν πεποιήκασιν ἁρπαθῆναι τὰς ἐκκλησίας, ἐπισκόπους τε καὶ πρεσβυτέρους μὴ κοινωνοῦντας αὐτοῖς ἐξώρισαν, ὡς ἠθέλησαν, καὶ τοὺς λαοὺς ἀποστρεφομένους αὐτοὺς ἐξέκλεισαν τῶν ἐκκλησιῶν, τοῖς δὲ δρειανοῖς τοῖς πρὸ πάντα χρόνα καταγνωσθεῖσι, πεπαρρησιάδεδώκασιν αὐτοῖς· ἵνα σωθῶσι αὐτοῖς καὶ τῆς τῶν μελιτιανῶν ὑποκρίσεως, ἐπ' ἀδείας ἔχωσιν ἐν αὐταῖς τὰ τῆς αὐτῶν ἀσεβείας ἀποπνέοντα ῥήματα, καὶ προκατασκάζειν ὡς γε νομίζουσι τῷ τὴν αἵρεσιν αὐτοῖς ἐπιτηδεύοντι τῷ ἀνθρώπῳ τὴν τῆς ἀπωλείας ὁδὸν· ἐκεῖνοι μὲν οὖν πρῴην τὰ νυσάζοντες φανταζέσθωσαν μάτην· οἴδαμεν γὰρ, ὅτι καὶ ὁ φιλάνθρωπος βασιλεὺς ἀκούσας, κωλύσει τὰς πονηρίας αὐτῶν, καὶ ὑπερθήσεται, ἀλλὰ καὶ τὸ γεγραμμένον, καρδίαι ἀσεβῶν ταχέως ἐκλείψουσιν· ἡμεῖς δὲ, ὡς πρὸς ἀποστάτας, καὶ θέλοντας μανίαν ἐν οἴκῳ κυρίᾳ καταπῆξαι, ἡμφιεσμένοι, καὶ τὸ γεγραμμένον, τοῖς λόγοις τῶν θείων γραφῶν ἀντικαταστῶμεν, καὶ μήτε θάνατον σωματικὸν φοβηθῶμεν, μήτε τὰς ἔτων ὁδὸς ζηλώσωμεν· ἀλλὰ πάντων μᾶλλον προκεκρινέσθω τῆς ἀληθείας ὁ λόγος. καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς, ὡς οἴδατε πάντες· ἀξιώσαντος τότε τῶν πρὸ ἐμοῦ εὐσέβιον, ἢ ὑποκρίνασθαι παρ' αὐτοῖς τ ἀσέβειαν, ἢ πρόσκαιρον ἐπιβολὴν, οὐκ ἠθελήσαμεν αὐτοῖς συγκαταθέσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον εἱλόμεθα διώκεσθαι παρ' αὐτῶν, ἢ τ ἴδια μιμήσασθαι τρόπον. ἀμέλει πεποιήκασιν ὅπερ ἠπείλησαν, καὶ μιμησάμενοι τὴν ἰεζάβελ, ἐγκαθέτους ἑαυτοῖς μελιτιανοὺς καλεσκεύασαν· εἰδότες πῶς καὶ τὸν μακάριον πέτρον μάρτυρα, καὶ μετ' αὐτὸν τὸν μέγαν ἀχιλλᾶ, εἶτα καὶ τὸν μακάριον ἀλέξανδρον γεγόνασιν, ἵν' ὥτως καθ' ἡμῶν ὥσπερ τὸ μελετήσαντες, ὑποκρίνωνται μὴ ἕτοι ἅπερ ἂν αὐτοῖς ὑποβληθῇ, ἐκεῖνοι ἢ φάσιν λάβωσι τὸ διώκειν καὶ

rebus præsint, tum insano auariciæ studio: Ariomanitæ vero vltro sua ipsorum impietate incitantur, vt huiusmodi conspirationibus mutuo inuicē animi sui prauitatem promoueant. Et isti quidem horum impietatis personam induunt: hi vero illorum malitiæ accedunt, & adstipulantur, ac in commune scelera sua, veluti Babylonis poculum commiscētes, insidias illis nectunt, qui recte piéq; de domino nostro sentiunt. Erat iam pridem malitia & calumnia Meletianorum omnibus nota: nec impietas Arianorum, Deóque infesta hæresis vsquam obscura fuit: neque enim parum temporis intercessit. Nam illi, abhinc ante quinquagesimum quintum annum schismatici facti sunt, isti vero ante trigesimum sextum hæretici declarati, & ab Ecclesia summoti, idque iudicio synodi vniversalis. Cæterum, ex iis quæ nunc fecerunt, clara iam in reliquum tempus documenta data sunt, eos non alia de causa, tum contra nos, tum contra reliquos Episcopos orthodoxos, iam ab initio insidias tetendisse, nisi vt impietatis suæ hæresim propagarent. Ecce enim quod olim struebat Eusebius, nunc tandem committitur: Dederunt enim operam, vt Ecclesiæ à nobis abriperentur: Et Episcopos vna cum presbyteris, cōmunionem cum ipsis non vsurpantes, prout collibitum fuit, in exilium profligarunt, populosque qui ipsis aduersabātur, ab Ecclesiis excluserunt, easque Arianis antè tot annos comdemnatis regendas tradidere, vt consociata secum Meletianorum hypocrisi, tuto possint tetra suæ impietatis verba euomere, atque ita præinstruant, & communiant (vt arbitrantur) Antichristo, qui ipsis asseminat hæresim, perditionis viam. Ille igitur, quasi somnium, istiusmodi frustra imaginantur. Nos enim scimus, humanissimū Imperatorem, vbi rem cognouerit, cohibiturum esse eorum malitias, ipsosque diuturnos in vita non fore, sed secundum quod scriptum est: *Corda impiorum breui deficient*. Nos vero apostatis, iisque qui conantur furias in domo domini defigere, amictumque sacrarum literarum præ se ferunt, resistamus, mortem corporalem non expauescentes: & prauas istorum vias non æmulemur, veritatisque rationem inprimis habeamus. Nam cùm & á nobis, vt omnes nouistis, per Eusebium cum suis, postulatum esset, vel vt ageremus sustineremusque eandem personam impietatis, vel expectaremus eorum insidias, noluimus illis, vt suffragatores, assidere, sed potius illorum infectationem præoptauimus, quam Iudæ mores imitari. Ergo fecere, quod ipsis collibitū fuit, & quod minis denunciauerant, opere compleuerunt: Ac similes Iezabeli, dolosos sibi Meletianos conciliarunt. Memores igitur ipsi quomodo sese primum aduersus Beatum martyrem Petrum, ac deinde contra magnum Achillam, postremo contra Beatum Alexandrum gesserint, vt ita aduersus nos quasi præmeditationibus & exercitiis instructi, isti quidem dexterius quicquid ipsis suggestum fuerit,

quasi histriones agerent: illi vero persequendi mei occidendiq; occasiones solertius aucuparentur: id enim fitiunt, neq; hactenus conquiescere possunt, tãta est auiditas nostri sanguinis effundendi: verum eius rei mihi nulla cura. Scio enim & certum habeo, & præmium iis qui sustinent, retribuendum esse à Saluatore: Et quod vos, vbi sustinueritis, vt Patres vestri, forma iã populis effecti, & subuertẽtes peregrinam & alienam hanc impiorum adinuentionem, habebitis quidem gloriam, quia vobis istud ipsum gloriari licebit: Fidem seruauimus: recipietis autẽ coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se, atque vtinam mihi contingat vnà vobiscum has repromissiones possidere, quæ non solum Paulo sunt addictæ, sed omnibus seruantur qui diligunt aduentum domini & Saluatoris, & Dei, & Imperatoris Iesu Christi, per quem Patri gloria, & potentia in Spiritu sancto in omnia secula seculorum: Amen.

καιν καὶ ζητεῖν ἡμᾶς ἀποκτεῖναι, τῦτ γὰρ ἀμιψῶσι καὶ ἃ πάσχοντα μέχρι νῦν τὸ αἷμα ἡμῶν θέλοντες ἐκχέειν· ἀλλα τάτων ἀδεμίαμοι φροντὶς, οἶδα γὰρ πεπεισμένη, ὅτι τοῖς ὑπομένουσιν ἔστι μισθὸς παρὰ τ σωτῆρος, καὶ ὅτι καὶ ὑμεῖς ὑπομείναντες, ὡς οἱ πατέρες τύποι γενόμενοι τοῖς λαοῖς, καὶ ἀνατρέποντες τὴν ξένην καὶ ἀλλότριον ταύτην ὑπόνοιαν τ ἀπιστῶν, ἔξετε μὲν τὸ καύχημα, λέγοντες, τὴν πίστιν τετηρήκαμεν, ἀπολήψεσθε δὲ τ στέφανον τ ζωῆς, ὃν ἐπηγγείλατο ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. γένοιτο δὲ κἀμὲ μετ ὑμῶν τῆς ἐπαγγελίας κληρονομῆσαι, πᾶς μὴ μόνον παυλωρηθεισας, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ηγαπηκόσι τὴν ὑπιφάνειαν τ κυρίου καὶ σωτῆρος καὶ θεῦ καὶ παμβασιλέως ἡμῶν ἰησᾶ χριστᾶ, δι' ὃ τῷ πατρὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος ἐν πνεύματι ἁγίῳ, εἰς τὰς συμπαντας αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

Alexandrini

Contra Arianos disputatio secunda.

CÆteras quidem hæreses transfugas veritatis, & insana dogmata sibi commiscentes, facilè agnouerint omnes, vt quarum impietas iam pridem à nemine non comperta habeatur Non enim in obscuro esse potest, istos istius hæreseos machinatores (vt Beatus Ioannes locutus est) à nobis recessisse, vt qui nec iam sint, nec olim vnius nobiscum aut animi aut sententiæ fuerint, ac proinde dictum esse à Saluatore, *Qui nobiscum non colligunt, dissipant*, ac vnà cum diabolo dormientes obseruant, vt aspersо suæ pestilentiæ veneno, habeãt qui secum vna moriantur. Sed tamen ista omnium hæreseõ vltima, & nunc recens egressa anteambulo, & præcursatrix Antichristi, cui nomen est ab Ario, dolosa & vafra, quũ videret sorores suas, cæteras (inquam) hæreses ætate grandiores, publicè palámque probrosas haberi, speciem suam dissimulat, & literarum sacrarũ vocibus, quasi honesto cultu, induitur, vt Pater eius diabolus: ac satagit denuo intrare in paradisum Ecclesiæ, quo sub specie Christianismi nõnullos seducat, vt credibilitate falsarum rationum persuasi, contra Christũ sentiant. Veris enim rationibus nihil est apud illos firmũ & stabilitum: Imo quod peius est, iam nonnullos insipientes circumuenerunt, tantòque errore compleuere, vt non solum auribus delirent, sed ad Euæ imitationem oblata degustent, & à degustatione cæci,

Τῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Αλεξανδρίας

Κατὰ ἀρειανῶν λογος β',

Αἱ μὲν αἱρέσεις ὅσαι τ̃ς ἀληθείας ὑπενόησαν μανίαν ἑαυταῖς, φανεραὶ τυγχάνουσι, καὶ τάτων ἡ ἀσέβεια πάλαι πᾶσιν ἐκδηλ γέγονε· τὸ γὰρ ἐξελθεῖν ἀφ' ἡμῶν τὰς τῦτο ἐφθαρμένας, δῆλον ἂν εἴη ὡς ἔγραψεν ὁ μακάρ ἰωάννης, ὅτι τῶν τοιάτων οὔπω νῦν ἐστι μεθ' ἡμῶν τὸ φρόνημα. διὸ καὶ ὡς εἶπεν ὁ σωτὴρ, μὴ συνάγοντες μεθ' ἡμῶν, σκορπίζουσι μετὰ τὸν διάβολον, ὑποτηρήσωμεν τὰς κοιμωμένας· ἵνα τὸν ἴδιον ἰὸν τ̃ς ἀπωλείας ὑπισπείραντες, ἔχωσι τὰς συναποθνήσκοντας αὐτοῖς. ἐπειδὴ δὲ ἡμία τῶν αἱρέτεων ἡ ἐσχάτη, καὶ νῦν ἐξελθῦσα πρόδρομον τὸ ἀντίχριστον, ἡ ἀρειανὴ καλεμένη, δόλιον ὖσα καὶ πανοῦργον, βλέπουσα τὰς πρεσβυτέρας ἑαυτ̃ς ἀδελφὰς ἄλλας αἱρέσεις ὀκ φανερ̃ς ἐξελιτθείσας, ὑποκρίνεται σκιβαλλομένη τὰς τῶν γραφῶν λέξεις, ὡς ὁ πατὴρ αὐτ̃ς ὁ διάβολος· καὶ βιάζεται πάλιν εἰσελθεῖν εἰς τὸν παράδεισον τ̃ς ἐκκλησίας, ἵνα πλάσασα ἑαυτὴν ὡς χριστιανὴν, ἀπατήσῃ τινὰς κατὰ χριστοῦ φρονεῖν τ̃ πιθανότητι τῶν παραλογισμῶν. διὸ λόγον γὰρ ἐσχὴν παρ' αὐτ̃ς ἐπλανησέ γε τῶν ἀφρόνων τινὰς, ὥστε τάτας μὴ μόνον φθαρ̃ναι τ̃ ἀκοῇ, ἀλλὰ καὶ λαβοντας κατὰ τ̃ὰν γεύσασθαι, καὶ λοιπὸν ἀγνοοῦντας, νομίζειν τὸ πικρὸν γλυκὺ,

καὶ τὸν

καὶ τὴν βδελυκτὴν αἵρεσιν λέγειν καλὴν, ἀναγκαῖον ἡγησάμην παρελθεῖν παρ' ὑμῶν, διελεῖν τὴν σύγχυσιν καὶ θώρακος τῆς μιαρᾶς αἱρέσεως πύστης, καὶ δεῖξαι τὴν δυσωδίαν τῆς ἀφροσύνης αὐτῆς· ἵνα οἱ μὲν πόρρωθεν ὄντες αὐτῆς, ἔτι φύγωσιν αὐτὴν· διὸ ἀπατηθέντες ἐπ' αὐτῆς μεταγνῶσιν, καὶ ἠνεῳγμένοις τοῖς ὀφθαλμοῖς τῆς καρδίας νοήσωσιν· ὅτι ὥσπερ τὸ σκότος οὐκ ἔστι φῶς, ἀλλὰ τὸ ψεῦδος ἀλήθεια, οὕτως οὐδὲ αἵρεσις ἐστὶ καλή· ἀλλὰ καὶ οἱ τότε καλούμενοι χριστιανοὶ, πολὺ πλανῶνται, ὡς μήτε τὰς γραφὰς ἐπιγνωκότες, μήτε ὅλως εἰδότες τὸν χριστιανισμὸν καὶ τὴν ἐν αὐτῷ πίστιν. Τί γὰρ ὅμοιον ἑωράκοτες τῆς αἱρέσεως πρὸς τὴν εὐσεβῆ πίστιν φλυαροῦσιν ὡς μηδὲν κακὸν λεγόντων ἐκείνων; τοῦτό ἐστιν ἀληθῶς καὶ τὸν καϊάφαν αὐτὸν εἶπεῖν χριστιανὸν, καὶ τὸν προδότην Ἰούδαν, ἔτι συναριθμεῖν τοῖς ἀποστόλοις· τούς τε τὸν βαραββᾶν αἰτησαμένους ἀντὶ τοῦ σωτῆρος, λέγειν μηδὲν κακὸν πεποιηκέναι, καὶ Ὑμέναιον δὲ καὶ Ἀλέξανδρον σωφρονεῖν ὡς καλῶς φρονοῦντας καὶ ψεύδεσθαι κατ' αὐτῶν τὸν ἀπόστολον. ἀλλ' ὅτε τοῦτα ἀνέχεσθαι χριστιανὸς ἀνάσχοιτο, ὅτε τὸν τολμῶντα λέγειν τοῦτον ὑγιαίνειν, ἀντιτασσόμενοι λέγουσιν ἀνόητοι· ἀνθ' ἡμῶν γὰρ Χριστὸν, παρ' αὐτοῖς ἄρειος, ὡς παρὰ μανιχαίοις μανιχαῖος, ἀντὶ δὲ μωυσέως καὶ τῶν ἄλλων ἁγίων, σωτάδης τις ἐξεύρηται παρ' αὐτοῖς; ὁ καὶ παρ' ἕλλησι γελώμενος, καὶ ἡ θυγάτηρ ἡρωδιάδος· ὃ μὲν δὴ τὸ πεπλασμένον καὶ θηλυκὸν ἦθος μεμίμηται γράφων ἄρειος καὶ αὐτὸς θαλίας· τὸ δὲ τὴν ὄρχησιν ἐζήλωσε, ἐξορχούμενος καὶ παίζων ἐν τῷ κατὰ τοῦ σωτῆρος βλασφημίας, ὥστε τοὺς ἐμπίπτοντας εἰς τὴν αἵρεσιν, διαστρέφεσθαι μὲν τὸν νοῦν καὶ ἀφρονεῖν· ἀλλὰ σεμνύειν τὸ ὄνομα καὶ κυρίως τῆς δόξης ἐν ὁμοιώματι εἰκόνος φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἀντὶ χριστιανῶν, λοιπὸν ἀρειανοὺς ὀνομάζεσθαι· τοῦτο τὸ τῆς ἀσεβείας ἔχειν τὸ γνώρισμα. μὴ γὰρ προφασιζέσθωσαν, μηδὲ ἀναιδιζόμενοι καταψευδέσθωσαν κατὰ τῶν μὴ ὄντων ὡς εἰσὶν· ὅτω καλούμενοι καὶ αὐτοὶ τοὺς χριστιανοὺς ἀπὸ τῶν διδασκάλων, ἵνα διαίρωσι καὶ αὐτοὶ ὅτως καλεῖσθαι ἀρειανοὶ, μηδὲ αἰσχυνόμενοι τὸ ἐπονείδιστον ἑαυτῶν ὄνομα, παίζετωσαν· εἰ δὲ αἰσχύνονται, ἐγκαλυπτέσθωσαν, ἢ ἀποπηδάτωσαν ἀπὸ τῆς ἑαυτῶν ἀσεβείας· ὀδὲ πώποτε ὁ λαὸς ἀπὸ τῶν ἐπισκόπων, εἴληφε τὴν ἐπωνυμίαν, ἀλλ' ἀπὸ κυρίου, εἰς ὃν ἐπίστευσεν ἔχομεν. τοίνυν μακαρίων ἀποστόλων, διδασκάλων ἡμῶν γενομένων, καὶ εὐαγγελίων κυρίου διαγγελίων, ἐκ τούτων ἐκλήθημεν, ἀλλ' ἀπὸ χριστοῦ χριστιανοὶ καὶ ἐσμὲν καὶ ὀνομάζομεθα· οἱ δὲ παρ' ἑτέρων ἔχοντες τὴν ἀρχὴν τῆς νομίζεσθαι πίστεως, ἐκείνων εἰκότως ἔχουσι καὶ τὴν ἐπωνυμίαν· ὡς αὐτῶν νομίζομενοι κλῆμα. ἀμέλει πάλαι ἡμῶν ἀπὸ τοῦ χριστοῦ χριστιανῶν ὄντων καὶ καλουμένων, ἐξεβλήθη πάλαι μαρκίων αἵρεσιν ἐφύρων· καὶ οἱμὲν καταμείναντες μετὰ τοῦ σκοπὸν ἔχοντος ἐκεῖνον, ἔμειναν χριστιανοὶ· οἱ δὲ ἀκολουθήσαντες μαρκίωνι, οὐκέτι μὴν χριστιανοὶ,

Μαρκιωνιανοὶ

ne cæci, captique sensibus, amara, dulcia esse arbitrentur, & abominabilē hæresim pulchram existimēt. Ideo necessariū duxi, maximè, quū eò me vestra adhortatio impelleret, & huius sinuosū pectus hæreseos explicare, & eius vesaniæ graueolentiam ostendere, vt, qui procul adhuc agunt, eam defugiāt, & qui per eam decepti sunt, resipiscant, ac adapertis cordium oculis dignoscāt Vt nec tenebræ lumen, nec mendatium, veritas est: ita quoque Arianam hæresim bonam non esse: & qui Arianos Christianorum titulo insigniunt, plus nimio errare, vt qui declarent se neque Scripturas legisse, neq; cognitum vllo modo habere, quid sit Christianismus, aut quæ eius fides. Quid enim in ista hæresi viderunt, quod simile sit cum piá & religiosa Fide, vt audeant blaterare, quasi nihil ab illis mali dicatur? Eadem enim ratione consentaneum, vt Caipham nominēt Christianum: & proditorē Iudam adhuc connumerent cū Apostolis: & eos, qui Barrabam pro Saluatore postularunt, dicant nihil mali commisisse: & Alexandrum & Hymenæum commendent, vt rectè sentientes: & Apostolum de iis mendacium dixisse affirment. Cæterum, quis Christianus talia audire sustinuerit? aut talia dicentem, sanum esse animo existimarit? Pro Christo enim apud illos, Arius est, vt apud Manichæos, Manichæus: pro Mose item & aliis Sanctis, nescio quis Sotades reperitur, homo etiam apud Ethnicos ridiculus, & filia Herodiadis: huius enim tractos & effœminatos mores, Arius in scribēdo repræsentat, & ipse eius liber, Thaleia, hoc est, conuiualium nomine inscriptus, istius puellæ saltationem æmulatur choreas ductitans & blasphemiis in Christum lusitans, adeo, vt qui incidant in hæresim mentis vertigine laborent, sapiántque ea, quæ non oportet sapere, immuténtque nomen Domini gloriæ in similitudinē imaginis hominis corruptibilis: & pro Christianis, deinceps Ariani nuncupentur, eamque notam characterémque referant suæ impietatis: Ne ergo causificationes quærant, neque probroso nomine pulsati, dissimulent sese eos esse, qui sunt: doceántque Christianos à vocabulis magistrorum suorū nomina sortitos esse, quo seipsos quoq; declarent eadem ratione. quum Christiani sint, nomen tamen ab Ario obtinuisse. Cuius si pudore nō tenentur, ne quærāt eludere: sin pudori est, aut pro confusione abdant sese, aut resiliant à suis impietatibus. Nunquā enim populus ab Episcopis suis, sed à Domino, in quem creditū fuit, nomen accepit. Certe à beatis Apostolis, præceptoribus nostris, ministrisq; Euangelij Saluatoris nostri, appellationes adepti nō sumus, sed à Christo, Christiani & sumus & nuncupamur: Illi vero, qui aliunde originem suæ fidei deducunt, merito authorum suorum cognomenta, vt ad quos pertineant, præ se ferunt. Quapropter, quum omnes à Christo, Christiani & essemus & dicremur, explosus est Marcion inuētor hæreseos: reliqui autem qui cū explosore Marcionis remansere, Christiani titulum retinuerūt; qui vero secuti sunt

Marcionem, non iam inde Christiani, sed Marcionistæ appellati sunt. Ita quoq; Valentinus, Basilides, Manichæus, & Simon Magus sectatoribus sua vocabula impertierunt, indéque factum vt alij Valentiniani, alij Basilidiani, alij Manichæi, alij Simoniani, alij Cataphryges à Phrygia, alij à Nouato Nouatiani vocitati sunt. Ita Melitius eiectus à Petro & Episcopo, & martyre, suos qui ipsum sequebãtur, non Christianos postea, sed Melitianos denominauit. Eadem iterũ ratione beato Alexandro Arium eiiciente, ij qui Alexandro adhæsérunt, remanserunt Christiani: illi verò, qui vna cum Ario recesserunt, nomen Saluatoris nostri, Alexandro cum suis relinquentes, Ariani deinceps appellati sunt. Quinimo, ecce etiam nunc post mortem Alexandri, qui eiusdem communionis sunt cum Athanasio Alexandri successore, & quibus ipse Athanasius communione coniunctus est, omnes eundem pariter characterem habent, neque ille suis nomen indit, aut à suis accepit, sed omnes, vt antea, consueto more Christiani nominantur. Nam quamuis magistri inuicem sibi succedant nosque illorum discipuli, ab illis acceperimus quæ sunt Christianæ fidei, nihil tamen inde obstaculi nascitur, quo minus ob id & titulo, & re Christiani appellemur. Contra qui hæreticos sequuntur, tametsi millies mille successores habeãt, omnes tamen nomen eius, qui primus hæresim adinuenit, referunt. Certe è vita exempto Ario, quum multi ex grege illo, eius vices successionemque susciperent, tamem omnes qui eiusdem cum eo sententiæ fuerunt, ex Ario notas suas insigniaque habentes, Ariani nuncupantur, quod re vera eximiũ & admirabile argumentum est. Nam qui etiam nunc ex gentilibus, omissa idolorum superstitione, ad Ecclesiam veniunt, non catechizantium, Fideique rudimenta tradentium nomina, sed Saluatoris in se transferunt, & pro gentilibus Christiani incipiunt appellari. Qui vero ex eodem genere ad istos abeunt, aut ab Ecclesia ad hæresim transitum faciunt, nomen Christi dereliquerunt, & Arianorum vocabulo induuntur, quasi qui non amplius Fidẽ Christi retineant, sed Arianæ insaniæ gregales habentur. Quomodo igitur Christiani fuerint, qui non Christiani, sed Ariomanitæ appellantur: aut quomodo de numero Ecclesiæ catholicæ habeantur, qui Apostolicam Fidem excusserunt, & nouarum pestium inuentores se præbent? qui relictis Christi eloquiis, θαλείας Arij, hoc est, crapulas titulo nouæ sapientiæ cohonestant, ac bono iure eum titulum vsurpant: nouam enim hæresim annunciant. Quapropternon sine admiratione est nusquam in multis multorum operibus & sermonibús tum in Vetus, tum in Nouum testamentum conscriptis, inter titulos librorum θαλείας hoc est crapularum nomen reperiri: imo ne apud Ethnicos quidem frugi & temperantes, sed apud istos dũtaxat, qui istiusmodi res inter pocula ad risum captandum per plausum, iocum lasciuiamque decantant.

Μαρκιωνιανοὶ δὲ λοιπὸν ἐκλήθησαν, ὕτω καὶ ὐαλεντῖν@, καὶ βασιλίδης, καὶ μανιχαῖ@, καὶ σίμων ὁ μάγος, τῖς ἀκολυθήσασι, μεταδεδώκασι τὸ ἰδιὸν ὀνόματ@, καὶ οἱ μὲν ὐαλεντιανοὶ, οἱ δὲ, βασιλιδιανοὶ, οἱ δὲ, μανιχαῖοι, κἀκεῖνοι σιμωνιανοὶ, καὶ ἄλλοι καταφρύγες ἀπὸ φρυγίας, καὶ ἀπὸ Ναυάτυ, Ναυατιανοὶ προσαγορεύονται, ὕτω καὶ μελίτι@ ἐκβληθεὶς ὑπὸ πέτρυ τὸ ἐπισκόπυ καὶ μάρτυρ@, οὐκέτι χριστιανὸς, ἀλλὰ μελιτιανὸς ἐκάλεσε τὸς ἰδίυς· ὕτως ἄρα ἐπὶ μακαρίυ ἀλεξάνδρυ τὸν ἄρειον ἐκβαλόν@, οἱ μὲν μὴ ἀλεξάνδρυ μείναντες, ἔμειναν χριστιανοὶ· οἱ δὲ συνεξελθόντες ἀρείῳ, τὸ μὲν ὄνομα τὸ σωτῆρ@ ἡμῶν, τοῖς μετὰ ἀλεξάνδρου καταλέλοιπασιν· ἀρειανοὶ δὲ λοιπὸν ἐκλήθησαν ἐκεῖνοι. ἰδοὺ γοῦν καὶ μετὰ θάνατν τὸ ἀλεξάνδρου, οἱ κοινωνοῦντες τῷ διαδεξαμένῳ τὸν τὸν ἀθανάσιον, καὶ οἷς ὁ αὐτὸς ἀθανάσιος κοινωνεῖ, τὸν αὐτὸν ἔχουσι τύπον· καὶ ὅτε ἐκ ἐκείνων τὸ τότε τινὲς ἔχουσιν ὄνομα, ὅτε αὐτὸς ἐξ ἐκείνων ὀνομάζεται, ἀλλὰ πάντες πάλιν σωθῆναι χριστιανοὶ καλοῦνται. καὶ γὰρ διδασκάλων διαδόχυς ἔχομεν, καὶ ἀκροαταὶ τότων γινώμεθα· ἀλλά γε τὰ χριστὸ παρ' αὐτῶν διδασκόμενοι, χριστιανοὶ ὠδὲν ἧττον ἐσμὲν καὶ καλύμεθα, οἱ δέ γε τοῖς αἱρετικοῖς ἀκολυθοῦντες, κὰν μυρίυς διαδόχυς ἔχωσιν, ἀλλὰ πάντως τὸ ὀνοματὸ τὴν αἵρεσιν ἐφυρόν@ φέρυσιν· ἀμέλει τελυτήσαν@ λοιὸν πολλῶν δὲ τῶν ἰδίων αὐτὸν διαδεξαμένων, ὅμως οἱ τὰ ἐκείνυ φρονοῦντες λοιὸν γνωρίζομενοι, ἀρειανοὶ καλοῦνται. Σημαντόν γε τότο τεκμήριον, οἱ μὲν ἐξ ἑλλήνων καὶ νῦν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐρχόμενοι, ἀφιέντες τὴν ἑλλήνων δεισιδαιμονίαν, ὁ τῶν κατεχόντων λαμβάνυσι τὴν ἐπωνυμίαν· ἀλλὰ τὴν τὸ σωτῆρ@ κατέχυσι καὶ ἄρχονται χριστιανοὶ καλεῖσθαι; οἱ δὲ πρὸς ἐκείνυς ἀπιόντες, ἢ ὅσοι δ' ἂν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας πρὸς τὴν αἵρεσιν μεταβάλλουσι, τὸ μὲν χριστὸ καταλιμπάνουσιν ὄνομα, λοιπὸν δὲ λοιανοὶ καλοῦνται ὡς ὐκέτι τὴν χριστὸ πίστιν ἔχοντες, ἀλλὰ τῆς ἀρείου μανίας γνόμενοι διάδοχοι. πῶς τοίνυν χριστιανοὶ, οἱ μὴ χριστιανοὶ ἀλλὰ λοιομανῖται; ἢ πῶς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας εἰσὶν, οἱ τὴν ἀποστολικὴν ἀποπναξάμενοι πίστιν, καὶ καινῶν κακῶν ἐφυρεταὶ γνόμενοι; οἱ τὰ μὲν τῶν θείων γραφῶν λόγια καταλείψαντες, τὰς δὲ θαλίας λοιοῦ, σοφίαν καινὴν ὀνομάζοντες, εἰκότως τότο λέγοντες, καινὴν αἵρεσιν ἀπαγγέλλουσι. διὸ καὶ θαυμάσειεν ἄντις, ὅτι πολλὰ πολλῶν σωτάγματα καὶ πλείας ὁμιλίας εἰς γε τὴν παλαιὰν καὶ τὴν καινὴν γραψάντων, καὶ πουδενὶ θαλίας διερμηνευμένης, ἀλλὰ μηδὲ πουδαῖς τοῖς σπουδαίοις τῶν ἑλλήνων, ἢ πουδαῖ μόνοις πῖς ἄδουσι τὰ τοιαῦτα πουδαῖ πότυν, μετὰ κρότου καὶ σκωμμάτων ἐν παιδιαῖς, ἕνεκεν τὸ γελᾶσθαι, παρ' ἑτέρων.

At ὁ θαυ-

ὁ θαυμαστὸς Ἄρειος ἐδὲν σεμνὸν μιμησάμενος,
ἀλλὰ Ϛ τὰ τῶν ἀσεδαίων ἀγνοήσας πλεῖστά
τε τῶν ἄλλων αἱρέσεων ὑστερήσας, τῷ τῆ ζω-
ΐδι μόνῃ γελοιολογίαν ἐζήλωσε. τί γὰρ ἔπρεπε
ποιεῖν αὐτὸν, ἢ θέλοντα καλῶς τῷ σωτῆρι ὀρ-
χήσασθαι, τὰ δλύσηνα ἑαυτῆ ῥημάλια τῆς ἀσε-
βείας ἐν σκιλυτοις καὶ παρημένοις μέλεσι σημ-
μῆναι; ἵν' ὥπερ ἡ σοφία φησὶν, ἀπὸ ἐξόδου
λόγῳ γινώσκηται ἀνὴρ, Ϛ ἔτως ἀπ' ἐκείνων
τὸ τῆς ψυχῆς μὴ ἀνδρῶδες, καὶ τῆς διανοίας
ἡ φθορὰ τῷ γράψαντι γινώσκηται. Ϛ γὰρ
δὲ ἔλαθεν ὁ δειλαιος. ἀλλὰ καί τοι πολλά-
κις ὡς ὁ ὄφις ἄνω Ϛ κάτω στρέφων ἑαυτὸν, ὅμως
πέπωκεν εἰς τὸν πλάνον τῶν Φαρισαίων. ὡς
γὰρ ἐκεῖνοι θέλοντες παρανομεῖν ἐσχηματίζον-
το μελετᾶν Ϛ τὸν νόμον ῥήματα, καὶ θέλοντες ἀρ-
νεῖσθαι τὸν προσδοκηθέντα, καὶ παρόντα κύριον,
ὑπεκρίνοντο μὲν ὀνομαζειν τὸν θεὸν, ἠλέγχοντο
δὲ βλασφημοῦντες ἐν τῷ λέγειν, Διατὶ σὺ ἄν-
θρωπος ὢν, ποιεῖς σεαυτὸν θεὸν, καὶ λέγεις ἐγὼ
καὶ ὁ πατὴρ ἓν ἐσμεν; ἔτω καὶ ὁ κακοδηλος καὶ
σωζόμενος Ἄρειος, ὑποκρίνεται μὲν ὡς περὶ
θεοῦ λέγων, παραπιθεὶς τὰς τῶν γραφῶν λέ-
ξεις, ἐλέγχεται δὲ πανταχόθεν ἄθεος,
ἀρνούμενος τὸν υἱὸν καὶ τοῖς ποιήμασιν αὐτὸν
συναριθμῶν. ἡ μὲν δὴ ἀρχὴ τῆς ἀρειανῆς
θαλίας καὶ κουφολογίας, ἥδε ἔχουσα καὶ
μέλος ἡλυκὸν αὐτῆ. κατὰ τοῖσιν ἐκλεκτῶν
θεὸ, σωτῆρων θεοῦ, παίδων ἁγίων, ὀρθοτόμων,
ἅγιον θεοῦ πνεῦμα λαβόντων, πάνδε ἔμαθον ἐγώ-
γε παρὰ τῶν σοφίης μετεχόντων, ἀστείων, θεοδί-
δακτων, κατὰ πάντα σοφῶντε· τούτων κατ' ἴχνος
ἦλθον ἐγὼ βαίνων ὁμοδόξως ὁ περικλυτὴς, ὁ
πολλὰ παθὼν διὰ τὴν θεοῦ δόξαν, παρὰ τε θεοῦ
μαθὼν σοφίαν καὶ γνῶσιν ἐγὼ ἔγνων. τὰ δὲ
ἐν αὐτῇ κρατέμενα παρ' αὐτοῦ σκώμματα
φλυκτὰ καὶ μετὰ δλυσεβείας, τοιαῦτά ἐστιν· ἦκ
ἀεὶ ὁ θεὸς πατὴρ ἦν, ἀλλ' ἦν ὅτε θεὸς μόνος
ἦν, καὶ ὕπω πατὴρ ἦν, ὕστερον δὲ ἐπὶ γέγονε
πατὴρ, οὐκ ἀεὶ ἦν ὁ υἱός· πάντων γὰρ γενομέ-
νων ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ πάντων ὄντων κτισμά-
των Ϛ ποιημάτων γενομένων, καὶ αὐτὸς ὁ τοῦ
θεοῦ λόγος ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν· καὶ ἦν ποτ
ὅτε οὐκ ἦν, καὶ οὐκ ἦν πρὶν γένηται.
ἀλλ' ἀρχὴν τοῦ κτίζεσθαι ἔσχε καὶ αὐτὸς, ἦν
γάρ φησι μόνος ὁ θεὸς, καὶ ὕπω ἦν ὁ λόγος
καὶ ἡ σοφία· εἶτα θελήσας ἡμᾶς δημιοργῆσαι,
τότε δὴ πεποίηκεν ἕνα τινὰ καὶ ὠνόμασεν αὐτὸν
λόγον, Ϛ υἱὸν Ϛ σοφίαν, ἵνα ἡμᾶς δι' αὐτοῦ δημιουρ-
γήσῃ. δύο γοῦν σοφίας φησὶν εἶναι, μίαν μὲν, τὴν
ἰδίαν Ϛ συνυπάρχουσαν τῷ θεῷ, τὸν Ϛ υἱὸν ἐν αὐτῇ τῇ
σοφίᾳ γεγονῆναι, καὶ ταύτης μετέχοντα ὀνομάσθαι
μόνον σοφίαν Ϛ λόγον. ἡ σοφία γάρ φησι τῇ σο-
φίᾳ ὑπῆρχε θεοῦ σοφοῦ θελήσει. ἔτω καὶ λό-
γον ἕτερον εἶναι λέγει παρὰ τὸν υἱὸν ἐν τῷ θεῷ,
καὶ τούτου μετέχοντα τὸν υἱὸν ὠνομάσθαι πάλιν
κατὰ χάριν λόγον καὶ υἱὸν αὐτόν. ἔστι δὲ καὶ
τοῦτο

At eximius ille Arius quum nihil aut sanctum, aut graue imitandum desumeret, securus ne-gligensque istiusmodi probitatis, depeculatis aliorum hæresibus, æmulum se in ridiculis vni Sotadæ præbuit. Quid enim aliud congruum illi, qui Christo Saluatori choreis suis insultare voluit, quam vt miseras dictiuncúlas impietatis suæ metris dissolutioribus & elumbatioribus insonaret, vt quemadmodum Sapiētia loquitur, *Ex eloquio verborum cognoscitur vir*: ita quoque ex illis Sotadicis numeris, animi eius effœminatio & mentis putrilago deprehenditur. Nam tametsi subinde, serpētis more sursum deorsumque sese voluat, non tamen effugere potuit, vt non caderet in errorem pharisæorum. Quemadmodum enim illi quum legem præuaricare vellent, legis tamen verba prætendebant: & quum eius animi essent, vt expectatum hactenus, & iam præsentem Dominum abnegarent, Deum quidem in ore habebant, ipsum tamen blasphemare deprehenderentur, quum his vocibus vtebantur, cur tu homo quum sis, Deum te facis? & dicis, *Ego & Pater vnum sumus*: Ita quoque fucatus & Sotadicus Arius simulat se quidem de Deo loqui, quum interponat verba Sacrarum literarum, deprehenditur tamen vndecunque atheos, dum Filium negat, & illum rebus conditis adnumerat. Tale igitur exordium crapularum Arij & vaniloquentiæ, moribus numerisque effœminatum inuenias. Ex secundum fidem electis Dei, peritis Dei pueris Sāctis, rectigradis, qui Sanctum Dei Spiritum acceperunt, ista didici ego ex sapientię consortibus, ab hominibus Dei discipulis, per omnia sapientibus, horum per vestigia cum eadem dogmatū opinione inceſſi, ego ille perinclytus multa passus propter meam de Deo existimationem: à Deo autem sapientiam condidici & cognitionem cognoui. Scommata vero Arij fugienda & plena impietate, quæ in eo libro continentur sunt ista: Nō semper Deus erat Pater, sed fuit, quando Deus solum erat, & Pater nondum erat. Posterius autē factus est Pater: non semper fuit Filius: ipsumque Dei Verbum ex nihilo factum est. Quum enim omnia ex nō entibus extiterint, & in vniuersum nihil sint, nisi creaturæ & opera, restat igitur ipsum quoq; Dei Verbum ex non entibus factum esse: & fuit, quando non erat: neque erat antequam fieret, sed exordium, vt crearetur, etiam ipsum habuit. Erat enim (inquit) solū Deus, nec dum erat verbum & sapientia: deinde cum vellet Deus nos condere, tunc vnum aliquem fecit, quem Verbum, Sapientiam, & Filium nominauit, vt per eius operam nos architectaretur. Minimum certe duas sapientias statuit, vnam quidem propriam & coexistentem cū Deo, & Filium verum ex ista sapientia ortum traxisse, ac tum demum, cum eius sapientiæ particeps factus esset, nomine tenus appellari sapientiam, & Verbum. Sapientia enim illa huic sapientiæ initium præbuit Dei voluntate, & ita alterum Verbum esse dicit in Deo præter Filium, & hunc illius participē factum, appellari deinde per gratiā Verbū & Filium. Hęc autem

peculiaris istius hæreseos sententia, quæ etiam alibi in eius scriptis deprehenditur, multas esse potentias, vnámque esse Dei propriam naturam, eámque æternam, Christum contrà, non veram potentiam Dei, sed vnam ex vulgo earum quæ potentiæ appellantur, quales sunt locusta & eruca, eumque non simpliciter potentiam, sed potentiam magnam appellari: alias vero multas esse, & similes Filio, & Dauidem de iis mentionem facere, dum inquit: Dominus potentiarum, & vt omnes ex natura sua: ita quoque ipsum Verbum mutabilitati obnoxium esse, ac in libero eius arbitrio fuisse quandiu velit bonum permanere: eiúsque voluntatem nostro more mutari potuisse, quum fuerit mutabilis natura, eáque de causa, quum Deus præcognosceret eum bonum futurum, anticipando, illi hanc gloriam dedisse, quam homo postmodum ex virtute mereretur, & quasi iam tum opera eius extarent, quæ prouidebantur à Deo, talem eum iam statim in præsentia voluit fieri. Idem rursus ausus est dicere, Verbum, Deum verum non esse. Nam quamuis Deus nominetur, non tamen verum Deum existere, sed participatu gratiæ talem fieri, vt reliquos omnes, sic & ipsum titulo tenus Deum vocari. Et vt omnia quæ longe diuersa sunt, ac nequaquam Deo similia, quantum ad naturam attinet, ita quoque & verbum aliud diuersumque esse ac dissimile per omnia substantiæ Patris eiusque æternitati: sed tamen inter creata eorumque comparatione proprium id Verbum & vnicum existere. Præter ista autem veluti successor temeritatis diaboli, posuit in suis Bacchanalibus Patrem Filio abditum esse, neque eum ab eo aut videri aut cognosci posse ad plenum & exactè, sed quod cognoscit & videt, id intelligit pro mensura rationéque suarum virium, vt nos quoque intelligimus pro modulo nostrarum facultatum. Nam & Filius (inquit) non solum Patrem nõ exactè cognoscit, vtpote impotens ad comprehendendum, sed ne ipse quidem Filius suam ipsius substantiam cognitam habet. Rursum diuisas & abunitas, disiunctásque esse, alienas item vicissim incommunicabiles substantias Patris & Filij & Spiritus Sancti, & prorsus (vt ipse ait) omnibus modis inter se dissimiles ratione substantiæ & gloriæ vsque ad infinitum. Certe Verbum dicit, quantum attinet ad similitudiem gloriæ & substantiæ, aliud diuersumque esse omnino ab vtroque & Patre & Sancto Spiritu, Has voces impius ille emittit, Filiumque ex sua natura diuisum esse, & minimè participem Patris asseuerat. Hæc sunt capita fabellarum, quæ in ridiculo opere Arij inuenias. Quis igitur talibus cantiunculis Thaleiæ, ac istiusmodi rebus auditis, non summo iure oderit Arium, quasi in scena ad istum modum de tantis rebus ludentem? aut quis non deprehendet eum, dum videtur Deum nominare, ac de Deo verba facere, quasi serpentẽ mulieri consilia dare? Aut quis sequentia perlegens, non animaduertet illius impieta-

τοῦ Φρόνημα ἴδιον τῆς αἱρέσεως αὐτῶν, δηλούμενον ἐν ἑτέροις αὐτῶν συγγράμμασιν, ὅτι πολλαὶ δυνάμεις εἰσὶ, καὶ ἡ μὲν μία, τοῦ θεοῦ ἐστιν ἰδία φύσει καὶ ἀΐδιος, ὁ δὲ χριστὸς πάλιν οὐκ ἔστιν ἀληθινὴ δύναμις τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ μία τῶν λεγομένων δυνάμεων, ἔστι καὶ αὐτὸς ὢν μία, καὶ ἡ ἀκρὶς, καὶ ἡ κάμπη, οὐ δύναμις μόνον, ἀλλὰ καὶ μεγάλη προσαγορεύεται, αἱ δ' ἄλλαι πολλαὶ δ ὅμοιαί εἰσι τῷ υἱῷ, ᾗ ὢν καὶ ὁ διάβολος ψάλλει λέγων, κύριος τῶν δυνάμεων, καὶ τῇ μὲν φύσει, ὥσπερ πάντες, ἕτως καὶ αὐτὸς ὁ λόγος ἐστὶ τρεπτὸς, τῷ δὲ ἰδίῳ αὐτεξουσίῳ, ἕως βούλεται μένει καλὸς, ὅτε μέν τι θέλει, δυνάμενος τρέπεσθαι δ αὐτὸς, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς, τρεπτῆς ὢν φύσεως. Διὰ τοῦτο γάρ φησι καὶ προγινώσκων ὁ θεὸς ἔσεσθαι καλὸν αὐτὸν, προλαβὼν τούτῳ αὐτῷ τὴν δόξαν ἔδωκεν, ἣν ἂν καὶ ἐκ τῆς ἀρετῆς ἔσχε μετὰ ταῦτα. ὥστε ἐξ ἔργων αὐτοῦ ὧν προέγνω ὁ θεὸς τοιοῦτον αὐτὸν ἤδη γεγονέναι. εἰπεῖν δὲ πάλιν ἐτόλμησεν, ὅτι οὐδὲ θεὸς, ἀληθινός ἐστιν ὁ λόγος, εἰ καὶ λέγεται θεὸς ἀλλ' οὐκ ἀληθινός ἐστιν ἀλλὰ μετοχῇ χαρίτος ὥσπερ καὶ οἱ ἄλλοι πάντες, ἕτω δ αὐτὸς λέγει ὀνοματι θεὸς, καὶ πάντων ξένων καὶ ἀνομοίων ὄντων τῷ θεῷ κατ' οὐσίαν, ἕτω δ λόγος ἀλλότριος μὲν δ ἀνόμοιος καὶ πάντα τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας καὶ ἀϊδιότητός ἐστι. τὰ δὲ γινητῶν καὶ κτισμάτων, ἴδιόν δ ἐστὶν αὐτῶν τυγχάνει. μετὰ τούτων δὲ ὥσπερ καὶ Διάδοχον τῆς προκοπῆς τοῦ Διαβόλου γίνεται, ἔθηκεν ἐν τῇ θαλίᾳ, ὡς δῆλα καὶ τῷ υἱῷ ὁ πατὴρ ἀόρατος ὑπάρχει, καὶ ἃ ὁρᾷ ἅπα γινώσκειν τελείως καὶ ἀκριβῶς δύναται ὁ λόγος τὸν ἑαυτοῦ πατέρα. ἀλλὰ καὶ ὃ γινώσκει καὶ ὃ βλέπει, ἀναλόγως τοῖς ἰδίοις μέτροις οἶδε καὶ βλέπει, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς κατὰ τὴν ἰδίαν δύναμιν γινώσκομεν. καὶ γὰρ δ υἱὸς, φησὶν, οὐ μόνον τὸν πατέρα ἀκριβῶς οὐ γινώσκει, λείπει γὰρ αὐτῷ εἰς τὸ καταλαβεῖν· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς, τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν οὐκ οἶδε, καὶ ὅτι μεμερισμένα τῇ φύσει, καὶ ἀπεξενωμένα καὶ ἀπεχοινισμένα, καὶ ἀλλότριοι δ ἀμέτοχοι εἰσὶν ἀλλήλων αἱ οὐσίαι τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ ὡς αὐτὸς ἐφθέγξατο, ἀνόμοιοι πάμπαν ἀλλήλων ταῖς οὐσίαις καὶ δόξαις εἰσὶν ἐπ' ἄπειρον. τὴν γοῦν λογικὴν φησὶν εἰς ὁμοιότητα δόξης καὶ οὐσίας, ἀλλότριον εἶναι παντελῶς ἑκατέρων τοῦ πατρὸς δ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, τούτοις γὰρ ἐφθέγξατο τοῖς ῥήμασιν ὁ ἀσεβὴς, καὶ διηρημένον ἢ εἶναι καθ' ἑαυτὸν, δ ἀμέτοχον καὶ πάντα τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν ἔφησε. ταῦτα μέρη τῶν ἐν τῷ γελοίῳ συγγράμματι κειμένων μυθιδίων ἐστὶν ἀρχή. τίς τοίνυν τῶν τοιούτων δ μέλος θαλίας ἀκούσας, οὐ μισήσει ἐν δίκῃ παίζοντα τὸν ἄρειον ὡς ὅπου σκηνῆς ἐπὶ τοιούτων· τίς δ θεωρῶν τοῦτον διὰ τὸ δικαίαν ὀνομάζειν θεὸν, καὶ ἐπὶ θεοῦ λέγειν, ὡς τὸν ὄφιν συμβουλεύοντα τῇ γυναικί. τίς δὲ τῶν ἐξῆς ἐντυγχάνων, δ βλέπει τὴν ἀσέβειαν αὐτοῦ, ὥσπερ

ὥςπερ ἐκ τῆς ὄφεως τινὸς μετὰ τοῦτο πλάνης, εἰς
λύπην παρήγαγε σοφισάμενον γυναῖκα; τίς οὖν ἡ
τοιαύταις βλασφημίαις ἐκ ἐξίστατο; ὁ μὲν οὖν
ἐρανὸς ὡς προφήτης φησὶν, ἐξέστη, καὶ ἡ γῆ ἔφρι-
ξεν ὅτι τῇ παραβάσει τοῦ νόμου. ὁ δὲ ἥλιος
πλέον ἀγανακτῶν ἐ μὴ φέρων τότε τὰς κατὰ
τὸ κοινὸν πάντων ἡμῶν δεσπότου γινομένας σω
ματικὰς ὕβρεις, ἃς ἑκὼν αὐτὸς ὑπὲρ ἡμῶν ὑπέ
μεινε, ἀπεσκότη τὰς ἀκτῖνας συσπείλας, καὶ τὴν
ἡμέραν ἐκείνην ἀνήλιον ἔδειξεν· ὅτι ἡ τοῦ ἀρείου
βλασφημίας, πῶς ἂ πᾶσα τῶν ἀνθρώπων φύ-
σις ἀφασίᾳ πληγήσεται, καὶ κλείσει μὲν τὰς
ἀκοὰς, καμμύσῃ δὲ τὰς ὀφθαλμὰς· ἵνα μήτε ἀ-
κούσῃ τούτων, μήτ' ἰδεῖν τὰ τοῦτο γράψαντα δυ
νηθῇ; ὁ δὲ κύριος αὐτὸς, πῶς ἂ μᾶλλον δικαίως
τούτων ὡς ἀσεβῶν ἀλλὰ καὶ ἀχαρίστων βοήσῃ, ἃ ἐ
» Διὰ τοῦτο προφήτης ὠδὴν προείρηκεν, ἂ καὶ αὐτοῖς ὅτι
» ἀπεπήδησαν ἀπ' ἐμοῦ, δηλαδὴ οἱ εἰσὶν ὅτι ἠσεβήσαν
» εἰς ἐμὲ, ἐγὼ δὲ ἐλυτρωσάμην αὐτὰς, αὐτοὶ δὲ
» καθελάλησαν κατ' ἐμοῦ ψευδῆ. καὶ μετ' ὀλίγον, ἐ
» ἐβουλεύσαντο κακὰ, ἐ εἰς ἐμὲ ἐλογίσαντο πονηρά.
» ἀπεστράφησαν εἰς ἀθέν. τὸν γὰρ ὄντα τοῦ θεοῦ λόγον
ἀποστραφέντες, πλάσαντες ἢ ἑαυτοῖς τὸν οὐκ ὄν
τα, εἰς τὸ μηδὲν πεπτώκασιν. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ
ἡ οἰκουμενικὴ συνόδος τοῦτα λέγοντα τὸν ἄρειον,
ἐξέβαλε τῆς ἐκκλησίας, ἐ ἀνεθεμάτισεν ὁ φέ
ρουσα τὴν ἀσέβειαν, ἐ λοιπὸν αἵρεσις ἐλογίσθη
ἡ ἀρείκ πλάνη ἔχουσά τι πλέον τῶν ἄλλων αἱ-
ρέσεων, ὅτι καὶ χρισομάχος ἐκλήθη, καὶ πρό-
δρομος ἐλογίσθη τοῦ ἀντιχρίστου· εἰκαὶ τὰ μά-
λιστα τὸ νῦν ὡς πρεπόν αὐτάρκης ἠτοσαύτη κρί-
σις κατὰ τῆς ἀσεβοῦς αἱρέσεως πεῖσαι πάντας
φεύγειν ἀπ' αὐτῆς· ὅμως ἐπειδή τινες τῶν λεγο-
μένων χριστιανῶν ἀγνοοῦντες ἢ ὑποκρινόμενοι,
καθάπερ εἴρηται πρόσθεν, διάφορον πρὸς τὴν ἀ-
λήθειαν ἡγοῦνται τοῦ αἵρεσιν· καὶ τοὺς τοῦτα φρο-
νοῦντας χριστιανοὺς ὀνομάζουσι, φέρε κοινῇ βουλώ-
μεθα ἐρωτῶντες αὐτοὺς, ἀποκαλυψώμεθα τὴν πα-
νουργίαν τῆς αἱρέσεως, τάχα καὶ ἄτοι αἰδεσθέν-
τες ἐπιστρέψωσι καὶ φύγωσιν ἀπ' αὐτῆς ὡς ἀπὸ
προσώπου ὄφεως. εἰ μὲν διὰ τὸ λέξεις τινὰς τῆς
θείας γραφῆς ἐν τῇ θαλίᾳ γράψαι νομίζουσι
καὶ τὰς βλασφημίας εὐφημίας εἶναι, πάντως
γοῦν καὶ τοὺς νῦν ἰουδαίους ὁρῶντες ἀναγινώσκοντας τὸν
νόμον καὶ τοὺς προφήτας, δέησον καὶ αὐτοὶ διὰ τοῦ
σοῦ ἐκείνοις τὸ χρηστὸν. ἀκούοντες γὰρ καὶ μανιχαί-
ων λεγόντων μέρη τινὰ τοῦ εὐαγγελίων δέησον καὶ σὺ
αὐτοῖς τὸν νόμον ἐ τοὺς προφήτας. εἰ δὲ ἀγνοοῦντες
ἕτω χαμάζουσι καὶ τοιαῦτα βαττολογοῦσι, μαθέτω-
σαν ἀπὸ τῶν γραφῶν, ὅτι καὶ τὰς αἱρέσεις ὁ διανοήσας
διάβολος, διὰ τὴν ἰδίαν τοῦ κακίας δυσωδίαν,
κηρᾶται τὰς λέξεις τῶν γραφῶν, ἵνα αὐτὰς ἔχων ἐ-
πικάλυμμα, τὸν ἴδιον ἰὸν διαπείρας, ἀπατήσῃ
τοὺς ἀπεραίους. ἕτω τοίνυν κἂν ἠπάτησεν, ἕτω καὶ
τὰς ἄλλας αἱρέσεις ἔπλασε, ἕτω ἐ νῦν ἄρειον ἐ-
πεισεν εἰπεῖν καὶ σχηματίσασθαι θεὸν καὶ τοῦ αἱ-
ρέσεως· ἵνα λάθῃ τὴν ἰδίαν διαβολὴν αἵρεσιν.

καὶ ὅμως

impietatem à tergo subsequentem ipsum, veluti serpentis dolum, quo muliercula seducta fuit? Quis igitur ad istas blasphemias præstupore non sensibus alienaretur? Cælum, vt Propheta loquitur, obstupuit, terra autem inhorruit super præuaricatione legis: sol autem magis indignabundus, & non ferens illa contra communem omnium Dominum corporales iniurias, quas sponte pro nobis patiebatur, auersus est, & radios suos contraxit, diémque illum illucem exhibuit. At
A super Arij blasphemiis, qui fieri potest, vt non omne hominum genus lingua præstupore hæreat? aut non aures obstruat? & oculos claudat, ne talia loquentes audire, aut scribentes intueri cogatur? ac cur non potius Dominus ipse, summo iure contra homines impios, vel quod verius est, ingratos vociferetur ea, quæ per Prophetam Olæam præ-
locutus est: *Va illis, quia resilierunt à me: miseri sunt, quia impiè aduersus me egerunt: Ego autem redemi eos, ipsi vero contra me ouloquuti sunt*
B *mendacia*. Ac paulò post: *Et consultauerunt mala, & in me mala cogitauerunt, auersi sunt ad id quod nihil est, auertentes se à præsenti Dei verbo.* Fingentes sibi eum, qui non est, ad id quod nihil est, reciderunt. Ideo quoque aduersale totius orbis concilium, Arium ista loquentem eiecit ab Ecclesia, & anathemate execratum est non ferens blasphemias, ex quo in reliquum tempus Arij error pro hæresi existimatus, quæ plus mali in se haberet, quam cæteræ hæreses, eò quòd & per-
C duellis Christi, & præambulatrix Antichristi cognominata sit. Iam, tametsi imprimis (vt modo dixi) tanta contra impiam heresim censura suffecerit ad omnibus persuadendum vt eius contactum refugiant, attamen, quia nonnulli qui Christiani dicuntur, per ignorantiam aut per dissimulationem (vt superius dixi) hæresim istam, quantum ad veritatem attinet, indifferentem arbitrantur: eosque, qui eius sensum retinent, Christianos vocant: Agite, sciscitemur ab illis, ad retegendam sectæ vafriciem: nam ita fortasse repressi & in silentium se dederint, & fugerint
D ab hæresi ista tanquam à facie serpentis: Si igitur ea de causa, quòd voculas aliquot sacræ scripturæ in Thaleia ab illis scriptas videant, arbitrantur blasphemias benedictiones esse, prorsus futurum est, vt quum Iudæos nostri temporis videant legem & Prophetas euoluere, vnà cum Iudæis Christum abnegent: forsitan quoque audientes Manichæos loqui particulas aliquot Euangeliorum inficiabuntur cum illis & legem & Prophetas:
B Sin autem ex ignorantia ita æstuant & garriunt, discant è scripturis excogitatorem inuentoremque hæreseon diabolum, metu suæ graueolentiæ, scripturarum voces vsurpare, vt illis obtectus, aspersо veneno suo simplices decipiat: Ita enim Euam decepit, ita etiam alias hæreses confinxit, ita nunc quoque Ario persuasit, vt quasi sub specie aduersarij contra hæreses loqueretur, quo melius falleret, suam ipsius hæresim subiiciens.

Verum ne sic quidem veterator ille latuit: statim enim ex quo se impium erga Dei verbum gessit, omnibus excidit notumque omnibus factum est, eum quoque in cæteris labi, neque quicquam sanæ mentis præ se ferre. Nam quánam ratione vera de Patre diceret, qui Filium negat Patrem reuelare? aut quomodo de Spiritu Sancto rectè opinaretur, qui blasphemus est in Verbum, quod Spiritum suppeditat? aut quis porro crederet de resurrectione illi, qui Dominum negat propter nos primogenitum ex mortuis factum esse? Iam qui fieri potest, vt is qui ignoret genuinam Filij ex Patre & veram natiuitatem, non planè aberret circa præsentiam eius in carne? ita enim & eius temporis Iudæi, Verbum Dei inficiantes, his verbis, Non habemus regem nisi Cæsarem, omnibus bonis simul spoliati sunt, ac inopes facti sunt lucis, lucernæ, odoris vnguenti, prophetiæ, cognitionis, ipsiusque adeo veritatis, imò etiam nunc quoque nihil intelligentes quasi in tenebris oberrant. Quis igitur vnquam talia audiuit? aut vnde, aut à quónam isti adulatores, redéptiique ac nummarij hæreseos fautores, quicquam huiusmodi didicerunt, vt eius nomine tanquam ab eo acceptum sit, sese vēditare possint? Quis author fuit, vt iam dudum obliterato creaturarum cultu rursus operibus & creaturis inseruiretis? Quod si fateantur nunc se primum audiuisse, ne inficiantur, alienam & non ex Patribus oriundam esse hanc hæresim. Quod autem nō à Patribus profectum est, sed nuper inuentum, quid de eo aliud existimari deceat, quã illud ipsum cuius Paulus mentionem fecit: *in nouissimis temporibus deficient quidam à recta Fide, adhærentes spiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum per hypocrisim falsa loquentium, eorumque quibus conscientia cauteriata est, & auersantur veritatem.* Ecce iam nos ex Sacris scripturis fidenter loquimur de religiosa & pia Fide, & quasi candelam super candelabrum collocantes, hæc verba pronunciamus: Filium istum verum natura & genuinum Patris sui proprium substantiæ eius fœtum, sapientiam item, & vnigenitum Verbum verum ac vnicum Dei, non creaturam, non facturam, sed Sobolem propriam substantiæ Patris esse, ac proinde verum Deum Patrique suo vero consubstantialem: sed alios, quibus dictum est, *Ego dixi dij estis*, solummodo participatu Verbi per Spiritum sanctum hanc gratiam à Patre obtinuisse. Ipsum autem characterem naturæ Patris, lucem ex luce, Potentiam & Imaginem veram substantiæ Patris esse. Quod & Dominus his verbis expressit, *Qui me vidit, vidit & Patrem* Semper igitur erat, & nunquam non erat, quum enim sit æterni Patris Filius, sequitur, *vt ipse quoque æternus fuerit. eiusque & Verbum & sapientia.* Quid igitur nobis ex ista vndecunque inclyta Thalcia adferunt? Primũ (quæso) recitent illam imitantes scriptoris istius mores quo saltem ab illis irrisi, discant, quanto lapsu ceciderint, ac iam in posterum definiant, quid sibi illis verbis Thaleiæ velint, quũ aiunt,

καὶ ὅμως οὐκ ἔλαθεν ἑαυτὸν ὅτως ὁ πανοῦργος· ἐξ γὰρ τὸν τοῦ θεοῦ λόγον ἀσεβήσας, πάντων ἁμαρτὼν ἔξέπεσε, καὶ δεδεικται πᾶσιν, ὅτι καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἠγνόησε, καὶ μηδὲ ὅλως ἀληθὲς φρονῶν ὑπάρχει. πῶς γὰρ ἀληθεύσει περὶ τοῦ πατρός, ὁ τὸν υἱὸν ἀρνούμενος, τὸν ἀποκαλύπτοντα περὶ αὐτοῦ; ἢ πῶς περὶ τοῦ πνεύματος ὀρθὰ φρονήσει, βλασφημῶν εἰς τὸν τοῦτον χορηγοῦντα λόγον; τίς δὲ πιστεύσει λέγοντι τοῦτο περὶ ἀναστάσεως, ἀρνουμένῳ τὸν ἐκ νεκρῶν πρωτότοκον δι' ἡμᾶς γενόμενον χριστόν; πῶς δὲ ὁ ἀντίχρυς ἀγνοήσας τὴν ἐκ πατρὸς τοῦ υἱοῦ γνησίαν καὶ ἀληθινὴν γέννησιν πλανηθήσεται καὶ περὶ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας αὐτοῦ; οὕτω γὰρ καὶ οἱ τότε ἰουδαῖοι ἀρνησάμενοι τὸν λόγον καὶ λέγοντες, οὐκ ἔχομεν βασιλέα εἰμὴ καίσαρα, πάντων ἀθρόως ἀφῃρέθησαν, καὶ γεγόνασιν ἔρημοι, φωτὸς, λύχνου, ὀσμῆς μύρου, προφητείας, γνώσεως, καὶ αὐτῆς τῆς ἀληθείας· καὶ νῦν ὄδεν σωιέντες, ὡς ἐν σκότῳ περιπατοῦντες εἰσι. τίς γὰρ ἤκουσε πώποτε τοιαῦτα ἢ πόθεν; ἢ τίνων οἱ κόλακες καὶ δωροδόκοι τῆς αἱρέσεως ἠκουσαν τοιαῦτα; παρ' ὅτε κατηχοῦντο, τοιαῦτα λελαλήκεν αὐτοῖς; ἢ αὐτοῖς εἴρηκεν, ὅτι τὴν εἰς τὸν κύριον λατρείαν ἀφέντες, κτίσματι καὶ ποιήματι πάλιν προσέρχεσθε λατρεύειν; εἰ δὲ καὶ αὐτοὶ πρώτην νῦν ὁμολογοῦσιν ἀκηκοέναι τὰ τοιαῦτα, μὴ ἀρνείσθωσαν ἀλλέλειαν καὶ μὴ ἐκ πατέρων εἶναι τὴν αἵρεσιν ταύτην. τὸ δὲ μὴ ἐκ πατέρων ἀλλὰ νῦν εὑρεθέν, τί ἂν εἴη ἕτερον, ἢ περὶ οὗ προείρηκεν ὁ μακάριος παῦλος· ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονταί τινες τῆς ἰδίας πίστεως τῆς ὑγιαινούσης, προσέχοντες πλάναις καὶ διδασκαλίαις δαιμόνων, ἀποτρεφόμενοι τὴν ἀλήθειαν. ἰδοὺ γὰρ ἡμεῖς μὲν ἐκ τῶν θείων γραφῶν παρρησιαζόμεθα περὶ τῆς εὐσεβοῦς πίστεως, καὶ ὡς λύχνον ἐπὶ τῆς λυχνίας τιθέαμεν λέγοντες· υἱὸς ἀληθινὸς φύσει γνήσιος ἐκ τοῦ πατρὸς, ἴδιον τῆς οὐσίας αὐτοῦ, σοφία μονογενὴς, καὶ λόγος ἀληθινὸς καὶ μόνος τοῦ θεοῦ ἔτός ἐστιν, οὐκ ἔστι κτίσμα, οὔτε ποίημα, ἀλλ' ἴδιον τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας γέννημα· διὸ θεός ἐστιν ἀληθινὸς, ἀληθινοῦ πατρὸς ὁμοούσιος ὑπάρχων, τὰ δὲ ἄλλα οἷς εἶπεν, ἐγὼ εἶπα θεοί ἐστε, μόνον μετοχῇ τοῦ λόγου, διὰ τοῦ πνεύματος ταύτην ἔχουσι τὴν χάριν παρὰ τοῦ πατρός· χαρακτὴρ γάρ ἐστι τῆς τοῦ πατρὸς ὑποστάσεως, καὶ φῶς ἐκ φωτὸς, καὶ δύναμις, καὶ εἰκὼν ἀληθινὴ τῆς πατρὸς οὐσίας ἔστι γὰρ πάλιν εἶπεν ὁ κύριος, ὁ ἐμὲν ἑωρακὼς, ἑώρακε τὸν πατέρα. ἀεὶ ὢν καὶ ἦν καὶ ἐστὶ καὶ οὐδέποτε οὐκ ἦν. ἀΐδιος γὰρ ὅλως ἐστὶ τοῦ πατρὸς, ἀΐδιος δὲ καὶ ὁ τούτου λόγος καὶ σοφία. αὐτοὶ δὲ ἆρα, τί ἡμῖν ἐκ τῆς πανεγκλήτου θαλίας προφέρουσιν, ἢ πρῶτον ἀναγνῶτωσαν αὐτὰ, μιμούμενοι τὸ ἦθος τοῦ χαράξαντος, ἵνα κἂν παρ' ἑτέρων χλευαζόμενοι, μάθωσιν ἐν ποίῳ κεῖνται πτώματι, καὶ οὕτω λοιπὸν λεγέτωσαν, τί δὴ ἐποίησεν ἐξ αὐτῆς,

Non

ἢ ὅτι

ἢ ὅπι οὐκ ἀεὶ ὁ θεὸς πατὴρ ἦν, ἀλλ' ὕστερον γέγονεν, οὐκ ἀεὶ ἦν ὁ υἱός, ὁ γὰρ ἦν πρὶν γενηθῆ, οὐκ ἔστιν ὂν τοῦ πατρὸς, ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν καὶ αὐτὸς. οὐκ ἔστιν ἴδιον τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας, κτίσμα γάρ ἐστι καὶ ποίημα, καὶ οὐκ ἔστιν ἀληθινὸς θεὸς ὁ χριστὸς, ἀλλὰ μετοχῇ καὶ αὐτὸς ἐθεοποιήθη, οὐκ οἶδε τὸν πατέρα ἀκριβῶς ὁ υἱὸς, ὅτι ὁρᾷ ὁ λόγος τὸν πατέρα τελείως, καὶ ὅτι σωπᾷ, ὅτι γινώσκει ἀκριβῶς ὁ λόγος τὸν πατέρα, οὐκ ἔστιν ὁ ἀληθινὸς καὶ μόνος αὐτὸς ὁ τοῦ πατρὸς λόγος, ἀλλ' ὀνόματι μόνον λέγεται λόγος καὶ σοφία, καὶ χάριτι λέγεται υἱὸς καὶ δυνάμις, οὐκ ἔστιν ἄτρεπτος ὡς ὁ πατήρ, ἀλλὰ τρεπτός ἐστι φύσει ὡς τὰ κτίσματα, καὶ λείπει αὐτῷ εἰς κατάληψιν τοῦ τὸ γνῶναι τελείως τὸν πατέρα. θαυμαστὴ ἡ αἵρεσις μηδὲ τὸ πιθανὸν ἔχουσα· ἀλλ' ἀεὶ τὸ μὴ εἶναι κατὰ τοῦτο φανταζομένη· καὶ ἀντὶ εὐφημίας δυσφημίας δίολα περιβαλλομένη. εἴτις ἄρα τὰ παρ' ἀμφοτέρων ἐξετάσας ἐρωτηθείη, τίνι ὁποτέρου πίστιν ἂν ἕλοιτο ἢ τὰ ἴσως ἂν εἴποι ῥήματα πρέποντα εἶναι θεῷ· μᾶλλον δὲ καὶ ἐπατησαν αὐτοὶ οἱ τῆς ἀσεβείας κόλακες· ἵνα πρέπει περὶ θεοῦ, θεὸς λόγος ὁ λόγος; ἐρωτώμενοι ἀποκρίναθε· ἀπὸ γὰρ τούτου καὶ τὸ ὅλον ἑκατέρων τῶν προβλημάτων γνωσθήσεται. τί πρέπει λέγειν, ἦν ὅτε οὐκ ἦν ἢ τὸ ἀεὶ ἦν; τὸ πρὶν γενέσθαι, ἢ τὸ ἀΐδιον, ἢ τὸ ἀφ' οὗ καὶ ἐξότε. ἀληθινὸν, ἢ θέσει, καὶ μετοχῇ, καὶ κατ' ὑπόνοιαν, τῶν γνητῶν ἕνα λέγειν αὐτὸν, ἢ τῷ πατρὶ συμφέρειν αὐτὸν· ἀνόμοιον εἶναι κατ' οὐσίαν τοῦ πατρὸς, ἢ ὅμοιον καὶ ἀΐδιον εἶναι τοῦ πατρὸς, κτίσμα εἶναι, ἢ δι' αὐτοῦ τὰ κτίσματα γενέσθαι, αὐτὸν εἶναι τὸν ἴδιον τοῦ πατρὸς λόγον, ἢ ἕτερον πάλαι τοῦτον, καὶ δι' ἐκεῖνον τοῦτον γεγονέναι, καὶ δι' ἄλλης σοφίας, καὶ τοῦτον ὀνόματι μόνον σοφίαν καὶ λόγον κεκλῆσθαι, κἀκείνης τῆς σοφίας τοῦτον μέτοχον γεγονέναι, τὰ ἴσως ἄρα ῥήματα θεολογεῖ καὶ δείκνυσι θεὸν εἶναι καὶ υἱὸν τοῦ πατρὸς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν χριστὸν, ταῦθ' ἅπερ ὑμεῖς ἐξημέσατε, ἢ ἅπερ ἡμεῖς ἐκ τῶν γραφῶν εἰρήκαμεν καὶ λέγομεν; εἰ μὲν οὖν οὐκ ἔστι θεὸς λόγος ὁ δὲ υἱὸς ὁ σωτὴρ, ἔξεστι λέγειν ὥσπερ τοῖς ἔθνεσι καὶ τοῖς νῦν Ἰουδαίοις, ὅτω καὶ ὑμῖν ἀβούλητον. εἰ δὲ λόγος τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς ἀληθινὸς καὶ ἐκ θεοῦ θεός ἐστι, καὶ ὅτι πάντων εὐλογημένος εἰς τοὺς αἰῶνας, πῶς οὐκ ἄξιον ἀφανίσαι καὶ ἀπαλεῖψαι, τὰ τε ἄλλα ῥήματα, καὶ τὴν ἀρειανὴν θαλίαν, ὡς εἰκόνα κακῶν καὶ πάσης ἀσεβείας γέμουσαν; εἰς ἣν ὁ ἐμπίπτων οὐκ οἶδεν ὅπι γηγενεῖς παρ' αὐτῇ ὄλλυνται, καὶ ὅτι πέταυρον ἄδυ σωτηρίας. κἀκεῖνοι οἱ αὐτοὶ, καὶ ὡς πανοῦργοι κρύπτουσι, μὴ θαρροῦντες λαλεῖν αὐτὰ, ἀλλ' ἕτερα φθεγγόμενοι πρὸς ταῦτα· ἀλλ' ἐάντε γὰρ εἴπωσι, καταγνωσθήσονται, ἐάντε ὑπονοηθῶσι, βληθήσονται πρὸς πάντων τοῖς ἐκ τῶν γραφῶν ἐλέγχοις.

A

B

C

D

B

Non ſemper Deum Patrem fuiſſe, ſed poſtea factum eſſe: neque ſemper Filium fuiſſe, non enim erat priuſquam fieret, eúmque non ex Patre, ſed ex non entibus emerſiſſe: non eſſe proprium ſubſtantiæ Patris, creaturam enim eſſe, & facturam: illumq; non eſſe verũ Deum, ſed participatu & ipſum quoque Deificatum eſſe non nouiſſe exacte Filium Patrem, neque Verbum Patrem perfecte contemplari, neq; intelligere, neque cognoſcere perfecte Patrem ſuum, non eſſe eum verum & vnicum ex Patre Verbum, ſed duntaxat titulo tenus Verbum & ſapientiam appellari: ex gloria eſſe quod nominetur filius & potentia: non eſſe inconuertibilem vt Pater, ſed vertibilem creaturarum modo, ac deficere in comprehendẽdo ad plenum, & exactè cognoſcẽdo Patre. Præclara nimirum hæreſis, quæ ne credibilibus quidem rationibus ſuffulcitur, & imaginatur eum nõ eſſe, qui eſt, & pro bonis plauſibilibuſque vocibus, blaſphemias in toto contextu præ ſe fert: Si quis igitur vtriuſque rebus excuſſis, quærat, vtrius potius Fidem eligendam putet, aut vtrius verba conuenientiora eſſe Deo exiſtimet, Quin ipſi loquantur impietatis paraſiti, an non in Deum probè competat, ſi ad quæſtionem de Verbo reſpondeatur, Deus erat Verbum? inde enim, ſi vtrumque proponatur, intelligi poterit, quod congruum ſit dictu, vtrúmne hæc ſententia? Semper erat: an illa, Non fuit antequam fieret: illum æternum, an hanc ex aliquo tẽpore inceptum, verum Deum eſſe, an ex participatu & adoptione, & præſtãtia præ cæteris creatis ſolummodo eſſe Verbum, an ideo quia Patri par ſit & coaptandus: diſſimilem illum eſſe quantum ad ſubſtantiam Patris, an ſimilem, propriumque Patris exiſtere: creaturam eſſe, an creatorem, omnia per eum naturã obtinuiſſe ipſumque eſſe Patris Verbum, an aliud ab eo & iſtum ab illo alio procreatum eſſe, & per aliam ſapientiam, iſtum nomine tenus ſapientiam & verbum, nuncupationem ſuam mutuari, & ſuccedaneum, & illius primæ ſapientiæ participatu tinctum eſſe. Quænam verba m elius ad rationẽ diuinitatis ſonent, & Deum ac Filium Patris Dominum Ieſum Chriſtum oſt ẽdere putentur? eáne quæ vos euomuiſtis? an ea quæ nos ex Sacris literis deprompſimus & allegamus: Nã ſi Saluator noſter vobis neque Deus, neque Verbum, neque Filius eſt, eſto ſit vobis liberum dicere, ſicuti & ethnicis, & noſtri ſeculi Iudæis, quicquid libuerit: ſin autem Verbum Patris, & Filius verus exiſtit, Deus ex Deo & præ omnibus benedictus in ſecula, qui (quæſo) non æquum ſit exterminare & obliterare tum alia verba tum Arianorum Thaleiam, vt exẽplar & imaginem malorum, & omnigena impietate ſcatentem, in quam qui inciderit, ignorat gigantes apud eam perire, & in laqueos orci impingere? Et hoc ipſum illos nequaquã latitat, ac proinde vafriter occultãt, & ſuppreſſis iſtiuſmodi ſentẽtiis alia ac diuerſiſſima vocib. ſonant. Nã ſi mentẽ eã verbis proderẽt, dãnarentur: ſi eã ſententiã foueràt, ſuſpicione laborarent, lapidandi ab hominib. ſacrarũ literarũ argumentis.

Ideóque

Idcóque, vt filij ſeculi huius, callidè ſuam (vt ſic dicam) lucernam accendentes ex oleaſtro, veritique ne celeriter extinguatur (lux enim impiorum, vt inquit ſcriptura, extinguitur) abſconſam tenent ſub modio hypocriſis, longe alia ſonantes, præſidia amicorum, & terrorem Conſtantij deprædicant, adeo, vt qui ad eos ingrediuntur, præ ſimulatione & iactantia illa præſidiorum, non videant Arij ſordulentiam. Qui igitur iſta hæreſis non digna fuerit odio? quum illa per diffidentiam, id, quod ſuum eſt, occultim habeat & clanculum foueat. Vnde enim illis hæ voces comportatæ ſunt? aut à quónam eas acceptas habent, qui nō verentur talia loqui? Nunquam certe eas dixerint ab homine profectas, ad ſe veniſſe. Quis enim eſt aut græcorum aut barbarorum, qui Deum quem confitetur, vnum ex rebus creatis audeat dicere? nec fuiſſe, antequam confiteretur? Aut quis eſt, qui quum Deo ſuo fidem habeat, loquenti ad iſtum modum non credat? Hic eſt Filius meus dilectus, dicatque eum non eſſe Filium, ſed opus duntaxat Magnopere enim indignarentur omnes aduerſus eos, qui ad iſtum modum inſanirent, Imo nec è ſcripturis has voces deprompſere: Id enim oſtenſum eſt ſæpius ac iam in præſentia oſtendetur, iſtiuſmodi voces alienas abhorrenteſque eſſe à Sacris eloquiis. Ergo quum deſit, vt in hos authores referant: ſupereſt, vt eas à diabolo acceperint, eiuſque furiis afflati ſint: Solus enim ille talium verborum ſeminator. Agite ergo, illi reſiſtamus, quoniam nobis cum illo, idque per iſtos, eſt colluctatio, vt auxiliante Domino eo ſolito ſuo more cadente diabolo, argumētis conuicti erubeſcant, dum vident, hærere iſtius zizaniæ aſſeminatorem, qui in ipſis hanc hæreſim ſuperſeminauit, vt ſaltem vel ſero addiſcant eo quòd Ariani ſint, ipſos Chriſtianos non eſſe. Dicitis enim, ac pro dictis veſtris ſentitis, eo ſuggerente, Erat, quādo non erat Filius. Ergo primum iſto amictu commenti veſtri ſpoliandi eſtis. Quid igitur? erat aliquando, quando Filius non erat, eáne ſunt veſtra verba ô maledici & malè pij? Nam ſi de Patre hoc dicitis, adhuc improbior eſt veſtra maledicentia: non enim fas eſt dicere, eū aliquando fuiſſe, aut hoc verbum aliquando in eum cōpetere, quum ille & ſemper ſit, & nunquam non fuerit, filiique, cuius natura eſſentia eſt, Pater habeatur & exiſtat, ipſe interim quoque illa ipſa eſſentia. Sin autem dicitis, erat quando non erat Filius, fatua & ſtulta eſt huiuſmodi reſponſio: Quomodo enim ipſe erat, & ipſe non erat? Quocirca hæſitantibus illis, deſtitutiſque omni ratione reſpondendi, neceſſum, vt nos pro iis id ipſum eloquamur. Erat aliquando tempus, quando Verbum non erat: id enim phraſis loquendi præ ſe fert: & illud ipſum, aduerbium aliquando, nobis ſignificat: & quod ſcriptis protuliſtis, Non erat Filius, antequā fieret, planè idem eſt, cū hoc dicto veſtro: fuit, quādo non erat Filius: nam & id quoq; tēpus fuiſſe ante filiū ſignificat. Vnde igitur vobis iſta cōparaſtis? cur & vos, veluti gētes, infremuiſtis & meditati eſtis inania verbula contra Dominū & cōtra Chriſtū eius?

Διὰ τοῦτο γοῦν ὡς υἱοὶ τοῦ αἰῶνος τοῦτο ὄντες, πανύργως λογιζόμενον ἑαυτῶν λύχνον ἅψαντες ἐκ τῆς ἀγριελαίου, καὶ φοβούμενοι μὴ ταχέως ἀποσβεσθῇ, φῶς γὰρ ἀσεβῶν, φησι, σβέννυται, τοῦτον μὲν κρύπτουσιν ὑπὸ τὸν μόδιον τῆς ὑποκρίσεως, ἕτερα δὲ φθέγγονται, καὶ περιστάσιας φίλων, καὶ κοινωνίαν φόβου ἐπαγγέλλονται, ἵν' οἱ εἰσερχόμενοι πρὸς αὐτοὺς, ὑπὸ τῆς ὑποκρίσεως καὶ τῆς ἐπαγγελίας μὴ βλέπωσι τὴν αἵρεσιν ῥυπαρίαν. πῶς οὖν ἐκ ἀξίαν καὶ κατὰ τοῦτο πάλιν μίσους αἱ αἱρέσεις; ὅπερ γὲ καὶ παρ' αὐτῶν τῶν ἰδίων ὡς μὴ ἔχουσα παῤῥησίαν κρύπτεται, καὶ ὡς ὄφις θάλπεται· πόθεν γὰρ ἑαυτοῖς συνεφόρησαν τὰ ῥήματα ταῦτα; ἢ πῶς γέγονεν ἄρα λόγοντοιαῦτα τελαλήκασι λέγοντες; ἀνθρώπων μὲν οὖν οὐδένα ἂν εἰπεῖν ἔχοιεν ταῦτα παρεσχόντα. τίς γάρ ἐστιν ἀνθρώπων Ἕλλην ἢ βάρβαρος, ὅστις οὐκ ὁμολογεῖ θεὸν, τοῦτον τολμᾷ λέγειν ἓν εἶναι τῶν κτισμάτων, καὶ οὐκ ἦν πρὶν ποιηθῇ; ἢ τίς ἐστιν ὃς τίς ᾧ πεπίστευκε θεῷ, ἀπιστεῖ λέγοντι, Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, φάσκων ὅτι οὐκ ἔστιν υἱός, ἀλλὰ ποίημα; πλέον γὰρ ἀγανακτήσασι πᾶσιν κατ' αὐτῶν τοιαῦτα μαινομένων· ἀλλ' οὐδὲ ἐκ τῶν γραφῶν ἔχουσι τὰς προφάσεις. ἐδείχθη γὰρ πολλάκις, ἐλεγχθήσεται δὲ καὶ νῦν, ἀλλότρια ταῦτα τῶν θείων λογίων· ἀκολούθως ἐπιδεῖ λείπει λοιπὸν εἰπεῖν ὅτι παρὰ τοῦ διαβόλου λαβόντες ἐμάνησαν, τοῦτον γὰρ ἐκεῖνος μόνος ἐστὶ σπορεύς, φέρε πρὸς αὐτὸν ἀπαντήσωμεν, πρὸς ἐκεῖνον γὰρ ἡμῖν διὰ τούτων ἡ πάλη, ἵνα δὲ κυρίου βοηθοῦντος, κἀκεῖνος σιωπηθῶς πίπτοντος; τοῖς ἐλέγχοις αἰσχυνθῶσιν ὅτοι, βλέποντες ἀπορουμένους τὸν ἀπατεῶνα τῇ αἱρέσει αὐτοὺς, καὶ μάθωσι κἂν ὀψέποτε, ὅτι ἀρειανοὶ ὄντες, οὐκ εἰσὶ χριστιανοί. εἰ ῥήκατε καὶ φρονεῖτε ταῦτα λοντος ὑμῖν ἐκεῖνα, ὅτι ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν ὁ υἱός, τοῦτο γὰρ πρῶτον ὑμῶν τῆς ἀθεότητος ἀποδύσωμεν τὸ ἔνδυμα· δεῖ· τί τέννων ἦν ποτε; ὅτι ὁ υἱὸς οὐκ ἦν; εἶπατε ὦ δυσφημοι καὶ δυσσεβεῖς. εἰ μὲν οὖν τὸν πατέρα λέγετε, μείζων ὑμῶν ἡ βλασφημία. ὁ γὰρ θεμις εἰπεῖν ὅτι ποτὲ ἦν, ἢ ἐν τῷ ποτὲ σημαίνειν αὐτὸν· ἔστι γὰρ ἀεὶ, καὶ νῦν ἐστιν, ὄντος καὶ τὸ υἱὸς ἐστι, καὶ αὐτός ἐστιν ὁ ὢν καὶ τοῦ υἱοῦ πατήρ· εἰδὲ λέγετε ὅτι ὁ υἱὸς ἦν ποτε ὅτε αὐτὸς οὐκ ἦν, μωρὰ καὶ ἀνόητος ἡ ἀποκρισις. πῶς γὰρ ἦν αὐτὸς καὶ οὐκ ἦν αὐτὸς; οὐκοῦν ἐν τούτοις ἀπορουμένους ὑμᾶς, ἀναγκηλοιπὸν λέγειν, ἦν ποτε χρόνος ὅτε οὐκ ἦν ὁ λόγος· τοῦτο γὰρ φύσει σημαίνει καὶ αὐτὸ τὸ ποτὲ ὑμῶν ἀπόρημα, καὶ ὅπερ πάλιν γε φόντες ἠρήκατε, οὐκ ἦν ὁ υἱὸς πρὶν γεννηθῇ, τοῦτ' ἐστὶ λέγειν ὑμᾶς ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, χρόνον γὰρ εἶναι κἀκεῖνο, καὶ τοῦτο πρὸ τοῦ λόγου σημαίνει. πόθεν οὖν ὑμῖν ἐξηύρηται τοῦτο; ἢ παρ' ὑμεῖς ὡς παιδιὰ ἐφρυάξατε, καὶ μελετᾶτε κενὰ λεξείδια κατὰ τοῦ κυρίου καὶ κατὰ τοῦ χριστοῦ αὐτοῦ;

Nuſquam

ἐδεμία γὰρ τῶν ἁγίων γραφῶν τοιοῦτόν π ωεῖ τῦ σωτῆρος εἰρηκεν· ἀλλὰ μᾶλλον ἀεὶ τὸ ἀΐδιον, καὶ τὸ συνεῖναι ἀεὶ τῷ πατρί. ἐν ἀρχῇ γὰ ἦ ὁ λόγ@ καὶ ὁ λογ@ ἦ ωρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦ ο λόγ@. ᾧ ἐν τῇ ἀποκαλύψει, ταδε λέγει, ὁ ὢν καὶ ὁ ἦ, καὶ ὁ ἐρχόμεν@. τῦ γὰρ ὢν, καὶ τῦ ἦ, ἵνα ἀφέλοιτο τὸ ἀΐδιον; τῦτο γαρ καὶ ὁ ωαῦλ@ ἐν τῇ ωρὸς ῥωμαίους, ἰουδαίους μὲν ἢ λεγχε γραφων, ἐξ ὢν ὁ χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ὑπὲρ ωάντων θεὸς εἰς τοὺς αἰῶνας εὐλογητός, Ἕλλησι δὲ ἐντρέπων ἔλεγε· τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπο κτίσεως κόσμου, τοῖς ωοιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἥτε ἀϊδι@ αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης. τίς δὲ ἡ τῦ θεῦ δύναμις, αὐτὸς ωαλιν διδασκει λέγων, χριστὸς θεῦ δύναμις & θεοῦ σοφια· ὁ γαρ δὴ τῦτο λέγων τὸν πατέρα σημαινει, ὡς ωολλακις ἀλλήλοις ἐνιθυμίσατε λέγοντες, ὁ πατήρ ἐστιν ἡ ἀϊδι@ αὐτοῦ δύναμις· οὐκ ἔτι δὲ ἄτως, ὁ γὰρ εἴρηκεν αὐτὸς, ὁ θεός ἐστιν ἡ δύναμις, ἀλλ' αὐτὸ ἐστὶν ἡ δύναμις. δῆλον δὲ ωᾶσίν ἐστιν, ὡς τὸ αὐτὸ, οὐκ ἔστιν αὐτὸς· ἀλλ' ὁδὲ ξένον, ἴδιον δὲ μᾶλλον αὐτοῦ. ἀναγνωτε δὲ καὶ τὴν ακολουθίαν τῶν ῥημάτων, καὶ ὄψεσθε ωρὸς κύριον, ὁ δὲ κύρι@, τὸ πνεῦμα ἐστι, καὶ ὅψεσθε ωερὶ τῦ ἡῦ εἶναι τὸ σημαινόμενον· ωερὶ γαρ τῆς κτίσεως μνημονεύων, ἀκολούθως γράφει, καὶ ωερὶ τῆς ἐν τῇ κτίσει δημιουργῦ δύναμεως· ἢ τίς ἐστιν ὁ λογ@ τῦ θεῦ δι οὗ καὶ τὰ ωάντα γέγονεν. εἰ μὲν οὖν αὐτάρκης ἐστιν ἡ κτίσις ἀφ' ἑαυτῆς μόνης χωρὶς ἡῦ γνωρίσαι τὸν θεὸν, σκοπεῖτε μὴ ωέσοντες νομίζοντες καὶ χωρὶς ἡῦ τὴν κτίσιν γεγονέναι· εἰ δὲ δι ἡῦ γέγονε καὶ ἐν αὐτῷ τὰ ωάντα συνέστηκεν, ἐξαναγκης ὁ τὴν κτίσιν ὀρθῶς θεωρῶν, θεωρεῖ καὶ τὸν ταύτην δημιουργήσαντα λόγον, καὶ ἀδεὶς γινώσκει τὸν πατέρα, εἰμὴ ὁ υἱός, καὶ ᾧ ἐὰν ὁ υἱός ἀποκαλύψῃ. τῷ τε Φιλίππῳ λέγοντι δεῖξον ἡμῖν τὸν πατέρα, οὐκ ἔλεγε βλέπε τὴν κτίσ.ν. ἀλλ' ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα. εἰκότως ὁ παῦλ@ αἰτιώμεν@ τοὺς ἕλληνας ὅτι τὴν ἁρμονίαν καὶ τὴν τάξιν τῆς κτίσεως θεωροῦντες ἀδιανοήτ@ ωερὶ ἦ ἐν αὐτῇ δημιουργῦ λόγυ. τὰ γὰ κτίσματα μηνύει τὸν ἑαυτῶν δημιουργόν· ἵνα δ' αὐτῶν καὶ τὸν ἀληθινὸν θεὸν νοήσωσι, καὶ ωαύσωνται τῆς εἰς τὰ κτίσματα λατρείας, εἴρηκεν, ἥτε ἀϊδι@ αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης· ἵνα τὸν υἱὸν σημάνῃ. λέγοντες δὲ οἱ ἅγιοι ὁ ὑπάρχων ωρὸ τῶν αἰώνων καὶ δι ὃ ἐποίησε τοὺς αἰῶνας, ἀδεν ἧττον ωάλιν τὸ ἀΐδιον εὐαγγελίζονται τοῦ υἱοῦ, καὶ τὸ αἰώνιον, ἐν ᾧ καὶ αὐτὸν τὸν θεὸν σημαίνουσιν· ὁ μὲν γὰ ἡσαίας φησὶν, ὁ θεὸς ὁ αἰώνι@ ὁ κατασκάψας τὰ ἄκρα τῆς γῆς· ἡ δὲ Σωσάννα ἔλεγεν, ὁ θεὸς ὁ αἰώνιος· ὁ δὲ Βαρὺχ, ἔγραφε, κεκράξομαι ωρὸς τὸν θεὸν τὸν αἰώνιον ἐν ταῖς ἡμέραις μου, καὶ μετ' ὀλίγα ἐγὼ γὰ ἠλπισα ἐπὶ τῷ αἰωνίῳ σωτῆρι ἡμῶν, καὶ ἦλθέ μοι χαρὰ ἀπὸ τοῦ ἁγίου. ἐπειδὴ δὲ καὶ ωρὸς

Nuſquam enim Sacra ſcriptura tale quid de Domino locuta eſt, ſed potius ſempiternè eum, æternaliterque cum Patre coexiſtere pronunciat, dum dicit: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum & Deus erat Verbum*. Et in Apocalypſi hæc dicit: *Qui eſt. & qui erat, & qui venturus eſt*: huic autem ſententiæ, Qui eſt, & qui erat, quiſnam adimeret æternitatem? Iſtiuſmodi quoque verbis & Paulus ad Romanos ſcribens, Iudæos redarguit: *Ex quibus Chriſtus ſecundum carnem, qui eſt ſuper omnia benedictus Deus in ſecula.* Ethnicos verò pudefaciens dixit: Inuiſibilia eius per creationem mundi operibus intellecta perſpiciuntur, ſimulque cum iis æterna eius potentia ac Diuinitas in cognitionem venit. Eum autē eſſe Dei potentiam, Paulus oſtendit, cum dicit, Chriſtus Dei potentia, & Dei Sapientia. Non enim fieri poteſt, vt Patrem his verbis videatur innuere, vt aliquendo inter vos conſuſurratum audio, Patrem ſcilicet eſſe ſui ipſius æternam potentiam, verū id ita non eſt: Non enim dictum eſt ab Apoſtolo, ipſe Deus eſt illa potentia, ſed eius eſt potētia. Clarum eſt omnibus id quod alicuius eſt, non eſſe hoc ipſum quod is eſt, cuius eſt, ſed tamē ab eo nequaquam externum, ſed potius proprium eius & ſuum: Perlegite ipſam conſequentiam verborum, & videbitis ad Filium pertinere, quod ibi innuitur. De creatione enim mentionem faciens, cōſequenter ſcribit de creatoris in creatura potentia, quæ eſt Verbum Dei, per quod omnia facta ſunt. Si igitur natura rerum ſufficit ex ſe ſola citra Filium, Deum notum reddere: videte ne ruatis, dum arbitramini etiam citra Filium rerum naturam conditam eſſe. Sin vero per Filium omnia ſunt facta, & in eo omnia conſtant, neceſſario fit, vt qui rerum naturam recte ſpeculentur, ſpeculentur quoque Rationem ſiue Verbum Dei, authorem conditorémque naturæ, atque iam inde incipiunt Patrem cognoſcere. Sin vero ſecundum Saluatorem noſtrum, *nullus cognoſcit Patrem, niſi Filius, & cui Filius reuelauerit*, Philippóque dicenti, *Oſtende nobis Patrem reſponſum ſit*, non intueamini rerum naturam, ſed qui me vidit, vidit & Patrem meum. Iure igitur Paulus incuſat Græcos, quòd congruentiam inter ſe partium ordinémque rerum naturæ contemplantes, nihil cogitauerint de naturæ Ratione ſiue Verbo. Res enim conditæ conditorem oſtendunt, vt per eum verum Deum intelligant, & cultum omittant admirationémque creaturarum: additumque eſt ab eodem Paulo, *Æterna quoque eius potentia & diuinitas*, vt filium ſignificaret. Cęterū, quum ita loquuntur Sancti, ille qui eſt ante ſecula, & per quem fecit ſecula, nihilominus ſempiternitatem Filij eiúſque æternitatē deprædicant, quibus verbis etiā ipſum eſſe Deum oſtendunt. Eſaias certe dicit, *Deus æternus qui cōſtruxit extrema terrarū*. Suſanna quoq; locuta, *Deus æterne*. Baruch itē: *iam clamabo ad æternum Deum, in diebus meis*: ac Paulo poſt ſubdit, *Ego ſpem habui in æterno Saluatore noſtro, & venit*

& venit mihi gaudium à Sancto. Apostolos itidem ad Hebræos, *Qui est splendor gloriæ & character substantiæ eius*. Et Dauid in Psalmo 89. *Et si splendor domini Dei nostri super nos, & in lumine tuo videbimus lumen.* Quis ita est stolidus, vt in ambiguo illi sit, filium æternaliter esse, vbi quis lucem sine radiis splendoris vidit? vt tum quoque de filio dicat: Fuit aliquando quãdo non erat: vel antequã fieret, non erat. Iam illud quod dicitur 140. Psalmo, *Regnum tuum, regnum omnium seculorum*, non permittit vllam vel qualemcunque intercapedinem temporis intelligi, in qua re non extiterit Verbum. Si enim omne spacium mensura seculorum colligitur, omnium autem seculorum rex est & conditor Verbum, necessum est, nullum fuisse quantulumcunque ante eum spacium vt furiosum sit dictu: Erat aliquãdo quando nõ erat æternus ille: aut ex nõ entibus esse filium, quum ipse Dominus loquatur, *Ego sum veritas*, & nõ dicat, ego factus sum veritas sed ego sum, non factus sum, vt etiam alibi: *Ego sum pastor, ego sum lumen:* ac rursum, *Vos dicitis domine & præceptor, & recte dicitis, sum etenim*. Quis (quæso) tale dictum à deo audiens, & Sapientiam Verbumque Patris hæc de ipso loqui auscultans, vlterius dubitarit de veritate? ac non statim crediderit in hoc verbo, sum, æternitatem filij eiusque ante omnes ætates naturam nullo principio inchoatam significari. Quòd igitur æternitatem, existentiamque ante secula non principio initiatam Sacræ scripturæ de filio edoceant, ex superioribus dictis manifesto colligitur: quòd autem ea quæ Ariani sonant, dum aiunt, Non erat antequam erat, & aliquando erat, Scripturas illa ipsa de creaturis loqui: hæc quæ mox subiiciam, satis superque indicabunt. Moyses in Genesi ait, *Et omne virgultum agri, antequam nasceretur in terra, & omne fœnum agri priusquam oriretur: non enim pluerat Deus super terram*. Et in Deuteronomio quum diuideret Altissimus nationes. Dominus autem per se ipsum loquitur: *Si diligeretis me, gauderetis vtique, quia vado ad Patrem, quoniam Pater maior me est, & nunc dixi vobis priusquam fiat, vt quum factum fuerit, credatis*, De rebus item creatis per Salomonem mentionem facit, antequam terram faceret, & antequam abyssos conderet, antequam fontes aquarum prodirent, priusquam montes collocarentur, antequam vlli colles fierent, & *antequam Abraham fieret, ego sum*. De Hieremia quoque ad istum modum loquitur: *Antequam formarem te in vtero, noui te*. Dauid itidem: *Domine refugium factus es nobis in generationem & generationem, antequam montes fierent, & formaretur tellus, & orbis habitabilis, & à seculo in seculum tu es*. Et in Daniele Susanna magna voce exclamauit, dicens: *Deus æterne arcanorum cognitor, qui nosti omnia antequam fiant*. Igitur illud, non erat: & illud, priusquam fieret: & illud, quando, & quotquot istiusmodi dictiunculæ de rebus creatis & conditis, quæ ex nihilo prouenerant, congruè vsurpantur, aliene contra incongrue-

καὶ πρὸς ἑβραίους γράφων ὁ ἀπόστολος φησὶν, ὅς ἐστιν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ. ψάλλει δὲ καὶ ὁ δαβὶδ ἐν τῷ ὀγδοηκοστῷ ἐνάτῳ ψαλμῷ, καὶ ἡ λαμπρότης κυρίου ἔστω ἐφ' ἡμᾶς. καὶ ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς· πῶς οὖν ἔστιν ἀνόητον, ὡς ἀμφιβάλλειν περὶ τοῦ ἀεὶ εἶναι τὸν υἱὸν; πότε γὰρ τις εἶδε φῶς χωρὶς τοῦ ἀπαυγάσματος, ἢ τὸν λαμπρότητα χωρὶς τοῦ ἡλίου εἶπεν ἢ ἔγνω ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν. ὅπου, φέλν γνωσθῆναι, οὐκ ἦν καὶ τὸ λεγόμενον ἐν τῷ ἑκατοστῷ πεντηκοστῷ τρίτῳ ψαλμῷ πρὸς τὸν υἱὸν· ἡ βασιλεία σου βασιλεία πάντων τῶν αἰώνων, οὐκ ἔστιν εἰπεῖν τινὰ, κἂν τὸ τυχὸν διάστημα λογίσασθαι ἐν ᾧ μὴ ὑπῆρχεν ὁ λόγος· εἰ γὰρ πᾶν διάστημα ἐν τοῖς αἰῶσι μεμέτρηται, πάντων ἐστὶ τῶν αἰώνων βασιλεὺς καὶ ποιητὴς ὁ λόγος, ἀνάγκη, μὴ ὄντος κἂν τοῦ τυχόντος διαστήματος πρὸ αὐτοῦ, μανίᾳ τὸ λέγειν, ὅπου ποτὲ οὐκ ἦν ὁ λόγος, ὃς ἐξ οὐκ ὄντων ἐστὶν ὁ υἱός, λέγοντος δὲ αὐτοῦ κύριος, ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια, καὶ ὁ λεγόμενος, ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια· ἀλλ' ἀεὶ τὸ εἰμὶ λέγοντος, ἐγώ εἰμι ὁ ποιμήν· ἐγώ εἰμι τὸ φῶς, καὶ πάλιν, ὑμεῖς λέγετέ με ὁ κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος, καὶ καλῶς λέγετε· εἰμὶ γάρ. τίς τὸ πιστὸν ῥῆμα ἀκούων περὶ θεοῦ καὶ σοφίαν καὶ λόγον πατρὸς περὶ ἑαυτοῦ λέγοντος ἔτι διστάσειεν περὶ τῆς ἀληθείας, καὶ οὐκ ἀΰτὴς πείσεται ὅτι ἐν τῷ, εἰμὶ, τὸ ἀΐδιον καὶ τὸ πρὸ παντὸς αἰῶνος ἄναρχον ὑπάρχον σημαίνει; ὅτι μὲν οὖν τὸ ἀΐδιον περὶ υἱοῦ ἀγράφως δείκνυσι λεγόμενα φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων. ὅτι δ' ἄπερ φθέγγονται οἱ ἀρειανοὶ λέγοντες τὸ οὐκ ἦν καὶ τὸ πρὶν καὶ τὸ ὅτε, αἱ αὐταὶ γραφαὶ περὶ τῶν κτισμάτων λέγουσι, δηλώσω πάλιν τὰ μέλλοντα λέγεσθαι· ὁ μὲν γὰρ μωυσῆς περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς γενέσεως διηγούμενος, φησὶ· καὶ πᾶν χλωρὸν ἄγρωστον πρὸ τοῦ γενέσθαι ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ πᾶσα χόρτος ἄγρωστος πρὸ τοῦ ἀνατεῖλαι, οὐ γὰρ ἔβρεξεν ὁ θεὸς ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἄνθρωπος οὐκ ἦν ἐργάζεσθαι τὴν γῆν. καὶ ἐν μὲν τῷ δευτερονομίῳ ὅτε διεμέριζεν ὁ ὕψιστος ἔθνη, ὁ κύριος διὰ μὲν ἑαυτοῦ ἔλεγεν· εἰ ἀγαπᾶτέ με, ἐχάρητε ἂν ὅτι εἶπον, πορεύομαι πρὸς τὸν πατέρα ὅτι ὁ πατήρ μείζων μού ἐστι, καὶ νῦν πρόειρηκα ὑμῖν πρὸ τοῦ γενέσθαι, ἵνα ὅταν γένηται πιστεύσητε· περὶ δὲ τῆς κτίσεως, διὰ Σολομῶντος φησὶ, πρὸ δὲ τοῦ τὴν γῆν ποιῆσαι καὶ πρὸ δὲ τοῦ ποιῆσαι, καὶ πρὸ δὲ προελθεῖν τὰς πηγὰς τοῦ ὕδατος, καὶ πρὸ δὲ ὄρη ἑδρασθῆναι, πρὸ δὲ πάντων τῶν βουνῶν, γεννᾷ με· καὶ πρὸ ἀβραὰμ γενέσθαι ἐγώ εἰμι. περὶ δὲ ἱερεμίου λέγει, πρὸ δὲ πλάσαί σε ἐν κοιλίᾳ ἐπιστάμαί σε, ὁ μὲν δαβὶδ ψάλλει, κύριος κατέφυγεν ἐγένου ἡμῖν εἰς γενεὰν· πρὸ δὲ ὀρέων ἑδρασθῆναι καὶ πλασθῆναι τὴν γῆν καὶ τὴν οἰκουμένην, ἀπὸ δὲ αἰῶνος καὶ ἕως δὲ αἰῶνος σὺ εἶ. ἐν δὲ τῷ δανιὴλ, ἀνεβόησε φωνῇ μεγάλῃ σωσάννα καὶ εἶπεν· ὁ θεὸς ὁ ἀΐδιος ὁ τῶν κρυπτῶν γνώστης, ὁ εἰδὼς τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν· τὸ ἄρα, οὐκ ἦν ποτε· καὶ τὸ πρὶν γενέσθαι, καὶ τὸ ὅτε, καὶ ὅσα τοιαῦτά ἐστι λεξείδια· ἐπὶ μὲν τῶν γενητῶν καὶ κτισμάτων ἐξ οὐκ ὄντων γενομένων, ἁρμόζει λέγεσθαι, ἀλλότρια δὲ τοῦ λόγου

λόγου ἐστὶν. εἰ δὲ τῶν μὲν ὄντων τῶν γενητῶν, τὸ δὲ ἀεὶ ὅπερ ἐξ υἱοῦ λέγουσιν αἱ γραφαὶ, ἐκ ἄρα ὦ θεομάχοι ἐξ ἐκ ὄντων γέγονεν ὁ υἱος, ὥδε ὅλως τῶν γενητῶν ἐστιν ὁ υἱος, ἀλλὰ τοῦ πατρὸς εἰκὼν καὶ λόγος ἀΐδιός ἐστιν, ὅ δὲ πώποτε οὐκ ὢν, ἀλλὰ ἀεὶ ὢν. ὡς ἀϊδίου ὄντος φωτὸς ἀΐδιον ἀπαύγασμα. τί τοίνυν χρόνους πρὸ τοῦ υἱὸς φαντάζεσθε; ἢ διατί μετὰ χρόνους βλασφημεῖτε τὸν λόγον, δι' ὃν καὶ οἱ αἰῶνες γεγόνασι; πῶς γὰρ ὅλος χρόνος, ἢ αἰὼν ὑπέστη μήπω φανέντος καθ' ὑμᾶς τοῦ λόγου, δι' ὃν τὰ πάντα γέγονε, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο ὥδε ἓν; ἢ διατί χρόνον σημαίνοντες, ὃ λέγετε φανερῶς ἦν χρόνος ὅτε οὐκ ἦν ὁ λόγος· ἀλλὰ τὸ μὲν ὄνομα τοῦ χρόνου σκέπετε πρὸς ἀπάτην τῶν ἀκεραίων, τὸ φρόνημα δὲ ὅλως ἑαυτῶν ὑ κρύπτετε. ἀλλ' ὑδὲ κρύπτοντες λαθεῖν δύνασθε. πάλιν γὰρ χρόνους σημαίνετε λέγοντες, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν καὶ οὐκ ἦν πρὶν γένηται. τούτων ὕτω δεικνυμένων, ἔτι πλέον ἀναιδεύονται λέγοντες, εἰμὴ ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, ἀλλ' ἀΐδιός ἐστιν ὁ υἱος καὶ συνυπάρχει τῷ πατρί, οὐκέτι υἱὸν ἀλλ' ἀδελφὸν εἶναι τοῦ πατρὸς λέγετε αὐτόν. ἀνόητοι καὶ φιλόνεικοι, εἰ μὲν γὰρ ἀϊδίως συεῖναι μόνον αὐτὸν ἐλέγομεν, καὶ μὴ υἱὸν, πιθανήτις ἦν αὐτῶν ἡ πρὸς τοῦτο προσωσιητὴ δύλάβεια· εἰ δὲ ἀΐδιον λέγοντες ὁμολογοῦμεν αὐτὸν υἱὸν οὐ πατρὸς, πῶς ὁ γενηθεὶς ἀδελφὸς τοῦ γεννήσαντος δύναται νομίζεσθαι; καὶ εἰ εἰς πάλεμος καὶ υἱὸν ἐστὶν ἡμῶν ἡ πίστις, ποία ἀδελφότης ἐν τούτοις ἐστὶν· ἢ πῶς δύναται ὁ λόγος ἀδελφὸς λέγεσθαι τούτου, οὗ καὶ ἐστὶ λόγος; οὐκ ἔστιν ἀνθίρρησις αὕτη ὡς πρὸς ἀγνοούντων γινομένη· σωφρονοῦσι γὰρ καὶ αὐτοὶ τὴν ἀλήθειαν· ἀλλὰ προφασίς ἐστιν ἰουδαϊκὴ καὶ θελόντων, ὡς εἶπεν ὁ Σολομὼν, ἀπὸ τῆς ἀληθείας χωρίζεσθαι· ὃ γὰρ ἔκ τινος ἀρχῆς προπαρχέσης ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς ἐγεννήθησαν, ἵνα καὶ ἀδελφοὶ νομισθῶσιν· ἀλλ' ὁ πατὴρ ἀρχὴ τοῦ υἱοῦ καὶ γενητής ἐστι, καὶ ὁ πατὴρ πατήρ ἐστι καὶ ἐκ' υἱός τινος γέγονεν, καὶ ὁ υἱὸς δι' υἱός ἐστι καὶ οὐκ ἀδελφός. εἰ δὲ ἀΐδιον γέννημα τοῦ πατρὸς λέγεται, καλῶς λέγεται· ὃ γὰρ ἀτελὴς ἡ ὐσία τοῦ πατρὸς ἦν ποτε, ἵνα καὶ τὸ ἀΐδιον αὐτῆς ὑπισυμβαίνῃ τούτῳ, ὃ δὲ ὡς ἄνθρωπος ἐξ ἀνθρώπου γεγένηται ὁ υἱὸς, ἵνα καὶ ὑστερίζῃ τῆς πατρώας ὑπάρξεως· ἀλλὰ θεοῦ γέννημά ἐστι, καὶ θεοῦ τοῦ ἀεὶ ὄντος ἰδίου ὢν υἱὸς, ἀϊδίως ὑπάρχει. ἀνθρώπων μὲν γὰρ ἴδιον τὸ ἐν χρόνῳ γίνεσθαι διὰ τὸ ἀτελὲς τῆς φύσεως, θεοῦ δὲ ἀΐδιον τὸ γέννημα, διὰ τὸ ἀεὶ τέλειον τῆς φύσεως. εἰ μὲν οὖν οὐκ ἔστιν υἱὸς ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων ποίημα γέγονε, δεικνύτωσαν πρότερον, καὶ ὡς περὶ ποιήματος φαντάζόμενοι κρατείτωσαν, ὅτι ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, οὐκ ὄντα γὰρ γέγονε τὰ γενητά· εἰδὲ υἱὸς ἐστι, τοῦτο γὼ

congrueque de Verbo prædicantur. Quòd si ista de rebus creatis, illa autem semper scripturæ de Verbo personant, non igitur (ô perduelles Dei) ex non entibus factus est Filius, aut vlla ratione vnus ex rebus creatis, sed Patris Imago est, & æternum Verbum non aliquando non existens, sed semper existens, vt æternæ lucis æterna proradiatio siue splendor. Cur igitur tempora ante filium imaginamini? aut cur post tempora Verbū blasphematis incepisse, per quem ipsa secula ortum suum accepere: aut quónam modo tempus & seculum extitere, nondum prodito, exortóque secundum vestram sententiam verbo, *per quem omnia facta sunt, & sine quo factum est nihil*? aut cur, si tempora innuitis, non apertè dicitis, erat tempus, quando non erat Verbum, sed vocabulum quidem temporis supprimitis, ad deceptionem simpliciorum: sensum vero & mentem vestram non occultatis, nec occultando latere potestis: interualla etenim temporis innuitis his verbis: Fuit, quando non erat: & non erat, antequam fieret. Hac ratiocinatione collecta, ad maiorem impudentiam pergunt: Si inquiunt, non fuit quando non erat, sed ab æterno fuit, vnáque cum Patre existebat, non eum iam Filium Patris fui, sed frattem debere dici. O stolidos & contentiosos, siquidem illum duntaxat coexistere æternaliter diceremus, nec additum esset eum & Filium esse, credibilis videretur eorum simulatitia obseruatio. Quòd si eum æternum profitemur, & Filium ex Patre, quomodo is qui genitus est, genitoris frater esse poterit? & si in Patrem & Filium nostra Fides est, quæ istic fraternitas existit? aut quomodo Ratio siue Verbum, eius frater haberi poterit, cuius est Verbum? Non hanc contradictionem per insciti am faciunt. Vident enim & ipsi veritatem, sed iudaica eorum hominum calumnia, qui volunt (vt inquit Salomon) à veritate deficere, vti statuerunt. Non enim ex aliquo principio præexistente Pater & Filius procreati sunt, vt fratres existimari queant, sed Pater principium Filij & genitor est: & Pater Pater est, neque vllius Filius fuit: & Filius, Filius est, & non frater. Quòd si id quod genitum est ex Patre, æternum dicitis, rectè dicitis: non enim Patris substantia vnquàm imperfecta fuit, ita vt eius æternitas ipsi superueniat, neque vt homo ex homine genitus est Filius, vt Patri ratione existendi sit posterior, sed Dei proles est, & vt Dei semper existentis proprius Filius, idemque sempiternus. Hominibus enim proprium est in tempore gignere, ob imperfectitudinem ipsorum naturæ, Dei contra Soboles æterna est ob æternitatem naturæ. Si igitur Filius non est, sed opus aliquod quod prodiit ex rebus non existentibus, id antè omnia ab illis ostendi oportet: ac tum demum vbi ostenderint, quantum libeat, de suo ipsorum phantasmate garriant. Fuit quando non erat. Nam quæ facta sunt, quum non essent, fieri inceperūt. Quòd si autem filius est:

id enim Pater dicit, & Scripturæ clamant, et si Filius nihil aliud est, nisi hoc ipsum quòd è Patre genitum est: & quòd genitum est ex Deo, verbum eius & Sapientia, & iubar est, quid opus est verbis, cur dicitis Fuit, quando non erat Filius? quasi plagiarij, Deum Verbo suo spoliatis, & manifesto aduersus eum quasi fuerit aliquando Deus, sine sua Ratione, sine sua Sapientia: & lucem splendore caruisse, & fontem veluti sterilem exaruisse. Nam tametsi nomen temporis metu opprobrij videantur subterfugere, eúmque dicant antè tempora fuisse, tamen quia spacia aliqua dant, in quibus eum non fuisse comminiscuntur, nihilo tamen minus tempora innuunt, & ita de Deo absurda statuentes, mirum in modum sese impios præbent. Nunc autem quanquam nomen Filij agnoscunt, ne palam ab omnibus vituperentur, tamen Sobolem substantiæ Patris negant, quasi id fieri nequeat nisi intelligantur partes & diuisiones intercedere, eum tamen denuo aiunt, non esse verum filium, nec nisi nomine tenus eum filium esse posse. Quomodo vero fieri potest, vt ij non mirificè labantur, qui de corporeo, corporea cogitant: & ob imbecillitatem suæ naturæ, adimunt Filio proprietatem Paternæ substantiæ? Superest igitur quum non intelligant, qua ratione sit Deus, aut qualis sit Pater, ipsum etiam Patrem inficientur, quandoquidem generationem Patris stulti ex se metiuntur. Cæterum, istos ad istum modum affectos, persuasosque non posse esse Filium Dei, æquum est quidem, vt misericordia prosequamur, cõsentaneum tamen, vt sciscitemur, & rationibus cõuincamus, forsitan vel eo modo ad sensum aliquem perduci poterint: Si pro vestra sententia ex non entibus factus est Filius, neque erat antequam fieret, omnino sequitur, vt ex participatu essentiæ, nomen Filij, Dei, & Sapientiæ assecutus sit: ita enim in reliquis fit, quæ sanctificata glorificantur: cuius ergo rei particeps sit, à vobis explicandum est. Reliqua enim alia Spiritus communionem recipiunt: Filius autem pro vestra opinione, cuius, quæso, rei participatum sentit? Spiritusne? sed Spiritus à Filio potiùs accipit, vt ipse de se testatur: & absurdum est dictu, istum ab illo sanctificari. Patris igitur participatu id fit, id enim reliquum est, & necessarium est dictu. Sed quidnam illud est? aut vnde proficiscitur? si enim extraneum quiddam, & seorsum à Patre intelligitis, participationem Patris habere non poterit, sed rei extraneæ, atque ita ne secundus quidem à patre erit, quum ante Patrem illud extraneum ordine præcedat, neque iam inde fuerit eius Filius, sed extranei illius, cuius participatu Filius est dictus. Quod si hoc absurdum & impiũ est prælertim quum Pater dicat: *Hic est Filius meus dilectus:* Filius quoque itidem loquatur, Patrem suum omnipotentem Deum esse: liquidum & manifestum est, non ex rebus extraneis, sed ex substãtia Patris esse quod in participatum veniat. Id si rursum aliud fuerit præter substantiã Filij, eandem

τοῦτο γὰρ καὶ ὁ πατὴρ λέγει· καὶ αἰγραφαὶ βοῶσι. τὸ δὲ υἱος, ὐδὲν ἑτερόν ἐστιν, ἢ τὸ ἐκ τῦ πατρὸς γεννώμενον, τὸ δὲ γινώμενον ἐκ τῦ θεῦ, λόγος ἐστὶν αὐτὸ καὶ σοφία καὶ ἀπαύγασμα· τί δεῖ λέγειν; ἢ ὅτι λέγοντες ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν ὁ υἱος· ὡς λησταί τινες ἀποσυλῶσι τον λόγον ἀπὸ τοῦ θεῦ, ὁ ἄντικρυς κατ' αὐτὸ φθέγγονται ὅτι ἦν ποτε τὸ ἰδίε λόγε καὶ σοφίας χωρὶς, καὶ τὸ φῶς ἦν ποτε χωρὶς αὐγῆς, καὶ ἄγονος ἦν ἡ πηγὴ καὶ ξηρά. κἂν γὰρ τὸ ὄνομα τ̃ χρόνε ποιησάμενοι φοβῶνται διὰ τὰς ἐνθυμήσεις αὐτὲς, λέγωσι πρὸ χρόνων αὐτὸν εἶναι, ἀλλ' ὅμως, ὅτι διαστήματά τινα διδόασιν ἐν οἷς μὴ εἶναι αὐτὸν φαντάζονται ὐδὲν ἧττον χρόνες σημαίνοντες, καὶ ἀλογίαν περὶ τὸν θεὸν εἰσάγοντες, μεγάλως ἀποβλίττουσιν· εἰ δὲ καὶ τὸ ὄνομα τ̃ υἱ̃ πάλιν συνομολογῦσι, διὰ τὸ μὴ βέλεσθαι φανερῶς πρὸ πάντων καταγινώσκεσθαι, τὸ δὲ εἶναι τοῦτον τῆς ὐσίας τῦ πατρὸς ἴδιον γνώρισμα ἀρνοῦνται, ὡς δηλωμένου τοῦτου εἶναι χωρὶς τῆς ἐκ μερῶν καὶ διαιρέσεων ὑπονοίας· ὐδὲν ἧττον πάλιν ἀρνοῦνται, μὴ εἶναι μὲν ἀληθινὸν υἱον, ὀνόματι δὲ μόνον λέγοντες υἱον. πῶς δὲ ὐσφάλλονται μεγάλως περὶ τὸ ἀσωμάτου τὰ σωμάτων ἐνθυμέμενοι, καὶ διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς ἰδίας φύσεως ἀρνέμενοι τὸ φύσει ἴδιον τ̃ πατρὸς; ὥρα γὰρ αὐτὲς μὴ νοεῖν τὰς καὶ πῶς ἐστιν ὁ θεὸς ἢ πόλα πός ἐστιν ὁ πατὴρ ἀρνεῖσθαι καὶ αὐτὸν, ἐπεὶ καὶ τὸ γέννημα τ̃ πατρὸς ἐξ ἑαυτῶν μετρῦσιν οἱ ἄφρονες. ἀλλ' ὅτως αὐτὲς διακειμένους, καὶ νομίζοντας μὴ δύνασθαι εἶναι υἱὸν τ̃ θεῦ, οἰκτείρειν μὲν ἄξιον· ἐρωτᾶν δὲ καὶ διελέγχειν αὐτὲς, ἀκόλυθόν ἐστι, τάχα κἂν ὅτως εἰς αἴσθησιν ἔλθωσιν. εἰ καθ' ὑμᾶς ἐξ ὐκ ὄντων ἐστὶν ὁ υἱος, καὶ οὐκ ἦν ποτὲ γεννηθῆ, πάντως που κατὰ μετουσίαν καὶ αὐτὸς υἱος καὶ θεὸς καὶ σοφία ὀνομάθη, ὅτω γὰ καὶ τὰ ἄλλα πάντα σωθέντα τε καὶ ἁγιαζόμενα δοξάζεται. τίν τοίνυν ἐστὶ μέτοχος, εἰπεῖν ὑμᾶς ἀνάγκη. τὰ μὲν γὰρ ἄλλα πάντα τ̃ πνεύματος μετέχει, αὐτὸς δὲ ἄρα καθ' ὑμᾶς, ἵνος ἂν εἴη μέτοχος τ̃ πνεύματος; καὶ μὴν αὐτὸ τὸ πνεῦμα μᾶλλον πρὸς τ̃ υἱ̃ λαμβάνει· ὡς αὐτὸς εἴρηκε, καὶ ἄλογόν ἐστιν εἰπεῖν τῦτον ἁγιάζεσθαι παρ' ἐκείνε. ἀκοῦω τοῦ πατρὸς μετέχει, τ̃το γὰ λείπει, ὁ ἀνάγκη λέγειν. καὶ τί τ̃το ἄρα, ἢ πόθεν ἐστίν; ἐμὲν ὂν ἔξωθέν ἐστιν ὑπονοηθὲν πρὸς τὸ πατρὸς, ὁκέτι πάλιν τ̃ πατρὸς μετέχων ἂν εἴη, ἀλλὰ τὸ ἔξωθεν γενομένε, ὁ ὁκέτι αὐτὸς, ὁ δὲ ἕτερος ἔσαι μετὰ τὸν πατέρα ἔχων πρὸ ἑαυτὸ ἐκεῖνο, ὐδὲ τ̃ πατρὸς υἱὸς ἂν λεχθείη, ἀλλ' ἐκείνου, ἐ καὶ μετέχων υἱὸς καὶ θεὸς ὀνομάθη· εἰ δὲ τ̃το ἄτοπον καὶ ἀσεβές, λέγομεν μὲν τοῦ πατρὸς, ὅτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, λέγοντος δὲ καὶ τοῦ υἱοῦ πατέρα ἴδιον εἶναι τὸν θεὸν, δηλονότι ὐκ ἔξωθεν, ἀλλὰ τῆς ὐσίας τοῦ πατρὸς ἐστὶ τὸ μετεχόμενον· τοῦτο δὲ πάλιν, ἐὰν ἕτερον ἢ πρὸς τὴν ὐσίαν τοῦ υἱοῦ, τὸ ἴσον

τὸ ἴσον ἄτοπον ἀπαντήσῃ μέσῳ πάλιν εὑρισκομένῳ τούτῳ, ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τῆς οὐσίας ὃ υἱὸς ἤτις ποτέ ἐστι. πιστῶν δὴ οὖν ἀπόντων καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀναφαινομένων λογισμῶν, ἀνάγκη λέγειν τὸ ἐκ τῆς οὐσίας καὶ πατρὸς ἴδιον αὐτοῦ σύμπαν εἶναι τὸν υἱόν· τὸ γὰρ ὅλως μετέχεσθαι τὸν θεὸν, ἴσον ἐστὶ λέγειν ὅτι καὶ γεννᾷ, τὸ δὲ γέννα, τί σημαίνει, ἢ τὸν ἐξ αὐτοῦ γόνιμον ὃ υἱὸς μετέχει τὰ πάντα κατὰ τὴν τοῦ πατρὸς γνωμένην παρ' αὐτοῦ χάριν, καὶ φανερὸν ἐκ τούτου δείκνυται, ὅτι αὐτὸς μὲν ὁ υἱὸς ἀδενὸς μετέχει, τὸ δὲ ἐκ τοῦ πατρὸς μετεχόμενον, τοῦτό ἐστιν ὁ υἱός· αὐτοῦ γὰρ τοῦ υἱοῦ μετέχοντος, τοῦ θεοῦ μετέχειν λεγόμεθα, καὶ τοῦτό ἐστιν ὃ ἔλεγεν ὁ πέτρος· ἵνα γένησθε θείας κοινωνοὶ φύσεως, ὡς φησὶν ὁ ἀπόστολος, οὐκ οἴδατε ὅτι ναὸς θεοῦ ἐστε, καὶ ἡμεῖς ναοὶ ἐσμεν θεοῦ ζῶντος, καὶ αὐτὸν μὲν τὸν υἱὸν βλέποντες, ὁρῶμεν τὸν πατέρα. ἡ γὰρ τοῦ υἱοῦ ἔννοια καὶ κατάληψις, γνῶσίς ἐστι περὶ τοῦ πατρὸς, διὰ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἴδιον εἶναι γέννημα. ὥσπερ δὲ τὸ μετέχεσθαι ἐκ ἄν τις ὑμῶν εἴη πάθος εἴποι καὶ μερισμὸν τῆς τοῦ θεοῦ οὐσίας, οὕτω γὰρ καὶ ὡμολογήκαμεν μετέχεσθαι τὸν θεὸν, καὶ τοῦτον εἶναι μετέχεσθαι καὶ γεννᾶν, ἵνα τὸ γέννημα μὴ πάθος ᾖ μηδὲ μερισμός ἐστι τῆς μακαρίας ἐκείνης οὐσίας, οὐκ ἄπιστον ἄρα ἐστὶν υἱὸν ἔχειν τὸν θεὸν, τῆς ἰδίας οὐσίας τὸ γέννημα, οὐδ' ἄρα πάθος καὶ μερισμὸν τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ σημαίνομεν λέγοντες υἱὸν καὶ γέννημα, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ γνήσιον, καὶ τὸ ἀληθινὸν, καὶ τὸ μονογενὲς τοῦ θεοῦ γινώσκοντες, ἵνα πιστεύομεν. τοῦτο δὲ ἵνα πεφασμένον καὶ δεικνυμένον, ὅτι τὸ ἐκ τῆς οὐσίας καὶ πατρὸς γέννημα τοῦτό ἐστιν ὁ υἱός, οὐδενὶ λοιπὸν ἀμφίβολον ἀλλὰ καὶ πρόδηλον ἂν εἴη, ὅτι τοῦτό ἐστιν ἡ σοφία καὶ ὁ λόγος καὶ πατρὸς, ἐν ᾧ καὶ δι' οὗ τὰ πάντα κτίζει καὶ ποιεῖ, καὶ τοῦτό ἐστιν αὐτοῦ τὸ ἀπαύγασμα, ἐν ᾧ πάντα φωτίζει, καὶ ἀποκαλύπτει οἷς ἐὰν θέλει. τοῦτό ἐστιν αὐτοῦ χαρακτὴρ καὶ εἰκὼν· ἐν ᾧ θεωρεῖται καὶ γινώσκεται, διὸ καὶ αὐτὸς καὶ ὁ πατὴρ ἓν ἐσμεν· καὶ γὰρ ὁ τοῦτον βλέπων, βλέπει καὶ τὸν πατέρα. τοῦτό ἐστιν ὁ χριστὸς, ἐν ᾧ τὰ πάντα ἐλυτρώθη, καὶ πάλιν τῇ καινῇ εἰργάσατο κτίσιν. ὃ δὲ υἱὸς πάλιν ὅτως ὄντος, οὐχ ὑβρίζει, ἀλλὰ καὶ λίαν ἐπικίνδυνόν ἐστιν εἰπεῖν τοῦτον ἐξ οὐκ ὄντων ποίημα. ἢ οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ· ὁ γὰρ τὸ ἴδιον τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς ὅτως λέγων, καὶ εἰς αὐτὸν τὸν πατέρα φθάνει βλασφημῶν, τὰ τοιαῦτα φρονῶν περὶ αὐτοῦ, ὅια καὶ περὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ γεννημάτων φαντάζόμενος καταψεύδεται· ἔστι μὲν οὖν καὶ τοῦτο μόνον ἱκανὸν ἀνατρέπειν τὴν ὑπεναντίαν αἵρεσιν, ὅμως δὲ καὶ ἐκ τούτου ἄν τις ἴδοι τὸ ἀλλόδοξον αὐτῆς. ἐποιητὴς καὶ κτίσης ἐστὶν ὁ θεὸς, διὰ υἱοῦ δὲ τὰ ποιήματα κτίζει, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλως ἰδεῖν τὰ γινόμενα, ἢ διὰ τοῦ λόγου γινόμενα, πῶς οὐ βλάσφημον ποιητοῦ ὄντος τοῦ θεοῦ λέγειν τὸν δημιουργικὸν αὐτοῦ λόγον καὶ τὴν σοφίαν μὴ εἶναι

eandem absurditatem pariet, quum medium aliquod inueniatur inter essentiam Patris & Filij, qualecumque illud sit. Istiusmodi igitur absurdis præter veritatem emergentibus, necessum est, vt id quod integre & solide ex substantia Patris editum est, id eius esse proprium Filium. Nam integre & solide impertiri Patrem, id idem est ac si dicas, ex Patre gigni: Iam genitum esse, quid aliud significat, quam Filij naturam? Filij autem principatum sentiunt omnia, ex eius per Spiritum gratia. Atque inde clarum ac euidens fuerit, Filium nullus rei extraneæ, diuersæque à Patre participatu imbui ac tingi, sed id ipsum, quod ex Patris participatu existit, Filium esse, ac proinde ij qui Filij participes fiunt, etiam Dei participes fieri dicuntur, & hoc est quod Petrus dixit: *vt diuinæ naturæ efficiamini communicatores*: ita quoque à Paulo dictum est, *Non scitis, quod Dei templum estis*: &, Nos enim templum sumus Dei viuentis, & ipsum Filium intuentes, intuemur & Patrem. Nam intellectus de Filio & comprehensio, cognitio est Patris, eo quòd ille proprium sit eius substantiæ germen, Sicuti numero vestrum dixerit, participationem esse passionem aut diuisionem substantiæ Deitatis, quum demonstratum sit & pro confesso habeatur, Deum suæ deitatis participem reddere, & gignere idem esse: ita quoque id quod genitum est, non est, accidens aut quiddam diuisum ex diuina substantia. Quapropter non incredibile est, Deum habere Filium suæ naturæ, non ergo vllum accidens aut diuisionem substantiæ diuinæ iudicamus cum dicimus eum Filium & germen, sed potius genuinum & verum vnigenitum Dei intelligimus, & credimus: Re igitur ad istam rationem demõstrata, germen Patris Filium esse, nihil amplius dubij relinquitur, sed omnia sunt clara, eundem esse Sapientiã & verbum Patris, in quo & per quem condit & facit omnia: & hoc ipsum esse eius splendorem siue iubar, in quo omnia illuminat, & reuelatur quibus vult: eundem rursus esse characterem eius, & imaginem in quo spectatur & cognoscitur. Quapropter & ipse & Pater vnum sunt. Nam qui hunc videt, videt & Patrem: is ipse est Christus, in quo omnia in libertatem asserta sunt, & qui nouam creaturam operatus est. Iam quum filius istiusmodi sit, non congruum est, imò valde periculosum dictu, eum ex non entibus opus quoddam esse: aut eum non fuisse priusquam fieret. Qui enim de proprietate substantiæ Patris ita loquitur, iam in ipsum Patrem sua blasphemia euehitur, quum talia de eo sentiat, qualia de eius Prole, concepta inani phãtasmate, ementitur. Est igitur vel hoc vnum sufficiens, ad subuertendam Arianam hæresim, veruntamen etiam vel hinc deprehenderisistius hæreseos absurditatem. Si Deus factor & conditor rerum est, per filium autem opera sua cõdit, nec posses videre ea aliter fieri quàm per verbũ, siue Rationem, qui (quæso) non blasphemũ, Deum creatorem agnoscere, & eius Rationem opificem rerum, eiusque

Sapientiam aliquando non fuiſſe aſſerere ? quod tantundem eſt, ac ſi dixeris, Deum non eſſe conditorem, quum non habeat ex ſe opifex Verbum ſiue architectatricem Rationem, ſed aliunde eam mutuo ſumat, eámque proinde externam, & diſſimilem ſuæ ſubſtantiæ : in qua omnia creauerit & architectatus ſit. Quin iam dicant nobis, vel potius ipſi ex iſtis rebus animaduertant impietatem ſuam dum aiunt fuit quando non erat non antequam fieret. Si enim Patri non æterna eſt ſua Sapientia ſiue Verbum, ſequitur vt Trinitas æterna non fuerit : Sed principio non niſi vnitas fuit, ſecundum eos, poſtea vero ex additamento ſuperuentuque nouarum perſonarum, Trinitas effecta eſt, ac temporis circa illas progreſſu increuit & coaluit Diuinæ Rationis cognitio. Rurſum, ſi non eſt Filius proprium ſubſtantiæ Patris germen, ſed ex non entibus emerſit, ex non entibus quoque conflata eſt Trinitas, ipſaque aliquando non integra, aliquando autem plena fuit : non integra quidem, quum nondum eſſet Filius : plena autem, quum Filius eſſe incepiſſet, quoconceſſo, ſequitur vt fas videatur eſſe, id quod creatum eſt, cum creatore connumerari : & quod aliquando non erat, cum eo qui ſemper fuit, in Diuinitatis rationem admitti & conglorificari. Et quod grauius eſt, inæqualis ſibi ipſi Trinitas inuenietur, quippe quæ externis & alienis naturis coalita ſit. Id non aliud dictum eſt, quàm creatam eſſe Trinitatis conſtitutionem. Quale igitur illud numen eſt quod ſimile ſibi non eſt, ſed temporum additamentis ad integritatem peruenit, & aliquando non ita eſt, aliquando hoc genere exiſtendi incepit eſſe ? Veriſimile eſt enim, illud iterum atque iterum recepturum eſſe in ſeſe additamentum, idq; in infinitum, vtpote, quod ſemel circa initium ex additamentis ſui conſtitutionem acceperit. Neque id quoque in dubio relinqui poteſt, quin poſſibile ſit illud quoque aliquando diminui poſſe : quæ enim additamentis creſcunt, ea quoque detractionibus diminui poſſe, certum eſt. Cæterum, id nequaquam ita ſe habet, abſit, non enim creatitia res eſt Trinitas, ſed æterna, atque vna Deitas in Trinitate, vnáque Maieſtas ſanctæ Trinitatis, tametſi eam in diuerſas alienaſque naturas reſcindere audetis, quippe qui, quum Pater æternus ſit, de eius tamen Verbo ipſi coaſſidente, pronunciatis fuiſſe quando non erat, quúmque Filius conſors ſit eiuſdem ſolij cum Patre, illum tamen ſummo ſtudio quàm longiſſimè à Patre ſegregatis. Et cum Trinitas conditrix ſit & rerum opifex, eam tamen non timetis à ſublimi detrahere ad ea, quæ ex nihilo emerſerunt : neque pudori vobis eſt, mancipia exæquare nobilitati Trinitatis, & regem Dominum Sabaoth, cum ſubiectis in ordinem redigere. Deſinite permiſcere impermixtibilia, vel potius ea quæ non ſunt, cum eo qui eſt : fieri enim nequit, vt qui iſta loquantur, gloriam ferant & honorem Domino, ſed ignominiã & cõtumeliã : quũ is qui ignominioſe tractat Filium,

μὴ εἶναί ποτε ἴσον γάρ ἐστιν εἰπεῖν, ὅτι μηδὲ ποιητής ἐστιν ὁ θεὸς, ὃς οὐκ ἔχων ἴδιον ἐξ αὑτοῦ δημιουργικὸν λόγον, ἀλλ' ἔξωθεν ἐπεισαγόμενός ἐστι καὶ ξένῳ αὐτὸν, καὶ ἀνόμοιον κατ' οὐσίαν τυγχάνων ἐν ᾧ συμπουργεῖ. ἔπειτα λεγέτωσαν ἡμῖν, μᾶλλον δὲ ἐκ τούτου βλεπέτωσαν τὴν συστέβειαν ἑαυτῶν ἐκ τοῦ λέγειν, ὡς ποτε ὅτι οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ. οὐ γὰρ οὐκ αἰδίως σώζεται ὁ λόγος τῷ πατρὶ, οὐκ ἔστιν ἡ τριὰς ἀΐδιος· ἀλλὰ μονὰς μὲν ἦν πρότερον, οὐκ ἐκθεσθήκης δὲ γέγονεν ὕστερον τριὰς, καὶ προϊόντος τοῦ χρόνου κατ' αὐτοὺς ηὐξήσεν, καὶ σώζεται ἡ γνῶσις. πάλιν τε εἰ οὐκ ἔστιν ὁ υἱὸς ἴδιον τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας γέννημα, ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων σώζεται τριὰς, καὶ ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν τριὰς ἀλλὰ μονὰς, καὶ ποτὲ μὲν ἐλλιπὴς τριὰς, ποτὲ δὲ πλήρης, ἐλλιπὴς μὲν πρὸ τοῦ γένηται υἱός· πλήρης δὲ ὅτε γέγονε, καὶ λοιπὸν καὶ τὸ γνητὸν τῷ κλίσει συναριθμεῖται, καὶ τὸ ποτὲ μὴ ὂν τῷ ἀεὶ ὄντι συνθεολογεῖται καὶ συνδοξάζεται. καὶ τὸ γεμίζον, ἀνόμοιον ἑαυτῆς ἡ τριὰς διίσταται, ξέναις καὶ ἀλλοτρίαις φύσεσί τε καὶ ταῖς οὐσίαις συνιστάμενη τοῦτο δὲ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν εἰπεῖν, ἢ γενητὴν τὴν τῆς τριάδος σύστασιν· ὥσπερ δὲ αὕτη θεοσέβεια μηδὲ αὐτῆς ὁμοία τυγχάνουσα, ἀλλ' ἐκ προθήκης χρόνων πληρουμένη καὶ ποτὲ μὲν μὴ οὖσα, ποτὲ δὲ οὖσα; εἰκὸς γὰρ αὐτὴν καὶ πάλιν λήψεσθαι προσθήκην, καὶ τοῦτο εἰς ἄπειρον, ἕως ἄπαξ καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐκ προσθήκης ἔσχε τὴν σύστασιν. οὐκ ἀμφίβολον δὲ ὅτι καὶ δυνατὸν αὐτὴν μειοῦσθαι, τὰ γὰρ προστιθέμενα, φανερὸν ὅτι καὶ ἀφαιρεῖσθαι δυνάται· οὐκ ἔστι δὲ ὅτε μὴ γένοιτο· οὐκ ἔστι γενετὴ ἡ τριάς. ἀλλ' ἀΐδιός ἐστιν ἐν τριάδι· καὶ μία θεότης ἐστὶν ἐν τριάδι· καὶ μία δοξα τῆς ἁγίας τριάδος, καὶ σχίζειν αὐτὴν εἰς διαφόρους φύσεις τολμᾶτε· τὸ πατρὸς ἀΐδιον ὅλως, τὸν συγκαθήμενον αὐτῷ λόγον λέγετε ὡς ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν, τοῦ δὲ υἱοῦ συγκαθημένου τῷ πατρὶ, ἐνθυμεῖσθε τοῦτον μακρύνειν ἀπ' αὐτοῦ· κτίζουσά ἐστι καὶ δημιουργὸς ἡ τριὰς, καὶ οὐ φοβεῖσθε καταφέροντες αὐτὴν εἰς τὰ ἐξ οὐκ ὄντων. οὐκ αἰδεῖσθε τὰ δοῦλα συνεξισάζοντες τῇ ἀγενείᾳ τῆς τριάδος; καὶ τὸν βασιλέα κύριον σαβαὼθ, τοῖς ὑπηκόοις συντάσσοντες; παύσασθε φύροντες τὰ ἄμικτα· μᾶλλον δὲ τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα τῷ ὄντι. οὐκ ἔστι πάθος λέγοντας ἐνεγκεῖν δόξαν καὶ τιμὴν τῷ κυρίῳ· ἀλλὰ ἀδοξίαν καὶ ἀτιμίαν· ὁ γὰρ ἀτιμάζων τὸν υἱὸν,

ἀτιμάζει

ignominioſe

neque pudori vobis eſt, mancipia exæquare nobilitati Trinitatis, & regem Dominum Sabaoth, cum ſubiectis in ordinem redigere. Deſinite permiſcere impermixtibilia, vel potius ea quæ non ſunt, cum eo qui eſt : fieri enim nequit, vt qui iſta loquantur, gloriam ferant & honorem Domino, ſed ignominiã & cõtumeliã : quũ is qui ignominioſe tractat Filium,

ἀπρέπεια τὸν πατέρα. ἡ γὰρ νῦν ἐν τελείᾳ θεολογία τελεία ἐστὶ, καὶ αὐτὴ ἀληθὴς καὶ μόνη εὐσεβὴς ἐστιν. εἰ τοῦτ' ἐστὶ τὸ καλὸν καὶ ἡ ἀλήθεια, ἔδει τοῦτο ἔτως ἀεὶ εἶναι, ἵνα μὴ τὸ καλὸν καὶ ἡ ἀλήθεια ὑπογίνεται, καὶ ἐκ προθήκης σωίζηται τὸ τῆς θεολογίας πλήρωμα. ἔδει οὖν τοῦτο ἀϊδίως εἶναι, εἰ δὲ μὴ ἀϊδίως ἦν, ἔδει μηδὲ νῦν αὐτὸν ἔτως εἶναι, ἀλλ' ἔτως εἶναι ὥσπερ ἐξ ἀρχῆς ὑμῖν αὐτὸν ἐναντίζεσθε· ἵνα μηδὲ νῦν τέλειος ᾖ· ἀλλ' ἐκ ἂν ἀνάσχοιτο χριστιανῶν τῶν πιστῶν αἱρετικῶν· ἐλλιπῶν γὰρ παντὰ ὥστε γρητὸν εἰσάγειν τελάδα, καὶ τοῖς γρητοῖς αὐτὸν συνεξισάζειν· τῶν γὰρ γρητῶν ἐστιν ἐλλείψεις καὶ προσθήκας δέχεσθαι, χριστιανὸς δὲ ἡ πίστις ἄτρεπτον καὶ τελείαν καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχουσαν τὴν μακαρίαν οἶδε τελάδα, καὶ οὔτε πλεῖον τῇ τελάδι προσλήθησιν. οὐδὲ ἐνδεῆ παντὸς γεγονέναι λογίζεται· ἑκάτερον γὰρ τούτων δυσσεβές· διὸ καὶ ἀμιγῆ μὲν αὐτὸν γινώσκει τῶν γρητῶν, ἀδιαίρετον δὲ τὴν ἑνότητα τῆς θεότητος αὐτῆς φυλάττουσα προσκυνᾷ, καὶ φεύγει μὲν τὰς τῶν ἀρειανῶν βλασφημίας, ὁμολογεῖ δὲ καὶ ἀεὶ οἶδεν εἶναι τὸν υἱόν· ἔστι γὰρ αἰδίου ὁ πατὴρ, ὃ καὶ ἐστὶ λόγος ἀϊδίου. καὶ γὰρ καὶ ἐν τούτῳ πάλιν ἴδωμεν, εἰ πηγὴ σοφίας καὶ ζωῆς ἐστι καὶ λέγεται ὁ θεός·

» ὡς Διὰ μὲν ἱερεμίου, ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν
» ὕδατος ζωῆς, καὶ πάλιν, θρόνος δόξης
» ὑψώμενος, ἁγίασμα ὑμῶν ὑπομονὴ ἰσραὴλ
» κύριε, πάντες οἱ ἐγκαταλιπόντες σε αἰσχυνθή-
» σονται, ἀφεστηκότες ἀπὸ τῆς γῆς γραφήσονται·
» ὅτι ἐγκατέλιπον πηγὴν ζωῆς τὸν κύριον. ἐν δὲ
» τῷ βαρὺχ γέγραπται, ἐγκατέλιπον πηγὴν
» ζωῆς τὸν κύριον, καὶ ἐγκατελίπετε τὴν πηγὴν
» τῆς σοφίας· εἰ ἐπορεύθητον ἂν τὴν ζωὴν καὶ τὴν σο-
φίαν· μήτε ξένα τῆς οὐσίας τῆς πηγῆς εἶναι, ἀλλ' ἴδια, μήτε ἀνύπαρκτά ποτε εἶναι ἀλλ' ἀεὶ εἶναι.

» ἔστι δὲ πῶς ὁ υἱὸς ὁ λέγων, ἐγώ εἰμι ἡ ζωὴ, καὶ
» ἐγὼ ἡ σοφία κατεσκήνωσα βουλήν. πῶς τοίνυν
οὐκ ἀσεβεῖ ὁ λέγων, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν ὁ
υἱός· ἴσον γάρ ἐστιν εἰπεῖν, ἦν ποτε ἡ πηγὴ ξηρά,
ἦν χωρὶς τῆς ζωῆς καὶ τῆς σοφίας· ἡ δὲ τοιαύτη,
οὐκ ἂν εἴη πηγή· τὸ γὰρ μὴ ἐξ αὐτοῦ γινῶν, οὐκ ἔστι
πηγὴ· ὅσης γὰρ ἀπιστίας ἐστὶ γέμον τοῦτο; ὁ μὲν γὰρ
θεὸς τὰς ποιοῦντας αὐτοῦ τὰ θελήματα ἐπαγγέλ-
λεται ὡς πηγὴν ἔσεσθαι, ἦν μὴ ἐξέλιπεν ὕδωρ,
» λέγων Διὰ ἡσαΐου τοῦ προφήτου, καὶ ἐμπλη-
» σθήσῃ καθάπερ ἐπιθυμεῖ ἡ ψυχή σου, καὶ τὰ
» ὀστᾶ σου πιανθήσονται καὶ ἔσῃ ὡς κῆπος μέ-
» θυον, καὶ ὡς πηγὴ ἦν μὴ ἐξέλιπεν ὕδωρ. ἕτοι
δὲ τὸν θεὸν λεγόμενον καὶ ὄντα πηγὴν τῆς σο-
φίας, ἄγονον βούτου καὶ λείψανα τῆς ἰδίας
σοφίας συμφημεῖν τολμῶσιν· ἀλλὰ τὰ μὲν τοιαῦ-
τα ἔστι ψεύδη· ἡ δὲ ἀλήθεια, μαρτυρεῖ πηγὴν
ἀΐδιον εἶναι τὸν θεὸν τῆς ἰδίας σοφίας, ἀϊδίου δὲ
τῆς πηγῆς ὄσης, ἐξ ἀνάγκης καὶ τὴν σοφίαν
ἀΐδιον εἶναι δεῖ· ἐν ταύτῃ γὰρ τὰ πάντα γέγονεν,

ignominiosè tractet & Patrem. Si enim nunc in Trinitate numen perfectum est, idemque & solum & verum numen, idque rectum à Fide subnixum est, oportuit eam ita semper fuisse: aut si id perpetuo non fuit, ne nunc quidem ita esse, sed eo modo sese habere, quo ab initio à vobis fingitur sese habuisse, vt ne nunc quidem Trinitas sit. Sed nemo Christianorum istiusmodi hæreticos vnquam sustinuerit. Ea enim peculiaria sunt ethnicorum, vt creatam introducant Trinitatem, eamque rebus creatis adæquent: rerum enim creatarum est, defectus & augmenta accipere, Christianorum contrà Fides, immutabilem, perfectam, & semper vnius conditionis, beatam illam Trinitatem agnoscit, neque vnquam plus Trinitati opponit, neque illam vlla ex parte diminutam fuisse arbitratur: vtrumque horum impium censendum est. Ideóque eam rebus creatis misceri non posse, certum habetur, eiusque Diuinitatis vnitatem integram sine diuisione adorat, fugitque Arianorum blasphemias, confitetur autem & certo illi persuasum est, Filium semper extitisse. Est enim æternus, vt & ipse Pater, cuius etiam Verbum æternum est. Nam & id quoque rursum videamus, an Deus fons sapientiæ & vitæ appelletur, quemadmodum per Hieremiam loquitur, *Me dereliquerunt, fontem aquæ viuæ.* Atque iterum: *Thronus gloriæ excelsus, sanctificatio nostra expectatio Israelis Domine, omnes derelinquentes te confundentur, & qui defecerint, in terra scribantur, eò quod dereliquerint Dominum fontem vitæ.* In Baruch item: *relinquebatis fontem vitæ Dominum, & relinquebatis fontem sapientiæ.* Consentaneum igitur fuerit, vitam & sapientiam non habere alienam à fonte suo conditionem, sed eas æternas esse: neque vnquam inexistentes fuisse, sed à sempiterno subsistere. Quæ quidem res est ipse Filius, qui dicit, Ego sum vita, & ego Sapientia, habitans in consilio. Qui igitur non nefaria loquatur, quum ait, fuit, quando non erat Filius? Siquidem hoc idem est dictum, fuit, quando ipse fons aridus erat, sine sapientia ac vita: quod autem tale est, fons esse non poterit. Quod etenim ex se scatebras non gignit, fons appellari minime debet. Proh! quanta absurditas in isto sermone? quandoquidem quum Deus ipse promittat, eos qui ipsius voluntatem faciunt, quasi fontes futuros esse, cui nunquam aqua defecerit, dum dicit per Esaiam: *Et adimpleberis quemadmodum desiderat anima tua, & ossa tua impinguabuntur, futuraque sunt veluti hortus ebrius, & sicut fons, qui non destituitur aqua:* Isti cõtrà, Deum sapientiæ fontem & re, & nomine, sterilem aut destitutum fuisse aliquando sua sapientia, calumniis non verentur diffamare, sed vanum hoc falsúmque quod dicunt, quum ipsa veritas attestetur, Deum æternũ perennémque fontem esse suæ sapientiæ. Æternus autem quum fons sit, necessum est, & Sapientiam æternã esse: in ea enim omnia sunt facta,

ὡς

vt à Dauide cantatum est. *Omnia in Sapientia fecisti:* nec aliter Salomon, *Deus sapientia fundauit terram, expediuit cælos in prudentia.* Sapientia ista Verbum est, *& per illud* (vt Ioannes inquit) *facta sunt omnia, & sine eo factum est nihil*, & idem Verbum illud est ipse Christus. Vnus enim Deus Pater, ex quo omnia, & nos in eo, & vnus Dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per eum. Si ergo omnia per eum, ipse in grege ordinéque aliorum connumerari non debet. Qui enim non audet dicere eum, per quem omnia, vnum omnium Deum esse, consequitur etiam, vt vnigenam filium proprium existentem patris substantiæ, alium esse ab omnibus dicat. Iam si ille vnus non est è reliquorum cœtu, nefarie de eo dicitur, fuit quando non erat: & non erat, antequam fieret. Siquidem istiusmodi voces in rebus conditis congruentiam suam habent, quum contrà Filius talis sit, qualis est Pater, cuius substantiæ est proprium germen, nimirum Verbum & Sapientia: id enim proprium Filio erga Patrem, & hoc ipsum ostendit Patrem proprium esse Patrem Filij adeò, vt non liceat Patrem vnquam fuisse sine ratione siue Verbo, neque Verbum vnquam sine ea substantia, qua existit: alioqui, cur Filius, nisi ex patre sit, aut cur Verbum & Sapientia, nisi semper sit, ac proprium quiddam ipsius. Quando igitur Deus sine eo quod illi proprium est fuit? aut qua ratione quispiam de proprio, quasi de externo & alieno mentionem faciet? Reliqua enim omnia, vt quæ facta sint, nihil simile habent ratione substantiæ cum suo creatore, sed extra eum sunt, gratia & voluntate per Verbum eius condita, adeo, vt rursus possint desinere, vbi ille qui fecit, voluerit. Huiusmodi enim naturæ sunt ea quæ condita sunt: è diuerso, quod proprium est substantiæ patris, id iam in confesso est, esse ipsum Filium. Qui igitur (quæso) non audax & impium dictum, eum emersisse ex non entibus, ac non extitisse, priusquam fieret, sed postea in rerum naturam superueniisse, rursúmque non existere posse? Quòd si quis secum cogitet, & rationes quærat quomodo fieri possit, vt perfectitudo & plenitudo substantiæ Patris diminutionem capiat, statim sentiet absurditatem hæreseos, & potissimum, si ei in mentem veniat, Filium esse imaginem, & Splendorem, & Formam, & veritatem Patris sui. Nam si eo ipso, quo lux est, fieri non potest, quin statim sit splendor, qui eius imago est: & eo ipso quo hypostasis est, fieri non potest, quin sit eius integra forma, & eo ipso quo Pater est fieri non potest, quin ibi quoque vna sit & eius veritas: Videant isti qui imaginem & speciem Deitatis tempore metiuntur, in quantum impietatis barathrum prolabantur. Si enim non fuit Filius priusquam fieret, non fuit semper in Deo veritas, sed id nefas est dictu: siquidem patre existente existebat semper in eo veritas, quæ Filius est, qui dicit: *Ego sum veritas: & substantia Patris existente*, omnino statim oportuit & characterem & imaginem

ὡς ψάλλει δαβὶδ, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας, καὶ σολομὼν φησὶν, ὁ θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν, ἡτοίμασε δὲ οὐρανὸς ἐν φρονήσει. αὐτὴ τε ἡ σοφία ἐστὶν ὁ λόγος, καὶ δι' αὐτοῦ, ὡς ἰωάννης φησὶν, ἐγένετο τὰ πάντα, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν. καὶ αὐτός ἐστιν ὁ χριστὸς, εἷς γὰρ θεὸς ὁ πατὴρ ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτὸν, καὶ εἷς κύριος ἰησοῦς χριστὸς δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ· εἰ δὲ τὰ πάντα δι' αὐτοῦ, αὐτὸς οὐκ ἂν εἴη συναριθμούμενος τοῖς πᾶσιν. ὁ γὰρ τολμῶν τὸν δι' οὗ τὰ πάντα λέγειν ἕνα εἶναι τῶν πάντων, πάντως δήπου καὶ αὐτὸν θεὸν ἐξ οὗ τὰ πάντα τὸν αὐτὸν λογίσεται. εἰ δ' ἔστιν ὡς ἄτοπον φεύγει τις καὶ διίσησιν ὡς ἄλλον ἀπὸ τῶν πάντων θεὸν, ἀκόλουθον ἂν εἴη καὶ τὸν μονογενῆ υἱὸν ἴδιον ὄντα τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας, ἄλλον λέγειν εἶναι τῶν πάντων, μὴ ὄντα οὐδὲ αὐτὸν τῶν πάντων, οὐ θέμις ἐπ' αὐτοῦ λέγειν, τὸ οὐ ποτε ὅτε οὐκ ἦν, καὶ οὐκ ἦν πρὶν γένηται. αἱ τοιαῦται γὰρ φωναὶ ἐξ' τῶν ποιημάτων ἁρμόζουσι λέγεσθαι, αὐτὸς δὲ ὁ υἱὸς τοιοῦτός ἐστιν, οἷος ἐστὶν ὁ πατὴρ, οὗ καὶ ἔστι τῆς οὐσίας ἴδιον γέννημα, λόγος, καὶ σοφία· τοῦτο γὰρ ἴδιον τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα, καὶ τοῦτο τὸν πατέρα τοῦ υἱοῦ δείκνυσιν ἴδιον. ὥστε μὴ τὸν θεὸν λέγειν ποτὲ ἄλογον, μήτε τὸν υἱὸν ἀύπαρκτόν ποτε λέγειν· ἐπεὶ πόθεν υἱὸς εἰ μὴ ἐξ αὐτοῦ; ἢ πόθεν λόγος καὶ σοφία, εἰ μὴ ἀεὶ καὶ ἄϊδιον αὐτοῦ; πόθι γοῦν τοῦ ἰδίου χωρὶς οὐ ὁ θεὸς; ἢ πῶς οὐκ ἀεὶ τοῦ ἰδίου ὡς ἀεὶ ξένος καὶ ἀλλοτρίως διωκάσθη καὶ παώσεται ποτε εἰ θελήσειεν ὁ ποιήσας, τοιαύτης γάρ ἐστι φύσεως τὰ γεννήματα. τὸ οὖν ἴδιον τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, ὁμολογεῖται ὅλως ἤδη τοῦτ' εἶναι ὁ υἱὸς, πῶς οὐ τολμηρὸν καὶ δυσσεβὲς εἰπεῖν ἐξ οὐκ ὄντων· καὶ ὅτι οὐκ ἦν πρὶν γένηται· ἀλλ' ὑπισυμβέβηκε, καὶ δύναται πάλιν μὴ εἶναί ποτε. τοῦτο δὴ καὶ μόνον ὁ ἐνθυμούμενος, κατανοήτω, πῶς τὸ τέλειον, καὶ τὸ πλήρες τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἀφαιρεῖται· καὶ γὰρ φανερώτερον ἄνθρωπος ἴδοι πάλιν τὸ ἄτοπον τῆς αἱρέσεως, ἐὰν ἐνθυμηθῇ ὅτι ὁ υἱὸς εἰκὼν ἐστι καὶ ἀπαύγασμα τοῦ πατρὸς, καὶ χαρακτὴρ καὶ ἀλήθεια. εἰ γὰρ ὑπάρχοντος φωτὸς εἰκὼν ἐστιν αὐτοῦ καὶ τὸ ἀπαύγασμα, καὶ ὅσης ὑποστάσεως, ἐστὶ πάντης ὁ χαρακτὴρ ὁλόκληρος, καὶ ὄντος πατρὸς ἐστιν ἡ ἀλήθεια ὁ υἱὸς· σκοπείτωσαν οἱ τὴν εἰκόνα καὶ τὸ εἶδος τῆς θεότητος χρόνῳ μετρεῖτες, εἰς πόσον ἀσεβείας βάραθρον πίπτουσιν; εἰ γὰρ οὐκ ἦν ὁ υἱὸς πρὶν γένηται, οὐκ ἦν ἐν τῷ θεῷ ἡ ἀλήθεια· ἀλλὰ τοῦτο λέγειν οὐ θέμις· τοῦ γὰρ πατρὸς ὄντος ἦν ἂν ἐν αὐτῷ ἡ ἀλήθεια, ἥτις ἐστὶν ὁ υἱὸς ὁ λέγων, ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια, ἧς τῆς ὑποστάσεως ὑπαρχούσης πάντως δεῖ θεὸν εἶναι σὺν τὸν χαρακτῆρα, καὶ τὸν

imaginem

εἰκόναταύτης· ὁ γὰρ ἔξωθέν ἐστι γραφομένη τῆ θεῷ εἰκὼν· ἀλλ' αὐτὸς ὁ θεὸς γεννητής ἐστι πώτης· ἐν ᾗ ἑαυτὸν ὁ ὁρῶν περιχαίρει πάντη, ὡς αὐτὸς ὁ υἱὸς λέγει, ἐγὼ ἤμην ᾗ περιέχαιρε· πότε γοῦν ἐχ' ὁρᾷ ἑαυτὸν ὁ πατὴρ ἐν τῆ ἑαυτὸ εἰκόνι; ἢ πότε ὐπροσέχαιρεν ἵνα τολμήσῃ τις εἰπεῖν, ἐξ οὐκ ὄντων ἐστιν ἡ εἰκὼν, καὶ οὐκ ἦν χαίρων ὁ πατὴρ πρὶν γένηται ἡ εἰκών; πῶς δὲ καὶ ἑαυτὸν ἂν ἴδοι ὁ ποιητὴς καὶ κτίσης ἐν κτιστῆ ὑγιεῖ οὐσίᾳ; τοιαύτην γὰρ εἶναι δεῖ τὴν εἰκόνα, ὡς ἔστιν ὁ πατὴρ πατήρ. Φέρε τοίνυν ἴδωμεν τὰ τοῦ πατρὸς, ἵνα καὶ τὴν εἰκόνα ὑπογνῶμεν εἰ αὐτοῦ ἐστιν· ἀΐδιός ἐστιν ὁ πατὴρ, ἀθάνατος, δυνατὸς, φῶς, βασιλεὺς, παντοκράτωρ, θεὸς, κύριος, κτίσης, καὶ ποιητὴς· ταῦτα εἶναι δεῖ ἐν τῆ εἰκόνι, ἵνα ἀληθῶς ὁ τὸν υἱὸν ἑωρακὼς ἴδῃ τὸν πατέρα· εἰ δὲ μὴ ὅτως ἐστὶν, ἀλλ' ὡς οἱ ἀφρονοὶ φρονοῦσι, γνητός ἐστι καὶ οὐκ ἀΐδιος ὁ υἱὸς, οὐκ ἔστιν αὕτη ἀληθὴς εἰκὼν τοῦ πατρὸς, εἰμὴ ἄρα λοιπὸν ἀπερυθριάσαντες εἴπωσιν· ὅτι καὶ τὸ εἰκόνα λέγεσθαι τὸν υἱὸν, οὐχ ὁμοίας οὐσίας ἐστὶ γνώρισμα, ὄνομα δὲ μόνον ἐστὶν αὐτοῦ ἀλλὰ τοῦτο πάλιν, ὦ χριτομάχοι, οὐκ ἔστιν εἰκὼν, ὁ δὲ χαρακτὴρ· ποία γὰρ ἐμφέρεια τῶν ἐξ οὐκ ὄντων πρὸς τὸν κτίσαντα, τὰ οὐκ ὄντα πρὸς τὸ εἶναι, ἢ πῶς τῷ ὄντι τὸ μὴ ὂν ὅμοιον εἶναι δυνατόν; λειπόμενον ὅτω τὸ, ποτὲ μὴ ἦναι, καὶ τὸ πρὸς τὰ γινόμενα τὴν σύγκρισιν ἔχειν, τριτον γὰρ αὐτὸν εἶναι θέλοντες οἱ ἀρειανοὶ, λογισμὸς ἑαυτοῖς ἐπενόησαν, λέγοντες, εἰγέννημά ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ πατρὸς καὶ εἰκὼν, καὶ ὅμοιός ἐστι κατὰ πάντα τοῦ πατρὸς, ὀφείλει πάντως ὥσπερ γεγέννηται, γεννᾶν καὶ ὁ υἱὸς καὶ γίνεσθαι καὶ αὐτὸς πατὴρ υἱοῦ. πάλιν τε ἐξ αὐτοῦ γινώμενος, γεννᾶν καὶ αὐτὸς, καὶ καθ' ἑξῆς ἕως εἰς ἄπειρον· τοῦτο γὰρ ὅμοιον δείκνυσι τὸν γεννηθέντα τοῦ γεννήσαντος. ἐφεύρεται δυσφημιῶν ἀληθῶς οἱ θεομάχοι, οἵτινες, ἵναμὴ τὸν υἱὸν εἰκόνα τοῦ πατρὸς ὁμολογήσωσι, σωματικὰ καὶ γήινα περὶ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς φρονοῦσι, τομὰς, καὶ ἀποῤῥοίας καὶ ἀπορροίας κατηγοροῦντες κατ' αὐτοῦ. εἰμὲν οὖν ὡς ἄνθρωπός ἐστιν ὁ υἱὸς, γινέσθω καὶ γεννητὴς ὡς ἄνθρωπος· ἵνα δὲ ὁ υἱὸς ἕτερος γίνηται πατὴρ, καὶ ὅτω καθεξῆς ἐξ ἀλλήλων γινέσθωσαν· ἵνα καὶ εἰς πλῆθος θεῶν ἡ αἵρεσις κατ' αὐτοὺς αὐξάνῃ· εἰ δὲ οὐκ ἔστιν ὡς ἄνθρωπος ὁ θεὸς, οὐκ ἔστι γὰρ, ὁ δεῖ τὰ ἀνθρώπων ἐπ' αὐτοῦ λογίζεσθαι· τὰ μὲν γὰρ ἄλογα ζῶα καὶ οἱ ἄνθρωποι, ἐκ διαιρετικῆς ἀρχῆς κατὰ αἵρεσιν ἀλλήλων γεννῶνται, καὶ ὁ γεννώμενος ἐκ γινωμένου παιδὸς γεννηθεὶς, εἰκότως καὶ αὐτὸς ἕτερος γίνεται πατὴρ, ἔχων ἐκ παιδὸς ἐν αὐτῷ τοῦτο, ἐξ οὗ καὶ αὐτὸς γέγονε. διὸ ὧδέ ἐστιν ἐν τοῖς τοιούτοις κυρίως πατὴρ καὶ κυρίως υἱὸς, ὧδε ἔχουσιν ἐπ' αὐτῶν τὸ πατὴρ καὶ υἱὸς· ὁ δ' αὐτὸς υἱὸς

imaginem sui ipsius existere: Non enim extrinsecus depicta est imago Dei, sed Deus ipse eius imaginis genitor est, in qua seipsum contuendo exhilaratur: vt ipse Filius dicit, Ego eram in quo gaudebat. Quando igitur seipsum non contuetur Pater in sua ipsius imagine? aut quando inde non exhilaratur, vt quis audeat asserere, ex nihilo eius imaginem ortum traxisse, & non exhilaratum fuisse Patrem, antequam imago eius fieret? Quomodo vero factor & conditor seipsum videre potuit in facta & condita substantia? Oportet enim talem esse imaginem, qualis est Pater, imaginis author. Age igitur, videamus ea quæ sunt Patris, vt imaginem diiudicemus, an vere sit Patris Æternus est Pater, immortalis, potens, lux, rex, Imperator, Deus, Dominus, conditor, & factor: Ea omnia inesse oportet in ipsius imagine, vt re vera qui Filium videt, Patrem videat. Quòd si non ita est, sed, vt Ariani sentiunt, factitius est & non æternus Filius, fieri non potest, vt sit vera imago Patris, nisi iam quod reliquum est, absersa verecundia argutentur, nihil iis verbis, quibus imago Patris nominatur, indicari, quo intelligas eum consimilis substantiæ cun Patre esse, sed nomen tantummodo obtinere. Sed heus Christi oppugnatores, hoc numquam fuerit imago aut character & expressio Patris. Quę enim congruentia eorum, quæ ex non entibus creata sunt, cum illo qui creauit non entia, vt entia essent? aut quomodo ei, qui est, id quod non est, & deficit, vt aliquando non sit, & quod inter res creatas suum sensum & ordinem habet, simile esse poterit? Vnum ex horum numero quum filium cupiant esse Ariani, istiusmodi cauillationes instituerũt. Si enim (inquiunt) genitum quiddam ex Patre est Filius, & imago eius, similisque ei per omnia, debet omnino quemadmodum ipse est genitus, ita quoque de se gignere, ipsúmque fieri alicuius Filij Patrem, vicissimque, qui ex eo genitus est, etiã ipsum quoq, liberos procreare, idque per ordinem in infinitum vsque. Ea enim res genitum similem ostendit genitori. O inuentores blasphemiæ ac verè Christi perduelles, qui, Filium imaginem patris esse confiteantur, corporalia ac terrestria de ipso patre sentiunt, desecationes, effluxus item & influxus aduersus Deum caussificantur. Siquidem igitur Filius homo est, fiat etiã genitor vt homo, fiat quoque Filius alterius filij Pater, atque ita vicissim ex se mutuo procreentur, vt in multitudinem deorum ea inuicem prolis successio, secundum eorum opinionem, sese propaget. Quòd si Deus talis non est, qualis homo, vt certè non est, non debent ea quæ hominum sunt, illi imputari. Nam cætera animalia, vnáque cum iis homo, ex opifice principio per successionem mutuo à se inuicé progignuntur, & genitus, ex patre olim genito naturam accipiens, meritò & ipse quoque alterius pater efficitur, possidens ex patre in se, ex quo & ipse est genitus, ideóque in istis nihil est propriè aut Pater aut Filius, neque in illis stabilem locum habent persona Patris & Filij. Nam qui

Filius est, Pater efficitur, filius quidem eius qui ipsum genuit, Pater verò illius qui ex ipso genitus est. Verum id in diuinitate se ita non habet: non enim Deus vt homo, neque Pater ex Patre originem traxit, vnde fit vt gignat non progeniturum, atque ita Filius neque est ex effluxu parentis, neque ex Patre genito genitus est, ideòque non genitus est ad gignendum. Quapropter in sola deitate Pater propriè Pater est, & Filius propriè Filius est, & in illis solis consistit: vt Pater semper sit Pater, & Filius semper sit Filius. Quocirca, qui percunctatur, cur non prolificus sit filij filius, hoc ipsum percunctatur, cur non Pater Patrem habuerit. Cæterum, ambo illa sunt absurda, & plena omni impietate: vt enim Pater semper est Pater, neque vnquam fuerit Filius, ita quoque Filius semper Filius, neque vnquam fuerit Pater. In eo enim sigillum & imago Patris euidentissime ostenditur, quia id manet quod est, & non immutatur, retinétque ex Patre identitatem. Si igitur Pater mutatur, mutetur & imago: pro ratione enim genitoris, imago & splendor genitoris se habet. Quod si inuariabilis est Pater, & hoc ipsum quod est, permanet, necessario & imago, id ipsum quod est, permanet, & non variabitur. Est autem Filius ex Patre, non igitur aliud fiet, quàm id quod est proprium substantiæ Patris. Frustra igitur & ea dementes excogitarunt, quibus imaginem Patris eraderent, vt Filium rebus creatis adæquarent. In horum enim numero Ariani Filium ex doctrina Eusebij statuentes, talémque eum esse arbitrati, quales sunt res ab ipso creatæ, à recto & veritate resilierunt, atque vbi sibi accumularant sententiolas versipelles, principio circuncirca obambulabant, quum istam hæresim comminiscerentur, atque etiam nunc in occursum pupis & puellis se per forum ingerunt, scisitantes ab iis, non ex sacris literis, sed ex redundantiis animi sui, quas ex corde eructant ad istum modum: An is qui est, non existentem ex non ente fecit? an cum iam esset, fecit? certum enim aut existentem condidisse aut non existentem. Ac rursum, increatum vnúmne, an duo: & liberine arbitrij est, vt tamen sua voluntate non mutetur, quum sit alioqui mutabilis naturæ? non enim lapis est, & sua inertia immobilis. Deinde quoque & ad mulierculas se insinuantes istiusmodi verba effœminata sonant: Quid, an habebas filium, antequam pareres? sed sicuti tum temporis non habebas, itidem quoque & Dei Filius non erat antequam gigneretur. Hoc genere verborum famosi nebulones propemodum tripudiandi lasciuiunt, Deum hominibus adæquantes, ac interim se iactantes semper Christianos fuisse, qui gloriam Dei in similitudinem imaginis hominis corruptibilis immutant. Oportuit quidem ad ista tam stulta & phanatica nihil responderi, ne quid firmi eorum hæresis habere videretur: sed tamen absurdum non est, eos obiter in istis nugis refutari, præcipuè ob mulierculas, quæ

ὡς γίνεται καὶ πατὴρ, υἱὸς μὲν, τὸ γεννήσαντος, πατὴρ δὲ τὸ γενομένου ἐξ αὐτοῦ· ἐπὶ δὲ τῆς θεότητος οὐκ ἔστιν οὕτως· ὁ γὰρ ὡς ἄνθρωπος ὁ θεὸς, οὔτε γὰρ ὁ πατὴρ ἐκ πατρός ἐστι, διὸ οὐδὲ γεννᾷ τὸν γεννησόμενον πατέρα, οὔτι ὁ υἱὸς ἐξ ἀπορροίας ἐστὶ τοῦ πατρὸς, οὐδὲ ἐκ γεννηθέντος πατρὸς γεγέννηται· διὸ οὐδὲ γεγέννηται εἰς τὸ γεννᾶν. ὅθεν ἐπὶ τῆς θεότητος μόνης, ὁ πατὴρ κυρίως πατήρ ἐστι, καὶ ὁ υἱὸς κυρίως υἱός ἐστι, καὶ ἐπὶ τούτων καὶ μόνων ἔσηκε τὸ, πατὴρ ἀεὶ πατὴρ εἶναι, καὶ τὸ υἱός, ἀεὶ υἱὸς εἶναι. οὐκοῦν ὁ ζητῶν διατί μὴ γεννητικὸς υἱὸς ὁ υἱὸς, ζητείτω διατί μὴ πατέρα ἔσχεν ὁ πατήρ· ἀλλά γε ἀμφότερα μετὰ πάσης δυσσεβείας· ὥσπερ γὰρ ὁ πατὴρ ἀεὶ πατήρ, οὐκ ἂν ποτε γένοιτο υἱός, οὕτως ὁ υἱὸς ἀεὶ υἱός ἐστι, καὶ οὐκ ἂν ποτε γένοιτο πατήρ· ἢ ἐν τούτῳ γὰρ μάλιστα χαρακτὴρ ὢν καὶ εἰκὼν τοῦ πατρὸς δείκνυται, μένων ὅ ἐστι καὶ οὐκ ἀλλασσόμενος, ἀλλ' ἔχων ἐκ τοῦ πατρὸς τὸ ταυτότητος. εἰ μὴ οὖν ὁ πατὴρ μεταβάλλεται, μεταβαλλέσθω καὶ ἡ εἰκών, πρὸς γὰρ τὸν γεννήσαντα, οὕτω καὶ ἡ εἰκὼν αὐτοῦ τὸ ἀπαύγασμα ἔσηκεν. εἰ δὲ ἄτρεπτός ἐστιν ὁ πατὴρ ὅ ἐστιν ὄντως διαμένει, ἐξ ἀνάγκης καὶ ἡ εἰκὼν ὡς ἐστὶ διαμένῃ, καὶ ἀτελεύτητος· ἔστι δὲ ἐκ τοῦ πάτρος υἱὸς· οὐκ ἄρα ἕτερόν τι γένηται ἢ ὅπερ ἐστὶ τοῦ πάτρος οὐσίας ἴδιον. μάτην ἄρα ἐπενόησαν οἱ ἄφρονες ἐξαίρειν θέλοντες ἀπὸ τοῦ πάτρος τὴν εἰκόνα, ἵνα τοῖς γενητοῖς τὸν υἱὸν ἐξισάσωσιν. ἐν τούτοις γοῦν αὐτὸν συλάττοντες οἱ πρὸ ἄρειον ἐκ διδασκαλίας εὐσεβοῦς, καὶ τοιοῦτον εἶναι νομίζοντες ὁποῖα τὰ δι' αὐτοῦ γενόμενά ἐστιν, ἀπεπήδησαν μὲν ἀπὸ τῆς ἀληθείας, συμφορήσαντες δὲ ἑαυτοῖς ῥήματα πανουργίας, περιήρχοντο κατὰ τὴν ἀγχιβῶτον, ὅτε τὴν αἵρεσιν ταύτην ἔπλασαν, καὶ μέχρι δὲ νῦν τινες ἐξ αὐτῶν, σωαντῶντες παιδαρίοις κατὰ τὴν ἀγοράν, παραθάνονται αὐτῶν ὕπυγε ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν, ἀλλ' ὥσπερ τὰ θεομάχματα τῆς καρδίας αὐτῶν ἐρεύγομενοι, λέγουσιν· ὁ ὢν τὸν μὴ ὄντα ἐκ τοῦ ὄντος ποιήσει, ἢ τὸν ὄντα; ὄντα αὐτὸν πεποίκεν ἢ μὴ ὄντα; καὶ πάλιν, ἐν τὸ ἀγέννητον, ἢ δύο; καὶ αὐτεξούσιός ἐστι καὶ ἰδίᾳ προαιρέσει ἀτρέπεται, τρεπτὸς ὢν φύσεως; ἀτὰρ ὡς λίθος ἐστὶν ἀφ' ἑαυτοῦ μένων ἀκίνητος. εἶτα καὶ εἰσερχόμενοι πρὸς γυναικάρια, πάλιν αὐτοῖς ἐκτεθηλυμένα ῥήματα φθέγγονται, εἶχες υἱὸν πρὶν ἢ τέκῃς; ὥσπερ οὖν οὐκ εἶχες, οὕτω καὶ ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ. τοιούτοις ῥήμασιν ἐξορχούμενοι παίζουσιν οἱ ἄπιμοι, καὶ τὸν θεὸν ἀνθρώποις ἀπεικάζουσι. φάσκοντες εἶναι χριστιανοὶ ἀλλάττουσι τὴν τοῦ θεοῦ εἰκόνα ἐν ὁμοιώματι εἰκόνος φθαρτῶν ἀνθρώπων· ἔδει μὲν οὖν μηδὲν ἀποκρίνασθαι πρὸς τὰ παίγνια, οὕτως ἀνόητα ὄντα καὶ μωρά· ἵνα δὲ μὴ σιωπῇ τι βέβαιον ἔχειν ἡ αἵρεσις αὐτῶν, πρόσκειται καὶ ὅτως ἐκ παρέργου διελέγξαι καὶ ἐν τούτοις αὐτοῖς μάλιστα διὰ τὰ ὑχερῶς ἀπατώμενα παρ' αὐτῶν γυναικάρια,

ἔδει

ἔδει πᾶσι λέγοντας αὐτὸς, ἀρχιτέκτονα πωθάνεσθαι, εἰδώλασι χωρὶς ὕλης οἰκοδομεῖν, ὥσπερ σὲ ἐδώλασι, ἕτω καὶ ὁ θεὸς οὐκ ἠδύνατο χωρὶς ὕλης ὑποκειμένης ποιῆσαι τὰ ὅλα. ἔδει καὶ ἕκασιν αὐτὸς τῶν ἀνθρώπων ἐρωτᾶν εἰ δυνάσαι εἶναι χωρὶς τόπου· ὥσπερ δὲ ἐ δυνάσαι, ἕτω καὶ ὁ θεὸς οὐ τόπῳ ἐστίν. ἵνα ἕτως καὶ αὐτὸς τῶν ἀκούντων ἐντρέπεσθαι δυνηθῶσιν. ἢ ἆρα ἐὰν μὲν ἀκέωσιν ὅτι υἱὸν ἔχει ὁ θεὸς, εἰς αὐτὸς μὲν ὑποβλέποντες ἀρνοῦνται τοῦτον, ἐὰν σὲ ἀκέωσιν ὅτι κτίζει καὶ ποιεῖ, οὐκέτι τὰ ἀνθρώπινα ἀντιθέασιν. ἔδει σὲ καὶ ἐν τῷ κτίζειν ἀνθρώπινα νοεῖν αὐτὸς ἐκ ὕλης ὡσὰν ἐκ βάλλῃ τῷ θεῷ. ἵνα ἐκ τὸ εἶναι κτίσμα τὸν θεὸν ἀρνήσωνται, καὶ λοιπὸν μὴ μανιχαίων κυλίωνται. εἰ δὲ πῶθ' ὑπερβαίνῃ τε ἐμὲ θεᾶς ἔννοια, ἐκ μόνον τὸ ἀκέσας πιστεύει ἐκ ὁ δεν ὅτι ἔστιν ἐκ ὡς ἡμεῖς ἐσμὲν, ἔστι μέντοι ὡς θεὸς, ἐκ κτίζει ἐκ ὡς ἄνθρωποι κλίζουσι, κλίζει μέντοι ὡς θεὸς. σημαινόντι ἐκ γίνεται ἐκ ὡς ἄνθρωποι γίνωσιν. γεννᾷ μέντοι ὡς θεὸς, ὁ γὰρ ὁ θεὸς ἄνθρωπον μιμεῖται· ἀλλὰ μᾶλλον οἱ ἄνθρωποι, διὰ τὸ τὸν θεὸν κυρίως καὶ μόνον ἀληθῶς ὄντα πατέρα τῶν ἑαυτῶν υἱῶν, καὶ αὐτοὶ πατέρες ὠνομάσθησαν τῶν ἰδίων τέκνων· ἐξ αὐτοῦ γὰρ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται· καὶ ἃ λέγουσι δὲ, ἐὰν ἀνεξέταστα μείνῃ, ὡς εἰρηκότες τι φρόνιμον νομίζονται, ἐὰν δέ τις αὐτὰ λογικῶς ἐξετάσῃ, πολλὰ εὑρεθήσονται γέλωτα καὶ χλευασμὸν ὀφλισκάνοντες· πρῶτον μὲν γὰρ ἡ πρώτη καὶ τοιαύτη ἐρώτησις ἐστὶ μωρὰ καὶ ἄδηλος, ὁ γὰρ σημαίνουσι τοῦτ' εἰπεῖν ποιθάνονται, ἵνα καὶ ὁ ἐρωτώμενος ἀποκρίνηται· ἀλλ' ἁπλῶς λέγεται, ὁ ὢν τὸν μὴ ὄντα, τίς ὁ ὢν, καὶ τίνα τὰ μὴ ὄντα, ὦ ἀφρονες; ἢ τίς ὁ ὢν καὶ τίς ὁ μὴ ὢν καὶ τίνα λέγεται ὄντα ἢ μὴ ὄντα; σημαῖνον γὰρ καὶ τὸ ὄντα ποιεῖν καὶ τὰ μὴ ὄντα καὶ τὰ ὄντα καὶ τὰ μεγόντα. τέκτων γοῦν καὶ χρυσοχόος καὶ κεραμεὺς, πρὸ ὀυσαν καὶ περὶ αὐτῶν τυγχάνουσαν ὕλην, ἕκαστος κατὰ τὴν ἰδίαν τέχνην ἐργάζεται ποιῶν ἃ βέλεται σκεύη, αὐτὸς δὲ ὁ τῶν ὅλων θεὸς, τὸν ὄντα καὶ γενόμενον ἤδη παρ' αὐτοῦ χοῦν ἐκ γῆς λαβὼν πλάσας τὸν ἄνθρωπον, καὶ αὐτὴν μέντοι τὴν γῆν οὐκ ἦσαν πρότερον, ὕστερον εἰς τὸ εἶναι πεποίηκεν διὰ τοῦ ἰδίου λόγου, εἰμὲν οὖν ἕτω ποιοῦντα, σημεῖόν ἐστιν· ὡς ἡμὲν κτίσις, οὐκ ἦν πρὶν ἢ γένηται· οἱ δὲ ἄνθρωποι τὴν ἦσαν ὕλην ἀπεργάζονται, καὶ ἀσύχως αὐτῶν ὁ λόγος φανήσεται, γινομένων καὶ ὄντων, γινομένων καὶ μὴ ὄντων, ὡς περ εἴπαμεν. εἰ δὲ θεὸς ἐστὶ καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ λαλῶσι, πρὸς ἠθέτησαν τὰ λεγόμενα τῇ ἐρωτήσει, καὶ ἕτως ἐρωτάτωσαν ὁ ὢν θεὸς ἦν πότε ἄλογος, καὶ φῶς ὢν ἀφεγγὴς ἦν, ἢ ἀεὶ ἦν ὁ λόγος πατὴρ,

quæ facilè ab iis infraudem abducuntur. Cæterum, non inſcitum fuerit iſtiuſmodi verbis architectum percunctari: Dic obſecro, an poſſis ſine materia ædificare? certum eſt te non poſſe, ſed vt non potes, ita nec Deus potuit ſine materia hanc vniuerſitatem rerum exædificare. Imò à ſingulis hac quæſtione pulſandi eſſent: potéſne tu alicubi ſine loco ſubſiſtere? ſed quemadmodum tu non potes, ita quoque Deus in loco eſt, vt ita ſaltem pudore ab auditoribus in ruborem adigantur. Cur enim, dum audiũt Deum habere Filium, in ſeſe reſpicientis id negandum putant: quum autem audiunt eum condere & creare, & non itidem opponunt ea quæ ſunt humanæ facultatis: atqui par erat, eos etiam tale quid in condendo cogitare, ac Deo materiam ſuppeditare, vt exiſtentiæ rerúmque conditorem eum negent, quò in ſimili luto cum Manichæis volutẽtur. Sin autem ea conſideratio altior eſt quàm oportet, agite ergo vel ſolo auditu, dum nomen Patris aut Filij dicitur, ad fidem inducamur, vt credamus eum non talem eſſe, quales nos ſumus, quippe qui ſit qualis Deus eſt: neque eũ creare, vt creant homines, ſiquidem creat vt Deus: neque gignere, vt homines gignunt, ſiquidem gignit vt Deus. Nec enim humana imitatur Deus, cùm homines contrà ad diuina per imitationem ſeſe effingant, & à ſimilitudine vnici Patris, ac vere Patris relatu liberorũ ſuorum, & ipſi quoq; parentes appellentur. Siquidem ex eo omnis paternitas in cœlo & in terra, nomen ſuum accepit. Sed tamen, ſi iſta, quæ iſti loquũtur, indiſcuſſa manerent, laudem quaſi ſcitum aliquid & prudens in medium propoſuiſſent, referre viderentur, quorum ſi dicta probe examines, mire eos, & ridiculos, & ludibrioſos deprehendas. Prima ſiquidem illorum ſciſcitatio fatua ſimul, & perquam obſcura eſt, Non enim planum faciunt, quænám intelligant in ſciſcitando, vt habeat interrogatus quod reſpondeat, ſed ſimpliciter ſine expreſſione perſonæ dicunt, qui eſt, eum qui non erat. Quis igitur ille eſt, ô Ariani, qui eſt? & rurſus, quæ ſunt illa, que non ſunt? quis eſt, qui eſt? & quis eſt, qui non eſt? & quæ non entia appellatis? Poſſibile enim eſt, eum qui eſt, facere tam non entia, & quæ ſunt, quàm iampridem entia: faber enim lignarius, figulus item & fundendi auri peritus, materiam quæ iam eſt & ante ipſos fuit, pro ſuo artificio exercet, ac vaſa quæ illi collibitum eſt, efficit. Ipſe contrà rerum omnium Deus, tam quod eſt, quàm quod nondum eſt, ſed proditurum aliquando eſt, operibus ſuis occupat, quippe qui è terra argillam ſumens, hominem finxerit: terrámque, quæ prius nõ erat, fecerit per Verbum ſuum, vt eſſet. Si igitur ad iſtum modum percunctantur, vt ex aliquo aliquid fiat, certum eſt, rerum naturam non fuiſſe priuſquam conderetur, nec tamen minus certũ homines in condita materia operam ſuam explicare. Inſtabilis igitur eorum ratio apparet, quum quædam ſint, quędam fiant, quẽadmodum diximus. Sin autem iſta de Deo & Verbo intelligunt, addant reliqua ſuæ quæſtioni, atque ita concludant, Ille qui eſt Deus, fuit aliquando irrationalis, hoc eſt ſine Ratione ſiue Verbo: & quum lux eſſet, ſplendore caruit: Id ſi verentur dicere, fateantur ergo Deum Verbi Patrem ſemper fuiſſe, vel ſi

vel si libet, rursus ad istum modum: ille qui est Pater, Verbum quod non erat, fecit. Quod si reformidant & hãc vocem, dicant in contrariam Patrem, Deum Verbũ quod est proprium suæ substantiæ germen, in æternum secum habere, vt sentiantur planè de Deo & eo qui ex substãtia Dei existit, curiosè cauillationes affectare, neque pudescere sophisticãdo. Quis enim eos sustinuerit dicentes, irrationalem aliquando Deum fuisse? Eodem enim hæc dicta, quo prius tendebant, reuoluũtur: quantumcunque illud subterfugere & dissimulare suis cauillationibns studeant, sed frustra laborant. Nemo enim eos disceptãtes audire velit, Deum nõ semper Patrem fuisse, sed postea factum esse: vt ementiantur aliquo tẽpore eius Verbum nõ extitisse. Cæterum, multæ quum sint ex superiori. dictis refutationes, tũ ex verbis Ioannis, qui dicit, *in principio erat verbũ*: tũ ex Pauli scriptis, cuius hæc sententia est: *Qui est splendor, & qui est super omnes Deus benedictus in secula:* melius quidem esset, si sese ocio & quieti traderent: cæterum quando ocium nolũt, superest vt cõtra impudẽtem eorum scisitationem, vicissim alias scisitationes pari audacia opponamus. Forsitan ex similibus absurditatibus se concluſos irretitósq; animaduertentes, recelluerint à studio oppugnandæ veritatis. Multis igitur precibus numine inuocato, ita quispiam iis occurrerit: Is qui est Deus, quum non esset, extitit, aut antequam fieret, extitit: igitur vel seipsum fecit, vel ex nihilo extitit, & quum nullus antea esset, de repente apparuit. Absurda est illiusmodi interrogatio, absurda haud dubie & referta blasphemiis, sed tamen similis istorum percunctatiunculis: vtrũcunq; enim dixerint, semper id æquè omni impietate redundarit. Quod si talia de Deo scisitari blasphemũ est, & plenum impietate, blasphemum quoque fuerit, talia de Verbo scisitari, necessarium tamen est responderi ad stultam eorum interrogationem opprimẽdam, verum ad istum modum: Qui æternaliter est, Deus est, æternaliter igitur existente Patre, æternaliter quoque extitit eius splẽdor, quod ipsum est Verbum eius. Ac rursum, Deus existens, ex se existens Verbum habet, neque Verbum superuenit quum prius non esset, neque Pater vnquam irrationalis, hoc est, sine Ratione & Verbo fuit: nam iniuria in Filiũ, in Patris blasphemiam contumeliámq; redundat: siquidem ille fortis ac aliũde sibi accersiuit Sapientiam, siue Verbum, siue Filium: quicquid enim horum dixeris, nihil eo ipso designaris quam germen Patris, vt superius dictum est: quapropter istiusmodi interrogatio cõstare nõ potest, idq; merito. Qui enim inficiãtur Verbum, hoc est, rationem, eo ipso irrationalem faciũt interrogationem. Nam quemadmodũ si quis sole viso, de splendore eius dubitet, & dicat, qui est, eum qui non erat, fecit, aut cum erat, fecit, is nõ animo sapere dicteur, sed attonitus esse diiudicabitur, eò quòd id quod omnino ex luce est, id aliũde superuenire imaginetur, ac de eo inquirit, quando & vbi, & ex quo tẽpore, & an sit factus. Ita quoque qui talia de Patre & Filio cogitat, atque ita percunctatur, multo maiore infa-

ἢ καὶ πάλιν ἔτως, ὁ ὢν πατὴρ τὸν λόγον μὴ ὄντα πεποίηκεν, ἢ τὸν λόγον ἴδιον ὄντα τῆς ἰσίας αὐτοῦ γέννημα ἔχει ἀεὶ σὺ αὐτῷ, ἵνα γνωσθῶσιν ὅτι ὅλως ἐστὶ θεὸς, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐστιν ἐργάζονται, καὶ σοφίζεσθαι πλημῶσι. τίς γὰρ ἀνέξεται λεγόντων αὐτῶν ἄλογόν ποτε τὸν θεὸν· πάλιν γὰρ εἰς ταὐτὸ τοῖς πρότερον ἐστὶ πεπτώκασι, καὶ τὸ φεύγειν αὐτὸ καὶ σκέπειν ἀποδάσαντες τοῖς ἑαυτῶν ἀποδάτμασι· ἀλλ' ὁ σλεδωύηπ· οὐδεὶς γὰρ ὅλως καν ἀκοῦσαι θελήσειεν ἀμφιβάλλοντων αὐτῶν, ὅτι ὁ θεὸς οὐκ ἰῶ ἀεὶ πατὴρ, ἀλλ' ὕστερον γέγονεν ἵνα καὶ φανταθῶσιν, ὅτι καὶ ὁ λόγος οὐκ ἰῶ, πολλῶν ὄντων τῶν προειρημένων κατ' αὐτῶν ἐλέγχων, καὶ τῷ ἰωάννῃ λέγοντι, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, τῷ δὲ παύλῳ πάλιν, ὃς ὢν ἀπαύγασμα, καὶ ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεὸς, εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν· καὶ βέλτιον μὲν ἦν αὐτοὺς ἡρεμεῖν· ἐπειδὴ δὲ ἀ παύονται λοιπὸν προσῳ τῷ παντὶ ἀναίσχυντον ἐρώτησιν αὐτῶν, τοῦτ' ἄνλις, ἐπίσης αὐτοῖς τολμήσας, ἀνπρωτήσειεν, ἴσως ἐκ τῶν ὁμοίων ἀποπημάτων βλέπων ἑαυτοὺς συγκλειομένους, ἀναχωρήσουσι τῆς προς τῷ ἀληθειαν μάχης· πολλὰ τοίνυν πρότερον ἵλεων τὸν θεὸν ἐπικαλεσάμενον, ἔτως αὐτοῖς ἰὸς ἀπαλήσειεν· ὁ ὢν θεὸς, καὶ ἐκ ὢν γέγονεν, ἢ καὶ πρὶν γένηταί ἐστιν· ὢν ἐαυτὸν ἐποίησεν, ἢ ἐξ οὐδενός ἐστι, καὶ μηδὲν ὢν πρότερον ἐξαίφνης αὐτὸς ἐφάνη. ἄτοπον ἡ παύτη ἐρώτησις, ναὶ ἄτοπον καὶ πλέα σλυσφημίας, ἀλλ' ὁμοία γε τῆς ἐκείνων· ὁπότερον γὰρ ἂν εἴπωσι, τοῦτο μεσόν ἐστι πάσης ἀσεβείας. βλάσφημον ἂν εἴη καὶ περὶ τοῦ λόγου αὐτοῦ παῦτα ἐρωτᾶν, ἀποκρίνασθαι δὲ ὅμως προς ἀναίρεσιν τῆς παύτης αὐτῶν ἀλόγου καὶ μωρᾶς ἐρωτήσεως ἀναγκαῖον ἔτως, ὅτι ὢν ἐστιν ἀϊδίως ὁ θεὸς, ὄντος ἂν ἀεὶ τοῦ πατρὸς ὢν ἐστὶ ἀϊδίως καὶ τοῦτο ἀπαύγασμα, ὅπερ ἐστιν ὁ λόγος αὐτοῦ καὶ πάλιν ὁ ὢν θεὸς, ἐξ αὐτοῦ καὶ ὄντα τὸν λόγον ἔχει, καὶ ὅτι ὁ λόγος οὐπιγέγονεν ἐκ ὢν πρότερον· ὅτι ὁ πατὴρ ἄλογος ἦν ποτε ἡ γὰρ κατὰ τοῦ υἱοῦ πλημα, εἰς τὸν πατέρα τῷ βλασφημίαν ἀνάγει, εἴγε ἔξωθεν ἐπενόησεν αὐτῷ σοφίαν, καὶ λογον, καὶ υἱόν· ὁ γὰρ ἐὰν τούτων εἴπῃς, τοῦτο ἐκ τοῦ πατρὸς γέννημα σημαίνει. ὥσπερ εἴρηται, ὥστε ἀσύστατος αὐτῶν ἡ παύτη ἐρώτησις, καὶ εἰκότως· ὀρνέμενοι γὰρ τὸν λόγον, ἄλογον ἔχουσι καὶ τὴν ἐρώτησιν· ὡς γὰρ εἴπις τὸν ἥλιον ὁρῶν πεπτώκανται τοῦ λέγοι, ὁ ὢν τὸ μὴ ὂν πεποίηκεν ἢ ὂν αὐτὸ πεποίηκεν, ὁ σώφρονα ὁ τοιοῦτος ἐχθυλογισμὸν λογιαθήσεται, ἀλλ' ἐμβρόντητος ἂν εἴη· ὅτι ὅλως ὅ ἐστιν ἐκ τοῦ φωτὸς τοῦ ἐξωθεν ὁρᾶται καὶ ἐρωτᾷ πρὸς τόπου, ποτὲ καὶ πού, καὶ ὅτε, καὶ ἐκ πεποίηται· ὅτως καὶ πρὸς πού ἐστὶ τοῦ πατρὸς παῦτα λογιζόμενος καὶ ὅτω πεπλανόμενος, πολλῷ μᾶλλον τῷ ὁπλιμίαν μείζονα ἂν ἔχοι, ὅτι τὸν ἐκ

nia

τοῦ πατρὸς λόγον ἔξωθεν αὐτῷ ἐπεισάγει, καὶ τὸ φύσει γέννημα ὡς ποίημα σκιολογῶν λέγει, οὐκ ἦν πρὶν γένηται. ἀκουέτωσαν δὲ ὅμως καὶ πρὸς τὴν ἐρώτησιν αὐτῶν· ὅτι ὁ ὢν πατὴρ τὸν ὄντα υἱὸν ἐποίησεν· ὁ γὰρ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ὄντα αὐτὸν υἱὸν θεοῦ ἐποίησεν ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων, καὶ υἱὸν αὐτὸν ἀνθρώπου, εἰμὴ ἄρα κατὰ τὸν σαμοσατέα, μηδὲ εἶναι αὐτὸν πρὶν ἄνθρωπον γενέσθαι ἐποίησεν. καὶ πρὸς μὲν τὴν πρώτην ἐρώτησιν αὐτῶν ἱκανὰ ταῦτα παρ' ἡμῶν. ὑμεῖς δὲ ὦ δέξασθαι τῶν ἰδίων ἑαυτῶν ῥημάτων μνημονεύοντες, εἴπατε, ὁ ὢν τοῦ μὴ ὄντος ἐχρῄζεν εἰς τὴν τῶν πάντων δημιουργίαν, ἢ ὄντος αὐτοῦ ἔχρῃζεν; εἰρήκατε γὰρ ὄργανον ἑαυτῷ τὸν υἱὸν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος κατεσκευάσειν, ἵνα δι' αὐτοῦ ποιήσῃ τὰ πάντα. τί οὖν οὕτως ἐστὶ βέλτιον, τὸ χρῄζον, ἢ τὸ τὴν χρείαν ἀναπληροῦν; ἢ ἀμφότεροι τὰ ὑστεροῦντα ἀλλήλων ἀναπληροῦσι; τοιαῦτα γὰρ λέγοντες, τὸ κατασκευάσαν μᾶλλον ἀσθένειαν δείκνυτε· εἰμὴ καὶ μόνος ἴσχυσε δημιουργῆσαι τὰ πάντα, ἀλλ' ἔξωθεν ὄργανον ἑαυτῷ ὑπενόει· ὥσπερ τέκτων ἢ ναυπηγός τις, μὴ δυνάμενος ὁτιοῦν ἐργάζεσθαι χωρὶς σκεπάρνου καὶ πρίονος. τί οὖν τούτου ἀσεβέστερον; ἢ τί δεῖ διατείνεσθαι ὅλως ἐν τούτοις ὡς δεινοῖς, αὐτάρκων ὄντων τῶν προειρημένων δεῖξαι φαντασίαν μόνον εἶναι τὰ παρ' αὐτῶν; πρὸς δὲ τὴν ἑτέραν αὐτῶν ὕβριν πάνυ καὶ μωρὰν ἐξέπεσεν ἣν πρὸς τὰ γυναικάρια ποιοῦνται, ὑδὲν μὲν πάλιν, ὑδὲ περὶ τούτης ἐχρῆν ἀποκρίνασθαι, ἢ τοῦτο μόνον ὃ καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρήκαμεν, ὅτι μὴ δέον τὴν ἐκ τοῦ θεοῦ γέννησιν συμμετρεῖν τῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει· ἵνα δὲ ὅμως καὶ ἐν τούτῳ καταγνῶσιν ἑαυτῶν, καλὸν ἐκ τῶν πάλιν ἅττων αὐτοῖς ἀπαντῆσαι. ὅλως εἰ μὲν ἐξ ἀνθρώπων γονέων, ἐνθυμείσθωσαν πόθεν ἐστὶ τὸ γινόμενον τέκνον· εἰ γὰρ καὶ οὐκ εἶχεν ὁ γονεὺς ὃν πρὶν γενήσεσθαι, ἀλλ' ἐσχηκὼς, οὐκ ἔξωθεν, ὑδὲ ἀλλότριον, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ καὶ ἴδιον τῆς οὐσίας, καὶ ἀπαράλλακτον ἔσχεν εἰκόνα· ὥστε τοῦτον ἐν ἐκείνῳ βλέπεσθαι κἀκεῖνον ἐν τούτῳ θεωρεῖσθαι. εἰ τοίνυν ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων παραδειγμάτων τὸν χρόνον τῶν γινώντων λαμβάνουσι, διατί μὴ ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ τὸ κατὰ φύσιν καὶ τὸ ἴδιον ἐνθυμοῦνται τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονέας, ἀλλὰ κατὰ τοὺς ὄφεις, μόνον τὸ πρὸς τὸν ἰὸν ὑπὸ τῆδον ἐκ τῆς ἐκλέγουσι; ἔδει δὲ παιδευομένους αὐτοὺς πρὸς γονέων καὶ λέγοντας, ἐκ εἶχες υἱὸν πρὶν γεννήσῃς, προσθεῖναι καὶ εἰπεῖν. ἐὰν δὲ σχῇς υἱόν, δέραγε ἔξωθεν ὥσπερ οἰκίαν ἢ τι ἕτερον κτῆμα ἀγοράζεις; ἵνα σοι ἀποκρίνηται ἐκ ἔξωθεν, ἀλλ' ἐξ ἐμοῦ ἐστι. τὰ μὲν γὰρ ἔξωθεν, κτήματά ἐστι, καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς ἕτερον μετέρχεται· ὁ δὲ υἱὸς ἐξ ἐμοῦ ἐστι, καὶ τῆς ἐμῆς οὐσίας ἴδιος καὶ ὅμοιος, ἐκ ἀφ' ἑτέρου εἰς ἐμὲ γέγονεν, ἀλλ'

nia laborauerit, quum Verbum ex Patre oriundum aliunde illi superinducat, & de naturali eius germine, vt de opere facto, vmbratili sermone fabuletur, non erat (inquiens) priusquam fieret. Audiant tamen quod ad ipsorum interrogationē pertinet. Pater qui est, Filium qui erat, fecit. Verbum enim caro factum est, eúmque iam existētem Filium Dei, in consummatione seculorum, Filium hominis fecit, Nisi secundum Samosatensem, illum non antè fuisse dicant, quàm cum homo esset factus. Et ad primam eorum interrogationem ista suffecerint. Vos autem Ariani vestrorum verborum memores, dicite mihi (quæso) Is qui erat, eóne qui non erat indigebat ad rerum naturam condendam? an eo, qui erat? dictum enim à vobis, Patrem Filium sibi in instrumentum fecisse, vt per eum omnia conderet. Quid igitur melius est, id quod altero indiget, an quod alterius indigentiam adimplet? an ambo, quod deest, mutua opera sibi inuicem suppeditant? Ad istum enim modum sermocinantes, maiorem imbecillitatem in eo ostenditis, qui instrumentum fecit: Si non solus sufficiebat ad omnia creanda, sed instrumentum sibi aliunde comparare voluit, perinde vt faber, aut nauium ædificator, quibus nulla facultas absque serra & bipenni. Quid igitur istis magis impium, aut quid opus est iis immorari tanquam quæ alicuius ponderis aut momenti sint? quum superius dicta sufficere queant ad edocendum, nihil in istorum verbis nisi mera phantasmata & deliria contineri. Ad alteram porro quæstionem simplicem admodum & fatuam, qua ad mulierculas vtuntur, ne ad illā quidem par erat quicquam responderi, nisi id solum, quod & superius dictum est, non esse generationem ex Deo dimetiendam pro hominum natura, sed tamen quò vel hinc sibi ipsis displicere incipiant, rectum est, vt iisdem rebus illis denuo occurramus. Si omnino ex parentibus quæratur, vnde ipsis sit proles, responderi possit, & si non habebat filium parens, antequam genuisset, tamen habuit eum, non extrinsecus neque alienum, sed suum, & ex sua substātia, habuitque eum minime dissimilem sui imaginem: adeo, vt istum ex illius, illum ex istius specie contempleris. Si igitur ex rebus humanis exempliſque, tempora gignentium mutuantur, cur igitur non indidem quoque conuenientiam naturæ & proprietatem substantiæ patrum in filiis, & cogitant & ratiocinantur: sed serpentum more, solummodo id quod ad veneficium est vtile, è terris deligunt? Oportuit autem eos, dum ex parentibus scisitantur, & āiunt, non habebas filium priusquam gigneres, & id quoque adiungere, cæterum, vbi iam habes filium, eum extrinsecúsne & aliunde veluti ædificium aut alterius generis possessionem nundinatus es? an non? vt tibi respondeant, non extrinsecus, sed ex me meus est. Quæ enim sunt externa, possessiones sunt, & ab vno ad alterum transeunt: filius autem ex me est, meæque substantiæ proprius ac similis, neque alterius opera ad me peruenit, sed ex

ſed ex me profatus eſt, ac propterea totus in eo ſum, Et manens hoc ipſum, quod ſum. Ita enim res habet, tametſi is parens ratione temporis à Deo diuerſum quiddam habeat: neque id mirum, quum & ipſe in tempore ſit editus homo. Haberétque etiam homo coexiſtentem ſibi perpetuo filium, niſi natura eius vires impediret. Nam & Leui etiam tum in lumbis proaui erat, quum nondum ipſe genitus eſſet, aut auus prolem edidiſſet. Quum igitur ad eam ætatem peruenerit homo, in qua iſtius rei facultatem natura ſuppeditat, ſtatim per naturam liber, & nequaquam impeditus, ſui ex ſe Filij Pater efficitur. Quocirca ſi parentes de liberis interrogati fuerint, agnoſcunt ſibi ſuos liberos naturales, non aliunde, ſed ex ipſis exiſtere: agnoſcant igitur & iſti, Dei Verbum totum ex Patre exiſtere: ac dum de tempore percunctantur, reſpondeant vobis, quídnam illud eſſe poſſit, quod Deum impediat. Par enim eſt, vnde ipſi calũnioſas interrogationes deſumunt, inde quoque eos in ea impietate refutari. Dicant igitur, quid illud eſt, quod Deũ remoratur, quo minus perpetuo ſitſui Filij Pater. Nam genitum ex genitore eſſe in confeſſo eſt. Verum, vt plane illi, qui iſtiuſmodi de Deo ratiocinãtur, ſeipſos condemnent, petendum ab illis, quemadmodum interrogauerunt mulieres de ratione temporis, ita ſolem quoque interrogent de ipſius iubare, & fontem de ipſius aqua, vt addiſcant, quòd tametſi iſta genita proleſque ſint, vna tamen cum illis coexiſtere, vnde originem naturámque traxêre. Si igitur ex natura & ſemper iſtiuſmodi genitores ita ſe habent erga genita ſua, cur igitur Deum minorem creaturis ſuſpicientes, non apertius ſuam impietatem efferunt? Quod ſi illud non audent ex profeſſo dicere, & extra controuerſiam eſt, Filium non aliunde, ſed ex Patre eſſe naturale genimen, neque quicquam eſt quod impediat Deum: Non enim Deus vt homo eſt, ſed maior ſole eſt, Imo potius Deus ſolis, nimirum ex eo & ſemper cum eo coexiſtit Verbum, per quod Pater omnia quum non eſſent, vt eſſent, fecit: Quod igitur filius non ex entibus, ſed æternus ſit, & ex Patre, & ipſa res oſtendit, & hæreticorum interrogatio coarguit, qua ad parentes malitioſe vtuntur. Norunt enim, quid naturæ conſentaneum ſit, ac deinde fit, vt ſuper ratione temporis pudefiant. Cæterum, Dei generationem comparandam non eſſe cum hominum natura, aut filium non deberi partem aliquam ſui Patris exiſtimari, aut in procreando vllam paſſionem ſignificari, & antea à nobis dictum eſt, & nunc denuo hoc ipſum dicimus: Non eſt, vt homo, Deus: homines enim patiendo gignunt, vtpote fluxili natura præditi, temporiſque maturitatem ratione ſuæ imbecillitatis expectare coguntur. Verum id de Deo ſentiendum non eſt, quippe qui nullis partibus conſtet, ſed impatibilis ac ſimplex, impatibiliter ſimplicitérque Filij ſui Pater exiſtat. Eiuſque rei denuo magnum argumentum, documentúmque ex ſacris

ἀλλ' ἐξ ἐμοῦ γεγωνημένος, διὸ καὶ ἐν ἐκείνῳ ὅλος εἰμὶ, μένων αὐτὸς ὃ εἰμι· ὅτω γὰρ ἔχει, κἂν ὁ γονεὺς τῷ χρόνῳ διαφέρει ὡς ἄνθρωπος, ἐν χρόνῳ καὶ αὐτὸς γεγονὼς. ἀλλ' ἔχειν ἂν καὶ αὐτὸς ἀεὶ συνυπάρχον τὸ τέκνον, εἰ μὴ ἡ φύσις ἐνεπόδιζε καὶ ἐκώλυε τὸ δυνασθαι· καὶ γὰρ καὶ ὁ Λευὶ ἔτι ἦν ἐν τῇ ὀσφύι τοῦ πατρὸς, ὅτε καὶ αὐτὸς ἐγεννήθη, καὶ ὁ πάππος ἐγέννησεν. ὅταν οὖν εἰς τοῦτ' ἡλικίας ἔλθῃ ὁ ἄνθρωπος, καὶ τὸ δυνατὸν ἡ φύσις παρέχῃ, αὐθὶς ἀνεμποδίστως τῇ φύσει πατὴρ ὁ ἄνθρωπος γίνεται τοῦ ἐξ ἑαυτοῦ γόνου. ὡσαύτως οἱ γονεῖς τοῦ τέκνων ἐπωθάνοντο, καὶ ἔγνωσαν ὅτι τὰ φυσικὰ τέκνα οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ γονέως εἰσιν, ὁμολογέτωσαν καὶ περὶ τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ, ὅτι ὁ λόγος ἐκ τοῦ πατρός ἐστιν· καὶ τοῦ χρόνου ζητοῦντες, τὸ ἐμποδίζον τὸν θεὸν λεγέτωσαν. χρὴ γὰρ ἐξ ὧν ὡς χλευάζοντες ἐπωθάνοντο, ἐκτίτων αὐτοὺς ἀσεβοῦντας διελέγχειν. εἰ πάτωσαν τοίνυν τί τὸ ἐμποδίζον τὸν θεὸν ἀεὶ τὸν υἱὸν πατέρα εἶναι αὐτόν; τὸ γὰρ ἐκ τοῦ πατρὸς εἶναι τὸ γινώμενον, ὁμολογηται. ἵνα δὲ ὅλως τι πιστὸν λογισάμενοι περὶ τὸν θεὸν καταγνῶσιν ἑαυτῶν, ὥσπερ ἠρώτησαν γυναῖκας περὶ τῶν χρόνων, ὅτω συνθέωσαν καὶ περὶ τοῦ ἡλίου καὶ τοῦ ἀπαυγάσματος αὐτοῦ, καὶ τῆς πηγῆς, καὶ περὶ τοῦ ἐξ αὐτῆς· ἵνα μάθωσι ὅτιν καὶ περὶ ὧν πράττουσι γεννήματα, ἀεὶ σὺν ἐκείνοις εἰσὶν ἐξ ὧν καὶ εἰσὶν. εἰ δὲ καὶ τὸ φύσει καὶ τὸ ἀεὶ οἱ πιστοὶ γονεῖς ἔχουσι πρὸς τὰ τέκνα, διατί τὸν θεὸν ἐλάττονα τῶν γεννητῶν ὑπονοοῦσιν, ἃ φανερώτερον αὐτῶν τὴν ἀσέβειαν ἐξάγουσιν; εἰ δὲ τοῦτο μὲν ἀπολμῶσιν οὐκ φανερὰ λέγειν ὁμολογεῖται δὲ ὁ υἱὸς μὴ ἔξωθεν, ἀλλὰ τοῦ πατρὸς εἶναι φύσει γέννημα, ἁδὲν δὲ ἁδὲ τὸ ἐμποδίζον ἐστὶ τὸν θεὸν, ἃ γὰρ ὡς ἄνθρωπος ὁ θεὸς· ἀλλὰ καὶ πλέον ἐστὶ τοῦ ἡλίου, μᾶλλον δὲ θεός ἐστι τοῦ ἡλίου, δῆλον ὅτι καὶ ἐξ αὐτοῦ καὶ ἀεί ἐστι συνυπάρχων ὁ λόγος τῷ πατρὶ, δι' ὃ τὰ πάντα, εἰς τὸ εἶναι πεποίηκεν ὁ πατήρ. ὅτι ὁ μὲν οὖν υἱὸς, οὐκ ἐξ ὄντων, ἀλλ' ἀΐδιος ἐστι καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς ἔστι, καὶ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα δείκνυσιν. καὶ ἡ ἐρώτησις δὲ τῶν αἱρετικῶν πρὸς τὰς γυναῖκας διελέγχει τὴν κακονοιαν αὐτῶν ἔγνωσαν γὰρ τὸ κατὰ φύσιν, καὶ λοιπὸν περὶ τῶν χρόνων ἠρώτησαν. ὅτι δὲ ἁδὲ τὴν περὶ τὸ θεῖον γέννησιν παραβάλλειν τῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει, καὶ νομίζειν μέρος εἶναί τι θεοῦ τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ἢ ὅλως τι πάθος σημαίνειν τὴν γέννησιν, φθάσαντες μὲν εἴπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν. καὶ νῦν ἓν τοῦτο φαμὲν, ὅτι ἔστιν ὡς ἄνθρωπος ὁ θεός. ἀνθρωποι μὲν γὰρ, παθητικῶς γινώσκουσιν ῥευστὴν ἔχοντες φύσιν, καὶ χρόνους ἀναμένοντες διὰ τὸ ἀσθενῆ τὴν ἰδίας φύσεως· ὅπερ ἐν θεοῦ οὐ λέγειν ἔστιν. ὁ γὰρ θεὸς ἐκ μερῶν συγκείμενός ἐστιν, ἀλλὰ καὶ ἀπαθὴς ὢν καὶ ἁπλοῦς, ἀπαθῶς καὶ ἀμερίστως ἐστὶν ὁ πατὴρ ἐστὶ καὶ τοῦτο πάλιν μέγα τεκμήριον καὶ ἀπόδειξις ἐκ τῶν

θείων

θείων γραφῶν, ὁ λόγος γὰρ ὁ τοῦ θεοῦ υἱός ἐστιν αὐτοῦ, καὶ ὁ υἱὸς λόγος ἐστὶ τοῦ πατρὸς καὶ σοφία. ὅτε μέρος ἐστὶ τούτου, ὃ καὶ ἔστι λόγος, ὅτε κατὰ πάθος ἐστὶ γέννημα. ἀμφότερα γοῦν ἡ γραφὴ συνάπτουσα, υἱὸν ἔφησεν, ἵνα τὸ φύσει καὶ ἀληθινὸν γέννημα τῆς οὐσίας ἀναγγείλῃται. ἵνα δὲ μήτις ἀνθρώπινον ὑπολάβοι τὸ γέννημα, πάλιν τῷ οὐσίαν αὐτοῦ σημαίνων, λόγον αὐτὸν εἶναι καὶ σοφίαν καὶ ἀπαύγασμα φησίν, οὐκ ἀπὸ τούτου καὶ τὸ ἀπαθὲς τῆς γεννήσεως, καὶ τὸ ἀΐδιον, καὶ τῷ θεῷ πρέπον λογιζόμεθα. ποῖον οὖν πάθος ἢ ποῖον μέρος ἐστὶ τοῦ πατρὸς ὁ λόγος καὶ ἡ σοφία καὶ τὸ ἀπαύγασμα; καὶ τοῦτο σημαίνειν καὶ αὐτὰς τὰς ἄφρονας μαθεῖν. ὡς γὰρ γυναικῶν ἐπύθοντο περὶ ὑμῶν, ὅτως καὶ ἄνδρας ἐπερωτήσωσαν περὶ τοῦ λόγου, ἵνα μάθωσιν ὅτι οὐδὲ πάθος, οὐ μέρος ἐστὶ τοῦ νοητόν τινος ὁ λόγος, οὐ προφέρονται· εἰ δὲ τῶν ἀνθρώπων καί τοι παθητῶν ὄντων, καὶ μερισῶν ὄντων τοιοῦτος ὁ λόγος, μᾶλλον περὶ τοῦ ἀσωμάτου καὶ ἀμερίστου θεοῦ πάθη καὶ μέρη λογίζονται; ἵνα τοῦτο προσποιούμενοι σημῆναι δύνωνται, ἀρνήσωνται τὴν ἀλήθειαν καὶ φύσει γέννησιν τοῦ υἱοῦ. καὶ ὅτι μὲν τὸ ἐκ θεοῦ γέννημα οὐκ ἔστι πάθος, ἱκανῶς μοι τὰ ἔμπροσθεν ἀποδέδεικται, δέδεικται δὲ καὶ ἰδίᾳ νῦν ὁ λόγος ὁ κατὰ πάθος γινώμενος. ἀκουέτωσαν δὲ καὶ περὶ τῆς σοφίας ταὐτά· οὐκ ἔστιν ὡς ἄνθρωπος ὁ θεὸς, μὴ ἀνθρώπινον φαντάζεσθωσαν ἐν τούτῳ περὶ αὐτοῦ. καὶ γὰρ τῶν ἀνθρώπων πάλιν δεκτικῶν σοφίας γεγονότων, ὁ θεὸς οὐδενὸς μετέχων, αὐτὸς τῆς ἑαυτοῦ σοφίας πατήρ ἐστιν, ἧς οἱ μετέχοντες, εἰώθασι σοφοὶ καλεῖσθαι· καὶ ἔστι καὶ αὐτὴ ἡ σοφία οὐ πάθος, οὐδὲ μέρος, ἀλλὰ γέννημα ἴδιον τοῦ πατρός. διὰ τοῦτο ἀεὶ πατήρ, καὶ οὐκ ἐπιγέγονε τῷ θεῷ τὸ πατήρ, ἵνα μὴ καὶ τρεπτὸς εἶναι νομισθῇ. εἰ γὰρ καλὸν καὶ τὸ εἶναι αὐτὸν πατέρα, οὐκ ἀεὶ δὲ ἦν τὸ καλὸν ἦν ἐν αὐτῷ. ἀλλ' ἴδε, φησὶν, ἀεὶ ὁ θεὸς ἦν ποιητὴς καὶ ἔστι, ὅτε ἐπιγέγονε αὐτῷ τὸ δημιουργεῖν ἡ δυνάμις, διὸ ὅτι ἐπειδὴ δημιουργός ἐστιν, ἀΐδιά ἐστι καὶ τὰ ποιήματα, καὶ ὁ θέμις εἰπεῖν οὐδὲ ἐπὶ τούτων, οὐκ ἦν ὅτε γέννηθῇ; ἄφρονες ἔρειανοί· τί γὰρ ὅμοιον υἱὸς καὶ ποίημα, ἵνα τὰ ἐπὶ τοῦ πατρὸς παῦται καὶ ἐπὶ τῶν δημιουργημάτων ἔπωσι; πῶς δὲ ποτὲ τῆς διαφορᾶς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν δειχθείσης γεννήματος καὶ ποιήματος, ἐμμένουσι τῇ ἀμαθείᾳ; πάλιν οὖν τὸ αὐτὸ λεκτέον, ὃ ποίημα ἔξωθέν ἐστι ποιοῦντός ἐστιν ὥσπερ εἴρηται, ὁ δὲ υἱὸς ἴδιον τῆς οὐσίας γέννημά ἐστι· διὸ τὸ μὲν ποίημα, οὐκ ἀνάγκη ἀεὶ εἶναι. ὅπου γὰρ βούλεται ὁ δημιουργὸς ἐργάζεται. τὸ δὲ γέννημα οὐ βουλήσει ὑπόκειται, ἀλλὰ τῆς οὐσίας ἐστὶν ἰδιότης, καὶ τῆς οὐσίας γέννημά ἐστι· καὶ ποιητὴς μὲν ἂν εἴη καὶ λέγοιτο, κἂν μήπω

sacris literis, eo ipso quo Verbum Patris sui est Filius, & Filius Verbum est Patris, eiúsque Sapientia. Sapientia porro & Ratio, siue quod idem est Verbum, nec pars eius fuerit, cuius est Sapientia & Verbum: neq; secundum passionem germen. Vtrumque scriptura in vnum coaptans, Filium quidē eum ea de causa appellauit, vt naturalem & verum Patris substantiæ fætum declararet, sed tamen ne quis humanitus aliquid editū genitúmque intelligeret, denuo etiam substantiā definiens, Verbum illud & Sapientiam, & Splendorem nominauit. Ex illis enim vocabulis, impatibilitatem in gignendo, æternitatem item, & decorum illud quod in Deum conueniat, cogitatione apprehendimus. Qualis igitur passio? aut quæ pars parentis Verbum aut Sapientia, aut Splendor fuerit? Et sane id à vecordibus istis intelligi potest. Vt enim ex fœminis percunctati sunt de partu ipsarum, ita quoq; viros percunctentur super ratione verbóque mentis eorum, vt cognoscant neque passionem neque partem aliquam mentis esse id Verbum quod enunciant: Quod si in hominibus quanquam & patibilibus & diuisioni idoneis, tale ipsorum verbum existit: cur in Deo minime corporali, impartibiliq; passiones & partitiones imaginantur? vt sub specie istius obseruationis & cautionis, inficientur veram & naturalem Filij procreationem. Iam, quod gignere Deum, non sit cum passione coniunctum, satis per superiora declaratum est: monstratum quoque est, nascentiam Verbi ex Deo, liberam esse ab omni passione. Audiant autem eadem quoque de Sapientia. Non est Deus, vt homo, ne humanitus hac in parte de eo imaginentur. Homines sapientiæ capaces sunt. Deus contrà: qui nihil aliunde in se recipit, suæ Sapientiæ Parens existit, cuius Sapiētiæ participatu, cæteri sapientes nūcupantur. Estque illa ipsa Sapientia non passio, non portio, sed proprium sui Patris germen. Idcóque ille semper est Pater: neque res superuentitia est in Deo Paternitatis ratio, ne simul quoque mutabilis intelligatur. Nam si bonum est eum Patrem esse, nec semper tamen Pater fuit, sequitur ergo bonum non semper illi adfuisse. Sed ecce (inquiunt) eadem ratione semper est conditor, neque illi postea accessit condendi facultas, quapropter quum creator sit, æternæ quoque creaturæ existent. Neque fas est vel hic dicere, non erat, priusquam fieret. Vecordes Ariani, quid simile inter Filium, & rem conditam, vt quæ sunt in Patre, ea ad res conditas transferatis? aut qui fit, quum tantum sit discriminis pro superiori nostra demonstratione inter fœtum & opus, vt in vestra insciti a pertinaciter hæreatis? rursum igitur eadem dicenda sunt, vt opus extrarium quiddam est ab opifice, quemadmodum dictum est, ita contrà Filius Paternæ substantiæ partus est. Quocirca non est necessarium opus eius perpetuo consistere: quum enim vult opifex, operatur: fœtus autem nō est res obnoxia voluntati, sed est quiddam proprium ac suum Paternæ substantiæ. Opifex quidem & dici & esse poterit, etiamsi nondum

opera exiſtent: Pater verò nec eſſe nec dici poterit, ſi non ſit ei Filius. Quòd ſi autem curiosè inquirant, cur Deus, in cuius poteſtate eſt operari, non ſemper operatus ſit? furioſorum eſt iſta audacia. *Quis enim cognouit mentem Domini, aut quis conſiliarius eius fuit? aut quomodo dixerit figmentum ad ſuum figulum, cur me ita feciſti:* Sed tamen ne vel tenui ratione ſuppetente conſileſcamus, audiant obſecro, quòd tametſi Deo poſſibile fuerit, ab æterno opera facere, non tamen poterint ea, quæ facta ſunt, ab æterno fuiſſe. Siquidē ex non entibus emerſerunt, nec erant priuſquam fierent. Quæ autem non erant, antequam fierent, quomodo illa coexiſtere poterant cum Deo ſemper exiſtente? Quapropter ad eorum emolumenta commodáq; reſpiciens Deus, quum intelligeret creaturas ſubſiſtere poſſe, tunc omnes creaturas produxit. Ac ſicuti, quum poſſet ab initio ſub Adamo aut Noe, aut Moſe Verbum ſuum emittere, non tamen emiſit niſi in conſummatione ſeculorum: tum enim id vtile eſſe nouerat vniuerſæ creaturę: ita quoq; creata, cum voluit & ipſis vtile fuit, procreauit. Cæterum, Filius, quū non ſit opus, aut factitium quiddam, ſed quiddam æternum ſubſtantiæ Patris, æternaliter exiſtit: Semper enim ſubſiſtente Patre, ſemper quoque ſubſiſtere oportet eum, qui eſt proprium quiddam illius ſubſtantiæ, quod eſt ipſius Ratio ſiue Verbum, & Sapientia. Porro res conditæ, ſi nondum ſint in rerum natura, non diminuunt conditorem. Habet enim facultatem condendi, quando volet: Proles autem, ſi non æternaliter coexiſtat cum Patre, detrimentum adfert perfectitudini illius ſubſtantiæ. Quapropter opera, quando voluit, operatus eſt per Verbum ſuum, Filius contrà æternus factus eſt ſubſtātiæ Patris. Hæc fideles lætificant, hæreticis autem moleſtiæ ſunt, quum videant ſuas hæreſes ita ſubuerti. Quin iſta quoque illorum percunctatio, dum aiunt, vnúmne ingenitum an duo? non rectam neque ſimplicem eorum mentem, ſed plenam eſſe fraudis & ſuſpicionis coarguit: Non enim ad honorem Patris, ſed ad calumniam Verbi, tales interrogationes proponunt. Quod ſi quis inſcius, eorum vafriciei reſponderit, vnum eſſe ingenitum, ſtatim ſuum venenū euomitant, dicentes: Igitur Filius vnus eſt ex rebus creatis, & rectè à nobis dictum eſt, non erat, priuſquam fieret. Omnia enim miſcent turbántque, vel ob id ſolum, vt Filium à Patre diſiungant & conditorem omnium, rebus conditis adnumerent. Digni igitur ſunt qui condēnentur, primùm, quia incuſantes Epiſcopos, qui ad Nicænum concilium coierunt, de vocibus in ſcriptura non vſurpatis, quanquam neutiquam blaſphemis, ſed ad tollendam hæreſim inſtitutis, ipſi ad eandem culpam vltro confugerunt, vocibus ſcripturæ incognitis ſermonem contexentes, & commentantes conuitia contra ipſum Dominum, neque quæ loquantur, neque de quibus affirment, ſatis intelligentes. Quærāt igitur ex Ethnicis vnde iſta hauſerunt: nō enim Scripturæ ſunt, ſed horū inuēta, vt audiētes, quot ſignificata hęc vox ἀγέννητον poſſideat, intelligere

ἢ τὰ ἔργα, παλὴρ δὲ οὐκ ἂν λεχθείη, ὅθ' ἂν εἴη μὴ ὑπάρχοντος υἱοῦ. ἐὰν οὖν τινες περιεργάζωνται, λέγοντες ὁ θεὸς ἀεὶ δυνάμενος ποιεῖν, οὐκ ἀεὶ ποιεῖ, μαινομένων μὲν καὶ αὐτὴ τόλμα. τίς γὰρ ἔγνω νοῦν κύριε, ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; ἢ πῶς ἐρεῖ τὸ πλάσμα τῷ πεποιηκότι ἵνα τί ἐποίησας; ἵνα δὲ καὶ ἀμυδρόν τινα λογισμὸν εὑρόντες μὴ σιωπήσωμεν, ἀκουέτωσαν· ὅτι εἰ καὶ τῷ θεῷ δυνατὸν ἀεὶ ποιεῖν, ἀλλ' οὐκ ἠδύνατο τὰ γενητὰ ἀΐδια εἶναι, ἐξ οὐκ ὄντων γάρ ἐστι, καὶ οὐκ ἦν πρὶν γενητὰ γένηται· πῶς ἠδύνατο συνυπάρχειν τῷ ἀεὶ ὄντι θεῷ; διὸ καὶ πρὸς τὰ λυσιτελῆ αὐτῶν ἀφορῶν ὁ θεὸς ὅτε εἶδεν ὅτι δυνάμενα γενόμενα διαμένειν, τότε καὶ καὶ πεποίηκεν πάντα, καθὼς δυνάμενος ἐξ ἀρχῆς ὅτε τῷ Ἀδάμ, καὶ ὅτε Νῶε, ὅτε τε Μωυσέως ἀποστεῖλαι τὸν ἑαυτοῦ λόγον, οὐκ ἀπέστειλεν εἰ μὴ ὅτε συντελείᾳ τῶν αἰώνων· τοῦτο γὰρ ἐπιτήδειον ἦν τῇ κτίσει· οὕτω καὶ τὰ γενητὰ ὅτε ἠθέλησε καὶ λυσιτελῆ ἦν αὐτοῖς ἐποίησεν. ὁ δέ γε υἱὸς οὐκ ὢν ποίημα ἀλλ' ἴδιος τῆς οὐσίας τοῦ πατρός ἐστιν· ἀεὶ γὰρ ὄντος τοῦ πατρὸς, ἀεὶ εἶναι δεῖ καὶ τὸ ἴδιον τῆς οὐσίας αὐτοῦ. ὅπερ ἐστὶ λόγος αὐτοῦ καὶ ἡ σοφία, καὶ τὰ μὲν κτίσματα κἂν μηδέπω ὑπάρχει, οὐκ ἐλαττοῖ τὸν ποιητήν, ἔχει γὰρ τὸ δύνασθαι δημιουργεῖν ὅπερ βούλεται· τὸ δὲ γέννημα ἐὰν μὴ ᾖ ἀεὶ τῷ πατρί, ἐλάττωμα τῆς τελειότητος τῆς οὐσίας ἐστὶν αὐτοῦ. ὅθεν τὰ μὲν ποιήματα, ὅτε ἠθέλησεν ἐδημιουργήθη διὰ τοῦ λόγου. ὁ δὲ υἱὸς ἐστιν ἀεὶ ἴδιον γέννημα τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας· παῦται τοὺς μὲν πιστοὺς ὠφελοῦσι, τοὺς δὲ αἱρετικοὺς λυπεῖ βλέπουσας ἀναιρουμένην αὐτῶν τὴν αἵρεσιν. καὶ γὰρ κἀκείνη πάλιν αὐτῶν ἡ ἐρώτησις ἐν τῷ λέγειν ἓν τὸ ἀγέννητον ἢ δύο, οὐκ ὀρθὴν αὐτῶν δείκνυσι τὴν διάνοιαν, ἀλλ' ὑποπόνηρον καὶ δόλου μεστήν. οὐ γὰρ ὅτι τιμῇ τοῦ πατρὸς ἔτως ἐρωτῶσιν, ἀλλ' ὅτι ἀτιμίᾳ τοῦ λόγου. ἂν γοῦν τις ἀγνοῶν τὴν πανουργίαν αὐτῶν, ἀποκρίνηται ἓν τὸ ἀγέννητον, αὐτοὺς τὸν ἑαυτῶν ἰὸν ἐξεμοῦσι λέγοντες, οὐκοῦν ὁ υἱὸς τῶν γενητῶν ἐστι, καὶ καλῶς εἰρήκαμεν οὐκ ἦν πρὶν γενηθῇ. πάντα γὰρ φύρωσι καὶ κυκῶσιν ἵνα μόνον διαζεύξωσι τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ πατρὸς, καὶ τὸν δημιουργὸν τοῖς ποιήμασι. συναριθμήσωσι πρῶτον μὲν οὖν καὶ κατὰ τοῦτο καταγνώστως εἰσὶν ἄξιοι· ὅτι μεμφόμενοι τοῖς ἐν νικαίᾳ συνελθοῦσιν ἐπισκόποις ὡς ἀγραφοις χρησαμένοις λέξεσι, καίτοι μὴ δυσφήμοις, ἀλλ' ἐπ' ἀναιρέσει τῆς ἀσεβείας αὐτῶν κειμένοις, ἠτομόλησαν εἰς τὸ αὐτὸ αἰτίαν αὐτοὶ ἐξ ἀγράφων φθεγγόμενοι, καὶ ὑπονοοῦντες λοιδορίας καὶ ὃ κύριε, μὴ γινώσκοντες μήτε ἃ λέγουσι, μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται. ἐρωτησάτωσαν γοῦν ἕλληνας παρ' ὧν ἤκουσαν, ὃ γὰρ τῶν γραφῶν ἀλλ' ἐκείνων ἐστὶν ὄρημα, ἵνα ἀκούσαντες πόσα σημαινόμενα ἡ-

λέξις ἔχει, μάθωσιν ὅτι ὁ δὲ πρὸ τῶν λέγουσιν ἐπίσαν καλῶς ἐρωτᾶν. κἀγὼ γὰρ δι' αὐτὸς ἐπυθόμην λέγεσθαι μὲν ἀγένητον, τὸ μηδέπω μὲν γενόμενον, δυνάμενον δὲ γενέσθαι, ὡς τὸ ξύλο τὸ μήπω μὲν γενόμενον, δυνάμενον δὲ γενέσθαι σκάφος. καὶ αὖθις ἀγένητον, τὸ μήτε γενόμενον, μήτε γενέσθαι ποτὲ δυνάμενον, ὡς τὸ τρίγωνον, καὶ ὁ ἄρτιος ἀριθμός. ἔστι γὰρ τὸ τρίγωνον γέγενέ ποτε τετράγωνον, ἔστι γένοιτ' ἂν ποτε, ἀλλ' ἔστι ὁ ἄρτιος γέγονέ ποτε πρότερος, ἔστι γένοιτ' ἂν ποτε πρότερος. λέγεται δὲ πάλιν ἀγέννητον, τὸ ὑπάρχον μὲν, μὴ γεννηθὲν δὲ ἑκόντος, μηδὲ ὅλως ἔχον ἑαυτοῦ ἕνα πατέρα. προσέθηκε δὲ καὶ ὁ πανοῦργος σοφιστὴς Ἀστέριος, ὁ καὶ τῆς αἱρέσεως συνήγορος ἐν τῷ ἰδίῳ συντάγματι, λέγων ἀγέννητον εἶναι τὸ μὴ ποιηθὲν ἀλλ' ἀεὶ ὄν. κατὰ τοῦτον οὖν σημαινόμενον νοεῖσι τὸ ἀγέννητον, ἔδει προσπθέντας αὐτὸς ἐρωτᾶν, ἵνα καὶ ὁ ἐρωτώμενος ὀρθῶς ἀποκρίνηται· εἰ δὲ νομίζουσι καλῶς ἐρωτᾶν, ἐν τῷ λέγειν ἓν τὸ ἀγέννητον ἢ δύο; ἀκούσονται πρῶτον μὲν, ὡς ἀμαθεῖς, πολλὰ τὰ εἶναι καὶ ἅδεν, πλεῖστα μὲν τὰ δυνάμενα γενέσθαι, ὀλίγα δὲ τὸ μὴ δυνάμενον ὥσπερ εἴρηται. εἰ δὲ ὡς Ἀστερίῳ ἤρεσε τὸ μὴ ποίημα, ἀλλ' ἀεὶ ὂν ἀγέννητον εἶναι, ὅτως ἐρωτῶσιν, ἀκουέτωσαν οὐχ ἅπαξ ἀλλὰ πολλάκις, ὅτι καὶ ὁ υἱὸς ὅτω κατὰ ταύτην τὴν ἐκδοχὴν ἀγέννητος ἂν λεχθείη, ὅτε γὰρ τῶν γενητῶν, ὅτε ποίημά ἐστι, ἀλλὰ καὶ ἀιδίως συνεστι τῷ πατρὶ, ὥσπερ ἤδη καὶ δέδεικται, κἂν πολλάκις μεταβάλλωνται, ἵνα μόνον κατὰ τοῦ κυρίου λέγωσιν ἐξ οὐκ ὄντων ἐστὶ καὶ οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ. πάντων δὴ οὖν σκοπησάντων, ἐὰν καὶ ἐκεῖνο θελήσωσι λοιπὸν ἐρωτᾶν κῦρ τὸ ὑπάρχον μὲν, μήτε δὲ γεννηθὲν ἔστιν, μή τε ἔχον ἑαυτοῦ πατέρα· ἀκούσονται μὲν καὶ παρ' ἡμῶν τὸν ὅτω σημαινόμενον ἕνα καὶ μόνον ἀγέννητον εἶναι τὸν πατέρα, ἅδεν δὲ πλέον ἔξουσιν ἐκ τοῦ πιαῦτα ἀκούειν αὐτούς. ἅδὲ γὰρ τὸ ὅτως ἀγέννητον λέγεσθαι τὸν θεὸν δείκνυσι γεγενῆσθαι τὸν υἱὸν, δήλον ὄντος κατὰ τὰς προφερημένας ἀποδείξεις, τοιοῦτον εἶναι τὸν λόγον οἷός ἐστιν ὁ γεννήσας αὐτόν. οὐκοῦν εἰ ἀγέννητος ὁ θεὸς, ὁ γενητὴ ἀλλὰ γέννημά ἐστι ἡ τούτου εἰκὼν, ἥ τις ἐστὶν ὁ λόγος αὐτοῦ καὶ ἡ σοφία. ποία γὰρ ἐμφέρεια τῷ γενητῷ πρὸς τὸ ἀγέννητον, πάλιν γὰρ τὰ αὐτὰ λέγειν οὐκ ἀκνητέον· ἐπεὶ εἰ ὅμοιον τὸ γενητὸν τῷ ἀγενήτῳ θέλουσιν, ὡς τὸν ὁρῶντα τοῦτον βλέπειν ἐκεῖνον, ὁ μακρὰν εἶσιν εἰπεῖν, ὅτι καὶ τὸ ἀγέννητον τῶν κτισμάτων ἐστὶν εἰκὼν, καὶ λοιπὸν πέφυρται πάντα παρ' αὐτοῖς, γενητῶν μὲν ἐξίσωσις πρὸς τὸ ἀγέννητον, ἀγενήτου δὲ καθαίρεσις μετρουμένου πρὸς τὰ ποιήματα, ἵναμόνον τὸν υἱὸν ἐν τοῖς ποιήμασι καταγάγωσιν. ἀλλ' οὐδὲ αὐτὸς οἶμαι θελῆσαι λέγειν ἐπ' ἴσης, ἐὰν ἀστερίῳ γε τῷ σοφιστῇ πείθωνται.

telligere queant, ne hoc ipsum quidem sese recte intelligere, quod interrogant. Ego enim ab Ethnicis didici τὸ ἀγέννητον id dici, quod nondum factum est, fieri tamen potest, vt lignum quod nondum abiit in formam scaphæ, sed tamen vt scapha aliquādo fieri possit. Rursum id esse ἀγέννητον quod non factū est, neque vlla ratione fieri potest, quale est triangulum & numerus par, quum triangulum nunquam quadrangulum, aut sit, aut fuerit: neque numerus par, impar vnquā vel extitit vel extiterit. Rursus, ingenitum appellari, quod quidē iam est, sed natum ab aliquo non est, neq; vlla ratione suæ originis Patrem habet. Addidit callidus sophista Asterius, & hæreseos patrocinator in suo libro, Ingenitum esse quod factum non sit, sed quod æternū sit, In quem igitur sensum intelligant hoc vocabulum ingenitum, oportebat ab illis interrogando explicari, vt is qui interrogatus fuerit, recte respondeat. Si autem recte se credunt interrogare dum dicunt, vnúmne ingenitum an duo? audiant primum quidem vt homines insciti, plurima esse ingenita, & ingenitum esse nullum: plurima quidem quæ fieri poterint, & nullum quod tale est, vt nō poterit, vt dictum est prius: Sin autem vt Asterio placuit, ea ratione interrogēt: quò ingenitum id habeatur, quod factum non est, & semper est, audiant nō semel, sed sæpius etiam Filiū pro ista acceptione ingenitum dici: non enim ex genere factitiorum est, neque opus aliquod, sed æternaliter cum Patre coexistit, vt iam demonstratum fuit, etiam si subinde sese immutent, vt solum habeant, quod contra Dominum loquantur, eum nimirum ex non entibus esse incepisse, nec fuisse priusquam fieret. Ex omnibus igitur & excussi & deturbati, si de integro interrogationes faciant, vt vnigenitum id dicant, quod iam est, sed tamen, vt genitum aliunde non sit neque sui Patrem habeat, audient à nobis eum qui tali significato innuitur vnum & solum Patrem esse, qui ea ratione ingenitus dicatur. Neque ex eo responso quicquā commodi ad res suas comparauerint. Non enim, si eo modo Deus ingenitus appelletur, hoc est increatus, sequitur necessario, Filium esse genitum, hoc est, creatum, quum ex superioribus argumentis notum sit, tale esse Verbum, qualis est ille, qui illud genuit. Quapropter si ingenitus Deus, non propterea genita, hoc est, facta est eius imago, sed proles est ac fœtus, qui ipse est Verbum siue Ratio ac Sapientia eius? Quid enim simile est creato ad increatum: Nam eadem repetere, grauari non debemus contra eos, qui creatum increato simile esse volunt, vt qui istud videat, illud quoque obtueatur. Non longe absunt ab istis verbis vt dicant id quod increatum est rerum conditarum esse imaginem, ac iam inde omnia illis sunt promiscua & confusa, creatæ res adæquatæ increatis, increatúmque ipsum extinctum, quum illud metiantur ex operibus, idque solum ea de causa, vt Filium ad conditionem rerum factarum detrahant. Sed ne ipsos quidem arbitror ea deinceps velle loqui, si Asterio sophistæ obtemperent.

Ille enim, quamuis aduocationem præstet Arianæ sectæ, dicátque vnum esse ingenitum, tamen istis contraria allegat, Sapientiámque Dei increatam, nullóque principio inchoatam esse dicit. Súntque ista, quæ iam dico, pars nonnulla eorum quæ scripsit. Non ait Beatus Paulus, Christum se prædicare illam Dei potentiam, aut illam Dei Sapientiam, sed sine additamento articuli Potentiam Dei & Sapientiam, aliam quidem esse propriam Dei potentiam insitam, & vnà cum eo existentem, citra creationem prædicans: Et paulo pòst iterum, Atqui æterna eius potentia & sapientia, quam nullo principio inchoatam increatámque rationes veritatis ostendunt, vna haud dubie, eademque fuerit. Hic, tametsi praue intelligens Apostoli verba, duas arbitratus sit esse sapientias, attamen sapientiam inexpertē principij, vnáque existentem esse dixit. Ideóque non iam vnum ingenitum siue increatum, sed & alterum adhuc ei accumulauit, quod vnà cū eo existeret. Quod enim coexistit, non secum coexistit, sed cum altero. Aut igitur Asterio obsecundantes, non amplius interrogent, sitne vnum ingenitum, an duo, ne veluti dissidentes cum eo pugnent: aut si aducrsantur illi, ne eius opusculis innitantur, vt se inuicem remordentes, à se inuicem conficiantur. Cæterum, ista aduersus eorum insciti am breuiter sint dicta: porrò aduersus vafriciem instituti illorum, quis vnquam satis dixerit? Quis eos ita insanientes non meritò odio prosequatur? Postquam enim non amplius illis fiducia supereſt, vt dicant, ex non entibus eum extitisse, neq; prius extitisse quàm fieret, vocabulum ingeniti sibi confixerunt, vt Filium genitum, hoc est, creatum apud simpliciores dictitantes, eadem illa verba, ex non entibus: & non erat priusquam fieret, denuo subindicent: in istis enim creata & condita intelligi volunt. Atqui par erat, si causæ suæ confiderent, in illis verbis insistere, ac non se in loquendo versipelles facere: verum hoc detrectant, arbitrantes se facile omnibus imposituros, si nomine ingeniti in prætextum dato, hæresim suam dissimulent, quum tamen vox illa suo significatu non ad Filium (vt ipsi murmurant,) sed ad genita, hoc est, creata propendeat. Simile quiddam videris in his verbis: Omnipotens & Dominus virtutum: si enim Pater omnia per Verbum in sua potestate tenet, ac dominatur & regnat, & in regno Patris regnat Filius, & in omnia imperium habet, vt Verbum, vt imago Patris: euidens est, ne eo quidem modo cæteris rebus Filium adnumerari debere, neque Filij respectu Patrem: sed eorum relatione, quæ per Filium creata sunt, quibus imperat, & dominatur per Verbum, omnipotentem & Dominum virtutū appellari: & ingenitum non ad discrimen Filij, sed ad eorum quæ per Iesum Christum condita sunt, suam vim & significationem habere, idque recte. Non enim Deus talis est, vt ea quæ sunt genita, hoc est, creata, sed vt eorū conditor, & architectus per Filiū. Quemadmodum autem

A

B

C

D

E

ἐκεῖνο. γὸ καίπερ ἀπαδάζων σωηγορεῖν τῇ ἀρξανῇ αἱρέσει, ϗ λέγων ἓν εἶναι τὸ ἀγέννητον, τὰς ἐναντίας τέτοις ἀντιφθέγγε), λέγων καὶ τὴν σοφίαν τοῦ θεοῦ ἀΐδιον ϗ ἄναρχον εἶναι, ϗ ἔστι μέρος ὧν ἔγραψε, ταῦτα. ϗ οὐκ εἶπεν ὁ μακάριος παῦλος χριστὸν κηρύσσειν τὴν τοῦ θεοῦ δύναμιν, ἢ τὴν τὲ θεὲ σοφίαν, ἀλλὰ δίχα τῆς προσθήκης, δύναμιν θεοῦ καὶ θεοῦ σοφίαν, ἄλλως μὲν εἶναι τὴν ἰδίαν αὐτοῦ τὲ θεοῦ δύναμιν, τὴν ἔμφυτον αὐτῷ καὶ συνυπάρχουσαν ἀγεννήτως κηρύσσων. ϗ πάλιν μετ' ὀλίγα καίπερ ἡμῶν ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ σοφία, ἵν' ἄναρχόν τε καὶ ἀγέννητον ὁι τῆς ἀληθείας ἀποφαίνωνται λογισμοί, μία ἂν εἴη δήπουθεν καὶ αὐτή. εἰ γὰρ καὶ μὴ καλῶς νοήσας τὸ δ' ἀπεσόλε ῥητὸν ἐνόμισεν εἶναι δύο σοφίας, ἀλλ' ὅμως συνυπάρχουσαν αὐτῷ ἀγέννητον σοφίαν εἰρηκὼς, οὐκ ἔτι ἓν τὸ ἀγέννητον, ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἔφησεν ἀγέννητον εἶναι σὺν αὐτῷ. τὸ γὰρ συνυπάρχον, οὐχ' ἑαυτῷ ἀλλ' ἑτέρῳ συνυπάρχει. ἢ τοίνυν ἀστερίῳ πειθόμενοι, μηκέτι ἐρωτατωσάτωσαν τὸ ἀγέννητον ἢ δύο, ἵνα μὴ ὡς ἀμφιβάλλοντες μάχωνται πρὸς ἐκεῖνον, ἢ ἐναντιοῦνται κἀκείνῳ μὴ ἐπερειδέσθωσαν αὐτοῖς τῷ συγγράμματι. ἵνα μὴ ἀλλήλοις δάκνοντες ὑπ' ἀλλήλων ἀναλωθῶσι. καὶ ταῦτα μὲν δι' ὀλίγων πρὸς τὴν ἀμαθίαν αὐτῶν εἰρήσθω, πρὸς δὲ τὴν πανοῦργον αὐτῶν προαίρεσιν, τίς ποτὲ ἂν τις εἴποι; τίς αὐτὸς οὐκ ἂν ἔτως μαινομένους μισήσειεν δικαίως; ἐπειδὴ γὰρ οὐκέτι παῤῥησίαν ἔχουσιν ἐν τῷ λέγειν ἐξ ὄντων, καὶ οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ, ἐπενόησαν αὐτοῖς τὴν τὲ ἀγεννήτε λέξιν, ἵνα τὸν υἱὸν γεννητὸν φθάσαντες ἀκεραίοις λέγοντες, αὖτε πάλιν τὰ ῥήματα τὰ ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ οὐκ ἦν πρὶν, σημαίνωσιν. ἐὰν γὰρ τέτοις τὰ γενητὰ κτίσματα σημαίνεται, ἔδει οὕτω εἶπερ θαῤῥοῦσιν οἷς λέγουσι, τέτοις καὶ ὀπομένειν, καὶ μὴ ποικίλως μεταποιεῖν ἑαυτούς· ἀλλ' ὃ θελήσουσι νομίζοντες ἀχερῶς ἅπαντα δικαιώσειν, ἐὰν τῷ ὀνόματι τέτῳ σκέπτοντες τὴν αἵρεσιν προβάλλωνται τὸ ἀγέννητον· καὶ γὰρ αὐτὸ τὸ τὲ ἀγενήτε λεξείδιον, ὃ πρὸς τὸν υἱὸν ἔχει τὴν σημασίαν κἂν ὅτοι γογγύζωσιν, ἀλλὰ πρὸς τὰ γενητὰ, ϗ ὅμοιον αὖτις ἰδοι τέτε τὸ, παντοκράτωρ. καὶ τὸ κυρίε τῶν δυνάμεων. εἰ γὰρ τῶν πάντων ὁ πατὴρ διὰ τοῦ λόγου κρατεῖ καὶ κυριεύει καὶ βασιλεύει, καὶ τὴν βασιλείαν τὲ πατρὸς βασιλεύει ὁ υἱὸς, τὸ κράτος πάντων ἔχει ὡς λόγος καὶ ὡς εἰκὼν τὲ πατρὸς· δῆλον ὡς ὁ σὸς ὧδε τοῖς πᾶσι συναριθμεῖται ὁ υἱὸς, ὁ σὸς αὐτὸν λέγεται παντοκράτωρ καὶ κύριος, ἀλλὰ διὰ τὰ σὸν υἱὸν γένομενα, ὧν κρατεῖ καὶ κυριεύει διὰ τὲ λόγε. καὶ τὸ ἀγέννητον ἀρχὴ διὰ τὸν υἱὸν, ἀλλὰ διὰ τὰ διὰ ἰησοῦ χρισοῦ γενόμενα σημαίνεται· καλῶς· ὅτι οὐκ ἔστιν ὡς τὰ γενητὰ, ὁ θεὸς, ἀλλὰ καὶ τέτων κτίσης διὰ τὲ υἱὲ καὶ δημιουργός ἐστιν. ὥσπερ δὲ τὸ ἀγέννητον

σὲ ἀγέννητον πρὸς τὰ γνητὰ σημαίνεται, ἔτως καὶ τὸ πατὴρ σηλωτικόν ἐστι τῦ ὑῦ. καὶ ὁ μὲν ποιητὴν καὶ δημιουργὸν καὶ ἀγέννητον ὀνομάζων τὸν θεὸν, τὰ κτίσματα καὶ τὰ γνητὰ βλέπει καὶ καταλαμβάνει, ὁ δὲ τὸν θεὸν πατέρα καλῶν, εὐθὺς τὸν υἱὸν θεωρεῖ καὶ νοεῖ. διὸ καὶ θαυμάσειεν ἄν τις αὐτῶν τὴν ἐπ' ἀσεβείας φιλονεικίαν. ὅτι καί τι τοῦ ὀνόματος τῦ ἀγεννήτε, καλῶ ἔχοντος τὴν προειρημένην διάνοιαν, καὶ δηλωμένε μετ' εὐσεβείας ὀνομάζεσθαι, αὐτοὶ κατὰ τὴν ἰδίαν αἵρεσιν προφέρεσιν ἐπ' ἀτιμίᾳ τοῦ υἱοῦ, οὐκ ἀναγνόντες ὅτι ὁ τιμῶν τὸν υἱὸν τιμᾷ τὸν πατέρα, καὶ ὁ τὸν υἱὸν ἀτιμάζων ἀτιμάζει τὸν πατέρα· εἰ γὰρ ὅλως αὐτοῖς εὐφημίας καὶ τῆς εἰς τὸν πατέρα τιμῆς ἔμελεν, ἔδει μᾶλλον, καὶ τὸ βέλτιον καὶ μεῖζον ἦν, πατέρα τὸν θεὸν εἰδέναι τε καὶ λέγειν αὐτός. λέγοντες μὲν γὰρ ἐκεῖνοι τὸν θεὸν ἀγέννητον, ἐκ τῶν γενομένων ἔργων αὐτὸν, καθάπερ εἴρηται, ποιητὴν μόνον καὶ δημιουργὸν λέγουσι, νομίζοντες ὅτι καὶ τὸν λόγον ποίημα ἐκ τούτε σημαίνειν δύνανται κατὰ τὴν ἰδίαν ἡδονήν· ὁ δὲ τὸν θεὸν πατέρα λέγων, ἐκ τοῦ υἱῦ τοῦτον σημαίνει, οὐκ ἀγνοῶν ὅτι υἱοῦ ὄντος ἐξ ἀνάγκης διὰ τῦ υἱῦ πάντα τὰ γενητὰ ἐκτίσθη. καὶ ὅτι μὲν ἀγέννητον εἶναι λέγοντες μόνον ἐκ τῶν ἔργων σημαίνουσιν αὐτὸν, καὶ οὐκ ἴσασι καὶ αὐτοὶ τὸν υἱὸν ὥσπερ ἕλληνες. ὁ δὲ πατέρα λέγων τὸν θεὸν, ἐκ τῦ λόγε σημαίνει τοῦτον, εἰδὼς διὰ καὶ τὸν λόγον, οἷδεν αὐτὸν δημιουργὸν ὄντα, καὶ καταλαμβάνει ὅτι δι' αὐτοῦ τὰ πάντα γέγονεν. ἀκουῶ δυσεβέστερον καὶ ἀληθὲς μᾶλλον ἂν εἴη τὸν θεὸν ἐκ τῦ υἱῦ σημαίνειν καὶ πατέρα λέγειν, ἢ ἐκ μόνων τῶν ἔργων ὀνομάζειν καὶ λέγειν αὐτὸν ἀγέννητον· τοῦτο μὲν γὰρ μόνον ἔκαστον καθάπερ εἶπον, καὶ κοινῇ πάντα τὰ ἐκ τῦ βουλήματος τοῦ θεοῦ διὰ τοῦ λόγε ἔργα γενόμενα σημαίνει· τὸ δὲ πατέρα ἐφ' υἱῦ μόνον σημαίνεται καὶ ἴσασι. ὅσῳ δὲ ὁ λόγος τῶν γενητῶν διαφέρει, τοσούτῳ πλεῖον τὸ λέγειν τὸν θεὸν πατέρα τῦ λέγειν ἀγέννητον διαφέροι ἄν. καὶ γὰρ τοῦτο μὲν ἄρρητον καὶ ὑπερῶον καὶ ποικίλην ἔχον ἐστὶ τὴν σημασίαν, ὥστε τὸν ἐρωτωμένην φέρειν αὐτῦ, εἰς πολλὰ τὴν διάνοιαν φερόμενον· τὸ δὲ πατὴρ, ἁπλοῦν καὶ ἔγγραφον καὶ ἀληθέστερον, καὶ σημαῖνον μόνον τὸν υἱόν ἐστι. καὶ τὸ μὲν ἀγέννητον, παρ' ἑλλήνων εὕρηται τῶν μὴ γινωσκόντων τὸν υἱόν· τὸ δὲ πατὴρ, ὑφ' τῦ κυρίε ἡμῶν ἐγνώσθη καὶ κεχάρισται. καὶ γὰρ εἰδὼς αὐτὸς ἦν υἱὸς, ἔλεγεν, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοὶ, καὶ ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα, καὶ ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· ἀλλὰ ἡμᾶς ἐδίδαξεν, οὐκ εἶπεν ὅταν δὲ προσεύχησθε λέγετε ἀγέννητε ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀλλὰ πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ τὸ κεφάλαιον δὲ τῆς πίστεως ἡμῶν, εἰς τοῦτο σωτείαν ἠθέλησεν, ὁ κελεύσας ἡμᾶς βα-

autem ingenitus ad relationem genitorum, hoc est, factorum significationem habet: ita Pater ad Filium refertur. Et qui Deum authorem & opificem, & ingenitum nominat, ad condita creatáque respicit, eáque intellectu comprehendit, at qui Deum Patrem vocat, statim quoq; filium intelligit, & ad eum oculos intentos habet. Quocirca admirationi habeas eorum in impietate defendenda peruicaciam, quod quum nomen ingenitum, probam, vt à me dictum est significationem præ se ferat, sensumque suum cum pietate tueri posset, ipsi pro sua hæresi ad ignominiam filij illud ipsum vsurpent, non inscij interim, eum qui honorat filium, honorare & Patrem: & qui dehonestat filium dehonestare & Patrem. Si enim vllam benedicendi, aut reuerentiæ Patris curã haberent, oportuit eos (quum multo potius sit & maius) Deum Patrem esse: Paternitatem in eo agnoscere & prædicare, quàm ad istum modum de eo loqui. Quum enim eum appellant Deum increatum, ex operibus creatis, quemadmodum dictum est, conditorem eum dũtaxat & opificem designant, arbitrantes sese eo modo pro sua libidine, Verbũ quoque esse opus, ostendere posse quum è diuerso, qui Deum Patrem appellat, ex filio ipsum qualis sit declaret: non ignari interim, quòd filio subsistente, necessarium sit omnia quæ creata sunt, per filium creata esse. Qui autem Deum increatum scribunt, solummodo ex operibus illum designantes, ne ipsi quidem filium, vt nec Ethnici, cognitum habent. Contrà qui Deum Patrem nuncupant, eum ex verbo suo, qualis sit, declarant: porrò qui verbũ siue Rationem cognitam habet, cognitum quoq; habet eam opificem rerum esse: & animo cõprehendit, omnia per illam condita esse. Quocirca religiosius & verius esset, Deum potius Filio denotare, eúmq; Patrem dicere, quam ex solis operinus eum inbuere, ac eũ ingenitum, hoc est, increatum dicere: Id enim vel singula duntaxat, vel publice omnia quæ ex voluntate Dei per Verbum sunt condita, significatione ostendit. Cæterũ, Pater in solo Filio intelligitur & consistit. Quantum porro verbum Dei à creatis differt, tantum quoq; differentiæ est in hac appellatione, si eum Patrem nomines, ab illa, si eum ingenitum voces. Præterea vox illa in scripturis vsurpata non est, ac proinde suspecta, vtpote, quæ in se multiplicem cõtineat significationem: adeò, vt qui ad eius vocabuli interrogationẽ respondere velit, in multa animum cogitationémque circunferat. Patris cõtrà nomen simplex est, & familiare scripturis sanctis & verius, filiúmque significat. Ingeniti vox ab Ethnicis, qui filium ignorant, instituta est. Patris vocabulum à Domino agnitum est, & vsurpatum. Ille enim quum sciret, cuius filius esset, hec verba proloquutus est, *Ego in Patre, & Pater in me est: & Qui vidit me, vidit & Patrem meum: &, Ego & Pater vnũ sumus*. Neque vspiam constat eum Patrem suum ingenitum appellasse, quin quum nos orare & precari doceret: Non (inquit) quum precibus vtendum vos dicere velim, Deus ingenite, qui es in cælis, sed Pater noster cœlestis, eóque summam Fidei vestræ tendere voluit, quum iuberet nos ba-

ptizari, non in nomine geniti & ingeniti, neque in nomine cõditi & increati, sed in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti. Itaque quoque nos, quanquam ex creatitia natura oriundi, ad perfectitudinem progredientes ad ius filiorum, adoptionémque proficimus, & Patris nomen dictitantes, eo ipso Verbum quod est in Patre, cognoscimus. Vna igitur institutio istius dictionis ingeniti ostenditur, quum nihil aliud in se contineat, nisi meram præstigiationẽ. Iam, quòd dicunt mutabile esse Verbum Dei, superuacuum est de ea re quæstionem instituere: satis est enim ad impiam ipsorum audaciam ostendendam, si quæ ab illis iactantur, scripto indicauero. Sunt autem ista, quæ illi per speciem interrogationis deblaterant: Suine arbitrij est, an non? si est, igitur iudicio delectuque arbitrij bonus est, & potest, si velit, mutari, quum sit mutabilis naturæ: an, vt lapis & lignum, non habet volũtatem liberem sui mouendi, & vtrolibet vergendi? Cæterum, huiusmodi eos vel dicere vel sentire nõ est alienum ab ipsorũ hæresi. Quum enim semel ex non entibus Deum, & conditum filium sibi commenti essent, cõsequenter veluti aptarei conditæ, istiusmodi sibi verba corraserunt. Cæterum, vbi iam didicere ex concertatione cum Ecclesiasticis viris de vero & vnico Verbo Patris, nec tamen ob id timidius de eo talia loquantur, quid hoc dogmate magis impium vnquam videris? Ecquis eos vel audiendo solum, etiamsi contradicere nequeat, nõ exhorrescat, aures obthuret perculsus attonitúsque eorum sermonibus, quum audiat ex ipsis inania verba, & ipso prolatu blasphema? Si enim mutabile & alterabile est Verbum, vbi quæso, consistet? aut quis erit finis illius incrementi? aut qua ratione similis esse poterit, mutabilis immutabili? quomodo porro, qui mutabilem viderit, vidisse immutabilem arbitrabitur? in quo quæso statu futurum est, vt quis in eo Patrem conspiciat? Certum enim est, nõ semper in eo videri Patrẽ, eò quod Filius semper mutetur, & alterabilis sit naturæ. Pater.n. immutabilis & inalterabilis, semper eodem tenore modóq; se habet, idémque existit: Filius contrà pro illorum sententia mutabilis est, & non semper idem, sed perpetuo alterabilis naturæ: quomodo ille Patris Imago esse poterit, quum non habet similẽ immutabilitatem? quomodo omnino in Patre est is, qui ambigui est delectus? Forsitan autem quum mutabilis sit, ac nostro more profectus capiat, ne nunc quidẽ adhuc perfectus est. Sed valeat istiusmodi Arianorum insania, è diuersóque veritas eluceat, eorúmque deliria patefaciat. Qûi enim ille nõ perfectus, qui æqualis est Deo? aut quomodo immutabilis non fuerit, qui vnus est cum Deo, & substantiæ Patris proprius Filius? Iam quum substantia Patris & immutabilis sit, immutabilis quoque fuerit ipsius Partus: Sin verò, quum se res ad istum modum habeat, Verbo tamen mutabilitatem admẽtiantur, discant (quæso) quid istiusmodi sermo præ se ferat. *Ex fructu enim cognoscitur arbor*, ac proinde,

πλίζεσθαι, οὐκ εἰς ὄνομα ἀγενήτου ἢ γνητοῦ, ἀλλὰ εἰς ὄνομα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ πνεύματος· ἀλλ' εἰς ὄνομα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος. οὕτω γὰρ τελειόμενοι ἐκ τῆς ἁγίας τριάδος ὅλης, ὁμοιούμεθα λοιπὸν, καὶ τὸ πατρὸς δὲ ὄνομα λέγοντες ἐπιγινώσκομεν ἐν τῷ ὀνόματι τοῦτο, καὶ τὸν ἐν αὐτῷ τῷ πατρὶ λόγον. μανία δὲ καὶ ἡ περὶ τῆς ἀγενήτου λέξεως ἐπιχείρησις αὐτῶν δέδεικται, καὶ μηδὲν πλεῖον ἔχουσα, ἢ μονὴν φαντασίαν. ὥστε δὲ τὴν λέγειν αὐτοὺς εἰ ἄτρεπτος ἐστιν ὁ λόγος, περιττόν ἐστι περὶ τούτου ζητεῖν· ἀρκεῖ γάρ μοι μόνον ἐγγράψαντά με τὰ παρ' αὐτῶν λεγόμενα, δεῖξαι τὸ τολμηρὸν τῆς ἀσεβείας αὐτῶν. ἔστι γὰρ ταῦτα ἃ ὡς ἐρωτῶντες φλυαροῦσιν, αὐτεξούσιός ἐστιν, ἢ οὔ; προαιρετόν ἐστιν οὖν καὶ τὸ αὐτεξούσιον καλός ἐστι, καὶ δυνατὸν ἐὰν θελήσῃ τραπῆναι, τρεπτὸς ὢν φύσεως, ἢ ὡς λίθος καὶ ξύλον, οὐκ ἔχει τὴν προαίρεσιν ἐλεύθεραν εἰς τὸ κινεῖσθαι καὶ τρέπειν εἰς ἑκάτερα. τῆς μὲν οὖν αἱρέσεως αὐτῶν, οὐκ ἀλλότριόν ἐστι τοιαῦτα λέγειν τε καὶ φρονεῖν. ἀπαιδεύτους γὰρ παίδευσεν ἑαυτοὺς ἐξ οὐκ ὄντων θεὸν καὶ κτίσμα ἴδιον ἀκολούθως ὡς ἁρμόζοντα κτίσματι, τὰ τοιαῦτα καὶ συμφέροντα ἑαυτοῖς ῥήματα. ἐπειδὴ δὲ πρὸς τοὺς ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας διαμαχόμενοι, καὶ ἀκούοντες παρ' αὐτῶν περὶ θεοῦ ἀληθινοῦ καὶ μόνου λόγου πατρὸς, τοιαῦτα περὶ αὐτοῦ φθέγγεσθαι τολμῶσι, πῖς τοῦτο δόγματος μιαρώτερον ἂν ἴδοι; πῖς τούτων ἐμέσον, κἂν μὴ ἀντιλέγειν δύνηται, οὐ ταραττεται, καὶ τὴν ἀκοὴν ἀποκλείσῃ, ξενιζόμενος ἐφ οἷς ἐκεῖνοι τελαλοῦσι, καὶ αὐτὸς καινῶν ἀκούει ῥημάτων ἐχόντων αὐτόθεν καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς φορᾶς τὴν βλασφημίαν; εἰ γὰρ τρεπτὸς καὶ ἀλλοιούμενός ἐστιν ὁ λόγος, ποῖον ἀρασήσεται, καὶ ποῖον αὖ τὸ τέλος ἔσται τῆς ἀπιδόσεως; ἢ πῶς ὅμοιος τῷ ἀτρεπτῷ ἀτρεπτος εἶναι δυνήσεται; πῶς δὲ ὁ τῶν τρεπτῶν ἐφαρμοστὴς, ἐφαρμοκέναι τὸν ἀτρεπτον νομισεῖ; ἐν ποίᾳ δὲ ἄρᾳ ἐὰν γένηται καταξιάσῃ, δυνήσεταί πῖς τὸν πατέρα ἐν αὐτῷ βλέπειν; δῆλον γὰρ ὡς οὐκ ἀεὶ ὃς ὄψεται ἐν αὐτῷ τὸν πατέρα, διὰ τοῦτο ἀεὶ τρέπεσθαι τὸν υἱὸν, καὶ ἀλλοιουμένης αὐτὸν εἶναι φύσεως. ὁ μὲν γὰρ πατὴρ, ἄτρεπτος καὶ ἀναλλοίωτος καὶ ἀεὶ καὶ ὡσαύτως ἔχει καὶ ὁ αὐτός ἐστιν. ὁ δὲ υἱὸς εἰ κατ' ἐκείνους τρεπτὸς, καὶ οὐκ ἀεὶ ὁ αὐτὸς· ἀλλ' ἀεὶ ἀλλοιουμένης φύσεώς ἐστι, πῶς ὁ τοιοῦτος εἰκὼν τοῦ πατρὸς εἶναι δύναται, οὐκ ἔχων τὸ ὅμοιον τῆς ἀτρεψίας; πῶς δὲ καὶ ὅλως ἐν τῷ πατρί ἐστιν ἀμφίβολον ἔχων τὴν προαίρεσιν; τάχα δὲ καὶ τρεπτὸς ὢν καθ' ἡμέραν προκόπτων, ὕπω τέλειός ἐστιν. ἀλλ' ἡμὲν τοιαύτη τῶν ἀρειανῶν οἰκειοθαμανία, ἡ δὲ ἀληθεια λαμπέτω καὶ δεικνύτω τούτους ἀφρονοῦντας. πῶς γὰρ ὁ τέλειος ὁ ἴσα θεῷ; ἢ πῶς οὐκ ἄτρεπτος ὁ μετὰ τοῦ πατρὸς ὢν, καὶ τῆς οὐσίας ἴδιος ὢν υἱὸς αὐτοῦ; τῆς δὲ οὐσίας τοῦ πατρὸς ἄτρεπτου ὄντος, ἄτρεπτον ἂν εἴη καὶ τὸ ἐξ αὐτῆς ἴδιον γέννημα, εἰ δὲ τοῦ ὄντος λόγου τροπὴ καταψεύδονται, μανθανέτωσαν πᾶς τούτων ὁ λόγος κινδυνεύει, ἐκ γὰρ τοῦ καρποῦ καὶ τὸ δένδρον γινώσκεται, καὶ διὰ τοῦτο,

ὡσαύτως

» ὁ ἑωρακὼς τὸν υἱὸν, ἑώρακε τὸν πατέρα, καὶ ἡ τοῦ υἱοῦ γνῶσις, γνῶσίς ἐστι τοῦ πατρός. ἀκουε ἀναλλοίωτος ἡ εἰκὼν τοῦ ἀτρέπτου θεοῦ ἂν εἴη, ἰησοῦς γὰρ χριστὸς, χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς » καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. καὶ ὁ μὲν δαβὶδ ψάλλων, φησὶν αὐτὸς φησὶν, καὶ σὺ κατ' ἀρχὰς κύριε τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σού εἰσιν οἱ οὐρανοὶ, αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ » διαμένεις, καὶ πάντες ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται, σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσιν. ὁ δὲ κύριος αὐτὸς φησὶν ἑαυτοῦ τοῦ προφήτου λέγει, ἴδετέ με ὅτι ἐγώ εἰμι καὶ οὐκ » ἠλλοίωμαι. εἰ γὰρ καὶ φησὶ τοῦ πατρὸς δυνάσθαι λέγειν τὸν εἶναι τοῦτο σημαινόμενον, ἀλλὰ καὶ τὸν υἱὸν ἁρμόζει τοῦτο λέγειν, ὅτι μάλιστα γενόμενος ἄνθρωπος, δείκνυσι τὴν ταυτότητα, καὶ τὸ ἄτρεπτον ἑαυτοῦ, οἷς νομίζουσι διὰ τὴν σάρκα ἠλλοιῶσθαι αὐτὸν, καὶ ἕτερόν τι γεγονέναι. ἀξιοπιστότεροι δὲ οἱ ἅγιοι καὶ μᾶλλον ὁ κύριος τῆς τῶν ἀσεβῶν κακονοίας· καὶ γὰρ κατὰ τὸ εἰρημένον ἀνάγνωσμα τῆς ἡμωνδίας, πάντων τῶν γεγονότων καὶ πάσης τῆς κτίσεως διὰ τῆς γῆς καὶ γῆς σημασίας, τρεπτὴν καὶ ἀλλοιωτὴν ἡγεμονικὴν φύσιν λέγουσα, καὶ τούτων τὸν υἱὸν ἐξαίρουσα, δείκνυσι μηδόλως γεγονότα εἶναι, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον αὐτὸν ἀλλοιοῦντα ἄλλα, καὶ μὴ ἀλλοιούμενον αὐτὸν διδάσκει, οἵ ὧν φησὶ, σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, » καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσι. καὶ εἰκότως γε, » τὰ μὲν γὰρ γενητὰ ἐξ οὐκ ὄντων ὄντα καὶ οὐκ ὄντα πρὶν γένηται, ὅλως ὅτι οὐκ ὄντα γίνεται, ἀλλοιουμένην ἔχει τὴν φύσιν· ὁ δὲ υἱὸς ἐκ τοῦ πατρὸς ὢν, καὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἴδιος, ἀναλλοίωτός ἐστι καὶ ἄτρεπτος ὡς αὐτὸς ὁ πατήρ. ὁ γὰρ θέμις εἰπεῖν ἐκ τῆς οὐσίας τῆς ἀτρέπτου, τρεπτὸν γεννᾶσθαι λόγον, καὶ ἀλλοιουμένην σοφίαν. πῶς γὰρ ἔστι λόγος, εἰ τρεπτός ἐστιν, ἢ πῶς ἔστι σοφία τὸ ἀλλοιούμενον; εἰ μὴ ἄρα ὡς ἂν οὐσία συμβεβηκέναι τινὰ χάριν καὶ ἕξιν ἀρετῆς, καὶ κεκλῆσθαι παντὶ ὅτῳ λόγον, καὶ υἱὸν καὶ σοφίαν, ὥστε καὶ ἀφαιρεῖσθαι, καὶ προσ-ὑῆσθαι αὐτῇ δύνασθαι. τοιαῦτα γὰρ φρονοῦντες, πολλάκις εἰρήκασιν· ἀλλ' οὐκ ἔστι χριστιανῶν ἡ πίστις αὕτη. οὐδὲ γὰρ τοῦτο δείκνυσιν εἶναι λόγον καὶ υἱὸν ἡ ἀληθῶς θεὸν, ὅτι τὴν σοφίαν τὴν ἀληθῆ σοφίαν. τὸ γὰρ τρεπόμενον καὶ ἀλλοιούμενον οὐχ ἑστάμενον δὲ ἐν ἑνὶ ᾧ τῷ αὐτῷ, πῶς δύναται εἶναι ἀληθές; ὁ δέ γε κύριος λέγει, ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια. εἰ τοίνυν ὁ κύριος αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ τοῦτο λέγει, καὶ τὸ ἄτρεπτον αὐτοῦ τοῦτο δείκνυσιν, οἵτε ἅγιοι μαθόντες τοῦτο μαρτυροῦσιν, ἀλλὰ καὶ αἱ περὶ θεοῦ ἔννοιαι τοῦτο ἴσασιν εὐσεβεῖς, πόθεν ταῦτ' ἐπένοησαν οἱ δυσεβεῖς; ἀπὸ μὲν οὖν τῆς καρδίας ὡς ἀπὸ φθορᾶς αὐτὰ ἐξήμεσαν. ἐπειδὴ δὲ προφασίζονται καὶ θεῖα λόγια, καὶ βιάζονται παρεξηγεῖσθαι ταῦτα κατὰ τὸν ἴδιον νοῦν, ἀναγκαῖον τοιοῦτον ἀποκεῖναθαι

qui vidit Filium, vidit & Patrem, Filiique cognitio, Patris cognitio est. Non igitur alterabilis fuerit imago inalterabilis Dei: *Iesus enim Christus heri & hodie idem est in secula*: Dauid certè de eo dicit: *Initio tu Domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli: ipsi peribunt, tu autem permanebis, & omnes sicuti vestimentum veterascent, & sicut amictus plicabis eos & mutabuntur, tu autem idem es, & anni tui non deficient*. Et per alium Prophetam rursum ait: *Ecce me, ecce me, quoniam ego sum, & immutatus non sum*. Quòd si quis obiiciat, ea verba ad Patrem referri, non tamen incongruum est, idem quoque & de filio prædicari, maximè ob id, quòd homo iam factus, exhibeat illis suam identitatem & immutabilitatem, qui propter carnem illum existimabant immutatum, & aliud quippiam factum esse. Nimio plus autem credendum est Sanctis, & potissimum Domino, quam istorum impiorum mentis prauitati: quippe, quum scriptura secundum Psalmodicos hymnos, omnium rerum genitarum, & totius creaturæ indolem conditionémque sub vocabulo cæli & terræ variabilem mutabilémque declarans, super omnia ista Filium efferat, eóque ipso minime illum genitum, hoc est, creatum ostendat, filiúmque ex eo numero excipiens, palam faciat eumomnino creatum non esse, sed potius alia immutare, ipsumque non mutari, quatenus dicit: *Tu verò idem es, & anni tui non deficient*, idque non immeritò. Creata enim, quum ex non entibus sint, neque prorsus entia erant, priusquam fierent, eò quòd non entia in essendi naturam prodierint, alterabilem habent conditionem. Filius contrà quum è Patre sit, ac eius substantiæ proprius, inalterabilis est ac immutabilis, quèadmodum ipsius Pater. Quoniam nefarium dictu est, ex substantia immutabili mutabile Verbum progigni, aut Sapientiam alterabilitatis capacem. Qui enim Verbum fuerit, si est conuertibile? aut quomodo Sapientia id dici poterit, quod inconstantia naturæ suæ varietates capit? nisi scilicet, vt in substãtia accidens superuentitium quiddã est: ita volũt quasi in suo subiecto, gratiam certam effectionemq; Virtutis insedisse, eámq; appellari Verbũ, & Sapientiam, & filiũ ea ratione, vt & adimi queat, adiicique ei, cui inhæret. Hæc quia sentiũt, crebro ea loquũtur: Atqui nequaquam talis est Christianorum Fides, Neq; istius dicti sententia, verè id in quo tale quid est, aut Verbũ, au Filium, aut Sapientiã ostenderet. Quod enim mutatur alteratúrque, neque in vno eodémque habitu consistit, quomodo id verum solidúmque extiterit? Dominus autẽ dicit: *Ego sum veritas*. Si igitur Dominus de se ipso hoc dicit, sui immutabilitatem ostendit, Sanctiq; viri immutabilitatis eius consocij, rem ita esse testimonio confirmant, & cogitatio de Deo pium hoc esse vltro sentit, vnde quæso impij isti ista cõminisci potuerũt? certe ex corde suo veluti ex tabe purulentiáq; ista euomuerunt. Cæterum, quia ex sacris eloquiis cauillationes suas conficiunt, & sacra eloquia vi ad suam sententiam falsis

interpretationibus detorqueant, necessarium est eatenus iis respondere, quatenus ea sacræ scripturæ vindicemus, eáque ostendamus rectum quidem habere intellectum, sed ab istis malitiosè vsurpari. Dicunt igitur scriptum esse apud Apostolum, *ideo & Deum eum superexaltauit, & donauit illi nomẽ, quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium & inferorum*: ac per Dauidem quoq; idem adferri: *Propter hoc vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præconsortibus tuis*ac deinde, inferunt, quod scitum aliquid dicerẽt, si ideo exaltatus est, ergo & gratiam accepit: & si ideo vnctus est, mercedem nimirum suæ voluntatis, suíq; instituti adeptus est. Quòd si verò voluntate fecit, quod fecit, vtique conuertibilis est naturæ. Talia nec dicere, nec scriptis prodere puduit Eusebium & Arium: eorumque asseclæ, nihil veriti sunt ea loqui, vel in medio foro, securi negligentésque interim tãtæ suæ in suismet dictionibus insaniæ. Si enim mercedem volũtatis recta diligentis ea accepit, quæ accepit, non accepturus alioqui, nisi operæpreciũ dignúm que aliquid eo munere designasset, nimirum ob virtutem melioratiónémque sui, eadem illa consecutus est, meritóque illi dictum fuit, propterea Filius & Deus factus est, neque verè Deus fuerit. Quod enim secundum naturam ex aliquo gignitur id vera eius progenies censendum est, qualis fuit Isaacus Abrahamo: & Ioseph Iacobo, & splendor soli. Contrà, qui ex virtute & gratia nomen solummodo filiorum obtinent, & non natura, sed gratia ad ius liberorum nituntur, diuersi sunt ab eo quod ipsi datum est, quales sunt homines quibus Spiritus sanctus communicatus est, de quibus scriptum est: *Filios genui & exaltaui eos ipsi autem sprenerunt me*, ac propterea, quia non ex natura filij erant, & ad peiora se contulissent, ablato spiritu reiecti abdicatiq; fuerunt: quos tamen vbi pœnitentiam egerint, recepturus est, datóque lumine, filios nominaturus est Deus, qui ab initio eis hanc gratiam dederat. Si igitur istiusmodi Seruatorem esse volunt, clare apparebit, eum neque verum Deum, neque Filium: neque similem Patri extitisse, neque vlla ratione suæ essentiæ Deum Patrẽ habuisse, sed tantummodo ex gratia quæ illi data fuit, Filium appellari; Deúmq; illius substantiæ non Patrem, sed conditorẽ esse, iuxta communem omniũ rationem. Iam si talis sit, qualem eum esse volunt, euidenter constabit eum neq; ab initio nomen Filij obtinuisse. Si enim illud illi pro præmio concessum est, & pro remuneratione profectus, non alio tempore profecit, quam quum homo factus erat, & serui speciem acceperat. Tunc enim id contigit, quum obediens factus vsque ad mortem, exaltatus fuisse, & in munus illud nomen accepisse dicitur, vt in nomine Iesu flectatur omne genu. Qualis igitur antea fuit, si nunc demum exaltatur, & nunc primum incipit adorari, & nunc tandem Filius nominatur, quum homo factus est? videtur.n. nõ carnẽ meliorẽ reddidisse, sed ipsum per carnẽ meliorem esse redditum: siquidẽ pro illorũ vecordia, tunc primũ exaltatus,

A

B

C

D

E

ναθαγτέτοις, ὅσον ἐκδικῆσαι τὰ ῥήματα καὶ δεῖξαι τέτοις, ταῦτα μὲν ὀρθὴν ἔχοντα τὴν διάνοιαν, ἐκείνους δὲ κακῶς φρονοῦντας· φασὶ γοῦν ὅτι γέγραπται ΔΙΑ τὸν ἀποστόλου, διὸ καὶ ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων. ΔΙΑ δὲ τῷ Δαβὶδ, ΔΙΑ τέτο ἔχρισέ σε ὁ θεὸς ὁ θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως ΔΙΑ τοὺς μετόχους σου. εἶτα ὑπιφέρουσιν ὡς σοφόν τι λέγοντες. εἰ ΔΙΑ τέτο ὑψώθη καὶ χάριν ἔλαβε, καὶ ΔΙΑ τέτο κέχρισται, μισθὸν τῆς προαιρέσεως ἔλαβεν. προαιρετὴ δὲ πρᾶξις τρεπτῆς ἐστιν ὅλως φύσεως. ταῦτα ἃ μόνον εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ πρᾶξαι τετολμήκασιν ἀσεβές τι καὶ ἄρειον, καὶ οἱ ἀπ' αὐτῶν δὲ λαλεῖν οὐκ ὀκνοῦσι κατὰ μέσην ἀγορὰν, οὐχ ὁρῶντες, ὅσην μανίαν ὁ λόγος αὐτῶν ἔχει. εἰ γὰρ μισθὸν προαιρέσεως ἔλαβεν ἃ ἔσχεν, οὐκ ἂν ἐσχηκὼς αὐτὰ ἦν τοῦ δεσμένου τὸ ἔργον ἐνδείξαι· ἐξ ἕξεως ἄρα καὶ βελτιώσεως ταῦτα ἔσχηκεν, εἰκότως ΔΙΑ ταῦτα ἐλέχθη καὶ υἱὸς καὶ θεὸς, καὶ οὐκ ἔστιν ἀληθινὸς υἱός. τὸ μὲν γὰρ κατὰ φύσιν, ἀληθινόν ἐστι γέννημα, οἷος ἦν Ἰσαὰκ τῷ Ἀβραὰμ, καὶ Ἰωσὴφ τῷ Ἰακὼβ, καὶ τὸ ἀπαύγασμα τῷ ἡλίῳ, οἱ δὲ ἐξ ἕξεως καὶ χάριτος λεγόμενοι, μόνον εἰσὶν ἔχοντες ἀντὶ τῆς φύσεως τὴν ἐκ τοῦ λαβεῖν χάριν, καὶ ἄλλοι παρὰ τὸ δοθὲν αὐτοῖς ὄντες, οἷοί εἰσιν οἱ ἄνθρωποι οἱ κατὰ μετοχὴν πνεῦμα λαβόντες, περὶ ὧν ἔλεγεν. υἱὸς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα, αὐτοὶ δέ με ἠθέτησαν. ἀμέλει ἐπεὶ μὴ κατὰ φύσιν ἦσαν υἱοί, ΔΙΑ τοῦτο καὶ τραπέντων αὐτῶν ἀφῃρέθη τὸ πνεῦμα, καὶ ἀπεκηρύχθησαν, καὶ πάλιν δὲ μετανοοῦντας αὐτοὺς δέξεται, καὶ δώσει τὸ φῶς πάλιν υἱὸς καλέσει, ὃ καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν θεὸς ἔτω τὴν χάριν αὐτοῖς δεδωκώς. εἰ πίνυν ἔτω ἐστὶ τὸν σωτῆρα λέγουσι, δειχθήσεται μήτε ἀληθινὸς, μήτε θεὸς, μήτε υἱὸς, μήτε ὅμοιος τῷ πατρὶ, μήτε ὅλως τοῦ εἶναι πατέρα κατ' οὐσίαν ἔχων τὸν θεὸν, ἀλλὰ τῆς δοθείσης αὐτῷ μόνης χάριτος, τοῦ δὲ εἶναι κατ' οὐσίαν κτίσμα τὸν θεὸν καθ' ὁμοιότητα τῶν πάντων ἔχων. τοιοῦτος δὲ ὢν οἷον ἔφη λέγουσι, φανήσεται μᾶλλον μηδὲ ἐξ ἀρχῆς ἰσχηκὼς τὸ ὄνομα υἱός, εἴγε τοῦτο τῶν ἔργων ἐπαθλον ἔσχε καὶ προκοπῆς, οὐκ ἄλλης, ἢ τῆς ὅτι γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ τῷ τοῦ δούλου μορφῷ ἀνέλαβεν. τότε γάρ ἐστιν, ὅτε γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου ὑπερυψῶσθαι λέγεται, καὶ χάριν εἰληφέναι τὸ ὄνομα· ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ. τί οὖν λοιπὸν ἐπὶ τούτοις εἰ νῦν ὑψώθη, καὶ νῦν ἤρξατο προσκυνεῖσθαι; καὶ υἱὸς ἐλέχθη ὅτι γέγονεν ἄνθρωπος; φαίνεται γὰρ μηδὲν βελτίωσας αὐτὸς τὴν σάρκα, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς δι' αὐτῆς βελτιωθείς, εἴγε τὴν κακοήθειαν αὐτοῦ τότε

ὑψώθη

ὑψώθη καὶ ὡς ἐλέχθη ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος. Τί οὖν λοιπὸν τοῦτο; πάλιν γὰρ αὐτοὺς ἐρωτᾶν ἀνάγκη, ἵνα καὶ τὸ τέλος τῆς ἀσεβείας αὐτῶν θεωρηθῇ. εἰ γάρ ἐστιν ὁ κύριος θεὸς ὁ λόγος, οὐκ ἦν δὲ ταῦτα πρὸ τοῦ γένηται ἄνθρωπος, ἢ ἄλλό τι ἦν πρὸ τούτου, καὶ ὕστερον τούτων ἐξ ἀρετῆς μετέσχεν ὥσπερ εἴπαμεν, ἢ τὸ ἕτερον, ὅπερ εἰς τὰς ἐκείνων κεφαλὰς τραπείη, ἀνάγκη λέγειν αὐτοὺς, μηδὲ εἶναι πρὸ τούτου αὐτὸν, ἀλλὰ τὸ ὅλον ἄνθρωπος εἶναι φύσει καὶ μηδὲν πλέον. ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο τῆς ἐκκλησίας τὸ δηλούμενον ἐστὶ, καὶ τῶν νῦν Ἰουδαίων τὸ φρόνημα. Διὸ τί οὖν τὰ ἐκείνων φρονοῦντες, οὐχὶ καὶ ὡς Ἰουδαῖοι περιτέμνονται, ἀλλ' ὑποκρίνονται τὸν χριστιανισμὸν, καὶ πρὸς αὐτὸν ἔχουσι πλὴν μάχλου; εἰ γὰρ οὐκ ἦν, ἢ ἦν μὲν, ἐβελτιώθη δὲ ὕστερον, πῶς δι' αὐτοῦ γέγονε τὰ πάντα, ἢ πῶς ἐν τούτῳ εὐνοῦ τέλειος ἦν προσέχαιρεν ὁ πατήρ; καὶ αὐτὸς δηλ εὐνοῦ ἐβελτιώθη, πῶς πρὸ τούτου ἠνφραίνετο ἐν προσώπῳ τοῦ πατρὸς; πῶς δὲ εἰ μετὰ τὸν θανάτον ἔλαβε τὸ προσκυνεῖσθαι, φαίνεται ὁ Ἀβραὰμ αὐτὸν προσκυνῶν καὶ Μωυσῆς ἐν τῇ βάτῳ. καὶ ὡς εἶδε Δανιὴλ, μύριαι μυριάδες καὶ χίλιαι χιλιάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ; πῶς δὲ εἰ νῦν κατ' αὐτοὺς ἔσχε πλὴν βελτίωσιν, τῆς πρὸ κόσμου καὶ τῆς ὑπερκοσμίου δόξης ἑαυτὸ μνημονεύων ἔλεγεν αὐτὸς ὁ υἱὸς, δόξασόν με πάτερ τῇ δόξῃ ᾗ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρά σοι, εἰ δὲ νῦν ὑψώθη κατ' αὐτοὺς, πῶς πρὸ τούτου ἔκλινεν οὐρανοὺς καὶ κατέβη, καὶ πάλιν, ἔδωκεν ὁ ὕψιστος φωνὴν αὐτοῦ; οὐκοῦν εἰ καὶ πρὸ τοῦ τὸν κόσμον γενέσθαι πλὴν δόξαν ἔσχεν ὁ υἱὸς, καὶ κύριος δόξης ὕψιστος ἦν, ἓξ οὐρανοῦ κατέβη, ὃ ἀεὶ προσκυνητός ἐστιν, οὐκ ἄρα καταβὰς ἐβελτιώθη, ἀλλὰ μᾶλλον ἐβελτίωσεν αὐτὸς τὰ δεόμενα βελτιώσεως, καὶ εἰ τοῦ βελτιῶσαι χάριν καταβέβηκεν, οὐκ ἄρα μισθὸν ἔσχεν υἱὸς καὶ θεὸς, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς ἐποίησεν ἡμᾶς τῷ πατρὶ, καὶ ἐθεοποίησε τοὺς ἀνθρώπους γενόμενος αὐτὸς ἄνθρωπος. οὐκ ἄρα ἄνθρωπος ὢν ὕστερον γέγονε θεὸς, ἀλλὰ θεὸς ὢν, ὕστερον γέγονεν ἄνθρωπος, ἵνα μᾶλλον ἡμᾶς θεοποιήσῃ. ἐπεὶ εἰ ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, τότε υἱὸς καὶ θεὸς ἐλέχθη, πρὸ δὲ τοῦ γένηται ἄνθρωπος, ἰδοὺ ἔλεγε τοὺς πάλαι λαοὺς ὁ θεὸς, καὶ Μωυσῆν ἐπιθεὶς θεὸν τῷ Φαραὼ, καὶ ὅπου πολλῶν ἡ γραφὴ φησὶ, θεὸς ἔστη ἐν συναγωγῇ θεῶν, δηλόν ἐστιν ὡς μετ' αὐτοὺς καὶ υἱὸς καὶ θεὸς ὅτε ἐλέχθη. πῶς οὖν πάντα δι' αὐτοῦ, καὶ αὐτός ἐστιν πρὸ πάντων, ἢ πῶς πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ἔχων τοὺς πρὸ αὐτοῦ κληθέντας υἱοὺς καὶ θεοὺς; πῶς δὲ οἱ μέτοχοι πρῶτοι, ὃ μετέχουσι λόγου; οὐκ ἔστιν ἀληθὴς αὕτη ἡ δόξα παρεξεύρεσίς ἐστι τῶν νῦν Ἰουδαΐζόντων. πῶς γὰρ ὅλως δύνανταί τινες ἐπιγνῶναι πατέρα τὸν θεὸν ὅτε γὰρ υἱοθεσία γένοιτ' ἂν χωρὶς τοῦ ἀληθινοῦ υἱοῦ, λέγοντος

exaltatus, & Filius dictus est, quũ homo iã erat. Quid igitur ante ista tẽpora fuit? necessum est enim vt eos denuo interrogem, quò summa finisq; eorũ impietatis in conspicuo sit. Nam si Dominus nunc est & Deus & Filius & Verbũ: nihil autẽ horum erat, antequam homo fieret, aliud erat præter illa, & postea merito virtutis istorum particeps factus est, quẽadmodũ diximus. Si aliud (quod in capita illorum resiliat,) necessum est eos dicere, eum antea non extitisse, ac in summa, hominem ex natura fuisse, ac præterea nihil. Atqui, istiusmodi sentire, non est Ecclesiæ, sed Samosatensis & Iudæorum. Cur igitur, si eadem quæ illi sentiunt, non etiam vt Iudæi, circunciduntur, sed Christianismum simulant, & contra Christum in pugnam descendunt? Si enim non erat, aut si erat quidem, sed melioratus est postea, quomodo per eum facta sunt omnia? aut quomodo, si perfectus non erat Pater, in eo sibi gratulabatur? aut si nunc tandem melioratus est, quomodo antea potuit oblectari coram Patre? aut quomodo, si post mortem adeptus est vt adoretur, visus est Abrahamus eũ in tabernaculo, Moses in rubo adorare? aut quomodo vidit Daniel decies millemyriades & mille chiliades ei inseruiisse? aut quomodo, si nunc pro eorum opinione melioratione sui adeptus est, antemundanæ & supramundanæ gloriæ suæ mẽtionem faciens, locutus est ad istum modũ ipse Filius Glorifica me Pater gloria illa quã habui apud te, antequam mundus fieret. Quòd si verò secundũ eos nunc demum exaltatus est, quomodo fieri potuit, vt iam antè cælum inclinarit, & descenderit. Ac rursum, dedit Altissimus vocẽ suam? Quapropter, si antequam mundus fieret, gloriam habuit filius, & Dominus gloriæ erat, Altissimúsque iam tum fuit, & è cælo descẽdit, ac semper adorandus fuit, fieri ergo nõ potest, vt vbi descenderat, melioratus sit: sed ipse potius ea quę melioratione indigebant, meliora reddidit: sin autem vt meliora faceret, cælitus descẽdit, nequaquam illi pro mercede datum est, vt filius & Deus nũcuparetur, quum ipse potius nos & filios Patri reddiderit, & homo factus deificauerit. Nõ igitur, quũ homo esset, postea Deus factus, sed quum Deus esset, postea homo factus est, vt nos potius deificaret: Nam si, quum homo factus esset, tum demum filius & Deus appellatus est, & antequam homo fieret, veterem illum populum Deus filios suos nominauit, Mosemq; cõstituit Deum Pharaonis. Id ipsum quoque plurimis in locis Scriptura ostendit, quum inquit: Stetit Deus in consilio deorum. Certum igitur est, hunc post illos Filium & Deum appellatũ esse. Quî igitur potest, vt omnia per illũ, & ille ante omnia sit? aut quomodo primogenitus omnis creaturæ, quum eum tẽpore antecedant, qui filij & dij appellatisunt? Aut quomodo, qui in participãdo sunt primi, non participant ex Verbo? Non est vera istiusmodi opinio, sed cõmentum eorum qui nunc iudaizant. Quî enim fieri potuit, vt Deum Patrem esse cognouerint? Nam si id admittas, ipsa adoptio qua filij efficimur, sine vero filio efficeretur;

efficeremur: Dicente eo, *Nemo cognoscit Patrem nisi Filius aut cui Filius reuelauerit*. Quomodo autem adoptio fieri potest sine Verbo & sine Patre eius? cum ipse ad fratres istos Iudęorum dicat: Si illos deos appellauit ad quos verbum Dei factum est, &c. Porrò si omnes quotquot & filij & dij nuncupati sunt, siue in terris, siue in cælis, per Verbum Dei, Filij Dei sunt redditi & deificati, ipsúmque Verbum filius est, manifesta res est, omnes per eum, ipsúmque ante omnes, vel potius illum solum verum Filium, & solum ex Vero Deo verum Deum subsistere, neque hæc tanquam virtutis mercedem obtinuisse, neque alium præter ista esse, sed ex natura secundum substantiam illa ipsa esse, quum sit Paternæ substantiæ Progenies. Quamobrem minime ambiguum quin ad similitudinem immutabilis Patris, & ipse quoque sit immutabilis. Hactenus igitur his rationibus in Filio asserendo vtentes, vt Dominus dedit hæreticorum brutis figmentis occurrimus. Iam deinceps non improbum fuerit sacra quoque eloquia adiungere, vt tanto magis & Filij immutabilitas, eiúsque inalterabilis ex Patre natura, illorumque deliria euidentia & conspicua reddantur. Apostolus igitur ad Philippenses scribens ita loquitur. *Ea modestia animi sit in vobis, quæ in Christo Iesu, qui quum in forma Dei existeret, non rapinam arbitratus est, vt esset æqua Deo, sed seipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominis factus, speciéque inuentus vt homo, humiliauit seipsum obediens factus vsque ad mortem, & quòd magis est, ad mortem crucis: ideo quoque Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen quod est supra omne nomen: vt in nomine Iesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, & subterrestrium, & omnis lingua confiteatur, Dominum Iesum esse in gloria Patris.* Quid hoc clarius aut probatius esse poterit? non enim ex deteriore melior factus est, sed potius quum Deus esset, serui speciem assumpsit: neque in assumendo melioratus est, sed humiliauit seipsum: vbi ergo in istis rebus virtutis præmium? aut quis profectus? aut melioratio in humilatione? Si enim ideo, quia ex deo homo efficitur, & ex alto descendit, exaltari potuit, qui Deus erat? quum in conspicuo sit, ex eo quòd Deus altissimus est, necessario colligi, eius quoque Verbum altissimum esse. Quo igitur magis exaltari potuit, qui in Patre erat, ac per omnia similis Patri, ac proinde nullius additamenti indigus? Neque est vt suspicantur Ariani. Si enim vt exaltaretur, demisit se Verbum, atq; id ita scriptum est, quænam vlla denique necessitas fuit, sui ipsius humiliandi, vt quæreret nanciscí quod haberet? aut quam gratiam accepit, qui gratiarum donator est? aut quomodo accepit nomen vt adoraretur, qui semper in suo nomine adorabatur? Certe priusquam fieret homo, clamabant sancti, *Deus in nomine tuo saluum me fac*: &, *Isti in curribus, & illi in equis, nos autem in nomine Dei nostri magnificabimur*: à Patriarchis igitur adorabatur: de Angelis autem ita scriptum est: & adoret

λέγοντ@ αὐτό, οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τ πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱὸς, οὐ ᾧ ἂν ὁ υἱὸς ἀποκαλύψῃ. πῶς δ' ἂν οὐ θεοποίησις γένοιτ' ἂν χωρὶς τ λόγου & πρὸ αὐτό, καί τι λέγοντος αὐτ πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς τούτων Ἰουδαίους, εἰ ἐκείνους εἶπε πρὸς οὓς ὁ λόγ@ τ θεοῦ ἐγένετο, εἰ δὲ πάντας ὅσοι ἁπλ & θεοὶ ἐκλήθησαν, εἴτε ἐπὶ γῆς εἴτε ἐν οὐρανοῖς, διὰ τ λόγου ἐποιήθησαν οὐ θεοποιήθησαν, αὐτὸς ὁ υἱός ἐστιν ὁ λόγ@. & δηλονότι δι αὐτό μὲν οἱ πάντες, αὐτὸς δὲ πρὸ πάντων, μᾶλλον δὲ αὐτὸς ἀληθινὸς υἱὸς καὶ μόν@ ἐκ τ ἀληθινοῦ θεοῦ θεὸς ἀληθινός ἐστιν, οὐ μισθὸν ἀρετῆς ταῦτα λαβών, οὐδὲ ἄλλος ὢν παρὰ ταῦτα, ἀλλὰ φύσει κατ' οὐσίαν ὢν ταῦτα. γέννημα γὰρ τῆς τ πατρὸς οὐσίας ὑπάρχει ὥστε μηδένα ἀμφιβάλλειν, ὅτι καθ' ὁμοιότητα τ ἀτρέπτου πατρὸς ἄτρεπτός ἐστι καὶ ὁ λόγος. πως μὴν οὖν τ ἐξ οὐσίας χρώμενοι, ἔτως πρὸς πᾶς λόγους αὐτῶν ἐπινοίας, ὡς ἐδώκεν ὁ κύριος, αὐτοῖς ἀπλωτήσωμεν. καλὸν γὰρ τὰ θεῖα λόγια πᾶσαθέως λοιπὸν, ἵν' ἔτι πλέον τ μὴ ἐξ τὸ ἄτρεπτον ἀποδειχθῇ, & ἡ ἀναλλοίωτ@ αὐτ παντρικὴ φύσις, τούτων ἢ κακοφρονοῦντα γράφων Φιλιππησίοις ὁ ἀπόστολος, φησί, τ φρονείσθω ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβών, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπ@, ἐταπείνωσεν αὐτὸν γενόμενος ὑπήκο@ μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. διὸ καὶ ὁ θεὸς αὐτὸ ὑπερύψωσε, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ, ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, & πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσηται, ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν θεοῦ πατρός. τί τούτου λαμπρότερον καὶ ἀποδεικτικώτερον ἂν γένοιτο; ὁ γὰρ ἐξ ἐλαττόνων βελτίων γενόμενος, ἀλλὰ μᾶλλον θεὸς ὑπάρχων, τὸν δοῦλον μορφὴν ἔλαβε, καὶ ἐν τῷ λαβεῖν, οὐκ ἐβελτιώθη, ἀλλ' ἐταπείνωσεν ἑαυτόν. πῶ τοίνυν ἐν τούτοις μισθὸς τῆς ἀρετῆς, ἢ ποία προκοπὴ καὶ βελτίωσις ἐν ταπεινώσει; εἰ γὰρ θεὸς ὢν γέγονεν ἄνθρωπ@ καὶ ἐξ ὕψους καταβὰς λέγε ὑψοῦσθαι, πῶ ὑψοῦ θεὸς ὤν; δηλονότι ὄντ@ πάλιν τούτου ὅτι καὶ τὸ θεοῦ ὑψίστου ὄντ@, ἐξ ἀνάγκης εἶναι δεῖ & τ τούτου λόγον ὑψιστον. πῶ οὖν πλεῖον εἶχεν ὑψωθῆναι ὁ ἐν τῷ πατρὶ ὢν & ὅμοιος κατὰ πάντα τ πατρός; ἀκουέτω πᾶσα προφητικὴ ἀπροσδεὴς ἐστι, & ἀκέστεον ὡς ἀσυνετοῦσιν οἱ Ἀρειανοί. εἰ γὰρ διὰ τὸ ὑψωθῆναι καταβέβηκεν ὁ λόγ@, καὶ πάντα γέγραπται, ἧς χρεία ἦν ὅλως καὶ ταπεινῶσαι ἑαυτὸν, ἵνα τοῦτο ζητήσῃ λαβεῖν ὅπερ εἶχε; ποίαν δὲ & χάριν ἔλαβεν ὁ τῆς χάριτ@ δοτήρ; ἢ πῶς ἔλαβε τὸ ὄνομα εἰς τὸ προσκυνεῖσθαι, ὁ ἀεὶ ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ προσκυνούμενος; καὶ πρὶν γένηται ἄνθρωπος πᾶσα καλοῦσιν οἱ ἅγιοι, ὁ θεὸς ἐν τῷ ὀνόματί σου σῶσόν με, καὶ πάλιν, οἵτοι ἐν ἅρμασι, καὶ οἵτοι ἐν ἵπποις, ἡμεῖς δὲ ἐν ὀνόματι κυρίου θεοῦ ἡμῶν μεγαλυνθησόμεθα. & τοῦτο μὲν τ πατριάρχων προσκυνεῖτο. περὶ δὲ τ ἀγγέλων γέγραπται, καὶ προ-

καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι θεοῦ. εἰ δὲ καὶ ὡς ψάλλει Δαβὶδ ἐν τῷ ἑβδομηκοστῷ
" πρώτῳ ψαλμῷ, πρὸ τοῦ ἡλίου διαμένει τὸ ὄνο-
" μα αὐτοῦ, καὶ πρὸ τῆς σελήνης εἰς γενεὰς γενεῶν. πῶς
" οὖν ἐλαμβανεν ὃ εἶχεν ἀεὶ καὶ πρὸν λαβεῖν νῦν αὐ-
τὸ; ἢ πῶς ὑψοῦται, ὁ πρὸν ὑψωθηναι ὕψιστος ὤν; ἢ
πῶς ἔλαβε τὸ προσκυνεῖσθαι, ὃ καὶ πρὸν λαβεῖν
τοῦ νῦν, ἀεὶ προσκυνούμενος; οὐκ ἔστιν αἴνιγμα, ἀλ-
" λὰ μυστήριον θεῖον, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος καὶ ὁ λό-
" γος ἦν πρὸς τὸν θεὸν καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος· διὰ ἡμᾶς A
" ὕστερον ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ τὸ λεγόμενον νῦν
" ὑπερύψωσεν, ὁ τὴν ἀρχὴν τοῦ λόγου σημαίνει
ὑψουμένου, οὐ γὰρ ἀεὶ καὶ ἔστιν ἴσα θεῷ· ἀλλὰ τοῦ ἀνθρω-
που τῆς καὶ ἐστὶν ἡ ὕψωσις. ὁ γὰρ εἶπον ἔφην, ταῦ-
τα, εἰ μὴ ὅτι γέγονε σὰρξ ὁ λόγος, ἵνα γένηται φα-
νερὸν, ὅτι τὸ ἐταπείνωσε καὶ τὸ ὑπερύψωσεν, ὅτι
δὲ ἀνθρωπίνως λέγεται· ὃ γάρ ἐστι τὸ ταπεινόν, τοῦτο καὶ τὸ
ὑψωθῆναι ἂν εἴη, καὶ ἐπεὶ τὴν τοῦ σαρκὸς
τὸ ἐταπείνωσεν γέγραπται, δῆλόν ἐστιν ὅτι καὶ τὸ ὑπερ-
ύψωσε δι' αὐτὸν ἐστι. τοῦτο γὰρ ἴδοι ἂν δεὶς ὁ ἄνθρω- B
πος διὰ τὸ ταπεινὸν τῆς σαρκὸς καὶ θνατὸν. ἐπεὶ
οὖν εἰκὼν ὢν τοῦ πατρὸς, καὶ ἀθάνατος ὢν ὁ λόγος,
ἔλαβε τὸ δοῦλον μορφὴν, καὶ ὑπέμεινε δι' ἡμᾶς, ἐν
τῇ ἑαυτοῦ σαρκὶ τὸν θάνατον, ἵν' ὅτως ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡ-
μῶν προσενέγκῃ τῷ πατρὶ, διὰ τοῦτο θνητὸς παθεῖν, διὰ τοῦ-
το καὶ ὡς ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν λέγεται καὶ
ὑπερυψοῦσθαι. ἵν' ὥσπερ τῷ θανάτῳ αὐτοῦ πάντες ἡ-
μεῖς ἀπεθάνομεν ἐν Χριστῷ, ὅτως ἐν αὐτῷ τῷ Χριστῷ C
πάλιν ἡμεῖς ὑπερυψωθῶμεν, ἐκ τῶν νεκρῶν ἐγει-
ρόμενοι, καὶ εἰς οὐρανὸς ἀνερχόμενοι, ἔνθα πρόδρο-
μος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν Ἰησοῦς, οὐκ εἰς ἀντίτυπα τῶν
ἀληθινῶν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν νῦν ἐμφανισθῆ-
ναι τῷ προσώπῳ τοῦ θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν. εἰ δὲ νῦν ὑπὲρ
ἡμῶν εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν εἰσῆλθεν ὁ Χριστὸς· καί τοι γε
πρὸ τούτου καὶ ἀεὶ κύριος ὢν καὶ δημιουργὸς τῶν οὐρανῶν,
ὑπὲρ ἡμῶν ἄρα καὶ τὸ ὑψωθῆναι νῦν γέγραπται· καὶ
ὥσπερ αὐτὸς πάντας ἁγιάζων λέγει πάλιν τῷ πα-
τρὶ ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἁγιάζω ἐμαυτόν, οὐχ ἵνα ἅγιος ὁ λό-
γος γένηται, ἀλλ' ἵνα αὐτὸς ἐν ἑαυτῷ ἁγιάσῃ πάν- D
τας ἡμᾶς, ὅτως ἄρα καὶ τὸ νῦν λεγόμενον ὑπερύψω-
σεν αὐτὸν, οὐχ ἵνα αὐτὸς ὑψωθῇ, ὕψιστος γάρ ἐστιν·
ἀλλ' ἵνα αὐτὸς ὑπὲρ ἡμῶν δικαιοσύνη γένηται,
ἡμεῖς ἐν ὑψωθῶμεν ἐν ἑαυτῷ καὶ εἰς τὰς πύλας εἰ-
σέλθωμεν τοῦ οὐρανοῦ, ἃς αὐτὸς πάλιν ὑπὲρ ἡμῶν
" ἠνέῳξε, λεγόντων τῶν πυλωρῶν, ἄρατε πύλας οἱ
" ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε πυλαὶ αἰώνιοι, καὶ εἰσ-
ελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης, καὶ ὧδε γὰρ οὐκ
αὐτῷ ἦσαν αἱ πύλαι κεκλεισμέναι κυρίῳ καὶ
ποιητῇ τῶν πάντων ὄντι, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς καὶ ὅ-
τι γέγραπται, ὅις τῷ ἠθύρα κεκλεισμένη τοῦ παραδείσου. διὸ καὶ ἀνθρωπίνως μὲν δὴν ἐφόρεσε
σάρκα λέγει πρὸς αὐτὸν· τὰς, ἄρατε πύλας· καὶ τὸ
εἰσελεύσεται, ὡς ἀνθρώπου εἰσερχομένου· θεικῶς
δὲ πάλιν πρὸς αὐτὸν λέγει, ἐπειδὴ καὶ ὁ θεός ἐστιν ὁ
λόγος, ὅπερ ὅτός ἐστιν ὁ κύριος καὶ βασιλεὺς τῆς δόξης. τὴν
δὲ παιδοποιὴν εἰς ἡμᾶς λεγομένην ὕψωσιν, προανεφώ-
νησε τὸ πνεῦμα, ἐν τῷ ὀγδοηκοστῷ τῷ ὀγδόῳ ψαλμῷ λέγον.

καὶ ἐν

& adorent eum omnes Angeli Dei. Si igitur Dauid in septuagesimo primo Psalmo ita canit: *Ante solem permanet nomen tuum, & ante lunam in secula seculorum*: quo modo illud accepit, quod semper habuit, antequam acciperet? aut quomodo exaltabatur, qui priusquam exaltaretur, altissimus erat? aut quomodo accepit, vt adoraretur, qui antequam hoc acciperet, semper adorabatur? Non est ænigma, sed mysterium diuinum. *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.* Postmodum autem in gratiam nostri Deus caro factus est, & illud quod nunc dicimus: Exaltauit eum, non substantiam Verbi exaltatam significat, fuit enim & semper est æqualis Deo, sed ad humanitatem eius spectat. Neque ista prius dicta fuere, quàm tum, quum iam Verbum caro esset factum, vt palam fieret, illud humiliauit, & illud exaltauit, de homine dictum esse: cuius enim est humilem esse, eius quoque fuerit exaltari, & si ob assumptionem carnis, hoc verbum (humiliauit) est scriptum, clarum manifestúmque est, propter eandem carnem illud (exaltauit) vsurpatum esse. Eius enim exaltationis indigus erat homo ob humilitatē carnis suæ, & mortis. Quoniam autem Verbum, quod erat imago Patris & immortale, serui formam accepit, & propter nos, vt homo, sua carne mortem sustinuit, vt ita seipsum pro nobis per mortem Patri offerret: ideo, vt homo propter nos, & pro nobis dicitur superexaltari: vt quemadmodū morte eius nos mortui sumus in Christo, ita in eodem Christo vicissim exaltaremur, & ex mortuis resurgentes, & in cælum ascendētes: in quod præcursor pro nobis Iesus, intrauit, non in exemplaria aut simulacra verorum cælorum, sed in ipsum cælum, vt se præsentem exhiberet pro nobis conspectui Dei. Quòd si nunc pro nobis cælum ingressus est Christus, quum & antea erat Dominus & opifex cælorum, nihil dubium, quin nostra causa illud ipsum (exaltauit) in scripturis cōstitutum sit, eadem ratione qua omnes sanctificans, ipse Patri suo se pro nobis sanctificare ait, non quo Verbum Sanctum efficiatur, sed quò ipse in se ipso omnes nos sanctificet, ita quoque illud (super exaltauit eum) non ideo est, vt ipse exaltaretur, quum sit altissimus, sed vt ipse quidem pro nobis iustitia fiat, nos vero in eo exaltemur, portásque cælorum ingrediamur, quas ipse pro nobis iterum adaperuit, quo tempore ita dictum est ab ante ambulonibus: *Attollite portas principes vestras, & eleuamini porta æternales, & introibit Rex gloriæ.* Illi enim portæ clausæ non erant, vtpote Domino & conditori omnium, sed propter nos hoc ipsum scriptum est, quibus porta paradisi occlusa fuit, ideóque humano quidem more, ob carnem quam gestabat, dictum est de eo: Attollite & introibit, veluti homine introeunte: Diuino autem more, eundem, quia Verbum Deus est, dictum est ipsum esse & Dominum & regem gloriæ. Deque nostri istiusmodi exaltatione Dauid quoque vaticinium Psalmo 88. edidit:

In iustitia

In iustitia tua exaltabuntur, quoniã gloriatio virium ipsorũ tu a. Porro si Filius iustitia est, non vtiq; verbũ, quasi iustitia indigeat, exaltatur: sed nos sumus, q in iustitia, quę ille ipse est, exaltamur. Iam quoq; & illud (donauit illi) nõ propter ipsum Verbũ scriptũ est: erat. n. etiam antequã homo (vt diximus) adorandũ & ab Angelis, & ab vniuersa creatura, secundum suam e paterna substantia proprietatem: sed propter nos, & pro nobis, id de eo scriptum est. Sicuti enim homo mortuus est, & superexaltatus: ita quoque id, vt homo, accipere dicitur, quod vt Deus semper habuit, quo gratia ista semel accepta ad nos perueniret: Non enim diminutum est Verbum carnem assumendo, vt gratiam quoque desideret accipere, sed potius Deificauit quod induerat, & idipsum humano generi superaddidit: vt quẽadmodum semper adorabatur quatenus Verbũ erat, & in forma Dei existebat: ita quoq; ille idẽ iã homo factus & Iesus appellatus, nihilominus haberet omnẽ creaturã pedibus suis subiectã, sibiq; in suo nomine genua flectentem, pariterq; confitentem Verbum carnem factum, mortémq; in carne sustinuisse, non ad ignominiã Deitatis, sed ad gloriam Dei Patris. Gloria autem Patris est, hominem iam conditum & amissum recuperari, emortuúmque viuificari, templúmque Dei effici. Gloria enim nostra est, nostraq; sublimatio, φ quũ Potestates, Angeli, Archãgeli, eũ semper adorauerint, nunc adorent sub nomine Iesu Christi, eò φ Filius Dei homo sit factus. Neq; percelluntur stupore, dũ vident nos Christi concorporeos in ipsorũ sedes patriásq; induci. Quod nulla vnquam ratione contigisset, nisi ille, qui in forma Dei est, formam serui accepisset, ac sese humiliasset, sinens corpus suum vsque ad mortem deuenire. Ecce quod stultum erat Dei apud homines propter crucem, id omnium longe honestissimum est factum, eò quod resurrectio nostra in cruce sit sita: nec iam duntaxat Israëlitæ, sed & omnes gentes (vt vaticinatus est Propheta) idola sua relinquant, & Deum verum Christi Patrem agnoscant, dæmonumque iam præstigia abolita sint: vnus autem verus Deus in nomine Christi adoretur. Quòd autem Dominus in corpore natus est, inditóque nomine Iesu adoratur habetúrque Filius Dei, ac per eum agnoscitur Pater: id euidenti ratione commonstrat, non Verbum quatenus Verbum est, eiusmodi gratiam, sed nos illam ipsam accepisse, eò quòd per corporis illius cognationem, & tẽplum Dei, & Filij Dei simus effecti: adeo, vt in nobis iam Dominus adoretur renuncientque illi qui hoc viderint, vt Apostolus dixit, Re vera Deus in illis est, Sicuti quoque & ab Ioanne in Euangelio scriptum est: *Quotquot eum acceperunt, dedit eis potestatem vt Filij Dei fierent*, Ac rursus in epistola eiusdem: *Inde cognoscimus quòd in nobis manet, eò quòd de Spiritu suo nobis dederit*. Indicium id quoque eius erga nos bonitatis in eo apparet,

καὶ ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου ὑψωθήσονται, ὅτι καύχημα τῆς αὐτῶν σωτηρίας εἶ σύ. εἰ δὲ δικαιοσύνη ἐστὶν ὁ υἱὸς, οὐκ ἄρα αὐτὸς ἐστιν ὡς ἐνδεὴς ὑψούμενος, ἀλλ' ἡμᾶς ἐσμὲν οἱ τῇ δικαιοσύνῃ ὑψούμενοι· ἥτις ἐστὶν αὐτὸς, ᾧ γὰρ τὸ ἐχαρίσατο αὐτῷ, διὰ αὐτὸν τὸν λόγον γέγραπται, ἵνα γὰρ πάλιν, ᾗ περ ἡμεῖς ἄνθρωποι, προσκυνούμενος, ὥσπερ εἴπομεν, ὑπὸ τῶν ἀγγέλων, ὡς πάσης τῆς κτίσεως κατὰ τὸ πατρικὴν ἰδιότητα· ἀλλὰ δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν τοῦτο πάλιν φησὶ αὐτὸ εἰρῆσθαι. ὥσπερ γὰρ ὡς ἄνθρωπος ὁ χριστὸς ἀπέθανε καὶ ὑψώθη, ἕτως ὡς ἄνθρωπος λέγεται λαμβάνειν ὅπερ εἶχεν, ἀεὶ ὡς θεὸς, ἵνα εἰς ἡμᾶς φθάσῃ καὶ ἡ τοιαύτη δοθεῖσα χάρις· ᾧ γὰρ ἠλαττώθη ὁ λόγος σῶμα λαβὼν ἵνα καὶ χάριν ζητήσῃ λαβεῖν, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐθεοποίησεν ὅπερ ἐνεδύσατο, καὶ πλέον ἐχαρίσατο τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ἤδη· ὥσπερ γὰρ ἀεὶ προσκυνεῖτο, λόγος ὢν καὶ ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων· ἕτως ὁ αὐτὸς ὢν καὶ ἄνθρωπος γενόμενος κληθεὶς τε ἰησοῦς, ἀδεὲς ἦδον ἔχει πᾶσαν ὑπὸ πόδας τὴν κτίσιν, καὶ ἐν τούτῳ τῷ ὀνόματι τὰ γόνατα κάμπτουσαν αὐτῷ, καὶ ἐξομολογουμένην, ὅλα δὲ τὸ ἡμέτερον σάρκα τὸν λόγον καὶ θάνατον ὑπομεῖναι σαρκὶ, οὐκ ἐπ' ἀδοξίᾳ τῆς θεότητος αὐτοῦ γέγονεν, ἀλλ' εἰς δόξαν θεοῦ πατρός. δόξα δὲ πατρός ἐστι, τὸ ἡμᾶς νεκρουμένους ἀρεθῆναι, καὶ νεκρωθέντα ζωοποιηθῆναι καὶ ναὸν ἡμᾶς θεοῦ. καὶ γὰρ εἰ τὸν ἐν οὐρανοῖς δυνάμεων καὶ ἀγγέλων τε καὶ ἀρχαγγέλων, ἀεὶ μὲν προσκυνούντων αὐτὸν προσκυνούντων δὲ καὶ νῦν ἐν τῷ ὀνόματι ἰησοῦ τὸν κύριον, ἡμῶν ἐστιν αὕτη ἡ χάρις καὶ ὑπερύψωσις. ὅπ τε καὶ ἄνθρωπος γενόμενος, προσκυνεῖται ὁ θεοῦ, υἱος, καὶ ξενιοῦται ὑπ' οὐρανοῦ δυνάμεις ἐλέπουσας συσσώμους ἐκείνῳ πάντας ἡμᾶς εἰσαγομένους εἰς τὰς χώρας ἑαυτῶν· ἄλλως τε οὐκ ἂν ἐγεγόνει τοῦτο, εἰ μὴ ὁ ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων ἐλήφθη δοῦλον μορφὴν, καὶ ταπεινώσας ἑαυτὸν μέχρι θανάτου συγχωρήσας φθάσαι τὸ σῶμα. ἰδοὺ γοῦν τὸ νομιζόμενον πᾶσι ἀνθρώποις μωρὸν τοῦ θεοῦ πάντων τοῦτο σοφώτερον γέγονε πάντων τῶν προλαβόντων. ἡ μὲν γὰρ ἀνάστασις ἡμῶν ἐν αὐτῷ δέδοκται· ἐκεῖ δὲ μόνος ὁ ἰσραὴλ, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ ἔθνη λοιπὸν, ὡς προεῖρηκεν ὁ προφήτης, τὰ μὲν εἴδωλα αὐτῶν καταλιμπάνουσι, τὸν δὲ ἀληθινὸν θεὸν τοῦ χριστοῦ πατέρα ἐπιγινώσκουσι, καὶ ἡ μὲν τῶν δαιμόνων φαντασία καθῄρηται, μόνος δὲ ὁ οὕτως θεὸς ἐν τῷ ὀνόματι ἰησοῦ χριστοῦ κύριος ἡμῶν προσκυνεῖται. τὸ δὲ καὶ ἐν τῷ σώματι γενέσθαι κύριον, καὶ κληθέντα ἰησοῦν προσκυνεῖσθαι, πῶς ἄλλως τε αὐτὸν υἱὸν θεοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ ἐπιγινώσκεσθαι τὸν πατέρα, δῆλον ἂν εἴη, καθάπερ εἴρηται, ὅτι ἐκ ὁ λόγος, ἢ λόγος ἐστὶν, ἔλαβε τοιαύτην χάριν, ἀλλ' ἡμεῖς διὰ γὰρ τὸ σῶμα αὐτοῦ συγγενὴς ναὸς θεοῦ γεγόναμεν καὶ ἡμεῖς, καὶ υἱοὶ θεοῦ λοιπὸν πεποιήμεθα. ὥστε καὶ ἐν ἡμῖν ἤδη προσκυνεῖται τὸν κύριον, καὶ τὰς ὁρωμένας ἀπαγγέλλειν, ὡς ὁ ἀπόστολος εἴρηκεν, ὅτι ὄντως ὁ θεὸς ἐν ὑμῖν ἐστι, καθάπερ ὁ ἰωάννης ἐν μὲν τῷ εὐαγγελίῳ φησὶ· ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτὸν ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι. ἐν δὲ τῇ ἐπιστολῇ γράφει, ἐν τούτῳ γινώσκομεν ὅτι μένει ἐν ἡμῖν, ἐκ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ ὃ ἔδωκεν ἡμῖν. γνώρισμα δέ ἐστι καὶ τοῦτο τὸ εἰς ἡμᾶς παρ' αὐτοῦ γινομένης ἀγαθότητος, ὅτ ἡμεῖς

ὅτι ἡμεῖς μὲν ὑψώθημεν διὰ τὸ ἐν ἡμῖν εἶναι τὸ ὕψιστον κύριον. καὶ δι' ἡμᾶς ἡ χάρις δίδοται. διὰ τὸ γὰρ εἶναι δι' ἡμᾶς ἄνθρωπον τὸ χορηγοῦν τὴν χάριν κύριον. αὐτὸς δὲ ὁ σωτὴρ ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν ἐν τῷ λαβεῖν τὸ παρ' ἡμῶν σῶμα. ὃ λαβὼν τὴν μορφὴν ἔλαβεν ἐνδυσάμενος τὴν διὰ τὴν ἁμαρτίαν σάρκα. καὶ αὐτὸς μὲν οὐδὲν παρ' ἡμῶν εἰς βελτίωσιν ἔσχηκεν· ἀνενδεὴς γάρ ἐστι καὶ πλήρης ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, ἡμεῖς δὲ παρ' αὐτοῦ μᾶλλον ἐβελτιώθημεν· αὐτὸς γάρ ἐστι τὸ φῶς ὁ φωτίζων πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. καὶ μάτην ἐπερείδονται οἱ Ἀρειανοὶ τῷ, διὸ, συνδέσμῳ· διὰ τὸ λέγειν τὸ παῦλον, διὸ καὶ ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσεν. οὐ γὰρ ἆθλον ἀρετῆς, οὐδὲ βελτίωσιν προκοπῆς αὐτοῦ σημαίνων ἔλεγεν· ἀλλὰ τὸ αἴτιον τῆς εἰς ἡμᾶς γενομένης ὑψώσεως. τί γὰρ τοῦτό ἐστιν, ἢ τὸ ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχοντα, καὶ ἐν ὁμοιώσει πατρὸς ὄντα, ταπεινῶσαι ἑαυτὸν καὶ ὅλον ἀνθ' ἡμῶν καὶ ὑπὲρ ἡμῶν γενέσθαι; εἰ γὰρ μὴ ἄνθρωπος ὁ κύριος ἐγεγόνει, οὐκ ἂν ἡμεῖς ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν λυτρωθέντες ἐκ νεκρῶν ἀνέστημεν· ἀλλ' ἐμένομεν ὑπὸ γῆν νεκροί· οὐδ' ἂν ὑψώθημεν εἰς οὐρανούς· ἀλλ' ἐκείμεθα ἐν τῷ ᾅδῃ. δι' ἡμᾶς ἄρα καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἐστι τὸ λεγόμενον ὑπερύψωσε, καὶ ἐχαρίσατο. τοιαύτην μὲν οὖν ἡγοῦμαι τὴν διάνοιαν εἶναι ῥητοῦ μᾶλλον ἐκκλησιαστικήν· ἔστι δὲ καὶ ἄλλο πρὸς ἃ ἂν τις ἀποχρήσαιτο εἰς τὸ ῥητόν, ὅτι οὐ διαλλήλως λέγονται αὐτά· ὅπερ δὲ τὸ λόγον αὐτὸ, ἢ λόγος ἐστὶν ὑψοῦσθαι σημαίνει· ἔστι γὰρ, ὡς προείρηται μικρῷ πρόσθεν, ὕψιστος καὶ ὅμοιος τῷ πατρί· ἀλλὰ διὰ τὴν ἀνθρώπησιν αὐτοῦ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως ἐστὶ δηλωτικὸν τὸ ῥητόν. λέγων γοῦν, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν μέχρι θανάτου, εὐθὺς ἐπήγαγε τὸ, διὰ τοῦτο ὑπερύψωσε· δεῖξαι θέλων ὅτι οὐκ ὡς ἄνθρωπος λέγεται τεθνηκέναι, ἀλλ' ὡς ζωὴ ὢν ὑψώθη τῇ ἀναστάσει. ὁ γὰρ καταβὰς, αὐτός ἐστι καὶ ὁ ἀναβάς. κατέβη μὲν σωματικῶς· ἀνέστη δὲ ὅτι θεὸς ἦν αὐτὸς ἐν σώματι. ἔστι πάλιν ἐστὶν, ἃ χάριν ἐπήγαγε τῇ διανοίᾳ ταύτην τὸν, διὸ, σύνδεσμον· ἀμισθὸν ἀρετῆς δὴ προκοπῆς, ἀλλ' αἰτίας δηλωτικὸν, δι' ἣν ἡ ἀνάστασις γέγονε· καὶ δι' ἣν αἰτίαν οἱ μὲν ἄλλοι ἄνθρωποι ἀπὸ Ἀδὰμ καὶ μέχρι νῦν ἀπέθανον καὶ ἔμειναν νεκροὶ, ἕως ἦμεν ὁλόκληροι ἐκ νεκρῶν ἀνέστη. ἡ δὲ αἰτία αὕτη ἐστὶν ἣν αὐτὸς προείρηκεν, ὅτι θεὸς ὢν ἄνθρωπος γέγονεν. οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι πάντες ἄνθρωποι μόνον ἐξ Ἀδὰμ ὄντες ἀπέθανον, καὶ τὸ θανάτου εἶχον βασιλεύοντα καθ' αὐτῶν· ἕως ἦ ὁ δεύτερος ἄνθρωπος ἐξ οὐρανοῦ ἐστιν· ὁ γὰρ λόγος σὰρξ ἐγένετο. καὶ λέγεται ὁ τρίτος ἄνθρωπος ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἐπουράνιος, διὰ τὸ ἐξ οὐρανοῦ καταβεβηκέναι τὸν λόγον. διὸ δὲ κεκράτηται ὑπὸ τοῦ θανάτου. εἰ γὰρ καὶ ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν συγχωρήσας μέχρι θανάτου φθάσαι τὸ ἴδιον ἑαυτοῦ σῶμα, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸ δεκτικὸν θανάτου· ἀλλ' ἐκ γῆς ὑπερυψώθη διὰ τὸ εἶναι αὐτὸ ἐν σώματι μὲν θεοῦ. ἴσον γοῦν ἐστὶ τὸ ἐν παύλῳ λεγόμενον· διὸ καὶ ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσεν· τῷ λεγομένῳ ἐν ταῖς προσέξεσι πρὸς πέτρᾳ, ὃν ὁ θεὸς ἀνέστησε

quòd nos ob Altissimum in nobis habitantem exaltamur, & gratia nostri conceditur, eò quòd Dominus suppeditator gratiæ, homo sit factus ad similitudinem nostri. Ipse autem Saluator humiliauit seipsum, quoniam humile nostrum corpus assumpsit, seruiique specie induit, amictus carne peccatis mancipata. Et vt ipse nihil ad sui meliorationem à nobis adeptus est: Verbum enim vtpote perfectum & absolutum, nullius rei indigum est: ita nos contrà, ab eo meliores sumus redditi. *Ipse enim est lux, quæ illaminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Frustra igitur innituntur Ariani coniunctioni isti, Ideo, dum à Paulo dicitur: *Ideo & Deus exaltauit illum.* Non enim præmium virtutis, neque præstantiam eius in proficiendo iis verbis significauit, sed causam sublimationis in nos redundantis. Nam quid hic aliud in istis verbis significatur, quàm generosi Patris Filiũ, qui in forma Dei erat, seipsum humiliasse? & seruum pro nobis, & nostri gratia factum esse? Si enim Dominus homo factus nõ fuisset, nunquam nos à peccatis vindicati ex mortuis resurrexissemus, sed sub terris mortui relinqueremur: neq; ad cælos subuecti essemus, sed adhuc in orco remaneremus. Propter nos igitur & de nobis dictum est (exaltauit & donauit.) Hanc ego arbitror istius dicti sententiam, eamque in primis Ecclesiasticam. Quin hoc dictum ita rursus tractari liceat, vt aliis, sed paribus verbis, idem exponas, non eo conceptu vocum indicari, Verbum ipsum quatenus Verbum est, exaltari. Est enim (vt dictum est) altissimum, simileque suo Patri: sed resurrectionem ex mortuis in corpore eius significari. Quapropter quum dixisset, humiliauit seipsum vsque ad mortem, statim subintulit, ideoque (superexaltauit) cupiens ostendere, quòd etsi sicut homo mortuus fuerit, attamẽ vt vita, exaltatus sit resurrectione. Is enim qui descendit, idem ille est qui ascendit. Descendit quidem corporaliter, resurrexit autem vt Deus in corpore. Atque illud ipsum est, cuius gratia subintulit in hac sententia coniunctionem (ideo) non mercedem virtutis aut profectus, sed causam significantem, ob quam resurrectio facta esset: Et cur alii quidem homines ab Adamo vsque in præsens tempus morerentur, & mortui permanerent: Iste verò solus integer ex mortuis resurrexerit, causa ea est quam ipse priori loco statuit, quòd quum Deus esset, homo factus sit. Cæteros quidem homines ex solo Adamo oriundos, vitam cum morte commutasse, mortisque tyrannidem in se passos esse: Secundum autem Adamum è cælo esse, quippe, qui caro factus sit: Atque iste homo è cælo & cælestis appellatur, eò quòd Verbum è cælo descenderit, ideoque sub imperio mortis detineri non potuit: Nam etsi humiliauit seipsum, sinens suum corpus vsque ad mortem procedere, quoniam moriendi capax esset, nihilo minùs tamen illud è terris exaltauit, propterea quòd in eo erat Filius Dei. Par igitur est quod hic dicitur, Ideo & Deus exaltauit illum, cum eo quod in Actis à Petro dicitur, *Quem Deus*

exaltauit solutis doloribus inferni, quatenus impossibile erat eum sub eius imperio detineri. Vt enim apud ipsum Paulum scriptum est: *Quoniam quum in forma Dei esset, homo est factus, & humilianit seipsum vsque ad mortem, ideo etiam Deus exaltauit illum*: ita quoque à Petro dictū est: *Ideo quum Deus esset, homo factus est.* Signa autem & prodigia, Petro aliisque qui ea viderant, ipsum esse Deum ostenderunt, ideoque fieri non poterat, vt sub morte detineretur: homini contrà impossibile erat, sese itidem instaurare: proprium enim quiddam est homini sua mors, atque ea de causa quum Verbum esset Deus, caro factum est, vt corpore mortificatus, viuificaret omnes sua potentia, Cæterum, quia dum mentio fieret de eius exaltatione, Deumque illi donasse, creditum est ab Arianis, in eo detrimentum aut passionem substantiæ Verbi fitam esse, necessarium dictu est, quo sensu ista & mente referantur. Exaltari enim dicitur ab inferioribus locis terræ, quia mors quoque ipsius exaltatio appellatur, & vtrumque de eo dicitur, quoniam eius erat, ac non alterius corpus, quod exaltatum fuit ex mortuis, & in cælos subuectum. Iam verò quum eius sit corpus, neque verbum sit extra suum corpus, merito exaltato corpore, ipse, vt homo, ratione corporis exaltatus esse memoratur. Si enim homo factus non est, ne dicantur ista de eo: sin autem verbum caro factum est, necessum est de eo, vt de homine, pariter referri & resurrectionem & exaltationem, vt mors, quæ illius dicitur, redemptio sit peccati hominum, & abolitio mortis: & vt resurrectio & exaltatio, per illum in nobis firmitudinem & stabilitatem habeat. De vtroque autem simul mentio habita est, & Deum illum exaltasse, & Deum illi hoc donasse, vt denuo palam fieret, neutiquam eum patrem esse qui homo factus erat, sed verbum Patris, quod pro humanitatis ratione à Patre accipit, & ab eo exaltatur, vt dictum est. Cæterum, manifesta res est, nec est quod dubites, ea quæ à patre dantur, per Filium dari. Estque admirabile, & quod hominem plane attonitum reddat, quod gratiam quam Filius à Patre largitur, eandem ipse in se recipere dicatur: & exaltationem quam Filius à Patre facit, ea ipsa est qua Filius exaltatur. Idem enim ipse est & Dei Filius, & Filius hominis: Nam, vt verbum, quæ sunt patris, donat: omnia enim quæ donat & facit Pater, per Filium donat & facit: ita è diuerso, ipse quum sit Filius hominis, humanitus dicitur à se ipso accipere, quia aliunde non accipit, eò quod corpus illa recipiat, quod accipiēdæ gratiæ naturam idoneam capacemq; sortitum est, vt dictum est: Accepit enim, quatenus homo exaltabatur: illiusque exaltatio erat eum hominem Deificari: sed tamen Verbum hoc ipsum semper possidebat secundum suam ex Patre Deitatē & perfectitudinem. Certe & ab Apostolo dictum est, talem habet interpretationem, impiosq; redarguit. Etiam illud Psalmographi eundem intellectum prodit, eumq; rectum, quem praue isti interpretantur.

ἀνέστησε λύσας τὰς ὠδῖνας τοῦ θανάτου, καθότι οὐκ ἦν δυνατὸν κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ. ὡς γὰρ φησὶ τῷ παύλῳ γέγραπται· ἐπειδὴ ἐν μορφῇ θεοῦ ὢν γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν μέχρι θανάτου, διὸ καὶ ὁ θεὸς ὑπερύψωσεν αὐτόν· ἕτω φησὶ τῷ πέτρῳ λέγεται, ὅτι ἐπειδὴ θεὸς ὢν γέγονεν ἄνθρωπος· τὰ γὰρ σημεῖα καὶ τὰ τέρατα ἀπέδειξεν αὐτὸν καὶ τοῖς ὁρῶσι θεὸν· διὰ τοῦτο οὐκ ἦν δυνατὸν κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ θανάτου. ἀνθρώπῳ γὰρ οὐκ ἦν δυνατὸν τοῦτο κατορθῶσαι· ἴδιον γὰρ ἀνθρώπων ὁ θάνατος· διατοῦτο θεὸς ὢν ὁ λόγος γέγονε σὰρξ, ἵνα θανατωθεὶς σαρκὶ, ζωοποιήσῃ πάντας τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει. ἐπειδὴ γὰρ αὐτοῦ λέγεται ὑψωθῆναι, καὶ ὅτι ὁ θεὸς αὐτῷ ἐχαρίσατο, καὶ νομίζουσιν οἱ αἱρετικοὶ ἐλάττωμα εἶναι καὶ πάθος τῆς τοῦ λόγου οὐσίας, ἀναγκαῖον εἰπεῖν, πῶς καὶ ταῦτα λέγεται. ὑψοῦσθαι γὰρ αὐτὸς λέγεται ἀπὸ τῶν κατωτέρων μερῶν τῆς γῆς, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς λέγεται ὁ θάνατος εἶναι. αὐτὸς γὰρ λέγεται ἀμφότερα, ἐπειδὴ αὐτοῦ ἦν ἐκ ἑτέρου σῶμα, τὸ ὑψωθὲν ἀπό τῶν νεκρῶν καὶ εἰς οὐρανὸς ἀναληφθέν. αὐτοῦ γὰρ πάλιν ὄντος τοῦ σώματος, καὶ οὐκ ἔντος ἐκτὸς αὐτοῦ τοῦ λόγου, εἰκότως ὑψωμένου τοῦ σώματος ὡς ἄνθρωπος καὶ διὰ τὸ σῶμα ὑψοῦσθαι λέγεται. εἰ μὲν οὖν ὡς γέγονεν ἄνθρωπος, μὴ λεγέσθω περὶ αὐτοῦ ταῦτα. εἰ δὲ ὁ λόγος γέγονε σὰρξ, ἀνάγκη ὥσπερ ἀνθρώπου λέγεσθαι αὐτοῦ τήν τε ἀνάληψιν καὶ τὴν ὕψωσιν, ἵν' ὡς ὁ μὲν θάνατος λεγόμενος αὐτοῦ, λύτρον ᾖ τῶν ἀνθρώπων ἁμαρτίας κατάργησις τοῦ θανάτου· ἡ δὲ ἀνάληψις καὶ ἡ ὕψωσις, βεβαία δι' αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς διαμένῃ· ἐπ' ἀμφοτέρων δὲ εἴρηκεν, ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε, καὶ ὁ θεὸς αὐτῷ ἐχαρίσατο· ἵνα καὶ ἐκ τούτου δείξῃ πάλιν, ὅτι μὴ ὁ πατὴρ ἐστιν ὁ γενόμενος σὰρξ. ἀλλ' ὁ τοῦτο λόγος ἐστὶν ὁ γενόμενος ἄνθρωπος ὁ λαμβάνων ἀνθρωπίνως τὰ παρὰ τοῦ πατρός· καὶ ὑψούμενος παρ' αὐτοῦ, ὥσπερ εἴρηται. δῆλον δὲ καὶ οὐκ ἂν ἀμφιβάλοι τις, ὅτι ἃ δίδωσιν ὁ πατὴρ, διὰ τοῦ υἱοῦ δίδωσι, καὶ ἔστι τὰ τοῦ δόξου, καὶ ἐκκαλῆξαι δυνάμενον ἀληθῶς· ἡνίκα γὰρ δίδωσιν ὁ υἱὸς τὰ τοῦ πατρὸς χάριν, τοιοῦτος αὐτὸς ὁ υἱὸς λέγεται δέχεσθαι· καὶ τὴν ὕψωσιν ἣν ὁ υἱὸς τὰ τοῦ πατρὸς ποιεῖ, τοιοῦτος ὡς αὐτὸς ὑψούμενος ἐστιν ὁ υἱός. αὐτὸς γὰρ ὁ ὢν τοῦ θεοῦ υἱὸς, αὐτὸς γέγονε καὶ υἱὸς ἀνθρώπου· καὶ ὡς μὲν λόγος, τὰ τοῦ πατρὸς δίδωσι· πάντα γὰρ ἃ ποιεῖ καὶ δίδωσιν ὁ πατὴρ, διὰ αὐτοῦ ποιεῖ τι καὶ παρέχει· ὡς δὲ υἱὸς ἀνθρώπου, αὐτὸς ἀνθρωπίνως λέγεται τὰ παρ' ἑαυτοῦ δέχεσθαι, διὰ τὸ μὴ ἑτέρου ἀλλ' αὐτοῦ εἶναι τὸ σῶμα, τὸ φύσιν ἔχον τοῦ δέχεσθαι τὴν χάριν· καθάπερ εἴρηται· ἐλάμβανε γὰρ κατὰ τὸ ὑψοῦσθαι τὸν ἄνθρωπον. ὕψωσις δὲ ἦν, τὸ θεοποιεῖσθαι αὐτόν. αὐτὸς δὲ ὁ λόγος εἶχεν ἀεὶ τοῦτο καὶ τὴν πατρικὴν ἑαυτοῦ θεότητα. τὸ μὲν οὖν τοῦ ἀποστόλου γεγραμμένον· τοιοῦτον ἔχον τὸν νοῦν, ἐλέγχει τοὺς ἀσεβεῖς· τὸ δὲ τῷ ὑμνωδῷ λεγόμενον, τὴν αὐτὴν πάλιν ἔχει διάνοιαν ὀρθήν, ὡς παρεζηγκῶται μὲν ἔτοι,

Psalmus

ὁ δὲ ψαλμῳδὸς δείκνυσιν ἁγίαν φησὶ γὰρ αὐτός, ὁ θρόνος σου ὁ θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, ῥάβδος εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου· ἠγάπησας δικαιοσύνην καὶ ἐμίσησας ἀδικίαν· διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ θεὸς ὁ θεός σου, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου. ἴδετε Ἀρειανοὶ καὶ ἐπίγνωτε κἂν ἐντεῦθεν τὴν ἀλήθειαν· μετόχους δὲ κυρίου, πάντας ἡμᾶς εἴρηκεν ὁ ψάλλων· εἰ δὲ ἐξ ὄντων ἦν τῶν γενητῶν εἷς, εἷς ἦν ἂν τῶν μετεχόντων καὶ αὐτός· ἐπειδὴ δὲ αὐτὸν μὲν θεὸν αἰώνιον ὕμνησε λέγων· ὁ θρόνος σου ὁ θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα καὶ αἰῶνος· τὰ δὲ ἄλλα πάντα μετέχειν αὐτὸν δεδήλωκε, τί δεῖ νοεῖν, ἢ ὅτι τὰ μὲν γενητῶν, ἄλλος ἐστὶ καὶ ὁ παντὸς μέν ἐστιν αὐτὸς λόγος ἀληθινός, ἀπαύγασμα καὶ σοφία· ἧς δὴ γενητὰ πάντα μετέχει· καὶ ἁγιάζεται παρ' αὐτοῦ τοῦ πνεύματος· ἐν ᾧ δὴ καὶ χρίεται ἐχ ἵνα θεὸς γένηται· ἦν γὰρ καὶ πρὸ τότε· ἀλλ' ἵνα βασιλεὺς γένηται· ἦν γὰρ ἀεί ὡς βασιλεύων, εἰκὼν ὑπάρχων τοῦ θεοῦ, ὡς τὸ λόγιον δείκνυσιν, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάλιν καὶ τοῦτο γέγραπται· οἱ μὲν γὰρ πρὸ τοῦ Ἰσραὴλ βασιλεῖς, ὅτε ἐχρίοντο, τότε βασιλεῖς ἐγίνοντο· οὐκ ὄντες πρότερον βασιλεῖς ὡς Δαυὶδ καὶ Ἐζεκίας· ὡς Ἰωσίας· ὡς οἱ ἄλλοι· ὁ δὲ Σωτὴρ τὸ ἔμπαλιν θεὸς ὢν καὶ τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρὸς ἀεὶ βασιλεύων, τοῦ τε πνεύματος τοῦ ἁγίου αὐτὸς ὢν χορηγὸς μόνος, ὅμως λέγεται νῦν χρίεσθαι, ἵνα πάλιν ὡς ἄνθρωπος λεγόμενος τῷ πνεύματι χρίεσθαι, ἡμῖν τοῖς ἀνθρώποις καθάπερ τὸ ὑψωθῆναι καὶ τὸ ἀναστῆναι, ἵνα καὶ τὸν τοῦ πνεύματος ἐνοίκησιν καὶ οἰκειότητα κατασκεύασῃ· τοῦτο δὲ σημαίνων καὶ αὐτὸς ὁ κύριος, ἔλεγεν ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίῳ· ἐγὼ ἀπέστειλα αὐτοὺς εἰς τὸν κόσμον· καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ἁγιάζω ἐμαυτόν· ἵνα ὦσι καὶ αὐτοὶ ἡγιασμένοι ἐν τῇ ἀληθείᾳ· τοῦτο δὲ λέγων, ἔδειξεν ὅτι μὴ αὐτός ἐστιν ὁ ἁγιαζόμενος, ἀλλ' ὁ ἁγιάζων· ὁ γὰρ παρ' ἑτέρου ἁγιάζεται· ἀλλ' αὐτὸς ἑαυτὸν ἁγιάζει· ἵνα ἡμεῖς ἐν τῇ ἀληθείᾳ ἁγιασθῶμεν. ὁ δὲ ἑαυτὸν ἁγιάζων, κύριός ἐστι τοῦ ἁγιάζειν· πῶς οὖν τοῦτο γίνεται; πῶς δὲ τοῦτο λέγει ὅτι ἐγὼ λόγος ὢν τοῦ πατρός, αὐτὸς ἐμοὶ τῷ ἀνθρώπῳ γενομένῳ δίδωμι τὸ πνεῦμα. καὶ ἐμαυτὸν ἄνθρωπον γενόμενον ἐν τούτῳ ἁγιάζω, ἵνα λοιπὸν ἐν ἐμοὶ ἀληθείᾳ ὄντι, ὁ δὲ λόγος ὅσος ἀληθειά ἐστιν, οἱ πάντες ἁγιασθῶσιν· εἰ δὲ ἡμῶν χάριν ἑαυτὸν ἁγιάζει· καὶ τοῦτο ποιεῖ ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, ἄδηλον ὡς καὶ εἰς αὐτὸν ἐν τῷ Ἰορδάνῃ τοῦ πνεύματος γενομένη κάθοδος εἰς ἡμᾶς ἦν γινομένη· διὰ τὸ φορεῖν αὐτὸν ζῶμα καὶ οὐκ ἀπὸ βελτιώσεώς γέγονε τοῦ λόγου. ἀλλ' εἰς ἡμῶν πάλιν ἁγιασμὸν· ἵνα τοῦ χρίσματος αὐτοῦ μεταλάβωμεν καὶ περὶ ἡμῶν λεχθῇ· οὐκ οἴδατε ὅτι ναὸς θεοῦ ἐστε καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ ἐν ὑμῖν οἰκεῖ; τοῦ γὰρ κυρίου ὡς ἀνθρώπου λουομένου εἰς τὸν Ἰορδάνην, ἡμεῖς ἦμεν οἱ ἐν αὐτῷ καὶ παρ' αὐτοῦ λαμβάνοντες. καὶ δεχόμενοι δὴ αὐτοῦ τὸ πνεῦμα· ἡμεῖς ἐσμὲν οἱ παρ' αὐτοῦ γινόμενοι ἅγιοι δεκτικοὶ διὰ τοῦτο δὲ ὥσπερ Ἀαρὼν ἢ Δαυὶδ ἢ ἄλλοι πάντες, οὕτως καὶ αὐτὸς ἐλαίῳ κέχρισαι, ἀλλὰ ἄλλως παρὰ πάντας

Psalmus tamen illum pium esse demonstrat, quum inquit: *Thronus tuus Deus in secula seculorum, virga rectitudinis, virga regni tui. Dilexisti iustitiam & odisti iniquitatem, propterea unxit te, Deus, Deus tuus oleo exultationis præ participatoribus tuis*: Videte Ariani, & saltē vel hinc cognoscite, participatores Domini cæteros omnes Psalmistam appellasse. Hic, si vnus ex non entibus & creatis esset, fuisset & ipse vnus ex istis participatoribus. Atqui quum eum, vt Deum æternum, suo hymno celebrarit, dum inquit, Thronus tuus Deus in secula seculorum, & reliqua omnia ex eo partem capere declararit, quid aliud intelligendum, quàm alium illum esse à rebus creatis? Patrisque solum ac verum Verbum, Splendorem & Sapientiam? ex qua omnia creata participant, & sanctificantur ab eo per Spiritum: & hic quidem vngitur, non vt Deus fiat, nam antea id erat: neque vt rex efficiatur, quum iam ab æterno regnaret, quippe, qui erat Imago Patris, quemadmodum ex hoc elogio ostenditur: sed pro nobis quoq; hoc inter cætera scriptum est. Nam reges Israelitæ inungendo reges fiebant, quum antea priuati homines essent, vt Dauid & Ezechias, vt Iosias, cæterique alii. Saluator autem quātus Deus esset, & in regno patris perpetuo regnaret, ipseque munerator Sancti Spiritus esset, tamen nunc in præsentia inungi dicitur, vt iterum, cum sicuti homo Spiritu inungitur, nobis hominibus, quemadmodum in exaltando & resuscitando fecit, ita quoque isthic Spiritus incolatum contuberniumque conciliet. Atque id indicans suis verbis Dominus in Euangelio dixit: *Ego emisi eos in mundum, & pro illis sanctifico meipsum, vt sint & ipsi sanctificati in veritate*. Hæc verba vsurpans satis indicauit, se non esse eum qui sanctificatur, sed qui sanctificat. Non enim ab alio sanctificatur, sed ipse seipsum sanctificat, vt nos in veritate sanctificemur. Qui autem seipsum sanctificat, Dominus est sanctificationis. Qua ratione igitur id fit, aut quo pacto id dicit, nisi ad istum modum? Ego qui verbum Patris sum, mihi iam homini tribuo Spiritum, ac me iam hominem factum sanctifico, vt deinceps in me, qui veritas sum: sermo enim tuus (vt ille ait) veritas est, vt inquam in me omnes sanctificentur. Si autem in nostram vicem seipsum sanctificat, atque id agit quum homo factus erat, satis constat & euidens est, descensionem Spiritus in eum in Iordane ad nos pertinere, eo quòd ipse ferebat nostrum corpus: neque id ad melioratione Verbi, sed ad nostri sanctificationem factum esse, vt ipsius vnctionis participes essemus, ac de nobis diceretur, An ignotum est vobis, quòd templum Dei sitis, & Spiritus Dei habitet in vobis? Cùm enim Dominus vt homo in Iordane lauaretur, nos illi ipsi eramus qui in domino & à domino lauabamur. Et quum ille reciperet Spiritum, nos eramus illi ipsi, qui per Dominū ipsius spiritus capaces reddebamur. Quapropter, non quemadmodum Aaron aut Dauid, aut reliqui omnes, ita quoq; & ipse oleo inunctus est, sed aliter supra

omnes cõsortes sui oleo lætitiæ. Quod oleum, Spiritum sanctum esse per Prophetam exposuit: *Spiritus Domini super me, eo quod vnxerit me*: quemadmodum & ab Apostolo dictũ est, quod Deus illum vnxerit Spiritu Sãcto. Quando igitur ista de eo pronunciata sunt, nisi tum cum in carne constitutus baptizabatur in Iordane, ac Spiritus in eum descendebat? Quin & ipse Dominus loquitur discipulis, *Spiritus de meo capiet*: &, *Ego illum mitto*: &, *Accipite Spiritum Sanctum*. Attamen is qui aliis donat, vtpote Verbum & Splendor Patris, nunc dicitur sanctificari, postquam homo factus est: & ipsius est corpus, quod sanctificatur. Ex illo igitur & nos incepimus vnctionem & signaculum adipisci, dicente quidem Ioanne, nos vnctionem habemus: A Sancto Apostolo vero, vos signati estis Spiritu illo sanctæ repromissionis. Igitur propter nos, & de nobis est, quod isthic narratũ est. Quisnam igitur ex istis rebus meliorationis profectus? aut quodnam virtutis aut facti alicuius præmium ostenditur? Si enim quũ non esset Deus, Deus factus esset: aut quum rex non esset, ad regnum euectus esset, haberet vester sermo aliquam vmbram verisimilitudinis. Cõtra si & Deus est, & thronus regni eius æternus est, quid habet Deus in quo proficiat, suique meliores ascẽdẽdi ,pgressiones faciat? aut quid defuit illi in solio Patris sedẽti? Iam si (vt ipse quoq; Dominus locutus est) suus est Spiritus, Spiritusque de eo capit, & ab ipso emittitur, nõ vtique Verbum, quatenus Verbum & Sapientia est, à Spiritu inungitur, quum is ab eo donetur: sed caro assumpta ab ipso, illa est, quæ in eo, & ab eo inũgitur, vt sanctificatio quæ in Dominũ, vt in hominẽ, infertur, in homines deinde ab eo dimanaret. Non enim à se (vt ille ait) Spiritus loquitur, sed Verbũ est à quo Spiritus in dignos confertur. Simile est & id quoque superioti dicto. Vt enim Apostolus dicit: *Qui quũ in forma Dei esset, nõ rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, sed seipsum exinaniuit, formam serui accipiens*, ita quoque & Dauid, æternum eum Deum & regẽ missum ad nos, & assumpto nostro corpore, quod mortale est, mortalem appellauit: id enim ab eo istis verbis indicatur: *Myrrha & Stacte & casia à vestimentis tuis*: simulque hoc ipsum à Nicodemo, & iis quæ comitabantur Mariam, ostenditur, quo tempore ille veniebat deferens miscellã myrrhæ & aloes quasi libras centum: Istæ autem apportabant aromata, quæ adornauerant ad sepulturam corporis Domini. Quid igitur in hoc aut commodi aut profectus ei, qui immortalis erat, dum mortem assumit? aut quæ melioratio ei, qui æternus erat, dum, id quod temporarium erat, amicitur? aut quod præmium inde fuerit æternó Deo & Regi, recubantique in sinu Patris? Iamne ergo videtis ea ipsa pro nobis, & propter nos acta & scripta esse vt Dominus homo factus, nos, qui mortales & temporarii eramus, immortales faceret, & ad æternum regnum cælorum introduceret? Iamne igitur erubescitis ita mentientes contra sacram scripturam?

πάντας τὺς μετόχους αὐτοῦ, ἐλαίῳ ἀγαλλιάσεως· ὅπερ ἑρμηνεύων αὐτὸς εἶναι τὸ πνεῦμα, διὰ τοῦ προ- »
φήτου φησί· πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ εἵνεκεν ἔ- »
χρισέ με· καθὼς ὁ ἀπόστολος εἴρηκεν· ὡς ἔχρισεν »
αὐτὸς ὁ θεὸς ἐν πνεύματι ἁγίῳ. πότε οὖν καὶ ταῦτα »
περὶ αὐτοῦ εἴρηται, ἢ ὅτε καὶ ἐν σαρκὶ γενόμενος
ἐβαπτίζετο ἐν τῷ Ἰορδάνῃ· καὶ καταβεβήκει ἐπ'
αὐτὸν τὸ πνεῦμα· καὶ μὴν αὐτὸς ὁ κύριος φη- »
σὶ· τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται· καὶ ἐγὼ αὐ- »
τὸ ἀποστέλλω· καὶ λάβετε πνεῦμα ἅγιον τοῖς μα- »
θηταῖς. καὶ ὅμως ἄλλοις παρέχων ὡς λόγος καὶ »
ἀπαύγασμα τοῦ πατρὸς, λέγεται νῦν ἁγιάζεσθαι.
ἐπειδὴ πάλιν γέγονεν ἄνθρωπος καὶ τὸ ἁγιαζόμε-
νον σῶμα αὐτοῦ ἐστιν. ἐξ ἐκείνου γοῦν καὶ ἡμεῖς
ἠρξάμεθα τοῦτο τὸ χάρισμα καὶ τὴν σφραγῖδα
λαμβάνειν λέγοντος τοῦ μὲν Ἰωάννου· καὶ ὑμεῖς »
χρίσμα ἔχετε ἀπὸ τοῦ ἁγίου· καὶ δὲ ἀποστόλου· καὶ »
ὑμεῖς ἐσφραγίσθητε τῷ πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας »
τῷ ἁγίῳ. ὁμοίως δὲ ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἐστι τὸ
λεγόμενον. πῶς οὖν καὶ ἐκ τούτου προκόπτει βελ-
τιώσεως ἕνεκεν ὁ χρηστὸς, ἢ ἁπλῶς πράξεως τοῦ
κυρίου δείκνυται; εἰ μὲν γὰρ ἐκ τοῦ μὴ εἶναι θεὸς
θεὸς ἐγένετο, εἰ μὴ βασιλεύων εἰς βασιλείαν
προήγετο, εἶχεν ἂν ὑμῶν ὁ λόγος σκιᾶς τι
πιθανότητα. εἰ δὲ θεός ἐστι καὶ ὁ θρόνος αὐτοῦ τῆς
βασιλείας αἰώνιός ἐστι, πῶς εἶχε προκόψαι θεός.
ἢ τί ἔλειπε τῷ ὄντι τὸν θρόνον καθημένῳ τοῦ πα-
τρὸς; εἰ δὲ καὶ ὡς αὐτὸς ὁ κύριος εἴρηκεν, αὐτοῦ
ἐστι τὸ πνεῦμα, καὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λαμβάνει, αὐτός τε
αὐτὸ χρίεται· οὐκ ἄρα ὁ λόγος ἐστὶ καὶ σοφία,
ὁ τῷ παρ' αὐτοῦ διδομένῳ πνεύματι χριόμενος,
ἀλλ' ἡ προσληφθεῖσα παρ' αὐτοῦ σάρξ ἐστιν, ἡ ἐν
αὐτῷ καὶ παρ' αὐτοῦ χριομένη· ἵνα καὶ ὁ ἁγιασμὸς
ὡς εἰς ἄνθρωπον τὸν κύριον γινόμενος, εἰς
πάντας ἀνθρώπους ᾖ παρ' αὐτοῦ. ἀεὶ γὰρ ἀφ'
ἑαυτοῦ φησὶ τὸ πνεῦμα λαλεῖ ἀλλ' ὁ λόγος ἐστὶν ὁ
τοῦτο διδοὺς τοῖς ἀξίοις· ὅμοιον γάρ ἐστι καὶ τοῦτο τῷ
προειρημένῳ ῥητῷ· ὡς γὰρ ὁ ἀπόστολος ἔγρα-
ψεν· ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡ- »
γήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε »
μορφὴν δούλου λαβών· ἵνα ὁ Δαβὶδ ὑμνεῖ τὸν κύ-
ριον· αἰώνιον μὲν ὄντα θεὸν καὶ βασιλέα· δοξασθέ-
ντα δὲ προσλαβόντα τὸ ἡμέτερον ζῶμα θνη-
τὸν ὄν· τοῦτο γὰρ παρ' αὐτοῦ σημαίνεται ἐν τῷ ψάλ-
λειν· σμύρνα, καὶ στακτὴ, καὶ κασία, ἀπὸ τῶν ἱματί-
ων σου. ὡσαύτως δὲ Νικοδήμου καὶ τῶν περὶ Μαριὰμ
δείκνυται. ὅτε ὁ μὲν ἦλθε φέρων μίγμα σμύρνης καὶ
ἀλόης λίτρας ἑκατόν. αἱ δὲ ἅπερ ἦσαν ἡτοιμάσα-
σαι ἀρώματα εἰς τὸν ἐνταφιασμὸν τοῦ σώματος
τοῦ κυρίου· πῶς οὖν πάλιν προκόπτει τῷ αἰωνίῳ
προσλαβόντι τὸ θνητόν; ἢ πῶς βελτίωσις τῷ αἰωνίῳ
ἐνδυσαμένῳ τὸ πρόσκαιρον; ποῖος δὲ καὶ μισθὸς μεί-
ζων γένοιτ' ἂν θεῷ αἰωνίῳ καὶ βασιλεῖ καὶ ὄντι ἐν τοῖς
κόλποις τοῦ πατρὸς; ἆρ' ἃ θεωρεῖτε ὅτι καὶ τοῦτο δι' ἡμᾶς
ὑπὲρ ἡμῶν γέγονε· καὶ γέγραπται· ἵνα ἄνθρωπος
γενόμενος ὁ κύριος, θνητοὺς ὄντας καὶ προ-
καίρους ἡμᾶς ἀθανάτους κατασκεύάσῃ καὶ εἰς
τὴν αἰώνιον βασιλείαν τῶν οὐρανῶν εἰσαγάγῃ; οὓς ἐκ ἐρυθριᾶτε καταψευδομένοι τῶν θείων λογίων,

καὶ

καὶ γὰρ τῆ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιδημήσαντος· ἡμεῖς μὲν βελτιώθημεν ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας· αὐτὸς δὲ ὁ αὐτός ἐστι· καὶ οὐκ ἐπιδὴ γέγονεν ἄνθρωπος, πάλιν γὰρ τὸ αὐτὸ λεκτέον, ἐτράπη· ἀλλὰ καθὼς γέγραπται, ὁ λόγος τῆ θεῆ μεμένηκεν εἰς τὸν αἰῶνα· ἀμείλει ὥσπερ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως λόγος ὢν ἐχορήγει τοῖς ἁγίοις ὡς ἴδιον τὸ πνεῦμα, ἵνα καὶ ἄνθρωπος γενόμενος, ἁγιάζει τοὺς πάντας τῷ πνεύματι· καὶ λέγει τοῖς μαθηταῖς· λάβετε πνεῦμα ἅγιον· καὶ Μωϋσῆς μὲν ἐδίδου καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς ἑβδομήκοντα· διὰ αὐτοῦ τὸ ἦυχετο τῷ πατρὶ Δαβὶδ λέγων· τὸ πνεῦμά σου τὸ ἅγιον σου μὴ ἀπανέλης ἀπ' ἐμοῦ· καὶ ἄνθρωπος δὲ γενόμενος, ἔλεγεν· ἀποστέλλω ὑμῖν τὸν παράκλητον τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας· καὶ ἔπεμψεν ἀψευδὴς ὢν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος· οὕτως Ἰησοῦς χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον, ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας μένων ἀτρεπτος· καὶ ὁ αὐτός ἐστι δίδους καὶ λαμβάνων· δίδους μὲν, ὡς θεὸς λόγος· λαμβάνων δὲ, ὡς ἄνθρωπος. οὐκ ἄρα ὁ λόγος, ἢ λόγος, ἢ ἐστὶν ὁ βελτιόμενος· εἶχε γὰρ πάντως καὶ ἀεὶ ἔχει· ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι εἰσὶν οἱ ἔχοντες ἀρχὴν τοῦ λαμβάνειν ἐν αὐτῷ καὶ δι' αὐτόν· αὐτοῦ γὰρ νῦν ἀνθρωπίνως λεγομένου χρίεσθαι, ἡμεῖς ἐσμὲν οἱ ἐν αὐτῷ χριόμενοι· ἐπειδὴ καὶ βαπτιζομένου αὐτοῦ, ἡμεῖς ἐσμεν οἱ ἐν αὐτῷ βαπτιζόμενοι· ὥστε ἢ ἡ τῶν πάντων μᾶλλον ὁ σωτὴρ φανεροποιεῖ λέγων τῷ πατρὶ, κἀγὼ τὴν δόξαν, ἣν δέδωκάς μοι, δέδωκα αὐτοῖς, ἵνα ὦσιν ἓν καθὼς ἡμεῖς ἓν ἐσμεν. δι' ἡμᾶς ἄρα καὶ δόξαν αἰτεῖ· καὶ τὸ, ἔλαβε, καὶ τὸ, ἐχαρίσατο· καὶ τὸ ὑπερύψωσε λέλεκται· ἵνα ἡμεῖς λάβωμεν· καὶ ἡμῶν χαρίσηται· καὶ ἡμεῖς ὑψωθῶμεν ἐν αὐτῷ· εἰ δὲ μὴ τὸ προκεῖσθαι ἐν τῷ ψαλμῷ· διατοῦτο ἔχρισέ σε ὁ θεὸς, ὁ σὸς θεὸς λέξεως προφασιν πάλιν ἑαυτοῖς εἰς ἃ βέλονται πλέκουσι· γνώσονται οἱ τῶν γραφῶν ἀμαθεῖς καὶ τῆς ἀσεβείας ἐφευρεταὶ, ὅτι καὶ ἐνταῦθα πάλιν τὸ, διατοῦτο, ἀμισθον ἀρετῆς ἢ πράξεως σημαίνει τοῦ λόγου· ἀλλὰ τὸ αὐτὸν πάλιν τῆς εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ καθόδου· καὶ τῆς ὑπὲρ ἡμῶν εἰς αὐτὸν γινομένης τοῦ πνεύματος χρίσεως· ἀγαθὸν γὰρ εἶπε διατοῦτο ἔχρισέ σε ἵνα γνῶ θεὸς ἢ βασιλεὺς, ἢ υἱὸς, ἢ λόγος· ἦν γὰρ καὶ πρὸ τότε καὶ ἔστιν ἀεὶ καθάπερ δέδεικται· ἀλλὰ μᾶλλον ἐπειδὴ θεὸς καὶ βασιλεὺς, διατοῦτο καὶ ἐχρίσθης· ἐπεὶ δὲ ἄλλως ἦν σωθῆναι τὸν ἄνθρωπον τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ, ἢ σοῦ τῆς εἰκόνος τοῦ πατρὸς, καθ' ἣν ἐξ ἀρχῆς γεγόναμεν· σοῦ γάρ ἐστι καὶ τὸ πνεῦμα· τῶν μὲν γὰρ γνητῶν ἡ φύσις οὐκ ἔστιν ἀξιόπιστος εἰς τοῦτο· ἀγγέλων μὲν πολλαχοῦ τῶν· ἀνθρώπων δὲ πολλαχοῦ τῶν, διὰ τοῦτο θεῆ χρεία ἦν. θεὸς δέ ἐστιν ὁ λόγος· ἵνα τοὺς ὑπὸ κατάραν γενομένους, αὐτὸς ἐλευθερώσῃ· εἰ μὲν οὖν ἐξ οὐκ ὄντων ἦν, ἀσθ' ἁν αὐτὸς ἦν ὁ χριστὸς, εἷς ὢν πάντων τῶν μέτοχος τυγχάνων· καὶ αὐτὸς ἐπειδὴ θεός ἐστι καὶ θεοῦ υἱὸς ὢν βασιλεύς τε ἀΐδιός ἐστιν· ἀπαύγασμα καὶ χαρακτὴρ τοῦ πατρὸς ὑπάρχων, διατοῦτο εἰκότως αὐτός ἐστιν ὁ προσδοκώμενος κύριος·

Aduentu enim præsentiaq; Domini Iesu Christi, nos quidem meliores redditi sumus, vtpote liberati à peccato, ipse tamen idem est, neq; vbi homo factus est (quia hoc iterum dicendũ) mutatus fuit, sed vt scripto proditum est, Verbum Domini manet in æternum: nimirum, quẽadmodum ante incarnationẽ quum Verbũ erat, donauit Sanctis spiritum vt suũ & peculiarem; ita quoque iam homo factus, omnes sanctificans, ita suos discipulos alloquitur, *Accipite Spiritum Sanctum*: ita quoque Mosi dedit, & cæteris illis septuaginta. Ac propterea Dauid apprecatus Patri in hæc verba erumpit: Et Spiritum tuum, *Spiritum illum Sanctum ne auferas a me*. Et quum homo iam factus erat locutus est: *Mittã vobis consolatorem Spiritum illum veritatis*: idque quod dixit, præstitit. Missus enim est Spiritus à Verbo Domini, qui mentiri non potest. Igitur Iesus Christus heri & hodie idem est in secula incommutabilis permanens, & ipse idẽ ille est, qui dat, & accipit: dans quidem vt Verbum Dei, accipiens vero vt homo. Non ergo Verbũ quatenus Verbum, meliorationem accipit, habuit enim omnia & perpetuo habet: sed homines sunt, qui initiũ accipiendi in illo & ab illo obtinuere. Quapropter, quum ipse humano more inũgi memoratur, vos estis & nos sumus qui in eo inungimur: ideo quum ille baptizaretur, nos eramus in quos ille baptismus perueniebat. Omnia ista clara, manifestaq; Saluator noster reddit, dum Patri dicit: *Et ego gloriam quam dedisti mihi, dedi & illis, vt vnum sint, quemadmodũ nos vnum sumus*: propter nos igitur gloriam postulabat, & illud (accepit) & illud (donauit) & illud exaltauit, ideo dictum est, vt nos acciperemus, vt nobis donaretur, & nos exaltaremur in eo: quẽadmodum seipsum sanctificat, vt nos sanctificemur in eo. Quod si idcirco, quia additum est in Psalmo: Ideoq; vnxit te Deus Deus tuus, ex vocula, ideo, causificandi sibi prætextũ ad quæuis instruunt, sciant isti sacratum literatũ imperiti, impietatisque inuentores: quanquã hoc vocabulum ideo, hic occurrit, non mercedẽ tamen virtutis, aut operis Verbi Dei significari, sed causam eius aduentus ad nos, eiusq; vnctionis, quæ in illo pro nobis fiebat. Nõ enim dixit, ideo vnxit te, vt Deus, aut Rex, aut Filius, aut Verbũ fieres: nam & antea hoc ipsum erat, semperq; est, vt argumentis demonstratũ est: sed potius propterea, quia & Deus, & Rex es, ideo inũctus es. Non enim alterius erat coniungere hominem cum Spiritu Sancto, quã tui ipsius, qui es Imago Patris, ad quam ab initio creati eramus, quoniã tuus est Spiritus. Neq; enim rerum cõditarum natura digna erat aut idonea ad id negociũ, quũ & Angeli prævaricati essent, & homines inobedientes fuissent, ideo opus erat ipso Deo, verbũ autem est Deus, vt eos qui sub maledictione essent, assereret. Si igitur ex non entibus extitisset, Christus esse nõ potuisset, vtpote vnus è vulgo rerũ ac participator cũ cæteris futurus. Cęterũ, quia Deus est, quia Rex æternus & Splendor, & Character Patris, ideo ipse est qui expectabatur

Christus, quẽ Pater hominibus annuntiat, dum eum Prophetis reuelat, vt quemadmodum per eum facti sumus: ita quoque in eo omnium à peccatis redemptio conficeretur, & omnia a b illius imperio regerentur. Atque hæc est causa vnctionis, qua ille imbutus est, aduentusque Verbi in carnem: cuius intuitu Psalmographus & deitatem eius, & regnum paternum hymne celebrat: *Thronus tuus* (inquiens) *Deus in seculum seculorum, virga rectitudinis, virga regni tui*, & eius ad nos descensum his verbis exponit: *Idcirco vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis*. Quid igitur miri aut quid incredibile, si Dominus, qui Spiritum dat, ipse nunc dicitur Spiritu inungi: qui, vbi necessitas requirebat, non recusauit ratione humanitatis seipsum etiam inferiorem Spiritu pronũciare, quippe Iudæis loquẽtibus in Beelzebub eum eiicere dæmonia, respondit & dixit illis, postquam eos conuicisset falsa & impia dicere: *si ego in Spiritu Dei eiicio dæmonia*. Ecce tibi spiritus datorem in Spiritu se asserentem eiicere dæmonia, qua verba nihil aliud sibi volunt, nisi ratione carnis id dictum fuisse, eò quòd non idonea satis neque efficax erat humana natura, vt per se dæmonia, sine præsidio Spiritus eiiceret: ideo veluti homo hoc verbum prolocutus est, sin autem ego in Spiritu eiicio dæmonia. Quin & blasphemiam in Spiritum sanctum, maiorem quàm in suam humanitatem hoc dicto indicauit, *quicunque dixerit aliquod verbum in Filium hominis, habebit remissionem*. Cuius generis sunt quum de illo fabularentur? *nonne hic est fabri filius*? Contra, qui in Spiritum sanctum blasphemantes opera verbi Dei, diabolo ascribunt, illis pœna indeprecabilis infligetur. Hæc quidem Iudæis vt hominibus locutus est Dominus: discipulis cõtra, diuinitatem & maiestatem suam exhibens non iam minorem se spiritu, sed parem ostendit. Dabat enim spiritum ac dicebat; *Ego illum mitto, & ille glorificabit me, & quæcunque audiet, loquetur*. Quemadmodum igitur hic ipse Dominus munerator Spiritus non grauatur dicere, se in Spiritu sancto eiicere dæmonia, vt homo; ita quoque ad eundem modum, non grauatur idem ille Sancti spiritus largitor de se prædicare; *Spiritus sanctus super me, quoniam vnxit me*, idque respectu carnis quam induerat (vt ait Ioannes) vt vtrumque in nobis ostenderet, & nos esse qui in sanctificando gratia Spiritus sancti indigeremus, & qui impotentes essemus ad eiicienda dæmonia absque viribus Spiritus sancti. Per quem autem, & à quo tandem conueniens erat Spiritum sanctum donari, nisi per Filium cuius spiritus est? Quando autem nos accipere potuissemus, nisi quum Verbum (vt Apostolus ait) homo erat factum? neque fieri potuisset, vt liberaremur aut exaltaremur, nisi is qui in forma Dei erat, formam serui accepisset. Idem à Dauide declaratur, nos extra spem participandi spiritus & sanctificationis futuros fuisse, nisi donator ille spiritus Verbum, dixisset se spiritu pro nobis sanctificari.

ὃν ὁ πατὴρ ἀπέστελε τοῖς ἀνθρώποις ἀποκαλύπτων τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ προφήταις· ἵνα ὥσπερ δι' αὐτοῦ γεγόναμεν, οὕτω καὶ ἐν αὐτῷ τῶν πάντων λύτρωσις ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν γένηται. καὶ τὰ πάντα παρ' αὐτοῦ βασιλεύηται· καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ αἰτία τοῦ εἰς αὐτὸν γινομένης χρίσεως καὶ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας τοῦ λόγου· ἣν προορῶν καὶ ὁ ψαλμῳδὸς τὸν μὲν θεότητα καὶ τὴν πατρικὴν βασιλείαν ὑμνῶν αὐτοῦ ἀναφωνεῖ· ὁ θρόνος σου ὁ θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· ῥάβδος εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου· τὴν εἰς ἡμᾶς κάθοδον αὐτοῦ ἀπαγγέλλων, λέγει· Διὰτοῦτο ἔχρισέ σε ὁ θεὸς ὁ θεός σου, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου· τί δὲ θαυμαστὸν ἢ ἄπιστον εἰ ὁ τὸ πνεῦμα διδοὺς κύριος, λέγεται καὶ αὐτὸς τῷ πνεύματι χρίεσθαι, ὅπερ γε χρείας πάλιν ἀπαιτούσης ἀπαρνήσασθαι τὸ ἀνθρώπινον αὐτὸν εἰπεῖν ἑαυτὸν καὶ ἐλάττονα τοῦ πνεύματος. τῶν γὰρ ἰουδαίων λεγόντων ἐν βεελζεβοὺλ ἐκβάλλειν αὐτὸν τὰ δαιμόνια, ἀπεκρίθη καὶ εἶπεν αὐτοῖς εἰς τὸ ἐλέγξαι βλασφημοῦντας αὐτοὺς· εἰ ἐγὼ ἐν πνεύματι θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια· ἰδοὺ γὰρ ὁ τοῦ πνεύματος δοτὴρ ἐν πνεύματι λέγεται νῦν ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια· τοῦτο δὲ οὐκ ἔστιν ἄλλως εἰρημένον, ἢ διὰ τὴν σάρκα· ὡς γὰρ τῆς ἀνθρώπων φύσεως ἐκ θεοῦ ἰκανῆς ἀφ' ἑαυτῆς ἐκβάλλειν τοὺς δαίμονας εἰ μὴ δυνάμει τοῦ πνεύματος, διὰτοῦτο ὡς ἄνθρωπος ἔλεγεν· εἰ ἐγὼ ἐν πνεύματι θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια· ἀμέλει καὶ τὴν εἰς τὸ πνεῦμα ἅγιον δυσφημίαν γινομένην, μείζονα τῆς ἀνθρωπότητος σημαίνων ἔλεγχον· ὃς ἂν εἴπῃ λόγον εἰς τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἔξει ἄφεσιν· οἵοι ἦσαν οἱ λέγοντες· ἐκ τοῦ ἔστιν ὁ δαίμων υἱός, οἱ δὲ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημοῦντες καὶ τὰ τοῦ λόγου ἔργα τῷ διαβόλῳ ἐπιχειροῦντες ἀφύκτων τιμωρίαν ἀνέξονται. παῦλα μὲν οὖν τοῖς ἰουδαίοις ὡς ἄνθρωπος ἔλεγεν ὁ κύριος· τοῖς δὲ μαθηταῖς τὴν θεότητα καὶ τὸ μεγαλεῖόν τε δείκνυς ἑαυτοῦ, ἐκεῖ ἐλάττονα ἑαυτὸν τοῦ πνεύματος· ἀλλὰ μείζονα καὶ ἴσον ὄντα σημαίνων, ἐδίδου μὲν τὸ πνεῦμα καὶ ἔλεγεν, λάβετε τὸ πνεῦμα ἅγιον, ἐγὼ αὐτὸ ἀποστέλλω· κἀκεῖνος ἐμὲ δοξάσει· ὥσπερ οὖν ἐνταῦθα τοῦ πνεύματος δοτὴρ ὢν ὁ υἱός, καὶ παραιτεῖται εἰπεῖν ἐν πνεύματι ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια ὡς ἄνθρωπος, τὸν αὐτὸν τρόπον ὁ αὐτὸς ὢν τοῦ πνεύματος δοτὴρ, καὶ παρῃτήσατο λέγειν, πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμὲ οὗ ἕνεκεν ἔχρισέ με· διὰ τὸ γεγενῆσθαι αὐτὸν σάρκα ὡς εἶπεν ὁ Ἰωάννης· ἵνα δείξῃ ὅτι κατ' ἀμφότερα ἡμεῖς ἐσμεν· οἱ δὲ ἐν τῷ ἁγιάζεσθαι δεόμενοι τοῦ πνεύματος χάριτος· καὶ μὴ δυνάμενοι δαίμονας ἐκβάλλειν ἄνευ τοῦ πνεύματος δυνάμεως· διατίνος ἦν καὶ παρὰ τίνος ἔδει τὸ πνεῦμα δίδοσθαι ἢ διὰ τοῦ υἱοῦ καὶ τὸ πνεῦμα ἐστι; πόθεν ἐλαμβάνομεν ἡμεῖς ἐδυνάμεθα εἰ μὴ ὅτι ὁ λόγος γέγονεν ἄνθρωπος; καὶ ὥσπερ παρὰ τῷ ἀποστόλῳ λεγόμενον δείκνυσιν· ὅτι ἐκ θεοῦ ἐλυτρώθημεν εἰ μὴ ὁ θεὸς μορφὴν θεοῦ ὑπάρχων ἔλαβε δούλου μορφήν, ἵνα τὸς καὶ ὁ Δαβὶδ δείκνυσιν· ὅτι οὐκ ἂν ἄλλως μετέχομεν τοῦ πνεύματος καὶ ἡγιάσθημεν, εἰ μὴ ὁ τοῦ πνεύματος δοτὴρ αὐτὸς ὁ λόγος ἔλεγεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἔχειν πνεύματι χρίεσθαι, διὸ

B C D E

διὸ καὶ βεβαίως ἐλάβομεν αὐτὸ λεγομένου κεχρίσθαι σαρκὶ· τὸ γὰρ ἐν αὐτῷ σαρκὸς πρώτης ἁγιασθείσης· καὶ αὐτὸ λεγομένου δι' αὐτὸν εἰληφέναι, ὡς ἄνθρωποι ἡμεῖς ἐπακολουθοῦσαν ἔχομεν τὴν τοῦ πνεύματος χάριν· ἐκ δὲ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ λαμβάνοντες· τὴν ἠγαπημένην δικαιοσύνην καὶ ἐμίσησας ἀδικίαν, τοῦτο κεῖται ἐν τῷ ψαλμῷ, οὐχ' ὡς ἡμεῖς πάλιν νοεῖτε, τρεπτὴν δεικνύον τοῦ λόγου τὴν φύσιν, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἑστῶτα τὸ ἄτρεπτον αὐτοῦ σημαῖνον. ἐπειδὴ γὰρ τῶν γενητῶν ἡ φύσις ἐστὶ τρεπτή· καὶ οἱ μὲν παρέβησαν· οἱ δὲ παρήκουσαν ὥσπερ εἴρηται, ἦτε πρᾶξις αὐτῶν οὐκ ἔστι βεβαία. ἀλλὰ πολλάκις ἐνδέχεται τὸ νῦν ἀγαθὸν μὴ τοιοῦτο τρέπεσθαι· καὶ ἑπρόντινα γενέσθαι· ὡς τὸ ἄρτι δίκαιον ἄδικον μετ' ὀλίγον φανῆναι· διατοῦτο πάλιν ἀτρέπτου χρεία· ἵνα τὸ ἀμεταβλήτου τοῦ λόγου δικαιοσύνης, ἔχωσιν εἰκόνα καὶ τύπον πρὸς ἀρετὴν οἱ ἄνθρωποι. ἡ δὲ τοιαύτη διάνοια, ἔχει καὶ τὴν αἰτίαν τοῖς εὐφρονοῦσιν εὔλογον· ἐπειδὴ γὰρ ὁ πρῶτος ἄνθρωπος Ἀδὰμ ἐτράπη· καὶ διὰ τὴν ἁμαρτίας ὀφθεὶς εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον, διατοῦτο τὸ δεύτερον Ἀδὰμ ἔπρεπεν ἄτρεπτον εἶναι· ἵνα κἂν πάλιν ὁ ὄφις ἐπιχειρήσῃ· αὐτοῦ μὲν τοῦ ὄφεως ἡ ἀπάτη ἐξασθενήσῃ· τοῦ δὲ κυρίου ἀτρέπτου καὶ ἀναλλοιώτου ὄντος, πρὸς πάντας ὁ ὄφις ἀσθενὴς τοῖς ἐπιχειρήμασι γένηται· ὥσπερ γὰρ τοῦ Ἀδὰμ θεωθέντος εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους ἡ ἀπάτη διέβη, ἕτω δὲ κυρίου ἰσχύσαντος, ἡ τοιαύτη ἰσχὺς λοιπὸν εἰς ἡμᾶς διαβήσεται· ὥστε λέγειν ἕκαστον ἡμῶν· ἃ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν. διόπου εἰκότως ὁ κύριος ὁ ἀεὶ καὶ φύσει ἀτρέπτως ἀγαπῶν δικαιοσύνην καὶ μισῶν ἀδικίαν, χρίεται καὶ αὐτὸς ἀποστέλλεται ἵνα ὁ αὐτὸς διαμένων τὴν τρεπτὴν σάρκα λαβών· τὴν μὲν ἁμαρτίαν, ἐν αὐτῇ καθαρίνῃ· ἐλευθερίαν δὲ αὐτὴν καταστήσῃ εἰς τὸ δύνασθαι λοιπὸν τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληροῦν ἐν αὐτῇ· ὥστε καὶ λέγειν δύνασθαι· ἡμεῖς οὐκ ἐσμὲν ἐν σαρκὶ, ἀλλ' ἐν πνεύματι, εἴπερ πνεῦμα θεοῦ οἰκεῖ ἐν ἡμῖν· μάτην ὑμῖν ἄρα καὶ νῦν ὠφέλησαν ἡ τοιαύτη ὑπόνοια γεγένηται· καὶ μάτην ἐπεφωτίσασθε τῶν ῥημάτων τῶν γραφῶν· ὁ λόγος γὰρ ὁ θεὸς, ἄτρεπτός ἐστιν ὡς ἀεὶ καὶ ὡσαύτως ἔχει· οὐχ' ἁπλῶς ἀλλ' ὡς πατήρ· ἐπεὶ πῶς ὅμοιος, εἰ μὴ ἴσως ἐστὶν; ἢ πῶς πάντα τὰ τοῦ πατρὸς τοῦ υἱοῦ ἐστιν, εἰ μὴ καὶ τὸ ἄτρεπτον καὶ τὸ ἀναλλοίωτον τοῦ πατρὸς ἔχει; οὐχ' ὡς ὑπόκειται δὲ νόμοις, καὶ τὴν ὑπεναντίαν ῥοπὴν ἔχων, τὸ μὲν ἀγαπᾷ· τὸ δὲ μισεῖ, ἵνα μὴ φόβῳ τοῦ σκῆψαι τὸ ἕτερον προσλαμβάνῃ, καὶ ἄλλως πάλιν τρεπτὸς εἰσάγηται. ἀλλ' ὡς θεὸς ὢν καὶ λόγος τοῦ πατρὸς, κριτὴς ἔτι δίκαιος καὶ φιλάρετος· μᾶλλον δὲ καὶ χορηγὸς ἀρετῆς· δίκαιος οὖν φύσει ὢν ὅσιος ὢν, διατοῦτο ἀγαπᾷν λέγεται δικαιοσύνην καὶ μισεῖν ἀδικίαν· ἴσον τῷ εἰπεῖν· ὅτι τοὺς μὲν ἐναρέτους, ἀγαπᾷ καὶ προσλαμβάνεται· τοὺς δὲ ἀδίκους, ἀποστρέφεται καὶ μισεῖ· καὶ ὥσπερ τοῦ πατρὸς τὰ αὐτὰ λέγεσθαι αἱ θεῖαι γραφαὶ· δίκαιος

Ideoque nos firmiter accepisse cognouimus quia ipse professus est se in carne inungi. Dum enim caro in illo primum sanctificatur, & ipse dicit sese, vt hominem propter carnẽ eam gratiam spiritus suscepisse, factum est, vt nos illam ex plenitudine dimanãtem acceperimus: ideóque dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, additum est in Psalmo non, vt vos intelligitis, mutabilẽ Verbi naturam declarans, sed potius eius immutabilitatem ostendens. Quum enim rerum conditarum natura conuertibilis esset, aliique præuaricatione, alij inobedientia peccassent, vt dictum, neque in studiis vlla firmitas subsisteret, subinde, bono in alio mutato: adeo, vt qui in præsentia esset iustus, paulo post talis non appareret: ideo inconuertibilis natura requirebatur, quo homines immutabilem Verbi iustitiam pro formula & exemplaria ad virtutem capessendam haberent. Istiusmodi intellectus probæ rationis esse à prudentibus censebitur. Primo enim homine mutato, & morte per peccatum in mundum introgressa, necesse omnino fuit secundum Adam immutabilem esse, quo, si denuo serpens eum inuaderet, impostura illius vim nullam aut efficaciam haberet. Ideo enim serpens in conatibus suis elanguescit, & viribus destituitur, quia Dominus est inconuertibilis & inalterabilis. Sicuti enim præuaricante Adamo, in omnes homines peccatum dimanauit: ita quoque domino homine iam facto, & serpentem euertente, in omnes homines istiusmodi vigor transmeauit: adeo, vt singulis nostris liceat dicere: Nõ ignoramus illius cogitationes. Quocirca merito dominus, qui semper & ex natura immutabilis est, diligitque iustitiam, & odio habet iniquitatem, inungitur & emittitur, vt idem subsistens idemque permanens, mutabili carne assumpta peccatum in carne condemnaret, & liberam ipsam assertámque redderet: quo deinceps iustitia legis in ea adimpleatur, & fas sit, bonoque iure liceat dicere: Nos autem non sumus in carne, sed in spiritu, quum spiritus Dei habitet in nobis. Frustra igitur vobis, Ariani, opinio concepta est, frustraque ex scripturis sacris cauillationes quæritis. Verbum enim Domini incommutabile est, & semper se eodem modo habet, neque id simpliciter, sed eadem ratione, qua Pater suus. Alioqui, quomodo similis fuerit, si non ita se habeat? aut quomodo omnia quæ Patris sunt, Filii fuerint, nisi & immutabilem & inalterabilem naturam parentis possideat? Non vt obnoxius legibus: non, vt in alterutram partem deflexibilis, vt hoc amet, illud auersetur; metuque excidendi, alterum potius desumat; & ita mutabilis iudicetur, sed potius vt Deus, & verbum Patris, & iudex ac virtutis studiosus, vel potius choragus suppeditatorque virtutis ostendatur. Iustus ergo natura & Sanctus quum sit, iustitiam diligere pronunciatur, & odisse iniquitatem, quod idem est ac si dicas, illum probos diligere & sibi adiungere; Iniustos autem auersari, & odio persequi. Quum scripturæ sacræ hoc ipsum quoque & de Patre loquantur;

Iustus est Dominus, & iustitiam dilexit, & odio habuit operantes iniquitatem. Et portas Sion diligit, tabernacula Iacob magnifacit, & Iacob quidem amauit, Esau vero odio habuit: ac secũdum Esaiam vox Dei est rursum dicentis: *Ego sum Dominus odio habens iniustitiam, odio persequens rapinas iniustitiæ:* ne igitur hic verba eadem prauitate qua illa, excipiant: quum illa sint de imagine Dei conscripta, hæc de Deo Patre. An hic quoque eadem prauitate in intelligendo vtentes, Patrem etiam commutabilem esse interpretabũtur? quod certe vel ex aliis audire, non est vacuum à periculo. Si ergo istud recte de Patre intelligimus, diligere illum iustitiam, & odisse rapinas iniustas: non tamen ita vt in alterutram partem vergat, aut contrariorum sit capax, & in delectu hoc sumat, illud auersetur (id enim proprium rerum creatarum) sed quòd, vt censor & Iudex, iustos diligat & sibi consociet: à malis autem procul se auferat. Consequens igitur fuerit, etiam de Imagine hæc verba de odio eius & dilectione in eandem mentem interpretari: talem enim naturam esse Imaginis oportet, qualem esse Patris intelligimus, etiamsi Ariani vt cæci, neque hoc neque aliud quippiã in Sacris literis vident: excidentes enim à mente cogitationum suarum, vel potius stultitiarum suarum, rursus ad verba Sacratũ literarum confugiunt, in quæ ipsa solito suo more prauo sensu incurrentes, mentem quæ inibi latet, non conspiciunt, & ad impietatem ipsorum quasi ad regulam omnia dicta Sacratum literarũ contorquent, quibus etiamsi tantummodo ore sonarent, dicendum esset. *Erratis, non intelligentes scripturas, neque potentiam Dei.* In quibus si pertinacius hæreant, digni sunt, qui pudore suggillentur, & audiant, *Reddite, quæ sunt hominis, homini, & quæ Dei, Deo.* Sed scriptum est, inquiunt, in Prouerbiis *dominus creauit me principiũ viarum suarum, ad opera manuum suarum.* Et in Epistola ad Hebræos ita Apostolus loquitur, *Tanto præstantior Angelis factus, quanto præstantius nomen præillis sortitus est:* & paulo post, *vnde fratres Sancti, Vocationis supercælestis participes animaduertite Apostolum & Pontificem confessionis nostræ Iesum, fidelem existere ei, qui ipsum creauit.* Et in Actis: *Notum sit igitur omnibus vobis & populo domus Israel, quòd Deus hunc Iesum Dominum & Christum fecit, quem vos crucifixistis.* Ex his verbis sursum deorsumque iactatis errabundi in intelligendo hanc sententiam colligunt, Verbum Dei creaturam esse, & opus, & vnum ex rebus conditis: atque ita decipiunt stultos, dum quidem in speciem veri voces scripturæ prætextunt: pro vera tamen sententia, venenum suæ hæreseos aspergant. Nam si cognouissent, non impiè egissent aduersus dominum gloriæ, neque quæ recte scripta sunt praue interpretarentur. Si igitur palàm iam deinceps, moribus Caiaphæ susceptis, iudaizare decreuerunt, vt ignorent quod scriptum est, Deum re vera in terris habitaturum fuisse, ne argumenta colligant ex verbis Apostolorum: Id enim

δίκαιος κύριος καὶ δικαιοσύνας ἠγάπησεν· ἐ
ἐμίσησε πάντας τὰς ἐργαζομένας τὴν ἀνομίαν· χ
ζας μὲν πύλας σιὼν, ἀγαπᾷ· τὰ δὲ σκηνώματα Ια-
κὼβ, οὐ σφόδρα πεποίηται· καὶ τὸν μὲν Ια-
κὼβ ἠγάπησεν· τ ἢ ησαῦ, ἐμίσησε· κ τ ἢ τ ησαΐαν,
φωνὴ θεοῦ ἐστι πάλιν λέγοντος· ἐγώ εἰμι κύριος, ὁ
ἀγαπῶν δικαιοσύνην ἐ μισῶν ἁρπάγματα ἐν ἀδι-
κίαις· ἢ τοίνυν κἀκεῖνα τὰ ῥήματα ὡς ταῦτα ἐκλαμ-
βανέτωσαν· ἐ γὰρ κἀκεῖνα σφόδρα τ εἰκόνος τ θεοῦ γέ-
γραπται· ἢ κ ταῦτα ὡς ἐκεῖνα κακῶς διανοούμενοι
A τρεπέσθω κ τ πατέρα ὀπτανέτωσαν· εἰ γ κ μόνον ἀ-
κοῦσαι τοῦτο λεγόντων ἑτέρων ἐκ ἔστιν ἀκίνδυνον· διὰ
τοῦτο καλῶς διανοούμεθα· τὸ λέγεσθαι τ θεὸν δικαι-
οσύνας ἀγαπᾶν καὶ μισεῖν ἁρπάγματα ἐξ ἀδικί-
ας, ἐχ ὡς ὀπὶ θατέρα ῥοπὴν ἔχοντας αὐτὸ κ δεκτι-
κὸν ἐναντίου· ὥσπ τοῦτο μὲν ἐκλέγεσθαι· ἐκεῖνο δὲ
μὴ αἱρεῖσθαι· τοῦτο γὰρ τῶν ῥητῶν ἰδιόν ἐστιν· ἀλλ'
ὅτι ὡς κριτὴς τοὺς μὲν δικαίους, ἀγαπᾷ· τοὺς δὲ ἀ-
δίκους, μισεῖ κ μακρὰν ἀπ' αὐτῶν γίνεται· ἀκό-
λουθον ἂν εἴη κ τὸν εἰκόνος τ θεοῦ τοιαῦτα νοεῖν,
B ὅτι ἅτως ἀγαπᾷ κ μισεῖ· τοιαῦτα γὰρ εἶναι τῇ φύ-
σει τοῦ εἰκόνα δεῖ οἷός ἐστιν ὁ τούτης πατήρ· κἂν οἱ
δόξαντες ὡς σοφοὶ, μήτε ταῦτα μήτε ἄλλο τ θείων
λογίων βλέπωσιν· ἐμπεσόντες γὰρ τ ἀποκαρδίας
αὐτῶν ἀγνοίαν, μᾶλλον ἢ παρανοίαν, ἐπὶ ῥήματα πάλιν τ
θείων γραφῶν καταφεύγουσιν· εἰς ἃ κ αὐτὰ σωφρο-
σύνης ἀναμφιλέκτους, ἐχ ὁρῶσι τ ἀληθείας νοῦν· ἀλλὰ
κανόνα ὀπὶ καρδίαν ἀσεβείας θέμενοι, πρὸς τοῦτον
πάντα τὰ θεῖα λόγια διαστρέφουσιν. ὅτινες ἐ μόνον
αὐτὰ φθεγγόμενοι, οὐδὲν ἕτερον ἀκοῦσαι εἰσὶν ἄξιοι, ἢ
C πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς γραφὰς μήτ τ δύναμιν
τοῦ θεοῦ· ἂν γ καὶ ὀπομείνωσι, πάλιν ἐντρέπεσθαι κ
ἀκοῦσαι πάλιν· ἀπόδοτε τὰ τοῦ ἀνθρώπου τῷ ἀνθρώ-
πῳ· κ τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ· γεγράφθαι πίνυν φασὶν
ἐν μὲν ταῖς παροιμίαις, κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν
ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ· ἐν γ τῇ πρὸς ἑβραίους ὀπι-
στολῇ δ ἀποστόλου λέγοντος, τοσούτου κρείττων γινό-
μενος τ ἀγγέλων, ὅσῳ διαφορώτερον παρ' αὐτοὺς
κεκληρονόμηκεν ὄνομα· μεθ' ὁλίγα, ὅθεν ἀδελφοὶ
ἅγιοι, κλήσεως ἐπουρανίου μέτοχοι, κατανοήσατε
D τ ἀπόστολον ἐ ἀρχιερέα τ ὁμολογίας ἡμῶν Ἰησοῦν,
πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν· κ ἐν τ πράξεσι δέ,
γνωστὸν οὖν ἔστω ὑμῖν πᾶς οἶκος Ισραὴλ, ὅτι κύριον
καὶ χριστὸν αὐτὸν ὁ θεὸς ἐποίησε τοῦτον τ Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς
ἐσταυρώσατε. ταῦτα ἄνω κ κάτω περιφέροντες ἐ
πλανώμενοι περὶ τ διάνοιαν, ἐνόμισαν ἐκλεκτῶν κλῆ-
σμα κ πλήρωμα κ ἕνα τ γενητ εἶναι κ τ θεὸν λόγον·
ὅτω τε ἀπατῶσι τοὺς ἀνοήτους· προφάσει μὲν περι-
καλλόμενοι τὰ ῥήματα, ἀντὶ τ δ ἀληθινῆς διανοίας,
τ ἴδιον τ αἱρέσεως ἰὸν ἐπισπειρόντες· εἰ γὰρ ἐγίνω-
σκον, οὐκ ἂν ἠσέβουν εἰς τ κύριον τῆς δόξης·
B ἃ δὲ τὰ καλῶς γεγραμμένα παρηρμήνευον· εἰ μὲν
οὖν ἐκ φανερᾶς λοιπὸν ἀναλεξάμενοι τὸν τ κα-
τ' ἄφα τρόπον ἰουδαΐζειν ἔκριναν· ὥστε ἀγνοεῖν
τὸ γεγραμμένον· ὅτι ἅτως θεὸς ἐπὶ γῆς κατοική-
σει· μὴ ἐξεταζέτωσαν τὰς ἀποστολικὰς λέξεις.

ὁ γὰρ

ἐ γὰρ Ἰουδαίων τοῦτο· εἰ δὲ τοῖς ἀθέοις μανιχαίοις ἑαυτὸς ἐγκαταμίξαντες, λέγουσιν τὸ, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο ἢ τὴν ἐνσαρκον αὐτοῦ παρουσίαν, μὴ προφερέτωσαν ἡμᾶς παροιμίας. ἀλλότριον γὰρ καὶ τῶν μανιχαίων τοῦτο· εἰ δὲ διὰ τὸ πρόσκομμα· καθ' ὅπερ ἐπὶ τούτῳ κέρδος τῆς φιλοχρηματίας ἐσχήκασι, διά τινα τὴν ἐν τῷ δοκεῖν φιλοσοφίαν ὑποτολμῶσιν λέγειν μὴ τὸ, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· ἐπειδὴ καὶ γέγραπται· ἡ καὶ τὰ ῥήματα τὰ περὶ τούτου γεγραμμένα, διανοείσθωσαν ὀρθῶς εἰς τὴν ἐνσώματον παρουσίαν τοῦ σωτῆρος· ἢ εἰ εἰς τὴν διάνοιαν λέγουσιν· λογιστέον ὅτι καὶ ἄνθρωπος γέγονεν ὁ κύριος. ἁπλοῦς γὰρ ὁμολογεῖν μὲν ὅτι ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· ἐρυθριᾷν δὲ ὑπὲρ τοῖς γεγραμμένοις περὶ αὐτοῦ· ἐστὶ δὲ διαστεῖλαι γὰρ, τοσοῦτῳ κρείττων γινόμενος τῶν ἀγγέλων. τοῦτο γὰρ ἐξετάσαι πρῶτον ἀναγκαῖον· δεῖ δὲ, ὡς ὑπὲρ πάσης τῆς θείας γραφῆς προσήκει ποιεῖν, καὶ ἀναγκαίον ἐστιν οὕτω καὶ ἐνταῦθα· καθ' ὃν εἶπεν ὁ ἀπόστολος καιρὸν· καὶ τὸ πρόσωπον καὶ τὸ παράδειγμα. διόπερ ἔγραψε πιστῶς ἐκλαμβάνειν, ἵνα μὴ παρακινῆται ἢ καὶ ἑτέρου τινὸς τῶν ἀγνοούντων ὁ ἀναγινώσκων, ἕως τῆς ἀληθινῆς διανοίας γένηται· τοῦτο γὰρ καὶ ὁ φιλομαθὴς ἀνὴρ ἐκεῖνος εἰδὼς, πάλιν ἐκάλει τὸν φίλιππον λέγων· δέομαί σου περὶ τίνος ὁ προφήτης λέγει; περὶ ἑαυτοῦ, ἢ περὶ ἑτέρου τινός; ἐφοβεῖτο γὰρ μὴ πρὸς πρόσωπον ἐκλαβὼν τὴν ἀναγνωσιν πλανηθῇ τῆς ὀρθῆς διανοίας. καὶ οἱ μαθηταὶ δὲ θέλοντες τὸν καιρὸν τῶν λεγομένων μαθεῖν, παρεκάλουν τὸν κύριον λέγοντες, εἰπὲ ἡμῖν πότε ταῦτα ἔσται, καὶ τί τὸ σημεῖον τῆς σῆς παρουσίας· καὶ αὐτοὶ γὰρ ἀκούοντες πρὸς τὸ σωτῆρος περὶ τὸ τέλους, ἤθελον μαθεῖν καὶ τὸν καιρὸν, ἵνα μή τι αὐτοὶ πλανῶνται, ἄλλα καὶ τὰς ἄλλας διδασκειν δυνηθῶσι· μαθόντες γοῦν διορθώσαντο μέλλοντας πλανᾶσθαι τὰς ἀπὸ τῆς θεσσαλονίκης· ὅταν μὲν οὖν τοιούτων καλῶς τις ἔχῃ τὴν γνῶσιν, ὀρθὴν ἔχει καὶ ὑγιαίνουσαν τὴν τῆς πίστεως διάνοιαν. ἐὰν δὲ παρ' ἕτερον ἐκλαμβάνῃ τις τούτων, εὐθὺς εἰς αἵρεσιν ἐκπίπτει. πρὸς καιρὸν μὲν οὖν ἐπλανήθησαν, οἱ μὲν πρὸ ὑμέραιον καὶ ἀλέξανδρον λέγοντες τὴν ἀνάστασιν ἤδη γεγονέναι· οἱ δὲ γαλάται μὴ τὸν καιρὸν ἀγαπήσαντες νῦν πρὸ τομὴν πρόσωπον δὲ πεπόνθασι. καὶ πάλαι μέχρι νῦν Ἰουδαῖοι, νομίζοντες περὶ ἑνὸς ἐξ αὐτῶν λέγεσθαι τὸ, ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει καὶ τέξεται υἱὸν καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμανουὴλ, ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον· μεθ' ἡμῶν ὁ θεός· καὶ ὅταν τὸ μὲν, προφήτην ἡμῖν ἀναστήσῃ ὁ θεὸς, νομίζωσι περὶ ἑνὸς τῶν προφητῶν λέγεσθαι· τὸ δὲ, ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, μὴ μανθάνωσι πρὸς τὸ φιλίππου. ἀλλ' ὑπολαμβάνωσι πρὸς τὸ ἡσαΐου λέγεσθαι· ἢ περὶ ἄλλου τινὸς τῶν γραμμάτων προφητῶν· τοιαῦτα δή ὦ καὶ οἱ χριστομάχοι παθόντες, εἰς μυσαρὰν αἵρεσιν ἐκπεπτώκασιν. εἰ γὰρ ἐγνώκεισαν τὸ, τε πρόσωπον καὶ τὸ πρᾶγμα καὶ τὸ καιρὸν ᾧ ἀποστολικὸν ῥητὸν· οὐκ ἂν ᾧ ἀνθρώπινα εἰς τὸ θεότητα ἐκλαμβάνοντες, πτῶσιν ἠτίσθων οἱ ἄφρονες. ὅτε δὲ διαβολὴν ἰδὼν· εἰ τὴν

id enim nequaquam Iudæorũ est. Quod si impiis Manichæis sese admiscentes, non agnoscũt Verbum carnem esse factum, aut eius in carne præsentiam, ne mihi allegent Prouerbia Salomonis: id enim alienũ est a Manichæis: sin autem simulandi Christianismi gratia, & eius qui inde prouenit quæstus, & famæ causa, non audent inficiari, Verbum, quia id scriptũ est, carnem esse factum: aut voces de corporali Saluatoris præsentia recte intelligant, aut si mentem eorum inficiantur, inficientur quoque Dominũ hominẽ esse factũ. Indecorũ est enim, confiteri quidem Verbum carnem esse factum, pudere tamen interim eorum verborum, quib. id pronunciatur, & quia pudet, Scripturæ mentẽ corrumpere Scriptum est enim, Tãto melior Angelis factus, ꝙ primum examinandum est. Opus autem hic est, vt obserues, quod vbique in scripturis faciundum, ad quænam tempora Apostolus sua verba direxerit, quæ sit persona, quod item exemplum, & qua de causa sit scriptũ, fideliter excerpere, ne seiuncta sint ista à suis rationibus, ac diuersum aliquid ab ipsis imperitior aliquis legens, à recto intellectu deuius abeat. Id enim eunuchus ille discẽdi studiosus cognitum habens, adhortabatur Philippum, *Obsecro te*, inquit, *de quonam istud Pròpheta loquitur de seipsone, an de alio quopiam?* metuebat siquidem, ne prætermissa persona verba excipiens, à recto intellectu aberraret. Discipuli item cupientes intelligere rerũ futurarum tẽpora, rogabãt dominũ his verbis, *dic nobis quãdo ista futura sunt? & quodnam signum aduentus tui?* & ipsi quoque audientes de fine mũdi, tempus eius cognitum habere voluerunt, quo certiores facti, nõ errarent, sed alios instruere possent. Instructi igitur eius rei scientia Thessalonicenses alioqui erraturos in viam reduxerunt. Cum igitur quis ista probe intellecta & obseruata habet, rectũ quoque & sanũ Fidei intellectum habuerit. Cõtrà, si diuersa ab istis seiunctáq; à veris personis, tẽporibus, causis, ex scripturis colligit, statim in hæresim delabitur. In tempore errauerunt Hymenæus & Alexander cum suis gregalibus, quũ dicerent, resurrectionẽ iam cõmissse: post tempora autem Galatæ, amplectẽtes etiã nunc circuncisionem. In delectu personæ laborant & cæcutiunt vsq; in hodiernum diem Iudæi, existimantes de vno ex suorũ numero dictum esse: Ecce, Virgo concipiet, & in vtero habebit, & pariet Filiũ, & vocabunt nomen eius Emanuel, ꝙ est ex interpretatione, nobiscũ Deus. Atque itidẽ illud, prophetã vobis excitabit Dominus, arbitrãtur de aliquo Prophetarũ dici: illud vero veluti ouis admactationẽ duct' est, nõ didicerũt à Philippo, sed opinãtur de Esaia memorari, aut de aliquo superiorũ Prophetarũ. Idẽ passi Christi perduelles, in sceleratã hęresim exciderũt. Si enim personã, tẽ, tẽpus Apostolici dicti cognoscerẽt, nunquã humanà in deitatẽ transferẽtes, tã impie & stulte aduersꝰ Christũ fore habuissẽt.

A

B

C

D

E

Id intueri licebit, si initium lectionis denuo repetitum probe excipias. Dicit enim Apostolus, *Multifariam multisque modis olim Deus locutus est patribus nostris per Prophetas: vltimis autem diebus locutus est nobis in Filio*: atque ita paulò pòst dicit, *Perfecta ab eo nostrorum peccatorum purificatione, ipsum sedere ad dextram Maiestatis in excelsis, tanto superiorem Angelis factum quanto præstantius nomen præ illis sortitus est.* De eo igitur tempore quo nobis per filium locutus est, quum peccatorum purgatio fieret Apostolicum dictum mẽtionem facit. Quando autem nobis locutus est in Filio? aut quando purgatio peccatorum facta? aut quando natus est homo? nisi post prophetas, idque in vltimis diebus. Deinde, quum narratio haberetur de nostri cura ac dispẽsatione: deque vltimis temporibus, ad contextum argumenti pertinebat, vt diceret, Deum neque superioribus ætatibus tacitum fuisse, sed locutum esse per Prophetas, & vbi Prophetæ suo officio perfuncti essent, & lex per Angelos sua edicta prænunciasset, & Dominus ad nos immigrasset, & ad ministrandum accessisset, tunc demum necessario subintulit, Tanto melior Angelis factus, ostendere volens, Quanto Dominus præ seruo excellat, tanto functione officioque seruorum, Filii administrationem meliorem fuisse. Functiones igitur discriminans Apostolus, veterem & nouam liberè & cum fiducia ad Iudæos in hæc verba scribit: Tanto melior Angelis factus. Quapropter illa sententia, tanto maior Angelis factus, non in totum per comparationem dicta est, quod maior aut preciosior esset, ne quis quasi de cognatis eiusdemque generis rebus hæc verba intelligat: sed ideo præstantiorem illum dixit, vt discrimen naturæ filii ad res creatas indicaret: cuius rei certum documentum ex literis Sacris habemus, vbi Dauid loquitur in hanc sententiam, *Melior vna dies in atriis tuis supra millenos præsentes:* Salomone item suffragante: *Sumite disciplinam & non argentum, & cognitionem præ auro probato: Melior enim sapientia lapidibus sumptuosis: omneque quod pretiosum est, non est ea dignum.* Quid? an non sunt diuersi generis, sapientia, & lapilli ex terra? Quæ autem cognatio cælestibus atriis, & domiciliis terrestribus? aut quid simile æternitatibus & spiritualibus, ad temporalia & mortalia? Id enim est, quod Esaias ait: *Hæc Dominus noster eunuchis dicit, quotquot seruauerint sabbata mea, & elegerint quæ ego volo, & adhærent testamento meo, dabo illis in ædibus meis, & in mœnibus meis, locum memorabilem, & præstantiorem filiis & filiabus, nomen æternum dabo eis, & non deficiet.* Est ergo eadem ratione nihil cognationis Filio cum Angelis: & quia nihil cognationis est, non per comparationem dictum est illud (melior) sed per distinctionem, & ad differentiæ notam, & vt diuersitas naturæ Filii cum Angelis ostenderetur. Quin ipse Apostolus illud (melior) exponens, non in alia re, quàm in distinctione Filii, rerumque conditarum vsurpat: dum hunc quidem Filium, illos vero mancipia appellat: & hunc

ἐν τῷ ἀρχῇ τὸ ἀναγνώσματος τὸν ἐκλάβοι. φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος· πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων, ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ· εἶτα μετ' ὀλίγα, φησὶν, δι' ἑαυτοῦ καθαρισμὸν τῶν ἁμαρτιῶν ποιησάμενος, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς· τοσούτῳ κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων. πότε δὲ καιρὸς ἄρα καθ' ὃν ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ, ὅτε γε τῶν ἁμαρτιῶν καθαρισμὸς γέγονε. μνημονεύει τὸ ἀποστολικὸν ῥητόν· πότε γὰρ ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ; ἢ πότε γέγονε καθαρισμὸς τῶν ἁμαρτιῶν; ἢ ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος; μετὰ τοὺς προφήτας ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν· εἶτα τὸ διηγήματος ὄντος περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκονομίας λέγων περὶ τῶν ἐσχάτων καιρῶν, ἀκολούθως ἐμνημόνευσεν, ὅτι μηδὲ τοὺς προτέρους χρόνους ἐσιώπησε τοῖς ἀνθρώποις ὁ θεός· ἐλάλησε γὰρ αὐτοῖς διὰ τῶν προφητῶν. καὶ ἐπειδὴ καὶ προφῆται διηκόνησαν, καὶ δι' ἀγγέλων ὁ νόμος ἐλαλήθη· ὁ υἱὸς δὲ ἐπεδήμησε καὶ ἦλθε διακονήσαι, ἀναγκαίως ἐπήγαγε, τοσούτῳ κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων· διελθὼν, ὅπερ ἐστὶν ὅσον διαφέρει δούλου, τοσούτῳ τῆς διακονίας τῶν δούλων ἡ τοῦ υἱοῦ διακονία κρείττων γέγονε. τὴν διακονίαν ἄρα κρίνων ὁ Ἀπόστολος· τῆς τε παλαιᾶς καὶ τῆς καινῆς, παρρησιάζεται πρὸς ἰουδαίους γράφων καὶ λέγων· διατοῦτο μειῶν οὐ τὸ ὅλον συγκριτικῶς εἴρηκε μείζων ἢ τιμιώτερος, ἵνα μὴ ὡς περὶ ὁμογενῶν τούτων κἀκείνων τὸν λογίσηται. ἀλλὰ κρείττων εἴρηκεν, ἵνα τὸ διαλλάττον τῆς φύσεως τοῦ υἱοῦ πρὸς τὰ γενητὰ γνωρίσῃ. καὶ τούτων ἔχομεν τὴν ἀπόδειξιν ἐκ τῶν θείων γραφῶν. ὁ μὲν Δαυὶδ ψάλλοντος, κρείσσων ἡμέρα μία ἐν ταῖς αὐλαῖς σου, ὑπὲρ χιλιάδας. τὸ δὲ Σολομῶνος αἰναφωνοῦντος, λάβετε παιδείαν καὶ μὴ ἀργύριον· καὶ γνῶσιν ὑπὲρ χρυσίον δεδοκιμασμένον· κρείσσων γὰρ σοφία λίθων πολυτελῶν· πᾶν δὲ τίμιον, οὐκ ἄξιον αὐτῆς· πῶς γὰρ οὐκ εἰσὶν ἑτερόσια, καὶ ἄλλα τὴν φύσιν, ἡ σοφία καὶ οἱ ἀπὸ γῆς λίθοι. ποία δὲ συγγένεια ταῖς ἐν οὐρανοῖς αὐλαῖς, καὶ τοῖς ἐπὶ γῆς οἴκοις· ἢ τί ὅμοιον τῶν αἰωνίων καὶ πνευματικῶν, τοῖς πρόσκαιρα καὶ θνητά· καὶ τοῦτο γὰρ ὁ Ἡσαΐας φησὶ· τάδε λέγει κύριος τοῖς εὐνούχοις· ὅσοι ἂν φυλάξωνται τὰ σαββατά μου· καὶ ἐκδέξονται ἃ ἐγὼ θέλω· καὶ ἀντέχωνται τῆς διαθήκης μου, δώσω αὐτοῖς ἐν τῷ οἴκῳ μου, καὶ ἐν τῷ τείχει μου τόπον ὀνομαστὸν, κρεῖσσον υἱῶν καὶ θυγατέρων ὄνομα αἰώνιον δώσω αὐτοῖς καὶ οὐκ ἐκλείψει. ὅτως ἄρα ἡ σὲ μία συγγένεια τοῦ υἱοῦ πρὸς τοὺς ἀγγέλους ἐστίν· μὴ δὲ μιᾶς ἢ ἔσης τῆς συγγενείας, οὐκ ἄρα συγκριτικῶς ἐλέχθη τὸ κρείττων ἀλλὰ διακριτικῶς· διὰ τὸ ἀλλάττον τῆς τούτου φύσεως ἐπ' ἐκείνων. καὶ αὐτὸς οὖν ὁ ἀπόστολος τὸ κρείττων ἑρμηνεύων, οὐκ ἐν ἄλλῳ τινὶ· ἢ ἐν τῇ διαφορᾷ τοῦ υἱοῦ πρὸς τὰ γενητὰ πίπτει λέγων· ὅτι ὁ μὲν, υἱὸς· καὶ ἦν, δοῦλα· καὶ ὁ μὲν, ὡς υἱὸς

ὡς ὑὸς μετὰ τοῦ πατρὸς ἐν δεξιᾷ κάθηται. τὰ δὲ, ὡς δοῦλα παρέσηκεν & ἀποστέλλεται & λειτουργεῖ. τούτων δ' ὄντως γεγραμμένων, οὔτε γίνητός ἐστι τῶν γινητῶν ὁ υἱὸς σημαίνει δ' ὦ ἀφρονες, ἀλλὰ μᾶλλον ἄλλο & μὲν τῶν γινητῶν· ἴδιον & ἐξ τὸ πατρὸς ἐν τοῖς κόλποις ὢν αὐτοῦ. καὶ γὰρ & τὸ γεγραμμένον ἐντεῦθεν, γενόμενον &, ὅτε γενητὸν σημαίνει τὸν υἱόν, ὥσπερ ὑμεῖς νομίζετε· εἰ μὲν γὰρ ἁπλῶς ἀρήκει, γενόμενον &, & ἐσιώπησεν, ἡ πρόφασις ἦν τοῖς ἀρειανοῖς· ἐπειδὴ δ' τὸν υἱὸν προείρηκεν ἐκ τῆς πρεπούσης ἀποδείξας αὐτὸν ἄλλον εἶναι τῶν γενητῶν, εἶτα τὸ γενόμενον & ἀπολελυμένως εἴρηκεν, ἀλλὰ τὸ κρεῖττον σιωπᾷ τὸ γενόμενον &· διάφορον γὰρ ἡγήσατο τὴν λέξιν, εἰδὼς ὡς ὅτι ὁμολογουμένως γνησίου υἱοῦ· ὁ λέγων τὸ γενόμενον & ἴσον τῷ γεγενῆσθαι. & ἔτι ἔστι κρεῖττον λέγειν· τὸ μὲν γὰρ γενητὸν, ἃ διαφέρει κἂν λέγῃ τις γέγονεν ἢ πεποίηται, τὰ δὲ γενητὰ, ἀδυνάτου ὄντος δημιουργήματα εἶναι & λέγεσθαι γενητὰ, εἰ μὴ ἄρα μὴ ταῦτα μεταλάβοντα τοῦ γενέσθαι τοῦ υἱοῦ, & γεγενῆσθαι ὑπ' αὐτοῦ λέγονται· ὅτιπερ διὰ τὴν ἰδίαν φύσιν, ἀλλὰ διὰ τὴν μετουσίαν τοῦ υἱοῦ ἐν τῷ πνεύματι, καὶ τοῦτο πάλιν οἶδεν ἡ θεία γραφή· ὅτι μὲν τῶν γενητῶν λέγουσα, πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο· & πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησε. ὅτι δὲ τῶν υἱῶν τῶν γενητῶν, ἐγένοντο τῷ Ἰὼβ υἱοὶ ἑπτὰ & θυγατέρες τρεῖς. καὶ Ἀβραὰμ δὲ ἦν ἑκατὸν ἐτῶν, ὅτε ἐγένετο αὐτῷ Ἰσαὰκ ὁ υἱὸς αὐτοῦ. ὁ δὲ Μωϋσῆς ἔλεγεν· ἐὰν γένωνταί τινι υἱοὶ· οὕτω οὖν καὶ τῶν μὲν γενητῶν ἄλλο & ἐστὶ τῇ δὲ τοῦ πατρὸς οὐσίᾳ μόνος ἴδιον γέννημα ὁ υἱὸς, μεματαίωται τοῖς ἀρειανοῖς ἡ περὶ τοῦ γενόμενον πρόφασις. κἂν γὰρ ἐντεῦθεν ἀρχωνται βιάζωνται πάλιν λέγειν συγκεκριμένως εἰρῆσθαι τὰ ῥητά· & διατοῦτο εἶναι τὰ συγκεκριμένα ὁμογενῆ, ὥστε τὸν υἱὸν τῶν ἀγγέλων εἶναι φύσεως, ἀρχωμένους μὲν προηγουμένως ὡς τὰ οὐαλεντίνου & καρποκράτους & τῶν ἄλλων αἱρετικῶν ζηλοῦντας, καὶ φθεγγομένους. ὧν ὁ μὲν τοὺς ἀγγέλους, ὁμογενεῖς εἴρηκε τῷ χριστῷ· ὁ δὲ καρποκράτης ἀγγέλους τοὺς κόσμους δημιουργοὺς εἶναι φησι. παρ' αὐτῶν γὰρ ἴσως μαθόντες & ὅτι, συγκρίνουσι τὸν τοῦ θεοῦ λόγον τοῖς ἀγγέλοις· ἀλλ' ἐντραπήσονται τοιαῦτα φαντάζομενοι πρῶτον μὲν τοῦ ὑμνῳδοῦ λέγοντος, τίς ὁμοιωθήσεται τῷ κυρίῳ ἐν υἱοῖς θεοῦ, καὶ τίς ὅμοιός σοι ἐν θεοῖς κύριε; ἀκούσονται δὲ ὅμως, ἐὰν ἄρα καὶ ὅτι μάθωσιν, ὡς ἐν μὲν τοῖς ὁμογενέσιν ὁμολογουμένως φιλεῖ τὰ τῆς συγκρίσεως γίνεσθαι· & οὐκ ἐν τοῖς ἑτερογενέστιν. οὐδεὶς γοῦν θεὸν συγκρίνει πρὸς ἄνθρωπον· ἃ δὴ πάλιν ἄνθρωπον πρὸς τὰ ἄλογα· οὐδὲ ξύλα πρὸς λίθους, διὰ τὸ ἀνόμοιον τῆς φύσεως· ἀλλὰ θεὸς μὲν, ἀσύγκριτόν ἐστι πρᾶγμα. ἄνθρωπος & δὲ, πρὸς ἄνθρωπον συγκρίνεται. καὶ ξύλον πρὸς ξύλον· καὶ λίθος πρὸς λίθον· καὶ οὐκ ἄν τις εἴποι ὅτι τούτων τὸ κρεῖττον, ἀλλὰ πολλάκις καὶ τὸ πλέον· ὅτως Ἰωσὴφ, ὡραῖος & ἦν μᾶλλον παρὰ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, καὶ Ῥαχὴλ τῆς Λείας· αἰσθητὸν γὰρ ἀστέρος, τὸ κρεῖττον· ἀλλὰ μᾶλλον διαφέρει ἐν δόξῃ· ὅτι δὲ τῶν ἑπτὰ προγενῶν, ὅταν παῖδά τις παρὰ βάλῃ πρὸς ἄλληλα, τότε τὸ κρεῖττον πρὸς τὸ διαλλάττον λέγεται· καθά-

& hũc vt filiũ Patri à dextris assidere, illo vero vt seruos apparitorũ & nunciorũ munere, aliisq; ministeriis fungi. Quũ res igitur ad istũ modum descripta sit, nõ creatus inde, ô Ariani, Filius ostenditur, sed alius à reb. creatis: quippe, qui sit proprius sui Patris, & in Patris sinu recũbat. Nã & hic scriptũ est (factus) nõ creatũ Filiũ significat, quemadmodũ à vobis existimatur. Si enim simpliciter dixisset, factus, ac reticuisset illud, erat, occasio aliqua Arianis data fuisset: verũ, ille cũ Filiũ iam ante dixit, ac toto tenore tractatus iliũ declarauit diuersum esse à rebus creatis, neque illud, factus siue natus, seorsum disiunctímque posuit, sed copulauit vnà cũ hoc verbo (melior) promiscuã enim indifferentemque eam vocem arbitratus est, intelligens eã de Filio ex cõfesso, & citra cõtrouersiam legitimo dici, quũ, factus, hoc loco id ipsum sit, & fuit, siue extitit. His accedit, & vox melior statim adiũcta est. Quod enim creatũ est, nihil refert, siue illud factũ esse, siue conditũ appelles, eò & quæ creata sunt, genita esse nequeãt, quũ sint opera, nisi postmodũ participantia de Filio, ipsa quoque genita & nata vocitentur: neque tamen id ex propria sua vi aut natura, sed ex communione essentiæ Filii in Spiritu Sãcto. Et id quoq; cognitũ habẽt Sacræ scripturæ: de reb. enim creatis dicũt, *Omnia per ipsum facta sunt, & omnia in sapientia fecisti*: Cæterum de liberis, genitis, facti (inquit) sunt Iob filii septem, & filiæ tres: Et, Abrahã erat 100. an. quando factus est ei Isaac filius suus. Moyses itẽ dixit, Si alicui liberi facti fuerint. Si igitur Filius alius est à reb. factitiis, & patris sui propriũ germen, euanuit Arianis sua occasio in hoc verbo (factus.) Quod si iterũ attrita fronte violẽter obiiciãt, verba ista per comparationẽ esse dicta, ac propterea cõparata eiusdẽ generis esse debere, atq; inde colligi, Filiũ habere genus ac naturã Angelorũ, saltẽ eos pudebit: & Valẽtis, & Carpocratis imitatores se præbeãt, atq; eadẽ sonẽt: quorũ Valẽtinianus, Angelos cõgeneres Christo pronũciauit: Carpocrates autẽ, eos mũdi cõditores appellauit: A Magistris nimirũ eiusdem farinæ & isti instituti sunt, qui Verbũ Dei cum Angelis in cõparationem mittũt: sed cõfundãtur in istis euanidis suis imaginationib. à Psalmista, qui ita loquitur: Quis cõparabitur Domino in filiis Dei? aut quis inter deos assimilabitur tibi Domine? Sed tamen audiãt, modo vel sic intelligant, in congenerib. ex cõfesso solere cõparationes fieri, nõ autẽ in iis quæ genere disconueniunt. Nemo enim Deũ cũ homine contulerit: aut hominem cum Deo aut hominem cum brutis: aut lignũ cũ lapidib. ob dissimilitudinẽ naturę, quũ Deus sit res incõparabilis: id & contra se habet in homine ad hominem, in ligno ad lignũ, in lapide ad lapidẽ: nec est qui dicat, quid inter ista sit melius, sed quid magis ac plus est. Ita Ioseph speciosus erat magis q̃ fratres sui: & Rachel q̃ Lia: stella vero nõ stella melior sed magis differt in fulgore: cõtra aũt se res habet in genere

diuersis. Quũ enim ea inter se commiseris, tũ quid superius, quid inferius sit indicas, quẽadmodũ in comparatione sapientiæ cum lapidibus. Si igitur loquutus fuisset Apostolus, Tanto magis filius Angelos antecedit, aut tãto maior est, esset vobis data aliqua occasio, ex comparatione Filii ad Angelos: nunc autem quum dicit eum meliorem esse, ac tantum dittare, quantum distat Filius à seruis, declarat eum alium diuersumque esse ab Angelorum natura. Cæterum, quum rursus dicit, eum fundasse vniuersa, ostendit illum alium esse à rebus creatis. Quare, quunt alius sit & diuersæ essentiæ præter rerum creatarum nãturam, quæ quæso comparatio aut similitudo eius fuerit ad res creatas? Quod si hic rursus aliquid comminiscantur, non deerit Paulus qui eos refutet, hæc eadem loquens: Cui enim Angelorum dixit vnquam, Filius meus es tu, ego hodie genui te: & de Angelis longè aliter, *Qui facit Angelos suos Spiritus, & ministros suos ignem flammantem.* Ecce res creatas Deum facere pronuntiat, easque nominibus operum appellat, in filio contrà, non opus aut creationem constituit, sed æternum illum, & regem, & rerum opificẽ prædicat dicens: *Thronus tuus in secula seculorum:* Et, *Tu initio domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli: Ipsi peribunt: tu autem permanes.* Ex quibus verbis modò voluissent, intelligere potuissent alium esse architectũ rerum, alias esse res architectatas, illumque esse Deum, istas verò creaturas, & ex non entibus conditas. Nam quod dicitur, Ipsi peribunt, non ita dictũ est, quasi in perniciem sit abitura rerum conditio, sed vt ex mentione finis initium & naturam rerum conditarum demonstraret. Nam quæ interire queunt, etiam si per gratiam conditoris non intereant, ea ipsa sese ex non entibus procreata esse, & aliquando non fuisse, suo testimonio produnt. Quapropter istud de istis, vt eiusmodi natura præditis, dictum fuit: de filio contra, Tu autem permanes, vt æternitas illius demonstraretur. Quum igitur nequeat perire sicuti res creatæ, eò quòd præditus sit vi in æternum permanendi, aliena nimirum habenda sunt ea verba ab ipsius natura, non fuit, antequam fieret, proprium enim illi est, semper esse & permanere cum patre. Si igitur ista Apostolus non scripsisset in epistola ad Hebræos, tamen vel ex aliis epistolis eius, atque adeo ex vniuersa scriptura impedimenta illis obiiciebantur, ne talia de filio comminiscerentur. Cæterum, quandoquidem ipse scripsit, & in verbis superioribus demonstratum est, filium esse substantiæ Patris, illumque condere omnia, & omnia condita ab ipso gubernari, eundemque esse & splendorem, & imaginem, & sapientiam Patris: creaturas contrà inferiores Trinitati assistere, ac inseruire, fieri non potest, quin diuersi sit generis filius, alteriusque substantiæ, quàm res creatæ, ac potius substantiæ Patris proprius, ac eiusdem naturæ. Atque eam ob causam non est dictum à Filio, Patrem suum se meliorem esse, ne scriptum externum alienumque ab illius natura existimarent: sed Pater (inquit) maior est, non qui-

καθάπερ ὅτι τ σεφίας ϗ τ λιθαν εἴρηται, ἐὰ μὲν ἐπὶ πολὺ εἰρηκὼς ἦν ὁ Ἀπόστολ@ τοσούτῳ μᾶλλον ὁ υἱὸς τ ἀγγέλων πρεσάγει ϗ τοσούτῳ μείζων ἐστὶν· ἦν ἂν υἱὸν προφάσιν, ὡς συγκρινομένῳ τοῖς πρὸς τοὺς ἀγγέλους· νυνὶ δ λέγων κρείττονα αὐτὸν εἶναι, ϗ τοσούτῳ διαφέροντος διήγηκεν υἱὸς ὄντων, δείκνυσιν αὐτὸν, ἄλλον εἶναι τῆς τ ἀγγέλων φύσεως. λέγων δ πάλιν αὐτὸν εἶναι τ θεμελιώσαντα τὰ πάντα, δείκνυσιν ἄλλον αὐτ εἶναι πάντων τ γενητῶν. ἄλλου δ ϗ ἑτεροουσίου αὐτὸ ὄντ@ πῶς ἂν τῶν γενητῶν φύσιν πρὸς τ οὐσίαν αὐτοῦ συγκρισις, ἢ ὁμοιότης πρὸς τὰ γενητά; καὶ γὰρ πάλιν ἐνθυμηθῶμεν τὸ πιθανὸν, διελέγξει πάντας τὰ αὐτὰ λέγων ὁ παῦλ@· τίνι γάρ εἶπε ποτὲ τ ἀγγέλων, υἱός μου εἶ σύ; καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἀγγέλους, λέγει· ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, ϗ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα. ἰδοὺ τ μὲν γενητῶν τὸ ποιεῖσθαι, καὶ ποιήματα εἶναι λέγει. πρὸς δὲ τ υἱὸν τὸ ποιῆσαι, οὐδὲ τὸ γενέσθαι· ἀλλὰ τ αἴδιον, ϗ τ βασιλέα, ϗ τὸ εἶναι δημιουργὸν, πρὸς φωνεῖ λέγων· ὁ θρόν@ σου ὁ θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα τ αἰῶνος, ϗ σὺ κατ' ἀρχὰς κύριε τ γῆν ἐθεμελίωσας· ϗ ἔργα τ χειρῶν σου εἰσὶν οἱ οὐρανοί· αὐτοὶ ἀπολοῦν@ται σὺ δ διαμένεις· ἐξ ὧν ϗ αὐτὸ συμβαῖνον ἠδύναντ, εἴπερ ἤθελον, ὅτι ἄλλ@ μέν ἐστιν ὁ δημιουργῶν, ἄλλα δ τὰ δημιουργήματα. καὶ ὁ μὲν θεός ἐστι, τὰ δὲ γενητά ἐστιν ἐξ οὐκ ὄντων πεποιημένα. τὸ γὰρ λεγόμενον νυνὶ αὐτὸ, ἀπολοῦνται, οὐκ εἰς ἀπώλειαν ἐσομένης τῆς κτίσεως φύσιν· ἀλλ' ἵνα ἀπὸ τοῦ τέλους, τὸ τῶν γενητῶν δείξῃ φύσιν. τὰ γὰρ δυνάμενα ἀπολέσθαι, κἂν μὴ ἀπόληται διὰ τὸ χάριν ἔ πεποιηκέναι, ταῦτα ὅμως ἐξ οὐκ ὄντων γέγονε, ϗ τ μὴ εἶναι ποτὲ αὐτὰ μαρτυρεῖται· διατὶ γοῦν ὡς τέτων τοιούτων ἐχόντων τὸ φύσιν, λέγεται ὅτι ἔ ἀπ' αὐτοῦ δ διαμένεις, ἵνα τ ἀίδιον αὐτοῦ δείχθῃ· ἐπεὶ γὰρ ἔχει τὸ δύνασθαι ἀπολέσθαι, ὥσπερ ἔχει τὰ γενητά. ἔχων δ τὸ διαμένειν ἀεί, ἀλλότριοι μέν ἐσιν αὐτοῦ λέγεσθαι οὐκ ἦν πρὶν γένηται, ἴδιον δ τὸ ἀεὶ εἶναι, ϗ σὺν διαμένειν πατρί. εἰ μὲν οὖν μὴ ταῦτα γράψας ἦν ὁ Ἀπόστολ@ ἐν τῇ πρὸς ἑβραίους ἐπιστολῇ, κἂν ἐκ τ ἄλλων ἐπιστολῶν αὐτοῦ, καὶ πάσης τῆς γραφῆς ἀληθῶς ἐκωλύοντ' πιστ φαντάζεσθαι περὶ ἔ λόγου· ἐπειδὴ δὲ αὐτός τ ἔγραψε, ϗ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν δέδεικται γέννημα τῆς ἔ πατρὸς οὐσίας ὢν ὁ υἱός, ϗ αὐτὸς μὲν, δημιουργός· τὰ δὲ, δημιουργεῖται παρ' αὐτοῦ· καὶ αὐτὸς μὲν, ἀπαύγασμα καὶ λόγ@, καὶ εἰκὼν, καὶ σοφία ἔ πατρός ἐστι· τὰ δὲ γενητὰ, κάτω πῶς τῆς τριάδ@ εἰσὶ προσφυῶς ἐφάπτονται καὶ ὑπηρετοῦντα, ἐπιγνῶμεν ἄρα καὶ ἐπιβόσεώς ἐστιν ὁ υἱὸς τῶν γενητῶν, καὶ μᾶλλον τ τοῦ πατρὸς οὐσίας ἰδι@ ϗ ὁμοφυὴς τυγχάνει. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς οὐκ εἴρηκεν, ὁ πατήρ μου κρείττων ἐστὶν, ἵνα μὴ ξένον τῆς ἐκείνου φύσεως αὐτὸν ὑπολάβει ἀλλὰ μείζων εἶπεν· ἐμεγέθη

ἐ μεγέθ ει λιν ἠδὲ χρόνῳ· ἀλλὰ διὰ τὴν ἐξ αὐτοῦ τῆ
πατρὸς γέννησιν· καὶ μᾶλλον ὅτι καὶ αὐτῷ εἰπεῖν μείζων
ἐστὶν, ἔδειξε πάλιν τῆς οὐσίας τὴν ἰδιότητα· καὶ ὁ δοῦ-
λος δὲ αὐτὸς, ἐπὶ τὴν ἐσίαν προηγουμένως ἔ λό-
γε διακρίναι θέλων πρὸς τὰ γενητὰ ἔλεγε, τοσού-
τῳ κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων· ἀσύγκριτον
γὰρ μᾶλλον δὲ ἄλλο ἐστὶν· ἀλλὰ πρὸς τὴν ἔνσαρκον
ἐπιδημίαν τοῦ λόγε βλέπων, καὶ τὴν τότε γενομέ-
νην παρ' αὐτοῦ οἰκονομίαν, ἠθέλησε δεῖξαι ὡς ὅ-
μοιον εἶναι τοῦτο τοῖς πρότερον· ἵνα ὅσῳ τῇ φύσει A
διαφέρει τῶν προσκαλέντων παρ' αὐτοῦ, τοσού-
τῳ καὶ πλέον ἡ χάρις τότου καὶ δι' αὐτοῦ γενομένη
χάρις, κρείττων τῆς δι' ἀγγέλων διακονίας γέν-
ηται. δούλων μὲν γὰρ μόνον τοὺς καρποὺς
εἰσπράττειν μόνον τοὺς καρποὺς
εἰσπράττειν μόνον τοὺς καρποὺς
εἰσπράττειν

quanto melioris testamenti mediator est, ac interpres, vtpote quod sub melioribus repromissionibus sancitum sit. Lex etenim nihil absoluit, sed melioris spei præinstructio fuit. Et rursus: Necessarium igitur fuit, vt exemplaria eorum quæ in cælis erant, illis cælestibus purificarentur: ipsa autem cælestia, vnde exemplum mutuatum est, melioribus, quàm quæ nostræ sunt, victimis colerentur. Istud igitur, melius & nunc, & per totum verbotum contextum accommodat Domino, qui & rebus creatis & A melior est, & alterius naturæ: melior enim eius sacrificatio, meliorque in eo spes, meliores item per eum repromissiones: non quasi magna cum paruis, sed quasi diuersa cum rebus diuersæ naturæ in comparationem mittantur, eò quòd is, qui ita gessit, melior sit rebus creatis, Iam & id quod dicitur, Sponsor factus est, sponsionem ab illo pro nobis factam significat. Vt enim quum Verbum esset: caro factus est, & quod factus esse incepit, carni imputamus: ea enim creabilis est, & vt fiat condaturque, naturam habet: ita hic quoque sponsorem esse factum intelligimus, vt illum sponsorem in secundo Adamo, qui his vocibus innuitur, accipiamus, eo quod homo sit factus. Et vt sentiant isti contentiosi, se quoque ab isto malitioso commento deturbari, neque ibi pedem sistere posse, audiant Paulum, non substantiam eius nasci creatique, significare, quippe, qui eum sciret sapientiam, & splendorem, & imaginem Patris, sed secundum dispositionis decretique functionem illum nasci, fierique indicare, secundum quam mors quum regnaret, abolita est: ideo enim administratio illius melior extitit, eo quod impossibilitas legis, quatenus infirmabatur per carnem, Deus misso Filio suo sub specie carnis peccati, de peccato condemnauit peccatum in carne, depulso ab ea delicto quo omnino captiuabatur: non quasi diuina mens delictum in se receperit, sed quia carnem Verbi capacem reddiderit, quia effectum est vt non amplius secundum carnem, sed secundũ spiritum ambulemus. Ac subinde loquitur, nos non sumus in carne, sed in spiritu; & quoniam Filius Dei venit in mundum, non vt iudicet mundum, sed vt omnes liberet, & seruetur mundus per eum. Tum enim veluti obnoxius iudicabatur mundus à lege; nunc autem Verbum iudicio in se translato, & corpore pro nobis excruciato, salutem omnibus comparauit. Id respiciens, exclamauit Ioannes, *Lex per Mosem data est, gratia & veritas per Iesum Christum obuenit*. Melior porro gratia, quàm lex; & veritas præstantior quàm vmbra. Illa autem melioritas, non poterat per alium, nisi per Filium, qui sedet ad dexterã Patris, effici. Quid autem id significat, nisi germanitatem Filij ac deitatem Patris, eandem quoque esse Deitatem Filij. Filius enim in regno Patris regnans, in eodem solio cum Patre considet; & quia deitate Patris æstimatur: & expenditur, ideo verbum Deus habetur: & qui vidit Filium, vidit

ὅσῳ καὶ κρείττονός ἐστι διαθήκης μεσίτης· ἤ πῶς ὅτι κρείττοσιν ἐπαγγελίαις νενομοθέτηται· καὶ οὐδὲν γὰρ ἐτελείωσεν ὁ νόμος· ἐπεισαγωγὴ δὲ κρείττονος ἐλπίδος· καὶ αὖθι, φησίν· ἀνάγκη οὖν τὰ μὲν ὑποδείγματα τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς τούτοις καθαρίζεσθαι· αὐτὰ δὲ τὰ ἐπουράνια, κρείττοσι θυσίαις παρὰ ταύτας· τὸ ἄρα κρεῖττον, ἐνῦν καὶ δι' ὅλων τῶν κυρίῳ ἀναθήσει, τῷ κρείττονι καὶ ἄλλῳ παρὰ τὰ γινητὰ τυγχάνοντι· κρείττων γὰρ ἡ δι' αὐτοῦ θυσία· κρείττων ἡ ἐν αὐτῷ ἐλπὶς· καὶ αἱ δι' αὐτοῦ ἐπαγγελίαι· οὐχ ὡς πρὸς μικρὰ μεγάλα συγκρινόμεναι· ἀλλ' ὡς ἄλλαι πρὸς ἄλλας τὴν φύσιν τυγχάνουσαι· ἐπεὶ καὶ ὁ ταῦτα οἰκονομήσας, κρείττων τῶν γενητῶν ἐστι· καὶ τὸ λεγόμενον πάλιν· γέγονεν ἔγγυος, ἐστὶ παρ' αὐτοῦ γινομένου σημαίνει ὑπὲρ ἡμῶν ἐγγύην· ὡς γὰρ λόγος ὢν σὰρξ ἐγένετο· ἐστὶ τὸ γενέσθαι τῇ σαρκὶ λογιζόμεθα· γινητὴ γάρ ἐστιν αὕτη ἐστὶ κλησις τυγχάνουσα· ἕτως ἐστὶ ἐνταῦθα τὸ γέγονεν· ἵνα τῷ πρώτῳ δεύτερον σημαινόμενον ἐκλάβωμεν διὰ τὸ γενέσθαι αὐτὸν ἄνθρωπον· ἐστὶ γνῶσιν οἱ φιλονεικοῦντες ὅτι καὶ ἀπὸ ταύτης τῆς κακονοίας ἑαυτῶν ἐκπεσοῦνται· ἀκουέτωσαν ὅτι ἀπὸ τῆς ὑσίας αὐτοῦ σημαίνει γεγενῆσθαι ὁ παῦλος· ὁ εἰδὼς αὐτὸν υἱὸν καὶ σοφίαν, καὶ ἀπαύγασμα, καὶ εἰκόνα τοῦ πατρὸς· ἀλλ' εἰς τὴν τῆς διαθήκης διακονίαν τὸ γενέσθαι καὶ τοῦτο λογίζεται· καθ' ἣν ὁ πρὸ βασιλέων θάνατος κατηργήθη· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο κρείττων ἡ δι' αὐτοῦ διακονία γέγονεν· ὅτι καὶ τὸ δυνατὸν τοῦ νόμου ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ θεὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας· καὶ περὶ ἁμαρτίας κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκὶ· ἐκρίθης ἀπ' αὐτῆς τὸ ἐνδύσασθαι ἐν ᾧ διαπαντὸς ἠκμαλωτίζετο· ὥστε μὴ δέχεσθαι τὸν θεῖον νοῦν· τὴν ἣ σάρκα, δεκλικλεῖ πρὸ λόγου καθιστάσας, ἐποίησεν ἡμᾶς μηκέτι κατὰ σάρκα περιπατεῖν· ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα· καὶ πολλάκις λέγει· ἡμεῖς δὲ οὐκ ἐσμὲν ἐν σαρκὶ· ἀλλ' ἐν πνεύματι· καὶ ὅτι ἦλθεν ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς εἰς τὸν κόσμον· οὐχ ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον· ἀλλ' ἵνα πάντα λυτρώσηται, καὶ σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ· πρὸ μὲν γὰρ ὡς ἔνοχος ὁ κόσμος ἐκρίνετο ὑπὸ τοῦ νόμου· ἄρτι δὲ ὁ λόγος εἰς ἑαυτὸν ἐδέξατο τὸ κρίμα· καὶ τῷ σώματι παθὼν ὑπὲρ πάντων, σωτηρίαν τοῖς πᾶσιν ἐχαρίσατο· τοῦτο δὲ βλέπων κέκραγεν Ἰωάννης· ὁ νόμος διὰ Μωσέως ἐδόθη· ἡ χαρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο· κρείττων οὖν ἡ χάρις ἢ ὁ νόμος· καὶ ἡ ἀλήθεια, τοῦτ' ἐστὶ τὴν σκιάν· τὸ δὲ κρείττων, ὥσπερ εἴρηται, οὐχ οἷόντε διὰ δι' ἑτέρου τινὸς γενέσθαι, ἢ διὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ καθημένου ἐκ δεξιᾶ τοῦ πατρὸς· τί δὲ τοῦτο σημαίνει, ἢ τὸ γνήσιον τὸ υἱοῦ; τὸν τε γὰρ τὸ πατρὸς βασιλείαν βασιλεύων ὁ υἱὸς, ὅτι τὸν αὐτὸν θρόνον τῷ πατρὶ κάθηται, καὶ τῇ τὸ πατρὸς θεότητι θεωρούμενος, θεός ἐστιν ὁ λόγος· καὶ ὁ βλέπων τὸν υἱὸν, βλέπει

βλέπει τὸν πατέρα. Ἓν ἔστως εἷς θεός ἐστιν. ἐκ δεξιῶν γὰρ καθήμενος, ἀριστερὸν οὐ ποιεῖ τὸν πατέρα· ἀλλ' ὅπερ ἐστὶ δεξιὸν καὶ τίμιον ἐν τῷ πατρὶ, τοῦτο καὶ ὁ υἱὸς ἔχει· καὶ λέγει, πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ ἐμά ἐστι. Διατοῦτο γὰρ καὶ ἐκ δεξιῶν καθήμενος ὁ υἱὸς, ὁρᾷ τὸν πατέρα καὶ αὐτὸν ἐκ δεξιῶν· καὶ ὡς ἄνθρωπος γενόμενος λέγει· προωρώμην τὸν κύριον ὅτι ἐκ δεξιῶν μού ἐστι διαπαντός· δείκνυσι γὰρ πάλιν καὶ ἐν τούτῳ, ὡς υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ καὶ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ· δεξιὸς γὰρ ὄντος τοῦ πατρὸς, ἐν τῷ δεξιῷ ἐστιν ὁ υἱός· καὶ καθημένου τοῦ υἱοῦ ἐκ δεξιῶν, ὁ πατὴρ ἐστιν ἐν τῷ υἱῷ· καὶ οἱ μὲν ἄγγελοι διακονοῦσιν ἀνερχόμενοι καὶ κατερχόμενοι· πρὸς ἢ τοῦτο φησίν· καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι θεοῦ· καὶ ὅτι μὲν ἄγγελοι διακονοῦσι, λέγουσιν, ὅτι ἀπεστάλην πρὸς σε· καὶ κύριος ἐνετείλατο· ὁ δὲ υἱὸς καὶ λέγει ἀνθρωπίνως ὅτι ἀπέσταλκα, καὶ εὐχήματος ἔργον τελειῶσαι καὶ διακονῆσαι, λέγει ὅμως ὡς λόγος· καὶ εἰκὼν ὑπάρχων, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοὶ· καὶ ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς ἑώρακε τὸν πατέρα· καὶ ὁ πατὴρ ὁ ἐν ἐμοὶ μένων τὰ ἔργα ποιεῖ· ἀλλὰ ἐν τῇ εἰκόνι τίς θεωρεῖ, πάντα τοῦ πατρός ἐστιν ἔργα· ἔστι μὲν οὖν ἱκανὰ ταῦτα δυσωπῆσαι τοὺς μαχομένους πρὸς αὐτὸν τὴν ἀλήθειαν· εἰ δὲ ὅτι γέγραπται γενόμενος κρείττων, τοῦτο γενόμενος οὐ θέλουσιν ὡς περὶ υἱοῦ λεγόμενον ἴσον ἀκοῦσαι γεγενῆσθαι· καὶ ἔστιν ἡ διὰ τὸ γενέσθαι τὴν κρείττω διακονίαν τοῦ γενομένου λαβεῖν καὶ νοεῖν ὥσπερ εἴπομεν· ἀλλὰ νομίζουσιν ἐκ πρώτης τῆς λέξεως γενητὸν εἰρῆσθαι τὸν λόγον. ἀκουέτωσαν οὖν τοῦ μου λόγου ταῦτα, πάλιν, ἐπειδὴ τῶν εἰρημένων ἐπελάθοντο· εἰ μὲν ἐκ τῶν ἀγγέλων ἐστὶν ὁ υἱός, ἔστω καὶ ἐκεῖνος ὡς ἐκεῖνοι τὸ γενόμενον· καὶ μηδὲν αὐτῶν κατὰ τὴν φύσιν διαφερέτω· ἀλλ' ἔστωσαν καὶ αὐτοὶ υἱοὶ, ἢ κἀκεῖνος ἄγγελος· καὶ κοινῇ πάντες καθεζέσθωσαν ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς· ἢ μετὰ πάντων καὶ ὁ υἱὸς παρεσκέτω ὡς λειτουργικὸν πνεῦμα, εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενος καὶ αὐτὸς τὰς ἐκείνων ὁμοίας· εἰ δὲ διίσησιν ὁ παῦλος τὸν υἱὸν ἀπὸ τῶν γενητῶν λέγων· τίνι γὰρ εἶπέ ποτε ἀγγέλων, υἱός μου εἶ σύ, καὶ αὐτὸς μὲν, δημιουργεῖ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· αὐτοὶ δὲ, παρ' αὐτοῦ γίνονται· καὶ αὐτὸς μὲν, μετὰ τοῦ πατρὸς καθέζεται· οἱ δὲ, παρεσκήκασι λειτουργοῦντες· τίνι πάλιν οὐκ ἔστι φανερὸν, ὅτι οὐκ ἀπὸ τῆς οὐσίας τοῦ λόγου ἐλέγετο γενόμενος, ἀλλ' ἀπὸ τῆς δι' αὐτοῦ γενομένης διακονίας; ὡς γὰρ λόγος ὢν γέγονε σὰρξ, οὕτω γενόμενος ἄνθρωπος, γέγονε πολὺ κρείττων ἐν τῇ διακονίᾳ τῆς διὰ τῶν ἀγγέλων γενομένης διακονίας, ὅσῳ διαφέρει δούλων υἱὸς, καὶ δημιουργὸς τῶν δημιουργημένων· ὥστε παύεσθωσαν ἀπὸ τῆς οὐσίας τοῦ υἱοῦ λαμβάνειν τὸ γενόμενος· οὐκ ἔστι γὰρ τῶν γενητῶν· καὶ γνώτωσαν, ὅτι τῆς διακονίας καὶ τῆς γενομένης οἰκονομίας, σημαντικόν ἐστι τὸ γενόμενος· πῶς δὲ γέγονε κρείττων ἐν τῇ διακονίᾳ, κρείττων ὢν τῇ φύσει πρὸ τῶν γενητῶν, δείκνυσι τὰ προειρημένα, καὶ ἡ οὐ-

κη

vidit Patrem, vt qui vnus idemque sit Deus. Et ad dextram sedens, non ad sinistram sedentem patrem habet, sed ideo hoc dictum, quia quod dextrum ac magnificum est, ac Patri adscribitur, hoc ipsum quoque Filius habeat. Atque inde est quod dicit: *Omnia quæ habet pater, mea sunt*: Ideoque & ad dextram residens, & homo factus de se loquitur: *Prouidebam Dominum coram me semper, quoniam a dextra mihi est, ne concutiar*. Iam rursus eo dicto palam fit, patrem esse in Filio: & Filium in Patre, dextro siquidem Patre in dextra est Filius: ac sedente ad dextram Filio, Pater quoque dexter est, hoc est in Filio. Et Angeli quidem sursum deorsumque commeantes, ministros se præbent: de filio, contra, ad illum modum loquitur, *Et adorent eum omnes Angeli Dei*: & Angeli quidem quum in ministerium abeunt, ita de se mentionem faciunt, Missus sum ad te: &, Dominus præcepit: Filius vero, quamuis ratione humanæ naturæ dicat, missus sum, &, veni ad opus consummandum: &, vt administrem: Verbum tamen quum sit & Imago Patris, de se ita loquitur; *Ego in Patre, & Pater in me est*, &, *qui videt me, videt & Patrem meum*: &, *Pater in me manens, ipse facit opera illa*. Ista quidem sufficiunt ad confundendum eos, qui veritatem oppugnant. Quod si autem, quia scriptum est (melior factus) illud verbum (factus) ita de filio dictum noluerint audire, vt inde intelligant, eius ministerium melius fuisse (quemadmodum à nobis dictum est) sed ex hac vocula arbitrantur significationem dari, Verbum creatum esse, supereſt, vt audiant ista compendiosis verbis, quum superius dicta obliuioni tradiderint. Si Filius vnus est ex numero Angelorum, habeat suam vim & significationem, vt in cæteris, ita & in eo, hoc vocabulum, factus, nihilque per naturam ab iis differat, sed sint vel illi quoque Filii, vel iste Angelus, & in commune omnes sedeant à dextris Patris, aut pariter cum cæteris Filius quoque adsistat, & spiritus ministratorius, cui pari ratione cum illis ad negocia amandetur. Contrà, si Paulus filium à rebus creatis distinguat, quum inquit, *Cui enim dixit Angelorum, filius meus es tu?* Et, iste quidem cælum & terram creat; illi vero ab illo creantur; & si iste cum Patre sedet, illi vero vt ministri & apparitores assistunt; cui, quæso, non liquet illam dictiunculam, factus, non de substantia Verbi pronunciatam esse, sed de functione ministerioque, quod ipse in corpore humano adimpleuit? Vt enim verbum quum esset, homo factus est; ita quoque homo iam factus, tanto melior extitit sua functione Angelorum functionibus, quanto filius seruis præstantior est, & opifex operibus. Quapropter desinant de substantia Filii, illud verbum, factus est, intelligere, quum factus non sit, agnoscantque eam vocem, ad œconomiam functionemque à filio adimpletam pertinere. Quomodo autem factus sit melior functione, quum melior esset natura super res creatas; indicant ea quæ superiùs dicta sunt. Arbi-

tror vel saltem hoc modo eos ad pudorem detrudi posse. Quod si post ista quoque contumaces fuerint, reliquum erit contra illorum irrationabilem improbitatem, in aduersum cum istis sententiis tendere, aliaque consimilia quæ de Christo dicta sunt, eorum proteruitati opponere, vt vel ita pudefacti compescant labia sua à malo, intelligantque in quod barathrum ignorantiæ præcipites abierint. Scriptum est, *Fias mihi in Deum protectorem & in munitionem refugij, vt serues me:* &, *Factus est Dominus refugium pauperi:* & quæcunque istius generis in sacris scripturis reperiuntur, Quod si ista de Filio dicta esse asseuerent, quod fortasse verius fuerit, agnoscant, Sanctos non à creato postulare vt auxiliator sit: ac deinceps verba ista (factus, fecit, & condidit) transferant ad eius aduentum in carne, quum peccata nostra suo corpore in lignum sustulit, & dixit: *Venite ad me omnes laborantes ac onerati, & ego refocillabo vos.* Quòd si ea verba ad Patrem pertinere dicant, eò quòd isthic scriptum sit, fias, & factus es: eóne vique prosilient, vt blaterent, Deum creatum esse? audebuntque quod consequens est, vt de Filio, ita quoque de patre cogitare? absit precor, nec vnquam tale quid in alicuius fidelium mentem cadat. Neque Filius creatus est, neque id quod scriptum est, fias & factus es, initium aliquod existendi denunciat, sed tantummodo opitulationem factam illis, qui eam sibi postulabant. Deus enim semper est, & idem est: homines vero vbi Pater voluerat, per Verbum eius sunt facti: Deus autem inuisibilis, inaccessus rebus creatis ac imprimis terrestribus hominibus. Cæterum quũ homines aut in morbis aut in persecutionibus auxilium implorant, aut in iniurijs supplicant, tunc Deus, quia humanus est & misericors, suis beneficijs se repræsentat, quæ per suum Verbum in illos confert, & pro cuiusque necessitate diuina præsentia semet ostendit, & efficitur imbecillibus, fortitudo: & agitatis, refugium ac domus salutis: & iniuriam passos ita affatur, Adhuc te loquente dicam, Ecce adsum. Quod igitur in defensionem sui vnicuique per filium suppeditatur, hoc Deum sibi factum esse gloriari solet, eo quod auxiliatio Dei per Filium efficiatur, idque ita esse nouit etiam hominum in loquendo vsus & consuetudo, & nemo non idem genus sermonis approbauerit. Sæpe etiam ab homine homini facta est opitulatio, & hic quidem iniuriam pallo opem operámque suam impertitus est, vt Abraham Loth: alius porro vexatus persecutionibus domum aperuit, vt Abdias filiis Prophetarum: alius peregrinum refocillauit, vt Angelos Loth: alius indigis suppeditauit, vt Iob omnibus, qui ab ipso postulabant.

μαι μὲν κἂν οὕτως αὐτοὺς αἰσχυνέσθαι· ἂν δ' ἄρα φιλονεικῶσιν, ἀκόλουθον ἂν εἴη πρὸς τὴν ἀλογιστον αὐτῶν τόλμαν ἡμᾶς χωρῆσαι τούτους· καὶ τὰ ὁμοια ῥητὰ περὶ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς εἰρημένα, ἀνιθεῖναι τούτοις ἵνα ἡδυσωπηθέντες παύσωσιν αὐτῶν τὴν γλῶτταν ἀπὸ κακῶν, ἢ γνῶσιν, εἰς ὅσον βάθος εἰσὶν ἀνοίας· χάραπαγ τίνων· γλυοῦ μοι εἰς θεὸν σπεραπισεὶ, καὶ εἰς οἶκον καταφυγῆς τοῦ σῶσαί με· καὶ πάλιν· ἐγίνετο κύριος καταφυγὴ τῷ πένητι· καὶ ὅσα τοιαῦτα ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς δέδεικται· εἰ μὲν οὖν εἰς τὸν υἱὸν εἰρῆσθαι ταῦτα λέγουσιν· ὃ καὶ τάχα καὶ μᾶλλον ἀληθές ἐστιν, ἐπιγνώτωσαν ὅτι μὴ ὄντα χρηστὸν αὐτὸν, ἀξιοῦσι χρέσθαι βοηθὸν ἑαυτῆς καὶ οἶκον καταφυγῆς οἱ ἅγιοι· καὶ λοιπὸν τὸ, χρίμενος· καὶ τὸ, ἔπιησε· καὶ τὸ, ἔκτισε, εἰς τὴν ἔνσαρκον αὐτοῦ παρουσίαν λαμβανέτωσαν· τότε γὰρ γέγονε βοηθὸς καὶ οἶκος καταφυγῆς, ὅτι τῷ σώματι ἑαυτοῦ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἀνήνεγκεν ἐπὶ τὸ ξύλον· καὶ ἔλεγε, δεῦτε πάντες πρός με οἱ κοπιῶντες· καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς· ἂν δὲ εἰς τὸν πατέρα λέγωσιν εἰρῆσθαι τὰ ῥήματα, ἆρα ἐπειδὴ καὶ ἐντεῦθεν γέγραπται, τὸ χρυσοῦ· καὶ τὸ ἐχρίσ

ὥσπερ οὖν ἕκαστος τ εὖ πασχόντων ἐι λέγοι, ὁ δεῖνα μοὶ γέγονε βοηθὸς· καὶ ἄλλος ἐι λέγοι, καί μοὶ κατέφυγε, καὶ τότῳ χορηγός· λέγοντες δὲ ταῦτα, ὐ τὴν ἀρχὴν τ γενέσεως· ἀσὶ τὴν ὐσίαν τῶν εὐποιησάντων σημαίνουσιν, ἀλλὰ τὴν εἰς αὐτὸς γινομένην παρ ἐκείνων ἐνεργεσίαν· ὕτως ὅταν λέγωσι περὶ τ θεὸν ἅγιοι τ, ἐγένετο, καὶ τ γενητ· ἀρχήν τινα γενέσεως σημαίνουσιν· ἄναρχ⊙ γὰρ ὲ ὐ γενητὸς ὁ θεὸς· ἀλλὰ τὴν εἰς ἀνθρώπους παρ αὐτ γινομένην σωτηρίαν. τότε δὲ ὕτως νοουμένε, ἀκόλουθον ἂν εἴη καὶ ἐπὶ τ ἐμ· ὅσα σ' ἂν· καὶ ὁσάκις ἂν λέγηται ἐγένετο καὶ γενητ, τὴν αὐτὴν διάνοιαν σώζειν. ὥστε καὶ λεγόμενον, γενόμεν⊙ κρείττων τ ἀγγέλων, καὶ ἐγένετο ἀνέσεως· μὴ ἀρχήν τινα ὑπονοεῖν τ λόγου· μηδ' ὅλως ὐ τότων γενητὸν αὐτὸν φαντάζεσθαι· ἀλλ' ἐπὶ τ διακονίας καὶ οἰκονομίας ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, νοεῖν τ λεγόμενον περὶ τ παύλου· ὅτε γὰρ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, ἦλθέ τινα διακονήσῃ καὶ πᾶσι σωτηρίαν χαρίσηται· τότε ἡμῖν ἐγένετο σωτηρία, καὶ ἐγένετο ζωὴ, καὶ ἐγένετο ἱλατμὸς· ὑπὲρ ἡμῶν αὐτ οἰκονομία κρείττων γέγονε τῶν ἀγγέλων· καὶ ἐγένετο ὁδὸς· καὶ ἐγένετο ἀνάστασις· καὶ ὥσπερ τ, γενόμενοι εἰς θεὸν ὑποφασπιστὴν οὐκ ὐσίας γένεσιν σημαίνει αὐτ ὁ θεὸς, ἀλλὰ τὴν φιλανθρωπίαν· ὥσπερ εἴρηται· ὕτως καὶ νῦν τὸ, γενόμεν⊙ κρείττων ἀγγέλων οὐ γέγονε· οὐ τοσούτῳ κρείττων γέγονεν ἀγγέλων ὁ Ἰησοῦς, ὐ τὴν ὐσίαν τ λόγου γενητὴν σημαίνει· μὴ γένοιτο. ἀλλὰ τ γενομένην οὐ τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτ εἰς ἡμᾶς ἐνεργεσίαν, κἂν ἀχάριστοι τυγχάνωσιν οἱ αἱρετικοὶ, καὶ φιλόνικοι πρὸς τ ὐσέβειαν.

Vt igitur is qui supplicibus opitulatur, si se dicat ipsis opitulatorem factum: aut si hi qui auxilium sensere, eum dicant, vnde hoc beneficium descendit, auxiliatorem sibi esse factum, non initium natiuitatis, quo homo esse cæpit, neque substantiam eius significant, sed beneficium, quod ab illo factum est: ita quoque, quum de Deo loquuntur sancti, fuit, & factus est, non initium ipsius creationis insinuant; increatus enim Deus, & nullo initio inchoatus, sed salutem ab illo hominibus irrogatam denotant. Quum igitur hæc forma loquendi eum intellectum habeat, consequens fuerit, etiam de filio, quomodocunque & quotiescunque istiusmodi proferuntur (factus est, & fias) eandem sententiam obtinere, vt quum audiant hoc vocabulum (melior Angelis factus aut redditus fuit) non initium existendi in verbo imaginari, aut vlla ratione eum idē creatum esse confingere, oportet: sed de ministerio, œconomiaque, quū homo factus esset, ea Pauli verba interpretanda sunt. Quum enim caro factus erat, & habitabat in nobis: venerat enim vt administraret, & omnibus salutem præberet, tum nobis salus factus est, & vita factus est, & factus est propitiatio, tum eius functio pro nobis, & administratio melior facta est Angelis, & factus est via, & factus est resurrectio: Et, vt fias mihi in protectorem, non fientiam Dei, initiumque eius existendi præse fert, sed misericordiam, quemadmodum dictum est: ita nunc quoque illud (melior Angelis factus: *Et, Factus erat, & tanto melior Angelis factus est assertor Iesus*) non substantiam Verbi creatam ostendit, absit, sed dotes quę nobis ex illius incarnatione prouenerunt, etsi hac in parte ingrati sunt hæretici, & aduersus veritatem contentiosi.

Τῶ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Ἀλεξανδρίας

Κατὰ ἀρειανῶν λόγ⊙ γ'.

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

Alexandriæ

Contra Arianos, Oratio tertia.

Ἐγὼ μὲν ὤμην τὰς τ ἀρείου μανίας ὑποκρίσεις, ἐπὶ τοῖς προειρημένοις περὶ τότου κατ' αὐτῶν ἐλέγχοις, καὶ τ περὶ τ ἀληθείας ἀποδείξεσιν ἀρκεῖσθαι· καὶ παυσομένους λοιπὸν, μεταγινώσκειν ἐφ' οἷς ἐφρόνησαν πάλαι καὶ ἐλάλησαν κακῶς περὶ τ σωτῆρος· αὐτοὶ γὰρ οἶδ' ὅπως ἁδὲ ὕτως καταδύονται· ἀλλ' ὡς χοῖροι καὶ κύνες περιβάλλοντες ἴδια ἐξεράσματα τ ἑαυτ βόρβορον κυλιόμενοι, μᾶλλον ἐφυρίσκουσιν ἑαυτοῖς ἐπινοίας εἰς ἀσέβειαν· μὴ νοοῦντες γὰρ μήτε τὸ ἐν τ παροιμίαις γεγραμμένον, κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτ εἰς ἔργα αὐτ· μήτε τὸ τῷ ἀποστόλῳ εἰρημένον πιστὸν ὄνομα τῷ ποιήσαντι αὐτ, φιλονικοῦσιν ἁπλῶς. λέγοντες πτίσμα καὶ κτίσμα εἶναι τ θεῦ

Go existimabam Arianicæ vecordię histriones superiorib. illis aduersus ipsos refutationibus, documentisque veritatis contentos fore, ac quietos in posterū pœnitentiā acturos, super iis, quæ de Saluatore nostro praue vel cogitarunt, vel elocuti sunt; verū illi, nescio quo pacto, ne ita quidem cohibentur, sed veluti sues & canes in vomitus sui volutabra sese versantes, alia atq; alia adinueniunt, commenta impietas. Imò, ne illud quidem recte intelligunt, quod in Prouerbiis scriptum est, *Dominus creauit me principiū viarum suarum, ad opera sua:* aut illud saltem quod ab Apostolo dictum est, *fidelem ei, qui ipsum creauit*. Sed temere peruicaciterque intelligunt, quasi opus aliquod aut res condita est

Dei Filius. Et poterãt ipſi ex ſuperioribus verbis ſatis perſpicere, niſi plane ſenſus amiſiſſent, atteſtante hoc ipſum veritate, non eſſe ex non entibus Dei Filium, aut aliquem ex numero rerum conditarum. Deus enim quum ſit, nulla ratione opus haberi poterit: neque fas eſſe, vt illum creaturam appelles: creaturarum enim & operum proprium eſt & peculiare, vt dicantur ex non entibus extitiſſe, neque fuiſſe, antequam fierent. Cæterum poſtquam tergiuerſantur à ſuis fabulamentis & affaniis abliſtere, & ſuo more calumniantur ſuperiora verba ſacratum literarum adeo manifeſtè ſcripta, quæ ab ipſis malitioſe violantur, age, denuo in manus reſumentes, ſententiam eorũmdem verborum fidelibus hominibus exponamus, illóſque oſtendamus. nequaquam Chriſtianiſmum ſcire: Si enim ſciuiſſent, non ſeipſos incluſiſſent intra Iudæorum infidelitatem, ſed percunctando didiciſſent, quod verbum erat in principio, quodque Verbum erat apud Deum, ac Deus fuiſſe Verbum: & quum ex placito Patris, Verbum homo factum erat, tum non iniuria de eo dictum fuiſſe, à Ioanne quidem: *Verbum caro factum eſt*: à Petro vero: *Dominum & Chriſtum eum fecit*: Et per Salomonem ſub perſona Domini: *Dominus creauit me initium viarum ſuarum, ad opera ſua*: à Paulo item: *Tanto melior Angelis factus*: ac rurſum, *Exinaniuit ſeipſum formam ſerui accipiens*: atque iterum, *Vnde fratres Sancti cæleſtis vocationis participes, conſiderate Apoſtolum & Pontificem confeſſionis veſtræ Chriſtum fidelem eſſe ei, qui ipſum fecit.* Omnia enim iſta verba eandem vim habent, eandemque intellectionem ad pietatem, oſtẽduntque ſimul & Diuinitatem Verbi, & quæ humanitus de eo prædicantur, eo quod natus ſit, & Filius hominis effectus. Quæ tametſi ſuffecerint ad eos argumentis euincendos, attamen quia Apoſtoli dictum non intelligentes (vt primùm eius mentionem faciam) arbitrantur Verbum Dei vnum ex factitiis eſſe, eò quòd ſcriptum ſit, eum fidum eſſe creatori ſuo, qui ipſum fecit, neceſſarium duxi eos denuo, quia denuo idem dicunt, pudefacere, ſicuti in ſuperioribus orationibus feci. Sumamus igitur eorum lemma: Si non eſt Filius, nihil cauſæ quin dicatur & opus: & quæcunque de operibus prædicantur, prædicentur & de illo ipſo: ſolum id expiatur, aut Verbum, ne tum filius nuncupetur aut Sapientia. Atq; adeo ipſe Deus ne appelletur Pater, ſed ſolummodo architectus, & creator eorum quæ ab ipſo condita ſunt, & ſit ipſa creatura imago & character architectoriæ voluntatis eius, ipſeque ſecundum eos non ſit genitabilis naturæ, adeo vt nec verbum, nec Sapientiam, imo ne imaginem quidem habeat ſuæ ſubſtantiæ. Si enim non eſt Filius, neque imago fuerit: ſi vero non ſit Filius, quomodo Deus creator eſſe dici poterit: ſiquidem per verbũ in ſapientia omnia fiũt ſine quo nihil fieri poterit. Nam vt veſtra ſententia eſt, non eſt ille in quo, & per quem omnia faciat. Quod ſi non fœcunda, ſed ſterilis eſt diuina ſubſtantia, vt lux non lucens: aut

θεοῦ υἱὸν· καὶ ἤρκει μὲν ἀπὸ τῶν προειρημένων αὐτοὺς σωιδῆν, εἰ μὴ πλέον καὶ τὰς αἰσθήσεις ἀπώλεσαν· ὡς τῆς ἀληθείας μαρτυρησάσης μὴ εἶναι ἐξ οὐκ ὄντων, μὴ δὲ ὅλως τ ὑμνητῶν τ ἑὸν θεὸς γὰρ ὢν· οὐκ ἂν εἴη ποίημα· ὐδὲ χρείας αὐτὸν λέγειν κτίσμα· κτισμάτων γὰρ καὶ ποιημάτων ἴδιον, τὸ λέγεσθαι ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ· ἀλλ' ἐπειδὴ ὥσπερ δεδιότες ἀποσῆναι τ ἰδίας μυθοπλασίας προφασίζονται σωήθως τὰ προηρημένα ῥήματα τῶν θείων γραφῶν· τὰ καλῶς μὲν γεγραμμένα· ῥαδιεργηθέντα δὲ παρ' αὐτῶν· φέρε πάλιν ἐπαναλαβόντες τ νοῦν τ προειρημένων, τὰς μὲν πίστεις, ὑπομνήσωμεν· τοὺς δὲ, δείξωμεν ἕκαστον τούτων, μηδ' ὅλως εἰδέναι τ χριστιανισμόν· εἰ γὰρ ἐγίνωσκον, οὐκ ἂν ἑαυτοὺς συνέκλειον εἰς τὴν τῶν νυῦ ἰουδαίων ἀπιστίαν· ἀλλ' ἐρωτῶντες ἐμάνθανον, ὅτι ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεὸν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος· ὅτε δὲ εὐδόκησαν τῷ πατρὶ ὁ λόγος αὐτὸς γέγονεν ἄνθρωπος, τότε εἰκότως εἴρηται περὶ αὐτοῦ· τὰ μὲν τοῦ Ἰωάννου, τὸ, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· τὰ δὲ τοῦ πέτρου, κύριον καὶ χριστὸν αὐτὸν ἐποίησε· καὶ τὰ μὲν σολομῶνος, ὡς παρ' αὐτοῦ τοῦ κυρίου, κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ· τὰ δὲ τοῦ παύλου, τοσούτῳ κρείττων γενόμενος τ ἀγγέλων· καὶ πάλιν, ἑαυτὸν ἐκένωσεν μορφὴν δούλου λαβών· καὶ πάλιν, ὅθεν ἀδελφοὶ ἅγιοι, κλήσεως ἐπουρανίου μέτοχοι, καταμάθετε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν· τὰ τοιαῦτα γὰρ πάντα ῥητὰ τοῦ αὐτοῦ ἔχει διάνοιαν βλέπουσαν εἰς εὐσέβειαν, καὶ δεικνύουσαν τ θεότητα τοῦ λόγου, καὶ τὰ ἀνθρωπίνως λεγόμενα περὶ αὐτοῦ, διὰ τ γενέσθαι αὐτὸν υἱὸν ἀνθρώπου, εἰ καὶ αὐτάρκη τὰ σπ πρὸς ἀπόδειξιν καὶ αὐτὸν· ἡμεῖς ἐπιδὴ μὴ νοοῦντες τὸ περὶ τοῦ ἀποστόλου λεγόμενον, ἵνα τοῦτο πρῶτον μνηθῶ, νομίζουσιν ἐν τ ποιημάτων εἶναι τ τοῦ θεοῦ λόγον· διὰ τὸ γεγράφθαι πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν, ἀναγκαῖον ἡγησάμην τοῦτο πάλιν αὐτοὺς λέγοντας ἐντρέπειν, ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς πρὸ τούτων ἐλέγομεν, λαμβάνοντας παρ' αὐτῶν τὸ λῆμμα· εἰ μὲν οὖν οὐκ ἔστιν υἱὸς, λεγέσθω καὶ ποίημα· πάντα τι τὰ ὑπὸ τῶν ποιημάτων κατηγορείσθωσαν καὶ ἐπ' αὐτοῦ· καὶ μόνος μὴ λεγέσθω υἱὸς· μὴ λόγος· μὴ σοφία· καὶ αὐτὸς ἦ ὁ θεὸς, μὴ λεγέσθω πατὴρ· ἀλλὰ μόνον δημιουργὸς καὶ κτίστης τ γινομένων ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἔσται ἡμεῖς κτίσις, εἰκὼν καὶ χαρακτὴρ τ δημιουργικῆς βουλήσεως αὐτοῦ· αὐτὸς δὲ καὶ ἐκείνους, μὴ ἔσται γεννητικῆς φύσεως. ὥστε τῆς ἰδίας οὐσίας μὴ εἶναι λόγον· μὴ σοφίαν, μηδ' ὅλως εἰκόνα. εἰ γὰρ μὴ ἔστιν υἱὸς, οὐδὲ εἰκὼν· μὴ ὄντος δὲ υἱοῦ, πῶς ἄρα τ θεὸν κτίστην εἶναι λέγετε; εἰ γὰρ διὰ λόγου καὶ ἐν σοφίᾳ πάντα τὰ γινόμενα γίνεται· χωρὶς δὲ τούτου οὐκ ἄν τι γένοιτο, οὐκ ἔχει καθ' ὑμᾶς ἐν ᾧ καὶ δι' οὗ τὰ πάντα ποιεῖ· εἰ δὲ μὴ καρποφόρος ἐστὶν αὐτὴ ἡ θεία οὐσία· ἀλλ' ἔρημος κατ' αὐτούς, ὡς φῶς μὴ φωτίζον·

καὶ

καὶ πηγὴ ξηρὰ, πῶς δημιουργικὴν ἐνέργειαν αὐτὸν ἔχειν λέγοντες οὐκ αἰσχύνονται; καὶ ἀνερωτῶντες δὲ τὸ κατὰ φύσιν, πῶς τὸ κατὰ βούλησιν προβάλλοντες οὐκ ἐρυθριῶσιν; εἰ δὲ τὰ ὄντα, καὶ οὐκ ὄντα πρότερον· βουλόμενος δὲ αὐτὰ εἶναι δημιουργεῖ· καὶ γίνεται τῶν ποιητὴς, πολλῷ πρότερον εἴη ἂν πατὴρ γεννήματος οὐκ τῆς ἰδίας οὐσίας· εἰ γὰρ τὸ βούλεσθαι πρὸ τῶν μὴ ὄντων διδόασι τῷ θεῷ, ἆρα μὴ τὸ ὑπερκείμενον τῆς βουλήσεως οὐκ ἐπιγινώσκουσι τὸν θεὸν, ὑπεραναβέβηκε A
ἢ τῆς βουλήσεως τὸ πεφυκέναι καὶ εἶναι αὐτὸν πατέρα τοῦ ἰδίου λόγου· εἰ τοίνυν πρότερον ὅπερ ἐστὶ κατὰ φύσιν οὐχ ὑπῆρξε κατὰ τὴν ἐκείνων ἀνοιαν, πῶς τὸ δεύτερον ὅπερ ἐστὶ κατὰ βούλησιν γένοιτ' ἂν· πρότερον δέ ἐστιν ὁ λόγος καὶ δεύτερον ἡ κτίσις· ἀλλ' ἔστιν ὁ λόγος κἂν πλείονα παλαμῶσιν οἱ ἀσεβεῖς, δι' αὐτοῦ γὰρ γέγονεν ἡ κτίσις· δῆλον ἂν εἴη· ὅτι ποιητὴς ὢν ὁ θεὸς, ἔχει καὶ τὸν δημιουργικὸν λόγον οὐκ ἔξωθεν· ἀλλ' ἴδιον ἑαυτοῦ· πάλιν γὰρ τὸ αὐτὸ ῥητέον· ὃ τὸ βούλεσθαι ἔχει καὶ τὸ βούλημα αὐτοῦ ποιητικόν ἐστι, καὶ δηλοῖ τὸ βούλημα αὐτοῦ πρὸς B
σύστασιν τῶν γινομένων· ὁ δὲ λόγος ἐστὶν αὐτοῦ ποιητικὸς· καὶ δημιουργός· οὐκ ἀμφίβολον ὅτι αὐτός ἐστιν ἡ τοῦ πατρὸς ζῶσα βουλὴ· καὶ ἐνούσιος ἐνέργεια καὶ λόγος ἀληθινός· ἐν ᾧ καὶ σωφρόνηκε καὶ διοικεῖται τὰ πάντα καλῶς· οὐδεὶς δὲ· οὐ δὲ διαφέρειν· ὡς ὁ ἁρμόζων τῆς ἁρμονίας καὶ τῶν ἁρμοζομένων πρότερος· καὶ δευτερόνεσι καθὰ πρότερον τὸ δημιουργεῖν ἢ γυνᾶν τὸν θεόν· τὸ μὲν γὰρ υἱός, ἴδιον καὶ ἀληθῶς ἐκ τῆς μακαρίας ἐκείνης καὶ ἀεὶ ὄσης οὐσίας ἐστί· τὰ δὲ ἐκ βουλήσεως αὐτῆς, ἔξωθεν συνιστάμενα γίνεται· καὶ δημιουργεῖται διὰ τὸ ἴδιον καὶ ἐξ αὐτῆς γέννημα· ἱκανῶ τὸν λόγου θεικνύοντες πολλὴν ἀποστασίαν τῶν λεγόντων μὴ εἶναι υἱὸν θεοῦ ἀλλὰ ποίημα, ἀνάγκη λοιπὸν ἡμᾶς συνομολογεῖν υἱὸν εἶναι τὸν κύριον· εἰ δὲ υἱός ἐστιν ὥσπερ ἔν καὶ ἔστιν, ὡμολόγηται δὲ ὁ υἱὸς οὐκ ἔξωθεν ἀλλ' ἐκ τοῦ γεννῶντος εἶναι, μὴ διαφερέσθωσαν ταῖς λέξεσι καθὰ πρότερον· ἐὰν καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ λόγου· ἂν τὸ τῷ γεννήσαντι τῷ ποιήσαντι ὀνομάζουσιν οἱ ἅγιοι· ὡς διαφόρου τοῦ ῥήματος ὄντος ἐπὶ τῶν τοιούτων· ἕως τὸ κατὰ φύσιν ὁμολογεῖται· ἐπεὶ γὰρ αἱ λέξεις τὴν φύσιν παραιροῦνται· ἀλλὰ μᾶλλον ἡ φύσις ὡς λέξεις εἰς ἑαυτὴν ἕλκουσα μεταβάλλει· καὶ γὰρ αἱ πρότεραι τῶν οὐσιῶν αἱ λέξεις· ἀλλ' αἱ οὐσίαι πρῶται καὶ δευτεραι τούτων αἱ λέξεις· διὸ καὶ ὅταν ἡ οὐσία ποίημα ᾖ ἢ κτίσμα, τότε τὸ, ἐποίησε· καὶ τὸ, ἐγένετο· ἢ τὸ, ἔκτισε κυρίως ὑπ' αὐτῶν λέγεται καὶ σημαίνει τὸ ποίημα· ὅταν δὲ ἡ οὐσία γέννημα ᾖ καὶ υἱός, τότε τὸ, ἐποίησε· καὶ τὸ, ἐγένετο· καὶ τὸ, ἔκτισεν οὐκ ἔτι κυρίως ἐπ' αὐτῷ κεῖται· οὐδὲ ποίημα σημαίνει· ἀλλ' ἀντὶ τοῦ ἐγέννησε, τῷ ἐποίησεν ἀδιαφόρως τοῖς κέχρηται ῥήμασι· πολλάκις γοῦν πατέρες τοὺς ἐξ αὐτῶν φύντας υἱοὺς δήλους ἐαυτῶν ὀνομάζουσι· καὶ οὐκ ἀρνοῦνται τὸ γνήσιον τῆς φύσεως· καὶ

aut fons, qui amissis fluentis exaruit: Quî fit vt vim condendi illum habere dicentes, nullo pudore suffundantur? & adimentes quæ sunt naturæ, non vereantur id ei attribuere, quod ex voluntate dependet? Iam, si ea quæ extranea sunt, neque antea existunt, vbi tamen voluit ea esse, creat & eorum conditor efficitur: quanto prius citiusque Pater fuerit Prolis suæ ex sua ipsius substantia prodeuntis? Nam si velle attribuunt Deo circa non entia, cur non id, quod supra voluntatem in Deo est, atque anterius non agnoscunt? nimirum, ex natura Patrem esse sui Verbi, prius quiddam esse, & sublimius voluntate. Si igitur quod prius est secundum naturam non extiterit pro illorum stoliditate, quomodo id quod posterius est, & ex voluntate originem trahit, existere posset? Prius siquidem est Verbum, deinde creatura. Est autem Verbum, etiamsi omnia impii moliantur: per illud enim creatura facta est: clarum igitur manifestumque fuerit, Deum, quum sit conditor architectusque rerum, habere quoque architectoriam Rationem siue Verbum, non forinsecus aut aliunde, sed intrinsecus ex seipso. Rursus enim idem dicendum, si velle in se habet pater, eiusque voluntas efficax est, & architectatrix, eaque per se sufficit ad res procreandas, & Verbum eius vim faciendi creandique in se possidet, dubium non fuerit, quin Verbum sit Patris viuida voluntas, Paternæque substantiæ insita efficacia & ratio, in quo omnia bene & constituit & gubernat. Nemo vero addubitauerit, quin coaptator coaptationi, rebusque coaptatis anterior sit, posterioremque in Deo creationem, quam generationem esse: quippe, quum filius proprium quiddam sit ex beata illa & æterna substantia: Ista vero contra ex voluntate eius, non ex ipso, sed forinsecus creentur ac fiant peripsius proprium germen ac sobolem: Igitur cum in eorum verbis, quibus aiunt, eum non filium, sed opus esse, ratio magnam absurditatem ostendat, reliquum est vt confiteantur Dominum nostrum esse Filium Dei, & quia Filius sit, vt omnino est, non foris aut aliunde, sed ex genitore existere. Ne igitur ex verbis controuersias captent, si sancti alicubi pro vocabulo gignere, creare subiiciunt, quum in istiusmodi locis significatio non variet, sed id quod secundum naturam est, insinuet. Non enim dictiones naturam perimũt, sed potius natura dictiones ad se trahit & commutat: Siquidem verba substantiis non priora sunt, sed primùm existunt substantiæ, deinde dictiones superueniunt. Quapropter quum opus aliquod aut creatura prodierit, tunc propriæ idoneæque voces sunt (Operatus est, condidit:) quum autem germẽ est, aut filius de quo mentio habetur, tum, fecit & creauit, improprie de eare pronũciantur: neque iam hoc positu opus significant, sed indifferẽter altera vox pro altera sumitur. Certe, nõ infrequẽter patres liberos ex se genitos, seruos appellant: neq; tamen eo verbo negatũ volũt, eos ex se natos esse:

subinde etiam seruos per comitatem loquendi, pueros suos denominant, non tamen eo dicto dissimulant illos iam olim à se possideri. Illud enim prius, pro autoritate sua, vt patres dicunt: secundum istud blandiendo pronunciant. Atque adeo Sara Abrahamum Dominum vocat, non ancilla eius, sed vxor. Et Apostolus, dum commendat Philemoni domino seruum suum Onesimum, eum fratrem appellat. Quin & Bersabæa, tametsi mater filium suum seruum nominat, dum patri dicit, Salomonem seruum tuum. Deinde & Natham loquitur, & inter loquendum, Salomonem serui nomine appellat; nihilque pensi habuere, quod filium seruũ nuncuparent. Ille enim talia audiendo æquè filium agnoscebat; isti vero ita loquendo non ignorabant eum genuinum filium esse, quinimo vt hæres patri institueretur, solicitabant, quum tamen illum vt seruum nominarent. Erat enim natura Filius Dauidis. Quemadmodum igitur dum ista legimus, recte intelligimus, & audientes Salomonem seruum dici, seruum non putamus; ita quoque si de Saluatore vere & ex confesso Filio, & naturaliter Verbo dixerint Sancti, fidelem eum ei, qui ipsum creauerat; aut si ipse de seipso loquatur, *Dominus creauit me*; aut rursus, *Ego seruus tuus & filius ancillæ tuæ*, & quotquot istiusmodi sunt locutionis, ne ob hoc detrahant illi suam ex patre proprietatem, sed vt de Salomone ac Dauide, ita rectas intellectiones de patre ac filio cõcipiant; quippe, qui quum audient Salomonem seruum dici, filium tamen eum esse agnoscant. Quî igitur non maiori quàm simplici exitio digni fuerint, quod eam rationem intelligendi, non eodem modo in filio obseruant? sed quum audiunt eum sobolem, Verbum, Sapientiam, vi in prauum detorquent eorum verborum interpretationem, abnegantque naturam genuinamque filii ex Patre natiuitatem? Contra, quum auscultant creationis voces & dictiones, statim eo feruntur, vt filium ex natura genuinum, opus quoddam factitiumque existiment, & Verbum esse inficientur, quũ liceat illis, eo quod homo sit factus, omnes istiusmodi voces ad eius humanitatem reiicere: Qui, quæso, non abominabiles isti fuerint apud Dominum, quum duplicia pondera penes se retineant; taliaque ratiocinẽtur, & contra Dominum blasphemias dicant? Sed fortasse vocabulum, serui, pro animi affectione dictum, de manibus remittunt; illud autẽ (qui fecit illum) mordicus retinent, vt rem magni momenti ad ipsorum hæresim; Sed tamen illud fulcimentum nihil illis est, nisi arundo confracta; statim enim seipsos condemnabunt, si senserint scripturæ proprietatem ac peculiarem phrasim. Nam quemadmodum seruus appellatur Salomon, licet filius existeret; ita quoque vt superiora repetamus, etsi factos, conditos creatosque ex se suos liberos appellent parentes, non tamen eo magis naturam abdicant. Ezechias certe, vt in Esaia scriptum est, in precibus suis dixit; *Iam ex hodierno die liberos faciam, qui predicabunt iustitiam tuam Domine salutis meæ*, Esaias quoque itidem dixit, Faciam;

καὶ πολλάκις τὰς ἰδίους δούλους φιλοφρονούμενοι παῖδα καλοῦσι· καὶ ὁ κρύπτουσι τῷ ἐξ ἀρχῆς αὐτῶν κτήσιν· τὸ μὲν γὰρ ἐπ' ἐξουσίας ὡς πατέρες λέγουσι· τὸ δὲ φιλανθρώπως ὀνομάζουσι· σάρρα γοῦν τ' Ἀβραὰμ κύριον ἐκάλει· καίτοι μὴ δούλη ἀλλὰ σύζυγος οὖσα· καὶ ὁ μὲν ἀπόστολος φιλήμονι τῷ κτησαμένῳ σωτηρίως ἀδελφὸν ὠνήσιμον τ δοῦλον ἢ μᾶλλον βεβαιοῦσθαι καίτοι μήτηρ οὖσα, τὸν υἱὸν ἐκάλει δοῦλον· λέγουσι τῷ πατρὶ, τ δοῦλόν σου σαλομῶνα· εἶτα ἐν ἀνάγνοις ὁ προφήτης εἰσελθὼν, ταὐτὰ ἐκείνῃ ἔλεγε τῷ Δαβὶδ ὅτι Σαλομῶνα τ δοῦλόν σου· καίτοι οὐκ ἔμελεν αὐτοῖς τ υἱὸν εἰπεῖν δοῦλον· ἀκέων γὰρ καὶ ἐκεῖνος ἐπεγίνωσκε τ φύσιν, καίτοι δὲ λέγοντες ὅτως, οὐκ ἠγνόουν τ' γνήσιον· κληρονόμον γοῦν ἠξίουν αὐτὸν τ πατρὸς γενέσθαι, ὃν ὡς δοῦλον ἐκάλουν· ἦν γὰρ υἱὸς τῇ φύσει τ Δαυὶδ ὥσπερ τύνυ ἀναγινώσκοντες ταῦτα διανοούμεθα καλῶς· καὶ ἀκούοντες δοῦλον τ Σαλομῶνα, οὐ νομίζομεν αὐτὸν εἶναι δοῦλον, ἀλλὰ φύσει καὶ γνήσιον υἱόν· ὅτως ἐὰν καὶ εἴπῃ τ σωτῆρ τ ἀληθῶς ὁμολογουμένου υἱ· καὶ φύσει λόγου ὄντ λέγειν οἱ ἅγιοι· πιστὸν ὄντα τῷ πιήσαντι αὐτὸν· ἢ αὐτὸς εἴπῃ ἑαυτ ἐὰν λέγῃ· κύριος ἔκτισέ με· καὶ ἐγὼ δοῦλος σὸς καὶ υἱὸς τῆς παιδίσκης σου· καὶ ὅσα τοιαῦτα, μὴ διατὶ ἀρνείσθωσαν τινὲς τὸν ὐκ ἐκ πατρὸς αὐτὸν ἰδιότητα· ἀλλ' ὡς ὅτι σαλομῶνος καὶ Δαυὶδ, διανοείσθωσαν ὀρθῶς εἶναι ἐκ πατρὸς καὶ υἱόν· ἐπειδὴ οἱ ἀκούοντες σαλομῶνα δοῦλον, ὁμολογοῦσιν υἱὸν· πῶς δὲ πολλάκις ἀποδεκτοὶ δικαιοί εἰσιν, ὅτι τὸν αὐτὸν ὅτι ἐκ κυρίου διάνοιαν δὲ σώζουσιν; ἀλλ' ὅταν μὲν ἀκούσωσι ῥήνημα, καὶ λόγον καὶ σοφίαν· βιάζονται παρερμηνεύειν ἐκ ἀρνεῖσθαι τ φύσιν ἐκ γνησίαν γέννησιν τ ὐκ ἐκ πατρὸς ἐκ υἱόν· ἀκούσαντες δὲ πνεύματος φωνὰς ἐκ λέξεις, αὐτοὺς εἰς τὸ νομίζειν· φύσει πνεῦμα τὸν υἱὸν καταφέρονται· καὶ ἀρνοῦνται τ λόγον· καίτοι δυνάμενοι διὰ τ γεγενῆσθαι ἄνθρωπον αὐτὸν, πάσας τὰς τοιαύτας λέξεις ἀπορρίπτειν ὅτι τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ· πῶς οὖν καὶ ὅτι οὐ βδελυκτὰ τοῦ κυρίου δείκνυνται, διατὰ ῥήματα παρ' ἑαυτοῖς ἔχοντες· καὶ τῷ μὲν ἐκεῖνα λογιζόμενοι· τῷ δὲ, τ κύριον βλασφημοῦντες· ἀλλ' ἴσως τὸ μὲν δοῦλος ὡς κατὰ διάθεσιν λεγόμενον, σωτήθεται τ· ὅτε τῷ πιήσαντι κατέχουσιν ὡς μέγα πι βοήθημα τῆς αἱρέσεως αὐτῶν· ἔτι δὲ αὐτοῖς καὶ τοῦτο κάλαμος πθλασμένος τὸ ἔρεισμα· καταγνώσονται γὰρ αὐτοὺς ἑαυτῶν, εἰ μάθοιεν τὸ τῆς γραφῆς ἰδίωμα· καὶ γὰρ ὥσπερ δοῦλος λέγεται ὁ σαλομὼν, καίπερ ὢν υἱός, ὅτως ἵνα τὰ ἐν τοῖς πρότερον εἰρημένα, πάλιν ἐπάνωμεν, εἰ καὶ πιωμένους· καὶ κτιζομένους· καὶ γινομένους τοὺς ἐξ αὐτῶν φυομένους υἱοὺς λέγοιεν οἱ γονεῖς, οὐδὲν ἧττον οὐκ ἀρνοῦνται τὴν φύσιν· ὁ γοῦν ἐζεκίας ὡς ἐν τῷ ἡσαΐα γέγραπται, εὐχόμενος ἔλεγεν· ἀπὸ γὰρ τ σήμερον, παιδία ποιήσω ἃ ἀναγγελοῦσι τ δικαιοσύνην σου κύριε τ σωτηρίας μου· καὶ αὐτὸς μὲν ἔλεγε ποιήσω· ὁ δὲ

Pro-

ὁ δὲ προφήτης ἔνεστι αὐτῷ τῷ βιβλίῳ καὶ τῇ τετάρτῃ τῶν βασιλειῶν, οὕτω φησίν· Καὶ οἱ υἱοί σου οἱ ἐξελεύσονται ἐκ σοῦ· ἀντὶ τοῦ γεννᾶν ἄρα ποιήσω εἰρηκε· Τοὺς ἐξ αὐτοῦ φυομένους ὡς πεποιημένους φησί. Καὶ διαφέρεταί τις ὡς περὶ τοῦ φύσει γεννήματος ἐστιν ἡ λέξις· καὶ ἡ εὔα γὰρ τεκοῦσα τὸν καὶν, εἶπεν· ἐκτησάμην ἄνθρωπον διὰ τοῦ θεοῦ· ἀντὶ τοῦ τεκεῖν ἄρα καὶ αὐτὴ τὸ ἐκτησάμην εἴρηκεν. καὶ γὰρ πρότερον εἰποῦσα τὸ τέκον, ὕστερον εἶπε τὸ ἐκτησάμην· καὶ ὁ Ἰακὼβ τὸ ἐκτησάμην, νομισειεν ἄν τις ἔξωθεν ἠγορακέναι τὸν καίν, καὶ μὴ ἐξ αὐτῆς πεπλάσθαι· Καὶ ὁ πατριάρχης δὲ Ἰακὼβ ἔλεγε τῷ Ἰωσὴφ νυνὶ οὖν οἱ δύο υἱοί σου οἱ γενόμενοί σοι ἐν αἰγύπτῳ πρὸ τοῦ με ἐλθεῖν πρός σε εἰς αἴγυπτον, ἐμοί εἰσιν Ἐφραὶμ καὶ μανασσῆς· καὶ ἡ γραφὴ δὲ περὶ τοῦ Ἰὼβ, φησὶν· ἐγένοντο υἱοὶ ἑπτὰ καὶ θυγατέρες τρεῖς· ὥσπερ μωσῆς εἴρηκεν ἐν τῷ νόμῳ, ἐὰν ᾖ γένωνταί τινι υἱοί· Καὶ ἐὰν ποιήσῃ υἱὸν, ἰδοὺ πάλιν τοὺς γνησίους, ὡς γενομένους καὶ ποιηθέντας εἰρήκασιν· εἰδότες ὅτι ἕως ὁμολογοῦντα υἱοί, κἂν λέγῃ τις ἐγένετο· ἢ ἐκτησάμην· ἢ ἐποίησα, οὐδὲν διαφέρει· ἡ γὰρ φύσις καὶ ἡ ἀλήθεια, ἕλκει τὸν διάνοιαν εἰς ἑαυτήν· διὸ καὶ πρὸς τοὺς ζητοῦντας εἰ ποίημα καὶ κτίσμα ἐστὶν ὁ κύριος, χρὴ πρότερον ζητεῖν εἰ υἱός ἐστι καὶ λόγος καὶ σοφία· τούτων γὰρ ἀποδεικνυμένων, ἐκβάλλεται καὶ φυγὴ καὶ παύεται ἡ περὶ τοῦ ποιήματος καὶ κτίσματος ὑπόνοια· ὅτε γὰρ τὸ ποίημα υἱὸς καὶ λόγος ἂν εἴη, οὔτε υἱὸς, ποίημα ἂν εἴη· τούτων δὲ πάλιν ὄντως ὄντων, φανερὰ πᾶσιν ἀποδειξις· ὡς ἡ λέξις ἡ λέγουσα τῷ ποιήσαντι αὐτόν, οὐκ εἰς ὄνησίν ἐστι τῇ αἱρέσει αὐτῶν· ἀλλὰ μᾶλλον εἰς κατάγνωσιν· δέδεικται γὰρ, ὅτι ἡ, τὸ ἐποίησε, λέξις, καὶ ἐπὶ τῶν γνησίων καὶ φύσει τέκνων· ἐν τῇ θείᾳ κεῖται γραφῇ· ὅθεν τοῦ κυρίου ἀποδεικνυμένου φύσει γνησίου υἱοῦ, λόγου, καὶ σοφίας τοῦ πατρὸς, κἂν λέγηται ἐποίησεν αὐτὸ ὁ ἐποίησεν· ἢ τὸ ἐγέννησε, οὐχ ὡς ποιήματι ὄντι αὐτὸ λέγεται, ἀλλὰ διαφόρως τῇ λέξει χρῶνται οἱ ἅγιοι, ὡς ἐπὶ τοῦ σολομῶντος, καὶ τῶν ἐζεκίου τέκνων· καὶ γὰρ καὶ αὐτῶν γεννησάντων ἐξ ἑαυτῶν, γέγραπται· ἐποίησα· ἐκτησάμην· καὶ ἐγέννησε· οὕτω τὰ παραπλήσια λέξει πολλάκις προφασιζόμενοι οἱ θεομάχοι, ὀφείλουσι κἂν ὀψέ ποτε ἐκ τῶν εἰρημένων ἀποστῆναι τῆς ἀσεβοῦς φρονήσεως· καὶ φρονῆσαι περὶ τοῦ κυρίου· ὅτι υἱὸς ἀληθινὸς λόγος καὶ σοφία τοῦ πατρὸς· οὐ ποίημα οὐδὲ κτίσμα· εἰ γὰρ ποίημά ἐστιν ὁ υἱὸς, ἐν ποίῳ ἄρα λέγω τὴν σοφίαν γέγονεν αὐτός· πάντα γὰρ τὰ ποιήματα, διὰ τοῦ λόγου καὶ τῆς σοφίας· ὡς γέγραπται, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας· καὶ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο· καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν· εἰ δὲ αὐτός ἐστιν ὁ λόγος καὶ ἡ σοφία ἐν ᾗ πάντα γέγονε, οὐκ ἄρα τῶν ποιουμένων ἐστὶν· οὐ δὲ ὅλως τῶν γενητῶν· ἀλλὰ τοῦ πατρὸς γνήσιον· σκοπεῖν τε χρὴ πόσον ἔχει σφάλμα τὸ λέγειν ποίημα τὸν τοῦ θεοῦ λόγον· λέγει που Σαλομὼν ἐν τῷ ἐκκλησιαστῇ· ὅτι

Propheta autem in eodem libro, & in quarto Regum ait; *Et filii tui qui egredientur ex te*, vbi pro gignere, faciam, iubiecit, & ex eo nascituros, faciendos nominauit, nec est qui controuersiam faciat, quin de naturali prole habeatur mentio. Atque adeo Eua partu soluta, edito iam Cain ita locuta est, Comparaui hominem per Deum, comparare, scilicet pro párere vsurpans, & posteaquam partum vidisset, hoc verbum, comparaui, subintulit: hinc peregrinus facile eam opinionem conceperit, Cain & Eua emptum esse, neque eum ex Eua editum esse. Quin & Patriarcha Iacob dixit ad Iosephum: *Nunc filii duo, qui tibi facti sunt in Ægypto, antequam ad te venirem in Ægyptum, mei sunt, Ephraim & Manasses.* Scriptura quoque de Iob dicit, *Facti sunt illi filii septem, & filiæ tres*, quemadmodum à Mose dictum est in lege. Si vero facti fuerint alicui filij, & si fecerit filium: ecce iterum, genitos quasi conditos factitiosque appellauerunt. Certe, quam diu extra controuersiam est, eos filios esse, tametsi quis dixerit de iis, facti sunt, siue possedi, siue feci, nihil ea re differminis affertur. Natura enim & veritas ad se trahunt rationem loquendi. Ideóque ex disceptatoribus, an conditum quiddam factitiumque sit Dominus, primitùs scitandum est, an Filius sit, an Verbum, an Sapientia. Nam vbi ea demonstrata sunt, statim excluditur & conquiescit opinio, an conditum ille quippiam ac factitium sit. Neque enim quod factum est, Filius aut Verbum fuerit. Contra, si ista subsistant, statum ad liquidum omnibus patet dictum illud, Qui fecit eum, nihil proficere ad eorum hæresim, sed ad condemnationem hæreseos. Ostensum enim est hoc vocabulum, fecit, etiam de genuinis & naturalibus liberis in scripturis dici. Vnde, quum probatum sit, Dominum naturalem & genuinum Filium esse, Verbum item & Sapientiam, etiamsi de eo mentio fiat, quod Deus fecerit eum, aut quod ipse factus sit, non tamen ita de eo intelligendum est, quasi opus aliquod conditum sit, sed Sancti viri eã vocem promiscue ac indifferenter vsurparunt, quemadmodum factum est in Salomone & Ezechiæ liberis. Nam quum illi per generationem patres essent, dictum tamen est de iis (fecit, possedit, & factus est.) Quapropter istiusmodi dictiunculis subinde cauillabundi Ariani, Dei perduelles, debent vel sero tandem ob rationes iam superius dictas, impiam suam sententiam deponere, ac sentire de Domino, ipsum verum esse Filium, Verbum & Sapientiam Patris, non opus aliquod, non vllam rem conditam. Si enim opus est filius, in quo Verbo, aut qua tandem Sapientia iste Filius conditus est. Omnia enim per Verbum & Sapientiam condita sunt, & sine eo factum est nihil. Quod si Filius est ipsum Verbum, ipsa Sapientia, in qua omnia facta sunt, non haberi potest aliquis, è numero ac grege factitiorum siue creatitiorũ, sed Patris sui soboles existimãda est. Vide igitur, quale præcipitium habeat, Verbum Dei opus aliquod nominare. Salomon præterea alicubi dicit in Ecclesiastico:

Omnia

Omnia quæ facta sunt, adducet Deus in iudicium, in omnibus dispiciens quid boni aut mali sit. Quapropter si factitium quiddam est Verbum, ducetur & ipsum nostro more in iudicium: & vbi tandem iudicium, si ipse iudex in reatu futurus sit? aut quis iustis benedictiones, aut quis iis qui digni sunt, meritas pœnas retribuet? quum Dominus, vt vnus nostrum, vna cum reliquis ad iudicium sistetur? aut cui legi legislator subiicietur? Rerum enim creatarum est vt iudicentur, benedicantur à filio & præmiis condignis afficiantur. Timete igitur iudicem, & credite Salomoni. Si enim omne quod factum est, adducet Deus in iudicium, & filius non est ex numero eorum qui iudicandi sunt, sed potius omnium rerum creatarum iudex, qui, quæso, non clarius sole patuerit, Filium rem factitiam non esse, sed Patris Verbum, in quo omnia fiunt, & iudicantur? Quòd si, quia scriptum est, eum fidelem fuisse illi, qui ipsum fecerat, perturbantur, existimantes id de eo, vt de omnibus, accipiendum esse, quod credendo scilicet acceperit Fidei meritum, opportunum iam fuerit, vt eos reprehendamus, quum à Mose quidem dicatur, Deus fidelis & verus: à Paulo vero itidem scribatur, fidelis Deus, qui non sinet vos tentari vlterius quàm potestis. At quum ista loquebantur Sancti, non humana de Deo sentiebant, sed certum habebant, duplicem esse significationem in scripturis, in hoc verbo (fidelem esse:) cum fidelis nunc, vt credens, nunc, vt qui dignus sit, cui fides habeatur, capi soleat: & alterum in homines, alterum in Deum congruere. Fidelis igitur Abraham, quoniam loquenti credidit Deo, fidelis item Deus, quoniam, vt canit Psalmista, fidelis est in omnibus verbis suis Dominus: & quum loquitur, dignus est cui habeatur fides, & impossibile est illi vt mentiatur: & si qua est fidelis vidua, ob bonam fidem fidelis appellatur. Fidelis est sermo, eò quod qui eum dixerit, idoneus sit cui fides habeatur: verus enim est nec aliter esse poterit. Quod igitur scriptum est fidelem eum esse ei, qui ipsum fecerat, non cum aliis similitudine congruit, neque hunc sensum habet quasi credendo gratiosus sit factus, sed quia ipse est veri Dei Filius, & dignus cui habeatur fides, in iis quę dicit, aut facit, quum immutabilis persistat, & sine vlla variatione in negotio humanitatis suæ, & immigratione in carnem nostram. Ita aliquis contra eorum impudentiam occurrens, posset & sola dictione (fecit) eorum errores conuincere, dum existimant, Verbum Dei quiddam factitium esse. Cæterum, quia sententia scripturarum recta est, ostendens quo sensu dictio (fecit) accipienda sit, eamque aliquando ad relationem dici necessum est, vt inde quoque hæreticorum ostendamus absurditatem, maximè si, id quod principio admonuimus, dictorum sacræ scripturæ tempus & occasionem respiciamus. Nõ enim ante creationem rerum, Apostolus ista verba induxit, sed tum demum, quum Verbum caro factum esset: Ita enim scriptum est, vnde fratres sancti, cœlestis vocationis participes, animad-

ὅτι σύμπαν τὸ πίημα ὁ θεὸς ἄξει εἰς κρίσιν· ἐν παντὶ παρεωραμένῳ· ἐὰν ἀγαθὸν, καὶ ἐὰν πονηρόν· οὐκοῦν εἰποίημά ἐστιν ὁ λόγος; ἀχθήσεται παρ' ὑμῖν καὶ αὐτὸς εἰς κρίσιν, καὶ τὸ λοιπὸν ἡ κρίσις, κρινομένου δὲ κριτὴς τὴν τοῖς δικαίοις τὰς δωρεὰς δώσει, τοῖς δὲ ἀναξίοις τὰς ἀπιμίας, ἐξηκάστου τὸ κύριος καθ' ὑμᾶς μὴ πάντων ἐν κρίσει; πῶς δὲ καὶ νόμῳ κριθήσεται αὐτὸς ὁ νομοθέτης; τοῦτο, τῶν πιημάτων ἴδιά ἐστι· τὸ κρίνεσθαι τὸ, ὡρᾶν δὲ ἐὰ δωρεῖσθαι· φοβήθητε λοιπὸν τὸ κριτὴ, ἢ παθητὶ τῷ σολομῶνι λέγοντι· εἰ γὰρ σύμπαν τὸ πείημα ὁ θεὸς ἄξει εἰς κρίσιν· ὁ δὲ υἱὸς οὐκ ἔστι τῶν κρινομένων· ἀλλὰ μᾶλλον συμπάντων τῶν πιημάτων αὐτός ἐστιν ὁ κριτὴς, πῶς ἀλαμπέστερον ἡλίου δέδεικται μὴ πίημα ὢν ὁ υἱὸς, ἀλλὰ τοῦ πατρὸς ὁ λόγος, ἐν ᾧ τὰ ποιήματα γίνεται καὶ κρίνεται. εἰ δὲ ὅτι γέγραπται· πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν, σκανδαλίσει πάλιν αὐτὸς νομιζόντως ὡς ἐπὶ πάντων λεγομένου καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ πιστὸν, ὅτι πιστῶν ἐκδέχεται τὸ πίστεως τὸ μισθὸν, ὥρα σοι ἀλατέον πάλιν αὐτὸς ἐγκαλεῖν, μωϋσῆ μὲν λέγοντι, θεὸς πιστὸς καὶ ἀληθινὸς· καὶ τῷ παύλῳ γράφοντι, πιστὸς ὁ θεὸς ὃς οὐκ ἐάσει ὑμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δύνασθε· ἀλλὰ ταῦτα λέγοντες οἱ ἅγιοι, οὐκ ἀνθρώπινα περὶ θεοῦ διενοοῦντο· ἀλλ' ἐγίνωσκον διπλοῦν εἶναι τὸ νοεῖν ἐν τῇ γραφῇ περὶ δὲ πιστοῦ· τὸ μὲν, ὡς πιστευθὲν· τὸ δὲ, ὡς ἀξιόπιστον· καὶ τὸ μὲν, ἐπ' ἀνθρώπων· τὸ δὲ, ἐπὶ θεοῦ ἁρμόζειν· πιστὸς γοῦν ὁ ἀβραὰμ ὅτι τῷ λαλοῦντι πεπίστευκε θεῷ· πιστὸς δὲ ὁ θεὸς, ὅτι καθὼς ψάλλει δαβὶδ· πιστός ἐστιν ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ ὁ κύριος, καὶ ἀξιόπιστός ἐστι· καὶ ἀδύνατόν ἐστιν αὐτὸν ψεύσασθαι· καὶ ἔτις ἐστὶ πιστὴ χήρα ἔχουσα λόγῳ τὸ καλῶς πιστεύειν, πιστὴ καλεῖται· πιστὸς δὲ ὁ λόγος, ὅτι ὁ εἰρηκεν, ὀφείλει πιστεύεσθαι· ἀληθὲς γάρ ἐστι καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλως· καὶ τὸ γεγράφθαι τοίνυν πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν· ὃ παρὰ ἄλλους ἔχει τὴν ὁμοιότητα· ὃ δ' ὅτι πιστῶν, δύαρες γέγονεν ἀλλ' ὅτι υἱὸς ὢν τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ, πιστός ἐστι καὶ αὐτὸς· ὀφείλων πιστεύεσθαι ἐν οἷς ἂν λέγῃ καὶ ποιῇ· αὐτὸς ἀτρεπτος μένων καὶ μὴ ἀλλοιούμενος ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ οἰκονομίᾳ καὶ τῇ ἐνσάρκῳ παρουσίᾳ· ὅτως μὲν οὖν ἄν τις παρὰ τὴν ἀναίδειαν αὐτῶν χώρων δύνατο καὶ ἐκμόνης τοῦτο ποιῆσαι, λέξεως, διελέγχειν αὐτὸς πλανωμένους, καὶ νομίζοντας ποίημα εἶναι τὸν τοῦ θεοῦ λόγον· ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ διάνοια τῶν γεγραμμένων ἐστὶν ὀρθὴ· δεικνύουσα τὴν ἐποίησε λέξιν· πότε καὶ ποῦ τί λεγομένη σημαίνει, ἀναγκαῖον καὶ ἑαυτὴν δεῖξαι τῶν αἱρετικῶν τὴν ἀλογίαν· ἐὰν μάλιστα ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρήκαμεν, καὶ τούτου τὸν καιρὸν καὶ τὴν χρείαν λάβωμεν· οὐ τοίνυν πρὸ τῆς κτίσεως σιγήσας ὁ Ἀπόστολος, ταῦτα, εἴρηκεν, ἀλλ' ὅτε ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· οὕτω γὰρ γέγραπται· ὅθεν ἀδελφοί μου, ἅγιοι, κλήσεως ἐπουρανίου μέτοχοι, κατα-

καταvοήσατε τ ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τ ὁμολογίας ἡμῶν Ιησοῦν, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν. πότε οὖν ἀπεστάλη; ἢ ὁ πηνίκα τὴν ἡμετέραν ἐνεδύσατο σάρκα; πότε δὲ ἀρχιερεὺς τῆς ὁμολογίας ἡμῶν γέγονεν ἢ ὅτε προσενέγκας ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν τ σῶμα; καὶ νῦν αὐτὸς τοὺς προσερχομένους αὐτῷ τῇ πίστει, προσάγει καὶ προσφέρει τῷ πατρὶ, λυτρούμενος πάντας, καὶ ὑπὲρ πάντων ἱλασκόμενος τὸν πρὸς τ θεὸν· ὑπ τ ὑσίαν ἄρα καὶ λόγου· διὸ καὶ τὸν ἐκ πατρὸς αὐτοῦ φύσει γέννησιν σημαίνων θέλων ὁ ἀπόστολος, εἴρηκε, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν, μὴ γένοιτο· ποιῶν γάρ ἐστιν ὁ λόγος, ὑ ποιούμενος αὐτός· ἀλλὰ τὸν εἰς ἀνθρώπους αὐτοῦ κάθοδον καὶ ἀρχιερωσύνην γενομένην, ἣν καλῶς ἄν τις ἴδοι ἐκ τῆς κατὰ τὸν νόμον καὶ τ Ααρὼν ἱστορίας· ὅτως Ααρὼν ὑ γεγένηται ἀρχιερεύς· ἀλλὰ ἄνθρωπος· καὶ μετὰ χρόνον ὅτε ὁ θεὸς ἠθέλησε, γέγονεν ἀρχιερεύς· καὶ γέγονεν οὐκ ἀπλῶς· διὸ καὶ τῶν συνήθων ἱματίων γνωρίζόμενος· ἀλλ' ἐπενδυσκόμενος τὸν ἐποῶμίδα· τὸ λογεῖον· τὴν ποδήρη· αἱ γυναῖκες μὲν ἐργάσαντο προστάξει τ θεοῦ· ἐν τούτοις δὲ εἰσερχόμενος εἰς τὰ ἅγια, τὸν ὑπὲρ ὅλ λαοῦ θυσίαν προσέφερε· καὶ ἐν τούτοις ὥσπερ ἐμεσίτευε τῇ ὀπασίᾳ τ θεοῦ, καὶ τ τ ἀνθρώπων θυσίας· ὅτω πάντως καὶ ὁ κύριος ἐν ἀρχῇ μὲν ἦν ὁ λόγος· καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τ θεὸν· καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος· ὅτε δὲ ἠθέλησεν ὁ πατὴρ ὑπὲρ πάντων λύτρα δοθῆναι· καὶ πᾶσι χαρίσασθαι, τότε δὴ ὁ λόγος ὡς Ααρὼν τ ποδήρη, ὅτως καὶ αὐτὸς ἔλαβε τὸν ἀπὸ γῆς ἀνθρωπίνην σάρκα, μαρίαν ἀπὸ τῆς ἀνεργάστου γῆς, ἐκ τῆς ἀμήτορα καὶ ἄσπορα· ἵνα ἔχων τ προσφερόμενον, αὐτὸς ὡς ἀρχιερεὺς, ἑαυτὸν προσενέγκῃ τῷ πατρὶ· καὶ τῷ ἰδίῳ αἵματι, πάντας ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν καθαρίσῃ, καὶ ἀπὸ τῶν νεκρῶν ἀναστήσῃ· τούτου γὰρ ἦν τὰ παλαιὰ, σκιὰ· καὶ ὅπερ ἐλθὼν ποιεῖ ὁ σωτὴρ, τοῦτο κατὰ τ νόμον σκιαγραφεῖ ὁ Ααρὼν, ὁ αὐτὸς ὢν καὶ οὐκ ἀλλάττεται τὴν ἐσθῆτα· ἀλλὰ μένων ὁ αὐτὸς· ἀκαλύπτετο μόνον· καὶ εἴ τις ἑωρακὼς αὐτὸν προσφέροντα· ἰδοὺ γέγονε σήμερον ὁ Ααρὼν ἀρχιερεύς, οὐκ ἐσήμαινεν αὐτὸν ἄνθρωπον τότε γεγονέναι· διὰ γὰρ τ τὸν ἀρχιερέα γενέσθαι ἄνθρωπος· ἀλλ' ὅτι τῇ λειτουργίᾳ ποιοῦνται ἀρχιερεύς· περιθέμενος τὰ ποιούμενα καὶ κατασκευασθέντα ἱμάτια τῇ ἀρχιερατείᾳ· τὸν αὐτὸν τρόπον ἔστι τοῦ κυρίου, δυνατὸν ἐστι καλῶς νοεῖν· ὡς οὐκ ἄλλος γέγονε τὴν σάρκα λαβών· ἀλλ' ὁ αὐτὸς ὤν, ἐκαλύψατο ταύτῃ καὶ τὸ γέγονε καὶ τὸ πεποίηται· οὐχ ὅτι ὁ λόγος ἢ λόγος ἐστὶ ποιοῦνται νοεῖν θέμις· ἀλλ' ὅτι λόγος ὢν δημιουργὸς, ὕστερον πεποίηται ἀρχιερεὺς ἐνδυσάμενος σῶμα τὸ γενητὸν καὶ ποιητὸν· ὅπερ καὶ προσενεγκεῖν ὑπὲρ ἡμῶν δύναται· διὸ καὶ λέγεται πεποιῆσθαι· εἰ μὲν οὖν ὁ γέγονεν ἄνθρωπος ὁ κύριος, μαχέσθωσαν οἱ ἀρειανοί·

animaduertite Apostolum siue Legatum & Pontificem confessionis vestræ Iesum fidelem ei, qui fecit ipsum. Quando igitur legatus fuit? aut quando nostram carnem induit? quando Pontifex nostræ confessionis factus est: nisi quum se obtulit pro nobis, excitato è mortuis corpore? atque etiamnum accedentes ad eum per fidem ipse Patri offert, redimens omnes, & pro omnibus expians ea quæ ad Patrem spectabant. Non substantiam Verbi, neque à patre naturalem generationem indicare volens, Apostolus dixit eum fidelem fuisse conditori suo, absit. Condit enim Verbum non conditur, sed descensum eius ad homines, & Pontificatum respexit, quem pulchre ex lege & Aaronis historia expressum videas. Aaron enim non genitus est Pontifex, sed homo: & tandem progressu temporis, quum voluerat Deus, factus est Pontifex, neque id simpliciter aut quouis modo, neque vulgaris cultus eam notam insigniaque addidere, vt Pontifex agnosceretur, sed quum superinduisset Ephot, & Epomidem, & rationale vestemque talarem, quæ fœminæ elaborauerant iussu Dei. Cum istis enim ingrediens in Sancta Sanctorum hostiam pro populo offerebat, per ista se mediatorem inter visiones Dei & populi victimas præbebat. Itidem igitur & Dominus noster in principio quidem erat Verbum: quando autem voluit pater eum pro omnibus in redemptionem offerri, ac omnibus donari, tum scilicet Verbum, vt Aaron vestem talarem, ita carnem è terra assumpsit, Mariamque vice rudis illaboratæque terræ matrem sui corporis habuit, vt iam habens quod offerret, ipse Pontifex seipsum Patri in victimam daret, omnes suo sanguine à peccatis ablueret, & è mortuis excitaret. Id enim sibi voluit vetus illa vmbra: & quod à Domino factum est in suo aduentu, id secundum legem Aaron, qui eius rei vmbra fuit, prædelineabat. Vt igitur Aaron non immutabatur quum indueret Pontificalem habitum, sed idem permanebat, ac tantummodo tegebatur: quo tempore si quis illum tum primum victimis operantem cernens locutus fuisset. Ecce tibi hodie Aaronem Pontificem factum, non id significaret, eum eo tempore hominem esse factum: nam antequam Pontifex fieret, homo erat, sed functione, officioque Pontificem iam esse redditum, eò quod vestimenta facta destinataque ad sacrificia gestaret. Ad eundem modum quoque de Deo scite intelligendum est, non quòd alius factus sit ex assumptione carnis, sed quòd idem manens, carnem pro velamine habuerit: istæque dictiones (factus est, & conditus est) non hunc intellectum habent, quasi verbum, quatenus est Verbum, factum esse pronuncietur, sed quòd Verbum opifex conditorque rerum, postmodum factus sit Pontifex, quum induisset corpus creatum & factum, quod pro nobis offerre potuit: Atque inde est, quòd factus creatusve dicitur. Si enim Dominus homo factus non esset, nihil causæ relinqueretur, quo minus infesti sint Ariani: sin au-

sin autem Verbum caro factum est, quid oportebat de homine facto pronunciare, nisi illum fidelem esse factum creatori suo? Vt enim proprie dicitur de Verbo, *In principio erat Verbum*, ita proprium est de hominibus, si dicas eos fieri & creari. Quis igitur intuens dominum, vt hominem quidem ambulantem, sed tamen se Deum factis declarantem, non interrogaret ad istum modum: quisnam hunc tantum hominem fecit? aut quis vicissim ita interrogatus non responderet, Patrem eum hominem fecisse, & emisisse eum nobis Pontificem? Eandem illam sententiam idem tempus, eandem personam Apostolum indicare, dum scribit, eum fidelem esse factum, liquidius apparebit, si superiora repetantur: ita enim cum superioribus eodem ductu tenoreque cohærebunt. Scribit igitur in epistola ad Hebræos: *Vbi ergo pueri sanguinis & carnis participes erant, & ipse quoque se earundem rerum participem voluit, vt per suam mortem eum destrueret, qui habebat vim mortis, hoc est, Diabolum: & liberaret eos, quotquot formidine mortis per omnem vitam obnoxii erant seruituti: siquidem non Angelorum, sed semen Abrahæ assumit, vnde debuit per omnia fratribus assimilari, vt misericors fieret, & fidelis rebus diuinis, ad expianda peccata populi. In quibus enim ipse tentationes passus est, in iis potest aliis, qui tentantur, opitulari: vnde fratres Sancti vocationis cœlestis participes, animaduertite Apostolum & summum Pontificem confessionis nostræ Iesum fidelem ei, qui ipsum fecit.* Quis igitur ductum tenoremque perlegens, non reiiciat Arianos, ac non simul admiretur Apostolum tam probè congruenterque locutum? Quando enim factus est? & quando cum Apostolum esse contigit? an non quando itidem, vt nos, sanguinis & carnis particeps erat? aut quando misericors effectus est, & fidelis Pontifex? nisi quum per omnia fratribus assimilatus fuit. Similis porro tum factus est, quum carnem nostram indutus homo inceperat esse. Nonne igitur de eius functione humana Apostolus scribens, ista locutus est? fidelem eum fuisse creatori suo, ac nequaquam de substantia Verbi. Desinite igitur per furorem dicere, opus quoddam esse Dei Verbum, quum Filius natura sit vnigenitus. Tunc autem habuit fratres quum similem nostri carnem induerat, quam offerens ipse per seipsum Pontificis nomen obtinuit, & factus est misericors, & fidelis: misericors quidem, quia seipsum pro nobis offerens, nostri misertus est: fidelis autem, non quòd fidem habuerit, aut cuipiam crediderit, vt nos facimus, sed quòd dignus fide esset, in iis quæ ageret aut diceret, & quia fidelem obtulit victimam, perdurantem scilicet & non intercidentem. Quæ enim secundum legem offerebantur, nihil fidem in se possidebant: quippe caducæ prætereunteſque quotidie, & quibus noua purgatione opus erat. Contrà, Saluatoris hostia semel oblata absoluit omnia, fidaq; in omne tempus perdurat. Et Aaroni quidem successores dati sunt: & omnino legale sacerdotiũ, mortis & temporis progressu alios atq; alios Pontifices accepit:

εἰ δὲ ὅλως σὰρξ ἐγίνετο, τί δεῖ περὶ γινομένου ἀνθρώπου λέγειν, ἢ πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν; ὡς γὰρ ἴδιον καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ λόγου εἰπεῖν· ἐν ἀρχῇ ἦν λόγος, οὕτως ἀνθρώπων ἴδιόν ἐστι τὸ γίνεσθαι καὶ πεποιῆσθαι· τίς γὰρ ἰδὼν τὸν κύριον, ἄνθρωπον; ἀλλὰ πατέρα, καὶ θεὸν ἐκ τῶν ἔργων δεικνύμενον, οὐκ ἂν ἠρώτησε, τίς τοῦτον ἐποίησεν ἄνθρωπον, ἢ εἴς ἐστιν ἐρωτηθεὶς οὐκ ἂν ἀπεκρίθη, ὅτι ὁ πατὴρ τοῦτον ἐποίησεν ἄνθρωπον καὶ ἀπέστειλεν ἡμῖν αὐτὸν ἀρχιερέα τῶν τοιούτων Διάνοιαν καὶ τὸν καιρὸν καὶ τὸ πρόσωπον· αὐτὸς ὁ ἀπόστολος ὁ γράψας πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν, δηλοῖ μᾶλλον ἱκανὸς ἐστι καὶ οἷός τε, τὸ αἰνίγματα τυγχάνει· γράφει τινὰ ἐν τῇ ὑπιστολῇ τῇ πρὸς ἑβραίους ταῦτα· ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία κεκοινώνηκεν αἵματος καὶ σαρκὸς, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν· ἵνα διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τοῦτ' ἔστι τὸν διάβολον· καὶ ἀπαλλάξῃ τούτους ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦσαν δουλείας· οὐ γὰρ δήπου ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται· ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπιλαμβάνεται· ὅθεν ὤφειλε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι· ἵνα ἐλεήμων γένηται καὶ πιστὸς ἀρχιερεὺς τὰ πρὸς τὸν θεὸν εἰς τὸ ἱλάσκεσθαι τὰς ἁμαρτίας τοῦ λαοῦ. ἐν ᾧ γὰρ πέπονθεν αὐτὸς πειρασθείς, δύναται τοῖς πειραζομένοις βοηθῆσαι· ὅθεν ἀδελφοὶ ἅγιοι, κλήσεως ἐπουρανίου μέτοχοι, κατανοήσατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Ἰησοῦν, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν. τίς τῷ θεικωτέρῳ παύλῳ ὅλῳ αἰνιγμώδων, ἢ τῶν μὲν οὐρανίων καταγινώσκει, τὸν δὲ μακάριον ἀπόστολον οὐ θαυμάζει, καλῶς εἰρηκότα· πότε γὰρ πεποίηται; καὶ πότε ἀπόστολος γέγονεν; εἰ μὴ ὅτε παραπλησίως ὑμῖν μετέσχεν αὐτὸς αἵματος καὶ σαρκός; καὶ πότε γέγονεν ἐλεήμων καὶ πιστὸς ἀρχιερεύς, ἢ ὅτε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὡμοιώθη· ὡμοιώθη δὲ τότε, ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, ἐνδυσάμενος τὴν ἡμετέραν σάρκα· ἐκεῖθεν γὰρ τῆς κατὰ τὸν ἄνθρωπον οἰκονομίας τοῦ λόγου γράφων ὁ παῦλος, ἔλεγε, μηκέτι τινὶ μαίνεσθε ποίημα λέγοντες τὸν λόγον· ἔστι γὰρ αὐτὸς υἱὸς φύσει μονογενής· πότε δὲ ἔσχεν ἀδελφοὺς, ὅτε τὴν ὁμοίαν ἡμῶν ἐνεδύσατο σάρκα· ἧς καὶ προσφέρων αὐτὸν δι' ἑαυτοῦ, ἀρχιερεὺς ὠνομάσθη· καὶ γέγονεν ἐλεήμων καὶ πιστός· ἐλεήμων μὲν, ὅτι τὴν ἡμῶν προσενέγκας, ἠλέησεν ἡμᾶς· πιστὸς δὲ, οὐ πίστεως μετέχων· οὐδενὸς γὰρ πιστεύων, ὥσπερ ἡμεῖς· ἀλλὰ πιστεύεσθαι ὀφείλων, τὴν ὧν ἐαυτὸν λέγει ποιῶν· ὅτι πιστὴν θυσίαν προσφέρει τῷ μένουσαν, μὴ διαπίπτουσαν· αἱ μὲν γὰρ κατὰ νόμον προσφερόμεναι, οὐκ εἶχον τὸ πιστὸν, καθ' ἡμέραν παρερχόμεναι καὶ δεόμεναι πάλιν καθαρσίου· ἡ δὲ τοῦ σωτῆρος θυσία ἅπαξ γινομένη, πεπλήρωκε τὸ πᾶν· καὶ πιστὴ γέγονε μένουσα διαπαντός· καὶ ἀαρὼν μὲν, ἔσχε τοὺς διαδεχομένους· καὶ ὄντως ἡ κατὰ νόμον ἱερατεία, χρόνῳ καὶ θανάτῳ παρήμειβε τοὺς πρότερους

Dominus

ὁδὲ κύριος, ἀπαράβατον καὶ ἀδιάδεκτον ἔχων τὴν ἀρχιερωσύνην, πιστὸς γέγονεν ἀρχιερεύς, παραμένων ἀεὶ καὶ τῇ ἐπαγγελίᾳ πιστὸς γινόμενος, εἰς τὸ ἐπακούειν καὶ μὴ πλανᾶν τοὺς προσερχομένους· τοῦτ' ἦν πάλιν καὶ ἀπὸ τῆς ἐπιστολῆς τὸ μεγαλεῖον Πέτρου μαθεῖν ἔξεστι· λέγοντος, ὥστε καὶ οἱ πάσχοντες κατὰ θέλημα θεοῦ, πιστῷ κτίστῃ παρατιθέσθωσαν τὰς ἑαυτῶν ψυχάς· πιστὸς γάρ ἐστιν οὐκ ἀλλαττόμενος· ἀλλ' ἀεὶ διαμένων, καὶ ἀποδιδοὺς ἃ ἐπηγγείλατο. ἑλλήνων μὲν οὖν οἱ λεγόμενοι παρ' αὐτοῖς ψευδώνυμοι θεοὶ, οὔτε τῷ εἶναι· ὅτε τῷ ἐπαγγέλεσθαι εἰσὶ πιστοί· ὅτε γὰρ οἱ αὐτοὶ εἰσὶ πανταχοῦ· ἀλλὰ καὶ οἱ κατὰ τόπους, τῷ χρόνῳ διαφθείρονται καὶ ἑαυτοὺς καταῤῥέουσι· διὸ καὶ κατ' αὐτῶν ὁ λόγος βοᾷ, ὅτι πίστις οὐκ ἴσχυσεν ἐν αὐτοῖς· καὶ ὕδωρ ψευδὲς εἰσὶ· καὶ οὐκ ἔστι πίστις ἐν αὐτοῖς· ὁ δὴ τῶν ὅλων καὶ μόνος τῷ ὄντι ὄντως καὶ ἀληθινὸς ὢν θεὸς, πιστός ἐστιν ὁ αὐτὸς ὢν καὶ λέγων· ἰδετέ με ὅτι ἐγώ εἰμι, καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι· διὸ καὶ ὁ τούτου υἱὸς, πιστός ἐστιν· ἀεὶ ὢν καὶ οὐκ ἀλλοιούμενος ἀσφαλὲς διαψευδόμενος· ὅτε ἐν τῷ εἶναι, ὅτε ἐν τῷ ἐπαγγέλεσθαι· καθάπερ πάλιν ὁ ἀπόστολος γράφων θεσσαλονικεῦσι μὲν φησὶ· πιστὸς ὁ καλῶν ὑμᾶς, ὃς καὶ ποιεῖ· ἐν δὲ τῷ πείθειν ἀπαγγέλλειν, πιστός ἐστι λαλῶν· ἑβραίοις δὲ πῶς ἂν σημαίνειν τὴν λέξιν ταύτην τὸ ἀναλλοίωτον, ἄτρεπτος γράφει· εἰ ἀπιστήσομεν, ἐκεῖνος πιστὸς μένει· ἀρνήσασθαι γὰρ ἑαυτὸν, οὐ δύναται· οὕτω εἰκότως ὁ ἀπόστολος τὴν σωματικὴν τοῦ λόγου παρουσίαν διηγούμενος ἔφησεν ἀπόστολον· καὶ πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν· δεικνὺς ὅτι καὶ ἄνθρωπος γενόμενος Ἰησοῦς χριστὸς, ἐχθὲς καὶ σήμερον, ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας ἀναλλοίωτός ἐστι· διὸ καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀνανθρώπησιν αὐτοῦ διὰ τῆς ἀρχιερωσύνης, μνημονεύει γράφων ὁ ἀπόστολος· ἵνα καὶ πάλιν οὐκ ἐσιώπησε μακρὰν· ἀλλ' ἀμέσως πρὸς τῆς θεότητος αὐτοῦ μνημονεύει· παντοῦ τῆς ἀσφαλείας γινόμενος· ἔνθα μάλιστα τὸ ταπεινὸν ὀνομάζειν· ἀμέσως αὐτοῦ τὴν ὑψηλότητα, καὶ τὴν πατρικὴν μεγαλειότητα γινώσκομεν· φησὶ γοῦν· ὁ μὲν Μωϋσῆς, θεράπων· ὁ δὲ χριστὸς, υἱός· καὶκεῖνος μὲν, πιστὸς εἰς τὸν οἶκον· οὗτος δὲ, ὡς τὸν οἶκον, ὡς αὐτὸς αὐτὸν κατασκευάσας, καὶ κύριος αὐτοῦ, καὶ δημιουργὸς τυγχάνων· καὶ ὡς θεὸς ἁγιάζων αὐτόν· ὁ μὲν γὰρ Μωϋσῆς, ἄνθρωπος φύσει ὤν, πιστὸς ἐγένετο· πιστεύων τῷ διὰ τοῦ λόγου λαλοῦντι αὐτῷ θεῷ· ὁ δὲ λόγος, οὐχ ὥσπερ τις τῶν γενητῶν ἦν ἐν σώματι· ἀλλὰ θεὸς ἐν σαρκὶ καὶ δημιουργὸς, καὶ κατασκευαστὴς ἐν τῷ κατασκευασθέντι ὑπ' αὐτοῦ· καὶ οἱ μὲν ἄνθρωποι, ἕνεκα τοῦ εἶναι καὶ ὑφεστάναι σώματα πεπλάσθηται· ὁ δὲ τοῦ θεοῦ λόγος, ἕνεκεν τοῦ ἁγιάζειν τὰ σώματα γινόμενος ἄνθρωπος· καὶ κύριος ὢν, ἐν τῇ μορφῇ τοῦ δούλου· δούλη γὰρ τοῦ λόγου πᾶσα ἡ κτίσις, δι' αὐτοῦ γενομένη καὶ ποιηθεῖσα· ἐκ δὲ τούτου συνέσηκεν· ὅτι καὶ τὸ λεγόμενον παρὰ τῷ ἀποστόλῳ, ἐποίησεν,

Dominus autem ſine tranſitione, & ſine ſucceſſore ſacerdotium obtinens, fidus firmuſque Pontifex factus eſt in perpetuum perſeuerando, & in ſuis promiſſis fidelis extitit, vt exaudiret & non fruſtraretur ſupplices. Illud ita eſſe denuo ex epiſtola Petri ita dicentis cognoueris: Vt & illi qui patiuntur ſecundum voluntatem Dei, fideli creatori ſuas animas commendent: fidelis enim eſt, vtpote qui non mutetur, ſed ſemper permaneat, & reddat ea quæ pollicitus eſt. Ethnicorum, è diuerſo, falſa numina, neque ſoliditate naturæ, neque promiſſis fidelia ſunt. Non enim iidem vbique ſunt, quin & illa ipſa, quæ in ſingulis locis ſunt tempore conſumuntur, & per ſe diffluunt, ideoque contra ea Verbum clamat, nihil in illis fidei ſubſiſtere, ipſaque falſam aquam eſſe, neque quicquam fidei in illis reperiri. Contra, ſolus ex omnibus, Deus verus & fidelis eſt, quia ſemper idem eſt: ac proinde dicit, *Videte, videte, quia ego idem ſum, & non mutor*, Eademque de cauſa Filius quoque Dei fidelis eſt, quia ſemper eſt & non accipit variationem: neque vanus eſt, vel exiſtendo, vel pollicitando, Quemadmodum iterum Apoſtolus Theſſalonicenſibus ſcribens dicit: *Fidelis enim eſt, qui nos vocat, & faciet etiam:* & quia præſtat quod promittit, fidelis eſt in verbis ſuis. Hebræis porro vocabulum hoc (fidele) ſignificatum habere immutabilitatis, tali ſcripto oſtenditur: *Quòd ſi nos diffidentiores ſumus, ille tamen fidelis manet, abnegare ſeipſum non poteſt.* Quocirca merito Apoſtolus, dum recēſet corporalem Verbi aduentum, hæc verba attexuit, Apoſtolum & fidelem ei, qui fecit ipſum, indicans hominem factum Ieſum Chriſtum, ipſum eundem, heri & hodie eſſe, immutabilemque in ſecula. Et ſicuti de humanitate eius per ſacerdotium mentionem facit in ſcriptis ſuis Paulus, ita non in longum ſilentium tenuit, ſed ſtatim de deitate mentionem ſubiunxit, vbique ſecuritati & cautioni addictus: hic autem maxime, vbi humilitatem nominat, vt continuo altitudinem illius & paternam magnitudinem cognoſceremus. Moſes igitur famulus erat, ſed Chriſtus Filius: Moſes fidelis in domo, Chriſtus ſuper domo, vt qui eam ipſe conſtituerit, dominusque eius & architectus ſit, & vt Deus eam ſanctificet: Moſes enim, quum homo eſſet, fidelis extitit, credens Deo, qui ei per Verbum loquebatur. Verbum porro non veluti aliquid creatum in corpore, neque vt conditum in re condita, ſed vt Deus in carne, & vt opifex & conſtructor in re ab ipſo conſtructa. Homines enim vt ſint & conſiſtant, carne amiciuntur: Dei autem Verbum vt carnem ſanctificaret, homo factus eſt: & quum Dominus eſſet, in ſerui ſpecie apparuit: famula ſiquidem Verbi eſt omnis creatura, quæ per Verbum creata eſt & condita. Hinc tibi conſtare poteſt, vocem illam Apoſtoli (fecit) non

non ostendere Verbum, sed corpus verbi factum esse, quod simile nobis assumpsit, ideoque quum homo factus esset, frater noster appellatus est. Iam, si constat vel de ipso, Verbo hanc vocem (fecit) intelligi posse eo significatu, vt idem sit cum hac dictione (genuit) mirabor, si etiam hic aliud malitiosè comminisci queant, vbi sermo liquidò ostendit, non esse Deum quiddam factitium, sed ratione substantiæ Fœtum progerminationémque Patris: & dispositione ad arbitrium Patris, ho
A minem esse factum. Atque ideo nimirum ab Apostolo dictum est, eum fidelem extitisse ei qui eum fecerat. In prouerbiis item, conditus esse nominatur. Quatenus enim in confesso est, eum hominem esse factum, nihil discriminis attulerit (vt superius dictum est) siue genitus, siue factus, siue conditus, siue fictus appelletur, siue item seruus, siue Filius ancillæ, siue Filius hominis, siue constitutus, siue peregrinus, siue sponsus, siue patruelis, siue frater nuncupetur. Omnes enim istiusmodi voculæ in rationem humanitatis bene & proprie competunt, illáque
B omnia non substantiam Verbi, sed hominem eum fuisse demonstrant. Eundem quoque habet intellectum id quoque, quod de eo in Actibus à Petro recensetur, Dominum illum & Christum fecit, quem vos crucifixistis. Non enim hic scriptum est, fecit eum sibi Filium: aut fecit eum sibi Verbum, vt istiusmodi deliriis locus esset. Si igitur obliti non sunt, se de Filio Dei loqui, perscrutentur, num alicubi scriptum sit, fecit sibi filium Deus, aut condidit sibi Verbum, & an vsquam clare dictum sit, Verbum opus aliquod esse
C aut creaturam, ac tum denique cauillationes instituant, vt etiam sic quoque stolidi esse redarguantur. Sin autem nihil tale inueniant, & sicubi tantummodo scriptum est (fecit) aut (factus est) obseruant, & captant: vereor ne paulatim audientes, In principio fecit Deus cælum & terram, & fecit solem & lunam, & mare: cælum quoque hunc ipsum esse dicant, aut lucem quæ primo die condita fuit, aut terram denique & quicquid nunquam factum est, vt deinceps in posterum
D Stoicis similes habeatur: quum hi Deum quidem extendant ad omnia, isti vero Dei verbum ad quodlibet creatum conditúmque referant. Sin verò præoccupato sermone, ipsum dicant non nisi vnum ex rebus creatis existere, audiant rursus eadem, & discant primùm ipsum Filium esse: & Verbum, opus non esse, neque istiusmodi voces in deitatem recipiendas esse, sed inuestigandum esse, cur & qua de causa illæ sint scriptæ. Nam
E fieri non potest, quin, illis ita indagantibus, humanitatis œconomia functióque occurrat, quam nostri gratia suscepit. Quum enim Petrus dixisset, *Dominum & Christum eum fecit* statim subintulit, hunc Iesum quem vos crucifixistis, & omnibus innotuit: innotesceret & istis, si seriem verborum, consequentiámque obseruarent, non de substantia Verbi, sed

ὁ ποιήσεν δείκνυσι τ̀ λόγον· ἀλλ' ὅπερ ἔλαβεν ὅμοιον ἡμῶν σῶμα· διὸ καὶ ἀδελφὸς ἡμῶν ἐχρημάτισε γνόμενος ἄνθρωπος· εἰ δὲ δεδεικται· ὁ ἂν κἂν ἐπ' αὐτοῦ τοῦ λογου τὶς λέγοι· τὸ ἐποίησεν, ἀντὶ τ̃ ἐγέννησεν λέγει· ποίαν ἄρα παρεξδρεῖν δύνησιν εἰς τοῦτο διωκόντων; ὅπου γε πανταχόθεν ὁ λόγος τὸ ῥητὸν ἀφικαθάρας, ἔδοξε μὴ εἶναι ποίημα τὸν υἱόν, ἀλλὰ τ̃ μὲν οὐσίᾳ, γέννημα ἐκ τ̃ πατρὸς, τ̃ δὲ οἰκονομίᾳ, κατ' εὐδοκίαν τ̃ πατρὸς, ἐποιήθη δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος ἐ σωίσαπ· καὶ ἀφ' τ̃ λέγεσθαι ποίημα μὲν τ̃ ὑποστάντι, πιστὸν ὄντα τ̃ ποιήσαντι αὐτὸν, ἐν δὲ τ̃ς παροιμίαις καὶ τὸ κτίζεσθαι. ἕως γὰρ ὁμολογεῖται γνόμενος ἄνθρωπος, οὐδὲν ἀφέρει λεχθὲν καθάπερ εἴρηται· εἴτε πεποίηται, εἴτε ἔκτισται, εἴτε πέπλασται, εἴτε δοῦλος, εἴτε υἱὸς παιδίσκης, εἴτε υἱὸς ἀνθρώπου, εἴτε κατεστάθη, εἴτε ἀπεδήμησεν, εἴτε νυμφίος· εἴτε ἀδελφιδὸς, εἴτε ἀδελφὸς, πάντα γὰρ ταῦτα τὰ λεχέντα, τ̃ς ἀνθρώπων συστάσεως ἴδια τυγχάνει ὄντα· καὶ τὰ τοιαῦτα, οὐ τὴν οὐσίαν δ̃ λόγου, ἀλλὰ τὸ ἄνθρωπον αὐτὸν γεγενῆσθαι σημαίνει· τοιαύτην ἔχει δύναμιν ἐ τὸ ἐν τ̃ς γραφ̃σι πάλιν παρ' αὐτῶν φερόμενον ῥητὸν τοῦ πέτρου λέγοντος· ὅτι κύριον κ̀ χριστὸν ἐποίησε τ̀ ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε. ὅδε γὰρ ὅδε ἐν παῦλῳ γέγραπται, ἐποίησεν αὐτῷ υἱὸν, ἢ ἐποίησεν αὐτῷ λόγον, ἵνα κ̀ τοιαῦτα φαντασθῶσιν· εἰ μὲν ὃν μὴ ἐπελάθοντο ὅτι περὶ δ̃ υἱ δ̃ θε̃ λαλ̃σιν, ἐρεύνατωσαν εἴπου γέγραπται, ἐποίησεν ἑαυτῷ υἱὸν ὁ θεὸς, ἢ ἔκτισεν ἑαυτῷ λόγον· ἢ πάλιν εἴπου γέγραπται φανερῶς, ποίημά ἐστιν, ἢ κλίσμα ὁ λόγος, κ̀ τ̀ πρωτοφασιζέσθωσαν, ἵνα κ̀ ὕστερος ἐλεγχθῶσιν εἰ αὐόητοι· εἰ δ̀ μηδὲν πιστὸν εὑρίσκωσι μόνον δ̀ εἴπου γέγραπται, ἐποίησε κ̀ πεποίηται ῥηθ̃σι, φοβ̃μαι μὴ κατ' ὀλίγον ἀκόντες· ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν κ̀ τὴν γ̃ν, κ̀ ἐποίησε τ̀ ἥλιον κ̀ τὴν σελήνην· ἐ ἐποίησε τ̀ θάλασσαν, εἴπωσιν, αὐτὸν εἶναι τὸν οὐρανὸν, κ̀ αὐτὸν εἶναι τ̀ τ̃ πρώτ̃ ἡμέρᾳ γνόμενον φ̃ς, κ̀ αὐτὸν εἶναι τ̀ γ̃ν, κ̀ ἕκαστον τ̃ν ποιηθέντων, ἵνα λοιπὸν ὁμοιωθ̃σι καὶ τ̃ς λεγομένοις σωϊκοῖς, ὅτι ἐκεῖνοι μὲν, ἀπὸ τ̃ θε̃ν ἐξαπλ̃σιν εἰς τὰ πάντα, ὕστοι δ̀ τ̀ τ̃ θε̃ λόγον, εἰς ἕκαστον τ̃ ποιηθέντων σπουδάζ̃σιν· εἰ κ̀ φθάσαντες εἰρήκασι τὰ ὅμοια λέγοντες ἕνα τ̃ν ποιημάτων αὐτὸν εἶναι. ἀλλὰ πάλιν ἀκουέτωσαν πρ̃τον ὅλ υἱός ἐστιν· ὡς καὶ ἐν τ̃ς ἔμπροσθεν εἴπαμεν, καὶ ὐ ποίημα ὁ λόγος, καὶ οὐ δεῖ τὰς τοιαύτας λέξεις εἰς τὴν θεότητα αὐτοῦ λαμβάνειν, ἀλλ' ἐρευνᾶν, διατί κ̀ πῶς ταῦτα γέγραπται, καὶ παύτως ἀπαντήσει τ̃ς ζητοῦσιν ἡ ἀνθρωπίνη οἰκονομία, ἣν δι' ἡμᾶς αἱρέθη· καὶ γὰρ καὶ ὁ πέτρος ἐρηκὼς κύριον καὶ χριστὸν αὐτὸν ἐποίησε, ἅθυς ἐπήγαγε, τοῦτον τὸν ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε· καὶ πᾶσι γέγονε φανερὸν· γένοιτο δ̀ ἂν καὶ τούτοις· ἐὰν τὴν ἀκολουθίαν τηρήσωσιν, ὅτι οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ λόγου, ἀλλὰ

ἀλλὰ καὶ τὸ ἄνθρωπον αὐτὸν πεποιῆσθαι, ἔλεγε· τί γὰρ ἐστι τὸ σαυρούμενον, ἢ τὸ σῶμα; τὸ δὲ σωματικὸν τοῦ λόγου πῶς εἶχε σημᾶναι, ἢ ἀφ' οὗ εἶπεν ἐποίησεν; ἄλλως τε καὶ τὸ λεγόμενον ἐν τούτῳ ἐποίησεν, ὀρθῶς ἔχει τῇ διανοίᾳ· οὐ γὰρ εἴρηκε καθ' ἁπλοῦν, ἐποίησεν αὐτὸν λόγον, ἀλλὰ κύριον αὐτόν· καὶ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' εἰς ὑμᾶς· καὶ ἐν μέσῳ ὑμῶν ἐποίησεν· ἴσον τῷ εἶπεν ἀπέδειξεν· καὶ τοῦτο αὐτὸ ὁ πέτρος ἐρχόμενος τῆς τοιαύτης διδασκαλίας, μετὰ πολλῆς τηρήσεως ἐσήμαινεν· διόπερ πρὸς αὐτοὺς ἔλεγεν· ἄνδρες ἰσραηλῖται, ἀκούσατε τοὺς λόγους τούτους τοῦ ἰησοῦ τὸν ναζωραῖον ἄνδρα ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἀποδεδειγμένον εἰς ὑμᾶς δυνάμεσι καὶ τέρασι καὶ σημείοις· οἷς ἐποίησε δι' αὐτοῦ ὁ θεὸς ἐν μέσῳ ὑμῶν καθὼς αὐτοὶ οἴδατε· τὸ ἄρα πρὸς τῷ τέλει ἐποίησε λεγόμενον, τοῦτο ἐν τῇ ἀρχῇ εἴρηκεν, ἀπέδειξεν. ἀπὸ γὰρ τῶν σημείων καὶ ὧν ἐποίησε θαυμασίων ὁ κύριος, ἀπεδείχθη οὐχ' ἁπλῶς ἄνθρωπος, ἀλλὰ θεὸς ὢν ἐν σώματι· καὶ κύριος αὐτὸς ὢν ὁ χριστός· τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις λεγόμενον πρὸς τοῦ ἰωάννου· διὰ τοῦτο οὖν μᾶλλον ἐζήτουν αὐτὸν οἱ ἰουδαῖοι ὅτι οὐ μόνον ἔλυε τὸ σάββατον, ἀλλὰ καὶ πατέρα ἴδιον ἔλεγε τὸν θεόν· ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ θεῷ· οὐ γὰρ ἐπλάσθη ἑαυτὸν ὁ κύριος τὸ τε θεῖον· οὐδὲ ὅλως ἕνι ποιούμενος θεὸς· ἀλλὰ ἀπέδεικνυε διὰ τῶν ἔργων, λέγων, κἂν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις μου πιστεύετε· ἵνα γνῶτε ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· οὕτως τοίνυν κύριον καὶ βασιλέα πεποίηκεν αὐτὸν ὁ πατὴρ ἐν μέσῳ ὑμῶν· καὶ εἰς ὑμᾶς τὸς πρότερον ἀπιστοῦντας· καὶ δῆλόν ἐστιν ὡς νυνὶ κύριος καὶ βασιλεὺς ἀναδεικνύμενος, οὐκ ἀρχὴν ἔχει ἣν ἐνέσθαι τότε βασιλεὺς καὶ κύριος· ἀλλ' ἀρχὴν ἔχει, τὴν τῆς κυριότητα ἑαυτοῦ δεικνύειν, καὶ ἐκτείνει καὶ πρὸς τὸς ἀπειθήσαντας· εἰ μὲν οὖν νομίζουσιν ὅτι καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι ἄνθρωπος ἐσταυρούμενον ἐσωμένην· οὐκ ἦν κύριος καὶ βασιλεὺς ὁ σωτήρ· ἀλλὰ τότε ἀρχὴν ἔσχε τοῦ εἶναι κύριος, γνώτωσαν ὅτι τοῦ σαμοσατέως ἐκφανεῖς πάλιν φθέγγονται ῥήματα· εἰ δ' ὥσπερ ἀνέγνωμεν καὶ προείπομεν ἐν τοῖς πρότεροις, κύριος καὶ βασιλεύς ἐστιν ἀΐδιος· τοῦ μὲν ἀβραάμ, κύριον αὐτὸν προσκυνήσαντος· τοῦ δὲ μωϋσέως λέγοντος, καὶ κύριος ἔβρεξεν ἐπὶ σόδομα καὶ γομόρρα, θεῖον καὶ πῦρ παρὰ κυρίου ἐκ τοῦ οὐρανοῦ· καὶ τοῦ δαυὶδ ψάλλοντος, εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου· καὶ ὁ θρόνος σου ὁ θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· ῥάβδος εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου· βασιλεία πάντων τῶν αἰώνων· δῆλόν ἐστιν ὡς καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι ἄνθρωπος, βασιλεὺς καὶ κύριος ἦν· ἀΐδιος εἰκὼν καὶ λόγος τοῦ πατρὸς ὑπάρχων· ἀΐδιοι ὄντες τοῦ λόγου κυρίου καὶ βασιλέως, πρόδηλον πάλιν ὅτι καὶ τὸ ἀΐδιον τοῦ υἱοῦ πεποιῆσθαι, ἔλεγε ὁ πέτρος· ἀλλὰ τῷ εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ κυριότητα γνωμένῳ ὅτι γέγονεν ἄνθρωπος καὶ τῷ σταυρῷ πάντας λυτρωσάμενος, πάντων γέγονεν κύριος καὶ βασιλεύς· ἐὰν δὲ διὰ τὸ γεγράφθαι

sed de homine facto mentionem fieri? quid enim est aliud, id quod crucifixum est, quã corpus? Corporalitatem deinde Verbi qui potui aliter denotare, quàm per hoc vocabulũ (fecit quum alioqui id vocis, fecit, rectam in hoc loco obtineat sententiam. Non enim locutus est (vt superius dixi) fecit eum Verbum, sed fecit eum Dominum, idque nõ simpliciter, sed apud nos, & in medio nostrum eum fecit, quod idem est, ac si dixisset, declarauit eum Dominum: idque non simpliciter, sed apud nos, & in medio, nostrum eum fecit, quod idem est, ac si dixisset, declarauit eum Dominum: Et hoc ipsum Petrus in principio suæ initialis doctrinæ cum magna libertate expressit, quum ad ipsos diceret: Viri Israëlitæ, audite hæc verba, Iesum Nazarenum virum à Deo vobis potentiis, miraculis, & signis declaratum & exhibitum quæ per eũ Deus fecit in medio nostri, quemadmodum vobis compertũ est. Nam illud vocabulũ, fecit, quod in fine dicebatur, id sub alia voce, nempe declarauit, in principio posuit. Ex signis enim iisq; quę fecit Dominus, declaratum est, nõ simplicem eum hominẽ fuisse, sed Deũ & Dominum in corpore, eundémque Christũ fuisse Ac simile est illud quà Ioanne in Euangelio dictum est: Ideo magis persequebantur eum Iudęi, quia non modo Sabbatum abrogaret, sed & Deum Patrem suum esse diceret, seipsum Deo parem faciẽs. Nõ enim Dominus seipsum tũm tẽporis Deum finxit neque deitatem captauit, sed factis declarauit seipsum Deum esse: quum dicit, *Quod si mihi non credideritis, operibus credite, vt cognoscatis, quod ego in Patre sim, & pater in me.* Ad eum modum igitur illum Dominum & Regem fecit Pater in medio nostrum, & apud nos antea incredulos. Certúmque est, eum qui nunc Rex & Dominus declaratur, non id initium habere iam primum regni accepti, sed nunc demum declarati, eámque declarationem pertigisse ad eos, qui hactenus increduli erant. Si igitur existimant eum antequam homo fieret, & crucem sustineret, Deum & Regem & Saluatorem non fuisse, sed tum demum Dominum esse incepisse, agnoscant sese, idque manifesto verba Samosatensis loqui. Sin autem, vt iam recitauimus, & superius dictum est, Dominus æternus est Rex, quum & Abraham eum vt Dominum adorarit, & Mose dicente, *Dominus in Sodomam & Gomorrham sulphur & ignẽ à Domino é cælo pluerit:* Dauidis quoq; Psalteriũ canat, *Dixit dominus domino meo sede à dextris meis, donec tuos hostes supprimã: & Thronus tuus in seculũ seculi, virga rectitudinis, virga regni tui, & regnũ tuum omniũ seculorum:* in conspicuo est, eum priusquã homo fieret, Regẽ & Dominum æternũ fuisse, Imaginemq; & Verbũ Patris extitisse. Iam, quũ æternus sit & Rex & Dominus, manifestò sequitur, Petrũ non substantiã Filij, sed dominationẽ in nos factã inchoatámq; pronũciasse eo tẽpore, quo homo natus, hominibúsq; per crucẽ liberatis, omniũ Rex & Dominus effectus est: Sin vero ideo, quia scriptũ est,

fecit contumaciter instant, negéatq; similia esse, fecit & declarauit, vel quia non intelligunt, vel quia suam ita amplectuntur hæresim Christo inimicam, audiant etiam ita rectum sensum in verbis Petri contineri: Qui enim aliorũ Dominus efficitur, is eos qui iam in rerum natura existunt, suo iuri & dominio acquirit. Si igitur Dominus conditor omnium, & æternus Rex, ex quo factus est homo, tum demum non possidere incepit, clarum omnino fuerit, vel ea quoque ratione id quod à Petro dicitur, nullũ adferre significatum, vnde Verbi naturam tum demum factum esse colligas, sed potius omnium rerũ sub illius potestate subiectionem. Atque illud ipsum cum superioribus dictis similitudine congruit. Vt enim illic statuimus verba ista, Sis mihi in Deum protectorem: &, factus est Dominus refugium pauperi, non ostendere ex se Deum factum esse, sed quale sit illud beneficium, quod in vnumquemq; ab eo collatum sit: ita hic quoque Petri vox eandem habet sententiam: Verbum enim, quatenus est ipse Dei Filius, Dominus est totius vniuersitatis. Nos autem prius ab ipso initio vsque obnoxij eramus seruituti corruptionis, & execrationi legis: deinde paulatim progressu temporis fingentes ea, quæ non erant, inseruiebamus, vt dixit Apostolus, diis, qui in rerum natura non subsistebant, & ignari veri numinis, vana, quæ non erant, præferebamus veritati. Postmodum autem sicuti vetus ille populus in Ægypto oppressus ingemiscebat, ita nobis quoque, quibus erat insititia & naturalis lex, per tacitas Spiritus ingemiscẽtias has preces fundebamus: *Vindica nos Domine Deus noster*: &, *Factus est in munitionẽ refugij, & in Deum protectorem*: Ita quoque Dominus noster ista ipsa factus est. Neque tum sui existendi, sed dominandi in nobis initium habuit. Postea Deus vt bonus, & Pater Domini nostri nostram vicem dolens, cupiensque sui apud omnes notitiam inualescere, author fuit filio suo, vt induto corpore humano, homo fieret, filiúsq; appellaretur, atque in eo corpore seipsum offerens oro omnibus, omnes liberaret ab ignorantia Deitatis & corruptione. Atque ita factus est omnium Dominus & Rex. Quocirca eo modo eum factum esse Dominũ & Regem, id est, quod Petrus suis verbis significauit quum ait, Fecit eum Dominum & Christum demisit, quod perinde est, ac si diceret, à Patre eum hominẽ esse factum. Fieri enim homini proprium est, verum nõ simpliciter eum hominem fecit, sed vt omnium dominaretur, omnésq; chrismate sanctificaret, hominem fecit. Nam quamuis speciem serui acceperit Verbum quod in forma Dei subsistebat: non tamen assumptio illa carnis, Verbum, seruum aut mancipium reddidit, quod natura rerum Dominus erat, sed potius inde omnium hominum libertas confecta est. Verbum autem naturaliter Dominus, postquam homo natum esset per formam serui Dominus & Christus omnium factum est, hoc est, vt omnes sanctificaret Spiritu factum est, Non aliter quàm suprà diximus, Deum esse factum, in Deum & protectorem. Eadem ratione quum dicit: *Ero illi Deus*,

φιλονεικῶσι, μὴ θέλοντες ἴσον εἰρῆσθαι τὸ ἐποίησε τῷ ἀπέδειξεν, ἢ καὶ μὴ νοοῦντες· ἢ καὶ ἀφ' ἑτέρου χριστομάχου αὐτῶν προαίρεσιν ἀκριβέστατον ὅτι καὶ ὄντως ὀρθὴν ἔχει διάνοιαν τὰ τοῦ πέτρου ῥήματα· ὁ γὰρ γινόμενος πάντων κύριος, τοὺς ἤδη ὄντας κτίσματα ὑφ' ἑαυτὸν. εἰ δὲ ὁ κύριος δημιουργός ἐστι πάντων καὶ βασιλεὺς αἰώνιος, ὅτε δὲ γέγονεν ἄνθρωπος, τότε καὶ ἡμᾶς ἐκτήσατο, δῆλον ἂν εἴη καὶ κατὰ τοῦτο, ὡς τὸ ὅτι τὰ τοῦ πέτρου λεγόμενον, ἀντὶ ὄντως ποίημα σημαίνει τὴν οὐσίαν τοῦ λόγου· ἀλλὰ τὴν μὲν πάντων ὑποταγήν, καὶ τὴν εἰς πάντας γενομένην τοῦ σωτῆρος κυριότητα καὶ ἔστιν ὅμοιον τοῦτο τοῖς ἔμπροσθεν· ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ παρεθέμεθα τὰ ῥήματα τὸ, γενοῦ μοι εἰς θεὸν, καὶ τὸ, ἐγένετο κύριος καταφυγὴ τῷ πένητι καὶ ἐδείκνυεν ὁ λόγος ὅτι μὴ πάντα γενητὸν δείκνυσι τὸν θεὸν· ἀλλὰ τὴν εἰς ἕκαστον γινομένην ἐπιφοίτησιν παρ' αὐτοῦ, οὕτω καὶ τὸ τοῦ πέτρου ῥητὸν τὴν αὐτὴν ἔχει διάνοιαν· λόγος μὲν γὰρ ὢν αὐτὸς ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς κύριός ἐστι τοῦ παντὸς· ἡμεῖς δέ, τὸ πρὶν ἦμεν ὑποδεεῖς· ἐξ ἀρχῆς μὲν, τῇ δουλείᾳ τῆς φθορᾶς καὶ τῇ κατάρᾳ τοῦ νόμου· ἔπειτα δὲ κατ' ὀλίγον ἑαυτοῖς ἀναπλάττοντες τὰ μὴ ὄντα, ἐδουλεύομεν, ὡς εἶπεν ὁ μακάριος ἀπόστολος, τοῖς φύσει μὴ οὖσι θεοῖς· καὶ τὸν μὲν ἀληθινὸν θεὸν, ἠγνοοῦμεν· τὰ δὲ μὴ ὄντα, προετιμῶμεν τῆς ἀληθείας· ἀλλ' ὕστερον ὥσπερ ὁ παλαιὸς λαὸς ἐν αἰγύπτῳ βαρούμενος ἐστέναξεν· ὕτως καὶ ἡμῶν ἐχόντων τὸ ἔμφυτον νόμον καὶ καθ' ἡμᾶς ἀλαλήτους στεναγμοὺς τὸ πνεῦμα ἐντυγχανόντων καὶ λεγόντων· κύριε ὁ θεὸς ἡμῶν κτῆσαι ἡμᾶς· γέγονεν ὥσπερ εἰς οἶκον καταφυγῆς· καὶ εἰς θεὸν ὑπερασπιστὴν, ὕτως καὶ κύριος ἡμῶν γέγονε· καὶ οὐκ ἀρχὴν δεῖναι ἔσχεν αὐτὸς πρὸ· ἀλλ' ἡμεῖς ἀρχὴν ἔχομεν τῷ εἶναι αὐτὸν κύριον ἡμῶν· λοιπὸν δὲ ἀγαθὸς ὢν ὁ θεὸς· καὶ πατὴρ ὢν τοῦ κυρίου, ἐλεήσας καὶ θέλων πᾶσι γνωσθῆναι, ποιεῖ τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν ἐνδύσασθαι σῶμα ἀνθρώπινον· καὶ γενέσθαι ἄνθρωπον κληθῆναί τε αὐτὸν υἱὸν, ἵν' ἐν τούτῳ ἑαυτὸν προσενέγκας ὑπὲρ πάντων, τοὺς πάντας ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τῆς θεοστυγίας, καὶ τῆς φθορᾶς, καὶ πάντων γένηται κύριος καὶ θεὸς βασιλεύς αὐτός. τὸ δὴ ἂν γένεσθαι αὐτὸν κύριον καὶ βασιλέα, τοῦτό ἐστιν ὃ ἔλεγεν ὁ πέτρος, ἐποίησεν αὐτὸν κύριον. καὶ χρισὸν ἀπέστειλεν ἵσον ἐστὶ τῷ εἰπεῖν, ὅτι καὶ ἄνθρωπον αὐτὸν ποιήσας ὁ πατὴρ, ἴδιον γὰρ ἀνθρώπων τὸ ποιεῖσθαι. οὐχ ἁπλῶς ἢ ἐποίησεν ἄνθρωπον· ἀλλ' εἰς τὸ κυριεῦσαι πάντων αὐτὸν καὶ ἁγιάζειν πάντας διὰ τοῦ χρίσματος πεποίηκεν· εἰ γὰρ καὶ δοῦλος μορφὴν ἔλαβεν ὁ ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων λόγος, ἀλλ' ἡ περίληψις τῆς σαρκὸς οὐκ ἐδούλωσε τὸν λόγον φύσει κύριον ὄντα· ἀλλὰ μᾶλλον ἐλευθέρωσις μὲν ἦν ἡ γινομένη πρὸς τοῦ λόγου πάσης τῆς ἀνθρωποτητος· αὐτὸς γὰρ φύσει κύριος, καὶ ἄνθρωπος ποιηθεὶς διὰ τὸ δοῦλος μορφῆς, κύριος πάντων καὶ χρισὸς τετύπωται εἰς τὸ ἁγιάζειν τῷ πνεύματι πάντας πεποίηται· καὶ ὥσπερ ὁ θεὸς γινόμενος εἰς θεὸν ὑπερασπιστὴν, καὶ λέγων, ἔσομαι αὐτοῖς θεὸς· ἀ μᾶλ-

μᾶλλον τοτὲ γίνεται θεὸς· ἀ ἦ πότε ἀρχὴν ἔχει τοῦ γίνεσθαι· ἀλλ' ὅπερ ἐστὶν ἀεὶ, τοῦτο καὶ τοῖς δεομένοις γίνεται· ὅταν αὐτῷ δοκῇ, οὕτω καὶ χριστὸς φύσει κύριος καὶ βασιλεὺς αἰδίως ὤν, οὐχ ὅτε ἀποστέλλεται μᾶλλον γίνεται κύριος· οὐδὲ τότε ἀρχὴν λαμβάνει τοῦ εἶναι κύριος ἢ βασιλεύς· ἀλλ' ὅπερ ἐστὶν ἀεὶ, τοῦτο καὶ τότε κτίσμα σάρκα πεποίηται καὶ λυτρωσάμενος πάντας, γίνεται καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων καὶ νεκρῶν κύριος· αὐτῷ γὰρ λοιπὸν ἅπαντα δουλεύει· καὶ τοῦτό ἐστιν ὅπερ ψάλλει Δαβὶδ· εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου· ἀ γὰρ ἔπρεπε διὰ τὴν λύτρωσιν γενέσθαι, ἀλλὰ διὰ τοῦ φύσει κυρίου, ἵνα μὴ διὰ μὲν κτιζόμενοι ἄλλον δὲ κύριον ὀνομάζωμεν· καὶ πίστωμεν εἰς τὴν ἀρχαίαν εὐσέβειαν, τῇ κτίσει δουλεύοντες μᾶλλον τὸν κτίσαντα τὰ πάντα θεὸν· αὕτη γὰρ ἦν κατάγε τὴν ἐμὴν νηπιότητα διάνοια. ἐγὼ ἀληθῆ ἐν χρῃ ἔχει τὴν αἰτίαν, ἃ πρὸς τοὺς ἰουδαίους πιαύτα ῥήματα τοῦ πέτρου ἰουδαίοις γὰρ πλανηθέντες ἀπὸ τῆς ἀληθείας, προσδοκῶσι μὲν ἐρχόμενον τὸν χριστὸν· οὐχ ἡγοῦνται δὲ αὐτὸν τὸ πάθος ἀναδέχεσθαι· λέγοντες ὅπερ οὐ νοοῦσιν· ἡμεῖς οἴδαμεν ὅτι ὅταν ἔλθῃ ὁ χριστὸς, μένει εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ πῶς σὺ λέγεις, ὅτι δεῖ αὐτὸν ὑψωθῆναι; ἔπειτα ὁ λόγος γινόμενον ἐν σαρκὶ· ἀλλὰ φιλὸν αὐτὸν ἄνθρωπον γίνεσθαι, ὡς πάντες γεγόνασιν οἱ βασιλεῖς ὑπολαμβάνουσιν· ὁ μὲν οὖν κύριος τοὺς πρὸ αὐτοῦ κλεόπαν ἐντρέπων ἐδίδασκεν· ὅτι τὸν χριστὸν δεῖ πρῶτον παθεῖν, καὶ τοὺς ἄλλους δὲ ἰουδαίους· ὅτι θεὸν ὑπεδημήσαι λέγων· εἰ ἐκείνους θεοὺς εἶπε πρὸς οὓς ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἐγένετο. καὶ, οὐ δύναται ἡ γραφὴ λυθῆναι· ὃν ὁ πατὴρ ἡγίασε καὶ ἀπέστειλεν, ἡμεῖς λέγετε βλασφημεῖν· ὅτι εἶπον υἱὸς τοῦ θεοῦ εἰμι; ὁ πίνιω πέτρου μαθὼν ζητεῖ πρὸς τὸν σωτῆρα, κατ' ἀμφότερα διορθούμενος τοὺς ἰουδαίους, φησὶν· ὦ ἰουδαῖοι χριστὸν ἔρχεσθαι καταγγέλλουσιν αἱ θεῖαι γραφαὶ, καὶ ὑμεῖς μὲν ψιλὸν ἄνθρωπον αὐτὸν ὡς ἕνα τῶν ἐκ τοῦ Δαβὶδ νομίζετε, τὰ δὲ γεγραμμένα περὶ αὐτοῦ οὐ πιστεύετον αὐτὸν, οἷον ὑμεῖς λέγετε, σημαίνουσιν· ἀλλὰ μᾶλλον κύριον καὶ θεὸν. καὶ ἀθάνατον καὶ χορηγὸν ζωῆς καταγγέλλουσιν· ὁ μὲν γὰρ Μωϋσῆς εἴρηκεν, ὄψεσθε τὴν ζωὴν ὑμῶν κρεμαμένην ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν· ὁ δὲ Δαβὶδ, ἐν μὲν τῷ ἑκατοστῷ ἐννάτῳ ψαλμῷ, εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου· ἐν δὲ τῷ πεντεκαιδεκάτῳ, οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ᾅδην· οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν· ὅτι μὲν οὖν εἰς τὸν Δαβὶδ φθάνει τοιαῦτα ῥήματα, αὐτὸς μὲν μαρτυρεῖ κύριον ἑαυτοῦ φάσκων εἶναι τὸν ἐρχόμενον. σωρᾶτε δὲ καὶ ὑμεῖς, ὅτι ἀπέθανε καὶ τὰ λείψανα αὐτοῦ παρ' ἡμῖν ἐστιν· ὅπερ ἦν τὸν χριστὸν τοιοῦτον εἶναι δεῖ οἷον αὐτὸν λέγουσιν εἶναι αἱ γραφαὶ πάντως καὶ ὑμεῖς συνομολογεῖτε· ταῦτα θεοῦ γὰρ εἴρηνται λόγοι καὶ δύναται ψευδῆ εἶναι ἐν αὐτοῖς ἃ μὲν

non eo tempore Deus efficitur, ſed idipſum, quod ſemper eſt, illud efficitur indigentibus quum illi placuerit: Ita quoque & Chriſtus natura Dominus, & Rex æternus, non quando mittitur, magis fit Dominus, neque tunc initium ſumet, vt ſit Dominus & Rex: ſed quod ſemper eſt, hoc ipſum, quum ſecundum carnem gignitur, omnibus liberatis efficitur, atque ita ſit viuorum & mortuorum Dominus, eò quòd illi deinceps omnia ſeruiant. Et hoc eſt quod carmine ſuo modulatur Dauid: *Dixit Dominus Domino meo, ſede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorũ.* Non enim conueniebat per alium quempiam iſtam redemptionem fieri, ſed per eum qui natura Dominus erat, ne tametſi per Filium creati eſſemus, alium tamen nobis Dominum agnoſceremus, lapſique in Arianorum gentilium-que deliria, creaturæ potius, quàm Deo omnium creatori cultum ſeruitiúmque præſtaremus. Hanc pro mea imbecillitate eius dicti ſententiam puto, Petriſque vocem vera ac bona ratione aduerſus Iudæos inſtructam eſſe: Iudæi contrà, deerrantes à veritate, expectationem quidem venturi Chriſti habent, ſed illum paſſurum non arbitrantur; dicúntque prout ſentiunt. Nos ſcimus, Chriſtum vbi venerit, in æternum permanſurum eſſe, cur igitur tu dicis, quòd eum oporteat exaltari? Deinde, non Verbum in carne genitum, ſed quales omnes reges merum eum hominem futurum eſſe, ſuſpicãtur. Dominus igitur, vt Cleopham pudefaciens, docebat Chriſtum primùm debuiſſe pati: ita eadem ratione cæteros quoque Iudæos pudefecit, quum Deum adeſſe indicaret. Si illos appellauit, inquiens, deos, ad quos ſermo Dei factus eſt, neque poteſt diſſolui Scriptura, quem Pater ſanctificauit, & miſit in mundum, eum dicitis blaſphemare, eò quòd dixerit de ſeipſo, Filius Dei ſum. Hæc igitur, quum Petrus didiciſſet ex Saluatore, in vtramque partem Iudæos caſtigaturus ait, O Iudæi, Chriſti aduentum denunciant Sacræ ſcripturæ, & vos eum merum hominem, vt quem libet ex genere Dauidis, arbitramini: ſed tamen ſcripta de eo, non illum talem nobis depingunt, ſed potius Dominum & Deum, & immortalem, & choragum ſuppeditatorémque vitæ. Moſes enim dixit, videbitis vitam veſtram ſuſpenſam coram oculis veſtris. Dauid item ad iſtum modum locutus eſt Pſalmo 109. *Dixit Dominus Domino meo, ſede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum.* In Pſalmo decimo quinto: *Non relinques animam meam in inferno, Neque dabis ſanctum tuum videre corruptionem.* Quod autem talia verba ad ſe non pertineant, ipſe Dauid pro teſte eſt, cùm eum qui venturus erat, ſuum Dominum vocet. Nam & vos quoque conſpicitis Dauidem mortuum eſſe, reliquiáſque eius apud vos ſeruari. Quòd autem Chriſtum talem eſſe oportet, qualem Scripturæ prædicant, omnino & vos quoque confitemini; à Deo enim profecta ſunt hæc verba, neque poteſt falſi quicquam in illis eſſe.

Quòd si aliquem talem veniſſe, Deúmque eſſe, ſignis & miraculis quæ fecit, probare poteſtis, recte quidem nobiſcum pugnam conſeritis: contrà, ſi talem veniſſe probare non poteſtis, ſed illum adhuc venturum expectatis, inſpicite tempora vſque in præſentem diem à Daniele deſcripta. Quòd ſi hoc tempus eſt, quod olim prædictum fuit, ac ea quæ pronunciata ſunt, veſtro ſeculo iam apparent, agnoſcite hunc ipſum eſſe Ieſum, quem vos crucifixiſtis. Chriſtum eſſe illum expectatum. Dauid etenim cæteríque Prophetæ mortui ſunt, A eorúmque omnium monumenta apud vos cõſiſtunt: iſtáque reſurrectio clare demonſtrat, ea quæ ſcripta ſunt, in hunc ſolum competere. Nam in crucifigendo, reprælentatur id quod dictum eſt à Moſe, videbitis vitam veſtram pendere: & ex lateris vulnere per lanceam; conficitur illud Propheticum dictum: *Vt ouis ad mactationem ductus eſt*. Iam, quòd non ſolum reſurrexit, ſed & olim mortuos e monumentis excitarit (hos enim plerique noſtrorum viderunt:) idem cum eo eſt, *Non relinques animam meam in inferno*, & mors inualeſcens deglutiuit: ac rurſum, Abſtulit Deus Porrò, ſigna quæ ab illo ſunt edita, documento ſunt, Deum in corpore fuiſſe, illúmque ipſum eſſe vitam, & Dominum mortis. Congruum enim erat, Chriſtum qui aliis vitam dabat, non detineri ſub mortis tyrannide. Id autem non contigiſſet, ſi (vt vos arbitramini) nudus & merus homo Chriſtus fuiſſet: qua propter ille eſt Filius Dei: alioquí omnes mortales morti obnoxij remanerent. Ne mihi igitur quiſquam ambigat, ſed pro certo habeat omnis domus Iſraël, iſtum Ieſum, quem vidiſtis ſpecie hominem, facientem ſigna, huiuſmodi opera, quæ nullus vnquam vllo in tempore fecit, Chriſtum eſſe, & Dominum omnium. Nam & homo factus, ac Ieſus vocatus (vt ſuperius diximus) non diminutior eſt redditus humana paſſione, ſed potius in eo ipſo, quod homo genitus eſt, viuentium & mortuorum declaratus eſt Dominus. Poſtquàm enim (vt inquit Apoſtolus) in ſapientia Dei mundus Deum non cognouit, placuit Deo per ſtultitiam prædicationis ſeruare credentes. Ita quoque & nos homines, poſtquàm noluimus per Verbum eius cognoſcere Deum, & ſeruire naturali Domino noſtro Verbo Dei, placitum eſt Deo in homine oſtẽdere dominicam ſuam poteſtatem, & omnes trahere ad ſe: ſednudũ merúmque hominem id facere prorſus indecorum erat, ne hominem habentes Dominum, hominis cultores efficeremur: ea de cauſa ipſũ Verbum caro factum eſt, & vocauit nomen eius Ieſum, atque ita vocauit & fecit eum Dominum & Chriſtum ipſe Pater, quod perinde eſt ac ſi dicas, fecit illum Dominum & regnatorem, vt in nomine eius, quem vos crucifixiſtis quemadmodum omne genu ſe flexit, ita & Dominum & Regem, eundémque eſſe Filium cognoſceremus, & per eum Patrem: Iudæi autem plerique iſta audientes, victi conuerſique ſunt, ac deinceps agnouerunt Chriſtum (vt in

εἰ μὲν οὖν δυνάσθε εἰπεῖν ὡς ἐλήλυθεν τοῦτο πρῶτον καὶ δυνάσθε δεῖξαι θεὸν αὐτὸν εἶναι ἀφ' ὧν ἐποίησε σημείων καὶ τεράτων, εἰκότως ἡμῖν διαμάχεσθε· εἰ δὲ δεῖξαι μὲν οὐ δυνάσθε ὡς ἐλήλυθε· προσδοκᾶτε δὲ ἀκμὴν ἥξειν, ἐπίγνωτε τὸν καιρὸν ἀπὸ τοῦ Δανιὴλ· εἰς τὸν παρόντα γὰρ χρόνον τὰ λεχθέντα παρ' αὐτοῦ φθάνει· εἰ δὲ ὁ παρὼν καιρὸς ἐκείνου ἐστὶν ὁ πάλαι προκαταγγελόμενος καὶ τὰ γινόμενα δὲ νῦν ἐφ' ἡμῖν ἑωράκατε, γνῶτε ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Ἰησοῦς, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε, οὗτός ἐστιν ὁ Χριστὸς ὁ προσδοκώμενος· ὁμοῦ γὰρ Δαβὶδ καὶ πάντες οἱ προφῆται, ἀπέθανον· καὶ τὰ μνήματα πάντων, παρ' ὑμῖν ἐστιν· ἡ δὲ γενομένη νῦν ἀνάστασις, ἔδειξεν εἰς τοῦτο φθάνειν τὰ γεγραμμένα· τὸ μὲν γὰρ σταυρωθῆναι, δείκνυσι τὸ, ὄψεσθε τὴν ζωὴν ὑμῶν κρεμαμένην· καὶ τὸ τῇ λόγχῃ τρωθῆναι τὴν πλευράν, πληροῖ τὸ, ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη· τὸ δὲ μὴ μόνον ἐξαναστῆναι· ἀλλὰ καὶ παλαιοὺς νεκροὺς ἐκ τῶν μνημείων ἐγεῖραι, τοῦτο ἦν τὸ, οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ᾅδην· καὶ τὸ, κατεπόθη ὁ θάνατος ἰσχύσας, καὶ πάλιν ἀφεῖλεν ὁ θεός· τῇ γὰρ καὶ τοιαῦτα σημεῖα ποιῆσαι αὐτὸν οἷα γέγονε, δείκνυσι θεὸν εἶναι τὸν ἐν σώματι· καὶ αὐτὸν εἶναι τὴν ζωὴν καὶ κύριον τοῦ θανάτου· ἔπρεπε γὰρ τὸν Χριστὸν τὴν ἄλλοις ζωὴν διδόντα, αὐτὸ μὴ κρατεῖσθαι ὑπὸ τοῦ θανάτου· ὅτι γὰρ οὐκ ἂν ἐγεγόνει, εἰ ὡς ὑμεῖς νομίζετε ψιλὸς ἄνθρωπος ἦν ὁ Χριστός· ἀλλὰ μὲν αὐτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ. ἄνθρωποι γὰρ πάντες, ὑπόδικοι θανάτου εἰσί· μηκέτι τοίγαρουν ἀμφιβαλέτω τις· ἀλλ' ἀσφαλῶς γινωσκέτω πᾶς οἶκος Ἰσραήλ· ὅτι οὗτός ὁ Ἰησοῦς ὃν ἐθεωρήσατε σχήματι ἀνθρώπου, ποιοῦντα σημεῖα· καὶ τοιαῦτα ἔργα, ἃ μηδεὶς πώποτε πεποίηκεν, αὐτός ἐστιν ὁ Χριστὸς καὶ κύριος πάντων. καὶ γὰρ καὶ ἄνθρωπος γέγονε· καὶ κληθεὶς Ἰησοῦς, ὥσπερ ἐν τοῖς προτέροις εἴπαμεν, οὐκ ἠλαττώθη τῷ ἀνθρωπίνῳ παθεῖ· ἀλλὰ μᾶλλον ἐν τῷ ποιῆσαι ἄνθρωπος, ζώντων καὶ νεκρῶν ἀπεδείκνυ κύριος· ἐπειδὴ γὰρ ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ θεοῦ οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος διὰ τῆς σοφίας τὸν θεόν, ηὐδόκησεν ὁ θεὸς διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος, σῶσαι τοὺς πιστεύοντας· ὅτως καὶ ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι ἐπειδὴ οὐκ ἠθελήσαμεν διὰ τοῦ λόγου αὐτοῦ γινώσκειν τὸν θεὸν καὶ δουλεύσαι τῷ φύσει δεσπότῃ ἡμῶν τῷ λόγῳ τοῦ θεοῦ, ηὐδόκησεν ὁ θεὸς ἐν ἀνθρώπῳ δεῖξαι τὸ ἑαυτοῦ κυριότητα καὶ πᾶσας ἑλκύσαι πρὸς ἑαυτόν. διὰ ἄνθρωπος ἦν ὑπὸ τοῦ ποιῆσαι ἀπρεπὲς ἦν· ἵνα μὴ ἄνθρωπον κύριον ἔχοντες, ἀνθρωπολάτραι γινώμεθα· διὰ τοῦτο αὐτὸς ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· καὶ ἐκαλέσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν καὶ ὅτως ἐποίησεν αὐτὸν κύριον καὶ Χριστὸν ὁ πατήρ· ἴσον γὰρ εἰπεῖν, εἰς τὸ κυριεύειν αὐτὸν καὶ βασιλεύειν ἐποίησεν, ἵν' ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε ὥσπερ πᾶν γόνυ κάμπτει ὅτως καὶ κύριον καὶ βασιλέα αὐτὸν τε τὸν υἱὸν ὁμολογῶσιν καὶ δι' αὐτοῦ τὸν πατέρα· ἰουδαίων μὲν οὖν οἱ πολλοὶ ταῦτα ἀκούοντες, ἐνετράπησαν καὶ λοιπὸν ἐπέγνωσαν τὸν Χριστὸν

ὡς ὃν

ὡς ἐν τῇς πράξεσι γέγραπται· ἐπειδὴ δὲ οἱ ἀρξόμενοι αἱρετῶν ὑπομένειν Ἰουδαῖοι· καὶ μάχεσθαι τῷ πέτρῳ, φέρε τὰς ὁμοίας λέξεις αὐτοῖς παραθώμεθα, ἴσως κἂν οὕτως ἐντραπῶσι, μαθόντες τὴν συνήθειαν τῆς θείας γραφῆς. ὅτι μὲν οὖν ἀΐδιός ἐστι καὶ βασιλεὺς ὁ χριστὸς, δῆλον γέγονεν ἐκ τῶν προειρημένων· καὶ οὐδείς ἐστιν, ὃς ἀμφιβάλλει περὶ τούτου· ὡς γὰρ ὢν τοῦ θεοῦ, ὅμοιος αὐτῷ ἐστί· ὅμοιος δὲ ὤν, πάντως ἐστὶ κύριος καὶ βασιλεύς· αὐτὸς γάρ φησιν· ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς, ἑώρακε τὸν πατέρα· ὅτι γὰρ καὶ αὐτὸ μόνον τὸ λεχθὲν πρὸς τὸν πέτρον, κύριον αὐτὸν ἐποίησε καὶ χριστὸν, ἀπόδειξιν εἶναι τὸν λόγον σημαίνει· ἔξεστιν ἰδεῖν ἀπὸ τῆς εὐλογίας τοῦ ἰσαὰκ· καὶ ἀμυδρά πως ἡ εἰκὼν αὕτη πρὸς τὸ προκείμενον ἦν· ἔφη γοῦν τῷ μὲν ἰακὼβ, γίνου κύριος τῶν ἀδελφῶν σου· τῷ δὲ ἡσαῦ, ἰδοὺ κύριον αὐτὸν ἐποίησά σου· εἰ μὲν οὖν τὸ ἐποίησε τὴν οὐσίας ἀρχὴν καὶ τῆς γενέσεως τὸ ἰακὼβ σημαίνει, οὐδ' οὕτω μὲν ἐχρῆν αὐτοὺς τοιαῦτα περὶ τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ κἂν ἐνθυμεῖσθαι· οὐ γάρ ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ποίημα ὡς ὁ ἰακὼβ· πάλιν ἐδυώντό πως πυθόμενοι, μηκέτι παραφρονεῖν· εἰ δὲ ταῦτα οὐκ ὀφθῇ τῆς οὐσίας· οὐδὲ ὀφθῇ τῆς ἀρχῆς τῆς γενέσεως λαμβάνεσι καὶ τοι καλὰ φύσιν ὄντος τοῦ ἰακὼβ κτίσματος καὶ ποιήματος· πῶς οὐ πολὺν τοῦ διαβόλου μανοῦνται; εἰ ἄρα ἃ μηδὲ τοῖς φύσει γενητοῖς τολμῶσιν ἐκ τῶν ὁμοίων λέξεων συνάπτειν· ταῦτα τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ προσπλέκουσι λέγοντες αὐτὸν ποίημα εἶναι; ἔλεγε γὰρ ὁ ἰσαὰκ, γίνου, καὶ ἐποίησα· οὐ περὶ τὴν ἀρχὴν τῆς γενέσεως τοῦ ἰακὼβ· οὔτε τὴν οὐσίαν αὐτοῦ σημαίνων· μετὰ γὰρ τεσσαράκοντα καὶ πλείονα ἔτη τῆς γενέσεως αὐτοῦ, ταῦτα ἔλεγε· ἀλλὰ τὴν εἰς τὸν ἀδελφὸν ἐξουσίαν αὐτοῦ, τὴν μετὰ ταῦτα γενομένην· δοκοῦσι πολλῷ μᾶλλον ὁ πέτρος οὐ ποίημα τὴν οὐσίαν τοῦ λόγου σημαίνων ἔλεγε· ἤδει γὰρ αὐτὸν ἐκ τοῦ θεοῦ ὁμολογήσας· σὺ εἶ ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος· ἀλλὰ τὴν κατὰ χάριν ποιηθεῖσαν καὶ γενομένην· καὶ εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ βασιλείαν καὶ κυριότητα· καὶ γὰρ ταῦτα λέγων, οὐκ ἐσιώπησε περὶ τῆς ἀϊδίου καὶ πατρικῆς θεότητος τοῦ υἱοῦ· ἀλλὰ καὶ προειρηκὼς ἦν· ὅτι τὸ πνεῦμα ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς· τὸ δὲ μετ' ἐξουσίας διδόναι τὸ πνεῦμα, οὐ κτίσματος οὐδὲ ποιήματός ἐστιν· ἀλλὰ θεοῦ δῶρον· τὰ μὲν γὰρ κτίσματα, ἁγιάζεται ἀπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος· ὁ δὲ υἱὸς, οὐχ ἁγιαζόμενος ἀπὸ τοῦ πνεύματος· ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς δίδως αὐτὸ τοῖς πᾶσι, δείκνυται μὴ κτίσμα, ἀλλὰ υἱὸς ἀληθινὸς τοῦ πατρὸς ὤν· πάλιν ὅτι ὁ δίδους τὸ πνεῦμα, ὁ αὐτὸς λέγεται καὶ πεποιῆσθαι μὲν, ἐν ἡμῖν κύριος διὰ τὸ ἀνθρώπινον· δίδως δὲ, ὅτι τοῦ θεοῦ λόγος ἐστὶν· ἰδοὺ γὰρ ἀεὶ καὶ ἔστιν, ὥσπερ υἱὸς, οὕτως καὶ κύριος καὶ παμβασιλεὺς τῶν πάντων· ὅμοιος ὢν κατὰ πάντα τοῦ πατρὸς· καὶ πάντα τὰ τοῦ πατρὸς ἔχων, ὡς εἴρηκεν αὐτὸς· φέρε λοιπὸν καὶ αὐτὸ τὸ ἐν τῇ παροιμίαις λεγόμενον· κύριος

(vt in Actibus scriptum est.) Cæterum, qui Ariano furore exagitati, Iudæi statuunt permanere, & pugnare cum Petro: Age, similes istis dictiones apponamus, forsitan vel ita intellecta Scripturarum consuetudine conuerti poterint. Quòd autem æternus sit Rex Christus, ex superioribus patet, neque est qui super ea re controuersiam moueat: quum enim sit Filius Dei, sequitur, vt sit similis Deo, quum vero sit similis Deo, omnino necesse est, vt sit Dominus & Rex: Ipse enim inquit, *Qui vidit me, vidit & Patrem*. Quòd autem illud dictum Petri (Dominum eum fecit & Christum) non opus aliquod, aut quod factum sit, Filium esse demonstret, licitum est cognoscere ex benedictione Isaac, tametsi tenuis quædam & minus expressa figura sit ad rem præsentem. Dicit igitur Isaac ad Iacob, Efficiare Dominus fratrum tuorum: ad Esau verò, Ecce, illum Dominum tuum feci. Si igitur hæc dictio, fecit, substantiam & initium natiuitatis in Iacobo significasset, ne ita quidem eos oportebat de Verbo Dei talia cogitare. Non enim est Filius Dei, opus factitiúmque aliquid, vt Iacob, sed tamen poterint aliquomodo, si rationes istas audiant, à delirio suo abduci. Quòd si hæc verba de substantia Iacobi, aut initio natiuitatis eius, quanquàm & creaturæ & operis, non intelligunt, qui (quæso) non peius diabolo insanierint, si ea, quæ ne rebus quidem creatis ex istiusmodi genere verborum ausint attribuere, attribuant Filio Dei, eum asserentes rem conditam esse, quum Isaac dicens, Efficiare, &, feci, neque substantiam, neque initium nascendi Iacob significari? Post annos enim triginta aut eo amplius, ex quo natus esset, ista ad eum dicta fuere, sed dominium eius in fratrem quod posterius obuenit, innuerit. Multo igitur magis Petrus ista locutus est sine vlla significatione naturæ substantiæque Verbi, creatitiæ aut opera confectæ: quippe, qui nouerat eum Filium Dei, vt ex ipsius confessione apparet: Tu es Christus Filius Dei viuentis, sed gratiam eam quæ facta erat & obuenerat, indicare voluit, eiusque in nos regnum ac potestatem. Nam quum hæc diceret, non reticuit de æterna Paternáque deitate Filij & Dei. Nam iam antè præmiserat, illum, Spiritum sanctum in nos effudisse. Certe pro arbitratu suo spiritum dare, non rei creatitiæ est, non operis ab aliquo facti, sed Dei munus. Creaturæ siquidem sanctificantur à Spiritu sancto: Filius autem, quia non sanctificatur à Spiritu, sed eum omnibus largitur, manifestè ostendit se non creaturam, sed verum Patris Filium existere. Veruntamen & eum qui donat Spiritum, factum esse Scriptura pronunciat, sed factum inter nos, idque assumptæ humanæ naturæ ratione: datorem tamen interim Spiritus, quia Verbum Dei est. Semper enim & est, & erat, & quèadmodum Filius est, ita quoque & Dominus, & vniuersalis Rex omnium, Patrique per omnia similis: & qui omnia, vt ipse professus est, quæ Patris sunt, possideat. Age iam de illo quod in Prouerbiis dicitur,

Dominus creauit me initium viarum suarum ad opera sua, intro spiciamus; tametsi iã clare demonstratum sit, Verbum nequaquam opus esse, aut conditum aliquid existere. Idem enim est id ꝙ conditum est, & quod factum, & quod alio vocabulo, opus dicimus: adeo vt probatio istius sententiæ, eum opus nõ esse, probatio quoque sit eius, illũ nihil ex cõditis rebus existere. Quapropter non possum non admirari, eos comminisci huiusmodi cauillationes impietatis, & nõ pudefieri ad singulas redargutiones. Primum igitur ad fraudem ex simplicioribus scisciter. Is qui est, non entem, ex non ente fecit? an quũ iam existeret? Ac deinde, habebásne filium antequam genueras? quod vbi demonstratũ fuit futile esse & negatorium, aliud deinde excogitauerunt. Vnumne scilicet ingenitũ, an duos? vbi & hic quoque confutati sunt, connectunt statim: Sui arbitrij ne est & conuertibilis naturæ? Quũ id quoq; repudiatũ esset, denuo cõmenti sunt vt hanc sententiam arroderent: Tãto præstantior Angelis factus. Vbi cum etiã illud veritas refutasset, iam inde omnia illa in vnũ cõtrahẽtes, per vocabulum operis & rei cõditæ, existimant se suam hæresim stabilire posse. Eadem enim illa denuo insinuant, nec absistunt à suis vafriciis, quum idem subinde, sed multipliciter interpolatũ in mediũ proferant, vt varietas ea quocunq; modo saltem aliquos circunueniat. Cæterum, quanquam superius dicta clare ostẽdunt, eorũ cõmenta futilia esse, tamen quia hoc prouerbiorum schemate, sese vbiq; venditant, & apud plerosq; quibus Christiana Fides incognita est, aliquid videntur dicere, necessariũ est, vt illud superius, nempe (fidelẽ eum fuisse ei qui ipsum fecit (ita quoque hanc vocẽ (creauit) siue (condidit) excuti & examinari, vti, quemadmodũ in omnibus, ita hic quoq; falsi redarguãtur, & nihil habere nisi inania phãtasmata. Sed ante omnia illa inspiciamus quæ per id tẽporis, quũ ista hæresis ab iis fingeretur, apud Beatum Alexandrum suis scriptis ediderunt. Scripserunt enim in hæc verba: Creatura est, sed non vt vlla ex rebus creatis. Opus est, sed non vt vllum ex operibus. Res condita est, sed non vt vlla ex rebus conditis. Iam scilicet videtis vafriciem & dolos istius hæresis, quæ non ignara, quàm amarulenta sit ista sua malitia, fucos quærit, & lenocinium sibi mutuat ex verborum diserti tudine, vt quum dicat: quod sentit Filium creaturã esse, lateat tamen ob hunc prætextũ verborum: quòd tametsi creatus sit, non tamen esse eum qualis vlla ex creaturis est. Atqui cum ad istum modum scribunt, multo magis ea ratione suam impietatem produnt. Si enim omnino nostro more opus existit, cur à vobis ad dissimulationem additur, sed non, vt vllum ex operibus? Nam si omnino opus est, qui quæso, non fuerit vnum ex operibus? in qua parte venenum istius hæreseos intueri licet. Nam, quum dicunt eum creaturam esse, sed non ita, vt vnum ex creaturis, siue rebus genitis, multos cum eo filios eiusdem ordinis constituunt: & Dominum vnum ex ista classe filiorum censent, vt iam vnigenitus æstimandus non sit, quum multos habeat fratres: interim pro blandimento eum Filium & germen nominantes, sed frustrà.

κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, θεωρήσωμεν εἰ καὶ μάλιστα διαχθέντος τοῦ λόγου ὅτι μὴ ποίημά ἐστι, δέδεικται ὅτι μηδὲ κτίσμα ἐστί. πᾶν γὰρ ἔστιν εἰπεῖν ποίημα τὸν αὐτὸν μὴ εἶναι καὶ θεὸν ὃ μὴ εἶναι κτίσμα· διὸ καὶ θαυμάσειέ τις αὐτὰς ὑπονοοῦντας ἑαυτῶν τὰς φάσεις εἰς ἀσέβειαν, καὶ μὴ αἰσχυνομένους καθ' ἑκάστην ὅτι τοῖς γινομένοις ἐλέγχοις· πρόσθεν μὲν γὰρ ἐπινοοῦσιν ἀπατᾶν πιθανόμενοι τῶν ἀκεραίων· ὁ ὢν τὸν μὴ ὄντα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἐποίησεν, ἢ τὸν ὄντα; καὶ εἰ εἶχες υἱὸν πρὶν γεννήσεις; ὡς δεδεικται τοῦτο σαθρὸν, εὑρεῖν λέγειν· ἓν τὸ ἀγέννητον, ἢ δύο· εἶτ' ἐν τούτῳ, διελεγχθέντες, σιωπῶσιν ἀθῦς· αὐτεξούσιός ἐστι καὶ τρεπτὴς ἐστὶ φύσεως; ἀλλὰ ἐκβληθέντες καὶ τούτου, πάλιν εὑρεῖν λέγειν· τοσούτῳ κρείττων γινόμενος τῶν ἀγγέλων· ὡς ἡ καὶ τοῦτο ἡ ἀλήθεια διήλεγξε, νῦν λοιπὸν ἐκεῖνα πάντα σιωπῶντες, ἀφ' τοῦ ποιήματος, τὴν αἵρεσιν αὐτῶν σωτηρίαν νομίζουσι. πάλιν γὰρ ἐκεῖνα σημαίνουσι καὶ οὐκ ἀφίστανται τῶν ἰδίων κακονοιῶν, τὰ αὐτὰ ποικίλως αὐτομεταβάλλοντες καὶ μετατρέποντες· ὅπως ἴσως τῇ ποικιλίᾳ πνας ἀπατήσαι δυνηθῶσιν· εἰ καὶ τὰ μάλιστα πίνυσι τετειρημένα δείκνυσιν αὐτῶν καὶ τὴν τὴν ὀπίνοιαν μανίαν· ὅμως ἐπειδὴ τῷ ἐκ παροιμιῶν ῥητῷ τεθρύλληκασι τὸ παντοχοῦ ἐ ἀσφαλὲς πολλοῖς τῆς ἀγνοοῦσι τὴν χριστιανῶν πίστιν· δοκοῦσί τι λέγειν, ἀναγκαῖον καὶ αὐτὸ τὸ ῥητὸν· ὥσπερ τὸ πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν, οὕτως καὶ τὸ ἕκτιστον καθ' ἑαυτὸν ἐξετάσαι· ἵν' ὡς ἐν πᾶσι καὶ ἐν τούτῳ δέχηται μηδὲν πλέον ἔχοντες, ἢ φαντασίαν· καὶ πρῶτά γε ἰδωμεν ἅπερ ἐποδεδώκασι· κατὰ τὴν λέξιν λοιπὸν ἡ αἵρεσις ἐπλάσθη παρ' αὐτῶν· τῷ μακαρίτῃ ἀλεξάνδρῳ· ἔγραψαν πίνυσι λέγοντες· κτίσμα ἐστὶν ἀλλ' οὐχ ὡς ἓν τῶν κτισμάτων· ποίημά ἐστιν· ἀλλ' οὐχ ὡς ἓν τῶν ποιημάτων· γέννημά ἐστιν· ἀλλ' οὐχ ὡς ἓν τῶν γεννημάτων· θεασάσθω δὴ ἕκαστος τὸ πανοῦργον καὶ δόλιον τῆς αἱρέσεως ταύτης· ἀδηλα γὰρ τὸ πικρὸν τῆς ἰδίας κακοφροσύνης, καλλωπίζειν ἑαυτὴν βιάζεται πιθανότητι ῥημάτων· καὶ λέγει μὲν ἅπερ φρονεῖ, κτίσμα ἐστί· νομίζει δὲ δυνατὴν κρύπτειν ἑαυτὴν ἐν τῷ λέγειν· ἀλλ' οὐχ ὡς ἓν τῶν κτισμάτων· μᾶλλον δὲ οὕτω γράψαντες, ἀφ' τούτων πλέον ἤλεγξαν ἑαυτῶν τὴν ἀσέβειαν· εἰ γὰρ ὅλως καθ' ὑμᾶς κτίσμα ἐστὶ, πῶς ὑπονοεῖσθε λέγοντες, οὐχ' ὡς ἓν τῶν κτισμάτων; εἰ ὅλως ποίημά ἐστι, πῶς οὐχ ὡς ἓν τῶν ποιημάτων; ἐν ᾗ καὶ τὸν ἴον τῆς αἱρέσεως θεωρεῖν ἔξεστι· λέγοντες γὰρ γέννημα ἀλλ' οὐχ ὡς ἓν τῶν γεννημάτων, πολλοὺς υἱοὺς σωτῆρος· καὶ τούτων ἕνα εἶναι τὸν κύριον δογματίζουσιν· ὡς μηκέτι κατ' αὐτοὺς μονογενῆ εἶναι, ἀλλ' ἐκ πολλῶν ἀδελφῶν ἕνα ἐ αὐτὸν γέννημα καὶ υἱὸν χρηματίζειν·

Quod-

τίς οὖν χρεία τῆς ὑποκρίσεως, ὥστε λέγειν μὲν αὐτὸν κτίσμα; λέγειν δὲ αὐτὸν μὴ κτίσμα; καὶ γὰρ καὶ ἐὰν λεχθῇ ὡς ἓν τῶν κτισμάτων, ἀνοητὸν ὑμῶν τὸ τοιοῦτον σόφισμα δειχθήσεται· ἐν γὰρ πάλιν τῶν κτισμάτων αὐτὸν λέγετε· καὶ οἷα αὖ τις εἴποι καὶ περὶ τῶν ἄλλων κτισμάτων, τοιαῦτα καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ φρονεῖτε ὡς ἀληθῶς μωροὶ καὶ τυφλοί· ποῖον γὰρ καὶ ἕτερον τῶν κτισμάτων τοιοῦτόν ἐστιν, οἷον γέγονε καὶ τὸ ἕτερον, ἵνα πρὸς τοῦτο περὶ υἱοῦ ὡς ἐξαίρετόν τι λέγητε· πᾶσα ἡ φαινομένη κτίσις, ἐν ἓξ ἡμέραις γέγονε· καὶ τῇ μὲν πρώτῃ, τὸ φῶς, ὅπερ ἐκάλεσεν ἡμέραν· τῇ δὲ δευτέρᾳ, τὸ στερέωμα· καὶ τῇ τρίτῃ συναγαγὼν τὰ ὕδατα, ἔδειξε τὴν ξηράν· καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ ποικίλους φυτηγόγησε καρπούς· καὶ τῇ μὲν τετάρτῃ, πεποίηκε τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην· καὶ πάντα τὸν τῶν ἀστέρων χορόν· τῇ δὲ πέμπτῃ, τῶν ἐν τῇ θαλάσσῃ ζώων· καὶ τῶν ἐν τῷ ἀέρι πετεινῶν τὴν γένεσιν ἔκτισε· τῇ δὲ ἕκτῃ, τὰ τετράποδα ὅτε τῆς γῆς πεποίηκε· καὶ λοιπὸν τὸν ἄνθρωπον· τά τε ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται· καὶ ὅτε τὸ φῶς ὡς νύξ, οὔτε ὁ ἥλιος ὡς ἡ σελήνη· ὅτε τὰ ἄλογα ὡς ὁ λογικὸς ἄνθρωπός ἐστιν· οὔτε οἱ ἄγγελοι ὡς οἱ θρόνοι· ὅτε οὔτε ὡς αἱ ἐξουσίαι· ἀλλὰ πάντα μέν ἐστι κτίσματα, ἕκαστον δὴ τῶν γινομένων κατὰ γένος, τῇ ἰδίᾳ οὐσίᾳ ὡς γέγονεν ἐστί τε καὶ μένει. ἢ πάλιν ὁ λόγος ἐξηρήσθω τῶν ποιημάτων· καὶ ὡς κτίσης ἀποδεδόσθω τῷ πατρὶ, ἣν ὁμολογήσθω τάξιν οἵαν ἔχει καὶ τὰ ἕτερα πρὸς ἄλληλα· λεγέσθω δὲ καὶ ἐκεῖνα ἕκαστον κτίσμα· ἀλλ' οὐχ ὡς ἓν τῶν κτισμάτων γένημα ἢ ποίημα· ἀλλ' οὐχ ὡς ἓν τῶν ποιημάτων ἢ ὡς ἓν τῶν γενητῶν· αὐτὸν γὰρ εἰρήκαμεν τὸ γένημα καὶ τὸ ποίημα γεγράφαντες γενηθέντα ἢ ποιηθέντα. κἂν γὰρ ὑπερέχῃ τῶν ἄλλων τῇ συγκρίσει ὁ υἱός, ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ἐστὶ κτίσμα ὥσπερ κἀκεῖνα· καὶ γὰρ καὶ ἐν αὐτοῖς τῆς φύσεως κτίσμασιν εὑρεῖν ἔστιν ἕτερα ὑπερέχοντα. ἀστὴρ γοῦν ἀστέρος ὑπερέχει ἐν δόξῃ· τὰ δὲ ἄλλα ἕκαστα πρὸς ἄλληλα κατὰ σύγκρισιν ἔχει τὴν διαφοράν· καὶ οὐ διὰ τοῦτο τὰ μὲν κύρια, τὰ δὲ τοῖς βελτίοσι δουλεύει· οὐδὲ τὰ μὲν ποιητικὰ αἴτια ἐστί· τὰ δὲ παρ' αὐτῶν γίνεται· ἀλλὰ πάντα τὸ γίνεσθαι καὶ κτίζεσθαι τὴν φύσιν ἔχει· ὁμολογοῦσι δ' ἑαυτῶν, τὸν δημιουργὸν ἑαυτῶν, ὡς ψάλλει δαβίδ· οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν θεοῦ· ποίημα δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα· καθάπερ καὶ ζοροβάβελ ὁ σοφὸς λέγει· πᾶσα ἡ γῆ τὴν ἀλήθειαν καλεῖ· καὶ ὁ οὐρανὸς αὐτὴν εὐλογεῖ· καὶ πάντα τὰ ἔργα σείεται καὶ τρέμει· ἡ δὲ πᾶσα ἡ γῆ τὸν δημιουργὸν καὶ τὴν ἀλήθειαν ὑμνεῖ, καὶ εὐλογεῖ καὶ τρέμει· δημιουργὸς δὲ πάντων ὁ λόγος ἐστὶ, καὶ αὐτὸς λέγει· ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια· οὐκ ἄρα κτίσμα ἐστὶν ὁ λόγος· ἀλλὰ μόνος ἀΐδιος ὃ πατρὸς ἐν ᾧ τὰ πάντα ἥρμοσται, καὶ αὐτὸς ὑμνεῖται ὑπὸ πάντων ὡς δημιουργὸς· ἤμην γὰρ, ὡς αὐτὸς φησιν, παρ' αὐτῷ ἁρμόζουσα· ἕως ὁ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται κἀγὼ ἐργάζομαι.

Quorsum igitur ista hypocrisis, vt eum creaturam appelletis? Nam si pro appendice à vobis addatur, sed tamen, non vt vlla creatura, ex eo ipso statim apparebit delirium vestri sophismatis, quũ eum etiam ita creaturam pronuncietis: neque alia, quàm quæ de aliis creaturis quispiam dixerit, de Filio Dei sentiatis, vt prorsus simul & deliri, & cæci. Quæ enim creaturarum talis est, qualis alia, vt hoc tanquam eximium de Filio prædicetis? Siquidem tota rerum natura intra sex dies condita est, & primo quidem lux: quod spacium diem appellauit: secundo autem, firmamentum: tertio vero in vnum cõgregans aquas aridam exhibuit: quarto, solem & lunam fecit, cæteratumque stellarum chorum: quinto, animalium in aquis, & voluctrium in cælo nationem procreauit: sexto, quadrupedia in terris, deinde hominem fecit. Et inuisibilia eius à creatione mundi ipsis operibus intellecta perspiciuntur, neque lux sicuti nox, neque sol vt luna, neque irrationalia vt rationalis homo, neque Angeli vt throni, neque throni vt potestates. Quæ tamen omnia sunt res creatæ, sed ita, vt vnumquodque secundum suum genus propria sua substantia potiatur, & prout genitum est, ita existat & permaneat. Aut igitur Verbum eximatur è numero rerum conditarum, & vt conditor, Patri suo proprius attribuatur, agnoscaturque natura Filius esse aut si omnino res condita est, eundem illi ordinem cum cæteris creaturis asscribite, dicaturque vnaquæque illarum creatura, sed tamen, vt nulla alia tale sit γένημα aut opus. Idem enim dicitis γένημα & ποίημα scribentes illum creatum aut factum. Nam tametsi excellit comparatione inter cæteros Filius, nihilo tamen minus illum quam reliquos omnes opus esse censendum: quoniam in aliis quoque per naturam creatis, licitum est reperire aliud alio præstantius. Siquidem stella à stella splendore differt. Cæteraque omnia inter se comparata, discrimen habent: non ideo tamen hæc, quia meliora, Dominatum habent: aut ista, quia deteriora, melioribus seruiunt: aut illa vim efficiendi possident: ista contra ab illis efficiuntur, sed omnia æquè nascendi fiendique naturam obtinent, suum opificem authoremque, sui procreatu contestantia, vt à Dauide cantatum est: *Cæli enarrant gloriam Dei, & opus manuum eius annunciat firmamentum:* quemadmodum & Zorobabel ille sapiens dicit: *Omnis terra veritatem clamat, & cælum ei benedicit, & omnia opera quassantur & tremunt.* Quòd si omnis terra opificem & veritatem deprædicat, & encomiis effert, & contremiscit, & opifex eius Verbum est, qui & ita de se loquitur, *Ego sum veritas*: non igitur conditum aliquid fuerit Verbum, sed solus proprius sui Patris in quo omnia inter se certo modulo sunt coaptata, idemque ab omnibus vt opifex celebratur. *Eadem enim*, inquit, *apud eum omnia concinnans:* & *Pater meus vsque nunc operatur, & ego operor*

Illud autem (vsque nūc) significat eum æternaliter in Patre exiltere Rationis enim siue verbi proprium est, operari opera Patris, & non esse extra eum. Si autem quæ Pater operatur, eadem & filius operatur: &, quæ filius creat, ea sunt Patris creaturæ, & tamen Patris Filium, opus creaturamque censeri vis, sequitur vt aut ipse seipsum operetur & creet: quandoquidem quæ operatur Pater, ea sunt & Filii opera, quod absurdum fuerit & impossibile: aut vt dum creat & operatur opera Patris, ipse non fuerit opus aut creatura, ne ipse author rerum causaque effectrix in rebus creandis reperiatur id efficere, quod effectus est, aut potius non posse efficere. Quomodo enim, si secundū vos ex non entibus extitit, potis est non entia, vt entia sint, condere atque architectari? Quod si quamuis creatura sit, creaturas tamen eum condere velis, idem in omnibus rebus creatis intelligendum erit, vt & ipsæ se creare possint. Quod si id à vobis admittatur, qui vsus erit Verbi, quum possint inferiora à superioribus procreari? aut quomodo singula, quum fierent in initio rerum, audire potuissent vocem Dei, Esto & efficiare, si eo modo conderentur? Sed neque scriptum est, neque possibile est. Eorum enim quæ creantur, nullum est sui causa efficiens: omnia siquidem per Verbum effecta sunt, neque illud operatum fuisset omnia, si ipsum ex numero operum aut rerum conditarum fuisset: neque enim vel Angeli quicquam creare possunt, quum & ipsi sint creaturæ, quamuis in diuersam sententiam Valentinus, Marcion, & Basilides eant, & vos vnà cum iis, vt affectas decet & æmulatores. Quinimo, ne sol quidem, quum sit res creatitia, vnquam effecerit, vt quod nihil est, aliquid fiat, neque homo hominem finxerit neq; lapis lapidem excitauerit, neque lignum ligno augmentum dederit: Sed Deus est, qui in vtero fingit hominem, & qui montes collocat, & qui ligno proceritatem addit: homo verò mentis scientia que capax, hanc materiam concinnat & modificatur: & quæ iam sunt, operatur pro ratione suæ scientiæ, & contentus est, quod ipse duntaxat sit genitus: suamque naturam agnoscens, vbi alicuius rei indigus est, Deum inuocat. Si igitur Deus, non nisi ex materia operatur & componit, (vt Ethnicorum sententia habet) artifex, non conditor appellari debet, quum ad eum modum, in materia etiam Verbum operetur, & pro ministro sit inseruiatque Deo, Sin autem per Verbum Deus, quæ entia non sūnt, euocat ad essentiam, fieri nequit, vt Verbum sit ex numero non entium, aut eorum quæ euocantur vt sint, aut quæ ministerium seruitiumque Deo de se præbeant, ne aliud Verbū requiramus, per quod Verbum euocatum sit: Verbo enim, ea quæ non sunt, facta sunt, & si per illud condit & facit, non potest fieri, vt illud ipsum in eorum grege numeretur, quæ conduntur & fiunt, sed potius conditoris Dei ratio habeatur, quod quia extra opera Patris consistens, operatur, notitiam de se præbet, & ipsum in Patre, & Patrem in ipso esse: adeo, vt qui viderit illud, viderit

τὸ ἕως ἄρτι, δεικνύει τὸ ἀιδίως ὡς λόγον ὑπάρχειν αὐτὸν ἐν τῷ πατρί· λογικὰ γὰρ ἴδιον ἐργάζεσθαι τὰ τοῦ πατρὸς ἔργα, καὶ μὴ εἶναι ἐκτὸς αὐτοῦ· εἰ δὲ ἃ ὁ πατὴρ ἐργάζεται, ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς ἐργάζεται· καὶ ἃ κτίζει ὁ υἱός, ταῦτα τοῦ πατρός ἐστι κτίσματα· ἔργον δὲ καὶ κτίσμά ἐστι τοῦ πατρὸς ὁ υἱός, ἢ καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ἐργάζεται· καὶ ἑαυτὸν ἔσται κτίζων· ἐπειδὴ ἃ ἐργάζεται ὁ πατὴρ ταῦτα καὶ τοῦ υἱός ἐστιν ἔργα· ὅπερ ἀτοπον ἂν εἴη καὶ ἀδύνατον· ἢ γὰρ τοῦ πατρὸς κτίζων καὶ ἐργαζόμενος, αὐτὸς οὐκ ἂν εἴη ἔργον ὢν δὲ κτίσμα· ἵνα μὴ αὐτὸς ποιητικὸν αἴτιον ὢν ἐν τοῖς ποιουμένοις εὑρίσκηται τούτων ὅπερ γέγονεν αὐτός· μᾶλλον δὲ μὴ ἦ ποιεῖν δυνάμενος, πῶς γὰρ εἰ καθ' ὑμᾶς ἐξ οὐκ ὄντων γεγονεν οἵ τε ἐστὶ τὰ οὐκ ὄντα εἰς τὸ εἶναι δημιουργεῖν· εἰ δὲ κτίσμα ὢν δημιουργεῖ καὶ αὐτὸς κτίσμα, ἔσται καὶ ἐφ' ἑκάστῳ κτίσματος τὸ αὐτὸ νοούμενον ὡς τε δύνασθαί ποτε καὶ αὐτὰ δημιουργεῖν· καὶ εἰ τοῦτο ἕτω βούλεσθε, τίς ἡ χρεία τοῦ λόγου, δυναμένων τῶν ὑποδεεστέρων ἀφ' ἑαυτῶν τῶν ὑπερεχόντων γίνεσθαι· ἢ ὅλως δυναμένου καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἑκάστου τῶν γενομένων ἀκῦσαι φωνὴν τοῦ θεοῦ· γενοῦ καὶ ποιήθητι, καὶ ἕτως ἂν ἕκαστον ἐδημιουργεῖτο· ἀλλ' οὔτε γέγραπται τοῦτο οὔτε δυνατὸν ἦν· τῶν γὰρ γινομένων οὐδέν ἐστι ποιητικὸν αἴτιον· πάντα γὰρ διὰ τοῦ λόγου γέγονεν· οὐκ ἂν ἐργαζομένου καὶ αὐτοῦ τὰ πάντα· εἰ καὶ αὐτὸς ὁ λόγος τῶν κτισμάτων ἦν· οὐδὲ γὰρ ὁ δὲ ἄγγελοι δημιουργεῖν δυνήσονται κτίσματα ὄντες καὶ αὐτοὶ· κἂν χαλεπαίνῃς· καὶ μαρκίων· καὶ βασιλείδης, ταῦτα φρονῶσι· καὶ ὑμεῖς ἐκείνων ζηλωταὶ τυγχάνετε· οὐδὲ ὁ ἥλιος κτίσμα ὢν ποιήσει ποτὲ τὸ μὴ ὂν εἰς τὸ εἶναι· οὐδὲ ἄνθρωπος ἀνθρωπον πλάσει· οὐδὲ λίθος λίθον ἐπινοήσει· οὐδὲ ξύλον ξύλον αὐξήσει· ἀλλὰ θεὸς μέν ἐστιν ὁ πλάσας ἑκατονταετίας τὸν ἄνθρωπον· καὶ ὀρεπτεῖς· καὶ ξύλων μηκύνων· ὁ δὲ ἄνθρωπος ὢν δεκτικὸς ἐπιστήμης, ταύτῃ τῇ ὕλῃ συντήσει καὶ μεταρρυθμίζει· καὶ τὰ ὄντα ἐργάζεται ὡς ἔμαθε καὶ ἀκατῶ· ὅτι μόνον γέγονε· τῇ τε φύσιν ἐπιγινώσκων τῇ ἑαυτοῦ· ἄντιν δεκτὰ τὸν θεὸν οἶδεν αἰτεῖν· εἰ μὲν οὖν ὁ θεὸς ἐξ ὕλης ἐστὶν ἐργαζόμενος καὶ συντιθεὶς, ἑλληνικὸν τὸ φρόνημα· καὶ τεχνίτης οὐ ποιητὴς ἂν κληθείη ὁ θεός· ἐργαζέσθω δὲ ὅμως ἕτως τῇ ὕλην ὁ λόγος παρεστηκὼς καὶ συντυγχάνων τῷ θεῷ· εἰ δὲ τὰ οὐκ ὄντα καλεῖ διὰ τοῦ ἰδίου λόγου εἰς τὸ εἶναι, οὐκ ἔστι τῶν μὴ ὄντων καὶ καλουμένων ὁ λόγος· ἵνα μὴ καὶ ἕτερον λόγον ζητῶμεν δι' οὗ καὶ αὐτὸς κληθῇ· λόγῳ δὲ τὰ οὐκ ὄντα γέγονε· καὶ δι' αὐτοῦ κτίζει καὶ ποιεῖ, οὐκ ἔστι τῶν ποιουμένων ἢ κτιζομένων αὐτός· ἀλλὰ μᾶλλον τοῦ κτίζοντος θεοῦ λόγος ἐστὶν· ὅστις καὶ ἐκ τῶν ἔργων τοῦ πατρὸς ὢν αὐτὸς ὁ λόγος ἐργάζεται, γινώσκεται ὅτι αὐτὸς ἐν τῷ πατρί ἐστι καὶ ὁ πατὴρ ἐν αὐτῷ· καὶ ἑωρακὼς αὐτὸν

ἑώρακε

ἐώρακε τ πατέρα, ΔΔ τὸ ἴδιον τῆς οὐσίας καὶ τἰῶ
κ πάντα ὁμοιότητα δ ὑὸς πρὸς τὸν πατέρα· πῶς
οὖν δι' αὐτοῦ κτίζει, εἰ μὴ ὁ λόγ ἐστιν αὐτοῦ κ
ἡ σοφία; πῶς δὲ λόγ ἂν εἴη καὶ σοφία, εἰ μὴ
ἴδιον γνώνημα τῆς οὐσίας αὐτοῦ· ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων
καὶ αὐτὸς ἐγένετ; πῶς δὲ πάντων ἐξ οὐκ ὄντων
καὶ κτισμάτων ὄντων, καὶ δ ὑὸς κατ' ἐκείνους ἑ-
νὸς ὄντ τ κτισμάτων καὶ οὐκ τ ὄντων ποτέ, μό-
ν ἔτ ἀποκαλύπτει τ πατέρα; Ϲ ἀδεὶς A
ἄλλ εἰ μὴ μόν αὐτὸς γινώσκ τὸν πατέρα;
εἰ γὰρ δυνατὸν ποίημα ὄντα τοῦτ γινώσκειν τὸν
πατέρα, γινωσκέσθω Ϲ πᾶσι καὶ πάντων κατ' ἀ-
ναλογίαν τῶν ἑκάστ μέτρων. ποιήματα γὰρ
πάντα ὥσπερ Ϲ αὐτὸς· εἰ δὲ ὁ δυνατὸν τῆς γενη-
τῆς ὑπερβλέπειν ὑπὲρ γινώσκειν, ὑπερβαίνει γὰρ
πάντας ἥτε ὄψις κ ἡ πρὸς αὐτὸ γνῶσις· καὶ γὰρ
, Ϲ αὐτὸς μὲν ὁ θεὸς εἶπεν· ὀδεὶς ὄψετ τὸ πρόσωπόν
, μ καὶ ζήσεται· ὁ δ ὑὸς εἴρηκεν οὐδεὶς γινώσκει τ
, πατέρα εἰ μὴ ὁ ὑὸς· ἀλλ ἂν εἴη τῶν γνητῶν B
ὁ λόγ· μόν γινώσκων τ πατέρα καὶ μό-
νῳ βλέπων αὐτὸν· ὡς εἶπεν ἔχ ὅτι τ πατέρα
τις ἑώρακεν εἰ μὴ ὁ ὢν πρὸς τὸν πατρός· καὶ ὁ
δεὶς γινώσκει τ πατέρα εἰ μὴ ὁ ὑὸς· κἂν ἀρείῳ
μὴ δοκῇ πῶς οὖν ἔγνωμόνος εἰ μὴ μόν ἴδι
ὢν αὐτοῦ· πῶς δ' ἂν ἦ ἴδι, ἄν κτίσμα ἦν καὶ
μὴ ὑὸς ἀληθινὸς ὁ ἐξ αὐτοῦ· ταῦτα γὰρ λέγειν καὶ
πολλάκις πρὸς ἀσεβείας οὐκ ὀκνηρόν· ἀσεβὲς
ἄρα τὸ φρονεῖν ἕνα τῶν πάντων εἶναι τ θεόν·
βλασφημον δὲ καὶ ἀνόητον τὸ λέγειν κτίσμα
καὶ ἔχ ὡς ἓν τῶν κτισμάτων· καὶ ποίημα, C
ἀλλ' ἔχ ὡς ἓν τῶν ποιημάτων· γνῶμα, ἀλλ' ἔχ
ὡς ἓν τῶν γνωμάτων· πῶς γὰρ ἔχ ἓν τούτων
εἴγε κατ' αὐτὸς οὐκ ἦν πρὶν γνωσθῇ· ἴδιον
γὰρ τῶν κτισμάτων καὶ ποιημάτων τὸ μὴ εἶναι
πρὶν γνέσθαι· καὶ ἐξ οὐκ ὄντων ὑφίστασθαι,
κἂν τῇ δόξῃ τῶν ἄλλων ὑπερέχῃ· τοῦτο γὰρ
καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἄλλοις κτίσμασι πρὸς ἑαυτὰ
διαφέροντα εὑρεθήσεται· ὥσπερ καὶ βλε-
πόμενα δείκνυται· ἀλλ' εἴπερ κατὰ τοὺς αἱρε-
τικοὺς κτίσμα μὲν ἢ ποίημα ἦν· ἔχ ὡς ἓν δὲ D
τῶν κτισμάτων διαφ τὸ ἐν δόξῃ διαφέρειν αὐ-
τῶν, ἔδει πρὸς ἄλλα ποιήματα τῇ κατὰ τὸ
βέλτιον συγκρίσει σημαίνεσθαί τε πρὸς τῆς
γραφῆς καὶ δείκνυσθαι αὐτὸν, οἷον ἔδει λέ-
γεσθαι αὐτὸν μείζονα ἀρχαγγέλων· ἔδει ἐν-
τιμότερον τῶν θρόνων, καὶ λαμπρότερον μὲν
ἡλίου καὶ σελήνης· μείζονα δὲ τῶν ἀστε-
νῶν· νῦν δὲ ἕτω μὲν αὐτὸς δ σημαίνεται· ὑ-
ὸν δὲ αὐτὸν ἴδιον καὶ μόνον δείκνυσιν ἑαυτῷ ὁ E
πατὴρ λέγων· ὑός μου εἶ σύ· καὶ οὗτός ἐστιν
, ὁ ὑός μου ἀγαπητὸς ἐν ᾧ ἠυδόκησα· διὸ καὶ
, δικόνουν αὐτῷ οἱ ἄγγελοι· ὡς ἄλλῳ παρ' αὐ-
, τὸς ὄντι καὶ προσκυνεῖται παρ' αὐτῶν ἔχ ὡς
τῇ δόξῃ μείζων ἀλλ' ὡς ἄλλ πάν-
τα γὰ κτίσματα, καὶ παρ' ἐκείνους ὢν·
μόν δὲ τοῦ πατρὸς ἴδι ὢν κατ' οὐσίας ὑός·

trem, idque ob proprietatem ſubſtantiæ, & ſimilitudinem quæ illi per omnia cum Patre eſt. Quomodo igitur Pater per Verbum condiderit, ſi non ſit Verbum Patri ſuo ſua ipſius Sapientia? aut quomodo eius Verbum fuerit & Sapientia, ſi non proprium illius genimen ac ſoboles, ſed quiddam quod ex nihilo prodierit? Quî igitur fit, vt cum omnia ex nihilo ſint, & creaturæ habeantur: Filiuſque ſecundum eos vnus ex rebus conditis: & ex eorum claſſe, quæ aliquando non erant, quî fit (inquam) vt is ſolus Patrem reuelet? Nam ſi poſſibile eſt, id quod factitium eſt, Patrem cognoſcere, cognoſcatur Pater etiam ab omnibus factitiis & creatis, pro modulo cuiuſque: Omnia enim opera ſunt, quemadmodum & ipſe. Quòd ſi rebus creatis Patrem aut videre aut cognoſcere impoſſibile eſt, quum tale ſpectaculum eiuſmodique cognitio omnes tranſcendat, quemadmodum Deus de ſe loquutus eſt, Nemo inquiens, videbit faciem meam, & viuet: quod ipſum quoque à Filio dictum eſt: Nemo cognoſcit Patrem, niſi Filius. Aliud igitur fuerit à rebus creatis Verbum, vt quod ſolum ex omnibus cognoſcat, ſolum conſpiciat Patrem, vt ex ipſis verbis colligere licet: Neminem videre Patrem, niſi eum qui eſt ex Patre; & nullum cognoſcere, niſi Filium, tametſi id Arianis non videatur. Quomodo autem cognoſceret Patrem ſolus, niſi eſſet ſuo Patri proprius? aut quomodo proprius illi fuerit, ſi creatura, & non verus ex eo Filius ſit? Eadem enim ſubinde dicere pietatis cauſa, tædio eſſe non debebit. Nefarium igitur eſt, ſentire vnum ex numero iſto vniuerſitatis Filium eſſe, blaſphemum item & ſtolidum creaturam illum appellare, quanquam non talem, quales cæteræ creaturæ: opúſque illum eſſe, ſed non quale vllum inter opera: ac genimen eſſe, ſed vt nullum aliud genimen tale ſit. Quî enim non tale fuerit quale vllum ex iſtis? ſiquidem iuxta eos, non erat, priuſquam fieret. Proprium enim id in rebus conditis, & operibus, vt non ſint, priuſquam fiant, & ex non entibus ad naturam entium perueniant, etiamſi gloria cæteros omnes antecellant. Id enim vbique in omnibus rebus creatis ex mutua inter ipſas differentia deprehenditur, vt ante oculos appareat. Atqui, ſi iuxta hæreticos, res condita quidem aut opus eſſet, ſed non tamen eiuſmodi, cuiuſmodi ſunt cõdita, ob ſuam præ ceteris excellentiam, oportuit id ipſum, quibúſnam melior eſſet, à Sacris literis indicari: quale eſt, ſi Archãgelis maior dicatur, aut precioſior thronis, aut ſplendidior ſole & luna, aut ſpacioſior cælis. Nunc autem ille ad iſtum modum non deſcribitur, ſed Filium eum ſibi eſſe & ſolum, & proprium oſtendit Pater, idque his verbis: *Filius meus es tu.* Et rurſum: *Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi congratulor.* Ideoque inſeruiebant illi Angeli, vt diuerſo alienoque ab illorum natura: & adoraturab illis, non vt gloria maior, ſed vt alius, diſcretus ſeiunctúſque à conditione tum creaturarum reliquarum tum etiam ipſorum Angelorum, patri tantummodo æqualis ſecundum rationem ſubſtantiæ.

Si enim

Si enim ideo, quia gloria sublimior est, adoratur, par erat, vt omnia inferiora superioribus se in adorando inclinarent: Sed id ita non est: creatura siquidem creaturam non adorat, sed quæ seruilis sunt conditionis, Dominos: & quę creaturæ sunt, Deum adorationibus colunt. Petrus vero adorare volentem Cornelium inhibuit, dicens: Quoniam & ego homo sum. Angelus quoque Ioannem in Apocalypsi se adorare volentem, nō admisit, dicens, *vide ne feceris: conseruus enim tuus sum & fratrum tuorum Prophetarum, & seruantium verba codicis huius, Deum adora.* Quocirca solius numinis est adorari, neque id ab Angelis ignoratur, qui quanquam cæteros gloria transcendunt, creaturas tamen se esse, neque in classibus adorandorum, sed adorantium agnoscunt se computari debere. Patrem certe Samsonis Manue volentem sacrificium offerre Angelo, Angelus prohibuit his verbis: *Non mihi sed Deo offerto.* Dominus contrà etiam ab Angelis adoratur. Scriptum est enim: *Et adorent eum omnes Angeli Dei,* idémque illi fit ab omnibus gentibus, vt ab Esaia dictum est: *Defecit Ægyptus & mercatus Æthiopum, & Sabai viri excelsi ad te transmeabunt tibiq; erunt serui:* deinde continuo, *Et adorabunt, & tibi supplicabunt: &, non est Deus praeter te:* & discipulos se adorare permittit, & plene illos instruit, dum indicat quisnam sit: *Nonne vos me dicitis Dominum & Magistrum? & recte dicitis, sum etenim.* Thomam item, ita ipsum alloquentem, *Dominus meus & Deus meus,* verbis illis vti concedit, quin potius gratum acceptumque habet, nihilque impedimenti opponit, quo minus hæc verba pronunciaret. Est enim ipse, vt & alij Prophetæ dicunt, & Dauid psallit, *Dominus virtutum nobiscum, & Sabbaoth:* quod ex interpretatione est, Dominus exercituum, & Deus verus & omnipotens. Etiam si Ariani rumpantur, non ipse adoratus fuisset, nō ista de eo dicta fuissent, si vllo modo creatura fuisset. Nunc autem, quia creatura non est, sed proprium ex substantia Dei adorandi germen, & naturalis Filius, ideo adoratur & Deus creditur, & Dominus exercituum est, & autor & omnipotens eadem ratione qua Pater ipsius: Eius enim verba sunt: Omnia quæcunque Pater meus habet, mea sunt: Filij enim proprium ea quæ Patris sunt, possidere: ac talem esse, vt in eo Pater spectetur, & per eum omnia fiant, & in eo omnium salus perficiatur & constituatur. Quin & ista ab iis scisciari non incongruū fuerit, vt refutatio hæreseos clarius appareat: Quum omnia sunt condita, omniaque ex nihilo constituta sint, atque adeo ipse Filius pro vestra sententia sit res condita, & vnus ex non entibus, quid ita per eum solum fecit omnia, & sine eo factum nihil? aut cur quū omnia ibi facta nominentur, nemo in eo numero Filiū intelligit, sed creaturas duntaxat? quum autem de Verbo loquuntur Scripturæ, ne hic quidem illum vnum ex omnium numero esse sentiunt?

ἐν γὰρ ὡς τῇ δόξῃ ὑπερέχων προσκυνεῖτο, ἔδει καὶ ἕκαστον τῶν ὑποβεβηκότων, τὸ ὑπερέχοντα προσκυνεῖν· ἀλλ' οὐκ ἔστιν οὕτως· κτίσμα γὰρ κτίσμα οὐ προσκυνεῖ· ἀλλὰ δοῦλον δεσπότῃ, καὶ κτίσμα θεόν· πέτρος μὲν οὖν ὁ ἀπόστολος, προσκυνῆσαι θέλοντα τὸν κορνήλιον, κωλύει λέγων· ὅτι κἀγὼ ἄνθρωπός εἰμι· ἄγγελος δὲ θέλοντα προσκυνῆσαι τὸν Ἰωάννην ἐν τῇ ἀποκαλύψει, κωλύει λέγων· ὅρα μὴ σύνδουλός σου εἰμὶ, καὶ τῶν ἀδελφῶν σου τῶν προφητῶν, καὶ τῶν τηρούντων τοὺς λόγους τοῦ βιβλίου τούτου· τῷ θεῷ προσκύνησον· οὐκοῦν, θεοῦ ἐστι μόνου τὸ προσκυνεῖσθαι· καὶ τοῦτο ἴσασι καὶ αὐτοὶ οἱ ἄγγελοι· ὅτι κἂν ἀλλήλους δόξαις ὑπερέχωσιν, ἀλλὰ κλίσματα πάντα εἰσὶ· καὶ οὐκ εἰσὶ τῶν προσκυνουμένων· ἀλλὰ τῶν προσκυνούντων τὸν δεσπότην. τὸ γοῦν πατέρα τοῦ σαμψὼν τὸ μανωὲ θέλοντα θυσίαι προσενεγκεῖν τῷ ἀγγέλῳ, ἐκώλυσεν ὁ ἄγγελος λέγων· μὴ ἐμοί· ἀλλὰ τῷ θεῷ προσένεγκον· ὁ δὲ κύριος παρ' ἀγγέλων προσκυνεῖται· γέγραπται γάρ· καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι θεοῦ· καὶ πᾶσα πάντων τῶν ἐθνῶν· ὡς ὁ ἡσαΐας φησὶν· ἐκοπίασεν Αἴγυπτος καὶ ἐμπορία αἰθιόπων· καὶ οἱ σαβαεὶμ ἄνδρες ὑψηλοὶ, ὅτι σὲ μεθ' ἑαυτῶν ἔσονται δοῦλοι· εἶτα ἑξῆς· καὶ προσκυνήσουσί σοι καὶ ἐν σοὶ προσεύξονται· ὅτι ἐν σοὶ ὁ θεὸς μόνος σου· τὰς τε μαθητὰς προσκυνοῦντας δέχεται, καὶ συμφορεῖ τούτους ὅστις ἐστὶ· λέγων, οὐχ ὑμεῖς με λέγετε ὁ κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος; καλῶς λέγετε· καὶ γάρ εἰμι· καὶ τὸν θωμᾶν λέγοντα αὐτῷ ὁ κύριός μου καὶ θεός μου, συγχωρεῖ λέγειν καὶ μᾶλλον ἀποδέχεται· μὴ κωλύων αὐτόν· ἔστι γὰρ αὐτὸς ὡς οἵτε ἄλλοι προφῆται λέγουσι· καὶ δαβὶδ ψάλλει, κύριος τῶν δυνάμεων· κύριος σαβαὼθ, ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον, κύριος τῶν στρατιῶν· καὶ θεὸς ἀληθινὸς καὶ παντοκράτωρ· καὶ οἱ δαιμονιοὶ ἐν τούτῳ διαῤῥήγνυσιν ἑαυτούς· οὐκ ἂν ἦν δὲ αὐτὸς προσκυνητὸς· οὐ τοῦτ' ἐλέγετο περὶ αὐτοῦ εἰ ὅλως ἓν τῶν κτισμάτων· νυνὶ δ' ἐπειδὴ οὐκ ἔστι κτίσμα· ἀλλ' ἴδιον τῆς οὐσίας ἐστὶ προσκυνούμενος θεοῦ γνήσιος· καὶ φύσει υἱός ἐστι, διατοῦτο προσκυνεῖται καὶ θεὸς πιστεύεται· καὶ κύριος στρατιῶν καὶ ἐξουσιαστὴς καὶ παντοκράτωρ ἐστὶν ὡς ὁ πατήρ· αὐτὸς γὰρ εἴρηκε· πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ ἐμά ἐστιν· ἡμῶν δὲ ἴδιον, τὸ τοῦ πατρὸς ἔχειν· καὶ πιστὸν αὐτὸν εἶναι, ὡς ἐν αὐτῷ θεωρεῖσθαι τὸν πατέρα· καὶ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα πεποιῆσθαι· καὶ ἐν αὐτῷ τὴν σωτηρίαν τῶν πόντων γίνεσθαι· πάλιν ἐπεὶ καλὸν αὐτοὺς ἔρεσθαι καὶ τοῦτο· ἵν' ἔτι μᾶλλον ὁ ἔλεγχος τῆς αἱρέσεως αὐτῶν φαίνηται· διὰ τί πάντων ὄντων κτισμάτων· καὶ πάντων ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἐχόντων τὴν ὑπόστασιν, τοῦ τι ἡμῶν καὶ αὐτοῦ καθ' ὑμᾶς κτίσματος καὶ ποιήματος καὶ ἑνὸς τῶν ὄντων, πῶς δι' αὐτοῦ μόνου τὰ πάντα πεποίηκε· καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδέν· ἢ διατί ὅταν μὲν τὰ πάντα λέγηται· οὐ τίθησιν ἐν τοῖς πᾶσι σημαίνεσθαι νοεῖσθαι δὲ ἔστιν ἃ οὐ θέλει ὁ λόγος λέγουσιν αἱ γραφαὶ, ἐκ τῶν πάλιν αὐτὸν ὄντα νοοῦσιν; ἀλλὰ

ἀλλὰ τῷ πατρὶ συνυπάρχειν αὐτὸν· ἐν ᾧ πλεῖ παντων ποίησις καὶ σωτηρία ἐργάζεται καὶ ποιεῖ ὁ πατὴρ· ὃ μάλιστα δυναμένων τῶν παντων τῷ αὐτῷ προστάγματι, ᾧ κἀκεῖνος ὢν μόνος θεοῦ γέγονε, γνήσιος· οὐ γὰρ κάμνει ὁ θεὸς προστάττων· οὐδὲ ἀσθενεῖ πρὸς τὴν παντων ἐργασίαν· ἵνα τὲ μὲν ἴδιον μόνον κτίσῃ· εἰς δὲ τὴν τῶν ἄλλων δημιουργίαν ὑπουργῶν καὶ βοηθοῦ χρείαν ἔχῃ τοῦ ἰδίου· οὐδὲ γὰρ οὐ τὸ ὑπάρξαι ἔχει· ὅπερ ἂν θελήσῃ γένεσθαι· ἀλλὰ μόνον ἠθέλησε καὶ ἔστη τὰ πάντα· καὶ τῷ βουλήματι αὐτοῦ οὐδεὶς ἀντέστη· τίνος οὖν ἕνεκα ὁ γέγονε τὰ πάντα δι' αὐτοῦ μόνου δὲ θεοῦ τῷ προστάγματι ὃ γέγονε καὶ ὁ υἱός; ἢ δῆλα δὴ διὰ τοῦτο τὰ πάντα γέγονε· καὶ τι καὶ αὐτοῦ γνώμη τοῦ τυγχάνοντος; λεγέτωσαν· ἀλογία μὲν πᾶσι παρ' αὐτοῖς· φασὶ δὲ ὅμως ταῦτα· ὡς ἄρα θέλων ὁ τῶν ὅλων θεὸς τὴν γενητὴν κτίσαι φύσιν· ἐπειδὴ ἐώρα μὴ δυναμένην αὐτὴν μεταλαβεῖν τῆς τοῦ θεοῦ ἀκραότητος· καὶ παρ' αὐτοῦ δημιουργίας, ποιεῖ καὶ κτίζει πρῶτον μόνον μόνον ἕνα· καὶ καλεῖ τοῦτον υἱὸν καὶ λόγον· ἵνα τούτου μέσου γινομένου, οὕτως λοιπὸν τὰ πάντα δι' αὐτοῦ γένεσθαι δυνηθῇ· ταῦτα οὐ μόνον εἰρήκασιν, ἀλλὰ καὶ γράψαι τετολμήκασι· δύσεβείς τε καὶ ἄθεος καὶ ὁ θύσας ἀστέριος· πῶς οὖν οὐκ ἄν τις αὐτῶν τέλεον ὄντων καταγνοίη τῆς ἀσεβείας; οἳ μετὰ πολλῆς τῆς ἀφροσύνης ἑαυτοῖς κεράσαντες οὐκ ἐρυθριῶσιν, οὕτω καταμεθύοντες τῆς ἀληθείας· εἰ μὲν γὰρ διὰ τὸ κάμνειν τὸν θεὸν πρὸς τὴν τῶν ἄλλων ἐργασίαν φήσουσι μόνον αὐτὸν πεποιηκέναι τὸν υἱόν· καταβοήσει μὲν τούτων πᾶσι ἡ κτίσις· οὐκ ἄξια φθεγγομένων περὶ τοῦ θεοῦ· ἐγγεγραφὼς δὲ ὁ Ἡσαΐας λέγων· θεὸς αἰώνιος ὁ κατασκευάσας τὰ ἄκρα τῆς γῆς· οὐ πεινάσει· οὐδὲ κοπάσει· οὐδέ ἐστιν ἐξεύρεσις τῆς φρονήσεως αὐτοῦ· εἰ δὲ ὡς ἀπαξιῶν ὁ θεὸς τὰ ἄλλα ἐργάσασθαι· τὸν μὲν υἱὸν μόνον εἰργάσατο· τὰ δὲ ἄλλα τῷ ἔργῳ ἐνεχείρισε βοηθῷ· καὶ τοῦτο μὲν ἀνάξιον θεοῦ· οὐκ ἔστι γὰρ ἐν θεῷ τοῦτο· ἐντρέψει δὲ ὅμως αὐτοὺς ὁ κύριος λέγων· οὐχὶ δύο στρουθία ἀσσαρίου πωλεῖται; καὶ ἓν ἐξ αὐτῶν οὐ πεσεῖται ἄνευ τοῦ γλυκέος πατρός μου ὃς ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ πάλιν· μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν, τί φάγητε· μηδὲ τῷ σώματι ὑμῶν, τί ἐνδύσησθε· οὐχὶ ἡ ψυχὴ πλεῖόν ἐστι τῆς τροφῆς; καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἐνδύματος; ἐμβλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ· ὅτι οὐ σπείρουσιν, οὐδὲ θερίζουσιν· οὐ συνάγουσιν εἰς τὰς ἀποθήκας· καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτά· οὐχ ὑμεῖς μᾶλλον διαφέρετε αὐτῶν; τίς δὲ ἐξ ὑμῶν μεριμνῶν, δύναται προσθεῖναι ἐπὶ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ πῆχυν ἕνα· καὶ περὶ ἐνδύματος τί μεριμνᾶτε· καταμάθετε τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ πῶς αὐξάνουσιν· οὐ κοπιῶσιν· οὐδὲ νήθουσι· λέγω δὲ ὑμῖν· ὅτι οὐδὲ Σολομὼν ἐν ὅλῃ τῇ δόξῃ αὐτοῦ περιεβάλετο ὡς ἓν τούτων· εἰ δὲ τὸν χόρτον τοῦ ἀγροῦ σήμερον ὄντα καὶ αὔριον εἰς κλίβανον βαλλόμενον, ὁ θεὸς οὕτως ἀμφιέννυσιν· οὐ πολλῷ μᾶλλον ὑμᾶς ὀλιγόπιστοι; μὴ οὖν

sed eum cum Patre in eodem ordine constituunt, in quo omnium curam & salutem operatur Pater, præsertim quum in potestate est, eius erat, eodē præcepto, quo Filius creatus est, creare vniuersa. Nō enim fatigatur Deus præcipiendo, neque viribus destituitur ad vniuersitatis procreationem, vt nusquam nisi ad solum Filium procreandum par sit: ad reliquorum autem architectationem, mini sterio & auxilio filij indigeat. Neque in moram conficitur, quodcunque ille vult fieri. Statim enim, vt volvit, extitere omnia, & voluntati eius nemo restitit. Quà decausa igitur non omniafacta sunt à Deo, eodem præcepto quo factus est Filius? aut cur per filium, qui & ipse factus erat, facta sunt omnia? respondeant mihi (quæso) ad has percunctationes. Destituuntur quidem omni ratione, sed tamen ista in medium adferunt in disputando de Filio: Deum volentem creatitiam naturam producere, quum vidisset eam puritatis suæ, & architectationis participem esse non posse, condidit primus & fecit vnus vnum, eumque appellauit suum filium & Verbum, vt illo condito reliqua deinde per eum condi possent: Hæc non solum dixere, sed & scribere ausi sunt Eusebius & Arius, & qui idolis sacrificauit Asterius. Quis igitur ob ista eos non plane impietatis condemnauerit? quam, vbi cum multa stulta citra omnem pudorem miscuerunt, nihil verecundentur ita contra veritatem debacchari. Si enim dixerint ob fatigationem non suffeciſſe Deum ad reliquorum procreationem, ac ideo filium condidisse, occlamabit aduersus eos tota rerum vniuersitas, quòd nefaria & indigna de Numine loquantur, quod scriptis suis attestatur Esaias, *Deus æternus, qui construxit fines terræ, non esuriet neque delassabitur, neque est inuestigatio cogitationis eius.* Quòd si Deum quasi fastidiosum dedignabundúmque creandi, vnum duntaxat Filium condidisse velint, eique condito reliqua deinde condenda mandasse quasi vicario & succenturiato, id & indignum Numine in quo nihil est fastus, & ab ipso Domino refellitur, cuius ea verba sunt: *Nónne duo passeres asse veneunt? non tamen ne vnus quidem ex iis in terram cadet sine Patre vestro, qui est in cælis.* Ac rursum, *Ne anxij sitis pro anima vestra quid comedatis, aut pro corpore vestro quid induamini, nónne anima pluris est quàm alimentum? corpus quam indumentū? Respicite ad volucria cæli, quòd nec seminent, nec metant, neque congregent in horrea sua & pater vester cælestis pascit illa: nónne vos illis multo præstantiores estis? Quis potest ex vobis solicite cogitando adiicere ad staturam suam cubitum vnum? & de vestimentis quid soliciti estis? considerate lilia agri quomodo crescunt: non laborant neq; nent. Dico autem vobis, quoniam nec Salomon. in omni gloria sua coopertus est sicut vnum ex istis. Si enim fœnū agri quod hodie est, & cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit, quanto magis vos modicæ*

modice fidei? Quòd si Deo nõ indignũ videtur, vsque ad illa minuta curam suam extendere capillos scilicet capitis, passeres, fœnum, non indignum quoque illi visum fuerit ea procreare. Quorum enim curam tutelámque suscipit: horum etiam conditor est per suum Verbum, alioqui ista dicentibus grauior adhuc absurditas occurrat. Diuidunt enim mundi architecturam, & creaturas mundi, partímque eas Patris partim filij operibus attribuunt, cum oporteret aut omnia cum Filio à Patre fieri: aut si per Filium omnia fiunt, nequaquam dicere Filium, vnum ex iis esse, quæ facta sunt. Iam & ista ratione eorum vesaniam redargueris: Si verbum quoque factitiæ naturæ est, & factitia natura impotens est recipere in seipsam Dei operam, qui, quæso, Verbum solummodo, ex omnibus potuerit ab ingenita purissimáque substantia Dei (vt vos dicitis) procreari? Necessum enim est, si in eo id potuit fieri, idem in omnibus quoque potuisse fieri: aut si id in nullo possit fieri, eandem impossibilitatem in Verbo existere: nam & ipsum illud secundum vestram opinionem ex rebus creatis est. Rursus, si ob id, quia nequibat creatitia natura particeps esse Diuinæ in se impensæ operæ, opus fuit interuentu administratoris & vicarii, prorsus necessum est, quum verbum factitia & creatitia res sit, ipsum quoque, vt fieret mediatore indiguisse: quippe, quum & ipsum sit creatitiæ naturæ, quæ Dei operæ in se recipiundæ idonea non est, sed mediatorem requirit. Iam si huius mediator repertus sit, statim & huic ipsi mediatori alius mediator reperiundus est, atque ita semper altiora petendo, inuenies ingentem affluxum mediatorum, ac proinde impossibile fuerit subsistere rerum naturam, semper mediatore indigentem quum mediator esse non possit sine mediatore, eò quòd omnia sint creatitiæ naturæ, quæ particeps esse nequit, prout vos dicitis, diuinæ operationis. Quanta igitur dementia scatent, quæ eos ita infatuat, vt quæ iam facta sunt, nequiuisse fieri arbitrentur, aut fortasse ne nunc quidem ea condita esse imaginabuntur, vtpote etiamnum mediatorem illum requirentes. Nam secundum istam impiam tantopere & deliram sententiam, ne extiterit quidem rerum natura, eò quòd nusquam inuenias istiusmodi mediatorem. Cæterum, illud dicent, Ecce per Mosen eduxit populum ex Ægypto, & per eundem, qui homo fuit, legem dedit, vt possibile sit per similem similia fieri. Id illos obtecta fronte dicere conueniebat, ne magnum pudorem confusionemque referrent. Moses enim non ad condendum missus est, neque vt quæ non essent, ad essentiam euocaret, aut conderet homines secum eiusdem generis, sed vt tantummodo minister esset sermonis ad regem Pharaonẽ & ad populum Israeliticũ. Cæterum, isthic immane discrimen est, quum administrare creaturarum vt seruorum sit: condere verò & creare solius sit Dei, eiusque Verbi & Sapiẽtiæ.

Ideo-

εἰ γὰρ οὐκ ἀνάξιον θεῦ ποιεῖσθαι καὶ μέχρι τῶν ὕτω μικρῶν, τριχὸς κεφαλῆς καὶ στρουθίου, καὶ χόρτου δ' ἀρχῆ, οὐκ ἀνάξιον ἦν αὐτὸ ἐπὶ τούτοις ἐργάσασθαι· ἂν γὰρ τ' ποίησιν ποιεῖται τάταν καὶ πιμητὴς ἐστι διὰ δ' οἰκείᾳ λόγου· ἄλλως τε καὶ μεῖζον τὸ τοῖς ἀποτελέσμασι τοῖς δ' τ' λέγουσιν ἁπαντᾷ· διαιρῶσι γὰρ τὰ κτίσματα καὶ τὴν δημιουργίαν, καὶ τὰ μὲν, τοῦ πατρὸς ἔργον· τὰ δ', τῷ υἱῷ διδοασιν ἔργα· δεον ἦ καὶ τὰ πάντα μὴ δ' ἑνὸς παρὰ δ' πατρὸς γίνεσθαι, ἢ εἰ διὰ δ' ἑνὸς πάντα τὰ γενητὰ γίνεται, μὴ λέγειν αὐτὸν ἕνα τῶν ποιημάτων εἶναι· ἔστιτα δ' κἀκείνως ἄν τις ἐλέγξειεν αὐτῶν τὴν ἀνομίαν· εἰ γὰρ ὁ λόγος τ' γενητῆς φύσεώς ἐστι· πῶς αὐτῆς ἀδυνάτου τυγχανούσης χωρεῖν τὴν δ' θεῦ αὐτουργίαν μόνος ἦν ὁ λόγος οὐκ πάντων ἠδυνήθη πρὸ τ' ἀγενήτου καὶ ἀκραιφνεστάτης οὐσίας δ' θεῦ γενέσθαι, ὡς ὑμεῖς λέγετε; ἀνάγκη γὰρ ἦν τάτα δυναμένου καὶ πάντα δυνάσθαι, ἢ πλάσις ἀδυνάτου τυγχανούσης, μὴ δυνάσθαι μὴ δ' τὸν λόγον· εἷς γάρ ἐστι τῶν γενητῶν καὶ ἕτερος καθ' ὑμᾶς· πάλιν δ' εἰ διὰ τὸ ἀδυνάτον εἶναι τὴν γενητὴν φύσιν μεταλαχεῖν τ' τοῦ θεῦ αὐτουργίας μεσίτου χρεία γέγονεν, ἀνάγκη πᾶσι γενητοῖς κτίσμασιν ἑνὸς λόγου μέσου χρείαν εἶναι καὶ διὰ τ' τέκνου δημιουργίας· διὰ τὸ εἶναι ἕνα καὶ αὐτὸν τῆς γενητῆς φύσεως· τ' μὲν δυναμένης μεταλαχεῖν τῆς πρὸς δ' θεῦ ἐργασίας· ἀλλὰ μέσου δεομένης· κἂν ἐκείνου δέ τις εὑρεθῇ μέσος, πάλιν ἑτέρου χρεία μεσίτου· δι' ἐκεῖνον· καὶ ὅτως τὴς ἐπαναβαίνων διερευνῶν τῷ λογισμῷ, εὑρήσει πολὺν ὄχλον ὑπαρχόντων μεσιτῶν· καὶ οὕτως ἀδυνατον ὑπάρξαι τὴν κτίσιν ἄνευ τοῦ μεσίτου δεομένην· καὶ τοῦ μέσου μὴ δυναμένου χωρεῖς ἑτέρου γενέσθαι μεσίτου· διὰ τὸ πάντα εἶναι τῆς γενητῆς τῆς φύσεως· τῆς μὲν δυναμένης μεταλαχεῖν τῆς πρὸς μόνου τοῦ θεοῦ ἐργασίας ὡς ὑμεῖς λέγετε· πόσης τοίνυν ἀφροσύνης εἰσὶ πλήρεις· δι' ἣν καὶ τὰ ἤδη γεγενημένα νομίζουσιν ἀδυνάτον εἶναι γενέσθαι· ἡ τάχα οὐδὲ γεγενῆσθαι αὐτὰ φαντάζονται· ζητοῦντες ἔτι τὸν μεσίτην· κατὰ γὰρ τὴν ὅτως ἀσεβῆ καὶ μωρὰν διάνοιαν αὐτῶν, ὅσ' ἂν ὑπάρξῃ τῇ γενητῷ μὴ ἐρευνωμένου τοῦ μεσίτου· ἀλλ' ἐκεῖνο φασκουσιν· ἰδοὺ δὴ καὶ διὰ Μωϋσέως ἐξήγαγε τὸν λαὸν ἐξ αἰγύπτου· καὶ δι' αὐτοῦ τὸν νόμον ἔδωκε· καίτοι καὶ αὐτὸ τυγχάνοντ' ἀνθρώπου· ὥστε δυνατὸν διὰ τοῦ ὁμοίου τὰ ὅμοια γίνεσθαι· τοῦτο δὲ λέγειν αὐτοὺς ἐγκαλυπτομένους ἔοικεν· ἵνα μὴ πολλὴν αἰσχύνην ἀπενέγκωνται· Μωϋσῆς γὰρ οὐ δημιουργεῖν ἐστάλη τὸ· ἃ μὴ ὄντα, εἰς τὸ εἶναι καλέσαι· καὶ πλάσαντες ὁμοίους ἀνθρώπους· ἀλλὰ διακονῆσαι μόνον ῥήματα πρὸς τὸν λαὸν· καὶ πρὸς τὸν βασιλέα Φαραώ· ἔχει δὲ τοῦτο, πολλὴν τὴν διαφορὰν· ὅτι τὸ μὲν διακονεῖν τῶν γενητῶν, ὡς δούλων ἐστί· τὸ δὲ δημιουργεῖν καὶ κτίζειν, μόνου τοῦ θεοῦ ἐστι· καὶ τοῦ ἰδίου λόγου αὐτοῦ καὶ τῆς σοφίας·

διατὸ

διακονίαν γοῦν ὅτι μὲν τοῦ δημιουργεῖν· οὐκ αὐτὸς ἄλλον εὕροι ἢ μόνον τὸν τοῦ θεοῦ λόγον· πάντα γὰρ ἐν σοφίᾳ γέγονε· καὶ χωρὶς τοῦ λόγου ἐγένετο οὐδὲ ἕν· πρὸς δὲ τὰς διακονίας, οὐχ εἷς· ἀλλ' ἐκ πάντων πολλοί εἰσιν· οὓς ἐὰν θέλῃ πέμπειν ὁ κύριος, πολλοὶ μὲν ἀρχάγγελοι· πολλοὶ δὲ θρόνοι καὶ ἐξουσίαι, καὶ κυριότητες· χίλιαί τε χιλιάδες· καὶ μύριαι μυριάδες παρεστήκασι λειτουργῶν καὶ ἑτοίμων εἰς τὸ ἐξαποστέλλεσθαι· καὶ προφῆται μὲν πολλοὶ· καὶ ἀπόστολοι δὲ δέκα καὶ δύο· καὶ παῦλος· καὶ μωϋσῆς ἦ αὐτὸς ἀμόνος ἀλλὰ καὶ ἀαρὼν σὺν αὐτῷ· καὶ μετὰ ταῦτα ἄλλοι ἑβδομήκοντα, πνεύματος ἐπληρώθησαν ἁγίου· καὶ μωϋσεῖ διεδέξατο ἰησοῦς ὁ τῆ ναυῆ· κἀκεῖνον οἱ κριταί· κἀκείνους οὐχ εἷς, ἀλλὰ πολλοὶ βασιλεῖς· εἴπερ οὖν κτίσμα ἦν ἐξ ὧν γινομένων ὁ υἱός, ἔδει πολλοὺς εἶναι τοιούτους υἱούς· ἵνα καὶ πολλοὺς τοιούτους διακόνους ἔχῃ ὁ θεός· καθάπερ ἐξ ὅτι τῶν ἄλλων πλῆθός ἐστιν· εἰ δὲ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἰδεῖν· ἀλλὰ τὰ μὲν κτίσματα, πολλὰ· ὁ δὲ λόγος εἷς ἐστι, τίς οὐ συνορᾷ καὶ ἐκ τούτων, ὅτι ὁ υἱὸς διήκει τῶν πάντων, καὶ ἡ πρὸς τὰ κτίσματα τὸ ἐξισωσιν ἔχει, ἀλλὰ πρὸς τὸν πατέρα τὸ ἰδιότης; ὅθεν οὐ δὲ πολλοὶ λόγοι, ἀλλὰ μόνος εἷς τοῦ ἑνὸς πατρὸς λόγος· καὶ μία τοῦ θεοῦ εἰκὼν ἐστιν· ἀλλ' ἰδού φασι· καὶ ὁ ἥλιος εἷς· ἡ γῆ μία· ἄφρονες εἰ πάντως ὅτι ἓ ὕδωρ ἓν· καὶ πῦρ ἕν· ἵνα ἀκούσωσιν ὅτι τῶν γενομένων, ἕκαστον ἓν μέν ἐστι κατὰ τὸ ἰδίαν οὐσίαν· πρὸς δὲ τὸ ἐγχειριζομένην διακονίαν καὶ λειτουργίαν, οὐκ ἔστιν ἕκαστον ἱκανὸν ἓ μόνον αὐτάρκως· εἶπε γὰρ ὁ θεὸς, γενηθήτωσαν φωστῆρες ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ εἰς φαῦσιν τῆς γῆς· καὶ διαχωρίζειν ἀνὰ μέσον τῆς ἡμέρας· καὶ ἀνὰ μέσον τῆς νυκτός· καὶ ἔστωσαν εἰς σημεῖα καὶ εἰς καιρούς· καὶ εἰς ἡμέρας καὶ εἰς ἐνιαυτούς· εἶτα φησί· καὶ ἐποίησεν ὁ θεὸς τοὺς δύο φωστῆρας, τοὺς μεγάλους· τὸν φωστῆρα τὸν μέγαν, εἰς ἀρχὰς τῆς ἡμέρας· καὶ τὸν φωστῆρα τὸν ἐλάσσω εἰς ἀρχὰς τῆς νυκτός· καὶ τοὺς ἀστέρας· καὶ ἔθετο αὐτοὺς ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ, ὥστε φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἄρχειν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός· ἰδοὺ πάλιν φωστῆρες· καὶ ὁ μὲν ἥλιος ἀδὲ σελήνη· ἀλλ' ἕκαστον μέν ἐστι κατ' οὐσίαν· μία ἦ καινὴ πάντων ἐστὶν ἡ λειτουργία· καὶ τὰ ἑκάστῳ λείποντα, ἀναπληροῦται· καὶ τοῦ φωτίζειν ἡ χρεία, ἀναπληροῦται· ἥλιος γοῦν, ὁ μὲν ἡμέραν μόνον διαστήματος φαίνειν ἔχει τὴν ἐξουσίαν, καὶ ἡ σελήνη τὴν νύκτα; οἱ δὲ ἀστέρες μετὰ τούτων τοὺς καιροὺς καὶ ἐνιαυτοὺς ἐκπληροῦσι· καὶ ἕκαστος εἰς σημεῖα γίνεται· καὶ πρὸς τὴν ἀπάντων χρείαν· ὅτω καὶ ἡ γῆ, οὐκ εἰς πάντα, ἀλλ' εἰς μόνους καρποὺς καὶ βλάστην εἶναι τῶν ἐν αὐτῇ ζώων· καὶ τὸ στερέωμα διαχωρίζειν ἀνὰ μέσον ὕδατος καὶ ὕδατος· καὶ ἡ θέσις τῶν φωστήρων ἐν αὐτῷ ἐστιν· καὶ ὅτω καὶ τὸ πῦρ καὶ τὸ ὕδωρ, μὴ τῶν ἄλλων γέγονε πάντων· εἰς τὴν τῶν σωμάτων σύστασιν· καὶ ὅλως

Ideoque in condendi ratione non alium inueneris, nisi solum Dei Verbum: Siquidem in Sapientia, & facta sunt omnia, & sine Verbo factum est nihil. Ad ministerium autem non vnus, sed ex omnibus plures ad manum præsto sunt, quos Dominus, si velit, amandet. Multi enim Archangeli, multi Throni, multæ Potestates, & dominationes, *millies millia, & decies millies centena millia ministrorum adsistunt & apparent*, qui se promptos offerant vt emittantur. Et Prophetæ item multi, Apostoli duodecim, & Paulus atque adeo Moses ipse, & Aaron cum eo, & post eos alij septuaginta qui impleti fuere Spiritu sancto, quemadmodum Mosi Iesus Naue, Iesu verò Naue iudices, iudicibus porrò non vnus aut alter, sed multi reges succesſere. Si igitur creatura erat, & vnus ex conditis rebus Filius, sequeretur plures esse huiusmodi filios, vt plures habeat ministros Deus, quemadmodum ad alia negocia ingens turba suppetit. Quòd si id nusquam sub oculos cadit, & multæ creaturæ, sed Verbum duntaxat vnum, quis non vel inde contuetur Filium eminere præ cæteris, & non æqualitatem cum rebus creatis, sed cum Patre proprietatem suam habere? vnde non plura, sed vnum solummodo Verbum vnius Patris vnáque vnius Dei Imago credenda est. Sed ecce, inquiunt, vnus sol est, & vna terra. Dicant stolidi, & vnam esse aquam, vnum ignem, vt vicissim audiant, eorum quæ creantur, vnumquodque singulum esse, atque vnum ratione suæ substantiæ: sed tamen secundum ministerium officiúmque illis demandatum, vnumquodque per se solum non idoneum satis ac sufficiens habetur. Dixit enim Deus, *Fiant luminaria in firmamento cæli ad illustrationem terræ, vt discrimen adferant inter diem & noctem: & ad signa consistant, & ad tempora, & ad dies, & annos*, Deinde ait, *Et fecit Deus duo luminaria magna, luminare maius ad exordia diei, luminare minus ad exordia noctis, & stellas: & posuit ea & in firmamento cæli, vt illuminarent terram, & initia diei ac noctis facerent.* Ecce tibi plura luminaria, non solem duntaxat aut lunam solummodo, quæ quidem singula vnica sunt ratione suæ substantiæ, sed tamen omnium vnum & commune ministerij officium, & quod in vno deficit, in altero adimpletur, vsúsque illuminandi ab omnibus conficitur. Sol enim diurno spacio ius facultatemque habet illustrandi: lunæ autem per noctem, stella deinde vnà cum istis tempora & annos perficiunt, & vnumquodque illorum pro signo constituitur ad rerum vsum ac necessitatem. Ita quoque terra non ad omnia destinatur, sed solummodo ad fructus procreandos, & ad ingressum animantium sustinendum. Firmamentum item vt diuidat inter aquas & aquas, sitúsque luminarium in eo deputatus est. Eodem modo quoque ignis & aqua cum cæteris omnibus, naturam accepere, vt corpora inde componerentur.

In summa, nihil omnino sibi solum, sed singula veluti membra, istum mundum, quasi vnum corpus absoluunt. Si igitur ita quoque de Filio sentiunt, lapidentur ab omnibus, eò quòd Verbum partem aliquam vniuersitatis existiment, eamque non idoneam aut sufficientem ad demandata officia, sine aliorum viribus. Si autem illud euidenter impium est, agnoscant Verbum non aliquod ex numero creatitiarum rerum, sed Patris proprium: & vnicum Verbum, & rerum creatarum opificem esse. Negant id isti, aiuntque eum creaturam esse, & vnum ex rebus conditis, à magistro & opifice didicisse cõdendi creandique rationem, atque ita quoque ministerium præbuisse magistro suo Deo. Hac enim persuasione imbutus Asterius sophista, ausus est in scriptis inficiari Dominum, non animaduersa eius rei absurditate: Si enim creandi ratio doceri potest, videant ne ipsum Deum referant, non natura, sed scientia conditorem rerum esse factum: adeo, vt ab ea facultate excidere queat. Postremò, si sapientia Dei discendo sibi vsum rationemque creandi comparauit, quî sapientia esse possit, quum adhuc indigeat institutione? & quidnam erat antequam in disciplina proficeret? Sapientia enim nondum erat, vtpote, destituta legitima institutione. Vanum igitur quiddam erat, ac neutiquam substantialis sapientia, quippe, quæ ex profectu nomen sapientiæ obtinuit, neque diutius sapientia futura est, quàm id quod didicit, memoria retinuerit. Quod enim non ex natura alicui, sed ex doctrina obuenit, id aliquando dedisci potest. Talia autem dicere de Verbo Deo, Christianorum non est, sed ethnicorum. Si enim per doctrinam, creandi facultas comparatur, imbecillitatem & inuidentiam in Deo vecordes isti constituunt: Inuidẽtiam quidem, quod non multos conditores erudiit, vt quemadmodum multi sunt Archangeli & Angeli, ita quoque multi conditores circa ipsum versentur: Imbecillitatem vero, quòd non solus potuit efficere, sed cooperatore & administro indiguit, cum tamen extra cõtrouersiam sit, creatitiam naturam à solo Deo creari posse: siquidem pro illorum sententia, Filius creatitius à solo Deo potuit creari. Cæterum, nullius indigus est Deus, absit: ipse enim dixit, plenus sum: neque ex doctrina Verbum conditor factum est, sed quum sit imago & sapientia patris, quæ patris sunt, facit: neque ad ministerium creandarum rerum à patre est conditus. Ecce enim, iam subsistente Filio, ipse Pater operari conspicitur, vt à Domino nostro dictum fuit: Pater meus vsque nunc operatur, & ego operor. Si igitur secundum vos ideo conditus est Filius, vt cætera, vbi ipse iam creatus erat, crearet, & pater tamen post editum Filium operetur, ociosa superuacuaque fuerit Filii istius in rerum naturam introductio. Nam cur alioqui, quum condere hanc rerum vniuersitatis fabricam vellet, mediatorem conquisiuisset, quasi eius voluntas non satis potens sit ad ea constituenda, quę ipsi placuerint? quum tamen inquiunt Scripturæ: *Omnia quæ voluit, fecit* volun-

Ἐ ὅλως ὠδὲ ἓν μόνον, ἀλλ' ἕκαστον τῶν γινομένων· ὥσπερ ἀλλήλων ὄντα μέλη ἓν καθάπερ σῶμα τὸν κόσμον ἀποτελοῦσιν· εἰ τοίνυν οὕτω καὶ τὸν υἱὸν ὑπολαμβάνουσιν εἶναι, βαλλέσθωσαν πρὸς πάντων, μέρος νομίζοντες εἶναι τῶν πάντων τὸν λόγον· καὶ μέρος οὐχ ἱκανὸν αὐτὸ τῶν ἄλλων πρὸς τὴν ἐγχειρισθεῖσαν αὐτῷ λειτουργίαν. εἰ δὲ τοῦτο σκ φανεροῦ δυσεβές ἐστιν, ἐπιγνώτωσαν ὅτι μὴ τῶν γινητῶν ἐστιν ὁ λόγος· τῶν δὲ A γινητῶν δημιουργὸς. ἀλλ' εἰρήκασι, κτίσμα μέν ἐστι· καὶ τῶν γινητῶν· ὡς δὲ πρὸς διδασκάλου καὶ τεχνίτου μεμάθηκε τὸ δημιουργεῖν· καὶ οὕτως ὑπηρέτησε τῷ διδάξαντι θεῷ· ταῦτα γὰρ καὶ ἀστέριος ὁ σοφιστὴς ὡς μαθὼν ἀρνεῖσθαι τὸν κύριον, γράψαι τετόλμηκεν· οὐ σιωπῶν τὴν σκ τούτων ἀλογίαν· εἰ γὰρ διδακτόν ἐστι τὸ δημιουργεῖν, σκοπείτωσαν μὴ καὶ αὐτὸν τὸν θεὸν εἴπωσι μὴ φύσει ἀλλ' ἐπιστήμῃ δημιουργὸν εἶναι· ὥς τι καὶ δυνατὸν μεταπίπτειν ἀπ' αὐτοῦ· B ἔπειτα εἰ ἡ σοφία τοῦ θεοῦ σκ διδασκαλίας σκτήσατο τὸ δημιουργεῖν, πῶς ἔτι σοφία ἐστὶ πλεομένη μαθημάτων; τί δὲ ἦν καὶ πρὸ τοῦ μαθεῖν; σοφία γὰρ σὐκ ἦν λειπομένη διδασκαλίας. κενὸν ἄρα τι πρᾶγμα ἦν· καὶ σὐκ ἔστιν ὑπόστασις σοφία· ἀλλ' σκ προκοπῆς ἔσχε τὸ ὄνομα τῆς σοφίας· καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ἔστι σοφία ἕως αὐὸ μεμάθηκε φυλάττῃ· ὁ γὰρ μὴ φύσει πνὶ ἀλλ' σκ μαθήσεως προσγέγονε, δυνατόν ἐστι καὶ ἀπομαθεῖν ποτε· τοιαῦτα δὲ λέγειν πρὸ τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ, οὐ χριστιανῶν ἀλλὰ ἑλλήνων ἐστί· C γὰρ εἰ σκ διδασκαλίας τὸ δημιουργεῖν προσγίνεται, φθόνον καὶ ἀσθένειαν πρὸς τὸν θεὸν εἰσφέρουσιν οἱ ἄφρονες· φθόνον μέν, ὅτι μὴ πολλοὺς δημιουργοὺς ἐδίδαξεν, ἵν' ὥσπερ πολλοὶ ἄγγελοι, οὕτω καὶ πολλοὶ δημιουργοὶ πρὸς αὐτὸν ὦσιν· ἀσθένειαν δὲ, ὅτι μὴ μόνος ἠδυνήθη ποιῆσαι, σιωπῶν δὲ ἢ ὑπουργοῦ χρείαν ἔσχε· καὶ τοι δεικνυμένης καὶ τῆς γινητῆς φύσεως δυνατὸν οὖσαν γενέσθαι παρὰ μόνου τοῦ θεοῦ εἶχε κατ' αὐτοὺς ὁ D υἱὸς γινητὸς ὢν ἠδυνήθη παρὰ μόνου τοῦ θεοῦ γενέσθαι· ἀλλ' οὐδενός ἐστιν ὁ θεὸς ἐνδεὴς, μὴ γένοιτο· αὐτὸς εἶπε· πλήρης εἰμὶ· οὐδὲ σκ διδασκαλίας, γέγονε δημιουργὸς ὁ λόγος· ἀλλ' εἰκὼν καὶ σοφία ὢν τοῦ πατρὸς, τὰ τοῦ πατρὸς ἐργάζεται· οὐδὲ τῆς τῶν γινητῶν ἕνεκεν ἐργασίας τὸν υἱὸν πεποίηκεν· ἰδοὺ γὰρ καὶ τοῦ υἱοῦ ὄντος φαίνεται πάλιν ἐργαζόμενος ὁ πατήρ· ὡς αὐτὸς ὁ κύριός φησιν· ὁ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι· εἰ δὲ καθ' E ὑμᾶς διὰ τοῦτο γέγονεν ὁ υἱὸς· ἵνα τὰ μετ' αὐτὸν ἐργάσηται· φαίνεται δὲ ὁ πατὴρ καὶ μετὰ τὸν υἱὸν ἐργαζόμενος, θεωρεῖται καθ' ὑμᾶς καὶ κατὰ τοῦτο ἡ τοῦ τοιούτου υἱοῦ ποίησις· ἄλλως τε διατί ὅλως θέλων κτίσαι, ζητεῖ τὸν μεσίτην, ὡς σὐκ ἐρκουμένου τοῦ βουλήματος αὐτοῦ συνῆσαι πρὸς ὧν ἐκὼν αὐτῷ δοκῇ; καὶ μὴν αἱ γραφαὶ λέγουσι, πάντα ὅσα ἠθέλησεν, ἐποίησεν·

καὶ τῷ

καὶ τῷ βουλήματι αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκεν; εἰ γὰρ καὶ τὸ βούλημα μόνον ἱκανόν ἐστιν αὐτοῦ πρὸς τὴν τῶν
πάντων δημιουργίαν, πρεσβεία πάλιν καθ' ὑμᾶς
ἡ τοῦ μεσίτου χρεία· καὶ γὰρ καὶ τὸ παράδειγμα τὸ
περὶ τοῦ μωϋσέως καὶ τοῦ ἡλίου καὶ πάνυ παρ' ἡμῶν
δέδεικται σαθρόν· κἀκεῖνο πάλιν ὑμᾶς ἐντρέψει·
εἰ θέλων ὁ θεὸς τὴν γνητὴν κτίσιν φύσιν· περὶ δὲ
ταύτης βουλεύσάμενος ἐπινοεῖ καὶ κτίζει τὸν υἱὸν
καθ' ὑμᾶς, ἵνα δι' αὐτοῦ ἡμᾶς δημιουργήσῃ, σκο-
πεῖτε πόσῳ ἀσέβειαν φθέγγεσθαι πεπλημμέκασι·
πρῶτον μέν, ὅτι φαίνεται μᾶλλον αὐτὸς ὁ υἱὸς, δι'
ἡμᾶς γεγενὼς, καὶ οὐκ ἡμεῖς δι' αὐτὸν ἐκτίσθη-
μεν; ἀλλ' αὐτὸς δι' ἡμᾶς πεποίηται, ὥστε χά-
ριν αὐτὸν ἡμῖν μᾶλλον ἔχειν· καὶ μὴ ἡμεῖς αὐτῷ,
„ ὥσπερ καὶ ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρὶ· οὐ γὰρ ἐκτίσθη φησὶν
„ ἡ γραφὴ, ὁ ἀνὴρ διὰ τὴν γυναῖκα, ἀλλ' ἡ γυνὴ
„ διὰ τὸν ἄνδρα· ἆρ' οὖν ὥσπερ ὁ μὲν ἀνὴρ εἰκὼν καὶ
„ δόξα θεοῦ ὑπάρχει· ἡ δὲ γυνὴ δόξα ἀνδρός ἐ-
στιν· ἡμεῖς μὲν οὕτως τοῦ θεοῦ εἰκὼν, καὶ εἰς δό-
ξαν αὐτοῦ γεγόναμεν· ὁ δὲ υἱὸς, ἡμῶν ἐστιν εἰκὼν
καὶ εἰς ἡμῶν δόξαν ὑπῆρξε· καὶ ἡμεῖς μὲν, εἰς τὸ
εἶναι γεγόναμεν· ὁ δὲ τοῦ θεοῦ λόγος, καθ' ὑ-
μᾶς οὐκ εἰς τὸ εἶναι, ἀλλ' εἰς τὴν ἡμῶν χρείαν ὡς
ὄργανον πεποίηται· ὥστε μὴ ἡμᾶς ἐξ αὐτοῦ· ἀλλ'
αὐτὸν ἐκ τῆς ἡμῶν χρείας συνίσασθαι. καὶ πῶς οὐ
πᾶσαν ἄνοιαν ὑπερβάλλουσιν· οἱ ταῦτα καὶ μόνον ἐνθυμούμενοι; εἰ γὰρ εἰ δι' ἡμᾶς γέγονεν ὁ
λόγος, οὐκ ἔστιν οὐδὲ πρῶτος ἡμῶν πρὸς τὸν
θεόν· οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνον ἔχων ἐν ἑαυτῷ περὶ ἡμῶν
βουλεύεται· ἀλλ' ἡμᾶς ἔχων ἐν ἑαυτῷ βουλεύε-
ται, ὡς ἐκεῖνοι φασι, περὶ τοῦ ἑαυτοῦ λόγου· εἰ δὲ
τοῦτό ἐστι, τάχα δὲ ὅλως ἤθελε τὸν υἱὸν ὁ πατήρ· ἀ γὰρ
θέλων αὐτὸν ἔκτισεν· ἀλλ' ἡμᾶς θέλων, δι' ἡμᾶς
αὐτὸν ἐδημιούργησε· μεθ' ἡμᾶς γὰρ αὐτὸν ἐπενόησεν· ὥσ-
περ γὰρ τοὺς ἀσεβοῦντας, περιττὸν εἶναι λοιπὸν τὸν υἱὸν
τὸν ἡμούμενον ὡς ὄργανον γεμένων, ὧν ἕνεκα καὶ ἐκτί-
σθη· εἰ δὲ ὡς δυνατὸς ὁ υἱὸς μόνος πρὸς μόνου τοῦ
θεοῦ γέγονεν· ὑμεῖς δὲ ὡς ἀδυνάτῳ διὰ τὸν λόγον
γεγόναμεν, διὰ τί μὴ καὶ πρῶτον ὡς δυνατὸν ὄντος
περὶ αὐτοῦ βουλεύεται, ἀλλὰ περὶ ἡμῶν; ἢ διὰ
τὸ δυνατὸν ἀ προκρίνει τῶν ἀδυνάτων; ἢ διὰ
πρῶτον αὐτὸν ποιῶν, οὐχὶ καὶ περὶ τοῦ πρώτου αὐτοῦ
βουλεύεται; ἢ διὰ περὶ ἡμῶν πρῶτον βουλευ-
σάμενος, ἀ πρώτους ἡμᾶς ἐργάζεται; ἱκανῶς ὄν-
τος τοῦ βουλήματος αὐτοῦ πρὸς τὴν τῶν ὄντων σύστασιν·
ἀλλ' ἐκεῖνον μὲν, πρῶτον κτίζει· περὶ δὲ ἡμῶν, πρῶ-
τον βουλεύεται, καὶ πρώτους ἡμᾶς; θέλει τοῦ μεσίτου· καὶ
ἡμᾶς μὲν θέλων κτίσαι· καὶ περὶ ἡμῶν βουλόμε-
νος, κτίσματα καλεῖ; ἐκεῖνον δὲ ὃν δι' ἡμᾶς δη
μιουργεῖ, υἱὸν καλεῖ καὶ ἴδιον καὶ κληρονόμον· ἔδει
δὲ ἡμᾶς ὧν ἕνεκεν καὶ τοῦτον ποιεῖ· υἱὸς μᾶλλον κα-
λεῖσθαι· ἢ δῆλον ὅτι πρὸ τοῦ υἱὸν ὄντα, τοῦτον καὶ
προενθυμεῖσθαι καὶ θέλειν, δι' ὃν καὶ πάντας ἡ-
μᾶς ποιεῖ· ταῦτα μὲν οὖν αἱρετικῶν ἔμετοι καὶ
ναυτίαι· οὐ μὴν γε τῆς ἀληθείας φρόνημα δεῖ
σιωπᾶν· ἀλλὰ μάλιστα τοῦτο καὶ μεγαληγορεῖν
πρέπει· ὁ τοῦ θεοῦ γὰρ λόγος οὐ δι' ἡμᾶς γέγονεν,
ἀλλὰ

A

B

C

D

E

voluntati enim eius quis est qui restitit? ecce tibi voluntatem parem sufficientemque ad vniuersitatis architecturam. Superuacuus ergo hic iterum mediatoris vsus. Nam illud exemplum vestrum de Mose, & sole, & luna, iam ostensum est friuolum esse. Illud quoque vos denuo redarguet: si Deus volens creatitiam naturam producere, ac super ea re deliberans, Filium in eo svsus procreauit, pro vestra opinione, vt per eum nos ædificaret: animaduertite, quàm audax sit impietas in vestris verbis: primum, quia apparebit Filium propter nos, non nos propter Filium conditos esse. Non enim nos eius causa creati fuerimus, sed ille nostri: adeo, vt ipse nobis, non nos illi gratiam debeamus, quemadmodum mulier viro. *Non enim*, inquit Scriptura, *vir creatus est propter mulierem, sed contrà, mulier propter virum.* Igitur sicuti vir imago est & gloria Dei, & mulier gloria viri est, ita & nos quidem Dei imago, & ad gloriam eius creati fuerimus: Filius contrà nostri imago fuerit: & ad nostram gloriam existere inceperit. Et nos quidem vt essemus, creati sumus: Filius verò propter nos, non ipsius causa vt esset, sed ad nostri vsum, veluti instrumentum quoddam conditus fuerit: adeo, vt nos non ad eius vsum, sed ille ad nostri vtilitatem necessitatémque in rerum naturam prodierit: qui (quæso) non omnium stoliditatem transcendunt, qui istiusmodi vel duntaxat in cogitationem admittunt? Nam si propter nos Verbum factum est, prius illud quàm nos apud Patrem non fuerit. Non enim quum illud in se haberet, de nobis, sed quum nos haberet, de illo cogitauit, quemadmodum isti dicunt. Iam si illud conceditur, plane sequitur, vt Pater Filium sibi noluerit: non enim volens eum creauit, sed quum nos vellet, nostri gratia eum instituit: post nos enim de eo cogitauit, adeò, vt secundum impios superuacuè sit filius editus, qui in hoc editus est, vt esset instrumentum eorum, quorum gratia creatus est. Sin autem filius, vt solus potens à solo Deo cõditus est, nos autem vt impotentes ab eo facti sumus, cur non potius ante omnia de filio vt potente, quã de nobis cogitat ac deliberat? aut cur potentem imbecillibus nõ anteponit? aut cur eum primum faciens, non primum de eo deliberabat? aut cur de nobis primum deliberans, non primo quoque tempore nos produxit, quum ad omnium rerum constitutionem eius voluntas sufficiebat? Sed illum quidem primum condit, de nobis autem primum cogitat: & quum nos velit ante mediatorem, nos tamen creare volens, ac de nobis deliberans, creaturas appellat: illum autem, quẽ propter nos architectatur, Filium & suum hæredem appellat. Atqui oportebat nos, quorum gratia illum producit, filios potius appellari: aut illum qui re vera filius est de eo prius cogitare, eúmq; velle, per quem omnes nos facit Istiusmodi quidem sunt vomitus & nauseæ hæreticorum, non tamen veritatis sententia obticeri debet, sed magna inprimis voce enunciandа est: Dei scilicet Verbum non propter nos,

ſed nos propter ipſum extitiſſe, & in eo condita eſſe omnia. Neque enim ob noſtram imbecillitatem, is qui potens erat, à ſolo Deo creatus eſt, vt Deus nos per eum, veluti per inſtrumentum ædificaret, abſit, non ita eſt. Nam ſi Deo placuiſſet nullas creaturas producere, nihilominus tamen Verbum apud Patrem, & Pater in eo fuiſſet. Creaturas certè impoſſibile erat ſine eo fieri, atque ideo per eum factæ ſunt, idque non immerito. Quum enim Verbum proprius ſit ſubſtantiæ Dei Filius, & ex eo extiterit, & in eo conſiſtat, vt ipſe dixit, fieri non potuit, quin omnia per eum opera efficerentur. Vt enim lux ſuis radiis omnia illuminat, & ſine eius radiis nihil illuſtrari quiuerit: ita quoque & Pater veluti per manum in verbo ſuo operatus eſt omnia, & ſine eo nihil facit. *Dixit* igitur *Deus* (vt inquit Moſes) *fiat lux, congregetur aqua, & producat terra, & faciamus hominem*. Dauid quoq; modulatur, *Ipſe dixit, & facta ſunt: ipſe mandauit & creata ſunt.* Dixit, non vt in rebus humanis adminiſter aliquis audiret, auditamque loquentis voluntatem opere præſtaret: id enim proprium eſt rebus creatis: de Verbo autem id cogitare aut dicere abſurdum fuerit. Eſt enim verbum Domini architectus, & rerum author, & eſt Patris voluntas: atque inde eſt quòd non relatum eſt à Scriptura, eum vel audiſſe aliquo modo vel reſpondiſſe, aut qualia tandem ſeriea vellet, percunctatum fuiſſe: ſed potius dixit Deus, fiat, & ſubintulit, & ita factum eſt: nam quod placuit & voluit, id ſtatim verbo perfectum atque abſolutum fuit. Quum enim Deus vel Angelis vel aliis præcipit, vel cum Moſe loquitur, aut Abrahæ promiſſiones facit, tum is qui audit, ita reſpondere inducitur, vt alius dicat quomodo id ſcire potuero: alius verò, quæſo, alium deligas. Et rurſum, *Si ex me ſciſcitati fuerint, quod nomen tibi ſit, quid reſpondebo illis?* Et Angelus Zachariæ dixit, *Hæc dixit Dominus* Zacharias dominum viciſſim percunctatur, *domine qui in omnia imperiũ & poteſtatẽ habes, quouſque tandem non miſereberis Hieruſalem*: datur illi audire verba bona & conſolatoria. Habet enim vnuſquiſque iſtorum mediatorem, Verbum ſcilicet, & Sapientiam Dei indicantem, quæ ſit voluntas Patris. Quum autem ipſum Verbum operatur & creat, non eſt illic aut percunctatio aut reſponſio: in Verbo enim eſt Pater, & verbũ in Patre: ſed ſufficit velle, & opus perficitur: vt illud dicere Patrem, indicium nobis ſit voluntatis diuinæ; illud autem, & factum eſt ita, opus ſignificaret, quod perfectum fuit per Verbum & Sapientiam, in qua eſt voluntas Patris; & illud ipſum quod Deus dixerit, in Verbo cognoſcitur: omnia enim in Sapientia fecit, quippe, quum & Verbo Domini cæli firmati ſint, & vnus ſit Dominus Ieſus Chriſtus, per quem omnia, & nos per illum; Ex iſtis ſcilicet ſpectare licet, Arianos non contra nos pugnam habere ſuper hæreſi ſua,

ἀλλὰ μᾶλλον ἡμεῖς δι' αὐτὸν γεγόναμεν καὶ ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα· οὐ δὲ ἀφ' ἑαυτῶν ἀσθένειαν, οὕτως ὡς δυνατὸς ὢν μόνου τοῦ πατρὸς γέγονεν, ἵν' ἡμᾶς δι' αὐτοῦ ὡς δι' ὀργάνου δημιουργήσῃ, μὴ γένοιτο· οὐκ ἔστιν οὕτως· καὶ γὰρ εἰ ἔδοξε λόγῳ τῷ θεῷ μὴ ποιῆσαι τὰ γενητά· ἀλλ' ὅμως οὐδὲν ἦττον ὁ λόγος πρὸς τὸν θεόν· καὶ ἐν αὐτῷ ὁμῶς ὁ πατήρ· τὰ μέν τι γενητὰ ἀδύνατον ὁμῶς χωρὶς τοῦ λόγου γενέσθαι· οὕτω γὰρ καὶ γέγονε δι' αὐτοῦ· καὶ εἰκότως· ἐπειδὴ γὰρ λόγος ἐστὶν ἰδίως φύσει τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ ὢν, ἐξ αὐτοῦ τί ἐστι καὶ ἐν αὐτῷ ἐστιν ὡς εἶπεν αὐτός· οὐκ ἠδύνατο μὴ δι' αὐτοῦ γενέσθαι τὰ δημιουργήματα. καθάπερ γὰρ τὸ φῶς τῷ ἀπαυγάσματι πάντας φωτίζει· ἄνευ τοῦ ἀπαυγάσματος οὐδεὶς ἂν φωτισθείη, οὕτως καὶ ὁ πατὴρ, ὡς ἀφ' χειρὸς ἐν τῷ λόγῳ ἐργάσατο πάντα, καὶ χωρὶς αὐτοῦ οὐδὲν ποιεῖ· εἶπε γοῦν ὁ θεὸς ὡς καὶ μωϋσῆς ἐμνημόνευσε· γενηθήτω φῶς· καὶ συμαχθήτω τὸ ὕδωρ· καὶ ἐξαγαγέτω ἡ γῆ· καὶ ποιήσωμεν ἄνθρωπον, ὡς καὶ ὁ ἁγιος ψάλλει δαβιδ· αὐτὸς εἶπε καὶ ἐγενήθησαν, αὐτὸς ἐνετείλατο καὶ ἐκτίσθησαν· εἶπε δὲ οὐχ' ἵνα ὡς ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐπουργός τις ἀκούσῃ καὶ μαθὼν τὸ βούλημα τοῦ λέγοντος ἀπελθὼν ἐργάσηται, τοῦτο γὰρ τῶν μὲν κτισμάτων ἴδιον, ἀπὸ δὲ τοῦ λόγου τοῦτο νοεῖν ἢ λέγειν, ἀπρεπές· ἔστι γὰρ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ δημιουργὸς· καὶ ποιητικὸς· καὶ αὐτός ἐστιν ἡ τοῦ πατρὸς βουλή· διατοῦτο γοῦν οὐκ εἶπεν ἡ θεία γραφή· ὅτι ἤκουσε καὶ ἀπεκρίνατο ὁ ἀκούων, πῶς ἢ ποῖα βούλεται τὰ γενόμενα γενέσθαι· ἀλλὰ μόνον εἶπεν ὁ θεὸς, γενηθήτω· καὶ ἐπήγαγε· καὶ ἐγένετο οὕτως· τὸ γὰρ δόξαν καὶ βουληθὲν ἅμα ἦν καὶ ἐγένετο καὶ ἀπηρτίζετο· ὅταν μὲν γὰρ ὁ θεὸς ἄλλοις ἢ ἀγγέλοις ἐντέλληται· ἢ τῷ μωσεῖ ὁμιλῇ· ἢ τῷ ἀβραὰμ ἐπαγγέλληται, τότε ὁ ἀκούων ἀποκρίνεται· καὶ ὁ μὲν λέγει· κατὰ τί γνώσομαι· ὁ δὲ, προχειρίσομαι ἄλλον· καὶ πάλιν· ἐὰν ἐρωτήσωσί με τί ὄνομα αὐτῷ, τί ἐρῶ πρὸς αὐτούς; καὶ ὁ ἄγγελος τῷ μὲν ζαχαρίᾳ, ἔλεγε· τάδε λέγει κύριος· τὸν δὲ κύριον ἠρώτα· κύριε παντοκράτωρ ἕως τίνος ἃ μὴ ἐλεήσεις τὴν ἱερουσαλήμ· καὶ ἐκδέχεται ἀκοῦσαι λόγους καλοὺς καὶ παρακλητικούς· ἔχει γὰρ τούτων ἕκαστον τὸν μεσιτεύοντα λόγον· καὶ τὴν σοφίαν τοῦ θεοῦ γνωρίζουσαν τὸ βούλημα τοῦ πατρός· ὅταν δὲ ἐρωτῶνται αὐτοὶ καὶ κτίζῃ ὁ λόγος, οὐκ ἔστιν ἐκεῖ ἐρώτησις καὶ ἀπόκρισις· ἐν αὐτῷ γάρ ἐστιν ὁ πατὴρ, καὶ ὁ λόγος ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ἀρκεῖ τὸ βούλεσθαι· καὶ τὸ ἔργον γίνεται· ἵνα τὸ μὲν βούλημα πῇ γνώρισμα δι' ἡμᾶς, τὸ εἶπεν τὸ ἦ καὶ ἐγένετο οὕτως· τὸ, τι ἔργον σημαίνεται τὸ ἀφ' τοῦ λόγου καὶ τῆς σοφίας, ἐν ᾗ καὶ ἡ βούλησις ἐστὶ τοῦ πατρός· καὶ αὐτὸ δὲ τὸ εἶπεν ὁ θεὸς, ἐν τῷ λόγῳ γνωρίζεται· πάντα γὰρ φησὶν ἐν σοφίᾳ ἐποίησας· καὶ τῷ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ εἷς κύριος ἰησοῦς χριστὸς δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ· ἀπὸ δὴ τούτων ἐστὶ σαφῶς ὡς ὁ πρὸς ἡμᾶς τὸ μάχιμον ἔχουσιν οἱ ἀρειανοὶ περὶ τῆς αἱρέσεως, ἀλλὰ

ἀλλὰ σχηματίζονται μὲν πρὸς ἡμᾶς· πρὸς αὐτὸν
ἢ τὴν θεότητα μάχονται· εἰ μὲν γὰρ ἡμῶν λέγει ἡ φω-
» νὴ ἡ λέγουσα, οὗτος ἐστιν ὁ υἱός μου, μικρὰ λέγει αὐ-
τῆς ἡ παρ' ἡμῶν μέμψις· εἰ δὲ τοῦ πατρός ἐστιν ἡ
φωνὴ καὶ οἱ μὲν μαθηταὶ ἤκουσαν· αὐτὸς δὲ ὁ υἱὸς
πρὸς ἑαυτὸν λέγει· πρὸ δὲ πάντων τῶν βουνῶν
γεννᾷ με, πῶς οὐ κατὰ τοὺς μυθολογουμένους γί-
γαντας καὶ αὐτὸς νῦν θεομαχῆσαι, τὴν γλῶτταν ἔ-
χοντες, ὡς εἶπεν ὁ ψάλλων, μάχαιραν ὀξεῖαν εἰς
ἀσέβειαν· ὅτε γὰρ τὴν φωνὴν τοῦ πατρὸς ἐφο- A
βήθησαν, ὅτε τὸ τοῦ σωτῆρος ἠδέσθησαν ῥῆμα.
τὰ· ἀλλ' οὐδὲ τοῖς ἁγίοις ἐπείσθησαν· τοῦ μὲν
» γεγράφοντος, ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ
» χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· καὶ χριστὸς θεοῦ
» δύναμις καὶ θεοῦ σοφία· τοῦ δὲ ψάλλοντος, ὅτι
» παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα
» φῶς, καὶ πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας· καὶ τῶν μὲν
προφητῶν λεγόντων, καὶ ἐγένετο λόγος κυρίου
πρός με· τοῦ δὲ ἰωάννου, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος B
καὶ τοῦ λουκᾶ, καθὼς καὶ παρέδοσαν ἡμῖν οἱ ἀπ'
ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται τοῦ λόγου γενόμε-
νοι· ὡς καὶ πάλιν δαβὶδ λέγει· ἀπέστειλε τὸν λό-
γον αὐτοῦ καὶ ἰάσατο αὐτούς· ταῦτα γὰρ πάντα,
τὴν μὲν ἀρειανὴν αἵρεσιν σηλιτεύει παντα-
χοῦ· τὴν δὲ τοῦ λόγου ἀϊδιότητα σημαίνει·
καὶ ὅτι οὐ ξένος, ἀλλὰ ἴδιος τῆς τοῦ πατρὸς οὐ-
σίας ἐστίν· πότε γὰρ εἶδέ τις φῶς, χωρὶς ἀ-
παυγάσματος; ἢ τίς τολμᾷ λέγειν ἀλλότριον εἶ-
ναι, τὸν χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως· ἢ πῶς C
ἂν μᾶλλον τολμῶν, ὁ κἂν ἐνθυμούμενος ἄλογον
καὶ ἄσοφόν ποτε τὸν θεόν; τοιαῦτα γὰρ ὑπολαβεῖ-
γματα καὶ τοιαύτας τὰς εἰκόνας ἔθηκεν ἡ γρα-
φή· ἵν' ἐπειδὴ ἀδύνατός ἐστιν ἡ ἀνθρωπίνη φύ-
σις, τοῦ θεοῦ καταλαβεῖν, καὶ ἐκ τούτων ὀλί-
γως πως καὶ ἀμυδρῶς, ὡς ἐφικτόν ἐστι, διανοεῖ-
σθαι δυνηθῶμεν· καὶ ὥσπερ τοῦ εἶναι θεὸν
καὶ προνοίαν· αὐτάρκης ἡ κτίσις πρὸς τὴν γνῶ-
σιν· ἐκ γὰρ μεγέθους καὶ καλλονῆς καὶ κτίσεως
κόσμου ἀναλόγως ὁ δημιουργὸς θεωρεῖται· καὶ D
οὐ φωνὰς ἀπαιτοῦμεν παρ' αὐτῶν μανθάνομεν
ἀλλ' ἀκούοντες μὲν τῶν γραφῶν πειθόμεν·
αὐτὸν δὲ τὴν τάξιν τῶν πάντων θεωροῦντες καὶ
τὴν ἁρμονίαν, ἐπιγινώσκομεν τοῦτον εἶναι πάν-
των ποιητὴν καὶ δεσπότην καὶ θεόν, τούτου δὲ
τὸν εἰς πάντα προνοιαν θαυμαστὸν καὶ ἡγεμο-
νίαν καταλαμβάνομεν, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ
τῆς τοῦ υἱοῦ θεότητος ἱκανῶν ὄντων τῶν προειρη-
μένων ῥητῶν, περιττὸν, μᾶλλον δὲ καὶ μανίας
πολλὸν ἐστιν ἀμφιβάλλειν· καὶ αἱρετικῶς πυθά- E
νεσθαι· πῶς οὖν δύναται ἀϊδίως εἶναι ὁ υἱός;
ἢ πῶς δύναται ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι τοῦ πατρὸς, καὶ μὴ μέρος εἶναι; τὸ γὰρ ἔκτινος
λεγόμενον, μέρος ἐστὶν αὐτοῦ· τὸ δὲ μεριζόμενον· οὐκέτι ἐστὶν ὁλόκληρον· ταῦτα γὰρ
τῶν ἑτεροδόξων ἐστὶ τὰ σοφὰ κακουργήματα· καὶ φθάσαντες ἐν τοῖς ἔμπροσθεν δι-
ελέγξαμεν τὴν ἐν τούτοις αὐτῶν κενολογίαν.
ὅμως

sed id quidem eos simulare, quasi nobiscum
ipsis bellum sit, quum tamen re vera contra
deitatem hostilia faciant. Si enim nostra illa
vox esset, Hic est Filius meus dilectus, non
magni momenti esset nostra de illis incusatio; nunc
quum Patris sit sermo, & discipuli audiant, at-
que adeo ipse Filius de se loquatur, Ante om-
nes colles genuit me; qui, quæso, non vti fa-
bulosi gigantes, & ipsi quoque cum numini-
bus bellum conserere videantur? *Linguam ha-
bent* (vt ait Psalmographus) *quasi gladium
acutum ad impietatem*, neque ad Patris vocem
tremiscunt, neque Patris Verbum reuerentia
prosequuntur, neque Sanctis fidem accommo-
dant, quum alius scribat, eum esse splendorem
gloriæ & characterem substantiæ Patris, Chri-
stumque esse Dei potentiam, ac Dei Sapien-
tiam; Psalmographus autem moduletur; *Apud
te fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen*, Et:
Omnia in Sapientia fecisti: Prophetæ item lo-
quantur, *Et factum est Verbum Domini ad me*:
Ioannes quoque in hanc sententiam prorum-
pat, *In principio erat Verbum*. Lucas itidem as-
seuerans, *Quemadmodum tradiderunt nobis
ab initio ipsi, qui suis oculis viderunt, Verbique
administri extiterunt*, nec à Dauide silentium
habeatur, sed rursus dicat: *Emisit Verbum suum
& sanauit eos*. Hæc omnia vt Arianam hæresim
vbique mulctant & infamant, ita Verbi sem-
piternitatem indicant, illudque non externum
diuersumque à Patris substantia, sed plane eius-
dem naturæ esse. Quando enim quis vidit lu-
cem sine eradiatione? aut quis audebit chara-
cterem alienum dicere ab ipsa hypostase? aut
quî (quæso) non maxime insanit, qui vel in co-
gitationem suam admittit, Deum aliquando
irrationalem, hoc est, sine Ratione & Ver-
bo, & insipientem fuisse? Istiusmodi enim exē-
pla, & istiusmodi similitudines edidit Scriptu-
ra, & quamuis impotens sit humana natura in-
telligere Deum, saltem tamen ex istis minutim
& obscuriter, quatenus datur, de eo intelligen-
tiam colligeremus, & quemadmodum Deum
existere, & prouidentia mundum administra-
ri, satis documento est rerum natura, quum ex
magnitudine & pulchritudine creaturarum,
proportionabiliter conditor spectetur, adeo vt
vocem naturæ in suis verbis approbandis non
requiramus, sed nunc audiendo scripturas, ad
fidem inducimur, nunc ordinem vniuersitatis,
& coaptitudinem inter se partium contéplan-
do, agnoscimus horum omnium Dominum &
conditorem Deum esse, eiusq; in omnia proui-
dentiam & admirabile imperium intellectu as-
sequimur; ita quoque cùm in adstruenda Filij
Deitate sufficiant superius dicta, superfluũ mi-
hi esse videtur & insaniæ plenum, eam rem
in dubium vocare, & hæretico more scisciscitari,
quomodo scilicet possit æternus esse Filius? aut
quomodo possit ex substantia Patris esse, vt nõ
sit pars eius? quod enim ex aliquo est, id eius
pars est; quod autem in partes diuiditur, inte-
grum esse nequit. Istiusmodi sunt dissentiẽtium
ab orthodoxis callida vaframenta, quos tametsi
antea in istis suis vaniloquiis redarguerimus,

istiusmodi tamen dictorum accurata sedulitas, & exemplorum intellectus probè reuincit vanam speciem, ac præstigia scelerati dogmatis. Videmus enim Verbum semper esse, & ex Deo esse, & quiddam proprium eius substantiæ esse, vnde ortum duxit, cuiusq; Verbum existit: neq; in eo esse prius aut posterius: Videmus enim inbar è sole identitatem solis habere, & tamen non diuidi substantiam solis, eam solidam & integram persistere: & iubar, quod inde profluit, ipsum quoque perfectum & integrum esse, nec lucis essentiam diminuere, sed vt verè inde genitum, sese habere. Conspicimus Filium non aliunde, sed ex Patre genitum, & Patrem tamē integrum perseuerare, & characterem personę Patris semper existere: & filium similitudinem & Imaginem Patris incommutabilem in se cōseruare, vt qui hunc videat, videat in eo ipsam personam Patris, cuius character est: & ex efficacia characteris intelligimus personæ ipsius veram Deitatem: id enim ipse Saluator docendo expressit, quum inquit, *Pater meus qui in me manet, ipse ea opera facit quæ ego facio: Ego & Pater vnum sumus: & Ego in Patre, & Pater in me.* Quapropter primùm ab hostili ista in Christum hæresi petendum est vt in exemplis quæ de rebus creatis adduximus, istiusmodi diuisionem ostendant, vt dicant, Erat aliquando sol sine splendore: aut splendorem, proprium quiddam, ex substantia lucis non esse: aut esse quidem proprium quiddam, sed vti partem lucis disiunctúmque ab eius natura: actum demum diuidant Verbum, & dicant illud alienum quiddam esse à mente, aut quod aliquando non erat, nec proprium quiddam, ac idem ex substantia eius esse, aut partem eius esse per diuisionem. De charactere quoque & luce, & potentia, ita distinctiones diuisionésque faciant, vt inter lucem, & splendorem fecerunt, actum demum de quibúcunsq; rebus velint inania phantasmata concipiant. Quòd si impossibile est vt tale quid audeant, qui quæso, non magnificè insaniunt, qui se in iis, quæ suprà res creatas, atque adeo supra ipsorum naturam sunt, frustra extendunt, atque ea, quę fieri nequeunt, aggrediuntur? Si enim in rebus creatis & corporalibus inueniuntur genita, quæ partes eorum non sunt, ex quibus sunt genita, neque per passionem inde abscessere, neque substantias parentum diminuerint: quî, quæso, non iterum insaniant, qui de incorporali & vero Deo scisciantur, sulpicioséque cogitant partes ibi & passiones locum habere, atque iterum diuisiones attribuunt impassibili & inuariabili Deo, vt hoc genere verborum, simpliciorum aures perturbent, & à veritate abducant. Quis enim audiens filium, non statim de eo cogitat, eum esse Patris sui proprium quiddam & natura genereq; eundem? Quis itē, qui audiuit in prima Christianismi sui institutione, Deum habere filium, & omnia suo verbo fecisse, non in eam sententiam, hoc ipsum excepit, vt nos iam nunc in præsentia sentimus? Quis cum primū exorta fuit scelerata Arianorum hæresis, nō statim ad eorū verba obstupuit, velut

ὅμως καὶ τούτων τῶν ῥητῶν ἡ ἀκρίβεια· καὶ πάντων τῶν παραδειγμάτων ἡ διάνοια, διελέγχει τὴν σκιογραφίαν τῶν μιαρῶν δογμάτων αὐτῶν· ὁρῶμεν γὰρ τὸν λόγον ἀεὶ ὄντα καὶ ἐξ αὐτοῦ ὄντα καὶ τῆς οὐσίας ἴδιον· ἔστιν ὁ λόγος, καὶ μὴ ἔχοντα τὸ πρότερον ἢ τὸ ὕστερον· ὁρῶμεν δὲ τὸ ἀπαύγασμα ὂν ἐκ τοῦ ἡλίου ἴδιόν τε αὐτοῦ ὂν καὶ μὴ διαιρουμένην τὴν οὐσίαν τοῦ ἡλίου· ἀλλ' αὐτῷ τι ὁλόκληρον ὄντων καὶ τὸ ἀπαύγασμα τέλειον καὶ ὁλόκληρον· δὲ μὴ μειοῦται τὴν οὐσίαν τοῦ φωτός· ἀλλ' ὡς γέννημα ἀληθινὸν καὶ ἐξ αὐτοῦ ὄντα ὁρῶμεν· καὶ τὸν ἥλιον, οὐκ ἐξοίδαμεν· ἀλλ' ἐκ τοῦ πατρὸς γινώμενον· καὶ ὁλόκληρον μὲν ὄντα τὸν πατέρα· τὸ δὲ χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως, ἀεὶ ὄντα, ἐμφέρειάν τε καὶ εἰκόνα ἀπαράλλακτον σώζοντα πρὸς τὸν πατέρα· ὡς τὸν ἰδόντα τοῦτον, ὁρᾶν ἐν αὐτῷ καὶ τὴν ὑπόστασιν ἧς καὶ χαρακτήρ ἐστιν· ἔκ τε τῆς ἐνεργείας δὲ χαρακτῆρος, διανοούμεθα τὴν τῆς ὑποστάσεως ἀληθῶς θεότητα· τοῦτο γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ διδάσκων ἔλεγεν· ὁ πατὴρ ὁ μένων ἐν ἐμοὶ, αὐτὸς ποιεῖ τὰ ἔργα ἃ ἐγὼ ποιῶ· καὶ ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ ἕν ἐσμεν· κἀγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· οὐκοῦν ἡ χριομάχος αἵρεσις πρῶτον τὰ ἐντὸς τοιαῦτα παραδείγματα διελεῖν καὶ εἰπεῖν· εἴποτε ὁ ἥλιος χωρὶς δὲ ἀπαυγάσματος· ἢ ὅτι τοῦτο οὐκ ἔστιν ἴδιον τοῦ φωτὸς οὐσίας· ἢ ἴδιον μέν ἐστι, τῇ διαίρεσιν δὲ μέρος ἐστὶ τοῦτο δὲ φωτὸς· καὶ πάλιν διελέτω τὸν λόγον καὶ εἰπάτω τοῦτον ἀλλότριον εἶναι δὲ νοῦ· ἢ ὅτι ποτὲ οὐκ ἦν, ἢ οὐκ ἔστιν ἴδιος τῆς οὐσίας αὐτοῦ· ἢ ὅτι μέρος κατὰ διαίρεσίν ἐστι τοῦ ἐκείνου· ὥσπερ δὲ χαρακτὴρ τοῦ φωτὸς καὶ τῆς δυνάμεως, οὕτω διελέτω ὡς ὅτι τοῦ λόγου καὶ τοῦ ἀπαυγάσματος· καὶ τότε ὧν ἐὰν θελήσῃ φανταζέσθω. εἰ δὲ ἀδύνατον αὐτοῖς ἐκείνοις ἡ τόλμα, πῶς ἀμαίνονται πολλάκις εἰς τὰ ὑπερέκεινα τῶν ῥητῶν καὶ τὴν ἑαυτῶν φύσεως μάτην ἀπεκτείνοντες ἑαυτοὺς καὶ ἀδυνάτοις ἐπιχειροῦντες; εἰ γὰρ καὶ ἐπὶ τούτων τῶν ῥητῶν καὶ σωματικῶν ζητοῦνται τὰ γεννήματα μὴ μέρη ὄντα τῶν οὐσιῶν ἐξ ὧν εἰσι, μηδὲ παθητικῶς ἀφισάμενα, μηδὲ μειοῦντα τὰς οὐσίας τῶν γονέων· πῶς πάλιν οὐ μαίνονται ἐπὶ τοῦ ἀσωμάτου καὶ ἀληθινοῦ θεοῦ· ζητοῦντες καὶ ὑπονοοῦντες μέρη καὶ πάθη· καὶ διαίρεσεις προστίθεντες τῷ ἀπαθεῖ καὶ ἀναλλοιώτῳ θεῷ· ἵνα τὰς ἀκοὰς ἐν τούτοις βεβάσωσι τῶν ἀκεραίων· καὶ διαστρέψωσιν ἀπὸ τῆς ἀληθείας; τίς γὰρ ἀκούων υἱόν, οὐκ ἐνθυμεῖται τὸ ἴδιον τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας; τίς ἀκούσας ὅτε κατηχεῖτο κατὰ τὴν ἀρχὴν ὅτι ὁ θεὸς υἱὸν ἔχει· καὶ τῷ ἰδίῳ λόγῳ τὰ πάντα πεποίηκεν. ἐξ ὅτου ἐδέξατο κατὰ τὴν διάνοιαν ὡς νῦν ἡμεῖς φρονοῦμεν; τίς ὅτε γέγονεν ἡ μιαρὰ τῶν ἀρειανῶν αἵρεσις, οὐκ εὐθὺς ἀκούσας ἃ λέγουσιν ἐξενίσθη, ὡς ἀλλότρια

λότερα λεγόντων αὐτῶν καὶ παρ' αὐτὴν ἐξ ἀρχῆς σπαρέντα λόγον ἀπισπειρόντων. τὸ μὲν γὰρ σπειρόμενον ἐστιν ἐξ ἀρχῆς ἑκάστῃ ψυχῇ καὶ αἴδιον, ὅτι ὁ θεὸς ἦν τὸν λόγον, ἢ σοφίαν, ἢ δύναμιν ἔχει· καὶ παῦλά ἐστιν αὐτὸ εἰκὼν, καὶ ἀπαύγασμα· φύεται δὲ αὐτὸς οὐκ τῶν ῥηθέντων τὸ ἀεὶ τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς· τὸ ὅμοιον τῆς οὐσίας καὶ γένησάντας· καὶ οἷόν τε μία τοῦ ποιήματος ἡ κτίσματος ἐν τούτοις ἔννοια· ὅτε ὁ ἐχθρὸς ἄνθρωπος κοιμωμένων τῶν ἀνθρώπων ἐπέσπειρε τὸ, κτίσμα· καὶ ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν· καὶ τὸ, πῶς δύναται, τότε λοιπὸν ὡς ζιζάνιον γέγονεν ἡ κακοῦργος αἵρεσις τῶν χριστομάχων· καὶ αὐτὸς ὡς ἐρημωθέντες πάσης ὀρθῆς φρονήσεως, δίκην ληστῶν περιεργάζονται καὶ λέγειν τολμῶσιν· πῶς οὖν δύναται ὁ υἱὸς ἀϊδίως συνυπάρχειν τῷ πατρὶ; ἐπεὶ γὰρ οἱ ἄνθρωποι μὴ χρόνον ἐξ ἀνθρώπων υἱοὶ γίνονται· καὶ ὁ μὲν πατὴρ, τελάκοντα ἐτῶν ἐστιν· ὁ δὲ υἱὸς, ἀρχὴν ἔχει τότε γεννηθείς· καὶ ὅλως πᾶς υἱὸς ἀνθρώπου, οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ· πάλιν τε ψιθυρίζεσι· πῶς δύναται ὁ υἱὸς λόγος εἶναι, ἢ ὁ λόγος εἰκὼν τοῦ θεοῦ; ὁ γὰρ ἀνθρώπων λόγος, ἐκ συλλαβῶν συγκείμενος, μόνον ἐσήμανε τὸ βάλημα τοῦ λαλήσαντος· καὶ οὗτος πέπαυται καὶ ἠφάνισται· ἐκεῖνοι μὲν οὖν ὥσπερ ὀπιλαθόμενοι τῶν προλεχθέντων κατ' αὐτῶν ἐλέγχων, πιστὸς πάλιν ἑαυτὰς δεσμοῖς ἀσεβείας προπαίροντες ἀλαλογίζονται ταῦτα· ὁ δὲ τῆς ἀληθείας λόγος, ἐλέγχει τούτους ὄντως· εἰ μὲν περὶ ἀνθρώπου τινὸς ἀλογίζονται, ἀνθρωπίνως καὶ περὶ τοῦ λόγου αὐτοῦ καὶ τοῦ υἱοῦ λογιζέσθωσαν· εἰ δὲ περὶ τοῦ θεοῦ τοῦ κτίσαντος τὰς ἀνθρώπους, μηκέτι ἀνθρωπίνως· ἀλλὰ ἄλλως ὑπὲρ πᾶν τῶν ἀνθρώπων φύσιν ἀλογείσθωσαν· οἷος γὰρ ἂν ᾖ ὁ γεννῶν, τοιοῦτον ἀνάγκη καὶ τὸ γέννημα εἶναι· καὶ οἷος ἂν εἴη ὁ τοῦ λόγου πατὴρ, τοιοῦτος ἂν εἴη καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ· ὁ μὲν οὖν ἄνθρωπος ἐν χρόνῳ, καὶ αὐτὸς γενόμενος τὸ τέκνον· καὶ ἐπειδὴ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γέγονεν, ἀφανίζεται καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ παύεται καὶ οὐ μένει· ὁ δὲ θεὸς, οὐχ ὡς ἄνθρωπός ἐστιν· πόθεν γὰρ εἶπεν ἡ γραφὴ· ἀλλ' ὢν ἐστι· καὶ ἀϊδίως ἐστὶ μετὰ τοῦ πατρὸς ὡς ἀπαύγασμα φωτός· καὶ ὁ μὲν τῶν ἀνθρώπων λόγος ἐκ συλλαβῶν ἐστι συγκείμενος· καὶ ὅτε ζῇ, οὔπω πω ἐνεργεῖ· ἀλλὰ μόνον ἐστὶ σημαντικὸς τῆς τοῦ λαλοῦντος διανοίας· καὶ μόνον ἐξῆλθε καὶ παρῆλθε μηκέτι φαινόμενος· ἐπειδὴ οὐ δὲ ἐν ὅλως πρὶν λαληθῇ, διὸ ὅτε ζῇ οὔτε τι ἐνεργεῖ· οὔτε ὅλως ἄνθρωπός ἐστιν ὁ τῶν ἀνθρώπων λόγος πάσχει ὅτε, καθὰ προεῖπον· ἐπεὶ ὁ τοῦ γεννῶν ἄνθρωπος, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἔχει τὴν φύσιν· ὁ δὲ θεὸς λόγος, οὐχ ὡς ἄν τις εἴποι προφορικός ἐστι· οὐδὲ ψόφος ῥημάτων· οὐδὲ τὸ προστάξαι θεὸν τοῦτο ὁ υἱός ἐστιν ἀλλ' ὡς φῶς καὶ ἀπαύγασμα· ὅτος ἐστὶ γέννημα τέλειον ἐκ τελείου. διὸ καὶ θεός ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ· καὶ θεὸς γάρ ἦν, φησὶν, ὁ λόγος· καὶ οἱ

velut aliena loquentium, & præter ſementem verborum quæ in catechiſmo acceperat, alia ſuperſeminantiũ? Nam principio inſeminatum fuit cuiuſq; animo, Deum habere Filium, Verbum & ſapientiam, & Potentiam ſuam, iſtaque ipſa eſſe Imaginem & Splendorem eius, vnde ſtatim obortebatur mentibus noſtris ea cogitatio, Filium ſemper eſſe, & ex patre eſſe ac ſimilitudine eius exiſtere, & æternum quiddam ex ſubſtantia Patris eſſe, adeo vt inter hæc nihil de creatitia conditione Filij in mentẽ veniat. Cæterum, inimicus homo dormientibus cæteris, eam imaginationem quæ cum creaturã opinatur: & fuiſſe quando nõ erat: aut quomodo eſſe potuerit, animis mortaliũ clanculum ſuperſeminat: φ vbi factum eſt, malefica & in Chriſtũ perduellis hæreſis quaſi loliũ ſuppullulat: mox deinde qui eo furore afflati ſunt, ac mẽte orthodoxa ſpoliati inſtar prædonum curioſiſſimè per inſidias captant, audentq; tandem dicere: Quomodo poteſt Filius coæternus exiſtere ſuo Patri? quum inter homines filius poſt Patrẽ ſuum naſcatur: & ſubinde, quum Pater ſit triginta annorũ, cum demũ filius initia vitæ auſpicetur: & in ſumma, nullus vnquam filius erat antequam fieret: rurſuſq; obmurmurãt, quomodo poteſt filius Verbum eſſe? aut Verbũ, Imago Dei? quũ hominum Verbum ſyllabis cõſtans nihil ſit, niſi indicium mentis, nihilq; agat niſi quod prodat voluntatem loquentis, φ vbi factum eſt ſtatim euaneſcit. Ita quaſi obliti ſuperiorũ aduerſus ipſos refutationum, iſtiuſmodi vinculis impietatis ſeſe rurſus innodant. Cæterũ, id fruſtra faciunt: vincit enim eos ſoliditas veritatis, idq; iſtiuſmodi rationibus. Si de homine quopiam loqui ſe credunt, loquantur de Verbo & Filio Patris, quantũlibet humano more: Si cõtra de Deo illis ſermo eſt hominũ conditore, iam mihi nihil humani, ſed ea quę ſupra humanam naturã sũt, eos cogitare velim. Qualis enim eſt genitor, tale eſſe quoque id φ genitum eſt, neceſſarium eſt: & qualis eſt Verbi Pater, tale etiam fuerit Verbum eius. Homo igitur in tempore genitus, & in tempore quoque & ipſe prolem gignit: & quia ex non ente factus eſt, ideoque & Verbum eius deſinit, & non perſeuerat. Deus autem, non vt homo, ſic enim loquitur Scriptura, ſed ens eſt, & ſemper eſt, ideoque & verbum eius ens eſt, & ſemper eſt cum Patre, vt ſplendor ſiue iubar lucis. Contra, hominum Verbum, vt ſyllabis conſtat, ita neque viuit, neque agendi vires poſſidet, ſed ſolummodo eſt in loquente index mentis, & ſtatim vbi enũciatum eſt, præterit, neque vlterius apparet, quia nihil erat, priuſquam enunciaretur, ideoq; neque viuit, neque agendi vires habet, neque hominis naturam poſſidet, idq; ita accidit, quoniam homo eſt qui illud gignit, ex nõ ente ſortitus eſt naturam: Dei autem Verbum, non (vt ſic dicam) enũciatorium eſt, aut ſonus vocum, aut complexio dictionum, qua Deus ſingulis rebus præcepit vt exiſterẽt, ſed quale ex luce ſplẽdor, tale & ipſum eſt genitum quiddam & perfectum ex perfecto, ac proinde Deus eſt, & Imago Dei. Deus enim (inquit) erat Verbum.

Verba

neque ex eo quod proprium quiddam ex eius substantia sit, filius nuncupetur: sed ob rationalia, ratio: & ob ea que erudiuntur, sapientia: & ob ea quæ fortificantur, fortitudo censetur, omnino sequitur, vt solum propter eos, qui in filios adoptantur, filius sit appellandus. Et fortasse ob ea quæ sunt, id habet, vt sit, secundum mentis conceptionem. Quid igitur illi fit reliqui? nihil enim horum solide esse poterit, quum ea in eo nomine tenus duntaxat inhæreant, & essendi inane simulachrum addant, dum istis vocabulis à nobis cohonestatur. Atqui, ista diabolica vecordia est, & fortasse deterior quàm diabolorũ, quoniam eos re vera subsistere volunt: Dei autem Verbo non nisi nomine tenus essentiam tribuunt. An non hæc monstra prodigiáque verborum, Sapientiam censere coexistere cum Patre, nec tamen eam fateri Christum esse, sed multas esse creatitias virtutes, & sapientias: & ex eorum numero Christum vnum esse, & erucæ & locustæ comparabilem? An non hæc summa vafricies, quod quum ex nobis audiissent, Verbum cum Patre simul coexistere, statim obmurmurent, ergo duos pariter ingenitos pronunciatis? Nec vident quum ipsi dicant ingenitam esse Sapientiam, id genus querelæ in ipsos competere. Nam & illa quoque eorum sententia est prorsus stolida, qua dicunt, vnigenitam Sapientiam & coexistentem cum Deo, Deum esse. Quod enim coexistit, non secum, sed cum altero coexisti t: quemadmodum & Domini nostri Euangelistæ loquuntur, quòd coexistebat siue aderat discipulis suis, ac proinde non sibi, sed discipulis adfuit, nisi compositum aliquem Deum introducere velint: in cuius naturam coinserta sapientia fuit & ad complementum integritatemque ipsius substantiæ data eaque ipsa ingenita: quam scilicet & opificem mundi volunt, vt mundi opificio Filium dispolient. Omnibus enim vim adhibent & torquent, ne verum sensum de Filio concipiant. Nam vbi in Sacris literis repererunt aut ex quo tandem audiuerunt, alterum adhuc esse Verbum, aut alteram sapientiam, præter Filium, vt ista sibi aliquo iure comminiscerentur? Scriptum est siquidem, Nonne verba mea veluti ignis, & securis incidens petram? Et in Prouerbiis: Docebo vos verba mea: sed ista quoque mandata & præcepta æstimanda sunt, quæ per proprium suum, & vnicum, & verum Verbum eloc utus est Deus, de quibus mentionem fecit Psalmista: Ab omni via mala coercui pedes meos, vt seruarem verba tua. Istiusmodi igitur verba diuersa esse à se etiam ipse Saluator per se indicat, quum inquit: Verba quæ ergo locutus sum vobis. Non enim istiusmodi verba soboles aut filij sunt, aut tot rerum opifices, neque tot imagines vnius Dei, neque tanto numero sunt ij, qui pro nobis homines facti sunt, neque ex multis vnus conflatur, qui secundum Ioannem caro factus est: sed is, qui vnicum est Dei Verbum, ab Ioanne euangelizatur caro esse factus, & omnia per illum condita esse.

Ideóque

καὶ τὸ ἀίδιον τ οὐσίας ὑός ἐστιν· ἀλλὰ λόγ τὰ λογικὰ λόγος· καὶ διὰ τὰ σοφιζόμενα σοφία· καὶ λόγ τὰ δυναμένα δωάμις λέγεται, πάντως πε καὶ λόγ τοὺς πεπεμένους ὑός ἐκλήθη· καὶ πλέον λόγ τὰ ὄντα, ἔχει καὶ τὸ εἶναι κατ' ὑπόνοιαν· τί οὖν ἄρα λοιπόν ἐστιν αὐτὸς· οὐδὲν γὰρ ἂν εἴη τούτων αὐτὸς, εἰ ὀνόματι μόνον ἐστὶν αὐτ ταῦτα· καὶ μόνλω τ εἶναι φαντασίαν ἔχει· δι' ἡμᾶς καὶ τοῖς ὀνόμασι πύτις καλλωπιζόμεν· ἀλλὰ τοῦτ λογικὴ μᾶλλον ἐστὶν ὑπόνοια· πλέον ἢ καὶ πλεῖον· ὅτι ἑαυτοὺς μὲν ἀληθῶς ὑφισαίας θέλουσι· τὸν δὲ τ θεοῦ λόγον, ὀνόματι μόνον νομίζουσιν εἶναι· πῶς δὲ οὐ παράλογία αὐτὴν καὶ ταῦτα, λέγειν μὲν σοφίαν συνυπάρχουσαν τῷ πατρὶ· μὴ λέγειν δὲ ταύτλω τ χριστὸν· ἀλλὰ πολλὰς δωάμεις κτιστὰς, & σοφίας εἶναι, τούτων δὲ μίαν εἶναι τὸν κύριον τὸν καὶ τῇ κάμπῃ καὶ τῇ ἀκρίδι λοιδορούμενον παρ' αὐτῶν; πῶς δὲ & πανύργοι· ὅτι παρ' ἡμῶν μὲν ἀκούοντες συνυπάρχειν· τὸν λόγον τῷ πατρὶ γογγύζουσιν εὐθὺς φάσκοντες· σὺ οὖν δύο ἀγέννητα λέγεις; αὐτὶ δὲ λέγοντες ἢ ἀγέννητος αὐτ σοφία· οὐκ ὁρῶσι κατ' αὐτῶν φθόνου τὰ λεῖ αὐτῶν τὰ ματαίαν μέμψιν· καὶ γὰρ ἐκείνη πάλιν αὐτῶν ἡ διάνοια πῶς οὐ πάνυ μωρὰ λέγειν μονογενῆ συνυπάρχουσαν τῷ θεῷ σοφίαν αὐτὴν εἶναι τὸν θεόν· τὸ γὰρ συνυπάρχον οὐκ ἑαυτῷ, τινὶ δὲ συνυπάρχει ὡς περὶ τ κυρίου λέγουσιν οἱ εὐαγγελισταί· ὅτι σωτὴρ τῆς μαθητὰς· οὐ γὰρ ἑαυτῷ ἀλλὰ τῆς μαθητὰς σωτὴρ· εἰ μὴ ἄρα σωτῆρα ἔφασκεν τὸν θεόν· ἔχοντα συμπεπλεγμένην ἢ συμπληρωτικὴν τῆς οὐσίας ἑαυτ σοφίαν· ἀγέννητον οὖσαν καὶ αὐτῷ· ἵνα καὶ δημιουργὸν αὐτῷ αὐτεισάγουσι τ κόσμου· ἵνα καὶ τῦ δημιουργεῖν τ ὑὸν ἀφέλωνται· πάντα γὰρ βιάζονται λέγειν· ἵνα μὴ περὶ τ κυρίου φρονήσωσιν ἐν ἀληθείᾳ· ποῦ γὰρ ὅλως εὗρον περὶ τῆ θείᾳ γραφῇ λεγόμενον· ἢ περὶ τίν ἤκουσαν ὡς ὄντ ἄλλου λόγου· καὶ ἄλλης σοφίας παρὰ τοῦτον τ ὄν; ἵνα καὶ τοιαῦτα ἑαυτοῖς ἀναπλάσωνται· γέγραπται μὲν γὰρ· οὐχ οἱ λόγοι μ ὥσπερ πῦρ, καὶ ὡς πᾶς παροιμίας διδάξω ὑμᾶς ἐμοὺς λόγους· ἀλλὰ ταῦτα ἐντολαὶ καὶ προστάγματά εἰσιν· ἃ μὲν δὴ ἰδίᾳ καὶ μόνᾳ ἀληθινοῦ λόγου τοῖς ἁγίοις λελάληκεν ὁ θεός· περὶ ὧν ἔλεγεν ὁ ψαλμῳδὸς, ἐκ πάσης ὁδοῦ πονηρᾶς ἐκώλυσα τοὺς πόδας μου ὅπως ἂν φυλάξω τοὺς λόγους σου· τὰ γὰρ τοιαῦτα σημαίνων ἄλλα παρ' ἑαυτὸν εἶναι ὁ σωτὴρ, & δι' ἑαυτ εἴρηκε· τὰ ῥήματα ἃ ἐγὼ λελάληκα ὑμῖν· οὐ γὰρ δὴ οἱ τοιοῦτοι λόγοι γνωρίσματα ἢ ὑοί εἰσιν· οὐδὲ τοσοῦτοι δημιουργοὶ λόγοι· οὐδὲ ποσῶν εἰκόνες τ θεοῦ· οὐδὲ τοσοῦτοι εἰσὶν οἱ γνώμενοι ἄνθρωποι ὑπὲρ ἡμῶν· οὐδὲ ὡς ἐκ πολλῶν τοιούτων εἷς ἐστιν ὁ γνόμενος κατὰ τὸν ἰωάννλεν σάρξ· ἀλλ' ὡς μονογενὴς ὢν τοῦ θεοῦ λόγος εὐηγγελίσθη παρὰ τ ἰωάννου· ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ πάντα δι' αὐτ ἐγένετο·

διὸ &

διὸ καὶ περὶ τούτου μόνου τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ περὶ τῆς πρὸς τὸν πατέρα ἑνότητος αὐτοῦ γέγραπται καὶ δέδεικται τὰ μαρτύρια· τὰ μὲν πατρὸς σημαίνοντος, ἕνα εἶναι τὸν λόγον· τῶν δὲ ἁγίων μαθητῶν τοῦτο καὶ λεγόντων ἕνα τὸν λόγον εἶναι, καὶ τοῦτον εἶναι μονογενῆ· τὰ τε ἔργα δι' αὐτοῦ δέδεικται πάντα· πάντα γὰρ τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα δι' αὐτοῦ γέγονε· καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν· περὶ δὲ ἑτέρου, ἢ ἄλλου τινὸς οὐ φαντάζονται· καὶ ἀναπλάσσονται ἑαυτοῖς λόγου ἢ σοφίας· ὅτι ὄνομα οὔτε ἔργον σημαίνεται ἀπὸ τῆς γραφῆς· ἢ οὐδὲ μόνον τούτων ὀνομάζεται· τούτων γάρ ἐστιν ἐξεύρημα καὶ χειρομάχημα καὶ τῷ μὲν ὀνόματι τοῦ λόγου καὶ τῆς σοφίας καταχρῶνται· ἕτερα δὲ ἑαυτοῖς ἀναπλάττοντες, ἀρνοῦνται τὸν ἀληθινὸν τοῦ θεοῦ λόγον· καὶ τὸν ὄντως καὶ μόνιμον σοφίαν τοῦ θεοῦ, καὶ μανιχαίοις ζηλοῦσιν οἱ ἄθλιοι· κἀκεῖνοι γὰρ τὰ μὲν ἔργα τοῦ θεοῦ βλέποντες, ἀρνοῦνται αὐτὸν τὸν μόνον ὄντα καὶ ἀληθινὸν θεόν· ἕτερον δὲ αὐτοῖς ἀναπλάσσουσιν· οὔ μήτε ἔργων μήτε τινὰ μαρτυρίαν ἀπὸ τῶν λογίων δεικνύειν δύνανται. Σκοπῶ εἰ μήτε ἐν τοῖς λογίοις εὑρίσκεται ἄλλη σοφία παρὰ τοῦτον τὸν υἱόν· μήτε παρὰ τῶν πατέρων ἠκούσαμέν τι τοιοῦτον· ὁμολογοῦσι δὲ καὶ γέγραπται παρὰ τούτων ἀγενήτως ἡ σοφία συνυπάρχουσα τῷ πατρὶ ἰδίᾳ αὐτοῦ οὖσα· καὶ κόσμου δημιουργός, αὐτὸς ἂν εἴη ὁ υἱός, ὁ καὶ κατ' αὐτοὺς ἀϊδίως συνυπάρχων τῷ πατρί· αὐτὸς γάρ ἐστι καὶ δημιουργὸς ὡς γέγραπται· πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας· καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ἀσέβιος ὥσπερ ὑπολαμβάνεται ὢν πρότερον ἔγραψεν, ὕστερον κατὰ τὸν καϊάφαν, ἄκων καὶ αὐτὸς πρὸς ἕλληνας ἐνισάμενος, σκέπει μὲν πολλὰς σοφίας· οὐδὲ πολὺ κάμπτει ὀνομάζει· μίαν δὲ λοιπὸν ὁμολογεῖν γράφων οὕτως· εἷς μέν ὁ θεὸς λόγος, πολλὰ δὲ τὰ λογικά· καὶ μία μὲν τῆς σοφίας ἐστὶ τε καὶ φύσις· πολλαὶ δὲ αἱ σοφαὶ καὶ καλαί· καὶ μετ' ὀλίγα πάλιν λέγει· τίνες ἂν εἶεν οὗς παῖδας θεοῦ προσαγορεύειν ἀξιοῦσιν· εἰ γὰρ δὴ λόγους τε καὶ τούτους ὑπάρχειν φήσουσιν· οὐ δὲ σοφίας εἶναι πλείονας ἐροῦσιν· οὐ δὲ γὰρ δυνατὸν ἑνὸς ὄντος τοῦ λόγου· ἐκ μιᾶς ἀποδειχθείσης τῆς σοφίας, τῷ πλήθει τῶν παίδων τοῦ λόγου πολὺ οὐσίαν ὑπονέμουσιν· καὶ τῆς σοφίας χαρίζεσθαι πολὺ ἐπωνυμίαν· θαυμαστὸν τοίνυν οὐδὲν εἰ περὶ πολὺ ἀληθείαν οἱ ἀρειανοὶ μάχονται· ὅπουγε καὶ τοῖς ἑαυτῶν προσκόπτοντες ἀλλήλοις συμπίπτουσι· ποτὲ μὲν, λέγοντες πολλὰς εἶναι σοφίας· ποτὲ δὲ, μίαν ἀποφαινόμενοι, καὶ ποτὲ μὲν, τῇ κάμπτῃ συνάπτουσι πολὺ σοφίαν· ποτὲ δὲ συνυπάρχειν τῷ πατρὶ, καὶ ἰδίαν αὐτοῦ λέγουσιν. ἄλλοτε μὲν, ἀγένητον ἐκ μόνον πατέρα· ἄλλοτε, καὶ πολὺ σοφίαν ἐκ πολὺ δυνάμιν αὐτοῦ γνησιον, καὶ μάχονται μὲν ἡμῖν λέγουσιν ἀεὶ εἶναι τὸν θεὸν λόγον, αὐτοὶ δὲ λέγοντες ἀγένητον συνυπάρχειν πολὺ σοφίαν τῷ θεῷ, ὑπολαμβάνονται τῶν ἰδίων· οὕτως πρὸς πάντα σκοτοδινιῶσι· πολὺ μὲν ἀληθινὸν σοφίαν ἀγνοούμενοι, καὶ πολὺ μὴ οὖσαν ἐξευρίσκοντες·

Ideoque de solo Domino nostro Iesu Christo, & de eius cum Patre vnitate scripta exhibitaq; sunt testimonia, dum & Pater declarat sibi vnicum esse Filium, & Sancti discipuli qui id didicerant, oratione profitentur, vnum esse verbum, & hoc ipsum vnigenitum, & opera ab eo edita pro testimonio sint, omnia visibilia & inuisibilia per illum condita esse, & sine ipso conditum esse nihil. De secundo autem verbo, aut vllo alio, nulla prorsus apud illos cogitatio, A neque sibi verba aut sapientias confingunt, quorum neque nomina neque acta à scripturis produntur, sed tantummodo ab istis hæreticis nominantur; Ipsi enim authores sunt huius commenti, hostilisque in Christum adinuentionis, qui nominibus Verbi & Sapientiæ abutuntur, aliaque sibi confingentes, inficiantur verum Dei Verbum esse, & veram & vnicam Sapientiam Patris, Et sese Manichæis æmulos præbent. Nam & illi, inspectis Dei operibus, abnegant vnicum & verum Deum existere, aliumque sibi comminiscuntur, cuius tamen B neque opus vllum, neque testimonium ex Sacris literis producere queunt. Quare, si neque intra verba reperitur alia sapientia præter ipsum Filium, neque à Patribus quicquam tale accepimus, à quibus & confessione agnoscitur, & scriptis proditur, Sapientiam ingenitam esse, vnaque cum Patre coëxistere, ac propriam illius esse, mundique architectatricem habendam, nimirum ea ipsa fuerit Filius, qui vel secundum istos æternaliter cum patre coëxistit: ipse enim est opifex rerum, vt scriptum C est, *Omnia in Sapientia fecisti.* Quin & ipse Asterius veluti eorum oblitus quæ priùs scripserat, in sequentibus itidem vt Caiphas inuitus dum gentilibus obluctatur, non multas sapientias numerat, aut erucæ mentionem facit, sed vnam sapientiam agnoscit, ad hunc modum scribens: Vnus quidem Deus Verbum siue Ratio: multa tamen rationalia, & vna quidem Sapientiæ & bonitatis substantia & natura, multa tamen sapientia & bona. Ac paulò pòst iterum: At quinam sunt quos Filios Dei appellare non dedignantur? num & hos quoque esse verba asseuerabunt, aut Sapientias plures introducent? Siquidem impossibile est, vt quum D vnum sit verbum, vnáque Sapientia multitudini filiorum, Verbi substãtia impertiatur, aut nomen sapientiæ indulgeatur. Miri igitur nihil, si contra veritatem Ariani pugnent, quum in sua quoque offensantes, alij in alios impingant, interdum multas sapientias, interdum vnam esse asseuerantes, ac nunc erucæ Sapientiam comparent, nunc Patri coëssentialem esse, & propriam illius ipsius virtutem, eamq; ingenitam E dicant. Et quum nobiscum depugnãt, eo quòd asseueremus semper Dei Verbũ fuisse, ipsi quoque suorum obliti, Sapientiã cum Deo increatim coëxistere dicunt. Ita per omnia in tenebris volutantur, dum & veram Sapientiam abnegatam volunt, & eam quæ non est, indagant,

ficuti Manichæi Deum ſibi comminiſcẽtes, & verum Deum inficiantes. Sed audiant & cæteræ hęreſes vnà cum Manichæis, Chriſti Patrem vnum eſſe naturæ conditorem & opificem, per ſuum verbum, Audiant priuatim & Ariomanitæ, vnum eſſe Dei verbum, & ſolũ, & proprium & genuinum, eundemque ex ipſius Dei ſubſtãtia Filium, habereque cum Patre ſuo inſeparabilem deitatis vnionem, vt ſæpius iam diximus, vtpote ita edocti ab ipſo ſaluatore. Alioqui, ſi ita ſe non habeat, cur per eum Pater creat, & in eo reuelatur, cui vult, eoſque illuminat? aut cur dum initiamur Baptiſmate, vnà cum Patre Filii quoque nomen recẽſetur? Nam vt Pater ſit inſufficiens, nefaria vox eſt: ac ſi ſufficiens eſt, quę piorum hominum ſententia eſt, quis vſus Filii, vel ad creationem, vel ad Sanctum lauacrum? Quæ enim congruentia coaptitudoque cum creatore? aut cur id quod factum eſt, connumeratur cum factore, ad initiandi perfectionẽ? aut cur ſecundum vos, Fides in vnũ creatorem, & in vnam creaturam traditur? Si enim, vt coaptemur deitati: quid opus eſt creatura? ſin autẽ, vt couniamur filio, quem creaturam vultis, ſuperflua ſecundum vos in Baptiſmatis ratione, Filii nuncupatio. Nam Deus, qui illum Filium reddidit, ſatis potens eſt, vt nos quoque ſibi filios reddat. Alioqui, ſi creatura eſt Filius, cum vna ſit natura rationalium creaturarum, nulla omnino creaturæ à creatura opitulatio inferri poterit, eo quod omnes indigeant gratia Dei. Paucis quidem ſuperius diximus, congruenter per eum facta eſſe vniuerſa: ſed tamẽ quia ſeries dicendi nos ad mentionem Sacri Baptiſmatis adduxit, neceſſum eſt vt de ea re, quẽadmodum & ſentio & credo verba faciamus. Non enim, quaſi non ſufficiat Pater, ideo vna connominatur & Filius, neq; id temere fit aut fortuitò: ſed quoniam Filius eſt Verbum Dei, & propria Sapientia, Splendorque illius, & cum eo, vtpote cum Patre ſuo ſemper exiſtit, ideo impoſſibile eſt vt præbente Patre, non præbeat in Filio id ipſum ꝙ præbet: In Patre enim eſt Filius, vt ſplẽdor in luce: Siquidem Deus, nõ vt impotens ſed vt Pater in ſua ſapientia fundauit terram, & ſuo verbo condidit omnia, & Sacrum Baptiſma in Filio confirmat. Vbi enim Pater, ibi & Filius: vt vbi lux, ibi ſplendor: & vt Pater operatur, ita & Filius, quemadmodum Saluator ſuiſmetipſius verbis indicat: *Quæ video Patrem facientem, ea quoque & ipſe facio.* Eadem ratione, vbi Baptiſmus datur: quem baptizat Pater, baptizat & Filius: & quem Filius baptizat, is in Spiritu Sãcto initiatur. Rurſum, ſicut ſole lucẽte, dixeris ſplẽdorẽ illuminare: vna enim eademq; hic lux eſt, quæ neutiquã à ſole diuidi aut abſcindi poteſt: ita rurſus, vbi Pater eſt vel nominatur, ibi omnino & Filius exiſtit. Nominatur autẽ Pater in Baptiſmate, neceſſariũ ergo eſt, & Filiũ vna nominari. Eaque de cauſa, vbi Chriſtus ad Sanctos promiſſiones edit, ita locutus eſt: *Veniemus ego & pater, & manſionem apud eum faciemus.* Et rurſum, *vt quemadmodum ego & tu vnum ſumus, & illi vnum ſint in nobis*, Vna quoque eademque gratia eſt quæ in munus venit, & per Filium à Patre in nos confertur, vt Paulus ſcribit:

ὡς μανιχαῖοι πλάττοντες ἑαυτοῖς ἕτερον, καὶ τὸν ὄντα θεὸν ἀρνέμενοι· ἀλλ' ἀκουέτωσαν μὲν αἱ λοιπαὶ αἱρέσεις καὶ μανιχαῖοι ὅτι εἷς ἐστιν ὁ θεὸς λόγος· ὁ μόνος ἴδιος καὶ γνήσιος ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ὢν υἱός· καὶ ἀχώριστον ἔχων τὴν πρὸς τὸν πατέρα ἑαυτοῦ τὴν ἑνότητα τῆς θεότητος ὡς πολλάκις εἴπομεν· μαθόντες παρ' αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος· ἐπεὶ εἰ μὴ οὕτως ἔχει, διατί δι' αὐτοῦ κτίζει ὁ πατήρ, καὶ ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτει οἷς ἂν θέλῃ, καὶ φωτίζει τούτους; ἢ διατί καὶ τῇ πλύσει τοῦ βαπτίσματος συγκατονομάζεται τῷ πατρὶ ὁ υἱός; εἰ μὲν γὰρ αὐτάρκης οὐκ ἐστιν ὁ πατήρ, ἀσεβὴς ἡ φωνή· εἰ δὲ αὐτάρκης, τοῦτο γὰρ θέμις εἰπεῖν, τίς ἡ χρεία τοῦ υἱοῦ· ἢ εἰς τὴν δημιουργίαν· ἢ εἰς τὸ ἅγιον λουτρόν; ποία γὰρ κοινωνία τῷ κτίσματι πρὸς κτίσιν; διατί πεποιημένον σωτηριωθῆναι τῷ ποιήσαντι εἰς τὸ τῶν πάντων τελείωσιν; ἢ διατί ἡ πίστις καθ' ὑμᾶς εἰς κτίσιν ἢ ἐν κτίσμα φέρουσα δίδοται; εἰ μὲν γὰρ ἵνα σωαφθῶσι τῇ θεότητι· τίς ἡ χρεία τοῦ κτίσματος; εἰ δὲ ἵνα ἑνωθῶμεν τῷ υἱῷ κτίσματι ὄντι, πρεπτὴ καθ' ὑμᾶς ἡ ἐν τῷ βαπτίσματι τοῦ υἱοῦ ὀνομασία· ὁ γὰρ αὐτὸν ἐργοποιήσας θεός, ἱκανός ἐστι καὶ ἡμᾶς ἐργοποιῆσαι· ἀλλως τε εἰ κτίσμα ἐστὶν ὁ υἱός· μιᾶς οὔσης φύσεως τῶν λογικῶν κτισμάτων, οὐ μία πρὸς κτίσματι κτίσματι βοηθεία γίνεται· διὰ τὸ πάντας ὁμοίως τῆς παρὰ θεοῦ χάριτος ὀλίγα μὲν καὶ παραλείποντες εἴπομεν· ὡς ἀληθῶς δ' αὐτὸ γέγονε τὰ πάντα· Ἐπειδὴ γὰρ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ἡ ἀλήθεια πεποίηκεν ἡμᾶς μνημονεύσαι, ἀναγκαίως γε νῦν καὶ πεπίσθυκα λέγειν, καὶ ὡς μὴ αὐτάρκους ὄντος τοῦ πατρὸς σωνομάζεται καὶ ὁ υἱός· ὐδὲ ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν· ἀλλ' ἐπειδὴ λόγος ἐστὶ τοῦ θεοῦ καὶ ἰδία σοφία· ἀπαύγασμά τι ὢν αὐτοῦ, ἀεὶ ἐστὶ μὲν ὁ πατήρ· διατοῦτ' ἀδυνάτον παρέχοντος τοῦ πατρὸς μὴ ἐν υἱῷ δίδοσθαι τὴν χάριν· ἐν τῷ πατρὶ γάρ ἐστιν ὁ υἱὸς ὡς τὸ ἀπαύγασμα ἐν τῷ φωτί· ὐ γὰρ ὡς ἐνδεὴς ὁ θεὸς· ἀλλ' ὡς πατὴρ τῇ ἑαυτοῦ σοφίᾳ τεθεμελίωκε τὸν γῆν· καὶ τῷ ἐξ αὐτοῦ λόγῳ τὰ πάντα πεποίηκε· τότε, ἅγιον λουτρὸν τῷ υἱῷ βεβαιοῖ· ἔνθα γὰρ ὁ πατήρ, ἐκεῖ καὶ ὁ υἱός ἐστιν· ὡς ἔνθα τὸ φῶς ἐκεῖ καὶ τὸ ἀπαύγασμα· καὶ ὥσπερ ἀὸ πατὴρ ἐρχάζεται διὰ τοῦ υἱοῦ ἐρχάζεται· καὶ λέγει αὐτὸς ὁ κύριος ἀ βλέπω τὸν πατέρα ποιοῦντα, ταῦτα κἀγὼ ποιῶ· οὕτως τὸ βαπτίσματος διδόμενον βαπτίζει ὁ πατήρ, τοῦτον ὁ υἱὸς βαπτίζει· καὶ ὃν ὁ υἱὸς βαπτίζει, ὅτος ἐν πνεύματι ἁγίῳ τελειοῦται· πάλιν τι ὥσπερ τὸν ἡλίου φαίνοντος λέγει ἄν τις καὶ τὸ ἀπαύγασμα φωτίζειν· ἐν γάρ ἐστι τὸ φῶς καὶ οὐκ ἔστι διελεῖν ἀδὲ ἐπινοῆσαι, ὅτως πάλιν ἔνθα ὁ πατήρ ἐστιν ἢ ὀνομάζεται, ἐκεῖ πάντως καὶ ὁ υἱὸς ὑπάρχει· ὀνομάζεται δ' ἐν τῷ βαπτίσματι ὁ πατὴρ· ἀνάγκη καὶ τὸν υἱὸν συγκατονομάζεσθαι· διαλέγεται καὶ τοῖς ἁγίοις ἐπαγγελλόμενος, οὕτως ἔλεγεν· ἐλευσόμεθα ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν καὶ πάλιν ὡς ἐγὼ καὶ σὺ ἕν ἐσμεν, κἀκεῖνοι ἓν ὦσιν ἐν ἡμῖν, καὶ ἡ διδομένη δὲ χάρις, μία ἐστὶ· διὰ δὲ πατρὸς ἐν υἱῷ διδομένη, ὡς ὁ παῦλος

scribit:

Διὰ πάσης ἐπιστολῆς γράφει χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν καὶ κυρίου ἰησοῦ χριστοῦ· δεῖ γὰρ τὸ φῶς εἶναι μετὰ τῆς αὐγῆς· καὶ τὸ ἀπαύγασμα σὺν δόξῃ μετὰ ἰδίου φωτός. ὅθεν ἰουδαῖοι μετὰ τούτων ἀρνούμενοι τὸν υἱόν, οὐκ ἔχουσιν οὐδὲ τὸν πατέρα, καθελκύσαντες καὶ τὴν πηγὴν τῆς σοφίας· ὡς ὀνειδίζων αὐτοὺς εἶπεν ὁ βαρούχ. ἀπέβαλον ἀφ' ἑαυτῶν καὶ τὴν ἐκ ταύτης ζοφίαν τὸν κύριον ἡμῶν ἰησοῦν χριστόν. χριστὸς γάρ φησιν ὁ ἀπόστολος, θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία. λέγοντες οὖν ἔχομεν βασιλέα εἰ μὴ καίσαρα. ἰουδαῖοι μὲν οὖν ἔχουσι τῆς ἀρνήσεως τὰ ἐπίχειρα τῆς ἀπιστίας. ἀπώλεσαν γὰρ σὺν τῇ πόλει καὶ τὸν λογισμόν· ἕτοι δὲ κινδυνεύουσι λοιπὸν καὶ περὶ αὐτὸ τὸ πλήρωμα τοῦ μυστηρίου φημὶ δὴ τὸ βάπτισμα· εἰς γὰρ ὄνομα πατρὸς καὶ υἱοῦ δίδοται ἡ τελείωσις. ὃ λέγουσι μὴ πατέρα ἀληθινόν· διὰ τὸ ἀρνεῖσθαι τὸ ἐξ αὐτοῦ ὅμοιον τῆς οὐσίας· ἀρνοῦνται δὲ καὶ τὸν ἀληθινὸν υἱόν. καὶ ἄλλον ἑαυτοῖς ἐξ οὐκ ὄντων κτιστὸν ἀναπλάττοντες ὀνομάζουσι. πῶς ὁ παντελῶς κενὸν καὶ ἀλυσιτελὲς τὸ παρ' αὐτῶν διδόμενόν ἐστι, πρὸς ποίησιν μοῦ ἔχον· τῇ δὲ ἀληθείᾳ μηδὲν ἔχον πρὸς βοήθειαν εὐσέβημα; ὁ γὰρ εἰς πατέρα μὴ υἱὸν διδόασιν οἱ ἀρειανοί. ἀλλ' εἰς κτίσιν καὶ κτίσμα· καὶ εἰς ποίημα καὶ ποιητήν. ὥσπερ δὲ ἄλλο ἐστὶ κτίσμα παρὰ τὸν υἱόν, ἵνα ἄλλο εἴη τῆς ἀληθείας τὸ παρ' αὐτῶν νομιζόμενον δίδοσθαι, καὶ τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ διὰ τὸ γεγραμμένον ὀνομάζειν προσποιοῦνται· ὁ γὰρ ὁ λέγων ἁπλῶς κύριε, ἵνα δίδωσιν. ἀλλ' ὁ μετὰ τοῦ ὀνόματος καὶ τὴν πίστιν ἔχων ὀρθὴν διατέτακται γοῦν καὶ ὁ σωτὴρ οὐκ ἁπλῶς ἐνετείλατο τὸ βαπτίζειν· ἀλλὰ πρῶτον φησὶ μαθητεύσατε, εἶθ' ἵνα βαπτίζητε εἰς ὄνομα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος. ἵν' ἐκ τῆς μαθήσεως ἡ πίστις ἡ τοῦ βαπτίσματος τελείωσις προσπεθῇ· πολλαὶ γοῦν καὶ ἄλλαι αἱρέσεις λέγουσι τὸ ὀνόμα μόνον μὴ φρονοῦσαι δὲ ὀρθῶς ὡς εἴρηται· μὴ δὲ τὴν πίστιν ὑγιαίνουσαν ἔχουσι, ἀλυσιτελὲς ἔχουσι καὶ τὸ παρ' αὐτῶν διδόμενον ὕδωρ, λειπόμενον εὐσεβείας· ὥστε καὶ τὸν ῥαντιζόμενον παρ' αὐτῶν ῥυπαίνεσθαι μᾶλλον ἐν ἀσεβείᾳ, ἢ λυτροῦσθαι· ἵνα καὶ ἕλληνες καί τι θεὸν λέγοντες, ἀθεότητος ἔχουσιν ἔγκλημα, ὅτι τὸν ὄντως ὄντα καὶ ἀληθινὸν θεὸν, ὃ γινώσκουσι τὸν πατέρα τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ· ἵνα μανιχαῖοι καὶ φρύγες· καὶ οἱ τοῦ σαμοσατέως μαθηταί, τὰ ὀνόματα λέγοντες, οὐδὲν ἧττον εἰσὶν αἱρετικοί. ἵνα καὶ καθ' ἑξῆς λοιπὸν καὶ οἱ τὰ ἀρείου φρονοῦντες. κἂν ἀναγινώσκωσι τὰ γεγραμμένα. καὶ λέγωσι τὰ ὀνόματα, καὶ αὐτοὶ παίζουσι τοὺς λαμβάνοντας παρ' αὐτῶν πλέον τῶν ἄλλων αἱρετικῶν ἀσεβέστεροι τυγχάνοντες· καὶ κατὰ τὸ λογικὸν ὑπερκείμενοι τούτων· καὶ ἑλκύσαντες αὐτοὺς ἐκ τῆς ἑαυτῶν ἀθυρογλωττίας. ἐκεῖναι μὲν γὰρ πλέον τι τῆς ἀληθείας καταψεύδονται· καὶ ἡ περὶ τὸ σῶμα σφάλλονται· λέγοντες

scribit: *Gratia vobis & pax à Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo.* Necessum est enim, lucem cum splendore esse, & radios videri vna cum luce. Quapropter Iudæi vna cũ Arianis filium abnegantes, ne Patrem quidem habent. Obturantes enim fontem Sapientiæ (vt illis exprobrat Baruch) abiecerunt etiam à se sapientiam inde promanãtem, Dominum nostrum Iesum Christum. Siquidem *Christus* (vt ait Apostolus) *Dei Virtus & Dei Sapientia.* Iudæi igitur, dum affirmant se non habere regem nisi Cæsarem, pro ista inficiatione egregium superpondium auctariumque suæ pœnæ adiecerunt. Perdiderunt enim vna cum ciuitate ratiocinationem. Ariani autem in periculum veniunt, ne amittãt integritatem mysterii: loquor autem de Baptismate. Si enim in nomine Patris & Filii datur perfectitudo plenaque initiatio, Patrem autem verum illi non pronunciant, eo quod negent aliquid ex ipso existere & simile esse illius substantiæ, negant quoque verum Filium, aliumque ex non entibus conditum sibi comminiscentes in Baptismate proferunt: qui (quæso) igitur non plane vanum ac inutile fuerit Baptisma, quod ab illis datur, quum id non nisi species sit & inane simulachrum, ipsique ea re nihil solidæ opis adferant ad pietatem? Nõ enim in Patre & filio tribuunt baptisma Ariani, sed in creatore & creatura, in factore & factura. Sicuti igitur creatura diuersum quiddam est à Filio: ita diuersum quiddam à vero Baptismate est quod ab illis existimatur dari, tametsi nomen Patris & Filii, quia illa in Scripturis vident, simulent sese nominare. Non enim, qui simpliciter ait Domine, is est qui donat legitimum Baptisma, sed qui nomen exprimit, & fidem rectam habet. Ideoque Saluator non quouis modo Baptizandum præcepit, sed primum dixit, Docete, ac deinde Baptizate in nomine Patris & Filii, & Spiritus Sancti, vt ex doctrina recta fides oriretur, & cum Fide Baptismatis integra initiatio perficeretur. Certe, aliæ etiam hæreses eæque numero non exiguæ, nomine tenus ritum istum pronunciant, sed non recte sentientes, vt dictum est, neque sanam fidem retinentes, inutilem possident aquam, quam impertiunt, nimirum numine & religione destitutam: adeo, vt qui ab illis adspergantur, sordescant potius praua religione, quàm redimantur. Ita quoque & Ethnici, quanquam Deum in ore habent, impietatis crimini subiiciuntur, eo quod verum Deum non agnoscant Patrem Domini nostri Iesu Christi. Itidem quoque Manichæi & Phryges, ac discipuli Samosatensis, nomina ipsa pronunciantes, nihilo ob id sunt minus hæretici: ita quoque deinceps & reliqui, & qui cum Ario sentiunt, etiamsi recitent scripta, proloquanturque ipsa nomina, frustrantur illudunt-que iis, qui ab ipsis Baptisma accipiunt, homines nimirum improbiores quàm vlli hæretici, quos indies magis ac magis superant, hæresesque omnes propemodum iustas oris sui effrenitate reddunt. Illæ enim supra veritatem aliquid admentiuntur, & vel circa corpus errant,

inquientes, Dominum ex Maria carnem non habuisse, aut mortuum non esse, aut hominem re vera non fuisse, sed speciem duntaxat hominis ostendisse, visumque habuisse corpus aliquod cum nullum haberet, & inane simulachrum humanæ formæ præ se tulisse, qualia sunt visa quæ in somnis apparent. Isti vero non ita, sed manifesto in patrem scelerati sunt, cuius diuinitatem in Filii imagine contestatam blasphemant: quippe, qui eam dicant creaturam esse, & illud, fuit, quando non fuit, vel, uti cœnum in matsupio circunferant, & hoc, veluti virus serpentes, obiiciant. Deinde, quia abominabile est apud omnes eorum dogma, statim veluti fulcrum quoddam ruinosæ hæresi, excellentiam humanitatis Christi subiiciunt, vt eam suspiciens admiransque simplicior non deprehendat noxam vesaniæ illorum: Quid? an non misericordia digni sunt, qui tam misere ab istis decipiuntur? an non digni lachrimis, qui præsentis præstigii voluptate deliniti, suasmet ipsi vtilitates produnt, & à futura spe excidunt? Quum enim eum esse credant, qui non est, hacque persuasione suscipiant, nihil suscipiunt, creaturæque coaptati nullam ex re creata opem sentiunt: & dum in id quod dissimile est, & alienum à substantia Patris, fidem habent: fit, vt Patri non coaptentur, vt qui non habeant patris naturalem & genuinum Filium qui est in Patre, in quo & Pater est (vt ipse dixit,) sed illorum fraudibus circumuenti, nudi inopesque deitatis relinquantur. Non enim illos, vbi vita defuncti fuerint, terrenum istud & euanidum præstigii figmentum sequetur. Neque, quum viderint eum, quem inficiati sunt, Dominum sedere in solio Patris sui, & iudicare viuos & mortuos: in auxilium aduocare poterint quenquam eorum, à quibus decepti sunt: quippe, quos ipsi reos visuri sint, & sese præ dolore afflictantes ob ea, quæ iniustè vel impiè fecerunt. Hactenus ista pro defensione dicti illius Prouerbiorum tractauimus, insistentes contra istorum bruta & fabulosa cordium figmenta: vt, vbi cognitum habuerint, nomen creaturæ non congruere in Filium Dei, & recte legant, & inter legendum rectam esse in prouerbio isto sententiam deprehendant. Scriptum est enim: Dominus creauit me initium viarum suarum ad opera sua. Sed quia Prouerbia sunt, & prouerbiali schemate dicuntur, non conuenit, vt quæque obuia est dictio, ita eam statim excipere, quum personam prius expendere oporteat, & ita ad pietatem sententia accommodanda sit. Quæ enim in Prouerbiis dicuntur, non de plano dicuntur, sed aliquid abstrusi subindicant, quemadmodum & ipse Dominus suis verbis testatus est: *Hæc in prouerbiis locutus sum vobis, sed venit hora, quum non amplius vobis in Prouerbiis loquar, sed palam.* Retegenda est igitur mens verborum, & vt abstrusior, inuestiganda: nec quasi perspicue simpliciterque dicta sint verba, arripienda sunt: ne male interpretantes à veritate aberremus.

Si

λέγοντες μὴ ἐκ μαρίας ἐσχηκέναι σάρκα τὸν κύριον, ἢ ὅτι ὅλως οὐ γέγονε θνατός· οὐδὲ ὅλως ἄνθρωπος γέγονεν· ἀλλὰ μόνον ἐφάνη καὶ οὐκ ἦν ἀληθῶς· καὶ ἐδόκει σῶμα ἔχειν μὴ ἔχων· καὶ ἐδόκει ἄνθρωπος φαινέσθαι ὡς ἐν ὀνείρῳ φαντασίας· οὗτοι δὲ εἰς αὐτὸν τὸν πατέρα, φανερῶς ἀσεβοῦσι· τὴν γὰρ θεότητα αὐτοῦ εἰς τὸν υἱὸν ὡς ἐν εἰκόνι μαρτυρουμένην ἀκούοντες ἀπὸ τῶν γραφῶν, βλασφημοῦσιν αὐτὴν λέγοντες εἶναι κτίσμα· καὶ πανταχοῦ φέρει αὐτῆς τὸ οὐκ ἦν ὡς ἐν πύρα βορβορον τὸ λεξείδιον τοῦτο φέρουσι· καὶ ὡς ὄφις τὸν ἰὸν, τοῦτο προβάλλονται· εἶτα, ἐπειδὴ ναυσηρὸν πᾶσι τὸ παρ' αὐτοῖς ἐστι δόγμα· ἀλλὰ ἔρεισμα τῷ πώματι τῆς αἱρέσεως, τὴν ἀνθρωπίνην θεότητα ὑποτιθέασι· ἵνα τοῦτο βλέπων ὁ ἀπλούστερος· καὶ δεδιὼς μὴ καταυνᾷ τὸ βλαβερὸν τῆς κακοφροσύνης αὐτῶν· πῶς οὖν οὐκ ἄξιον οἰκτεῖραι τοὺς παρ' αὐτῶν ἀπατωμένους; ἢ πῶς οὐκ ἐπὶ τούτοις δακρύσαι καλὸν, ὅτι τῇ προσκαίρῳ ἡδονῇ τῆς ἡδοιπὸς φαντασίας προδίδοασι τὸ ἑαυτοῖς συμφέρον· καὶ ἐκπίπτουσι τῆς μελλούσης ἐλπίδος; εἰς γὰρ τὸ οὐκ ὄντα δοκοῦντες λαμβάνειν, ἀδεῶς ἀληθοῦς ἔσονται· κτίσματί τε συντασσόμενοι, ἀδεμίαν παρὰ τῆς κτίσεως ἕξουσι βοήθειαν· εἰς ἀνόμοιον γὰρ καὶ ἀλλότριον κατ' οὐσίαν τοῦ πατρὸς πιστεύοντες, ἀπωθήσονται τὸν πατέρα· μὴ ἔχοντες τὸ ἴδιον καὶ ἐξ αὐτοῦ φύσει γνήσιον τὸν τοῦτο τὸν πατέρα· ἐν ᾧ καὶ ὁ πατὴρ ἐστιν ὡς αὐτὸς εἴρηκεν· ἀλλὰ πλανηθέντες ἀπὸ τούτων, ἔρημοι καὶ γυμνοὶ λοιπὸν ἀπομένουσι τῆς θεότητος οἱ ἄθλιοι· οὐδὲ γὰρ ἀκολουθήσει τούτοις ἀποθνήσκουσιν ἢ τῶν ὑπὸ γῆς φαντασία· ἀλλ' ὅταν ἴδωσιν ὃν ἠρνήσαντο κύριον καθήμενον ἐπὶ τὸν θρόνον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ· καὶ κρίνοντα ζῶντας καὶ νεκρούς, διωκόσει τις εἰς βοήθειαν ἐπικαλέσασθαί τινα· κρινομένους γὰρ καὶ αὐτοὺς ὄψονται καὶ μεταμελομένους ἐφ' οἷς ἠδίκησαν καὶ ἠσέβησαν· ταῦτα περὶ τὰ ῥητὰ τῶν παροιμιῶν τὸν διελαβόμενον σκιζόμενοι πρὸς τὰς ἀλόγους σκληρίας αὐτῶν μυθοπλασίας· ἵνα γοῦν τοῖς ὡς ἔχει δόξει λέγειν κτίσμα τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, μάθωσι καλῶς ἀναγινώσκειν καὶ αὐτὸ τὸ ἐν ταῖς παροιμίαις ῥηθὲν ὀρθῶς ἔχον καὶ αὐτὸ τὴν διάνοιαν· γέγραπται μὲν γὰρ, κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ· ἀλλ' ἐπειδὴ παροιμίαι εἰσὶ· καὶ παροιμιωδῶς ἐλέχθη, ἃ δεῖ τὸ πρόχειρον λέξιν ἁπλῶς ἅτοις ἐκλαμβάνειν· ἀλλὰ τὸ πρόσωπον ζητῆσαι, καὶ οὕτως μετ' εὐσεβείας τὸν νοῦν ἐφαρμόζειν αὐτῷ· τὰ γὰρ ἐν παροιμίαις λεγόμενα, οὐκ ἐκ φανεροῦ λέγεται· ἀλλὰ κεκρυμμένως ἀπαγγέλλεται ὡς αὐτὸς ὁ κύριος ἐδιδαξεν ἐν τῷ κατὰ ἰωάννην εὐαγγελίῳ· ταῦτα ἐν παροιμίαις λελάληκα ὑμῖν, ἀλλ' ἔρχεται ὥρα, ὅτε οὐκέτι ἐν παροιμίαις λαλήσω ὑμῖν, ἀλλὰ παῤῥησίᾳ· οὐκοῦν δεῖ καλύπτειν χρὴ τὸν νοῦν τοῦ ῥητοῦ· ὡς κεκρυμμένον τὸ τοῦτον ζητεῖν· καὶ μὴ ὡς ἐν παῤῥησίᾳ εἰρημένον ἁπλῶς ἐκλαμβάνειν· ἵνα μὴ παρεξηγούμενοι, πλανηθῶμεν ἀπὸ τῆς ἀληθείας·

ἡ μὲν

εἰ μὲν οὖν περὶ ἀγγέλου ἢ ἑτέρου τινὸς τῶν γενητῶν ἐστὶ τὸ γεγραμμένον, ὡς περὶ ἑνὸς ἡμῶν ποιημάτων ἔστω λεγόμενον τὸ ἔκτισέ μέ· εἰ δὲ ἡ σοφία τοῦ θεοῦ ἐστιν, ἐν ᾗ πάντα τὰ γενητὰ δεδημιούργηται, ἢ περὶ ἑαυτῆς λέγουσα· τί δεῖ νοεῖν ἢ ὅτι τὸ ἔκτισε φάσκουσα οὐκ ἐναντίον τῷ ἐγέννησεν λέγει· οὐ δὲ ὡς ἐπιλαθομένη ὅτι κτίζουσά ἐστι καὶ δημιουργός· ἢ ἀγνοοῦσα τὴν διαφορὰν τοῦ κτίζοντος· ἐν τῶν κτισμάτων ἐν τοῖς κτίσμασιν ἑαυτὴν συναριθμεῖ· ἀλλά τινα νοῦν ὡς ἐν παροιμίαις οὐ παῤῥησίᾳ, κεκρυμμένον δὲ σημαίνει· ὃν τοῖς μὲν ἁγίοις ἐνέπνευσε προφητεύειν· αὐτὴν δὲ μετ' ὀλίγα ἐκ προσώπου ἑαυτῆς ἐνεργοῦσαν ἐν ἑτέραις λέξεσι σημαίνουσα φησὶν ἡ σοφία ᾠκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον· δῆλον δέ ἐστιν οἶκον εἶναι τὴν σοφίας, τὸ ἡμέτερον σῶμα· ὅπερ ἀναλαβὼν γέγονεν ἄνθρωπος καὶ ἐκ τούτου μὲν δὴ μὲν ἰωάννης λέγει), ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· διὰ δὲ σολομῶντος, περὶ ἑαυτῆς ἡ σοφία μετὰ προφητικῆς φησιν· οὐχ ὅτι κτίσμα ἐστὶ, ἀλλ' ὅτι κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ· ἀλλ' οὐκ εἰς τὸ εἶναί με ἔκτισε· οὐ δὲ ὅτι κτίσματος δέχεται καὶ γένεσιν ἔχω καὶ ἐνταῦθα γὰρ οὐ τὴν οὐσίαν τῆς θεότητος αὐτοῦ· οὐδὲ τὴν ἐκ πατρὸς ἀΐδιον ἑαυτοῦ καὶ γνησίαν γέννησιν ὁ λόγος σημαίνων, διὰ σολομῶντος εἴρηκεν· ἀλλὰ πάλιν τὸ ἀνθρώπινον καὶ τὴν εἰς ἡμᾶς οἰκονομίαν αὐτοῦ· διὸ καὶ καθὼς προεῖπον· οὐκ εἶπε κτίσμα εἰμὶ· ἢ κτίσμα ἐγνώμην· ἀλλὰ μόνον ἔκτισε· τὰ μὲν γὰρ κτίσματα κτίσιν ἔχοντα τὴν οὐσίαν· τῶν γενητῶν ἐστι καὶ λέγεται καὶ κτίζεται· καὶ πάντως τὸ κτίσμα κτίζεται· ἡ δὲ τοῦ ἔκτισε μόνη λέξις λεγομένη, οὐ πάντως τὴν οὐσίαν ἢ τὴν γένεσιν σημαίνει· ἀλλά τι ἕτερον δηλοῖ γίνεσθαι περὶ ἐκεῖνον περὶ οὗ λέγει, καὶ οὐ πάντως τὸ λεγόμενον κτίζεσθαι· ἤδη τῇ φύσει καὶ τῇ οὐσίᾳ κτίσμα ἐστὶ· καὶ παντὸς τὴν διαφορὰν οἶδεν ἡ θεία γραφὴ περὶ τῶν κτισμάτων λέγουσα· ἐπληρώθη ἡ γῆ τῆς κτίσεώς σου· καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις συστενάζει καὶ συνωδύνει· ἐν δὲ τῇ ἀποκαλύψει φησὶ, καὶ ἀπέθανε τὸ τρίτον μέρος τῶν κτισμάτων τῶν ἐν τῇ θαλάσσῃ τὰ ἔχοντα ψυχὰς, καθὼς καὶ πανταχοῦ λέγει· πᾶν κτίσμα θεοῦ καλὸν· καὶ οὐδὲν ἀποβλητὸν μετὰ εὐχαριστίας λαμβανόμενον· ἐν δὲ τῇ σοφίᾳ, γέγραπται· καὶ τῇ σοφίᾳ σου κατεσκεύασας τὸν ἄνθρωπον· ἵνα δεσπόζῃ τῶν ὑπὸ σοῦ γενομένων κτισμάτων· καὶ ὅτι ταῦτα κτίσματα ὄντα λέγει κτίζεσθαι· οὕτως πάλιν ἐστὶν ἀκοῦσαι τοῦ μὲν κυρίου λέγοντος, ἀπ' ἀρχῆς γὰρ ὁ κτίσας ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς· μωϋσέως δὲ ἐν τῇ ᾠδῇ γεγράφοντος· ἐπερωτήσατε ἡμέρας προτέρας τὰς γενομένας πρὸ τῆς ἡμέρας ἧς ἔκτισεν ὁ θεὸς ἄνθρωπον ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἀπὸ τοῦ ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ· ὁ δὲ

Si igitur de Angelo, aut alio quopiam creato, quales nos sumus, hic sermo instituitur, concedamus hoc verbū (creauit) simpliciter dictum esse. Sin autem de vera Sapientia Dei fit mentio, in qua quicquid rerum est, conditum est, eaque illa ipsa est, quæ ista de seipso loquitur: quid intelligendum aliud, dum illa de se hoc modo loquitur, quam si seipsam genitam esse dixisset? quippe, quæ non immemor inter dicendum se creatricem & opificem rerum esse aut ignara, quid differentiæ sit inter creantem & creaturam, inter creaturas tamen sese adnumeret: sed sensum certum, vt in Prouerbiis solet, non apertum quidem illum, sed abstrusum insinuet, quem filiis suis ad prophetandum inspirabat. Eadem illa paulo post, ex mutua similium inter se comparatione, illud verbum (creauit) aliis dictionibus interpretata est, dum inquit Sapientia ædificauit sibi domum: certum enim est, domum Sapientiæ esse nostrum corpus, quo assumpto, Sapientia ista homo facta, atque ideo merito ab Ioanne dictum est, *Verbum caro factum esse*. Et per Salomonem ipsa de se Sapientia cautim cum certa verborum formula mentionem facit, dum se nequaquam creaturam nominat, sed duntaxat ait, *Dominus creauit me initio viarum suarum ad opera sua*, neque addit in suis verbis ideo vt essem, creauit me: neque in id, vt creationis initium & ortum haberem. Isthic enim Verbum per Salomonem loquens non substantiam suæ deitatis, aut æternam ex Patre genuinamque sui ipsius natiuitatem expressit, sed contra, humanitatem & dispensationem suam, qua in rebus nostris functus est, significauit. Ideoque, quemadmodum prædixi, non ita de se pronunciat, creatura sum, aut creaturam me fecit, sed duntaxat creauit. Creaturæ certe quæ factitiam substantiam habent, ex numero rerum conditarum habendæ sunt, easque condi merito dixeris, & quicquid creatura est, creari nominaueris: non tamen per se hæc vnica dictio (condidit) aut (creauit) omnino substantiam aut ortum significat, sed aliud quippiam circa eum, de quo hoc profertur, geri agique denotat. Neque planè, quiquid condi pronunciatur, statim naturaliter & essentialiter opus aut creatura fuerit. Neque hoc genus discriminis incognitum scripturæ est: De creaturis enim loquens, Impleta est (inquit) terra creatura tua, & ipsa creatura congemiscit nobiscum, & condolet. In Apocalypsi porro periit tertia pars creaturarum marinarum quæ animas habebant: quo genere locutionis etiam Paulus vsus est: *Omnis creatura Dei bona est, nihilque est abominabile, modo id cum gratiarum actione sumatur*. Et in sapientia scriptum est, *In Sapientia tua instruxisti hominem, vt dominaretur creaturarum, quas tu fecisti*. Et quia istæ creaturæ erant, fieri condique appellantur. Ita quoque vicissim audire licet, & Dominum loquentem, *Ab initio qui condidit, marem & fœminam fecit eos*: & Moses itidem in suo carmine modulantem: *Interrogate dies qui ante te fuerunt, ab illo die in quo condidit Deus hominem in terra, & ad summum cœli.*

Nec non Paulum ad Coloſſenſes: *Qui eſt imago Dei inuiſibilis, primogenitus omnis creaturæ, quia in eo condita ſunt vniuerſa, & quæ in cælis ſunt, & quæ in terra, tum viſibilia, tum inuiſibilia, ſiue ſint Throni, ſiue Dominationes, ſiue principatus, ſiue Poteſtates, omnia per illum & in illo ſunt condita, & ipſe eſt ante omnia.* Quod igitur, quæ ex natura creatitiam eſſentiam habeant, creaturæ & creari appellentur, iſta pro admonitione ſufficiunt, quum alioqui plena ſit ſcriptura iſtarum rerum. Quod autem iſta vox (condidit) ſiue, creauit, neque vbique ſubſtantiam aut ortum ſignificet, vel ex Dauide pſallente cognoueris: *Scribantur iſta in aliam ætatem, & populus qui creabitur laudabit Dominum.* Ac rurſum, *Cor mundum crea in me Deus.* Et ad Epheſios Paulus, *Legem præceptorum in dogmatibus ociosam reddidit, vt duos conderet in ſe in vnum & in nouum hominem.* Et iterum: *Induite nouum hominem conditum ſecundum Deum in iuſtitia & ſanctitate veritatis.* Neque enim Dauid de populo eſſentialiter condendo locutus eſt: neque aliud cor, quàm quod habebat, optauit accipere: ſed eam quæ ſecundum Deum eſt, innouationem inſtaurationemque votis quæſiuit. Neque item Paulus eſſentialiter duos condendos in Domino, ſignificauit, neque re vera alium hominem nos induere iuſſit, ſed per hominem ſecundum Deum, innuit nobis vitam ſecundum virtutem, ac per duos in Chriſto condendos, duos populos in eo renouandos indicabat. Quin & illud Hieremiæ tale eſt: *Creauit Dominus nouam ſalutem ad plantandum, in qua ſalute ibunt homines*: quibus verbis, non eſſentiam alicuius creaturæ denotat, ſed in hominibus inſtaurandam ſalutem vaticinatur, quæ in Chriſto Ieſu nobis obuenit. Quum igitur tale ſit diſcrimen in vocibus iſtis, creatura, & creari, ſi inueniſtis aliquo modo Dominũ in ſcripturis creaturam appellari, oſtendite, & quantumlibet pugnate: quòd ſi tale nil de eo ſcriptum eſt, ſed ipſe de ſeipſo in Prouerbiis loquitur: *Dominus creauit me*, ſuffundamini pudore, quod iſtiuſmodi differentiam, & iſta prouerbiali ſchemate dicta non intellexeritis, & in poſterum illud, creauit, non ita intelligite, vt inde creaturam faciatis, ſed, id dictum eſſe de eius humanitate, ſentite. Humanitatis enim proprium eſt, creari. Quid? an non iniurii eſtis, quod vbi ex Dauide & Paulo auditis illud verbum, creauit, non eſſentiam inde aut ortum intelligitis, ſed renouationem? Contrà, vbi ex Deo auditis idem illud verbum, creauit, eſſentiam eius cum creaturis in eodem grege ſtatuitis. Rurſum, quum auditis, Sapientia ædificauit ſibi domum, & pro fulcris ſubſtituit ſeptem columnas, domum illam allegorice interpretamini: illud autem verbum, creauit, ad creaturæ ſignificationẽ transfertis. Neque quod opifex rerum ſit, vos pudefacit: neq; φ vnicum & propriũ Germẽ ſit ſui patris, in timorẽ vos coniicit,

ὁ δὲ παῦλος ἐν τῇ πρὸς κολασσαεῖς φησιν· ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ ἀοράτου πρωτότοκος πάσης κτίσεως· ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα· τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα· εἴ τε θρόνοι· εἴ τε κυριότητες· εἴ τε ἀρχαὶ· εἴ τε ἐξουσίαι, τὰ πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκλισεν· καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων· ὅτι μὲν οὖν τὰ φύσει τῇ οὐσίαν ἔχοντα κλίσιν, κτίσματα λέγεται καὶ κτίζεται, ἀρκεῖ ταῦτα πρὸς ὑπομνησιν εἰρῆσθαι· πλήρης οὔσης τῆς γραφῆς· ὅτι δὲ ἡ τοῦ ἔκτισε μόνη λέξις λεγομένη οὐ πάντως τῇ οὐσίαν καὶ τῇ γένεσιν σημαίνει, ὁ μὲν δαβὶδ ψάλλει, γραφήτω αὕτη εἰς γενεὰν ἑτέραν· καὶ λαὸς ὁ κτιζόμενος αἰνέσει τὸν κύριον· καὶ πάλιν, καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοὶ ὁ θεός· ὁ δὲ παῦλος ἐν τῇ πρὸς ἐφεσίους, φησὶν· τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργήσας, ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ ἐν ἑαυτῷ εἰς ἕνα καὶ καινὸν ἄνθρωπον· καὶ πάλιν, ἐνδύσασθε τὸν καινὸν ἄνθρωπον τὸν κατὰ θεὸν κτισθέντα ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ τῆς ἀληθείας· οὔτε γὰρ ὁ δαβὶδ λαὸν ἵνα κατ' οὐσίαν κτιζόμενον ἔλεγεν· οὔτε καρδίαν ἑτέραν ἠύχετο λαβεῖν παρ' ἐαυτοῦ εἶχεν· ἀλλὰ τὴν κατὰ θεὸν ἀνανέωσιν καὶ ἀνακαίνισιν ἐσήμαινεν· οὔτε δὲ ὁ παῦλος κατ' οὐσίαν κτιζομένους ἐν τῷ κυρίῳ δύο τινὰς ἐδήλου· ἀλλ' ἑδὲ ἄλλον τινὰ ἐνδύσασθαι ἡμᾶς ἄνθρωπον συνεβάλλετο· ἀλλὰ τὸν μὲν κατὰ θεὸν ἄνθρωπον, τὸν κατὰ ἀρετὴν βίον ἔλεγε· τοὺς δὲ κτιζομένους ἐν χριστῷ, τοὺς ἀνακαινιζομένους ἐν αὐτῷ δύο λαοὺς ἐσήμαινε· τοιοῦτον ἐστὶ καὶ τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ ἱερεμίου· ἔκτισε κύριος σωτηρίαν καινὴν εἰς καταφύτευσιν· ἐν ᾗ σωτηρίᾳ πεπιελεύσεται ἄνθρωπος· τοῦτο δὲ λέγων, οὐκ οὐσίαν τινὰ κτίσματος ἐσήμαινε· ἀλλὰ τὴν ἐν ἀνθρώποις ἀνακαινιζομένην σωτηρίαν προεφήτευε· τὴν γινομένην ἐν χριστῷ πρὸς ἡμᾶς· τοιαύτης δὴ οὔσης τῆς διαφορᾶς· πρός τε τῶν κτισμάτων καὶ τοῦ λεγομένου μόνου ἔκτισεν· εἰ μὲν οὖν εὕρητέ που τὸν κύριον λεγόμενον ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ κτίσμα, δείξατε καὶ μάχεσθε· εἰ δὲ μὴ γέγραπταί που κτίσμα εἶναι αὐτὸν· λέγει δὲ αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ ἐν παροιμίαις· κύριος ἔκτισέ με, ἐντεῦθεν ὑπὸ τῆς προειρημένης διαφορᾶς καὶ τῶν παροιμιωδῶς εἰρημένων· καὶ λοιπὸν τὸ ἔκτισε μὴ κτίσμα ἀκούετε· ἀλλὰ τὸ περὶ αὐτὸν γινόμενον ἀνθρώπινον· τοῦτο γὰρ ἴδιόν ἐστι καὶ τὸ κτίζεσθαι· ἐπεὶ πῶς οὐκ ἀδικεῖτε, ὅτι μὲν τοῦ δαβὶδ καὶ τοῦ παύλου ἀκούοντες τὸ ἔκτισεν, οὐ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν γένεσιν νοεῖτε ἀλλὰ τὴν ἀνανέωσιν· τοῦ δὲ τὸν κύριον ἀκούοντες τὸ ἔκτισε τὴν οὐσίαν αὐτοῦ τοῖς κτίσμασι συναριθμεῖτε, πάλιν τὸ ἀκούοντες ἡ σοφία ᾠκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον καὶ ὑπήρεισε στύλους ἑπτὰ τὸ μὲν ἀλληγορεῖτε· τὸ δὲ ἔκλισεν αὐτὸν λαμβάνοντες μεταποιεῖτε αὐτὸν εἰς κτίσμα· καὶ ὅτε τὸ εἶναι αὐτὸν δημιουργὸν ἐδυσώπησεν ὑμᾶς· ὅτε τὸ εἶναι αὐτὸν μόνον ἴδιον λόγον καὶ παιδὸς ἐφοβήθητε·

ἀλλὰ

ἀλλὰ ἁπλῶς πρὸς αὐτὸν ἀπογραψάμενοι μάχεσθε· ἐλάττονά τι περὶ αὐτοῦ μᾶλλον, ἢ περὶ ἀνθρώπων νοεῖτε· ἡ γὰρ καὶ αὐτὸ τὸ ῥητὸν δείκνυσιν ὑμῶν μόνον εὕρεμα εἶναι τὸ λέγειν κτίσμα τὸν κύριον· πῶς γὰρ οὐσίαν ἑαυτῆς γινώσκων ὁ κύριος μονογενῆ σοφίαν καὶ γνήσιον τοῦ πατρὸς· καὶ ἄλλως οὐσίαν οὐδαμοῦ τὰ γενητὰ καὶ τὰ φύσει κτίσματα· φιλανθρώπως λέγει· κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ· ἴσον τῷ εἰπεῖν ὁ πατὴρ σῶμά μοι κατηρτίσατο καὶ εἰς ἀνθρώπους με ἔκτισεν· ὑπὲρ τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας· καὶ γὰρ ὥσπερ ἰωάννου ἀκηκόοντες ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, οὐκ αὐτὸν ὅλον σάρκα νοοῦμεν τὸν λόγον· ἀλλὰ σάρκα ἐνδυσάμενον καὶ γενόμενον ἄνθρωπον· ἀκηκόοντες τε χριστὸν γεγονέναι ὑπὲρ ἡμῶν κατάραν καὶ τὸν μὴ γνόντα ἁμαρτίαν, ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησεν· οὐκ αὐτὸ τοῦτο ὅλον κατάραν καὶ ἁμαρτίαν νοοῦμεν αὐτὸν γεγενῆσθαι· ἀλλ' ὅτι τὸ καθ' ἡμῶν κατάραν αἰδέξατο ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος· ἐξαγοράσας ἡμᾶς ἐκ τῆς κατάρας· τὰς δὲ ἁμαρτίας ἡμῶν, ὡς ὁ μὲν ἡσαΐας εἶπεν, ἐβάστασεν· ὡς δὲ ὁ πέτρος εἶπεν, ἀνήνεγκεν αὐτὰς τῷ σώματι ἐπὶ τὸ ξύλον· οὕτως ἐὰν ἀκηκόσωμεν ἐν ταῖς παροιμίαις τὸ ἔκτισεν, οὐδεὶς κτίσμα τῇ φύσει ὅλον νοεῖ τὸν λόγον· ἀλλ' ὅτι τὸ κτισὸν ἐνεδύσατο σῶμα· καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἔκτισεν αὐτὸν ὁ θεὸς εἰς ἡμᾶς· τὸ κτισὸν αὖτε καταρτίσας, ὡς γέγραπται, σῶμα· ἵν' ἐν αὐτῷ ἀνακαινισθῶμεν καὶ θεοποιηθῆναι δυνηθῶμεν· τί τοίνυν ὑμᾶς ἠπάτησεν ὦ αἰόλοι εἰπεῖν τὸ κτίσμα κτίσμα; ἢ πόθεν ἠρεάσατε ἑαυτοῖς τὸ κενὸν φρόνημα τοῦτο, καὶ ἐν αὐτῷ πομπεύετε; αἱ γὰρ παροιμίαι λέγουσι τὸ ἔκτισεν· ἀλλ' οὐ λέγουσι κτίσμα τὸν υἱόν· ἀλλὰ γνήσιον καὶ κατὰ τὸν προειρημένον δὲ ἐκ τῶν γραφῶν, τὴν διαφορὰν λέγω τοῦ ἔκτισε καὶ τοῦ κτίσματος· τὸ μὲν ἴδιον φύσει τοῦ υἱοῦ, μονογενῆ σοφίαν αὐτὸν καὶ δημιουργὸν τῶν κτισμάτων γινώσκουσι· τὸ δὲ ἔκτισε λέγουσαι, οὐκ ἐπὶ τῆς οὐσίας αὐτὸ λέγουσιν· ἀλλὰ πολλῶν ὁδῶν ἀρχὴν αὐτὸν γίνεσθαι· ὡς εἶναι ἐναντίον τὸ μὲν ἔκτισε, τῷ γεννήματι· τὸ δὲ λεγόμενον ἀρχὴν ὁδῶν, τοῦ εἶναι αὐτὸν μονογενῆ λόγον· εἰ γὰρ γεννήματά ἐστι, πῶς κτίσμα λέγετε αὐτόν; οὐδεὶς γὰρ ἅπερ κτίζει λέγει γεννᾷν· οὐδὲ τὰ ἴδια γεννήματα καλεῖ κτίσματα· πάλιν τε εἰ μονογενής ἐστι, πῶς ἀρχὴ τῶν ὁδῶν αὐτὸς γίνεται· ἀνάγκη γὰρ αὐτὸν ἀρχὴν τῶν πάντων κληθέντα, μηκέτι μόνον εἶναι· ἔχοντα τοὺς μετ' αὐτὸν γινομένους· ἢ γὰρ καὶ ῥοῦβιμ ἀρχὴ τῶν τέκνων γίνεται, οὐκ ἦν μονογενής· ἀλλὰ τῷ μὲν χρόνῳ, πρῶτος· τῇ δὲ φύσει καὶ τῇ συγγενείᾳ, εἷς ὢν τῶν μετ' αὐτὸν ἐτύγχανεν· οὕτω δὴ καὶ ὁ λόγος ἀρχὴ τῶν ὁδῶν ἐστι, καὶ αὐτὸς ἂν εἴη ὥσπερ καὶ αἱ ὁδοὶ τοιαῦται ἂν εἶεν οἷός ἐστι καὶ ὁ λόγος· κἂν πρῶτος αὐτῶν τῷ χρόνῳ κτίζηται· καὶ γὰρ πόλεως ἀρχὴ τοιαύτη ἐστὶν, οἷα

sed veluti ad id nomina vestra professi essetis, aduersus eum in bella descenditis, minoraque de illo quam de hominibus sentitis. Ipse tamen verborum conceptus satis declarat falsum esse, quòd dicitis Dominum creaturam esse. Suam enim naturam Dominus cognitá habens, eamque esse vnigenitam Sapientiam, & Sobolem Patris ac diuersæ substantiæ à genitis & creatis, humano more loqui voluit: *Dominus creauit me initio viarum suarum*, quod idem dictum est, ac si ita loqueretur: Pater mihi corpus perfecit, & inter homines me creando cōstituit pro hominum salute. Nam quemadmodum ex Ioanne audientes, *Verbum caro factum esse*, nō totum Verbum carnem esse factum intelligimus, sed carnem induisse, & hominem esse factum, atq; audientes, *Christum pro nobis piaculum siue maledictum esse factum, eumque qui peccatum non nouit, peccatum pro nobis factum esse*, non in totum illum piaculum aut peccatum factum esse credimus, sed illud piaculum quod in nobis fuit, suscepisse, vt Apostolus ait: *Redemit nos à piaculo siue maledictione, & peccata nostra*, vt Esaias loquitur, *baiulauit*, &, vt Petrus inquit, *extulit cum corpore suo in crucem*: ita quoque si audiamus in Prouerbiis hanc vocem, creauit, nō debemus in totum Verbum naturaliter creaturam esse existimare, sed creatitium corpus induisse, Deumque illū pro nobis creauisse, nostri causa id corpus creatitium perficiēs, vt scriptum est, vt in eo instaurari & deificari possemus. Quid igitur, ô stulti, vos seduxit, vt hunc qui creator est, creaturam diceretis? aut vnde comparastis vobis hunc nouum sensum, & in eo quasi triumphum ducitis? Nam Prouerbia quidem loquuntur (quod creauit) sed tamen non dicunt filium creaturam esse, sed genitum quiddam: Et pro hoc discrimine in his vocibus (creauit) & (creatura) sacræ literæ simul quod est proprium in natura Filii agnoscunt, vnigenitum scilicet illum Sapientiam, & opificem rerum esse, simul & illud verbum, creauit, vsurpant: non quum de eius essentia loqui volunt, sed quum eum ex multis viis initium viarum ostendere cupiunt: vt contrarium sit illud verbum, creauit, huic voci, germini, siue, soboli, & illud alterum, initium viarum, huic dicto, eum vnigenitum esse Verbum, Nam si germen est & quiddam natum, qua ratione illum creaturam dicitis? Nemo enim, ea quæ creat, gignere dicitur: neque ex se nata, creaturas vocat. Rursus si vnigenitus est, quomodo initium viarum eius efficiatur? Necessum est enim, si ita sit, eum ante omnia creatum, non amplius vnicum permanere, quum post eum alii subnascantur. Nam & Ruben initium filiorum effectus non erat vnigenitus, sed duntaxat tempore primus, natura tamen & congermanitate vnus eorum qui postea sunt geniti. Igitur, si Verbum initium viarum est, sequitur, vt Verbum sit tale quales sunt viæ: viæque tales quale est Verbum, etiamsi tempore anteriori omnium primum condatur. Nam & initium ciuitatis eiusmodi est,

cuiusmodi sunt & reliquæ partes ciuitatis, eæque inter se cum ipso initio coaptatæ, vnam integram ciuitatem absoluunt, non aliter quam multa membra vnum corpus: neque vna pars illarum est ex numero condentium, altera vero ex numero conditorum, aut aliæ aliis inseruiunt, sed omnes pari cura à conditore reguntur & conficiuntur. Si igitur ita Dominus initium omnium viarum conditur, necessum est, eum vna cum omnibus intra vnam summam mundi creationisque contineri, ac non differre ab aliis, etiam si omnium primus fiat: neque propterea eum esse aliarum partium quàm mundi, quod tempore sit antiquissimus: quandoquidem cum cæteris creatis æque operam opificis sui Dominique agnoscat. Quomodo autem, si creatura est, potest & solus & primus condi, vt sit initium omnium, quum ex verbis superioribus liqueat, nihil esse in rebus creatis ex se diuturnum, aut quod per se sit conditum? Omnia enim pariter cum omnibus ortum suum originemque adepta sunt: quanquam inter se alia ab aliis gloria differunt. Non enim vllum ex astris aut ex magnis luminaribus ita apparuit, vt hoc prius illud posterius in rerum naturam emergeret, sed omnia eodem die, eodemque iussu ad essentiam vocata sunt. Eadem quoque ratione quadrupedum, volucrium, natatilium, pecorum, & stirpium natura formata est, neque aliter ea similitudo quæ est ad Imaginem Dei in hominibus condita est, Nam quanquam Adam solus è terra est formatus, fuere tamen in eo etiam tum rationes successionis posteritatisque humani generis. Et ex creatione mundi visibilis, inuisibilia eius hoc genere operum intellecta contuemur colligimusque, ne illic quidem quicquam seorsum in suo genere, aut prius, aut posterius creatum esse, sed omnia simul, quæ eiusdem conditionis sunt, extitisse. Non enim singulas res enumerauit Apostolus, vt ad istum modum diceret, siue angelus quispiam, siue Thronus aliquis, siue dominatio illa, vel illa, aut hic vel ille ex potestatibus, sed vniuersos simul, qui eiusdem ordinis erant comprehendit, siue (inquiens) Angeli, siue Archangeli siue principatus, neque id immerito, quum in rebus creatis istiusmodi origo sit. Si igitur Verbum, quemadmodum prædixit, creatura esset, necesse esset id non primum, sed vna cum aliis virtutibus simul editum fuisse, quamuis gloria præ cæteris antecelleret: ita enim se rem habere etiam in aliis inueneris, nimirum ea simul esse condita, neque primum ibi quicquam aut secundum tempore, gloria tamen inter sese differre, quum isti à dextris, illi in orbem, hi à sinistris, cuncti simul Deum collaudent, & præsentes se exhibeant ad Domini ministeria. Qua propter, si Verbum creatura censendum est, nec primum fuerit, nec initium aliorum: Contra, si ante omnes est, vt re vera est, sequitur, vt solus ipse & primus & Filius sit, non igitur, neque principium omnium ratione suæ substantiæ fuerit. Non in omnibus etiam principium omnium commemoratur.

οἷα καὶ τὰ ἄλλα μέρη τῆς πόλεώς ἐστι· ταῦτα μέρη σωματούμενα τῇ ἀρχῇ, ὁλόκληρον καὶ μίαν τὴν πόλιν ἀποτελεῖ· ὡς ἄνθρωπος ἑνὸς σώματος πολλὰ μέλη· καὶ οὐ τὸ μὲν αὐτῆς τῶν ποιούντων ἐστί, τὸ δὲ τῶν γινομένων, καὶ ὑποκειται τῷ ἑτέρῳ μέρει· ἀλλὰ πάσα ὁμοῦ πῦ πεποιηκότος ὁπίσης ἔχει τὴν ὁπιμέλειαν καὶ συνέχηκεν· εἰ τοίνυν καὶ ὁ κύριος οὕτως ἀρχὴ τῶν πάντων κτίζεται, ἀνάγκη μετὰ πάντων αὐτὸν μίαν τὴν κτίσιν ἀποτελεῖν· καὶ μὴ διαφέρειν τῶν ἄλλων· κἂν ἀρχὴ τῶν πάντων γένηται· μήτε κύριον εἶναι τῶν ἄλλων μερῶν τῆς κτίσεως κἂν τῷ χρόνῳ πρεσβύτερος ὢν τυγχάνῃ· μετὰ πάντων γὰρ καὶ αὐτὸς ἕνα τὸν τῆς δημιουργίας ἔχει λόγον καὶ δεσπότην· πῶς δὲ ὅλως εἰς κτίσμα καθ' ὑμᾶς ἐστι, δῶσαι μόνος καὶ πρῶτος κτίζεσθαι ὥστε καὶ ἄρχειν εἶναι πάντων· δῆλον ὄντως ἐκ τῶν προειρημένων· ὅτι ἐν τοῖς κτίσμασιν οὐδέν ἐστιν ἓν μόνον καθ' ἑαυτὸ καὶ πρῶτον γενόμενον· ἀλλὰ μετὰ πάντων ἅμα τὴν γένεσιν ἔχει· κἂν τῇ δόξῃ διαφέρῃ τῶν ἄλλων· οὐ γὰρ ἕκαστος τῶν ἀστέρων οὐδὲ τῶν μεγάλων φωστήρων· ὁ μὲν πρῶτος, ὁ δὲ δεύτερος ἐφάνη· ἀλλὰ μιᾷ ἡμέρᾳ καὶ τῷ αὐτῷ προστάγματι οἱ πάντες ἐκλήθησαν εἰς τὸ εἶναι, οὕτω καὶ τῶν τετραπόδων καὶ πετεινῶν καὶ νηκτῶν καὶ κτηνῶν, καὶ τῶν φυτῶν ἡ γένεσις ἐπλάσθη, οὕτω καὶ τὸ κατ' εἰκόνα γένος τῶν ἀνθρώπων· εἰ γὰρ καὶ ὁ Ἀδὰμ ἐκ γῆς μόνος ἐπλάσθη, ἀλλ' ἐν αὐτῷ ἦσαν οἱ λόγοι τῆς διαδοχῆς παντὸς τοῦ γένους· ἀπὸ δὴ τῆς φαινομένης κτίσεως τοῦ κόσμου, τὰ ἀόρατα αὐτοῦ τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορῶμεν· ὅτι κἀκεῖ, οὐ καθ' ἕνα ἕκαστον ὁρῶμεν· οὐδὲ τὸ μὲν πρῶτον· τὸ δὲ δεύτερον· ἀλλὰ ὁμοῦ πάντα κατὰ τὴν σύνεσιν· οὐ γὰρ ἕκαστον ἠρίθμησεν ὁ ἀπόστολος ὥστε εἰπεῖν εἴ τε ἄγγελος· εἴ τε θρόνος· εἴ τε κυριότης καὶ ἐξουσία· ἀλλ' ὁμοῦ πάντα κατὰ τὴν τάξιν· εἴ τε ἄγγελοι· εἴ τε ἀρχάγγελοι· εἴτε ἀρχαί· τῶν γὰρ κτισμάτων τοιαύτη ἡ γένεσις· εἴπερ οὖν καθ' ἑαυτὸν κτίσμα ἦν ὁ λόγος, ἔδει μὴ πρῶτον αὐτὸν· ἀλλὰ μετ' ἄλλων δυνάμεων ἅμα γίνεσθαι· κἂν τῇ δόξῃ πολὺν τῶν ἄλλων ὑπερέχῃ· οὕτω γὰρ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων κτισμάτων εὑρεῖν ἐστιν· ὅτι ἅμα μὲν γεγόνασι καὶ οὐκ ἔστι πρῶτος ἢ δεύτερος· διαφέρουσι δὲ ἀλλήλων ἐν δόξῃ· καὶ οἱ μὲν ἐκ δεξιῶν· οἱ δὲ κύκλῳ, καὶ ἄλλοι ἐξ ἀριστερῶν· καὶ πάντες ὑμνοῦσιν ἅμα καὶ παρεισήκασι λειτουργοῦντες τῷ κυρίῳ· οὐκ οὖν εἰ κτίσμα ἐστὶν ὁ λόγος, οὐ πρῶτος ἂν εἴη· οὐδὲ ἀρχὴ τῶν ἄλλων· εἰ δὲ πρὸ πάντων ἐστὶν ὥσπερ οὖν καὶ ἔστι· καὶ μόνος αὐτὸς πρῶτος καὶ μόνος ἐστίν, οὐκ ἄρα οὐδὲ ἀρχὴ τῶν πάντων τῇ οὐσίᾳ ἐστίν· ἐν γὰρ τοῖς πᾶσι καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν πάντων συναριθμεῖται·

Iam

ἢ οὐδὲ μὴ ἀρχή ἐστιν, ἢ οὐδὲ κτίσμα ἐστίν. ἀλλ' οὐδὲν ἂν εἴη ὡς τῇ οὐσίᾳ καὶ τῇ φύσει τῶν μὲν κτισμάτων διέστηκεν, καὶ ἄλλος ἐστὶν αὐτῶν. τὸ δὲ μόνως καὶ ἀληθινὸν θεοῦ ὁμοίωσις καὶ εἰκών ἐστι· μόνος καὶ αὐτὸς ὑπάρχων. Διατοῦτο γοῦν οὐδὲ τοῖς κτίσμασιν αὐτὸν συνῆψαν αἱ γραφαί· ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ Δαβὶδ ἀποπλήττει τοὺς πίστιν τινὰ ἐνθυμηθέντας πλημμῶσι, λέγων· τίς ὅμοιός σοι ἐν θεοῖς κύριε; ἢ τίς ὅμοιος τῷ κυρίῳ ἐν υἱοῖς θεοῦ; ὁ δὲ Βαρὺχ, ὅτι ὁ θεὸς ἡμῶν οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν· ὁμοῦ γὰρ κτίζει. τὰ δὲ κτίζεται. καὶ ὁ μὲν τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἴδιός ἐστι λόγος καὶ σοφία· τὰ δὲ γενόμενα οὐκ ὄντα πρόπαλαι δι' αὐτοῦ ὁ λόγος πεποίηκε· τὸ ἄρα πολυθρύλλητον παρ' ὑμῶν εἰρημένον· κτίσμα ἐστὶν ὁ υἱός, οὐκ ἔστιν ἀληθές· ἀλλ' ὑμῶν φαντασία μόνη καὶ κατηγορεῖσθε πολλαχοῦ δὲ Σαλομὼν ὅτι πολλάκις αὐτὸ κατεψεύσασθε· ὁ γὰρ εἰρηκεν αὐτὸν κτίσμα. ἀλλὰ γέννημα καὶ σοφίαν θεοῦ, λέγων, ὁ θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν· καὶ ἡ σοφία ᾠκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον καὶ αὐτὸ δὲ ῥητὸν ἐξεταζόμενον, ἐλέγχει τὴν δυσσέβειαν ὑμῶν· γέγραπται γὰρ, κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ· οὐκ ὤν πω ἐστὶ πρὸ πάντων ἐστὶν αὐτὸς· λέγει δὲ ἔκτισέ με ἀντὶ τοῦ ἵνα ποιήσω τὰ ἔργα, ἀλλ' εἰς τὰ ἔργα· ἢ δεύτερόν ἐστιν αὐτοῦ τὸ ἔκτισεν, ἢ φανήσεται δεύτερος αὐτὸς τῶν ἔργων, ὁρίσκων αὐτὰ κληζόμενα ἤδη πρὸ αὐτοῦ ὑφεστῶτα, ἐφ' ἃ ἀφ' γίνεται· εἰ δὲ τοῦτο, πῶς ἔτι πρὸ πάντων ἐστὶν αὐτὸς; πῶς δὲ καὶ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο. καὶ ἐν αὐτῷ συνέστηκεν; ἰδοὺ γὰρ καθ' ὑμᾶς καὶ πρὸ αὐτοῦ συνεστήκει τὰ ἔργα· εἰς ἃ κτίζεται καὶ προσέλλεται· ἀλλ' οὐκ ἔστιν ὅτως, μὴ γένοιτο, ψευδὴς ἐστὶ τῶν γὰρ αἱρετικῶν ἡ βλασφημία. ὁ γὰρ κτίσμα ἐστίν. ἀλλὰ κλῆσις μέν ἐστιν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος· τότε δὲ λέγει παροιμιωδῶς ἔκτισέ με, ὅτι τὴν κλῆσιν ἐνεδύσατο σάρκα, καὶ τοῦτο πάλιν ῥητόν ἐστι καὶ ἐξ αὐτοῦ δεῖξαι ῥητὸν βλασφημοῦσιν, υἱὸς γὰρ ὢν καὶ πατέρα τὸν θεὸν ἔχων αὐτοῦ χαρακτῆρα ἴδιον ἐστι γέννημα, ὅμως κύριον ὀνομάζει τὸν πατέρα· οὐχ ὅτι δοῦλος ἀλλ' ὅτι τὴν τοῦ δούλου μορφὴν ἀνέλαβεν· ἔπρεπε γὰρ αὐτὸν ὥσπερ ὄντα λόγον οὐκ ὄντος πατρὸς, πατέρα τὸν θεὸν καλεῖν τὸν γὰρ ἴδιον τοῦ μορφὴν λαβόντα, κύριον ὀνομάζειν τὸν πατέρα· ἐπὶ πλὴν τὴν διαφορὰν αὐτὸς ἐδίδαξε μὴ καλῆς τὸν διαφόλης· λέγων ἐν ταῖς εὐαγγελίοις· ἐξομολογοῦμαί σοι πάτερ· εἶπε, κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς· ἑαυτοῦ μὲν γὰρ εἶναι πατέρα τὸν θεὸν λέγει· τῶν δὲ γεννημάτων, κύριον αὐτὸν ὀνομάζει· οὐκ ἐν τούτοις δείκνυσθαι λοιπὸν, ὅτι ἡνίκα τὴν κλῆσιν ἐνεδύσατο, τότε τὸν πατέρα καλεῖ κύριον· καὶ γὰρ ἐν τῇ ὀγδόῃ τοῦ Δαβὶδ, αὐτὸ τὸ διαφορὰν σημαίνει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ τοῦ ψαλμῶν λέγον· διὰς τὸ κατὰ σὲ τῷ παιδί σε καὶ σῶσον τὸν υἱὸν τῆς παιδίσκης σε· ἄλλος γάρ ἐστιν ὁ φύσει καὶ ἀληθινὸς παῖς τοῦ θεοῦ· καὶ ἄλλα τὰ παιδίσκης τέκνα, ἢ τις ἐστὶ τοῦ γνησίου· ἡ φύσις· διὸ τὸ μὲν υἱὸς, ἔχει τὸ πατρικὸν κράτος· τὰ δὲ, σωτηρίας ἐστὶ δεόμενα· ἐὰν δὲ

Iam si neque initium est, neque creatura est, certum est eum substantia & natura differre à rebus conditis, ac diuersum esse, ac solum eum solius veri Dei simulachrum & imaginem habendum esse, ac proinde, scripturæ eum rebus creatis non adnumerant. Imo, à Dauide increpantur, qui de eo talia non verentur cogitare: *Quis*, inquiens, *tibi similis inter deos Domine? aut quis coaequabitur Domino inter Filios Dei?* Baruch item: *Iste est Deus noster, non reputabitur alius praeter eum.* Ille enim creat, ista creantur: ille substantiæ Patris proprium Verbum eiusque Sapientia est: Ista contra, quum prius non essent, per Verbum sunt condita. Iam dictum illud vestrum toties iactitatum, creaturam esse filium, falsum esse conuincitur, ac non nisi figmentum esse vestri animi. Quin & Salomon vos mendacij accusat: non enim ille eum creaturam, sed Sobolem dixit. *Deus* (inquiens) *Sapientia fundauit terram: & Sapientia aedificauit sibi domum*: atque illud ipsum dictum si expendatur, redarguit impietatem eorum. Scriptum est enim, *Dominus creauit initium viarum suarum ad opera sua*. Igitur si ante omnes est, quum tamen dixerit (creauit me) non vt facerem opera eius, sed ad opera: aut posterioris temporis est illud ipsum dictum (creauit me) aut ipse posterior est operibus, quippe, qui ea cum ipse conderetur, iam condita repererit, ad quæ condenda creabatur. Quod si illud ita est, qui fieri potest, vt ante omnia extiterit? Ecce enim quantum ad vos attinet, ante eum ipsa opera iam constabant, ad quæ creabatur & mittebatur: verum ita non est, absit, falsa est hæreticorum sententia: non enim creatura est, sed creator Dei verbum. De eo enim tempore prouerbialiter dictum est (creauit me) quum creatitiam induebat carnem, idque rursum licet ex ipsis verbis deprehendi: vt qui quum filius sit, & Deum habeat Patrem cuius ipse est propria Soboles, tamen per id tempus Deum non Patrem suum, sed Dominum appellat: non quia seruus, sed quia serui speciem assumpserat. Alioqui pater erat, qui erat Verbum ex Patre, vt Deum Patrem suum appellitaret: id enim proprium est Filio erga Patrem. Cæterum, ita quum venisset ad opus Patris absoluendum, specie serui accepisset, conueniens fuerat vt Patrem suum Dominum vocaret: eamque differentiam ipse docuit, cum pulcherrima interpunctione dicens, *Confiteor tibi Pater*: deinde, *Domine cæli & terræ*, vbi illum & Patrem suũ dixit, & rerum creatarum Dominum, vt liquido cõstaret eum à tempore indutæ carnis, Patrem suum Dominum appellitare. Quin & in oratione Dauidis, eam differentiam Spiritus Sanctus demonstrat, dum inquit, *Da fortitudinem puero tuo, & serua filium ancillæ tuæ*. Alius siquidem est naturalis & verus puer Dei, alii autem filii ancillæ, in quibus consistit creatitiæ naturæ ratio: ideoque ille quidem habet, vt Filius, Paternã fortitudinem: isti contra, salutis indigi sunt.

Quod si ob id, quia hic puer vocatur, cauillationes deblaterare constituunt, agnoscant Isaacem quum puer esset, puerum Abrahæ esse vocatum: & Sunamitidis filium, puellulum esse dictum. Merito igitur, quia nos serui quum talis effectus erat quales nos eramus, seruus appellatus, atque id studio humani generis ita fecit, quò nobis ex natura seruis, vbi suscepissemus Spiritum filij, fiducia esset, eum qui naturalis Dominus noster erat, Patrem ex gratia nominare. Cæterum, quemadmodum nos, quum Dominum nostrum Patrem vocamus, non inficiamur nostram naturalem seruitutem: quippe, qui eius opera sumus: *ipse enim fecit nos, & non ipsi nos:* ita quum filius serui specie suscepta, has voces edit (Dominus creauit me) inficiari non debent diuinitatis in illo æternitatem, aut eum in principio Verbum fuisse, omniaque per eum orta esse, & in ipso vniuersa creata esse. Illud autem Prouerbiorum dictum, vt iam prius admonui, non substantiam Verbi sed humanitatem declarat. Nam quum ait, eum ad opera creatum esse, in eo videtur non substantiam eius voluisse significare, sed illius circa opera, negociationem, & curam, quod quantum ad rationem existendi pertinet, sequentis temporis est. Quæ enim fiunt & conduntur, primum essendi existendique causa in rerum naturam proueniunt: secundario deinde, vt aliquid faciant, quod verbum præceperit, ac tale aliquid in omnibus aliis videre licet: Adam enim creatus est, non primùm vt operaretur, sed vt homo existeret: postea autem mandatum operãdi accepit. Noe item creatus est, non ob arcam primùm, sed vt homo fieret, deinde illi iniunctum vt operi incumberet, & arcam construeret. Et in singulis vbique hoc ipsum inueneris. Nam & Moses ille magnus, primitus homo natus est, deinde illi imperium suæ gentis concreditum est. Quapropter eadem ratione hoc quoque intelligendum est: nec mirum, quum videas eum creari, non vt in rerum natura esset (In principio enim erat Verbum) sed ad opera mitti, & ad eorum curam destinari. Nam priusquã opera existerent, erat quidem ille iam tum ab æterno filius, sed necdum erat vlla necessitas, vt idem crearetur. Cæterum quum iam opera extarent, & necessum erat ea alicuius administratione castigari, tum demum Verbum sese dedidit, vt condescenderet, & operibus simile efficeretur, quod nobis per hanc vocem, creauit, indicatum voluit. Et per Esaiam Prophetam simile quiddam ostendere cupiens, denuo in hæc verba erupit: *Et nunc ita dicit Dominus, qui formauit me ex vtero seruum sibi, vt congregem Iacob & Israel ad eum. Congregabor & glorificabor coram eo.* Ecce etiam hic non vt sit, formatur, sed vt congreget tribus, quæ antequam ipse formaretur existebant. Nam vt illic, creauit, ita hic, formauit, & vt illic, opera, ita & hic vt congregem collocatum vides, quo ex omni parte constaret: vbi iam Verbum Dei esset, tum demum illud, creauit, & finxit, locum sui & mentionem inuenisse.

Sicuti

εἰ δ' ὅτι παῖς ἐκλήθη, φλυαροῦσι· γινωσκέτωσαν ὅτι καὶ Ἰσαὰκ παῖς ὠνομάσθη τῷ Ἀβραάμ· καὶ ὁ υἱὸς τῆς συναμίτιδος παιδάριον ἐκλήθη· εἰκότως ἄρα δούλων ἡμῶν ὄντων ὅτι γέγονεν ὡς ἡμεῖς, κύριον τὸν πατέρα καλεῖ· καὶ αὐτὸς ὡς ἡμεῖς καὶ τῷ Φιλανθρωπούμενος, οὕτως πεποίηκεν· ἵνα ἡμεῖς δῶλοι κατὰ Φύσιν ὄντες· καὶ δεξάμενοι τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ, θαρρήσωμεν τῇ Φύσει κύριον ἑαυτῶν, τοῦτον τῇ χάριτι πατέρα καλεῖν· ἀλλ' ὥσπερ ἡμεῖς πατέρα καλοῦντες τὸν κύριον οὐκ ἀρνούμεθα τὴν κατὰ Φύσιν δουλείαν, αὐτοὶ γάρ ἐσμεν ἔργα· καὶ αὐτὸς ἐποίησεν ἡμᾶς καὶ οὐκ ἡμεῖς, οὕτως ὅταν ὁ υἱὸς τὴν τοῦ δούλου μορφὴν λαμβάνων λέγῃ· κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, μὴ ἀρνείσθωσαν τὴν ἀϊδιότητα τῆς τούτου θεότητος· καὶ ὅτι ἐν ἀρχῇ μὲν ἦν ὁ λόγος καὶ πάντα δι' αὐτοῦ γέγονε καὶ ἐν αὐτῷ τὰ πάντα ἐκτίσθη· τὸ δὲ ἐν τῇ παροιμίᾳ ῥηθὲν καθ' ὑποβεβηκὸς, ἀντὶ τῆς οὐσίαν, ἀλλὰ τὸ ἀνθρώπινον τοῦ λόγου σημαίνει· εἰ γὰρ εἰς ἔργα Φησὶν ἐκτίσθαι, Φαίνεται μὴ τὴν οὐσίαν ἑαυτοῦ σημαίνων θέλων, ἀλλὰ τὴν εἰς ἔργα οἰκονομίαν ᾗ ὑμνούμενον ὅπερ δεύτερόν ἐστι τοῦ εἶναι· τὰ γὰρ γινόμενα καὶ κτιζόμενα, ὑποστάσεως ἕνεκα τοῦ εἶναι καὶ τοῦ ἀρχὴν πεπίστηται· δεύτερον ἔχουσι τὸ ποιεῖν· ὑπὲρ ὧν ὁ λόγος αὐτῶν ὑποτέτακται· ὡς ἔστι πάντων ἰδεῖν ἐστὶ τοιοῦτον· Ἀδὰμ γὰρ ἐκτίσθη οὐχ ἵνα ἐργάζηται ἀλλ' ἵνα πρῶτον ἄνθρωπος γένηται, εἶτα τοῦτο γὰρ ἔλαβε τὴν ἐντολὴν τοῦ ἐργάζεσθαι· νῶε ἐκτίσθη οὐ διὰ τὴν κιβωτὸν, ἀλλ' ἵνα πρῶτον ἄνθρωπος γένηται· εἶτα τοῦτο γὰρ ἔλαβεν ἐντολὴν κατασκευάσαι τὴν κιβωτὸν· καὶ ἐφ' ἑκάστῳ δὲ ζητῶν τοῦτο εὕροις τις· καὶ γὰρ καὶ Μωϋσῆς ὁ μέγας, πρῶτον ἄνθρωπος γεγένηται· καὶ δεύτερον τὴν ἡγεμονίαν τοῦ λόγου πεπίστευται· οὕτω καὶ ἐνταῦθα τὸν νοεῖν ἔξεστιν· ὁρᾷς γὰρ ὅτι οὐκ εἰς τὸ εἶναι κτίζεται, ἀλλ' ἐν ἀρχῇ μὲν ἦν ὁ λόγος, εἶτα τοῦτο εἰς τὰ ἔργα πέμπεται, καὶ τὸν τούτων οἰκονομίαν, καὶ γὰρ καὶ πρὶν γένεσθαι τὰ ἔργα, ἦν μὲν ἀεὶ ὁ υἱὸς· ἦν δὲ χρεία ἦν αὐτὸν καὶ ὑποδεῖσθαι· ὅτε δὲ ἔκτισθη τὰ πάντα· καὶ χρεία μὴ τοῦτο γέγονε τοῦ εἰς διόρθωσιν αὐτῶν οἰκονομίας, τότε δὴ καὶ ὁ λόγος δέδωκεν ἑαυτὸν εἰς τὸ συγκαταβαίνειν καὶ ὁμοιωθῆναι τοῖς ἔργοις· ὅπερ διὰ μὲν τῆς ἔκτισε λέξεως, ἡμῖν δεδήλωκε· διὰ δὲ τοῦ προφήτου ἡσαΐου τὸ ὅμοιον σημαίνει θέλων πάλιν, λέγει· καὶ νῦν οὕτως λέγει κύριος· ὁ πλάσας με ἐκ κοιλίας δοῦλον ἑαυτῷ· τοῦ συναγαγεῖν τὸν Ἰακὼβ πρὸς τὸν Ἰσραὴλ, συναχθήσομαι καὶ δοξασθήσομαι ἔναντι κυρίου· ἰδοὺ ἐνταῦθα, οὐκ εἰς τὸ εἶναι πλάττει· ἀλλ' ἕνεκα τοῦ συναγαγεῖν τὰς Φυλὰς, τὰς καὶ πρὸ τοῦ πλασθῆναι τοῦτον ὑπαρχούσας· ὡς γὰρ ἐκεῖ τὸ ἔκτισε, ὧδε τὸ ἔπλασε· καὶ ὡς ἐκεῖ εἰς τὰ ἔργα, οὕτως ὧδε εἰς τὸ συναγαγεῖν· ὥστε παντάχοθεν Φαίνεσθαι τοῦ εἶναι τὸν λόγον δεύτερον λέγεσθαι τὸ ἔκτισε καὶ τὸ ἔπλασε·

καὶ

καὶ γαρ ὥσπερ πρὸ τῆς πλάσεως ὑπῆρχον αἱ φυλαὶ δι' ἃς καὶ ἐπλάσθη, οὕτως ὑπαρχειν καὶ τὰ ἔργα φαίνεται εἰς ἃ καὶ ἐκτίσθη· καὶ ὅτι μὲν ἐν ἀρχῇ ὦ ὁ λόγος, οὔπω ὦ τὰ ἔργα καθὰ προεῖπον· ὅτι δὲ τὰ ἔργα γέγονε καὶ ἡ χρεία ἀπήτησε· τότε τὸ ἔκτισεν, εἴρηται· καὶ ὥσπερ ἄν τις υἱός· προλαμβανομένων κτημάτων καὶ παραπολεμίοις ὄντων· ἐξ ἀμελείας αὐτῶν· χρείας τι καταλαβούσης πέμπεται πρὸς τὸν πατρὸς συλλαβέσθαι καὶ σωαγαγεῖν αὐτά· καὶ οὕτως ἀπερχόμενος· ἐπενδιδύσκοιτο τὴν ὁμοίαν ἐκείνων ἐσθῆτα· καὶ σχηματίζοι ἑαυτὸν ὡς ἐκεῖνοι· ἵνα μὴ ὡς θεασότιν ἑαυτῶν ὑπιγνώσκοντες οἱ κατέχοντες φύγωσι· καὶ κωλυθῇ καταλθεῖν καὶ πρὸς τοὺς ὑπὸ γῆν κρυπτομένους παρ' ἐκείνων· εἶπε εἴ τις πυθοίνοιτο τούτου λόγῳ τὸ οὕτως ὁ τοιοῦτος εἶπεν αὖ ὁ πατὴρ οὕτω με ἔπλασε καὶ κατήρτισεν εἰς τὰ ἔργα αὐτά· λέγων τε οὕτως· οὔτε δοῦλον ἑαυτὸν οὔτε ἕνα τῶν ἔργων εἶναι σημαίνει· οὔτε δὲ τὴν ἀρχὴν τῆς γενέσεως αὐτὸς λέγει· ἀλλὰ τὴν ὕστερον αὐτῷ δοθεῖσαν εἰς τὰ ἔργα φροντίδα, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ κύριος ἐνδυσάμενος τὴν ἡμετέραν σάρκα καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος· εἰ ἐρωτηθείη παρὰ τῶν οὕτως αὐτὸν ὁρώντων καὶ θαυμαζόντων· εἶποι ἄν· κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ· καὶ ἔπλασέ με τοῦ σωαγαγεῖν τὸν ἰσραὴλ· τοῦτο δὲ πάλιν καὶ τὸ πνεῦμα προσημαίνον ἐν ψαλμοῖς, ἔλεγε· κατέχησας αὐτὸν ὑπὲρ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου· ὅπερ καὶ περὶ ἑαυτοῦ σημαίνων αὐτὸς ὁ κύριος φησὶν· ἐγὼ δὲ κατεχάθην βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ· ὑπὲρ σιὼν ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ· ὥσπερ δὲ ὅτε ἐπέλαμψε σωματικῶς τῇ σιὼν οὐκ ἀρχὴν εἶχεν· ἀλλὰ ὢν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ καὶ ἀΐδιος βασιλεὺς, κατηξίωσεν ἀνθρωπίνως ὑπιλάμψαι τὴν βασιλείαν αὐτοῦ ἐν τῇ σιὼν ἵνα ἀπὸ τῶν βασιλευόντων ἐν αὐτοῖς ἁμαρτίας λυτρωσάμενος αὐτός τε ἡμᾶς, ποιήσῃ ὑπὸ τὴν πατρικὴν βασιλείαν ἑαυτοῦ, οὕτως καθηξάμενος εἰς τὰ ἔργα· οὐκ εἰς τὰ μηδέπω ὄντα, ἀλλ' εἰς τὰ ἤδη ὄντα καὶ δεόμενα διορθώσεως, καθήσθαι· τὸ ἄρα ἔκτισε, καὶ τὸ ἔπλασε, καὶ κατέχησε, τὴν αὐτὴν ἔχοντα διάνοιαν, ἃ τὴν ἀρχὴν τοῦ εἶναι αὐτὸν· οὐδὲ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ κλῆσιν δεικνύουσιν· ἀλλὰ τὴν εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ κατ' ἀρέσκειαν γενομένην ἀνανέωσιν· ταῦτα γοῦν λέγων, ἐδίδασκεν ὅμως καὶ πρὸ τούτων ὑπάρχειν αὐτὸν· ὅτε ἔλεγε, πρὶν ἀβραὰμ γένεσθαι ἐγώ εἰμι· καὶ λοιπὰ τὰ ἑξῆς ἡτοίμαζε συμπαρήμην αὐτῷ· καὶ ἥμην σὺν αὐτῷ ἁρμόζουσι· ὥσπερ ὢν αὐτὸς πρὶν ἀβραὰμ γένεσθαι ὁ ὢν ἰσραὴλ μετ' ἀβραὰμ γέγονε, καὶ δηλόν ἐστιν ὅτι πρὸ ὢν ὕστερον πλάττεται· καὶ ἡ πλάσις ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ εἶναι, ἀλλὰ τὴν ἐνανθρώπησιν σημαίνει· ἐν ᾗ καὶ ἐποσωάγαται φυλὰς ὁ ἰσραὴλ, ὅτως ἄρα ἀεὶ σὺν τῷ πατρὶ αὐτὸς τῆς κτίσεως δημιουργός ἐστιν· ὅτι δὲ περὶ ἐστιν αὐτῷ τὰ ἔργα, καὶ τὸ ἔκτισε· οὐκ

Sicuti enim ante formationem extabant tribus, quarum gratia formatus est: ita quoque opera extitisse vides, ob quæ Filius postmodum creatus fuit. Neque à principio, cum verbum extabat, operaque nondum condita erant, quemadmodum prædixi, sed quum iam subsisterent, & necessitas postularet, tum demum ea vox (creauit) in medium adducta est. Ac, veluti si Filius seruis per suimet negligentiam amissis, & apud hostem detentis, necessario illuc à Patre mittitur, vt eos sua manu assertos recolligat, iisque in eo itinere seruili schemate se induat, cultuque se dissimulet, ne, ipso agnito, plagiarij sese in fugam dent, atque inde prohibeatur, quo minus ad eos descendat, qui in locis subterraneis suppressi conduntur: atque si tum ab eo quæras, cur ea specie & habitu vti voluisset? nique responderet, Patrem suum se ita deformasse, & adornasse ad opera sua: non ille quidem ex suis verbis intelligi vellet se seruum aut opus esse, aut tum primũ natalem initiumque sui habuisse, sed hæc omnia suscepisse, quo Patris mandata commodius impleret. Eodem modo Dominus noster indutus humana carne & habitu inuentus vt homo, si interrogaretur ab iis, qui cum admiratione eius habitum cultumque viderent, probe responderit: *Dominus creauit me initium viarum suarum, ad opera sua, & formauit me vt congregem Israel:* quod prorsus idem est cum eo quod Spiritus sanctus in Psalmis enunciat, *Constituisti eum super opera manuum tuarum.* Quin & Dominus quoque hoc ipsum ostendit, quũ inquit: *Ego constitutus sum Rex ab eo; super Sion montem sanctum eius.* Itidem porro, quum corporaliter lumen suum affudit monti Sion, non tum demum regni vel nascendi initium sortitus est, quum Verbum Dei æternus sit Rex sed tum tandem sub humana specie regnum suum & ditionem in Sion inuisere ac illustrare dignatus est, vt illos nobiscum vindicatos à tyrannide peccati, Patris sui ditioni restitueret: Ita quoque constitutus est ad opera, non quæ nondum erant, sed quæ iam erant, & emendatione indigebant. Nam illud verbum (creuit) nec non & illud (formauit) &, constituit, quum sint eiusdem intellectus, non initium ortus ipsius aut creabilem eius substantiam denotant, sed nostram ex eius beneficio renouationem. Quinimo, quum ista ipsa loqueretur, iam tum docuit se ante opera fuisse, inquiens: *Priusquam Abraham fieret, ego sum: & quum cælum instruebat, aderam vna cum eo; & in harmoniam coaptabam.* Cæterum, quẽadmodum ex eo, quod ipse erat antequam Abraham fieret, quem deinde Iacob nascendo insecutus est, manifesto colligitur, eum, qui tum iam erat postea formatum fuisse, eámque formationem non ipsius existendi initium, sed ab ipso assumptæ humanitatis exordium significare, in qua Israelem in vnum congregat: ita quoque ex eo quod semper suo Patri adest, & rerum naturæ Dominus intelligitur: & quia extra controuersiam situm est, opera post illum condita esse, etiam illud verbum (creauit) certo

certo deprehẽditur, nõ ipſius eſſendi principiũ, ſed curam præfecturamque eius in operibus, quã corpore obiuit, ſignificare. Par ſiquidẽ fuit, vt ipſe, qui alius diuerſuſque erat ab operibus & operum conditor, eorum inſtaurationem in ſe ſuamq; curam reciperet, quo ille in nobis creatus, omnia in ſe recrearet, & aſſereret. Certe, quum hoc verbum, crearet, loqueretur, ſtatim ſubintulit cauſam, mentionẽ de operibus faciẽs vt illum creari ad opera, hominẽ fieri, ad hominum inſtaurationem intelligeres, eaq; conſuetudo eſt ſacræ ſcripturæ. Vbi enim innuit Verbi ortũ in carne, ſubſtituere ſolet cauſam cur homo ſit factus: è diuerſo, quũ ipſum de ſua deitate loquentem introducit, aut quũ eius famuli de ea renunciant, omnia ſimplici dictione abſolutáque ſententia, nulla inſerta cauſa, promulgãtur. Patris enim eſt ſplendor: iam autẽ vt Pater non ob aliquã cauſam Pater eſt: ita neq; ſplendoris, cur ſplendor ſit, cauſa requirenda eſt: *In principio* igitur inquit, *erat Verbum & Verbũ erat apud Deum, & Deus erat Verbum*: neque adiungitur iſthic cur Verbum factum ſit. Cæterum vbi verbum caro factum erat, tunc cauſa apponitur, ob quam homo ſit factus, quum dicit, *Et habitauit in nobis*. Rurſum vbi Apoſtolus dicit, *Qui quum in forma Dei exiſteret*, ſine additamento cauſarum, id dixit, niſi tum denique, quum ſubiũgeret, ſpeciem ſerui aſſumpſit: tum enim ſubintulit, *Humiliauit ſeipſum vſque ad mortem, & eam crucis*: earum enim rerum gratia caro factus eſt & ſerui formam aſſumpſit. Ipſe quoque Dominus plura in Prouerbiis locutus, quum de ipſo loquitur, abſolutè loquitur. *Ego in Patre, & Pater in me*. Et, *Ego & Pater vnum ſumus*, Et, *Qui vidit me, vidit & Patrem meum*. Et, *Ego ſum lux mundi, ego ſum veritas*: nuſquam iſthic cauſam, aut cur ita eſſet, rationem ſubnexuit, ne ſecundus poſteriorque ab illis eſſe videatur, quorum gratia talis eſſe incepiſſet. Neceſſum eſt enim, cauſam illo priorem eſſe, ſine qua ipſum illud nunquam extitiſſet. Paulus igitur ſegregatus ad Euangelium, quod promiſerat Dominus per Prophetas, Euangelij, quod ante ipſum fuit, miniſter factus eſt. Ioannes quoque delectus, vt eſſet præcurſor domini, ante ſe habuit Dominum. Cæterum, dominus non habuit cauſam vt eſſet Verbum, niſi quod Patris eſſet germen & Sapiẽtia vnigenita: quum tamen homo efficitur, tum cauſa ſubſtituitur, cur eũ oporteat carnem geſtare. Neceſſitas quippe indigentiaq; hominum, anterior eſt quàm illius natiuitas, qua ſublata, carnem non induiſſet. Quæ autem fuerit ea neceſſitas, quæ cauſam attulit vt homo efficeretur, ipſe Dominus iſtis verbis palàm fecit: Deſcendi è cælo, non vt faciam voluntatem meã, ſed eius qui miſit me. Voluntas porro eius qui miſit me, iſta eſt, vt omne quod dedit mihi, nõ perdam ex eo quicquam, ſed reſuſcitem illud in nouiſſimo die. *Hæc eſt voluntas Patris mei, vt omnis qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam, & ego reſuſcitabo eum in nouiſſimo die*. Et rurſum, *Ego lux in mundum veni vt omnis qui crediderit in me, non maneat in tenebris*.

Et rurſum

οὐκ ἀρχὴν τὸ εἶναι αὐτὸν· ἀλλὰ τὴν εἰς τὰ ἔργα
γνωμένην οἰκονομίαν ἣν ἐν τῇ σαρκὶ πεποίηκε γνω-
ρίζει· ἔπρεπε γὰρ ἄλλον αὐτὸν ὄντα τῶν ἔργων·
καὶ μᾶλλον δημιουργὸν αὐτὸν ὄντα αὐτῶν· καὶ
τὴν τούτων ἀνανέωσιν· εἰς ἑαυτὸν ἀναδέξασθαι·
ἵνα αὖτε κτιζομένου εἰς ἡμᾶς, τὰ πάντα εἰς ἑ-
αυτὸν ἀνακτίσηται· καὶ γὰρ λέγων ἔκτισε, οὐ-
τως καὶ τὴν αἰτίαν ἐπήγαγε· λέγων τὰ ἔργα ἵ-
να τὸ εἰς ἔργα κτίζεσθαι, τὸ γίνεσθαι ἄνθρωπον
δηλόσῃ εἰς τὴν τούτων ἀνανέωσιν· καθάπερ ἔ-
στι τῇ θείᾳ γραφῇ· ὅταν μὲν γὰρ σημαίνῃ τὴν κα-
τὰ σάρκα γένεσιν ὁ λόγος, τίθησι καὶ τὴν αἰτίαν δι'
ἣν γέγονεν ἄνθρωπος· ὅταν δὲ αὐτὴ τῆς θεότη-
τος αὐτὸς αὐτὸς λέγῃ· καὶ οὐ τόπου δεόμενος
ἐπαγγέλλεται πᾶσι καλῇ λέξει· ἀπολελειμέ-
νῃ τῇ διανοίᾳ· καὶ ὑδὲν μετὰ συμπεπλεγμέ-
νης αἰτίας λέγεται· τὸ γὰρ πατρός ἐστιν ἀπαύ-
γασμα· ὥσπερ οὖν ὁ πατὴρ ἀΐδιός ἐστιν,
ὅτως ὑδὲ ὁ ἀπαυγάσματος πότου χρήζει τῆς
αἰτίας· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς
τὸν θεὸν καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος γέγραπται· καὶ οὐκ
ἔχει τὸ διὰ τί· ὅτε δὲ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, τό-
τε καὶ τὴν αἰτίαν τίθησι δι' ἣν γέγονε· λέγων, καὶ
ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν· πάλιν τε ὁ ἀπόστολος λέγων
ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων, οὐκ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶ-
ναι ἴσα θεῷ· εἰ μὴ ὅτι τὴν μορφὴν ἔλαβε δοῦλε· τί γὰρ
ἄλλο φέρει λέγων, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν μέχρι
θανάτου· θανάτου δὲ σταυρός· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ
σὰρξ γέγονε καὶ μορφὴν ἔλαβε δούλε· αὖτις δὲ ὁ
κύριος πολλὰ μὲν ἐν παροιμίαις λελάληκεν
οὕτω δὲ ἑαυτοῦ σημαίνων, ἀπολελυμένως εἴρηκεν·
ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοὶ· καὶ ἐγὼ καὶ ὁ
πατὴρ ἓν ἐσμεν· καὶ ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πα-
τέρα· καὶ ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου καὶ ἐγώ εἰμι ἡ ἀ-
λήθεια· ἀπιθεῖς ἑκάστου τὴν αἰτίαν· ὅδε τοῦ διὰ
τί· ἵνα μὴ ὑπὲρ ἐκείνων εἶναι φαίνηται ὧν
χάριν καὶ γέγονεν· ἀνάγκη γὰρ προηγεῖσθαι τὴν αἰτίαν
τούτου· ἧς ἄνευ, οὐκ ἂν ὑδὲ αὐτὸς ἐγεγόνει· παν-
τελῶς γοῦν ἀφορισμένος ἀπόστολος εἰς εὐαγγέ-
λιον ὃ προεπηγγείλατο ὁ κύριος διὰ τῶν προ-
φητῶν, εἶχε πρὸ ἑαυτοῦ τὸ εὐαγγέλιον καὶ γέγο-
νε διάκονος· καὶ ὁ ἰωάννης μὲν προχειρισθεὶς οὗ
καὶ γέγονεν εἰς τὸ προοδεῦσαι τοῦ κυρίου, πρὸ ἑαυτοῦ
εἶχε τὸν κύριον· ὁ δὲ κύριος οὐκ ἔχων πρὸς ἑαυτὸν
αἰτίαν τοῦ εἶναι αὐτὴν ἢ μόνον ὅτι τοῦ πατρός ἐστι γνώ-
μα καὶ σοφία μονογενὴς· ὅταν ἄνθρωπος γένηται, τό-
τε καὶ τὴν αἰτίαν τίθησι δι' ἣν μέλλει σάρκα φορεῖν· προ-
ηγεῖται γὰρ τοῦ γενέσθαι αὐτὸν ἄνθρωπον, ἡ τῶν ἀνθρώπων
χρεία ἧς ἄνευ, οὐκ ἂν ἐνεδύσατο σάρκα· τίς δὲ ἡ χρεία
δι' ἣν γέγονεν ἄνθρωπος, αὐτὸς μὲν ὁ κύριος σημαίνων
ἔλεγε ταύτην· καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ οὐχ ἵνα πι-
ήσω τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν· ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμ-
ψαντός με· τοῦτο δέ ἐστι τὸ θέλημα τοῦ πεμψαντός
με, ἵνα πᾶν ὃ δέδωκέν μοι μὴ ἀπολέσω ἐξ αὐ-
τοῦ, ἀλλὰ ἀναστήσω αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ·
καὶ πάλιν, ἐγὼ φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθα ἵ-
να πᾶς ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, ἐν τῇ σκοτίᾳ μὴ μείνῃ·
καὶ πά-

» καὶ πάλιν ἐν τῷ κζ' ἰωάννλω, φησὶν, ἐγὼ εἰς τοῦτο
» γεγέννημαι, καὶ εἰς τοῦτο ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον,
» ἵνα μαρτυρήσω τῇ ἀληθείᾳ· ὁ γὰ ἰωάννης ἔγραψεν·
» εἰς τοῦτο ἐφανερώθη ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἵνα λύσῃ τὰ
» ἔργα τοῦ διαβόλου. Διὰ τὸ μαρτυρῆσαι ἄρα· καὶ
ὑπὲρ ἡμῶν ἀναδέξασθαι θάνατον. Καὶ διὰ τὸ ἀνα-
στῆσαι τοὺς ἀνθρώπους καὶ λύσαι τὰ ἔργα τοῦ διά-
βολου ἐλήλυθεν ὁ σωτὴρ, καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ αἰτία τῆς ἐν-
σάρκου παρουσίας αὐτοῦ· ἄλλως γὰρ ἀ ἀσασις οὐκ
ἂν ἐγένετο, εἰ μὴ θάνατος ἐγέγονει· θάνατος δὲ
ὡς ἐγεγόνει, εἰ μὴ τὸ ἀποθνῆσκον ἐσχήκει σῶ-
μα· τοῦτο μαθὼν παρ' αὐτοῦ καὶ ὁ ἀπόστολος, ἔλε-
γεν· ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία κεκοινώνηκεν αἵματος
καὶ σαρκὸς, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν
αὐτῶν, ἵνα διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κρά-
τος ἔχοντα τοῦ θανάτου τὸν διάβολον, καὶ ἀπαλ-
λαξῃ τούτους ὅσοι φόβῳ τοῦ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ
ζῆν ἔνοχοι ἦσαν δουλείας· καὶ ἐπειδὴ δι' ἀνθρώπου
θανάτος· καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις· καὶ πάλιν· τὸ
γὰ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρ-
κὸς, ὁ θεὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώμα-
τι σαρκὸς ἁμαρτίας· καὶ περὶ ἁμαρτίας κατέκρινε
τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκὶ· ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ
νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περι-
πατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα· καὶ ἰωάννης φησὶν·
ὁ γὰ ἀπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον,
ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον· ἀλλ' ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι'
αὐτοῦ· καὶ πάλιν διὰ ὁ σωτὴρ ἔλεγεν· εἰς κρίμα
ἐγὼ ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον, ἵνα οἱ μὴ βλέποντες
βλέπωσι, καὶ οἱ βλέποντες τυφλοὶ γένωνται· ὁ
δι' ἑαυτὸν δρᾶ ἀλλὰ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτη-
ρίαν. Καὶ διὰ τὸ καταργηθῆναι τὴν ἁμαρτίαν· καὶ
διὰ τὸ ἀναβλέψαι τοὺς τυφλοὺς· καὶ ἀναστῆναι
πάντας ἐκ νεκρῶν ἐλήλυθεν· εἰ διὰ μὲν ἑαυτὸν
κλίζεται ἀλλὰ δι' ἡμᾶς, οὐκ ἔστιν ἃ ἔρα αὐτὸς κλί-
σμα· ἀλλὰ τὴν ἡμῶν ἐνδυσάμενος σάρκα, τοῦτό
φησιν. Ὅτι παύτην τὴν διάνοιαν ἔχουσιν αἱ
γραφαὶ ἔξεστι παρὰ τοῦ ἀποστόλου μαθεῖν. Φησὶ
γὰρ ἐν τῇ πρὸς ἐφεσίους τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγ-
μοῦ λύσας τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ τὸν νόμον
τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργήσας, ἵνα τοὺς
δύο κτίσῃ ἐν ἑαυτῷ εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον· εἰ δὲ
ἐν αὐτῷ κλίζονται οἱ δύο· καὶ ἔτοί εἰσιν ἐν τῷ σώματι
αὐτοῦ, εἰκότως ἄρα λέγεται ὡς φορῶν τοὺς δύο ἐν
αὐτῷ αὐτὸς ἐστι κλιθείς· τοὺς γὰ κλιθέντας ἐν ἑαυτῷ
ἤνωσε· καὶ ἦν αὐτὸς ἐν αὐτοῖς ὡς ἐκεῖνοι· οὕτω δύο
κτισθέντων ἐν αὐτῷ, ἁρμοζόντως ἂν λέγοι, κύριος
ἔκλισέ με· ὥσπερ γὰρ τὰς ἡμῶν ἀσθενείας διεχό-
μενος λέγεται αὐτὸς ἀσθενεῖν· καίτοι μὴ ἀσθενῶν
αὐτὸς· δύναμις γάρ ἐστι θεοῦ ἁμαρτία τε ὑπὲρ
ἡμῶν γέγονε καὶ κατάρα· καίτοι μὴ ἁμαρτήσας
αὐτὸς· ἀλλ' ὅλη τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν καὶ τὴν κατάραν
ἐβάστασεν αὐτὸς· οὕτως ἡμᾶς ἐν ἑαυτῷ κλίζων,
λέγεται ὅλη καὶ ἔκτισέ με εἰς τὰ ἔργα καίτοι κλίσμα
μὴ ὢν αὐτὸς· ἐπεὶ εἰ κατ' ἐκείνους ὡς κλισῆς
ἴσης τῆς οὐσίας τοῦ λόγου, λέγει κυρίος ἔκλισέ με κλίσμα ὤν· οὐ δι' ἡμᾶς ἐκλίθη· δι' ἡμᾶς δὲ
μὴ κλιθέντος αὐτοῦ, οὐκ ἐκλίθημεν ἐν αὐτῷ· μὴ κλιθέντες δὲ ἐν αὐτῷ, οὐκ ἔχομεν αὐτὸν ἐν ἑαυτοῖς·

Et rursum apud Ioannem inquit, *Ego ad hoc genitus sum, & ad hoc in mundum veni, vt testis sim veritati*. Iam si Ioannes dicat, *Ad id apparuit Filius Dei, vt dissolueret opera diaboli*, pro martyrio igitur, & vt pro nobis mortem susciperet, & vt homines excitaret Saluator venit, atque illa est causa aduentus ipsius: resurrectio alioqui non obtigisset, nisi mors fuisset, mors porro, quomodo in eo locum habuisset, nisi mortale corpus gestasset? id vbi ab eo Paulus didicerat, in hæc verba prorupit: *Quoniam pueri consortes erant carnis & sanguinis, ipse quoque itidem earundem rerum particeps esse voluit, vt per mortem aboleret eum, qui vim mortis habebat, diabolum, & liberaret eos qui metu per omnem vitam obnoxij erant seruituti, &, quia per hominem mors, ideo & per hominem resurrectio mortuorum*. Ac rursum, *Nam impotentia legis, quatenus languebat propter carnem, Deus misso Filio suo sub similitudine carnis peccati, de peccato peccatum in carne condemnauit, vt iustificatio redintegraretur in nobis, qui non secundum carnem, sed secundum spiritum ambulemus*. Ioannes item, *Non enim misit Deus Filium suum in mundum, vt iudicaret mundum, sed vt mundus seruaretur per eum*. Saluator quoque idem de ipso loquitur, *Ad iudicium ego in mundum veni, vt qui non vident, videant, & qui vident, caci fiant*. Non igitur propter seipsum, sed propter nostram salutem, & ob demolitionem mortis, & condemnationem peccati, & vt cæci visum reciperent, & vt omnes è mortuis excitarétur, aduenit. Si igitur non sui gratia, sed nostri venit, neque in sui ipsius vsum conditur, sed ad nostrum, fieri non potest vt sit creatura: verum vbi nostram carnem induerat, ita locutus est. Iam, quòd istiusmodi intellectum habeant scripturæ, ex Paulo disces: ait enim, vbi soluisset intermedium parietem septi, nimirum inimicitiam in carne sua, legem præceptorum in edictis aboleuit, vt duos crearet in seipso in vnum hominem nouum, pacé faciens. Quod si duo in eo creantur, iíq; sunt in corpore illius, merito igitur duos in se gestás creatos ipse creatus esse dicitur. Nam creatos in semetipso vniuit, & ipse in illis erat vt illi. Atque ita duobus in eo creatis, congruenter dici potest: Dominus creauit. Nam quemadmodum ipse, nostris susceptis infirmitatibus dicitur infirmari, quamuis ipse infirmus non sit, vtpote qui sit potentia Dei: & peccatum pro nobis factus esse & maledictio, quanquam ab eo peccatum non sit, sed quia gestauerat peccata nostra & maledictionem: sic & nos in seipso creans de seipso dicit, creauit me ad opera, quum ipse creatura non sit. Quoniam, si secundum illos, de creabili essentia Verbi hoc putaretur dictum (Dominus creauit me) & Verbum pro creatura agnosceretur, propter nos vtiq; creatum non esset: quod quidem si cócedas, sequetur, nos in illo creatos nó esse, eum non in nobis,

ſed extra nos foriſque haberemus, veluti doctrinam quandam, quę ex magiſtro à diſcipulis accipitur. Quod ſi res ita ſe habet, nihilominus peccatum carnis in nobis remanens, regnum ſuum vetus & tyrānidem obtinet, vtpote, nunquam inde eiectum. Cæterum iſtis verba Apoſtoli paulo ante citata aduerſantur. Eius enim (inquit) opus ſumus, creati in Chriſto Ieſu. Quod ſi in Chriſto creati ſumus, ergo ille creatus non fuit, ſed nos in eo creati ſumus. Et propter nos illata eſt mentio iſtius vocis, creauit: Nam propter noſtram neceſſitatem, Verbum quamuis conditor eſſet, ſuſtinuit vocem conditi in ſe referri, neque tamen vox illa quatenus Verbum & Deus eſt, in eum quadrat, ſed in nos qui in eo creati ſumus: & ſicut Patre exiſtente ſemper, ſemper quoque exiſtit Filius, & quia ſemper extitit, inquit: Ego eram in quo exhilarabatur, quotidie oblectabar in conſpectu eius. Et, *ego in Patre, & Pater in me:* ita quoque, quum pro noſtra neceſſitate factus eſſet homo, congruenter, vt nos, quæ noſtra ſunt, loquitur: Dominus creauit me, vt eo in carne habitante, peccatum omnino eiiceretur, & nos liberos haberemus ſpiritus. Quid autem? eum iam hominem factum oportebat loqui? In principio eram homo: at illud minime in illum congruebat, neque verum erat: Quemadmodum autem non congruebat, vt hoc diceret: ita proprium & peculiare fuit de homine dici, eum creatum eſſe & factum eſſe: certe, ob id cauſa creationis adiuncta eſt, quæ lectionis difficultatem explicat ac diſſoluit. Nam & iſthic hoc verbum (creauit) cauſam cur creatus ſit, ſubſequētem habet, quia additum eſt (ad opera.) Contra, natiuitatem ſuam ex parte abſolute exprimens: ſtatim ſubintulit: *Ante omnes colles genuit me*: non, cur genitus eſſet, quemadmodum in hoc dicto (creauit) ſubiunxit, ad opera ſua, ſed ſimpliciter & abſolute, genuit me: quemadmodum & hoc *In principio erat Verbum.* Nam etiāſi opera condita non fuiſſent, æquè tamen erat Verbum Dei, & Deus erat Verbum. Cæterum vt fieret homo, nunquam deſtinatum fuiſſet, niſi hominum neceſſitas, eius rei cauſam præbuiſſet. Non igitur creatura Filius haberi poterit. Si enim creatura eſſet, nūquam dixiſſet, genuit me: nam creaturæ nihil eſſentiæ creatoris habent: quippe, quæ duntaxat ſint opera. Verū, genitum eſſe, non extrarium quiddam quale opus eſt, denotat: ſed quiddam proprium, quod ſubſtantia Patris emerſit, ideoque hæc opera nimirum inter res conditas numeres: Verbum contrà, Dei vnigenitum Filiū eſſe cenſeas. Imo, in mundi creatione non dixit Moſes. In principio genuit Deus, neque in principio erat: ſed *In principio fecit Deus cælum & terram.* Neq; ad eū modū Dauid, *Manus tuæ genuerūt me*, ſed *fecerunt me, & formauerunt me*, locutus eſt: vbique hoc verbum, fecit, in rebus creatis vſurpans. Omnia contra in diuerſum obſeruantur, vbi de filio fit mentio. Nō enim ibi dicitur, fecit, ſed genuit, & *Eructauit cor meum Verbum bonum*, Et in rerum creatione, *In principio*, inquit, *fecit*: de Filio autē, *In principio erat Verbum.* Eſt autē ea in iſtis differētia, ꝙ creaturæ mox poſt initiū cōdantur,

A ἀλλ' ἔξωθεν ἔιχομεν ἄρα αὐτῷ τὴν μάθησιν ὡς ῥᾳδιδασκάλου· οὕτω δὴ ἡμῶν ὄντων, οὐδὲν ἧττον πάλιν ἡ ἁμαρτία τῆς σαρκὸς ἐβασίλευεν ἐμμένουσα· Ἐ μὴ ἐκβληθεῖσα ἐξ αὐτῆς· ἀλλα ὁ ἀπόστολος ἑαυτοῦται τούτοις περὶ ὀλίγων τούτων φάσκων· αὐτὸ γάρ ἐσμεν ποίημα κτισθέντες ἐν χριστῷ ἰησοῦ· εἰ δὲ ἐν χριστῷ ἡμεῖς ἐκτίσθημεν· οὐκ ἔστιν ἄρα αὐτὸς ὁ κτίζομενος· ἀλλ' ἡμᾶς ἐσμεν ἐν αὐτῷ κτιζόμενοι· Ἐ δι' ἡμᾶς ἐστιν ἡ, τοῦ ἔκτισε, φωνή· Διὰ γὰρ τὴν ἡμῶν χρείαν· καί τοι κτίσης ὢν ὁ λόγος, ὑπέμεινε καὶ τὴν τῶν κτιζομένων ἰδίαν φωνὴν τὸ ἔκτισεν· ὥσπερ δὲ τοῦ πατρὸς ὄντος ἀεὶ, ἔστι καὶ ὁ τούτου λόγος ὢν ἀεὶ· καὶ ὢν ἀεὶ λέγει· ἐγὼ ἤμην ᾗ προσέχαιρε· καθ' ἡμέραν δὲ ἐφραινόμην ἐν προσώπῳ αὐτοῦ· καὶ ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοὶ· οὕτως ὅτε διὰ τὴν ἡμῶν χρείαν γέγονεν ἄνθρωπος, ἀκολούθως τὰ ἡμῶν ὡς ἡμεῖς αὐτὸς λέγει· ; κύριος
B ἔκτισέ με· ἵνα αὐτοῦ ἐνοικήσαντος ἐν τῇ σαρκὶ, πλέως ἡ ἁμαρτία ἐξωθῇ τῆς σαρκὸς καὶ ἡμεῖς ἐλεύθερον ἔχωμεν τὸ φρόνημα· τί δὲ ἔδει γνόμενον αὐτὸν ἄνθρωπον εἰπεῖν· ἐν ἀρχῇ ἦμην ἄνθρωπος; ἀλλ' οὔτε γε ἥρμοζεν αὐτῷ τοῦτο· οὔτε ἀληθὲς ἦν· ὥσπερ δὲ τοῦτ' οὐκ ἔπρεπεν εἰπεῖν, οὕτως οἰκεῖον καὶ ἴδιον ἐστ' ἀνθρώπῳ λέγειν τὸ ἔκτισε καὶ ἐποίησεν αὐτόν· Διατοῦτο γοῦν ἡ αἰτία τοῦ ἔκτισε προσκειται·
C ἢ τις ἐστὶ τῶν ἔργων ἡ χρεία· ἔνθα δὲ ἡ αἰτία προσκειται· αὐτὴ ἡ αἰτία πάντως διαλύει τὸ ἀνάγνωσμα καλῶς· καὶ γὰρ καὶ ἐντεῦθεν ἐν μὲν τῷ κτίσαι τὴν αἰτίαν τίθησι τὰ ἔργα· τὴν δὲ ἐκ πατρὸς γέννησιν ἀπολελυμένως σημαίνων· ἀθρόως ἐπήγαγε, περὶ δὲ πάντων τῶν βουνῶν γεννᾷ με· ᾧ διότι, ὥσπερ ὅτι τοῦ ἔκτισέ με προσέθηκε, λέγων, εἰς τὰ ἔργα· ἀλλὰ ἀπολελυμένως γεννᾷ με· ὥσπερ τὸ ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος· τὸ γὰρ γένεσθαι αὐτὸν ἄνθρωπον οὐκ ἂν εἴπειν, εἰ μὴ τῶν ἀνθρώπων ἡ χρεία γέγονεν αἰτία· οὐκ
D ἔστιν ἄρα κτίσμα, ὁ υἱός· εἰ γὰρ κτίσμα ἦν, οὐκ ἂν εἶπε, γεννᾷ με· ὅτι τὰ μὲν κτίσματα, ἔξωθέν ἐστιν ἔργα τοῦ ποιοῦντος· τὸ δὲ γέννημα, οὐκ ἔξωθεν ὡς ἔργον, ἀλλ' ἐκ τοῦ πατρός ἐστιν ἴδιον τῆς οὐσίας· διόπερ τὰ μὲν κτίσματα· τὰ δὲ λόγος τοῦ θεοῦ υἱὸς μονογενής· ἀμέλει ὅτι μὲν τῆς κτίσεως, οὐκ εἴρηκε μωϋσῆς ἐν ἀρχῇ ἐγέννησεν· οὐδὲ ἐν ἀρχῇ ἦν· ἀλλ' ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· οὐδὲ ὁ δαβὶδ ἔψαλεν, αἱ χεῖρες ἐγέννησάν με· ἀλλ' ἐποίησάν με· πανταχοῦ τὸ ἐποίησέ με ὅτι
E τῶν κτισμάτων λέγων· ὅτι δὲ οὐδὲ τὸ ἔμπαλιν· οὐ γὰρ εἴρηκεν ὅτι κτίζει· ἀλλ' ἐγέννησε γεννᾷ με· καὶ ἐξηράνθη ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν· καὶ ὅτι μὲν τῆς κτίσεως, ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν· ἐπὶ δὲ τοῦ υἱοῦ, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος. Διαφέρει δὲ τοῦτο, ὅτι τὰ μὲν κτίσματα, ὑπὸ τὴν ἀρχὴν πεποίηται·

καὶ Διά-

& quod

καὶ διασημαντικῶ ἀρχῶ τῶ εἶναι ἔχει· διόπερ καὶ τὸ λεγόμενον ἐπ' αὐτῶν ἐνῆρξη ἐποίησεν, ἴσον ἐστὶ τῶ εἰπεῖν πάλιν ἐπ' αὐτῶν, τὸ ἀπ' ἀρχῆς ἐποίησεν· ὅπερ ὁ κύριος ἰδὼς, ὅπερ ἐποίησεν ἐδίδαξεν· ὅτε τὰς Φαρισαίους ἐνέτριπτε λέγων· ἀπ' ἀρχῆς δὲ ὁ κτίσας αὐτὰς, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτάς· ἀπὸ γὰρ ἀρχῆς τινος ἦν μὴ εἶναί ποτε, γέγονε καὶ ἐκτίσθη τὰ γενητά· τοῦτο καὶ τὸ πνεῦμα ἐσήμανεν ἐν ψαλμοῖς λέγον, καὶ σὺ κατ' ἀρχὰς κύριε τὴν γῆν σὺ ἐθεμελίωσας· ἔτι πάλιν· μνήσθητι τῆς συναγωγῆς σου ἧς ἔκτησω ἀπ' ἀρχῆς· δῆλον δέ ἐστιν ὃ τὸ κατ' ἀρχὰς γινόμενον, ἀρχὴν ἔχει τοῦ κτίζεσθαι, καὶ ὅτι τὴν συναγωγὴν, ἀπό τινος ἀρχῆς ἔκτησατο ὁ θεός· ὅτι δὲ τὸ ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν, οὐ τοῦ λέγειν ἐπίσης, τοῦ ἤρξατο ποιεῖν ἐστιν, αὐτὸς μωϋσῆς τοῦτο δηλοῖ μετὰ τὴν πάντων τελεσιουργίαν· λέγων, καὶ κατελογήσεν ὁ θεὸς τὴν ἡμέραν τὴν ἑβδόμην· καὶ ἡγίασεν αὐτὴν· ὅτι ἐν αὐτῇ κατέπαυσεν ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὧν ἤρξατο ὁ θεὸς ποιῆσαι. οὐκοῦν τὰ μὲν κτίσματα, ἤρξαντο γίνεσθαι· ὁ δὲ τοῦ θεοῦ λόγος οὐκ ἔχων ἀρχὴν τοῦ εἶναι, εἰκότως οὐκ ἤρξατο τοῦ εἶναι· οὐδὲ ἤρξατο γίνεσθαι, ἀλλ' ἦν ἀεὶ· καὶ τὰ μὲν ἔργα ἀρχὴν ἐν τῷ ποιεῖσθαι ἔχει, καὶ προάγει τῶν γινομένων ἡ ἀρχή· ὁ δὲ λόγος οὐκ ὢν τῶν γινομένων, μᾶλλον τῶν τὴν ἀρχὴν ἐχόντων, αὐτὸς δημιουργὸς γίνεται. καὶ τῶν μὲν γενητῶν τὸ εἶναι ἐν τῷ γίνεσθαι μετρεῖται, καὶ ἀπό τινος ἀρχῆς ἄρχεται παῦλαν ποιεῖν ὁ θεὸς· ἵνα τὸ μὴ εἶναι πρὶν γένεσθαι παῦλαν γνώσκηται· ὁ δὲ λόγος τὸ εἶναι, οὐκ ἐν ἄλλῃ ἀρχῇ ἔχει· ἀλλ' ἐν τῷ πατρὶ τῷ κατ' ἐκείνης ἀνάρχῳ, ἵνα ᾖ αὐτὸς ἄναρχος ὑπάρχῃ ἐν τῷ πατρὶ, γέννημα καὶ οὐ κτίσμα τυγχάνων αὐτοῦ· ὅτωσοῦν ἡ θεία γραφὴ τὴν διαφορὰν τῆς γεννήματος οἶδε καὶ τῶν ποιημάτων. καὶ τὸ μὲν γέννημα ἴδιον, οὐκ ἀπό τινος ἀρχῆς ἀρξάμενον, ἀλλ' ἀΐδιον δείκνυσι· τὸ δὲ ποίημα ὡς ἔξωθεν ἔργον τοῦ ποιήσαντος τυγχάνον, ἀρξάμενον τοῦ γίνεσθαι σημαίνει. ὅτωσοῦν καὶ ὁ ἰωάννης οἶδε τοῦ ἡμῶν θεολογῶν· καὶ γινώσκων τὴν τῶν λέξεων διαφορὰν, οὐκ εἶπεν ἐν ἀρχῇ γέγονεν ἢ ἐποίηται· ἀλλ' ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος· ἵνα τῷ γεννήματι τὸ ἀεὶ συνεξακούσηται· καὶ μὴ ἐν διαστάσει τις λογίσηται, ἀλλ' ἀεὶ καὶ ἀϊδίως ὑπάρχοντα τὸν υἱὸν πιστεύῃ· τούτων δὲ ὅτως δεικνυμένων, πῶς ἀρειανοὶ μὴ νοήσαντες τὰ ἐν τῷ δευτερονομίῳ ῥήματα, καὶ ἐν τούτῳ πάλιν εἰς τὸν κύριον ἀσεβεῖν ἐτολμήσατε λέγοντες· ἢ ποίημα· ἢ κτίσμα· ἤτοι γέννημα εἶναι αὐτόν; τοῦτον γὰρ τὸ γέννημα καὶ τὸ ποίημα σημαίνειν φάσκετε· καὶ ἐντεῦθεν γὰρ ἀδὲν ἧττον ἀπαιδεύτοι καὶ ἀσεβεῖς γνωσθήσεσθε· τὸ μὲν γὰρ πρῶτον ῥητόν ἐστι τοῦτο· οὐκ αὐτός σου πατὴρ ἔκτησατό σε, καὶ τὸ ἐποίησέ σε· καὶ ἔκτισέ σε, καὶ μετ' ὀλίγα ἐν τῇ αὐτῇ ᾠδῇ φησι· θεὸν τὸν γεννήσαντά σε ἐγκατέλιπες· καὶ ἀπελάθου θεοῦ τοῦ τρέφοντός σε.

A

B

C

D

E

& quod illud, in principio fecit, exordium essendi intercapedinantũ afferat: In filio contra, *In principio erat Verbum*: Est enim tale ac si diceres, ab initio fecit: eadem ratione, qua Dominus conscius suorum operum, Pharisæos sub his verbis docuit: *Ab initio qui creauit eos, marem & fœminam ipsos fecit*. Ab initio siue post initium, quum nondum essent, factæ & conditæ sunt creaturæ. Id ipsum Spiritus Sanctus per Dauidem eloquitur, Et tu ab initio Domine fundasti terram, &, Recordare congregationis tuæ, siue Synagogæ, quam ab initio condidisti. Manifesto autem liquet, id quod per initium fit, exordium habuisse vt fieret, & ab aliquo initio Deum congregationem condidisse. Iam, quod dicitur, In principio Deum fecisse, idem esse cum eo, quod est, incepisse facere, ipse Moses clarum facit, quum post omnia opera perfecta subiungit, Et benedixit Dominus septimæ diei, eo quod in illa ab omnibus operibus requieuisset Deus, quæ facere inceperat. Quapropter, quæ sunt condita, ea aliquando esse inceperunt: è diuerso Dei sermo, quum non sortitus sit initium essendi, merito quoque non incepit esse, neque incepit fieri, sed semper erat. Et opera quidem in fiendo initium sui adipiscuntur, & principium semper res faciendas antecedit: Verbum autem non est ex numero eorum quæ fiunt, sed potius eorum quæ principium habent, & opifex & conditor, & rerum factarum essentia. Nam quæ ex eo ipso quod fiunt, mensuram modumque accipiunt, & ab aliquo initio initiantur has per Verbum suum facit Deus, vt ea nõ exsistere, priusquam fiant intelligere posses. Verbum autem vt sit, id non in vllo principio, sed in patre constitutum habet, qui etiam secundum illos principio caret, vt & ipse sine principio in patre exístat, vt Soboles, non vt creatura. Ita scilicet sacra scriptura differentiam geniti & creati accipit, & id quod est genitum filium, nullo vnquam initio inchoatũ, sed sempiternum esse declarat. Id autem quod factum est, opus factoris, non ex factore naturam trahere ostendit. Ita quoque Ioannes de filio theologicans, agnoscensque vocum discrimina, non dixit, In principio factus est, aut conditus est: sed, *In principio erat Verbum*, vt per geniti naturam hæc vox (erat) subauditretur: id cauens, ne quis interuallum temporis intercessisse cogitaret, sed semper & æternaliter Filium exístere crederet. Istis ad istum modum probatis, qui fit, ô Ariani, vt non intellectis Deuteronomii verbis, etiam illic denuo vos impios in Dominum exhibeatis, dicentes illum vel opus, vel creaturam, vel deniq; quiddam genitum exístere? Idem enim, genitum & factum affirmatis significare, etiam isthic non minus quam alibi indocti & impii deprehendendi. Istud enim est quod primum ibi dicitur. *Nonne ipse est pater tuus qui creauit te, & fecit te*, Et paulò pòst in eodem cantico, *Deum qui te genuit, dereliquisti: & Dei, qui te educauit, oblitus es.*

In quibus verbis, mens ſcripturæ plane admirabilis: quippe, quæ non in priori dicto poſuit illud verbum, *genuit*, ne vox ea id diſcriminis, quod cum voce, *fecit*, habet, deperderet, & cauillationem aliquam ita dicendi iſti nanciſcerentur. Moſes certe, vbi ſtatim ab initio Deum ita loquentem introduxiſſet, *Faciamus hominem*, poſtea ad iſtum modum verba fecit: *Deum qui te gennit, dereliquiſti*, vocabulis iſtis vt promiſcuis & nullo diſcrimine variantibus, vſus: Idem enim id quod genitum eſt, & quod factum. Atqui, poſt hoc verbum (condidit) &, fecit, tum demum, genuit, adiecit, vt ipſe locus ſui aliquam interpretationem habere videretur. Nam in hoc vocabulo, fecit, verè declarat id quod eſt humanæ naturæ, nimirum, quod opera ſunt & res creatæ: in voce autem, genuit, oſtendit Dei erga homines, ex quo creati erant, humanitatem: & poſtquam ingratos ſe ſuper iis rebus exhibuiſſent, iam inde Moſes per improperium dicit: *Hanc vicem Domino redditis:* deinde ſubinfert: *Nonne ipſe eſt Pater tuus, qui creauit te, & fecit, & poſſedit te?* Ac rurſum, *Sacrificauerunt dæmoniis & non Deo, diis quos non nouerant quoſque incognitos habebant Patres eorum, Deum qui te genuit, dereliquiſti.* Deus enim non ſolum eos homines fecit, ſed & filios appellauit, quaſi qui illos genuiſſet: nam ea vox (Filius) hic eam ſignificationem habet, quam hoc vocabulum (genuit) in ſe poſſidet quemadmodum per Prophetam loquitur, Filios genui & extuli. In ſumma, vbicunque ſcriptura Filium ſignificare proponit, non per creauit, ſed omnino per vocabulum (genuit) denotare ſolet. Et hoc ipſum Ioannes videtur oſtendere, dum inquit, Dedit iis poteſtatem Filios Dei fieri, qui credunt in nomen ipſius, qui non ex ſanguine, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, ſed ex Deo nati ſunt: etiam hic pulchre ſe tuente vocabulorum obſeruatione. Nam illud gigni, ſignificat hic non naturales, ſed adoptatitios nominibus filiorum appellari: illud porro verbum geniti ſunt, ideo vſurpatum eſt, quod planè illis nomen, Filii, eſſet inditum. Sed populus, vt Propheta ait, vilipenderunt benefactorem. Cæterum, Dei beneuolētia eſt, quod quorum ſit conditor horum poſtmodum per gratiam Patrem ſe faciat: Facit autem ſe Patrem, quum qui iam cōditi ſunt, vt inquit Apoſtolus, ſuſceperint in cordibus ſuis Spiritum Filii clamantē, Abba Pater. Iſti ſunt qui ſuſcepto Verbo, acceperunt poteſtatem Filios Dei fieri. Aliter enim nunquam efficerentur Filii, quum natura res creatitiæ ſint, niſi eius qui natura eſt Filius, Spiritum ſuſceperint. Quapropter vt hoc fieret, Verbum caro factum eſt, vt hominem capacem Deitatis faceret. Eundem hunc intellectum & Malachias adfert: *Nonne Deus creauit nos?* &, *Nonne vnus Pater omnium noſtrum?* Etiam hic primo ordine conſiſtit, creauit & ſecundo ordine, Pater, vt & ipſe oſtenderet nos quidē ab initio creaturas eſſe, Deumque per Verbum ſuum eſſe noſtrū conditorem, poſtmo-

ἡ δὲ Δράνοια, παάνυ θαυμαϛὴ τυγχάνει οὖσα· οὐ γαρ ἔφθακε πρῶτον τὸ ἐγέννησε ἵνα μὴ ἀλλόφορος ᾖ ἡ λέξις ἢ πρὸς τὸ ἐποίησε καὶ πρόφασιν εὕρωσιν οὗτοι· καὶ λέγωσι, μωσῆς μὲν ἐξ ἀρχῆς οὕτως εἶπεν εἰρηκέναι τὸν θεον· ποιήσωμεν ἄνθρωπον, αὐτὸς καὶ μετὰ ταῦτα ἔφησε· θεὸν τὸν γεννήσαντά σε ἐγκατέλιπες· ὡς ἀλλοφόρων τῶν λέξεων οὐσῶν· πάντων γαρ γέννημα καὶ ποίημά ἐστιν· ἀλλὰ μετὰ τὸ ἔκτησατο καὶ ἐποίησε, λοιπὸν ὕστερον ἐπήγαγε τὸ ἐγέννησε· ἵνα καὶ ἐμφωνέαν ὁ λόγος ἔχων φανῇ· ἐν μὲν γαρ τῷ ἐποίησεν, ἀληθῶς σημαίνει τῶν ἀνθρώπων τὸ κατὰ φύσιν· ὅτι ἔργα τέ ἐστι καὶ ποίημα· ἐν δὲ τῷ ἐγέννησε· δηλοῖ τὴν τοῦ θεοῦ γεγονέναι ὅτι πάντη λοιπὸν μωϋσῆς ὀνειδίζων αὐτοὺς, πρῶτον μέν φησι· ταῦτα κυρίῳ ἀνταποδίδοτε, οὐκ αὐτὸς οὗτός σου πατὴρ ἔκτησατό σε καὶ ἐποίησέ σε· καὶ ἔκτισέ σε, καὶ δεύτερον πάλιν λέγει· ἔθυον δαιμονίοις καὶ οὐ θεῷ· οὓς οὐκ ἤδεισαν οἱ πατέρες αὐτῶν· θεὸν τὸν γεγεννηκότά σε ἐγκατέλιπες. ὁ μὲν γαρ θεὸς, οὐ μόνον ἀνθρώπους αὐτοὺς ἔκτισεν, ἀλλὰ καὶ υἱοὺς ἐκάλεσεν ὡς γεννήσας αὐτούς· τοῦ γαρ υἱὸς, καὶ ὧδε σημαντικόν ἐστι τὸ ἐγέννησεν· ὡς καὶ Δρὰ τοῦ προφήτου φησὶν· υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα· καὶ ὅλως ὅτι ἡ γραφὴ υἱὸν σημαίνει βούλεται· οὐ Δρὰ τῆς ἔκτισε. ἀλλὰ πάντως Δρὰ τῆς ἐγέννησε λέξεως σημαίνει· καὶ τοῦτο πάλιν οἶδεν ἰωάννης λέγων· ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι· οἱ οὐκ ἐξ αἱμάτων· οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐκ θεοῦ ἐγεννήθησαν· πάνυ καλῶς ἐχούσης ἐνταῦθα τῆς διαστολῆς· τὸ μὲν γενέσθαι, Δρὰ τὸ μὴ φύσει· ἀλλὰ θέσει αὐτὸ λέγεσθαι υἱούς φησι· τὸ δὲ ἐγεννήθησαν, Δρὰ τὸ ὅλως ὄνομα υἱοῦ καὶ αὐτοὺς εἰληφέναι εἴρηκεν· ἀλλ' ὁ λαὸς, ὡς ὁ προφήτης φησὶν, ἠθέτησαν τὸν εὐεργέτην· αὐτὴ δὲ τοῦ θεοῦ φιλανθρωπία ἐστὶν· ὅτι ὢν ἐστι ποιητὴς, τούτων καὶ πατὴρ ὕστερον κατὰ χάριν γίνεται· γίνεται δὲ, ὅταν οἱ κτισθέντες ἄνθρωποι ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, λάβωσιν εἰς τὰς καρδίας ἑαυτῶν τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ, κράζον, ἀββᾶ ὁ πατήρ· οὗτοι δέ εἰσιν ὅσοι δεξάμενοι τὸν λόγον, ἔλαβον ἐξουσίαν παρ' αὐτοῦ τέκνα θεοῦ γενέσθαι· ἄλλως δὲ οὐκ ἂν γένοιντο υἱοὶ ὄντες φύσει κτίσματα· εἰ μὴ τοῦ ὄντος φύσει καὶ ἀληθινοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα ὑποδέξοντο· διὸ ἵνα τοῦτο γένηται, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· ἵνα τὸ ἀνθρώπινον δεκτικὸν θεότητος ποιήσῃ, καὶ υἱὸν καλέσῃ· τοῦτο Δράνοιαν, ἣ φησὶ μαλαχίου τοῦ προφήτου μαθεῖν ἔξεστι, λέγοντος, οὐχὶ ὁ θεὸς ἔκτισεν ἡμᾶς; οὐχὶ πάντων ὑμῶν εἷς πατὴρ; ἢ ἐνταῦθα δὲ πάλιν πρῶτον τὸ ἔκτισε, ἢ δεύτερον τὸ πατὴρ ἔθηκεν· ἵνα δείξῃ ἢ αὐτὰ, ὅτι ἐξ ἀρχῆς μὲν ἢ φύσιν ἐσμὲν κτίσματα· ἔκλησις ἡμῶν ἐστιν ὁ θεὸς Δρὰ τοῦ λόγου· ὕστερον

ὕστερον δὲ ὑποπτεύομεθα· καὶ λοιπὸν ὁ κτίσης θεὸς γίνεται καὶ πατὴρ ἡμῶν· οὐκοῦν τὸ πατὴρ, τοῦ υἱοῦ ἐστιν ἴδιον· ὥστε καὶ ἐκ τούτου δείκνυσθαι μὴ εἶναι ἡμᾶς φύσει υἱοὺς, ἀλλὰ τὸν ἐν ἡμῖν υἱόν· καὶ μὴ εἶναι πάλιν ὑμῶν φύσει πατέρα τὸν θεὸν, ἀλλὰ τοῦ ἐν ἡμῖν λόγου, ἐν ᾧ καὶ δι' ὃν κραζομεν, ἀββᾶ ὁ πατήρ· ὥσπερ δὲ τοῦτο, οὕτως ὁ πατὴρ ἐν οἷς ἂν βλέπῃ τὸν ἑαυτοῦ υἱόν, τούτους καὶ αὐτὸς υἱοὺς καλεῖ· καὶ λέγει ἐγέννησα· ἐπειδήπερ τὸ μὲν γεννᾶν, σημαντικόν ἐστι τοῦ υἱοῦ· τὸ δὲ ποιεῖν δηλωτικόν ἐστι τῶν ἔργων. Διὰ τοῦτο γοῦν ἡμεῖς οὐ πεφύκαμεν γεννώμεθα· ἀλλὰ ποιούμεθα· γέγραπται γάρ, ποιήσωμεν ἄνθρωπον· ὕστερον δὲ δεξάμενοι τὸν τοῦ πνεύματος χάριν, λεγόμεθά τε λοιπὸν καὶ γεννᾶσθαι· ἀμέλει καὶ ἐν τῇ ᾠδῇ μωϋσῆς ὁ μέγας· μετὰ μεγαλοφροσύνης καλῆς, πρῶτον τὸ ἐκτίσατο, καὶ ὕστερον τὸ ἐγέννησεν εἴρηκεν· ὥσπερ τοῦ μὴ ἀκούσαντας τὸ ἐγέννησεν, ὑπολαβεῖν αὐτοὺς τῆς ἑαυτῶν ἐξ ἀρχῆς φύσεως· ἀλλ' ἵνα γινώσκωσιν ὅτι ἐξ ἀρχῆς μέν εἰσι κτίσματα· ὅταν δὲ κατὰ χάριν λέγωνται γεννᾶσθαι ὡς υἱοὶ· ἀλλ' οὐδὲν ἧττόν εἰσι πάλιν οἱ ἄνθρωποι πλάσματα κατὰ φύσιν· ὅτι δὲ ἃ ταυτόν ἐστι κτίσμα καὶ γέννημα· ἀλλὰ διεζεύχασιν ἀλλήλων τῇ τε φύσει· καὶ τῇ ἐκ τῶν λέξεων σημασίᾳ, αὐτὸς ὁ κύριος ἐν αὐταῖς ταῖς παροιμίαις δείκνυσιν· εἰρηκὼς γάρ· κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, ἐπήγαγε· πρὸ δὲ πάντων τῶν βουνῶν γεννᾷ με· εἰ μὲν οὖν ἦν φύσει καὶ τῇ οὐσίᾳ κτίσμα ὁ λόγος· καὶ μὴ διαφορὰ ἦν τοῦ γεννήματος πρὸς τὸ κτίσμα, οὐκ ἂν ἐπήγαγε τὸ γεννᾷ με· ἀλλ' ἠρκεῖτο τῷ ἔκτισεν· ὡς τῆς λέξεως ταύτης σημαινούσης τὸ ἐγέννησεν· νυνὶ δὲ εἰρηκὼς ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, ἐπήγαγεν οὐχ ἁπλῶς τὸ γεννᾷ με ἀλλὰ μετὰ συμπλοκῆς τοῦ δὲ συνδέσμου ὡς ἀσφαλιζόμενος ἐν τούτῳ τὸν τοῦ ἔκτισε λέξιν· λέγων, πρὸ δὲ πάντων τῶν βουνῶν γεννᾷ με· τὸ ἔκτισε συμπεπλεγμένως ὑπὸ φερόμενον, μίαν ποιεῖ τὴν διάνοιαν· καὶ δείκνυσιν ὅτι τὸ μὲν ἔκτισε, διατί εἴρηται· τὸ δὲ γεννᾷ με, πρὸ τοῦ ἔκτισε ἐστιν· ὥσπερ γὰρ εἰ ἔμπαλιν εἰρήκει· κύριος γεννᾷ με· καὶ ἐπέφερε· πρὸ δὲ πάντων τῶν βουνῶν ἔκτισέ με πάντως προηγεῖτο τὸ τοῦ ἐγέννησε τὸ ἔκτισεν· οὕτως εἰρηκὼς πρῶτον ἔκτισεν εἶτα ἐπαγαγὼν πρὸ δὲ πάντων γεννᾷ με, ἐξαναγκης δείκνυσι προηγεῖσθαι τὸ γέννημα τοῦ ἔκτισε· καὶ γὰρ ἂν λέγων πρὸ πάντων γεννᾷ με· ἄλλον εἶναι ἑαυτὸν σημαίνει τῶν πάντων· δείξασα ἐν τοῖς πρὸ τούτων τῆς ἀληθείας· ὅτι περ τῶν κτισμάτων οὐδὲν ἕτερον τοῦ ἑτέρου προγέγονεν· ἀλλ' ἁθρόως ἅμα πάντα τὰ γένη ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ προστάγματι ὑπέστη· διατοῦτο γοῦν οὐ δὲ τὰ ὅτι τοῦ ἔκτισε, ταῦτα καὶ ὅτι τοῦ γεννᾷ με κεῖται· ἀλλ' ὅτι μὲν τοῦ ἔκτισε, κεῖται ἐρχὼ ὁδῶν ὅτι ὃ

A

B

C

D

E

postmodum verò liberos effici, & ex eo tempore Deus, qui conditor noster est, Pater noster appellatur. Pater igitur proprie ad Filium refertur, non ad creaturam: adeo, vt inde certum sit, non nos natura esse Filios, sed eum qui in nobis est, Filium esse: ac vicissim Deum non esse ex natura nostrum Patrem, sed eius qui in nobis est, Verbi: in quo, & per quem clamamus Abba Pater. Quemadmodum autem illud verum est: ita & Pater, in quibus viderit Filium suum, illos & ipse filios vocat, & dicit, genuit, quandoquidem gignere, filii: facere autem, operum significationem insinuat, eaque de causa nos non primum gignimur, sed creamur. Siquidem scriptum est, Faciamus hominem, postmodum recepta Spiritus gratia, dicimur quoque tandem & generari. Quinimo & magnus ille Moses in cantico suo cum probo intellectu primum, creauit, deinde genuit, subiunxit, ne, si audirent se genitos esse, obliuiscerentur suæ primordialis naturæ: sed vt cognoscerent se ab initio quidem creatos esse: & quanquam per gratiam generati dicuntur, quasi Filii, æque tamen ipsos homines ex natura esse, creaturaque permanere. Porro quod non idem sit, id quod creatum & genitum, sed à se inuicem dissideant, & natura vocum, & discrimine significationum, in prouerbiis ostendit: quum enim dixisset, *Dominus creauit me initium viarum suarum*, subintulit, *Ante omnes colles genuit me*. Si igitur natura & essentia alicuius generis creaturarum Verbum fuisset: ac non potius distantia inter genitum & creatum reperiretur, non subintulisset, genuit me, sed satis fuisset, creauit me, vtpote, ea dictione tantundem significante, quantum in verbo, genuit, intelligere potuisses. Nunc autem quum dixisset, creauit me initium viarum suarum ad opera sua, superinduxit non simpliciter, genuit me, sed cum appendice coniunctionis: tanquam qui cauere & consulere vellet huic verbo, creauit, addidit hunc comitatum, ante omnes colles genuit me. Nam, genuit, coniunctim illatum cum, creauit, vnam eandemque sententiam conficit, declaratque hoc verbum creauit, ad certum quid referri, & causam ipsam cur creauerit. Illud autem, genuit, prius est significatione, quàm hoc Verbum creauit. Quemadmodum vicissim si dixisset, Dominus genuit me, ac deinde subiungeret, ante omnes colles creauit me: omnino illud dictum, creauit me, præcederet tempore: etsi hoc dictum, genuit me, positu non præcederet: ita quum dixit primo loco, creauit, deinde substituit, ante omnia genuit me, necessario demonstrat, ipsum hunc prius genuisse, quam creauisse. Nam quum dicit, ante omnia genuit me, alium se esse & diuersum à reliquis omnibus ostendit, quum superius probatum sit, nihil ex rebus creatis ante alia sui generis conditum fuisse, sed omnia simul vno eodemque mandato facta esse. Atque ideo, ea quæ adhærent post hanc vocem, creauit, addita non sunt huic sententiæ, vbi dicit, *genuit me*: sed vbi creauit, dixerat: ibi subiunxit, initium viarum.

Contra, vbi ait *genuit me*, non appoſuit *initium viarum*, ſed illam appendicem, *ante omnia*. Iam: ſi is qui ante omnia exiſtit, non eſt primus omnium ſed alius diuerſuſque ab omnibus, in quorum numero etiam primus ille cenſetur, ſatis liquet eum alium eſſe à rebus conditis, & plane conſtat, Verbum, quum aliud eſſet ab omnibus, & ante omnia, poſtea incepiſſe creari initium viarum ad opera, per aſſumptionem humanæ naturæ, vt (quemadmodum dixit Apoſtolus) qui eſt initium & primogenitus ex mortuis, in omnibus primatum habeat. Tali igitur ſubſiſtente differentia, inter creauit me, & genuit me, & inter initium viarum, & ante omnia, ille qui eſt omnium hominum creator, is (vt dixi) poſtmodum etiam Pater hominum efficitur, ob conſtitutum in hominibus domicilium ſui Verbi. Cæterum, in Filio id in contrariam vicem retorquetur. Deus enim quum natura Pater ſit ſui Filii, poſtea eius factor & creator efficitur, quum factitiam Filius & creatitiam carnem homo factus induebat. Quemadmodum enim homines accipientes Spiritum Filii, Filii per eum efficiuntur: ita quoque Verbum Dei, quum induerit hominem, carnem creari & fieri dicebatur. Si igitur nos naturales Filii ſumus, certum eſt & illum naturaliter eſſe creaturam, & factitium quiddam: ſin autem nos per gratiam & adoptionem efficimur Filii, clarum manifeſtumque eſt, etiam Verbum in noſtri gratiam hominem factum de ſe merito hæc verba dixiſſe, Dominus creauit me. Deinde, re creatitia indutus, quum ſecundum corpus ſimilis noſtri factus eſſet, merito iam inde frater noſter & primogenitus ob ſimilitudinem corporis appellatus eſt. Etſi enim poſt nos, noſtri gratia homo factus eſt, & frater noſter ob corporis ſimilitudinem, ſed tamen inde primus eſt, & dicitur, eò quòd omnibus hominibus perditis ex præuaricatione Adæ, eius caro ante alios ſeruata ſit & liberata: nec mirum, quum ea eſſet corpus ipſius Verbi: deinde nos, vtpote illi incorporales, per illud corpus in ſalutem vindicamur. Corpore enim illo Dux & Dominus noſter in regnum cælorum ad ſuum Patrem accedit, dum inquit: *Ego via & ianua, & per me omnes neceſſe habent introire*. Vnde etiam primogenitus ex mortuis dicitur, non quod primus noſtrum ſit mortuus: non enim præmortui eramus, ſed quod pro nobis ſuſcepta morte, eaque abolita, primus inter homines reſurrexerit, & pro nobis ſuum corpus excitauerit: quo excitato, nos quoque deinde ab illo & per illum excitamur ex mortuis. Quòd autem primogenitus naturæ rerum appellatur, id non ideo ſit, quaſi ipſe cæteris creaturis coëxæquetur, aut quòd primus illarum ratione ſit temporis: quî enim id fieri queat, quum vnigenitus ſit Dei? ſed ob Verbi ad noſtram humilitatem demiſſionem, id nomen illi inditur, quatione etiam plurimorum efficitur frater.

Siqui-

ὅτι δὲ τοῦ γωνᾷ με, οὐκ εἶπεν ἄρχω γωνᾶμαι· ἀλλὰ πρὸ πάντων γωνᾷ με· ὁ δὲ πρὸ πάντων ὢν, οὐκ ἔστιν ἀρχὴ τῶν πάντων· ἀλλ' ἄλλο ἐστὶ τῶν πάντων· ἐν οἷς καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν πάντων σημαίνεται· δηλονότι ἄλλο ἐστὶ τῶν κτισμάτων· καὶ σωίσταται φανερῶς· ὅτι ἄλλο ὢν ὁ λόγος τῶν πάντων καὶ πρὸ πάντων ὢν, ὕστερον κτίζεται ἀρχὴ τῶν ὁδῶν εἰς τὰ ἔργα διὰ τὴν ἀνθρώπησιν· ἵνα ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος· ὅς ἐστιν ἀρχὴ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν· ἵνα γένηται ἐν πᾶσιν αὐτὸς πρωτεύων· τοιαύτης τοίνυν οὔσης τῆς διαφορᾶς τὸ ἔκτισε καὶ τὸ γωνᾷ με· καὶ τῆς ἀρχῆς ὁδῶν· καὶ τοῦ πρὸ πάντων· τῶν μὲν ἀνθρώπων κτίσης ὢν ὁ θεὸς, ὅτος, ὥσπερ εἴρηται, γίνεται καὶ ὕστερον πατὴρ, διὰ τὸν ἐν αὐτοῖς οἰκιωθέντα λόγον αὐτοῦ· ὅπερ ἦν τοῦ λόγου, τὸ ἔμπαλιν· πατὴρ ὢν αὐτοῦ φύσει ὁ θεὸς, γίνεται μὴ ταῦτα καὶ κτίσης αὐτοῦ ὁ ποιητὴς ὅταν τὸν κλιθέντα καὶ ποιηθέντα ἐνδύσηται σάρκα ὁ λόγος, καὶ γένηται ἄνθρωπος· ὥσπερ γὰρ οἱ ἄνθρωποι λαμβάνοντες τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ γίνονται τέκνα δι' αὐτοῦ, ὅτως ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ὅτε καὶ αὐτὸς ἐνεδύσατο τῶν ἀνθρώπων τὸν σάρκα, τότε λέγεται καὶ κτίζεσθαι καὶ πεποιῆσθαι· εἰ μὲν οὖν ἡμεῖς κατὰ φύσιν υἱοὶ δηλονότι κἀκεῖνος κατὰ φύσιν κτίσμα καὶ ποίημα· εἰ δὲ ἡμεῖς θεοὶ καὶ κατὰ χάριν γινόμεθα υἱοὶ, δηλονότι καὶ ὁ λόγος διὰ τὸ εἰς ἡμᾶς χάριν γενόμενος ἄνθρωπος εἴρηκε, κύριος ἔκτισέ με· εἶτα ἐπειδὴ τὸ κτιστὸν ἐνδυσάμενος γέγονεν ἡμῖν ὅμοιος κατὰ τὸ σῶμα τοῦτο, εἰκότως καὶ ἀδελφὸς ἡμῶν καὶ πρωτότοκος ἐκλήθη· εἰ γὰρ καὶ μεθ' ἡμᾶς γέγονεν ἄνθρωπος καὶ ἀδελφὸς ἡμῶν διὰ τὸ σώματος ὁμοίωσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ πρῶτος λέγεται καὶ ἔστιν ἡμῶν· ἐπειδὴ πάντων τῶν ἀνθρώπων ἀπολλυμένων κατὰ τὴν παράβασιν τοῦ ἀδὰμ· πρώτη τῶν ἄλλων ἐσώθη καὶ ἠλευθερώθη ἡ ἐκείνου σάρξ, ὡς αὐτοῦ τοῦ λόγου σῶμα γενομένη· καὶ λοιπὸν ἡμεῖς ὡς σύσσωμοι τυγχάνοντες, κατ' ἐκεῖνο σωζόμεθα· ἐν ἐκείνῳ γὰρ ἡμῶν καὶ ὁδηγὸς ὁ κύριος εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· καὶ πρὸς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα γίνεται λέγων· ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ θύρα· καὶ δι' ἐμοῦ δεῖ πάντας εἰσελθεῖν· ὅθεν καὶ πρωτότοκος λέγεται πάλιν ἐκ τῶν νεκρῶν· οχ ὅτι πρῶτος ἡμῶν ἀπέθανε· προτεθνήκειμεν γὰρ ἡμεῖς, ἀλλ' ὅτι τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνεδεξάμενος θάνατον· καὶ τοῦτον καταργήσας, ἀνέστη πρῶτος ὡς ἄνθρωπος· ὑπὲρ ἡμῶν ἀναστήσας τὸ ἑαυτοῦ σῶμα· λοιπὸν γὰρ ἀναστάντος ἐκείνου, καθ' ἑξῆς καὶ ἡμεῖς ἀπ' ἐκείνου καὶ δι' ἐκεῖνον ἐκ τῶν νεκρῶν ἐγειρόμεθα· εἰ δὲ πρωτότοκος τῆς κτίσεως λέγεται, ἀλλ' οχ ὡς ἐξισούμενος τοῖς κτίσμασι καὶ πρῶτος αὐτῶν κατὰ χρόνον πρωτότοκος λέγεται· πῶς γὰρ, ὅπου γε μονογενής ἐστιν αὐτός; ἀλλὰ διὰ τὴν πρὸς τὰ κτίσματα συγκατάβασιν τοῦ λόγου, καθ' ἣν καὶ πολλῶν γέγονεν ἀδελφὸς· ὁ γάρ τοι μονογενὴς ἐκ πολλῶν ἄλλων ἀδελφῶν, μονογενὴς ἐστιν.

ὁ δὲ

ὁ δὲ πρωτότοκος, διὰ τοὺς ἄλλους ἀδελφοὺς λέγεται πρωτότοκος· διὰ τοῦτο γοῦν οὐδαμοῦ τῶν γραφῶν εἴρηται πρωτότοκος τοῦ θεοῦ· οὐδὲ κτίσμα τοῦ θεοῦ· ἀλλὰ τὸ μονογενὴς, καὶ τὸ υἱός· καὶ ὁ λόγος, καὶ ἡ σοφία, εἰς τὸν πατέρα τὴν ἀναφορὰν ἔχει καὶ τὴν ἰδιότητα· ἐθεασάμεθα γὰρ τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός· καὶ ἀπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ· καὶ, εἰς τὸν αἰῶνα κύριε ὁ λόγος σου διαμένει· καὶ, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος· καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν· καὶ, χειρὸς θεοῦ δυνάμις καὶ θεοῦ σοφία· καὶ, οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός· καὶ, σὺ εἶ ὁ χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος· τὸ δὲ πρωτότοκος, εἰς τὴν κτίσιν ἔχει τὴν κατάβασιν· αὐτῆς γὰρ καὶ πρωτότοκος ἐλέχθη· καὶ τὸ ἔκτισε δὲ, εἰς τὰ ἔργα τὴν χάριν ἔχει· εἰς αὐτὰ γὰρ ἔκτισται· εἰ μὲν οὖν μονογενής ἐστιν, μὴ ἔστω πρωτότοκος· εἰ δὲ πρωτότοκός ἐστι, μὴ ἔστω μονογενὴς· δύναται γὰρ ὁ αὐτὸς μονογενής τε καὶ πρωτότοκος εἶναι, εἰ μὴ ἄρα πρὸς ἄλλο καὶ ἄλλο· ἵνα, μονογενὴς μὲν, διὰ τὴν ἐκ πατρὸς γέννησιν, ὥσπερ εἴρηται· πρωτότοκος δὲ, διὰ τὴν εἰς τὴν κτίσιν συγκατάβασιν· ἀμέλει τῶν δύο τούτων ῥητῶν αὐτικειμένων ἀλλήλοις, κρατεῖν αὖ τις εἴποι δικαίως ὀρθῶς τοῦ λόγου· τὸ τοῦ μονογενοῦς μᾶλλον ἰδίωμα, διὰ τὸ μὴ εἶναι ἕτερον λόγον ἢ ἄλλην σοφίαν, ἀλλὰ τοῦτον μόνον ἀληθινὸν υἱὸν τοῦ πατρὸς εἶναι· καὶ γὰρ ὥσπερ ἔμπροσθεν εἴρηται· ἀ μετά τινος συμπεπλεγμένης αἰτίας· ἀλλὰ ἀπολελυμένως εἴρηται ἐπ' αὐτοῦ, τὸ ὁ μονογενὴς υἱὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς· τὸ δὲ πρωτότοκος, συμπεπλεγμένην ἔχει πάλιν τὴν τῆς κτίσεως αἰτίαν· διὰ ἐπήγαγεν ὁ παῦλος λέγων, ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα· εἰ δὲ πάντα τὰ κτίσματα ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη, ἄλλος ἐστὶ τῶν κτισμάτων· καὶ κτίσμα μὲν, οὐκ ἔστι· κτίσις δὲ τῶν κτισμάτων. οὐ διὰ τὸ ἐκ πατρὸς ἄρα πρωτότοκος ἐκλήθη· ἀλλὰ διὰ τὸ ἐν αὐτῷ γεγονῆσθαι τὴν κτίσιν· καὶ ὥσπερ πρὸ τῆς κτίσεως διὰ αὐτὸς ὁ υἱὸς, δι' ὃν γέγονεν ἡ κτίσις· οὕτως καὶ πρὸ τοῦ κληθῆναι πρωτότοκος πάσης κτίσεως, διὰ οὐδὲν ἦττον αὐτὸς ὁ λόγος πρὸς τὸν θεὸν, καὶ θεὸς διὰ ὁ λόγος· ἀλλὰ καὶ τοῦτο μὴ νοήσαντες οἱ δυσσεβεῖς, περιέρχονται λέγοντες· εἰ πρωτότοκός ἐστι πάσης κτίσεως, δηλονότι καὶ αὐτὸς εἷς ἐστι τῆς κτίσεως· ἄφρονες· εἰ ὅλως ἄρα πάσης κτίσεως πρωτότοκός ἐστιν, ἄρα πάσης τῆς κτίσεως ἄλλος ἐστὶν· οὐ γὰρ εἴρηκε πρωτότοκός ἐστι τῶν ἄλλων κτισμάτων, ἵνα μὴ εἷς τῶν κτισμάτων νομισθῇ· ἀλλὰ πάσης τῆς κτίσεως γέγραπται, ἵνα ἄλλος τῆς κτίσεως εἶναι δειχθῇ· ὁ γοῦν ῥουβὶμ, οὐκ εἴρηται πρωτότοκος πάντων τῶν τέκνων τοῦ ἰακὼβ· ἀλλ' αὐτὸς ἦν ἰακὼβ καὶ τῶν ἀδελφῶν, ἵνα μὴ ἄλλος παρὰ τὰ τέκνα τοῦ ἰακὼβ εἶναι νομισθῇ· ἀλλὰ καὶ τοῦδε αὐτοῦ τοῦ κυρίου ὁ ἀπόστολος, οὐκ εἴρηκεν ἵνα γένηται πρωτότοκος πάντων· ἵνα μὴ ἄλλο παρὰ

Siquidem vnigenitus, eò quòd nulli alii sunt fratres, vnigenitus nominatur: primogenitus autem contrà, quia plures supersunt fratres. Ideoque nusquam in scripturis appellatur primogenitus Dei, neque creatura Dei, sed ista omnia vnigenitus, & Filius, & Verbum, & Sapientia ad Patrem referuntur, ibique suam proprietatem habent. *Vidimus enim gloriam eius, vt gloriam vnigeniti Patris sui.* Et, *misit Deus Filium suum vnigenitum:* &, *In aeternum Domine Verbum tuũ permanet:* &, *Verbum erat apud Deũ:* & *Christus Dei Virtus, Dei Sapientia:* &, *HIC est Filius meus dilectus:* &, *Tu es Christus Filius Dei viuentis.* Porrò, quòd primogenitus dictus est, id ad eius demissionem, qua se ad genus creaturarum humiliauit, respectum habet: creaturarũ enim primogenitus nominatur. Istud autem verbũ (creauit me ad opera) causã, cuius gratia creatus sit, cõplectitur: operum enim gratia creatur. Si igitur vnigenitus est, vt est, ne pro primogenito intelligatur. Sin verò primogenitus est, ne habeatur vnigenitus. Nõ enim idem potest vnigenitus & primogenitus esse, nisi alio atque alio referatur, vt vnigenitus quidem habeatur, ob generationem ex Patre, vt dictum est: primogenitus vero, ob cõdescensum ad creaturas, & multorum fratrum, quæ inde efficitur, congermanitatem. Quum igitur duo ista inter se ita contraria sint, merito quis dicat obtinere potissimum in verbo proprietatem vnigeniti? eò quòd non sit aliud Verbum, aut alia Sapientia, quàm ipse, qui solus vnicus ac verus est Patris sui Filius: & non cum causa adiuncta, vt in superiori distinctione tractauimus, sed simpliciter vnigenitus Filius, qui est in sinu Patris appellatus: primogenitus autem dictus cum additamento causæ: creaturarum enim gratia primogenitus est factus: quam causam Paulus etiam suis verbis implicuit, dum ait, *In eo creata sunt omnia.* Quòd si omnia ab eo creata sunt, aliud ipse à creaturis, & nequaquam creatura fuerit, quum sit creator omnium: neque ideo, quia ex Patre est, primogenitus appellatur, sed quia in eo rerum natura est condita. Et quemadmodum ante rerum naturam ipse erat Filius per quem rerum natura condita est: ita quoque antequam vocaretur primogenitus omnis creationis, nihilominus ipse erat Verbum apud Patrem, & Deus erat Verbum. Verum istud minime intelligentes impii, circumuagantur, & his verbis sese ingerunt, si primogenitus est omnis creationis, certum est eum vnum esse ex rebus creatis. Stulti, si omnino omnis creationis primogenitus est, diuersum ergo quiddam à rebus creatis fuerit: non enim dixit, primogenitus est omnium aliarum creaturarum, ne veluti vnus ex creaturis, ob cognationem haberetur, sed vniuersæ creationis, vt diuersum quiddam esse à creaturis intelligeretur. Ruben certe non primogenitus omnium liberorum Iacobi, sed tum ipsius Iacobi, tum fratrum est dictus, ne aliùs à liberis Iacobi existimaretur. Apostolus autem non ita de Domino loquitur, vt sit primogenitus omnium, ne aliud quàm

noſtrum corpus circumferre crederetur: ſed vt ſit primogenitus ob multos fratres, frater nimirum inter multos fratres futurus ob ſimilitudinem carnis. Si igitur Verbum, vnum ex rebus conditis eſſet, diceret ſcriptura eum primogenitum eſſe aliarum creaturarum: nunc, quum ſancti eum appellent primogenitum totius creationis, manifeſto oſtenditur, Filium Dei diuerſum eſſe ab omni creatura, & nequaquam rem conditam. Nam ſi res condita ſit, ipſe quoque ſui ipſius primogenitus fuerit. Quomodo igitur, ô ſtulti, idem primus & ſecundus eſſe poterit? Deinde, ſi creatura eſt, & omnis creatura per illum facta eſt, & in eo conſiſtit, quomodo poteſt creare creaturam, atque vnus eſſe eorum, quæ in ipſo conſiſtunt? Veritas ipſa tam abſurdam opinionem refutat, docetque eum primogenitum inter multos fratres appellatum fuiſſe ob carnis noſtræ cognationem: primogenitum quoque ex mortuis, eò quòd per eum, & cum eo reſurrectio mortuorum inceperit. Primogenitum porrò omnis creaturæ, eò quòd pater ſuo in homines amore, per Verbum ſuum non ſolum omnia condere, verum etiam, quia creaturam, de qua loquitur Apoſtolus, accepta reuelatione Filiorum Dei, liberare voluerit ab omni ſeruitute corruptionis in libertatem gloriæ Filiorum Dei. Atque ita creatura in libertatem vindicata, futurum eſt, vt & ſit Dominus noſter, & iſtius & omnium adoptiuorum filiorum primogenitus: & vt in ipſo qui primus dicitur, ij qui poſt ipſum ſubſequuntur, quaſi ſuo principio conſerti coaptatique perdurare queant. Arbitror iam ipſis impiis hanc ſuam ſententiam pudori eſſe: aut ſi ea nondum pudori eſt, & pro creatura eum omnino inter creaturas primogenitum appellari velint, animaduertant ſe illam brutis & inanimatis germanum & æqualem facere: nam & illa rerum naturæ partes ſunt, & neceſſum eſt, eum qui primogenitus nũcupatur, tempore duntaxat primum eſſe, genere autem & ſimilitudine congruere cum omnibus. Quum igitur talia dicant, nonne omnium impietatem longe tranſmittunt? aut quis eos ferat, talia loquentes? aut quis eos, vel ea tantummodo cogitantes non odio habuerit? Omnibus enim liquet illum nõ propter ſe, quaſi & ipſe creatum quiddam eſſet: neque, quia cognatã eſſentian affinemque habebat cum rebus creatitiis, nomine primogeniti vocatũ eſſe, ſed quia, quum primum cõderet creaturas, attemperauit & demiſit ſe ad earum rationem, vt illæ ad eſſentiam peruenire poſſent, quæ alioqui non tuliſſent eius naturam, indiſtutum illum ſcilicet & patrium ſplendorem, niſi pro patris ſui in homines amore, accommodans ſeſe eas arripuiſſet, & ad exiſtendi facultatem protraxiſſet, altera deinde cauſa eſt huius nominis, quod, vbi ſeſe denuo creatis condeſcendendo attemperarat, ipſa creatura in ius filiorum adoptata ſit, vt ita per omnia eius primogenitus efficeretur, tum in creando, tum in inferendo ſeipſum pro omnibus in mundum. Ita enim ſcriptum eſt,

Quum

τῶν ἀδελφὴ τὸ ἡμῶν σῶμα εἶναι νομισθείη, ἀλλ' ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς· διὰ τὴν ὁμοιότητα τῆς σαρκὸς· εἰ γὰρ καὶ εἰς ὧν τῶν κτισμάτων, εἶπεν ἂν ἡ γραφὴ περὶ αὐτοῦ, ὅτι πρωτότοκος τῶν ἄλλων κτισμάτων ἐστί· νῦν δὲ λεγόντων τῶν ἁγίων ὅτι πρωτότοκός ἐστι πάσης κτίσεως, καὶ μὴ κτίσμα ὡς θεὸς ὑπάρχων· εἰ γὰρ κτίσμα ἐστὶν, ἔστι καὶ ἑαυτῷ πρωτότοκος. πῶς οὖν σημαίνει, ὦ ἀφρονες, καὶ πρῶτος ἑαυτῷ καὶ ὡσπερ εἶναι; ἔπειτα εἰ κτίσμα ἐστὶ καὶ πᾶσα ἡ κτίσις δι' αὐτοῦ γέγονε καὶ ἐν αὐτῷ συνέστηκε, πῶς σημαίνει καὶ κτίζειν τὸ κτίσιν, καὶ εἰς εἶναι τὰ ἐν αὐτῇ συνεστηκότων; ἀτόπου δὲ τῆς τοιαύτης αὐτῶν ὑπονοίας φαινομένης, ἐλέγχονται παρὰ τῆς ἀληθείας. ὅτι πρωτότοκος μὲν ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς ἐκλήθη, διὰ τὴν τῆς σαρκὸς συγγένειαν· πρωτότοκος δὲ ἐκ τῶν νεκρῶν, διὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν εἶναι τὴν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν· πρωτότοκος δὲ πάσης κτίσεως, διὰ τὴν φιλάνθρωπίαν τοῦ πατρός· διὰ ἣν ἐν τῷ λόγῳ αὐτοῦ ὁ μόνον τὰ πάντα συνέστηκεν, ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις, φέρειν ἧς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, ἀπεκδεχομένη τὴν ἀποκάλυψιν τῶν τέκνων τοῦ θεοῦ· ἐλευθερωθήσεται γὰρ ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ θεοῦ· ὥστε διὰ αὐτὴν ἐλευθερωθήσης, ἔστι καὶ αὐτὴς μετὰ καὶ πάντων τῶν τεκνοποιηθέντων, πρωτότοκος ὁ κύριος· ἵν' ἐν τῷ λέγεσθαι πρῶτον αὐτὸν, τὰ μετὰ ταῦτα δέχηται, ὥσπερ ἔκπυος ἀρχὴς αὐτοῦ τοῦ λογου σεσημμένα· ἡγεμὼν δὲ καὶ τοὺς ἀσεβεῖς αὐτοὺς, ἐκ τῆς τοιαύτης ἐν τραφήσεσθαι διανοίας· εἰ γὰρ μὴ ὥστως ἔχοι, ὥσπερ εἴπομεν, ἀλλ' ὡς τῇ οὐσίᾳ κτίσμα ἐν κτίσμασιν αὐτὸν πρωτότοκον θελήσουσιν εἶναι πάσης κτίσεως; σκοπείτωσαν ὅτι καὶ τῶν ἀλόγων καὶ τῶν ἀψύχων αὐτῶν, ἀδελφὸν καὶ ὅμοιον ὑπονοοῦσιν εἶναι· πάσης γὰρ τῆς κτίσεως, καὶ ταῦτα μέρη τυγχάνει ὄντα· ἀνάγκη δὲ τὸν πρωτότοκον, μονῷ μὲν τῷ χρόνῳ πρῶτον εἶναι, τῷ δὲ γένει καὶ τῇ ὁμοιότητι, τὸν αὐτὸν εἶναι πρὸς πάντας. πῶς οὖν τοῦτο λέγοντες, οὐ πᾶσαν ἀσέβειαν ὑπερβάλλουσιν; ἢ τίς ἀνέξεται τούτων, τοιαῦτα λεγόντων; ἢ πῶς ἔτι μένον αὐτοὺς ἐνθυμουμένους τοιαῦτα οὐ μισήσει ἄνθρωπος; πᾶσι γὰρ ἐστὶ δῆλον· ὅτι οὐδὲ δι' ἑαυτὸν ὡς κτίσμα ὢν, ἔστι διὰ τὸ συγγένειαν ἵνα κατ' οὐσίαν πρὸς πᾶσαι τὴν κτίσιν ἔχειν, πρωτότοκος αὐτὸς ἐκλήθη· ἀλλ' ὅτι κατ' ἀρχὰς μὲν δημιουργῶν ὁ λόγος τὰ κτίσματα, συγκαταβέβηκε τοῖς γενητοῖς, ἵνα γένοιτο ταῦτα δυνηθῇ· οὐκ ἂν γὰρ ἤνεγκεν αὐτοῦ τὴν φύσιν ἄκρατον ὁ παντοκράτωρ πατὴρ ὡσαν λαμπρότητα εἰ μὴ φιλανθρωπίᾳ πατρικῇ συγκαταβὰς ἀνελάβετο, καὶ κρατήσας αὐτὰ εἰς οὐσίαν ἤνεγκε· καὶ δῶρον ἦ πάλιν· ὅλη συγκαταβάσις ὁ λόγος, ὑποποιεῖται καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις δι' αὐτοῦ· ἵνα καὶ αὐτὴ, καθὰ προείρηται, πρωτότοκος καὶ πάλαι γεγένηται. ἔκπυος γὰρ καὶ ἐν τῷ εἰσαγεσθαι ὑπὲρ πάντων εἰς τὸν οἰκουμένην ὅτων γάρ φέρεται.

ὅταν

ὅταν δὲ εἰσαγάγῃ τὸ πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει· καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι θεοῦ· ἀκουέτωσαν οἱ χειρομάχοι καὶ παραπλέτωσαν ἑαυτούς· ὅτι τὸ εἰσελθεῖν αὐτὸν εἰς τὴν οἰκουμένην, ἐποίησε καὶ πρωτότοκον πάντων κληθῆναι· ὥστε τὸ μὲν πατρὸς εἶναι μονογενῆ τὸ ἴδιον, διὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ μόνον αὐτὸν εἶναι· τῆς δὲ κτίσεως πρωτότοκον· διὰ τὴν τῶν πάντων ὑποποίησιν. ὡς δὲ ἐν ἀδελφοῖς πρωτότοκος· καὶ ἐκ νεκρῶν ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων ἀνέστη· οὕτως ἐπιδήπερ ἔπεσεν ἐν πᾶσιν αὐτὸν πρωτεύειν, διὰ τοῦτο καὶ ἀρχὴ ὁδῶν κτίζεται· ἵνα ταύτης ἁπτόμενοι καὶ εἰσελθόντες δι' αὐτοῦ λέγοντος· ἐγώ εἰμι ὁ λόγος· καὶ ἡ ὁδός, μεταλαβόντες τε τῆς περὶ τοῦ πατρὸς γνώσεως, ἀκούσωμεν καὶ ἡμεῖς, μακάριοι οἱ ἄμωμοι ἐν ὁδῷ, καὶ μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν θεὸν ὄψονται· τῆς ἀληθείας τίνων δειξάσης μὴ εἶναι κατὰ φύσιν κτίσμα τὸν λόγον, ἀκόλουθον λοιπὸν εἰπεῖν, πῶς ἡ ἀρχὴ τῶν ὁδῶν εἴρηται· ἐπιδὴ γὰρ ἡ πρώτη ἡ διὰ τοῦ Ἀδὰμ ὁδὸς ἀπώλετο· καὶ αὐτὴ τοῦ παραδείσου ἐξεκλίναμεν εἰς τὸν θάνατον, ἡκόσμεν τι, γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ, διὰτοῦτο ὁ φιλάνθρωπος καὶ θεῖος λόγος βουληθεὶς πατρὸς ἐνδυδάσκεται τὴν κτισθεῖσαν σάρκα, ἵνα διὰ ἑνὸς νεκρωθεὶς ὁ πρῶτος ἄνθρωπος διὰ τῆς παραβάσεως, ταύτην αὐτὸς ἐν τῷ ἰδίῳ σώματι ζωοποιήσῃ· εἰς ἐγκαινίσῃ ἡμῖν ὁδὸν πρόσφατον καὶ ζῶσαν, ὡς εἴρηκεν ὁ ἀπόστολος· διὰ τοῦ καταπετάσματος, τουτέστι διὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ· ὅπερ καὶ ἐν ἑτέρῳ σημαίνων, φησίν· ὥσπερ εἴ τις ἐν χειρὶ καινὴ κτίσις· καὶ, τὰ μὲν ἀρχαῖα παρῆλθεν· ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινά· εἰ δὲ καινὴ κλίσις γέγονεν, ἔδει πάντως τὴν κλίσεως πρώτην τινὰ εἶναι· ἄνθρωπος μὲν οὖν ψιλὸς καὶ μόνον χοϊκὸς, οἷοι γεγόναμεν ἡμεῖς ἐκ τῆς παραβάσεως, οὐκ ἠδυνάτο εἶναι· εἰ γὰρ καὶ ἐν τῇ πρώτῃ κλίσει, ἅπαντες γεγόνασιν οἱ ἄνθρωποι· καὶ δι' αὐτῶν ἀπώλετο ἡ πρώτη χειρὶ ἡ ἵνα ἄλλος τις ἀνανεοῦται· τὸν πρώτον καὶ τὸν καινὸν γινομένου διατηροῦντος· οὐκοῦν ὁ φιλάνθρωπος οὐκ ἔπρεπε τις ἀλλ' ὁ κύριος, ἀρχὴν τῆς καινῆς κτίσεως κτίζεται ὁδὸς· καὶ εἰκότως λέγει κύριος· ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ· ἵνα μηκέτι κατὰ τὸν πρώτον ἐκεῖνον ἄνθρωπος πολιτεύηται· ἀλλ' ὡς ἀρχῆς ὔσης καινῆς κλίσεως καὶ τὸ χρεὼν ἔχοντος ταύτης ἀρχὴν ὁδῶν, τούτῳ λοιπὸν ἀκολουθῶμεν λέγοντι· ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός· ὃ τοίνυν διδάσκων καὶ ὁ μακάριος ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Κολασσαεῖς ἔλεγε· αὐτός ἐστιν ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας· ὅς ἐστιν ἀρχὴ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν· ἵνα γένηται ἐν πᾶσιν αὐτὸς πρωτεύων· εἰ γὰρ καθάπερ εἴρηται διὰ τὸ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν λέγεσθαι καὶ διὰ ταύτην αὐτὸς ἀρχὴ, πότε γέγονεν ἀνάστασις, ὅτε ἡμετέραν σάρκα φορῶν δέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν τῷ θανάτῳ, φανερὸν ἂν εἴη, ὅτι τὸ λεγόμενον ὑπ' αὐτοῦ· ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, οὐ τῆς οὐσίας αὐτοῦ· ἀλλὰ τῆς ἐνσωμάτου παρουσίας αὐτοῦ σημαντικόν ἐστι· τοῦ γὰρ

Quum induxerit primogenitum in mundum: additum deinde, *Et adorent eum omnes Angeli Dei.* Audiant Christi perduelliones, & ipsos dirumpant, eò quod eius ingressus in mundum causam dederit, vt primogenitus omnium appelletur, ita vt Patris quidem vnigenitus, quoniam ex eo solus & vnicus est: creaturæ autem primogenitus, quoniam omnes per eum ius filiorum adoptionemque adipiscuntur. Quemadmodum porro, inter fratres primogenitus, & ex mortuis primitiæ dormientium factus est: ita quoque, quia oportebat eum in omnibus primatum habere, etiam principium viarum efficitur, vt qui in ea insistimus, per que eũ (qui ita de se loquitur, Ego sum via & ianua) ingredientes participesq; redditi cognitionis de Patre, audiamus & nos quoque, *Beati immaculati in via:* & *Beati mundo corde quia ipsi Deum videbunt.* Iam, quũ ipsa veritas declaret, Verbum non esse ex natura rem conditam, consequens est, vt deinde dicamus, cur principium viarum appelletur. Quoniam prima per Adam & via, & ianua perierat, & ex paradiso ad mortem deuergebamus, dictumque nobis fuit, Terra es, & in terram abibis: ideo Verbum Dei hominum amore, & patris voluntate indult creatitiam carnem, vt eam quam mortalem reddiderat primus homo præuaricatione, ipse proprio sanguine sui corporis viuificaret, & renouaret nobis viam recentem & viuam, per velum (vt Apostolus dixit) hoc est, per carnem suam. Quod etiam aliis verbis significat, vbi ait, Si qua in Christo noua creatura: &, Vetera transierunt, ecce noua facta sunt omnia. Quod si creatio innouata fuit, oportuit in hoc genere aliquem esse primum: merus igitur homo & puluereus, quales nos facti eramus, ex præuaricatione, is esse non poterat, eò quod in prima creatione fides ab hominibus seruata non fuit; eorumque culpa prima creatio perierat. Opus ergo fuit instauratore prioris creaturæ, & qui nouam creaturam conseruaret. Non igitur ex genere hominum alius quispiam, sed ipse Dominus vt principium esset, condi voluit, quo efficeretur via nouæ creaturæ, ac de se merito diceret: Dominus creauit me principium viarum suarum, ad opera sua, ne vlterius secundum primam illam viam homo viueret, sed quasi subsistente nouæ creaturæ exordio, Christum in se possidens huius nouæ creaturæ principem, in reliquum tempus se ei comitem præberet, qui ita de se loquitur, *Ego sum via*: idque in erudiendis Colossensibus Apostolus dixit, *Ipse est caput Ecclesiæ, qui est exordium primogenitum ex mortuis, vt in omnibus primatum haberet.* Si enim (quemadmodum dictũ est) ob resurrectionem è mortuis ipse nuncupatur principium: tunc autẽ resurrectio facta est, quum nostram carnem gestans dedidit seipsum pro nobis in mortem: manifesto patuerit, id quod ipse de seipso dicit, *Dominus creauit me principium viarum suarum*, non substantiam, sed eius aduentum in carne significare.

Corpori

Corpori enim mors peculiaris est, & quemadmodum ipsa mors peculiare quiddam & proprium est corporis: ita quoque aduentui carnis proprium & peculiare fuerit illud dictum: Dominus creauit me initium viarum suarum. Ita enim Domino iam secundum humanitatis rationem creato, primóque eorum authore effecto, qui denuo recuperabantur, primitiasque nostras ea quam assumpsit carne obtinente, bono consequio & ordine fit, vt post eum populus ille futurus procreetur, loquente Dauid: *Scribatur ea in generationem alteram, & populus qui creabitur, laudabit Dominum.* Et rursus, *Et renouabitur Domino generatio quæ ventura est:* Et, *Annunciabunt iustitiam eius ei populo, qui nascetur, quem fecit Dominus.* Siquidem non amplius audituri sumus: *In quacunque die comederitis ex ea, morte moriemini:* Sed *vbi ego sum, ibi etiam & vos futuri estis:* adeo vt nos ipsi de nobis hæc verba proferamus, *Eius opus sumus conditi ab eo ad bona opera.* Cæterum, quia homo opus Dei, perfectus quidem ex creatione, sed defectuosus tamen ex præuaricatione, per peccatum mortuus erat, indecensque fuit Dei opus in ea imperfectitudine manere: ideo super ea re obseruationes factæ sunt ab omnibus sanctis: quod apud Dauidem inuenias Psalmo centesimo trigesimo septimo, Dominus retribuet pro me: Domine, opus manuum tuarum ne despicias. Atque hinc est, quod perfectum Dei Verbum, imperfectum corpus sibi circumponit ac creari ad opera pronunciatur, vt pro omnibus nostro debito soluto, ea quæ deerant homini, perficeret. Deerat autem homini immortalitas, & via ad paradisum: Et hoc est, quod à Saluatore dicitur: Ego te glorificaui in terra, opus absolui, ꝙ dederas mihi, vt faceré. Et, Opera quæ dedit mihi pater, vt perficiam eam: Rursum, Ipsa opera quæ facio, testantur de me. Quæ autem hic dicit opera sibi tradita esse à Patre ad perfectionem, ea sunt ad quæ ipse creatur, dum in Prouerbiis dicit, *Dominus creauit me initium viarum suarum ad opera sua.* Idem enim vtrobique in verbis est: *Dedit mihi Pater opera: & Creauit me Dominus ad opera.* Quo tempore igitur suscepit opera perficienda, ô Christi perduelles? inde enim illud (creauit) intelliget, num in ipso initio, quum ex non entibus ad essentiam ea produxit? Id si dixeritis, falsum dixeritis: nondum enim tum vlla opera erant, & sermo indicat, eum, quæ iam erant, tractanda suscepisse. Sed neque pium est in id tempus referre, quod prius fuit, quam Verbum caro fieret, ne superfluus reddatur eius aduentus, quum horum causa ille suum aduentum instituerit. Restat igitur, vt dicamus eum, tum quum homo factus erat, opera curanda suscepisse. Tum enim ea perfecit, curatis vulneribus nostris, donataque ex mortuis resurrectione. Si autem tum, quum Verbum caro factum esset, data sunt ei opera, manifesta res est, eum, quum homo fieret, tum ad opera creatum fuisse.

τοῦ γὰρ σώματος, ἴδιον ἦν ὁ θάνατος· καὶ ὥσπερ τοῦ σώματος ἴδιός ἐστιν ὁ θάνατος, οὕτως τῆς σωματικῆς οὐσίας ἴδιον ἂν εἴη τὸ λεγόμενον, κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ· τοῦ γὰρ σωτῆρος οὕτω κατὰ σάρκα πεφθέντος καὶ ἀρχῆς γινομένου τῶν ἀνακτιζομένων· καὶ ἔχοντος ἡμῶν τὴν ἀπαρχὴν ἣν προσελάβετο ἀνθρωπίνην σάρκα, ἀκολούθως μετ' αὐτὸν καὶ ὁ μέλλων λαὸς κτίζεται· λέγοντος τοῦ Δαβὶδ; γραφήτω αὕτη εἰς γενεὰν ἑτέραν· καὶ λαὸς ὁ κτιζόμενος, αἰνέσει τὸν κύριον· καὶ πάλιν ἐν τῷ εἰκοστῷ πρώτῳ ψαλμῷ, ἀναγγελήσεται τῷ κυρίῳ γενεὰ ἡ ἐρχομένη· καὶ ἀναγγελοῦσι τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ λαῷ τῷ τεχθησομένῳ ὃν ἐποίησεν ὁ κύριος· οὐκέτι γὰρ ἀκουσόμεθα, ἢ ὅτι ἂν ἡμέρᾳ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε· ἀλλ' ὅπου εἰμὶ ἐγὼ καὶ ὑμεῖς ἐσεσθε· ὥστε λέγειν ἡμᾶς, αὐτοῦ γὰρ ἐσμεν πλάσμα πεφθέντες ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς· πάλιν δὲ ἐπειδὴ τὸ ἔργον τοῦ θεοῦ τοῦτό ἐστιν ὁ ἄνθρωπος· τέλειος πεφθεὶς ἐλλιπὴς γέγονε διὰ τὴν παράβασιν· καὶ γέγονε τῇ ἁμαρτίᾳ νεκρὸς, ἀπρεπὲς δὲ ἦν μένειν τὸ ἔργον τοῦ θεοῦ ἀτελές· διὸ καὶ ἐδέοντο πάντες οἱ ἅγιοι περὶ τούτου λέγοντες ἐν τῷ ἑκατοστῷ τριακοστῷ ἑβδόμῳ ψαλμῷ, κύριος ἀνταποδώσει ὑπὲρ ἐμοῦ· κύριε τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου μὴ παρίδῃς· διατοῦτο ὁ τέλειος τοῦ θεοῦ λόγος, τὸ ἀπλοῦς περιτίθεται σῶμα, καὶ λέγεται εἰς τὰ ἔργα κτίζεσθαι, ἵνα ἀνθ' ἡμῶν τὸ ὀφειλὸν ἀποδοὺς τὸ λεῖπον τῷ ἀνθρώπῳ, δι' ἑαυτοῦ πληρώσῃ· ἔλιπε γὰρ αὐτὸν ἡ ἀθανασία καὶ ἡ εἰς τὸν παράδεισον ὁδός· καὶ τοῦτό ἐστι τὸ λεγόμενον παρὰ τοῦ σωτῆρος, ἐγώ σε ἐδόξασα ἐπὶ τῆς γῆς· τὸ ἔργον ἐτελείωσα ὃ δέδωκάς μοι ἵνα ποιήσω· καὶ πάλιν· τὰ ἔργα ἃ δέδωκέ μοι ὁ πατὴρ ἵνα τελειώσω αὐτὰ, ταῦτα ἔργα ἃ ποιῶ, μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ· ἃ γὰρ λέγει ἐνταῦθα ἔργα δεδωκέναι τὸν πατέρα εἰς τελείωσιν, ταῦτά ἐστιν εἰς ἃ κτίζεται· λέγων ἐν τῇ παροιμίαις, κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ· ἴσον γὰρ ἐστὶ εἰ εἶπεν, ἔδωκέ μοι ὁ πατὴρ τὰ ἔργα, καὶ ἔκτισέ με κύριος εἰς ἔργα· πότε οὖν ἔλαβε τὰ ἔργα εἰς τὸ τελειῶσαι, ὦ θεομάχοι; ἐκ γὰρ τούτου, καὶ τὸ ἔκτισε γνωσθήσεται· καὶ μὲν οὖν ἦ ἀρχὴν ὅτε ἐκ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι αὐτὰ ἐποίει, ἐὰν εἴπῃς, ψεῦδός ἐστιν· οὔπω γὰρ ἦν γινόμενα, φαίνεται λέγων, ὡς τὰ ἤδη ὄντα λαμβάνων· ἀλλ' ἀδεῖ τὸ πρὸ τῆς γῆς ὁ λόγος σαρξ χρόνον εἰπεῖν θέλεις, ἵνα μὴ περιτιθῇ λοιπὴν ἡ ὑποδημία αὐτοῦ φανῇ· τούτων γὰρ χάριν καὶ ἡ ὑποδημία ἐγίνετο· οὐκοῦν λείπει λοιπὸν εἰπεῖν· ὅτι ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, τότε ἔλαβε τὰ ἔργα· πότε γὰρ αὐτὰ καὶ ἐπλείωσεν· ἰασάμενος τὰ τραύματα ἡμῶν, καὶ χαρισάμενος πᾶσι τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν· εἰ δ', ὅτε γέγονεν ὁ λόγος σάρξ, τότε ἐδόθη αὐτῷ τὰ ἔργα δηλονότι ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, τότε καὶ εἰς τὰ ἔργα κτίζεται·

Non

οὐκ

οὐκ ἄρα τῆς οὐσίας αὐτοῦ σημαντικόν ἐστι τὸ ἔκτισεν ὥσπερ πολλάκις εἴρηται, ἀλλὰ τῆς σωματικῆς αὐτοῦ γενέσεως· τότε γὰρ διὰ τὸ γεγονέναι ἀπὸ τῆς παραβάσεως, ἀτελῆ καὶ χωλὰ τὰ ἔργα λέγεται σωματικῶς ὅτι κτίζεται· ἵνα τελειώσας αὐτὰ καὶ ὁλόκληρα ποιήσας, παραστήσῃ τῷ πατρὶ τὴν ἐκκλησίαν, ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, μὴ ἔχουσαν σπίλον ἢ ῥυτίδα· ἢ τι τῶν τοιούτων· ἀλλ' ἵνα ᾖ ἁγία καὶ ἄμωμος· πεπλείωται οὖν ἐν αὐτῷ· καὶ ἀποκατεστάθη ὥσπερ A
ἦν καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν γέγονε τὸ ἀνθρώπινον γένος, καὶ μείζονι μᾶλλον χαρίτι· ἀναστάντες γὰρ ἐκ νεκρῶν, οὐκέτι φοβούμεθα θάνατον· ἀλλ' ἐν χεροὶ βασιλεύσομεν ἀεὶ σὺν τῷ οὐρανίῳ· τοῦτο ἦν γέγονεν, ἐπειδὴ αὐτὸς ὁ τοῦ θεοῦ λόγος ἴδιος καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς ὢν, ἐνεδύσατο τὴν σάρκα καὶ γέγονεν ἄνθρωπος· εἰ γὰρ κτίσμα ὢν ἐγεγόνει ἄνθρωπος, ἔμενεν οὐδὲν ἧττον ὁ ἄνθρωπος ὥσπερ ἦν, οὐ συναφθεὶς τῷ θεῷ· πῶς γὰρ ἀνθρώπημα ὢν, θεῷ πνεύματι συνήπτετο τῷ κτίσαντι; ἢ ποία βοήθεια παρὰ τῶν ὁμοίων πρὸς ὁμοίους γένοιτο ἂν, δεομένων ἐξ αὐτῶν τῆς αὐτῆς βοηθείας; πῶς ἦν ἕτερον κτίσμα λοιπὸν λόγος, τὴν ἀπόφασιν τοῦ θεοῦ λύσαι δυνατὸς ἦν, καὶ ἀφεῖναι τὴν ἁμαρτίαν, γεγραμμένου παρὰ τοῖς προφήταις, ὅτι
» τοῦτο θεοῦ ἐστι· τίς γὰρ θεὸς ὥσπερ σὺ ἐξαίρων ἁμαρ-
» τίας καὶ ὑπερβαίνων ἀνομίας· ὁ μὲν γὰρ θεὸς εἰπὼν γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ· οἱ δὲ ἄνθρωποι γεγόναμεν θνητοὶ, πῶς γὰρ οἷόν τε λοιπὸν παρὰ τῶν γενητῶν λυθῆναι τὴν ἁμαρτίαν; ἀλλ' ἔλυσε γε αὐτὸς ὁ κύριος· ὡς εἶπεν αὐτὸς, ἐὰν μὴ ὁ υἱὸς ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ καὶ ἔδειξεν ἀληθῶς ὡς υἱὸς ὁ ἐλευθερώσας, ὅτι οὐκ ἔστι κτίσμα ἢ τῶν γενητῶν, ἀλλὰ ἴδιος λόγος καὶ εἰκὼν τοῦ πατρὸς ἐστί· διὸ καὶ τὴν ἐκείνου προσλαβόμενος καὶ ἀφιέντος μόνος τὰς ἁμαρτίας· ἐπειδὴ γὰρ εἴρηται ἐν τῷ λόγῳ, γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ· ἀκολούθως δι' αὐτοῦ τοῦ λόγου καὶ ἐν αὐτῷ ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ λύτρωσις τῆς κατακρίσεως γεγένηται· ἀλλ' ἠδύνατο φασὶ καὶ κλίσματος ὄντος τοῦ σωτῆρος, μόνον εἰπεῖν ὁ θεὸς καὶ λῦσαι τὴν κατάραν· τὸ αὐτὸ δὴ καὶ ἀκούσαιεν καὶ αὐτοὶ παρ' ἑτέρου λέγοντος· ἠδύνατο καὶ μὴ δι' ὅλως ὑπο-
μείναντος αὐτοῦ, μόνον εἰπεῖν ὁ θεὸς καὶ λῦσαι τὴν κατάραν· ἀλλὰ σκοπεῖν δεῖ τὸ τῆς ἀνθρώπου λυσιτελοῦν, καὶ μὴ ἐν πᾶσι τὸ δυνατὸν τοῦ θεοῦ λογίζεσθαι· ἐπειδὴ ἠδύνατο καὶ πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ τοὺς τότε παραβάντας ἀνθρώπους ἀπολέσαι, ἀλλὰ μὴ τὴν κιβωτὸν πεποίηκεν ἠδύνατο καὶ χωρὶς μωϋσέως, καὶ μόνον εἰπεῖν καὶ ἐξαγαγεῖν τὸν λαὸν ἐξ Αἰγύπτου, ἀλλὰ συνέφερε διὰ μωϋσέως· ἠδύνατο καὶ χωρὶς τῶν κριτῶν σώζειν τὸν λαὸν ὁ θεὸς, ἀλλὰ συνέφερε τοῖς ἄλλοις κατὰ καιρὸν ἐγείρεσθαι κριτὰς αὐτοῖς· ἠδύνατο καὶ ἐξ ἀρχῆς ὁ σωτὴρ ὑπομεῖναι· ἢ ἐλθὼν μὴ παραδοθῆναι πιλάτῳ· ἀλλὰ ὅτι συντελείᾳ τῶν αἰώνων ἦλθε, καὶ ζητούμενος εἶπεν ἐγώ εἰμι· ὃ γὰρ ποιεῖ, τοῦτο καὶ συμφέρει τοῖς ἀνθρώποις· καὶ ἄλλως οὐκ ἔπρεπε γένεσθαι καθ' ὅπερ

Non igitur illud verbum (creauit) significatorium fuerit, eius substantiæ, vt iam sæpius dictum est, sed corporalis natiuitatis. Tum enim, quia ex præuaricatione opera mutila erant, & clauda reddita, dictum fuit, eum corporaliter creari, vt iis absolutis & integritati restitutis, repræsentaret Patri Ecclesiã (vt inquit Apostolus) non habentem maculam aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed sanctam & incontaminatam. Perfectum igitur in eo est, & restitutum, quẽadmodum ab initio fuerat humanum genus, imo potius maiori gratia imbutum est. Excitati enim ex mortuis, non vlterius mortem formidamus, sed in Christo regnabimus perpetuo in cælis. Id autem tum factum est, quum Dei Verbum Deo proprium, & ex Patre natum, quod ex Patre existit, induerat carnem, & homo effectus erat. Si enim ille quum iam creatura esset, homo fuisset redditus, mansisset homo, ita vt erat, nihil coaptatus & coalescens cum Deo. Qui enim, si ille creatura fuisset, per creaturam creatori coaptari & conseri potuisset? Aut B
quod subsidium à similibus ad similia peruenisset, quum & illa æque subsidij egestate laborassent? Quomodo porro, si creatura fuisset Verbum, sententiam Dei abrogare potuisset, aut dimittere peccatum? quum sit scriptum apud Prophetas, id Dei esse opus. *Quis enim Deus sicuti tu auferens peccata, & superans iniquitates?* Lata enim sententia à Deo fuerat: *Terra es, & in terram abibis.* Si igitur mortales facti erant, quî fieri potuit, vt à rebus creatis peccatum solueretur? liberauit ergo eos Dominus, C
vt ipse suis verbis professus est: Nisi vos filius liberauit, eóque quia liberauit, certum indubitatúmque reddidit, se non esse creaturam, aut quippiam aliud ex rebus conditis, sed proprium Verbum & imaginem substantię Patris: qui ab initio hanc sententiam tulerat, quíque solus peccata remittit. Quoniam igitur loquutus erat in Verbo, *Terra es, & in terram abibis*, probe & congruenter per idem illud Verbum & liberras, & rescissio condemnationis perfecta est. Sed poterat (aiunt) Deus, etiamsi Saluator creatura existeret, vel loqui tantummodo, & D
ita soluere maledictionem. Istud ipsum etiam iis ab alio quopiam obtrudi poterit. Poterat etiam sine vllo aduentu Christi, solummodo loqui Deus, & soluere maledictionem. Cæterum spectandum est isthic quid hominibus sit vtile, non, quid situm sit in viribus Dei. Siquidem poterat etiam ante exædificatam arcam Noë, eos qui præuaricati fuerant, interimere: sed tamen non, nisi ædificata arca, illud facere sustinuit. Poterat etiam sine Mose duntaxat loqui, & sic educere populum ex Ægypto, sed vtile erat id per Mosen fieri. Poterat sine iudicibus conseruare populum, sed erat ex re populi, suis temporibus iudicem exurgere. Poterat etiam ne semel quidem venire Deus: aut si veniisset, non tradi Pilato, sed tamen sub consummationem seculorum venit & quum ad mortem quæreretur, seipsum indicauit: Ego sum (inquiens.) Quod enim facit, id ipsum & vtile est hominibus, & aliter fieri non decuit.

Porro,

Porro, quod vtile & decorum est, id cura sua & prouidentia instruit. Venit igitur, non vt sibi ministraretur, sed vt ipse ministraret, nostramque salutem operaretur. Quinimo, qui poterat ex ipso cælo legem dictitare, norat vtile esse hominibus, si è Sinai eam promulgaret, idque ideo fecit, vt & Moses ascendere posset, & illi de proximo sermonem audientes, melius crederent. Atque adeo ipsa rei ratio, negotiique conditio, hac in parte spectare debuit. Si enim ob vires suas, per quas id potuit, verbo edixisset, & ita maledictio aboleretur, imperantis quidem potentia in conspicuo pateret, homo tamen eiusmodi effectus fuisset, qualis Adam ante præuaricationem fuerat, extrinsecus accipiens gratiam, non autem eam suo corpori coagglutinatam tenens. Talis siquidem antea fuit quàm in paradiso collocaretur: forsitan etiam deterior euasisset, vt pote qui iam præuaricari didicerat. Quod si euenisset, vt à serpente deciperetur, iterum opus fuisset Dei loquentis imperio, vt ita maledictio solueretur, atque eo modo necessitas eius rei in immensum recurrisset, & nihilo ob id minus remansissent homines obnoxij, seruientes peccato: ac proinde semper peccantes, semper opus haberent veniæ condonatore, neque vnquam illis à vindice satisfieri posset, semper legi ob carnis infirmitatem succumbentibus. Rursus, si Filius creatura esset, nihilo minus homo mortalis remaneret, vtpote non coaptatus Deo: Non enim creatura per creaturam Deo coaptata fuisset, quum ipsa coaptatorem requisisset. Neque pars rerum creatarum, salus esse poterit rerum creatarum, quum illa ipsa quoque salutis sit indiga. Ne igitur illud fieret, mittit Deus Pater Filium suum, & ille efficitur Filius hominis creatitiam carnem assumens, vt quoniam omnes obnoxij erant morti, ipse autem alius utque diuersus ab omnibus, pro omnibus suum corpus morti offerret. Ac deinceps veluti omnibus per eum mortuis, sermo eius sententiæ impleretur: *Omnes enim mortui sunt in Christo*: omnes item per eum renascuntur, vt liberi iam inde à peccato, & ea quæ per peccatum fit, maledictione, verè permaneant in æternum à mortuis excitati, & immortalitate & incorruptibilitate induantur. Verbo siquidem amicto indutóque carne, quemadmodum sæpius ostensum est, omnis morsus serpentis penitus in carne extinctus est, & si quid ex carnalibus motib. suppullulabat rescissum est, pariterque sublata est peccati assecla mors, vt ipse inquit: *Venit princeps mundi huius, & in me non inuenit quicquam. In hoc enim manifestatus* est (scripsit Ioannes) *vt solueret opera diaboli*, quibus solutis, omnes ob cognationem carnis Christi, à carne in libertatem vindicati sumus, ac iam deinde & nos quoque coaptati sumus Verbo. Coaptati autem Deo, non amplius in terra permanemus, sed vt ipse loquutus est, vbi ipse est, ibidem & nos futuri sumus, neque iam in reliquum tempus serpentem formidabimus. Confectus enim in carne persequēte eum Saluatore, audit

καὶ ὅπερ δὲ συμφέρει καὶ πρέπει, τοῦτο καὶ ποιῶν ἐστιν· ἦλθε γοῦν οὐχ ἵνα διακονηθῇ, ἀλλ' ἵνα διακονήσῃ καὶ τὴν ἡμῶν ἐργάσηται σωτηρίαν· ἀμέλει καὶ δυνάμενος ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ λαλῆσαι τὸν νόμον, οἶδεν ὅτι λυσιτελεῖ τοῖς ἀνθρώποις ἀπὸ τοῦ σινᾶ λαλῆσαι, καὶ τοῦτο πεποίηκεν· ἵνα καὶ μωϋσῆς ἀναβαίνων δυνηθῇ, κἀκεῖνον τὸν λόγον ἐγγύθεν ἀκούοντες μᾶλλον πεισθῶσι· πάλιν καὶ τὸ εὔλογον τοῦ γινομένου θεωρεῖν ἕξιν ἐντεῦθεν· εἰ διὰ τὸ δυνατὸν εἰρήκει· καὶ λέλυτο ἡ κατάρα· τοῦ μὲν κελεύσαντος, ἡ δύναμις ἐπεδείκνυτο· ὁ μέν τι ἄνθρωπος τοιοῦτος ἐγίνετο, οἷος ἦν ὁ Ἀδὰμ πρὸ τῆς παραβάσεως, ἐξωθεν λαβὼν τὴν χάριν· καὶ μὴ συγκεχρημένην ἔχων αὐτὴν τῷ σώματι· ἐκτὸς γὰρ ὢν καὶ τότε πάθοι ἂν τῷ παραδείσῳ τὰ χαῖρον καὶ χείρονα ἐγίνετο ὅτε καὶ παραβαίνειν μεμάθηκεν· ὧν τίνων τοιοῦτος ἀπαραπόδιστος ἦν ὁ ὄφεως, ἐγίνετο πάλιν χρεία πρόσταξαι τὸ θεῖον καὶ λύσαι τὴν κατάραν· καὶ οὕτως εἰς ἄπειρον ἐγίνετ' ἡ χρεία· καὶ οὐδὲν ἧττον οἱ ἄνθρωποι ἔμενον ὑπαίθριοι· δουλεύοντες τῇ ἁμαρτίᾳ· ἀεὶ δὲ ἁμαρτάνοντες, ἀεὶ ἐδέοντο τοῦ συγχωροῦντος· καὶ ἐδέοντο ἠλλοτριοῦτο σάρκες ὄντες καθ' ἑαυτάς· καὶ ἀεὶ ἡττώμενοι τῷ νόμῳ· διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς· πάλιν τί ἐκτίσμα ἦν ὁ υἱός, ἔμενεν ὁ ἄνθρωπος ἐδέν ἧττον θνητός· μὴ σωζόμενος τῷ θεῷ· ἐκτίσμα γὰρ σωζῆται τὰ κτίσματα τῷ θεῷ ζητοῦσι καὶ αὐτὸ τὸ σώζεσθαι· οὐδὲ τὸ μέσος τῆς κτίσεως, σωτηρία τῆς κτίσεως ἂν εἴη, δεόμενον καὶ αὐτὸ σωτηρίας· ἵνα οὖν μηδὲ τοῦτο γένηται, πέμπει τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν καὶ γίνεται υἱὸς ἀνθρώπου τὴν κτισθεῖσαν σάρκα λαβών· ἵν' ἐπὶ δὴ πάντες εἰσὶν ὑπαίθριοι τῷ θανάτῳ, ἀλλὰ ὢν τῶν πάντων, αὐτὸς ὑπὲρ πάντων τὸ ἴδιον σῶμα τῷ θανάτῳ προσενέγκῃ· καὶ λοιπὸν ὡς πάντων δι' αὐτοῦ ἀποθανόντων, ὁ μὲν λόγος τῆς ἀποφάσεως πληρωθῇ· πάντες γὰρ ἀπέθανον ἐν χριστῷ· πάντες δὲ γένωνται λοιπὸν ἐλεύθεροι μὲν, ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας· καὶ τῆς δι' αὐτὴν κατάρας· ἀληθῶς δέ, διαμένωσιν εἰς ἀεὶ ἀναστάντες ἐκ νεκρῶν· καὶ ἀθανασίαν καὶ ἀφθαρσίαν ἐνδυσάμενοι· τὸ γὰρ λόγου ἐνδυσαμένου τὴν σάρκα· καθὼς πολλάκις δέδεικται· πᾶν μὲν δῆγμα τοῦ ὄφεως, δι' ὅλου κατεσβέννυτο ἀπ' αὐτῆς· εἴ τι δὲ ἐκ τῶν σαρκικῶν κινημάτων ἀνεφύετο κακὸν, ἐξεκόπητο· καὶ σωαρκήτο τύποις ὁ τῆς ἁμαρτίας ἀκόλουθος θάνατος· ὡς αὐτὸς ὁ κύριος φησιν· "ἔρχεται ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου καὶ οὐδὲν εὑρίσκει ἐν ἐμοὶ· καὶ εἰς τοῦτο γὰρ ἐφανερώθη ὡς ἔγραψεν ὁ ἰωάννης, ἵνα λύσῃ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου· τούτων οὖν λυθέντων ἀπὸ τῆς σαρκὸς, πάντες οὕτως κατὰ τὴν συγγένειαν τῆς σαρκὸς ἠλευθερώθημεν· καὶ λοιπὸν σωφθέντες τῷ λόγῳ· σωαφθέντες τῷ θεῷ, οὐκέτι μὲν ὑπὸ γῆς ἀποκείμενοι· ἀλλ' ὡς αὐτὸς εἶπεν· "ὅπου αὐτὸς, ἐκεῖ ἡμεῖς ἐσόμεθα· λοιπὸν ὅτε τὸ ὄφιν ἐπὶ φοβηθησόμεθα· καταργήθη γὰρ ἐν τῇ σαρκὶ διωχθεὶς παρὰ τοῦ σωτῆρος· καὶ ἀκού-

audit

ἢ ἀνέβασε ὕπαγε ὀπίσω μου σατανᾶ· καὶ οὕτως
ἔξω τοῦ παραδείσου τυγχάνει βαλλόμενος εἰς
τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, οὔτε γυναῖκα παραπεισθησόμεθα
φυλαξόμεθα· ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει, οὔτε γα-
μοῦσιν οὔτε γαμίζονται· ἀλλ' εἰσὶν ὡς ἄγγελοι·
καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, καινὴ κτίσις ἔσαι· καὶ οὔ-
τε ἄρσεν οὔτε θῆλυ· ἀλλὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσιν
ὁ Χριστός· ἔνθα δὲ ὁ Χριστὸς, ποῖος φόβος,
ἢ ποῖος κίνδυνος ἔτι γένοιτο; τοῦτο γὰρ οὐκ
ἂν ἐγεγόνει, εἰ κτίσμα ἦν ὁ λόγος· πρὸς γὰρ
κτίσμα ὢν καὶ ὁ διάβολος εἶχεν ἀεὶ τὴν μά-
χην· καὶ μέσος ὢν ὁ ἄνθρωπος, ὑπῆν
ἦν ἀεὶ τῷ θανάτῳ, μὴ ἔχων ἐν ᾧ καὶ δι' οὗ
σωαφθεὶς τῷ θεῷ ἐλεύθερος πάντὸς φόβου
γένηται· ὅθεν ἡ ἀλήθεια δείκνυσι μὴ εἶναι τῶν
γενητῶν τὸν λόγον, ἀλλὰ μᾶλλον τούτων αὐτὸν
δημιουργόν· οὕτω γὰρ καὶ προσελάβετο τὸ γε-
νητὸν τ ἀνθρώπινον σῶμα· ἵνα τοῦτο ὡς δη-
μιουργὸς ἀνακαινίσας, ἐν ἑαυτῷ θεοποιήσῃ, καὶ
οὕτως εἰς βασιλείαν οὐρανῶν εἰσαγάγῃ πάντας
ἡμᾶς καθ' ὁμοιότητα ἐκείνου· οὐκ ἂν δὲ πά-
λιν ἐθεοποιήθη κτίσματι σωαφθεὶς ὁ ἄνθρω-
πος, εἰ μὴ θεὸς ἦν ἀληθινὸς ὁ υἱός· καὶ οὐκ ἂν
παρέσχε τῷ πατρὶ ὁ ἄνθρωπος, εἰ μὴ φύσει τ
ἀληθινὸς ἦν αὐτοῦ ὁ λόγος ὁ ἐνδυσάμενος τὸ
σῶμα· τ ὥσπερ οὐκ ἂν ἠλευθερώθημεν ἀπὸ
τῆς ἁμαρτίας καὶ ἀπὸ τῆς κατάρας, εἰ μὴ φύσει
σὰρξ ἀνθρωπίνη ἦν ἦν ἐνεδύσατο ὁ λόγος· οὐ-
δὲν γὰρ κοινὸν ἦν ἡμῖν πρὸς τὸ ἀλλότριον· ἵνα
οὐκ ἂν ἐθεοποιήθη ὁ ἄνθρωπος, εἰ μὴ φύσει ἐκ τοῦ
πατρὸς· καὶ ἀληθινὸς καὶ ἰδίως ἦν αὐτοῦ λόγος ὁ
γενόμενος σὰρξ· διὰτοῦτο γὰρ τοιαύτη γέγονεν
ἡ σωαφή, ἵνα τὸ κατὰ φύσιν τῆς θεότητος σωθὰ-
ψῃ τ φύσει ἄνθρωπον, καὶ βεβαία γένηται σω-
τηρία καὶ ἡ θεοποίησις αὐτοῦ· οὐκ οἶδα οἱ λέγου-
μενοι μὴ ἐκ τοῦ πατρὸς εἶναι φύσει τ ἴδιον τῆς ἰ-
δίας οὐσίας αὐτοῦ τ υἱὸν, ἀρνείσθωσαν καὶ ἀληθι-
νὴν σάρκα ἀνθρωπίνην αὐτὸν ἐληφέναι ἐκ μα-
ρίας τῆς ἀειπαρθένου· οὐδὲν γὰρ πλέον ἡμῖν τοῖς
ἀνθρώποις ἦν, εἰ μήτε ἀληθινὸς τ φύσει υἱὸς
ἦν τοῦ θεοῦ ὁ λόγος, μήτε ἀληθινὴ σὰρξ ἦν ἦν προ-
σελάβετο· ἀλλ' ἔλαβέ γε ἀληθινὴν σάρκα·
κἂν μαίνηται Βαλεντῖνος· ἦν γὰρ τ φύσει καὶ
ἀληθινὸς θεὸς ὁ λόγος, κἂν μαίνωνται οἱ ἀ-
ρειομανῖται· τ ἐν ἐκείνῃ γέγονεν ἡμῶν ἀρχὴ τ
καινῆς κτίσεως· κλιθεὶς ἄνθρωπος ὑπὲρ ἡ
μῶν· καὶ τὴν ὁδὸν ἡμῖν ἐκείνην ἀνακαινίσας ὥσ-
περ εἴρηται· ὅτε οὖν κτίσμα ἐστὶν ὁ λόγος, οὔτε
ἔργον· τοῦτον γὰρ ἐστι κτίσμα τ ποίημα, τ ἔργον, καὶ
εἴπερ κτίσμα τ ποίημα ἦν, ἦν ἂν τ ἔργον διὰτοῦτο
γάρ, ὅδε εἴρηκεν ἔκτισέ με ἔργον· ὅδε οὖν τοῖς ἔργοις
ἐποίησεν, ἵνα μὴ φύσει τ τῇ οὐσίᾳ κτίσμα εἶναι δοξῃ·
ἔτι ὅτι διὰ τὸ ποιῆσαι μὲν ἔργα ἔκτισεν, ἵνα μὴ πά-
λιν κατὰ τὴν κακόνοιαν τῶν ἀσεβῶν ὡς ὄργανον δι'
ἡμᾶς γενόμενος νομισθῇ· ἀλλ' ὅτι πρὸ τ ἔργων
ἔκτισέ με ἀνήγγελεν· ἵνα μὴ ὥσπερ ἕτι γέννημα ὢν
πρὸ πάντων, ὅτως καὶ λέγομεν περὶ τῶν ἔργων,
τοῦτον

audit deinceps, *vade post me sathana*: atque ita ex paradiso eiectus est in ignem æternum: Neque nobis cauendum erit a malesuada fœmina. *In resurrectione siquidem neque in matrimonium ducunt, neque ducuntur: sed tales sunt, quales ipsi Angeli: & in Christo Iesu noua creatura erit, neque vel masculus, vel fœmina, sed omnia in omnibus erit Christus.* Vbi porro Christus, quod genus ibi metus aut periculi fuerit? Atqui illud fieri non potuisset, si Verbum creatura fuisset. Aduersus enim creaturam creaturæ coniunctam, Diabolus perpetuo vires pugnandi habuisset, & homo intermedius formidine mortis semper laborasset, non habens in quo & per quem Deo coaptaretur, & liber ab omni metu euaderet. Quapropter ipsa veritas declarat, non esse Verbum rem creatitiam, sed potius rerum opificem. In hoc siquidem assumptum est ab illo creatitium & humanum corpus, quò illud vt opifex & conditor renouaret in se, ac deificaret, atque ea ratione nos omnes in regnum cælorum itidem ac seipsum introduceret. Rursus, deificationem in se non sensisset homo creaturæ coaptatus, nisi Filius, verus Deus extitisset, neque adstitisset Patri homo, nisi naturaliter verum Patris Verbum fuisset, quod carnem induerat. Et quemadmodum neque à peccato, neque à maledictione vindicati fuissemus, nisi verè ea naturaliterque humana caro fuisset quam Verbum sibi induerat: nihil enim nobis commune cum re aliena: ita quoque non Deificatus fuisset homo, nisi naturaliter ex patre verum ac proprium illius Verbum fuisset, quod caro factum est. Ideo enim ea coaptatio instituta est, vt deitas vera, & vt sic dicam, naturalis, verum & naturalem hominem sibi consereret, & stabilis efficeretur hominis salus ac deificatio. Quapropter, qui negant eum ex Patre esse, naturalemque eius & substantiæ ipsius proprium Filium, negent quoque eundem veram, & humanam carnem assumpsisse ex Maria semper Virgine. Nihil enim nobis hominibus inde emolumenti, aut commodi, nisi Verbum naturalis sit ac verus Dei Filius, nisique vera sit caro, quam assumpsit. Sed assumpsit veram carnem, etiam si insaniat Valentinus. Est quoque naturaliter Verbum verus Deus, etiamsi rabiant Ariani, & in illa carne factum est initium nouæ creaturæ, eò quòd ipse creatus sit homo pro nobis: & viam illam nobis renouauit, vt dictum est. Verbum igitur ex natura, neque creatum aliquid, neque opus fuerit. Idem enim sunt & creatura, & factum & opus: & si creatura, vel factū quiddam esset, vtique etiam opus esset. Eaque de causa non dixit, creauit me opus, neque cum operibus fecit, ne aut natura, aut substantia, creatura videretur esse: neque vt faceret opera, ideo eum creauit, ne denuo iuxta velaniam impiorum, quasi organum quoddā videretur propter nos creandos institutum: neque item dixit, ante opera creauit me, ne, vt est gen tū quiddam ante omnia, ita quoq; creatus ante omnia opera,

nihil discriminis statuere crederetur inter gigni & creari: sed cum summa cautione locutus est, ad opera creauit me, quod idem est ac si diceret, Pater me ad carnem fecit, authorque fuit, vt homo fierem: vt rursum isthinc demonstrari possit, illum non esse opus, sed genitum quiddam: Vt enim is qui ingreditur ædes, non est pars aliqua ædium, sed diuersum quiddam ab ædibus: ita quoque qui ad opera creatur, alius natura fuerit, quàm opera: Si ergo pro vestra sententia Verbum Dei opus cēlendum est, agite quæso, dicite mihi vos Ariani, qua manu, aut quánam sapientia opus istud cōfectum est? Omnia enim opera, quæ facta sunt, manu & Sapientia Dei facta sunt, loquente ipso Deo, *Manus mea fecit hæc omnia*. Dauide quoque attestante, *Tu Domine ab initio fundasti terram, & opera manuum tuarum sunt cæli*: ac rursum Psalmo centesimo quadragesimo secundo, *Memor fui dierum priscorum, meditatus sum in operibus tuis, in factis manuum tuarum meditabar*. Ergo, si in manu Dei omnia quæ facta sunt, absolutionem perfectitudinemque suam acceperunt, & scriptum est, omnia per Verbum facta esse, & citra eum factum esse nihil: Et rursus, vnus Dominus Iesus, per quem omnia, in quo omnia, euidens conspicuumque est, illum opus esse non posse: quippe, qui ipse sit manus & Sapientia Dei. Id cognoscentes etiam Martyres illi Babylonii, Ananias, Azarias, Mizael, refutant Arianorum impietatem: dicentes enim, *benedicant omnia opera Dominum, tum ea quæ in cælo sunt, tum ea quæ in terris degunt*: in ea summa, omnes creaturas vt opera adnumerarunt, sed in numero eorum Filium ipsum non constituerunt. Non enim dixerunt, & tu Verbum benedic, & hymnum cane tu sapientia, vt ostenderent alia omnia esse ex eorū catalogo, quæ & opera sunt, & hymnum cantant: Verbū contrà, non esse opus aut ex cœtu canentium, sed potius cum Patre decantatur, adoratur, & diuinis laudibus celebratur, quum sit & Verbum illius, & Sapientia & operum architectus. Id quoque Spiritus in Psalmis cum pulchra obseruatione elocutus est: *Rectum est Verbum Domini, & omnia opera eius in fide*. Quemadmodum & in alio Psalmo recensuit, *Quàm magnifica sunt opera tua, omnia in Sapientia fecisti*. Iam si Verbum opus esset, planè Verbum in Sapientia factum fuisset, neque illud ab operibus discriminasset scriptura, neque ista quidem opera dixisset, illud vero Sapientiam Dei nominasset: nunc illud ab operibus segregans scriptura, probe ostendit, Sapientiam opificem esse, non opus: Eadem quoque distinctione & Paulus vsus est scribens ad Hebræos, *Viuidum est enim Verbum Dei, & efficax & penetrantius omni gladio ancipiti, & pertingens vsque ad internodia animæ & spiritus, compagines q; simul & medullas, facultatemq; habet iudicādi de cogitationib. ac nulla creatura est inuisibilis corā illo: omnia autem nuda sunt & conspicua oculus eius, apud quem nobis sermo*. Ecce, tibi res conditas creaturā appellat: Filium autem pro Verbo Dei agnoscit, ac talem qui sit aliud à rebus creatis: ac rursum, quum

τοῦτον ποίημα νομίζεσθαι τὸ γέννημα καὶ τὸ ἔκπισμα· ἀλλὰ μὴ θεωρητέον ἀκριβεῖς, εἰς ἔργα εἰρηκεν ἴσον τῷ εἰπεῖν, ἐποίησε σάρκα πεποίηκεν ὁ πατὴρ γλυκὺ ἄνθρωπον· ὥστε καὶ ἐκ τούτου πάλιν δείκνυσθαι, μὴ εἶναι ἔργον αὐτόν, ἀλλὰ γέννημα· ὡς γὰρ ὁ ἐρχόμενος εἰς οἰκίαν οὐκ ἔστι μέρος τῆς οἰκίας· ἀλλὰ ἄλλος ἐστὶ παρὰ τὴν οἰκίαν, ὕτως οὐδὲ τὰ ἔργα κτίζομενα, ἄλλα αὐ ἐστὶ τὴν φύσιν παρὰ τὰ ἔργα· ἐπεὶ εἰ καθ' ὑμᾶς ὁ τοῦ θεοῦ λόγος ἔργον ἐστὶν, ὦ ἀρειανοὶ, ἐν ποίᾳ ἄρα χρεὶ ἦν σοφίᾳ γέγονεν; πάντα γὰρ ἔργα ἐγένετο, τῇ χειρὶ τῇ σοφίᾳ γέγονε τοῦ θεοῦ, λέγοντος· μὲν αὐτοῦ τοῦ θεοῦ, ἡ χείρ μου ἐποίησε ταῦτα πάντα, τοῦ δαβὶδ ψάλλοντος, καὶ οὐ καταρχὰς κύριε τὴν γῆν ἐθεμελίωσας· καὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σού εἰσιν οἱ οὐρανοί· καὶ πάλιν ἐν τῷ ἑκατοστῷ πεντηκοστῷ δευτέρῳ ψαλμῷ, ἐμνήσθην ἡμερῶν ἀρχαίων· καὶ ἐμελέτησα ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις σου· ἐν ποιήμασι τῶν χειρῶν σου ἐμελέτων· οὐκ οὖν εἰ ἐν χρεὶ τοῦ θεοῦ τὰ ποιήματα εἰρηκέναι, γέγραπται γὰρ ὅτι πάντα διὰ τοῦ λόγου γέγονε· καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν· καὶ πάλιν, εἷς κύριος ἰησοῦς δι' οὗ τὰ πάντα· καὶ ὅτι ἐν αὐτῷ τὰ πάντα συνέστηκεν, εὐδηλον ὡς οὐκ ἂν εἴη ὁ υἱὸς ἔργον, ἀλλ' αὐτός ἐστιν ἡ χεὶρ τοῦ θεοῦ καὶ ἡ σοφία τοῦτο γινώσκοντες οἱ ἐν βαβυλῶνι γενόμενοι μάρτυρες· ἀνανίας· ἀζαρίας· μισαὴλ, ἐλέγχουσι τὴν ἀρειανὴν ἀσέβειαν, εἰπόντες, εὐλογεῖτε πάντα τὰ ἔργα τοῦ κυρίου· τὰ ἐν οὐρανῷ καὶ τὰ ὑπὸ γῆς· καὶ πᾶσαι τὴν κτίσιν, ὡς ἔργα κατέλεξαν· τί οὖν, οὐκ ὠνόμασαν, ἀλλὰ λόγε, καὶ ὕμνει σοφία· ἵνα δείξωσιν ὅτι τὰ μὲν ἄλλα πάντα, ὑμνούμενά ἐστι, καὶ ἔργα ἐστί· ὁ δὲ λόγος, οὐκ ἔστιν ἔργον οὐδὲ τῶν ὑμνουμένων, ἀλλὰ σὺν τῷ πατρὶ ὑμνέμενος, καὶ προσκυνούμενός ἐστι καὶ θεολογέμενος· λόγος μὲν αὐτὸς καὶ σοφία ὢν, τῶν δὲ ἔργων δημιουργός· τοῦτο καὶ τὸ πνεῦμα μετὰ καλλίστης διαστολῆς εἴρηκεν, ὅτι οὕτως ὁ λόγος τοῦ κυρίου· καὶ πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐν πίστει· καθάπερ καὶ ἐν ἑτέρῳ φησὶν· ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου κύριε· πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας· εἰ δὲ ἔργον ἦν ὁ λόγος, πάντως ἂν καὶ αὐτὸς ἐν σοφίᾳ ἐγένετο· καὶ ἔτ' ἂν διέσελλεν αὐτὸν λοιπὸν τῶν ἔργων ἡ γραφὴ, οὔτε τὰ μὲν ἔργα ὠνόμαζε, τὸν δὲ λόγον, καὶ σοφίαν ἰδίαν τοῦ θεοῦ ἀνηγορέυετο· νῦν δὲ διέστελλε τῶν ἔργων αὐτὸν ἡ γραφὴ, δείκνυσιν ὅτι τῶν ἔργων δημιουργός ἐστιν ἡ σοφία καὶ οὐκ ἔργον· πιστὴ τῇ διαστολῇ καὶ ὁ παῦλος κέχρηται γραφῶν ἑβραίοις, ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ· καὶ ἐνεργὴς, καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον, καὶ διικνέμενος ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ πνεύματος, ἁρμῶν τε καὶ μυελῶν, καὶ κριτικὸς ἐνθυμήσεων, καὶ ἐννοιῶν καρδίας, καὶ οὐκ ἔστι κτίσις ἀφανὴς ἐνώπιον αὐτοῦ· πάντα δὲ γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, πρὸς ὃν ἡμῖν ὁ λόγος· ἰδοὺ γὰρ τὰ μὲν γήινα, κλίσιν ὠνόμασε· τί οὖν λόγον εἶδεν ὄντα τοῦ θεοῦ· ὡς ἄλλο ὄντος τοῦ παρὰ τὰ κτίσματα· πάλιν δὲ λέγων·

λέγων· πάντα καὶ γυμνὰ καὶ πεπραχηλισμένα τῷ ὀφθαλμῷ αὐτοῦ· πρὸς ὃν ἡμῖν ὁ λόγος, ἄλλον αὐτὸν σημαίνει τῶν πάντων· διαφέρει γὰρ ὁ μὲν, κρίνει· τῶν δὲ γενητῶν πάντων ἕκαστος ὑπόδικός ἐστιν αὐτῷ διδόναι λόγον· αὐτὸς ἄρα καὶ τῆς κτίσεως πάσης συστεναζούσης ἡμῖν εἰς τὸ ἐλευθερωθῆναι ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς, ἄλλων τῶν κλισμάτων δείκνυται ὁ υἱός· εἰ γὰρ ἓν κλίσμα, εἷς ἓν καὶ αὐτὸς τῶν στεναζόντων· καὶ δεόμενος τοῦ ὑποποιοῦντος καὶ ἐλευθεροῦντος καὶ αὐτὸν μετὰ πάντων· εἰ δὲ πᾶσι μὲν ἡ κτίσις συστένάζει ἐλευθερίας χάριν τῆς ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς· ὁ δὲ υἱὸς οὐκ ἔστι
„ τῶν στεναζόντων· οὐδὲ τῶν δεομένων ἐλευθε-
„ ρίας· ἀλλ' αὐτός ἐστιν ὑποποιῶν καὶ ἐλευθερῶν
„ τὰ πάντα· λέγων τοῖς τότε Ἰουδαίοις· ὁ δὲ δοῦλος οὐ μένει ἐν τῇ οἰκίᾳ εἰς τὸν αἰῶνα· ὁ δὲ υἱὸς μένει εἰς τὸν αἰῶνα· ἐὰν οὖν ὁ υἱὸς ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ, ὄντως ἐλεύθεροι ἔσεσθε, λαμπρότερον φωτὸς ἀποδείκνυται καὶ ἐκ τούτων, ὅτι οὐκ ἔστι κτίσμα ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, ἀλλ' υἱὸς ἀληθινὸς καὶ φύσει γνήσιος τοῦ πατρὸς· ὡς μὲν οὖν τοῦ κυρίου ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν, εἰ καὶ δι' ὀλίγων, ἀλλ' ἱκανά ἐστιν ὡς γε νομίζω πρὸς φασιν ἀναχεῖν παῦται τοῖς λογιωτέροις πλείονα κατασκευάζειν εἰς αἵρεσιν τῆς ἀρειανῆς αἱρέσεως· ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸν ἑξῆς στίχον ἀναγινώσκοντες αἱρετικοὶ, κακῶς καὶ ὡς τύφλοι νομίζουσιν· ἐπειδὴ γέγραπται· πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με, εἰς τὴν θεότητα τοῦ λόγου καὶ μὴ εἰς τὸ ἔνσαρκον αὐτοῦ παρουσίαν εἰρῆσθαι, καὶ τούτων, ἀναγκαῖον καὶ τοῦτον τὸν στίχον διαλύοντας, δεῖξαι τὴν πλάνην ἐκείνων· γέγραπται, ὁ θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν· εἰ τίνων τῇ σοφίᾳ ἡ γῆ τεθεμελίωται, πῶς ὁ θεμελιῶν θεμελιοῦται; ἀλλὰ παροιμιωδῶς ἐστιν εἰρημένον καὶ τοῦτο· καὶ δεῖ καὶ τοῦτον τὸν νοῦν ζητεῖν· ἵνα γινώσκωμεν, ὅτι τῇ μὲν σοφίᾳ, ὁ πατὴρ δημιουργεῖ· καὶ θεμελιοῖ τὴν γῆν εἰς τὸ ἑδραίαν εἶναι καὶ διαμένειν αὐτήν· αὐτὴ δὲ ἡ σοφία θεμελιοῦται εἰς ἡμᾶς, ἵνα ἀρχὴ καὶ θεμέλιος τῆς καινῆς ἡμῶν κτίσεως καὶ ἀνακαινώσεως γένηται· οὐκ εἴρηκε γοῦν πρὸ τοῦ αἰῶνος λόγον ἢ υἱὸν πεποίηκεν· ἵνα μὴ ὡς ἀρχὴν ἔχῃ τοῦ ποιεῖσθαι· τοῦτο δὲ πρὸ πάντων δεῖ ζητεῖν, εἰ υἱός ἐστι· καὶ πρὸς τοῦτο τὰς γραφὰς προηγουμένως ἐρευνᾶν· τοῦτο γὰρ καὶ τῶν ἀποστόλων ἐρωτηθέντων, ὁ πέτρος ἀπεκρίνατο λέγων· σὺ εἶ ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ζῶντος· τοῦτο γὰρ καὶ ὁ πατὴρ τῆς ἀρειανῆς αἱρέσεως ἐν πρώτοις ἠρώτησεν, εἰ υἱὸς εἶ τοῦ θεοῦ· ἔδει γὰρ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἡ ἀλήθεια, καὶ τὸ κύριον τῆς πίστεως ἡμῶν· καὶ ὅτι ἐαὶ μὲν αὐτὸς ἦ ὁ υἱὸς, τέλος ἔχει ἡ διαβολικὴ τυραννίς· ἐαὶ δὲ κτίσμα ἦ, εἷς ἐστι τῶν ἐκ τοῦ ἀδὰμ τῷ ἀπατηθέντος παρ' αὐτοῦ· καὶ οὐδὲ μία φροντὶς ἦν αὐτῷ· διὰ τοῦτο τοῖς τότε Ἰουδαίοις ἠγανάκτουν ὅτι ὁ κύριος υἱὸν θεοῦ ἑαυτὸν, καὶ πατέρα ἴδιον εἶναι ἑαυτῷ ἔλεγε τὸν θεόν·

quũ ait, Omnia esse nuda & aperta oculis eius, ad quẽ nobis est sermo, alium illum à rebus omnibus ostendit, ac proinde ille iudicandi potestatem habet: creata autem obnoxia sunt singula pro se, vt illi rationem reddant. Atque ita vniuersa creatura nobiscum congemiscente, pro liberatione ex seruitute corruptionis, satis ostenditur alium esse Filium à creaturis. Si enim creatura esset, & ipse quoque vnus ex numero gementium esset, opusque haberet eo, qui ipsum & Filium redderet, & à seruitute cum cæteris vindicaret. Quod si omnis creatura vna gemiscit & suspirat libertatem à seruitute corruptionis, nec Filius vnus ex catalogo suspirantium est, aut eorum qui libertate indigent, sed potius est qui Filios nos reddit & liberat omnia, cum dicat Iudæis eius temporis: Seruus non manet in æternum in familia, sed Filius in æternum manet. *Si igitur Filius vos liberauerit, vere liberi eritis*: luce clarius ex istis deprehenditur non esse creaturam Verbum Dei, sed Filium verum & genuinum Patris sui. De hoc igitur dicto: *Dominus creauit me initium viarum suarum*, tametsi pauca ista sint, tamen sufficere arbitror, quæ doctioribus occasionem præbeant maioris copiæ ad tollendam hæresim Arianam. Cæterum, quoniam proximum deinde versiculum lectitantes hæretici, prauiter de eo quoque sentiunt, in quo scriptum est: Ante æuum fundauit me, arbitranturque illud ad deitatem Verbi, non ad aduentum eius in carne referendum esse, necessum, vt hoc quoque versiculo explicato, eorum errorem aperiamus. Scriptum ita habet: *Deus Sapientia fundauit terram.* Si igitur Sapientia terram fundauit, qui fit, vt ille fundator fundamentum fiat? sed prouerbialem speciem & illud quoque dictum habet, eiusque sensus inuestigandus est, vt cognoscamus, Patrem quidem Sapientia architectari & fundare terram, vt sit firma & permaneat: Sapientiam verò fundari propter nos vt initium fiat, & fundamentum nouæ nostræ creaturæ, & instaurationis nostræ. Certe non dixit, ne in istis quidem verbis ante æuum Verbum aut filium me fecit, ne quasi initium fiendi videretur adipisci: id enim ante omnia exquirendum est, an Filius sit, & principaliter super ea re scripturæ excutiendæ sunt. Hoc siquidem ita esse, post interrogationem Apostolorum Petrus sua responsione declarauit, quum ait, *Tu es Christus Filius Dei viui*: illud quoque patet Arianæ sectæ imprimis percunctatus est, *Si tu es Filius Dei*, &c. Nam hoc nouerat verum esse, & columen nostræ fidei: & si Filius esset, iam finem instare suæ diabolicæ tyrannidi: contra, si creatura esset, fieri non posse, quin vnus ex posteris Adæ esset à se decepti: ac proinde si res ita se haberet, nihili eum esse faciendum: Et hoc ipsum fuit, cur eius temporis Iudæi stomacharentur, quum Dominus se Filium Dei, & Deum sibi Patrem esse pronunciaret.

Nam

Nam si se vnum ex creaturis nominasset, aut aliquid ex operibus Dei, non obstupuissent hæc audientes, neque pro blasphemia talia verba imputassent, quum scirent, & Angelos ad Patres profectos esse: sed quia se Filium dicebat, satis animaduertebant, non esse in iis verbis notam aliquam aut characterem creaturæ, sed esse indicium deitatis, & naturæ paternæ. Oportuit igitur Arianos, quanquam imitatores Patris sui Diaboli curiose obseruare, vt si dixisset, Verbum aut Filium me fundauit, sentirent ea quæ sentiunt: quòd si ita locutus non esset, absisterent ea admentiri & comminisci, quæ non sunt. Non enim dixit, ante æuum Verbum aut Filium me fundauit, sed simpliciter, fundauit me, vt denuo ostenderet (quemadmodum dixi) se non sui causa, sed propter eos qui ipsi inædificandi erant, ita de seipso prouerbialiter locutum esse, idque quum cognitum haberet Apostolus, dixit: *Aliud fundamentum nemo potest collocare præter id quod positum est, quod est Iesus Christus: quisque autem videto, quomodo superinædificet.* Necessum autem est fundamentum tale esse, qualia ea quæ superædificantur, vt congruant inter se. Verbum igitur quatenus Verbum est, non habet aliquos qui secum congruant, vnigenitum enim est: cæterum, quatenus homo factus est, similes sibi & congruentes habet, vtpote, cum quibus etiam similem carnem induerit. Quocirca quantum ad humanitatem, fundatur, vt & nos super eum veluti precioſi lapides inædificemur, efficiamurque templum habitantis in nobis Spiritus Sancti. Vt autem ipse fundamentum est, nos autem lapides super eam inædificati, ita ipse rursum vitis est, nos autem palmites cohærentes, & conserti, non substantia Deitatis, id enim impossibile, sed ratione humanæ conditionis: palmites siquidem consimiles esse oportet viti. Iam, quia nos similes secundum carnem illi sumus, & quia alioquin hæreticos humana sentientes, exemplis humanis refutare oportet, iisdem verbis, quibus supra, vtendum existimo. Non dixit igitur, fundamentum me fecit, ne veluti operis, & rei principio aliquo inchoatæ, in hoc dicto improbam occasionem ad impietatem expiscarentur: sed, Fundauit me, inquit: Iam, quod fundamentum fit, fundatur quidem per lapides illi superiniectos, sed non simpliciter: tum enim proprie fit, quum pro saxo è monte tollitur, & in imis terræ collocatur: Hactenus enim, dum in monte saxum est, nondum adhuc vel fundamentum, vel fundatum esse dici potest, sed quum vsus postularit, & in effossa terra collocatum fuerit, tum denique, si ei loqui concederetur, diceret de seipso, fundauit me, quum ita ex monte in istum locum transuectum esset. Ita quoque & Dominus, quum fundatus esset, non initium existendi accepit, vtpote iam antea Verbum, sed quum nostram carnem induisset, quam ex Maria decisam accepit, tum inquit, fundauit me, quod idē valet, ac si diceret, Verbum cum essem, terreno corpori me iniecit: ita enim

εἰ γὰρ ἑαυτὸν ἕνα τῶν κτισμάτων ἐρηκώς, ἢ ὅτι ποίημα εἰμὶ· οὐκ ἐξενίζοντο ἀκούοντες· οὐδὲ βλασφημίαν ἐνόμιζον τὰ τοιαῦτα ῥήματα· εἰδότες καὶ ἀγγέλων ἀποδημίαν γιγνόμενον πρὸς τὸς πατέρας· ἐπειδὴ οὖν υἱὸν θεοῦ ἑαυτὸν ἔλεγεν, ἐθεώρουν μὴ κτίσματος εἶναι τὸ πιστὸν γνώρισμα· ἀλλὰ καὶ θεότητος καὶ φύσεως πατρικῆς· ἔδει πάντως τὸς ἀρειανὸς, κἂν τὸν πατέρα ἑαυτῶν τὸν Διάβολον μιμουμένους, πολυπραγμονεῖσθαι· καὶ εἰ μὲν ἔρηκεν ὁ λόγος, υἱόν με ἐθεμελίωσε, φρονεῖν ὡς φρονοῦσιν· εἰ δὲ μὴ ὅτως ἔρηκεν, μὴ ὑπονοεῖν αὐτοῖς τὰ μὴ ὄντα· ὃ γὰρ ἔρηκε, περὶ τοῦ αἰῶνος λόγου ἢ υἱόν με ἐθεμελίωσεν· ἀλλ' ἁπλῶς ἐθεμελίωσέ με, ἵνα δείξῃ πάλιν, καθάπερ εἶπον, ὅτι οὐ δι' ἑαυτὸν· διὰ δὲ τὸς ἐποικοδομουμένους ἐπ' αὐτὸν παροιμιωδῶς καὶ τοῦτο λέγει· τοῦτο γὰρ εἰδὼς ὁ ἀπόστολος γράφει· θεμέλιον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός· ἕκαστος δὲ βλεπέτω πῶς οἰκοδομεῖ· ἀνάγκη δὲ τὸν θεμέλιον τοιοῦτον εἶναι, οἷα καὶ τὰ ἐποικοδομούμενά ἐστιν· ἵνα καὶ συναρμολογεῖσθαι δύνηται λόγος μὲν οὖν ὢν, ἢ λόγος ἐστὶν, οὐκ ἔχει τοιούτους οἵός ἐστιν αὐτὸς, τὸς συναρμολογουμένους αὐτῷ· μονογενὴς γάρ ἐστιν· ἄνθρωπος δὲ γενόμενος ἔχει τὸς ὁμοίους, ὧν καὶ τῶν ὁμοίαν ἐνεδύσατο σάρκα· οὐκ οὖν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον θεμελιοῦται, ἵνα καὶ ἡμεῖς ἐπ' αὐτὸν, ὡς λίθοι ζῶντες ἐποικοδομηθῶμεν· καὶ γινώμεθα ναὸς τοῦ ἐν ἡμῖν οἰκοῦντος ἁγίου πνεύματος· ὥσπερ δὲ θεμέλιος αὐτὸς, ἡμεῖς δὲ λίθοι ἐποικοδομούμενοι ἐπ' αὐτὸν, ὅτως αὐτὸς πάλιν ἄμπελός ἐστιν, ἡμεῖς δὲ κλήματα συνημμένα, ἀκατὰ τὴν ὑσίαν τῆς θεότητος, ἀδύνατον γὰρ τοῦτό γε, ἀλλὰ πάλιν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον· ὅμοια γὰρ εἶναι δεῖ τὰ κλήματα τῇ ἀμπέλῳ· ἐπεὶ δὲ ἡμεῖς, ὅμοιοι κατὰ τὴν σάρκα τυγχάνομεν αὐτῷ· ἄλλως τε ἀνθρωπίνους φρονοῦντας τὸν αἱρετικὸς, ἀνθρωπίνοις παραδείγμασι διελέγχειν πρόσκειται ἀπὸ τῶν αὐτῶν λόγων· οὐκ ἔρηκε γοῦν θεμέλιόν με πεποίηκεν· ἵνα μὴ ὡς πρᾶγμα καὶ ἀρχὴν ἔχοντα αὐτὸ γίνεσθαι, κἂν ἐν τούτῳ προφασιν εὕρωσιν ἀναίσχυντον πρὸς ἀσέβειαν· ἀλλ' ὅτι ἐθεμελίωσέ με· τὸ δὲ θεμελιούμενον, θεμελιοῦσθαι μέν, ἀπὸ τὸς ἁρμολογουμένους ἐπ' αὐτὸν λίθους· γίνεται δὲ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ὅταν ἐξ ὄρους μεσεχθῇ λίθος, καὶ εἰς τὸ βάθος τῆς γῆς καταπεθῇ· καὶ ἕως μὲν ἐν τῷ ὄρει λίθος ἐστὶ, ἄτω πεθεμελίωται· ἐπειδὰν δὲ ἡ χρεία ἀπαιτῇ καὶ μεσεχθῇ· καὶ περιβάληται τὸ βάθος τῆς γῆς· τότε λοιπὸν εἰ λάβοι φωνὴν ὁ λίθος, εἶπεν ἂν· νυνὶ ἐθεμελίωσέ με, ἐξ ὄρους ὧδε μεταθείς· οὐκ οὖν οὔπω ὁ κύριος ὅτι θεμελιοῦται, ἀρχὴν ἔχει τοῦ εἶναι· διὰ γὰρ καὶ περὶ τούτου λόγος· ἀλλ' ὅτι τὸ ἡμέτερον ἐνεδύσατο σῶμα ὅπερ ἐκ Μαρίας τμηθὲν ἔλαβε, τοῦτο λοιπὸν ἐθεμελίωσέ με· ἴσον τῷ εἰπεῖν, λόγον ὄντα με, περιέβαλλε γηΐνῳ σώματι· ὅτω

οὕτω γὰρ δι' ἡμᾶς θεμελιᾶται τὰ ἡμῶν ἀναδεχόμενος· ἵνα ἡμεῖς ὡς σύσσωμοι συναρμολογούμενοι καὶ συνδεθέντες αὐτῷ διὰ τὸ ὁμοιώσεως τῆς σαρκὸς, εἰς ἄνδρα τέλειον καταντήσαντες, ἀθάνατοι καὶ ἄφθαρτοι διαμείνωμεν. τὸ μὲν οὖν περὶ τοῦ αἰῶνος, καὶ πρὸ τοῦ τὴν γῆν ποιῆσαι, καὶ πρὸ τοῦ ὄρη ἑδραιωθῆναι, μηδένα ταράττέτω· πάνυ γὰρ καλῶς καὶ τοῦτο συνῆψε τῷ ἐθεμελίωσε καὶ ἔκλισε· τοῦτο γὰρ πάλιν τῆς κατὰ σάρκα οἰκονομίας ἅπτεται· ἡ γὰρ διὰ τὸ σωτῆρος εἰς ἡμᾶς γινομένη χάρις, ἄρτι μὲν ἐπεφάνη, ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, καὶ γέγονεν ἐπιδημήσαντος αὐτοῦ· προητοίμασο δὲ αὕτη καὶ πρὶν γενέσθαι ἡμᾶς· μᾶλλον καὶ πρὸ τῆς καταβολῆς τοῦ κόσμου· καὶ ἡ αἰτία χρῆσις καὶ θαυμασή πως ἐστιν· οὐκ ἔπρεπε τὸν θεὸν ὕστερον περὶ ἡμῶν βουλεύεσθαι· ἵνα μὴ ὡς ἀγνοῶν τὰ καθ' ἡμᾶς φαίνηται· κτίζων τοίνυν ἡμᾶς διὰ τοῦ ἰδίου λόγου ὁ τῶν ὅλων θεὸς· καὶ εἰδὼς τὰ ἡμῶν ὑπὲρ ἡμᾶς, προγινώσκων τε ὅτι καλοὶ γενόμενοι, ὕστερον παραβάται τῆς ἐντολῆς ἐσόμεθα, καὶ οὐκ ἂν παραδείσου ἐκβληθησόμεθα διὰ τὸ παράκοης, φιλάνθρωπος καὶ ἀγαθὸς ὤν, προητοίμαζεν ἐν τῷ ἰδίῳ λόγῳ, δι' οὗ καὶ ἔκτισεν ἡμᾶς, περὶ τῆς σωτηριώδους ἡμῶν οἰκονομίας· ἵνα κἂν ἀπατηθέντες ἐκ τοῦ ὄφεως ἐκπέσωμεν, μὴ τέλεον ἀπομείναμεν νεκροὶ· ἀλλ' ἔχοντες ἐν τῷ λόγῳ τὴν προητοιμασμένην ἡμῖν λύτρωσίν τε καὶ σωτηρίαν, πάλιν ἀναζάντες, ἀθάνατοι διαμείναμεν, ὅταν αὖθις ὑπὲρ ἡμῶν ἀρχὴ τῶν ὁδῶν κληθῇ· καὶ ὁ πρωτότοκος τῆς κτίσεως, γένηται πρωτότοκος ἀδελφῶν, καὶ αὐτὸς ἀπαρχὴ τῶν νεκρῶν ἀναστῇ· τοῦτο παῦλος ὁ μακάριος ἀπόστολος διδάσκει γράφων· τὸ γὰρ ἐν ταῖς παροιμίαις πρὸ δὲ αἰῶνος καὶ πρὸ τῆς τὴν γῆν γενέσθαι διερμηνεύων, ἔτως φησὶ πρὸς τιμόθεον, συγκακοπάθησον τῷ εὐαγγελίῳ, κατὰ δύναμιν θεοῦ σώσαντος ἡμᾶς καὶ καλέσαντος κλήσει ἁγίᾳ· οὐ κατὰ τὰ ἔργα ἡμῶν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἰδίαν πρόθεσιν καὶ χάριν τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν ἐν χριστῷ ἰησοῦ πρὸ χρόνων αἰωνίων, φανερωθεῖσαν δὲ νῦν διὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ, καταργήσαντος μὲν τὸν θάνατον, φωτίσαντος δὲ τὴν ζωὴν· πρὸς δὲ τοὺς ἐφεσίους, εὐλογητὸς ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ· ὁ εὐλογήσας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν χριστῷ ἰησοῦ· καθὼς ἐξελέξατο ἡμᾶς ἑαυτῷ πρὸ καταβολῆς κόσμου εἶναι ἡμᾶς ἁγίους καὶ ἀμώμους, κατ' ἐνώπιον αὐτοῦ ἐν ἀγάπῃ προορίσας ἡμᾶς εἰς υἱοθεσίαν διὰ ἰησοῦ χριστοῦ εἰς ἑαυτὸν· πῶς ἂν ἐξελέξατο πρὶν γενέσθαι ἡμᾶς, εἰ μὴ, ὡς αὐτὸς εἴρηκεν, ἐν αὐτῷ ἦμεν προτετυπωμένοι; πῶς δὲ ὅλως πρὶν ἀνθρώπους κληθῆναι ἡμᾶς προῴρισεν, εἰ μὴ αὐτὸς ὁ υἱὸς πρὸ δὲ αἰῶνος τεθεμελίωτο ἀναδεξάμενος τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν; ἢ πῶς ὡς ἐπιφέρει λέγων ὁ ἀπόστολος ἐκληρώθημεν προορισθέντες, εἰ μὴ αὐτὸς ὁ κύριος πρὸ δὲ αἰῶνος ἦν τεθεμελιωθείς, ὥστε αὐτὸν πρόθεσιν ἔχειν ὑπὲρ ἡμῶν πάντα τὰ καθ' ἡμᾶς κλῆρον δὲ κρίματος ἀναδέξασθαι διὰ τὸ σαρκὸς, καὶ

ita enim noſtri gratia fundamentum efficitur, cum, quæ noſtra ſunt, accipit, vt nos veluti incorporales, coaptatique & colligati in eo per ſimilitudinem carnis, in virum perfectum euadentes, immortales incorruptique permaneamus. Illud porro, quod ſcriptū eſt, ante æuum, & antequam terra conderetur, & antequam montes firmarentur, neminem perturbet: pulchrè enim & illud cum iſtis verbis coniunctum eſt, fundauit me, & creauit me. Id enim rurſus diſpenſationem incarnationis eius attingit: *Gratia ſiquidem Patris erga nos nuper apparuit* (vt Apoſtolus inquit) quum ad nos Chriſtus deueniſſet: ſed tamen illa antè præparata, deſtinatáque fuit, quàm nos efficeremur, quin potius ante conſtitutionem mundi. Cauſaque eius rei quodammodo & bona & admirabilis. Non congruum enim erat Deo, poſtea tandem de nobis deliberare, nè aliquid noſtri videretur ignoraſſe. Creans igitur nos per ſuum Verbum omnium rerum Deus, cognita habens noſtra melius quàm noſmetipſi, proſpicienſque nos bonos quidem creatos, ſed poſtea tamen præuaricatores futuros præcepti ſui, eiiciendoſque ex paradiſo ob contumaciam, ipſe vt humanus & bonus, iam antea inſtituit in Verbo ſuo noſtræ ſalutis procurationem: vt, quamuis decepti à ſerpente excideremus, non tamen penitus extincti maneremus, ſed habentes in nobis per verbum iam ante præparatam redemptionem & ſalutem, iterum reſurgētes immortales perſeueraremus, cum filius pro nobis initium viarum creatus fuiſſet: & qui primogenitus eſt creaturæ, primogenitum ſe fratrum reddidiſſet: & qui primitiæ eſt mortuorum, reſurrexiſſet. Id Diuus Apoſtolus ille Paulus ſcribendo ita eſſe docet, dum illa prouerbii dicta (ante æuum & priuſquam terra fieret) exponit in ſua ad Timotheum epiſtola, *collabora Euangelio ſecundum virtutem Dei, qui nos liberauit & vocauit vocatione ſua ſancta, non ſecundum opera noſtra, ſed ſecundum propoſitum ſuum, & gratiam quæ data eſt nobis in Chriſto Ieſu, ante tempora æterna. Manifeſtata eſt autem nunc per illuminationem Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti, qui deſtruxit quidem mortem, illuminauit autem vitam.* Ad Epheſios item: *Benedictus Deus & Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui benedixit nos in omni benedictione ſpirituali, in cæleſtibus in Chriſto. Quemadmodum elegit nos in ſe ante iacta fundamenta mundi, vt ſancti eſſemus & incontaminati coram ipſo, quum iam animi beneuolentia prædeſtinaſſet, vt nos ſibi in filios adoptaret per Ieſum Chriſtum.* Quomodo igitur elegiſſet nos antequam fieremus, niſi vt ipſe dixit, in eius animo iam antea præfigurati delineatique fuiſſemus? aut quomodo omnino, priuſquam homines crearemur, nos deſignaſſet in adoptiuos filios, niſi ipſe filius ante æuum fundatus fuiſſet, ſuſcepta noſtri procuratione? aut quomodo, vt Apoſtolus ait, hæredes participesve prædeſtinati fuiſſemus, niſi ipſe Dominus ante æuum fundatus fuiſſet, vt ipſe iam tum propoſitum haberet, vt omnem pro nobis, quæ cōtra nos erat, iudicii hæreditatem in ſe per carnē reciperet,

vt ita iam nos in illo Filii redderemur? Aut quomodo ante æterna tempora acciperemus, nondum conditi, nisi in Christo Iesu dona gratiæque repositæ fuissent, quæ ad nos peruenirent? Ideoque in iudicio, quum vnusquisque pro ordine suo meritisque quod æquum est, recepturus est, dicit, *Agite benedicti Patris mei, pro hæreditate vestra possidete regnum vobis præparatum a primis mundi fundamentis*. Quomodo igitur, aut in quo antequam nasceremur, id præparatum esset, nisi in Domino ante æuum in hoc ipsum fundato? quo nos, quasi super eum inædificati, vt lapides bene coaptati, participes redderemur eius, quæ ab illo deriuatur, vitæ & gratiæ. Eaque res ita acta est (quatenus pio homini vtcunque in mentem venire potest) vt, quemadmodum iam antea loquutus sum, resurgentes à morte non diuturna æterna vita frui possemus, quod nulla ratione fieri licuisset, quatenus è terra oriundi sumus, nisi ante æuum præparata fuisset nobis in Christo salutis spes. Verbum igitur in nostram carnem ingrediens creatumque vt esset principium viarum, ita fundatur quemadmodum pater voluit (sicuti dictum est) ante secula & antequam terra fieret, & montes collocarentur, aut fontes emicarent, ne, quum terra & montes speciesque rerum, quæ ante oculos est, præterierint in consummatione instantis seculi, simili ratione & nos quoque inueteraſceremus, sed postea viueremus habentes in nobis in ipso Verbo quod nos elegit, præparatam ante secula vitam & benedictionem spiritualem: Ita enim poterimus non vitam quidem hanc nostram temporariam habere, sed in posterum viui in Christo perseuerare. Cæterum, quia ante ista omnia, vita nostra fundata fuit & præparata in Christo (non enim in alio quopiam vitam nostram fundari decuit, nisi in Domino ante secula existente, per quem & secula condita sunt) ideo fit, vt vita nostra in eo nitente & constabilita possimus & nos quoque vitam æternam obtinere. Deus enim vrpote bonus, semper hoc voluit, cognoscens nostram infirmam naturam egere suo auxilio & conseruatione. Ac quemadmodum sapiens architectus secum destinans domicilium ædificare, simulque cupiens id denuo instaurare, si post ædificationem vitium fecerit, præparat inter hos cogitatus materiam, eamque opifici suppeditat ad instaurationem: atque, vt ibi apparatus renouationis tempore ædificationem antecedit, eodem pacto nostræ ante nos salutis renouatio fundatur in Christo, vt in Christo, nostri recuperatio instauratioque fieri posset. Voluntas certe destinatioque eius rei ante secula instituta fuit: res tamen ipsa tum demum peracta est, cum necessitas hoc ipsum requirebat, & ipse Saluator aduenisset. Ideo enim Dominum pro nobis oportebat in cælo esse, vt nos eò reciperet in vitam æternam. Sufficiunt igitur ista ad documentum, non esse creaturam Verbum Dei, & esse rectam istius proloquii sententiam. Veruntamen, quia hoc ipsum

καὶ λοιπὸν ἡμᾶς ἐν αὐτῷ ξωοποιηθῆναι· πῶς γὰρ καὶ πρὸ χρόνων αἰωνίων ἐλαμβάνομεν, μήπω γενόμενοι, ἀλλ' ἐν χρόνῳ γεγονότες, εἰ μὴ ἐν τῷ χρισθέντι λόγῳ ἀποκειμένη ἡ εἰς ἡμᾶς ζωὴ ἦν καὶ χάρις; διὸ καὶ ἐν τῇ κρίσει· ὅταν ἕκαστος κατὰ τὴν πρᾶξιν ἀπολαμβάνῃ, φησὶ· δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρός μου· κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου· πῶς οὖν ἢ ἐν τίνι πρὸ γενέσεως ἡμᾶς ἡτοιμάσθη, εἰ μὴ ἐν τῷ κυρίῳ τῷ πρὸ αἰώνων καὶ εἰς ὃν τεθεμελιωμένη· ἵν' ἡμεῖς ὡς ἐπ' αὐτὴν οἰκοδομούμενοι, μεταλάβωμεν ὡς λίθοι ἁρμοστοὶ τοῦ παρ' αὐτοῦ ζωῆς καὶ χάριτος· τοῦτο γέγονεν, ὡς μετρίως ἐπέρχεταί τινι νοεῖν εὐσεβῶς, ἵνα καθὼς προεῖπον, ἀναστάντες ἀπὸ βραχέος πρὸς ὀλίγον θανάτου, αἰωνίως ζῶμεν δυνηθῶμεν· οὐκ ἂν δυνηθέντες ἄνθρωποι τυγχάνοντες ἀπὸ γῆς, εἰ μὴ πρὸ τοῦ αἰῶνος καὶ προητοιμασθεῖσα ἡμῖν ἐν χριστῷ, ἡ τῆς ζωῆς καὶ σωτηρίας ἐλπὶς· οὐκοῦν εἰκότως ὁ λόγος εἰς τὴν ἡμετέραν σάρκα, καὶ ἐν αὐτῇ κτιζόμενος ἀρχὴ ὁδῶν εἰς ἔργα αὐτοῦ τεθεμελίωται ἵνα ὥσπερ ἦν ἐν αὐτῷ τὸ βέλημα τοῦ πατρὸς, καθάπερ εἴρηται, πρὸ τοῦ αἰῶνος, καὶ πρὸ τοῦ τὴν γῆν γενέσθαι, καὶ πρὸ τοῦ ὄρη ἑδρασθῆναι, καὶ πρὸ τοῦ πηγὰς προελθεῖν· ἵνα κἀν ἡ γῆ, καὶ τὰ ὄρη, καὶ τὰ σχήματα τῶν φαινομένων παρέλθῃ ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος, μὴ κατ' αὐτὰ παλαιωθῶμεν καὶ ἡμεῖς, ἀλλὰ διωκθῶμεν καὶ μὴ τὰ ὄντα ζῆν, ἔχοντες τὸν πρὸ τούτων ἑτοιμασθέντα ἡμῖν ἐν αὐτῷ τῷ λόγῳ, κατ' ἐκλογὴν, ζωήν· καὶ δικαιοσύνην πολυμαλακήν· οὕτω γὰρ διωκόμεθα μὴ πρόσκαιρον ἔχειν τὴν ζωὴν, ἀλλὰ καὶ μὴ ταῦτα διαμεῖναι ζῶντες ἐν χριστῷ, ἐπειδὴ καὶ πρὸ τούτων, ἡ ζωὴ ἡμῶν τεθεμελίωτο καὶ ἡτοίμασται ἐν χριστῷ· οὐδὲ γὰρ ἐν ἄλλῳ τεθεμελιῶθήναι τὴν ζωὴν ἡμῶν ἔπρεπεν, εἰ μὴ ἐν τῷ κυρίῳ τῷ πρὸ αἰώνων ὄντι, δι' οὗ καὶ οἱ αἰῶνες γεγόνασιν· ἵν' ὡς ἐν αὐτῷ αὐτῆς ὕσης, διωκθῶμεν καὶ ἡμεῖς αἰώνιον κληρονομῆσαι ζωήν· ἀγαθὸς γὰρ ὁ θεὸς· ἀγαθὸς δὲ ὢν ἀεὶ, τοῦτο βεβούληται γινώσκων τὴν ἡμετέραν ἀσθενῆ φύσιν χρήζουσαν τῆς παρ' αὐτοῦ βοηθείας τε καὶ σωτηρίας· καὶ ὥσπερ αἴτιος ἀρχιτέκτων σοφὸς, πρόθεμενος οἰκίαν οἰκοδομεῖν, βούλεται ὕλην, ἵνα ἐάν ποτε ἡ φθαρῇ μὴ τὸ γλύεσθαι πάλιν ἀνανεώσηται, τοῦτο ἃ βουλεύεται, προετοιμάζῃ· καὶ δίδωσι τῷ ἐργασαμένῳ τὴν ἀνανέωσιν, προδιδασκόλην, καὶ γίνεται πρὸ τῆς οἰκίας ἡ τῆς ἀνακαινώσεως προδιδασκολή· τὸν αὐτὸν τρόπον πρὸ ἡμῶν ἡ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας ἀνανέωσις τεθεμελίωται ἐν χριστῷ, ἵν' ἐν αὐτῷ καὶ ἀνακτισθῆναι δωκθῶμεν· καὶ ἡ μὲν βουλὴ καὶ ἡ πρόθεσις, πρὸ τῶν αἰώνων ἡτοιμάσθη· τὸ δὲ ἔργον γέγονεν, ὅτε ἡ χρεία ἀπήτησε, καὶ ἐπεδήμησεν ὁ σωτήρ· αὐτὸς γὰρ ὁ κύριος, ἀντὶ πάντων ἡμῶν, ἐν τοῖς οὐρανοῖς γένηται, προσλαμβάνων ἡμᾶς εἰς τὸν αἰώνιον ζωήν. ἤρκει μὲν οὖν ταῦτα πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ μὴ εἶναι κτίσμα τὸ θεοῦ λόγον· ἀλλὰ καὶ ὀρθὴν εἶναι τὴν τοῦ ῥητοῦ διάνοιαν,

ἐπιδὴ

ἐπειδὴ δὲ διερευνώμενον τὸ ῥῆμα ὀρθὸν ἔχει πανταχόθεν τὸν νοῦν, ἀκόλουθον καὶ τοῦτον τὸν νοῦν εἰπεῖν· ἴσως ὑπὸ πολλῶν ἐντραπῶσιν οἱ ἀνόητοι· χρεία δὲ πάλιν τῶν προειρημένων· ὥθεν ἤδη τῆς αὐτῆς παροιμίας καὶ τῆς αὐτῆς σοφίας, ἐστὶ τὸ προκείμενον· οὐκ εἴρηκεν ἑαυτὸν εἶναι τῇ φύσει κτίσμα ὁ λόγος· ἀλλ' ἐν παροιμίας εἴρηκεν τὸ, κύριος ἔκτισέ με· καὶ δηλόν ἐστιν, ὅτι νοῦν τινα οὐ παῤῥησίᾳ, ἀλλὰ τοῦτον κεκρυμμένον σημαίνει· ὄντινα καὶ ἡμᾶς δυνατὸν εὑρεῖν, εἰ προέλοιμεν τὸ κάλυμμα τῆς παροιμίας· τίς γὰρ ἀκούων τῆς δημιουργικῆς σοφίας, κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ φασκούσης, οὐκ ἂν ἐθὺς ζητεῖ τὴν διάνοιαν; λογιζόμενος πῶς δυνατὸν κτίζεσθαι κτίζεσθαι. τὸν ἀκούσαντα τοῦ μονογενοῦς ἐξ αὐτοῦ θεοῦ λέγοντος, ἀρχὴν ὁδῶν ἑαυτοῦ κτίζεσθαι, οὐκ ἐρωτᾷ τὸν νοῦν, θαυμάζων πῶς δυνατὸν ὁ μονογενὴς υἱὸς ἄλλων πολλῶν ἀρχὴ γίνεσθαι; αἴνιγμα μέν ἐστιν· ὁ δὲ νοήμων φησὶν νοήσει· βούλεται γὰρ σκοτεινὸν λόγον, ῥήσεις τε σοφῶν καὶ αἰνίγματα· ἡ μὲν οὖν μονογενὴς καὶ αὐτοσοφία τοῦ θεοῦ κτίζεσθαι, καὶ δημιουργός ἐστι τῶν πάντων· πάντα γάρ φησιν ἐν σοφίᾳ ἐποίησας, ἐπληρώθη ἡ γῆ τῆς κτίσεώς σου· ἵνα μὴ μόνον ὑπάρχῃ γινόμενα, ἀλλὰ καὶ καλῶς ὑπάρχῃ, ἠυδόκησεν ὁ θεὸς συγκαταβῶναι τῇ ἑαυτοῦ σοφίαν τοῖς κτίσμασιν· ὥστε τύπον τινὰ καὶ φαντασίαν εἰκόνος αὐτῆς ἐν πᾶσί τε κοινῇ καὶ ἑκάστῳ ἐνθεῖναι· ἵνα καὶ σοφὰ τὰ γινόμενα· καὶ ἄξια τοῦ θεοῦ ἔργα δείκνυται· ὡς γὰρ λόγου ὄντος τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ εἰκὼν ἐστιν ὁ ἡμέτερος λόγος, ὅτως ὄντος τῆς σοφίας αὐτοῦ, εἰκὼν πάλιν ἐστὶν ἡ ἐν ἡμῖν γινομένη σοφία· ἐν ᾗ τὸ εἰδέναι καὶ φρονεῖν ἔχοντες, δεκτικοὶ γινόμεθα τῆς δημιουργοῦ σοφίας· καὶ δι' αὐτῆς γινώσκειν τὸν αὐτῆς πατέρα δυνάμεθα· ὁ γὰρ ἔχων φησὶν τὸν υἱὸν, ἔχει καὶ τὸν πατέρα· καὶ ὁ δεχόμενός με, δέχεται τὸν ἀποστείλαντά με· τινὰ τύπον τῆς σοφίας κτισθέντος ἐν ἡμῖν τε καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις ὄντος, εἰκότως ἡ ἀληθινὴ καὶ δημιουργὸς σοφία, τὰ οἰκεῖα τύπα ἑαυτῆς εἰς ἑαυτὴν ἀναλαμβάνουσα, φησὶ τοῦ κυρίου ἔκτισέ με εἰς ἔργα αὐτοῦ· ἃ γὰρ ἐν ἡμῖν σοφία εἶπε, ταῦτα αὐτὸς ὁ κύριος ἴδια λέγει· καὶ οὐκ ἔστι μὲν αὐτὸς κτιζόμενος κτίσης ὤν· ἴδια δὲ τὴν ἐν τοῖς ἔργοις εἰκόνα αὐτοῦ καὶ τύπον ἐν τοῖς ἔργοις κτίζεσθαι, ὡς αὐτὸς ὢν λέγει κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, οὕτω δὲ γέγονεν ὁ ἐν τοῖς ἔργοις τῆς σοφίας τύπος· ἵνα καθὰ προεῖπον ὁ κόσμος ἐν αὐτῇ γινώσκῃ τὸν ἑαυτοῦ δημιουργὸν λόγον, καὶ δι' αὐτοῦ τὸν πατέρα· καὶ τοῦτό ἐστιν ὁ ἔλεγχος ὁ παῦλος· διότι τὸ γνωστὸν τοῦ θεοῦ φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς· ὁ γὰρ

ipsum scrutinio expensum ponderatumque, rectam in omnem partem significationem habet, consequens fuerit, vt mentem verborum explicemus. Quis scit? an tam multis refutationibus in pudorem erubescentiamque redigi queant? Opus igitur denuo superioribus verbis: de eodem enim intellectu Prouerbioque & sapientia tractandum. Quippe, qui non dixerit seipsum naturaliter creaturam, sed sub prouerbiali schemate, se creatam à Domino, certumque est ibi mentem aliquam latere: A non ea quidem quæ in præsentia sese offert, sed abstrusam penitus, quam tamen reperire liceat, si velamen phraseos & prouerbii detraxeris. Quis enim creatricem Sapientiam de se ipsa audiens loquentem, Dominus creauit me ad opera sua, non statim quærat, quid sibi hoc velit? aut quì fieri posset, vt creatrix creetur? Quis item audiens: vnigenitum Filium Dei, initium viarum creari, non expiscatur eius rei intellectum? secum admirans, quì fieri posset, vt vnigenitus, multorum aliorum primus & B principium fiat? ænigma nimirum est. Sed tamen ingeniosus parabolas, & tenebricosum sermonem, dictaque & ænigmata sapientum facile intellexerit. Vnigenita igitur, ipsaque ex se sapientia Dei, opifex est & creatrix rerum omnium: *Omnia enim* (vt inquit) *in sapientia fecit, & impleta est terra creaturis suis*. Cæterum, vt res non solũ conditæ essent, sed & bene conditæ essent, placuit Deo, vt sua ipsius Sapientia se creaturis accommodaret, quò formula aliqua, specieq; saltem imaginis suæ omnibus rebus tum publice, tum priuatim inseri posset, vt C illæ eo modo scitę sapientesque effectæ dignæ videri possent, quæ opera Dei censerentur. Vt enim Verbi siue Rationis Dei, nostra ratio simulachrum existimandum est: ita quoque eius Sapientiæ hæc nostra sapientia Imago quædam existimari debet, in qua vim sciendi sentiendique adepti, capaces efficimur creatricis Sapientiæ, & per eam cognoscimus sapientiæ Patrem. *Nam qui habet*, inquit, *filium, habet & patrem: & qui accipit me, accipit & illum, qui me misit*. Quia igitur istiusmodi sapientia & in nobis, & in omnibus operibus inserta est, non iniuria ea quæ vera est Sapientia & architectrix D rerum, quæ ad ideam suam congruunt, sibi ipsi inter loquendum imputans, hunc verborum modum concepit, Dominus creauit me in operibus. Quæ enim nostra sapientia loqueretur, ea Dominus tanquam propria sibi suis verbis vsurpat. Non enim creatur creatrix, sed propter imaginem sui rebus creatis ingenitam, ipsa se creari dicit. Et quemadmodum ipse Dominus locutus est, *qui vos excipit, me excipit*, eò quòd formula eius in nobis sit: ita quoque, tametsi res creatæ id ipsum non sint quod ille est, tamen ob simulachrum Dei, & formulam, quæ in creatis est, veluti ipse crearetur, ad hunc modum loquutionem moderatur, *Dominus creauit me initium viarum ad opera sua*. Eadem ratione etiam in operibus indita est Sapientiæ effigies, (vt quemadmodum dixi) mundus per eam agnosceret suum opificem, Rationem videlicet siue Verbum, & per Verbum Patrem. Et illud ipsum est, quod Paulus ait: *Id quod intelligibile est Dei, manifestum est illis:*

Deus enim illis manifestauit, siquidem inuisibilia eius, ex creatione mundi operibus animaduersa perspiciuntur. Quapropter ratione suæ essentiæ, Verbum creatura haberi non potest, sed de nostra, quæ in nobis est, sapientia in Prouerbiis sermo habetur. Quod si illud non credunt, agite, mihi iam respondeant, sitne aliqua sapientia in creaturis, an non? quod si non sit, quid est quod Apostolus ita reprehendit & incusat mundum? *Quoniam in Sapientia Dei non cognouit mundus per sapientiam Deum.* Aut, si sapientia non est, quomodo multitudo sapientum in Scripturis reperitur? *Sapiens enim perterritus declinauit à malo, & cum Sapientia ædificatur domus.* Et Ecclesiastes, Sapientia hominis faciem ipsius illustrabit: & temerariis increpat dicens, Ne dixeris, quî fit, vt dies priores fuerint meliores quam isti sunt? quoniam non in sapientia super ea re percunctatus es. Sin autem est Sapientia, eamque, vt Sirach dicit, effudit super omnia opera sua, & pariter in omnem carnem pro ratione suæ donationis, & subministrauit eam iis, qui ipsum diligebant, istiusmodi effusio non substantiam vnigeniti effusam indicat, aut eius quæ ex se est, & ipsissima sapientia, sed illius quæ ad huius imaginem in mundo est delineata: an incredibile videbitur, si ipsa opifex rerum, & vera Sapientia, cuius simulachrum præ se fert ista in mundum effusa sapientia, rerumque scientia, ita de se loquatur, quasi cõdita sit, Dominus creauit me ad opera sua? Nõ enim sapientia quæ in mundo est, creatrix est, sed ipsa creata est in operibus, secundũ quam cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum. Eam, si homines in seipsis habeant, cognoscent veram Dei Sapientiam, & ipsi agnoscentur, quoniam Dei imaginem in se possident. Et quemadmodum, si quis regis filius, patre eius volente ædificare ciuitatem, in singulis operibus præscribat nomen suum tutelæ causa, quo simul & inuiolata permaneant titulo reuerentiaque nominis, simul vt ex ea inscriptione in memoriam veniant ipsius & patris sui, & ab eo rebus iam exsententia cõfectis, percunctetur quis de ciuitate, quomodo eam condiderit: Isque tum respondeat, se bene eam exædificasse: nam secundum Patris voluntatem, suam imaginem singulis operibus impressam esse, eò quod nomen suum vbique sit inditum, & quasi inædificatum. Id si dicat, non substantiam suam singulis iniunctam significat: sed simulachrum sui, sub nominis sui titulo: Ita quoque ad similitudinẽ istius exempli, ad eos, qui in rebus creatis sapientiam admirantur, vera Sapientia in hæc verba responderit: Dominus creauit me in operibus suis: mea siquidem formula est in eis, & ego me ita attemperaui opificio. Neque in admiratione ponendum est, si imaginem illam quæ in nobis est, pro sua sibi arroget in loquẽdo filius, quum etiam alibi hoc ipsum non vereatur dicere, quippe, qui Paulo tum temporis Ecclesiã persequente, in qua formula eius & imago residebat, quasi ipse persequutionem pateretur, in hæc verba locutus sit, *Saule, quid me persequeris?*

ὁ γὰρ θεὸς αὐτοῖς ἐφανέρωσεν· ἃ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ὥστε οὐκ ἔστι κτίσμα τῇ οὐσίᾳ ὁ λόγος· ἀλλὰ πῶς τὸ ἐν ἡμῖν οὔσης καὶ λεγομένης σοφίας, ἐστὶ τὸ ἐν ταῖς παροιμίαις ῥηθέν· εἰ δὲ μὴ τούτοις ἀπιστοῦσι, λεγέτωσαν ἡμῖν αὐτοὶ, εἰ ἔστι τις ἐν τοῖς κτίσμασι σοφία, ἢ οὐκ ἔστιν; εἰ μὲν οὖν οὐκ ἔστιν πῶς ὁ ἀπόστολος αἰτιᾶται λέγων; ἐπιδὴ γὰρ ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ θεοῦ οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος· καὶ τί σοφίας τὸ θεον· ἢ πῶς εἰ μὴ ἔστι σοφία, πολλῶν σοφῶν ἐν τῇ γραφῇ μνείαν ποιεῖται; καὶ σοφὸς φοβηθεὶς, ἐξέκλινεν ἀπὸ κακοῦ· καὶ μετὰ σοφίας οἰκοδομεῖται οἶκος· ὁ δὲ ἐκκλησιαστὴς λέγει· σοφία ἀνθρώπου, φωτιεῖ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ· ἐμέμφετο τοὺς προπετευομένους λέγων· μὴ εἴπῃς τί ἐγένετο· ὅτι αἱ ἡμέραι αἱ πρότερον ἦσαν ἀγαθαὶ ὑπὲρ ταύτας· ὅτι οὐκ ἐν σοφίᾳ ἠρώτησας περὶ τούτου· καὶ ὃ ἔστιν ὥσπερ οὖν καὶ ὁ σπερχόμενος, ἐξέχεεν αὐτὸ ἐπὶ πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ μετὰ πάσης σαρκὸς κατὰ τὴν δόσιν αὐτοῦ καὶ ἐχορήγησεν αὐτὸ τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν· ἡ δὲ τοιαύτη ἐκχυσις οὐ τὴν οὐσίας τοῦ αὐτοσοφίας καὶ μονογενοῦς ἐστι γνώρισμα· ἀλλὰ τὸ ἐν τῷ κόσμῳ ἐξεικονισθέισης· τί ἄρα ἐστὶν αὐτὴ ἡ δημιουργὸς καὶ ἀληθινὴ σοφία, ἧς τύπος ἐστὶν ἡ ἐν κόσμῳ σκιαγραφηθεῖσα σοφία καὶ ἀπεικόνισμα· ὡς πρέπει αὐτῇ ἐστι, καθὰ πρότερον, λέγουσα· κύριος ἔκτισέ με εἰς ἔργα αὐτοῦ; ἡ γὰρ ἐν κόσμῳ σοφία κτίζεται ἐστιν· ἀλλ' ἡ ἐγκτιζομένη τοῖς ἔργοις, καθ' ὧν οἱ μὲν οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν θεοῦ· ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα· οἱ δὲ ἄνθρωποι ἐν ταύτῃ ἐν ἑαυτοῖς φέροιεν ἀπιγνώσονται τὴν ἀληθινὴν τοῦ θεοῦ σοφίαν· ἐγνωσθήσονται ὅτι κατ' εἰκόνα θεοῦ γεγόνασιν· καὶ ὥσπερ ἂν εἴ τις βασιλέως υἱὸς, θέλοντος πατρὸς οἰκοδομῆσαι πόλιν, καὶ πιῶν ἐν ἑκάστῳ τῶν γινομένων ἔργων ἐγχαράττειν τὸ ἑαυτοῦ ὄνομα· ἀσφαλείας τε χάριν· τοῦ διαμένειν τὰ ἔργα διὰ τὴν ἐν ἑκάστῳ τὸ ὀνόματος αὐτοῦ φανέρωσιν· καὶ ἵν' ἐκ τοῦ ὀνόματος ἀναμιμνήσκεσθαι αὐτοῦ τε καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ δυώνυμα, τελειώσας ἤ εἰ ἐρωτηθείη παρὰ τῆς πόλεως εἰ γέγονεν, εἴπερ ἀσφαλῶς γέγονε· κατὰ γὰρ τὸ βούλημα τοῦ πατρὸς, ἐν ἑκάστῳ ἔργῳ ἐξεικονίσθη· τὸ γὰρ ἐμὸν ὄνομα, ἐν τοῖς ἔργοις ἐκτέτυπται· τοῦτο δὲ λέγων, οὐ τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν καθ' ἑκάστην σημαίνει· ἀλλὰ τὸν ἑαυτοῦ τύπον διὰ τοῦ ὀνόματος· τὸ αὐτὸν τρόπον κατὰ τὴν ὁμοιότητα τοῦ παραδείγματος, τοῖς θαυμάζουσι τὴν ἐν τοῖς κτίσμασι σοφίαν, ὑποκρίνεται ἡ ἀληθινὴ σοφία, κύριος ἔκτισέ με εἰς ἔργα· ἐμοῦ γάρ ἐστι τύπος ὁ ἐν αὐτοῖς· κἀγὼ οὕτως συγκατέβην τῇ δημιουργίᾳ· οὐ δεῖ δὲ πάλιν ξενίζεσθαι, εἰ τὸν ἐν ἡμῖν τύπον ὄντα ὡς περὶ ἑαυτοῦ ἐστι λέγων ὁ υἱός· ὅπου γε τὸ αὐτὸ λέγειν οὐκ ἀνήκεστον· καὶ Παύλου τότε διώκοντος τὴν ἐκκλησίαν ἐν ᾗ τύπος ἦν αὐτοῦ καὶ εἰκών· ὡς αὐτὸς διωκόμενος ἔλεγε· σαῦλε τί με διώκεις;

οὐκοῦν

ac pro-

ἐκτισέ με εἰς ἔργα, οὐκ ἄν τις ἐξενίσθη· οὕτως ἐὰν καὶ αὐτὴ ἡ ἀληθινὴ καὶ δημιουργὸς σοφία, ὁ μονογενὴς τοῦ θεοῦ λόγος λέγῃ περὶ τῆς εἰκόνος ἑαυτοῦ· τὸ Κύριος ἔκτισέ με εἰς ἔργα, μηδεὶς ἀφεὶς τὴν ἐν κόσμῳ καὶ τοῖς ἔργοις ἐγκαθεῖσαν, νομιζέτω περὶ τῆς οὐσίας τῆς αὐτοσοφίας εἰρῆσθαι τὸ ἔκτισεν· ἵνα μὴ τὸν οἶνον ὕδατι μίσγων, κλέπτειν δοκῇ τὴν ἀλήθειαν· αὐτὴ μὲν γὰρ κτίζεται, καὶ δημιουργός ἐστιν· ὁ δὲ ταύτης τύπος ἐγκτίζεται τοῖς ἔργοις, ὥσπερ καὶ τῆς εἰκόνος τὸ κατ' εἰκόνα· ἀρχὴν δὲ ὁδῶν λέγει, ἐπειδὴ ἡ τοιαύτη σοφία, ἀρχή τις καὶ ὥσπερ στοιχείωσις τῆς ὅλης θεογνωσίας γίνεται· ταύτην γὰρ πρῶτον ὥσπερ καὶ σκιβάς τις τῇ ὁδῷ, καὶ ταύτην φυλάττων τῷ φόβῳ τοῦ θεοῦ, ὡς εἶπεν ὁ Σολομών, ἀρχὴ σοφίας φόβος Κυρίου, εἶτα ἐπαναβαίνων τῇ διανοίᾳ, καὶ νοήσας τὴν ἐν τῇ κτίσει δημιουργὸν σοφίαν, νοήσει ἐν αὐτῇ καὶ τὸν αὐτῆς πατέρα· ὡς αὐτὸς ὁ Κύριος εἴρηκεν· ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς, ἑώρακε τὸν πατέρα· καὶ ὡς Ἰωάννης γράφει· ὁ ὁμολογῶν τὸν υἱὸν, καὶ τὸν πατέρα ἔχει· πρὸ τοῦ αἰῶνος δέ, φησὶν, ἐθεμελίωσέ με, ἐπειδὴ ἐν τῷ αὐτῆς τύπῳ ἑδραῖα καὶ ἀεὶ μένει τὰ ἔργα, εἶτα ἵνα μήτις ἀκύρων πρὸς τὸ ἄτοπον ἐν τοῖς ἔργοις κλιθείσης σοφίας, νομίσῃ τὴν ἀληθινὴν σοφίαν τὸν τοῦ θεοῦ υἱὸν εἶναι τῇ φύσει κτίσμα, ἀναγκαίως ἐπήγαγε· πρὸ τοῦ ὄρη καὶ πρὸ δὲ τὴν γῆν καὶ πρὸ τῶν ὑδάτων καὶ πρὸ πάντων βουνῶν γεννᾷ με· ἵνα ἐν μὲν τῷ λέγειν πρὸ πάσης κτίσεως, τὴν μὲν πᾶσαν κτίσιν ἐν τούτοις ἐδήλωσε, δείξῃ ὅτι μὴ κατ' οὐσίαν συνεκτίσθη τοῖς ἔργοις· εἰ γὰρ εἰς τὰ ἔργα ἐκλίθη, πρὸ δὲ τῶν ἔργων ἐστὶ, δῆλον ὅτι καὶ πρὸ τοῦ ἐκλίθη ἐστίν· οὐκ ἄρα τῇ φύσει καὶ οὐσίᾳ κλίσμα ἐστὶν· ἀλλ' ὡς αὐτὸς ἐπήγαγε, γέννημά ἐστι· τί δὲ διαφέρει· ἢ πῶς διέγνωκε τὴν φύσιν κτίσμα γεννήματος, δέδεικται ἐν τοῖς ἔμπροσθεν· ἐπειδὴ δὲ ἐπάγει λέγουσι, ἢ ἵνα ἡ πίμπλησι τὸν οὐρανὸν συμπαρήμην αὐτῷ, εἰδέναι χρὴ ὅτι ἐχώς μὲν δι' αὐτῆς ἑτοιμάζοντος τὸν οὐρανὸν δὲ πατρὸς, ἢ τὰ ἐν οὐρανῷ νέφη, ταῦτά φησι· τὸ γὰρ ἀμφίβολον ὅτι πάντα ἐν σοφίᾳ ἐκλίθη· καὶ χωρὶς αὐτῆς ἐγένετο δὲ οὐδὲ ἕν· ἀλλὰ τοῦτό ἐστιν ὃ λέγει· πάντα μὲν ἐν ἐμοὶ· καὶ δι' ἐμοῦ γέγονε· χρείας δὲ οὔσης ἐκλίθαι σοφίαν τοῖς ἔργοις, τῇ μὲν οὐσίᾳ ἥμην ἐν τῷ πατρὶ· τῇ δὲ πρὸς τὰ γινόμενα συγκαταβάσει, ἥμην ἁρμόζουσα τὸν παρ' ἐμοὶ τύπον ἐν τοῖς ἔργοις· ὥστε καὶ ἐνὶ σώματι πάντα τὸν κόσμον μὴ στασιάζειν· ἀλλ' ὁμονοεῖν πρὸς ἑαυτόν· ὅσοι μὲν οὖν ὀρθῇ τῇ διανοίᾳ κατὰ τὴν ἑαυτῆς δοθεῖσαν σοφίαν· θεωροὶ τῶν κτισμάτων γίνονται, δύνανται λέγειν καὶ αὐτοὶ τῇ διαθέσει σου διαμένει τὰ πάντα· οἱ δὲ τούτου καταλιγωρήσαντες, ἀκούσονται· φάσκοντες εἶναι σοφοὶ ἐμωράνθησαν· τὸ γὰρ γνωστὸν τοῦ θεοῦ, φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς· ὁ γὰρ θεὸς αὐτοῖς ἐφανέρωσε· τὰ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου, τοῖς

ac proinde, vt si dixisset, ea quæ imago archetypæ Sapientiæ est, quæque in creatis sita est, Dominus creauit me in operibus suis, nemo in admirationem raperetur: Ita si vera & opifex rerũ Dei Sapientia, vnigenitumque Dei Verbum de iis loquatur, quæ sunt simulachri sui, quasi de se ipsa: Creauit me ad opera nullus omissa ea sapientia, quæ est in mũdo & rebus ingenita, existimarit hoc ipsum de archetypæ exemplarisque Sapientiæ natura esse intelligendum, ne vinum aqua miscendo veritatẽ circunueniat, Ea enim sapientia creatrix & opifex rerũ est, cuius simulachrum rebus conditis impressum est, vt effigiata illa, & imitatitia cum effigie & exẽplo archetypo similitudinem haberet. Principium autem viarum appellat, quia ista imitatitia sapientia est, veluti rudimentum elementumq; ad cognoscẽdum Deum. Huic enim primitus aliquis quasi viæ insistens, eamque obseruãs *metu Dei*, qui, vt ait Salomon, *principium sapientiæ est*: deinde magis ac magis animo ac mente adscendens, animaduertensque in rebus tantum artificii, tandem eò peruenerit, vt in initio Patrẽ deprehẽdat, sicuti Dominus testatur, *qui vidit me, vidit & Patrẽ meum*: Et vt Ioannes ait: *Qui confitetur Filiũ, etiam Patrem habet*. Porro *ante æuum fundauit me*, inquit, quoniam in hac forma imitatrice Diuinæ Sapientiæ, opera firmitudinem accipiunt: deinde, ne quis audiẽs de huiusmodi sapientia rebus ingenita & inserta persuaderet sibi veram eam Dei Sapientiam esse, ipsumque Filium Dei creaturã esse, necessariò subintulit, Ante montes, & ante terram, & ante aquas, & ante colles genuit me, vt sub his vocibus (ante omnem creaturam) quibus omnes res conditas complectitur, declararet se non ipsa sui essentia rebus creatis inditã esse. Si enim ad opera creata est, & ante opera existebat, euidens nimirũ, eam, antequam crearetur, fuisse. Sequitur igitur illam natura essentiaque rem creatitiã non esse, sed vt ipsa subintulit, genitum quiddam existit. Quid autem inter se discriminis habeãt genitũ & creatũ esse, in superioribus ostensum est. Iam & subiungitur, cum præpararet cælum aderam illi, sciendum est, non ideo hæc sapientiã dixisse quasi non per eam Pater cælum fecerit, quum ambiguum non sit, omnia per Sapientiam facta esse, & sine ea factũ esse nihil, sed hanc esse mẽtem verborum, omnia quidem in me & per me facta sunt: sed tamen quũ necessitas postularet, sapientiã ingigni inserique operibus, ipsa quidẽ substantia eram cum Patre: cæterũ, condescẽsu attemperationeq; mei ad res creatas, cõcinnabam mei imaginem in meis operibus, vt quasi iam vnius corporis membra nulla pars mũdi seditione laboraret, sed omnibus inter se mutuus patiliscque consensus esset. Quotquot igitur recto intellectu, pro data ipsis sapientia, se spectatores præbent rerum conditarum, poterint dicere etiã ipsi, dispositione tua permanẽt omnia. Contrà, qui hac in parte oscitabundi negligentesq; sunt, audient hoc in se cõgruere, *prædicãtes sese sapiẽtes esse, infatuati sũt: quoniã, & intelligibile est Dei, manifestum est illis: Deus enim ipsis manifestauit, quippe, quũ inuisibilia eius ex creatione mũdi, animad-*

animaduersis operibus perspicientur, perspicitur quoque aterna eius Potentia ac Deitas: Ita sit, vt careant omni excusatione, quod quum Deum cognitum haberent, non vt Deum venerati sunt, sed seruierunt creaturis potius, quam creaturarum conditori, qui est benedictus in secula. Quin & pudore, quũ ista audient, perfundantur. Quandoquidem *in sapientia Dei* (prout superius dictum est) *non cognouit mundus per sapientiam Deum placuit Deo, per stultitiam prædicationis seruare credentes.* Non enim amplius, vt superioribus ætatibus, per imaginem & vmbram eius sapientiæ, quæ in rebus deprehenditur, voluit Deus innotescere, sed ipsam veram Sapientiam carnem iussit assumere, & hominem fieri, mortemque crucis sustinere, vt per Fidem quæ in eum est, omnes iam deinceps credentes seruari possint. Eadem illa ipsa Sapientia est Dei, quæ prius per imaginem sui rebus creatis indita, qua de causa etiam creari dicitur, manifestauit se ipsam, & quæ per se suamque indolem Patrem nobis manifestum reddidit, postmodum ipsa & Verbum & Ratio Dei caro facta est, vt ait Ioannes, & post abolitam mortem, & seruatum genus nostrum, magis ac magis semetipsam, & per se, suum Patrem declarauit, vt his verbis innuitur: *Des eis vt cognoscant te solum verum Deum, & quem emisisti Iesum Christum.* Impleta est igitur vniuersa terra cognitione eius. Vna enim eademque cognitio est, & Patris per Filium, & Filii per Patrem. Et hoc est quod gaudet Pater, eoque gaudio exhilaratur in Patre ipse quoque Filius, quum dicat: Ego eram cui aggratulabatur: quotidie autem exhilarabar in conspectu eius. Hæc rursum ostendunt, Filium non esse alienigenam, sed propriam ex Paterna substantia & genuinam Sobolem. Ecce non nostra causa (vt asserunt impii) genitus est, neque ex non entibus ad essentiam emersit. Non enim extrarium quippiam aliunde sibi acquisiuit Deus, quod gaudium illi conciliaret: sed in eo dicto nota est indiciumq; proprii & sibi consimilis Filii. Quando enim fuit, quum Pater non lætabatur? si autem semper lætabatur, semper erat in quo lætabatur. In quo porrò lætatur Pater, nisi quum intuetur seipsum in suiipsius Imagine, quod est Verbum eius? Quod si etiam in filiis hominum exhilarabatur absoluto terrarum orbe, vt in Prouerbiis scriptum est, nimirum eandem quoque & illud superius intelligentiam habuerit. Exhilarabatur enim eo modo, non ex superuentitio gaudio, sed quod tum quoq; videret ad sui Imaginem opera esse condita: adeo, vt illa exhilaratio Dei, ex Imagine ipsius causam trahat. Aut, quomodo porro Filius exhilarari posset, nisi eo modo quo se intuetur in patre? Idẽ enim inter se valent hæ duæ sentẽtiæ: *Qui vidit me, vidit & Patrem meũ*: Et, *Pater in me, & ego in Patre.* Inanem igitur esse vestram gloriationem vndecũque ostẽsum est, ô Christi perduelles, & frustra triumphum simulastis, & iactitatum vbique à vobis, Dominus creauit me initiũ viarũ, depraua[n]tes intellectum verborum, ac potius vestra cõmenta, quã mẽtem Salomonis depromẽtes,

τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται· ἥτις ἀΐ- »
διός ἐστι αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης· εἰς τὸ εἶναι »
αὐτοὺς ἀναπολογήτους· διότι γνόντες τὸν θεὸν, »
οὐχ ὡς θεὸν ἐδόξασαν· ἀλλ' ἐλάτρευσαν τῇ »
κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα τὰ πάντα, ὅς ἐστιν »
εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν. καὶ ἐντραπή-
σονται καί γε οἱ ἀκούοντες· ἐπειδὴ ἐν τῇ σοφίᾳ· »
τοῦ θεοῦ, κατὰ τὸν προειρημένον τρόπον, οὐκ ἔγνω »
ὁ κόσμος διὰ τῆς σοφίας τὸν θεὸν, ἀλλ' εὐδό- »
κησεν ὁ θεὸς διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος »
σῶσαι τοὺς πιστεύοντας· οὐκέτι γὰρ, ὡς ἐν τοῖς »
προτέροις χρόνοις, δι' εἰκόνος καὶ σκιᾶς τῆς σο-
φίας τῆς ἐν τοῖς κτίσμασιν οὔσης, ἠθέλησε γι-
νώσκεσθαι ὁ θεὸς· ἀλλ' αὐτὸν τὸν ἀληθινὸν σο-
φίαν ἐποίησε σάρκα λαβεῖν, καὶ ἡμέσθαι ἀνθρω-
πον· θάνατόν τε ὑπομεῖναι φανερῶς· ἵνα διὰ τοῦ
ἐν τούτῳ πίστεως, πάντες λοιπὸν οἱ πιστεύοντες,
σώζεσθαι δυνώνται· ἡ αὐτὴ μέν τοι σοφία τοῦ θεοῦ
ἐστιν, ἥτις πρότερον μὲν διὰ τῶν ἐν τοῖς κτίσμασιν
εἰκόνων ἑαυτῆς δι' ὧν ἐθέλησε κτίζεσθαι, ἐφα-
νέρωε ἑαυτὴν· καὶ δι' ἑαυτῆς τὸν ἑαυτῆς πατέρα·
ὕστερον δὲ αὐτὴ ὅσου λόγος, γέγονε σάρξ, ὡς εἶπεν
ὁ ἰωάννης· καὶ μετὰ τὸ καταργῆσαι τὸν θάνατον
καὶ σῶσαι τὸ γένος ἡμῶν, ἔτι καὶ πλέονα ἀπεκά-
λυψεν ἑαυτόν τε· καὶ δι' ἑαυτοῦ τὸν ἑαυτοῦ πατέ-
ρα λέγων, δὸς αὐτοῖς ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μό- »
νον ἀληθινὸν θεὸν, καὶ ὃν ἀπέστειλας ἰησοῦν χριστόν· »
ἐπληρώθη γοῦν πᾶσα ἡ γῆ τῆς γνώσεως αὐτοῦ· μία
γὰρ γνῶσις πατρὸς διὰ υἱοῦ ἐστι· καὶ υἱὸς δὲ πατρὸς,
καὶ χαίρει τούτῳ ὁ πατὴρ· καὶ τῇ χαρᾷ ταύτῃ δὲ-
φραίνεται ἐν τῷ πατρὶ ὁ υἱός· ἐγὼ ἤμην ᾗ προσέ-
χαιρε· καθ' ἡμέραν δὲ ἐφραινόμην ἐν προσώ-
πῳ αὐτοῦ· ταῦτα δὲ δείκνυσι πάλιν μὴ εἶναι τὸν υἱὸν
ἀλλότριον, ἀλλ' ἴδιον τῆς πατρὸς οὐσίας· ἰδοὺ γὰρ οὐ δι'
ἡμᾶς, ὡς οἱ ἀσεβεῖς λέγουσι, γέγονεν· οὐ γὰρ ὅλως ἐξ
οὐκ ὄντων ἐστίν· οὐ γὰρ ἔξωθεν ὁ θεὸς ἑαυτῷ προσε-
ποιήσατο χαρᾶς ποιητικὴν, ἀλλ' ἰδίαν καὶ ὁμοίαν γνώ-
σισμά ἐστι τὸ λεγόμενον· πότε οὖν ἦν, ὅτε οὐκ ἔχαι-
ρεν ὁ πατήρ; εἰ δὲ ἀεὶ ἔχαιρεν, ἀεὶ ἦν ἐν ᾧ καὶ ἔχαι-
ρεν· ἐν τίνι δὴ ὁ πατὴρ χαίρει, ἢ βλέπων ἑαυτὸν ἐν τῇ
ἰδίᾳ εἰκόνι, ἥτις ἐστὶν ὁ λόγος αὐτοῦ; εἰ δὲ καὶ ἐν ἡμῖν
ἀνθρώποις ἐφραίνετο τῷ οἰκειμένῳ σωτηρίσας
ὡς ἐν παροιμίαις γέγραπται, ἀλλὰ καὶ τοῦτο, τῷ
αὐτῷ ἔχει διάνοιαν, ἐφραίνετο γὰρ καὶ ἔτως, οὐκ
ἀπιγνωμένης χαρᾶς αὐτῷ, ἀλλὰ πάλιν βλέπων
κατὰ τὴν εἰκόνα ἑαυτοῦ γινόμενα τὰ ἔργα· ὥστε καὶ ἔτως χαίρων τὸν θεὸν ἐν τῷ τοῦ εἰκόνος αὐτοῦ τῷ προ-
φάσιν εἶναι· πῶς δὴ καὶ ὁ υἱὸς ἐφραίνετο, ἢ βλέ-
πων ἑαυτὸν ἐν τῷ πατρὶ; ἴσον γάρ ἐστι καὶ τοῦτο τῷ
λέγειν, ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς, ἑώρακε τὸν πατέρα, καὶ
ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί. κενὸν ἄρα
ὑμῶν τὸ καύχημα πανταχόθεν δέδεικται ὦ χει-
ρομάχοι· καὶ μάτην ἐπομπεύσατε καὶ τε-
θρυλλήκατε ἀπαντοῦ τὸ, κύριος ἔκτισέ με
ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, παρεξηγούμενοι τὴν διάνοιαν αὐτοῦ, καὶ μᾶλλον τὴν ἑαυτῶν ἐπίνοιαν,
ἢ τὸν νοῦν τοῦ σολομῶνος ἀπαγγέλλοντες·

Ecce

ἰδοὺ

ἰδὲ γὰρ τὸ μὲν ὑμῶν Φρόνημα, δέδεικται μόνη Φαντασία· τὸ δὲ ἐν ταῖς παροιμίαις ῥηθὲν καὶ πάντα τὰ προειρημένα δείκνυσι μὴ εἶναι τῇ Φύσει καὶ τῇ ὑσίᾳ κτίσμα τὸν ὑὸν, ἀλλ' ἴδιον γνώρισμα τῦ πατρὸς, σοφίαν καὶ λόγον ἀληθινὸν, δι' ὃ τὰ πάντα ἐγένετο· καὶ χωρὶς αὐτῦ ἐγένετο ὲδὲ ἕν.

Ecce enim vestra sententia non nisi merum & inane phantasma apparet. Illud contrà, quod in Prouerbiis habetur, & reliqua prius dicta, Filium commonstrant non esse ex sua substantia & natura rem creatitiam, sed stirpem Patris, Sapientiam & verbum verum, per quem omnia facta sunt, & sine quo factum est nihil.

Τῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Αλεξανδρίας

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

Alexandrini

Κατὰ Ἀρειανῶν λόγος δ'.

Contra Arianos oratio quarta.

Οἱ ἀρειομανῖται, ὡς ἔοικε, κρίναντες ἅπαξ ἀποστάται γνώσεως καὶ ἀβάσταται τῆς ἀληθείας, φιλονεικῶσιν εἰς ἑαυτῶς ἑλκύσαι τὸ γεγραμμένον· ὅταν ἔλθῃ ἀσεβὴς εἰς βάθος κακῶν, καταφρονεῖ· οὔτε γὰρ ἐλεγχόμενοι πάνονται, ὅτι ἀπορουῦντες ἀντειπεῖν· ἀλλ' ὡς ὄψις πόρνης, ἀπηναισχυντήσαν πρὸς πάντας ἐν ταῖς ἀσεβείαις· καὶ γὰρ ὧν ἐπεφάσιζον ῥητῶς, κύριος ἔκτισέ με· καὶ τῶν κρειττόνων γινόμενος τῶν ἀγγέλων· καὶ ὅ, πρωτότοκος· καὶ ὅ, πρὸν ὀνόματι πιστεῦσαι αὐτὸν, ὁρᾶν ἐχόντων τὴν διάνοιαν, καὶ δεικνυόντων τὴν εἰς χριστὸν εὐσέβειαν· οὐκ οἶδ' ὅπως πάλιν ἕτοιμοι περιχυθέντες τὸ ὄφεως ἰὸν· καὶ μὴ βλέποντες ἃ δεῖ βλέπειν· μηδὲ νοοῦντες ἃ ἀναγινώσκουσιν, ὥσπερ οὐκ βάθος τὴν ἀσεβῆ αὐτῶν κακίαν ἐρεύγομενοι, ἤρξαντο λοιδορεῖν τὸ ὑπὸ τῦ κυρίε λεγόμενον, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· λέγοντες πῶς δύναται ἕτερος ἐν ἐκείνῳ, κἀκεῖνος ἐν τούτῳ χωρεῖν; ἢ πῶς ὅλως δύναται ὁ πατὴρ μείζων ὢν, ἐν τῷ υἱῷ ἐλάττονι ὄντι χωρεῖν; καί τι τοιοῦτον ἦν καὶ ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ, ὅπερ καὶ ἡμᾶς γέγραπται, ἐν αὐτῷ καὶ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν; πάσχουσι δὲ τοῦτο ἀκολούθως τῇ κακονοίᾳ ἑαυτῶν, σῶμα νομίζοντες εἶναι τὸν θεὸν· καὶ μὴ νοοῦντες τίς ἐστιν ἀληθινὸς πατὴρ, καὶ ἀληθινὸς υἱὸς· μήτε τίς ἐστι φῶς ἄορατον, καὶ ἴδιον ἀπαύγασμα αὐτῦ ἀόρατον, μήτε τί ἐστιν ἀσώματος καὶ ὑποστατικὸς χαρακτὴρ ἀσώματος, καὶ εἰκὼν αὐτῆς· εἰ γὰρ ἐγίνωσκον, οὐκ ἂν τὸ κυρίου τὴν ὀξῆς ἕτως μὴ γέλωτος ἐδυσφήμουν· καὶ τὰ ἀσώματα σωματικῶς ἐκλαμβάνοντες, τὰ καλῶς λεγόμενα, παρεξηγοῦντο. ἤρκει μὲν οὖν καὶ μόνον ἀκούσαντας πιστεῦσαι τοῖς λέγουσι τῷ κυρίῳ· πίστις γὰρ ἀπλότητος βελτίων ἐστὶ τῆς ἐκ περιεργασίας πιθανολογίας· ἐπειδὴ δὲ οὗτοι βεβηλοῦν ἐπεχείρησαν πρὸς τὴν ἰδίαν αἵρεσιν· ἀναγκαῖον τὴν μὲν ἐκείνων κακόνοιαν διελέγξαι·

B

C

D

E

Emel Ariani statuentes (vt ex re apparet) defectores sese præuaricatorésque veritatis exhibere, in se traducere omnino velle videtur, quod scriptum est: *Impius quum in profundum malorum deuenerit, contemnit.* Neque enim confutati quiescunt, neque perplexi inopesque quod respondeant pudefiunt, sed plane meretricis vultu depuduerunt aduersus omnes in impietatibus suis. Nam quæ cauillabantur verba: *Dominus creauit me*: &, *Tanto præstantior Angelis factus*, &, *Fidelem illi, qui ipsum fecerat*: quum rectæ essent sententiæ, & piæ in Christum, nescio quo pacto iterum atque iterum quasi serpentis veneno perfusi, neque intuentes quod oportuit, neque quæ legunt intelligentes, cœperunt, verbis tanquam ex barathro impii sui pectoris eructatis, suggillare & irridere id, quod à Domino dictum est: *Ego in Patre, & Pater in me*: dicentes, Quomodo potest iste in illo, ille in isto recipi? aut quomodo omnino potest Pater cum sit maior, in Filio, qui minor sit, comprehendi? Et quid miri, si Filius in Patre sit, quum etiam de nobis scriptum sit, in eo viuimus, mouemur, & sumus? Cæterum, id merito illis pro ipsorum vesania pectoris accidit, cum Deum arbitrentur corpus esse, neque intelligunt quidnam sit verus Pater, verus Filius, neque quid sit inuisibile lumen & æternum, & iubar eius inuisibile, neque quid sit inuisibilis substantia, character, & imago incorporalis: Nam si cognouissent, non Dominum gloriæ sannis & ludibriis nefarie tractauissent, neque incorporalia corporaliter excipientes, quæ probe dicta erant, interpretationibus deprauassent: par erat certe, vel solum id audientes ex Christo, eius verbis fidem adhibere. Quandoquidem simplex Fides præstantior est quàm curiosa probabilitas. Verum, quia & istud ad suam hæresim prophanare aggressi sunt, necessitas nos cogit, vt horũ malitiosam vecordiam refute-

refutemus, & veritatis ſenſum aperiamus ad confirmationem hominum fidelium. Neque enim vt illi arbitrantur, viciſſim in ſe tranſuaſantur: dum ait, *Ego in Patre, & Pater in me*, quaſi in vaſa inania alter in alterum refuſus, vt Filius impleat Patris capacitatem, & Pater viciſſim Filii, & neuter ſit ex ſe vel plenus vel integer. Id enim proprium eſt corporum: quapropter id vel ſolo dicto prorſus nefarium haberi debet. Plenus ſiquidem & integer eſt Pater: & plenitudo deitatis eſt filius: neque tamen rurſus vti in ſanctis hominibus, intra quos receptus Deus ipſos fortificat: ita quoque ac ſimili ratione in Filio agitur: Ipſe enim Filius, Patris eſt Fortitudo ac Sapiētia: & res quidem conditæ eius participatu in Spiritu ſanctificantur, quum tamen ipſe, qui Filius eſt, non iſtiuſmodi communicatu Filius efficiatur, ſed genitura. Neque rurſum ita Filius eſt in Patre, vt nos in eo viuimus, mouemur, & ſumus, quia ipſe eſt Vita, & è Patre quaſi ex fonte dimanat, in qua omnia viuificantur & conſtant, ſiquidem vita non per vitam viuit, alioqui omnino vita non eſſet, ſed ipſa potius omnia viuificat. Age, inſpiciamus nunc Aſterii ſophiſtæ, iſtius hæreſeos patroni, ratiocinationes. Iſtius enim generis ſunt in quibus ſe aliquo modo æmulum Iudæis præbuit. *Liquidum*, inquit, *manifeſtumque eſt, ideo illum dixiſſe, ſe in Patre eſſe, ac Patrem viciſſim in ipſo, quoniam ne ſermonem quidem, quem exordiebatur, ſuiipſius aiebat eſſe, ſed Patris: neque ſua item opera eſſe, ſed Patris, qui eam ei poteſtatem faciendi dederat.* Id ſi puer aliquis ſimpliciter dixiſſet, veniam ex ætate mereretur, ſed in eo cui nomen ſophiſtæ eſt ex ſapientia, cuiuſque profeſſio omnium rerum ſcientiam promittit, quantopere (quæſo) vituperandum, & qui fieri poteſt, vt non ſe iſtis rationibus alienum oſtendat ab Apoſtolo, elatus diſertis ſapientiæ verbis, ſibique perſuadens, iis ſeſe decipere poſſe, quum interim ipſe nō intelligat quæ dicat, neque de quibus aſſeuerationes faciat? Quę enim Filius propria congruentiaque ſibi vt Filio, vt verbo Sapientiæque & Imagini ſubſtantiæ Patris prolocutus eſt, ea iſte ad res conditas tranſmittit, eaq; promiſcue & Filio & creaturæ aſſociat. Verbūque quod eſt Patris ſui Potentia, potentiam accipere ſceleratus inducit, vt conſequētiam habeant impia ipſius verba, quum ait, filium in filio ius filii adoptionemque obtinuiſſe, & Verbum à Verbo poteſtatem mutuatum eſſe: neq; vult illum vt Filium iſta de ſe pronūtiaſſe, eumque vt diſcentem & eruditione proficientem, cum aliis creaturis in ordinem cogit. Si enim ea de cauſa, quod hæc verba ſua non eſſent, quę referebat, ſed quia Patris etiam erant opera quæ patrabat, in hunc ſermonem prorupit, *Ego in Patre, & Pater in me*, quut eſt, quod Dauid quū verba facit, ita ſermonem moderatur: *Audiam, quid in me loquatur Dominus Deus*: & Salomon quoque itidem, *Mei ſermones dicti ſunt à Deo*: Et Moſes verba ſua, vt à Deo accepta, ſubminiſtrabat, ſingulique Prophetarū non ſua, ſed quæ Dei erant, eloquebantur: Sanctique itidē, opera quæ faciebant, non ſibi quaſi propria ipſorum, ſed

διελέγξαι· τὼ ἢ τῆς ἀληθείας ἀξίωσιν δεῖξαι, ἕνεκά γε τῆς τῶν πιστῶν ἀσφαλείας· ὁ γὰρ, ὡς ἐκεῖνοι νομίζουσιν, ἀντιμεθιστάζομενοι εἰς ἀλλήλους εἰσὶν, ἐν τῷ λέγεσθαι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοὶ· ὥσπερ ἐν ἀγγείοις κενοῖς ἐξ ἀλλήλων πληρουμένοις· ὥσπε τ μὲν γὰρ πληρῶν τὸ κενὸν δ πατὴρ, τ ἢ πατέρα πληροῦ, τὸ κοίλον τὸ ἑᾶ· καὶ ἑκάτερον αὐτῶν μὴ εἶναι πλήρη καὶ πλέον· σωμάτων γὰρ ἴδιον τοῦτο γε. διὸ καὶ τὸ μόνον εἰπεῖν δ τι, πολλοῦ ἐστιν ἀσεβείας· πλήρης γὰρ καὶ τέλειος ἐστιν ὁ πατὴρ· καὶ πλήρωμα θεότητός ἐστιν ὁ υἱός· οὐσία αὖ πάλιν. ὥσπερ ἐν τοῖς ἁγίοις γινόμενον ὁ θεὸς, ἐνεδυνάμου αὐτοὺς, οὕτως ἐστὶ ἐν τῷ υἱῷ· αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ τοῦ πατρὸς δύναμις καὶ σοφία· ἃ τὰ μὲν γνητὰ, μετοχῇ τούτου ἐν πνεύματι ἁγιάζεται· αὐτὸς ἢ ὁ υἱός, ἀμετουσία υἱός ἐστιν· ἀλλὰ γέννημα τοῦ πατρὸς ἴδιόν ἐστιν. οὐκ ἔστι ἢ πάλιν ἕτως ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ, ὡς τὸ, ἐν αὐτῷ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμεν· αὐτὸς γὰρ ὡς ἐκ πηγῆς τοῦ πατρός ἐστι ζωὴ ἐν ᾧ τὰ πάντα ζωογονεῖται καὶ σωέχεται· οὐ γὰρ ἡ ζωὴ, ἐν ζωῇ ζῇ· ἐπεὶ οὐκ αὖ εἴη ζωὴ· ἀλλ' αὐτὸς μᾶλλον ζωογονεῖ τὰ πάντα· ἴδωμεν ἢ καὶ τὸ σωηγόρον τῆς αἱρέσεως, ἀσεβείας τοῦ σοφιστ· γεγραφε γὰρ καὶ αὐτὸς, εἰς τοῦτο ζηλώσας τοὺς ἰουδαίους, ταῦτα· ἄδηλον γὰρ ὅτι Ματαῦτο εἴρηκε μὲν ἑαυτὸν ἐν τῷ πατρὶ, ἐν ἑαυτῷ ἢ πάλιν τ πατέρα, ἐπεὶ μηδὲ τ λόγον, ὃν διεξήρχετο, ἑαυτοῦ φησιν, ἀλλὰ τοῦ πατρὸς εἶναι· μηδὲ οἰκεῖα τὰ ἔργα, ἀλλὰ τοῦ πατρὸς δεδωκότος τὼ δυνάμιν· τοῦτο δὲ εἰ καὶ παιδαρίου ἢ ἁπλῶς εἰρηκὸς, συγγνώμην ἔσχεν ἂν τῆς ἡλικίας· ἐπειδὴ ἢ ὁ καλούμενος σοφιστὴς, καὶ πάντα γινώσκειν ἐπαγγελλόμενος, ἔστιν ὁ γράψας, πόσης ἄξιος καταγνώσεως ὁ τοιοῦτος; πῶς ἢ καὶ οὐκ ἀλλότριον ἑαυτὸν τοῦ ἀποστόλου δείκνυσιν, ἐπαιρόμενος ἐν πειθοῖ σοφίας λόγοις; καὶ νομίζων ἐν τούτοις ἐξαπατᾶν δύνασθαι μὴ νοῶν αὐτὸς ἃ λέγει, μηδὲ σαφῶς τίνος Ματαβεβαίωται· ἃ γὰρ ὁ υἱὸς οἰκεῖα ἅ ἁρμόζοντα μόνῳ υἱῷ λόγῳ καὶ σοφία ὄντι, καὶ εἰκόνι τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας εἴρηκε, ταῦτα ὅτι εἰς πάντα τὰ κτίσματα καταφέρει· καὶ κοινὰ τῷ, τε υἱῷ, καὶ τούτοις ταῦτα ποιεῖ· τὼ τι δύναμιν τοῦ πατρὸς λέγει λαμβάνειν δύναμιν ὁ σοφάνομος, ἵνα ἀκολουθήσῃ τῇ δυσσεβείᾳ αὐτοῦ εἰπεῖν, ὅτι καὶ ὁ υἱὸς ἐν τῷ υἱῷ ὑοποιήθη, καὶ ὁ λόγος ἔλαβε λόγον ἐξουσίας· καὶ οὐκέτι μὲν αὐτὸν, ὡς υἱὸν, θέλει εἰρηκέναι ταῦτα, ὡς δὲ μαθόντα καὶ αὐτὸν ὁμοίως σωτάσειν πᾶσι τοῖς ποιήμασιν· εἰ γὰρ Ματὸ μὴ εἶναι τὰ ῥήματα τοῦ υἱοῦ ἃ διεξήρχετο· ἀλλ' ὅτι τοῦ πατρὸς ἦν τὰ ἔργα, πῶς ἔλεγεν ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοὶ; καὶ ὁ μὲν Δαβὶδ λέγει, ἀκούσομαι τί λαλήσει ἐν ἐμοὶ ὁ θεὸς· ὁ δὲ σαλομῶν, οἱ ἐμοὶ λόγοι εἰρῶνται ὑπὸ θεοῦ· καὶ ὁ μὲν μωϋσῆς, τοὺς παρὰ τοῦ θεοῦ διακόνει λόγους· ἕκας δὲ τῶν προφητῶν, οὐ τὰ ἴδια· ἀλλὰ παρὰ τοῦ θεοῦ ἔλεγε, τάδε λέγει κύριος· καὶ τὰ ἔργα ἃ ἐποίουν οἱ ἅγιοι, οὐκ ἴδια· ἀλλὰ

ἀλλὰ τῷ δεδωκότι τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ ἔλεγον εἶναι· ὡς ὁ μὲν Ἠλίας καὶ Ἐλισσαῖος ἐπικαλούμενοι τὸν θεὸν, ἵνα τοὺς νεκροὺς αὐτοῖς ἐγείρῃ· ὅτε καὶ τῷ νεεμανὲ ἔλεγεν ὁ Ἐλισσαῖος καθαρίσας αὐτὸν ἀπὸ τῆς λέπρας, ἵνα γνῷς ὅτι ἐστὶ θεὸς ἐν Ἰσραήλ· ὁ δὲ Σαμουὴλ, καὶ αὐτὸς ἐν ἡμέραις θερισμοῦ, ηὔχετο τὸν θεὸν δοῦναι ὑετὸν οἵτε ἀπόστολοι ἔλεγον ἐκ ἰδίᾳ δυνάμει πιεῖν τὰ σημεῖα, ἀλλὰ τῇ τοῦ κυρίου χαρίτι· δηλονότι κατ' αὐτὸν κοινὴ αὕτη πάντων καὶ ἡ τοιαύτη φωνὴ, ὥστε καὶ ἕκαστον δύνασθαι λέγειν, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοὶ· καὶ λοιπὸν μηκέτι ἕνα εἶναι τὸν τοῦ πατρὸς ἥλιον καὶ λόγον καὶ σοφίαν, ἀλλ' ἐκ πολλῶν ἕνα καὶ τοῦτον τυγχάνειν· ἀλλ' ἐπειπερ ὧδε ὁ κύριος, ἔδει μὴ εἰπεῖν αὐτὸν, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοὶ· ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἢ ἐν ἐμοί ἐστιν, ἵνα μηδὲν ἴδιον καὶ ἐξαίρετον ἔχῃ πρὸς τὸν πατέρα ὁ υἱὸς· κοινὸν ἢ μᾶλλον πάντων ἔχῃ τὴν αὐτὴν χάριν· ἀλλ' οὐκ ἔστιν ὡς νομίζουσιν ἐκεῖνοι, μὴ φρονοῦντες ὀρθὸν γνήσιον εἶναι ἐκ πατρὸς, καὶ παραδόξου τοῦ γνησίου, ᾧ μόνῳ ἁρμόζει λέγειν, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· ἔστι γὰρ ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ ὡς μὲν οἶον ἔχειν· ἐπιδὴ σύμπαν τὸ εἶναι τοῦ υἱοῦ, τοῦτο τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἴδιόν ἐστιν· ὡς ἐκ φωτὸς ἀπαύγασμα, καὶ ὡς πηγῆς ποταμὸς, ὥστε τὸν μὲν ὁρῶντα τὸν υἱὸν, ὁρᾶν τὸ τοῦ πατρὸς ἴδιον· καὶ νοεῖν, ὅτι τοῦ υἱοῦ τὸ εἶναι ἐκ τοῦ πατρὸς ὄν, οὕτω ἐν τῷ πατρί ἐστι, ἔστι δὲ καὶ ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ· ἐπιδὴ τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἴδιον, τοῦτο ὁ υἱὸς τυγχάνει ὤν, ὡς ἐν τῷ ἀπαυγάσματι ἥλιος, καὶ ἐν τῷ λόγῳ ὁ νοῦς· καὶ ἐν τῷ ποταμῷ ἡ πηγή· ἕως γὰρ ὁ θεωρῶν τὸν υἱὸν, θεωρεῖ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας τὸ ἴδιον· καὶ νοεῖ ὅτι ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ ἐστι· πολὺ γὰρ ἰδίᾳ τῆς θεότητος τοῦ πατρὸς οὐσίας τὸ εἶναι τοῦ υἱοῦ ἀκολούθως ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρί ἐστι, καὶ ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ εἰκότως εἰρηκὼς πρότερον· ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, ἐπήγαγε τὸ, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοὶ· ἵνα τὸ μὲν ταυτότητα, τῆς θεότητος· τὸ δὲ ἑνότητα τῆς οὐσίας, δείξῃ· ἓν γάρ εἰσιν· οὐχ ὡς ἑνὸς πάλιν εἰς δύο μέρη διαιρεθέντος, καὶ μηδὲν ὄντων πλέον ἑνός· οὐδὲ ὡς τοῦ ἑνὸς δὴ ὀνομαζομένου ὅτε μὲν αὐτὸν ἄλλοτε μὲν πατέρα, ἄλλοτε δὲ υἱὸν ἑαυτὸν γίνεσθαι· τοῦτο γὰρ Σαβέλλιος Φρονήσας, αἱρετικὸς ὤφθη· ἀλλὰ δύο μέν εἰσιν· ὅτι ὁ πατὴρ, πατήρ ἐστι· καὶ οὐχ ὁ αὐτὸς υἱός ἐστι, καὶ ὁ υἱὸς, υἱός ἐστι, καὶ οὐχ ὁ αὐτὸς, πατήρ ἐστι· μία δὲ ἡ φύσις· ὁ γὰρ ὁμοιότατον τὸ γέννημα τοῦ γεννήσαντος· εἰκὼν γάρ ἐστιν αὐτοῦ· καὶ πάντα τὰ τοῦ πατρὸς, τοῦ υἱοῦ ἐστι, διὸ, οὐκ ἄλλος θεὸς υἱός· οὐ γὰρ ἔξωθεν ἐπενοήθη· ἐπεὶ πάντως καὶ πολλοὶ, ξένης παρὰ τοῦ πατρὸς ὑπονοουμένης θεότητος· οὐ γὰρ καὶ ἕτερόν ἐστιν ὡς γέννημα ὁ υἱὸς, ἀλλὰ ταὐτόν ἐστιν ὡς θεὸς· καὶ ἔν εἰσιν αὐτοῖς ὁ πατὴρ τῇ ἰδιότητι καὶ οἰκειότητι τῆς φύσεως, καὶ τῇ ταυτότητι τῆς μιᾶς θεότητος, ὥσπερ εἴρηται· καὶ γὰρ καὶ τὸ ἀπαύγασμα φῶς ἐστι· καὶ δεύτερον τοῦ ἡλίου· οὐδὲ ἕτερον φῶς· οὐδὲ κατὰ μετουσίαν αὐτοῦ· ἀλλ' ὂν ἴδιον αὐτοῦ γέννημα·

τῷ

sed Deo qui eam potestatem concesserat, vendicabant. Atque hinc est, quòd Helias & Eliseus Deum inuocabant, vt mortuos suscitarent: & ex eadem ratione idem ad Naaman Syrum loquitur, quem purgarat à lepra, vt cognoscas Deum esse in Israel: ita & Samuel quoque in diebus messis precatus est Deum vt pluuiam largiretur: ita & Apostoli professi sunt, non suis se viribus miracula, sed Domini gratia designare: colligique ex tot exemplis, communem esse hãc vocem omnibus, vt quilibet possit dicere: *Ego in Patre, & Pater in me*: & non vnum esse filium Dei verbum & Sapientiam, sed istum ex multis vnum esse. Atqui, si res ita habuisset, nequaquam ita Dominus locutus fuisset, neque oportuisset illum ad hunc modum verba concipere, *Ego in Patre, & Pater in me*, sed potius, & ego quoq; in Patre, & pater quoque in me, vt nihil sibi proprium eximiumque apud Patrem habere declararet, sed communẽ cum omnibus gratiam possidere. Sed non ita est, vt illi arbitrantur, qui quum non censent eum esse genuinum Filium, in Filiũ genuinum mendacia fingunt, cui soli competit illud dictũ: *Ego in Patre, & Pater in me*. Est enim Filius in Patre, quatenus intelligere cõceditur, eò quòd quicquid est Filius, id vniuersum sit proprium substantiæ Patris: veluti ex lumine, proradiationem: & fluuium, ex fonte, vt qui Filium videat, id videat quod est Patri suum ac proprium, ac intelligat, quòd Filius sit, eam essentiam ex Patre esse, atque ita eum in Patre existere. Estque vice versa Pater in Filio, eò quòd id, quod est Patri proprium ac suum, idipsum sit Filius, vt in radiis sol, mens in ratione, fons in flumine, atque ita quis videns Filium, videt id quod proprium est substantiæ Patris, & intelligit Patrem in Filio esse. Nam quum species Deitasque Patris, essentia sit Filii, bene consequitur, vt Filius in Patre existere dicatur, & Pater in Filio. Ideoque merito, quum antea dixisset: *Ego & Pater vnum sumus*: subintulit ista, *Ego in Patre, & Pater in me*, vt identitatem diuinitatis, vnitate essentiæ demonstraret. Vnum enim sunt, non veluti vnum in duas partes diuisum, vt nihilo plus sint quam vnum, aut vnum duobus nominibus geminatum, vt idem nunc Pater, nunc suiipsius sit Filius Id enim, quum Sabellius sentiret, hæreseos damnatus est: sed duo sint, eò quòd Pater, Pater sit, non Filius: & Filius vicissim Filius, & non Pater, sed tamen eadem natura: nihil enim dissimile inter genitum, & genitorem, quippe, qui sit eius Imago, & eò quòd omnia Patris sint & Filii, ac proinde Filius non alius Deus est: non enim aliunde existere intelligitur, alioqui complures essent dii, si præter Deitatem Patris, aliam Deitatem excogitaremus. Nam, quanquam alius est Filius, quatenus est genitus: attamen idem existit, quatenus est Deus. Siquidem vnum sunt Pater & Filius, suitate & proprietate naturæ & idẽtitate vnius deitatis, vt modò dictum est. Quippe, quum & ipsum iubar lumen sit, neque diuersum à sole, neque alia lux, neque secundum participatum, sed proprie quiddam ex eo genitum.

Iam quod ità genitum est, necessum est, vt sit cum gignente eadem lux. Neque est vt quispiam ea dixerit duo lumina, duo tamen sunt sol & iubar, vna tamen solis lux in ipso iubare vbique illuminans. Eadem ratione Filii diuinitas, Patris est: vnde & indiuisibilis est, atque ita vnus Deus, & non alius præter ipsum. Cum igitur ad eum modum vnum sit, vnaque sit illis Deitas, eadem dicuntur de Filio, quæcunque de Patre dicuntur, excepto, quòd Pater non appellatur: qualia sunt, Deus, vt *Deus erat Verbum*, vt omnipotens, vt hæc dicit, qui erat, qui est, & qui venturus est, & Dominus, & vnus Dominus Iesus Christus, & quod lux sit, *vt ego sum lux*, & quòd deleat peccata, *vt videatis*, inquit, *quod Filius hominis habeat potestatem in terra dimittendi peccata*, & quæcunque alia inueneris. *Omnia enim* (inquit ipse Filius) *quæcunque habet Pater, mea sunt, ac vice versa, omnia mea tua sunt*, &, qui audit ea quæ sunt Patris de Filio dicta, is videbit Patrem in Filio, & Filium in Patre, cum ea quæ dicuntur de Filio, eadem quoque dicantur de Patre. Quî autem, ea quæ sunt Patris, de Filio pronunciari possent, nisi quia Filius ipsius natus est? aut quî vicissim ea quæ sunt Filii, propria Patris fuerint, nisi quia Filius propria fœtura est & partus substantiæ Patris: Iam, quum substantiæ Patris proprium germen sit Filius, merito Filius, quæ sui Patris sunt, sibi addicit: vnde rite & congrue post hoc verbum, *Ego & pater vnum sumus*, subintulit, *vt cognoscatis & me in patre esse, & patrem in me*: Huic dicto illud rursum adiunxit, *Qui vidit me, vidit & patrem meum*: atque ita est vbique vnus & idem intellectus in tribus istis sententiis. Qui enim eo modo cognitum habet Patrem & Filium vnum esse, ille quoque cognitum habet Patrem in Filio & Filium in Patre esse: nam Filii diuinitas Patris est, illaque ipsa in Filio consistit, & qui illud comprehendit, is quoque sibi persuasum habet, quod qui vidit Filium, viderit & Patrem, quippe, cum in Filio sit, & conspiciatur Patris diuinitas, id ab exemplo regiæ imaginis cõmodius intelligas: quandoquidem in imagine, species regis & forma apparet, & in rege imaginis species: sine enim omni discrepantia, vultus regis in imagine expressus est, vt qui videt imaginem, videat in ea regem: & vicissim, qui regem intueatur, agnoscat illum ipsum eundem esse, qui in imagine repræsentatur. Cæterum, quia in ámbobus nulla est dissimilitudo, si quis post conspectam imaginem, velit regem videre, huic ad eũ modum ita imago iure loqueretur: Ego & Rex vnum sumus: ego enim in illo sum, & ille in me; & quod in me animaduertis, id quoque in eo animaduertas, & quod videris in illo, videris & in me. Qui igitur adorat imaginem, in illa adorat ipsum regem, quippe, cum ipsa imago nihil aliud sit, quàm regis forma ac species. Quoniam autem filius est Imago Patris, necessum est vt cogites Deitatem & proprietatem Patris, ipsam essentiam Filii constituere. Et hoc est, quod ait, *Qui quum in forma Dei esset:*

τὸ γὴ τοιοῦτον γέννημα, ἐξ ἀνάγκης ἐστὶ φῶς· καὶ οὐκ
ἂν λέγοι τις εἶναι δύο φῶτα εἶναι ταῦτα· ἀλλὰ δύο μὲν,
ἥλιον καὶ ἀπαύγασμα· ἓν δὲ τὸ ἐξ ἡλίου φῶς ὂν
τῷ ἀπαυγάσματι φωτίζον τὰ πανταχοῦ, οὕτως
καὶ ἡ τοῦ υἱοῦ θεότης, τοῦ πατρός ἐστιν· ὅθεν
καὶ ἀδιαίρετος ἐστι· καὶ οὕτως εἷς θεὸς, καὶ οὐκ ἔ-
στιν ἄλλος πλὴν αὐτοῦ· οὕτω γοῦν ἓν αὐτῶν
ὄντων, καὶ μιᾶς οὔσης τῆς θεότητος, τὰ αὐτὰ λέ-
γεται περὶ τοῦ υἱοῦ, ὅσα λέγεται καὶ περὶ τοῦ
πατρός, χωρὶς τοῦ λέγεσθαι πατήρ, οἷον θεὸς·
τὸ, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος· τὸ, παντοκράτωρ,
πάδε λέγει ὁ Ἰὼ· καὶ ὁ ὢν· καὶ ὁ ἐρχόμενος·
τὸ, κύριος εἷς· εἷς κύριος ἰησοῦς χριστός·
τὸ εἶναι φῶς, ἐγώ εἰμι τὸ φῶς· τὸ ἐξαλείφειν
ἁμαρτίας, ἵνα δέ, φησιν, εἰδῆτε ὅτι ἔχει ἐξου-
σίαν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς ἀφιέναι ἁ-
μαρτίας, καὶ ὅσα ἄλλα ἂν εὕρεις· πάντα γάρ
φησιν αὐτὸς ὁ υἱὸς ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, ἐμά ἐστιν· ὁ δὲ
ἀκούων τὰ τοῦ πατρὸς λεγόμενα ἐφ' υἱοῦ, οὕτω
καὶ τὸν πατέρα ἐν τῷ υἱῷ, θεωρήσει δὲ καὶ τὸν
υἱὸν ἐν τῷ πατρί, ὅταν τὰ λεγόμενα ἐφ' υἱοῦ, πάν-
τα λέγηται ὑπὸ πατρός· Διατί γὰρ τὰ τοῦ πατρὸς
ἐφ' υἱοῦ λέγεται; ἢ ὅτι ἐξ αὐτοῦ γέννημά ἐστιν ὁ υἱός;
Διατί γὰρ καὶ τοῦ υἱοῦ ἴδιά ἐστι τοῦ πατρὸς, ὅτι πάλιν
τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ἴδιόν ἐστι γέννημα ὁ υἱός; τῆς γὰρ οὐ-
σίας τοῦ πατρὸς ἴδιον ὂν γέννημα ὁ υἱὸς, εἰκότως καὶ
τὰ τοῦ πατρὸς λέγει ἑαυτοῦ εἶναι· ὅθεν πρεπόντως
καὶ ἀκολούθως τῷ μὲν λέγειν, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσ-
μεν, ἐπήγαγεν ἵνα γνῶτε ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ
πατὴρ ἐν ἐμοί· τοῦτο δὴ πάλιν προσέθηκεν ὁ ἑωρα-
κὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα· καὶ ἔστιν εἷς ὁ αὐ-
τὸς νοῦς ἐν τοῖς τρισὶ τούτοις ῥητοῖς· ὁ γὰρ οὕ-
τως ἐγνωκὼς ὅτι ἓν εἰσιν ὁ υἱὸς καὶ ὁ πατὴρ, οἶδεν
ὅτι αὐτὸς ἐν τῷ πατρί ἐστι, καὶ ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ·
ἡ γὰρ τοῦ υἱοῦ θεότης, τοῦ πατρός ἐστι· καὶ αὕτη
ἐν τῷ υἱῷ ἐστι· καὶ ὁ τοῦτο δὲ καταλαβών, πεπί-
στευκεν ὅτι ὁ ἑωρακὼς τὸν υἱὸν, ἑώρακε τὸν πατέ-
ρα· ἐν γὰρ τῷ υἱῷ, ἡ τοῦ πατρὸς θεότης θεω-
ρεῖται· τοῦτο καὶ ἀπὸ τοῦ παραδείγματος
τῆς εἰκόνος τοῦ βασιλέως, προσεχέστερόν τις κα-
τανοῆσαι δυνήσεται· ἐν γὰρ τῇ εἰκόνι τοῦ βασιλέως
τὸ εἶδος καὶ ἡ μορφή ἐστι, καὶ ἐν τῷ βασιλεῖ δὲ,
τὸ ἐν τῇ εἰκόνι εἶδος ἐστιν· ἀπαράλλακτος γάρ ἐ-
στιν ἡ ἐν τῇ εἰκόνι τοῦ βασιλέως ὁμοιότης· ὥστε τὸν ἑω-
ρῶντα τὴν εἰκόνα, ὁρᾶν ἐν αὐτῇ τὸν βασιλέα· καὶ τὸν πά-
λιν ὁρῶντα τὸν βασιλέα, ἐπιγινώσκειν, ὅτι οὗτός ἐστιν
ὁ ἐν τῇ εἰκόνι· ἐκ τοῦ μὴ διαλλάττειν τὴν ὁμοιό-
τητα, τῷ θέλοντι μὴ τὴν εἰκόνα θεωρῆσαι τοῦ βασι-
λέα, εἴποι ἂν ἡ εἰκών, ἐγὼ καὶ ὁ βασιλεὺς ἕν
ἐσμεν, ἐγὼ γὰρ ἐν ἐκείνῳ εἰμὶ, κἀκεῖνος ἐν ἐμοί, καὶ ἃ
ὁρᾷς ἐν ἐμοὶ, ταῦτα ἐν ἐκείνῳ βλέπεις, καὶ ὃ ἑώρα-
κας ἐν ἐκείνῳ τοῦτο βλέπεις ἐν ἐμοί. ὁ γοῦν προσ-
κυνῶν τὴν εἰκόνα, ἐν αὐτῇ προσκυνεῖ τὸν βασιλέα·
ἡ γὰρ ἐκείνου μορφὴ καὶ τὸ εἶδός ἐστιν ἡ εἰκών. ἐπεὶ
τοίνυν καὶ ὁ υἱὸς εἰκὼν ἐστι τοῦ πατρὸς, ἐξ ἀνάγκης
ἐστὶ νοεῖν, ὅτι ἡ θεότης καὶ ἡ ἰδιότης τοῦ πατρὸς, τὸ εἶναι
τοῦ υἱοῦ ἐστι· καὶ τοῦτό ἐστιν ὁ ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων·

Nec

καὶ ὁ

ὁ πατὴρ ἐν ἐμοὶ· οὐκ ἐκ μέρους ἡ ἡ τῆς θεότητος μορφὴ· ἀλλὰ τὸ πλήρωμα τῆς τοῦ πατρὸς θεότητος, ἐστὶ τὸ εἶναι τοῦ υἱοῦ· καὶ ὅλος θεός ἐστιν ὁ υἱός· Διατοῦτο καὶ ἴσα θεῷ ὤν, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ· καὶ πάλιν· ἐπειδὴ δὲ ἰδιοῦ ἡ θεότης καὶ τὸ εἶδος οὐδενὸς ἄλλου ἢ τοῦ πατρός ἐστι, τοῦτό ἐστιν ὅπερ εἶπε τὸ ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ· οὕτως θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ κόσμον ἑαυτῷ καταλλάσσων· τὸ γὰρ ἴδιον τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἐστὶν ὁ υἱός, ἐν ᾧ ἡ κτίσις πρὸς τὸν θεὸν κατηλλάγη· οὕτως ἃ ἐργάζεται ὁ υἱὸς, τοῦ πατρός ἐστιν ἔργα. τὸ γὰρ εἶδος τῆς δὲ πατρὸς θεότητός ἐστιν ὁ υἱός, ὅστις ἐργάζεται τὰ ἔργα· ὥστε ὁ βλέπων τὸν υἱὸν, ὁρᾷ τὸν πατέρα· ἐν γὰρ τῇ πατρῴᾳ θεότητι, ἐστὶ καὶ θεωρεῖται ὁ υἱός· καὶ τὸ ἐν αὐτῷ πατρικὸν εἶδος, δείκνυσιν ἑαυτῷ τὸν πατέρα· καὶ ὥστε ἐστὶν ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ, καὶ ἡ ἐκ δὲ πατρὸς ἐν υἱῷ ἰδιότης καὶ θεότης. δείκνυσι τὸν υἱὸν ἐν τῷ πατρὶ· καὶ ἀεὶ ἀδιαίρετον αὐτό· καὶ ὁ ἀκούων ἢ βλέπων τὰ λεγόμενα περὶ δὲ πατρὸς ταῦτα λεγόμενα περὶ τοῦ υἱοῦ· ὁ καὶ χαίρων ἢ μεταχλὴ ὃ γινόμενα τῇ ὑσίᾳ αὐτοῦ· ἀλλ' ὅτι αὐτὸ εἶναι τοῦ υἱοῦ ἴδιον τῆς πατρικῆς οὐσίας ἐστὶ γέννημα, νοήσει καλῶς τὸ εἰρημένον καθὰ προεῖπον, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· ἢ ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· ἔστι γὰρ ὁ υἱὸς οἷος ὁ πατὴρ, τῷ πάντα τὰ δὲ πατρὸς ἔχειν. διὸ καὶ μία τοῦ πατρὸς σημαίνεται· πατέρα γὰρ οὐκ ἄν τις εἴποι μὴ ὑπάρχοντος υἱοῦ· ὁ μέν τις ποιητὴν λέγων τὸν θεὸν, ἀ πάντως καὶ τὰ γενόμενα δηλοῖ· ἔστι γὰρ καὶ τῶν ποιημάτων ποιητής· ὁ δὲ πατέρα λέγων οὐθὲν μὴ πατρὸς σημαίνει ἢ πλὴν τὸ υἱοῦ ὕπαρξιν· Διατοῦτο καὶ ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν, εἰς τὸν πατέρα πιστεύει· εἰς γὰρ τὸ ἴδιον τῆς δὲ πατρὸς οὐσίας πιστεύει· καὶ ὥστε μία ἔστιν ἡ πίστις εἰς ἕνα θεόν· καὶ ὁ προσκυνῶν ἢ τιμῶν τὸν υἱὸν, ἐν υἱῷ προσκυνεῖ καὶ τιμᾷ τὸν πατέρα. μία γάρ ἐστιν ἡ θεότης· καὶ Διατοῦτο μία τιμὴ ἢ μία ἐστὶ προσκύνησις ἐν υἱῷ· καὶ δι' αὐτοῦ γινομένη τῷ πατρί· καὶ ὁ οὕτω προσκυνῶν, ἕνα θεὸν προσκυνεῖ· εἷς γὰρ θεός ἐστι καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλος πλὴν αὐτοῦ· ὅτι γοῦν καὶ μόνος λέγεται ὁ πατὴρ θεὸς· ἢ ὅτι εἷς θεός ἐστι καὶ τὸ ἐγώ εἰμι· καὶ τὸ πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστιν ἄλλος θεός· ἢ τὸ, ἐγὼ πρῶτος, ἢ τὸ, ἐγὼ μετὰ ταῦτα, καλῶς λέγεται· εἷς γὰρ θεὸς ἢ μόνος καὶ πρῶτός ἐστιν· οὐκ εἰς αἵρεσιν ἢ δὲ ταῦτα λέγε· μὴ γένοιτο· ἔστι γὰρ αὐτὸς ἐν τῷ ἑνὶ καὶ μόνῳ καὶ πρώτῳ, ὡς τοῦ ἑνὸς καὶ πρώτου καὶ μόνου μόνος λόγος καὶ σοφία καὶ ἀπαύγασμα ὢν· ἔστι καὶ πρῶτος ἢ αὐτὸς πλήρωμα τῆς δὲ πρώτου καὶ μόνου θεότητος ὅλος ἢ πλήρης ὢν θεὸς· οὐκοῦν, ὁ δι' αὐτὸν εἰρηται· ἀλλ' εἰς αἵρεσιν δὲ μὴ εἶναι ἕτερον· οἷός ἐστιν ὁ πατὴρ ἢ ὁ τοῦτο λόγος· ἔστι μὲν οὖν ὁ νοῦς δὲ προφήτου φανερὸς καὶ πᾶσι πρόδηλος· ἐπειδὴ γὰρ οἱ ἀσεβεῖς καὶ ταῦτα φέροντες, δυσφημοῦσι μὲν τὸ κύριον· ὀνειδίζουσι δὲ ἡμῖν λέγοντες ἰδοὺ εἷς ἢ μόνος ἢ πρῶτος λέγει ὁ θεὸς, πῶς ὑμεῖς λέγετε τὸν υἱὸν εἶναι θεόν; εἰ γὰρ ἦν θεὸς, οὐκ ἂν ἔλεγεν ἐγὼ μόνος· ἃ δὲ ὅτι εἷς ἐστιν ὁ θεὸς· ἀναγκαῖον τοίνυν καὶ περὶ τούτων τὰ ῥηθέντα, ὡς δυνατὸν ἐστιν εἰπεῖν· ἵνα

Nec non & illud, *Pater in me.* Nõ autem ex Patre aliqua forma Deitatis conficitur, ſed ex integra Deitate Patris, eſſentia Filii conſurgit, & ſolidus Deus: ideoque, quum par eſſet Deo, nõ rapinam arbitratur, eſſe ſe æqualem Deo. Ac è diuerſo, quoniam Filii Deitas & ſpecies, nullius alterius eſt quã Patris, inde eſt illud, quod dixit, *Ego in Patre.* Ita Deus fuit in Chriſto, mundum ſibi reconcilians: nam propria ſubſtantia Patris Filius eſt, in quo creatura Deo reconciliabatur: ita fit, vt quæ operatur Filius, opera ſint Patris: quippe, quum ſpecies Deitatis paternæ, quę author fuit talium operum, filius exiſtat: ita quoq; qui vidit Filium, vidit Patrem: in paterna ſiquidem Deitate ſubſiſtit & conſpicitur Filius: & eius Paterna ſpecies oſtendit in ipſo ipſius Patrẽ. Atque ad iſtum modum exiſtit Pater in Filio & Patris in Filio proprietas & diuinitas oſtẽdit filium exiſtere in Patre, & ſemper indiuiſibilem ab eo eſſe. Cæterũ, qui audit & videt ea quæ dicũtur de Patre, illa ipſa quoque de Filio dici: nõ ideo ſcilicet, quod per donationem, aut participatum Paternæ ſubſtãtiæ iſta Filio ſuperueniãt, ſed quia ipſa eſſentia Filii proprium ſit germen Paternæ ſubſtantiæ, is recte intelliget, quod ſuperius dictum eſt: *Ego in Patre, & Pater in me: & Ego & Pater vnum ſumus.* Eſt enim Filius, qualis Pater, eo quod omnia Patris habeat, ideoq; vna cum Patre cõſignificatur: nemo enim quẽquam Patrem appellarit, cui non ſit Filius. Qui igitur Deum, conditorem nominat, non omnino ſecundum ſuperius dicta rem declarat: eſt enim etiam ante res conditas, conditor. Qui autem Patrem dicit, ſtatim vna cum Patris vocabulo Filii naturam ſignifiat. Ideoque, qui in Filium credit, in Patrem credit: In eum enim qui proprius eſt Patris ſubſtantiæ, credit, atq; ita eſt vna fides in vnum Deum: & qui adorat, & veneratur Filium, in Filio adorat & veneratur Patrẽ: quandoquidem vna eſt Deitas, ac proinde vna veneratio, vna adoratio, in Filio, eaque per Filiũ confertur in Patrem: & qui ita adorat, vnũ Deũ adorat: Vnus enim Deus eſt, & nõ eſt alius præter eũ. Cùm igitur ſolus Pater dicitur Deus, vel cum vnus Deus eſſe pronuntiatur, aut quum illud, *Ego ſum, & præter me non eſt Deus*: aut quum illud, *Ego ſum primus, & poſt hæc futurus*, recte illa omnia dicuntur. Vnus enim ſolus Deus & primus eſt. Neq; ea ad demolitionem Filii referuntur, abſit: eſt enim ille ipſe in vno primo & ſolo, vt vnius ſolius & primi vnicũ Verbũ, Sapientia & Splendor. Eſt autẽ ipſe & primus & plenitudo primæ & vnicæ deitatis, in totũ interim ipſe plenus ac integer Deus. Nõ igitur ea verba ad illius abnegationem ſpectãt, ſed ad tollendũ, ne quiſpiã exiſtimetur talis, qualis eſt Pater, aut quale Patris Verbum, ipſaq; Prophetæ ſentẽtia omnib. patet. Cæterũ, quia impii & iſta quoq; verba abripiunt ad blaſphemiam Domini, nobiſq; conuitioſe obiiciunt, En, inquientes, quũ vnus, & ſolus, & primus appelletur Deus qui fit, vt vos Chriſtum Deũ nominetis? Si enim eſſet alius Deus, nõ ſe ſolum, aut vnicum Deũ appellaſſet. Neceſſum eſt igitur, vt & horũ verborum intelligentiam recludamus, quatenus fas eſt,

vt omnes inde cognoscant, Arianos nil nisi Dei perduelliones esse. Si igitur Filio certamẽ cum Patre & hostilitas: aut si eo modo, quo Dauidi de Adonia & Absolone renunciatum fuit, Pater Filium vicissim obtuetur: legantur & proferantur istiusmodi Arianorum voces, ne si quãdo dicat Filius seipsum, Patrem, per defectionem nonnullos ad se à suo Patre abducat. Sin autem qui cognoscit Filium, melius inde cognouerit Patrem, cum ipse Filius Patrem manifestet & prædicet, & in Verbo Patrem liquidius vlurus sit, quemadmodum dictum est: cumq; veniens Filius, non seipsum, sed Patrem glorificarit, ita verba faciens ad eum qui ipsum conueniebat: *Quid me bonum dicis? nemo bonus, nisi vnus Deus*: respondensque item interroganti Quod præceptum in lege maximum esset? ad istum modum locutus sit: *Audi Israel, Dominus qui est Deus tuus, solus est Dominus*: rursusq; tu bis verba faciens, *Descendi de cælo non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem Patris qui misit me*: Ac discipulos instruens, *Pater* (inquit) *meus maior me est: & qui me honorat, honorat eum qui misit me*. Quod si Filius talem se erga Patrem exhibet, quidnam inter illos inimicum aut cõtrarium, vt talem intellectum ex istis verbis colligas? Quinimo, si Verbum est Filius Patris, quis ita demens, exceptis Christi perduellibus, vt existimet Deum ita hæc verba de solo & vnico Deo fecisse, vt Verbum criminaretur, ac tolleret? Non ea est sententia Christianorum: absit quoniam non ob Filium ista sunt scripta, sed ad demolitionem falsorũ, & ab hominib. fictorũ numinum: dictique istius sententia recta & iusta ratione nititur. Quandoquidem, illi qui supplices sunt falsis numinibus, deficiunt à vero Deo, ideo Deus, qui bonus est, & hominum curã gerit, reuocans istos palabundos errones, ait: *Ego solus sum Deus, & præter me non est Deus*, & quæcunque sunt istius generis dicta, nihil aliud sibi volunt, quàm ea quæ nõ sunt, vituperent, & ad Deum conuertant: non aliter quàm si quis per diurnum tempus sole iam lucente, lignum temere depingat, inquo ne imaginaria quidẽ species lucis appareat, asseratq; hoc lignũ authorẽ esse diurni luminis: sol contra, id videns, occlamet: ego solus sum diurna lux, neque est alia lux præter me, non respectu sui iubaris illud dixerit sed ob ligneæ imaginis impostura, & dissimilitudinem vanissimæ apparentiæ. Eadem ratione dictũ est: *Ego sum Deus, & non est alius præter me*, vt à falsis numinib. homines abduceret, quo deinceps condiscant ipsum esse verũ Deũ, Certe Deus hæc loquens, per Verbũ suũ loquutus est, nisi & hoc quoque adiiciant nostri tẽporis Iudęi, eum non per Verbum suum loquutũ fuisse. Imo sic dictum est quantũcunque etiã insaniãt diabolici isti: factum est enim Verbum ad Prophetam, istaque ipsa auditu ab illis percipiebãtur. Iam si per eum sermo ille fiebat, & per eum illa ipsa dicebantur, nec est inter ea quę dicũtur aut fiunt à Deo, quod nõ in Verbo & dicatur & fiat: sequitur igitur, vt Prophetæ illi, eorũ verborum autores nõ fuerint, ô Christi perduelles, sed

ἵνα πάντες γνῶσι καὶ ἐκ τούτων, ὅτι ὄντως εἰσὶν οἱ
ἀρειανοὶ θεομάχοι· εἰ μὲν οὖν ἀμείλατα τῷ υἱῷ ἐστι
πρὸς τὸν πατέρα, τοιαῦτας ἀκουέτωσαν φωνάς· Καὶ
εἰ ὡς δαβὶδ ἦκουσε περὶ τοῦ ἀδωνίου καὶ τοῦ ἀβ-
σαλὼμ· καὶ ὁ πατὴρ ὅταν βλέπῃ τὸν υἱόν, πρὸς
αὐτὸν λεγέτω καὶ προφερέτω τοιαῦτα ῥήματα· μή-
ποτε ὁ υἱὸς λέγων ἑαυτὸν θεὸν, ἀποστήσῃ τινὰς ἀπὸ
τοῦ πατρός· εἰ δὲ ὁ γινώσκων τὸν υἱὸν γινωσκέτω μᾶλ-
λον καὶ τὸν πατέρα. ἀποκαλυπτέον δὲ καὶ τοῦτον αὐτῷ
ὑπὸ τοῦ· καὶ ἐν τῷ λόγῳ εἴρηται μᾶλλον τὸν πατέρα καὶ πά-
περ εἰρηται· ἐλθὼν ὁ υἱὸς, οὐκ ἑαυτὸν ἐδόξασεν ἀλλὰ
τὸν πατέρα· λέγων μὲν τῷ προσερχομένῳ· τί με λέ- »
γεις ἀγαθόν· οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς ὁ θεός· ἀποκρι- »
νάμενος δὲ τῷ ἐρωτῶντι αὐτὸν· ποία ἐντολὴ μείζων ἐν »
τῷ νόμῳ, ὅτι ἄκουε ἰσραὴλ· κύριος ὁ θεός σου κύριος »
εἷς ἐστι, καὶ τίς μὲν ὄχλοις λέγων, ἐκ δὲ ἰδίᾳ κατ ἔδεσι »
καὶ οὐκ ἵνα ποιήσω τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν· ἀλλὰ τὸ θέ- »
λημα τοῦ πέμψαντός με· τοῖς δὲ μαθηταῖς διδάσκων· »
ὅτι ὁ πατήρ μου μείζων μού ἐστι καὶ ὁ ἐμὸς ὑμῶν ὑμῶν »
τὸν πέμψαντα με· καὶ πάλιν ὁ υἱὸς ἐστιν ὁ υἱὸς πρὸς τὸν ἑαυ- »
τοῦ πατέρα, ποία ἐναντιότης ἵνα καὶ παιδίον τις
ὑπόνοιαν λάβοι περὶ τοιούτων ῥημάτων· ἄλλως
τε, εἰ λόγος ἐστὶ τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς, τίς οὕτως ἐστὶν
ἄφρων, πλὴν τῶν χειρομάχων, ὡς νομίζειν ὅτι
τὸν ἑαυτοῦ λόγον ἀφαλλων καὶ αἱρῶν, τὰ τοι-
αῦτα λελάληκεν ὁ θεός; οὐκ ἔστιν ὅστις ὁ νοῦς
χειρίων, μὴ γένοιτο· οὐ δὲ ἀφ' ἑαυτοῦ ὁ υἱὸς ταῦτα
γέγραπται· ἀλλ' εἰς αἵρεσιν τῶν πλανωμένων
ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ψευδωνύμων θεῶν· καὶ ἡ
ἀφέλεια τῶν τοιούτων ῥητῶν, ἔχει τὴν αἰτίας εὔ-
λογον· ἐπειδὴ γὰρ οἱ προσκείμενοι τοῖς ψευδω-
νύμοις θεοῖς ἀφίστανται τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ, ἀφ' οὗ
τὸ ἀγαθὸς ὢν κηδόμενος τῶν ἀνθρώπων ὁ θεὸς, »
ἀνακαλούμενος τοὺς πλανωμένους, φησὶν· ἐγὼ θεὸς »
μόνος καὶ ἐγώ εἰμι· πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστι θεὸς· καὶ ὅ-
σα τοιαῦτα ἐστὶ ῥητὰ· ἵνα τὰ μὲν μὴ ὄντα, ἀφαιρῇ·
ὑπερέχῃ δὲ πάντα εἰς ἑαυτὸν· καὶ ὥσπερ ἂν
τῆς ἡμέρας οὔσης καὶ ἡλίου φαίνοντος ζωγραφοῖ
ξύλον ἁπλῶς· οὐ μὴν φαντασίαν ἔχον φωτὸς·
καὶ λέγοι τὴν εἰκόνα ταύτην αἰτίαν εἶναι τοῦ φωτὸς·
ὁ μὴ ἥλιος ὅτι βλέπων λέγοι· ἐγὼ μόνος καὶ εἰμὶ τὸ
φῶς τῆς ἡμέρας· καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλο τὸ φῶς τῆς ἡμέρας
πλὴν ἐμοῦ· ὁ πρὸς τὸν αὐτοῦ ἀπαύγασμα βλέπων
ταῦτα λέγοι· ἀλλὰ πρὸς τὸν πλάνην ἀφ' ἧς εἰκόνα
τοῦ ξύλου καὶ ἀνομοιότητα τοῦ ματαίας φαντασίας,
οὕτως ἐστὶ καὶ τὸ ἐγώ εἰμι· καὶ τὸ ἐγὼ μόνος θεός·
καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλος πλὴν ἐμοῦ· ἵνα τῶν ψευδω- »
νύμων ἀποστήσῃ τοὺς ἀνθρώπους· καὶ μάθωσιν αὐ- »
τὸν λοιπὸν τὸν ἀληθινὸν θεὸν· ἀμέλει ταῦτα λέγων ὁ
θεὸς ἀφ' οὗ λόγου ἑαυτοῦ ἔλεγεν· εἰ μὴ ἄρα καὶ τοῦτο
προσθῶσιν οἱ νῦν ἰουδαῖοι, ὅτι μὴ διὰ τοῦ λόγου ταῦ-
τα λελάληκεν, ἀλλ' ὅτως εἴρηται· κἂν μάνων οἱ
ἀφρονικοὶ ἐγένετο γὰρ ὁ λόγος κυρίου πρὸς τὸν προ-
φήτην· καὶ ταῦτα ἤκουεν· εἰ δὲ αὐτὸς ἦν ὁ λόγος
καὶ ἀφ' οὗ λέγου ταῦτα ἐλέγετο· καὶ οὐκ ἔστι
τὸ λέγειν καὶ ποιεῖν ὁ θεὸς· ὁ μὴ ἐν τῷ λόγῳ καὶ λέγει
καὶ ποιεῖ, οὐκ ἄρα δι' αὐτοῦ εἴρηται, ὦ θεομάχοι·

ἀλλὰ

ἀλλὰ διὰ τὰ ἀλλότρια καὶ μὴ ὄντα παρ' αὐτοῦ. καὶ γὰρ καὶ τῷ εἰρημένῳ εἰκόνα· καὶ ὁ ἥλιος εἰ τὰς φωνὰς ἔλεγεν εἰκόνας οὐκ ἐκτὸς ἔχων τὸ ἑαυτοῦ ἀπαύγασμα ἀλλ' ἐν τῷ ἀπαύγασματι δηλονὸς ἑαυτὸν φῶς ἤλεγχε τῷ πλανωμένῳ, καὶ εἶπεν ἂν τὰ ποιοῦντα· οὐκ οὖν οὐκ εἰς ἀναίρεσιν τοῦ υἱοῦ ἐστὶ τὰ τοιαῦτα ῥήματα· ἀλλ' εἰς ἀθέτησιν τοῦ ψεύδους· ἐξ ἀρχῆς γοῦν ὁ θεὸς οὐκ εἶπε τῷ Ἀδὰμ τὰς ποιούσας φωνάς· καί τοι ὄντος τοῦ λόγου σὺν αὐτῷ· δηλοῦσι δὲ πάντα ἐγίνετο· ἀγνοῦ γὰρ ἦν χρεία μήπω γινομένων εἰδώλων· ὅτε οἱ αὐτῆρχον ἄνθρωποι κατὰ τῆς ἀληθείας· καὶ ὠνόμασαν ἑαυτοῖς θεοὺς ἤθελον θεούς, τότε δὴ καὶ τοιούτων χρεία γέγονε ῥημάτων εἰς ἀναίρεσιν τῶν μὴ ὄντων θεῶν· ἐγὼ δὲ ἂν εἴποιμι προσθεὶς, ὅτι καὶ πρὸς τοὺς τῶν χριστομάχων ἀφροσύνην προείρηται τὰ τοιαῦτα ῥήματα· ἵνα γνῶσιν ὅτι ὃν ἂν ἐξωθεν τῆς οὐσίας καὶ πατρὸς ὑπονοήσωσι θεὸν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀληθινός· ὅτε δὲ μόνος καὶ πρώτος εἰκὼν καὶ υἱὸς· ἐὰν τοίνυν καὶ μόνος ἀληθινὸς ὁ πατὴρ λέγηται, οὐκ εἰς ἀθέτησιν λέγοντος, ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια, εἴρηται· ἀλλ' εἰς ἀναίρεσιν τῶν μὴ πεφυκότων εἶναι ἀληθινῶν, οἵος ἐστιν ὁ πατὴρ καὶ ὁ τούτου λόγος· ὥστε γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ κύριος ἀδυνάτως σωθῇ, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστὸν· εἰ δὲ κτίσμα λοιπὸν οὐκ ἂν σωθῇ· καὶ σωθεὶς ἑαυτὸν τῷ κτίσαντι αὐτὸν· ποία γὰρ κοινωνία, τῷ ἀληθινῷ, καὶ τῷ μὴ ἀληθινῷ· νῦν δὲ σωθεὶς ἑαυτὸν τῷ πατρὶ, ἔδειξεν ὅτι τῆς φύσεως τοῦ πατρός ἐστι· καὶ ἔδωκεν γινώσκειν, ὅτι τὸ ἀληθινὸν πατρὸς ἀληθινόν ἐστι γέννημα· τοῦτο μαθὼν Ἰωάννης, ἐδίδαξε γράφων ἐν τῇ ἐπιστολῇ· καὶ ἐσμὲν ἐν τῷ ἀληθινῷ, ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ· οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς θεὸς, καὶ ζωὴ ἡ αἰώνιος· καὶ τοῦ μὲν προφήτου τοῦ κτίσεως λέγοντος, ὁ ζωννύς τὸν οὐρανὸν μόνος· τοῦ δὲ θεοῦ, ἐγὼ μόνος τὸν οὐρανὸν ἐξέτεινα· παντὶ δῆλον γέγονεν ὅτι ἐν τῷ μόνῳ καὶ ὁ τοῦ μόνου σημαίνεται λόγος, ἐν ᾧ τὰ πάντα ἐγένετο· καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν· ἐκ σοῦ οἱ διὰ τοῦ λόγου γέγονε, φησὶ δὲ ἐγὼ μόνος, νοεῖται σὺν τῷ μόνῳ καὶ ὁ υἱὸς, δι' οὗ γέγονε καὶ ὁ οὐρανός· ὥστε ἄρα καὶ ἐὰν λέγηται εἷς θεὸς· καὶ ἐγὼ μόνος καὶ ἐγὼ πρῶτος, ἐν τῷ ἑνὶ καὶ μόνῳ καὶ πρώτῳ σωθὲν, νοεῖται ὁ λόγος, ὥσπερ ἐν τῷ φωτὶ τὸ ἀπαύγασμα· τοῦτο δὲ οὐκ ἂν ὅτι ἄλλο νοηθείη, εἰ μὴ ὅτι μόνου τοῦ λόγου τὰ μὲν διὰ τὰ πάντα, οὐκ τοῦ μὴ ὄντος ὑπάρξῃ διὰ δὲ υἱός· καὶ πολλὴν ἔχει τῇ φύσει τὴν διάφορον αὐτὸς δὲ υἱός, οὐκ τοῦ πατρός ἐστι φύσει καὶ ἀληθινὸν γέννημα· δι' ὃ καὶ ὁ προφέρων ἔδοξαν ῥητὸν οἱ ἀνοητοι, τὸ, ἐγὼ πρῶτος, εἰς ἀπολογίαν τῆς αἱρέσεως αὐτῶν τοῦτο μᾶλλον ἐλέγχει αὐτῶν τὴν κακόνοιαν· φησὶν ὁ θεὸς· ἐγὼ πρῶτος, ἐγὼ μετὰ τοῦτο· εἰ μὲν οὖν ὡς σωτηρίαν μέλλοντες τοῖς μετ' αὐτὸν λέγεται τούτων πρῶτος, ἵνα κἀκεῖνα δεύτερα τούτου ᾖ, ἕως καθ' ὑμᾶς τὸ ποιημάτων καὶ αὐτὸς μόνῳ τῷ χρόνῳ προέχων· ἀλλὰ τοῦτο μόνον, πᾶσαν ἀσέβειαν ὑπερβάλλει· εἰ δὲ

sed per alium, eumque prorsus ab ipsis diuersum, eos sermones habitos fuisse. Nam pro similitudine superiore, si sol ea loqueretur, quæ superius finximus, ideo haud dubie loqueretur, non vt à se suum iubar segregaret, sed vt in iubare lucem suam declarans, refelleret errores. Non igitur ad demolitionem filii, neque propter eum istiusmodi verba pronunciata sunt, sed ad ignominiam refutationemque mendacii. Ab initio siquidem non talia verba ad Adamum protulit, quamquam tum verbum apud ipsum erat per quod omnia fiebant: nec mirum quum per id temporis nulla idola colerentur: verum, cum iam homines contra veritatem insurrexerant, sibique pro libidine deos instituebant, tum demum istiusmodi verbis opus fuit, quo falsa numina tollerentur. Quin & ego hoc libens addidero, istiusmodi verba ob Christomastigas iam tum antea prædicta fuisse, vt cognoscerent eum Deum esse, quem alienum extraneumque à Patris substantia, nec verũ Deũ, nec vnius & primi Imaginem aut Filium esse volunt. Quapropter, quum Pater solus Deus & verus appellatur, non ad exauctorationem eius appellatur qui dicit, ego sum veritas, sed ad demolitionem eorum qui ex natura tales non sunt, qualis est Pater & Patris Verbum, neque veri dii sunt. Ita enim illi in more est, in mentione alterutrius se cum Patre coniungere: quale est quum dicit: *Et quem misisti Iesum Christum*, qui si creatura esset, non ita coaptasset se aut connumerasset cum suo creatore. Quæ enim communio aut societas vero: & non vero: Nũc autem, qui se coaptat Patri, ostendit se naturæ Patris esse, deditque nobis, vt illum cognosceremus esse veri Dei verũ germẽ. Id ipsum quoque in epistola sua diserte expressit: *Et sumus in vero Filio eius Iesu Christo, hic est ille verus Deus, & vita æterna.* Iam quũ Propheta dicat de creatione mundi, *Qui solus extendit cælos*: & quũ ipse Deus ita de se verba faciat, *Ego solus extendi cælũ*, cuiuis liquet ac in manifesto est, sub hoc vocabulo vnius, vnum quoque eius Verbũ intelligi, in quo omnia sunt facta, & sine quo factum est nihil. Quocirca, si illa omnia per Verbum facta sunt, nimirum in hoc dicto: ego solus extendi cælos, Filiusque intelligitur per quẽ etiam cælum sit conditum. Ita quoque cum dicitur, *Vnus Deus*: &, *Ego solus*: &, *Ego primus*, in vno, solo, & primo consignificatur, & cointelligitur Verbũ ipsius: ità vt sub nomine lucis, radii quoque lucis subaudiuntur. Cæterum, ista subintellectio nusquam locum habet, nisi in solo Verbo, eo q̃ reliqua ex nihilo emerserint cõditore filio, qua in re immensum discrimen, quum filius sit ex substãtia Patris, eiusque verissima proles. Quocirca sententia ea quam pro hæresi sua adferunt stulti, dum allegant, *Ego primus*, &c. illa potissimum eorum vesaniam redarguit, *Ego* (inquit Deus) *sum primus, & postea.* Si igitur Filius quasi connumerandus cum posterioribus se, primus dicitur, vt illa ab eo proxima sequẽtisque ordinis habeãtur, erit ipse nimirum pro vestra sententia creatura, & tantum modo tempore prior, atqui illud omnem impietatem transcendit:

contra si verba ea, *Ego sum primus*, reliquaque istiusmodi eò diriguntur, vt declaretur, eũ nõ ex aliquo esse, neque aliquam ante illum extitisse, sed ipsum esse primordium & causam omnium, & vt subuertantur Ethnicorum fabulę, certum est, quum Filius appellatur primogenitus, non ideo appellari primogenitũ, quod vnus sit è numero creaturarũ, sed ad declarationem ipsum esse architectũ rerũ omnium, quiq; ius filiorũ, adoptionemque cæteris conciliauit. Nã quemadmodum Pater primus est, sic & ipse quoque primus est, vtpote Imago primi, & in quo qui primus est, cõsistit, & germẽ ex Patre, & in quo omnis creatura creatur, & ius filiorũ adoptionemque nanciscitur. Verum, contra ista rursus obnituntur suis cõmentitiis fabulis, dum aiũt, non ea ratione Patrẽ, & Filiũ vnum esse, aut ea similitudine coniunctos, quã Ecclesia agnoscit, sed eo duntaxat modo, quẽ ipsi adferunt. Aiunt enim, quandoquidem ea quæ vult Pater, vult & Filius, neque cogitationibus eius, neq; iudiciis refragatur, sed vbique cum eo cõsentit: & quia iisdẽ dogmatib. imbuitur, rationesq; illius cohærẽt cũ Patris doctrina, ideo ipse & Pater vnũ sunt. Certe, ista nonnulli ex eorum grege nõ solum dicere, sed scriptis quoque cõmittere ausi sunt, quo quid improbius aut importunius? Si enim ea ratione idem habendi sunt Pater & Filius, atque eo pacto Verbum Patri simile existimatur, nimirum necesse est & Angelos, aliaque nobis excellentiora, principatus, potestates, thronos, dominationes, cæteraque quæ in cęlo apparent, solem, lunam, stellas, ita Filios habẽda esse, vt Christus est Filius, ac de illis quoque hoc dictum pronunciari, & ipsa & Patrem, vnũ esse, & vnumquodque eorũ & Imaginẽ Dei & Verbum esse, cum ea quæ velit Deus, & ipsa quoq; velint: cum neque in iudiciis, neque in placitis quicquã differant aut dissentiant, sed in omnib. se obsequentia præstent creatori suo. Nõ enim in sua gloria permanerẽt, nisi quæ Pater vult, & ipsa vellent. Siquidem ille, qui non mansit, sed diuersi animi & factionis fuit, audiuit: *Quomodo cecidisti è cælo Lucifer, qui mane oriebaris?* Qui ergo fit, vt cum ista istiusmodi sint, solus tamẽ Filius vnigenitus & Verbum & Sapiẽtia appelletur: aut cur, cũ tot sint similia Patri, solus hic sit Imago? cum etiam hac ratione complures inter homines Patri similes reperiantur. Multi enim Martyres extitere, & ante Martyres Apostoli, & Prophetæ, & ante Apostolos & Prophetas, Patriarchæ, plurimique etiamnũ sunt, qui seruant præcepta Patris, misericordes videlicet, qualis est Pater cælestis, & qui hoc ipsum morib. præstãt, Estote imitatores Dei, vt Filii dilecti, & ambulate in dilectione sicuti Christus dilexit vos: nec pauci sunt qui se præbent imitatores Pauli eodem modo, quo ille fuit Christi: quorũ nemo tamen neq; Verbũ, neque Sapiẽtia, neque vnigenitus Filius, neque Imago fuerit. Neq; quisquam eorum ausus est dicere, *Ego & Pater vnum sumus*: aut, *Ego in Patre, & pater in me*: sed ab omnibus dicitur, *Quis similis tibi inter deos Domine? aut quis æquabitur Domino inter filios Dei?* Nam quominus ille solus sit Imago vera & genuinus

Patris

εἰ δὲ εἰς ἀπόδειξιν παρ' μὴ εἶναι αὐτὸν ἔκτισεν· μὴ δὲ πρὸ αὐτοῦ τινα· ἀλλ' αὐτὸν εἶναι τῶν πάντων ἀρχὴν καὶ ἄκτισον· καὶ εἰς αἵρεσιν τῶν παρ' Ἕλλησι μυθῶν εἴρηκεν, ἐγὼ πρῶτος, δηλονότι καὶ τὸ λέγεσθαι τὸν ἡνὸν πρωτότοκον, καὶ ἀφ' τοῦ συναριθμῆσαι αὐτὸν τῇ κλίσει λέγει πρωτότοκος· ἀλλ' εἰς ἀπόδειξιν τοῦ τῶν πάντων ἀφ' οὗ ἡ δημιουργίας καὶ ἀποποιήσεως· καὶ γὰρ ὥσπερ ὁ πατὴρ πρῶτός ἐστιν, ὅτως καὶ αὐτὸς πρῶτος μέν ἐστιν, ὡς εἰκὼν δὲ πρώτου, καὶ ἐν αὐτῷ ὄντος δὲ πρώτου, γνώρισμα δὲ ἐκ δὲ πατρὸς· καὶ ἐν αὐτῷ πᾶσα ἡ κτίσις κτίζεται καὶ ἀποποιεῖται· ἀλλὰ πρὸς ταῦτα πάλιν ἐπιχειροῦσι Φιλονεικεῖν ταῖς ἰδίαις μυθολαλίαις· λέγοντες, μὴ ὅτως εἶναι τὸν υἱὸν καὶ τὸν πατέρα ἓν μηδὲ ὅμοιον ὡς ἐκκλησία κηρύττει· ἀλλ' ὡς αὐτοὶ θέλουσι· φασὶ γὰρ ἐπεὶ ἃ θέλει ὁ πατὴρ ταῦτα θέλει καὶ ὁ υἱός· ἔτε τῆς νοήμασιν οὔτε τῆς κελεύσεσιν αὐτοῦ ἀντίκειται· ἀλλ' ἐν πᾶσίν ἐστι σύμφωνος αὐτῷ, καὶ τὰ τῆς πίστεως δογμάτων, καὶ τὰ ἀκόλουθον καὶ σωμητημένον, τῇ δὲ πατρὸς διδασκαλίᾳ ἀποδιδοὺς λόγον, ἀφ' οὗ τὰ αὐτὸς καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· τοῦτο γὰρ ἀ μόνον εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ γεγράψαι τινὲς ἐξ αὐτῶν τετολμήκασι· τίνου δὲ τι ἂν τις ἀπρεπώτερον, ἢ ἀλογώτερον εἴποι; εἰ γὰρ ἀφ' οὗ τὰ ἕν ἐσμεν ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱός, καὶ οὕτως ὅμοιός ἐστιν ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ, ὥρα καὶ τοὺς ἀγγέλους, καὶ τὰ ἄλλα ἡμῶν τὰ ὑπερκείμενα, ἀρχάς τε καὶ ἐξουσίας, καὶ θρόνους καὶ κυριότητας, καὶ τὰ φαινόμενα, ἥλιόν τε καὶ σελήνην, καὶ τοὺς ἀστέρας, εἶναι καὶ αὐτοὺς ὡς, καὶ τὸν υἱὸν, υἱοὺς, λέγεσθαί τε καὶ περὶ τούτων, ὅτι καὶ αὐτοὶ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· καὶ ἕκαστος εἰκὼν καὶ λόγος ἐστὶ τοῦ πατρός· ἃ γὰρ θέλει ὁ θεὸς, ταῦτα θέλουσι καὶ αὐτοί· καὶ οὔτε τοῖς δόγμασιν, οὔτε τοῖς κελεύσμασι διαφωνοῦσιν· ἀλλ' ἐν πᾶσιν εἰσὶν ὑπήκοοι τῷ πεποιηκότι· οὐκ αὐ γὰρ ἔμεινεν ἐν τῇ ἰδίᾳ δόξῃ, εἰ μὴ ἅπερ ἤθελεν ὁ πατὴρ, ταῦτα καὶ αὐτοὶ ἐβούλοντο· οὐκ ἂν μὴ μείνας ἀλλὰ ταῦτα φρονήσας ἤκουσε, πῶς ἐξέπεσεν οὐκ ἀπ' οὐρανοῦ ὁ ἑωσφόρος, ὁ πρωὶ ἀνατέλλων; πῶς οὖν ὄντων τούτων ὅτως, μόνος ὅτος ὁ υἱὸς, μόνον γνώρισμα καὶ λόγος καὶ σοφία ἐστὶν; ἢ πῶς τοσούτων ὄντων ὁμοίων τῷ πατρὶ, μόνος ὅτος εἰκὼν ἐστι; καὶ γὰρ ἐν ἀνθρώποις, εὑρεθήσονται ὅμοιοι τῷ πατρὶ ἄφθιτοι μὲν μάρτυρες γνώμενοι· καὶ πρὸ αὐτῶν οἱ προφῆται καὶ οἱ ἀποστόλοι· καὶ πάλιν πρὸ τούτων, οἱ πατριάρχαι· πολλοί τε καὶ ἄλλοι, ἐφύλαξαν τὴν δὲ σωτῆρος ἐντολὴν, γνώμενοι οἰκτίρμονες ὡς ὁ πατὴρ ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ τηρήσαντες τὸ, γίνεσθε ἓν μιμηταί μου ὡς τέκνα ἀγαπητὰ· καὶ περιπατεῖτε ἐν ἀγάπῃ· καὶ καθὼς καὶ ὁ χριστὸς ἠγάπησεν ὑμᾶς· μιμηταὶ δὲ γεγόναμεν καὶ δὲ παῦλε πολλοὶ ὡς κἀκεῖνος τοῦ χριστοῦ· καὶ ὅμως ὐδεὶς τούτων, οὔτε σοφία, οὔτε μονογενὴς υἱός, οὔτε εἰκὼν ἐστιν· οὔτε τις τούτων ἀπετόλμησεν εἰπεῖν, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, ἢ ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοὶ· ἀλλὰ πρὸς μὲν πάντων ἐρεῖ τις ὅμοιός σοι ἐν θεοῖς κύριε, ἢ τίς ὁμοιωθήσεταί σοι ἐν υἱοῖς θεοῦ, περὶ ᾧ αὐτὸς, ὁλόμονος εἰκὼν ἀληθινὴ καὶ φύσει δὲ πατρός ἐστιν· εἰ γὰρ

εἰ γὰρ καὶ κατ' εἰκόνα γεγόναμεν· καὶ εἰκὼν καὶ δόξα θεοῦ ἐχρηματίσαμεν, ἀλλ' οὐ δι' ἑαυτοὺς πάλιν διὰ δὲ τὸν ἐνοικήσαντα ἡμῖν εἰκόνα καὶ ἀληθῆ δόξαν τοῦ θεοῦ, ἥτις ἐστὶν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, ὁ δι' ἡμᾶς ὕστερον γενόμενος σὰρξ, τοῦτο τῆς τῆς κλήσεως ἔχομεν τὴν χάριν· ἀπεπτῶς δὴ οὖν καὶ ἀλόγως καὶ τῆς τοιαύτης φρονήσεως ἐκείνων φαινομένης, ἀνάγκη τὸ ὁμοίωσιν καὶ τὸν ἑνοποιὸν ἐπ' αὐτὸν τὸν οὐσίαν τοῦ υἱοῦ φέρειν· εἰ γὰρ μὴ οὕτως τις λέγοι, οὔτε πλέον τι τῶν γενητῶν ἔχων φανήσεται, ὡς περ εἴρηται, οὔτε τοῦ πατρὸς ὅμοιος ἔσται, ἀλλὰ τοῦ πατρὸς ὅμοιος ἔσται δογμάτων· καὶ ὁ πατὴρ διαφέρει· ὅτι ὁ μὲν πατὴρ, πατήρ ἐστι· τὰ δὲ δόγματα ἡ διδασκαλία, τοῦ πατρός ἐστι· εἰ τοίνυν καὶ τὰ δόγματα καὶ τὴν διδασκαλίαν ὅμοιός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ πατρός, ὁ μὲν πατὴρ κατ' αὐτὸν, ὀνόματι πατήρ ἐστιν ὁ δὲ υἱὸς, οὐκ ἀποβαλλάκτης εἰκών· μᾶλλον δὲ καὶ ὅλως ἰδιότητα ἢ ὁμοίωσίν τινα τοῦ πατρὸς ἔχων φανήσεται· ποία γὰρ ὁμοίωσις καὶ ἰδιότης λοιπὸν παρεξαλλαγμένῳ πρὸς τοῦ πατρὸς καὶ γὰρ ὁ παῦλος ὅμοια τῷ σωτῆρι διδάσκων, οὐκ ἴσα κατ' οὐσίαν ὅμοιος αὐτῷ· ἐκεῖνοι μὲν οὖν τοιαῦτα φρονοῦντες, ψεύδονται· ὁ δὲ υἱὸς καὶ ὁ πατὴρ ἕνὸς εἰσὶν ἕν, καθάπερ εἴρηται, καὶ ἕνὸς ἐστὶν ὁ υἱὸς ὅμοιος καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς, ὡς ἔστιν ἰδεῖν καὶ νοεῖν υἱὸν πρὸς πατέρα, καὶ ὡς ἔστιν ἰδεῖν ἀπαύγασμα πρὸς τὸν ἥλιον· διὰ γὰρ τὸ ἕνὸς εἶναι τὸν υἱὸν, ἐρχομένου τοῦ υἱοῦ, ὁ πατὴρ ἐστιν ἐρχόμενος· καὶ ἐρχομένου τοῦ υἱοῦ πρὸς τοὺς ἁγίους, ὁ πατήρ ἐστιν ὁ ἐρχόμενος· ἐν τῷ υἱῷ· ὡς αὐτὸς ἐπηγγείλατο λέγων· ἐλεύσομεθα ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ, καὶ μονὴν πρὸς αὐτὸν ποιήσομεθα· ἐν γὰρ τῇ εἰκόνι, θεωρεῖται ὁ πατὴρ· καὶ ἐν τῷ ἀπαυγάσματι, ἔστι τὸ φῶς· διὰ τοῦτο, καθάπερ μικρῷ πρόσθεν εἴπομεν, διδόντος τοῦ πατρὸς χάριν καὶ εἰρήνην, παύλου ὁ υἱὸς δίδωσιν· ὡς ὁ παῦλος ἐπισημαίνεται διὰ πάσης ἐπιστολῆς γράφων· χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν καὶ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ. μία γὰρ καὶ ἡ αὐτὴ χάρις ἐστὶ τοῦ πατρὸς ἐν υἱῷ, ὡς ἔστιν ἓν τὸ φῶς τοῦ ἡλίου καὶ τὸ ἀπαύγασμα γίνεται. ἔστω γὰρ πάλιν ἐπεύχόμενος θεσσαλονικεῦσι καὶ λέγων· αὐτὸς δὲ ὁ θεὸς ἡμῶν καὶ ὁ κύριος ἡμῶν ἰησοῦς χριστὸς, κατευθύναι τὴν ὁδὸν ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς, τὴν ἑνότητα δὲ παρὰ τοῦ υἱοῦ φυλάττειν· ἃ γὰρ εἶπε καλῶς θυώδιον· ὡς τοῦ δύο διδομένης, τοῦτο καὶ τοῦτο διπλῆς χάριτος, ἀλλὰ κατευθύναι· ἵνα δείξῃ ὅτι ὁ πατὴρ διὰ τοῦ υἱοῦ δίδωσι ταύτην ἐξ ὧν καὶ ἐρυθριῶσιν οἱ ἀσεβεῖς ὀφείλοντες καὶ δωρούμενοι βάλλονται· εἰ γὰρ καὶ μὴ λόγου ἑνότης καὶ ἴδιον τῆς πατρὸς οὐσίας γέννημα ὁ λόγος· ὡς τὸ ἀπαύγασμα τοῦ φωτός· ἀλλὰ διεσηκὲ τῇ φύσει ὁ υἱὸς τοῦ πατρὸς, ἤρκει τὸν πατέρα δοῦναι μόνον· οὐδενὸς τῶν γενητῶν δυνηθέντος πρὸς τὸ ποιητὸν κατὰ τοῖς διδομένοις· νῦν δὲ ἡ τοιαύτη δόσις δείκνυσι τὴν ἑνότητα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ· οὐκ ἂν γοῦν εὔξαιτο τις λαβεῖν παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ τῶν ἀγγέλων· ἢ παρά τινος τῶν ἄλλων κτισμάτων, ἀλλ' οὐδέποτε τις, δώῃ σοι ὁ θεὸς καὶ ἄγγελος· ἀλλὰ παρὰ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, διὰ τὸ ἑνοποιὸν δόσιν διὰ

Patris sui, nihil inde obstaculi nascitur, quod & nos ad imaginem Dei creati recitemur, & quod gloria & imago Dei, nuncupati sumus, cum id non ex nostra indole fiat, sed ob Imaginem Dei, & veram eius gloriam in nobis habitãtem, quæ quidem ipsa est Ratio siue Verbum Dei, quod nostri gratia postmodum caro factum est, inde enim datum est, vt hoc nomine dignati simus. Cùm igitur tam indecora & absurda sit eorum sententia, necessum est similitudinem hanc & vnitatem solummodo ad naturam Filii referri: A Nam si ita hæc verba non tractes, nihil quicquam supra cõditionem creaturarum habebit Filius, neque Patri suo, sed dogmatibus Patris similis erit: patrisque dissimilis, eo quod Pater, Pater sit, dogmata vero præcepta Patris sint. Si igitur, quantum ad dogmata & doctrinam, similis est Patri Filius, pater ergo pro eorum opinione nomine duntaxat Pater erit, neque Filius fuerit vndiquaque indifferens Imago Patris, imo prorsus nihil proprium cum Patre, nullam omnino similitudinem habebit. Quid B enim similitudinis aut proprietatis mutabili cum Patre? Atqui Paulus similia cũ Christo docens, non est, quantum ad substantiam attinet, Christo similis. Isti igitur qui talia sentiunt, inẽtiuntur: Filius autem & Pater ea ratione vnum sunt, qua antea declarauimus, atque ita similis est Patri, & ex Patre, & vt ad Patrem comparatus Filius, mutuo relatu inde spectetur & agnoscatur, non aliter quam splendor ad rationem solis æstimatus: ac proinde cum res ita se habeat, operante Filio, Pater operati intelligitur, & C veniente Filio ad Sanctos, pater is est, qui in Filio venit, quemadmodum ipse in suis promissis ostendit: *Veniemus ego & pater meus, & mansionem apud eum faciemus*: quoniã in imagine conspicitur pater, & in Splendore Lux consistit, atque ideo dante Patre gratiam & pacem, eãdem ipsam Filius est qui donat: vt Paulus subindicat in epistolis, *Gratia* (inquiens) *vobis & pax à Deo patre nostro, & Iesu Christo*. Vna enim atque eadem gratia est Patris in Filio, sicuti vna Lux est solis in iubare, cum illuminandi vis à sole per radios proficiscatur. Idem rursus bene precatus D Thessalonicensibus, *Ipse autem*, inquit, *Deus & pater noster, & Dominus Iesus Christus dirigat viam nostram ad vos*: vbi vnitatem patris & filii conseruauit. Non enim dixit, dirigant, quasi à duobus id donaretur, duplexque gratia esset, sed *dirigat*, inquit, vt ostenderet patrem per filium eam gratiam dilargiri: Fieret omnino, vt hinc impii erubescerent, nisi obstaret frontis voluntatisque contumacia. Nam si vnitas non esset, nec proprius substantiæ paternæ partus esset, vt iubar solis, sed discreparet natura à Patre, sufficeret patrem ista solum dare, nulla ex E creaturis in ratione dandi in societatem admissa: nunc ipse donandi modus clare demonstrat vnitatem patris & filii: Nunquam enim quispiam precaretur accipere à Deo, & ab Angelis, aut ab vllis rebus creatis. Neque quispiam hanc verborum formam concepit, det tibi Deus & Angelus, sed contrà, à Patre & filio propter vnitatem, vniformemque rationem dandi.

Siquidem per Filium dantur ea quæ in dationem veniunt: Nihil autem est omnium, quod non per Filium efficiat Pater: ita enim qui accipit, tutam & certam gratiam adipiscitur. Iam si Iacob in benedicendis nepotibus Ephraim & Manasse ad istum modum locutus est: *Deus aluit me à pueritia mea vsque in hunc diem, Angelus qui liberauit me ex omnibus malis, benedicat pueros istos*: non tunc aliquem Angelorum creatorum & qui natura Angeli erant, in vnum copulauit cum creatore Deo, neque omisso nutritio suo Deo ab Angelo benedictionem suis nepotibus postulauit: sed quia diserte locutus est de Angelo qui illum ab omnibus malis liberauerat, satis præ se tulit, non ex creatitiis Angelis aliquem sed Filium fuisse Patris, quem Patri in suis precibus consociauit, per quem Deus liberat quos vult. Hunc enim magni consilii Patris Angelum nouerat, nec alium, nisi illum ipsum qui benedicit & liberat ex malis, suis verbis expressit. Non enim ille sibi à Deo, nepotibus autem ab Angelo benedictionem dari voluisset, sed eundem illum quem interpellabat, *Non dimittam te* (inquiens) *nisi benedixeris mihi.* Is enim erat Deus, vt verba Iacobi clare testantur: *Vidi Deum facie ad faciem*, illum ipsum (inquam) precatus est, vt nepotibus beneficeret. Angeli enim proprium est, Dei mandatis inseruire, ac proinde aliquando progreditur, vt eiiciat Amorrhæos aliquando amãdatur vt tueatur populum in itinere. Cæterum, illud ipsum quod fit, non est opus eius, sed Dei, qui imperat & emittit eum: eiusdem quoque est, vt liberet quos voluit liberari. Non igitur alius quàm ipse Dominus Deus fuerit, qui ei apparens ita locutus est: *Ecce ego tecum sum, conseruans te in via, quacunque ieris, & non alius.* Idem denuo apparens repressit insidias Laban, interdicens Labani, ne cum Iacobo verbis asperioribus ageret: neque Iacob quenquam præter Deum inuocabat: *Eripe me* (inquiens) *Domine è manibus fratris mei Esau*: Idem cum vxoribus verba conferens, locutus est: *Non datum est Labani à Deo, vt malefaceret.* Dauid quoque nullum alium, quàm Deum pro sui liberatione inuocabat: *Ad te Domine in tribulatione mea clamaui, & exaudisti me: Domine libera animam meam à labiis iniquis & a lingua dolosa.* Huic quoque hoc beneficium acceptum ferens, loquutus est verba odæ suæ in decimoseptimo Psalmo, In die qua liberauit eum Dominus ex manibus omnium inimicorum suorum, & è manibus Saul. Et dixit, *Diligam te Domine fortitudo mea & corroboratio mea, & refugium meum, & liberator meus.* Postremo Paulus, *Dominus me ex omnibus liberauit, & liberaturus est, in quem speraui.* Porro, non alius fuit quàm Deus, qui benedixit Abrahã, & Isaac, & Iacob. Isaac quoque Iacobo in hæc verba bene precatus est: *Deus meus benedicat te, & augeat te, & multiplicet te, & eris in cœtu populorum, & dabit tibi benedictionem Abraha Patris mei.* Vides non alterius quam Dei esse benedicere, aut liberare: Neque alius fuit qui liberauit Iacob, quàm Dominus: libera-

Ἀφ' ὧν δ' ἂν ὑμᾶς, δίδοται τὰ διδόμενα· ἐδὲν δέ ἐστιν, ὃ μὴ δι' ὑμᾶς ὁ πατὴρ ἐνεργεῖ· ἕτω γὰρ καὶ ὁ λαβὼν ἀσφαλῆ τὴν χάριν ἔχει· εἰ δὲ ὁ πατριάρχης ἰακὼβ, εὐλογῶν τοὺς ἐγγόνους ἐφραὶμ καὶ μανασσῆ, ἔλεγεν· ὁ θεὸς ὁ τρέφων με ἐκ νεότητός μου ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης· ὁ ἄγγελος ὁ ῥυσάμενός με ἐκ πάντων τῶν κακῶν, εὐλογήσαι τὰ παιδία ταῦτα· οὐ τῶν κλιθέντων ἐν τῇ φύσιν ἀγγέλων ὄντων, ἕνα σωτῆρα τῷ κλίσαντι αὐτὸν θεῷ· ἐδὲ ἀφεὶς τὸν τρέφοντα αὐτὸν θεὸν, πρὸς ἄγγελόν τινα εὐλογίαν ἦτει τοῖς ἐγγόνοις· ἀλλ' εἰρηκὼς ὁ ῥυόμενός με ἐκ πάντων τῶν κακῶν· ἔδειξε μὴ τῶν κλιθέντων τινὰ ἀγγέλων· ἀλλὰ τὸν λόγον εἶναι τὸν θεὸν ὃν τῷ πατρὶ συναπάντων ἤυχετο· διὸ καὶ εἰς ἐὰν θελήσῃ ὁ θεὸς· τοῦτον γὰρ καὶ μεγάλης βουλῆς ἄγγελον ὁ πατὴρ εἰκότως καλούμενον, οὐκ ἄλλον, ἀλλ' ἢ αὐτὸν εἶναι τὸν εὐλογοῦντα· καὶ ῥυόμενον ἐκ τῶν κακῶν ἔλεγεν· ἃ γὰρ αὐτὸς μὲν ἠξίου παρὰ τοῦ θεοῦ εὐλογεῖσθαι· τοὺς δὲ ἐγγόνους ἤθελε παρὰ ἀγγέλου· ἀλλ' ὃν αὐτὸς παρεκάλει λέγων· καὶ μή σε ἀποστείλω, ἐὰν μή με εὐλογήσῃς θεὸς ᾖ ἰωσὴφ ἤυχετο· ἀγγέλου μὲν εἶδον ἀφικνεῖσθαι τῇ δὲ θεοῦ παρεῖναι· πολλάκις γὰρ ἐκβαλεῖν τὸν ἀμορραῖον ἐπέμπετο φυλάξαι τὸν λαὸν ἐν τῇ ὁδῷ· ἀλλὰ καὶ ταῦτα, οὐκ ἔστιν αὐτοῦ· ἃ γὰρ παρεῖναι καὶ ἀποστεῖλαι αὐτὸν θεοῦ· ἃ καὶ ῥυσθαί ἐστιν, ὃς ἂν θελήσῃ ῥύσασθαι· ἀφ' ὅτου οὐκ ἄλλος, ἢ αὐτὸς κύριος ὁ θεὸς ὀφθείς, εἶπεν αὐτῷ· ἐγὼ εἰμὶ ὁ θεὸς ὁ ὀφθείς σοι ἐν τῷ τόπῳ βαιθηλ· ἐγὼ μετὰ σοῦ, φυλάσσων σε ἐν τῇ ὁδῷ πάσῃ ἃ ἂν πορεύῃ· καὶ οὐκ ἄλλος· ἀλλὰ πάλιν ὁ θεὸς ὀφθεὶς ἐπέσχε τὸν λάβαν τὸν ὑποβολέα κελεύσας αὐτῷ μὴ λαλῆσαι πονηρὰ τῷ ἰακώβ· καὶ αὐτὸς δὲ οὐκ ἄλλον ἢ τὸν θεὸν παρεκάλει λέγων· ἐξελοῦ μου τὴν ψυχὴν ἐκ χειρὸς ἀδελφοῦ μου ἡσαῦ· ὅτι φοβοῦμαι αὐτόν· καὶ γὰρ καὶ τὰς γυναῖκας ἐν ὁμιλίαις ἔλεγεν· ὅτι οὐκ ἔδωκεν ὁ θεὸς τῷ λάβαν κακοποιῆσαί με. Ἀφ' ὅτου καὶ ὁ δαβὶδ οὐκ ἄλλον, ἢ αὐτὸν τὸν θεὸν παρεκάλει λέγων· ῥυσθείην ἀπὸ σοῦ κύριε ἐν τῷ θλίβεσθαί με ἐκέκραξα καὶ ἐπήκουσάς μου· κύριε ῥῦσαι τὴν ψυχήν μου ἀπὸ χειλέων ἀδίκων καὶ ἀπὸ γλώσσης δολίας· ἴστω γὰρ τὴν χάριν ἀναλιθεὶς ἐλάλησε τοὺς λόγους τῆς ᾠδῆς ἐν τῷ ἑπτακαιδεκάτῳ ψαλμῷ· ἐν ἡμέρᾳ ᾗ ἐρρύσατο αὐτὸν ὁ κύριος ἐκ χειρὸς πάντων τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ· καὶ ἐκ χειρὸς σαοὺλ, καὶ εἶπεν· ἀγαπήσω σε κύριε ἡ ἰσχύς μου· κύριος στερεώμα μου καὶ καταφυγή μου, ῥύστης μου· ὁ δὲ παῦλος πολλοὺς διωγμοὺς ὑπομείνας, οὐκ ἄλλῳ ἢ τῷ θεῷ ηὐχαρίστει λέγων· ἀλλ' ἐκ πάντων με ἐρρύσατο ὁ κύριος· καὶ ῥύσεται εἰς ὃν ἤλπισα· καὶ οὐκ ἄλλος ἢ ὁ θεὸς εὐλογήσει τὸν ἀβραὰμ καὶ τὸν ἰσαὰκ καὶ τὸν ἰακώβ· καὶ ὁ ἰσαὰκ ἐπεύχεται τῷ ἰακώβ, ἔλεγεν ὁ θεός μου εὐλογήσαι σε καὶ αὐξήσαι σε· καὶ ἔσῃ εἰς συναγωγὰς ἐθνῶν, καὶ δώῃ σοι τὴν εὐλογίαν ἀβραὰμ τῷ πατρός μου· εἰ ἦ οὐκ ἄλλῳ τινὸς ἐστὶ τὸ εὐλογεῖν καὶ ῥύεσθαι ἢ τοῦ θεοῦ, καὶ οὐκ ἄλλος ἢ ὁ ῥυόμενος τὸν ἰακὼβ ἢ αὐτὸς ὁ κύριος·

τὸν δὲ

τὸν ᾧ ῥυόμενον αὐτὸν ὁ πατριάρχης ἐπεκαλεῖτο
ὅτι τοὺς ἐγγόνους, δηλόν ἐστιν ὡς οὐκ ἄλλον ἐν τῇ
ἰδίᾳ σωτηρίᾳ τῷ θεῷ, ἢ τὸν τοῦτο λόγον, ὃν ἀπο-
στολον καὶ ἄγγελον ἐκάλεσεν· ὅτι μόνῳ οὗτός ἐστιν
ὁ ἀποκαλύπτων τὸν πατέρα· ὅπερ καὶ ὁ ἀπόστολος
ἐποίει λέγων· χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ
πατρὸς ἡμῶν καὶ κυρίου ἰησοῦ χριστοῦ· οὕτως γὰρ
καὶ ἀσφαλὴς ἦν ἡ εὐλογία διὰ τὸ ἀδιαίρετον εἶναι
τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα· ἓν ὅτι μία καὶ αὐτή ἐστιν ἡ δι-
δομένη χάρις· καὶ γὰρ ὁ πατὴρ δίδωσι, διὰ δὲ τοῦ υἱοῦ A
ἐστι διδόμενον· καὶ ὁ υἱὸς λέγει χαρίζεσθαι, ὁ πατήρ
ἐστιν ὁ διὰ τοῦ υἱοῦ καὶ ἐν υἱῷ παρέχων· εὐχαριστῶ γάρ
φησιν ὁ ἀπόστολος γράφων κορινθίοις τῷ θεῷ
μου πάντοτε περὶ ὑμῶν ἐπὶ τῇ χάριτι τῇ δοθείσῃ
ὑμῖν, ἐν χριστῷ ἰησοῦ· τοῦτο δὲ καὶ φωτὸς καὶ ἀ-
παυγάσματος, αἴ τις ἴδοι· καὶ γὰρ ὅπερ φωτίζει τὸ
φῶς, τοῦτο τὸ ἀπαύγασμα καταυγάζει· ὅπερ δὲ κα-
ταυγάζει τὸ ἀπαύγασμα, ἐκ δὲ φωτός ἐστιν ὁ φω-
τισμός· οὕτω καὶ βλεπομένου δὲ υἱοῦ, βλέπεται ὁ πατήρ· B
δι᾽ ὃν γὰρ πατρός ἐστι τὸ ἀπαύγασμα· ἓ οὕτως ὁ πατὴρ καὶ
ὁ υἱὸς ἕν εἰσι· τοῦτο δὲ ὅτι τῶν γινητῶν καὶ κτισμάτων,
οὐκ αὐτίς ἐστι· ὅτε γὰρ ἐρχομένου τοῦ πατρὸς, ἐρ-
χόμενός τις αὐτὰ τῶν ἀγγέλων, ἢ ἄλλο τις τῶν
κτισμάτων· ἐδὲν γὰρ τούτων ποιητικὸν αἰτίου ἐστίν,
ἀλλὰ τὰ γινομένων εἰσίν· ἄλλως τε ἓ κεχωρισμέ-
νοι, καὶ διεσπασμένοι δὲ μόνα, ἄλλο τι φύσιν ὄντες ἓ ἔρ-
γα τυγχάνοντες· ὅτε ἅπερ ἐργάζεται ὁ θεὸς, δυνάν-
ται ἐργάζεσθαι· ἐπεὶ καὶ αὐτοὺς ἐργάζεσθαι δόξωσιν· οὔτε,
καθὰ προεῖπον, χαριζομένου τοῦ θεοῦ συγχαρίζε-
σθαι· ὅτε βλεπομένου ἀγγέλου εἴποι αἴ τις ἑωρακέ-
ναι τὸν πατέρα· ἄγγελοι μὲν γὰρ ὡς γέγραπται, λει-
τουργικὰ πνεύματά εἰσιν εἰς διακονίαν ἀποστε-
λόμενα· ἓ τοὺς παρ᾽ αὐτοῦ διὰ τοῦ λόγου δωρεὰς δι-
δομένους ἀπαγγέλλοντές εἰσι τοῖς λαμβάνουσι· καὶ
αὐτὸς γὰρ ὁ ἄγγελος ὁρώμενος, ὁμολογεῖ ἀπε-
σταλῆναι πρὸς δὲ δεσπότου ὡς ὅτι ζαχαρίου ὁ γα-
βριὴλ· καὶ ὅτι τὸν θεοτόκου μαρίας, ὁ αὐτὸς ὡμολό-
γησε· καὶ ὁ βλέπων δὲ ἀγγέλων ὁπασίαν, οἶδεν ὅτι
τὸν ἄγγελον εἶδε καὶ οὐ θεόν· εἶδε γὰρ ζαχαρίας ἄγ-
γελον· εἶδε καὶ ἡσαΐας τὸν κύριον· εἶδε μανωὲ ὁ πα- D
τὴρ συμψὼμ ἄγγελον· ἐθεώρησε γὰρ καὶ μωϋσῆς τὸν
θεὸν· εἶδε γεδεὼν ἄγγελον· ὥφθη γὰρ καὶ τῷ ἀβραὰμ
ὁ θεὸς· καὶ οὔπω ὁ τὸν θεὸν θεωρῶν ἔβλεπεν ἄγγελον, ὅτι
τὸν ἄγγελον ὁρῶν, ἐνόμιζε τὸν θεὸν ὁρᾶν· πολὺ γὰρ
μᾶλλον ᾧ τὸ ὅλον διέσηκε τῇ φύσει τὰ γινητὰ πρὸς
τὸ κτίσμα αὐτὰ θεὸν· εἰδέποτε ὀφθέντος ἀγγέλου
ὁ ὁρῶν φωνῆς ἤκουσε θεοῦ ὥσπερ ὅτι τοῦ βάτου γέγο-
νεν· ὥφθη γὰρ ἄγγελος κυρίου ἐν φλογὶ πυρὸς ἐκ
τοῦ βάτου· καὶ ἐκάλεσε κύριος μωϋσῆν ἐκ τοῦ βάτου
λέγων· ἐγώ εἰμι ὁ θεὸς τοῦ πατρός σου· ὁ θεὸς ἀβρα E
ὰμ· ἓ ὁ θεὸς ἰσαὰκ· καὶ ὁ θεὸς ἰακώβ· ἀλλ᾽ οὐκ ἦν ὁ
ἄγγελος, ὁ θεὸς ἀβραὰμ ἐν ᾧ τῷ ἀγγέλῳ, ἐλα-
λῶν ἦν ὁ θεὸς· καὶ ὁ μὲν φαινόμενος, ἦν ἄγγελος· ὁ
δὲ θεὸς, ἐν αὐτῷ ἐλάλει· ὡς γὰρ ἐνεύλω νεφέλης ἐ-
λάλει τῷ μωϋσῇ ἐν τῇ σκηνῇ, ὅτως ᾧ ἐν ἀγγέλοις
φαίνεται λαλῶν ὁ θεὸς· ὅτω καὶ τῷ τοῦ ναυῆ, δι᾽
ἀγγέλου ἐλάλει· ἃ δὲ λαλεῖ ὁ θεὸς, πρόδηλον, ὅτι διὰ τοῦ λόγου λαλεῖ, καὶ οὐ δι᾽ ἄλλου·

liberatorẽ autẽ Patriarcha inuocabat ſuper nepotib. ſuis. Clarũ igitur eſt Patriarchã non aliũ in ſuis precib. copulaſſe cũ Deo, quã hoc Verbũ, quod Angelum ideo nominauit, quia ſolus is eſt, qui patrem reuelat, quod etiã ab Apoſtolo factitatum eſt, cum inquit: *Gratia vobis & pax à Deo Patre noſtro & Ieſu Chriſto*: ita etiam certa & firma efficitur benedictio, ob indiuiſibilitatẽ Filii cum Patre: & quia vna eademque gratia eſt quæ donatur, & ſiue Pater det, per filium datur hoc ipſum quod datur: ſiue rurſum Filius mune retur, Pater tamen eſt, qui per Filium, & in Filio hoc ipſum munus præſtat. *Gratias ago*, inquit Apoſtolus ad Corinthios ſcribens, *Deo meo vndiquaque veſtro nomine ſuper gratia Dei, quæ data eſt vobis in Chriſto Ieſu*: illud ipſum quoque in luce & proradiatione lucis conſpexeris. Siquidẽ, quod illuſtrat lux, hoc ipſum quoque irradiat iubar, illuſtratio autem, qua irradiat iubar, ex luce proficiſcitur: Ita quoque conſpecto Filio cõſpicitur Pater: Filius. n. Patris iubar eſt, atque ea ratione Pater & Filius vnum ſunt. Cæterũ, tale quid de rebus creatis haud quaquam dixeris: nõ enim operante Patre operatur aliquis Angelorum, aut quiſquam alius ex reb. creatis: Nec mirum, quum nihil iſtorũ agendi vim cauſamque poſſideat: ſed ipſi potius ſint, qui condũtur, maxime quia ſegregati ſunt, diſſidentque ab eo qui ſolus natura eſt & exiſtit: tum quia ipſi ex genere operũ ſunt ac proinde operari nequeãt quæ Deus operatur. Nam quãquam omnia operari videtur, non tamen donante Deo, ſimul cũ eo condonate: aut conſpecto Angelo, quiſpiã dixerit ſe Deũ cõſpexiſſe. Angeli enim (quẽadmodum ſcriptũ eſt) adminiſtratorii ſunt ſpiritus, qui ad negocia obeũda emittuntur, & Patris donationes per Filiũ elargitas, renũciãt illis qui accipiunt. Quin & ipſe Angelus viſus cõſpectuſque, ſe mitti à Domino confitetur, quemadmodũ & apud Zachariã, & apud deiparã confeſſus eſt Gabriel. Et qui Angelum viderat, nouerat quid viderat, eũque Angelũ eſſe intellexit, & nõ Deũ. Nam & Zacharias Angelum vidit: Eſaias autem Dominũ, Manue rurſus Angelũ, & Moyſes Dominũ: Gedeoni rurſus Angelus, & Abrahæ Deus apparuit, neque tamen is qui Deũ vidit, Angelũ viderat: neque qui Angelũ vidit, Deum ſe conſpexiſſe arbitratus eſt. Plurimũ ſiquidẽ, imo potius in vniuerſum naturis diſſident res creatitiæ cum creatore ſuo Deo. Quod ſi autẽ miſſo aut conſpecto Angelo, is qui hoc vidit, Dei vocẽ audierit: quemadmodum in rubo euenit: ſiquidem ibi Angelus Dei è rubo cõſpectus eſt, & vocauit Dominus Moyſen è rubo his verbis: *Ego ſum Deus patris tui Abrahæ, Iſaac, & Iacob*, nõ tamẽ ob id Angelus ille erat Deus eorum, ſed in Angelo loquebatur Deus: & is quidẽ qui ſentiebatur oculis, Angelus erat: Deus autẽ in ipſo loquebatur. Nã quemadmodum in colũna nubis verba ad Moyſẽ in tabernaculo faciebat, ita quoque in Angelis apparens, per Angelũ loquebatur. Cæterũ, ea quæ loquitur Deus, manifeſtum eſt eũ loqui per Verbũ ſuum, & non per alium.

Verbum autẽ,vtpote nõ ſegregatũ à Patre,neq; diſſimile,neque alienũ,quæcunque ab eo opera fiunt, ea quoque opera Patris æſtimãda ſunt, idemque amborum opificiũ: & quæ dat Filius, Patris donatio eſt: & qui Filium vidit,nequaquã Angelum, aut aliquid φ maius eſt Angelis, aut vllam denique creaturam, ſed ipſum Patrem vidit: & qui Verbum audit, cognitum habet ſe Patrem audiſſe:quemadmodum qui à iubare irradiatur,certũ habet,ſe à ſole illuminari. Hocque ita à nobis intelligi volens, Sacra ſcriptura iſtiuſmodi exempla in medium produxit,quib. & proditores Iudæos pudefacere, & Græcorũ calumnias refellere poſſumus,qui dicunt, & ſimul arbitrantur,nos, quia Trinitatem agnoſcimus,plures deos agnoſcere. Non enim,quẽadmodum exemplo ſupradicto ſimilitudineq; oſtenditur,tria principia aut tres Patres introducimus,ſicuti Marcioniſtæ, cum nõ tres ſoles ad comparationem adducamus, ſed vnicum ſolẽ eiuſque ſplendorem, vnicamque ex ambobus lucem:ita vnum principium agnoſcimus, cõditoremque dicimus non alium modũ quã vnius numinis rationem habere,eo φ ex ipſo ſoboles nata ſit. Iuſtius ergo Ariani de multis, ſiue de nullis numinib. crimẽ ſuſtinuerint,quippe,qui filium aliunde quam ex Patre proſatũ, & creaturam velint: & Spiritum Sanctum, quum non eſſet,ad eſſentiam perueniſſe deblaterent. Si enim Verbum aut Deum eſſe negent,aut ob ſcripturas lingua duntaxat profiteantur, ſed tamen non proprium quiddam eſſe ex ſubſtãtia Patris concedent,fieri non poteſt,quin plura numina introducant ob diuerſitatem naturarũ quas in perſonis Trinitatis conſtituunt: Niſi ſcilicet, quemadmodum ex participatu cęteraq; omnia numina appellantur, ita quoq; Verbũ non vereantur numen facere. Quod ſi ſtatuant,maiori adhuc impietate laborauerint, quũ vnũ ex vulgo & promiſcuo grege Verbum eſſe opinẽtur. Sed abſit, vt vnquã huiuſmodi cogitatio alicui ex noſtris in mentẽ veniat. Vna enim forma deitatis,quę eſt etiã in verbo:& vnus Deus Pater in ſeipſo,vt tamẽ in omnib. ſit:& in Filio appareat, & ex filio agnoſcibilis deprehẽſibiliſq; ſit:nihilo tamen minus per omnia penetret,idemq;ita in Spiritu Sancto conſiſtat,vt tamẽ omnib. per Verbũ in Spiritu operetur & agat. Atq; ita vnũ per Trinitatẽ cõfitemur Deũ, multoq; piẽtius loquimur,quã ſi hęreticorũ multiformẽ,multifariamq; deitatẽ reciperemus,eò φ vnã ſimplicemq; in Trinitate diuinitatẽ ſentiamus. Nã, ſi tale Verbũ nõ eſt,ſed ex nõ ente, ens euaſit,creaturaq; facta eſt,& opus quoddã exiſtat: relinquitur,vt vel nõ ſit verus Deus,quũ ſit ex numero creaturarũ:aut ſi pudore confuſioneq; fracti à Sacris Scripturis, Deũ illum verũ eſſe cõfiteãtur,neceſſario fit,vt duo ſimul numina agnoſcãt alterum creatorem,alterum creatum: duobusque Dominis inſeruiant, alteri ingenito, alteri genito & creato,& vt duas fides habeant,vnam in verum Deum, alteram in conditicium & fictum ab ipſis, quem ipſi Deum vocant. Neceſſum eſt quoque eos ita obcæcatos, cum adorant increatum, depugnare cum creato:& cum addunt ſe creaturæ, auerſari creatorem. Non enim

ὁ δὲ λόγος, ἀ κεχωρισμένος τοῦ πατρὸς οὐδὲ ἀνόμοιος καὶ ξένος τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς τυγχανων· ἀ ἐργάζεται, ταῦτα τοῦ πατρός ἐστιν ἔργα· καὶ μίαν πιεῖ τὴν δημιουργίαν· καὶ ἃ δίδωσιν ὁ υἱός, ταῦτα τοῦ πατρός ἐστιν ἡ δόσις· καὶ ἑωρακὼς τὸν υἱὸν, οἶδεν ὅτι τοῦτον ἑωρακὼς, οὐκ ἄγγελον, ἀ δὲ μείζονά τινα τῶν ἀγγέλων, οὐδὲ ὅλως τῶν κτισμάτων, ἀλλ' αὐτὸν ἑώρακε τὸν πατέρα· καὶ ὁ τοῦ λόγου ἀκούων, οἶδεν ὅτι τοῦ πατρὸς ἀκούει· ὡς γὰρ τῷ ἀπαυγάσματι ὁ καταυγαζόμενος, οἶδεν ὅτι ἐκ τοῦ ἡλίου φωτίζεται, οὕτως γὰρ ἡμᾶς βουλομένη νοεῖν ἡ θεία γραφὴ, τοιαῦτα παραδείγματα ἔδωκεν· ὡς γὰρ ἐν τοῖς πρὸ τούτων εἰρήκαμεν· ἐξ ὧν καὶ τὰς προδότας Ἰουδαίους δυσωπεῖν δυνάμεθα, ἐκ τῶν ἐλλιπῶν ἀμαλύνειν κατηγορίαν φασκόντων γὰρ νομιζόντων διὰ τὸν τελάδα λέγειν καὶ ἡμᾶς πολλοὺς θεούς· ἡ γὰρ ὥσπερ ἐκ τριγώνου δείκνυσι, τρεῖς ἀρχὰς, ἢ τρεῖς ἀπείρους εἰσάγομεν, ὡς οἱ περὶ μαρκίωνα καὶ μανιχαῖον· ἐπεὶ μηδὲ τριῶν ἡλίων ὑποτιθέμεθα τὴν εἰκόνα· ἀλλὰ ἡλίου καὶ ἀπαύγασμα· καὶ ἐν τὸ ἐξ ἡλίου ἐν τῷ ἀπαυγάσματι φῶς· ὕτω μίαν ἀρχὴν οἴδαμεν· τὸν τε δημιουργὸν φάσκομεν οὐκ ἕτερόν τινα τρόπον ἔχειν θεότητος, ἢ τὸ ἐξ αὐτοῦ πεφυκέναι· μᾶλλον μὴν οἶμαι οἱ ἀρειομανῖται, δικαίως ἂν ἔχοιεν τὸ ἔγκλημα τῆς πολυθεότητος καὶ ἀθεότητος· ὅτι ἔξωθεν τὸν υἱὸν κτίσμα· καὶ πάλιν τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος βαπτολογοῦσιν· εἰ γὰρ οὐκ εἶναι θεὸν τὸν λόγον φήσουσιν· ἢ λέγοντες θεὸν μὲν διὰ τὸ γεγραμμένον· μὴ ἴδιον δὲ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, πολλοὺς ἂν εἰσάγοιεν διὰ πλειστοειδεῖς αἰτίας, εἰ μὴ ἄρα κατὰ μετοχὴν ὥσπερ καὶ πάντα θεὸν λέγεσθαι· καὶ αὐτὸν λέγειν τολμήσουσιν· ἀλλὰ καὶ τοῦτο νομίζοντες μείζονας ἀσεβοῦσιν, ἕνα τῶν πάντων λέγοντες τὸν λόγον εἶναι· ἡμῶν δὲ τοῦτο μὴ εἰς τὸν νοῦν ποτε εἰσέλθοι· ἐν γὰρ εἶδος θεότητος ὅπερ ἐστὶ καὶ ἐν τῷ λόγῳ· καὶ εἷς θεὸς ὁ πατὴρ· ἐφ' ἑαυτῷ ὢν κατὰ τὸ εἶναι πάντων εἶναι· καὶ ἐν τῷ υἱῷ ᾗ φαινόμενος κατὰ τὸ διὰ πάντων διήκειν· καὶ ἐν τῷ πνεύματι ᾗ κατὰ τὸ διὰ λόγου ἐνεργεῖν, ὕτω καὶ ἕνα διὰ τῆς τριάδος ὁμολογοῦμεν εἶναι τὸν θεόν· καὶ πολὺ μᾶλλον εὐσεβέστερον λέγομεν τὸ πολυειδὲς καὶ πολυμερὲς τῶν αἱρετικῶν θεότητος, ὅτι τὸν μίαν ἐν τριάδι θεότητα φρονοῦμεν· εἰ γὰρ μὴ ὕτως ἔχει ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων πνεῦμα καὶ κτίσμα ἐστὶν ὁ λόγος, ἢ οὐκ ἔστι θεὸς ἀληθινὸς· διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἕνα τῶν κτισμάτων, ἢ εἰ θεὸν αὐτὸν ὀνομάζουσιν ἐντρεπόμενοι διὰ τὴν γραφὴν, ἀνάγκη λέγειν αὐτοὺς δύο θεούς, ἕνα μὲν κτίστην, τὸν ᾗ ἕτερον κτιστὸν· καὶ δύο κυρίοις λατρεύειν· ἑνὶ μὲν, ἀγεννήτῳ, τῷ ᾗ ἑτέρῳ, γεννητῷ καὶ κτίσματι· δύο τε πίστεις ἔχειν· μίαν μὲν, εἰς τὸν ἀληθινὸν θεὸν, ἑτέραν δὲ, εἰς τὸν πεπλασμένα γὰρ πρὸς αὐτῶν γε λεγόμενα θεὸν· ἀνάγκη ᾗ αὐτοὺς ὕτω τυφλωθέντας, ὅτε μὲν προσκυνεῖσθαι τῷ ἀγεννήτῳ, καταναυτίζεσθαι τὸ γεννητὸν· ὅτε ᾗ προσέρχονται τῷ κτίσματι, ἀποστρέφεσθαι τὸν κτίστην·

ὁ γὰρ

οὐ γαρ ἐστιν ἰδεῖν τῶτον ἐν ἑκείνῳ, ἀλλ' τ ξένας καὶ διαφόρους εἶναι τὰς τῶν φύσεις καὶ τὰς ἐνεργείας, οὕτω δὴ φρονοῦντες, πάντως καὶ πλείονας σωρεύουσι θεούς· τῶτο γὰρ τῶν ἐκπεσόντων ἀπὸ τῦ ἑνὸς θεοῦ τὸ ἐπιχείρημα· διατί οὖν οἱ δρειομανῆται τριάδα λογιζόμενοι ἐνοοῦντες, οὐ σωαριθμοῦσιν ἑαυτοὺς μὴ τῶν ἑλλήνων; καὶ γὰρ κἀκεῖνοι ὥσπερ οὗτοι, τῇ κτίσει λατρεύοντες παρὰ τὸν κτίσαντα πάντα θεόν· ἀλλὰ τὸ μὲν ὄνομα τὸ ἑλληνικὸν φεύγουσι διὰ τὴν τῶν ἀκοητῶν ἀπάτην· τῇ δὲ ὁμοίαν ἑκείνοις διάνοιαν ὑποκρίνονται· καὶ γὰρ καὶ τὸ σοφὸν αὐτῶν, ὅπερ εἰώθασι λέγειν, ὃ λέγομεν δύο ἀγέννητα, φαίνονται πρὸς ἀπάτην τῶν ἀκεραίων λέγοντες· φάσκοντες γὰρ ὃ λέγομεν δύο ἀγέννητα, λέγουσι δύο θεοὺς καὶ τάτας διαφόρους ἔχοντας φύσεις· τὸν μὲν, γέννητον· τὸν δὲ ἀγέννητον· εἰ δὲ οἱ μὲν ἕλληνες ἑνὶ ἀγεννήτῳ καὶ πολλοῖς γεννητοῖς λατρεύουσιν· οὗτοι δὲ ἑνὶ ἀγεννήτῳ, οὐδὲ οὕτω διαφέρουσιν ἑλλήνων· ὃ, τι γὰρ παρ' ἐκείνων λέγομεν εἰς γεννητὸς, ἑκ πολλῶν ἐστι, καὶ οἱ πολλοὶ δὲ πάλιν τῶν ἑλλήνων, τῷ αὐτῷ τῷ ἑνὶ τούτῳ φύσιν ἔχουσι· καὶ οὕτως γὰρ κἀκεῖνοι, κτίσματά εἰσιν· ἀθλιοι καὶ ὠλέσθρου ὅσον ἐβλάβησαν κατὰ χεῖρα Φρονοῦντες ἐξέπεσαν γὰρ τῆς ἀληθείας· καὶ τῷ μὲν ἰουδαίων προδοσίαν ὑπερέβησαν ἀρνούμενοι τὸν χεῖρον· τοῖς δὲ ἕλλησι συγκυλίονται, κτίσμασι καὶ διαφόροις θεοῖς λατρεύοντες οἱ θεοσυγεῖς· εἷς γάρ ἐστι καὶ οὐ πολλοί· καὶ θεός ἐστιν ὁ λόγος· μόνος γὰρ οὗτος ἔχει τὸ πατρικὸν εἶδος· ὅπερ ὢν αὐτὸς ὁ σωτὴρ, ἐδυσώπησε τοὺς ἰουδαίους λέγων, ὁ πέμψας με πατὴρ, ἑκεῖνος μεμαρτύρηκε περὶ ἐμοῦ· οὔτε φωνὴν αὐτοῦ πώποτε ἀκηκόατε· ἄτε εἶδος αὐτοῦ ἑωράκατε· καὶ τὸν λόγον αὐτοῦ οὐκ ἔχετε ἐν ὑμῖν μένοντα· ὅτι ὃν ἀπέστειλεν ἑκεῖνος, τούτῳ ὑμεῖς οὐ πιστεύετε· τὸν δὴ λόγον σωήψε τῷ εἴδει καλῶς, ἵνα δείξῃ ὅτι ὁ τῦ θεοῦ λόγος, αὐτὸς καὶ εἰκὼν καὶ χαρακτὴρ καὶ εἶδός ἐστι τοῦ πατρὸς αὐτοῦ· καὶ ὅτι οἱ τὸν λαλοῦντα μὴ δεξάμενοι ἰουδαῖοι, οὐκ ἐδέξαντο τὸν λόγον, ὅπερ ἐστὶ τὸ εἶδος τοῦ θεοῦ· τοῦτον καὶ ὁ πατριάρχης ἰακὼβ ἑωρακὼς, ηὐλογήθη· καὶ αὐτὸ ἰακὼβ, ἰσραὴλ ἐκλήθη παρ' αὐτοῦ ὡς ἡ θεία γραφὴ μαρτυρεῖ λέγουσα, ἀνέτειλε δὴ αὐτῷ ὁ ἥλιος ἡνίκα παρῆλθε τὸ εἶδος τῦ θεοῦ· τῶτο δὴ ἦν ὁ λέγων ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα· καὶ ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· κἀγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· οὕτω γὰρ εἷς θεός ἐστι· καὶ μία ἡ εἰς τὸν πατέρα καὶ εἰς τὸν υἱὸν πίστις· ἡ γὰρ τῦ λόγου ὄντος θεοῦ, πάλιν κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν κύριός ἐστι· τῦ γὰρ ἑνὸς, ἴδιος καὶ ἀδιαίρετός ἐστιν ὁ υἱὸς· ἡ δὲ ἰδιότης καὶ οἰκειότης τῆς οὐσίας· ἀλλ' ὅπως ὅτως ἐντραπέντες οἱ δρειανοὶ φασιν· οὐχ ὡς ὑμεῖς λέγετε· ἀλλ' ὡς ἡμεῖς θέλομεν· αἰσχυνθέντων ὑμῶν τὰς προτέρας ἡμῶν ὑπονοίας, ἐφεύρομεν καινότερα καὶ λέγομεν, ὅτως ἐστὶν ὁ υἱὸς καὶ ὁ πατὴρ ἐν· καὶ ὅτως ἐστὶν ὁ παλαιὸς ἐν τῷ υἱῷ καὶ ὁ υἱὸς ἐν τῷ παλαιῷ, ὡς αἱ ἡμεῖς ἐν αὐτῷ γνώμεθα· τῶτο

Non enim fieri potest, ob eam, quæ in ipsis est, naturarum diuersitatem, & dissimiles in agendo vires, vt hunc in illo, aut illum in hoc agnoscas, & videas. Quapropter, cum Ariani eiusmodi sententiæ sint, vitari omnino non potest, quin plura numina consocient: Id enim facinus eorum, qui ab vno Deo defecerunt. Cur igitur Ariani cum hoc sensu sint, sese non adnumerant gentilibus? siquidem ambo, omisso creatore Deo, creaturæ inseruiant. Sed illi, ad circumueniendos simpliciores, vocabulum ethnicorum subterfugiunt: similem tamen cum illis sententiam fouent. Etenim sophisma illud quod soliti sunt dicere. (Non proferimus duo ἀγέννητα) id deprehenduntur ad simpliciorum impostaram dicere. Nam quum inquiunt se non duo ἀγέννητα statuere, duo numina constituunt, eaque diuersæ naturæ: alterum increatum alterum creatum. Iam si Ethnici vni increato inseruiunt & multis creatis: isti autem vni increato & alteri creato, ne ita quidem quicquam discriminis inter ipsos & Ethnicos fuerit, quum is qui ab ipsis creatus censetur, vnus sit ex multitudine gentilium deorum: & vicissim gentiles dii eandem cum isto vnico naturam possideant, itidemque sint creaturæ. miseri, & quam maximo damno mulctati, dum de Christo male sentiunt: Exciderunt enim à veritate, & Iudæorum proditionem transcendunt, abnegantes Christum, & cum Ethnicis volutantur, creaturis diuersisque numinibus inseruientes. Vnus enim est Deus, & non plures: & vnum istius Verbum, & non plura. Nam Deus est Verbum, solumque illud habet Patriam formam, quod ipsum cum esset Saluator noster, confudit Iudæos, dicens: *Pater qui misit me, ille testimonium dedit de me, neque vocem eius vnquam audiuistis, neque formam conspexistis, neque Verbum eius habetis in vobis permanens, quoniam ei, quem misit ille, fidem non habetis.* Pulchre hic Verbum coniunxit formæ vt palàm faceret, se esse Verbum Dei, & Imaginem, Characterem, & Speciem sui Patris, Iudæosque qui loquentem non receperant, non recepisse Verbum, quod est Forma Dei. Hoc cum Patriarcha Iacob vidisset, benedictionem meruit, & pro Iacob Israel appellatus est ab eo: quemadmodum Sacra scriptura testatur; *Sol autem illi exoriebatur, cum transiret species Dei.* Hoc autem erat quod dicebat, *Qui vidit me, vidit & Patrem meum*, &, *Ego in Patre, & Pater in me est*; &, *Ego & Pater vnum sumus*; ita enim vnus est Deus, & vna in Patrem & Filium Fides; & quia Verbum est Deus, fit vt & Dominus & Deus noster sit, quandoquidem vnius proprius est & indiuisibilis Filius, idque secundum proprietatem & peculiaritatem substantiæ. Sed ne ita quidem ad pudorem coguntur Ariani, quibus hæc verba in ore sunt: *Non vt vos dicitis, sed vt nos volumus*; inuenimus enim interea aliquid noui quod dicamus, ex quo priores nostras sententias subuertistis Ita enim Patrem & Filium vnum esse dicimus, & ita Patrem in Filio esse, & Filiũ in Patre, sicut & nos in illo esse possumus.

Hoc

Hoc enim in Euangelio Ioannis Christus de nobis dignatus est loqui: *Pater Sancte, serua eos in nomine tuo quos dedisti mihi, vt sint vnum, quemadmodum & nos.* Et paulò pòst: *Non pro illis rogo tantum, sed etiam pro his, qui credunt per Verbum eorum in me, vt omnes vnum sint, quemadmodum tu Pater in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnum sint, vt mundus credat te me misisse, & ego gloriam, quam dedisti mihi, dedi eis, vt vnum sint, quemadmodum & nos vnum sumus, ego in illis & tu in me, vt sint perfecti in vnum, vt cognoscat mundus, quod me miseris.* Imo, vt inuenirent cauillationem dolosi, ista adiecerunt: *si, quemadmodum nos in Patre vnum sumus, ita ipse & Pater vnum sunt, & ita in Patre ille ipse existit: qui fit vt ex istis verbis,* Ego & Pater vnum sumus: *&,* Ego in Patre, & Pater in me: *proprium & similem substantiæ Paternæ eum esse colligatis? Necesse siquidem est, & nos quiddam proprium substantiæ Patris esse, aut illum ita esse alienum ab ea re, quemadmodum & nos alieni sumus.* Istiusmodi illi per delirium garriunt. Ego autem in illorum peruersitate animi nihil video, nisi irrationabilem improbitatem & Diabolicam vecordiam, ac par est, vt & ipsi pro Diaboli more loquantur, Ascendamus in cælum, & similes erimus Altissimo, quippe, qui ea quæ pro munere & gratia donantur hominibus, paria velint esse cum donatrice diuinitate. Audientes liquidem homines appellari Filios Dei, arbitrati sunt se pares esse, æqualesque vero & naturali Filio Dei. Idem rursum audientes ex saluatore, vt sint vnum, quemadmodum & nos, sumpta per errorem nimia ferocitate, existimant sese ita futuros, vt Filius est in Patre, & Pater in Filio, nihil interim videntes, ex istiusmodi opinatione ruinam Patris sui Diaboli esse conciliatam. Si enim (vt sæpius iam dixi) idem Verbum est in nobis, quod est in Deo, neque id vllam præter quàm ex modulo temporis differentiam habet, esto, sit simile Verbum Dei nobis, & eundem locum nobiscum apud Patrem possideat, neque vnigenitum, neque solum Verbum aut Sapientia Patris appelletur, sed sit illud nomen omnibus nobis, qui illi similes sumus, ex æquo commune: Æquum enim est, vt quibus vna natura, illis quoque commune sit vocabulum, etiamsi temporibus à se inuicem discrepent, homo enim Adam, homo & Paulus, homo etiam is qui iam nascitur, neque interualla temporum generis naturam immutant: Si igitur Verbum tempore duntaxat à nobis differt, æquum erat & nos tales esse, qualis est ille. Atqui neque nos Verbum, aut sapientia: neque ille creatura, aut opus existimari potest: alioqui, cur omnes ex vno sumus, cum tamen ille solus sit Verbum? Cæterum, si illis decorum est talia audire, nobis tamen quàm maxime indecorum est, vel semel de illorum blasphemiis cogitare. Quod si huiusmodi dicta minime curiose excuti oportuit, quum se oculis vltro ingerat tam clara & pia sententia, & tam recta Fides: tamen

τοῦτο γὰρ ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίῳ γέγραπται· ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ὁ κύριος ἡμῶν ἱκέτου λέγων· πάτερ ἅγιε, τήρησον αὐτοὺς ἐν τῷ ὀνόματί σου οὓς δέδωκάς μοι ἵνα ὦσιν ἓν, καθὼς ἡμεῖς ἐν· Ἐμοὶ δὲ οὐ περὶ τούτων μόνον ἐρωτῶ μόνον· ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πιστευόντων διὰ τὸν λόγον αὐτῶν εἰς ἐμέ· ἵνα πάντες ἓν ὦσι, καθὼς σὺ πάτερ ἐν ἐμοὶ, κἀγὼ ἐν σοί· ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ὦσι· ἵνα ὁ κόσμος πιστεύσῃ ὅτι σύ με ἀπέστειλας· καὶ τὴν δόξαν ἣν δέδωκάς μοι, δέδωκα αὐτοῖς ἵνα, ὦσιν ἓν, καθὼς ἡμεῖς ἓν ἐσμεν, ἐγὼ ἐν αὐτοῖς, καὶ σὺ ἐν ἐμοὶ· ἵνα ὦσι πεπλειωμένοι εἰς ἕν, καὶ ἵνα γινώσκῃ ὁ κόσμος, ὅτι σύ με ἀπέστειλας· εἶτα ὡσπερ ἀγρόντες φέρουσιν, ἁρπολέγουσιν οἱ ἄθλιοι ταῦτα· εἰ ὡς περ ἡμεῖς ἐν τῷ πατρὶ γινόμεθα ἕν, οὕτω καὶ αὐτὸς ὁ πατὴρ ἓν ἐστι, καὶ οὕτως ἐν ἐν τῷ πατρί ἐστι καὶ αὐτὸς, πῶς ὑμᾶς ἐκ τοῦ λέγειν αὐτὸν· ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἓν ἐσμεν, καὶ ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοὶ, ἴδιον καὶ ὅμοιον τοῦ πατρὸς οὐσίας αὐτὸν φάσκετε; ἀνάγκη γὰρ ἢ καὶ ἡμᾶς ἰδίους εἶναι τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, ἢ κἀκεῖνον ἀλλότριον εἶναι, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς ἐσμεν ἀλλότριοι· ταῦτα μὲν ἐκεῖνοι ληρεῖν φλυαροῦσιν, ἐγὼ δὲ οὐδὲν ἕτερον ἐν τοιαύτῃ αὐτῶν κακνοίᾳ βλέπω, ἢ ἀλόγιστον πόλεμον, καὶ διαβολικὴν ὑπόνοιαν, λεγόντων αὐτῶν κατ' ἐκεῖνον, εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβησόμεθα, ὅμοιοι τῷ ὑψίστῳ ἐσόμεθα· τὰ γὰρ κατὰ χάριν διδόμενα τοῖς ἀνθρώποις, ταῦτα θέλουσιν ἴσα τῆς τοῦ διδόντος εἶναι θεότητος· ἀκούοντες γοῦν υἱὸς χρηματίζειν τοὺς ἀνθρώπους, ἐνόμισαν καὶ ἑαυτοὺς ἴσους εἶναι τοῦ ἀληθινοῦ καὶ φύσει υἱοῦ· καὶ νῦν πάλιν ἀκούοντες τοῦ σωτῆρος ἵνα ὦσιν ἓν καθὼς καὶ ἡμεῖς, πλανῶσιν ἑαυτοὺς· καὶ θρασυνόμενοι νομίζουσιν οὕτως ἔσεσθαι αὐτοὺς ὡς ἔστιν ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ· οὐχ ὁρῶντες τὸ ἐκ τῆς τοιαύτης οἰήσεως γιγνόμενον τοῦ πατρὸς αὐτῶν τοῦ διαβόλου πῶμα· εἰ μὲν οὖν, ὡς πολλάκις εἴπομεν, ὁ αὐτός ἐστιν ἡμῖν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος· καὶ οὐδὲν ἡμῶν διαφέρει, ἢ μόνῳ χρόνῳ, ἔσω ἡμῖν ὅμοιος· καὶ τὴν αὐτὴν ἐχέτω χώραν πρὸς τὸν πατρὶ, ἣν καὶ ἡμεῖς ἔχομεν· καὶ μήτε μονογενὴς, μήτε μόνος λόγος ἢ σοφία τοῦ πατρὸς λεγέσθω, ἀλλὰ κοινὸν ἔστω κατὰ πάντων ἡμῶν τῶν ὁμοίων τὸ αὐτὸ ὄνομα· δίκαιον γὰρ ὧν ἐστιν ἡ φύσις μία, τούτων εἶναι καὶ τὸ ὄνομα κοινόν, εἰ καὶ τοῖς χρόνοις ἀλλήλων διαφέρουσιν· ἄνθρωπος γὰρ ὁ Ἀδὰμ, ἄνθρωπος ἦν καὶ ὁ Παῦλος· ἄνθρωπος ἦν καὶ ὁ νῦν γινόμενος, καὶ οὐχ ὁ χρόνος ἀλλοιοῖ τὴν φύσιν τοῦ γένους· εἰ τοίνυν καὶ ὁ λόγος χρόνῳ μόνον ἡμῶν διαφέρει, ἔδει καὶ ἡμᾶς ὡς ἐκεῖνον εἶναι· ἀλλ' ὅτε ἡμεῖς λόγος ἢ σοφία, ὅτε ἐκεῖνος κτίσμα καὶ ποίημα τυγχάνει ὢν· ἐπεὶ, διατί πάντες διὰ τοῦ ἑνὸς γεγόναμεν, οὐ μόνος ἐστὶν αὐτὸς λόγος; ἀλλὰ γὰρ εἰ καὶ ἐκεῖνος λέγηται ταῦτα περὶ, ἀλλ' ἡμῖν ἀπεπὶς ἐνθυμεῖσθαι ἐκείνου βλασφημίας· δὲ περιεργάζεσθαι τῶν ῥητῶν ἐχρῆν, πρὸς τὸ ὅτι φανερὰν καὶ ἀσεβῆ διάνοιαν, καὶ τὸ ἐν ἡμῖν ὀρθὸν πίστιν· ὅμως

ὅμως ἵνα ⸂ἐκ τούτου⸃ δείχθῶσιν ἀσεβεῖς, φέρε σωτῆρος ὡς πρὸς τῶν πατέρων μεμαθήκαμεν, ἐκ τοῦ ῥητοῦ τὴν ἐπιδοξίαν ἐκείνων ἐλέγξωμεν· ἔθος τῇ γραφῇ, ἵνα κατὰ φύσιν ὄντα πράγματα, ταῦτα τοῖς ἀνθρώποις εἰκόνας καὶ πρὸς δείγματα λαμβάνει· τοῦτο ἡ ποιεῖ, ἵνα ἐκ τῶν κατὰ φύσιν ἐκείνων, τὰ ἐκ προαιρέσεως φαίνηται κινήματα τῶν ἀνθρώπων· καὶ ἵνα, ἢ φαῦλοι, ἢ δίκαιοι ὁ τούτων δείκνυται τρόπος· ὅτι μὲν τῶν φαύλων, ὡς ἐὰν πρὸς ἄγγελλῃ, μὴ γίνεσθε ὡς ἵππος καὶ ἡμίονος οἷς οὐκ ἔστι σύνεσις· ἢ ⸂ὅταν μεμφόμενος τοὺς ἄτοπα γινομένους⸃, λέγῃ, ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὢν, οὐ συνῆκε· πρὸς τοιούτοις κτήνεσι τοῖς αὐτοῖς καὶ ὅμοιος ἐγένετο αὐτοῖς. καὶ πάλιν ἵπποι ἠλυμανεῖς ἐγένοντο· ⸂ὁ σωτὴρ⸃ τὸ μὲν ἡρῴδου δεικνὺς ὁποῖός ἐστιν, ἔλεγεν, εἴπατε τῇ ἀλώπεκι ταύτῃ, τοῖς δὲ ἀποστόλοις ἔλεγε· ἰδοὺ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων· γίνεσθε οὖν φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις, καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστεραί· ἔλεγε δὲ τοῦτο, οὐχ ἵνα τῇ φύσει γινώμεθα ὄφεις καὶ περιστεραί· οὐ γὰρ ἔστιν αὐτὸς ἡμᾶς πεποίηκεν· διὸ οὐ δύναται τοῦτο οἶδεν ἡ φύσις· ἀλλ' ἵν' ἡμεῖς τῶν μὲν, τοὺς ἀλόγους ὁρμὰς φεύγωμεν, τοῦ δὲ φρόνιμον ἵνα γινώσκοντες, μὴ ἀπατώμεθα παρ' αὐτοῦ, καὶ τῆς περιστερᾶς τὸ πρᾶον ἀναλάβωμεν· ὅτι δὲ τῶν θείων, εἰκόνας πάλιν τοῖς ἀνθρώποις λαμβάνων, φησὶν ὁ σωτὴρ· γίνεσθε οἰκτίρμονες ὡς ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ ἔσεσθε ὑμεῖς τέλειοι, ὡς ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τέλειός ἐστιν· ἔλεγε δὲ καὶ τοῦτο, οὐχ ἵνα γινώμεθα πάλιν ὡς ὁ πατὴρ· γένοιτο γὰρ ἡμᾶς ὡς ὁ πατὴρ ἀδύνατον κτίσματα ὄντας· καὶ ⸂ἐκ μὴ ὄντος⸃ εἰς τὸ εἶναι γενομένους· ἀλλ' ὥσπερ οὐχ ἵνα μὴ γενώμεθα κτίσις παρήγγελε, μὴ γίνεσθε ὡς ἵππος· ἵνα δὲ μὴ τὸ ἄλογον ἐκείνων μιμησώμεθα, οὕτως οὐχ ἵνα γινώμεθα ὡς ὁ θεὸς, ἔλεγε γίνεσθε οἰκτίρμονες ὡς ὁ πατὴρ· ἀλλ' ἵνα πρὸς τὰς εὐεργεσίας ἐκείνου βλέποντες, ἃ ποιοῦμεν καλὰ, μὴ δι' ἀνθρώπους, ἀλλὰ δι' αὐτὸν ποιῶμεν· ὥστε παρ' αὐτοῦ, μὴ πρὸς ἀνθρώπων τὸν μισθὸν ἔχειν· ὡς γὰρ ἑνὸς ὄντος ἐξ οὗ φύσει καὶ ἀληθινοῦ καὶ μονογενοῦς· γινώμεθα καὶ ἡμεῖς υἱοὶ, οὐχ ὡς ἐκεῖνος, φύσει καὶ ἀληθείᾳ· ἀλλὰ κατὰ χάριν ἐξ καλέσαντος· καὶ ἄνθρωποι τυγχάνοντες ἀπὸ γῆς, θεοὶ χρηματίζομεν· οὐχ ὡς ὁ ἀληθινὸς ἢ ὁ τούτου λόγος· ἀλλ' ὡς ἠθέλησεν ὁ τοῦτο χαρισάμενος θεὸς, οὕτω καὶ ὡς ὁ θεὸς, οἰκτίρμονες γινόμεθα, οὐκ ἐξισάμενοι τῷ θεῷ, οὐδὲ φύσει καὶ ἀληθινοὶ εὐεργέται γινόμενοι· ἐγὼ γὰρ ἡμῶν εὕρημα τὸ εὐεργετεῖν, ἀλλὰ τοῦ θεοῦ εἰς ἡμᾶς κατὰ χάριν γινόμενον, ἵνα δὲ τὰ παρ' αὐτοῦ τοῦ θεοῦ ταῦτα καὶ ἡμεῖς μεταδιδῶμεν εἰς ἑτέρους μὴ βλακεύοντες, ἀπλῶς δὲ εἰς πάντας ἐκτείνοντες τὴν εὐποιΐαν· καὶ τοῦτο γὰρ μόνον δυνάμεθά πως αὐτοῦ μιμητὰς γένεσθαι, οὐκ ἄλλως, ὅτι τὰ παρ' αὐτοῦ βλακευόμεν ἀλλήλοις· ὥσπερ δὲ τοῦτο ὀρθῶς καὶ καλῶς βλακευόμεθα, οὕτως καὶ τὸ κατὰ ἰωάννην ἀνάγνωσμα, τὴν αὐτὴν ἔχει βλάβην· οὐ γὰρ ὡς ἔστιν ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ, οὕτως ἵνα καὶ ἡμεῖς γενώμεθα φησι·

πόθεν

tamen vt etiam hic declarentur impii esse: age compendio, vt à patribus didicimus, ex ipso dicto, illorum in opinando diuersitatem refutemus. Mos est diuinæ scripturæ, res naturales hominibus in similitudinem & exempla proponere: id autem facit, vt ex illis naturalibus, motus hominum qui vltro voluntate suscipiuntur, manifestius appareant, eorumq; mores, vel mali, vel iusti, magis in conspicuo sint. In malis quidem moribus, vt cum dicit: *ne sitis sicuti equus & mulus, in quibus non est intellectus*: aut cum eos incusat, qui tales facti sunt: *Homo* (inquiens) *quũ esset in honore, non intellexit: comparatus est iumẽtis nullo intellectu præditis & similis factus est illis*: aut rursum, *equi salaces facti sunt*. Saluator quoque Herodem, qualis esset, declarans, ad istum modum locutus est: *Dicite vulpi illi*. Discipulos item his verbis admonuit: *Ecce emitto vos vt oues, in medio luporum: sitis igitur prudentes vt serpentes, & simplices sicuti columbæ*. Quæ quidem verba ideo locutus est, non vt naturaliter iumenta efficeremur, aut serpentes, & columbæ: non enim tales ipse nos condidit, ac proinde nihil tale ipsa natura recipit: sed vt nos luporum quidem impetus affectusque irrationales defugeremus, serpentis autem prudentiam animaduertentes, non sineremus nos fraudibus circũueniri: & ex columba mansuetudinem mutuaremur. Ex rebus autem Diuinis similitudines vicissim hominibus decerpens, Saluator ait: *sitis misericordes vt pater vester cælestis misericors est*. Et, *eritis perfecti vt pater vester cælestis perfectus est*. Dixit illud, nõ, vt essemus tale aliquid, quale Pater est, quod fieri nequit, quũ creaturæ simus, & è nihilo conditi, sed quemadmodum, ne iumẽta efficeremur, sub his verbis interdixit: *Nolite fieri sicut equus & mulus*, ne eorum irrationabilitatem æmularemur: ita & hoc quoque, non vt essemus, qualis Deus est, prolocutus est, *Sitis misericordes vt pater noster*: sed vt respectu beneficiorum eius, quęcunque bona facimus, nõ propter homines, sed propter illum faciamus, ab eo, & non ab hominibus mercedem captantes: &, vt nos, quamuis ipse solus sit filius naturalis & verus, & vnigenitus, filii quoque efficiamur, non quidem vt ille, naturales & veri: sed per gratiam eius qui nos vocat: & vt nos quanquam homines terreni sumus, Dei tamen appellatione cohonestemur: non, quod tales simus, qualis verus Deus aut illius Verbum: sed pro ea ratione & modo, quo voluit is qui hoc largitus est, Deus, itidem quoque, vt Deus, misericordes efficeremur, non adæquati Deo, neque naturales aut veri benefactores redditi, nõ enim ex nostris rebus est, quod benefacimus, sed ex Dei, vt quæ per gratiã Dei ad nos perueniant, ea & nos aliis impertiamur sine curiositate delectus, sed simpliciter studio benefaciẽdi in omnes porrecto: Hac. n. ratione saltẽ aliquo modo eius imitatores effici poterimus, & non aliter, quatenus ea quę à Deo sunt, inuicẽ in nos mutuo subministremus. Vt igitur bene & recte eo sensu hæc verba intelliguntur, ita quoque in verbis Ioannis similis intellectus constituẽdus est, & nõ, put Filius est in Patre, ita & nos simus.

Quî enim, aut vnde id fieri poterit, cum ipse sit Verbum & Sapientia Dei, nos autem terreni, ipse natura & essentia Verbum, & verus Deus? ita enim loquitur Ioannes: *Scimus venisse Dei Filium, & dedisse nobis intellectum, vt cognosceremus verum Deum, & simus in vero, nimirum in Filio eius Iesu Christo. Hic est verus Deus & vita aterna:* nos contrà, non naturâ, sed adoptione & gratia Filii reddimur per eum, idque participatu ipsius Spiritus: *quotquot enim (inquit) receperunt eum, dedit illis, qui crediderunt in nomine ipsius, potestatem vt efficerentur Filii Dei.* Quapropter ille quidem est veritas, quæ ita loquitur, *Ego sum Veritas*: ideoque quum Patrem suum alloqueretur, dixit: *Sanctifica eos in Veritate tua: tuus sermo Veritas est.* Nos autem contrà, per imitationem virtute imbuimur, & reddimur Filii. Non igitur vt nos essemus, qualis ipse, dictum est ab eo, vt vnum sint quemadmodum & nos sumus, sed vt quemadmodum ille, vtpote Verbum in Patre suo est, ita quoque & nos aliqua similitudine & tudi formula, dum in eum respicimus efficeremur vnum, vna inter nos & mutua concordia animi & Spiritus vnitate, nec dissentiamus vt Corinthii, sed ita concordes simus, vt quinque illa millia in Actibus Apostolorum, qui quasi vnus homo censeri poterant. Vt enim Filii, non autem vt ille Filius & vt dii, non autem vt ille ipse Deus, & misericordes, veluti Pater, non vt Pater, sed ita vnum sitis quemadmodum Pater & Filius, non, quod futuri simus ita vt Pater naturaliter est in Filio, aut Filius in Patre: sed pro nostra natura & quatenus fieri potest, vt inde formulam similitudinemque mutuemur, discamusque nos oportere vnum esse, ea ratione quam in miserendo paulò antè didicimus. Similia enim cum similibus naturalem quandam coniunctionem & coadunitionem habere solent: siquidem omnis caro secundum suum genus in vnum conciliatur. Nobis quidem igitur dissimile est verbum, quod tamen simile est suo Patri. Quapropter, illud quidem natura & ex vero vnum est cum suo Patre: nos autem inuicem inter nos cognati, & ex vno omnes progeniti, & vna omnium hominum natura, vnum inter nos affectu & animo efficimur, habentes pro archetypo exemplari Filii cum Patre naturalem vnitatem. Vt enim mansuetudinem de se docuit his verbis: *Discite à me quod mitis sum, & humilis corde:* non quidem vt coæquemur illi, quum hoc sit impossibile: sed vt in eum respicientes, mansueti perseueremus in omni tempore, ita etiam isthic volens nos vero & firmo, & indissolubili inuicem affectu cõciliatos esse, ex sese mutuatus est exemplum & dicit: *Vt sint vnum quemadmodum & nos*, vtque in nobis est indiuisibilis vnitas, ita quoque & ipsi addiscentes ex nobis indiuisibilem nostram naturam, inter se perpetuo concordiam seruent: certior enim imitatio hominibus, quæ ductum rerum naturalium sequitur. Cæterum, nos quidem ij sumus, nec vllo vnquam tempore ratione generis immutamur: mores

πόθεν· ὅπερ ὁ μὲν, ὁ λόγος καὶ σοφία τοῦ θεοῦ ἐστιν· ἡμεῖς δὲ, ἐκ γῆς ἐπλάσθημεν· ὁ μὲν, φύσει καὶ τῇ ἀτρέπτῳ οὐσίᾳ λόγος καὶ θεὸς ἀληθινός ἐστιν· οὕτω γὰρ ὁ ἰωάννης φησὶν, οἴδαμεν ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἥκει· καὶ ἔδωκεν ἡμῖν διάνοιαν, ἵνα γινώσκωμεν τὸν ἀληθινὸν θεόν· καὶ ἐσμὲν ἐν τῷ ἀληθινῷ ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ, ἰησοῦ χριστῷ, οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς θεὸς· καὶ ἡ ζωὴ ἡ αἰώνιος· ἡμεῖς δὲ θέσει καὶ χάριτι ὑποιούμεθα δι' αὐτοῦ μετέχοντες τοῦ πνεύματος αὐτοῦ· ὅσοι γάρ, φησιν, ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι· τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ· διὸ καὶ αὐτὸς μέν ἐστιν ἀλήθεια λέγων, ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια· ὅτε καὶ τῷ πατρὶ αὐτοῦ συνομιλῶν, ἔλεγε· ἁγίασον αὐτοὺς ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου· ὁ λόγος ὁ σὸς, ἀλήθειά ἐστιν· ἡμεῖς δὲ κατὰ μίμησιν γινόμεθα ἐνάρετοι ὁμοίως· οὐχ ὅτι ὡς αὐτὸς γινώμεθα ἔλεγε, ἵνα ὦσιν ἓν καθὼς ἡμεῖς· ἀλλ' ἵνα ὥσπερ ἐκεῖνος λόγος ὢν ἐστιν ἐν τῷ ἰδίῳ πατρὶ, οὕτως ἵνα καὶ ἡμεῖς τύπον τινὰ λαβόντες, καὶ εἰς ἐκεῖνον βλέποντες, γινώμεθα ἓν πρὸς ἀλλήλους τῇ ὁμοψυχίᾳ, καὶ τῇ τοῦ πνεύματος ἑνότητι μὴ διαφωνοῦμέν τι, ὡς οἱ κορίνθιοι· τὸ αὐτὸ δὲ φρονῶμεν, ὡς οἱ ἐν ταῖς πράξεσι πεντάκις χίλιοι οἵτινες, ὡς εἷς ἐτύγχανον ὄντες. ὡς γὰρ υἱοὶ, οὐχ ὡς ὁ υἱός· ὦ θεοὶ, οὐχ ὡς αὐτὸς· καὶ οἰκτίρμονες ὡς ὁ πατὴρ, οὐχ ὡς ὁ πατὴρ· ἀλλ' ὥσπερ εἴρηται, ἵνα γινόμενοι ἓν, καθὼς ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς· οὐχ ἵνα ἐσόμεθα, ὡς ἔστι φύσει ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ, καὶ ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ, ἀλλ' ὡς ἔχομεν φύσεως· καὶ δυνατὸν ἡμῖν ἐστιν ἐκεῖθεν τυποῦσθαι καὶ μαθεῖν, πῶς ὀφείλομεν ἓν ἔσεσθαι, ὥσπερ καὶ τὸ οἰκτίρειν ἐμάθομεν· τὰ γὰρ ὅμοια, πρὸς τὰ ὅμοια πέφυκε τὴν ἕνωσιν ἔχειν· ἐπιδὴ καὶ πᾶσα σὰρξ, κατὰ γένος συνάγεται· ἡμῶν μὲν οὖν, ἀνόμοιός ἐστιν ὁ λόγος· τοῦ δὲ πατρὸς, ὅμοιος· διὸ τὸ εἰκὼν μέν ἐστι φύσει καὶ ἀληθείᾳ ἓν, μετὰ τοῦ ἑαυτοῦ πατρός· ἡμεῖς δὲ, ἀλλήλων ὄντες ὁμογενεῖς, ἐκ γὰρ ἑνὸς οἱ πάντες γεγόναμεν, καὶ μία πάντων ἀνθρώπων ἡ φύσις, ἓν πρὸς ἀλλήλους τῇ διαθέσει γινόμεθα· ἔχοντες ἐπικοινωνοῦμεν, τῷ τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα, φυσικῷ ἑνότητι. καθάπερ γὰρ τὴν πραότητα ἐξ αὐτοῦ ἐδίδασκε λέγων· μαθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πραός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ· οὐχ ἵνα ἐξισωθῶμεν αὐτῷ· ἀδύνατον γὰρ· ἀλλ ἵνα βλέποντες εἰς ἐκεῖνον, διαμένωμεν πρᾶοι διὰ παντὸς, οὕτω καὶ ἐνταῦθα θέλων ἡμᾶς, καὶ ἀληθῆ καὶ βεβαίαν καὶ ἀδιάλυτον τὴν διάθεσιν ἔχειν πρὸς ἀλλήλους, ἐξ ἑαυτοῦ λαμβάνει τὸ ὑπόδειγμα· καὶ φησὶ· ἵνα ὦσιν ἓν καθὼς καὶ ἡμεῖς· ἀδιαίρετος δέ ἐστιν ἡ ἐν ἡμῖν ἑνότης· οὕτως ἵνα καὶ αὐτοὶ μαθόντες ἐξ ἡμῶν τὴν ἀδιαίρετον φύσιν, οὕτω καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλους συμφωνίαν διαφυλάττωσιν· ἀσφαλεστέρα δὲ μίμησις ἐκ τῶν κατὰ φύσιν λαμβάνεται τοῖς ἀνθρώποις, καθάπερ εἴρηται· ἐπειδὴ γὰρ ταῦτα μένει καὶ οὐδέποτε μεταβάλλεται· οἱ δὲ

ὁ δὲ τῶν ἀνθρώπων τρόπος ἀμεταβλήτου τυγχάνει, δυνάται πρὸς τὸ ἀμετάβλητον τῆς φύσεως βλέπων, τὰ μὲν φαῦλα, φεύγειν· ἐν δὲ τοῖς βελτίοσις, ἑαυτὸν ἀνατυποῦν· καὶ γὰρ ἕτως καὶ τὸ λεγόμενον· ἵνα καὶ αὐτοὶ ἓν ὦσιν ἐν ἡμῖν ὦσιν· ὀρθῶς ἔχει πάλιν τῇ διανοίᾳ· εἰ γὰρ οἷόν δυνατὸν ἦν γενέσθαι ἡμᾶς ὡς ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρί, νῦν οὐ τοῦτο μὲν οὐκ εἴρηκε λέγων ἢ τὸ ἐν ἡμῖν. ἔδοξε τῇ διαστάσει καὶ τῇ διαφορᾷ· ὅτι αὐτὸς μέν, μόνῳ ἐν μόνῳ τῷ πατρί ἐστιν· ὡς λόγος μόνος καὶ σοφία· ἡμεῖς δὲ ἐν υἱῷ, καὶ δι' αὐτοῦ τῷ πατρί· τοῦτο δὲ λέγων οὐδὲν ἕτερον ἐσήμανεν, ἢ ὅτι τῇ ἡμῶν ἑνότητι, γνοίη καὶ αὐτοὶ ἓν πρὸς ἀλλήλους ἕτως, ὡς ἡμεῖς ἕν ἐσμεν φύσει καὶ ἀληθείᾳ· ἄλλως δὲ οὐκ ἂν γένοιντο ἕν, εἰ μὴ ἐν ἡμῖν μάθωσι τὴν ἑνότητα· καὶ ὅτι τὸ ἐν ἡμῖν τοῦτο ἔχει τὴν αἰτίαν, ἀκόλουθα πάλιν λέγοντός ἐστι· ταῦτα δὲ μετεσχημάτισα εἰς ἐμαυτὸν καὶ Ἀπολλῶ, ἵνα ἐν ὑμῖν μάθητε, τὸ μὴ ὑπὲρ ἃ γέγραπται φυσιοῦσθαι· τὸ ἄρα ἐν ἡμῖν, οὐκ ἔστιν ἐν τῷ πατρὶ ὡς ἐστιν ὁ υἱὸς ἐν αὐτῷ· ἀλλὰ παράδειγμα καὶ εἰκών, ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν ἐξ ἡμῶν μαθέτωσαν· ὡς γὰρ ὁ παῦλος τοῖς κορινθίοις, οὕτως ἡ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πατρὸς ἑνότης, τοῖς πᾶσιν ὑπογραμμὸς καὶ μάθησις ἐστὶ καθ' ὃ δυνάνται μαθεῖν βλέποντες εἰς τὴν κατὰ φύσιν ἑνότητα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, πῶς καὶ αὐτοὶ ὀφείλουσιν ἓν πρὸς ἀλλήλους γενέσθαι τῷ φρονήματι· εἰ δὲ δεῖ καὶ ἕτερος ἀπολογήσασθαι περὶ τοῦ ῥητοῦ, δυνάται πάλιν τὸ ἐν ἡμῖν ἴσον εἶναι τῷ λέγειν, τῇ δυνάμει τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἵνα ἓν γένωνται τὸ αὐτὸ λέγοντες· ἄνθρωπος γὰρ θεοῦ τοῦτο γενέσθαι ἀδύνατον· καὶ τοῦτο πάλιν ἐστὶν εὑρεῖν ἐν τοῖς θείοις λόγοις, ὡς ἐν τῷ θεῷ ποιήσομεν δυνάμιν, καὶ ἐν τῷ θεῷ ὑπερβήσομεθα τεῖχος· καὶ ἐν σοὶ τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν κερατιοῦμεν· οὐκοῦν δῆλον, ὅτι ἐν ὀνόματι πατρὸς καὶ υἱοῦ, δυνάμεθα τὸ ἑνούμενοι, βέβαιον ἔχειν τῆς ἀγάπης τὸ σωτήριον δεσμόν· πάλιν γὰρ τὴν αὐτὴν διάνοιαν ἐκτείνωμεν· φησὶν ὁ κύριος· κἀγὼ τὴν δόξαν ἣν δέδωκάς μοι δέδωκα αὐτοῖς· ἵνα ὦσιν ἓν, καθὼς καὶ ἡμεῖς ἕν· καλῶς καὶ ἐνταῦθα οὐκ εἶπεν ἵνα ὦσιν ἐν σοὶ ὡς κἀγὼ εἰμὶ· ἀλλὰ καθὼς ἡμεῖς εἴπεν· ὁ δὲ λέγων καθὼς, οὐ ταυτότητα δείκνυσιν· ἀλλ' εἰκόνα καὶ παράδειγμα τοῦ λεγομένου· ὁ μὲν οὖν λόγος τὴν ὄντως καὶ ἀληθῶς ταυτότητα τῆς φύσεως τῷ πατρὶ ἔχει· ἡμῖν δὲ ἄρα τὸ μιμεῖσθαι προσέστιν ὥσπερ εἴρηται· καὶ γὰρ εὐθὺς ἐπήγαγε λέγων· ἐγὼ ἐν αὐτοῖς καὶ σὺ ἐν ἐμοὶ· ἵνα ὦσι τετελειωμένοι εἰς ἕν, ἐνταῦθα λοιπὸν, μεῖζόν τι καὶ τελειότερον, ὁ κύριος αἰτεῖ· δῆλον γὰρ ὡς ἐν ἡμῖν γέγονεν ὁ λόγος· τὸ γὰρ ἡμέτερον ἐνεδύσατο σῶμα· καὶ σὺ δὲ ἐν ἐμοὶ πάτερ· σὸν γάρ ἐστι λόγος· καὶ ἐπειδὴ σὺ μὲν ἐν ἐμοὶ ὅτι σὸς λόγος ἐστὶ· ἐγὼ δὲ ἐν αὐτοῖς διὰ τὸ σῶμα· διὰ σὲ τετελείωται ἐν ἐμοὶ τῶν ἀνθρώπων ἡ σωτηρία, ἐρωτῶ ἵνα καὶ αὐτοὶ γένωνται ἓν ἐν ἐμοὶ τὸ ἐν ἐμοὶ σῶμα, καὶ διὰ τοῦτο αὐτῷ τελείωσιν· ἵνα αὐτοὶ τέλειοι γένωνται, ἔχοντες πρὸς τοῦτο τὴν ἑνότητα, καὶ εἰς αὐτὸν ἓν γινόμενοι· ἵνα

mores contra hominum inconstãtes sunt, possunt tamen ad immutabilem naturam respiciẽtes, mala defugere, & ad bona seipsos reformare: nam ita hoc dictum, *vt & ipsi in nobis vnum sint*, rectam accipit interpretationem. Certe, si possibile esset, vt ita essemus, vt est in Patre Filius, verba illa ad istum modum concipienda fuissent, vt & ipsi in te vnum sint, sicuti Filius est in Patre: nunc autem ad istam formam locutus non est, sed quum dixisset (in nobis) rei discrimen differentiamque expressit: nimirũ, ipsum solummodo in solo Patre esse, vt vnicum & solum Verbum, & vnicam & solam sapientiã: nos autem in Filio esse, & per Filium in Patre, id nihil aliud sibi vult, quam homines quoque pro nostra vnitate tales inter se fieri posse, quales nos inter nos vnum sumus natura & veritate, & alioqui nunquam fieret, nisi exemplum vnitatis in nobis didicerint. Hoc autem verbum, in nobis, hanc habere significationem audias ex Paulo ita loquente: *Hæc quidem figurate transtuli in me, & Apollo, vt in nobis discatis non inflari spiritu, quæ turgescere, super id quod scriptum est.* Illud igitur verbum, in nobis, non est idem cum eo, vt est Filius in Patre: sed exemplum est & similitudo, quasi si dicas, ex nobis condiscant: vt enim Paulus est forma Corinthiis, ita Patris & Filii vnitas præscriptum quoddam & documentum est omnibus, secundum quod possunt discere, dum respiciunt naturalem vnitatem Patris & Filii, quomodo & ipsi debeant inter se vnum fieri per concordiam animorum. Quod si aliter respondendum est super hoc dicto, potest hoc verbum, in nobis, idem valere significatu, ac si dicas, Patris & Filii viribus effici, vt vnum fiant. Sine Deo enim hoc fieri nequit, idemque videre licet in Diuinis eloquiis: vt, *In Deo faciemus potentiam, & in eo transgrediemur murum, & in te inimicos nostros cornu ventilabimus.* Liquet igitur, nos in nomine Patris & Filii vnum factos, posse retinere firmum dilectionis vinculũ. Rursus eandem sententiam extendens Dominus: *Ego*, inquit, *gloriam, quam dedisti mihi, dedi illis, vt sint vnum, quemadmodum nos vnum sumus.* Recte quoque & hic non dixit, vt vnum sint in te, quemadmodũ ego sum: sed quemadmodum nos sumus. Qui enim dicit, *quemadmodum*, non identitatem, sed similitudinem & exemplum eius, de quo loquitur, significat. Verbum igitur iure & essentialiter identitatem naturæ cũ Patre obtinet: nobis autẽ datum est, vt imitemur, quemadmodum dictum est, nam statim subintulit: *Ego in illis, & tu in me*, vt absolute in vnum perficiantur. Quo loco in posterum maius quiddam, & perfectius à nobis Dominus postulauit. Certum enim est Verbum in nobis esse factum, quippe quod nostrum corpus induerit, Tu autem in me Pater, tuum enim suũ Verbum, & quia tu in me, eo quod tuum sim Verbum, ego porro in illis per corpus meum, & quia per te in me hominum salus perficitur, rogo te, vt & ipsi fiant vnum, secundum rationem mei corporis, & secundum eius perfectitudinẽ, vt & ipsi perfecti reddantur, quum habeãt cum corpore meo vnitatem, & in eo vnum fiant,

& quasi, quos ipse gestem, pariter vnum corpus fiant, & vnus spiritus, & in virũ perfectum euadant: Omnes enim eiusdem participes, vnum efficimur corpus, vnum Dominum habẽtes. Hunc intellectum, quum hæc verba possideant, magis ac magis redarguitur peregrina ista opinatio perduellium Christi. Rursus eadem voces repeto. Si simpliciter & absolute pronunciasset, vt vnum sint in te, vel vt ipsi & ego in te vnum simus, habuissent isti Dei oppugnatores aliquam improbam occasionem, nũc autem non simpliciter dictum est, sed, *quemadmodum tu in me, & ego in te, vt omnes vnum sint.* Hic quum rursum inferat hanc vocem, *quemadmodum*, longissime eos abesse declarat, quàm vt fiant, qualis ipse est in Patre, eamque longinquitatem metiendam esse non loco, sed natura. Nihil enim ratione loci procul est à Deo, sed duntaxat qualitate naturę omnia longe ab eo consistunt: &, vt superius dixi, non identitatem, nõ paritatem ostendit, quum vsurpat hoc aduerbium, *quemadmodum*, sed exemplum eius rei de qua loquitur aliqua in parte spectandum præbet, vti ex ipsis Seruatoris verbis cognoscere licet: *Quemadmodum enim Ionas erat in ventre balanæ tribus diebus & tribus noctibus, ita erit & filius hominis in corde terræ.* Non igitur Ionas vt Dominus fuit, neque Ionas ad inferos descendit, neque balęna infernus fuit, sed neque deglutitus Ionas reduxit deglutitos iam antea à balęna: sed solus ex ceto, cui hoc iniũctum fuit, egressus est, neque vlla isthic identitas, aut paritas denique in hac voce, (*quemadmodum*,) significatur: sed aliud atque aliud similitudinem tamen quandam ostendit in Iona, ob triduanũ illud tempus: ita nimirum & nos quoque (dicente Domino quemadmodum) non vt filius in Patre, neque vt pater est in filio, ita nos sumus sed quemadmodum Pater & Filius inter se vniuntur, ita nos inter nos per spiritus concordiam vnimur. Seruator porro, quemadmodum & Ionas in terra fuit, nõ vt inde Ionam Seruatorem fuisse, aut seruatorem vt Ionam deglutitum ad inferos descendisse intelligas, quum longe alia res fuerit: ita quoque, si nos vnum efficiamur, quemadmodum Filius in Patre, tamen non ita erimus vt ipse Filius, neque pares illi, quippe, qui longe aliud simus: ideoque illa vox, (*quemadmodum.*) addita est, quoniam quæ talia ex natura non sunt, qualia illa, cuius imitationem effectant, non eadem sed similia reddũtur: atque inde est, quòd filius simpliciter sine additamẽto in Patre existat: quippe, cui illud natura competat: Nos contrà, qui id non habemus ex natura, indigemus imagine & exemplo, vt de nobis loquatur, *vt sint quemadmodum tu in me & ego in te: cum autem*, inquit, *isti ita perfecti fuerint, tunc cognoscet mundus, quod me miseris:* si enim non venissem, & gestassem horum corpus, nullus illorum ad perfectionem adduci potuisset, sed omnes corruptibiles permansissent: Operare igitur, quæso, in illis Pater, & quemadmodum dedisti mihi, vt hoc corpus ferrem, ita dones tuum Spiritum, vt & ipsi in eo vnum fiant, & perficiantur in me:

ἵνα ὡς πάντες Φορεθέντες παρ' ἐμοῦ, πάντες ὦσιν
ἓν σῶμα καὶ ἓν πνεῦμα· καὶ εἰς ἄνδρα τέλειον
καταντήσωσιν· οἱ γὰρ πάντες, ἐκ τοῦ αὐτοῦ λαμ-
βάνομεν· καὶ ἓν γινόμεθα σῶμα· τὸν ἕνα κύριον
ἐν ἑαυτοῖς ἔχοντες· ταὐτὸν ἔχοντος τὸ ῥητοῦ τὸ
Δράκοντιον, μᾶλλον ἐλέγχεται ἡ ἀλλοδοξία τῶν
χρισομάχων· πάλιν γὰρ ἐπαναλαμβάνων, Φημί· ἐγὼ
μὲν ἀπλῶς καὶ ἀπολελυμένως εἴρηκεν ἵνα ὦσιν
ἐν σοὶ ἓν, ἵνα αὐτοὶ κἀγὼ ἐν σοὶ ἓν ὦμεν· εἶχον κἂν
ἀναίσχυντον τὸ φάσιν οἱ θεομάχοι· νυνὶ δὲ οὐχ
ἁπλῶς εἶπεν· ἀλλὰ καθὼς σὺ πάτερ ἐν ἐμοὶ,
κἀγὼ ἐν σοὶ· ἵνα πάντες ἓν ὦσι· λέγων δὲ πάλιν καθὼς πρόρρησιν δείκνυσι τοὺς γινομένους,
ὡς αὐτός ἐστιν ἐν τῷ πατρὶ, πρόρρησιν δὲ οὐ τόπῳ
ἀλλὰ τῇ φύσει, οὐδὲν γὰρ τόπῳ μακρὰν ἀπὸ
τοῦ θεοῦ· ἀλλὰ μόνῃ τῇ φύσει, πάντα μακρὰν
αὐτοῦ ἐστι· καὶ καθὰ προεῖπον, οὐ ταυτότητα,
οὐδὲ ἰσοτιμίαν δείκνυσιν ὁ λέγων τὸ, καθὼς πρόρρημα· ἀλλὰ παράδειγμα τοῦ λεγομένου κατὰ τὸ θεωρούμενον· καὶ τοῦτο πάλιν πρὸς αὐτοῦ
τοῦ σωτῆρός ἐστι μαθεῖν λέγοντος, καθὼς
γὰρ ἦν ἰωνᾶς ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡ
μέρας καὶ τρεῖς νύκτας, οὕτως ἔσται καὶ ὁ υἱὸς τοῦ
ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς· οὔτε δὲ ἰωνᾶς
ἦν ὥσπερ ὁ σωτὴρ, οὔτε ἰωνᾶς εἰς τὸν ᾅδου κατῆλθεν· οὐτε τὸ κῆτος ἦν ὁ ᾅδης· ἀλλ' οὐδὲ
καταποθεὶς ὁ ἰωνᾶς, ἀνήγαγε τοὺς καταποθέντας ἔτι τοῦ κήτους· ἀλλὰ μόνος προσπαχθέντος κήτους ἐξῆλθεν· οὐκ οὖν οὐδὲ μία ταυτότης· οὐδὲ ἰσοτης ἐν τῇ, καθὼς, λέξει σημαίνεται· ἀλλὰ ἄλλο μὲν καὶ ἄλλο· ὁμοιότητα δὲ δείκνυσι τῷ ἰωνᾷ, διὰ τὸ τριήμερον. οὕτως ἄρα καὶ
ἡμεῖς λέγοντος τοῦ κυρίου καθὼς, οὐτε ὡς υἱὸς
γινόμεθα ἐν πατρὶ, οὔτε ὡς ὁ πατὴρ ἐστιν ἐν τῷ
υἱῷ ἅτως γινόμεθα, ἡμεῖς γὰρ καθὼς ὁ πατὴρ καὶ
ὁ υἱὸς, οὕτως γινόμεθα ἐν τῷ Φρονήματι· καὶ τῇ
τοῦ πνεύματος συμφωνίᾳ· ὁ δὲ σωτὴρ, καθὼς
ἰωνᾶς, ἐγένετο ἐν τῇ γῇ· ὡς δὲ οὐκ ἔστιν ἰωνᾶς ὁ
σωτὴρ· οὐδὲ ὡς ἐκεῖνος κατεπόθη, οὕτως καὶ
ὁ κύριος κατῆλθεν εἰς τὸν ᾅδου· ἀλλὰ ἄλλο καὶ
ἄλλο ἐστὶν· οὕτω ἡμεῖς ἐὰν γένωμεθα ἓν καθὼς ὁ
υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ, οὐκ ἐσόμεθα ὥσπερ ὁ υἱὸς· ἀ γὰρ ἴσοι
αὐτῷ· ἄλλο γὰρ ἐσμὲν· ἀλλ' ἕτερον γὰρ τοῦτο ἐφ'
ἡμῶν τ' καθὼς προκειται· ἐπὰ τὰ μὴ κατὰ φύσιν
ὄντα πρὸς ἄλλό τι βλέποντα, γίνεται ὥσπερ ἐκεῖνα· ὅθεν αὐτὸς μὲν ὁ υἱὸς, ἁπλῶς καὶ χωρὶς συμπλοκῆς τινος ἔστιν ἐν τῷ πατρί· φύσει γὰρ ὑπάρχει
τοῦτο αὐτοῖς· ἡμεῖς δὲ οὐκ ἔχοντες τ' κατὰ φύσιν δεόμεθα εἰκόνος καὶ προβλήματος, ἵνα περὶ ἡμῶν
εἴπῃ καθὼς σὺ ἐν ἐμοὶ κἀγὼ ἐν σοί· ὅταν δὲ φήσιν
τετελειωθῶσιν οὕτως, τότε γινώσκει καὶ ὁ κόσμος
ὅτι σύ με ἀπέστειλας· εἰ γὰρ μὴ ἦλθον καὶ
φορέσας τοῦτων σῶμα, οὐδεὶς ἂν αὐτοὺς ἐτελειώθη· ἀλλ' ἔμενον οἱ πάντες φθαρτοί· ἐγείρησον τοίνυν ἐν αὐτοῖς πάτερ· καὶ ὥσπερ δέδωκάς
μοι τοῦτο φορέσαι, δὸς καὶ αὐτοῖς τὸ πνεῦμά σου ἵνα
κἀκεῖνοι ἐν τούτῳ ἓν ὦσιν· κὰι τελειωθῶσιν ἐν ἐμοὶ·

Siqui-

ἡ γὰρ

ἡ γὰρ πύτων τελείωσις δείκνυσιν ὅτι δημίαν γεγωνῆ-
σθαι τοῦ σοῦ λόγου. Ὁ κόσμος ὁ βλέπων πύτους
τελείους καὶ διαφορουμένους, πεσθύσει πάντως
ὅτι σύ με ἀπέστειλας καὶ ἐπεδήμησα. πόθεν γὰρ
τύτοις ἡ τελείωσις, εἰ μὴ ἐγὼ ὁ σὸς λόγος, τὸ σῶ-
μα πύτων λαβὼν ἐγκρύμμω ἀνθρωπος, καὶ ἐτε-
λείωσα τὸ ἔργον ὃ δέδωκάς μοι πατήρ· τετέλειωται
τὸ ἔργον, ὅτι λυτρωθέντες ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας ἄν-
θρωποι, ὐκέτι μένουσι νεκροὶ· ἀλλὰ καὶ θεοποι-
ηθέντες, ἐν ὧσιν ἐν ἡμῖν βλέποντες πρὸς ἀλλήλους
τὸ συνδεσμον τῆς ἀγάπης· ἡμεῖς μὲν οὖν ὅσον αὐ-
τὰς τὰς λέξεις τοῦ ῥητοῦ δυνατὸν ἦν ἁπλύστερον
θεωρῆσαι, ταῦτα διὰ πολλῶν εἰρήκαμεν· ὁ δὲ μα-
κάριος ἰωάννης, ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ἐν ὀλίγοις
καὶ πλεώτερον μᾶλλον ἡμῶν δείξει τῶν γεγραμ-
μένων τὸν νοῦν· καὶ διελέγξει μὲν τὴν τῶν ἀσε-
βῶν διάνοιαν, διδάξει τε πῶς ἡμεῖς ἐν τῷ θεῷ γι-
νόμεθα, καὶ ὁ θεὸς ἐν ἡμῖν· ἐκ πῶς πάλιν ἡμεῖς
ἐν αὐτῷ γινόμεθα ἓν· πόσον δὲ διέστηκε τὴν φύσιν
ὁ υἱὸς ἀφ' ἡμῶν· καὶ παύσει λοιπὸν τὺς δοξάνους,
μηκέτι νομίζειν ἑαυτὺς ἴσους εἶναι ὡς τὸν υἱόν· ἵνα
μὴ καὶ αὐτὸι ἀκούσωσι, σὺ δὲι ἄνθρωπος καὶ
οὐ θεὸς· ᾗ μὴ συμπαρεκτείνου πένης ὢν, πλου-
σίῳ· γέγραφε πίνυ ὁ ἰωάννης ὕτως λέγων· ἐν
τύτῳ γινώσκομεν ὅτι ἐν αὐτῷ μενόμεν ἐκ αὐτὸς ἐν
ἡμῖν, ὅτι ἐκ τοῦ πνεύματος αὐτὺ δέδωκεν ἡμῖν·
ὐκοῦν, διὰ τὴν δεδομένην ἡμῖν χάριν τοῦ πνεύ-
ματος, ἡμεῖς τε ἐν αὐτῷ γινόμεθα καὶ αὐτὸς ἐν ἡ-
μῖν· ᾗ ἐπειδὴ τὸ πνεῦμα θεός ἐστι, διὰ τύτ' ἔστι
τύτου γινομένου ἐν ἡμῖν, εἰκότως ἔχοντες ᾗ ἡμεῖς τὸ
πνεῦμα, νομιζόμεθα ἐν τῷ θεῷ γινέσθαι· ᾗ ἔτως ἐστὶν
ὁ θεὸς ἐν ἡμῖν, ὐκ ἄρα ὡς ἔστιν ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ·
ὁ γὰρ ᾗ ὁ υἱὸς μετέχων ἐστὶ τοῦ πνεύματος, ἵνα διὰ
τύτου καὶ ἐν τῷ πατρὶ γένηται· ὁ δὲ λαμβάνων ἐστὶ
πνεῦμα, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς τοῖς πᾶσι τύτο χο-
ρηγεῖ· καὶ ὁ πνεῦμα σωτήριον τὸν λόγον τῷ πα-
τρὶ, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ πνεῦμα θεῖον τοῦ λόγου λαμ-
βάνει· ᾗ ὁ μὲν υἱὸς ἐν τῷ πατρί ἐστιν, ὡς λόγος ἴ-
διος ᾗ ἀπαύγασμα αὐτύ· ἡμεῖς δὲ χωρὶς μὲν τοῦ
πνεύματος, ξένοι δὲ μακρὰν ἐσμὲν δὴ θεοῦ· τῇ δὲ
πνεύματος μετοχῇ, σωζόμεθα τῇ θεότητι· ὥστε
τὸ εἶναι ἡμᾶς ἐν τῷ πατρὶ μὴ ἡμέτερον εἶναι· ἀλλὰ
διὰ πνεύματος διὰ ἐν ἡμῖν ὄντος ᾗ ἐν ἡμῖν μένοντος· ἕως
αὐτὸ τῇ ὁμολογίᾳ φυλάττομεν ἐν ἡμῖν· λέγοντος
πάλιν διὰ ἰωάννου· ὃς ἂν ὁμολογήσῃ ὅτι ἰησῦς ἐστιν
ὁ υἱὸς διὰ θεοῦ, ὁ θεὸς ἐν αὐτῷ μένει δὲ αὐτὸς ἐν τῷ θεῷ,
πία ὁμοιότης ᾗ πία ἰσότης ἡμῶν πρὸς τὸν υἱόν; ᾗ πῶς
ὐκ ἐλέγχοντας παντάχοθεν οἱ δοξάνοις δὲ μάλιστα
πάντα διὰ ἰωάννου, ὅτι ἄλλως μέν ἐστιν ὁ υἱὸς ἐν τῷ πα-
τρὶ, ἄλλως ᾗ ἡμεῖς ἐν αὐτῷ γινόμεθα· ᾗ ὅτε ἡμεῖς
ὡς ἐκεῖνος ἐσόμεθά ποτε, ὅπο ὁ λόγος ὡς ἡμεῖς
τυγχάνει ὤν, εἰ μὴ ἄρα τολμῶσιν ἐν πᾶσι δὲ νῦν εἰς
τὸ εἰπεῖν, ὅτι ὁ υἱὸς μετοχῇ διὰ πνεύματος· ᾗ βελτιώ-
σθαι πράξεως γέγονε καὶ αὐτὸς ἐν τῷ πατρί· ἀλλὰ
καὶ πῦρ πάλιν ὑπερλίαν ἐστὶν ἀσεβὲς, κἂν ὅλως
εἰς ἐνθύμησιν λαβεῖν· αὐτὸς γὰρ, ὥσπερ εἴρηται, τὸ πνεῦμα δίδωσι· καὶ ὅσα ἔχει τὸ πνεῦμα, πάντα διὰ τοῦ λό-
γου ἔχει· ἃ καὶ ὁ σωτὴρ λέγων πρὸς ἡμᾶς πρὸς τὸν πατέρα, καθὼς σὺ πάτερ ἐν ἐμοὶ κἀγὼ ἐν σοί· ἵνα ᾗ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἓν ὦσιν,

Siquidem illorum perfectio documento & indicio est, Verbum aduenisse. Mundus porro videns istos consummatos, Deoque plenos, plane creditur est, quòd tu me miseris, & quòd ego illinc profectus sim. Vnde enim illis perfectio obtingeret, nisi ego qui verbum tuum sum, istud corpus assumpsissem, homoque factus essem? & absolui opus, quod iniunxeras mihi pater, eo quod homines redemti à peccato, iam non vlterius in morte permansuri sint: sed Deificati, quatenus ad nos respiciunt, vinculum charitatis inter se habituri sint. Ego igitur, quatenus datum est simplicius intueri, prolixiori commentatione ista interpretatus sum. Ioannes autem Apostolus in epistola sua breuius & absolutius, scripti mentem manifestaturus est, refutabitque impiorum sententias, docebitque qua ratione nos in Deo sumus, & Deus in nobis: & quomodo rursum nos in eo vnum efficimur & quantopere disiungatur Deus sua natura à nobis, reprimetque Arianos, ne in posterum existiment sese futuros, vt filium, ne & ipsi quoque audiant: *Tu autem homo es, & non Deus*: &, *Ne extendas tecum pauperfis, ad paritatem cum opulento.* Scribit igitur Ioannes ad istum modum: *Per hoc cognoscimus nos in eo manere, & illum in nobis, eo quod ex Spiritu suo largitus est nobis*: ex gratia Spiritus nobis data, nos in eo sumus, & ille in nobis: & quia ille Spiritus Dei est, & in nobis est, merito & nos cum habeamus Spiritum, existimamur in Deo esse, atque is modus eàque ratio est, qua Deus in nobis existit. Non igitur, vt est filius in patre, ita & nos sumus in patre. Nõ enim filius particeps est Spiritus, vt ita per spiritum in patre subsistat, neque accipit spiritum, sed potius spiritum omnibus largitur, neque spiritus filiũ Patri coaptat, sed spiritus potius id à Verbo accipit. Et filius quidem in patre est, vt Ratio eius propria & iubar. Nos cõtra, sine spiritu externi sumus, & lõge semoti à Deo, sed tamẽ spiritus participatu coaptamur diuinitati, vt nos esse in patre, nõ hoc nostrũ esse sit, sed spiritus eius qui in nobis est, & in nobis manet, quãdiu illum in nobis cõfessione fidei retinemus: Rursum, ita loquẽte Ioãne, *Quicũq; confessus fuerit Iesum esse filium Dei, Deus in eo manet, & ipse in Deo.* Quæ igitur similitudo aut paritas est nobis cum filio? Aut quî, quæso, non vndiquaque refellantur Ariani & imprimis à Ioanne quum aliter filius sit in patre, aliter nos, neque vnquam nos, vt ille, futuri simus? neque Verbum ita est, quemadmodum nos, nisi hic quoque per summam improbitatem, vt vbique audebunt dicere, Filium etiam participatu Spiritus & præstãtiâ operum obtinuisse, vt ipse quoque sit in Patre. Cæterum, illud nimis est impium vel in cogitationem admittere. Ipse enim spiritum largitur, & quæcunque habet Spiritus, ea à Verbo accipit. Igitur quum saluator dicat de nobis hæc verba: *Quemadmodum tu in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnum sint,*

non eadem nos in eo manentes habere significat: ostensum est enim etiam illud satis claro exemplo Ionæ, sed quod intercessu gratiæ & dignitatis acceptæ Patri cõciliemur (vt Ioannes inquit) vt Spiritum per eum credentibus largiatur, per quem videmur in Deo existere, eaque ratione in illo coaptari. Nam, quoniam Verbum est in Patre, & Spiritus è Verbo donatur, ideo voluntas eius est, vt nos accipiamus Spiritum, quo accepto, tum habeamus Spiritum Verbi qui est in Patre, videamur & nos per Spiritum vnum esse in verbo, & per eum in Patre. Iam, quum dicit (vt nos) nil aliud significare voluit, nisi vt istiusmodi Spiritus gratia in discipulis inconcussa & irreuocabilis permaneat: quod enim per naturam (vt dixi) Filio concessum est in Patre esse, hoc nobis irreuocabiliter per spiritum condonari exoptat: Quod quum Apostolus cognitum haberet: *Quis*, inquit, *nos separabit à charitate Christi? Irreuocabiles enim sunt donationes Dei, & gratia vocationis.* Spiritus ergo is est, qui est in Deo, & non nos per nos. Quemadmodum enim Filii & dii, ob Verbum quod in nobis est, existimamur, ita in Filio & in Patre futuri sumus: existimabimurque in Filio, & in Patre vnum esse facti ob spiritum habitantem in nobis, & re vera in Patre existentem. Cum igitur quis ob scelera sua ab isto dono exciderit, quod firmum est, & sine reuocatione in iis qui illud retinere volunt, & in peius mutata sententia illud amiserit, deficit ab eo homine Spiritus paracletus, ac iam inde in eo spiritu est, cui se inter peccandum subiecit: quemadmodum in Saul contigit. Recessit enim ab eo Spiritus Dei, & affligebat illum spiritus malus. Hæc quum audiant Dei rebelles, par erat illos in reliquum tempus pudore conlopiri, neque in posterum sese fingere pares Deo. At illi mentem non animaduertunt: *Impius enim*, inquit, *intelligentiam non nouit, neque sermones pios sustinet: graues enim illi sunt, vel solo auditu.* Vide, quàm illi non deficiant in suis impietatibus: sed potius Pharaonis more indurentur. Nam dum Saluatoris acta humana audiunt, eaque in Euangeliis conspiciunt, obliuiscuntur plane iuxta Samosatensem Paternæ in Filio Deitatis, & audaci lingua ferocientes, dicunt: Quomodo potest filius ex Patre natura similis illi esse ratione essentiæ? quum ipse de se dicat, *Data est mihi potestas:* & *Pater iudicat neminem, sed omne iudicium dedit filio:* &, *Pater diligit Filium, & omnia dedit in manus eius: qui credit in Filium, habet vitam aternam:* &, *omnia tradita sunt mihi à Patre: & nullus agnoscit Patrem, nisi filius, & cuicunque voluerit filius reuelare:* &, *omne, quod dedit mihi Pater ad me veniet.* Hic ita inferunt: si erat ipse, vt dicitis, filius nulla fuit illi necessitas accipiendi, sed iam habebat ex natura, nec laborabat eius rei indigentia, vtpote filius aut quomodo ille fuerit vera ac naturalis potestas patris, qui sub tempus passionis hæc verba vsurpauit: *Nunc anima mea turbata est, & quidnam dicam? Pater serua me ex hac hora: sed ideo ad istam horam deueni: Pater glorifica Filiũ tuum*: venit igitur vox è cælo,

& te

ὰ τὴν τωτότητα ἡμᾶς μένοντας ἐν αὐτῷ ἔχειν δη-
λοῖ· ἐδείχθη γὰρ ἐκ τῆς ἰωνᾶ τῷ δείγμα-
τος καὶ τοῦτο· ἀλλὰ ἀξιώσεις ἐστὶ πρὸς τὸ πατέρα ὡς ὁ
ἰωαννης ἔγραψεν, ἵνα τὸ πνεῦμα χαρίσηται δι' αὐ-
τοῦ τοῖς πιστεύουσι· δι' οὗ γὰρ δοκοῦμεν ἐν τῷ θεῷ γί-
νεσθαι· ἐκ τούτου σωζόμεθα ἐν αὐτῷ· ἐπιδὴ γὰρ
ὁ λόγος ἐστὶν ἐν τῷ πατρὶ· τὸ μὲν πνεῦμα ἐκ τοῦ λό-
γου δίδοται, θέλει λαβεῖν ἡμᾶς τὸ πνεῦμα· ἵνα ὅταν
ἐκεῖνο λάβωμεν, τότε ἔχοντες τὸ πνεῦμα τοῦ λόγου τοῦ
A ὄντος ἐν τῷ πατρὶ, δοξώμεν καὶ ἡμεῖς διὰ τὸ πνεῦμα
ἐν ἡμῖν εἶναι ἐν τῷ λόγῳ, καὶ δι' αὐτοῦ τῷ πατρὶ· τὸ μὲν, ὡς
ἡμεῖς, ἐὰν λέγῃ, οὐδὲν ἕτερον πάλιν ἐστὶν ἵνα ἡ γινο-
μένη τοιαύτη τοῦ πνεύματος χάρις εἰς τοὺς μαθη-
τὰς, ἀδιάπτωτος καὶ ἀμεταμέλητος μένῃ· τὸ γὰρ κατὰ
φύσιν, ὡς προεῖπον, ὑπάρχον τῷ λόγῳ ἐν τῷ πατρὶ,
τοῦτο ἡμῖν ἀμεταμελήτως δοθῆναι διὰ τοῦ πνεύ-
ματος βούλεται ὅπερ ὁ ἀπόστολος γινώσκων, ἔλε-
γε, τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ χριστοῦ; ἀ- "
μεταμελήτως γὰρ τὰ χαρίσματα τοῦ θεοῦ· ἐστὶ καὶ ἡ χάρις τῆς "
B κλήσεως· τὸ γὰρ πνεῦμά ἐστι τὸ ἐν τῷ θεῷ τυγχάνον, "
καὶ ἐκ ἡμεῖς καθ' ἑαυτοὺς· καὶ ὥσπερ υἱοὶ καὶ θεοὶ διὰ τὸ
ἐν ἡμῖν λόγον, ὅτως ἐν τῷ υἱῷ καὶ ἐν τῷ πατρὶ ἐσόμεθα·
καὶ νομισθησόμεθα ἐν μεγέθει· διὰ τὸ ἓν ἡμῖν εἶναι
καὶ πνεῦμα, ὅπερ ἐστὶν ἐν τῷ λόγῳ τῷ ὄντι ἐν τῷ πατρὶ·
ὅτι γὰρ ἐκπίπτει τις ἀπὸ τοῦ πνεύματος διά τινα
κακίαν, ἡ μὲν χάρις ἀμεταμέλητος μένει τοῖς βου-
λομένοις, κἂν τις ἐκπεσὼν μετανοῇ, οὐκέτι ἦν ἐν
τῷ θεῷ ἐστιν ἐκεῖνο ὁ πεσών· διὰ τοῦτο ἀπέστη
ἀπ' αὐτοῦ τὸ ἐν τῷ θεῷ ἅγιον καὶ προσκλητον πνεύ-
C μα· ἀλλ' ἐν ἐκείνῳ ἔσται ᾧ ἑαυτὸν ὑπέταξεν ὁ ἁμαρ-
τανων· ὡς ὅπου σαοὺλ γέγονεν· ἀπέστη γὰρ ἀπ' αὐτοῦ
τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ· καὶ ἔθλιβεν αὐτὸν πνεῦμα πονηρὸν·
πᾶσα ἀκόσμους ἕδρα θεομάχους, ἕδρα λοιπὸν ἐντρέπε-
ται· ἐκ μηκέτι ἑαυτὸς αἰσχυνθήσεται πρὸς θεὸν ὅτε
νοῦσιν· ὁ γὰρ ἀσεβὴς φησιν, ὃ νοήσει γνῶσιν· ὅτε λό- "
γων εὐσεβῶν αἰσχύνη· βαρεῖς γὰρ αὐτοῖς εἰσὶ καὶ λε- "
γόμενοι· ἰδοὺ γὰρ ὥσπερ οὐκ ἀποκάμνοντες ἐν τῇ δυσ-
σεβείαις· ἀλλὰ καὶ τὸ φαραὼ σκληρυνόμενοι, καὶ
D ἀνθρώπινα πάλιν τοῦ σωτῆρος βλέποντες ἐκ ἀκούον-
τες ἐν τοῖς εὐαγγελίοις, ἐπελάθοντο τέλεον καὶ τὸν
σαμοσατέα τὸ πατρικὸς θεότητος τοῦ υἱοῦ καὶ τολμηρᾷ
τῇ γλώσσῃ θρασυνόμενοι, λέγουσι, πῶς δυνατὸν ὁ
υἱὸς ἐκ τοῦ πατρὸς εἶναι φύσει, καὶ ὅμοιος αὐτῷ κατ' οὐ- "
σίαν; ὁ λέγων, ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία, καὶ ὁ πατὴρ οὐ- "
δένα κρίνει, ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ υἱῷ· ἐκ "
ὁ πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν υἱὸν καὶ πάντα δέδωκεν ἐν τῇ χειρὶ "
αὐτοῦ· ἐκ ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν, ἔχει ζωὴν αἰώνιον· ἐκ "
πάλιν πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρός μου· καὶ "
οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱός· καὶ ᾧ ἐὰν "
E θέλῃ ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι· καὶ πάλιν· πάντα δέδωκέ "
μοι ὁ πατὴρ, πρός με ἥξει· εἶτα ἐπὶ λέγουσιν· εἰ ἦν ὡς "
λέγει υἱὸς καὶ φύσει, ἀ χρείαν εἶχεν ὡς υἱὸς· ἢ πῶς
δυνατὸν δύνασθαι εἶναι φύσει καὶ ἀληθινὴ τοῦ πατρὸς, ὁ
θεὸς τὸν καιρὸν τοῦ πάθους λέγων, νῦν ἡ ψυχή μου πε-
ταραχται· καὶ τί εἴπω; πάτερ σῶσόν με ἐκ τῆς ὥρας
ταύτης· ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἦλθον εἰς τὴν ὥραν ταύτην· πά-
τερ δόξασόν σου τὸν υἱόν· ἦλθεν οὖν φωνὴ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ
καὶ ἐ-

καὶ ἐδόξασα καὶ πάλιν δοξάσω· πάλιν τε τὸ ὅ-
μοιον ἔλεγε· πάτερ εἰ δυνατὸν παρελθέτω τὸ πό-
τήριον τοῦτο· καὶ ταῦτα εἰπὼν ὁ υἱὸς ἐταράχθη τῷ
πνεύματι καὶ ἐμαρτύρησε καὶ εἶπεν· ἀμὴν ἀμὴν λέ-
γων ὑμῖν· εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με καὶ διὰ τοῦτο δὲ
φασιν οἱ κακόφρονες· εἰ δυνάμεως ἦν οὐκ ἂν ἐδειλία-
σεν· ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἑτέροις τὸ δύνασθαι παρεῖχεν·
εἶτα, φασὶν· εἰ σοφία ἦν φύσει ἀληθινὴ καὶ ἰδία τοῦ
πατρὸς, πῶς γέγραπται, ὁ Ἰησοῦς προέκοπτε σο-
φίᾳ καὶ ἡλικίᾳ, καὶ χάριτι παρὰ θεῷ καὶ ἀνθρώποις,
καὶ ἐλθὼν εἰς τὰ μέρη καισαρείας τῆς Φιλίππου, ἐ-
πυνθάνετο παρὰ τῶν μαθητῶν, τίνα λέγουσιν αὐ-
τὸν οἱ ἄνθρωποι εἶναι· εἰς δὲ τὴν Βηθανίαν παρα-
γενόμενος, ἐρωτᾷ περὶ Λάζαρον κεῖται· ἔλεγε
δὲ καὶ τοῦτο τοῖς μαθηταῖς πόσους ἄρτους ἔχετε· πῶς
οὖν, φασὶν, οὕτω σοφία, ἐν σοφίᾳ προκόπτων
καὶ ἀγνοῶν, ἃ παρ' ἑτέρων μανθάνειν ἠξίου; ἔτι
δὲ καὶ τοῦτο παρ' αὐτῶν λεγόμενον· πῶς δύναται
λόγος ἴδιος εἶναι τοῦ πατρὸς, οὗ ἄνευ οὐκ ἦν ποτε
πατὴρ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐποίει ὡς ὑμεῖς
φρονεῖτε ὁ μὲν περὶ τοῦ σταυροῦ λέγων θεόμου,
θεόμου ἵνα τί με ἐγκατέλιπες; πρὸ δὲ τούτων εὐ-
χόμενος, δόξασόν σου τὸ ὄνομα· καὶ δόξασόν με
σὺ πάτερ τῇ δόξῃ, ἣν εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι
παρὰ σοί· ἤυχετο δὲ ἐν ταῖς ἐρήμοις καὶ παρήγγελ-
λε τοῖς μαθηταῖς, εὔχεσθε μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρα-
σμόν· καὶ τὸ πνεῦμα πρόθυμον, ἔλεγεν, ἡ δὲ
σὰρξ ἀσθενής· καὶ πρὸ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ὥ-
ρας, οὐδεὶς οἶδεν· οὔτε οἱ ἄγγελοι οὔτε ὁ υἱός·
εἶτα πάλιν φασὶν ὅτι τούτοις οἱ δείλαιοι· εἰ μὴ
κατὰ τὴν ἡμετέραν ἀΐδιον ὑπαρ-
χον πρὸς τὸν θεὸν, οὔτε ἂν ἠγνόησε πρὸ τῆς ἡμέ-
ρας ἀλλ' ἐγίνωσκεν ὁ λόγος, οὐκ ἂν ἐγκατελί-
πετο ὡς σὺν ὑπάρχων· οὔτε δόξαν ἤτει λαβεῖν,
ἔχων αὐτὴν ἐν τῷ πατρὶ, οὔτε ὅλως ἤυχετο· οὐ-
δενὸς γὰρ ὡς λόγος ὢν ἐδέετο· ἀλλ' ἐπεὶ κτί-
σμα ἐστὶ καὶ εἷς τῶν γενητῶν, διὰ τοῦτο τοιαῦτα
ἔλεγε καὶ ἐδέετο ὧν οὐκ εἶχε· κτισμάτων γὰρ ἴδιον
τὸ χρήζειν καὶ δέεσθαι ὧν οὐκ ἔχουσι· τοιαῦτα μὲν
οὖν οἱ ἀσεβεῖς ἐξάγουσι λαλοῦντες ἔδει δὴ ταῦτα
λογιζομένους εἰπεῖν αὐτοὺς καὶ τολμηρότερον·
διατί ὅλως ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· καὶ πάλιν
ἐπιπεῖν· πῶς γὰρ ἠδύνατο θεὸς ὢν γενέσθαι ἄν-
θρωπος; ἢ πῶς ἐδύνατο ἀσώματος σῶμα
φορέσαι; ἢ καὶ Ἰουδαϊκώτερον κατὰ τὸν καϊάφαν
εἰπεῖν· διατί ὅλως ἄνθρωπος ὢν ὁ χριστὸς, θεὸν
ἑαυτὸν ποιεῖ; ταῦτα γὰρ καὶ τοῖς τότε ἐφαίνοντο·
τότε μὲν οἱ ἰουδαῖοι βλέποντες, ἐγόγγυζον· νῦν δὲ ἀ-
ναγινώσκοντες οἱ δεδομανῆ, ἀπιστοῦσι δὲ εἰς βλας-
φημίας ἐκπεπτώκασιν· εἶτα ἵν' οὐκ ἐναλλήλα τὰ
τότων κἀκείνων ἐξετάζοι ῥήματα· ἵνα δὲ πάντας
εἰς τὸ αὐτὸ αὐτοὺς συναντῶντας ἀπιστίαν, καὶ ἴσην αὐτῶν
τὴν ἀσεβείας τόλμαν· καὶ κοινὸν αὐτῶν ἦσαν τὸ πρὸς ἡ-
μᾶς μάχεσθαι· ἰουδαῖοι μὲν γὰρ ἔλεγον πῶς ἄνθρωπος
ὢν, δύναται θεὸς εἶναι; δεδανοὶ δὴ εἰ θεὸς ἦν ἀληθι-
νὸς ἐκ θεοῦ, πῶς ἠδύνατο ἄνθρωπος γενέσθαι; καὶ ἰου-
δαῖοι ἐσκανδαλίζοντο· καὶ ἐχελαύνοντο λέγοντες·

οὐκ

& te glorificaui: & glorificabo: & rurſum tale quippiam dixit, *Pater, ſi poſſibile eſt, tranſeat calix iſte: & iſta dicens, conturbatus eſt ſpiritu, & proteſtatus eſt, & dixit, Amen dico vobis, vnus ex vobis traditurus eſt me.* De iſtis omnibus ita loquuntur malitioſi hæretici, Si Dei potentia fuiſſet, nihil illi timoris in hæſiſſet, ſed potius aliis vim poteſtatemque tribuiſſet. Aiunt igitur, ſi vera ſapientia, & propria ſapientia erat Patris, cur quæſo ſcriptum eſt: *Ieſus profecit Sapientia, & proceritate, & gratia apud Deum & homines?* & A progreſſus in fines Cæſariæ Philippi, percunctatus eſt ex diſcipulis, quemnam ipſum homines dicerent: progreſſus item in Bethaniam, interrogauit, vbi Lazarus ſitus eſſet: quæſiuit itidem ex diſcipulis, quotnam panes haberent. Quomodo igitur, aiunt, hic ſapientia fuerit, qui in ſapientia creſcit progreſſuſque facit? eaque ignota habebat quæ ab aliis voluit condiſcere? Quin etiam & illud ab ipſis dicitur, Quomodo poteſt proprium illud Verbum Patris eſſe, ſine quo nunquam Pater fuit, & per quod omnia, vt vos dicitis, fabricatus eſt, quum in cruce dicat: *Deus meus, Deus meus, cur me dereliquiſti?* & ante hoc orauerit: *Glorifica nomen tuum, & glorifica me Pater ea gloria, quam habui apud te priuſquam mundus fieret:* Precatus eſt quoque in ſolitudine, & præcepit diſcipulis, vt orarent, ne intrarent in tentationem: & ſpiritum promptum eſſe dixit, ſed carnem infirmam: &, *de die illa aut hora nemo nouit, nec Angeli, nec filius.* Ex iſtis verbis hanc ſententiam inferunt: Si pro veſtra ſententia, vt æternus filius apud Patrem exiſtebat, neutiquam illi ignorantia fuiſſet de illa die, ſed eam cognitam habuiſſet, vtpote Verbũ & ratio Patris: Neque quicquam illum celaſſet Pater, vtpote, qui cum Patre coëxiſteret, neque glorificationem poſtulaſſet, quum in Patre haberet, neque vlla habendi vota feciſſet, nullius enim quum Verbum ſit, indigere poterit, ſed quia creatura erat, iſtiuſmodi verba locutus eſt, & indiguit illis, quæ non habebat, creaturarum enim proprium eſt, indigere, & opus habere quibus carent. Iſtiuſmodi ſunt ſermones quos impii inter loquendum eructant. Atqui par erat in talibus cogitationibus adhuc improbius loqui, nempe illa, cur vlla ratione Verbum caro ſit factum? ac deinde hæc verba adiicere: Quomodo potuit is, qui Deus erat, homo fieri? aut quomodo potuit qui incorporeus erat, corpus geſtare? & adhuc maiori Iudaiſmo cum Caipha dicere, cur, cum plane eſſet homo Chriſtus, Deum ſeipſum faceret? Hæc enim iſtiſque ſimilia tum temporis Iudæi inſpicientes, murmure ſtrepitabant: nunc autem eadem iſta legentes Ariani, Fidem abnegant, & in blaſphemias præcipitantur. Quòd ſi quis è diuerſo, horum illorumque verba excuteret, deprehenderet eos omnes ſimul in eandem infidelitatem concurrere, ſimilemque impietatem, bellumque aduerſum nos fouere. Siquidem Iudæi dicebant, quomodo homo cum ſit, Deus eſſe poſſit? Ariani vero ſi Deus verus ex Deo, quomodo potuit homo fieri? & Iudæi quidem ſcandalizabantur, & per cauillum dicebant,

Si Filius Dei iſte fuiſſet: non perpeſſus eſſet crucem: Ariani vero ex aduerſo e regione que conſiſtentes, loquuntur nobis: Quomodo audetis dicere proprium illum eſſe Verbum ſubſtantiæ patris, quum corpus habeat ad talia ſuſtinenda? deinde Iudæis quærentibus interficere dominum, eo quod Patrem ſuum Deum eſſe pronunciaſſet, ſeque illi parem faciebat, operando quæ Pater operatur: didicerunt Ariani & ipſi quoque dicere, eum non eſſe parem Deo, neque Patrem proprium aut naturalem Verbi eſſe Deum: & qui cum iis non ita ſentiunt, eos requirunt ad necem. Rurſus Iudæis ita loquentibus: *Nonne iſte filius Ioſeph, cuius nos patrem & matrem nouimus? quomodo igitur dicit, priuſquam Abraham eſſet, ego ſum? &, de cælo deſcendi?* Ariani quoque iſtorum aſſeclæ, paria reddunt: Quomodo poteſt aut Verbum aut Deus eſſe, qui dormit vt homo? qui in lachrymas prorumpit & percontatur? Ambo enim iſti, contemplatione affectionum humanarum quas ſuſtinuit Saluator ob carnem quam habebat, inficiantur proprietatem & deitatem Verbi. Quum igitur ſit iſta Iudaica veſania, eaque proditoris Iudæ, aut ex aperto profiteantur ſeſe Caiaphæ, & Herodis diſcipulos eſſe, nihil occultantes Iudaiſmum ſub Chriſtianitatis titulo, & penitus abnegent, vt antea dixi, carnalem Saluatoris aduentum: id enim illorum hæreſis peculiariter ſentit, aut ſi verentur propalam Iudaizare & circuncidi, vt Conſtantio placentur, iiſque quos fraudibus deceperunt, ne loquantur quæ ſunt Iudæorum: æquum enim eſt, quorum nomina deprecantur, eorum quoq; ſententias refugere. Chriſtiani enim ſumus, ô Ariani, Chriſtiani, inquam ſumus, & proprie ad nos pertinet, bene ex Euangelio de Saluatore ſentire: neque cum Iudæis eum lapidare, ſi eum de diuinitate & æternitate ſua audiamus loquentem: neque vnà cum illis ſcandalizati, vbi, vt homo, noſtri cauſa humilibus verbis vtitur. Si igitur & vos vultis Chriſtiani eſſe, deponite veſaniam Arii, veſtraſque aures ſordentes blaſphemiarum verbis, eluite pietatis ſermonibus, pro certo habentes omiſſo Arianiſmo, reiectàque Iudæorum peruerſitate, ſtatim vobis è tenebris veritatis lucem orituram eſſe, neque iam inde nobis opprobraturos eſſe, quaſi qui duo æterna ſtatuamus: cognoſcetiſque etiam ipſi vos, dominũ noſtrũ verum & naturalẽ Filiũ Dei eſſe, & non ſimpliciter æternum, ſed ex patris ſui proprietate ſpectandum eſſe. Sunt enim & alia æterna, ſed quorum ipſe conditor ſit: nam & Dauidis verba ſunt: *Attollite portas principes veſtras, & eleuamini portæ æternales.* Iam quum certum ſit etiam illas per eum conditas eſſe, ipſumque æternorum eſſe conditorem, quis noſtrum vnquam dubitaturus eſt, quin iſtis æternis ipſe ſit anterior, illumque non tam æternitate, quàm ex eo, quod filius ſit dei, ſpectari cõſideratiq; debere? Filius enim quũ ſit, ſeparari à Patre nõ poteſt, neq; fuit vnquã, quando nõ erat, ſed erat ſẽper: quippe qui et Imago erat et iubar ſui Patris.

οὐκ αὖ ἦν ὁ υἱὸς θεοῦ ὑπέμενε σταυρὸν· δέ φασιν ἢ εἰς τὸ καθ' αὑτοὺς μικρὸν σημαίνοντες αὐτῶν, Φάσκουσιν ἡμῖν· πῶς τολμᾶτε λέγειν λόγον ἴδιον εἶναι τοῦ πατρὸς οὐσίας τὸ ἔχοντα σῶμα, ὥστε καὶ παρομοίως εἰπεῖν τῶν Ἰουδαίων ζητούντων ἀποκτεῖναι τὸν κύριον ὅτι πατέρα τὸν θεὸν ἔλεγεν ἴδιον εἶναι, ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν· ἐρχάζομεν καὶ ἐργάζεται ὁ πατήρ, ἔμαθον οἱ δρειανοὶ λέγειν καὶ αὐτοὶ ὅτι ἄρα ἴσος τῷ θεῷ ἐστιν, ὅτι πατὴρ ἴδιος ἐστι· καὶ φύσει λόγος ὁ θεός· ἀλλὰ καὶ τοὺς τὰ τοιαῦτα φρονοῦντας, ζητοῦσιν ἀποκτεῖναι· πάλιν τε τῶν Ἰουδαίων λεγόντων· καὶ οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς Ἰωσὴφ, οὗ ἡμεῖς οἴδαμεν τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα; πῶς οὖν λέγει, πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι ἐγὼ εἰμι· καὶ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκα; οἱ δρειανοὶ καὶ αὐτοὶ ἐπανῆλθον ἐξίστου λέγοντες· πῶς δυνατὸν λόγον εἶναι ἢ θεὸν, ὁ κοιμώμενος ὡς ἄνθρωπος καὶ κλαίων, καὶ πυνθανόμενος; ἀμφότεροι ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων ὧν ὑπέμενεν ὁ σωτὴρ δι' ἣν εἶχε σάρκα, ἀρνοῦνται τὰ ἰδιότητα καὶ θεότητα τοῦ λόγου· Ἰουδαϊκῆς τοίνυν οὔσης καὶ Ἰουδαϊκῆς ἐκ τοῦ παραδότου ἰδίας τοιαύτης παρανομίας, ἢ ἐκ φανεροῦ πάλιν ὁμολογεῖτωσαν ἑαυτοὺς οὗτοι ἀφ' ἁπλῶς μαθητὰς εἶναι· μὴ σκέπτεσθε τὸν Ἰουδαϊσμὸν τῷ χριστιανισμοῦ ὀνόματι καὶ δρνείσθωσαν τέλεον, καθάπερ καὶ ἔμπροσθεν εἴπομεν, τὸ τοῦ σωτῆρος ἐναρκὲς παρουσίαν· τοῦτο γὰρ τῆς αἱρέσεως αὐτῶν οἰκεῖον τὸ φρόνημα, ἢ εἰ δεδοίκασιν Ἰουδαΐζειν ἐκφανερῶς, καὶ περιτέμνεσθαι διὰ τὸ πρὸς κωνσταντίνον δρέσκεσθαι καὶ τοὺς ἀπατηθέντας παρ' αὐτῶν, μὴ λεγέτωσαν ἁπλῶς τῶν Ἰουδαίων· δίκαιον γὰρ ὧν τὰ ὀνόματα παραιτοῦνται, τούτων ἀποστρέφεσθαι καὶ τὸ φρόνημα· χριστιανοί ἐσμεν ὦ ἀρειανοί· χριστιανοί ἐσμεν ἡμεῖς· ἡμῶν τὸ ἴδιον, καλῶς τὰ εὐαγγέλια νοεῖν περὶ τοῦ σωτῆρος, καὶ μὴ μετὰ Ἰουδαίων λιθάζειν αὐτὸν, ἐὰν περὶ τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀϊδιότητος ἀκούωμεν αὐτοῦ· μήτε μεθ' ὑμῶν σκανδαλίζεσθαι, ἐφ' οἷς ὡς ἄνθρωπος ὑπὲρ ἡμῶν ταπεινοῖς ῥήμασιν φθέγγοιτο ῥήμασιν· εἰ θέλετε γοῦν καὶ ὑμεῖς χριστιανοὶ, ἀπόθεσθε τὴν ἀρείαν μανίαν τὴν πρὸς ἀκριβῶς ὑμῶν τὴν ῥυπωθεῖσαν ἀπὸ τῶν βλασφήμων ῥημάτων, ἀπονίψασθε τοῖς τῆς ἀπειθείας λόγοις γινώσκοντες ὡς πεπωμένοι τοῦ εἶναι δρειανοὶ, πεύσεσθε καὶ τῆς τῶν Ἰουδαίων τῶν νῦν κακοφροσύνης, δύθυς πως ἀπὸ σκότους, ἡ ἀλήθεια ὑμῖν λάμψει· καὶ σκέτι μὲν ἡμῖν ὀνειδίσετε ὡς δύο ἀΐδια λέγουσιν· ἐπιγνώσεσθε δὲ καὶ ὑμεῖς ὅτι πρὸς ἀληθινὸς καὶ φύσει υἱός ἐστι τοῦ θεοῦ ὁ κύριος, καὶ οὐχ ἁπλῶς ἀΐδιος· ἀλλὰ τῇ τοῦ πατρὸς ἀϊδιότητι σωὼν γινώσκεται· ἔστι γὰρ λεγόμενα ἀΐδια, ὧν αὐτὸς ὡς δημιουργὸς κύριός ἐστιν· ἐν δὲ ψαλμοῖς γέγραπται· ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι· δῆλόν ἐστιν ὅτι δι' αὐτοῦ καὶ ταῦτα γέγονεν· εἰ γὰρ τῶν αἰωνίων αὐτός ἐστι δημιουργὸς, τίς ὑμῶν ἔτι ἀμφιβάλλειν δυνήσεται, ὅτι καὶ τούτων τῶν ἀϊδίων αἰώτερός ἐστι; καὶ ἅπαντα ἀπλῶς ἐκ τοῦ ἀϊδίου γνωρίζεται ὁ κύριος· ὅσον ὅτι ὁ υἱός ἐστι τοῦ θεοῦ· υἱὸς γὰρ ὢν, ἀχώριστός ἐστι τοῦ πατρὸς, καὶ ἐκ τοῦ, ὅτι ἐκ τοῦ ἀλλ' ἀεὶ τοῦ, καὶ εἰκὼν καὶ ἀπαύγασμα ὢν τοῦ πατρὸς, ἔχει καὶ τὴν ἀϊδιότητα τοῦ πατρὸς,

ὅπως

ὅπως μὲν ἠλέγχθησαν κακῶς νοοῦντες ἃ ἐπεφάσίζοντο ῥητά, δυνατὸν ὡς ἐκ τῶν ἔμπροσθεν ὀλίγων εἰρημένων καταμαθεῖν· ὅπου δὲ καὶ ἐν οἷς πάλιν ἐπιφασίζονται νῦν, ἐκ τῶν εὐαγγελίων γνωρίζονται σκοπὸν ἔχοντες τὴν ἀλήθειαν, ῥᾴδιόν ἐστι συνιδεῖν, ἐὰν μάλιστα καὶ νῦν τὸν σκοπὸν τῆς καθ' ἡμᾶς τοὺς χριστιανοὺς πίστεως λάβωμεν· καὶ τούτῳ ὥσπερ κανόνι χρησάμενοι, προσέχωμεν, ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, τῇ ἀναγνώσει τῆς θεοπνεύστου γραφῆς· οἱ γὰρ χειρομάχοι τὸν ἀγνοήσαντες, ἐπλανήθησαν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀληθείας· καὶ προσέκψαυσαν τῷ λιθῳ τοῦ προσκόμματος· φρονοῦντες παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν· σκοπὸς τοίνυν οὗτος καὶ χαρακτὴρ τῆς γραφῆς ὡς πολλάκις εἴπομεν, διαλῦσαι εἶναι τὴν περὶ τοῦ σωτῆρος ἀπαγγελίαν ἐν αὐτῇ· ὅτι τε ἀεὶ θεὸς λόγος καὶ ἔστιν ὁ υἱός· λόγος οὖν καὶ ἀπαύγασμα καὶ σοφία τοῦ πατρὸς· καὶ ὅτι ὕστερον δι' ἡμᾶς σάρκα λαβὼν ἐκ παρθένου τῆς θεοτόκου μαρίας, ἄνθρωπος γέγονεν. καὶ ἔστι μὲν τοῦτον εὑρεῖν ἀπάσης τῆς θεοπνεύστου γραφῆς σημαινόμενον, ὡς
» αὐτὸς ὁ κύριος εἴρηκεν· ἐραυνᾶτε τὰς γραφὰς
» ὅτι αὐταί εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ· ἵνα δὲ μὴ πάντα τὰ ῥήματα συναγαγὼν πλύνω ἐν τῷ γράφειν ὑμᾶς, ἐκεῖ νῦν ὡς πάντων μνημονεύσω· τοῦ μὲν ἰωάννου λέγοντος, ἐν ἀρχῇ
» ἦν ὁ λόγος· καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν· καὶ
» θεὸς ἦν ὁ λόγος· οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν
» θεόν· πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο· καὶ χωρὶς αὐτοῦ
» ἐγένετο οὐδὲ ἕν· εἶτα ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· καὶ
» ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν· ἅπερ πάλιν γράφοντος· ὃς
» ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων· οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο
» τὸ εἶναι ἴσα θεῷ· ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δού-
» λου λαβών· ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος·
» καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος, ἐταπείνω-
» σεν ἑαυτὸν, γενόμενος μέχρι θανάτου,
» θανάτου δὲ σταυροῦ· ἀπὸ τούτων γὰρ τῇ αὐτῇ διανοίᾳ διερχόμενος τις, πᾶσαν τὴν γραφὴν ὄψεται,
» πῶς ἐν ἀρχῇ μὲν εἶπε τοῦτο ὁ πατὴρ, γενηθήτω
» φῶς καὶ γενηθήτω στερέωμα· καὶ ποιήσωμεν ἄνθρωπον·
» ὅτι ἡ σωτηρία τῶν αἰώνων, ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς
» τὸν κόσμον, οὐχ ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῇ
» ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ· καὶ γέγραπται· ἰδοὺ ἡ παρθέ-
» νος ἐν γαστρὶ ἕξει· καὶ τέξεται υἱόν· καὶ καλέσουσι
» τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐμμανουήλ· ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον, μεθ' ἡμῶν ὁ θεός· ὁ τοίνυν ἐντυγχάνων τῇ θείᾳ γραφῇ, ἀπὸ μὲν τῶν παλαιῶν, τὰ ῥήματα μανθανέτω· ἀπὸ δὲ τῶν εὐαγγελίων, θεωρείτω τὸν
» κύριον γενόμενον ἄνθρωπον· ὁ λόγος γάρ φησι σὰρξ
» ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν· ἄνθρωπος δὲ γέγονε καθ' ὁδὸν εἰς ἄνθρωπον ἦλθε· τοῦτο γὰρ ἀναγκαῖον εἰδέναι· μήποτε δὲ εἰς τοῦτο πεσόντες οἱ ἀσεβεῖς, ἀπατήσωσί τινας· κἀκεῖνοι νομίσωσιν, ὅτι ὥσπερ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις εἰς ἕκαστον τῶν ἁγίων ἐγίνετο, οὕτω καθ' ὑμᾶς ἐπεδήμησεν εἰς ἄνθρωπον ὁ λόγος ἁγιάζων καὶ τοῦτον· ᾧ φανερούμενος ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις· εἰ γὰρ οὕτως ἦν, καθ' μόνον ἐν ἀνθρώπῳ φανεὶς ἦν, οὐδὲν προσέδοξον·

Male igitur eos ea dicta, quæ cauillabantur intelligere, ex paucis verbis quæ superius tractata sunt, deprehendere licet. Quin & iam quoque in verbis Euangelicis ad calumniam detortis, eos rectum sensum non tenere, facillime perspicias, si vel nunc scopum Christianæ Fidei ante oculos ponas, eoque pro regula vsus, lectioni scripturæ diuinitus (vt inquit Apostolus) inspiratæ animum intendas. Quem scopum quum Christi perduelliones incognitum haberent, à via veritatis deerrauerunt, lapidique offensionis impacti sunt, sentientes diuersa ab iis quæ sentienda erant. Scopus igitur iste & formula sacræ scripturæ, quemadmodum dixi, vt sentias ibi duplicem esse de saluatore historiam, eumque semper & Deum, & Filiũ esse, quia Verbum sit, & iubar & sapientia sui Patris: postea autem propter nos assumpta carne ex Maria virgine eundem hominem esse genitum. Atq; id vbiq; per omnem scripturam significari deprehendas, vt Dominus ipse dixit: *Scrutamini scripturas, quoniam illæ sunt quæ testimonium perhibent de me:* sed ne omnia verba in vnum coacc cumulans prolixior in scribendo efficiat, contenti erimus pro omnibus vnius duntaxat Ioannis verbis: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum, hoc erat in principio apud Deum, omnia per ipsum facta sunt, & sine eo factum est nihil, quod factum est in ipso, & Verbum caro factum est, & habitauit in nobis, & vidimus gloriam eius, gloriam vt vnigeniti ex Patre.* Paulus item, *Qui quum in Forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, vt esset æqualis Deo, sed seipsum exinaniuit, serui formam accipiens, in similitudinem hominum factus & specie inuentus est, vt homo, humiliauit seipsum, obediens factus vsque ad mortem, atque adeo mortem crucis.* Nam ex istis, si quis eodem animo perambulet vniuersam Scripturã, videbit primum hunc fuisse, cui dixerat Pater, *fiat lux, & fiat firmamentum, & faciamus hominem:* eundemque deinde sub consummationẽ seculorum missum à Patre fuisse in mundum, vt seruaretur mundus per ipsum. Scriptum est enim: *Ecce Virgo in vtero habebit, & pariet filium, vocabuntque nomen eius Emanuel: quod est interpretatione significat, nobiscum Deus.* Qui igitur Sacras literas in manus sumit, is ex veteri quidẽ Testamento has sententias colligat: ex Euangeliis autem, Dominum spectet hominem esse factũ. *Verbum enim* (inquit) *caro factum est: & habitauit in nobis.* Cæterum, homo factus est: & nõ in hominẽ, qui iam erat, superuenit: Nã & hoc quoq; cognitu necessariũ est, ne quãdo, qui hic ruinam passi sunt impii, etiam alios secum eodẽ præcipitent: quippe, qui existimãt eum, quemadmodum priscis temporibus in vnumquemq; ex Sanctis descendit: ita tum quoque in Mariæ filium descendisse vt eum sanctificaret, & in eo sese ostẽderet, vt in cæteris sanctioribus hominibus fecit. Nam si ita esset, & duntaxat in hominem veniisset, quidnam ea res miri habebat? certe,

οὔτε

certe, non obstupuissent illi, qui eum videbant, neque in hæc verba prorupissent, vnde & quātus est iste? rursumque, cur tu quum homo sis, Deum temetipsum facis? Siquidem iam assueti erant audire Verbum Domini esse factum, nūc ad hunc, nunc ad istum Prophetam. Iam autem, quia Verbum Dei, per quem omnia facta sunt, sustinuit etiam Filius hominis fieri, humiliauitque semetipsum serui formam accipiens, inde nimirum euenit, vt crux Iudæis in scandalum cesserit: nobis autem Christus Virtus sit Dei, & Sapientia. Verbum siquidem (vt inquit Ioannes) caro factum est, Scriptura pro cōsueto more hominem carnem appellante, vt apud Iohelem prophetam deprehendas: *Effundam super omnem carnem de Spiritu meo.* Daniel quoque Astyagi ita locutus est: *Non colo idola manufacta, sed Deum viuum conditorem cæli & terræ, qui dominatum habet in omnem carnem:* quippe & ille & Iohel humanum genus appellarunt. Olim igitur ad vnumquemque Sanctorum verbum factum est, eosque sanctificauit, qui illud legitime recipiebant, nec tamen quū illi nascerentur, dictū est Verbum esse carnem factum, neque dum illi patiebantur, scriptum est Verbum passum esse. Cōtra, vbi semel Verbum natum ex Maria prodiisset sub consummationem seculorum ad peccata abroganda (ita enim Patri visum fuit Filium suum mittere, factum ex Muliere, factum sub lege) tum denique scriptum est, Verbum assumpta carne hominem esse factum: & in ea carne passum esse pro nobis, vt Petrus testatur: Christo enim, inquit, pro nobis passo in carne: vt palàm fieret, omnesque crederemus, eum, quum semper Deus esset, & sanctificaret ad quos accedebat, disponeretque omnia pro arbitrio Patris, postmodum in gratiam nostri hominem esse factum, & corporaliter, vt inquit Apostolus, habitauit diuinitas in carne. Quæ verba idem valent, ac si dicas, quum Deus esset, proprium quoddā corpus cepit, eoque vtens vt organo, homo factus est propter nos. Ideoque quæ propria sunt carnis, etiam de illo referuntur: nimirum, quia in carne consistebat: qualia sunt esurire, sitire, pati, fatigari, aliaque id genus, quæ caro in se recipit. Quin & ea opera, quæ sunt propria Verbi, qualia sunt, mortuos excitare, cæcis visum reponere, hæmorrhoissam sanare, ea quoque omnino corporis ministerio peragebantur: Et quemadmoodum Verbum carnis infirmitates baiulabat vt suas, neque id mirum, erat enim caro ipsius: ita rursus, quum caro suo ministerio diuinitatis operibus inseruiebat, illa opera in carne fiebant, quia caro illa erat corpus Dei. Probe autem Propheta locutus est: *Gestauit infirmitates nostras*, nō autem curauit, ne quasi extra corpus humanum consistens, corpusque sanans vti semper fecit, obnoxios iterū morti homines relinqueret. Cæterum, infirmitates nostras ipse baiulat, & peccata nostra ipse gestat, vt in cōspicuo sit eū hominē ppter nos esse factū, & corpus, ꝙ peccata ferebat, illi esse propriū. Et ipse quidē nihil lædebatur, efferēs peccata nostra in crucē vna cū corpore suo, vt Petrus dixit, vt nos

οὔπω οἱ ὁρῶντες ἐξενίζοντο λέγοντες· πατέρος ἄρα ἐστὶν οὗτος· καὶ διατί σὺ ἄνθρωπος ὢν, ποιεῖς σεαυτὸν θεόν; εἶχον γὰρ ἤδη σωθῆναι ἀκούοντες, καὶ ἐγίνετο λόγος κυρίου πρὸς ἕκαστον τῶν προφητῶν· νῦν δὲ ἐπειδὴ ὁ τοῦ θεοῦ λόγος δι' οὗ γέγονε τὰ πάντα ὑπέμεινε καὶ ὑὸς ἀνθρώπου γενέσθαι· καὶ ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν λαβὼν δοῦλου μορφὴν, διὰ τοῦτο ἰουδαίοις σκάνδαλον μέν ἐστιν ὁ τοῦ χριστοῦ σταυρὸς· ἡμῖν δὲ χριστὸς θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία· ὁ λόγος γὰρ ὡς εἶπεν ὁ ἰωάννης, σὰρξ ἐγένετο· τῆς γραφῆς ἐθος ἐχούσης, λέγειν σάρκα τὸν ἄνθρωπον· ὡς διὰ ἰωὴλ τοῦ προφήτου φησὶν, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα· καὶ ὡς δανιὴλ εἴρηκεν τῷ ἀστυάγει· ὃ σέβομεν εἴδωλα χειροποίητα· ἀλλὰ τὸν ζῶντα θεὸν· τὸν κτίσαντα τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· καὶ ἔχοντα πάσης σαρκὸς κυρείαν· σάρκα γὰρ καὶ οὗτος καὶ ἰωὴλ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος λέγουσι· πάλαι μὲν οὖν ἑκάστοις τῶν ἁγίων ἐγίνετο· καὶ ἡγιάζεμεν τοὺς γνησίως δεχομένους αὐτὸν· οὔτε δὲ γενωμένων ἐκείνων εἴρηται ὅτι αὐτὸς γέγονεν ἄνθρωπος, οὔτε πασχόντων ἐκείνων εἴρηται πέπονθεν αὐτός· ὅτε δὲ ἐκ μαρίας ἐπεδήμησεν ἄνθρωπος, ἅπαξ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων εἰς ἀθέτησιν τῆς ἁμαρτίας ἦτο γὰρ οἰκονομούμενος, ὁ πατὴρ, ἔπεμψε τὸν ἑαυτοῦ υἱόν· γενόμενον ἐκ γυναικὸς· γενόμενον ὑπὸ νόμον, τότε εἴρηται ὅτι σὰρξ προσελάβετο γεγένηται ἄνθρωπος· ἐν ταύτῃ πέπονθεν ὑπὲρ ἡμῶν· ὡς εἶπεν ὁ πέτρος· χριστοῦ οὖν παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ· ἵνα δειχθῇ καὶ πάντες πιστεύωμεν· ὅτι ἀεὶ θεὸς ὢν· ἐναγιάζων πρὸς οὓς ἐγίνετο· διακοσμῶν τε κατὰ βούλημα τοῦ πατρὸς τὰ πάντα, ὕστερον καὶ δι' ἡμᾶς γέγονεν ἄνθρωπος· καὶ σωματικῶς, ὡς φησιν ὁ ἀπόστολος, κατῴκησεν ἡ θεότης ἐν τῇ σαρκὶ· ἴδιον τῷ φάναι, θεὸς ὤν, ἴδιον ἔχε σῶμα, καὶ τούτῳ χρώμενος ὀργάνῳ, ἄνθρωπος γέγονε δι' ἡμᾶς· καὶ διὰ τοῦτο τὰ μὲν ἴδια παθητὰ αὐτὸς λέγει· ἐπειδὴ ἐν αὐτῇ ἦν· οἷά ἐστι τὸ πεινῆν, τὸ διψῆν, τὸ πάσχειν, τὸ κοπιᾶν· καὶ τὰ ὅμοια ὧν ἐστιν ἡ σὰρξ δεκτική· τὰ δὲ αὐτοῦ τοῦ λόγου ἴδια ἔργα· οἷά ἐστι τὸ ἐγείρειν νεκροὺς· καὶ τυφλοὺς ποιεῖν ἀναβλέπειν· καὶ τὴν αἱμορροοῦσαν ἰάσασθαι αὐτὴν, διὰ τοῦ ἰδίου σώματος αὐτὸς ποιεῖ· καὶ ὁμοίως λόγος, τὰς τε σαρκὸς ἐβάστασεν ἀσθενείας ὡς ἰδίας· αὐτὸς γὰρ ἦν ἡ σὰρξ· καὶ ἡ σὰρξ δὲ ἐνεργεῖ τοῦ τῆς θεότητος ἔργους· ὅτι ἐν αὐτῇ ἐγένετο· θεοῦ γὰρ ἦν σῶμα· ὃ δὲ ὁ προφήτης εἴρηκεν ἐβάστασε· καὶ ὃν εἴρηκε τὰς ἀσθενείας ἡμῶν αὐτὸς ἐθεράπευσεν· ἵνα μὴ ὡς ἐκ τοῦ ὢν τοῦ σώματος καὶ μόνον ἰασάμενος ὡς ἀεὶ πεποίηκεν, ὑπόθωμεν πάλιν τὸ θανάτου τοὺς ἀνθρώπους καταλίπῃ· τὰς δὲ ἀσθενείας ἡμῶν βαστάζει, καὶ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν αὐτὸς φέρει· ἵνα δειχθῇ, ὅτι ἐν ἄνθρωπος διὰ ἡμᾶς γέγονε· καὶ σῶμα τὸ ἐν αὐτῷ φέρων αὐτὸς, αὐτὸ ἴδιον ἐστι· καὶ αὐτὸς μὲν οὐδὲν ἐβλάπτετο ἀναφέρων τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν τῷ σώματι αὐτοῦ ἐπὶ τὸ ξύλον ὡς εἶπεν ὁ πέτρος· ἡμεῖς

ἡμεῖς δὲ οἱ ἄνθρωποι, ἀπὸ μὲν τῶν ἰδίων παθῶν
ἐλυτρούμεθα· τῆς δὲ τοῦ λόγου δικαιοσύνης, ἐπ-
ληρούμεθα· ὅθεν τῆς σαρκὸς πασχούσης, οὐκ
ἐκτὸς αὐτῆς ὁ λόγος· διὰ τοῦτο γὰρ αὐτῆς λέ-
γεται καὶ τὰ πάθη· ἢ θεϊκῶς ἢ ποιοῦντος αὐτοῦ
τὰ ἔργα τοῦ πατρὸς, οὐκ ἐκτὸς ἔξωθεν αὐτοῦ ἡ σὰρξ·
ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ σώματι ταῦτα πάλιν ὁ κύριος
ἐποίει· διὰ τοῦτο γὰρ ἄνθρωπος γινόμενος,
ἔλεγε, εἰ δὲ ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ πατρός μου, μὴ πιστεύε- A
τέ μοι· εἰ δὲ ποιῶ, κἂν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις
μου πιστεύσατε· καὶ γινώσκετε ὅτι ἐν ἐμοὶ ὁ πατὴρ, κἀγὼ ἐν αὐτῷ. ἀμέλει ὅτε χρεία γέγονε τὴν πενθερὰν τοῦ πέτρου πυρέσσουσαν ἐγεῖραι, ἀνθρωπίνως μὲν ἐξέτεινε χεῖρα, θεϊκῶς δὲ ἐκ τοῦ παιδὸς τὴν νόσον· καὶ ὅτι μὲν τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ, ἀνθρώπινον ἀπὸ τῆς σαρκὸς ἠφίει τὸ πτύσμα· θεϊκῶς δὲ, τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔωιγε διὰ τοῦ πηλοῦ· ὅτι δὲ τοῦ Λαζάρου, φωνὴν μὲν ὡς ἄνθρωπος, ἀνθρωπίνην ἠφίει· θεϊκῶς δὲ ὡς θεὸς, τὸν Λάζαρον ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν· ταῦτα δὴ οὕτως ἐγίνετο καὶ ἐδείκνυτο· ὅτι μὴ φαντασία, ἀλλὰ ἀληθείαν ἔχων ἔωυτοῦ σῶμα· ἔπρεπε δὲ τὸν κύριον ἐνδιδυσκόμενον ἀνθρωπίνην σάρκα, ταύτην μετὰ τῶν ἰδίων παθῶν αὐτῆς ὅλην ἐνδύσασθαι· ἵνα ὥσπερ ἴδιον αὐτοῦ λέγωμεν εἶναι τὸ σῶμα, οὕτω καὶ τὰ τοῦ σώματος πάθη, ἴδια μόνου αὐτοῦ λέγηται, οὐ καὶ ἤπτετο δὴ τῆς θεότητος αὐτοῦ. ἐχώρει μὲν οὖν ἕτερος ἔωυτοῦ τὸ σῶμα, ἐκεῖνος ἂν λέγοιτο καὶ τὰ πάθη· εἰ δὲ ὁ λόγος ἐγένετο, ἀνάγκη καὶ τὰ τῆς σαρκὸς πάθη λέγεσθαι αὐτόν, ἅ ἐστὶ σὰρξ ἐστὶν ἃ λέγεται τὰ πάθη οἷά ἐστι, τὸ κατακριθῆναι· τὸ μαστιγωθῆναι· τὸ διψᾶν· καὶ ὁ σταυρὸς καὶ ὁ θάνατος· καὶ αἱ ἄλλαι τοῦ σώματος ἀρετήναι, τούτου δὲ τὸ κατόρθωμα καὶ ἡ χάρις ἐστὶ· διὰ τοῦτο τοίνυν ἀκολούθως ἐπεπόντως, οὐκ ἄλλως· ἀλλὰ τοῦ κυρίου λέγεται τὰ τοιαῦτα πάθη· ἵνα καὶ ἡ χάρις παρ' αὐτοῦ ἡμῖν καὶ μὴ ἄλλου λάβωμεν γινώμεθα· ἀλλὰ ἀληθῶς θεοσεβεῖς, ὅτι μηδένα τῶν γνητῶν· μὴ δὲ κενόν τινα ἄνθρωπον· ἀλλὰ τὸν ἐκ θεοῦ φύσει καὶ ἀληθινὸν θεὸν υἱόν· τοῦτον δὲ γινόμενον ἄνθρωπον, οὐδὲν ἧττον κύριον αὐτὸν καὶ θεὸν, καὶ σωτῆρα ἐπικαλούμεθα· τοῦτο δὲ τίς οὐκ ἂν θαυμάσειεν· ἢ τίς οὐκ ἂν σωθήσεται θεὸν ἀληθῶς εἶναι τὸ πρᾶγμα; εἰ γὰρ μὴ τὰ τῆς θεότητος τοῦ λόγου ἔργα μὴ διὰ τοῦ σώματος ἐγίνετο, οὐκ ἂν ἐθεοποιήθη ἄνθρωπος· καὶ πάλιν· εἰ διὰ τοῦ σαρκὸς οὐκ ἐλέγετο τοῦ λόγου, οὐκ ἂν ἠλάθη ρώθη παντελῶς ἀπὸ τούτων ἄνθρωπος· ἀλλ' εἰ ἄρα πως ὀλίγον μὲν ἀνεπαύετο, ὡς πρόσθεν, πάλιν δὲ ἔμενεν ἡ ἁμαρτία ἐν αὐτῷ· καὶ ἡ φθορὰ ὥσπερ ἀπὸ τῶν ἔμπροσθεν ἀνθρώπων γέγονε, καὶ τοῦτο δείκνυται· πολλοὶ γὰρ ἅγιοι γεγόνασι καὶ καθαροὶ πάσης ἁμαρτίας· ἱερεμίας μὲν, ἐκ κοιλίας ἡγιάσθη· καὶ ἰωάννης ἔτι κυοφορούμενος, ἐσκίρτησεν ἐν ἀγαλλιάσει διὰ τῆς φωνῆς τῆς θεοτόκου μαρίας· καὶ ὅμως, ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ ἀδὰμ μέχρι μωϋσέως· καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως ἀδὰμ· ἐπεὶ οὖν

vt nos mortales ita à noſtris paſſionibus liberaret. Quocirca, quum eius caro patiebatur, ipſe non erat extra corpus, ideoque ea ipſa paſſio illius nuncupatur. Et quum diuinitus deſignaret opera Patris, non erat ſeorſum à ſua carne, ſed in ipſo ſuo corpore hæc opera patrabat. Ideoque, quum homo eſſet factus, hæc verba vſurpauit: *Si non facio opera Patris mei, ne credideritis mihi: ſin autem facio, etiamſi mihi non credatis, ſaltem ex operibus credite, vt cognoſcatis Patrem in me eſſe, & me in Patre.* Certe, quum neceſſitas requirebat, vt ſocrum Petri febrientem excitarit, humano quidem more manum extendit, diuinitus autem morbum compeſcuit: & in cæco à natiuitate, humanum è carne emiſit ſputum, diuinitus autem oculos aperuit per lutum: in Lazaro autem vocem quidem vt homo edidit, diuinitus tamen vt Deus eundem è mortuis excitauit. Iſta autem eo modo facta ſunt, eaque ratione adhibita, ne imaginarium ac non verum corpus habere crederetur. Congruum enim erat, vt Dominus, quum indueret humanam carnem, eam ſolide cum omnibus ſuis paſſionibus indueret: vt enim hoc proprium eius corpus, ita & corporis paſſiones, ipſius paſſiones appellantur, etſi eæ non pertingerent ad diuinitatem: nam ſi id corpus alterius fuiſſet, paſſiones quoque illæ alterius dici debuiſſent. Sin autem, contrà, Verbi erat ea caro (Verbum enim caro factum eſt) neceſſum eſt, paſſiones carnis, eius quoque dici, cuius eſt illa caro. Cuius porro dicuntur paſſiones eſſe, quales imprimis ſunt condemnari, flagellari, ſitire, crux denique, & mors ipſa, aliæque corporis afflictiones, eius quoque virtus & gratia, in iis quæ per corpus geſta ſunt, haberi debet. Ea de cauſa igitur recte & congruenter non alterius, ſed ipſius Domini paſſiones appellantur, vt & gratia ab illo deſcendiſſe intelligatur, & non alterum coleremus, ſed veram & ſynceram pietatẽ tueremur. Quod autem neminem ex rebus creatis, neque vulgarem hominem, ſed naturalem & verum Dei Filium, eumque hominem factum ac nihilo minus Dominum & Deum & Saluatorem inuocamus, hoc ipſum quis non admiraretur? aut quis non ſtatueret, rem plane Diuinam eſſe? Niſi enim opera Deitatis Verbi per corpus patrata fuiſſent, nunquam homo deificatus eſſet: rurſum, niſi quæ propria ſunt carnis Verbi dicerentur, nunquam ad plenum homo ab illis liberatus fuiſſet. Nam tametſi pauliſper quaſi datis feriis interquieuiſſent, peccatum tamen & corruptio æque ita in homine remanſiſſet, quemadmodum in primis hominibus vim ſuam & tenorem retinuit: eaque res ita demonſtrari poteſt. Permulti fuere viri Sancti, puri omnis criminis. Siquidem Hieremias ex vtero ſanctificatus fuit, & Ioannes dum adhuc à grauida matre geſtaretur, exultauit in gaudio ad vocem Deiparæ Virginis, mors tamen æque regnauit ab Adam vſque ad Moyſen, & in eos qui non peccauerant, ad ſimilitudinem prævaricationis Adæ.

Atque

Atq; ita mãserunt homines nihilo minus mortales & corruptibiles, capaces interim affectionum naturæ. Nunc autem, postquã Verbũ homo factum est, sibique vt propria vendicauit ea quæ sunt carnis, non vlterius illa corpus humanum, eò quod ibi Verbum Dei consistat, attingunt, sed ab eo absumuntur, nec iam inde homines secundum suas passiones peccatores & mortui permanent, sed secundũ Verbi potentiam resurgẽtes, immortales & incorruptibiles perseuerant. Vnde, nascente carne ex Deipara Virgine, ipse dicitur natus esse, qui aliis ortũ initiumq; existẽdi præbet, vt nostrã originationẽ in se transferat, nec deinceps, quasi in terra manentes, in terram abeamus, sed vt Verbo cęlesti coaptati coalitiq; in cælos subuehamur. Eadem igitur ratione etiã cæteras affectiones corporis non incõgruenter in seipsum trãsposuit, vt iam deinceps non vt homines, sed vt ij, quos vt proprios & pro suis agnoscit Verbũ, æternæ vitæ consortes efficeremur. Non.n. vlterius secundum priorem originẽ Adæ intermorimur, sed deinceps nostra origine cũ omni carnali infirmitate in Verbũ translata, è terra excitamur, dissoluto peccati piaculo per eum, qui in nobis & ꝓ nobis piaculũ factus est. Ac non immerito: quemamodũ.n. in Adam ex terra deriuati morimur, ita denuo ex aqua & Spiritu sancto regenerati in Christo omnes viuificamur, quasi caro nostra nõ amplius terrestris, sed rationalis facta sit, & vt sic dicã, verbificata ob Rationẽ siue Verbum, ꝙ in nostri gratiam caro factũ est. Vt autẽ impassibilitatem naturę Verbi, eiusque ob carnem infirmitates cognoscamus, operæ pretium est, vt maiori diligentia audiamus beatũ Petrũ. Is enim dignus testis cui de Saluatore habeatur fides, qui ita scribit: *Christo igitur pro nobis carne passo.* Quocirca, quum dicitur aut esurire, aut sitire, aut fatigari, aut nescire, aut dormire, aut plorare, aut postulare, aut fugere, nasci itẽ & deprecari calicem, & simpliciter quæcunq; sunt corporis, tolerare, recte ea omnia de Christo esuriente, sitiẽte pro nobis, colaphis cæso, laborãte, exaltato, nascente, crescente, metuẽte, latente, atque ad istum modum loquente: *Si possibile est trãseat à me calix iste*, calicemq; pro nobis, quãtum ad carnem attinet, accipiente, ea, inquam, omnia recte de eo dici ac prædicari possunt. Nã & ipse Apostolus propterea ad istum modum locutus est: Christo passo non Deitate, sed carne, idque pro nobis, vt non ipsius Verbi proprias istiusmodi passiones & naturales, sed carnis esse cognosceremus. Ne quis igitur hominum scandalizetur, sed potius agnoscat Verbum ipsum ex natura sua impatibile esse, sed tamen ob carnem quam induit, ista de eo prædicari, quia & illa propria sunt carnis, & caro illa proprium est corpus Saluatoris. Et ipse quidem impatibilis ex natura perseuerat, nullam noxam ex istis rebus sentiens, sed illas in se profligat: homines autem, in eum, qui impatibilis est, trãslatis passionibus suis ibiq; pereuntibus,

καὶ ἕτως ἔμενον οἱ ἄνθρωποι οὐδεν ἧσσον θνητοὶ καὶ φθαρτοὶ, δεκτικοὶ τῶν ἰδίων τῆς φύσεως παθῶν· νυνὶ δὲ λόγῳ γενομένῳ ἀνθρώπῳ καὶ ἰδιοποιουμένῳ τὰ τῆς σαρκὸς, οὐκέτι ταῦτα τὰ σώματα ἅπτεται· διὰ τὸ ἐν αὐτῷ γενόμενον λόγον· ἀλλὰ ὑπ' αὐτοῦ μὲν ἀνήλωτο· λοιπὸν δὲ οἱ ἄνθρωποι οὐκέτι καθ' ἑαυτὰ ἰδια πάθη μένουσιν ἁμαρτωλοὶ καὶ νεκροὶ· ἀλλὰ κατὰ τὴν τοῦ λόγου δύναμιν ἀναστάντες, ἀθάνατοι καὶ ἄφθαρτοι διὰ παντὸς μένουσιν· ὅθεν καὶ γρηγορήσεως τῆς σαρκὸς ἐκ τῆς θεοτόκου μαρίας, αὐτὸς λέγεται γεγρηγορέναι ὁ τοῖς ἄλλοις γρηγορσιν εἰς τὸ εἶναι παρέχων· ἵνα τὴν ἡμῶν εἰς ἑαυτὸν μεταβῇ γρήγορσιν· καὶ μηκέτι ὡς γῆ μόνον ὄντες εἰς γῆν ἀπέλθωμεν, ἀλλ' ὡς τῷ ἐξ οὐρανῶν λόγῳ σωθέντες, εἰς οὐρανὸν ἀναχθῶμεν σὺν αὐτῷ· οὐκ οὖν ἕτω καὶ τὰ ἄλλα πάθη τὰ σώματος, οὐκ ἀπηκότως εἰς ἑαυτὸν μετέθηκεν· ἵνα μηκέτι ὡς ἄνθρωποι, ἀλλ' ὡς ἴδιοι τοῦ λόγου, τῆς αἰωνίου ζωῆς μεταλαχωμεν· οὐκέτι γὰρ καθ' ἑαυτὸ τὸ θεοπρεπὲς γρήγορσιν ἐν τῷ ἀδὰμ ἀποθνήσκομεν· ἀλλὰ λοιπὸν τῆς γρηγόρσεως ἡμῶν καὶ πάσης τῆς σαρκικῆς ἀσθενείας μεταπεθέντων εἰς τὸν λόγον, ἐγκρόμεθα ἀπὸ γῆς· λυθείσης τε δι' ἁμαρτίας κατὰ χάριν· διὰ τὸ ἐν ἡμῖν ὑπὲρ ἡμῶν γρόμενον καθάρσιον· καὶ εἰκότως γε· ὥσπερ γὰρ ἐκ γῆς ὄντες πάντες ἐν τῷ ἀδὰμ ἀποθνήσκομεν, ἕτως ἄνωθεν ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος ἀναγεννηθέντες, ἐν τῷ χρισῷ πάντες ζωοποιούμεθα· οὐκέτι ὡς γήϊνης, ἀλλὰ λοιπὸν λογωθείσης τῆς σαρκὸς διὰ τὸ θεοῦ λόγον· ὃς δι' ἡμᾶς ἐγρήγορε σαρξ· ἵνα καὶ τὸ ἀπαθὲς τῆς τοῦ λόγου φύσεως· καὶ τὰς διὰ τὴν σάρκα λεγομένας ἀσθενείας αὐτοῦ γινώσκῃ τις ἀκριβέστερον ἔχῃ· καλὸν ἀκοῦσαι τοῦ μακαρίου πέτρου· ἀξιόπιστος γὰρ οὗτος γρήγορεν οὖν μαρτυρεῖ τὸ σωτῆρος· γράφει τοίνυν ἐν τῇ ὑστέρᾳ· λέγων, χρισοῦ οὖν παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ· οὐκ οὖν καὶ ὅταν λέγηται πεῖναν καὶ διψᾶν καὶ κάμνειν· καὶ μὴ εἰδέναι· καὶ καθεύδειν· καὶ κλαίειν· καὶ αἰτεῖν καὶ φεύγειν· καὶ γρηγορεῖσθαι· καὶ παραιτεῖσθαι τὸ ποτήριον· καὶ ἁπλῶς πάντα τὰ τῆς σαρκὸς, λεχθείη ἂν ἀκολούθως ἑκάστῳ· χρισοῦ οὖν πεινῶντος καὶ διψῶντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ· καὶ μὴ εἰδέναι λέγοντος καὶ ῥαπιζομένου· καὶ κάμνοντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ· καὶ ὑψωμένου πάλιν· καὶ γρηγορομένου· καὶ αὐξάνοντος· καὶ φοβουμένου· καὶ κρυπτομένου σαρκὶ· καὶ λέγοντος, εἰ δυνατὸν παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο· καὶ τυπτόμενον· καὶ λαμβάνοντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ· καὶ ὅλως πάντα τὰ τοιαῦτα. καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ ἀπόστολος, διὰ τοῦτο φησὶ χρισοῦ παθόντος θεότητι, ἀλλ' ὑπὲρ ὑμῶν σαρκὶ, ἵνα μὴ αὐτοῦ τοῦ λόγου ἴδια κατὰ φύσιν, ἀλλ' αὐτῆς τῆς σαρκὸς ἴδια φύσει τὰ πάθη ὑπογραφῇ· μὴ τοίνυν σκανδαλιζέσθω τις ἀνθρωπίνων· ἀλλὰ μᾶλλον γινωσκέτω ὡς τὴν φύσιν αὐτὸς ὁ λόγος ἀπαθὴς ἐστι· καὶ ὅλως διὰ τοῦτο ἐνεδύσατο σάρκα, λέγεται περὶ αὐτοῦ ταῦτα· ἐπεὶ δὲ τῆς μὲν σαρκὸς, ἴδια ταῦτα· τοῦ δὲ σωτῆρος ἴδιον αὐτὸ τὸ σῶμα· καὶ αὐτὸς μὲν, ἀπαθὴς τὴν φύσιν ὡς ἐστι μένει· μὴ βλαπτόμενος ὑπὸ τούτων, ἀλλὰ μᾶλλον ἐξαφανίζων καὶ ἀπολλύων αὐτὰ· οἱ δὲ ἄνθρωποι, εἰς τὸ ἀπαθὲς μεταβαίνοντων αὐτῶν τὰ παθῶν, καὶ ἀπολλυμένων,

ἀπαθεῖς καὶ ἐλεύθεροι τούτων λοιπὸν καὶ αὐτοὶ εἰς τοὺς αἰῶνας γινόμεθα, καθὼς ἐδίδαξεν ὁ ἱωάννης λέγων· καὶ οἴδατε ὅτι ἐκεῖνος ἐφανερώθη ἵνα τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἄρῃ· καὶ ἁμαρτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστι· τούτου δὲ οὕτως ὄντος, οὐκ ἐγκαλέσῃς τις αἱρετικὸς λέγειν αὐξῆσαι ἡ σὰρξ, φύσει θνητὴ οὖσα ἀρχουσα; εἰ δὲ καὶ αὐξήσαι, λέγει μὴ πάλιν πεινᾷ· καὶ διψᾷ· καὶ πάσχει, καὶ μένει θνητή; οὐ γὰρ τῆς γῆς γέγονε· καὶ τὸ κατὰ φύσιν πῶς ἂν ἀπ' αὐτῆς παύσειε; δυναμένης τότε τῆς σαρκὸς ἀποκρίνασθαι πρὸς τὸν οὕτω φιλόνεικον αἱρετικόν, ἐγὼ μὲν οὐ γῆς κατὰ φύσιν θνητή, ἀλλ' ὕστερον τοῦ λόγου γέγονε σὰρξ, καὶ οὕτω ἐβάστασέ μου τὰ πάθη· καί τι ἀπαθὴς ὢν· ἐγὼ δὲ τούτων γέγονα ἐλεύθερα· οὐκ ἀφιεμένη δουλεύειν ἔτι τούτοις· ἀλλὰ τὸν ἐλευθερώσαντά με κύριον ἀπὸ τούτων· εἰ γὰρ ἐγκαλεῖς ὅτι τῆς κατὰ φύσιν ἀπηλλάγην φθορᾶς, ὥρα μὴ ἐγκαλέσῃς ὅτι τοῦ θεοῦ λόγου τὴν ἐμὴν τῆς δουλείας ἔλαβε μορφήν· ὡς γὰρ ὁ κύριος ἐνδυσάμενος τὸ σῶμα γέγονεν ἄνθρωπος, οὕτως ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι θεοφορηθέντες ἀπὸ τοῦ λόγου θεοποιούμεθα πρὸς τῆς σαρκὸς αὐτοῦ· καὶ λοιπὸν ζωὴν αἰώνιον κληρονομοῦμεν· ταῦτα ἀναγκαίως προεζητήσαμεν, ἵνα ἐὰν ἴδωμεν αὐτὸν δι' ὀργάνου τοῦ ἰδίου σώματος θεϊκῶς πεπονθότα τι ἢ λέγοντα, γινώσκωμεν, ὅτι θεὸς ὢν, ταῦτα ἐργάζεται· καὶ πάλιν ἐὰν ἴδωμεν αὐτὸν ἀνθρωπίνως λαλοῦντα· ἢ πάσχοντα, μὴ ἀγνοῶμεν ὅτι σάρκα φορῶν γέγονεν ἄνθρωπος· καὶ οὕτω ταῦτα πιεῖν καὶ λαλεῖ· ἑκάστου γὰρ τὸ ἴδιον γινώσκοντες, ἀμφότερα ἐξ ἑνὸς πραττόμενα βλέποντες καὶ νοοῦντες, ὀρθῶς πιστεύομεν· καὶ οὔποτε πλανηθησόμεθα· ἐὰν δέ τις θεϊκῶς τὰ πρὸς τοῦ λόγου γινόμενα βλέπων· δρνήσηται τὸ σῶμα, ἢ καὶ τὰ τοῦ σώματος ἴδια βλέπων δρνήσηται τὸν τοῦ λόγου ἔνσαρκον παρουσίαν· ἢ καὶ ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων ταπεινὰ περὶ τοῦ λόγου φρονήσῃ, ὁποῖοί εἰσιν ὡς μὲν ἰουδαϊκὸς κάπηλος μίσγων τὸν οἶνον ὕδατι, σκάνδαλον νομίσει τὸ σωτήριον· ὡς δὲ ἕλλην ὤν, μωρίαν ἡγήσεται τὸ κήρυγμα, οἷα δὴ καὶ οἱ θεομάχοι δρειανοὶ πεπόνθασι· τὰ γὰρ ἀνθρώπινα βλέποντες τοῦ σωτῆρος ἐνόμισαν αὐτὸν εἶναι κτίσμα· οὐκ οὖν ἔδει καὶ τὰ θεϊκὰ βλέποντας αὐτοὺς ἔργα, δρνήσασθαι τοῦ σώματος αὐτοῦ τὴν γένεσιν· καὶ λοιπὸν μανιχαίοις ἑαυτοὺς συγκαταριθμεῖν· ἀλλ' ἐκεῖνοι μέν, καὶ ὀψέ ποτε μανθάνειν ἔσονται ὅτι ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· ἡμεῖς δὲ τὸν σκοπὸν τῆς πίστεως ἔχοντες, ἐπιγινώσκωμεν ἃ βλασφημοῦνται οὐκ ἀκῶς, ὀρθὴν ἔχοντα τὴν διάνοιαν· τὸ γὰρ ὁ πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν υἱὸν καὶ πάντα δέδωκεν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ· καὶ τὸ, πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρός μου· καὶ τὸ, οὐ δύναμαι ἀπ' ἐμαυτοῦ ποιεῖν οὐδέν· ἀλλὰ καθὼς ἀκούω, κρίνω· καὶ ὅσα τοιαῦτά ἐστι ῥητά, ἃ τὸ μὴ ἔχειν πότε τὸν υἱὸν ταῦτα δεικνύουσι· πῶς γὰρ ἃ ἔχει ὁ πατὴρ οὐκ εἶχεν ἀϊδίως ὁ μόνος κατ' οὐσίαν τοῦ πατρὸς λόγος καὶ σοφία; καὶ λέγων· πάντα

impatibiles, & ipsi deinde & liberi ab istis calamitatibus in æternũ redduntur, vt ipse suis verbis docuit Ioannes, cum inquit: *Et scitis illũ manifestatum esse, vt tolleret peccata nostra, & peccatũ in eo nõ est.* Iam, cum res ita se habeat, nõ exprobrabit hæreticus aliquis, quì resurgere possit caro mortalis naturæ? aut si resurgat, cur non denuo sitim & esuriem percipit, & mortalis remanet? ex terra.n. orta est, & quod illi naturale est ex carne, quomodo in ipsa sopiri poterit? Huic tam contentioso hæretico vel ipsa caro respondebit: Eram quidem ego ex terra secundũ naturam mortalis, sed postmodum facta sum Verbi caro, & ipse ille qui Verbũ est & omnino impatibilis est, tulit passiones meas. Ego autẽ libera facta sum ab illis, vtpote, cui non permissum sit, vt istis obnoxia sim, idq; per Dominũ qui me ab istis rebus vindicauit. Si igitur obiicis, ꝙ liberata sim à naturali corruptione, vide ne obiicias, ꝙ Dei Verbum meę seruitutis speciẽ assumpserit. Vt enim Dominus, induto corpore, factus est homo: ita & nos homines ex Verbo Dei deificamur: eò quòd illud receptum sit in carne, & iam inde vitam æternam adipiscimur. Hæc necessario prius excutiẽda fuerunt, vt si viderimus diuinitus eum per organum sui corporis agere quippiam vel dicere, vt tum in mentem veniat, Deum esse qui ista operatur: & vicissim si viderimus eum humanitus loqui aut pati, non ignari simus, eum, quia carnem gestet, hominem esse factũ, atque inde fieri vt ista vel dicat vel faciat: rectam enim Fidem bene tuebimur, si, quod vtriusque naturæ proprium est, consideremus, & ab vno vtrumque præstari animaduertamus: id si à nobis fiat, nunquam in errorẽ prolabemur. Contrà, si quis ea quæ à Verbo diuinitus patrãtur, respectu obtuituque corporis quod solum in oculis habet, negãda putauerit, aut è diuerso, respectu eorũ quæ propria sunt corporis, Verbi in carne præsentiam inficietur, vel ex rebus humanis similia mutuetur, quæ de Verbo sentiat: idem ille profecto veluti Iudaicus caupo admiscendo vinum aquæ, aut scandalum existimabit crucem, aut vt gentilis, stultitiam arbitrabitur Euangelii prædicationem, quod istis Dei perduellionibus, rabiosis, inquam, Arianis, vides contigisse. Nam humana Saluatoris nostri præ oculis habentes, in eam opinionem venerunt, vt illum existimarint creaturam. Ergo vicissim oportebat, dum diuina illius opera contuentur respectantes, vt abnegarent corporis illius natiuitatem, ac sese iam inde Manichæis adnumerent. Cæterum, ipsi vel sero tandem condiscant Verbum carnem esse factum: nos autem scopũ fidei retinentes, cognoscamus quę isti male interpretantur, recto sensu prædita esse. Nam hoc dictum, *Pater diligit Filium, & omnia dedit in manus eius*: &, *Omnia mihi tradita sunt à Patre*: &, *Ego non possum quicquam facere ex meipso, sed quemadmodum audio, ita iudico*: & quæcunque sunt istiusmodi generis sententiæ, non id indicant, quasi aliquando ea non habuerit Filius. Quomodo enim quæ habet Pater, non habuerit æternum & vnicum Patris ex substantia Verbum & Sapientia, cuius ista sunt verba?

Omnia quæ habet Pater, mea sunt: & mea, sunt Patris. Si enim quæ Patris sunt, ad Filium pertinẽt, & semper illa pater habet: certum est Filiũ semper habere ea, quæ sunt Patris: quippe, qui semper in eo sit. Quocirca, non ideo quòd aliquando non habuerit, istiusmodi locutus est: sed quę possidet vt Deus, ea postulat vt Filius. Nam quæ habet, à Patre habet: Sed ne quis videns Filium habere omnia quæcunque pater habet, ex indiscreta similitudine eorum quæ habentur, Sabelliano more deceptus impie sẽtiat: existimetque Filium etiam Patrem esse: ea de causa hoc Verbum prolatum est, Datum est mihi, & accepi: & traditum est mihi: nulla alia de causa, quã vt ostenderet se Patrem nõ esse, sed Patris Verbum, & æternum Filium: qui quidem ob similitudinem Patris, quæcunque habet, perpetuo ab eo habet. Verum, quia Filius est, ideo perpetuo ex Patre habet, quæcũque habet. Quod autem hæ voces, *datum est*, & item, *traditũ est*, aliaque similia, non diminuant Deitatem Filii, sed potius ostendant eum plane Filium, possis vel ex ipsis verbis intelligere: Si enim omnia illa tradita sunt, primum quidem alius est, diuersusque ab illis quæ accepit. Quum enim omnium sit hæres, intelligendum est solum illum esse filium, Patrique suum ac proprium ratione substantiæ. Si enim vnus esset ex numero vniuersitatis, nequaquam vniuersitatis fuisset hæres: sed & quisque accepisset pro libito, & pater dedisset. Nunc, cum ipse omnia accipiat, alius est diuersusque ab omnibus, & solus proprius sui Patris. Quod autem illæ voces (datum est,) & traditum est) nusquam ostendant illum aliquando non possediſſe, licitum est ex simili dicto in vniuersum hoc ipsum prospicere. Ait enim Saluator, *Quemadmodum Pater habet vitam in semetipso: ita quoque Filio dedit vitam habere in semetipso.* Nam ex hac voce, dedit, indicat sese Patrẽ non esse: ex isto autem dicto, ita, Filii similitudinem proprietatemque cum Patre significat. Si igitur aliquando fuisset, quum Pater non haberet: certum est etiam fuisse, quum Filius nõ haberet: vt enim Pater, ita quoque & Filius habet. Quod si illud impium dictu est, pium autẽ illud, Patrem semper habuisse, quì, quæso, nõ absurdum, dicente Filio, vt Pater habet, ita & Filium habere, istos dicere, nõ ita ipsum habere, sed aliter? Sincerior igitur, ac maioris fidei sermo Verbi est, quo dicit se ea accepisse, quæ semper habet, quia à Patre habeat. Et Pater quidẽ à nemine, Filius autẽ à Patre habet. Vt. n. si ipsum iubar loquatur, omnia mihi donauit lux vt illustrarẽ, & ex me ipso lucẽ nõ præbeo, sed vt lux voluit: ea (si diceret) non indicaret se aliquando nõ habere, sed lucis se quiddam esse proprium, luciſq; omnia sua esse: ita id quoq; multo magis in Filio intelligẽdum est: nã omnia Pater dedit Filio: & rursum, Omnia Pater in Filio possidet: Filioq, possidente, Pater vicissim ea retinet. Vt. n. Filii Diuinitas Patris diuinitas est: ita Pater in Filio vniuersitati rerum prouidẽtia consulit. Horum igitur verborũ istiusmodi intellectus est. Cæterum, ea quæ humanitus de Saluatore referũtur, illa quoque piam sententiã in se complectũtur.

Ea enim

πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ ἐμά ἐστι· καὶ τὰ ἐμὰ πᾶ
πατρός ἐστιν· εἰ γὰρ τὰ τοῦ πατρὸς τοῦ υἱοῦ ἐστιν· ἀεὶ γὰ
ταῦτα ἔχει ὁ πατὴρ, δῆλονότι ἃ ἔχει ὁ υἱός, ταῦτα αὐ-
τὰ τοῦ πατρός, ἀεί ἐστιν ἐν αὐτῷ· ὃ ἄρα τοτε ἐχρημέ-
νατο οὐ ποτε, ταῦτα ἔλεγε· ἀλλ' ὅτι ἔχων αἰωνίως ὁ
υἱὸς ἃ ἔχει· ὥρα δὲ πάλιν ἔχει. ἵνα οὐ μήτις βλε-
πων τὸν υἱὸν ἔχοντα πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ· ἐκ τοῦ μὴ
ὡς ἀλλ' ἀκριβῆ ὁμοιότητος ὢν ταυτότητος ὢν ἔχει, πλα
νηθεὶς, ἀσεβήσῃ· νομισας αὐτὸν εἶναι τὸν
A πατέρα, ἄρα τοτε, τὸ, ἐδόθη μοι, καὶ τὸ, ἔλαβεν· καὶ πα-
ρεδόθη μοι εἴρηκεν, ὑπὲρ τοῦ μόνον δεῖξαι, ὅτι οὐκ ἔστιν
αὐτὸς ὁ πατὴρ, ἀλλὰ τοῦ πατρὸς ὁ λογος· καὶ ὁ αἴδιος
υἱός ἐστιν, ὁ ἄρα μὲν τῇ ὁμοιότητι τοῦ πατρὸς, ἔχων
αἰδίως ἅπερ ἔχει παρ' αὐτοῦ· ἄρα δὲ τὸ εἶναι τὸν υἱὸν
ἐκ τοῦ πατρὸς, ἔχει ἅπερ ἰδίως ἔχει ὅτι καὶ τὸ ἐδόθη·
καὶ τὸ παρεδόθη καὶ τὰ ὅμοια τούτοις, οὐκ ἐλαττοῖ
τὴν θεότητα τοῦ υἱοῦ· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον δείκνυσιν αὐτὸν
ἀληθῶς υἱον, ἔξεστι καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν ῥητῶν κα-
ταμαθεῖν· εἰ γὰρ πάντα αὐτῷ παρεδόθη, πρῶτον
B μὲν, ἄλλος ἐστὶ τῶν πάντων ὧν παρέλαβε· ἔπειτα,
πάντων ὧν κληρονόμος αὐτὸς ὁ υἱός, ἔστι καὶ ἴδιος
κατ' οὐσίαν τοῦ πατρός· εἰ γὰρ εἷς ἐστι τῶν πάντων, ἃ
πάντων ἐστὶν αὐτὸς κληρονόμος· ἀλλὰ καὶ ἕκαστος,
ἐλάμβανεν ὡς ἤθελε καὶ ἐδίδου ὁ πατὴρ· νυνὶ δὲ
πάντα λαμβάνων αὐτὸς, ἄλλος ἐστὶ τῶν πάν-
των καὶ μόνος ἴδιος τοῦ πατρός· ὅτι δὲ πάλιν τὸ ἐ-
δόθη καὶ παρεδόθη οὐ τοιοῦτον ἐστιν οἷον ἀπορεῖν ὅτι ποτὲ μὴ ἔχειν αὐτὸν δείκνυ-
σι· δυνατὸν ἐκ τῶν ὁμοίων ῥητῶν, καὶ ἐπὶ πάντων σκοπεῖν τὸ τοιοῦτον· φησὶ γὰρ αὐτὸς ὁ σωτὴρ ὥσπερ ὁ πα-
C τὴρ ζωὴν ἔχει ἐν ἑαυτῷ, οὕτως καὶ τῷ υἱῷ, δέδωκε
ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ· ἐκ μὲν γὰρ τοῦ λέγειν δεδωκε,
σημαίνει αὐτὸν μὴ εἶναι τὸν πατέρα· ἐν τῷ λέγειν,
οὕτως, δείκνυσι τὴν πρὸς τὸν πατέρα τοῦ υἱοῦ ἰδιότη-
τα φυσικὴν καὶ ὁμοιότητα· εἰ μὲν οὖν ἦν ποτε ὅτε
οὐκ εἶχεν ὁ πατὴρ, δῆλον ὅτι καὶ ὁ υἱὸς ἦν ὅτε
οὐκ εἶχεν· ὡς γὰρ ὁ πατὴρ, οὕτως καὶ ὁ υἱὸς ἔχει· εἰ δὲ
ἀσεβὲς μὲν τοῦτο λέγειν· εὐσεβὲς δὲ μᾶλλόν ἐστιν ἐν-
νοεῖν ὅτι ἀεὶ ἔχει ὁ πατὴρ, πῶς οὐκ ἄτοπον τὸν υἱοῦ
λέγειν τινὰς, ὅτι ὡς ὁ πατὴρ ἔχει οὕτως καὶ ὁ υἱὸς ἔ-
D χει; δίκαιος λέγειν μὴ οὕτως ἔχειν, ἀλλὰ ἄλλως ἔχειν·
μᾶλλον οὖν ὁ λόγος, πιστός ἐστι, καὶ πάντα ἃ λέγει εἰ-
ληφέναι ἀεὶ ἔχων, ταῦτα ἔχει ὥσπερ τοῦ πατρός·
καὶ ὁ μὲν πατὴρ, ἀγέννητος· ὁ δὲ υἱός, ὥσπερ παῖς
πατρὸς ἔχει· ὡς γὰρ καὶ ὅπερ ἀπαυγάσματος· εἰ
αὐτὸ τὸ ἀπαύγασμα λέγοι, πάντα τόπον δέδωκέ
μοι τοῦ φῶς φωτίζειν· καὶ οὐκ ἀπ' ἐμαυτοῦ φω-
τίζω· ἀλλ' ὡς τὸ φῶς βούλεται· τοῦτο δὲ λέγων,
οὐ τὸ ποτὲ μὴ ἔχειν ἑαυτῷ δείκνυσιν· ἀλλ' ὅτι τοῦ
φωτὸς ἴδιον εἰμὶ· καὶ τὰ σκεύη πάντα, ἐμά ἐ-
E στιν· οὕτως γὰρ ἄμεινον ὅπως τοῦ υἱοῦ, νοεῖν ἔχῃς· καὶ
γὰρ πάντα δεδωκὼς ὁ πατὴρ τῷ υἱῷ, πάντα πά-
λιν ὁ πατὴρ ταῦτα ἔχει· ἡ γὰρ τοῦ υἱοῦ θεότης,
τοῦ πατρὸς θεότης ἐστὶ· καὶ οὕτως ὁ πατὴρ ἐν
τῷ υἱῷ, τὴν τῶν πάντων φρόνησιν ποιεῖται·
τῶν μὲν οὖν τοιούτων ῥητῶν, τοιοῦτος ὁ νοῦς· περὶ δὲ
τῶν ἀνθρωπίνως λεγομένων περὶ τοῦ σωτῆρος, καὶ ταῦτα πάλιν, εὐσεβῆ τὴν διάνοιαν ἔχει·

ἄρα

Διατοῦτο γάρ, καὶ περιζητήσομεν τὰ τοιαῦτα· ἵνα ἐὰν ἀκούσωμεν ἐπερωτῶντος αὐτοῦ περὶ Λαζάρου κεῖται, καὶ ὅταν εἰς τὰ μέρη καισαρείας ἐλθὼν πυνθάνεται· πόσα λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι; καὶ πόσους ἄρτους ἔχετε; καὶ τί θέλετε ἵνα ποιήσω ὑμῖν; γινώσκωμεν ὅτι τῶν περιειργασμένων τὴν ὀρθὴν τῶν ῥητῶν διάνοιαν, καὶ μὴ σκανδαλιζώμεθα κατὰ τοὺς χειρομάχους δόλους· πρῶτον μὲν τίς ἀπεδοῦσι τοῦτο ῥητέον· πόθεν νομίζουσιν ἀγνοεῖν αὐτόν; ἐρωτῶν γὰρ ὁ ἐπερωτῶν, πάντως καὶ ἀγνοῶν ἐπερωτᾷ· ἀλλ' ἔξεστι τὸν εἰδότα καὶ ἐρωτᾶν περὶ ὧν ὁπόσα ζητεῖται· ἀμέλει ἰωάννης ἐπερωτῶντα τὸν χριστὸν πόσους ἄρτους ἔχετε, οἶδε μὴ ἀγνοοῦντα ἀλλὰ γινώσκοντα· φησὶ γὰρ· τοῦτο δὲ ἔλεγε, πειράζων τὸν φίλιππον· αὐτὸς γὰρ ἤδει, τί ἔμελλε ποιεῖν· εἰ δὲ ἤδει ὅπερ ἐποίει, οὐκ ἄρα ἀγνοῶν· ἀλλὰ γινώσκων ἐπερωτᾷ· ἀπὸ δὲ τούτου, καὶ τὰ ὅμοια νοεῖν ἔξεστιν· ὅτι ὅταν ἐρωτᾷ ὁ κύριος, οὐκ ἀγνοῶν πῶς λάζαρος κεῖται· οὐδὲ τίνα λέγουσιν αὐτὸν εἶναι οἱ ἄνθρωποι ἐπερωτᾷ· αὐτὸς εἰδὼς τί μέλλει ποιεῖν· καὶ ταχέως μὲν αὐτῶν οὕτω τὸ σοφὸν ἐκβάλλεται· ἂν δὲ καὶ φιλονεικῶσιν ἔτι πρὸς τὸ ἐπερωτᾶν, ἀκουέτωσαν· ὅτι ἐν μὲν τῇ θεότητι, οὐκ ἔστιν ἄγνοια, τῆς δὲ σαρκὸς, ἰδιόν ἐστι τὸ ἀγνοεῖν καθάπερ εἴρηται· καὶ ὅτι τοῦτο ἀληθές ἐστιν, ὅρα πῶς ὁ κύριος πυνθανόμενος τοῦ λάζαρος κεῖται, αὐτὸς εἰ μὴ παρὼν, ἀλλὰ μακρὰν ἀπὼν, λάζαρος ἀπέθανε, καὶ ποῦ ἀπέθανεν· ὁ γὰρ κατὰ τοὺς νομιζομένους ἀγνοεῖν, αὐτός ἐστιν ὁ τοὺς διαλογισμοὺς τῶν μαθητῶν προγινώσκων· ὁ εἰδὼς τὰ ἐν τῇ ἑκάστου καρδίᾳ, καὶ τί ἐστιν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ· καὶ τί μεμεῖζον, αὐτὸς μόνος γινώσκει τὸν πατέρα· καὶ λέγει, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ πατὴρ ἐν ἐμοί· οὐκοῦν παντὶ τῷ δηλόν ἐστιν, ὅτι τῆς σαρκός ἐστι τὸ ἀγνοεῖν· αὐτὸς γὰρ ὁ λόγος, ἦν λόγος ἐστὶ, τὰ πάντα ὁ πρὶν γλυφέσεως γινώσκει· ὃς γὰρ ἐπιδὴ μήτηρ ἄνθρωπος, πέπαυται εἶναι θεός· ὅδε ἐπιδὴ θεός ἐστι, φθάνει τὸ ἀνθρώπινον μὴ γνῶσαι· ἀλλὰ μᾶλλον θεὸς ὢν, προσελάμβανε τὴν σάρκα· καὶ γὰρ ὥσπερ ἐν αὐτῇ ἐπωδύνατο, ὅτω καὶ ἐν αὐτῇ τὸ νεκρὸν ἤγαρε· ὁ πᾶσιν ἔδειξεν ὅτι ὁ νεκρὸς ζωοποιῶν ὁ τὴν ψυχὴν ἀνακαλέμενος, πολλῷ μᾶλλον τὰ κρυπτὰ πάντων ἐπιγινώσκει· καὶ ἐγίνωσκε πῶς λάζαρος κεῖται, ἀλλ' ἐπωδύνατο· ἐποίει δὲ τοῦτο ὁ πανάγιος ἵνα θεὸς λόγος ὁ πάντα δι' ἡμᾶς ὑπομένας, ἃ ὅτω τὴν ἄγνοιαν ἡμῶν βαστάξας, χαρίσηται γινώσκειν, τὸ μόνον ἀληθινὸν αὐτὸν πατέρα· ὁ αὐτὸν δι' ἡμᾶς ἐπὶ σωτηρίᾳ πάντων ὁποσαλέγων ἦς τις μείζων ἐκ ἂν γνοίη χάρις· ὅταν πίνων καὶ φαγὼν προφασίζηται ῥητῶν λέγειν ὁ σωτὴρ· ἐδόθη μοι ἐξουσία καὶ δόξασόν σου τὸν υἱὸν, λέγει πρὸς πέτρος· ἐδόθη αὐτῷ ἐξουσία, τῇ αὐτῇ διανοίᾳ ταῦτα πάντα γινώσκομεν, ὅτι ἀνθρωπίνως διὰ τὸ σῶμα ταῦτα πάντα λέγει· οὐ γὰρ χρείαν ἔχων ὅμως αὐτὸς ἀληθῶς λέγεται ἅπερ ἐλάμβανεν ἀνθρωπίνως·

Ea enim de causa iam prius illa excussimus, vt si audierimus eũ percunctanté de Lazaro, vbinã situs esset: & interroganté, *Quemnã me dicũt homines esse?* &, *Quot panes habetis?* &, *Quid vultis vt faciã vobis?* cognoscamus ex superiorib. dictis verã inibi esse sententiã, & non scandalizemur, quemadmodum Christi oppugnatores Ariani. Primũ igitur, iis ita impie sentientib. hoc ꝓponendum est, vndénã colligãt, eũ ea quæ percũctatur, ignorare? Non. n. quisquis interrogat, statim ignarus est eorũ, quæ interrogat: sed fit, vt de illis percunctetur, de quib. plenã sciẽtiam habet: certe Ioannes, qui inducit interroganté Dominũ, quot panes haberẽt, nouerat illũ earũ rerum ignarũ nõ esse, sed consciũ: ait enim, *Hoc autẽ loquutus est, vt tẽtaret Philippũ: ipse enim norat, quid facturus esset?* Si igitur norat id ꝙ faciũdum sibi erat, vtiq; ignoratione laborare non potuit, sed cũ scientia interrogationem fecit. Ex ista re, cætera quę similia sunt, intelligas, nimirũ, quòd cum percunctatur, vbi Lazarus iaceat: aut dum interrogat, quémnam ipsum homines dicant, non quasi ignarum, sed vt certum percontationes suas facere: quippe, qui sciret quid destinauerat facere: & celerrime eorum sophisma ita excluseris. Quòd si contentiosius premant istas interrogationes, audiãt, in Diuinitate ignorationem non esse, sed id propriũ esse carnis, vt iã superius dictũ est. Quod autẽ id verũ sit, vide (quæso) Dominũ interroganté vbi Lazarus iaceat, & quum inde adhuc procul ageret, dixisset Lazarũ esse mortuũ. Atque idẽ ille qui secundũ istos existimatur ignoratione laborare, is est, qui cogitationes discipulorũ præcognoscebat, certiorque erat quæ in cordib. singulorũ laterent, & quid in homine esset. Et quod magis est, ipse solus cognoscit Patrem, & dicit, *Ego in Patre, & Pater in me.* Cuius igitur manifestũ est ignotionẽ ad carnem pertinere: ipsum autẽ Verbũ, quatenus Verbũ est, & omnia antequã fiant, scientia præcognoscere. Non. n. ideo quia homo factus est, desiit esse Deus: neque quia Deus subsistit, abducit se ab eo ꝙ humanum est, absit: sed potius, quũ Deus erat, assumpsit carnẽ: & in carne existens, deificat carnem: & quemadmodum in ea interrogationes faciebat, ita quoq; & in ea mortuũ excitabat: omnibusq; ostendit, se, qui mortuos viuificaret, & animã reuocaret, multo facilius omniũ occulta sibi cognita habere, eiq; certum esse, vbi Lazarus iaceat, sed tamẽ interrogationib. insistere: faciebat enim & illud optimũ vndecũq; Verbũ Dei, quod omnia propter nos sustinuit, vt nostrã ignorationem baiulans, donaret nobis cognitionẽ veri sui ipsius Patris, sciremusq; ipsum propter nos ad salutẽ omniũ esse missum, quo dono nunquã quicquam fuerit maius. Cum igitur ista verba calumniantur: *Data est mihi potestas:* &, *Glorifica filium:* dictumque item Petri, *Data est illi potestas:* hoc intellectu ista omnia interpretemur, humanitus illum ob corpus suum ista omnia loqui, nõ quòd necessitate adigeretur: Sed tamen ipse sibi quasi data confitetur, quæ humanitus acceperat,

vt eo, qui Dominus erat, accipiente, & in ipso donatione istarum rerum residente, gratia ipsa firma permaneret. Nam quod merus homo accipit, id ei eripi potest, cuius rei specimen in Adam vidimus: quippe, qui illud, quod acceperat, perdidit. Vt autem gratia inademptibilis esset, firmaque hominibus custodiretur, ea de causa hanc donationem, vt propriam sibi arrogat, dicitque se potestatem accepisse, vt hominē, quā semper habet vt Deus: dicitq; , *Glorifica me*, qui alios glorificat, vt ostenderet carnem se habere istarum rerum indigam. Ac proinde carne suæ humanitatis hanc glorificationē accipiente, ita loquitur, quasi ipse eam accepisset. Si igitur, vt sæpius dictū est, Verbum homo nō est factum, agnoscamus has voces cōtra nos esse, quòd acceperit, quòd gloria indiguerit, quod ignotauerit. Sed cur de datore ita sentimus quasi non daret, sed acciperet, eumque qui aliis suppeditat, indigere arbitramur? & Verbum segregamus à Patre, quasi quod imperfectū sit, & quadam necessitate laboret? humanitatem autem donatitia illa gratia spoliamus. Si enim Verbū ipsum quatenus Verbum est, accipit, & glorificatum est, & secundum Deitatem suam sanctificatum est, & resurrexit, quę spes (obsecro) hominib. relinquitur? permanent enim quales erant, nudi, miseri, & mortui, nullum cōsortium habētes in eis, quæ data sunt Filio. Aut quid aduenit? aut cur Verbum caro factum? Si ideo factū est, vt ea sibi acciperet, quæ se accepisse dicit: carebat igitur istis prius, & gratiam potissimum debet corpori suo, eò quòd, quum in corpus venisset, tum demum illa acceperit à Patre quæ non habebat, antequam in carnem descēderet. Quippe, qui iam inde melioris felicioris que conditionis sit factus per corpus, quā corpus per ipsum: At illa Iudaica sententia est. Sin autem Verbum, vt liberaret hominum genus, descendit: hominesque sanctificaret, Deificaretque, caro factum est: quum ea de causa caro factum sit, cui iam quæso obscurum fuerit, eum quæ dicit se accepisse, tum demū accepisse, quū caro factum esset? neque sibi accepisse, sed carni? In qua enim erat, quū hoc diceret, huius illa dona æstimanda sunt, quę per ipsum à Patre cōferebantur. Quę autem postulauerit, videamus: aut qualia tandem sint, quæ sese accepisse dicebat, vt saltem vel inde illi ad pudorem deducātur. Gloriam igitur postulabat, & dixit: *Omnia mihi tradita sunt*: & post resurrectionē omnem potestatem sese accepisse dicit: sed tamen antequam diceret, *Omnia mihi tradita sunt*, omniū erat Dominus: siquidem omnia ipsius erant, soluisque Dominus erat, per quem omnia. Et quū gloriam peteret, etiam tum erat gloriæ Dominus, vt Paulus dicit: *Si enim cognouissent, nūquam Dominum gloria crucifixissent*. Habebat enim quæ postulabat, id quod ex his verbis apparet: *Glorifica me*, inquiēs, *gloria quam habebam apud te, antequam mundus fieret*: potestatem autem quam dicebat se post resurrectionem accepisse, eam habebat priusquam acciperet, etiam ante resurrectionem. Ipse enim per se increpabat Satanæ, dicens: *Facesse à me Satana*: suisque

ἵνα πάλιν ὡς ϗ κυρίᾳ λαβόντος· ϗ ὡς εἰς αὐτὴν ἀνα-
πωμένης τ δόσεως, βεβαία ἡ χάρις διαμένῃ·
ἄνθρωπ@ μὲν γὰρ μόνον λαμβάνων, δυνατὸν ἔχει
ϗ τ ἀφαιρεθῆναι· ὁ τοῦτο, ὅπερ τοῦ Ἀδὰμ ἐδείχθη· λαβὼν γὰρ, ἀπώλεσεν· ἵνα ᾖ ἀναφαίρετ@ ἡ χάρις γένηται καὶ βεβαία φυλαχθῇ τοῖς
ἀνθρώποις, διὰ τοῦτο αὐτὸς ἰδιοποιεῖται τὴν δόσιν
ϗ λέγει ἐξουσίαν ἐληφέναι ὡς ἄνθρωπ@ ὢν ἔ-
χει ἀεὶ ὡς θεὸς· ὁ λέγει δόξασόν με ὁ πάλους δο-
A ξάζων, ἵνα δείξῃ ὅτι σάρκα χρήζουσαν ἔχει τοῦτων·
διατοῦτο κἀκεινης λαβόντος· ἐπιδὴ ἠλαβοσαι ἐν
αὐτῷ ἐστι· ϗ προσλαβὼν αὐτὴν ἄνθρωπ@ γέ-
γονεν, ὡς αὐτὸς ἀληθῶς λέγει· εἰ μὲν γὰρ, ὡς πολ-
λάκις εἴρηται, ἐγένετο ἄνθρωπ@ ὁ λόγος, ἔστω
καθ' ὑμᾶς ϗ λόγου τὸ λαβεῖν, ϗ τὸ χρήζειν δόξης· ὁ
τὸ ἀγνοεῖν· διατί γὰρ τὸ δίδοται ὡς λαμβάνοντα νο-
μίζομεν, ὁ τὸ ἄλλοις χορηγοῦντα χρείαν ἔχειν ὑπο-
νοοῦμεν, ϗ τὸν μὲν λόγον διαιροῦμεν ἀπὸ τοῦ πατρὸς
ὡς ἀτελῆ ϗ χρείαν ἔχοντα, τὸ δὲ ἀνθρωπότητα τῆς
B χάριτ@ ἐρημοῦμεν; εἰ γὰρ αὐτὸς ὁ λόγος, ἢ λόγος
ἐστὶ, δι' ἑαυτὸν ἐστι λαμβάνων· ϗ δοξαθεὶς ἐκείνης
κατὰ τὴν θεότητά ἐστιν ὁ ἁγιασθεὶς καὶ ἀναστὰς,
ποία τοῖς ἀνθρώποις ἐστὶν ἐλπὶς; μένουσι γὰρ ὥσπερ
ἦσαν γυμνοὶ ϗ δείλαιοι· ϗ νεκροὶ, οὐδὲν κοινὸν ἔχον-
τες πρὸς τὰ δοθέντα τῷ υἱῷ. τί δὲ ἐπεδήμει, καὶ
ἐγένετο σὰρξ ὁ λόγ@· εἰ μὲν ἵνα λάβῃ ταῦτα ἃ
λέγει ἐληφέναι, καὶ κἰνὸς ἕνεκα τούτων πρὸ τοῦ-
του, ἐξανάγκης δὲ καὶ χάριν ὁμολογήσομεν μᾶλ-
λον αὐτὸς τῷ σώματι, ὅτι ὅτε γέγονεν εἰς αὐτὸ, τό-
C τε λαμβάνει ταῦτα παρὰ τοῦ πατρὸς ἃ μὴ εἶχε
πρὸ τῆς εἰς τὴν σάρκα καθόδου· καὶ γὰρ ἐκ τούτου βελτιωθεὶς, φαίνεται μᾶλλον αὐτὸς διὰ τὸ
σῶμα, ἢ τὸ σῶμα βελτιωθὲν δι' αὐτόν· ἀλλὰ τοῦ-
το, ἰουδαϊκόν ἐστι φρόνημα· εἰ δὲ ἵνα λυτρωθῇ τὸ
γέν@ τὸ ἀνθρώπινον ἐπεδήμησεν ὁ λόγ@· καὶ
ἵνα αὐτοὺς ἁγιάσῃ καὶ θεοποιήσῃ γέγονεν ὁ
λόγ@ σὰρξ, τούτου χάριν καὶ γέγονεν, τίνι λοι-
πὸν οὐκ ἔστι φανερὸν ὅτι ταῦτα ἅπερ ἐληφέναι
λέγει ὅτε γέγονε σὰρξ, οὐ δι' ἑαυτὸν, ἀλλὰ
D διὰ τὴν σάρκα λέγει; ἐν ᾗ γὰρ ἐγὼ λέγων,
πάντης ἐγὼ καὶ τὰ δίδομενα χαρίσματα δι' αὐτὸ
πρὸς τοῦ πατρὸς· τίνα δὲ ἐγὼ ἃ ἠτεῖτο, ἰδω-
μεν· καὶ τίνα ἐγὼ ὅλως ἀπέλειψεν ἐληφέναι· ἵνα
κἂν οὕτως αἰσθέσθαι δυνηθῶσιν ἐκεῖνοι, δόξαν
τοίνυν ἠτεῖτο καὶ ἔλεγε πάντα μοι παρεδόθη· ,,
καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ἐξουσίαν πᾶσαν, φη-
σὶν, ἐληφέναι· ἀλλὰ καὶ πρὶν εἴπῃ, πάντα μοι ,,
παρεδόθη, πάντων ἢ κύρι@· πάντα γὰρ ,,
δι' αὐτὸ ἐγίνετο· καὶ εἰς κύρι@ ἐγὼ δι' οὗ τὰ
E πάντα καὶ δοξαν μὲν εἶχεν ἧς κύρι@ ἐγὼ καὶ ἐ-
στὶ· καὶ ὡς ὁ παῦλός φησιν, εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ,,
ἂν τὸν κύριον τῆς δοξης ἐσταύρωσαν· εἶχε γὰρ ἐγὼ ἠ- ,,
τεῖτο λέγων τὴν δόξην ἣ εἶχον πρὸ τὸ τὸν κόσμον εἶ- ,,
ναι παρὰ σοὶ· ϗ τὴν ἐξουσίαν ἣ ἐγὼ ἔλεγε μετὰ τὴν ,,
ἀνάστασιν ἐληφέναι, πῶς ἂν εἶχε πρὸ τοῦ λα-
βεῖν, καὶ πρὸ τῆς ἀναστάσεως· αὐτὸς μὲν γὰρ
ἐπετίμα δι' ἑαυτοῦ· λέγων ὕπαγε σατανᾶ· ,,

τοῖς

τοῖς δὲ μαθηταῖς ἐδίδου κατ' αὐτὸν τὴν ἐξουσίαν· ὅτε
» καὶ ὑπορρεψάντων αὐτῶν ἔλεγεν· ἐθεώρουν τὸν σα-
» τανᾶν ὡς ἀστραπὴν πεσόντα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ· ἀλλὰ καὶ
πάλιν ὅπερ ἔλεγον ἐληφέναι, τοῦτο ἦν καὶ δεικνὺς λα-
βεῖν ἔχων δεῖκνυσι· τύς τε γὰρ δαίμονας ἀπήλαυνε·
ἃ δὲ περ λῶ δῆσας ὁ σατανᾶς, ἔλυσεν αὐτὰς ὡς ὅτι
τὴν Ἀβραμιαίαν θυγατέρα ἐπίστα· καὶ ἁμαρτίας ἠφί
λέγων τῷ παραλυτικῷ· καὶ τῇ τοὺς πόδας ἀλείψά-
σῃ γυναικί, ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι· ἃ νεκροὺς
μὲν ἤγειρε· τοῦ δὲ τυφλοῦ τὰ ὄμματα ἀπεκατέ- A
στησε· χαριζόμενος αὐτῷ τὸ βλέπειν· καὶ ταῦτα ἐποίει, ἃ
μένων ἕως λάβῃ· ἀλλ' ἐξουσιαστὴς ὢν· ὡς ἐκ τού-
των δῆλον εἶναι, ὅτι ἃ εἶχε λόγος ὢν, ταῦτα καὶ γι-
νόμενος ἄνθρωπος· καὶ μὴ πρὶν ἀνάστασιν, ἀν-
θρωπίνως ἐληφέναι λέγεται· ἵνα δι' αὐτὸν οἱ
ἄνθρωποι ὅτι μὲν τῆς γῆς ὡς κοινωνοὶ γινόμενοι
θείας φύσεως, λοιπὸν ἐξουσίας ἔχωσι κατὰ τῶν
δαιμόνων· ἐν δὲ τοῖς οὐρανοῖς ὡς ἐλευθερωθέντες
ἀπὸ τῆς φθορᾶς, αἰωνίως βασιλεύωσι· καθόλου γὰρ
χρὴ τοῦτο γινώσκειν, ὅτι ἁδὲν ὧν λέγει ἐληφέναι B
ὡς μὴ ἔχων ἔλαβεν· εἶχε γὰρ αὐτὰ ἀεὶ θεὸς ὢν ὁ λό-
γος· λέγεται δὲ νῦν ἀνθρωπίνως ὅτι ἔλαβεν,
ἵνα τῆς σαρκὸς ἐν αὐτῷ λαμβανούσης, λοιπὸν ἐξ
ἐκείνης, καὶ ἐφ' ἡμᾶς διαμένῃ βεβαίως· καὶ γὰρ τὸ
παρὰ τοῦ πατρὸς λεγόμενον· ὅτι ὁ λαβὼν παρὰ τοῦ
θεοῦ τιμὴν καὶ δόξαν· ὑποτασσόντων ἀγγέλων, τοι-
οῦτον ἔχει τὸν νοῦν· ὥσπερ γὰρ πασχόμενος ἀν- C
θρωπίνως· ἔκλαυσε θείκως τὸν λάζαρον, ἕτω τὸ
μὲν ἔλαβεν, ἀνθρωπίνως εἴρηται· ἡ δὲ τῶν ἀγγέ-
λων ὑποταγὴ, τὴν θεότητα τοῦ λόγου δείκνυσιν·
πρόσεσθε οὖν ὠθεσυγεῖς, καὶ μὴ καταισχύνετε τὸν λό-
γον· καὶ μὴ παραιρεῖσθε τὴν θεότητα αὐτοῦ, ἥτις
ἐστὶ τοῦ πατρὸς, ὡς δεομένου ἢ ἀγνοοῦντος· ἵνα μὴ
τὰ ἑαυτῶν ὑπερρίπτητε τῷ κυρίῳ· ὡς οἱ τότε λιθά-
ζοντες αὐτὸν ἐποίουν ἰουδαῖοι· ἃ γὰρ τοῦ λόγου, ἢ λό-
γος ἐστὶ, ταῦτα τυγχάνει ὄντα· ἀλλὰ τῶν ἀνθρω-
πίνων ἐστὶν ἴδια ταῦτα· καὶ ὥσπερ πτύσαντος αὐτοῦ
καὶ ἐκπίναντος χεῖρα· καὶ φωνήσαντος λά- D
ζαρον· οὐκ ἐλέγομεν ἀνθρώπινα εἶναι τὰ κα-
τορθώματα· εἰ καὶ διὰ τοῦ σώματος ἐγίνετο·
ἀλλὰ θεοῦ, οὕτως ἐὰν διὰ ἀνθρώπινα λέγηται περὶ
τοῦ σωτῆρος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, πάλιν εἰς τὴν φύ-
σιν τῶν λεγομένων ὁρῶντες· καὶ ὡς ἀλλότρια τοῦ θεοῦ
τυγχάνοντα, μὴ τῇ θεότητι τοῦ λόγου ταῦτα λογιζώ
μεθα· ἀλλὰ τῇ ἀνθρωπότητι αὐτοῦ· εἰ γὰρ καὶ ὁ λόγος
σὰρξ ἐγένετο, ἀλλὰ τὰ σαρκὸς ἴδια τὰ πάθη· καὶ εἰ ἡ
σὰρξ θεοφορεῖται ἐν τῷ λόγῳ, ἀλλ' ἡ χάρις καὶ ἡ δύ-
ναμις ἐστι τοῦ λόγου· τὸ γοῦν ἔργα τοῦ πατρὸς, διὰ τῆς
σαρκὸς ἐποίει· καὶ ἁδὲν ἧττον πάλιν τὰ πάθη τῆς σαρ
κὸς ἐδείκνυτο ἐν αὐτῷ· ὅτε ἐπιωθάνετο καὶ ἔγειρε λά- E
ζαρον· ἐπέπληττε τῇ μητρὶ λέγων, οὔπω ἦλθεν ἡ
ὥρα μου· καὶ ὕδωρ οἶνον ἐποίει· ἀληθινὸς γὰρ
ἦν θεὸς ἐν τῇ σαρκὶ· καὶ ἀληθὴς ἦν ἡ σὰρξ ἐν τῷ
λόγῳ· διαφυτῶν ἐκ μὲν τῶν ἔργων, ἐγνώριζεν
ἑαυτὸν υἱόν τε τοῦ θεοῦ καὶ τὸν ἑαυτοῦ πατέρα·
ἐκ δὲ τῶν τῆς σαρκὸς παθῶν, ἐδείκνυεν ὅτι ἀ-
ληθὲς ἐφόρει σῶμα· καὶ ἴδιον ἦν αὐτοῦ τοῦτο·
τούτων

suisque discipulis contra Satanam potestatem dedit, quum ipsis reuertentibus aiebat, *Videbam Satanam tanquam fulgur è cælo cadentem*. Quinimo, quod dixit se accepisse, hoc, priusquam acciperet, ipsum possedisse in demonstrato est: quippe, qui Dæmones expellebat, & quæ ligauerat Satanas, dissoluebat, vt in Abrahamica filia patet, & peccata remittebat paralytico, & mulieri, quæ pedes vnxerat, dixit: Dimittuntur vobis peccata vestra: & mortuos excitauit: & cæco oculos restituit, donans ei videndi facultatem: istaque faciebat, non supersedens donec acciperet potestatem: sed statim faciebat, vt qui iam tum potiretur ea potestate: adeo, vt inde clare innotesceret, eum quę habebat, vt Verbum, ea tum demum quum homo factus esset, & postquam resurrexerat, humanitus accepisse: vt per eum homines in terra quidem quasi consortes diuinæ naturæ potestatem haberent contra dæmones: in cælis vero vt liberati à corruptione, in æternum regnarent. In summa, id vbique animaduertendũ est, nihil eorũ quæ dicit se accepisse, ita se accepisse, quasi non habuisset: habebat enim illa, vtpote semper & Deus, & verbũ: Nunc autem dicit humanitus se accepisse, vt carne eius in ipso accipiente, in posterum ea ex carne illius in nos firmiter possidenda traderentur. Nam quod à Petro dictum est, accepisse illum à Deo gloriam & honorem, eò quod Angeli ipsi subiecti sint, talem in se mentem complectitur: Vt enim interrogabat humanitus, excitabat autem diuinitus Lazarum: ita quoque hoc vocabulum, *accepit*, humanitus intelligendum est: ipsa autem Angelorum subiectio, Deitatem Verbi demonstrat. Definite igitur, ô Deo odibiles, & ne humilietis Verbum, néue adimatis eius Diuinitatem quæ Patris est, tanquam illius, qui aliqua necessitate, vel ignorantia laboret, ne quæ vestra sunt, in Christum coniiciatis, vt tum Iudæi faciebant, qui illum lapidabant. Non enim Verbi quatenus Verbum est, ista sunt propria, sed hominum: & quemadmodum spuente illo, manumque extendente, & Lazarum euocante, non dicimus illa hominis esse miracula, etiamsi per corpus conficiebantur, sed Dei: ita quoque cum humana de Saluatore in Euangelio referuntur, perpensa cõsideratáque indole eius dicti, si aliena abhorrentiaque videbuntur, non diuinitati eius, sed humanitati attribuenda sunt. Si enim Verbum caro factum est, ergo carni & sua qualitas, diuersæque à Verbo affectiones sunt: rursum si caro in Verbo Deum gestat, gratiam inde commodaque percipit. Certe, quanquam opera Patris per carnem faciebat, nihilo tamen minus affectiones carnis in eo apparebant. Quale est, quod interrogabat, & excitabat Lazarum: increpuit Matri, *Nondum*, inquiens, *venit hora mea*: & statim aquã in vinum mutauit, quia Verus Deus erat in carne, & vera caro in Verbo: ideoque exoperibus quidem prodebat suam diuinitatem, ex carnis vero affectionibus declarabat se verum corpus gestare, quod illi suum ac proprium erat.

Cum igitur res ſeſe ita habeat, agite, dictũ illud de die, & hora quam nemo nouerat, ne Angeli quidem aut Filius excutiamus. Hic imprimis & magnopere ignari & cęcutientes, magnã exiſtimãt ſe in eo dicto habere ſuæ hæreſeos cauſam. Ego autẽ eos hoc ipſum cauſificãtes, & ſeſe inſtruẽtes veluti gigãtes, iterũ Deũ oppugnare cõſpicio. Dominũ.n. cæli & terræ, per quẽ omnia facta ſunt, reũ ignorãtiæ faciũt de die illa & hora: & Verbũ, ꝙ omnia nouit, condẽnatur ab eis, quaſi qui diẽ illũ ignorũ habeat: & Filius, qui cognoſcit Patrẽ, inceſſitur de inſcitia diei & horę: huic inſaniæ, quam (quæſo) patẽ inuenias? Per Verbũ omnia facta ſunt, & tẽpora & rerũ agendarũ articuli, nox itẽ & dies, & vniuerſa rerũ natura: & opifex ab iſtis fertur ſuũ opus nõ intelligere? Atqui ipſa ſeries lectionis oſtendit, Filium Dei illã diẽ & horã probe ſcire, etiãſi Ariani ſua inſcitia in præceps ruãt. Vbi.n. dicit, *ne Filius quidẽ*, ibi diſcipulis recẽſet ea, quæ diẽ illã antecedũt, dũ inquit, *iſta & iſta futura ſunt, ac tũ denig; finis*. Iã, qui ea, quæ diẽ illã antecedũt, eloquitur, omnino in cognitione ſua diẽ habet, quæ poſt res prænunciatas ſubſequutura eſt. Si.n. diẽ neſciret, nunquã ea, quæ diẽ anteueniũt, deſignaſſet: quippe, ignarus quando ea hora futura eſſet. Ac veluti, ſi quis domũ aut ciuitatẽ ignaro, certis ſignis deſcribere cupiẽs, ea quæ ante domũ vel ciuitatẽ cõſiſtunt, percenſeat: & poſt omnia deſignata loquatur, iã deinde in primo tibi eſt ciuitas aut domus, certe fieri nõ poteſt, vt is, qui ita rẽ demõſtratã tradit, incognitũ habeat, vbinã locorum domus aut ciuitas illa cõſiſtat: nã ſi id eũ lateret, profecto nunquã indicauerit ea quæ priorib. locis cõſiſtunt: quin potius per ignorãtiã auditores ſuos procul à recto diuerterit, aut inter loquendũ nõ animaduerterit ſe in re ſignificanda limites trãſmittere. Ita quoq; Dominus enarrãs ea, quæ pręuia ſunt ante illã diẽ & horã exacte nouerat, nequaquã ignarus quandónam illa hora & dies immineret. Cæterũ, qua de cauſa, quũ rẽ cognitã haberet, nõ diſerte eã dilucideq; diſcipulis expreſſerit, nefas quiddam arbitror in id arcanum curioſius inquirere, quod ipſe tacitum celatumque eſſe voluit. Quis enim norit mentem Domini? aut quis eius cõſiliarius fuerit? Sed tamẽ, quur ita ſermonem temperarit, ne Filium quidem hoc cognitũ habere, quũ hoc omnium optime cognoſceret, ne id quidẽ infidelibus obſcurum arbitror, eum hic per carnem hominis more, & ex perſona hominis locutũ eſſe. Neque eſt vt aliquid detrimenti Verbo Dei accidiſſe putes, quũ ignoratio iſta ad humanam naturam, cui id peculiare eſt, ſolũmodo pertineat. Et hoc ipſum eleganter deprehẽdas, ſi quo tempore id Dominus locutus eſt, cũ bona conſcientia expendas. Non enim in creando cælo, neque quum apud Patrem omnia diſponebat, neq; antequam homo fieret: ſed cum Verbum caro factum eſſet, hoc ſermone vſus eſt: Atque ideo quicquid poſt hominem ſumptum humanitus loquitur, ea omnia par eſt humanitati aſſcribi. Verbi enim proprium eſt cognoſcere quæ fecerit, horumque principium & finem non ignorare, quum eius ſint opera: norit-

τούτων οὕτως ἔντων, φέρε καὶ τὸ περὶ δὲ τῆς ὥρας οὐδεὶς οἶδεν· οὐδὲ οἱ ἄγγελοι, οὐδὲ ὁ υἱός, διερωτήσωμεν· τοῦτο γὰρ μάλιστα μεγάλως ἀγνοήσαντες, καὶ ἐν τούτῳ σκοτοδινιῶντες, μεγάλῳ νομίζουσιν ἔχειν ἐν τούτῳ πρόφασιν αἱρέσεως αὐτῶν· ἐγὼ δὲ καὶ ἐν τούτῳ προφασιζομένους αὐτοὺς· καὶ ἐν τούτῳ βλασφημοῦντας τοὺς αἱρετικούς, ὡς τοὺς γίγαντας πάλιν θεομαχοῦντας αὐτοὺς ὁρῶ· ὁ γὰρ ἐρανὸς καὶ γῆς κύριος δι' οὗ τὰ
A πάντα γέγονε, κρίνεται πρὸ αὐτῶν πρὸ ἡμέρας καὶ ὥρας· ὁ πάντα γινώσκων λόγος, κατηγορεῖ πρὸ αὐτῶν ὡς ἀγνοῶν πρὸ ἡμέρας· ὁ γινώσκων υἱὸς τὸν πατέρα, λέγει ἀγνοεῖν ἡμέρας ὥραν· ὧν τὰ αἴτια ἀφορᾷ ἕτερον εἰπεῖν ἢ ὅτι οὐκ ἦν ἐξισώσαι μαναί; Διὰ τοῦ λόγου γέγονε τὰ πάντα· καὶ χρόνοι· καὶ καιροὶ καὶ νύξ· ὁ ἡμέρα· καὶ πᾶσα ἡ κτίσις, ὁ ἀγνοεῖν ὁ δημιουργὸς τὸ ποίημα λέγει· καὶ αὐτὸς
B μὲν οὖν ὁ ἑρμὸς τοῦ ἀναγνώσματος, δείκνυσιν εἰδέναι τὸν υἱὸν καὶ τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν, καὶ οἱ ἀρχάγγελοι τῇ ἀγνοίᾳ καταπλήσσουσιν. εἰρηκὼς γὰρ οὐδὲ ὁ υἱὸς, διηγεῖται τοῖς μαθηταῖς τὰ περὶ τῆς ἡμέρας· λέγων, πάδε ἔσται καὶ πάδε, εἶτα τὸ τέλος· ὁ δὲ τὰ περὶ τῆς ἡμέρας λέγων, οἶδε πάντας ὁ τὴν ἡμέραν· ἢ τις μετὰ τὰ προειρημένα φαινήσεται· εἰ δὲ μὴ ἤδει τὴν ὥραν, οὐκ ἂν τὰ περὶ αὐτῆς ἐσήμανεν· οὐκ εἰδὼς πότε ἔσται ἡ ὥρα. καὶ ὥσπερ ἄν τις οἰκίαν ἢ πόλιν τοῖς ἀγνοοῦσι σημαίνειν θέλων· τὰ μὲν περὶ τῆς οἰκίας καὶ τῆς πόλεως, διεξίοι· ἐπειδὰν δὲ πάντα σημαίνας· καὶ ὅπως
C ἐγγὺς ἡ πόλις καὶ ἡ οἰκία· οἶδε πάντως ὁ σημαίνων ὅπου τε ἡ πόλις καὶ ἡ οἰκία ἐστὶν· οὐκ ἂν γὰρ εἰ μὴ ἐγίνωσκεν, ἐσήμανε τὰ περὶ ἐκείνων· μή ποτε δι' ἄγνοιαν ἢ μακρὰν ἀποστήσει τοὺς ἀκούοντας· ἢ αὐτὸς λέγων, λάθῃ καὶ ὑπερβῇ τὸ σημαινόμενον, οὕτως λέγων ὁ κύριος τὰ περὶ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ὥρας, οἶδεν ἀκριβῶς καὶ οὐκ ἀγνοεῖ πότε ἡ ὥρα· τίνος μὲν οὖν ἕνεκα γινώσκων, οὐκ εἶπε φανερῶς τοῖς μαθηταῖς;
D οὐδενός ἐστι περιεργάσασθαι ἃ σεσιώπηκεν αὐτὸς· τίς γὰρ ἔγνω νοῦν κυρίου; ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; τίνος δὲ χάριν γινώσκων ἔλεγε ὅτι οὐδὲ ὁ υἱὸς οἶδεν, οὐδένα τῶν πιστῶν ἀγνοεῖν οἴομαι· ὅτι καὶ πάλαι οὐδὲν ἦν δι' αὐτὸ σάρκα ὡς ἄνθρωπος ἔλεγε· οὐ δὲ γὰρ τοῦτο ἐλάττωμά ἐστι τοῦ λόγου, ἀλλὰ τῆς ἀνθρωπίνης ἐστὶ φύσεως ἴδιον καὶ τὸ ἀγνοεῖν· καὶ πάλιν ἄν τις ἰδοι καλῶς, ἐὰν καὶ τὸν καιρὸν ἐξετάζῃ μετὰ σωφρονίσεως ἀγαθῆς, πότε
E καὶ πίσιν ἔλεγε ταῦτα· οὐ τοίνυν ὅτε ὁ εὐαγγελιστὴς δι' αὐτοῦ ἐγίνετο· οὐδὲ ὅτι ἐν σαρκὶ αὐτῷ ἁρμόζων τὰ πάντα· οὐ δὲ γὰρ περὶ τοῦ γενέσθαι ἄνθρωπος ἔλεγε ταῦτα· ἀλλ' ὅτε ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· Διὰ τοῦτο καὶ πάντα ὅσα μετὰ τὸ γενέσθαι ἄνθρωπος λέγει, ταῦτα τῇ ἀνθρωπότητι δίκαιον ἀναθέναι· τοῦ μὲν γὰρ λόγου, ἰδιόν ἐστιν εἰδέναι τὰ πεποιημένα, καὶ πούτων ἀρχὴν καὶ τέλος μὴ ἀγνοεῖν· αὐτὸ γάρ ἐστιν ἔργα·

καὶ οἶδεν

καὶ οἶδεν ὁπόσοι, καὶ ἕως πινὸς τὴν σύστασιν αὐτῶν εἰργάσατο· εἰδὼς ἢ τὴν ἀρχὴν ἑκάστου, καὶ τὸ τέλος οἶδε πάντως· καὶ τὸ καθόλου ἓν κοινῇ πάντων τέλος· ἀμέλει λέγων ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ· πεῖ δὲ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον αὐτό· πάτερ ἐλήλυθεν ἡ ὥρα· δόξασόν σου τὸν υἱόν, δῆλόν ἐστιν ὅτι καὶ τὴν δι' παντὸς τέλος ὥραν, ὡς μὲν λόγος, γινώσκει· ὡς δὲ ἄνθρωπος, ἀγνοεῖ· ἀνθρώπου γὰρ ἴδιον τὸ ἀγνοεῖν καὶ μάλιστα παῦτα, ἀλλὰ καὶ τοῦτο, τῆς φιλανθρωπίας ἴδιον δι' σωτῆρος· ἐπεὶ δὴ γὰρ γέγονεν ἄνθρωπος, ἐκ ἐπηρώτησε διὰ τὴν σάρκα τὴν ἀγνοοῦσαν εἰπεῖν ἐκ οἶδα· ἵνα δείξῃ ὅτι εἰδὼς ὡς θεὸς, ἀγνοεῖ σαρκικῶς· ἐκ εἴρηκε γ' οὖν οὐ δὲ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἵνα μὴ ἡ θεότης ἀγνοοῦσα φαίνηται· ἀλλὰ ἁπλῶς οὐδὲ ὁ υἱός· ἵνα τοῦ ἐξ ἀνθρώπων γενομένου υἱοῦ, ἡ ἄγνοια ᾖ· διὰ τοῦτο καὶ πεῖ ἀγγέλων ἐκ εἴρηκεν ἐπαναβαίνων, ὅτι οὐδὲ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' ἐσιώπησε δεικνὺς τὰ δύο παῦτα· ὅτι εἰ τὸ πνεῦμα οἶδε, πολλῷ μᾶλλον ὁ λόγος οἶδε, ἢ λόγος ἐστίν. παρ' οὗ καὶ τὸ πνεῦμα λαμβάνει· καὶ ὅτι πεῖ τὸ πνεῦμα σιωπήσας, φανερὸν πεποίηκεν ὅτι περὶ τῆς ἀνθρωπίνης αὐτοῦ λειτουργείας ἔλεγεν, οὐδὲ ὁ υἱός· καὶ τοῦτο πικμήριον ὅτι ἀνθρωπίνως εἰρηκὼς οὐδὲ ὁ υἱὸς οἶδε, δείκνυσιν ὅμως θείκως ἑαυτὸν τὰ πάντα εἰδότα· ὃν γὰρ λέγουσιν υἱὸν μὴ εἰδέναι τὴν ἡμέραν· τοῦτον εἰδέναι λέγει τὸν πατέρα· οὐδεὶς γὰρ γινώσκει, φησὶ, τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱός· πᾶς δὲ πλεῖ τῶν θρειανῶν συνομολογήσει· ὡς τὸν πατέρα γινώσκων, πολλῷ μᾶλλον οἶδε τὴν κτίσεως τὸ ὅλον· ἐν ᾗ τῷ ὅλῳ, καὶ τὸ τέλος πάντης· καὶ εἰ ὥρισεν ἡ ὥρα καὶ ἡ ἡμέρα παρὰ τοῦ πατρός, δῆλόν ἐστιν ὅτι διὰ τὸν υἱὸν ὥρισεν· καὶ οἶδεν αὐτὸς τὸ δι' αὐτοῦ ὁρισθέν· ὁδὲν γάρ ἐστιν ὃ μὴ διὰ υἱοῦ γέγονέ τε καὶ ὥρισεν· ἀκοπῶ αὐτὸς δημιουργὸς ὢν πᾶν παντὸς, οἶδεν ὁποῖον καὶ πόσον, καὶ ἕως τινος οὕτως αὐτὸ ἠθέλησε βούλῃ ὁ πατήρ· ἐν δὲ τῷ ποσῷ ἐστι καὶ μέχρι τινὸς ἡ τούτων ἀλλαγὴ· πάλιν τε εἰ πάντα τὰ τοῦ πατρὸς τοῦ υἱοῦ ἐστι· τοῦτο γὰρ αὐτὸς εἴρηκε· διὸ ᾗ πατρός ἐστι τὸ εἰδέναι τὴν ἡμέραν, δηλονότι ὁ υἱὸς οἶδεν, ἴδιον ἔχων τοῦτο ἐκ τοῦ πατρός· καὶ πάλιν· εἰ ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ· οἶδε ᾗ ὁ πατὴρ τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν, φανερὸν ὅτι καὶ ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ ὢν, καὶ εἰδὼς τὰ ἐν τῷ πατρὶ, οἶδε καὶ αὐτὸς τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν· εἰ δὲ καὶ εἰκών ἐστιν ἀληθινὴ τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς, οἶδε ᾗ ὁ πατὴρ καὶ τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν, δῆλον ὅτι καὶ εἰδέναι παῦτα, τὴν ὁμοιότητα τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς ἔχει· καὶ οὐ θαυμαστὸν εἰ διὰ οὗ τὰ πάντα γέγονε· καὶ ἐν ᾧ συνέστηκε τὰ ὅλα, οἶδεν αὐτὸς τὰ γινόμενα, καὶ πότε τούτων ἑκάστου καὶ κοινῇ τὸ πλῆθος· ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ περιτεια, ἐκπέπουσα τῇ μανίᾳ τῶν ἀρειομανιτῶν· οὕτω εἰς τοσαύτην ἡμᾶς ἀπολογίαν ἠνάγκασεν ἐλθεῖν.

σωφρο-

noritque, quot & quam diuturna ea in cõdendo esse voluerit: quapropter si nec rerum singularum principia, nec terminos ignoret, omnino etiam nouerit vniuersalem & cõmunem omnium finem. Certe in Euangelio, vbi de se humano more loquitur, *Pater, (inquiens) venit hora, glorifica Filium tuum*: clare præ se tulit de vltima hora vniuersitatis eiusque fine, vt Verbum quidem, se cognitionem habere, vt hominem verò, in ignoratione versari. Siquidem hominis proprium est, ignorare, ac præcipue ea, quę sunt istius generis, & in eo ipso proprium, quiddam est beneuolẽtiæ Saluatoris nostri aduersus nos homines. Siquidẽ homo factus non erubuit propter carnem ex natura istarum rerũ inscium, se ignarum fateri, vt ostenderet se eius rei conscium, vt Deum, sed tamen carnaliter ignorare. Quapropter non dictum est ab eo, ne Filius quidem Dei, ne diuinitas ignorare videretur, sed simpliciter ne Filius: vt Filii hominis ista ignoratio remaneret. Atq; ea de causa, quũ de Angelis loquitur, non addidit altiorem gradum, vt diceret, *neque Spiritus Sanctus*, sed illud obticuit, duplici ratione rei fidem adstruẽs: nam si admittas Spiritum scire, multo magis Verbũ quatenus est verbũ, à quo etiam Spiritus accipit, id nõ incognitum habere admittas. Hic autem quum de spiritu taceat, manifesto prodit se de humano suo ministerio locutũ fuisse has voces (ne Filius quidem,) eaque res argumẽto est, eum humanitus istic loqui, cũ ait, *ne Filius quidem nouit*: æque tamen clare ostendit sese diuinitus omnia scire: quum enim dicit: Filium diẽ illam ignorare, hũc eodem tempore Patrẽ cognoscere affirmat: *Nemo enim*, inquit, *cognoscit Patrem, nisi Filius*: Nemo autem, non, præter Arianos, confiteretur, eum qui Patrem cognoscit multo magis cognoscere vniuersitatem rerum: in qua omnium finis & exitus continetur: quòd si iam definita est dies & hora à Patre, certũ est, eam destinationem definitionemque per filiũ decretã esse, nouitque ille ipse suum ipsius statutum, quum nihil sit omnium, quod nõ per filium & factum & definitũ sit. Quapropter ipse vt conditor vniuersitatis, cognitum habet, qualem, & quantam, & quàm diuturnam, & quousque eam Pater durare velit: & quousque status iste rerum in sua magnitudine & latitudine sese immobiliter sit habiturus. Rursũ, si omnia quæ Patris sunt, Filii sunt: Patris autẽ est cognoscere diem illam, vt in verbis Christi testatum videas: in manifesto est igitur & Filium cognoscere, quum id vt suum & proprium habeat ex Patre. Rursus, si Filius in Patre, & Pater in Filio, nouitque Pater diem & horam: clarum est, & Filium in Patre existentem, cognoscentemque ea quæ in Patre sunt, diem & horam non ignorare. Iam si Filius vera Imago est Patris, nouitque Pater diem & horam, cui dubium, quin istius scientiæ Paternæ Imaginem Filius quoq; possideat? Mirique nihil est, si, quum omnia per Filium creata sint, & in eo omnia consistant, norit ea quæ cõdita sunt, quando aut in singulis priuatim, aut publice in omnib. finis immineat. Cęterum, temeritas Arianorum cum summa absurditate coniuncta, nos ad hanc apologiam descendere coegit:

qui dum adnumerãt Filium Dei Verbũ æternũ rebus creatis, eò assuetudine blasphemandi ducũtur, vt etiam Patrem ipsum, minorem rerum vniuersitate videantur pronũciare. Si enim verum est, eum qui Patrem nouit, non nosse diem & horam, maior ergo (quod abominor) sublimiorque ea cognitio fuerit (quod rabiosi illi non abhorruerint dicere) qua non solum tota rerum natura, sed vel minima eius particula cognoscitur, quam qua Pater intelligitur. Verum, illi ita in Spiritum sanctum blasphemantes, certi sint, se nunquam huius impietatis remissione condonandos esse, prout Dominus locutus est: nos autem Christi amatores qui Christum gerimus, certum habemus, Verbum quatenus est Verbum non quòd ignoraret, ista dixisse, conscius enim erat omnium: sed vt hominis conditionem præ se ferret, in quam istiusmodi generatio competit. Et quia carnem induerat ignorationi obnoxiam, carnaliter locutus est, se nescium esse. Certe, is qui hic dicit, ne Filium quidem id scire, & ignorationem hominum tẽporibus Noe habitam pro exemplo adducit, statim subintulit: *Vigilate igitur, quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit:* Et rursus, *Ea hora qua non putatis, Dominus vester veniet: propter vos enim ego factus sum, quales vos estis.* Atque inde est quod dixi neque Filiũ scire. Oportuit enim eum si diuinitus ignorabat, in hanc formã locutum esse: Vigilate igitur, quoniam non noui, & qua hora non expecto. Nunc autem, nequaquam in eum modum locutus est, sed dum ait, vos nescitis, & qua hora non expectatis, satis declarauit, hominum esse ignorare, in quorum gratiam ipse similem hominibus carnem gestans homoque iam factus, hæc verba protulit ne Filium quidem id scire: siquidẽ carne non nouerat, quamuis vt Deus, illam ipsam horam bene cognitam haberet: quin & exemplum de Noe allegatum, Christi perduellium impudẽtiam ostendit: nam & illic non ita locutus est, non noui, sed non nouerant, donec veniret diluuium. Homines quidem non norant, at ille qui illis superinducebat eluuiũ, Pater nouerat & diem & horam, in qua catarractas cæli adaperuit, & abyssos egurgitauit, Noeque dixit: *ingredere tu & filii tui in arcam.* Iam si ignorasset, non denunciasset Noe, *adhuc septem dies & ego immittam inundationem super terram.* Quod si ex similitudine de Noe mutuata, designat diem illam, ac norat tẽpus diluuii, nouerat ergo diẽ sui ipsius aduentus. Et in comparatione de septem virginibus clariùs indicauit, qui nam sint qui ignorarent diem & horam, inquiens: *Vigilate igitur, quia non scitis neque diem neque horam.* Qui paulò ante dixerat, *Nemo nouit, ne Filius quidem:* nunc, nõ inquit, *ego non noui: sed vos non nouistis.* Eadem igitur ratione percontantibus discipulis de fine mundi, recte tum tẽporis hæc verba prolocutus est, neque filium scire, idque carnaliter respectu sui corporis, vt palam fieret, se vt hominem ignorare, quia hominum est, ignoratione laborare. Nam si Verbum est, & ille ipse est qui venturus est, idemque & iudex & sponsus, latere eũ non potest, quando, & qua hora venturus sit, & quo tempore dicturus est:

σωαριθμουῦντες γὰρ τῆς γυναικὸς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τὸν ἀΐδιον λόγον, κατ' ὀλίγον καὶ αὐτὸν τὸν πατέρα, ἐλάττονα τῆς κτίσεως μελετῶσι λέγειν· εἰ γὰρ ὁ τὸν πατέρα γινώσκων οὐκ οἶδε τῇ ἡμέρᾳ καὶ τῇ ὥρᾳ, φοβοῦμαι μὴ μείζων ἔσῃ, ὡς ἂν ἐκεῖνοι μαίνεσθαι εἴποιεν, ἢ περὶ τῆς κτίσεως· μᾶλλον δὲ ἡ περὶ τοῦ ἐλάττονος μέρους τῆς κτίσεως γνῶσις τῆς περὶ τοῦ πατρὸς γνώσεως· ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν οὕτως εἰς τὸ πνεῦμα βλασφημοῦσι, A
ὡς δὲ κατέσχεν μὴ λαμβάνειν παρὰ τῆς ἀσεβείας ταύτης ἄφεσιν ὡς ὁ κύριος εἴρηκεν· οἱ δὲ φιλόχριστοι καὶ χριστοφόροι, γινώσκομεν, ὡς ἀκαίρων ἦν ὁ λόγος ἐστὶν, ἔλεγεν, οὐκ οἶδα, οἶδε γάρ, ἀλλὰ τὸ ἀνθρώπινον δεικνὺς ὅτι τὸ ἀνθρώπων ἐστὶν ἴδιον τὸ ἀγνοεῖν, καὶ σάρκα ἀγνοοῦσαν ἐνεδύσατο· ἐν ᾗ ὢν, σαρκικῶς ἔλεγεν οὐκ οἶδα· τότε γ' οὖν εἰρηκὼς οὐδὲ ὁ υἱὸς οἶδε· καὶ τῶν κατὰ νῶε ἀνθρώπων τὴν ἄγνοιαν ὡραϊσθείς, ὃν τρόπον ἐπῆγαγε, χρηγορεῖτε οὖν, ὅτι οὐκ οἶδατε οὐδὲ ὑμεῖς ποίᾳ ὥρᾳ ὁ κύριος B
ὑμῶν ἔρχεται· καὶ πάλιν, ᾗ οὐ δοκεῖτε ὥρᾳ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται· δι' ὑμᾶς γὰρ κἀγὼ γινόμενος ὡς ὑμεῖς, εἶπον οὐδὲ ὁ υἱὸς· ἔδει δὲ ὅπερ ἐν ἀγνοίᾳ θεϊκῶς, εἰπεῖν χρηγορεῖτε οὖν ὅτι οὐκ οἶδα· καὶ ᾗ οὐ δοκῶ ὥρᾳ· νυνὶ δὲ, τοῦτο μὲν οὐκ εἶπεν· εἰρηκὼς δὲ ὅτι οὐκ οἴδατε ὑμεῖς· καὶ ᾗ οὐ δοκεῖτε, ἔδειξεν ὅτι τῶν ἀνθρώπων ἐστὶ τὸ ἀγνοεῖν· δι' οὓς C
αὐτὸς τὸ ὁμοίαν αὐτῶν ἔχων σάρκα· καὶ ἄνθρωπος γινόμενος, ἔλεγεν, οὐδὲ ὁ υἱὸς οἶδεν· οὐκ οἶδε γὰρ σαρκὶ· καίπερ ὡς λόγος γινώσκων· καὶ τὸ κατὰ νῶε δὲ ὑπόδειγμα πάλιν ἐλέγχει τὴν ἀναίδειαν τῶν χριστομάχων· καὶ γὰρ κἀκεῖ, οὐκ εἶπεν οὐκ ἔγνων· ἀλλ' οὐκ ἔγνωσαν ἕως ἦλθεν ὁ κατακλυσμὸς· οἱ μὲν γὰρ ἄνθρωποι, οὐκ ἐγίνωσκον· ὁ δὲ τὸν κατακλυσμὸν ἐπάγων· αὐτὸς δὲ ὧν ὁ σωτὴρ, ἐγίνωσκεν τῇ ἡμέρᾳ καὶ τῇ ὥρᾳ, ἐν ᾗ καὶ τοὺς καταῤῥάκτας ὠῴγει τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὰς ἀβύσσους ἐῤῥήγνυε· καὶ τῷ D
νῶε εἴρηκεν, εἴσελθε σὺ καὶ οἱ υἱοί σου εἰς τὴν κιβωτὸν· εἰ γὰρ ὢν ἀγνοῶν, οὐκ ἂν προσέλεγε τῷ νῶε. Ἔτι γὰρ ἡμερῶν ἑπτὰ, ἐγὼ ἐπάγω ὑετὸν ἔτι τὴν γῆν· εἰ δὲ ὁ κύριος τῆς εἰκόνος τῆς κατὰ νῶε σημαίνει· ὅτι ἤδει τὴν ἡμέραν τοῦ κατακλυσμοῦ, οἶδεν ἄρα καὶ τὴν κατὰ τὰς παρθένους δὲ ὁμοίωσιν εἰρηκὼς, φανερώτερον πάλιν ἔδειξε, τίνες εἰσὶν οἱ ἀγνοοῦντες τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν· λέγων, χρηγορεῖτε οὖν ὅτι οὐκ οἴδατε τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν· οὕτως ἄρα E
πωθανομένων τῶν μαθητῶν περὶ τέλους, καλῶς εἶπε τότε, οὐδὲ ὁ υἱὸς, ἀπὸ τοῦ σώματος· ἵνα δείξῃ ὅτι ὡς ἄνθρωπος, οὐκ οἶδεν· ἀνθρώπων γὰρ ἴδιον, τὸ ἀγνοεῖν· ἡ μέν τοι λόγος ἐστὶ· καὶ αὐτός ἐστιν ὁ ἐρχόμενος· καὶ αὐτὸς κριτὴς· καὶ αὐτὸς νυμφίος, οἶδε ποτὲ καὶ ποίᾳ ὥρᾳ ἔρχεται· καὶ ποτὲ μέλλει λέγειν,

ἔγειραι

Excitare

ἔγειραι ὁ καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ χριστός· ὥσπερ γὰρ ἄνθρωπος γινόμενος μετὰ ἀνθρώπων πάντα, καὶ ὑπέχει, ἕτως μετὰ μὲν ἀνθρώπων, ὡς ἄνθρωπος οὐκ οἶδε, θεϊκῶς δὲ ὢν ἐν τῷ πατρὶ, ὡς λόγος καὶ σοφία, οἶδε· καὶ οὐδέν ἐστιν ὃ ἀγνοεῖ· ἕτως καὶ ὧδε Λαζάρου πάλιν ἀνθρωπίνως πυνθάνεται· ὁ ἀπελθὼν ἐγεῖραι αὐτόν· καὶ εἰδὼς πόθεν ἀνακαλέσεται τὸν Λαζάρου ψυχήν· μεῖζον δὲ τὸ εἰδέναι πῦ ἡ ψυχὴ, πῦ εἰδέναι πᾶ ἔκειτο σῶμα· ἀλλ' ἀνθρωπίνως ἐπερωτᾷ, ἵνα θεϊκῶς ἀνεγείρῃ· ἕτω καὶ τῶν μαθητῶν πυνθάνεται ἐλθὼν εἰς τὰ μέρη καισαρείας, καίπερ εἰδὼς καὶ πρὶν ἀποκαλυφθῆναι τὸν πέτρον· εἰ γὰρ ὁ πατὴρ ἀπεκάλυψε πέτρῳ· ὡδὶ ὢν ὁ κύριος ἐπυνθάνετο, δῆλόν ἐστιν ὅτι Λαζάρου ἡ ἀποκάλυψις· οὐδεὶς γὰρ οἶδε τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατὴρ· καὶ τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱός· καὶ ᾧ ἐὰν θέλῃ ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι· εἰ δὲ δι' υἱοῦ ἥτε τοῦ πατρὸς ἡ τοῦ υἱοῦ γνῶσις ἀποκαλύπτει, οὐκ ἀμφίβολον ὡς αὐτὸς ὁ πυνθανόμενος κύριος πρότερον ἀποκαλύψας τῷ πέτρῳ τὰ τοῦ πατρὸς· ὕστερον ἀνθρωπίνως ἐπυνθάνετο· ἵνα καὶ τοῦτο δείξῃ ὅτι σαρκικῶς πυνθανόμενος, ἤδει θεϊκῶς ἃ μέλλει λέγειν ὁ πέτρος· οἶδεν ἄρα ὁ υἱὸς γινώσκων τὸν ἑαυτοῦ πατέρα· ἧς γνώσεως, ἅτε μείζον, οὔτε πλειότερον ἄν τι γένοιτο· ἱκανὰ μὲν οὖν ταῦτα πρὸς ἔλεγχον αὐτῶν· ἐβουλόμην δὲ αὖ ἐρωτῆσαι· ἵνα καὶ ἕτω μᾶλλον ἐχθροὶ τῆς ἀληθείας δειχθήσονται καὶ χριστομάχοι· ὁ ἀπόστολος ἐν τῇ δευτέρᾳ πρὸς κορινθίους ἐπιστολῇ γράφων, φησὶν, οἶδα ἄνθρωπον ἐν χριστῷ πρὸ ἐτῶν δεκατεσσάρων εἴτε ἐν σώματι, οὐκ οἶδα· εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος οὐκ οἶδα· ὁ θεὸς οἶδε· τί γέγονε φασὶ· οἶδεν ὁ ἀπόστολος ὃ πέπονθεν ἐν τῇ ὀπτασίᾳ καὶ λέγῃ οὐκ οἶδα, ἢ οὐκ οἶδεν· εἰ μὲν οὖν οὐκ οἶδεν· σκοπεῖτε, μὴ μανθάνοντες πίπτητε, πείσητε καὶ εἰς τὴν φρυγῶν ἀφροσύνην τῶν λεγόντων μὴ εἰδέναι τοὺς προφήτας· μὴ δὲ τοὺς ἄλλους τοὺς διακονήσαντας τὸν λόγον· μήτε ἀποδοσι· μή τι δεῖ τίνων ἀπαγορεύουσιν· εἰ δὲ οἶδε λέγων οὐκ οἶδα· εἶχε γὰρ ἐν αὐτῷ τὸν χριστὸν τὰ ἀποκαλύπτοντα αὐτῷ τὰ πάντα, πῶς οὐκ ἀληθῶς ἐξεραμμένη τῶν χριστομάχων, καὶ αὐτοκαλάκριτός ἐστιν αὐτῶν ἡ καρδία, τὸν μὲν ἀπόστολον λέγοντα οὐκ οἶδα, λέγουσιν εἰδέναι· τὸν δὲ κύριον λέγοντα οὐκ οἶδα λέγουσι μὴ εἰδέναι; εἰ γὰρ ἐπὶ χριστοῦ ἐν αὐτῷ· οἶδεν ὁ πᾶς ὅπερ λέγει οὐκ οἶδα, πῶς ἀχὶ μᾶλλον αὐτὸ ὁ χριστὸς οἶδε, κἂν λέγῃ οὐκ οἶδα· ὁ μὲν οὖν ἀπόστολος ἀποκαλύπτοντος αὐτῷ τοῦ υἱοῦ, οἶδεν ὃ πέπονθεν· διὰ τοῦτο γάρ φησιν· οἶδα ἄνθρωπον ἐν χριστῷ· εἰδὼς ἦ τὸ ἄνθρωπον, οἶδε καὶ πῶς ὁ ἄνθρωπος ἁρπάγη· ὁ γοῦν ἐλισσαῖος βλέπων τὴν ἡλίαν, οἶδε δὲ πῶς ἀνελήφθη· ἀλλὰ καίπερ γινώσκων, ὅμως τῶν υἱῶν τῶν προφητῶν νομιζόντων τὸν ἡλίαν εἰς ἕν τῶν ὀρέων ἐμπεπτωκέναι· ἀπορίφθαι· αὐτὸς μὲν τῇ ἀρχῇ γινώσκων ὃ ἐώρακεν, ἔπειθε τοὺς ἄνδρας· βια-

Excitare qui dormis & resurge ex mortuis, & illustrabit te Christus. Nam sicuti vt homo cum hominibus esurit, & sitit, & patitur, ita cum hominibus, vt homo, non nouit. Cæterum, quatenus in Patre diuinitus existit, vt Verbum & Sapientia; eatenus certe eum non subterfugit, nec est quippiam omnium, quod illi in occulto sit: ita vicissim humanitus de Lazaro quærit, quo cum accessisset, eũ excitat, non ignorum habens, vnde & ex quibus locis eius animam reuocari oporteret. Maius certe grauiusque scire, vbi anima erat, quam vbi corpus situm esset, sed humanitus percõtatur, vt diuinitus excitaret: ita quoque à discipulis, vbi in partes Cæsareæ progressus esset, percontatur, quamuis id sciret, priusquam à Petro responderetur. Si enim Pater reuelauit Petro de quibus Dominus percontabatur, res manifestaria est per ipsum Dominum hanc reuelationem Petro contigisse: siquidem ipse dicit, *Nemo nouit Filium, nisi Pater: vel Patrem, nisi Filius, & cuicunque Filius reuelauerit.* Iam, si per Filium, Patris Filiique cognitio reuelatur, in ambiguo non est, quin ipse Dominus, qui percontatur, cum prius reuelasset Petro, ea quæ ex Patre cognouerat, postea humanitus ista interroget, vt & illud ostẽderet, quòd quæ carnaliter sciscitabatur, ea quum Petrus dicturus esset, diuinitus cognosceret. Nouerat igitur istud Filius, qui nouit omnia, & Patrem suum cognitum habet: qua cognitione nec maius, nec perfectius quicquam fuerit. Hæc quidem sufficiũt ad eorum refutationem: mihi tamen libido est, vicissim interrogare, quò veritatis hostes, Christique perduelles magis appareant. Apostolus in secunda ad Corinthios epistola in hunc modum scribit, *Noui hominem in Christo ante annos quatuordecim, siue in corpore, nescio, siue extra corpus, nescio: Deus autem scit.* Quid igitur dicitis? nescitne Apostolus, quid sibi acciderat in visione? quantumcunque dicat se nescisse: quòd si illum affirmetis nescisse, videte ne qui non assueti estis cadere, in Phrygum iniquitatem decidatis, qui asseuerant nescisse Prophetas, Verbique ministros, quid facerẽt, aut de quibus renunciarent. Contrà, si pronuncietis Apostolum dicentem se nescisse, nulla isthic ignorãtia laborasse, quum haberet in se Christum sibi omnia reuelãtem, qui (quæso) non fueritis peruersissimo & reprobissimo animo quum asseueretis Apostolum dicentem se ignorare, scire: & Dominum itidem dicentem se ignorare, nescire? Nam si ideo quia Filius Dei in Paulo erat, nouerat Paulus, quæ dicit se ignorare: quur non multo magis ipse Christus norit, quantumcunque dicat sese ignorare? Apostolus igitur reuelante Domino norat, quid sibi acciderat: nam ideo locutus est, *Noui hominem in Christo*, & quum nouisset hominem, nouerat quomodo ille raptus esset. Certe Helizæus nouerat quomodo Elias assumptus esset, verum quamuis rem certam haberet, tamen discipulis Prophetarum existimantibus Eliam in aliquem montium abiectum esse, principio quidem conscius eorum, quæ viderat, operam dabat, vt persuaderet id quod res esset

sed:

sed vbi illi actius instarent, silentium tenuit, siuitque eos ad inuestigationem digredi. Quid igitur? an quia tacuit, rem incognitam habebat? minime gentium, sed tamen quasi ignarus id illis concessit, vt ita negocii fide percepta & rebus exploratis, nihil vlterius ambigerēt de Eliæ assumptione. Igitur multo magis Paulus, qui ipse raptus fuit, nouerat quomodo raptus fuerit: siquidem & Elias idem cognitum habebat: à quo, si interrogatus fuisset, dixisset forsitan qua ratione assumptus esset: sed tamen se nō nouisse, Paulus dicit, duabus, vt ego existimo, de causis: quarum alteram ipse elocutus est, ne propter excellus reuelationum alium quis eum arbitraretur præ eo quem videbat: altera deinde causa, ne, quum Saluator se nescire dicat, si ipse se scire fateretur, seruus supra Dominum suum & discipulus supra Magistrum esse videretur. Igitur qui Paulo dederat, vt sciret, multo magis ipse scientia instructus fuit. Nam cum diceret ea quæ diem illam præcedebant, nouerat vtique quando dies illa & hora ventura esset: eius tamen rei quum conscius esset, inquit: ne filius quidem nouit. Qua gratia igitur dixit per id tempus se nescire, quod ipse, vt Dominus in sua potestate & cognitione habebat? Ego rem peruestigans, quatenus per coniecturam licet, existimo nostræ vtilitatis causa id ab illo factum esse, sed vtinam præbeat ille nostræ intentioni intellectum veritatis: pro mea ergo opinione, vtrobique Seruator id quod nobis vtile erat, procurauit: quippe, qui omnia quæ finē antecederent, præindicarit, ne, vt ipse quoque verbis suis præmonuit, ad prodigia illa obstupescerēmus, aut turbati percelleremur, sed ex illis finem qui subsequeretur, expectaremus. De die vero & hora, quum diuinitus omnia sciret, carnaliter tamē ob carnem ignorationi obnoxiam, dixit, se eius rei ignarum esse, ne percōtantes discipulos, si nulla responsione dignati essent, molestia afficeret, aut reddito responso, contra illorum nostrorumque omnium vtilitatem id faceret. Illud plane pro nobis est, quòd propter nos caro factus, dixerit, ne Filium quidem id scire. Nec enim in eius verbis falsi quicquam fuerat, pro hominis enim ratione loquebatur, *Non noui*: neque reliquit discipulis occasionem, qua se ad dicendum premerent. Eo enim quòd dicebat se ignorare, refrenauit illorū curiositates. Certe in Actis Apostolorum scriptum habetur, quando vehebatur ab Angelis, hominum more adscendens efferensque in cælum quam gestabat carnem quo tempore discipuli hoc intuentes, rursum percontabantur quando finis futura esset, & quando eius aduentus expectandus, diserte illis & expresse locutus est: *non est vestrum cognoscere tempora & rerum agendarum articulos, quos Pater collocatos habet in sua potestate*, neque per id tempus dixit, ne Filium quidem scire, quemadmodum antea humanitus dixerat, *sed non est vestrum scire*: iam enim quum caro illius resurrexerat, deposueratque mortalitatem, ac Deificata esset, non decuit eum carnaliter respondere, vtpote iam in cælum ascendentem, sed

διαζομένων δὲ ἐκείνων, σεσιώπηκε καὶ σωιεχώρησεν
ἀπελθεῖν· ἦρ οὖν ἐπίδηλα σεσιώπηκεν ὅτι ἐγίνωσκεν; ἐγίνωσκε μὲν οὖν ἀλλ' ὡς οὐκ εἰδὼς σωιεχώρησεν· ἵν' ἐκείνοις σωιαθέντες, μηκέτι διεζάζωσι σεῖ τῆς αἰτιολήψεως ἡλίου· οὐκοῦν πολλῷ μᾶλλον ὁ σαῦλος, αὐτὸς ὢν ἁρπαγείς, οἶδε καὶ σῶς ἡρπάγη· καὶ γὰρ ἠλίας, ἐγίνωσκε· καί εἰ ἐσιωθήνε τὸ τις, εἶσεν αὖ σῶς αἰελήφθη· λέγει ὅμως ὁ σαῦλος οὐκ οἶδα· δύο τούτων χάριν, ὡς γε νομίζω· ἑνὸς μέν, ὡς αὐτὸς εἶσεν, ἵνα μὴ διὰ τὴν σεροβολὴν τῶν ἀσοκαλύψεων, ἑσέρου τις αὐτὸν λογίσηται, σαρὸ ὃ βλέσει· ἑτέρου δὲ, ὅτι σῦ σωτῆρος εἰσὶν οὐκ οἶδα, ἵνα μὴ φαίνηται δοῦλος ὢν σαρὰ τὸν κύριον αὐτοῦ, καὶ μαθητὴς σαρὰ τὸν διδάσκαλον· οὐκ οὖν ὁ τῷ σαύλῳ δεδωκὼς εἰδέναι, σλείω μᾶλλον αὐτὸς οἶδε· καὶ γὰρ καὶ λέγων τὰ σρὸ τῆς ἡμέρας, οἶδε καὶ σρόσθεν καὶ σότε ἡ ἡμέρα· καὶ ὅμως εἰδὼς, λέγει οὐδὲ ὁ υἱὸς οἶδε· τίνος μὲν χάριν εἶσε σότε, οὐκ οἶδα; αὐτὸς ὡς δεσσότης, οἶδεν· ὡς δὲ διερευνῶντας σροχάζοι χρὴ τῆς ἡμῶν ἕνεκα λυσιτελείας, ὥς γε νομίζω, σῦτ' σεσίηκε· σαρέχει δὲ αὐτὸς τῇ σροθέσει τὸ νοεῖν τ' ἀληθείας· ἐν ἀμφοτέροις δὲ ἡμῖν τὸ χρήσιμον ἐφύλαξεν ὁ σωτὴρ· καὶ γὰρ τὰ μὲν σρὸ σῦ σύλου ἅσαντα σε δεδήλωκεν, ἵνα ὡς εἶσεν αὐτὸς, μὴ ξενισθῶμεν γιγνομένων αὐτῶν ἀλλὰ καὶ ὀκ σύτων, τὰ μετὰ ταῦτα σύλῳ σροσδοκῶμεν· σεῖ δὲ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ὥρας, οὐκ ἠθέλησε θεϊκῶς εἶσεν ὅτι οἶδα· ἀλλὰ σαρκικῶς διὰ τὴν σδέκα τὴν ἀγνοεῖσαν καθὰ σροθέσεν, εἶσεν ὅτι οὐκ οἶδα· ἵνα μηκέτι ἐσερωτήσωσιν αὐτὸν· καὶ λοισὸν ἡ μὴ εἰρηκὼς λυσήσῃ σότε σὺς μαθητὰς, ἢ εἰρηκὼς, σῶς τ' συμφέρον αὐτοῖς καὶ σᾶσιν ἡμῖν σοιήσῃ· ὃ γὰρ αὐ σοιῇ, τοῦτο σαύτως ὢν σαρ' ἡμῶν ἐστιν· ἐσειδὴ καὶ δι' ἡμᾶς ὁ λόγος σαρξ ἐγένετο, δι' ἡμᾶς τίνων εἶσε καὶ τὸ οὐδὲ ὁ υἱὸς οἶδε· καὶ οὕτε ἐψεύσατο σῦσο εἰρηκὼς, ἀνθρωσίνως γὰρ εἶσεν ὡς ἄνθρωσος οὐκ οἶδα, οὔτε ἀφῆκε τὰς μαθητὰς αὐτὸν βιάσεσθαι· εἰρηκὼς γὰρ οὐκ οἶδα, ἔσησεν κακείνων τὴν ἐρώτησιν· ἐνγ' οὖν σᾶς σράξεσι τῶν ἀσοστόλων ἔστι γεγραμμένον· λαίλαψ ἐσέσεσε τοῖς ἀγγέλοις ἀναβαίνων ὡς ἄνθρωσος· καὶ ἀναφέρων ὡς τὸν οὐρανὸν λαβὲ ἐφόρει σάρκα· ὅσι καὶ οἱ μαθηταὶ τοῦσο βλέσοντες, σάλιν ἠρώτων· σότε τὸ σύλον ἔσῃ; καὶ σότε σὺ σαραγίνῃ; καὶ εἶσεν αὐτοῖς φανερώτερον· οὐχ ὑμῶν ἐστι γνῶναι χρόνους ἢ καιροὺς οὓς ὁ σατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ· καὶ ὀκ εἶσεν σότε οὐδὲ ὁ υἱὸς, ὥσσερ εἶσεν σερὶ τούτων ἀνθρωσίνως· ἀλλ' ἡμῶν ὀκ ἔστι γνῶναι· λοισὸν γὰρ λαβὲ ἡ σαρξ ἀσασᾶσα· καὶ ἀσοθεμένη τὸν νέκρωσιν καὶ θεοσοιηθεῖσα. καὶ ὀκέτι ἔσρεσε σαρκικῶς αὐτὸν ἀσοκρίνασθαι ἀνερχόμενον εἰς τοὺς οὐρανούς.

ἀλλὰ

ἀλλα λοιπὸν θεϊκῶς διδάξαι· ὅτι οὐχ ὑμῶν ἐστι γνῶναι χρόνους ἢ καιροὺς οὓς ὁ πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ· τίς γὰρ ἡ δύναμις τοῦ πατρὸς, ἢ ὁ χριστός; χριστὸς γὰρ θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία· οἶδεν ἄρα ὁ υἱὸς λόγος ὢν· τοῦτο γὰρ λέγων ἐσήμαινεν ὅτι ἐγὼ οἶδα· ἀλλ' οὐκ ἔστιν ὑμῶν γνῶναι· διὰ ὑμᾶς γὰρ καὶ ἐν τῷ ὄρει καθήμενος σαρκικῶς εἶπον, οὐ γὰρ ὁ υἱὸς εἶδε· Διὰ τὸ ὑμῶν καὶ πάντων συμφέρον· συμφέρει γὰρ ὑμῖν καὶ εἰδέναι τῶν ἀγγέλων καὶ εἰδέναι τοῦ υἱοῦ, οὕτως ἀκούσαι· Διὰ τοὺς μετὰ ταῦτα ἐσομένους πλάνους· ἵνα κἂν ὡς ἄγγελοι μεταχηματίζωνται δαίμονες καὶ εἰδὲ τῆς συντελείας ἐπιχειρήσωσι λέγειν, μὴ πιστεύσητε ὡς ἀγνοούντων αὐτῶν, ἂν δὲ καὶ ὁ ἀντίχριστος μεταποιήσας αὐτὸν λέγῃ· ἐγώ εἰμι ὁ χριστὸς· καὶ πειράσῃ καὶ αὐτὸς εἰδέναι τῆς συντελείας λέγειν· εἰς τὸ πλανῆσαι τοὺς ἀκούοντας· ἔχοντες ὑμᾶς παρ' ἐμοῦ τῷ φωνῷ ὅτι οὐδὲ ὁ υἱὸς, μηδὲ ἐκείνῳ πιστεύσητε· ἄλλως τε, οὐδὲ εἰδέναι πάλιν πότε τὸ τέλος· ἢ πότε τοῦ τέλους ἡ ἡμέρα, συμφέρει τοῖς ἀνθρώποις, ἵνα μὴ γινόντες, καταφρονήσωσι τοῦ μεταξὺ χρόνου γρώνται εἰμένοντες τὰς ἐγγὺς τοῦ τέλους ἡμέρας· τότε γὰρ μόνον ἑαυτῶν ἐπιμελεῖσθαι φασίσονται· Διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἑκάστου τέλους τοῦ θανάτου σεσιώπηκεν· ἵνα μὴ φθάσει τῆς γνώσεως φυσιωθέντες οἱ ἄνθρωποι, ἀμελεῖν ἑαυτῶν τὸ πλεῖστον ἄρξωνται τοῦ χρόνου· ἀμφότερα δὴ οὖν καὶ τὸ καθόλου τέλος, καὶ τὸ ἑκάστου ἀπέκρυψεν ἀφ' ἡμῶν ὁ λόγος· καὶ γὰρ ἐν τῷ καθόλου, τὸ ἑκάστου τέλος ἐστὶ· καὶ ἐν τῷ ἑκάστου τέλει, τὸ καθόλου σφάγεται· ἵνα ἀδήλου αὐτοῦ ὄντος ἀεὶ προσδοκώμενοι, καθ' ἡμέραν ὡς καλούμενοι προσκόπτωμεν, τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενοι, τῶν ὄπισθεν ἐπιλανθανόμενοι· τίς γὰρ γινώσκων μὲν τὴν ἡμέραν τοῦ τέλους, οὐχ ὑπερτίθεται τὸν μεταξὺ χρόνον· ἀγνοῶν δὲ, ἡ καθ' ἡμέραν ἕτοιμος γίνεται; Διατοῦτο γὰρ ἐπὶ τούτοις ἐπέφερεν ὁ σωτὴρ λέγων· γρηγορεῖτε οὖν ὅτι οὐκ οἶδατε οὐδὲ ὑμεῖς ποίᾳ ἡμέρᾳ ὁ κύριος ὑμῶν ἔρχεται· καὶ ᾗ οὐ δοκεῖτε ὥρᾳ, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται· Διὰ τὸ συμφέρον ἄρα τὸ ἐκ τῆς ἀγνοίας τοῦτο εἴρηκε· καὶ γὰρ τοῦτο λέγων, βλέπε Διὰ παντὸς ἡμᾶς ἑτοίμους γίνεσθαι· ὑμεῖς γάρ φησιν οὐκ οἴδατε· ἐγὼ δὲ ὁ κύριος οἶδα πότε ἔρχομαι· κἂν οἱ ἀρειανοί με μὴ προσδοκῶσι λόγον ὄντα τοῦ πατρὸς· ὁ μὲν οὖν κύριος τὸ ἡμῶν συμφέρον ὑπὲρ ἡμᾶς γινώσκων, οὕτως ἠσφαλίσατο τοὺς μαθητὰς καὶ αὐτοὶ μαθόντες· διωρθώσαντο μέλλοντας ἐν τούτῳ πλανᾶσθαι τοὺς ἀπὸ τῆς θεσσαλονίκης· ἐπειδὴ δὲ οἱ χριστομάχοι ἐσὶ ἕτω καταδύονται, βούλομαι καὶ περ εἰδὼς σκληροτέραν ἔχοντας αὐτοὺς τὴν φαραὼ τοῦ καρδίαν, ἐρωτῆσαι πάλιν καὶ εἰ τοῦτο· ἐν ᾧ τῷ θεῷ δόξῃ πιστεύεται ὁ θεὸς τοῦ ἀδὰμ λέγων· ἀδὰμ ποῦ εἶ· ἐξετάζει

sed vt diuinitus nos doceret, non nostrum esse scire tempora & articulos rerum, quos posuit Pater in sua Potestate, *sed accipietis virtutem.* Quę autem potestas est Patris, nisi Filius? Christus enim Dei potentia & Dei Sapientia. Nouerat igitur omnia Filius, vtpote Verbum & Ratio Patris, & hoc ipsum suis verbis satis præ se ferebat, minime se eius rei ignarum esse, non aliter quàm si ad istum modum dixisset: Noui quidem illud, sed non est vestrum scire. Propter vos enim in monte sedens carnaliter locutus sum, ne filium quidem scire, idque propter vestrum & omnium commodum. Vtile est enim vobis tum de Angelis tum de Filio istiusmodi negationem scientiæ audire, idque propter errores, qui alioqui postmodum suboriri possent ne Dæmonibus Angelorum figuram assumentibus, & de consummatione seculi inceptantibus loqui, vllam fidem haberetis, vtpote earum rerum ignaris. Et si Antichristus transformata specie asserit se Christum esse, ac de futura consummatione instituit loqui, quo audientes in errorem abducat: vos contrà, nostra præmonitione instructi, quod ne Filius quidem id sciat, omnem illi fidem abrogetis. Est & alia ratio, cur inutile sit finem, aut finis diem præsciri, ne si is mature prænoscatur, tempora intermedia neglectim habeantur, & comperendinationibus vtantur vsque ad dies fini conterminos, ac tum demum causam se habere existiment, cur vigilātes sint. Ideoque & finē cuiusque quæ per mortem obuenit, silentio texit: nē occasione istius scientiæ inflati, pro maiori parte temporis, sese negligentes habeant. Ergo vtrūque, & vniuersitatis rerum mundique finem, & vniuscuiusque exitum celatum voluit. Nam in vniuersitatis fine, finis quoque singulorum: & in singulorum fine, vniuersitatis finis cōsummatur: vt rerum incerti, & semper expectatione suspensi, quotidie quasi citati proficiamus, enitamurque ad ea quæ à fronte sunt, obliti interim eorum quæ à tergo relinquuntur. Quis .n. certus diei, in quem finis destinatur, non mediis temporib: supersedere solet? contrà, qui eius rei ambiguus est, singulis dieb. se promptū exhibet, eaque de causa dictis istis subiunxit Seruator: *Vigilate igitur* (inquiens,) *quoniā neq; à vobis scitur, qua hora Dominus vester venturus sit.* Et, *Qua hora non putatis, Filius hominis veniet* Ergo ob vtilitatē quæ in ignoratione sita erat, dictum est hoc à Salutatore. His.n. verbis hoc egit, vt semper accincti & expediti essemus: quasi diceret, Vos quidem nescitis, ego tamen qui Dominus sum, cognitū habeo, quādo statuerim aduenire, et āsi Ariani me, qui Patris sum Verbum, non expectēt. Dominus igitur cui melius quā nobis exploratum fuit, id ad nostrū commodū cedere, ea ratione discipulos suos cautiores reddidit, atque indè postea factū est, vt illi ea admonitione instructi reliquorum errores emēdauerint, & imprimis in eo ipso Thessalonicensium. Cæterum, quia Christi perduelles ne ita quidem in se subsidentes contrahuntur: libet, quamuis certum mihi sit ipsos habere cor Pharaone obduratius, rursum super his rebus interrogare. In paradiso percunctatur Deus ex Adam, vbinam esset?

à Cain

à Cain itidem exquirit, vbi Abel frater ipsius esset? Quid igitur isthic dicitis? Si enim eum ignorare arbitramini, atque ea de causa interrogationes facere, iam hoc ipso vos Manichæis adiungitis: horum enim est istiusmodi temeritas: Sin autem publice metuitis Manichæi appellari, necessitas ipsa è vobis extorquebit, vt fateamini, illum minime ignarum interrogasse. Quid absurdi igitur hic, aut quid miri vestris oculis apparet, cur ita vos in ruinam detis, si Filius Deus carnem indutus, vt homo, ex discipulis sciscitetur? nisi scilicet vobis iam vt Manichæis obtrectare libeat, etiam illi interrogationi quæ cum Adamo est habita? Credo id quoque (quæ est vestra peruicacia in vestris erroribus) quippe, vbi vbique victi, tandem etiam verbis quæ Lucas habet, inceperitis obmurmurare, recte dictis malam & peruersam sententiam affingentes. Sed proferamus ea in medium, vt vel ita eorum peruersus animus innotescat. Ait enim Lucas: *Iesus profecit sapientia & proceritate & gratia coram Deo & hominibus.* Verba quidem ita se habent, sed tamen necessum, vt eos, qui hic offenduntur, vicissim quasi Pharisæos, aut Saducæos interrogem, de quonam hic Lucas verba faciat? facit autem de Iesu Christo, sed quid? estne ille homo, vt vulgus hominum? an deus humanitate & carne indutus? Quod si vulgaris est homo, esto, vt pro conditione aliorum hominum profectus capiat. At istiusmodi est Samosatensis sententia, quam vos toto animo & ope fouetis, titulo duntaxat Samosatensium, ob metum hominum, repudiato. Quòd si non simpliciter homo est, sed Deus carne indutus, quod omnino verum est: Verbum enim caro factum est, & Deus cum esset in carnem descendit, quemnam potuit habere profectum, quum par æqualisque Patri existeret? aut vbinam quæso habuit incrementum Filius, qui semper est in patre? Si enim cum semper sit in Patre, proficiat, quidnã (quæso) vlterius Patre est, vt inde suum profectum capiat? Pulchrum est hic eadem repetere, quæ de capiendo & glorificando superius tractauimus. Quòd si, quum homo esset, tum tandem incepit proficere: certum est, eum antequã homo fieret, imperfectum fuisse, & carnem ipsum potius meliorẽ reddidisse, quàm ipse carnem. Rursum, si Verbum quum esset, proficiebat, qui maior effici potuit, quàm Verbum, & Sapiẽtia, & Filius, & Virtus Dei est? hęc enim omnia Verbum existit. Cuius, si quis, quasi Radii alicuius, particeps quoquo modo esse potuit, is statim inter homines omnino perfectus est, & per Angelos efficitur. Nam & Angeli, & Archangeli, Dominationes, Throni, & reliquæ potestates Verbi participes affecti, vidẽt perpetuo faciem Patris eius. Quomodo igitur, qui aliis perfectitudinem præbet, ipse inferior posteriorque illis profectus capit? Angeli enim humanę illius natiuitati inseruierunt, & ꝙ à Luca refertur, post Angelorũ ministeria gestũ refertur. Quomodo igitur vlla ratione in hominis cogitatũ descẽdere potuit? aut quomodo Sapiẽtia in Sapiẽtia ꝓgressus fecit? aut quomodo is qui aliis gratiã donat,

ἐξεπάζει δὲ καὶ τοῦτο λέγων· ποῦ ἄβελ ὁ ἀδελφός σου· τί τοῦτο καὶ πρὸς πύπυ φατί· εἰ γὰρ ἀγνοεῖν αὐτὸν νομίζετε, καὶ διατοῦτο πιυθάνεσθαι, μανιχαίοις μὲν ἤδη προσπέπηγε· αὐτῶν γὰρ τὸ πιοῦτον πλήμμα· εἰ δὲ φοβέμενοι φανερῶς ὀνομασθῆναι μανιχαῖοι· βιάζεσθε ἑαυτοὺς εἰπεῖν· ὅτι γινώσκων πιυθάνεται, τί ἄρτιν ἢ τί ξένον ὁρῶντες, οὕτω πεπλώκατε· εἰ ὁ υἱὸς ἐν ᾧ τότε ἐπιυθάνετο ὁ θεὸς· ὁ αὐτὸς υἱὸς καὶ νῦν σάρκα προσλαμβάνων πιυθάνεται ὡς ἄνθρωπος τῶν μαθητῶν· εἰ μὴ ἄρα μανιχαῖοι γινόμενοι· μεμφεσθαι θελήσετε καὶ τῷ τότε γινομένῳ πρὸς τὸν ἀδὰμ ἐρώτησιν· ἵνα μόνον καὶ ὑμεῖς νεανιεύησθε ἐν ταῖς κακονοίαις· καὶ γὰρ ἐν πᾶσιν ἐλεγχόμενοι, θορυβίζετε πάλιν διὰ τὸ εἰρημένον πρὸς τοὺ λαόν· ὁ καλῶς μὲν εἴρηται, κακῶς δ' ὑμεῖς διανοεῖσθε· τί δὲ τοῦτό ἐστιν, ἀναγκαῖον προσθεῖναι· ἵνα καὶ οὕτως αὐτῶν ἡ διεφθαρμένη διάνοια δειχθῇ· Φησὶ τοίνυν ὁ λουκᾶς· καὶ ἰησοῦς προέκοπτε σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ καὶ χάριτι παρὰ θεῷ καὶ ἀνθρώποις· τὸ μὲν οὖν ῥητόν ἐστι τοῦτο· ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐν τούτῳ προσκοπτουσιν, ἀναγκαῖον πάλιν αὐτοὺς ὡς τοὺς σαδουκαίους καὶ φαρισαίους ἐρωτῆσαι περὶ οὗ φησιν ὁ λουκᾶς· ἔστι δὲ οὕτως· ἰησοῦς χριστὸς ἄνθρωπός ἐστιν ὡς οἱ ἄλλοι πάντες ἄνθρωποι, ἢ θεὸς ἐστι σάρκα φορῶν; εἰ μὲν οὖν κενὸς ἀνθρωπος κατὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καὶ αὐτός ἐστιν, ἔστω πάλιν, ὡς ἄνθρωπος προκοπῶν· τοῦτο μέντοι, πῦ σαμοσατέως ἐστὶ τὸ φρόνημα· ὃ τῇ μὲν δυνάμει, ὑμεῖς φρονεῖτε τῷ ὀνόματι μόνον λέγεσθαι διὰ τοὺς ἀνθρώπους· εἰ δὲ θεὸς ἐστι σάρκα φορῶν, ἐπειδὴ καὶ τοῦτό ἐστιν ἀληθῶς· καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· καὶ θεὸς ὢν ὅπι γῆς κατῆλθε, ποίαν ἔχει προκοπὴν ὁ ἴσα θεῷ ὑπάρχων; ἢ ποῦ εἶχεν αὐξάνειν ὁ υἱὸς ὁ ἀεὶ ὢν ἐν τῷ πατρί; ἀεὶ γὰρ ὢν ἐν τῷ πατρί, οὐ προκόπτει. τί ἄρα ἐστὶν ἐπίκεινα τοῦ πατρὸς, ἵνα ἀπὸ τούτου προκόψῃ, ἔπειτα ὡς ὅπι τοῦ λαβεῖν καὶ δοξασθῆναι; τὰ αὐτὰ καλὸν εἰπεῖν εἰ ἄνθρωπος γινόμενος προέκοπτε, δῆλόν ἐστιν ὡς πρὸ τοῦ γενέσθαι ἄνθρωπος ἀτελὴς ἦν· καὶ μᾶλλον ἡ σὰρξ αἰτία τῆς πλειώσεως αὐτὸ γέγονεν, ἢ αὐτὸς τῆς σαρκός· πάλιν τε εἰ λόγος ὢν προέκοπτε, τί μεῖζον ἔχει γενέσθαι λόγου καὶ σοφίας, καὶ υἱοῦ, καὶ δυνάμεως· ταῦτα γάρ ἐστιν ὁ λόγος· οὗ εἴ τις ὡς ἀκτῖνος μεταλαχεῖν δύναται πως ὁ τοιοῦτος παντελείως ἐν ἀνθρώποις, καὶ ἴσος ἀγγέλοις γίνεται· ἐν γὰρ καὶ ἄγγελοι· ἀρχάγγελοι· καὶ κυριότητες· καὶ πᾶσαι δυνάμεις θρόνοι· οἱ λόγου μετέχοντες, βλέπουσι διαπαντὸς τὸ πρόσωπον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. πῶς οὖν ὁ ἄλλοις πᾶσι πλειότητα παρέχων, αὐτὸς μετ' ἐκείνους προκόπτει; ἄγγελοι γὰρ, καὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ γενέσει αὐτοῦ διηκόνησαν· καὶ τὸ λεγόμενον μετὰ τοῦ λουκᾶ, μετὰ πᾶσαν διακονίαν τῶν ἀγγέλων ἔρχεται· πῶς οὖν ὅλως, κἂν εἰς ἐνθύμησιν ἐλθεῖν αἰθρώπῳ δύναται· ἢ πῶς ἡ σοφία, ἐν σοφίᾳ προέκοπτεν; ἢ πῶς ὁ ἄλλοις πᾶσι χάριν διδοὺς·

ὁ γὰ

ὁ γὰρ παῦλος φησὶ πάσης ἐπιστολῆς ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ
» δοῦναι τὴν χάριν γινώσκων, φησὶν· ἡ χάρις
» τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ μετὰ πάντων ὑμῶν,
αὐτὸς ἐν χάριτι προέκοπτεν; ἢ γὰρ ψεύδεσθαι
τὸν ἀπόστολον λεγέτωσαν, ἢ μηδὲ σοφίαν εἶναι
λέγειν τὴν τοῦ θεοῦ τολμάτωσαν· ἢ εἰ σοφία ἐστὶν· ὡς
» εἶπε σολαμὼν καὶ ὁ παῦλος ἔγραψε· χριστὸς θεοῦ
» δύναμις καὶ θεοῦ σοφία, προέκοπτεν ἐκ προσδοκίας τοῦ
ἄνθρωποι μὲν γὰρ κτίσματα τυγχάνοντες, ἐπε- A
κτείνεσθαι πως καὶ προκόπτειν ἐν ἀρετῇ δύνανται,
ἐνὼχ γοῦν, οὕτω μετετέθη· καὶ μωϋσῆς αὐξάνων,
ἐτελειοῦτο· ἰσαὰκ τε προκόπτων, ἐγίνετο μέγας·
καὶ ὁ ἀπόστολος, ἐπεκτείνεσθαι τοῖς ἔμπροσθεν
καθ' ἡμέραν ἔλεγεν· εἶχε γὰρ ἑκάστος πρόκοψιν·
βλέπων εἰς τὰ ἔμπροσθεν αὐτὸς βαθμόν·
ὁ δὲ θεοῦ υἱὸς ὁ μόνος ὢν, πρόκοψιν εἶχεν ἐπεκτείνεσθαι;
πάντα γὰρ εἰς αὐτὸν βλέπουσα, προέκοπτεν· αὐτὸς
δὲ μόνος ὢν, ἐν τῷ μόνῳ πατρί ἐστιν· ἀφ' οὗ δὲ ἐ-
πεκτείνεται· ἀλλ' ἐν αὐτῷ μένων ἐστὶν ἀεὶ· ἀνθρώ-
πων μὲν οὖν ἐστὶ τὸ προκόπτειν· ὁ δὲ τοῦ θεοῦ υἱός, ἐπεὶ E
προκόπτειν οὐκ εἶχεν, ἐπεὶ τέλειος ὢν ἐν τῷ πατρὶ
ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν· ἵνα ἐν τῷ ἐ-
κείνου ταπεινῷ μᾶλλον ἡμεῖς αὐξήσωμεν δωρηθῶμεν,
ἡ δὲ αὔξησις ἡμῶν, οὐκ ἄλλη τίς ἐστιν, ἢ τὸ ἀφί-
στασθαι μὲν τῶν αἰσθητῶν, εἰς αὐτὸν δὲ τὸν λόγον
γυμνάζεσθαι· ἐπεὶ καὶ τὸ ἐκείνου ταπεινὸν οὐδὲν ἕτερόν
ἐστι, ἢ τὸ λαβεῖν τὴν ἡμετέραν σάρκα· οὐκ ἄρα ὁ
λόγος ἦν ἢ λόγος ἐστὶν, ὁ προκόπτων· ὁ τέλειος
ἐκπλέων τοῦ πατρὸς ὢν, ὁ μηδενὸς δεόμενος, ἀλ-
λὰ καὶ τοὺς ἄλλους εἰς προκοπὴν ἀνάγων· ἀλλὰ C
ἀνθρωπίνως εἴρηται καὶ ἐν τούτῳ προκόπτειν· ἐπεὶ
καὶ τῶν ἀνθρώπων ἐστὶ πάλιν ἡ προκοπή· καὶ γὰρ
καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς οὕτως μετ' ἀκριβοῦς τῆς παρα-
τηρήσεως λέγων, τῇ προκοπῇ σωφρονεῖ τὴν ἡλι-
κίαν· λόγος ἦν καὶ θεὸς, ἡλικίᾳ δὲ μεμέτρηται· ἀλλὰ
τῶν σωμάτων εἰσὶν αἱ ἡλικίαι· τοῦ σώματος
ἄρα ἐστὶν ἡ προκοπή· αὐτοῦ γὰρ προκόπτοντος,
προέκοπτεν ἐν αὐτῷ καὶ ἡ φανέρωσις τῆς θεότητος
τοῖς ὁρῶσιν· ὅσῳ δὲ ἡ θεότης ἀπεκαλύπτετο, D
τοσούτῳ πλεῖον ἡ χάρις ηὔξανεν ὡς ἀνθρώπῳ
παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις· παιδίον μὲν γὰρ ἐβαστά-
ζετο· παῖς δὲ γινόμενος, ἀπέμενεν ἐν τῷ ἱερῷ·
καὶ τοὺς ἱερεῖς ἀνέκρινε περὶ τοῦ νόμου· κατ' ὀλίγον
δὲ τοῦ σώματος αὐξάνοντος, καὶ τοῦ λόγου φανε-
ροῦντος ἑαυτὸν ἑαυτῷ, ὁμολογεῖται λοιπὸν πα-
ρὰ μὲν πέτρου πρῶτον. εἶτα καὶ παρὰ πάν-
των ὅτι ἀληθῶς θεοῦ υἱός ἐστιν ἴδιος· εἰ δὲ ἰουδαῖοι
οἵτε παλαιοὶ καὶ νέοι οὕτω θέλοντες καμμύουσι τοὺς E
ὀφθαλμοὺς· ἵνα μὴ βλέπωσιν ὅτι τὸν ἐν σοφίᾳ
προκόπτειν, οὐκ ἔστι τὴν σοφίαν προκόπτειν, ἀλλὰ
τὸν ἀνθρώπινον μᾶλλον ἐν αὐτῇ προκόπτειν· καὶ γὰρ ἐκ
» νους προέκοπτεν ἐν σοφίᾳ καὶ χάριτι· εἰ χρὴ δὲ καὶ
πιθανῶς μετὰ τοῦ ἀληθοῦς εἰπεῖν, αὐτὸς ἑαυτῷ
προέκοπτε· ἡ σοφία γὰρ ᾠκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον· καὶ ἐν
αὐτῇ τὸν οἶκον προκόπτειν ἐποίει· τίς δέ ἐστι ἡ λεγομέ-
νη προκοπὴ, καθὰ προεῖπον, ἡ μεταδιδομένη πα-
ρὰ τῆς σοφίας τοῖς ἀνθρώποις θεοποίησις καὶ χάρις
ἐξα-

nat, vt Apostolus Paulus testatur per vniuersam epistolam, gratiam ab illo donari pronuncians: *Gratia Domini nostri Iesu Christi cum omnibus vobis*: ipse in gratia profecit? aut enim mentiri Apostolum dicant, aut Filium Sapientiam esse negent: aut si Sapientia est, vt Salomon loquitur, & Paulus scribit: *Christus*, inquiens, *Dei Virtus, & Dei Sapientia*, quem (quæso) Sapientia profectum cepit? homines certe, neque id mirum, quum ex numero creaturarum sint, extendi aliquo modo ampliarique & progressus facere in virtute possunt, ac proinde Enoch translatus est, & Moses crescens proficiebat. Isaac quoque ætate proficiens, reddebatur Magnus: & Apostolus dixit, vt quotidie protenderemur ad ea quæ ante nos sunt. Quisque enim habuit in quo proficeret, respiciens ad vlteriorem gradum: contra vero Filius eius, qui solus est Deus, qui (quæso) habere potuit, quò vlterius porrigeretur? siquidem omnia in ipsum respicientia progressus faciant, ipse vero cum vnus sit, in vno Patre existit, extra quem extendi non potest: sed quia in eo manet, in æternum existit. Hominum igitur est proficere. Filius autem Dei quandoquidem non habebat quò proficeret, vtpote perfectus existens in suo Patre, humiliauit seipsum pro nobis, vt in illius humilitate nos magis ac magis increscceremus. Incrementum autem nostrum non aliud est, quàm vt à sensibilibus absistamus, & in ipso Verbo gignamur. Siquidem illius humilitas nihil est aliud quàm caro nostra ab illo susceptа. Non igitur Verbum quatenus Verbum proficiebat: quippe perfectum ex perfecto Patre, nulliusque rei egens, sed quod alios ad proficiendum euehat. Cæterum, etiam hic humano more de profectu locutus est, eò quòd hominum sit proficere. Nam & Euangelista accurate cauteque verbis istis vsus, profectui magnitudinem ætate comparatam associauit. Verbum autem Deus quantitate non mensuratur, sed quantitates corporibus attributæ sunt: corporis igitur erat proficere, quo proficiente, profecit in eo exhibitio Deitatis, coram illis qui ipsum videbant. Quanto autem magis diuinitas reuelabatur, tanto plenius gratia crescebat, hominis apud homines. Infantulus enim gestabatur, puer autem factus remansit in templo, sacerdotesque interrogauit de lege: paulatim autem corpore adolescente, Verboque seipsum in corpore manifestante, factum est deinde vt agnosceretur pro Filio Dei, primum quidem à Petro, postea deinde ab omnibus. Iudæi autem tum prisci, tum neoterici isti, vltro oculos suos conniuenter claudunt, ne videant illud proficere in sapientia, id non esse ipsam Sapientiam proficere, sed humanitatem potius in Sapientia progressus facere. *Iesus autem profecit Sapientia & gratia.* Quòd si disertè, sed tamen cum fide loquendum est, in ipso profecit. Siquidem sapientia in se ipsa domum ædificauit, & in se vt domus proficeret, author fuit: quidnam autem iste profectus est, nisi vt superius dixi, Diuinitas & gratia, quæ à Sapientia hominibus datur,

expuncto in hominibus peccato, deletaq; corruptione ad similitudinem cognationemque corporis Verbi. Ita enim augescente magnitudine corporis, vnà crescebat in eo Diuinitatis manifestatio, innotescebatque apud omnes ipsum esse templum Dei, Deumque in eius corpore existere. Quod si vero cauillantur Verbum carnem effectum, Iesum nuncupatum fuisse, & in eum referant istud vocabulum, profecit, audiant ergo, ne ita quidem id diminuere Paternam lucem, hoc est, Filium: quum potius ostendat Verbum hominem esse factum, & Verbum carnem gestasse: idque quemadmodum carne passus est, & carne esurit, & carne fatigatus fuit: ita quoque pro ratione conditioneque suæ carnis, in sapientia profecisse. Non enim segregato Verbo abiunctoque à corpore, profectus iste, qualis is est de quo loquimur, obuenit, sed quia in carne erat quæ proficiebat, ideo eius, quod in carne ipsius contingebat, fuisse dicitur. Quod tamen ideo factum est, vt hominum profectus inoffensus & sine lapsu ob societatem Verbi permaneret. Non igitur ille Verbi profectus fuit, neque item caro sapientia, sed sapientiæ corpus facta est caro. Ideoque, vt prolocutus sum, non Sapientia quatenus ipse Sapientia est, progressus fecit: sed humanitas in Sapientia profecit, transcendens paulatim humanam naturam, deificata nimirum & organum Sapientiæ facta, vt per eum suam energiam exerceret, sapientiaque inde eluceret, omnibusque innotesceret: ac proinde nequaquam locutus est, Verbum, quod Filius Dei est, profecit, sed *Iesus*, quo nomine Dominus iam homo factus nuncupatus fuit, vt sit humanæ naturæ istiusmodi profectus, quemadmodum superius admonuimus. Igitur, quemadmodum proficiente carne, ipse dicitur proficere, idque ob proprietatem eius cum corpore: ita quoq; ea, quæ circa mortem obtigerunt, vt conturbari, lachrymari, eodem sensu accipienda sunt. Sed illi rursum deorsumque circumcursitantes, & quasi inde hæresim suam constituere possint, *Ecce*, inquiunt, *lachrymatus est*, dixitque spiritum suum turbatum esse, deprecatusque est vt calix transiret: quomodo igitur is, qui ista locutus est Deus fuerit? aut Verbum Patris? Scripta sunt ista quidem quòd fleuerit, ô Dei perduelles, & quod turbatus fuerit, dixeritque: *Deus meus Deus meus ut quid me dereliquisti?* &, *Transeat à me calix iste*: scripta, inquam, sunt ista, quis negat? Sed ego vellem vicissim & vos respondere: nam singula vestra elidenda sunt, si homo merus est, qui ista loquitur: lachrymetur & horreat mortem, vt homo: sin autem Verbum est in carne (nam eadem dicere non debemus grauari) qui potuit Deus timere? aut vnde mortem timeret, quum ipse Vita esset aliosque è morte liberaret? aut qua ratione dicere potuit, *ne timeatis eos qui corpus occidunt*, si ipse timebat? aut quomodo cum Abraham colloquium cõferens ita locutus est? *Nolite timere, quia ego tecum sum*. Molemque audacia corroborans contra Pharaonem, aut Verba faciens cum Iesu Naue, ausus est dicere, *Fortifi-*

ἐξαφανιζομένης ἐν αὐτῆς τῆς ἁμαρτίας· καὶ
ἐν αὐτῇ φθορᾶς· κατὰ τὴν ὁμοιότητα καὶ
συγγένειαν τῆς σαρκὸς τοῦ λόγου· οὕτω γὰρ
ηὐξάνετο ἐν ἡλικίᾳ τὸ σῶμα, ὥστε πρόδη-
λον εἶναι ἐν αὐτῷ τὴν τῆς θεότητος φανέρωσιν· ἐδείκνυτο
δὲ πᾶσιν ὁ ναὸς θεοῦ ἐστι· καὶ θεὸς ἦν
ἐν τῷ σώματι· ἐὰν δέ τις φιλονεικῶσιν ὅτι Ἰησοῦς ἐ-
κλήθη σὰρξ γενόμενος· καὶ εἰς αὐτὸν ἀναφέρωσι τὸ
λεγόμενον, προσέκοπτεν, ἀκουέτωσαν ὅτι οὐ δὲ τοῦ-
το μὲν ἐλαττοῖ τὸ πατρικὸν φῶς· τοῦτο γάρ ἐστιν
ἴδιος· δείκνυσι δὲ πάλιν γέγονεν ἄνθρωπος ὁ λό-
γος· καὶ ἀληθινῶς ἔφερε σάρκα· ὥσπερ εἴ-
πομεν ὅτι σαρκὶ πέπονθε, σαρκὶ ἐπείνα, καὶ σαρκὶ
ἐκοπίασεν, οὕτως καὶ εἰκότως ἂν λέγοιτο· ὅτι
σαρκὶ προσέκοπτεν· ἀπ' αὐτῆς ἐξωθεν ὄντος τοῦ λό-
γου ἐγίγνετ' ἡ προκοπή· οἷα ἐστὶν ὡς εἰρήκαμεν· ἐν
αὐτῷ γὰρ ὡς ἡ σὰρξ ἡ προκόπτουσα λέγε-
ται· καὶ τοῦτο πάλιν, ἵνα ἡ τῶν ἀνθρώπων προ-
κοπὴ ἄπληστος ᾖ· διὰ τὸν σωίοντα λόγον διαμείνῃ,
οὔτ' οὖν τοῦ λόγου ἡ προκοπὴ οὔτε ἡ σὰρξ ὡς ἡ σο-
φία, ἀλλὰ τῆς σοφίας σῶμα γέγονεν ἡ σαρξ· διὰ
τοῦτο ὡς προείπομεν, ἐχ ἡ σοφία ἡ σοφία ἐστιν, αὐτὴ
καθ' ἑαυτὴν προέκοπτε· ἀλλὰ τὸ ἀνθρώπινον ἐν
τῇ σοφίᾳ προέκοπτεν· ὑπεραναβαῖνον καὶ ὀλί-
γον ἀνθρωπινῶν φύσιν· καὶ θεοποιούμενον· ἐργα-
νον αὐτῆς γινόμενον πρὸς τὴν ἐνέργειαν τῆς θεό-
τητος· καὶ τὴν ἔκλαμψιν αὐτῆς φαῖνον ἐν πᾶ-
σι· διὸ, ἃ εἶπεν ὁ λόγος προέκοπτεν· ἀλλὰ Ἰη-
σοῦς· ὅπερ ὄνομα γνόμενος ἄνθρωπος ὁ κύριος
ἐκλήθη· ὡς εἶναι τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν
προκοπὴν οὕτως, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴπομεν
ὅτι οὐ ὥσπερ προκοπούσης τῆς σαρκὸς, λέγε-
ται αὐτὸς προκόπτειν διὰ τὴν πρὸς τὸ σῶμα ἰδιότη-
τα, οὕτω καὶ τὰ περὶ τὸν καιρὸν τοῦ θανάτου λεγόμενα,
τὸ παρελθεῖν τὸ κλαῦσαι· χρὴ λαμβάνειν τῇ
αὐτῇ διανοίᾳ· ἄνω γὰρ καὶ κάτω πρεπόντως· καὶ ὥσ-
περ ἐκ τούτων τὴν αἵρεσιν πάλιν σωιζῶντες, φά-
σκουσιν· ἰδοὺ ἔκλαυσε καὶ εἶπε· νῦν ἡ ψυχή μου τε-
ταραγται καὶ παρακάλεσε παρελθεῖν τὸ ποτήριον·
πῶς οὖν εἰ τοῦτο εἴρηκε, θεὸς ἐστι καὶ λόγος τοῦ πα-
τρὸς· καὶ γέγραπται ὅτι ἔκλαυσεν, ὦ θεομάχοι, καὶ
ὅτι εἶπεν εἰ δυνατόν ἐστιν· καὶ ὅτι δ' σαρξ εἶπεν· ἐλωὶ
ἐλωὶ λιμας σαβαχθανι· ὅ ἐστι· θεέ μου θεέ μου ἵνα
τί με κατέλιπες; καὶ πῶς παρακάλεσε τὸν παρελ-
θεῖν τὸ ποτήριον, γέγραπται γὰρ ταῦτα· ἀλλ' ἐβου-
λόμην πάλιν ὑμᾶς ἀποκρίνασθαι· τοῦτο γὰρ ἐφ' ἑ-
κάστου τῶν παρ' ὑμῶν προτεινομένων ἀντικρούειν, ἀ-
νάγκη· εἰ μὲν ἄνθρωπος ἐστιν ὁ λαλῶν,
κλαιέτω καὶ φοβείσθω τὸν θάνατον ὡς ἄνθρωπος·
εἰ δὲ λόγος ἐστὶν ἐν σαρκὶ, τὰ αὐτὰ γὰρ λέγειν ἀεὶ οὐ
κίνητον· τίνα θεὸς εἶχε φοβεῖσθαι, ἢ διατί τὸν
θάνατον ἐφοβεῖτο ζωὴ ὢν αὐτὸς, καὶ ἄλλους ἐκ
τοῦ θανάτου ῥύομενος; ἢ πῶς λέγων μὴ φο-
βεῖσθε τὸν ἀποκτείνοντα τὸ σῶμα, αὐτὸς ἐφο-
βεῖτο; πῶς δὲ τῷ Ἀβραὰμ λέγων μὴ φοβοῦ·
μετὰ σοῦ εἰμι, καὶ τὸν μωϋσῆν θαρσύνων
κατὰ τοῦ Φαραὼ, καὶ τῷ Ἰησοῦ ναυῆ λέγων·

ἰσχυε

ἴσχυε καὶ ἀνδρίζου, αὐτὸς ἐδειλίασε τὸν ἡρῴδην καὶ τὸν Πόντιον. εἶτα ἄλλοις γινόμενος βοηθὸς εἰς
» τὸ μὴ φοβεῖσθαι, κύριος γάρ, φησιν, ἐμοὶ βοη-
» θός· καὶ οὐ φοβηθήσομαι, τί ποιήσῃ μοι ἄνθρωπος;
ὅτε ὁ ἡγεμόνας θνητοὺς ἀνθρώπους ἐφοβεῖτο, καὶ
αὐτὸς ἐλθὼν κατὰ τοῦ θανάτου, ἐδειλίασε τὸν θάνα-
τον, πῶς δὲ οὐκ ἄτοπον καὶ δυσσεβὲς, λέγειν
τοῦτον δειλιᾶν τὸν ἅδην, ὃν οἱ πυλωροὶ τοῦ ἅδου
βλέποντες ἔπηξαν; εἰ δὲ καθ' ὑμᾶς ἐδειλία ὁ
λόγος, Ἀρατι περὶ πολλοῦ λέγων περὶ τῆς ὑπο- A
βουλῆς ἰουδαίων οὐκ ἔφυγε, ἀλλὰ καὶ ζητούμε-
νος ἔλεγε, ἐγώ εἰμι; καὶ γὰρ ἠδύνατο καὶ μὴ
» ἀποθανεῖν· λέγων, ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυ-
» χήν μου· καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτὴν,
» καὶ οὐδεὶς αἴρει αὐτὴν ἀπ' ἐμοῦ· ἀλλ' οὐκ ἰδίᾳ ἰ-
δίᾳ φύσει τοῦ λόγου ταῦτα ἢ λόγῳ ἰδίῳ· ἐν δὲ τῇ
τοιαύτῃ παθητῇ σαρκὶ ἰδίᾳ, ὦ χειρομάχοι, καὶ
ἀχάριστοι ἰουδαῖοι ὁ λόγος· καὶ γὰρ οὐκ εἴρηται ταῦτα πρὸ τῆς σαρκός· ἀλλ' ὅτι ὁ λόγος
σὰρξ ἐγένετο· καὶ ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, τότε ἰδι- B
κῶς καὶ ἀνθρωπίνως εἴρηται· καὶ γέγραπται
ταῦτα· ἀμέλει πρὶν οὖ γέγραπται ταῦτα αὐτὸς
ἤγειρε τὸν λάζαρον ἐκ νεκρῶν· καὶ τὸ ὕδωρ οἶνον
πεποίηκε· καὶ τῷ ἐκ φύσεως τυφλῷ τὸ βλέπειν
» ἐχαρίσατο· καὶ εἶπεν, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν·
εἴπερ οὖν ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων προφασίζονται τα-
πεινὰ νοεῖν περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ· μᾶλλον δὲ ἄνθρω-
πον αὐτὸν ὅλον ἐκ γῆς· καὶ ἐξ οὐρανοῦ νομίζουσι,
Ἀρατι μὴ ἐκ τῶν θείων ἔργων ὑπιγινώσκουσι
τὸν ἐν τῷ πατρὶ λόγον, καὶ λοιπὸν ἀρνοῦνται τὴν C
ἰδίαν ἀσέβειαν; ἔξεστι γὰρ αὐτοῖς ὁρᾶν, πῶς ὁ
αὐτός ἐστιν ὁ καὶ τὸ σῶμα παθητὸν δεικνὺς ἐν τῷ
ἀφιέναι κλαίειν καὶ πεινᾶν αὐτό· καὶ ἵνα Ἀρα τοῦ
σώματος ἐν αὐτῷ φαίνεσθαι· ἐκ μὲν γὰρ τῶν
τοιούτων, ἐγίνωσκεν ὅτι θεὸς ὢν ἀπαθὴς, σάρκα
παθητὴν ἔλαβεν· ἐκ δὲ τῶν ἔργων, ἐδείκνυεν
ἑαυτὸν λόγον ὄντα τοῦ θεοῦ, καὶ ὕστερον γινόμενον ἄν-
» θρωπον· λέγων, κἂν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε· βλέ-
» ποντες ἀνθρώπινόν με πεπεβλημένον σῶμα, ἀλ-
» λὰ κἂν τοῖς ἔργοις πιστεύσατε, ἵνα γνῶτε ὅτι ἐγὼ D
» ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· πάνυ δέ μοι
δοκοῦσιν ἀναισχυντίαν ἐσχηκέναι καὶ βλασφη-
» μίαν οἱ χειρομάχοι· ἀκούοντες μὲν γὰρ, ἐγὼ
» καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, βιάζονται τὴν διάνοιαν
» παρεξηγεῖσθαι· καὶ διαιρεῖν τὴν ἑνότητα τοῦ
πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ· ἀκούοντες δὲ ὅτι ἔκλαυ-
σεν, ἵδρωσε, πέπονθεν, οὐκ ἐνορῶσι τῷ σώμα-
τι· ἀλλ' ἐκ τούτων τῇ κτίσει συναριθμοῦσι
τὸν δι' οὗ γέγονεν ἡ κτίσις· τί οὖν ἔτι λοιπὸν καὶ ὅ-
τι τῶν ἰουδαίων διαφέρουσιν; ὡς γὰρ ἐκεῖ- E
νοι τὰ τοῦ θεοῦ ἔργα τῷ βεελζεβοὺλ βλασφη-
μοῦντες ἐλογίζοντο, οὕτω καὶ οὗτοι τὸν ταῦτα ἐρ-
γασάμενον κύριον τῆς κτίσεως συναριθμοῦν-
τες, τῷ αὐτῷ ἐκείνοις ἀσυγκρίτῳ ὑποβάλλονται
κατακρίνειν· ἔδει δὲ ἀκούοντας μὲν αὐτοὺς ἐ-
γὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, μίαν ὁρᾶν τὴν θεότη-
τα κατὰ τὸ ἴδιον τῆς οὐσίας τοῦ πατρός· ἀκού-

Fortificare & vir eſto? cum ipſe expauerit Herodem & Pilatum, & quum aliis ſe opitulatorem præbuiſſet, ne metum conciperent? *Dominus enim*, inquit, *adiutor meus, non timebo quid mihi faciat homo?* Si ipſe qui Dominus eſt mortalium, mortales præſidens expauerit? & vadens contra mortem, mortem exhorruerit? Quì (quæſo) non abſurdum impiumque hunc dicere mortẽ aut infernum exhorruiſſe, ad cuius conſpectũ ianitores inferorũ metu ſe contraxerũt? Quod ſi pro veſtra opinione, expauerit Verbum: cur, quũ multo ante denunciaret ſibi à Iudæis inſidias fieri, non maturè ſeſe in fugam abripuit? ſed contra, quũ ad mortem quæreretur, ſemetipſũ voce indicauit, *Ego ſum*, inquiens? poterat enim non mori, vt ipſe profeſſus eſt, quum diceret, *Habeo poteſtatem deponendi animam meã, & habeo poteſtatẽ reſumendi eam, & nullus eam aufert à me.* Verum iſta quæ exprobratis, non propria ſunt naturæ Verbi, in quantum Verbum eſt, ſed eatenus eius ſunt, quatenus Verbum in carne erat, quę iſtiuſmodi affectus patiebatur, ô Chriſti perduelles, ingratique Iudæi. Quippe cum iſta referantur acta non ante carnem ſumtam, ſed tum denique cum Verbum iam caro factum eſſet, & homo iam exiſteret. Tum demum, inquã, ſcriptum eſt, eum iſta humanitus dixiſſe, quamuis interim & Lazarum à mortuis excitarit, & ex aqua vinum fecerit, & cæco à natura viſum reſtituerit. Atque adeo qui hæc humanitus dixit, idem quoque eſt, qui hæc verba protulit. *Ego & Pater vnum ſumus.* Si igitur ex humanis rebus cauſam ducunt, cur humilia ſentiant de filio Dei, vel potius illum ex toto hominem putent, & è terra & cælo conſtare arbitrentur, cur non ex diuinis operibus eum Verbum illud eſſe percipiunt quod in Patre eſt: vt tandem abnegent ſuam impietatem? Datur enim illis videre eum qui iſta faciebat, eundem eſſe qui corpus patibile exhibebat, quatenus permittebat ſibi, vt lachrymaretur, vt eſuriret & ea quæ ſunt propria corporis in ſe apparerent. Inde enim innoteſcebat, eum, quum Deus eſſet impatibilis, carnem patibilem aſſumpſiſſe. Ex operibus autem palàm faciebat ſe Verbũ Dei eſſe, ac poſtmodũ hominem eſſe factũ, quaſi qui de ſe dicere vellet, Si, quia videtis humanum corpus mihi circumpoſitũ, non poteſtis credere, *Saltem operibus, credite, vt cognoſcatis quòd ego in patre ſim, & Pater in me.* Planè mihi videntur impudentiã ſimul & blaſphemiã induiſſe iſti Chriſti perduelles: audientes enim, *Ego & Pater vnũ ſumus*, vim faciũt ſententiæ, quo eã male interpretando corrũpant dirimãtq; vnitatem Patris cũ Filio: Contrà, cũ audiũt eũ fleuiſſe, paſsũ eſſe, ſudauiſſe, nihil omnino hic ad corpus reſpiciãt, ſed prorſus ob ea eum creaturis adnumerandũ putent, per quem rerum natura condita eſt. Quid igitur iſti à Iudæis differunt? vt enim Iudæi, Dei opera blaſphemantes Belzebub aſſcribebant, ita quoque & iſti Dominum iſtiuſmodi operum autorẽ creaturis adnumerantes, eandem cum illis inexpiabilem ſuſtinebunt condemnationẽ: Atqui decebat eos dum audiunt, *Ego & Pater vnũ ſumus*, animaduertere ac intueri, vnã eſſe in illo Diuinitatẽ proprietatẽq; ſubſtãtiæ Paternę,

& viciſſim dum audiunt de fletu illius, aliiſq; id genus, ea agnoſcere ad corpus pertinere, corporiſque propria eſſe: maxime cum ſuppetat in vtroque genere proba diſtinctio qua offenſam declines: quatenus illa, vt de Deo ſcripta ſint, iſta vero vt de homine. Non enim in incorporeo ea quæ corporis ſunt locum habere potuiſſent, niſi corpus putrefactile & mortale aſſumpſiſſet. Maria enim mortalis fuit, vnde corporis naturam ſuam accepit, ac proinde fieri non poterat, quin quum eſſet in corpore patiente, lachrymante, fatiſcente, ſibi quoque vnà cum corpore ea dicerentur accidere quæ propria ſunt ſolius carnis. Siue igitur prolatum fuit, ſiue conturbatio facta eſt, nihil id ad Verbũ, quatenus Verbum, quod neque conturbatum fuit, ſed proprie ad carnem pertinebat. Siue preces fudit, vt calix tranſiret, alienum id quoque à Diuinitate quæ nullo metu tenebatur, ſed proprium id humanitati. Idem cenſendum vbi dicit, *cur me dereliquiſti?* nam id quoque quaſi eius eſt, ad eam rationem, quã ſuperius tradidimus. Quanquam re vera ipſum Verbum nihil patitur, cum nullis paſſionibus obnoxium ſit, ſunt tamen omnia iſta de eo ab Euangeliſtis dicta, quia homo erat factus, ac proinde ad eum vt ad hominem referuntur, vt hæc mala carnis alleuans & attollens cęteros turos & liberos ab eorum contagione redderet: Neque enim à Patre relinqui potuit, qui ſemper in Patre eſt, & antequam hanc vocem ederet, & poſtquam edidiſſet: neque par eſt illum timuiſſe, quem ianitores inferorum præ metu ex orco, abire permiſerũt, adapertis monumentis, multiſque corporibus Sanctorum reſurgentibus, quæ ſuis apparuerunt. Igitur obturentur ora omnium hæreticorum, vereãturque ſtatuere in Domino pauorem, quem mors quaſi draco refugit, quem tremunt dæmones, & mare extimeſcit, per quẽ cæli ſcinduntur, & omnes poteſtates concutiũtur. Ecce enim dicente eo, *cur me dereliquiſti?* oſtendit Pater ſe, vt ſemper antea, ita tum quoque in Filio fuiſſe. Siquidem terra Dominum ſuum ſequentem ſentiẽs, ſtatim intremuit, velum reſciſſum eſt, ſol ſeſe in tenebras abdidit, ſaxa diſſilierunt, & qui in ſaxis mortui ſiti erant, excitati fuere: & quod in primis admirabile eſt, illi qui tum aderant, quamuis antea increduli, poſtea tamen verbis profeſſi ſunt, verum eum eſſe Filium Dei. De eo porro quod dixit, *ſi poſſibile eſt, tranſeat à me calix iſte.* Diſce eum qui iſta loquitur, antea Petro increpuiſſe, cum diceret, eum ea non ſapere quæ Dei, ſed quæ hominum eſſent. In votis erat hoc ipſum quod deprecabatur, vt qui eius rei gratia venerat. Cæterum, vt eius erat id velle, qui ea de cauſa venerat, ita carnis erat expaueſcere, ac proinde vt homo hanc vocem edidit, vtrumque tamen ab eo dicebatur, vt oſtenderet ſe Deum eſſe, quatenus mortem volebat: hominem autem, quatenus carnem geſtaret metu concitatam, propter quam attemperauit ſuam voluntatem humanæ infirmitati, vt metu mortis abolito, audacem redderet hominem aduerſus mortem. Ecce tibi rem planè admirabilem:

quem

ἀκούοντας δὶ τὸ ἔκλαυσε· καὶ τὰ ὅμοια τοῦτο τοῦ σώματος ἴδια λέγειν, μάλιστα, ὅτι ἐν ἑκατέρῳ τούτων ἔχουσι τὴν διαφορὰν ἀλόγον, ὅτι τὰ μὲν ὡς περὶ θεοῦ γέγραπται· τὰ δὲ ἴδια τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ σῶμα λέγεται. οὐ γὰρ ἐν ἀσωμάτῳ τὰ τοῦ σώματος ἂν ἐγεγόνει, εἰ μὴ σῶμα φθαρτὸν καὶ θνητὸν ἐνεδύσατο. θνητὴ γὰρ ἦν ἡ ἁγία Μαρία, ἐξ ἧς ἦν καὶ τὸ σῶμα· διὸ ἀναγκαῖον ἦν παθητῷ σώματι· καὶ κλαίοντι καὶ κάμνοντι γενομένῳ αὐτοῦ, αὐτοῦ λέγεσθαι μετὰ τοῦ σώματος καὶ ταῦτα, ἅπερ ἐστὶν ἴδια τῆς σαρκός· εἰ τίνων ἔκλασε καὶ ἐταράχθη, οὐκ ἦν ὁ λόγος ἢ λόγος ἐστὶν ὁ κλαίων καὶ ταραττόμενος· ἀλλὰ τῆς σαρκὸς ἴδιον ἦν τοῦτο· εἰ δὲ καὶ παρεκάλεσε παρελθεῖν τὸ ποτήριον, οὐκ ἦν ἡ θεότης δειλιῶσα ἀλλὰ τῆς ἀνθρωπότητος ἴδιον καὶ τοῦτο τὸ πάθος· καὶ τὸ λέγειν ἵνα τί με ἐγκατέλιπες, ὡς αὐτοῦ μέντοι πάλιν κατὰ τὰ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρημένα· καὶ τοι μηδὲν πάσχοντος, ἀπαθὴς γὰρ ἦν ὁ λόγος εἰρήκασιν ὅμως οἱ εὐαγγελισταὶ ταῦτα· ἐπεὶ καὶ ἄνθρωπος γέγονε, καὶ ὡς πρὸς ἀνθρώπου γίγνεται καὶ λέγεται ταῦτα· ἵνα καὶ ταῦτα τὰ παθήματα τῆς σαρκὸς κουφίσας αὐτὸς, ἐλευθέραν αὐτὴν ταύτην καταστήσῃ· ὅθεν οὐδὲ ἐγκαταλείπεσθαι δύναται πρὸς τοῦ πατρὸς ὁ κύριος, ἐν αὐτῷ ὢν ἀεί, καὶ πρὸ τοῦ εἰπεῖν, καὶ ὅτι ταύτην ἦν φύσει τὴν φωνήν· ἀλλ' ἃ δὲ ἡμεῖς εἰπεῖν πάλιν δειλιᾷν τὸν κύριον, ὃν οἱ πυλωροὶ τοῦ ἅδου πτήξαντες ἐξαφῆκαν τὸν ἀδην· καὶ τὰ μὲν μνήματα ἀνέῳξε, πολλὰ δὲ σώματα τῶν ἁγίων ἀνάστασιν, καὶ ἐνεφανίσθησαν τοῖς ἀνθρώποις· φιμούσθω τοίνυν πᾶς αἱρετικὸς· καὶ φοβείσθω λέγειν δειλιᾷν τὸν κύριον, ὃν ὁ θάνατος ὡς δρακόντα φεύγει· ὃν τρέμουσι δαίμονες, καὶ φοβεῖται θάλασσα· δι' ὃν οἱ οὐρανοὶ σχίζονται, καὶ πᾶσαι δυνάμεις σαλεύονται· ἰδοὺ γὰρ λέγοντος αὐτοῦ, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες, ἐδείκνυεν ὁ πατὴρ· ὡς ἀεί, καὶ πρό τοῦ ἦν ἐν αὐτῷ· ἡ γὰρ γῆ γινώσκουσα τὸν λαλοῦντα δεσπότην, ἀθυμοῦσα ἔτρεμε· καὶ τὸ καταπέτασμα ἐσχίζετο· ὁ ἥλιος τὸ σκότος ἐπεκρύπτετο· καὶ αἱ πέτραι διερρήγνυντο· καὶ τὰ μὲν μνημεῖα ὡς πρὸ εἴπον, ἠνοίγετο· εἰ δὲ ἐν αὐτοῖς νεκροὶ, ἠγείροντο· καὶ τὸ θαυμαστὸν, οἱ τότε παρόντες καὶ ἀρνούμενοι πρότερον αὐτὸν, ὕστερον ταῦτα βλέποντες, ὁμολογοῦσιν ἀληθῶς τοῦτον εἶναι θεοῦ υἱόν· πρὸ δὲ τοῦ λέγειν αὐτὸν εἰ δυνατὸν παρελθέτω τὸ ποτήριον, μαθέτωσαν, πῶς ταῦτα εἰρηκὼς ἐπετίμα τῷ πέτρῳ, λέγων, οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ θεοῦ, ἤθελε γὰρ ὁ παρητεῖτο, καὶ διατοῦτο ἦλθε· ἀλλ' αὐτοῦ μὲν ἦν τὸ δειλιᾷν· διὸ καὶ ὡς ἄνθρωπος ἔλεγε τὴν τοιαύτην φωνήν, καὶ ἀμφότερα πάλιν πρὸς τὰ αὐτὰ ἐλέγοντο, ἵνα δείξῃ ὅτι θεὸς ἦν· θέλων μὲν αὐτὸς, γνώμει δὲ ἄνθρωπος· εἶχε δειλιῶσαν τὴν σάρκα· δι' ἣν σωτηρίαν τὸ ἑαυτοῦ θέλημα τῇ ἀνθρωπίνῃ ἀσθενείᾳ· ἵνα καὶ τοῦτο πάλιν ἀφανίσας, θαρραλέον τὸν ἄνθρωπον πάλιν πρὸς τὸν θάνατον καταστήσῃ· ἰδοὺ γὰρ πρᾶγμα πρόδοξον ἀληθῶς·

ὃν ὡς

δν ὡς κατὰ δειλίαν λαλοῦντα νομίζουσιν οἱ χριστόμαχοι, οὐτ' ἂν νομιζομένη δειλία, παῤῥαλύσας τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἀφόβους καταστήσαι· οἱ γ' οὖν μακάριοι ἀπόστολοι μετ' αὐτὸν, ὅτως ἐκ τῶν τοιούτων φωνῶν καταφρονοῦσι τοῦ θανάτου· ὡς μηδὲ φροντίζειν τῶν ἀπαρνουμένων αὐτούς· ἀλλὰ λέγειν, πειθαρχεῖν δεῖ θεῷ μᾶλλον, ἢ ἀνθρώποις· οἱ δ' ἄλλοι ἅγιοι μάρτυρες ἐθαῤῥοῦσιν ὅτως, ὡς μᾶλλον νομίζειν ἑαυτοὺς εἰς ζωὴν μεταβαίνειν, ἢ θάνατον ὑπομένειν· πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον τῶν μὲν θεραπόντων τοῦ λόγου θαυμάζειν τὴν αἵρεσιν· αὐτὸν δὲ τὸν λόγον λέγειν δειλίαν, δι' ὃν καὶ κενὸν τοῦ θανάτου καταφρόνησιν; οὐκ ἂν τὰ τῶν ἁγίων μαρτύρων καρτερικωτάτης προθέσεως καὶ αὐθαιρεσίας δείκνυται, ὡς οὐκ ἰδὼν ἡ θεότης δειλιῶσαν, ἀλλὰ τὴν ἡμῶν δειλίαν ἰδὼν ἀφαιρούμενον ὁ σωτήρ· ὡς γὰρ θανάτῳ τὸν θάνατον κατήργησε, καὶ ἀνθρωπίνως πάντα τὰ ἀνθρώπινα· ὅτω καὶ τῇ νομιζομένῃ δειλίᾳ τὴν ἡμῶν δειλίαν ἀφῃρεῖτο· καὶ πεπίηκε μηκέτι φοβεῖσθαι τοὺς ἀνθρώπους τὸν θάνατον· ἔλεγε ἓν πᾶσι καὶ ἅμα ἐποίει· ἀνθρώπινα μὲν γὰρ ἰδὼν τὸ λέγειν, παρελθέτω τοῦτο ποτήριον· καὶ ἵνα τί με ἐγκατέλιπες· θείκως δὲ ὁ αὐτὸς ἐποίει τὸν ἥλιον σκοτίσαι· καὶ τοὺς νεκροὺς ἐγείρεσθαι· πάλιν τε λέγων ἀνθρωπίνως, νυνὶ ἡ ψυχή μου τεταράκται, ἔλεγε θείκως, ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχήν μου· καὶ πάλιν ἐξουσίαν ἔχω λαβεῖν αὐτήν· τὸ μὲν γὰρ παθεῖν, τῆς σαρκὸς ἴδιον ἰδὼν τὸ δὲ ἐξουσίαν ἔχειν θεῖναι καὶ λαβεῖν ὅτε βούλεται τὴν ψυχὴν, οὐκέτι δὲ τὸ ἴδιον ἀνθρώπων, ἀλλὰ τοῦ λόγου δυνάμεώς ἐστιν· ἄνθρωπος γὰρ, οὐ κατ' ἰδίαν ἐξουσίαν, ἀλλ' ἀνάγκῃ φύσεως καὶ μὴ θέλων ἀποθνήσκει, ὁ δὲ κύριος ἀθάνατος ὢν, σάρκα δὲ θνητὴν ἔχων ἐπ' ἐξουσίας εἶχεν ὡς θεὸς, ἀπὸ δὲ σώματος χωρισθῆναι, καὶ τοῦτο πάλιν ἀναλαβεῖν ὅτε βούλεται· φησὶ τοίνυν καὶ Δαυὶδ ψάλλει, οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ἅδου, οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν· ἔπρεπε γὰρ φθαρτὴν ὑφανθεῖσαν σάρκα, μηκέτι κατὰ τὴν ἑαυτῆς φύσιν μένειν θνητὴν, ἀλλὰ διὰ τὸν ἐνδυσάμενον αὐτὴν λόγον, ἄφθαρτον διαμένειν· ὡς γὰρ αὐτὸς γενόμενος ἐν τοῖς ἡμῶν σώμασι καὶ ἡμῶν ἐμιμήσατο, ὅτω ἡμεῖς δεξάμενοι αὐτὸν, καὶ παρ' ἐκείνου μεταλαμβάνομεν ἀθανασίας· μάτην τοίνυν σκανδαλίζεσθαι προσποιοῦνται· καὶ μικρὰ νοοῦσιν οἱ ἀρειομανῖται περὶ τοῦ λόγου· εἰ γὰρ ἔπαθεν ἐταράχθη καὶ ἔκλαυσεν, εἰκότως γὰρ μὴ τὴν ἀνθρωπίνην αἴσθησιν ἔχειν, ἀγνοοῦντες τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν καὶ τὰ τούτων ἴδια· διὸ καὶ μᾶλλον ἔδει θαυμάζειν· ὅτι ἐν τοιαύτῃ παρχούσῃ σαρκὶ, ἦν ὁ λόγος· ἐξ ὅτε ἐκώλυσε τοὺς ἐπιβουλεύοντας, οὔτε ἐξεδίκει κατὰ τῶν ἀναιρούντων· καίπερ δυνάμενος ὁ ἄλλους κωλύσαι ἀποθανεῖν, καὶ ἀποθανόντας ἐγεῖραι ἐκ τῶν νεκρῶν· ἀλλ' ἐᾶν εἶχετο παρχὸν τὸ ἴδιον σῶμα· διατοῦτο καὶ ἐλήλυθεν, ὡς πεφεῖσθαι, ἵνα σαρκὶ πάθῃ· καὶ λοιπὸν ἀπαθὴς καὶ ἀθάνατος ἡ σὰρξ κατασκευασθῇ· καὶ ἵνα καθὼς πολλάκις εἴπομεν, ὡς εἰς αὐτὸν καὶ τῆς ὕβρεως καὶ τῶν γινομένων φθαρτῶν, μηκέτι

quem enim veluti per pauorem loqui existimẽt Christi perduelles, iste alios homines incõsueto alioqui pauore interritos reddit. Certè, beati Apostoli postea istinc animati, ita mortem contempserunt, vt non curarint iudices à quibus damnabantur, sed dicerent, obediendum esse potius Deo, quam hominibus. Aliique item martyres ea fiducia audaciaque fuere, vt crederent sese potius ad vitam transire quam mortem sustinere. Qui (quæso) non absurdum fuerit, famulos Verbi de fortitudine admirationi esse: Verbo autem ipsi timiditatem asscribere, cuius vi & ope ita illi mortem vilipenderunt. Cæterum, ex Sanctorum Martyrum tolerantissimo proposito, & fortitudine ostenditur, Deitatem non fuisse in timore, sed nostrum illum fuisse timorẽ quem sustulit Saluator. Vt enim morte mortem abrogauit, & humanitus omnia humana: ita solito pauore nostrum pauorem ademit, illudque effecit, ne homines mortem timerent. Ista igitur simul & dixit & egit, quia humana erant, vt hanc vocem ederet: *Transeat à me calix iste*, &, Cur me dereliquisti? sed tamen diuinitus idem ille solis deliquium induxit, & mortuos excitauit. Rursum humanitus inquiens, *nunc anima mea turbata est*: illud autem diuinitus dixit, *Potestatem habeo vt ponam animam meam & potestatem habeo vt sumam illam*: Nam turbari carnis est proprium: potestatem autem habere ponendæ aut sumendæ animæ pro arbitrio & vbicũque placuerit, non proprium est hominum, sed potentię Verbi: homo quippe non ex sua potestate, sed ex necessitate naturæ idq; inuitus ac nolens mortem obit: Dominus contrà, ipse quidẽ immortalis, sed tamen carnem mortalem gestans, potestatem habuit vt Deus segregandi se à corpore, illudque rursus assumendi quando vellet, de quo & Dauid cecinit: *Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis vt Sanctus tuus videat corruptionem.* Decuit enim corruptibilem carnem, non vt eius natura erat, mortalem permanere, sed ob Verbum quod ipsam induerat, incorruptibilem perseuerare. Vt enim ipse constitutus in corpore nostro, nostra imitabatur: ita & nos, illo susceptο, eius immortalitatis participes reddimur. Nulla igitur de causa scandalum Ariani cauillantur, minutimque sentiunt de Verbo Deo, sicubi scriptum inueniant, vel quod conturbatus fuerit, vel lachrymas effuderit, qui mihi hac in parte videnti humano sensu carere, cum ignota sit illis humanæ naturæ cõditio, & quid hominibus proprium ac domesticum sit. Ideoque magis admirationi esse debuit, quur, quum in carne talibus passionibus obnoxia consisteret, Verbum non prohibuerit insidiatores, neque vindictã sumpserit de interfectoribus, quum ea res in ipsius potestate esset: vtpote, qui ab aliis mortẽ depelleret, & extinctos è mortuis excitaret: sed permiserit corpus suum affligi. Sed ille ea de causa venerat (quemadmodum prædixi) vt corpore pateretur: quo deinde caro impatibilis immortalisque redderetur, & vt vbi in eum contumeliæ, cæteræq; huiusmodi indignitates illatæ essent,

nunquam huiusmodi mala humanum genus attingerent, sed plane per eum abolerentur, ac iam deinde in æternum incorruptibiles, vt tẽpla Verbi permanerent. Quod si Christi perduelles ista cogitassent, scopumque Ecclesiasticum, vt ancoram Fidei, agnouissent, neutiquam naufragium circa fidem fecissent, neque tanta impudentia vsi fuissent, vt resisterent etiam illis, qui ipsos à lapsu excitare conantur, nec eos potissimum pro hostibus haberent, qui ipsos pietatis admonitos volunt. Sed hæreticus, vt res ipsa docet, prauum omnino & vndiquaque corruptum animum ad impietatem habet. Ecce enim vbique refutati, declaratique nullius scientiæ esse, erubescere tamen nequaquam possunt: sed quemadmodum in fabulis Ethnicorum celebrata hydra, sublatis prioribus serpentibus, aliisque pullulantibus, peruicaciter contendebat nouo semper obiectu anguium contra eum, qui ipsi suos serpentes tollebat: ita quoque isti exectabiles homines animo Ethnico, delecti ab illis, quæ obiiciebant, alias reperiunt Iudaicas & stultas controuersias, & quasi veritatem hostem haberent, comminiscuntur noua, vt ita se magis Christi perduelles & oppugnatores declarent: quippe, qui post tot refutationes, quibus vel Diabolus ipse horum pater reiectus confususque retro abiisset, rursum ex peruerso corde noua alia comminiscuntur, & his quidem admurmurant: istis vero insusurrant: alios rursum veluti culices bombo circunstrepunt his vocibus vtentes. Sint ista ad istum modum interpretanda, & vincite rationibus, & demonstrationibus, sed tamen necessum est, vt dicamus ex voluntate & arbitrio genitum esse Filium à Patre, eaque cauillatione volũtatis & arbitrii multos dolo circunueniunt. Hoc autem si quis ex orthodoxis simpliciter diceret, nihil esset quod male suspicateris de hoc dicto: quippe, vbi bona mens superaret simpliciorem loquendi modum. Nunc qnia hæreticorum ea vox, omniaque hæreticorum verba suspecta sint, & vt scriptum est, impii insidias tendunt, dictaque impiorum dolosa: etiamsi vel solum innuant, non tamen id faciunt sine peruersitate animi. Age & illud excutiamus, quo in omnibus vbique coniuncti, nihil habeant nouæ alicuius sententiolæ, quod in posterum veluti hydræ excogitent, vt honesta ista loquendi ratione, & calliditate in speciem credibili, suam impietatem de integro assemineut. Idem enim significat, qui dicit voluntate Filium factum esse, & qui dicit, fuit, quando non erat: & è nihilo extitit, creaturaque habenda est: sed quia istud palam dicere subuerentur, homines dolosi, alia ratione rursus idem significare conantur, idque sub prætextu coloreque voluntatis, vt quemadmodum sepiæ atramentum, ita simplicioribus tenebras offundant, ipsi interim suæ hæreseos nequaquam obliti. Vnde enim illis hoc vocabulum, voluntatis, aut arbitrii, aut ex qua denique scriptura ea depromunt, dicant mihi isti, qui verborum suspicione laborant, & Commentatores impietatis se præbent.

μηκέτι τῶν ἀνθρώπων ἅπτηται ταῦτα, ἀλλ' ἐξ ἀρ-
χῆς φανερὰ πᾶσι πλῶς ἦ ἀπ' αὐτῆς· καὶ λοιπὸν δι'
αἰῶνος ἄφθαρτοι ὡς ναὸς τοῦ θεοῦ διαμένωσι·
ταῦτα εἰ ἄρτως ἔοικε νοεῖσθαι, πάντε
σκοπὸν τῆς ἐκκλησιαστικὴν, ὡς ἄγκυραν τῆς πίστεως
ἐγίνωσκον· οὔτ' ἂν ἐναυάγησαν περὶ τὴν πίστιν, οὔ-
τε τοσοῦτον ἐπῆλθεν αὐτοῖς ἀναίδεια ὡς καὶ θέσθαι τοῖς βου-
λομένοις πεπαῦσθαι αὐτοὺς ἐγείρειν μᾶλλον ἐ-
χθροὺς ἡγεῖσθαι τοὺς νουθετοῦντας αὐτοὺς εἰς εὐ-
σέβειαν· ἀλλ' ὡς ἔοικε, πονηρὸν ὁ αἱρετικὸς ἀλη-
θῶς, καὶ παντάχοθεν ἐστὶν ἔχων διεφθαρμένην τὴν
καρδίαν εἰς ἀσέβειαν· ἰδοὺ γὰρ ὅτι πᾶσιν ἐλεγχόμε-
νοι καὶ δεικνύμενοι πάσης σωφρόνως ἔρημοι, οὐκ αἰ-
σχύνονται· ἀλλ' ὥσπερ ἡ λεγομένη παρὰ τοῖς ἕλλη-
σιν ἐν μύθοις ὕδρα τοὺς ἐμοὶ ἀναιρεθέντων τῶν προ-
τέρων ὄφεων ἄλλους ἔτρεφε ὄφεις, φιλονεικοῦσα
πρὸς τὸν ἀναιροῦντα τὴν τῶν ἑτέρων βοηθόν· τὸν
αὐτὸν τρόπον καὶ οἱ θεομάχοι καὶ οἱ θεοσυγεῖς, ὥσπερ
ὕδραι, τῷ ψυχρῷ, πίπτοντες ἐφ' οἷς βαλλόν-
ται, ἄλλας ἐφευρίσκουσιν ἰουδαϊκὰς καὶ μωρὰς ἐ-
αυτοῖς ζητήσεις· καὶ ὡς πρὸς ἔχθραν τῷ ἀληθείᾳ
ἔχοντες διανοοῦνται καινότερα· ὅπως μόνον ἑαυτοὺς
δείξωσι πάντων χειρομάχους ἀποδείξωσι· μὴ γὰρ τοὺς
τοιούτους κατ' αὐτῶν ἐλέγχους· ἐφ' οἷς καὶ ὁ διά-
βολος καὶ αὐτὸς ὁ τούτων πατὴρ ἐντραπεὶς ἂν ἀπῆλ-
θεν ὀπίσω· ἀποστρεβλῶν τὰς καρδίας αὐτῶν διανοοῦ-
νται γογγύζειν· καὶ τοῖς μὲν ψιθυρίζουσι· τοῖς δὲ
ὡς κώνωψι βομβοῦσι λέγοντες· ἔσω ταῦτα, μὴ-
τως ἐρμηνεύετε· καὶ νικᾶτε τοῖς λογισμοῖς καὶ ταῖς
ἀποδείξεσιν· ἀλλὰ δεῖ λέγειν βουλήσει καὶ θελήσει γε-
γεννῆσθαι τὸν υἱὸν ἐκ τοῦ πατρός· καὶ ἐν τούτῳ
γὰρ πολλοὺς ἀπατῶσι πεβαλλόμενοι τὸ βούλη-
μα καὶ τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ· τοῦτο δὴ εἰ μέν τις τῶν
ὀρθῶς πιστευόντων ἁπλούστερον ἔλεγε, οὐδὲν ἦν
ὑποπτεῦσαι περὶ ὃ λεγόμενον· νικώσης τῆς ὀρθο-
δόξου διανοίας τὴν ἁπλουστέραν τῶν ῥημάτων
προφοράν· ἐπειδὴ δὲ παρ' αἱρετικῶν ἐστιν ἡ φωνὴ,
ὕποπτα δὴ τῶν αἱρετικῶν τὰ ῥήματα· ἐπεὶ γέ-
γραπται, κυβερνᾷ δὲ ἀσεβὴς δόλῳ καὶ οἱ λόγοι
αὐτοῦ εἰσὶ δόλιοι, κἂν μόνον νεύσωσι· διεφθαρ-
μένην γὰρ ἔχουσι τὴν καρδίαν, φέρε καὶ τοῦτο λεγό-
μενον ἐξετάσωμεν, μήπως ὅτι πᾶσιν ἐλεγχθέν-
τες, λοιπὸν ὡς ὕδραι καινότερον ἐπινόησαν λεχθέν
διον διὰ τῆς πιαύτης καινολογίας καὶ πα-
θαινῆς ὑφαρπαγῆς, τὴν ἑαυτῶν ἀσέβειαν·
ἄλλοις ὅπλα πείρωσι. τοῦτον γὰρ σημαίνει πάλιν
ὁ λέγων βουλήσει γέγονεν ὁ υἱός· καὶ ὁ λέγων
ὡς ποτὲ οὐκ ἦν· καὶ ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν ὁ υἱός
καὶ κτίσμα ἐστίν· ἀλλ' ἐπεὶ ταῦτα λέγοντες ἠσχύνθη-
σαν ἑτέρως αὖτε πάλιν σημαίνειν ἐπεχείρησαν
οἱ δείλαιοι βούλησιν περιβαλλόμενοι, ὡς τὸ μέλλον
αἱ σπλάγχνα ἵν' ἐν αὐτῷ, τοὺς μὲν ἀκεραίους σκοπί-
ζωσιν, αὐτοὶ δὲ τῆς ἰδίας αἱρέσεως μὴ ἐπιλαθά-
νωνται· πόθεν γὰρ τὸ βουλήσει, ἢ θελή-
σει· ἐκ ποίας γραφῆς τὰ τοιαῦτα πάλιν
προφέρουσιν; ἐπάτωσι οἱ τῆς ῥήμασιν ὕ-
ποπτοι, καὶ τῆς ἀσεβείας ἐφεύρεται·

Pater ὁ μὲν

ὁ μὲν γὰρ πατὴρ ἀποκαλύπτων ἀπ' ἀρχῆς τὸν ἑαυτοῦ λόγον, ἐδείκνυεν, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός· καὶ Δαβὶδ μὲν τοῦτο δαβὶδ ἔλεγεν, ἐξηρεύσατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν· τῷ δὲ ἰωάννῃ ἁπάντων ἐνετείλατο, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος· καὶ ὁ δαβὶδ δὲ ψάλλων, φησίν· ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς· ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς· ὅπου ὁ ἀπόστολος γράφει· ὃς ἐστὶν ἀπαύγασμα τῆς δόξης· καὶ πάλιν, ὃς ἐστὶν εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου· πανταχοῦ τὸ εἶναι τοῦ λόγου πάντες καὶ ἀπὸ παντὸς ἐκ βουλήσεως αὐτὸν, οὐ δὲ ὅλως πεποιῆσθαι λέγουσιν· αὐτοὶ δὲ, πῶς ἄρα βούλησιν ἢ θέλησιν προηγουμένην εὗρον τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ, εἰ μὴ ἄρα τὰς γραφὰς ἀφέντες, συγκεκλόνται καὶ τοῦτο βαλεντίνου κακόνοιαν; πτολεμαῖος γὰρ ὁ βαλεντίνου, ἔφη· δύο ζυγὸς ἔχειν τινα γλώσσαν, ἔννοιαν καὶ θέλησιν. καὶ πρῶτον ἐνενόησεν, εἶτα ἠθέλησε· καὶ ἅπερ ἐνενόει, οὐκ ἠδύνατο προβαλεῖν, εἰ μὴ ὅτι καὶ ἡ τοῦ θελήματος δυνάμις ἐγένετο. ὅθεν οἱ βρεταννοὶ μαθόντες, θέλημα καὶ βούλησιν προηγεῖσθαι θέλοντος τοῦ λόγου. ἐκεῖνοι μὲν οὖν, τὰ βαλεντίνου ζηλοῦτωσαν· ἡμεῖς δὲ ἐντυγχάνοντες τοῖς θείοις λόγοις, ὅπερ μὲν τοῦ υἱοῦ, τοῦτο εὑρομεν· καὶ αὐτὸν μονογενῆ ἠκούσαμεν ἐν τῷ πατρὶ, καὶ εἰκόνα τοῦ πατρὸς· ὅπερ ἦν μόνων τῶν γνωστῶν, ἐπεὶ καὶ τῇ φύσει οὐκ ἦν ποτε πότε, ἀλλ' ὅπερ γέγονε, προηγουμένου βούλησιν καὶ θέλησιν αἰεὶ γνωμεν. ὃ μὲν δαβὶδ ψάλλοντος ἐν τῷ ἑκατοστῷ τριακοστῷ δεκάτῳ ψαλμῷ, ὅτως ὁ θεὸς ἡμῶν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ ὅσα ἠθέλησεν ἐποίησε· ἐν δὲ τῷ ἑκατοστῷ δεκάτῳ, μεγάλα τὰ ἔργα κυρίου· ἐξεζητημένα εἰς πάντα τὰ θελήματα αὐτοῦ· καὶ πάλιν ἐν τῷ ἑκατοστῷ τριακοστῷ πέμπτῳ, πάντα ὅσα ἠθέλησεν ὁ κύριος ἐποίησεν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ, καὶ ἐν τοῖς θαλάσσαις, καὶ ἐν πάσαις ἀβύσσοις· εἰ μὲν οὖν ἔργον ἐστὶ ποίημα καὶ εἰς τῶν πάντων ἐστὶν, λεγέσθω καὶ αὐτὸς βουλήσει γινόμενος· ὅτω γὰρ ἔδειξεν ἡ γραφὴ τὰ ποιήματα γίνεσθαι· καὶ ἀσεβεῖ ὁ συνηγορῶν τῇ αἱρέσεως τούτῳ συνιθέμενος, ὅτως γράφει· εἴτε γὰρ ἀνάξιον δημιουργοῦ, τὸ θέλοντα ποιεῖν, ὅπερ πάντων ὁμοίως αἰτήσθω τὸ θέλειν· ἵνα ἀκέραιον αὐτῷ σώζηται τὸ ἀξίωμα· εἴτε προσῆκον τῷ θεῷ τὸ βούλεσθαι καὶ ὅπερ τῷ πρώτῳ γεννήματος ὑπαρχέτω τὸ κρεῖττον· ἀμφοτέροις γὰρ δὴ δυνατὸν ἑνί τε καὶ τῷ αὐτῷ θεῷ· τὸ θέλειν ὅπερ τῶν πεφυκότων ἁμάρτειν, καὶ τὸ μὴ βούλεσθαι προσῆκεν· πλείω δὲ ὅσα ἀσέβειαν ἐν τοῖς ῥήμασιν αὐτοῦ συνθεὶς ὁ σοφιστὴς· ὅπερ τε τὸ ποίημα καὶ τὸ γέννημα ταὐτόν ἐστι· καὶ εἷς ἐκ πάντων τῶν γεννημάτων ἐστὶν ὁ υἱός· τοσοῦτον συνέκλεισεν ὅπερ τὰ ποιήματα βουλήμασι καὶ θελήμασι προσήκει λέγειν· οὐκοῦν εἰ ἄλλο ἐστὶ τῶν πάντων ὥσπερ οὖν ἐν τοῖς πρὸ τούτων ἐδείχθη· καὶ μᾶλλον τὰ ἔργα δι' αὐτοῦ γέγονε, μὴ λεγέσθω βεβουλῆσθαι ἵνα μὴ καὶ αὐτὸς ὅτως γένηται, ὥσπερ καὶ τὰ δι' αὐτοῦ γινόμενα σώζεται· καὶ γὰρ ὁ μὲν παῦλος οὐκ ὢν πρότερον, ὕστερον ὅμως κατὰ θελήματος θεοῦ ἀπόστολος γέγονεν· ἡ δὲ κλῆσις ἡμῶν· ὡς ποτὲ

Pater enim cælitus suum Verbum reuelans, his vocibus eum notum esse voluit, *Hic est Filius meus dilectus:* per Dauidem quoque locutus est, *Eructauit cor meum Verbum bonum,* per Ioannem item, *In principio erat Verbum* rursusque per Dauidem, *Quoniam apud te fons est vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen.* Paulus quoque ad istum modum dixit, *Qui est imago inuisibilis Dei,* Omnes denique omnibus in locis Verbum esse, existereque deprædicant, neque ex voluntate aut alia vlla ratione factum esse referunt. Isti vero, vbinam voluntatem priorem Verbo Dei anterioremque inuenerunt? nisi fortasse omissis Scripturis dissimulanter adhibent Valentini errorem? Ptolomæus enim ille discipulus Valentini author est, increatum habere biiugum quiddam, cogitationem videlicet & voluntatem, vt qui primum cogitarit, deinde voluerit, & quæ cogitabat non potuit producere, nisi cum voluntatis efficacia superueniisset, inde mutuati hanc doctrinam Ariani, voluntatem arbitratumque Verbo priorem esse volunt: Illi igitur Valentiniana sectantur: nos autem legentes diuina eloquia de Verbo quidem, quod erat, inuenimus, eumque solum audiuimus in Patre esse, Imaginemque Patris existere. Verum de rebus creatis quæ quia natura aliquando non fuere, sed postmodum superuenerunt, præcessisse voluntatem decretumque animi diuini cognouimus, Dauide in centesimo decimo tertio Psalmo ita loquente, *Deus noster in cælo & in terra, omnia quæ voluit fecit:* & in centesimo decimo: *Magna opera Domini, requisita ad omnia voluntates eius:* & in centesimo trigesimo quarto: *Omnia quæ voluit Dominus, fecit, in cælo & in terra, & in mari, & in omnibus abyssis.* Si igitur opus, aut aliquid quod factum est, aut vnus ex rerum vniuersitate est, age dicatur & ipse voluntate creatus esse: ita enim scriptura ea quæ creata sunt, fieri docuit. Asterius autem aduocatus hæreseos his adstipulatus, ita scripsit: Si indignum indecorumque est rerum opifici, vt volens faciat, vndecunque ex omnibus tollatur eius voluntas, vt ita integrius illi sua dignitas conseruetur: Sin autem congruum est Deo velle, etiam in primo genito recipiatur id, quod melius est. Non enim possibile est vni eidemque Deo in rebus faciendis congruere, vt velit & nolit. Immane est, quantum impietatis suis verbis implicuit hic sophista, cui γέννημα & ποίημα idem, cuique vnus ex cæteris gennematis est Filius, ita rem concludens: par esse scilicet, vt opera siue ποιήματα voluntate placitoque animi dicantur facta. Sed contra, si aliud est diuersumque à cæteris operibus Filius vt in superioribus demonstratum est, & potius opera per ipsum facta sunt, ne dicatur voluntate extitisse, vt non & ipse ita factus habeatur, quemadmodum cætera quæ per ipsum facta sunt. Nam & Paulus, quum antea non esset, postmodum tamen voluntate Dei Apostolus factus est, eodemque modo nostri vocatio,

vt quæ aliquando non erat, postmodum autem superuenerit, antecedentem voluntatem habet: vt ipse Paulus ostendit, qui pro placito voluntatis eius factus est Apostolus. Iam, quod per Mosen dicitur, *fiat lux*, & *producat terra*, & *faciamus hominem*, superius demonstratum est, eas voces voluntatem facientis præ se ferre. Nam quæ aliquando non fuere, sed postmodum aliunde fiunt, in illis, vt fiant, opifex rerum voluntatem faciendi habet: suum autem Verbum ex natura gignens, & non prædeliberat, quum Pater in verbo reliqua omnia, quæ voluntate decernit, & faciat & condat. Quemadmodum Iacobus Apostolus docuit, *volens progenuit nos* (inquiens) *Verbo veritatis*. Ergo de omnibus regeneratis, atque adeo, semel condendo generatis Dei voluntas in verbo consistit, in quo, quæ illi placuere, facit & regenerat, quod ipsum à Paulo Thessalonicensibus scribitur: *Hec est enim voluntas Dei in Christi Iesu erga nos*. Quod si in eo, per quem facit, voluntas ipsius est constituta, & in Christo est voluntas Patris: quomodo potest ipse per voluntatem aut animi destinationem fieri? Si enim ille ipse nostro more voluntate factus est, necessum est, voluntatem de eo conceptam in alio Verbo sedem habuisse, per quod & ipse factus sit: quum demonstratum sit, voluntatem Dei non in creatis consistere, sed in eo, per quem, & in quo fiunt creata. Iam quia idem ex voluntate extitisse, & fuit quando non erat, contenti sint suis istis solennibus verbis, fuit quando non erat, vt pudore confusi, quoniam iis verbis tempora significantur, cognoscant se quum de voluntate mentionem faciunt, tempora, quæ filium anteceſſerint, constituere. Nam in illis, quæ ipsa aliquando non fuere, voluntas præcedit, vt in omnibus rebus conditis videas. Iam si Verbum rerum conditor simul est cum Patre, eique semper coexistit, Quæ potest sempiternè existentem, veluti non existentem, antecedere voluntas? nam si prior est voluntas, quomodo per eum omnia? ita enim Filius vnus eorum fuerit, quæ voluntate facta sunt, quemadmodum & nos verbo veritatis facti sumus Filii, nihilque iam inde superest, nisi vt quæramus aliud verbum, per quod & iste cum reliquis omnibus quæ voluit Deus, sit conditus. Si igitur est aliud Verbum Dei, sit hoc Verbum eo Verbo creatum: sin autem aliud non est, vt omnino non est: nam omnia per eum facta sunt, quæ Pater voluit: qui (quæso) non clare videas istorum multicipitem calliditatem? qui quum vereantur illum opus esse dicere, aut factũ quippiam, aut hanc sententiam proferre, non erat Verbum priusquam nasceretur, alias formulas loquendi concipiunt, eum videlicet voluntate extitisse, ac proinde nisi voluntate extiterit, colligi necessario, quod pater nolens, Filium adeptus sit. At à quónam Deo necessitas asscribitur, ô sceleratissimi, qui omnia ad hæresim vestram trahitis? Id enim quod oppositum est voluntati, animaduerterunt: id autem quod maius est altiusque, non conspexerunt.

Vt enim

ὡς ποτὲ καὶ αὐτὴ μὴ οὖσα· νῦν ἡ ἐπιγνωμένη
προηγουμένως ἔχει βούλησιν· καὶ ὡς αὐτὸς
ὁ παῦλος πάλιν φησί, κατὰ τὴν εὐδοκίαν τοῦ
θελήματος αὐτοῦ γέγονε· τί, τι δὲ μωϋσέως λε-
γόμενον γενηθήτω φῶς· καὶ ἐξαγαγέτω ἡ γῆ· καὶ
ποιήσωμεν ἄνθρωπον, ἡγεῖται, καθὰ ἐν τοῖς ἔμ-
προσθεν εἴρηται, τῆς βουλήσεως τοῦ ποιοῦντος
εἶναι τοῦτο σημαντικόν. τὰ μὲν γὰρ μὴ ὄντα ποιεῖ,
ἀλλ' ἔξωθεν ἐπιγινόμενα, ὁ δημιουργὸς βούλεται
ποιῆσαι· τὸν δὲ ἴδιον λόγον ἐξ αὐτοῦ φύσει γε-
νῶν, οὐ προβουλεύεται· ἐν τούτῳ γὰρ ὁ πατὴρ
τὰ ἄλλα ὅσα βούλεται, ποιεῖ· καὶ δημιουργεῖ ἐν
τούτῳ. καθὼς καὶ ἰάκωβος ὁ ἀπόστολος δι-
δάσκων ἔλεγε· βουληθεὶς ἀπεκύησεν ἡμᾶς λόγῳ
ἀληθείας· οὐκοῦν ἡ περὶ πάντων τῶν τε ἀνα-
γινωμένων καὶ τῶν ἅπαξ γινομένων, τοῦ θεοῦ
βούλησις ἐν τῷ λόγῳ ἐστὶν, ἐν ᾧ καὶ τὰ δόξαντα
ποιεῖ καὶ ἀναγινᾷ· καὶ τοῦτο πάλιν ὁ ἀπόστολος
σημαίνει γράφων εἰς θεσσαλονίκεις· τοῦτο γὰρ θέ-
λημα θεοῦ ἐν χριστῷ ἰησοῦ εἰς ὑμᾶς· εἰ δὲ ἐν ᾧ ποιεῖ
ἐν αὐτῷ καὶ ἡ βούλησις ἐστὶν, ἐν χριστῷ ἐστὶ τὸ θέλη-
μα τοῦ πατρὸς, πῶς δυνάται καὶ αὐτὸς ἐν θελήσει
καὶ βουλήματι γενέσθαι; εἰ γὰρ αὐτὸς ἐν βουλήμα-
τι καθ' ὑμᾶς γέγονεν, ἀνάγκη καὶ τὴν περὶ αὐτοῦ
βούλησιν ἐν ἑτέρῳ τινὶ λόγῳ σωίζεσθαι, δι' οὗ καὶ
αὐτὸς γίγνεται· δέδεικται γὰρ ἡ τοῦ θεοῦ βούλησις·
οὐκ ἐν τοῖς γιγνομένοις ὅσα, ἀλλ' ἐν τῷ, δι' οὗ καὶ
ἐν ᾧ γίγνεται τὰ ποιήματα πάντα· ἔπεται ἐπειδὴ
πάντ' ἔνεστιν εἰπεῖν βουλήσει· καὶ ἵνα ποτε ὅτε οὐκ
ἦν, ἀρκείσθωσαν τῷ λέγειν, ἦν ποτε ὅτε οὐκ
ἦν· ἵνα αἰσχυνόμενοι διὰ τὸ ἐκ τοῦ χρόνου ση-
μαίνεσθαι, γνῶσιν· ὅτι βουλήσει λέγοντες, χρό-
νους πρὸ υἱοῦ σημαίνουσιν· τῶν γάρ ποτε μὴ ὄντων,
προηγεῖται τὸ βούλεσθαι ὡς ἐπὶ πάντων τῶν κτι-
σμάτων· εἰ δὲ ὁ λόγος τῶν μὲν κτισμάτων ἐστὶ
δημιουργός· αὐτὸς δὲ σωυπάρχει τῷ πατρὶ, πῶς
διώλαβε τὸ ἀϊδίως ὄντος, ὡς μὴ ὄντος προηγεῖ-
σθαι τὸ βούλεσθαι; εἰ γὰρ προηγεῖται βουλή,
πῶς δι' αὐτοῦ τὰ πάντα; μᾶλλον γὰρ εἷς τῶν ἁ-
πάντων ἐστὶ βουλήσει καὶ αὐτὸς δοκιμηθεὶς ὁ υἱὸς,
ὥσπερ καὶ ἡμεῖς λόγῳ ἀληθείας γεγόναμεν υἱοί· εἰ
λοιπὸν ἡμᾶς ἀνάγκη ζητεῖν, ὥσπερ εἴρηται, ἄλλον
λόγον δι' ὃν καὶ ὅτε γέγονε, καὶ ἀπεκυήθη μετὰ πάν-
των ὧν ἠθέλησεν ὁ θεός· εἰ μὲν οὖν ἔστιν ἕτερος τοῦ
θεοῦ λόγος, ἕτερος καὶ ὅτε λόγῳ γεγονὼς· εἰ δὲ μὴ
ἔστιν ἄλλος, οὐκέτι γὰρ, ἀλλὰ πάντα δι' αὐτοῦ γέ-
γονεν, ἅπερ ὁ πατὴρ βεβούληται, πῶς οὐ δείκνυ-
ται τούτων ἡ πολυκέφαλος παιδεία; ὅτι κα-
ταισχυνθέντες ἐπὶ τῷ λέγειν ποίημα καὶ κτίσμα,
καὶ οὐκ ἦν πρὶν γένηται ὁ τοῦ θεοῦ λόγος· ἄλλως πάλιν
κτίσμα λέγουσιν αὐτὸν εἶναι, βούλησιν προβαλλό-
μενοι καὶ λέγοντες, εἰ μὴ βουλήσει γέγονεν· οὐκοῦν
ἀνάγκη καὶ μὴ θέλων, ἔχειν ὁ θεὸς υἱόν· καὶ τίς ὁ
τὴν ἀνάγκην ἐπιβαλὼν αὐτῷ; πονηρότατοι καὶ
πάντα πρὸς τὴν αἵρεσιν ἑαυτῶν ἐλκύοντες· τὸ μὲν
γὰρ ἀντικείμενον τῇ βουλήσει, εὑρήκασι· τὸ
δὲ μεῖζον καὶ ὑπερκείμενον, οὐ πεθεωρήκασιν·

ὅπερ

ὥσπερ γὰρ αὐτικεῖται τῇ βουλήσει τὸ παρὰ γνώμην, ἕτως ὑπέρκειται καὶ προηγεῖται τῆς βουλήσεως, τὸ κατὰ φύσιν· οἰκίας γὰρ οὐ τις βουλόμενος καταskεύαζει· υἱὸν δὲ γεννᾷ κατὰ φύσιν· καὶ τὸ μὲν βουλήσει καταskευαζόμενον, ἤρξατο γίνεσθαι· ὃ δὲ ἐξ ωὐσίας ἐστὶ τοιοῦτος· ὁ δὲ υἱὸς, ἴδιον ἐστι τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς γέννημα· καὶ οὐκ ἔστιν ἔξωθεν αὐτοῦ· διὸ οὐ βουλεύεται περὶ αὐτοῦ, ἵνα μηδὲ περὶ ἑαυτοῦ δοκῇ βουλεύεσθαι. ὅσῳ οὖν τῆς κτίσματος ὁ υἱὸς ὑπέρκειται, τοσούτῳ καὶ τῆς βουλήσεως τὸ κατὰ φύσιν· καὶ ἔδει αὐτοὺς ἀκόντως ὑπὸ βουλήσει λογίζεσθαι τὸ κατὰ φύσιν· οἱ δὲ παραπλανώμενοι ὅτι περὶ μὲν ἀκόσμους, τολμῶσιν ἀνθρωπίνας ἀντιθέσεις λέγειν ὅτι θεῷ ἀνάγκη καὶ παρὰ γνώμην, ἵνα τὸ εἶναι υἱὸν ἀληθινὸν χρήσωνται τῷ θεῷ· ἐπεὶ ἐπάτησαν ἡμῖν αὐτοὶ τὸ ἀγαθὸν εἶναι καὶ οἰκτίρμονα τὸν θεὸν, ἐκ βουλήσεως περίεστιν αὐτῷ, ἢ ὄ; εἰ μὲν ἦν ἐκ βουλήσεως, σκοπεῖν δεῖ, ὅτι ἤρξατο μὲν εἶναι ἀγαθὸς· καὶ τὸ μὴ εἶναι ἦν αὐτὸν ἀγαθὸν, ἐνδεχομένου ἐστί· τὸ γὰρ βούλεσθαι καὶ προαιρεῖσθαι εἰς ἑκάτερα τὸν ῥοπὴν ἔχει· καὶ λογικῆς φύσεώς ἐστι τὸ πάθος τοῦτο· εἰ δὲ διὰ τὸ ἐκ τούτων ἄτοπον, οὐκ ἐκ βουλήσεως οἰκτίρμων καὶ ἀγαθός ἐστιν, ἀκουσάτωσαν ἅπερ εἰρήκασιν αὐτοί· οὐκοῦν ἀνάγκη καὶ μὴ θέλων ἀγαθός ἐστι· καὶ τίς ὁ τῷ ἀνάγκην ἐπιβαλὼν αὐτῷ· εἰ ἦν ἄλογον ἐστι λέγειν ὅτι θεοῦ ἀνάγκη· καὶ διατοῦτο φύσει ἀγαθός ἐστιν, εἴη ἂν πολλῷ μᾶλλον καὶ ἀληθέστερον τοῦ υἱοῦ φύσει, καὶ οὐκ ἐκ βουλήσεως πατήρ· εἰ πάτησαν δὲ ἡμῖν, καὶ τοῦτο πάλιν· πρὸς γὰρ τὴν αἱρετικὴν αὐτῶν ἐρώτησιν αὐτοῖς ἐπάγειν ἔτι βούλομαι· τολμηροτέραν μὲν, βλέπουσαν δὲ ὅμως εἰς εὐσέβειαν· ἱλάσθητι δέσποτα· ὁ πατὴρ αὐτὸς βουλευσάμενος πρότερον, εἶτα θελήσας οὕτως ὑπάρχειν, ἢ καὶ πρὸ τοῦ βουλεύσασθαι; χρὴ γὰρ καὶ περὶ τοῦ λόγου τοιαῦτα τολμῶντας αὐτοὺς, τοιαῦτα καὶ ἀκούειν, ἵνα γνῶσιν ὅτι ἡ τοιαύτη αὐτῶν προπετεία, καὶ εἰς αὐτὸν τὸν πατέρα φθάνει· ἐὰν μὲν οὖν εἴπωσιν ἅπαξ βουλευσάμενοι περὶ βουλήσεως· ὅτι καὶ αὐτὸς ἐκ βουλήσεως, τί ἦν πρὸ τοῦ βουλεύσασθαι; ἢ τί πλέον ἔσχεν, ὡς ὑμεῖς λέγετε, μετὰ τὸ βουλεύσασθαι; εἰ δὲ ἄτοπον καὶ ἀσύστατός ἐστιν ἡ τοιαύτη ἐρώτησις· καὶ οὐ χρὴ ὅλως τοιαῦτα λέγειν, ἀρκεῖ γὰρ καὶ μόνον ἀκούσαντας ἡμᾶς περὶ θεοῦ εἰδέναι καὶ νοεῖν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ ὤν· πῶς οὖν οὐκ ἄλογον ἂν εἴη καὶ περὶ τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ τοιαῦτα ἐνθυμεῖσθαι, καὶ βούλησιν καὶ θέλησιν προβάλλεσθαι; ἀρκεῖ γὰρ καὶ μόνον ἀκούοντας ἡμᾶς καὶ περὶ τοῦ λόγου εἰδέναι καὶ νοεῖν, ὅτι ὁ μὴ ἐκ βουλήσεως ὑπάρχων θεὸς οὐ βουλήσει, ἀλλὰ φύσει τὸν ἴδιον ἔχει λόγον· πῶς δὲ οὐχ ὑπερβάλλει πᾶσαν μανίαν, τὸ καὶ μόνον ἐνθυμεῖσθαι, ὅτι αὐτὸς ὁ θεὸς βούλεται καὶ σκέπτεται καὶ προαιρεῖται, καὶ θέλειν ἑαυτὸν προτρέπεται, ἵνα μὴ ἄλογος καὶ ἄσοφος ᾖ· ἀλλὰ λόγον καὶ σοφίαν ἔχῃ· περὶ

A

B

C

D

E

Vt enim opponitur voluntati id, quod est præter animi sententiam: ita altius est priusque voluntate, id quod secundum naturam est. Domum enim volens quis ædificat. Filium vero gignit secundum naturam: & quod voluntate conficitur, fieri incepit, & aliunde est quàm ex illo, qui facit: Filius autem proprium Germen substantiæ Patris, non aliunde est, sed à Patre, ideoque de illo non deliberatur, ne & de se ipso deliberare videatur: quanto igitur re condita Filius est altior, tanto etiam voluntate id quod ex natura gignitur, præstantius est. Atqui par erat eos in iis quæ genitura & natura exsistunt, nihil de voluntate cogitare. Illi vero obliti de Filio Dei sese audire non verentur humanas contrarietates Deo superinducere, necessitatem scilicet, & præter animi sententiam, vt inficientur eum esse verbum Filium Dei. Alioquin dicant nobis ipsi, quod bonus est, & misericors Deus ex voluntate ne hoc illi adest, an non? Si ex voluntate, ergo ante oculos patet eum incepisse bonum esse, ac fieri posse vt non sit bonus. Nam deliberare deligereque in vtramque partem momenta sua habet, & ea affectio in naturam rationalem cadit. Quod si propter illa absurda, concedi non debet, vt ex voluntate bonus aut misericors habeatur, audiant ipsi ergo, quorsum illorum ratiocinationes tendant: sequitur enim, vt ex necessitate inituisque bonus sit. At quis est qui illi hanc necessitatem impoluerit? Quod si absurdum est dicere in Deo esse necessitatem, ac propterea illum natura bonum esse, multo magis veriusque Filii sui Pater natura extiterit, & non voluntate. Iam rursum nobis dicant (nam aduersus eorum improbam argutationem ipse aliam superinducere volo, audaciorem quidē, sed tamen quæ ad pietatem spectet, Tu mihi autē Domine propitius sis.) Paterne ipse post deliberationem, ac vbi iam hoc destinato voluisset, talis factus est, qualis nunc est? an etiam antequam deliberaret? necessum est enim, quum talia ausint de verbo constituere, vt has voces audiant, quo cognoscant suam temeritatem etiam ad ipsum Patrem pertingere. Si igitur dixerint, semel recepta ista voluntate, & quam sibi excuti non patiantur, etiam ipsum voluntate extitisse, qui igitur esse potuit antequam voluit? aut quid plus sui habuit ex quo voluit? Quod si istiusmodi argutatio minime consistit, & plane absurda est, nec fas est, vlla ratione talia proferri (satis enim est, si vel semel audiamus cognoscamusque Deum esse, qui est) qui, quæso, non irrationabile fuerit de verbo Dei istiusmodi cogitare, voluntatemque & cupidinem in eius natura constituenda caussificari? Sufficit enim vel solum audientes, de verbo cognoscere intelligereque Deum, qui non voluntate sua factus est, Verbum habere sibi non ex volūtate factum, sed ex natura genitum. An non exuperet omnem insaniam vel solum id in cogitatū admittere, quod Deus velit, consideret, eligat, & se, vt velit, esse instiget & cohortetur, ne irrationalis sit & insipiens: sed vt rationem siue Verbum & Sapientiā habeat,

eam-

eumque de sua essentia cogitationem concipere, velletne esse an non? Iam, quum plurimum abominabilis sit istiusmodi opinio, rite ac pie dici potest, creaturas placito & voluntate creatas esse, filium autem non voluntate conditum esse quemadmodum cæteras creaturas, sed naturaliter Paternæ substantiæ propriam ac legitimam Sobolem esse. Nam cum ipse sit propria patris Ratio, fieri non potuit, vt ante ipsum vlla voluntas ratiocinata sit: quippe, qui ipse si viua voluntas patris, ac potestas, architectusque eorum quæ patri videntur, & placent, quod ipse in Prouerbiis testatum facit, *Mea est (inquiens) voluntas & cautio, mea prudentia est, meumque item robur.* Verum vt ipse est prudentia in qua cælos præparauit expediuitque: ipse item robur & potestas: Christus enim Dei Potentia, nunc nonnihil inflexa mutataque ratione dicendi, mea, inquit, prudentia, & Dei sapientia, & meum robur: ita cum ait, mea voluntas, ipse quoque viua voluntas fuerit: Quemadmodum à propheta didicimus, illum esse magni consilii Angelum & voluntatem patris appellatum. Ita enim necesse est, vt redarguamus eos, qui humana de Deo cogitant. Ergo si opera, voluntate, placitoque emerserunt, vniuersaque rerum natura cupidine, qua cupiit hoc Deus, condita est, cumque Paulus per voluntatem Dei Apostolus sit vocatus, ipsaque vocatio nostri placito voluntateque conciliata sit, omniaque per verbum facta sint: sequitur ergo vt ipse exemptus sit è numero eorum, quæ per voluntatem condita sunt, illumque potius esse viuam sui Patris voluntatem, in qua omnia sunt facta, vt Dauid in gratiis agendis dicit: Tenuisti dextrã meam & in voluntate tua deduxisti me. Qui igitur potest verbum, quum sit voluntas expetitioque Patris voluntate & expetitione, vt cætera fieri, nisi denuo, vt prædixi, insanientes dicant, ipsum vel per se factum esse, vel per alium quempiã? At quis est igitur iste per quem Verbum factũ est? fingant aliud verbum, & Valentiniana æmulantes, aliũ Christũ nominent: Nihil enim de ea re in scripturis: veruntamen si fingant, semper etiã ille Christus per aliquem alium creatus fuerit, atque deinde nobis ita in ratiocinando pergentibus excutiẽdaq; rerũ veritate, deprehendas istã hæresim impiorũ multicipitẽ, & ad multos Deos, & in immanẽ insaniã vergere, in qua cũ creaturã, & ex nihilo cõditũ Filiũ esse volũt, aliter hoc ipsũ significãt sub prætextu volũtatis et placiti, quæ probe in rebus creatis & conditis suũ locũ habent. Quì igitur non impiũ quũ ea quæ sunt rerũ conditarũ, ad opificẽ rerũ cõuertãt? aut qui quæso nõ blasphemãt, qui dicunt voluntatem ante Verbum in patre fuisse? Si enim eum voluntas in Patre præcedit, mentitur filius, quum dicit: Ego in patre. Quod si ipse quoque in patre sit, posterior certe & secundus in patre esse deputabitur. Nec conueniebat illi vt diceret, Ego in patre: quum ante eum voluntas in patre fuisset per quem omnia sunt facta, ipseque propter nos sit conditus. Nam tametsi gloria excellat, nihilo tamen minus vnus quoque eorum est, qui ex voluntate creati sunt. Vt autem superius admonuimus, si res

ωθὲι αὐτὸ γὰρ δοκεῖ σκέπεσθαι· ὁ ωθὲι ἴδιε τῆς οὐσίας ἑαυτὸ βουλόμενο. πολλῆς τοίνυν δυσφημίας οὔσης ἐν τῇ τοιαύτῃ φρονήσει, δίκαιος ἂν λεχθείη· ὅτι τὰ μὲν γίνεσθαι, δόξαι καὶ βουλήσει γέγονεν· ὁ δὲ υἱός, οὐ θελήματός ἐστι τὸ δημιούργημα ὥσπερ γονὸς, καθάπερ ἡ κτίσις, ἀλλὰ φύσει τῆς οὐσίας ἴδιον γέννημα· καὶ γὰρ ἴδι ὢν ὁ λόγο τοῦ πατρὸς, οὐκ ἐᾷ ωθὲ αὐτὸ λογίσασθαί τινα βούλησιν, αὐτὸς ὢν βουλὴ ζῶσα τοῦ πατρὸς, καὶ δύναμις δημιουργὸς, τῶν δοκούντων τῷ πατρὶ· καὶ ταῦτα αὐτὸς ἐν τοῖς παροιμίαις ωθὶ ἑαυτοῦ φησιν· ἐμὴ βουλὴ καὶ ἀσφάλεια· ἐμὴ φρόνησις, ἐμὴ δὲ ἰσχύς· ὡς γὰρ αὐτὸς ὢν ἡ φρόνησις ἐν ᾗ τοὺς οὐρανοὺς ἐποίησε, καὶ αὐτὸς ὢν ἰσχὺς καὶ δύναμις· χριστὸς γὰρ θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία· νῦν ωθλαγκλίνων εἶπε· ἐμὴ φρόνησις καὶ ἐμὴ ἰσχύς· οὕτω λέγων, ἐμὴ βουλὴ, αὐτὸς ἂν εἴη ἡ τοῦ πατρὸς ζῶσα βουλὴ· καθὼς καὶ ωθλαγὰ τοῦ ωθοφήτου μεμαθήκαμεν· ὅτι αὐτὸς ὁ τῆς μεγάλης βουλῆς ἄγγελο γίνεται, καὶ θέλημα τοῦ πατρὸς αὐτὸς ὀκλήθη· χρὴ γὰρ ὕστερος διελέγχειν αὐτοὺς, ἀνθρώπινα ωθὲι τοῦ θεοῦ διανοουμένους· οὐκοῦν εἰ τὰ ποιήματα βουλήσει καὶ δόξαι ὑπέστη, καὶ ἡ κτίσις πᾶσα θελήματι γέγονε· πάντα γὰρ διὰ λόγου γέγονεν, ὅπερ ἐστὶν οὕτω τῶν βουλήσει γεγονότων· ὃ μᾶλλον αὐτός ἐστιν ἡ ζῶσα βουλὴ τοῦ πατρὸς, ἐν ᾗ ταῦτα πάντα γέγονεν· ἐν ᾗ ὁ ἁγιο δαβὶδ ἐν χαρισῶν ἔλεγε, ἐν τῷ ἑβδομηκοστῷ δευτέρῳ ψαλμῷ, ὅπερ ἅπτησας τὴν χεῖρα τὴν δεξιάς μου· καὶ ἐν τῇ βουλῇ σου ὡδήγησάς με· ὡς οὖν βουλὴ καὶ θέλημα τοῦ πατρὸς ὑπάρχων ὁ λόγο, δύναται γίνεσθαι καὶ αὐτὸς βουλήματι καὶ θελήσει; ὅπερ εἰ μὴ, καθὰ ωθρόσθεν, μανέντες πάλιν ἔφασαν αὐτὸν δι' ἑαυτὸ γεγονέναι, ἢ δι' ἑτέρου τινός· πῶς οὖν ἐστι δι' οὗ γέγονε; πλασάσθωσαν ἕτερον λόγον· καὶ τὰ ἀλεντίνου ζηλώσαντες, κρεῖττον ἕτερον ὀνομασάτωσαν· ἃ γὰρ γέγραπται· ἀλλὰ κἂν πλάσωσιν, πάντως κἀκεῖνο διάπτωμά γίνεται· καὶ λοιπὸν οὕτως ἐπιλογιζομένων, ἡμῶν καὶ ἀνακρινόντων τὸ ἀληθείαν, δείσκεται τῶν ἀθέων ἡ πολυκέφαλο αἵρεσις· εἰς πολυθεότητα πίπτουσα καὶ ἄμετρον μανίαν, ἐν ᾗ κτίσμα καὶ ἐξ ὀκόντων θέλοντες εἶναι τὸν υἱὸν, ἑτέρως τὰ αὐτὰ σημαίνουσι· βούλησιν καὶ θέλησιν ωθοβαλλόμενοι, ἃ μάλιστα ἐπὶ τῶν γνητῶν καὶ κτιστῶν ταῦτα δίκαιος ἂν γένοιτο. πῶς οὖν οὐκ ἀσεβὲς τὰ τῶν γνητῶν ἐπὶ τὸν δημιουργὸν μεταφέρειν; ἢ πῶς οὐ βλάσφημον λέγειν βούλησιν ωθὸ τοῦ λόγου εἶναι ἐν θεῷ πατρὶ; εἰ γὰρ ωθοηγεῖτο βούλησις ἐν τῷ πατρὶ, ἐκ ἀληθὲς λέγων ὁ υἱός, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ· ἢ εἰ μὴ αὐτὸς ἐν τῷ πατρί ἐστιν ἀλλὰ δεύτερος νομοθήσε· ᾗ ἐκ ἔφεπε λέγειν αὐτὸ ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ· οὔσης βουλήσεως ωθὸ αὐτοῦ ἐν ᾗ πάντα γέγονε· ὃ αὐτὸς ὑπέστη καθ' ὑμᾶς· κἂν γὰρ τῇ δόξῃ διαφέρῃ, ἀλλ' οὐδὲν ἧττόν ἐστιν εἷς τῶν ἐκ βουλήσεως γινομένων· ὡς δὲ ἐντεῦθεν ἐρήκαμεν·

εἰ οὕτως

ἐστὶν οὕτως ἐστὶν, πῶς ὁ μὲν κύριος, ἢ ὃ δῶλα τυγχάνει; πάντως δὲ κύριος οὕτως, ὅτι τῇ τοῦ πατρὸς κυριότητι ὑπῆρξε· καὶ πάντων ἡ κτίσις δούλη, ἐπεὶ ὅτε τῆς τοῦ πατρὸς ἑνότητος ἐστὶ καὶ οὐκ οὐσά ποτε ὑπῆρχεν· ἔδοξε δὲ αὐτοῖς λέγουσιν βουλήσει τὸν υἱὸν, εἰπεῖν ὅτι καὶ φρονήσει γέγονε· τὸν γὰρ ἡγεμονικὸν φρόνησιν καὶ βουλὴν εἶναι· ὁ γὰρ βουλόμενος πάντως φρονεῖ, τοῦτο καὶ φρονεῖ· καὶ ὁ φρονεῖ, τοῦτο καὶ βούλεται· αὐτὸς οὖν ὁ σωτὴρ· ὡς ἀδελφὰ ταῦτα, σοφίαν ἔμα λέγων· ἐμὴ βουλὴ καὶ ἀσφάλεια, ἐμὴ φρόνησις, ἐμὴ δὲ ἰσχύς· ὡς γὰρ ἰσχὺς καὶ ἀσφάλεια ταυτόν ἐστιν, ἡ αὐτὰ γὰρ δυνάμις ἐστιν, ἕτως ταυτόν ἐστιν εἰπεῖν τὴν φρόνησιν καὶ τὴν βούλησιν εἶναι, ἅπερ ἐστὶν ὁ κύριος· ἀλλ' οἱ ἀσεβεῖς, οὐ θέλουσι μὲν λόγον καὶ βουλὴν ζῶσαν εἶναι τὸν υἱόν· φεύγουσι δὲ τὸν θεὸν, φρόνησιν καὶ βούλησιν καὶ σοφίαν· ὡς ἔξιν συμβαίνουσαν καὶ ἀποσυμβαίνουσαν ἀνθρωπίνως γίνεσθαι μυθολογοῦσι καὶ πάντα κινοῦσι· καὶ τὴν οὐαλεντίνου ἔννοιαν καὶ θέλησιν προβάλλονται· ἵνα μόνον διαζήσωσι τὸν υἱὸν ἀπὸ τοῦ πατρὸς, καὶ μὴ εἴπωσιν ἴδιον αὐτὸν τοῦ πατρὸς εἶναι λόγον ἀλλὰ κτίσμα, ἐκεῖνοι μὲν οὖν ἀκουέτωσαν ὡς σίμων ὁ μάγος ἤκουσεν· ἡ ἀσέβεια οὐαλεντίνου σὺν ὑμῖν εἴη εἰς ἀπώλειαν· ἕκαστος δὲ σολομῶνι πειθέσθω μᾶλλον λέγοντι, αὐτὸν εἶναι σοφίαν καὶ φρόνησιν, τὸν λόγον· φησὶ γάρ, ὁ θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν· ἡτοίμασε δὲ οὐρανοὺς ἐν φρονήσει· οὕτως ἐν ψαλμοῖς, τῷ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν· οὕτω, πάντα ὅσα ἐθέλησεν ὁ κύριος ἐποίησε· καὶ ὡς ὁ ἀπόστολος γράφει θεσσαλονικεῦσι· τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ, ἐν χριστῷ ἰησοῦ ἐστιν· ὁ ἄρα τοῦ θεοῦ υἱός, αὐτός ἐστιν ὁ λόγος, καὶ ἡ σοφία· αὐτὸς ἡ φρονησις καὶ ἡ ζῶσα βουλὴ· καὶ ἐν αὐτῷ τὸ θέλημα τοῦ πατρός ἐστιν· αὐτὸς ἀλήθεια καὶ φῶς καὶ δυνάμις τοῦ πατρός ἐστιν· εἰ δὲ ἡ βούλησις τοῦ θεοῦ ἡ σοφία ἐστὶ καὶ ἡ φρονησις· ὁ δὲ υἱός ἐστιν ἡ σοφία, ὅρα μὴ ὁ λέγων βουλὴν τὸν υἱὸν, ἴσον λέγῃ τῇ σοφίαν ἐν σοφίᾳ γεγονέναι, καὶ τὸν υἱὸν, ἐν υἱῷ πεποιῆσθαι, καὶ διὰ τοῦ λόγου, τὸν λόγον ἐκτίσθαι· τοῦτο γὰρ τῷ θεῷ μάχεται, καὶ πᾶσι παρ' αὐτῷ γραφαῖς ἐναντίον ἐστί· καὶ γὰρ ὁ ἀπόστολος, οὐ βουλήσεως· ἀλλ' αὐτῆς τῆς οὐσίας τῆς πατρικῆς, ἴδιον ἀπαύγασμα καὶ χαρακτῆρα τὸν υἱὸν κηρύττει· λέγων, ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· εἰ δὲ ὡς πρόσκειται, οὐ βουλήσεως ἐστιν ἡ πατρικὴ οὐσία καὶ ὑπόστασις, εὔδηλον, ἐκ βουλήσεως ἂν εἴη οἵα γὰρ ἐστὶν, καὶ ἕως ἂν ᾖ ἡ μακαρία ἐκείνη ὑπόστασις, τοιοῦτον καὶ οὕτως εἶναι τὸ ἐξ αὐτῆς ἴδιον γέννημα δεῖ· καὶ αὐτὸς γ' οὖν ὁ πατὴρ, οὐκ εἶπεν οὗτός ἐστι ὁ βουλήσει μου γεγονὼς υἱός· οὐ δὲ ὃν κατ' εὐδοκίαν ἔχω υἱὸν, ἀλλ' ἁπλῶς ὁ υἱός μου, καὶ μᾶλλον ἐν ᾧ εὐδόκησα· δεικνὺς ἐκ τούτων, ὅτι φύσει μὲν, οὗτός ἐστιν υἱός· ἐν αὐτῷ δὲ τῶν ἐμοὶ δοκούντων ἡ βούλησις κεῖται· ἆρα

sit res ita se habet, cur ille Dominus est, & cætera seruua mancipiaque existunt? ipse enim omnium Dominus, eò quod Patris Dominatui coniunctus adunitusque sit. Siquidem omnis creatura ideo famula & ancilla habeatur, quod extra Patris vnitatem consistat, & cum aliquando non esset, esse inceperit. Oportebat certe eos, dum aiunt Filium voluntate extitisse, id quoque adiicere, eum cogitatu factum esse. Idem enim cogitatum, animique sensum & voluntatem arbitror. Quod enim quis vult, hoc omnino sentit & cogitat: & quod sentit, hoc ipsum & vult. Ipse igitur Saluator hæc, vt germana inter se mutuaque ratione coniuncta, recensendo copulauit sub his verbis: *Mea voluntas & cautio, meus sensus siue prudentia, mea fortitudo.* Vt enim fortitudo & tutatio idem cum potẽtia est, eandemque rem significat: ita quoque idem est prudentia & volũtas, quod ipsum est Dominus. Sed impii nõ admittunt Verbum & viuam voluntatem Filium esse, & de Dei sensu & voluntate humano more, quasi quæ nunc adsit, nunc absit, fabulantur: Omniaque commouent, & Valentini excogitationem voluntatemque prætendunt, duntaxat in hoc vt Filium disiungant à Patre, illumque negent Patris sui Verbum esse, sed potius creaturam. Illi igitur audiant, vt Simon Magus audiit, Impietas Valentini sit vobiscum in perditionem. Et quisque potius Salomoni credat, dicenti, ipsum Verbum esse Sapientiam & prudentiam: Ait enim: *Deus Sapientia fundauit terram, & præparauit cælos in prudentia.* Vt autem hic in prudentia, ita & in Psalmis: *Verbo Domini cæli firmati sunt: omnia quæ voluit Dominus fecit.* Et vt Apostolus scribit Thessalonicensibus, *Voluntas Dei in Christo Iesu est* Est ergo Filius Dei ipsum Verbum & sapientia, & prudentia, & viua voluntas, & in eo desiderium Patris, idemque Veritas & Lux, & potentia Patris est. Quod si sapientia & prudentia est voluntas Dei, & Filius est illa ipsa sapientia, sequitur ergo, vt qui dicat, Filium voluntate Patris ad essentiam venisse, tantundem dicere, ac si affirmaret Sapientiam in sapientia factam esse, Filiumque in Filio conditum esse, & Verbum per Verbum procreatum esse. Cæterum illud cum Deo pugnat, illiusque scripturis aduersatur. Siquidem Apostolus non voluntaris, sed ipsius Paternæ sententiæ proprium splendorem & sigillum Filium deprædicat his verbis: *Qui cum esset splendor gloriæ, & forma substantiæ eius.* Quod si igitur, vt prædiximus ex voluntate, Paterna substantia & essentia nõ exsistit, clarum quoque est, neque proprium illud & quod Paternæ essentiæ suum est, ex voluntate ortum habere. Qualiscunque enim fuerit beata illa essentia, talem quoque esse oportet propriam illius Sobolem. Certe, ipse Pater non dixit, iste est filius, voluntate genitus neque quem ex placito, quod ita mihi videretur, obtinui: sed simpliciter, *Hic est Filius meus*: & quod magis, *In quo mihi complacui*: clare demonstrans, hoc genere verborum, istum natura sibi Filium esse, & in eo voluntatem eorum, quæ sibi placerent, repositam esse.

Ergo,

Ergo, cum ex natura & non voluntate Filius ei sit, sequitur iam vt præter voluntatem, patrique inuito ac nolenti Filius sit. Nequaquam id verum est. Siquidem ille à Patre mittitur, & vt ipse loquitur, *Pater diligit filium, & omnia Filio suo ostendit*. Vt enim bonus esse, non ex voluntate incepit, cum tamen non inuitus nolensque bonus sit: nam hoc ipsum quod est, cum voluntate sua est: ita quoque quod Filius ille sit, etsi non ex voluntate principium ductum est, non tamen inuito illi, & præter sententiam Filius extitit. Sicut enim volens cupitorque est suæ essentiæ: ita quoque Filius qui illi ex substantia proprius est, non est illi inuito superductus. Diligatur igitur Filius à Patre, sitque is, quem Pater velit: atque ita velle & non velle in Deo cum pietate constituendum est. Nam & Filius, voluntate qua vult illum Pater, ea & ipse diligit & vult & honorat Patrem: estque vna eademque voluntas illa quæ Patris est in Filio, vt etiam inde spectetur Filius in Patre, & Pater in Filio. Neque quis igitur secundum Valentinum antecedentem voluntatem introducat, néue quis medium seipsum intrudat inter vnicum Patrem, Patrisque vnicum Verbum sub titulo volendi aut consultandi. Insanierit enim, si quis inter Patrem & Filium, voluntatem aut considerationem constituat. Aliud enim est, si dicas eum voluntate esse factum: aliud autem si dicas, quod eum qui iam ex natura est Filius, diligat ac velit. Nam si dicas eum ex voluntate esse factum primum, eum aliquando non fuisse significas: deinde rem vtroque paribus momentis librari & vrgere, adeo vt liceat cogitare de Patre quod posset non velle sibi Filium esse, & de Filio vicissim, quod & is potuisset non esse. Impia ista audacia est, quæ pertingit vsque ad Patris substantiam. Simile enim est ac si dicas, poterat enim Pater non esse bonus, sed quemadmodum bonus semper natura: ita semper genitabilis natura Pater. Cæterum, illud dictum, Pater vult Filium, & Filius Patrem vult, non voluntatem antecedere, & priorem tempore esse significat, sed naturæ qualitatem denunciat: nihil enim nisi ingenuitatem proprietatemque substantiæ hæc verba præ se ferunt. Vt enim de Splendore ac luce dixeris, splendorem in sui ortu non habere priorem se, & tempore præuiam voluntatem, sed esse ipsum fœtum germenque voluntarium lucis, non voluntatis respectu, aut vi, sed natura & veritate: ita quoque de Patre & Filio recte dixeris, Patrem diligere Filium & velle, non tamen vt Filius opus effectumque voluntatis pronuncietur, ne Valentiniana hæresis se immittat in Ecclesiam, sed vt in confesso sit, viuam illum voluntatem & vere naturalem Filium esse, quasi lucis splendorem. Ita enim ille dixit: *Eructauit cor meum verbum bonum*. Filius quoque congruenter locutus est: *Ego in Patre, & Pater in me*: si autem Verbum est in corde, vbi deliberatio? & si Filius est in Patre, vbi voluntas? & si ipse voluntas est, quomodo voluntas in voluntate fuerit? ablurdum id quippe, ne scili-

ἐρῶ οὖν, ἐπεὶ φύσει καὶ μὴ ἐκ βουλήσεώς ἐστιν ὁ υἱός, ἤδη καὶ ἀθέλητός ἐστι τῷ πατρὶ, ἢ μὴ βουλομένου τοῦ πατρός ἐστιν ὁ υἱός; οὐμενοῦν· ἀλλὰ καὶ στελλόμενός ἐστιν ὁ υἱὸς παρὰ τοῦ πατρὸς· καὶ ὡς αὐτὸς φησιν, ὁ πατὴρ φιλεῖ τὸν υἱόν· καὶ πάντα δείκνυσιν αὐτῷ· ὡς γὰρ τὸ εἶναι ἀγαθὸς οὐκ βουλήσεως μὲν ἤρξατο· οὐ μὴν ἀβούλητος ἢ ἀθέλητός ἐστιν ἀγαθός· ὁ γάρ ἐστι, τοῦτο καὶ θελητὸν αὐτῷ ἐστιν· οὕτω καὶ τὸ εἶναι τὸν υἱὸν, εἰ καὶ μὴ ἐκ βουλήσεως ἤρξατο, ἀλλ' οὐκ ἀθέλητον, οὐδὲ παρὰ γνώμην ἐστὶν αὐτῷ· ὥσπερ γὰρ τῆς ἰδίας ὑποστάσεώς ἐστι θελητὴς, οὕτω καὶ ὁ υἱὸς ἴδιος ὢν τῆς αὐτοῦ οὐσίας, οὐκ ἀθέλητός ἐστιν αὐτῷ· θελέσθω πίνειν καὶ φιλείσθω ὁ υἱὸς παρὰ τοῦ πατρός· καὶ οὕτω τὸ θέλειν καὶ τὸ μὴ βούλεσθαι τὸν θεοῦ τις ἀσεβῶς λογιζέσθω· καὶ γὰρ ὁ υἱὸς, τῇ θελήσει ἢ θέλει παρὰ τοῦ πατρὸς, ταύτῃ καὶ αὐτὸς ἀγαπᾷ· καὶ θέλει καὶ τιμᾷ τὸν πατέρα· καὶ ἔν ἐστι θέλημα τὸ ἐκ πατρὸς ἐν υἱῷ, ὡς καὶ ἐκ τούτου θεωρεῖσθαι τὸν υἱὸν ἐν τῷ πατρὶ, καὶ τὸν πατέρα ἐν τῷ υἱῷ· μὴ μέντοι κατὰ βαλεντῖνον, προηγουμένως βούλησιν ἐπισαγέτω· μὴ δὲ μέσον ἑαυτὸν ὠθείτω τοῦ μόνου πατρὸς, πρὸς τὸ μόνον λόγον, προφάσει τοῦ βούλεσθαι· μαίνοιτο γὰρ ἄν τις μεταξὺ τιθεὶς πατρὸς καὶ υἱοῦ βούλησιν καὶ σκέψιν· καὶ γὰρ ἔτερόν ἐστι λέγειν βουλήσει γέγονεν, ἕτερον δὲ, ὅτι ἴδιον ὄντα φύσει τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἀγαπᾷ καὶ θέλει αὐτόν· τὸ μὲν γὰρ λέγειν, ἐκ βουλήσεως γέγονε πρῶτον μὲν τὸ μὴ εἶναί ποτε τοῦτον σημαίνει· ἔπειτα δὲ, καὶ τὸν ἐπ' ἀμφοτέρωθεν ἔχει, καθάπερ ἔφημεν· ὥστε δυνάσθαι τινὰ νοεῖν, ὅτι ἠδυνάτο καὶ μὴ βέλεσθαι τὸν υἱόν· ὅπερ υἱοῦ σὲ λέγειν ἠδυνάτο καὶ μὴ εἶναι. δυσσεβές ἐστι καὶ φθόνου ἀπὸ τοῦ πατρὸς οὐσίαν τὸ πλήμμελημα· εἴπερ τὸ ἴδιον αὐτῆς λέγοιτο, ἠδυνατεῖ μὴ εἶναι ἀγαθὸς ὁ πατήρ· ἀλλ' ὥσπερ ἀγαθὸς ἀεὶ καὶ τῇ φύσει γεννητικὸς ὁ πατήρ· τὸ δὲ, ὁ πατὴρ θέλει τὸν υἱόν· καὶ ὁ λόγος θέλει τὸν πατέρα, οὐ βούλησιν προηγουμένως δείκνυσιν· ἀλλὰ φύσεως γνησιότητα, καὶ οὐσίας ἰδιότητα, καὶ ὁμοίωσιν γνωρίζει· ὥσπερ ὅπερ τοῦ ἀπαυγάσματος ἄν τις εἴποι ἐκ τοῦ φωτός· ὅτι τὸ ἀπαύγασμα οὐκ ἔχει μὲν βούλησιν προηγουμένως ἐν τῷ φωτὶ· ἔστι δὲ φύσει αὐτοῦ γέννημα θελόμενον παρὰ τοῦ φωτὸς τοῦ γεννήσαντος αὐτό· οὐκ ἐν σκέψει βουλήσεως ἀλλὰ φύσει καὶ ἀληθείᾳ· οὕτω καὶ ὅπερ τοῦ πατρὸς καὶ ὅπερ τοῦ υἱοῦ, ὀρθῶς ἄν τις εἴποι τοῦτο, ὅτι ὁ πατὴρ ἀγαπᾷ καὶ θέλει τὸν υἱόν, καὶ ὁ υἱὸς ἀγαπᾷ καὶ θέλει τὸν πατέρα· οὐκοῦν μὴ λεγέσθω θελήματος δημιούργημα ὁ υἱός· μὴ δὲ τὸ οὐαλεντίνου ἐπεισαγέσθω τῇ ἐκκλησίᾳ ἀλλὰ βουλὴ ζῶσα· καὶ ἀληθῶς φύσει γέννημα, ὡς τοῦ φωτὸς τὸ ἀπαύγασμα· οὕτω γὰρ καὶ ὁ μὲν πατὴρ εἴρηκεν, ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν· ὁ δὲ υἱὸς ἀνθυπέθετο, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· εἰ γὰρ λόγος ἐν καρδίᾳ, πῶς ἡ βούλησις; καὶ εἰ ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ, πῶς ἡ θέλησις; καὶ εἰ ἡ βούλησις αὐτοῦ, πῶς ἐν βουλήσει ἡ βουλή; ἄτοπον γὰρ· ἵνα

ἵνα μὴ καὶ ἐν λόγῳ ὁ λόγος, καὶ ὁ υἱὸς ἐν υἱῷ, καὶ ἡ σοφία ἐν σοφίᾳ γένηται, καθάπερ πολλάκις εἴρηται· πάντα γάρ ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ πατρός· καὶ οὐδὲν ἐν τῷ πατρὶ πρὸ τοῦ λόγου· ἀλλ' ἐν τῷ λόγῳ, καὶ ἡ βούλησις· διὰ δὲ αὐτοῦ τὰ τοῦ βουλήματος εἰς ἔργον τελειοῦται, ὡς ἐδίδαξαν αἱ θεῖαι γραφαί· εὔχομαι τοὺς ἀσεβεῖς οὕτως εἰς ἀλογίαν πεπτωκότας, καὶ πρὸ βουλήσεως σκεπτομένους νῦν ἐρωτᾶν μηκέτι τὰς τικτούσας αὐτῶν γυναῖκας ἃς ἔτι πρότερον ἠρώτων λέγοντες, εἰ εἶχες υἱὸν πρὶν γένησις· ἀλλὰ τοὺς πατέρας, καὶ εἰπεῖν αὐτοῖς· πότερον βουλόμενοι γίνεσθε πατέρες, ἢ κατὰ φύσιν τοῦ ὑμῶν βουλήσεως, ἢ τῆς ὑμῶν φύσεως καὶ οὐσίας ἐστὶν ὅμοια τὰ τέκνα. ἵνα κἂν πρὸς τῶν γονέων ἐντραπῶσι, πρὸς ὧν τὸ λῆμμα τοῦ γένεσθαι ἀπῄτησαν, καὶ παρ' ὧν ἤλπισαν πίστιν γνῶσιν ἔχειν· ἀποκρίνασθαι γὰρ αὐτοῖς· ἃ γεννῶμεν, οὐ βουλήματος ἡμῶν ἐστιν ὅμοια· οὐ δὲ προβουλευσάμενοι, γινόμεθα γονεῖς· ἀλλὰ τῆς φύσεως. ἴδιόν ἐστι τὸ γεννᾶν· ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς τῶν τέκνων ἐσμὲν εἰκόνες· ἡ τίνων καταγινωσκέτωσαν ἑαυτῶν καὶ παυσάσθωσαν πειρώμενοι γυναικῶν περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, ἢ μανθανέτωσαν καὶ παρ' αὐτῶν, ὅτι οὐ βουλήσει γεννᾶται ὁ υἱός, ἀλλὰ φύσει καὶ ἀληθείᾳ· πρέπων ἦ πύτις καὶ ἁρμόζων ὁ ἐξ ἀνθρώπων ἔλεγχος, ἐπειδὴ καὶ ἀνθρώπινα περὶ τῆς θεότητος διαλογίζονται οἱ κακόφρονες· τί πίνων ἔτι μαίνονται οἱ χελιδονομάχοι· καὶ τοῦτο γὰρ αὐτῶν ὥσπερ οἷμαι καὶ τὰ ἄλλα πεπλήμμελεται καὶ ἠλέγχθη φαντασία· καὶ μυθοπλασία μόνον ὄντα· καὶ διαπτοῦσι φεύγουσι κἂν ὀψέποτε θεωρήσαντες, εἰς ὅσον ἀφροσύνης πεπώκασι κρημνόν, ἀναδύσαι καὶ φεύγειν ἀπὸ τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος, νουθετούμενοι παρ' ἡμῶν· φιλάνθρωπος γὰρ ἡ ἀλήθεια κεκράζουσα διαπαντὸς, κἂν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε διὰ τὸ σῶμα, τοῖς ἔργοις πιστεύσατε· ἵνα γνῶτε ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοὶ· καὶ ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· καὶ ὁ ἑωρακώς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα· ἀλλ' ὁ μὲν κύριος, σωφρόνως φιλανθρωπεύεται· καὶ θέλει πάντας ἀνορθοῦσθαι τοὺς καταπραγμένους, ὡς ἡ αἴνεσις λέγει τοῦ Δαβίδ· οἱ δὲ ἀσεβεῖς οὐ θέλοντες ἀκούειν κυριακῆς φωνῆς, οὐ φέροντες ὁρᾶν τὸν χειρὸν ὑπὸ πάντων ὁμολογούμενον θεὸν καὶ θεοῦ υἱὸν, περιέρχονται οἱ ἄθλιοι ὡς κάνθαροι μετὰ τοῦ πατρὸς αὐτῶν τοῦ διαβόλου προφάσεις εἰς ἀσέβειαν ζητοῦντες· ποίας οὖν ἆρα μετὰ ταῦτα πάλιν, ἢ πόθεν εὑρεῖν δυνήσονται, εἰ μὴ ἄρα παρὰ Ἰουδαίων καὶ τοῦ καϊάφα δανείσονται τὰς δυσφημίας, παρὰ Ἑλλήνων δὲ λάβωσι τὴν ἀθεότητα· αἱ γὰρ θεῖαι γραφαί, πύτις ἐκλείσθησαν· καὶ πανταχόθεν, ἐξ αὐτῶν ἠλέγχθησαν ἄφρονες καὶ χελιδονομάχοι.

ne scilicet etiam Verbum in Verbo, & Filius in Filio, & Sapientia in Sapientia dicatur facta esse: quemadmodum sæpius iam diximus: Omnia enim est Filius Patris, & nihil in Patre ante Verbum, sed in Verbo siue Ratione voluntas, & per Rationem ea quæ sunt voluntatis opere consummantur, quemadmodum docuerunt sacræ scripturæ. Vellem ego quidem impios in hanc absurditatem delapsos, & de voluntate disceptantes, non quidem ex suis vxoribus grauidis quærere, quas ita interrogare solebãt, an habetes Filium, antequam gigneres? sed à Patribus quærere, Volendo ne Patres facti sunt, an secũdum naturam suæ voluntatis? & an liberi ipsorum ipsis natura & substantia similes sint, vt saltem à parentibus in confusionem dẽtur, à quibus responsum de voluntate in gignẽdo postularunt, ea spe vt inde aliquid probationis rebus suis adiungerent. Respõdebitur enim illis à parentibus: Quos genuimus, non voluntatis sunt, sed nostri liberi specie nobis similitudineque congruentes, neque prædeliberando parentes efficimur, sed naturæ vi, ad quam proprie spectat opificium gignendi: ex qua fit, vt liberi parentum imagines similitudine referant. Aut igitur damnent sese sui erroris, & desinant vxoribus quæstiones proponere de Filio Dei: aut discant ab ipsis non voluntate generari Filium, sed natura & veritate: cõgrua enim ista competensque aduersum hos homines ex hominibus mutuata refutatio est: qui non verentur, vt sunt vesani, humana de diuinitate ratiocinari. Quid igitur est, cur vlterius insaniant Christi perduelles? quum videant istam suam quæstionem, vt cætera omnia quę obiiciunt, manifesto apparere nihil aliud esse, nisi merum fucum & imposturam, ideoque deberent vel sero tãdem conspicientes in quantum vesaniæ præcipitium delapsi sint, referre sese & refugere à Diaboli laqueo, nostris super ea re verbis admoniti. Mitis enim & clemens veritas est, quæ vbique ita clamat, *Si mihi non creditis ob amictum corporis mei saltem operibus credite, vt cognoscatis quod ego in Patre, & Pater in me: quodque ego & Pater vnum sumus: & quod, qui viderit me, viderit Patrem.* Dominus quidem solito suo more clemẽter agit, cupitque omnes à lapsibus suis erigi, vt Dauidis modulis decantatur: impii tamen refugi ab audienda Dominica voce, quibus ægrè est, & visu triste, Dominum ab omnibus haberi Deum & Dei Filium, circumeunt, vt scarabæi, cum Patre suo Diabolo causas iniquitatis vndecunque aucupantes, sed frustra: quas enim vlterius aut vnde poterint calumnias istiusmodi conquirere, nisi à Iudæis, & à Caipha blasphemias mutuentur, & ab Ethnicis desumant Deitatis abnegationem? Nam sacræ scripturæ istis planè clausæ sunt eosque vndiquaque ostendunt, & stolidos & Christi perduelles esse.

S. Patris noſtri

ATHANASII
ARCHIEPISCOPI
Alexandrini

Contra Arianos oratio quinta.

EX Deo Deus eſt Verbum, & Deus erat Verbum, itidemq; rurſus quorum Patres, ex quibus Chriſtus qui eſt Deus ſuper omnia, benedictus in ſecula, Amen. Cęterum quia Chriſtus ex Deo Deus, & Ratio Dei, & Sapientia, & potentia, & Filius, ideo vnus Deus in ſactis ſcripturis renunciatur. Quum enim ratio ſit vnius Dei, ideo Filius in eum refertur, cuius eſt Filius: ita vt duo quidem ſint, Pater & Filius, ſed tamen vnitas Deitatis remaneat: eaque & indiuiſibilis & minime diſciſſa. Poterit autem & ad iſtum modum dici, vnum eſſe principium Deitatis, non duo: vnde proprie monarchia vnius dominatus haberi debet. Ex ipſo deinde principio, per naturam exiſtit Filius, qui eſt verbum, non quaſi alterum principium ſeorſum ſubſiſtens, neque aliunde genitus, ne ratione ſecundi duo principia pluriumque principatus oriantur: ſed vnius Principii ſuus propriuſque Filius, propria Sapientia, proprium Verbum, ex ipſo principio ortum habens. Nam ſecundum Ioannẽ in hoc principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum. Deus enim principium eſt, & quia ex principio Verbum eſt, ideo quoque Verbum erat Deus. Quemadmodum autem vnum principium, & pro eo principio vnus Deus, ita plane ac re vera vna eſt eſſentia & hypoſtaſis, quæ dicit: *Ego ſum qui ſum*, & non duplex, ne duo ſint principia, ex vna porro natura verus eſt Filius & Verbum, quod ipſum eſt ſapientia & virtus ipſius eſſentiæ propria, atque inde inſeparabilis eaque vt alia non eſt, ne duo ſint initia: ita quoque Verbum quod ex vno eſt, non fluxibiliter & caducè aut ſimpliciter vox ſignificatiua eſt, ſed ſubſtantiale quiddam eſt, & ſubſtantialis Sapientia, quæ quidem re vera eſt Filius Dei. Nam ſi ſubſtantialis non ſit, ſequetur Deum in aërem Verbum ſuum profundere, Verbumque corpus habere, nihilque eximium vltra humanam ſortem poſſidere. Cæterum, quia Deus homo non eſt, fieri non poteſt, vt Verbum eius quicquam commune habeat cum hominum imbecillitate. Sicuti enim vnum principium & vna eſt ſubſtantia, ita quoque huius vnum eſt ſubſtantiale ſubſiſtenſque Verbum & Sapiẽtia.

Τῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
Ἀλεξανδρίας

Κατὰ Ἀρειανῶν λόγος ε΄.

Κ θεῦ θεός ἐστιν ὁ λόγος, & θεὸς ἦν λεῖ ὁ λόγος· καὶ πάλιν, ὧν οἱ πατέρες, & ἐξ ὧν ὁ χρις ὸς, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεὸς, εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν. ϗ ἐπεὶ δὲ κ θεῦ θεός ἐστι, & τῦ θεῦ λόγος, σοφία, ὑὸς καὶ δύναμις ἐστιν ὁ χρις ὸς, διὰ τοῦτο εἷς θεὸς ἐν πάσαις θείαις γραφαῖς κατηγγέλλεται. ἑνὸς γὰρ θεῦ υἱὸς ὢν ὁ λόγος· εἰς αὐτὸν, ϗ καὶ ἔστιν, ἀναφέρεται· ὥστε δύο μὲν εἶναι πατέρα καὶ υἱὸν, μονὰς δὲ θεότητος ἀδιαίρετον καὶ ἄχιστον· λεχθείη δ' ἂν καὶ οὕτως μία ἀρχὴ θεότητος καὶ οὐ δυο ἀρχαί· ὅθεν κυρίως ϗ μοναρχία ἐστίν· ἐξ αὐτῆς δὲ τῆς ἀρχῆς ἐστι φύσει υἱὸς ὁ λόγος, ἔχων ἀρχὴ ἑτέραν καθ' ἑαυτὸν ὑφεστῶς, οὐδ' ἔξωθεν πως τῆς γενικῆς, ἵνα μὴ τῇ ἑτερότητι δυαρχία καὶ πολυαρχία γένηται, ἀλλὰ τῆς μιᾶς ἀρχῆς υἱὸς ἴδιος υἱὸς ἰδία σοφία ἴδιος λόγος ἐξ αὐτῆς ὑπάρχων· καπὲ γὰρ τὸν ἰωάννην, ἐν ταύτῃ τῇ ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, θεὸς γάρ ἐστιν ἡ ἀρχὴ, καὶ ἐπειδὴ ἐξ αὐτῆς ἐστι, διὰ τοῦτο καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος· ὥσπερ ἡ μία ἀρχὴ καὶ κατὰ τοῦτο εἷς θεὸς, οὕτως ἡ τῷ ὄντι καὶ ἀληθῶς καὶ ὄντως οὖσα οὐσία καὶ ὑπόστασις μία ἐστὶν ἡ λέγουσα, ἐγώ εἰμι ὁ ὤν, καὶ οὐ δύο· ἵνα μὴ δύο ἀρχαί· ἐκ δὲ τῆς μιᾶς φύσει καὶ ἀληθῶς υἱὸς, ὁ λόγος, ἡ σοφία, ἡ δύναμις, ἰδία ὑπάρχουσα αὐτῆς, καὶ ἐξ αὐτῆς ἀχώριστος. ὥσπερ δὲ σὰρξ ἄλλη, ἵνα μὴ δύο ἀρχαὶ, οὕτως ὁ ἐκ τῆς μιᾶς λόγος, οὐ διαλελυμένως ἢ ἁπλῶς φωνὴ σημαντικὴ, ἀλλ' οὐσιώδης λόγος ϗ ἐνσιώδης σοφία, ἥτις ἐστὶν ὁ υἱὸς ἀληθῶς. εἰ γὰρ δὴ μὴ οὐσιώδης εἴη, ἔσται ὁ θεὸς λαλῶν εἰς ἀέρα, & σῶμα, ἐδὲν πλέον ἔχων τῶν ἀνθρώπων. ἐπεὶ δὴ δὲ σὰρξ ἐστιν ἄνθρωπος, οὐκ ἂν εἴη ἐδὲ ὁ λόγος αὐτὸς, κατὰ τοῦτο τῶν ἀνθρώπων ἀσθένεια. ὥσπερ γὰρ μία οὐσία ἡ ἀρχὴ, ὕτως εἷς οὐσιώδης καὶ ὑφεστὼς ὁ παῦτης λόγος καὶ ἡ σοφία.

ὡς γὰρ

Quemad-

ὡς γαρ ἐκ θεοῦ θεός ἐστι, καὶ ἐκ σοφοῦ σοφία, καὶ ἐκ λογικοῦ λόγος, καὶ ἐκ πατρὸς υἱός· οὕτως ἐξ ὑποστάσεως ὑπόστατος, καὶ ἐξ οὐσίας οὐσιώδης καὶ ἐνέργος, καὶ ἐξ ὄντος ὤν. ἐπεὶ εἰ μὴ οὐσιώδης σοφία, καὶ ἐνέργος λόγος καὶ ὢν υἱός, ἀλλ' ἁπλῶς σοφία καὶ λόγος καὶ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ, εἴη ἂν αὐτὸς ὁ πατὴρ συνθετος ἐκ σοφίας καὶ λόγου· εἰ δὲ τοῦτο ἀνοσιωθήσεται, τὰ προειρημένα ἄτοπα, ἕξει δὲ καὶ αὐτὸς ἑαυτοῦ πατὴρ, καὶ ὁ υἱὸς αὐτὸς ἑαυτὸν γεννῶν, καὶ γεννώμενος ὑφ' ἑαυτοῦ, ἡ ὄνομα μόνον ἐστὶ λόγος καὶ σοφία καὶ υἱὸς, οὐκ ὑφέστηκε δὲ, καθ' οὗ λέγεται ταῦτα, μᾶλλον δ' ὃς ἐστι παῦλα. εἰ σωὶ οὐκ ὑφέστηκεν· ἀρχὰ ἂν εἴη καὶ κενὰ τὰ ὀνόματα, ἐκτὸς εἰ μή τις εἴποι, αὐτοσοφίαν εἶναι καὶ αὐτολόγον τὸν θεόν· ἀλλ' εἰ τοῦτο, εἴη ἂν αὐτὸς ἑαυτοῦ πατὴρ καὶ υἱός· πατὴρ μὲν, ὅτι σοφὸς, υἱὸς δὲ, ὅτι σοφία, ἀλλὰ μὴ ὡς ποιότης τις ταῦτα ἐν τῷ θεῷ· ἄτοπα, ἀπεπὲς τοῦτο· δύρεθήσεται γὰρ συνθετος ὁ θεὸς, ἔκ τε οὐσίας καὶ ποιότητος, πᾶσα γὰρ ποιότης ἐν οὐσίᾳ ἐστὶ· κατὰ τοῦτο δὲ ἡ θεία μονὰς διαιρετὸς ἔσται συνθετος φανήσεται, τεμνομένη εἰς οὐσίαν καὶ συμβεβηκός. πευστέον οὖν τῶν προπετῶν, ὁ υἱὸς σοφία καὶ λόγος ἐκηρύχθη τοῦ θεοῦ· πῶς τοίνυν ἐστίν; εἰ μὲν ὡς ποιότης, ἐδείχθη τὸ ἄτοπον, εἰ δ' αὐτοσοφία ὁ θεὸς, καὶ τὸ ἐκ τούτου ἄτοπον εἴρηται πολλάκις συνελὼν· ὅτι οὖν ὡς γέννημα κυρίως ἐξ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς, κατὰ τὸ τοῦ φωτὸς πρὸς ἀπαύγασμα δείγμα. ὡς γὰρ ἀπὸ πυρὸς φῶς, οὕτως ἐκ θεοῦ λόγος, καὶ σοφία ἐκ πατρὸς υἱός. ταύτῃ γὰρ καὶ ἡ μονὰς διαιρετὸς ἔσται ὁλόκληρος μένει, καὶ ὁ παύτης υἱὸς λόγος οὐκ ἀνέσει, δὲ ἐχ ὑφεσὼς, ἀλλ' οὐσιώδης ἀληθῶς, ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, εἴη ἂν πάντα ἃ λέγεται κατ' ἐπίνοιαν καὶ ἁπλῶς λεγόμενα· εἰ δὲ φθαρτὸν τὸ ἐκ τῆς ἐπινοίας ἄτοπον, ἄρα ἀληθὴς λόγος οὐσιώδης ἐστὶν, ὥσπερ γὰρ ἀληθῶς πατὴρ, ἔστως ἀληθῶς σοφία· κατὰ τοῦτο σωὶ δύο μέν, ὅτι μὴ κατὰ συμβέλλιον ὁ αὐτὸς πατὴρ καὶ υἱός, ἀλλὰ ὁ πατὴρ πατὴρ, καὶ ὁ υἱὸς υἱὸς· ἓν δὲ, ὅτι υἱὸς τῆς οὐσίας τοῦ πατρός ἐστι φύσει, ἰδίως ὑπάρχων λόγος αὐτοῦ, τοῦτο ὁ κύριος ἔλεγεν, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, ὅτε γὰρ ὁ λόγος κεχώρισται τοῦ πατρὸς, ὅθ' ὁ πατὴρ ἄλογος πώποτ' ἦν, ἦ ἐστι· καὶ ὁ λόγος σωὶ θεὸς καὶ ὁ πατὴρ οὐκ ἄλογος, Διὰ τοῦτο ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοὶ εἴρηκε· καὶ πάλιν ὁ χριστὸς λόγος τοῦ θεοῦ ἐστι. πόθεν οὖν ἀφ' ἑαυτοῦ ὑπέστη, καὶ ὑποστὰς προσκεκόλληται τῷ πατρὶ, ἢ ὁ θεὸς αὐτὸν πεποίηκε καὶ ὠνόμασεν ἑαυτοῦ λόγον; εἰ μὲν οὖν τὸ πρῶτον, λέγω δὴ τῷ ἑαυτῷ ὑφέστηκε καὶ θεός ἐστι, δύο ἂν εἴπεν ἀρχὰς, ἐκ ἔστιν οἷς ἐκ τοῦτο· διὸ δὲ τοῦ πατρὸς ἴδιος· διὰ τὸ μὴ αὐτὸ πατρὸς, ἀλλ' ἑαυτοῦ εἶναι. εἰ δὲ

Quemadmodum enim ex Deo Deus est, & ex sapiente sapientia, & ex rationali Ratio siue Verbum, ex patre Filius: sic ex subsistentia subsistens, & ex essentia essentialis, & ex existente existens. Nam si simpliciter & vulgaris sapientia aut ratio Filius esset, ac non potius substantialis Sapientia, Verbum essentiale & Filius exsistens in Patre, Pater ipse compositus fuerit ex Sapientia & ratione, siue quod idem est, verbo. Iam si ad istam rem absurda ea sequantur, de quibus dictum est: erit ipse sui ipsius Pater, ipseque se ipsum gignens, genitusque à seipso: aut id sequetur vt mera sint nomina, verbum, Sapientia & Filius, nec quicquam sit in iis solidum, de quibus ista prædicantur, imo quæcunque ipse est, inanitatem habebunt. Qui, si non subsistat, ociosa fuerint ista & vana vocabula, nisi quis dicat, Patrem esse, eam quæ ex se est, Sapientiam & ipsam ex se rationem. Quod si iam admittamus, consequens erit vt ipse fuerit sui ipsius, & Pater & Filius, Pater quidem cum sapiés, Filius vero cum sapientia nominabitur: sed non sunt ista vt qualitas aliqua in Deo, apage, indecorum enim hoc ipsum: sic enim reperietur Deus cõpositus ex substantia & qualitate. Siquidem omnis qualitas in substantia est, ac proinde isto modo diuina vnitas, cum sit indiuisibilis, composita apparebit, eò quod sectilis sit in substantiam, & accidens. Quærendum igitur ex temerariis istis hominibus quum contestatum sit, Filium esse Sapientiam & Verbum Dei, quanam ratione illum esse velint, anne vt qualitatem: atqui demonstratum est, quanta inde absurditas sequatur: anne vt Sapientiam ex Patre, quæ ipsa Pater sit: cæterum quid ex ea re absurditatis emergat, in iis, quæ aduersus Sabellium edidimus, scriptis comprehensum est. Superest igitur eum esse proprie vt Germen ex ipso Patre ad similitudinem & speciem lucis. Vt enim ex igne lux, ita ex Deo verbum, & ex sapiente sapientia, & ex Patre Filius. Hoc modo enim vnitas integra & impatibilis manet, huiusque Filius Verbum scilicet non inane quiddam sine substantia constituitur, sed quod solidum sit ac verum & substantiale. Nisi enim res ita se habeat, omnia fuerint, quæ de eo feruntur, per subintellectionem cogitata & meræ voces, non re subsistentia: quod si euitãda est subintellectionis absurditas, ergo verus & substantialis Filius extiterit, non animi imaginatione intellectuq; formatus. Vt enim verus est Pater, ita quoque vere est Sapientia: atque ita fit vt duo sint, non autem secundum Sabellium idem Pater & Filius: sed Pater, Pater est: & Filius, Filius est: inde autem vnum sunt, quia Filius naturaliter substantiæ Patris est, eiusque proprium Verbum, quemadmodum Dominus loquutus est: *Ego & Pater vnum sumus*. Neque enim ratio segregata à Deo Patre est, neque Pater vnquam irrationalis aut est, aut fuit: Est igitur Ratio Dei, neque Pater vnquam sine Ratione, ac proinde ab illo dictum est: *Ego in Patre, & Pater in me*. Et rursum alibi Christus Ratio Dei est. Vtrum igitur per se extiterit, & vbi extiterat, coagglutinatus sit Patri: an Deus illum fecerit, suumque Verbum & rationem appellarit? Quod si ex duob. istis, quod prius est, cõcesseris, vt videlicet ipse sibi subsistat, & Deus sit, duo ergo fuerint principia, neq; iure censebitur Patris sui proprius, eo ꝙ nõ sit Patris, sed sui ipsius.

Sin aliunde est conditus, creatura fuerit. Reliquum igitur est, Verbum ex Deo existere: quod si concedas, aliud haud dubie fuerit, quod ex aliquo naturam accepit: & aliud quod sui alterā naturam dedit, ac proinde duo sunt. Nā si duos esse non admittas, sed vtrumque de eodē prædicari, erit eadem res causa & causatum, gignēs & genitum, quæ absurditas in Sabellianis residere demonstrata est. Quod si ex Patre quidem sit, non tamen alius à Patre, futurum est vt gignat, & non gignat. Genuerit autem, quia ex se profert: non genuerit autem, quia id quod profertur non aliud fuerit à proferente. Quod si ita est, intellectu animiq; fictione idem dicetur & pater & filius. Quod si illud perabsurdum, duo igitur fuerint Pater & filius: vnum tamen, quia filius non aliunde, sed ex Patre Deo sit genitus. Quod si quis hic fugiat vocabulum genituræ, solumque cupiat dici, Verbum cum Deo exsistere: videat ille, ne dum fugit id quod à scriptura dicitur, illabatur in eam absurditatem, vt bigenerum dupliciſque naturæ Deū introducat. Quum enim non concedat ex vnitate Verbum esse, sed simpliciter & vulgari ratione coagglutinatum esse Patri, duas substantias introducit, quarum neutra alterius est parens: idem quoq; in potentia fiet. Cæterum, hoc clarius videas, si de Patre tractes: vnus enim Pater, & non duo, sed ex vno est Filius. Quemadmodum igitur nō duo patres, sed vnus: ita quoque non duo principia, sed vnum: & ex vno principio substantialis filius. Sed rursum hic Ariani percōtandi sūt. Sabelliani enim de fictione animi qua filiū subsistere dicunt: Ariani cōtra de eo, φ Patrem ratione spoliant, refelli debent. Dicendū igitur. Deusne sapiens & nequaquam irrationalis est? an contra, insipiens, & irrationalis cēlendus est? φ si istud quod secundum est, probas, indidē statim absurditas emergit: quod si illud alterum φ prius est, arridet, quo sapiens esse censetur, & nō expers rationis, vtrum aliunde sibi rationem & sapientiam cōquisiuit, an ex se adeptus est? si aliunde, erit aliquis qui eam ipsi prius in munus concessit, ante cuius munificentiam insipiēs & irrationalis fuit. Sin autē ex se habet, certū est, quod eam non ex nihilo adeptus sit, neque fuit quando nō erat: vtpote qui semper fuerit, eò φ ille, cuius est imago, semper sit. Hic, si mihi dixerint sapientem quidem Patrem, & nō expertem Rationis esse, sed tamen propriam in se sapiētiam, & propriam rationem possidere: verū illam non Christum esse, sed eam in qua Christum condiderit. Si ergo Christus in illo verbo conditus est, dubitare non debet omnia per illud condita esse, idque ipsum esse de quo Ioannes locutus est, omnia per eum facta esse, & de quo Propheta Dauid *Omnia in Sapientia fecisti*, Christusque mēdax fuerit, quum ait: *Ego in Patre*, cum alius sit in Patre & Verbū carnē factū esse, falsa res est pro eorū opinione, neq; Christus fuerit in Patre Verbum illud per φ omnia facta sunt: ergo Christus scilicet non factus est caro, & fortasse nomine tenus dictus est Verbum. Quod si admittas, alius fuerit, diuersusque à suo nomine, deinde omnia per eum facta non fuerint, sed per eum in quo ipse Christus est conditus. Quod si dixerint sapientiam qualitatem in Deo, aut ipsum suam ex se Sapientiam esse, sequentur absurda, quæ prius dicta fuerunt.

εἰ δὲ ἔξωθεν πεποίηται, εἴη ἂν κτίσμα· λείπεται δὴ ἐξ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ λέγειν αὐτόν, εἰ γὲ τοῦτο, ἄλλο ἂν εἴη τὸ ἔκ τινος, καὶ ἄλλο τὸ ἐξ οὗ ἐστι. κατὰ τοῦτο ἄρα δύο, εἰ γὲ μὴ δύο εἴη, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ λέγοιτο· ἔσται τε αὐτὸ ἄτιον καὶ αἰπατὸν, καὶ γινώμενον καὶ γινῶν ὅπερ ἄτιον ἐπὶ σαβελλίου δέδεκται· εἰ γὲ ἐξ αὐτοῦ μέν ἐστιν, οὐκ ἄλλο δε, ἔσται & γινῶν καὶ μὴ γινῶν, γινῶν μεν, ὅτι ἐξ αὐτοῦ προφέρει, μὴ γινῶν δε, ὅτι μὴ ἄλλο αὐτοῦ ἐστιν· εἰ γὲ τοῦτο, εἴη ἂν κατ' ἐπίνοιαν λεγόμενον ὁ αὐτὸς πατὴρ καὶ υἱός, εἰσὶ δ' ἀπρεπὲς ἅτως· εἴη ἂν δύο, πατὴρ καὶ υἱός, ἓν γέ, ὅτι ὁ υἱὸς οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ θεοῦ γεγένηται· εἰ γὲ φοβηθείς τὸ λέγειν γέννημα, μόνον γὲ λέγει ὑπάρχειν τὸν λόγον σὺν τῷ θεῷ, φοβηθήτω ὁ πιστὸς μὴ φεύγων τὸ ἐκ τῆς γραφῆς λεγόμενον, ἐμπέσῃ εἰς ἀπιστίαν, διφυῆ τινα εἰσάγων τὸν θεόν· μὴ διδοὺς γὰρ ἐκ τῆς μονάδος εἶναι τὸν λόγον, ἀλλ' ἁπλῶς κεχωρισμένον τοῦ πατρὸς λόγον, δυάδα οὐσίας εἰσάγει, μηδετέραν τῆς ἑτέρας πατέρα τυγχάνουσαν, τὸ αὐτὸ δὲ καὶ ἀσθενῆ δυνάμεως· φανερώτερον δὲ ἂν τις ἴδοι τοῦτο, εἰ ἐπὶ πατρὸς λάβοι· εἷς γὰρ πατὴρ καὶ οὐ δύο, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἑνὸς ὁ υἱός· ὥσπερ οὖν οὐ δύο πατέρες, ἀλλ' εἷς, οὕτως οὐ δύο ἀρχαί, ἀλλὰ μία, καὶ ἐκ τῆς μιᾶς οὐσιώδης ὁ υἱός· πρὸς ἀρειανοὺς γὲ ἀνάπαλιν ἐρωτητέον. τοὺς μὲν γὰρ σαβελλίζοντας, ἀπὸ τοῦ πρὸς υἱὸν ἐννοίας ἐλεγκτέον, τοὺς γὲ ἀρειανοὺς ἀπὸ τοῦ πρὸς πατρός. λεκτέον οὖν, ὁ θεὸς σοφὸς καὶ οὐκ ἄλογός ἐστι, ἢ τἀναντίον ἄσοφος καὶ ἄλογος· εἰ μὲν οὖν τὸ δεύτερον, αὐτόθεν ἔχει τὴν ἀτοπίαν· εἰ δὲ τὸ πρῶτον, ἐρωτητέον πῶς ἐστι σοφὸς καὶ οὐκ ἄλογος; πότερον ἔξωθεν ἐκτήσατο τὸν λόγον καὶ τὴν σοφίαν, ἢ ἐξ ἑαυτοῦ; εἰ μὲν οὖν ἔξωθεν, ἔσται τις ὁ προδιδοὺς αὐτῷ, & πρὶν λαβεῖν, ἄσοφος καὶ ἄλογος, εἰ δὲ ἐξ αὐτοῦ, δῆλον ὅτι οὐκ ἐξ οὐκ ὄντων· ἀεί γε ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν. ἀεὶ γὰρ ἦν· ἐπεὶ καὶ οὗ ἐστιν εἰκὼν ἀεὶ ὑπάρχει. ἐὰν δὲ λέγωσιν ὅτι σοφὸς μέν ἐστι καὶ οὐκ ἄλογος, ἰδίαν γὲ ἔχει ἐν ἑαυτῷ σοφίαν· & ἴδιον λόγον, οὐ τὸν χριστὸν γὲ, ἀλλ' ἐν ᾧ καὶ τὸν χριστὸν ἐποίησε, λεκτέον ὅτι εἰ ὁ χριστὸς ἐν ἐκείνῳ τῷ λόγῳ γέγονεν, δῆλον ὅτι & τὰ πάντα· & αὐτὸς ἂν εἴη περὶ οὗ λέγει ἰωάννης, πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο· & δαυὶδ, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας· εὑρεθήσεται γὲ ὁ χριστὸς ψαλλόμενος, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, ὄντος ἑτέρου ἐν τῷ πατρί· καὶ ὁ λόγος γὲ σὰρξ ἐγένετο, οὐκ ἀληθὲς κατὰ αὐτούς· εἰ γὰρ ἐν ᾧ τὰ πάντα ἐγένετο αὐτὸς ἐγένετο σὰρξ· ὁ γὲ χριστὸς οὐκ ἔστιν ἐν τῷ πατρὶ λόγος, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, ἀφ' οὗ ὁ χριστὸς οὐ γέγονε σὰρξ, ἀλλ' ἴσως ὠνομάσθη λόγος ὁ χριστὸς, & εἰ τοῦτο, πρῶτον μὲν ἄλλο ἂν εἴη τὸ ὄνομα ἐπὶ τοῦ, οὐ δι' αὐτοῦ ἐγένετο τὰ πάντα, ἀλλ' ἐν ἐκείνῳ ἐν ᾧ & ὁ χριστὸς· εἰ δὲ φήσαιεν ὡς ποιότητα εἶναι ἐν τῷ πατρὶ τὴν σοφίαν· ἢ αὐτὴν σοφίαν εἶναι· ἀκολουθήσει τὰ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἄτοπα εἰρημένα·

ἔσται

Erit

ἔσῃ γὰρ σώθετ@ καὶ αὐτὸς ἑαυτῷ υἱὸς & πατὴρ γινόμεν@ · πάλιν ἐλεγκτέον καὶ δυσωπητέον αὐτοὺς, ὅτι ὁ ἐν τῷ θεῷ λόγ@, οὐκ αὖ ἔστι κτίσμα, ἀλλ' ἐκ τοῦ μὴ ὄντ@. ὄντ@ δ' ἅπαξ ἐν θεῷ λογου · αὐτὸς αὖ ἔφη ὁ χριστὸς ὁ λέγων, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί · ὁ διὰ τοῦτο καὶ μονογενὴς ὢν · ἐπειδὴ οὐκ ἄλλ@ τις ἐξ αὐτοῦ ἐγεννήθη . εἷς οὗτος ὁ υἱὸς ὅς ἐστι λόγ@, σοφία, δυνάμις, ἃ γὰρ σώθετ@ ἐκ τούτων ὁ θεὸς, ἀλλὰ γεννητικός · ὥσπερ γὰρ τὰ κτίσματα λόγῳ δημιουργεῖ, ἅτω κατὰ φύσιν τῆς ἰδίας οὐσίας ἔχει γέννημα τὸν λόγον · δι' οὗ καὶ δημιουργεῖ καὶ κτίζει καὶ οἰκονομεῖ τὰ πάντα · τῷ γὰρ λόγῳ καὶ τῇ σοφίᾳ τὰ πάντα γέγονε, καὶ τῇ διατάξει αὐτοῦ διαμένει τὰ σύμπαντα · τὸ αὐτὸ ἂν εἴη καὶ περὶ υἱοῦ, εἰ ἄγον@ καὶ ἀνενέργητ@ ὁ θεὸς . γέννημα γὰρ αὐτοῦ ὁ υἱὸς, δι' οὗ ἐργάζεται · εἰ δὲ μή, αἱ αὐταὶ ἐρωτήσεις καὶ τὰ αὐτὰ ἄτοπα τοῖς ἀναισχυντοῦσιν ἀκολουθήσει ἐκ τῶν δύο προνομίων· ὑμεῖς δὲ οἱ προσκείμενοι κυρίῳ τῷ θεῷ ἡμῶν ζητεῖτε πάντες ἐν τῇ σημέρον · ἐκ τούτου δυνατὸν εἰδέναι τὴν διαφορὰν καὶ γνῶναι, ὅτι οὐκ ἔστι κτίσμα ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ . ὁ γὰρ υἱὸς λέγει, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν · καὶ ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ · καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί · τὰ μὲν γενητὰ ὅταν προσθήκῃ, προσκειται τῷ κυρίῳ · ὁ μὲν γὰρ λόγ@ ὡς ἴδι@ ἐν τῷ πατρί ἐστι · τὰ δὲ γενητὰ ἔξωθεν ὄντα προσκειται, ὡς τῇ μὲν φύσει ἀλλότρια, τῇ δὲ προαιρέσει προσκείμενα . καὶ γὰρ καὶ ὁ υἱὸς μὲν ὁ φύσει, ἕν ἐστι μετὰ τοῦ γεννῶντ@, ὃ δὲ ἔξωθεν υἱοποιεῖται@ προσκείσεται τῷ γένει, διὰ τοῦτο καὶ δοῦλος ὀνομάζεται, ὅτι, πολλῶν ἔθν@ μέγα ὦ ἔστιν αὐτῷ θεὸς ἐγγίζων, καὶ ἀλλαχοῦ, θεὸς ἐγγίζων ἐγὼ, πῶς γὰρ γενητοῖς ἐγγίζει ὡς ξένοις αὐτοῦ οὖσι. τῷ δὲ υἱῷ ὡς οἰκείῳ οὐκ ἐγγίζει, ἀλλ' ἐν αὐτῷ ἐστι . καὶ ὁ υἱὸς οὐ προσκειται, ἀλλὰ σώζεται τῷ πατρὶ · καὶ ἔφη ἐν δευτερονομίῳ, τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσεσθε · καὶ αὖ προσεθήσεσθε, τὸ δὲ προσκείμενον ἔξωθεν προσκειται · πρὸς δὲ τὴν ἀσθένειαν, καὶ ἀνθρωπίνην ἔννοιαν τῶν λεγομένων, διὰ τὸ συμβαῖνον τὸν κύριον ἐνδεᾶ · ὅταν λέγῃ, ἐδόθη μοι καὶ ἔλαβον, καὶ ἐὰν λέγῃ ὁ παῦλ@, διὰ τοῦτο ὑπερύψωσεν αὐτὸν, καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ καὶ τὰ τοιαῦτα, λεκτέον ὅτι ὁ κύρι@ ἡμῶν λόγ@ ὢν υἱὸς πρὸ θεοῦ ἐφόρεσε σῶμα καὶ γέγονε υἱὸς ἀνθρώπου, ἵνα μεσίτης γενόμεν@ θεοῦ καὶ ἀνθρώπων· τὰ μὲν θεοῦ ἡμῖν, τὰ δὲ ἡμῶν τῷ θεῷ διακονῇ· ὅταν δὲν λέγῃ πτωχὰν & ταπεινὴν & κοπιῶν καὶ ἕλωι ἕλωι· ἀνθρώπινα ὄντα καὶ ἡμέτερα τὰ πάθη, ἔχει πρὸς ἡμᾶς καὶ τῷ πατρὶ ἀναφορὰ, πρεσβεύων ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα ἐν αὐτῷ ἐξαφανισθῇ· ὅταν δ', ὅτι ἐδόθη μοι ἐξουσία καὶ ἔλαβον, & διὰ τοῦτο ὑπερύψωσεν αὐτὸν ὁ θεὸς, τὰ δὲ θεοῦ εἰς ἡμᾶς ἐστι χαρίσματα δι' αὐτοῦ διδόμενα· ἃ γὰρ ὁ λόγος ἐνδεὴς ἦν, ἢ γέγονε πώποτε, ἃ δὲ πάλιν οἱ ἄνθρωποι ἱκανοὶ ἦσαν ἑαυτοῖς διακονῆσαι πώποτε, διὰ τὴν & λόγου δίδοται ἡμῖν, διὰ τοῦτο ὡς αὐτῷ διδόμενα, ἡμῖν δίδοται. διὰ τοῦτο γὰρ ἐνανθρώπησεν, ἵν' ὡς αὐτῷ διδόμενα, εἰς ἡμᾶς διαβῇ.

A B C D E

Erit enim ex partibus conflatus, & ipse sibi Pater & Filius. Sed tamen refellendi & confundendi sunt ex eo, quod ratio in Deo creatura esse nequeat: aut ex non ente prodierit, cum ab æterno sit in Deo, eademque Christus fuerit, qui ait de se: *Ego in Patre & Pater in me.* Qui ideo vnigenitus est, eo quod nullus alius ex Patre sit genitus. Vnus iste Filius est Verbum, Sapientia, potentia, quum Deus Pater ex istis rebus non componatur, sed genitabilis sit. Vt enim creaturas & condit & gubernat, ita naturaliter suæ substantiæ prolem Verbum progenuit, per quod creat, condit & gubernat vniuersa. Verbo enim & Sapientia facta sunt omnia, & ordinatione eius permanent vniuersa. Idem illud & de Filio censendum, si sterilis & inefficax Deus fuerit: Partus enim illius est, per quem Deus operatur. Quod si illud non admittes, eædem controuersiæ similesque importunitates impudentibus istis occurrent. Nos autem, qui Deo appositi addictique sumus, quæramus eum in hoc ipso die. Iam isthinc intelligas hanc differentiam, & cognoueris Filium Dei rem conditam esse, quum Filius dicat, *Ego & Pater vnum sumus*, &, *Ego in Patre, & Pater in me.* Creaturæ autem cum proficiunt, apponuntur Domino, nec mirũ quum verbum & propriũ est, sit in Patre: creaturæ vero quia foris sunt, apponuntur, vt per naturam extranea, sed per voluntatem adiuncta. Filius qui genuinus est, vnus est cum genitore: qui autem aliunde adoptatur, generi apponitur. Ideoque statim subinfert, qui fecit gentem magnam cui appropinquat Deus. Creatis enim, vt diuersis à se, approximatur: Filio autem, vt pote suo, non approximatur, sed in eo consistit: neque filius ei apponitur, sed vnà cum Patre coëxistit: Et ait in Deuteronomio, *Vocem eius audietis, eique apponemini.* Quod autem apponitur, aliũde appouitur. Aduersus autem infirmam humanamque opinionem Arianorũ, qua suspicantur Dominum indigum fuisse cum ait, Datum est mihi & accepi, & cum Paulus loquitur, superexaltauit eum Deus, & sedit ad dexteram, aliaque similia, dicẽdum est Christum nostrum, verbum filiumque Dei corpus gestasse, filiumque hominis factum esse, vt mediator sequesterq; Dei & hominum factus, ea quæ Dei sunt, nobis, & quæ nostra sunt, Deo subministraret. Cum igitur refertur esurire, lachrymari, fatigari, vociferari Heloi Heloi: quæ humanæ sunt, & nostræ passiones, ea ipse à nobis accipit, & Patri refert intercedens pro nobis, vt in se deleantur. Cum autem loquitur, *Data est mihi potestas*, &, *accepi*: &, *Ideo superexaltauit eum Deus*, ea sunt munera Dei in nos, quæ per ipsum Filium nobis elargiuntur: Non enim aut indigũ erat Verbum, aut vnquam fuit alicuius rei egenum. Neque è diuerso, homines ad id sufficiebant, vt sibi ista suppeditarẽt: verum quia id per Verbum nobis elargitum est, ideo tanquam quæ sibi data essent nobis impartit. Idcirco enim homo factus est, vt quæ illi data essent, in nos transirent.

Homo enim merus, non dignus fuisset istiusmodi muneribus: Verbum e diuerso, solum & merum istis non indiguisset. Coaptatum igitur nobis est Verbum, potestatemque suam nobis impartiit, & superexaltauit. In homine enim existente Verbo accepit homo. Quoniam igitur Verbo existente in carne, exaltatus est homo, & accepit potestatem, ideo ista ad Verbum referuntur, quia propter Verbum data sunt: ideo enim, quia Verbum in homine erat, istæ gratiæ donatæ sunt. Et vt Verbum caro factum est: ita quoq; homo per Verbum ea accepit. Quæcũque enim homo accepit, omnia dicitur Verbum accepisse, vt ostenderetur non fuisse hominem dignum vt acciperet, quæcunque in illius naturam delata perueniebant: veruntamen per verbum carnem factum istiusmodi accepit: quapropter si audias certum aliquid donatum esse Domino, aut aliud quod est istiusmodi, intelligere debemus datum illi, nõ veluti indigo, sed homini per eum datum esse. Nimirum, omnis qui pro alio intercedit, gratiam quoque & ipse accepit, at nõ quasi indigus, sed illius nomine pro quo intercedit. Sicuti enim infirmitates nostras recepit, ipse non infirmus, esuriit ipse non esuriens, sed nostra ista aliò transfert, vt deleantur: ita quoque imbecillium nomine Dei munera ipse vicissim accepit, vt coaptatus homo particeps esse queat. Ideoque locutus est Dominus, *Omnia quæ dedisti mihi, dedi eis, & rursum pro eis rogo.* Rogabat enim pro nobis, quæ nostra sunt suscipiens, & donabat quæ perceperat. Quoniam igitur coaptato Verbo homini, ad Verbum respiciens Pater largitiones has in hominem contulit, vt exaltaretur, vt haberet omnem potestatem, & quæcunque sunt istius generis. Ideo omnia isto Verbo imputantur, & perinde sunt quasi ipsi sint data, quæ nos per illum acquisiuimus. Nam quemadmodum propter nos homo factus est, ita nos per eum exaltamur. Nihil igitur absurdi, si, quemadmodum semetipsum ꝓpter nos humiliauit, ita propter nos quoque dicatur exaltari. Dedit igitur illi, ꝓ eo quod est, dedit nobis per eum, & superexaltauit eum, pro eo quod est, exaltauit nos in ipso. Siquidem ipsum Verbum nobis sublimatis accipientibusque, & adiutis quasi ipse sublimaretur, acciperet, adiuuaretur, Patri gratias agens, ea quæ nostra sunt sibi imputat, ac dicit: *Omnia quæ dedit mihi Pater dedi eis.* Ariani autem qui Eusebium sequuntur: dum Filio inchoationem attribuunt, ita agunt, quasi qui pati nequeant eum habere principium regni, quod perquam ridiculum est. Qui enim attribuit Filio principium existendi, certum est, illum Filio quoque principiũ regni attribuere. Quapropter dũ quę confitentur, negent, plane cæcutiũt. Rursumq; illi qui dicunt, merũ esse nomẽ Filii appellationem. vtp ote sine essentia, sine substentiaq; esse Filium Dei, hoc est Verbum Patris. Simulant se quidem, quasi indignentur contra eos, qui hãc sententiã vsurpant, fuit aliquando cum nõ erat. Cæterũ id ipsum quoq; risu dignũ est. Qui.n. ei penitus detrahũt ne sit, indignanturq; cõtra eos qui saltẽ aliquo in tẽpore eum fuisse cõcedunt,

ij, hoc

ἄνθρωπ⊙ γὰρ ψιλὸς ὢν οὐκ ἂν ἠξιώθη τούτων· λόγ⊙ δὲ πάλιν μόν⊙, οὐκ ἂν ἐδέηθη τούτων· σωηφθη οὖν ἡμῖν ὁ λόγος, καὶ διὰ τῆς ἐξουσίας ἡμῖν μετέδωκε, καὶ ὑπερύψωσεν. ἐν ἀνθρώπῳ γὰρ ὢν ὁ λόγ⊙, ὑπερυψωσε τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐν ἀνθρώπῳ ὄντ⊙ τοῦ λόγου, ἔλαβεν ὁ ἄνθρωπ⊙· ἐπεὶ οὖν τὸ λόγου ὄντ⊙ ἐν σαρκὶ, ὑψώθη ὁ ἄνθρωπ⊙ καὶ ἔλαβεν ἐξουσίαν, διὰ τοῦτ εἰς τὸν λόγον ἀναφέρεται πᾶσα. ἐπεὶ δὴ δι' αὐτὸν ἐδόθη, διὰ γὰρ τὸ ἐν ἀνθρώπῳ λόγον ἐδόθη ταῦτα τὰ χαρίσματα· καὶ ὥσπερ ὁ λόγ⊙ σὰρξ ἐγένετ, ἵνα καὶ ὁ ἄνθρωπ⊙ τὰ διὰ τοῦ λόγου εἰληφεν· ὅσα γὰρ ὁ ἄνθρωπ⊙ εἴληφε, πάντα ὁ λόγ⊙ λέγεται εἰληφέναι, ἵνα δειχθῇ, ὅτι οὐκ ἄξι⊙ ὢν ὁ ἄνθρωπ⊙ λαβεῖν, ὅσον ἦκεν εἰς τὴν αὐτοῦ φύσιν· ὅμως διὰ τὸν γινόμενον σαρκα λόγον εἴληφεν. ὅθεν ἐάν τι λέγηται δεδόσθαι τῷ κυρίῳ, ἢ τι τοιοῦτον, νοεῖν δεῖ, μὴ αὐτῷ ὡς χρήζοντι δεδόσθαι, τῷ ἀνθρώπῳ διὰ τοῦ λόγου. καὶ γὰρ πᾶς πρεσβεύων ὑπὲρ ἄλλου, αὐτὸς τὴν χάριν λαμβάνει ἀχρήζων, ἀλλὰ διὰ τὸ ὑπὲρ οὗ πρεσβεύει· ὥσπερ γὰρ τὰς ἀσθενείας ἡμῶν λαμβάνει οὐκ ἀσθενῶν, καὶ πεινᾷ οὐ πεινῶν, ἀλλὰ τὰ ἡμῶν ἀναπέμπει εἰς τὸ ἐξαλειφθῆναι· οὕτως τὰς ἀντὶ τῶν ἀσθενῶν θεοῦ δωρεὰς πάλιν αὐτὸς δέχεται, ἵνα σωαφθεὶς ἄνθρωπ⊙ μεταλαβεῖν δωρηθῇ· λέγει γοῦν ὁ κύρι⊙, πάντα ὅσα δέδωκάς μοι δέδωκα αὐτοῖς, καὶ πάλιν ὑπὲρ αὐτῶν ἐρωτῶ. ἠρώτα γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν, τὰ ἡμῶν ἀναδεχόμενος, καὶ ἐλπίδα ἀπελάμβανεν. ἐπειδὴ οὖν σωαφθέντ⊙ τοῦ λόγου τῷ ἀνθρώπῳ εἰς τὸν λόγον ἀποβλέπων ἐχαρίζετο ὁ πατὴρ τῷ ἀνθρώπῳ τὸ ὑψωθῆναι, τὸ ἔχειν πᾶσαν ἐξουσίαν, καὶ ὅσα τοιαῦτα, διὰ τοῦτο αὐτῷ τῷ λογῳ πάντα ἀναφέρεται, καὶ ὡς αὐτῷ δίδομενα ἐστιν, ἃ δι' αὐτοῦ ἡμεῖς λαμβάνομεν. ὡς γὰρ δι' ἡμᾶς ἐνηνθρώπησεν αὐτὸς, ὅτως ἡμεῖς δι' αὐτὸν ὑψόμεθα. ὅθεν οὖν ἄτοπον, εἰ, ὥσπερ δι' ἡμᾶς ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν, οὕτως καὶ δι' ἡμᾶς λέγεται ὑπερυψῶσθαι. ἐχαρίσατο οὖν αὐτῷ, ἀντὶ τοῦ ἡμῖν δι' αὐτὸν, καὶ ὑπερύψωσεν, ἀντὶ τοῦ ἡμᾶς ἐν αὐτῷ, καὶ αὐτὸς ἦ ὁ λόγ⊙ ἡμῶν ὑψούμενος, καὶ λαμβάνοντος καὶ βοηθουμένου, ὡς αὐτὸς ὑψούμεν⊙ καὶ λαμβάνων καὶ βοηθούμεν⊙, ᾧ χαρίσηται τῷ πατρὶ, τὰ ἡμέτερα εἰς ἑαυτὸν ἀναφέρων καὶ λέγων· πάντα ὅσα δέδωκάς μοι δέδωκα αὐτοῖς. οἱ πῶς δ' οὐ σέβιον ἀρχὴμαί-
τιον, ἀρχὴν εἶναι τῷ υἱῷ διδόντες, ποιοῦσι τὸν μὴ βάλλεσθαι ἀρχὴν αὐτὸν ἔχειν βασιλείας· ἔστι δὲ γελοῖον, ὁ γὰρ ἀρχὴν τοῦ εἶναι διδὰς τῷ υἱῷ· πρόδηλον ὅτι καὶ τοῦ βασιλεύειν ἀρχὴν δίδωσιν αὐτῷ. ὡς ὁμολογοῦντες ὁρίσασθαι, τυφλώττουσι. καὶ πάλιν οἱ λέγοντες μόνον ὄνομα εἶναι υἱοῦ, ἀνόσιον δὲ ἀνυπόστατον εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, τουτέστι τὸν λόγον τοῦ πατρὸς, ποιοῦσιν ἀγανακτεῖν κατὰ τῶν λεγόντων, ὧν ποτ' ὄντ' οὐκ ὤν· ἔστι δὲ καὶ τοῦτο γελοῖον· οἱ γὰρ ὅλως τὸ εἶναι αὐτῷ μὴ διδόντες, ἀγανακτοῦσι κατὰ τῶν κἂν χρόνῳ διδόντων·

ἅπερ

καὶ ἕτοιμοί ὅπερ ἀρνοῦνται, διὰ τὴν ὑπεροψίαν τοῖς ἄλλοις, ὁμολογοῦσι· πάλιν τε οἱ μὲν εὐσέβιον, ἓν ὁμολογοῦντες, ἀρνοῦνται αὐτὸν εἶναι φύσει λόγον, κατ' κατ' ὑπόνοιαν λόγον λέγεσθαι τὸν υἱὸν βούλονται· οἱ δὲ ἕτεροι λόγον ὁμολογοῦντες, ἀρνοῦνται αὐτὸν εἶναι υἱὸν, καὶ κατ' ὑπόνοιαν υἱὸν λέγεσθαι τὸν λόγον βούλονται ἐξ ἴσου κενοδοξοῦντες· ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· τὰ δύο ἓν εἶναι φατὲ, ἢ τὸ ἓν διώνυμον, εἰ πάλιν τὸ ἓν εἰς δύο διηρῆσθαι. εἰ μὲν οὖν τὸ ἓν εἰς δύο διήρηται, ἀνάγκη σῶμα εἶναι τὸ διαιρεθὲν, καὶ μηδέτερον τέλειον, μέρος γὰρ ἑκάτερον καὶ οὐχ ὅλον· εἰ δὲ τὸ ἓν διώνυμον, καθελλίου τὸ ὑπιτήδευμα, τὸν αὐτὸν υἱὸν καὶ πατέρα λέγοντος, καὶ ἑκάτερον αἱρουῦτος, ὅτε μὲν υἱὸς τὸν πατέρα, ὅτε δὲ πατὴρ τὸν υἱόν· εἰ δὴ τὰ δύο ἓν, ἀνάγκη δύο μὲν εἶναι, ἓν δὲ κατὰ τὴν θεότητα καὶ κατὰ τὸ ὁμοούσιον εἶναι τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς εἶναι τὸν λόγον. ὥστε δύο μὲν εἶναι, ὅτι πατὴρ ἐστι καὶ υἱὸς, ὁ ἐστι λόγος, ἓν δὲ ὅτι εἷς θεός· εἰ γὰρ μὴ οὕτως ἐστὶν, ἔδει εἰπεῖν, ἐγώ εἰμι ὁ πατὴρ, ἢ ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ εἰμι· νῦν δὲ τὸ, ἐγὼ, τὸν υἱὸν σημαίνει· ἐν δὲ τῷ, καὶ ὁ πατὴρ, τὸν γεννήσαντα· ἐν δὲ τῷ ἕν, τὴν μίαν θεότητα καὶ τὸ ὁμοούσιον αὐτοῦ· ἃ δὴ καθ' ἕλλησιν ὁ αὐτὸς σοφὸς καὶ σοφία ἐστὶν· ἢ ὁ αὐτὸς πατὴρ καὶ λόγος ἐστὶν· ἀπρεπὲς γὰρ αὐτὸν ἑαυτοῦ πατέρα εἶναι. ἢ δὴ θεία διδασκαλία οἶδε πατέρα καὶ υἱὸν καὶ σοφὸν καὶ σοφίαν· καὶ θεὸν καὶ λόγον. καθόλου μέντοι φυλάττει ἀδιαίρετον καὶ ἀδιάστατον καὶ ἀμέριστον κατὰ πάντα. ἐὰν δὲ ὅτι δύο ἐστὶν ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς ἀκούσωσί τινες ἀθέοι, ὡς δύο θεῶν καταγγελλομένων· τοιαῦτα γὰρ τινες ἑαυτοῖς ἀναπλάττονται, καὶ εὐθέως γελῶσιν, ὅτι δύο θεοὺς λέγετε· λεκτέον πρὸς τοὺς τοιούτους, εἰ ὁ πατέρα καὶ υἱὸν γινώσκων, δύο θεοὺς λέγει, ὥρα καὶ τὸν λέγοντα ἕνα, αἱρεῖν τὸν υἱὸν, καὶ καθελλίζειν· εἰ γὰρ ὁ λέγων δύο, ἀλλιϊζει· οὐκοῦν ὁ λέγων ἓν, καθελλίζει· τοῦτο δὴ οὐκ ἔστι· μὴ γένοιτο· ἀλλ' ὥσπερ ὁ λέγων πατέρα καὶ υἱὸν δύο, ἕνα θεὸν λέγει· οὕτως ὁ λέγων ἕνα θεὸν, δύο φρονεῖ. τῷ πατέρα καὶ υἱὸν, ἓν ὄντας τῇ θεότητι, καὶ τῷ ἐξ αὐτοῦ ἀμέριστον καὶ ἀδιαίρετον, καὶ ἀχώριστον εἶναι τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ πατρός· ἔστω δὲ ὑπόδειγμα ἄνθρωπινον· τὸ πῦρ, καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ ἀπαύγασμα, δύο μὲν τῷ εἶναι καὶ ὁρᾶσθαι, ἓν δὲ τῷ ἐξ αὐτοῦ καὶ ἀδιαίρετον εἶναι τὸ ἀπαύγασμα αὐτοῦ. εἰς τὴν αὐτὴν μὲν ἄνοιαν τοῖς ἀρειανοῖς πίπτουσι. κἀκεῖνοι γὰρ φασὶ διὰ ἡμᾶς αὐτὸν ἐκτίσθαι, ἵν' ἡμᾶς κτίσῃ· ὥσπερ τοῦ θεοῦ προϋπάρχοντος τὴν ἡμετέραν κτίσιν. ἵν' ἡ προβάλληται κατ' ἐκείνους, ἢ κτίσῃ κατὰ τούτους· ἀρειανοὶ μὲν οὖν πλέον ἡμῖν, ἢ τῷ ὑῷ χαρίζονται· ἃ γὰρ

ij, hoc ipsum quod negant, dum alios obiurgãt, cõfitentur. Rursus Eusebius cum suis, qui cõfitentur illum Filium esse, non admittũt ipsum naturale esse Verbum, sed ratione tantummodo viribusque intelligendi Filium appellari cẽsent. Alii rursum, qui eum Verbum agnoscunt, inficiantur illum ipsum esse Filium, & secũdum ὑπόνοιαν, Filium nuncupari eum, qui Verbũ est, existimant, ex æquo exhaurientes & ad inanitatem redigentes, quod his verbis innuitur: *Ego & Pater vnum sumus.* Duo vnum esse dicitis, aut vnum quod binomine sit, aut vnũ quod in duo dispartiatur. Si igitur vnum in duo diuisum est, necessum est corpus esse, quod hãc diuisionem excepit, & neutrum ex diuisis perfectum esse, vtrumque enim Patris naturam, non integritatis obtinet. Sin vero vnum est binomine, id ex factione Sabellii est eundem & Filium & Patrem dicentis, & vtrumque tollentis, vt nunc Filius Patrem absumat, nunc Pater Filium. Quòd si autem duo vnum sunt, necessum est, duos quidem esse ratione personarum, vnum tamen secundum Deitatem: tum quia Filius consubstantialis est Patri: tum quia ex ipso Patre Verbum extitit: adeo vt duo quidem sint, quia & Pater & Filius est, qui idem est Verbum: vnum tamen sunt, quia vnus sit Deus. Nam si ita non sit, ad istum modum dicendum fuerat: Ego sum ille qui Pater, aut ego, & qui Pater, sum, Nunc contra per hoc vocabulum (ego) filium denotat, & in hoc vocabulo (Pater) is qui genuit significatur: sub voce autem vnum, vnã Deitatẽ & consubstantialitatem eius intelligimus. Non enim pro gentilium opinione idem sapiens & Sapientia est, aut idem Pater & Verbum: absurdum quippe eundem suiipsius Patrem esse. Aduersatur enim huic opinioni sacrarum literarum constitutio quæ Patrem & filium, sapientem & sapientiam, Deum & Verbum: vbique tamen quemque in sua natura indiuisibilem, indireptumque & impartibilẽ per omnia agnoscit & seruat. Quod si quis audiens Patrem & Filium, duos ex duobus nominibus per calũniam Deos facere velit, tale enim quidem sibiipsi fingunt, statimque deridicule obiiciunt, duos Deos à nobis prædicari, aduersus istos hoc sermone vtẽdum est. Si is qui Patrem & Filium agnoscit duo numina inducere videtur, tempus etiam est, vt qui vnũ dicat, tollat Filium & Sabellium imitetur. Si enim is qui duos dicit ethnizat: ergo qui dicit vnum, Sabellizat. Cæterum, id ita non est, absit: sed quemadmodum qui Patrem & Filium vnum Deum esse dicit, ita qui nominat vnum Deum, duos intelligit, nempe Patrem & Filium, qui vnum sunt ratione Deitatis, & quod ex eo exiistit, indiuisum tamen & indisiũctum, nec partitione auulsum, hoc ipsum esse Verbum ex Patre. Si autem ex rebus humanis tale exemplum: ignis & qui ex eo relucet, splendor, quo quidem sunt, & duo esse conspiciuntur, quum tamen splendor ab igne sit indiuisibilis. Isti quidem in eandem dementiam cum Arianis præcipites eũt, quum & illi dicant, propter nos eum esse conditum, vt nos conderet, quasi Deus expectet nostram creationẽ, vt vel proferat secundũ illos, vel condat secundum istos. Ariani igitur plus nobis quã Filio largiũtur.

Non enim (inquiunt) nos propter illum, sed illum propter nos factum esse: siquidem ea de causa conditus est, vt nos per eum Deus crearit. Isti vero ex æquo, vel etiam amplius sese impiantes, minus Deo quàm nobis tribuunt. Nos enim subinde silentiosi, tamen cogitãdo aliquid agimus: adeo, vt ex nostra cogitatione imagines intellectuales fiant. Deum contra, isti tacentem nihil agere posse: loquentem autem valere existimant, siquidem tacens non potuit facere, loquens autem creare exorsus sit. Par enim est, vt eos interrogemus, an Verbum in Deo existens, perfectum erat, vt vim faciendi haberet: quòd si imperfectum erat, cum in Deo existeret, genitum autem perfectitudinem adeptum est, in nobis causa est ipsius perfectitudinis: siquidem propter nos genitum est, & propter nos facultatem faciendi acquisiuit. Sin autem perfectum erat in Deo, vt etiam creare posset, superflua & ociosa fuerit eius natiuitas. Poterat enim, cum adhuc in Patre esset, architectari. Natiuitas enim eius non nostram creationem demonstrat, sed illud tantummodo, quod ex Deo fuerit: quippe cum esset ante nostrã creationem. Eadem temeritate aduersus Patrem vtuntur: si enim tacens non potuit creare, necessum est, eũ hanc potestatem gignendo, hoc est, loquendo, adeptũ esse: at vnde adeptus est, aut per quem? Sin autem poterat creare eò quòd haberet in seipso Verbum, superuacuè gignit, cum posset etiam tacendo creare. Postremo, si antequam gigneretur, in Deo erat Verbum ergo genitum extra forisque à Deo est. Si autem id recipitur, quî fit, vt dicat: *Ego in Patre, & Pater in me?* Sin autem nunc in Patre est, erat igitur etiam tum in Patre, quemadmodum nunc est, & superuacaneum est causificari illud propter nos genitũ esse, & postquam nos conditi essemus, recurrisse in Patrem, vt fieret tale quale antea fuit. Non enim id erat, quod iam non est: neque iam id est quod tum nõ erat, sed ita est, vt semper fuit, eodemque se modo habet: alioqui imperfectus & mutabilis videretur. Si enim quod erat, postmodum futurus est, quum id iam non sit: videri potest, neque id omnino esse, quod vel fuit, vel futurus est. Verbum autem, si prius in Deo erat, & postea denuo futurum est, certum est, id in præsentiarum in Deo non esse. Sed refutat eos Dominus his verbis: *Ego in patre, & pater in me:* ita enim nunc est in Patre, vt antea semper fuit. Porro si ita nunc est in Patre, quemadmodum fuit semper, euidens res est, non contigisse, vt aliquando gigneretur, aliquando non: & aliquando in Deo silentium fuisse, aliquando loquelam: sed semper esse Patrem, & Verbum huius Filium, non quidem nomine tenus Verbum, neque ex intellectu cogitationumque imaginibus filium, sed extitisse eum consubstantialem Patri, neque propter nos genitum esse. Nos enim propter illum creati sumus. quoniam si propter nos genitus est, eoque ipso quod genitus est, nos conditi sumus, & ex eius natiuitate rerum natura constat, illæque eodem vnde prodiit, recurrit, vt sit, quod prius erat: Primum quidem, futurum est, vt sit denuo non genitus, qui genitus est.

ἐκεῖνον, φασὶν, ἀλλ' ἐκεῖνος δι' ἡμᾶς γέγονεν· εἰ γὰρ διὰ τοῦτο ἐκτίσθη ὁ υἱὸς, ἵν' ἡμᾶς δι' αὐτοῦ κτίσῃ ὁ θεὸς· ἔστοι ἂν ἐξ ἴσου ἢ καὶ μείζονος ἀσεβοῦντες, ἔλαττον τῷ θεῷ ἢ ἡμῖν διδόασιν. ἡμεῖς γὰρ πολλάκις σιωπῶντες μὲν, ἐνθυμούμενοι δὲ ἐνεργοῦμεν, ὥστε τὰ ἐκ τῆς ἐνθυμήσεως, καὶ εἰδωλοποιεῖσθαι· τὸν δὲ θεὸν σιωπῶντα μὲν ἀνενέργητον, λαλοῦντα δὲ ἰσχύειν αὐτὸν βάλλονται· εἴγε σιωπῶν μὲν, οὐκ ἠδυήθη ποιεῖν, λαλῶν δὲ κτίζειν ἤρξατο· ἔρρωται γὰρ αὐτοῖς δίκαιον, εἰ ὁ λόγος ἐν τῷ θεῷ ὢν τέλειος ὢν, ὥστε καὶ ποιεῖν δυνασθαι· εἰ μὲν οὖν ἀτελὴς ἦν ἐν θεῷ ὤν, γεννηθεὶς δὲ τέλειος γέγονεν, ἡμεῖς αἴτιοι τῆς πλειότητος αὐτοῦ. εἴγε δι' ἡμᾶς γεγένηται, δι' ἡμᾶς δὲ καὶ τὸ δυνασθαι ποιεῖν προσείληφεν· εἰ δὲ τέλειος ἦν ἐν θεῷ· ὥστε δὲ ποιεῖν δυνασθαι, πρόσθεσις ἡ γέννησις αὐτοῦ, ἐδυνάτει γὰρ καὶ ἐν πατρὶ ὢν δημιουργεῖν, ὡς ἢ οὐ γεγένηται, ἢ γεγένηται οὐ δι' ἡμᾶς, ἀλλ' ὅτι ἀεὶ ἐκ τοῦ πατρός ἐστιν. ἡ γὰρ γέννησις αὐτοῦ, οὐ τὴν ἡμῶν κτίσιν δείκνυσιν, ἀλλὰ τὸ ἐκ θεοῦ εἶναι· μᾶλλον γὰρ καὶ πρὸ τῆς κτίσεως ἡμῶν· τὸ αὐτὸ δὲ καὶ ὅτι τοῦ πατρὸς τολμῶντες φανήσονται· εἰ γὰρ σιωπῶν οὐκ ἠδυήθη ποιεῖν· ἀνάγκη προσεληφέναι αὐτὸν δυνάμιν γεννήσαντα, ὅ ἐστι λαλήσαντα, καὶ πόθεν προσείληφε; πότ' οὖν εἰ μὴ ἠδυήθη ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν λόγον ποιεῖν, πρόσθεν τῶς γεννᾷ δυνάμενος καὶ σιωπῶν ποιεῖν· ἔπειτα, εἰ πρὸ τοῦ γεννηθῆναι ἐν τῷ θεῷ ἦν ὁ λόγος· ἄρα γεννηθεὶς ἐκτὸς καὶ ἔξω τοῦ θεοῦ ἐστιν· εἰ δὲ τοῦτο, πῶς νῦν λέγει, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί; εἰ μὴ νῦν ἐν τῷ πατρί ἐστιν, ἄρα ἀεὶ ἦν ἐν τῷ πατρί· ὥσπερ καὶ νῦν ἐστι, καὶ πρέπον τὸ λέγειν, δι' ἡμᾶς γεγένηται, καὶ μεθ' ἡμᾶς διατέτευχε, ἵν' ᾖ ὥσπερ ἦν· ὃ γὰρ ἦν ὅπερ οὐκ ἔστι νῦν, δῆλόν ἐστιν ὅπερ οὐκ ἦν· ἀλλ' ὥσπερ ἦν ἀεὶ, καὶ ὡσαύτως καὶ κατὰ τὰ αὐτὰ ἔχων· ἐπεὶ ἀτελὴς, καὶ τρεπτὸς φανήσεται· εἰ γὰρ ὅπερ ἦν τοῦτ' ἔσχε μετὰ ταῦτα, ὡς νῦν οὐκ ὢν δῆλον ὅτι οὐκ ἔστι νῦν, ὅπερ ἦν καὶ ἔσχε· λέγω δὲ εἰ ἐν θεῷ ἦν πρότερον, καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν ἔσχε· δῆλον ὅτι οὐκ ἐστι νῦν ἐν τῷ θεῷ ὁ λόγος, ἀλλ' ἐλέγχει τούτους ὁ κύριος λέγων, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· ὅτω γάρ ἐστι νῦν, ὥσπερ ἦν ἀεί. ἀεὶ δ' οὕτως νῦν ἐστιν, ὥσπερ ἦν ἀεί· δῆλον ὅτι ἀποτε μὲν ἐγεννᾶτο· ποτὲ δ' οὔ. ἀδὲ, ποτὲ μὲν ἐν θεῷ ἡσυχία ἦν· ποτὲ δ' ἐλάλει, ἀλλ' ἔστιν ἀεὶ πατὴρ, καὶ υἱὸς ὁ τούτου λόγος, οὐκ ὀνόματι μόνον λόγος· ἃ δὲ κατ' ὄπτασιαν υἱὸς, ἀλλ' ὑπάρχων ὁμοούσιος τῷ πατρί· ἃ δι' ἡμᾶς γεννηθεὶς· ἡμεῖς γὰρ δι' ἐκεῖνον γεγόναμεν· ἐπεὶ εἰ δι' ἡμᾶς ἐγεννήθη, καὶ ἐν τῷ γεγενῆσθαι αὐτὸν ἐκτίσθημεν, καὶ τῇ γεννήσει αὐτοῦ σωζόμεθα ἡ κτίσις, διατέτευχε δὲ ἵν' ᾖ ὅπερ πρότερον ἦν· πρῶτον μὲν ἔσται πάλιν μὴ γεννώμενος ὁ γεννηθείς.

εἰ γὰρ

Si enim

ἡ γὰρ ἡ πρόοδος αὐτοῦ γέννησίς ἐστιν ἡ ἀναδρομὴ πάλιν πάλα τῆς γεννήσεως· γενομένου γὰρ αὐτοῦ ἐν τῷ θεῷ σιωπήσει πάλιν ὁ θεὸς· εἰ δὲ σιωπήσει, ἔσται ὅπερ ἦν σιωπῶντος αὐτοῦ ἡσυχία καὶ οὐ κτίσις. παύσεται ἄρα ἡ κτίσις· ὥσπερ γὰρ προελθόντος τοῦ λόγου γέγονεν ἡ κτίσις, καὶ ὑπῆρξεν· οὕτως παλινδρομοῦντος τοῦ λόγου, οὐχ ὑπάρξει ἡ κτίσις· τίς οὖν χρεία τοῦ γενέσθαι, εἰ παύσεται; ἢ τί καὶ ἐλάλει ὁ θεὸς, ἵνα μετὰ ταῦτα σιωπήσῃ; τί δὲ προεβάλλετο ὢν ἀνακαλεῖται; τί γὰρ καὶ ἐγέννα, ὃ τὴν γέννησιν παύσειν ἤθελε; τί δὲ πάλιν ἔσται, ἄδηλον· ἢ γὰρ σιωπήσει ἀεὶ, ἢ πάλιν γεννήσει, καὶ ἑτέραν κτίσιν ἐπινοήσει· οὐ γὰρ τὴν αὐτὴν ποιήσει· καὶ γὰρ ἂν διέμεινεν ἡ γενομένη, ἀλλ' ἑτέραν· ἀκολούθως γὰρ καὶ παύσει, καὶ ἑτέραν ἐπινοήσει, καὶ τοῦτο εἰς ἄπειρον· τοῦτο δὲ ἴσως ἀπὸ τῶν στωϊκῶν ὑπέλαβε διαβεβαιωμένων, συστέλλεσθαι καὶ πάλιν ἐκτείνεσθαι τὸν θεὸν μετὰ τῆς κτίσεως, καὶ ἀπείρως παύεσθαι· τὸ γὰρ πλατυνόμενον ἀπὸ στενότητος πλατύνεται, καὶ τὸ ἐκτεινόμενον, συνεστελμένον ἐκτείνεται, καὶ αὐτὸ μένει· πλέον γὰρ οὐδέν· ἡ πάθος ὑπομένει· εἰ γοῦν ἡ μονὰς πλατυνθεῖσα γέγονε τριάς· ἡ γὰρ μονάς ἐστιν ὁ πατήρ· τελεία δὲ πατὴρ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα· πρῶτον μὲν πλατυνθεῖσα ἡ μονὰς πάθος ὑπέμεινε καὶ γέγονεν ὅπερ οὐκ ἦν, ἐπλατύνθη γὰρ οὐκ οὖσα πλατεῖα· ἔπειτα καὶ αὐτὴ ἡ μονὰς ἐπλατύνθη εἰς τριάδα· τριὰς δέ ἐστι πατὴρ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα· αὐτὸς ἄρα πατὴρ γέγονε καὶ υἱὸς καὶ πνεῦμα κατὰ σαβέλλιον. σκόπει εἰ μὴ ἡ λεγομένη πρὸ αὐτῶν μονὰς, ἄλλο τί ἐστι παρὰ τὸν πατέρα, οὐκ ἔστιν οὖν πλατύνεσθαι ἔδει λόγον, ἀλλ' ἡ μονὰς τριῶν ποιητική, ὡς εἶναι μονάδα, εἶτα καὶ πατέρα καὶ υἱὸν καὶ πνεῦμα· εἰ γὰρ ἐπλατύνθη αὕτη, καὶ ἐξέτεινεν ἑαυτὴν, αὐτὴ ἂν εἴη ὅπερ ἐξετάθη, καὶ τριὰς μὲν πλατυνθεῖσα οὐκέτι μονάς ἐστι· μονὰς δὲ ἔσται οὔπω λοιπὸν τριὰς, καὶ ὁ πατὴρ ἄρα ὢν, οὔπω λοιπὸν υἱὸς καὶ πνεῦμα· γινόμενον γὰρ τὰ πάντα οὐκέτι πατὴρ μόνον ἐστί· πάντα δὲ καταψαύομεν ἂν τις εἴποι καὶ θεοῦ σῶμα, καὶ παθητὸν αὐτὸν εἰσάγων· τί γάρ ἐστι πλατύνεσθαι, ἢ πάθος τὸ πλατυνόμενον; ἢ τί ἐστι πλατυνόμενον, ἢ τὸ πρότερον μὴ τοιοῦτον, ἀλλὰ στενὸν τυγχάνον· ταυτὸν γάρ ἐστι χρόνῳ διαφέρον αὐτοῦ· τοῦτο καὶ ὁ ἀπόστολος κορινθίοις ἐπιστέλλων ἔφη, μὴ στενοχωρεῖσθε ἐν ἡμῖν, πλατύνεσθε δὲ καὶ ὑμεῖς κορίνθιοι, τοὺς γὰρ αὐτοὺς ἀπὸ στενότητος εἰς πλατυσμὸν μεταβάλλειν συμβουλεύει· ὥσπερ δὲ ἐπλατύνθησαν πάλιν κορίνθιοι καὶ στενοχωρούμενοι οὐκ ἄλλοι ἐτύγχανον, ἀλλὰ πάλιν ἦσαν κορίνθιοι· οὕτως εἰ ὁ πατὴρ ἐπλατύνθη εἰς τριάδα, ἡ τριὰς πάλιν ἐστὶν ὁ πατὴρ μόνος· τὸ δὲ

Si enim progreſſus eius ex Patre natiuitas eſt, reſtat vt regreſſus eius in Patrem ſit Pauſa ceſſatioque natiuitatis: ſiquidē eo in Deum regreſſo, taciturus eſt iterum Deus: qui ſi tacuerit, fiet quemadmodum ante fuit, cum ille adhuc in ſilentio verſaretur, nimirum vt ceſſet rerum natura, eritque otium à rebus procreandis. Sicuti enim progrediente Verbo facta eſt rerum vniuerſitas, naturamque ſuam accepit: ita recurrēte in Patrem Verbo, non ſubſtiterit eadē illa vniuerſitas. Quis igitur vſus eſt in eo vt naſcatur, ſi natus deſiturus eſt? aut qua gratia loquitur Deus, ſi poſtea ſeſe in ſilentium dabit? aut cur illum emittit, quem reuocat? aut cur gignit, cuius natiuitatem abolitā vult? Quin, quid de illo futurū ſit, in incerto habetur: aut. n. perpetuo taciturus eſt, aut denuo loquēdo geniturus: & alteram rerum naturam inſtituet, non enim eandem reficiet, quippe, quæ in ſuo ſtatu permanſura erat, ſi hoc voluiſſet: quare omnino aliā cōdet, & ex eodem rationis cōſequio etiam iſtam nuperam abolebit, & iterum atque iterum nouam cōdet, & id ad infinitas viciſſitudines progreſſurum eſt. Hoc genus opinionis fortaſſe à Stoicis accepit, affirmantibus Deū contrahi, & rurſum expandi cum rerum vniuerſitate, & infinities deſinere. Quod. n. dilatatur, ex arctitudine dilatationem accipit, & quod extenditur, ex antea contracto in latitudinē explicatur, id ſi ipſi idem eſt, nihiloq; ſeipſo maius, niſi quatenus extentionem ſuſtinuit. Si igitur vnitas dilatando facta eſt Trinitas, Trinitas Vnitaſq; vtique pater eſt. Trinitas autem Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus. Siquidem principio dilatata vnitas, vbi paſſionē huiuſmodi ſuſtinuiſſet, facta eſt hoc ipſum quod non erat. Dilatata enim eſt, cum lata nō erat, deinde quæ Vnitas fuit, extenſa eſt in Trinitate, Trinitaſque eſt Pater & filius & Spiritus ſanctus. Idem ergo ipſe Pater ſecundū Sabelliū factus eſt filius & Spiritus ſanctus, niſi vnitas apud Deū aliud ſit præter Patrē, neque vocabulo dilatationis ſit vlterius vtendū ſcilicet quia ſola vnitas triū perſonarum ſit effectrix, vt primo loco recipienda ſit Vnitas, deinde Pater & filius & Spiritus ſanctus. Si enim illa dilatata eſſet, extendiſſetq; ſeipſam, ipſa nimirū hoc ipſum fuerit, quod extenſum eſt: & ita, vbi iſtiuſmodi expanſu dilatatione neque in Trinitatē ſe extendiſſet, non vlterius remanſit vnitas, vnitaſque viciſſim ante ſui explicationem nōdum erat Trinitas, & Pater cum eſſet, nondū erat aut Filius aut Spiritus ſanctus, in quos cum ille mutatus abierat, Patris naturam iam deinde nō retinuit. Hæc ſolummodo ab illo per mēdacium dici poterint, quicunque eſt tantæ audaciæ, vt Deo non vereatur corpus adſcribere, eumque paſſibilem eſſe pronunciare. Quid enim aliud eſt dilatari, quam paſſio eius rei quæ dilatationē accipit? aut quidnam allud eſt, id quod dilatatū eſt, niſi quod antea non ita ſpacioſum, ſed anguſtius fuit? Idem enim eſt, ac tantummodo tempore à ſeipſo differt. Hoc enim Apoſtolus Corinthiis ſcribēs indicauit, *Ne*, inquit, *coarctemini in vobis* Corinthii, ſed dilatemini potius: adhortatur vt iidem ſeſe ab anguſtia in latitudinem mutent. Sicut autem ſi dilatati fuiſſent ex ſua anguſtia Corinthii, nō alii fuiſſent, ſed iidem qui antea Corinthii: ita quoque ſi Pater dilatatus fuiſſet in Trinitatem, ac iam Trinitas effectus fuiſſet, æque idem remanſiſſet.

Iterum

Iterum ille hæc verba vsurpat, *Cor nostrum dilatatum est*. Noe quoque itidem locutus est: *Dilatet Deus Iaphet*: idem enim cor, idemque Iaphet est in latitudine, qui antea in arctitudine fuerat. Ergo si vnitas se dilatarit, eadem fuerit iam dilatata, quæ ante dilatationem fuerat. Quid igitur aut Filium, aut Spiritum sanctum esse velint, nõ inscitè ab iis interrogari potest, quum talia non vereantur in sermonem proferre: aut quis effectus sit istiusmodi dilatationis, aut vt eos ad id quod verum est, vrgeamus, curue vllo modo dilatatio recipitur? Quod enim non in eodem statu perseuerat, sed sequenti tempore exporrigitur, necessum est causam habere, propter quã exporrigatur, si igitur vt Verbum & Spiritus coexistat, superfluum est mentionem facere de Vnitate postmodum dilatata. Siquidem non postea tandem Verbũ, siue quod idem est Ratio & Spiritus sanctus extitere, vtpote, qui semper ab æterno fuerint, ne concedendum sit Deum aliquando Rationis expertem fuisse, vt Arianorum opinio est. Quapropter si ab æterno fuit Verbum, & ab æterno Spiritus sanctus, ab æterno quoque dilatatio fuerit, non autem vt primum vnitas existeret, deinde ex dilatatione Trinitas resurgeret. Nam si posterius dilatatio introducta fuit, posterius Verbum emersit, sin autem ob assumptum hominẽ dilatata est Vnitas, eoque expansu Trias effecta est, ergo ante assumptionem humanæ naturæ fuit Trinitas, quin & Pater ipse videbitur caro esse factus: siquidem ipse quum vnitas esset, in homine assumendo dilatationem accepit, & fortasse in posterum in vnitatem coibũt, & contrahentur ipse & caro, & quod tertium est, Spiritus. Ipse enim est qui ita expanditur, sequeturque vt duntaxat nomine tenus censeatur Trinitas. Si autem vt conderet, dilatationem in se recepit, absurdum id quoque. Poterat enim cum adhuc Vnitas esset, omnia condere, cum Vnitas ipsa istiusmodi virium non inops esset, neq; imbecillitate laboraret, priusquam ita distenderetur. Absurdum enim & impium, tale quid de Deo vel sentire, vel loqui. Huic absurditati alia absurditas in comitatu adhærebit. Si enim ob rerum creationem dilatatio facta est, & quãdiu Vnitas subsisteret, rerum creatio non procedebat, rursum futurum est; vt post consummationem seculi ex dilatatione ad Vnitatem redeatur, quum ipsa rerum procreatio abolenda sit. Sicut enim ob creationem dilatatio recepta est ita quoque cessante rerum natura, cessabit & dilatatio. Istiusmodi igitur absurda ex dilatatione Vnitatis in Trinitatem sese in occursum dabunt. Cæterum, quia qui ista dicunt, nõ verentur distinguere verbum à Filio: dicere que aliud quidem esse Verbum, aliud autem Filium: primumque fuisse Verbum, deinde filium: age de istis dispiciamus. Est autem istorum hominum diuersa temeritas. Isti enim hominem quem assumpsit Saluator Filium esse volunt: hi cõtra vtrumque simul hominem & Verbum Filiũ, tũc genitum fuisse cum ista in vnum coaluissent. Alii rursus sunt, qui affirmant Verbum tunc Filium effectũ esse, cum hominem induisset: ex verbo enim (aiunt) factus est Filius, cum antea Filius nõ esset, sed verbum duntaxat. Stoicorum igitur ambo ista sunt dogmata, si Deũ dicas dilatari, & Filium inficieris:

τὸ δ' αὐτὸ δὲ πάλιν φησὶν, ἡ καρδία ἡμῶν πεπλάτυπται· καὶ ὁ νῶε λέγει, πλατύναι ὁ θεὸς τὸν ἰάφεθ· ἡ αὐτὴ γὰρ καρδία καὶ ὁ αὐτὸς ἰάφεθ ἐστὶν ἐν τῷ πλατυσμῷ· εἰ μὲν οὖν ἡ μονὰς ἐπλάτυνεν, ἄλλοις ἂν ἐπλάτυνεν, εἰ δὲ αὐτὴ ἐπλάτυνεν, αὐτὴ ἂν εἴη ὅπερ ἐπλατύνθη· τί δέ ἐστιν, ἢ ὁ υἱὸς καὶ πνεῦμα ἅγιον; ἔρεσθε δὲ αὐτὸν τοιαῦτα λέγοντα, καλόν· τίς ἡ ἐνέργεια δὲ τοιούτου πλατυσμοῦ; ἢ ὡς ἐπ' αὐτῆς ἀληθείας, διατί ὅλως ἐπλατύνθη; τὸ γὰρ μὴ μένον τὸ αὐτὸ, ἀλλ' ὕστερον πλατυνόμενον, ἔχειν ἀνάγκη δεῖ τινὰ αἰτίαν, δι' ἣν καὶ ἐπλατύνθη· εἰ μὲν οὖν ἵνα λόγος, καὶ πνεῦμα σωθῇ αὐτῷ· περιττὸν τ' λέγειν μονὰς εἶτα ἐπλατύνθη· οὐ γὰρ ὕστερον λόγος καὶ πνεῦμα, ἀλλ' ἀεὶ, ἵνα μὴ ἄλογος θεὸς κατὰ τοὺς ἀρειανούς· ὥστε εἰ ἀεὶ ἦν ὁ λόγος καὶ πνεῦμα, ἀεὶ πλατεῖα, καὶ οὐ πρῶτον μονὰς· εἶτ' ὕστερον ἐπλατύνθη, ὕστερον γὰρ λόγος· εἰ δὲ διὰ τὴν ἀνθρώπησιν ἐπλατύνθη καὶ γέγονε τρὶς τριὰς, ἆρα πρὸ τῆς ἀνθρωπήσεως οὔπω ἦν τριὰς· φανήσεται δὲ καὶ ὁ πατὴρ καὶ γεγονὼς σὰρξ εἴγε αὐτὸς μονὰς ὢν, ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐπλατύνθη, καὶ πέντε λοιπὸν μονὰς ἔσαι καὶ σὰρξ καὶ τὸ τρίτον πνεῦμα· εἴγε αὐτὸς ἐπλατύνθη· ἔσῃ δὲ καὶ ὀνόματι μόνον τριὰς· εἰ δὲ διὰ τὴν κτίσιν ἐπλατύνθη, ἄτοπον. δυνατὸν γὰρ ἦν, καὶ μονάδα μὲν οὖσαν αὐτὴν, πάντα ποιεῖν· οὐ γὰρ ἐνδεὴς ἦν πλατυσμοῦ ἡ μονὰς, οὐδὲ ἀσθενὴς ἦν πλατυνθῆναι ἄτοπον γὰρ καὶ ἀσεβὲς τοῦτό γε ὑπὲρ θεοῦ νοεῖν καὶ λέγειν· ἀκολουθήσει δὲ καὶ ἄλλο ἄτοπον. εἰ γὰρ διὰ τὴν κτίσιν ἐπλατύνθη, ἕως ἦν μονὰς ἦν, ἀκίνητος ἡ κτίσις· πάλιν ἔσῃ μετὰ τὴν σωτήριον μονὰς ἀπὸ πλατυσμοῦ, ἀναιρεθήσεται ἡ κτίσις. ὥσπερ γὰρ διὰ τὴν κτίσιν ἐπλατύνθη. οὕτως παυομένης τῆς πλατυσμοῦ, παύσεται καὶ ἡ κτίσις. τοιαῦτα μὲν οὖν ἄτοπα ἐκ τῆς πλατύνεσθαι λέγειν εἰς τριάδα τὴν μονάδα ἀπαντήσει. ἐπεὶ δέ οἱ τοῦτο λέγοντες τολμῶσι διαιρεῖν λόγον καὶ υἱόν· καὶ λέγειν, ἄλλον μὲν εἶναι τὸν λόγον, ἕτερον δὲ τὸν υἱόν, ἢ πρότερον μὲν εἶναι τὸν λόγον, εἶτα τὸν υἱόν· φέρε καὶ περὶ τούτων ἴδωμεν. ἔστι δὲ τούτων διαφορὰ ἡ τόλμα. οἱ μὲν γὰρ τὸν ἄνθρωπον, ὃν ἀνέλαβεν ὁ σωτὴρ, αὐτὸν εἶναι τὸν υἱὸν λέγουσιν· οἱ δὲ τὸ συναμφότερον, τότε ἄνθρωπον καὶ τὸν λόγον υἱὸν τότε γεγονέναι, ὅτε σωθῆναι· ἄλλοι δὲ εἰσὶν οἱ λέγοντες αὐτὸν τὸν λόγον τότε υἱὸν γεγονέναι, ὅτε ἐνηνθρώπησεν, ἀπὸ γὰρ λόγου, φασὶ, γέγονεν υἱὸς, οὐκ ὢν πρότερον υἱὸς, ἀλλὰ λόγος μόνον. τοιαῦτα μὲν οὖν ἀμφότερα, τότε πλατύνεσθαι λέγειν τὸν θεὸν καὶ γεννᾶσθαι τὸν υἱόν·

κατὰ

deinde

καπὸ πολλοῦ δὲ αἰσχύνην, ὅτι ὀνομάζοντες λόγον, ἀρνοῦνται αὐτὸν υἱὸν εἶναι· εἰ μὲν γὰρ ἐκ τοῦ θεοῦ ὁ λόγος· εἰκότως ἂν αὐτὸν ἀρνοῖν το εἶναι υἱόν. εἰ δὲ ἐκ τοῦ θεοῦ ἐστι, διατί μὴ σωφρονοῦσιν, ὅτι τὸ ἔκπυ ὑπάρχων, ὑός ἐστιν ἐκείνου ἐξ οὗ καὶ ἐστιν; εἶτ' εἰ τοῦ λόγου πατὴρ ἐστιν ὁ θεὸς· διατί μὴ καὶ ὁ λόγος υἱὸς ἂν εἴη τοῦ ἑαυτοῦ πατρός; πατὴρ γάρ τις ἐστὶ καὶ λέγεται, οὗ ἐστιν ὁ υἱός, καὶ υἱός τις ἔστι καὶ λέγεται ἐκείνου, οὗ ἐστιν ὁ πατήρ, ἀτεινωτοῦ χριστοῦ ἐκ ἔστι πατὴρ ὁ θεὸς, οὐδὲ ὁ λόγος υἱὸς ἂν εἴη· εἰ δὲ πατὴρ ὁ θεὸς, εἰκότως ἂν εἴη καὶ ὁ λόγος υἱός· εἰ δὲ ὕστερον μὲν πατὴρ, καὶ πρῶτον θεὸς· ἀρειανῶν μὲν τὸ φρόνημα· ἐπὶ πᾶν ἄτοπον μεταβάλλεσθαι τὸν θεόν, σωματικὸν γάρ. ἐφ' ὧν δὲ ὥσπερ ἐπὶ τῆς κτίσεως ὕστερον ποιητὴς, ἐστέον ὅτι τῶν γινομένων ὕστερόν ἐστιν ἡ μεταβολὴ, ἀλλ' οὐ τοῦ θεοῦ· εἰ μὲν οὖν ποίημα καὶ υἱός, καλῶς ἂν ὕστερον πατὴρ καὶ ἐπ' αὐτῷ. εἰ δὲ ἀ ποίημα ὁ υἱός, ἀεὶ ἄρα ὁ πατὴρ, ἀεὶ καὶ ὁ υἱός· εἰ δὲ ἀεὶ ὁ υἱός, αὐτὸς ἂν εἴη ὁ λόγος· εἰ γὰρ μὴ υἱὸς εἴη ὁ λόγος, καὶ τοῦτο πῶς ἀποπλυμῶν εἴποι; ἢ τὸν λόγον πατέρα λέγει, ἢ τὸν υἱὸν κρείττονα τοῦ λόγου. τοῦ γὰρ υἱοῦ ἐν κόλποις ὄντος τοῦ πατρὸς, ἀνάγκη ἢ μὴ εἶναι πρὸ υἱοῦ τὸν λόγον, οὐδὲν γάρ ἐστι πρὸ τοῦ ὄντος ἐν τῷ πατρὶ· ἢ εἰ ὁ λόγος ἄλλος ἐστὶ παρὰ τὸν υἱόν, ὁ λόγος ἂν εἴη ὁ πατὴρ, ἐν ᾧ ἐστιν ὁ υἱός· εἰ δὲ ἐκ ἔστιν ὁ λόγος πατὴρ, ἀλλὰ λόγος, ἐκτὸς ἂν εἴη ὁ λόγος τοῦ πατρὸς, ὄντος τοῦ υἱοῦ ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρὸς, οὐ γὰρ ἀμφότερα ὅ, τι λόγος ἐστὶ ὁ υἱὸς ἐν τοῖς κόλποις ἀλλ' ἕνα εἶναι δεῖ, καὶ τοῦτον τὸν υἱόν, ὃς ἐστι μονογενής· καὶ πάλιν, εἰ ἄλλος ἐστὶν ὁ λόγος, καὶ ἄλλος ὁ υἱός, κρείττων ἀνευρήσεται ὁ υἱὸς τοῦ λόγου· οὐδεὶς γὰρ γινώσκει τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱός, οὐχ' ὁ λόγος. ἢ τοίνυν ἐκ οἶδεν ὁ λόγος, ἢ εἰ οἶδε, ψεῦδος τὸ οὐδεὶς γινώσκει· τὸ αὐτὸ δὲ καὶ ὅπερ τοῦ, ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα· καὶ ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν. υἱοῦ γάρ εἰσι φωναὶ, καὶ οὐ λόγου κατ' αὐτούς· δῆλον δὲ ἀπὸ τῶν εὐαγγελίων λέγοντος τοῦ κυρίου, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, ἐβάστασαν γὰρ λίθους οἱ ἰουδαῖοι ἵνα λιθάσωσιν αὐτὸν, ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς, πολλὰ ἔργα καλὰ ἔδειξα ὑμῖν ἐκ τοῦ πατρός. διὰ ποῖον ἔργον ἐμὲ λιθάζετε; ἀπεκρίθησαν αὐτῷ οἱ ἰουδαῖοι, περὶ καλοῦ ἔργου σὲ, λιθάζομέν σε, ἀλλὰ περὶ βλασφημίας, ὅτι σὺ ἄνθρωπος ὢν ποιεῖς σεαυτὸν θεόν· καὶ ὁ ἰησοῦς λέγει, ἐν τῷ νόμῳ ὑμῶν γέγραπται, ἐγὼ εἶπα θεοί ἐστε· εἰ ἐκείνους εἶπε θεοὺς πρὸς οὓς ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἐγένετο, καὶ οὐ δύναται λυθῆναι ἡ γραφή· ὃν ὁ πατὴρ ἡγίασε καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον, ὑμεῖς λέγετε ὅτι βλασφημεῖς, ὅτι εἶπον υἱός τοῦ θεοῦ εἰμι; εἰ οὐ ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ πατρὸς, μὴ πιστεύητέ μοι, εἰ δὲ ποιῶ, κἂν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις πιστεύσατε, ἵνα γνῶτε καὶ γινώσκητε ὅτι ἐν ἐμοὶ ὁ πατὴρ, κἀγὼ ἐν τῷ πατρί· καὶ τοι ὅσον ἐκ τοῦ φανερῶς δεῖ νοεῖν, οὔθ' ὅτι θεός ἐστιν, οὐδ' ὅτι υἱὸς θεοῦ ἐστιν εἶπεν, ἀλλ' ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, οἱ μὲν

deinde superfluum id simul & stultum, quòd cum Verbum nominent, illum tamen Filium esse non admittant. Si enim ex Deo non est Verbum, iure abnegauerint illum esse Filium: Sin verò ex Deo est cur non contuentur eum qui ex aliquo est, eius Filium esse, vnde est? Deinde si verbi Pater est Deus, cur verbum non fuerit Filius sui Patris? Pater enim is dicitur, cui Filius est: Filius is est, & illius Filius dicitur quē Patrem habet. Si igitur Christi Pater non est Deus, neque Verbum Filius fuerit. Sin verò Pater Deus est, iure quoque Filius eius Verbum fuerit. Quod si postmodum tandem Pater factus est, prius autem Deus erat, prout Ariani sentiunt, absurdissimum est in Deo hanc mutationem constituere: est enim mutatio Corporale quiddam, An verò, vt in rerum creatione posterius creator est quam Deus? Sciendum omnino, ea quæ postmodum creantur, hāc mutationem sentire, non autem Deum. Quòd si Filius creatura est, rectè posterius Deus illius Pater effectus est: Sin autem Filius creatura nō est, sequitur ergo vt Pater semper Pater fuerit, & Filius semper Filius. Nam si semper Filius fuit, quid causæ est, cur minus Verbum habendum sit? Sin autem Filius Verbum non est, & hoc quisquam ausit dicere, is qua est temeritate, vt Patrem Verbum dicat? aut Filium præstantiorem Verbo? Filio enim existente in sinu Patris non potuit Verbum ante Filium fuisse, quum nihil ante eum sit, qui est in Patre: aut si Verbum aliud est à Filio, ipsum Verbum fuerit Pater in quo est Filius: Sin autem Verbum non Pater sed Verbum est, sequitur, vt Verbum extra Patrem consistat, quum Filius occupauerit Patris sinum. Non enim ambo simul Verbū & Filius in Patris sinu consistunt, sed necessum est vnum tantum modo ibi consistere, illum nimirum, qui Filius est & vnigenitus. Rursus, si aliud est Verbum, aliud Filius præstantior deprehendetur Filius Verbo. Nullus enim cognoscit Patrem nisi Filius, non autem Verbum. Si igitur non nouit Verbum, aut si nouit, falsum est neminem alium, nisi Filium nosse. Idem etiam super hoc dicto censendum, *Qui vidit me, vidit Patrem meum: &, Ego & Pater vnum sumus:* voces enim istæ Filii sunt, non verbi: quod ex Euangeliis constat ita loquente Domino, *Ego & Pater vnum sumus. Portantibus siquidem Iudæis lapides, vt eum lapidarent, respondet Iesus: Multa bona opera ostendi ex Patre vobis, ob quod ergo opus me lapidatis? responderunt Iudæi, de bono opere nō lapidamus te, sed ob blasphemiam, quod tu, cum homo sis, teipsum Deum facias: Iesus respondit, In lege vestra scriptum est, Ego dixi, dii estis. Si illos Deos appellauit ad quos sermo Dei factus est, nec potest scriptura solui: quem Pater sanctificauit, & misit in mūdum, vos dicitis me blasphemare, eò quòd dixerim, Filius sum Dei: si non facio opera Patris mei, ne credatis mihi: sin autem facio, saltem si mihi non creditis, operib. credite: vt sciatis & cognoscatis quod in me Pater sit, & ego in Patre.* Atq; quantū attinet ad euidentiā expressionēq; sermonis, neque quòd Deus esset, neq; ꝙ Filius Dei esset, locutus est: sed tātūmodo, *Ego & Pater vnū sumus.*

Iudæi

Iudæi igitur dum audiunt, vnum ſumus, arbitrati ſunt pro Sabellii opinione ipſum ſeſe appellaſſe Patrem: Noſter autem Saluator illorum peccatum ratiocinando collegit, nimirum etiamſi me Deum appellaſſem, tamen æquum erat, id à vobis cognitione perceptum eſſe, quod in ſcripturis reperitur, Ego dixi, dii eſtis & Filii, &c. Deinde dum illud dictum, *Ego & Pater vnum ſumus*, exponit, Filii cum Patre vnitatem declarauit, idque ſub his verbis: *Quia dixi, Filius ſum Dei*: nam etſi voce id non locutus eſt, attamen ſententiam & mentem huius dicti, vnum ſumus, Deo ſiue Filio aſſignauit. Nihil enim vnum cum Patre eſt, niſi quod ex Patre eſt. Quod autem ex illo exiterit, quid fuerit (quæſo) ſi non Filius? infert ergo, *vt cognoſcatis, quod ego in Patre, & Pater in me*. Quid ſit vnum eſſe, interpretans, non in eo conſiſtere voluit, quaſi in eodem ſit illud quod cum altero eſt vnum, ſed quod ipſe in Patre & Pater in ipſo eſſet, coaptationem, inſeparabilitatemque demonſtrans. Et enim Sabellium eo verbo ſubuertit, quo dicit, ſe non Patrem, ſed Filium Dei. Arianum quoque hoc Verbum ſubruit, *vnum ſumus*. Si igitur Filius aliud & verbum aliud, fieri non poteſt, vt verbum vnum ſit cum Patre, Filius, neque vt qui viderit Verbum, viderit Patrem, ſed qui Filium viderit. Iſtis declaratis, aut maior eſt Filius Verbo: aut Verbum nihilo plus habet, quam Filius. Quid enim maius aut perfectius quàm hoc, Vnum ſumus? aut quàm illud, *Ego in Patre, & Pater in me?* aut quã iſtud, *Qui vidit me, vidit Patrem meum:* iſtæ enim voces ſunt Filii. Et rurſus, *Qui vidit me, vidit Patrem, qui miſit me & qui me excipit, excipit illum qui miſit me*: &, *Ego lux in mundum veni, vt omnis credens in me, non in tenebris maneat. Et ſi quis audierit ſermones meos, & non ſeruauerit, ego non iudico eum: non enim veni vt iudicem mundum, ſed ſeruem mundum. Ita ſermonem quem audit ille, iudicabit eum in extremo die: quoniam ego ad Patrem abeo.* Prædicationem ſuam (ait) eum, qui non ſeruat mandata iudicaturam eſſe *Si enim non veniſſem* (inquit) *& illis locutus non fuiſſem, peccatum non haberent: nunc autem pretextum purgandi ſui non habent, cum audierint verba mea, ſalutaria illis qui ea ſeruant.* Forſitan hic igitur impudentiſſime dixerint, non Filii, ſed verbi hãc vocem eſſe. Atqui ex ſuperioribus dictis clarum eſt, Filium fuiſſe, qui iſta loqueretur. Quum enim hic dicat, *Non veni iudicare mundum, ſed ſeruare*, in confeſſo eſt, non alium eſſe, quàm vnigenitum Filium Dei. Dicit enim ſuperius Ioannes: *Ita Deus dilexit mundum, vt Filium ſuum vnigenitum traderet, vt quiſquis in eum credat, non pereat, ſed habeat vitam æternam: non enim miſit Deus Filium ſuum vt iudicet mundũ, ſed vt ſeruetur mundus per ipſum: qui credit in eum non iudicatur: qui autem non credit iam iudicatus eſt: eo quod non crediderit in nomen vnigeniti Filii Dei. Hoc autem iudicium eſt, quoniã lux venit in mundũ, & homines dilexerũt magis tenebras quam lucẽ erant*

οἱ μὲν οὖν Ἰουδαῖοι ἐν τῷ ἀκοῦσαι ἓν, ἐνόμιζον κατὰ συμβέλιον αὐτὸν εἰρηκέναι εἶναι τὸν πατέρα· ὁ δέ γε σωτὴρ ἡμῶν συλλογίζεται μὲν αὐτῶν τὸ ἁμάρτημα· ὅτι εἰ καὶ θεὸν εἶπον ἐδεῖ ὑμᾶς εἰδέναι τὸ γεγραμμένον, ὅτι ἐγὼ εἶπα, θεοί ἐστε, καὶ υἱοί, εἶπα τὸ ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, σαφηνίζων, ἐν τῷ ἐμῷ τὸ πρὸς τὸ πατέρα εἰ ὁποῖόν ἐστιν ἀποδεδωκὲ λέγων, ὅτι εἶπον υἱός εἰμι θεοῦ, εἰ καὶ τῇ λέξει οὐκ εἶπεν, ἀλλὰ τῷ διανοίαν τοῦ ἓν ἐσμεν ἀποδεδωκε τῷ θεῷ ἤτοι τῷ ἐμῷ· ἓν δὲν καὶ ἓν πρὸς τὸν πατέρα, εἰ μὴ τὸ ἐξ αὐτοῦ· πῶς δ' ἂν εἴη τὸ ἐξ αὐτοῦ, ἢ ὁ υἱός; ὅπερ φέρει γοῦν ἵνα γινώσκητε, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· τὸ γὰρ ἐν ἐπεξηγούμενον, οὐκ ἐν τῷ αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο πρὸς ὃ ἓν ἐσμεν εἶπεν, ἀλλ' ἐν τῷ αὐτὸν ἐν τῷ πατρὶ καὶ τὸν πατέρα ἐν τῷ υἱῷ, τὸ συναφὲς καὶ τὸ ἀχώριστον. καὶ γὰρ καὶ σαβέλλιον ἐν τούτῳ ἀναιρεῖ, ἐν τῷ εἶπεν, ἐγὼ ὁ πατὴρ ἐμί ἀλλ' ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ· καὶ ἑξῆς ἐν τῷ εἶπεν, ἓν ἐσμεν· εἰ γοῦν ὁ υἱὸς ἄλλο ἐστὶ λόγου καὶ ἄλλο· οὐχ ὁ λόγος ἓν ἐστι πρὸς τὸν πατέρα, ἀλλ' ὁ υἱὸς· ὁ δὲ ὁ τοῦ λόγου ἑωρακὼς ἑώρακε τὸν πατέρα, ἀλλ' ὁ τοῦ υἱοῦ. τούτων δὲ δεικνυμένων ἢ μείζων ὁ υἱὸς τοῦ λόγου, ἢ ὅλως ἐδὲν ὁ λόγου τοῦ υἱοῦ ἔχει· τί γὰρ μεῖζον ἢ πλεῖστον τοῦ ἐν καὶ τοῦ, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοὶ, καὶ τοῦ, ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα· ἐγὼ γὰρ αὖ πάλιν αἱ φωναί τοῦ υἱοῦ εἰσι, καὶ πάλιν ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα τὸν πέμψαντά με· καὶ ὁ ἐμὲ δεχόμενος δέχεται τὸν ἀποστείλαντά με· καὶ ἐγὼ φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθα, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, ἐν τῇ σκοτίᾳ μὴ μείνῃ· καὶ ἐάν τίς μου ἀκούσῃ τῶν λόγων· καὶ μὴ φυλάξῃ, ἐγὼ οὐ κρίνω αὐτόν· οὐ γὰρ ἦλθον ἵνα κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσω τὸν κόσμον· ὁ λόγος δέ, ὃν ἀκούει ἐκεῖνος κρίνει αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ, ὅτι ἐγὼ πρὸς τὸν πατέρα πορεύομαι· τὸ κήρυγμα δὲ φησι κρίνειν τὸν μὴ φυλάξαι τῷ ἐντολὴν· εἰ γὰρ φησὶ μὴ ἦλθον καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον· νῦν δὲ πρόφασιν οὐκ ἔχουσιν, φησὶ, ἀκηκόασι μου τῶν ῥημάτων, δι' ὧν σωτηρίαν καρπίζονται οἱ φυλάσσοντες. ἴσως μὲν οὖν ἂν εἴποιεν αἱ αἰδῶς μὴ ὑὸν, ἀλλὰ λόγου εἶναι τῇ φωνῇ παυτῷ, ἀλλ' ἐν τοῖς ἀνωτέρω λεχθεῖσι, δῆλον ἐγίνετο, ὅτι υἱός ἐστιν ὁ λέγων. ὁ γὰρ λέγων ἐνταῦθα, οὐκ ἦλθον κρίναι τὸν κόσμον, ἀλλὰ σῶσαι, δείκνυται οὐκ ἄλλος εἶναι, ἢ ὁμονυμὴς υἱὸς τοῦ θεοῦ· ἔφη γὰρ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἰωάννης, οὕτως γὰρ ἠγάπησεν ὁ θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκε, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν, μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον· οὐ γὰρ ἀπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν υἱὸν εἰς τὸν κόσμον, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ· ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν οὐ κρίνεται, ὁ δὲ μὴ πιστεύων ἤδη κέκριται, ὅτι μὴ πεπίστευκε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ· αὕτη δέ ἐστιν ἡ κρίσις, ὅτι τὸ φῶς ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ ἠγάπησαν οἱ ἄνθρωποι μᾶλλον τὸ σκότος ἢ τὸ φῶς· ἦν γὰρ

» λῶ γὰρ αὐτῶν πονηρὰ τὰ ἔργα. εἰ ὁ λέγων, οὐκ
» ἦλθον ἵνα κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσω αὐτὸν,
» αὐτός ἐστιν ὁ λέγων, ὁ θεωρῶν ἐμὲ θεωρεῖ τὸν πέμ-
» ψαντά με, ὃς ἐλθὼν σῶσαι τὸν κόσμον, καὶ μὴ κρῖναι
» αὐτὸν, ὁμολογής ἐστιν υἱὸς τοῦ θεοῦ, δῆλον ὅτι ὁ αὐτὸς
» υἱός ἐστιν ὁ λέγων, ὁ θεωρῶν ἐμὲ θεωρεῖ τὸν πέμψαν-
» τά με· καὶ γὰρ ὁ λέγων ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, καὶ ἐάν τις
» μου ἀκούσῃ τῶν ῥημάτων, ἐγὼ οὐ κρίνω αὐτὸν,
» αὐτός ἐστιν ὁ υἱός, ὥσπερ οὖν καὶ ἔφη, ὁ πιστεύων εἰς
» αὐτὸν οὐ κρίνεται, ὁ δὲ μὴ πιστεύων ἤδη κέκριται ὅτι A
» μὴ πεπίστευκεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ·
» καὶ πάλιν, αὕτη ἐστὶν ἡ κρίσις τοῦ μὴ πιστεύοντος
» εἰς τὸν υἱὸν, ὅτι τὸ φῶς ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ
» οὐκ ἠγάπησαν αὐτό, δηλονότι τῷ υἱῷ· αὐτὸς γὰρ
» ἦν τὸ φῶς τὸ φωτίζον πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον· καθόσον χρόνον ἐπὶ γῆς ὑπῆρχε κατὰ τὴν ἀνθρώπησιν, φῶς εἰς τὸν κόσμον
» ἦν, ὡς ἔφη αὐτὸς, ἕως τὸ φῶς ἔχετε, πιστεύετε εἰς
» αὐτὸ, ἵν' υἱοὶ φωτὸς γένησθε. ἐγὼ γὰρ φῶς εἰς τὸν
» κόσμον ἐλήλυθα. Ταῦτα τοίνυν δειχθέντος δῆ- B
λον ὅτι υἱός ἐστιν ὁ λόγος. εἰ γὰρ ὁ υἱός ἐστι τὸ φῶς τὸ
εἰς τὸν κόσμον ἐληλυθὸς, αὐαντιῤῥήτως ἀφ' ἑαυτοῦ ὁ
κόσμος ἐγένετο· ὡς ὁ ἁγιώτατος ἔφη περὶ τοῦ βαπτιστοῦ,
» οὐκ ἦν ἐκεῖνος τὸ φῶς, ἀλλ' ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ
» τοῦ φωτός· ἦν γὰρ ὡς προέφημεν τὸ φῶς αὐτὸς
ὁ χριστὸς τὸ ἀληθινὸν, τὸ φωτίζον πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον· εἰ γὰρ ἐν τῷ κόσμῳ
ἦν, ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ἀνάγκη οὖν αὐτὸν εἶναι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, περὶ οὗ καὶ πάντα δι' αὐτοῦ C
γεγονέναι ἔφησεν. ἢ γὰρ δύο κόσμους ἀναγκαθήσονται λέγειν, ἵν' ὁ μὲν διὰ υἱοῦ, ὁ δὲ διὰ τοῦ λόγου
εἴη γεγονώς· ἢ, εἰ εἷς ἐστιν ὁ κόσμος, καὶ μία ἡ
κτίσις, ἀκόλουθον, καὶ ἕν, καὶ τὴν αὐτὴν φύσιν, καὶ
λόγον περὶ πάσης κτίσεως· διὰ αὐτοῦ γὰρ γέγονεν, οὐκ οἶδ', εἰ ὡς διὰ τοῦ λόγου, ὅτως γε διὰ υἱοῦ
τὰ πάντα γέγονεν, οὐδὲν ἐναντίον φανήσεται, ἀλλὰ καὶ πάντων εἴη αὐτοῖς, ὡς ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ υἱός. εἰ δ' ὅτι μὴ εἶπεν ὁ ἁγιώτατος, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ υἱός, ἀλλ' ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος· D
ὥρα καὶ τὰ τοῦ υἱοῦ μὴ δεῖσθαι τοῦ
» λόγου· τοῦ δὲ υἱοῦ ἐδείχθη τ', ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν
» ἐσμεν, καὶ τό, ὁ ὢν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρὸς
» καὶ πάλιν, ὁ θεωρῶν ἐμὲ θεωρεῖ τὸν πέμψαντά με· τοιοῦτόν τι πρὸς τὸν λόγον καὶ τὸν υἱόν, τὸν κόσμον δι' αὐτοῦ γεγονέναι· ὡς ἐκ τούτου δεικνυμένου πρὸ τοῦ κόσμου εἶναι τὸν υἱόν· ἀνάγκη γὰρ τὸν δημιουργὸν πρὸ τῶν γινομένων εἶναι, καὶ τὸ πρὸς Φίλιππον ἢ λεγόμενον,
» ὃ τοῦ λόγου καὶ αὐτοῦ αὖ εἴη, ἀλλὰ τοῦ υἱοῦ· πόσῳ γὰρ,
» ἔφη, χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἐγνωκάς με Φί- E
λιππε, ὁ ἑωρακώς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα, καὶ πῶς ἐξῆς· εἰ μὲν οὖν τὸν ἄνθρωπον οὗ ἐφόρεσεν ὁ λόγος, αὐτὸν
εἶναι λέγουσι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τὸν μονογενῆ καὶ μὴ τὸν λόγον
υἱόν, ὁ ἄνθρωπος ἂν εἴη ἀκολούθως ὁ ἐν τῷ πατρὶ,
καὶ ὁ πατὴρ ἐν αὐτῷ, καὶ ὁ ἄνθρωπος ἂν εἴη, ὁ ἓν ὢν αὐτὸς καὶ ὁ πατὴρ, καὶ ὁ ἐν τοῖς κόλποις οὖν πατρὸς, καὶ τὸ
φῶς

erant enim opera eorum mala. Si is, qui dicit, *non veni, vt iudicem mundum, sed vt seruem*, is autem qui venit vt mundum seruet non vt eum iudicet, Filius est Dei vnigenitus: manifestum est eundem esse Filium qui dicit: *Qui vidit me, vidit & eum qui misit me:* nam qui dicit, *qui credit in me*: &, *si quis audiuerit verba mea, ego non iudico eum:* de eo qui Filius est, ista loquitur, *Qui credit in eum non iudicatur: qui autem non credit iam iudicatus est, eo quod non crediderit in nomen vnigeniti Filii Dei.* Ac rursum, *hoc iudicium eius, qui non credit in Filium, eo quod Lux in mundum venerit, & non crediderunt ei*, Filio scilicet: ipse enim Lux est, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Et quandiu in terra versatus est, per humanitatem assumptam, Lux erat in mundo, vt ipse testatur: *Quandiu Lucem habetis, credite in eum, vt Filii Lucis efficiamini. Ego enim Lux veni in mundum.* Hoc ita ad istum modum demonstrato clarum fuerit, Filium esse Verbum: & quia Filius Lux est, quæ in mundum venit, sine omni contradictione relinquitur, mundum per Filium conditum esse, vt Ioannis Euangelistæ verba aperte demonstrant, vbi de Ioanne Baptista loquitur: *Non erat ille Lux, sed vt testimonium perhiberet de luce.* Erat enim, vt iam antea diximus, ipse Christus vera Lux, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: in mundo erat, & mundus per eum factus est. Necessum igitur, ipsum esse Verbum Dei, de quo testatus Ioannes est, omnia per ipsum facta esse. Aut enim cogentur duos mundos statuere, vt alter per Filium, alter per Verbum habeatur conditus: aut si vnus est mundus, & vna rerum natura, ex consequio patet, vnum eundemque & Filium & Verbum ante conditam naturam extitisse: siquidem per eum conditus sit. Ergo, si vt per Verbum, ita quoque per Filium omnia sunt condita, nihil contrarii apparebit, si idem dicas, vt in Principio erat Verbum, ita in principio erat Filius: sin autem quia non dictum est à Ioanne, In principio erat Filius, nihil ea quæ verbi sunt, Filio competere asseuerabunt, restat scilicet vt asseuerent, quæ Filii sunt non competere Verbo. Ad Filium autem pertinere demonstratum est: *Ego & Pater vnum sumus*: vt etiam illud, *Qui est in sinu Patris*: & illud quoque, *Qui vidit me, vidit eum qui misit me.* Commune autem est & verbo & Filio: mundum per eum creatum esse, vt inde demonstretur, ante mundum Filium extitisse. Necessum enim est, opificem ante opera sua subsistere. Iam quod Philippo responsum est, non verbi fuerit, pro ipsorum opinione, sed Filii, vbi ait, *Tantum temporis vobiscum sum, & non cognouistis me: Philippe, qui vidit me, vidit Patrem meum.* Si igitur hominem, quem gessit Verbum, ipsum inquiunt Filium Dei vnigenitum esse, non autem Verbum Filium esse, sequitur vt homo sit ille ipse qui in Patre est, & Pater in eo homine, & homo sit ille qui ipse & Pater vnum est: & qui est in sinu Patris, & qui est

Lux vera. Et necessario cogentur vt dicant, per eum hominem mundum esse factum, eumque hominẽ esse qui venerit, non iudicare mundum, sed eum seruare: eum deniq; esse, qui prius extiterit quàm Abrahã gigneretur. *Amen amẽ dico vobis*, loquutus est Iesus ad Iudæos, *antequam Abraham fieret, ego sum.* Et qui (quaso) non absurdum est eum, qui genitus est ex semine Abrahæ post quadraginta duas ætates, hæc verba sibi vlurpare: sese antequam Abrahã fieret, extitisse. Qui autem non absurdum, si caro quam gestauit Verbũ, ipsa habeatur filius, eamque ex Maria genitam illam ipsam esse pronunciemus, per quam sit mundus cõditus? aut quomodo tuebũtur dictũ illud, *In mundo erat*? Euãgelista. n. id quod ante natiuitatem carnis Filii præcesserat, significans, subintulit hæc verba: *In mundo erat*. Quomodo autem, si Filius non est Verbũ, sed homo, mundũ seruare potuit, cũ & ipse vnus sit ex mundo? Quod si adista impudẽter agere velint quærendum est ex illis, vbi erit Verbũ, cum homo sit in Patre, eũque occupet, aut quo tum numero erit Verbum apud Patrẽ, si homo & Pater vnũ sunt? Quod si homo vnigenitus est, cuius tũc ordinis erit Verbũ? aut. n. secundæ dignitatis illud dixerint, aut si superior vnigenito sit, habeatur pro Patre. Sicuti. n. vnus est Pater, ita vnus ex illo vnigenitus. Quid autẽ plus habet Verbum quã homo: si Verbũ nõ est Filius? Siquidem per Filium & Verbum, mũdus esse conditus describitur, & cõmune est Verbo & Filio mundũ ædificare. Cæterũ, videre Patrẽ non itidẽ de Verbo scriptum est, sed de Filio, & seruari mundũ non per Verbũ dictũ est, sed per vnigenitum Filiũ. Dixit. n. Iesus, *Tantũ temporis vobiscum sum, & non cognouistis me? Philippe, qui vidit me, vidit Patrem meum*: Patrẽ autẽ non describitur Verbum agnoscere, sed dictũ est non Verbũ, sed vnigenitũ Filiũ, qui est in sinu Patris, videre Patrem. Quid autem Verbum plus quã Filius ad nostrã salutem cõfert? vt pro ipsorum opinione aliud habeatur Filius, aliud Verbum, quippe, cũ credere iubeamur non in Verbũ, sed in Filiũ? Ait. n. Ioannes, *Qui credit in Filiũ, habet vitam æternam, qui autẽ diffidit Filio, non videbit vitam*, quin & Sacrũ Baptisma in quo vniuersæ fidei nostræ ratio cõsistit, nõ in Verbo, sed in Patre & Filio, & Spiritu sancto traditur. Si igitur ꝓ ipsorũ sententia aliud est Verbũ, & aliud est Filius nec est Verbũ filius, nihil ad Verbũ Baptisma spectat. Quomodo igitur secundũ illos verbũ cum Patre coexistere potest, cũ illi nõ adsit in dationeBaptismi: Sed dixerit aliquis, sub nomine patris cõtinetur & Verbũ: cur etiã nõ spiritus sanctus? an extra Patrẽ Spiritus sanctus consistit? Et homo quidẽ, si nõ admittas Verbũ Filiũ fuisse, post Patrẽ nominatur, & post hominẽ spiritus sanctus. Iã nõ vere in Trinitatẽ vnitas pro ipsorum opinione dilatatur, Patrẽ videlicet & Filiũ, & Spiritum sanctum, sed in quaternionem. Hic autem confusi ad aliud confugiunt dicuntque non hominem per se, quem gestauit Dominus, sed

φῶς τὸ ἀληθινόν. ἀναγκαθήσονται δὲ καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου εἰπεῖν τὸν κόσμον γεγονέναι, καὶ τὸν ἄνθρωπον εἶναι τὸν ἐλθόντα μὴ κρίναι τὸν κόσμον, ἀλλὰ σῶσαι αὐτόν, αὐτὸν δ' εἶναι καὶ πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἀμὴν γὰρ ἔφη ὁ Ἰησοῦς λέγω ὑμῖν, πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι ἐγώ εἰμι· καὶ πῶς οὐκ ἄτοπον κατ' αὐτοὺς τὸ σκάνδαλον Ἀβραὰμ μὴ δύο καὶ τεσσαράκοντα γενεὰς λέγειν, πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ὑπάρχειν; πῶς δ' οὐκ ἄτοπον εἰπεῖν σάρξ, ἣν ἐφόρεσεν ὁ λόγος, αὐτὴν εἶναι ὁ υἱός, λέγειν τὸ σκάνδαλος σάρκα ταύτην εἶναι δι' ἧς ὁ κόσμος ἐγλύπη; πῶς δ' σωσαι καὶ τὸν ἐν τῷ κόσμῳ λαόν; τὸ γὰρ πρὸ τῆς σαρκὸς Ἀβραὰμ γενέσεως ὃν υἱὸν, σημαίνων ὁ Εὐαγγελιστὴς, ἐπήγαγε λέγων, ἐν τῷ κόσμῳ ἦν· πῶς δ' εἰ μὴ ὁ λόγος υἱός ἐστιν ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος υἱός, δι' οὗ ἐποίησε τὸν κόσμον σῶσαι· εἰς ὃν δὲ αὐτὸς ὁ κόσμος; ἢ δ' ἀναμφιλόγως ἐπὶ πάντες πᾶσ' ἔσται ὁ λόγος, τῷ ἀνθρώπῳ ὄντι ἐν τῷ πατρὶ; πῶς δ' ἔσται ὁ λόγος πρὸς τὸν πατέρα ὁ ἀνθρώπου καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἑαυτοῖς; εἰ δ' ὁ ἄνθρωπος μονογενὴς ἐστι, πόσος ἔσται ὁ λόγος; ἢ γὰρ δεύτερον εἶναι αὐτὸν λέξεις, ἢ ὑπὲρ τὸ μονογενὲς ἐστιν, αὐτὸς ἂν εἴη ὁ πατὴρ· ὥσπερ γὰρ εἷς ἐστιν ὁ πατὴρ, οὕτως ἓν ἐξ αὐτοῦ μονογενές. πῶς δ' πλέον ὁ λόγος ἔχει ἄνθρωπον, εἴγε καὶ ὁ λόγος υἱός ἐστι; Διὰ μὲν γὰρ υἱοῦ καὶ λόγου, ὁ κόσμος γεγονέναι γέγραπται, κοινόν ἐστι τοῦτο λόγῳ καὶ τῷ υἱῷ, τὸ δημιουργεῖν τὸν κόσμον, τὸ δ' ὁρᾶν τὸν πατέρα, οὐκέτι ἐν τῷ λόγῳ γέγραπται, ἀλλ' ἐν τῷ υἱῷ, καὶ τὸ σώζειν τὸν κόσμον, οὐκ ἐπὶ Διὰ τοῦ λόγου εἴρηται, ἀλλὰ Διὰ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ· εἶπε γὰρ, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς, τοσοῦτον χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμὶ καὶ οὐκ ἐγνωκάς με Φίλιππε; ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα. καὶ τὸν πατέρα δὲ, οὐχ ὁ λόγος γέγραπται γινώσκειν, ἀλλ' ὁ υἱός, ὁρᾶν δὲ τὸν πατέρα οὐχ ὁ λόγος εἴρηται, ἀλλ' ὁ μονογενὴς υἱὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρός. τί δὲ πλέον εἰς σωτηρίαν ἡμῶν ὁ λόγος συμβάλλεται μᾶλλον τοῦ υἱοῦ, εἴ γε κατ' αὐτοὺς, ἀλλ' ἐστὶν ὁ υἱὸς ἕτερος ὁ λόγος. πιστεύειν γὰρ ἡμᾶς οὐκ εἰς τὸν λόγον, ἀλλ' εἰς τὸν υἱὸν προέταξεν ἐστὶ· φησὶ γὰρ ἰωάννης, ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν ἔχει ζωὴν αἰώνιον· ὁ δ' ἀπειθῶν τῷ υἱῷ οὐκ ὄψεται ζωὴν, καὶ τὸ ἅγιον δὲ βαπτισμα ἐν ᾧ πᾶσης πίστεως ἡμῶν ἡ σύστασις ὁρμᾶι, οὐκ εἰς λόγον, ἀλλ' εἰς πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα δίδοται, ἕτερον οὖν κατ' αὐτοὺς ἀλλ' ἐστὶν ὁ λόγος καὶ ἄλλ' ὁ υἱὸς, καὶ οὐκ ἔστιν υἱὸς ὁ λόγος, οὐδὲν πρὸς τὸν λόγον τὸ βάπτισμα· πῶς οὖν σώζεται ὁ λόγος κατ' αὐτοὺς τῷ πατρὶ, οὐ σωζομένου αὐτοῦ ἐν τῇ τοῦ βαπτίσματος δόσει; ἀλλ' ἴσως ἂν εἴποιεν, ἐν τῷ πνῦ πατρὸς ὀνόματι περιέχεται καὶ ὁ λόγος. διὰ τοῦτο οὖν οὐχὶ καὶ τὸ πνεῦμα; ἢ ἐκτὸς τοῦ πατρὸς τὸ πνεῦμα; καὶ ἄνθρωπος μὲν, εἴπερ οὐκ ἔστιν υἱὸς ὁ λόγος, μετὰ τὸν πατέρα ὀνομάζεται, τὸ δὲ πνεῦμα μετὰ τὸν ἄνθρωπον, οὐκέτι ἢ δὸς εἰς τετράδα κατ' αὐτοὺς ἡ μονὰς πλατύνεται, ἀλλ' εἰς τετράδα, πατέρα καὶ υἱὸν καὶ πνεῦμα ἅγιον. ἐν τούτοις δὴ αἰσχυνόμενοι, εἰς ἕτερον καταφεύγουσι, καὶ φασὶ, μὴ τὸν ἄνθρωπον καθ' ἑαυτὸν ὃν ἐφόρεσεν ὁ κύριος, ἀλλὰ

ἀλλὰ τὸ σωαμφότερον τότε λόγον καὶ τὸν ἄνθρωπον εἶναι υἱόν. σωημμένα γὰρ ἀμφότερα, υἱός, ὡς αὐτοὶ λέγουσιν, ὀνομάζεται· τί τοίνυν τὸν ἄνθρωπον, καὶ πότερον πότερον υἱὸν κατεσκεύασεν; ἢ ἵνα λαλικώτερον εἴπωμι, ἄρα διὰ τὴν σάρκα ὁ λόγος υἱός, ἢ διὰ τὸν λόγον ἡ σὰρξ υἱὸς λέγεται, ἢ οὐδέτερον τούτων, ἀλλ' ἀμφοῖν σύνοδος; εἰ μὲν οὖν ὁ λόγος διὰ τὴν σάρκα, ἀνάγκη τὴν σάρκα εἶναι υἱόν, καὶ ἀκολουθεῖ τὰ ἄτοπα, ὅσα προείρηται, ἐκ τοῦ λέγειν τὸν ἄνθρωπον υἱόν· εἰ δὲ διὰ τὸν λόγον ἡ σὰρξ υἱὸς λέγεται καὶ πρὸ τῆς σαρκὸς πάντως ὁ λόγος ὢν υἱὸς ἦν· πῶς γὰρ οἷόν τε ποιεῖν τινα ἕτερος, μὴ ὄντα αὐτὸν υἱὸν ὄντος μᾶλλον πατρός; εἰ μὲν οὖν ἑαυτῷ ποιεῖ· πατὴρ αὐτὸς ἂν εἴη, εἰ δὲ τῷ πατρὶ, ἀνάγκη αὐτὸν εἶναι υἱόν, δι' ὃν καὶ οἱ ἄλλοι ποιοῦνται· ἐπεὶ εἰ μὴ ὄντος αὐτοῦ υἱοῦ, ἡμεῖς υἱοί ἐσμεν, ἡμῶν ἂν εἴη ὁ θεὸς πατὴρ, καὶ οὐκ αὐτοῦ· πῶς οὖν ἰδιοποιεῖται μᾶλλον λέγων, ὁ πατήρ μου καὶ ἐγὼ ἐκ τοῦ πατρός; εἰ γὰρ κοινὸς πάντων πατὴρ, οὐ μόνου αὐτοῦ πατήρ, οὐδὲ μόνος αὐτὸς ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ πατρός. λέγει δέ που καὶ ἡμῶν αὐτὸν λέγεσθαι πατέρα, διὰ τὸ αὐτὸν κεκοινωνηκέναι τῇ ἡμετέρᾳ σαρκί. διὰ τοῦτο γὰρ γέγονεν ὁ λόγος σὰρξ, ἵν' ἐπειδὴ ὁ λόγος ἐστὶν υἱὸς διὰ τὸν ἐνοικοῦντα ἐν ἡμῖν υἱόν, λέγεται καὶ ἡμῶν πατήρ· ἀπέστειλε γάρ, φησὶ, τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν κράζον ἀββᾶ ὁ πατήρ· ἐκ οὖν ὁ ἐν ἡμῖν υἱὸς τὸν ἴδιον πατέρα ἐπικαλούμενος, καὶ ἡμῶν αὐτῶν ποιεῖ πατέρα λέγεσθαι· ἀμέλει ὧν οὐκ ἔστιν εἰς τὰς καρδίας ὁ υἱὸς, τούτων οὐδὲ πατὴρ ὁ θεὸς ἂν λεχθείη. εἴτερ οὖν διὰ τὸν λόγον λέγεται ὁ ἄνθρωπος υἱὸς, ἀνάγκη πᾶσι λεγομένοις καὶ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως τῶν παλαιῶν υἱῶν εἶναι καὶ πρὸ τῆς ἐπιδημίας τὸν λόγον υἱόν· υἱοὺς γὰρ, φησὶν, ἐγέννησα, καὶ ὑψωσε· ἰδόντες οἱ υἱοὶ τοῦ θεοῦ, καὶ ἐν τῇ ᾠδῇ, οὐκ αὐτὸς ἔκτισέ σου πατήρ; οὐκ οὖν ἰδὼν καὶ ὁ ἀληθῶς υἱὸς, δι' ὃν κἀκεῖνοι υἱοὶ. εἰ δὲ κατ' ἐκείνους πάλιν οὐδέτερον τούτων υἱὸς, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀμφοῖν σύνοδον, ἀνάγκη μηδέτερον εἶναι υἱόν· φημὶ δὴ, μή τι τὸν λόγον, μή τι τὸν ἄνθρωπον, ἀλλά τινα αἰτίαν δι' ἣν καὶ συνῆφθησαν· καὶ οὕτως προηγήσεται ἡ αἰτία τῆς συνάψεως, ἥτις υἱὸν ποιεῖ. οὐκ οὖν κατὰ τοῦτο πρὸ τῆς σαρκὸς προῆν ὁ υἱός. τούτων δὴ λεγομένων εἰς ἕτερον καταφεύξονται λέγοντες· μὴ τὸν ἄνθρωπον εἶναι υἱόν, μηδὲ τὸ σωαμφότερον, ἀλλὰ τὸν λόγον ἐν ἀρχῇ μὲν εἶναι λόγον ἁπλῶς· ὅτε δὲ ἐνηνθρώπησε, τότε ὠνομάσθαι υἱόν· πρὸ γὰρ τῆς ἐπιφανείας μὴ εἶναι υἱὸν, ἀλλὰ λόγον μόνον. καὶ ὥσπερ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· οὐκ ὢν πρότερον σὰρξ, οὕτως ὁ λόγος υἱὸς γέγονεν, οὐκ ὢν πρότερον υἱός. ταῦτα μὲν ἐκείνων τὰ φλυαρήματα, ἔχει δὲ τὸν ἔλεγχον ἐναργῆ· εἰ γὰρ

sed vtrumque simul Verbum scilicet & homine, filium esse. Cõiuncti enim ambo simul filius (vt ipsi volunt) nominatur. Quid igitur, & qua de causa, & vter vtrum filium constituit? aut, vt clarius loquar, an propter carnem, Verbum est Filius: an propter Verbum, caro Filius appellatur, an neutrum istorum in causa est, sed potius amborum congressus coalitusque? Si igitur Verbum propter carnem, necessum est, carnem Filium esse, & sequentur tot absurda, quod prius enarrauimus ex eo si dicas hominem Filium: Sin autem propter Verbum caro Filius efficitur, & ante carnem Verbum omnino existebat, nec Filius erat: quomodo possibile est illum ius filiorum aliis impetrare, qui ipse Filius non est, maxime cum subsistat Pater? Si igitur sibi Filios efficit, Pater ipse fuerit: sin autem contrà, necessum est, ipsum esse Filium, per quem & alii filii efficiuntur. Alioqui, si eo non existente Filio, nos filii sumus, non iam Deus eius Pater, sed noster tantummodo fuerit. Quomodo igitur hoc ipsum vt proprium sibi potissimum vendicat, dum dicit: *Pater in me, & ego in Patre?* Si enim communis omnium Pater est, non illius duntaxat Pater est, nec ille solus egressus est ex Patre: sed æquum est, vt & nos aliquando eum Patrem vocitemus, eo quod communicauerit se nostræ carni. Ideo enim Verbum caro factum est, vt per Verbum, qui Filius est, & habitat in nobis, filii efficeremur: Ideo & noster pater dicitur, *Emittit enim* (inquit) *Spiritum Filii sui in corda nostra clamantem, Abba Pater.* Igitur in nobis Filius suum Patrem inuocans, efficit, vt noster ille Pater appellitetur. Certe, in quorum cordibus non est Filius, horum Pater Deus nominari non potest. Si igitur propter Verbum homo appellatur Filius, necessum omnino & ante susceptam humanitatem, quum ex priscis aliqui Filii appellentur: & ante aduentum verbi in terras, Filium extitisse, cum inquiat, *Filios ego genui*: & in Noe, *videntes Filii Dei.* Et in Cantico, *Nonne ipse est Pater tuus?* erat igitur reuera Filius, per quem & illi Filii appellantur: Sin autem secundum istos neutrum horum est Filius, sed per amborum coalescentiam congressumque Filius constituitur, necessum est, ne alterutrum quidem Filium esse, non Verbum, inquam, non hominẽ, sed eam ipsam causam propter quam coaptati sunt: & ita causa coaptatione prior erit, quæ Filium efficit, ergo secundum hoc, ante carnem Filius extabat. Istis ad istum modum disputatis, ad aliud defugiant, dictitantes, non hominem esse Filium, neque vtrumque simul coniunctum, sed in principio Verbum simpliciter appellari: ex quo autem homo factus esset, iam inde eum Filium esse nominatum: non enim antequam homo apparuisset, Filium fuisse, sed Verbum duntaxat. Et vt Verbum caro factum est, cum ante caro non esset, ita Verbum Filius effectum est, cum antea Filius non esset. Talia sunt illorum nugamenta, sed refutatio clara in promptu est:

si enim omnino inde quod hominem induisset Filius effectus est, aut illa ipsa susceptio humanitatis pro causa, cur Filius sit, habenda fuerit. Et si homo in causa, vt Verbum sit Filius, aut vtrumque coniunctim id efficiunt, eadem absurda rursum occurrerent. Deinde si primum verbum, & postea Filius, apparebit posterius cognouisse Patrem, & non prius: siquidē non verbum cognoscit, sed Filius. Nemo enim cognoscit Patrem, nisi Filius. Porro & illud offendet eum postea in sinu Patris fuisse, & postmodum ipsum & Patrem vnum esse factos, & posterioris temporis esse, *Qui vidit me, vidit Patrem meum*. Hæc enim omnia de Filio dicta sunt. Atque ita cogentur dicere, Verbum nihil fuisse, sed duntaxat merum nomen Non enim in nobis neque cum Patre, neque qui Verbum vidit, Patrem vidit, neque omnino cognitus factus est Pater: siquidem per Filium cognoscitur Pater: ita enim scriptū est, *Et cui Filius reuelauerit*. Quum igitur Verbum nondum erat Filuis, nō dum quisquam Patrē cognoscebat. Quomodo igitur Moſi, quomodo Patribus visus est, quum ipse tamen in libris Regnorum dicat, reuelādo reuelatus sum ad omnes Patres vestros? Si vero reuelatus est Deus, nimirum erat Filius, qui illum reuelaret, vt ipse inquit, *& cuicunque Filius reuelauerit*. Impium igitur & stultum est dicere, aliud esse Verbum, & aliud Filium. Vnde autem hanc opinionem sibi parauerint, pulchrum est quærere. Aiunt autem, quia nulla fit mentio in Veteri Testamento de Filio, sed de Verbo, ideo Filium verbo ætate minorem asseuerauere, quod illius fit mentio in Veteri Testamento: Istiusmodi sunt quæ impii illi crepant. Primum igitur diuidere Testamenta, & alterum sine altero accipere, Manichæorum & Iudaicæ factionis est, cum illi Veteri Testamēto, isti nouo obtrectent: deinde secundum eos, si ea quæ in Veteri Testamento sunt posita, tempore præcedunt, & ea quæ in nouo Testamento memorantur, recentiora æstimāda sunt, & ex scriptis tempora iudicanda: necesse est vicissim, recentiora ista esse: *Ego & Pater vnum sumus*: &, *vnigenitus qui est in sinu Patris*: &, *qui vidit me, vidit Patrem meum*: non enim ex Veteri Testamento, sed ex nouo ista contestata fiunt. Atqui re vera multa de Filio in Veteri Testamento referuntur, vt in Psalmo: *Filius meus es tu, ego hodie genui te*: & in titulo noui Psalmi in finem, *super occultis Filii*, *Psalmus Dauidi*, & in quadragesimi quarti inscriptione, in finem, *super rebus mutandis Filii Chorę ad prudentiā: Canticum super dilecto*, & in Esaia, *Cantabo Dilecto, cantionem dilecti ad suam vineam, vinea fuit dilecto*. Iam Dilectus ille quis fuerit, nisi Filius vnigenitus, vt in Psalmo centesimo nono patet: *ex vtero* (inquiens) *ante luciferum genui te*, de quo in sequentibus dicetur: Et in prouerbiis itidem: *Et ante omnes colles genuit me*: & in Daniele, species quarti, quæ apparebat similis Filio Dei, aliaque compluria. Si igitur ex Veteri Testamento vetustas rerum colligitur, verustus etiam fuerit Filius, cuius mentio est, declaratioq; frequens in Veteri Testamēto.

Sed

εἰ γὰρ ὅλως ἐνανθρωπήσας γέγονεν υἱός, ἡ ἐνανθρώπησις αἰτία. καὶ εἰ ὁ ἄνθρωπος αἴτιος τοῦ εἶναι αὐτὸν υἱόν, ἢ τὸ σωμάμφοτερον, καὶ τὰ αὐτὰ ἄτοπα ἀπαντήσει· ἔπειτα, εἰ πρῶτον λόγος, καὶ ὕστερον υἱός, φανήσεται ὕστερον ἐγνωκὼς τὸν πατέρα, καὶ οὐ πρότερον. οὐ γὰρ ὁ λόγος γινώσκει, ἀλλ' ὁ υἱός. οὐδεὶς γὰρ γινώσκει τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱός· ἀπαντήσει δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ὕστερον ἐν κόλπῳ τοῦ πατρὸς γέγονε, καὶ ὕστερον αὐτὸς καὶ ὁ πατὴρ ἓν γεγόνασιν. καὶ ὕστερον τὸ, ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα· ταῦτα γὰρ πάντα ὅτι υἱοῦ ἐλέχθη. ἐκ δὴ τούτων ἀναγκαθήσονται εἰπεῖν· ἓν οὐδὲν ἰῶτα ὁ λόγος, ἀλλ' ὄνομα μόνον· ὅτε γὰρ ἐν ἡμῖν μετὰ τοῦ πατρὸς, οὔτε τὸν λόγον ἑωρακὼς ἔβλεπε τὸν πατέρα, ὅτε ὅλως τινὶ ἐγνώσθη ὁ πατὴρ, διὰ γὰρ υἱοῦ γινώσκεται ὁ πατὴρ· ἕτω γὰρ καὶ γέγραπται, ᾧ ἐὰν ὁ υἱὸς ἀποκαλύψῃ· μή πω ὄντος τοῦ λόγου υἱοῦ, ἀδέπω τις ἐγίνωσκε τὸν πατέρα. πῶς οὖν ὠφεῖ, πῶς τοῖς πατράσιν ὤφθη; αὐτὸς γὰρ ἐν ταῖς βασιλείαις φησὶν, ἀποκαλυφθεὶς ἀπεκαλύφθην πρὸς πάντας τοὺς πατέρας ὑμῶν. εἰ δὲ ἀπεκαλύφθη θεὸς, δῆλον ὅτι ᾧ ἀποκαλύψων υἱὸς, ὡς αὐτός φησι. ᾧ ᾧ ἐὰν ὁ υἱὸς ἀποκαλύψῃ· ἀσεβῶς μὲν οὖν ἀνόητον τὸ λέγειν, ἄλλον εἶναι, τὸν λόγον καὶ ἄλλον τὸν υἱόν· πόθεν δ' ἄρα τοιαύτην ἐφεύρασιν ἔριδος καλόν. φασὶ δὴ διὰ τὸ μὴ εἰρῆσθαι ἐν τῇ παλαιᾷ θεὸν υἱόν, ἀλλὰ θεὸν λόγον. διὰ τοῦτο νεώτερον ὑπονοεῖν τοῦ λόγου τὸν υἱὸν διαβεβαιοῦνται ὅτι μὴ ἐν τῇ παλαιᾷ ἀλλ' ἐν τῇ καινῇ μόνῃ ἐλέχθη. ταῦτ' ἐκεῖνοι ἀσεβῶς φθέγγονται· πρῶτον μὲν γὰρ διαιρεῖν τὰς διαθήκας, & μὴ πλὴν ἑτέραν τῆς ἑτέρας δέχεσθαι μανιχαίων καὶ ἰουδαίων τὸ ὑπόδειγμα, τῶν μὲν τὴν παλαιᾶς, τῶν δὲ τὴν νέαν αἱρουμένων. ἔπειτα κατ' αὐτοὺς, εἰ τὰ ἐν τῇ παλαιᾷ κείμενα πρεσβύτερά ἐστι & ἐκ τῶν χρόνων, τὰ δὲ ἐν τῇ νέᾳ νεώτερά ἐστι & ἐκ τῶν γραμμάτων οἱ χρόνοι κρίνονται· ἀνάγκη πάλιν νεώτερα εἶναι τὸ ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· τότε μονογλῶς· καὶ τὸ ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα. οὐ γὰρ ἐκ τῆς παλαιᾶς, ἀλλ' ἐκ τῆς καινῆς ταῦτα μαρτυρεῖται. οὐ μὴν ἀλλ' ἀληθῶς ἦν ἐν τῇ παλαιᾷ, πολλὰ λέγεται· οἷον ἐν τῷ δευτέρῳ ψαλμῷ, υἱός μου εἶ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. καὶ ἐπιγραφὴ δ' ἐνάτου ψαλμῷ, εἰς τὸ τέλος ὑπὲρ τῶν κρυφίων τοῦ υἱοῦ, ψαλμὸς τῷ δαυὶδ. καὶ ἐν τῷ μδ. εἰς τὸ τέλος ὑπὲρ τῶν ἀλλοιωθησομένων τοῖς υἱοῖς κορὲ εἰς σύνεσιν ᾠδὴ ὑπὲρ τοῦ ἀγαπητοῦ· καὶ ἐν τῷ ἑσυᾳ, ἄσω δὴ τῷ ἠγαπημένῳ ἆσμα τοῦ ἀγαπητοῦ τῷ ἀμπελῶνί μου. ἀμπελὼν ἐγένηθη τῷ ἠγαπημένῳ· τὸ δὲ ἀγαπητὸς τίς αὖ εἴη, ἢ υἱὸς μονογλῶς; ὡς καὶ ἐν τῷ ρθ, ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε, πρὸ οὗ ὕστερον λεχθήσεται, ἐν παροιμίαις δὲ, πρὸ δὲ πάντων τῶν βουνῶν γεννᾷ με· καὶ ἐν τῷ δανιὴλ, ἡ ὅρασις τοῦ παρθένου ὁμοία υἱῷ θεοῦ, & ἄλλα πλείονα. εἰ τοίνυν ἐκ τῆς παλαιᾶς ἡ ἀρχαιότης· ἀρχαῖος ἂν εἴη & ὁ υἱὸς ὁ ἐν τῇ παλαιᾷ. ἐν πολλοῖς σαφηνίζομεν.

Ἀλλὰ

Ἀλλὰ ναί φασι· κεῖται μὲν, ἀλλ' οὐ προφητικῶς δὲ ἔχει. Οὐκ οὖν καὶ περὶ τοῦ λόγου προφητικῶς εἰρῆσθαι λεχθείη ἄν, οὐ γὰρ τὸ μὲν, τὸ δὲ, εἰ γὰρ τὸ υἱός μου εἶ σὺ, ὅτι μέλλοντος· δῆλον ὅτι καὶ τὸ, τῷ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν· οὐ γὰρ εἶπεν ἐγίνοντο· οὐδὲ ἐποίησεν. ὅτι δὲ τὸ ἐστερέωσεν ὅτι μέλλοντος, φησὶν, ὁ κύριος ἐβασίλευσεν, εἶπε. καὶ γὰρ ἐστερέωσε τὴν οἰκουμένην, ἥτις οὐ σαλευθήσεται. καὶ εἰ τὸ ἐν τῷ θεσσαρακοστῷ τετάρτῳ ὑπὲρ τοῦ ἀγαπητοῦ ὅτι μέλλοντος, δῆλον ὅτι καὶ τὸ ὅτι- A φερόμενον, ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθὸν, καὶ εἰ τὸ ἐκ γαστρὸς, ὅτι ἀνθρώπου ἄρα ἦν τὸ ἐκ καρδίας. εἰ γὰρ ἡ γαστὴρ ἀνθρώπινον, καὶ καρδία σωματικὴν. εἰ δὲ τὸ ἐκ καρδίας, ἀΐδιον, καὶ τὸ ἐκ γαστρὸς ἀΐδιον, καὶ εἰ ὁ μονογενὴς ἐν κόλποις, καὶ ὁ ἀγαπητὸς ἐν κόλποις· πάντων γὰρ ἐστὶ τὸ τε μονογενὲς καὶ τὸ ἀγαπητὸν, ὡς τὸ, οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός· οὐ γὰρ δὴ τῷ εἰς αὐτὸν ἀγάπῳ σημαίνων ἦλων, εἶπε τὸ ἀγαπητὸς, ἵνα μὴ τοὺς ἄλλους μισεῖν δόξῃ, ἀλλὰ τὸ μονογενὲς ἐδήλου· ἵνα τὸ μόνον ἐξ αὐτοῦ εἶναι αὐτὸν δείξῃ, καὶ τῷ ἀδρᾷ ἀγαπᾷ σημαίνων ἦλων ὁ λόγος τὸ μονογενὲς ἔφη, προσώγκε τὸν υἱόν σου τὸν ἀγαπητὸν, παντὶ δὲ δῆλον ἐκ τῆς σάρας μόνον εἶναι τὸν Ἰσαάκ· ἔστιν ἄρα ὁ λόγος υἱός οὐκ ἄρτι γεγενὼς, ἢ ὀνομασθεὶς υἱὸς, ἀλλ' ἀεὶ υἱός· εἰ γὰρ μὴ υἱός, οὐδὲ λόγος, καὶ εἰ μὴ λόγος, οὐδὲ υἱός· τὸ γὰρ ἐκ τοῦ πατρὸς, υἱός ἐστι. τί δέ ἐστιν ἐκ τοῦ πατρὸς, εἰ μὴ ὁ λόγος ὁ ἐκ καρδίας προελθὼν, καὶ ἐκ γαστρὸς γνωσθεὶς, οὐ γὰρ ὁ πατὴρ λόγος ἐστὶν, οὐδὲ ὁ λόγος πατήρ ἐστιν, ἀλλ' ὁ μὲν πατὴρ, ὁ δὲ υἱός, καὶ ὁ μὲν γεννᾷ, ὁ δὲ γεννᾶται· μαίνεται μὲν οὖν ἄρειος ἐξ οὐκ ὄντων εἶναι λέγων τὸν υἱόν, καὶ ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν· μαίνεται δὲ καὶ σαβέλλιος λέγων τὸν πατέρα, εἶναι υἱόν· καὶ ἔμπαλιν τὸν υἱὸν εἶναι πατέρα ὑποστάσει μὲν ἕν, ὀνόματι δὲ δύο· μαίνεται δὲ παραδείγματι χρώμενος τῇ τοῦ πνεύματος χάριτι· ἔφη γὰρ, ὥσπερ διαιρέσεις χαρισμάτων εἰσὶ, τὸ δ' αὐτὸ πνεῦμα, οὕτω καὶ ὁ πατὴρ, ὁ αὐτὸς μέν ἐστι, πλατύνεται δὲ εἰς υἱὸν καὶ πνεῦμα, ἔστι δὲ τοῦτο μεστὸν ἀτοπίας· εἰ γὰρ ὡς ἐπὶ τοῦ πνεύματος οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ θεοῦ ἐστὶν, ἔσται ὁ πατὴρ λόγος καὶ πνεῦμα ἅγιον, ᾧ μὲν γινόμενος πατὴρ, ᾧ δὲ λόγος, ᾧ δὲ πνεῦμα πρὸς τὴν χρείαν ἑκάστου ἁρμοζόμενος, καὶ ὀνόματι μὲν υἱὸς καὶ πνεῦμα, τῷ δὲ ὄντι πατὴρ μόνον. ἀρχὴν μὲν ἔχων τὸ γίνεσθαι υἱὸς, παυόμενος δὲ τοῦ λέγεσθαι πατὴρ, ἐνανθρωπήσας μὲν ὀνόματι, τῇ δὲ ἀληθείᾳ μηδὲ ἐπιδημήσας, καὶ ψαύομενος μὲν τὸ λέγειν, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ, τῷ δὲ ὄντι αὐτὸς ὢν πατὴρ, καὶ ἕτερα ἄλλα ἐπὶ σαβελλίου ἄτοπα ἅπαντα,

Sed mihi hic dixerint: est quidem in veteri testamento de eo habita mentio, sed prophetico more in futurum rem gerendã significans. Igitur & de Verbo quoq; propheticè istiusmodi dicta fuerint: non.n. hoc propheticè, illud alterum non propheticè. Si.n. illud: *Filius meus es tu*, ad futuras actiones pertinet, certum est, etiam istud: *Verbo Domini cœli firmati sunt*, ad futuram rerum configurationẽ pertinere: quippe, qui non dixit, facti sunt, aut fecit. Quòd autem *firmauit*, de futuro locutus sit, indicat illud alterum, *Dominus regnauit*, quod primo loco positum est, cui deinde subiungitur, *Firmauit orbe terræ, qui non cõmouebitur*. Si aũt in 44. de Dilecto in futurum locutus est. Certũ est, & eo ipso φ subsequitur, ea in futurũ locutum fuisse, dum ait: *Eructauit cormeum Verbum bonum*. Iam si ex vtero de homine dicitur, nimirũ & ex corde de homine dicetur. Nã si vterus hominis est, etiam cor hominis fuerit, & ad corpus referendum est. Quòd si ex corde æternũ quiddam, etiam ex vtero æternum quiddam in fructu suo significare debet. Et si vnigenitus in sinu æternum quiddam denotat, etiam Dilectus in sinu sua significatione idem sibi obtinuerit. Eadem, n. res est vnigenitus & dilectus, sicuti & ibi: *Hic est filius meus dilectus*. Nõ enim, quò suam in eum dilectionem ostenderet, Dilectum illud appellauit, ne ea ratione cæteros se odisse indicaret: sed ea voce vnigeniti naturam ostendere voluit, quo palam faceret illum solum ex se esse genitũ. Certe, Abrahæ demõstrare volens vnigenitum se petere, ita locutus est: *Offer Filium tuum dilectum illum*. Iam cuiuis constat Isaacum vnigenitũ esse ex Sara. Est igitur Verbũ Filius non nnper factus, aut nominatus filius: sed semper filius. Nam nisi sit filius, Verbum non fuerit. Et si non sit Verbũ, nõ etiam Filius fuerit. Nam ex Patre esse, Filium est esse. Quis.n. ex patre est, nisi Verbum ex corde progressum? & ex vtero genitum? Nõ.n. pater Verbũ est, neq; Verbum pater est, sed ille pater est, iste aũt filius: & ille genuit, iste aũt gignitur. Insanit igitur Arius qui dicit Filiũ è nihilo extitisse, & fuisse aliquando cũm ipse nõ esset. Insanit quoq; Sabellius, cùm dicit Patrem esse filium & vice versa, filium esse Patrem. Essentia personaque esse vnum eos, sed nomine duos. Insanit autem dum pro eius rei similitudine gratiis vtitur Spiritus sancti. Ait enim *Quemadmodum discrimina sunt gratiarum, idem autem Spiritus*: ita quoq; pater quum idem sit, dilatatur in filium & Spiritum. Cæterum illud plenũ est absurditatis. Si enim vt in spiritu se habet diuersitas gratiarum, ita quoq; se habet triplicitas personarum in Deo, sequitur, vt pater & verbũ sit, & Spiritus sanctus, vt qui hoc modo pater, illo modo Verbum, isto modo Spiritus sanctus, haberi possit, dũ se accommodat ad vniuscuiusq; necessitatẽ, atque ita fieri, vt nomine duntaxat filius, & Spiritus, reuera tamen non nisi pater existat, vtpote, qui ex se habeat principium sui vt nascatur: desinẽs aũt nasci, pater appelletur: & hominẽ quidem nomine tenus factum esse, reuera tamen non aduenisse, & in eo eum falsum dixisse, *Ego & pater vnum sumus*: cum ipse solus pater sit: & quæcunque alia absurda apud Sabellium inueniuntur.

Atqui ita neceſſum eſt, deſinere nomen filii & Spiritus ſancti impleto eo vſu, cui deſtinabantur, actaq; omnia ridicula erunt, eò quòd non reuera, ſed nomine tenus perpetrata ſint. Iam verò, deſinente nomine filij pro ipſorum opinione, deſinet quoq; eſſe Baptiſmatis gratia, quippe, quòd in filio dabatur. Et quid aliud ſequetur, quàm abolitio rerum naturæ? Si enim, vt nos cõderemur, prodiit Verbum, eoq; progreſſo, ſubſiſtimus, certum eſt, eo regreſſo in Patrem, vt ipſi aiunt, nos vlterius ſuperſtites futuros non eſſe. Ita enim erit, quemadmodũ fuit: & ita non futuri ſumus, vt antea non eramus. Nam eo vlterius non prodeunte, nõ erit vlterius rerum natura: abſurda: igitur ſunt iſta. Quòd autem filius principium exiſtendi non habuit, ſed ſemper & ante ſuſceptum hominẽ, in patre erat, declarat Ioannes in prima epiſtola, dicẽs: *Quod erat ab initio, quod audiuimus, quod vidimus oculis noſtris, quod contemplati ſumus, & manus noſtræ contrectauerunt de Verbo vitæ, & vita manifeſtata eſt, & vidimus, & teſtamur, & annunciamus vobis vitam æternam, quæ erat apud patrem, & manifeſtata eſt in nobis.* Quo in loco dixit, nõ quòd vita facta erat, ſed quòd erat apud Patrẽ: in fine epiſtolæ ipſum filium hanc vitam eſſe ait, dum ſcribit: *Et nos ſumus in vero, nempe in Filio eius Ieſu Chriſto: ipſe enim eſt verus Deus, & vita æterna.* Quòd ſi Filius eſt Vita, & Vita erat apud Patrem, ergo & filius quoque erat apud Patrem. Vt enim filius Verbum eſt, ita Deus quoque fuerit Pater: filius autem ſecundum Ioannem non quouis modo aut ſimpliciter, ſed verus Deus appellatur, cum ait, *& Deus erat Verbum*: Ipſeque adeo filius dixit: *Ego ſum vita.* Eaque de cauſa filius eſt Verbum & vita quæ eſt apud Patrem. Idem Ioannes rurſus ita his verbis: *Vnigenitus filius qui eſt in ſinu Patris*, declarat eum filium eſſe. Quem enim Ioannes filium appellat, hunc Dauid manum appellauit: *Vt quid auertis manum tuã & dexteram è medio ſinus tui?* Ergo ſi manus eſt in ſinu, & filius eſt in ſinu, ipſe filius fuerit manus, & ipſa manus fuerit filius, per quam pater omnia fecit. *Tua enim manus*, inquit, *fecit hæc omnia: manu tua eduxiſti populum.* Ergo hoc ipſum per filium fecit. Iam, ſi ipſa mutatio dextræ excelſi: & etiam illud, in finem pro mutandis, *canticum ſuper Dilecto*: Dilectus ſcilicet manus illa eſt, quæ mutationem accepit, de qua etiam loquitur vox illa diuina: *Hic eſt filius meus dilectus*, idem ergo manus mea, ac ſi diceret, filius meus. Cæterũ, quia nonnulli inſciti homines tollentes filium, ſordidum eſſe volunt hoc dictum, *Ex vtero ante luciferum genui te*: quaſi illud in Mariam competat, affirmantes ſcilicet eum ante exortum ſtellæ matutinæ ex Maria natum eſſe: non enim congruere in Deum vteri vocabulum: Neceſſum eſt, vt hic pauca diſputemus.

Si

ἀνάγκη ᾖ καὶ παῦλαν ἑσθαι τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ καὶ τὸ πνεῦμα. τῆς χρείας πληρωθείσης, καὶ ἔσται λοιπὸν ἄχρι παιδιᾶς τὰ γινόμενα, ὅτι μὴ ἀληθείᾳ, ἀλλ' ὀνόματι ἐπεδείχθη. παυομένου δὲ τοῦ ὀνόματος τοῦ υἱοῦ κατ' αὐτοὺς, παύσεται ⸌ τοῦ βαπτίσματος ἡ χάρις· εἰς γὰρ υἱὸν ἐδόθη, καὶ τί ἀκολουθήσει; ἡ ἀφανισμὸς τῆς κτίσεως; εἰ γὰρ ἵν' ἡμεῖς κλιθῶμεν προσῆλθεν ὁ λόγος, καὶ προελθόντος αὐτοῦ, ἐσμὲν. δῆλον ὅτι ἀναχωρουῦτος αὐτοῦ εἰς τὸν πατέρα, ὡς φασὶ, οὐκ ἐπ ἐσόμεθα, οὕτω γὰρ ἔσται ὥσπερ λῶ, οὕτως οὐκ ἐσόμεθα ὥσπερ οὐκ οὐῶ ἦμεν, οὐκ ἔτι γὰρ προελθόντος, οὐκ ἔτι ἡ κτίσις ἔσται. ἅπαντα μὲν οὖν ταῦτα, ὅτι δὲ ὁ υἱὸς οὐκ ἀρχὴν ἔχει τοῦ εἶναι, ἀλλ' ἀεὶ καὶ πρὸ τῆς ἀνανθρωπήσεως πρὸς τὸν πατέρα ἐστὶ, δηλοῖ ἰωάννης ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιστολῇ λέγων; ὃ λῶ ἀπ' ἀρ- ,,
χῆς, ὃ ἀκηκόαμεν, ὃ ἑωράκαμεν τοῖς ὀφθαλ- ,,
μοῖς ἡμῶν, ὃ ἐθεασάμεθα, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ,,
ἐψηλάφησαν περὶ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς, καὶ ,,
ἡ ζωὴ ἐφανερώθη, καὶ ἑωράκαμεν, καὶ μαρ- ,,
τυροῦμεν, καὶ ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν τὴν ζωὴν ,,
τὴν αἰώνιον, ἥτις λῶ πρὸς τὸν πατέρα καὶ ἐ- ,,
φανερώθη ἡμῖν. ἐνταῦθα λέγων ὅτι ἡ ζωὴ οὐ γέγονεν, ἀλλ' λῶ πρὸς τὸν πατέρα, ἐν τῷ τέλει τῆς ἐπιστολῆς τὸν υἱὸν εἶναι ἔφη τὴν ζωήν· γεγράφει σοι οὐῶ, καὶ ἐσμὲν ἐν τῷ ἀληθινῷ, ἐν ,,
τῷ υἱῷ αὐτοῦ ἰησοῦ χριστῷ, οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθι- ,,
νὸς θεὸς καὶ ζωὴ αἰώνιος. εἰ δὲ ὁ υἱὸς ἐστιν ἡ ζωὴ, καὶ αὕτη πρὸς τὸν πατέρα, καὶ εἰ ὁ ,,
υἱὸς λῶ πρὸς τὸν πατέρα, λέγει δὲ ὁ αὐτὸς, καὶ ὁ λόγος λῶ πρὸς τὸν θεὸν, ὁ υἱὸς αὖ ἔτη ὁ λόγος ὁ ἀεὶ ὢν πρὸς τὸν πατέρα, ὥσπερ δὲ ὁ υἱὸς λόγος ἐστὶν· οὕτως ὁ θεὸς, ὁ αὐτὸς αὖ ἔτη ὁ πατήρ. ὁ μέν τοι υἱὸς κατὰ τὸν ἰωάννην θεὸς οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ἀληθινὸς θεός ἐστι κατὰ τὸν αὐτὸν, καὶ θεὸς λῶ ὁ λόγος, ἔλεγέ τε ὁ υἱὸς, ἐγώ εἰμι ἡ ζωή· οὐκ οὐῶ ὁ υἱὸς λόγος ,,
ἐστὶ καὶ ζωὴ οὖσα πρὸς τὸν πατέρα, καὶ ὁ αὐ- ,,
τὸς ἰωάννης πάλιν, ὁ μονογενὴς υἱὸς ὁ ὢν εἰς τὸν ,,
κόλπον τοῦ πατρὸς· δείκνυσι τὸν υἱὸν ἀεὶ ἔτναι. ,,
ὃν γὰρ λέγει ἰωάννης υἱὸν, τοῦτον χεῖρα ὁ ἡσαΐας λέγει, ἵνα τί ἀποστρέφεις τὴν χεῖρά σου, ,,
καὶ τὴν δεξιάν σου ἐκ μέσου τοῦ κόλπου σου· ,,
οὐκ οὐῶ εἰ ἡ χεὶρ ἐν τῷ κόλπῳ, καὶ ὁ υἱὸς ἐν κόλπῳ, ὁ υἱὸς αὖ ἔτη ἡ χεὶρ, καὶ ἡ χεὶρ αὖ ἔτη ὁ υἱὸς, δι' οὗ ἐποίησε τὰ πάντα ὁ πατήρ· ἡ χείρ ,,
σου γὰρ, φησὶν, ἐποίησε πάντα ταῦτα, καὶ τῇ ,,
χειρί ἐξήγαγες τὸν λαὸν. οὐκ οὐῶ ἅλλος τοῦ υἱοῦ. ,,
εἰ δὲ καὶ αὕτη ἡ ἀλλοίωσις τῆς δεξιᾶς τοῦ ὑψίστου· καὶ πάλιν εἰς τὸ πλῆθος, ὑπὲρ τῶν ἀλλοιωθησομένων ᾠδὴ ὑπὲρ τοῦ ἀγαπητοῦ, ὁ ἀγαπητὸς ἄρα ἐστὶν ἡ χεὶρ ἡ ἀλλοιωθησεῖα, περὶ ἧς λέγει ἡ θεία φωνὴ, ἅτις ἐστὶν ὁ υἱὸς μου ὁ ἀγαπη- ,,

τὸς. ἴσον ἄρα ἐστὶν αὕτη ἡ χεὶρ μου, τῷ ὅτος ὁ υἱός μου. ἐπειδὴ δέ τινες τῶν ἀπαιδεύτων ἀναιροῦντες τὸ εἶναι υἱὸν, εὐελίζουσι τὸν κύριον περὶ ἑωσφόρου ἐγχύνησά σε ὡς ἂν εἰπὶ τῆς μαρίας ἀρμόζοντος λέγα, φάσκοντες πρὸ ἑωθινοῦ ἀστέρος γεγεννῆσθαι αὐτὸν ἀπὸ μαρίας. μὴ γὰρ ἂν ἐπὶ θεοῦ ἁρμόζοιτο μήτρα λέγειν, ὁ λίαν εἰπεῖν ἀνάγκη.

ἐπὶ μὲν

εἰ μὲν οὖν ὅτι ἡ μήτηρ ἀνθρώπινόν ἐστι, διὰ τοῦτο ἀλλότριον θεοῦ, δῆλον ὅτι καὶ ἡ καρδία ἀνθρώπινον ἔχει τὸ σημαινόμενον. ἀκολουθεῖ γὰρ τῇ καρδίαν ἔχοντα, ἔχειν καὶ μήτραν, ἀμφοτέρων δὴ ἀνθρωπίνων ὄντων, ἢ ἀναιρεῖν ἑκάτερον ἀνάγκη. ἢ ἀμφοτέρων τὴν διάνοιαν ζητεῖν χρή, ὡς γὰρ ἡ καρδίας λόγος, οὕτως ἡ μήτρος γνήσιμα, καὶ ὥσπερ καρδίας θεοῦ λεγομένης, οὐκ ἀνθρωπίνως νοοῦμεν αὐτήν· οὕτως ἐὰν ἡ μήτρος ἡ γραφὴ λέγει, οὐ σωματικῶς δεῖ τοῦτο ἐκδέχεσθαι. ἔθος γὰρ τῇ θείᾳ γραφῇ ἀνθρωπίνως τὰ ὑπὲρ ἄνθρωπον λαλεῖν, καὶ σημαίνειν· ἀμέλει περὶ τῆς κτίσεως διηγούμενος φησίν, αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με καὶ ἔπλασάν με. καὶ ἡ χείρ μου ἐποίησε ταῦτα πάντα, καὶ αὐτὸς ἐνετείλατο καὶ ἐκτίσθησαν. ἁρμοζόντως ἄρα περὶ ἑκάστου σημαίνει. τὸ μὲν γὰρ τοῦ ἰδίου καὶ τοῦ γνησίου, τῆς τοῦ κτίσεως τοῦ ἀρχῆς τοῦ εἶναι. τὰ μὲν γὰρ ποιεῖ καὶ κτίζει, τὸν δὲ γόνον ἐξ ἑαυτοῦ, λόγον, σοφίαν. μήτηρ γὰρ καὶ καρδία, τὸ ἴδιον καὶ γνήσιον δηλοῦσι· καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς, τὰ μὲν γνήσια ἐκ μήτρος ἔχομεν· τὰ δὲ ἔργα διὰ χειρὸς ποιοῦμεν. τί οὖν, φασὶ, καὶ τὸ περὶ τοῦ ἑωσφόρου; ἐγὼ δ' ἂν εἴποιμι, εἰ τὸ περὶ τοῦ ἑωσφόρου τούτου θαυμαστὸν δείκνυσι τοῦ ἐκ μήτρας γέννησιν, πολλοὶ καὶ ἄλλοι περὶ τῆς τοῦ ἀστέρος ἀνατολῆς ἐγεννήθησαν. τί οὖν θαυμαστὸν ἐπὶ τούτου εἴρηται ὅπου ὡς ἐξαιρέτου τινὸς αὐτοῦ μνημονεύει; κοινοῦ ὄντος καὶ ἐπὶ πολλῶν ἔπειτα διαφέρει τὸ γεννῆσαι τοῦ ἐξαγαγεῖν, τὸ μὲν γὰρ γεννῆσαι ἀρχὴν ἔχει καταβολῆς, τὸ δὲ ἐξαγαγεῖν, οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ τὸ ὑπάρχον προαγαγεῖν. εἰ τοίνυν ἐπὶ τοῦ σώματος ἁρμόζει ἡ φωνὴ, ἰστέον ὅτι οὐ τότε ἀρχὴν γενέσεως εἴληφεν, ὅτε τοῖς ποιμέσιν ἐνηγελίσθη νυκτὸς, ἀλλ' ὅτε ὁ ἄγγελος ἐλάλησε πρὸς τὴν παρθένον. οὐκ ἦν δὲ τότε νύξ· οὐ γὰρ εἴρηται, νὺξ δὲ ἦν ὅτε ἐξῆλθεν ἀπὸ τῆς μήτρος· τοῦτο τὴν διαφορὰν τίθησιν ἡ γραφὴ, καὶ τὸ μὲν γεγεννῆσθαι πρὸ ἑωσφόρου φησὶ, τὸ δὲ ἐκ μήτρος πρόοδον ὀνομάζει· ὡς ἐν εἰκοστῷ πρώτῳ ψαλμῷ, σὺ εἶ ὁ ἐκσπάσας με ἐκ μήτρος, ἄλλως τε οὐκ εἶπε πρὸ ἀνατολῆς ἑωσφόρου ἀλλ' ἁπλῶς ἑωσφόρου· εἰ τοίνυν ἐπὶ τοῦ σώματος πλησίον τὸ ῥητὸν, ἀνάγκη ἦν πρὸ τοῦ Ἀδὰμ εἶναι τὸ σῶμα· πρὸ τοῦ Ἀδὰμ γὰρ οἱ ἀστέρες, ἢ ζητεῖν τὸν νοῦν τοῦ γράμματος, ὃ πρὸ ἰωάννου ἐκλαβεῖν δυνατόν, ἐν γὰρ τῇ ἀποκαλύψει φησὶν, ἐγὼ τὸ Ἄλφα, καὶ τὸ Ὦ, ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος, ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος, μακάριοι οἱ πλατύνοντες τὰς στολὰς αὐτῶν, ἵν' ἔσῃ ἡ ἐξουσία αὐτῶν ἐπὶ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, καὶ τοῖς πυλῶσιν εἰσέλθωσιν εἰς τὴν πόλιν, ἔξω οἱ κύνες, καὶ οἱ φαρμακοὶ, καὶ οἱ πόρνοι, καὶ οἱ φονεῖς, καὶ οἱ εἰδωλολάτραι, καὶ πᾶς ποιῶν καὶ φιλῶν ψεῦδος. ἐγὼ Ἰησοῦς ἔπεμψα τὸν ἄγγελόν μου μαρτυρῆσαι ὑμῖν ταῦτα ἐν ταῖς ἐκκλησίαις. ἐγώ εἰμι ἡ ῥίζα καὶ τὸ γένος Δαβίδ, ὁ ἀστὴρ ὁ λαμπρὸς ὁ πρωϊνός,

Si igitur, quia vterus humanum quiddam sapit, alienum id à Deo esse volunt, certúmque est, etiam vocabulum cordis aliquid humani significare. Sequitur enim vt qui cor habeat, ventrem etiam habeat, cum ambo æque ad homines pertineant: aut necessum erit, vtrumque simul tolli: aut requiri oportet, quid sibi ambæ dictiones velint. Vt enim ex corde Verbum: ita & ex vtero fœtus, & sicuti dum mentio fit de corde Dei, non humanum cor intelligimus: ita quoque dum scriptura loquitur de vtero Dei, non ita excipiendum est, quasi corporeus sit ille vterus. Consuetudo enim est sacræ scripturæ humanitus ea, quæ supra hominem sunt, eloqui & significare. Certè; de creatione verba faciens, *Manus tuæ* (inquit) *fecerunt me & plasmauerunt me*: &, *Manus tua fecit hæc omnia*: &; *Ipsè mandauit & creata sunt*, congruenter admodum singula denotauit, dum & filij genuitatē, & proprietatem, & creaturæ primordia describit. Quædam enim Pater facit & condit: quædam gignit ex se, Verbum nimirum & Sapiētiam. Vterus enim & cor, id quod proprium est & genuinum demonstrat: nam & nos id quod nobis genuinum est in prole, ex vtero habemus: opera autem manu perficimus. Quid igitur garriunt de genitura ante luciferum? Ego autem libens dixero. Si illud de genito ante luciferum, partum Mariæ mirabilem demonstrat, multos etiam alios ante exortum eius stellæ in lucem esse editos. Quid igitur miri in his verbis, vbi tamen quasi de eximio aliquo mentionem facit, quum ista ratio nascendi vulgaris sit? Est quoque discrimen inter gignere & edere. Nam gignere principium iactę sementis indicat: edere autem nihil est aliud, quàm qnod iam est, in lucem producere. Si igitur de corpore vox ista congrua & apta est, sciendum est non tum principium generationis eum assequutum esse, quum pastoribus id noctu euangelizatum fuit, sed tum cùm Angelus loquebatur ad virginem, quo tempore nox non fuit, quæ tum erat, cùm ex vtero prodiit. Hanc differentiam ponit scriptura, & genitum esse ante luciferum dixit: ex vtero autem prodire, egressum nominat, vt in Psalmo vigesimoprimo: *Tu es qui extraxisti me de vtero*, alioqui non dixit ante exortum luciferi, sed simpliciter ante luciferum. Si igitur istud de corpore accipiendum est, necessum est, vt istud corpus ante Adam sit genitum: quippe, cùm ante Adamum stellæ fuerint. Aut quæ sit sententia istius scripti, requirenda est, quam ex Ioanne desumere licitū est. Is enim ait in Apocalypsi: *Ego sum alpha & omega, primus & nouissimus, principiū & finis: Beati qui lauant stolas suas, vt sit illis facultas ad lignū vitæ: & per portas in ciuitatem introeant: foris canes & venefici, & scorta, & homicidæ, & idolorum cultores, & omnis qui facit & amat mendacium. Ego Iesus misi Angelum meum, vt hæc testaretur vobis in Ecclesia. Ego sum radix & genus Dauidis, & stella illa lucida & matutina,*

& Spiritus & ſponſa, cuius ea ſunt verba, Veni, & qui audit, dicat veni: & qui ſitit, veniat: & qui velit, accipiat aquam vitæ gratis. Si igitur genus Dauidis eſt, ſi ſtella illa lucida & matutina eſt, certum eſt Seruatorem ratione carnis ſuæ luciferum dici, quem anteceſſit Dei natiuitas, vt idem ſit cum verbis Pſalmi: *Ex me ipſo genui te, antequam in carne appareres.* Illud enim, *ante luciferum*, idem eſt ac ſi dicas, ante incarnationem Verbi. Eſt igitur in veteri teſtamento, vbi clara mentio Filij habeatur, tametſi ſuperuacaneũ ſit de illis diſputare. Si enim ea quæ poſita non ſunt in veteri teſtamento recentiora habenda ſunt, dicant iſti contentioſi vbi in veteri teſtamento de Paracleto patris mentio habita eſt. De ſpiritu quidem Sancto dictum inuenias, de Paracleto autem nihil. An igitur aliud eſt Spiritus ſanctus, & aliud Paracletus ac nouitium magis, quia non in veteri teſtamento ſermo de eo eſt habitus, iámne ideo alterum ab altero diſtinguere oportebit, aliudque dicere Spiritum ſanctum eſſe, & aliud Paracletum, quum tamen vnus idémque Spiritus ſit, & qui tum, & qui nunc ſanctificat, & conſolatur eos qui ipſum recipiunt? quemadmodum vnum & idem Verbum & Filius, qui etiã tum ad ius filiorum adoptionemque promouebat dignos? Erant enim & in veteri teſtamento filij, non per alium quàm per filiũ adoptati. Nã ſi ante Mariam filius Dei non fuiſſet, quomodo ille ante omnes fuerit, quum eum iam alij filij tempore anteceſſerint? Quomodo autem primogenitus, quum deprehendatur in gradu naſcendi poſt multos ſequi? Sed neque paracletus inter ſecundos numerari debet, quum ante omnes fuerit, neque filius numerus, aut nouitius, quippe cũ in principio Verbum extiterit. Sed vt idem eſt Spiritus & Paracletus: ita quoque idem Filius & Verbum, vt ait Saluator: *Paracletus ille Spiritus veritatis, quem mittet Pater in nomine meo*, eundem eſſe pronuncians citra vllam diſtinctionem: itidem quoque Ioannes de Verbo referens, *& Verbum*, inquit, *Caro factum eſt, & habitauit in nobis, & vidimus gloriam eius vt vnigeniti ex patre.* Neque enim iſtic eos diſtinxit, ſed identitatem in vtroque poſuit, & vt non aliud paracletus, & aliud Spiritus ſanctus, ſed vnum & idem: itaque non aliud Verbum eſt, & aliud Filius: ſed Verbum vnigenitus Filius habendum eſt. Non enim de gloria ipſius carnis locutus eſt, ſed de gloria Verbi. Qui igitur audet diſtinguere Verbũ & filium, diſtinguat quoque & diuidat ſpiritum à Paracleto. Quòd ſi Spiritus à Paracleto diuidi non poteſt, indiuiſibile quoque ſit Verbum, quod ipſum eſt filius, & Sapientia, & Virtus. Quin & Ethnici literarum periti, ſciunt hanc vocem Dilectum idem valere cum hoc vocabulo vnigenito, quum Homerus Telemachum vnigenitũ Vlyſſis dilectũ appellet, idq; in ſecũda Odyſſa. *Quidnam hæc claretuo volus ſub pectore fili? Aut curnam ſtatuis peregrinas viſe terras? Solus dilectus, Siquidem præclarus Vlyſſes*

καὶ τὸ πνεῦμα καὶ ἡ νύμφη λέγουσιν, ἔρχου· καὶ ὁ ἀκούων εἰπάτω ἔρχου, καὶ ὁ διψῶν ἐρχέσθω, ὁ θέλων λαβέτω, ὕδωρ ζωῆς δωρεάν. εἰ τίνων τὸ γένος Δαβὶδ ἐστὶν ὁ ἁγὶος Λαμπετὸς ὁ πρωϊνὸς, δῆλόν ἐστι τὸ κατὰ σάρκα τοῦ σωτῆρος, ἐωσφόρον εἰρῆσθαι, οὗ προϋπῆρχε τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ γέννημα, ὡς εἶναι τοιοῦτον τὸ ἐν τῷ ψαλμῷ, ἐξ ἐμαυτοῦ σε γεγέννηκα πρὸ τῆς κατὰ σάρκα ὀπτανείας· τὸ γὰρ πρὸ ἑωσφόρου ἴσον ἐστὶ, τῷ πρὸ τῆς σαρκώσεως τοῦ λόγου. ἔστι δὲ ἄρα καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ φανερῶς καὶ ὑἱοῦ κείμενα· εἰ καὶ περιττόν ἐστι πρὸς τούτων ἀμφισβητεῖν· εἰ γὰρ τὰ μὴ κείμενα ἐν τῇ παλαιᾷ νεώτερά ἐστι, λεγέτωσαν οἱ οὕτως φιλονεικοῦντες· ποῦ τῆς παλαιᾶς πρὸ τοῦ παρακλήτου τοῦ πνεύματος εἴρηται; πρὸ πνεύματος μὲν ἁγίου ἐλέχθη, πρὸ παρακλήτου δὲ οὐδαμῶς. ἄρα οὖν ἕτερόν ἐστι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἕτερος ὁ παράκλητος καὶ νεώτερος, ἐπεὶ μὴ ἐν τῇ παλαιᾷ κεῖται, ἢ διελεῖν χρὴ ἕτερον εἰπεῖν δεῖ τὸ ἅγιον πνεῦμα καὶ ἕτερον τὸν παράκλητον; ἓν γὰρ ἔστι τὸ πνεῦμα, καὶ τότε καὶ νῦν ἁγιάζον καὶ παρακαλοῦν τοὺς δεκτικοὺς αὐτοῦ· ὡς εἷς καὶ αὐτὸς λόγος υἱὸς εἰς υἱοθεσίαν ἄγων καὶ πιστοὺς ἀξίους· ἦσαν γὰρ καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ υἱοὶ, οὐ δι' ἄλλου, ἀλλ' ἢ διὰ τοῦ υἱοῦ πιστουμένου. εἰ γὰρ μὴ ἦν καὶ πρὸ τῆς Μαρίας υἱὸς ὁ τοῦ θεοῦ· πῶς πρὸ πάντων ἐστὶν, ὄντων πρὸ αὐτοῦ υἱῶν; πῶς δὲ καὶ πρωτότοκος, δύπερος μετὰ πολλοὺς εὐρισκόμενος; ἀλλ' οὔτε δεύτερος ὁ παράκλητος, πρὸ πάντων γὰρ ἦν, οὔτε νεώτερος ὁ υἱὸς, ἐν ἀρχῇ γὰρ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὡς πατὴρ τὸ πνεῦμα καὶ παράκλητος, οὕτως πατὴρ υἱὸς καὶ λόγος· ὡς ἔφη ὁ σωτήρ· ὁ δὲ παράκλητος τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ πέμψει ὁ πατὴρ ἐν τῷ ὀνόματί μου, πατὴρ λέγων καὶ διαιρῶν· οὕτως ὁ ἰωάννης τὸ ὅμοιον διηγούμενος λέγει, καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός. ἐνταῦθα γὰρ οὐ διεῖλεν, ἀλλὰ τὴν πατρικὴν ἀπήγγειλε, καὶ οὐχ ὡς ἄλλος παράκλητος καὶ ἄλλο τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' ἓν καὶ πάντα, οὕτως οὐκ ἄλλος λόγος, καὶ ἄλλος υἱὸς, ἀλλ' ὁ λόγος μονογενὴς ἐστι. δόξαν γὰρ οὐκ αὐτῆς εἶπε τῆς σαρκὸς ἀλλὰ τοῦ λόγου. ὁ τοίνυν τολμῶν διαιρεῖν λόγον καὶ υἱὸν, διαιρείτω καὶ πνεῦμα καὶ παράκλητον· εἰ δὲ ἀδιαίρετον τὸ πνεῦμα, ἀδιαίρετος καὶ ὁ λόγος· ὁ αὐτὸς ὢν υἱὸς καὶ σοφία καὶ δύναμις· τὸ δὲ ἀγαπητὸν καὶ ἔλλωψ ἴσασιν οἱ δεινοὶ περὶ τὰς λέξεις, ὅτι ἴσον ἐστὶ τὸ εἰπεῖν μονογενής. φησὶ γοῦν ὁ ὅμηρος ὑπὲρ τηλεμάχου υἱοῦ ὀδυσσέως μονογενοῦς ὄντος ταῦτα μὲν ἐν τῇ δευτέρᾳ τῆς ὀδυσσείας· πάππε δέ τοι φίλε πάνυ ἐνὶ φρεσὶ τοῦτο νέημα ἔπλετο; πῇ δὲ θέλεις εἶναι πολλὸν ὑπὲρ γαῖαν, μοῦνος ἐὼν ἀγαπητός, ὅσ' ἄλετο τηλόθι πάτρης,

διογενὴς

ἀλογῶν, ὀδυσεὺς, ἀλλογνώτων ἐνὶ δήμῳ· ὁ ἄρα μόνος ὢν τῷ πατρὶ ἀγαπητὸς λέγεται· τινες τῶν ἀπὸ τοῦ σαμοσατέως διαιροῦντες τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ υἱοῦ, φάσκουσι τὸν μὲν υἱὸν εἶναι τὸν χριστὸν, τὸν δὲ λόγον ἄλλον εἶναι· καὶ τούτου τεκμήριον λαμβάνουσιν ἀπὸ τῶν πράξεων. ὅ καλῶς μὲν ὁ πέτρος εἶπεν, αὐτὸς ἢ κακῶς ἐκδεχόντων. ἔστι δὲ τοῦτο, τὸν λόγον ἀπέστειλε τοῖς υἱοῖς ἰσραὴλ, εὐαγγελιζόμενος εἰρήνην διὰ ἰησοῦ χριστοῦ. οὗτός ἐστι πάντων κύριος· φασὶ γὰρ ὡς τοῦ λόγου διὰ χριστοῦ λαλήσαντος, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν προφητῶν τάδε λέγει κύριος. ἄλλος μὲν ἦν ὁ προφήτης, ἄλλος δὲ ὁ κύριος. ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ὅμοιόν ἐστιν ἀντιθεῖναι τὸ ἐν τῇ πρώτῃ πρὸς κορινθίους, ἀπεκδεχόμενος τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ· ὃς καὶ βεβαιώσει ὑμᾶς ἕως τέλους ἀνεγκλήτους ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ· ὡς γὰρ οὐκ ἄλλος χριστὸς ἑτέρου χριστοῦ τὴν ἡμέραν βεβαιοῖ ἀλλ' αὐτὸς ἐν τῇ αὐτοῦ ἡμέρᾳ βεβαιοῖ τοὺς ἀπεκδεχομένους, οὕτως τὸν λόγον ἀπέστειλεν ὁ πατὴρ σάρκα γινόμενον, ἵνα δι' ἑαυτοῦ ἄνθρωπος γινόμενος κηρύξῃ. διὸ θεὸς οὖν ἐστί· οὗτός ἐστι πάντων κύριος· κύριος δὲ πάντων ὁ λόγος ἐστὶ καθάπερ καὶ μωσῆς πρὸς τὸν φυσιολέγον καὶ πίθηκον τὸν περὶ τῆς ἁμαρτίας σου καὶ τὸ ὁλοκαύτωμά σου, καὶ ἐξίλασον περὶ σεαυτοῦ καὶ τοῦ οἴκου σου, καὶ πίθηκον τὰ δῶρα τοῦ λαοῦ καὶ ἐξίλασαι περὶ αὐτῶν. καθάπερ ἐνετείλατο κύριος τῷ μωσεῖ· ἰδοὺ πέμπω ἐν ταῦτα καθάπερ ἐνὸς ὄντος τοῦ μωσέως, ὡς περὶ ἑτέρου μωσέως αὐτὸς μωσῆς λέγων ἐστὶ, καθάπερ ἐνετείλατο κύριος τῷ μωσεῖ ἵστω πέμπω ἐγὼ περὶ τοῦ θείου λόγου, ἐὰν λέγῃ, ὁ μακάριος πέτρος, ἀποστέλλοντος τοῖς υἱοῖς ἰσραὴλ διὰ ἰησοῦ χριστοῦ, ὃ χρὴ ἕτερον μὲν τὸν λόγον, ἕτερον δὲ χριστὸν νοεῖν, ἀλλ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν διὰ τὴν ἕνωσιν τοῦ πρὸς τὴν θείαν αὐτοῦ καὶ φιλανθρωπον συγκατάβασίν τε καὶ ἐναυθρώπησιν. εἰ δὲ καὶ νοοῖτο διχῶς, ἀλλ' ἐγὼ ὡς τοῦ λόγου κεχωρισμένου, καὶ τὴν θεοπρεπεστέραν ἐννοίαν, καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἐρηκότα, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. τὸ μὲν καλῶς καὶ ὀρθῶς εἰρημένον πρὸς μακαρίου πέτρου, κακῶς καὶ διεφθαρμένως νοοῦντες οἱ μὴ σαμοσατέως, ἐν τῇ ἀληθείᾳ ἐκ ἵστανται. χριστὸς γὰρ τὸ σημαινόμενον νοεῖται· ὡς ὅταν λέγῃ, χριστὸς θεοῦ δύναμις, καὶ θεοῦ σοφία. εἰ τοίνυν λέγει πέτρος τὸν λόγον διὰ ἰησοῦ χριστοῦ ἀπεστάλθαι τοῖς υἱοῖς ἰσραὴλ, τοῦτο σημαίνων νοεῖσθω, τὸν λόγον σαρκωθέντα τοῖς υἱοῖς ἰσραὴλ πεφανερῶσθαι· ἵν' ᾖ σωζόμενον τῷ, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, εἰ δὲ ἑτέρως ἐκεῖνο νοοῖτο τὸν λόγον μὲν, καθὼς καὶ ἔστι, θεῖον ὁμολογοῦντες, τὸν πρὸς αὐτὸν ληφθέντα, ᾧ καὶ ἑνῶσθαι πεπόνθαμεν, ἄνθρωπον ἀπ' αὐτοῦ χωρίζουσι, λέγοντες διὰ ἰησοῦ χριστοῦ ἀπεστάλθαι, ἑαυτοῖς ἐναντία φρονοῦντες· οἱ γὰρ ἐντεῦθεν χωρίζοντες τῆς θείας σαρκώσεως θεῖον νοοῦσι, σμικρύνουσιν ἄρα ἀκούοντες αὐτὸν σάρκα γεγονέναι, καὶ τὰ ἐλλείποντα φρονοῦσιν, ὥσπερ οὖν φρονοῦσι, τροπὴν τοῦ λόγου τὴν σάρκωσιν τὴν θείαν ὑπολαμβάνοντες, ἀλλ' ἀκέστως, μὴ γνοῖτο, ἐν τῷ

Ignotos inter periit, procul vrbe domoque. Nimirum quia Vnicus erat Patri suo, Dilectus appellatur. Quidam ex discipulis Samosatensis diuidentes Verbum à Filio, dicunt Filium quidem esse Christum, Verbum tamen alium: eiusque occasionem arripiunt ex actis Petri dicentis: *Verbum emisit filius Israel, pacem Euangelizans per Iesum Christum. Hic est omnium Dominus.* Aiunt enim Verbum ita locutum per Iesum Christum, quemadmodum etiam in Prophetis loqui solet, ac proinde aliud Prophetam esse, aliud Dominum. Sed possumus contra hanc obiectionem aliquid simile reperire, idque ex Epistola ad Corinthios: *Expectantes reuelationem Domini nostri Iesu Christi, qui & confirmabit vos inculpabiles vsque in diem Domini nostri Iesu Christi.* Vt enim non alter Christus, diem alterius Christi expectantes confirmat, ita quoque verbum misit Pater carnem factum, vt quum iam homo esset, ipse per seipsum euangelizaret. Atque ideo statim subnexuit, *Hic est omnium Dominus.* Dominus autem omnium Verbum est. Eadem ratione dixit Moses ad Aarom: *Accede ad altare & sacrifica pro peccatis, & incensum offer, & propitiationem facias pro teipso, & pro domo tua, & offer munera populi, & fac expiationem pro eis, quemadmodum præcepit Dominus Mosi*: Ecce tibi etiam hic quanquam de vno Mose, tamen veluti de altero Mose mentionem fecit. Eodem igitur modo de Diuino Verbo, si dicat Petrus illud missum esse filiis Israel per Iesum Christum, non intelligendum est, aliud esse Verbum, aliud esse Christum, sed vnum eundemque ob susceptam humanæ naturæ conditionem, & pro nostro modulo sui attemperationem. Iam, tametsi duplex relatio in intelligendo fiat, non tamen ita vt Verbum segregetur, quemadmodum ex diuiniloquo Ioanne patet, cuius hoc dictum, *Verbum caro factum est, & habitauit in nobis.* Quod igitur probè & recte dictum est à Beato Petro, hoc isti Samosatenses, quia in veritate non manent, praue, peruerseque intelligunt. Christus enim id esse intelligitur, quod ex vtroque constat, quare Verbum etiam intelligi debet, quum dicitur, Christus Dei virtus, & Dei Sapientia. Si igitur dicat Petrus, Verbum per Iesum Christum missum esse Filiis Israel, id ita accipiendum est, Verbum incarnatum filiis Israel apparuisse, vt consonet cum hoc dicto, *Verbũ caro factum est.* Sin autem aliter illud intelligant, & Verbum quidem, quemadmodũ etiam est, Numen confiteantur: hominem tamen ab eo assumptum, cum quo vnitus est, disseparant, dicentes per Iesum Christum verbum missum esse, ipsi sibiipsis contraria, in hac sententia pronunciant. Qui enim isthic eum segregantes à diuina incarnatione Diuinum esse volũt, iidem illi vilipendunt eum carnẽ factum esse, & quæ gentilium sunt, sapiunt. Quemadmodum & hic sentiunt, dum ante verbum, incarnationẽ diuinam fuisse suspicantur, sed ita non est, apagesis.

Nam quemadmodum ineffabilem natiuitatem Ioannes isthic deprædicat deglutito assumptoque eo ꝙ mortale est à vita, & ab ipso, qui est ipsa vita. Quemadmodum ad Martham Dominus locutus est: *Ego sum vita*: ita quoque dum dicit Petrus per Iesum Christum Verbum missum esse, Diuinam illam counitionem eius significat. Vt enim dum quis audit Verbum carnem factum esse, nequaquam existimat, non iam inde supereſſe Verbum, quo quid absurdius? ita Verbum audiens coniunctum carni, vnum diuinum & simplex intelligat mysterium. Manifestius autem & submota omni controuersia dicta Archangeli ad Deiparam virginem, vnitatem Diuini verbi & hominis indicauerint. Ait enim, spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi, ideo quod natum ex te fuerit Sanctum, vocabitur Filius Dei. Stolidè igitur discipuli Samosatenses id seiungunt, quod manifestum demonstratur vnitum fuisse cum homine ex Maria genito. Non igitur missio est per eum, sed misit potius in seipso, dicens: *Euntes docete omnes gentes.* Consuetudo autem est scripturæ, incurie & simpliciter verba pronunciare. Ita enim in libro Numerorum inuenias: *Dixit Moses Ragueli Madianitæ socero Mosis.* Non enim alius Moses qui ista locutus est, & alius Moses, cui Raguel socer erat: sed vnus erat. Si enim Verbum Dei sapientia & virtus, & dextra, & brachium, & quæcunque sunt, istiusmodi appellatur, & hominum studio & amore nobis vnitus est, primitias nostras circumamictus eisque attẽperatus: sequitur ergo vt ipsum Verbum omnia istius generis nomina, vt par est, sortiatur. Nam quod dictum est, In principio Verbũ esse & hoc apud Deum, & ipsum Deum esse, & omnia per eum, & sine eo factum esse nihil: plane ostẽdunt hominẽm Dei verbi plasma & figmẽtum esse. Si igitur hunc hominem verbum iam caro factum in se recepit, eumque instaurauit, denuo firma innouatione ad æternam perdurationem: susceptа ea de causa hac vnitione, vt ad diuiniorem sortem eum subueheret, qui fieri potest, vt dicant per hominem ex Maria genitum Verbum missum fuisse? aut eum reliquis Apostolis, hoc est, Prophetis, nimirum qui ab ipso missi legatique fuere, adnumerandum putent: quum ipse Apostolorum, hoc est, eorum qui missi fuere, sit Dominus? quomodo ergo, inquam, merus homo vocari possit Christus, qui vnitus verbo recte appellatur Christus, & Filius Dei? cum clare Propheta exclamet: prædicetque Paternam in eo substantiam: *emittã* (inquit) *filiũ meũ Christũ*: & in Iordane: *Hic est Filius dilectus.* Quum enim expleuisset promissa, recte fecit, quod eum clare demonstrabat, quem se missurum pollicitus fuerat. Vtrũque igitur intelligimus sub nomine Christi, verbum nimirum coadunitum in Maria, homini ex Maria oriundo: nam in huius vtero Verbum sibi domum conformauit, eomodo quo ab initio Adam ex terra genitus est, vel potius Diuinior, de quo & Salomon ait, cui occultum non fuit, Verbum etiam sapientiam appellari

τρόπον γὰρ τὼ ἀνέκφασον γόμνησιν ἐν τοῦτῳ ἰωάννης κηρύσσει, καταποθέντ⊙ τὸ θνητὸν ὑπὸ τῆς ζωῆς, καὶ αὐτοζωῆς ὄντ⊙, καθὰ πρὸς τὼ μαρθα ὁ κύριος ἔφη, ἐγώ εἰμι ἡ ζωὴ, οὕτως καὶ ὅταν λέγῃ, ὁ μακάριος πέτρος τὸ, διὰ ἰησοῦ χριστοῦ ἀπεσταλῆναι τὸν λόγον, τὴν θείαν ἕνωσιν σημαίνει. ὡς γὰρ ἀκούων τις τὸ, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· οὐκ ἂν νομίσοι μηκέτι οὐσίαν εἶναι λόγου, ὅπερ ἄτοπον, ὡς τρεπέντα· οὕτως ὁ λόγον ἀκούων τὸν σωαφθέντα τῇ σαρκὶ τὸ θεῖον ἐν καὶ ἁπλοῦν νοείτω μυστήριον. σαφέστερον δὲ καὶ ἀναμφισβήτητον τοῦτο λογισμοῦ, τὸ πρὸς αὐτὸν τὸν θεοτόκου πρὸς ἣν ἀρχαγγέλου ῥηθὲν, τὸν ἐπιφοίτησιν τοῦ θείου λόγου καὶ ἀνθρώπου δείξειεν. ἔφη γὰρ πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι, διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον, κληθήσεται υἱὸς θεοῦ· ἀφρόνως οὖν οἱ τοῦ σαμοσατέως τὸν λόγον χωρίζουσι, σαφῶς ἀποδειχθέντα ἰδιωθῆναι τῷ ἐκ μαρίας ἀνθρώπῳ. οὐκ ἄρα ἀπεστάλη δι' αὐτὸ, ἀπέστειλε δὲ ἐν αὐτῷ λέγων, πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη. ἕως γὰρ τοῦτο τῇ γραφῇ, ἀπαθείργως καὶ ἁπλῶς τὰς λέξεις ἐκφέρειν· ἕτω γὰρ καὶ ἐν τοῖς ἀριθμοῖς τις φήσει· εἶπε γὰρ, φησὶ μωσῆς τῷ ραγουὴλ, τῷ μαδιανίτῃ γαμβρῷ μωσῆ, ἦν δὲ ἄλλος μωσῆς ὁ λέγων, καὶ ἄλλος ὁ ἰὼβ γαμβρὸς ὁ ραγουὴλ, ἀλλ' εἷς ἰὼβ· εἰ γὰρ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ καὶ σοφία ὁμοίως χρηματίζει καὶ δύναμις, καὶ δεξιὰ καὶ βραχίων, καὶ ὅσα τοιαῦτα ἰδιοῦται ἡ φιλανθρώπως ἡμῖν τὼ ἀπαρχὼ ἡμῶν θεὶς ἐνθέμενος, καὶ τούτῳ ἀνακραθεὶς, ἆρα αὐτὸς ὁ λόγος καὶ τὰ λοιπὰ εἰκότως εἴληχεν ὀνόματα. τὸ γὰρ εἰρῆκέναι ἐν ἀρχῇ μὲν εἶναι τὸν λόγον, καὶ λόγον πρὸς τὸν θεὸν, καὶ αὐτὸν θεὸν καὶ πάντα δι' αὐτοῦ, καὶ χωρὶς αὐτοῦ γεγονέναι μηδὲν· πλάσμα τοῦ θεοῦ λόγου σαφῶς, τὸν ἄνθρωπον δείκνυσιν ὑπάρχειν. εἰ τοίνυν τὸν σαρκωθέντα εἰς ἑαυτὸν λαβόμενος πάλιν ἀνακαινίζει διὰ τῆς βεβαίας αὐτοῦ ἀνανεώσεως πρὸς διαμονὴν ἀπλανῆτην, καὶ διὰ τοῦτο ἐνοῦται εἰς θειοτέραν ἀνάγων αὐτὸν λῆξιν· πῶς εἰόντι λέγειν, διὰ τοῦ ἐκ μαρίας ἀνθρώπου τὸν λόγον ἀπεσταλῆσθαι καὶ τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις, λέγω δὴ προφήταις ἀποσταλεῖσι παρ' αὐτοῦ, συναριθμεῖν τὸν τῶν ἀποστόλων κύριον; πῶς δὲ κληθείη χριστὸς ψιλὸς ἄνθρωπος; ἰωμένου δὲ τῷ λόγῳ, εἰκότως χρηματίζοι χριστὸς, καὶ υἱὸς θεοῦ, ἄνωθεν τὸ προφήτου σαφῶς ἐκβοήσαντος τὼ πατρικὼ ὑπόσχεσιν περὶ αὐτοῦ καὶ εἰπόντος, καὶ ἀποστελῶ τὸν υἱόν μου τὸν χριστὸν· καὶ ἐν τῷ ἰορδάνῃ, οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός· ἐκπληρώσας γὰρ τὼ ὑπόσχεσιν, εἰκότως ὑπέδειξεν ὡς οὗτός ἐστιν, ὃν εἶπεν ἀποστεῖλαι· τοίνυν συναμφότερον νοῶμεν χριστὸν λόγον τὸν θεὸν ἰωμένου τῷ ἐκ μαρίας ἐν τῇ μαρίᾳ· ἐν γὰρ τῇ ταύτης νηδύι ὁ λόγος ἑαυτῷ τὸν οἶκον διεπλάσατο, ὃν τρόπον ἐξ ἀρχῆς τὸν ἀδὰμ ἐκ τῆς γῆς· μᾶλλον δὲ θειότερος, περὶ οὗ καὶ σολομὼν ἔφη, τὸν λόγον εἰδὼς καὶ σοφίαν χρηματίζουσαν φανερῶς·

Sapien-

ἡ σοφία

ἡ σοφία ᾠκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον· ὃν καὶ ὁ ἀπόστολος ἑρμηνεύων λέγει, οὗ οἶκος ἐσμὲν ἡμεῖς, καὶ ἀλλαχοῦ δὲ ναὸν προσαγορεύει· καθότι πρέπον θεῷ, ἐν ναῷ κατοικεῖν, οὗ καὶ εἰκόνα τινὰ ἐκ λίθων, τοῖς παλαιοῖς πλάσαι Δημιουργὸς ἐμηχανήσατο, ὅθεν τῆς ἀληθείας φανείσης, πέπαυται εἰκών· βουληθεῖσι γὰρ τοῖς ἀγνώμοσι, τινὰ εἰκόνα δεῖξαι ἀληθῆ, τινὰ δὲ ἀληθῆ οἴκησιν, ἵνα καὶ ἕνωσιν σαφῶς πιστεύομεν, καθελεῖν, οὐκ ἠπείλησεν, ἀλλ' εἰδὼς ὡς αὐτοὶ καθ' ἑαυτῶν τολμῶσιν· ἔφη αὐτοῖς, λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν· σαφῶς δεικνὺς ὁ ἡμέτερος σωτὴρ, ὡς τὰ παρὰ ἀνθρώπων σπουδαζόμενα, αὐτόθεν ἔχει τινὰ Δημιουργόν. ἐὰν γὰρ μὴ κύριος οἰκοδομήσῃ οἶκον, καὶ φυλάξῃ πόλιν, εἰς ματαίαν σκοπίασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, καὶ ἠγρύπνησαν οἱ φυλάσσοντες. τὰ τοίνυν Ἰουδαίων λέλυται, σκιὰ γάρ ἐστι, τὰ δὲ τῆς ἐκκλησίας ἥδρασται· τετραμμένα γὰρ ἐπὶ τινὰ πέτραν, καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύουσιν αὐτῆς, ἐκείνων ἕνεκα τὸ λέγειν. πῶς σὺ ἄνθρωπος ὢν, ποιεῖς σεαυτὸν θεόν, τούτων μαθητὴς ὁ σαμοσατεὺς ὑπάρχει· ὅθεν εἰκότως τὰ παρ' αὐτοῦ τοῖς αὐτοῦ ἀπαγγέλλει, ἀλλ' ἡμεῖς οὐχ οὕτως ἐμάθομεν τὸν Χριστὸν, εἴγε αὐτὸν ἠκούσαμεν, καὶ παρ' αὐτοῦ ἐδιδάχθημεν, ἀποθέμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης, ἀναλαβόντες δὲ τὸν νέον τὸν κατὰ θεὸν κτισθέντα, ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι ἀληθείας· χριστὸς τοι γὰρ οὗτος, τὸ σωτηριῶδες εὐσεβῶς νοείσθω. εἰ δὲ καὶ τὸ σῶμα καλεῖ ἡ γραφὴ πολλαχοῦ χριστὸν, ὡς ὅταν λέγῃ ὁ μακάριος πέτρος κορνήλιον, διδάσκων ἡμῖν τὸν ἀποναζαρὲτ ὃν ἔχρισεν ὁ θεὸς πνεύματι ἁγίῳ, καὶ πάλιν πρὸς Ἰουδαίους, ἰησοῦν τὸν ἀπὸ ναζαρὲτ ἄνδρα ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἀποδεδειγμένον εἰς ὑμᾶς, καὶ πάλιν ὁ μακάριος παῦλος ἀθηναίοις, ἐν ἀνδρὶ, ᾧ ὥρισε πίστιν παράσχων πᾶσιν, ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν. ταυτὸν ἡ τῇ χρίσει πολλαχόσε τινὰ ἀνάδειξιν καὶ τινὰ ἀποστολὴν εὑρίσκομεν, ἐξ ὧν μανθάνειν ἔξεστι τῷ βουλομένῳ, ὡς οὐ διαφωνία τις ἐν τοῖς ῥήμασι τῶν ἁγίων, ἀλλὰ διαφόρως τινὰ πρὸς τὴν σκηνοποιὸν ἄνθρωπον τὸν λόγου ἕνωσιν γενομένην ὀνομάζουσι· ποτὲ μὲν χρίσιν, ποτὲ δ' ἀποστολὴν, ἄλλοτε ἀνάδειξιν. τὸ τοίνυν λεγόμενον ὑπὸ τοῦ μακαρίου πέτρου, ὀρθῶς καὶ εἰλικρινῆ τινὰ θεότητα τοῦ μονογενοῦς κηρύσσει· οὐ τινὰ ὑπόστασιν χωρίζων τοῦ θεοῦ λόγου ἀπὸ τῆς σκηνοποιοῦ ἀνθρώπου. μὴ γένοιτο, πῶς γὰρ ὁ ἀκούσας πολλαχῶς, τὸ, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, καὶ ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα; διὸ καὶ μετὰ τινὰ ἀνάστασιν, τὰ αὐτὰ κεκλεισμένων τῶν θυρῶν εἰσερχόμενον πρὸς πάσαν τὴν ἀποστολὸν ξυνοδίαν, εἴ τι παρὰ τοῦ σκηνώματος τούτου διαπορήσειεν, διαλύσασθαι, εἰπεῖν, ψηλαφήσατε με καὶ βλέπετε ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα, καὶ οὐκ

Sapientia, inquiens, *ædificauit sibi domum*, quod Apoſtolus interpretans ita locutus eſt *cuius nos domicilium ſumus*: & alibi nos templum nominat, quatenus Deo ſit congruum in templo habitare: cuius imaginem ex lapidibus à priſcis hominibus per Salomonem ædificari voluit. Quapropter apparente veritate deſiit illa domus. Quum enim vellent efferati Iudæi imaginem rei rem ipſam eſſe, & ipſum verbi corpus quod erat verum templum, deſtruere, nihil ipſe viciſſim comminatus eſt, ſed quia ſciebat vltro eos hanc temeritatem ſuſcepturos, locutus eſt eis: Soluite templum hoc, & intra triduum excitabo illud, quibus verbis clarè oſtendit Saluator, quod quæ ab hominibus procurantur, vltro & ex ſeſe in perniciem abeunt. Niſi enim Dominus ædificauerit munitionem, & cuſtodierit ciuitatem, in vanum laborauerint qui ædificant, aut cuſtodiunt eam. Quæ igitur Iudæorum erant, deſtructa ſunt, vtpote, quæ res vmbratiles erant: ea autem quæ Eccleſiæ erant, conſtabilita ſunt, quippe quæ fundata erant ſupra firmam petram, nec portæ inferorum præualent aduerſus eam. Illorum erat dicere, *Quomodo tu cum ſis homo, Deum te facis?* Horum diſcipulus Samoſatenſis eſt, quare non immeritò ea quæ illorum ſunt, ſuis diſcipulis renunciat. Sed nos non eam æſtimationem de Chriſto percepimus: ſiquidem illum audiuimus, eiuſque doctrina imbuti ſumus, exuentes quidem veterem hominem pereuntem ſecundum appetitiones impoſturæ, reſumentes autem nouum hominem, qui ſecundum Deum creatus eſt in iuſtitia & ſanctitate veritatis. Chriſtum igitur vtrumque eſſe pio homini intelligendum eſt. Quod ſi ſcriptura ſubinde corpus illius Chriſtum vocat, vt cum dicit Petrus Cornelio, *vt Ieſum Nazarenum quem vnxit Deus Spiritu ſancto:* & rurſum ad Iudæos, *vt Ieſum Nazarenum, virum a Deo declaratum inter vos:* & Paulus Athenienſibus, *In viro in quo ſtatuit, fidem adferens omnibus, eo quod illum excitauerit e mortuis*: hanc autem declarationem miſſionemque ſubinde inuenimus idem eſſe cum vnctione. Vnde cuilibet licet cognoſcere, nullam eſſe diſcordiam in verbis Sanctorum: citra vllum diſcrimen: Verbi coadunitionem cum homine ex Maria nato, nunc denominare vnctionem, nunc miſſionem, interdum quoque declarationem. Quod igitur à Petro dicitur, rectam & ſynceram vnigeniti Deitatem prædicat, nequaquam ſeparans eſſentiam Verbi Dei, ab homine ex Maria genito: abſit precor. Quomodo enim id faceret, quippe qui ſæpiſſime audierit, *Ego & Pater vnum ſumus?* & *Qui vidit me, vidit Patrem.* Atque ideo etiam poſt reſurrectionem idem corpus clauſis oſtiis ingrediens ad vniuerſum Apoſtolorum concœtum, ſi qua in ea re difficultas credendi fuerat, diſſoluit, dum ait: *Palpate me, & videte quia Spiritus carnem & & oſſa non habet, ſicuti me videtis habere.*

At

At non ad istum modum locutus est: Videte istum, aut videte hominem quem assumpsi, sed, *videte me.* Vnde fit, vt nullam veniam sibi parare poterit Samosatēsis, cum ex istis verbis euincatur, super Dei verbi cum homine coadunitione, refutetur que ab ipso Dei verbo, quod tū omnes cohortatione ad se palpandum inuitabat, suique specimen approbationemque exhibebat, comedendo, & contrectationem ferendo. Res enim ea opere completa fuit. Nam qui ei cibum dederunt, siue vnus is fuit, siue plures manus illius attigerūt, quippe qui illi dederint partem assati pisces, & aliquid ex fauo, quos vbi acceperat, coram iis comedit, Et ecce tibi, si non vt Thomæ, alia tamen ratione certitudinē sui, documentumque præbuit, dum non tergiuersatur ab illis contingi. Quod si maiora ambias, & cicatrices videre concupiscas, eius rei certitudo ex Thoma discēda est Huic enim imperatum est, *Admoue manum tuam, & infere in latus meum, & digitum tuum in manus meas.* suum illud latus, suaque manus Deus Verbum appellat, vt intelligeres eum simul & Deum & hominem esse. Etiam hic sensum aliquem sui, vnde cognosci posset Verbum, discipulis suis per corpus suum præbuit, eò nimirum, quo ingrediebatur ianuis clausis, quippe quòd recta penetrabat, præsensque sui certitudinem adferebat. Hæc fidelibus quidem in confirmationē, infidelib. ad emendationem scripta vtcunque suffecerint. Corrigatur igitur Samosatensis, huius diuinæ vocis auscultator factus, quibus tuū id corpus esse asseuerat, & quasi hæc verba pronunciat, ne alterum Christum à me, sed Christum mecum esse, & me cum Christo idem esse existimes. Ego enim sum Chrisma siue vnctio: Christusque siue vnctus homo est, qui à me assumptus est. Nō igitur sine me Christus nominari debet, sed vnà mecū & ego cum illo. Quapropter ex Verbi missione per Iesum, coniunctionem illam intelligi conuenit, qua Verbum cum Iesu Mariæ filio in vnam personā coaluit, cuius vocabuli etymon saluatorē significat. Nihil autem aliud hoc dicto indicatum voluit quā se Dei Verbo coadunitū fuisse, dum ait: *Qui misit me Pater, &, à me non veni, sed Pater me misit,* Vnionem enim cum homine, & hominibus inuisibilis natura Dei per visibilem innotescere posset missionem nominauit. Non enim Deus locū mutat nostro more, qui locis continemur, neque ad similitudinem nostræ paruitatis præsentia Dei tota comprehensa intra carnem humanā latuit: quomodo enim id fieri posset, quū cælū & terrā impleat? sed quia se in carne præsentē sistebat, ideo sancti viri vocabulo missionis vti voluerunt, atque ita idē qui & Deus Verbum est & Filius Mariæ est, vnus Christus cēseri debet, nō diuersum quiddam: sed vnus ille & idem, qui ante secula ex patre, in extremis tēporibus ex virgine natus est, antea inuisibilis, etiā potentatibus Sanctis qui in cælo sunt, nunc autem visibilis redditus, per ipsius cū homine qui visibilis est vnionem. Visibilis (inquam) nō inuisibili Deitate, sed Deitatis per humanum corpus operatione, quod denuo instaurauit sua assertione, quia id sibi vendicauit & proprium fecit. Huic igitur Maiestas & adoratio, qui erat antequam erat, & nunc & semper & in secula seculorum.

καὶ οὐκ εἰπὲ, πάνδει, ἢ τ ἄνθρωπόν μὲ ὃν ἀνείληφας, ἀλλ' ἐμὲ ὁρᾶν καὶ μιαν συγχώρει δώρεαν δωνησαμένῳ ὁ σαμοσατεύς, ἐκ πόσων τῶν ἑνώσεων τὸ θεῖον λόγου διελεγχθείς· καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ θείου λόγου, ἁρπ μὲν πρὸς ὠμότητας τῶν πεῦσιν προσαγινται, καὶ πληροφορῶν, ἀπό τε τοῦ φαγεῖν καὶ τῆς ψηλαφησιν ὑπιτρεψα ἤδη ἐζήλωται· πάντως γὰρ ὁ διδοὺς τῷ τροφῶ ἢ οἱ διδόντες ἤψαντο τ χειρῶν. ἐπὶ δωκαν γὰρ φησὶν, αὐτῷ ἰχθύ καὶ ἀπὸ μέρ καὶ ἀπὸ μελισσίου κηρίου, καὶ λαβὼν ἐνώπιον αὐτῶν ἔφαγεν. ἰδὲ πάνυ εἰ καὶ ἀχ ὡς ὁ Θωμᾶς, ἀλλ' ὅμως δι ἑτέρας μεθόδου τ πληροφορίαν αὐτοῖς παρέσχε ψηλαφήσεις· εἰ γὰρ τὰς μώλωπας ἰδεῖν θέλεις, παρὰ Θωμᾶ μαθε, Φέρε γάρ σε, φησὶ, τὴν χεῖρά σου καὶ βάλε εἰς τὴν πλευράν μου, καὶ τ δακτυλον σου βαλε εἰς χεῖράς μου· πλευρᾶν ἰδίαν καὶ χεῖρας ὁ νομάζων ὁ θεὸς λέγει, ὅλον αὐτὸν ἄνθρωπον καὶ θεὸν ὁμοῦ, ὀρθῶς μὲν τὸ λόγου καὶ τὴν αἴσθησιν τῆς ἁγίοις Δι' σώματος, ὡς ἔστι νοεῖν παρέχοντος, λῶ εἰσελθεῖν τῶν θυρῶν κεκλεισμένων παρὰ θύρᾳ σὺν τῷ σώματι παρεσῶς καὶ τὴν πληροφορίαν παρέχων· ταῦτα πῆς πίστεις εἰς βεβαίωσιν, καὶ τῆς ἀπίστεις εἰς διόρθωσιν εἰρήθωσι μιᾶς· διορθοῦσθω τι γὰρ σὺν σαμοσατεὺς τ θείας κατήκοος γεγενημένος φωνῆς, τὸ σῶμά μου λέγοντος, καὶ ἀχὶ τ χειρῶν παρ' ἐμὲ τ λόγον, ἀλλὰ σὺν ἐμοὶ αὐτὸν, καὶ ἐμὲ σὺν αὐτῷ· τὸ γὰρ χρίσμα ἐγὼ ὁ λόγος τ δὲ χειρθὲν ὑπ' ἐμοῦ ὁ ἄνθρωπος, ἐ χωρεῖς σὺν ἐμοὶ χειρὸς κληθείη, ἀλλὰ σὺν ἐμοὶ ὢν ἐμὲ ἐν αὐτῷ. τὸ πάνυ ἀποστολικὸν πρὸ λόγου σημαίνεσθαι, ἕνωσιν δηλοῖ τὴν πρὸς τ ἐκ μαρίας ἰησοῦ, ὃς ἑρμηνεύεται σωτὴρ, ἐ δι' ἑτέρου τι, ἀλλ' ἢ Δι' τοῦ τῷ θεῷ λόγῳ λιῶσθαι. ταὐτὸν σημαίνει τὸ ῥητὸν τοῦτο, τῷ, ὁ πέμψας με πατὴρ, καὶ, ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐκ ἐλήλυθα, ἀλλ' ὁ πατήρ με ἀπέσταλκε. τὴν γὰρ πρὸς τ ἄνθρωπον ἕνωσιν, τὴν ᾧ γαστρὶ θῶσαι ἀνθρώποις λῶ δωνατὸν, τὴν ἀόρατον φύσιν διὰ τ ὁρωμένης, ἀποστολὴν ὠνόμασεν· ἐ γὰρ δὴ θεὸς τόπῳ ὁμοιοῦται καθ' ἡμᾶς; πῶς ἐν τόποις κρυπτομένης, λῶ τ μικρότητ ἡμῶν χήματι τ ὑπαρξέως τ ἐν σαρκὶ ὑποδεικνυμένου. πῶς γὰρ ὁ τὸν ἀέρα ἐν χ τὴν γῆν πληρῶν; ἀλλὰ τ ἐν σαρκὶ παρουσίας ἕνεκα τὴν ἀποστολὴν οἱ δίκαιοι ὠνόμασαν. εἶτα σὺν καὶ αὐτὸς ὁ θεὸς λόγος, χειρὸς σὺν ὁ ἐκ μαρίας θεὸς ἄνθρωπος, ἀχ ἕτερός τις χειρὸς, ἀλλ' εἷς χ ὁ αὐτὸς, ὅτ πρὸ αἰώνων ἐκ πατρὸς, ὅτ ἐπ' ἐσχάτων ἐκ τ παρθένου, ἀόρατος τὸ πρὶν χ τῆς ἐν ἀέρᾳ σὺν ἁμεσπ ἁγίαις, ὁρατὸς νυνὶ Δι' τὴν πρὸς τ ὁρώμενον ἄνθρωπον ἕνωσιν, ὁρώμενος γ', φημὶ, ἐ τῇ ἀοράτῳ θεότητι, ἀλλὰ τῇ τ θεότητος ἐνεργείᾳ Δι' ἄνθρωπίνου σώματος, χ ὅλου ἀνθρώπου ὃν ἀνακαίνισε τῇ οἰκειώσει, τῇ πρὸς ἑαυτόν. αὐτῷ τὸ σέβας χ ἡ προσκύνησις ὁμοῦ, πρόσθεν καὶ νῦν χ ἀεὶ χ εἰς τοὺς αἰῶνας.

ATHA-

Τῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Αλεξανδρίας

S. Patris noſtri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

Alexandrini

Πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρός μου, καὶ οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τίς ἐστιν ὁ υἱὸς εἰ μὴ ὁ πατήρ, οὐδὲ τίς ἐστιν ὁ πατὴρ εἰ μὴ ὁ υἱός, καὶ ᾧ ἐὰν βούληται ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι.

ΜΑΤΘ. ια.

In hoc dictum, omnia mihi tradita ſunt à Patre: & nullus cognoſcit filium niſi Pater, aut patrem niſi filius, & cui voluerit Filius reuelare.

MATTH. 11.

A

ΚΑὶ τοῦτο οὐ νοήσαντες οἱ τῆς αἱρέσεως λοιποὶ, Εὐσέβιός τε καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἀσεβοῦσιν εἰς τὸν κύριον. Φασὶ γὰρ, εἰ τὰ πάντα παρεδόθη· πάντα λέγοντες τὴν κυριότητα τῆς κτίσεως· ἦν ποτε, ὅτε οὐκ εἶχεν αὐτά· εἰ δὲ οὐκ εἶχεν, οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ πατρός. εἰ γὰρ ἦν, εἶχεν ἂν αὐτὰ ἀεὶ ἐξ αὐτοῦ ὤν, καὶ χρείαν οὐκ εἶχε τὸ λαβεῖν αὐτά. ἀλλ' οὐκ τούτῳ μᾶλλον ἡ ἄνοια αὐτῶν ἐλεγχθήσεται. ὁ γὰρ τὴν ἀρχὴν τῆς κτίσεως, ἢ τὸ ἐπιστατεῖν τῶν πεπραγμάτων, σημαντικόν ἐστι τὸ ῥητόν, ἀλλά τινα νοῦν τῆς οἰκονομίας δηλοῦσιν ἦλθ, εἰ γὰρ ὅτε ἔλεγε παρεδόθη αὐτῷ, δηλονότι τοῦ λαβεῖν κενὴ ἦν ἡ κτίσις· λέγω δὲ καὶ πρὸ τοῦ, τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκεν· εἰ δὲ ἅμα τὸ ῥηθέν δεδώκει τὴν κτίσιν παρεδόθη αὐτῷ πάντα, χρεία οὐκ ἦν ὧν δοθῆναι. πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ πρὸ τοῦ τὸ ὧν δοθῆναι τῷ κυρίῳ πάντα ὧν αὐτός ἐστι δημιουργός. κύριος γὰρ ἦν τῶν γινομένων ἐν τῷ ποιεῖν αὐτά· ἀλλ' εἰ μὴ τὸ ῥηθὲν παρεδόθη αὐτῷ, σκόπει τὸ ἄτοπον. εἰ γὰρ παρεδόθη καὶ ἀνεχώρησεν ὁ πατὴρ, λαβόντες τοῦτο, καὶ κινδυνεύομεν εἰς τινων μυθολογίας ἐμπεσεῖν, ὅπερ τοῦτο παραδὺς, αὐτὸς ἀπῆλθε· καὶ τοῦ υἱοῦ ἔχοντος ἔχει καὶ ὁ πατὴρ, ἔδει μὴ εἰπεῖν παρεδόθη, ἀλλ' ὅτι συμπαρέλαβε κοινωνόν· ὡς συλλογιστὴν τὸ συλλαβεῖν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἅπαντα τοῦτο· ὁ γὰρ ἐνδεὴς θεὸς, οὐδὲ διὰ χρείαν συμπαρέλαβε τὸν υἱὸν εἰς βοήθειαν, ἀλλὰ πατὴρ ὢν τοῦ λόγου πάντα δι' αὐτοῦ ποιεῖ, καὶ οὐ δεδώκασιν αὐτῷ κτίσιν, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ τῆς κτίσεως συνοῦσι. ὥστε μὴ δεῖ γρουθίον ἄνωθεν τοῦ πατρὸς πεσεῖν εἰς τὴν γῆν, μὴ δὲ τὸ χόρτον ἀμφιέννυσθαι ἄνωθεν τοῦ θεοῦ. ἀλλὰ καὶ ἐργαζομένου τοῦ πατρὸς ἐργάζεσθαι καὶ τὸν υἱὸν ἕως ἄρτι.

N

On intelligentes iſtud ſectatores hæreſeos Arianæ, Euſebius, cæterique eius gregarij impiè in Dominum agũt: Aiũt enim, ſi omnia illi tradita ſunt, ſub hac voce, *omnia*, imperium naturæ intelligentes: fuit igitur quando nõ habebat hæc omnia: ſi autem non habebat, non eſt ex Patre: ſi enim ex patre fuiſſet, habuiſſet, hæc omnia, vtpote, qui ex ipſo Patre eſſet minime indigus vt illa acciperet: at ex illo ipſo dicto, multò magis illorum inſania refutabitur. Non enim Dominatus in res creatas, aut imperium naturæ iſtis vocibus innuitur, ſed ſignificatio nõnulla diſpenſationis denotatur. Si enim cùm hæc diceret, tum illi iſta tradita fuiſſent, nulla tum temporis per Verbũ creatio eſſe potuiſſet. Atqui, ſi illud concedas, vbi tum (quæſo) illud de Verbo dictum, *omnia in eo conſtituta ſunt*? Sin autem eodem tempore quo creabantur, data ſunt illi omnia, nõ opus fuit traditione: ſiquidem omnia per eum facta ſunt, & ſuperfluum erat tradi illa Domino, quorum ipſe opifex erat: quippe, qui inter creandum ea in ſua poteſtate ac dominio retinebat. Quòd ſi poſt creationẽ tradita ſunt illi, vide mihi (quæſo) rei abſurditatem. Si enim tradita ſunt, Paterque gubernaculis deceſſit, quò filius rerum imperium acciperet, in periculũ venimus, ne in quorundam fabulas præcipitemur: nimirũ eum qui tradidit, à traditione imperio defunctum eſſe. Aut ſi habente Filio, habet & Pater, non opportuna fuit hæc formula verborum, *Tradita mihi ſunt omnia*: ſed dicendum erat, aſſumptus ſum vt ſocius & particeps, ſicuti à Paulo Syluanus in ſocietatem receptus fuit: Cæterum illud multò magis abſurdum: non enim indigus eſt Deus, neq; per neceſſitatem aſſumpſit Filium in opitulatorem, ſed quia Pater Verbi eſt, ideo omnia per eum facit, & nõ tradit illi res creatas, ſed per eum, & in eo res cratas procurat: adeò vt ne paſſerculus quidẽ ſine Patre in terrã cadat: neq; herba ſuo cultu induatur citra Deũ, & operãte patre operetur & Filius vſq; in præ-

sens. Quapropter impiorũ sententia vana & futilis est. Neq; n. vt sentiunt, res ita se habet, sed sub iis verbis dispensatio rerum per carnem gerẽdarum significantur. postquàm enim peccarat & lapsus esset homo, eiusque lapsu, perturbatis omnibus, mors inualuisset ab Adam vsq; ad Christum, terraque execrationi data esset, infernus apertus, paradisus clausus, cælum infensum, & tãdem corrupto & interempto homo insiluisset diabolus contra nos, tũ demũ Deus hominum amator ac nolens perire hominẽ, ad suam Imaginem conditum, in hæc verba locutus est, *Quem emittam? & quis proficiscetur?* omnibus obtrectantibus, locutus est Filius: *Ecce ego: emitte me:* quo tempore illi respondit Pater, vãde ergo: tum inquam, dedit illi hominem, vt ipsum Verbum caro fieret carnemq; assumptã in omnibus instauraret. Tradita enim sunt illi vt medico, qui sanaret morsum serpentis: & vt vitæ, qua excitaret mortuum: & vt luci, quò illuminaret tenebras: & vt rationi, quò redintegraret vim rationalem. Postquam igitur tradita illi sunt omnia, & factus est homo, correcta sunt omnia: & perfecta terra, pro maledictione benedictionem obtinuit, paradisus reseratus est, infernus se metu contraxit, monumenta aperta sunt resurgentibus mortuis, portæ cęli eleuatæ sunt, vt intraret ille ex Edom. Certe, qua ratione sibi omnia tradita essent, indicare volens Saluator, per Matthæum subintulit: *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Datum enim est mihi, vt fatigatos reficiam, & mortuos viuificem.* Consentit cum istis etiam illud dictum: *Pater diligit Filium & omnia dedit in manus eius.* Dedit enim, vt quemadmodum per eum facta sunt, ita in eo omnia refici possent. Non enim, vt ex paupere dives fieret: neque vt qui non haberet potestatem, acciperet, assumpsit omnia, abiit: sed, quo omnia vtpote Saluator instauraret. Decebat enim exordium creaturæ per eum fieri, vt esse posset: & instaurationem in eo fieri, vt corrigeretur. Vide verborũ differentiam. In principio enim creata sunt per eum, vt essent: postea vetò lapsis omnibus, Verbum caro factum est, & carnem induit, vt in eo omnia instaurarentur. Ipse enim patiendo, nos refocillauit: & esuriendo, aluit: & ad inferos descendendo, extulit. Tunc igitur, rebus omnibus creatis, præceptum datum est, vt fierent: quale illud est, *Producat, & fiat.* Ad emendationem autem tradi illi omnia decuit, vt homo fieret, & in ipso omnia renouarentur: eo enim ipso quo homo erat, humanitas nostra viuificabatur. Nã ideo coniũctum est Verbum homini, ne maledictio vlterius vim suam in hominibus haberet. Ideóque in septuagesimo primo Psalmo ad istũ modum inducuntur loqui, qui super humano genere ad Deum preces fundunt: *Deus iudicium tuum regi da*, vt & iudicium mortis contra nos, quod hactenus constituerat, traderetur filio, aciã deinde ipse in se ipso illud aboleret, mortem oppetẽs pro nobis: Istud enim eriã ipse significans, dixit in Psalmo octogesimo septimo.

οὐκ οἰῶ τῶν ἀσεβῶν τὸ φρόνημα μάταιον. οὐ γὰρ ὡς νοοῦσιν, ἐστὶν, ἀλλὰ τῆς κατὰ σάρκα οἰκονομίας ἐστὶ δηλωτικὸν τὸ ῥητὸν, ἐπειδὴ γὰρ ἥμαρτηκὼς ὁ ἄνθρωπος, καὶ παντὸς αὐτὸν τὰ πάντα πεφευγότα, ὁ θάνατος ἴσχυεν ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι χριστοῦ, ἡ γῆ κατήρᾶτο, ὁ ἅδης λυόμενος, ὁ παράδεισος ἐκλείετο, ὁ οὐρανὸς ἐθυμώθη, καὶ πᾶς ὁ διάβολος ἐνήλλετο καθ' ἡμῶν, τότε δὴ ὁ θεὸς φιλάνθρωπος ὢν καὶ μὴ θέλων ἀπολέσθαι τὸ κατ' εἰκόνα ἄνθρωπον, ἔλεγε, τίνα ἀποστελῶ; καὶ τίς πορεύσεται; πάντων τε σιωπώντων, ὁ υἱὸς ἔλεγε, ἰδοὺ ἐγὼ, ἀπόστειλόν με· ἅτε δὴ τότε λέγων βάδιζε, παρέδωκεν αὐτῷ τὸν ἄνθρωπον, ἵνα γένηται αὐτὸς ὁ λόγος σὰρξ, καὶ πᾶσι λαοῖς τὴν σάρκα καὶ πάντα διορθώσηται. παρεδόθη γὰρ αὐτῷ, ὡς ἰατρῷ, θεραπεῦσαι τὸ δῆγμα ὄφεως· ὡς ζωῇ, ἀνεγεῖραι τὸ νεκρὸν, ὡς φωτὶ, καταυγάσαι τὸ σκότος, καὶ λόγῳ ὄντι, ἀνακαινίσαι τὸ λογικὸν, ὡς γοῦν παρεδόθη αὐτῷ τὰ πάντα, καὶ γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ πάντα διορθώθη καὶ ἐτελειώθη τὰ ὅλα ἡ γῆ ἀντὶ κατάρας εὐλογηθεῖσα, ὁ παράδεισος λυόμενος, ὁ ἅδης ἔπηξε, καὶ τὰ μνημεῖα λυόμενα ἐγείροντα τῶν νεκρῶν, αἱ πύλαι δὲ οὐρανοῦ ἐπήρθησαν, ἵν' ὁ ἐξ Ἐδὼμ εἰσέλθῃ. ἀμέλει τὸ πῶς παρεδόθη αὐτῷ πάντα σημαίνειν θέλων αὐτὸς ὁ σωτὴρ, ἐπήγαγεν ὡς ὁ Ματθαῖος ἔφη, δεῦτε πρός με πάντες, οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. παρεδόθη τε γάρ μοι, ἵνα κοπιῶντας ἀναπαύσω, καὶ νεκροὺς ἐγείρω ζωοποιήσω, συναδῇ τούτῳ, καὶ τὸ, ὁ πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν υἱὸν, καὶ πάντα δέδωκεν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ. δέδωκε γὰρ, ἵν' ὥσπερ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα γέγονεν, οὕτως ἐν ἑαυτῷ τὰ πάντα ἀναλαμβάνοντα διωνθῇ. ἵν' γὰρ ἐκ πλουσίου πτωχὸς γένηται, οὐσί' ἵνα, ὡς μὴ ἔχων, ἐξουσίαν λάβῃ, παρέλαβεν τὰ πάντα, μὴ χρῄζων. ἀλλ' ἵνα μέλλον, ὡς σωτὴρ, τὰ πάντα διορθώσῃ. ἔπρεπε μὲν γὰρ, τῷ μὲν ἀρχῇ τῆς δημιουργίας δι' αὐτοῦ γενέσθαι εἰς τὸ εἶναι αὐτὰ· τῷ δὲ διορθώσειν ἐν αὐτῷ, ἐκ τῶν ἐναντίων διαφορὰν τῆς λέξεως. ἐν μὲν γὰρ ἀρχῇ γέγονεν εἰς τὸ εἶναι ὕστερον δὲ πεσόντων πάντων, γέγονεν ὁ λόγος σὰρξ, καὶ ἐνεδύσατο αὐτῷ, ἵνα ἐν αὐτῷ τὰ ὅλα καταρθωθῇ. πάσχων γὰρ αὐτὸς ἡμᾶς ἀνέλαβε, καὶ πεινῶν αὐτὸς ἡμᾶς ἔτρεφε, καὶ εἰς τὸν ᾅδου καταβαίνων ἡμᾶς ἀνέφερε. τὰ τε γοῦν γινομένων πάντων πρόσταγμα λῦσαι τὸ γλυκάζ. οἷον τὸ, ἐξαγαγέτω, καὶ γλυκανθῶ. ὅτι δὴ τῇ διορθώσει τὰ πάντα δοθῆναι πάντα ἔπρεπεν, ἵνα αὐτὸς γένηται ἄνθρωπος, καὶ ἐν αὐτῷ τὰ πάντα ἀνακαινισθῇ. ἐν αὐτῷ γὰρ ὢν ὁ ἄνθρωπος, ἐζωοποιεῖτο, διὰ τοῦτο γὰρ σωτὴρ ἐκλήθη ὁ λόγος τῷ ἀνθρώπῳ, ἵνα ἡ κατάρα μηκέτι ἰσχύσῃ καθ' ὑμῶν ἀνθρώπους. διὰ τοῦτο δὲ ἐν ἑβδομηκοστῷ πρώτῳ ψαλμῷ τοὺς αἰτοῦντας ἔφη τάδε λέγειν, σοὶ δ' ἀνθρωπείως γλυκύς, ὁ θεὸς τὸ κρίμα σου τῷ βασιλεῖ δός, ἵνα καὶ τὸ καθ' ἡμῶν κρίμα τοῦ θανάτου, ὅπερ λῦσαι καθ' ἡμῶν, παραδοθῇ τῷ υἱῷ, καὶ λοιπὸν αὐτὸς ἐν αὐτῷ αὐτὸ ἐξαφανίσῃ ἀποθανὼν ὑπὲρ ἡμῶν· τοῦτο γὰρ σημαίνων ὁ αὐτὸς ἔλεγεν ἐν τῷ ἑβδομηκοστῷ ἑβδόμῳ ψαλμῷ,

ὑπ' ἐμοῦ

ἐπ' ἐμὲ ἐπισηρέχθη ὁ θυμός σου· τὸ γὰρ καθ' ἡμῶν θυμὸν αὐτὸς ἐβάστασεν, ὡς ἐν τῷ ἑκατοστῷ τριακοστῷ ἑβδόμῳ ἔφη, κύριος ἀνταποδώσει ὑπὲρ ἐμοῦ. ὅτω μὲν οὖν πάντα παραδέδοται τῷ σωτῆρι νοεῖν ἔξεστι, καὶ εἰ δεῖ νοήσαντα πάλιν εἰπεῖν παραδέδοται αὐτῷ ἅπερ ἂν εἶχεν. ἦν γὰρ λόγος ἄνθρωπος πρὸ ἑαυτοῦ· ἀλλὰ γέγονε, ἵνα τὸ σῶσαι τύχῃ. καὶ ἂν λόγος ἐν ἀρχῇ σὰρξ ὁ λόγος ἀλλ' ὕστερον γέγονε σὰρξ, ἐν ᾗ καὶ τὸ πρὸς ἡμᾶς ἔχθραν διήλλαξε κατὰ τὸ δόκιμον, καὶ τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι κατήργησε, ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλλάξῃ τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἑνὶ σώματι πρὸς τὸν πατέρα. ἃ μέντοι ἔχει ὁ πατήρ, ἐμά ἐστι, φησὶν καλῶς ἐχόντων τῶν ῥημάτων. ὅτε μὲν γὰρ, ὅπερ οὐκ ἦν, ἐγένετο, πάντα δέδοται αὐτῷ τὰ πάντα· ὅτε δὲ τὸ πρὸς τὸν πατέρα ἑνότητα σημαίνει βούλεται, οὐ κρύπτει ἀλλὰ διδάσκει λέγων, πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατήρ, ἐμά ἐστι. καὶ τὸ ἀκριβείαν χρὴ θαυμάζειν τοῦ λόγου. οὐ γὰρ εἴρηκε πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ δέδωκέ μοι, ἵνα μὴ, ὡς ποτὲ μὴ ἔχων, δειχθῇ, ἀλλ' ὅτι ἐμά ἐστιν. ὄντων γὰρ ἐν τῇ τοῦ πατρὸς ἐξουσίᾳ τούτων, ἔστιν ὁμοίως καὶ ἐν τῇ τοῦ υἱοῦ ἃ ἔχει ὁ πατὴρ, ἐξεπίστου πάλιν. εἰ μὲν γὰρ τὸ κτίσιν σημαίνει, οὐδὲν ἄρα ἔχει πρὸ τῆς κτίσεως, καὶ φαίνεται προσλαμβάνων ἀπὸ τῆς κτίσεως. ἀλλὰ μὴ γένοιτο τοῦτο νοεῖν· ὡς γάρ ἐστιν αὐτὸς πρὸ τῆς κτίσεως, οὕτω καὶ πρὸ τῆς κτίσεως ἔχει ἅπερ ἔχει ἅπερ καὶ ὃ υἱὸς εἶναι πιστεύομεν. εἰ γὰρ ἐν τῷ πατρὶ ὁ υἱός, ἄρα αὐτοῦ πάντα, ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ ὃ υἱός ἐστιν. ἀναιρέσεως ἂν τὸ ῥηθὲν ἐστὶ τοῦτο τῶν κακοδόξων πανηλαν λεγόντων. εἰ πάντα παραδέδοται τῷ υἱῷ, ἄρα πέπαυται ὁ πατὴρ τῆς τῶν παραδοθέντων ἐξουσίας. ἐπειδὴ κατέσησεν αὐτὸ ἑαυτοῦ κύριον. καὶ γὰρ ὁ πατὴρ ἑαυτὸν κρίνει, πάσαν δὲ τὴν κρίσιν δεδωκε τῷ υἱῷ. ἀλλ' ἐμφερεῖ θῶμεν τὰ σώματα τῶν λαλούντων τὰ ἄδικα. καὶ γὰρ ἐπειδὴ πᾶσαν τὴν κρίσιν δέδωκε τῷ υἱῷ αὐτὸς τῆς δεσποτείας ἐφίλοτιμεῖται, οὐδὲ ὅτι πάντα παραδέδοται τῷ υἱῷ παρὰ τοῦ πατρὸς εἴρηται, αὐτὸς οὐκ ἔστιν ὅτι πάντων. χωρίζοντες δὲ σαφῶς τὸν μονογενῆ τοῦ θεοῦ τὸν ἀχώριστον τῇ φύσει. εἰ καὶ τοῖς λόγοις οὕτω μεμιλυσμένοις χωρίζουσιν, ἃ νοοῦσιν οἱ δυσσεβεῖς, ὡς οὐκ ἂν χωρισθείη ποτὲ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου, ἀλλ' ἔστιν ἐν αὐτῷ φυσικῶς. ἀπὸ γὰρ τῶν ἐν χερσὶ καὶ σωμάτων εἰκόνι πρὸς χρησαμένους τὸ νοούμενον παραδηλοῦσθαι τῷ λόγῳ δεῖ. ἐπειδὴ τολμηρὸν ἐμβατεῦσαι τὴν ἀνεικόνητον φύσιν. ὡς οὐκ ἂν τύχοι ποτὲ τὸ ἐξ ἡλίου φῶς τὸν οἰκουμένην καταλάμπον χωρὶς αὐτοῦ πρὸ ἀπολάμψαι δυνατὸν νοηθῆναι παρὰ τοῖς ἐρρωμένοις τὸν νοῦν, ἐπειδὴ ἴδιον τῇ φύσει τοῦ ἡλίου τὸ ἐξ αὐτοῦ φῶς, καὶ ὡς εἰ λέγοι τὸ φῶς πάντα καταλάμπειν παρεληφὸς παρὰ τοῦ ἡλίου, καὶ πάντα αὔξειν καὶ ἐνισχύειν διὰ τῆς ἐν ἐμοὶ θερμότητος, οὐ χωρίζειν τις μεμιλυσμένως νοήσει τὸν τοῦ ἡλίου ὀνομασίαν τῆς ἐξ αὐτοῦ φύσεως ἢ ἔστι τὸ φῶς· ὅτως νοεῖν ἀσεβὲς καὶ τὴν θείαν οὐσίαν τοῦ λόγου· ἰδιωμένην φύσει τῷ ἑαυτοῦ πατρὶ· καὶ γὰρ

In me confirmatus disixusq; est furor tuus: siquidem iram aduersus nos conceptam ipse gestauit, vt in Psalmo 137. loquitur *Dominus retribuet pro me*: atque ita, tradita esse omnia Saluatori intelligendū est. Quòd si denuo resumendus est intellectus istorum verborum, tradita sunt illi quæ non habebat: antea enim homo nō fuit, sed ideo factus est homo, vt hominem seruaret: & in principio Verbum caro non erat, sed postmodum factum est, in qua inimicitiam nostri reconciliauit secūdum Apostolum, & legem præceptorum in decretis abroleuit, vt duo conderet in vnum nouum hominem, pacem faciens, & reconciliaret vtrosque in vno corpore apud Patrem. *Quæ enim Pater habet mea sunt*, inquit. Omnino probè verba concepta sunt: cùm enim quod prius non erat, factus esset, tradita illi sint omnia. Cæterum, vbi suam cum patre indicare vult vnitatem, nō obscuriter id agit, sed verbis disertis explicat, *omnia*, inquiens, *quæcunq; habet Pater, mea sunt:* Mirabilis isthic verborum cautio. Non enim dixit, Omnia quæcunq; habet Pater, mihi dedit, ne quasi aliquando nō habuisse, argui posset: sed dixit, *Omnia mea sunt:* cum enim omnia constituta sint in patris potestate, quæ eadem est filij, in filio quoque cōstituta fuerint. Quid autem pater habeat, examinandum est denuò. Si enim illud de creatura intelligēdum est, nihil ergo habuit ante conditam rerum naturā, & videtur accepisse à creatura. Absit autem vt hoc quisquam cogitet. Vt enim pater est ante creaturam, ita etiam ante creaturam habuit, quæ habet, quæ etiam filii quoque esse credimus. Si enim in Patre est Filius, ergo sequitur, vt omnia quæ pater habet, filii sint. Illudq; dictum subuertit malitiam prauè opinantium, qui dicūt: Si omnia tradita sunt filio, desiit ergo pater habere eorum potestatem, quæ in filium alienauit: quandoquidem in vicem suam filium constituit, quippe cùm pater nihil iudicet, omneque iudicium dederit filio. Sed obturentur ora loquentium iniquitatem. Non enim, quia dedit omne iudicium filio suo, ipse dominatu spoliatus est: neque ideo quia dictū est, omnia tradita esse filio, ipse non præest omnibus: ita enim segregant manifestè vnigenitum Dei à Deo, à quo insegregabilis est natura: verbisq; illū dirimunt homines insani, qui per impietatē neutiquā intelligunt fieri nō posse, vt lux à sole disiūgatur, in quo naturaliter cōsistit. A rebus. n. quæ præ manib. sunt, tenuem imaginē mutuare licet, ad rei intellectū, cum alioqui audax facinus esset, penetrare in naturam plane intelligibilē. Vt igitur nunquā lumē ex sole mūdum illustrans, sine sole illustrare intelligi potest, saltē apud illos qui mēte valent, eò ꝙ naturaliter cū sole coniunctū sit lumen solis: & si dicat lumen accepi à sole, vt omnia illustrarem, fœcundarem, vegetarem per meum, qui in me est, calorem: non inde quispiam furiosè cogitauerit, solē ipsum à sua natura quæ luce cōstat, segregatū esse: ita quoque pie interpretādum est, Diuinā subsistātiam Verbi vnitatem esse naturaliter suo Patri. Et

illud dictum, quod iam in manibus habemus, clarissimam charitatem istius rei, quam quærimus, in medium adducet, dicente siquidem Saluatore: *Omnia quæ habet Pater, mea sunt*, quod ipsum indicat eum semper cum patre esse. Nam hæc verba, *quæcunque habet pater*, patris Dominatum ostendunt. Rursus ista verba, *mea sunt*, inseparabilem vnitatem demonstrant. Necessum igitur est, vt intelligamus in patre esse æternitatem, sempiternitatem, immortalitatem, eaque esse in illo nō vt aliena, sed in eo, & in Filio, veluti in fōte suo residentia. Quum igitur de filio cogitare instituis, didicerisque quænam in patre sint, tum te credere oportet, ea quoque in Filio esse. Si igitur pater creatura aut opus est, eadem illa de Filio sentias: Et si fas est dicere de Patre, fuit, quando non erat, aut eum ex nihilo prodiisse, dicātur eadem illa & de Filio. Quòd si ista impia sunt, quæ de patre dicantur, impium quoq; habeatur, eadē illa de Filio sentire. Quæ enim Patris sunt, eadem sunt Filij. Nam qui Filium honorat, Patrem honorat, qui misit illum: Et qui excipit Filium, excipit etiam Patrem cum eo. Qui enim vidit Filium, vidit Patrem. Vt igitur nō ex creatura Pater, ita nec Filius: & vt nō potest dici de eo, fuit quando non erat, aut ex nihilo prodiit: ita quoque non competit, vt eadē de filio dicas: sed potius vt in patre æternitas, immortalitas, sempiternitas creditur, eū que creaturam non esse: ita etiam de Filio sentire perquam consentaneum est: iuxta enim illud quod scriptum est: *Quemadmodum Pater habet vitam in semetipso, ita dedit & Filio habere vitam in semetipso.* Expresit autem hoc verbum, *dedit*, vt muneratorem patrem intelligeres. Cæterum, vt in patre est vita, ita & in Filio est vita, vt indiuisibilitatē, & æternitatem doceret. Ideo enim bona cum cautione dictum est, quæcunque habet Pater, vt Patrem nominans, ipse pro patre non haberetur: vtpote qui non dixit, *Ego sum Pater*, sed, *quæcunque habet Pater*. Patrē igitur habet, ô Ariani, & ipse vnigenitus Filius ab Patre appellatur: nonnunquam & ipse quoque Patris nomine insignitur, non eo tamen sensu quem vos pro vestro errore suspicari soletis, sed ita vt Patris sui Filius, qui ipsum genuit, maneat, & tamen pater futuri seculi nominetur. Necessum enim est, vt vobis omnes suspiciones detrahamus. Dicit certè per Prophetam: *Genitus nobis est Filius, & datus est nobis, cuius imperium super humeros ipsius, & vocatur nomen eius magni consilii Angelus, Deus fortis, potens, pater futuri seculi.* Igitur & Patrem futuri seculi vnigenitum esse, & Deū fortem & potentē esse, & omnia quæ habet Pater, ipsum habere, clarè demonstratum nec non eundem, vt Pater dat, vitam, ita & in ipsius esse potestate, quos velit, viuificare. *Audient enim*, inquit, *vocem Filii Dei mortui, & viuent*. Vnamque voluntatem Patris & Filij, idemque in rebus statuendis consilium esse, quoniam vna natura, eaque indiuisibilis in ambobus. Frustra igitur Ariani seipsos stimulant, non intelligentes dictum Saluatoris nostri: *Omnia quæ habet Pater, mea sunt*: ex eo.n. Sabellij subuertitur stoliditas, & Iudæorū redarguitur amētia:

καὶ γὰρ τὸ ἐν χερσὶ ῥηθὲν τὰ πάντα παρέξει δῆλον ζητοῦμενον καὶ φανερώτατα. εἰπόντος γὰρ σωτῆρος, πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, ἐμά ἐστιν· ὁ δηλοῖ αὐτὸν ἀεὶ εἶναι ἐν τῷ πατρί· τὸ γὰρ, ὅσα ἔχει, τὴν διαπαντὸς κρατεῖν δείκνυσι τὸν πατέρα, τὸ δὲ, ἐμά ἐστι, τὴν ἀχώριστον ἕνωσιν. ἀνάγκη τοίνυν νοεῖν ἡμᾶς, ὅπ ἐστὶν ἐν τῷ πατρὶ, τὸ ἀίδιον, τὸ αἰώνιον, τὸ ἀθάνατον, ἔστι δὲ καὶ αὐτῷ, οὐχ ὡς ἀλλότρια αὐτοῦ, ἀλλ' ὡς ἐν πηγῇ ἐστιν ἐν αὐτῷ ἀναπαυόμενα καὶ ἐν τῷ υἱῷ. ὅταν τοίνυν περὶ υἱοῦ νοεῖν ἐθέλῃς, μάθῃς τίνα ἐστὶ τὰ ἐν τῷ πατρὶ, ταῦτα καὶ ἐν τῷ υἱῷ εἶναι πίστευε. εἰ μὲν οὖν κτίσμα ἐστὶν ὁ πατὴρ ἢ ποίημα, ἔστι ταῦτα καὶ ἐν τῷ υἱῷ, καὶ ἐνθυμεῖσθαι ἐπέρχεται περὶ τοῦ πατρὸς, μή ποτε ὅτε οὐκ ἦν, ἢ ἐξ οὐκ ὄντων. λεγέσθω τοίνυν καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ εἰ δὲ ἀσεβές ἐστι ταῦτα λέγειν ἐν τῷ πατρὶ εἶναι, ἀσεβὲς ἔσται καὶ ἐν τῷ υἱῷ ταῦτα νοεῖν· τὰ γὰρ τοῦ πατρὸς, ταῦτα τοῦ υἱοῦ ἐστιν. ὁ γὰρ τιμῶν τὸν υἱὸν, τιμᾷ τὸν πατέρα τὸν πέμψαντα αὐτὸν, καὶ ὁ δεχόμενος τὸν υἱὸν, δέχεται σὺν αὐτῷ τὸν πατέρα· ὁ γὰρ ἑωρακὼς τὸν υἱὸν, ἑώρακε τὸν πατέρα. ὡς οὖν οὐκ ἔστι κτίσμα ὁ πατὴρ, οὕτως οὐδὲ ὁ υἱὸς, καὶ ὡς οὐκ ἔστιν ἐπεῖπεν ἐπ' αὐτοῦ, μή ποτε ὅτε οὐκ ἦν, ἢ ἐξ οὐκ ὄντων. οὕτως οὐχ ἁρμόζει καὶ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ λέγειν τὸ αὐτὸ, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς ἐν τῷ πατρὶ τὸ ἀίδιον, τὸ ἀθάνατον, τὸ ἀεὶ, τὸ μὴ κλίσμα, οὕτως καὶ περὶ υἱοῦ φρονεῖν ἀκόλουθον. καθὸ γὰρ γεγραμμένον καθὼς ὁ πατὴρ ζωὴν ἔχει ἐν ἑαυτῷ, οὕτως ἔδωκε τῷ υἱῷ ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ. ὃ δὲ δωκεῖ εἴρηκεν, ἵνα τὸν διδόντα πατέρα δείξῃ, ὡς ἐν τῷ πατρὶ, οὕτως καὶ ἐν τῷ υἱῷ ἐστιν ἡ ζωή. ἵνα τὸ ἀδιαίρετον καὶ ἀίδιον διδαχθῇ. Διὸ τοῦτο γὰρ ἀκριβῶς εἴρηκεν, ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, ἵνα καὶ ὧδε λέγων τὸν πατέρα μὴ καὶ αὐτὸς πατὴρ νομισθῇ. ὃ γὰρ εἴρηκεν, ἐγώ εἰμι ὁ πατὴρ, ἀλλ' ὅσα ἔχει ὁ παλὴρ. πατὴρ μὲν γὰρ, ὦ δύσεις κακοὶ, ὁ μονογενὴς υἱὸς αὐτοῦ, ὃ μὴν ὡς ὑμεῖς ὑπολαμβάνοντες ἴσως ἂν ὑπολάβοιτε, ἀλλ' υἱὸς μὲν γνησιώτατος πατρὸς, πατὴρ δὲ μέλλοντος αἰῶνος. δεῖ γὰρ ὑμῶν πάσας τὰς ὑπονοίας περιελεῖν. Φησὶ γοῦν Διὰ τοῦ προφήτου· ἐγεννήθη ἡμῖν υἱὸς, καὶ ἐδόθη ἡμῖν· οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, θεὸς ἰσχυρὸς, ἐξουσιαστὴς, πατὴρ δὲ μέλλοντος αἰῶνος. σκοπεῖ γὰρ πατὴρ δὲ μέλλοντος αἰῶνος ὁ μονογενὴς, καὶ θεὸς ἰσχυρὸς καὶ ἐξουσιαστὴς ὁ υἱὸς ὑπάρχει τοῦ θεοῦ, καὶ σαφῶς δέδεικται ὅτι πάντα, ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, αὐτοῦ ἐστι, καὶ καθὼς ζωὴν δίδωσιν ὁ πατὴρ, καὶ τῷ υἱῷ ὁμοίως παρέστιν, οὓς θέλει ζωοποιεῖ. ἀκούσονται γὰρ φασὶ τῆς φωνῆς τοῦ υἱοῦ οἱ νεκροὶ καὶ ζήσονται, καὶ ἓν θέλημα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ βούλημα, ἐπεὶ καὶ ἡ φύσις μία καὶ ἀδιαίρετος. καὶ εἰκότως οἱ ἀρειανοὶ κόπτουσιν ἑαυτοὺς, μὴ νοοῦντες τὸ εἰρημένον περὶ σωτῆρος ἡμῶν, τὰ πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ ἐμά ἐστιν. οὐ γὰρ τοῦτο καὶ ἡ σαδδουκίζουσα αἵρεσις παραφροσύνη, καὶ τὴν ἀνοιαν ἐλέγχει τῶν Ἰουδαίων

Inde

Διὰ γὰρ τοῦτο ζωὴν ἔχων ἐν ἑαυτῷ ὁ μονογενὴς, ὡς ὁ πατὴρ ἔχει, καὶ μόνος οἶδε τίς ἐστιν ὁ πατὴρ ἐν τῷ πατρὶ ὢν, καὶ ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸ πατέρα. εἰκὼν γάρ ἐστι, καὶ ἀκολάθως, ὡς ἐν εἰκόνι, πάντα τὰ τοῦ πατρὸς ἐν αὐτῷ ἐστι. σφραγὶς γάρ ἐστιν ἰσότυπος καὶ ἐν αὐτῷ δέχνυται τὸ πατέρα, λόγος καὶ ζωὴ, ἀληθινὸς, δυνάμις, σοφία, ἁγιασμὸς καὶ ἀπολύτρωσις ἡμῶν, ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν καὶ κινέμεθα καὶ ἐσμὲν, καὶ οὐδεὶς γινώσκει τίς ἐστιν ὁ πατὴρ, εἰ μὴ ὁ υἱὸς, καὶ τίς ἐστιν ὁ υἱὸς εἰ μὴ ὁ πατήρ. καὶ πῶς τολμῶσιν οἱ δυσσεβεῖς φλυαρεῖν ἃ μὴ θέμις, ἄνθρωποι ὄντες καὶ τὰ ὑπὸ γῆς οὐχ ὁρῶντες διηγήσασθαι; τί δὲ λέγω τὰ ὑπὸ γῆς, τὰ ἑαυτῶν ἡμῖν ἐκπάτωσαν, εἰ ἄρα εὑρεῖν δυνήσονται τὴν ἑαυτῶν ἐξιχνιάσαι φύσιν. πλημμελῶς γὰρ αὐθάδεις, δόξας ὑπερέμοντες ἔνθα ὑπερτιμῶσιν ἄγγελοι σφᾶς κύψαι καὶ τοσούτῳ καὶ τῇ φύσει καὶ τῇ τάξει αἰώτεροι. τί γὰρ ἐγγύτερον τῶν χερουβὶμ, ἢ τῶν σεραφὶμ, καὶ ὅμως οὐδὲ ὁρῶνται, ἢ πόσιν ἑστῶται, ἀλλ' οὐδὲ γυμνοῖς, κεκαλυμένοις ὑφ' ὧπερ καὶ τοῖς πρόσωπα τῇ δοξολογίᾳ προσφέρουσιν ἀπαύστοις τοῖς χείλεσιν, οὐδὲν ἕτερον ἢ τὴν θείαν καὶ ἄφραστον φύσιν τῇ τελειότητι δοξάζοντα. καὶ οὐδαμῶς τῶν θεοπρεπῶν προφητῶν, τῶν μάλιστα καταξιωθέντων τῆς τοιαύτης θέας, ἀπήγγελεν ἡμῖν ὅτι ἐν μὲν τῷ ἅπαξ εἰπεῖν τὸ ἅγιος, μεγάλῃ τῇ φωνῇ, ἐν δὲ τῷ δευτερῶσαι ἧσσον, ἐν δὲ τῷ τριστεῦσαι ὑποβεβηκότως. καὶ μὴν τοῦτο τὸ πρῶτον ἁγιασμὸν κυρίως λογοῦται· τὸ δὲ δεύτερον ὑποβάσεως, καὶ τὸ τρίτον κατώτερον τι θέντα· ἀλλ' ἄπαγε τὰς αἰσίας τοῦ θεοσεβῶν, ἢ γὰρ πανύμνητος καὶ σεβάσμιος καὶ προσκυνητὴ τελὰς, μία καὶ ἀδιαίρετος καὶ ἀσχημάτιστος. πῶς ἂν οὖν ἀσυγχύτως ὥσπερ καὶ ἀτμήτως ἡ μονὰς χωρίζοι. τὸ γὰρ τρίτον τὰ τίμια ζῶα ταῦτα προσφέρειν τῇ δοξολογίᾳ ἅγιος, ἅγιος ἅγιος λέγοντα, τὰς τρεῖς ὑποστάσεις τελείας δεικνύουσιν ἐστὶν, ὡς καὶ ἐν τῷ λόγῳ κύριος τὴν μίαν θεότητα ἐσήμηνεν. οἱ τοίνυν ἐλαττοῦντες τὴν μονογενῆ τοῦ θεοῦ υἱὸν, εἰς θεὸν βλασφημοῦσι τὴν τελειότητα κακοδοξοῦντες, καὶ ἀπλῆ βλασφήμοντες, καὶ κολάσεως μείζονος ἑαυτοὺς ὑποδικοὺς καθιστῶσιν. ὁ γὰρ εἷς ὁ πατὴρ τῶν ὑποστάσεων βλασφημῶν, οὐκ ἔχει ἄφεσιν, οὔτ' ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, οὔτ' ἐν τῷ μέλλοντι. δυνατὸς δέ ἐστιν ὁ θεὸς αἰοῖξαι τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας αὐτῶν, εἰς κατανόησιν τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης, ἵν' ὑπιγνόντες ὃν πάλαι ἠθέτουν, σωτῆρα τῷ τῆς εὐσεβείας λογισμῷ σὺν ἡμῖν αὐτὴν δοξάσωσιν, ὅτι αὐτοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία,

τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, νῦν, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας.

tia. Inde enim fit, vt habeat vitam in sese Vnigenitus, sicuti ipse Pater, & solus nouit Patrē: nec mirum quum in Patre consistat, & in se habeat Patrem, vtpote illius imago, & consequēter in eo veluti in Imagine, omnia quæ patris sunt, consistunt: Sigillum enim est simile eiusdémque sculpturæ, in sese Patrem ostendens, Sermo viuus, verus, Potentia, Sapientia, Sanctificatio, Redemptio nostra. *In eo enim viuimus, monemur, & sumus: & nemo cognoscit Patrem, nisi Filius, aut Filium, nisi Pater.* Mirum igitur est, impios ista nefaria audere garrire, cū & homines sint, & quæ in terra sunt nequeant explicare. Sed quid dico quæ in terra sunt? imo vel sua ipsorum nobis exponant, videantq; num satis exploratè inuestigare queant, quæ ipsorū naturæ sunt: Homines profectò audaces & proterui, qui non tremunt eam gloriam, in quam cupiunt Angeli proni inclinatíque adspicere quum præ illis longe sint natura d ordine sublimiores. Quid enim propinquius Cherubinis & Seraphinis? illi non obtuentur hanc maiestatem, aut in pedibus erectos se tenent, imò ne faciem quidem nudam relinquūt: sed ea obuelata gloriam Maiestatémq; Dei labiis nunquam cessantibus extollunt, nihil aliud quam Diuinam & ineffabilem naturam triplici titulo Sanctitatis glorificantes. Neque est quisquam Sanctorum Prophetarum inter eos, qui maximè digni habiti sunt, vt istiusmodi spectaculis interessent, qui nobis id se audisse renunciauit, Angelos illos in primis viribus exclamandi, *Sanctus*, maxima voce vsos esse: in secundis autem non æque magna, in tertiis adhuc submissiori: & primam Sanctificationem propriā legitimámque esse, secundā autem inferioris notæ, tertiam adhuc gradatim deterioris conditionis esse. Apagesis, valeat dementia execrabilium hominum. Trinitas enim vndecunque laudabilis, & venerabilis, & adoranda vna est, & indiuisibilis, & quæ figurâ exprimi nequeat. Coniunguntur autem vnà hæ Sanctificationes pro insequabili illa Vnitate. In eo enim ipso, quo amplissima ista animantia tertio proferunt glorificationem dum aiunt, Sanctus, Sanctus, Sanctus, triplici numero tres perfectas, absolutas, integras personas ostendunt, quēadmodum sub vnica voce, Dominus, vnam substantiam declarant. Qui igitur diminuunt Vnigenitum Dei Filium, in Deū blasphemant, praue sentientes de eius perfectitudine, eúmq; inabsolutum criminantur, reosq; se constituunt maximæ pœnæ. Qui.n.in vllam personarum blasphemant, non habebunt remissionem neque in hoc seculo, neq; in futuro: potest autē Deus aperire oculos cordis illorum, vt sentiant & intelligant solem iustitiæ: vt agnoscentes, quem olim aspernati sunt, cōtinua pietatis cogitatione vnà nobiscum glorificent, quoniam ipsius est regnum, Patris nempe,

Filij & Spiritus sancti,

nunc & in sæcula.

S. Patris noſtri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

Alexandrini

Ad Adelphium Epiſcopum & Confeſſorem, contra Arianos epiſtola.

PErlectis tuæ pietatis literis, nonpotuimus nõ approbare tuam erga Chriſtum religionem, Deumq; in primis glorificauimus, qui tibi iſtuiſmodi gratiam largitus eſt, vt & recti pariter & ſimplicis animi, non tamen ſimplicitatem tuam lateant, quatenus hoc fieri poteſt, diabolicæ inſidiæ. Cæterum, id nos admiratione attonitos perculſósque defixit, quòd videremus hæreticorum inſaniam in id barathri recidiſſe, vt ſenſus non amplius integros aut incolumes retinerent: ſed prorſus mentem vndecunque vitiatam reportarent. Talia nimirum ſunt, quæ diabolus ſuggerit: talia ſunt, quibus diabolus tentat: in talibus & Iudæorum zelus & inuidia ſeſe exercet. Quemadmodum enim illi nuſquam non argumentis victi, calumnias ſecum meditantur, non in alium vſum, quàm vt Dominum inficientur, & in ſui perniciem Prophetas conuellant, ita quoque iſti videntes eſſe vndecunque notatos infamiáque conſcribillatos, ipſorumque hæreſim apud omnes abominabilem haberi, ſcelerum inuentores ſeſe præbent, vt nuſquã remiſſa cum veritate pugna, Chriſti perduelles hoſtésque permaneant. Vnde enim in illos hoc malum ſubiit? aut quomodo omnino auſi ſunt hanc nouam ignominiam contra Saluatorem imaginari? Cæterum, vt apparet, mala omnino res, impius: & is qui circa Fidem improbus inuenitur. Antea enim, dum abnegarent deitatem vnigeniti Filij Dei, ſimulabant ſeſe quidem vel ſaltem eius in carne aduentum agnoſcere: nunc autem pauxillatim ſubſidentes, ſubtrahentésq; ſeſe, vt homines prorſus impij, ab iſta opinione deficiũt, adeo, vt iam vlterius neque Deum agnoſcant, neque hominem eum factum credant. Si enim credidiſſent, nunquã talia locuti fuiſſent, qualia tua religioſitas aduerſus eos ſcripto prodidit. Tu igitur chariſſime vir, in refutandis, admonendis, increpandisq; hoc genus hominibus, officium congruũ Eccleſiaſticæ traditioni, & dignã tua erga Dominum pietate præſtitiſti. Illi enim, quia exacerbati à patre ſuo diabolo, non cognoſcunt neque intelligunt, vt ſcriptura ait, ſed

Τῶ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Αλεξανδρίας

Ἐπιστολὴ πρὸς Ἀδέλφιον Ἐπίσκοπον, καὶ ὁμολογητὴν, καὶ Ἀρειανῶν.

ΕΝτυχόντες τοῖς παρ' ἡμῶν τῆς θεοσεβείας γράφεσι, τὸν μὲν σὸν εἰς χριστὸν εὐσέβειαν ἀληθῶς ἀπεδεξάμεθα, καὶ τὸν μὲν θεὸν πρεσηγμένως ἐδοξάσαμεν δεδωκότα σοι τὴν τοιαύτην χάριν, ὥστε καὶ τὸ φρονεῖν ὀρθῶς, καὶ μὴ ἀγνοεῖν καὶ τὸ δυνατὸν τὰς μεθοδείας τοῦ Διαβόλου· τὴν δὲ τῶν αἱρετικῶν κακόνοιαν ἐθαυμάσαμεν θεωροῦντες πῶς τοσοῦτον εἰς ἀσεβείας βάραθρον πεπώκασιν, ὡς μηκέτι μηδὲ τὰς αἰσθήσεις σώζειν, ἀλλὰ πανταχόθεν διαφθαρμένως ἔχειν τὸ διάνοιαν. τοῦτο γὰρ τὸ ἐπιχείρημα διαβόλου μέν ἐστιν ὑποβολὴ, τῶν δὲ παρανόμων ἰουδαίων μίμησις. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνοι πανταχόθεν ἐλεγχόμενοι προφάσεις ἐπενόουν καθ' ἑαυτῶν, ἵνα μένον τὸ κύριον δρύπτωσιν καὶ τὰ προφητευθέντα καθ' ἑαυτῶν ἀπαράσωσιν· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οὗτοι θεωροῦντες ἑαυτοὺς πανταχόθεν ἐλεγχομένους. καὶ βλέποντες ὑμᾶς ἐν βεβαιότητι πάσῃ τῇ κατὰ τὴν αἵρεσιν αὐτῶν, ἐφάμιλλοι γίνονται κακῶν, ἵνα μὴ παύμενοι τῆς πρὸς τὴν ἀλήθειαν μάχαις ἀληθῶς χριστομάχοι διαμείνωσι. πόθεν γὰρ αὐτοῖς ἀνέδυ καὶ τοῦτο τὸ κακὸν; πῶς ὅλως τετολμήκασι τὴν καινὴν ταύτην δυσφημίαν φθέγξασθαι καὶ τοῦ σωτῆρος; ἀλλ' ὡς ἔοικε πονηρὸν ὁ ἀσεβὴς, καὶ ἀδόκιμος ὄντας περὶ τὴν θεότητα τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ, ὑπερεμέτοικον καὶ τὴν τῶν ἐνσάρκων αὐτοῦ παρουσίαν ἀπιγνώσκειν. νῦν δὲ κατ' ὀλίγον ὑποκαὶ καίοντες, ἐξέπεσον καὶ ταύτης αὐτῶν τὴν οἰήσεως, καὶ πανταχόθεν ἄθεοι γεγόνασιν, ὥστε μήτε θεὸν αὐτὸν ἀπιγνώσκειν, μήθ' ὅτι ἄνθρωπος γέγονε πιστεύειν. εἰ γὰρ ἀπίστουν, οὐκ ἂν τοιαῦτα ἐφθέγξαντο οἷα ἔγραψεν ἡ σὴ θεοσέβεια καθ' αὐτῶν· σὺ μὲν οὖν ἀγαπητὲ ἀληθῶς πεφύτευσαι τῇ ἐκκλησιαστικῇ παραδόσει τὴν εἰς τὸν κύριον εὐσέβειαν, ἐλέγξας καὶ παραινέσας καὶ ὑπομήσας τοὺς τοιούτους. ἐπεὶ δὲ παρεξυνόμενοι παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτῶν τοῦ διαβόλου οὐκ ἔγνωσαν οὐδὲ σωῆκαν κατὰ τὸ γεγραμμένον,

ἀλλὰ ἐν σκότει διαπροΰοντες· μανθανέτωσαν τοίνυν τῆς σῆς εὐλαβείας, ὡς ἡ τοιαύτη αὐτῶν κακόνοια οὐαλεντίνου καὶ μαρκίωνος καὶ μανιχαίου ἐστίν, ὧν οἱ μὲν ἀπὸ ἀληθείας δόκησιν εἰσηγήσαντο· οἱ δὲ διαιροῦντες τὸ ἀδιαίρετον, ἠρνήσαντο τὸ, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. Διατί οὖν τινες τούτων φρονοῦντες, οὐχὶ καὶ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν γίνονται κληρονόμοι; εὔλογον γὰρ ὧν τὴν κακοδοξίαν ἔχουσι, τούτων ἔχειν καὶ τὰ ὀνόματα, ἵνα λοιπὸν οὐαλεντινιανοὶ καὶ μαρκιωνιστὴ καλῶνται. τάχα κἂν οὕτως διὰ τὴν τῶν ὀνομάτων δυσωδίαν αἰσχυνόμενοι κατανοήσωσι δυνηθῶσιν, εἰς ὅσον βάθος ἀσεβείας πεπώκασι. καὶ ἐμοὶ μὲν δίκαιον, μηκέτι τούτοις ἐπικεῖναθαι, κατὰ τὴν ἀποστολικὴν, αἱρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νουθεσίαν παραιτοῦ, εἰδὼς ὅτι ἐξέστραπται ὁ τοιοῦτος, καὶ ἁμαρτάνει ὢν αὐτοκατάκριτος· μᾶλλον ὅτι καὶ ὁ προφήτης περὶ τῶν τοιούτων φησίν, ὁ μωρὸς μωρὰ λαλήσει, καὶ ἡ καρδία αὐτοῦ μάταια νοήσει. ἐπειδὴ κατὰ τὸν ἡγούμενον αὐτῶν περιέρχονται καὶ αὐτοὶ, ὡς λέοντες, ζητοῦντες τίνα καταπίωσι τῶν ἀκεραίων· τοῦτο ἕνεκεν ἀναγκαῖον γέγονεν ἡμῖν τῇ σῇ εὐλαβείᾳ ἀντιγράψαι· ἵνα πάλιν διὰ τῆς νουθεσίας μαθόντες οἱ ἀδελφοὶ, καταγινώσκωσιν ἔτι πλεῖον τῆς ἐκείνων ματαιολογίας· οὐ κτίσμα προσκυνοῦμεν, μὴ γένοιτο, ἐθνικῶν γὰρ καὶ ἀρειανῶν ἡ τοιαύτη πλάνη, ἀλλὰ τὸν κύριον τῆς κτίσεως σαρκωθέντα τὸν τοῦ θεοῦ λόγον προσκυνοῦμεν. ἡ γὰρ καὶ σὰρξ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν μέρος ἐστὶ τῶν κτισμάτων, ἀλλὰ θεοῦ γέγονε σῶμα, καὶ οὔτε τὸ τοιοῦτον σῶμα καθ' ἑαυτὸ διαιροῦντες διὰ τοῦ λόγου προσκυνοῦμεν, οὔτε τὸν λόγον προσκυνῆσαι θέλοντες μακρύνομεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς σαρκὸς, ἀλλ' εἰδότες καθὰ προέφημεν τὸ, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, τοῦτον καὶ ἐν σαρκὶ γενόμενον ἐπιγινώσκομεν θεόν· τίς τοιγαροῦν οὕτως ἄφρων ἐστὶν, ὡς λέγων τῷ κυρίῳ, ἀπόστα ἀπὸ τοῦ σώματός σου, ἵνα σε προσκυνήσω; ἢ τίς οὕτως ἀσεβής ἐστιν, ὡς μετὰ τῶν ἰουδαίων λέγειν αὐτῷ, διατί σὺ ἄνθρωπος ὢν ποιεῖς σεαυτὸν θεόν; ἀλλ' οὐ τοιοῦτος ὁ λεπρός· προσεκύνει γὰρ θεὸν ἐν σώματι ὄντα, καὶ ἐγίνωσκεν ὅτι θεὸς ἦν, λέγων, κύριε, ἐὰν θέλῃς, δύνασαί με καθαρίσαι, καὶ οὔτε διὰ τὴν σάρκα ἐνόμισε κτίσμα τὸν τοῦ θεοῦ λόγον, οὔτε διὰ τὸ εἶναι τὸν λόγον δημιουργὸν πάσης κτίσεως, ἐξουθένει τὴν σάρκα ἣν ἐνεδύσατο ἦν, ἀλλ' ὡς ἐν κλιτῷ ναῷ τὸν κτίσαντα τοῦ παντὸς προσεκύνει, καὶ ἐκαθαρίζετο. οὕτω καὶ ἡ αἱμορροοῦσα γυνὴ πιστεύσασα καὶ μόνον ἁψαμένη τοῦ κρασπέδου ἰάθη, καὶ ἡ μὲν θάλασσα ἐπαφρίζουσα τοῖς κύμασιν ἤκουσε τοῦ σαρκωθέντος λόγου καὶ πέπαυται τοῦ χειμῶνος, ὁ δὲ ἐκ γενετῆς τυφλὸς, πύσμασι τῆς σαρκὸς ἐθεραπεύθη διὰ τὸ λόγος, καὶ τὸ μεῖζον καὶ παραδοξότερον, ἴσως

sed in tenebris ambulant, discant saltem à tua pietate suam, qua vtuntur, insaniam Valentini, Marcionis, & Manichæi esse. Ex quorum grege, isti pro veritate & rerum fide inane simulachrum introduxerunt: illi diuidentes, quod indiuisibile est, inficiati sunt Verbum carnem esse factum, & habitasse in nobis. Cur igitur, quum ita sentiant, non sese etiam eorundem nominum successores hæredesque profitentur? Par enim est, vt quorum prauam opinionem receperunt, eorum quoque vocabula & titulos accipiant, vt iam deinceps Valentiniani & Marcionistæ & Manichæi appellentur. Forsitan ex putore graueolentiaque istorum nominum fieri potest, vt pudore commoniti tandem intelligant, in quantam voraginem impietatis delapsi sint. Erat certè satis ex decoro, si nihil illis responsi daretur, idque iuxta Apostolicum præceptum, *Hæreticum post vnam atque alteram admonitionem deuita, vtpote de quo iam certum habeatur, ipsum in reprobum sensum esse datum, atque ita peccare, vt qui ex seipso condemnatus sit*, præsertim quum Propheta de huiusmodi hominibus dicat, *Stultus stulta loquetur, & illius cor vana cogitat*. Cæterum, quoniam isti veluti pro moribus sui imperatoris diaboli circumambulant, quærentes quem ex simplicioribus deuorent. Necessarium nobis visum est, tibi rescribere, vt denuo ex hac admonitione instructi fratres, rectius in posterum eorum præsentiant vanitatem. Non enim creaturam adoramus, absit. In Ethnicos & Arianos istiusmodi delirium competit: sed Dominum rerum creatarum, incarnatum Verbum Dei adoramus. Nam tametsi caro ipsa per se pars sit rerum creatarum, attamen Dei corpus effecta est, neque istiusmodi corpus seorsum discriminatum à Verbo adoratione prosequimur, neque Verbum adoraturi verbũ à carne longè seponimus, sedcùm sciamus, vt dictum est, Verbum carnem esse factum, illud iam in carne situm Deum agnoscimus. Quis igitur tã vecors est, vt Domino ita loquatur, abssiste à corpore, vt te adorem? aut quis ita impius est, vt cum Iudæis propter corpus dicat ei; *Cur tu cum homo sis, Deum te facis?* Atqui non istiusmodi moribus leprosus erat: adorabat enim Dominum in corpore, eumque Deum esse persentiebat his verbis vtens, *Domine si vis, potes me mundare*. Neque ob carnem arbitratus est esse creaturam Dei Verbum, neque quia Verbum erat opifex rerum, carnem pro nihilo habuit, quam indutus erat: sed vt in re creata, creatorem subsistentem adorabat; ideoque mundatus est. Mulier item quæ sanguinis fluxu laborabat, solius fimbriæ attactu sanata fuit. Et mare fluctibus spumosum, vbi audierat Verbi incarnati vocem, à tempestatibus conquieuit. Itidem & is qui à natiuitate cæcus erat, saliua carnis curatus est à Verbo, Et quod maius est & admirabilius

(nam fortasse hoc ipsum impiissimos scandalo offenderit) etiam in ipsa cruce pendente Domino cum eius ibi corpus esset, & in corpore Verbum, sol obtenebratus est, terra intremuit, petræ scissæ sunt, velum templi disruptum est, & multa corpora Sanctorum qui dormierant, resurrexerunt. Hæc facta sunt, & nihil omnium ex rebus creatis pro ea audacia quæ nunc est in Arianis, cogitauit, num incarnato Verbo credendũ esset: sed quamuis eum hominem esse intuerentur, rerum tamen conditorem eundem agnoscebant: & quamuis humanam vocem audirent, non tamen ideo eum creaturam autumabant, imò maiorem in modum inhorrescebant, nihiloque minus eum sic agnoscebant, quasi è templo suo sancto vocem edidisset. Cur igitur impii isti non reuerentur & timent, ne quemadmodum non probauerunt eum habere in cognitione, ita tradantur in reprobum sensum, vt faciant ea, quæ non decent? Non enim rem creatam, rerum natura adorabat, neque ob carnem eius recusauit dominum adorationibus prosequi, sed ideo adorauit, quia vidit suum opificem architectumque in carne consistere. Et in nomine Iesu omne genu flectebatur, & in posterum flectetur, cœlestium simul & terrestrium & infernorum, & omnis lingua confitebitur (licet id ipsum Arianis non videatur) Dominum Iesum Christum esse in gloria Patris. Non enim caro ignominiam attulit Verbo Dei, absit. Sed potius caro per Verbum Dei glorificata est. Neque ideo, quia seruilem formam assumpsit filius, qui in forma Dei est, quicquam diminutus est in sua deitate, sed potius vniuersæ carnis rerumque creatarum inde liberator & vindex effectus est. Neque si Deus emisit Filium suum genitum ex fœmina, ex ea re nobis aliquid probri, sed potius honesta gloria & magna gratia obuenit. Factus est enim homo, vt nos in seipso deificaret, genitusque à fœmina est, & procreatus à Virgine, vt nostri errabũdam procreationem in se transferret, ac in posterum efficeremur genus sanctum, ac participes diuinæ naturæ redderemur, vt ait sanctus Petrus Apostolus. Et imbecillitatem legis, qua langueſcebat propter carnem, misso Deus filio suo sub similitudine carnis peccati, de peccato cõdemnaret peccatũ in carne. Carnem igitur à Verbo assumptam esse vides, ad omnium hominum libertatem, & ad cunctorum hominum excitationem è mortuis, & redemptionem à peccatis. Quî igitur fieri potest, vt qui carnem eius rem nihili cõtemptibilemq; esse volunt, atq; ea de causa obtrectant Filio Dei, vt rei factitiæ aut conditæ, non ingratissimi appareant, & omni prorsus odio digni? quippe qui propemodum ad Deum loquantur, Ne mittas Filium tuum vnigenitum in carne, ne feceris eum ex Virgine assumere carnem, ne nos à peccato & morte eripiat, nolumus eum in carne nasci, ne pro nobis mortem excipiat: nõ cupimus Verbum carnẽ fieri, ne hic noster mediator & interpres fiat in adeundo & orando Deo, quo cœlestia domicilia inhabitemus.

Claudantur

ἴσως γὰρ τοῦτο καὶ τοὺς ἀσεβεστάτους ἐσκανδάλισε καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ σταυροῦ κρεμαμένου τοῦ κυρίου· αὐτοῦ γὰρ ἦν τὸ σῶμα καὶ ἐν αὐτῷ ἦν ὁ λόγος. ὁ μὲν ἥλιος ἐσκοτώθη, ἡ δὲ γῆ ἐτρόμαξεν, αἱ πέτραι ἐρράγησαν, καὶ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐρράγη, καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἀνέστη. ταῦτα δὲ γέγονε, καὶ οὐδεὶς, ὥσπερ οἱ ἀρειανοὶ νῦν πολμῶσι, διελογίσατο, εἰ δεῖ σαρκωθέντι τῷ λόγῳ πιστεύειν, ἀλλὰ καὶ ἄνθρωπον
A βλέποντες ἐπεγίνωσκον αὐτὸν ὄντα δημιουργὸν αὐτῶν, καὶ ἀνθρωπίνης φύσεως ἀκούοντες, οὐ διὰ τὸ ἀνθρώπινον ἔλεγον, ὅτι ὁ λόγος κτίσμα ἐστὶν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἔτρεμον, καὶ ἀδὲν ἧττον ἐγίνωσκον, ἢ ὅτι σκεύους ἁγίου ἐφθέγγετο. πῶς τοίνυν οἱ ἀσεβεῖς οὐ φοβοῦνται μὴ καθὼς οὐκ ἐδοκίμασαν τὸν θεὸν ἔχειν ἐν ἐπιγνώσει, παραδοθῶσιν εἰς ἀδόκιμον νοῦν ποιεῖν τὰ μὴ καθήκοντα; οὐ γὰρ κτίσμα ἡ κτίσις προσκυνεῖ, οὐδὲ πάλιν διὰ τὴν σάρκα παρητεῖτο τὸν κύριον ἑαυτῆς προσκυνεῖν, ἀλλὰ τὸν ἑαυτῆς δημιουργὸν ἔ-
B βλεπεν ἐν σώματι, καὶ ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ κεκλῖσθαι πᾶν γόνυ ἔκαμπτε, καὶ κάμψει δὲ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται, κἂν τοῖς Ἀρειανοῖς μὴ δοκῇ, ὅτι κύριος Ἰησοῦς εἰς δόξαν θεοῦ πατρός· ἡ γὰρ ἀδοξία οὐκ ἐγένετο ἡ σὰρξ τῷ λόγῳ, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὴ δεδόξασται παρ' αὐτοῦ, ὅθεν ἐπειδὴ δοῦλον μορφὴν ἀνέλαβεν ὁ ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων ὑπὸς, ἠλαττώθη τῆς θεότητος, ἀλλὰ
C μᾶλλον αὐτὸς ἐλεύθερωτὴς πάσης σαρκὸς καὶ πάσης κτίσεως γέγονε. καὶ εἰ ὁ θεὸς δὲ ἀπέστειλε τὸν υἱὸν αὐτοῦ γνωόμενον ἐκ γυναικὸς οὐκ αἰσχύνῃ ἡμῖν ἐπάγει τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ μᾶλλον δόξαν ἐμεγάλυνε χαρίν. γίνεται γὰρ ἄνθρωπος ἵνα ἡμᾶς ἐν ἑαυτῷ θεοποιήσῃ, καὶ γέγονεν ἐκ γυναικὸς, καὶ γεγέννηται ἐκ παρθένου, ἵνα τὸ ἡμῶν πλασθὲν ἐν γόνησιν εἰς ἑαυτὸν μεταβάλῃ, καὶ γενώμεθα λοιπὸν γένος ἅγιον, καὶ κοινωνοὶ θείας φύσεως ὡς ἔγραψεν ὁ μακάριος πέτρος. καὶ τὸ ἀδύνατον
D δὲ τοῦ νόμου ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκὸς ὁ θεὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας καὶ περὶ ἁμαρτίας κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκὶ. τὴν τοίνυν προσληφθεῖσαν ὑπὸ τοῦ λόγου σάρκα, ὅτι τῷ πάντας ἀνθρώπους ἐλευθερῶσαι, καὶ πάντας ἐκ νεκρῶν ἀναστῆσαι, καὶ ἁμαρτίας λυτρώσασθαι πῶς οἱ πιστὴν ἐξουδενοῦντες, ἢ οἱ διὰ ταύτην κατηγοροῦντες τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ ὡς
E ποιήματος, οὐκ ἀχάριστοι φαίνονται, καὶ παντὸς εἰσὶ μισοῦς ἄξιοι; μόνον γὰρ ἐκ βοῶσι τῷ θεῷ λέγοντες, μὴ πέμψῃς σου τὸν υἱὸν τὸν μονογενῆ ἐν σαρκὶ, μὴ ποιήσῃς αὐτὸν ἐκ παρθένου σάρκα λαβεῖν, ἵνα μὴ λυτρώσηται ἡμᾶς τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἁμαρτίας, οὐ θέλομεν αὐτὸν ἐν σώματι γενέσθαι, ἵνα μὴ τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀναδέξηται θάνατον, οὐ βουλόμεθα τὸν λόγον σάρκα γενέσθαι, ἵνα μὴ ἐνταῦθα μεσίτης ἡμῶν γένηται τῆς πρὸς τὸν πρόσοδον καὶ τὰς ἐν οὐρανοῖς οἰκήσεις μονάς.

κλειθή-

κλεισθήτωσαν αἱ πύλαι τ οὐρανῶν, ἵνα μὴ διὰ τοῦ καταπετάσματος τ σαρκὸς αὐτοῦ, τ ἐν οὐρανοῖς ἡμῖν ὁδὸν ἐγκαινισηι ὁ λόγος. αὗται μὲν αἱ ἐκείνων φωναὶ μετὰ διαβολικῆς τ λύμης εἰσὶ προφερόμεναι, δι' ἧς ἐπενόησαν ἑαυτοῖς κακοήθειας. οἱ γὰρ μὴ θέλοντες σάρκα γνόμενον τ λόγον προσκυνεῖν, ἀχαριστοῦσι τῇ ἐναι θρωπήσει αὐτοῦ, & οἱ διαιροῦντες τ λόγον ἀπὸ τ σαρκὸς, ἀ γὰ μιαν λύτρωσιν τ ἁμαρτίας γνοέασ ἀδε καθάλυσιν & θανάτου νομίζουσι. πᾶς γὰ ὅλως οἱ ἀσεβεῖς, κὴ καθ' ἑαυτοὺ ἀρνησάσι τ σάρκα ἣν ἔλαβεν ὁ σωτὴρ; ἵνα κὴ τολμῶσι λέγειν, προσκυνοῦμεν ἡμεῖς τ κύριον μετὰ τ σαρκὸς, ἀλλὰ διαιροῦμεν τὸ σῶμα, κὴ μόνῳ τούτῳ λατρεύομεν· ὁ μὲν γὰ μακάριος στέφανος ἐν οὐρανοῖς εἶδε τ κύριον ἐκ δεξιῶν ἑστῶτα· οἱ γὰ ἄγγελοι ἔλεγον τοῖς μαθηταῖς, ὕτως ἐλεύσεται ὃν τρόπον ἐθεάσασθε αὐτὸν πορευόμενον εἰς τ οὐρανόν, κὴ αὐτὸς γὰ ὁ κύριος εἶπε πρὸς φωνῶν τῷ πατρὶ, θέλω ὅπου εἰμὶ ἐγὼ, ἵνα κὴ αὐτοὶ πάντοτε μετ' ἐμοῦ ὦσι, κὴ ὅλως εἰ ἀναμάρτητος ἐστιν ἡ σαρξ ἀπὸ τοῦ λόγου· πῶς οὐκ ἀνάγκη τούτους ἀποθέσθαι τὴν πλάνην; καὶ προσκυνεῖν λοιπὸν τὸν πατέρα ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ, ἢ μὴ προσκυνοῦντας μὴ δύνασθαι λατρείας τῷ ἐν σαρκὶ γνομένῳ λόγῳ παντελῶς ἐκβαλλεσθαι, καὶ μηκέτι χριστιανοὺς, ἀλλ' ἢ ἐθνικοὺς, ἢ μηδὲ τ ἰουδαίων σωματίζεσθαι; ἐκείνων μὲν οὖν, καθὰ προφέρομεν, ἡ τοιαύτη μανία κὴ τόλμα. ἡμῶν δὲ ἡ πίστις ἐστὶν ἡ ὀρθὴ, κὴ ἐκ διδασκαλίας ἀποστόλων ὁρμωμένη καὶ ὡσαδώπως τῶν πατέρων βεβαιωμένη ἔκ τε νέας & παλαιᾶς διαθήκης. τῶν μὲν προφητῶν λεγόντων· ἀπόστειλον τ λόγον σου, καὶ τὸν ἀλήθειάν σου, κὴ ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει κὴ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐμμανουήλ, ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον μεθ' ἡμῶν ὁ θεός. τί δὲ τοῦτό ἐστιν, ἢ θεὸν ἐν σαρκὶ γενηθῆναι. ἢ δὲ ἀπὸστολων ὡσαύτως διδασκαλία, τοῦ μὲν πέτρου λεγούσης, χριστοῦ παθόντος σαρκί· τοῦ δὲ παύλου γεγράφοντος, προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα κὴ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου θεοῦ, καὶ σωτῆρος ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ· ὃς ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἵνα λυτρώσηται ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀνομίας, καὶ καθαρίσῃ ἑαυτῷ λαὸν περιούσιον, ζηλωτὴν καλῶν ἔργων. τοῦτο οὖν δέδωκεν αὐτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, εἰ μὴ σάρκα φορέσας ἦν. τοῦτο γὰ προσενέγκας ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν δέδωκεν, ἵν' ἐν ἐκείνῃ τ θανατον ἀναδεξάμενος, καταργήσῃ τ τὸ κράτος ἔχοντα & θανάτου διάβολον, διὸ κὴ πάντοτε εὐχαριστοῦμεν ἐν τῷ ὀνόματι ἰησοῦ χριστοῦ. & οὐκ ἀθετοῦμεν τ δι' αὐτὸ γνομένην χάριν εἰς ἡμᾶς. ἡ γὰ ἔνσαρκος παρουσία & σωτῆρος θανάτου λύτρον κὴ κλήσεως πάσης σωτηρία γέγονεν. ὥστε ἀγαπητὴ κὴ ποθητότατοι μὲν ἀγαπῶντες τὸν κύριον, ὑπομιμνησκέσθωσαν ἐκ τούτων οἱ τ ἰδιον τρόπον μιμησάμενοι & καταλιπόντες τὸν κύριον, ἵνα μεταλάβωσι καὶ ἀφανισμοῦ, μεταμελούμενοι ἐν τούτοις, ἐὰν ἄρα θελήσωσιν, ἐὰν ἄρα αἰσχυνθῶσι, καὶ γινωσκέτωσαν ὅτι τὸν κύριον ἐν σαρκὶ προσκυνοῦντες οὐ κτίσμασι προσκυνοῦμεν, ἀλλὰ τὸν κτίσαντα ἐνδυσάμενον τ κτιστὸν σῶμα, καθὰ προέφαμεν· ἀβλά-

Claudantur portæ cælorum, ne Verbum Dei per velamen carnis suæ nobis renouet iter ad cælos. Hæ sunt eorum voces, quas diabolica audacia proferũt, & cuius instinctu hæc insana comminiscuntur. Nam qui Verbum carnem factũ adorare nolunt, ingratos se exhibent eius humanitati: qui verò distrahunt Verbum à sua carne, nullam omnino redemptionem peccati, aut mortis euastationem existimant. Vbi (quæso) tandem nefarij seorsum per se inueniunt illam carnem quam Saluator noster Iesus A Christus assumpsit, vt audeant dicere, non adoramus Dominum cum carne, sed disiungimus corpus, illique soli cultu inseruimus? Beatus certe Stephanus in cælis vidit Dominum à dextris stantem: Angeli item dixerunt discipulis, *ita veniet quemadmodũ vidistis eum in cælum proficiscentem*. Quin & ipse Dominus dixit alloquens Patrem, *Volo, vbi ego sum, vt ipsi vbique nobiscum sint*. Iam si omnino indiuisibilis est caro à Verbo, par est istos vel errore depositò adorare Patrem in nomine Domini Saluatoris nostri Iesu Christi, vel si non adorent, B aut cultu prosequantur Verbum in carne genitum, vndecunque ab omnibus exturbari, neque vlterius pro Christianis, sed pro Ethnicis haberi, & Iudæis adnumerari. Illorum enim (vt prædixi) istiusmodi insania est ac improbitas: nostra contrà fides recta est, & ex doctrina Apostolica & traditione Patrum confirmata, & nouo & veteri testamento, cùm & Prophetæ clamant, *Mitte Verbum tuum & veritatem tuam*: & *Ecce, Virgo in vtero concipiet & pariet Filium, & vocabitur nomen eius Emanuel, quod est, nobiscum Deus*: quid id aliud indicat, quam Deum in carne existere? Et Apostolica traditio commonstret, Petro referente C Christum in carne passum esse, Paulo item loquente: *Expectantes beatam spem & aduentum gloriæ magni Dei, & Saluatoris nostri, Domini nostri Iesu Christi, qui dedit seipsum pro nobis, vt nos liberaret ab omni peccato, purificaretque sibi populum peculiarem, æmulatorem bonorum operum*. Quî igitur, quæso, seipsum tradere pro D nobis potuisset, nisi carnem gestasset? Hanc enim cum gestaret, seipsum pro nobis tradidit, vt mortem recipiendo vinceret, demoliretúrque eum, qui vim imperiúmque mortis habebat diabolum: ideo vbique gratias agimus in nomine Iesu Christi, neque ipsius in nos gratiam reprobamus. Aduentus enim Saluatoris in carnẽ mortis liberatio est, & vniuersæ creaturæ salus. Quapropter dilecte, qui diligunt Dominum, istiusmodi admonitione instruantur: qui verò Iudæ mores imitantur, Dominúque relinquunt, vt Caiphæ adhæreant, id age, E vt per ista dedoceantur, si modò dedoceri velint, aut queant erubescere: ac tandem cognoscant nos, qui Dominum in carne adoramus, nõ creaturam adorare, sed creatorem corpore creato indutum, quemadmodum prædiximus.

βλά-

Vellem porro tuam impietatem exquirere ab illis: cum Israëlitis edicebatur, vt adscenderent Hierosolymam, Dominum in templo adoraturi, vbi erat Arca & super Arcam Cherubini, gloriæ propiciatorium inumbrantes, recténe fecerint, an contrà. Si malè fecerunt, eò quod legi obtemperauerint, cur qui legem contemnunt, pœnis subiiciuntur? Scriptum est enim, quod, qui contempserit, & nõ ascenderit, exterminandũ sit à populo. Sin verò rectè fecerunt, atque ea re Domino placuerunt, qui, quæso, non digni sint qui sæpius pereant, isti, inquam, nefarii deterrimæ hæreseos Ariani, qui prisci illius populi reuerentiam erga templum laudant, Dominum in carne, vt in templo suo, adorare recusant? Atqui, priscum illud templum lapidibus & auro constructum fuit, vtpote figura, quod superueniente veritate exolescit, cuius secundum Saluatoris vocem, ne lapis quidem super lapidem mansit, qui non sit disturbatus. Non tamen illi, qui templum videbant lapideum esse, arbitrati sunt, Dominum in eo oracula edentem, lapideum aut creaturam esse, neque templum vilipendebant procul inde adoratum abeuntes, sed illud ingressi, rité ac legitimè Deum è templo oracula sua edentem, coluerunt. Quod quum ita se habeat, qui fieri posset, vt corpus Domini vndiquaq; sanctissimum, ab Archangelo euangelizatum, à Spiritu sancto formatum, amiculúmque Verbi Dei, non sit adorabile, cum Verbum manum suam corporalem exporrigens, sanauerit febricitantem: & vocem humanam edens, excitauerit Lazarum: manibúsque in cruce protensis, principem potestatis aëris, qui agit in filiis incredulitatis, prostrauerit: & viam ad cælum puram nobis constituerit. Nonne igitur qui templum vilipendit, vilipendit & Dominum qui in templo est? & qui disgregat Verbum à corpore suo, reprobat gratiam in eo nobis datam? Quapropter impientissimi Ariani, ne ideo, quia corpus res creatitia est, verbum quoque rem creatitiam esse censeatis: néue ideo, quia verbum res creatitia non est corpori eius obtrectetis. Neq; fieri potest, q[uin] admireris eorum animi prauitatem, qui omnia & miscent & turbant, cauillationésque excogitant non in aliud, quàm vt conditorem vnà cum re condita, vnius ordinis esse, gregalésque persuadeant. Sed audiant obsecro. Si res creatitia fuit Verbum, fateor, id non assumpsisse corpus creatitium, vt illud viuificaret, Quid enim istiusmodi subsidii rei creatæ à rebus creatis, quum ipsæ salutis inopes alienam opem requirant? sin contra, Verbum Dei conditor erat, ὀpifexque rerum creatarum, vt fuit, ideo scilicet factum oportuit, vt in consummatione seculorum, id quod creabile erat, ipse indueret, quò illud iterum, vt conditor, instaurare & recuperare posset. Siquidem, quod creatum est, à creato seruari nequisset, non magis quàm creaturæ à creatutis creari. Nihil igitur earum rerum fieri potuisset, nisi Verbum Dei non creatura, sed creator fuisset.

Qua-

ἐβλόμεθα δὲ τὼ σὼ ἀλάβειαν πυθέσθαι πρὸς αὐτῶν τοῦτο, διὰ τί ὁ Ισραὴλ ἐκελεύετο ἀνέρχεσθαι εἰς τὼ ἱερουσαλὴμ προσκυνεῖν ἐν τῷ ναῷ κυρίου ἔνθα ἡ κιβωτὸς καὶ ὑπεράνω τοῦ ἱλαστηρίου τὰ χερουβὶμ τῆς δόξης καταskιάζοντα τὸ ἱλαστήριον, καλῶς ἐποίουν ἢ πωὼαυτίον; εἰ μὲν οὖν φαύλως ἔπραττον· πῶς οἱ τοῦ νόμου τούτου καταλιγωροῦντες, ὑπὸ ζημίαν ἐγίνοντο; γέγραπται γὰρ ὡς ἐὰν ἐξουθενήσῃ καὶ μὴ ἀναβῇ, ἐξολοθρευθήσεται ἐκ τοῦ λαοῦ· εἰ δὲ καλῶς ἔπραττον καὶ ἐν τούτῳ ἤρεσκον τῷ θεῷ ἐγίνοντο, πῶς οὐκ ἀποπλανῶνται πολλάκις εἰσὶν ἄξιοι οἱ μιαροὶ καὶ πάσης αἱρέσεως ἄρχοντες Αρειανοὶ, ὅτι τὸν πάλαι λαὸν ἀποδεχόμενοι διὰ τὼ πρὸς τ ναὸν τιμὼ, οὐ βούλονται τ κύριον ἐν σαρκὶ, ὡς ἐν ναῷ ὄντα, προσκυνεῖν; καί τοι ὁ πάλαι ναὸς ἐκ λίθων ὢν ἐ χρυσῷ καταskευασθεὶς ὡς σκιά· ἐλήλυθεν ἡ τῆς ἀληθείας πίπαπα λοιπὸν τύπ, ἐ οὐκ ἔμεινε, κατὰ τὼ κυριακὼ φωνὼ, λίθος ὅτι λίθον ἐν αὐτῷ, ὃς ἀ καταλύθη. καὶ ἔτι τ ναὸν βλέποντες ἐκ λίθων ἐνόμιζον καὶ τ ἐν αὐτῷ ναῷ λαλοῦντα κύριον εἶναι κτίσμα, οὔτε τ ναὸν ἐξουθενοῦντες, ἀπερχόμενοι μακρὰν προσκυνοῦσιν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν ἐρχόμενοι νομίμως ἐλάτρευον τῷ θεῷ διὰ τ ναὸ χρηματίζοντα. τότε ἡ ὅτας γινομένης, πῶς τὸ σῶμα τ κυρίου τὸ πανάγιον ἐ πάνσεπτον ἀληθῶς. ὑπὸ μὲν γ δεχαγγέλου εὐηγγελίσθην, ὑπὸ ἡ τ ἁγίου πνεύματος πλασθὲν, καὶ γ λόγου γεγονὸς ἔνδυμα ἀ προσκυνητὸν; χεῖρας γοῦν σωματικὼ ἐκτείνας ὁ λόγ, ἤγειρε τ πυρέσσουσαν, καὶ φωνὼ ἀνθρωπίνῃ ἀφεὶς ἤγειρε τ λάζαρον. πᾶς ἡ χεῖρας ἐκτείνας ὅτι σῶσε τ ἄρχοντα τ ἐξουσίας τ ἀέρ τ νῦν ἐνεργοῦντ ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας κατέβαλε. καὶ τὼ ὁδὸν ἡμῖν ἐν τοῖς οὐρανοῖς καθαρὰν ἐποίει· ἐκ οὖν τ ναὸν ἀτιμάζων, ἀτιμάζει τ ἐν τῷ ναῷ κύριον· καὶ ὁ διαιρῶν τ λόγον ἀπὸ γ σώματ, ἀθετεῖ τὼ χάριν τὼ δοθεῖσαν ἡμῖν ἐν αὐτῷ. καὶ ἀσεβέστατοι ἡ Αρειομανῖται, μὴ ἐπειδὴ τ σῶμα κτιστόν ἐστι, νομιζέτωσαν καὶ τὸν λόγον εἶναι κτίσμα, μηδὲ διὰ τὸ μὴ εἶναι τὸν λόγον κτίσμα, διαβαλλέτωσαν τὸ σῶμα αὐτ. θαυμάσαι γάρ ἐστιν αὐτῶν τὼ κακόνοιαν, ὅτι καὶ πάντα κυκῶσι καὶ φύρουσι, καὶ προφάσεις ἐφευρίσκουσιν, ἵνα μόνον τὸν κτίσαντα τοῖς κτίσμασι συναριθμήσωσιν. ἀλλ' ἀκουέτωσαν. εἰ κτίσμα ὢν ὁ λόγ οὐ προσελάμβανε τὸ κτιστὸν σῶμα· ἵνα αὐτὸ ζωοποιήσῃ· ποία γὰρ τοῖς κτίσμασι διὰ κτίσματ ἔσῃ βοήθεια; δεομένου καὶ αὐτὸ σωτηρίας, ἀλλ' ἐπειδὴ κτίσης ὢν ὁ λόγ, αὐτὸς δημιουργὸς γέγονε τῶν κτισμάτων, διὰ τοῦτο καὶ ὅτι σωτηρία τῶν αἰώνων, τὸ κτιστὸν αὐτὸς ἐνεδύσατο, ἵνα πάλιν αὐτὸς, ὡς κτίσης, ἀνακαινίσῃ, καὶ ἀνακτήσῃ τοῦτο δυνηθῇ, κτίσμα δὲ ὑπὸ κτίσματ ὐκ ἄν ποτε σωθῇ. ὥσπερ οὐδὲ ὑπὸ κτίσματ ἐκτίσθησαν τὰ κτίσματα, εἰ μὴ κτίσης ὢν ὁ λόγος.

ὅθεν

ὅθεν μὴ καταψευδέσθωσαν τῶν θείων γραφῶν. μηδὲ σκανδαλιζέτωσαν τοὺς ἀκεραίους τῶν ἀδελφῶν, ἀλλ' εἰ μὲν βούλωνται, μεταγινωσκέτωσαν καὶ αὐτοὶ, καὶ μηκέτι τῇ κτίσει λατρεύέτωσαν παρὰ τὸν κτίσαντα τὰ πάντα θεόν· ἐὰν δὲ τῆς ἀσεβείας αὐτῶν ἐμμένειν ἐθέλωσι· μόνοι τούτων ἐμφορείσθωσαν καὶ τρεζέτωσαν τοὺς ὀδόντας κατὰ τὸν πατέρα αὐτῶν διάβολον. ὅπου ἡ πίστις τῆς καθόλου ἐκκλησίας, κτίσιν οἶδε τὸν τοῦ θεοῦ λόγον καὶ δημιουργὸν τῶν ἁπάντων. καὶ οἴδαμεν ὅτι ἐν ἀρχῇ μὲν ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν. γινόμενον δὲ αὐτὸν ἄνθρωπον διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν προσκυνοῦμεν, ἐχ ὡς ἴσον ἐν ἴσῳ γινόμενον τῷ σώματι, ἀλλ' ὡς δεσπότην τὴν προσλαβόντα τὴν ἐδέλου μορφὴν, ἵνα δημιουργὸν καὶ κτίσιν ἐν κτίσματι γινόμενον, ἵν' ἐν αὐτῷ τὰ πάντα ἐλευθερώσας τὸν κόσμον, προσαγάγῃ τῷ πατρὶ καὶ εἰρηνοποιήσῃ τὰ πάντα τὰ ἐπὶ γῆς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς. ἵνα γὰρ καὶ τὴν τοῦ πατρικὴν αὐτοῦ θεότητα ἐπιγινώσκομεν, καὶ τὴν ἔνσαρκον αὐτοῦ παρουσίαν προσκυνοῦμεν, κἂν ἀρξόμενοί τις διαῤῥηγνύωσιν ἑαυτούς. προσευχόμεθα πάντας τοὺς ἀγαπῶντας τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. ἐῤῥωσθαί σε καὶ μνημονεύειν ἡμῶν τῷ κυρίῳ ἐυχόμεθα ἀγαπητὲ καὶ ὡς ἀληθῶς ποθεινότατε, ἐὰν χρεία ᾖ ἀναγνωσθῆναι ταῦτα ἱερωτάτῳ πρεσβυτέρῳ.

A

B

Quapropter mendacia non instituant contra scripturas, neque simpliciores fratres scandalis offendant; sed potiùs, si velint, ipsi sententiam mutent, neq; rei creatæ, citra Deum qui creauit omnia, cultu inseruiant. Sin verò in suis impietatibus perseuerare volunt, soli illis impleantur, & dētibus suis frendeant, vti ipsorum pater diabolus. Quoniam Fides Catholicæ Ecclesiæ, Verbum Dei conditorem & opificem rerum omnium agnoscit: & pro certo & indubitato ponitur, In principio Verbum fuisse, apud Deum, illúdque ipsum Verbum, hominem factum nostræ salutis gratia, adoramus: Non, vt parem in pari corpore, sed vt Dominum, in seruili schemate: & opificem conditorémque in re condita constitutum, vt in eo omnia in libertatem vindicans, mundum Patri reconciliaret, omniáque pacificaret, quæ in cælis, & quæ in terris sunt. Ita enim & Deitatem eius ex patre oriundam cognoscimus, & aduentum & præsentiam eius incarne adoramus. Rumpantur igitur & pereant stultissimi. Salutate omnes qui diligunt Dominum nostrũ Iesum Christum. Valete & memores nostri apud Dominum sitis. Optamus dilecte & verè desideratissime, vt si necesse sit, ista recitentur Hieracæ presbytero.

Τῷ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Ἀλεξανδρίας

ΠΡΟΣ ΜΑΞΙΜΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΟΝ.

C

Τῷ ἀγαπητῷ καὶ ἀληθῶς ποθεινοτάτῳ υἱῷ Μαξίμῳ φιλοσόφῳ, Ἀθανάσιος ἐν κυρίῳ χαίρειν.

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

Alexandrini

AD MAXIMVM PHILOSOPHVM

Oratio de Diuinitate Christi.

Dilecto & verè desideratissimo filio Maximo Philosopho Athanasius in Domino salutem.

ΕΝτυχὼν τοῖς ὑπὸ σοῦ γραφεῖσι λόγοις, τὴν μὲν σὴν εὐλάβειαν ἐδεξάμην, τὴν περὶ τῶν νοούντων, μήτε ἀλέγουσι μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦται, ὅτι πολὺ θαυμάσας, ἐβουλευσάμην ἀληθῶς σιωπῆσαι, τὸ γὰρ ὅτι τοῖς οὕτω φανεροῖς καὶ πλέον φωτὸς λαμπρυσιν ἀποκρίνασθαι, οὐδέν ἕτερόν ἐστιν, ἢ τοῖς φάσκουσιν ἀναισχυντίας τοῖς ὅτω πορισμὸν παρέχειν. ἐπεὶ δὲ πολλοὶ τὸν σωτῆρα μεμαθήκαμεν νιψαμένῳ τῷ πιλάτῳ καὶ καταλαλουμένῳ τὴν συκοφαντίαν, τῶν τότε ἰουδαίων, οὐκέτι ἀπεκρίνατο αὐτῷ ὁ κύριος, ἀλλὰ μᾶλλον ἐχρημάτιζε τῇ τούτου γυναικὶ, ἵνα μὴ ἐν λόγῳ, ἀλλὰ ἐν δυνάμει πιστεύηται ὁ κηρυσσόμενος εἶναι θεός. τῷ δὲ καὶ ἄφα μὴ ἀποκρινόμενος πρὸς τὴν φλυαρίαν αὐτοὺς τῇ ἐπαγγελίᾳ τοὺς πάντας εἰς γνῶσιν μετήγαγεν. ὅπου γοῦν ὑπερπηδήσας ὁ ἐρῶν τὴν τῶν ἀναιδευομένων λογομαχίαν μόλις ἠδέσθη τὸν σὸν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ζῆλον, καὶ

D

E

INcidens in ea quæ à te scripta sunt tuã quidem pietatẽ amplectebar, eorũ autem temeritatem, qui nõ intelligunt, neq; quid ipsi loquantur neq; de qua asseuerationes faciant, diu multúmq; admiratus sum. Statueram verò penitus silentium tenere: de rebus enim ita apertis, ac sole lucidioribus respondere, nihil aliud est, quàm hominibus tam prauè agentibus, causam improbitatis impudentiæque suggerere. Atque idipsum à Saluatore nostro didicimus: Lauanti siquidẽ manus suas Pilato ac Iudæorum calumnias recipienti, nullum vlterius verbum fecit. Sed potius vxori oraculum edidit: vt qui tum inter reos habebatur, non ex verbis, sed ex viribus suis, Dominus esse crederetur. Cæterum, ad cauillationes Caiphæ respondens, professione ipsã, quis esset, indicauit, omnésque ad sui cognitionem traduxit. Diu igitur, multúmque supersedens, intuénsque impudentiam istorum hominum, vitilitigationésque verborum, vix tandem me pudore cõmouit tuus, p veritate zelus;

vt mea

vt mea quoque verba subiungerem: sed tamen, vt nihil tuis scriptis adiicerem, quo aduersarius suis verbis, quibus in contradicendo vsus est, reuictus de sententia sua decedat, & recepta fide compescat linguam suam à malo, & labra sua ne loquantur dolum: idque tandem ab illis obtineatur, vt desinant in posterum exprobrare cum prætereuntibus Iudæis suspenso in ligno, inquientes, Si Filius Dei est seruet seipsum. Quod si ne sic quidem cohiberi queant, tu tamen memor sis Apostolici præcepti, Hæreticum hominem post vnam atque alteram admonitionem deuita, cùm certum habeas, illum peruersum esse & peccare suo ipsius iudicio condemnatum. Certe aut Ethnici sunt, aut ex numero Iudaizantium qui talia audent, iidemque, vel, vt Iudæi, scandalum, vel, vt Ethnici, stultitiam autumant crucem domini. Quòd si se Christianos videri velint, discent tandē Christum patibulo affixum, Dominum esse gloriæ, & potentiā Dei, & Dei Sapientiam. Quòd si hic addubitāt, num Deus sit, ad Thomā cum pudore oculos reiiciāt, palpantem crucifixum, illumque & Dominum & Deum confitentem: & metuant Dominum, qui post lotos discipulorum pedes, ita loquitur: *Vos appellatis me Dominum & Magistrum vestrum, & recte dicitis, sum etenim.* Cæterum, quo corpore eluit pedes, in eodem peccata nostra extulit in lignum: eundémque ex testimoniis constat, rerum ac naturæ esse architectum, contrahente sole radios suos, terra contremiscente, dissilientibus saxis, carnificibusque agnoscentibus illum, qui ita in cruce pendebat, esse vere Filium Dei. Non enim corpus quod oculis patebat, hominis tantùm erat, sed & Dei: in quo etiam, tum, cùm crucifigeretur, mortuos excitauit. Quapropter neq; illorum audacia bona est, qui dicunt ad eum qui iam homo erat, factum esse Verbum Dei: idem enim actitatum est, & in singulis Prophetis, & in reliquis Sanctis, ne totiens verbum quotiens ad illos factum dicitur, natum esse, & mortuum esse existimetur. Non est ita, absit, sed semel in consummatione seculorū, ad exautorandum irritúmque reddendum peccatum, caro factum est, & ex Maria virgine prodiit homo ad similitudinem nostram, vt & ad Iudæos dixit, *Quæritis occidere me hominem, qui veritatem vobis locutus sum:* quippe, qui non ex participatu corporis humani, sed Verbi communione dij efficimur. Quinimo & hoc admiratus sum, quomodo vel cogitare ausi sint, eum naturæ ordine hominem esse factum. Si enim ita esset, superflua esset Mariæ commemoratio: siquidē non agnoscit natura virginē citra virū parturientē. Quapropter ille, in quo pater ipse sibi cōplacuit, Deus verus, & ex natura Verbū & Sapientia Patris, homo ob nostrā salutem corporaliter est factus, vt haberet φ offerret ρ nobis seruatétq; nos oēs, quotquot formidine mortis per omnē vitā obnoxii eramus seruituti, Nō. n. homo quispiā semetipsū pro nobis dedit, quādoquidē oēs homines rei erāt mortis iuxta illud verbū, *Terra es, & in terrā abibis:* neque

καὶ ὑπηγόρευσα ἀδὲν πλέον τῶν ἁγίων γεγραφότων. ἐν οἷς αἰτιᾶται ὁ σωτὴρ, τάχις λοιπὸν παιθεὶς παύσῃ τὴν γλῶσσαν αὐτὰ ἀπὸ κακοῦ, καὶ χείλη αὐτὰ τὰ μὴ λαλήσαι δόλον. καὶ γνοίτω μὲν τοὺς πιούτους μηκέτι ὀνειδίσαι μετὰ τὰ παροδεύοντα τὸν ἰουδαίων τὸ κρεμάμενον ἐπὶ ξύλα, εἰ υἱός ἐστι θεοῦ σώσῃ αὐτόν· ἐὰν ᾖ ἄρα μηδὲ ὅτως καταδύων), ἀλλὰ σὺ τὸ ἀποστολικῆς μνημονεύων παραγγελίας, αἱρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νουθεσίαν παραιτοῦ, εἰδὼς ὅτι ἐξέστραπται ὁ τοιοῦτος, καὶ ἁμαρτάνει ὢν αὐτοκατάκριτος. εἰ μὲν γὰρ ἔλλειψις ἡ τῶν ἰουδαϊζόντων εἰσὶν οἱ τὰ τοιαῦτα τολμῶντες, ὡς μὲν ἰουδαίοις σκάνδαλον, ὡς δὲ ἔλλειψις μωρίαν νομιζέτωσαν τὸν σταυρὸν τοῦ χριστοῦ. εἰ δὲ ὑποκείνονται ὡς χριστιανοί, μαθέτωσαν τὸν σταυρωθέντα χριστὸν, κύριον μὲν τῆς δόξης, δυνάμιν δὲ θεοῦ καὶ θεοῦ σοφίαν αὐτὸν εἶναι· εἰ δὲ ἀμφιβάλλουσιν ὅτι καὶ θεός ἐστιν, αἰδεσθήσονται τὸν θωμᾶν τὸν ψηλαφήσαντα τὸν ἐσταυρωμένον, καὶ λέγοντα κύριον αὐτὸν εἶναι καὶ θεὸν, καὶ φοβέσθωσαν αὐτὸν τὸν κύριον, τὸν μετὰ τὸ νίψαι τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν λέγοντα, ὑμεῖς φωνεῖτέ με, ὁ κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος, καὶ καλῶς λέγετε, εἰμὶ γάρ. ἐν ᾧ δὲ σώματι τυγχάνων ἔνιψε τοὺς πόδας, ἐν τούτῳ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἀνέφερεν ἐπὶ τὸ ξύλον. ἐμαρτυρεῖ πότε θεαπότης τῆς κτίσεως, συστείλαντος μὲν τοῦ ἡλίου τὰς ἀκτῖνας καὶ τῆς γῆς τρεμούσης, καὶ τῶν πετρῶν σχιζομένων, καὶ τῶν θηρίων ὑπαγόντων ὅτι ἀληθῶς θεοῦ υἱός ἐστιν ὁ σταυρωθείς· οὐ γὰρ ἀνθρώπου τινὸς τὸ βλεπόμενον σῶμα, ἀλλὰ θεοῦ, ἐν ᾧ τυγχάνων, καὶ ὅτι ἐσταυρώθη ἤγειρε νεκρούς, διὸ οὐδὲ ἐκείνων αὐτῶν καλὸν τὸ λῆμμα, τὸ λέγον, ὅτι εἰς ἄνθρωπόν τινα ἅγιον, ἐγένετο ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, τοῦτο γὰρ ἐν ἑκάστῳ ἐγένετο τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἄλλων ἁγίων· ἵνα μὴ καθ' ἕκαστον γινώμενος καὶ πάλιν ἀποθνήσκων φαίνηται. οὐκ ἔστι δὲ οὕτως, μὴ γένοιτο. ἀλλ' ἅπαξ ἐπὶ συμπλεία τῶν αἰώνων εἰς ἀθέτησιν τοῦ ἁμαρτίας αὐτὸς ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐκ μαρίας τῆς παρθένου προῆλθεν ἄνθρωπος καθ' ὁμοίωσιν ἡμετέραν· ὃς καὶ πρὸς ἰουδαίους ἔφη, τί ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι ἄνθρωπον, ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα, ὃν οὐκ ἄνθρωπός τινος μετέχοντος σώματος, ἀλλ' αὐτοῦ λόγου σῶμα λαμβάνοντες, θεοποιούμεθα, ἀμέλει καὶ κεῖνο τὸ θαυμαστὸν πῶς ὅλως καὶ ἐννοῆσαι τετολμήκασιν, ὅτι φύσεως ἀνθρωπίνης γεγένηται ἄνθρωπος. εἰ γὰρ ὅτως ἦν, περιττὴ τὸ μαρίας ἡ μνήμη. οὐδὲ γὰρ οἶδεν ἡ φύσις παρθένον χωρὶς ἀνδρὸς τεκεῖν, ὅθεν εὐδοκίᾳ τοῦ πατρὸς θεὸς ὢν ἀληθινὸς, καὶ φύσει λόγος, καὶ σοφία τοῦ πατρὸς, γέγονε σωματικῶς ἄνθρωπος, διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, ἵν' ἔχων ὃ προσενέγκῃ ὑπὲρ ἡμῶν, σώσῃ πάντας ἡμᾶς, ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦσαν δουλείας. ὁ γὰρ ἄνθρωπός τις ὑπὲρ ἡμῶν ἑαυτὸν δέδωκεν, ἐπεὶ πᾶς ἄνθρωπος ὑπόδικός ἐστι θανάτῳ, κατὰ τὴν εἰ, καὶ εἰς γῆν ἀποβλεπτέον.

ἐν τῷ

ἐν τῷ Ἀδὰμ ἐρημένον πρὸς πάντας ἀλλ' οὐδὲ ἕτερόν τι τῶν κτισμάτων, ἐπεὶ πᾶσα κτίσις, ὑποπλόος ἐστὶ τροπῆς, ἀλλ' αὐτὸς ὁ λόγος τὸ ἴδιον σῶμα προσλώβησεν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα μὴ εἰς ἄνθρωπον ἡ πίστις καὶ ἡ ἐλπὶς, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν θεὸν λόγον πίστιν ἔχωμεν. ἀμέλει καὶ ἀνθρώπου γινομένου αὐτοῦ θεωροῦμεν τὴν δόξαν αὐτοῦ δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρὸς, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. ἀλλὰ καὶ τὰ σώματος ὑπέμεινε, πῶς παιδὸς θεὸς ἐμεγαλύνθη, καὶ ἐπείνα μὲν σαρκὶ, θεϊκῶς δὲ τοὺς πεινῶντας ἐχόρτασε. Εἰ δέ σκανδαλίζεταί τις ἐπὶ τοῖς σωματικοῖς, πιστευέτω ἐφ' οἷς ὁ θεὸς ἐργάζεται. πωλύεται γὰρ ἀνθρωπίνως πρὸς λάζαρον κεῖται, ἐγείρει δὲ τοῦτον θεϊκῶς. ὅθεν μηδὲ γελάτω τις λέγων, παιδίον καὶ ἡλικίαν ὀνομάζον καὶ αὔξησιν, καὶ φαγεῖν, καὶ πεῖν, καὶ παθεῖν, ἵνα μὴ τὰ τοῦ σώματος ἐνέργειαν, ἐνέργειαν τέλειον καὶ τὸ δι' ἡμᾶς ἐπιδημίαν αὐτοῦ, καὶ ὥσπερ οὐκ ἀκολουθία φύσεως ἄνθρωπον γεγονέναι, οὕτως ἀκόλουθον ἦν σῶμα λαβόντα αὐτὸν δεικνύναι τὰ ἴδια τούτου, ἵνα μὴ ἡ φαντασία τοῦ μανιχαίου κενὴ ᾖ. ἀκόλουθον δὲ πάλιν ἦν σωματικῶς αὐτὸν χρηματίζοντα, μὴ κρύψαι τὸ θεότητος, ἵνα μὴ σαμοσατεὺς πρόφασιν εὕρῃ, ἄνθρωπον αὐτὸν λέγων, ὡς ἄλλον ὄντα παρὰ τὸν θεὸν λόγον. ταῦτα τοίνυν καταμανθανέτω ὁ ἄπιστος, μαθέτω ὅτι βρέφος μὲν ἦν ἐπὶ φάτνης, τοὺς δὲ μάγους ἐτάραξε προσκυνήσοντας αὐτῷ, καὶ παιδίον μὲν εἰς Αἴγυπτον κατῆλθε, τὰ δὲ χειροποίητα τῆς εἰδωλολατρείας κατήργησε, καὶ ἐσταυρωμένος σαρκὶ νεκροὺς ἐκ πολλοῦ χρόνου ἤγειρε, καὶ δέδωκε πᾶσιν, ὅτι οὐ δι' ἑαυτὸν, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς ἐτέρωσε πάντα, ἵν' ὑμεῖς τοῖς ἐκείνου παθήμασιν ἀπάθειαν καὶ ἀφθαρσίαν ἐνδυσάμενοι, διαμείνωμεν εἰς ζωὴν αἰώνιον. ταῦτα δέ σοι σωτήρως ἐκ τῶν σῶν, καθὼς προεῖπον, δεξάμενος, ἐπηνώρθωσα, οὐδὲν πλέον ἐξεργασάμενος, ἀλλὰ μόνον τὸ θεῖον σταυροῦ μνημονεύσας, ἵνα ἐν οἷς ἐσκανδαλίσθησαν οἱ ὀλίγωροι, ἐν τούτοις μεταπαιδευθέντες προσκυνήσωσι τὸν ἐσταυρωμένον. σὺ δὲ γνησίως τοὺς ἀπίστους πεῖθε. τάχα πως ἐξ ἀγνωσίας εἰς ἐπίγνωσιν ἔλθωσι, καὶ πιστεύσωσι καλῶς, καὶ εἰ μὴ αὐτάρκη αὐτὰ ἅπαντα σοὶ χαρίζεται, ὅμως ὑπομνήσεως ἕνεκεν πρὸς τοὺς φιλονείκους προσθεῖναι καὶ ταῦτα καλόν· ἵνα μὴ ὡς ἐλεγχόμενοι, ἐξ ὧν τετολμήκασιν, αἰσχυνθῶσιν, ἀλλ' ὡς ὑπομιμνησκόμενοι μὴ ἐπιλάθωνται τῆς ἀληθείας. κρατείτω γὰρ τὰ ἐν Νικαίᾳ πρὸς αὐτῶν πατέρων ὁμολογηθέντα. ὀρθὴ γάρ ἐστι καὶ ἱκανὰ πᾶσαν ἀπελάσαι τὴν αἵρεσιν ἀνατρέψαι καὶ μάλιστα τὴν ἀρειανὴν, τὴν εἰς τὸν λόγον θεὸν δυσφημοῦσαν, καὶ ἐξανάγκης, εἰς τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τὸ ἅγιον δυσσεβοῦσαν. προσαγορεύω πάντας τοὺς ὀρθῶς φρονοῦντας.

προσαγορεύουσί σε πάντες
οἱ σὺν ἐμοί.

τῷ

neque id fieri potuit per vllam rem creatam, quia omnis creatura de mutabilitate suspecta est: sed ipsum Verbum suum corpus pro nobis obtulit, ne in hominem spe aut fiducia moueremur, sed in ipso Deo Verbo fiduciam nostrã constitutam haberemus. Cæterum, eo homine facto videmus gloriam eius vt gloriam vnigeniti ex Patre, pleni gratia & veritate. Quæ enim per corpus sustinuit, ea vt Deus magnificauit, & carne quidem esuriit, diuinitus tamen esurientes satiauit. Quod si quis offenditur rebus eius corporalibus, fidem tamen constituat in illis, quæ vt Deus, operatur. Percunctatur enim humanitus, vbi Lazarus sit situs, sed tamẽ excitat eum prorsus diuinitus. Quapropter ne quis irrideat verba, dum audit puerum ætatem, incrementum, edere, libere pati: ne si quæ peculiaria sunt corporit, abnegauerit, abnegat etiam plane eius ad nos aduentum. Et quemadmodum non naturæ ordine homo factus est, ita tamen ex ordine erat, vbi corpus assumpserat, vt ea in se ostenderet, quæ propria erant corporis, ne phantasia Manichæi inualesceret, rursumque ex ordine erat, corporaliter sese gerentem, non ocultare ea quæ sunt diuinitatis, ne Samosatensis causſam sui erroris reperiret, hominem eum dicens, & diuersum à Verbo Deo. Hæc secum expendens infidelis homo, addiscat, eum quidem, vt puerum, in præsepio iacentem, magos tamen adducere, vt sese adorarent: ac, vt puerum quidem, in Ægyptum descendere, manuaria tamen opera idololatriæ demoliri: & carne crucifixum, mortuos tamen iam olim in vitam reuocare. Commonstratumque omnibus est quòd nõ sui causa, sed nostri gratia sustinuerit hæc omnia: vt nos illius passione incorruptibilitatem & impatibilitatem amicti, perduraremus in vitam æternam. Hæc breuiter ex tuis, quẽadmodum dixi, mutuatus sum, & nihil ad ea de meo adiectum volens, solummodo diuinæ crucis mentionẽ feci, vt quibus scandalizati sunt fastuosi, istis ipsis in diuersum instituti, crucifixum adorarent. Tu porro ingenue infideles ad Fidẽ admonẽdo reuoca: forsitam breui ex insciti, ad scientiã profecerint: & à peruersa, ad rectam Fidem peruenerint. Quòd si, quæ tu scripsisti, non sufficiũt, saltem pro admonitione aduersus peruicaces rectum fuerit & ista opponi: vt non quasi de aũsis suis reprehensi erubescant, sed quasi admonitione expergefacti non obliuiscantur veritatis. Vincant autem & robur suum habeant, quę Niceæ patrum confessionibus constituta sunt: recta enim Fides est, quæ sufficiat, exterere omnes impias hæreses, & præcipue Arianam, quæ in Verbum Dei blasphemias dicit. Saluta omnes rectè sentientes. Salutant te omnes mei.

Ff S. Patris

S. Patris noſtri

ATHANASII
ARCHIEPISCOPI
Alexandrini

Epiſtola ad Serapionem Epiſcopum, contra eos, qui dicunt filium creaturam eſſe.

EGO quidem arbitrabar etiam vel ita pauca ſcripſiſſe, meamq; imbecillitatem accuſabam, qui non tantum potuerim ſcribere, quantum aliis permiſſum eſt dicere, idque contra eos, qui impiè ſentiunt de Spiritu ſancto. Cæterum, quia, vt ſcribis nonnulli fratrum poſtulauerunt, vt iſta concideremin compendium, quo in promptu eſſet, quibus paucis reſponderent eis, qui interrogãt de Fide noſtra, & vt refutarent impie ſentientes: feci illud audacter bona conſcientia, & ea ſpe nixus, vt ſi quid in iſtis omiſſum eſſet, tu adimpleres. Ariani ſiquidem in ſe conuerſi, & in vnum coacti, quod perinde eſt ac ſi foris verſarentur, more Saducæorum humanis ratiocinationibus Diuinam ſcripturam excipiunt & cauillantur. Audientes enim ſapientiam, & ſplendorem, & Verbum Filium Patris exiſtere, pro conſuetudine ſua dicunt, Quomodo hoc poterit eſſe? Quaſi eſſe nõ poterit, quod ipſi neque unt intelligere. Reſtat igitur, vt ſimili modo de vniuerſitate diſceptent: Ecquónam modo potuit rerum natura, cum aliquando non exiſteret, extitiſſe? Aut quomodo poteſt puluis terræ deformari in rationalem hominem? aut quomodo poteſt, quod corruptibile eſt, incorruptibile fieri? Aut quomodo terra ſuper mare fundata eſt? aut quomodo eam ſuper flumina præparauit Deus? Reſtátq; vt addant tandem, ſibiq; ita loquantur: Comedamus & bibamus, cras enim moriemur. Vt ſcilicet, ipſis corruptis, vnà corrumpatur inſania hæreſeos Arianæ. Eſt igitur letalis peſtilénsq; iſtiuſmodi ſententia. Veritatis contra ſermo, de quo illos decuit cogitare, ad iſtum modum ſe habet. Si fons, & Lux, & Pater eſt Deus, nefarium dictu eſt, Fontem exaruiſſe, lucem ſine ſplendore, Deum ſine Verbo, aut Ratione fuiſſe, ne Deus inſipiens, aut irrationalis, aut lucis expers habeatur. Cum igitur æternus ſit Pater, neceſſum eſt, & Filium æternum eſſe. Quæ enim in Patre intelligimus, ea in filio eſſe dubitandũ non eſt, loquente ipſo Domino: *Omnia quæcunq; habet Pater, mea ſunt, & omnia mea ſunt Patris.* Æuiternus igitur Pater eſt, æuiternus eſt filius: per eũ n. æuum & ſecula condita ſunt, qui eſt Deus in omnib. benedictus in ſecula, Amen, vt inquit Paulus.

Τῶ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
Αλεξανδρίας

Ἐπιστολὴ πρὸς Σεραπίωνα τ̀ ἐπίσκοπον κ̀ τῶν λεγόντων, ὅτι ὁ ὑὸς κτίσμα ἐστιν.

A ΕΓὼ μὲν ἐνόμιζον οὕτως ὀλίγα γεγραφηκέναι· καὶ κατηγόρουν ἐμαυτ̀ πολλῆς ἀσθενείας· ὡς μὴ δυνηθέντ@ ποσῶς γεγράφειν, ὅσον αὐθρώπις ἔξεστι λέγειν κατὰ τ̀ ἀσεβούντων εἰς τ̀ πνεῦμα τ̀ ἅγιον· ἐπειδὴ γ̀, ὡς γεγράφεις, τινὲς τῶν ἀδελφῶν ἠξίωσαν Ἑ ταῦτα ὑπ' ἐμοῦ ἵνα ἔχωσιν ἐξ ἑτοίμου Ἑ δι' ὀλίγων ἀπολογεῖσθαι μὲν πρὸς ἐρωτῶσι περὶ τ̀ ἐν ἡμῖν πίστως, διελέγχειν δ̀ τοὺς ἀσεβοῦντας· ἐποίησα καὶ τοῦτο, θαρρῶν ὅτι συνειδήσιν ἔχων ἀγαθὴν, εἴπερ καί ἐν τούτοις τ̀ σκοπὸν ἐλλείπω, ἀλλ' ἀναπληρώσεις· οἱ αἱρετικοὶ εἰς ἑαυτοὺς στραφέντες κ̀ μηδὲν πλέον ἢ ἐξωθεν ἑαυτῶν νοοῦντες κατὰ τὰς παραδόσεις, ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς διεδέξαντο· θεόπνευστον γεγραφὴν ἀκούοντες γ̀ οὖν σοφίαν, κ̀ ἀπαύγασμα, Ἑ λόγον εἶναι ἴδιον πατρὸς τ̀ υἱὸν, εἰώθασιν ὅπ λέγειν· πῶς δύνα) τοῦτο εἶν; ὥσπερ ἃ δυνάμενα εἶν ὁ μὴ δύναι) αὐτὰ νοεῖν; ὥρα γὰρ αὐτοὺς κ̀ περὶ τοῦ πατρὸς τοιαῦτα διανοεῖσθαι. πῶς δύναται ἡ κτίσις μὴ οὖσά ποτε γενέσθαι; ἢ πῶς δύναται χοῦς γῆς πλασθῆναι ἄνθρωπ@ λογικὸς; ἢ πῶς τὸ φθαρτὸν ἄφθαρτον γένεσθαι; ἢ πῶς ἡ γῆ ὑπὲρ θαλασσῶν τεθεμελίωται, καὶ ὑπὲρ ποταμῶν ἡτοίμασεν αὐτὴν ὁ θεὸς; κ̀ λοιπὸν ὑπολέγειν αὐτοὺς ἑαυτοῖς, Φάγωμεν κ̀ πίωμεν, αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν. ἵνα δῆλον αὖ εἴη, ὅτι φθειρομένων αὐτῶν, συμφθαρήσεται Ἑ ἡ τῆς αἱρέσεως αὐτῶν μανία. Τῶν μὲν οὖν ἀρειανῶν θνητὸν καὶ φθαρτὸν τ̀ νοῦν φρόνημα· ὁ δὲ τῆς ἀληθείας λόγ@, ὃν περ ἔπεσε κ̀ αὐτοὺς διανοεῖσθαι, τοιοῦτός ἐστιν· εἰ πηγὴ κ̀ φῶς καὶ πατὴρ ἐστιν ὁ θεὸς, οὐ θέμις εἰπεῖν οὔτε πηγὴν ξηρὰν, οὔτε τὸ φῶς χωρὶς αὐτῆς, οὔτε τ̀ θεὸν χωρὶς λόγου ἵνα μὴ ἄσοφος Ἑ ἀφεγγὴς ᾖ ὁ θεὸς. ἀϊδίου τοιγαροῦν ὄντ@ τοῦ πατρὸς, ἀνάγκη καὶ τ̀ ὑὸν ἀΐδιον εἶναι· ἀ γὰρ ἂν ἐν τῷ πατρὶ νοήσωμεν, ταῦτα Ἑ ἐν τῷ υἱῷ εἶναι, οὐκ ἀμφίβολον· λέγοντος αὐτ̀ τοῦ κυρίου. πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατήρ, ἐμά ἐστιν· αἰώνι@ γοῦν ἐστιν ὁ πατὴρ, αἰώνιος ἐστι κ̀ ὁ υἱός· δι' αὐτ̀ γὰρ οἱ αἰῶνες γεγόνασιν. ὧν ἐστιν ὁ πατὴρ, ἀνάγκη κ̀ ὁ υἱός· ὁ ὢν ὑπὲρ πάντων θεὸς Ἑ λογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν, ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολ@.

ἀπε-

οὐθέμις οὐδὲ εἰπεῖν ὅπι πατρὸς, οὐδὲ ὅπι υἱοῦ, ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν· παντοκράτωρ ἐστὶν ὁ πατὴρ, παντοκράτωρ ἐστὶ καὶ ὁ υἱός, λέγοντ᾽ τοῦ ἰωάννου, τόδε λέγει ὁ ὢν, ὁ ἦν, ὁ ἐρχόμεν᾽, ὁ παντοκράτωρ. φῶς ἐστιν ὁ πατὴρ, ἀπαύγασμα ὁ υἱὸς καὶ φῶς ἀληθινόν· ἀληθινὸς θεὸς ὁ πατὴρ, ἀληθινὸς θεὸς ὁ υἱός· οὕτω γὰρ ὁ ἰωάννης ἔγραψεν, ἐσμὲν ἐν τῷ ἀληθινῷ ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ ἰησοῦ χριστῷ· οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς θεὸς, καὶ ζωὴ ἡ αἰώνι᾽· καὶ ὅλως οὐδέν ἐστιν ὧν ἔχει ὁ πατὴρ, ὃ μὴ τοῦ υἱοῦ ἐστι. Δέδεικται γὰρ ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ, ἐπειδὴ τὰ τοῦ πατρὸς, πάντα ἐν τῷ υἱῷ ἐστι. καὶ πάλιν ταῦτα ἐν τῷ πατρὶ νοεῖται· οὕτω νοεῖται τε, ἐγὼ γὰρ ὁ πατὴρ ἓν ἐσμεν, ἐπειδὴ οὐκ ἄλλα ἐν τούτῳ καὶ ἄλλα ἐν τῷ υἱῷ, ἀλλὰ τὰ ἐν τῷ πατρὶ, ταῦτα ἐν τῷ υἱῷ ἐστι. καὶ ἃ βλέπεις ἐν τῷ πατρὶ, βλέπεις ἐν τῷ υἱῷ· καὶ νοεῖται καλῶς τε, ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς ἑώρακε τὸν πατέρα. τούτων δὲ οὕτω δεικνυμένων, ἀσεβής ἐστιν ὁ λέγων κτίσμα εἶναι τὸν υἱόν· ἀναγκαθήσεται γὰρ εἰπεῖν κτίσμα καὶ τὴν πηγὴν βρύουσαν, κτίσμα τὴν σοφίαν, τὸν λόγον, ἐν ᾧ ἐστι τὰ πάντα τοῦ πατρὸς· ἄλλως τε καὶ ἀπὸ τούτων μάλιστα ἴδοι τις σαθρὸν τῆς αἱρέσεως τῶν ἀρειομανιτῶν, ὧν ἐσμὲν ὅμοιοι, καὶ τὴν ταυτότητα ἔχομεν τούτων, καὶ ἐμούσιοι ἐσμὲν· ἄνθρωποι γὰρ οἱ ὅμοιοι καὶ τὴν ταυτότητα ἔχοντες, ὁμοούσιοι ἐσμὲν ἀλλήλων. τὸ αὐτὸ γὰρ πᾶσι. τὸ θνητὸν· τὸ φθαρτὸν· τὸ τρεπτὸν· τὸ οὐκ μὴ ὄντων· καὶ ἀγγέλοις δὲ πρὸς ἑαυτοὺς· καὶ τὰ ἄλλα δὲ πάντα ὡσαύτως ὁμοφυῆ ἐστιν ἀλλήλων. οὐκοῦν, ἐρευνάτωσαν οἱ περίεργοι, εἰ ἔστι τις ὁμοιότης πρὸς τὸν υἱὸν τοῖς κτίσμασιν· ἢ τὰ ἐν τῷ υἱῷ δύανται εὑρεῖν ἐν τοῖς γνωτοῖς, ἵνα καὶ κτίσμα τολμήσωσιν εἰπεῖν τὸν τοῦ θεοῦ λόγον. ἀλλ᾽ οὐκ ἂν εὕροιεν οἱ πάντα περιπετεῖς καὶ πλανώμενοι περὶ τὴν εὐσέβειαν· ἐν μὲν γὰρ τοῖς κτίσμασι, οὐδέν ἐστι παντοκράτωρ· καὶ οὐδὲν πρὸς τοῦ ἑτέρου κρατεῖται· ἕκαστον γάρ, αὐτοῦ ἐστι τοῦ θεοῦ· οἱ μὲν γὰρ οὐρανοὶ, διηγοῦνται δόξαν θεοῦ· ἡ δὲ γῆ, τοῦ κυρίου ἐστὶ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς· ἡ θάλασσα εἶδε καὶ ἔφυγε· καὶ τὰ πάντα δοῦλα τοῦ ποιήσαντ᾽ ἐστὶ· ποιοῦντα τὸν λόγον αὐτοῦ· καὶ ὑπακούοντα τῷ προστάγματι αὐτοῦ· ὁ δὲ υἱὸς, παντοκράτωρ ἐστὶν ὡς ὁ πατὴρ· καὶ τοῦτο γέγραπται καὶ δέδεικται· πάλιν ἐν τοῖς κτίσμασιν, οὐδέν ἐστιν ἄτρεπτον τῇ φύσει· τῶν γὰρ ἀγγέλων τινὲς, οὐκ ἐτήρησαν τὴν ἰδίαν τάξιν· καὶ ἄτρεπτα, ἃ καθαρὰ ἐνώπιον αὐτοῦ· καὶ ὁ μὲν διάβολ᾽, ἔπεσεν ἀπ᾽ οὐρανοῦ· ὁ δὲ ἀδὰμ, παρέβη. καὶ πάντα, ἀλλοιούμενά ἐστιν· ὁ δὲ υἱὸς, ἄτρεπτός ἐστι καὶ ἀναλλοίωτ᾽ ὁ πατὴρ· καὶ τοῦτο παῦλ᾽, ὑπέμνησεν οὐκ τοῦ ἑκατοστοῦ καὶ πρώτου ψαλμοῦ· λέγων, σὺ κατ᾽ ἀρχὰς κύριε τὴν γῆν ἐθεμελίωσας· καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσὶν οἱ οὐρανοὶ· αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις· καὶ πάντες ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἑλίξεις αὐτοὺς καὶ ἀλλαγήσονται· σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσι.

Neutiquam fas est dicere de Patre, neque de Filio, fuit quando non erat. Omnipotens Pater est, omnipotens Filius est, attestante Ioanne: *Qui est, qui erat, qui venturus est, qui omnipotens est*. Lux est Pater, iubar radiúsque Filius, & lux vera: verus Deus Pater, verus Deus Filius. Ita enim à Ioanne scriptum est: *Sumus in vero Filio Iesu Christo. Hic est verus Deus & vita aeterna*, & in summa, nihil est ex eis, quæ habet Pater, quod non sit Filij. Ideóque Filius in Patre, & Parer in Filio: quia quæ Patris sunt, eadem sunt in Filio, ac vice versa, ea quæ in Patre intelligũtur, Filij sunt. Ita interpretandum est dictum illud: *Ego & Pater vnum sumus*: quandoquidem non alia in hoc, alia in illo, sed quæ in Patre sunt, eadem sunt in Filio. Et quæ vides in Patre, eadem vides in Filio. Probéque intelligitur & illud: *Qui me vidit, vidit Patrem*. Rebus igitur ita demonstratis, impius sermo est, creaturam esse Filium. Cogetur enim idem ille dicere, fontem ipsum scaturire sapientiam, quæ creatura sit, & Verbum esse creatitium, in quo tamen omnia sunt Patris, alioqui etiam vel hinc deprehendas quàm sit friuola & nugax hæresis Arianorum, quibus similes existimus, siquidem iidem identitate naturæ conuenimus, & homusij sumus. Certe, homines qui similes inter se sunt, quum sint eadem natura coniuncti, homusij, hoc est, eiusdem substantiæ cẽseri debent. Eadem enim in hominibus mutabilitas, mortalitas, eadem origo, qua ex nihilo prodierunt. Angeli quoque inter se generis ratione, & cætera omnia cognata sunt, & eiusdem naturæ. Quapropter, si interrogent curiosi isti, an sit Filio aliqua similitudo cum rebus creatis, aut ea quæ in Filio sunt, reperiri queant in rebus conditis, quo occasionem habeant calúniandi Filium Dei creaturam esse. Cæterum, nihil tale vnquam inuenerint isti ad omnia temerarij, & in omni religione errabundi. Inter creata nihil est omnipotens, & nihil sub alterius potentia detinetur: Quippe quũ singula ipsius sint. Cęli enim enarrant gloriam Dei, terra autẽ Domini est, & plenitudo eius. Maria vidit & fugit, omniaq; sunt mancipia conditoris sui, facientia verbum eius & obedientia mandato eius. Filius contra omnipotens est, vt Pater, & hoc ipsum scriptum est & demonstratum. Rursum in creatis nihil est immutabile natura, quippe cum Angeli quidem non seruauerint suum ordinem, & stellæ non habeantur puræ coram eo, & diabolus ceciderit é cælo: Adam autem præuaricatus sit, omniáque alterentur. Filius contra, inalterabilis est & immutabilis vt Pater, & hoc Paulus subindicauit, verba Dauidis in hoc ipsum mutuatus, *Tu Domine in initio terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli: Ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes quasi vestimentum veterascent: & quasi amictum conuoluis eos, & mutabuntur, tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient*. Et iterum dicit,

Iesus Christus heri & hodie idem in secula. Ediuerso, omnia creata quum non essent, creata sunt: Terra quum nulla esset, condita est. Et ab eo ea quæ non sunt, tanquam quæ sunt, vocantur. Et quia opera sunt creaturæ, ideo initium existendi oriuntur. *Initio enim fecit Deus cœlum & terram, & omnia quæ in eis sunt*. Et, *Manus mea fecit hæc omnia*, filius autē, quia ipsa essentia est, super omnia Deus est: non aliter quàm Pater, & hoc ipsum ita esse demonstratum est: Eundémque non factum esse, sed facere: non creatum, sed creare, & Patris sui opera operari. Per cũ. n. secula condita sunt, & omnia per eum facta sunt, & sine eo factum est nihil. Vt autem Apostolus demonstrat: *Ipse in principio fundauit terram: & opera manuum eius sunt cœli*. Ac rursum, nihil creaturarũ ex natura Deus est: sed vnumquodque ex rebus conditis, hoc ipsum quod factum est, nomine suo appellatur, hoc enim, cœlũ dicitur, ista, terra: illa luminaria, hæ stellæ, maria, abyssus, quadrupedia, homo, & ante homines Angeli, Archangeli, Cherubin, Seraphin, Potestates, Principes, Virtutes, Dominationes, Paradisus, & ita singula in suo ordine & vocabulo permanent. Quòd si ex istis nõnulli dii appellati sunt, id non factum ratione naturæ ipsorum, sed ex communicatione Verbi. Ita enim ipse locutus est: *Si illos Deos appellauit ad quos sermo Dei factus est*: Atque inde est, quòd, quum natura Dij non sint, vbi sese in peius mutarunt, hæc opprobria & conuitia audiant, *Ego dixi dii estis, & filii Altissimi: vos omnes tamen vt homines peritis*. Talis & ille fuit, qui audiit: Tu homo & non Deus. Filius contra, verus est, vt pater. In patre enim est, & pater in ipso: & Ioannes quidem, vt docuimus, scripsit. Dauid item: *Thronus tuus Deus in secula seculorum, virga rectitudinis, virga regni tui*. Et Esaias: *Laborauit Aegyptus & mercatus Aethiopum, & oriundi ex Saba, viri alti ad te transibunt, & sequentur te à tergo vincti manicis, adorabunt te, quoniã in te Deus. Tu enim es Deus Israel & ignorauimus*. Quis autem est hic Deus, in quo est Deus nisi filius ipse? qui de se inquit: *Ego in patre & pater in me*. Quis igitur, rebus ita constitutis, & ad eum modum descriptis, non perspicit in rebus creatis nihil simile habere filium? Omnia autem Patris ad filium spectant, quia ille consubstantialis est patri. Vt enim, si cum rebus creatis haberet aliquam cognationem, consubstantialis illis fuerit: ita alienus à creatis per substantiam remanẽs, proprium fuerit Verbum Patris, & alius diuersusque ab illis: Cæterum, quia omnia patris illi propria sunt, consubstantialis esse Patri merito reputabitur. Ita enim Patres rem intelligẽtes, confessi sunt in Nicæna Synodo coessentialẽ, & ex substãtia patris filiũ esse. Satis. n. perspiciebãt, creatã substãtiã nũquã sibi posse arrogare hoc dictum, *Omnia quæ Pater habet, mea sunt*. Quo. n. quæ initium existendi sortita sunt haberẽt in se illud, qui est, & qui erat in ęternũ? Ideoq; quũ filius habeat hęc omnia, & quę Patris sunt, necessum est, Filij naturã nõ creatam,

καὶ πάλιν λέγει, ἰησοῦς χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον, ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας· καὶ πάλιν τὰ γινηταὶ πάντα σὺν αὐτῷ, καὶ γέγονε. τίνι γὰρ γέγονε, ὡς οὐδενὸς ὄντος· καὶ ὁ καλῶν τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα, καὶ ποιήματά ἐστι καὶ κτίσματα. Διατί γὰρ καὶ ἐξ ἀρχῆς ἔχει τὸ γινέσθαι· ἐν ἀρχῇ γὰρ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς. καὶ πάλιν· ἡ χείρ μου ἐποίησε ταῦτα πάντα. ὁ δὲ υἱός, ὢν ἐστι καὶ ὄντι πάντων θεὸς ὡς ὁ πατήρ. καὶ οὕτω δέδεικται ὡς ὑποτεταγμένος ἐστὶ, καὶ ποιῶν. καὶ κλίζομεν, ἀλλὰ κτίζων καὶ ποιῶν τὰ ἔργα τοῦ πατρός. δι' αὐτοῦ γὰρ οἱ αἰῶνες γεγόνασιν· καὶ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο· καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν· ὡς καὶ ὁ ψαλμῳδὸς ἐδίδαξε τὰ ἐν τῷ ψαλμῷ· αὐτὸς κύριε κατ' ἀρχὰς τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σού εἰσιν οἱ οὐρανοί. καὶ πάλιν τῶν κλισμάτων, οὐδέν ἐστι τῇ φύσει θεός. ἀλλ' ἕκαστον τῶν γινομένων ὃ μὲν γέγονε, τοῦτο δὲ ἐκλήθη· τὸ μὲν, οὐρανὸς· τὸ δὲ, γῆ· οἱ δὲ, φασῆρες· τὰ δὲ, ἄστρα· καὶ ἄλλα, θάλασσα, καὶ ἄβυσσοι, καὶ πτερύσσοδες· καὶ λοιπὸν, ἄνθρωπος καὶ μετὰ τούτων, ἄγγελοι καὶ ἀρχάγγελοι· χερουβὶμ, σεραφὶμ, καὶ δυνάμεις· ἀρχαὶ· ἐξουσίαι· κυριότητες· παράδεισος. καὶ ὕστερον, ἕκαστον διαμένει· καὶ θεοί δέ τινες ἐκλήθησαν, ἀλλ' οὐ τῇ φύσει· ἀλλὰ μετουσίᾳ τοῦ ὄντος· ὕστερον δὲ αὐτὸς εἶπεν· ἐγὼ εἶπα θεοί ἐστε καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες· ὑμεῖς δὲ ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκετε· τοιοῦτος μὲν ὁ ἀκούσας, σὺ δὲ εἶ ἄνθρωπος καὶ οὐ θεός· ὁ δὲ υἱός, θεὸς ἀληθινός ἐστιν ὡς ὁ πατήρ· ἐν αὐτῷ γάρ ἐστιν ὁ πατὴρ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ· καὶ ὁ μὲν ἰωαννης ἔγραψεν, ὡς δέδεικται· ὁ δὲ δαβὶδ ψάλλει· ὁ θρόνος σου ὁ θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος ῥάβδος εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου. καὶ ὁ προφήτης δὲ ἡσαΐας βοᾷ· ἐκοπίασεν αἴγυπτος καὶ ἐμπορία αἰθιόπων· καὶ οἱ σαβαεὶμ ἄνδρες ὑψηλοὶ, ὅτι σὲ διαβήσονται. καὶ ἀκολουθήσουσιν οἱ ὀπίσω σου δεδεμένοι χειροπέδαις. καὶ προσκυνήσουσί σοι, ὅτι ἐν σοὶ ὁ θεός· σὺ γὰρ εἶ ὁ θεὸς τοῦ ἰσραὴλ καὶ οὐκ ἤδειμεν· τίς δή ἐστιν ὁ θεὸς ἐν ᾧ ὁ θεὸς, εἰ μὴ ὁ υἱὸς ὁ λέγων, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί ἐστιν; τίς τούτων ὄντων καὶ γεγραμμένων, οὐ σωφρονεῖ, ὅτι δηλονότι μὲν τῶν κλισμάτων, οὐδὲ ὁ υἱὸς ὅμοιον ἔχει; πάντα γὰρ τὰ τοῦ πατρὸς τοῦ υἱοῦ ἐστιν· ὅτι ὁμοούσιος καὶ ἀνείη ὁ υἱὸς τῷ πατρί· ὥσπερ γὰρ εἰ τῶν κτισμάτων τινὰ εἶχεν ὁμοιότητα καὶ πρὸς αὐτά τινα εἶχε συγγένειαν· ὁμοούσιος καὶ ἂν αὐτοῖς ἦν, οὕτως ἀλλότριος μὲν ὢν κατ' οὐσίαν τῶν γινητῶν, ἴδιος καὶ γνήσιος λόγος, καὶ ἄλλος καὶ ὢν ὄντως ἐκείνων· ἐπεὶ δὲ καὶ αὐτοῦ ἐστιν ἴδια πάντα ὅσα πατρὸς, ὁμοούσιος καὶ εἰκότως ἂν εἴη τῷ πατρί· ὅτω γὰρ καὶ οἱ πατέρες νοήσαντες, ὡμολόγησαν ἐν τῇ νικαίᾳ συνόδῳ, ὁμοούσιον καὶ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς τὸν υἱόν. συνεῖδον γὰρ καλῶς ὅτι κλῆσις οὐσίας, ἀδυνατεῖ ποτε εἰπεῖν, πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ ἐμά ἐστιν. ἀρχὴν γὰρ ἔχουσα οὐ γινέσθαι, ἐκ ἔχει τὸ εἶναι, καὶ τὸ εἶναι ἀϊδίως· ὁ δὲ υἱὸς διατοῦτο ἀΐδιος, ἐπειδὴ παῦται ἔχει· καὶ πάντα ὅσα τὰ τοῦ πατρὸς, οὐ τοῦ πατρός ἐστιν· ἀνάγκη οὖν μὴ κλῆσιν εἶναι τὴν οὐσίαν τοῦ υἱοῦ· ἀλλ'

ἀλλ' ὁμοούσιον τῷ πατρὶ· ἄλλως τε καὶ κατὰ τοῦτο
οὐκ ἂν εἴη κτιστὴ οὐσία, δεικτικὴ τῶν ἰδίων τοῦ θεοῦ·
ἴδια δ' αὐτοῦ ἐστιν, ἐξ ὧν γινώσκεται θεὸς· οἷον, τὸ,
παντοκράτωρ· τὸ, ὢν· τὸ, ἀναλλοίωτον, καὶ
τὰ ἕτερα τὰ προειρημένα, ἵνα μὴ ὁμοίως καὶ αὐ-
τῶν τῶν κτισμάτων αὐτὸς ὁ θεὸς φαίνηται κατὰ
τοὺς ἄφρονας, ἔχων ἅπερ καὶ τὰ κτίσματα ἔχειν δύ-
ναται· καὶ ὅτως ἂν πως διελέγξειεν τὴν ἀσέβειαν τῶν
λεγόντων κτίσμα εἶναι τὸν τοῦ θεοῦ λόγον· ἡ πίστις
ἡμῶν, εἰς πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα· λέγεται
καὶ αὐτὸ τοῦτο, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη.
βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ
υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος· εἶπε δὴ οὕτως, ἵνα ἐξ ὧν
οἴδαμεν, ἀπὸ τούτων νοῶμεν καὶ περὶ τῶν προφημέ-
νων· ὥσπερ οὖν οὐκ ἂν εἴποιμεν τοὺς πατέρας ποιη-
τὰς ἀλλὰ γεννήτορας, καὶ αὐτοὺς ἡμᾶς· οὐκ ἂν
εἴποι τις κτίσμα πατέρων· ἀλλὰ υἱοὺς φύσει καὶ ὁ-
μοουσίους τῶν πατέρων, ὅτως εἰ πατὴρ ὁ θεὸς, πάν-
τως υἱὸς φύσει καὶ ὁμοούσιός ἐστι πατρί· ἀβραὰμ
γοῦν οὐκ ἔκτισε τὸν ἰσαάκ, ἀλλ' ἐγέννησεν· βεσε-
λεὴλ δὲ καὶ ἐλιὰβ, οὐκ ἐγέννησαν· ἀλλ' ἐποίη-
σαν πάντα τὰ ἔργα τὰ ἐν τῇ σκηνῇ· καὶ ναυπη-
γὸς δὲ καὶ οἰκοδόμος, οὐ γεννῶσιν ἃ ποιοῦσιν· ἀλλ'
ἕκας ἕκαστα ἐργάζεται· ὁ μὲν, τὸ σκάφος, ὁ δὲ,
τὴν οἰκίαν· ὁ μέντοι ἰσαὰκ, ἃ ποιεῖ· ἀλλὰ γεν-
νᾷ φύσει τὸν ἰακώβ· καὶ ὁ ἰακὼβ δὲ, ὅτως τὸν ἰούδαν καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ· ὥσπερ οὖν μαίνοιτ'
ἄν τις λέγων τὴν οἰκίαν ὁμοούσιον τῷ οἰκοδόμῳ· καὶ
τὸ σκάφος τῷ ναυπηγῷ, ὅτως προεπόντως ἄν τις εἴ-
ποι, πάντα υἱὸν, ὁμοούσιον εἶναι ἑαυτοῦ πατρός· οὕ-
τοιγε πατήρ ἐστι καὶ υἱὸς, ἀνάγκη τὸν υἱὸν φύσει καὶ
ἀληθείᾳ εἶναι υἱὸν, τυπτόμενον ὁμοούσιον εἶναι τῷ πα-
τρὶ, ὡς ἐκ πολλῶν ἐδείχθη· ἀκόλουθον δὲ μὲν τῶν
ποιημάτων· αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν, αὐτὸς ἐνε-
τείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν. περὶ γοῦν υἱοῦ, ἐξηρεύ-
ξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθὸν· ὁ δὲ δανιὴλ,
οἶδεν υἱὸν ἑαυτοῦ θεοῦ· οἶδε καὶ τὰ ἔργα τοῦ θεοῦ· καὶ
τὸν μὲν υἱὸν, οἶδε προσκυνοῦντα τῷ κάμινον· περὶ
δὲ τῶν ἔργων εἰρηκὼς· εὐλογεῖτε πάντα τὰ
ἔργα κυρίου τὸν κύριον, ἕκαστον μὲν τῶν κτισμάτων,
κατέλεξε· τὸν δὲ υἱὸν, οὐ συνηρίθμησε τούτοις·
εἰδὼς, ὅτι οὐκ ἔστι μὲν ἔργον, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ γέ-
γονε μὲν πάντα τὰ ἔργα· ἐν πατρὶ δὲ ὑμνούμε-
νον καὶ ὑπερυψούμενός ἐστιν· ὥσπερ γοῦν δι' αὐτοῦ
ἀποκαλύπτεται ὁ θεὸς τοῖς γινώσκουσιν, ὅτως δι'
αὐτοῦ ἡ εὐλογία καὶ ὁ ὕμνος καὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κρά-
τος, ὁμολογεῖται τῷ πατρὶ δι' αὐτοῦ ἐν αὐτῷ· ἵνα
καὶ εὐπρόσδεκτος ἡ τοιαύτη ὁμολογία γένηται,
ὡς αἱ γραφαὶ λέγουσιν· ἐκ πολλῶν μὲν οὖν καὶ
ἐκ τούτων δεδεικται ἀσεβὴς, ὁ λέγων κτίσμα εἶναι τὸν
τοῦ θεοῦ λόγον· ἀλλ' ἐπὶ δὴ προφασίζονται τὸ ἐν ταῖς
παροιμίαις γεγραμμένον· τὸ, κύριος ἔκτισέ με
ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, καὶ ἐπεὶ λέγουσιν
ἑαυτοῖς, ἰδοὺ ἐκτίσθη καὶ κτίσμα ἐστὶν, ἀναγκαῖον
ἐστι καὶ ἐκ τούτου δεῖξαι ὅσον πλανῶνται, μὴ εἰδότες
τὸν σκοπὸν τῆς θείας γραφῆς· εἰ μὲν οὖν υἱός ἐστι, μὴ
λεγέσθω κτίσμα· εἰ δὲ κτίσμα, μὴ λεγέσθω υἱός·

δεδεικται

sed consubstantialem Patri existere, præsertim quum natura illa creatitia neutiquam capax esse possit eorum, quæ propria sunt Dei. Propria autem Dei sunt, ex quibus cognoscitur Deus, qualia sunt omnipotentia, ipsa essentia & immutabilitas, aliaque superius dicta: ne cõsubstantialis cum creaturis suis ipse creator appareat secundum istos stultos, habeatque tantummodo ea quæ res creatæ in se habere possunt. Et ita refutaueris impietatem eorum, qui dicunt Filium Dei creaturam esse. Nostra Fides in Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum est, dicente Filio ad Apostolos suos: *Profecti erudite omnes gentes, baptizãtes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti.* Dixit autem ita, vt eis quæ cognita habemus, intelligeremus ea quæ ab ipso dicebantur. Vt igitur nunquam dixerimus patres conditores suorum liberorum, sed genitores: vtque nos ex nostris parentibus editos, nũquam appellauerimus illorum creaturas, sed filios, & naturæ eiusdem cum parentibus consortes: ita si Pater Deus est, omnino Pater est eius Filij, qui secumest eiusdem generis. Abraham certè, non condidit Isaacũ, sed genuit. Sabbeleel autem & Elia non genuerunt, sed fecerũt omnia opera tabernaculi. Nauium item constructor, domúsque ædificator non gignunt, sed faciunt, quisque suum opus, iste nauem, ille domicilium. Isaac certè, non facit, sed gignit Iacobum naturaliter sibi consubstantialem, vt & ille Iudam suam. Quemadmodum igitur insanierit, quisquis dicat consubstantialem esse ædificatori domum & nauẽ fabro nauali: ita congruenter dixeris: quemlibet filium coessentialem patri suo esse. Si igitor Pater est, & Filius, necessum est, filium naturalem & verum esse, hoc est, coëssentialem Patri, vt iam multis argumentis declaratum est. Certe, de operibus ita sermo diuinus: *Ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt*: de Filio autem, *Eructauit cor meum verbum bonum.* Daniel porro nouerat Filium Dei, nouerat & opera Dei, & Filium quidem vidit irrorantem caminum, cũ de operibus diceret, *Benedicite omnia opera domini domino.* Vbi cum singulas creaturas recenseret, nequaquam Filium istis adnumerauit: cum certum haberet, eum opus non esse, sed per eum opera facta esse: qui vnà cum patre laudatur & superexaltatur. Vt igitur per eum, prout qui ipsum cognoscunt, reuelatur Deus: ita quoq; per eum benedictio, hymnus & gloria, & potẽtia Patris extollitur per eũ, & in eo, vt accepta fiat huiusmodi laus & cõfessio, sicuti in Scripturis proditum est. Ex istis igitur aliisq; multis declaratur demonstraturque impius esse, quisquis fabulatur Dei verbũ creaturam esse. Cæterum, quandoquidem caussificantur & in calumniam deuocant quod in prouerbiis scriptum est: *Dominus creauit me initiũ viarum suarum ad opera sua*, secumque disceptant, En qui creauit, ipse quoque creatura est: Necessum est, vt etiam vel ex istis ostendamus quantopere obtrerent ignorantes scopum sacræ Scripturę. Si igitur filius est, ne nominetur creatura: sin autẽ creatura est, ne nominetur filius.

Demonstratum est enim superius quanta sit differentia creaturæ & filij. Et quia initiatio Baptismi, non in nomine creatoris & creaturæ, sed in nomine Patris & Filij obtinet, necessum est, vt Dominus non dicatur creatura, sed Filius. At id non scriptum est (inquiunt) imo scriptum est quàm maxime, & necessum est ita esse, vt dictum est: sed quod dictum bene est, male interpretantur hæretici. Si enim intelligerent & cognoscerent stylum Christianismi, nunquam Dominum gloriæ creaturam appellarent, neque impingerent in id, quod recte scriptum est. Illi igitur non cognouerunt neque intellexerunt, ideoque vt scriptum est, in tenebris ambulant: nobis tamen necessarium est dicere, vt illi quidem vel ex hac re stulti declarentur: nos autem non supersedeamus à refellenda ipsorum impietate, forsitan & ipsi resipuerint. Dogma igitur stylusque fidei in Christo, talis est, Filium Dei verbum, Deum esse. In principio enim erat verbum: & Deus erat verbum: Sapientiam quoque & Potentiam Patris esse, Christus enim Dei virtus, & Dei sapientia: eundemque sub consummationem seculorum, hominem factum esse propter nostram salutem. Ioannes enim inquit: *In principio erat verbum*: &, *Verbum caro factum est*, quod idem est, ac si diceret, homo factum est: Et Dominus de seipso dixit, *Cur quæritis me interficere hominem qui vobis veritatem locutus sum?* Et Paulus ait, *Vnus Deus, & vnus mediator Dei & hominum, homo Iesus Christus.* Homo autem factus, humanitatis negotia administrauit, in fugamque egit & profligauit mortem nobis infestam: sedetque nunc in dextera Patris, cum in Patre sit, & Pater in ipso vt fuit semper in perpetuum: hoc igitur dogma, phrasisque est Apostolorum, eaque à patribus recepta est. Oportet autem, quisquis in posterum Scripturas leget, diligenter examinare & distinguere, quando de diuinitate Verbi mentio fiat & quando de illius humanis negotiis, ne alia pro aliis sentientes, offendamus itidem vt Ariani. Sicut igitur illum Verbum esse cognoscimus, ita quoque agnouerimus per eum omnia facta esse, & sine eo factum esse nihil: & verbo Domini cælos firmatos esse: & quod emittit verbum suum & sanabit eos. Sapientiam autem illum deprehendimus esse, eò quòd in sapientia Deus fundauerit terram, & Pater in Sapientia omnia fecerit. Itidem qui illum Deum scimus, credimus ipsum esse Christũ: *Thronus enim tuus* (inquit Dauid) *in secula seculorum*, & reliqua Esaias item: *Spiritus Domini super me, eo quod vnxit me.* Petrus quoque itidem professus est: *Tues Christus Filius Dei viuentis.* Vt igitur ista cognouimus: ita quoque cognitum habemus, illum hominem esse factum, & humana quæ de eo recensentur, inficias non imus, qualia sunt esurire, sitire, lachrymari, dormire, ac tandem pro nobis & crucem & mortẽ suscepisse.

δέδεικται γὰρ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ὅτι διαφορά ἐστι κτίσματος καὶ υἱοῦ· καὶ ἐπειδὴ ἡ τελείωσις οὐκ εἰς κτίσιν καὶ κτίσμα· ἀλλ' εἰς πατέρα καὶ υἱὸν κρατεῖ, ἀναγκαίως λέγεται κτίσμα ἀλλὰ υἱὸν τὸν κύριον· ἐγέγραπται οὕτω. Φησὶν· καὶ γέγραπται καὶ ἀναγκαίως εἴρηται· ἀλλὰ κακῶς νοοῦσι τὸ καλῶς εἰρημένον οἱ αἱρετικοί· εἰ γὰρ ἐνόουν καὶ ἐγίνωσκον τὸ χαρακτῆρα τοῦ χριστιανισμοῦ, οὐκ ἂν τὸν κύριον τῆς δόξης ἔλεγον κτίσμα εἶναι· οὐδὲ προσέκοπτον τῷ γεγραμμένῳ καλῶς· ἐκεῖνοι μὲν οὖν οὐκ ἔγνωσαν οὐδὲ συνῆκαν· διατοῦτο ὡς γέγραπται, ἐν σκότῳ διαπρόουσι· ἡμᾶς δὲ ὅρως ἀναγκαῖον ἐστιν εἰπεῖν, ἵνα ἐκεῖνοι μὲν, καὶ ἐν τούτῳ δειχθῶσιν ἄφρονες, ἡμεῖς δὲ μὴ ὠφελήσωμεν τὴν κατὰ τῆς ἀσεβείας αὐτῶν ἔλεγχον, ἴσως καὶ αὐτοὶ μεταγνῶσιν. ὁ χαρακτὴρ τοίνυν τῆς ἐν χριστῷ πίστεως, ἔστιν οὕτω· τὸν ἴδιον τοῦ θεοῦ λόγον ὄντα θεὸν ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος· καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος· σοφία οὖσα καὶ δύναμις ἦν τοῦ πατρός· χριστὸς γὰρ θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία· τὴν δὲ περὶ σωτηρίας τῶν αἰώνων ἄνθρωπον γενέσθαι διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν εἰδέναι· ἔτως γὰρ ὁ ἰωάννης εἴρηκεν, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος· καὶ μετ' ὀλίγα εἶπε· καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· ἵνα τῷ εἰπεῖν, ἄνθρωπος γέγονε· καὶ ὁ μὲν κύριος, περὶ ἑαυτοῦ ἔλεγε· τί με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι, ἄνθρωπον, ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα; ὁ δὲ παῦλος μαθὼν παρ' αὐτοῦ, ἔλεγε· εἷς γὰρ μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος χριστὸς ἰησοῦς· ἄνθρωπος δὲ ἦν ὡς ἐμὲ καὶ οἰκονομήσας τὰ ἀνθρώπινα, τρόπον τινὰ καταργήσας τὸν καθ' ἡμῶν θάνατον, κάθηται ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, ἐν αὐτῷ ὤν, καὶ τοῦ πατρὸς ὄντος ἐν αὐτῷ, ὥσπερ καὶ ἀεὶ καὶ ἔτι διαπαντὸς· ὁ μὲν γὰρ ἄναρχος ἐκ τῶν δούλων διὰ τὸν πατέρων· δεῖ δὲ λοιπὸν ἐντυγχάνοντα τῇ γραφῇ, δοκιμάζειν καὶ διακρίνειν, πότε μὲν περὶ τὸ θεότητος τοῦ λόγου λέγηται περὶ τὰ ἀνθρωπίνων αὐτοῦ· ἵνα μὴ ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων νοοῦντες σφαλῶμεν, εἰς τὸ πιστεύσαι εἰ αἱρετικοί· ὥσπερ τοίνυν λόγον αὐτὸν εἰδότες οἴδαμεν ὅτι δι' αὐτοῦ τὰ πάντα ἐγένετο· καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν· καὶ τῷ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν· καὶ ἀποστέλλει τὸν λόγον αὐτοῦ καὶ ἰάσεται τὰ πάντα· καὶ σοφίαν δὲ αὐτὸν εἰδότες, οἴδαμεν ὅτι ὁ θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν· καὶ πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησεν ὁ πατήρ· καὶ θεὸν δὲ αὐτὸν εἰδότες, πεπιστεύκαμεν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ χριστὸς· ὁ θρόνος σου ὁ θεὸς, εἰς τὸν αἰῶνα καὶ ὁ δαβὶδ, εἰς αἰῶνα αἰῶνος· ῥάβδος δὲ τῆς θεότητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου ἠγάπησας δικαιοσύνην καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν· διατοῦτο ἔχρισέ σε ὁ θεὸς ὁ θεός σου, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου· καὶ ἐν μὲν τῷ πάσχειν, αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ λέγει, περὶ μακρύνεσθε ἐπ' ἐμὲ, ἕνεκεν ἔχρισέ με· ὁ δὲ πέτρος ὡμολόγησεν, σὺ εἶ ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος· οὕτως εἰδότες αὐτὸν γενόμενον ἄνθρωπον, οὐκ ἀρνούμεθα τὰ περὶ αὐτοῦ ἀνθρωπίνως λεγόμενα· οἷά ἐστι, τὸ, πεινᾶν, τὸ, διψᾶν, τὸ, ῥαπισθῆναι, τὸ, δακρύσαι, τὸ κοιμηθῆναι, καὶ τὸ, σταυρῷ ἀναδέξασθαι τὸν ὑπὲρ ἡμῶν θάνατον·

τοῦτο

πῶς τα γὰρ πάντα, περὶ αὐτοῦ γέγραπται· ὅτως καὶ τὸ ἔκλαυσεν ἀνθρώποις ἁρμόζον, οὐκ ἀπεκρυψεν ἡ γραφή, ἀλλ' εἴρηκεν· ἐκπαθημεν γὰρ ἐ πεποιήμεθα ἄνθρωποι· ἀλλ' ὥσπερ ἀκούοντες ἐπείνασεν, ἐκοιμήθη, ἐφαπάθη, οὐκ ἀρνούμεθα αὐτοῦ τὴν θεότητα· ὅτως ἀκούοντας τὸ ἔκτισεν, ἀκολουθον ἂν εἴη μνημονεύειν ὅτι θεὸς ὢν, ἐκτάθη ἄνθρωπος· ἀνθρώπων γὰρ ἴδιον τὸ κτίζεσθαι· ὥσπερ καὶ τὰ προσημαινόμενα τοῦ, πᾶν ἐ τὸ ὁμοιον. καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνο πάλιν τὸ καλῶς εἰρημένον, καλῶς δεχόμενον περὶ αὐτοῦ, φημὶ δὴ τὸ περὶ τῆς ἡμέρας ἢ τῆς ὥρας ἐκείνης οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι οὐδὲ ὁ υἱὸς καλὸν ἔχειν τὸ νῦν, ἐκεῖνοι μὲν νομίζουσιν ἐκ τοῦ λέγειν οὐδὲ ὁ υἱὸς, ὅτι ἀγνοῶν δηλοῖ, ὅτι κτίσμα ἐστίν· οὐκ ἔστι δὲ ὅτως, μὴ γένοιτο· καὶ γὰρ ὡς λέγων ἔκλαυσέ με ἀνθρωπίνως εἴρηκε· καὶ τὸ αὐτὸν τὸ ὅτως εἰρηκέναι ἔχει τὸ εὔλογον, ἐπειδὴ γὰρ ἄνθρωπος γέγονεν ὡς γέγραπται· ἀνθρώπων δὲ ἴδιον τὸ ἀγνοεῖν, ὥσπερ καὶ τὸ πεινᾶν καὶ τὰ ἄλλα· διατοῦτο καὶ τὴν ἄγνοιαν τοῦ ἀνθρώπων, ὡς ἄνθρωπος γεγονὼς, ἀπὸ δείκνυται· πρῶτον μὲν, ἵνα δείξῃ, ὅτι ἀληθῶς ἀνθρώπινον ἔχει σῶμα ἐπειδὴ, ἵνα καὶ τὴν ἄγνοιαν τοῦ ἀνθρώπων ἐν τῷ σώματι ἔχων, ἀπὸ πάντων λυτρωσάμενος καθάρας, τέλειον καὶ ἅγιον παραστήσῃ τῷ πατρὶ τὸν ἄνθρωπον· ποίαν ἐπιφαίνειν, εὑρήσουσιν οἱ δόλιανοὶ ὑπολοιπὸν ὑπονοήσαντες, γογγύσουσι καταγνώσθησαν μὴ εἰδότες τὸ, κύριος ἔκτισέ με εἰς ἔργα αὐτοῦ, καὶ ἐδείχθησαν μὴ νοοῦντες τὸ περὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης οὐδεὶς οἶδεν οὐδὲ οἱ ἄγγελοι οὐδὲ ὁ υἱὸς, καὶ γὰρ ὡς λέγων τὸ ἔκτισε τὸ ἀνθρώπινον σημαίνει, ὅτι ἄνθρωπος γέγονε καὶ ἐκτάθη· λέγων δὲ ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· καὶ ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς ἑώρακε τὸν πατέρα· καὶ ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοὶ· τὴν αἰδιότητα καὶ τὸ περὶς τὸν πατέρα ὁμοούσιον σημαίνει, ὅτως λέγων οὐδεὶς οἶδεν οὐδὲ ὁ υἱὸς, ὡς ἄνθρωπος πάλιν λέγει· ἀνθρώπων γὰρ ἴδιον τὸ ἀγνοεῖν· λέγων δὲ οὐδεὶς οἶδε τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱὸς· οὐδὲ ἦν ἴσον εἰ μὴ ὁ πατὴρ, οἶδε πολλῷ πλέον τὰ γνωστὰ· οἱ μὲν οὖν μαθηταὶ ἐν τῷ κατὰ ἰωάννην, ἔλεγον τῷ κυρίῳ· νῦν οἴδαμεν, ὅτι πάντα οἶδας· ἄδηλον οὖν, ὅτι οὐδέν ἐστιν ὃ ἀγνοεῖ, λόγος ὢν, οὐδὲ πάντα ἐγένετο· τῶν δὲ πάντων ὅσα ἐν ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, πάντως δι' αὐτοῦ γέγονεν· κἂν Ἀριανοὶ τῇ ἑαυτῶν ἀγνοίᾳ εἰ δόλιανοί·

Τῦ

Hæc enim omnia de eo scripta sunt: ita quoque hoc verbum, *creauit me*, quod in homines competit, noluit occultare Scriptura, sed expressit: Creati enim & facti sumus, qui humana natura præditi sumus. Cæterum, sicuti audientes eum esurire & reliqua huiusmodi, non inficiamur eius diuinitatem: ita quoque audientes illud dictum, *creauit me*, bono cõsequuto in memoriam redierimus, quod quum ipse qui Deus est, referatur creatus, eum eatenus creatum esse dicamus quatenus homo sit factus. Hominũ enim proprium est creari. Sicuti autem superiora dicta de esuriendo, rebusque similibus: ita quoq; istud probe dictum male ab illis intelligitur: Loquor autem de die illa & hora, quam nemo cognitam habet neque Angeli neque Filius. Illi enim arbitrantur, eò quod additum sit, *neque Filius*, ignorare filium, ac proinde creaturam esse. Minime gentium id verum, apagesis: Nam quemadmodum loquendo hæc verba, *creauit me*, humanitus loquutus est, causaque, cur ita verba conceperit, proba & recta: postquam enim homo factus esset, sicuti scriptum est, quæ propria sunt hominis, sibi desumpsit, vt est ignorare, esurire, alia; eius generis. Iam, qui caulam non perspiciunt, audiãt tandem & discant, ideo Dominum ignorantiã hominum in suo corpore gestasse, vt humanitatem liberatam ab omnibus illis malis, defecatamque ac proinde perfectam & sanctam, Patri suo repræsentaret. Quid igitur deinceps causæ inuenerint Ariani? aut quibus commentis iam deinde obganniant quum deprehensi sint non intelligere hanc sentẽtiam: *Dominus creauit me*? certum enim est, eos nõ percipere quid sibi hoc velit: *De illa die & hora quam nec filius quidem nouit*. Nam sicuti loquendo, *creauit me*, humanitatem significat, eò quòd homo factus sit & creatus: ita loquendo, *Ego & Pater vnum sumus*: &, *Qui vidit me, vidit Patrem*: &, *Ego in Patre, & Pater in me*, æternitatem & coëllentiam suam cum Patre declarat. Ita quoque cum ait: Nullus id norit ne filius quidem, vt homo loquitur: Hominum est enim proprium, ignorare. Porro, quum dicit, *Nullus nouit Patrem, nisi Filius: neque Filium, nisi Pater*, si ergo Patrem nouit, multo magis nouerit res Creatas. Discipuli igitur dixerunt Domino, *Nunc scimus quod nouerit omnia*, ex quibus liquet, nihil esse quod ignoret. Quum Verbum ipse sit, per quem omnia facta sunt: & in hoc cumulo vniuersitatis quum dies illa comprehendatur, fieri potest, vt qui ipsam horam consummationis decernat, eam ipsam ignotam habeat, etiamsi Ariani veritatis ignari, sexcenties rumpantur.

S. Patris noſtri

ATHANASII
ARCHIEPISCOPI
Alexandrini

Epiſtola ad Serapionem Epiſcopum, contra eos qui dicunt Spiritum ſanctum creaturam eſſe.

LIteræ tui ſanctiſſimi affectus datæ ſunt mihi in eremo, etſi tum acerba erat cõtra nos perſecutio, & multiplex perueſtigatio eorum, qui me ad necem quærebant, tamen pater miſericordiarũ, & deus omnis conſolationis, nos in tuis literis conſolatus eſt. Nam refricata mihi memoria tuæ pietatis, cæterorumque qui legitimi ingenuique Chriſtiani ſunt, videbar mihi eos præſentes habere: diu igitur eas literas cum gaudio in manu tenebam. Cæterum vbi eas perlegiſſem, incepi denuo mœrore angi. Scripſiſti enim chariſſime & reuera deſideratiſſime, & ipſe quoque mœſtus, quoſdam ex Arianis prædixiſſe, qui quum male ferant blaſphemiam in Filium, ipſi tameu male ſentiunt de Spiritu ſancto, dicũtque eum non ſolum creaturam eſſe, ſed vnum quoque ex ſpiritibus miniſtris, & gradu tantummodo à cæteris Angelis differre. Quæ quidem res belli ſimulachrum cum Arianis habere videtur, quum interim veræ & piæ fidei controuerſiam faciant. Vt enim illi abnegantes Filium, abnegant & Patrem, ita quoque & iſti male loquentes de Spiritu Sancto, male etiam loquuntur de Filio, bellumque cum veritate ita inter ſe ambæ iſtæ ſectæ diuiſerunt, vt illi contra Filium, iſti contra Spiritum male ſentientes, eandem poſſideant aduerſus Trinitatem blaſphemiam. Hæc ego omnia ſimul intuens, cogitansque, non potui non grauem luctum mœroremque in animo concipere, quod rurſus diabolus inuenerit hiſtriones, qui illius veſaniam agant, decreueramque hoc tempore me intra ſilentium continere: veſtræ tamen ſinceritatis adhortatione, ſimul & illorum prauis opinionibus & ſatanica temeritate ad hanc epiſtolam paucis conſcribendam impulſus ſum, vix quoque ad idipſum ſuffeci, ſed in te ſpem poſui, quod hac materia inſtructus, pro tua prudentia, ea quæ deeſſent, adiũgeres, quo ita plena aduerſus impiam hæreſim refutatio conficiatur.

Τῶ ὁσίω πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
Αλεξανδρίας

Ἐπιστολὴ πρὸς Σεραπίωνα τὸν Ἐπίσκοπον, κατὰ τῶν λεγόντων, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κτίσμα ἐστίν.

A

ΤΑ γράμματα τῆς ὁσιότητός σου, ἀπεδοθη μοι ἐν τῇ ἐρήμῳ· καὶ εἰ πικρὸς τις ἦν ὁ καθ' ἡμῶν διωγμὸς ἐπικείμενος· καὶ πολλὴ ἔρευνα τῶν ζητούντων ἡμᾶς ἀνελεῖν, ὁ πατὴρ τῶν οἰκτιρμῶν καὶ θεὸς πάσης παρακλήσεως, παρεκάλεσεν ἡμᾶς ἐν τοῖς γράμμασί σου· ἀναμιμνησκόμενος γὰρ τῆς σῆς ὁσιότητος, καὶ πάντων τῶν γνησίων, ἔδοξα τούτους σὺν ἐμοὶ τότε παρεῖναι. ἐπισπουδὴν μὲν οὖν ἔχαιρον, κατέχων τὰ γράμματα· ὡς δὲ τούτοις ἐνέτυχον, ἠρξάμην πάλιν ἀθυμεῖν, διὰ τοὺς ἅπαξ μελετήσαντας μάχεσθαι πρὸς τὴν ἀλήθειαν. ἔγραφες γὰρ ἀγαπητὲ καὶ ἀληθῶς ποθητότατε, λυπούμενος καὶ αὐτὸς ὡς ἐξελθόντων μέν τινων ἀπὸ τῶν ἀρειανῶν διὰ τὴν κατὰ τοῦ θεοῦ βλασφημίαν, φρονούντων δὲ κατὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος καὶ λεγόντων αὐτὸ μὴ μόνον κτίσμα, ἀλλὰ καὶ τῶν λειτουργῶν πνευμάτων ἓν αὐτὸ εἶναι· καὶ βαθμῷ μόνον αὐτὸ διαφέρειν τῶν ἀγγέλων· τοῦτο δέ ἐστι πρὸς μὲν τοὺς ἀρειανοὺς προφανοῦς μάχη· ἀληθὴς δὲ ἀντιλογία, πρὸς τὴν εὐσεβῆ πίστιν· ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνοι ἀρνούμενοι τὸν υἱὸν ἀρνοῦνται τὸν πατέρα, οὕτως καὶ οὗτοι δυσφημοῦντες εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, δυσφημοῦσιν εἰς τὸν υἱόν· καὶ ἀμφότερα τὰ μέρη διέλυσε τὴν πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀντίθεσιν· ἵνα οἱ μὲν, κατὰ τὸν λόγου· οἱ δὲ κατὰ τὸ πνεῦμα φρονοῦντες, τὴν αὐτὴν ἔχωσιν εἰς τὴν ἁγίαν τριάδα βλασφημίαν· ταῦτ' οὖν σωρῶν καὶ πολλὰ λογιζομένου, ἐν ἀθυμίᾳ γίνεται ὅτι πάλιν εὗρε παίζειν ὁ διάβολος ἐν τοῖς ὑποκρινομένοις τὴν μανίαν αὐτοῦ· καὶ κρίνας μὲν ἡμᾶς σιωπᾶν ἐν τοιούτῳ καιρῷ, διὰ τὴν τοῦ προτερήματος τῆς ὁσιότητος, ἕνεκά τε τῆς ἐκείνων ἀλλοδοξίας καὶ σατανικῆς πεπιτείας, δι' ὀλίγων ἔγραψα τῇ ὁσιότητί σου, μόγις καὶ ταῦτα δυνηθείς· ἵνα μόνον καὶ σὺ σαφῶς εἰδῇς περὶ τούτων λαῶν, καὶ τὴν προσευχήν σου σπουδάσῃς· καὶ πλήρης ὁ κατὰ τῆς δυσσεβοῦς αἱρέσεως ἔλεγχος γένηται.

τῶν

τῶν μὲν οὖν ἀρειανῶν οὐκ ἀλλότριον καὶ τοῦτο ἐνθύμημα· ἅπαξ γὰρ ἀραμένοι τὸν τοῦ θεοῦ λόγον, εἰκότως τὰ αὐτὰ καὶ κατὰ τοῦ πνεύματος οὗτοι βλασφημοῦσι. διὸ καὶ δεῖ πλέον τι πρὸς αὐτοὺς εἰπεῖν· ἀρκεῖ γὰρ τὰ πρὸ τούτων εἰρημένα κατ' αὐτῶν· πρὸς δὲ τοὺς περὶ τοῦ πνεύματος ἀπατηθέντας, τρόπῳ τινὶ ὡς αὖ αὐτοὶ φαῖεν, προσήκει διερευνῶντας εἰπεῖν· πύθωνται γὰρ κατὰ θαυμάσειεν ἄν τις τὴν ἄνοιαν, ὅτι τὸν μὲν τοῦ θεοῦ μὴ θέλοντες εἶναι κτίσμα, καὶ καλῶς γε τοῦτο φρονοῦντες, πῶς τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ, κτίσμα κἂν ἀκοῦσαι ἠνέσχοντο· καὶ γὰρ εἰ διὰ τὴν πρὸς τὸν πατέρα τοῦ λόγου ἑνότητα, οὐ θέλουσιν εἶναι τῶν γενητῶν αὐτὸν τὸν υἱόν· ἀλλ' ὅπερ ἐστὶν ἀληθῶς, δημιουργὸν αὐτὸν τῶν πνευμάτων φρονοῦσιν, διὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ πρὸς τὸν υἱόν, τὴν αὐτὴν ἔχον ἑνότητα, ἣν αὐτὸς ἔχει πρὸς τὸν πατέρα, κτίσμα λέγουσι, καὶ ἠγνόησαν ὅτι ὥσπερ μὴ διαιροῦντες τὸν υἱὸν ἀπὸ τοῦ πατρὸς, σώζουσι τὸν ἕνα θεὸν εἶναι, οὕτω διαιροῦντες ἀπὸ τοῦ λόγου τὸ πνεῦμα, οὐκέτι μίαν τὴν ἐν τριάδι θεότητα σώζουσι· σχίζοντες αὐτὴν καὶ διαμίσγοντες αὐτῇ ἀλλοτρίαν καὶ ἑτεροιοδῆ φύσιν, καὶ τῇ κτίσματι συνεξισοῦσιν αὐτήν· τοῦτο δὲ πάλιν, οὐκέτι ἓν δείκνυσιν εἶναι τὴν τριάδα, ἀλλὰ δύο καὶ διαφόρων φύσεων συγκειμένην αὐτὴν, διὰ τὸ ἑτεροούσιον τοῦ πνεύματος, ὡς αὐτοὶ ἑαυτοῖς ἐπλάσαντο· ποία οὖν αὕτη θεολογία, οὐκ δημιουργοῦ καὶ κτίσματος συγκειμένη; ἡ γὰρ οὐ τριάς ἐστιν ἀλλὰ δυάς· καὶ λοιπὸν ἡ κτίσις, εἰς τριάδα ἐστὶν, ὅπερ οὐκ ἔστι· καὶ πῶς τις μετὰ τὴν τριάδα κτίσματι, σωπάσουσι τὸ τῆς τριάδος πνεῦμα; πῶς γὰρ ἔτι πάλιν διαιρεῖν καὶ διαλύειν τὴν τριάδα· οὐκ οὖν, κακῶς φρονοῦσι περὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, οὐ δὲ περὶ τοῦ υἱοῦ καλῶς φρονοῦσιν· εἰ γὰρ ἐφρόνουν ὀρθῶς περὶ τοῦ λόγου, ἐφρόνουν ὑγιῶς καὶ περὶ τοῦ πνεύματος, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται· καὶ τοῦ υἱοῦ ἴδιον, ὃ πέμψει αὐτὸς δίδοται τοῖς μαθηταῖς, καὶ πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτόν· οὕτω δὲ πλανώμενοι, οὐδὲ περὶ τοῦ πνεύματος ὑγιῆ τὴν πίστιν ἔχουσι· οἱ γὰρ ἀντικείμενοι τῷ πνεύματι ὡς εἶπεν ὁ μέγας μάρτυς στέφανος, οὔτε καὶ τὸν υἱὸν ἀρνοῦνται. τὸν υἱὸν ἀρνούμενοι, πόθεν τὸν πατέρα ἔχουσι· πόθεν τίνων ὑμῖν ὦ ἄνδρες, ἡ τοιαύτης τόλμης ἡ προφάσις, ὥστε μὴ φοβηθῆναι τὸ ἐπὶ τοῖς κυρίοις εἰρημένον· ὃς δ' ἂν βλασφημήσῃ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἔχει ἄφεσιν ἕως εἰς τὸν αἰῶνα τοῦτον οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι· οἱ μὲν γὰρ ἀρειανοὶ, τὸν ἔνσαρκον παρουσίαν τοῦ λόγου καὶ τὰ δι' αὐτὸν εἰρημένα μὴ νοήσαντες, ἐξ αὐτῶν προφάσιν λαβόντες εἰς τὴν ἑαυτῶν αἵρεσιν, ἠλέγχθησαν θεομάχοι ὡς ἀληθῶς ἀπὸ γῆς καὶ νοοῦντες· ὑμεῖς δὲ πόθεν ἠπατήθητε; πάρα τίνων ἀκούσαντες, ἢ τίς ὁ τρόπος τῆς τοιαύτης ὑμῶν πλάνης; ἀγνοοῦμεν. φασὶν, ἐν τῷ προφήτῃ ἀμὼς λέγοντος τοῦ θεοῦ, ὅτι ἰδοὺ ἐγὼ στερεῶν βροντὴν καὶ κτίζων πνεῦμα καὶ ἀπαγγέλλων εἰς ἀνθρώπους τὸν χριστὸν αὐτοῦ· ποιῶν

Verum ista sententia eorum non est à cæteris aliena. Semel enim inficiati Dei Verbum, congruenter iam eadem blasphemiás de Spiritu sancto loquuntur: quapropter non est pluribus agendum aduersus eos: sufficiunt enim quæ prius in eos dicta fuere. Illis autem qui in causa Spiritus sancti falluntur, aliquo modo (prout ipsi verba fecerint) re aliquantisper excussa respondendum erit. Quorum certè statim vecordiam admireris, quod quum Filium Dei creaturam esse nolint, ferre tamen queant, Spiritum Filii nominari creaturam. Ob verbi enim cum Patre vnitatem, nolunt Filium in numerum creaturarum recensèri, sentiuntque (quod & verum est) conditorem, opificemque esse creaturarum. Cur igitur Spiritum sanctum qui habet eandem vnitatem cum Filio, quam Filius habet cum Patre, creaturam dicunt? Neque intelliguunt quod quemadmodum qui Filium diuidunt à Patre, nequeant tueri, vt vnus sit Deus: ita quoque qui diuidunt Spiritum sanctum à verbo, non possunt seruare vnam in Trinitate deitatem, quum illam rescindant, eique alienam & diuersæ speciei naturam admisceant, & creaturis coæquent: Quæ res ostendit, non vnius generis esse Trinitatem, sed eam constare ex duabus diuersisque naturis, ob diuersam (vt ipsi volunt) spiritus substantiam. Quale igitur eorum numen ex creatore creaturáque conflatum? Siquidem non iam Trinitas, sed binitas, atque adeo creatura in hoc numero reperiatur, si Trinitatem, quod fieri non potest, constituere coneris. Iam quî quæso possunt cum creaturis post Trinitatem conditis Trinitatis spiritum coniungere? Quid hoc est, nisi denuo discerpere & dissoluere Trinitatem? Ergo qui male sentiunt de Spiritu sancto, non rectè etiam de Filio sentiunt. Si enim recte de Verbo Dei sensissent, etiam de Spiritu sancto recte sensissent, qui à Patre procedit, qui Filii proprius est, qui à Filio discipulis datur, & omnibus qui in ipsum credunt. Quapropter quum ita errant, fit, vt neque de Patre sanam fidem habeant. Qui enim spiritui aduersantur, (vt magnus ille martyr Stephanus dixit) illi etiam Filium negantes, ne Patrem quidem habent. Vnde igitur ista (heus vos alloquor) vnde inquam ista temeritatis occasio, vt verbum Domini vobis timori non sit? Qui blasphemauerit in Spiritum sanctum, non adipiscitur remissionem, neque in hoc seculo, neque in futuro. Cæterum Ariani etsi Dei aduentum in carne, & quæ de eo dicta sunt, non intelligant, indeque occasionem suæ hæreseos mutuentur, nihilo tamen minus ob hoc Dei hostium & oppugnatorum vocabulo notati sunt, vt qui reuera de terra loquerentur. Sed vos, vnde errorem traxistis aut à quibus tandem ista audiistis, aut quæ ratio modusque vestræ aberrationis? Quoniam, inquiunt, legimus in Propheta Amos, Deum ad istum modum loquentem, *Ecce ego ille qui stabilio tonitrua, & creo spiritum, & annuncio in homines (christum eius; facioq;*

facieque auroram & caliginem, & ascendo super excelsa terræ, Dominus Deus omnipotens nomen illi. Atque hinc, inquiunt, fit, vt Arianis Spiritum sanctum creaturam esse asserentibus fidem habeamus. Itáne, dum quod apud Amos est, legitis, id quod in Prouerbiis est, non legistis? *Dominus creauit me initium viarum suarum ad opera sua*, nunquam puto vos legisse, alioqui si à vobis lectum esset, Prouerbij illius veritatem recte interpretati fuissetis. Sed quum simpliciter inuenitis in scripturis, spiritum dici creaturã, statim existimatis de Spiritu sancto verba fieri. Atqui in Prouerbiis sapientia manifestè de se dicit: *Creauit me*: ibi vos tamen, idque recte, eam interpretationem huic dicto adiungitis v, t sapientiam rerum creatricem, minime numeretis in classe creaturarum. Itidē etiam hic sermo Prophetæ nullas præ se fert notas, vt de Spiritu sancto mentionem faciat, quum Spiritum nominat. Quomodo igitur, quum sit tanta diuersitas apud sacras literas, in hac voce Spiritus, dictumq; illud posset habere propriã suam & indepraua tam sententiam, vos tamen velut vitilitigatores vel vtà serpente Arianica hæresi morsi, existimatis apud Amos in iis verbis mentionem de Sancto Spiritu fieri, ne vobis memoria sentiendi, Spiritum sanctum esse creaturã, ex animo cadat. Dicite saltem, vbi in scripturis sanctis reperitis Spiritum sanctum simpliciter nominari spiritũ, sine additamẽto Dei, aut Patris, aut à me, hoc est, ex Deo, vel absque articulo, vel Christi, vel Filij, aut vt nõ adiũgatur sanctus aut paracletus, aut veritatis, hoc est, Filij, qui seipsum nominat veritatem, vt simpliciter allegata hac voce, Spiritus, de Spiritu sancto hoc dictum suspicemini? Excipiatur ab hac ratione & quasi regula, quum quod prius distincte cõmemoratum est de spiritu, postea simpliciter repetitur: vbi enim ex superioribus præcognoscitur, de quo spiritu mentio fiat, etiamsi in sequentibus nudum tãtummodo Spiritus vocabulum sit positũ. Aut quando ad illos fit sermo, qui iam sciunt de quo spiritu intelligendum sit, quod dicitur. Alioqui certe sine articulo, aut adiectionib. cęterarum notarum, nunquam Spiritus nudi vocabulum trahi potest ad significationem sancti spiritus, vt apud Paulum ad Galatas: *Hoc solum cupio ex vobis rescisci, ex operibus legis accepistis spiritum an ex auditione fidei?* vtpote quibus cognitum erat, se eum spiritum accepisse, qui datur credentibus, & renatis per lauacrum regenerationis. Quale illud ad Thessalonicenses, *Spiritum nolite extinguere:* qua forma verborum vti voluit, quia & ipsi sciebãt quem spiritum accepissent: scilicet, ne spiritum, qui gratiam in ipsis accendebat, extinguerent. In Euangeliis vero si Euangelistæ loquantur humano more de Saluatore ob carnem, quam assumpsit: *Iesus autem plenus spiritu, reuersus est à Iordane*: aut illud, *Iesus abductus est à spiritu* in desertum: eandem rationem ista dicta in se continent. Siquidem prædictum fuit à Luca:

A

B

C

D

E

τοιῶν ὄρθρον καὶ ὀμίχλιν. καὶ ἐπιβαίνων ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ τῆς γῆς· κύριος ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ ὄνομα αὐτῷ· καὶ ἔνθεν ἐπεύθημεν τοῖς ἀρειανοῖς λέγουσι κτίσμα εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. εἶπα τὸ μὲν πρῶτον τῷ ἀμὼς, ἀνέγνωτε· τὸ δὲ ἐν ταῖς παροιμίαις λεγόμενον· κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἀνέγνωτε, ἢ ἀνέγνωτε; τὸ δὲ ἐν ταῖς παροιμίαις λεγόμενον, τοῦτο μὲν ὡς ἔχει ἡ ἀλήθεια ἑρμηνεύετε, ἵνα μὴ εἴπητε κτίσμα τὸν λόγον τὸν λεγόμενον ἐν τῷ προφήτῃ, οὐκ ἑρμηνεύετε. ἀλλὰ ἁπλῶς ἀκούοντες πνεῦμα, ὀνομάζετε κτίσμα λέγεσθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. καί τι ἐν μὲν ταῖς παροιμίαις, φανερὸν ἡ σοφία λέγουσά ἐστι τὸ ἔκτισε. καὶ ὅμως, καλῶς γε πιστοῦτε ἑρμηνεύετε τὸ ῥητὸν, ἵνα μὴ τὸν δημιουργὸν σοφίαν, ἐν τοῖς κτίσμασι συναριθμῆτε· τὸ δὲ ἐν τῷ προφήτῃ ῥητὸν, οὐκ ἔχει γνώρισμα περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· ἀλλ' ἁπλῶς εἴρηται περὶ πνεύματος. πῶς οὖν καί τι πλέον ἐν ταῖς γραφαῖς οὕτως περὶ πνεύματος, καὶ δυναμένου τὸ ῥητοῦ τὴν ἰδίαν διάνοιαν ἔχειν ὀρθὴν, ὑμεῖς ὡς φιλονεικοῦντες ἢ ὡς ὑπὸ δόγματος τοῦ ἀρειανοῦ ὄφεως βλαβέντες, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἰρῆσθαι πρὸς τὰ ἀμὼς νομίζετε. ἵνα μένον τοῦ φρονεῖν κτίσμα μὴ ὑπολάβητε· εἴπατε γοῦν εἴ που τῆς θείας γραφῆς εὑρίσκεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἰρημένον ἁπλῶς πνεῦμα, χωρὶς προσθήκης τοῦ λέγεσθαι ἢ τοῦ θεοῦ, ἢ τοῦ πατρὸς, ἢ ὅπου ἐμοῦ ἢ αὐτοῦ τοῦ χριστοῦ καὶ τοῦ υἱοῦ, ἢ πρὸς ἐμοῦ ὅ ἐστι πρὸς τοῦ θεοῦ, ἢ μὴ τοῦ ἄρθρου, ἵνα μὴ ἁπλῶς λέγητε πνεῦμα, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα· ἢ αὐτὸ τοῦτο τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἢ παράκλητον, ἢ ἀληθείας ὅ ἐστι τοῦ μὲ λέγοντος, ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια· ἵνα ἀκούσαντες ἁπλῶς πνεῦμα ὑπονοήσητε εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐξηρήθωσαν δὲ τοῦ λόγου νῦν, οἵτινες ἤδη λαβόντες πάλιν ὀνομάζονται. καὶ ὅσοι προσμαθόντες περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ὕστερον ὡς ἐν ἀναλήψει καὶ ὑπομνήσει καὶ μόνον λεγομένου τοῦ πνεύματος, οὐκ ἀγνοοῦσι περὶ τίνος ἀκούουσι· καὶ μάλιστα ὅτι καὶ ὅτω μὴ τοῦ ἄρθρου λέγεται· καὶ ὅλως αὐτὸ τοῦτο τὸ ἄρθρον ἡ τῆς προειρημένης προσθήκης, οὐκ ἄνευ σημαῖνον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· οἷά ἐστιν ἀγαθόν φησι παῦλος τοῖς γαλάταις, τοῦτο μόνον θέλω μαθεῖν ἀφ' ὑμῶν, ἐξ ἔργων νόμου τὸ πνεῦμα ἐλάβετε, ἢ ἐξ ἀκοῆς πίστεως; οἷον δὲ ἦσαν λαβόντες ἢ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ διδόμενον τοῖς πιστεύουσι, καὶ ἀναγινωσκόμενοις διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας· θεσσαλονικεῦσι δὲ γράφων τὸ πνεῦμα μὴ σβέννυτε· ἐδόσι καὶ αὐτοῖς ὅπερ ἔλαβον ἔλεγε, ἵνα μὴ σβέσωσιν ἐξ ἀμελείας τὴν ἐν αὐτοῖς ἀναφθεῖσαν τοῦ πνεύματος χάριν· ἐν δὲ τοῖς εὐαγγελίοις περὶ τοῦ σωτῆρος ἀνθρωπίνως διὰ τὴν σάρκα ἣν προσέλαβεν ἐαὐτῷ λέγουσιν οἱ εὐαγγελισταὶ, ἰησοῦς δὲ πλήρης πνεύματος ὢν, ὑπέστρεψεν ἀπὸ τοῦ ἰορδάνου· καὶ τότε ἰησοῦς ἀήχθη ὑπὸ τοῦ πνεύματος εἰς τὴν ἔρημον, τὴν αὐτὴν ἔχει νοῦν. προσέρηται γὰρ ὑπὸ τὰ λεγόμενα.

ἐγώ εἰμι

ἐγένετο δὲ ἐν τῷ βαπτισθῆναι ἅπαντα τὸν λαὸν, καὶ Ἰησοῦ βαπτισθέντος καὶ προσευχομένου ἀνεῳχθῆναι τὸν οὐρανὸν, καὶ καταβῆναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον σωματικῷ εἴδει, ὡσεὶ περιστερὰν ἐπ' αὐτόν. οὕτω μὲν οὖν παρ' οἷς ἐστὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅταν λέγηται χωρὶς τῆς ἐπ' αὐτῷ προσθήκης· οὐκ ἀμφίβολον ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον σημαίνεται· ἔχων μάλιστα τὸ ἄρθρον· ὑμεῖς δὲ εἴ ποτε τὸ προσῆκον ὑμῖν εἰ εὑρήκατέ που τῆς θείας γραφῆς, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λεγόμενον ἁπλῶς πνεῦμα, χωρὶς τῆς προσφερομένης ἐπ' αὐτῷ προσθήκης, καὶ πλέον τῆς παρατηρήσεως ἧς γε ἐμνημονεύσαμεν. ἀλλ' οὐκ αὖ εἴποτε. ἐγὼ δὲ εὕρηκα γεγραμμένον. ἀλλ' ἐν μὲν τῇ πρώτῃ γέγραπται, καὶ πνεῦμα θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος. εἶτα μετ' ὀλίγα, ἃ μὴ καταμείνῃ τὸ πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας. ἐν δὲ τοῖς ἀριθμοῖς, λέγει μωϋσῆς πρὸς τὸν γαμβρὸν, μὴ ζηλοῖς σὺ ἐμοί· εἶτα ἂν δῶ λαὸν κύριος προφήτας, ὅταν δῶ κύριος τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐπ' αὐτούς· καὶ ἐν τοῖς βασιλείοις, ὅτι μὲν ἐθρόνισε, εἰσῆλθε τὸ πνεῦμα κυρίου εἰς ἐκεῖνον τὸν ἰσραήλ. καὶ πάλιν· εἰσῆλθε τὸ τοῦ πνεῦμα κυρίου. διὸ δαυὶδ σαμψὼν, ἡδρύνθη φησὶ τὸ παιδάριον καὶ ηὐλόγησεν αὐτὸν κύριος· καὶ ἤρξατο πνεῦμα κυρίου συνεκπορεύεσθαι αὐτῷ, καὶ ἤλατο ἐπ' αὐτὸν πνεῦμα κυρίου. καὶ ὁ μὲν δαυὶδ, ψαλλει· τὸ πνεῦμά σου τὸ ἅγιον μὴ ἀντανέλῃς ἀπ' ἐμοῦ· καὶ πάλιν ἐν τῷ ἑκατοστῷ πεντηκοστῷ δευτέρῳ ψαλμῷ λέγει. καὶ τὸ πνεῦμά σου, τὸ ἀγαθὸν ὁδηγήσει με ἐν τῇ εὐθείᾳ, ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός σου κύριε· ἐν ᾧ τῷ ἡσαΐᾳ γέγραπται, πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμὲ· οὗ ἕνεκεν ἔχρισέ με· ἐλέγετο δὲ προτέρα, καὶ τέκνα δόσω ταῦτα λέγει κύριος· ἐποίησαν βουλὴν, καὶ οὐ δι' ἐμοῦ, καὶ συνθήκας, καὶ οὐ διὰ τοῦ πνεύματός μου. προσθεῖναι ἁμαρτίαν ἐφ' ἁμαρτίαις. καὶ πάλιν· ἀκούσατε πάντα ταῦτα· οὐκ ἀπ' ἀρχῆς ἐν κρυφῇ λελάληκα· ἰδοὺ ἐγένετο, ἐκεῖ ἤμην. καὶ νῦν κύριος ἀπέστειλέ με καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ· μετ' ὀλίγα δέ φησι· καὶ αὕτη αὐτοῖς ἡ παρ' ἐμοῦ διαθήκη εἶπε κύριος· τὸ πνεῦμα τὸ ἐμὸν ἐστὶν ὅπερ σοί· καὶ αὖθις ἐν τοῖς ἑξῆς ὅπερ φέρε λέγων· ὁ πρέσβυς οὐδὲ ἄγγελος· ἀλλ' αὐτὸς ὁ κύριος ἔσωσεν αὐτούς, διὰ τὸ ἀγαπᾶν αὐτοὺς καὶ φείδεσθαι αὐτῶν· αὐτὸς ἐλυτρώσατο αὐτοὺς, καὶ ὕψωσεν αὐτοὺς, πάσας τὰς ἡμέρας τοῦ αἰῶνος· αὐτοὶ δὲ ἠπείθησαν· καὶ παρώξυναν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἐστράφη αὐτοῖς εἰς ἔχθραν· καὶ ὁ ἰεζεκιὴλ, οὕτω λέγει· καὶ ἀνέλαβέ με πνεῦμα, καὶ ἤγαγέ με εἰς γῆν χαλδαίων, ἐν ὁράσει ἐν πνεύματι θεοῦ· ἐν δὲ τῷ δανιὴλ, καὶ ἀνεβόησε φωνῇ μεγάλῃ· καθαρὸς ἐγὼ ἀπὸ τοῦ αἵματος· καὶ ὁ μὲν μιχαίας, φησὶν· οἶκος ἰακὼβ παρώξυνε πνεῦμα κυρίου· καὶ διὰ τοῦ Ἰωὴλ, ὁ θεός φησι· καὶ ἔσται μετὰ ταῦτα, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα. διὰ δὲ τοῦ ζαχαρίου πάλιν, θεοῦ φωνή ἐστι λέγοντος· πλὴν τοὺς λόγους μου καὶ τὰ νόμιμά μου δέχεσθε, ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαι τοῖς δούλοις μου τοῖς προφήταις. ὅτι

Contingit autem dum baptizaretur vniuersus populus, Iesusque baptizatus esset & oraret, aperiri cælum, & descendere spiritum sanctum corporali specie, instar columbæ super eum. Vnde liquet quum spiritum postea simpliciter dicit Euangelistam, hoc de Spiritu Sancto intelligere. Ita apud quos est Spiritus sanctus, quum illis nude dicitur de Spiritu sine additamento Dei, aut alterius notæ, ambiguum illis esse non potest, quin Spiritus sanctus intelligendus sit, maxime si adsit articulus τὸ. Dicite autem mihi, quemadmodum ante à vobis postulatum fuit, an vspiam legeritis in sacris literis Spiritum sanctum simpliciter nominari Spiritum, sine additamento eorum titulorum, & absque ea obseruatione, cuius suprà meminimus? Verùm mihi hoc nunquam dixeritis: vtpote quòd nusquã scriptum reperiri possit. Sed contra in Genesi scriptum est, *Et spiritus Dei ferebatur super aquas*, ac paulò pòst, *Non manebit spiritus meus in hominibus istis, eò quòd ipsi carnes sint.* In Numeris item Moses dicit ad Iesum Filium Naue, *Ne tu me æmuleris*, & quidam ita, *Quum dederit Dominus spiritum suum super eos.* Et in Iudicum libris de Othoniele, *Et factus est Spiritus sanctus super eum, & iudicauit Israel.* Atque itidem: *Et factus est spiritus Domini super Iephth.* Similiter quoque de Samsone, *In virum puer adultus est, & benedixit eum Dominus, & cœpit spiritus Domini cum illo ambulare. Et insiluit in eum spiritus Domini.* Dauid quoque ita canit, *Et spiritum tuum sanctum ne auferas a me.* Rursumque, in centesimo quadragesimosecundo Psalmo, *Spiritus tuus bonus deducet me in via recta propter nomen tuum Domine.* In Esaia quoque scriptum est, *Spiritus Domini super me, propterea vnxit me.* Quin & superius ita habetur: *Væ vobis Filii desertores, hæc dicit Dominus, Fecistis consilium sed non per me: & fœdera, & non per Spiritum meum, vt peccato peccatum addatis:* ac rursum, *Audite hæc, num ab initio in occulto locutus sum vobis? quum fieret, illic eram, & nunc Dominus emisit me, & spiritus eius.* Paulò pòst ita dicit, *Hoc meum cum illis pactum, dixit Dominus, Spiritus meus est super te*, & rursum in sequentibus infert, *Non legatus, neque angelus, sed ipse Dominus seruauit eos, eo quod illos diligeret, & parceret ipsis. Ipse redemit eos, & exaltauit illos per omnes dies seculi: sed ipsi immorigeri fuere, & exacerbauerunt Spiritum sanctum, & versus est eis in inimicitiam.* Ezechielis itidem hæc verba sunt, *Sustulit me spiritus, & duxit me in terram Chaldæorum, in captuitatem, in visione, in spiritu Dei.* In Daniele autem, *Excitauit Deus Spiritum sancti pueri iunioris, cui nomen Daniel, & exclamauit voce magna, Purus sum ego a sanguine istius.* Et Michæas ait, *domus Iacob exacerbauit spiritum Domini.* Et per Iohelem Deus loquitur, *Et eueniet postea, effundam de spiritu meo super omnem carnem.* Per Zachariam autem *Hæc*, inquit, *Dei vox est loquentis: veruntamen sermones meos, & instituta mea non recipitis quæcunque ego præcipio seruis meis Prophetis.*

Et

Et quum obiurgat Propheta populum, post nonnulla interiecta hæc dicit, *Cor suum reddiderunt contumax, vt non audirent legem meam. Et sermones suos emisit Dominus omnipotens in spiritu suo in manibus Prophetarum priorum:* Et hæc quidem pauca collecta è priscis allegauimus: vos autem inuicem consulite Euangelia, & quæ ab Apostolis scripta sunt, & audietis etiam ibi, quum plurimum variet significatio huius vocabuli, Spiritus, peculiari & eximio quodam modo Spiritum sanctum non simpliciter spiritum, sed cum appendice & epitheto, qualia ante diximus, nominari. Dominus igitur, quum humanitus baptizaretur, ob carnem quam gestabat, dicitur super eum Spiritus sanctus descendisse, quem quum daret discipulis, locutus est, *Accipite Spiritum sanctum, quem mittet Pater in nomine meo, ille docebit vos omnia.* Ac paulò pòst de eodem loquēs: *Quum venerit paracletus quem ego mittam vobis a Patre spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testificabitur de me.* Et rursum: *Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis.* Et paulò pòst, *Si verò in Spiritu Dei eiicio dæmonia, ergo peruenit ad vos regnum Dei.* Denique omnem colendi numinis rationem, & nostri initiationem, in qua nos sibi copulauit, & per se Patri, in Spiritu sancto absoluens & adimplens, præcepit discipulis, *Profecti docete omnes gentes, baptizantes eas, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.* Et quum eundem promitteret, præcepit eis ne ab Hierosolymis decederent, & post paucos dies dum cōplerentur dies Pentecostes, *erant omnes simul in eodem loco, & factus est subito è cælo sonus tanquam rapidioris, violentioris Spiritus, & implenit domum vbi sedebant, & apparuerunt illis dispartita lingua instar ignis, seditque super vnumquemque eorum, & repleti sunt omnes Spiritu sancto, & cœperūt loqui aliis atq; aliis linguis, quēadmodū τὸ πνεῦμα, hoc est, Spiritus ille dabat eloqui illis.* Inde per impositionē manus Apostolorum, Spiritus sanctus dabatur renatis. Agabus quoque in spiritu prophetauit, *Hoc,* inquiens, *dicit Spiritus sanctus.* Item Paulus, *In quo vos Spiritus sanctus Episcopos constituit, vt pasceretis Ecclesiam Dei, quam acquisiuit sibi per proprium sanguinem.* Et Eunucho baptizato rapuit Philippum Spiritus Domini. Petrus quoque scripsit, *referentes stipendium fidei vestræ salutem animarum, de qua salute inquisierunt & scrutati sunt Prophetæ, qui de gratia in vos collata prophetauerunt, indagantes, & quali quo tempore manifestabit illis Spiritus Christi, testimonium perhibens de passionibus Christi,* & paulò pòst de gloria eiusdem. Et Ioannes in Epistola sua scripsit, *In hoc cognoscimus quod in eo manemus, & ipse in nobis, eò quod ex Spiritu suo dedit nobis.* Paulus item ad Romanos in hæc verba, *Vos autem non estis in carne, sed spiritu: qui autem Spiritum Christi nō habet, ille eius nō est. Si aūt Christus in vobis,*

ὅτι καὶ αἰτιώμενος ὁ προφήτης τὸν λαὸν, μετ' ὀλίγα ἔλεγε, καὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν ἔταξαν ἀπειθῆ τοῦ μὴ εἰσακούειν τοῦ νόμου μου· καὶ τοὺς λόγους οὓς ἐξαπέστειλε κύριος παντοκράτωρ ἐν πνεύματι αὐτοῦ, ἐν χερσὶ τῶν προφητῶν τῶν ἔμπροσθεν. καὶ ταῦτα μὲν ἐκ τῶν παλαιῶν ἀναλέξαντες, εἰρήκαμεν ὀλίγα. ἐρωτήσατε δὲ καὶ ὑμεῖς ἐκ τῶν εὐαγγελίων ὧν ἔγραψαν οἱ ἀπόστολοι, καὶ ἀκούσεσθε πῶς κἀκεῖ πολλῆς οὔσης διαφορᾶς πνευμάτων, κατ' ἐξαίρετον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐχ ἁπλῶς πνεῦμα, ἀλλὰ μὲ προσθήκης ἣν εἴπομεν, ὀνομάζεται· ὁ μὲν οὖν κύριος λοιπὸν καθ' ὃ προσῆπεν ἀνθρωπικῶς ἐβαπτίζετο, διὰ τοῦ ἐφόρει σάρκα, λέγεται καταβεβηκέναι ἐπ' αὐτὸν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. τοῦτο δὲ δὸς μὲν τοῖς μαθηταῖς, ἔλεγε, λάβετε πνεῦμα ἅγιον. ἐδίδασκε δὲ αὐτὸς, ὁ παράκλητος, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὃ πέμψει ὁ πατὴρ ἐν τῷ ὀνόματί μου, ἐκεῖνος ὑμῶν διδάξει πάντα, καὶ μετ' ὀλίγα πάλιν δὲ αὐτὸς, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ· κἀπάλιν· καὶ ὑμεῖς ἐστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦ πατρὸς ὑμῶν τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν· καὶ μετ' ὀλίγα, εἰ δὲ ἐν πνεύματι θεοῦ ἐγὼ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἄρα ἔφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ. καὶ τὴν μὲν πᾶσαν θεολογίαν καὶ τὴν ὑμῶν τελείωσιν ἐν ᾗ σωθήσεσθε ὑμᾶς ἑαυτῷ. καὶ δι' ἑαυτοῦ τῷ πατρὶ ἐν τούτῳ συμπληρῶν, παρήγγειλε τοῖς μαθηταῖς, προσθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. ἐπαγγειλάμενος δὲ αὐτοῖς αὐτὸ πέμψειν, παρήγγειλεν ἀπὸ Ἱεροσολύμων μὴ χωρίζεσθαι. καὶ μεθ' ἡμέρας ὀλίγας ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὴν ἡμέραν τῆς πεντηκοστῆς, ἦσαν πάντες ὁμοῦ ἐπὶ τὸ αὐτό. καὶ ἐγένετο ἄφνω ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἦχος ὥσπερ φερομένης πνοῆς βιαίας, καὶ ἐπλήρωσε τὸν οἶκον ὅλον οὗ ἦσαν καθήμενοι· καὶ ὤφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμεναι γλῶσσαι ὡσεὶ πυρὸς· καὶ ἐκάθισεν ἐφ' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν. καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες πνεύματος ἁγίου, καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἑτέραις γλώσσαις, καθὼς τὸ πνεῦμα ἐδίδου ἀποφθέγγεσθαι αὐτοῖς· ἔνθεν μὲν οὖν καὶ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τῶν ἀποστόλων, ἐδίδοτο τοῖς αἰτουμένοις τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἄραβος δέ τις, προεφήτευσεν ἐν τούτῳ λέγων· τάδε λέγει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ὁ δὲ παῦλος, ἐν ᾧ ὑμᾶς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔθετο ἐπισκόπους, ποιμαίνειν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ, διὰ τοῦτο ποιησάμενος διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος. καὶ τὸν εὐνοῦχον βαπτισθέντος, ἥρπασε πνεῦμα κυρίου τὸν φίλιππον. ὁ αὐτὸς, ἔγραψε, κομιζόμενοι τὸ τέλος τῆς πίστεως, σωτηρίαν ψυχῶν. περὶ ἧς σωτηρίας ἐξεζήτησαν καὶ ἐξηρεύνησαν προφῆται οἱ περὶ τῆς εἰς ὑμᾶς χάριτος προφητεύσαντες, ἐρευνῶντες εἰς τίνα, ἢ ποῖον καιρὸν, ἐδήλου τὸ ἐν αὐτοῖς πνεῦμα χριστοῦ, προμαρτυρόμενον τὰ εἰς χριστὸν παθήματα, καὶ τὰς μετὰ ταῦτα δόξας. καὶ ὁ μὲν ἰωάννης, ἐπέστειλεν ἐν τούτῳ γινώσκομεν ὅτι ἐν αὐτῷ μένομεν καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν, ὅτι ἐκ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ ἔδωκεν ἡμῖν· ὁ δὲ παῦλος γράφων πρὸς ῥωμαίους μέν, ὑμεῖς δὲ, οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκὶ, ἀλλ' ἐν πνεύματι· εἴπερ πνεῦμα θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν, τὸ μὲν

„ τὸ μὲν σῶμα νεκρὸν δι᾽ τ̃ ἁμαρτίαν· τὸ δ᾽ πνεῦ-
„ μα, ζωὴ δι᾽ δικαιοσύνην· εἰ δ᾽ τὸ πνεῦμα τ̃ ἐ-
„ γείραντ̃ Ἰησοῦν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν· ὁ ἐγείρας Χριστὸν Ἰη-
„ σοῦν ἐκ νεκρῶν, ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ σώματα
„ ὑμῶν, διὰ τ̃ ἐνοικοῦντ̃ αὐτοῦ πνεύματος ἐν
„ ὑμῖν. κ᾽ ἐν τοῖς; τὰ γὰρ πάντα ἐραυνᾷ
„ κ᾽ τὰ βάθη τ̃ θεοῦ; τίς γὰρ οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ
„ μὴ τὸ πνεῦμα τὸ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ· οὕτως καὶ
„ τὰ τοῦ θεοῦ οὐδεὶς ἔγνωκεν, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ·
„ ἡμεῖς δ᾽, οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν· ἀλλὰ A
„ τὸ πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ, ἵνα εἰδῶμεν τὰ ὑπὸ τοῦ θεοῦ
„ χαρισθέντα ἡμῖν· καὶ μετ᾽ ὀλίγα, πάντα δὲ ταῦτα
„ ἐνεργεῖ, τὸ ἓν κ᾽ τὸ αὐτὸ πνεῦμα διαιροῦν ἑκάστῳ
„ ἰδίᾳ καθὼς βούλεται· καὶ πάλιν· ὁ δὲ κύριος, τὸ
„ πνεῦμά ἐστιν· οὗ δὲ τὸ πνεῦμα κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθε-
„ ρία· ὁρᾶτε πῶς κ᾽ γαλάταις ὑπιστέλλ᾽ λέγων,
„ ἵνα ἡ εὐλογία τοῦ Ἀβραὰμ γένηται ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ,
„ ἵνα τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πνεύματος λάβωμεν
„ διὰ τ̃ πίστεως. κ᾽ πάλιν· ὅτι δὲ ἐστε υἱοί, ἐξαπέστειλεν
„ ὁ θεὸς τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ὑ- B
„ μῶν, κράζον, Ἀββᾶ ὁ πατήρ· ὥστε, οὐκέτι εἶ
„ δοῦλος· ἀλλὰ υἱός· εἰ δὲ υἱός, κ᾽ κληρονόμος θεοῦ
„ διὰ Χριστοῦ. τοῖς δ᾽ ἐφεσίοις, ὅτως ἔλεγε· Καὶ μὴ λυ-
„ πεῖτε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ θεοῦ, ἐν ᾧ ἐσφραγίσθη-
„ τε εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως. Καὶ πάλιν· ἀσπάζον-
„ τες τηρεῖν τ᾽ ἑνότητα τοῦ πνεύματος, ἐν τῷ συνδέ-
„ σμῳ τ᾽ εἰρήνης· πρὸς δὲ Φιλιππησίους ἐπαρρη-
„ σιάζετο γράφων· τί δ᾽ ὅτι παντὶ τρόπῳ, εἴτε προ-
„ φάσει, εἴτε ἀληθείᾳ, Χριστὸς καταγγέλλεται, Καὶ ἐν C
„ τούτῳ χαίρω ἀλλὰ κ᾽ χαρήσομαι· οἶδα γὰρ ὅτι μοι
„ τοῦτο ἀποβήσεται εἰς σωτηρίαν, διὰ τῆς ὑμῶν δεή-
„ σεως κ᾽ ἐπιχορηγίας τοῦ πνεύματος Ἰησοῦ Χριστοῦ·
„ κ᾽ τὴν προσδοκίαν κ᾽ ἐλπίδα μου, ὅτι ἐν οὐδενὶ αἰ-
„ σχυνθήσομαι. Καὶ πάλιν, ἡμεῖς γὰρ ἐσμεν ἡ περιτομὴ·
„ οἱ πνεύματι θεοῦ λατρεύοντες, καὶ καυχώμενοι
„ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· κ᾽ θεσσαλονικεῦσι δ᾽, Διαμαρτυ-
„ ρεῖται· τοιγαροῦν ὁ ἀθετῶν· οὐκ ἄνθρωπον ἀθε-
„ τεῖ, ἀλλὰ τ̃ θεὸν, τ̃ δόντα τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τὸ ἅ-
„ γιον εἰς ὑμᾶς. κ᾽ πρὸς ἑβραίους δ᾽ ὅτω δηλοῦντος D
„ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου· μήπω πεφανερῶσθαι τὴν
„ τῶν ἁγίων ὁδὸν, ἔτι τ̃ πρώτης σκηνῆς ἐχούσης στά-
„ σιν· κ᾽ πάλιν, πόσῳ δοκεῖτε χείρονος ἀξιωθήσεται
„ τιμωρίας, ὁ τ̃ υἱὸν τοῦ θεοῦ καταπατήσας, καὶ τὸ αἷ-
„ μα τ̃ διαθήκης κοινὸν ἡγησάμενος ἐν ᾧ ἡγιάσθη,
„ καὶ τὸ πνεῦμα τ̃ χάριτος ἐνυβρίσας. Καὶ πάλιν· οἱ
„ γὰρ τὸ αἷμα ταύρων κ᾽ τράγων· καὶ σποδὸς δαμά-
„ λεως ῥαντίζουσα τοὺς κεκοινωμένους ἁγιάζει πρὸς
„ τ̃ τοῦ σαρκὸς καθαρότητα, πόσῳ μᾶλλον τὸ αἷμα τοῦ
„ Χριστοῦ, ὃς διὰ πνεύματος αἰωνίου ἑαυτ̃ προσ- E
„ ήνεγκεν ἄμωμον τῷ θεῷ, καθαριεῖ τὴν συνεί-
„ δησιν ἡμῶν, ἀπὸ νεκρῶν ἔργων; καὶ πρὸς θεσσα-
„ λονικεῖς δὲ· Καὶ τότε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος, ὃν
„ ὁ κύριος Ἰησοῦς ἀποκτενεῖ τῷ πνεύματι τοῦ στόμα-
„ τος αὐτοῦ, καὶ καταργήσει τῇ ἐπιφανείᾳ τ̃ πα-
„ ρουσίας αὐτοῦ· ἰδοὺ πῶς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν

corpus quidem propter peccatum mortuum est, Spiritus autem viuit per iustitiam. Si autem spiritus eius qui excitauit Christum è mortuis habitat in vobis, is qui excitauit Iesum Christū è mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra per spiritum inhabitantem in vobis. Ad Corinthios item: *Nam Spiritus ille omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Quis enim nouit ea quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui est in eo? ita quoque quæ Dei sunt, nullus cognoscit nisi Spiritus Dei. Nos autem non Spiritum mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est, vt sciamus ea quæ à Deo nobis donata sunt.* Idem rursus, *Omnia ista operatur vnus & idem ille spiritus, diuidens vnicuique peculiaria prout vult.* Et rursum, *Dominus autem spiritus est, vbi porro spiritus Domini ibi libertas.* Iam mihi videte quomodo & Galatis scribit: *Vt*, inquit, *benedictio Abrahæ fiat in Christo Iesu, vt promissionem spiritus illius capiamus per fidem.* Et iterum, *Quoniam autem estis filii, ideo emisit Deus spiritum Filii sui in cordibus nostris, clamantem, Abba Pater: Quapropter non amplius seruus es, sed Filius & hæres Dei per Christum Iesum.* Eiusdem ad Ephesios hæc verba sunt: *Et ne Dei Spiritum sanctum contristetis, in quo consignati estis in diem redemptionis.* Iterum idem ille, *Studentes seruare vnitatem illius spiritus, in vinculo pacis.* Ad Philippēses vero libere dicit, *Quid enim, si vel quouis modo aut per occasionem aut per veritatem Christus prædicetur, ob hoc ipsum gaudeo, atque adeo gaudebo: Scio enim quod hoc eueniet mihi ad salutem, per vestras preces, & suggestionem spiritus Iesu Christi pro cordis mei expectatione & spe mea, quod in nullo pudefiam.* Rursumque alibi, *Nos sumus ipsa circumcisio qui spiritu seruimus, & gloriamur in Christo Iesu* Et Thessalonicensibus contestatus est, *Ergo qui vilipendit, non hominem vilipendit sed Deum qui dedit Spiritum sanctum nobis.* Et apud Hebræos, *Significante Spiritu sancto, nondum manifestatur via sanctorum, adhuc primo tabernaculo retinente suum statum.* Et rursus: *Quanto putatis tetriore dignus habebitur supplicio, qui Filium Dei conculcarit, & sanguinem testamenti communem putauerit, in quo sanctificatus est, & spiritum gratiæ contumelioſe tractauerit? Si enim sanguis hircorum & taurorum, & cinis vituli aspersus immundos sanctificat, quod attinet ad puritatem carnis, quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum seipsum obtulit immaculatum Deo, purificabit conscientia m vestram ab operibus mortuis?* Idem ad Thessalonicenses: *Et tunc reuelabitur iniquus ille, quem Dominus Iesus tollet spiritu oris sui, & destruet præsentia aduentus sui.* Ecce quomodo Spiritus sanctus in vniuersa scriptura, certis notis describitur. Qui igitur fit, vt vos tale quid in Propheta cōspiciatis? siquidē πνεῦμα illud, hoc est, Spiritus apud Prophetam, ne articulū quidē τὸ sibi adiunctū habet, vt vel inde occasiones captaretis.

Vos

πάσῃ τῇ θείᾳ γραφῇ γνωρίζεται· τί τοίνυν ὑμεῖς τοιοῦτον, ἐν τῷ προφήτῃ ἐθεωρήσατε; οὐδὲ γὰρ οὐκ ἂν τὸ ἄρθρον ἔχῃ τὸ πρὸ τοῦ προφήτου λεγόμενον νῦν πνεῦμα, ἵνα κἂν προφάσιν ἔχητε·

Vos tamẽ temerè vobis figuras cõminiscimini, & asseritis spiritũ qui dicitur creari, Spiritũ S. esse, quũ tamen ex eruditis hominib. differẽtiã spirituum liceat cognoscere. Siquidem dicitur & hominis spiritus, quemadmodum à Dauide canitur: *Nocte cum corde meo meditabar, & tumultuabatur spiritus meus.* Baruch aũt in precib. suis ait: *Anima in angustijs & spiritus mœroris clamauit ad te.* Et in oda triũ puerorũ: *Benedicite spiritus & anima iustorũ domino.* Apostolus itẽ scribit: *Ipse spiritus attestatur spiritui nostro quod sumus filij Dei, & hæredes.* Et rursum: *Nullus nouit quæ sunt hominis, nisi spiritus qui habitat in eo.* Et in epist. ad Thess. bene precatur, dicens, *Integer spiritus vester, & anima corpus inculpabiliter in aduentum Domini nostri Iesu Christi seruetur.* Quin & vẽtus spiritus dicitur, ad istũ modum in Genesi: *Et excitauit dominus spiritum in terra, & cessauit aqua.* In Iona itidem: *Excitauit dominus spiritũ in mari, & factum est mare procellosum, & in periculo erat nauis ne quassaretur.* Et in 106. Psal. scriptum est: *Dixit, venit spiritus turbinis, & exaltatæ sunt undæ eius.* Et in 148. Psal. *Laudate dominum ex terra, dracones, & omnes abyssi, ignis, grando, nix, glacies spiritus procellæ, qui facitis verbum.* Et Ezech. lamentatione 62. *In corde maris, in aqua multa duxerunt te remiges tui spiritus austri contriuit te.* Vos quoq; si sacras literas euolueritis, inuenietis spiritus vocabulũ in hoc vsurpari, vt & mentem verborũ significet, Paulo ita scribente: *Qui idoneos nos fecit ministros noui Testamenti, non litera, sed spiritus. Litera. n. occidit, spiritus viuificat.* Siquidem dicta literis exarata sunt, & mens quæ in illis consistit, spiritus appellatur. *Ita & lex spiritualis est, vt non* (quemadmodum iam denuo loquitur) *seruiamus vetustati literæ, sed in nouitate spiritus.* Idem inter gratias agendas inquit, *Igitur ego mẽte quidem seruio legi Dei, carne autem legi peccati: nulla ergo condemnatio iis, qui in Christo Iesu sunt: Lex enim spiritus, vitæ, quæ in Christo est, liberauit me à legi peccati.* Philippus vero volẽs Eunuchum à litera ad spiritum cõuertere, *Intelligis*, inquit, *quæ legis?* Tale quid & Chaleb habuisse in Numeris contestatum est, Deo ita loquente, *Puer autem meus Chaleb, quoniam alterius spiritus fuit, & secutus est me illuc in terram in quam vocatus est, introducam, quoniam alia, quã illi, mente locutus erat, placuit Deo.* Tale cor siue mentem voluit Deus populum habere, per Esaiam dicens: *Facite vobis cor nouum, & spiritum nouum.* Quũ igitur res ad istum modũ se habeat, & tanta sit diuersitas significationis in hoc vocabulo spiritus, meliores essetis, si audiẽtes de spiritu creato mentionẽ fieri, id existimetis ad aliquem ex spiritib. iã dictis pertinere. Quale est, quod in Esaia scriptũ est: *Consensit Aram cũ Ephraim, & obstupuit anima eius, & anima populi illius, quẽadmodum lignum quod in sylua a spiritu concutitur.* Tale

ἀλλ' ἁπλῶς ἐπλημμύρησε τρόπους ἑαυτῆς ὑπνοῦν
καὶ εἰπεῖν τὸ λεγόμενον κτίζεσθαι πνεῦμα αὐτὸ
εἶναι τὸ πνεῦμα τ ἅγιον, καί τι δυνάμενοι μαθεῖν
καὶ τῶν Φιλολόγων αἱρῶν, τὴν διαφορᾶς
πνευμάτων. λέγεται γὰρ καὶ ἀνθρώπου πνεῦ-
μα· ὡς ψάλλει Δαβίδ, νυκτὸς μετὰ τῆς καρδίας
μου ἠδολέχουν καὶ ἔρραπτε τὸ πνεῦμά μου· ἐν βα-
A ρυχομένῳ, φησί, ψυχὴ ἐνδεήσει τὸ πνεῦμα
ἀκηδιῶν, ἐκέκραγε πρός σε. Ἐν μὲν τῇ ὠδῇ τῶν
τριῶν παίδων, Εὐλογεῖτε πνεύματα καὶ ψυχαὶ δι-
καίων τὸν κύριον· ὁ δὲ ἀπόστολος γράφει, αὐτὸ πνεῦ-
μα συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν, ὅτι ἐσμὲν τέ-
κνα θεοῦ· εἰ δὲ τέκνα, καὶ κληρονόμοι· καὶ πάλιν· ἀδὲς
οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου
τὸ ἐν αὐτῷ· ἐν δὲ τῇ πρὸς Θεσσαλονικεῖς ἐπιστολῇ
ἐπεύχόμενος, λέγει· ὁλόκληρον ὑμῶν τὸ πνεῦμα
καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα ἀμέμπτως ἐν τῇ παρουσίᾳ
B τοῦ κυρίου ὑμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τηρηθείη· λέγει δὲ καὶ
ἀνέμων πνεύματα, ὅτως ἐν μὲν τῇ ἐξόδῳ, ἐπή-
γαγεν ὁ θεὸς πνεῦμα ὑπὸ τὸ γῆν· καὶ σκόπει τὸ ὕ-
δωρ· ὑπὸ δὲ τὰ ἰωβ καὶ ἐξήγαγε κύριος πνεῦμα ὑπὸ
τὴν θάλασσαν· καὶ ἔγνω τὸ κλύδων μέγας ἐν τῇ θα-
λάσσῃ· καὶ τὸ πλοῖον κινδυνεύειν τοῦ συντριβῆναι· καὶ
ἐν μὲν τῷ ἑκατοστῷ ἕκτῳ ψαλμῷ γέγραπται, εἶπε
καὶ ἤλθε πνεῦμα καταιγίδος καὶ ὑψώθη τὰ κύματα
αὐτῆς· ἐν δὲ τῷ ἑκατοστῷ τεσσαρακοστῷ ὀγδόῳ ψαλ-
μῷ αἰνεῖται τὸ κύριον ἐκ τῆς γῆς, δράκοντες καὶ πᾶσαι
C ἄβυσσοι· πῦρ, χάλαζα, χιὼν, κρύσταλλος, πνεῦ-
μα καταιγίδος τὰ ποιοῦντα τὸν λόγον αὐτοῦ· καὶ ἐν τῷ
ἰεζεκιὴλ, ἐπὶ δὲ θρόνου σε ἐν καρδίαις θαλάσσαις
ἐν ὕδατι πολλῷ· ἤγουν σε οἱ κωπηλάται σου· τὸ πνεῦμα
δὲ νότου σωτηρίᾳ σε. ἐν τυγχάνοντες δὲ καὶ ὑμεῖς τῇ
θείας γραφῆς, εὑρήσετε λεγόμενον πνεῦμα καὶ τὸ
ἐν αὐτοῖς τοῖς θείοις λόγοις νῦν· γράφοντος δὲ παύ-
λου, ὃς καὶ ἱκάνωσεν ἡμᾶς διακόνους καινῆς διαθή-
κης οὐ γράμματος· ἀλλὰ πνεύματος· τὸ μὲν γράμ-
D μα, ἀποκτείνει· τὸ δὲ πνεῦμα, ζωοποιεῖ· τὸ μὲν ῥητὸν,
γράμμασι κεχαραγμένον, οὗτος ὁ ἐν αὐτοῖς, πνεῦμα λέ-
γει· ὅλως ἐστὶν ὁ νόμος, πνευματικός ἐστιν· ὡς πάλιν εἴ-
ρηκε, μὴ διαλαμβάνομεν παλαιότητι γράμματος, ἀλλ'
ἐν καινότητι πνεύματος· καὶ αὖτος μὲν διαλεγόμενος,
ἔλεγεν· ἆρα ἂν αὐτὸς ἐγὼ ἴσμεν νοῒ, διαλεύσομαι
θεοῦ τῇ σαρκὶ, νόμῳ ἁμαρτίας· ὅθεν ἄρα νῦν κα-
τάκριμα τοῖς ἐν χριστῷ ἰησοῦ· ὁ γὰρ νόμος τοῦ πνεύμα-
τος τῆς ζωῆς, ἐν χριστῷ ἰησοῦ ἠλευθέρωσε με ἀπὸ τοῦ νό-
μου τ ἁμαρτίας· ὁ δὲ φίλιππος τὸν εὐνοῦχον, ἀπὸ τοῦ
E γράμματος εἰς τὸ πνεῦμα ἄγων ἐπιστρέφει, ἔλε-
γεν· ἆρά γε γινώσκεις, ἃ ἀναγινώσκεις; τίδ' ἐστὶν ἐρω-
τῶν μαρτυρεῖ δὲ καὶ λέβ, ὅτι ἐγνώσθη πνεῦμα ἔ-
λεγον ἐν αὐτῷ· καὶ ἐπηκολούθησέ μοι. εἰσάξω αὐτὸν εἰς τὴν
γῆν εἰς ἣν ἐκλήθη ἐκεῖ· ἄλλη δὲ διανοία φησὶ τὸν ἐκ-
είνων αὐτὸς λαλήσας, εὐάρεστος θεῷ γέγονε· τί αὖ-
τὴν ἔχει προέτρεψεν ὁ θεὸς τὸν λαὸν καρδίαν διὰ ἰε-
ζεκιὴλ· λέγων, ποιήσατε ἑαυτοῖς καρδίαν καινὴν καὶ πνεῦμα καινὸν· τίνων τίνι ὄντων· καὶ τοσοῦτος
διαφορᾶς ὄντος τ πνευμάτων δηλουμένης, βέλτιον ἂν εἴη τε εἰ ὄντος κινουμένου πνεύματος ἀκούοντες,
ἑνὸς τ προηρημένων ἐφρονεῖτε· ὃ δὴ ὅπερ ἐν τῷ ἡσαΐᾳ γέγραπται, σωτὴρ ἐφώνησεν ἀραμ πρὸς τὸ ἐφεξῆς· καὶ
ἐξέστη ἡ ψυχὴ αὐτοῦ· καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ· ὃν τρόπον ἐν δρυμῷ ξύλον σαλεύεται πνεύματος σαλεύσῃ·

τοῦτον

» τοῖσπον ἦ λοῦ καὶ τὸ, ἐξήγειρε κύριος πνεῦμα ἐπὶ τὸν ἰωνᾶν. ἀκολουθεῖ γὰρ τῇ βροντῇ καὶ τὰ τῶν ἀνέμων πνεύματα, ὡς ἐπὶ τοῦ ὕετοῦ κ τὸν ἀχαὰβ· » ὡς γέγραπται, καὶ ἐγένετο ἕως ὧδε καὶ ὁ οὐρανὸς συνεσκότασεν ἐν νεφέλαις & πνεύματι· ἀλλ' ἐπείπερ χρεὼν ἔφησι μνημονεύειν τοῦ λόγου, ἀκολούθως καὶ τὸ λεγόμενον πνεῦμα ἕδεν ἕτερον, ἢ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐθεωρήσατε· τὸ γὰρ διαιρεῖν αὐτὸ τῇ φύσει κ ἀποξενίζειν αὐτὸ ἀπὸ τοῦ ἰοῦ, πῶς καταινοήσατε; ὅτι τὸν μὲν χριστὸν, λέγετε μὴ εἶναι κτίσμα· τὸ δὲ ἅγιον πνεῦμα, κτίσμα λέγετε· καὶ ἄτοπόν ἐστι τὰ ἀνόμοια τῇ φύσει συνονομάζειν· ποία γὰρ κοινωνία, ἢ ποία ὁμοιότης τῷ κτίσματι πρὸς τὸ κτίσαν; ἐπεὶ ὥρα ὑμᾶς κ τῷ ἰῷ συναριθμεῖν καὶ συνάπτειν τὰ δι' αὐτοῦ γινόμενα κτίσματα· ἤρκει μὲν οὖν περὶ πνεύματος ἀνέμων νοεῖν τὸ γεγραμμένον ὥσπερ εἴρηται· ἐπειδὴ δὲ προφασίζεσθε τοῦτο ἐν τῷ ῥητῷ περὶ τοῦ χριστοῦ μνήμῃ, ἀναγκαῖον ἰδεῖν ἀκριβῶς τὸ λεγόμενον· μὴ ἄρα καὶ περὶτοῦ λεγομένου κτίζεσθαι πνεύματος, οἰκειοτέραν εὕρωμεν τοῦτο διάνοιαν· τί πάντως ἐστὶ τὸ ἀπαγγέλλειν εἰς ἀνθρώπους τὸν χριστὸν αὐτοῦ· ἢ τὸ γίνεσθαι αὐτὸν ἄνθρωπον καὶ ἴσον εἶναι τούτῳ φάναι· » ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει καὶ τέξεται υἱόν· καὶ » καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐμμανουήλ· καὶ τὰ ἄλλα ὅσα περὶ τῆς δημιουργίας αὐτοῦ γέγραπται· τῆς δὲ ἐνσάρκου παρουσίας ἀπαγγελλομένης περὶ τοῦ λόγου, ποῖον χρὴ πνεῦμα κτιζόμενον· εἰ μὴ τὸ ἀνακτιζόμενον τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἀνακαινιζόμενον πνεῦμα. τοῦτο γὰρ καὶ διὰ ἰεζεκιὴλ ὁ θεὸς ἐ» πηγγείλατο λέγων· καὶ δώσω ὑμῖν καρδίαν καινὴν· καὶ πνεῦμα καινὸν δώσω ὑμῖν· καὶ ἀφελῶ » τὴν καρδίαν τὴν λιθίνην ἐκ τῆς σαρκὸς ὑμῶν· κ » δώσω ὑμῖν καρδίαν σαρκίνην· κ τὸ πνεῦμά μου δώσω ἐν ὑμῖν· πότε δὴ τοῦτο πεπλήρωται, εἰ μὴ ὅτε ἐδοξάσθημεν ὁ κύριος, ἀνεκαίνισε τὰ πάντα τῇ χάριτι; ἰδοὺ γὰρ κ ἐν τῷ ῥητῷ τούτῳ, διὰ φορᾶ τῶν πνευμάτων δείκνυται· καὶ τὸ μὲν πνεῦμα τὸ ἡμῶν, ἀνακαινιζόμενόν ἐστι· τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐκ ἁπλῶς πνεῦμα, ἀλλ' αὐτὸ φησὶν εἶναι ὁ θεὸς, ἐν ᾧ καὶ τὰ ἡμῶν ἀνακαινίζεται· ὡς κ ὁ ψάλλων ἐν » τῷ ἑκατοστῷ καὶ τρίτῳ ψαλμῷ, λέγει, ἀπαίρεις » τὸ πνεῦμα αὐτῶν & ἐκλείψουσι καὶ εἰς τὸν χοῦν αὐ» τῶν ἀποστρέψουσιν· ἐξαποστελεῖς τὸ πνεῦμά σου καὶ » κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς· εἰ δὲ ἐν τῷ πνεύματι τοῦ θεοῦ ἀνακαινιζόμεθα, οὐκ ἄρα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐστὶ τὸ νῦν λεγόμενον πνεῦμα κτίζεσθαι· ἀλλὰ τὸ ἡμέτερον· καὶ εἴπερ διὰ τοῦ πάντα γίνεσθαι διὰ τοῦ λόγου φρονεῖτε καλῶς μὴ εἶναι κτίσμα τὸν υἱόν, πῶς οὐ βλάσφημόν ἐστι λέγειν ὑμᾶς κτίσμα τὸ πνεῦμα, ἐν ᾧ τὰ πάντα ὁ πατὴρ διὰ τοῦ λόγου τελειοῖ καὶ ἀνακαινίζει· καὶ εἰ διὰ τὸ γεγράφθαι ἁπλῶς πνεῦμα κτίζεσθαι, ἀνεπλάσαντο ἑαυτοῖς εἶναι τοῦτο τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· γνώτωσαν ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἔστι κτιζόμενον, ἀλλὰ τὸ ἡμέτερόν ἐστι τὸ ἐν αὐτῷ ἀ» νακαινιζόμενον· ὡς οὖ καὶ ὁ σλαβιδὴ ἤυχετο ψάλλων, καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοὶ,

Tale siquidem est & illud: *Excitauit Dominus Spiritum in mari propter Ionam*. Sequitur enim post tonitru ventorum spiritus, sicuti de pluuia super Achab scriptum est, *Et factum est, donec, &c.* Et cælum obtenebratum nubibus & spiritu. Cæterum, quia de Christo mentionem facit illud elogium; Recte vos Spiritum, de quo mentio ibi fit, non alium, quàm Spiritum sanctum esse obseruastis: sed eũ natura distinguere & alienare à Filio, vnde quæso didicistis? quũ Christum quidem dicatis creaturam non esse, A sed Spiritum sanctũ esse? Absurdum est, res diuersas natura, vno nomine appellare, vnáque conglorificare. Quæ enim cõmunio, aut quæ similitudo Creatori cum creatura? Quid iam restat, nisi vt cum Filio in eodem sensu & calle cõstituatis ea quæ à Filio sunt condita? Rectum igitur erat de spiritu ventorum intelligere illud scripti, de quo iam diximus. Verùm quia in hoc dicto mentionem de Christo habitã ad calumniam vertitis, necessarium est vt acriter inspiciamus verba num de spiritu qui creari dicitur, B conuenientiorem aliquam inuenire poterimus sententiam. Quid igitur est aliud annũciare inter homines Christum eius, nisi eũ fieri hominem? quod & simile dictum est cum istis verbis, *Ecce in vtero virgo habebit, & pariet Filium, & vocabitur nomen eius Emanuel*, & quæcunque alia de eius aduentu scripta sunt. Verùm quia deverbi aduentu in carnẽ sermo habetur, quem hic spiritum creatum intelligere possumus, nisi eum, qui in hominibus reformatur ac renouatur? Siquidem per Ezechielem promisit Deus, C *Et dabo vobis*, inquit, *cor nouum & Spiritum nouum dabo vobis, & auferam lapideum cor ex carne vestra, & dabo vobis cor carneũ, & spiritũ meum dabo in vobis*. Quando hoc impletum est, nisi quum aduenies Dominus omnia gratia sua renouauit? En tibi in hoc ipso dicto differẽtia spirituũ declaratur, & spiritus ille noster est qui renouatur. E diuerso Spiritum sanctum non ita nude Spiritum vocat, sed suum eum Spiritum esse dicit Deus, in quo, quæ nostra sunt, renouantur. Quemadmodum Psaltes ille in 103. Psalmo dicit, D *Auferes spiritum eorum, & deficient: & in puluerem suum reuertentur: Emittes spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ*. Si igitur eo spiritu renouamur, certe ille qui creari dicitur, non Spiritus sanctus, sed noster intelligendus est. Quòd si ideo (quia per Verbum condita sunt omnia) recte sentitis Filium creaturam non esse, qui quæso blasphemum non erit, dicere, Spiritum sanctum creaturam esse, in quo omnia Pater per Verbum suum perficit, ac renouat? Et quia scriptum est simpliciter, spiritum creari, ex eo sibi finxerunt Spiritum sanctum esse qui creatur. Rectum igitur est, vt credant non ipsum Spiritum sanctum creari, sed nostrum, qui in Spiritu sancto renouatur. De quo, & Dauid in Psalmis inter vota sua canit: E *Cor mundum crea in me Deus, & Spiritum rectum innoua in visceribus meis*,

Hic enim dicitur creare: antea verò fingebat, vt Zacharias ait, *Extendens cælum, & Fundamento stabiliens terram, & fingens spiritum hominis in ipso*. Quod enim prius creauerat, illud collapsum iterum creat, ipse in creatura consistens. Verbum enim caro factum est, vt (quemadmodum Apostolus dixit) duo conderet in vnum hominem, qui secundum Deum vocatus est in iustitia & sanctitate veritatis, non quòd alius creatus sit, diuersus ab illo homine, qui primũ secundũ imaginẽ Dei factus erat, Paulus hæc loquitur, sed quod iuberet, vt mentẽ quæ in Christo condita, & renouata erat, recuperaremus, quod ipsum denuò per Ezechielem declarat, ita dicentem, *Facite vobis ipsis cor nouum & spiritum nouum*. Et cur est quòd moritur domus Israel: *Nolo mortem morientis, dicit dominus Adonai*. Quum igitur illud de creato spiritu talem habeat intellectum, congrue intelligeretur ita firmamentum, tonitru & fidelem sermonem, & inconcussam legem Spiritu creari: Huius tonitrui ministros, Iacobum & Ioannem esse cupiens Dominus, appellauit eos *boanerges, hoc est, filii tonitrui*. Ioannes certe è cælo clamat, *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum & Deus erat Verbum*: Antea enim lex vmbram habebat futurorum bonorum, verum quum Christus hominibus iam adesse prædicaretur, *Ego* inquiens, *adsum qui loquor*, vt à Paulo refertur, tamen eius vox terram concussit, quod antea promiserat: *Iterum semel concutiam, non solum terram, sed & cælum*. Illud porro verbum *semel*, significat in rebus concussis transmutationem futuram, vt reliqua manerent quæ non concuterentur: Quapropter regnum inconcussum accipientes, obtinemus gratiam per quam acceptabiliter seruimus Deo. Regnum autem quod ipse infinitum dicit, illud est, de quo Dauid Psallit: *Dominus regnauit, decorem indutus est, & circuncinxit se, nam & firmauit orbem terrarum, qui non commouebitur*: illud igitur à Propheta dictum, aduentum Saluatoris innuit, in quo & nos renouati sumus, & lex spiritus incõcussa permanet. At illi qui reuera sunt Tropici, hoc est, transmutabiles, fœdere inito cum Arrhianis, blasphemiam in deitatem inter se partiti sunt, vt isti Filium, illi vero Spiritum sanctum creaturam dicerent. Ausique sunt, vt ipsi loquuntur, tropos sibi excogitare, & interpretari illud Apostoli dictum, qui recte Timotheo scripsit, *Testor*, inquit, *coram Domino nostro Iesu Christo, & electis Angelis, vt hæc obserues sine præiudicio, nihil ex affectibus faciens*. Illi autem dicunt, ex eo quòd Paulus nominato Christo, Angelos statim subiunxerit, necessum esse, spiritum Angelis annumerari, & eiusdem ordinis esse, cumq; Angelum esse, sed maiorem cæteris. Primum igitur inuentum istud impietatis Valãtini est, neque isti ignorant, se, quod Valentini est, loqui. Is enim

τὸ πνεῦμα δηλῶν ἐγκεῖσθαι ἐν ταῖς ἐγκάτοις μου· ὧδε μὲν γὰρ λέγεται κτίζειν· πρότερον δὲ ἔπλασεν, ὡς ὁ Ζαχαρίας φησὶν, σκυτεύων τὸν οὐρανὸν καὶ θεμελιῶν τὴν γῆν· καὶ πλάσσων πνεῦμα ἀνθρώπου ἐν αὐτῷ· ὁ γὰρ πρότερον ἔπλασε, τοῦτο πάλιν ἀνακτίσας γινόμενος αὐτὸς ἐν τῷ κτίσματι, ὅπερ ὁ λόγος ἐστὶν ἵνα ὡς ὁ Ἀπόστολος εἶπε, τοὺς δύο κτίσῃ εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον τὸν κατὰ θεὸν κλιθέντα, ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας· οὐ γὰρ ὡς ἕτερόν τινα δημιουργηθέντα πάλαι τὸν ἐξ ἀρχῆς κατ' εἰκόνα γινόμενον ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸν ἐν χειρὶ κλιθέντα, σωβούλευσιν ἀναλαβεῖν· ὅπερ καὶ διὰ ἰεζεκιὴλ πάλιν δηλοῦται λέγοντος αὐτοῦ, ποιήσατε ἑαυτοῖς καρδίαν καινὴν καὶ πνεῦμα καινόν· καὶ ἵνατί ἀποθνήσκετε οἶκος Ἰσραήλ, διότι οὐ θέλω τὸν θάνατον τοῦ ἀποθνήσκοντος λέγει ἀδωναὶ κύριος· σὺν οὖν τῷ πρὸ κτιζομένου πνεύματος τοιαύτην ἔχοντι τὴν διάνοιαν, πρεπόντως ἂν νοηθείη καὶ στερουμένη βροντὴ ὀπισθολόγος· καὶ ἀσάλευτος τοῦ πατρὸς ὀνόματος· πύπυ γὰρ ἐπιτρέπει θέλων εἶναι τὸν ἰάκωβον καὶ ἰωάννην, σκάλεσεν ὁ κύριος βοανεργές, ὅ ἐστιν υἱοὶ βροντῆς· ὁ γοῦν ἰωάννης, ἀληθῶς ἀπ' ἀρχῆς βοᾷ· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν· καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος· πρότερον μὲν οὖν, σκιὰν εἶχεν ὁ νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν· ὅτε δὲ ἡ χάρις ἀπηγγέλη τοῖς ἀνθρώποις καὶ παρεγένετο λέγων· αὐτὸς ὁ λαλῶν παρειμι, τότε ὡς εἶπεν ὁ παῦλος ἡ τούτου φωνὴ, τὴν γῆν ἐσάλευσεν· ἐπαγγελλομένου πρότερον, ἔτι ἅπαξ ἐγὼ σείσω οὐ μόνον τὴν γῆν, ἀλλὰ καὶ τὸν οὐρανόν· τὸ δὲ ἔτι ἅπαξ, δηλοῖ τῶν σαλευομένων τὴν μετάθεσιν· ἵνα μείνῃ τὰ μὴ σαλευόμενα, διὸ βασιλείαν ἀσάλευτον παραλαμβάνοντες, ἔχωμεν χάριν, δι' ἧς λατρεύωμεν εὐαρέστως τῷ θεῷ· διὸ δὴ λέγει βασιλείαν αὐτὸς ἀπλεύτην, παύτην ἐπρόθη οὖσαν ψάλλει δαβὶδ, ὁ κύριος ἐβασίλευσεν, εὐπρέπειαν ἐνεδύσατο· ἐνεδύσατο κύριος δύναμιν καὶ περιεζώσατο· καὶ γὰρ ἐστερέωσεν τὴν οἰκουμένην ἣ τις οὐ σαλευθήσεται· τὸ ἄρα παρὰ τῷ προφήτῃ ῥηθὲν, τὴν ἐπιδημίαν τοῦ σωτῆρος σημαίνει· ἐν ᾗ καὶ ἡμεῖς ἀνεκαινίσθημεν, καὶ ὁ νόμος τοῦ πατρὸς ἀσάλευτος διαμένει· ἀλλ' οἱ τῷ ὄντι τροπικοὶ· σωθέντες τῆς ἀρειανοῖς· καὶ μερισάμενοι μετ' αὐτῶν τὴν εἰς τὴν θεότητα βλασφημίαν· ἵνα ἐκεῖνοι μὲν τὸν υἱὸν· οὗτοι δὲ τὸ πνεῦμα κτίσμα λέγωσιν, ἐτόλμησαν ὡς αὐτοί φασιν, τρόπους πάλιν ἑαυτοῖς ἐφευρεῖν καὶ παρεξηγεῖσθαι, καὶ τὸ τοῦ ἀποστόλου ῥητὸν· ὁ καλῶς μὲν ἔγραψε τιμοθέῳ λέγων, διαμαρτύρομαι ἐνώπιον τοῦ θεοῦ καὶ χριστοῦ ἰησοῦ· καὶ τῶν ἐκλεκτῶν ἀγγέλων, ἵνα ταῦτα φυλάξῃς χωρὶς προκρίματος μηδὲν ποιῶν κατὰ πρόσκλησιν· ἐκεῖνοι δὲ φάσκουσιν· ἐπειδὴ τὸν θεὸν καὶ τὸν χριστὸν ὠνόμασεν· εἶτα τοὺς ἀγγέλους, ἀνάγκη τοῖς ἀγγέλοις συναριθμεῖσθαι τὸ πνεῦμα· τῆς πατρὸς εἶναι συστοιχίας αὐτὸ καὶ ἄγγελον εἶναι μείζονα τῶν ἄλλων· πρῶτον μὲν οὖν, τὸ ἀσεβείας ἐστὶν ἀλεντίνου τοῦτο ῥῆμα· καὶ οὐκ ἔλαθον ὅτι ταῦτα ἐκεῖνα φθεγγόμενοι.

ἐκεῖνος

ἐκεῖνος γὰρ φησὶ· ὅτι πεμφθέντος τοῦ παρακλήτου, συναπεστάλησαν αὐτῷ οἱ ἡλικιῶται αὐτοῦ ἄγγελοι· ἔπειτα δὲ τὸ πνεῦμα καταμίξαντες εἰς τοὺς ἀγγέλους, ἠνώησαν τοὺς ἀγγέλους εἰς τὴν τριάδα συντάσσοντες· εἰ γὰρ μετὰ πατρὸς καὶ υἱὸν κατ' αὐτοὺς οἱ ἄγγελοι· δηλονότι τῆς τριάδος εἰσὶν οἱ ἄγγελοι· καὶ οὐκ ἔτι λειτουργικὰ πνεύματα εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενοι οὐδὲ ἁγιαζόμενοι· ἀλλ' αὐτὶ μᾶλλον ἄλλους ἁγιάζοντες ἂν εἶεν· τίς οὖν ἡ τοσαύτη τούτων ἀπόνοια; ποῦ τῶν γραφῶν ηὗρον λεγόμενον κτίσμα τὸ πνεῦμα; πῶς αὐτὰ δέμνοι τοῖς ἀσεβηρημένοις εἰπεῖν, ἀνάγκη· Παράκλητος ἐλέχθη καὶ πνεῦμα υἱοθεσίας, καὶ πνεῦμα ἁγιασμοῦ, καὶ πνεῦμα θεοῦ, καὶ πνεῦμα χριστοῦ ἐλέχθη· οὐδαμοῦ δὲ ἄγγελος. οὐδὲ ἀρχάγγελος, οὐδὲ πνεῦμα διακονίας, οἵ εἰσιν οἱ ἄγγελοι· ἀλλὰ μᾶλλον σὺ τῷ υἱῷ καὶ αὐτὸ διακονεῖται παρὰ τοῦ γαβριὴλ λέγοντος τῇ μαρίᾳ, πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι· τῶν δὲ γραφῶν μὴ λεγουσῶν ἄγγελον τὸ πνεῦμα, πόθεν τοσαύτης ἀλογίστου τόλμης; ὅπου γε καὶ ὁ τῦ παιδὸς αὐτοῦ κακόνοιαν ἀπατεὼρας οὐαλεντῖνος, τὸν μὲν, παράκλητον· τοὺς δὲ, ἀγγέλους ὠνόμασεν· καὶ ἐν τῷ ἴσῳ χρόνῳ, ἡλικιώτην τοῖς ἀγγέλοις συντάσσει τὸ πνεῦμα ὁ ἀφρονέστατος· ἀλλ' ἰδοὺ φασὶν, ἐν τῷ προφήτῃ ζαχαρίᾳ γέγραπται· ταῦτα λέγει ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοὶ· καὶ δηλονότι, ἄγγελον εἶναι τὸ πνεῦμα σημαίνει τὸ ἐν αὐτῷ λαλοῦν. τοῦτο δὴ οὐκ ἂν εἶπον, εἰ τῇ ἀναγνώσει προσέχοντες ἦσαν· αὐτὸς γὰρ ὁ ζαχαρίας μικρὰ τοῦ ὁράσεως τοῦ λυχνίας ἑώρακε φησὶν, Καὶ ἀπεκρίθη ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοὶ, καὶ εἶπεν· οὐ γινώσκεις τί ἐστι ταῦτα; καὶ εἶπον, οὐχὶ κύριε· καὶ ἀπεκρίθη καὶ εἶπε πρός με λέγων· οὗτος ὁ λόγος κυρίου πρὸς ζοροβάβελ· λέγων, οὐκ ἐν δυνάμει μεγάλῃ οὐδὲ ἐν ἰσχύι, ἀλλ' ἐν πνεύματί μου λέγει κύριος παντοκράτωρ· ἄδηλον οὖν ὡς ὁ λαλῶν ἄγγελος τῷ προφήτῃ, οὐκ ἦν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἀλλ' αὐτὸς μὲν ἄγγελος· τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἔστι πνεῦμα τοῦ παντοκράτορος, Καὶ διακονεῖται μὲν, ὡς καὶ ἄγγελοι· ἀδιαίρετον δὴ τὸ θεότητος ἐστι, καὶ ἰσχύος τοῦ λόγου· ἐπειδὴ δὲ τὸ ἀποστολικὸν προφασίζονται ῥητὸν· Διὰ τὸ εἰρῆσθαι μὴ τὸ χεῖρον τοὺς ἐκλεκτοὺς ἀγγέλους, εἰ πάντων, τίς ἐκ πάντων τούτων ἐστὶν ὁ ἐν τῇ τριάδι συντασσόμενος; ὃ γὰρ δὴ πάντες εἷς εἰσι τῷ ἀριθμῷ; ἢ τίς ἐστιν αὐτῶν, ὁ καταβὰς εἰς τὸν ἰορδάνην ἐν εἴδει περιστερᾶς; χίλιαι γὰρ χιλιάδες εἰσὶ καὶ μύριαι μυριάδες οἱ λειτουργοῦντες. ἢ Διατί αἰνιγμένων τῶν οὐρανῶν, οὐκ εἴρηται, καὶ κατῆλθεν ἐκ τῶν ἐκλεκτῶν ἀγγέλων; ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἢ Διατί αὐτὸς ὁ κύριος περὶ μὲν τῆς σωτηρίας διαλεγόμενος τοῖς μαθηταῖς, διαστέλλων μὲν, ἔλεγεν· ὑποστελεῖ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ; καὶ περὶ τούτων εἴρητο, οἱ ἄγγελοι διηκόνουν αὐτῷ· καὶ πάλιν αὐτὸς λέγει, ἐξελεύσονται οἱ ἄγγελοι.

Is enim inquit, misso paracleto, vnà cum eo missos esse Angelos eius coætaneos. Atque ita redigentes spiritũ in ordinem angelorum, non sentiunt se Angelos Trinitati consociare. Si enim post Patrem & Filium (vt ipsi volunt) sunt angeli, certum est Angelos esse in Trinitate, neque eos iam esse administratorios spiritus, qui ad ministeria emittuntur, neque sanctificari, sed potius aliis dare sanctitatem. Quæ igitur est ista tam impotens vecordia? vbi scripturarum inuenerint, Angelum esse Spiritum sanctum? Eadem cum superioribus mihi necessum est dicere. paracletus, inquam nominatus est spiritus adoptionis, Spiritus sanctificationis, spiritus Dei, & aliquando spiritus, nusquam autem Angelus, aut Archangelus, aut spiritus ministerij, quod in Angelos competit: sed potius huic pariter & filio minister apud Mariam est Gabriel, quum ita dicat, *Spiritus sanctus superveniet in te, & virtus altissimi obrumbrabit tibi*. Iam quum scripturæ nusquam Spiritum sanctum nuncupent Angelum, quid habent, quo se in tam bruta temeritate excusent? Quorum animis Valentinus hoc delirium asseminauit, homo prorsus amens, qui hunc paracletum, illos autem Angelos nominat, eosque temporis paritate Spiritu sancto coæquales esse, dicit. Sed ecce, inquiunt, in Zacharia scriptum est: *Hæc dicit Angelus, qui loquitur in me*, & certum est hic Angelum spiritum significare in illo loquentem. Hoc nunquam dicerent, si quod legunt attenderent: ipse enim Zacharias quum visionem de candelabro vidisset, ita ait, *Ecce respondit angelus, qui loquebatur in me, & dixit, Non cognoscitis ista quæ sunt? & dixi, Non Domine: & respondit mihi & dixit, Hic est sermo Domini ad Zorobabel, non in magna potentia, neque in robore, sed in spiritu meo dicit Dominus omnipotens*. Ex quibus verbis liquet, Angelum illum loquentem prophetæ, non esse Spiritum sanctum, sed Angelum duntaxat, spiritum autem fuisse spiritum omnipotentis Dei, cuius ministerium obibat, famulabatúrque hic Angelus, spiritumque esse indiuisum à deitate & fortitudine Filij, Sed quia Apostolicum dictum causantur, quod post Christum angelos electos posuerit, dicant mihi quis sit ex istis angelis, qui cum Trinitate vt eiusdem ordinis constituitur, cum omnes illi vnum numero non sint? aut quis illorum sit, qui in Iordanem in speciem columbæ descendit? Mille enim chiliades, & infinitæ myriades sunt, qui ministeria obeunt: aut cur cælo adaperto scriptum non est, descendet aliquis ex numero electorum angelorum, sed Spiritus sanctus: aut cur Dominus loquens ad discipulos de consummatione seculi, & de emittendis ad eam rem satellitibus verbi faciens: *Emittet*, inquit, *filius hominis angelos suos*: & superius quoq; scriptum est: *angeli ministrabant ei*, Quin & ipse iterum dicit, *Exibunt angeli*.

Vbi

Vbi autem discipulis spiritus donatur, hæc eius verba sunt: *accipite Spiritum sanctum*, & amandans eos ita locutus est, *abeũtes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti*? Non enim angelũ associat Trinitati, neque in creatura nos sibi aut Patri coaptauit, sed in Spiritu sancto, quem ipse promisserat: neque in promittendo, sed angelũ se spiritum veritatis missurũ dixit, *qui a Patre procedit*. Certe & Moses, cui cognitum erat, Angelos creaturas esse, & Spiritum sanctum adunitum Patri & Filio, Deo ad ipsum ita loquente, *Abi & ascende hinc tu & populi tui, quos ex Ægypto eduxisti in terram quam daturum iurauí Abrahæ & Isaac & Iacob dicens: Semini vestro dabo eam, & vnà emittam ante faciem tuam Angelum meũ, & eiiciet Chananeum*, recusauit ducatum angeli: *Nisi*, inquit, *ipse nobiscum proficiscaris, ne me hinc abducas*: nolebat enim creaturam populi ducem esse, ne omisso creatore creaturæ discerent inseruire. Certe angelum, deprecans rogabat Deum vt ipse dux esse vellet: Deo autem promittente in hæc verba, *Et hoc quod dixisti, faciam: inuenisti enim gratiam coram me, & noui te præ omnibus*. In Elaia scriptum est, *Qui ascendere fecit pastorem ouium*, vbi est, *posuit in iis Spiritum sanctum qui dextra abduxit Mosen*, ac paulò post, *descẽdit spiritus a Domino, & deduxit eos: Sic duxisti populum tuum, faciens tibi nomen gloriæ*. Quis hinc nõ cõtuetur veritatem quum Deo promittente, se ducem fore, non Angelum missurum pollicetur, sed spiritum suum, qui est super Angelos, isque eorum dux factus est? Vnde ostenditur spiritum nec creaturam nec Angelum esse, sed superiorem creaturis adunitum diuinitati Patris. Ipse enim Deus per Verbum in spiritu sancto deduxit populum. Vnde per vniuersam scripturam dicit, *Ego eduxi populum ex Ægypto. Testes vos estis, an Deus alienus erat inter vos, præter me*. Et sancti ita alloquũtur Deum, *Deduxisti vt oues populum tuũ. Et deduxisti eos in spe, & non extimuerunt*. Huic & hymnum consecrant, dicentes, *Qui deduxit populum per desertum, quoniam in æternum misericordia eius*. Magnus itẽ Moses assidue refert, *Dominus Deus præcedens ante faciem nostrã*. Quapropter Spiritus Dei, nunquam fuerit nec creatura nec Angelus, sed proprius spiritus Deitatis ipsius. Nã existẽte spiritu in populo, Deus per filium in spiritu erat in populo. Esto (inquiunt & ipsi) ista ita se habeãt. Sed quid causę est, ꝙ Apostolus post Christũ non subiunxit Spiritum sanctum, sed electos Angelos? Hic rursum merito quis ex iis roget, cur nõ subiũxerit, Archãgelos, Cherubin, Seraphin, dominationes, thronos, aut aliud quippiã, sed electos Angelos? Nunquid igitur, quoniã hoc non fecit, Angeli sunt Archãgeli? aut solũ duntaxat Angeli sunt? neq; vlli sunt Cherubin? Seraphin? aut throni? aut Do-

τοῖς δὲ μαθηταῖς διδὺς ἔλεγε, λάβετε πνεῦμα ἅ- ,,
γιον, ἀποστέλλων τε αὐτὺς ἔλεγεν πορευθέντες μα- ,,
θητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτὺς εἰς τὸ ,,
ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύμα- ,,
τος· οὐ γὰρ ἄγγελον συνέταξε τῇ θεότητι· οὐδὲ
ἐν κτίσματι συνῆψεν ἡμᾶς ἑαυτῷ τε καὶ τῷ πατρὶ·
ἀλλ' ἐν τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ, ὅπερ αὐτὸς ἐπαγ-
A γελλόμενος οὐκ εἴρηκε πνεῦμα ἀποστέλλειν ἀλλὰ
τὸ πνεῦμα τὸ ἀληθείας, ὃ καὶ τοῦ πατρὸς ἐκπο- ,,
ρεύεται· καὶ γινώσκων τὴς μὲν ἀγγέλους κτίσμα·
τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἰδιούμενον τῷ υἱῷ καὶ τῷ πα-
τρὶ· λέγοντος αὐτῷ τοῦ θεοῦ, πορεύου ἀνάβηθι ἐντεῦ- ,,
θεν σὺ καὶ ὁ λαός σου· ὃς ἐξήγαγες ἐκ γῆς αἰγύπτου· ,,
εἰς τὴν γῆν ἣν ὤμοσα τῷ ἀβραὰμ καὶ τῷ ἰσαὰκ· ,,
καὶ τῷ ἰακὼβ λέγων, τῷ σπέρματι ὑμῶν, δώσω αὐ- ,,
τὴν· καὶ συναποστελῶ σοι τὸν ἄγγελόν ,,
μου, καὶ ἐκβαλεῖ τὸν χαναναῖον, παρητήσατο λέ- ,,
B γων, εἰ μὴ αὐτὺς συμπορεύσῃ μεθ' ἡμῶν, μή με ἀ- ,,
ναγάγῃς ἐντεῦθεν· οὐκ ἐβούλετο γὰρ κτίσμασι ,,
προηγεῖσθαι τοῦ λαοῦ· ἵνα μὴ μάθωσι λατρεύειν
τῇ κτίσει ἀλλὰ τῷ κτίσαντι τὰ πάντα θεόν· ἀμέλει
τὸ ἄγγελον παρατησάμενος, παρεκάλει αὐτὸν
τὸν θεὸν, καθηγεῖσθαι αὐτῶν· τοῦ δὲ θεοῦ ἀπαγγε-
λαμένου καὶ εἰπόντος πρὸς αὐτὺς· καὶ τοῦτόν σου τὸν ,,
λόγον ὃν εἴρηκας ποιήσω, εὕρηκας γὰρ χάριν ἐνώ- ,,
πιόν μου. καὶ οἶδά σε πρὸ πάντας γεγραπται ἐν τῷ ,,
ἡσαΐᾳ· ὁ ἀναβιβάσας ἐκ τῆς τ ποιμένα τ προ-
C βάτων. πῦ ἐστιν ὁ θεὶς ἐν αὐτοῖς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ,,
ὁ ἀναγαγὼν τῇ δεξιᾷ μωϋσῆν. καὶ μετ' ὀλίγα φη- ,,
σὶν, κατέβη πνεῦμα παρὰ κυρίου καὶ ὡδήγησεν αὐ- ,,
τὺς, ὕτως ἤγαγες τ λαόν σου ποιήσας ἑαυτῷ ὄνομα ,,
δόξης. τίς ἐκ τύτων, ἢ σωρᾶ τὴν ἀλήθειαν; τοῦ γὰρ
θεοῦ ἐπαγγελαμένου καθηγεῖσθαι, ἰδοὺ οὐκ ἔπ' ἄγ-
γελον ἐπαγγέλλεται πέμπειν. ἀλλὰ τὸ πνεῦμα
αὐτοῦ ὅ ἐστιν ὑπερ τὺς ἀγγέλους· καὶ αὐτὸ καθη-
γούμενον ἐστι τοῦ λαοῦ· καὶ δείκνυται, ὅτι ἢ κλισμά-
των, ἢ δὲ ἄγγελός ἐστι τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ ἄνω τῆς
D κτίσεως ἰδιούμενον τῇ θεότητι τοῦ πατρὸς· αὐτὸς γὰρ
ὁ θεὸς διὰ τοῦ λέγοντος ἐν πνεύματι, καθηγεῖτο τοῦ ,,
λαοῦ ὅθεν καὶ διὰ πάσης τῆς γραφῆς, ἐγὼ ἀνή- ,,
γαγον ἐκ γῆς αἰγύπτου· μάρτυρες ὑμεῖς ἐστε, εἰ θεὸς ,,
ἐστὶ πλὴν ἐμοῦ· καὶ οἱ ἅγιοι ἐν ὑμῖν, πλὴν ἐμοῦ· καὶ οἱ ἅγιοι ,,
προσφωνοῦσι τῷ θεῷ ὡδήγησας ὡς προέβαλες τὸν ,,
λαόν σου· καὶ ὡδήγησεν αὐτὺς ἐν ἐλπίδι καὶ οὐκ ἐ- ,,
δειλίασαν· τοῦτο καὶ τὸν ὕμνον ἀναλαβόντες λέγον-
τες, τῷ διαγαγόντι τ λαὸν αὐτοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ, ὅτι ,,
E εἰς αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ· ὃ δὲ μέγας μωϋσῆς, σαφε- ,,
χῶς ἡγεῖται· κύριος ὁ θεὸς ὁ προπορευόμενος ,,
πρὸ προσώπου ἡμῶν τὸ ἄγγελος θεοῦ πνεῦμα, οὐκ
ἀνεῖπε ἄγγελον· ἢ κτίσμα· ἀλλὰ μᾶλλον τῆς
θεότητος αὐτοῦ· τὸ γὰρ πνεῦμα ὂν ἐν
τῷ λαῷ, ὁ θεὸς δι' ἡγεῖτο ἐν πνεύματι· ἦν ἐν αὐτοῖς·
ἀλλ' ἔσωπα τοῦτο, φασὶ καὶ αὐτοὶ διατί οὖν ὁ ἀπό-

στολος μετὰ τ χερσὶν, οὐκ ὠνόμασε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλὰ τὺς ἐκλεκτὺς ἀγγέλους; τὸ αὐτὸ δ' ἂν
τις αὐτὺς ἐρωτήσῃ, διατί μὴ ἀρχαγγέλους, μὴ δὲ χερουβὶμ, μὴ δὲ σεραφὶμ, μὴ δὲ κυριότητας, μὴ δὲ θρόνους,
μὴ δὲ ἐπρόπη, ἀλλ' ἐκλεκτὺς ἀγγέλους, ὡνόμασεν ὁ παῦλος; ἆρ' οὖν, ἐπεὶ μὴ ὕτως ὠνόμασεν, οἱ ἄγγελοι
ἀρχάγγελοί εἰσι; ἢ μόνοι ἄγγελοί εἰσι· καὶ οὔτε σεραφὶμ, ἢ χερουβὶμ, οὐκ ἀρχάγγελοι, ἢ δὲ κυριότητες,

ἢ θρό-

οὐ θρόνοι, οὐκ ἀρχαί, οὐχ ἕτερόν τι ἐστὶν. ἀλλὰ τοῦτό ἐστιν, ἀνάγκλιν μὲν ὑπιβαλλειν τῷ ἀποστόλῳ διατὶ μὴ οὕτως ἀλλ' οὕτως ἔγραψεν. ἀγνοεῖν δὲ τὰς θείας γραφάς· καὶ διατὶ πλανᾶσθαι φησὶ τὴν ἀλήθειαν· ἰδοὺ γάρ, φησὶ μὲν τῷ ἠσαΐᾳ γέγραπται, προσαγάγετε πρός με καὶ ἀκούσατε μου· οὐκ ἀπ' ἀρχῆς ἐν κρυφῇ λελάληκα· διὰ τοῦτο ἐγένετο, ἐκεῖ ἤμην· καὶ νῦν κύριος ἀπέσταλκέ με καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ· φησὶ δὲ τῷ ἀγγαίῳ, καὶ νῦν κατίσχυε Ζοροβαβὲλ λέγει κύριος κατίσχυε Ἰησοῦ ὁ τοῦ Ἰωσεδὲκ ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας λέγει κύριος· καὶ κατισχυέτω πᾶς ὁ λαὸς τῆς γῆς, λέγει κύριος· ὅτι ποιεῖτε, διότι ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι λέγει κύριος παντοκράτωρ· καὶ τὸ πνεῦμά μου ἐφέστηκεν ἐν μέσῳ ὑμῶν. καὶ πρὸς ἀμφοτέροις τοῖς προφήταις φησὶ μόνου τοῦ κυρίου καὶ τοῦ πνεύματος, μνήμη γέγονε. τί τοίνυν, καὶ φησὶ τοῦτο φήσουσιν; εἰ γὰρ ἐπιδὴ δὲ χρεία μνημονεύσας ὁ παῦλος φησὶ μὲν δὲ πνεύματος ἐσιώπησε· τὴν δὲ ἐκλεκτῶν ἀγγέλων ἐμνημόνευσε, διατοῦτο ἐν ἀγγέλοις τὸ πνεῦμα σωπᾶσιν· ὥρα δὲ τοῖς προφήταις τούτοις ἐντυγχάνοντες, τολμηρότερον αὐτοὺς διαλογίζεσθαι δὲ φησὶ τοῦ σεσιωπημένου· ἄντε γὰρ τὸν κύριον φήσωσιν εἶναι τὸν υἱόν, τί ἂν εἴποιεν φησὶ τοῦ πατρός; ἄντε τὸν πατέρα εἴπωσι, τί ἂν εἴποιεν φησὶ τοῦ υἱοῦ; πλὴν γὰρ ἀνθλεῖν οὖσαν κατ' ἐκείνου δυσφημίαν, μὴ δὴ λογίζεσθαι ἵνα γένοιτο· ἀνάγκη δὲ αὐτοὺς εἰπεῖν ἢ ὅτι οὐκ ἔστιν, ἢ τοῖς ποιήμασι συναριθμεῖν τὸ σεσιωπημένον· τί δ' ἂν εἴποιεν οἱ κατ' ἐκείνους. κριτής τις ἦν ἔν τινι πόλει· τὸν θεὸν μὴ φοβούμενος καὶ ἄνθρωπον μὴ ἐντρεπόμενος· ἆρα ἐπειδὴ μετὰ τὸν θεὸν ἄνθρωπον, ὁ υἱός ἐστιν οὗτος ὁ ἄνθρωπος ὃν οὐκ ἐντρέπει ὁ ἄδικος κριτής; ἢ ἐπειδὴ μετὰ τὸν θεὸν ὠνόμασε τὸν ἄνθρωπον, τρίτος ἐστὶν ὁ υἱὸς μετὰ τὸν ἄνθρωπον; τί δ' ἆρα ἐὰν καὶ δὲ ἀποστόλος ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ πάλιν ἀκούσωσι, φησὶ παραγγέλλω σοι ἐνώπιον δὲ θεοῦ τοῦ ζωογονοῦντος τὰ πάντα καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ· τοῦ μαρτυρήσαντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου τὴν καλὴν ὁμολογίαν· τηρῆσαί σε τὴν ἐντολὴν, ἄσπιλον· ἀνεπίληπτον· ἆρα οὖν ἐπειδὴ σεσιώπηκεν οὗτος περὶ ἀγγέλων καὶ πνεύματος, ἀμφιβάλλουσι περὶ πνεύματος καὶ περὶ ἀγγέλων εἰ εἰσὶ; καὶ ἀμφιβάλλουσι· τοιαῦτα γὰρ μεμελετήκασιν· ἐὰν δὲ ἀκέσωσι τῆς γραφῆς λεγούσης ἐν τῇ ἐξόδῳ· ἐφοβήθη δὲ ὁ λαὸς τὸν κύριον καὶ ἐπίστευσαν τῷ θεῷ, καὶ Μωϋσῇ τῷ θεράποντι αὐτοῦ, ἆρα συναθροίσουσι τῷ θεῷ τὸν Μωϋσῆν; καὶ μετὰ τὸν θεὸν, οὐ νοήσουσι τὸν υἱόν, ἀλλὰ μόνον τὸν Μωϋσῆν; τί δὲ ἐὰν ἀκούσωσι καὶ τοῦ πατριάρχου Ἰακὼβ εὐλογοῦντος τὸν Ἰωσὴφ καὶ λέγοντος· ὁ θεὸς ὁ τρέφων με ἐκ νεότητός μου ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης, ὁ ἄγγελος ὁ ῥυόμενός με ἐκ πάντων τῶν κακῶν, εὐλογήσει τὰ παιδία ταῦτα, ἆρα ἐπειδὴ μετὰ τὸν θεὸν ὠνόμασεν ἄγγελον, πρῶτος ὁ ἄγγελος τοῦ υἱοῦ; ἢ ἀγγέλοις συναριθμεῖται ὁ υἱός; ναὶ πάλιν οὕτως νοήσουσι διεφθαρμένην ἔχοντες τὴν καρδίαν·

aut Dominationes? non principes aut aliud huiusmodi? Sed hoc est necessitatem imponere Apostolo, quare non sic, & cur non potius ita, vel ita scripserit, & ignorare scripturas atque inde porro errare circa veritatem. En tibi apud Esaiam scriptum est, *Accedite ad me & audite, nunquid ab initio clandestino locutus sum vobis, quando fiebat, ego aderam, & nunc Dominus misit me, & spiritus eius*, Atque itidem apud Aggæum, *Et nunc corraborare Zorobabel, dicit Dominus, & corroborare Iesus Filius Iosedech, magnus sacerdos, dicit Dominus, & corroboretur vniuersus populus terræ, dicit Dominus, agite, quoniã ego vobiscum sum, dicit Dominus omnipotens, & spiritus meus in medio vestri consistit*. Hic apud vtrumque Prophetam, de solo Domino & spiritu mentio habita est. Quid mihi iam dicent? Si enim quia Paulus mentionem de Filio faciens, de spiritu reticuit, & electorum Angelorum meminit, ideo Spiritus sanctus illis in numero Angelorum reponendus videbitur: iam scilicet vbi in hæc Prophetica inciderint, audacius disputabunt de eo, qui hic per silentium omittitur. Nam siue Dominum esse Filium dicant, quid dicturi sunt de Patre? aut si contra, Patrem Dominum esse censeant, quidnam statuere possint de Filio? Absit, vt istiusmodi, quæ inde consequitur, blasphemia in alicuius mentem cadat: necessum enim illos dicere, vt velnon sit, vel vt creaturis annumeretur, qui prætermissus fuerit. Quid mihi locuturi sunt, si audiant Dominum ita dicentem? *Iudex erat in quadam ciuitate, qui nec Deum metuebat, nec hominem reuerebatur*: nunquid quia post Deum hominem nominauit, ideo iste homo erit Filius Dei, quem iudex iniquus veritus non est? An quia post Deum nominauit hominem, tertius in ordine erit Filius, & posterior homine: quartusque futurus est Spiritus sanctus: Quid si rursum audiant Apostolum in eadem epistola, *Præcipio tibi coram Domino omnia viuificante, & Iesu Christo per martyrium bonam confessionem sub Pontio Pilato testificante, vt serues præceptum immaculatum, irreprehensibile*: An hic quia tacitum est de Angelis & spiritu, an sint in rerum natura, ambigetur: quippe ni ambigent? Istiusmodi enim scelera loqui de Spiritu sancto etiam meditando didicerunt. Quid si audiant scripturam in Exodo loquentem, *Timuit autem populus Dominum, & crediderunt Deo & Mosi ministro eius*, an hic annumerabunt Deo Mosem? & post Deum non intelligent Filium, sed Mosem: Quid si audiant Patriarcham Iacob benedicentem Iosephi filiis, *Deus qui aluit me a iuuentute mea, vsque in hunc diem; Angelus qui eripuit me ex omnibus malis, benedicat pueruli istis*. Nunquid quia post Deum nominauit Angelum, prior Angelus est Filio? An Angelis consociabitur Filius? maximè: nam ita censebunt, quũ habeant corruptam mentẽ: Atqui Apostolica fides talis nõ est,

neque quiſpiam Chriſtianorum tale quid tolerauerit. Sancta enim & beata Trinitas, indiuiſa eſt, & vnita in ſe, & vbicunque Pater dicitur vnà eſt cum eo & ipſius verbum, & in Filio ſpiritus. Si autem Filius nominatur, in Filio eſt Pater, nec ſpiritus eſt extra verbum. Vna ſiquidē è Patre gratia, per Filium in Spiritu ſancto conſummatur, Et vnà eſt deitas & vnus Deus, qui eſt ſuper omnes, & per omnia, & in omnibus. Ita enim Paulus dicens, *Teſtificor coram Deo, & Ieſu Chriſto*, quippe qui non didicerat ſeparare ſpiritum à Filio, qui ita in Chriſto erat, vt Filius in Patre. Electos autem Angelos merito ſimul introduxit, vt (quandoquidem iſta cō teſtatio fiebat ad diſcipulum cognoſcentem magiſtri verba, à Deo & Chriſto in Spiritu ſancto dicto eſſe, Angelósque res noſtras adminiſtrare viſitantes vniuſcuiusque opera) ſeruaret magiſtri ſui admonita, vt qui haberet earum admonitionum conſcios & teſtes Angelos, aut quia illi ſemper vident faciem Patris, qui eſt in cælis, propter paruulos in Eccleſia, Angelos conteſtatur, vt cognoſcens diſcipulus ſe populorum curam gerere, non per incuriam & negligenter mādata Apoſtoli acciperet. Sacrorum igitur eloquiorum talis mihi videtur intellectus, redarguens irrationabilium hominum contra Spiritum ſanctum maledicta. Illi autem peruicaciam ſuis pectoribus incubantem retinentes, ea quæ contra veritatem iactitant, non ex ſcripturis, vt ais, hauriunt, ſed ex abundantia cordium ſuorum eructant, Si, inquiunt, Spiritus ſanctus nec creatura eſt, nec Angelus eſt, ſed ex Patre procedit, ergo & ipſe quoque Filius habendus eſt, eruntque inter ſe germani, Verbum & ſpiritus, quapropter ſi germanus eſt, quomodo verbum filius vnigenitus nominabitur? aut quid eſt cur non ſimiles inter ſeſe habeantur? Atqui verbum è Patre genitum eſſe perhibetur, & ſpiritus poſt Filium ſecundo loco nominatur: denique ſi ex Patre eſt, cur non & ipſe quoque genitus eſſe dicitur, & Filius appellatur, ſed Spiritus ſanctus dumtaxat nuncupatur? Porro, ſi ſpiritus, filij eſt ſpiritus, ergo Deus ſpiritui ſancto auus exiſtimari debet. Iſtiuſmodi ludos ſuis curioſitatibus infames illi ludunt, voluntque perſcrutari profunda Dei, quæ nullus ſcit niſi ſpiritus, cui ipſi maledicunt. Non erat igitur poſt hac illis reſpondendum, & ſecundum Apoſtolicum præceptum poſt admonitionem iſtorum quæ dicta ſunt, vitari vt hæretici debebant, aut viciſſim illorum ſciſcitationibus ex ipſis ſciſcitari, & repoſcere ab illis reſponſum, quale ipſi à nobis poſcunt. Si pater ex patre eſt, & alius cum eo genitus eſt, ſuntque fratres ex vno, quod nomen ipſis tribuendum? & quis iſtorū Pater & auus, ac retro illorum maiores? Sed hoc negabunt, quomodo igitur is pater eſt, qui ipſe ex patre natus non eſt? aut quomodo poteſt filiū habere, qui ipſe alteri filius nō fuit? Scio

ἀλλ' οὐχ ἡ ἀποστολικὴ πίστις ἐστὶ τοιαύτη· οὐδ' ὅλως χρείαιος ἀναχοιτο ἂν τούτων· ἡ γὰρ ἁγία καὶ μακαρία τριὰς, ἀδιαίρετός ἐστι καὶ ἑωυτῇ ἑνωμένη πρὸς ἑαυτὴν ἐστι· καὶ λεγομένου τοῦ πατρὸς, πρόσεστι καὶ ὁ τούτου λόγος καὶ τὸ ἐν τῷ ἁγίῳ πνεῦμα· ἐὰν δὲ καὶ ὁ υἱὸς ὀνομάζηται, ἐν τῷ ἁγίῳ ἐστιν ὁ πατὴρ· καὶ τὸ πνεῦμα οὐκ ἔστιν ἐκτὸς τοῦ λόγου· μία γάρ ἐστιν ἐκ τοῦ πατρὸς χάρις διὰ υἱοῦ, ἐν πνεύματι ἁγίῳ πληρουμένη· καὶ μία θεότης ἐστὶ· καὶ εἷς θεός ἐστιν ὁ ὑπὲρ πάντων καὶ διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσιν· οὕτως γὰρ καὶ ὁ παῦλος εἰρηκώς, διαμαρτύρομαι ἐνώπιον τοῦ θεοῦ καὶ ἰησοῦ χριστοῦ, ἐγίνωσκεν ὅτι οὐ διηρεῖτο τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα· ἀλλ' ἐν χριστῷ ἑωυτῷ καὶ αὐτὸ, ὥσπερ ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρί· τοὺς δὲ ἐκλεκτοὺς ἀγγέλους σωεπήγαγε μικτούς, ἵνα, ἐπιδὴ διαμαρτυρεῖται ἑωυτῷ μαθητῇ λεγομένῃ γινώσκοντι ὅτι τὰ μὲν λεγόμενα ὑπὸ θεοῦ διὰ χριστοῦ ἐν πνεύματι λαλάληται· οἱ δὲ ἄγγελοι, διακονοῦσι τὰ παρ' ἡμῶν ὑπισχνουμένοις τὰς ἑκάστου πράξεις· φυλάξῃ τὰς τοῦ διδασκάλου παραινέσεις, ὡς ἔχων τοὺς ἐφορῶντας τῶν λεγομένων μάρτυρας· ἢ τάχα καὶ διὰ τοὺς διὰ παντὸς θεωροῦντας τὸ πρόσωπον τοῦ πατρὸς τοῦ ἐν οὐρανοῖς, διαμαρτύρεται τοὺς ἀγγέλους· ἕνεκα τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μικρῶν· ἵνα γινώσκων ὁ μαθητὴς τοὺς κηδεμόνας τῶν λαῶν, μὴ ἀμελήσῃ τῶν παραινέσεων τοῦ ἀποστόλου· τῶν μὲν οὖν θείων λογίων, τοιοῦτος ὁ νοῦς ἐμοὶ φαίνεται· διελέγχων τὴν τῶν ἀλόγων κατὰ τοῦ πνεύματος δυσφημίαν· αὐτοὶ δὲ τὴν φιλονεικίαν ἔμμονον ἔχοντες πρὸς τὴν ἀλήθειαν· ὡς γεγράφῃς, οὐκέτι μὲν ἀπὸ τῶν γραφῶν, οὐχ ἁλίσκουσι γὰρ, ἀπὸ δὲ τοῦ πνεύματος τῆς καρδίας τῆς ἰδίας ἐρεύγόμενοι, πάλιν φάσκουσιν· εἰ μὴ κτίσμα ἐστὶ μηδὲ τῶν ἀγγέλων εἷς ἐστιν, ἀλλ' ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, οὐκοῦν, υἱός ἐστι καὶ αὐτὸς· καὶ δύο ἀδελφοί εἰσιν αὐτός τε καὶ ὁ λόγος· καὶ εἰ ἀδελφός ἐστι· πῶς μονογενὴς ὁ λόγος, ἢ πῶς οὐκ ἴσοι, ἀλλ' ὁ μὲν, μὴ τὸ πατρὶ γεγεννῆται, τὸ δὲ, μετὰ τὸν υἱὸν ὀνομάζεται· πῶς δὲ εἰ ἐκ τοῦ πατρός ἐστιν, ἃ λέγεται καὶ αὐτὸ γεγεννῆσθαι; ἢ ὅτι υἱός ἐστιν, ἀλλ' ἁπλῶς πνεῦμα ἅγιον· εἰ δὲ υἱὸς ἐστι πνεῦμα, οὐκ οὖν πάππος ἐστὶν ὁ πατὴρ τοῦ πνεύματος· τοιαῦτα παίζουσιν οἱ ἄτιμοι περιερχόμενοι· καὶ θέλοντες ἐρευνᾶν τὰ βάθη τοῦ θεοῦ· ἃ μηδεὶς οἶδεν εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ τὸ δυσφημούμενον ὑπὸ τούτων· ἔδει μὲν οὖν μηκέτι πύθεσθαι· κατὰ δὲ τὴν ἀποστολικὴν παράγγελίαν μετὰ τὴν ἐκτὸς προφορὰν νουθεσίαν, ὡς αἱρετικοὺς αὐτοὺς παραιτεῖσθαι· ἢ ἄξια ὧν ἐρωτῶσιν ἐρωτᾶν αὐτούς, καὶ ἀπαιτεῖν παρ' αὐτῶν ἀπόκρισιν, ὡς αἰτοῦσι παρ' ἡμῶν ἀπαγγέλσιν· εἰ πάτωσαν πίνω· εἰ ὁ πατὴρ ἐκ τοῦ πατρός· καὶ εἰ ἄλλως οὖν αὐτῷ γεγόνηται καὶ εἰσὶν ἀδελφοὶ ἐξ ἑνὸς καὶ τί ὄνομα αὐτοῖς; καὶ τίς ὁ καθ' ἑαυτῶν πατὴρ καὶ πάππος, κἀκείνων οἱ πρόγονοι; ἀλλ' οὐκ εἰσὶ φήσουσι· πῶς ἂν πατὴρ λεχθείησαν, αὐτὸς μὴ γενόμενος ἐκ πατρός· ἢ πῶς ἠδυνήθη υἱὸν ἔχειν, μὴ πρότερος αὐτὸς υἱὸς γενηθείς·

οἶδα

οἶδα ὅτι ἀσεβὴς ἡ ἐρώτησις· ἀλλὰ ποσῶτα παίζοντας αὐτοὺς, παίζειν δίκαιον· ἵνα κἂν ἐκ τῆς τοιαύτης ἀτοπίας καὶ ἀσεβοῦς ἐρωτήσεως, αἰσθάνεσθαι τῆς ἰδίας ἀφροσύνης δυνῶνται. οὐκ ἔστι γὰρ ταῦτα, μὴ γένοιτο· οὐδ' οὕτως ἐρωτᾶν πρέπει τῆς θεότητος πρέπει· οὐκ ἔστι γὰρ ὡς ἄνθρωπος ὁ θεός· ἵνα καὶ ἀνθρώπινα πρὸς αὐτὸ τις ἐρωτᾶν τολμήσῃ· σιωπᾶν μὲν οὖν ὡς προεῖπον ὀφείλει τοῖς τοιούτοις, καὶ μὴ προσποιεῖσθαι τοὺς πολλοὺς εἶδει· ἵνα δὲ μὴ ἡ ἡμῶν σιωπὴ προφάσιν αἰσχύνης αὐτοῖς ἐμποιήσῃ, ἀκουέτωσαν· ὥσπερ οὐκ ἔστιν ὅπου τοῦ πατρὸς εἰπεῖν πατέρα, οὕτως οὐκ ἔστιν ὅπου τοῦ υἱοῦ εἰπεῖν ἀδελφόν· τοῦ μὲν γὰρ πατρὸς, ὡς γέγραπται ἔμπροσθεν, ἄλλος θεὸς οὐ γέγονεν· υἱὸς δὲ, οὐκ ἔστιν ἄλλος, μονογενὴς γάρ ἐστι· διὸ καὶ μόνος καὶ εἷς πατὴρ, μόνου καὶ ἑνὸς υἱοῦ πατὴρ ἐστι· καὶ ὅπου μόνης θεότητος τὸ πατὴρ καὶ τὸ υἱὸς, ἕστηκεν καὶ ἔστιν ἀεί· τὸ μὲν γὰρ ἀνθρώπων εἶναι πατὴρ λέγεταί τις, ἀλλ' ἑτέρου γέγονεν υἱός· καὶ εἶναι υἱὸς λέγεται, ἀλλ' ἑτέρου λέγεται πατήρ· ὥστε ἐπὶ ἀνθρώπων μὴ σώζεσθαι κυρίως τὸ πατρὸς καὶ κυρίως ὄνομα. ἀβραὰμ γοῦν υἱὸς ἦν τοῦ θάρρου, πατὴρ γέγονε τοῦ ἰσαάκ· καὶ Ἰσαὰκ υἱὸς· ἦν τοῦ Ἀβραάμ, πατὴρ γέγονε τοῦ ἰακώβ· ὁ αὐτὸς δὲ τρόπον ἡ φύσις τῶν ἀνθρώπων ἔχει· μέρη γάρ εἰσιν ἀλλήλων· καὶ ἕκαστος γινώμενος, ἔχει τοῦ πατρὸς μέρος· ἵνα καὶ αὐτὸς ἕτερος γένηται πατήρ· ὅπου δὲ τῆς θεότητος, οὐκ ἔστιν οὕτως· οὐ γὰρ ὡς ἄνθρωπος ὁ θεός. ἀδὲ γένεσις ἰσον μεμερισμένος, ἵνα καὶ αὐτὸς γένηται πατὴρ ἕτερος, ἐπεὶ δὲ αὐτός ἐστιν ἐκ πατρὸς· οὔτε ὁ υἱὸς ἢ μέρος ἐστὶ τοῦ πατρὸς· διὸ καὶ οὐδὲ γένεσις ὥσπερ γεγένηται αὐτὸς ἀλλὰ ὅλος ἐστὶν ὅλης εἰκὼν καὶ ἀπαύγασμα. καὶ ὅπου τῆς θεότητος ὁ πατὴρ κυρίως ἐστὶ πατὴρ· καὶ ὁ υἱὸς, κυρίως ἐστὶν υἱός. καὶ ὅπου τούτων ἕστηκεν ὁ πατὴρ ἀεὶ πατὴρ, καὶ ὁ υἱὸς, ἀεὶ υἱός. καὶ ὥσπερ οὐκ ἂν εἴη ὁ πατὴρ υἱὸς, ἕτως οὐκ ἂν ποτε γένοιτο ὁ υἱὸς πατήρ· καὶ ὥσπερ ἀπαύστως ὁ πατὴρ μόνος ὢν πατὴρ, οὕτως ἀπαύστως ποτὲ ὁ υἱὸς, μόνος ὢν υἱός· μανία ἄρα κἂν ὅλως ἐνθυμεῖσθαι καὶ λέγειν· ὅπου μὲν υἱοῦ ἀδελφὸν, ὅπου δὲ πατρὸς, τὸ πάππος ὄνομα· οὐ δὲ γὰρ ὠνομάσθη ἐν ταῖς γραφαῖς υἱὸς τὸ πνεῦμα, ἵνα μὴ ἀδελφὸς νομισθῇ· οὐδὲ υἱὸς τοῦ υἱοῦ, ἵνα μὴ πάππος νοοῖτο ὁ πατήρ· ἀλλὰ υἱὸς τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ πατρὸς, τοῦ υἱοῦ πνεῦμα εἴρηται· καὶ ἕτως τῆς ἁγίας τριάδος, μία ἡ θεότης καὶ πίστις ἐστίν· οὐκ οὖν καὶ κατὰ τοῦτο μανία, τὸ λέγειν αὐτὸ κτίσμα εἶναι· γὰρ κτίσμα ἐστὶ, συναριθμεῖται τῇ τριάδι· ὅλη γάρ, εἷς θεός ἐστι· ἱκανὸς δὲ γινώσκειν ὅτι μὴ κτίσμα ἐστὶ τὸ πνεῦμα, μὴ δὲ τοῖς ποιήμασι συναριθμεῖται· οὐ γὰρ ἀλλότριον ὑπομίγνυται τῇ τριάδι, ἀλλ' ἀδιαίρετός ἐστι καὶ ὁμοία ἑαυτῇ, ἱκανὸς πρὸς τοὺς πιστοῖς· μέχρι τούτων ἐν ἀνθρώποις, ἡ γνῶσις φθάνει· ἕως τούτων, τὰ χερουβὶμ καλύπτει τοῖς πτερυξὶν· ὁ δὲ πλείονα τούτων ζητῶν καὶ θέλων ἐρευνᾶν, παρακούει τοῦ λέγοντος· μὴ σοφίζου πολλὰ, ἵνα μὴ ἐκπλαγῇς· τὰ γὰρ πίστει παραδοθέντα,

Scio impiam esse hanc percunctationem, sed ita ludentibus æquum est obludere, vt sic saltem ex ista absurditate & impia scisitatione, suam ipsi stultitiam sentire queant. Non enim hæc ita sunt (abominor enim) nec conuenit ita de deitate disputare. Non enim Deus qualis homo, vt humano more de eo disceptari liceat. Tacendum igitur fuit, & à colloquio abstinendum. Sed tamen ne taciturnitas nostra caussam illis impudentiæ præbeat, audiant è nobis vicissim: vt Patris ipsius Patrem aliquem esse, dicere non possumus: ita de filio fratrem illi esse, nefas est dicere. Nam vt ante Patrem (sicut scriptum habetur) Deus nō fuit, ita alius Filius non est. Vnigenitus enim est, adeóque & vnicus, & vnus Pater, qui vnius & solius Filij Pater est, & in sola deitate istud Patrem esse & Filium consistit, & semper est. Nam inter homines, si quis Pater dicitur, ille alterius filius fuit: & si quis huius filius, ille vicissim alterius pater appellatur, adeo vt in hominibus proprie non seruetur Patris & Filij appellatio. Siquidem Abraham fuit Tharæ filius, idem pater Isaaco fuit, Isaac, Iacobo, atque ad istum modum naturæ hominum se habet, aliiq; aliorum patres sunt, & quisque habet in se sui patris partem, vt & ipse vicissim alteri fiat Pater. Sed in Deitate res ita se non habet: non enim vt homo Deus, nec diuisam habet naturam, idcóque ipse diuisus non gignit filium, vt ille vicissim efficiatur pater alterius. Quoniam autem ipse pater ex Patre non est, neque filius patris, ideo nec ipse gignit, vt genitus est, sed integer est integri splendor & imago. In deitate autem pater proprie est Pater, & Filius proprie est Filius. Atque ea de causa pater semper pater consistit, & filius semper filius: & quemadmodum Pater nunquam fuerit filius ita nunquam filius fuerit pater. Et quia pater nunquam desinet solus esse pater, ideo filius nunquam desinet solus esse filius: furor enim est nec vel cogitandum vel dicendum de filio, illum alicui fratrem esse: aut de Patre, illum alicui auum esse. Non enim spiritus in sacris literis nominatus est filius, ne frater verbi haberetur: neq; filius filij, ne auus illi esse existimaretur: sed filius ibi filius patris est dictus, & spiritus patris, spiritus filij nominatus est, & sic Trinitatis vna est deitas, & vna fides. Quamobrem insania est dicere, spiritum creaturā esse. Nam si creatura esset nō cōsociaretur Trinitati. Tota enim Trinitas Vnus Deus est, & satis est, si cognoscas spiritū non esse creaturam, neq; cum rebus creatis numerandum. Non enim alienus admiscetur Trinitati, cùm sit indiuisa, sibique similis. Hæc sufficiunt fidelibus, & hactenus eius recognitio ad homines peruenit. Huc vsq; quū deuentū est, Cherubin obuelat faciem eius. Qui autem plura isti quærit, studétq; inuestigare, male obtemperat dicenti: *Ne nimium sis sapiens, ne percellaris*. Quæ enim fide tradita sunt, ea non

ea non humana ſapientia, ſed auditione fidei decet comprehendere. Quæ enim oratio condigna interpretari queat, quæ ſunt ſuper naturam creatam? aut quæ auris intelligere potuit, quæ nefas eſt homini vel audire vel dicere? De iis quæ audiuit Paulus ad iſtum modum locutus eſt: de Deo autem iſta verba fecit, *Quam inueſtigabiles viæ eius? aut quis cognouit mentem Domini? aut quis illi conſiliarius fuit?* Abraham igitur non curioſum ſe percunctatorem præbuit Deo ſecum loquenti, ſed credidit, & reputatum eſt illi ad iuſtitiam. Ita Moſes fidelis miniſtet appellatus eſt. Illi autem, qui quæ ſunt Arij ſentiunt, in quorum malitioſam animam non introiuit ſapientia, neque fidem habent de ſancta & indiuidua Trinitate, verum ne ideo veritatem male interpretentur, neque quæ ipſi intelligere nequeant, ea affirment eſſe non poſſe. Rem enim agunt longe abſurdiſſimam, quòd quum nequeant comprehendere, quomodo indiuidua ſit ſancta Trinitas, faciunt quidem hi qui Ariani ſunt, vnum ex Creaturis Filium. Iſti autem qui Tropici vocantur, ſpiritum in numerum creaturarum redigunt. Decebat eos, quum prorſus non intelligant ſe ſilentio tradere nec illos Filium, nec iſtos Spiritum creaturis conſociare, aut agnoſcere id quod ſcriptum eſt, & Patri coniungere Filium & Spiritum ſanctum non ſegregare à Filio, vt indiuiſa, & ſuæ naturæ permaneat ſancta Trinitas: Quibus cognitis, par erat eos non ita temerarios eſſe, aut dubitabundos interrogationes facere, quomodo ſcilicet iſta eſſe poſſint, ne dum interrogatus hæreat in reſpondendo, ipſi ſibi ſuperexcogitent prauas intellectuum illationes. Eſt enim omnibus creatis, maxime autem nobis hominibus impoſſibile, condigne loqui de rebus ineffabilibus: Temerarium deinde maximè quum loqui nequeas, comminiſci ſuper arcanis illis nouas dictiones contra ſcripturas. Nam etiam abſque illo furioſus eſt iſte conatus, ſiue ita interroges, ſiue ad interrogata vel ſemel cogites reſpõdere: quum de rebus creatis ita percunctans ſanæ mentis haberi non debeat. Age, mihi reſpondeant, qui in omnia verba tam facile protumpunt. Cælum vnde conſtet & ex quánam materia, & quod eius temperamentum eſt. Quomodo ſol aut reliquæ ſtellæ in naturam rerum prodierint. Et quid miri eſt, ex rebus ſublimioribus eorum veſaniam redarguere, quum rerum tantopere humi naſcentium, qualis eſt lignorum conditio, & aquarum confluxus, animaliúmque formationes, earumque inter ſe partium congruentiæ, quomodo veniant, non cognoſcantur. Neque vnquam ipſi explicauerint, quum Salomon ipſe, qui abundentius præ cæteris ſapientiæ compos fuit, conſpiciens impoſſibilem eſſe hominibus earum rerum inueſtigationem, hæc verba protulerit: Et vniuerſitatem omnis æui dedit in mentes eorum, vt non inueniret homo hoc opus quod fecit ab initio vsque ad finem. Quid igitur, quum nequeant iſta explicare, etiam ea eſſe negabunt? certe negabunt, tam eſt illis corrupta mens: recte

ταῦτα οὐκ ἐν ἀνθρωπίνῃ σοφίᾳ. ἀλλ' ἐν ἀκοῇ πίστεως ἀξιονοεῖσθαι πρέπει· ποῖος γὰρ λόγος ἐπαξίως διερμηνεῦσαι δυνήσεται, τὰ ὑπὲρ τὴν γενητὴν οὖσαν φύσιν; ἢ ποία τις ὅλως ἀκοὴ συνιέναι δύναται, ἃ μὴ ἔξεστιν ἀνθρώποις μήτε ἀκούειν, μήτε λαλεῖν; ἀφ' μὲν οὖν ὧν ἤκουσεν ὁ παῦλος, οὕτως εἴρηκε. ἀφ' δὲ αὐτὸς τὸ θεοῦ, ὡς ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ· καὶ τίς γὰρ ἔγνω τὸν νοῦν κυρίου; ἢ τίς αὐτοῦ σύμβουλος ἐγένετο; ὁ μωυσῆς ἀφεκάμφθη, οὐδὲ ἀνέκρινε τὸν λαλοῦντα· ἀλλ' ἐπίστευσε, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην· οὕτω μωυσῆς, πιστὸς κληθεὶς θεράπων· οἱ δὲ τὰ ἀρείου φρονοῦντες, ἐπεὶ εἰς τὴν κακότεχνον αὐτῶν ψυχὴν οὐκ εἰσελθοῦσα σοφία, οὐδὲ πιστεύουσι φῶς τῆς ἀδιαιρέτου καὶ ἁγίας τριάδος, μὴ λέγωσι, καὶ τὴν ἀλήθειαν παρεξηγείσθωσαν· μήτε ἅπερ αὐτοὶ μὴ δύνανται νοεῖν, ταῦτα λεγέτωσαν μὴ εἶναι δύνασθαι· πρᾶγμα γὰρ πάρεστιν ἀπρεπέστατον· ὅτι μὴ δυνάμενοι νοεῖν πῶς ἀδιαίρετός ἐστιν ἡ ἁγία τριάς, ποιοῦσιν ἡμεῖς ἀρειανοί, ἵνα μετὰ τῆς κτίσεως τὸν υἱὸν· οἱ δὲ τροπικοί, τὸ πνεῦμα καὶ αὐτὸ, τῆς κτίσμασι συναριθμοῦσιν· ἔδει δὲ αὐτοὺς, ἢ καθόλου μὴ νοοῦντας σιωπᾶν καὶ μὴ συντάσσειν, μήτε ἐκείνους τὸν υἱὸν, μήτε τούτους τὸ πνεῦμα τῆς κτίσμασιν, ἢ τὸ γεγραμμένον ἐπιγινώσκειν, καὶ τῷ πατρὶ συνάπτειν τὸν υἱὸν, καὶ τὸ πνεῦμα μὴ διαιρεῖν ἀπὸ τοῦ υἱοῦ· ἵνα τὸ ἀδιαίρετον ὁμοφυὲς ἀληθῶς τῆς ἁγίας τριάδος ἀσυμένη· ταῦτα μαθόντας αὐτοὺς, ἔδει μὴ πολμᾶν μηδ' ἀμφιβάλλοντας ἐρωτᾶν, πῶς ταῦτα γένοιτο; ἵνα, κἂν ἐρωτῶμεν ἀπορῆ λέγειν, μὴ ἐπινοῶσιν αὐτὶ κακονοίας ἑαυτῆς· ἔστι μὲν γὰρ πᾶσι τοῖς γενητοῖς, μάλιστα δὲ ἡμῖν τοῖς ἀνθρώποις ἀδύνατον, ἐπαξίως εἰπεῖν περὶ τῶν ἀρρήτων· τολμηρὸν δὲ πάλιν μὴ δυναμένους λέγειν, ἐπινοεῖν ἐπὶ τούτων καινοτέρας λέξεις παρὰ τὰς τῶν γραφῶν· ἄλλως τε, καὶ μανιώδης ἡ τοιαύτη ἐπιχείρησις, περί τε ἐρωτῶντος, περί τε ἐρωτωμένου ὁλοσχερῶς διαμαρτάνεσθαι· οὐδὲ γὰρ οὐδὲ περὶ τῶν γενητῶν οὕτω τὰς ἐρωτᾶν, νομισθείη νοῦν ἔχειν ὀρθὸν· ἢ τολμηρότατον ἀποκρίνασθαι οἱ πάντα λέγοντες εὐχερῶς, πῶς ὁ οὐρανὸς συνέστη, καὶ ἐκ ποίας ὕλης; καὶ τίς ἡ τούτου μίξις, ἢ πῶς ὁ ἥλιος, καὶ ἕκαστος τῶν ἀστέρων; τί γὰρ θαυμαστὸν ἐκ τῶν ὑπερκειμένων αὐτῶν ἐλέγχειν τὸν ἀφροσύνῃ, ὅπου γε οὐδὲ πῶς τῶν ὧδε κάτω ξύλων ἡ φύσις· καὶ τῶν ὑδάτων τὰ συστήματα, πῶς τε τῶν ζώων ἡ πλάσις καὶ ἡ σύστασις γινώσκεται; ἔφη ποτε, ὅπου γε καὶ σολομὼν ὁ περιττότερον πάντων σοφίας μετειληχὼς· ὁρῶν ἀδύνατον ἀνθρώποις περὶ τούτων εὑρεῖν, ἔλεγε· καὶ γε σύμπαντα τὸν αἰῶνα ἔδωκεν ἐν καρδίᾳ αὐτῶν, ὅπως μὴ εὕρῃ ἄνθρωπος τὸ ποίημα ὃ ἐποίησεν ὁ θεὸς ἀπ' ἀρχῆς καὶ μέχρι τέλους. ἀφ' οὗ ἐπεὶ μὴ δύνανται εὑρεῖν, οὐδὲ εἶναι αὐτὰ ὁμολογοῦσιν; ναὶ ὁμολογήσουσιν ἐφθαρμένην ἔχοντες τὴν διάνοιαν· οὐκ

οὐκ οὖν ἀκότως ἄν τις αὐτοῖς εἴποι, ὦ ἀνόητοι καὶ πάντα τολμηροὶ· Διατί μὴ μᾶλλον ὑπὲρ τῆς ἁγίας τριάδος παύεσθε περιεργαζόμενοι, καὶ μόνον πιστεύοντες, ὅτι ἐστίν· ἔχοντες εἰς τοῦτο διδάσκαλον τὸν ἀπόστολον, λέγοντα, πιστεῦσαι γὰρ δεῖ πρῶτον θεῷ ὅτι ἐστί, καὶ τοῖς ἐκ ζητοῦσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται; ὁ γὰρ πῶς ἐστιν εἴρηκεν, ἀλλὰ μόνον, ὅτι ἐστίν· εἰ δὲ μηδὲ οὕτω καταδύονται, ἀπάτωσαν πῶς ἐστιν ὁ πατήρ; ἵν' οὕτως μάθωσι πῶς ἐστι καὶ ὁ τούτου λόγος. ἀλλ' ἄτοπον φήσουσι περὶ τοῦ πατρὸς οὕτως ἐρωτᾶν; ἄτοπον οὖν ἀκουέτωσαν καὶ περὶ τοῦ λόγου αὐτοῦ οὕτως ἐρωτᾶν· περιττῆς τοιγαροῦν ἐστὶ πολέου μανίας οὔσης, τῆς τοιαύτης ἐπιχειρήσεως· μηκέτι τοιαῦτά τις ἐρωτάτω, ἢ μόνον, τὰ ἐν ταῖς γραφαῖς μανθανέτω· αὐτάρκη γὰρ ἡγοῦμαι τὰ ἐν αὐταῖς κείμενα περὶ τούτου ὑποδείγματα· πηγὴ τοίνυν καὶ φῶς λέγεται ὁ πατήρ· ἐμὲ γάρ φησιν ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος· καὶ πάλιν ἐν τῷ Βαρούχ· τί ἐστιν Ἰσραήλ, ὅτι ἐν τῇ γῇ τῶν ἐχθρῶν ἐγκατέλιπες τὴν πηγὴν τῆς σοφίας; καὶ κατὰ τὸν Ἰωάννην, ὁ θεὸς ἡμῶν φῶς ἐστι· λέγεται δὲ καὶ ὁ υἱὸς· ὡς μὲν περὶ τὴν πηγὴν, ποταμός· ὁ ποταμὸς γὰρ τοῦ θεοῦ ἐπληρώθη ὑδάτων· περὶ δὲ τὸ φῶς, ἀπαύγασμα λέγοντος τοῦ παύλου· ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· τοῦ τοίνυν πατρὸς φῶς· τοῦ δὲ υἱοῦ ἀπαύγασμα τε καὶ αὐτό, τὰ αὐτὰ γὰρ περὶ πάντων μάλιστα οὐκ ὀκνητέον λέγειν πολλάκις, ἔξεστιν ὁρᾶν καὶ ἐν τῷ υἱῷ τὸ πνεῦμα ἐν ᾧ φωτιζόμεθα· ἵνα γάρ φησιν δῴη ὑμῖν πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως ἐν ἐπιγνώσει αὐτοῦ πεφωτισμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας· τῷ δὴ πνεύματι φωτιζομένων ἡμῶν, ὁ χριστός ἐστιν ὁ ἐν αὐτῷ φωτίζων· διὰ γάρ φησι τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον· πάλιν τε τοῦ πατρὸς ὄντος πηγῆς· τοῦ δὲ υἱοῦ ποταμοῦ λεγομένου, πίνειν λεγόμεθα τὸ πνεῦμα· γέγραπται γὰρ ὅτι ἡμεῖς πάντες, ἓν πνεῦμα ἐποτίσθημεν· τὸ δὲ πνεῦμα πολυζόμενοι, τὸν χριστὸν πίνομεν· ἔπινον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας· ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ χριστός· καὶ πάλιν τοῦ χριστοῦ ὄντος ἀληθινοῦ υἱοῦ, ἡμεῖς τὸ πνεῦμα λαμβάνοντες, υἱοποιούμεθα· ὁ γὰρ ἐλάβετε φησὶ πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον· ἀλλ' ἐλάβετε πνεῦμα υἱοθεσίας· υἱοποιούμενοι δὲ τῷ πνεύματι, δηλονότι ἐν χριστῷ χρηματίζομεν τέκνα θεοῦ· ὅσοι γὰρ ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι· εἶτα τοῦ πατρὸς, ὡς ὁ παῦλος εἶπε, μόνου σοφοῦ ὄντος θεοῦ, ὁ υἱός ἐστιν ἡ σοφία αὐτοῦ· χριστὸς γὰρ θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία· τοῦ δὴ υἱοῦ ὄντος τῆς σοφίας, ἡμεῖς πνεῦμα σοφίας λαμβάνοντες, τὸ υἱὸν ἔχομεν· καὶ ἐν αὐτῷ σοφοὶ γινόμεθα· οὕτω γὰρ γέγραπται ἐν τῷ ἑκατοστῷ τεσσαρακοστῷ πέμπτῳ ψαλμῷ· κύριος λύει πεπεδημένους· κύριος σοφοῦς τυφλοὺς καὶ δι' πνεύματος διδομένους εἰς ἡμᾶς, λάβετε γὰρ πνεῦμα ἅγιον ἔλεγεν ὁ σωτὴρ· ὁ θεὸς ἐν ἡμῖν ἐστιν· οὕτω γὰρ ὁ ἰωάννης ἔγραψεν· ἐὰν ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, ὁ θεὸς ἐν ἡμῖν μένει· ἐν τούτῳ γινώσκομεν ὅτι ἐν αὐτῷ μένομεν καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν· ὅτι ἐκ

recte igitur hæc illis dicas, O stulti & vbique audaces, cur non potius desinitis curiose rimari de sancta Trinitate, ac fidei acquiescitis, & hæc esse creditis, maxime quum ad eam rem magistrum Apostolum dicentem habeatis? Primum credere oportet de Deo, quod est, eúmque requirentibus, se remuneratorem esse. Nõ enim quomodo est, dixit: sed tantũmodo, quod est. Quod si ne sic quidem suppudescunt, dicãt mihi, quomodo Pater est Pater, vt ita discant, quomodo sit ipsius verbum. Sed absurdum inquient esse de Patre scisciatari: audiant igitur vicissim absurdum esse de Filio ita sciscitari, quum superfluum sit & plenum insanię, istiusmodi syllogisationes conari. Ne igitur interroges, sed solum ex sacris literis condiscas: Sufficiunt enim quæ in illis reperias documenta. Fons igitur & Lux nominatur Pater, *Me* inquit, *reliquerunt fontem aquæ viuentis*: Et rursum in Baruch: *Quid est Israel, quod in terra inimicorum tuorum hares, reliquisti fontem sapientiæ?* Et secundum Ioannem, *Deus noster Lux est.* Dicitur & filius respectu quidem fontis istius fluuius, siquidem fluuius Dei repletus est aquis: respectu verò lucis splendor, Paulo ita dicente, *Qui est splendor gloriæ & forma substantiæ eius.* Quum igitur Pater sit lux, Filius splendor eius, eadem de istis rebus loqui, grauari non debemus: licitum enim est videre, & in filio spiritum esse, per quem illuminamur, vt inquit, *Det vobis spiritum sapientiæ & reuelationis, in agnitionem eius illuminatis oculis cordis, illuminante porro nos spiritu,* Christus est qui per eum illuminat, *Erit*, inquit, *lux vera quæ illuminat, omnem hominem venientem in hunc mũdum.* Rursum quũ Pater fons sit, filiúsque proinde flumen appelletur, nos qui inde bibimus, Spiritum sanctum bibere pethibemur. Scriptũ est enim, quòd vno spiritu potati sumus: potantes autem spiritum, Christum bibimus. *Bibebant siquidem ex spirituali comitãte eos petra, petra autem erat Christus.* vicissimque quum Christus, verus sit Filius nos spiritum sanctum accipientes filij efficimur, *non enim*, inquit, *accepistis spiritum in seruitute ad timorem, sed accepistis spiritum adoptionis.* Quum ergo per spiritum filij efficiamur, certum est, quod in Christo nomen liberorum Dei obtinemus. *Quicunque enim eum acceperunt, dedit eis potestatem vt filii fierent.* Deinde quum Pater (vt inquit Paulus) solus duntaxat sit Deus sapiens, Filius est ipsius sapientia: *Quoniam Christus Dei virtus, & Dei sapientia est.* Et quia Filius sapientia est, nos spiritum sapientiæ accipientes, Filium habemus, & in ipso sapientes efficimur. Ita enim scriptum est in 45 psalmo, *Dominus soluit compeditos, Dominus sanctificat cæcos.* Et quum spiritus datur nobis, *Accipite enim*, inquit Saluator, *Spiritum sanctũ*, Deus est in nobis, sic enim Ioannes scripsit, *Si nos inuicẽ amauerimus, Deus in nobis manet. Per hoc cognoscimus quod in eo manemus & ipse in nobis, quoniam*

quoniam ex ſpiritu ſuo dedit nobis, Deo autem exiſtente in nobis, etiam Filius in nobis eſt, dicente ipſo filio, *Veniemus ego & Pater, & manſionem apud eum faciemus.* Porro quum deinde Filius ſit vita, in ſpiritu viuificari dicimur. *Qui* inquit, *excitauit Ieſum Chriſtum ex mortuis, viuificabit & mortalia veſtra corpora per ſpiritum ſuum habitantem in vobis.* Nobis porro viuificatis in ſpiritu, Chriſtus in nobis viuere dicitur. *Chriſto enim*, inquit, *concrucifixus ſum, viuo autem non iam ego, ſed viuit in me Chriſtus.* Et rurſum, Quemadmodum Filius opera quæ faciebat, patrem dicebat facere. *Pater enim*, inquit, *in me manens, ipſe facit opera illa: credite & me in Patre & Patrem in me eſſe, ſin minus, vel propter opera credite mihi:* Ita quæ in virtute ſpiritus operatus eſt Paulus, dixit Chriſti opera eſſe: non enim audebo quippiam loqui, quæ non operatus eſt Chriſtus per me ad obedientiam gentium in verbo & opere, in virtute ſignorum & miraculorum, in virtute Spiritus ſancti. Quum igitur talis ſit coniugatio & vnitas in Trinitate, quiſnam ſegregauerit aut filium à patre, aut Spiritum à filio? Aut quis ita temerarius erit, vt dicat inæqualem in ſe & diuerſæ naturæ Trinitatem eſſe? aut alterius eſſentiæ patrem quam filium? aut alienigenam eſſe, Spiritum ſanctum à filio? Quòd ſi quis denuo interroget, quomodo, quum ſpiritus inſit in nobis, dicatur filius in nobis eſſe? & quum filius inſit in nobis dicatur pater in nobis eſſe? aut quomodo quum Trinitas ſit, in vno ſignificetur Trinitas: aut quomodo, quum vnus inſit in nobis, Trinitas in nobis eſſe perhibeatur? Aut mihi primum diuidant à ſplendore lumen aut ſapientiam à ſapiente, aut dicant quomodo iſta ſint. Quòd ſi ne iſtud quidem poſſunt, multo magis furioſa temeritas eſt, iſtiuſmodi de Deo diſquirere. Deitas enim non demonſtratione rationum traditur, vt dictum eſt, ſed fide, & pia cogitatione cum religione. Si enim ea quæ ſunt de ſalutari cruce, non in ſapientia verborum, ſed in demonſtratione exhibitione que Spiritus & virtutis prædicauit Paulus, & ineffabilia verba audiuit in paradiſo, quæ non ſunt in poteſtate hominis vt loquatur, quomodo quis de ipſa ſancta Trinitate diſertè loqui poterit? Cæterum iſtiuſmodi perplexitatem ſanare licuerit primum fide, deinde iis quæ ſuperius dicta ſunt, nimirum vbi loquebamur de imagine, de ſplendore, de fonte, de fluuio, de ſubſtantia & forma. Quemadmodum in propria ſua imagine, eſt Filius in Patre, & ita Pater in Filio. Nam imbecillitatē interpretandi verbis iſtiuſmodi, & qualicunque comprehendendi conſolatione mitigans ſcriptura hoc genus ſimilitudinum nobis tradidit. Atque iſto modo propter temerariorum hominum incredulitatem ſimpliciter dicendum erit, atque ita ſi loquaris aut cogites, cum venia id licebit, ſcilicet vnam eſſe ſanctificationem quæ fit per Patrē, & Filium, & in

ὅτι ἐκ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ ἔδωκεν ἡμῖν τοῦ δὲ θεοῦ ὄντος ἐν ἡμῖν, ἔστι καὶ ὁ υἱὸς ἐν ἡμῖν· λέγοντος αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ· ἐλευσόμεθα ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ καὶ μονὴν πρὸς αὐτὸν ποιήσομεν· ἔστιν τοίνυν ζωῆς οὔσης τοῦ υἱοῦ, ἐγὼ γάρ φησιν εἰμὶ ζωή, ζωοποιεῖσθαι λεγόμεθα ἐν τῷ πνεύματι· ὁ γὰρ ἐγείρας, φησί, χριστὸν ἐκ νεκρῶν, ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν, διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ πνεύματος ἐν ὑμῖν. ζωοποιουμένων δὲ ἡμῶν ἐν τῷ πνεύματι, ζῇν αὐτὸς ὁ χριστὸς ἐν ἡμῖν λέγεται· χριστῷ γάρ, φησι, συνεσταύρωμαι, ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ· ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ χριστός· καὶ πάλιν, ὥσπερ ὁ υἱὸς ἅπερ ἐποίει ἔργα ἔλεγε τὸν πατέρα ἐργάζεσθαι· ὁ πατὴρ γάρ φησιν ὁ ἐν ἐμοὶ μένων, αὐτὸς ποιεῖ τὰ ἔργα· πιστεύετέ μοι ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· εἰ δὲ μή, διὰ τὰ ἔργα αὐτὰ πιστεύετέ μοι· ἵνα ὥσπερ ἐν δυνάμει πνεύματος ἐργάζετο ὁ παῦλος· ἔλεγε τοῦ χριστοῦ εἶναι τὰ ἔργα· ἐγὼ γὰρ τολμήσω τι λαλεῖν ὧν οὐ κατειργάσατο χριστὸς δι' ἐμοῦ εἰς ὑπακοὴν ἐθνῶν ἐν λόγῳ καὶ ἔργῳ, ἐν δυνάμει σημείων καὶ τεράτων ἐν δυνάμει πνεύματος ἁγίου· τοιαύτης δὲ συστοιχίας καὶ ἑνότητος τῆς ἐν τῇ τριάδι οὔσης, τίς αὖ εἴη λοιπὸν τὸν υἱὸν ἀπὸ τοῦ πατρὸς, ἢ τὸ πνεῦμα ἀπὸ τοῦ υἱοῦ, ἢ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς χωρίζων; ἢ τίς ἔτω τολμηρὸς, ὡς εἰπεῖν ἀνόμοιον καὶ ἑτεροφυῆ τῷ τελάδα πρὸς ἑαυτὸν, ἢ ἀλλοτριώσιον τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν, ἢ ξένον τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ; πῶς ἢ πῶτα ἐστιν, αὖτις πάλιν ἐρωτήσει ζητῶν. πῶς τοῦ πνεύματος ὄντος ἐν ἡμῖν λέγεται ὁ υἱὸς εἶναι ἐν ἡμῖν; τοῦτο υἱοῦ ὄντος ἐν ἡμῖν, λέγε δὴ ὁ πατὴρ εἶναι ἐν ἡμῖν; ἢ πῶς ἔτως τριάδος οὔσης ἐν ἑνί σημαίνεται τέλος; ἢ πῶς τοῦ ἑνὸς ὄντος ἐν ἡμῖν, ἢ τέλειος λέγεται; ἢ διελέτωσαν πρῶτον αὐτοὶ τοῦ ἀπαυγάσματος τὸ φῶς· ἢ τὴν σοφίαν τοῦ σοφοῦ, ἢ εἰ πάτωσαν πῶς ἐστι ταῦτα; εἰ δὲ μὴ τοῦ δυνάμενα, πολλῷ πλέον περὶ θεοῦ πιστὰ ζητεῖν μαινομένων ἐστὶ τὸ τόλμημα· ἡ γὰρ θεότης οὐκ ἐν ἀποδείξει λόγων, ὥσπερ εἴρηται, παραδίδοται, ἀλλ' ἐν πίστει καὶ εὐσεβεῖ λογισμῷ μετ' ἀληθείας· εἰ γὰρ καὶ τὰ περὶ τοῦ σωτηρίου σταυροῦ, οὐκ ἐν σοφίᾳ λόγων, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως ἐκήρυξεν ὁ παῦλος. καὶ ἀρρήτων δὲ ῥημάτων ἤκουσεν ἐν τῷ παραδείσῳ, ἃ μὴ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι, πῶς περὶ αὐτῆς ἁγιοτριάδος τις ἐξέφθεγξε δυνήσεται; ὁμοίως δ' οὐ τοιαύτην ἀποφάσιν δυνήσεται τις θεραπεύσας προηγμένως μὲν, ἧ πιστὰ ἔπεται, ἐκ τῶν προφημένων· φημὶ δὴ, τῆς εἰκόνος πρὸς τὸ ἀπαυγάσματος, τῆς πηγῆς καὶ ποταμοῦ πρὸς ὑποστάσεως καὶ χαρακτῆρος· ὥσπερ γὰρ ἐν ἰδίᾳ εἰκόνι ἐστὶν ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ, οὕτως καὶ ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ· καὶ γὰρ καὶ τὸ ἀδυνάτον τῆς διὰ λόγων ἑρμηνείας· καὶ τοῦ καταλαβεῖν τὰ τοιαῦτα παραμυθουμένη ἡ θεία γραφὴ, πιστὰ καὶ παραδέ-

γματα ἔδωκεν ἡμῖν· οὕτως διὰ τὴν ἀπιστίαν τῶν τολμηρῶν λέγειν ἀπλούστερον· καὶ λέγειν ἀκινδύνως· καὶ μετὰ συγγνώμης νοεῖν ἐξ ἧς καὶ πιστεύειν ἕνα εἶναι τὸν ἁγιασμὸν. τὸν ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ,

ἐν πνεύματι ἁγίῳ γινόμενον· καὶ γὰρ ὥσπερ γέννημα μονογενὲς ὁ υἱός ἐστιν, ἕτως ἓν τὸ πνεῦμα τὸ διδόμενον καὶ πεμπόμενον, ἓν αὐτὸ ἐν καὶ οὐ πολλὰ ἀλλ' οὐκ ἐκ πολλῶν ἕν, ἀλλὰ μόνον αὐτὸ τὸ πνεῦμα· ἑνὸς γὰρ ὄντος καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ ζῶντος καὶ λόγου, μίαν εἶναι δεῖ τελείαν καὶ πληρῆ τὴν ἁγιαστικὴν καὶ φωτιστικὴν ζωήν, ἣν ἐνεργάζεται αὐτὸ καὶ δωρεᾶται, ἡ πῆγε ἐκ πατρὸς λέγεται ἐκπορεύεσθαι, ἐπειδὴ τὸ Λόγου τοῦ ἐκ πατρὸς ὁμολογουμένου ἐκλάμπει, καὶ ἀποστέλλεται, καὶ δίδοται. ἀμέλει ὁ μὲν υἱὸς, τοῦ πατρὸς ἀποστέλλεται· ἕτω γάρ, φησὶν, ὁ θεὸς ἠγάπησε τὸν κόσμον, ὥστε τὸν ἴδιον αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν· ὁ δὲ υἱὸς, τὸ πνεῦμα ἀποστέλλει· ἐὰν γάρ, φησὶν, ἐγὼ ἀπέλθω, ἀποστελῶ τὸν Παράκλητον· καὶ ὁ μὲν υἱὸς, τὸν πατέρα δοξάζει· λέγων, πάτερ ἐγώ σε ἐδόξασα· τὸ δὲ πνεῦμα, δοξάζει τὸν υἱόν· ἐκεῖνος γάρ, φησὶν, ἐμὲ δοξάσει· καὶ ὁ μὲν υἱὸς φησὶν, ἃ ἤκουσα παρὰ τοῦ πατρὸς, ταῦτα καὶ λαλῶ εἰς τὸν κόσμον· τὸ δὲ πνεῦμα, ἐκ τοῦ υἱοῦ λαμβάνει· ἐκ τοῦ ἐμοῦ γὰρ λήψεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν, φησί. καὶ ὁ μὲν υἱὸς, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ πατρὸς ἦλθε· τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον, φησὶν, ὃ πέμψει ὁ πατὴρ ἐν τῷ ὀνόματί μου· τοιαύτην οὖν τάξιν καὶ φύσιν ἔχοντος τοῦ πνεύματος πρὸς τὸν υἱὸν οἵαν ὁ υἱὸς ἔχει πρὸς τὸν πατέρα, πῶς ὁ τοῦτο κτίσμα λέγων, ἃ τὸ αὐτὸ καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ ἐξαναγκὲς φρονήσει; εἰ γὰρ ἔστι τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ κτίσμα, ἀκόλουθον ἂν λέγειν αὐτοὺς καὶ τὸν λόγον τοῦ πατρὸς εἶναι κτίσμα· τοιαῦτα γὰρ οἱ ἀρειανοὶ φαντασθέντες, εἰς τὸν κατὰ καιρὸν Ἰουδαϊσμὸν πεπλώκασιν· οἱ δὲ τὰ ἀρείου μὲν φρονεῖν ἀποστρεφόμενοι, περὶ δὲ τοῦ πατρὸς τὰ αὐτὰ λέγοντες, φοβηθέντων καὶ τὰ ἐκείνου ῥήματα καὶ μὴ ἀσεβεῖν ὀφθῶσιν εἰς τὸ πνεῦμα· ὥσπερ γὰρ ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ ὢν ἐν ᾧ καὶ ὁ πατὴρ ἐστιν οὐκ ἔστι κτίσμα· ἀλλ' ἴδιον τῆς πατρὸς οὐσίας, τοῦτο γὰρ καὶ ὑμεῖς προσποιεῖσθε λέγειν, ἕτως ἓν τὸ πνεῦμα τὸ ἐν τῷ υἱῷ, ἐν ᾧ καὶ ὁ υἱός ἐστιν, οὐ θεμιτὸς τοῖς κτίσμασι συνάπτειν οὐδὲ διαιρεῖν αὐτὸ ἀπὸ τοῦ λόγου, καὶ ἀπλῆ τὴν τριάδα κατασκευάζειν· τῶν μὲν οὖν ῥητῶν τῆς προφητικῆς καὶ τῆς ἀποστολικῆς χάριν· ὧν τὴν ἀφέλειαν φοβηθέντες ὑπῆτησαν ἑαυτοὺς, ἀρκεῖ ἀφ' ἑαυτῶν διελέγξαι τὴν ἐκ τῆς ἀμαθίας τῶν τροπικῶν δυσφημίαν· ἴδωμεν δὲ λοιπὸν καὶ αὐτὰ τὰ ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς περὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου λεγόμενα, καὶ ὡς δόκιμοι τραπεζίται ἀκριβώσωμεν· εἰ ἴδιόν τι περὶ τὰ κτίσματα ἔχει τὸ πνεῦμα, ἢ ἴδιον τοῦ θεοῦ ἐστιν, ἵνα ἢ κτίσμα αὐτὸ εἴπωμεν, ἢ ἄλλο μὲν τῶν κτισμάτων· ἴδιον δὲ καὶ ἐν τῇ ἀγεννήτῳ τριάδι τῆς θεότητος, τάχα καὶ ἕτως ἐντραπῶσι μαθόντες ὅσον ἀπόδη τῶν θείων λογίων τὰ ἐφορμηθέντα παρ' αὐτῶν τῆς βλασφημίας ῥήματα· τὰ κτίσματα τίνων, ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν ἀρχὴν ἔχοντα τοῦ γίνεσθαι· ἐν ἀρχῇ γὰρ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς. ἐκ δὲ τοῦ θεοῦ λέγεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐδεὶς γὰρ φησιν οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ. ἕτως

& in Spiritu Sancto. Nam quemadmodum Filius germen vnigenitum, ita & ſpiritus qui à Filio datur & mittitur, vnus & ipſe eſt, & non multi, neque vnus ex multis. Quum enim vnus ſit Filius viuens ſermo, vnam oportet eſſe perfectam & plenam ſanctificatricem illam & illuminatricem vitam, vim ſcilicet & facultatem eius & donationem quæ à Patre dicitur procedere, quoniam à Verbo Patris deſumit, & mittitur & donatur, maxime quia Filius à Patre mittitur, ita enim inquit, *Sic Deus dilexit mundum, vt Filium ſuum vnigenitum daret.* Filius porro ſpiritum emittit, quum ſic loquatur, *Ego autem ſi abſceſſero mittam paracletum.* Et Filius Patrem glorificans, *Pater*, inquit, *ego glorificaui te*, ſpiritus vero glorificat Filium. *Ille enim*, prout ait, *me glorificabit*: filique verba ſunt. *Quæ audiui a Patre, hæc loquor ad mundum.* Spiritus porro à Filio accipit: *De meo enim*, inquit, *accipiet, & annunciabit vobis.* Et Filius in nomine Patris venit. Spiritum vero ſanctum, inquit, *quem mittet Pater in nomine meo.* Quum igitur iſtiuſmodi ordinem & naturam habeat ſpiritus ad Filium, qualem Filius habet ad Patrem, qui fieri poteſt, vt qui ſpiritum creaturam dicit, non illud idem neceſſario & de Filio ſentiat? Si enim Filij ſpiritus creatura eſt, conſequens eſt vt dicant, etiam Verbum Patris creaturam eſſe. Iſtiuſmodi phantaſmata cum Ariani excogitaſſent, in Caiphæ Iudaiſmum proruerunt. Iſti vero qui ſe ſimulant Arianica non ſapere, ne ſapiant contra Spiritum Sanctum, ſed & quemadmodum abominantur Arij verba, ita quoque caueant, ne contra Spiritum Sanctum ſe impios præbeant. Vt enim Filius qui in Patre eſt, & pater viciſſim qui in eo eſt, creatura non eſt, ſed ex propria ſubſtantia ſui Patris (Nam & hoc vos ſimulatis dicere) ita quoque ſpiritum qui eſt in Filio, & viciſſim Filium in eo, nefas eſt creaturis coniungere, aut ſeparare à Verbo, & imperfectam Trinitatem conſtruere. Quātum igitur attinet ad dicta Prophetica & Apoſtolica, quorum ſententiam deformantes ſeipſos deceperunt, ſufficiunt iſta quæ iam diximus, ad inſcitias & blaſphemias Tropicorum redarguendas. Videamus iam ſingula ſeorſum, quæ in ſacris literis de Spiritu ſancto referuntur, & veluti probi trapezitæ examinemus, an proprium aliquid habeat Spiritus Sanctus cum rebus creatis, an contra proprius ſit Dei, vt eſt, vel creaturam dicamus, aut aliud diuerſum à creaturis, & tale quod proprium increabilis Trinitatis habeatur; Forſan vel ſic pudefieri poterint, quum didicerint, quantum abludant à ſacris eloquiis, ſua, quæ ipſi commenti ſunt, blaſphemiæ verba. Res conditæ, ex non exiſtentibus exiterunt, quum habeant principium ſuæ eſſentiæ. Siquidem *in principio creauit Deus, cælum & terram*, & omnia quæ in iis ſunt. Ex Deo autem dicitur ſpiritus: *Nemo enim*, inquit, *nouit quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis, qui eſt in illo:*

ta quæ sunt Dei, nemo nouit, nisi spiritus Dei. Nos autem non spiritum mundi accepimus, sed spiritũ qui ex Deo est. Quæ igitur secundum ista verba cognatio est Spiritu sancto cum creaturis? quum creaturæ aliquando non erant, Deus autem semper sit, ex quo Spiritus sanctus? Quod autem ex Deo est, non est ex nihilo, neq; conditum quippiam in se habere poterit. Quis igitur amentes istos sustineat, qui & ipsi in corde suo loquuntur, non est Deus? Nam quemadmodum nemo cognoscit quę sunt hominis nisi spiritus qui est in illo: ita quoq; quæ sunt Dei, nemo nouit nisi spiritus qui est in Deo, qui etiã profunda Dei scrutatur. Siquidem iste qui hoc inficiabitur, euadet vt dicat spiritum hominis extra hominem esse, & verbum quod in Patre est, & Spiritum sanctum, creaturas esse, Rursum spiritus iste, spiritus sanctificationis & renouationis & est & dicitur, quum Paulus dicat, Iesu Christo Domino nostro Dei Filio per virtutem declarato, secundum spiritum sanctificationis, ex resurrectione mortuorum. Iterũque idem ipse dicat, Sed sanctificati estis, sed iustificati estis, in nomine Domini nostri Iesu Christi, & in spiritu Dei nostri. Et ad Titũ scribens: *Bonitas & humanitas apparuit Saluatoris nostri, non ex operibus iustificationis, quæ fecimus nos, sed secundũ suam misericordiam saluauit nos, per lauacrũ regenerationis & renouationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abundanter per Iesum Christũ Saluatorem nostrum, vt iustificati gratia ipsius heredes redderemur secundũ spẽ æternæ vitæ.* Creaturę autẽ non dant, sed accipiunt sanctificationem & renouationẽ: *Emittis*, inquit, *spiritum tuum & creabuntur, & renouabis faciem terræ.* Paulus quoque ad istum modum, *Nam impossibile est*, inquit, *semel illuminatos & gustu imbutos cælestis doni, & participes redditos Spiritus sancti.* Quod igitur non sanctificatur ab illo, neque participes redditur sanctificationis, sed sanctificationem impartit, in quo creaturæ omnes sanctificantur, quomodo illud fuerit vnum ex vulgo rerum conditarum? aut proprium illorum, cui se in participatum impendit? Necessum.n. est, iis qui hoc loquuntur, dicere etiam, filium per quem omnia sunt condita, vnum esse ex hoc vulgo vniuersitatis. Spiritus quoque viuificator dicitur: *Qui excitauit enim*, inquit, *Iesum Christum ex mortuis, viuificabit mortalia corpora vestra per inhabitãtẽ in vobis spiritum.* Et Dominus est ipsissima vita, & dux & subministrator vitæ, vt inquit Petrus. Dixit porro illis Dominus, *Aqua quam ego dabo ei, fiet in illo fons aquæ salientis in vitam æternam. Hoc autem dixit de spiritu, quem acceperuri erant credentes in eũ.* Creaturæ vero, vt diximus viuificantur per eum: Iam quod non aliunde particeps redditur vitæ, sed aliis impartitur, & viuificat res conditas, quam habet cognationẽ eũ creaturis? aut quomodo hoc ipsũ fuerit vnũ ex creaturis, quæ in illo per Verbũ viuificatur? Iam &

ἄτως καὶ τὰ τοῦ θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ, ἡμεῖς δὲ οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἐκ θεοῦ πίστιν ἐκ τῶν κεχαρισμένων συγχωρήσαντι πνεύματι πρὸς τὰ κτίσματα; τὰ μὲν γὰρ κτίσματα, οὐκ ἰῶ· οὐ θεὸς ὢν ἐστιν, ἐξ οὗ καὶ τὸ πνεῦμα· τὸ δὲ ἐκ τοῦ θεοῦ, οὐκ ἂν εἴη ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, οὐδὲ κτίσμα· ἵνα μὴ κατ' ἐκείνους καὶ ὃ ἐξ οὗ ἐστι τὸ πνεῦμα, κτίσμα εἶναι νομισθῇ· τίς οὖν τῶν τοιούτων ἀφρόνων ἀνέξεται, λεγόντων ἐν αὐτοῖς ἐν καρδίᾳ μὴ εἶναι θεόν; καθὼς γὰρ οὐδεὶς οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ ἐν αὐτῷ πνεῦμα, πῶς ἂν ὁ δύσφημον ἀνέξη λέγων κτίσμα τὸ ἐν τῷ θεῷ πνεῦμα, τὸ δὲ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ ἐρευνῶν; μαθήσεται γὰρ ἐκ τούτων εἰπεῖν ὁ πιστός, τὸ μὲν τοῦ ἀνθρώπου πνεῦμα ἔξωθεν αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι· τὸν δὲ ἐν τῷ πατρὶ λόγον καὶ τὸ πνεῦμα, εἶναι κτίσματα. πάλιν τὸ πνεῦμα ἁγιωσύνης καὶ ἀνακαινώσεως, ἔστι τε καὶ λέγεται τὸ πνεῦμα· γράφει γὰρ ὁ παῦλος· τοῦ ὁρισθέντος ἐν δυνάμει κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν Ἰησοῦ χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν, καὶ πάλιν φησίν· ἀλλ' ἠγιάσθητε· ἀλλ' ἐδικαιώθητε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ, καὶ ἐν τῷ πνεύματι τοῦ θεοῦ ἡμῶν· ὅτε καὶ πρὸς τίτον γράφων ἔλεγεν, ὅτε ἡ χρηστότης καὶ ἡ φιλανθρωπία ἐπεφάνη τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θεοῦ, οὐκ ἐξ ἔργων δικαιοσύνης ἃ ἐποιήσαμεν ἡμεῖς· ἀλλὰ κατὰ τὸ αὐτοῦ ἔλεος ἔσωσεν ἡμᾶς διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας καὶ ἀνακαινώσεως πνεύματος ἁγίου· οὗ ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς πλουσίως διὰ Ἰησοῦ χριστοῦ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν· ἵνα δικαιωθέντες τῇ ἐκείνου χάριτι, κληρονόμοι γενηθῶμεν κατ' ἐλπίδα ζωῆς αἰωνίου· τὰ δὲ κτίσματα, ἁγιαζόμενα εἰσι καὶ ἀνακαινιζόμενα· ἐξαπέστειλεν γὰρ τὸ πνεῦμά σου καὶ κτισθήσονται· καὶ ὁ παῦλος δέ φησιν· ἀδυνάτους γὰρ τοὺς ἅπαξ φωτισθέντας· γευσαμένους τε τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπουρανίου, καὶ μετόχους γενηθέντας πνεύματος ἁγίου· τίνων μὲν ἁγιαζόμενον τὰ δὲ ἕτερα· μηδὲ μέτοχον ἁγιασμοῦ· ἀλλ' αὐτὸ μεθεκτὸν ὄν· ἐν ᾧ καὶ τὰ κτίσματα πάντα ἁγιάζεται, πῶς ἂν εἴη ἐν τοῖς πᾶσιν, ἢ ἴδιον τῶν μετεχόντων αὐτοῦ; ἀνάγκη γὰρ τοῖς τοῦτο λέγουσιν, εἰπεῖν καὶ τὸν υἱὸν δι' οὗ τὰ πάντα γέγονεν, ἕνα τῶν πάντων εἶναι· πνεῦμα ζωοποιοῦν λέγεται· ὁ ἐγείρας γὰρ φησιν Ἰησοῦν χριστὸν ἐκ νεκρῶν, ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν, διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ πνεύματος ἐν ἡμῖν· καὶ ὁ μὲν κύριός ἐστιν ἡ αὐτοζωή· καὶ ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς, ὡς εἶπεν ὁ πέτρος. ἔλεγε δὲ αὐτοῖς ὁ κύριος· τὸ ὕδωρ ὃ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος ἁλλομένης εἰς ζωὴν αἰώνιον· τοῦτο δὲ ἔλεγε περὶ τοῦ πνεύματος οὗ ἔμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν· τὰ δὲ κτίσματα ὡς ἔφημεν, ζωοποιούμενά ἐστι δι' αὐτοῦ· τὰ δὲ μὴ μετέχον ζωῆς, ἀλλ' αὐτὸ μετεχόμενον καὶ ζωοποιοῦν τὰ κτίσματα, ποίαν ἔχει συγγένειαν πρὸς τὰ γενητά; ἢ πῶς ὅλως ἂν εἴη τῶν κτισμάτων, ἅπερ ἐν ἐκείνῳ φησὶ διὰ τοῦ λόγου ζωοποιῆται;

κτίσμα

χρίσμα λέγεται τὸ πνεῦμα, καὶ ἔστι σφραγὶς, ὁ μὲν γὰρ ἰωάννης γράφει· καὶ ὑμεῖς τὸ χρίσμα ὃ ἐλάβετε παρ' αὐτοῦ, μένει ἐν ὑμῖν· καὶ οὐ χρείαν ἔχετε ἵνα τις διδάσκῃ ὑμᾶς· ἀλλὰ ὡς τὸ αὐτὸ χρίσμα διδάσκει ὑμᾶς περὶ πάντων· καὶ ἐν τῷ προφήτῃ ἡσαΐᾳ γέγραπται, πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμέ· οὗ ἕνεκεν ἔχρισέ με· ὁ δὲ παῦλος φησὶν· ἐν ᾧ καὶ πιστεύσαντες, ἐσφραγίσθητε εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως· ἐν ᾗ τὰ μὲν κτίσματα οὕτω σφραγίζεται καὶ χρίεται· καὶ περὶ πάντων διδάσκεται· τὸ δὲ πνεῦμα χρίσμα ἐστὶ σφραγὶς ἐστιν ἐν ᾧ χρίει ἐστὶ σφραγίζει ὁ λόγος καὶ τὰ πάντα, ποία ὁμοιότης ἢ ἰδιότης τοῦ χρίσματος ἐστὶ τοῦ σφραγίδος πρὸς τὰ χριόμενα ἐστὶ σφραγιζόμενα; οὐκοῦν καὶ κατὰ τοῦτο οὐκ ἂν εἴη τῶν πάντων αὐτὸς· ἡ γὰρ ἂν εἴη σφραγὶς ἐκ τῶν σφραγιζομένων, ἀλλ' ἰδιόν ἐστι τοῦτο τὸ χρίον καὶ ἐστὶ σφραγίζον καὶ λόγος· τὸ μὲν γὰρ χρίσμα, πρὸς ὀσμὴν εὐωδίαν καὶ πρὸς τὸ χεῖρον ἔχει· οἱ δὲ χριόμενοι τούτῳ μεταλαμβάνοντες λέγονται, χριστοῦ εὐωδία ἐσμὲν· ἡ δὲ σφραγὶς, τοῦ χριστοῦ σφραγίζοντος ἐστὶ καὶ ταύτης οἱ σφραγιζόμενοι μετέχουσι, μορφούμενοι κατ' αὐτὸν· λέγοντος· τεκνία μου· οὓς πάλιν ὠδίνω, ἄχρις οὗ μορφωθῇ χριστὸς ἐν ὑμῖν· ὅταν δὲ σφραγιζόμενοι ἀκόλουθοι καὶ κοινωνοὶ θείας φύσεως γινόμεθα· ὡς εἶπεν ὁ πέτρος, καὶ ὅταν μετέχῃ πᾶσα ἡ κτίσις τοῦ λόγου ἐν τῷ πνεύματι· καὶ διὰ τοῦ πνεύματος, λεγόμεθα πάντες μέτοχοι θεοῦ· οὐκ οἶδα πῶς γάρ, φησὶν, ὅτι ναὸς θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν; εἴ τις τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ φθείρει· φθερεῖ τοῦτον ὁ θεὸς· ὁ γὰρ ναὸς τοῦ θεοῦ, ἅγιός ἐστιν οἵτινες ἐστὲ ὑμεῖς· κτίσμα ἢ ἐκ τοῦ πνεύματος τὸ ἅγιον, οὐκ ἄν τις ἐν αὐτῷ μετουσίαν τοῦ θεοῦ γένοιτο ἡμῖν· ἀλλ' ἢ ἄρα κτίσματι μὲν συνηπόμεθα, ἀλλοτρίοι δὲ τῆς θείας φύσεως ἐγινόμεθα, ὡς καθ' μηδὲν αὐτῆς μετέχοντες· νῦν δὲ ὅτι λεγόμεθα μέτοχοι χριστοῦ καὶ μέτοχοι θεοῦ, δείκνυσι τὸ ἐν ἡμῖν χρίσμα καὶ ἡ σφραγὶς, μὴ ἔσται τῶν γενητῶν φύσεως, ἀλλὰ τοῦ ἰδίου, διὰ τοῦ ἐν αὐτῷ πνεύματος συναπτόντος ἡμᾶς πατρὶ. τοῦτο γὰρ ἰωάννης ὡς ἐντεῦθεν ἄρξασθαι διδάσκων ἔγραψεν· ἐν τούτῳ γινώσκομεν ὅτι ἐν τῷ θεῷ μένομεν καὶ ὁ θεὸς ἐν ἡμῖν, ὅτι ἐκ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ ἔδωκεν ἡμῖν· εἰ δὲ τῇ τοῦ πνεύματος μετουσίᾳ γινόμεθα κοινωνοὶ θείας φύσεως· μανείη πάντως λέγων τὸ πνεῦμα τῆς κτίσεως φύσεως καὶ μὴ τῆς τοῦ θεοῦ. διατοῦτο γὰρ καὶ ἄνθρωπος γίνεται· καὶ δι' αὐτοῦ θεοποιοῦται· εἰ δὲ θεοποιεῖ, οὐκ ἀμφίβολον ὅτι ἡ τούτου φύσις θεοῦ ἐστι· καὶ ἔτι φανερώτερον εἰς ἀναίρεσιν τῆς αἱρέσεως ταύτης, ἐν τῷ ἑκατοστῷ τριτῷ ψαλμῷ ἄδεται ὡς ἔμπροσθεν εἴπομεν, ἀπαναιρεῖς τὸ πνεῦμα αὐτῶν καὶ ἐκλείπουσι· καὶ εἰς τὸν χοῦν αὐτῶν ἐπιστρέφουσιν· ἐξαποστελεῖς τὸ πνεῦμά σου καὶ κτισθήσονται· καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς· ὁ δὲ παῦλος, γράφει τίτῳ· διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας καὶ ἀνακαινώσεως πνεύματος ἁγίου οὗ ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς πλουσίως διὰ ἰησοῦ χριστοῦ· ἡ δὲ ὁ πατὴρ διὰ τοῦ λόγου ἐν πνεύματι ἁγίῳ κτίζει τὰ πάντα καὶ ἀνακαινίζει,

Iam & vnguentum dicitur ſpiritus, & ſigillum eſt, quum Ioannes ſcribat, *Et vnctio, quam accepiſtis ab eo, manet in vobis, nec opus habetis vt quiſpiam vos doceat, ſed vt eius vnctio nimirum ſpiritus eius, doceat vos in omnibus.* In Eſaia item ſcriptum eſt, *Spiritus Domini ſuper me, eò quòd vnxerit me*, Paulus autem ait. *Inquo quum credideritis, ſignati eſtis in diem redemptionis.* Quòd ſi res conditæ eo ſignantur & inunguntur, & de omnibus docentur: ipſe autem ſpiritus & ſigillum & vnguentum eſt, in quo omnia inungit & ſignat verbum, quæ igitur ſimilitudo aut proprietas vnguenti aut ſigilli cũ inunctis & ſigillatis? Quapropter ſecundum iſtas rationes, non fuerit vnus ex numero iſtius vniuerſitatis, Nunquam enim fuerit ſigillum, vnum ex iis quæ ſunt ſigillata: neque vnguentum ex numero eorum quæ ſunt inuncta. Sed proprium Verbi quod inungit & obſignat. Vnguentum enim fragrantiam, & halitum inunctoris habet, quo quum inuncti fuerint, & participes redditi, dicunt de ſe, *Chriſti bonus odor ſumus*. Sigillum porro formam Chriſti ſigillantis habet, eiuſque participes efficiuntur, qui ſignantur ſecundum eam ſpeciem conformati, dicente Apoſtolo, *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Chriſtus in vobis*: ita porro conſignati, merito conſortes efficimur diuinæ naturæ, vt Petrus dixit. Atque ita omnis creatura particeps fit Verbi in ſpiritu, & per ſpiritum dicimur omnes participes Dei: *Non ſcitis enim*, inquit, *quòd templum Dei ſitis, & ſpiritus Dei habitat in vobis? Si quis templum Dei perdit, perdet & illum Deus: templum enim Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos*. Iam ſi ſpiritus creatura eſſet, non efficeretur per eum conſociatio Dei in nobis, ſed creaturæ coniungeremur, alienaq; à diuina natura redderemur, vt nuſquã eius participes facti. Nunc vbicunq; dicimur participes Chriſti: Dei etiam participes dicimur. Conſtat igitur vnguentum, quo imbuti ſumus, & ſigillum quo ſignati ſumus, non eſſe naturæ rerum conditarum, ſed filij, ob ſpiritum qui in eo eſt, qui nos coaptat patri. Id enim Ioannes (vt ſuperius dictum) docuit: *In hoc cognoſcimus quòd in Deo manemus, & ipſe in nobis, quoniam de ſpiritu ſuo dedit nobis*. Si autem ex præſentia ſpiritus qui nobiſcum eſt, efficimur conſortes diuinæ naturæ, inſanierit profecto, ſi quis hoc dicat fieri per ſpiritum creatum, & non per ſpiritum Dei. Ob eam enim cauſam in hominib. eſt, & ij in quibus eſt, deificantur. Quòd ſi ille deificet, ambiguum eſſe non poteſt, quin huius natura, Dei ſit natura. Iam & illud clarius euertit iſtiuſmodi hæreſim, quod in 103. Pſalmo cantitur. *Auferes ſpiritum eorum & deficient & in pulueremſuum reuertentur, Emittes Spiritum tuum & creabuntur, & renouabis faciem terræ*. Paulus quoque ita ad Titum, *Per lauacrũ regenerationis & renouationis Spiritus S. quem effudit in nos abunder per Ieſum Chriſtũ*. Si autem Pater per Verbum in Spiritu ſancto creat omnia ac renouat,

quæ similitudo aut cognatio creatori ad creaturas? aut quomodo vlla ratione illud, in quo creat omnia, creatura fuerit? Comitatur enim istiusmodi maledicentiam etiam blasphemia in Christum: vt qui dicant spiritum creaturam esse, dicant quoq; verbum, per quod omnia condita sunt, creaturam esse. Quinetiam Filij imago est & dicitur spiritus. Quos enim præcognouit, eos etiam prædestinauit conformes imaginis Filj sui. Igitur quum pro eorum confessione filius res condita non sit, neque etiam eius imago res condita fuerit: Qualis enim est imago, talem eum oportet esse cuius est imago. Quapropter merito & congruenter confitentur filium nō esse creaturam, quum sit imago Patris: Qui igitur adnumerat creaturis Spiritum sanctum, omnino in eadem classe cōnumerat filium, cáq; re etiam conuitiosus est & in Patrem, ob eam quam infert in ipsius imaginē, blasphemiam. Ergo non est ex numero creaturarum spiritus, quum demonstratum sit, illum potius esse proprium filij, & non alienū à Deo. Quin & illa est scita eorum percunctatio. Si ex Deo est, inquiunt, spiritus quare non & ipse quoque filius appellatur? Demonstratum hoc est antea, præceps & temerarium esse: demonstrabitur etiam nunc. Nihilo enim minus, tametsi filius non appelletur in scripturis, sed spiritus Dei, æquè tamē in Deo & ex Deo esse cōmemoratur, vt Apostolus scripsit: Quod si filius, ideo quia ex Deo & Patre est, proprius ipsius substantiæ est, necesse est & spiritū qui ex Deo esse dicitur, proprium esse secundum substantiam filij. Certe quia dominus est filius, etiā spiritus ipse dicitur adoptionis, siue eius iuris, quo quis filius efficitur, Ac rursum: Quia filius sapientia & veritas est, scriptum est & Spiritum sapientiæ & veritatis esse. Porro Filius est potentia Dei, & Dominus gloriæ, itidem quoque Spiritus, spiritus potentiæ, & spiritus gloriæ dicitur, atq; ita de vnaquaque persona scriptura loquitur: Paulo quidem ad Corinthios scribente, *Si enim cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent*, eodē quoque & alibi, *Non enim accepistis iterum spiritum seruitutis ad timorem, sed spiritum adoptionis*. ac rursum, *Emisit Deus spiritum Filii sui in corda nostra, clamantem, Abba Pater*. Petro autem scribente, *Si vituperemur ob nomen Christi, beati, quoniam gloria & potentia & Dei spiritus requiescit in nobis*; Quin & Dominus spiritum pronunciauit spiritum veritatis & consolatorē. Ex quibus declaratur perfectam esse Trinitatem. Nam in eo Verbum creaturam diuinam reddens glorificat, dum nos filios efficit, & Patri conciliat. Quod autem vnà cum verbo glorificat creaturam, illud creaturam esse impossibile est: & quod creaturā efficit, vt filiorum vicem obtineat, id à filio esse alienum non potest, quia requirēdus esset alius spiritus, vt per eum creatura coaptaretur filio. Nō igitur in numero rerum conditarum est spiritus, sed deitati Patris proprius ac suus: in quo autem deificatur creatura, id nunquā fuerit extra Patris Deitatem. Quòd autē supra res cōditas sit spiritus, & aliud

ποία ὁμοιότης ἢ συγγένεια τῷ κτίζοντι πρὸς τὰ
κτίσματα; ἢ ὅλως πῶς ἂν εἴη, ἐν ᾧ κτίζεται τὰ
πάντα, κτίσμα; ἀκολουθεῖ γὰρ τῇ πικρᾷ ἡ δυσ-
φημία καὶ εἰς τὸν υἱὸν βλασφημία. ὥστε τοὺς λέ-
γοντας τὸ πνεῦμα κτίσμα, εἰπεῖν ὅτι καὶ ὁ λόγος,
δι' οὗ τὰ πάντα ἐκτίσθη, κτίσμα ἐστίν· ἀκολου-
θεῖ γὰρ τῷ υἱῷ λεχθῆναι ὃ ἐστι τὸ πνεῦμα· ὃς γὰρ ἔγνω, φησί, προ-
ώρισε συμμόρφους τῆς εἰκόνος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. ὁμοίως
οὖν τοῦ υἱοῦ κατ' ἐκείνους ὁμολογουμένου μὴ εἶναι κτί-
σμα, οὐκ ἂν εἴη οὐδὲ ἡ τούτου εἰκὼν κτίσμα· ὁ-
ποία γὰρ ἂν εἴη ἡ εἰκών, εἶναι πιστεύειν ἀνάγκη,
καὶ τὸν οὗ ἐστιν ἡ εἰκών· ὅθεν εἰκότως καὶ πρεπόν-
τως ὁ λόγος ὁμολογεῖται μὴ ὢν κτίσμα, εἰκὼν
τοῦ πατρὸς ὑπάρχων· ἆρα τοῖς κτίσμασιν ὁ
συναριθμῶν τὸ πνεῦμα, πάντως καὶ τὸν υἱὸν
ἐν τούτοις συναριθμήσει· δυσφημῶν ἐν πρώτῳ
καὶ τὸν πατέρα, διὰ τὴν εἰς τὴν εἰκόνα αὐτοῦ
δυσφημίαν. ἆρα οὖν, οὐ τῶν κλισμάτων ἐστὶ τὸ
πνεῦμα· καὶ δεδεικται μᾶλλον ἴδιον εἶναι τοῦ υἱοῦ,
καὶ οὐ ξένον τοῦ θεοῦ· καὶ γὰρ κἀκεῖνο, τὸ σοφὸν
αὐτῶν ἐρώτημα· εἰ οὐκ ἦν τοῦ θεοῦ ἐστι τὸ πνεῦμα, διὰ
τί μὴ λέγεται καὶ αὐτὸς υἱός· δέδεικται μὲν ἐν τοῖς
ἔμπροσθεν ἤδη, πρόπετὲς καὶ τολμηρὸν, δείκνυται
δὲ καὶ νῦν οὐδὲν ἧττον· εἰ γὰρ καὶ μὴ υἱὸς ἐλέχθη
ἐν ταῖς γραφαῖς, ἀλλὰ πνεῦμα θεοῦ· ἐν αὐτῷ τῷ
θεῷ καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ ἐστιν· ὡς ὁ ἀπόστολος
ἔγραψεν. Εἰ δὲ ὁ υἱὸς ἐπειδὴ ἐκ τοῦ θεοῦ ἐστιν ἴ-
διόν τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἐστιν, ἀνάγκη καὶ τὸ πνεῦμα
ἐκ τοῦ θεοῦ λεγόμενον, ἴδιον εἶναι κατ' οὐσίαν τοῦ υἱοῦ·
ἀμέλει τοῦ κυρίου ὄντος υἱοῦ, αὐτὸ πνεῦμα κρί-
ται πνεῦμα υἱοθεσίας· καὶ πάλιν τοῦ υἱοῦ ὄντος
σοφίας καὶ ἀληθείας· γέγραπται τὸ πνεῦμα εἶ-
ναι πνεῦμα σοφίας καὶ ἀληθείας· πάλιν τὸ μὲν
υἱός ἐστι δυνάμεως θεοῦ καὶ κυρίου τῆς δόξης· τὸ δὲ
πνεῦμα λέγεται πνεῦμα θεοῦ καὶ πνεῦμα τῆς δό-
ξης· οὕτως ἐφ' ἑκάστου τῆς γραφῆς λεγούσης· τοῦ
μὲν παύλου γράφοντος κορινθίοις· εἰ γὰρ ἔγνω-
σαν οὐκ ἂν τὸν κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν· καὶ
ἐν ἑτέροις· οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας πάλιν
εἰς φόβον· ἀλλ' ἐλάβετε πνεῦμα υἱοθεσίας· καὶ
αὖθις, ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ
εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν· κράζον, ἀββᾶ ὁ πατήρ· ὁ
δὲ πέτρος, ἔγραφεν· εἰ ὀνειδιζόμεθα ἐν ὀνό-
ματι χριστοῦ, μακάριοι· ὅτι τὸ τῆς δόξης καὶ
ὡσαύτως πνεῦμα, ἐφ' ὑμᾶς ἀναπέπαυται· ὁ
δὲ κύριος εἴρηκε πνεῦμα τῆς ἀληθείας καὶ πα-
ράκλητον εἶναι τὸ πνεῦμα, ἐξ οὗ δείκνυται πλέον
εἶναι τοῦ τριάδα· ἐν τούτῳ γ' οὖν ὁ λόγος
τῷ κτίσιν δοξάζει, θεοποιῶν ἅμα καὶ υἱοποιῶν,
προσάγει τῷ πατρί· τὸ δὲ συναπτὸν τῷ λόγῳ
τῷ κτίσιν, οὐκ ἂν εἴη αὐτὸ τῶν κτισμάτων· καὶ τὸ
υἱοποιεῖν δὲ τῷ κτίσιν, οὐκ ἂν εἴη ξένον τοῦ υἱοῦ.
ἐπεὶ ζητῶν ἕτερον ἀνάγκη πνεῦμα, ἵνα καὶ
τοῦτο ἐν ἐκείνῳ συναφθῇ τῷ λόγῳ· ἀλλ' ἄτοπον τοῦτο· οὐκ ἄρα ἐν τῶν γενητῶν ἐστι τὸ
πνεῦμα· ἀλλ' ἴδιον τῆς τοῦ πατρὸς θεότη-
τος· ὅτι δὲ ἄνω τῆς κτίσεώς ἐστι τὸ πνεῦμα·

καὶ

καὶ ἄλλο μὲν ἐστὶ τὸ τῶν γενητῶν φύσιν. ἴδιον δὲ τῆς θεότητος, ἔξεστι καὶ ἐκ τούτων πάλιν σωιδεῖν. ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτόν ἐστι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. ἅγιον γάρ φησι, πνεῦμα σοφίας, φλάξει δόλον· καὶ ἀπαναπήσεται ἀπὸ λογισμῶν ἀσυνέτων· καὶ ὁ μὲν πάτερ φησὶν, ἐν τῷ ἀφθάρτῳ καὶ ἡσυχίῳ τὸ πραεῖς καὶ ἡσυχίε πνεύματος· καὶ πάλιν ἐν τῇ σοφίᾳ· τὸ γὰρ ἄφθαρτόν σου πνεῦμα, ἔστιν ἐν πᾶσι καὶ οὐδεὶς οἶδε πλὴν τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ τὸ ἐν αὐτῷ· οὐκ ἔνι δὲ τῷ θεῷ, ὡς εἶπεν Ἰακώβ, ἀλλαγὴ, ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα· ἐν τῷ θεῷ πάντως ὃν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἰκότως ἀναλλοίωτον καὶ ἀναλλάκτον καὶ ἄφθαρτον· ἡ δὲ τῶν γενητῶν καὶ κτιστῶν φύσις, ἐστὶ τρεπτή. οὔτε δὴ ἔξωθεν ἔσται τῆς τοῦ θεοῦ οὐσίας, καὶ ἐξ οὐκ ὄντων ὑποστᾶσα· πᾶς μὲν γὰρ ἄνθρωπος, φησὶ, ψεύστης, καὶ πάντες ἥμαρτον καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ θεοῦ· ἀγγέλους τε τοὺς μὴ τηρήσαντας τὴν ἰδίαν ἀρχὴν, ἀλλ' ἀπολιπόντας τὸ ἴδιον οἰκητήριον· εἰς κρίσιν μεγάλης ἡμέρας δεσμοῖς ἀϊδίοις ὑπὸ ζόφον τετήρηκεν. ἐν δὲ τῷ Ἰὼβ, εἰ καὶ ἁγίων οὐτὸς ἀπιστεῖ, ἆρα δὲ καθαρὸν ἐνώπιον αὐτοῦ· ὁ δὲ παῦλος γράφει· οὐκ οἴδατε ὅτι ἀγγέλους κρινοῦμεν, μήτι γε βιωτικά; ἀλλὰ γὰρ ὁ διάβολος ἐν μέσῳ τῶν χερουβὶμ ὢν καὶ ἀποφράγισμα ὁμοιώσεως γινόμενος, ἐξέπεσεν ἐκ τῶν οὐρανῶν ὡς ἀστραπή· εἰ δὲ τὰ μὲν κτίσματα τοιαύτην ἔχει φύσιν καὶ γέγραπται περὶ ἀγγέλων τοιαῦτα· τὸ δὲ πνεῦμα ἔν ἐστι καὶ ἀναλλοίωτον· καὶ τοῦ ἰοῦ ἀτρεψίας ἐστὶ, μένον ἀεὶ σὺν αὐτῷ ἄτρεπτον, ποία ὁμοιότης τῷ ἀτρέπτῳ πρὸς τὰ τρεπτά; δῆλον γὰρ ἔσται, ὡς οὔτε κτίσμα ἐστὶν, οὔτε ὅλως τῶν ἀγγέλων οὐσίας ἐστὶ, διὰ τὸ ἐναντίως εἶναι τρεπτούς· ἀλλ' εἰκὼν τοῦ λόγου, καὶ πατρὸς ἴδιον ἐστι· πάλιν τε· τὸ μὲν πνεῦμα κυρίου, πεπλήρωκε τὴν οἰκουμένην, ὅτῳ γὰρ καὶ ὁ Δαβὶδ ψάλλει· τοῦ προσώπου ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου καὶ πάλιν, ἐν τῇ σοφίᾳ γέγραπται· τὸ γὰρ ἄφθαρτόν σου πνεῦμα, ἐστὶν ἐν πᾶσι. τὰ δὲ γενητὰ πάντα, ἐν μεμερισμένοις τόποις εἰσὶν, ἥλιος μὲν καὶ σελήνη καὶ ἀστέρες, ἐν τῷ στερεώματι, νεφέλαι δὲ, ἐν τῷ ἀέρι· καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἔθησεν ὅρια ἐθνῶν· οἵτε ἄγγελοι ἀποστελλόμενοι εἰς Μακεδονίας· καὶ ἦλθον οἱ ἄγγελοι συναχθῆναι ἐνώπιον κυρίου, ὡς ἐν τῷ Ἰὼβ γέγραπται· καὶ εὑπιάθη Ἰακὼβ πατριάρχης· καὶ ἰδοὺ κλίμαξ ἐστηριγμένη ἐν τῇ γῇ, ἧς ἡ κεφαλὴ ἀφικνεῖτο εἰς τὸν οὐρανὸν· καὶ οἱ ἄγγελοι τοῦ θεοῦ ἀνέβαινον καὶ κατέβαινον ἐπ' αὐτῆς· εἰ δὲ τὸ μὲν πνεῦμα πάντα πληροῖ· καὶ ἐν τῷ λόγῳ ἐστὶν ἐν μέσῳ πάντων, οἱ δὲ ἄγγελοι ἐλάττους ὄντες ἐν τόπῳ εἰσὶ καὶ ἔνθα ἀποστέλλονται ἐκεῖ πάρεισιν, οὐκ ἀμφίβολον σοὶ ὅτι ἀπὸ τῶν γενητῶν, οὔτε ἄγγελός ἐστιν ὡς ὑμεῖς λέγετε τὸ πνεῦμα, ἀλλ' ἄνω τῆς τῶν ἀγγέλων φύσεως ἐστι· πάλιν γὰρ καὶ ἐκ τούτων ἄν τις ἴδοι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὡς μεθεκτόν ἐστι καὶ οὐ μέτοχον, τὰ αὐτὰ γὰρ λέγειν, οὐκ οἰκητήριον. ἀδύνατον γάρ ἐστι τοὺς ἅπαξ φωτισθέντας· γευσαμένους τε τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπουρανίου καὶ μετόχους γενηθέντας πνεύματος ἁγίου καὶ καλὸν γευσαμένους θεοῦ ῥῆμα· εἰ δὲ

& aliud diuersum à creaturis, ex istis denuo resciscere licet. Immutabilis inalterabilisque est Spiritus sanctus, *Spiritus enim*, inquit, *sapientiæ fugiet dolosum, & abstinet à cogitationibus stultis.* Petri quoque verba sunt: *In incorruptibilitate mansueti & quieti spiritus.* Rursumque in sapientia: *Tuus enim incorruptibilis spiritus est in omnibus. Et nemo nouit quæ sunt Dei, nisi Spiritus Dei, qui est in ipso.* Non est autem apud Deũ (vt inquit Iacobus) immutatio aut conuersionis vmbra vlla aut delineamenta. In Deo igitur quum sit Spiritus sanctus, merito & ille fuerit immutabilis & inconuertibilis. Natura contrà rerum nascentium & conditarum conuertibilis est, vt quæ foris sit, & extra substantiam deitatis & ex non entibus emerserit. Omnis enim homo, vt inquit ille, mendax, & omnes peccauerũt, & indigent gloria Dei. Angelosque qui non seruauerant suam originem, sed deseruerant proprium domicilium, ad damnationem in iudicium magnæ diei vinculis æternis sub tenebris detinuit. In Iob autem: *Si in sanctos Angelos fidem non habet, sed contra Angelos suos prauum quid suspicatus est, Stellæ porro non sunt puræ coram illo.* Quin & Paulus scribit, *An ignoratis quod Angelos iudicabimus, nedum ista temporalia?* Siquidem & diabolus qui in medio Cherubim, & signaculum similitudinis erat, cecidit è cælis quasi fulgur. Quod si creata habent conuertibilem naturam, & de Angelis istiusmodi scripta sunt, & ipse Spiritus sanctus est immutabilis, & eiusdem cum Filio incõuertibilitatis semper cum eo immutabilis persistens, nec similitudo vlla immutabilis ad mutabilia: liquet profecto eum creaturam non esse, aut genere cum Angelis conuenire, eò quòd illi mutabiles sint, ipse verò imago sit verbi, & proprius Patris. Rursus, *Spiritus Domini repleuit orbem terrarum*, ita enim & Dauid psallit. *Quo proficiscar à spiritu tuo?* nec non & in Sapientia scriptum est: *Nam incorruptibilis spiritus tuus est in omnibus.* Creata autem distinctim cõsistunt in certis locis, nõ vbique. Siquidem sol & luna & stellæ in firmamento, nubes in aëre sunt, & hominibus constituit terminos prouinciarum. Angeli vero amandantur ad ministeria: *Et venerunt Angeli vt assisterent coram Domino*, vt in libro Iob scriptum reperies. *Et fugiens ibat Iacob Patriarcha, & scala fixa erat, cuius caput pertingebat ad cælum, & Angeli Dei ascendebant & descendebãt per eam.* Quod si spiritus omnia adimplet, & per Verbum in medio est omnium: Angeli autem quia minores sunt, loco circumscribuntur, & quo mittuntur, eò se conferunt: qui dubium esse possit, spiritum neque creaturam nèque Angelum esse, vt vos dicitis, sed supra Angelorum naturam? Quinimo vel hinc quoque rem ita se habere conspicias: Siquidem Spiritus sanctus impartibilis est aliis, non ipsi aliunde impartitur. Nõ enim piguerit eadem dicere, vt ex eo dicto Pauli colligas: *Nam impossibile est semel illuminatos, & qui gustauerunt cæleste donum, & qui participes reddti sunt Spiritus sancti, & qui bonum Dei verbum gustauerunt, &c.*

Quòd si angeli aliæque creaturæ participant de spiritu eius: & quia ex se non habent, sed aliunde capiunt, ideo ab eo, cuius compotes facti sunt, excidere possunt: Spiritus autem idem semper est, non ex numero eorum quibus aliquid communicatur, sed cuius omnes res participes fiunt: quare si illud idem semper est cum eo vnde impartitur, & creaturæ illius participes fiunt, fieri nequit, vt Spiritus sanctus sit aut Angelus, vut vlla denique res creata, sed proprius verbi, à quo quum datur, impartitur creaturis. Alioqui consentaneum est: vt iam dicerent, etiam Filium, rem conditam esse, cuius omnes in spiritu participes facti sumus. Quin & rursum, vnus est Spiritus sanctus, creaturæ autem multæ: angeli siquidem mille millies, & decis millies mille: luminaria item multa, & throni, & Dominationes, & cæli & Cherubim & Seraphim, & Archangeli plurimi, in summa, res creatæ vnum non sunt, sed multa & diuersa, & Angeli multi, qualis igitur similitudo spiritui ad res creatas? Neque obscurum est spiritum non esse vnum ex multis, neque Angelum aliquem, sed vnum esse, vel potius Verbi quod est vnum, eum proprium esse, & Patris qui vnus est, eum propriũ & cõsubstantialem esse. Hæc quum sola singulatim de Spiritu sancto dicantur, ostendunt eum nihil commune aut peculiare habere natura & substantia ad res creatas, sed diuersum ab illis esse, propriúmque & nihil alienum esse à substãria Filij & deitate, per quam quum sit vnus ex Trinitate, pudefacit illorum stoliditatem. Videamus tamen adhuc illam ipsam ab initio traditionem & doctrinam & fidem Catholicæ Ecclesiæ, quam Christus quidem dedit: Apostoli verò prædicauerunt & seruauerunt. In hac enim Ecclesia fundamur, & qui inde excidit, Christianus non poterit dici. Trinitas igitur sancta & perfecta in Patre & Filio & Spiritu sancto, rationem deitatis accipit, nihil alienũ aut foris superinductum possidet, neque ex creatore & creatura cõsistit, sed tota est ex creatore & conditore rerum, sibi similis & natura indiuisibilis, vnaque eius operatio: Pater enim per Verbum in Spiritu sancto omnia facit. Atq; ita vnitas trinitatis seruatur, & ita vnus Deus in Ecclesia prædicatur, qui est super omnia & per omnia, & in omnibus. Super omnia quidem, & pater, vt principium & fons, per omnia verò per verbũ, in omnib. porrò in Spiritu sancto. Trinitas autem est non nomine tenus, aut inani dictionis specie, sed veritate, & subsistendi ratione Trinitas. Vt enim pater est hoc ipsum quod est, ita quoque verbum super omnia Deus, hoc ipsum est quod est, ita quoque Spiritus S. non inessentiale quiddam est, sed existit & subsistit verè. Neque hic minùs sentit Catholica Ecclesia, ne in istos nostri temporis, qualis Caiphas fuit, Iudæos & in Sabellium delabatur: neque plus cõminiscitur, ne in Ethnicorum deorum pluralitatem prouoluatur. Et quòd ista sit fides Ecclesiæ, discant

εἰ ἦ οἱ ἄγγελοι, καὶ τὰ ἄλλα κτίσματα μετέχοντά ἐστιν αὐτοῦ τοῦ πνεύματος· Διὰ τοῦτ' οὖν πάντα μὲν ἐκπίπτειν μετέχοντα δύναται· τὸ δὲ πνεῦμα ἀεὶ τὸ αὐτό ἐστι καὶ μεθεκτόν· τὰ δὲ κτίσματα μετέχοντά ἐστιν αὐτοῦ· οὐκ ἂν εἴη τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὔτε ἄγγελος, οὔτε ὅλως κτίσμα, ἀλλ' ἴδιον τοῦ λόγου· παρ' οὗ διδόμενον μετέχεται καὶ τῶν κτισμάτων· ἐπεὶ ὥρα λέγειν αὐτὸν ἤδη τι ἓν κτίσμα, οὗ πάντες ἐν τῷ πνεύματι μέτοχοι γεγόναμεν· Ἔστι πάλιν· ἓν ἐστι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. τὰ δὲ κτίσματα, πολλά· ἄγγελοι μὲν γάρ, χίλιαι χιλιάδες, καὶ μύριαι μυριάδες. Φωστῆρες δὲ, πολλοί. καὶ θρόνοι. καὶ κυριότητες· καὶ οὐρανοί· καὶ χερουβὶμ· καὶ σεραφίμ· Ἔστ' ἀρχάγγελοι πολλοί· Ἔστ' οὐκ ἔστι τὰ κτίσματα ἕν, ἀλλὰ πάντα πολλὰ καὶ διάφορα· εἰ ἦ τὸ πνεῦμα μέν τὸ ἅγιον ἕν ἐστι, τὰ δὲ κτίσματα πολλὰ Ἔστ' ἄγγελοι πολλοὶ, πόσα ὁμοιότης τῷ πνεύματι πρὸς τὰ γενητά; καὶ οὐκ ἄδηλον, ὅτι οὐκ ἔστι τῶν πολλῶν τὸ πνεῦμα, ἀλλ' οὐδὲ ἄγγελος, ἀλλ' ἓν· μᾶλλον δὲ τοῦ λόγου ἑνὸς ὄντος ἴδιον καὶ ὁμοούσιόν ἐστι. πάντα μὲν οὖν καὶ μόνα καθ' ἑαυτὰ λεγόμενα περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, δείκνυσιν αὐτὸ μηδὲν κοινὸν μηδὲ ἴδιον ἔχειν πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὴν οὐσίαν, πρὸς τὰ κτίσματα· ἀλλ' ἄλλο μὲν εἶναι τῶν γενητῶν, ἴδιον δὲ καὶ οἰκεῖον τῆς τοῦ ἰδίου οὐσίας καὶ θεότητος. διὰ τοῦτο καὶ τῆς ἁγίας τριάδος ὂν, καταχωρίζεται τῷ ἐκείνων αἰωνίῳ· ἴδωμεν δὲ ὅμως καὶ περὶ τούτου, καὶ αὐτὴν τὴν ἐξ ἀρχῆς παράδοσιν καὶ διδασκαλίαν καὶ πίστιν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ἣν ὁ μὲν κύριος ἔδωκεν, οἱ δὲ ἀπόστολοι ἐκήρυξαν, καὶ οἱ πατέρες ἐφύλαξαν· ἐν ταύτῃ γὰρ, ἡ ἐκκλησία τεθεμελίωται· καὶ ὁ ταύτης ἐκπίπτων, οὔτ' ἂν εἴη, οὔτ' ἂν λέγοιτο χριστιανός· τριὰς τίνων ἁγία καὶ τελεία ἐστὶν, ἐν πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι θεολογουμένη· οὐδὲν ἀλλότριον, ἢ ἔξωθεν ἐπιμιγνύμενον ἔχουσα· οὐ γὲ ἐκ δημιουργοῦ καὶ γενητοῦ συνισταμένη, ἀλλ' ὅλη ποιητικὴ καὶ δημιουργεῖν οὖσα· ὁμοία γὲ ἑαυτῇ καὶ ἀδιαίρετός ἐστι τῇ φύσει, καὶ μία ταύτης ἡ ἐνέργεια· ὁ γὰρ πατὴρ διὰ τοῦ λόγου ἐν πνεύματι ἁγίῳ τὰ πάντα ποιεῖ· καὶ οὕτως ἡ ἑνότης τῆς ἁγίας τριάδος σώζεται· καὶ οὕτως εἷς θεὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ κηρύττεται, ὁ ἐπὶ πάντων, καὶ διὰ πάντων, καὶ ἐν πᾶσιν· ἐπὶ πάντων μὲν, ὡς πατὴρ· ὡς ἀρχὴ· καὶ πηγή· διὰ πάντων δὲ, διὰ τοῦ λόγου· ἐν πᾶσι δὲ, ἐν τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ· τριὰς δέ ἐστιν· οὐχ ἕως ὀνόματος μόνου φαντασία λέξεως, ἀλλὰ ἀληθεία καὶ ὑπάρξει τριάς. ὥσπερ γὰρ ὁ ὢν ἐστὶν ὁ πατὴρ, οὕτως ὁ ὤν, ἐστὶν ἐπὶ πάντων θεὸς, ὁ τοῦ λόγου· καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἀνύπαρκτόν ἐστιν, ἀλλ' ὑπάρχει καὶ ὑφέστηκεν ἀληθῶς· οὔτε ἔλαττόν τι φρονεῖ ἡ καθολικὴ ἐκκλησία, ἵνα μὴ εἰς τοὺς νῦν χ' καὶ Φαναϊτδαίους καὶ εἰς σαβέλλιον ἐκπέσῃ· οὔτε πλεῖον ἐπινοεῖ, ἵνα μὴ εἰς τὴν ἑλλήνων πολυθεΐαν καταχυλισθῇ· καὶ ὅπου αὕτη ἡ πίστις ἡ τῆς ἐκκλησίας ἐστι, μαθη-

μαθέτωσαν πῶς ὁ μὲν κύριος ἀποστέλλων τοὺς ἀποστόλους, παρήγγειλε τοῦτον θεμέλιον πῆξαι τῇ ἐκκλησίᾳ· λέγων, πορευθέντες, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη· βαπτίζοντες αὐτοὺς, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· οἱ δὲ ἀπόστολοι πορευθέντες, οὕτως ἐδίδαξαν· καὶ τοῦτο ἐστιν εἰς πᾶσαν τὴν ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τὸ κήρυγμα· οὐκοῦν τοῦτον ἐχέτω τὸν ἐκκλησίας τὸ θεμέλιον τῆς πίστεως, εἰ πάντως πάλιν ἡμῖν ἐκεῖνοι καὶ ἀποκρινάσθωσαν· τριάς ἐστιν, ἢ δυάς; εἰ μὲν οὖν δυάς ἐστι, συναριθμείσθω παρ' ὑμῶν τοῖς κτίσμασι τὸ πνεῦμα· οὐκ ἔστι μέν τι οὕτω τὸ ὑμῶν φρόνημα, εἰς ἕνα θεὸν τὸν ὑπὲρ πάντων καὶ διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσι· τὸ γὰρ ἐν πᾶσιν, οὐκ ἔχετε διαιροῦντες καὶ ἀποξενίζοντες ἀπὸ τῆς θεότητος τὸ πνεῦμα· καὶ ἡ τελείωσις δὲ ὑμῶν οὐ νομίζεται ποιεῖν οὕτω φρονοῦντες, οὐκ ἔστιν ὁλοκλήρως εἰς θεότητα γινομένη· ὑπομίγνυται γὰρ αὐτῇ κτίσμα καὶ θεολογεῖται καὶ ὑμεῖς, ὡς οἱ ἀρειανοὶ καὶ Ἕλληνες, τὴν κτίσιν μετὰ τοῦ κτίσαντος αὐτὴν θεοῦ, διὰ τοῦ ἰδίου λόγου· οὕτω δὴ διακείμενοι, πίστις ἐλπὶς ἐστὶ; ἢ πῶς ὑμᾶς σώσει θεὸς, μὴ ἔχοντας αὐτοῦ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τὸ τῆς κτίσεως; ποία δὴ ὑμῶν τόλμα καὶ ἀσεβοσύνη, ὅπου τὸν πατέρα καὶ τὸν τούτου λόγον, εἰς τὰ κτίσματα καταγάγετε, καὶ πάλιν τὸ κτίσμα συνεξισῶτε τῷ θεῷ; ποῦ γὰρ ποιεῖται φαντάζομενοι τοῦτο τὸ πνεῦμα ὡς κτίσμα, καὶ συναπάσαντες αὐτὸ εἰς τριάδα· τί δὲ καὶ τὸ μανιῶδες ὑμῶν ὥστε φρονεῖν ἀδικίαν κατὰ τοῦ θεοῦ; ὅτι μὴ πάντες ἄγγελοι, ἢ πάντα τὰ κτίσματα, ἀλλ' εἷς ἐκ τούτων συναριθμεῖται τῷ θεῷ καὶ τῷ λόγῳ αὐτοῦ· ἔδει γὰρ καθ' ὑμᾶς ἅπαξ ἀγγέλου καὶ κτίσματος ὄντος τὸ πνεῦμα, καὶ συναπτομένου εἰς τριάδα, μὴ ἕνα, ἀλλὰ πάντας τοὺς κεκλημένους ἀγγέλους συνάπτεσθαι τῇ θεότητι, καὶ μηκέτι τριάδα, ἀλλὰ πληθύν τινα θεότητος ἀναριθμήτων εἶναι· ἵνα ἡ ἐν τούτῳ πάλιν δοκοῦσα τελείωσις ὑμῶν γένηται, διαιρεμένη ὧδε κἀκεῖσε, ἀβέβαιος ᾖ ποικιλίᾳ χρωμένη· τοιαῦτα γὰρ τὰ τῆλε ὑμῶν καὶ τῶν ἀρειανῶν λογιζομένων κατὰ τῆς θεότητος, καὶ τὴν κτίσιν λατρευόντων, ὑπὲρ τὸν κτίσαντα τὰ πάντα θεὸν τοιαῦτα οὖν ὑμῖν ἄτοπα οὐκ ἔστιν δυάδα λέγειν, ἀπαιτᾶ· εἰ δὲ τριάς ἐστιν ὥσπερ οὖν καὶ ἐστι, δεδειγμένη δὲ ἀναίρετος οὖσα ἐστὶν οὐκ ἄνομοις, ἀνάγκη μίαν ταύτης εἶναι ἁγιότητα, καὶ μίαν ταύτης τὴν εἰδιότητα· καὶ τὸν τῆς ἀτρεψίας φύσιν· ὥσπερ γὰρ ἡ εἰς αὐτὸν ὑποδεδομένη πίστις σώζεται θεῷ· ὁ δὲ ὑφαιρούμενός τι τῆς τριάδος, ἢ ἐν μόνῳ τῷ τοῦ πατρὸς ὀνόματι βαπτίζομενος, ἢ ἐν μόνῳ τῷ ὀνόματι τοῦ υἱοῦ· ἢ χωρὶς τοῦ πνεύματος ἐν πατρὶ καὶ υἱῷ, οὐδὲν λαμβάνει· ἀλλὰ κενὸς καὶ ἀτελὴς, αὐτός τε καὶ ὁ δοκῶν διδόναι διαμένει· ἐν τῇ τριάδι γὰρ ἡ τελείωσίς ἐστιν· ὥστε ὁ διαιρῶν τι τοῦ υἱοῦ ἀπὸ τοῦ πατρὸς· ἢ τὸ πνεῦμα καταγῶν εἰς τὰ κτίσματα, οὔτε τὸν υἱὸν ἔχει, οὔτε τὸν πατέρα· ἀλλ' ἔστιν ἄθεος καὶ ἀπίστου χείρων· καὶ πάντως μᾶλλον, ἢ χριστιανός· καὶ

discant ex eo, quòd Dominus emittens Apostolos suos præcepit eis hoc fundamentũ in ecclesia ponere, *Proficiscentes*, inquit, *docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti*. Apostoli autem profecti ita docuerunt, & hæc est prædicatio in omnem sub cœlo Ecclesiam. Hoc igitur fundamentum fidei quum habeat Ecclesia: dicant mihi iam denuo, simulque respondeant, sitne Trinitas an dualitas? quod si est dualitas; age adnumeretur à vobis creaturis Spiritus. A Non puto autem vos ita de Deo vno sentire, qui est super omnia, per omnia, & in omnibus: nam hanc particulam, *in omnibus*, non habetis, quum segregetis & abalienetis à deitate Spiritum. Et initiatio baptismatis vestra, quam putatis vos inducere, ita sentiétes, integra, quantum ad deitatem spectat, non est. Nam illi admiscetis creaturam, & in Deitatis rationem, vt Ariani, & Ethnici, creaturam, cum eo, qui eam per filium creauit, adducitis. Quum autem ita affecti sitis, quid B spei vobis reliquum? Aut quis vos ipsos Deo consociabit, cùm non habeatis spiritum Dei, sed Spiritum creaturæ? Quæ autem ista audacia & inconsiderantia, quod patrem, eiusque verbum detrahitis ad creaturas? & vicissim creaturam adæquatis Deo? hoc enim facitis cùm de spiritu vt de re condita imaginationes concipitis, eumque tamen nihilominus Trinitati coaptatis. Aut quis ille furor quo iniustitiam de Deo cogitatis? nimirum quia non omnes Angeli, aut vniuersæ creaturæ, vt par erat, sed vnus tantummodo ex illis annumeratur Deo, & Verbo eius. Nam secundum vos quidem cùm Spiritus sanctus sit Angelus & creatura, idemque à vobis in deitatem coaptetur, iniuriam cæteris facitis, quod vnum ex Angelis, ac non potius vniuersos, quotquot creati sunt, deitati copulatis, vt inde non Trinitas, sed infinita multitudo Deitatis conficiatur: adeò vt initiatio ista quæ vobis videtur hoc ipso perfecta esse, horsum illorsum in partes distracta, instabilis ipsa multiplicitate reddatur. D Istiusmodi enim sunt vestri & Arianorum fines, qui cõtra Deum talia in animo sentitis, & creaturam omisso Deo colitis. Istæ enim absurditates hodiè insurgunt illis, qui dualitatem inducunt. Si autem Trinitas est: quemadmodum est: demonstratum est enim eam esse indiuiduam, sibiq; similem, & nequaquam dissimilem: necesse est vnã esse eius sanctitatem, vnam æternitatem, & vnam immutabilitatis naturam. Vt enim fides, quæ de ea traditur, vna est, eaque coaptat nos Deo, & vt qui aliquid adimit de Trinitate, & in solo nomine patris baptizatur, aut in solo nomine filii, aut absq; Spiritu S. in patre & Filio, nihil accipit, sed inanis manet, non consummatus aut initiatus, tum ipse, tum ille qui videtur hoc baptisma tribuere, cũ in Trinitate cõsistat perfecta initiatio. Ita quoq; qui diuidit filiũ à patre, aut Spiritũ ad creaturas detrahit, neq; filiũ habet, neq; patrẽ sed impius est sine Deo, & infideli deterritor, & quidvis potiùs q̃ Christianus.

Idq; iure. Vt. n. vnũ baptiſma eſt, quod in patre & filio & Spiritu S. traditur, & vnica fides eſt in eam, vt dixit Apoſtolus, ita quoq; ſancta Trinitas, ipſa in ſe conſiſtens, & in ſe vnitas, nihil in ſe habet rerum conditarum. Hęc eſt Trinitatis indiuiduæ vnitas, & vna in eam fides eſt. Quod ſi pro veſtro commento, ô Tropici, ita non eſt, cùm ſomnietis ſpiritũ creaturam eſſe, non iam vna fides eſt vobis, neque vnum baptiſma, ſed duo. Vnum quidem in Patrem & Filium, alterum in Angelum creaturam. Nihil iam vobis firmũ vel verum: quæ enim communio conditæ rei cum conditore? aut quæ vnitas in inferioribus creaturis cum verbo earum architecto? Id cùm ſciret beatus Paulus, non diuiſit Trinitatem, quemadmodum vos, ſed eam vnitatem docẽs ad Corinthios de ſpiritualibus ſcribit, & omnia in vnum Deum Patrem conſummat, ita inquiens: *Diuiſiones gratiarum, idem autem ſpiritus: & diuiſiones miniſteriorum, verùm idem dominus: & diuiſiones operationum, idem autem Deus, qui operatur omnia in omnibus.* Quæ enim Spiritus ſingulis diuidit, ea à patre per verbum ſuppeditantur. Omnia enim quæ Patris ſunt, Filii ſunt, ideoque quæ à Filio in Spiritu dantur, Patris donaria ſunt, & donaria Spiritus, qui eſt in nobis vnaque & verbum, quod hæc muneneratur, in nobis, eſt, & in eo ipſo pater eſt: atque ita ſe habet illud dictum: *Veniemus Pater & ego, & manſionem apud eum faciemus*, quemadmodum diximus. Vbi enim lux, ibi radius: & vbi radius, ibi eius vis & operatio & lucida gratia. Idque ipſum Apoſtolus ſcribens ad Corinthios in ſecunda epiſtola ſua docuit, *Gratia*, inquiens, *Domini noſtri Ieſu Chriſti, & communicatio ſancti Spiritus ſit cum omnibus vobis*. Gratia enim & donum quod datur, in Trinitate datur, à Patre per Filium in Spiritu ſancto. Vt enim à Patre gratia Filii, quæ donatur, proficiſcitur: ita quoque non poterit fieri in nobis communicatio doni, niſi in Spiritu ſancto. Huius enim participes facti, & patris habemus dilectionem, & Filii gratiam, & ipſius Spiritus communionem: vna ergo ex iſtis operatio Trinitatis declaratur. Non enim Apoſtolus, quaſi ab vnoquoque diuerſa diſtinctaq; munera darentur, verba fecit, ſed quod daretur, id à Trinitate dari ſignificauit, & omnia ex vno Deo proficiſci. Id igitur quod creatura nõ eſt, ſed cum filio vnitur, vt Filius vnitus eſt Patri, quodq; cum Patre & Filio conglorificatur, & cũ verbo in rationẽ deitatis cõſecratur, operaturq; quæ operatur Pater per Filiũ, illud qui creaturã dicit, qui fieri poteſt, vt nõ is rectè in ipſum Deum impietatem committat? Quandoquidem nihil eſt, quod non per verbum in ſpiritu fiat, & perpetretur, quum ipſum in Pſal. canatur, *Verbo Domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius, omnis virtus eorũ.* Itẽ in 147. Pſa. *Emittet*

καὶ δικαίως γε· καθάπερ γὰρ ἔνεστι τὸ βάπτισμα ἐν πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ πνεύματι ἁγίῳ διδόμενον· καὶ μία πίστις ἐστὶν εἰς αὐτὸ, ὡς ἔφην ὁ ἀπόστολος, οὕτως ἡ ἁγία τριὰς ἐν αὐτῇ ἑαυτὴν συνέχουσα καὶ ἑνοῦσα πρὸς ἑαυτὴν, οὐδὲν ἔχει ἐν ἑαυτῇ τῶν γενητῶν· καὶ αὕτη τῆς τριάδος ἡ ἀδιαίρετος ἑνότης· καὶ μία ἡ εἰς αὐτὸ πίστις ἐστίν· εἰ δὲ κατὰ τὸ ὑμῶν τῶν τροπικῶν ἐπιχείρησιν οὐχ οὕτως ἐστίν· ἀλλ' ἐνυπνιάσθη τις λέγειν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκέτι μία πίστις ἐστὶν ὑμῖν· οὐδὲ ἓν βάπτισμα ἀλλὰ δύο· ἓν μέν, εἰς πατέρα καὶ υἱὸν· ἕτερον δὲ, εἰς ἄγγελον κτίσμα ὄντα· καὶ οὐδὲν λοιπὸν ὑμῶν ἀτφαλὲς, οὐδὲ ἀληθὲς· ποία γὰρ κοινωνία, γενητῷ καὶ δημιουργῷ; ἡ ποία ἑνότης τῆς κάτω κτίσεως, καὶ τῷ πάντα δημιουργήσαντι λόγῳ; πῶς εἰδὼς ὁ μακάριος Παῦλος, οὐ διαιρεῖ τὴν τριάδα ὥσπερ ὑμεῖς. ἀλλὰ τὴν ἑνότητα ταύτης διδάσκων, ἔγραψε κορινθίοις περὶ τῶν πνευματικῶν· καὶ πάντα εἰς ἕνα θεὸν τὸν πατέρα, ἀνακεφαλαιοῦ λέγων, διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσὶ, τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα· καὶ διαιρέσεις διακονιῶν εἰσιν, ὁ δὲ αὐτὸς κύριος· καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσὶν, ὁ δὲ αὐτὸς θεὸς, ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσιν· ἃ γὰρ τὸ πνεῦμα ἑκάστῳ διαιρεῖ, ταῦτα φησὶ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ λόγου χορηγεῖται· πάντα γὰρ τὰ τοῦ πατρὸς, τοῦ υἱοῦ ἐστι. διὸ καὶ τὰ φησὶ τοῦ υἱοῦ ἐν πνεύματι διδόμενα, τοῦ πατρός ἐστι χαρίσματα· καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ὂν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐν τούτῳ αὖπαλιν ἐστὶν ὁ πατὴρ· καὶ ὅτως ἐστὶ πιστὸν, ἐλπίσωμεν ἐγὼ καὶ πατὴρ, καὶ μονὴν ποιήσομεν, καθάπερ εἴρηται· ἔνθα γὰρ τὸ φῶς, ἐκεῖ τὸ ἀπαύγασμα· ἔνθα τὸ ἀπαύγασμα, ἐκεῖ καὶ ἡ τούτου ἐνέργεια καὶ αὐγοειδὴς χάρις· καὶ τοῦτ' πάλιν ὁ ἀπόστολος διδάσκων, ἔγραφεν αὐθις κορινθίοις, καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐπιστολῇ λέγων· ἡ χάρις τοῦ κυρίου ἰησοῦ χριστοῦ καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ θεοῦ· καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου πνεύματος, μετὰ πάντων ὑμῶν· ἡ γὰρ διδομένη χάρις καὶ δωρεὰ, ἐν τριάδι δίδοται παρὰ πατρὸς δι' υἱοῦ ἐν πνεύματι ἁγίῳ· ὥσπερ γὰρ ἐκ πατρὸς ὅτι δὲ υἱοῦ ἡ διδομένη χάρις, οὕτως ἂν γένοιτο κοινωνία τῆς δόσεως ἐν ἡμῖν, εἰ μὴ ἐν τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ· τοῦτο γὰρ μετέχοντες, ἔχομεν τοῦ πατρὸς τὴν ἀγάπην· καὶ τοῦ υἱοῦ τὴν χάριν, καὶ αὐτοῦ τοῦ πνεύματος τὴν κοινωνίαν· μία ἄρα καὶ ἐκ τούτων, ἡ τριὰς ἐνέργεια δείκνυται· ἃ γὰρ ὡς τοῦ ἑκάστου διαφορὰ καὶ διηρημένα τὰ διδόμενα σημαίνει ὁ ἀπόστολος· ἀλλ' ὅτι τὰ διδόμενα, ἐν τριάδι δίδοται· καὶ τὰ πάντα ἐξ ἑνὸς θεοῦ εἰσι· τὸ τοίνυν μὴ ὂν κτίσμα ἀλλ' ἑνούμενον τῷ υἱῷ· ὡς ὁ υἱὸς ἑνοῦται τῷ πατρὶ· τὸ συνδοξαζόμενον πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ θεολογούμενον μετὰ τοῦ λόγου· ἐνεργοῦν ἅπερ ὁ πατὴρ διὰ τοῦ υἱοῦ ἐργάζεται. πῶς ὁ λέγων κτίσμα, οὐκ ἄντικρυς εἰς αὐτὸν τὸν υἱὸν ἀπεῖ; οὐδὲν γάρ ἐστιν ὃ μὴ διὰ τοῦ λόγου ἐν τῷ πνεύματι γίνεται καὶ ἐνεργεῖται. τοῦτο καὶ ἐν ψαλμοῖς ᾄδεται. τῷ λογῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. καὶ ἐν τῷ ἑκατοστῷ πεντηκοστῷ ἑβδόμῳ ψαλμῷ, ἐξαποστελεῖ τὸν λό-

τὸν λόγον αὐτοῦ καὶ τήξει αὐτά· πνεῦσον τὸ πνεῦμα αὐτοῦ καὶ ῥυήσονται ὕδατα. καὶ εὐθυμώθημεν δὲ, ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου ἡμῶν, καὶ ἐν τῷ πνεύματι τοῦ θεοῦ ἡμῶν· ἀδιαίρετον γὰρ τὸ λόγου ἐστὶ τὸ πνεῦμα ἀμέλει λέγοντος τοῦ χριστοῦ, ἐλευσόμεθα ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ, σωμα ἐρχεται τὸ πνεῦμα οὐκ ἄλλως, ἢ ὡς ὁ υἱὸς ἐν ἡμῖν οἰκήσων· γεγράφοντος ἐφεσίοις δὲ παύλου, ἵνα δῷη ὑμῖν κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ, δυνάμει κραταιωθῆναι διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ εἰς τὸ ἔσω ἄνθρωπον κατοικῆσαι τὸ χριστὸν· ὃ δὴ ἡμῖν ὄντος, ἔστι γὰρ ὁ πατὴρ, λέγειτος τοῦ υἱοῦ, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοὶ· διὸ καὶ γινομένου τοῦ λόγου ἐν τοῖς προφήταις, ἐν αὐτῷ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ προφητεύσει. τοιοῦτον γοῦν γραφῆς λεγούσης ἐγένετο λόγος κυρίου πρὸς τινὰ τῶν προφητῶν, δείκνυσθαι προφητεύων ἐν τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ· ἐν μὲν τῷ ζαχαρίᾳ γεγραπται· πλὴν τοὺς λόγους μου καὶ τὰ νόμιμά μου, δέχεσθε ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαι ἐν πνεύματί μου τοῖς δούλοις μου τοῖς προφήταις· ὅτι καὶ μετ' ὀλίγα αἰτιώμενος τὸν λαὸν, ἔλεγε καὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν ἔταξαν ἀπειθῆ τοῦ μὴ εἰσακοῦσαι τοὺς νόμους μου· καὶ τοὺς λόγους οὓς ἐξαπέστειλε κύριος παντοκράτωρ ἐν πνεύματι αὐτοῦ ἐν χερσὶ τῶν προφητῶν ἔμπροσθεν· ὁ δὲ πέτρος ἐν ταῖς πράξεσιν, ἔλεγεν· ἄνδρες ἀδελφοὶ, ἔδει πληρωθῆναι τὴν γραφὴν ἣν προεῖπε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· καὶ καινῇ δὲ οἱ ἀπόστολοι, εὐθὺς ἔτως· δέσποτα ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν· καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς ὁ διὰ στόματος δαυὶδ παιδός σου εἰπών· καὶ ὁμοίως δὲ παῦλος ἐν μὲν τῇ ῥώμῃ γενόμενος, ἐπαρρησιάζετο τοῖς ἐλθοῦσι πρὸς αὐτὸν ἰουδαίοις· καλῶς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐλάλησε διὰ ἡσαΐου τοῦ προφήτου πρὸς τοὺς πατέρας ὑμῶν· προμοθέως ὁ γράφων· τὸ δὲ πνεῦμα ῥητῶς λέγει· ὅτι ἐν ὑστέροις καιροῖς, ἀποστήσονταί τινες τῆς ὑγιαινούσης πίστεως· προσέχοντες πνεύμασι πλάνης· διὸ καὶ ὅταν λέγηται τὸ πνεῦμα ἓν τισι γίνεσθαι, νοεῖται ὁ λόγος ἐν αὐτῷ διδοὺς τὸ πνεῦμα· τῆς γοῦν προφητείας πληρουμένης, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα· καὶ ὁ παῦλος ἔλεγε κορινθίοις· κατὰ τὴν ἐπιχορηγίαν τοῦ πνεύματος ἰησοῦ χριστοῦ εἰς ἐμέ· καὶ πάλιν πρὸς αὐτοὺς, ὁ αὐτὸς ἔγραφεν· εἰ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος χριστοῦ· εἰ γὰρ χριστὸς ἦν ὁ λαλῶν ἐν αὐτῷ, δηλονότι χριστὸς ἦν τὸ πνεῦμα τὸ λαλοῦν ἐν αὐτῷ· καὶ γὰρ τοῦ χριστοῦ λαλοῦντος ἐν αὐτῷ ἐν ταῖς πράξεσι, πάλιν ἔλεγε· καὶ νῦν ἰδοὺ δεδεμένος ἐν τῷ πνεύματι, πορεύομαι εἰς ἱερουσαλὴμ τὰ ἐν αὐτῇ συναντήσοντά μοι μὴ εἰδώς· πλὴν ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κατὰ πόλιν διαμαρτύρεταί μοι λέγον· ὅτι δεσμὰ καὶ θλίψεις μένουσί με· ὅθεν ἂν οἱ ἅγιοι λέγωσι τὰ δὲ λέγει κύριος, οὐκ ἄλλως ἢ ἐν τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ λαλοῦσι· καὶ ἐν ἑνὶ πνεύματι λαλοῦντες, ἐν χριστῷ ταῦτα λέγουσιν· ἐὰν δὲ ὁ ἄγαβος ἐν ταῖς πράξεσι λέγῃ· τάδε λέγει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἄλλως ἢ τοῦ λόγου γινομένου πρὸς αὐτὸν, τὸ πνεῦμα ἐπιχορηγεῖ καὶ λαλεῖν ἐν αὐτῷ.

Verbum suum, & liquefacict ea, spirabit spiritum suum, & fluent aquæ. Et iustificati sumus (vt inquit Apostolus) *in nomine Domini nostri Iesu Christi, & in spiritu Dei nostri.* Nam indiuisibilis est à verbo spiritus. Certè loquente Christo *veniemus ego & Pater*, vnà intrat & spiritus, & non aliter, quàm Filius in nobis habitaturus, scribente ad Ephesios Paulo, *vt det vobis secundum diuitias gloriæ suæ, virtute corroborari per Spiritum suum, vt habitet in interiore homine Christus.* Iam quum Filius est in nobis, inest & Pater, Filio ita loquente, *Ego in Patre & Pater in me.* Ideoq; quũ esset Filius in Prophetis, Prophetæ in ipso Spiritu sancto vaticinati sunt. Certè Scriptura dicente factum esse Verbum Domini ad certum aliquem Prophetam, euidens redditur quòd ille in Spiritu sancto prophetauerit: siquidem in Zacharia scriptum est, *Tamen verba mea & leges meas suscipite, quæcunque ego mandauero in Spiritu meo seruis meis Prophetis*, vbi paulò pòst incusans populum dixit, *Et cor suum statuerunt inobsequens, vt non audirent leges meas, & verba quæ emisit Dominus omnipotens in Spiritu suo in manibus Prophetarum suorum, qui prius fuerunt.* Petrus autem in Actibus loquutus est: *Viri fratres, omninò oportebat impleri scripturam, quam prædixit Spiritus sanctus.* Et in commune Apostoli clamauerunt, *Domine qui fecisti cœlum, & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt, qui per os Dauid famuli tui dixisti.* Et Paulus quum Romæ esset, liberè loquutus venientibus ad se Iudæis, *Bene dixit*, inquit, *Spiritus sanctus per Esaiam Prophetam ad patres vestros*, Timotheo autem scribens, *Spiritus*, inquit, *diserte ait*, quod in posterioribus temporibus deficient quidam à sana fide, attendentes spiritibus impostoribus. Quapropter cùm refertur spiritus in aliquibus fuisse, intelligitur verbum, quod dat Spiritum in eo fuisse. Certè cùm Prophetia adimpleretur. *Effundam*, ait, *de spiritu meo super omnem carnem.* Paulus quoque Corinthiis dixit, *Secundum suggestionem Spiritus Iesu Christi in me*: quin & iisdem quoque Corinthiis scribens. *An*, inquit, *probationem quæritis loquentis in me Christi?* Si Christus igitur in eo loquebatur, certum est Christi fuisse spiritum loquentem in ipso. Nã & Christo in eo in Actis loquente, iterum dixit? *Et nunc ego vinctus Spiritu proficiscor Hierusalem, ignarus eorum quæ mihi ibidem occursura sint, nisi quòd Spiritus sanctus per singula oppida testificatur mihi, dicens quòd vincula & tribulationes me expectent.* Vnde quum sancti aiunt hanc vocem, *Hæc dicit Dominus*, non alia de causa dicunt, quàm quòd Spiritus in ipsis loquatur. Et quum in spiritu loquuntur, in Christo se ea dicere profitentur. Et ibi Agabus in Actis loquitur, *Hæc dicit Spiritus sanctus*, non alia de causa dicit, nisi quod verbo ad ipsum facto Spiritus S. suppeditabat ea quę loqueretur, & pro-

& proteſtabatur ea, quæ eũ Hieroſolymis manerent. Per Spiritum viciſſim proteſtante Paulo, Chriſtus ipſe in eo loquebatur, ita vt ea quæ per Spiritum fiebat proteſtatio, verbi habẽda ſit. Ita quoq; in ſanctam virginem Mariam, aduenientе verbo, vnà veniebat & Spiritus S. & verbũ in ſpiritu fingebat & cõcinnabat ſibi corpus. Volens conſociare & offerre per ſe creaturam patri, & reconciliare omnia in ſe, pacificãs quæ in cœlis ſunt, & in terra. Concorditer ergo ex ſacris literis oſtenditur, Spiritum S. creaturam non eſſe, ſed proprium illum & ſuũ eſſe verbi & deitatis patris. Ita enim ſanctorum doctrina in ſanctam & indiuiſibilem Trinitatem in vnũ coit ac conciliatur, atq; vna ea fides eſt Catholicæ eccleſiæ. Contra Tropicorũ aliena à fide fabuloſaq; cõmẽtatio diſcrepat à ſcripturis, & cõſonat cũ Arianorũ ſtoliditate, ac congruẽter hãc hypocriſim induũt, vt ſimplices decipiãt. Sed gratię Deo, ꝙvt ſcribis, latere nequiuerũt ſub eo prætextu, quo ſe ſimulãt Arianis cõtradicere. Nã & apud illos in odio ſunt, eò ꝙ ſpiritum duntaxat, & non pariter cum eo etiã Verbũ creaturam eſſe pronunciant, & male apud omnes audiunt, vt perduelles oppugnatoresq; Spiritus ſancti, & minimo minus mortui, vt qui vacui ſint & deſtituãtur Spiritu ſancto, & ſecundũ beatum Paulũ animales ſint homines, & incapaces ſpiritus Dei, eò quòd ſpiritualiter diiudicentur. Qui vero ea ſapiunt quæ ſunt ſpiritus, diiudicãt quidẽ omnia, ipſi vero à nemine diiudicantur, quum in ſe habeant Dominũ, qui iis ſeipſum, & per hoc patrem ſuum in Spiritu ſancto reuelat. Ego igitur etſi in eremo agam, tamẽ ob improbitatem eorum, qui alios auertunt à veritate, nihili faciens eorum de noſtræ dictionis tenuitate & humilitate ſubſannationes, paucis ſcripſi, & tuæ religioſitati miſi, plurimum te adhortans, vt in iſtis legendis quædã emendes, & vbi imbecillior eſt dictio, veniam dones. Ego enim ſecundũ Apoſtolicam à patribus acceptam fidem iſta tradidi, nihil prorſus aliunde adiiciens, ſed ſicuti didiceram, ea ſcripſi, quę cum ſacris ſcripturis congruerent. Id enim conſonum eſt cum illis, quę ex ſacris literis demonſtrata fuere ad confirmationem, neq; forinſecus quippiam accerſitũ eſt. Sed vt ipſe dominus Ieſus Chriſtus Samaritanam docuit, & per eam nos, ſanctæ Trinitatis perfectitudinem, quæ & indiuiſibilis eſt, & vna deitas, prout ipſa veritas teſtificatur, vbi ait Samaritanæ puellæ, *Crede mihi mulier, quoniam venit hora, quin & iam nunc adeſt, quam veri adoratores adorabunt Patrem in Spiritu & veritate. Nam Pater tales quærit adoratores ſui.* In ſpiritu igitur & veritate adorandum eſſe, etiam iſthinc oſtenditur, quia Filius ipſa veritas eſt, quemadmodum ipſe de ſe dicit: *Ego ſum veritas.* Eamque Dauid Propheta inuocabat, *Emitte*, inquiens, *lucem tuam, & veritatem tuam.* Veri idcirco adoratores adorãt quidẽ Patrem, ſed

Ἐ διαμαρτύρατο τὰ μένοντα τ πῶλον εἰς ἱερουσαλήμ· ἀμέλει τὸ πνεῦμα πάλιν διαμαρτυρουμένου τῷ πώλῳ, ὁ αὐτὸς χριστὸς λαλεῖ ἐν αὐτῷ· ὡς εἶναι τὸ λόγε, τὸν ἐκ τ πνεύματ γινομένην διαμαρτυρίαν ὅτως καὶ ὑπὲρ τὴν ἁγίαν παρθένον μαρίαν ὑπεδημοῦτ τ λόγε, συνήρχετο τὸ πνεῦμα. Ἐ ὁ λόγ ἐν τῷ πνεύματι, ἔπλαττε καὶ ἥρμοζεν ἑαυτῷ τὸ σῶμα· σωθῆναι θέλων καὶ προσενεγκεῖν δι' ἑαυτ τὸν κτίσιν τῷ πατρί· Ἐ ὑποκαταλλάξαι τὰ πάντα ἐν αὐτῷ· εἰρηνοποιήσας τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τ γῆς. συμφώνως ἄρα ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν δείκνυται, μὴ εἶναι κτίσμα τὸ πνεῦμα τ ἅγιον, ἀλλ' ἴδιον τ λόγου, καὶ τῆς τ πατρὸς θεότητος· ἕτως γὰρ τῶν μὲν ἁγίων ἡ διδασκαλία, εἷς τὸν ἅγιον καὶ ἀδιαίρετον τριάδα σώζεται· Ἐ μία πίστις αὕτη τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας· τῶν δὲ τροπικῶν ἡ ἀλλόπιος μυθοπλασία, διαφωνεῖ μὲν, πρὸς τὰς γραφάς· συμφωνεῖ δὲ, τῇ τῶν δρεισμανιτῶν ἀλογίᾳ καὶ εἰκότως αὐτὰς ἕτως ὑποκρίναθαι ἀπάτης ἕνεκεν τῶν ἀκεραίων· ἀλλὰ χάρις τῷ κυρίῳ, ὅπ ὡς γράφῃς, οὐκ ἔλαθον σκέπτης ἑαυτὰς τῇ πρὸς τοὺς δρεισανοὺς προσποιήτῳ ἀνοπλογίᾳ· Ἐ γὰρ καὶ πρὸ ἐκείνων ἐμισήθησαν ὡς τῷ ὄντι πνεύματα μαχόμενοι τες, Ἐ μετ' ὀλίγον γινόμενοι νεκροὶ, ἔρημοι Ἐ κενοὶ τ πνεύματ ὄντες· καὶ γὰρ τ μακάριον ἀπόστολον· ψυχικοὶ ἄνθρωποι ὄντες, οὐκ ἠδυνήθησαν δέξαθαι τὰ τ πνεύματ τ θεῦ· ὅπ πνευματικῶς ἀνακρίνοντο· οἱ δὲ τὰ τ ἀληθείας φρονοῦντες, ἀνακρίνουσι μὲν πάντα· αὐτοὶ δὲ ὑπ' οὐδενὸς ἀνακρίνονται· ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς τὸν κύριον ἀποκαλύπτοντα αὐτοῖς ἐν τῷ πνεύματι ἑαυτόν· καὶ δι' ἑαυτ τὸ πατέρα· ἐγὼ μὲν ἓν καίπερ ἐν ἐρήμῳ διάγων· διὰ γ' ἓν τ ἀναίθειαν τ σκηψαπέντων ἀπὸ τ ἀληθείας· ὁ φρονῆσαι τ γελᾶν ἐθελόντων διὰ τ ἀσθενὲς καὶ ταπεινὸν τ διὰ τ λόγων ἀποδείξεως· δι' ὀλίγων γράψας, ἀπέστειλα τῇ εὐλαβείᾳ, παρακαλῶν ἵνα ἐντυγχάνων τύπις, τὰ μὲν διορθώσῃ· ὅπ δὴ τοῖς ἀσθενῶς ἐρημένοις συγγνώσῃς. καὶ γὰρ τ παραδοθέντων ἡμῖν παρὰ τ πατέρων ἀποστολικῶν πίστιν παρέδωκα μηδὲν ἔξωθεν ὑπονοήσας· ἀλλ' ὅπερ ἔμαθον ἐνεχάραξα συμφώνως τ ἁγίαις γραφαῖς· σύμφωνον γὰρ τ τοῖς παραποιφασμένοις πρὸς βεβαίωσιν ἐκ τ ἁγίων γραφῶν· καὶ ἐκ ἔξωθεν ὑπενένθη, ἀλλ' αὐτὸς ὁ κύριος ἡμῶν χριστὸς δι' ἑαυτ ἐδίδαξε τ σωματῆσαι· καὶ δι' αὐτῆς ἡμᾶς τὴν τ ἁγίας τριάδος ἑνότητα, ἀδιαίρετον ὑπάρχουσαν Ἐ μίαν θεότητα· αὐτὴ ἡ ἀλήθεια μαρτυρεῖ ὡς φησὶ τῇ σωματείδει, πίστευέ μοι γύναι ὅτι ἔρχετ ὥρα καὶ νῦν ἐστιν ὅτε οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ προσκυνήσουσι τῷ πατρὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ· καὶ γὰρ ὁ παντοκράτωρ ζητεῖ τὸς προσκυνοῦντας αὐτὸν· ὅτι πνεῦμα ὁ θεὸς, καὶ τὸς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν· δέδεικται τοίνυν ἐντεῦθεν, ὡς ἡ ἀλήθεια μὲν ὁ αὐτὸς ὁ υἱός ἐστιν· ὡς αὐτὸς φησιν, ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια· πρὸ δὲ καὶ ὁ προφήτης Δαβὶδ ἐπεκαλεῖτο λέγων· ἐξαπόστειλον τὸ φῶς σε καὶ τὴν ἀλήθειάν σε· οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ, προσκυνήσει μὲν τῷ πατρὶ· ἀλλ'

ἀλλ' ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ ὁμολογοῦντες ἡμῖν, καὶ ἐν αὐτῷ τὸ πνεῦμα. ἀχώριστον γάρ τοῦ ἡμῶν τὸ πνεῦμα· ὡς ἀχώριστος ὁ ἡμῶν πρὸς πατρός· αὐτὴ ἡ ἀλήθεια μαρτυρεῖ· ἡ λέγουσα, πέμψω ὑμῖν τὸν παράκλητον τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται ὃ ὁ κόσμος οὐ δύναται λαβεῖν· ὃς ἐστιν ὁ ἀρνούμενος αὐτὸν ἐκ τοῦ πατρὸς ἐν τῷ χριστῷ εἶναι τινὰ καὶ μίμησιν τῶν ἀληθινῶν ὁμολογεῖν, καὶ προσφέρειν τῇ ἀληθείᾳ. ἀνάγκη ἄρα καὶ μετὰ ταῦτα μὴ τε μαθεῖν θέλωσι μήτε νοεῖν δύνωνται, κἂν τῶν δυσφημιῶν παύσαιντο· καὶ μὴ διαιρεῖτωσαν τὴν τριάδα· ἵνα μὴ διαιρεθῶσι ἀπὸ τῆς ζωῆς· μηδὲ τοῖς κτίσμασι συναριθμείτωσαν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἵνα μὴ ὡς οἱ πάλαι Φαρισαῖοι· τῷ Βεελζεβοὺλ τὰ τοῦ πνεύματος ἀνείδισαν. ὅτως γὰρ ἔτι ἴσα τολμῶντες, ἀνάγνωσον καὶ ὧδε καὶ μὴ ταῦτα τὴν τιμωρίαν ὑπομείνωσιν.

A

sed in spiritu & veritate, confitentes Filium & in Filio Spiritum, quum sit spiritus inseparabilis à Filio, vt inseparabilis est Filius à Patre. Quod & ipsa veritas suo testimonio probat, quum dicit: *Mittam vobis paracletum spiritum veritatis, qui à Patre procedit, quem mundus capere non potest*, hoc est, illi qui eum negant ex Patre procedere, & in Filio esse. Oportet igitur ad imitationem veracium, confiteri, & assentiri veritati. Quod si post ista discere noluerint, & intelligere nequeant, saltem à blasphemiis conquiescant & nō diuidant Trinitatem, ne diuidantur à vita: neque creaturis adnumerent Spiritum sanctum, vt non sicuti aliquando Pharisæi Beelzebuli, pares cum illis audacia & temeritate ea quę Spiritus sancti sunt, attribuant, quod prorsus abscissum est ab omni spe veniæ, & ad paria cum illis supplicia sustinenda deuincit & obligat.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Ἀλεξανδρίας

B

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

Alexandrini

Μαρτυρίαι ἐκ τῆς γραφῆς τῆς κατὰ φύσιν κοινωνίας, ἐκ τοῦ ὁμοίους εἶναι τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, πρὸς θεωρίαν δυσσέφυκλον, καὶ μίαν ἔχειν ἐνέργειαν.

Testimonia ex Sacra Scriptura, de naturali communione similis essentiæ inter Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum.

ΠΕΡΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ.

DE LIBERTATE.

C

ΠΕΡΙ πατρὸς, ἀναμφίβολον· περὶ υἱοῦ, φωνὴ αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ· ἐὰν μὴ ὁ υἱὸς ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ, δοῦλοί ἐστε· περὶ δὲ πνεύματος ἁγίου παῦλος ὅτως λέγει· ὅταν ἐπιστρέψῃ πρὸς κύριον, περιαιρεῖται τὸ κάλυμμα· ὁ δὲ κύριος, τὸ πνεῦμά ἐστιν· οὗ δὲ πνεῦμα κυρίου, ἐλευθερία.

DE Patre minime dubium est. De Filio, vox ipsius Filij in medio est, *Nisi vos Filius liberauerit, seruitis.* De Spiritu sancto, per D. Paulum ita loquitur: *Quum conuersus fuerit ad Dominum, detrahetur operimentum. Dominus autem Spiritus est: Vbi Spiritus Domini, ibi libertas.*

ΠΕΡΙ ΖΩΟΠΟΙΗΣΕΩΣ.

DE VIVIFICATIONE.

D

ΛΕγει ὁ σωτὴρ· ὥσπερ ὁ πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, ὅτως καὶ ὁ υἱὸς, οὓς θέλει ζωοποιεῖ. καὶ περὶ τοῦ πνεύματος, φησὶν· τὸ πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιοῦν· ἡ σὰρξ, οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν· καὶ ὁ ἀπόστολος· τὸ γράμμα, ἀποκτέινει· τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ.

DIcit Saluator: *Quemadmodum Pater excitat mortuos & viuificat, ita & Filius, quos vult viuificat.* De Spiritu sancto ait: *Spiritus est qui viuificat, caro non prodest quicquam*, & Apostolus, *Littera occidit, Spiritus viuificat.*

ΠΕΡΙ ΕΚΛΟΓΗΣ.

DE ELECTIONE.

E

ΠΕρὶ πατρὸς, παῦλος λέγει· ἔθετο ὁ θεὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, πρῶτον, ἀποστόλους· δεύτερον, προφήτας· τρίτον, διδασκάλους· καὶ τὰ ἑξῆς. περὶ υἱοῦ, ὁ αὐτὸς ἀπόστολος φασκει· ὁ καταβὰς, αὐτός ἐστι καὶ ὁ ἀναβὰς ὑπὲρ ἄνω τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα· καὶ αὐτὸς ἔδωκε, τοὺς μὲν, ἀποστόλους· τοὺς δὲ, προφήτας· τοὺς δὲ, ποιμένας καὶ διδασκάλους·

DE Patre, inquit Paulus, *Posuit Deus in Ecclesia primum Apostolos, secundo Prophetas, tertio magistros, &c.* De Filio idē Apostolus dicit, *Qui descendit, is est, qui & ascendit supra cœlos, vt omnia impleat; ideoq; dedit hos quidē esse Apostolos, illos Prophetas, alios pastores & magistros.*

De

περὶ

De Spiritu idem Apostolus adhortatur presbyteros in Ecclesiis, dicitque illis, *Attenti sitis & vobis ipsis & vniuerso gregi, in quo vos posuit Spiritus Sanctus Episcopos, vt pasceretis Ecclesiam Dei.*

DE LEGISLATIONE.

DE Patre ait Dauid, *Ad faciendam voluntatem tuam Deus, volui, & lex tua in medio ventris mei.* De Filio autem Paulus. *Alii aliorum onera portate, & ita adimplebitis legem Christi.* De Spiritu idem ille: *Lex spiritus vitae eius, quae in Christo est, liberauit me.*

DE DOMINATV.

DAuid ait, *Dixit Dominus Domino meo, Sede ad dextram meam, &c.* Quod si obloquantur haeretici, dicentes, illud ad Dauidem referri, refutat eos Verbum Christi, quum inquit, *Quid dicitis de Christo, cuius filius est? dicunt ei Dauidis, Respõdet Saluator, Quomodo igitur Dauid in Spiritu dominum eum vocat?* Rursus de Patre, *Audi Israel Dominus Deus tuus Deus vnus est.* De Filio autem ait, *Dominus ex Sion clamabit, & ex Hierusalem dabit vocem suam, & concutietur cœlum & terra. Dominus autẽ parcet populo suo, & confortabit filios Israel, & cognoscetis quod ego sum Dominus Deus vester, quia tabernaculum imposui in monte Sion in monte Sancto.* Tabernaculi autem positor ille Filius, haec dicit. *Ego constitutus sum rex ab eo super Sion montem Sanctum eius, &c.* De Spiritu sancto loquẽs, *quoniam dixit Dominus Domino,* & posteà, *Dominus à dextris tuis. A filii igitur dextris Spiritus.*

QVOD ET PATER VOCET FILIVM, ET APOSTOLVS SPIRITUM, eumque & eadem ratione Deum nominet qua Filium.

ITa enim dicit, & futurum est postea. *Effundam de Spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filii vestri, & filiae vestrae, & senes vestri insomnia somniabunt, & adolescentuli vestri visiones videbũt, & in seruos meos, & in ancillas meas in diebus illis effundam de Spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt, & edam prodigia in cœlo sursum, & signa in terra deorsum, sanguinem & ignem & vaporem fumi. Sol conuertetur in tenebras, & Luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini, magna illa, & illustris, futurumque est, vt omnis qui inuocauerit nomen Domini, saluus fiat. Quomodo autem inuocabunt, in quem non crediderunt? aut quomodo audient sine praedicante?* De Spiritu porro idem Apostolus dicit. *Quum conuersus fuerit ad Dominum, detrahetur velum, Dominus autem Spiritus est,* idemque rursus, *quemadmodum à Spiritu Domini,* atque iterum, *Dominus autem dirigat corda vestra, in charitate Dei & in tolerãtia Christi.* Spiritus

τοῦ πνεύματος, ὁ αὐτὸς μετὰ καλεῖται ὑπὸ τοῦ μελλόντος τοὺς πρεσβυτέρους, καὶ λέγει αὐτοῖς· προσέχετε ἑαυτοῖς καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ, ἐν ᾧ ὑμᾶς ἔθετο τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπισκόπους, ποιμαίνειν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ.

ΠΕΡΙ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ.

ΠΕρὶ πατρὸς ὁ Δαβὶδ λέγει· τὸ θελῆσαι τὸ θέλημά σου ὁ θεός μου, ἐβουλήθην· καὶ τὸν νόμον σου ἐν μέσῳ τῆς κοιλίας μου· καὶ ὁ παῦλος· ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζετε, καὶ οὕτως ἀναπληρώσατε τὸν νόμον τοῦ χριστοῦ. καὶ πνεύματος, ὁ αὐτός· ὁ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς, ἐν χριστῷ ἰησοῦ ἠλευθέρωσέ με.

ΠΕΡΙ ΚΥΡΙΟΤΗΤΟΣ.

Ο Δαβὶδ λέγει. εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου· κάθου ἐκ δεξιῶν μου. ἐὰν αἰτιάσωνται οἱ αἱρετικοὶ λέγοντες· ὅτι εἰς τὸν δαβὶδ ἀναφέρεται ἡ τοῦτο, ἐλέγχει αὐτοὺς τὸ ῥῆμα τοῦ σωτῆρος λεγόμενον· τί λέγεται περὶ τοῦ χριστοῦ; τίνος ἐστὶν υἱός; λέγουσι, τοῦ δαβίδ. ἀποκρίνεται ὁ σωτὴρ· πῶς οὖν δαβὶδ ἐν πνεύματι ἁγίῳ, κύριον αὐτὸν καλεῖ; πάλιν δὲ πατρὸς, ἄκουε ἰσραὴλ· κύριος ὁ θεός σου, κύριος εἷς ἐστιν· περὶ δὲ τοῦ υἱοῦ, λέγει· ὁ δὲ κύριος ἐκ σιὼν αὐαρήξει, καὶ ἐξ ἀρχῆς δώσει τὴν φωνὴν αὐτοῦ, καὶ σείσθησεται ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ· ὁ δὲ κύριος φείσεται τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. καὶ ἐνισχύσει κύριος τοὺς υἱοὺς ἰσραὴλ. καὶ ἐπιγνώσεσθε ὅτι ἐγώ εἰμι κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν, ὁ κατασκηνώσας ἐν σιὼν ἐν ὄρει ἁγίῳ· ὁ δὲ καταστρώσας ἦπι ὁ υἱός, λέγει· ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ σιὼν ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ, καὶ πάλιν ἐξῆς· πρὸς δὲ τὸν πνεῦμα λέγει· εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου· ἕως οὗ θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου· πῶς οὖν δὲ υἱὸς πάλιν ἐκ δεξιῶν τὸ πνεῦμα;

ὅτι Ο ΠΑΤΗΡ ΚΥΡΙΟΝ ΤΟΝ υἱὸν καλεῖ, καὶ ὁ ἀπόστολος τὸ πνεῦμα καὶ κύριον καὶ θεὸν λέγει ὡς καὶ τὸν υἱόν.

ΛΕγέτω ἔτως· καὶ ἔσται μετὰ ταῦτα, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα καὶ προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν, καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν, καὶ οἱ πρεσβύτεροι ὑμῶν, ἐνύπνια ἐνυπνιασθήσονται· καὶ οἱ νεανίσκοι ὑμῶν, ὁράσεις ὄψονται· καὶ γε ἐπὶ τοὺς δούλους μου, καὶ ἐπὶ τὰς δούλας μου ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα καὶ προφητεύσουσιν. καὶ δώσω τέρατα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ σημεῖα ἐπὶ τῆς γῆς κάτω· αἷμα καὶ πῦρ καὶ ἀτμίδα καπνοῦ. ὁ ἥλιος μεταστραφήσεται εἰς σκότος καὶ ἡ σελήνη εἰς αἷμα. πρὶν ἐλθεῖν τὴν ἡμέραν κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ· καὶ ἔσται πᾶς ὃς ἂν ἐπικαλέσηται τὸ ὄνομα κυρίου, σωθήσεται· πῶς οὖν ἐπικαλέσονται, εἰς ὃν οὐκ ἐπίστευσαν; πῶς ἀκούσουσι, χωρὶς κηρύσσοντος; πῶς δὲ κηρύσσει, ὁ αὐτὸς ἀπόστολος λέγει· ἕως ἂν ἔρχωμαι πρὸς κύριον, πρόσεχε τῇ ἀναγνώσει· καθάπερ ἀπὸ κυρίου πνεύματος. καὶ αὖθις, ὁ κύριος κατευθύνοι ὑμῶν τὰς καρδίας εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ θεοῦ καὶ εἰς τὴν ὑπομονὴν τοῦ χριστοῦ.

ἀρχ

ἄρα ὁ κύριος, τὸ πνεῦμά ἐστιν. καὶ πάλιν· ὑμᾶς δὲ ὁ κύριος πλεονάσαι καὶ περισσεύσαι τῇ ἀγάπῃ τῇ εἰς ἀλλήλους καὶ εἰς πάντας, καθάπερ καὶ ἡμεῖς εἰς ὑμᾶς, εἰς τὸ στηρίξαι ὑμῶν τὰς καρδίας ἀμέμπτους ἐν ἁγιωσύνῃ, ἔμπροσθεν τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς ἡμῶν ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ πάντων τῶν ἁγίων αὐτοῦ· καὶ ἐνταῦθα, ὁ κύριος ὁ πλεονάζων καὶ περισσεύων τῇ ἀγάπῃ τῇ εἰς ἀλλήλους· καὶ στηρίζων τὰς καρδίας ἐν ἁγιωσύνῃ ἔμπροσθεν τοῦ θεοῦ ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸ πνεῦμά ἐστι· τὰς οὖν τρεῖς κυριότητας εἰς μίαν κυριότητα συναγαγὼν, βεβαιοῖ λέγων πρὸς Ἐφεσίους. εἷς κύριος· μία πίστις· ἓν βάπτισμα· πάλιν τὸ πνεῦμα, κύριος λέγεται σαφῶς ἐν τῇ βίβλῳ κῶν κριτῶν· ὅτε τὰς ἀρίστειας ὁ σαμψὼν ἐποίει, ἀπιστημένεται ἡ γραφὴ καὶ λέγει· καὶ πνεῦμα κυρίου ἦλθεν ἐπὶ σαμψὼν καὶ ἔλαβεν σταγόνα ὄνου, καὶ ἀπέκτεινε χιλίους· καὶ πάλιν, ἦλθε πνεῦμα κυρίου ἐπὶ σαμψὼν, καὶ διεσπάραξε τὸν λέοντα ὡς ἔριφον· καὶ πάλιν, ἦλθε πνεῦμα κυρίου ἐπὶ σαμψὼν καὶ ἐπῆρε τὴν πύρταν τῆς γάζης καὶ ἀνέβη ἐγκεν εἰς τὸ ὄρος· καὶ πάντη ἐκπορεύεται τὸ πνεῦμα κυρίου· ὅτε ἂν ἐξυρήθη τὰ μυστήρια τοῦ θεοῦ ἀναφάνας τῇ δαλιδᾷ, λέγει, καὶ ἀπέστη ἀπὸ σαμψὼν ὁ κύριος· ὥστε οὖν πεφανέρωται, ὅτι τὸ πνεῦμα κύριος· εἰ δὲ κύριος πάντοκράτωρ, καὶ θεός· γνῶτε γάρ, φησιν, ὅτι κύριος αὐτός ἐστιν ὁ θεός. καὶ ὅτε ᾠκοδόμησαν οἱ υἱοὶ γὰδ θυσιαστήριον ἐπὶ τοῦ ἰορδάνου, καὶ ἀπέστειλαν οἱ υἱοὶ ἰσραὴλ πρὸς αὐτοὺς, λέγοντες. Μὴ ἀποστάται γεγόνατε τοῦ θεοῦ, ἀπεκρίθησαν ἀπολογούμενοι οἱ ἀρχιμανδρῖται τοῖς χιλιάρχοις ἰσραὴλ λέγοντες· ὁ θεὸς ὁ θεός ἐστι κύριος· καὶ θεὸς κύριος αὐτὸς οἶδεν, καὶ πᾶς ἐξῆς· καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν ὁ παῦλος· ὁ θεὸς ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψαι, ὃς ἔλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, πρὸς φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ θεοῦ, ἐν προσώπῳ χριστοῦ· ὁ οὖν θεὸς ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψαι, τὸ πνεῦμά ἐστι. καὶ πάλιν ὁ αὐτός. ὁ δὲ θεὸς τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς παρακλήσεως, δῴη ὑμῖν τὸ αὐτὸ φρονεῖν κατὰ χριστὸν ἰησοῦν· ἵνα ὁμοθυμαδὸν ἐν ἑνὶ στόματι, δοξάζητε τὸν θεὸν καὶ πατέρα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ· τίς οὖν ἐστιν ὁ θεὸς τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς παρακλήσεως· ὁ δὲ δοὺς ἡμῖν τὸ αὐτὸ φρονεῖν κατὰ χριστὸν ἰησοῦν· ἵνα ὁμοθυμαδὸν δοξάζωμεν τὸν θεὸν καὶ πατέρα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ; πάντως τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· καὶ πάλιν, ἐὰν δὲ πάντες προφητεύωσιν· εἰσέλθῃ δέ τις ἄπιστος ἢ ἰδιώτης, ἐλέγχεται ὑπὸ πάντων· καὶ οὕτως τὰ κρυπτὰ τῆς καρδίας αὐτοῦ φανερὰ γίνεται· καὶ ἕτως πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον προσκυνήσει τῷ θεῷ· ἀπαγγέλλων, ὅτι ὄντως ὁ θεὸς ἐν ὑμῖν ἐστι· θεὸν δὲ εἶπε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ λαλοῦν ἐν αὐτοῖς· καὶ πάλιν· οὐκ οἴδατε, ὅτι ναὸς θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν; ἔδειξεν ὅτι ναὸς θεοῦ ἐστιν ἐν ὑμῖν· ὅπου γὰρ ναὸς, ἐκεῖ θεός· τὸ δὲ πνεῦμα οἰκεῖ, ὡς ἐν ἰδίῳ ναῷ· φησὶ γὰρ· οὐκ οἴδατε ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν, ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου πνεύματός ἐστιν, ὃ ἔχετε ἀπὸ θεοῦ; δοξάσατε δὴ τὸν θεὸν ἐνοικοῦντα ἐν ὑμῖν· εἰ δὲ δοξάζεις τὸν ἐνοικοῦντα ἐν σοὶ ὡς θεὸν, ἐγκρύου ναὸς εἰδώλων· λέγει γὰρ· οὐκ οἴδατε ὅτι ναὸς θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ, οἰκεῖ ἐν ὑμῖν;

Spiritus igitur Dominus est: ac denuo, *Dominus autem vos abundare faciet, & exuberare dilectione in vos inuicem, & in omnes quemadmodum nos in vos, vt stabiliat corda vestra irreprehensibiliter in sanctitate coram Deo Patre nostro, in præsentia Domini nostri Iesu Christi*. Tres igitur dominationes in vnam dominationem contrahens id confirmat, ad Ephesios scribens, *Vnus Dominus, vna Fides, vnum Baptisma*. Ac rursum, Spiritum, ipsum Dominum appellari liquido in libro Iudicum scriptura ostendit, vbi ait de mirandis operibus Samsonis, in hæc verba, *Et Spiritus Domini venit in Samsonem, & discerpsit leonem quasi hœdum*. Atque iterum, *Venit Spiritus Domini in Samsonem, & sustulit portam Gazæ, & asportauit in montem*. Et vndique progreditur Spiritus Domini. Quum autem effatus esset mysteria Dei, aperiens ea Dalilæ, dicit scriptura: *Recessit à Samsone Dominus*. Quapropter demonstratum iam est, Spiritum esse Dominum. *Cognoscite enim* (inquit) *quoniam Dominus Deus est*: Et, *Ædificauerant filii Gad altare ad Iordanem, & miserunt Filii Israel ad eos, dicentes, Quare estis prauaricatores Dei facti? Responderunt pro excusatione filii Ruben tribunis Israel, dicentes, Deus Deus est Dominus, & Deus Dominus ipse conscius, &c.* Alibi rursum Paulus, *Deus qui dixit vt ex tenebris lux illucesceret, qui illuxit in cordibus nostris, ad illuminationem cognitionis gloriæ Dei in facie Christi*. Deus igitur qui dixit, vt lux ex tenebris illucesceret, spiritus est. Ac rursum, idem ille Deus autem tolerantiæ ac consolationis, qui dat nobis eodem sensu esse erga Iesum Christum, vt vnanimiter glorificemus Deum & Patrem Domini nostri Iesu Christi. Quis igitur est Deus tolerantiæ & consolationis, qui dat nobis idem sentire erga Christum Iesum, vt vnanimiter glorificemus Deum, ac Patrem Domini nostri Iesu Christi? prorsus ille est Spiritus sanctus. Ac rursum, *Si omnes prophetauerint, ingrediatur autem infidelis illiteratus, redarguitur ab omnibus, & ita occulta cordis illius manifesta reddantur, atque cadens in faciem adorabit Deum, renuncians quod reuera Deus in vobis sit*. Deum ergo nominauit Spiritum sanctum, loquentem in illis. Ac rursum, *An nescitis vos templum Dei esse, & Spiritum Dei habitare in vobis?* Quibus verbis declarauit esse templum Dei. Iam vbi templum, ibi & Deus, vt in suo templo. Ait enim, *An nescitis quòd corpora vestra templum sint Spiritus Sancti habitantis in vobis?* Quòd si non glorificas incolam tui Deum, factus es fanum idolorum, ait enim, *An ignoratis quod templum dei sitis, & Spiritus dei habitet in vobis?*

Quin

Quin & alibi dicit, *Hodie si vocem eius audieritis, ne obduretis corda vestra, vt in exacerbatione per diem tentationis, vbi tantauerunt me patres vestri, probauerunt me, & viderunt opera mea quadraginta annis.* Iam Spiritus Sanctus recenſetur iſta dicere prout Apoſtolus præ ſe fert in his verbis. *Ideóque quẽadmodum dicit Spiritus Sanctus, Hodie ſi vocem audieritis &c.* Ergo Spiritum Sanctum tentauit Iſraël, & probauit in deſerto, & viderunt opera eius nempe miracula. In alio Pſalmo dicit ille, *Et tentauerunt eum in locis aridis.* Eſt igitur Spiritus Sanctus Deus. Et alibi quoque quum aſſumeretur Helias poſtulabat ab eo Helizæus, vt in ſe veniret geminus Spiritus, promiſitque Helias, ſi ſe videret auferri. Quum igitur vidiſſet & accepiſſet melotam illius, acceſſit ad Iordanem, & cũ melota percuſſiſſet fluuium, non obtemperauit aqua. Dicit igitur Helizæus, vbi Deus ἀΦΦὼ quæ vox ſignificat ambo ſiue geminum. Vbi igitur Deus ἀΦΦὼ pro eo quod eſt Spiritus geminus? Quin & ipſe Seruator ait, *Qui crediderit in me, quemadmodum ſcriptura dicit, flumina ex ventre eius fluent aquæ viuæ.* Exponens, autem quid hoc eſſet aqua viua, inquit, *Hoc autem dixit de Spiritu Sancto, quem acceperuri erant, credentes in eum.* Quòd ſi vitalis illa aqua eſt Spiritus ſanctus, nimirum ſequitur, vt Deus ſit ſpiritus ſanctus. Ait enim Propheta, *Me reliquerunt fontem aquæ viuæ, & effoderunt ſibi ciſternas friuolas, quæ aquam continere non poterant.* Et Dauid quoque. *Quoniam apud te eſt fons vitæ, & in luce tua videbimus lucem.* Vides ne Patrem fontem vocari? nec non & Filium itidem & ſpiritum ſanctum?

QVOD NON TRES DII SINT

VNus enim Deus, vna lex, & vnus legislator, & vnus dominus. Quãdoquidem vnus Deus In tribus perſonis prædicatur. At quì fieri poteſt (inquit aduerſarius) vt & Pater dicatur Deus & Filius Deus, & Spiritus Sanctus Deus, vt tamen tria numina non ſint? vbi communio eſt eiuſmodi naturæ communia quoque ſunt nomina dignitatis. Quemadmodum Deus, ea quę ex vna natura in multitudinem diuiduntur, vno nomine appellat. Et quum iraſcitur hominibus, omnem hominem ſubiectum iræ quaſi vnum hominem nuncupat: Et quum reconciliatur mundo, veluti vni homini reconciliatur. Quale eſt quum diluuium ob peccata inducit, ait Deus, *Abſit vt maneat ſpiritus meus in hominibus iſtis, & delebo hominem quem feci.* Atqui tum non vnus erat homo, ſed myriades infinitæ, æque tamẽ nomine vnius naturę omnes homines vnum hominem appellauit, idque ob ſubſtantiæ ſocietatem. Dauid porro iterum dicit, *Quid eſt homo quod memor es eius, aut Filius hominis quoniam viſitas eum?* non quod vnum hominem inuiſerit, ſed vniuerſum orbem excitauit. Hoc autem compendio ſermonis vtitur & Moſes, cũ exibat Pharao ad mare, dabátque

καὶ ἀλλαχῦ λέγει· σήμερον ἐὰν τῆς Φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς ἐν τῷ παραπικρασμῷ, κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ πειρασμοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὗ ἐπείρασάν με οἱ πατέρες ὑμῶν· ἐδοκίμασάν με καὶ εἶδον τὰ ἔργα μου τεσσαράκοντα ἔτη· τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον, λέγεται εἰπεῖν τοῦτο· φησὶ γὰρ ὁ ἀπόστολος, διὸ καθὼς λέγει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· σήμερον ἐὰν τῆς Φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, καὶ τὰ ἑξῆς· ἄρα οὖν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπείρασεν ὁ Ισραὴλ, καὶ ἐδοκίμασεν ἐν τῇ ἐρήμῳ· καὶ εἶδον τὰ ἔργα αὐτοῦ, ἤτοι τὰ θαυμάσια· ἐν ἄλλῳ δὲ ψαλμῷ, λέγει ὁ αὐτὸς· καὶ ἐπείρασαν τὸν θεὸν ἐν ἀνύδρῳ· ἄρα οὖν ὁ θεὸς, τὸ ἅγιον πνεῦμά ἐστι· καὶ ἀλλαχῦ, ὅτι ἀνελαμβάνετο ὁ ἡλίας, ἤτει ὁ ἐλισαῖος τὸ διπλοῦν τοῦ πνεύματος γενέσθαι διπλοῦν. ἐπηγγέλλετο οὖν ὁ ἡλίας, ἐὰν ἴδῃ αὐτὸν ἀναλαμβανόμενον· ἰδὼν οὖν ἔλαβεν τὴν μηλωτὴν, ἦλθεν ἐπὶ τὸν Ιορδάνην καὶ παίσας αὐτοῦ τῇ μηλωτῇ τὸ ποτάμιον, οὐκ ἐπείθετο τὸ ὕδωρ· λέγει οὖν· πῦ ὁ θεὸς ἈΦΦὼ; ἈΦΦὼ ἑρμηνεύεται, ἀμφω, τουτέστι τὸ διπλοῦν, πῦ οὖν ὁ θεὸς ἀμΦὼ αὐτοῦ τὸ πνεῦμα διπλοῦν. καὶ πάλιν λέγει ὁ σωτὴρ· ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ καθὼς εἶπεν ἡ γραφὴ, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσιν ὕδατος ζῶντος· ἑρμηνεύων ὁ εὐαγγελιστὴς τί ἐστι ὕδατος ζῶντος, ἔΦη· τοῦτο δὲ ἔλεγε περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, οὗ ἤμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν· καὶ ἡ τοῦ ὕδατος τὸ ζῶν τὸ ἅγιον πνεῦμά ἐστιν, ἄρα θεὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· λέγει γὰρ ὁ προφήτης· ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος· καὶ ὤρυξαν ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους· οἱ δὲ μὴ δυνήσονται ὕδωρ σωέχειν· καὶ ὁ δαβὶδ· ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς, ἐν τῷ Φωτί σου ὀψόμεθα Φῶς· ὁρᾶς ὅτι ὁ πατὴρ πηγὴ σκληθη, καὶ ὁ υἱὸς ὁμοίως, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον·

ΟΥΧ ΟΤΙ ΤΡΕΙΣ ΕΙΣΙ ΘΕΟΙ.

ΕΙς γὰρ νόμος· καὶ εἷς θεὸς· νομοθέτης εἷς καὶ εἷς κύριος· εἷς γὰρ θεὸς ἐν τρισὶ προσώποις κηρύττεται· καὶ πῶς, φησὶ, δύο ἢ λέγεσθαι ὁ πατὴρ θεὸς; καὶ ὁ υἱὸς θεὸς, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον θεὸς, καὶ οὐ τρεῖς εἰσὶ θεοί; ὅπερ κοινὰ τὰ τῆς Φύσεως, κοινὸν καὶ ὄνομα τὸ ἀξίας· οἷον ὁ θεὸς πᾶς εἰς πλῆθη διῃρημένα ἀπὸ μιᾶς Φύσεως, ἑνὶ ὀνόματι καλεῖ· καὶ ὅτι ὀργίζεται τοῖς ἀνθρώποις, τὸν πάντα ἄνθρωπον τῇ ὀργῇ ὑποκείμενον, ἕνα ἄνθρωπον καλεῖ· καὶ ὅτι διαλλάσσεται τῷ κόσμῳ, ὡς ἑνὶ ἀνθρώπῳ διαλλάσσεται· οἷον ἐπάγει κατακλυσμὸν διὰ τὰς ἁμαρτίας· καὶ λέγει ὁ θεὸς· ἐὰν μὴ καταμείνῃ τὸ πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, καὶ ἐξαλείψω τὸν ἄνθρωπον ὃν ἔπλασα· καί τοι σὰρκινὸν εἰς. ἀλλὰ μυριάδες ἄπειροι· ἀλλὰ τῷ ὀνόματι τῆς Φύσεως, τὸν πάντα ἄνθρωπον ἕνα ἐπάλεσεν ἄνθρωπον διὰ τὸ κοινὸν τῆς οὐσίας· καὶ πάλιν λέγει δαβὶδ τί ἐστιν ἄνθρωπος ὅτι μιμνήσκῃ αὐτοῦ· ἢ υἱὸς ἀνθρώπου, ὅτι ἐπισκέπτῃ αὐτόν; οὐχ ὅτι ἕνα ἄνθρωπον ἐσκέψατο· πᾶσαν γὰρ τὴν οἰκουμένην ἤγειρε· ἐνὶ δὲ σωτῆρι χρησόμεθα λόγῳ, διὰ μωσέως ἐρημίνῳ· ὅτι ἐξῆλθε Φαραὼ κατὰ τὴν θάλασσαν,

καὶ

ϰ ὑπέχε τῷ νόμῳ τῷ θείῳ τὴν ἡμερήσιαν, πίπτων μετὰ μυρίων ἁρμάτων ἐν τῇ θαλάσσῃ, καὶ ἦσαν πολλοὶ ἄνθρωποι οἱ βυθισθέντες μετ' ἐκείνου ἵπποι πολλοί. ὁ δὲ μωσῆς εἰδὼς ὅτι πάντων τῶν βυθισθέντων μία ἐστὶν ἡ φύσις, καὶ περὶ τῶν ἵππων καὶ περὶ τῶν ἀνδρῶν λέγει, ἄσωμεν τῷ κυρίῳ ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται· ἵππον καὶ ἀναβάτην ἔρριψεν εἰς θάλασσαν· τὸ πλήθη τῶν ἵππων ἐκάλεσεν ἵππον ἕνα, διὰ τὴν κοινωνίαν τῆς φύσεως· εἰ οὖν ἐν τοῖς ἀνθρώποις ὅπερ συγκέχυται τὰ τῆς φύσεως· ὅπερ διάφορα τὰ τῆς μορφῆς καὶ δυνάμεως καὶ βουλῆς. οὐ γάρ ἐστιν οὔτε γνώμη ἴση, οὔτε μορφὴ οὔτε ἰσχύς· καὶ διάφοροι γλῶσσαι· διὸ καὶ ἀνθρωποι μέροπες λέγονται. ἀλλὰ διὰ τὸ κοινὸν τῆς φύσεως πᾶσα ἡ οἰκουμένη εἷς ἄνθρωπος ἐκλήθη. ὅπερ ἡ ἀμέρεια καὶ ἡ ἀξία, μία βασιλεία, μία δυνάμις καὶ βουλὴ καὶ ἐνέργεια, διαζουσα τὴν τελάδα ἀπὸ τῆς κτίσεως, ἕνα λέγω θεόν· εἰ δὲ διὰ τὸ λέγειν θεὸν καὶ θεὸν καὶ θεὸν τρεῖς λέγω θεούς· καὶ ἐὰν εἴπω κύριον καὶ κύριον καὶ κύριον τρεῖς λέγω κυρίους· εἰ πίστις ὁ πατὴρ κύριος· καὶ ὁ υἱὸς κύριος· καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κύριος, πῶς σὺ ὦ ἀπόστολε ὁ νομοθέτης τῆς ἀληθείας, ὁ συνήγορος τῆς εὐσεβείας, ἐφεσίοις ἔθος λέγων, εἷς κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα; εἷς γὰρ ἐκεῖνα ἔθος, ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος κύριος· εἰ δὲ φιλονεικῶσιν οἱ αἱρετικοὶ ϰ λέγουσιν ὅτι ἄλλη κυριότης τοῦ πατρός, ἄλλη τοῦ υἱοῦ, θαυμάζω πῶς ἀνέχονται δουλεύειν δυσὶ κυρίοις· οὐ γὰρ κύριε ἐστὶ φωνὴ, οὐδεὶς δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν. εἰ ἄλλη κυριότης πατρὸς, καὶ ἄλλη κυριότης υἱοῦ, ϰ μερίζεις τὴν ἐξουσίαν, πῶς λατρεύεις τῇ βασιλείᾳ; οὐ δύναται λατρεύθεσθαι δύο ἀξιώματα κατὰ τὸ αὐτὸ, ἐὰν μὴ ὁμότιμα ᾖ. ἐδεὶς προσκυνεῖ βασιλέα καὶ ἄρχοντα· ὅπερ γὰρ ὁμότιμον ἡ ἀξία, ὁμότιμον ϰ ἡ προσκύνησις· ἐν τῷ ἴσῳ ἀξιώματι, οὐκ ἔστι μάχη· τὸ ἄνισον ἐγείρει τὴν μάχην· τὸ γὰρ ἴσον, βραβεύει τὴν εἰρήνην. διὰ τοῦτό σοι ὁ χριστὸς μερίσαι τὴν τιμὴν ἐπῶν· τὸ ἐστὶ τοῦ θελήματος τοῦ πατρός μου. ἵνα πάντες τιμῶσι τὸν υἱὸν, καθὼς τιμῶσι τὸν πατέρα· τίμα πατέρα, ἵνα τιμήσῃς υἱόν· μᾶλλον γὰρ τίμα υἱὸν, ἵνα τιμήσῃς πατέρα· ἰδιοποιεῖται τοῦ υἱοῦ τὴν ὕβριν ὁ θεὸς, λέγει γὰρ ὁ σωτὴρ· ὁ ἐμὲ μισῶν, καὶ τὸν πατέρα μου μισεῖ· μὴ νομίσωσιν αἱρετικοὶ, ὅτι τῷ θεῷ χαρίσονται μείζονα αὐτὸν λέγοντες τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ὃ δέχεται ἡμῶν τὴν εἰς ἑαυτὸν ὁ πατὴρ, τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ὑβριζομένου· καὶ βλέπε πράγματος ἀποδεικτὸν ἐναργῆ, ἐκ τῆς παλαιᾶς γραφῆς· οἱ φίλοι δὲ ἰὼβ οἱ ἐλθόντες εἰς ὠφελιμυθίαν, ἐκάλουν αὐτὸν ὡς θεομαχοῦντα, καὶ ἐδικαίουν τὸν θεόν· ὁ ἰὼβ ἔλεγε τῷ θεῷ· τίς δώσει κριτὴν ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ σοῦ, ἵνα ἴδω πόσαι εἰσὶν αἱ ἁμαρτίαι μου, ὅτι οὕτως με ἔκρινας; οἱ φίλοι τοῦ ἰὼβ ἐδικαίωσαν τὸν θεόν· καί τι γε ἀγνοουμένης τῆς ὑποθέσεως. καὶ τὸν μὲν δίκαιον μᾶλλον, κατέκριναν ὡς ἁμαρτήσαντα· τὸν δὲ

dabátqre legi diuinæ pœnas, cadens cum infinitis curribus in mare, quo tempore multi mortales vnà cum eo demersi sunt, multique itidem equi. Moses tamen videns in omnibus demersis eandem esse naturam, & de equis & de hominibus ita modulatus est, *Cantemus Domino, glorioſe enim glorificatus eſt, equum & aſcenſorem deiecit in mare:* & tantas hominum copias appellauit hominem vnum, & tantum numerum equorum appellauit vnum equum, quum diceret, equum & aſcenſorem, ob communionem naturæ. Si igitur in hominibus, vbi ea quæ naturæ sunt confunduntur, vbi discrimen formæ, roboris, & voluntatis Non enim pares animi neque formæ, neque vires neque linguæ in illis sunt, vnde etiam μέροπες dicuntur, quin ob cõmunionem naturæ, omnes incolæ orbis terrarum vnus homo nuncupantur. Vbi ergo indiuisa dignitas, vnum regnum, vna potentia, voluntas, efficacia, in suam proprietatem vindicans Trinitatẽ cãq; distinguẽs à creatura, cur non ibi vnum Deum appellare debeo? Sin autem, quod ter Deum nomino, & Deum, & Deum, & Deum dico, tres ideo Deos constituo: & quum loquor Dominum & DOminum, & DOminum, tres DOminos facio quum aio, Pater DOminus, Filius DOminus, Spiritus Sanctus DOminus: Quomodo tu Apoſtole legislator veritatis, patronus religionis, Ephesiis clamasti dicens, *Vnus Dominus, vna Fides, vnum Baptiſma?* Sed vnus est DOminus, idque secundum sanctificationem Cherubinorum. Nam & illi clamabant: *Sanctus Sanctus Sanctus Dominus*. Quod si cõtentiosius agant hæretici, & dicant alium esse DOminatum Patris, alium Filij, miror cur sustineant duobus DOminis inseruire, vox siquidẽ DOmini est: *Nemo poteſt ſeruire duobus Dominis*. Si alius est dominatus, Patris alius Filij, & diuidis potestatem, quomodo regnum coles? Nõ possunt simul coli duæ potestates, nisi sint eiusdem ordinis. Nemo adorat regem & eius præfectum. Vbi enim par dignitas, par quoque adorati o. In pari dignitate non est pugna: Imparilitas excitat controuersiam: id quod æquale est, pacem tuetur. Non permisit tibi Christus diuidere honorem quum diceret: *Hæc eſt voluntas Patris mei, vt omnes honorent Filium quemadmodum & Patrem.* Honora Patrem vt honores Filium, vel potius honora Filium vt honorés Patrem. Contumeliam in Filium Deus suam putat, Saluatoris enim verba sunt, *Qui odit me: odit, & Patrem meũ.* Ne existiment hæretici se gratificari Deo, eum maiorem Filio pronuncientes. Non recipit Pater honorem erga se quum Filius eius contumelia afficitur. Et vide euidens rerum argumentũ ex veteri scriptura. Amici Iob qui venerant ad consolationem, increpabant eum tanquam temerariã proloquẽtem, & iustificabant Deum. Iob autem dicebat Deo, *Quis dabit iudicium inter me & te vt videam quot ſint iniquitates meæ: cur ita me iudices?* Amici autem Iob iustificabant Deum, quum causas rerum ignoras haberent, eumq; qui iustus erat, vt peccantem condemnabant,

Deúmque, vt iustè has calamitates inferentem collaudabant, atque ita respondent ad verba Iob, *Magnifice loquutus es, audacia sermonis tui eximia, pro re verba fecisti.* At Deus non conturbat iustum. Rursum dicit amicus eius, *Secundum peccata tua intulit, tibi. Si non multa essent peccata tua non te flagellasset:* Et putabant se Deo patrocinari, dum iustum condemnarent. Sed quid Deus? Nũquid probauit eos, qui ita pro se præter æquum verba facerent, aut hoc genus patrocinij gratum habuit, iustóque iniuriam fieri passus est? nequaquam. Non igitur recipit eum erga se honorem, qui cum indignitate Filij coniunctus est. Videamus igitur quid dicat amicis Iob, *Quare non recta loquuti estis de cultore meo Iob?* Si igitur non recta de cultore suo loquentes repudiat, an scilicet qui contra vnigenitum Filium suum, linguas acuunt, recipiet? nequaquam. Indeprecabilis igitur pœna blasphemantibus Spiritũ Sanctum. Audi ergo quid dicat Seruator, *Omnis blasphemia remittetur, blasphemia autem in Spiritum Sanctum non remittetur.*

QVOD TRINITAS APOSTOLOS MITTAT.

DE Patre dicit, *In montem Sion veniet annunciator Euangelii, & Euangelii annunciatores, quos aduocauit Dominus.* De Filio, *Ecce emitto vos quasi oues in medios lupos.* De spiritu in actis dicit, *Qui autem missi erant a Spiritu Sancto, venerunt Seleuciam.* Si igitur Dei est aduocare, cur Spiritus per Prophetas loquitur? *Hæc dicit Dominus.* Aut cur Spiritus Sanctus qui Antiochiæ erant, dixit? *Segregate mihi Paulum & Barnabam in hoc opus, ad quod vocaui eos,* Discè igitur vires Trinitatis. Pater legem condit, Filius iubet, Spiritus Sanctus authoritatem addit. Audi Deum loquentem, *Qui Euangelium annunciant, venient quos Dominus aduocauit.*

DECLARATIO, SANCTAM TRINITATEM SEDERE *in throno excelso.*

DIcit Esaias, *vidi Dominum Sabaoth sedantem in Throno excelso & sublimi, & Seraphini ei in orbem circunstabant, &c.* Necessum est hic Patrem intelligi, qui pro omnibus capitur: Et deinde paulò pòst, *Et audiui vocem Domini loquentis, Quem mittam? & quis proficiscetur ad populum istum? & dixi ei, ecce ego, mitte me: & dixit mihi, vade ad populum istum & dic ei, Auribus audietis & nequaquam intelligetis, & videntes videbitis & nequaquam cernetis. Incrassatum est enim cor populi huius, &c.* Ioannes verò ad Filium eadem illa refert, cuius hæc verba sunt: *Quum tot & tanta signa fecisset coram eis, non crediderunt in illum, vt impleretur sermo Esaiæ, quẽ dixit: Domine*

τὸν δὲ θεὸν ὡς δικαίως ἐπάγοντα, ἐπῃνέσαν· καὶ λέγουσι τῷ Ἰὼβ· μεγάλως ἐλάλησας, ὑπερβαλλόντως ἐτόλμησας οὐ κατὰ τὴν ἱκανὴν λαλήσας· καὶ ὁ θεὸς μὴ παρέβλεψε τὸ δίκαιον· καὶ πάλιν λέγει ὁ Φίλ☧ αὐτῷ· κατὰ τὰς ἁμαρτίας σου ἐπήχασέ σοι· εἰ δὲ μὴ πολλαί σου ἦσαν αἱ ἁμαρτίαι, οὐκ ἂν ἐμάστιξέ σε· καὶ ἐδόκουν τῷ θεῷ συνηγορεῖν, τὸν δὲ δίκαιον κατακρίνειν. ἆρα ὁ θεὸς ἐδέξατο τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ λέγοντας Α ΘΕΑΝ τὸ δίκαιον; ἆρα ἐδέξατο τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ συνηγορίαν, καὶ ἠτίμασε τὸν δίκαιον; οὐδαμῶς· οὐκοῦν, οὐ δέχεται τὴν εἰς ἑαυτὸν ἁμαρτάνοντος τοῦ γόου· ἴδωμεν δέ, τί λέγει τοῖς φίλοις τοῦ Ἰὼβ· Διατί οὐκ ἐλαλήσατε ὀρθὰ, ὡς ὁ θεράπων μου; εἰ σὺν τοὺς κατὰ τοῦ θεράποντος αὐτοῦ ὀρθὰ μὴ λέγοντας ἀποστέλλει, τοὺς κατὰ τοῦ μονογενοῦς ἀκανῶντας τὴν γλῶτταν δέχεται; οὐδαμῶς, ἀπρόσδεκτος δίκην τοῖς βλασφημοῦσι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἄκουε γὰρ τί φησιν ὁ σωτήρ· πᾶσα βλασφημία, ἀφεθήσεται· ἡ δὲ εἰς τὸ Β πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημία οὐκ ἀφεθήσεται.

ΟΤΙ Η ΤΡΙΑΣ ΑΠΟΣΤΕΛΛΕΙ ἀποστόλους.

ΠΕΡΙ τοῦ πατρὸς λέγει· ἐν γὰρ τῷ ὄρει σιὼν, ἥξει ὁ εὐαγγελιζόμενος· καὶ οἱ εὐαγγελιζόμενοι οὓς ὁ κύριος προσκέκληται· ΠΕΡΙ τοῦ γόου, ἰδοὺ ἀποστέλλων ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων· ΠΕΡΙ τοῦ πνεύματος, ἐν ταῖς πράξεσι λέγει· οἱ μὲν οὖν ἀποσταλέντες ὑπὸ τοῦ ἁγίου C πνεύματος, ἦλθον εἰς σελεύκειαν. εἰ τίνων θεοῦ τὸ προσκαλεῖσθαι, ἆρα τὸ πνεῦμα ἆρα τῶν προφητῶν λέγει πάλιν λέγει κύριος; ἀλλὰ πάλιν τὸ πνεῦμα τῆς ἐν ἀντιοχείᾳ ἁγίοις, ἀφορίσατε δέ μοι τὸν παῦλον καὶ βαρνάβαν, εἰς τὸ ἔργον ὃ προσκέκλημαι αὐτούς· μάθε οὖν τὴν δωρεὰν τῆς τριάδος· ὁ πατὴρ νομοθετεῖ· ὁ γὸς κελεύει· τὸ πνεῦμα αὐθεντεῖ· ἄκουε λέγοντος τοῦ θεοῦ· εὐαγγελιζόμενοι ἥξουσιν οὓς ὁ κύριος προσκέκληται. D

ΟΤΙ Η ΑΓΙΑ ΤΡΙΑΣ ΔΕΙΚΝΥται, καθῆσθαι ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ.

ΦΗΣὶν ὁ ἡσαΐας. εἶδον τὸν κύριον σαβαὼθ καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου. καὶ τὰ σεραφὶμ εἱστήκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ, καὶ τὰ ἑξῆς· ἀνάγκη, ὅπου ὁ πατὴρ ὑπολαμβάνεται πρὸ πάντων· εἶθ' ὑπὸ κατιὼν βᾶς, λέγει, καὶ ἤκουσα τῆς φωνῆς κυρίου λέγοντος· τίνα ἀποστελῶ, καὶ τίς πορεύσεται πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον καὶ εἶπα, ἰδοὺ ἐγὼ, ἀπόστειλόν με· καὶ εἶπε μοι, πορεύθητι πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον καὶ εἶπον αὐτῷ· ἀκοῇ ἀκούσητε καὶ οὐ μὴ συνῆτε· καὶ βλέποντες βλέψετε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε· ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου· καὶ τὰ ἑξῆς· ὁ μὲν οὖν ἰωάννης εἰς τὸν γόν, ἀνέλαμβάνετο· λέγει γὰρ· πεσοῦται δὲ αὐτοῦ σημεῖα πεποιηκότος ἔμπροσθεν αὐτῶν οὐκ ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν, ἵνα ὁ λόγος ἡσαΐου τοῦ προφήτου πληρωθῇ, ὃν εἶπε. κύριε·

» κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; καὶ ὁ βραχίων
» κυρίου, τίνι ἀπεκαλύφθη; ταῦτα γὰρ εἶπεν Ησαΐας,
» ὅτι εἶδε τὴν δόξαν αὐτοῦ· περὶ δὲ πνεύματος ὁ
παῦλος διαλεγόμενος τοῖς ἐν ῥώμῃ Ἰουδαίοις, εἶπε·
» καλῶς εἶπε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ Ησαΐου τοῦ προ-
» φήτου, ἀκοῇ ἀκούσητε καὶ οὐ μὴ συνῆτε· καὶ βλέποντες
» βλέψητε καὶ οὐ μὴ ἴδητε, καὶ τὰ ἑξῆς.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΑΘΗΣΘΑΙ ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ.

ΕΚ τῆς βίβλου μωσέως οὐ μόνον καθήμενον, ἀλλὰ καὶ συγκαθήμενον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον παρεισάγω. ἐκ τῆς οὖν περὶ τῶν ἀγγέλων ἱστορίας ὑπομιμνήσκω τῆς ὅτι ἀβραάμ· ὤφθη ὁ θεὸς τῷ ἀ-
» βραὰμ καὶ ἰδοὺ ἄνδρες τρεῖς, οὓς καὶ ξενίσαντα ὑπὸ
» τὴν δρῦν, οἱ ἐξανέστησαν ὅτι βλέψαντες, ὅτι προ-
» σωπον προσώμοιαν. τὸ γὰρ ἐξανέστησαν, καθισάντων ἐστὶ σημαντικόν· εἰ μὲν οὖν ὅτι τῆς τραπέζης οἱ τρεῖς ἐκάθισαν, ἢ οὔ; φησὶν ἐκάθισαν· τὸ οὖν καθῆσθαι ὅτι πάντες, συγκαθίσαι ἐστὶν· ἐπεὶ τῷ δανιὴλ, σωσαννης ἀπαγομένης θανατωθῆναι, λέγει ἡ γραφή· ἐξήγειρεν ὁ θεὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ παιδαρίου, ᾧ ὄνομα δανιήλ. ἡ οὖν ἐξεγέρσεως φωνὴ, οὐκ ὅτι ἑστῶτι λαμβάνεται, ἀλλ' ὅτι καθημένου ἢ κοιμωμένου ὡς ἐν τῷ ψαλμῷ λέγει,
» ἐξηγέρθη ὡς ὁ ὑπνῶν κύριος· ὡς δυνατὸς
» καὶ κεκραιπαληκὼς ἐξ οἴνου. καὶ τό, ἐξηγέρθη
» κύριος ὡς νεφελῶν ἁγίων αὐτοῦ. καὶ ἄλλης ἱστορίας μνημονεύσω. τοῦ πατρὸς τοῦ κυρίου πρὸς
» τὸν ἰωάννην λέγοντος· ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ πνεῦμα
» καταβαῖνον καὶ μένον ἐπ' αὐτὸν, οὗτός ἐστιν·
» εἰ καὶ ὁ πατὴρ ὁ μένων ἐν ἐμοὶ αὐτὸς ποιεῖ τὰ ἔργα.
ὅτι οὖν κατὰ τὰς μαρτυρίας, ὁ πατὴρ καὶ τὸ πνεῦμα μένουσιν ἐν τῷ υἱῷ, ἢ οὔ; φησί, μένουσιν· εἰ οὖν ἐν τῷ υἱῷ μένοντες ὁ πατὴρ καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ καθίσαντος ἀνάγκη πᾶσι συγκαθῆσθαι αὐτῷ, καὶ οἱ μένοντες ἐν αὐτῷ· ὡς οὖν κάθηται, καὶ συγκάθηται· εἰ οὖν αὕτη ἐστὶν ἱστορία ὅτι ἀβραὰμ καὶ λὼτ, καὶ ἐν ταῖς πράξεσι τῶν ἀποστόλων γέγραπται· καὶ ἐκάθισεν ἐφ' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ὡς καὶ ἐν τῷ ψαλμῷ λέγει, ὁ καθήμενος ὅτι χερουβὶμ τῷ μὲν υἱῷ ἵσμεν ἀφορισμένῳ διαίταν ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς ἰδιάζουσαν. τῶν γοῦν τελῶν καθισάντων ὅτι τῷ ἀβραὰμ, δῆλον ὅτι ἐξ ὀνόματος ἐκάθισε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· αὕτη αὐτῷ ἀφορισμένη δίαιτα. ὥσπερ οὖν πρὸς ἑαυτὸν ἑαυτοῦ υἱὸν εἶπε, κάθου ἐκ δεξιῶν μου· ἐκ τῆς καθίσης ἐκ δεξιῶν τὸν υἱὸν, ἔστιν ὑπονοῆσαι, ὅτι κατ' ὑπερβολὴν εἶπε καὶ τῷ ἑαυτοῦ πνεύματι, κάθου ἐξ ὀνόματος μου· τοῦ δὲ καθημένου ἡ προσηγορία, ἀξιώματός ἐστι σημαντικόν· ὁ γὰρ καθήμενος, ἐμφατικῶς γραφὸς ἐστιν ἐν ᾧ κάθηται τόπῳ· ὁ δὲ θεὸς ἡμῶν, ἀσωμάτως ἐστὶ φυσικῶς· ἀσωμάτως γὰρ φαίνεσθαι ἢ δοκεῖ, μετενσωματοῦται· ὁ γὰρ ἀνθρωπίζει ἡ γραφὴ τὸν θεόν· ἀλλ' ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς λέγεται ἵνα τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς ἐμφήνῃ πράγματα ἐν τοιᾷ φύσει· ὅπου δὲ ἐν τῷ ἑκατοστῷ ἐνάτῳ ψαλμῷ φησὶν· εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου ἕως ἂν θῶ. καὶ καθισάντων αὐτῶν λέγει ἡ γραφὴ πρὸς αὐτὸν τὸν χριστὸν·

Domine quis credidit auditui nostrisq; & brachium Domini cui reuelatum est? Hæc dixit Esaias quum vidisset gloriam eius. De Spiritu autem Paulus cum Iudæis qui Romæ erant, disceptans, ita loquutus est, *Bene dixit Spiritus sanctus per Prophetam: Auribus audietis & nequaquam intelligetis, & videbitis, & nequaquam cernetis, &c.*

QVOD SPIRITVS SEDEAT.

EX libro Mosis non solum sedere, sed & assidere Patri & Filio, Spiritum Sanctũ demonstratur, sed id petamus ex idonea historia. A Propero autem ad Abrahamum: *Ecce tres viri, quos hospitio excepit sub quercu, qui surrexerunt, ut respectarent versus Sodomam.* Iam illud verbum, *surrexerunt*, indicat sessionem præcessisse. Dic mihi igitur, in mensa tres isti sederunt, an non? atqui ait sedisse: Ergo illuc sedere, considendi simul intellectum affert, quum omnes sederint. In Daniele quum Susanna ad mortem abduceretur, ait scriptura: *Excitauit Deus Spiritum Sanctum pueruli, cui nomen Daniel.* B Vox igitur illa, *excitauit*, de stante intelligi non potest, sed de sedente aut dormiente, quemadmodum & in Psalmo, *Excitatus est vt dormiens Dominus ex nubibus suis sanctis.* Quin & aliam afferam tibi historiam de Patre ad Ioannem, dicente, *Super quem videris spiritum descendere & manere super eum*, dominus loquutus est. *Sin autem Pater qui in me manet, ipse facit hæc opera.* Dic igitur pro ratione istorum testimoniorum: Pater & Spiritus manent in Filio an non? Respondeas, manent. Si igitur in Filio manent Pater & Spiritus, necesse C est vt Filio sedente, ipsi quoque vnà sedeant. Si igitur hæc historia est de Abraham & Loth, & in actibus Apostolorum scriptum est, quòd sederit super vnumquemque eorum Spiritus Sanctus, vt in Psalmis dicitur, *Qui sedens super Cherubin*: Filio certe scimus eximiam sedenti rationem propriamque, nimirum ad dextram Patris, attributam esse. Tribus igitur apud Abraham sedentibus, ad sinistram videlicet Spiritus Sanctus sedebat, Ille enim illi attributus est locus, quatenus ad filium dixit. *Sede a dextris meis*: Ex eo autem quod Filium sedet ad D dextram, intelligere licebit, quod per consequentiam dixerit suo spiritui, sede à sinistris. Vocabulum autem sessionis, dignitatis significationem præ se fert: quanquam alioqui qui sedet, finib. eius loci, in quo sedet circunscribatur. Deus autem noster nullis finibus circũscribitur: verum conscribi videtur, cùm, quæ illius sunt, ad corporalia transferuntur. Scriptura enim Deum nequaquam hominem facit, sed nostro more de eo loquitur vt res, quæ supra nos sunt, sub istiusmodi natura manifestet. E Quod autẽ in Psalmo centesimonono loquitur, *Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis*, & sedentibus illis, ait scriptura ad Christum:

Iurauit

Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec. &, *Dominus à dextris tuis*. liquet igitur Sanctum ad dextram esse.

QVOD TRINITAS, SECVNDVM CARNEM CHRISTVM è Morte excitauerit.

DE Patre ita dicit, *Deus autem & dominum excitauit, & nos excitaturus est per potentiam suam.* De Filio, *Soluite templum hoc, & intra triduum excitabo illud. Ipse autem loquutus est de templo corporis sui.* De Spiritu, *Spiritus qui excitauit Iesum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra per spiritum eius habitãtis in vobis.*

TRINITATEM A SEIPSA GLORIFICARI.

FIlius glorificat Patrem, dicit enim, *Glorificaui nomen tuum in terra*, & Pater dicit Filio in Euangelio, *Et glorificaui, & iterum glorificabo.* Quod autem glorificatus sit filius a Patre, & pater à Filio, in Euangelio indicatur, *Pater glorifica Filium tuum, vt & Filius glorificet te.* Spiritus Sanctus filium glorificat: Ait enim de Paracleto, *Ille glorificabit me, eò quòd de meo accepturus sit, & renunciaturus sit vobis*, Filius quoque vicissim Spiritum glorificat, dicens, *Omne peccatum remittetur, sed blasphemia in Spiritum Sanctum non remittetur*, idque fit ob eius cum Patre & filio communionem, & ob hoc quod nemo dicere possit Dominum Iesum, nisi in Spiritu Sancto.

DE GLORIFICATIONE SANCTI SPIRITVS.

SAcrifica Deo sacrificium laudis, & reddas altissimo vota tua, & invocata me in die tribulationis tuæ, & eripiam te, & glorificabis me, Spiritus nimirum est qui dicit. *Eripiam te*,

QVOD VBIQVE ADSIT Trinitas.

DE PATRE.

CÆlum & terram ego impleo, dicit Dominus.

DE FILIO.

QVi ascendit, is est qui & descendit ad inferiores partes terræ, vt impleat omnia.

DE SPIRITV.

QVo ibo à spiritu tuo? & quo à facie tua fugiam? Si ascendero in cælum, tu illic es: Si descendero in infernum, ades. Aliud, *Vos cognoscitis illum, & apud vos manet.* Et Esaias, *Qui firmauit cælum & terram, & dat spiritum populo, qui in ea est, & calcant illam.* Et illud, *Spiritus Domini replenit orbem terrarum: & Spiritus est in medio vestrũ.* Vides vt Patri Spiritus adiũgatur.

NEMI-

ὥμοσε κύριος καὶ οὐ μεταμεληθήσεται· σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν μελχισεδέκ· καὶ κύριος ἐκ δεξιῶν σου. δῆλον οὖν, ὅτι τὸ πνεῦμα ἐκ δεξιῶν ἐστι.

ΟΤΙ ΤΡΙΑΣ ΗΓΕΙΡΕ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΟΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΣΑΡΚΑ ΕΚ ΝΕΚΡΩΝ.

ΠΕρὶ πατρὸς, ὅτως λέγει· ὁ μὲν θεὸς, καὶ τὸ κύριον ἤγειρε, καὶ ἡμᾶς ἐγερεῖ διὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ· φησὶ γοῦν, λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον· καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν. αὐτὸς μὲν ἔλεγε, περὶ δὲ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ· περὶ πνεύματος δὲ· ἡ μὲν τὸ πνεῦμα τὸ ἐγείρασαν Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν, ὁ ἐγείρας τὸ χριστὸν ἐκ νεκρῶν, ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν, διὰ τὸ ἐνοικοῦν αὐτοῦ πνεύματος ἐν ὑμῖν·

ΟΤΙ Η ΤΡΙΑΣ ΥΦ' ΕΑΥΤΗΣ ΔΟΞΑΖΕΤΑΙ.

Ὁ υἱὸς, δοξάζει τὸν πατέρα. λέγει γοῦν, ἐδόξασά σε τὸ ὄνομα ὃ δέδωκάς μοι ἐκ τῆς γῆς. ὁ πατὴρ, τῷ υἱῷ λέγει ἐν τῷ εὐαγγελίῳ· καὶ ἐδόξασα, καὶ πάλιν δοξάσω· ὅτι δὲ δεδόξασται ὁ υἱὸς ὑπὸ τοῦ πατρὸς, καὶ πατὴρ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ, λέγει ἐν τῷ εὐαγγελίῳ· πάτερ δόξασόν σου τὸν υἱὸν, ἵνα καὶ ὁ υἱός σου δοξάσῃ σε. τὸ πνεῦμα τὸν υἱὸν δοξάζει, λέγει γὰρ περὶ τοῦ παρακλήτου, ἐκεῖνος ἐμὲ δοξάσει, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν· ὁ υἱὸς τὸ πνεῦμα δοξάζει· λέγων, πᾶσα ἁμαρτία, ἀφεθήσεται· ἡ δὲ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημία, οὐκ ἀφεθήσεται διὰ τὴν πρὸς πατέρα καὶ υἱὸν κοινωνίας, καὶ ἐν τούτῳ, ὅτι μὲν δεῖς δύναται εἰπεῖν κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν πνεύματι ἁγίῳ.

ΠΕΡΙ ΔΟΞΟΛΟΓΙΑΣ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΑΓΙΟΥ.

ΘΥσον τῷ θεῷ θυσίαν αἰνέσεως· καὶ ἀπόδος τῷ ὑψίστῳ τὰς εὐχάς σου. καὶ ἐπικάλεσαί με ἐν ἡμέρᾳ θλίψεώς σου, καὶ ἐξελοῦμαί σε, καὶ δοξάσεις με· δῆλον ὅτι αὐτὸς μὲν εἶπε, θῦσον τῷ θεῷ.

ΟΤΙ ΠΑΡΕΣΤΙ ΠΑΝΤΗ Η ΤΡΙΑΣ.

ΠΕΡΙ ΠΑΤΡΟΣ.

ΤΟν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ, λέγει κύριος.

ΠΕΡΙ ΥΙΟΥ.

Ὁ ἀναβὰς, αὐτός ἐστι καὶ ὁ καταβὰς εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα.

ΠΕΡΙ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ.

ΠΟῦ πορεύσωμαι ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ φύγω; ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανὸν, σὺ ἐκεῖ εἶ· ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν ἅδην, πάρεστιν ἄλλο· ὑμεῖς δὲ γινώσκετε αὐτὸ, καὶ πρὸς ὑμᾶς μένει· καὶ ὁ ἡσαΐας, ὁ στερεώσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· καὶ δοὺς πνοὴν τῷ λαῷ τῷ ἐπ' αὐτῆς, καὶ πνεῦμα τοῖς πατοῦσιν αὐτὴν· καὶ, πνεῦμα κυρίου πεπλήρωκε τὸν οἰκουμένην· καὶ τὸ πνεῦμα μου ἔστηκεν ἐν μέσῳ ὑμῶν· ὁρᾶς, πῶς τὸ πνεῦμα προσπίπτει τοῖς πατοῦσι·

ΟΤΙ

Ὅτι οὐδεὶς γινώσκει τὸν τριάδα.

Λέγει ὁ σωτὴρ· πάτερ ἅγιε, ὁ κόσμος σε οὐκ ἔγνω· ἐγὼ δέ σε ἔγνων· τοῦτο γάρ, ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω· τοῦτο τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου, ὃ οὐ κόσμος δύναται λαβεῖν, ὅτι οὐ γινώσκει αὐτό.

Ὅτι καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ ἡ τριὰς, τὸν ἐνέργειαν τὸν οἰκείαν ἐνδείκνυται.

Λάβε, φησὶ, τὸ αἷμα τῆς τελειώσεως καὶ ἐπίθες ἐπὶ τὸς ἱερεῖς, ἐπὶ τὸ ἄκρον τοῦ ὠτὸς τοῦ δεξιοῦ, καὶ ἐπὶ τὸ ἄκρον τοῦ δεξιοῦ τοῦ ποδὸς τοῦ δεξιοῦ, καὶ ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς χειρὸς τῆς δεξιᾶς, καὶ βλέπε τὸν κεφαλὸν τοῦ λαοῦ τρίτον σφραγιζόμενον, κατὰ τὸν τύπον τῶν σεραφὶμ τῶν λεγόντων, ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος κύριος σαβαὼθ· καὶ κζ΄ τὸ τύπον τῆς συνδόνος, τῆς φανείσης πέτρῳ ἐν ἰόππῃ, ἐκ τοῦ οὐρανοῦ χαλαθείσης, ἀφὸ τὸ τρίτον χαλαθῆναι· καὶ ὅτε ὁ θεὸς εἶπε τῷ μωϋσεῖ εἰπὲν ἀαρὼν καὶ τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ λέγων, οὕτως εὐλογήσητε τοὺς υἱοὺς ἰσραὴλ λέγοντες αὐτοῖς, καὶ ἐπιθήσουσι τὸ ὄνομά μου ἐπὶ τοὺς υἱοὺς ἰσραὴλ, καὶ ἐγὼ κύριος εὐλογήσω αὐτούς· εὐλογήσει σε κύριος καὶ φυλάξει σε· ἐπιφανεῖ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐπὶ σὲ, καὶ ἐλεήσει σε, ἐπάρη κύριος τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐπὶ σὲ, καὶ δώη σοι εἰρήνην· καὶ ἐν τῇ νέᾳ ὁμοίως τοῦ πατρὸς, ὁ παῦλος· ὁ μὲν θεὸς ἐστιν ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσι· τοῦτο γάρ ὁ αὐτὸς, ἀλλὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσι χριστός· τοῦτο γὰρ ἅγιόν πνεύματος. ταῦτα δὲ πάντα ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ, καθὼς βούλεται;

Ὅτι ἡ τριὰς παρακαλεῖ, παράκλητος γὰρ, ἀφὸ τοῦ παρακαλεῖν καὶ σώζειν λέγεται, ὡς θεὸς καὶ σωτήρ.

Περὶ μὲν πατρὸς, ὁ παῦλος λέγει· ὑπὲρ χριστοῦ πρεσβεύομεν, ὡς τοῦ θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν· καὶ ὁ ἡσαΐας πρὸς τὴν ἱερουσαλήμ, παρακαλεῖ σε ὁ ὀνομάσας σε· παρακαλεῖ ὁ υἱός· ὡς ἐλεγε, πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμὲ οὗ εἵνεκεν ἔχρισέ με· εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέστειλέ με, παρακαλέσαι πάντας τοὺς πενθοῦντας· ἰωάννης, ἐν τῇ ἐπιστολῇ· ἐάν τις ἁμάρτῃ, ἔχομεν παράκλητον πρὸς τὸν πατέρα, ἰησοῦν χριστὸν δίκαιον, καὶ αὐτός ἐστιν ἱλασμὸς ἡμῶν· τοῦτο δὲ πνεῦμα τοῦ σωτῆρος, πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς, ἐὰν ἀγαπᾶτέ με, τὰς ἐντολάς μου τηρήσατε· κἀγὼ ἀναβαίνω πρὸς τὸν πατέρα μου· καὶ παρακαλέσω αὐτὸν· καὶ ἄλλον παράκλητον πέμψει ὑμῖν, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας;

Περὶ τριάδος.

Μέγας ὁ κύριος ἡμῶν, καὶ μεγάλη ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ καὶ ἰσχυὶ λέγει, τὴν ἰσχὺν γὰρ, δύναμιν ἔστι τὸ χριστὸς θεοῦ, θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία· καὶ τὸ σωτῆρος αὐτοῦ, οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς, ἔστι δὲ τὸ πνεῦμα τοῦ σωτῆρος, ὡς ἔλεγον ὁ σωτὴρ,

NEMINEM COGNOSCERE TRINITATEM.

DIcit Seruator, *Mundus te non nouit, ego autem noui te:* de filio in Euangelio. *In mundo erat, & mundus per eum factus est, & mundus illũ non cognouit.* De spiritu, *Quem mundus capere non potest, quoniam eum non agnoscit.*

QVOD IN VETERI TESTAMENTO TRINITAS PECVLIAREM SVAM OPERATIONEM EXHIBUERIT.

A

CApe (inquit) *sanguinem consummationis, & impone sacerdotibus in summitate auriculæ dextræ & in summitate pedis dextri, & in summitate dextræ manus, & respice caput populi tertio obsignatum, ad formam seraphicorum dicentium, Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Sabaoth*: & secundum speciem lintei, Petro Ioppe apparẽtis è cælo demissi, eò quòd ter demissum sit, & cum dominus imperauit Mosi vt diceret Aaroni & Filiis eius: *Ita benedicetis filiis Israel, dicentes illis, & imponent nomen meum filiis Israel, & ego Dominus benedicam illis. Benedicat tibi dominus & seruabit te: ostendet faciem suam super te, & miserebitur tui. Attollat Dominus faciẽ suam super te, & det tibi pacem.* Et in nouo Testamẽto itidem de Patre loquitur Paulus, *Deus est qui operatur omnia in omnibus.* De Filio quoque itidem: *Sed omnia in omnibus Christus:* De Spiritu sancto *Hæc omnia operatur vnus & itidem Spiritus, dispartiens singulis priuatim prout vult.*

B

C

TRINITATEM ESSE PARACLETICAM, PARACLETVM AVTEM dictum esse ab aduocando, consolando, eodemque modo Deum & Seruatorem.

DE Patre Paulus ait: *Pro Christo legatione fungimur, vt Deo aduocationes faciente per nos.* Et Esaias ad Hierusalem, *Aduocat te, qui nominauit te.* Aduocat & Filius quemadmodum dixit, *Spiritus Domini super me, eò quòd vnxerit me, vt euangelizarem pauperibus, misit me, vt consolaret omnes lugentes.* Ioannes in epistola, *Si quis peccauerit, habemus paracletum apud Patrem Iesum Christum iustum, & ille est propitiatio propeccatis nostris*, De spiritu seruator ipsemet ad discipulos suos inquit, *Si diligitis me, præcepta mea seruate.* &, *Ego ascendo ad patrem, & rogabo Patrem & alium paracletum mittet vobis, spiritum veritatis.*

D

DE TRINITATE.

MAgnus Dominus noster, *& magna virtus eius, & sapientiæ eius non est numerus*, virtutem appellat Filium, virtus enim potẽtia est, Christus autem potentia Dei, sapientia autem Dei ipse est spiritus, quum Seruator dicat,

E

Ecce

Ecce do vobis Spiritum sapientiæ, & intellectus: & alibi. *Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum*: atque iterum, *Benedicat vobis Deus, Deus vester benedicat vobis.*

QVOD SCRIPTVRA ALIQVANDO PATRIS SPIRITVM, ALIQVANDO *Filii, aliquando simpliciter spiritum vocet, idque faciat non confundendo sed inuicem predicando.*

DE Patre, *Nos autem non accepimus spiritum mundi, sed Spiritum Dei.* Rursus, *Vos autem non estis in carne, sed in Spiritu, siquidem Spiritus Dei habitet in vobis. Emisit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra, clamantem Abba Pater.* Rursus, *Qui Spiritum Christi non habet, non est eius.* De spiritu Filius dixit, *Ne solliciti sitis quid aut quo pacto loquamini, non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus Patris mei qui loquitur in vobis.* De Spiritu, *Peragrauerunt Phrygiam & Galatarum regionem prohibiti à Spiritu sancto verbum Domini loqui in Asia. Quum autem venissent in Mysiam, tentauerunt proficisci in Bithyniam, sed hoc illis non permisit spiritus.* De spiritu, *Ne contristaueritis Spiritum sanctum in quo consignati estis.* Dicunt hæretici secundum ordinem & supputationem consistere deitatem. Inuenimus scriptum esse, *Primus homo ex terra terrenus, secũdus homo è cœlo cœlestis.* Rursum, Primum dicit terrenum animalem, postea spiritualem. Si igitur primo in numerandi ratione subiicitur secundus, vilior erat secundum vestram sententiam animali spiritualis, & terrestri homine homo cœlestis. Aliud. Nullus ignorat scripturam nominare Deum Abrahæ, Deum Isaac, & Deum Iacob. Aliud contra eos, qui tertio loco Spiritum Sanctum constituũt, occurrat autem iis quod in Veteri Testamento scriptum est, vbi dicitur, *Quum in Babylonem exterminatus esset populus, & recordabor testamenti mei initi cum Iacob, & testamenti mei cum Isaac, & testamenti mei cum Abraham.* Aliud, *diuisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus: & diuisiones mysteriorum, idem autem dominus: & diuisiones operationum, idem autem Deus qui operatur omnia in omnibus.* Aliud, *Quo abibo à spiritu tuo? & quo à facie tua fugiam?*

PRAEPONI FILIVM *Patri.*

AIT Seruator, *Ego, & Pater veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* Aliud, *Ego & Pater vnum sumus.* Rursum Apostolus, *Gratia Domini nostri Iesu Christi, & charitas Dei Patris & communio Sancti Spiritus cum omnibus vobis.*

ἰδὲ δίδωμι ὑμῖν πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως. καὶ πάλιν, τῷ λόγῳ κυρίου, οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν· καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν· καὶ πάλιν, εὐλογήσαι ὑμᾶς ὁ θεὸς, ὁ θεὸς ὑμῶν· εὐλογήσαι ὑμᾶς ὁ θεός:

ΟΤΙ ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΠΟΤΕ Η ΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΚΑΛΕΙ, ΠΟΤΕ ΤΟΥ ΥΙΟΥ· ΠΟΤΕ ΚΑΘ' ΕΑΥΤΟ ΑΥΤΟ ΟΝΟΜΑΖΕΙ· ΟΥ ΓΑΡ ΕΝ ΣΥΓΧΥΣΕΙ, ΑΛΛ' ΑΔΙΑΚΡΙΤΩΣ ΚΗΡΥΣΣΕΤΑΙ.

ΠΕΡΙ ΠΑΤΡΟΣ, ἡμεῖς δὲ οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν. ἀλλὰ τὸ τοῦ θεοῦ· καὶ πάλιν, ὑμεῖς δὲ, οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκί· ἀλλ' ἐν πνεύματι· εἴπερ πνεῦμα θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν· ὥστε υἱοῦ, ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν κράζον, ἀββᾶ ὁ πατήρ· καὶ πάλιν, ὃς πνεῦμα χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ. ὥστε τοῦ πνεύματος, ὁ υἱὸς ἔλεγεν· μὴ μεριμνήσητε, πῶς ἢ πῶς λαλήσετε· δοθήσεται γὰρ ὑμῖν ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ τί λαλήσετε. οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐστε οἱ λαλοῦντες· ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦ πατρός μου τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν· ὥστε πνεύματος, ἐλήλυθεν ἡ τῶν Φρυγίαν καὶ τῶν γαλατικὴν χώραν, κωλυθέντες ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος, τὸν λόγον τοῦ θεοῦ λαλῆσαι ἐν τῇ ἀσίᾳ· ἐλθόντες δὲ ἐν τῇ μυσίᾳ, ἐπείρων εἰς τὴν βιθυνίαν πορεύεσθαι, καὶ οὐκ εἴασεν αὐτοὺς τὸ πνεῦμα ἰησοῦ· ὥστε γὰρ πνεύματος, μὴ λυπεῖτε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε· λέγουσιν οἱ αἱρετικοὶ, κατὰ πάξιν καὶ ὑπαριθμησιν ἐσόμενοι τῶν θεοτήτων. ἐρῶμεν ὅτι γέγραπται· ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοϊκὸς· ὁ δεύτερος ἄνθρωπος ἐξ οὐρανοῦ ὁ κύριος· καὶ πάλιν, πρῶτον φησὶ τὸ ψυχικὸν, εἶτα τὸ πνευματικόν· ἐπὶ τούτῳ τῷ πρώτῳ ὑπαριθμεῖται τὸ δεύτερον· τὸ δὲ ὑπαριθμούμενον ἀλλοπρόσωπόν ἐστι τοῦ πρώτου ὃ ἔχει τὴν ὑπαρίθμησιν, ἀλλοπρόσωπος καθ' ὑμᾶς τὸ ψυχικὸν ὁ πνευματικὸς, καὶ τὸ χοϊκὸν ὁ ἐπουράνιος· ἄλλο· οὐδεὶς ἀγνοεῖ ὅτι θεὸν ἀβραὰμ, καὶ θεὸν ἰσαὰκ, καὶ θεὸν ἰακὼβ, καλεῖ ἡ γραφή· ἄλλο· διαιρέσεις τρίτῳ τόπῳ παίσουσας τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀνυπερθέτει αὐτὸς ἐν τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ καὶ λέγει· ὅτι ἐν βαβυλῶνι ἐξώρισται ὁ λαὸς, οὕτως λέγει· καὶ μνησθήσομαι τῆς διαθήκης μου τῆς πρὸς ἰακὼβ· καὶ τῆς διαθήκης μου τῆς πρὸς ἰσαάκ· καὶ τῆς διαθήκης μου τῆς πρὸς ἀβραάμ· ἄλλο· διαιρέσεις χαρισμάτων εἰσὶ, τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα· καὶ διαιρέσεις διακονιῶν εἰσι, καὶ ὁ αὐτὸς κύριος· καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσὶν, ὁ δὲ αὐτὸς θεὸς ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσι· καὶ ἄλλο· πῶς πορεύσομαι ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου πῶς φύγω;

ΟΤΙ ΠΡΟΤΑΤΤΕΤΑΙ ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΣ Ο ΥΙΟΣ.

ΛΕΓΕΙ ὁ σωτὴρ, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἐλευσόμεθα, καὶ μονὴν πρὸς αὐτὸν ποιήσομεν· ἄλλο· ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· καὶ πάλιν ὁ ἀπόστολος, ἡ χάρις τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, καὶ κοινωνία τοῦ ἁγίου πνεύματος, μετὰ πάντων ὑμῶν.

ΠΡΟΣ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΛΕΓΟΝΤΑΣ ΤΟ ἐξ οὗ, καὶ δι' οὗ διαφέρειν, καὶ διδόντας τὸ μὲν ἐξ οὗ, τῷ πατρὶ· τὸ δὲ δι' οὗ, τῷ υἱῷ ὡς ἔλαττον· ἀνέγκλητον ἢ ἐκ τῶν γεγραμμένων ὅτι καὶ ἐπὶ τοῦ πατρὸς λέγεται τὸ δι' οὗ, καὶ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ τὸ ἐξ οὗ, καὶ ἐπὶ πνεύματος ὁμοίως.

ADVERSVS EOS QVI DISCRIMEN PONVNT INTER (EX QVO) ET (PER QVEM) ET ILLVD, EX QVO *Patri, illud*, per quem *Filio, vt minus attribuant.*

ΠΕρὶ τοῦ πατρός, ὁ ἀπόστολος λέγει, πιστὸς ὁ θεός, δι' οὗ ἐκλήθητε εἰς κοινωνίαν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. ἄλλο, παῦλος ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ θελήματος θεοῦ· καὶ πάλιν· ὥστε οὐκέτι εἶ δοῦλος· ἀλλ' υἱός· εἰ δὲ υἱός, καὶ κληρονόμος διὰ θεοῦ. καὶ τό, ὥσπερ ἠγέρθη Χριστὸς τῆς δόξης τοῦ πατρὸς· καὶ πάλιν, ὅτι ἐγνωρίθη καίν, εὐαγγελικός, ἐκτησάμην ἄνθρωπον διὰ τοῦ θεοῦ· καὶ πάλιν τῷ Ἰωσὴφ εἰς τὸν φυλακὸν· ἐχὶ διὰ τοῦ θεοῦ ἡ διάφησις δέδοται; πῶς τὸ υἱοῦ, ἐκ τῆς προφητείας ἠσαΐου, παῦλος εἶπεν ὅτι ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα. εἰ γὰρ αὐτὸ λέγει ὁ αἱρετικὸς, τῷ πατρὶ τῷ θεῷ λελέχθαι τὸν δι' οὗ φωνὴν, πρέπειν δώσει καὶ τὸν ἴσον ἀξίαν τῷ υἱῷ· καὶ πάλιν ἐφεσίοις ὁ ἀπόστολος. ἀληθεύοντες δὲ ἐν ἀγάπῃ, αὐξήσωμεν εἰς αὐτὸν τὰ πάντα, ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα συναρμολογούμενον, καὶ συμβιβαζόμενον διὰ πάσης ἁφῆς ἐπιχορηγίας κατ' ἐνέργειαν ἐν μέτρῳ ἑνὸς ἑκάστου μέρους τὴν αὔξησιν τοῦ σώματος ποιεῖται εἰς οἰκοδομὴν ἑαυτοῦ ἐν ἀγάπῃ. αὐξήσωμεν εἰς αὐτὸν τὰ πάντα, ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα συναρμολογούμενον, καὶ συμβιβαζόμενον διὰ πάσης ἁφῆς ἐπιχορηγίας κατ' ἐνέργειαν ἐν μέτρῳ ἑνὸς ἑκάστου μέρους τὴν αὔξησιν τοῦ σώματος ποιεῖται εἰς οἰκοδομὴν ἑαυτοῦ ἐν ἀγάπῃ. καὶ πρὸς κολασθείσας πρὸς πῦρ οὐκ ἔχοντας τὸν γνῶσιν τοῦ μονογενοῦς εἴρηται, ὅτι ὁ κρατῶν τὸν κεφαλὴν· τοῦτο ἐστὶν τὸν χριστὸν, ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα διὰ τῶν ἁφῶν καὶ τῶν συνδέσμων, καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ τὸ, ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ, ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν· καὶ αὐτὸς ὁ κύριος λέγει· ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν· καὶ πάλιν λέγει· ἐγὼν δώσω μὴν ἐξελθοῦσαν, ἐξ ἐμοῦ· πρὸς τὸ πνεῦμα· ὁ ἀπέρχομαι πρὸς τὸ πνεῦμα, ἐκ τοῦ πνεύματος ζωὴ αἰώνιον. καὶ ὁ ἰωάννης φησὶν ἐν τούτῳ γινώσκομεν ὅτι ἐν ἡμῖν ἐστιν ὁ θεὸς, ἐκ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ ἔδωκεν ἡμῖν· καὶ ὁ ἄγγελος λέγει· τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν, ἐκ πνεύματός ἐστιν ἁγίου· ὁ κύριος φησὶ· τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος, πνεῦμά ἐστιν· εἰ δὲ τὸ ἐξ οὗ ἁπλοῦντος ἐστὶ πυθέσθαι τοῦ πατρὸς, πρὸς τίς φήσει τὸ οὐ γέγονεν αὐτὴ ἐκ γυναικὸς, ἀλλ' ἡ γυνὴ ἐξ ἀνδρός; ἄρα τὸν ἄνδρα θεὸν ἐρῶμεν;

A Nuenimus contrà in scripturis, etiam de Patre dici, *per quem*: & de filio, *ex quo* & de spiritu similiter. De Patre Apostolus ait, *Fidelis Deus per quem vocati estis in communionem Filij sui.* Aliud, *Paulus Apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei*: rursus, *Qua propter non vlterius es seruus, sed hæres per Deum*: & illud, *Quemadmodum excitatus est Christus per gloriam Patris.* Rursum quum genuisset Eua Cain, dixit, *Adepta sum hominem per Deum.* Quid? nónne Iosepho in carcere per Deum data est manifestatio? De Filio ex Prophetia Paulus dixit, *Quoniam ex eo, & per eum, & in eum omnia.* Quòd si hic contradicat hæreticus, & de Patre hoc pronunciatum dicat, æque tamen hæc vox (per quem) pari dignitate attribuenda est filio. Idē Apostolus ad Ephesios, *Veraces in dilectioni crescemus, amplificabimus in eum ad omnia, ex quo omne corpus sua ratione ac modulo coaptatur*, &c. Ad Colossenses, ad eos qui non habent notitiam vnigeniti, dictum est, *Quod qui caput tenet*, id est Christum, *ex quo omne corpus per iuncturas & colligaturas*, &c. Et, *de plenitudine eius omnes accepimus.* Quin & ipse dominus ait, *Quoniam de meo accipiet & renunciabit vobis*: & rursus, *Cognoui virtutem ex me prodiisse.* De spiritu, *qui seminat in spiritu metet vitam aternam*: & Ioannes inquit, *Quod Deus in nobis sit, ex spiritu eius, quem dedit nobis.* Et Angeli vox est, *Quod enim natum in ea est, ex spiritu Sancto est.* Ipse quoque dominus loquitur, *Quod natum est ex spiritu, spiritus est.* Quòd si illud, *ex quo*, imperantis est, hoc est, Patris, quo quæso illud referet, nō factus est vir ex muliere, sed mulier ex viro? An scilicet hic Deum virum appellabimus?

ΟΤΙ ΠΑΤΡΟΣ ΚΑΙ ΥΙΟΥ ΚΑΙ ἁγίου πνεύματος ἐσί τινα κοινὰ ὀνόματα, ὥσπερ τὸ θεὸς, τὸ κύριος, ἅγιος, ἀγαθὸς, πνεῦμα, καὶ ἄλλα ὅμοια τοιαῦτα.

PATRIS, FILII, ET SPIRITVS SANCTI ESSE QVÆDAM COMMVNIA NOMINA, QVALIA SVNT, DEVS, *Dominus, Sanctus, Bonus, Spiritus & alia non nulla.*

ΕΠὶ πόσον οὖν ἐν διανοίᾳ γενέσθω πνεῦμα ὠνόμασται· ὡς πνεῦμα ὁ θεὸς τὸς δὲ προσκυνοῦντας αὐτὸν, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν· καὶ πάλιν δεῖ δὲ ὑμᾶς, πνεῦμα προσώπα ἡμῶν χριστὸς κύριος· ἅγιος ὁ πατὴρ· καὶ ἅγιος ὁ υἱὸς· τὸ δὲ πνεῦμα, οὐχ ἁγιαζόμενόν ἐστιν ἀλλ' ἁγιάζον· ἀγαθὸν, ὡς ἀγαθὸς ὁ πατὴρ, καὶ ὃν ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ ἀγαθὸς γεννηθεὶς υἱὸς· εὐθὲς πνεῦμα ὡς εὐθὺς κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν· ᾧ ἐστὶ αὐτὸ ἀλήθεια, δικαιοσύνη, διὰ τὸ ἄτρεπτον τῆς οὐσίας

Q Vatenus intellectualis est, Spiritus dicitur, vt, *Deus est Spiritus: & qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare.* Rursum de Filio, *Spiritus faciei nostræ Christus.* Dominus sanctus Pater, & sanctus Filius, spiritus verò nō sanctificatus est, sed sanctificans, bonus, vt bonus Pater, & ex bono genitus bonus Filius, rectus Spiritus, vt, rectus dominus Deus, eò quòd sit veritas, iustitia, ob immutabilitatē substātiæ,

Paracletus

ἀγαθό-

Paracletus vt vnigenitus, iuxta illud, *Ego rogabo Patrem meum, & alium Paracletum dabit vobis.* Ita commune id nomen Spiritui cum Patre & Filio, ex communione naturæ & proprietate coaptatum est. Nam vnde quæso aliunde, rursumque spiritus principalis, veritatis, & sapientiæ nominatus est?

OMNIA SPIRITVM FACERE *quæ Christus facit.*

QVales sunt operationes potentiarum, gratiæ sanitatum: siquidem per Spiritum sanctum, dæmones expellebantur. In spiritu Dei diabolus subigebatur, caro affligebatur ad præsentiam spiritus, peccatorum redemptio in gratia spiritus, *Loti enim estis & sanctificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi, & in spiritu sancto. Ex mortuis resurrectio, idque per operationem spiritus. Emittes enim spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ:* Rursus, *Si spiritus qui excitauit Iesum à mortuis.* Quòd si quis hanc creationem accipiat, tanquam de mortuorum viuificatione sit intelligendum, qui quæso non ingens efficacia spiritus dispensantis nobis vitam illam resurrectionis, & ad spiritualem vitam animas nostras moderantis? Quòd si illa creatio intelligatur de hac vita, quæ est ex peccatis transformatio in melius: nam ita accipi potest secundum consuetudinem Scripturæ, quum Paulus dicat: *Si qua in Christo noua creatura*, ita quoque ista innouatio, quæ à terrestri & passionibus obnoxia vita, ad cœlestem viuendi rationem nos transfert per spiritum, magna admiratione animos nostros afficit. An igitur isthic timebimus, ne nimiis honoribus gloriam Spiritus excedamus? An potius contra, ne nimis humiliter de eo sentiamus? Dicit enim Ananiæ Petrus Apostolus: *Cur Satanas implenit cor tuum, vt mentireris Spiritui sancto, non mentitus ex hominibus, sed Deo.*

PATREM, ET FILIVM, ET SPIRITVM SANCTVM *ducem fuisse Israeli.*

PRopheta igitur Hieremias de Patre loquitur. *Ipse dux fuit, Israeli in deserto, & ne dixeritis,* inquit, *vbi est Deus qui eduxit nos ex Ægypto, qui nos direxit in deserto?* Dauidis verbu, *duxisti vt ouem populum tuum.* Esaias autē Propheta dixit. Spiritum sanctum Israelem duxisse in solitudine. Sed licebit ipsum audire, *duxit eos per abyssum, quasi equum in solitudine, & non sunt fatigati, & vt pecora per campum, descendit Spiritus à Domino, & duxit eos.*
Ad Corinthios adhunc modum Paulus, *Bibebant igitur*, inquit, *ex spirituali consequente eos Petra: Petra autem erat Christus.* Quòd si quis

τὸ παράκλητον· ὡς μονογενὴς κατὰ τὸ, ἐγὼ τὸν παράκλητον καλέσω τὸν πατέρα μου· καὶ ἄλλον παράκλητον δώσει ὑμῖν. ἔστω κοινὸν τὸ ὄνομα πρὸς πατέρα καὶ υἱὸν τῷ πνεύματι, ἐκ τῆς κατὰ φύσιν κοινωνίας καὶ οἰκειότητος, ἡ προσηγορία τάττων ἑαυτόν· πόθεν γὰρ ἀλλοθεν, πάλιν ἡγεμονικὸν, πάλιν πνεῦμα ἀληθείας, πάλιν πνεῦμα σοφίας ὠνόμασεν;

ὅΤΙ ὅΣΑ Ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ ΠΟΙΕΙ, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ποιῶ.

A

ΕΝεργήματα δυνάμεων· χαρίσματα ἰαμάτων, διὰ τοῦ πνεύματος οἱ ἅγιοι δαίμονες ἀπηλαύνοντο ἐν τῷ πνεύματι τοῦ θεοῦ, διάβολος κατήρχετο, συμπάρεστι τὸ πνεύματος· ἁμαρτιῶν ἀπολύτρωσις, ἐν τῇ χάριτι τοῦ πνεύματος· ἀπελούσασθε γὰρ ἡγιάσθητε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ· ἡ ἐκ νεκρῶν ἐξανάστασις, τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ πνεύματος, ἐξαποστελεῖς γὰρ τὸ πνεῦμά σου καὶ κτισθήσονται· καὶ ἀνακαινίεις τὸ πρόσωπον τῆς γῆς· καὶ πάλιν λέγει· εἰ δὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν· εἰς οὕτω τὴν κτίσιν ἐκλαμβάνει ὅτι τῶν διὰ λυθέντων ἀναβιώσεως, πῶς ἡ μεγάλη τοῦ πνεύματος ἡ ἐνέργεια, τοῦ οἰκονομοῦντος ἡμῖν τὴν ἐξ ἀναστάσεως βίον, καὶ πρὸς τὴν πνευματικὴν ἐκείνην ζωὴν, τὰς ψυχὰς ἡμῶν μεταρυθμίζοντος; ἢ τὸ λέγειν τὴν κτίσιν ἢ ἐν τοῖς τῶν ἐξ ἁμαρτιῶν διαπεπωκότων ὅτι τὸ βέλτιον μεταθέσμησις· λέγεται γὰρ καὶ οὕτω κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς γραφῆς, ὅταν πάλιν λέγῃ, εἴ τις ἐν χριστῷ, καινὴ κτίσις· ἐν τούτοις ἀνακαινισμὸς, καὶ ὅτι τῆς γήινης καὶ ἐμπαθοῦς ζωῆς ὅτι τὴν οὐρανίαν πολιτείαν μεταβολὴ διὰ τοῦ πνεύματος ἡμῖν γινομένη, ὅτι πᾶσαν ὑπερβολὴν θαυμασοῦς τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἄγει· ὅτι τούτοις πότερον φοβηθῶμεν μὴ τὴν ἁγίαν δόξαν ὑπερθώμεθα τοῦ πνεύματος τῇς ὑπερβολῆς τῶν πρώων· ἢ τὸ ἐναντίον μὴ εἰς ταπεινὸν καταγάγωμεν τὴν περὶ αὐτοῦ ἔννοιαν; λέγει γὰρ τῷ ἀνανίᾳ ὁ ἀπόστολος πέτρος· διατί ἐπλήρωσεν ὁ σατανᾶς τὴν καρδίαν σου, ψεύσασθαί σε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον; οὐκ ἐψεύσω ἀνθρώποις ἀλλὰ τῷ θεῷ.

B

ὅΤΙ Ὁ ΠΑΤΗΡ ΚΑΙ Ὁ ΥΙΟΣ, ἐπὶ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡδήγησε τὸν ἰσραήλ.

C

Ὁ μὲν γοῦν προφήτης ἱερεμίας, λέγει οὕτως περὶ πατρός· ὅτι αὐτὸς ὡδήγησε τὸν ἰσραὴλ ἐν τῇ ἐρήμῳ. καὶ οὐκ ἔστι φησὶ, ποῦ ἐστιν ὁ θεὸς ὁ ἀναγαγὼν ἡμᾶς ἐκ γῆς αἰγύπτου· ὁ καθοδηγήσας ἡμᾶς ἐν τῇ ἐρήμῳ· καὶ ὁ δαβὶδ φησὶν· ὡδήγησας ὡς πρόβατα τὸν λαόν σου· ὁ δὲ ἡσαΐας, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶπεν ὡδηγηκέναι τὸν ἰσραὴλ ἐν τῇ ἐρήμῳ. ἔστιν οὖν αὐτὸ ἀκοῦσαι λέγοντος. ἠκούσατε τῆς λέξεως ἐκείνης καὶ οὐκ ἐκπεπαύσασθε. καὶ ὡς κτήνη διὰ πεδίου, κατέβη πνεῦμα θεοῦ κυρίου ἐπὶ τὸν ἀμὸς, καὶ ἐλάλησεν αὐτοῖς· πρὸς ὃ κεφάλαιον λέγει ὁ παῦλος, ὅτι χριστὸς ἦν· ἔπινον γὰρ φησιν, ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας· ἡ δὲ πέτρα, ἦν ὁ χριστός.

D

E

ἐὰν δὲ

ἐὰν δὲ εἴπῃ τις ὅτι τὸ πνεῦμα ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν· ὥστε ὅσῳ ὁ οἰκέτης λείπεται τοῦ δεσπότου· τοσοῦτον λείπεται τὸ πνεῦμα, λέγωμεν αὐτῷ· ὅτι ὁ μονογενὴς ἐστὶν ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ ὃς ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν· μὴ οὖν λυπεῖτε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, κατὰ τὸν παῦλον τὸν λέγοντα, ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως· καὶ ὁ στέφανος ὃ λέγει· ὑμεῖς ἀεὶ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀντιπίπτετε ὡς οἱ πατέρες ὑμῶν· ὃ δὲ ἡσαΐας λέγει, παρώξυναν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ὃ ἐπηρώθη, οὐκ ὢ ἰακώβ, παρώργισε τὸ πνεῦμα κυρίου· ἀλλὰ δοῦλον αὐτὸ λέγεις; ὁ δοῦλος οὐκ οἶδεν τί ποιεῖ αὐτοῦ ὁ κύριος· τὸ δὲ πνεῦμα, ἔστως οἶδε τὰ τοῦ θεοῦ, ὡς τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ.

Quòd siquis dixerit spiritum intercedere pro nobis, ac proinde quanto supplex inferior est datore, tanto quoque inferiorem esse spiritum, huic ita respondebimus, vnigenitum Filium, qui est ad dextram Patris omnipotentis, intercedere pro nobis. Quid ergo inferiorisne ordinis est Spiritus Sanctus apud Paulum Apostolum ita loquentem, *In quo consignati estis in diem liberationis?* quin & Stephanus ita loquitur, *Vos semper Spiritui Sancto obsistitis, quemadmodum & patres vestri*. Esaias porro Propheta dicit, *Exacerbauerunt Spiritum Sanctum*. Idem rursus alibi loquitur, *Dominus Iacob exacerbauit spiritum Domini*, at tu illum seruum dicis, quum seruus non nouerit quid faciat suus dominus. Spiritus autem Sanctus, ita nouit ea quæ sunt Dei, vt Spiritus hominis, ea quæ sunt in homine.

A

ΟΤΙ Ο ΥΙΟΣ ΑΛΗΘΙΝΟΣ ΘΕΟΣ.

FILIVM ESSE VERVM DEVM ET DOMINVM.

Ὁ Ἰωάννης, γράφει ἐν τῇ ἐπιστολῇ· οἴδαμεν ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἥκει· καὶ δέδωκεν ἡμῖν διάνοιαν, ἵνα γινώσκωμεν τὸν ἀληθινὸν θεόν, καὶ ἐσμὲν ἐν τῷ ἀληθινῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ χριστῷ· οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς θεὸς, καὶ ἡ ζωὴ ἡ αἰώνιος.

Ioannes ita in Epistola scribit, *Scimus quod Filius Dei venit, & dedit nobis mentem, vt cognoscamus verum Deum, & simus in vero Filio eius Iesu Christo, hic est verus Deus & vita aeterna.*

B

ΟΤΙ ΜΕΓΑΣ ΘΕΟΣ ΕΚΛΗΘΗ Ὁ ΥΙΟΣ.

FILIVM NOMINATVM ESSE MAGNVM DEVM.

Ὁ Ἀπόστολος, πρὸς Τίτον· προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ, ὃς ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν· ὁ αὐτὸς πρὸς ῥωμαίους· ἐξ ὧν ὁ χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεὸς, εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας.

Apostolus ad Titum, *Expectantes beatam spē & aduentum gloriæ magni Dei & Seruatoris nostri Iesu Christi, qui dedit seipsum pro nobis.* Idem ad Romanos, *Ex quibus Christus secundum carnem, qui est Deus super omnia benedictus in secula Amen.*

C

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΚΛΑΜΒΑΝΟΝΤΑΣ ΕΙΣ ὕΒΡΙΝ, ΤΟ ΟΥΚ ἦΛΘΟΝ ΠΟΙΗΣΑΙ ΤΟ ΘΕΛΗΜΑ ΤΟ ἐΜΟΝ ἀΛΛΑ ΤΟ ΠΕΜΨΑΝΤΟΣ ΜΕ ΠΑΤΡΟΣ.

ADVERSVS EOS QVI HOC DICTVM AD CONTVMELIAM FILII accipiunt, *Non veni facere voluntatem meam, sed voluntatem Patris qui misit me.*

Εἰ αἰσχρὸν φέρει τῷ υἱῷ τὸ πληρῶσι τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς, αἰσχρὸν φέρει καὶ τῷ θεῷ καὶ παντὶ πληροῦν τὸ θέλημα τοῦ δικαίου· θέλημα γάρ φησιν ὁ δαυὶδ τῶν φοβουμένων αὐτὸν ποιήσει ὁ κύριος, καὶ τὴν δέησιν αὐτῶν εἰσακούσεται· ἐνθυμητὸς φύσεως θέλημα πληρῶν ὁ θεὸς οὐκ αἰσχύνεται, ὁ υἱὸς ἄρα τὴν ἔνσαρκον οἰκονομίαν, καὶ τὸν χρόνον τὸν πρὸς ὑμᾶς, καὶ καταβάσιν τὴν δι' ἡμᾶς γενομένην, λέγων, οὐκ ἦλθον ποιῆσαι τὸ ἐμὸν θέλημα, τουτέστι τὸ σαρκός, ἐπειδὴ ἡ σὰρξ ἰδία αὐτοῦ· ἀλλὰ τὸ τοῦ πατρὸς· τουτέστι τὸ θεϊκὸν, μὴ ὢν εἰς ὑπόληψιν σκληρὸν ἐνέσθω. εἰ δὲ καὶ μᾶλλον σκληρύνεται αὐτῶν ἡ διάνοια· προσῆλθεν αὐτῷ λεπρὸς γονυπετῶν καὶ λέγων· κύριε· ἐὰν θέλῃς, δύνασαί με καθαρίσαι, μὴ ἀπεσείσατο αὐτὸν ὁ σωτὴρ; μὴ, εἶπεν τι βλασφημεῖς; ἐὰν ἐγὼ θέλω; ἐὰν θέλῃ ὁ θεός· οὐχὶ δὲ ἐδέξατο τὸ ἀπηρτισμένον τῆς πίστεως; οὐχὶ τῷ αὐτῷ λόγῳ ἀνιχρέψας αὐτῷ τὴν συλλαβὴν, τὴν σωτηρίαν ἤγαγεν αὐτῷ, λέγων, θέλω καθαρίσθητι; θέλων καθαρίζει λεπρόν· θέλων ζωοποιεῖ νεκρόν· ἠθέλησε

Si probro est Filio adimplere voluntatē Patris, probro quoque est Deo & Patri adimplere voluntatem iusti, cùm Dauid de eo loquatur, *Voluntatem timentium se faciet, & deprecationes eorum exaudiet.* Quòd si Deus adimplens voluntatem mortalium, non confunditur pudore, Filius scilicet ob humanæ carnis negotia dispensationémque & habitum nobis conuenientem, & conditionem seruilē, quam nostri causa suscepit, in probro erit cum dicit, *Non veni facere voluntatem meam*, hoc est, carnis meæ, *sed Patris*, hoc est, diuinam voluntatem? Ne igitur in vituperium accipiatur, quāuis illorum sententia maxime isthic dissoluatur. *Accessit ad eum leprosus genua flectens, & dicit, Domine si vis, potes me mundare*, hunc igitur non reiecit Saluator neque locutus est, quid blasphemas? cum dicis, si vis, ac potius non debes: Quid ergo? nónne approbauit perfectionem eius Fidei? nónne eiusdem mutata syllaba salutem illi cōtulit? dicens, *volo, mundare*. Volens purgat lepram, volens viuificat mortuum, voluit,

D

E

voluit, & excitauit Lazarum, eiusque vox est, *Sicut Pater vitam habet in semetipso, ita & Filio dedit vitam habere in semetipso.* Et rursum, *Vt Pater vinificat mortuos, ita & Filius quos vult vinificat*, Quod ipsum etiam à Dauide dicitur, *Quoniam ira in furore eius, & vita in voluntate eius.*

ADVERSVS EOS QVI DICVNT VERBA SERVATORIS AD MATREM *Zebedæorum ignorantiam præ se ferre.*

INuenimus in veteri Testamento, loquente Deo ad Salomonem. *Postula a me, & faciam tibi*: quid igitur? num antequam postularet Salomon, ignorabat Deus quid in animo habebat? sed voluit vna cum cognitione Dei manifestare postulationem, vt inquit Paulus: *Et postulationes vestræ innotescant apud Deum*, pro eo quod est, indicate illi quid velitis, non tanquam ignoranti, sed tanquam bonum propositum approbanti.

ADVERSVS EOS QVI DICVNT, MINISTRI ORDINEM HABERE *Filium, eo quod obtulerit Patri humanam naturam.*

SCriptura indicat, Patrem alios adducere ad Filium, Audi igitur hoc ipsum è Filio: *Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus cœlestis traxerit illum.*

ADVERSVS EOS QVI SERVIVNT VOCIBVS, ET NON SENTENTIIS *sacrarum literarum, & faciunt Patrem Filii sui Deum.*

APostolus dicit, *Deus Domini nostri Iesu Christi, qui est Pater gloriæ.* Isthic rerum discrimina dispẽsauit, nam & gloriã Filiũ vnigenitũ appellauit, Iesum Christũ vero nominauit, prædicationem humanitatis, humanitatis.n. Deus est, gloriæ vero Pater, si non credis huic dicto, sed aliã existimas esse gloriã, cuius Pater Deus est, aliam igitur comminiscere naturam sublimiorem Filio, vt eius Pater nominetur: huius vero Deus, qui est Pater gloriæ. Gloria enim vnigenitus dicitur. *Et vidimus*, inquit, *gloriam eius, gloriam vt vnigeniti à Patre* Quapropter dictum illud, *Deus Domini nostri Iesu Christi*, ita intelligendum est, ac si diceretur, Deus carnis Christi qui est Pater gloriæ, Paterque deitatis. Gloriam enim etiam Esaias Seruatorem nostrum nuncupat, secundũ deitatis maiestatem: cùm enim recenseret mira quæ in deserto erant & solitudini Euangelium deprædicaret, ait, *Exultant deserta Iordani, & floreat vt lilium, quoniam gloria Libani data est ei, & preciositas Carmeli, & populus meus videbit gloriam Domini, & sublimitatem Dei, & conspiciet*

ἠθέλησε καὶ ἤγειρε λάζαρον. καὶ αὐτὸς ἐστι φωνὴ ὥσπερ ὁ πατὴρ ζωὴν ἔχει ἐν ἑαυτῷ, οὕτως καὶ τῷ υἱῷ ἔδωκε, ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ. καὶ πάλιν· ὥσπερ ὁ πατὴρ ζωοποιεῖ τοὺς νεκροὺς, οὕτως καὶ ὁ υἱὸς, οὓς θέλει ζωοποιεῖ· καὶ τῷ Δαβὶδ λέγει· ὅτι ὀργὴ ἐν τῷ θυμῷ αὐτοῦ, καὶ ζωὴ ἐν τῷ θελήματι αὐτοῦ;

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΛΕΓΟΝΤΑΣ ΟΤΙ *τὸ ἀπᾶν τ σωτῆρα τῇ μητρὶ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου, τί θέλεις; ὡς ἀγνοοῦντός ἐστιν.*

ΕΤέρωμεν ἐν τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ, λέγοντος τοῦ θεοῦ Σολομῶνι, αἴτησαι παρ' ἐμοῦ καὶ ποιήσω σοι· πρὸ οὗ, πρὶν αἰτήσει, σὸν ἦδει ἃ εἶχε κατὰ ψυχήν; ἀλλὰ βέλτιον ἡμᾶς μὲν τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ, φανερῶσαι τὰ αἰτήματα, ὡς φησὶ Παῦλος, καὶ τὰ αἰτήματα ὑμῶν γνωρίζεσθω πρὸς τὸν θεόν· αὐτὸ τοῦτο, γνωρίζετε αὐτῷ τί θέλετε, οὐχ ὡς ἀγνοοῦντι· ἀλλ' ὡς τὸ καλὸν πρόθεσιν ἀποδεχομένῳ.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΛΕΓΟΝΤΑΣ ΕΝ ὑπηρέτου τάξει κεῖσθαι τὸν υἱὸν διὰ τ προσφέρειν τῷ πατρὶ τὴν ἀνθρωπότητα.

Η Γραφὴ, δείκνυσι τὸν πατέρα, προσαγόντα τῷ υἱῷ· ἄκουε γὰρ τοῦ υἱοῦ λέγοντος· οὐδεὶς δύναται πρός με ἐλθεῖν, ἐὰν μὴ ὁ πατήρ μου ὁ οὐράνιος ἑλκύσῃ αὐτόν.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΔΟΓΔΕΤΟΝΤΑΣ λέξεσι καὶ μὴ τοῖς νοήμασι τῶν θείων γραφῶν· καὶ ποιοῦντας τὸν πατέρα, θεὸν τοῦ υἱοῦ.

Ο Ἀπόστολος λέγει. ὁ θεὸς τ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ πατὴρ τ δόξης. ἐνταῦθα, τὴν οἰκονομίαν διώρισε καὶ δόξαν μὲν, τὸν μονογενῆ καλεῖ Ἰησοῦν Χριστόν, τὸ κήρυγμα τ οἰκονομίας. τ μὲν γὰρ οἰκονομίας, θεὸς· τῆς δὲ δόξης, πατὴρ εἰ δὲ μὴ πείθῃ σε τὸ ῥῆμα· ἀλλὰ ἄλλην τινὰ νομίζεις δόξαν εἶναι τοῦ πατρὸς ὁ θεὸς, ἄλλην τινὰ ἀπρεπεστέραν φύσιν ἀνωτέραν τοῦ υἱοῦ· ἵνα ἐκείνης μὲν πατὴρ κληθῇ, τότε δὲ θεὸς ἐνεμαθῇ ὁ πατὴρ τῆς δόξης· δόξα γὰρ λέγεται ὁ μονογενὴς· ἐθεασάμεθα γὰρ, καὶ φησὶ δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός· ὥστε τ, ὁ θεὸς τ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, αὐτὸ τοῦτο, ὁ θεὸς τ σαρκὸς τοῦ Χριστοῦ· ὁ πατὴρ τ δόξης, ὁ πατὴρ τῆς θεότητος· δόξαν γὰρ καὶ ὁ Ἡσαΐας τὸν σωτῆρα καλεῖ, καὶ τ τ θεότητος ἀξίωμα· εἰπὼν γὰρ τὰ ἐν τῇ ἐρήμῳ θαύματα, καὶ εὐαγγελισάμενος τὴν ἔρημον φησὶν ἀγαλλιάσθω τὰ ἔρημα τ Ἰορδάνου, καὶ αὐθὶς τὸν αὐτὸν τρόπον· ὅτι ἡ δόξα τοῦ Λιβάνου ἐδόθη αὐτῇ, ἡ τιμὴ τοῦ Καρμήλου· καὶ ὁ λαός μου ὄψεται τὴν δόξαν τοῦ κυρίου, καὶ τὸ ὕψος τοῦ θεοῦ.

καὶ

» Ὄψεται πᾶσα σὰρξ, τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ· δόξα ἐστὶν ἀπὸ δόξης· ὅθεν καὶ ὁ παῦλος λέγει· ὃς ὢν ἀ-
» παύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως· πατὴρ οὖν ἐστι τῆς δόξης τὸ μονογενές· θεὸς
» δὲ, τῆς σαρκὸς τοῦ χριστοῦ· οὐκ ἄλλον δὲ τὸν χριστὸν λέγω, καὶ ἄλλον τὸ μονογενῆ· τῇ γὰρ ἐννοίᾳ, οὐ τὰ μὴ τεμνόμενα τῇ ἑνώσει· πατὴρ γὰρ, τοῦ μονογενοῦς πρὸ αἰώνων· θεὸς δὲ μονογενὴς κατὰ τὸ σάρκα, ὅτι τέλει τοῦ αἰῶνος· ἀεὶ αὐτὸς πατὴρ, οὐκ ἀεὶ αὐτὸς θεὸς, ἀλλὰ ἀφ' οὗ σάρκα ἀνέλαβεν ὁ πατὴρ αὐτὸς τῆς θεότητος· ὁ μὲν γὰρ πατὴρ, ἀΐδιος· ὁ δὲ υἱὸς σωαΐδιος· ἡ δὲ οὐκ ἔχει τομὴν οὐδὲ διαίρεσιν ἡ δόξα τῆς ἀληθείας· πότε οὖν ἐκλήθη θεὸς ὁ υἱοῦ ὁ πατὴρ διὰ τὴν σάρκα; ἀφ' οὗ προῆλθεν ἐκ κοιλίας μητρός. διατοῦτο ἐν τῷ προφήτῃ βουλόμενος δεῖξαι ἑαυτὸν καὶ τὴν θεότητα καὶ τὴν σάρκα ἀληθεύουσαν, ἔλεγεν ἐν τῷ εἰκοστῷ πρώτῳ ψαλμῷ, ἐκ κοι-
» λίας μητρός μου, θεός μου εἶ σὺ· εἰ δὲ βούλει πανταχοῦ λοιπὸν γνῶναι, ἐν τῷ εἰκοστῷ πρώτῳ ψαλμῷ δι-
» δαχθήσῃ;

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΛΕΓΟΝΤΑΣ ΜΕ-
γαν θεὸν εἶναι τὸν πατέρα, τὸν δὲ υἱὸν μὴ ἶσον.

ΕΙ καὶ τὰ μάλιστα τὴν τελάδα μίαν θεότητα λέγοντες, εὑρίσκομεν τὸν υἱὸν ἐν τῇ γραφῇ πρὸς τὸ φανέντα τὰ σώματα τῶν ἐναντίων, μέγαν ὀνομαζόμενον τοῦ πατέρα· λέγει γὰρ ὁ δαβὶδ, γνωστὸς ἐν τῇ ἰουδαίᾳ ὁ
» θεὸς· ἐν τῷ ἰσραὴλ, μέγα τὸ ὄνομα αὐτοῦ· ἡ μὲν ἰουδαία, πρεπόντως τόπῳ φανερῷ· πρέπει δὲ υἱῷ, κύριε
» ὁ κύριος ἡμῶν, ὡς θαυμαστὸν τὸ ὄνομά σου ἐν πάσῃ τῇ γῇ, ἐπειδὴ πᾶσαν ἐπλήρωσε τὴν γῆν, ἡ χρι-
» στοῦ σωτηρία, εἰς πᾶσαν γὰρ τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος τῶν ἁγίων, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν· εἰκότως λέγει ὁ ψαλμὸς, θαυμαστὸν τὸ ὄνομά σου ἐν πάσῃ τῇ γῇ· Ἔτι τὸ
» ἐπαγόμενον; ὅτι ἐπήρθη ἡ μεγαλοπρέπειά σου ὑπὲρ
» ἄνω τῶν οὐρανῶν; πεπλήρωται δὲ τοῦτο, ὅτε ἀνέβησαν εἰς τὸ ὄρος οἱ μαθηταὶ μετὰ τὸν σωτῆρος, μέλλοντος ἀναλαμβάνεσθαι, ἔλεγε πρὸς αὐτοὺς, μείνατε εἰς ἱερουσαλὴμ, ἕως ἂν ἐνδύσησθε δύναμιν ἐξ ὕψους διὰ
» τὸ ἐπῆρθαι, ὅτι ἐπήρθη ἡ μεγαλοπρέπειά σου ὑπὲρ ἄνω τῶν οὐρανῶν, αὐτοῦ οὖν δαβὶδ προφητεύει λέγων,
» ὅτι ὄψομαι τοὺς οὐρανοὺς ἔργα τῶν δακτύλων σου;

ΟΤΙ ΩΣΠΕΡ Ο ΠΑΤΗΡ ΚΥ-
ριος σαβαὼθ, οὕτως καὶ ὁ
υἱὸς ὁμοίως.

» Ὁ ἡσαΐας λέγει· καὶ σημεῖα καὶ τέρατα ἐν
» τῷ οἴκῳ ἰσραὴλ παρὰ κυρίου σαβαὼθ, ὃς κατοικεῖ ἐν τῷ ὄρει σιών· ἐν δὲ τῷ ψαλμῷ λέγει,
» ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ, ἐπὶ σιὼν ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ;

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΛΕΓΟΝΤΑΣ ΗΤ-
τον εἶναι τὸ πνεῦμα, τοῦ χριστοῦ, ἐπειδὴ ἀῤῥαβὼν ἐκλήθη, μέρος φησὶν εἶναι.

» Γεγραπται ἐν τῇ πρὸς ἐφεσίους· ἐν ᾧ καὶ πιστεύ-
» σαντες, ἐσφραγίσθητε τῷ πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας,

& conſpiciet omnis caro ſalutare Dei. Gloria igitur eſt à gloria, vnde & à Paulo dictum eſt: *Qui eſt ſplendor gloriæ & figura ſubſtantiæ eius*: Pater igitur eſt gloriæ vnigeniti, Deus vero carnis Chriſti, non quod alium Chriſtum dicam, alium vnigenitum: non enim diuido animo quæ ob vnitatem diuidi non debent. Pater ſiquidem vnigeniti eſt ante ſecula, Deus vero vnigeniti ſecundum carnem in fine ſeculorum, ſempérque illius Pater eſt, non ſemper autem Deus, ſed ex quo carnem aſſumpſit. Deus pater ergo deitatis, quum & Pater ſit æternus, & Filius ei coæternus, neque accipit ſectionem aut diuiſionem gloria veritatis. Quando igitur Pater Filij, Deus illius ob carnem nominatus eſt? ab eo ſcilicet tempore quo prodiit ex vtero matris. Ideo apud Prophetam volens oſtendere, & deitatem ſuam, & carnem veram eſſe, locutus eſt in vigeſimoprimo Pſalmo, *De ventre matris meæ, Deus meus es tu*: quòd ſi plura cognoſcere velis, id ibidem reperies.

ADVERSVS EOS QVI DICVNT PATREM MAGNVM *Deum, cæterum Filium ei non parem.*

ETſi maxime Trinitatem vnam deitatem dicere liceat, inuenimus tamen in ſacris literis ad obturanda aduerſariorum ora, Filium magnum appellari ſeorſum à Patre: ait enim Dauid, *Notus in Iudæa Deus, & in Iſrael magnum nomen eius*. Iudæa autem certis regionibus definitur. De Filio autem, *Domine Dominus noſter, quàm admirabile eſt nomen tuum in vniuerſa terra*? Quoniam omnem terram impleuit Chriſti vocabulum. Siquidem in omnem terram exiuit ſonus ſanctorum, & vſque ad fines orbis habitabilis verba eorum. Merito ergo Pſalmus dicit, admirabile eſſe nomen eius in vniuerſa terra. Ad quid illud quod pro appendice annectit? *Quoniam eleuata eſt magnificentia tua ſuper cælos*, quod tum impletum eſt, quum aſcenderunt diſcipuli in montem, Saluatore in cælos aſſumendo: dixit enim ad eos, *Manete in Hieruſalè, donec induamini virtute ex alto*: ideo de eleuatione mentio habita eſt, *Quoniam eleuata eſt magnificentia eius ſuper cælos*, ideóque eum Dauid alloquitur dicens, *Quoniam videbo cælos opera digitorum tuorum*.

VT PATER EST DOMINVS SABAOTH, ITA ET FILIVS.

ESaias dicit, *ſigna & prodigia in domo Iſrael à Domino ſabaoth, qui habitat in monte Sion*: In Pſal. autem dicit, *Ego conſtitutus ſum rex ſuper Sion montem ſanctum eius*.

ADVERSVS EOS QVI DICVNT MINOREM ESSE SPIRITVM SANctum Chriſto quoniam nomine arrabonis vocatus ſit.

SCriptum eſt ad Epheſios, *In quo credimus, obſignati eſtis ſpiritu illo ſancto repromiſſionis*,

nis sancto, qui est arrha hereditatis nostræ, ad redemptionem acquisitionis nostræ in laudem gloriæ ipsius. Quin & Patrem inuenimus in scripturis partem appellari, quum in Psalmo dicit, *Pars mea es tu in terra viuentium*, atque iterum in decimoquinto Psalmo, *Dominus pars hereditatis meæ, & calicis mei.*

ADVERSVS EOS QVI DICVNT FILIVM NON ESSE SVBSTANTIÆ Patris, quodque vna eademque sit authoritas, potentia, regnum, diuinitas Patris & Filii.

DIcit Prophetæ: *de repente veniet ad templum suum Dominus, quem vos quæritis, & Angelus Testamenti quem vos vultis.* Dei igitur templum est, quod & suum Filium esse dicit, ne existimaretur diuersa esse Patris dominatio, & diuersum Filii regnum. Templum quod dedicauit Salomon Deo, hoc ipsum filij templum nuncupauit Propheta, quum ait, *Subito ad templum suum veniet Dominus*, ideóque Seruator loquitur, *Efferte hæc ista hinc, domus enim mea, domus orationis vocabitur*: quo in loco, *domum*, inquit, *Patris mei, & domus mea.*

FILIVM HABERE NOMEN PATRIS, VT DEVS ET DOMINVS appelletur.

TEstatur Pater in Exodo: *Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, vt custodiat te in via, vt introducat te in terram, quam præparauit tibi*; attende & ausculta ei, ne sis ei immorigerus. Non enim ergo te dissimulabit, nomen enim meum est in illo, vnde & filius in Euangelio dicit, *Ego veni in nomine Patris mei, & non recepistis me, si alius venerit in suo nomine, illum receperitis*: & in 117. Psalmo ait: *Benedictus qui venit in nomine Domini.* Sancti igitur Prophetæ, non modo solem iustitiæ dixere Patrem & matutinum, & verum lumen, sed & lampadem & brachium, vt testatur Deus per Esaiam Prophetam, dicens. *Approximet celeriter iustitia mea, vt adsit: salutare autem meum, vt lampas ardebit.* Nulla humana ratio interpretetur quæ sunt Dei, non est vt veritatem discas nisi ab ipsa veritate. Vnigenitus Dominus noster Iesus Christus editus est ab innupta puella, nouam admirabilémque parturientiam, nouamque fœturam in vitam introducens. Illum adhuc infantulum gestat mater, & offert Simeoni sacerdoti, ille in vlnas capiens Seruatorem, ad eum ita loquitur ac dicit, *Nunc absolues seruum tuum Domine, secundum verba tua in pace, eò quòd viderunt oculi mei salutare tuum*, hoc est, præsentiam Christi. Merito igitur Propheta dixit sub persona Dei, *Salutare meum vt lampas ardebit, & in brachium meum gentes sperabunt.*

Brachium

λίας, τῷ ἀγίῳ, ὅ ἐστιν ὁ ἀρραβὼν τ κληρονομίας ἡμῶν, εἰς ἀπολύτρωσιν τ περιποιήσεως ἡμῶν, εἰς ἔπαινον τ δόξης αὐτ· ἀλλ' ἐσκόμεν ἢ τ πατέρα ἐν τῇ γραφῇ, μέρος καλούμενον· λέγει γὰρ ἐν τῷ ψαλμῷ· μερίς μου εἶ ἐν γῇ ζώντων· καὶ πάλιν ἐν τῷ πεντεκαιδεκάτῳ ψαλμῷ, κύριος μερὶς τ κληρονομίας μου καὶ τ ποτηρίου μου.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΛΕΓΟΝΤΑΣ ΤΟΝ Υἱὸν μὴ εἶναι τ οὐσίας τ πατρὸς, ὅπ μία ἐξουσία καὶ δύναμις, καὶ βασιλεία, καὶ θεότης τ πατρὸς καὶ τ υἱοῦ.

ΛΕγει προφήτης· ἐξαίφνης ἥξει εἰς τ ναὸν ἑαυτοῦ ὁ κύριος ὃν ὑμεῖς ζητεῖτε, καὶ ὁ ἄγγελος τ διαθήκης, ὃν ὑμεῖς θέλετε· θεᾶσθε ὁ ναός, καὶ λέγει ἑαυτοῦ εἶναι τ ναόν, ὡς μὴ νομισθῆναι ἑτέραν εἶναι τ πατρὸς τὴν δεσποτείαν, καὶ ἑτέραν τ υἱοῦ τὴν βασιλείαν· τ ναὸν τ πατρὸς ὠνόμασεν ὁ Σολομὼν τῷ θεῷ, τοῦτον ναὸν δ υἱοῦ καλεῖ ὁ προφήτης· ἐξαίφνης ἥξει εἰς τ ναὸν ἑαυτοῦ ὁ κύριος. διατοῦτο ὁ σωτὴρ λέγει· ἐκβάλετε πάντα ἐντεῦθεν, καὶ μὴ ποιεῖτε τ οἶκον τ πατρός μου οἶκον ἐμπορίου· αὖθις λέγει· ἐκβάλετε ταῦτα ἐντεῦθεν· ὁ γὰρ οἶκός μου, οἶκος προσευχῆς κληθήσεται· ὁ οἶκος φησὶ τ πατρός μου, καὶ οἶκός μου.

ὅΤΙ Ο ΥΙΟΣ ΤΟ ὌΝΟΜΑ τ πατρὸς ἔχει, ὡς θεὸς καὶ κύριος.

MΑρτυρεῖ ὁ πατὴρ ἐν τῇ ἐξόδῳ· ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ἵνα φυλάξῃ σε ἐν τῇ ὁδῷ ὅπως εἰσαγάγῃ σε ἐν τῇ γῇ ἣν ἡτοίμασέ σοι· πρόσεχε σεαυτῷ καὶ εἰσάκουε αὐτ· μὴ ἀπειθήσῃς αὐτῷ· οὐ γὰρ μὴ ὑποστείληται σε· τὸ γὰρ ὄνομά μου ἐστὶν ἐν αὐτῷ· οὗτος ὁ υἱὸς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ λέγει· ἐγὼ ἦλθον ἐν τῷ ὀνόματι τ πατρός μου καὶ οὐκ εἰδέξασθέ με· ἐὰν ἄλλος ἔλθῃ εἰς τὸ ὄνομα ἑαυτοῦ, ἐκεῖνον δέξησθε· καὶ εἰς τ ἑκατοστὸν ἑπτακαιδέκατον ψαλμόν, λέγει, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου· οἱ οὖν ἅγιοι προφῆται, ἀμένουν ἥλιον δικαιοσύνης ἐκάλουν τ σωτῆρα, καὶ ὀρθριὸν φῶς ἀληθινόν, ἀλλὰ καὶ λαμπάδα καὶ βραχίονα· ὡς μαρτυρᾷ ὁ θεὸς λέγων διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου· ἐγγίζει ταχὺ ἡ δικαιοσύνη μου προφανῶς· τὸ δὲ σωτήριόν μου, ὡς λαμπὰς καυθήσεται· μηδεὶς ἀνθρώπινος λογισμὸς ἐνομιζέτω τὰ τοῦ θεοῦ· οὐκ ἔστιν ἀληθῶς ἐκμαθεῖν ἄνευ, ἢ παρ' αὐτ αὐτὸν ἐκμανθάνοντας· ὅτι ὁμολογῶ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς χριστὸς ἐπιχθὲν ἐξ ἀπροσώπου κόρης εἰς τ κόσμον ξένῳ ὠδῖνι, καὶ ξένον τινὰ τ ἑαυτοῦ εἰσαγαγὼν εἰς τ βίον, ἔτι βρέφος ὄντα τ τὸν βασιλεύοντα μήτηρ, καὶ προσάγει συμεὼν τῷ ἱερεῖ· ὃς τ λαοὺς εἰς τὰς ἀγκάλας τ σωτῆρα, προσ αὐτὸν φθέγγεται καὶ λέγει· νῦν ἀπολύεις τ δοῦλόν σου δέσποτα κατὰ τὸ ῥῆμά σου ἐν εἰρήνῃ, ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ σωτήριόν σου. τοῦτο, τὴν παρουσίαν δ χριστοῦ. εἰκότως οὖν ὁ προφήτης ἔλεγεν· ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ, καὶ τὸ σωτήριόν μου ὡς λαμπὰς καυθήσεται, καὶ εἰς τὸν βραχίονά μου ἔθνη ἐλπιοῦσι.

βραχίονα

βραχίονα γὰρ τοῦ πατρὸς πάλιν καλεῖ, τὸν μονογενῆ. βραχίονα μέν, οὐχ ὡς μέρος θεότητος καλεῖ· ἀλλ' ὡς τῇ οὐσίᾳ συνημμένον· ὥσπερ γὰρ ὁ βραχίων τῆς αὐτῆς ἐστιν οὐσίας ἐκείνῳ ὅτῳ ἐστὶ βραχίων, οὕτω τὸ βραχίων τοῦ πατρὸς ὀνομάζεται, ἐπειδὴ συνεργός ἐστι τοῦ πατρὸς δημιουργίας. καὶ ταύτης τῆς ἀποδείξεως μάρτυς ὁ μακάριος Ἰωάννης ὁ Εὐαγγελιστής, ὁ ἐπὶ τοῦ στήθους τοῦ σωτῆρος ἀναπεσών, καὶ ὡς ἐξ ἀενάου πηγῆς αὐτήσας τὴν θεολογίαν. τί γάρ φησιν, οὕτως, τὸν βραχίονα ἐκλαμβάνων εἰς τιμὴν τοῦ σωτῆρος οἰκονομίαν, καὶ τὴν αὐτοῦ θεότητα; πολλὰ φησὶ σημεῖα ποιήσαντος τοῦ Ἰησοῦ ἔμπροσθεν αὐτῶν, οὐκ ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι· ἵνα πληρωθῇ τὸ εἰρημένον διὰ Ἡσαΐου· κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; καὶ ὁ βραχίων κυρίου, τίνι ἀπεκαλύφθη;

A

Brachium rursus Patris vnigenitum nominat, brachium quidem non vt patrem, mēbrúmue deitatis sed vt substantiæ coadunitum. Vt enim brachium eiusdem est substantiæ, cuius est ille cui brachium est, ita brachium Patris nominatur, quandoquidē cooperator est in Patris officio. Atq; istius argumēti testis est beatus Ioannes Euangelista, qui in pectore Seruatoris recubuit, & veluti ex perenni fonte theologiam hausit. Hic enim ille brachium in suis verbis assumit ad indicandam dispensationem, ministeriumque saluatoris, eiusq; diuinitatem: *Multa*, inquit, *signa faciente Iesu coram eis, non crediderunt in eum Iudæi, vt adimpleretur dictum Esaiæ, Domine quis credidit auditioni nostræ? & brachiū Domini cui reuelatum est?*

ΟΤΙ ΟΙ ΙΟΥΔΑΙΟΙ, ΥΙΟΙ ΣΚΟΤΟΥΣ ΚΛΗΘΗΣΑΝ.

IVDÆOS FILIOS TENEBRARVM APPELLARI.

B

Λέγει ὁ προφήτης τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ· τάδε λέγει κύριος· νυκτὶ ὡμοίωσα τὴν μητέρα σου. καὶ ἐρωτῶν τις ἡνύξε, καὶ πήγαμεν· ὡμοιώθη ὁ λαός μου, ὡς μὴ ἔχων ἐπίγνωσιν. ὅπου οὖν οὐ γνῶσις, τὸ φῶς· ὅπου ἀγνωσία, τὸ σκότος· κατὰ τὸ λεγόμενον Δαυίδ, οὐκ ἔγνωσαν οὐδὲ συνῆκαν, ἐν σκότει διαπορεύονται· ὁ δὲ πίνων ἀπόστολος, οὐχ ὡς κατ' ἐχθρῶν θεατὴς ἔστω· ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ συνίσταται· διὰ τοῦτο ἔλεγεν, οὐκ ἐσμὲν υἱοὶ νυκτὸς οὐδὲ σκότους· ἀλλὰ υἱοὶ φωτὸς καὶ ἡμέρας.

Dicit Propheta Filiis Israël, Hæc dicit Dominus, Nocti comparaui matrem tuam: & exponens quid esset nox, intulit hæc verba, *Talis redditus est populus meus, qualis qui cognitionem non habet*. Ergo vbi cognitio, & lux, vbi ignoratio, ibi & tenebræ, secundum Dauidē cuius verba hæc sunt, *Non cognouerunt, neque intellexerunt, in caligine petransibant*. Apostolus igitur, non veluti contra inimicos insultans, sed quia veritati suffrageretur, ista scripsit, *Non nos sumus Filii noctis, aut tenebrarum: sed filii lucis & diei.*

ΟΤΙ ΤΟΥ ΦΩΣ ΤΩΝ ΙΟΥΔΑΙΩΝ, ἀφηρέθη ἀπ' αὐτῶν.

LVMEN IVDÆORVM AB IPSIS *ablatum esse.*

C

Λέγει ὁ προφήτης Ἱερεμίας· ὁ λόγος ὁ γενόμενος πρὸς Ἱερεμίαν· ἐπὶ πάντα τὸν λαὸν Ἰούδα εἶπε ἐπιφέρων λέγων, καὶ ἀφελῶ ἀπ' αὐτῶν ὀσμὴν μύρου καὶ φῶς λύχνου.

Dictum est ab Hieremia Propheta, Verbū quod factū est ad Hieremiam Prophetā in omnem populum Iudæ: vbi postea hæc verba subinfert, *Et auferā ab illis odorem vnguenti, & lumen candelæ.*

ΟΤΙ ΕΙΩΘΑΣΙΝ ΟΙ ΑΙΡΕΤΙΚΟΙ ΛΕΓΕΙΝ ὅΤΙ ΤΑ ΛΕΓΟΜΕΝΑ ΔΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΦΗΤΩΝ, ὡς ΟΥΚ ΑΝ ΠΡΟΣΩΠΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΕΙΡΗΤΟ. ὅθεν νομίζουσι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, πιεῖν ἥττον τοῦ θεοῦ, κακῶς.

HÆRETICOS SOLERE DICERE, VERBA PROPHETARVM EX PERsona Sancti Spiritus pronunciata esse, vnde arbitrantur se ostendere posse, Spiritum Sanctum minorem Deo, eo quod in Psalmo ita habetur, Venite adoremus eum, quasi spiritu sancto vnà cum hominibus adorante, sed malè.

D

Διὰ τὸ λέγειν τὸ ψαλμὸν· δεῦτε προσκυνήσωμεν αὐτῷ, ὡς οὐ προσκυνοῦντος τοῦ πνεύματος σὺν τοῖς ἀνθρώποις.

AD quæ ita conuenienter respondemus, cur igitur est quod dicit, *Ploremus coram domino*, ergone etiam spiritū plorare affirmabis? Quin & alibi, vt ostēdatur dominatus spiritus, ita loquitur, *Ego enim Dominus Deus*: itidem & in alio Psalmo, *Cognoscite, quoniam ipse Dominus Deus*, rursus alibi, *Audiam quid loquatur in me dominus Deus*. Iam & regna coarguens ita dicit, *Spiritus loquutus est in me*, non per me. Et vt ex Pauli testimonio cognoscas, quisnam sit qui ita loquitur per Prophetas, legenda sunt ea quæ scripsit de eo in epistola ad Hebræos, *Multifariam multiphciterq; Deus loquutus est patribus nostris per Prophetas. In extremis diebus loquutus est nobis per Filium*, liquet igitur Deum esse Spiritum Sanctum. Age rursum, videamus quomodo se habeat oraculum istud, quod loquutus est ad Eliam. Quū enim Elias vltrò citróq; loqueretur cum Deo,

Ἀποκρινόμεθα αὐτοῖς τὰ ἀκόλουθα· τί οὖν, οὐ λέγει, ὅτι καὶ κλαύσωμεν ἐναντίον κυρίου; ἀκουσὸν καὶ κλαίει τὸ πνεῦμα, ὡς σύ φάσκεις; καὶ ἀλλαχοῦ· ἵνα δείχθῃ ἡ κυριότης τοῦ πνεύματος, λέγει· ἐγὼ γὰρ εἰμι κύριος ὁ θεός. καὶ ἐν ἄλλῳ, λέγει. γνῶτε ὅτι κύριος, αὐτός ἐστιν ὁ θεός. καὶ πάλιν, ἀκούσομαι τί λαλήσει ἐν ἐμοὶ κύριος ὁ θεός· ἐλέγχων οὖν εἰς τὰς βασιλείας λέγει· πνεῦμα ἐλάλησεν ἐν ἐμοὶ, καὶ δι' ἐμοῦ· καὶ ἵνα μαρτυρήσῃ παῦλος τίς ἐστιν ὁ λαλῶν διὰ τῶν προφητῶν, ἀνάγνωθι τὰ γεγραμμένα πρὸς αὐτοὺς ἐν τῇ πρὸς ἑβραίους. πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν, ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ· οὐκ οὖν πεφανέρωται, ὅτι θεός ἐστι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· πάλιν ἴδωμεν πῶς ἔχει ὁ χρηματισμὸς ὃν ἐχρημάτισεν ὁ θεὸς πρὸς τὸν ἠλίαν· ὅτε γὰρ ὁ ἠλίας καπνεπύγχανεν τῷ θεῷ λέγων·

E

Altaria tua subruerunt, & Prophetas tuos occiderunt, & ego relictus sum solus, & quærunt animam meam tollere: Respondet ei oraculum: *Delegi mihi septies mille viros, qui non incurvauerunt genua sua Baali*. Videamus igitur, num spiritus habeat edendi oraculi potestatem. Simeoni certe, & sacerdoti, & seni, oraculum redditum est à spiritu, *Nequaquam morieris, quin prius videris Christum*. Et quum induceretur puerulus in templum, & gestaret eum in vlnis Simeon, responsum est ab illo, *Nunc dimitte seruum tuum Domine, secundum verba tua in pace*. Igitur spiritus, & Dominus, & herus est.

QVOD DICVNT SPIRITVM SANCTIFICATORIVM ESSE.

QVòd si donatitium est, & ex gratia illi collatum, vt quempiam sanctificet, videbitur ille officium partesque sacerdotis sustinere. Non enim potest & Dominus simul, & eiusdem rei ad ministeri esse: si igitur subministeri est, superuacuum est ergo, nos baptizari in nomine subministri. Etenim sacerdos non aquam sanctificat, sed ministerium quod requiritur, adimplet, quum id officij acceperit à Deo per donationem. Si igitur idem facit Spiritus quod sacerdos, datitia est illi facultas sanctificandi, non propria, quum Pater pro tuis verbis sit, qui sanctificet. Siquidem rex opus alicui iniungens id ei accommodat, concedit que cui iniungit, interim mandatarius ill l non sua authoritate ea quæ facit, facit.

QVOD SPIRITVS VERBVM DEI DOMINVM NVNCVPET.

VOlens autem Seruator ostendere, quòd non solum Spiritus Christum Dominum vocat, sed quod ipse Christus Dominus, ac Deus sit, interrogatus in hæc verba: *Præceptor, quod est primum mandatum?* dicit ei: *Diliges Dominum Deum tuum*. & scriptum est, *Dominus Deus vnus est*: secundum autem mandatum, *Diliges proximum tuum sicut te ipsum*. Tum responsum dedit Iudæus, *Recte loquutus es magister Deum vnum esse*. Hoc autem dixit, vt deitatem Filij inficiaretur: Seruator autem volens dominatum suum cum Patris dominatu coaptare, percunctatur ex eo de Christo quid sentirent, & cuius eum Filium dicerent. Aiunt, *Dauidis*: respondit Seruator, *Quomodo igitur Dauid in spiritu illum dominum appellat?* si igitur Filius Dauidis est, quomodo eum Dauid dominum suum vocat? Rursum dixerunt illi, quum eiiceret dæmonia, *Hic in Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia*, quibus ita respondet, *Si ego in Beelzebub eiicio, filii vestri in quonam eiiciunt?* Cæterum, eo ipso quod mẽtionem facit filiorum, tacite dissimulanterque eos percellit, eò quòd Apostoli ex ipsis oriundi dæmonia expellerent, idque in nomine Iesu Nazareni, quasi diceret: si liberi vestri ad dæmones propulsandos in nomine meo contenti, satisque instructi sunt, ego scilicet in nomine Beelzebub eiicio dæmonia?

ADVER.

τὰ θυσιαστήρια κατέσκαψαν, καὶ τοὺς προφήτας σου ἀπέκτειναν· κἀγὼ περιλείφθην μόνος· καὶ ζητοῦσι τὴν ψυχήν μου λαβεῖν· ἀποκρίνεται αὐτῷ ὁ χρηματισμός· ἐξελεξάμην ἐμαυτῷ ἑπτακισχιλίους ἄνδρας, οἵτινες οὐκ ἔκαμψαν γόνυ τῇ Βάαλ. ἰδωμεν οὖν εἰ ἔστι πνεῦμα ἔχει χρηματισμόν. τῷ συμεὼν, ἱερεῖ ὄντι καὶ γέροντι, ἐχρηματίσθη αὐτῷ ὑπὸ τοῦ πνεύματος, ὅτι οὐ μὴ ἀποθάνῃς πρὶν ἂν ἴδῃς τὸν χριστὸν· καὶ ὅτε παιδίον εἰσῆγε
A χθῆ εἰς τὸ ἱερὸν, καὶ ἐβάστασεν αὐτὸν ἐν ταῖς ἀγκάλαις αὐτοῦ, τότε ἀποκρίνεται συμεών. νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου δέσποτα κατὰ τὸ ῥῆμά σου. οὐκοῦν, κύριος ὁ δεσπότης τὸ πνεῦμα;

ὅτι λέγουσι τὸ πνεῦμα ἁγιαστικὸν εἶναι.

Εἰ μὲν ἐδόθη αὐτῷ τὸ ἁγιάζειν κατὰ χάριν, οὐδέν σε τῶν ἱερέων πλεῖον ἔργον. ἃ γὰρ δύναται καὶ δεσπότης εἶναι καὶ ὑπουργός. ὁ μὲν ὑπουργός,
B ὠφειλον τὸ βαπτίζεσθαι ἡμᾶς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ ὑπουργοῦ. ὁ γὰρ ὁ ἱερεὺς, ἀπὸ τοῦ ὕδατος ἁγιάζει· ἀλλὰ τὸ δόντος ὑπηρεσίαν ἀποπληροῖ εἰληφὼς παρ' αὐτοῦ τὸ θεῖον κατὰ χάριν. εἰ ἦν τὸ αὐτὸ ποιεῖ τὸ πνεῦμα ὃ καὶ ὁ ἱερεὺς, εἰ ἐδόθη αὐτῷ τὸ ἁγιάζειν, ὡς σὺ φῄς, διατί ὁ πατὴρ ἁγιάζει; βασιλεὺς γὰρ ὅπου πάθοι τινὶ ἔργον, ἐκείνῳ συγχωρεῖ ᾧ ὅπου πάθοι ποιεῖν· καὶ οὐκ αὐτὸς ἐργάζεται.

πάλιν ὁ αἱρετικὸς θέλων δεῖξαι ὅτι τὸ πνεῦμα κύριον καλεῖ τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, λέγει.
C

Εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου· θέλων ὁ σωτὴρ δεῖξαι ὅτι οὐ μείονα τὸ πνεῦμα κύριον καλεῖ τὸ χρεῖσσον. ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ χριστὸς κύριος καὶ θεός ἐστιν, ἐξεταθεὶς φησὶν Ἰουδαίοις λέγουσι, ποία ἐστὶ πρώτη ἐντολή; λέγει αὐτοῖς. ἀγαπήσεις κύριον τὸν θεόν σου ἐξ ὅλης
D καρδίας σου. καὶ γὰρ γέγραπται, κύριος ὁ θεός εἷς ἐστιν· ἡ δευτέρα ἐντολή, ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σαυτόν· ὅτι ἀποκρίνεται ὁ Ἰουδαῖος. ὀρθῶς εἶπας διδάσκαλε, ὅτι ὁ θεὸς εἷς ἐστι. τοῦτο γὰρ ἔλεγον, ἵνα τὴν θεότητα τοῦ υἱοῦ ἀρνήσηται· ὁ δὲ σωτὴρ βλέπει τὴν κυριότητα αὐτοῦ σωφρόνως τῷ ῥήματι, ἐξεταζόμενος παρὰ τοῦ χριστοῦ, τί λέγετε περὶ τοῦ χριστοῦ; τίνος ἐστὶν
E υἱός; λέγουσι δαβίδ. ἀποκρίνεται ὁ σωτὴρ· πῶς οὖν δαβὶδ ἐν πνεύματι ἁγίῳ κύριον αὐτὸν καλεῖ; εἰ οὖν υἱός αὐτοῦ ἐστι, πῶς αὐτὸν κύριον καλεῖ; πάλιν ἔλεγον αὐτῷ, ὅτι ἐξέβαλε τὰ δαιμόνια, ὅτι ἐν βεελζεβοὺλ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, εἶπε λέγων· εἰ ἐγὼ ἐν βεελζεβὺλ ἐκβάλλω, τὰ τέκνα ὑμῶν, ἐν τίνι ἐκβάλλουσιν; αἰνίττεται ἢ αὐτοὺς τέκνα λέγων, γνησίους μὲν ἐξ αὐτῶν τοὺς ἀποστόλους, ἐκβάλλοντας ἢ τὰ δαιμόνια ἐν ὀνόματι ἰησοῦ ναζωραίου, ὡς φησὶν, εἰ τὰ τέκνα ὑμῶν πρὸς τὰ ἀπελάσαι δαίμονας ἔρχονται τῷ ὀνόματί μου, ἐγὼ εἰς τὸ ὄνομα βεελζεβὺλ, οὐκ ἐκβάλλω.

ΠΡΟΣ

ΠΡΟ῾Σ ΤΟΥ῾Σ ΛΈΓΟΝΤΑΣ Ο῞ΤΙ αἰτεῖ ὁ υἱός.

ΚΑπισκῶ́ζει ὁ αἱρετικὸς καὶ λέγει, ἔλαττον εἶναι τ῾ αἰτοῦντα διδόντος· ἐὰν οὖν τ῾ πατέρα αἰτοῦντα εὕρῃς ἀνθρώπων ἐν τῇ παλαιᾷ
» Διαθήκῃ, τί λέγεις; καὶ νῦν Ἰσραὴλ τί κύριος αἰτεῖ
» παρά σου, ἀλλ' ἢ, τὸ φοβεῖσθαι αὐτόν;

ΠΕΡΙ῾ ΤΟΥ῞ Ο῾ΜΟΙΟΤΡΌΠΩΣ ΔΕΔΟΣ῍ΘΑΙ τ῾ νόμον ὑπὸ τ῾ πνεύματος, ὅτι ἐδόθη ὁ νόμος τῇ πεντηκοστῇ, ὡς ἐν τῷ ὄρει σινᾶ.

» ΜΑρτυρεῖ μωϋσῆς λέγων· καὶ ἰδοὺ ἡ δόξα τοῦ
» θεοῦ Ἰσραὴλ ἐν τῷ ὄρει σινᾶ, ὡς πῦρ καιόμε-
» νον· ἵνα πληρωθῇ τὸ, πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τ῾ γῆν
πῦρ, οὐκ ἀφανιστικὸν, ἀλλὰ καθαρτικόν· διατοῦ-
το τῷ ἡσαΐᾳ δίδοται ἐν τοῖς χείλεσι· καὶ λέγει, ἰδοὺ ἀ-
» φῄρηκα τὰς ἁμαρτίας σου· οὕτω τότε ἐφάνη τὸ πνεῦ-
» μα τὸ ἅγιον ἐν τῇ πεντηκοστῇ, ἐν εἴδει πυρός, ἐ-
μερίσθησαν γὰρ γλῶσσαι ὡσεὶ πυρὸς, καὶ ἐκάθησεν ἐφ' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν· ὃ ὥσπερ ἐν τῇ παλαιᾷ ὄπτι φαινομένου θεοῦ· πολλὰ καὶ δορυφορούμενα φόβητρα, γνόφος καὶ θύελλα καὶ σάλπιγξ καὶ βροντὴ ἐπεκέχυντο τ῾ ὄρος, ἵνα καὶ τότε προκαθάζοντα τ῾ λαὸν εἰς φόβον τ῾ νομοθέτου, οὕτως καὶ τ῾ ἁγίου πνεύματος μέλλοντος ὀπτὴ φοιτᾶν· ἵνα μάθωσι τ῾ πνεύματος τ῾ ἀξίαν ἐνδόξως ὀπτὴ φοιτῶντα, ὥσπερ ἐν τῷ ὄρει γνόφος καὶ θύελλα προῆλθεν, οὕτω καὶ ὀπτὴ τ῾ πνεύματος ἐγένετο. ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὴν ἡμέραν τ῾ πεντηκοστῆς, ἐγένετο ἦχος ὥσπερ φερομένης πνοῆς βιαίας, καὶ τότε ἔφθη τ῾ πνεῦμα καὶ σεισθῆναι τ῾ οἶκον.

ΟΤΙ ΛΈΓΟΥΣΙΝ ΟἹ ΑἹΡΕΤΙΚΟΙ῾ Ο῞ΤΙ τὸ πνεῦμα δῶρόν ἐστι τοῦ θεοῦ.

ΗΜεῖς λέγομεν δῶρον ζωῆς ἠλευθέρωσε γὰρ ἡμᾶς· ὁ γὰρ νόμος τ῾ πνεύματος τ῾ ζωῆς, ἠλευθέρωσεν ἡμᾶς· καὶ δῶρον δυνάμεως· λήψεσθε γὰρ
» δύναμιν ἐπελθόντος τ῾ ἁγίου πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς·
ἡμεῖς γὰρ καὶ υἱὸν καὶ υἱοθεσίαν δεικνύομεν, ὅτι ἐχαρίσατο τ῾ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῖς ἀνθρώποις· καὶ μετ' ὀλίγα,
» πῶς οὐχὶ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίσηται; καὶ
» ἐπήρωτᾷ, ἵνα εἰδῶμεν τὸ ὑπὸ τ῾ θεοῦ χαρισθέν ὑμῖν· περὶ τ῾ μυστηρίου τ῾ ἀνθρωπήσεως λέγων ἐν τῇ πρὸς ἑβραίους ὀπιστολῇ φησὶ θεὶς παῦλος· ἐπεὶ τὰ φά-
» σκουσιν λέγειν, ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία ἅμοι ἔδωκεν ὁ
» θεὸς, ἐπεργάζεται περὶ χριστοῦ λέγων· ἐπεὶ οὖν τὰ παι-
» δία κεκοινώνηκεν αἵματος καὶ σαρκὸς, καὶ αὐτὸς πα-
» ραπλησίως μετέσχε τ῾ αὐτῶν· ἵνα διὰ τ῾ θανάτου,
» καταργήσῃ τ῾ τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τοῦτ' ἔστι τ῾ διάβολον. πρῶτος οὖν αὐτὸς ἐν τούτοις τοῖς ἀποστόλοις ὀνομάζει, ἐφ' ὧν σημεῖα καὶ τέρατα ἐν τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ ποιήσειν κύριον σαβαὼθ τ῾ κατοικοῦντα ἐν τῷ ὄρει σιὼν διδάσκει. τούτους οὖν αὐτοὺς φανερὸς φησὶν ἐστοῦν, τὸ πρόσωπον σφραγιζομένους τῇ τοῦ χριστοῦ σφραγῖδι. παιδευομένους τὸ μηκέτι τ῾ μωϋσέως νόμον μανθάνειν, τῷ μηκέτι σωτηρίαν αὐτὸν, καὶ τ῾ καλούμενον οἶκον ἰακὼβ καταλελεῖφθαι ὑπὸ θεοῦ.

ADVERSVS EOS QVI DICVNT FILIVM POSTVLARE.

AFfirmat hæreticus, & dicit minorem esse petentem datore: si igitur Patrem petentem inuenias in veteri Testamento, quid mihi hic quæso respondebis? *Et nunc Israel, Quid Dominus tuus à te petit, nisi vt ipsum metuas?*

PARI MODO DATAM ESSE LEGEM A SPIRITV, IN PENTECOSTE, ac quum dabatur in monte Sina.

TEstatur Moses, dicens, *Erat gloria Dei Israel in monte Sina, veluti ignis ardens, vt adimpleretur illud, Ignem veni mittere in terram,* ignem non quidem consumptorium, sed purgatorium. Ideóque ille datus est Esaiæ in labiis suis: Atque hinc est quod dicit, *Ecce ademi peccata tua*: ita tunc quoque apparuit Spiritus Sanctus in pentecoste, in specie ignis. Dispartitę enim sunt linguę, & quasi ignis super vnũquemque sedit. Et vt in veteri Testamento, ad Dei præsentiam apparitionem que multa terricula pauefaciebant, caligo nimirum, procella, tuba & tonitrua ad montem reboantia, quę populum ad Dei timorem præparabant, ita quoque factum est in accessu Spiritus sancti, vt cognoscerent discipuli maiestatem rei ex magnifica ratione aduenienti: vt igitur, inquam, in monte caligo & procella præcedebant, ita quoque in aduentu spiritus, dum cõplerentur dies pentecostes, factus est strepitus quasi vehementis & rapidi flatus: & tunc apparuit spiritus, & conquassauit domum.

DE EO QVOD HÆRETICI DICVNT SPIRITVM DONVM Dei esse.

NOs autem eum dicimus donum vitæ: liberauit enim nos. Nam lex spiritus vitæ liberauit nos: & donum potentiæ. *Accipietis enim potentiam aduenientis in vos Spiritu sancto,* imò nos eum & Filium affirmamus adoptionem dedisse, attestante Paulo, apud quẽ paulò pòst, *Quomodo non cum eo nobis omnia largietur?* Item alibi, Vt videamus donata nobis à Deo de mysterio susceptæ humanitatis loquẽs, in epistola ad Hebræos hæc verba adiunxit: *Quandoquidem igitur pueruli participes erant sanguinis & carnis, ipse quoque earundem rerum particeps esse voluit, vt per mortem aboleret eum, qui vim imperiumque mortis haberet, hoc est, diabolum:* filios autem suos in his verbis Apostolos nominat, per quos signa & prodigia in domo Israel facere Dominum sabaoth, habitantem in monte Sion demonstrat. Eorum ipsorum diserte ait facies obsignandas esse sigillo Christi, erudiendósque, non iam deinceps legem Mosis, quippe quæ vlterius non consistat, vnáque cum ea domus Iacob derelicta sit à Deo.

PATRIS ET FILII CONCORDIAM ESSE A DEO VERBO COMMONSTRARI.

ET ne credideris vilitatis esse verba, sed humanitatis: vilitatis quidem species, amoris tamen in homines præceptum est: Christus enim omnium dominus, idem ille ipse est, qui Iudæis hæc dicit: *Quis ex vobis conuincet me de peccato?* Filius eius nimirum qui per Prophetã Michæam loquitur, *Populeme, quam iniuriam feci tibi? aut quã in re molestus fui tibi?* respondeme mihi: & qui per Euangelium dicit, *Si male loquutus sum, dicite per testes de hoc malo.* Filius eius itidem qui per Hieremiam ait, *dixi colonis Israel, quid inuenerunt in me patres vestri, aut quod delictum aut iniuriam, quod ita longe a me recesserunt?* O qualem humanitatem, in qua bonitas naturam, imo potius non tam naturam quàm nostras cogitationes alloquitur.

QVOMODO BONITAS DEI OSTENDATUR.

DIcit Mosi, *Ego sum Deus qui talionem peccatorum parentum, inliberos reddo.* Cæterum id aliquousq;, nimirum *in tertiam & quartam stirpem*. Attende mihi quæso, quatenus vltionem protendat, nimirum non vltra quartam generationem. Nunc vide quo fine humanitatem claudat, *Misericordia mea in mille prosapias, sine generationes, diligentibus me.*

QVOD OMNES PROPHETÆ IN VNUM COLLATI, RERUM, A CHRISTO IN CARNE GESTARUM, MONUMENTA ABSOLUERINT.

MOses figuram crucis constituit, quod testatum quoque facit ipse Seruator, *Quemadmodum*, inquiens, *Moses exaltauit serpentem in deserto, ita oportet exaltari Filium hominis*, Itidem quoque & Ionas de morte eius specimen quoddam repræsentauit. Siquidem ille descendit in cetum, atque intra triduum inde prodiit, factúsq; est figura resurrectionis. Hoc ipsum denuo Seruator repetens, figuram eam veritati conciliat. *Et quemadmodum egit Ionas in ventre ceti tres dies, & tres noctes, ita quoque agere oportet filium hominis in corde terræ.*

TRINITATEM ESSE CONSVBSTANTIALEM.

QVid est deus? omnium principium, secũdum Apostolum dicentem, *Vnus Deus ex quo omnia*: verbum autem eius ex ipso, nascendi ratione, & Spiritus progrediẽdi modo existit, deinde vniuersa rerum natura, per verbum & spiritum artificiose constituta est.

OBTRECTARE FILIO, EST OBTRECTARE SPIRITVI SANCTO.

PLerisq; eorum qui in terris agunt: terribilis est sermo dei vbi dicit, *Omne peccatũ & blasphemia remittitur hominibus, sed qui dixerit verbum contra Spiritum sanctũ, non remittetur ei, nec in hoc seculo, nec in futuro* Quapropter admonet diuus Apostolus, indicans literã occidere, spiritum viuificare, pleraque siquidem sacrarum scripturarum, si iuxta literam sentiamus, in nefarias collabemur blasphemias, quale est istud elogium domini superius dictum, quod quidem si abscisè secundum verba capiamus, in nefarias præcipitabimur sententias, quin & ipsum

ΟΤΙ ΙΝΑ ΔΕΙΧΘΗ͂ΙΤΟΥ͂ ΠΑΤΡΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥ͂ ΥΙΟΥ͂ ΜΙΑ ΣΥΜΦΩΝΙΑ, ΔΙΔΟΛΟΓΕΙ͂ ΘΕΙΟΣ ΛΟΓΟΣ.

ΚΑΙ͂ μὴ νομίσῃς ἀτιμίας εἶναι τὰ ῥήματα, ἀλλ' ἀ φιλανθρωπίας εὐτιμίας μὲν γὰρ, τὸ ἀχῆμα. φιλανθρώπου δὲ, τὸ ἐπάγγελμα· χρεῖος γὰρ, ὁ πάντων κύριος· ὅτος αὖτὸς ὁ λέγων τοῖς Ἰουδαίοις, τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἁμαρτίας; ὑός ἐστι τοῦ λέγοντος διὰ τοῦ προφήτου μιχαίου, λαός μου τί ἐποίησά σε, ἢ τί παρηνόχλησά σοι; ἀπόκριθητί μοι· Ⓒ ὁ διὰ τοῦ εὐαγγελίου εἰπὼν, εἰ κακῶς ἐλάλησα, μαρτύρησον περὶ τοῦ κακοῦ, ὁ ὑός ἐστι τοῦ λέγοντος πρὸς ἱερεμίαν, εἶπον τῇ κατοικίᾳ Ἰσραὴλ, τί εὗρον ἐν ἐμοὶ οἱ πατέρες ὑμῶν πλημμέλημα, ἢ ἀδίκημα, ὅτι ἀπέστησαν ἀπ' ἐμοῦ μακράν; ὢ τῆς φιλανθρωπίας ἐκείνης, ἐν ᾗ ἀγαθότης τὸ φύειν, μᾶλλον δὲ τοῦ φύσει, ἀλλὰ τῆς ἡμετέρας ἐνθυμήσεως.

ΠΩΣ Η ΑΓΑΘΟΤΗΣ ΤΟΥ͂ ΘΕΟΥ͂ ἐνδείκνυται.

ΛΕΓΕΤΩ μοῦσεῖ· ἐγὼ ὁ θεὸς ὁ ἀποδιδοὺς ἁμαρτίας πατέρων ἐπὶ τέκνα, καὶ μέχρι Ⓑ τρίτου καὶ τετάρτην γενεάς· πόσον χρὴ πῶς τὴν μωρίαν ἢ πλοῦτον ἐπὶ τέσσαρας γενεάς· τοῦ δὲ φιλανθρωπίαν, ἕως τίνος· Ⓒ ὦ τῶν ἐλέους εἰς χιλιάδας τοῖς ἀγαπῶσί με.

ΟΠΩΣ ΠΑΝΤΕΣ ΟΙ ΠΡΟΦΗΤΑΙ ὁμοῦ συναχθέντες, τοῦ μνήμου οἰκονομίας ἐπλήρωσαν.

ΜΩϋσῆς, τὸ τύπον δὲ σταυροῦ ἐποίησε. καὶ μαρτυρεῖ ὁ σωτὴρ λέγων. καθὼς μωϋσῆς ὕψωσε τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτως δεῖ ὑψωθῆναι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου· ὁμοίως ἰωνᾶς ἐποίησε τὸ μνήμην τοῦ θανάτου· κατῆλθε γὰρ εἰς τὸ κῆτος καὶ ἀφ' ἡμερῶν τριῶν ἡμερῶν ἀνεδοθη, καὶ ἐγένετο τύπος τῆς ἀναστάσεως. τὸν πάλιν καὶ ὁ σωτὴρ ἀναλαβὼν τὸν τύπον, εἰς ἀλήθειαν ἐκφέρει λέγων, καθὼς ἐποίησεν ἰωνᾶς ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας, οὕτως δεῖ ποιῆσαι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς.

ΟΤΙ ΤΡΙΑΣ ΟΜΟΟΥΣΙΟΣ.

ΤΙ ἐστι θεὸς; ἡ πάντων ἀρχὴ· καὶ πάλιν τὸν ἀποστολον λέγοντα, εἷς θεὸς ὁ πατὴρ ἐξ οὗ τὰ πάντα· καὶ γὰρ ὁ λόγος ἐξ αὐτοῦ γεννητῶς, καὶ τὸ πνεῦμα ἐκπορευτῶς. εἶτα πᾶσα ἡ κτίσις διὰ τοῦ λόγου ἐν πνεύματι σωτέρῃ δημιουργικῶς.

ΟΤΙ ΒΛΑΣΦΗΜΗ͂ΣΑΙ ΕΙΣ ΤΟΝ υἱὸν, εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα βλασφημῆσαί ἐστι.

ΠΟΛΛοῖς τῶν ἐπὶ γῆς, φοβερὸς ὁ θεῖος λόγος καθέστηκεν· ὁ φάσκων, πᾶσα ἁμαρτία καὶ βλασφημία ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις· ὃς δ' ἂν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ οὔτε ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι· διατοῦτο παραινεῖ πᾶσιν ὁ θεῖος ἀπόστολος λέγων, ὅπου τὸ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ· πολλὰ γὰρ τῶν θείων γραφῶν ἐὰν κατὰ τὸ γράμμα νοήσωμεν, εἰς ἀθεμίτους βλασφημίας περιπεσούμεθα· οἷόν ἐστι καὶ τὸ προκείμενον ἡμῖν τοῦ κυρίου λόγον· ὅπερ ἐὰν κατὰ ξηρὸν τὰς λέξεις ἐκλάβωμεν, ἀμύητοι εἰς ἀθεμίτους ἐννοίας περιπεσούμεθα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν

αὐτὸν τ κύριον ἐναντιάμενον ἑαυτῷ εὑρήσομεν ἐὰν
γὰρ, ὃς δ' ἂν εἴπῃ λόγον κ τ υἱ ἀφεθήσεται αὐτῷ,
πῶς αὐτὸς ὁ υἱὸς εἶπεν, ὁ ἀπαρνησάμενός με ἔμ-
προσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἀπαρνήσομαι κἀγὼ
αὐτὸν ἔμπροσθεν τῶν ἀγγέλων τ θεῦ· καὶ
πάλιν· ἐὰν πᾶσα ἁμαρτία καὶ βλασφημία
ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις· καὶ ὑπὲρ ἀργ
λόγ ἀπολογίαν δώσομεν, πῶς ὁ λέγων τὸν
ἀδελφὸν αὐτ μωρὲ, ἔνοχος ἔσῃ εἰς τὴν γέν-
ναν τ πυρός; πῶς ἢ καὶ ὁ ἀπόστολος πάλιν φη- A
σὶν; μὴ πλανᾶσθε οὔτε πόρνοι, οὔτε μοιχοὶ οὔτε μα-
λακοὶ· οὐ λοίδοροι· οὐ μέθυσοι· οὐχ ἁρπαγες, βασι-
λείαν θεῦ κληρονομήσουσι· καὶ εἰ παῦτα πάντως ἔχει,
πῶς λοιπὸν εἶπεν ὅτι πᾶσα ἁμαρτία & βλασφη-
μία, ἀφεθήσε τοῖς ἀνθρώποις; κ ἐὰν πάλιν τοῦτο
ἀληθὲς, ἆρα λοιπὸν ἐγκαλεῖται ὁ ἁθλι & ὠφε-
λὴς πέλος κηρύττων τ κολάσεως· ἐν αἷς φησὶ
συγχώρησιν πάσης ἁμαρτίας γίνεσθ κ τοῖς ἀνθρώ-
ποις κ τοῖς δαίμοσι τοῖς θεῦ· πάλιν τε ἐὰν εἰς τὸ
πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημία οὐκ ἔχῃ συγχώρη- B
σιν, τί μέμφεται ἡ ἐκκλησία ναυάτον ἀποβαλλό-
μενον τ μετάνοιαν· τ δ' σκοτεινότερον κ δυσκατά-
ληπτον ἐκείνό ἐστιν, ὅτι ὃς δ' ἂν εἴπῃ λόγον κ τοῦ
υἱ ἀφεθήσεται αὐτῷ· ὃς δ' ἂν εἴπῃ λόγον κ τ
πνεύματ &, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ· ὥστε ἐλάττων
ἐστὶν ὁ υἱὸς τοῦ τε πνεύματος τ ἁγίου κ τ πατέρα,
& πῶς ὁ υἱὸς λέγει, ἐγὼ & ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, καὶ ὁ μὴ
τιμῶν τ υἱὸν, οὐ τιμᾷ τ πατέρα καὶ πάλιν ἐν ταύτῃ
φησὶν· ὅτι ὃς δ' ἂν εἴπῃ λόγον κ τ υἱ, ἀφεθή-
σε αὐτῷ. ἆρα οὖν εἰπέ μοι συγχωρηθήσε ἢ εἰς C
τ υἱὸν βλασφημία τοῖς ἀρειανοῖς, κ σαμωσιανοῖς,
καὶ σαβελλιανοῖς, καὶ φωτεινιανοῖς, καὶ τοῖς λοιποῖς
πᾶσιν, τοῖς εἰς τὸν τ υἱοῦ σάρκωσιν βλασφημή-
σασιν; ἄτοπος τῆς ἀτοπίας. εἰ γὰρ ὁ λέγων
τὸν ἀδελφὸν αὐτ μωρὲ ἔνοχός ἐστιν εἰς τὴν γέεν-
ναν τοῦ πυρὸς, εἰς ποίαν λοιπὸν εἰπέ μοι γέενναν
γεέννης ἐκβληθήσεται ὁ λέγων τὸν θεὸν αὐτ κτί-
σμα κ ἀχὶ θεοῦ υἱὸν, ἀλλὰ δοῦλον, καὶ ὑπουργὸν, κ
μικρὸν; καὶ εἴ τις εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ υἱοῦ ἀ-
φεθήσεται αὐτῷ, πῶς ὁ αὐτὸς υἱὸς εἶπεν, ὅτι ὁ μὴ
τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, οὐκ
ἔχει ζωὴν αἰώνιον; πῶς ἢ καὶ δικαίως τις ἀπομά-
ζων τὸν υἱὸν, μὴ βλασφημεῖν εἰς τὴν τριάδα; ὁ
δὲ εἰς αὐτὴν βλασφημῶν, δῆλόν ὅτι ἁμαρτήσεται
τὸ ἅγιον βάπτισμα· ὁ δὲ τ ἅγιον βαπτισμα ἀ-
παρνούμεν, δῆλον, ὅτι τ πνεῦμα τὸ ἅγιον
ἀποδύεται· καὶ ὥσπερ ὅτι τοῦ αἰσθητοῦ ἡλίου
ἐὰν τὴν θερμὴν ἢ τὴν ἀκτῖνα αὐτ καθυβρί-
σῃς, εἰς ὅλην τὴν φύσιν αὐτ ἀτιμάζει ἡ ὕ-
βρις, οὕτως καὶ ὅτι τοῦ τελείου τῆς ἁγίας
τριάδ & φωτὸς, καὶ μυσηρεύου τῇ τῆς μιᾶς θεό-
τητος ἀξίᾳ; πάντες τοῦ πληρώματ & τῆς
θεότητός ἐστιν ἡ βλασφημία· τί οὖν ἐστιν ὑπὸ
τοῦ κυρίου πρὸς ἰουδαίους λεγόμενον, ὅτι πᾶσα
ἁμαρτία καὶ βλασφημία ἀφεθήσεται τοῖς ἀν-

ipsum dominum sibi ipsi cõtrariũ deprehendemus. Si enim, quisquis verbum dixerit contra Filiũ, id ei remittitur, cur igitur Filius dicit, *Qui me abnegat coram hominibus, abnegabo & ego eum coram Angelis Dei?* item si omne peccatum & blasphemia relaxabitur hominibus, & de verbo ocioso rationem dabimus, qui fit, vt is qui appellat fratrem suum morionem, reus sit gehẽnę ignis? aut cur Paulus Apostolus dicit, *Ne erretis, neque scorta, neq; adulteri, neq; molles, neque maledici, regnum Dei possidebunt?* Quòd si hæc ita se habent, dic mihi, quomodo fieri possit, vt omne peccatum omnis blasphemia remittatur hominibus, aut si remittuntur hominib. in futuro seculo, cur ob id miser vapulat Origenes, finem aliquem pœnarũ constituens, ac tandem remissionem peccatorum hominibus pariter & dæmonibus à Deo concedi prædicans? Itẽ si blasphemia in Spiritum S. remissionem non habet, quid est cur accuset Ecclesia Nouatum reiicientem pœnitentiam? tenebricosum illud, & quod coniectu est difficillimum, quum ei, qui loquutus fuerit contra Filium, remissio peccatorũ indulgeatur: illi vero qui dixerit verbum contra Spiritum S. nequaquam remittatur, adeo vt Filius præ Spiritu sancto & Patre minor inferiorque videatur. Quî igitur fit, vt Filius dicat, *Ego & Pater vnum sumus*, &, *Qui nõ honorat filium, non honorat & Patrem*? Item, *Quicunq; dixerit verbum contra Filium, remittetur ei.* Ergóne scilicet condonabitur blasphemia in filium Simonianis, & Sabellianis, & Photinianis, & reliquis omnibus qui in carnem filii blasphemias dicũt? Apage cum ista absurditate. Si enim quis dicat fratri suo, heus fatue, reus est gehennæ ignis, In quam quæso gehennam gehennarum coniicietur, qui asserit Deum creaturam esse, eũque non Filium Dei, sed seruum, sed administrum & minutum? & si quisquis contra Filium verbum dixerit, remissionem impetrabit, quomodo idem Filius dixit, *Qui non comedit carnem, nec bibit sanguinem meum, non habet vitam æternam?* aut qui quæso blasphemãs Filium blasphemias nõ dixerit in Trinitatem? Qui in eam blasphemiam dicit, is haud dubie abnegat sanctum Baptisma: qui autem sanctum Baptisma inficiatur, is nimirum Spiritũ sanctum exuit. Et quemadmodum in sole isto sensibili, si in calorem radiósue eius contumelioſus fueris, in totam naturam solis recurrit huiusmodi contumelia: ita quoque se res habet in trigemino sole Trinitatis & mysterij: contumelia vnius personæ, blasphemia est vniuersæ plenitudinis deitatis. Quid igitur sibi vult dictum illud domini ad Iudæos, omnem blasphemiam & peccatum remitti hominibus, qui autem dixerit verbum contra Spiritum S. non remitti ei, nec in hoc seculo, nec in posterò? propterea necessum est, vt sapiẽter ista audiamus, & nõ errabimus, duplicẽ esse Christũ post

θρώποις, ὃς δ' ἂν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ πνεύματ & ἁγίου οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ, οὐδὲ ἐν τῷ νῦν
αἰῶνι, οὐδὲ ἐν τῷ μέλλοντι; νοωσεχῶς ἀκούσωμεν. καὶ μὴ πλανηθῶμεν. δῆλον εἶναι τὸν χρισὸν μ τὴν

post inenarrabilem vnitionem, loquor autem de ea quæ est ex deitate & humanitate, quam sacræ nobis contestantur scripturæ: verbum enim caro factum est, deitatem ergo verbi ipse Christus Spiritum sanctum appellat, quemadmodum ad Samaritanam loquutus est: *Spiritus* (inquiens) *Deus est*, & vicissim humanitatem suam Filium hominis nominauit: sicut etiam alibi de sua carne loquitur, *Nunc glorificatus est Filius hominis*. Iudæi igitur qui semper in Deum offendunt, duplicem blasphemiam aduersus Christum exercent. Aliqui in carnem impingunt, hoc est, in Filium hominis, cum Prophetam, non Deum existimantes, quibus veniã dedit: id enim initium erat prædicationis, quum nondum capax erat mũdus, vt Deum illum esse crederet, qui homo apparebat. Atque hinc est quod Christus ait, quòd *qui dixerit verbum contra Filium hominis*, hoc est, in corpus eius, *id ei condonabitur*. Ausim enim dicere, ne ipsos quidem beatos discipulos perfectam sententiam de eius diuinitate habuisse, antequam Spiritus sanctus in die Pentecostes eos visitasset: quum etiam post ipsam resurrectionem ipsum videntes, alij quidem adorauerint eum, alij verò hæsitauerint, nec tamen ob eam rem damnati sunt. Sunt alij qui in Spiritum sanctum impingunt, atque ita in Christi deitatem blasphemias dicũt, nimirum quòd in Beelzebub principe dæmoniorum eiiceret dæmonia, de istis intelligẽdum est, quod ait, *Non remittetur neque in præsenti seculo, neque in futuro*. Quin & hoc obseruandum est, non dixisse Christum blasphemanti & pœnitentiam agenti remissionem dandam non esse, sed blasphemanti & in blasphemia manenti. Quãdoquidem nullum est peccatum irremissibile apud Deum, in illis, qui verè & ex animo, & vt par est, pœnitentiam agunt.

QVID SIT EVANGELIVM.

EVãgelium est Dei verbi domini Iesu Christi præsentia, ad humani generis salutẽ incarnati ex Spiritu S. & Maria semper virgine.

DE ANGELIS.

QVæ est definitio substantię Angelicæ? Angelus animal est rationale, expers materiæ, hymnis dicendis aptum, immortale.

QVOD OPVS SVPER CÆLESTIVM POTESTATVM?

HYmnus irremissus, & amor incessabilis erga maiestatem Dei, fortasse etiam obsecratio continua de nostra salute. Cæterũ quia ipsi ordines & milites denominantur, restat, vt ordinem distinguamus, in ordinem docentiũ, permittentium, punientium, eorumq; qui animabus gratificantur, & qui apud homines permanent. Et quemadmodum discrimen ordinis in supernis potestatib. cognouimus, ita quoque stationis, & scientiæ discrimina sunt, Throni scilicet, Cherubim & Seraphim, qui continuo & sine vllo mediatore aut interprete à Deo cõdiscunt, vtpote cæteris sublimiores & Deo propinquiores, & ab iis erudiuntur inferiores ordines, atq; ita deinceps cæteri pro suo gradu: postremi autem omnium sunt Angeli, qui & hominum pædagogi sunt censendi.

QVID

ἄφραστον ἕνωσιν, φημὶ δὴ ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος, ἃς αἱ ἱεραὶ ἡμῖν βιβλοῦσι γεγραφαὶ· ὁ γὰρ λόγος, σὰρξ ἐγένετο· πῶς γοῦν τὸ λόγος θεότης; ὁ αὐτὸς χριστὸς πνεῦμα ἅγιον ἐνομάζει· καθάπερ καὶ πρὸς τὴν Σαμαρεῖτιν ἔλεγεν ὅτι πνεῦμα ὁ θεός· πῶς δὲ ἄνθρωπότης, ὁ αὐτός, υἱὸν ἀνθρώπου· καθὼς πάλιν ἀλλαχοῦ περὶ τῆς ἰδίας σαρκὸς αὐτός φησι· νῦν ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου· εἰ οὖν ἀεὶ τῷ θεῷ προσκρούοντες ἰουδαῖοι, διὰ τοῦτο πρὸς χριστὸν τὴν βλασφημίαν ἐκτείνωσι. οἱ μὲν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ ἤγουν τῷ ὑφ' ἡμῶν ἀνθρώπῳ προσκόπτοντες, προφήτην αὐτὸν ἀλλ' οὐ θεὸν εἶναι ἐνόμιζον· οἷς καὶ συγγνώμην ἔδωκεν· ἀρχὴ γὰρ ἦν τοῦ κηρύγματος καὶ οὔπω ἦν χωρῶν ὁ κόσμος θεὸν πιστεύειν φαινόμενον ἄνθρωπον· διὸ καὶ φησὶν ὁ χριστὸς, ὅτι ὃς ἐὰν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου· ἔστι δὲ καὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἀφεθήσεται αὐτῷ. τὰ μὲν γὰρ λεχθέν, ὅτι καὶ δὲ αὐτοὶ οἱ μακάριοι αὐτοῦ μαθηταὶ, τὸ πλέον περὶ τοῦ αὐτοῦ θεότητος εἶχον φρόνημα, ἕως τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον αὐτοῖς τῇ πεντηκοστῇ ἐπεφοίτησεν. ἐπεὶ καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἰδόντες αὐτὸν, οἱ μὲν προσεκύνησαν, οἱ δὲ ἐδίστασαν. ἀλλ' οὐκ ἐκ τούτου κατεκρίθησαν· οἱ γὰρ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἴτ' οὖν εἰς τὴν τοῦ χριστοῦ θεότητα βλασφημήσαντες, καὶ λέγοντες ὅτι ἐν βεελζεβοὺλ τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια. τοῦτοις φησὶν οὐκ ἀφεθήσεται, οὐδὲ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι οὐδὲ ἐν τῷ μέλλοντι· καὶ πάλιν σημειώσασθαι χρὴ, ὅτι οὐκ εἶπεν ὁ χριστὸς τῷ βλασφημήσαντι καὶ μετανοοῦντι, οὐκ ἀφεθήσεται· ἀλλὰ τῷ βλασφημοῦντι, εἴτ' οὖν, τῷ ἐν τῇ βλασφημίᾳ ὑπομένοντι· ἐπειδήπερ οὐκ ἔστιν ἁμαρτία ἀσυγχώρητος τῷ θεῷ, ἐν τοῖς γνησίως καὶ κατ' ἀξίαν μετανοοῦσιν.

ΤΙ' ΕΣΤΙΝ ΕΥ'ΑΓΓΕΛΙΑ.

ΤΟῦ θεοῦ λόγου κυρίου ἰησοῦ χριστοῦ παρουσία, πρὸς σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων, σαρκωθέντος ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ μαρίας τῆς ἀειπαρθένου.

ΠΕΡΙ' Α'ΓΓΕΛΩΝ.

ΤΙ' ἐστιν ὅρος οὐσίας ἀγγέλου; ἄγγελος γὰρ ζῶον λογικὸν· ἄυλον· ὑμνολογικὸν, ἀθάνατον.

ΤΙ' ΔΕ' ΕΡΓΟΝ ΤΩΝ ΕΠΟΤΡΑΝΙΩΝ ΔΙΩΡΙΣΜΕΝΩΝ ΥΠΑΡΧΕΙ;

ΥΜΝΟΣ ἄληκτος, καὶ ἔρως ἄπαυστος τῆς μεγαλοπρεπείας αὐτοῦ θεοῦ. τάχα δὲ καὶ δέησις ἔμπονος, ὑπὲρ σωτηρίας ἡμῶν. ἐπειδὴ δὲ καὶ αὐτῶν αἱ τάξεις καὶ στρατιαὶ λέγονται, δεῖ λοιπὸν ἐννοεῖν τάξιν διδασκαλικὴν· τάξιν ἐπιτροπικὴν· τάξιν ἰμωρητικὴν· τάξιν ψυχῶν χαριστικὴν· τάξιν ἐν ἀνθρώποις ἀξιωματικὴν· ὥσπερ δὲ καὶ τάξεως διαφορὰν ἐν τοῖς ἄνω διωρίσμεθα ἔγνωμεν, ἄτακτος καὶ στάσεως καὶ γνώσεως, οἱ μὲν θρόνοι καὶ τὰ σεραφὶμ, καὶ τὰ χερουβὶμ ἀμέσως τῷ θεῷ μανθάνουσιν ὡς πάντων ἀνώτερα καὶ θεῷ πλησιάζοντα. παῦται δὲ διδάσκουσι, τὰ κατώτερα τάγματα, καὶ ἕτως ἐφεξῆς τὰ ἀνώτερα διδάσκει τὰ κατώτερα. τὸ δὲ κατώτερον τάγμα, εἰσὶν οἱ ἄγγελοι, οἱ καὶ τῶν ἀνθρώπων ὄντες διδάσκαλοι.

ΟΤΙ

Τί ἐστιν ἄνθρωπος;

Ἄνθρωπος, ἐστὶ ζῶον νοερὸν, αἰσθητικὸν, θείᾳ νεῦσι καὶ ζωῆς αἰωνίου δεκτικόν· καὶ τῇ παύσῃ τῆς στρήσεως, θνητὸν· τοῦτο οὖν ἐστὶ ἄνθρωπος, ὃ κατὰ τὴν γηγενῆ πλάσιν.

Ὅτι συνθετος ὁ ἄνθρωπος, καὶ οὐκ ἁπλοῦς, ἀπὸ ὁμοιομερῶν, ἀλλ' ἐξ ἀσωμάτου καὶ σώματος ἐπιθυμητικοῦ, ἤτοι ἐμψύχου.

Ὡς ἐδίδαξεν ὁ Παῦλος, σαρκὶ μὲν τὸ ἐπιθυμητικὸν τῇ ψυχῇ προσνέμας, ὃ καὶ σάρκα προσεῖπεν ἅμα τῷ ἑαυτῆς θελήματι τῷ ἀνθρώπου σάρκα, ᾧ καὶ στρατεύεσθαι ἔφη κατὰ τοῦ πνεύματος. στρατεύεται δὲ τὸ μὴ κίνησιν ἔχον, μὴ δὲ θέλησιν ἰδίαν· τοιοῦτο δὲ τῷ σάρκα, πρὸς τὸ πνεῦμα ἔφη διαμάχεσθαι τὸ ἀκίνητον, καὶ δὲ τῷ ἄψυχον. Φυσικὸν γὰρ ἐνέστι χρῆμα τοιοῦτο κίνημα παθητικὸν μεθ' ὃ σάρκα ὀνομάζεται, ὡς ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῇ σαφέστερον ἑρμηνεύσας, τὸ ἐν τῇ σαρκὶ διαφανῆσαι κίνημα διαμαχόμενον πρὸς νοῦν καὶ αἰχμαλωτίζον, ὡς καὶ ταυτὸν δή πως, ἀλλ' ἕτερον ὂν τῷ νοΐ. σωφρόνως γάρ, φησι, τῷ νόμῳ θεοῦ, κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον. Βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου. καὶ αἰχμαλωτίζοντά με. τοῦτο δὲ τὸ θέλημα, καὶ ψυχικὸν ἰδίως ὁ Παῦλος ἐκάλεσεν χωρίσας ἀπὸ τοῦ πνεύματος· ὅπερ φησὶν, ὁ θεὸς ἁγιάσῃ ὑμᾶς ὁλοτελεῖς, καὶ ὁλόκληρον ὑμῶν τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα ἀμέμπτως ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τηρηθείη· ἐν ᾧ τοῦτῳ τὸ πνεῦμα, καὶ ψυχικὸν καὶ σῶμα τὸ ὁλοτελῆ ἄνθρωπον ἑρμηνεύσας, καὶ ἐπεύξαμενος αὐτὸν ἁγιασθῆναι καὶ ἀμέμπτως τηρηθῆναι· πνεῦμα μὲν οὖν ἔδειξε τὸ ἁγιαζόμενον, ὅπερ ἐστὶν ὁ νοῦς ὁ ἀνθρώπινος· ψυχικὸν δὲ μετὰ τοῦτο, τὸ ἐπιθυμητικὸν, καὶ σῶμα σκηνοῦς τὸ γήϊνον· ὥστε κατὰ τοιοῦτον τὴν διαίρεσιν, τρία ἂν εἴη τὰ ἄνθρωπον τὸ γηγενῆ· τὸ νοερὸν, τὸ ἐπιθυμητικὸν, τὸ σωματικόν· τοῦτο δὲ θέλημα ἐστὶ ἡ ψυχὴ τὸ ἐπιθυμητικὸν, διὸ καὶ τῷ νῷ τῷ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῷ σώματι ἐπικρατοῦν· οὐ τὸ νοερόν, τὸ ὅλον ἐστὶ νοερὸς ἄνθρωπος· καίτοι γε συμπεπλεγμένον ἔχων ἐν τοῖς σαρκικοῖς ἐπιθυμίαις, καὶ τὴν προσήκουσαν διαφορὰν καὶ μάχιμον λογικοῦ τε καὶ ἀλόγου ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἀλλ' οὐκ ἐπικρατοῦντος, ἀλλὰ ἐπικρατουμένου· ἡγεμονικὸν δὲ λέγεται, καθὸ ἡνῶται τῷ ζωϊκῷ σώματος· ἄνθρωπος οὖν κατ' ἡγεμονίαν μετέχει θεότητος, νοερὸν ζῶον ὤν. διατοῦτο λέγει, ὁ κολλώμενος τῷ κυρίῳ, ἓν πνεῦμά ἐστιν.

Quid sit homo.

Homo est animal, intellectu præditum, & quod sentit diuinam mentem, vitæ æternæ capax, & huius spoliatione mortale: huiusmodi est igitur ratio hominis secundum terrestre plasma.

Hominem compositum esse et non simplicem, neque ex similaribus partibus sed ex incorporali mente, & corpore concupiscibili, siue animali.

Vt docuit Paulus. Qui carni concupiscibilem vim animæ attribuit, quam & carnem appellauit, cui adiuncta quoque est voluntas, eamque militare ait contra spiritum: sed enim militare nequit, quod motu destituitur, & voluntatem propriam non habet. Hanc igitur carnem aduersus Spiritum ait depugnare, non eam quidem immobilem, aut inanimalẽ. Naturalis enim affectionum motus ei insitus est, cum quo caro nominatur, vt in epistola ad Romanos manifestius interpretatus est declarans motum, qui in carne est, confligere aduersus mentem, & inuicem oppugnari, vt rem nequaquam eandem cum mente, sed prorsus diuersam: *Gaudeo*, inquit, *lege Dei, secundum interiorem hominem: video autem aliam legem membris meis, bellantem contra legem mentis meæ, & in captiuitatem me redigentem*, Hanc voluntatem, & animam proprie appellauit Paulus, distinguens eam à Spiritu, cùm dicit, *Deus sanctificabit vos perfectos, & integrum Spiritum vestrum. Et corpus & animam sine culpa conseruet in aduentum Domini nostri Iesu Christi*. His verbis Spiritum animã pro integro homine exponens, optansque eum sanctificari: ergo eum designauit spiritum, qui sanctificandus esset, hoc est, mentem humanam. Animam deinde & corpus tabernaculum terrestre appellat, vt secundum hanc discriminationem triplex sit homo terrigena, mentalis siue intelligens, concupiscibilis, corporalis. Voluntas porro siue anima, in qua est vis concupiscibilis, vnita est menti & corpori humano. Inualescente igitur mente, totus homo efficitur mentalis, quanquam implicatus sit carnalibus concupiscentiis, secundum prædictam hostilitatem & contentionẽ in homine inuicẽint er se pugãntis rationalis & irrationis nõ quidẽ dominãtis, sed dominũ patiẽtis. Cæterũ principalis dicitur mens, quatenus prineps est & dux corporis animalis. Homo igitur, secundum principatum mentis, particeps est deitatis, quum sit animalis & mentalis, ideóque dicit, *Qui vnitur Domino, vnus spiritus est.*

S. Patris noſtri

ATHANASII
ARCHIEPISCOPI
Alexandrini

EXPOSITIO FIDEI.

CRedimus in vnum ingenitum Deum Patrem omnipotẽtem, omnium creatorem, viſibilium pariter & inuiſibilium, qui ex ſe habet quod eſt. Et in vnum vnigenitum verbum, Sapientiam, filium ex Patre initialiter & perpetuo genitum. Verbum porro non elocutione pronunciatum, aut cogitatione in animo conceptum, non deriuatum à perfecto, neque item ſegmentum aut partem impatibilis illius naturę, neq; quod inde productum ſit, aut emanauerit, ſed Filium perfectum, viuentem, viagendi prædituin, veram imaginem Patris, vt quemadmodum venerantur Patrem, ita quoque venerentur & Filium, Deum verum, ex Deo vero profatum, vt inquit in ſua Catholica Ioannes, *Et ſumus in vero Filio eius Ieſu Chriſto, Hic eſt verus Deus, & vita æterna*, omnipotens ex omnipotente: Omnibus enim quibus imperat & dominatur pater, imperat & dominatur quoque filius, & totus ex toto ſimilis Patri, vt & Domi us teſtatur, *Qui videt me, videt & Patrem meum*. Genitus autem eſt ineffabiliter & incomprehenſibiliter: *generationem enim eius quis enarrabit?* quod idem eſt ac ſi diceret, Nullus. Qui in conſummatione ſeculorum deſcẽdens è ſinu patris ex impolluta Maria virgine noſtrum aſſumpſit hominem Ieſum Chriſtum, quem pro nobis paſſioni tradidit, ſponte ac ſua ipſius voluntate, vt ait Dominus, *Nemo tollit animam meam à me: poteſtatem habeo ponẽdi eam, & poteſtatem habeo ſumendi illam ipſam.* In eo igitur homine cruci affixo, & mortuo pro nobis, reſurrexit à mortuis, aſſumptúsque eſt in cælum. Idemque nobis, vbi creatus eſſet, initium viarum extitit, & cùm in terris verſaretur, ex tenebris, lucem: ex errore, ſalutem: ex mortuis, vitam, ingreſſúmque in paradiſum confecit, ex qua Adam eiectus fuit: in quã rurſus Adam intrauit per latronem, vt inquit Dominus, *Hodie mecum eris in paradiſo*, in quã ipſe quoq; Paulus ingreſſus fuit, adſcenſumq; Deus in cœlos muniuit, quò præcurſor homo, qui in eo fuit, pro nobis, introiit, in quo homine iudicaturus eſt viuos & mortuos. Credimus itidem in Spiritum ſanctum, omnia operantem, ex cõmunicantes omnes qui contra hæc dogmata ſentiunt. Neque Filio Patrem cum eſſe ſentimus vt Sabelliani, qui dicunt eum vnius,

Τῶ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
Αλεξανδρίας

ΕΚΘΕΣΙΣ ΠΙΣΤΕΩΣ

ΠΙΣΤΕΥΟΜΕΝ εἰς ἕνα ἀγέννητον θεόν· πατέρα παντοκράτορα· πάντων ποιητὴν ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων· τὰ ἔχοντα ἀφ' ἑαυτῶ τὸ εἶναι· καὶ εἰς ἕνα μονογενῆ λόγον· σοφίαν· υἱόν· οὐκ ἐκ πατρὸς ἀναρχως καὶ ἀϊδίως γεγεννημένον· λόγον ἢ ὡς προφορικόν· οὐκ ἐνδιάθετον· οὐκ ἀπόρροιαν ἢ πλείω· ἢ τμῆσιν τοῦ ἀπαθοῦς φύσεως· οὔτε προβολήν· ἀλλ' υἱὸν αὐτοτελῆ· ζῶντά τε καὶ ἐνεργοῦντα· τὴν ἀληθινὴν εἰκόνα τοῦ πατρός· ἰσοτιμον καὶ ἰσόδοξον· ὅτε γάρ ἐστι, φησὶ, τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς· ἵνα καθὼς τιμῶσι τὸν πατέρα, ἔτως τιμῶσι καὶ τὸν υἱόν. θεὸν ἀληθινὸν ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ· ὡς φησὶν ἰωάννης ἐν καθολικαῖς· καὶ ἐσμὲν ἐν τῶ ἀληθινῶ ἐν τῶ υἱῶ αὐτοῦ ἰησοῦ χριστῶ· οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς θεὸς καὶ ζωὴ αἰώνιος· παντοκράτορα ἐκ παντοκράτορος· πάντων γὰρ ὢν ἄρχει ὁ πατὴρ καὶ κρατεῖ, ἄρχει καὶ κρατεῖ· ὅλος ἐξ ὅλου ὅμοιος τῶ πατρὶ ὢν ὡς φησὶν ὁ κύριος· ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς, ἑώρακε τὸν πατέρα. ἐγεννήθη ἢ ἀνεκφράστως καὶ ἀθεωρήτως· τίς γὰρ γενεὰν αὐτοῦ, τίς διηγήσεται; διὰ τί δὲ οὐδείς· ὃς ὅτε σωτηρίαν τῶν αἰώνων καταλθὼν ἐκ τῶν κόλπων τοῦ πατρὸς, ἐκ τῆς ἀχράντου παρθένου μαρίας, τὸ ἡμέτερον ἀνείληφεν ἄνθρωπον. χριστὸν ἰησοῦν· ὃν ὑπὲρ ἡμῶν παθεῖν παρέδωκεν ἰδία προαιρέσει ὡς φησὶν ὁ κύριος· ἀδεὶς αἴρει τὴν ψυχήν μου ἀπ' ἐμοῦ· ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι αὐτὴν· καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν· ἐν ᾧ ἀνθρώπῳ σωρωθεὶς ὑπὲρ ἡμῶν, ἀνέστη ἐκ νεκρῶν· ἀνελήφθη εἰς οὐρανούς· δεξιᾶ τοῦ θεοῦ κληθεὶς ἡμῖν, ἐν τῆ γῆ ὤν. ἔδειξεν ἡμῖν ἐκ σκότους φῶς· σωτηρίαν ἐκ πλάνης· ζωὴν ἐκ νεκρῶν· εἴσοδον ἐν τῶ παραδείσω ἐξ οὗ ἐκβέβληται ἀδάμ· εἰς ὃν πάλιν εἰσῆλθε διὰ τοῦ λῃστοῦ, ὡς εἶπεν ὁ κύριος, σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῶ παραδείσω· εἰς ὃν καὶ ὁ παῦλος εἰσῆλθε· ἀνοδόν τε εἰς οὐρανούς· ὅπου πεφόδρομε εἰσῆλθεν ὑπὲρ ἡμῶν ὁ κυριακὸς ἄνθρωπος· ἐν ᾧ μέλλει κρίνειν ζῶντας καὶ νεκρούς. πιστεύομεν ὁμοίως καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· τὸ πάντα ἐρευνῶν· καὶ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ· ἀναθεματίζοντες πᾶσαν αἵρεσιν φρονοῦσαν, δόγματα. εἴπερ γὰρ ὑγιαίνομεν ὡς οἱ πιστοὶ λέγοντες.

eum vnius,

μονογένον, καὶ ἀχ' ὁμογένον. καὶ ἐν τούτῳ αἱρεῖται
τὴν ἕνωσιν. ὅτι τὸ παθητὸν σῶμα ὃ ἐφόρεσε διὰ τὸν
κόσμου σωτηρίαν πάντες, ἀνατίθεμεν τῷ πατρί.
εὐπρεπεῖς ὑποστάσεις μεμερισμένας καθ' ἑαυ-
τὰς ὥσπερ σωματοφυῶς ἐπ' ἀνθρώπων ἐστὶ λογί-
σασθαι. ἵνα μὴ πλατυσθείσαν ὡς τὰ ἔθνη φρονήσωμεν.
ἀλλ' ὥσπερ ἐκ πηγῆς πολλοὺς γεγωνημένους ἀδιαι-
ρέτη· καὶ τὰ δύο χαράγματα καὶ δύο ὀνόματα τυγχά-
νοντα· ὅτι γὰρ ὁ πατὴρ υἱός ἐστιν οὐ τὸ υἱὸς πατὴρ ἐστιν.
ὁ γὰρ πατὴρ, υἱὸς πατήρ ἐστι· ἡ δὲ υἱὸς, πατρὸς υἱός ἐστιν· A
ὡς γὰρ ἐκ ἔστιν ἡ πηγὴ πολλοὺς, οὐδὲ ὁ πολλοὺς πηγή.
ἀμφότερα δὲ ἓν καὶ ταυτόν ἐστιν ὕδωρ τὸ ἐκ τῆς πη-
γῆς εἰς τὸν ποταμὸν μετοχετευόμενον, οὕτως ἡ ἐκ
τοῦ πατρὸς εἰς τὸν υἱὸν θεότης, ἀρρύτως καὶ ἀ-
διαιρέτως τυγχάνει. Φησὶ γὰρ ὁ κύριος· ἐκ
τοῦ πατρὸς ἐξῆλθον καὶ ἥκω. οὐδαμοῦ δὲ τῷ πατρὶ
ἐστὶν ἀεὶ, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρός. οὐδέ ποτε
δὲ ἐκενώθη ὁ κόλπος τοῦ πατρὸς τῆς τοῦ υἱοῦ θεό-
τητος. Φησὶ γάρ. ἐγὼ ἤμην παρ' αὐτῷ ἁρμόζου- B
σα. ἃ βουλόμεθα εἶναι κτίσμα ἢ ποίημα· ἢ ἐξ ὄντων τὸν πάντων κτίσιν θεόν· τὸν δὲ θεὸν υἱὸν τὸν ἐκ τοῦ
ὄντος ὄντα, τὸν ἐκ τοῦ μόνου μόνον· ὡς σωματογενηθῆ
ἐκ τοῦ πατρὸς ἀϊδίως, ἡ ὁμοία δόξα καὶ δυνάμις. ὁ
γὰρ ἑωρακὼς τὸν υἱὸν, καὶ τὸν πατέρα ἑώρακε· πάντα
δηλονότι διὰ τοῦ υἱοῦ ἐκτισθησαν· ἀλλ' οὐκ ἔστιν αὐ-
τὸς κτίσμα· ὡς φησὶν ὁ παῦλος· πρὸ γὰρ κυρίου ὅτι
ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα· καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάν-
των. καὶ λέγει δὲ ὅτι πρὸ πάντων ἐκτίσθη· ἀλλ' ὅτι
πρὸ πάντων ἐστὶ τοῦτο οἶδα, διότι πάντων κεί- C
νων· τοῦ ὄντος ἐστὶ πρὸ πάντων μόνῳ τῷ υἱῷ ἁρμόζει. γέν-
νημα πάντως κατὰ φύσιν ἐκ πλείω πλήθους ἐστὶ, πρὸ
πάντων βοῶν γεννηθέν τε ἐστὶ πρὸ πάσης λογι-
κῆς καὶ νοερᾶς οὐσίας· ὡς καὶ ἐν ἑτέρῳ τόπῳ φησὶν αὐ-
τὸν ὁ παῦλος πρωτότοκον πάσης κτίσεως· ἀλλὰ
πρωτότοκον εἰπὼν, δηλοῖ μὴ εἶναι αὐτὸν κτίσμα·
ἀλλὰ γέννημα τοῦ πατρὸς ξένον γὰρ ὄντα τῇ θεότητι
αὐτοῦ τὸ λεγεῖν κτίσμα· τὰ γὰρ πάντα ἐκτίσθη διὰ
τοῦτο τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ υἱοῦ· ὁ δὲ υἱὸς μόνος ἐκ τοῦ πα- D
τρὸς ἀϊδίως ἐγεννήθη· διὸ πρωτοτόκος ἐστὶ πάσης κτί-
σεως ὁ θεὸς λόγος, ἄτρεπτος ἐξ ἀτρέπτου· ἔστι τί-
νων τὸ δι' ἡμᾶς φορέσαι σῶμα κτίσμα· ὃ καὶ λέγει
ἱερεμίας κατὰ τὴν τῶν ἑβδομήκοντα ἑρμηνείαν τῶν ἐκ-
δόσιν· κύριος ἡμῖν ἔκτισεν εἰς καινὸν φύτευμα, σωτη
ρίαν καινὴν· ἐν ᾗ σωτηρίᾳ βουλεύσονται ἄνθρω-
ποι. κατὰ δὲ τὸν ἀκύλαν, βοᾷ αὐτοῦ ῥητῶς κεῖται ἔκτισε
κύριος καινὸν ἐν τῇ θηλείᾳ· ἡ δὲ κλωθεῖσα ἡμῖν εἰς
κατάφύτευμα σωτηρίας· καινὴ καὶ παλαιὰ ἡμῖν
τε καὶ τοῖς ἡμῶν· ἰησοῦς ἐστὶν ὁ κατὰ τὸ σωτῆρα γενό-
μενος ἄνθρωπος· ὃς ἑρμηνεύεται μὲν σωτηρία.
μὴ δὲ σωτήρ· ἔστι δὲ ἐκ τοῦ σωτῆρος ἡ σωτηρία· οὐ τρόπον
ἐκ τοῦ φωτὸς, ὁ φωτισμός· ἡ δὲν ἐκ τοῦ σωτῆρος σωτη-
ρία κλωθεῖσα καὶ νηκαθὼς λέγει ἱερεμίας· ἔκτισεν
ὑμῖν σωτηρίαν καινὴν· καὶ ὡς ἀκύλας φησίν· ἔκτισε
κύριος καινὸν ἐν τῇ θηλείᾳ· ἐστὶν ἐν τῇ μαρίᾳ· καὶ ἐν
γὰρ ἐκτίσθη καινὸν ἐν τῇ θηλείᾳ, εἰ μὴ τὸ ἐκ μαρίας τῆς
παρθένου τοκθὲν ἄνευ συνουσίας κυριακὸν σῶμα· ὡς
καὶ ἐν παροιμίαις ἐκ προσώπου τοῦ ἰησοῦ λέγει·
κύριος

eum vnius substantiæ, non consubstantialem, eo ipso tollentes Filium: neq; patibile corpus, quod Filius gestauit, pro vniuersi mundi salute, Patri attribuimus, neque tres substantias seorsum distinctas, vt corporaliter in hominibus fit, cogitamus, ne deorum pluralitatem ad instar gentium sapere videamur: sed veluti ex fonte fluuius exortus non diuiditur, tametsi duæ sint species, duo sint numina. Neque enim Pater filius est, neque filius Pater: nam & pater Filij Pater est, & Filius Patris Filius est: vt enim fons, fluuius non est: neq; e contrario fluuius, fons est: vterque tamen vna & eadem aqua, quæ ex fonte in flumen propagatur: ita quoque ex Patre in Filium Deitas perenniter & indiuisim continuatur. Ait enim Dominus, *Ex Patre egressus sum & venio*: apud Patrem tamen semper existit, qui est in sinu Patris: nunquam autem exinanitus est, Filij Deitate, Patris sinus. Ait enim: *Ego eram apud eum, moderans omnia*. Cæterum, absit, vt opinemur conditum aliquid esse aut creatum, aut ex nihilo prodiisse creatorem omnium Deum, eundémque Dei Filium existentem ab existente: & vnicum ex vnico, cui vt ab æterno ex Patre genito, par gloria & potestas: Quisquis enim vidit Filium, vidit & Patrem. Liquet igitur omnia à Filio creata esse, sed Filium nequaquam creaturam esse, vt Paulus de Domino locutus est: In eo scilicet creata esse omnia, eumque esse ante omnia. Vbi non dixit eum ante omnia creatum fuisse, sed eum ante omnia existere. Verbum certe creationis de omnibus dictum est: esse autem ante omnia, soli Filio congruit, & adaptabile est. Genitum igitur quiddam secundum naturam, & perfectus ex perfecto existit, ante colles natus, hoc est, ante omnem substantiam rationalem & intellectualem, vt & alibi dicitur, Primogenitus est omnis creaturæ. Verùm illum Primogenitum non creaturam dicit, sed fœnum Patris: peregrinum enim est & alienum à Trinitate, si dicatur creatura, quoniam omnia creata sunt à patre per eum, & solus Filius è Patre genitus est, ideoque primogenitus est omnis creaturæ Deus Verbum, incommutabilis ex incommutabili. Ipsum autē corpus quod propter nos gestauit, creatura censendum est, de quo loquitur Hieremias secundum septuaginta traditionem: *Dominus nobis creauit ad plantationem salutem nouam, in qua salute venient homines*: secundum Aquilam vero illud dictum ita se habet, *creauit Dominus nouum in fœmina*. Porrò, quæ creata est nobis in plantationem Iesus est, salus noua & non vetusta, qui pro salute nostra factus est homo, vt interpretatio nominis præ se fert: aliquatenus execratio, aliquatenus Saluator. Est autem ex Saluatore salus, quēadmodum ex lumine illuminatio. Salus igitur ex Saluatore increato noua (quemadmodum inquit Hieremias) nouam nobis salutē creauit: & vt Aquila ait, *Creauit Dominus nouū in fœmina*, hoc est, in Maria. Nihil enim conditum est nouum in fœmina, nisi quod ex Maria Virgine editum est sine commercio Veneris Dominicum corpus, vt in Prouerbiis ex persona Filij dictū est,

Deus

Deus creauit me in principio viarum suarum, ad opera manuum ipsius: non autem dicit ante opera creauit me, ne quis ad deitatem Verbi, illud dictum desumat. Vtraque igitur ea, quæ de creatione dicta sunt, corporaliter ad Iesum referuntur. Dominicus enim homo, quem ad salutem nostram exhibuit, conditus est vt esset initium viarum: per hunc enim ad Patrem accessum habemus, quoniam ipse est via quæ ad Patrem nos ducit: via nimirum, corporeum quiddam est, quod visui subiacet, quæ est ipse Dominus homo. Omnia igitur creauit Dei Verbum, ipsum tamen creatura non est, sed genitum quiddam: Nihil enim creaturarum quicquam condidit æquale aut simile sibiipsi. Patris autem proprium est gignere: artificis verò, condere. Corpus igitur quod nostri causa gestauit Dominus, opus est & creatura, idq; genitum est nobis, vt inquit Paulus, *Ex Deo sapientia & Sanctificatio, & iustitia, & redemptio*: Atqui ante nos & omnes res creatas, Verbum Sapientia Patris erat, & est: Cæterum, Spiritus sanctus progressio Patris, semper est in manibus Patris, qui eum mittit, & in manibus Filii, qui eum gestat, per quem omnia repleuit. Pater continens in se essendi facultatem, genuit Filium, non condidit, quasi fluuium quendam ex fonte & germen ex radice, & radium è lumine, quas res ipsa natura agnoscit indiscretas esse, per quem Patri gloria, & imperium in secula seculorum, Amen.

κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ· λέγει δὲ πρὸ ἔργων ἔκτισέ με, ἵνα μή τις εἰς τὸν θεότητα τοῦ λόγου ἐκλάβοι τὸ ῥητόν· ἑκάτερα οὖν τὰ περὶ τῆς κτίσεως ῥητὰ, σωματικῶς εἰς τὸν Ἰησοῦν λέγεσθαι· ἀρχὴ γὰρ ὁδῶν ἐκτίσθη ὁ κύριος ἄνθρωπος, ὃν εἰς σωτηρίαν ἡμῖν ἐφανέρωσε· διὰ τούτου γὰρ τὸν πρὸς τὸν πατέρα ἔχομεν προσαγωγήν· αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ ὁδὸς, καθὼς λέγει, ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς ἡ πρὸς τὸν πατέρα ἀνάγουσα ὑμᾶς· ὁδὸς δὲ, σωματικόν τι ἐστὶ θέαμα· ἥτις ἐστὶν, ὁ κύριος ἄνθρωπος· τὰ πάντα γοῦν ἔκτισεν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος οὐκ ὢν κτίσμα· ἀλλὰ γέννημα· ἓν δὲν τῶν κτισμάτων ἔκτισέ πω ἴσον ἢ ὅμοιον ἑαυτῷ· πατρὶ γὰρ ἔοικε τὸ γεννᾶν· τεχνίτῃ γὰρ τὸ κτίζειν· πλὴν γοῦν ἐστι καὶ κτίσμα, ὃ δὲ ἡμᾶς ἐφόρεσε σῶμα ὁ κύριος· ὃ ἐγεννήθη ἡμῖν, ὡς φησὶν ὁ παῦλος, ἀπὸ θεοῦ, σοφία· καὶ ἁγιασμὸς, καὶ δικαιοσύνη, καὶ ἀπολύτρωσις· καθάπερ περὶ ἡμῶν καὶ πάσης κτίσεως, σοφία ἐστὶ πατρὸς ἴδιος ὁ λόγος· καὶ ἔστι, τὸ μὲν ἅγιον πνεῦμα ἐκπόρευμα ὂν τοῦ πατρὸς, ἀεί ἐστιν ἐν ταῖς χερσὶ πέμποντος πατρός· ἐστὶ φέροντος· ἐν ᾧ δὲ ἐπληρώσεται πάντα· ὁ πατὴρ, συνέχων ἐξ ἑαυτοῦ τὸ εἶναι, ἐγέννησε τὸν υἱὸν ὡς ἔφαμεν· καὶ οὐκ ἔκτισεν· ὡς ποταμὸν ἀπὸ πηγῆς· καὶ ὡς βλαστὸν ἀπὸ ῥίζης· καὶ ὡς ἀπαύγασμα ἀπὸ φωτός· ἃ οἶδεν ἡ φύσις ἀδιαίρετα· διὸ καὶ τῷ πατρὶ δόξα, κράτος, μεγαλωσύνη πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, καὶ εἰς τοὺς σύμπαντας αἰῶνας τῶν αἰώνων ἀμήν.

LIBERII ROMANI EPISTOLA AD EVNDEM ATHANASIVM, *Deum Verbum, perfectum hominem assumpsisse.*

EST igitur nostra confessio, optatissime Athanasi, Verbum Dei Filium, secundum naturam, ex Deo eodemque Patre suo genitum esse, non creatum, semper in imperio collegam Deo & Patri, & indesinenter regnum obtinere in infinita secula, Amen. Spiritum quoque sanctum vere ex Deo naturaliter Deum, indiuisibilem à Deo, secundum diuinas scripturas: vt sit vere Pater, vere Filius, & vere Spiritus sanctus, neque transferri debere vnumquodque nomen à suo significato, cui assignatum est, quò vera sit Trinitas sub vna Deitate, sub vna potestate, & vna substantia. Non enim dispertitur Filius aut Spiritus sanctus à Patria substantia, quæ implet cœlum & terram. Est igitur, vt dixi: Trinitas in vna substantia non diuisa: sed per essentiam vna: Deitate vna: Potentia vna & regno vna: vna quoque gloriâ: vna item imagine: vna denique Spiritu: Spiritus enim non diuiditur. Anathema igitur dices Sabellij & Arij dogmata, & supra annotatas hæreses, ad æternam pœnam, secũdum Saluatoris vocem. Huic

ΛΙΒΕΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΡΩΜΗΣ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν αὐτὸν Ἀθανάσιον, ὅτι τέλειον ἄνθρωπον ἔλαβεν ὁ θεὸς λόγος.

ΕΣΤΙΝ οὖν ἡμῖν ὁμολογία, ὅπερ ποθητόν μοι Ἀθανάσιε, λόγος θεοῦ υἱὸς κατὰ φύσιν, ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς γεννηθεὶς, οὐ κτισθεὶς ἀλλ' ἀεὶ ὢν σὺν ἀνάρχῳ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ, καὶ ἀκαταπαύστως τὸ βασίλειον ἔχων εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας, ἀμήν. καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀληθῶς ἐκ θεοῦ καὶ φύσιν τῇ φύσει θεὸν ἀμέριστον ἐκ θεοῦ κατὰ τὰς ἁγίας γραφὰς, εἶναι ἀληθῶς τὸν πατέρα, καὶ εἶναι ἀληθῶς τὸν υἱὸν, καὶ εἶναι ἀληθῶς τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἕκαστον ὄνομα μὴ μεταβαλλόμενον ἀπὸ ἀναθέματι ἐκ τῆς οἰκείας ἐπονομασίας τοῦ εἶναι τὴν τριάδα ἀληθῶς τριάδα ἐν μιᾷ θεότητι καὶ μιᾷ δυνάμει, καὶ μιᾷ οὐσίᾳ, καὶ μιᾷ ὑποστάσει· οὐ γὰρ μερίζεται ὁ υἱὸς ἐκ τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως, οὐδὲ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τῆς πληρώσης τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. ἔστιν ἕν, καθὼς προεῖπον, ἡ τριὰς ἐν μιᾷ ὑποστάσει μὴ μεριζομένη, ἐν τῇ οὐσίᾳ ἓν, καὶ τῇ θεότητι ἓν, καὶ τῇ δυνάμει ἓν, καὶ τῇ βασιλείᾳ ἓν, ἐν τῇ δοξολογίᾳ ἓν, καὶ τῇ εἰκόνι ἓν, καὶ τῷ πνεύματι ἓν· πνεῦμα γὰρ οὐ μερίζεται. ἀνάθεμα οὖν λέγω σαβελλίου τὸ δόγμα καὶ ἀρείου, καὶ τὰς προαπηγορευμένας αἱρέσεις, εἰς αἰωνίαν κόλασιν κατὰ τὴν τοῦ σωτῆρος φωνήν.

παύτη

ταύτῃ οὖν τῇ ὁμολογίᾳ, ἀδελφὲ ἀθανάσιε, τῇ οὔσῃ μόνῃ ἀληθῶς πίστει ἐν τῇ ἁγίᾳ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ, εἰ ὁμοφρονεῖς μοι ὡς ἐπὶ κρίσει θεοῦ καὶ χριστοῦ, χάιρων μοι εἰ οὕτω φρονεῖς καθὰ καὶ ἡμεῖς, καὶ πεῖσον ἐν τῇ ἀληθινῇ πίστει· ἵνα κἀγὼ πεποιθὼς ὦ ἀδιακρίτως περὶ ὧν ἀξιοῖς κελεύειν μοι· καὶ τοῦτο δέσε χρὴ εἰδέναι ἀγαπητέ, ὅτι οἱ μὲν τῆς ἀληθείας, ἀπαθῆ πεῖν θεότητα ὁμολογοῦσι καὶ τὴν ἔνσαρκον ἐπιδημίαν τοῦ λόγου καὶ θεοῦ, ὅτι τέλειον ἄνθρωπον ἀνέλαβεν χωρὶς ἁμαρτίας, τὸν γεννηθέντα ἐκ πατρὸς ἁγίου καὶ μαρίας τῆς παρθένου, καὶ πὰ τὰ εὐαγγέλια, ἐν χριστῷ ἰησοῦ ἀμήν.

A

Huic igitur confessioni frater Athanási, quæ vera Fides in Sancta Catholica & Apostolica Ecclesia censetur, si mecum sentis coram iudice Deo & Christo (quæso) subscribas: quò certiores reddamur, num eiusdem nobiscum suffragij sis, eademque statuas de vera Fide, vt & ego securior efficiar: tuaque mandata inhæsitanter obeam. Id tibi quoque cognitum velim charissime, filios veritatis confiteri impatibilem esse Deitatem: & de aduentu Verbi & Dei in carne ita sentire: Verbum scilicet genitum ex Patre Deo, hominem perfectum absq; peccato assumpsisse ex Maria Virgine secundum Euangelia, in Christo Iesu: Amen.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Αλεξανδρίας

Ἀνάγραμμα πρὸς Λιβέριον ἐπίσκοπον ῥώμης ὅτι τέλειον ἄνθρωπον ἀνέλαβεν ὁ θεὸς λόγος ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας.

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

Alexandrini

Rescriptum ad Liberium Episcopum Romanum, quod perfectum hominem assumpserit Deus verbum.

B

ΕΙΣ θεὸς ἀθάνατος, ἄοραστος, ἀψηλάφητος· πνεῦμα γὰρ ὁ θεὸς, ἐστὶν ἀχώρητος, μὴ ἔχων τόπον ὅπου ἐστὶν, ὁ τοῦτο λόγος ἀθάνατος σοφία, ἄφθαρτος, ἀόρατος, υἱὸς πρωτότοκος, συνεργὸς, ἄναρχος, ἀψηλάφητος, μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν ἔχων, μήτε τέλος ζωῆς προσδοκῶν. Διὰ τοῦτο ἐγένετο τὰ πάντα καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν, αὐτὸς ὁ πλάσας τὸν ἄνθρωπον ἐστὶν ὁ τὴν κιβωτὸν δείξας πῶς ἵνα σωθῇται, ἐστὶν ὁ τὴν ἐπαγγελίαν δοὺς τῷ ἀβραάμ, ἐστὶν ὁ καταβὰς ἐπὶ τὸν σώσαι τὸν λαὸν, ὁ μωϋσῇ τὸν νόμον δοὺς, ἐστὶν ὁ θεὸς ἀβραὰμ καὶ ἰσαὰκ καὶ ἰακώβ, ὁ ἐν προφήταις λαλήσας, ὁ διαθέμενος τὴν παλαιὰν καὶ καινὴν διαθήκην, ὁ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν σάρκα ἐκ παρθένου λαβὼν θνητὴν, ἵνα αὐτὸς ὢν θνητὸς ἀθανὴς, ᾖ καὶ αὐτὸς ἀθανὴς· ὁ φθόνου μένων θανάτῳ, ἵνα αὐτὸς ὁ φθόνου μένος ὁρατὸς ἵνα αὐτὸς ὁρατὸς· αὐτὴ σκορπίσθη, ἵνα αὐτὸς· αὐτὴ ἐπάφῃ ἵνα αὐτὸς· αὐτὴ πάντα τὰ ἀνθρώπινα παθὴ ὡς ἄνθρωπος ὑπέμεινεν, οὐκ αὐτὸς· ἐκεῖνος δὲ δυνάμις θεοῦ, τουτέστι θεὸς, ὁ τὰ ἄλυτα τοῦ ἅδου λύσας, καὶ τὸ κράτος τοῦ διαβόλου καταργήσας ἀνέβη ὅθεν καὶ κατέβη. ἐγείρας ἐκεῖνο τὸ παθὲν, προσλαβόμενος τῷ πατρὶ, ἐλευθερώσας ἃ ἐκράτει τὸ θνητόν. ἐν τούτῳ τὸν πατέρα νοοῦμεν, ἐν ᾧ καὶ τοῦτο τῇ θεότητι, τῇ δυνάμει, τῇ οὐσίᾳ, τῇ ὑποστάσει, τῇ δόξῃ, τῷ ὀνόματι τοῦ θεοῦ, καὶ αὐτὸν τὸν υἱὸν ἐν τῷ πατρί· οὗτος ὁ μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν σάρκα ἰησοῦς κληθεὶς καθότι καὶ ἄνθρωπος· τουτέστιν ἀνέλαβεν ἄνθρωπον ἐν ἑαυτῷ, ἐν ᾧ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος οἰκεῖ σωματικῶς. τοῦτον

C

D

E

NVS Deus, immortalis, inuisibilis, intactilis, eó quòd Deus sit Spiritus, idemque loco incomprehensibilis, neque vspiam est regio vbi non existet. Huius Verbum, immortalis Sapientia est incorruptibilis, inuisibilis, idemque Filius Primogenitus, operum socius, principio carens, impalpabilis, cui nullum ætatis aut initium aut finis, per quem omnia facta sunt: & sine quo factum est nihil. Hic est qui finxit hominem: hic est qui rationem fabricandæ arcæ ostendit, hic est qui pollicitationes Abrahæ fecit, hic est qui descendit vt populum seruaret, qui Mosi legem dedit, hic est Deus Abrahæ, Isaac & Iacob, qui in Prophetis loquutus est, hic est qui composuit nouum & vetus Testamentum, qui in vltimis diebus carnem ex Virgine mortalem assumpsit, cum ipse interim immortalis esset: eandemque imbecillem, ipse minime imbecillis: obnoxiã mortui, ipse nulli obnoxius: visibilem, ipse inuisibilis. Illa, inquam, caro suspensa est in cruce, non ipse: in illa omnes humanas passiones, vt homo sustinuit, non ipse. Ipse enim est Dei virtus, hoc est, Deus, qui infernum expugnauit; & imperium diaboli demolitus est, qui Deus in descendendo, Deus in ascendendo, corpus suum à morte excitatum Patri, repræsentauit, ac vindicauit à morte, sub cuius imperio renebatur. In Filio Patrem intelligimus, cùm vnus cum eo sit, Deitate potentia, essentia, substantia, gloria, Dei appellatione, & in Patre, Filium quoque agnoscimus. Hic est, qui, vbi assumpserat carnem, Iesus vocatus est, quatenus homo fuit, hoc est, assumpsit hominẽ in se ipso, in quo omnis plenitudo deitatis inhabitat corporaliter.

Hunc existimamus non segregatũ à Patre aut sancto Spiritu, neque tamen ita, vt dicamus Patrem descendisse, & in homine fuisse. Ita vnus Deus Pater omnipotens à nobis creditur: ideoque Fides nostra est, in vnum Deum Patrem omnipotentem, & in Filium eius Dominum nostrum, & in Spiritum sanctum, eosque ex vnitate vna, potentia vna, substantia vna, essentia vna, gloria vna, dominatione vna, regno vno, imagine Trinitatis vna, consubstantiales esse credimus, per quẽ omnia facta sunt. Ita quoque in carnis resurrectionẽ credimus, hoc est, corpus nostrum secundum sacras scripturas ex corruptibili mortalique, in incorruptibilitatem & immortalitatem à Deo mutandam esse, Amen.

τᾶτον ἔχομεν ἀδιακεχωρισμένον ἀπὸ τ πατρὸς ἢ τ ἁγίου πνεύματος· ἀδὲ τ πατέρα λέγοντες, καταβεβηκέναι ἐν ἀνθρώπῳ γνήσιος· ὅτως εἷς θεὸς πατὴρ παντοκράτωρ πρὸ πάντων πιστεύεται, διὰ τ τὴν πίστιν ἡμῶν εἶναι. εἷς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα, καὶ εἰς τ μόνον αὐτοῦ κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν χριστὸν καὶ εἰς τ ἅγιον πνεῦμα. ταῦτα γὰρ ἐξ ἑνότητος μιᾶς, δυνάμεως μιᾶς, ὑποστάσεως μιᾶς, οὐσίας μιᾶς, δοξολογίας μιᾶς, κυριότητος μιᾶς, βασιλείας μιᾶς· εἰκὼν δὲ τῆς τριάδος ὁμοούσιον. διὸ καὶ πάντα ἐγένετο, ὅτως καὶ σαρκὸς ἀνάστασιν πιστεύομεν, τουτέστι, τ σώματος ἡμῶν κατὰ τὰς ἁγίας γραφὰς τ φθαρτὸν καὶ θνητὸν αὐτοῦ μεταβαλλόμενον εἰς ἀφθαρσίαν καὶ ἀθανασίαν ὑπὸ τ θεοῦ, ἡμεῖς.

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

Alexandrini

Ad Iouinianum de fide, Epistola.

DEcora & eximia res est in Principe, mens discendi auida, & rerum cælestium cupido: inde enim fit, vt vere cor tuum sit in manu Dei. Quum igitur pietas tua cupiat è nobis cognoscere Ecclesiæ Catholicæ Fidem, Deo super ea re gratiis habitis nihil nobis consultius visum, quàm vt fidem à Patribus Niceæ confessam, tuo religioso animo recitaremus. Huius enim fidei aspernatores & mihi multifariam insidiati sunt, eo quòd non obtemperaremus Arianorũ sectæ, & hæreses & schismata in Catholicam Ecclesiam introduxêre, quum tamen vera & pia in Christum fides ex sacris literis & liqueat, & agnoscatur. Hac enim sancti viri initiati martyrium subierunt, & nunc resoluti à corpore cum Domino agunt. Mansisset hæc fides illæsa perpetuo, nisi malitia quorundam hęreticorum eam deprauare ausa fuisset. Arius enim, & socij, illam vitiare conati sunt, & eius loco hæresim introducere, dicentes Filium Dei ex non entibus extitisse, & creaturam facturamque, & mutabilem esse. Multosque his verbis deceperũt, adeo vt qui aliquid esse viderentur, illorũ blasphemia seducti sint: quapropter patres quam primum Niceæ in concilium venientes, eius verba anathemate condemnârunt, & Catholicæ fidei confessionem scripto tradiderunt, vt eius vbique promulgatione incendium hæreseos per sectarios excitatum restingueretur. Ea igitur syncerìter vbique per omnes Ecclesias & legebatur & prædicabatur, quum quidam Arianam hæresim renouare cupientes, hanc à Patribus Niceæ confessam fidem incepêre contemnere, præ se ferentes quasi ab ea non dissentiant, cùm interim reuera eam inficientur male interpretantes consubstantialitatem:

τ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Ἀλεξανδρίας

Πρὸς Ἰωβιανὸν, περὶ πίστεως.

ΠΡΕΠΟΥΣΑ θεοφιλεῖ βασιλεῖ, περαίρεσις, καὶ πόθος τῶν ἐφανίων· ὅτω γὰρ ἀληθῶς καὶ τελεία καρδία ἔξεις ἐν χειρὶ θεοῦ. θελησάσης σήμερον τ σῆς εὐσεβείας μαθεῖν παρ' ἡμῶν τὴν τ καθολικῆς ἐκκλησίας πίστιν, ἀρκέσησαντες ὑπὲρ τούτοις τῷ κυρίῳ ἐβουλόμεθα μᾶλλον πάντων τ ῥηθέντων πατέρων ἐν νικαίᾳ ὁμολογηθεῖσαν πίστιν ὑπομνῆσαι τὴν σὴν εὐσέβειαν· ταύτην γὰρ ἀθετήσαντές τινες, ἡμῖν μὲν ποικίλως ἐπεβούλευσαν ὅπως μὴ ἐπιδώμεθα τῇ ἀφανεῖ αἱρέσει· αὐτοὶ δὲ γεγόνασιν αἱρετικοὶ καὶ σχισμάτων τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας. ἡ μὲν γὰρ ἀληθὴς καὶ εὐσεβὴς εἰς τ κύριον πίστις, φανερὰ πᾶσι καθέστηκεν ἐκ τῶν θείων γραφῶν γινωσκομένη τε καὶ ἀναγινωσκομένη· ἐν ταύτῃ γὰρ καὶ οἱ ἅγιοι πλειωθέντες ἐμαρτύρησαν. καὶ νῦν ἀναλύσαντες εἰσὶν ἐν κυρίῳ· καὶ ἔμεινεν ἀνὴ πίστις ἀβλαβὴς διὰ παντὸς, εἰ μὴ πονηρία τινῶν αἱρετικῶν ἐπεποίησε ταύτην ἐπλύμηνον. ἁρπαγὴ γάρ τις καὶ οἱ σὺν αὐτῷ διαφθεῖραι ταύτην, καὶ ἀσέβειαν καλ' αὐτὴν ἐπισυναγεῖν ἐπεχείρησαν φάσκοντες· ἐξ ἀκόντων, καὶ κτίσμα καὶ ποίημα. καὶ τρεπτὸν εἶναι τ υἱὸν τ θεοῦ· πολλοὺς ἢ τούτοις ἠπάτησαν τοὺς λόγους. ὥστε καὶ ἴσως δοκεῖν ἔξω τι ἓν ἁπαχθῆναι αὐτῶν τῇ βλασφημίᾳ· καὶ τοι φάσαντες οἱ ἅγιοι πατέρες ἡμῶν συνελθόντες, ὡς προεθέμεθα, καὶ τ ἐν νικαίᾳ σύνοδον, ἀνεθεμάτισαν. τ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας πίστιν ὡμολόγησαν ἐγγράφως· ὥστε ταύτης παντεχοῦ κηρυττομένης, ἀποσοβεῖσθαι τὴν ἀναφθεῖσαν αἵρεσιν τῶν τ αἱρετικῶν. ἣν μὲν οὖν αὕτη πανταχοῦ καὶ πᾶσαν ἐκκλησίαν ἀδόλως γινωσκομένη τε καὶ κηρυττομένη· ἀλλ' ἐπιδῆναι τ ὀφθαλμὸν αἵρεσιν

ἀνανεῶσαι βουλόμενοί τινες ταύτην μὲν τὴν ἐν νικαίᾳ τῶν τ πατέρων ὁμολογηθεῖσαν πίστιν ἐτίμησαν ἀθετῆσαι, καὶ σχηματίζουσι μὲν ὁμολογεῖν, τ δὲ ἀληθείας ξενοῦνται παρερμηνεύοντες τὸ ὁμοούσιον· καὶ αὐτοὶ

καὶ αὐτοὶ βλασφημοῦντες εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν τῷ φάσκειν αὐτὸ, κτίσμα εἶναι αὐτὸ, καὶ ποίημα ἀλλὰ τὸ ὑοῦ γεγονέναι, ἀναγκαίως θεωρήσαντες τὴν ἐκ τοιαύτης βλασφημίας βλάβην γεγενημένην καθ' ὑμῶν τῶν λαῶν, ἐπιδοῦναι τῇ σῇ εὐλαβείᾳ τὴν ἐννικαίᾳ ὁμολογηθεῖσαν πίστιν, ἐσπουδάσαμεν. ἵνα γνῶσιν ἡ θεοσέβειά σου, ἃ μετὰ πάσης ἀκριβείας γέγραπται· καὶ ὅσων ἁπτόμενοι, οἱ τοιοῦτοι γινώσκοντες· γινώσκει γὰρ θεοφιλέστατε αὔγουστε· ὅτι τῶν μὲν ἐξ αἰῶνος ἐστι κηρυττόμενα· τούτων οἱ ἐννικαίᾳ συνελθόντες ὡμολόγησαν πατέρες· καὶ πάντες σύμψηφοι τυγχάνουσι πᾶσιν αἱ πανταχοῦ τοῦ τόπου ἐκκλησίαι, ὥστε καὶ τὴν ἀπασίαν καὶ βρεταννίαν καὶ γαλλίας, καὶ τὴν ἰταλίας πάσης καὶ δαλματίας, δακίας τε καὶ μυσίας, μακεδονίας καὶ πάσης τῆς ἑλλάδος, καὶ τοῦ ἀφρικοῦ πάσων καὶ σαρδανίαν, καὶ κύπρου καὶ κρήτης, παμφυλίαν τε καὶ λυκίαν καὶ ἰσαυρείαν, καὶ αἰγύπτου καὶ τῆς λιβύας, καὶ πόντου καὶ καππαδοκίαν, καὶ αἱ τῶν νήσων ἡμῶν, καὶ τὰς τοῦ ἀνατολικοῦ ἐκκλησίας πάρεξ ὀλίγων τῶν ἀρειανιζόντων ἀπάντων γὰρ τῶν ἀσεβησάντων, καὶ πεῖρα ἐγνώκαμεν τὴν ὠμότητα καὶ χαρακτῆρα ἔχομεν· καὶ οἴδας ὦ θεοφιλέστατε αὔγουστε. ὅτι καὶν ὀλίγοι τινὲς ἀντιλέγωσι τούτῃ τῇ πίστει· ἀλλ' οὐδὲν ἀποκρῖναι ποιεῖν πάσης οἰκουμένης τὴν ἀποστολικοῦ πίστιν κρατούσης. ἐκεῖνοι γὰρ πολλῷ χρόνῳ βλαβέντες ὑπὸ τῆς ἀρειανῆς αἱρέσεως φιλονεικοῦσι προσθεῖναι τῇ θεοσεβείᾳ· καὶ ὑπὲρ ὃ γινώσκει· τὸ σέβεσθαι· καίτοι γινώσκουσιν ὅμως ἐσπουδάσαμεν τὴν ἐννικαίᾳ πίστιν ὁμολογηθεῖσαν ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων, ὑποτάξαι. ἔστι μὲν οὖν ἡ παρὰ τῶν πατέρων ὁμολογηθεῖσα πίστις ἐννικαίᾳ αὕτη·

Πιστεύομεν εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητήν. καὶ εἰς τὸν ἕνα κύριον ἰησοῦν χριστὸν τὸν ὑὸν τοῦ θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ πατρὸς μονογενῆ, τοῦτ' ἔστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρός· θεὸν ἐκ θεοῦ· φῶς ἐκ φωτός· θεὸν ἀληθινὸν ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ· γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα· ὁμοούσιον τῷ πατρί· δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τά τε ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα καὶ σαρκωθέντα· ἐνανθρωπήσαντα· παθόντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανούς, ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· τοὺς δὲ λέγοντας, ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν· καὶ πρὶν γεννηθῆναι, οὐκ ἦν· καὶ ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο· ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι· ἢ κτιστὸν ἢ τρεπτὸν ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, τούτους ἀναθεματίζει ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία. Ταύτῃ τῇ πίστει αὔγουστε, πάντας δεῖ μένειν ἀναγκαῖον, ὡς θεία καὶ ἀποστολικὴ, καὶ μηδένα μεταγενεῖν αὐτὴν πανουργίαις καὶ λογομαχίαις. ὅπερ πεποιήκασιν οἱ ἀρειομανῖται. ἐξ οὐκ ὄντων τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ λέγοντες καὶ ὅτι ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν· καὶ κτιστὸς καὶ ποιητὸς καὶ τρεπτός ἐστι. διατοῦτο γὰρ καθὼς προείπομεν καὶ ἡ ἐννικαία συνοδος ἀνεθεμάτισε τὴν τοιαύτην αἵρεσιν, τὴν τῆς ἀληθείας πίστιν ὡμολόγησεν· ὃ γὰρ ἁπλῶς ὅμοιον εὑρήκασι τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, ἵνα μὴ ἁπλῶς ὅμοιος θεῷ ἀλλ' ἐκ θεοῦ θεὸς ἀληθινὸς

& blasphemias dicentes in Spiritum Sanctum quem creaturam, & à Filio conditum asseuerant. Nos igitur conspectis istius blasphemiæ, in populum Dei calamitatibus, necessario tibi fidem Niceæ patrum confessionibus confirmatam porrigere studuimus, vt tua pietas & ea, quæ ibi exactissime scripta, & quantum errent illi, qui aliter sentiunt, intelligeret. Cognosce igitur religiosissime Auguste hanc esse, quæ à condito æuo prædicata fuit, & quam Niceæ patres congregati agnouerunt, eiusq; suffragatrices esse omnes omnibus in locis Ecclesias, siue in Hispania sint, siue Britânia, Gallia, Italia vniuersa, Dalmatia, Dacia, Mysia, Macedonia, siue vniuersa Græcia, vniuersa Aphrica, Sardinia, Cypro, Creta, Pamphylia, Lycia, Isauria, Ægypto, Lybia, Ponto, Cappadocia. Itidem quotquot nobis vicinę sunt, necnon & Orientis Ecclesias, paucis admodum exceptis, quę Arianicæ opinionis sunt. Omniũ enim istorum, & adhuc longinquiorum animos experimentis cognouimus, & scripta habemus. Nec te latet, piissime Imperator, quod tametsi pauci sint qui huc fidei derogẽt, eos tamen, quum vniuersus orbis Catholicam fidem sequatur, & ipsi iampridem Ariana hæresi infecti fuerint, & nunc acerrime pietati obsistãt, eos tamen præiudicium facere non posse. Nobis autem, vt tua pietas cognosceret, rem alioqui sibi cognitam, operæ precium visum est, fidem Nicenam Episcoporum confessionibus approbatam subnectere. Est igitur fides à patribus confessa istiusmodi.

Credimus in Deum Patrem omnipotẽtem, omnium visibilium, & inuisibiliũ, creatorem. Et in Dominum Iesum Christum, Filium Dei, natum ex Patre, & vnigenitum, hoc est, ex substantia Patris, Deum ex Deo, Lumen de Lumine, Deum verum ex Deo vero, genitum, non factum, & consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt, tam in cælis, quàm in terra: qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit, & incarnatus est, & homo factus est, passus est, & resurrexit tertia die, & adscendit in cælos, venturus inde ad iudicandum viuos & mortuos. Et in Spiritum Sanctum. Eos autem qui dicunt, erat, quando non erat: & antequam fieret, non erat: aut ex non entibus extitit ex alia substantia, subsistentiáque: aut creatum, aut conuertibilem, aut alterabilem dicentes Filium Dei, hos anathemate ferit Catholica & Apostolica fides.

In hac fide Auguste, omnes oportet manere, neque quidquam inde transmutare artificiis contentionibúsq; verborum quod faciunt Ariomanitæ, qui ex non entibus Filium Dei extitisse eumq; non fuisse, antequàm fieret, eum denique creatum, factum, & mutabilem esse dicunt. Ideo enim, quemadmodum prædiximus Synodus Nicena anathematizauit istiusmodi hæresim, & veritatis fidem confessionibus approbauit, neque leui aut simplici ratione Filium Patri simile esse asseuerauit, eũque, ne ex leui re Deo similis, sed verus Deus ex Deo

haberetur cõsubstantialẽ esse scripto tradidit, quod proprium est genuini & veri Filij, veri & naturalis Patris: sed nec alienauit Spiritum sanctum à Patre & Filio, sed eum vnà glorificauit cum Patre & Filio, & in vna sanctæ Trinitatis fide, eò quòd vna sit in Sancta Trinitate Deitas.

ἀληθινὸς πιστεύηται· ἀλλ' ἐμέσῳ καὶ ἔτι ἐρεῖ, ἐπιρρόδιον ἦν γνησίως καὶ ἀληθινῶς υἱὸν ἀληθινὸν καὶ φύσει τοῦ πατρὸς· ἀλλ' ὧδε ἀπηλλοτριώσαντο πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπὸ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον συνεδόξασαν αὐτὸ, τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ ἐν τῇ μιᾷ τῆς ἁγίας τριάδος πίστει· διὰ τὸ μίαν εἶναι ἐν τῇ ἁγίᾳ τριάδι θεότητα·

S. Patris nostri

ATHANASII
ARCHIEPISCOPI
Alexandrini

Quod Nicena Synodus animaduersa Eusebij calliditate, congruis & piis verbis decreta sua super Ariana hæresi exposuerit,

EPISTOLA.

RECTE à te factum est, quòd mihi tuam cum legatis disputationem declaraueris, inter quos erant tum nonnulli Eusebij sodales, tum quam plurimi fratres Ecclesiasticæ fidei. Ego igitur vt tuã Christianam vigilantiam eximiam impiæ hæreseos refutatricem gratam, acceptamque habeo, ita illorum impudentiam admiror, quod rationibus Arianicis friuolis inanibusque deprehẽsis, ipsique adeo de erroribus omnigenis, ab omnibus condemnati, etiam nunc quoque more Iudæorum obmurmurare ausint, expostulantes scilicet cur patres, qui Niceæ conuenerant, has voces, essentiam & consubstantialitatem nusquam in sacris literis repertas, vsurparint: tu contra vt virum eruditum oportuit, illos ipsos ostendisti ad istum modum cauillantes, nulto magis nouas & inauditas voces in vsu habere. Veruntamen illi in comminiscendis vitilitigationibus nihil alienum à prauitate suæ indolis faciunt, neque id mirum, quum tam vario sint & versipelli animo quam Chamæleontes sunt in mutandis coloribus, quippe qubus tantisper pudor adsit, dum refutantur: inopia hæsitationeque respondendi, sed mox tamen resumpta audacia ad causificationes fingendas recurrant: quos si denuò conuincas, fatiscunt illi quidem, verum non diutius, quàm vt denuo ea, quæ nusquam sunt, mendaciis fingant, & vt in psalmis est, inania cogitent, non alia de causa, quàm vt in sua hæresi perdurent. Atquì in istiusmodi conatibus, nihil æquè produnt, ac demẽtiam suam & imitationem Iudaicæ prauitatis. Nam illi refutati à veritate, neque audentes contra eam oculos attollere, ad istas causificationes perfugiebãt:

Τῶ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
Ἀλεξανδρίας

Ὅτι ἡ ἐν Νικαίᾳ Σύνοδος ἐωρακυῖα τὴν πανουργίαν τοῦ Εὐσεβίου, ἐξέθετο πρεπόντως καὶ εὐσεβῶς κατὰ τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως τὰ ὁρισθέντα,

ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

ΚΑΛΩΣ ἐποίησας δηλώσας μοι τὸν ἡμερήσιον παρὰ σοῦ ζήτησιν πρὸς τοὺς τὰ Ἀρείας πρεσβεύοντας· ἐν οἷς ἦσαν καὶ τῶν εὐσεβούντων τινὲς ἑταίρων· καὶ πλεῖστοι δὲ τῶν τὰ τῆς ἐκκλησίας φρονούντων ἀδελφῶν. τὸν μὲν οὖν σὸν φιλόχριστον ζῆλον, ἀποδέχομαι· καλῶς διελέγξασαν τὴν τῆς αἱρέσεως ἀσέβειαν· τὴν δὲ ἐκείνων αἰσχρωτίαν, τὰ θρύμματα· ὅτι καί τι τῶν ἀρειανῶν λογισμῶν διεχθέντων σαθρῶν τε καὶ ματαίων· ἀλλὰ καὶ πᾶσι πάντων αἰτίοι καταγιαθέντες ὅτι πᾶσι κακοφρονοῦσι, ὅμως καὶ μετὰ ταῦτα διαγογγύζουσι κατὰ τὰς ἰουδαίας, λέγοντες· Διατί οἱ ἐν τῇ νικαίᾳ συνελθόντες ἔγραψαν ἀγράφους λέξεις· τὸ ἐκ τῆς οὐσίας· καὶ τὸ ὁμοούσιον· σὺ μὲν ὡς λέγω ἀνὴρ καὶ ἔτοιμος αὐτὰς σχηματιζομένους, ἔδειξας ἀπαιδεύτους κενολογοῦντας· ἐκεῖνοι δὲ οὐδὲν ξένον τὸ ἑαυτῶν κακοήθεια πράττουσι, πλατόμενοι προφάσεις· εἰσὶ γὰρ ποικίλοι καὶ παλίμβολοι τὰς γνώμας· ὡς οἱ χαμαιλέοντες ἐν τοῖς χρώμασι· καὶ ἐλεγχόμενοι μὲν ἐρυθριῶσιν· ἀναισχυντοῦσι δὲ ἀποδύσασθαι· λοιπὸν δὲ αὐθαδιάζοντες προφασίζονται. ἂν δέ τις αὐτοὺς καὶ ἐν τούτοις διελέγξῃ, κἀμοὶ ἔσται ἕως ἂν σπουδάσωσι τὰ μὴ ὄντα καὶ τὸ γεγραμμένον, λογίσωνται ματαία, ἵνα μόνον διαμείνωσιν ἀσεβοῦντες· τὸ δὲ τοιοῦτον σπούδασμα οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ γνώρισμα μὲν ἀντικρὺς τῆς ἀλογίας αὐτῶν· μίμησις δὲ καὶ πρόπον, τῆς ἰουδαϊκῆς κακοηθείας· καὶ γὰρ ἐλεγχόμενοι κἀκεῖνοι πρὸς τὴν ἀλήθειαν· καὶ μὴ δυνάμενοι πρὸς αὐτὴν ἀντιβλέπειν, ἐπροφασίζοντο λέγοντες·

τὴ ποιεῖς

„ τί ποιεῖς σὺ σημεῖον ἵνα ἰδωμεν καὶ πιστεύσωμέν σοι;
„ τί ἐργάζῃ; καί τι σημείων τοιούτων γινομένων· ὥστε
„ λεγειν καὶ αὐτούς· τί ποιοῦμεν; ὅτι οὗτος ὁ ἄν-
„ θρωπος πολλὰ ποιεῖ σημεῖα· νεκροὶ γὰρ ἠγείροντο· χωλοὶ περιεπάτουν· τυφλοὶ ἀνέβλεπον· λεπροὶ ἐκαθαρίζοντο· καὶ τὸ ὕδωρ, οἶνος ἐγίνετο· καὶ ὀπτὰ πέντε ἄρτων ἐχορτάσθησαν πεντακισχίλιοι· καὶ οἱ μὲν ἄλλοι ἐθαύμαζον καὶ προσεκύνουν τὸν κύριον· ὁμολογουμένης ἐν αὐτῷ πληροῦσθαι τὰς προφητείας· καὶ αὐτὸν εἶναι θεὸν. τὸ θεῖον τὸ ὄν, μόνοι δὲ οἱ Φαρισαῖοι· εἰ καὶ λαμπρότερα ἡλίου φαινόμενα ἐώρων τὰ σημεῖα, ὅμως πάλιν ἐγόγγυζον ὡς ἀμαθεῖς καὶ ἔλεγον· Διατί σὺ ἄνθρωπος ὢν, ποιεῖς σεαυτὸν θεόν; ἄφρονες δὲ τῷ ὄντι τυφλοὶ τὴν διάνοιαν· δέον τὸ ἔμπαλιν αὐτοὺς λέγειν· Διατί σὺ θεὸς ὢν, ἄνθρωπος γέγονας; τὰ γὰρ ἔργα, θεὸν αὐτὸν ἐδείκνυεν· ἵνα τὴν μὲν ἀγαθότητα τοῦ πατρὸς προσκυνήσωσι· τὴν δὲ δι' ἡμᾶς αὐτοῦ οἰκονομίαν θαυμάσωσι. τοῦτο μὲν οὔτε ἔλεγον· ἀλλ' οὔτε τὰ γινόμενα βλέπειν ἐβούλοντο. ἢ ἔβλεπον μὲν, ἐξ ἀνάγκης γὰρ ὁρᾶν αὐτά, πάλιν ἐγόγγυζον μεταβαλλόμενοι· Διατί ἐν τῷ σαββάτῳ θεραπεύεις τὸ παραλυτικόν; καὶ τὸν ἐκ γενετῆς τυφλὸν, τί ποιεῖς ἀναβλέπειν· τοῦτο δὲ πρόφασις πάλιν ἦν, καὶ μόνον γογγυσμός· καὶ γὰρ ἐν ταῖς ἄλλαις ἡμέραις θεραπεύοντος τὸ κυρίου πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν, ἐκεῖνοι σωφρόνως ἐμέμφοντο· καὶ μᾶλλον ἤθελον ἀθεότητος ἔχειν ὀνείδισμα τὴν Βεελζεβοὺλ ὀνομάζοντες· ἢ ἀρνήσασθαι τὴν ἰδίαν πονηρίαν· ἀλλὰ γὰρ τοῦ σωτῆρος πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως δεικνύοντος αὐτοῦ τὴν θεότητα, καὶ εὐαγγελιζομένου πᾶσι πατέρα, ὐδὲν ἦττον ὥσπερ εἰς κέντρα λακτίζοντες, ἀντέλεγον ἐκεῖνοι μωρολογοῦντες· ἵνα μόνον κατὰ τὴν θείαν παροιμίαν προφάσεις ἐφευρίσκοντες χωρίσωσιν ἑαυτοὺς ἀπὸ τῆς ἀληθείας· ἰουδαῖοι μὲν γὰρ οἱ τότε τοιαῦτα πονηρευόμενοι καὶ ἀρνούμενοι τὸν κύριον, εἰκότως τῶν τε νόμων καὶ τῆς πρὸς τοὺς πατέρας ἐπαγγελίας ἔξω γεγόνασι· καὶ ἀρειανοὶ δὲ νῦν ἰουδαΐζοντες, παθεῖν μοι δοκοῦσι πάσχειν τῷ καϊάφα καὶ τοῖς τότε Φαρισαίοις· οὐδὲν γὰρ ὁρῶντες εὔλογον ἔχουσιν ἑαυτῶν τὴν αἵρεσιν, προφάσεις ἐπινοοῦσι, Διατί τοῦτο γέγραπται; καὶ μή τοι θαυμάσῃς, εἰ τοιαῦτα νῦν μηχανῶνται· μετ' ὀλίγον γὰρ καὶ εἰς ὕβρεις ἐκτραπήσονται, καὶ μετὰ ταῦτα, τὴν πεῖραν καὶ τὸν χιλίαρχον ἀπειλήσουσιν· ἐν τούτοις γάρ ἐστιν αὐτῶν ἡ δοκοῦσα σύγχυσις τῆς κακοδοξίας· τὸν γὰρ τοῦ θεοῦ λόγον ἀρνούμενοι, εἰκότως καὶ λόγῳ παντὸς εἰσὶν ἔρημοι. ταῦτα γοῦν εἰδὼς, ὐδὲν ἀπεκρινάμην ἐρωτῶσιν ἐκείνοις· ἐπειδὴ δὲ ἡ σὴ Διάθεσις ἀπήτησε γνῶναι τὰ ἐν τῇ συνόδῳ πραχθέντα, οὐχ ὑπερεθέμην· ἀλλ' ὡς τότε γέγονε δεδήλωκα. δείξας δ' ὀλίγων, ὅσον ὑσεβοῦς φρονήσεως ἡ ἀρειανὴ αἵρεσις ἐστέρηται, καὶ μόνον προφάσεις πλάττοντας·

σκόπει

Quod signum facis, vt videamus & credamus tibi? & quid operaris? quum interim tot signa ederentur vt & illi ipsi dicerent: *Quid facimus? quia hic homo multa signa facit*: nam & mortui resuscitabantur, claudi ambulabãt, cæci visum recuperabant, leprosi mundabantur, aqua vinum fiebat, & quinque panibus saturabantur quinque milia hominum: quapropter cæteri admiratione percellebantur, ac Dominum adorabant, confitentes in eo compleri Prophetias, ipsumque esse Deum Dei filium. Pharisæi contra, & si sole clariora signa erant, nihilominus tamen obmurmurabant, vt insciti & indociles: & *Cur*, inquiunt, *homo cum sis temetipsum Deum facis?* stulti & prorsus animo obcæcati, quippe quos oporteret inuertere sermones, in hunc modum, Cur tu cum Deus esses, homo factus es? nam opera eum Deum esse declarabant, vt & bonitatem Patris adorarent, eiusque propter nos œconomiam admirarentur. Sed hoc neque dicebant, neque quæ fierent, inspicere volebant, aut si conspicerent, quum ea ipsa eorum oculis ingererentur, sub alio tamen prætextu obtrectationes faciebant, Cur tu (inquientes) in sabbato paralyticum sanas? & cæco à natiuitate visum restituis? Hæc iam eorum secunda cauillatio, & nihil aliud nisi mera calumnia, cum aliis diebus Domino omnem morbum & omnem languorem sanante, æquè in suis querimoniis & criminationibus persisterent, malebantque se potius impios haberi, dum Beelzebulem operum Christi authorem volunt, quàm repudiare suam ipsorum malitiam. Quapropter Saluatori nostro multifariam, multiplicitérque deitatem suam demonstranti, & Patrem omnibus euangelizanti, nihilominus stultiloquiis suis veluti in stimulos calcitrantes, calumnias faciebant, non alia de causa, quam vt (iuxta prouerbium) tergiuersationes comminiscentes, se se separarent à veritate. Iudæi igitur eius temporis hac prauitate animi Deum abnegantes, merito foras à lege & promissione patrum reiecti sunt. Ariani vero nostro tempore Iudaizãtes, idem mihi videntur cum Caipha & Pharisæis pati, qui quoniam nihil in sua hæresi consentaneum vident, tergiuersationes comminiscuntur, cur hoc scilicet, & non illud potius scriptum sit. Sed id tibi admirationi esse non debet, si nunc talia machinantur, qui primum ad contumelias faciendas excurrẽt, postea cohortes, & Tribunos inter minas iactaturi. In istiusmodi rebus illorum conspiratio, ad errores suos defendendos consistere videtur. Recte igitur, omni ratione destituũtur, qui Dei Verbum, Rationémque inficiantur: Hæc quũ mihi explorata essent, nihil quidem illis quæstionem mouentibus respondere volebam: tibi vero ea quæ in Concilio acta essent sciscitanti nullam mihi morã interponendam putaui, quin statim vti res gesta esset, perscriberem, quo statim intelligeres, quàm prorsus pio sensu hæresis Ariana destitueretur, & quàm nihil nisi cauillationes captarẽt.

Tu autem vir omnium chariſſime diſpicias velim, numnám ita ſeſe res habeat. Nam ſi malis ſuis inuentionibus, quibus diabolus errorem aſſeminauit, bene confidunt, age purgent ſe prius de illis criminibus, ob quæ hæretici pronunciati ſunt, & tum denique ſi poterint, accuſent decreta contra ipſos facta. Non enim homicidæ aut adultero poſt iudicium datum locus conceditur, vt ſententiam Iudicis crimi-
netur, quòd non hac, ſed illa formula concepta ſit: Ea enim tergiuerſatio damnatum non
A liberat, ſed potius dãnati crimen ob eius proteruitatem audaciámque exaggerat. Quare & iſti quoque oſtendant ſententiam ſuam piam eſſe, de qua in iudicio conuicti ſunt, quo tempore nihil iſtiuſmodi conquerebantur. Æquũ enim eſt reos nihil aliud conari, quàm ſui purgationem, aut ſi conſcientiam habeant ſordidatam, & ſe ſentiant impiè egiſſe, ne verba damnationis culpent, alioqui duplex vitium ſimul, crimen ſcilicet impietatis, & culpam imperitiæ relaturi, ſed potius in id ſtudio incumbant, vt cognitis iis, quorum prius
B ignari fuere, impias aures ſuas lauacro veritatis, & pietatis dogmatibus abluant: ita enim in Nicæna Synodo cum Euſebio eiusque gregalibus actum eſt, quum principio in hæreſi ſua contumaces in Deum bella pugnasq; meditarentur. Nam quæ ab illis proferebantur, hæreſis impietate ſcatebant. Epiſcopi contra, qui conuenerant (erant autem illi plus minus trecenti) placide & humaniter poſtulabant, vt ſuorum dictorum rationes redderent, séque non impios eſſe demonſtrarent: illi autem vix inceperant hiſcere quum iam & improbarentur, & ipſi quo-
C que inter ſeſe depugnarent, agnitáque ſuæ hæreſeos perplexitate, muti prorſus reddebantur, ipſoque ſilentio ſuæ opinionis vitia flagitiáque prodebant. Epiſcopi igitur ſublatis Euſebianorum vocabulis iſtam formulam ſanæ fidei conceperunt, omnibúſque ſubſcribentibus ſubſcripſerunt & ipſi Euſebiani iis verbis quæ nunc culpant. Loquor autem de vocabulis ſubſtantia, & conſubſtãtialitate ap-
D probantes Dei Filium nullo modo facturam aut creaturam eſſe, ſed fœtum Verbumque ex Patris ſubſtantia. Quódque maioris admirationis eſt, Euſebius ex Cæſaria Palæſtines, quum pridie abnegaſſet, in eandem ſententiam tamen poſtridie ſubſcripſit quam etiam Eccleſiæ legendam miſit, dicens eam eſſe Eccleſiæ fidem, & patrum traditionem, omnibusque manifeſto apparuit, eum prius & temere erraſſe, & fruſtra contra veritatem pugnaſſe. Nam tametſi eum puduit ſcriptis errorem fateri, & vt potuit ſe Eccleſiæ excuſauit
E in epiſtola tamen in qua Dei Filium conſubſtantialem & ex ſubſtantia Patris exiſtere non inficiatur, clare ſe in errore fuiſſe demonſtrat, miſérque prorſus in eo fuit, quod vt ſe purgaret, coactus ſit Arianos accuſare, quòd

σκόπει δὲ καὶ σὺ ἀγαπητὲ εἰ μὴ οὕτως ἔχει· εἰ θαῤῥοῦσιν οἷς ἐφεῦρον αὐτοὶ κακοῖς, ὑπαντιάσαντες αὐτοῖς τοῦ Διαβόλου τῷ κακοφρονεῖν, ἀπολογείσθωσαν περὶ ὧν ἐγκληθέντες, ἀπεδείχθησαν αἱρετικοί. καὶ τότε λοιπὸν αἰτιάσθωσαν εἰ δοκοῦσιν, τὰ κατ' αὐτῶν ὁρισθέντα· οὐδεὶς γὰρ ἐλεγχθεὶς ὑπὸ φόνου καὶ μοιχείας μὴ τῷ δίκῃ, χώραν ἔχει τῷ ἀποφάσιν δικάσαντι καὶ αἰτιᾶσθαι, διατί μὴ οὕτως, ἀλλ' ἐκείνως ἐλάλησε; τότε
A γὰρ οὐκ ἐλαττοῖ τὸν κριθέντα· ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸ τὸ ἔγκλημα διὰ τῆς παῤῥησίας καὶ τῆς τόλμης ἐπαυξάνει· σὺ οὖν καὶ οὗτοι ἡ δεικνύτωσαν τὸ φρόνημα ἑαυτῶν δύσεβες, κατηγορηθέντες γὰρ ἠλέγχθησαν. ὑμεμψάμενοι πρότερον· καὶ δικαιόν ἐστι τοὺς αἰτιαθέντας μηδὲν ἕτερον ποιεῖν ἢ ἀπολογεῖσθαι· ἢ εἰ τὸ συνειδὸς ἔχουσι ῥυπαρὸν, καὶ σωφρονοῦσιν ἑαυτοὺς ἀπεδοκιμάτας, μὴ αἰτιάσθωσαν ἃ ἀγνοοῦσιν· ἵνα μὴ καὶ διπλοῦν κακὸν ἀπεδείας ἔγκλημα, καὶ ἀπαιδευσίας ἀ-
B πενέγκωνται μέμψιν· ἐξεταζέτωσαν δὲ μᾶλλον φιλομαθῶς· ἵν' ὑπιγνόντες ἃ πρότερον ἠγνόουν, ἀπονίψωνται τὰς ἑαυτῶν ἀσεβεῖς ἀκοὰς τῷ τῆς ἀληθείας νάματι· καὶ τῆς τῆς δυσεβείας δόγμασιν· οὕτω γὰρ καὶ ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ γέγονε τῆς περὶ εὐσεβίου· ὡς ἐφιλονείκουν ἀσεβοῦντες· καὶ διαμάχεσθαι ἐπεχείρουν· τὰ μὲν λεγόμενα παρ' αὐτῶν, ἀσεβείας ἦν μεστά· οἱ δὲ συνελθόντες ἐπίσκοποι· ἦσαν δὲ πλέον ἢ ἕλασσον τριακόσιοι, πρᾴως καὶ φιλανθρώπως ἀπῄτουν αὐτοὺς περὶ ὧν ἔλεγον δοῦναι λόγον καὶ ἀποδεῖξαι δύσεβῆ· ὡς δὲ
C καὶ μόνον φθεγγόμενοι κατεγινώσκοντο· καὶ πρὸς ἑαυτοὺς διεμάχοντο· πολλοῦ ἐρῶντες τῆς ἑαυτῶν αἱρέσεως τῷ ἀπρεπείᾳ, ἀχανεῖς μὲν ἔμενον· εὐθὺς καὶ διὰ τῆς σιωπῆς ὁμολόγουν τῷ ὀρθῇ τῇ καινοδοξίᾳ αὐτῶν αἰσχύνῃ· οἱ τοίνυν ἐπίσκοποι λοιπὸν αἰτιάσαντες τὰ παρ' αὐτῶν ὑπονοηθέντα ῥήματα, οὕτως ἐξέθεντο κατ' αὐτῶν τῷ ὑγιαίνουσαν καὶ ἐκκλησιαστικὴν πί-
D στιν· πάντων τε ὑπογραψάντων, ὑπέγραψαν καὶ οἱ περὶ Εὐσέβιον τούτοις τοῖς ῥήμασιν εἰς αἰτιῶνται νυνὶ οὗτοι· λέγω δὴ τῷ ἐκ τῆς οὐσίας· καὶ τῷ ὁμοουσίῳ· καὶ ὅτι μήτε κτίσμα ἢ ποίημα, μήτε τῶν γενητῶν ἐστιν ὁ τοῦ θεοῦ υἱός· ἀλλὰ γνήσιον καὶ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἐστὶν ὁ λόγος· καὶ τόγε παράδοξον, Εὐσέβιος ὁ ἀπὸ καισαρείας τῆς παλαιστίνης καί τοι περὶ μιᾶς ἀρνούμενος, ὅμως ὕστερον ὑπογεγράφας, ἐπέστειλε τῇ ἐκκλησίᾳ ἑαυτοῦ λέγων εἶναι τῆς ἐκ-
E κλησίας τῆς πίστιν· καὶ τῶν πατέρων τῆς παραδόσιν· πᾶσί τε φανερῶς ἔδειξεν, ὅτι πρότερον ἐσφάλλοιτο· καὶ μάτην ἐφιλονείκησε περὶ τῆς ἀληθείας· εἰ γὰρ καὶ ἠχρεώθη ποτὲ ταύτας τὰς λίξεις γράψαι· καὶ ὡς ἠθέλησεν αὐτὸς ἀπελογήσατο τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ

γε διὰ τῆς ὑπογολῆς, τὸ ὁμοούσιον καὶ τὸ ἐκ τῆς ὐσίας μὴ ἀρνησάμενος, φανερῶς τοῦτο σημᾶναι βουλεται, καὶ πόνῃ τι δεινόν· ὡς γὰρ ἀπολογούμενος κατηγόρησε λοιπὸν τῶν ἀρειανῶν.

ὅτι χρὴ

ὅπ γεγράψαντες οὐκ ἦν ὁ υἱὸς πρὶν γεννηθῇ, οὐκ ἤθελον αὐτὴν εἶναι ἀδὲ πρὸ τῆς κατὰ σάρκα γεννέσεως· καὶ τοῦτο οἶδε καὶ Ἀκάκιος· ἂν μὴ καὶ αὐτὸς φοβηθεὶς νῦν ἀρὶ τὸν καιρὸν ὑποκρίνηται καὶ ἀρνήσηται τὴν ἀλήθειαν· ὑπέταξε γοῦν ἐν τῷ τέλει τὴν ὑπογολὴν Εὐσεβίου· ἵνα ὁπὸ τῆς γνώσεως τῶν τε χρισομάχων καὶ κατὰ πρόνοιαν τὴν ἀκακίου πρὸς τοὺς ἑαυτῶν διδασκάλους ἀγνωμοσύνην· πῶς τοίνυν οὐκ ἀδικηθῶσιν οὗτοι κἂν ὑφυμούμενοι αὐτὴν λέγειν τῇ τοσαύτῃ καὶ οἰκουμενικῇ συνόδῳ; πῶς οὐ δικαίως τολμῶντες αὐτιβλέπειν τοῖς καλῶς ὀρθωθεῖσι κατὰ τῆς Ἀρειανῆς αἱρέσεως, καὶ μαρτυρουμένοις ὑπὸ τῶν αὐτὸς πρότερον ἀσεβῆν διδαξάντων; εἰ δὲ καὶ μετὰ τὴν ὑπογραφὴν μετεβάλοντο οἱ περὶ Εὐσέβιον, καὶ ὡς κύνες εἰς τὸ ἴδιον ἐξέραμα τῆς ἀσεβείας ἐπέστρεψαν, πῶς οὐχὶ καὶ μᾶλλον ἄξιοι μίσους, οἱ νῦν ἀντιλέγοντες ὅπ τὴν ἀλήθειαν τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς ἄλλοις προτίνοντες, τούτους καὶ καθηγεμόνας τῆς αἱρέσεως ἔχειν ἐθέλουσιν. ἀνθρώπους ὡς εἶπεν ἀκώλους, διψύχους καὶ ἀκαταστάτους ὄντας ἐν πάσῃς ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν· οὐ μὴ μίαν μὲν ἔχοντας γνώμην ἄλλοτε ἢ ἄλλας μεταβαλλομένους· καὶ νῦν μὲν ἐπαινοῦντας ὃ λέγουσι· μετ' ὀλίγον δὲ ψέγοντας ὅπερ εἰρήκασι· καὶ πάλιν ἐπαινοῦντας, ὅπερ πρὸ μικροῦ διέβαλλον· τοῦτο δὲ ὡς ὁ ποιμὴν ἔφηκεν, ἔκγονόν ἐστι Διαβόλου· καὶ καπήλων δὲ μᾶλλον καὶ οὐ διδασκάλων ἐστὶ γνώρισμα· ἔστι γὰρ ὡς οἱ πατέρες παραδεδώκασιν ὄντως διδασκαλία· καὶ διδασκάλων ἀληθῶς, τοῦτο τεκμήριον, τὸ τὰ αὐτὰ ἀλλήλοις ὁμολογεῖν, καὶ μὴ ἀμφισβητεῖν, μήτε πρὸς ἑαυτοὺς, μήτε πρὸς τοὺς ἑαυτῶν πατέρας· οἱ γὰρ μὴ τοῦτον διακείμενοι τὸν τρόπον, μοχθηροὶ μᾶλλον καὶ οὐκ ἀληθῶς καλοῦντο διδάσκαλοι· ἕλλιπες γοῦν οὐχ ὁμολογοῦντες τὰ αὐτὰ· ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀλλήλους ἀμφισβητοῦντες, οὐκ ἀληθῆ τὴν διδασκαλίαν ἔχουσιν· οἱ δὲ ἅγιοι καὶ τῷ ὄντι τῆς ἀληθείας κήρυκες, ἀλλήλοις τε συμφωνοῦσι· καὶ οὐ διαφέρονται πρὸς ἑαυτούς· εἰ γὰρ καὶ διαφόροις χρόνοις γεγόνασιν, ἀλλ' εἰς τὸν αὐτὸν ἀλλήλοις ὁρμῶσιν· ἑνὸς ὄντες τοῦ θεοῦ προφῆται· καὶ τὴν αὐτὴν συμφώνως διαγγελίζομενοι λόγον· ἃ γοῦν μωσῆς ἐδίδασκε, ταῦθ' Ἀβραὰμ ἐφύλαττεν· ἃ δὲ Ἀβραὰμ ἐφύλαττε, ταῦτα νῶε· καὶ ἐνὼχ ἐγίνωσκον· διακρίνοντες καθαρὰ καὶ ἀκάθαρτα· καὶ εὐάρεστοι γινόμενοι τῷ θεῷ· καὶ γὰρ καὶ ἄβελ οὕτως ἐμαρτύρησεν· ὑπισχνεῖται ταῦτα ἅπερ οὖν μαθὼν ἀπὸ τοῦ ἀδαμ, τοῦ καὶ αὐτὸς μαθόντος ἀπὸ κυρίου· ὃς καὶ ὑπὸ συντελείᾳ τῶν αἰώνων ἐλθὼν εἰς ἀθέτησιν τῆς ἁμαρτίας, ἔλεγε· οὐκ ἐντολὴν καινὴν δίδωμι ὑμῖν· ἀλλ' ἐντολὴν παλαιὰν ἣν ἠκούσατε ἀπ' ἀρχῆς· διατοῦτο καὶ ὁ πρὸς αὐτὸν μαθὼν μακάριος ἀπόστολος παῦλος· τὰ μὲν ὁπλισπαστικὰ διατυπῶν, ἀδὲ διακόνους ἠθέλησεν εἶναι διλόγους· μήτοιγε ὑπισχνουμένους ἢ γαλάταις ὑπισχνεῖσθαι, ἐπιφλύαρε καθ' ὅλου λέγων· εἴπις ὑμᾶς διαγγελίζεται παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω.

quòd illi ſcriptum reliquiſſent, non fuiſſe Filium, antequam gigneretur, indéque ratiocinari vellent, eum ne ante carnis quidem natiuitatem extitiſſe. Et hoc ipſum ſcit Acatius, niſi & ille quoq; nunc metu temporum id diſſimulandum putet, veritatémque inficiari velit. Certe & is in fine ſubiunxit epiſtolam Euſebij, vnde eos & Chriſti perduelles videas, & in primis Acatij aduerſus præceptores ſuos ſtoliditatem deprehendas. Qui igitur fieri poteſt, vt non ſcelerati habendi ſint, ſi tanto, & tam œcumenico concilio vel cõtradicere cogitẽt? aut non pro legirupis exiſtimandi, ſi malignis oculis non vereantur à decretis illis rite contra Arianicam hæreſim factis obtrectare? quibus illorum antea in hac impietate magiſtri ſua manu ſubſcripſerunt, licet poſtmodũ Euſebiani mutato animo, tanquam canes ad vomitum regreſſi ſint: vel potius quomodo non odio digni ſunt, qui nunc tandẽ contradicunt eosque quos prodiderunt, duces ſuæ hæreſeos habere volunt: homines nimirum tales quales Diuus Iacobus duplices corde, & inſtabiles in omnibus ſuis viis appellat, nunquam vnam eandemque ſententiam, ſed aliâs aliam fouentes, dictáque ſua nunc laude, nunc vituperio proſequuntur, vt quod iam probarint eueſtigio damnent. Hi ſunt vt Paſtor dixit, Progenies diaboli, quique ſpecimen potius cauponũ, quàm magiſtrorum præ ſe ferant. Eſt enim ibi vt patres tradiderunt, veræ diſciplinæ & magiſterii argumentum, vbi eadem confitentur, nec à ſe inuicem, nec à maioribus diſſentiunt. Qui igitur hoc animo non ſunt, mali potius quam veri præceptores appellari debent. Certe Ethnici, quum nec eadem profiteantur, ſed inter ſe diſcrepent, veram diſciplinam non habent. Sancti contra, ſynceræ ſunt veritatis præcones, eò quod inter ſe ſententiis conueniunt, & nullo diſſidio laborant. Qui tametſi diuerſis temporibus vixerint, æque tamen ſimul eodem tendunt, vt vniús Dei Prophetæ & eiuſdem ſermonis interpretes. Quæ enim Moſes docuit, eadem ab Abrahamo obſeruata ſunt, quæ porro Abraham obſeruauit, eadem Noe & Enoch agnouerunt, diſtinguentes munda & immunda, & gratioſi apud Deum fuerunt. Abel quoque huius rei teſtis habendus eſt, qui ea quæ ab Adam perceperat, Deo obtulit. Adam autem magiſterio Dei inſtructus fuit. Idem igitur Deus, quum ſub conſummatione ſeculorum veniſſet ad reprobationem peccati, dixit: *Non præceptum nouum dedi vobis, ſed præceptum vetus, quod audiſtis ab initio*, ideoque qui eo ipſo magiſtro vſus eſt, Apoſtolus Paulus in præſcribenda Eccleſiaſticæ vitæ forma, ne Diaconos quidem voluit bilingues, nedum Epiſcopos eſſe voluit, & Galatas obiurgans, in vniuerſum ſimul omnia complexus eſt, his verbis: *Si quis vobis Euangelizauerit præter hoc quod accepiſtis, anathema ſit, quemad-*

quẽadmodum prædixi, & rursum dico, imò si Angelus vobis è cælo Euangelizauerit præter id, quod accepistis, anathema sit. Quum igitur Apostolus ita dicat, aut isti Eusebium cũ suis sibi non constantem, alia diuersãq; ab iis, quæ suspicione approbat, dicentem, pro anathemate habeant, aut si putant cũ recte subscripsisse, ne obmurmurent tanto consilio. Quod si neq; hoc, neq; illud faciant, certũ est eos omni vẽto, & fluctu circũferri, neque suis, sed alienis sententiis duci. Quapropter qui tales sint, in suis istis caussificationibus, indigni sunt, quibus fides habeatur. Desinant igitur ea culpare, quæ non intelligũt, aut potius quę distinguere nequeunt. Nã prorsus φ malum est, bonum, quódq; bonum est, malum esse pronunciant, & quod amarum est, dulce, & quod dulce est, amarum esse dictitant. Certe quæ reprobata sunt, & pro malis dãnata, obtinere volunt, quæ autẽ recte definita sunt, calũniãtur. Oportuit igitur nos, neq; vllam omnino defensionem istarum rerum instituere, aut ad vanas illorũ cauillationes respõdere neque illos contẽtiosius agere, sed approbare ea, quibus duces suæ hæreseos subscripserũt, quũ non ignari sint reuocationem subscriptionis malitiosam, suspectamque videri. Nam quod subscripserũt, quum illis liceret, saltem aliquid pro defensione dicere, id reuera, quàm impia sit eorum hæresis, declarat, siquidẽ subscriptionem non subiissent, nisi eam hæresim damnassent, nec antea damnauerunt, quàm omnis rationis inopes præ pudore defecissent, quapropter ex reuocatione subscriptionis, nihil nisi pertinaciã impietatis defendẽdę colligas. Quãobrem vti dixi, oportebat illos quiescere, verum quandoquidem tam vehementer audaces sunt, & fortasse arbitrantur se magis quàm illi hanc diabolicam impietatem propugnare posse: age tametsi superiori Epistola ad te scripta, cumulatiore eos refutatione aggressus sim, nunc tamen denuo istos, quemadmodum antea & illos, in singulis ipsorum verbis profligemus. Liquebit enim æque nunc vt antea, eorũ hæresim non sanam, sed dæmoniacam esse. Aiunt igitur isti, vt etiam illi placebat, magna cũ temeritate, non semper filius quoniam non erat filius priusquam existeret, quin ex nõ entibus, & ipse quoque extitit, quapropter Deus non semper fuit filio suo pater, sed tum demũ pater factus est, vbi filius esse incepisset, & creatus esset: ab illo enim tempore Deus Pater nominatus est. Creatura siquidẽ & factura est Verbum, externum, dissimiléque Patri, quantum ad ipsius substantiam pertinet. Neque enim Verbũ naturalis & verus filius Patris, neq; sola & vera Sapientia Patris est, sed res condita, & vnum ex numero creaturarum, quique abusiue nuncupatur Verbum & Sapientia: eadem enim ratione in Deo fuit, qua cætera omnia, ac proinde verus filius haberi non debet. Mihi autem ante omnia libet ex istis scisciari, quidnam

καθὼς προείρηκα, καὶ πάλιν λέγω· ἀλλὰ κἂν ἡμεῖς ἢ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίσηται ὑμᾶς παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω· τὰ πάντως ἀποστόλου πῶς λέγοντος, ἢ καὶ ἐπὶ τοὺς θεοῦ εὐσεβοῦς μεταβαλλομένους καὶ λέγοντας ἕτερα παρ' ἃ παρέλαβον ἀνάθεμα πεποίηκεν, ἢ οἱ γινώσκουσιν αὐτοὺς καλῶς ὑπογεγράφασιν, μὴ ζηλούτωσαν κατὰ τῆς τηλικαύτης συνόδου. εἰ δὲ μήτε τοῦτο μήτε ἐκεῖνο πείθουσι, δῆλοί εἰσι καὶ αὐτοὶ πάντι ἀνέμῳ καὶ κλύδωνι φερόμενοι, καὶ μὴ τῆς ἰδίας, ἀλλ' ἀλλοτρίαις ἐλκόμενοι γνώμαις· τοιοῦτοι δὲ ὄντες, οὐδενὸς πιστοὺς προβαλλόμενοι προφάσεις ἀξιόπιστοί εἰσιν· ἀλλὰ καὶ παυσάσθωσαν αἰτιώμενοι ἃ μὴ γινώσκουσι· πάχα δὲ οὐδὲ διακρίνειν εἰδότες, ἀνωλοῦς τὸ μὲν πονηρὸν, λέγουσι καλόν· τὸ δὲ καλὸν, πονηρόν· καὶ νομίζουσι τὸ μὲν πικρὸν, εἶναι γλυκύ· τὸ δὲ γλυκὺ, πικρόν· ἀμέλει τὰ μὲν κριθέντα κακὰ καὶ ἀποδοκιμασθέντα, κρατεῖν ἐθέλουσι· τὰ δὲ καλῶς ὁρισθέντα, βιάζονται διαβάλλειν· ἔδει οὖν μήθ' ἡμᾶς ἔτι περὶ τούτων λόγον ποιεῖσθαι, καὶ τοὺς ματαίους αὐτῶν φάσεις ἀποκρίνεσθαι, μήτ' ἐκείνους ἔτι φιλονεικεῖν· ἀλλὰ σωπᾶσθαι οἷς ὑπέγραψαν οἱ ἡγεμόνες τῆς αἱρέσεως αὐτῶν· εἰδότας ὡς ἡ μὲν μὴ πᾶσα μεταβολὴ τῶν περὶ θεοῦ εὐσέβιον, ὑποπτός ἐστι καὶ κακοήθης· τὸ δὲ ὑπογεγράφθαι μετὰ τὸ δυνηθῆναι καὶ τὸ βραχύτατον ἀπολογήσασθαι, τοῦτο δείκνυσιν ἀληθῶς ἀπεθῆ τῷ ἀρειανῷ αἵρεσιν· καὶ γὰρ πρότερον ὑπέγραψαν, εἰ μὴ κατέγνωσαν αὐτῆς· καὶ οὐ πρότερον κατέγνωσαν, εἰ μὴ πανταχόθεν ἀπορήσαντες ἠχρεώθησαν· ὥστε τὸ μεταβάλλεσθαι, τῆς εἰς ἀσέβειαν φιλονεικίας ἔλεγχός ἐστι· διὸ ἔδει μὲν καθάπερ ἤρξαντο, καὶ παύεσθαι ἠρεμεῖν· ἐπειδὴ δὲ δεινοὶ πρὸς αἰσχροκερδίαν εἰσὶ, καὶ νομίζουσιν ἴσως αὐτοὶ μᾶλλον ἐκείνων δυνήσεσθαι πρὸς τὴν διαβολικὴν ταύτης ἀπάτην. εἰ γὰρ φθάσας διὰ τῆς πρώτης ἐπιστολῆς τῆς πρὸς σὲ γραφείσης πλατυτέρῳ τῷ κατ' αὐτῶν ἐλέγχῳ κεχρημένος, ὅμως φέρε καὶ νῦν τούτους ὥσπερ ἐκείνους· καθ' ἕκαστον τῶν ὑπ' αὐτῶν λεγομένων ἐξετάσωμεν· δειχθήσεται γὰρ οὐδὲν ἧττον καὶ νῦν οὐχ ὑγιὴς, ἀλλά τις δαιμονιώδης αὐτῶν ἡ αἵρεσις· φασὶ πάντως ὥσπερ κἀκείνοις ἐδόκει καὶ παλαμῆσαι λέγειν· οὐκ ἀεὶ πατήρ· οὐκ ἀεὶ υἱός· οὐκ ἦν γὰρ ὁ υἱὸς πρὶν γεννηθῇ· ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων γέγονε καὶ αὐτός· διὸ καὶ οὐκ ἀεὶ πατὴρ γέγονεν ὁ θεὸς τοῦ υἱοῦ. ἀλλ' ὅτε γέγονε καὶ ἐκτίσθη ὁ υἱὸς, τότε καὶ ὁ θεὸς ἐκλήθη πατὴρ αὐτοῦ· κτίσμα γάρ ἐστι καὶ ποίημα ὁ λόγος. καὶ ξένος καὶ ἀνόμοιος κατ' οὐσίαν τοῦ πατρός ἐστιν· οὔτε δὲ φύσει καὶ ἀληθινὸς λόγος τοῦ πατρός ἐστιν ὁ υἱός· οὔτε ἡ μόνη καὶ ἀληθινὴ σοφία αὐτοῦ ἐστιν· ἀλλὰ κτίσμα καὶ εἷς τῶν ποιημάτων ὢν, καταχρηστικῶς λέγεται λόγος καὶ σοφία· λέγω γὰρ τῷ ὅτι ἐν τῷ θεῷ γέγονε καὶ αὐτός· ὡς-

ὡς καὶ τὰ πάντα. διὸ οὐδὲ ἀληθινός ἐστιν ὁ υἱός. ἐγὼ δὲ τοῦτ' πρῶτον καὶ πάντας ἐρωτῆσαι βούλομαι·

τί ἐστιν

τί ἐστιν ὅλως υἱός ; καὶ τίν᾽ ἐστὶ τὸ ὄνομα τοῦτ᾽ σημαντικόν ; ἵν᾽ οὕτως αὐτοῖ τὰ λεγόμενα παρ᾽ αὐτῶν κἂν οὕτως νοῆσαι δυνηθῶσιν · ἡ μὲν γὰρ θεία γραφὴ, διαλεῖπω τὰλλ᾽ ἐκ τοῦ ὀνόματ᾽ τὸ τοῦ Μωϋσέως ἡμῖν σημαίνει μίαν μὲν, περὶ ὧν μωϋσῆς ἐν τῷ νόμῳ φησὶν · ἐὰν εἰσακούσητε τῆς φωνῆς κυρίου τοῦ θεοῦ ὑμῶν φυλάσσειν πάσας τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ · ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαί σοι σήμερον ποιεῖν τὸ καλὸν καὶ ἀρεστὸν ἐνώπιον κυρίου τοῦ θεοῦ σου, υἱοὶ ἐστε κυρίου τοῦ θεοῦ ἡμῶν. καθὼς καὶ ἐν τῷ A
εὐαγγελίῳ φησὶν ὁ ἰωαννης · ὅσοι δ᾽ ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι · ἑτέραν δὲ Μαρκίωνα, καθ᾽ ὃν ἰσραὴλ & ἀβραάμ ἐστιν υἱός, καὶ ὁ ἰακὼβ & ἰσαάκ, καὶ οἱ πατριάρχαι τοῦ ἰακώβ. αὐτοὶ δὲ κατὰ ποίαν ἄρα τούτων εἶναι νομίσαντες τὸν τοῦ θεοῦ υἱόν · τοιαῦτα περὶ αὐτοῦ μυθολογοῦσιν · εἰς γὰρ τὴν αὐτὴν ἀσέβειαν εὖ οἶδ᾽ ὅτι συνδραμοῦνται τοῖς περὶ Εὐσέβιον · εἰ μὲν οὖν κατὰ τὴν πρώτην · οἷοί εἰσι καὶ οἱ ἐκ βελτιώσεως τρόπων ἐπικτώμενοι τὴν τοῦ ὀνόματ᾽ χάριν · καὶ B
λαμβάνουσι ἐξουσίαν ἵνα υἱοὶ θεοῦ γένωνται · τοῦτο γὰρ ἔλεγον κἀκεῖνοι μηδὲν διαφέρειν ἡμῶν δόξειεν · οὐδὲ μνησθῆς ἂν εἴη · ἐξ ἀρετῆς καὶ αὐτὸς ἐσχηκὼς τὴν τοῦ υἱὸς προσηγορίαν · κἂν γὰρ ὡς φασὶ, προγνωσθεὶς ἔσεσθαι τοιοῦτ᾽, προλαμβάνῃ καὶ ἅμα τῷ γένεσθαι δέχηται, τὸ, τὸ ὄνομα καὶ τὴν τοῦ ὀνόματ᾽ δόξαν, ἀλλ᾽ οὐδὲν διοίσει τῶν μετὰ τὰς πράξεις λαμβανόντων τὸ ὄνομα · ἕως ἔτι καὶ αὐτὸς υἱὸς εἶναι μεμαρτύρηται · καὶ γὰρ ἀδὰμ προλαμβάνων τὴν χάριν · καὶ C
ἅμα τῷ γένεσθαι πρὸς ἐν τῷ παραδείσῳ, οὐδὲν διέλειπεν οὔτε τοῦ ἐνὼχ ὃς μετὰ χρόνον τῆς γενέσεως & ἀρεσθῆσας μετῆλθε, οὔτε τοῦ ἀποστόλου & αὐτὸς μετὰ τὰς πράξεις ἁρπαγέντ᾽ εἰς τὸν παράδεισον · ἀλλ᾽ οὐδὲ τοῦ τότε ληστοῦ · ὃς μετὰ τὴν ὁμολογίαν, ἐπαγγελίαν ἔλαβεν ἀφὶς εἰς τὸν παράδεισον ἔσεσθαι. ἀλλ᾽ ἐν τούτοις διωκόμενοι, λέξουσιν ἴσως ὁ πολλάκις λέγοντες ἠρωτήσαμεν · ἕτως νομίζομεν τὸν υἱὸν πλέον ἔχειν παρὰ τὰ ἄλλα. καὶ μετοῦτο μονογενῆ λέγεσθαι, ὅτι μόν᾽ D
μὲν αὐτὸς ὑπὸ μόνου τοῦ θεοῦ γέγονε · τὰ δ᾽ ἄλλα πάντα, παρὰ τοῦ θεοῦ διὰ τοῦ υἱοῦ ἐπλάσθη. τίς ἄρα τοιοῦτον ὑμῖν τὸν μωρὸν καὶ καινὸν ἐπήνεσεν ἐπέβαλεν · ἵνα εἴπητε · τὸν μὲν υἱὸν μόνον μόν᾽ ὁ πατὴρ αὐτούργησε · τὰ δ᾽ ἄλλα πάντα διὰ τοῦ υἱοῦ γέγονεν, ὡς δι᾽ ὑπουργοῦ · ἃ μὲν γὰρ διὰ τὸ κάμνειν ἠρκέσθη μόνον αὐτουργῆσαι τὸν υἱὸν ὁ θεός · τὰ δ᾽ ἄλλα οὐκέτι, ἀσθενὲς τοιαῦτα περὶ τοῦ θεοῦ λογίζεσθαι · μᾶλλον τοὺς ἀκούοντας ἡσυχῇ λέγοντ᾽ E
θεὸς αἰώνι᾽, θεὸς ὁ κατασκευάσας τὰ ἄκρα τῆς γῆς, οὐ πεινάσει, οὐδὲ ἔστιν ἐξεύρεσις τῆς φρονήσεως αὐτοῦ · καὶ γὰρ μᾶλλον αὐτὸς τοῖς πτωσὶ δίδωσιν ἰσχύν · καὶ διὰ τὸ λόγου αὐτοῦ τὰς κάμνουσας ἀναπαύει · εἰ δὲ ὡς ταπεινὸν ἀπηξίωσεν αὐτὸς τὰ μὲν τὸν υἱὸν αὐτουργῆσαι, καὶ τοῦτο μὲν ἀσεβές. οὐκ ἔστι γὰρ τύφος ἐν τῷ θεῷ · ὃς γε μετὰ τοῦ ἰακὼβ εἰς αἴγυπτον κατέρχεται · καὶ διὰ μὲν τὸν ἀβραὰμ

quidnam sit filius & cuius rei significationem id nomen afferat, vt saltem vel ita suamet dicta intelligant. Nam sacræ scripturæ duplicem eo nomine significationem innuunt: vnam quidem cuius mentionem Moses in lege facit, *Si audieritis vocem Domini Dei vestri, vt seruetis præcepta eius, quæcunq; ego hodie mando vobis, vt faciatis quod bonum est, & acceptum coram eo, filii eritis Domini Dei.* Quemadmodum & in Euangelio Ioannes dixit, *Quotquot illum receperunt, dedit illis potestatem filios Dei fieri.* Altera significatio est, qua Isaac Abrahæ filius, & Iacob Isaaci, ac deinceps Patriarchæ Iacobi filij appellantur. Ipsi autem ad quam (quæso) filij significationem alludentes talia de Filio Dei garriunt? Decurrent (satis scio) ad eandem cum Eusebio impietatem. Nam eum filium esse volunt secundum priorem significationem vocabuli, quales illi qui ex melioratione profectúmq; morum adipiscuntur huius nominis gratiam, eáque accepta, potestatem obtinet, vt Filij Dei efficiantur, id enim illi dixere. Quod si ita est nihil diuersum à nobis habuerit Christus, etiam si vnigenitus sit, quum ita quoque nomen filij prærogatiua virtutis obtineat. Nam tametsi (vt aiunt) eò quod præcognitum prædestinatúmque fuerit, eum talem euasurum, anticipauerit statim cum exortu suo nomen filii, eiusque gloriam occupant, nihil tamen ab illis differet, qui post virtutis profectum eandem appellationem consecuti sunt, quoadusq; censebitur eodem modo, quo illi hoc nomen accepisse. Siquidem & Adam anticipans gratiam, & statim vbi natus esset, in paradiso collocatus, nihil quicquã differentiæ habuit ab Enoch, qui post tẽpora natiuitatis suæ quum Deo placuisset, in paradisum translatus est, neq; item quicquam diuersum ab Apostolo, qui post facta sua raptus est in paradisum, imo ne à latrone quidem, cui ob confessionem promissum est, ipsum statim in paradiso futurum. Sed hic conuicti & refutati fortassis dicent, quod iam sæpe per summam impudentiam dixerunt, se ad istum modũ putare, filium prærogatiuam præ aliis habere, vnigenitúmq; appellari, eò quòd vnus ille à solo deo conditus sit: cætera vero omnia à deo per ipsum creata sint. Quis (quæso) vestris animis nouam istam & stultam cogitationem subiecit, vt affirmetis Patrem suamet opera filium solũ duntaxat condidisse, cætera autem non item? Impium est talia de Deo cogitare, maxime si audiant Esaiam ita loquentem: *Deus æternus, Deus qui construxit summa terrarum, non esuriet, nec delassabitur, neque est inuestigabilis prudentia eius, quin potius ipse esurientibus robur largitur, & per Verbum suum fatigatos refocillat.* Quòd si, postquam filium condidit, cætera vt indigna quæ sua opera creentur, cõtemnit, etiam illa vestra opinio impietate non caret. Nõ enim est fastus in Deo, qui cum Iacob in Ægyptum descendit, & propter Abrahamum castigat

διορθοῦται

castigat Abimeleh, idque in gratiam Saræ: cum Mose vero, quamuis homine, ore ad os loquitur. Et in montem Sinai descendit, & populo latenter sua gratia contra Amalechũ auxilium præstat. Ergo & illi mentiuntur, qui dicunt, Ipse nos fecit, & non ipsi nos. Ipse est qui per Verbum suum omnia & magna & parua facit, neque hac parte res creatæ distinguẽdæ sunt, vt dicas has esse creaturas Patris, illas filij: quum omnia sint vnius Dei Verbo suo, quasi manu propria vtentis & in eo omnia facientis. Et hoc ita esse ipse Deus declarauit, dicens: *Manus mea fecit hæc omnia*, & Paulus hoc ipsum quod didicerat, edocuit, quum inquit, *Vnus Deus, ex quo omnia*. Et *vnus Dominus Iesus Christus, per quem omnia*. Ipse certe vt semper ita, & nũc quoq; imperat soli, & exoritur: nubi b. præcipit, & aliquam partẽ terrarum irrigant, vbinon irrigãt, ibi fit exsiccatio: & terrã iubet fructus profere, & Hieremiã in vtero format. Quòd si ista ipsemet facit, non est ambiguum, eum neà principio quidẽ dedignatum fuisse, omnia per Verbum suum cõstituere, nam & istæ quoque partes sunt vniuersitatis. Sin autem ideo filius Dei duntaxat creatus est, quia cætera indomitam vim manus Dei in fingendo perferre nequiuerant, vt ea à filio, quasi succenturiato subministróque crearentur: id enim Asterius Sacrificator idolorum scripsit, & Arius transscriptum suis tradidit, quam sententiolam deinde cæteri quasi calamum confractum vsurpant, non agnoscentes stulti, quàm ea sit friuola, & nullius momenti: Si enim impossibile erat, vt res creandæ manum Dei ingeniti perferrent, filiusque eius pro opinione eorum creatura est: quomodo ille tandem solus potuit vim diuinæ manus, dum ipse crearetur, perferre: Iam si vt creaturæ existerent, opus fuit mediatore, & creatura quoque est filius, secundum eorum sententiam, oportuit etiam ante ipsum filium, mediatorem aliquem interceſisse, vt filius in rerum naturam venire posset. Huic rursum mediatori vtpote creaturæ, alius mediator adhibendus fuit, vt & ipse quoque procrearetur, quòd si huic etiam mediatorem adhibeas, necessum erit, vt etiam illi mediatorem excogites, adeo vt mediatorum series in infinitum abeat. Atque ita dum semper requiritur mediator, non poterit rerum natura in essentiam produci, eò quòd nulla creaturarum, vt vos dicitis, indomitam ingeniti Dei manum perferre queat. Sed hic intelligentes, quàm hoc absurdum sit, illud nouum initium sermonis desumitis filium tametsi creaturam, idoneum tamen fuisse, qui ab ingenito crearetur. Verum hoc si concedas, necessario sequitur omnes creaturas ab ipsomet ingenito condi potuisse, quum & ipse Filius pro vestra opinione æque res creata sit, ac cæteræ creaturæ, ac proinde vana ac frustratoria est Verbi generatio, secundum impiam & stolidam vestrã sententiam, quũ Deus sufficiat per se ad omnia creanda, omnesque creaturæ indomitã omnipotentis Dei manũ perferre valeãt.

Verum

διορθοῦται τὸν ἀβιμέλεχ, χάριν τῆς σάρρας· τῷ δὲ μωϋσῆ αὐθρώπῳ ὄντι, στόμα κατὰ στόμα λαλεῖ· καὶ εἰς μὲν τὸ σινᾶ ὄρος κατέρχεται· τῷ δὲ λαῷ πανοπλίαν πολεμικὴν κρυφαίαν χάριν τὴν ἀμαλήκ. ψεύδεσθε δὲ ὅμως καὶ τοῦτο λέγοντες. αὐτὸς γὰρ ἐποίησεν ἡμᾶς καὶ οὐχ ἡμεῖς· αὐτός ἐστιν, ὁ διὰ τοῦ λόγου αὐτοῦ τὰ πάντα πάντη μικρὰ καὶ τὰ μεγάλα ποιήσας. καὶ οὐκ ἔστι διελεῖν τὴν κτίσιν· ὥστε εἰπεῖν, τοῦτο μὲν τοῦ πατρός· τοῦτο δὲ τοῦ υἱοῦ· ἀλλ' ἑνός ἐστι θεοῦ· ὡς χειρὶ χρωμένου τῷ ἰδίῳ λόγῳ καὶ ἐν αὐτῷ ποιοῦντος τὰ πάντα· καὶ τοῦτ' αὐτὸς μὲν ὁ θεὸς δεικνὺς ἔλεγεν· ἡ χείρ μου ἐποίησε ταῦτα πάντα· ὁ δὲ παῦλος τοῦτο μαθὼν, ἐδίδαξεν· εἷς θεὸς ἐξ οὗ τὰ πάντα· καὶ εἷς κύριος ἰησοῦς χριστὸς δι' οὗ τὰ πάντα· αὐτὸς γοῦν ἀεὶ καὶ νῦν λέγει τῷ μὲν ἡλίῳ καὶ σελήνῃ· πᾶσι δὲ νεφέλαις ἐπίλεται, καὶ βρέχει ὅπου μέλλει· ἐφ' ᾧ δὲ οὐ βρέχει, ξηραίνεται· καὶ τῷ μὲν γῇ κελεύει τοὺς καρποὺς ἀποδιδόναι· τὸν δὲ ἱερεμίαν, ἐν τῇ κοιλίᾳ πλάττει· ἐν ᾗ πᾶσιν αὐτὸς ποιεῖ, οὐκ ἔστιν ἀμφίβολον ὅτι καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν οὐκ ἀπεξιωσεν αὐτὸς τὰ πάντα διὰ τοῦ λόγου ποιῆσαι· μέρη γὰρ τῶν ὅλων ἐστὶ ταῦτα· εἰ δὲ ὅτι μὴ ἐδυνατο τὰ λοιπὰ κτίσματα τῆς ἀκεράτου χειρὸς τοῦ ἀγεννήτου τὴν ἐργασίαν βαστάξαι, μόνος ὁ υἱὸς ὑπὸ μόνου τοῦ θεοῦ γέγονε, τὰ δ' ἄλλα ὡς διὰ ὑπουργοῦ καὶ βοηθοῦ τοῦ υἱοῦ γέγονε· καὶ τοῦτο γὰρ ἀσέβημα ὁ ἰούδας ἔγραψεν· ὁ δὲ ἄρειος μεταγράψας, ἔδωκε τοῖς ἰδίοις· καὶ λοιπὸν ὡς καλαμῳ πεθραυσμένῳ χρῶνται τῷ ῥήματι τούτῳ, ἀγνοοῦντες τὸ ἐν αὐτῷ σαθρὸν οἱ ἄφρονες· εἰ γὰρ ἀδυνατεν ἦν τὰ γενητὰ βαστάξαι τὴν χεῖρα τοῦ θεοῦ· ἔστι δὲ καθ' ὑμᾶς ὁ υἱὸς εἷς τῶν γενητῶν, πῶς αὐτὸς ἠδυνήθη γενέσθαι πρὸ μόνου τοῦ θεοῦ· καὶ εἰ ἵνα τὰ γενητὰ γένηται μεσίτου γέγονε χρεία· γενητὸς δὲ καθ' ὑμᾶς ἐστιν ὁ υἱός, ἔδει καὶ πρὸ αὐτοῦ μέσον τινὰ εἶναι ἵνα γένηται· πρὸ δὲ μεσίτου πάλιν καὶ αὐτὸ κτίσμα τυγχάνοντος, ἄρχειν ἐπὶ καὶ ἐδέετο μεσίτου ἑτέρου πρὸς τὴν ἰδίαν σύστασιν· κἂν τις ἄλλον ἐπινοήσῃ, προεπινοήσει τὸν ἐκείνου μεσίτην· ὥστε καὶ εἰς ἄπειρον ἐκπεσεῖν· οὕτω δὲ ἀεὶ τοῦ μεσίτου ζητουμένου· οὐδὲ ἡ κτίσις συστῆναι δυνήσεται· διὰ τὸ μὴ δυνασθαι ὡς λέγειν μηδένα τῶν γενητῶν βαστάξαι τὴν ἄκρατον χεῖρα τοῦ ἀγεννήτου· εἰ δὲ τὸ ἄτοπον τοῦτο συνορῶντες· ἄρχεσθε λέγειν ὅτι ὁ υἱὸς κτίσμα ὢν, ἀκαιρος γέγονεν, ὥστε ὑπὸ τοῦ ἀγεννήτου γενέσθαι, ἐξ ἀνάγκης καὶ τὰ ἄλλα πάντα γενητὰ ὄντα, δυνατὰ ἦν διὰ τοῦ ἀγεννήτου αὐτουργηθῆναι· κτίσμα γὰρ καθ' ὑμᾶς κἀκεῖνο ὥσπερ οὖν καὶ τοῦτο πάντα ἐστὶ· καὶ πρεπὴ λοιπὸν τοῦ λόγου ἡ γένεσις κατὰ τὴν ἀπόφασιν ὑμῶν ὑπόνοιαν· αὐτάρκης ὄντος τοῦ θεοῦ τὰ πάντα αὐτουργεῖν· πάντων γὰρ τῶν γενητῶν δυναμένων, τὴν ἄκρατον χεῖρα βαστάξαι τοῦ θεοῦ·

αὐόητα

ἀνοήτῳ δὴ οὔσης αὐτῶν τῆς τοιαύτης φρενοβλαβείας, ἰδωμεν εἰ μὴ καὶ τὸ λεγόμενον τοῦτο τῶν ἀπεδῶν τὸ σόφισμα, πολὺ τῶν ἄλλων αὐτῶν ἀλογώτερον ἀναφανείη· ἀδὰμ μὲν γὰρ ὑπὸ μόνου τοῦ θεοῦ διὰ τοῦ λόγου γέγονεν· ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ πάλιν τὸ ἀδὰμ πολὺ πῶν τῶν ἄντων ἀνθρώπων ἔχειν· ἢ διαφέρειν τῶν μετ' αὐτὸν ἄντις φήσειεν· εἰ μὲν γὰρ αὐτὸς ὑπὸ μόνου τοῦ θεοῦ πεποίηται καὶ πέπλασται· ἡμεῖς δὲ πάντες οὐκ τοῦ ἀδὰμ γεγόνεμεν· καὶ κατὰ διαδοχὴν τοῦ γένους σωιζόμεθα· ἕως μόνον καὶ αὐτὸς οὐκ γῆς ἐπλάσθη· καὶ μὴ ὢν πρότερον, ὕστερον γέγονεν· εἰ δὲ καὶ πλέον τις τῷ πρωτοπλάστῳ δοίη διὰ τὸ κατηξιῶσθαι τῆς τοῦ θεοῦ χειρὸς αὐτὸν, ἀλλ' ἐν ὑμῖν καὶ μὴ τῇ φύσει τὸ πλέον εἰς αὐτὸν ὁ τοιοῦτος λογιζέσθω· οὐκ γῆς γὰρ γέγονεν ὥσπερ καὶ πάντες· καὶ ἡ χεὶρ δὲ ἡ πλάσασα τὸν τὸν ἀδὰμ, καὶ αὐτὴ καινὸν καὶ ἀεὶ τοὺς μετ' ἐκεῖνον πάλιν πλάττει καὶ διαπλάσσει· καὶ τοῦτο ὁ θεὸς αὐτὸς τῷ μὲν ἱερεμίᾳ ὡς πρόσθεν εἶπον φησίν· πρὸ τοῦ με πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ ἐπίσταμαί σε· πρὸ δὲ τῶν πάντων ἔλεγεν, ἡ χεὶρ μου ἐποίησε τὰ πάντα· καὶ πάλιν διὰ ἡσαΐου φησίν· οὕτως λέγει κύριος ὁ λυτρούμενός σε καὶ πλάσας σε ἐν κοιλίᾳ· ἐγὼ κύριος ὁ ποιῶν πάντα, ἐξέτεινα τὸν οὐρανὸν μόνος, καὶ ἐστερέωσα τὴν γῆν· ὁ δὲ δαβὶδ τοῦτο γινώσκων, ἔψαλλεν· αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με καὶ ἔπλασάν με· καὶ ὁ ἐν τῷ ἡσαΐᾳ λέγων· οὕτως λέγει κύριος ὁ πλάστας με ἐκ κοιλίας δοῦλον ἑαυτῷ, τοῦτο σημαίνει· οὐκ οὖν κατὰ τὴν φύσιν ἓν ἡμῶν διαφέρει καὶ προάγῃ τῷ χρόνῳ, ἕως καὶ τῇ αὐτῇ χρείᾳ σωιζόμεθα καὶ καλούμεθα πάντες· εἰ τοίνυν ὅτως ὠφέλησαν καὶ πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ φρονεῖ πόσῳ μᾶλλον καὶ αὐτὸς ὑπέρ ἡμῶν γέγονεν, ἓν καθ' ὑμᾶς τῶν ἄλλων κατὰ τὴν φύσιν διοίσει, ἕως καὶ αὐτὸς οὐκ ἦν καὶ γέγονε· καὶ ἐξ ἀρετῆς καὶ αὐτῷ συνεκτήθη τὸ ὄνομα τοῦ πατρός· εἷς γὰρ ἐστι καὶ αὐτὸς ἀφ' ὧν λέγεται, πρὸ ὧν ἐν ψαλμοῖς τὸ πνεῦμα φησίν· αὐτὸς εἶπε καὶ ἐγενήθησαν· αὐτὸς ἐνετείλατο καὶ ἐκτίσθησαν· τίς τοίνυν ἐστὶν ᾧ ὁ θεὸς ἐνετείλατο ἵνα καὶ ὅτου κληθῇ εἶναι γὰρ δεῖ λόγον ᾧ ἐντέλλεται ὁ θεὸς· καὶ ἐν ᾧ τὰ ποιήματα κτίζεται· ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοιτε δεῖξαι ἕτερον πρὸ τοῦ τὸν γεγενῆσθε λόγον· εἰ μὴ ἄρα πάλιν ἔννοιαν ἐπινοήσητε· ναὶ γὰρ φήσουσιν εὕρομεν· ἰδοὺ ποτὲ λεγόντων καὶ τῶν πρὸ δυσεβίου ἤκουσα· διὰ τοῦτο πλέον τῶν ἄλλων ἔχειν τὸ τοῦ θεοῦ υἱόν· καὶ λέγεσθαι μονογενῆ τοῦτον νομίζομεν· ἐπειδὴ μόνος μὲν αὐτὸς μετέχει τοῦ πατρός· τὰ δὲ ἄλλα πάντα τοῦ υἱοῦ μετέχει κεκμήκασι μὲν οὖν ἤδη μεταβαλλόμενοι καὶ μεταλλάσσοντες τὰ ῥήματα ὡς τὰ χρώματα· δόξητε γὰρ ὅμως καὶ ὅτως εἰκῆ γῆς κενολογοῦντες· καὶ κυλιόμενοι ὡς ἐν βορβόρῳ ταῖς ἰδίαις ἐννοίαις· εἰ μὲν γὰρ ἐκεῖνο μὲν τοῦ θεοῦ υἱός· ἡμεῖς δὲ τοῦ υἱοῦ υἱοὶ καλόμεθα, πρόσθεν ἂν αὐτῷ τὸ πλάσμα· εἰ γὰρ τοῦ θεοῦ καὶ ἡμεῖς υἱοὶ λεγόμεθα οὐ καὶ αὐτός ἐστιν υἱός· δηλονότι

Verùm quia satis constat, quantopere animo, mentéque capti sint, age videamus, nũ istud ipsorum impium commentum lõge quàm reliqua, absurdius videri debeat. Adam solus à solo Deo per Verbum eius factus est, non tamen ideo plus eum habere, quàm cæteros homines, aut distare à posteris eo nomine dixeris, quòd ille quidem à solo Deo conditus sit, & configuratus, nos autem ex ipso progeniti, & successione generis propagati simus, quamdiu verum erit ipsum quoq; Adamum è terra formatum esse, & quum non esset, postmodum extitisse. Quòd si aliquam prærogatiuam protoplasto dare libeat, eò quòd dignus habitus sit qui manu Dei fingeretur, esto: sed ita, vt scias eam prærogatiuam excellẽtiorem honorem, non differentiam naturæ adferre. Ex terra enim factus est, quemadmodum cæteri, manusque illa, quæ tum Adamum formauit, eadem nunc quoq; omnes eius posteros format, ac constituit. Et hoc ita esse ex verbis Dei ad Hieremiam liqueat. Antequam te formarem in vtero noueram te. De cæteris verò omnibus ita sermocinatus est, *Mea manus fecit hæc omnia*, Idémque rursus per Esaiam ita dicit: *Dominus est, qui liberauit te, & formauit te in vtero, Ego Dominus consummans omnia, solus ego extendi cælum, & stabiliui terram*, idque Dauid agnoscens, ita cecinit, *Manus tuæ fecerunt me, & formauerunt me.* Et in Esaia loquens, ita inquit: *Dominus, qui formauit me ex vtero seruum sibi*: quib. verbis idẽ significatũ vides. Quapropter nihil à nobis respectu naturæ differt, nec obstat, φ tẽpore prior est, quandiu certum indubitatumq; habetur, nos oẽs eadem manu Dei conditos & creatos esse. Si igitur Ariani eodem modo de Filio sentitis, quòd eadem ratione creatus sit & cœperit subsistere, nihil certe ei, quod quidem ad naturam attinet, eximium à cæteris rebus tribuetis, quum & ipse quoque aliquando non fuerit, & iam sit, atque ex virtute filii nomen, donumque eius appellationis obtinuerit. Quandoquidem vnus eorum haberi debet, pro vestra sententia, de quibus in Psalmis Spiritus loquitur, *Ipse dixit & facta sunt, ipse mãdauit & creata sunt.* Quis igitur ille est, cui Deus mandauit, vt Filius crearet quum in eo opera omnia condantur? Atqui aliud Verbum non poteritis ostendere, præter illud quod abnegatis, nisi nouũ iterum sophisma excogitetis: quin iam (inquiunt) excogitatum habemus, id videlicet quod olim aliquando Eusebiani dixerunt, ideo Christum prærogatiuas præ aliis habere, Deique filium, & vnigenitum appellari, eò quòd ipse solus sit particeps Patris: cętera verò de ipso participẽt. Mire igitur sese fatigant, sua versipellitate, dum verba sua non aliter, quàm colores mutant, sed proficiunt nihil, declarabitur enim eos etiã ita veluti è terra inaniter blaterare, & in suis sentẽtiolis quasi in cœno volutari. Nam si nos eodem modo filij eius appellaremur, quo ipse est Filius Dei, consentaneum quiddam illorum figmenta possiderent: Quòd si contra, & nos quoq; eiusdem Dei, cuius ille, filij appellamur,

certum

certum est nos quoque eiusdem Patris consortes esse, quum ita loquatur, *Filios genui, & exaltaui*. Nam si eius participes non essemus, nunquam gignendi vocabulo vsus fuisset: quod ille si nos genuit, nemo alius, sed ipse Pater noster habendus est, neque differentiam addit, quod ille plus adeptus sit, & prius sit genitus, nos autem minus, & serius simus in lucem editi, quamdiu eiusdem Dei participes censebimur & eiusdem Patris Filii nuncupabimur. Plus enim & minus naturæ diuersitatem non inferunt. Hoc etenim singulis sua virtus conciliat. Et hic quidem quinque ciuitatibus, ille decem præficitur, alii sedent super duodecim Thronos iudicantes duodecim tribus Israel, alii audiunt *Venite benedicti Patris mei*, &, *euge serue bone, & fidelis*. Quum igitur illi tam male sentiant, non mirum est eos talem Filium imaginari, vt eius Patrem existimēt semper fuisse, ipsum autem non semper, sed ex non entibus in essentiam emersisse, & conditum esse, nec prius fuisse quàm conderetur. Verum qui talis est, alius & diuersus est à vero Filio Dei. Quum igitur talia loqui fas non sit, ea enim potius Saducæorum & Samosatensis opinio est, restat igitur, vt vocabulum filii in alium intellectum interpretemur, & quemadmodum Isaac Abrahæ filius intelligitur, ita quoque Christum filium Dei intelligamus, Quod enim naturaliter ex aliquo nascitur, neque aliunde adoptatur, id pro filio agnoscit natura, & eam vim significationis id vocabulum præ se fert. Quid igitur? humanone more generatio Filii intelligenda est? certe id Eusebiani præ inscitia, secundum dogmata Arianorum libenter receperint: sed dicendum est, neutiquam Deum vt hominem esse, quum homo non sit vt Deus. Homo enim ex materia, eáque patibili creatus est. Deus contra, immateriatus, incorporeus existit. Nam tametsi eædem dictiones de Deo & hominibus in sacris Scripturis habeantur, hominum tamen perspicacium est, vt Paulus præcepit, lectioni attendere, vt rem cum iudicio discernant, & pro natura rerum, quæ ibi scribuntur, vocabula accipiant, sine intellectus confusione, ne quæ Dei sunt, humano more fieri intelligas, neque in rebus humanis tanquàm de diuinis cogites. Id enim est vinum aqua miscere, & alienum ignem altari inferre: siquidem & Deus & homines condere dicuntur, & Deus & homines esse perhibentur, eò quòd hoc ipsum à Deo mutuo accipiant. Quid igitur? itáne Deus condit vt homo? aut eodem modo esse dicitur? Absit: aliter enim de Deo vocabula accipimus, aliter de hominibus eadem illa interpretamur. Deus enim creat, quum euocat ea quæ nō sunt, in essentiam, sine vllius rei aut ope aut opera: homines autem primum optāt, vt sit quod tractare statuunt, deinde rem vbi adepti sunt, & sibi subiectā habent, tum demū exercent, operámque suam & artem in ea explicant, scientiámque agēdi ab eo Architecto mutuantur, qui omnia per Verbum suum siue Rationem operatur. Rursus homines quū nequeant per se esse, certis locis continentur, & in

δηλονότι καὶ ἡμεῖς τοῦ πατρὸς μετέχομεν. τοῦ λέγοντος. υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα. εἰ μὴ γὰρ μετέχομεν αὐτοῦ, οὐκ ἔλεγεν ἐγέννησα· εἰ δὲ αὐτὸς ἐγέννησεν, οὐκ ἔστιν ἄλλος αὐτὸς ἡμῶν ἐστι πατὴρ καὶ ὁ Δαθὰν πάλιν καὶ παλαιὸν σκεῦος ἔχει καὶ πρῶτον γέγονεν· ἡμεῖς δὲ καὶ ἔλαττον καὶ ὕστερον γεγόναμεν, ἕως τοῦ αὐτοῦ πάντες μετέχομεν· καὶ τοῦ αὐτοῦ πατρὸς υἱοὶ λεγόμεθα· τὸ γὰρ πλέον καὶ ἔλαττον, οὐ τῇ φύσει ἄλλο δήκνυσιν· ἑκάστου γὰρ τῆς ὑφεστῶσης πράξεως τοῦτο σημεῖόν ἐστι· καὶ ὁ μὲν, ὅτι δέκα πόλεων· ὁ δὲ ὅτι πέντε καθίσει· καὶ οἱ μὲν καθίζονται ὅτι δώδεκα θρόνους κρίνοντες ταῖς δώδεκα φυλαῖς τοῦ Ἰσραήλ· οἱ δὲ, ἀκούουσι· δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρός μου, καὶ, εὖ δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ· ταῦτα μὲν οὖν ἐκεῖνοι φρονοῦσιν, ἐκ τούτων φαντάζονται τοιοῦτον υἱὸν μὴ εἶναι τὸν θεὸν πατέρα· μή ποτε τοιοῦτον υἱὸν ἀεὶ εἶναι· ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων κτίσμα γεγονέναι, καὶ μὴ εἶναι πρὶν γεννηθῇ· ἄλλο γάρ ἐστιν ὄντως ὡσαὐτὸ τὸ ἀληθινὸν τοῦ θεοῦ υἱόν· ἐπειδὴ δὲ ταῦτα λέγειν ἐπὶ τούτους οὐκ ἔστιν ἀδεές· μᾶλλον γὰρ σαδδουκαϊκὸν καὶ τὸ σαμοσατέως ἐστὶ τοῦτο τὸ φρόνημα, λείπει ἄρα κατὰ τὴν ἑτέραν Δάνοιαν· καθ' ἣν ἴσασιν τοῦ ἀνθρώπου ἐστὶν υἱός, λέγειν εἶναι καὶ τὸν τοῦ θεοῦ υἱόν· τὸ γὰρ ἔκ τινος φύσει γινώμενον καὶ μὴ ἔξωθεν ἐπικτώμενον, υἱὸν οἶδεν ἡ φύσις· καὶ τοῦτο τοῦ ὀνόματός ἐστι τὸ σημαινόμενον. ἆρ' οὖν ἀνθρωποπαθὴς ἡ τοῦ υἱοῦ γέννησις; τοῦτο γὰρ ἴσως κατ' ἐκείνους καὶ αὐτοὶ θελήσουσιν ἀντιθεῖναι μὴ γινώσκοντες, ὐδαμῶς. οὐ γὰρ ὡς ἄνθρωπος ὁ θεός· ἐπεὶ μὴ καὶ οἱ ἄνθρωποι ὡς ὁ θεός· οἱ μὲν γὰρ ἐξ ὕλης καὶ ταύτης ὕσης παθητικῆς ἐκτίσθησαν. ὁ δὲ θεὸς ἄϋλος καὶ ἀσώματος· εἰ δὲ καὶ αὐτὸ λέξεις ὅτι θεὸς καὶ ἀνθρώπων ἐν ταῖς θείαις πού κεῖνται γραφαῖς, ἀλλ' ἀνθρώπων ἐστὶ διορατικῶν, ὡς παρήγγειλεν ὁ παῦλος προσέχειν τῇ ἀναγνώσει καὶ οὕτω Δακρίνειν· καὶ κατὰ τὴν ἑκάστων σημαινομένων φύσιν. τὰ γεγραμμένα Δαγινώσκειν, καὶ μὴ συγχέειν τὴν Δάνοιαν ὥστε τὰ τοῦ θεοῦ μὴ ἀνθρωπίνως νοεῖν, μὴ δὲ τὰ τῶν ἀνθρώπων ὡς περὶ θεοῦ ποτε λογίζεσθαι. τοῦτο γάρ ἐστι τὸν οἶνον ὕδατι μίξαι. καὶ πῦρ ἀλλότριον ἐπιβάλλειν ὅπου τὸ θυσιαστήριον, τῷ θείῳ πυρί· καὶ γὰρ καὶ ὁ θεὸς κτίζει· καὶ ἐπ' ἀνθρώπων δὲ τὸ κτίζειν εἴρηται. καὶ ὁ μὲν θεὸς, ὧν ἐστι· λέγονται δὲ καὶ οἱ ἄνθρωποι εἶναι, παρὰ θεοῦ καὶ τοῦτο λαβόντες ἔχειν. ἆρ' οὖν οὕτως ὁ θεὸς κτίζει ὡς ἄνθρωποι; ἢ οὕτως ὢν ἐστιν ὡς ἄνθρωπος; μὴ γένοιτο· ἄλλως ὅτι θεοῦ πᾶς λέξεις λαμβάνομεν. καὶ ἑτέρως ὅτι τῶν ἀνθρώπων ταύτας Δανοούμεθα· ὁ μὲν γὰρ θεὸς κτίζει καλῶν τὰ μὴ ὄντα εἰς τὸ εἶναι· οὐδενὸς ὑπιδεόμενος· οἱ δὲ ἄνθρωποι, τῷ ὑποκειμένῳ ὕλῃ ἐρχάζονται· εὐξάμενοι πρότερον· καὶ τῷ ὑπισήμῳ τὸ ποιεῖν λαβόντες παρὰ τοῦ πάντα δημιουργήσαντος θεοῦ Δὰ τοῦ ἰδίου λόγου· πάλιν τοὶ μὲν ἄνθρωποι οὐ δυνάμενοι καθ' ἑαυτοὺς εἶναι, ἐν τόπῳ τυγχάνοντες ἵνα περιεχόμενοι· καὶ σωε-

καὶ σωιεςῶτες ἐν τῷ τοῦ θεοῦ λόγῳ· ὁ δὲ θεὸς ὢν ἐστι καθ' ἑαυτὸν περιέχων τὰ πάντα. καὶ ὡς οὐδενὸς περιεχόμενος· καὶ ἐν πᾶσι μέν ἐστι κατὰ τὴν ἑαυτοῦ ἀγαθότητα καὶ δύναμιν· ἔξω δὲ τῶν πάντων πάλιν ἐστὶ κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν· ὥσπερ οὖν οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον οἱ ἄνθρωποι κτίζουσιν, ὃν περ τρόπον ὁ θεὸς κτίζει· οὐδ' οὕτως εἰσὶν οἱ ἄνθρωποι ὥσπερ ἐστὶν ὁ θεός· οὕτως ἀλλως ἐστὶν ἡ τῶν ἀνθρώπων γένεσις· καὶ ἄλλως ἐστὶν ὁ υἱὸς ἐκ τοῦ πατρός· τῶν μὲν γὰρ ἀνθρώπων τὰ γενήματα, μέρη πως τῶν γεννώντων εἰσίν· ἐπὶ καὶ αὐτὴ τῶν σωμάτων ἡ φύσις, οὐχ ἁπλῆ τίς ἐστιν· ἀλλὰ ῥύσει· καὶ ἐκ μερῶν ἔχει τὴν σύστασιν· ἀπορρέουσί τε ἄνθρωποι γεννῶντες· καὶ πάλιν ἀπορρεῖ τὰ ἐκ τῶν τροφῶν εἰς αὐτοὺς εἰσαγόμενα· διὰ ταῦτα, καὶ πολλῶν κατὰ καιρὸν τέκνων γίνονται πατέρες οἱ ἄνθρωποι· ὁ δὲ θεὸς ἀμερὴς ὤν, ἀμερίστως ἐστὶ καὶ ἀπαθὴς τοῦ ἰδίου πατήρ· οὔτε γὰρ ἀπορροή τις τοῦ σώματός ἐστιν, οὔτ' ἀπορροή τις εἰς αὐτὸν γίνεται ὡς ἐπ' ἀνθρώπων· ἁπλοῦς δὲ ὢν τὴν φύσιν, ἑνὸς καὶ μόνου τοῦ ἰδίου πατήρ ἐστι· Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ μονογενής ἐστι. καὶ μόνος ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρός ἐστι· μόνον τε αὐτὸν ἐξ ἑαυτοῦ δείκνυσιν ὁ πατὴρ λέγων· οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς ἐν ᾧ ἠυδόκησα· λόγος δέ ἐστιν οὕτως τοῦ πατρός· ἐν ᾧ τὸ ἀπαθὲς καὶ ἀμερὲς τοῦ πατρὸς νοεῖν δυνατόν· λόγος γὰρ οὐδὲ ὁ τῶν ἀνθρώπων κατὰ πάθος καὶ μέρος γένηται· μὴ γένοιτο τοῦ θεοῦ· διὸ καὶ καθέζεται μὲν αὐτὸς ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς ὡς λόγος· ἔστι γὰρ ἐστὶν ὁ πατήρ, ἐκεῖ καὶ ὁ τούτου λόγος ἐστίν· ἡμεῖς δὲ ἥκομεν κεκμηκότες πρὸς αὐτὸ ὡς ποιήματα· καὶ προσκυνεῖται μὲν αὐτὸς Διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν υἱὸν τοῦ προσκυνητοῦ πατρός· ἡμεῖς δὲ προσκυνοῦμεν κύριον καὶ θεὸν ὁμολογοῦντες, Διὰ τὸ εἶναι ἡμᾶς κτίσματα· καὶ ἄλλους πρὸς ἐκεῖνον· τούτων δὲ οὕτως ὄντων, σκοπείτω λοιπὸν ὁ βουλόμενος αὐτῶν· καὶ γενέσθω τις αὐτὸς ἐντός· ἐπὶ τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ ἴδιον αὐτοῦ γένημα, θέμις εἰπεῖν ἐξ οὐκ ὄντων, ἢ λόγον ἔχει κἂν εἰς ἐνθύμησίν τινος ὅλως ἐλθεῖν ὅτι τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ, ἀπισμοῦ ἔγνεκεν αὐτοῦ· ἵνα καὶ τολμήσας εἴπῃ, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀεὶ ὁ υἱός. καὶ γὰρ ἐν τούτῳ πάλιν ἴσως ἀνθρώπων ἐννοίας ὑπερεξῆλθε καὶ ὑπερεχαλέπηνεν ἡ τοῦ υἱοῦ γέννησις· ἡμεῖς μὲν γὰρ τῶν ἰδίων τέκνων, ἐν χρόνῳ γινόμεθα πατέρες· ἐπεὶ καὶ αὐτοὶ οὐκ ὄντες πρότερον, ὕστερον γεγόναμεν· ὁ δὲ θεὸς ἀεὶ ὢν, ἀεὶ τοῦ υἱοῦ πατήρ ἐστι· καὶ τὸ μὲν ἡ γένεσις, ἐκ τῶν ὁμοίως ὄντων ἔχει τὴν πίστιν· ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι οἴδασι τὸν υἱὸν ἐὰν μὴ ὁ πατὴρ· οὐδὲ τὸν πατέρα τις ἐπιγινώσκει εἰ μὴ ὁ υἱός· καὶ ᾧ ἂν ὁ υἱὸς ἀποκαλύψῃ, Διὰ τοῦτο οἱ ἅγιοι οἷς ἀπεκάλυψεν ὁ υἱός, εἰκόνα τινὰ δεδώκασιν ὑμῖν ἐκ τῶν ὁρωμένων, λέγοντες· ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης· καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· καὶ πάλιν· ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς· ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς· ὅτε καὶ μεμφόμενος τὸν Ισραὴλ ὁ λόγος φησὶν· ἐγκατέλιπες τὴν πηγὴν τῆς σοφίας· αὕτη

& in Dei Verbo conſiſtunt. Deus autem per ſe exiſtit, omniaque in ſe continet, & à nullo continetur. Et in omnibus eſt ſecundum ſuam bonitatem & poteſtatem, idémq; extra omnia eſt, ſecũdum ſuam propriam naturam. Quemadmodum igitur non eadem ratione homines, qua Deus, neque Deus, qua homines, liberos creat, ita quoque aliter ſe habet hominum, aliter filij generatio ex Patre: hominum enim progenies partes ſunt quodammodo gignentium, quum iis corporum natura non ſimplex, ſed fluxa ſit, & ex particulis coaleſcat. Effluunt enim homines quum gignunt, & viciſſim cùm aluntur, cibi potúſque in eos influunt, ac proinde decurſu temporis multorum liberorum parentes efficiuntur. Deus contrà impartilis & impatibiliter Filii ſui Pater exiſtit. Non enim effluxio eſt ab re incorporea, aut in eam vlla influxio, vt hominibus contingit, ſed quia ſimplex eſt, vnius duntaxat Filii Pater eſt. Ideo enim Filius & vnigenitus eſt, & ſolus duntaxat in ſinu Patris, eumque ſolum ex ſe genitum eſſe Pater declarat, quum inquit, *Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi complaceo*. Idem ille Ratio & Verbum Patris ſui eſt, in quo eandem illam impatibilitatem, & impartilitatem quæ in patre eſt, intelligere debemus: ſua enim hominibus ratio nec per paſſionem, nec diuiſionem naſcitur, tantum abeſt vt Dei Rationem ita natam eſſe arbitreris Ideóque & ipſe ſedet ad dextram Patris vt Verbum illius & Ratio. Vbi enim eſt Pater, ibi & eius Ratio, nos autem ab eo iudicamur, vt res creatæ & infinitis modis inferiores: ille adoratur, & adorandi Dei Filius: nos contrà, adoramus eum Deũ, & dominum confitemur, vt creaturæ, & ab illo diuerſiſſimi. Rebus igitur ad iſtum modum comparatis, conſideret mihi aliquis ex eo grege, eósque confundat, quærátque ex iis, an quod ex Deo vt propria ipſius ſoboles naſcitur, fas ſit nominare ex non entibus exiſtere, an rationi hoc conſentaneum ſit? an omnino in cogitationem alicuius venire debeat, an ex Deo eſſe, pro re accidentaria deo imputari par ſit, vt tandem pro ſua audacia affirment non ſemper fuiſſe Dei Filium? Cæterum in hoc rurſus vim humani intellectus ſuperat & tranſcendit Dei generatio, quòd quum nos noſtrorum liberorum temporis decurſu parentes efficiamur, eò quòd antea nulli, poſtmodum in rerum natura eſſe inceperimus: Deus vero contrà, quum nunquam non fuerit, ab æterno ſui Filij Pater exiſtit. Natalium porro fides maxime in ea ſimilitudine, quæ parentibus cum liberis eſt, conſtituitur. Verùm quia nemo Filium nouit niſi Pater: neque Patrem quiſquam niſi Filius, ideo ſancti viri, quibus id reuelatum eſt à Filio, exemplum & ſimilitudinem ex rebus viſibilibus nobis reliquerũt, eo quod dixerint eum ſplendorem gloriæ & formam ſubſtantiæ Patris eſſe, nec non quòd ita ſubſcripſerint: *Quoniam apud te fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen*, ſimileque quiddam deprehendas vbi Verbum expoſtulat cum Iſraëlitis: *Dereliquiſtis fontem Sapientiæ:*

fontem eum nimirum, qui de se ipso dicit, *Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ*. Est quidem ista comparatio tenuis, & admodum obscura, ad id quod quæritur, sed tamen istiusmodi, vt ex ea amplius quiddam, & quod supra humanam naturam sit, intelligas, & vnde colligas, nequaquam parem esse cum nostra natiuitate Filij Dei generationem. Quis enim vel cogitare poterit, non fuisse aliquando Splendorem soli, vt ausit dicere non semper fuisse Filium, nec antea fuisse, quàm nasceretur: aut quis splendorem à sole segregabit? aut fontem affirmabit destitutum esse vitæ perennitate, vt ausit loqui vt furiosum decet, Dominum qui de se sermonem facit, *Ego sum vita*, ex non entibus extitisse? aut alienũ à Patris substantia esse, nec retrahatur à sua opinione, quum audit Filiũ loquentem, *Qui vidit me, vidit & Patrem meum*. Quum igitur Sancti nos ita sentire vellent, hæc genera comparationum ediderunt. Estque absurdum, & magnopere impium, quum istas similitudines habeat Sacra Scripura: nos ex aliis mutuari velle cogitationes, intellectusque de Domino nostro, quæ neque scriptæ sunt, neq; citra offensam pietatis in mentem hominis admitti possunt: quapropter desinant mihi talia dicere. Verum vnde ista (quæso) didicere? vt talia de Saluatore cogitare cœperint? fortasse respondebunt: Nos legimus in Prouerbiis, *Dominus creauit me, initium viarum suarum*, nam & Eusebiani, cum suis tale mihi quiddam fabulari videntur, & tu in literis tuis significasti, illos quum iam magnis, multisque documentis prostrati essent, dictum Salomonis vltro citróque pro se iactitasse, quasi Filius à Salomone creatura nominetur, & in censum creaturarum referatur, neque id mirum, quum illud prouerbium non bene intelligant, quod quidem pium & rectum sensum habet, quem si ipsi percepissent, nunquam dominum gloriæ blasphemassent. Committant igitur ea quæ prius recitata fuere cum hoc prouerbio, & videbunt quantum in illis sit differentiæ. Quis enim non videt ibi istam, quæ recta & proba est, sententiam, omnia, quæ creantur, & conficiuntur, aliunde quàm ex natura creatoris, authorisque existere? Filium contra, vt superiùs demonstratum est, non aliunde quàm ex patre generante originem trahere. Siquidem & homo domum ædificare, filium autem gignere dicitur: nemo igitur inuerso ordine sententiarum istarum dixerit, domum & nauem ab architecto gigni, Filium verò à genitore ædificari, & confici: aut vicissim domum esse imaginem ædificatoris, Filium contra, dissidere à Patris imagine, & specie, quin contra, Filium imaginem Patris, domum verò artis esse opificium confitebitur, nisi quis animo laboret, & commotæ mentis sit. Sacra autem scriptura peritissima cuiúsque naturæ, de rebus conditis, sub Mosis persona ita loquitur, *In principio creauit Deus cælum & terram*, de Filio vero non alium quempiã, sed Patrem ipsum loquẽtem inducit, *Ex vtero ante luciferum genuite*

Et rur-

αὐτη δέ ἐστιν ἡ πηγὴ ἡ λέγουσα· ἐμὲ ἐγκατέλιπον ὁ πηγὴν ὕδατος ζῶντος. καὶ μικρὸν μέν ἐστι τὸ παράδειγμα καὶ λίαν ἀμυδρὸν πρὸς τὸ προτεινόμενον· δυνατὸν δὲ ὅμως ἐξ αὐτοῦ πλέον τῆς ἀνθρώπου φύσεως καταυοεῖν· καὶ μὴ νομίζειν ἴσως τὴν ἡμῶν εἶναι καὶ τὴν τοῦ υἱοῦ γέννησιν· τίς γὰρ δύναται κἂν λογίσασθαι μὴ εἶναί ποτε τὸ ἀπαύγασμα· ἵνα καὶ τολμήσειε εἰπεῖν μὴ εἶναι ἀεὶ τὸν υἱόν; ἢ ὅτι οὐκ ἦν ὁ υἱὸς πρὶν γεννηθῇ; ἢ τίς ἱκανὸς διελεῖν ἀπὸ τοῦ ἡλίου τὸ ἀπαύγασμα; ἢ τὴν πηγὴν ὀλιγωρῆσαί ποτε τῆς ζωῆς ἔρημον· ἵνα καὶ μανεὶς εἴπῃ· ἐξ οὐκ ὄντων ἐστὶν ὁ υἱός· ὁ λέγων ἐγὼ εἰμὶ ἡ ζωή; ἢ ἀλλότριος τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας, ὁ λέγων· ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς ἑώρακε τὸν πατέρα; οὕτω γὰρ ἡμᾶς οἱ ἅγιοι βλόμενοι νοεῖν, τοιαῦτα καὶ παραδείγματα δεδώκασι· καὶ ἔστιν ἄτοπα καὶ λίαν ἀσεβῆ, τοιούτης ἐχούσης τῆς γραφῆς τὰς εἰκόνας, ἐξ ἄλλων ἡμᾶς περὶ τοῦ κυρίου διανοεῖσθαι. τῶν μήπω γεγραμμένων· μήπω τινὰ διάνοιαν εἰς ἀσέβειαν ἐχόντων· οὐκ οὖν λοιπὸν λεγέτωσαν· πόθεν ἄρα καὶ οὗτοι μαθόντες, τοιαῦτα περὶ τοῦ σωτῆρος νοεῖν ἤρξαντο; αὐτίγνωμεν φήσουσιν ἐν ταῖς παροιμίαις· κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ· καὶ γὰρ καὶ οἱ περὶ Εὐσέβιον, τοῦτο λέγειν ἐδόκησαν. καὶ σὺ δὲ γεγράφων ἐδήλωσας· ὅτι διὰ πολλῶν μὲν ἀποδείξεων αἱρετιζόμενοι καὶ οὔπω κατηγνώσκεντο· τοῦτο δὲ ὅμως αὐτοῖς τὸ ῥητὸν ἄνω καὶ κάτω περιφέροντες, ἐν τῶν κτισμάτων τὸν υἱὸν εἶναι ἔλεγον· καὶ τοῖς γνησίοις αὐτὸν συνηριθμουν· ἀλλὰ καὶ τοῦτο δοκοῦσί μοι μὴ γενικῶς καλῶς· ἔχει γὰρ τὴν διάνοιαν εὐσεβῆ καὶ λίαν ὀρθήν· εἰ καὶ αὐτοὶ γενοήκεισαν, οὐκ ἂν τὸν κύριον τῆς δόξης ἐβλασφήμησαν· τὰ γὰρ προφερόμενα, εἰς τὸ ῥητὸν τοῦτο συμβαλέτωσαν· καὶ ὄψονται πολλὴν ἐν αὐτοῖς οὖσαν τὴν διαφοράν· τίς γὰρ οὐ συνορᾷ διάνοιαν ἔχων ὀρθήν; ὅτι τὰ μὲν κτιζόμενα καὶ ποιούμενα, ἔξωθεν τοῦ ποιοῦντος· ὁ δὲ υἱὸς ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἔδειξεν ὁ λόγος, οὐκ ἔξωθεν· ἀλλ' ἐκ τοῦ γεννῶντος πατρός ἐστι· καὶ γὰρ ἄνθρωπος κτίζει μὲν οἰκίαν· γεννᾷ δὲ υἱόν· καὶ οὐκ ἄν τις ἀναστρέφων εἴποι· τὴν μὲν οἰκίαν καὶ τὴν ναῦν γεννᾶσθαι πρὸ τοῦ κατασκευάζοντος· τὸν δὲ υἱὸν κτίζεσθαι καὶ ποιεῖσθαι πρὸ τοῦ αὐτοῦ· οὐδὲ πάλιν τὴν μὲν οἰκίαν, εἰκόνα τοῦ κτίζοντος· τὸν δὲ υἱὸν, ἀνόμοιον τοῦ γεννῶντος· ἀλλὰ μᾶλλον μὲν υἱὸν, εἰκόνα τε πατρὸς ὁμολογήσει· τὴν δὲ οἰκίαν, τέχνης εἶναι δημιούργημα· εἰ μή τις ἄρα τὴν διάνοιαν νοσεῖ καὶ τὰς φρένας παρεξεσηκὼς τυγχάνει· ἀμέλει παντῶν μᾶλλον ἡ θεία γραφὴ γινώσκεται τὴν ἑκάστου φύσιν. πρὸ μὲν τῶν κτιζομένων, διὰ Μωϋσέως φησίν· ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. πρὸ δὲ τοῦ υἱοῦ ἕτερον· ἀλλ' αὐτὸν τὸν πατέρα, σημαίνει λέγοντα· ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε·

ἐκ πάλιν,

καὶ πάλιν, υἱός μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε· αὐτός τοι φησὶ ἑαυτοῦ ὁ κύριος ἐν παροιμίαις λέγει· πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με· καὶ φησὶ μὲν τῶν γενητῶν καὶ κτισμάτων ὁ Ἰωάννης φησὶ· πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο· φησὶ δὲ ὁ κύριος διαγγελίζομενος λέγει· ὁ μονογενὴς υἱός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρός, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο· εἰ τοίνυν υἱός, οὐ κτίσμα· εἰ δὲ κτίσμα, οὐχ υἱός· πολλὴ γὰρ ἐν αὐτοῖς ἡ διαφορά· καὶ ἐκ μιᾶς ὕλης αὐτοῖς υἱὸς καὶ κτίσμα· ἵνα μὴ καὶ ἐκ τοῦ θεοῦ, καὶ ἔξωθεν τοῦ θεοῦ ἡ οὐσία αὐτοῦ νομίζηται· ἆρ' οὖν μάτην γεγραπται τοῦτο τὸ ῥητόν; τοῦτο γὰρ πάλιν ἐκεῖνοι φοβοῦμαι μὴ ὡς ἀγέλη κωνώπων. ἐχί γε· οὐ μάτην γέγραπται· ἀλλὰ καὶ μάλα ἀναγκαίως· καὶ γὰρ καὶ κτίζεσθαι λέγεται· ἀλλ' ὅτι γέγονεν ἄνθρωπος ὁ ἄνθρωπος τοῦτο ἴδιον τοῦτο· τὸ δὲ διάνοιαν τούτου δύνασαι καλῶς ἐν τοῖς λοιποῖς κειμένοις, ὁ μὴ πάρεργον ἡγούμενος τὸ ἀνάγνωσιν· ἀλλὰ καὶ τὸν καιρὸν καὶ τὰ πρόσωπα· καὶ τὸ χρείαν τῶν γεγραμμένων ἐρώνων· καὶ οὕτω τὰ ἀναγνώσματα διακρίνων καὶ διανοούμενος. τὸν μὲν οὖν καιρὸν ἔρητε δύνασαι γνώσεσθαι ὅτι ἀεὶ ὢν ὁ κύριος, ὕστερον δὲ πολλαπλασίων τῶν αἰώνων γέγονεν ἄνθρωπος καὶ υἱὸς ὢν τοῦ θεοῦ, γέγονε καὶ υἱὸς ἀνθρώπου· τὸ δὲ χρείαν νοήσεν, ὅτι τὸν ἡμῶν θάνατον καταργῆσαι θέλων, ἔλαβεν ἑαυτῷ σῶμα ἐκ τῆς παρθένου Μαρίας· ἵνα τοῦτο προσενέγκας θυσίαν ὑπὲρ πάντων τῷ πατρὶ ἀπαλλάξῃ πάντας ἡμᾶς, ὅσοι φόβῳ θανάτου, διὰ παντὸς τοῦ ζῆν, ἔνοχοι ἦμεν δουλείας· τὸ δὲ πρόσωπον, τοῦ μὲν σωτῆρός ἐστι. τότε δὲ λέγεται, ὅτε λοιπὸν λαβὼν τὸ σῶμα λέγει κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ. ὡς γὰρ ἐγὼ θεοῦ ὄντι, ἁρμόζει καλῶς τὸ ἀϊδίως εἶναι, καὶ ἐν κόλπῳ εἶναι τοῦ πατρός· οὕτως καὶ ἀνθρώπῳ γενομένῳ, πρέπει αὐτῷ φωνὴν τε, κύριος ἔκτισέ με· τότε γὰρ λέγεται πρὸς αὐτοῦ, καὶ ἐστέναξε· καὶ ἐδίψησε· καὶ ἐπιστάμενος τὸν λάζαρον κεῖται· καὶ πέπονθε καὶ ἀνέστη· καὶ ὥσπερ ἀκούοντες αὐτὸν κύριον καὶ θεὸν καὶ φῶς ἀληθινόν, νοοῦμεν αὐτὸν ὅτι ἐκ τοῦ πατρός, οὕτως δίκαιόν ἐστιν ἀκούοντας τὸ ἔκτισε καὶ τὸ δοῦλον, καὶ τὸ πέπονθε, μὴ τῇ θεότητι λογίζεσθαι· ἀνοίκειον γὰρ· ἀλλὰ τῇ σαρκὶ ταῦτα μετρεῖν ἃ δι' ἡμᾶς ἐφόρεσε· ταύτης γὰρ ἴδια ταῦτα· καὶ αὐτὴ ἡ σὰρξ, οὐχ ἑτέρου, ἀλλὰ τοῦ λόγου ἐστίν· εἰ δὲ καὶ τὸ ἐκ τούτου χρήσιμον ἐθέλοις τις μαθεῖν, εὑρήσει καὶ τοῦτο· ὁ γὰρ λόγος σὰρξ ἐγένετο· ἵνα καὶ προσενέγκῃ τοῦτο ὑπὲρ πάντων, καὶ ἡμεῖς ἐκ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ μεταλαβόντες, θεοποιηθῆναι δωρηθῶμεν· ἄλλως οὐκ ἂν τούτου τυχόντες, εἰ μὴ τὸ κτιστὸν ἡμῶν αὐτὸς ἐνεδύσατο σῶμα· οὕτω γὰρ καὶ ἄνθρωποι θεοῦ λοιπὸν καὶ ἐν χριστῷ ἄνθρωποι χρηματίζειν ἠρξάμεθα· ἀλλ' ὥσπερ ἡμεῖς τὸ πνεῦμα λαμβάνοντες, οὐκ ἀπολλύμεν τὸ ἰδίαν ἑαυτῶν οὐσίαν, οὕτως ὁ κύριος ἐνδύμενος δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος καὶ σῶμα φορέσας, οὐδὲν ἧττον ἦν θεός· οὐ γὰρ ἠλαττώθη τῇ προσλήψει σώματος· ἀλλὰ μᾶλλον ἐθεοποιεῖτο τοῦτο καὶ ἀθά-

Et rursum, *Filius meus es tu, ego hodie genui te* Ipse autē Dominus de se in Prouerbiis loquitur, *Ante omnes colles gignit me.* De rebus autem creatis factisque ita Ioannes loquitur. *Omnia per eum facta sunt*, de Christo autem euangelizans dicit, *Vnigenitus Filius qui est in sinu Patris, ille nobis enarrauit*: igitur si Christus est Filius, creatura certe nunquam fuerit, ne simul & ex Deo & ex alio illius substantia comparata esse intelligatur: quid ergo? in vanúmne & frustra hoc prouerbium scriptum est? tale quid enim illi veluti muscæ libenter obmurmurant. Non (inquam) hoc frustra, sed perquam necessario scriptum est: vox enim illa creari de Christo dicitur, sed de homine iam facto, quū id proprium sit hominis. Et rem ita se habere animaduertet, quisquis non perfunctorie Scripturam perlegerit, obseruatis temporib. personis, vsúque Scripturarum, & quæ ita legerit, cum iudicio examinet. Tempora igitur huius dicti locum suum, opportunitatemq; habuisse cognoscet, quum Dominus, qui semper est, in consummatione seculorum, hominem seipsum fecisset, & quū esset Filius Dei, filius hominis fieri non recusasset. Vtum aūt, vtilitatēque ex eo animaduertas, quòd tum, quum nostram mortem demoliri vellet, corpus sibi sumpserit ex Maria virgine, vt illud pro omnibus in victimam offerens, in vniuersum nos omnes reconciliaret, qui metu mortis, per omnem vitam seruituti obnoxij detinebamur. Persona quidem quæ loquitur, Saluatoris est, sed tum demū hæc eū loqui intelligēdum est, quum corpus assumeret, *Dominus creauit me in initio viarum suarum ad opera sua.* Vt enim Filio Dei probe conuenit perpetuo esse, & in sinu Patris esse, ita quoque homini facto probe conueniebat ea vox, *Dominus creauit me.* Tunc enim de eo hoc congruenter dicitur, vtpote, qui tunc quoq; & esuriebat, & sitiebat, & percunctabatur, vbi Lazarus situs esset, & passus est, & resurrexit. Quemadmodū ergo dum audimus eum dominum & Deū & Lumen verum esse, intelligimus eū ex patre esse: ita quoque æquum est, dum audimus de eo hanc vocem, creauit me, & quod seruus factus sit, & passus sit, ea ipsa non imputari Diuinitati, quū id minime conueniat, sed carni admetiri, quā propter nos gestauit. Hæc enim propria sunt carnis, eáque ipsa caro non alterius cuiuspiam est, sed Verbi Dei. Quòd si istius quoque rei vsum condiscere cupias, id quoque reperire licebit. Verbum enim caro factum ideo est, vt carnem offerret pro omnibus. Atque ita vti nos Spiritus ipsius participatu Diuinitatis consortes redderemur, qui alioquī hoc ipsum nunquam adepti fuissemus, nisi creatitium nostrum istud corpus ille ipse sibi induisset. Inde enim factum est, vt non simpliciter homines, sed homines Dei, in Christo cœperimus appellari. Sed quemadmodum nos Spiritum dei accipientes, non deperdimus propriam nostram substantiā: ita quoq; Dominus propter nos homo factus est, & corpus gestans, nihilominus manebat Deus: nō enim diminuebatur amictu corporis, sed potius illud deificabat,

& immortale reddebat. Et hæc quidem abunde sufficiunt ad hæresim istam Arianorum traducendã. Ex rationibus enim quas mihi dominus suppeditauit, impietas eorum satis liquet. Age ergo & nos proponamus quæstiones, & responsum ab iis postulemus: opportunum siquidem est, quum ipsi perplexi hæreant, vt nos ab illis scisciscemur, quid scis, an si ita cõfusi pudefactiq; videant, quo malorũ reciderint? Filium ergo Dei didicimus ex sacris Scripturis, quẽadmodum prædictum est, esse Rationẽ siue Verbum, & Sapientiam Patris, quum Apostolus dicat, *Christus Dei Virtus, & Dei Sapientia.* Ioannes quoque quum dixisset, *Verbum caro factum est*, statim subintulit, *Et vidimus gloriam eius, sicuti gloriam Vnigeniti ex Patre plenum gratiâ & veritate:* vt intelligas hoc Verbũ esse Vnigenitum Filium Dei, & in Verbo & in hac Sapientia conditum esse cælum & terrã & omnia quæ in eis sunt: & huius Sapientiæ fontem esse Deum, in Propheta Baruch didicimus, increpante Israelem, quòd dereliquisset fontem Sapientiæ. Quòd si istum abnegant & repudiant, quid aliud faciunt, quàm quòd hoc ipso se alienos à nomine Christianismi ostẽdunt, dignosque qui iure peculiari vocabulo impij Christique perduelles, quod nomen sibiipsis imposuerunt, vocitentur? Sin autem cõfiteantur numinis afflatu voces Sacræ scripturæ pronũciatas, audeant propalam dicere, quòd iam diu clam & occultim mussitant irrationalem & insipientem aliquando fuisse Deum, pergántque inde vt sunt insani, & dicant, Erat, quando nõ erat: Et antequã nasceretur, Christus non fuit. Rursúsque pro dogmate definiant: Fontem non ex se genuisse Sapientiam, sed quasi quæ cisterna esset, aliunde eã accepisse, vt & eò quoque impudentiæ erumpant, vt dicant ex non entibus extitisse Filium Id enim Deum nequaquam fontem esse declarauit, sed cisternam aliunde aquas accipientem, & titulotenus tantummodo fontem, non ex natura fontem appellari. Quanta igitur illud impietate scateat, neminem, cui vel pauxillum mentis sit, dubitare existimo. Sed tamen quia Rationem & sapientiam, non nisi mera nomina Filij Dei esse obgrunniunt, necessum est, vt ab iis ad istum modum quæras: Si ista duntaxat nomina sunt Filij, igitur ille diuersus fuerit à significatu horum vocabulorum. Quapropter si maior est quã ista nomina, nefaria res est, eum qui maior sit minoribus vocabulis designari, Sin autem inferior est istis nominibus prorsus non abest in verbis culpa quum excellentiori nomenclatura, quàm par est, appelletur. Quòd si progressu profectúque virtutis impleuerit mensuram nominis sui, in eo ipso non minor, quàm in superioribus impietas Nam illum qui in patre est, & in quo vicissim Pater est & qui de se dicit, *Ego & Pater vnum sumus:* &, *qui vidit me, Patrem meum*, illum inquam dicere aliqua re extranea maiorem fieri, profectúsq; capere omnẽ insaniam furorémq; transcendit. Cæterũ hinc quoq; deiecti, & quẽadmodũ Eusebius, in opes consilii, perplexiq; id solum prætendunt, quod

καὶ ἀθάνατον ἀπεπίλει· ἱκανὰ μὲν οὖν ταῦτα πρὸς τὴν τῶν αἱρετικῶν αἵρεσιν ἀρκοῦντα· καὶ γὰρ ὡς ὁ κύριος ἐδίδωκεν, ἐξ ὧν ἔλεγον αὐτοὶ διηλέγχθησαν ἀσεβοῦντες. Φέρε δὴ καὶ ἡμεῖς προτείνωμεν καὶ ἀπαιτήσωμεν καὶ αὐτοὺς ἀποκρίνασθαι· καιρὸς γάρ ἐστιν ἀπορήσαντας αὐτοὺς ἐν τοῖς ἰδίοις, ἐρωτᾶσθαι λοιπὸν ὑφ' ἡμῶν· πάσχα κἂν ὕπνος ἐντραπέντες, ἀναβλέψωσιν ὅθεν κατέπεσαν οἱ κακόφρονες· τὸν μὲν οὖν τοῦ θεοῦ μεμαθήκαμεν ἐκ τῶν θείων γραφῶν ὡς προείπομεν, αὐτὸν εἶναι τὸν λόγον καὶ τὴν σοφίαν τοῦ πατρός· ὁ μὲν γὰρ ἀπόστολος φησι· χριστὸς θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία· ὁ δὲ ἰωάννης εὐηγγελικῶς καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἐπήγαγε δὲ· καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός· πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας· ὡς τοῦ λόγου ὄντος μονογενοῦς υἱοῦ· ἔνεστι τούτῳ τῷ λόγῳ καὶ τῇ σοφίᾳ γεγενῆσθαι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς· καὶ ταύτης τῆς σοφίας πηγὴν εἶναι τὸν θεὸν, ἐν τῷ βαρουχ μεμαθήκαμεν· αἰτιαθέντος τοῦ ἰσραὴλ ὅτι ἐγκατέλιπε τὴν πηγὴν τῆς σοφίας· εἰ μὲν οὖν ἀρνοῦνται τὰ γεγραμμένα, αὐτόθεν ἀλλότριοι καὶ τοῦ ὀνόματος ὄντες, οἰκείως ἂν καλοῖντο καὶ ὄντως ἄθεοι καὶ θεομάχοι· οὕτω γὰρ ἑαυτοὺς ἐπονόμασαν καὶ αὐτοί· εἰ δὲ συνομολογοῦσιν ἡμῖν εἶναι θεόπνευστα τὰ τῆς γραφῆς ῥήματα, τολμησάτωσαν φανερῶς εἰπεῖν ἃ κεκρυμμένως φρενοῦσιν· ὅτι ἄλογος καὶ λύπη ὁ θεὸς ποτε· καὶ μανέντες εἰπάτωσαν λύπην ὅτι οὐκ ἦν λύπη· καὶ πρὶν γενηθῆναι οὐκ ἦν ὀχλησός· πάλιν τε ἀποφηνάσθωσαν τὴν πηγὴν μὴ ἐξ ἑαυτῆς γεγεννηκέναι τὴν σοφίαν· ἀλλ' ἔξωθεν ἑαυτῆς κεκτῆσθαι ταύτην· ἵνα καὶ τολμήσωσιν εἰπεῖν, ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν ὁ υἱός· τοῦτο γὰρ οὐκ ἔστι πηγὴν ταύτην δείκνυσιν· ἀλλά τινα λάκκον ὥσπερ ἔξωθεν ὕδωρ λαβόντα, κεχρημένον τῷ ὀνόματι τῆς πηγῆς· ὅσης μὲν οὖν ἀσεβείας ἐστὶ τοῦτο μεστὸν, οὐδενὰ τῶν κἂν βραχεῖαν αἴσθησιν ἐχόντων ἀμφιβαλλειν ἡγοῦμαι· ἐπειδὴ δὲ τοῦ θορύζοντες λέγουσιν ὀνόματα μόνον εἶναι τοῦ υἱοῦ λόγον καὶ σοφίαν, ἀναγκαῖον ἐρωτῆσαι τούτους. εἰ ὀνόματα μόνον ἐστὶ ταῦτα τοῦ υἱοῦ, ἄλλον ἂν αὐτὸς εἶη παρὰ ταῦτα· καὶ εἰ μὲν βελτίων ἐστὶ τῶν ὀνομάτων, τύχ' ὅσον ἐκ τῶν ἐλαττόνων τὸν βελτίονα σημαίνεσθαι· εἰ δὲ ἐλάττων ἐστὶ τῶν ὀνομάτων, πάντως ἔχει καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ὑπὸ τὸ κάλλιον προσηγορίας· τοῦτο δὲ πάλιν, προσκοπὼ αὐτὸ σημαίνει· καὶ οὐ μείων ἐστὶ τῶν προτέρων καὶ τοῦτο τὸ ἀσέβημα· πῶν γὰρ ἐν τῷ πατρὶ ὄντα ἐν ᾧ καὶ ὁ πατήρ ἐστι τὸν λέγοντα· ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· ὃν καὶ ὁ ἑωρακὼς ἑώρακε τὸν πατέρα· ὀνομάζειν ὑπό τινος ἔξωθεν βελτίονος, πᾶσαν ὑπερβάλλει μανίαν· ἀλλ' ἀπὸ τούτων ἐκπίπτοντες. καὶ κατὰ τὴν περὶ θεσβίου ὑπὸ πολλῆς συνεχόμενοι ἀπορίας, ἐκεῖνο λοιπὸν ἔχουσιν ὑπολαμβανόμενον,

ὃ καὶ

ὁ καὶ ἐν ἀσματίοις ἄρειος καὶ ἐν τῇ ἑαυτοῦ θαλίᾳ
ὡς ἐπαπορῶν μυθολογεῖ· πολλοὺς λαλεῖ λόγους
ὁ θεός· ποῖον αὐτῶν ἆρα λέγομεν ἡμεῖς ἰδίον καὶ
λόγον μονογενῆ τοῦ πατρός; ἀνόητοι· καὶ πάν-
τα μᾶλλον, ἢ χριστιανοί· πρῶτον μὲν γὰρ τοι κἂν
λαλοῦντες περὶ θεοῦ, μικρὸν δεῖν ἄνθρωπον τὸν
θεὸν ὑπολαμβάνουσιν, οὕτω λαλοῦντα καὶ
τῷ δοκεῖν μείζονα τοὺς πρώτους τοῖς δευτέροις λό-
γοις· ὥσπερ οὐκ ἀρκοῦντος ἑνὸς τοῦ ἐκ τοῦ θεοῦ
λόγου, πᾶσαν τὴν ἐκ τοῦ βουλήματος τοῦ πατρὸς A
δημιουργίαν, καὶ τὴν τούτου πρόνοιαν πληροῦσαν· τὸ
μὲν γὰρ πολλοὺς αὐτὸν λαλεῖν λόγους, ἀσθενείας
τῶν πάντων ἐστίν· ἑκάστου λειπομένου τοῦ ἑτέρου
χρείας· τὸ δὲ ἑνὶ κεχρῆσθαι λόγῳ τὸν θεὸν ὡς καὶ ἔστιν
ἀληθῶς, τοῦτο καὶ τοῦ θεοῦ τὴν δυναμικὴν δείκνυσι, καὶ
τοῦ ἐξ αὐτοῦ λόγου τὴν τελειότητα· καὶ τῶν οὕτω
φρονούντων, τὴν ἀπέχθειάν ἐστιν· εἴθε δὲ καὶ ἔτοι
κἂν ἐξ ὧν λέγουσι νοῦν, ἐθελήσουσιν ὁμολογεῖν τὴν
ἀλήθειαν· εἰ γὰρ ἅπαξ διδόασι τὸν θεὸν φέροντα
λόγους, ἴσασιν ὅλως αὐτὸν πατέρα· τοῦτο δὲ γι- B
νώσκοντες, σκοπείτωσαν ὅπως μὴ θέλοντες ἕνα δι-
δόναι τοῦ θεοῦ λόγον, πολλῶν αὐτὸν ἔχειν πατέρα φαν-
τάζονται· καὶ τὸ μὲν ὅλως εἶναι τοῦ θεοῦ λόγον, οὐ
θέλουσιν ἀρνεῖσθαι· τὸ δὲ εἶναι τοῦτον τοῦ θεοῦ υἱόν, ἀχ
ὁμολογοῦσιν· ἔστι δὲ τοῦτο τῆς ἀληθείας ἀγνωσία·
καὶ τῶν θείων γραφῶν ἀπειρία· εἰ γὰρ ὅλως
ὁ θεὸς πατήρ ἐστι λόγου, ἆρα τί μὴ καὶ ὁ γεννώμε-
νος υἱός ἐστιν; υἱὸς δὲ πάλιν τοῦ θεοῦ πῶς ἂν εἴη, ἢ ὁ
λόγος αὐτοῦ; καὶ γὰρ οὐ πολλοὶ λόγοι· ἵνα μὴ C
ἕκαστος ἕνδεής ᾖ, ἀλλ' εἷς ὁ λόγος· ἵνα τέλειος
μόνος αὐτὸς καὶ ὅτι ἑνὸς ὄντος τοῦ θεοῦ, μίαν ἔδει
καὶ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ εἶναι· ἥτις ἐστὶν ὁ υἱός· καὶ γὰρ
ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς ὡς ἐξ αὐτῶν τῶν λογίων ἐστὶ μαθεῖν,
αὐτός ἐστιν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος· καὶ ἡ σοφία·
καὶ ἡ εἰκὼν· καὶ ἡ χείρ· καὶ ἡ δύναμις· ἔνι γάρ
ἐστι τοῦ θεοῦ γνώρισμα· καὶ ταῦτα, τῆς ἐκ τοῦ πα-
τρὸς γεννήσεως εἰσὶ γνωρίσματα· ἄντε γὰρ τὸν
υἱὸν εἴπῃς, τὸ ἐξ αὐτοῦ φύσει δεδήλωκας· ἄντε
τὸν λόγον ἐνθυμηθῇς, τὸ ἐξ αὐτοῦ πάλιν καὶ τὸ ἀ- D
διαίρετον αὐτοῦ λογίζῃ· καὶ τὴν σοφίαν δὲ λέ-
γων, οὐδὲν ἧττον τὸ μὴ ἔξωθεν, ἀλλὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ
καὶ ἐν αὐτῷ πάλιν φρονεῖς· ἂν δὲ καὶ τὴν δύνα-
μιν καὶ τὴν χεῖρα ὀνομάσῃς, τὸ ἴδιον πάλιν τῆς
οὐσίας λέγεις· καὶ τὴν εἰκόνα δὲ λέγων, τὸν
υἱὸν σημαίνεις· τί γὰρ ἂν εἴη ὅμοιον τῷ θεῷ, ἢ τὸ
ἐξ αὐτοῦ γέννημα; ἀμέλει ὅπερ διὰ τοῦ λόγου
γέγονε, ταῦτα τῇ σοφίᾳ τεθεμελίωται· καὶ
ἃ ἐν τῇ σοφίᾳ τεθεμελίωται, ταῦτα πάντα
ἐν τῇ χειρὶ πεποίηται· καὶ διὰ τοῦ υἱοῦ γέ- E
γονε· καὶ τούτων οὐκ ἔξωθεν ἡμῖν· ἀλλ' ἐκ
τῶν γραφῶν ἔχομεν τὴν πίστιν· ὁ μὲν γὰρ θεὸς
αὐτὸς διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου λέγει· ἡ χείρ μου ἐ-
θεμελίωσε τὴν γῆν· καὶ ἡ δεξιά μου ἐστερέωσε
τὸν οὐρανόν· καὶ πάλιν· ὑπὸ τὴν σκιὰν τῆς χειρός μου
σκεπάσω σε· ἐν ᾗ ἔκτισα τὸν οὐρανόν, καὶ ἐθεμελίω-
σα τὴν γῆν. ὁ δὲ Δαβὶδ τοῦτο μαθών· καὶ εἰδὼς
τὴν χεῖρα αὐτοῦ οὖσαν τὴν σοφίαν, ἔψαλλε·
πάντα

quod & Arius in ſuis cantiunculis, & Cõuiualium libro per ſpeciẽ ſubdubitandi fabulatur. Multa (inquiens) verba profert Deus: quòdnã igitur ex iſtis verbis Filium & Verbũ vnigenitũ Patris eſſe recipiemus? ſtulti & quiduis potius quam Chriſtiani: non longe enim abſunt dum talia de Deo fabulantur, vt Deum hominẽ eſſe ſuſpicẽtur, vt pote quẽ ita inducunt loquentẽ, quaſi qui priora verba poſterioribus mutet, & quaſi vnum ex Deo Verbũ non ſufficiat, quod vniuerſam mundi ex voluntate Patris creationem, curámq; & prouidentiã ſuſtineat. Si enim Deus multa verba loquitur, hoc ipſum in iudicio eſt, in omnibus eius verbis eſſe quandã imbecillitatem: ac proinde ſingula quæq; ab eo repudiari, & aliud ſemper nouũ requiri. Contra autem, ſi vno verbo vtatur vt reuera vtitur, id & eius potentiam, & verbi ex eo nati perfectitudinem declarat, & contrà ſentientiũ impietatem coarguit. Vtinã iſti vel de ſuis dictis veritatẽ colligant & agnoſcant. Nã ſi conceſſerint Deum non niſi ſemel Verbũ proferre, fieri non poteſt, quin agnoſcant, eum ita loquentẽ verbi ſui Patrem eſſe. Iam mihi videant, quæſo, ꝙ dum nolunt concedere, vnum eſſe Dei Verbum, multorum verborũ Patrem Deum eſſe mentiantur. At illi porro quin ſit Dei verbum non inficiantur, ſed id pro filio Dei non agnoſcunt. Atqui ea ipſa eſt veritatis ignoratio, & ſacratũ literarũ imperitia. Si enim omnino Deus Pater Verbi eſt, cur non ꝙ gignitur Filius, haberi debeat? Porro Filius Dei quiſnã fuerit, niſi Verbum eius? Non enim multa verba ſunt, ne vnumquodq; eorum inſufficiens habeatur, ſed vnum verbum, vt illud ſolum perfectũ eſſe intelligatur. Et quãdoquidem vnus eſt Deus, neceſſarium eſt quoq; vnam eſſe Dei imaginem, quæ ipſius eſt Filius: Siquidem Filius Dei, vt ex ipſis Scripturis patet, ipſe eſt Dei Verbum, & Sapientia, & imago, & Manus, & Virtus: vnica enim eſt Dei progenies. Atq; iſtę appellationes, indicia, argumẽtáq; ſunt eius ex Patre generationis. Siue enim Filiam dixeris, eo ipſo naturaliter eum ex patre declaraueris: ſiue eum Rationem ſiue Verbum Dei eſſe cogites, rurſum eum ex illo eſſe ſine vlla differentia cogitaueris: ita quoq; dum eum Sapientiam dicis, æque ac tantumdem eum non aliunde eſſe, ſed ex Patre & in Patre, animo intellexeris. Iam ſi eum Potentiam Dei, aut manum appelles, iterum denuo proprietatem ſubſtantiæ eius ſignificaueris: quòd ſi eum imaginem nomines, filium hoc ipſo eum eſſe indicaueris. Quid enim ſimile Deo, niſi ſua ipſius Progenies? Certe quæ per Verbum facta ſunt, ea quoque per ſapientiã fundata ſunt. Et quę in Sapientia fundata ſũt, ea omnia, Manu Dei, & per Filium creata ſunt. Atque eius rei fidem non aliunde, quàm ex ſacris literis condiſcimus. Deus enim ipſe per Eſaiam Prophetam ita loquitur, *Manus mea fundauit terram, & dextra mea firmauit cælum.* Rurſumq; *Et ſub vmbra manus mea tegam te, in qua ego cõſtituí cælũ, & fundaui terrã.* Dauid quoq; eius rei non ignarus, quum ſciret ipſam manum eſſe Sapientiam, ita cantauit,

Omnia in sapientia fecisti, impleta est terra creatione tua. Quemadmodum quoque & Salomon id à Deo acceptum, locutus est: Deus in sapientia fundauit terram, Ioannes item, qui cognosceret, manum & Sapientiam esse Verbum, ad istum modum Euangelicè prædicauit: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum, hoc in principio apud Deum erat: omnia per ipsum facta, & sine eo factum est nihil.* Apostolus itidem conspiciens Manum, Sapientiam, & Verbum esse ipsum Filium Dei, *Multifarie*, inquit, *& multis modis olim Deus, quum locutus esset Patribus nostris, in fine dierum istorum locutus est nobis in filio, quem statuit heredem omnium per quem fecit & secula*: & rursum, *Vnus Dominus Iesus Christus per quem omnia, & nos per eum.* Idem certum habens, Verbum, Sapientiam, & Filium esse imaginem ipsam Patris: ita dicit in epistola ad Colossenses, *Gratias agentes Deo & Patri, qui idoneos nos fecit in partem sortis sanctorum in luce, qui extraxit nos ex potestate tenebrarum, & transtulit nos in regnum Filii dilectionis sue, in quo habemus redemptionem, & remissionem peccatorum, qui est imago Dei inuisibilis, Primogenitus omnis creature. Quoniam in eo condita sunt omnia, tam ea quæ in cœlis sunt, quàm ea quæ in terris sunt, sine sint Throni, sive Dominationes, sive principatus, sive Potestates, omnia per eum & in eo sunt condita, & ipse est ante omnia, & omnia in eo consistunt.* Vt enim per Verbum, ita in illo per imaginem ipsius condita sunt omnia. Ad istum modum si quis de Domino cogitet, non impinget in lapidem offensionis, sed potius ad splendorem procedet, pergétque in luce veritatis. Hic enim omnino est sensus veritatis, etiam si rumpantur isti vitilitigatores, neque Deum reuerentes, neque conuicti argumentis pudescentes. Eusebiani igitur ita explorati pertentatique à multis, semetipsos condemnantes, quemadmodum iam dixi, catholicorum sententiis subscripserunt, & mutatis suis opinionibus amplexi quietem recesserunt. Cæterum, quia isti in suis impietatibus ferociunt, & circa veritatem vertigine cæcutiunt, nihilque aliud studio habent, quàm vt Synodum lædant, dicant mihi, quæso, ex quibusnam Scripturis addidicere, aut ex quonam sanctorum audierunt voculas istas quæ sibi congesserunt: *Ex non entibus*, &, *Non erat priusquam gigneretur*, &, *Erat aliquando, quando non erat*, &, *illud conuertibile*, &, *præxistere*, &, *voluntate*, quibus ludis aduersus Dominum cauillantur, cùm beatus Paulus in epistola ad Hebræos dicat, *Per fidem intelligimus Dei Verbo perfecta esse secula*, vt ex non apparentibus visibilia exorirentur, sed tamen nihil est Verbo commune cum seculis, ipsum enim est quod ante secula præxistit, per quod & ipsa secula condita sunt. In Pastore quoque scriptum habetur: nam & inde etiam, quanquam is liber ex canone non sit, allegationes faciunt,

πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας· ἐπληρώθη ἡ γῆ τῆς κτίσεώς σου· ὡς καὶ Σαλομὼν ὡσαύτως θεοῦ λαβὼν, ἔλεγεν· ὁ θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν· ἰωάννης τε γινώσκων τὴν χεῖρα καὶ τὴν σοφίαν εἶναι τὸν λόγον, & ἠγγελίζετο· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος· καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν· καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος· οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν· πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο· καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδέν· ὁ δὲ ἀπόστολος βλέπων τὴν χεῖρα· τὴν σοφίαν· τὸν λόγον αὐτὸν ὄντα τὸν υἱόν, φησι· πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν ταῖς προφήταις· ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν τούτων, ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ· ὃν ἔθηκεν κληρονόμον πάντων· δι' οὗ καὶ ἐποίησε τοὺς αἰῶνας· καὶ πάλιν, εἰς κύριον Ἰησοῦν χριστὸν δι' οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ· εἰδὼς ὢν πάλιν τὸν λόγον· τὴν σοφίαν· τὸν υἱόν· αὐτὸν ὄντα τὸν εἰκόνα τοῦ πατρός, φησὶν ἐν τῇ πρὸς κολασσαεῖς ἐπιστολῇ· εὐχαριστοῦντες τῷ θεῷ καὶ πατρὶ· τῷ ἱκανώσαντι ἡμᾶς εἰς τὸν μερίδα τοῦ κλήρου τῶν ἁγίων ἐν τῷ φωτὶ ὃς ἐρρύσατο ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους· & μετέστησεν εἰς βασιλείαν τοῦ υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ· ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν· τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν· ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου· πρωτότοκος πάσης κτίσεως· ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα· τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα· εἴτε θρόνοι· εἴτε κυριότητες· εἴτε ἀρχαί· εἴτε ἐξουσίαι, τὰ πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται· καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων· καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκεν· ὡς γὰρ διὰ τοῦ λόγου, οὕτως εἰκὼν τοῦ λόγου, ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα· οὕτως δεῖ τὸν κύριον διανοούμενον, καὶ προσκόψει τῷ λίθῳ τοῦ προσκόμματος· ἀλλὰ μᾶλλον πορεύσεται πρὸς τὸν λαμπτῆνα τοῦ φωτὸς τῆς ἀληθείας· τοῦτο γὰρ ὄντως ἐστὶ τῆς ἀληθείας τὸ φρόνημα κἂν διαῤῥαγῶσιν αἱ φιλονεικοῦντες· μήτε τὸν θεὸν αἰδόμενοι, μήτε τοὺς ἐκ τῶν ἀποδείξεων ἐλέγχους ἐντρεπόμενοι· οἱ μὲν οὖν δεῖ δ' εἰδέναι ὅτως ἐξεταζόμενοι τὸ διὰ πολλῶν· καὶ καταγνόντες ἑαυτῶν καθὰ προεῖπον, ὑπέγραψαν, καὶ μεταγνόντες ἠρέμησαν καὶ ἀνεχώρησαν. ἐπειδὴ δὲ οὗτοι νεανιεύονται τῇ ἀσεβείᾳ καὶ σκοτοδινιῶντες περὶ τὴν ἀλήθειαν· οὐδὲν ἕτερον ἢ κατηγορεῖν τοῦ σωτῆρος ἐπιχειροῦσιν, εἰπάτωσαν ἡμῖν ἐκ ποίων αὐτοῖς γεγραφῶν μαθόντες, ἢ ἀκούσαντες τίνων ἁγίων ἀνδρῶν, συμπεφορήκασιν ἑαυτοῖς ῥήματα. τὸ, ἐξ ὄντων· & οὐκ ὄντων· & οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ· & ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν· καὶ τὸ τρεπτόν· καὶ τὸ προκοπὴν ἔχειν· καὶ τὸ θελήματι· ἐν οἷς καὶ τὸ κύριον παίζοντες μυθολογοῦσιν· ὁ μὲν δὲ μακάριος παῦλος ἐν τῇ πρὸς ἑβραίους φησίν· πίστει νοοῦμεν κατηρτίσθαι τοὺς αἰῶνας ῥήματι θεοῦ εἰς τὸ μὴ φαινομένων, τὸ βλεπόμενον γεγονέναι· ἀλλ' οὐδὲν κοινὸν τῷ λόγῳ πρὸς τοὺς αἰῶνας· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ προϋπάρχων τοῦ τῶν αἰώνων· δι' οὗ καὶ οἱ αἰῶνες γεγόνασιν· ἐν δὲ τῷ ποιμένι γέγραπται· ἐπειδὴ καὶ τοῦτο καί τι μὴ ὂν ἐκ τοῦ κτίσαντος, προφέρουσι·

πρῶτον πάντων πίστευσον ὅτι εἷς ἐστιν ὁ θεὸς ὁ τὰ
πάντα κτίσας· καὶ κατάρτισας· καὶ ποιήσας ἐκ
τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα· ἀλλὰ καὶ τοῦτ
πάλιν οὐδὲν πρὸς τὸν υἱόν ἐστι· περὶ γὰρ τῶν πάντων
λέγει τῶν δι' αὐτοῦ γινομένων· ὧν καὶ ἄλλο ἐστὶν
αὐτός· οὐ γὰρ οἷόν τε τὰ δημιουργούμενα πρὸς τὸν
αὐτὸν γινομένοις συγκαταριθμεῖν· εἰ μὴ καὶ τὸν
ἀρχιτέκτονα τοῖς ὑπ' αὐτοῦ γινομένοις οἰκοδομή-
μασι τὸν αὐτὸν αὖ τις φῇ φρονῶν λέγοι· Διατί
τίνων ἀγεώφους αὐτὶ λέξεις πρὸς ἀσέβειαν ἐ- A
φευρόντες, αἰτιῶνται τοὺς ἀγεώφοις λέξεσιν εὐ-
σεβοῦντας; τὸ μὲν γὰρ ἀσεβεῖν, πάντελῶς κε-
κώλυται· κἂν ποικίλοις ῥήμασι καὶ πιθανοῖς σο-
φίσμασι, πρόβαλλειν αὐτὸ τις ὑπάρχῃ τὸ εὐ-
σεβεῖν, ὅσιον πᾶσιν ὁμολογούμενον· κἂν ξενίζω-
σαις λέξεσί τις χρήσηται· ἕως μόνον ὁ λέγων εὐσε-
βες ἔχοι τὸ φρόνημα· καὶ δι' αὐτῶν ὃ νενόηκεν, εὐσε-
βῶς βούλεται σημαίνειν· τὰ μὲν οὖν πρότερον εἰρημένα
τῶν χρεσομάχων χαμαίζηλα ῥήματα, πρόδηλον ἀπέδειξεν ὁ λόγος καὶ τότε καὶ νῦν, πάσης ἀσεβείας B
ὄντα μεστά· τὰ δὲ πρόσφατα γραφέντα καὶ
ὁρισθέντα κατ' αὐτῶν· ἐὰν ἐρευνήσῃ τις ἀκριβῶς, εὑρήσει πάντως ἐν αὐτοῖς τὴν τῆς ἀληθείας
νοῦν πρόδηλον ἐχόμενον· ἂν μάλιστα καὶ τῷ πρόσφατον
τῶν πιστῶν λέξεων ἔχειν τὸ εὔλογον, φιλομα-
θῶς ἐρωτήσας ἀκούσῃ· ἔστι γὰρ αὐτὴ τῆς συνόδου
βουλομένης τὰς μὲν τῶν ἀρειανῶν τῆς ἀσεβείας λέ-
ξεις αἱρεῖν· τὰς δὲ τῶν γραφῶν ὁμολογουμένας
φωνὰς γράψαι, ὅτι τε υἱός ἐστιν οὐκ ἐξ οὐκ ὄντων·
ἀλλ' ἐκ τοῦ θεοῦ· καὶ λόγος ἐστὶ καὶ σοφία· ἀλλ' C
ἐκτίσματι ὡδὲ ποιήματι· ἴδιον δὲ ἐκ τοῦ πατρὸς γνώ-
ρισμα, οἱ πρὸ εὐσεβίου ὑπὸ τοῦ πολυχρονίου κακοδο-
ξίας ἑαυτῶν ἐλκόμενοι, ἐβούλοντο τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ, κοι-
νὸν εἶναι πρὸς ἡμᾶς· καὶ τὸν τοῦ θεοῦ λόγον· μηδέν τε ἐν
τούτῳ διαφέρειν ἡμῶν αὐτόν· διὰ τὸ γεγράφθαι,
εἷς θεὸς ἐξ οὗ τὰ πάντα· καὶ πάλιν· τὰ ἀρχαῖα παρ-
ῆλθεν· ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινά· τὰ δὲ πάντα
ἐκ τοῦ θεοῦ· ἀλλ' οἱ πατέρες θεωρήσαντες ἐκεί-
νων τὴν πανουργίαν, καὶ τὴν τῆς ἀσεβείας κακοτε-
χνίαν, ἠναγκάσθησαν λοιπὸν λυκώτερον εἰπεῖν D
τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ· καὶ γράψαι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ εἶ-
ναι τὸν υἱόν· ὥσπερ τὸ μὴ τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ κοινὸν ἴ-
σον τοῦ τε υἱοῦ καὶ τῶν γνητῶν νομίζεσθαι· ἀλλὰ τὰ
μὲν ἄλλα πάντα, κτίσμα, τὸν δὲ λόγον μόνον ἐκ τοῦ
πατρὸς πιστεύεσθαι· κἂν γὰρ ἐκ τοῦ θεοῦ τὰ πάντα
λέγεται, ἀλλ' ἄλλως ἢ ὡς ἔστιν ὁ υἱός, εἴρηται τὰ μὲν
γὰρ κτίσματα, διὰ τὸ μὴ εἶναι εἰκῆ καὶ ἐκ παπ-
πάππου· μὴ δὲ κατὰ τύχην ἔχειν τὴν γένεσιν· κα-
τὰ τοὺς λέγοντας ἐξ ἀτόμων συμπλοκῆς καὶ ὁμοιο-
μερῶν· ἢ ὡς τινες τῶν αἱρετικῶν, ἄλλον δημιουργὸν E
λέγουσιν, ἢ ὡς πάλιν ἄλλοι, ὑπό τινων ἀγγέ-
λων λέγουσιν εἶναι τὴν τῶν πάντων σύστασιν· ἀλλ'
ὅτι τοῦ θεοῦ ὄντος, τὰ πάντα ἦν διὰ αὐτοῦ διὰ τοῦ
λόγου οὐκ ὄντα πρότερον· εἰς τὸ εἶναι ἐγένετο, διὰ
τοῦτο εἴρηται τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ· ὁ δὲ λόγος ἐπεὶ κτίσμα ἐστὶν, εἴρηται καὶ ἐπὶ μόνου ἐκ τοῦ πατρός· οὐδενὶ γὰρ τῶν γνητῶν ὑπάρχει τοῦτ
ἀμέλει

Ante omnia crede, quòd vnus sit Deus, qui omnia creauit & absoluit, & qui fecit ex non ente vt essent omnia: sed id rursus nihil ad filium spectat: loquitur enim liber de omnibus per filium creatis, à quibus ipse alius ac diuersus est: non enim licet creatorem cum rebus ab ipso creatis cõnumerare, nisi scilicet architectum eundem cum ædificiis ab ipso architectatis per delirium dicas. Cur igitur ipsi vocabula in Scripturis non vsurpata, ad impietatem excogitãtes, illos accusant, qui verba non scripta ad pietatem producunt? Impie enim agere, quoque modo id agas, prohibitũ est, etiam si versicoloribus verbis, & persuasibilibus sophismatibus cultum ornatúmque addas: pie autem agere, fas & sanctum apud omnes habetur: etiam si quis peregrinis ad id vocibus vtatur, modo pium sensum contineant, & per eas id quod animo concepit, pie indicare studeat. Verba igitur Christo rebellium Arianorum, terrestria, inquam, ista & humum sapientia, vt antea, ita etiam nunc omnem præ se impietatem ferunt. Quæ autem à Synodo sunt scripta & statuta contra eos, si quis diligenter excutiat, inueniet in iis absolutissimè sensum veritatis contineri: & causam vtendi istiusmodi vocabulis recta ratione niti, si diligẽter audiantur. Causa autem huiusmodi fuit, Quum Synodus in hoc esset, vt Arianorum impia vocabula tolleret, & voces adhibere vellet, quæ sine controuersia Sacrarum literarum essent, nimirum eum filium esse, & nequaquam ex non entibus esse, sed ex Deo: eúmque & Verbum esse, & Sapientiam, & nequaquam creaturam aut facturam, sed germen proprium sui patris, Eusebiani pro inueterata sua & praua opinione volebant illud ex Deo esse, cõmune esse, & ad homines quoque pertinere, neque quicquam Christum eo nomine à nobis differre, eò quod scriptum esset: *Vnus Deus ex quo omnia*, & rursum, *Vetera transierunt, ecce noua facta sunt omnia*: omnia verò ex Deo esse. Ibi patres animaduersa illorum fraude & impietatis vafricie, coacti sunt clarioribus verbis exponere, quid sit ex Deo esse, & scribere Filium ex substantia Dei esse, ne ex Deo esse, & commune, & æque ad filium & creaturas pertinere existimaretur: cætera igitur omnia creaturas dixere, excepto Verbo, quod solum ex Patre genitum esse crediderunt & cætera quoque ex Deo esse, verùm nõ eadem ratione qua Filius. Creaturæ enim ideo ex Deo esse prædicantur, ne temere & sponte extitisse videantur aut fortuitam habuisse generationem, secundum illos, qui ex atomorum & similarium partium connexu, rerum procreationem constituunt: aut ne creaturarum author alius quã Deus secũdum quosdam hæreticos putaretur, aut Angeli secundum alios, creatores rerum existimarẽtur, sed vt Deus omnia per Verbum quum prius non essent, ad essentiam produxisse intelligeretur. Verbum autem quum creatura non sit, verè ex Deo & est & esse prædicandum est. Istius rei intellectus iis vocibus concipitur, quibus dicitur eum ex substantia Patris esse: id enim nulli creaturarum datum:

Certe quum Paulus omnia dixisset ex Deo esse, statim subintulit, *Et vnus dominus Iesus Christus per quē omnia*: vt omnibus ostenderet Filiū esse alium à cæteris rebus Deo creatis. Quæ enim à Deo facta sunt, per filium facta sunt, nec alia de causa ita locutus est, quàm vt Deum creationis authorē esse demonstraret, non quòd intelligi vellet, ita omnia ex Deo esse, vt filius ex Patre: Neq; enim omnia talia, qualis Filius, neq; Verbum est ex vulgo omnium, quum sit omniū & Dominus & conditor. Ideo enim sacrosancta Synodus liquidius dixit eum ex substantia Patris esse, vt alius à natura rerum conditarū crederetur, quum solus reuera ex Deo, & vt nulla deinceps occasio hominbus impiis ad fraudem relinqueretur. Hæc igitur ratio est cur Filium ex substantia Patris scriptum esse voluerint. Episcopis rursum affirmantibus & hoc quoque scribi debere, eum veram esse Potentiā & Imaginem Patris, & similem patri, & indemutabilem per omnia, & inconuertibilem, & æternū, & indiuisum in Patre subsistere. Nunquam enim non erat, sed semper erat, subsistebatque perpetuo apud Patrem, vt splendor lucis. Ista quidē eatenus sustinebant Eusebiani, nihil ausi contradicere, ob probrum qnod in dictis suis refutatis passi erant, sed ita tamen, vt deprehēderentur inter sese mussitare, nutus conferre, oculisq; sibi inuicem applaudere, quasi illud simile esse, & in eo esse, & eius Potentiam esse, cōmunia filio nobiscum essent, neque obstare quicquam, quo minus nobis ea ipsa quoq; adoptarentur, eò quod de similitudine nostra cum Deo scriptum habeatur, hominem esse & imaginem & gloriā Dei: Quòd vero spectaret ad hanc particulam (semper) in scripturis reperiri has voces, de hominibus, nos semper, qui viuimus, sumus: iam quod ad illud dictum pertineret, quo filius in eo, hoc est, in Deo esse dicitur, scriptum esse, quòd & nos in eo & viuimus & mouemur. Itidem quoque quòd incōuertibilis dicatur, ne id quidem ab hominibus alienum esse, quum scriptum reperiatur, *Nihil nos separabit à charitate Dei*. Porro quòd potētia Dei appelletur, & id quoq; commune esse, quum eruca & bruchus etiam potētiæ Dei appellentur, & quod plus est, magnæ potentiæ. Quin & de populo sæpe scriptum est, egressam esse omnem potentiam domini ex Ægypto, atque adeo etiam quasdam cælestes potētias virtutésq; existere: *Dominus enim*, inquit, *virtutum nobiscum, ereptor noster Deus Iacob*: Talia enim Asterius ab ipsis sophista nominatus scripsit, talia quoque ante eum Arius, vt iam diximus. Cęterum episcopi considerata illorū hypocrisi & vafricie, prout scriptura dicit, dolus in cordibus architectantium mala, ipsi quoq; necessitate coacti sunt sententiam earum rerū ex scripturis colligere & quæ prius dixerant, apertioribus verbis repetere, & scribere filium consubstātialem esse Patri, vt non solum similem similitudine, sed eundē ea voce qua ex patre esse dicitur, significarent: atq; aliā filij similitudinem & incōuertibilitatem declararēt, diuersamq; ab ea, quæ in nobis est, imitationem, quam

ἀμέλει τὰ πάντα λέγων ὁ παῦλος ἐκ τοῦ θεοῦ, ἐκ θεοῦ ἐπήγαγε· καὶ εἷς κύριος ἰησοῦς χριστὸς δι' οὗ τὰ πάντα, ἵνα δείξῃ πᾶσιν, ὅτι ἄλλος μέν ἐστιν ὁ υἱός, τῶν πάντων τῶν ἐκ τοῦ θεοῦ γινομένων· τὰ γὰρ ἐκ τοῦ θεοῦ γινόμενα, διὰ τοῦ υἱοῦ γέγονε· τῆς δημιουργίας χάριν τῆς παρὰ θεοῦ γινομένης, ταῦτ' εἴρηκε· καὶ διὰ τοῦτ' εἶναι καὶ τὰ πάντα· ὡς ἔστιν ὁ υἱὸς ἐκ τοῦ πατρός· οὔτε γὰρ τὰ πάντα ὡς ὁ υἱός, οὔτε ὁ λόγος εἷς τῶν πάντων ἐστί. τῶν γὰρ πάντων κύριος καὶ δημιουργός ἐστι· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἡ ἁγία συνόδος λελάληκεν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτὸν εἶναι τοῦ πατρός· ἵνα καὶ ἄλλος παρὰ τὰ λοιπὰ τῶν γενητῶν φύσιν, ὁ λόγος εἶναι πιστεύθῃ· μόνως οὖν ἀληθῶς ἐκ τοῦ θεοῦ, καὶ μηκέτι προφάσεις πρὸς ἀπάτην ὑπολειφθήσονται τοῖς ἀσεβοῦσι· τοῦτο μὲν οὖν τὸ γεγράφθαι ἐκ τῆς ὑσίας, ἡ πρόφασις αὕτη· τῶν δὲ ἐπισκόπων πάλιν λεγόντων· δεῖν γραφεῖαι δυνάμιν ἀληθινήν· καὶ εἰκόνα τοῦ πατρὸς τὸν λόγον, ὅμοιόν τι καὶ ἀπαράλλακτον αὐτὸν κατὰ πάντα τῷ πατρὶ, καὶ ἄτρεπτον καὶ ἀεί, καὶ ἐν αὐτῷ εἶναι ἀδιαιρέτως· ἀδέσποτον γὰρ οὐκ ἰδίᾳ· ἀλλὰ ἰδίᾳ ὁ λόγος ἀεί, ὑπάρχων ἀϊδίως παρὰ τῷ πατρὶ ὡς ἀπαύγασμα φωτὸς, οἱ μὲν εὐσεβὲς ἠνείχοντο μὴ τολμῶντες ἀντιλέγειν, διὰ τὴν αἰσχύνην ἣν εἶχον ἐφ' οἷς ἠλέγχθησαν· κατηλήφθησαν δὲ πάλιν πρὸς ἑαυτοὺς συνομνύοντες καὶ διανεύοντες τοῖς ὀφθαλμοῖς· ὅτι καὶ τὸ ὅμοιον καὶ τὸ ἀεί, καὶ τὸ τῆς δυνάμεως ὄνομα, καὶ τὸ, ἐν αὐτῷ, κοινὰ πάλιν ἐστὶ πρὸς ἡμᾶς καὶ τὸν υἱόν· καὶ οὐδὲν λυπεῖ τούτοις ἡμᾶς σωθῆναι· τὸ μὲν ὅμοιον, ὅτι καὶ περὶ ἡμῶν ἐγράφη· εἰκὼν ἐστιν ὁ ἄνθρωπος, καὶ δόξα θεοῦ ὑπάρχει· τὸ δὲ ἀεί, ὅτι γέγραπται ἀεὶ γὰρ ἡμεῖς οἱ ζῶντες, τὸ, δὲ ἐν αὐτῷ, ὅτι ἐν αὐτῷ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν· καὶ τὸ ἄτρεπτον δὲ, ὅτι γέγραπται· οὐδὲν ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ χριστοῦ· περὶ δὲ τῆς δυνάμεως, ὅτι καὶ ἡ κάμπη καὶ ὁ βροῦχος μέν, λέγονται δυνάμις· καὶ δυνάμις μεγάλη· πολλάκις δὲ καὶ περὶ τοῦ λαοῦ γέγραπται· ὥσπερ ἐξῆλθε πᾶσα ἡ δυνάμις κυρίου ἐκ γῆς αἰγύπτου· καὶ ἄλλαι δὲ οὐρανίαι δυνάμεις εἰσί· κύριος γάρ φησι τῶν δυνάμεων μεθ' ἡμῶν· ἀντιλήπτωρ ἡμῶν ὁ θεὸς ἰακώβ· τοιαῦτα γὰρ καὶ ἀστέριος ὁ λεγόμενος σοφιστὴς παρ' αὐτῶν μαθὼν ἔγραψε· καὶ περὶ αὐτοῦ δὲ ἄρειος μαθὼν ὥσπερ εἴρηται· ἀλλ' οἱ ἐπίσκοποι ἐν τούτῳ θεωρήσαντες τὴν ὑπόκρισιν ἐκείνων, καὶ ὅτι κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἐν καρδίαις τῶν ἀσεβῶν δόλος ἐστὶ τεκταινομένων κακὰ, ἠναγκάσθησαν καὶ αὐτοὶ αὖθις συναγαγεῖν ἐκ τῶν γραφῶν τὴν διάνοιαν· καὶ ἅπερ πρότερον ἔλεγον, ταῦτα πάλιν λαβόντες ἐπῶν καὶ γράψαι, ὁμοούσιον εἶναι τῷ πατρὶ τὸν υἱόν· ἵνα μὴ μόνον ὅμοιον τὸν υἱὸν, ἀλλὰ ταυτὸν τῇ ὁμοιώσει ἐκ τοῦ πατρὸς εἶναι σημήνωσι· καὶ ἄλλως οὖσαν τὴν τοῦ υἱοῦ ὁμοίωσιν καὶ ἀτρεψίαν δείξωσι, παρὰ τὴν ἐν ἡμῖν λεγομένην μίμησιν,

ὡν

ἢν ἐξ ἀρετῆς διὰ τὴν τῶν ἐντολῶν τήρησιν, ἡμεῖς
προσλαμβάνομεν· ὧν μὲν γὰρ τῶν σωμάτων ὅμοια
πρὸς ἑαυτὰ τυγχάνομεν, δυνατόν πως διίστασθαι
καὶ μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων γίνεσθαι. οἷοί εἰσιν οἱ τῶν
ἀνθρώπων υἱοὶ πρὸς τοὺς γεννήσαντας· ὡς γέγρα-
πται περὶ τοῦ Ἀδὰμ καὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντος καὶ σήθ,
ὡς ἦν ὅμοιος καὶ αὐτῷ κατὰ τὴν ἰδέαν αὐτοῦ. ἐπειδὴ
δὲ ἡ ἐκ πατρὸς τοῦ ἰδίου γέννησις ἄλλη πώς ἐστιν ἀν-
θρώπων φύσιν ἐστὶ καὶ ὁ μόνον ὅμοιος· ἀλλὰ καὶ ἀ-
διαίρετός ἐστι τοῦ πατρὸς οὐσίας καὶ ἓν μέν εἰσιν αὐ-
τὸς καὶ ὁ πατὴρ ὡς αὐτὸς εἴρηκεν· ἀεὶ δὲ ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρί
ἐστιν ὁ λόγος. καὶ ὁ πατὴρ ἐν τῷ λόγῳ· ὡς ἔστι τὸ ἀπαύγασμα πρὸς τὸ φῶς, τοῦτο γὰρ καὶ ἡ λέξις σημαίνει, διατοῦτο ἡ συνόδος τοῦτο νοήσασα, καλῶς ὁμοούσιον ἔγραψεν ἵνα τοὺς τῶν αἱρετικῶν κακοήθειαν
ἀνατρέψωσι καὶ δείξωσιν ἄλλον εἶναι τῶν γεννητῶν
τὸν λόγον καὶ γὰρ τοῦτο γράψαντες, εὐθὺς ἐπήγαγον·
τοὺς δὲ λέγοντας ἐξ οὐκ ὄντων τὸν υἱὸν ἢ θεὸν, ἢ κτίσμα ἢ
ποίημα· ἢ ἐξ ἑτέρας οὐσίας, τούτους ἀναθεματίζει ἡ ἁγία καὶ καθολικὴ ἐκκλησία· ταῦτα δὲ εἰρηκότες, ἐδήλωσαν φανερῶς ὅτι τὸ ἐκ τῆς οὐσίας καὶ τὸ ὁμοούσιον, ἀναιρετικά τῆς ἀσεβείας λογαρίων εἰσίν· ἄπερ ἐστὶ, κτίσμα· καὶ ποίημα· καὶ γεννητόν· καὶ τρεπτόν· καὶ οὐκ ὢν πρὶν γεννηθῇ·
ὁ γὰρ ταῦτα φρονῶν, ἀντιλέγει τῇ συνόδῳ· ὁ δὲ τὰ δέοντος μὴ φρονῶν, ἐξ ἀνάγκης τὰ τῆς συνόδου ταῦτα φρονεῖ καὶ διανοεῖται. καλῶς αὐτὰ βλέπων. ὅπως ἐστὶ τὸ ἀπαύγασμα πρὸς τὸ φῶς· καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦτο ἐκεῖνα τῆς ἀληθείας λαμβάνων· οὐκ οὖν εἰ τὰ ῥήματα καὶ οὗπερ ὡς ξένα προφασίζονται, φρονείτωσαν τοῦτο διάνοιαν καθ' ἣν ἡ συνόδος οὕτως ἔγραψεν· ἀναθεματίζοντες, ἅπερ ἀνεθεμάτισεν ἡ συνόδος· καὶ λοιπὸν εἰ δοκοῦσι, μεμφέσθωσαν τὰς λέξεις· εὖ δὲ οἶδα ὅτι φρονήσαντες τοῦτο διάνοιαν τῆς συνόδου, καὶ τὰ ῥήματα τῆς διανοίας πάντως ἀποδέξονται· ἂν δὲ καὶ τούτοις αἰτιάσθαι θελήσωσι, δῆλοι πᾶσίν εἰσι, μάτην καὶ περὶ ἐκείνων λέγοντες· καὶ μόνον ἀφορμὰς ἑαυτοῖς εἰς ἀσέβειαν ζητοῦντες· ἡ μὲν οὖν προφασις τῶν τοιούτων λέξεων, αὕτη· εἰσὶ ὅτι καὶ μὴ ἔγγραφοί εἰσι πάλιν γογγύζουσιν, αὐτόθεν μὲν αὐτὰ ἐκβαλλέσθωσαν ὡς κενολογοῦντες καὶ τὸν νοῦν οὐχ ὑγιαίνοντες· ἑαυτοὺς δὲ καὶ ἐκ τούτου αἰτιάσθωσαν· ὅτι πρῶτοι διδάσκοντες τοῦτο τοιαύτῃ προφάσει, ἐξ ἀγράφων θεομαχεῖν ἤρξαντο· γινωσκέτω δὲ ὅμως εἴ τις ἐστὶ φιλομαθὴς ὅτι εἰ καὶ μὴ οὕτως ἐν ταῖς γραφαῖς εἰσιν αἱ λέξεις, ἀλλὰ καθάπερ εἰρηται πρότερον, τοῦ ἐκ τῶν γραφῶν διάνοιαν ἔχουσι· καὶ τούτου ἐκφωνούμεναι σημαίνουσι τοῖς ἔχουσιν εἰς εὐσέβειαν τοῦ ἀκοῦσαι ὀλόκληρον· σκοπεῖν δὲ τοῦτο μὲν ἔξεστι· ἐκείνους δὲ κατηγορεῖν τοὺς ἀπαιδεύτους· δεδεικται ἐν τοῖς ἔμπροσθεν· καὶ τοῦτ' ἐστὶν ἀληθές, πιστεύειν τὸν λόγον ἐκ τοῦ πατρὸς εἶναι καὶ μόνον ἴδιον αὐτοῦ καὶ φύσει γέννημα· πόθεν

quam ex virtute per obseruationem mandatorum consequimur. Siquidem corpora interim similia distare possunt, & longe à se inuicem disiungi, quales sunt liberi qui similitudine parentes referunt, quemadmodum scriptum est de Adamo, & ex genito Seth, quòd fuerit illi specie similis. Ceterum quandoquidem illa ex patre filij generatio, alia est à natura hominum, filiúsque non solum similis, sed indisseparabilis est à patris substantia, & quia ambo vnum sint, vt ab ipso dictum A est, sempérque in patre est, & pater in eo, & quia splendor est respectu lucis: hoc enim vox illa significat, ideo Synodus re perpensa, recte eum consubstantialem esse tradidit, vt & hæreticorem subuerteret malitiam, & ostenderet eum alium esse à rebus creatis: quippe quæ statim post decretum illud quoque addidit: Illos autem, qui dicunt Filium Dei ex non entibus extitisse, aut creatum esse, aut vertibilem esse, aut opus esse aliquod conditum, aut ex alia substantia prodisse, eos anathemate percutit Sancta & Catholica Ecclesia, B In his verbis, ex patre esse, & consubstantialem esse, vim peremptoriam Patres voluere contineri, ad elidendas has argutiolas, Filium creatum, aut factum, aut mutabilem esse, aut non fuisse antequam nasceretur. Qui enim ita sentit, contradicit Synodo: contra, qui cum Ario non sapit, debet necessario ea quæ sunt Synodi, sapere, & cogitare modo recte quomodo se habeat lux ad splendorem, intueatur, atque ita inde veritatis imaginem concipere. Quapropter si isti hæc vocabula exotica cauillantur, respiciant sensum iuxta C quem Synodus ea in decretis suis adhiberi voluit, & pro anathemate habeant, quæ Synodus pro anathemate haberi voluit, & tum demum si possint culpent: Sed ego satis compertum habeo, eos, si pro Synodi sententia hac in parte sentiant, verba, quibus ea sententia concepta est, non improbaturos esse. Quòd si ipsam sententiam vituperare studeant, omnibus patebit eos frustra de verbis expostulare, & tantummodo occasionem aliquam suæ impietati captare. Causa igitur cur D istiusmodi verbis vsi sint patres, talis est. Quòd si rursus, quia voces istæ in Scripturis solennes non sint, obmurmurationes faciant, æquum profecto est, vt ea de causa ipsi potissimum reiiciantur, vtpote logodædali nouorum vocabulorum, & quod magis est, sanis sententiis non vtentes, séque ipsi in hoc negocio incusant, quòd primi huius rei occasionem præbuerunt, dum ex non scriptis vocibus Deo bellum comparant. Sed tamẽ cognoscet, quisquis est studiosioris animi, has voces tãmetsi in scripturis non reperiantur, habere tamen eas eam sententiam quam scripturæ volunt, & ob ipsum eas sonare apud illos, quibus aures ad pietatem sunt integræ, & minime vitiatæ: hoc ita esse facile animaduertas: istósque vt homines insciros indoctósque veritati refragari iam antea à nobis demonstratum est. Et hoc vere est credere Verbum Patris esse patrique proprium, vnicum, & naturalẽ fœtum.

Vnde

Vnde enim alioqui Filium intelligas esse sapientiam & Verbum in quo omnia sunt condita, nisi per has voces quibus dicitur ex Deo esse? rē certe ita se habere, ex scripturis liquet, quum pater ita per Dauidem loquatur, *Eructauit cor meum Verbum bonū: Et: Ex utero ante luciferum genui te:* & Filius hoc de se Iudæis ostendit, *Si Deus Pater vester esset, diligeretis utique me, Ego enim ex Patre egressus sum.* Ac rursum, *Non quòd Patrem quis viderit, nisi is, qui est à Deo: hic enim Patrem vidit.* Iam & illud, *Ego & Pater vnum sumus, & Pater in me est, & ego in Patre*, idem est ac si dicas, Ego ex patre sum, & indiuisibilis ab illo. Itidem & illud Ioannis, *Vnigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit*, quum hæc quæ enarrabat, à Patre didicisset. Quid illud in sinu esse aliud significat, quàm veram & genuinam Filij ex patre natiuitatem? Si quis igitur ita Deum coalescere cū Filio, vti substantiam cum accidente existimat, aut aliunde veluti indumentum accipere & vestiri, aut aliquid circa eum versari, quod eius substantiam adimpleat, vt sub nomine Dei aut Patris, non ipsam inuisibilem & incomprehensibilem substantiam, sed aliquid quod circa eum sit, intelligi velint: age incusет ille consilium Patrum, quod scriptis tradiderunt ex substantia Dei Filium esse, sed tamen animaduertāt, se omnibus modis blasphemias dicere, tum quòd corporalem aliquem Deum inducunt, tum quòd de Filio mentiantur eum non Patris Filium, sed aliquid rerum earum quę sunt circa Patrē. Si ergo simplex est Deus, vt reuera est, certum est, quum dicimus Deum & nominamus Patrem, nihil nos eorum quæ circa eum sunt, sed ipsius substātiam significare. Nam tametsi comprehendere, quænam sit illius substantia, nequeas, tamen de substantia illius, hoc est, de ipso Deo sentis & cogitas, quum pro Scripturæ nominibus Deus & Pater & dominus appellatur. Quum igitur dicit *Ego sum, qui sum, &, ego sum Dominus Deus*, & vbicunque dicit scriptura, Deus, nos qui hoc vocabulum audimus, nihil aliud nisi ipsam incōprehensibilem substantiam indicari intelligimus, & quòd ille ipse est, qui vocabulo Dei significatur. Quapropter quum quis audit Filium Dei esse ex substantia Dei, ne admiratione ducatur, sed potius approbet, recipiatq; patres, qui rei intellectum purius tradidere, & liquidius verbis paribus & idem pollentibus, id dictum (ex Deo esse) per has voces, ex substantia Dei esse, expresserunt. Idem enim arbitrati sunt ex deo esse, & Dei substantia esse. Si igitur non ita ex Deo est Verbum, vt genuinus ex Patre Filius dici mereatur, sed pari ratione cum cæteris, quæ à Deo creatæ ex Deo perhibeantur, neque alio modo Verbum ex patre esse intelligi debeat, tum certe necessariò sequitur, vt neque sit ex substantia Patris, neque secundum substantiam Patri sit Filius, sed tan-

πόθεν γαρ ἄλλοθεν νοήσειέ τις τὸν υἱὸν, ὃς ἐστιν ἡ σοφία καὶ ὁ λόγος ἐν ᾧ τὰ πάντα γέγονεν. ἢ ἐξ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ; ὅμως ἢ πῶς, καὶ ὡδὶ τῶν γεγραφῶν μεμαθήκαμεν. τὰ μὲν πατρὸς διὰ τοῦ Δαβὶδ λέγοντος· ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν· καὶ, ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε· τὰ δ' υἱοῦ· εἰ ὁ θεὸς πατὴρ ὑμῶν ἦν, ἠγαπᾶτε ἂν ἐμέ· ἐγὼ γὰρ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξῆλθον καὶ πάλιν· ἑώρακεν οὐχ ὅτι πατέρα τις εἶδεν, εἰ μὴ ὁ ὢν παρὰ τοῦ θεοῦ, οὗτος ἑώρακε τὸν πατέρα· καὶ μοῦ καὶ τὸ ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· καὶ ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί, ἰσάζει τῷ λέγειν· ἐγὼ ἐκ τοῦ πατρός εἰμι καὶ ἀδελφὸς αὐτός· καὶ ὁ ἰωάννης δὲ λέγων· μονογενὴς υἱὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο, μαθὼν ταῦτα παρὰ τοῦ πατρὸς εἴρηκε· τί γαρ ἄλλο τὸ ἐν κόλποις σημαίνει, ἢ τὴν γνησίαν ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ υἱοῦ γέννησιν· εἰ μὲν οὖν τὸν θεὸν ἡγεῖταί τις εἶναι σωματικὸν, ὡς ἐν τῇ οὐσίᾳ τὰ συμβεβηκότα· ἢ ἔξωθέν τινα περιβολὴν ἔχειν καὶ καλύπτεσθαι· ἢ εἶναί τινα περὶ αὐτὸν τὰ συμπληροῦντα τὴν οὐσίαν αὐτοῦ· ὥστε λέγοντας ἡμᾶς θεὸν, ἢ νομάζοντας πατέρα, μὴ αὐτὸν τὸν ἀόρατον αὐτοῦ καὶ ἀκατάληπτον οὐσίαν σημαίνειν· ἀλλά τι τῶν περὶ αὐτὸν· μεμφέσθωσαν μὲν τὴν συνοδον γεγράψασαν ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι τοῦ θεοῦ, τὸν υἱόν· καταισχύνεσθαι δὲ ὅτι δύο πάντα βλασφημοῦσιν οὕτω διανοούμενοι· τόν τε γὰρ θεὸν σωματικήν τινα διαιροῦσι· καὶ τὸν κύριον, οὐκ αὐτοῦ τοῦ πατρός· ἀλλὰ τῶν περὶ αὐτὸν εἶναι υἱὸν καταψεύδονται. εἰ δὲ ἀπλοῦν τί ἐστιν ὁ θεὸς, ὥσπερ οὖν καὶ ἔστι, δῆλον ὅτι λέγοντες τὸν θεὸν καὶ ὀνομάζοντες τὸν πατέρα, οὐδέν τι ὡς περὶ αὐτὸν ὀνομάζομεν· ἀλλ' αὐτὸν τὴν οὐσίαν αὐτοῦ σημαίνομεν· κἂν γὰρ καταλαβεῖν ὅπ ποτέ ἐστιν, ἡ τοῦ θεοῦ οὐσία μὴ ἢ δυνατὸν, ἀλλὰ μόνον νοοῦντες εἶναι τὸν θεὸν· καὶ τῆς γραφῆς ἐν τούτοις αὐτὸν σημαινούσης οὐκ ἄλλον τινὰ καὶ ἡμεῖς ἢ αὐτὸν σημαίνειν θέλοντες, λέγομεν θεὸν καὶ πατέρα καὶ κύριον· ὃ-" ταν γοῦν λέγῃ· ἐγὼ εἰμὶ ὁ ὤν· καὶ τ', ἐγὼ " εἰμὶ κύριος ὁ θεός· καὶ ὅπερ ποτὲ λέγει ἡ γραφὴ, ὁ θεὸς, ἡμᾶς αἰσχυνόμενος, οὐδὲν ἕτερον ἢ αὐτὸν τὸν ἀκατάληπτον αὐτοῦ οὐσίαν σημαινόμενον νοοῦμεν· καὶ ὅτι ἐστὶν ὅπερ λέγουσιν. οὐκοῦν μὴ ξενιζέσθω τις ἀκούων ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀποδεχέσθω τοὺς πατέρας διακαθάραντας τὸν νοῦν. καὶ λελυπήκασιν ὡς οὐκ ἀλλήλους τε, οὐκ ἐκ τοῦ θεοῦ γεγράψαντας· τὸ ἐκ τῆς οὐσίας· πῶς γὰρ ἠμέλησαν λέγειν ἐκ τοῦ θεοῦ, καὶ τὸ λέγειν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ εἶναι τὸν λόγον· ἐπεὶ καὶ τὸ θεὸς κατὰ μετοχὴν ὂν, οὐδὲν ἕτερον ἢ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ τοῦ ὄντος σημαίνει· εἰ μὲν οὖν μὴ ἐκ τοῦ θεοῦ ἐστιν ὁ λόγος· ὡς ἂν εἴη υἱὸς

φύσει γνήσιος ἐκ πατρός· ἀλλ' ὡς τὰ κτίσματα διὰ τὸ δεδημιουργῆσθαι λέγεται καὶ αὐτὸς· ὡς καὶ πάντα ἐκ τοῦ θεοῦ, οὕτω ἐκ τῆς οὐσίας ἐστὶ τοῦ πατρὸς, οὕτω αὐτὸς ὁ υἱὸς, κατ' οὐσίαν ἐστὶν υἱὸς· ἀλλ' ἐξ

ἀλλ' ἐξ ἀρετῆς ὡς ἡμεῖς οἱ κατὰ χάριν καλούμενοι υἱοί· εἰ δὲ ὁ υἱὸς ἐστι μόνος ὡς υἱὸς καὶ λόγος καὶ σοφία δείγματα τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ ἀπαυγάσματος, τοιοῦτον ἔχει τὸν νοῦν. ὁ γὰρ κατὰ τὸ ἐξαπόμενον ἐκ τῆς θέρμης τοῦ ἡλίου πῦρ ὅπερ καὶ συγγενὲς ἐστι πάλιν εἴωθεν, ἐρήκασιν οἱ ἅγιοι εἶναι τὸν λόγον πρὸς τὸν θεόν· τοῦτο γὰρ ἔργον ἔξωθεν καὶ κτίσμα τοῦ ποιοῦντος ἐστί· ἀλλὰ ἀπαύγασμα αὐτὸν εὐαγγελίσαντο πάντες ἵνα τὸ ἐκ τῆς οὐσίας ἴδιον καὶ ἀμέριστον καὶ τέλειον πρὸς τὸν πατέρα ἐνότητα δηλώσωσι· καὶ γὰρ ἔτω καὶ τὸ ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον αὐτὸν ἀληθῶς εἶναι σωθήσεται· πῶς γὰρ ἄλλως ἔσται τοιοῦτος, εἰ μὴ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἴδιόν ἐστι γέννημα. ἀνάγκη γὰρ καὶ ἐν τούτῳ τέλειον πρὸς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα σώζειν ἔτω δὴ τὸ λόγου φανερὸν εὐσεβὲς ἀκόλουθον ἂν εἴη μηδὲ ὅπωσοῦν τῷ ὁμοουσίῳ ξενίζεσθαι τοὺς χριστομάχους. ἐχέσης καὶ τῆς λέξεως ταύτης, ὑγιὲς τέλειον ἀφόβου καὶ τέλειον ἀπόδειξιν· εἰ γὰρ δὴ φαμὲν ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι τοῦ θεοῦ τὸν λόγον, λοιπὸν καὶ ἡ λέξις ὁμολογεῖσθω καὶ πρὸς αὐτῶν· τί ἂν εἴη τοῦτο· ἢ τὸ ἀληθῶς καὶ ἀΐδιον τῆς οὐσίας ἐξ ἧς καὶ γεγέννηται; καὶ γὰρ ἑτεροφυὲς ἵνα μὴ ξένον καὶ ἀνόμοιον τῇ οὐσίᾳ τοῦ πατρὸς ὑπονοήσωσι· εἰ δὲ ἔξωθεν ἀπλῶς ὅμοιον, ἵνα μὴ καθ' ἕτερον ἢ ὅλως ἑτερούσιον φαίνηται· ὥσπερ χαλκὸς σίλβων ἢ χρυσός· καὶ ἄργυρος καὶ κασσίτερος· ταῦτα γὰρ ξένα καὶ ἑτεροφυῆ ἀλλήλων, καὶ ἀπεχοινισμένα τῇ φύσει καὶ τῇ δυνάμει τυγχάνουσι· καὶ οὔτε ὁ χαλκὸς ἴδιον ἢ χρυσοῦ· οὔτε ἡ φάσσα ἐκ τῆς περιστερᾶς· ἀλλὰ ὅμοια μὲν νομίζεται εἶναι· ἑτερούσια δὲ ἀλλήλων ἐστίν· εἰ μὲν οὖν καὶ υἱὸς οὕτως ἐστίν, ἔξω κτίσμα ὥσπερ καὶ ἡμεῖς· καὶ μὴ ὁμοούσιος· εἰ δὲ υἱός ἐστι· λόγος· σοφία· εἰκὼν τοῦ πατρός· ἀπαύγασμα. εἰκότως ὁμοούσιος ἂν εἴη· εἰ γὰρ τὸ μὴ ἐκ τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ὡς ὄργανον ἑτεροφυὲς καὶ ἑτερούσιον δέδεικνυται, καλῶς ἄρα ἡ σωσὼ ἐχαλψε καὶ γενόηκεν ὀρθῶς. ἐξηρήσθω δὴ πάλιν ἐν τούτοις πως λογισμὸς σωματικὸς· φαντασίαν τε πάσης αἰσθήσεως ὑπερβάντες, καθαρᾷ τῇ νοήσει καὶ μόνῳ τῷ νῷ νοῶμεν υἱὸν πρὸς πατέρα τὸ γνήσιον. καὶ λόγον τοῦ πρὸς τὸν θεὸν ἰδιότητα· καὶ τὸν ἀπαράλλακτον ὁμοιότητα τοῦ ἀπαυγάσματος πρὸς τὸ φῶς· ὡς γὰρ τὸ γέννημα καὶ τὸ υἱός, οὐκ ἀνθρώπινον· ἀλλ' ὡς θεῷ πρέπον ἐστὶν εἰρῆσθαί τε καὶ ἐστι, τὸν αὐτὸν τρόπον τοῦ ὁμοουσίου ἀκούοντες, μὴ εἰς τὰς ἀνθρωπίνας αἰσθήσεις πίπτοντες, μερισμοὺς καὶ διαιρέσεις τῆς θεότητος λογιζώμεθα· ἀλλ' ὡς ἐπὶ ἀσωμάτων φρονοῦμενοι, τέλειον ἑνότητα τῆς φύσεως· καὶ τέλειον ταυτότητα τοῦ φωτός, μὴ διαιρῶμεν· τοῦτο γὰρ ἴδιον υἱοῦ πρὸς πατέρα. καὶ τοῦτο δείκνυσι τὸν θεὸν ἀληθῶς ὄντα πατέρα τοῦ λόγου· πάλιν

A

B

C

D

E

sed tãtummodo per virtutem adoptius filius, quemadmodum & nos, quibus dono & gratiâ id concessum, vt filij dei appellemur. Sin autẽ ille solus ex Deo, vt genuinus & naturalis fœtus (vt vere est) merito censeri debet Filius Dei, & ex substantia Dei esse. Certe illa comparatio lucis cum splendore, huiusmodi intellectum in se continet. Verum non pro natura ignis primum ex calore solis inardescentis, deinde, vti fieri solet, euanescentis, Verbum sese ad Patrem suum habet: id enim longissime abest à sententia Patrum quũ ex huiusmodi comparatione opus aliquod, creaturaq;, quæ alienæ sit naturæ à conditore suo intelligeretur. Sed splendorem eum ideo omnes nominarũt, vt proprium illud innueretur, quod colligitur ex eo, quum dicimus ex substantia esse, & vt indiuisibilis eius cum patre vnitas significaretur: ita enim fit, vt eius inalterabilitatem, & immutabilitatem non lædas, alioqui si non Patris substantiæ proprius fœtus esset, alterabilis, mutabilisque vtique haberetur: Congruum enim est, vt in hac quoque parte eius identitatem cum patre suo tueamur. Quum igitur iste sermo religiosus & pius apparet, nõ debebant Christo rebelles insolẽtia vocabuli consubstantialis offendi: quum illud & sanũ intellectum, & certam rationem, demonstrationémque habeat. Si enim ex substantia Dei, Verbum Dei esse sentimus, supereſt, vt vox illa, quæ hoc ipsum signat, ab illis agnoscatur. Quidnam autem ex eo aliud intelligas, quàm veritatem & æternitatem substantiæ, ex quæ genitus est Filius? Non enim diuersus specie est, ne externum quippiam, & dissimile Patris substantiæ admisceatur, neque rursus leuiter & quouis modo ex re aliena Patri est similis, ne secundum aliud quippiã ea similitudo proueniat, aut alterius substantiæ esse appareat, qualia sunt inter se, æs, aurum, argentum stãnum, quæ quidem splendore similia, natura & substantia distant. Neque enim æs ex auro est, neque turtur columbæ fœtus. Est quidẽ in rebus istis similitudo aliqua: natura vero substãtiaque diuersissima. Si ergo eodem modo se Filius habet, esto habeatur & ipse quoque creatura, quemadmodum nos sumus, & non consubstantialis Patri. Si autem verè Filius est, & Verbũ, & Sapientia, & Splendor, & imago Patris, recte ergo dictũ fuerit, eũ consubstantialẽ esse, nisi cõtra scilicet rationibus demõstretur, eum non ex Deo, sed à Deo, pro instrumẽto quod alterius sit naturæ quàm suus author, conditum esse: probe igitur consilium scripsit, & recte rem ipsam intellexit. Cæterum isthic rursus tolli velim omnem corporalem cogitationem, vt altius & supra imaginationem sensuum euecti, puro intellectu & sola mente intelligamus Filij ad Patrem legitimam illam & naturalem genuitatem, & Verbi ad Deum proprietatem, & indemutabilem similitudinem splendoris ad lucem. Vt enim quum audimus eum Filium, & Germen esse, non humano more, sed prout Deo conuenit, intelligimus. Ita quoque quum audimus eum consubstantialem esse, nequaquam delabentes ad humanos sensus, partitiones & diuisiones Deitatis cogitemus, sed tanquam de incorporalibus agitantem, vnitatem naturæ, & identitatem lucis non diuidamus. Id enim proprium est Filij ad Patrem, & id declarat Deum reuera Patrẽ esse Verbi.

Hic denuo

Hic denuo necessaria est comparatio illa lucis & splendoris. Quis enim ibi ausus fuerit dicere splendorem externum quiddam esse à sole, eiq; dissimile? aut quis nō potius simul intuēs splendorem cum sole, & eandem in vtroq; lucem non audacter loquatur, lucem & splendorem vnum esse? & hunc illa repræsentari, & splendorem ita solem esse, vt qui hunc videat, etiam illum intueatur? Hanc igitur identitatem & naturalem proprietatem, ita animaduersam & creditam, quonam quæso alio nomine quàm consubstantialem progeniem appellaueris, aut quidnam inde intellexeris proprie & congruenter, nisi Verbum Sapientiam, & potestatem, quam neque externam esse à Patre fas est dicere, neque imaginari licitū est eam non æternaliter apud Patrem esse? in hac enim Sobole sua omnia fecit Pater, & per hanc in omnia inserta sua prouidentia pietatem suam, humanitatémque exercet. Atque eo modo Filius & Pater vnum sunt sicut iam dixi. Nisi rursum scilicet resumpta audacia vecordes isti dicant, aliam rem esse Verbi substantiam, & aliam esse illam ex patre lucem, quæ est in Verbo, lucémque illam, quæ est in Filio, vnum esse cum patre: ipsum autem Filium externum quiddam & forinsecum ab eo haberi debere, & quendam ex genere creaturarū: sed ea prorsus Caiphæ & Samosatensis opinio est, quam Ecclesia quidem repudiauit, isti autem tuentur, ac proinde etiam ipsi vt lapsi à veritate, hæretici declarati sunt. Si enim omnino verū est, Filium esse participem lucis Patris sui, cur non potius is ille habeatur, de quo lucis communicatio sumitur, quam alius quispiam, ne quid tertium inter Patrem & Filium constituatur? alioqui non liquebit per Filium, sed potius per eum cuius communicatu hanc participationē lucis adeptus est, omnia condita esse. Sin autem ille est Verbum & sapientia Patris, per quam Pater reuelatur, & cognoscitur, & creat, & sine quo Pater nihil omniū facit, nimirum sequitur vt ille sit is ipsius, qui ex Patre est: de ipso enim omnia creata participant, quū consortes filii spiritus efficiūtur. Talis igitur cum sit, ne quaquam ex non entibus emerserit, neque vlla ratione creatura fuerit, sed potius Patri suo proprius fœtus. Hoc igitur intellectu patres qui Niceæ conuenerunt, istas voces vsurpare voluerunt, ipsos porro non ex se, quod aduersarij obiiciunt, hæc vocabula finxisse, sed ab aliis olim accepisse, age in præsentia declaremus, ne ea eis cauillatio integra relinquatur. Discite igitur nunc Christo rebelles Ariani, Theognostum virum disertum, non abhorruisse à vocabulo substantiæ, scribens enim de Filio in secūdo Hypotyposeon, ita locutus est: Nō forinsecus aut ex rebus extraneis Filij substantia constat, neque ex non entibus producitur, sed ex Patris substātia ita progenitus est, vt à luce, iubar: vt ex aqua, vapor: neque enim vapor id ipsum est, quod aqua: neque iubar id ipsum, quod sol, sed non alienum tamen, verum vt profluentem eum esse dicas Patris substantiæ, idque ita vt interim substantia illa Patris, diuisionem non patiatur.

Quemad-

πάλιν γὰρ τὸ ἀπαύγασμα τῆς φωτὸς καὶ ἡ ἀπαύγασμα καὶ αἰανγκαῖον εἰς τοῦτο. πῶς τολμήσει λέγειν τὸ ἀπαύγασμα ξένον καὶ ἀνόμοιον εἶναι τοῦ ἡλίου; ἢ πῶς μᾶλλον ἑνορῶν ἄτως τὸ ἀπαύγασμα πρὸς τὸν ἥλιον, καὶ τὸν τῶν πάντα τὰ φῶτα, οὐκ ἂν εἴποι θαῤῥήσας, ὄντως τὸ φῶς καὶ τὸ ἀπαύγασμα ἕν εἰσι, καὶ τοῦτο ἐν ἐκείνῳ δείκνυται, καὶ τὸ ἀπαύγασμα ἐν τῷ ἡλίῳ τυγχάνει ὄν; ὥστε τὸν ὁρῶντα τοῦτο, βλέπειν κἀκεῖνο· τὸν δὲ τοιαύτην ἑνότητα καὶ φυσικὴν ἰδιότητα, πῶς ἂν οἱ πιστεύοντες καὶ βλέποντες ὀρθῶς καλέσειεν· ἢ ὁμοούσιον γέννημα; τὸ δὲ τοῦ θεοῦ γέννημα, τί ἄν τις εἰκότως καὶ πρεπόντως νοήσειεν, ἢ λόγον καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν; ἵν οὔτε τοῦ πατρὸς λέγειν ξένον ὅσιόν ἐστιν, οὔτε μὴ ἀιδίως εἶναι πρὸ τοῦ πατρὶ κἂν φαντάζεσθαι θέμις ἐστί· τούτῳ γὰρ τῷ γεννήματι, τὰ πάντα πεποίηκεν ὁ πατήρ· καὶ τὴν εἰς πάντα πρόνοιαν ἐκτείνων δι' αὐτοῦ φιλανθρωπεύεται· καὶ ἔστως ἐν αὐτῷ ἐστὶν ὁ πατήρ εἰσιν ὥσπερ εἴρηται· εἰ μὴ ἄρα οἱ κακόφρονες τολμήσαντες πάλιν, ἕτερον ἄλλο εἶναι τοῦ λόγου φασὶν καὶ ἄλλο τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐν αὐτῷ φῶς· ἵν' ᾖ τὸ μὲν ἐν τῷ υἱῷ φῶς ἓν πρὸς τὸν πατέρα· αὐτὸς δὲ ξένον κατ' οὐσίαν ὡς κτίσμα· ἀλλὰ τοῦτο τοῦ κακοφανοῦς καὶ τοῦ σαμοσατέως ἀπηχῶς ἐστὶ τὸ φρόνημα· ὅπερ ἡ μὲν ἐκκλησία ἐξέβαλεν· οἵτοι δὲ νῦν ὑποκρίνονται· διὸ καὶ αὐτοὶ τῆς ἀληθείας ἐκπεσόντες, ἀπεδείχθησαν αἱρετικοί· εἰ γὰρ ὅλως μετέχει τοῦ ἐκ τοῦ πατρὸς φωτὸς, δῆλον μὴ μᾶλλον αὐτὸς ἐστὶ τὸ μετεχόμενον· ἵνα μὴ μέσον αὐτοῦ πῇ τοῦ πατρὸς ζητῆται· εἰ γὰρ μὴ οὕτως ἐστὶν, οὐκέτι δείκνυται δι' οὗ τὰ πάντα γεγένηται τὰ πάντα· ἀλλὰ δι' ἐκείνου καὶ αὐτὸς μετέχει· εἰ γὰρ οὗτός ἐστιν ὁ λόγος καὶ σοφία τοῦ πατρὸς· ἐν ᾧ ὁ πατὴρ ἐποικαλύπτεται καὶ γινώσκεται καὶ δημιουργεῖ· καὶ οὐ ἄνευ οὐδὲν ὁ πατὴρ ποιεῖ, δηλονότι αὐτὸς ἐστὶ τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς· αὐτὸς γὰρ καὶ πάντα τὰ γενητὰ μετέχει· μετέχοντα τοῦ ἁγίου πνεύματος· οὕτω γὰρ ὤν, οὐκ ἔστιν ἐξ οὐκ ὄντων· ὅτε ὅλως κτίσμα ἀλλὰ μᾶλλον ἐκ τοῦ πατρὸς ἴδιον γέννημα· ὡς ἐκ φωτὸς τὸ ἀπαύγασμα· οἱ μὲν οὖν ἐν τῇ νικαίᾳ συνελθόντες· τοιαύτην ἔχοντες τὴν διάνοιαν, τοιαύτας καὶ τὰς λέξεις ἔγραψαν ὅπερ ἦν ἐξ ἑαυτοῖς τολάπαντες ἐπενόησαν ταύτας· ἐπειδὴ καὶ τοῦτο προφασίζονται· ἀλλ' ἄνωθεν πρὸ τῶν περὶ αὐτῶν προβαλόμενοι εἰρήκασι, φέρε καὶ τοῦτο διελέγξωμεν· ἵνα μὴ δὲ αὐτῇ αὐτοῖς ἡ πρόφασις περιλείπηται· μάθετε τοίνυν ὦ χριστομάχοι ἀρειανοὶ, ὅτι θεόγνωστος μὲν, ἀνὴρ λογιώτατος, οὐ παρητήσατο τὸ ἐκ τῆς οὐσίας εἰπεῖν· γράφων γὰρ περὶ υἱοῦ ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν ὑποτυπώσεων, οὕτως εἴρηκεν· οὐκ ἔξωθέν τις ἐστὶν ἐφυρεθεῖσα ἡ τοῦ υἱοῦ οὐσία· οὐδὲ ἐξ μὴ ὄντων ἐπεισήχθη· ἀλλὰ ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἔφυ· ὡς τὸ φῶς, τὸ ἀπαύγασμα· ὡς ὕδατος ἀτμίς· οὔτε γὰρ τὸ ἀπαύγασμα, οὔτε ἡ ἀτμὶς, αὐτὸ τὸ ὕδωρ ἐστίν, ἢ αὐτὸς ὁ ἥλιος· οὔτε ἄλλότριον· ἀλλὰ διόῤῥοια τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας· ἀμερισμὸν ὑπομενούσης τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας· ὡς

ὡς γὰρ μένων ὁ ἥλιος ὁ αὐτὸς ἀ μειοῦται τῆς ἐκχεομένας ἀπ' αὐτοῦ αὐγῆς, οὕτως οὐδὲ ἡ οὐσία τοῦ πατρὸς ἀλλοίωσιν ὑπέμεινεν· εἰκόνα ἑαυτῆς ἔχουσι τὸν υἱόν; ὁ μὲν οὖν θεόγνωστος τὰ πρόπερσι ὡς ἐν γυμνασίᾳ ἐξετάσας· ὕστερον τὴν ἑαυτοῦ δόξαν ὑπέθηκε, οὕτως εἰρηκεν· διονύσιος ὁ γενόμενος ἐπίσκοπος τῆς ἀλεξανδρείας κατὰ σαβελλίου γράφων· τὴν τε κατὰ σάρκα οἰκονομίαν τοῦ σωτῆρος ἀθετοῦντας ἐξηγούμενος· ἐξ αὐτῆς διελεγχων τοὺς σαβελλίζοντας· ὅτι μὴ ὁ πατὴρ ἐστιν ὁ γιόμενος σάρξ· ἀλλ' ὁ πύτυ λόγος ὡς εἶπεν ὁ ἰωάννης· ἐπιδὴ ὑπενοήθη ὡς ποίημα καὶ γλυπτὸν λέγων τὸν υἱόν· ἐμὴ ὁμοούσιον τῷ πατρὶ, γράφει πρὸς τὸν ὁμώνυμον αὐτῷ διονύσιον τὸν ἐπίσκοπον ῥώμης ἀπολογούμενος συκοφαντίαν εἶναι τοῦτο κατ' αὐτοῦ· μήτε γὰρ πεποιηκέναι τὸν υἱόν· ἀλλὰ καὶ ὁμοούσιον αὐτὸν ὁμολογεῖν διεβεβαιώσατο· ἔχει δὲ αὐτοῦ ἡ λέξις, οὕτως· καὶ δι' ἄλλης ἐπιστολῆς ἔγραψα ἐν οἷς ἤλεγξα καὶ ὃ προφέρουσιν ἔγκλημα κατ' ἐμοῦ ψευδόμενον. ὡς ἀ λέγουσι τὸν χριστὸν ὁμοούσιον εἶναι τῷ θεῷ· εἰ γὰρ καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο φημὶ μὴ δεδηλῶσθαι παρὰ τῶν ἁγίων γραφῶν, ἀλλά γε τὰ ἐπιχειρήματά μου τὰ ἐξῆς ἀσεσιωπήκασι, τῆς διανοίας ταύτης οὐκ ἀπαδεῖ· καὶ γὰρ ἀνθρωπίνῳ γονεῖ παρεβαλον. δῆλον ὡς ἔσαν ὁμογνῶ· φήσας πάντως τοὺς γονεῖς μὴ ὁ ἑτέρους εἶναι τῶν τέκνων· ὅτι μὴ αὐτοὶ εἶεν τὰ τέκνα ἢ μήτε γονεῖς ἀναγκαῖον ἀπάρχον εἶναι μήτε τέκνα· καὶ τὴν μὲν ἐπιστολὴν ὡς παρόν, διὰ τὰς παρεισάσεις οὐκ ἔχω παρακομίσαι· εἰσὶ γὰρ αὐτόθι τὰ τότε ῥήματα· μᾶλλον δὲ καὶ πᾶσιν ἂν ἔπεμψα τὸ αὐτόγραφον· ὅπερ εἰ δύνοιτο, ποιήσω. οἶδα δὲ κἀμὲ μεμνημένον πλείονα παρόντα τῶν συγγενῶν ὁμοιώματα· καὶ γὰρ κἀφυτὸν εἶπον ἀπὸ σπέρματος ἢ ἀπὸ ῥιζης ἀνελθὸν, ἕτερον εἶναι τῷ ὅθεν ἐβλάστησε· καὶ πάντως ἐκείνῳ καθέστηκεν ὁμοφυές· καὶ ποταμὸν εἶπον ἀπὸ πηγῆς ῥέοντα, ἕτερον ὄνομα μετειληφέναι· μήτε γὰρ τὴν πηγὴν ποταμὸν· μήτε τὸν ποταμὸν πηγὴν λέγεσθαι καὶ ἀμφότερα ὑπάρχειν· καὶ τὸν ποταμὸν εἶναι, τὸ ἐκ τῆς πηγῆς ὕδωρ. ὅτι δὲ ὁ ποίημα ἀδὲ κτίσμα ὁ τοῦ θεοῦ λόγος· ἀλλὰ ἴδιον τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας γέννημα ἀδιαίρετόν ἐστιν ὡς ἔγραψεν ἡ μεγάλη σύνοδος, ἰδοὺ καὶ ὁ τῆς ῥώμης ἐπίσκοπος διονύσιος γράφων κατὰ τῶν τὰ τοῦ σαβελλίου φρονούντων, σχετλιάζει κατὰ τῶν ταῦτα τολμώντων λέγειν· καὶ φησὶν οὕτως· ἐξῆς δ' ἂν εἰκότως λέγοιμι καὶ πρὸς διαιροῦντας καὶ κατατέμνοντας, καὶ ἀναιροῦντας τὸ σεμνότατον κήρυγμα τῆς ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ· τὴν μοναρχίαν εἰς τρεῖς δυνάμεις τινὰς καὶ μεμερισμένας ὑποστάσεις· καὶ θεότητας τρεῖς· πέπυσμαι γὰρ εἶναί τινας τῶν παρ' ὑμῖν κατηχούντων καὶ διδασκόντων τὸν θεῖον λόγον, ἑαυτῆς ὑφηγητὰς τῆς φρονήσεως· οἱ κατὰ διάμετρον ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἀντίκεινται τῇ σαβελλίου γνώμῃ· ὁ μὲν γὰρ βλασφημεῖ αὐτὸν τὸν υἱὸν εἶναι λέγων τὸν πατέρα· καὶ ἔμπαλιν· οἱ δὲ τρεῖς θεοὺς τροπόν τινα κηρύττουσιν,

Quemadmodum enim sol non diminuitur
suis ex se profluentibus radiis, ita nec substantia
Patris diminutionem sustinet, imaginem
sui Filium progignens. Theognostus igitur
post disputationem superiorem, istam tãdem
sententiam sub his verbis subiecit: Dionysius
porro Episcopus Alexandriæ contra Sabellii
scribens & Saluatoris ministerium in carne
pluribus verbis exponens, iisque conuincens
Sabellianos, refellensque Patrem non fuisse
carnem factum, sed Verbum eius fuisse quod
carnem induerat, quemadmodum à Ioanne
dictum fuit, & in suspicionem raptus, quòd
Filium creaturam nominasset, eúmq; factum
esse, & cõsubstantialem Patri dixisset: ad Dionysium Episcopum Romanum eiusdem secũ
nominis pro defensione criminis ita scribit, se
non dixisse Filium esse factum, quem Patri cõsubstantialem confiteatur. Illius autem forma
loquendi talis est: Et in alia epistola scripsi,
qua demonstraui falsum esse crimen quod mihi obiiciunt, quasi dixissem, Christum non
esse consubstantialem Deo. Et si hoc nomen
consubstantialitatis dixerim non inueniri vspiam in sacris literis, tamen argumenta mea,
quæ ipsi tacita omiserunt, à re ipsa significationéque vocabuli non abludunt. Nam & humanam procreationem in comparationẽ adduxi, vt congenerem: eóque solo esse parentes
diuersos à liberis, quòd ipsi sui liberi non essent, neque vicissim liberi sui ipsorum parentes: ipsam vero epistolam hoc quidem tempore ob certos casus nequeo proferre. Verũ quia
tibi præsentis negotij verba mitto, facile inde
colligere poteris, multo me libentius ipsum
autographum missurũ fuisse, quod & faciam,
vbi id primum adeptus fuero. Scio autem &
memini me plures ex congeneribus rebus addidisse similitudines. Nam & plantam dixi siue
à semine, siue à radice procreata sit, diuersam
quidem eam esse ab eo vnde progerminata sit,
sed tamen cum eo omnino natura conuenire:
fluuiumque dixi à fonte profluentem, aliud
quidem nomen sortiri: neque enim fontem,
fluuium, neq; fluuium fontẽ dici, sed tamen vtrunque simul existere, & fluuium esse aquam
ex fonte. Cæterum neque opus aliquod esse,
neque creaturam Verbum Dei, sed proprium
Paternæ substantiæ germen: idque indiuisibile, vt scripsit magna Synodus. En tibi rursum
alterum Dionysium Romanum Episcopum,
ita in scriptis suis contra Sabellianos, cósque
qui talia dicunt, ex postulantem. Merito deinceps dixere in diuisores, sectorésque, & peremptores reuerendissimæ Ecclesiæ de Deo
præconij, qui monarchiam in ternas potentias, ternásque substantias, & ternas Deitates
carpunt. Audio enim quosdam apud vos diuini verbi magistros huius sentẽtiæ professores,
qui ex diametro, vt sic dicam, pugnant cum
placitis Sabellij. Ille enim cum blasphemia dicit Filium esse Patrem, Patrémque Filium: isti
autem quodammodo tres Deos constituunt,

dum intres substantias alienigenas, & inter se omnino segregatas sanctam vnitatem dispartiũtur: Vniri enim necessum est omnium Deo Dei Verbum, & in eodem hærere, versarique Spiritum sanctam, & sanctam Trinitatem in vnum omnium rerum Deum, omnipotentemque, veluti in verticem principémque cõsummari & coalescere. Marcionis enim vaniloqui doctrina sectionem diuisionemque monarchiæ in tres principatus instituit. Sed ea diabolica institutio est, non autem verorũ Christi discipulorum, & acquiescentium Saluatoris præceptis: Illi enim vt Trinitatem prædicari à Sacris literis plane sciunt, ita tres esse deos à veteri aut à nouo Testamẽto vspiam induci nequaquam agnoscunt. Cæterum non minus culpaueris eos, qui filium Dei opus credunt, & factum esse Dominum opinantur, quum Sacra eloquia generationem ei congruentem & decentem, non autem formationem & creationem testimoniis suis attribuant. Blasphemia igitur illa non vulgaris, sed maxima habenda est, si Dominum dicas manufactum. Si enim factus est Filius, erat igitur, quum ille non erat: atqui ille semper erat. Sin autem in Patre est, vt ipse dicit, idemque Ratio, & Sapientia, & Virtus Dei est (hoc enim esse diuinæ Scripturæ prædicant) Ratióq; rursum, Sapientia, & Virtus Dei facultates existimandæ sunt, sequitur omnino, vt nunquam factus sit: aut si factus perhibeatur, fuisse aliquando tempus, quum istæ facultates nõdum cessent, eratque nimirum tum temporis Deus infœlix & miser, quum virtute, sapiẽtia, ratione careret: Id autem absurdissimum. Sed quid ego vlterius de ea re verba facio apud viros Spiritu S. afflatos & plane cognoscentes, quæ absurditates nascantur ex eo, si Filius opus aliquod & factitium quiddam nominetur, quas nimirum videntur animaduertere, qui hac opinione dicuntur? Ac propterea certo quodam modo à veritate aberrant, qui aliter accipiunt has voces, *dominus creauit me in initio viarum suarum*, quàm sacræ & Propheticæ Scripturæ intelligunt. Non enim simplex est & vna significatio, vt scitis huius verbi ἔκτισε. Hic enim ἔκτισε intelligendum non profecit, sed præfecit operibus suis, sed tamen per Filium conficiendis. Neutiquam enim illud ἔκτισε ita accipias tanquam si dixisset, fecit me. Differunt enim facere & κτίσαι. Hinc illud, *nonne ipse pater tuus possedit te, & creauit te?* in Deuteronomio magnifico carmine Moses dixit. Ad quod ita quis meritò dixerit, ô præcipiti temeritate homines: opusne est primogenitus omnis creaturæ, qui ex vtero ante luciferum genitus est? qui dixit vt in Sapientiæ libro habetur, *Ante omnes colles genuit me* Et frequẽter in Sacris literis inueneris eum genitum narrari, non autẽ factum, vnde clare reuincũtur, qui falsa de Filii natiuitate suspicantes, eius diuinam & ineffabilem generationem, creationem, factionemve non verentur appellare. Nõ igitur diuidenda est in tres deitates admirabilis & diuina vnitas, neque sub nomine creationis minuẽda est dignitas & immẽsa domini maiestas, sed

ἐις τρεῖς ὑποστάσεις ξένας· ἀλλήλων παντάπασι κεχωρισμένας, διαιρουῦσι τὴν ἁγίαν μονάδα· λιὼ ὥοθεν γὰρ ἀνάγκη τῷ θεῷ τῶν ὅλων τὸν θεῖον λόγον ἐμφιλεχωρεῖν ᾗ τῷ θεῷ· καὶ ἐνδιαιτᾶσθαι δὲ τὸ ἅγιον πνεῦμα· ἤδη καὶ τὴν θειαν τριάδα εἰς ἕνα ὥσπερ εἰς κορυφήν τινα, τὸν θεὸν τῶν ὅλων τὸν παντοκράτορα λέγω, συγκεφαλαιοῦσθαί τε καὶ συνάγεσθαι πᾶσαν ἀνάγκη· μαρκίων δὲ γὰρ τὸ ματαιόφρον δίδαγμα, εἰς τρεῖς ἀρχὰς τῆς μοναρχίας τμὴν καὶ διαίρεσιν παιδόμενον διαβολικόν· οὐχὶ δὲ τῶν ὄντως μαθητῶν τὸ χρεισιῶδες καὶ τῶν ἀρεσκομένων τοῖς τοῦ σωτῆρος δόγμασιν· ὅτι γὰρ τριάδα μὲν κηρυττομένην ὑπὸ τῶν θείας γραφῆς σαφῶς ἐπίστανται· τρεῖς δὲ θεοὺς, οὔτε παλαιαὶ οὔτε καινὴ διαθήκη κηρύττουσιν· οὐ μείων δὴ αὐτὸς καταμέμφοιτο καὶ τὸν πέμψαντα υἱὸν εἶναι δοξάζοντας· καὶ γεγονέναι τὸν κύριον ὥσπερ ἔν τι τῶν ὄντως γιγνομένων, νομίζοντας· τῶν θείων λογίων γλώσσαν αὐτῷ τῷ ἁρμοττούσαν καὶ πρέπουσαν ἀλλ' οὐχὶ πλάσιν ἵνα καὶ πίστιν τοῖς μαρτυρουμένων βλάσφημον οὕτω· οὐ τὸ τυχὸν μέγιστον μὲν οὖν χειροπόιητον τέρας τινὰ λέγειν τὸν κύριον· εἰ γὰρ γέγονεν υἱὸς, λιὼ ὅτι οὐκ λιὼ· ἀεὶ δὲ λιὼ· εἰ δὲ ἐν τῷ πατρὶ ἐστιν ὡς αὐτὸς φησιν καὶ ὁ λόγος καὶ σοφία καὶ δύναμις ὁ χριστός· ταῦτα γὰρ εἶναι τὴν χριστὸν αἱ θεῖαι λέγουσι γραφαὶ ὥσπερ ὀπίσαθε· ταῦτα δὲ, δυνάμεις οὖσαι τοῦ θεοῦ πῶς ἁρμόσουσιν εἰ πώποτε γέγονεν υἱὸς, λιὼ ὅτι οὐκ λιὼ ταῦτα· λιὼ ἄρα καιρὸς, ὅτι χωρὶς τούτων λιὼ ὁ θεὸς· ἀπρόσιτον δὲ τοῦτο· καίτοι ἂν ὀπτέον πολλὰ περὶ τούτων πρὸς ὑμᾶς διαλεγόμενον, πρὸς ἄνδρας πνευματοφόρους καὶ σαφῶς ἐπισταμένους τὰς ἀτοπίας τὰς ἐκ τοῦ τοιαῦτα λέγειν τινὰς ἐναλλαττούσας; αἷς μειδεκάς μὴ προσεχηνέναι τὸν νοῦν, οἱ καθηγησάμενοι τῆς δόξης· καὶ διὰ τοῦτο κομιδῇ ἀληθὲς διημαρτηκέναι ἑτέρως ἢ βούλεται παρὰ τὴν θείαν καὶ προφητικὴν γραφήν· τὸ, κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, ἐκδεξαμένοι· οὐ μία γὰρ ἡ τοῦ ἔκτισεν, ὡς ἔστι, σημασία· ἔκλισε γὰρ ἐνταῦθα ἀκουστέον, αὐτὸ δὲ ἐπέρασε τοῖς ὑπ' αὐτοῦ γεγονόσιν ἔργοις, γεγονέναι ἢ δι' αὐτοῦ δέ φησιν· οὐχὶ δέ γε τὸ ἔκτισεν ὧδε λέγουσιν· ὡς ὅτε τοῦ ἐποίησε· διαφέρει γὰρ τοῦ ποιῆσαι· ἐκ αὐτοῦ οὗτός σου πατὴρ ἐκτήσατό σε καὶ ἐποίησέ σε καὶ ἔκλισέ σε, τῇ ἐν τῷ δευτερονομίῳ μεγάλῃ ᾠδῇ ὁμοίως φησί· πρὸς οὓς καὶ εἶπεν αὐτός· ὦ ῥιψοκίνδυνοι ἄνθρωποι· ποίημα ὁ πρωτότοκος καὶ πάσης κτίσεως, ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου γεννηθεὶς; ὁ εἰπὼν ὡς σοφία πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με; καὶ πολλαχοῦ δὲ τῶν θείων λογίων γεγεννῆσθαι ἀλλ' οὐ γεγονέναι τὸν υἱὸν, λεγόμενον εὕροις τις ἄν· ὑφ' ὧν καταφανῶς ἐλέγχονται τὰ ψεύδη περὶ τῆς τοῦ κυρίου γεννήσεως ὑπολαμβάνοντες, οἱ ποίημα αὐτὸν τὴν θείαν καὶ ἄρρητον γέννησιν λέγειν τολμῶντες. οὔτ' οὖν καταμερίζειν χρὴ εἰς τρεῖς θεότητας τὴν θαυμαστὴν καὶ θείαν μονάδα· οὔτε ποιήσει κωλύειν τὸ ἀξίωμα καὶ τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος τοῦ κυρίου·

ἀλλὰ

ἀλλὰ πεπιστεύκεναι εἰς θεὸν τὸν πατέρα παντοκράτορα· καὶ εἰς χριστὸν ἰησοῦν τὸν υἱὸν αὐτοῦ· καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα· λαβόντας ἢ τῷ θεῷ τῶν ὅλων τὸν λόγον· ἐγὼ γάρ φησιν καὶ ὁ πατὴρ ἓν ἐσμεν· καὶ ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· οὕτω γὰρ ἂν κηρυχθείη τριὰς, καὶ τὸ ἅγιον κήρυγμα τῆς μοναρχίας διασώζοιτο· πρέπει γὰρ τὸν ἀϊδίως ὄντα εἶναι τὸν λόγον τῷ πατρί· καὶ μηδὲν ἑτέρας οὐσίας ἢ ὑποστάσεως· ἀλλὰ τῆς τοῦ πατρὸς ἴδιον αὐτὸν εἶναι ὡς εἰρήκασιν οἱ ἐν τῇ συνόδῳ, ἐξέσω πάλιν ὑμᾶς ἀκοῦσαι τοῦ παλαιοῦ τοῦ φιλοπόνου ὠφελησόμενος· ἃ μὲν γὰρ ὡς ζητῶν καὶ γυμνάζων ἔγραψε, ταῦτα μὴ ὡς αὐτὸς φρονοῦντος δεχέσθω τις ἀλλὰ τῶν πρὸς ἕλεγχον φιλονεικούντων, ἐν τῷ ζητεῖν ἀδεῶς ὁρίζων ἀποφαίνεται. τοῦτο τοῦ φιλοπόνου τὸ φρόνημά ἐστι· μετὰ σοῦ τὰ ὡς ἐν γυμνασίᾳ λεγόμενα πρὸς τοὺς αἱρετικοὺς, οὗς αὐτὸς ἐλέγχει τὰ δόξαντα· λέγων οὕτως· εἰ ἔστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου, ἀόρατον καὶ εἰκών· ἐγὼ δὲ τολμήσας προσθείην ἂν ὅτι καὶ ὁμοιότης τυγχάνων τοῦ πατρὸς, οὐκ ἔστιν ὅτε οὐκ ἦν· πότε γὰρ ὁ θεὸς ὁ κατὰ τὸν ἰωάννην φῶς λεγόμενος· ὁ θεὸς γὰρ φῶς ἐστιν· ἀπαύγασμα οὐκ εἶχε τῆς ἰδίας δόξης; ἵνα τολμήσας τις ἀρχὴν δῶ εἶναι υἱοῦ πρότερον οὐκ ὄντος· πότε δὲ ἡ τοῦ ἀῤῥήτου, καὶ ἀκατονομάστου καὶ ἀφθέγκτου ὑποστάσεως τοῦ πατρὸς εἰκών· ὁ χαρακτὴρ λόγος· ὁ γινώσκων τὸν πατέρα, οὐκ ἦν; καταπονείτω γὰρ ὁ τολμῶν καὶ λέγων· ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν ὁ υἱὸς, ὅτι ἐρεῖ καὶ τὸ σοφία ποτὲ οὐκ ἦν, καὶ λόγος οὐκ ἦν· καὶ ζωὴ οὐκ ἦν· καὶ πάλιν ἐν ἑτέροις οὕτω λέγει· ἀλλ' ἃ θέμις ἐστὶν ἀδεῶς ἀκίνδυνον ἀσθένειαν ἡμῶν τὸ, ὅσον ἐφ' ἡμῖν ἀποστερεῖσθαι τὸν θεὸν τοῦ ἀεὶ ὄντος αὐτῷ λόγου μονογενοῦς· σοφίας ὄντος ἢ παρεστέχαιρεν· ἔτω γὰρ ἂν δὲ ἀεὶ χαίρων νοηθήσεται ἰδὼν ἡμᾶς μὲν οὐκ πατέρων εἰς πατέρας μεταβεβηκέναι τὴν τοιαύτην διάνοιαν ἀποδεικνύομεν· ὑμεῖς δὲ ὦ νέοι ἰουδαῖοι καὶ τοῦ καϊάφα μαθηταί· ἵνας ἄρα τῶν ῥημάτων ὑμῶν ἔχετε δεῖξαι πατέρας; ἀλλ' οὐδένα τῶν φρονίμων καὶ σοφῶν ἂν εἴποιτε· πάντες γὰρ ὑμᾶς ἀποτρέφονται, τοῦτο μόνον τοῦ διαβόλου, μόνος γὰρ ὑμῖν οὗτος τῆς τοιαύτης ἀποστασίας πατὴρ γέγονεν· ὁ καὶ κατὰ τὸν ἀρχὴν ὑμῖν ἐπιπειράσας τὴν ἀπέκειναν ταύτην· καὶ νῦν λοιδορεῖν τὴν οἰκουμενικὴν σύνοδον πείσας ὑμᾶς ὅτι μὴ τὰ ὑμέτερα· ἀλλὰ τοῦτα γεγράφασιν, ἅπερ οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται τοῦ λόγου γενόμενοι παρέδωκαν· τοῦτο γὰρ ἡ σύνοδος ἐγγράφως ὡμολόγησε πίστιν, αὕτη τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐστί· ταύτην ἐκδιηγοῦντο οἱ μακάριοι πατέρες, οὕτως ἔγραψαν κατέκριναν τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν· διὸ μάλιστα καὶ διαβάλλειν τὴν σύνοδον ἐπιχειροῦσιν· ἃ γὰρ αἱ λέξεις αὐτοὺς λυποῦσιν· ἀλλ' ὅτι ἐν αὐταῖς ἀπεδείχθησαν αἱρετικοί· καὶ τῶν ἄλλων αἱρέσεων τολμηρότεροι· ἀμέλει τῶν λεξειδίων αὐτῶν δειχθέντων τε φαύλων, καὶ ἀεὶ δὲ ἐλέγκτων ὄντων ὡς ἀπεβῶν, ἐχρήσαντο παρ' ἑλλήνων. λοιπὸν

sed credendum est in Deum Patrem omnipotentem, & in Christum Iesum filium ipsius, & Spiritum sanctum, vnirique Deo totius vniuersitatis Verbum. *Ego enim*, inquit, *& Pater vnum sumus*: Et *Ego in Patre & pater in me*, ita enim & diuina Trinitas, & sancta prædicatio, professioque monarchiæ cõseruari possit. Verbum porro æternaliter esse cum patre, neque alterius essentiæ aut substantiæ, Patrisque sui proprium filium, vt sancitum est ab illis, qui synodo interfuerunt, licebit denuo ex laborioso illo Origene audire. Quę enim disputandi certandique gratia scripsit, ea non quasi ipsius sint verba, aut quasi ipse ita sẽtiat, sed eorum qui cum eo contentiosius disputarũt; accipienda sunt, Hæc igitur labórioſi illius Origenis sententia est. Post illa ergo quæ certandi gratia, quasi in palæstra aduersus hęreticos adduxerat, statim ista, quæ propria ipsius sunt, subintulit. Si est, inquit, vlla imago inuisibilis Dei, ipsa quoque imago inuisibilis fuerit, imo hoc quoque ausim addere, quod quum sit ille similitudo Patris, fieri nõ posse, vt fuerit quando non fuerit. Quando enim Deus, qui secundum Ioannem Euangelistam lux dicitur, splẽdore caruit suæ maiestatis? vt quis audeat Filio principium asscribere, quasi antea nõdum existenti? Quando autem non erat ineffabilis illa, innominabilis, inenarrabilisque Patris substantiæ Imago, Forma, Ratio, quæ Patrem cognoscit? Cogitet secum quicunq; audebit dicere, erat, quando non erat Filius, se hoc ipsum dicere, erat quando sapientia non erat, quando ratio non erat, quando vita non erat. Idem Origenes alibi dicit. Sed fas non est, neque periculo vacuum est ob infirmitatem nostram, quantum in nobis est, spoliare Patrem vnigenito suo semper secum existente verbo, spoliare item eum sua Sapientia, in quo lætabatur: inde enim colligeretur eum non semper lætatum fuisse. Ecce nos demonstramus istiusmodi sententiam à patribus ad patres quasi per manus traditam esse. Vos autem noui Iudæi & discipuli Caiphæ, quos verborum vestrorum partes ac maiores demonstrabitis, quum ne vnum quidem ex prudentibus aut doctis in authorem citare possitis? Cuncti enim vos, præter diabolum istius vobis à Christo defectionis authorem, auersantur, ille & olim vobis hanc impietatem inseuit, & nunc vobis author est vt orbis terrarum concilium vituperetis, non alia de causa, quàm quòd in eo concilio non quæ vestræ factioni patrocinentur, sed illa sint scripta quæ ab initio ipsi, qui testes oculati & ministri verbi fuere, tradiderunt. Fides enim quæ scriptis decretisque Synodi sancita est, ea est totius Ecclesię, hanc quum asserere vellent beati Patres, istis verbis concipiendam putauerunt, condemnanarunt que Arianam hæresim: Quæ res præcipue in causa est, cur calumnias Synodo intentent. Non enim verba illa illos male habent, sed quòd iis verbis declarentur hæretici & cæteris hæreticis improbiores, nimirum qui quũ voculas suas prauas semper & de hæresi culpabiles reprehendi per id tempus viderent,

ab Ethnicis nomen ingeniti mutuo ſumendum arbitrati ſunt, vt per occaſionem huius vocabuli, inter facta & creata, Dei Verbum omnium creatorem inſererent, & eiuſdem claſſis efficerent: ita ſunt ad impietatem effrõtes, & in blaſphemando Domino peruicaces. Quòd ſi præ inſcitia vocabuli ad iſtam improbitatem dilaberentur, oportebat eos ab iis vnde id mutuo acceperũt, vim eius dictionis cognoſcere. Illi enim & mentem ex bono, & ex mente animam oriundam dicunt, & quamuis earum origines videant, ingenitas tamen aſſeuerant, neque ſe ea de cauſa maieſtatem primi, vnde mens & anima originem deſumunt, carpere aut diminuere arbitrantur. Quapropter oportuit iſtos aut ita loqui, aut nihil omnino loqui de rebus, quas ignorant. Quòd ſi ſe vocem intelligere putent, excutiant eam, & examinent, num proba ſit, præſertim quum illa in Sacris literis non reperiatur. Verum illi denuo contentionẽ ſuam verbis in Scriptura nõ receptis renouabunt. Ego vero cõtra, caulam ſignificatique intellectum interpretabor, ſecundum quem Synodus, patreſque qui ante Synodum fuere, his vocabulis ſubſtantia & conſubſtantiali congruentibus cum iis quæ de ſeruatore referuntur, vti in ſcriptis ſuis voluerunt. Ipſi autem viciſſim ſi poſſint reſpondeãt, vbi repererint hanc in ſcripturis minime ſolẽnem vocem, & qua mente Deum ingenitum dicant. Audio enim hoc vocabulũ diuerſas habere ſignificationes. Nam dicitur & illud ingenitum, quod nondum eſt, ſed eſſe poſſit: & rurſum, quod neque iam eſt, neque eſſe poſſit: tertio autem, quod iam quidem eſt, tamen factum non ſit, neque initium exiſtendi habuerit, ſed quod æternũ ſit, & incorruptibile, fortaſſeduas priores ſignificationes præterierint, & vt abſurda prætermiſerint: nã ſecundũ primum ſignificatũ illa habebuntur ingenita quę facta ſunt, futuraq; expectantur. Secunda autem ſignificatio plus in ſe abſurditatis cõtinet: ad tertiam igitur progredientur, & ſecundum eam ingenita appellabunt. Cæterum, quum hoc dicunt, nihilominus impij habendi ſunt. Si enim quod initium exiſtendi non habet, & quod neq; factum aut creatum ſed æternũ ſit, ingenitum velint, & cõtrario modo ſe habere verbum Dei pronunciarint, quis nõ videt vafriciem Chriſtomachorum? quis non eos protali inſania lapidauerit, quideterriti primas ſuarum fabularũ dictiunculas, ob quas damnati ſunt, proferre, eaſdẽ denuo, ſed alio modo per hoc vocabulum Ingeniti inſinuare moliũtur? Nam ſi filius ex numero genitorũ, hoc eſt, factorum eſt, certe ex non entibus & ipſe quoq; extitit, principiumq; exiſtendi ſortitus eſt: nec erat priusquam fieret: porro ſi æternus nõ eſt, erat hauddubie quando non erat. Oportebat igitur ipſos eadẽ illa in animo ſentientes iiſdẽ ſuis verbis vti, ac ſuam opinionis diuerſitatem prodere, nec ſub vocabulo ingeniti, animi prauitatẽ occultare. Verũ malitioſiſſimi homines hoc nõ faciunt: ſiquidẽ omnia ſecundum patrem ſuum diabolum cum fraude inſtituũt: vt enim ille ſub alienis veſtibus fraudem molitur, ita &

λοιπὸν τῷ λέξιν πῦ ἀγέννητον· ἵνα προφάσει καὶ τούτου τοῦ ὀνόματος, ἐν τοῖς γνητοῖς πάλιν καὶ τοῖς κτίσμασι συναριθμῶσι τὸν τοῦ θεοῦ λόγον· δι' οὗ αὐτὰ τὰ γνητὰ γέγονεν· οὕτως εἰσὶ πρὸς ἀσέβειαν ἀναίσχυντοι· καὶ πρὸς τὰς τοῦ κυρίου βλασφημίας φιλόνεικοι· εἰ μὲν οὖν ἀγνοοῦντες τὸ ὄνομα ὕστως ἀναισχυντοῦσιν, ἔδει μαθεῖν αὐτὸς παρὰ τῶν αὐτοῖς δεδωκότων αὐτὰ ὅπερ λέγουσιν ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ νοεῖν· καὶ τί γινώσκοντες τὸ ἐξ ὧν εἰσιν, οὐκ ἐφοβήθησαν ὅμως εἰπεῖν ἀγέννητα· εἰδότες ὅτι καὶ τὸ λέγοντες, οὐκ ἐλαττοῦσι τὸ πρῶτον ἐξ οὗ καὶ ταῦτα πέφυκε· καὶ ἢ καὶ αὐτὸς ὕστω λέγειν, ἢ μηδόλως λέγειν περὶ ὧν οὐκ ἴσασιν· εἰ δὲ νομίζουσι γινώσκειν, ἀναγκαῖον αὐτὸς ἐρωτῆσαι· ἐπεὶ μάλιστα ἐστὶν ἐκ τῶν θείων γραφῶν ἡ λέξις· ἀλλὰ πάλιν ἀγράφως λαλοῦντες φιλονεικοῦσιν· ἐγὼ μὲν γὰρ τὴν αἰτίαν καὶ τὴν ἀφόνοιαν καθ' ἣν ἡ σωτὴρ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας καὶ τὸ ὁμοούσιον συμφώνως τοῖς ἐκ τῶν γραφῶν περὶ τοῦ σωτῆρος ἑρμήνευσε· καὶ ὅσοι περὶ αὐτῶν ἐξέθεντο πατέρες καὶ ἔγραψαν, διηγησάμην· καὶ αὐτοῖς ἂν εἰ περ ἄρα δοκῶ ἀνταποκρινέσθαι πῶς εὗρον τὴν ἄγραφον ταύτην λέξιν· ἡ τοιαύτη ἀφόνοια τὸ θεὸν ἀγέννητον λέγεσθαι· διοφόρως γὰρ σημασίας ἔχειν τὸ ὄνομα ἀκήκοα· λέγεσθαι γάρ φησιν ἀγέννητον, τὸ μήπω μὲν γεγονός· δυνάμενον δὲ γενέσθαι· καὶ πάλιν τὸ μήτε ὑπάρχον, μήτε δυνάμενον εἰς τὸ εἶναι γενέσθαι· καὶ τρίτον ἐστὶν αὐτὸ σημαινόμενον, τὸ ὑπάρχον μέν· μήτε ἂν γενητόν· μήτε ἀρχὴν ἐχηκὸς εἰς τὸ εἶναι· ἀλλ' ἀΐδιον ὂν καὶ ἀφθορον· ἴσως μὲν οὖν τοὺς πρώτους δύο ἀφονοίας παρελθεῖν ἐθελήσουσι, ἀφ' ἑαυτοῦ ἄτοπον· κατὰ γὰρ τὸν πρώτον, ἔσται τὰ τε ἤδη γενόμενα, καὶ τὰ προσδοκώμενα γενέσθαι, ἀγέννητα· τὸ δὲ δεύτερον, πολέον ἔχει τοῦτο τὸ ἄτοπον· ὅπου γὰρ τὸν τρίτον λοιπὸν βαδιοῦνται· κατ' αὐτὸν ὀνομάζοντες τὸ ἀγέννητον· ἀλλὰ καὶ τοῦτο λέγοντες, ὀδενηδὲν εἰσιν ἀσεβεῖς· εἰ γὰρ τὸ μὴ ἔχον ἀρχὴν εἰς τὸ εἶναι μηδὲ γενητὸν ἢ κτιστόν· ἀλλ' ἀΐδιον ὄν, τοῦτο λέγουσιν ἀγέννητον· τοιοῦτον γὰρ τὸν εἶναι τὸν τοῦ θεοῦ λόγον, τίς ἂν σαφῶς τὸν παναρχὴν ἀντῶν θεομάχων; τίς οὐκ ἂν αὐτοὺς οὕτω μαινομένους καταλιθώσειεν; ἐπειδὴ γὰρ ἀρχὴν ὀνται προφέρειν ἔπι τὰ πρῶτα τῶν μύθων ἑαυτῶν λογάρια· ἐφ' οἷς κατεγνώσθησαν, ἄλλως πάλιν αὐτὰ σημαίνειν ἐπινόησαν οἱ δείλαιοι ἀφ' τοῦ ὀνόματος τοῦ ὡς αὐτοὶ λέγουσιν ἀγέννητος· εἰ γὰρ ὁ υἱὸς τῶν γενητῶν ἐστι, δῆλον ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων καὶ αὐτὸς γέγονε· καὶ εἰ ἀρχὴν ἔχει τοῦ εἶναι οὐκ ἦν ἄρα πρὶν γένηται· καὶ εἰ μὴ ἔστιν ἀΐδιος, δῆπου ὅτε οὐκ ἦν· ἔδει οὖν ταῦτα πάλιν αὐτοὺς φρονεῖν τοὺς ἰδίους αὐτῶν ῥήμασι σημαίνειν ἑαυτῶν τὴν ἑτεροδοξίαν· καὶ μὴ τῇ λέξει δηλοῦν τὸ ἀγέννητος, σκέπειν ἑαυτῶν τὴν κακόνοιαν· ἀλλ' ὡς πιθανὸν τοῦτο οἱ κακοήθεις· πάντα γὰρ κατὰ τὸν πατέρα ἑαυτῶν τὸν διάβολον, μετὰ πανουργίας πράττουσιν· ὡς γὰρ ἐκεῖνος μετ' ἀλλοτρίων ἐνδυμάτων ἀπατᾷν ὑπάρχει, ὕστως

ἵτως ἔτι τὸ ἀγέννητον ἐπενόησαν ὀνομάζειν· ἵνα
προσποιούμενοι τὸν θεὸν δοξάζειν, κεκρυμμένῳ
ἔχωσι τῷ κατὰ τοῦ κυρίου βλασφημίαν· καὶ
μετὰ καλύμματος αὐτῷ ἄλλοις σημαίνωσιν·
ἀλλὰ καὶ πύρου τοῦ σοφίσματος αὐτῆς γνωσθέν-
τος, τί ἄρα πάλιν αὐτῆς ἕτερον προσλείπεται; λε-
γέτωσαν· εὑρομεν φασὶν οἱ κακοῦργοι· καὶ προσ-
θέντες τοῖς προτέροις, λέγουσιν· ἀγέννητον εἶναι πάν-
τως, τὸ μὴ ἔχον τοῦ εἶναι τὴν ἀρχὴν· ἀλλὰ καὶ τῆς γε-
νητῆς αὐτὴν ἄτοπον εἰς τὸ ψεύδεσθαι τυγχάνουσα· ἀ- A
χάριστοι καὶ τῷ ὄντι τῶν γεγραφῶν αὐτῆς οἱ μὴ
διὰ τιμὴν τοῦ εἰς τὸν θεόν· ἀλλὰ διὰ τοῦ εἰς τὸν
υἱὸν ἀλιμίαν πάντα καὶ ποιοῦντες καὶ λαλοῦντες·
οὐκ εἰδότες ὅτι ὁ τὸν υἱὸν ἀτιμάζων, ἀτιμάζει τὸν
πατέρα. πρῶτον μὲν γὰρ κἂν οὕτω τὸν θεὸν ὀνο-
μάζωσιν, ὑ δείκνυται τῶν γινητῶν ὁ λόγος· τῆς
γὰρ οὐσίας τοῦ πατρὸς ὡς γέννημα πάλιν, οὕτως
παρ' αὐτῷ ἐστιν ἀϊδίως· οὐ γὰρ τὸ ὄνομα ποτὲ
παραιρεῖ τοῦ τοῦ λόγου φύσιν· οὐδὲ πάλιν τὸ ἀ-
γέννητον πρὸς τὸν υἱὸν ἔχει τὸ σημαινόμενον, ἀλλὰ B
πρὸς τὰ διὰ τοῦ υἱοῦ γινόμενα· ᾧ ὥσπερ ὁ τὸ δέχι-
τέκτονα προσφωνῶν καὶ λέγων δημιουργὸν οἰκίας
ἢ πόλεως οὐ συναριθμεῖ τῷ ὀνόματι τούτῳ τὸν ἐξ
αὐτοῦ γεννηθέντα υἱόν· ἀλλὰ διὰ μὲν τοῦ εἰς τὰ ἔρ-
γα τέχνην καὶ τοῦ ἐπιστήμην. σημαίνων μὴ εἶναι
αὐτὸν τοιοῦτον· οἷά ἐστι τὰ παρ' αὐτοῦ γινόμενα, δη-
μιουργὸν αὐτὸν καλεῖ· τοῦ δὲ φύσιν τοῦ ποιή-
σαντος εἰδώς, οἶδεν ἄλλον εἶναι τούτων τὸν
ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα· καὶ διὰ μὲν τὸν υἱόν, πατέ-
ρα αὐτὸν καλεῖ· διὰ δὲ τὰ ἔργα, κτίστην καὶ C
ποιητήν· τὸν αὐτὸν τρόπον ὁ λέγων οὕτως τὸν θεὸν
ἀγέννητον, ἐκ τῶν ἔργων αὐτῶν ὀνομάζει· σημαί-
νων μὴ μόνον μὴ εἶναι αὐτὸν γινητὸν, ἀλλ' ὅτι ἐκ τῶν
γινομένων ποιητής ἐστιν· οἶδε μέν τοι τὸν λόγον, ἄλ-
λον ὄντα τῶν γινητῶν· καὶ μόνον ἴδιον τοῦ πατρὸς
γέννημα· δι' οὗ καὶ τὰ πάντα γέγονε καὶ πέφυκε·
καὶ δὴ καὶ πανταχοῦ πρὸς τὸν θεὸν οἱ προφῆται
λέγοντες, οὐ διὰ τὸ εἶναι τὸν λόγον ἕνα τῶν πάν-
των οὕτως αὐτὸν ἐπεκαλοῦντο· ἤδεισαν γὰρ τὸν
υἱὸν ἄλλον ὄντα τῶν γινητῶν· καὶ πάντων καὶ αὐτὸν D
κρατοῦντα, κατὰ τοῦ πατρὸς ὁμοιότητα· ἀλλ'
ὅτι πάντων ὧν διὰ τοῦ υἱοῦ πεποίηκεν, αὐτὸς κρατεῖ·
τούτων τε τοῦ ἐξουσίαν, τῷ υἱῷ δέδωκε· καὶ δεδω-
κὼς, πάλιν αὐτὸς τῶν πάντων διὰ τοῦ λόγου κυ-
ριεύει· πάλιν τε κύριον τῶν δυνάμεων λέγοντες
τὸν θεὸν, ὑ διὰ τὸ εἶναι καὶ τὸν λόγον ἕνα τούτων τῶν
δυνάμεων, τοῦτ' ἔλεγον· ἀλλ' ὅτι τοῦ μὲν υἱοῦ πατήρ
ἐστι. τῶν δὲ διὰ τοῦ υἱοῦ γινομένων δυνάμεων κύ-
ριός ἐστι· καὶ γὰρ αὐτὸς πάλιν ὁ λόγος ἐν τῷ
πατρὶ ὤν, πάντων τούτων ἐστὶ κύριος· καὶ πά- E
ντων κρατεῖ. πάντα γὰρ ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, τοῦ
υἱοῦ ἐστιν· ὥσπερ οὖν τοῦτον ἔχει τὸν νοῦν,
οὕτως ὁ βουλόμενος λέγειν τὸν θεὸν ἀγέννητον, λε-
γέτω μήν· εἰ ἅπαξ ἔτως αὐτῷ δοκεῖ· μὴ μέντοι διὰ
τὸ εἶναι τὸν λόγον τῶν γινητῶν· ἀλλ' ὅτι καθ' ὑπερ-
βολὴν ὁ θεὸς οὐ μόνον οὐκ ἔστι γινητός· ἀλλὰ καὶ
τῶν γινητῶν ποιητής ἐστι διὰ τοῦ ἰδίου λόγου·

καὶ

ita & isti vocabulum Ingeniti excogitarunt, vt
sub specie benedicendi Dei, dissimulanter ad-
uersus dominum blasphemias suas tegant, eas-
que sub hoc inuolucro aliis insinuent. Cæte-
rum istis versutiis retectis velim mihi respon-
deant, quid ipsis sit reliqui quod obiiciant: At-
qui inquiunt scelerati, inuenimus quod loqua-
mur, suisque dictiunculis id addunt esse inge-
nitum scilicet, quod suæ essentiæ authorem nō
habet, quodq; aliis quæ sunt, author fuerit, vt
sint ingrati mortales, & prorsus sacrarū Scri-
pturarum rudes, qui nō ad honorē Dei, sed ad
gnominiā Filii omnia dicunt & faciunt, igna-
ri interim eum qui dehonestat Filium, Patrem
quoque dehonestare. Primum igitur non ideo
quòd Deum ingenitum vocent, filius demon-
stratur creatus esse, quum Filius vt substantiæ
patris sui fœtus est, ita æternaliter apud patrem
subsistat. Non enim hoc vocabulum naturam
Verbi demolitur, neque vox ingenitus signifi-
cationem suam ad filium, sed ad ea quæ per fi-
lium creata sunt, protendit. Et quemadmo-
dum qui aliquem architectum ædificij aut ci-
uitatis nominat, non cum hoc nomine filium
ex ipso genitum includit, aut intelligi studet,
sed sub vocabulo architecti, indicat authorem
operum nequaquam talem esse, qualia sunt o-
pera ipsius artificio fabrefacta: ac proinde il-
lum opificem nominat, & non ignarus qualis
sit naturæ hîc opifex, agnoscit longe esse aliud
ab eo progenitum, longe aliud ab eo factum,
eundemque ob filium suum patrem, ob opera
verò architectum appellat. Eodem modo qui
Deum ingenitum nominat, ex operibus suis ei
nomen accommodat, indicans eum solum o-
mnium non esse factum, sed eorum quæ facta
sunt, authorem esse. Verbúmq; eius diuersum
esse à rebus quæ factæ sunt, & id solummodo
Patri suum & proprium fœtum esse cogno-
scit, per quem omnia facta sunt & constant,
Prophetæ quoque Deum omnipotentem no-
minantes, non ideo illi hoc nominis indunt
quasi Verbum cēseant ex numero reliqui vul-
gi esse, quippe qui nō ignorabant Filium alium
esse à rebus creatis, atq; adeo, quemadmodum
Pater suus, omnipotentem, eumque in omnia
quę pater per ipsum creauit, dominatū habere,
illiq; à patre potestatem datam esse, & post do-
nationem semel cōcessam æquè omniū domi-
nari. Eadem iterum ratione quum Prophetæ
patrem dominū virtutum nominant, non ideo
eo respectu faciunt, quasi filium vnum eorum
velint, quæ sub patris potestate retineātur, sed
vt Filio suo Pater est, ita potentiarū à filio con-
ditarum Dominus habeatur. Verbum vicissim
quia in patre est, omnium Dominus reputari
debet, & in omnes imperium possidere, eò
quòd omnia quæ Pater habet, à Filio itidē ha-
beantur. Et quēadmodum istæ appellationes
hunc habent intellectū, ita quoq; qui voluerit
dicere Deum ingenitum: dicat quidem si ita
ipsius animo collibuerit, modo nō ideo hoc di-
cat vt filium opinetur aliquid factitium esse, sed
quia intelligat vnum solūmodo Deum factum
non esse, ac proinde rerum à verbo suo facta-
rum conditorē creatoremq; appellari debere.

Nam quũ Pater ita appellatur, nihil inde obstaculi nascitur quo minus & verbum & imago Patris & Patri consubstantialis intelligatur. Porrò quia imago eius est, sequitur necessario, vt alius diuersusque sit à reb. creatis, & nequaquam aliquis ex vulgo numeroque vniuersitatis, quoniam cuiuscunque imago fuerit, eius quoque proprietatem & similitudinem obtinet, adeo, vt sub nomine ingeniti Patris etiam ingeniti & omnipotentis Verbum & Sapientia, hoc est, filius intelligatur. Verum præclari viri & promptæ impietatis, non cura honorãdi numinis, sed odij in seruatorem hoc vocabulum ingeniti adinuenerunt. Nam si illis cura numinis aut bene dicendi fuisset, oportuerat eos (quod quidem & melius fuisset) primum agnoscere Deum Patrem esse, eumque hoc nomine potius quàm illo prædicari, quoniam quum Deum ingenitum, hoc est, nõ factum appellant, ex rebus factis, vt iam dixi, illum conditorem designant, quò verbum pro sua libidine factitium esse quiddam declarent. Qui autem Deum Patrem nominat, statim eo ipso & filium innuit, nec ignorat quum filius sit, quin omnia quoque per filium sint condita. Quapropter & potius & verius est, Deum ex filio designare, & Patrem nuncupare, quàm ex operibus duntaxat illi nomen indere, & appellare ingenitum. Hoc enim vocabulum, opera, quæ ex Dei voluntate producta sunt, innuit: contra Patris nomen, proprium eius ex sua substantia fœtum declarat. Quanto autem verbũ præstantius est rebus creatis, tanto præstiterit Deum Patrem, quàm ingenitum dicere. Illud enim in Scripturis non reperitur, & suspectum est, quum multiplicem habeat significationem: hoc autem simplex est, & Scripturis solenne, & verius, vnumque filium tantummodo denotat. Rursum illud vocabulum, ingeniti, apud Ethnicos reperitur, qui Deum non norunt. Hoc autem nomine Pater per Filium suum nobis innotuit. Nã quum ipse sciret cuius Filius esset, ita locutus est, *Ego in Patre & Pater in me*: &, *Qui vidit me, vidit & Patrem*. Et, *Ego & Pater vnum sumus*. Neque vllibi reperias, vbi ille Patrem suum ingenitum vocet. Quin & cùm nos precari doceret, non dixit, Quum oraueritis, dicite Pater ingenite, sed potius quum precari statueritis, dicite *Pater noster qui es in cœlis*, & caput nostræ Fidei eò tendere ac referri voluit. Iussit enim nos baptizari non nomine geniti & ingeniti, neque in nomine increati & creaturæ, sed in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, quoniam ita initiati verè in filios adoptemur. Et Patris nomen pronunciantes, agnoscimus quoque sub hoc nomine etiam Verbum quod in Patre est, contineri: non tamen ob hoc quòd Patrem suum nostrum à nobis concesserit appellari, æquum est, vt nos ipsos Filio ratione naturæ adæquemus. Nam quod nobis filii appellatio indulgetur, id inde profectum est, quod verbum siue Ratio Dei, nostrum corpus gestauit, & in nobis habitauit, ac proinde consequenter propter rationem siue verbum quod in nobis est, is qui Deus est, pater noster appellatur. Et

καὶ γὰρ καὶ οὕτως λεγομένου τ̃ πατρὸς, πάλιν εἰκὼν ὁ λόγ@ ἐστὶ καὶ ὁμοίωσ@ τ̃ πατρός· εἰκὼν γ̃ ὢν αὐτ, ἀλλ@ ἀν εἴη τῶν γ̃ητῶν καὶ τῶν πάντων· οὗ γάρ ἐστιν εἰκὼν, τούτου καὶ τὴν ἰδιότητα καὶ τὴν ὁμοίωσιν ἔχει· ὥστε τὸν λέγοντα ἀγ̃έννητον καὶ παντοκράτορα τ̃ πατέρα, νοεῖν ἐν τῷ ἀγ̃ήτῳ καὶ παντοκράτορι καὶ τὸν τ̃τον λέγον καὶ τὴν σοφίαν ἥτις ἐστὶν ὁ υἱός· ἀλλ' οἱ θαυμαστὶ καὶ εἰς ἀπέδειαν δύχερεῖς· οὐ τῆς εἰς τὸν θεὸν ὑμῆς φροντίζοντες, ἐφεύρον τ̃ ὄνομα τ̃ ἀγ̃ήτ@· τ̃ δὲ κατὰ τοῦ σωτῆρ@ χάριν κακονοίας· εἰ γὰρ ἔμελεν αὐτοῖς τιμῆς καὶ δ̃ξης, ἔδει μᾶλλον καὶ τοῦτο βέλτιον ἰῶ, πατέρα τὸν θεὸν εἰδέναι τε καὶ λέγειν αὐτοὺς, ἢ ἐκεῖνος ἐνομάζεν αὐτ̃ς. λέγοντες μὲν γὰρ ἐκεῖνοι τ̃ν θεὸν ἀγ̃έννητον, ἐκ τῶν γ̃ομένων αὐτὸν καθ' ἁπλῆν πίστιν μόνον λέγουσιν ἵνα καὶ τ̃ν λόγον ποίημα σημάνωσι κατὰ τὴν ἰδίαν ἡ δονλί· ὁ δὲ τ̃ θεὸν πατέρα λέγων, δ̃θὺς ἐν αὐτῷ καὶ τ̃ν υἱὸν σημαίνει· καὶ οὐκ ἀγνοήσει ὅτι υἱοῦ ὄντ@, διὰ τοῦ υἱοῦ τὰ γ̃όμενα ἐκπαθῆ πάντα· οὐκ εἰῶ καὶ μᾶλλον ἢ ἀληθέστερον ἂν εἴη, τὸν θεὸν ἐκ τοῦ υἱοῦ σημαίνειν καὶ πατέρα λέγειν, ἢ ἐκ μόνων τῶν ἔργων ὀνομάζειν καὶ λέγειν αὐτὸν ἀγ̃έννητον· τ̃το μὲν γὰρ τὰ ἐκ τ̃ βουλήματ@ τ̃ θεοῦ· διὰ τ̃ λόγου γ̃όμενα ἔργα σημαίνει· τὸ δὲ τ̃ πατρὸς ὄνομα, τὸ ἴδιον ἐκ τ̃ οὐσίας αὐτ̃ γ̃ννημα γνωρίζει· ὅσῳ δὲ ὁ λόγ@ τῶν γ̃ητῶν διαφέρει· τοσοῦτον καὶ πολὺ τὸ λέγειν τ̃ θεὸν πατέρα, τ̃ λέγειν ἀγ̃έννητον διαφέροι ἄν· καὶ γὰρ τ̃το μὲν ἄγραφον καὶ ὕποπτον ποικίλλει ἔχον τὴν σημασίαν ἐστίν· ἐκεῖ δὲ ἁπλοῦν καὶ ἔγγραφον· καὶ ἀληθέστερον· καὶ μόνον σημαῖνον τὸν υἱόν· καὶ τ̃ μὲν ἀγ̃έννητον, ὧδε ἐλλείων εὕρηται τῶν μὴ γινωσκόντων τ̃ υἱόν· τ̃ δὲ πατ̃ρ, ὧδε τοῦ κυρίου ἡμῶν ἐγνώσθη καὶ κεχάρισται· καὶ γὰρ εἰδὼς αὐτὸς τίν@ ἡμῖς ἐσμεν, ἔλεγε· ἐγὼ ἐν τῷ πατρί. καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· καὶ ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τ̃ πατέρα· καὶ ἐγὼ καὶ ὁ πατ̃ρ ἕν ἐσμεν· καὶ οὐδαμοῦ φαίνεται τ̃ πατέρα καλῶν ἀγ̃έννητον αὐτὸς· ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς εὔχεσθαι διδάσκων, οὐκ εἶπεν ὅταν δὲ προσεύχησθε λέγετε· θεὸς ἀγ̃έννητε· ἀλλὰ μᾶλλον ὅταν προσεύχησθε, λέγετε· πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ τὸ κεφάλαιον τ̃ πίστεως ἡμῶν, εἰς τοῦτο σωτεῦσαι ἠθέλησεν· ἐκέλευσε γὰρ ἡμᾶς βαπτίζεσθαι οὐκ εἰς ὄνομα ἀγ̃έννητου καὶ γ̃ητοῦ· οὐδὲ εἰς ὄνομα ἀκτίστου καὶ κτίσματ@· ἀλλ' εἰς ὄνομα πατρὸς καὶ υἱοῦ· καὶ ἁγίου πν̃ματ@· ὅτως γὰρ τελειούμενοι, ὑποποιούμεθα καὶ ἡμεῖς ἀληθῶς, καὶ τὸ τ̃ πατρὸς ὄνομα λέγοντες, ἐπιγινώσκομεν ἐκ τ̃ ὀνόματ@ τούτου, καὶ τ̃ ἐν τῷ πατρὶ λόγον· εἰ γὰρ καὶ πατέρα θέλει λέγειν ἡμῶν τ̃ν ἴδιον ἑαυτοῦ πατέρα, οὐχ ἧττον διὰ τοῦτο πωλεκτείνειν ἑαυτοὺς τῷ υἱῷ κατὰ τὴν φύσιν· καὶ τ̃το γὰρ δι' αὐτὸν λέγ@ τῶν ἡμῶν. ἐπειδὴ γὰρ τ̃ ἡμέτερον ὁ λόγ@ ἐφόρεσε σῶμα· καὶ γέγονεν ἐν ἡμῖν, ἀληθῶς διὰ τ̃ ἐν ἡμῖν λεγεν, καὶ ἡμῶν ὁ θεὸς λέγεται πατ̃ρ· τὸ γὰρ

τὸ γὰρ ἐν ἡμῖν πνεῦμα τῦ λόγε δι' ἡμῶν τ ἑαυτῦ πατέρα, ὡς ἡμῶν ὀνομάζει· ὅτ ⊕ ὃ ἀποστόλε νὸς ἐστι· λέγοντ ⊕· ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸ πνεῦμα τ ὑοῦ αὐτῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν· κράζον· ἀββᾶ ὁ πατήρ· ἀλλ' ἴσως κ̀ ἀπὸ τ ὄνομα τ ἀγλύκυντον ἐλεγχθέντες· πονηροὶ τ τρόπον ὄντες, ἐθελήσουσι κ̀ αὐτὸ λέγειν· ἔδει κ̀ πρὸ τῦ κυρίε κ̀ σωτῆρ ⊕ ἡμῶν ἰησῦ χριστῦ ἐκ τ γραφῶν τὰ περὶ αὐτὸ γεγραμμένα λέγεσθ μὴ ἀγεγράφως ἐπιφαίνεσθ λέξις· ναὶ ἔδει φαίλω ἂν κ̀ ἔγωγε· ἀκριβέστερα γὰρ ἐκ τ γραφῶν μᾶλλον ἢ ἐξ ἑτέρων ἐστὶ τὰ τ ἀληθείας γνωρίσματα· ἀλλ' ἡ κακοήθεια κ̀ μᾶ πανουργίας παλίμβολ ⊕ ἀπέβαλε τ περὶ εὐσέβιον, ἠνάγκασε καθὰ προεῖπον ἡμᾶς ἐπισκόπους, λυκοτέρον ἐκθέσθ τὰ τ ἀπόφασιν αὐτῶν ἀνατρέποντα ῥήματα· κ̀ τὰ μὲν πρὸ τῆς συνόδε γεγραφέντα, ἀρίειαν ὀρθῶ ἔχοντα δείκν ⊕· τῶν δ' ἀρειανῶν, κ̀ τὰ λογάρια σαθρά, κ̀ ὁ τρόπος πονηρὸς ἐφάνη· ἐγὼ δ κ̀ τὸ ἀγλύκυντον ὄνομα ἰδίαν ἔχον ἀρίειαν, κ̀ δυνάμενον εὐσεβῶς φερέσθαι, αὐτοὶ πάλιν κ̀ τ ἰδίαν ἐνθύμησιν ὡς ἠθέλησαν ὀνομάζεσιν, ἐπ' ἀλιμία τ σωτῆρ ⊕· ἵνα μόνον ὡς γίγαντες θεομαχῶσιν Φιλονεῖκοι· ἀλλ' ὅπερ ἐκεῖνα τὰ λογάρια πρόφερον τες ἔμφαν ἀκαπάγνωστοι, οὔτε τὸ ἀγλύκυντον καλῶς κ̀ εὐσεβῶς δυνάμενον ὀνομάζεσθαι, ὅμως κακῶς αὐτὲς φρονεῖν τες, λαθεῖν οὐκ ἠδυνήθησαν. κατηχνώθησαν γὰρ ἐν πᾶσι· κ̀ ἡ αἵρεσις αὐτῶν ἐξηλίτωθη παντάχε· ταῦτα μὲν ὡς ἠδυνήθην ὑπεμνημονεύσας τὰ ἐν τῇ συνόδῳ τ πραχθέντα, δεδήλωκα· οἶδα δ ὅτι τ χρισομάχων οἱ φιλέριδες, ὑπ' τούτων ἀκούσαντες μεζόνως θελήσουσιν· ἀλλὰ πρόδηλα μωῦντα πάλιν ἑτέρας ζητοῦντες προφάσεις κ̀ μᾶ παύσας πάλιν ἑτέρας ὑπονοήσουσι· κ̀ γὰρ τ φιλικὸν, εἰ ἀλλάξει αἰθίοψ τ δέρμα αὐτῦ κ̀ πάρδαλις τὰ ποικίλματα αὐτῆς, κ̀ αὐτοὶ θελήσουσιν εὐσεβῶς φρονεῖν· μεμαθηκότες εὐσεβεῖν· σὺ μέν τοι ἀγαπητὲ δεξάμενος, ἔντυχε κ̀ σωτὸν· κ̀ εἰ δοκιμάσας καλῶς ἔχειν, ἀνάγνωθι κ̀ τοῖς τότε παρῦσιν ἀδελφοῖς· ἵνα κ̀ αὐτοὶ παῦτα μαθόντες, ἀποδέξωνται μὲν τ σπουδὸν τ ζῆλον τῆς ἀληθείας κ̀ τὴν τῆς ἀρίειας ἀκρίβειαν· καταγνῶσι δ τῆς τ χρισομάχων ἀρειανῶν, κ̀ τῶν ματαίων προφάσεων αὐτῶν· ὅτι τῷ θεῷ κ̀ πατρὶ πρέπει δόξα· τιμὴ κ̀ προσκύνησις· σὺν τῷ σὺν ἀνάρχῳ αὐτῦ υἱῷ κ̀ λόγῳ· ἅμα τῷ παναγίῳ κ̀ ζωοποιῷ πνεύματι· νῦν κ̀ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων ἀμήν.

tur. Et quia Spiritus Verbi in nobis est, ideo vt nobis gratificaretur, suum patrem nostrum quoque patrem appellari voluit. Ea enim est mens Apostoli ita dicentis, *Misit Deus spiritum filii sui in corda nostra clamantem, Abba pater.* Sed fortasse de vocabulo hoc ingenito conuicti, vt praui sunt moribus, audebunt dicere, par esse vt verba quæ de domino nostro Iesu Christo sunt scripta, in disputationibus adhibeantur, repudiatis illis vocibus quæ in Scripturis non reperiuntur. Certè id æquum esse nec ego abnuerim, eo quod signa indiciaque veritatis perfectiora ex Scripturis sanctis quàm aliunde depromantur. Sed malignitas & versipellis Eusebianorum impietas Episcopos coegit, quemadmodum dixi, vt clarioribus verbis vterentur ad eorum impietatem subuertendam. Sed tamen satis demõstratum est, & liquide apparet, scripta Synodi rectam sententiam continere, & Arianorum voculas friuolas esse, & scopum eorum malitiosum, quum illi hoc vocabulo, ingeniti, quod probæ significationis est, & cum pietate vsurpari possit, pro animi sui conceptu, próq; libidine sua ad contumeliam Saluatoris abutantur, idque solum ea de causa, vt quasi gigantes cum numinibus pugnent, non tamen ob prætextum istiusmodi dictiuncularum damnationem euaserunt, nec quia in voce ingeniti bona significatio est, eorum mala mens sententiaque latere potuit: nam & ipsi omnifariã sunt confusi, eorumque hæresis vbique male audit. Hęc quidem tum in consilio acta, vt potui recitaui. Scio tamen vitilitigatores istos & Christo rebelles, ne istis quidem auditis mentem in melius mutaturos esse, sed potius discursitaturos ad alias aliunde causificationes venandas, & cùm eas absumpserint, nouas rursus commẽtaturos esse. Qua in patre respondent Propheticis verbis, Si potest Æthiops mutare pellem, aut Pardus maculas, etiam futurum est vt ipsi recta sentiant. Tu autem chariſſime hæc nostra, vbi acceperis, tecum perlege, quæ si tibi recta videbuntur, recitabis ea fratribus, quos præsentes habebis, vt & illi quoque vbi rem cognouerunt, Synodi zelum quo vsa est in tuenda veritate, Synodique in iis explicandis quę vellet, diligentiam adament: damnent autem Arianorum pro hæresi defendenda cauillationes. Gloria autem Deo Patri, honor item & adoratio cum Filio suo sui imperij collega, vna cum sancto viuificatore spiritu & nunc & in infinita secula seculorum, Amen.

S. Patris nostri

ATHANASII
ARCHIEPISCOPI
Alexandrini

De sententia Dionysij Episcopi Alexandrini, aduersus Arianos, & quòd falso eum Ariani sibi adstipulatorem hæreseos fingunt,

EPISTOLA.

SEro mihi significasti de colloquio istic cum Christi perduellibus habito: nam antequã tua id mihi charitas scriberet, totum negocium studiose cognoueram, interimque dum ista non illibenter audirem, placuit mihi summopere tui animi pietas, recte de patribus nostris sentientis, simulque Arianorum vecordiam etiam in hoc negocio agnoui. Qui quum nihil ratione consentaneum, aut certi ex scripturis sacris in hæresi sua habeant, ac proinde improbas semper causificationes, & callida sophismata in mediũ proferant, nunc eò audaciæ processere, vt etiã patres nostros in calũniam vocent: minime id alienum ab ipsorum moribus, & proprium omnino eorũ prauitatis ingenij. Qui.n. aduersus dominum & Christũ sua studia intendunt, quid miri si B. memoriæ Dionysium Episcopũ Alexandriæ adstipulatorem suffragatoremq; suæ sententię fingant? eundemq; & ad cõmendationem suę hęreseos laudib. ornant, beatũq; deprædicant, & magis criminib. impetunt, nõ aliter quàm prædones ac improbi homines, qui cùm de studiis suis male audiunt, probos, modestosque sibi socios fingunt, falsa de alterius probitate mentientes. Si bene fidunt suæ sectæ, verbisque quæ loquuntur, nudam nobis suam hæresim proferant, ostendantque, si quid pro ea defendenda, vel ex sacris literis, ex aliqua humana saltem ratione, quæ quidem pia sit, deducere possint, aut si non possint taceant. Nusquam enim quicquam inuenturi sunt, nisi quod faciat ad grauiorem ipsorũ refutationem, saltem ex scripturis sacris: Iohanne quidem dicente: *In principio erat verbum*, ipsis autem oblatrantibus eum non fuisse, antequã nasceretur: Dauide verò ex persona Patris ita retinente, *Eructauit cor meum Verbum bonum*, ipsis vicissim obgannientibus, Verbum illud duntaxat esse mentis cogitationem, & ex non entibus extitisse. E diuerso Ioanne Euangelizante, omnia per ipsum facta esse, & sine ipso factum esse nihil. Paulo quoque ad istum modum scribente, *Vnus Dominus Iesus Christus, per quem omnia*, eodemque ita alibi loquente: *Quoniam in eo condita sunt omnia.*

Quid

Τῶ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
Αλεξανδρείας

Περὶ Διονυσίου τοῦ ἐπισκόπου Αλεξανδρείας· ὅτι καὶ αὐτὸς κατ' ἀρχὰς αἱρέσεως ἐφρόνει ὡς ἡ ἐναντία σύνοδος· καὶ μάτην αὐτὸν συνεφαντάσαντο οἱ ἀρειομανῖται, ὡς ὁμόδοξον αὐτῶν;

ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

ΡΑδίως ἐδήλωσας περὶ τοῦ γενομένου διαλέξεως τοῦ ἡμετέρου πρὸς ὑμῶν πρὸς τοὺς χειτομάχους· καὶ γὰρ πρίν με χρήσασθαί τοῦ σοῦ διαλόγου, ἐμαθον φιλοπυσῶν καὶ ἡδέως ἀκούων περὶ τῶν τοιούτων· τὴν μὲν ἐν σοὶ διάληψιν ἀποδεξάμην καλῶς φρονοῦσαν περὶ τῶν μακαρίων πατέρων ἡμῶν· τῶν δ' ἐρέσθαι τὴν ἀλογίαν, ἣν οὐκ ἐπέγνων· ἤδειν γὰρ ἔτ εὔλογον, ὅπως πρὸς ἀπόδειξιν ἐκ τῆς θείας γραφῆς ῥητὸν ἔχοιεν τὴν διαιρέσεως αὐτῶν· ἀεὶ μὲν πρόφασιν αἰσχύνης ἐποιοῦντο καὶ σοφίσματα πιθανά· νῦν δὲ καὶ διαβάλλειν τοὺς πατέρας τετολμήκασι· καὶ οὐκ ἀλλότριόν γε· ἀλλὰ καὶ οἰκεῖον τοῦτο τῆς κακονοίας ἐστὶν αὐτῶν· εἰ γὰρ τὸν κύριον καὶ Χριστὸν αὐτοῦ μελετᾶν ἐπιχειρήσαντες, τί θαυμαστὸν εἰ καὶ τὸν μακαρίτην διευσεβῆσαν τὸν ἐπίσκοπον Αλεξανδρείας, ὡς ὁμόδοξον αὐτῶν καὶ ὁμόφρονα λοιδορῶσιν; οὐ γὰρ ἐᾶσι τοὺς σύσσιτους τῆς ἑαυτῶν αἱρέσεως δόξωσιν ἀφημιᾶν· κἂν μακάριον αὐτὸν ὀνομάζωσι, τὸν ἐκ ἀπλῶς, ἀλλὰ μεγάλως διαβάλλουσιν· ὥσπερ ληστάς τινες καὶ τὸ τρόπον ἄσημοι· οἱ ἐπιθέσθαι ἐπὶ τοῖς ἰδίοις ἐπιτηδεύμασιν ἐνδεζόμενοι, τοὺς σώφρονας σωφρονισθῆναι ἑαυτοῖς· καταψηφιζόμενοι τὴν ἐκείνων σωφροσύνης· εἰ μὲν οὖν παῤῥησίαν οἷς φρονοῦσι καὶ λέγουσι, πρὸς φέρεται σαν γυμνὴν τὴν αἵρεσιν· καὶ δεικνύτωσαν ἐξ αὐτῆς, εἴ τινα νομίζουσιν ἢ ἐκ τῆς γραφῆς ἔχειν, ἢ κἂν ἀνθρώπινόν τινα λογισμὸν εὐσεβῆ πρὸς ἀπολογίαν· εἰ δὲ μηδὲν ἢ τοιοῦτον ἔχουσι, σωπάτωσαν· ἀδαμόθεν γὰρ εὑρήσουσιν· εἰ μὴ μᾶλλον ἔλεγχον καθ' ἑαυτῶν· ἀπὸ μὲν τῶν γραφῶν, ὃν μὲν ἰωάννην λέγοντος· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος· οὐ ὅτε λέγουσιν, οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ· ὃν δὲ Δαβὶδ ψάλλοντος ἐκ προσώπου τοῦ πατρός· ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν· οὐ ὅτε λέγουσι κατ' ἐπίνοιαν εἶ· καὶ ἐξ οὐκ ὄντων γεγονέναι· εἶπε τὸν μὲν ἰωάννην πάλιν διαγελιζόμενον· ὅτι πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν· τοῦ δὲ παύλου γράφοντος· εἷς κύριος ἰησοῦς χριστὸς δι' οὗ τὰ πάντα· καὶ ἐν ἑτέροις· ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα.

πίαν παρρησίαν ἔχουσιν ἢ πῶς οὐ μᾶλλον αἰσχύνῃ
ὀφλήσουσιν· ἐναντιούμενοι πῶς τοῖς ἁγίοις ῥήμασιν;
ὅταν λέγωσι ποίημα εἶναι τῶν πάντων δημιουρ-
γόν· καὶ κτίσμα τοῦτον, ἐν ᾧ τὰ κτίσματα γέγονε καὶ
συνέστηκεν· ἆρα ἀνθρώπινόν δέ τις αὐτοῖς λογι-
σμὸς εὐσεβὴς εἰς ὁμολογίαν σφᾶς λείπεται· τίς γὰρ
ἀνθρώπων ἢ Ἕλλην ἢ βάρβαρος, ὃν ὁμολογεῖ
θεὸν, τοῦτον ἐπιχειρήσει κτίσμα λέγειν; ἢ ὅτι οὐκ
οἶδ', πρὶν γένηται; ἢ τίς ἀνθρώπων ἀκούσας ὧδε
τοῦτο· οὐκ ἔστι μόνον εἶναι θεόν· λέγοντος
αὐτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός· καὶ, ἐξήρυξατο ἡ
καρδιά μου λόγον ἀγαθόν, τολμήσῃ ἂν εἰπεῖν ὅτι
ὁ οὐκ ἐκ καρδίας τοῦ θεοῦ λόγος, ἐξ οὐκ ὄντων γέγο-
νεν; ἢ ὁ υἱὸς κτίσμα ἐστὶ, καὶ οὐκ ἴδιον τοῦ λέγοντος γέν-
νημα; πάλιν ἢ τίς ἀκούων τοῦτο, οὐκ ἔστι πιστεύσει κύ-
ριον εἶναι καὶ σωτῆρα· λέγοντος· ἐγὼ ἐν τῷ πα-
τρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· καὶ, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν,
ἐπιχειρήσῃ διαιρεῖν ἃ σκεῖνος ἕνωσε καὶ ἀμέρι-
στα τετήρηκε; ταῦτα γοῦν εἰδότες αὐτοὶ σωφρονοῦντες· καὶ
παρρησίαν οὐκ ἔχοντες ἐν τοῖς ἰδίοις, κατεψεύ-
δοντο τῶν εὐσεβῶν· ἀλλ' ἔδει πάντων αὐτοὺς ἐρή-
μους ὄντας, καὶ σωφρονοῦντας ἑαυτοὺς ἐν ταῖς ἐρωτή-
σεσι παντα χόθεν ἀπορουμένους καὶ χασμωμένους,
μεταγινώσκειν μᾶλλον ἀποστραφέντας ἀπὸ τῆς
ὁδοῦ τῆς πλανης· καὶ μὴ συναρεθρεῖν ἑαυτοῖς, οὓς
οὐκ ἴσασιν· ἵνα μὴ καὶ παρ' αὐτῶν ἐλεγχόμενοι,
πλείονα τὴν αἰσχύνην ἀπενέγκωνται· ἴσως δὲ
τοιαύτης παρρησίας, ἐθελήσουσιν ἀποστῆναί πο-
τε, καὶ γαρ ἐν τούτῳ τῶν θεοῦ καὶ φανερὸν ἐζήλωσαν·
ὥσπερ καὶ τὸ ἀρνεῖσθαι τὸν χριστὸν, τοῖς αὐτῶν με-
μαθήκασι· καὶ γὰρ κἀκεῖνοι τοσοῦτα τοῦ κυρίου πε-
ποιήκασι ἔργα, δι' ὧν ἐγώρει ζεν ἑαυτὸν εἶναι τὸν
χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος. ἐλεγχόμενοί πο-
τε αὐτοῦ πάντα ταῦτα τὰς γραφὰς λοιπὸν καὶ
φρονοῦντες ἐλέγοντες· ἃ μὴ δυνάμενοι κἂν πρὸς
τὸ βραχὺ πρὸς τοὺς κατ' αὐτῶν ἐλέγχους ἀντι-
βλέπειν, εἰς τὴν ἀποστασίαν κατέφυγον· λέ-
γοντες· ἡμεῖς πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ· ἐνομί-
ζοντες ἐν τούτῳ δυνασθῆναι τὴν ἀλογίαν αὐτῶν ἐπι-
καλύπτειν· ἀλλ' οὔτε ἐκεῖνοι πρὸ τοῦ λέγοντος ὧν
ησάν τι, οὔτε οὗτοι διενύσιον ὀνομάζοντες, φυγεῖν
τὴν ὁμοίαν ἐκείνοις αἰτίαν δυνήσονται· καὶ γὰρ
κἀκείνους ἐφ' οἷς παρανομοῦσιν ἤλεγξεν ὁ κύριος
λέγων· τοὺς Ἀβραὰμ οὐκ ἐποίησε· καὶ τούτους ἀσε-
βοῦντας καὶ ψευδομένους, ἡ αὐτὴ πάλιν ἀλή-
θεια διελέγξει· ὅτι τὰ ἀρέσκοντα διονύσιος ὁ ἐπί-
σκοπος οὔτε ἐφρόνησεν οὔτε τῇ ἀληθείᾳ ἠγώνι-
σεν· ἀλλὰ καὶ οἱ τότε ἐν δαῖοι, καὶ οἱ νῦν νεωδὲ τοῦ πα-
τρὸς ἑαυτῶν τοῦ Διαβόλου τὸ χειροτόνητον σκλη-
ρύναντες μανίαν· μέχρι μὲν τοῦ τελευτῆσαι μηδὲ τοῦ-
το λέγειν αὐτοὺς ἀληθές· ἀλλὰ τὸ ἀνθρώπινον φαν-
τασθέν, ὅτι μήτε παρ' ἑτέρων ἐπισκόπων ἐπ' ἀσεβείᾳ
καταγνωσθεὶς μήτε αὐτὸς ὡς αἱρέσιν σκοδικῶν, ἐξ-
ῆλθε τῆς ἐκκλησίας· ἀλλ' ἐν αὐτῇ κεκοίμηται καλ-
λῶς· καὶ ἡ μνήμη μέχρι νυῦν αὐτοῦ, μὴ τῶν πατέρων ἐ-
στὶ καὶ γέγραπται· εἰ δὲ ἰδεῖν τὰ τούτων φρονήσεις ἢ θέλει ὧν ἔγραψε μὴ ἦν ἀποκαμνόμενος, ἀκριβῶς ἀμφίβολον
ὅτι πάντως τὰ αὐτὰ καὶ αὐτὸς αὐτοῖς ἐπενόησε· ἔτι ἥρκει μὲν ταῦτα πρὸς πᾶσαν κατάγνωσιν τῶν νέων ἀθεσίων·

τῶν καὶ

Quid igitur iis superest fiduciæ, ac non potius quod conuicium non merentur, dum deblaterant creaturam esse opificem omnium, & opus esse eum in quo sunt omnia condita, & cõsistunt? ne humana quidem vlla ratio, quæ pietatem sapiat, illis ad tui defensionem relinquitur. Quis enim hominum, siue Græcus, siue Barbarus, eum quem pro Deo agnoscit, creaturã esse, aut non fuisse antequam gigneretur, dixerit? aut quis hominum auditis eius nominis verbis, quod solum pro Deo veneratur, *Hic est Filius meus dilectus:* rursumque, *Eructauit cor meum Verbum bonum*, ausit dicere verbũ, quod ex corde Dei progressum est, ex non entibus existere, neque id esse eius, qui loquitur, partũ? Aut rursum audiens ex eius quem saluatorem credit, sermone: *Ego in Patre, & Pater in me, &, Ego & Pater sumus vnum*, ea dirimere conetur, quæ ille vnita asseuerat, & sine diuisione cõseruauit. Illi igitur certi, quàm nihil sit fiduciæ in sua secta, ad mendacia de piis hominibus fingenda confugiunt. Atqui magis decuit eos omnium nudos inopésque, & vbique ad interrogationes hæsitantes, quum nihil habeant quod hiscant, sententiam mutare & auerti à via erroris, quàm homines ignotos suorum catalogo adscribere, ne ab illis ipsis de mendaciis conuicti, plus dedecoris referant. Vetũ illi ab huiusmodi dolis nũquã abstinuerint, vtpote æmuli Caiphæ, & sociorum eius à quibus etiam Christi abnegationem didicerũt. Siquidem illi post tot opera domini, vnde eum constabat Christum esse, Filium Dei viuentis, post tot argumenta quibus conuincebantur, nihil non præter scripturæ intellectum, & animo sentientes, & verbis loquentes, non tamen vel paulisper contra eius rationes oculos attollere ausi, ad Patriarcham Abraham se recipiebant, dicentes: *Nos Patrem Abraham habemus*, quasi ita stultam verborum temeritatem occultare possent. Cæterum, necillis quicquam istiusmodi verba profuere, neque istis, quòd Dionysium sibi associant, quo in eadem culpa cum eo esse videantur, profuturum est. Nam & illos de præuaricatione legis conuincit Dominus dicens: *Hæc Abraham non fecit*: & istos impietatis & mẽdaciorum eadem veritas conuincet, docebitque Dionysium Episcopum nõ fuisse Arianicæ sententiæ, aut veritatẽ ignorasse, sed & eius temporis, & nouos istius secũli ludęos, à patre suo diabolo furorẽ istũ Christo hostilẽ mutuatos esse. Magni certè argumẽti est nihil eos veri dicere, & calumniis virum premere, quod ille nũquam ab aliis Episcopis de impietate conuictus est, neq; hæresim propugnãdo ab Ecclesia secessit, sed in ea cum pietate obdormiuit, quodq; eius memoria hactenus cum patribus huc vsque celebrata est, & in catalogum relata: qui si cum istis eiusdem opinionis fuisset, aut si scriptorum rationem nõ redidisset, minime dubium, quin eadem quæ illi, passurus fuisset. Atque ista sufficerint ad plenam confutationem nouorum Iudæorum,

qui & Dominum noſtrum inficiantur, & patres noſtros calumniantur, omnesque Chriſtianos decipere ſatagunt. Cæterum quia occaſionem calumniandi Epiſcopi ex quibuſdam particulis ipſius Epiſtolæ ſeſe habere arbitrantur, age particulas illas inſpiciamus, vt inde eorum vanitas appareat, & deſinant vel ſero tandem inter ſe blaſphemare Dominum, & confiteantur Ieſum vel cum militibus, conſpecto rei naturæ teſtimonio, vere eſſe Filium Dei, & nequaquem creaturam. Dicunt igitur in Epiſtola beati Dionyſij ſcriptum haberi, Filium Dei opus & quiddam factitium eſſe: neque Patri naturaliter ſuum ac proprium, ſed alienum ab illius ſubſtãtia qualis eſt vitis à natura agricolæ, aut nauis fabri: eundẽque, quic opus eſt quoddam conditum, non fuiſſe, anre quam fieret. Scripſiſſe Dionyſium iſtius generis Epiſtolam agnoſcimus, verum non hanc ſolam, ſed plurimas ab eo poſtmodũ ſcriptas eſſe dicimus, quas ab iſtis quoque legi oportuit, vt ex omnibus ſimul, non ex vnica dunt-xat iudicium de eius fide conſtitui poſſet. Non enim fabri peritia ſolertiáque, qui multas triremes ædificauit, ex vnica naue, ſed ex omnibus ſimul diiudicari debet. Si igitur ſimpliciter, tãquam qui fidam ſuam ederet, profiterentur hanc epiſtolam, ſcripſit, eſto, accuſent eum vt velint, nõ enim crimine caruerit iſtiuſmodi ſententia. Quòd ſi temporis, & perſonæ ratio eum ad talia ſcribenda traxit, aliaſque poſtmodum epiſtolas ſubdidit, quibus ſe de ſuſpicione purgat, non oportuit omiſſis cauſis cur ita ſcribendum fuerat, homini temere odiũ conciliare, ne alioqui videantur, nihil niſi dictiunculas aucupari, & veritatem & fidem rerum, quæ ex aliis Epiſtolis elucet, prętermittere. Agricola certe, qui alias atque alias árbores aliter pro ſubiecti ſoli ratione curat, minime culpari debet, quòd hanc amputet, illam inſerat, iſtam plantet, aliã rurſus euellat, ſed potius ob multiplicem ſolertiam in admirationem eſſe. Quapropter ſi non obiter & perfunctoriè eius viri ſcripta legerint, indicent mihi quale argumentum ſcopumque epiſtolæ ſecutus ſit, ſi id fecerint, calumniam ſuam animique prauitatem in lucem proferẽt. Cæterum, quia iſtic tergiuerſaturi ſunt, vel inſcitia eius ſcopi, vel verecundia, neceſſarium videtur, vt ego illud dicam. In Pentapole ſuperioris Lybiæ quidem Epiſcoporum ſententias Sabellij amplectabantur, tantumque eorum cõmenta inualuerant, vt vix vlterius filius Dei in Eccleſiis prædicaretur. Re cognita, Dionyſius, ad cuius curam eæ Eccleſiæ pertinebant, legatos miſit, qui authores harum rerum ab illis prauis opinionibus retraherent. Illis aũt de ſtultitia ſua nõ remittentibus, impudẽtiuſq; in impietate pergentibus, coactus eſt ad illorum improbitatem retũdendam iſtiuſmodi epiſtolam ſcribere, & humanitatem Chriſti ex Euangeliis commonſtrare, vt illis audacius Filium Dei abnegantibus, & humana eius Patri imputantibus, cõmonſtrata rei veritate, non Patrẽ,

τῶν καὶ τὸν κύριον ἀρνησαμένων καὶ τὸς πατέρας
βλασφημούντων· καὶ πάντας χριστιανοὺς ἐπιχειροῦντων ἀπατᾶν· ἐπειδὴ ἢ πρόφασις ἔχειν νομίζουσι τῆς εἰς τ' ἐπίσκοπον βλασφημίας μέρη τινὰ ἐπιστολῆς αὐτοῦ, φέρε καὶ ταῦτα ἴδωμεν· ἵνα καὶ ἐκ τούτων αὐτῶν ἡ ματαιολογία δειχθῇ· καὶ παύσωνται μὲν κἂν ὀψέποτε βλασφημοῦντες πρὸς ἑαυτοὺς τ' κύριον· ὁμολογήσωσι δὲ κἂν μετὰ τ' ῥᾳδιωτῶν βλέποντες μαρτυροῦσαν τὴν κτίσιν, ὅτι ἀληθῶς οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς, καὶ οὐκ ἔστι τ' κτισμάτων· φασὶ τοίνυν ἐν ἐπιστολῇ τὸν μακάριον διονύσιον εἰρηκέναι, ποίημα καὶ γλυπτὸν εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ· μήτε ἢ φύσει ἴδιον, ἀλλὰ ξένον κατ' οὐσίαν εἶναι τοῦ πατρός· ὥσπερ ἐστὶν ὁ γεωργὸς πρὸς τὴν ἄμπελον· καὶ ὁ ναυπηγὸς πρὸς τὸ σκάφος· καὶ γὰρ ὡς ποίημα ὤν, οὐκ ἦν πρὶν γένηται· καὶ ἔγραψεν ὁμολογοῦμεν καὶ ἡμεῖς εἶναι τοιαύτην ἐπιστολὴν αὐτοῦ· ἀλλ' ὥσπερ ταύτην ἔγραψεν, οὕτως ἢ ἑτέρας πλείστας ἐπιστολὰς ἔγραψε· καὶ ἔδει καὶ ταύτας ἐντυχεῖν αὐτὰς· ἵνα ἐκ πασῶν καὶ μὴ μόνης ἐκ τῆς μιᾶς ἡ πίστις δειχθῇ τοῦ ἀνδρός· καὶ γὰρ καὶ ναυπηγὸς πολλὰς τριήρεις κατασκευάσας τοῦτο οὐκ ἐκ μιᾶς· ἀλλ' ἐκ πασῶν ἡ τέχνη κρίνεται· εἰ μὲν οὖν ἁπλῶς ὡς πίστιν ἐκλαθέμενος ἔγραψεν ἣν λέγουσιν ἐπιστολήν· ἢ παύτην μόνην ἔγραψε, κατηγορείτωσαν ὡς βούλονται· κατηγορία γὰρ ἀληθῶς τοιοῦτον φρόνημα· εἰ ἢ καιρὸς ἢ πρόσωπον προφάσεις εἶλκυσεν αὐτὸν τοιαῦτα γράψαι· ἔγραψε ἢ πάλιν καὶ ἄλλας ἐπιστολὰς ὁμολογούμενος εἶναι ὧν ὑστερήθη, ἵνα φθάσῃ πάλιν αὐτὰς μὴ ἀφέντας τὰ αἴτια, φθόνον ἐπάγειν τῷ ἀνδρὶ προπετῶς· ἵνα μὴ δέξωσι λεξείδια μὲν μόνον θηρᾶν, πράγματα δὲ μεμπέσθαι ἢ τὴν ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιστολαῖς ἀλήθειαν· καὶ γὰρ καὶ γεωργὸς τῶν αὐτῶν δένδρων ἄλλοτε ἄλλως ἐπιμελεῖται διὰ τ' ὑποκειμένην τῆς γῆς ποιότητα· καὶ ὁ διατετο μέμψαιτο ἂν τις αὐτὸν· ὅτι τοῦτο μὲν τέμνει· ἐκεῖνο ἢ ἐγκεντρίζει· καὶ τοῦτο μὲν φυτεύει· ἕτερον ἢ ἐκτίλλει· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον μαθὼν τὴν αἰτίαν, θαυμάσει τὸ ποικίλον αὐτοῦ τῆς ἐπιστήμης· οὐκοῦν εἰ μὴ παρέργως ἐντύχοιεν τοῖς συγγράμμασιν, εἰπάτωσαν καὶ τὴν ὑποθεσιν τῆς ἐπιστολῆς· οὕτω γὰρ αὐτῶν ἥτε συκοφαντία καὶ ἡ πονηρία τ' προαιρέσεως δειχθήσεται· ἐπειδὴ ἢ οὐκ ἴσασιν ἢ ἀγνοοῦσιν, λέγειν ἀναγκαῖον ἡμᾶς ἐν πενταπόλει τ' ἄνω λιβύης, τίνες ποτὲ αἱ τῶν ἐπισκόπων ἐφρόνησαν τὰ συμβέλλοντα· καὶ τοσοῦτον ἴσχυσαν τῆς ἐπινοίας, ὡς ὀλίγου δεῖν μηκέτι ἐν τ' ἐκκλησίαις κηρύττεσθαι τ' υἱὸν τοῦ θεοῦ· τοῦτο μαθὼν διονύσιος· αὐτὸς γὰρ εἶχε τὴν μέριμναν τ' ἐκκλησιῶν ἐκείνων, πέμπει καὶ συμβουλεύει τοῖς αἰτίοις, παύσασθαι τ' κακοδοξίας· ὡς ἢ οὐκ ἐπαύοντο· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀναιδέστερον ἠσέβουν, ἠναγκάσθη πρὸς τ' ἀναίδειαν ἐκείνων γράψαι τὴν τοιαύτην ἐπιστολήν· καὶ τὰ ἀνθρώπινα τοῦ σωτῆρος ἐκ τῶν εὐαγγελίων ἐπιδεῖξαι· ἵν' ἐπειδὴ τολμηρότερον ἐκεῖνοι τ' υἱὸν ἠρνοῦντο· καὶ τὰ ἀνθρώπινα αὐτοῦ τῷ πατρὶ ἀνετίθεσαν, ἕτως ἕτος δείξας ὅτι ἐκ ὁ πατὴρ·

ἀλλ' ὁ

ἀλλ' ὁ υἱὸς ἐστιν ὁ γιγόμενος ὑπὲρ ἡμῶν ἄνθρωπος, ὥστε τοὺς ἀμαθεῖς μὴ εἶναι τὸ πατρὸς ὑιὸν ἧττον λοιπὸν κατ' ὀλίγον ἐκείνους, εἰς τὴν ἀληθινὴν ἀναγαγὴν θεότητα τοῦ υἱοῦ, καὶ τὴν γνῶσιν τοῦ ὡσὶ τοῦ πατρός· αὕτη τοῦ ἐπιστολῆς ἡ ὑπόθεσις· καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν, οὕτως ἔγραψε καὶ αὐτός. διὰ τοὺς ἧττον ἀναισχύντως θελήσαντας μεταθεῖναι τὴν τῆς ἀληθείας πίστιν· Τί τοίνυν ὅμοιον ἡ δεινὴ αἵρεσις καὶ ἡ διονυσίου διάνοια; ἢ διὰ τί διονύσιος ὡς ἀρὶος ὀνομάζεται, πολλῆς οὔσης αὐτῶν τῆς διαφορᾶς; ὁ μὲν γὰρ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας διδάσκαλός ἐστιν· ὁ δὲ κοινῆς αἱρέσεως ἔφευρετὴς γέγονε· καὶ ὁ μὲν ἄρειος τὴν ἰδίαν κακοδοξίαν ἐκπεθέμενος, ἔγραψε θαλίαν. ἐκπεθηλυμένοις καὶ γελοίοις ἤθεσι καὶ τὸ αἰγυπτιον σωσαννᾶ· ὁ δὲ διονύσιος ἔγραψε μὲν καὶ ἄλλας ἐπιστολὰς· ἀπελογήσατο δὲ καὶ περὶ ὧν ὑποπτευθεὶς καὶ ἐφάνη φρονῶν ὀρθῶς· εἰ μὲν οὖν ἐναντία ἑαυτῷ γεγραφει, μὴ ἐλκέτωσαν αὐτὸν πρὸς ἑαυτούς, ἃ γὰρ ἀξιόπιστος καὶ τότε· εἰ δὲ χάριν τοῦ πρὸς ἀμμώνιον ἐπιστολὴν ὑποπτευθεὶς ἀπελογήσατο θεραπεύων τὰ πρῶτα, δῆλον ἂν εἴη ὅτι καὶ τὰ ὑποπτευθέντα, κατ' οἰκονομίαν ἔγραψεν· ἃ δεῖ δὲ τὰ κατ' οἰκονομίαν γεγραμμένα καὶ γινόμενα, πάντα κακοηθῶς δέχεσθαι· καὶ εἰς τὴν ἰδίαν ἕλκειν ἕκαστον βούλησιν· καὶ γὰρ καὶ ἰατρὸς πολλάκις τὰ δοκοῦντα πᾶσι μὴ εἶναι καταλληλα ταῦτα τοῖς ὑποκειμένοις τραύμασιν, ὡς οἶδεν αὐτὸς, ὑποτίθησιν· ὅδεν ἕτερον ἢ πρὸς τὴν ὑγιείαν ἔχων τὸν σκοπόν· καὶ διδασκάλου φρονίμου τρόπος οὗτος, πρὸς τὰ τῶν διδασκομένων ἤθη διαπίθεσθαι καὶ λαλεῖν, ἕως ἂν αὐτοὺς εἰς τὴν ὁδὸν τὴν τελειοτέραν μεταγάγῃ· εἰ δὲ ὅτι μόνον ἔγραψεν ὅτως ὁ μακαρίτης αἰτιῶνται αὐτὸν, αἱ γὰρ τῶν θείων ὑποφάσεις αἰτίαι κατ' αὐτῶν τυγχάνουσι, τί ποιήσουσιν ἀκούοντες καὶ τὰ μεγάλων καὶ μακαρίων ἀποστόλων ἐν ταῖς πράξεσι; τοῦ μὲν πέτρου λέγοντος· ἄνδρες ἰσραηλῖται ἀκούσατε τοὺς λόγους τούτους· ἰησοῦν τὸν ναζωραῖον ἄνδρα ἀποδεδειγμένον ἀπὸ τοῦ θεοῦ εἰς ὑμᾶς, δυνάμεσι καὶ τέρασι καὶ σημείοις οἷς ἐποίησεν ὁ θεὸς δι' αὐτοῦ ἐν μέσῳ ὑμῶν καθὼς οἴδατε· τοῦτον τῇ ὡρισμένῃ βουλῇ καὶ προγνώσει θεοῦ ἔκδοτον διὰ χειρὸς ἀνόμων προσπήξαντες ἀνείλατε· καὶ πάλιν, ἐν τῷ ὀνόματι ἰησοῦ χριστοῦ τοῦ ναζωραίου ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε, ὃν ὁ θεὸς ἤγειρε, ἐκ νεκρῶν, ἐν τούτῳ οὗτος παρέστηκεν ἐνώπιον ὑμῶν ὑγιής· τοῦ δὲ παύλου ἐξηγουμένου ἐν ἀντιοχείᾳ τῇ πισιδίας· ὅτι μεταστήσας ὁ θεὸς τὸν σαοὺλ, ἤγειρε τὸν δαυὶδ εἰς βασιλέα· ᾧ καὶ εἶπε μαρτυρήσας· εὗρον δαυὶδ τὸν τοῦ ἰεσσαὶ ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου, ὃς ποιήσει τὰ θελήματά μου· τούτου ὁ θεὸς ἀπὸ τοῦ σπέρματος κατ' ἐπαγγελίαν ἤγαγε τῷ ἰσραὴλ σωτῆρα ἰησοῦν· καὶ πάλιν ἐν τοῖς ἀθλίοις· τοὺς μὲν οὖν χρόνους τῆς ἀγνοίας ὑπερειδὼν ὁ θεὸς· τὰ νῦν παραγγέλλει τοῖς ἀνθρώποις, πάντας πανταχοῦ μετανοεῖν· καθότι ἔστησεν ἡμέραν ἣ μέλλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, ἐν ἀνδρὶ ᾧ ὥρισε, πίστιν παράσχων πᾶσιν ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν·

sed filium pro nobis hominem esse genitum, rudibus illis & insciris hominibus Patrem non esse Filium persuaderet, & paulatim ad veram Filij deitatẽ credendam, & patris cognitionem euehere possit. Hic nimirum scopus est eius epistolæ, quæ ad retundendam eorum peruicaciam, qui veritatem fidei mutare volebant, scripta est. Quid igitur simile habet Arij hæresis & Dionysij sententia? aut quid est cur Dionysius, vt Arianus nominari debeat, in tanto inter vtrumque discrimine, quum hic sit Catholicæ Ecclesiæ magister, ille autem nouæ hæreseos inuentor, ac deprauati animi index, hæresimque Thaleia effœminatis ridiculisque numeris, ad similitudinem Ægyptij Sosatæ conscripta in lucem promulgarit. Hic autem aliis Epistolis conscriptis purgata suspitione, recte se sentire edocuerit. Qui si secum in scripturis suis dissidet, non debet in ea parte qua fidem non meretur, ad commilitium ab illis trahi. Rursus si idem de se Epistola sua ad Ammonium, vnde suspicio nata est, adhibito remedio excusarit, neque post excusationem de sententia orthodoxa decessit, certum est eum, ea quæ suspecta fuere, ex vsu rerum pro negocij conditione conscripsisse, neque istiusmodi scripta quæ negotiis attemperata sunt, oportuit maligne odioséque interpretari, aut ad cuiuslibet libidinem studiúmque torqueri. Medicus subinde ea remedia, quæ aliis inter se congruere non videntur, pro sua peritia vulneribus adhibet, non alio tamen quàm ad curationem mali respiciens. Probi itidem præceptoris est, omnia in erudiendo ad mores discipulorum dispensare, donec eos ad profectum absolutæ eruditionis euehat. Quòd si beatum virum ob hoc scripti genus in culpa ponunt, nulla alia re ipsis ad criminationes suppetẽte, quid faciant de beatis & magnis Apostolis, quorum Petrus in Actis hęc verba facit, *Viri Israelitæ, audite sermones istos; Iesum Nazarenum hominem vobis à Deo virtutibus & miraculis & signis declaratũ, quæ fecit Deus per eum in medio vestri, quẽadmodum scitis. Hũc definito consilio & præsentia Dei, deditum per manus iniquorum, cruci affigentes sustulistis.* Et rursum, *In nomine Iesu Christi Nazareni à vobis crucifixi, quem Deus excitauit ex mortuis, hic corã vobis sanus consistit.* Paulus vero Antiochiæ quæ in Pisidia est, in enarrãda historia de Saul amoto, & in locum eius Dauide rege suffecto, sub verbis Patris ita loquitur, *Inueni Dauidẽ Iessæ filium, virum secundum cor meum, qui faciet voluntates meas.* Deus autem ex huius semine excitauit Israel secundum repromissiones Seruatorem. Idẽ rursus apud Athenienses dixit, *Deus igitur temporibus amentiæ conteptis, in præsentia vbiq; omnibus pœnitentiam mandat, pro die illa in qua iudicaturus est orbem in iustitia, per virũ ad id muneris constitutum, atq; id ita esse, fidem omnibus faciens, eò quòd illum e mortuis susciterit:* aut

aut quid denique faciant, si Stephanum illum magnum martyrem ita audiant loquentem? *Ecce video cælos apertos, & filium hominis a dextris Dei consistentem.* Iam nimirum ferocient, affirmabuntque (nihil enim illis inausum) etiam ipsos Apostolos cum Ario sensisse, quum Christum hominem è Nazareth oriundum & passibilem esse prædicent. An quia ita isti calúniantur, suspicandum est apostolos his verbis vtentes Christum tántummodo hominem esse existimauisse, neque quicquam sublimius de eo cogitasse? absit, vt hoc quicquam in mẽtem veniat, illi vt architectones periti, & dispensatores misteriorum Dei, non sine iusta ratione, rem ita temperarunt: Iudæi enim eius temporis, partim ipsi erãtes, partim Ethnicos in errorem abducentes, Iesum nudum, & merum duntaxat hominẽ, ex semine Dauidis prodiisse credebant, eo modo quo cætera illius posteritas, neq; eum Deum, aut Verbum esse carnem factum opinabantur. Hac de caussa beati Apostoli prudenter admodum humana Saluatori primum Iudæis attulere, vt eos iam Christum venisse ex signis miraculisque persuasos paulatim ad credendam eius diuinitatem producerent, demóstrãtes certissimis rationibus, istiusmodi opera non hominis, sed Dei esse. Certe Petrus quũ diceret hominem passibilẽ Christum, statim adiunxit, *Hic author vitæ est.* Idemque & in Euangelio fatetur, dum inquit, *Tu es Christus Filius Dei viuentis:* & in epistola, eum Episcopum animarũ & dominum suum & angelorum & potestatum pronunciat. Ita quoq; & Paulus, qui dicit Christum virum ex semine Dauidis oriundũ esse, in epistola ad Hebræos vocat eum splendorem gloriæ & sigillum substãtiæ eius. Philippensibus vero eius ita scribit, *Qui in forma Dei existens, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo.* Iam hæc dicta, authorem vitæ & Filium Dei, & splendorem, & Sigillum, & parem esse Deo, & dominum & Episcopũ, quid aliud sibi volunt, quàm verbũ Dei in corpore esse, per quod ómnia facta sunt, eúmq; indiuisibilem esse à Patre, quemadmodum splendor à luce? Idem igitur Dionysius ab Apostolis edoctus fecit, coactus ob Sabellij hæresim, quæ iam irrepserat, istiusmodi Epistolam scribere, verbáque illis, quæ humanitus & humiliter de seruatore sonant, obiicere, vt rebus humanitatis eius intersepirẽtur, quo minus Filium Patrem esse dicerent, faciliorem illis viam ad credendam filii diuinitatẽ strueret in illis epistolis, vbi ex sacris scripturis Verbum eum esse sapientiam, virtutem, vaporem splẽdoremq; Patris esse demonstrat. Certe in scriptis suæ apologiæ propalam & ingenue piam fidem in Christum confitetur. Vt igitur Apostoli ob humana de Christo verba homine facto culpandi non sunt, sed potius ob doctrinã pro tẽpore dispensatã admirationi esse debent, ita Dionysius

ἢ στέφανος τοῦ μεγαλομάρτυρος, ὅταν λέγῃ· ἰδοὺ θεωρῶ τοὺς οὐρανοὺς διηνοιγμένους, καὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν ἑστῶτα τοῦ θεοῦ; ὥρα γὰρ λοιπὸν αὐτοὺς ἀποθρασύνεσθαι καὶ λέγειν· ἁδεὲς γὰρ αὐτῆς ἀτόλμητον ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ ἀπόστολοι, τὰ ἀρεστὰ ἐφρόνουν· ἄνθρωπον γὰρ αὐτὸν ἀπὸ ναζαρὲτ καὶ παθητὸν τὸ χειρὸν ἀπαγγέλλουσιν ἐκείνων τινὰ τιαῦτα φανταζομένων, ἆρ' ἐπειδὴ τοῖς ῥήμασι τούτοις, ἐχρήσαντο· μόνον ἄνθρωπον ἠθέλησαν τὸ χεῖρον οἱ ἀπόστολοι καὶ τὸ λοιπὸν ἁδές; μὴ γένοιτο· οὐκ ἔστιν ἁδὲ εἷς νοῦν ποτὲ τοῦτο λαβεῖν· ἀλλὰ καὶ τότε ὡς ἀρχιτέκτονες σοφοὶ καὶ οἰκονόμοι μυστηρίων θεοῦ πεπείκασι· καὶ τὴν αἰτίαν ἔχουσιν εὔλογον· ἐπειδὴ γὰρ οἱ τότε ἰουδαῖοι, πλανηθέντες τε καὶ πλανήσαντες ἕλληνες ἐνόμιζον τὸν χειρὸν ψιλὸν ἄνθρωπον μόνον ἐκ σπέρματος δαβὶδ ἔρχεσθαι· καθ' ὁμοιότητα τῶν ἐκ τοῦ δαβὶδ ἄλλων γεγομένων τέκνων· οὔτε ὃ θεὸν αὐτὸν· ἁδὲ ὅτι λόγος σὰρξ ἐγένετο ἐπίστευον, τότε ἕνεκα μὴ πολλῆς τοῦ σωτῆρος οἰκονομίας οἱ μακάριοι ἀπόστολοι, τὰ ἀνθρώπινα τοῦ σωτῆρος ἐξηγοῦντο πρῶτον τοῖς ἰουδαίοις· ἵν' ὅλως πείσαντες αὐτοὺς ἐκ τῶν φαινομένων καὶ γεγομένων σημείων ἐληλυθέναι τὸν χειρὸν, λοιπὸν καὶ εἰς τὸ θεῖον τοῦ θεότητος αὐτὸ πίστιν αὐτοὺς ἀναγάγωσι· δεικνύοντες ὅτι τὰ γεγόμενα ἔργα, οὐκ ἔστιν ἀνθρώπου, ἀλλὰ θεοῦ· ἀμέλει πέτρος ὁ λέγων αὐδρεα παθητὸν τὸν χειρὸν, ἀλλὰ ζωῆς ἐστιν· ἐν ᾗ τῷ διαγελίῳ ὁμολογεῖ· σὺ εἶ ὁ χειρὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ζῶντος· ἐν ᾗ τῇ ἐπιστολῇ, φησὶν αὐτὸν ἐπίσκοπον ψυχῶν· καὶ κύριον ἑαυτοῦ τε καὶ ἀγγέλων καὶ δυνάμεων εἶναι· πάλιν τε παῦλος ὁ λέγων ἄνδρα ἐκ σπέρματος δαβὶδ εἶναι τὸ χειρὸν, ὅτε ἐπέστελλεν ἑβραίοις μέν, ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δοξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· φιλιππησίοις δὲ, ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ· τὴν δὲ λέγειν ἀρχὴν ζωῆς· καὶ υἱὸν τοῦ θεοῦ· καὶ ἀπαύγασμα· καὶ χαρακτῆρα· καὶ ἴσα θεῷ. καὶ κύριον· καὶ ἐπίσκοπον ψυχῶν, τί ἂν εἴη ἕτερον· ἢ ὅτι ἐν σώματι λόγος ἦν θεοῦ· δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο· καὶ ἔστιν ἀδιαίρετος τοῦ πατρὸς, ὡς ἔστι τὸ ἀπαύγασμα πρὸς τὸ φῶς; καὶ διονύσιος πίνυ τοιαῦτα τοῦτο μαθὼν πεπείκει· ἐπειδὴ γὰρ εἵρπεν ἡ σαβελλίου αἵρεσις, ἀναγκαίως ἦν τοιαύτῃ καθ' ὁτιοῦν ἐπιστολῇ γράψαι· καὶ τὰ ἀνθρώπινα καὶ ἀτελῶς πρὸς τὸ σωτῆρος εἰρημένα, ῥῆσαι κατ' αὐτῶν· ἵνα τούτοις ἀποχωνίσας ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα τοῦ μὴ λέγειν μόνον εἶναι τὸν πατέρα, ἀκωλύτερον αὐτῆς καθασκάσῃ τὴν πρὸς τὴν θεότητος τοῦ υἱοῦ διδασκαλίαν, ὅταν αὐτὸ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιστολαῖς ἀπὸ τῶν γραφῶν λέγῃ, λόγον, σοφίαν, δύναμιν, ἀτμίδα, καὶ ἀπαύγασμα τοῦ πατρός· ἐν μιᾷ ταύτῃ ἐπιστολῇ τῆς ἀπολογίας τοιαῦτα λέγων, παῤῥησιάζεται ἐν τῇ πίστει· καὶ τὴν εἰς χειρὸν εὐσέβειαν· ὥστε οὐ κατηγορητέοι οἱ ἀπόστολοι διὰ τὰ ἀνθρώπινα ῥήματα τοῦ κυρίου, καὶ γὰρ ἄνθρωπος γέγονεν ὁ κύριος· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον θαυμαστέοι διὰ τὴν οἰκονομίαν τὴν ἐν καιρῷ διδασκαλίαν,

ὅτως

ἔτως οὐκ ἀρέσκως ὁ Διονύσιος, διὰ τὴν πρὸς Εὐφράνορα καὶ Ἀμμώνιον κατὰ Σαβελλίου ἐπιστολήν· εἰ γὰρ καὶ τοῖς ταπεινοῖς ἐχρήσατο λόγοις καὶ παραδείγμασιν, ἀλλ' ἐκ τῶν εὐαγγελίων ἐστὶ καὶ ταῦτα· καὶ πρὸς φασιν ἔχει τούτων, τὴν τοῦ σωτῆρος ἔνσαρκον παρουσίαν· δι' ἣν καὶ ταῦτα καὶ τὰ ὅμοια γέγραπται· καὶ γὰρ ὥσπερ λόγος ἐστὶ τοῦ θεοῦ, ἔτως μετὰ ταῦτα ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· καὶ ἐν ἀρχῇ μὲν ἦν ὁ λόγος· ἡ δὲ παρθένος ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων ἐν μέρει ἔσχε· καὶ γέγονεν ὁ κύριος ἄνθρωπος· καὶ εἷς μέν ἐστιν ὁ ἐξ ἀμφοτέρων σημαινόμενος· ὁ γὰρ λόγος σὰρξ ἐγένετο· τὰ δὲ πρὸς τῆς θεότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως εἰρημένα ῥήματα, ἰδίαν καὶ καταλληλον ἔχει πρὸς ἕκαστον τῶν λεγομένων τὴν ἑρμηνείαν· καὶ ὁ τὰ ἀνθρώπινα τοῦ λόγου γεγράφων, οἶδε καὶ τὰ πρὸς τῆς θεότητος αὐτοῦ· καὶ ὁ πρὸς τῆς θεότητος ἐξηγούμενος, οὐκ ἀγνοεῖ τὰ ἴδια τῆς ἐν σαρκὶ παρουσίας αὐτοῦ· ἀλλ' ἕκαστον ὡς ἔπισήμων καὶ δόκιμος τραπεζίτης διακρίνων, κατ' ὀρθὸν τῆς εὐσεβείας βαδίζει πάτον· Ὅτε γοῦν αὐτὸν κλαίοντα λέγει, οἶδεν ὅτι ἄνθρωπος γινόμενος ὁ κύριος, δείκνυσι τὸ μὲν κλαίειν τὸ ἀνθρώπινον· ἐγείρει δὲ Λάζαρον ὡς θεός· καὶ πιόντα μὲν αὐτὸν καὶ διψῶντα οἶδε σωματικῶς, θείκως δὲ χορτάζοντα ἀπὸ πέντε ἄρτων πεντακισχιλίους· καὶ κείμενον μὲν οἶδεν ἐν μνημείῳ σῶμα ἀνθρώπινον· ἐγειρόμενον δὲ ὡς θεοῦ σῶμα παρ' αὐτοῦ τοῦ λόγου· ταῦτα καὶ Διονύσιος διδάσκων· ἐν μὲν τῇ πρὸς Εὐφράνορα καὶ Ἀμμώνιον ἐπιστολῇ, περὶ τῶν ἀνθρωπίνως εἰρημένων περὶ τοῦ σωτῆρος διὰ Σαβέλλιον ἔγραψεν· ἀνθρωπίνως γὰρ ἐστιν εἰρημένα περὶ αὐτοῦ, τὸ, ἐγὼ ἡ ἄμπελος· ὁ πατήρ ὁ γεωργός· καὶ τὸ, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν· καὶ τὸ, ἕλκυσε, καὶ, τοσούτῳ κρείττων γινόμενος τῶν ἀγγέλων· οὐκ ἠγνόει δὲ τὸ, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· καὶ τὸ, ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς, ἑώρακε τὸν πατέρα· ταῦτα γὰρ αὐτὸν ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιστολαῖς ἔγνωμεν γράψαντα· καὶ γὰρ κἀκεῖ ταῦτα γράφων, ἐμνημόνευσε τοῦ ἀνθρωπίνου τοῦ κυρίου· ὥσπερ γὰρ ἐν μορφῇ θεοῦ ὤν, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ· ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβών· καὶ πλούσιος ὢν ἐπτώχευσε δι' ἡμᾶς; ἔτως ὄντων ὑψηλῶν καὶ πλουσίων τῶν περὶ τὸ θεότητος αὐτοῦ λόγων, εἰσὶ καὶ αἱ περὶ τὸ ἐνσάρκου παρουσίας αὐτοῦ, ταπειναὶ καὶ πτωχαὶ διαλέξεις· ὅτι ἡ ἀνθρωπίνως εἰρηται περὶ τοῦ σωτῆρος, σκοπὸν ἐντεῦθεν προτίθεται· ὁ μὲν γεωργὸς, ξένος κατ' οὐσίαν ἐστὶ τῆς ἀμπέλου· τὰ δὲ κλήματα, ὁμοούσια καὶ συγγενῆ· καὶ ἀδιαίρετος τῆς ἀμπέλου τυγχάνει ὄντα· καὶ μίαν ἔχει καὶ τὴν αὐτὴν φύσιν πρός τε καὶ ἡ ἄμπελος· ἔστι δὲ, ὡς εἶπεν ὁ κύριος, αὐτὸς ἡ ἄμπελος· ἡμεῖς τὰ κλήματα· εἰ μὲν οὖν ὁμοούσιός ἐστιν ἡμῖν ὁ υἱὸς, καὶ τὴν αὐτὴν ἡμῖν ἔχει φύσιν, ἔστω κατὰ τοῦτο ὁ υἱὸς ἀλλότριος κατ' οὐσίαν τοῦ πατρὸς, ὥσπερ ἡ ἄμπελος τοῦ γεωργοῦ· εἰ δὲ ἄλλος ἐστὶν ὁ υἱὸς παρ' ὃ ἐσμεν ἡμεῖς· καὶ κτίσμα μὲν, λόγος τοῦ πατρός· ἡμεῖς δὲ διὰ τῆς γενόμεθα. καὶ τοῦ ἀδελφοὶ ἐσμὲν ἔκγονοι,

ita Dionysius quoque ob epistolam Euphranori & Ammonio contra Sabellium scriptam, culpandus non est Quod enim verbis humilibus & exemplis vsus est, id Euangelio, vnde illa mutuata sunt, debet, simulque eius rei causam præbuit, Saluatoris in carnem aduentus. Nam vt verbum Dei, ita postmodum quoque caro factus est. Et vt in principio verbum erat, ita quoque eum virgo in consummatione seculorum in vtero gestauit, & homo factus est, atque ita vtraque pars dictorum, ad vnum eundemque referuntur, eò quòd ille qui verbum erat, caro sit factus, sed tamen quæ de illius diuinitate & incarnatione recensentur, suo peculiari & mutuo sensu cõstant, adeo vt qui res humanas de Verbo scribat, eius quoque interim diuinitatem agnoscat, idemque quum de diuinitate mentionem facit, animo cõplectatur, quæ ad illius in carnem aduẽtum spectent. Interim tamen vnum quodq; vt peritus & probus trapezita distinguens rectà ad pietatem cõtendit. Quũ igitur eum lachrymãtem dicit, sentit Dominum hominem factum lachrymis id voluisse ostendere, quod hominis esset, eundemque rursus Lazarum vt Deum resuscitare, commemorat nunc esurire & sitire corporaliter, nunc diuinitus quinque panibus satiare quinque millia & quidẽ corpus humanum in monumento iacuisse, sed tamen illud ipsum à Verbo vti Dei corpus excitatum fuisse. Eadem ratione docendi in epistola sua Dionysius ad Euphranorem & Ammonium vsus est, quum ea quæ humanitatis de Seruatore dicuntur, ob Sabellium scriberet, qualia sunt ista, quæ humano more de eo referuntur, Ego vitis, & pater meus agricola. Quale & illud, Fidelem ei, qui fecit ipsum, nec non & illud, Qui creauit me, &, tanto præstantior Angelis factus: nec tamen interim illud de eo in contrarium dictum ignorat, Ego & in Patre, & Pater in me: &, Qui videt me, videt & Patrem meum. Hæc enim eum in aliis epistolis allegasse videmus, nihilo tamen minus etiam inter eas citationes humanorum domini meminit. Vt enim ista de eo elogia sublimia sunt, & magnifica, & diuinitatem eius sapiunt. Qui quum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed seipsum exinaniuit, formam serui accipiens: & diues quum esset, inops propter nos factus est Ita rursus humiles, vilesque sententiæ sunt, quæ de aduentu eius in carnem mentionem faciunt. Ea autem de humanitate Seruatoris dicta, vel hic sentiri animaduertique licet, quandoquidem Agricola, quantum ad substantiam vitis pertinet, natura ab ea externus, & alienigena censeri debet, palmites contrà, congeneres cum vite, indiuisumq; cohærentes, & ipsi interim eandem naturam & parem cum vite possident. Si igitur filium eiusdem nobiscum substantię esse velitis, eandemq; naturam possidere, si igitur eatenus alienus à substantia Patris, eo modo, quo vitis ab Agricola. Sin autẽ filius aliud est, & diuersum à nobis, nimirum verbum, ratioque Patris, nos cõtra, nil nisi terrigenæ & posteri Adę:

certum est illud dictum de vite & agricola, non referri ad deitatem verbi, sed ad eius humanitatem, quum ad istum modum dominus sua verba temperarit, Ego sum vitis, & vos palmites, Pater vero meus agricola est. Nos enim respectu corporis nostri Domini cognati sumus, ac proinde ab illo dictum est, Annunciabo nomen tuum fratribus meis. Et vt palmites ex vite sunt, eique consubstantiales habentur, ita & nos cognata cum Domino corpora sortiti incrementum ex eius plenitudine accipimus, eiusque radice ad resurrectionem & salutem nitimur. Pater vero agricolæ nomen meretur, eò quod ipse per Verbum, vitem, quæ est humanitas Saluatoris, condiderit, atque ideo nemo ad Dominum venire potest, nisi Pater eò illum traxerit. Cum igitur iste sit huius sententiæ intellectus, oportunissime ea de hac vite scribuntur, fidelem eum fuisse illi, qui iptum fecerat, & tanto præstantiorem Angelis factum: necnon & illud, Dominus creauit me. Quo enim tempore illud acceperat, quod pro nobis oblaturus erat, corpus scilicet suum sacrosanctum ex Maria virgine natum, eo nimirum tempore de illo scriptum oportuit, ipsum conditum & creatum fuisse, siquidem huiusmodi dicta hominibus congruunt, & attemperata sunt, neque post corpus assumptum Angelis præstantior factus est, ne antea minor illis aut par fuisse videatur: ac proinde Paulus in Epistola ad Hebræos, eius humanum ministerium, cum Mosis ministerio in comparationem mittens, ad istum modum locutus est, Tanto præstantior Angelis factus, quum certum sit, per angelos legem promulgatam, quam Moses induxit: gratiam autem per Iesum Christum Patre iuppeditante donatam esse. Atqui ne tunc quidem lex à Dan vsque ad Bersabeam prorogata fuit, quum iam in omnem terram exierit sonus eorum, & gentes Christum adorent, & per eum patrem cognoscant. Eo modo scilicet & non alio illa ipsa de Saluatore scripta sunt. Quid ergo, num quemadmodum Christi perduelles iactitant, Dionysius humana de filio scribens, quódque creatus esset recensens, eum hominem arbitratus est? aut quum diceret Verbum non esse proprium substantiæ Patris existimauit illud vnius nobiscum substantiæ esse? Certe in aliis epistolis ita non scripsit, vbi & recte sentire intelligitur, ac iure his verbis contra hæreticos occlamauerit. Non sum vobiscum eiusdem opinionis, ô Christi rebelles, neque nostra scripta Ario occasionem dedere suæ impietatis. In scriptis ad Euphranorem & Ammonium propter Sabellianos mentionem de Agricola & vite feci, aliisque istiusmodi generis exemplis, vt humanis domini ob oculos positis, persuaderem iis vt abstinerent dicere, Patrem esse hominem factum. Vt enim agricola in vite non est, ita non pater, sed Ver-

οὐκ ὀφείλει τὸ ῥητὸν εἰς τὴν θεότητα αὐτοῦ φέρεσθαι τοῦ λόγου· ἀλλὰ λοιπὸν, εἰς τὴν ἀνθρωπίνην αὐτοῦ παρρησίαν. ἐπεὶ καὶ οὕτως εἴρηκεν ὁ σωτὴρ· ἐγώ εἰμι ἄμπελος, ὑμεῖς τὰ κλήματα, ὁ πατήρ μου γεωργός· ἡμεῖς γὰρ τοῦ κυρίου κατὰ τὸ σῶμα συγγενεῖς ἐσμεν· καὶ αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ εἶπεν· ἀπαγγελῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου· καὶ ὥσπερ ἐστὶ τὰ κλήματα ὁμοούσια τῆς ἀμπέλου καὶ ἐξ αὐτῆς, οὕτως καὶ ἡμεῖς ὁμοιούμεθα τὰ σώματα ἔχοντες τῷ σώματι τοῦ κυρίου, ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ λαμβάνομεν· καὶ εἰς αὐτὸν ῥίζαν ἔχομεν εἰς τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν σωτηρίαν· ὁ δὲ πατὴρ εἴρηται ὁ γεωργός· αὐτὸς γὰρ ἀρχέστορ ἀφ' ἑαυτοῦ τοῦ λόγου τὴν εἰς βασιλείαν ὁδὸν ἡμῖν ἡτοίμασε· καὶ οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν κύριον, ἐὰν μὴ ὁ πατὴρ αὐτὸν ἑλκύσῃ πρὸς αὐτόν· ταῦτα δὲ πολλὰ ῥητὰ τὴν ἑρμηνείαν ἔχοντα, ἀνάγκη περὶ τῆς οὕτως λεγομένης ἀμπέλου γεγράφθαι, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν· καὶ τοσούτῳ κρείττονα γινόμενον τῶν ἀγγέλων· καὶ τὸ, ἔκτισεν· ὅτι γὰρ ἔλαβεν ὅπερ εἶχε προσενεγκεῖν ὑπὲρ ἡμῶν· ἐν δὲ τούτῳ τὸ ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου σῶμα, πάντα καὶ ἐκτίσθαι· καὶ ποιηθῆναι· καὶ γεγονέναι περὶ αὐτοῦ γεγράφθαι· ἀνθρώπους γὰρ ἁρμόζουσιν αἱ τοιαῦται, λέξεις· ἄλλως τε οὐ μετὰ τὸ σῶμα γέγονε κρείττων τῶν ἀγγέλων· ἵνα μὴ τὸ πρὶν ἐλάττων ἢ ἴσος αὐτῶν φαίνηται· ἀλλὰ πρὸς ἰουδαίους γεγράφων· καὶ τὴν ἀνθρωπίνην τοῦ κυρίου οἰκονομίαν συγκρίνων τῇ μωσέως, ἔφησε· τοσούτῳ κρείττων γινόμενος τῶν ἀγγέλων· ἁρμόζει γὰρ ἀγγέλων ὁ νόμος ἐλαληθῆ· διὸ μὲν νόμος, ἁρμόσας ἐδόθη· ἡ δὲ χάρις, διὰ ἰησοῦ χριστοῦ ἐγένετο, καὶ τοῦ πατρὸς ἡ χορηγία· καὶ τότε μὲν δὴ καὶ μέχρι βερσαβεὲ ὁ νόμος κατηγγέλλετο· νυνὶ δὲ εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν· καὶ τὰ ἔθνη τὸν χριστὸν προσκυνοῦσι· καὶ δι' αὐτοῦ τὸν πατέρα γινώσκουσι· ἀνθρωπίνως ἄρα περὶ τοῦ σωτῆρος ἐκεῖνα γεγράφθαι· καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλως· ἆρα οὖν, ὡς οἱ χριστομάχοι θρυλλοῦσι, διαιροῦσι τὰ ἀνθρώπινα τοῦ υἱοῦ γεγράφων· καὶ λέγων οὕτως ποίημα αὐτὸν ἵνα τῶν ἀνθρώπων ἐλέγξῃ αὐτὸν εἶναι; ἢ λέγων μὴ εἶναι τὸν λόγον ἴδιον τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας, ἐφρόνει τοῦτον ὁμοούσιον ἡμῶν εἶναι τῶν ἀνθρώπων; καὶ μὴν οὐκ οὕτως ἔγραψεν ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιστολαῖς· ἀλλὰ καὶ ὀρθῶς φρονῶν ἐν αὐταῖς φαίνεται· καὶ δύναται δι' αὐτῶν βοηθῆσαι κατὰ τούτων· λέγων· οὐκ εἰμὶ τῆς αὐτῆς ὑμῖν δόξης ὦ θρασύμαχοι· ἃ γὰρ τὰ ἡμέτερα πρόφασιν λοιπὸν παρέχειν εἰς ἀσέβειαν· ἀλλὰ πρὸς ἄμμωνα καὶ εὐφράνορα ἁρπάζοντας γράφων, ἐμνήσθην τοῦ γεωργοῦ καὶ τῆς ἀμπέλου· καὶ τῶν τοιούτων ἄλλων ῥητῶν· ἵνα τὰ ἀνθρώπινα τοῦ κυρίου δείξας, πείσω μὴ λέγειν ἐκείνους, ὅτι ὁ πατὴρ ἐστιν ὁ γινόμενος ἄνθρωπος· ὡς γὰρ ὁ γεωργὸς· οὐκ ἔστιν ἄμπελος· οὕτως οὐκ ἔστιν ὁ ἐν τῷ σώματι γινόμενος, ὁ πατήρ· ἀλλ'

ἀλλ' ὁ λόγ@ δὲ ἐν τῇ ἀμπέλῳ γιόμεν@ ἄμπελ@ ἐκλήθη, διὰ τὸ πρὸς τὰ κλήματα ἄπερ ἐσμὲν ἡμεῖς, σωματικὴν συγγένειαν· πρὸς τοῦτο μὲν οὖν τῇ Διονυσίᾳ, τὸν πρὸς Δφρανορα καὶ ἀμμώνιον ἔγραψα· πρὸς δὲ τὰς ὑμῶν αἰτιάσεις, τὰς ἑτέρας ἐπιστολὰς τὰς παρ' ἐμοῦ γραφείσας αἰτήσατε, ἵνα γνῶσιν οἱ φρόνιμοι, τὸν ἐν αὐταῖς λόγον, καὶ τῆς ἐν χριστῷ πίστεως τὸν ὀρθὸν μου φρόνησιν. εἴθε μὲν οὖν καὶ τοὺς ἀρειανοὺς εἶπερ εἶχον ὑγιαίνοντα τὸν νοῦν, τοιαῦτα λογίζεσθαι καὶ φρονεῖν περὶ τοῦ ἐπισκόπου· πάντα γὰρ ἐνώπια τοῖς σωιζομένοις ἐστὶ, καὶ ὀρθὰ τοῖς εὑρίσκουσι γνῶσιν· ἐπειδὴ δὲ μὴ μαθόντες πίστιν τὴν καθολικῆς ἐκκλησίας· πεπλώκασιν εἰς ἀπέθειαν· καὶ λοιπὸν τὸν νοῦν πεπηρωμένοι, νομίζουσιν εἶναι καὶ τὰ ὀρθὰ στρεβλὰ, καὶ λέγουσι τὸ μὲν φῶς, σκότος· τὸ δὲ σκότος νομίζουσιν εἶναι φῶς, ἀναγκαῖον καὶ τὰς ἐκ τῶν ἄλλων ἐπιστολῶν διανοησίας, προσλαβέσθαι· καὶ τὸ αἴτιον αὐτῶν, περὶ πλείονα κατάγνωσιν τῶν αἱρετικῶν. ἐξ αὐτῶν γὰρ καὶ ἡμεῖς μαθόντες, οὕτω περὶ τοῦ ἀνδρὸς φρονοῦμεν καὶ γράφομεν.

A

B

Ἡ δὲ πρόφασις δι' ἣν ἔγραψε τὰς ἄλλας ἐπιστολὰς, ἔστιν αὕτη.

Διονυσίῳ τῷ ἐπισκόπῳ μαθόντ@ περὶ τῶν ἐν πενταπόλει, καὶ ζήλῳ τῆς θεοσεβείας γράψαντ@ καθὰ πρόσθεν, κατὰ τὴν αἵρεσιν σαβελλίου, τὸν πρὸς Δφρανορα καὶ ἀμμώνιον ἐπιστολὴν, πινὲς τῶν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ἀδελφῶν, φρονοῦντες μὲν ὀρθῶς, μὴ ἐρωτήσαντες δὲ αὐτὸν ἵνα πρὸς αὐτοὺς μάθωσι πῶς ἔγραψεν, ἐνῆλθον πρὸς τὸν ῥώμης καὶ κατεμήνυσαν αὐτῷ, περὶ τῶ ὁμωνύμῳ αὐτοῦ διονυσίῳ τῷ ἐπισκόπῳ ῥώμης. κακεῖν@ ἀνθύσας, ἔγραψεν ὁμοῦ κατά τε τῶν τὰ σαβελλίου δοξαζόντων, καὶ κατὰ τῶν φρονούντων παῦτα, ἅπερ καὶ ἄρει@ λέγων, ἐξεβλήθη τῆς ἐκκλησίας· ἴσως καὶ καὶ Δφράμετρον ἀσέβειαν λέγων εἶναι, τὸν τε σαβελλίου, καὶ τὸν τῶν λεγόντων κτίσμα καὶ ποίημα καὶ γλυπτὸν εἶναι τὸν θεὸν λόγον· ἐπέσταλε δὲ καὶ διονυσίῳ δηλῶσαι περὶ ὧν ἐμήνασι κατ' αὐτοῦ· καὶ ἀντέγραψεν Δθῦς αὖθις· καὶ ἐπέγραψε τὰ βιβλία ἐλέγχου καὶ ἀπολογίας· ἐν παῦταις τὸ μυσαρὸν ἐργασήριον τῶν θεομάχων κατανοῦς· καὶ πῶς αὐτὸ καθ' ἑαυτῶν τὸν αἰχμάλωτον ἐκίνησαν· διονυσίου γὰρ τοῦ ἐπισκόπου ῥώμης γράψαντ@ καὶ κατὰ τῶν λεγόντων κτίσμα καὶ ποίημα τὸν ὑὸν τοῦ θεοῦ, δείκνυται μηνυτὴρ πρῶτον· ἀλλ' ἔκπαλαι πάντων ἀναθεματισθέντα τῶν χριστομάχων ἀρχηγὸν ἡ αἵρεσις· ἔπειτα διονυσίου τοῦ ἐπισκόπου τὸν ἀλεξανδρείας ἀπολογουμένου πρὸς ἣν ἔγραψεν ἐπιστολὴν, φαίνεται καὶ αὐτὸς μήτε ἄτως φρονήσας ὡς αὐτοὶ λέγουσι, μήτε τὸν ἀρείου ὅλως κακοδοξίαν ἐσχηκώς· καὶ ἀρκεῖ μὲν εἰς πλείαν κατάγνωσιν τῶν ἀρειανῶν· καὶ εἰς ἀπόδειξιν τῆς συνθρανίας αὐτῶν τὸν καὶ μόνον ἀπολογήσασθαι τὸν διονύσιον, καὶ πρὸ ὧν ἅτοι πεθρυλλήκασιν. ὁ γὰρ ὡς φιλονεικῶν αὐτὸν ἔγραψεν· ἀλλ' ἀπολογούμεν@ πρὸ ὧν ὑπωπτεύθη· ὃ δὲ ἀπολογούμεν@ πρὸ ὧν κατηγορήθη, τί ἕτερον ποιεῖ,

sed Verbum in carne fuit, & quia Verbum in vite erat, ob corporalem cum palmitibus, hoc est, nobiscum cognationem, vitis nominatus est. Hoc quidem animo ad Ammonium & Euphranorem scripsi, aduersus vestram autem improbitatem alias meas epistolas oppono, vt agnoscant sapientes meam inibi defensionem, & rectam fidei in Christo sententiam. Oportuit igitur Arianos, si modo habeant sanam mentem, istiusmodi cogitare & sentire de Episcopo: omnia enim clara sunt intelligentibus, & rectam scientiam inuenientibus. Postquam autem non percepta fide Catholicæ Ecclesiæ, delapsi sunt ad impietatem, animo mẽteque occæcati, arbitrantur ea quæ recta sunt, praua: & lucem, tenebras, & tenebras lucem esse, necessum est, vt alia ex epistolis Dionysij adhibeamus, & caussam earum rerum, ad maiorem hæreticorum confutationem subiiciamus. Ea enim res nos induxit, vt ita de viro illo & sentiamus & scribendum putemus.

A

CAVSA CVR ALIAS EPISTOLAS SCRIPSERIT, *hæc est.*

B

QVum igitur Dionysius Episcopus certior factus de Pentapolitanis, zelo religionis epistolam hanc quemadmodum dixi, contra hæresim Sabellij ad Ammonium & Euphranorem scripsisset, quidã ex Ecclesia recte quidem sentientes, sed tamen ignari eius caussæ, cur ita ab eo scriptum esset, Romam ascenderunt, ibique eum apud Dionysium eiusdem nominis Romanum Præsulem accusauerunt: re comperta Alexandrinus simul & contra Sabellij sectatores, & Arij dogmata, propter quę ab Ecclesia eiectus fuit, volumen composuit, vbi æquales, sed tamen contrarias hæreses esse docet in Sabellij dogmatis, & blasphemiis eorum, qui dicunt Dei Verbum opus aut creaturam esse, postulauitq; à Romano præsule, vt obiecta sibi indicarent, quibus acceptis opus edidit sub nomine elenchi & apologiæ, vbi sceleratam officinam Christi rebelliũ redarguit, & quo pacto hanc infamiam contra ipsum excitarint, demonstrat. Porro ex Dionysij Romani Episcopi voluminibus contra eos qui filium Dei opus aut creaturam asseuerant scriptis clare ostenditur, hæresim Christo rebelliũ Arianorum nõ iam primũ, sed olim ab omnibus damnatam fuisse. Quod autem ad p æsulẽ Alexandrinũ Dionysium attinet, ex apologia eius satis apparet, eũ non illius sententiæ, cuius isti dicunt, fuisse, aut quicquam prauarum opinionũ Arij recepisse: imo potius scripta illius efficaciter demonstrant, calũnias esse, quibus vulgo impetitus sit. Non enim rixandi animo, sed sui purgandi apologiam scripsit. Certe qui suã innocẽtiam purgat, quid aliud facit, quam

C

D

E

quã quod crimen diluit, & Arianos sycophantas ostendit? Cæterum vt ea ipsa innocentissimi viri apologia grauius cõfundantur, appareatq; & ipsos malicioſos, Dionysiũ vero liberum ab eorũ erroribus: operam dabo, vt ipsius verba in mediũ proponãtur. Principio epistolæ suæ, nomẽ refutationis & excusationis inditũ voluit, vt intelligas eum & mentientes refellere, & sese de suis scriptis excusare, nec eadem mente, qua Arius eum suspicatur scripsisse, sed in recẽsendo dicta quæ humanitatem Saluatoris sapiunt, non ignorasse Christum verbum & Sapiẽtiam esse miniméque à patre diuisum. Et quod magis est, conqueritur de obtrectatoribus suis, quod non integrè ipsius scripta, sed truncatim adducant, neque bona conscientia, aut syncereiter, sed pro libidine rem tractent, illosque similes pronunciat beati Apostoli obtrectatoribus. Ista nimirum expostulatio eum ab omni suspicione liberat. Si enim Pauli calumniatores suis calumniatoribus pares arbitratur, nihil aliud præ se fert, quã se pro Pauli opinione sua conscripsisse. Certe ad singula acculatorum verba occurens, omnibus quæ ab illis proferũtur, remedium opponit, & Sabellium subruit, vnde satis liquere videtur, quòd fuerit religiosæ fidei. Vide mihi igitur, quid ad hanc calumniam responderit, qua dicunt eũ sonsisse Deum non vsquequaque Patrem, nec Filium vsquequaq; dum nondum genitus esset, filium fuisse, sed intercessisse tẽpus, quum ille nondum esset: neq; enim eũ æternũ fuisse, sed postmodũ extitisse. Sed nos maxima parte verborũ ob prolixitatem omissa, dum vel in disputando rem examinat, aut ratiocinando colligit, aut per scisscitandi instantias redarguit, sola ea quæ faciũt ad illius excusationem, in medium proferamus. Sunt autem ea quæ in primo volumine Elẽchi & apologiæ post cætera scripta reperias. Nunquam fuit, quando Deus non erat Pater, & in sequentibus agnoscit semper Christum Verbũ & Sapientiam & Virtutẽ fuisse: nihil enim horum quum Deus existeret, factum esse, neque posterius filium genuisse, filiumq; nõ ex se, sed ex patre essentiam nactum esse: Et paulò post ita de eodem dicit: Iam quia splendor est æternæ lucis omnibus modis ipse quoque æternus est. Luce enim semper existẽte, certũ est & splẽdorẽ semper existere, eo enim ipso lucem esse, quòd splendeat, intelligitur: non enim fieri potest, vt lux non luceat. Rursus ad comparationes exemplorum redeamus. Si sol est, est & splendor & dies, quòd si horũ nihil est, magnopere abest, vt sol possit dici adesse. Quòd si sol æternus esset, indesinenter & dies esset, nunc autem non est, incipiente igitur sole, incipit & dies, & desinente desinit. Deus autem æterna lux est, nec incipiens vnquam nec desinens. Igitur æternus cohæret illi & cõiunctus est splendor, qui sine principio genitus semper ab eo-

ἡ λύει μὲν πᾶν ἔγκλημα ὑποπλοκὴν κατ' αὐτὸ ἐλέγχει ἢ κ ἐν τούτῳ συκοφαντοῦντας τὸς ἀρειομανίτας; ἵνα ἢ ἐξ ὧν ἀπολογούμενος ἔγραψε πλέον αἰσχυνθῶσιν οὗτοι, φέρε σοι καὶ τὰς λέξεις αὐτοῦ παραθῶμαι· γνώσῃ γὰρ ἀπ' αὐτῶν, ὅτι οἱ μὲν ἀρειανοὶ κακόφρονές εἰσιν· ὁ δὲ Διονύσιος ἀλλότριος τ ἐκείνων ἐπροδοξίας ἐστί· πρῶτον μὲν οὖν ἐλέγχει κ ἀπολογίας ἔγραψεν ἑαυτὸν πρὸς Σπιρωλίδα· τοῦτο δέ ἐστιν, ἡ ὅτι τὸς μὲν ψευδομένους ἐλέγχει, ὡς εἰ ὧν ἔγραψεν ἀπολογεῖται· ὁρκικὸς, ὅτι μὴ, ὡς ἄρρος ὑπενόησεν, ἔγραψεν αὐτός· ἀλλ' ὅτι τῶν ἀνθρωπίνως εἰρημένων ὡς τὸ κυρίου μηθὲς, οὐκ ἠγνόει τὸν εἶναι λόγον καὶ σοφίαν ἀχώριστον τοῦ πατρός· ἔπειτα αἰτιᾶται τὸς κατηγοροῦντας αὐτοῦ· ὡς μὴ ὁλοκλήρους λέγοντας· ἀλλὰ πονηρεύεσθαι αὐτοῦ τὰς λέξεις· κ ὡς μὴ καλῶς πεπαιδεῦσθαι, ἀλλὰ πονηρᾶ λαλοῦντας ὡς φήσει· τέτευκε τὸ τέλος ἀφικάζει· τοῖς τὰς τοῦ μακαρίου ἀποστόλου ἀφαιρεῖσθαι βλασφημίας· ἡ ὃ τοιαύτη μέμψις αὐτοῦ, πάντως ἀπὸ φαύλης ὑποψίας αὐτὸν ἀπολύει· οὐ γὰρ τὸς παύλου κατηγοροῦντας, ἅτως ἡγεῖται ὡς τὸς αὐτοῦ κατηγοροῦντας, ἀδὲν ἕτερον δείκνυσιν ἢ ὅτι τὸ τοῦ παύλου φρονοῦν, ἅτως ἔγραψεν· ἀμέλει καὶ ὡς ἕκαστον τ ὑπὸ τ κατηγόρων εἰρημένων ἀπαντᾷ πάνυ σαφῶς πρὸς αὐτῶν ὡς φερόμενα θεραπεύει· κ σαφέστερον μὲν ἐν ἐκείνοις ἀναγέγραπται· ἐν ἰσότητι ἢ δείκνυσιν ὁλόκληρον ἑαυτοῦ τ εὐσεβῆ πίστιν· φασκόντων τοίνυν ἐκείνων φρονεῖν τ Διονύσιον, οὐκ ἀεὶ ἦν ὁ θεὸς πατήρ· οὐκ ἀεὶ ἦν ὁ υἱός· ἀλλ' ὁ μὲν θεὸς ἦν χωρὶς παντὸς λόγου· αὐτὸς δὲ ὁ υἱὸς οὐκ ἦν πρὶν γένηται· ἀλλ' ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν· ἀγαθὸς γάρ ἐστιν· ἀλλ' ὕστερον ὑπεμίγνετο, ὅρα πῶς ἀποκρίνεται· τὰ μὲν οὖν ἐκ τῶν αὐτοῦ ῥημάτων ἅπερ ἢ ζητῶν ἐξετάζει, ἢ συλλογιζόμενος σωρεύει, ἢ ἐρωτῶν ἐλέγχει, ἢ τοὺς κατειρηκότας αἰτιᾶται, ταῦτα παρεὶς διὰ τὸ μῆκος τῶν λόγων, μόνα τὰ πρὸς τὴν κατηγορίαν ἀναγκαῖα τίθημι· ἀπολογούμενος τοίνυν πρὸς ἐκεῖνα, γράφει τὰς λέξεσι ταύτας ἐν τῷ πρώτῳ τοῦ ὑπογεγραμμένου ἐλέγχου καὶ ἀπολογίας, μεθ' ἕτερα, οὕτως. Οὐ γὰρ ἦν ὅτε θεὸς οὐκ ἦν πατήρ· καὶ τοῦτο οἶδεν ἐν πᾶσι ἐξῆς, ἀεὶ τὸν χριστὸν λόγον ὄντα καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν· ἀγαθὸς δὴ πάντων ἄγοι ὢν ὁ θεὸς, εἶτα ἐπαιδοποιήσατο· ἀλλ' ὅτι μὴ παρ ἑαυτοῦ ὁ υἱός· ἀλλ' ἐκ τοῦ πατρὸς ἔχει τ εἶναι· καὶ μετ' ὀλίγα πάλιν φησὶ τοῦ αὐτοῦ φησιν· ἀπαύγασμα δὲ ὢν φωτὸς ἀϊδίου, πάντως καὶ αὐτὸς ἀΐδιός ἐστιν· ὄντος γὰρ ἀεὶ τοῦ φωτὸς, δῆλον ὡς ἔστιν ἀεὶ τὸ ἀπαύγασμα· πρὸς τοῦτο γὰρ καὶ ὅτι φῶς ἐστι, τῷ καταυγάζειν νοεῖται. καὶ φῶς οὐ δύναται μὴ φωτίζον εἶναι· πάλιν γὰρ ἐλθόμεν ἐπὶ τὰ προκείμενα· εἰ ἔστιν ὁ ἥλιος, ἔστιν αὐγή· ἔστιν ἡμέρα· εἰ τοιοῦτον μηδέν ἐστι παλύγε δεῖ καὶ παρεῖναι ἥλιον· εἰ μὲν οὖν ἀΐδιος ὁ ἥλιος, ἄπαυστος ἂν ἦν καὶ ἡ ἡμέρα· νῦν δὲ οὐ γάρ ἐστιν·

ἀρξαμένου τ, ἤρξατο· καὶ παυομένου, παύεται· ὁ δὲ γε θεὸς. αἰώνιός ἐστι φῶς, οὔτε ἀρξάμενον, οὔτε λῆξόν ποτε. οὐκ οὖν αἰώνιον πρόκειται· καὶ σύεστιν αὐτῷ τὸ ἀπαύγασμα ἄναρχον καὶ ἀειγενές·

προφαι-

προφαινόμενον αὐτοῦ ὅπερ ἐστὶν ἡ λέγουσα σοφία· ἐγὼ ἤμην ᾗ συνέχαιρε· καθημέραν δὲ ἐφραινόμην ἐν προσώπῳ αὐτοῦ ἐν παντὶ καιρῷ· καὶ ὡδὶς ἐπάγει μετ' ὀλίγα πάλιν τὰ αὐτὰ λέγων· οὕτω καὶ ἀϊδίως τοῦ πατρὸς καὶ ἀϊδίου ὁ υἱός ἐστι· φῶς ἐκ φωτὸς ὤν· ὄντος γὰρ γενέως, ἔστι καὶ τέκνον· εἰ δὲ μὴ τέκνον εἴη, πῶς καὶ πατὴρ εἶναι δύναται γονεύς; ἀλλ' εἰσὶν ἄμφω· καὶ εἰσὶν ἀεί· εἶτα πάλιν προστίθησι ταῦτα· φωτὸς μὲν οὖν ὄντος τοῦ θεοῦ, ὁ χαλκοῦς ἐστιν ἀπαύγασμα· πνεύματος δ' ὄντος· πνεῦμα γάρ φησιν ὁ θεὸς, ἀναλόγως πάλιν ὁ χαλκοῦς, ἀτμὶς λέγεται· ἀτμὶς γάρ φησιν ἐστὶ τῆς τοῦ θεοῦ δυνάμεως· καὶ ὀλίγα τοῦ δευτέρου πάλιν φησί· μόνος δὲ ὁ υἱὸς ἀεὶ συνὼν τῷ πατρὶ, καὶ ὢν ὄντως πληρώμεως, καὶ αὐτὸς ἐστιν ὢν ἐκ τοῦ πατρός· ταῦτα εἰ μὲν ἀμφιβόλως εἴρηται, χρείαν ἔχει τοῦ ἑρμηνεύοντος· ἐπειδὴ δὲ λευκῶς καὶ πολλάκις ταῦτα τῶν αὐτῶν ἔγραψεν, ὁ μὲν ἄρειος, τηρείτω τοὺς ὀδόντας· ὁρῶν τὴν αἵρεσιν αὐτοῦ καταπεφρενωμένην ὑπὸ Διονυσίου· καὶ ἀκούων ἅπερ μὴ βούλεται, λέγοντος αὐτοῦ· ἀεὶ ὁ θεὸς πατὴρ ἦν· καὶ ὁ υἱὸς οὐχ ἁπλῶς ἀΐδιός ἐστιν· ἀλλὰ τοῦ πατρὸς ἀϊδίου ὄντος, ἀΐδιος ἂν εἴη καὶ ὁ υἱός· καὶ σύνεστιν αὐτῷ ὡς τῷ φωτὶ τὸ ἀπαύγασμα· οἱ δὲ κἂν μόνον ὑπονοήσαντες Διονύσιον τὰ ἀρείου φρονεῖν, καταγνώσονται τῶν περὶ αὐτοῦ τοιαύτην δυσφημίαν· ποία γὰρ κοινωνία τούτοις ἐστί; τοῦ μὲν ἀρείου λέγοντος· οὐκ ἦν ὁ υἱὸς πρὶν γεννηθῇ· ἀλλ' ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν· τοῦ δὲ Διονυσίου διδάσκοντος· ὁ δέ γε θεὸς αἰωνίου ἐστὶ φῶς· οὔτε ἀρξάμενον· οὔτε λῆξόν ποτε· οὐκ οὖν αἰώνιον πρόκειται. καὶ συνέστιν αὐτῷ τὸ ἀπαύγασμα· ἄναρχόν τε καὶ ἀειγενὲς προφαινόμενον αὐτοῦ· καὶ γὰρ καὶ πρὸς τὴν ἄλλην ὑπόψιαν τῶν λεγόντων ὅτι πατέρα λέγων ὁ Διονύσιος, οὐκ ὀνομάζει τὸν υἱόν· καὶ πάλιν υἱὸν λέγων, οὐκ ὀνομάζει τὸν πατέρα· ἀλλὰ διαιρεῖ καὶ μακρύνει, καὶ μερίζει τὸν υἱὸν ἀπὸ τοῦ πατρὸς, καὶ δυσωπεῖ πύστις· λέγων ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ· τῶν ὑπ' ἐμοῦ λεχθέντων ὀνομάτων ἕκαστον, ἀχώριστόν ἐστι καὶ ἀδιαίρετον τοῦ πλησίον· πατέρα εἶπον· καὶ πρὶν ἐπαγάγω τὸν υἱὸν, ἐσήμανα καὶ τοῦτον ἐν τῷ πατρί· υἱὸν ἐπήγαγον· εἰ καὶ μὴ προειρήκειν τὸν πατέρα, πάντως ἂν ἐν τῷ υἱῷ προεῖλημπτο· ἄγνον πνεῦμα προστέθηκα, ἀλλ' ἅμα καὶ πόθεν, καὶ διὰ τίνος ἦκεν ἐφήρμοσα· οἱ δὲ οὐκ ἴασιν ὅτι μήτε ἀπηλλοτρίωται πατὴρ υἱοῦ, ἢ πατήρ· προκαθαρκτικὸν γάρ ἐστι τῆς σωφρείας τὸ ὄνομα· οὔτε υἱὸς ἀπώκισται τοῦ πατρός· ἡ γὰρ πατρὸς προσηγορία, δηλοῖ τὴν κοινωνίαν· ἔν τε ταῖς χερσὶν αὐτοῦ ἐστι τὸ πνεῦμα· μήτε τοῦ πέμποντος, μήτε τοῦ φέροντος δυνάμενον στερεῦσθαι· ὥσπερ οὖν οἱ τούτοις χρώμενοι τοῖς ὀνόμασι, μεμερίσθαι ταῦτα καὶ ἀφωρίσθαι παντελῶς ἀλλήλων οἴονται; καὶ μετ' ὀλίγα ἐπάγει λέγων· οὕτω μὲν ἡμεῖς εἴς τε τὴν τριάδα συγκεφαλαιούμεθα·

ab eodem promicat, hoc est, sapientia, cuius hæc sunt verba: *Ego eram cui gratulabatur, quotidie autem per omne tempus gestiebam coram eo.* Atque iterum Dionysius paulo post ista de eodem loquitur, Existente igitur æterno Patre exiſtit & æternus filius, lumen de lumine: nam si Pater est, necessario & filius est: si enim nullus filius genitus est, quomodo ipse pater, aut cuius tandem pater fuerit? Atqui ambo sunt, & ab æterno sunt, deinde hæc addit, Si Deum lucem voces filium splendorem esse dices: si spiritum (siquidem Deus spiritus quoque dicitur) filium vaporem appellabis. Est enim (vt inquit ille) vapor potentiæ Dei. Et mox hæc à Dionysio inferuntur, solus filius cũ patre semper coexistit, plenusque existentis est, & ipse ex patre exiſtit. Hæc si ambigue dicta fuissent, haberẽ interpretatione opus, nunc quia euidenter dicta sunt, & subinde ab eo repetita, est, cur Arius dentibus strideat quũ suam hæresim à Dionysio subrui videat, eúmque sibi, quod minime cupit, inclamantem audiat, semper Deus Pater erat; & filius nõ aliquo leui modo æternus censendus est, sed eo modo, quo pater æternus est, & ipse quoque æternus est, & pariter cum eo coexistit, vt splendor cum lumine. Illi vero vel sola duntaxat suspicione ducti quod putarent Dionysium Arianicè sentire hanc famosam calumniam de eo sparserũt. Sed quid communionis inter se habent, vtriusque sententię, quum Arius dicat, Erat, quando non erat Filius, & priusquam gigneretur, erat quando nõ erat. Dionysius contra Deum æternam lucem, nunquam inchoatam, & nunquam desinentem, ac proinde eum æternaliter cum Deo esse eiusque indissociabilem splendorem, sine principio, semper genitum & è patre promicantem referat. Porro de altera suspicione, qua eum in crimen vocabant, quod Patrem nominasset, & non ibidem nominasset filium, rursumque quod in mentione filij nomen patris reticuisset, ac proinde eum disiungere, elongare, ac diuidere filium à patre, redditis rationibus falsum ostendit, idque in secundo volumine, vbi hæc verba refert: Singula illa nomina, de quibus locutus sum, insegregabilia à se inuicem sunt, nec diuidi queunt. Patrem quum dico etiam sine mentione filij filium sub patris vocabulo indicatum volui, contra si in mentione Filij Patrem omisissem, tamen ille sub nomine filij intelligi debuit. Sancti spiritus mentionem feci, sed ita vt pariter adiungerem, vndenam ille, & perquem venerit, sed isti ignorant Patrem à filio alienari non posse, & sub Patris vocabulo primarium coniunctionis authorem contineri, & Filium à Patre quasi domicilio disgregatum nõ esse, eo quod patris vocabulum hanc communionem indicet, & in patris filiique manibus esse spiritum sanctum, sed ita vt neque à mittente, neque à ferente segregentur. Quî fieri igitur posset, vt cùm istis nominibus vtar, suspectus habear, quasi ista separari, diuidiq; existimauerim? Idem paulò pòst addit, Hoc scilicet pacto vnitatem, quæ indiuisibilis est, in Trinitatem dilatamus:

& Trinitatem, quæ diminui non potest, in vnitatem cõsummamus, & tamen scilicet accusamur, quasi qui dicamus filium vnum esse ex numero rerum factarum, & nequaquam patri suo consubstantialem. Idem rursus in primo libro, vbi talia dicentes coarguit: Veruntamẽ ego quum quædam creata, quædam facta intelligẽda esse dixissem, & rerum earum vt magni operę precij exempla obiter & in transcursu recensuissem, plãtam scilicet & Agricolam, nauem & nauis fabricatorem, in rebus seriis & negocio congruis moram traxi, plenius ea quę certioris fidei erant, exponens pluribus ad id excogitatis exemplis rem instruxi, quæ tibi in alia epistola descripsi, qua ostendo falsum esse crimen, quo mihi obiiciunt, quod Christum Deo consubstantialem esse negassem. Nam tametsi dico me id vocabuli in sacris literis, nec legisse, nec reperisse, veruntamẽ argumenta mea, quæ postmodum subiunxi, & ab illis tacita sunt, nonne prorsus ab hac sentẽtia discrepant? qui & humanã sobolem pro exemplo allegaui, de qua nihil dubium, quin sit cum genitore ejusdem generis, atq; eo solo parentes à liberis alios esse, quod ipsi liberi sui non sint. Ego autẽ eam epistolam ob tẽporum calamitates proferre nequeo, quod si tibi ipsa verba libens misi, multo libentius autographum misissem, missurus tamen, quandocunq; mihi eius copia fuerit. Bene autẽ memor sum me quã plurimas ex cognatis rebus similitudines congessisse. Nam & plantam ibi dixi siue ex seminio, siue ex radicẽ succrescẽtem, aliam quidem esse ab eo vnde pullulauerit, sed tamen, vt cum eo eiusdem naturæ maneat: & fluuium à fonte profluentẽ, aliam formã & nomen accipere, neque enim aut fontem fluuium, aut fluuium fontem dici, & ambos ita existere vt fontem quasi patrem esse, & flumen esse aquam ex fonte dicas. Cæterum hæc & istiusmodi à me scripta, quasi cæcutientes dissimulant se videre, sententiolisq; inconditis, veluti saxis, eminus me lapidare conãtur, ignari à rebus ignoratis, & quibus opus est tractatu, vt innotescãt, non solum aliena subinde, sed & subcontraria argumenta in quæstionibus adduci. In tertio deinde libro dicit, Vita ex vita genita est, & vt flumẽ à fonte defluxit, & à luce inextinguibili, splendida lux accensa est. Quis igitur hæc audiẽs eos suspicatores Dionysiũ Arianicę sentẽtiæ esse, non bono iure furoris insimulauerit? Ecce per hæc propalam omnem corũ hæresim rationibus veritatis conculcat. Nam illud, Nõ erat priusquam gigneretur: &, erat, quando nõ erat, tollitur ab ipso per splendoris comparationem, quum dicit Patrem nullo vnquã tempore fuisse orbum. Porro illud, quòd aiunt filium ex non entibus extitisse, subruitur ab eo per hanc cõparationem, qua dicit Verbũ quasi fluuiũ ex fonte, & germen ex radice, & sobolẽ ex parente, & lumen de lumine, & vitam ex vita esse. Diuisionẽ quoq; Arianicam qua verbũ à Deo seiũgunt, istiusmodi sermone reprehẽdit, indiuisibilem & indiminutã Trinitatem,

εἶπε γὰρ αἰτιωμένων αὐτὸν· ὡς ἕνα λεγόντων τὸ γένημα τῶν εἶναι τὸν λόγον καὶ μὴ ὁμοούσιον τῷ πατρὶ, αὖθις πάλιν ἐν μὲν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ, τοὺς τοιούτους διελέγχει λέγων, πλὴν ἐγὼ γνητά τινα καὶ ποιητὰ ἵνα φήσας νοεῖσθαι, τῶν μὲν τοιούτων ὡς ἀχρείων· ἐξ ὑποδρομῆς εἶπεν ὡς παραδείγματα· ἐπεὶ μήτε τὸ φυτὸν ἐφίλω τῷ γεωργῷ· μήτε τῷ ναυπηγῷ τὸ σκάφος· εἶτα τοῖς ἐκνουμένοις καὶ περὶ φυτείρεις ἐνδιέτριψα· καὶ πλέον διεξῆλθον περὶ τῶν ἀληθεστέρων ποικίλα παρεξ ὑρῶν πικήρια· ἅπερ καὶ σὺ δι' ἄλλης ὑποστολῆς ἔγραψα· ἐν οἷς ἤλεγξα καὶ ὃ περιφέρουσιν ἔγκλημα κατ' ἐμοῦ ψευδῶς, ὡς δὴ λέγοντος τὸ χείρον ὁμοούσιον εἶναι τῷ θεῷ. εἰ γὰρ καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο φημὶ μὴ δεδηλῶσθαι· μὴ δ' αἰσθάνεσθαι πάντων τῶν ἁγίων γραφῶν, ἀλλά γε τὰ ὑποχειρήματά μου παρίξης, ἀσυστόλως πάσασι, τῆς διανοίας παντὸς ἂν δόξει· καὶ γὰρ καὶ αὐθρωπείαν γονὴν παρεθέμην· δῆλον ὡς οὐσίαν ὁμολογῶν. φήσας πάντως τοὺς γονεῖς μόνους ἑτέρους εἶναι τῶν τέκνων ὅτι μὴ αὐτοὶ εἶεν τὰ τέκνα· καὶ πλὴν μὲν ὑποστολῆς ὡς εἰπὼν διὰ τὰς παρεισάσεις οὐκ ἔχω παρομοίωσιν· ἐπὶ δ' οὖν αὐτά σοι τὰ τοῦ ῥήματος· μᾶλλον δὲ καὶ πάσης ἂν ἔπεμψα τὴν αὐτόγραφον· ὅπερ αὖ ὑστερήσω, ποιήσω· οἶδα δὲ καὶ μέμνημαι, πλείονα παρεθέμην τῶν συγγενῶν ὁμοιώματα· καὶ γὰρ καὶ φυτὸν εἶπον ἀπὸ σπέρματος ἢ ἀπὸ ῥίζης αἰεθὲν, ἕτερον εἶναι τῆς ὕθεν ἐβλάστησε, καὶ πάντως οὐκεῖνο καθίστησιν ὁμοιοφυές· καὶ ποταμὸν ἀπὸ πηγῆς ῥέοντα, ἕτερον ὀχήματα καὶ ὀνόματα μετειληφέναι. μήτε γὰρ τὴν πηγὴν ποταμὸν, μήτε τὸν ποταμὸν πηγὴν λέγεσθαι· καὶ ἀμφότερα ὑπάρχειν· καὶ τὴν μὲν πηγὴν, οἱονεὶ τὸν πατέρα εἶναι, τὸ δὲ ποταμὸν εἶναι, τὸ ὀκ τῆς πηγῆς ὕδωρ· ἀλλὰ ταῦτα μὲν καὶ τὰ τοῦ αὐτὰ μηδὲ ὁρᾶν γεγραμμένα· ἀλλ' οἱονεὶ τὸ φλῶθεν ὑπεκλίνοντας· τοῖς δυσὶ ῥήμασιν ἀσωμάτοις καθάπερ λίθοις, μακρόθεν ὑπαχειροῦσιν ἐμβάλλειν· ἀγνοοῦντες, ὡς τῶν ἀγνοουμένων καὶ παρεισαγωγῆς εἰς ὑπόνοιαν ἐρχομένων, καὶ μόνον ἀλλοίωσιν πολλάκις· ἀλλὰ καὶ ὑπεναντία πικήρια γίνεται τῶν ὑποζητουμένων δηλώματα· ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ φησίν· ζωὴ ὀκ ζωῆς ἐγεννήθη· καὶ ὥσπερ ποταμὸς ἀπὸ πηγῆς ἔρρυσε· καὶ ἀπὸ φωτὸς ἀσβέστου, λαμπρὸν φῶς αἰὴ φθῆ· τίς τούτων ἀκούων, οὐ μανίας λοιπὸν καταψηφίσεται τῶν ὑπεναντίων διονύσιον παρὰ φρονεῖν; ἰδοὺ γὰρ διὰ τούτων φανερῶς πᾶσαν αὐτὸ πατεῖ τὴν αἵρεσιν τοῖς τῆς ἀληθείας λογισμοῖς· τὸ μὲν γὰρ ὀκ ἦν πρὶν γένηθῆ, καὶ τὸ, ἦν ποτε ὅτε ὀκ ἦν· αἱρεῖ τῷ τὰ ἀπαύγασμα τοῦ λόγου· καὶ λέγων ὅτι τούτου ὁ πατὴρ, ὀκ ἦν ποτε ἄνευ τοῦ, οὐ δὲ ἐξ ὀκ ὄντων αὐτὸν, ἀναιρεῖ· ἐν τῷ λέγειν, τὸν λόγον εἶναι ὡς ποταμὸν ἀπὸ πηγῆς· καὶ βλαστὸν ἀπὸ ῥίζης· καὶ τέκνον ἀπὸ γονέως· καὶ φῶς ὀκ φωτός· καὶ ζωὴν ὀκ ζωῆς· καὶ τὸ μὲν ἀποχοινίζειν καὶ διαιρεῖν αὐτοὺς τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ θεοῦ, ἀβασάλιστον λέγων αὐτὸς ἀδιαίρετον καὶ ἀμέτοχον τῶν τριάδα,

εἰς μονά-

ὡς μονάδα συγκεφαλαιῶσθαι· τὸ δὲ λέγειν αὐτοὺς ἀλλότριον εἶναι τὸν υἱὸν τῆς πατρὸς οὐσίας, ἀντικρυς πατεῖ· λέγων ὁμοούσιον εἶναι τὸν πατρὸς τὸν υἱόν· ἐφ' ᾧ καὶ θαυμάσειεν αὖ τις τὴν ἀναίδειαν τῶν δυσσεβῶν· πῶς διονυσίου λέγοντος ὁμόδοξον ἑαυτῶν εἶναι, λέγουσι ὁμοούσιον τὸν υἱόν, αὐτοὶ προερχόμενοι ὡς κώνωπες προβομβοῦντες ὡς οὐκ ὀρθῶς γεγραψάσης τῆς συνόδου τὸ ὁμοούσιον; εἰ γὰρ διονυσίου ἐστὶν αὐτοῖς φίλον, μὴ ἀρνείσθωσαν τὰ τοῦ ὁμοφρονος· εἰ δὲ νομίζουσι μὴ ὀρθῶς εἰρῆσθαι, πῶς τὰ τοῦτο λέγοντα διονύσιον θρυλλοῦσιν ὡς τὰ αὐτοῖς φρονοῦντα; μᾶλλον δὲ, ὅπου καὶ παρέργου ποιοῦμενοι λέγειν φαίνεται· ἀλλὰ πρότερον ἄλλας ἐπιστολὰς γεγράψας τοὺς μὲν οὐ κατειρηκότας αὐτοῦ ὡς μὴ λέγοντα ὁμοούσιον τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, διελέγχει ψευδομένους· τοὺς δὲ νομίζοντας αὐτὸν λέγειν γλυπτὸν τὸν λόγον, διαβαλλόμενος· ὅπου μὴ οὕτως ὡς νομίζουσιν ἐφρόνησεν· ἀλλ' εἰ καὶ τὰς λέξεις εἴρηκε διαφυὴν φησιν εἰρηκέναι· πρὸς τὸ μόνον δεῖξαι ὅτι μὴ ὁ πατὴρ ἐστιν· ἀλλ' ὁ υἱὸς ὁ τὸ γλυπτὸν καὶ κλιστὸν καὶ πιστὸν ἐνδυσάμενος σῶμα· διὸ καὶ γεγλυφθαι καὶ πεποιῆσθαι καὶ κτίσθαι λέγεται ὁ υἱός· ἀμέλει ἐπειδὴ προελήφθη γεγράψαι τὰς τοιαύτας λέξεις, τοῖς μὲν ἀρειανοῖς, μακρὰν φέρεσθαι χαίρειν· παρὰ δὲ τῶν ἀκουόντων, συνείδησιν ἀγαθὴν ἀπαιτεῖ. τὸ δυσχερὲς ἢ τάχα καὶ τὸ ἀπερίληπτον τῶν ζητουμένων προβαλλόμενος· ἵνα μὴ τὰς λέξεις, ἀλλὰ τὴν διάνοιαν τῶν γεγραφότων κρίνωσι· καὶ μάλιστ' ὅταν τὰ πλεῖστα μαρτυρῇ τῇ τούτου φρονήσει· ἔφησε γοῦν καὶ αὐτὸς· ὅπου τῶν μὲν τοιούτων ὡς ἀχρειοτέρων, ἐξ ὑπερθέσεως εἶπον τὰ παραδείγματα· τὸ φυτὸν· καὶ τὸν γεωργόν· τοῖς δὲ προφυεστέροις ἐνδιέτριψα· καὶ πλέον διεξῆλθον περὶ τῶν ἀληθεστέρων· ὁ δὲ τοῦτο λέγων, δείκνυσιν ἀληθέστερον εἶναι τὸ λέγειν ἀίδιον καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς τὸν υἱόν, ἥπερ γλυπτόν· ἐκ τούτων μὲν γὰρ τὸ σωματικὸν τοῦ κυρίου σημαίνεται, ἐξ ἐκείνων δὲ, τὸ ἀίδιον τῆς θεότητος αὐτοῦ· ἐν τούτοις γοῦν καὶ ἠλέγχθαι προσέταξε αὐτοὺς ἐγκαλέσαντας, ὡς μὴ λέγοντα αὐτὸν ὁμοούσιον τοῦ πατρὸς διαβεβαιῶσθαι οὐχ ἁπλῶς. ἀλλὰ μετὰ φρονήσεως καὶ ἀποδείξεως ἀληθοῦς· λέγων· εἰ καὶ μὴ τοῦ λέξιν ταύτην εὗρον ἐν ταῖς γραφαῖς, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τῶν γραφῶν τὴν νοῦν συναγαγὼν, ἔγνων ὅτι υἱὸς ὢν καὶ λόγος, ἀξίως ἂν εἴη τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς· ὅτι γὰρ οὐ κτίσμα οὐδὲ ποίημα φρονεῖ τὸν υἱὸν εἶναι· καὶ γὰρ καὶ ἐν τούτῳ τι θρυλήκασιν αὐτὸν, οὕτως ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ φησίν, ἐὰν δέ τις τῶν συκοφαντῶν· ἐπειδὴ τῶν ἁπάντων ποιητὴν τὸν θεὸν καὶ δημιουργὸν εἶπον, οἴηταί με καὶ τοῦ χείρονος λέγειν, ἀκουσάτω μου πρότερον πατέρα φήσαντος αὐτὸν· ἐν ᾧ καὶ ὁ υἱὸς προσγέγραπται· μετὰ γὰρ τὸ εἰπεῖν πατέρα ποιητὴν, ἐπάγω καὶ οὔτε πατὴρ ἐστιν ὢν ποιητὴς, εἰ κυρίως ὁ γεννήσας πατὴρ ἀκούοιτο· τὸν γὰρ αὐτὸν τρόπον καὶ τῆς τοῦ πατρὸς προσηγορίας ἐν τοῖς ἑξῆς ἐπιξηργασόμεθα, οὔτε ποιητὴς ὁ πατὴρ· ἐμοὶ δοκεῖ

in vnitatem consummari. Porro, quòd dicunt alienum filium esse à Patris substantia, prorsus subplodit, quum dicit consubstantialem Patri esse filium. Merito igitur hæreticorum improbitatem stupeas, quòd Dionysium dicentem filium esse Patri consubstantialem, secum affirment eiusdē esse sententiæ, & in orbem bombis circumstrepentes, veluti culices mussitant, non recte à Synodo consubstantialitatem inductam esse. Si enim illis Dionysius est amicus, ne negent sententiam sui gregalis, & si recte esse dictum putant, cur se de Dionysio eandem vocem vsurpante, quasi de suffragatore suæ sententiæ venditant? quum ille ista nonobiter tractet, sed scriptis in id iam antea epistolis tum eos qui eum notauerant, quasi patrifilium consubstantialem esse negasset, mendacij coarguit, tum illos qui eum suspicati fuerant, quasi Verbum esse conditum dixisset, à se excutit & profligat, docens se nequaquam, ita vt illi arbitrātur, sensisse, sed voces illas in eum vsum adhibuisse, vt ostenderet non Patrem esse, sed filium, qui creatum, conditum & factum corpus induerit, ac proinde eum creatum, conditum, & factum esse recenseri: certe quum hæc verba in prioribus scriptis vsurpasset, Arianis longum valere iussis, ab auditoribus suis rectam conscientiam, animique benignitatem exigit, difficultatem vel potius incōprehensibilitatem illarum quæstionum prętendens, oratq; ne verba sua sed mētem, quum pleraque ipsius verba eò tendant, explorādam diiudicandamque putent. Exempla enim de planta & Agricola, vt res non magnopere vtiles, se obiter & in transcursu attigisse: contra quæ grauiora erant, magisque accommodata, ibi se longiorem moram impendisse, & quæ veriora erant, pleniore tractatu executū fuisse. Iam qui ita verba sua modèratur, satis declarat se in ea sententia esse, verius dici Filium ex patre æternum, quàm creatum, eò quòd hac voce eius corporalitas, illa vero ipsius diuinitas significetur. Liquet certe ex istis dictis criminatores illius de negata Filii cum patre cōsubstantialitate, non leuibus, sed bonis rationibus documentisq; refutatos esse, quippe qui ita loquatur, tametsi meum dictum sit, quod non inuenerim hanc vocem consubstantialitatis in literis sacris, rem tamen ipsam inibi deprehendi, cognouique filium, qui verbum est, non alienum à patris substantia esse. Quòd autem idem ille non arbitrerur filium opus aut creaturam esse, quod de eo sparserunt inimici, ostēditur ex eius secundo volumine, vbi sic ait: Si quis igitur sycophantarum, eò quod Deum omnium creatorē & opificem dixerim, arbitretur à me eum quoque Christi creatorem dici, audiat, quæso, cur de creatore loquens, eum patrem appellarim, sub quo nomine etiā filius, quasi eodem scripto cōprehensus intelligitur. Postquam enim patrem rerum creatorē appellauerām, subintuli, neque pater eorum quæ genuit, creator haberi potest, si modò eum qui genuit, patrem voces: amplitudinē enim huius vocabuli, patris in sequētibus pertractabimus,

Neque rursum creator Pater, si modo de operis authore mentionem facias, certe apud Græcos id receptum est, vt docti suorum librorum factores & opifices nominẽtur. Quin & Apostolus dixit, *factor Legis*, itidem quoque eorum quæ ex corde proficiscuntur, virtutis aut vitij factores dicimur, prout locutus est Dominus, *Expectaui vt faceret iudicium, sed fecit iniquitatem*. Hæc quum audias, facile tibi in mentem venerit, diuinum illud oraculum, Quocunque se vertat impius, subruitur, quippe qui ne hic quidem vllam criminandi Dionysij causſam habeant: clare enim docet filium neque creaturam, neque rem conditam esse, atque eo nomine cum criminatoribus expostulat, calumniisque illis, quibus ipsum insimulabant, quòd Deum creatorem appellasset, remedium adhibet, obiiciens calumniatoribus suis, ipsos nihil considerare, quòd prius Deum Patrem nominasset, sub quo nomine Filius vnà intelligi debuit. Hoc quum dicat, ostendit Filium non esse in numero rerum factarũ neque Deum factorem Verbi sui, sed genitorem esse. Et quia malignè obiectum erat quòd Deum dixisset factorem Christi, multiplici ratione ad se defendendum vsus est: dicit ne ita quidem suum sermonem reprehendi debere: respectu enim carnis creatitiæ, quam Verbum assumpsit, Deum Christi factorem appellasse. Quòd si de verbo quispiam hoc dictum esse suspicetur, modo benigne audiat: intelliget me nequaquam sentire Verbum creaturam esse, quum Deum eius non cõditorem, sed patrem appellem. Nam tametsi obiter à me Deus Filij sui creator nominetur, tamen vel ita quoque res non caruerit sua defensione: Nam Græci sapientes sese suorum verborum quorum parentes genitoresque sint factores nuncupant. Quin etiam sacra scriptura motuum nostrorum ex nostro corde prodeuntium, factores nos appellat, factoresque item legis, iudicij & iustitiæ, adeo vt vndecunque appareat, magnum illum filium, nec creaturam, nec opus esse, ac proinde se alienum esse ab Arianica prauitate. Imo ne hic quidem quispiam Arianorum male de eo sentire debet, quum dicit ita vnà cum Patre Filium esse, vti ipsa nomina, quæ quum inuicem cohæreant, re tamen inter se plurimum distant, & non semper filium cum patre fuisse: ex quo enim genitus est filius ex eo Deum Patrem vocari, atque iam inde filium illi coaduesse, sicuti in hominibus euenire solet. Cæterum reminiscaris mihi velim superius dictorũ, & videbis Dionysij rectam fidem. Nam quum dicat, Non erat, quando non erat Deus Pater: ac rursum: Deus autem æterna lux est, quæ nunquam incipit, nec vnquam desinet, quapropter & æternus accubat illi & coadest splendor, nullo initio inchoatus, semper genitus & ex ipso promicãs. Atq; ideo par est vt nemo omniũ de ipso male suspicetur Nam exẽpla de fonte, fluuio, de radice, de germine, & de spiritu & vapore, pudefaciũt Christi hostes,

contrarios

εἰ μὴν ὁ χειροτέχνης ποιητὴς λέγοιτο· καὶ γὰρ ἔλληνες γὰρ ποιητὰ καὶ τῶν ἰδίων καλοῦσι λόγων, οἱ σοφοί· καὶ ποιητὴς ὁ ἀπόστολος εἶπε νόμου· καὶ τῶν ἐγκαρδίων γὰρ ἀρετῆς ἢ κακίας, ποιητὰ καθίστασθαι ὡς εἶπεν ὁ θεός· ἔμεινα τοῦ ποιῆσαι κρίσιν· ἐποίησε δὲ ἀνομίαν; ἔστιν ἀληθῶς ἀκούοντα ταῦτα, μηθὲν ἄτοπον τοῦ θείου λογίου λέγοντος· εὖ ἐὰν γραφῇ ὁ ἀσεβὴς, ἀφανίζεται· μὴ ἔχοντες μηδὲ εἰς τοῦτο προφάσιν πρὸ διονυσίου· φανερῶς μὲν γὰρ διδάσκει μὴ εἶναι ποίημα μὴ ὂν τὸν υἱόν· αἰτιᾶται δὲ κεκρατῶς λαβόλλοντας αὐτὸν, ὡς ἐποίησε ποιητὴν τὸν θεὸν, ὅτι μὴ σωπῶσιν ἐπὶ τῷ αὐτὸν πρότερον πατέρα τὸν θεὸν· ἐν ᾧ καὶ ὁ υἱὸς προσηγορεύθαι. τοῦτο δὲ λέγων, δείκνυσι μὴ εἶναι τῶν ποιημάτων τὸν υἱόν· μὴ δὲ ποιητὴν, ἀλλὰ πατέρα τοῦ ἰδίου λόγου, τὸν θεὸν εἶναι· καὶ ἐπειδὴ ἀσυνειδήτως τινὲς ἐπήγαγον αὐτῷ ὅτι ποιητὴν εἶπε τὸν θεὸν τοῦ χριστοῦ, λαβὼν πάλιν ποικίλως ἀπολογούμενος, φησὶν μηδ' οὕτως ὑπολήψιμον εἶναι τὸν λόγον· ἀφηκέναι γὰρ ποιητὴν φησὶ λαβὼν καὶ ἀπελαύνειν γνησίαν οὖσαν αὐτῷ ὁ λόγος· εἰ δὲ καὶ περὶ τοῦ λόγου τις ὑπονοήσοι τοῦτο λελέχθαι, καὶ οὕτως ἔστεσεν αὐτοὺς ἀφιλονείκως ἀκοῦσαι· ὡς γὰρ οὐ ποίημα φρονῶ τὸν λόγον, καὶ οὐ ποιητὴν, ἀλλὰ πατέρα τὸν θεὸν αὐτοῦ λέγω· κἂν ἐξ ὑπιδρομῆς εἴπω ποιητὴν τὸν θεὸν διηγούμενος περὶ τοῦ υἱοῦ, ἀλλὰ καὶ οὕτως ἀπολογήσασθαι δυνατόν· ποιητὰς γὰρ τῶν ἰδίων λόγων ἕλληνες μὲν οἱ σοφοί, φασι, καὶ πατέρας ἑαυτοὺς τῶν ἰδίων λόγων ὄντας· ἡ δὲ θεία γραφὴ καὶ τῶν ἀπὸ καρδίας κινημάτων, ποιητὰς ἡμᾶς ἀποφαίνει· ποιητὰς νόμου καὶ κρίσεως καὶ δικαιοσύνης λέγουσα· ὥστε παντοχόθεν τὸν μὲν υἱὸν, μὴ εἶναι κτίσμα μὴ δὲ ποίημα· ἑαυτὴν δὲ ἀλλότριον τῆς ἀρειανῆς κακοδοξίας ὑπιδείκνυσι. μὴ γὰρ δὴ ἦς ἀρειανὸς· μὴ δὲ ἐν τούτῳ ὑπονοείτω κατ' αὐτὸν ὡς οὕτω λέγοντος· σώζεται ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ· ὡς τὰ μὲν ὀνόματα, συνῆφθαι ἀλλήλοις· τὰ δὲ πράγματα, πολὺ εἶναι ἀλλήλων διεζεῦχθαι· καὶ μὴ ἀεὶ μὲν σώζεσθαι τὸν υἱὸν τῷ πατρί· ἀφ' οὗ δὲ γέγονεν ὁ υἱὸς ἐξ ἐκείνου καὶ πατέρα τὸν θεὸν εἰρῆσθαι· καὶ λοιπὸν αὐτὸ σώζεσθαι, ὥσπερ καὶ ἐπ' ἀνθρώπων τοῦτο γίνεται· ἀλλ' ἐνθυμείσθω καὶ μνημονεύετω τῶν προειρημένων, καὶ ὄψεται διονυσίου τὴν πίστιν ὀρθὴν· λέγων γὰρ οὐ γὰρ ἦν ὅτε ὁ θεὸς οὐκ ἦν πατήρ· καὶ πάλιν ὁ δὲ γε θεὸς αἰώνιόν ἐστι φῶς· οὔτε ἀρξάμενον, οὔτε λῆξόν ποτε· οὐκ οἶδ' αἰώνιον προσκεῖται· καὶ σώζεσθαι αὐτῷ τὸ ἀπαύγασμα ἄναρχον ἐπαγόμενον αὐτῷ, ἐχρῆν μηδεία τὸ σωζόλον ὑπονοεῖν ἵνα τι αὐτὸ κατ' αὐτοῦ· καὶ τὰ παραδείγματα δὲ τῆς πηγῆς καὶ τοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς ῥίζης· καὶ τοῦ βλαστοῦ· καὶ τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ ἀτμοῦ καταχώσει τοὺς χριστομάχους·

τοὺς ἀνα-

ταναντία θρυλοῦντας κατ' αὐτοῦ· ἐπειδὴ ἦ πρὸς
πᾶσι τοῖς ἑαυτοῦ κακοῖς ἄρειος καὶ τοῦτο συμπέφο-
ρηκεν ἑαυτῷ ῥημάτιον ὡς ἐκ κῆπείας· καὶ πρόσ-
θησιν· ὡς ἄρα ὁ λόγος οὐκ ἔστιν ἴδιος τοῦ πατρός·
ἀλλ' ἄλλος μέν ἐστιν ὁ ἐν τῷ θεῷ λόγος· ἴστω
δὲ ὁ κύριος ξένος μὲν καὶ ἀλλότριος ἐστι τῆς
τοῦ πατρὸς οὐσίας· κατ' ὄνησιν δὲ μόνον λέγε-
ται λόγος. καὶ οὐκ ἔστι μὲν κατὰ φύσιν καὶ ἀλη-
θινὸς τοῦ θεοῦ υἱός· κατὰ θέσιν δὲ λέγεται καὶ οὗ-
τος υἱός, ὡς κτίσμα· καὶ παιδεύτας λέγων, αὐχεῖ A
πρὸς τοῖς ἀγνοοῦσιν· ὡς καὶ ἐν τούτοις ἔχων ὁμόδο-
ξον τὸ δυνούσιον· ὅρα καὶ τίνι πρέπει τούτων πίστιν τοῦ
δυνουσίου· καὶ πῶς μάχεται τοῖς τοιούτοις δρείοις
κακονοίαις· γεγράφει γὰρ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ βι-
βλίῳ, ἔτως. πρόειρηται μὲν οὖν ὅτι πηγὴ τῶν ἀ-
γαθῶν ἁπάντων ἐστὶν ὁ θεός· ποταμὸς δὲ ὥσ' αὐτοῦ
πρεχόμενος, ὁ υἱὸς ἀναγέγραπται· ἀποῤῥοια
γὰρ νοῦ λόγος· καὶ ὡς ἐπ' ἀνθρώπων εἰπεῖν·
ἀπὸ καρδίας διὰ στόματος ἐξοχετεύεται· ἕτε-
ρος γινόμενος τοῦ ἐν καρδίᾳ λόγος, ὁ διὰ γλώσ-
σης νοὺς πρόπηδῶν· ὁ μὲν γὰρ ἔμεινε πρόσπεμ-
ψας· καὶ ἔστιν οἷος ἦν· ὁ δὲ ἐξέπτη προπεμφθείς, B
καὶ φέρεται παντοχῆ. ἦ ἔτως ἐστὶν ἑκάτερος ἐν
ἑκατέρῳ· ἕτερος ὢν πατὴρ καὶ ἕν εἰσιν, ὄντες δύο·
ἔτω δὲ καὶ ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱός, ἕν· καὶ ἐν ἀλλήλοις
ἐλέχθησαν εἶναι· ἐν δὲ τῷ βιβλίῳ, ἔτως λέγει· ὡς
γὰρ ὁ ἡμέτερος νοὺς ἐρεύγεται μὲν ἀφ' ἑαυτοῦ
τὸν λόγον ὡς εἶπεν ὁ προφήτης· ἐξηρεύξατο ἡ
καρδία μου λόγον ἀγαθόν· καὶ ἔστι μὲν ἑκάτε-
ρος, ἕτερος πατήρ· ἴδιον καὶ τὸ λοιπὸν κεχω-
ρισμένον εἰληχὼς τόπον· ὁ μὲν ἐν τῇ καρδίᾳ· ὁ C
δὲ ἀπὸ τῆς γλώττης καὶ τοῦ στόματος οἰκῶν τε καὶ κι-
νούμενος· οὐ μὴν διῄρηκασιν· οὐδὲ καθάπαξ
ἀλλήλων χέρονται· οὐδέ ἐστιν οὔτε ὁ νοῦς ἄλο-
γος· οὔτε αὖους ὁ λόγος· ἀλλ' ὅγε νοῦς ποιεῖ
τὸν λόγον ἐν αὐτῷ φανείς· καὶ ὁ λόγος δείκνυσι
τὸν νοῦν ἐν αὐτῷ γινόμενος· καὶ ὁ μὲν νοὺς ἐστιν,
οἷον λόγος ἐγκείμενος· ὁ δὲ λόγος νοῦς πρόπη-
δῶν· καὶ μεθίσταται μὲν ὁ νοῦς, εἰς τὸν λό-
γον· ὁ δὲ λόγος τὸν νοῦν εἰς τοὺς ἀκροατὰς D
ἐγκυκλεῖ· καὶ οὕτως ὁ νοῦς διὰ τοῦ λόγου,
τῆς τῶν ἀκουόντων ψυχῆς ἐνιδρύεται σωμα-
τικῶν τῷ λόγῳ· καὶ ἔστιν οἷον ὁ μὲν πατὴρ, ὁ νοῦς
τοῦ λόγου ὢν ἐφ' ἑαυτῷ· ὁ δὲ καθάπερ υἱός, ὁ
λόγος, τοῦ νοῦ· πρὸ ἐκείνου μὲν, ἀδιάτον·
ἀλλ' οὐδὲ ἔξωθέν πωθεν σὺν ἐκείνῳ γινόμενος·
βλαστήσας ἦ ἀπ' αὐτοῦ. οὕτως ὁ πατὴρ μέγας
καὶ καθόλου νοῦς, πρῶτον τὸν υἱὸν λόγον ἐρμηνέα
ἄγγελον ἑαυτῷ ἔχει· τούτων ἢ οὐκ ἤκουσε ποτε ἄρει-
ος, ἢ ἀκούσας οὐκ ἐνόησεν ὁ ἀμαθής. οὐκ ἂν
γὰρ, εἴπερ ἰῶν νοήσας, καλεψεύδετο τοσοῦτον κῆ ἐ-
πισκόπτε· ἀλλὰ πάντως κῆ αὐτὸν ὡς ἡμᾶς ἐλοιδό-
ρει διὰ τὸ πρὸς τὴν ἀλήθειαν μῖσος. χριστομάχος
γὰρ ὢν, ἐκ οἰκείας καὶ τοὺς τὰ χριστοῦ φρονοῦντας διώ-
κειν· ὡς αὐτὸς ὁ κύριος προείρηκεν· εἰ ἐμὲ ἐδίω-
ξαν, καὶ ὑμᾶς διώξουσιν· ἢ εἰ νομίζουσιν οἱ
πρῶται τῆς ἀσεβείας ὁμόφρονα τὸν διονύσιον,
ἑαυτοῖς

contrarios de illo rumusculos spargentes. Quandoquidem autem ad cætera mala sua, & hanc quoque sententiolã Arius veluti ex sterquilinio depromptam adiecit, Verbum non esse Patri suum ac proprium, sed alterum esse Verbum in Deo: hunc autem Dominum nostrum alienum esse à Patris substantia, imaginariumque Verbum dici, neque esse naturaliter verum filium Dei, sed adoptione hoc nomen obtinuisse, vtpote creaturam: Atque interim quum hæc dicat, iactat, venditatque se apud ignaros, quasi in hac sententia Dionysiũ suffragatorem habeat. Sed tu mihi vide quàm in hac parte syncera sit Dionysij fides, & quomodo cum tam prauis Arij opinionibus dimicet, idque in primo volumine, vbi scribit, Dictum est superius fontem omnium bonorum Deum esse, fluuiumque, quem inde exundantem reperimus in scripturis, filium esse. Si quidem Verbum promanationem mentis nominari conuenit, idemque vt quasi de hominibus loquamur, ex corde per os effunditur, diuersaque iam inde mens ea est, quæ ita per linguã prosilit, ab ea ratione siue verbo quod in corde est. Hoc enim post alterius emissionem remanet, & est, quale antea erat: illud autem in omnem partem fertur, atque ita, quanquam alterum ab altero diuersum est, vtrumque tamen in altero subsistit, & quũ duo sint, vnum tamen habenda sunt: Eodem modo Pater & Filius vnum sunt, & in se inuicem dicuntur esse. In secundo autem volumine ita dicit, Nostra enim mens eructat ex se Verbum quẽadmodum loquutus est Propheta, *Eructauit cor meum verbum bonum*, & vtrumque alterum ab altero suum proprium & distinctum locum possidet, quum hoc in corde, illud in lingua & ore commoretur, & motum suum habeat, sed non tamen vt distent, ac se inuicem careant, neque est mens irrationalis, hoc est, sine verbo & sine ratione, neque Verbum amẽs, hoc est, sine mente, sed mens Verbum facit, & in verbo apparet, & verbum mentem, quæ in ipso consistit, declarat, & mens est, quasi verbum quietum: verbum vero, quasi mens prosiliens, & transit mens in verbum, verbũ autẽ mentem in auditores insinuat, atque ita mens in auditorum animis collocatur, vnà cum verbo intrans, estq; mens, quia per se existit, verbi Pater, verbũ autem veluti filius mentis: quod, vt ante mentem extiterit, impossibile est, ita nequaquam sine ea, sed vnà cum ea extitit, & ab illa progerminatum est. Eodem quoq; modo Pater maximus, & in solidũ mẽs filiũ suum Verbum, interpretem & nuncium sui habet. Hęc vel nunquam audiuit Arius, vel si audiuit, non intellexit homo insciti: nam si ea intellexisset, non tot falsa de homine Episcopo finxisset, neque illum, vti & nos solet, conuitiis veritatis odio insectatus fuisset. Verùm quia Christi perduellis est, nusquam segnis est, aduersus eos, qui quæ Christi sunt, sapiunt, persequẽdos. Id. n. prędictũ est à Saluatore, *Sime persequuti sunt, & vos persequẽtur*. Aut igitur agnoscant eũ pro aduersario principes istius impietatis, aut si sibi suffragatorẽ Dionysiũ velint, scribant

ſcribant eadem, quæ ille ſcripſit, confiteantur eadem quæ ille confeſſus eſt, faciantque mentionem de vite & Agricola, de naue & nauis fabricatore, profiteanturq; eadem, quę iſte profeſſus eſt in defendenda conſubſtantialitate, & in aſſerenda filij natura, quem ex patris ſubſtãtia genitum, æternumque eſſe docuit, quum mentis & verbi, fontis & fluuij comparationẽ induceret, quo ſaltem ex ipſa verborũ diuerſitate intelligant, illa ab eo per œconomiã, & pro ratione temporis ſcripta eſſe, iſta autem, prout vſus ſacroſanctæ fidei exigebat, pronũciaſſe, iiſque perlectis, tollant ea quæ contra ipſum ſenſere. Quid enim habet Dionyſij fides, quod vel ex tantillo finitimum ſit Arij malis, quum Arius Dominum imaginarium, Dionyſius contra, verum & naturale Dei Verbum eſſe pronunciet: ille verbum alienet à patre, iſte autem indiuiſibilem & proprium eum ſubſtantiæ, Patris eſſe doceat, idque eadem rtione, qua Verbum ex mentis ſubſtantia, fluuiuſque è fonte promanat? Qui igitur Verbum à mente diuidere & alienare, fluuium à fonte dirimere ac fluuium alterius ſubſtantiæ eſſe quàm fontem & alienas inter ſe vtriusque aquas dicere auſit, & diſtrahere ſplendorem à luce, quaſi alienæ naturæ & non ex luce prodeuntem, iungat ille quiſquis eſt ſuas furias cũ Ario, quum ne ſenſum quidem communem habere videatur. Quòd ſi hæc indiuiſibilia eſſe natura agnoſcit, quodq; ab ipſis naſcitur ipſorum eſſe proprium, ne quæ Arij ſunt ſentiat, aut Dionyſium calumnietur, ſed potius in eo admiretur, & dictionis claritatem & fidei rectitudinem. Porro aduerſus illam Arij inſaniã, qua dicit aliud eſſe in Dei Verbũ, aliud de quo locutus eſt Ioannes Euangeliſta, dum diceret, *In principio erat Verbum*, & aliam ſapientiam eſſe, quæ eſt in Deo, & aliam de qua Apoſtolus mentionem facit ſub his vocibus, *Chriſtus Dei Virtus, & Dei Sapientia*: iterum prodeat in certamen Dionyſius, & redarguat iſtiuſmodi prauam opinionem, ac vide quid denuo de iſtis opinionibus in ſecundo ſuo volumine ſcribat, *In principio*, inquit, *erat Verbum*, ſed non erat aliud Verbum quod hoc Verbũ proferret: erat enim Verbum apud Deum: ſapientia eſt dominus, non tamen alia ſapientia erat, quæ hanc ſapiẽtiam produceret, *Ego*, inquit, *eram in qua oblectabatur*. Veritas eſt Chriſtus. Benedictus autem, vt in ſcripturis habetur, Deus veritatis, quibus dictis Sabellium cum Ario ſubuertit, & vtramque hæreſim æqualem inter ſe impietate oſtẽdit. Non enim verbum eſt Verbi pater: nec opus eſt Patris, quod ex Patre eſt, ſed ipſius fœtus. Rurſum non eſt pater Verbum quod procedit, neq; aliquod ex multis eſt iſtud Verbum, ſed vnicum & ſolũ Patris ſui filius verus & natura genuinus, qui erat in illo, & in æternum, & indiuiſibiliter ex eo eſt: Ita Sapientia & veritas eſt dominus, neque eſt ſecundus ab altera ſapientia, ſed ſolus ipſe eſt, per quẽ omnia fecit pater, & in eo multiplices rerum ſubſtantias cõdidit, & per eum innoteſcit, quibus vult,

A

B

C

D

E

ἑαυτῆς εἶναι, γεγράφασιν ταῦτα καὶ ὁμολογείτωσαν· γεγράφασιν τὸν ἄμπελον καὶ τὸν γεωργόν· τὸ σκάφος καὶ τὸν ναυπηγόν· καὶ ἅμα ὁμολογείτωσαν ἅπερ εἶπεν ἀπολογούμενος τὸ ὁμοούσιον· καὶ τὸν ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι τὸν υἱόν· καὶ τὸ ἀΐδιον· καὶ τὸν νοῦν πρὸς τὸν λόγον· τὴν πηγὴν καὶ τὸν ποταμόν· καὶ τὰ ἄλλα· ἵνα κἂν ἐκ τῆς διαφορᾶς γνῶσιν πῶς ἐκεῖνα μὲν κατ' οἰκονομίαν, ταῦτα δὲ, ὡς τῆς ἀσεβοῦς πίστεως βούλεται λόγος, εἴρηκε· καὶ λοιπὸν ταῦτα λέγοντες ἀναιρῶσιν, ἅπερ κατ' αὐτῶν τούτων ἐφρόνησαν· τί γὰρ κἂν ἐγγὺς ἔχει τῶν ἀρείου κακῶν, ἡ διονυσίου πίστις; οὐχ ὁ μὲν Ἄρειος κατ' ὄπτασίαν λέγει τὸν λόγον· ὁ δὲ διονύσιος ἀληθινὸν καὶ φύσει λόγον τοῦ θεοῦ; καὶ ὁ μὲν, ἀποξενοῖ τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ πατρός· ὁ δὲ ἴδιον καὶ ἀδιαίρετον τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας αὐτὸν εἶναι διδάσκει· ὡς ἔστιν ὁ λόγος πρὸς τὸν νοῦν, καὶ ποταμὸς πρὸς τὴν πηγήν; εἰ μὲν οὖν διαιρεῖν καὶ ἀποξενοῦν τὸν λόγον καὶ τὸν νοῦν πῆς δύναται, ἢ τὸν ποταμὸν καὶ τὴν πηγὴν μερίσαι· καὶ τειχίσας διελεῖν· ἢ τὸν ποταμὸν ἐπιρρύσιον εἶπεῖν πρὸς τὴν πηγήν· καὶ ξένον τὸ ὕδωρ δεῖξαι, ἢ τὸ ἀπαύγασμα ἅμα διελεῖν ἀπὸ τοῦ φωτός· μαινέσθω μετὰ ἀρείου. ὁ γὰρ πιστὸς μὴ δὲ νοῦν ἀνθρώπινον ἔχων φαίνηται· εἰ δὲ ἀδιαίρετα ταῦτα οἶδεν ἡ φύσις, καὶ τὸ τούτων γέννημα ἴδιον· μήτε τὰ ἀρείου τις ἔτι λοιπὸν φρονείτω, μήτε διονύσιον διαβαλλέτω· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐκ τούτου αὐτοῦ θαυμαζέτω, τήν τε τοῦ λόγου λαμπρότητα, καὶ τὴν τῆς πίστεως ὀρθότητα· ὅτι γὰρ πρὸς τὴν μανίαν ἀρείου λέγεντος ἄλλον εἶναι τὸν ἐν τῷ θεῷ λόγον. ἄλλον δὲ πρὸς οὗ φησιν ὁ ἰωάννης ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος· καὶ ἄλλον μὲν ἰδίαν σοφίαν εἶναι ἐν τῷ θεῷ· ἄλλον δὲ πρὸς ἣν φησιν ὁ ἀπόστολος· χριστὸν θεοῦ δύναμιν καὶ θεοῦ σοφία· πάλιν ὁ διονύσιος αἰσθάνεται καὶ διαβάλλει τὴν τοιαύτην κακοδοξίαν, ὅρα πάλιν πῶς ἐν τῷ δευτέρῳ γράφει περὶ τούτων, ἅτως· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος· ἀλλ' οὐκ ἦν λόγος ὁ τὸν λόγον τεκνούμενος. ἦν γὰρ ὁ λόγος πρὸς τὸν θεόν· σοφία γεγέννηται ὁ κύριος· οὐκ ἦν οὖν σοφία ὁ τὴν σοφίαν αἰείς· ἐγὼ γάρ ἤμην φησὶν ἡ προσέχαιρεν· ἀληθής ἐστιν ὁ χριστός· εὐλογητὸς δὲ φησιν ὁ θεὸς τῆς ἀληθείας· ἐνταῦθα καὶ σαβέλλιον καὶ ἄρειον αἱαιρέπει· καὶ ἀμφοτέρας τὰς αἱρέσεις, ἴσας ἐν ἀσεβείᾳ δείκνυσιν· οὔτε γὰρ λόγος ἐστὶν ὁ τοῦ λόγου πατήρ· οὔτε ποίημά ἐστι τὸ ἐκ τοῦ πατρός· ἀλλὰ ἴδιον τῆς οὐσίας αὐτοῦ γέννημα· πάλιν τὸ οὐκ ἔστι πατὴρ, ὁ προελθὼν λόγος· οὐδὲ πάλιν ἐκ πολλῶν εἷς ἐστιν οὗτος λόγος· ἀλλὰ μόνος ἐστὶ τοῦ πατρὸς υἱός· ἀληθινὸς καὶ φύσει γνήσιος· ὁ καὶ ἰδίως ὢν ἐν αὐτῷ· καὶ ἀϊδίως καὶ ἀδιαιρέτως ὢν ἐξ αὐτοῦ· οὕτω καὶ σοφία καὶ ἀλήθεια ἐστιν ὁ κύριος· καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλης σοφίας δεύτερος· ἀλλὰ μόνος οὗτός ἐστιν· δι' οὗ τὰ πάντα πεποίηκεν ὁ πατήρ, καὶ ἐν αὐτῷ συνεστήσατο τῶν γενητῶν τὰς ποικίλας οὐσίας, δι' αὐτοῦ τε γνωρίζεται οἷς ἂν ἐθέλῃ· καὶ ἐν

καὶ ἐν αὐτῷ τῷ τῶν πάντων ποιότητα καὶ ἐργάζεται· μόνον γὰρ τοῦτον εἶδε τὸν θεῖον λόγον καὶ διονύσιος· αὕτη τοῦ διονυσίου ἡ πίστις· ὀλίγα γὰρ ἐκ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ, συναγαγὼν ἔγραψα· δυνάμενα πρὸς ἀρχήν, σὺ μὲν ἀφορμὴν εἰς τὸ πλείονα προσθῆναι· τοῖς δ' ἀρειανοῖς, μείζω αἰσχύνην, πρὸς τὸν τοῦ ἐπισκόπου συκοφαντίαν· ἐν πᾶσι γὰρ καθ' ἕκαστον δι' ὧν ἔγραψε ἢ ἔλεγξεν αὐτῶν τὴν κακοφροσύνην· καὶ τὴν αἵρεσιν αὐτῶν ἐσηλίτευσεν· ὅθεν οὖν ἀπὸ τούτων δείκνυται καὶ ἡ πρὸς ἀφρόνοα καὶ ἀμμώνιον ἐπιστολή, ἀλλοτρία ἄλλη· κατ' οἰκονομίαν γεγραῦσα πρὸς αὐτόν· τοῦτο γὰρ καὶ ἡ ἀπολογία αὐτοῦ δείκνυσι· καὶ ἔστιν ἀληθῶς τύπος οὗτος πατρὸς πρὸς αἱρετικὸν τὸν σαβελλίου μανίας· ὥστε τὸ βουλόμενον ταχέως διελέγχειν τοιούτους, μὴ ἀπὸ τῶν σημαινόντων τὸν θεότητα τοῦ λόγου, πειθέσθαι τῷ ἀκριβεῖ ὅτι λόγος καὶ σοφία καὶ δύναμίς ἐστιν ὁ υἱός· καὶ ὅτι ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· ἵνα μὴ τὰ καλῶς εἰρημένα παρεξηγούμενοι ἐκεῖνοι, πρὸς φασιν τὴν αἱρετικὴν φιλονεικίας ἑαυτῶν, τὰ τοιαῦτα περίσωσιν· ἀκούοντες ὅτι ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· καὶ ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα· ἀλλὰ τὰ ἀνθρωπίνως εἰρημένα πρὸς τὸ σωτῆριον πρόβλημα· ὥσπερ αὐτὸς πεποίηκεν· οἷα ἐστὶ· τὸ πάσχειν· τὸ κοπιᾶν· καὶ ὅτι ἄμπελός καὶ ἤυχετο καὶ πόνου θεν· ἐσῶ γὰρ ταῦτα παπεινὰ λέγεται, τοσούτῳ δείκνυται μὴ ὁ πατὴρ γινόμενος ἄνθρωπος· ἀνάγκη γὰρ καὶ ἄμπελον λεγομένου τοῦ κυρίου, εἶναι καὶ γεωργόν· καὶ δεχομένου αὐτοῦ, εἶναι τὸν ἐπιτακτόν· καὶ αὐτοῦ αὐτόν, εἶναι τὸν διδόντα· τὰ δὲ τοιαῦτα, μᾶλλον ἐκκαλύπτει τὴν τῶν σαβελλιανῶν μανίαν δείκνυσιν· ὅτι ἕτερος ὁ δεχόμενος· ἕτερος ὁ ἐπιτακτός· καὶ ἄλλως ἡ ἄμπελος· καὶ ἄλλος ὁ γεωργός· ὅταν γὰρ ὡς ἀποξενοῦται τὸν υἱὸν ἀπὸ τοῦ πατρὸς λέγεται ῥητά· ταῦτα μὲν τὴν σάρκα, δι' ἡμᾶς ἐφόρεσε, λέγεται περὶ αὐτοῦ· ξένα γὰρ τὰ γενητὰ, καὶ φύσιν ἐστὶ τοῦ θεοῦ μὲν ἐπειδὴ τῆς σαρκὸς γενητῆς οὔσης γέγονεν ὡς ἰωάννης φησὶν ὁ λόγος σὰρξ, καί τοι κατὰ φύσιν ἴδιος καὶ ἀληθινὸς ὢν τοῦ πατρὸς, ἡμῶν δὲ αὐτὸν, λέγεται καὶ ὁ πατὴρ μακρὰν ἀπ' αὐτοῦ· τὰ γὰρ σαρκὸς ἴδια, αὐτὸς ἀνέχεται περὶ αὐτοῦ λέγεσθαι· ἵνα δειχθῇ ὅτι οὐκ ἄλλο· ἀλλ' αὐτοῦ ἰδίου τὸ σῶμα· τοιαύτης δὲ τῆς διανοίας οὔσης, ταχύτερον ἐλεγχθήσεται σαβέλλιος· ὅτι μὴ ἔστιν ὁ πατὴρ ὁ γενόμενος σὰρξ, ἀλλ' ὁ τούτου λόγος· ὁ καὶ παθὼν καὶ λυτρούμενος καὶ προσάγων τῷ πατρί· οὕτω δὲ διελέγξας καὶ πείσας λοιπὸν καὶ περὶ τῆς τοῦ λόγου θεότητος· ἑτοιμότερον διδάξει· ὅτι ὁ λόγος καὶ σοφία· υἱὸς καὶ δύναμις· ἀπαύγασμα καὶ χαρακτήρ· ἀνάγκη γὰρ καὶ ταῦτα πάλιν νοεῖν· ὅτι τοῦ λόγου ὄντος, εἶναι δεῖ καὶ τὸν πατέρα τοῦ λόγου· καὶ σοφίας οὔσης, εἶναι καὶ τὸν τούτης γένεα· καὶ ἀπαυγάσματος ὄντος, εἶναι καὶ τὸ φῶς· καὶ οὕτως εἶναι τὸν υἱὸν καὶ τὸν πατέρα ἕν· ταῦτα διονύσιος ἐσοφῶς ἔγραψε· καὶ ἐν ἐκείνοις μὲν σαβέλλιον ἐφίμωσεν· ἐν τούτοις δὲ τὸν ἀρειανὸν αἵρεσιν κατέσρεψε· καὶ γὰρ, ὥσπερ ἀναγκαῖον σαβέλλιον τὸν ἀνθρώπινα τοῦ σωτῆρος·

& in eo omnium rerum curam prouidentiamque & agit, & exercet. Hoc vnicum Verbum Dei agnoscebat Dionysius, eaq; Dionysij fides fuit. Pauca nimirũ, ex epistolis illius in vnum collata conscripsi, tibi quidem, vt haberes occasionem plura addendi, Arianis vero ad confusionem eius calumniæ, quam aduersus Episcopum instituerunt. Vbique enim in genere & seorsum in singulis scriptis stoliditatem eorum redarguit, & hæresim traducit. Quapropter Epistolam ad Euphranorem & Ammonium satis apparet, alia mente, & pro ratione negocij ab eo scriptam esse. Nam id eius Apologia præ se fert, & est reuera bona persuadendi forma, ad subruendum Sabellij furorem, vt qui velint quàm citissime conuincere istiusmodi homines, non initium faciant, ab iis quæ demonstrant Verbi diuinitatem nimirũ Verbum Sapientiam, & potentiam, & filium esse: Patremque cum eo vnum esse, ne illi recte dicta prauè interpretantes, inde sibi occasionem suppeditent improbe suæ contentionis quum audiant, *Ego & Pater vnum sumus*: &, *Qui videt me, videt & Patrem meũ*. Sed præmittãt ea, quæ de saluatore humanitus dicta sunt, quemadmodum Dionysius fecit, quale est, quòd esurierit, quòd delassatus fuerit, quòd vitis sit, & precatus sit, & passus: quanto enim ista humiliora sunt dictu, tanto magis ostenditur Patrem hominem non esse factum. Necessum enim, quũ dominus vitis appelletur, esse vinitorem: & quum precetur, esse qui donet. Hæc enim longe liquidius Sabellianorum furorem probant; quod alius sit qui precetur, alius qui audiat: alius vitis, alius agricola. Quæcunque enim verba filium alienum à Patre ostendunt, ea de illo ob carnem, quam propter nos gestauit, dicta fuere. Creaturæ enim alienæ peregrinæque sunt à natura Dei. Ideo enim quia caro ex genere eorum est, quæ facta sint: *Caro*, vt inquit Ioannes, *factus est*. Et quanquam pro ratione naturæ suæ proprius erat filius sui patris, & ab eo indiuisus, tamen ob carnem Pater ab eo lõginquus esse dicitur. Quæ enim carnis propria sunt, ipse sustinet de se dici, vt declaretur hoc corpus non alterius, sed suum ipsius esse. Iam quum hic istiusmodi sit intellectus, citius refutabitur Sabellius, non patrem, sed Patris Verbum carnem esse factum, quod & carnem redemit, quam patri obtulit. Deinde quum eum ita refutauerit, & persuaserit expeditius in posterũ de deitate Verbi demonstrationes faciet, eum Sapientiam, Filium & potentiam, Splendorem & sigillum esse. Nam necesse est vt hæc denuo cogites, quum Verbum sit, esse quoque eius Verbi Patrem: & quum Sapiẽtia sit, esse istius Sapientiæ parentem: & splendor quum sit, esse & lucem, atque ita patrem & filiũ vnum esse. Cum hac igitur consideratione Dionysius scripsit, & per illa Sabellij os obturauit, iisdemq; Arii hæresim euertit. Quemadmodũ n. humana Saluatoris Sabelliũ euertũt,

ita ad refutandos Ariomanitas documenta, non ex humanis, sed ex illis, qui verbi Deitatem declarant, mutuanda sunt: ne illi per ea quæ de Christo ob corpus referuntur, praue interpretantes, existiment tale esse Verbum Dei quales nos homines sumus, ac iam inde in suo furore permaneant, qui si doceantur de diuinitate Verbi, suummetipsi errorem improbabunt: faciliusq; vbi didicerint Verbum carnem esse factum, discriminabunt, tum quæ humana sunt, tum quę eius diuinitati congruunt. Quum igitur res ita se habeat, Dionysiusque ex suis scriptis pius & religiosus appareat, quid iam in posterum tentabunt facere Ariomanitæ, cuive hic conuicti mendacia sua allinent? fieri enim nequit, quin lapsi è fundamento Apostolorum ac proinde hallucinantes, caduca, nutantique mente rixas quærant, iisque non inuentis, mendacia de patrib. spargant. Sed nemo illis credet, etiam si summa vi calumniétur: ab omnibus enim improba scelerataq; eorum hæresis habetur, nec est, quem suffragatorem allegent, nisi diabolum, qui solus illis residuus esse possit adstipulator, vel potius pius hæreseos suppeditator. Quis igitur istos, quorum dux est diabolus, Christianos, ac non potius diabolicos putet, vt iam deinceps non Christo perduelles, sed etiam diabolici appellentur, nisi se immutent, & impietatem quam commenti sunt, abnegent, & veritatem agnoscant, quod & illis vtile fuerit, & nobis de eorum pro omnibus errantibus exoptare.

ἔτω γὰρ πρὸς τὰς αἱρεσομαιΐτας ἐκ δὲ τῶν ἀνθρωπίνων· ἀλλ' ἀπὸ τῶν σημαινόντων τὴν θεότητα τοῦ λόγου, ποιᾶσθαι χρὴ τὰς καθ' αὐτῶν ἐλέγχους· ἵνα μὴ ᾖ ὅτι τὰ διὰ τὸ σῶμα λεχθέντα περὶ τοῦ κυρίου παρεξηγούμενοι, νομίσωσι πιστὸν εἶναι τὸν λόγον, οἷοι ἐσμὲν ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι· καὶ λοιπὸν ὑπομένωσι τὴν ἑαυτῶν μανίαν· ἂν δὲ μάθωσιν ὅτι περὶ τὴν θεότητος, καταγνώσονται μὲν τὴν ἑαυτῶν κακνοίας· ὄκνηλότερον δὲ μαθόντες ὅτι ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἀφέμενοι λοιπὸν καὶ ὅτι τὰ ἀνθρώπινα καὶ τὰ τῆ θεότητι ἁρμόζοντα· τούτων δ' ὅτας ἐχόντων, καὶ Διονυσίου δὲ ὑπισχνουμένου ἐξ ὧν ἔγραψεν εὐσεβῆς τι ποιήσουσι λοιπὸν οἱ ἀρξόμενοι· τίνος ἄρα πάλιν ἐλεγχθέντες ἀπὸ τούτων καλαφθήσονται; ἀνάγκη γὰρ αὐτοὺς ἐκπεσόντας ἀπὸ τοῦ θεμελίου τῶν ἀποστόλων, καὶ σαλεύοντας ἔχοντας τὸν διάνοιαν, ζητεῖν ἔρισμα, καὶ μὴ εὑρίσκοντας, καταψηφίσασθαι λοιπὸν τῶν πατέρων· ἀλλ' οὐδεὶς αὐτοῖς ἔτι πιστεύσει· κἂν βιάσωνται συνιστάνειν· καταγνώσθη γὰρ ἡ αἵρεσις ἤδη παῖσιν· ἐὰ μὴ ἄρα περὶ τοῦ διαβόλου λοιπὸν φθέγξονται· αὐτὸς γὰρ μόνος ἐστὶν αὐτοῖς σύμφωνος· μᾶλλον δὲ αὐτός ἐστιν αὐτοῖς ὁ καὶ τὴν αἵρεσιν καταβάλλων· τίς οὖν ἔτι τούτους, ὧν ὁ διάβολός ἐστι καθηγεμών, χριστιανοὺς ὀνομάσει; καὶ μὴ μᾶλλον διαβολικοὺς; ἵνα μὴ μένοντες χριστιανοί, ἀλλὰ καὶ διαβολικοὶ καλῶνται· εἰ μὴ ἄρα μεταβάλωνται, καὶ ἦν μὲν ἐπιθήσωσιν ἀπέβειαν ἀρνήσονται, τὴν δὲ ἀληθειαν ὁμολογῶσι· τοῦτο γὰρ αὐτοὺς μὲν ὠφελεῖ· ἡμᾶς δὲ πρέπει περὶ πάντων τῶν πεπλανημένων ἔτως εὔχεσθαι.

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

Alexandrini

EPISTOLA CATHOLICA.

Athanasius cum suis coëpiscopis, ad omnes vbique per Aegyptum, Syriam, Phœniciam, & Arabiam fratres, fidem & Salutem amplexantes, Orthodoxos Episcopos in Domino Salutem.

QVotquot impietatē conspicitis insurgentem aduersus pietatem, nouis prorsus vocabulis, insidiosa hypocrisi, tumultibus, seditionib. atq; adeo verberibus, vulneribus, & cædibus subducere vos tanquam è tempestate in portum & conseruare debetis, non admiscentes vos impietati eorum, qui indignis modis tractant viam veramque Trinitatis deitatem, Filiumque à Patre abalienant Patremq; à Filio disiungunt,

Τῆ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Ἀλεξανδρίας

ΚΑΘΟΛΙΚΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

Τοῖς κατὰ τόπον ἀδελφοῖς· ἀντιποιουμένοις πίστεως καὶ σωτηρίας καὶ τοῖς κατ' Αἴγυπτον Συρίαν, Κιλικίαν Φοινίκην Ἀραβίαν, ὀρθοδόξοις ἐπισκόποις, Ἀθανάσιος καὶ οἱ συνεπίσκοποι, ἐν κυρίῳ χαίρειν.

ΟΣΟΙ τὴν ἀπέβειαν συνορᾶτε ἐπανισταμένην τῇ εὐσεβείᾳ ἀφ' ἁπάσης κενοφωνίας καὶ ὑποκρίσεων δολερῶν καὶ διαστάσεων καὶ ὁρίζοντων ἀπείρων· καὶ πληγῶν καὶ τραυμάτων· καὶ ὡς ἂν προσελθεῖν, καθάπερ ἀπὸ κλύδωνος καὶ σπιλους λιμένα καὶ σώζειν ἑαυτούς, ὀφείλετε μὴ τῇ ἀσεβείᾳ συμμιγνύμενοι τὴν ἀθεότητα τοῦ μιαν καὶ ἀληθῆ θεότητα τῆς ἁγίας τριάδος· καὶ ἀναλλοτρίωτον τὸν τὸν τοῦ πατρός· καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ἁγίου χωρίζοντας, μήτε

μήτε τῆς συγχύσεσιν αὐτῶν καὶ μιαιφονίαις αἰσχυνόμενοι· ἕτω γὰρ ἡμᾶς ἑαυτοὺς βουλόμενοι σώζειν, καὶ τοὺς πειθομένους ἡμῖν. καὶ ἐκ πολλοῦ & ἤδη χρόνου, τὴν προφανῆ ἀσέβειαν τῶν Ἀρείων διελέγχομεν. καὶ τὴν ὑποκρισιν τῶν ὀπισθολάτρων ῥημάτων ὑπαγομένων τοὺς ἀφελεστέρους· χωριζόμεθα πάσης ἀταξίας αὐτῶν πενθοῦντες ἐφ' οἷς πράττουσιν, ὅτι τὸ ὄνομα τὸ ἀγαθὸν δυσφημεῖσθαι ποιοῦσι· καὶ βουλόμενοι διατηρηθῆναί πως ἐν ἡμῖν καὶ τοῖς μεθ' ἡμᾶς, τὸν τῆς πίστεως καὶ τῆς ὑπομονῆς ἀναστροφῆς νόμον· ἐφ' ᾧ καὶ ὑμᾶς προσκαλούμεθα· ὅσοι τε ἤδη τῷ αὐτῷ ἐνεστήσασθε· καὶ ὅσοι μηδέπω πρὸς τὸ ζῆλον τοῦτον ἐξανέστητε· ἢ μηδὲ σωφρονεῖν καὶ κατανύεσθαι διὰ τὸ πίστωσιν χειρωνισμόν· καὶ ἀχήμαλι δουλείᾳ τὸ διάβολον καταπολεμοῦντα τῇ ἐκκλησίαν· καὶ ὥσπερ ναῦν κατασπαντίζοντα. εἰ γὰρ καὶ χρόφθην ἡμῖν καὶ ἀνακοινοῦσθαι περὶ τοιούτων βούλεσθε, χαίροντες δεξόμεθα τὴν ὁμοψυχίαν. καὶ σύμπνοιαν ὑμῶν ἀδελφοί· καὶ τὰς τῶν ψυχῶν κοινωνίας εἰ καὶ τῷ πόρρω διεζεύγμεν· γνωρίζοντες ὑμῖν, ὅτι εἰ καὶ πολλῷ ἤδη χρόνῳ πάντ' παραφθορᾶς ταύτης ὑπεπλάζθη, ἀλλ' οὐκ ἔστι καὶ ἐν τοῖς πλείστοις τῶν λαῶν διαμένει τὸ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ἀγαθόν· καὶ ἐν τοῖς πλείστοις τῶν ὑπισχνουμένων. εἰ καὶ βίᾳ κατέχουσί τινες τὸν λαὸν, καὶ ἑτέροις ῥήμασιν ἀπατηλοῖς, καὶ ὑπικόοις πλήθουσι· τὰ μὲν δι' ὧν ἐν πόλεσιν ὑπεφανεστέραις, τὰ δὲ δι' αὐτοπείσεων δόξης· καὶ ἃ μὲν φρονοῦσιν, ἀποκρύπτουσιν· ἃ δὲ μὴ φρονοῦσιν, ὑποκρίνονται, ὡς εἰ γε μὴ τούτοις τοῖς πάθεσι πεπονημένοι εἰσὶ, καὶ μόνον ῥηθεῖσαν τὴν ἀλήθειαν ὀλίγοις ῥήμασιν, ὑπιγνώσκουσιν, ὅτι μήτε ποίημα θεοῦ θεὸς καὶ υἱὸς θεοῦ εἶναι δύναται, μήτε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ποιήμασιν ἐγκαταριθμεῖται. θεοῦ τε ὑπεφάνειαν ὑποδεξάμεθα· δι' ἣν καὶ θεοποιούμεθα καὶ θεοῦ ναοὶ καθιστάμεθα· τοῦτο γὰρ καὶ ἅπαξ βραχέως λεγόμενα, πάντα τὰ χειρωνικῶς κατάδηλα, ὡς τὴν ἐξ ἀρχῆς κηρυχθεῖσαν ἀλήθειαν σώζουσιν· ἐφ' ᾗ ἐμμένοντες, τὰς αἰωνίους ἐλπίδας ἐκδεχόμεθα· σύμβολον οὖν τῆς πίστεως ἡμῶν, ὁμολογοῦσι καὶ τριὰς θεὸς ἀληθινὸς, ἐκ μαρίας γεγονὼς ἄνθρωπος· ὁ μὴ συσταυρωθεὶς, ἀπαθὲς γὰρ τοῦτο· καὶ τὸ τῆς μεγάλης συνόδου τῆς ἐν Νικαίᾳ κεφάλαιον βούλεται, ὁμοούσιον εἶναι τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν, καὶ τὸ πνεῦμα, τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ συνδοξάζεσθαι· τὸν ἀληθινὸν τὸν υἱὸν θεοῦ σεσαρκῶσθαι πεπονθέναι, ἀνεστάναι εἰς οὐρανὸν, ἀπεληλυθέναι, ἥξειν πάλιν ζώντων καὶ νεκρῶν· οὗ ἡ δόξα, εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν·

neque item admiſcentes vos tumultibus eorum, & homicidiis: ita enim à nobis, qui nos ipſos, eósque qui nobis obtemperant, ſaluos optamus, agitur. Et iam pridem manifeſtam Arij hæreſim, eorumque hypocriſim, qui fictis verbis ſimpliciores ſeducunt, refutamus, & ab eorum inſolentiis turbationibusque ſegregamur: Lugentes interim eorum facta, quibus cauſam præſtant, vt nomen bonum male audiat, atque id ſtudio habemus, vt & in nobis & noſtris ſeruetur fidei modeſtæque cõuerſationis diſciplina. Et ad ea ſtudia adhortamur, & vos quotquot iam iſtis hominibus obſiſtitis, & quotquot nondum ad hunc zelum exciti eſtis, aut nondum intellexiſtis ſolui Chriſtianiſmũ, & callide ſub alia ſpecie diabolum oppugnare Eccleſiam, & tanquam nauem in vndas deprimere. Quòd ſi nobis ſcribere, & ſuper ea re cõmunicare volueritis, libenter recipiemus veſtram concordiam, conſpirationem, & orationum conſortia: neque ei rei impedimento erit diſtantia locorum: indicamusque vobis, etſi iam longo tempore hæc peſtis incubuit, nihilominus tamen in pleriſque populis & Epiſcopis decus Apoſtolicæ fidei remanere, quanquam nonnulli vi, verbisque fallacibus populum detineant, & multi Epiſcoporum, tũ formidine illuſtrium virorum in vrbibus, tum gloriæ ambitu, ea quæ ſentiunt, diſſimulant, & quæ non ſentiunt, præ ſe ferunt. Qui ſi iſtis affectibus non terrerentur, ex paucis verbis veritatem agnoſcerent, fieri ſcilicet non poſſe, vt idem & Dei opus, & Filius Dei ſit, neque Spiritum ſanctum creaturis adnumerari debere, Deiq; aduentum non vt creaturæ aduẽtum exiſtimandum, neq; enim in ſerui aduentum credimus. Quin & deificam eſſe Spiritus gratiam approbamus, per quem fit vt dij efficiamur, & Dei templa reddamur: hæc tametſi paucis dicta cuilibet Chriſtiano ſatis manifeſta ſunt, quum ab initio prædicatam veritatem retineamus, in qua permanẽtes æternam ſpem ſuſcipimus: ſymbolum igitur, teſſeráque Fidei noſtræ eſt conſubſtantialis Trinitas, Deus verus, ex Maria genitus homo: qui autem iſtis non aſtipulatur, anathema eſto. Hæc enim ſcripta magni concilij Nicenſis volunt conſubſtantialem ſcilicet Patri Filium eſſe & Spiritum vnà cum Patre & Filio conglorificari: Deum verum filium Dei, incarnatum, paſſum eſſe, reſurrexiſſe, in cœlum aſcendiſſe, venturum eſſe iudicem viuorum & mortuorum, cui gloria in ſecula ſeculorum, Amen.

S. Patris noſtri

ATHANASII
ARCHIEPISCOPI
Alexandrini

Refutatio contra hypocriſim Meletij, Euſebij & Pauli Samoſatenſis de conſubſtantialitate.

Τῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
Αλεξανδρείας

Ἔλεγχος τῆς ὑποκρίσεως τ̃ περὶ Μελίτην καὶ Εὐσέβιον καὶ τ̃ σαμοσατέων τ̃ κακοδόξων, περὶ τ̃ ὁμοουσίου.

A

HOmo ad ſimilitudinem Dei factus eſt, nec tamen eſt homo, Deus: non enim quod alteri ſimile eſt, id idem eſt cum ipſo, cuius ſimilitudinē gerit. Nam ſimile eſt regnū cælorum ſagenæ & ſementi, nec tamen eſt quicquam horum Regnum cælorum. Simile item eſt regnum cælorum patrifamiliàs, qui doctus eſt in regno cælorū, ſed tamen nequaquā eſt paterfamiliàs, & alia huiuſmodi cōplura, quæ ſimilitudine cōiunguntur, vt in corporibus lupus cani ſimilis, ſed nō canis: & ſtannum argento, ſed nequaquam argentum: & æs auro, at neutiquā aurum: & coccus ſanguini, ſed nō ſanguis: & calix niui, ſed nō nix, vt quæ tantummodo talia appareant. Deo igitur non eſt ſimilis Filius, cum Deus ſit, ſed vnum cum eo, ſicut in ſcriptura proditur, Ego & Pater vnum ſumus, vbi deitatem per illud quod vnum dixit, interpretatus eſt, deitatem, inquam, non qualis eſt in deificatis, vt iſtā cum illa compares. Non enim Deus qualis homo, qui ſecundum ſimilitudinē Dei factus eſt, reſpectúque ſimilitudinis, non natura Deus nominatur: neque Filius Dei in hanc ſimilitudinem profectu virtutis euchitur, ſecundū quod de nobis dictum eſt, *Filii Dei ſumus, & ſi manifeſtatus fuerit, ſimiles illi erimus*: vbi autem ſubſtantia, ibi neq; in maius aut minus profectus eſt. Nam id quidem in homine locum habet, in Deo non habet, quū ſemper ſit idem, neq; iā minor, poſtea verò maior, vt pote Deus. Chriſtus enim haberi & hodiè, idem eſt in æternū. Qui igitur Filio adimit, ne ſit conſubſtantialis Patri, ſed ſimilem illum ſtatuit, Deum eum eſſe negat. Itidem neque, qui eum ideo conſubſtantialem vult, quod naturam ſimilem ſubſtantiæ diuinæ habeat, is aliam ſubſtantiā inducit, vt pote quæ non eadem, ſed ſimilis ſit diuinæ ſubſtantiæ: non igitur iſte, quidnam ſit natura Filius, decenter effert, quum non ſentiat eum ita conſubſtantialem Deo eſſe quemadmodum homo ex ſubſtantia humana homini ſimilis eſſe perhibetur: ſi aūt nō ita vt homo ex homine, ſecundum ſubſtantiam,

Α

ΑΝθρωπος, καθ' ὁμοίωσιν θεοῦ γέγονε· καὶ ἔστιν ὁ θεὸς ὁ ἄνθρωπος· τὸ γὰρ ὅμοιόν τινι, οὐκ ἔστιν αὐτὸ ἐκεῖνο ᾧ ὅμοιόν ἐστιν· ὡς καὶ τὸ, ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τ̃ οὐρανῶν σαγήνῃ καὶ σπέρματι, καὶ ὁμοιος ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ, ὁ μαθητευθεὶς τῇ βασιλείᾳ τ̃ οὐρανῶν ἀλλ' οὐκ οἰκοδεσπότης ὤν· καὶ ἕτερα τοιαῦτα πολλὰ ὅμοια ἂν καὶ ἐν τοῖς σώμασι, λύκος κυνί· ἀλλ' οὐ κύων ἐστὶ· καὶ κασσίτερος ἀργύρῳ· ἀλλ' οὐκ ἄργυρος· καὶ χαλκὸς, χρυσῷ· ἀλλ' οὐ χρυσός· καὶ κόκκινον, αἵματι· ἀλλ' οὐκ αἷμα· καὶ γύψος, χιόνι· ἀλλ' οὐ χιών· καὶ ἄλλα δὲ διάφορα τοιαῦτα θεωρεῖται· θεῷ δὲ οὐκ ὅμοιος ὁ υἱὸς· θεὸς ὢν· ἀλλ' ἓν καὶ τοῦτο· ὡς γέγραπται· ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· καὶ θεότητα ἡρμήνευσεν τὴν ἑνότητα, θεότητα· ἀλλ', οὐχ οἵαν τ̃ θεοπνεύστων· ἅτε δὴ αὐτὸν ἁπλῶς θεὸς αὐτὸν πρὸς ἑαυτὸν ὡς ἔχει τὸ λόγιον τ̃ κυρίου· θεὸς γάρ ἐστιν· οὐχ' ὡς ἄνθρωπος ὁ καθ' ὁμοίωσιν θεοῦ λεγόμενος· καὶ θεὸς ὀνομαζόμενος, τῇ ὁμοιώσει τῇ φύσει ὁμοιωμένου ἔχων θεὸν τ̃ οὐσίαν· ὃ δὴ καὶ πρόκειται ἐν τῇ ὁμοιότητι· καθ' ἣν ἤδη φησίν, ποιήσωμεν· καὶ εἰκὼν φαινέσθω, ὁμοίωσιν αὐτῶν ἐσόμεθα· ὅπερ ἦν ἡ οὐσία ἡ αὐτὴ, ἡ προκειμένη οὐσία εἰς τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἀλλὰ ἄνθρωπος μέν, ἔτους· ὁ δὲ κύριος, ὁ αὐτὸς ἀεί· καὶ ὁ πρὶν μὲν ἧττων, πρὶν ἢ μείζων, ὡς θεὸς ἰησοῦς, φησὶν, χθὲς καὶ σήμερον, ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας· ὁ πάντων αἱρέσεων τὸ εἶναι τὸν υἱὸν ὁμοούσιον τῷ πατρὶ λέγων ἢ ὅμοιον, αἱρεῖται εἶναι θεόν· ὡσαύτως ἢ ὁ ἐξηγούμενος τὸ ὁμοούσιον ὡς ὅμοιον τῇ οὐσίᾳ, ἑτέραν τινὰ οὐσίαν λέγει· θεῷ δὲ ὁμοιωμένῳ· οὐ πάντως οὐδὲ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι προστόντως λέγει μὴ φρονῶν ὁμοούσιον· ὡς ἄνθρωπος ἐκ τ̃ ἀνθρώπου οὐσίας· ἡ ἢ μὴ, ὡς ἄνθρωπος ἐξ ἀνθρώπου κατ' οὐσίαν· οὐκ θεὸς ὁ υἱός· ἀλλ' ὡς ἂν ὁμοιώματι καθάπερ ἀνδριὰς ἀνθρώπῳ· ἢ ὡς ἄνθρωπος θεῷ, δῆλός ἐστιν ὁ πιστεύτως, ὁμοούσιον μὲν λέγων· ὁμοούσιον δὲ ὁ φρονῶν· ὁ γὰρ κατὰ τὴν σωτήριαν βέλεται τὸ ὁμοούσιον ἀκούειν· ὅπερ ἐστὶν, τοῦ μιᾶς καὶ τ̃ αὐτ̃ οὐσίας·

ἀλλὰ

Deo Filius par eſt natura, ſed ex ſimilitudine aliqua quaſi cōcolor habetur, veluti ſimulachrū quod cū homine lineamentis conuenit, aut vt homo Deo aliqua in re ſimilis eſſe cenſetur: certū eſt. n. qui ita opinatur, etiam ſi maximè iactitet conſubſtantialitatem, nihil tamen tale animo ſentire: non. n. vt in vſu eſt, conſubſtantialitatem intelligi cupit, quæ intelligenda eſt de vna atq; eadem ſubſtantia.

Sed

ἀλλὰ πρὸς τὸ συνῆθες· καὶ ἵνα διαβάλλῃ πιθανῶς, ἑλληνικῷ ῥήσει εἰρηκέναι, τὸ ὁμοούσιον ῥῆμα δὲ ἐν Ἕλλησιν ἔθος ἐπ' ἀδενὲς ἑτέρῳ κείμενον, ἢ ὅτι τῷ τὸ αὐτὸ φύσιν προσῆκαι ὅπερ δεῖ πιστεῦσαι ὅτι πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος· ἅμα τὸ οὖν τὸ ὁμοούσιον ἅτοπος ἐκτρέπει, καὶ τὸ τῆς οὐσίας νόθως ὀνομάζει ὡς ἔργον νοῶν ἀκ ὡς γέννημα· καὶ διατεῖνον τὸ ἀπαθῶς προσίδησι πιθανῶς· ἵνα πάθος ἀφέλῃ διαβολεύσῃ γὰρ καὶ λέγεσθαι πάθος; ἀλλ' ἵνα ποιητὸν ἐκ θεοῦ λέγῃ καὶ μὴ γεννητὸν ἐκ θεοῦ προελευθόζα· ὡς τοιαύτης προόδου παθητικῆς οὔσης· καθὰ δὴ λέγειν εἰώθασιν οἱ τὴν μὲν ἐκ τῆς οὐσίας πρόοδον, ὡς πάθος ἐκβάλλοντες· ἐὰν δὲ λέγωσιν ἐκ τῆς οὐσίας ποίησιν, ὡς ἀπαθῆ σωιζόντες· ὥσπερ εἰ καὶ τὴν ποίησεως· εἰ αὖθρωπίνως λαμβάνοιτο, κίνησιν ἐχούσης, καὶ τὴν ἐκ τῆς κινήσεως κάματον· ἅπερ ἀλλότρια δημιουργοῦντος θεοῦ· ὅμως γοῦν ὡς γέννησιν ἀπαθῆ διὰ τοιαύτης ἐξηγήσεως τιθέασιν οἱ μὴ νοοῦντες πρόοδον, τὸ πνεῦμα ἀλλοτριοῦσι πατρὸς καὶ υἱοῦ· ὅτι μὴ γεννήσει ἡ τότε πρόοδος, ἀλλὰ πνοὴ ὁμοίως διὰ τὸ μεταλαμβάνουσα ἀγιαζούσης. καθὰ δὴ λέγεται πνεῦμα· ἐὰν δὲ ἀδιάνοητον ἐν τῇ τριάδος δόξῃ τὸ πνεῦμα δοξάζεσθαι· μὴ προσηκόντως ὂν ἐκ θεοῦ διὰ ἰησοῦ· ἀλλὰ ποιητικῶς ἐκ θεοῦ γεγονὸς ὡς λέγουσιν· ἐγὼ σου δοξάζεται ποίημα ποιητῇ· ἀδὲ δοῦλος δεσπότῃ· ἀδὲ ἡ τῆς ἀλλοτρίας θεοῦ οὐσίας μέθεξις ἂν εἴη θεοῦ· ἐν τούτῳ γὰρ φησιν ὁ ἰωάννης γινώσκομεν, ὅτι ἐν ἡμῖν ἐστιν ἐκ τοῦ πνεύματος οὗ ἔδωκεν ἡμῖν;

Sed omnino præter vsum vocabulum vsurpat, & vt calumniari possit, vocem eam ethnicam dicit, quum tamen vox ea nunquam in alio significatu pro consuetudine ethnica ponatur, quàm vt eandem naturam designet, quod ipsum credendum est in Patre, Filio, & Spiritu sancto: simul igitur iste & vim vocabuli consubstãtialitatis subuertit, & naturam substantiæ adulterinæ denominat, cum eam opus velit, non sobolem: Quocirca satis credibiliter & scitè adiungit hanc dictionem impassibiliter, non vt calumniam passibilitatis detrahat. Quis enim Deum passibilem dicit? sed vt eum factum, creatumue à Deo non genitum, ex Deo processisse persuadeat, quasi istiusmodi progressus & enixus passionibus obnoxius sit: quemadmodum soliti sunt dicere, qui progressum naturalem, vt passionem repudiant, & quam ipsi dicunt substantiæ facturam, vt passionibus liberam, vacuam commendant, quanquam factura ipsa, si humanitus capiatur, & motum habeat, & ex motu laborẽ, quæ aliena sunt ab opifice Deo, tamen generationem impatibilem, per istiusmodi oppositionem, Filij progressum intelligentes, Spiritum alienum à Patre & Filio commonstrare nituntur, eò quòd eius progressus, nõ natiuitati, sed proflatui sese aliis impertienti, pro anhelitus similitudine ex ore prodeuntis, & recipientem se sanctificantis, similis habeatur, nimirũ pro voce sua qua Spiritus dicitur. Atqui impossibile in Trinitatis gloria Spiritum conglorificari, nisi ex Deo per Filium progrediendi modo, non autem fiendi ratione naturam habeat (vt ipsi aiunt) Non .n. factura cũ factore, neq; seruus cum Domino conglorificari debet: neque quod substantiam diuersam à natura Dei receperit, idem cum Dei natura fuerit, vt ait Ioannes *quoniam in nobis est, ex Spiritu quem dedit nobis.*

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΝΤΙΟΧΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

Τοῖς ἀγαπητοῖς καὶ ποθητοτάτοις συλλειτουργοῖς Εὐσεβίῳ, Λουκίφερι, Ἀστερίῳ, Κυματίῳ, καὶ Ἀνατολίῳ, Ἀθανασίῳ καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς ἐπίσκοποι, ἀπὸ τῆς Ἰταλίας καὶ Ἀραβίας, Αἰγύπτου καὶ Λιβύης, Εὐσέβιος, Ἀστέριος, Γαΐος, Ἄγαθος, Ἀμμώνιος, Ἀγαθοδαίμων, Δρακόντιος, Ἀδέλφιος, Ἑρμαίων, Μάρκις, Θεόδωρος, Ἀνδρέας, Παφνούτιος, Μάρκος, Ζώιλος, Γεώργιος, Λούκιος, Μακάριος, καὶ οἱ λοιποὶ ἐν χριστῷ, πλεῖστα χαίρειν.

Πεπείσμεθα μὲν ὅτι λειτουργοὶ θεοῦ καὶ οἰκονόμοι καλοὶ τυγχάνοντες· ἱκανοί ἐστε πρὸς ἅπαντα τὰ τῆς ἐκκλησίας ἁρμόζεσθαι. ἐπειδὴ δὲ καὶ εἰς ἡμᾶς ἦλθεν ὅτι πλεῖστοι πρόπαλαι διὰ φιλονεικίαν διαιρεθέντες ἀφ' ἡμῶν εἰρηνεύειν βούλονται, πολλοὶ δὲ καὶ τῆς πρὸς τοὺς Ἀρειομανίτας ἀχέτους ἀποστάντες ἀνυποστόλως τῆς πρὸς ἡμᾶς κοινωνίας, ἀναγκαῖον ἡγησάμεθα ταῦτ' ἅπερ ἐγεγράψαμεν ἡμεῖς τε καὶ οἱ ἀγαπητοὶ ἡμῶν Εὐσέβιός τε καὶ Ἀστέριος, γράψαι

EIVSDEM AD ANTIOCHENSES EPISTOLA.

Charissimis & optatissimis sacrorũ comministris Eusebio, Lucifero, Asterio, Cymatio & Anatolio, Athanasius cæteriq; Episcopi, qui iam Alexandriæ ex Italia, Arabia, Ægypto & Lybia hic adsunt, Eusebius, Asterius, Gaius, Agathus, Ammonius, Agathodæmon, Dracontius, Adelphius, Hermæon, Marcius, Andreas, Paphnutius, Marcus, Zoilus, Mynias, Georgius, Lucius, Macarius, reliquiq; deinceps in Christo, Salutem plurimam.

PErsuasum habemus, vos, cum sitis ministri Dei ac boni dispensatores, idoneos aptosq; esse ad Ecclesiæ negocia temperanda. Cæterùm quia ad nos allatũ est, plurimos superiore tempore per contentionẽ disgregatos à vobis, pacem iam optare, plurimos item à vecordi Arianorum secta deficientes, vobiscum communionem affectare, necessarium visum est, vt ea quæ à nobis nostrisq; dilectis scripta essent, Eusebio, Asterio,

vestræ bonitati insinuare, qui & ipsi estis dilecti, & verè nobis desideratissimi sacrorum comministri, nimirum lętos quidem nos esse de hac fama, sed tamen magnopere cupere, vt eos qui adhuc in schismate hærent, segregati à vobis, quique cum Arianis cœtus faciunt, resilire curetis ab istiusmodi insania, vt omnes omnibus in locis prædicent vnum Dominum, vnam Fidem. Quid enim ita pulchrum prout Psalmographus inquit, aut quid ita delectabile, quàm habitare fratres in vnum? Nam ita quoque fieri arbitramur, vt & Deus nobiscum habitet, cuius hæc verba sunt: Habitabo in eis, & versabor inter eos, & coloniam meam ibi habebo, quoniam elegi eam: Ita quoque quodammodo fit, vbi vna Fides & religio prædicatur. Vellemus equidem nos Ægyptij: vnà cum dilectis fratribus nostris Eusebio & Asterio multis de causis isthuc venire: ac imprimis eius rei gratia, vt vestros affectus amplecteremur, frueremurque in commune istiusmodi pace & concordia: verum, quia, vt in alia epistola indicauimus, & ex comministris nostris intelligere potestis, detinemur magnopere Ecclesiasticis necessitatibus, idque non sine dolore nostro: ideo voluimus comministros nostros in rebus sacris, Asterium & Eusebium, in vicem nostri isthic pergere, ac vos inuisere. Gratiam igitur ago eorum pietati, quòd, cùm ipsis liceret deproperare ad suas diœceses, istam tamen profectionem ad vos, omnibus rebus suis anteposuerunt, idque in vsum vrgentis Ecclesiastici negocij. Cum igitur istud inter nos decretum esset, memetipsum non parum cõsolatus sum, quasi illis isthic præsentibus, ego quoque vnà isthic præsens interessem. Omnes igitur qui vobiscum pacificè agere volunt: imprimis autem illos, qui in veteris Ecclesiæ communione fuerunt deinde qui ab Arianis redierunt, elicite ad vos, eósque vt patres, assumite: & vt magistri & tutores, recipite coaptantes vos interim dilecto nostro Paulino eiúsque sociis: nihilque amplius ab illis exigatis, quàm vt execrentur Arianorum hæresim, confiteanturq; Sanctorum Patrum in Nicæa fidem. Execranturque item eos, qui dicunt, Spiritum Sanctum esse creaturam, & diuisum ex substantia Christi. Id enim vere est resilire à scelerata factione Arianorum, si non diuidas Sanctam Trinitatem, nec dicas aliquid eius esse creatum. Nam qui simulanter sese iactitant de confessione Nicænæ Fidei, atq; interim audent blasphemias dicere contra Spiritum Sanctum, nihil aliud præstant, quàm quòd Arianam hæresim verbis inficientur, animo sensúque retineant. Anathemate quoque inuratur Sabellij & Pauli Samosatensis impietas, Valētini item & Basilidis insania, & Manichæorum stoliditas: quod si fit, omnis apud omnes suspicio debitur, & sola Catholicæ Ecclesiæ Fides pura apparebit. Quòd autē hanc fidē tenemus nos, & qui

χρείαν τι ὑμῶν χρηστέον, καὶ αὐτὸ ἀγαπητὸν καὶ ὡς ἀληθῶς ποθεινότατον συλλειτουργεῖ, χαίροντες μὲν ὅτι τῇ πίστει ἀκούομεν, δεόμεθα δὲ, ἵνα καὶ ὅπως ἔτι πλείστους μακρὰν ἀφ' ἡμῶν, καὶ ὅπως ἐπὶ τοῖς Ἀρειανοῖς συνερχόμενοι φαίνεται, οὕτως ἀποπηδήσῃ τῆς ἐκείνων μανίας, ὥστε πάντας πανταχοῦ λοιπὸν λέγειν εἰς κύριον, μία πίστις. τί γὰρ ἄν τι καλὸν ὡς ὁ ὑμνῳδὸς ἔφη, ἢ τί πρέπον ἀλλ' ἢ τὸ κατοικεῖν ἀδελφοὺς ὁμοῦ πάντας; οὕτω γὰρ πιστεύομεν καὶ τὸν κύριον μεθ' ἡμῶν κατοικήσειν λέγοντα, ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ὧδε κατοικήσω ὅτι ἡρετισάμην αὐτὸν, ὧδε δὲ πῶς; ἢ ἔνθα μία πίστις καὶ εὐσέβεια κηρύττεται. ἐβουλόμεθα μὲν οὖν ἀληθῶς καὶ ἡμᾶς οἱ ἀπὸ τῆς αἰγύπτου ἅμα τοῖς ἀγαπητοῖς ἡμῶν ἀδελφοῖς Εὐσεβίῳ καὶ Ἀστερίῳ διὰ πολλὰ μέν, μάλιστα δὲ τούτου χάριν ἐλθεῖν, ἵν' ἅμα τῷ ἡμετέραν συμπυνθανώμεθα διάθεσιν, καὶ κοινὴν τῆς τοιαύτης ἀποπλαύσωμεν εἰρήνης τε καὶ ὁμονοίας· ἐπειδὴ δὲ, καθὼς ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιστολαῖς ἐδηλώσαμεν, καὶ δυσαθέμιτον εἶναι τῶν αὐτῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν, αἱ ἐκκλησιαστικαὶ χρεῖαι καταπείγουσιν ἡμᾶς, ἐλυπήθημεν μὲν, ὅμως δὲ ἠξιώσαμεν τοὺς αὐτοὺς συλλειτουργοὺς ἡμῶν Ἀστέριον καὶ Εὐσέβιον ἐλθεῖν αὐθ' ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς. καὶ χάρις αὐτῶν τῇ θεοσεβείᾳ, ὅτι καὶ περ αὐτοὶ δυνάμενοι πρὸ ὀλίγου εἰς τὰς παροικίας ἑαυτῶν προέρχεσθαι πάντων τὸ πρὸς ὑμᾶς ὁδοιπορεῖν ἕνεκα τῆς καταπείγούσης ἐκκλησιαστικῆς χρείας σὺν θεμένων οὕτω αὐτῶν παρεμυθησάμεθα ἑαυτὸς, ὅτι αὐτῶν τι καὶ ἡμῶν ἐκεῖ τυγχανόντων, πάντες ἑαυτοὺς ἡγούμεθα συνεῖναι ὑμῖν· πάντας οὖν τοὺς βουλομένους εἰρηνεύειν πρὸς ἡμᾶς μάλιστα τοὺς ἐν τῇ παλαιᾷ συναγεμένους, καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν Ἀρειανῶν προσκαλέσασθε πρὸς ἑαυτούς, καὶ ὡς μὲν πατέρες ὑμᾶς προσλάβεσθε, ὡς δὲ διδάσκαλοι καὶ παιδευταὶ ἀποδείξασθε καὶ συνάψαντες ἑαυτὸς τοῖς ἀγαπητοῖς ἡμῶν τοῖς σὺν Παυλίνῳ, μηδὲν πλεῖον ἀπαιτήσητε πρὸς αὐτῶν, ἢ ἀναθεματίζειν μὲν τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν, ὁμολογεῖν δὲ τὴν παρ' αὐτῶν ἁγίων πατέρων ὁμολογηθεῖσαν ἐν Νικαίᾳ πίστιν, ἀναθεματίζειν δὲ καὶ τοὺς λέγοντας κτίσμα εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ διῃρημένον ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ χριστοῦ· τοῦτο γάρ ἐστιν ἀληθῶς τὸ ἀποπηδᾶν ἀπὸ τῆς μυσαρᾶς αἱρέσεως τῶν Ἀρειανῶν, τὸ μὴ διαιρεῖν τὴν ἁγίαν τριάδα, καὶ λέγειν τι τούτων εἶναι κτίσμα. οἱ γὰρ προσποιούμενοι μὲν ὁμολογεῖν τὴν ὁμολογηθεῖσαν ἐν Νικαίᾳ πίστιν, τολμῶντες δὲ κατὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος βλασφημεῖν, οὐδὲν πλέον πιστοῦσιν. ἢ τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν τοῖς μὲν ῥήμασιν ἀρνοῦνται, τῷ δὲ φρονήματι καὶ τῇ κατηχήσει. ἀναθεματιζέσθω ἢ πρὸ πάντων ἡ σαβελλίου καὶ παύλου τοῦ σαμοσατέως ἀσέβεια, καὶ βαλεντίνου καὶ βασιλείδου ἡ μανία, καὶ τῶν μανιχαίων ἡ πρὸ πάντων φρενοπάθεια. τούτων γὰρ ὄντων γινομένων, πᾶσα πρὸ πάντων ὑποψία, φανήσεται, καὶ μένη τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἡ πίστις καθαρὰ δειχθήσεται. ὅτι μὲν οὖν καὶ τὴν τοιαύτην πίστιν ἔχομεν, ἡμεῖς τε. καὶ οἱ

καὶ εἰ ἀεὶ μεθ' ἡμῶν τὴν κοινωνίαν ἐχήνωτες, οὐδένα, οὔτε ὑμᾶς οὔτ' ἕτερόν τινα ἀγνοεῖν ἡγώμεθα. ἐπειδὴ δὲ σωχαίρομεν τοῖς βουλομένοις σωαπλεῦσαι πᾶσι μὲν, ἐξαιρέτως δὲ τοῖς ἐν τῇ παλαιᾷ σωαγομένοις, καὶ μᾶλιστα τὸν κύριον ἐδοξάσαμεν ὡς ὅπι πᾶσι καὶ ὅπι τῇ ἀγαθῇ προθέσει τούτων, προσκαλοῦμεν ὑμᾶς ὅπι τούτοις γίνεσθαι τούτων τὴν ὁμόνοιαν καὶ μηδὲν πλέον τούτων καθὰ προείπομεν μὴ τε τοὺς ἐν τῇ παλαιᾷ σωαγόμενους ἀπαιτεῖσθαι παρ' ὑμῶν· μήτε τοὺς μετὰ παυλῖνον ἕτερόν τι μηδὲ πλέον τῶν ἐν νικαίᾳ προβάλλεσθαι καὶ τὸ θρυλληθὲν γοῦν παρ' τινων πιττάκιον· ὡς ἐν τῇ κατὰ σαρδικὴν σωόδου σωταχθὲν περὶ πίστεως, κωλύετε κἂν ὅλως ἀναγινώσκεσθαι ἢ προφέρεσθαι· οὐδὲν γὰρ τοιοῦτον ὤφελεν ἡ σωόδος. ἠξίωσαν μὲν γάρ τινες, ὡς ἐνδεῶς ἐχούσης τῆς κατὰ νικαιαν σωόδου γράψαι περὶ πίστεως, καὶ ἐπεχείρησάν γε προπετῶς, ἡ δὲ ἁγία σωόδος ἡ ἐν σαρδικῇ σωαχθεῖσα ἠγανάκτησε, καὶ ὥρισε μηδὲν ἔτι περὶ πίστεως γράφεσθαι, ἀλλ' ἀρκεῖσθαι τῇ ἐν νικαίᾳ πρὸς ἁπάντων πατέρων ὁμολογηθείσῃ πίστει διὰ τὸ μηδὲν αὐτῇ λείπειν, ἀλλὰ πλήρη εὐσεβείας εἶναι, καὶ ὅτι μὴ δεῖν σκηπτεσθαι δευτέραν πίστιν, ἵνα μὴ ἐν νικαίᾳ γραφεῖσα, ὡς ἀτελὴς εὖσα νομισθῇ, καὶ πρόφασις δοθῇ τοῖς ἐθέλουσι πολλάκις γράφειν περὶ πίστεως. ὅθεν κἂν τοῦτό τις ἢ ἕτερον προβάλληται παύετε τοὺς τοιούτους καὶ μᾶλλον ἐρωτᾶν αὐτοὺς παίδετε. καὶ γὰρ οὐδὲν πλέον σωείδομεν ἐν τούτοις ἢ φιλονεικίαν μόνην· οὓς γάρ ἐμέμφοντό τινες ὡς τρεῖς λέγοντας ὑποστάσεις, διὰ τὸ ἀγράφους καὶ ὑποπίπτους εἰρῆσθαι εἶναι τὰς λέξεις, ἠξιοῦμεν μηδὲν πλέον ὅπι ζητεῖν τῆς κατὰ νικαιαν ὁμολογίας. ἀνακρίνειν δὲ ὅμως τούτους διὰ τὴν φιλονεικίαν μὴ ἄρ' ὡς Ἀριομανῖται λέγουσιν ἀπηλλοτριωμένας καὶ ἀπεξενωμένας, ἀλλοτρίουσίους τε ἀλλήλων, καὶ ἑκάστην καθ' ἑαυτὴν ὑπόστασιν διηρημένην, ὡς ἔστι τὰ τε ἄλλα κτίσματα, καὶ οἱ ἐξ ἀνθρώπων γινόμενοι· ἢ ὥσπερ διαφόρους οὐσίας, ὥσπερ ἐστὶ χρυσὸς ἢ ἀργυρος ἢ χαλκὸς οὕτω καὶ αὐτοὶ λέγουσιν, ἢ ὡς ἄλλοι αἱρετικοὶ τρεῖς ἀρχὰς καὶ τρεῖς θεοὺς λέγουσιν, οὕτω καὶ οὗτοι φρονοῦντες τρεῖς ὑποστάσεις λέγωσι; διεβεβαιώσαντο μήτε λέγειν, μήτε πεφρονηκέναι ποτὲ, οὕτως ἐρωτώντων ἢ ἡμῶν αὐτούς· πῶς οὖν ταῦτα λέγετε, ἢ διατί δὲ ὅλως τοιαύτας χρῆσθε λέξεσιν; ἀπεκρίναντο, διὰ τὸ εἰς ἁγίαν τριάδα πιστεύειν οὐκ ὀνόματι τριάδα μόνον, ἀλλ' ἀληθῶς οὖσαν καὶ ὑφεστῶσαν, πατέρα τε ἀληθῶς ὄντα καὶ ὑφεστῶτα, καὶ υἱὸν ἀληθῶς ἐνούσιον ὄντα καὶ ὑφεστῶτα, καὶ πνεῦμα ἅγιον ὑφεστὸς καὶ ὑπάρχον οἴδαμεν, μήτε ἢ εἰρηκέναι τρεῖς θεοὺς, τρεῖς ἀρχὰς, μήτ' ὅλως ἀνεχεσθῆναι ὅτου λεγόντων ἢ φρονούντων, ἀλλ' εἰδέναι ἁγίαν μὲν τριάδα, μίαν δὲ θεότητα,

& qui perpetuo nobiſcum cõmunionem vſurparunt, nec vos, nec alium quenquam latere arbitramur. Cæterum quia cum volentibus volupe eſt coniungi, vt quidem libenter cum omnibus, ita vero imprimis iis, qui inveteri Eccleſia conuentus agebant. Et quia potiſſimum Dominum glorificamus, cum de omnibus, tũ præcipuè de hoc eximio propoſito viſum eſt nobis vos cohortari, vt ſub iſtis conditionibus ineatur concordia, ita vt nihil vlterius quàm A prædictũ eſt, vel illi, qui ex veteri Eccleſia ſunt, à vobis flagitent: vel illi qui cum Paulino ſunt, aliud præterquam quod inter Nicæni concilij decreta reperitur, adiiciant: & tabellas, quas nonnulli iactant, quaſi in Sardinenſi ſynodo de Fide conſcriptas, ne legi quidem ſemel, aut proferri ſinatis. Nihil enim tale cõcilium definiuit. Quamuis enim certi homines nõnulla, quaſi quæ deeſſent Nicæno cõcilio, aſſcribere vellent, idque acriter contenderent, ſancta tamen ſynodus quæ Sardis conuenit, indigne id tulit, decretoque ſanciuit, ne quid vlterius de Fide ſcriberetur, & ſeſe contentos eſſe B Nicæna fide declarauerunt: vt cui nihil deeſſet, & in qua integra & ſolida pietas contineretur: neque edendam eſſe aliam profeſſionẽ Fidei, ne illa quæ Nicææ ſcripta eſt, ſuos numeros nõ habere videretur, néue illis, quibus libido eſt, ſemper noua ſtatuere, occaſio huiuſmodi ſuppeditaretur, vt iterum atq; iterum de Fide definiant. Quapropter, ſi quis hęc aut aliud quippiam cauillabitur, compeſcite illos, & ad ſtudium pacis inducite: nihil enim in iſtis agnoſcere poſſimus, niſi ſolam contentioſitatem: Illis enim, qui nonnullos incuſabant, vt trium hypoſtaſeon affirmatores, quũ huiuſmodi voces in ſcripturis non reperirentur, ac proinde ſuſpectę videri poſsẽt, authores fuimus ne amplius in Nicænam confeſſionem inquirerent. Sed tamẽ de iſtis ob peruicaciam rixandi quæſtio eſt habita, interrogatiq; ſunt, num pro Arianorum ſententia, alienas peregrinásque e, ac diuerſæ à ſe inuicem ſubſtantiæ, perſonas eſſe velint, & vnamquamque hypoſtaſin per ſe ac ſeorſum diuiſam eſſe pro ratione cæteratum D creaturarum, eorumque quiex hominibus naſcuntur exiſtiment: an hîc intelligant diuerſas res, quale eſt aurum, argentum, æs: an, vt alij hæretici, ſub iſtis vocibus tria principia & tres deos conſtituant. Cæterum illi affirmabant, ſe ita nec dixiſſe nec ſenſiſſe. Percunctãtibus autem nobis qua ratione igitur iſta dicerent, aut cur omnino iſtiuſmodi vocabulis vterentur, reſponſum dederunt, ſeſe in Trinitatem credere, non quæ nomine tenus Trinitas, ſed quæ verè Trinitas eſſet & ſubſiſteret: & E Patrem vt qui verè eſſet & ſubſiſteret: & Filium vt in exiſtentem & ſubſiſtentem: & Spiritum Sanctum, vt ſubſiſtentem & exiſtentem agnoſcere: non tamen ſe dixiſſe tres deos aut tria principia, imò ne toleraturos quidem ſi quis tale quippiam aut dicat aut ſentiat: ſed ſe ſcire eſſe ſanctam Trinitatẽ, vt tamen vna ſit Deitas:

& vnum principium, & Filium se agnoscere esse coæssentialem suo Patri, vt dixerunt Patres: & Spiritum sanctum non creaturam neque alienum, sed proprium & indisgregatum ab essentia Patris & Filij. Approbata igitur istiusmodi & interpretatione & excusatione, vicissim quoque & eos examinauimus qui ab istis in culpam deuocabantur, quasi qui dicerent, esse vnam hypostasim, sciscitantes ab illis, num pro Sabelliano dogmate ea mente loquerentur, vt sublatos vellent ex Trinitate Filium & Spiritum Sanctum, quasi Filius essentia careat, aut Spiritus Sanctus non subsisteret. Qui & ipsi quoque affirmarunt, neque se ita sensisse vnquam, sed ὑπόστασιν eos intelligere idem esse cum οὐσία vnam autem ideo se hypostasim intelligere, partim quia Filius ex essentia Patris sit, partim quia in tribus sit identitas naturæ: vnam enim se Deitatem, & vnã naturam credere, neque aliam Patris, aliam Filij, aut Spiritus sancti esse naturam. Quinimò & illi qui eo crimine postulati erant, quòd tres hypostases inducerent, cum istis in eãdem sententiam conuenerunt, vicissimque illi qui vnam hypostasim asseuerant, istorum interpretationi acquieuerunt, & ambæ factiones pariter Arium execratæ sunt vt Christi hostẽ, Sabelliumque & Paulum Samosatensem, vt impios: Valentinum item & Basilidem, vt alienos à veritate: Manichæumque, vt malorum machinatorem. Omnes denique Dei gratia post istiusmodi verborum interpretationem, optimam & exactissimam fidei esse, quæ Nicææ Patres instituissent, approbarunt, eiusque synodi verba sufficere, ac ante omniũ in vsum esse deducenda, constituerunt. Quinimo etiam de negocio dispẽsationeque carnis nostri Saluatoris, quum super ea re quoque nonnulli cum aliis contentionem mouerent, & hos & illos examinari subiecimus, & quod isti profitebantur, hoc & illi quoque suffragio assensuque prosequuti sunt: nempe, non ea ratione qua ad Prophetas factum est Verbum domini, factum esse Verbum & aduenisse in Christum sub finẽ seculorum: sed ipsum Verbum carnem esse factum: & cùm esset in forma Dei, formam serui assumpsisse, & ex Maria, quantùm ad carnem attinet, hominem esse genitum, hominum gratia: eoque modo solide & integrè humanum genus liberatum à peccatis in ipso, & viuificatum à morte, introduci in regnum cælorum. Et hoc quoque itidem confitebantur, quòd non corpus inanimatum, aut cogitationis aut mentis expers Saluator habuerit: non enim possibile erat, vt Domino propter nos homine facto, corpus eius sine mẽte existeret. Non enim corpori dũtaxat: sed & animæ quoque nostræ per ipsum Verbũ salus est conciliata: Idemque quũ vere esset Filius Dei, Filius hominis factus est, & quũ esset vnigenitus Dei Filius, factus est primogenitus in multis fratribus. Quapropter nõ alius erat ante Abraham, alius post Abraham, neque

μίαν ἀρχὴν, καὶ ἡγοῦν μὲν ὁμοούσιον τῷ πατρὶ ὡς εἶπον οἱ πατέρες, τὸ δὲ ἅγιον πνεῦμα, ἄκτισμα δὲ ξένον, ἀλλ' ἴδιον καὶ ἀδιαίρετον τῆς οὐσίας τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πατρός. ἀποδεξαμενοι δὲ τουτων τὴν ἑρμηνείαν τῶν λέξεων καὶ τὴν ἀπολογίαν αἰτιασάμεν τοὺς αἰτιαθέντας ἀφ' ἑαυτῶν ὡς λεγοντας μίαν ὑπόστασιν, μὴ ἄρα ὡς σαβέλλιος φρονεῖ, οὕτω καὶ οὗτοι λέγουσιν, ἐπὶ αἱρέσει τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· ἢ ὡς ἀνουσίου ὄντος τοῦ υἱοῦ, ἢ ἀνυποστάτου τοῦ ἁγίου πνεύματος; οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ διεβεβαιώσαντο· μήτε τοῦτο λέγειν, μήτε οὕτω παφρονηκέναι ποτέ, ἀλλ' ὑπόστασιν μὲν λέγεμεν, ἡγούμενοι ταυτὸν εἶναι ἐπεῖν ὑπόστασιν καὶ οὐσίαν. μίαν δὲ φρονοῦμεν διὰ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς εἶναι τὸν υἱὸν, καὶ διὰ τὴν ταυτότητα τῆς φύσεως. μίαν γὰρ θεότητα καὶ μίαν εἶναι τὴν ταύτης φύσιν πιστεύομεν, καὶ οὐκ ἄλλην μὲν τὴν τοῦ πατρὸς, ξένην δὲ πάντη τὴν τοῦ υἱοῦ καὶ τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος· ἀμέλει καὶ οἱ αἰτιαθέντες ὡς εἰρηκότες τρεῖς ὑποστάσεις, συνετίθεντο τούτοις, καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ εἰρηκότες μίαν οὐσίαν τὰ ἐκείνων· ὥσπερ ἡρμήνευσαν καὶ ὡμολόγουν, καὶ αἱρεματίζετο ἀμφοτέρων τῶν μερῶν Ἄρειός τε ὡς χελιδόνιος, καὶ σαβέλλιος καὶ παῦλος ὁ σαμοσατεὺς ὡς ἀσεβεῖς, καὶ οὐαλεντῖνος καὶ βασιλείδης, ὡς ἀλλότριοι τῆς ἀληθείας. μανιχαῖος δὲ ὡς ἐφεύρετης κακῶν· πάντες τε τῇ τοῦ θεοῦ χάριτι, καὶ μετὰ τὰς τοιαύτας ἑρμηνείας ὁμοῦ σωτήσεται τῶν τοιούτων λέξεων, βελτίονα καὶ ἀκριβεστέραν εἶναι τὴν συνήθειαν τῶν πατέρων ὁμολογηθεῖσαν πᾶσιν, καὶ τοῦ λοιποῦ τοῖς παίτης ἐκκλησίαις μᾶλλον καὶ χρῆσθαι ῥήμασιν· ἀλλὰ καὶ τὸ περὶ τῆς κατὰ σάρκα οἰκονομίας τοῦ σωτῆρος, ἐπειδὴ καὶ περὶ τούτου ἐδοκοῦσι φιλονεικεῖν τινες πρὸς ἀλλήλους, αἰτιασάμεν καὶ τούτους καθ' ἑκάτερα, καὶ ἅπερ ὡμολόγουν οὗτοι, συνετίθεντο κἀκεῖνοι ὅτι οὐχ ἁπλῶς περφῆτις ἐγένετο, ὁ λόγος κυρίου, οὕτω καὶ εἰς ἅγιον ἄνθρωπον ἐνεδήμησεν ὅπερ σωτηρία τῶν αἰώνων, ἀλλ' αὐτὸς ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· καὶ ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων ἔλαβεν δούλου μορφὴν ἔκ τῆς μαρίας τὸ κατὰ σάρκα γεγένηται ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς, καὶ οὕτω πλείως, καὶ ὁλοκλήρως τ' ἀνθρώπινον γένος ἐλευθερούμενον ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας ἐν αὐτῷ καὶ ζωοποιούμενον ἐκ τῶν νεκρῶν εἰσάγεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. ὁμολόγουν γὰρ καὶ τοῦτο, ὅτι οὐ σῶμα ἄψυχον, οὐδ' αἰσθητὸν οὐδ' ἀνόητον εἶχεν ὁ σωτὴρ, οὐ γὰρ εἶναι τὸ κυρίου δι' ἡμᾶς ἀνθρώπου γενόμενον, ἀνόητον εἶναι τὸ σῶμα αὐτοῦ, οὐ γὰρ σῶμα μόνον, ἀλλὰ καὶ ψυχῆς ἐν αὐτῷ τῷ λόγῳ σωτηρία γέγονεν· ὅς τε ὢν ἀληθῶς υἱὸς θεοῦ, γέγονε καὶ υἱὸς ἀνθρώπου, καὶ μονογενὴς ὢν υἱὸς τοῦ θεοῦ, γέγονεν ὁ αὐτὸς καὶ πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς· διὸ οὐδ' ἕτερός ἐστιν μὲν ἦν ὁ πρὸ Ἀβραὰμ υἱὸς θεοῦ, ἕτερος δὲ ὁ μετ' Ἀβραὰμ ὁ θεὸς

ἀσὶ

οὐδὲ ἕτερος ἰδὼν τὸν Λάζαρον ἐγείρας, ἕτερος δὲ ὁ πυθανόμενος περὶ αὐτοῦ· ἀλλ' ὁ αὐτὸς ἰδών· ἀνθρωπίνως μὲν λέγων, ποῦ Λάζαρος κεῖται, θείκως δὲ τοῦτον ἀνεγείρων. ὁ αὐτὸς δὲ ἰδὼν σωματικῶς μὲν ὡς ἄνθρωπος πάσχων, πνευματικῶς δὲ, ὡς υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἀνοίγων τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἐκγόνου τοῦ φυτοῦ καὶ σαρκὶ μὲν πάσχων, ὡς εἶπεν ὁ πέτρος. θείκως δὲ ἀνοίγων τὰ μνήματα, καὶ ἀναγείρων τοὺς νεκρούς. ἐξ ὧν καὶ πάντα τὰ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ οὕτω νοοῦντες τὸ αὐτὸ φρονεῖν περὶ τῆς σαρκώσεως καὶ ἀνθρωπήσεως τοῦ λόγου διεβεβαιώσαντο· τούτων τοίνυν οὕτως ὁμολογηθέντων, παρακαλοῦμεν ὑμᾶς τοὺς μὲν οὕτως ὁμολογοῦντας καὶ ἑρμηνεύοντας οὕτω· τοὺς λέξεις ἃς λέγουσι, μὴ κατακρίνετε περιττῶς μηδὲ ἀποβάλλετε, ἀλλὰ μᾶλλον εἰρηνεύοντας καὶ ἀπολογουμένους προσλαμβάνεσθε· τοὺς δὲ μὴ βουλομένους οὕτως ὁμολογεῖν καὶ διερμηνεύειν τὰς λέξεις, τούτους κωλύετε καὶ ἀντέχεσθε ὡς ἐπὶ πλοῦς τῷ φρονήματι· τούτων τε μὴ ἀνεχόμενοι συμβουλεύετε κἀκείνοις τοῖς ὀρθῶς ἑρμηνεύουσί τε καὶ φρονοῦσι· μηδὲν πλέον ἀλλήλους ἀνακρίνειν, μηδὲ λογομαχεῖν ἐπ' οὐδὲν χρήσιμον. μήτε περὶ τοιαύτας λέξεσι διαμάχεσθαι, ἀλλὰ τῷ φρονήματι τῆς εὐσεβείας συμφωνεῖν· οἱ γὰρ μὴ οὕτως διανοούμενοι, ἀλλὰ μόνον ἐπὶ τοῖς τοιούτοις λέξεσιν φιλονεικοῦντες, καὶ πρὸς τὰ ἐννοήματα γεγραμμένα ζητοῦντες· οὐδὲν ἕτερον ποιοῦσιν, ἢ ποιοῦσιν αἱρετοποιεῖν θολερὰν τὴν πλησίον, ὡς φθονοῦντες τῇ εἰρήνῃ καὶ ἀγαπῶντες τὰ σχίσματα. ἀλλ' ὑμεῖς ὡς ἀγαθοὶ ἄνθρωποι καὶ τοῖσι δοῦλοι καὶ οἰκονόμοι τοῦ κυρίου, τὰ μὲν σκανδαλίζοντα καὶ ξενίζοντα παύετε καὶ κωλύετε, πάντων δὲ μᾶλλον περικρίνετε τὴν τοιαύτην εἰρήνην. οὕτως ὑγιαινούσης πίστεως. ἴσως ὁ κύριος ἐλεήσει ἡμᾶς καὶ σώσει τὰ διεσπαρμένα, καὶ γενομένης μιᾶς ποίμνης πάλιν, πάντες ἕνα ἔχομεν καθηγεμόνα τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν· ταῦτα ἡμεῖς μὲν, εἰ καὶ μηδὲν πλέον ἐδεῖ ζητεῖν τῆς ἐννοήματος σωτηρίας μηδὲ ἀνέχεσθαι τῶν ἐκ φιλονεικίας ῥημάτων, ἀλλά γε διὰ τὴν εἰρήνην καὶ ἕνεκα τοῦ μὴ ἀποβάλλειν τοὺς ὀρθῶς πιστεύειν ἐθέλοντας ἀνεκρίναμεν, καὶ ἅπερ ὡμολόγησαν, σωτηρίως κατηχηρεύσαμεν, οἱ συλλειτουργοῦντες ἡμῖν Ἀλεξανδρείᾳ κοινῇ μετὰ τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν Ἀστερίου καὶ Εὐσεβίου, οἱ πλεῖστοι ἐξ ἡμῶν ἀπεδήμησαν εἰς τὰς παροικίας ἑαυτῶν, ὑμεῖς δὲ πάλιν κοινῇ, ἔνθα καὶ εἰώθατε συνάγεσθαι, ἀναγνωτε ταῦτα, κἀκεῖ πάντας προσκαλέσασθαι καταξιώσατε. δίκαιον γὰρ ἐκεῖ πρῶτον τὴν ἐπιστολὴν ἀναγνωσθῆναι, καὶ ἐκεῖ τοὺς βουλομένους καὶ ἀντιποιουμένους τῆς εἰρήνης συνάπτεσθαι, καὶ λοιπὸν συναφθέντων αὐτῶν, ἔνθα ἂν ἀρέσῃ πᾶσι τοῖς λαοῖς, παρούσης τῆς ὑμετέρας χρηστότητος, ἐκεῖ τὰς συντάξεις ἐπιτελεῖσθαι, καὶ τὸν κύριον κοινῇ πάντων δοξάζεσθαι. προτρέπουσιν ὑμᾶς οἱ σὺν ἐμοὶ ἀδελφοί· ἐρρῶσθαι ὑμᾶς καὶ μνημονεύειν ἡμῶν τῷ κυρίῳ εὔχομαι.

A neque alius dum Lazarum excitaret, neque alius quum interrogaret de eo vbi situs esset, sed idem ille ipse erat: corporaliter quidem, vt homo expuens: diuinitus vero, vt Dei Filius oculos aperiens eius, qui à natiuitate cæcus fuerat. Et carne quidem patiens, vt Petrus dixit, diuinitus tamen, monumenta adaperiens & mortuos excitans. Ex quibus omnia, quæ in Euangelio sunt, ita intelligentes, affirmauerunt se idem sentire de incarnatione & humana natura à Dei Verbo assumpta. Cum igitur istiusmodi illorum fuerit confessio, adhortamur vos, ne eos, qui ita confitentur, talemque interpretationem suæ confessioni accommodant, temere condemnare aut reiicere velitis, sed potius, admissa illorum excusatione, recipiendos putetis. Eos contrà, qui talem confessionem non edunt, neque tali interpretatione in istis verbis vtũtur, arcere vos vellemus & auersari vt suspectæ mentis homines. Cæterùm, cum istos tolerandos non censebitis, consuletis illis qui recte interpretãtur & rectè sentiũt, ne vlterior vlla inter vos adhibeatur disquisitio, néue verborum pugnis studeatis ad nullam prorsus vtilitatem, sed sensus cogitationésque pietatis exhibere. Nam qui ita affecti non sunt, sed tantummodo super istiusmodi voculis contentiosè rixãtur, & aliud quippiam, præterquam quòd Nicææ scriptum est, requirunt, hi profectò nihil aliud agunt, quàm quòd proximis suis turbidam subuersionem propinant, vt inimici & discordiarum schismatumq; æmulatores. Sed vos, ô boni & fideles serui & dispẽsatores Domini, eos qui scandala & peregrina inferunt, compescite & arcete, & præ omnibus anteponite istiusmodi pacem quæ sanè Fidei est. Forsitan Dominus misertus nostri, coaptabit quæ sunt hiulca & diuisa, atque vnum ouile reformabit, quo vnum habeamus ducem Dominum nostrum Iesum Christum. Hæc quidem nos: tum quia nefas est, quicquam vltrà Nicænum concilium requirere, aut contentiosas sententias recipere: tum vel ob pacem solùm, & ne qui recte sentiunt pro reiiculis habeantur: ad istum modum censuimus, & eorum confessionem qualis fuerit, nos qui relicti sumus Alexandriæ, paucis indicauimus, idque in commune vnà cum reliquis comministris sacrorum Asterio & Eusebio: Nam reliqui ex nostris quisque in suas prouincias abierunt. Vos rursus in commune vbi soletis cõuentus agere ista iubebitis promulgari, eóque omnes euocare. Æquum enim est, vt eo in loco primùm epistola recitetur, ibidemque omnes qui pacem amant inter se concilientur, ac deinde vbi conciliati fuerint, vbicunque populis videbitur, præsente quoque vestra humanitate synaxis celebretur, & Dominus publicè ab omnibus glorificetur. Salutant vos fratres illi qui mecum hic agunt: bene valete, & nostri memoriã in Domino facite.

B

C

D

E

Ego

Ego Athanasius cæteríq; Episcopi, in hoc conuentu præsentes, epistolæ subscripsimus, idemque ab illis factum est, qui huc legati venerant, inter quos à Lucifero Sardiniæ insulæ Episcopo, diaconi duo Herēnius & Agapetus: à Paulino vero, Maximus & Calemerus, qui & ipsi diaconi sunt. Aderant & aliquot monachi Episcopi Apollinaris in hoc ipsum missi: Episcoporum nomina, ad quos epistola conscripta est, sunt hi, Eusebius Bergilælorū ciuitatis Galliæ, Lucifer Sardiniæ insulæ, Asterius petre Arabęorum, Cymatius Palti Cœlosyriæ, Anatolius Eubœæ. Cæterum, qui epistolam scripserunt, sunt isti: Papa Athanasius, & qui cum illo Alexandriæ fuerunt, ipse quoq; Eusebius inter eos est, Asterius item, reliqui Gaius ex Paratonio proximo Libyæ Agathus Phragonis, & partis alterius Elearchiæ Ægypti Ammonius Pachnemuneus, & ex reliqua Elearchia Ægypti Agathodęmō Schedię, & Menelaiti, Episcop. Dracontius paruæ Hermopolis, Adelphius Onuphios quę est Lichnorū, Hermiō Taneos, Marcus Zygrorum proximè ad Libyā, Theodorus Athribeos, Andreas Arsenoitæ, Paphnutius Saeos, Marchus philorum, Zoilus Andromenæ, Anthiphron. His etiā Eusebius latine subscripsit, quorum hæc interpretatio: Ego Eusebius Episcopus secundum exactam vestram vtriusque partis confessionem, qua in eadem sententiam inuicem conueniistis: quantum attinet ad hypostases, fateor me quoque idem statuere, neque id solum calculum meum addo, sed etiam in incarnationem Saluatoris nostri, consentio, eum videlicet cùm Filius Dei esset, hominem esse factum: & exēpto peccato, omnia, quæ veteris erant nostræ humanitatis, assumpsisse, idque prout habet epistolæ argumentum, meis suffragiis cōfirmo. Deinde quia fama apud exteros increbuit de tabella Sardiniani concilij, ne ea vltra Nicænam Fidem decreta esse putetur, meo suffragio denuncio, quò nihil luxamenti aut noxæ Nicænæ Fidei inde oboriatur, neque eam ea de causa proferendam censeo. Valere vos omnes in Christo exopto. Ego Asterius, superioribus scriptis adstipulor, & vos in Christo benè valere precor. Postquam autem volumen missum erat ex Alexandria, ita à viris, quorum superius mētio habita est subscriptum fuit. Post ea quoque & ipsi subscripserunt, Ego Paulinus ita sentio quemadmodū accepi à Patribus, esse & subsistere patrē perfectū & Filiū esse & subsistere perfectū: subsistere quoq; Spiritū S. eumq; perfectū esse. Quapropter approbo superiorem interpretationē de tribus hypostasibus & vna hypostasi, siue essentia: & eos qui ita censent, veros habeo, quum pium sit sentire & confiteri, Trinitatē in vna Deitate consistere, & de incarnatione Verbi Patris propter nos facta, ita decerno, quemadmodum scriptum est secūdum Ioannem, Verbum carnem esse factum, non autem, secundum impiissimos homines, mutationem sui Verbū passum esse, sed nostri gratia hominem esse factum, & ex Maria Virgine Spiritu Sancto genitum esse:

& ne-

Ἐγὼ π Ἀθανάσι⟨ος⟩ ὁμοίως κ̀ οἱ ἄλλοι ἐπίσκοποι οἱ συνελθόντες ὑπέγραψαν, κ̀ οἱ ἀποσταλέντες δὲ ὑπ' αὐτῶν μὲν λουκίφερ⟨ος⟩ τὸ ἐπισκόπου σαρδίας νήσου, Διάκονοι δύο, Ερέννι⟨ος⟩ κ̀ Ἀγαπητ⟨ος⟩, ὑπὸ δὲ παυλίνου μάξιμ⟨ος⟩ κ̀ καλήμερ⟨ος⟩, κ̀ αὐτοὶ Διάκονοι· παρῆσαν δ̀ κ̀ τινες ἀποτακτικοὶ τοῦ ἐπισκόπου μονάζοντες, ὑπ' αὐτὸ εἰς τοῦτο πεμφθέντες. ἔστι δὲ ἑκάς⟨τος⟩ τῶν προκειμένων ἐπισκόπων, ὑφ' οὓς ἡ ἐπιστολὴ ἐγράφη, Εὐσέβι⟨ος⟩ πόλεως Βιργίλλων τῆς γαλλίας. Λουκίφερ τῆς σαρδίας νήσου. Ἀστέρι⟨ος⟩ πετρῶν τῆς ἀραβίας, κυμάθι⟨ος⟩ παλτῆ κοίλης συρίας. Ἀνατόλι⟨ος⟩ Εὐβοίας, οἱ δὲ ἐπισκέλαντες, ὅ, τε πάπας Ἀθανάσι⟨ος⟩, κ̀ οἱ σὺν αὐτῷ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ· αὐτός τε Εὐσέβιος κ̀ Ἀστέριος κ̀ οἱ λοιποὶ, γάϊος ὑπὲρ τοπονίου τῆς ἔγγυς λιβύης. Ἀγαθὸς φραγώνεως κ̀ μέρους ἐλεαρχίας τῆς αἰγύπτου. Ἀμμώνιος παχνεμουσέως, κ̀ τοῦ λοιποῦ μέρους τῆς ἐλεαρχίας, Ἀγαθοδαίμων σχεδίας κ̀ μενελαΐτου. δρακόντι⟨ος⟩ ἑρμοπόλεως μικρᾶς, Ἀδέλφι⟨ος⟩ ὀνουφέως τῆς λύχνων, ἑρμίων Τάϊεως, Μάρκ⟨ος⟩ ζύγρων τῆς ἔγγιστα λιβύης, Θεόδωρ⟨ος⟩ Ἀθριβέως, Ἀνδρέας Ἀρσενοΐτ⟨ης⟩. Παφνούτι⟨ος⟩ Σάεως, Μάρκος, Φίλων. Ζωΐλ⟨ος⟩ Ἀνδρομιλιάς, Ἀντίφρω. τούτοις κ̀ εὐσέβι⟨ος⟩ ὑπέγραψε ῥωμαϊστί, ὧν ἡ ἑρμηνεία, ἐγὼ Εὐσέβι⟨ος⟩ ἐπίσκοπ⟨ος⟩ κ̀ τὴν ἀκρίβειαν ὑμῶν τὸ πρὸ ἑκατέρων τῶν μερῶν ὁμολογηθεῖσαν ἀλλήλοις συνιδόμενος περὶ τῆς ὑποστάσεως κ̀ αὐτὸς συγκατατίθεμαι, τὸ μὲν ἄλλα κ̀ περὶ τῆς σαρκώσεως δ̀ σωτῆρ⟨ος⟩ ἡμῶν, ὅτι ὁ δ̀ θεὸς υἱὸς κ̀ ἄνθρωπος γέγονεν. ἀναλαβὼν πάντα ἀνθ' ἁμαρτίας, οἷ⟨ος⟩ ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνέσηπε, κ̀ τ' τ̀ ἐπιστολῆς ὕφος ἐπισωρεύω κ̀ ἐπιδὴ ἔξωθεν λέγε⟨ται⟩ τ' τ̀ σαρδικῆς πιττάκιον ἕνεκε δ̀ μὴ ὑπὲρ τ̀ ἐν νικαίᾳ πίστιν δοκεῖν ἐκτίθεσθαι, κ̀ ἐγὼ συγκατατίθεμαι· ἵνα μὴ ἡ ἐν νικαίᾳ πίστις Διὰ τοῦτο ἐκκλείσθ δόξῃ, μήτ' εἶναι προκομιστέον. ἐρρῶσθαι ὑμᾶς ἐν κυρίῳ εὔχομαι. Ἐγὼ Ἀστέρι⟨ος⟩ συνδοκῶ τοῖς προγεγραμμένοις, κ̀ ἐρρῶσθαι ὑμᾶς ἐν κυρίῳ εὔχομαι, κ̀ μὴ τὸ ἀποσταλῶσαι ἀπὸ Ἀλεξανδρείας τ' τόμον τοῦτον, ἕως ὑπ' τῶν προφημένων ὑπογεγραμμένον, μὴ ταῦτα κ̀ αὐτοὶ ὑπέγραψαν, ἐγὼ παυλῖν⟨ος⟩ ἕως φρονῶ καθὼς παρέλαβον ὑπὸ τ̀ πατέρων, ὄντα κ̀ ὑφεστῶτα πατέρα τέλειον κ̀ ὑφεστῶτα υἱὸν τέλειον κ̀ ὑφεστὸς τὸ πνεῦμα τ' ἅγιον τέλειον· διὸ κ̀ ἀπευχόμαι τ̀ προγεγραμμένῳ ἑρμηνείαν περὶ τ̀ τριῶν ὑποστάσεων, κ̀ τ̀ μιᾶς ὑποστάσεως ἤτοι οὐσίας, κ̀ τὰς φρονούσας ἕως. Εὐσεβὲς γάρ ἐστι φρονεῖν κ̀ ὁμολογεῖν τ' ἁγίαν τριάδα ἐν μιᾷ θεότητι, κ̀ περὶ τ̀ ἐνανθρωπήσεως ὑπ' τ̀ δι' ἡμᾶς γνωμένης τοῦ λόγου τοῦ πατρὸς, ἕως φρονῶ καθὼς γέγραπται ὅτι κατὰ τὸν ἰωάννην, ὁ λόγ⟨ος⟩ σὰρξ ἐγένετο, οὐ κατὰ τοὺς ἀσεβεστάτους, τοὺς λέγοντας, μεταβεβλῆσθαι αὐτὸν πεπονθέναι, ἀλλ' ὅτι ἄνθρωπ⟨ος⟩ δι' ἡμᾶς γέγονεν ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου μαρίας, κ̀ ἁγίου πνεύματ⟨ος⟩ γεννηθείς,

ἕως γὰ

οὔτε γὰρ ἄψυχον, οὔτε ἀναίσθητον, οὔτε ἀνόητον σῶμα εἶχεν ὁ σωτὴρ, οὔτε γὰρ οἷόν τ' ἦν τὸ κυρίου ἀνθρώπου δι' ἡμᾶς γενόμενον, ἀνόητον αὐτὸ εἶναι τὸ σῶμα· ὅθεν ἀναθεματίζω τοὺς τὴν νικαίαν ὁμολογηθεῖσαν πίστιν ἀθετοῦντας, καὶ μὴ λέγοντας ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, καὶ ὁμοούσιον εἶναι τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ· ἀναθεματίζω δὲ καὶ τοὺς λέγοντας τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κτίσμα δι' υἱοῦ γεγονός· ἔτι δὲ ἀναθεματίζω Σαβελλίου καὶ Φωτεινοῦ, καὶ πᾶσαν αἵρεσιν, τοιαύτην τῇ πίστει τῇ κατὰ νικαίαν τῇ πᾶσι τοῖς προγεγραμμένοις· ἐρρῶσθαι ὑμᾶς εὔχομαι ἐγὼ Καρτέριος.

A

& neguaquam inanimatum aut insensile, aut sine mente corpus Saluatorem nostrum habuisse: quippe, cùm impossibile sit Dominum propter nos hominem factum, corpus habere sine mente. Ideóque anathemate persequor eos, qui confessionem Fidei Nicænæ vilipendunt, & qui negant Filium ex substantia Patris, aut coëssentialem Patri existere. Execror item eos qui dicunt, Spiritum Sanctum propter Filium creaturam esse factum: præterea Sabellij, Photini, omnemque hæresim anathematizo, incedens secundum Nicænam Fidem, & secundum omnia superiùs scripta. Valere vos opto ego Carterius.

Τῶ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Αλεξανδρείας

ΠΡΟΣ ΕΠΙΚΤΗΤΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ Κορίνθου, κατὰ τῶν αἱρετικῶν ἐπιστολή.

Τῷ ἀγαπητῷ ἀδελφῷ καὶ πολυποθήτῳ συλλειτουργῷ καὶ συμμύστῃ Ἐπικτήτῳ, Ἀθανάσιος ἐν κυρίῳ χαίρειν.

ΕΓΩ μὲν ἐνόμιζον, πᾶσαν ματαιολογίαν πάντων, ὅσοι δήποτ' οὖν εἰσὶν αἱρετικοὶ, πεπαῦσθαι ἐκ τῆς γενομένης ἐν νικαίᾳ συνόδου· ἡ γὰρ ἐν αὐτῇ τοσαύτη τῶν πατέρων κατὰ τὰς θείας γραφὰς ὁμολογηθεῖσα πίστις, αὐτάρκης ἐστὶ πρὸς ἀνατροπὴν μὲν πάσης ἀσεβείας· σύστασιν δὲ τῆς εὐσεβοῦς ἐν χριστῷ πίστεως. Διαφόρων γοῦν καὶ πολλῶν γενομένων συνόδων, ἔν τε τῇ γαλλίᾳ καὶ ἱσπανίᾳ καὶ τῇ μεγάλῃ ῥώμῃ, πάντες οἱ συνελθόντες, τοὺς μὲν ἔτι κρυπτομένους φρονοῦντας τὰ ἀρείου, αὐξέντιον δηλέγω τὸν μεδιολανίου καὶ ἴρσακιον καὶ οὐαλεντα· καὶ γάϊον· ἀπὸ τῆς παννονίας πανυψηφεὶ, ὡς ἐφ' ἑνὸς πνεύματος κινήσαντες, ἀνεθεμάτισαν· ἔγραψαί τε πανταχοῦ διὰ τὸ τοὺς τοιούτους ὀφείλειν ἑαυτοὺς οἰκειοῦσθαι συνόδους, μηδεμίαν ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ σύνοδον ὀνομάζεσθαι, εἰ μὴ μόνην τὴν ἐν νικαίᾳ σύνοδον γενομένην· τερπτέον οὖσαν πίστεως μὲν αἱρέσεως, ἐξαιρέτως δὲ τῆς ἀρειανῆς, δι' ἣν μάλιστα καὶ ἡ σύνοδος τὸ πανηχθη-

τῶς

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

Alexandrini

AD EPICTETVM EPISCOPVM CORINTHIORVM EPISTOLA contra hæreticos.

Domino dilecto fratri & desideratissimo in sacris collegæ Epicteto, Athanasius in Domino S.

B

C

D

EGO arbitrabar, omnium (quotquot vnquam fuere) hæreticorum inanem garrulitatem, Nicæno concilio sedatam esse. Nam fides, quæ inibi à Patribus secundum sacras scripturas tradita, & confessionibus confirmata est, satis mihi idonea efficaxque videbatur ad omnem impietatem euertendam, & pietatem eius, quæ in Christo est fidei constituendam. Atque ideo diuersis conciliis per Galliam, & Hispanias, & Romæ celebratis, omnes, qui in eo conuentu fuere, istos lucifugas, qui sese etiamnum occultant, & quæ Arij sunt, sapiunt: Auxentium dico Mediolanēsem, Vrsatium, Valentem, & Gaium Pannonem communi calculo vnius spiritus incitatu anathemate percusserunt, eo quod isti sibi nomina vendicauerint Synodorum, quum nulla sit in Catholica ecclesia Synodus existimanda præter vnicam Nicænā, quæ omniū hæreseon profligatarum, ac in primis Arianę trophęū habenda est. Neque id mirum quū hius hæreseos refutandæ gratia illa Synodus potissimū coacta fuerit.

Qua

Qua igitur audacia fit, vt post tanti Concilij authoritatem, disceptationes aut quæstiones instituant? Quod si ex genere Arianorum sunt, nihil mirum, si quæ contra ipsos promulgata & scripta sint, calumniis oppugnent. Quemadmodum & Ethnici, quibus dum dicitur, Idola gentium aurum esse, & argentum opera manuum, doctrinam de diuina cruce, delirium existimant. Sin ex eorum numero sunt, qui, quum orthodoxorum speciem habeant, & amplecti videantur quæ à Patribus sunt edita, disputando tamen ea subuertere moliantur, nihil aliud faciunt, quàm proximum suum potant subuersione lutulenta, verborum pugnis digladiantes, non ad alicuius vtilitatem, sed ad ruinam hominum simpliciorum, Hæc tum demum mihi visum est scribere, postquam incidissem in commentarios à tua sanctitate compositos, qui vtinam nunquam scripti essent, quo prorsus nulla eorum apud posteros relinquatur memoria, Quis ista audiuit, quis docuit, aut didicit? *Ex Sion enim prodibit lex, & Verbum Domini de Hierusalem*. Hæc autem quando prodierunt? imo quis infernus ista eructauit? vt consubstantiale dicant corpus ex Maria genitum cum Verbi diuinitate: aut Verbum in carnem & ossa, costas, neruos, & prorsus in corpus commutatum esse, & à sua natura degenerasse? Quis ista in Ecclesia, aut à Christianis audiuit: fictionem non reuera, Deum Verbum corpus esse factum? Aut quis ita impius fuit, vt vel verbis diceret, vel animo cogitaret, ipsam Deitatem, quæ patri est consubstantialis, circunciſam fuisse, & ex perfecta, imperfectam esse redditam, & illud corpus quod in cruce pependit, non corpus humanum, sed ipsam opificem rerum Sapientiam fuisse? Quis item audiens, eum, non ex Maria, sed ex sua sibi natura corpus finxisse, talia loquentē pro Christiano habeat? Quis istam nefariam excogitauit impietatem, vt huiusmodi vel cogitatione conciperet, vel verbis exprimeret, vt asserant, eum, qui dicit ex Maria editum esse Dominicū corpus, non iam Trinitatem, sed quaternitatem in Deitate constituere, ac proinde eos qui ita sentiunt, eosdem & carnem dicere quam ex Maria induit Saluator, esse substantiæ Trinitatis? Vnde nobis nonnulli eructauerunt parem cum superiori impietatem, vt iactent non minoris esse ætatis corpus Deitatis Verbi, sed id ei coæternum perpetuò fuisse, eò quòd ex substantia sapientiæ conflatum sit. Quomodo ij qui nomine Christiano censentur, ambigere ausi sunt, sitne Dominus ex Maria editus substantia Deus & natura Filius Dei? corpore autem ex semine Dauidis, & ex carne Mariæ? Quinam vsque adeo audaces, vt negent eum, qui carne passus est, & crucifixus, Christum fuisse? Aut cur denique affectant Christiani hominis vocabulum qui dicunt Verbum ita in sanctum hominem, vt in aliquem ex Prophetis descendisse, ipsum tamen Verbum nequaquam hominem esse factum, desumpto ex Maria corpore, sed

πῶς οὖν μετὰ τοσοῦτα ἀμφισβητεῖν, ἢ ζητεῖν τινες ἐπιχειροῦσιν; εἰ μὲν οὖν ἐκ τῶν Ἀρειανῶν ἐστιν, οὐδὲν θαυμαστὸν, εἰ τὰ κατ' αὐτῶν γεγραμμένα βλασφημοῦσιν, ὥσπερ ἕλληνες ἀκούοντες τὰ εἴδωλα τῶν ἐθνῶν ἀργύριον καὶ χρυσίον ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων, μωρίαν ἡγοῦνται τὴν περὶ τοῦ θείου σταυροῦ διδασκαλίαν· εἰ δὲ τῶν δοκούντων ὀρθῶς πιστεύειν καὶ ἀκριβῶς τὰ δηλωθέντα παρὰ τῶν πατέρων, εἰσὶν οἱ διὰ τοῦ ζητεῖν αἱρετικὸν ἄζυμον θέλοντες· οὐδὲν ἕτερον ποιοῦσιν, ἢ κατὰ τὸ γεγραμμένον, τὸν μὲν πλησίον πτίζουσιν αἰκίᾳ τρόπην θηλειᾶν, λοιμομαχοῦσι δὲ ἐπ' ὀδενὶ χρησίμῳ, ἢ ὅπου καταφρονῆται τῶν ἀκεραίων· ταῦτα δὲ οὕτω γράφω, ἐντυχὼν τισὶ περὶ τῆς θεοσεβείας περιεργοτέροις ὑπομνήμασιν, ἃ μηδὲ γραφῆναι ὤφελον, ἵνα μηδὲ μνήμη τις τούτων τοῖς μὴ παροῦσι γένηται· τίς γὰρ ἤκουσε τοιαῦτα πώποτε; ἢ τίς ὁ διδάξας ἢ μαθών; ἐκ μὲν γὰρ Σιὼν ἐξελεύσεται νόμος· καὶ λόγος θεοῦ ἐξ Ἱερουσαλήμ· ταῦτα γάρ, πόθεν ἐξῆλθε; ποῖος ἅδης ἠρέξατο ὁμοίως εἰπεῖν τὸ ἐκ μαρίας σῶμα, τῇ τοῦ λόγου θεότητι; ἢ ὅτι ὁ λόγος σὰρκα καὶ ὀστέα καὶ τρίχας, καὶ ὅλον σῶμα μεταβέβληται καὶ ἠλλάγη τῆς ἰδίας φύσεως; τίς δὲ ἤκουσεν ἐν ἐκκλησίᾳ, ἢ ὅλως παρὰ χριστιανῶν, ὅτι θέσει καὶ οὐ φύσει σῶμα πεφόρηκεν ὁ κύριος; ἢ τίς ποσῶς ἠσέβησεν, ὥστε εἰπεῖν ἅμα καὶ φρονεῖν, ὅτι ἡ θεότης αὐτὴ ἡ ὁμοούσιος τῷ πατρὶ, μεθειτμήθη τραπέσα καὶ ἀπλῆς ἐκ πλείου γέγονεν· καὶ ὅτι τὸ ἐν ξύλῳ καθηλούμενον, οὐκ ἦν τὸ σῶμα, ἀλλ' αὐτὴ ἡ δημιουργὸς οὐσία τῆς σοφίας; τίς δὲ ἀκούων ὅτι οὐκ ἐκ μαρίας, ἀλλ' ἐκ τῆς ἑαυτοῦ οὐσίας, μετεποίησεν ἑαυτῷ σῶμα παθητὸν ὁ λόγος· ἔπρεπε γὰρ χριστιανὸν τὸν λέγοντα ταῦτα; τίς δὲ τὴν ἀθεμιτον ταύτην ἐπενόησεν ἀσέβειαν, ὥστε κἂν εἰς ἐνθύμησιν ἐλθεῖν καὶ εἰπεῖν, ὅτι ὁ λέγων ἐκ μαρίας εἶναι τὸ κυριακὸν σῶμα, οὐκέτι τριάδα, ἀλλὰ τετράδα ἐν τῇ θεότητι φρονεῖ; ὡς ἀπολωλότας τοὺς οὕτως διακειμένους τῆς οὐσίας τῆς τριάδος εἶναι λέγειν τὴν σάρκα ἣν ἐνεδύσατο ἐκ μαρίας ὁ σωτήρ· πόθεν δὲ πάλιν ἠρέξαντο τινες ἴσην ἀσέβειαν τοῖς προειρημένοις, ὥστε εἰπεῖν μὴ νεώτερον εἶναι τὸ σῶμα τῆς τοῦ λόγου θεότητος, ἀλλὰ συναΐδιον αὐτῷ ἀπαπαπὲς γεγονέναι, ἐπειδὴ ἐκ τῆς οὐσίας τῆς σοφίας συνέστη; πῶς δὲ καὶ ἀμφιβάλλειν ἐπέλμησαν οἱ χριστιανοί, εἰ ὁ ἐκ μαρίας προελθὼν κύριος υἱὸς μὲν τῇ οὐσίᾳ καὶ φύσει τοῦ θεοῦ ἐστι· τὸ δὲ κατὰ σάρκα ἐκ σπέρματός ἐστι δαβίδ. σαρκὸς γὰρ τῆς ἁγίας μαρίας; πόθεν γὰρ ἄρα οὕτω τολμηροὶ γεγόνασιν, ὥστε εἰπεῖν τὸν χριστὸν τὸν σαρκὶ παθόντα καὶ ἐσταυρωμένον, μὴ εἶναι κύριον καὶ σωτῆρα καὶ θεὸν καὶ υἱὸν τοῦ πατρός; ἢ πῶς χριστιανοὶ θέλουσιν ὀνομάζεσθαι, οἱ λέγοντες εἰς ἄνθρωπον ἅγιον, ὡς ὅπου ἕνα τῶν προφητῶν ἐληλυθέναι τὸν λόγον, καὶ μὴ αὐτὸν γεγονέναι λαβόντα ἐκ μαρίας τὸ σῶμα,

ἀλλ'

ἀλλ' ἕτερον εἶναι τὸ χριστὸν, καὶ ἕτερον τὸ θεοῦ λόγον,
τὸ πρὸ μαρίας καὶ ἀπὸ αἰώνων ἦν ὄντα τοῦ πατρός.
ἢ πῶς εἶναι χριστιανοὶ δοκοῦσιν, οἱ λέγοντες ἄλλον
εἶναι τὸ χριστὸν, καὶ ἄλλον τὸν τοῦ θεοῦ λόγον; ταῦτα μὲν
ἐν τοῖς ὑπομνήμασι διαφόρως μὲν, εἰρημένα·
μίαν δὲ τὴν διάνοιαν, καὶ τὴν αὐτὴν ἔχοντα πρὸς ἀ-
σέβειαν ῥέπουσιν δοκοῦσιν· διὰ ταῦτα διενεχθέντες
καὶ διαμαχόμενοι πρὸς ἀλλήλους, οἱ αἰχοῦντες ὅτι τῇ
ὁμολογίᾳ τῶν πατέρων τῇ ἐν νικαίᾳ ἡδομένῃ ἐγὼ
δὲ, τὴν σὴν εὐσέβειαν ἀναχομένην· καὶ A
ὅτι μὴ τούτους ἔπαυσε μὲν ταῦτα λέγοντας· τῇ δὲ
εὐσεβεῖ πίστει παρέδηκεν αὐτοὺς· ἵνα ἢ ἀκούσαντες ἠρε-
μήσωσιν, ἢ αὐτὶ λέγοντες, ὡς αἱρετικοὶ νομισθῶσι·
τὰ γὰρ εἰρημένα οὔτε λεκτὰ, ὅτι ἀκουστὰ πᾶσι χρι-
στιανοῖς, ἀλλ' ἀλλότρια κατὰ πάντα τρόπον τῆς ἀπο-
στολικῆς διδασκαλίας· διατοῦτο γ' οὖν κἀγὼ τὰ
μὲν ἐκείνων, ὡς εἴρηται, ἐγγραφῶναι γυμνοῖς
πεποίηκα τοῖς ὀνόμασι, ἵνα μόνον ὁ ἀκούων, θεωρῇ
τὴν αὐτοῦ αἰσχύνην καὶ ἀσέβειαν· καὶ εἰ καὶ ἔδοξε μοι B
πολλάκις κατηγορεῖν καὶ διελέγχειν τὴν ἀφροσύνην
τῶν ταῦτα νοησάντων, ἀλλὰ καλὸν ἕως τούτων
εἶναι τὸν ὀνόματι, καὶ μηδὲν πλεῖον γράφειν τὰ
δὲ ὕστερα φανερῶς δεικνύμενα φαῦλα, γυμνάζειν
ὀνόματι πλεῖον καὶ διεξοδεύειν οὐ δεῖ· ἵνα μὴ τοῖς φι-
λονείκοις δόσιν ὡς ἀμφίβολα νομισθῇ· ἢ τάχα μόνον
ἀποκρίνασθαι πρὸς τὰ τοιαῦτα καὶ εἰπεῖν λέγει, ὅτι
οὐκ ἔστι ταῦτα τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, οὐδὲ ταῦτα
οἱ πατέρες ἐφρόνησαν· ἵνα δὲ μὴ ὀκνῶ τι πλέον σιω-
πῆς πρόφασιν αἰσχύνην ἑαυτοῖς οἱ τῶν κακῶν
ἐφευρεταὶ περίσωσαι, καλὸν ἐκ θείων γραφῶν C
ὀλίγα μνημονεῦσαι, τάχα κἂν ὕστερον αἰδεσθέντες,
παύσωνται ἀπὸ τῶν ῥυπαρῶν τούτων ὀνείδων·
πόθεν ὑμῖν ἐπῆλθεν εἰπεῖν ὡς οὗτοι, ὁμοούσιον εἶναι
τὸ σῶμα τῆς τοῦ λόγου θεότητος· ἀπὸ μὲν τούτου, καλ-
λόν ἐστιν ἄρξασθαι· ἵνα τούτου δεικνυμένου σαθροῦ, καὶ
πάντα τὰ ἄλλα, τοιαῦτα δειχθῇ. ἀπὸ μὲν οὖν τῶν
θείων γραφῶν, οὐκ ἔστιν εὑρεῖν· θεὸν μὲν γὰρ ἐν ἀνθρω-
πίνῳ σώματι λέγουσι γεγενέναι· ἀλλὰ καὶ οἱ πατέ-
ρες οἱ ἐν νικαίᾳ συνελθόντες, οὐ τὸ σῶμα, ἀλλ' αὐτὸν
τὸν ἐκ μαρίας ὁμολογήσαντα εἶναι πάλιν κατὰ τὰς γρα- D
φάς· ἢ τοίνυν δεῦτε σπεύσατε τὴν ἐν νικαίᾳ συνοδον καὶ
ὡς αἱρετικοὺς παραιτήσασθε ταῦτα, ἢ εἰ βούλεσθε
τίνα τῶν πατέρων εἶναι, μὴ φρονεῖτε παρ' ἐκεῖνα ἅπερ ἔγραψαν αὐτοί· καὶ γὰρ ἐκ τούτου, τὸ ἄτοπον θεωρεῖν ὑμᾶς ἔξεστιν· εἰ ὁμοούσιος ὁ λόγος τῷ σώματι ἐκ γῆς ἐχούσῃ τὴν φύσιν· ὁμοούσιος δὲ ὁ λόγος τῷ πατρὶ κατὰ τὴν τῶν πατέρων ὁμολογίαν, ὁμοούσιος ἔσται καὶ αὐτὸς ὁ πατὴρ τῷ σώματι τῷ ἐκ γῆς ἡμῶν· καὶ τί E
ἔτι μέμφεσθε τοῖς ἀρειανοῖς λέγουσι τὸν υἱὸν κτί-
σμα, λέγοντες αὐτοὶ καὶ τὸν πατέρα ὁμοούσιον τοῖς
κτίσμασι; καὶ εἰς ἑτέραν ἀσέβειαν μεταχωροῦ-
ντες, φάσκοντες εἰς σάρκα καὶ ὀστᾶ καὶ τρίχας καὶ
νεῦρα, καὶ ὅλον τὸ σῶμα μεταβεβλῆσθαι τὸν λόγον,
καὶ ἠλλάχθαι τῆς ἰδίας φύσεως. ὥρα γὰρ ὑ-
μᾶς ἤδη φανερῶς ἐκ γῆς αὐτὸν γεγονέναι·

ἐκ τῆς

sed alium esse Christum, alium Filium Dei,
qui ante Mariam & ante secula extiterat Filius
Patris? Aut qui (quæso) Christiano nomine
censeri debent, qui asserunt, alium esse Filium,
aliud esse Verbum Dei? & hæc quoque erant
in tuis commentariis, aliter quidem dicta, sed
tamen quæ & eandem sententiam, & eandem
vim ad impietatem haberent. Ob istáne disce-
ptabant, & decertabant, inter se, qui sese offe-
rebant de confessione Patrum in Nicæna Sy-
nodo? Ego autem demiratus sum tuam pieta-
tem hæc sustinuisse, quod non simul & istos
compescuerit, & piam fidem illis proposuerit,
vt iis auditis vel in quietem se darent, vel si in-
quieti contradicerent, hæretici homines iu-
dicarentur. Nam ista nec dictu, nec auditu
tolerabilia sunt apud Christianos, sed omni-
bus modis aliena ab Apostolica doctrina. Ideo
& ego, vt ab illis dicta fuere, nudis verbis in e-
pistola describi curaui, vt qui vel solum audiat
fœditatem illorum & impietatem, statim o-
culis animaduertat: etsi pluribus verbis eo-
rum stultitia, qui hoc malo laborant, exagi-
tari merebatur, plura tamen non addidi, quòd
epistolæ non conueniret vlterior prolixitas.
Quæ enim ita manifesto praua peruersáque
sunt, ea curiosius tractare non oportet, ne cõ-
tentiosis hominibus ambigua videantur, sed
tantummodo ad ea respondendum est, quod
ipsum per se sufficit, ea ortodoxæ Ecclesiæ
non esse, neque maiores nostros ita sensisse.
Cæterum, ne ex solido silentio occasionem
impudentiæ sibi malorum inuentores com-
parent, rectius est, si pauca ex sacris volumini-
bus recitemus. Quid enim, si ita pudefacti
sordidas istas comminiscentias abiiciant? Sed
heus tu, quibusnam rationibus consubstan-
tiale esse corpus cum Deitate Verbi asseueras?
Siquidem operæprecium est, hinc initium
disputandi deducere, vt dum hoc ostenderi-
mus infirmum & caducum, reliqua omnia ei-
usdem infirmitudinis habeantur. Nihil certe
tale in diuinis scripturis, quæ Deum in huma-
no corpore fuisse aiunt, reperias: & patres qui
Nicææ conuenerunt, non corpus, sed filium
ipsum Patri coæternum fuisse asseuerant, id-
que ex substantia patris: corpus vero rursum
ex Maria secundum diuinas scripturas ortum
traxisse confitentur. Aut repudiare igitur Ni-
cænum Concilium, & vt hæretici ista inferre:
aut si vultis filij patrum esse, non debetis sen-
tire diuersa ab iis, quæ patres ipsi conscripse-
runt. Vel inde, scilicet rei absurditatẽ spectes,
quod aiunt illud, quod ex terra originem ha-
bet, consubstantiale esse Verbo, cùm Verbum
Patri consubstantiale sit, iuxta patrum prote-
stationem: id si admittas, erit pater quoque
corpori terreno consubstantialis. Quid igitur
causæ est, quod Arianos insectemini, quum
aiunt Filium creaturam esse, quum vos Pa-
trem ratiocinemini consubstantialem esse re-
bus creatis? Quinimo etiam in aliam impie-
tatem transitum facitis, asserentes Verbum
in carnẽ, in ossa, in pilos, neruos; imò prorsus
in corpus, mutata priori natura, abiisse. Video
enim vos apertè dicere, ex terra eũ genitũ esse:

Ex terra

Ex terra enim ossium & totius corporis natura. Quur igitur stolidi libidinem sumitis cum illis depugnandi? Qui dum eiusdem substantiæ esse dicitis & Verbum & corpus Verbi, alterum ex altero, qualis naturæ sit, indicatis: & in eo, quòd eum in carnem abiisse dicitis, degenerationem suique immutationem in ipso Verbo imaginamini. Quis hæc vel loquentes sustineat? recidistis enim in impietatem omni hæresi grauiorem. Si enim consubstantiale est Verbum corpori, superfluum est, vt Mariæ vel mentio, vel vsus habeatur, cùm corpus illud ante Mariam ab æterno constiterit, quemadmodum & Verbum, si modo illud est coæternum corpori secundum vestram discipinam. Quorsum igitur necessarius fuit Verbi aduentus? an ideo scilicet, vt sibi consubstantiale corpus indueret, vel mutatus alienatúsque à sua ipsius natura, in corpus degeneraret? Non enim seipsum Deitas assumit, vt sibi, quod consubstantiale sit, induat, sed neque peccauit Verbum, quod aliorum peccata redimit, vt degenerans in corpus, ipsum pro seipso in sacrificium offerat, atque ita redimat. Apagesis, *Semen enim Abrahæ apprehendit* (vt inquit Apostolus) *vnde debuit per omnia fratribus assimilari*, & assumere corpus, quod nobis esset simile. Ideóque pro fundamento istius rei subiicitur Maria, vt ab ea hoc ipsum corpus mutuaretur, quod pro nobis offerret: Eandemque Mariam Esaias prophetando demonstrat: *Ecce* (inquiens) *Virgo concipiet, &c.* Gabriel porrò, ad illam ipsam legatur, neque simpliciter ad quamuis virginem, sed virginem desponsatam viro, vt ex sponso ostenderet Mariam verè hominem esse, & parientis meminit scriptura: atque eam fasciis obligasse, beatáque prædicantur vbera quæ suxerat, & quasi hostia offertur, quia vt primogenitus aperuerat vterum parentis. Hæc omnia erant argumenta parientis Virginis. Et Gabriel circunspectè & cum bona cautione euangelizauit, non simpliciter dicens, id quod natum fuerit in te, forinsecus introductum in eam corpus existimari possit, sed *quod ex te* (inquit) *nascetur*, quò ex eius natura, eum primogenitum esse agnoscere liceret, liquido hoc ipsum natura demonstrante, impossibile esse Virginem lac habere citra partum, impossibile item esse lacte nutriri corpus & fasciis constringi, quod non prius naturaliter editum esset? Eiusdem rationis est, quòd octauo die circũcisus est eiusdem quoque quòd Simeon eum invlnis susceperit, eiusdẽ quòd puer fuit, quod creauit, & ad trigesimum annũ peruenit. Non enim vt nõnulli suspicati sunt, substantia ipsa Verbi commutata, circuncisionem passa est, quum inalterabilis planè, & incõmutabilis sit illa, ipso teste Saluatore: *Videte*, inquit, *quòd ego idem sum*: Paulo quoq; id indicãte, *Iesus Christus heri & hodie idem in secula*. Sed neq; corpore circũcíso, gestato, vescente laborante, in palo affixo & passo quidquã eorũ sensit impatibile illud, & incorporeũ Verbũ Dei.

Corpus

ἐκ τ῀ γῆς γαρ, ἡ τῶν ὀστέων καὶ ὅλης τ῀ σώματος φύσις· τίς οὖν ἡ τοσαύτη ματαιοφροσύνη, ἵνα καὶ πρὸς ἑαυτοὺς διαμάχησθε; ὁμοούσιον μὲν γὰρ λέγοντες τ῀ λόγον τῷ σώματι, ἕτερον σημαίνετε· τὸ γὰρ ἐκ τινος μεταβεβλῆσθαι, αὐτὸ τὸ λόγου προσπαίζειν φαντάζεσθε. Εἰ τίς ἐστι λοιπὸν ὑμῶν ἀνέχεται πάντα καὶ μόνον φθεγγομένων; πάσης γὰρ αἱρέσεως πλέον εἰς ἀσέβειαν ἐξεκλίνατε. εἰ γὰρ ὁμοούσιον τῷ λόγου τῷ σώματι, πῶς ἐστὶν ἡ τῆς Μαρίας μνήμη· καὶ τίς ἡ χρεία δυναμένου σώματος εἶναι καὶ πρὸ μαρίας ἀϊδίως, ὥσπερ οὖν ἐστι καὶ αὐτὸς ὁ λόγος; εἰ γε καθ' ὑμᾶς ὁμοούσιός ἐστι τῷ σώματι; πῶς δὲ καὶ ἡ χρεία τ῀ς ἐπιδημίας τοῦ λόγου, ἵνα τὸ ἑαυτοῦ ὁμοούσιον ἐνδύσηται; ἢ τραπεῖσα, πρὸ τ῀ς ἰδίας φύσεως σῶμα γένηται; οὐ γὰρ ἑαυτ῀ς ἡ θεότης ἐπιλαμβάνεται, ἵνα καὶ τὸ ὁμοούσιον ἑαυτ῀ς ἐνδύσηται· ἀλλ' οὐδὲ ἥμαρτεν ὁ τὰς ἄλλων ἁμαρτίας λυτρούμενος λόγος, ἵνα τραπεὶς εἰς σάρκα ἑαυτὸν ὑπὲρ ἑαυτοῦ θυσίαν προσενέγκῃ, καὶ ἑαυτὸν λυτρώσηται· ἀλλ' οὐκ ἔστιν οὕτως, μὴ γένοιτο· σπέρματος γὰρ ἀβραὰμ ἐπιλαμβάνεται, ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος· ὅθεν ὤφειλε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι, καὶ λαβεῖν ὅμοιον ἡμῖν σῶμα· διὰ τοῦτο γοῦν καὶ ὑποκειται ἀληθῶς ἡ μαρία· ἵν' ἐξ αὐτ῀ς τοῦτο λάβῃ, καὶ ὡς ἴδιον ὑπὲρ ἡμῶν αὐτὸ προσενέγκῃ· καὶ τοῦτο μὲν ἡ σὰρξ ἡμῶν προφητεύων, ἐδείκνυε λέγων, ἰδοὺ ἡ παρθένος· ὁ δὲ γαβριὴλ, ἀπεστάλται πρὸς αὐτὴν· οὐχ' ἁπλῶς παρθένον, ἀλλὰ πρὸς παρθένον μεμνηστευμένην ἀνδρὶ ἵν' ἐκ τ῀ μνηστ῀ρος δείξῃ τὴν μαρίαν, ἀληθῶς ἄνθρωπον οὖσαν· διὸ καὶ τὸ τίκτειν μνημονεύει ἡ γραφὴ καὶ φησὶν ἐσπαργανώσε· καὶ ἐμακαρίζοντο μαστοὶ οὓς ἐθήλασε· καὶ προσηνέχθη θυσία, ὡς διανοίξαντος τὸ τεχθὲν τὴν μήτραν· πάντα γὰρ ἦν πάντα, πλὴν τ῀ς παρθένου γνωρίσματος· καὶ ὁ γαβριὴλ δὲ, ἀσφαλῶς διηγγελίζετο αὐτ῀· λέγων, οὐχ' ἁπλῶς τὸ γεννώμενον ἐν σοὶ· ἵνα μὴ ἔξωθεν ἐπεισαγόμενον αὐτ῀ σῶμα νομισθῇ, ἀλλ' ἐκ σοῦ· ἵν' ἐξ αὐτ῀ς φύσει τὸ γεννώμενον εἶναι πιστωθῇ φανερῶς· καὶ τοῦτο τ῀ς φύσεως δεικνυούσης, ὡς ἀδυνάτου παρθένου φέρειν γάλα μὴ τεκοῦσαν· καὶ ἀδυνάτου γάλακτι τρέφεσθαι σῶμα καὶ σπαργανωθῆναι, μὴ πρότερον φύσει τεχθὲν, τοῦτ' ἔστι τὸ πρωτοτόκιον ὀκταήμερον· τοῦτο συμεὼν εἰς τὰς ἀγκάλας ἐδέξατο· τοῦτο γέγονε παιδίον καὶ ἠύξησε, δωδεκαετὴς γενόμενον καὶ εἰς τεσσαρακοστὸν ἐνιαυτὸν ἦλθεν· οὐ γὰρ ὥς τινες ὑπενόησαν, ἡ οὐσία αὐτ῀ τοῦ λόγου τραπεῖσα μετεποιήθη ἀναλλοίωτος οὖσα καὶ ἄτρεπτος· λέγοντος μὲν αὐτοῦ τοῦ σωτ῀ρος, ἴδετε ἴδετε ὅτι ἐγώ εἰμι καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι· τοῦ δὲ παύλου γράφοντος, ἰησοῦς χθὲς καὶ σήμερον, ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀλλ' ἐν τῷ μετεποιήθη σώματι καὶ βαστάχθη, καὶ φαγόντι καὶ πόνῳ καὶ κοπάσαντι, καὶ ἐν ξύλῳ καθηλωθέντι, καὶ παθόντι ὡς ἀπαθὴς καὶ ἀσώματος τοῦ θεοῦ λόγος,

τοῦτο

τοῦτο ἦν τὸ ἐν μνημείῳ πεθεν, ὅτε αὐτὸς ἐπορεύθη μὴ χωρεσθεὶς αὐτὸ κηρύξαι καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασιν, ὡς εἶπεν ὁ πέτρος· ὃ μάλιστα δείκνυσι τὴν ἄνοιαν τῶν λεγόντων εἰς ὀστέα καὶ σάρκα τετράφθαι τὸν λόγον· εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἦν χρεία μνημείου· αὐτὸ γὰρ ἂν ἐπορεύθη δι' ἑαυτοῦ τὸ σῶμα κηρύξαι τοῖς ἐν τῷ ἅδῃ πνεύμασι. νῦν δὲ αὐτὸς μὲν ἐπορεύθη κηρύξαι· τὸ δὲ σῶμα εἰλίξας ὁ ἰωσὴφ ἐνεδύσατο, ἀπέθετο ἐν τῷ γολγοθᾷ· καὶ δέδεικται πᾶσιν, ὅτι μὴ τὸ σῶμα ἦν ὁ λόγος, ἀλλὰ σῶμα ἦν τοῦ λόγου· καὶ τοῦτο θωμᾶς ἀναψαύσας ἐκ νεκρῶν ἐψηλάφησε· καὶ εἶδεν ἐν αὐτῷ τοὺς τύπους τῶν ἥλων, οὓς ἐπέμεινεν αὐτοῖς ὁ λόγος ὁρῶν καθηλωμένους ἐν τῷ ἰδίῳ σώματι· καὶ δυνάμενος κωλύειν, οὐκ ἐκώλυσεν· ἀλλὰ καὶ ἰδιοποιεῖτο τὰ τοῦ σώματος ἴδια ὡς ἑαυτοῦ, ὁ λόγος ὁ ἀσώματος. Διατοῦτο τοῦ σώματος τυπτομένου ἐδοκεῖ τοῦ πάσχειν, ὡς αὐτὸς πάσχων, ἔλεγε· τί με δέρεις· καὶ ἅψαυστος ὢν τῇ φύσει, ἔλεγε, τὸν νῶτόν μου ἔδωκα εἰς μάστιγας· τὰς δὲ σιαγόνας μου εἰς ῥαπίσματα· καὶ τὸ πρόσωπόν μου, οὐκ ἀπέστρεψα ἀπὸ αἰσχύνης ἐμπτυσμάτων. ἀγαπᾷ γὰρ τὸ ἀνθρώπινον ἔπαχε τοῦ λόγου, πᾶν ὅπερ πέπονθεν αὐτὸ ὁ λόγος, εἰς ἑαυτὸν ἀνέφερεν, ἵνα τῆς τοῦ λόγου θεότητος μεταλαχεῖν δυνηθῶμεν· καὶ διὰ τοῦτο ἔνδοξον· ὅτι αὐτὸς διὰ τὸ πάσχων καὶ μὴ πάσχων· πάσχων μέν, ὅτι τὸ ἴδιον αὐτοῦ ἔπαχε σῶμα, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ πάσχοντι διὰ, μὴ πάσχων δέ, ὅτι τῇ φύσει θεὸς ὢν ὁ λόγος, ἀπαθής ἐστι· καὶ αὐτὸς μὲν ὁ ἀσώματος, διὰ ἐν τῷ παθητῷ σώματι· τὸ δὲ σῶμα εἶχεν ἐν ἑαυτῷ τὸν ἀπαθῆ λόγον, ἀφανίζοντα αὐτοῦ τοῦ σώματος τὰς ἀσθενείας· ἐποίει δὲ τοῦτο καὶ ἐγίνετο οὕτως, ἵνα τὰ ἡμῶν αὐτὸς δεχόμενος καὶ προσενεγκὼν εἰς θυσίαν, ἐξαφανίσῃ· καὶ λοιπὸν τοῖς ἑαυτοῦ περιβαλὼν ἡμᾶς, ποιήσῃ τὸν ἀπόστολον εἰπεῖν, δεῖ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν· οὐ θέσει δὲ πῶς ἐγίνετο, μὴ γένοιτο, ὡς ἵνες πάλιν ἐπέλαβον. ἀλλ' ὄντως ἀληθείᾳ ἀνθρώπου γενομένου τοῦ σωτῆρος, ὅλου τοῦ ἀνθρώπου σωτηρία ἐγίνετο· εἰ γὰρ θέσει ἦν ἐν τῷ σώματι ὁ λόγος κατ' ἐκείνους, τὸ θέσει λεγόμενον φαντασία ἐστὶν, ὑρέσκεται δοκήσει καὶ ἡ σωτηρία καὶ ἡ ἀνάστασις τῶν ἀνθρώπων λεγομένη, κατὰ τὸν ἀσεβέστατον μανιχαῖον· ἀλλὰ μὴν ἡ φαντασία ἡ σωτηρία ἡμῶν· οὐδὲ σώματος μόνου, ἀλλ' ὅλου ἀνθρώπου ψυχῆς καὶ σώματος ἀληθῶς, ἡ σωτηρία γέγονεν ἐν αὐτῷ τῷ λόγῳ. ἀνθρώπινον ἄρα φύσει τὸ ἐκ μαρίας κατὰ τὰς θείας γραφὰς, καὶ ἀληθινὸν ἦν τὸ σῶμα τοῦ σωτῆρος, ἀληθινὸν δὲ ἦν, ἐπεὶ ταὐτὸν ἦν τῷ ἡμετέρῳ. ἀδελφὴ γὰρ ἡμῶν ἡ μαρία· ἐπεὶ καὶ εἰ πάντες ἐκ τοῦ ἀδὰμ ἐσμέν· καὶ τοῦτο οὐκ ἄντικα ἀμφιβάλοι. μνησθεὶς ὧν ἔγραψεν ὁ λουκᾶς· μετὰ γὰρ τὸ ἀναστῆναι ἐκ τῶν νεκρῶν· δοκούντων τινῶν μὴ ἐν τῷ ἐκ μαρίας σώματι βλέπειν τὸν κύριον, ἀλλὰ

Corpus tum quippe in ſepulchro erat poſitũ, quum Verbum abiit, vt prædicaret ſpiritibus, qui in carcere tenebantur, vt dixit Sanctus Petrus: quæ res maxime declarat ſtultitiam eorũ qui dicunt Verbum in oſſa & carnem cõuerſum eſſe. Nam ſi hoc verum eſſet, quid opus fuiſſet monumento? Ipſum corpus per ſe profectum fuiſſet, vt prædicaret ſpiritibus in orco poſitis. Nunc autem ipſe profectus eſt ad prædicationem: corpus vero Ioſeph linteo inuolutum in Golgotha depoſuit, oſtenſumque eſt cunctis, Verbum corpus non fuiſſe: ſed corpus, Verbi corpus extitiſſe. Hoc Thomas è mortuis excitatum contrectauit, & in eo veſtigia clauorum conſpexit, quos aliquo modo Verbum ipſum ſuſtinuit, eò quod videns illos in ſuo corpore affixos incorporalis ille, quum prohibere poſſet, non prohibuit, ſed ſibi vendicauit, tãquam ſua ipſius, quæ propria erant corporis, nimirum, qui corpore vapulãte à miniſtro Pontificis, tanquam ipſe hoc pateretur, locutus eſt, ac dixit: *Quid me cædis?* Et cum intactile eſſet natura Verbum, tamen ita loquitur: *Dorſum meum dedi ad flagella, & maxillas meas ad depalmationem: faciem autem meam non auerti à contumelia inſpuentium.* Quod enim humanum patiebatur corpus, hæc eadem Verbum, quod corpori coniunctum erat, ad ſe referebat: vt nos liceret Deitatis Verbi participes fieri. Atque illud ipſum per quam mirum fuit, eundem fuiſſe & patientem, & nõ patiẽtem: patientem quidem, quatenus ipſius proprium corpus, in quo erat, patiebatur: non patientem, vero, quatenus ex natura Deus impatibilis erat, ipſéque incorporeus, in corpore patibili exiſtebat, corpuſque viciſsim Filium Dei impatibilem retinebat, abſumentem corporeas infirmitates. Ideo autem iſtud agebat, vt noſtra ſuſcipiens offerensque in ſacrificiũ, victimando abſumeret, ac deinde ſuis nos circumueſtiens, id efficeret, quod ab Apoſtolo dictum eſt, *Oportet hoc corruptibile induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem.* Non fictione iſta agebantur, abſit, quemadmodum nonnulli exiſtimauerunt, ſed vt verè & per verum Saluatorẽ hominem totius hominis ſalus conciliaretur. Nam ſi fictione & ſimulacrotenus Verbum in corpore fuit, ſecundum iſtorum opinionem, & ſi quod fictione agitur, imaginarium eſt, ſequitur omnino & apprehenſu facile eſt, hominum ſalutem ac reſurrectionem eſſe rem opinariam apparentémque, non veram ac ſolidam ſecundum impium Manichæum. Atqui non eſt inane ſpectrum & res imaginaria ſalus noſtra, neque corpori dũtaxat, ſed integro homini, corpori & animæ ſalus eſt comparata, verbóque ipſi verum corpus ex Maria ſecundum ſcripturas eſt genitum, verum, inquam, quia idem eſt cum corporibus noſtris: & quia Maria, vnde eſt genitum, ſoror noſtra eſt, eò quòd omnes liberi ſumus ex Adamo procreati. Nec eſt quod quiſquam de ea re dubitet, modò ſit memor verborum Domini. Nam poſtquam ſurrexit à mortuis, arbitrantibus nonnullis ſe corpus illud ex Maria genitum non obtueri,

ſed corporis eius ſpiritum, ita locutus eſt, *Videte manus meas & pedes meos, & veſtigia clauorum, quod ego ſim. Palpate & videte, quoniam ſpiritus carnem & oſſa non habet, quemadmodum me habere videtis: & una cum his verbis oſtendit manus & pedes.* Vnde redargui poſſunt, qui in diuerſum audent dicere, in carnem & oſſa mutatum eſſe Dominum. Non enim dixit, *Quemadmodum me videtis carnem & oſſa* exiſtere, ſed *habere*, inquit, ne ipſum Verbum in iſtiuſmodi res verſum eſſe crederetur: ſed ipſe in hæc veniſſe, & ante mortem & poſt mortem, idem eſſe agnoſceretur. Rebus ipſis igitur hæc argumẽta præ ſe ferentibus, ſuperfluum eſt aliaattingere, aut in iſtis laborioſiùs ſatagere: cùm & corpus, in quo erat verbum, non fuerit conſubſtantiale Deitati, ſed ex Maria vere genitũ, & verbum nõ fuit conuerſum in oſſa & in carnem ſed in carne extiterit. Id enim quod à Ioanne dicitur, *Verbum caro factum eſt*, hunc habet intellectum, quatenus ex re ſimili deprehendere licet ex verbis Pauli, *Chriſtus pro nobis factus eſt execratio*: non, quòd ex ſeipſo in execrationẽ tranſmutatus ſit, ſed quia pro nobis execrationẽ in ſe ſuſcepit. Inde eſt, quòd execratio appelletur. Ita quoque factus eſt caro, non conuerſus in carnem, ſed quòd carnem, pro nobis aſſumpſerit, & homo factus ſit; idque ſecundum verbum Ioëlis, *Effundam de ſpiritu meo in omnem carnem*: non vſque ad bruta pecora iſta ſeſe promiſſio extendit, ſed in ſolos duntaxat homines, quorum gratia Deus homo factus. Cum igitur dictum illud talem complectatur ſententiam, merito ſe ipſos dãnant, quicunque arbitrantur, ante Mariam illi aut carnem aut humanam animam fuiſſe, quæ ipſi ante aduentum ſuum ab æterno extiterit. Deſinant igitur quotquot aiunt carnem illius mortis capacem non fuiſſe, ſed eam fuiſſe immortalis conditionis. Si enim mortuus non eſt, cur Paulus tradidit Corinthiis quod & acceperat, Chriſtum eſſe mortuum pro peccatis noſtris ſecundum ſcripturas: aut qui factum, vt vel vlla ratione reſurrexerit, ſi mortuus non fuit? Sed ipſi ſui pudeſcerent, ſi vel ſemel cogitent, pro Trinitate quaternitatem induci poſſe, ſi negent corpus Chriſti ex Maria originem materiámque traxiſſe. Si enim corpus Chriſti ſtatuamus (nam ita ratiocinantur) eiuſdem cum verbo ſubſtantiæ eſſe, Trinitas nihil peregrini, vt ipſi aiunt, acceſſu verbi in ſeſe recipiet: contrà, ſi concedatur corpus Chriſti humanum eſſe, & ex Maria profatum, neceſſum eſt, cùm ſit alienum diuerſúmque à Deitate, & in eo ſit Verbum, quaternitatem pro Trinitate ob ſuperaduentum & additamentum corporis conſtitui. Hæc quũ loquuntur, non ſentiunt ipſos in ſe ipſos impingere. Nam tametſi ex Maria procreatum eſſe id corpus negent, verbóq; conſubſtantiale eſſe affiment, æque tamen quaternitatem, quam ſimulant ſeſe effugere velle, conſtituũt. Vt enim

ἀλλὰ αὐτὸ τύπυ πνεῦμα θεωρῶν, ἔλεγε, ἴδετε τὰς χεῖράς μυ καὶ τὰς πόδας καὶ τὰς τύπυς τῶν ἥλων, ὅτι αὐτὸς ἐγώ εἰμι· ψηλαφήσατέ με καὶ ἴδετε, ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρῆτε ἔχοντα· καὶ τοῦτο εἰπὼν, ἐπέδειξεν αὐτοῖς τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας· ἐξ ὧν καὶ διελέγχεσθαι δύναται πάλιν οἱ τολμήσαντες εἰπεῖν εἰς σάρκα καὶ ὀστέα ἠλλοιῶσθαι τὸν κύριον· οὐ γὰρ εἶπε, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε σάρκα καὶ ὀστᾶ ὄντα, ἀλλ' ἔχοντα· ἵνα μὴ αὐτὸς ὁ λόγος εἰς τοῦτο τραπεὶς νομισθῇ· ἀλλ' αὐτὸς ἔχων αὐτὰ καὶ μετὰ τὸ θανάτου μετὰ τὴν ἀνάστασιν εἰ ἀεὶ πιστεύθῃ· τούτων ἢ οὕτως ἐχόντων τὴν ἀπόδειξιν, σωφρον ἐπὶ τῶν ἄλλων ἄπιστεῖν καὶ γυμνάζειν ἑαυτὸν περὶ αὐτῶν· τοῦ σώματος ἐν ᾧ ἦν ὁ λόγος, μὴ ὄντος ὁμοουσίου τῇ θεότητι, ἀλλ' ἐκ μαρίας ἀληθῶς ληφθέντος· καὶ αὐτὸ ἢ τὸ λόγου μὴ τραπέντος εἰς ὀστέα καὶ σάρκα ἀλλ' ἐν σαρκὶ γνομένου· τὸ γὰρ ῥῆμα τῷ ἰωάννῃ λεγόμενον, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, παρὰ τὴν ἔχει τὴν Δάνειαν, καθὼς καὶ ἐκ τοῦ ὁμοίου τοῦτο δυνατὸν εὑρεῖν· γέγραπται γὰρ περὶ τοῦ παύλου, χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν γέγονε κατάρα· καθὼς οὐκ αὐτὸ τοῦτο γέγονε κατάρα· ἀλλ' ὅτι τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνεδέξατο κατάραν· γέγραπται γάρ, ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου· οὕτω καὶ σὰρξ γέγονεν ὁ τραπεὶς εἰς σάρκα, ἀλλ' ἐπὶ σάρκα ζώων ὑπὲρ ἡμῶν αἰσθάνεσθαι γέγονεν ἄνθρωπος· καὶ γὰρ τὸ εἰπεῖν, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἴσον πάλιν ἐστὶν εἰπεῖν, ὁ λόγος ἄνθρωπος γέγονεν· καθὸ τὸ ἐρημένον ἐν τῷ ἰωήλ, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα· οὐ γὰρ ἕως τῶν ἀλόγων ἦλθε ἡ ἐπαγγελία· ἀλλ' εἰς ἀνθρώπους ἐστὶν, ὧν ἕνεκα καὶ ἄνθρωπος γέγονε κύριος· τοῦτο ἢ τὸ ῥητὸν παύλου ἔχοι τὴν ἔννοιαν, εἰκότως καταγνώσονται ἑαυτῶν πάντες οἱ νομίσαντες περὶ τῆς μαρίας εἶναι τὴν ἐξ αὐτῆς σάρκα, καὶ περὶ ταύτης ἵνα ἐχηκέναι ψυχὴν ἀνθρωπίνην τὸν λόγον, καὶ ἐν αὐτῇ περὶ τῆς ἐπιδημίας ἀεὶ γεγενῆσθαι. παύσονται ἢ καὶ οἱ εἰπόντες μὴ εἶναι δεκτικὸν θανάτου τὴν σάρκα, ἀλλὰ τῆς ἀθανασίας φύσεως εἶναι παύτην· εἰ γὰρ μὴ ἀπέθανε, πῶς ὁ παῦλος παρεδίδου φησὶν ὅτι καὶ παρέλαβεν, ὅτι χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν κατὰ τὰς γραφάς; πῶς δὲ καὶ ὅλως ἀνέστη, εἰ μὴ καὶ ἀπέθανεν; ἐλευθεράσωσι δὲ μεγάλως, εἰ ἢ ὅλως ἐνδυμηθέντες δυνάσθαι ἀντὶ τῆς τελάδος ῥιφῆναι πτερύδα, εἰ λέγοιτο ἐκ μαρίας εἶναι τὸ σῶμα· ὁμοίσιον γὰρ ἐὰν εἴπωμεν, φασὶ, τὸ σῶμα τῷ λόγῳ μένει ἡ τελὰς, οὐδὲν ξένον εἰς αὐτὴν ὑπιφερομένου τοῦ λόγου· ἐὰν δὲ ἀνθρώπινον εἴπωμεν τὸ ἐκ μαρίας σῶμα, ἀνάγκη ξένου ὄντος κατ' οὐσίαν τοῦ σώματος, καὶ ὄντος ἐν αὐτῷ τῷ λόγου, πτερὰς ἀντὶ τελάδος γίνεται· Δι' ὃ τὸν τοῦ σώματος προσῆκεν· ταῦτα οὕτω λέγοντες, ἀγνοοῦσιν ὅπως ἑαυτοῖς ἐμπίπτουσι· καὶ γὰρ κἂν μὴ ἐκ μαρίας λέγωσι τὸ σῶμα, ἀλλὰ ὁμοούσιον αὐτὸ τῷ λόγῳ, οὐδὲν ἧττον, ἢ ὅπερ ὑπεκρίναντο μὴ ἄρα ἄτοπον φρονοῦντες νομισθῶσι στοχάζεσθαι τὴν αὐτῶν ἔννοιαν δέχεσθαι λέγοντες πτερύδα·

ὡς γὰρ

ὡς γὰρ ὁ υἱὸς κατὰ τοὺς πατέρας ὁμοούσιος ὢν τῷ πατρὶ, οὐκ ἔστιν αὐτὸς ὁ πατήρ, ἀλλὰ υἱὸς πρὸς πατέρα λέγεται ὁμοούσιος, ὕτως τὸ ὁμοούσιον σῶμα τοῦ λόγου, οὐκ ἔστιν αὐτὸς ὁ λόγος· ἀλλ' ἕτερον πρὸς τὸ λόγον· ἑτέρως ὂν τοιοῦτος κατ' αὐτὸν ἔσται ἡ αὐτῶν τριάς, τετρὰς· γὰρ ἡ ἀληθινὴ καὶ ὄντως πλέιὰς καὶ ἀδιαίρετος τριὰς δέχεται προσθήκην, ἀλλ' ἡ πρὸ τούτων ὑπονενοημένη· καὶ πῶς ἔτι χριστιανοὶ, ἕτερον πρὸ τοῦ ὄντα θεὸν ὑπονοοῦντες; πάλιν γὰρ καὶ ἐν τῷ ἑτέρῳ αὐτῶν σοφίσματι, πολλῷ τῷ ἀφροπώλῳ ἔξεστιν ὁρᾶν, εἰ δεῖ τι εἶναι καὶ λέγεσθαι ἐν ταῖς γραφαῖς ἐκ μαρίας εἶναι καὶ ἀνθρώπινον τὸ σῶμα τοῦ σωτῆρος νομίζουσιν ἀντὶ τοῦ παθεῖν καὶ πτερδα λέγεσθαι ὡς προσθήκης γινομένης διὰ τὸ σῶμα. πολὺ θαυμαστὸν τὸ πίστευμα συνεξισοῦντες τῷ πιστῇ· καὶ ὑπονοοῦντες δύο θεότητα προσθήκην λαμβάνειν· καὶ ἠγνόησαν ὅτι διὰ προσθήκην θεότητος γέγονε σὰρξ ὁ λόγος, ἀλλ' ἵνα ἡ σὰρξ ἀναστῇ. διὰ ἵνα βελτιωθῇ ὁ λόγος, προσῆλθεν ἐκ μαρίας, ἀλλ' ἵνα τὸ ἀνθρώπων γένος λυτρώσηται. πῶς οὖν εἷς ἦν τὸ διὰ τὸ λόγου λυτρούμενον σῶμα καὶ ζωοποιηθέν, προσθήκην θεότητος τῷ λόγῳ τῷ ζωοποιήσαντι πιεῖν; μᾶλλον γὰρ αὐτῷ τῷ ἀνθρωπίνῳ σώματι προσθήκη μεγάλη γέγονεν ἐκ τοῦ λόγου πρὸς αὐτὸ κοινωνίας τε καὶ ἑνώσεως· ἀπὸ γὰρ θνητοῦ, γέγονεν ἀθάνατον· καὶ ψυχικὸν ὄν, γέγονε πνευματικὸν καὶ ἐκ γῆς γεγόμενον, τοὺς οὐρανίους διέβη πύλας· ἡ μὲν τριὰς καὶ λαβόντος ἐκ μαρίας σῶμα τοῦ λόγου, τριὰς ἐστὶν ἡ δεχομένη προσθήκην οὐδὲ ἀφαίρεσιν· ἀλλ' ἀεὶ πλέιὰς ἐστὶ· καὶ ἐν τελείᾳ μία θεότης γινώσκεται· καὶ ὅτως ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἷς θεὸς κηρύσσεται ὁ τοῦ λόγου πατήρ· ἐκ δὴ τούτου, σιωπήσωσι λοιπὸν καὶ οἱ ποτὲ εἰπόντες τὸ ἐκ μαρίας προελθόντα, μὴ εἶναι αὐτὸν τὸ κύριον, καὶ κύριον καὶ θεόν· εἰ γὰρ μὴ θεὸς ἦν ἐν τῷ σώματι, πῶς ἂν ὁ ἐκ μαρίας, ἐκλήθη Ἐμμανουήλ, ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον μεθ' ἡμῶν ὁ θεός; πῶς δὲ καὶ ὁ παῦλος εἰ μὴ λόγος ἦν ἐν σαρκὶ ῥωμαίοις ἔγραφεν, ἐξ ὧν ὁ χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντα θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν; οὐκ οὖν ὁμολογήσωσιν, καὶ οἱ πρότερον δεχόμενοι τὸ ἐσταυρωμένον εἶναι θεὸν, ἐσφάλθαι, πειθόμενοι ταῖς θείαις γραφαῖς· μᾶλλον δὲ τῷ θωμᾷ, ὃς μὴ τὸ ἰδεῖν ἐν αὐτῷ τοὺς τῶν ἥλων τύπους, ἀνεβόησεν ὁ κύριός μου καὶ ὁ θεός μου· θεὸς γὰρ καὶ κύριος τῆς δόξης ὢν ὁ υἱὸς, ἐν τῷ ἀδόξως καθηλωμένῳ καὶ ἀλιμαζομένῳ σώματι· τὸ δὲ σῶμα τοῦ θεοῦ, ἔπαθε μὲν νυσσόμενον ἐν τῷ ξύλῳ· καὶ ἔρρεεν ἀπὸ τῆς τότε πλευρᾶς, αἷμα καὶ ὕδωρ· νᾶος δὲ τὸ λόγου τυγχάνων, πεπληρωμένος ἐν τῆς θεότητος· διατοῦτο γοῦν ὁ μὲν ἥλιος ὁρῶν τὸ δημιουργὸν ἑαυτοῦ ἐν τῷ ὑβριζομένῳ σώματι ἀνεχόμενον, τὰς ἀκτῖνας συνέσειλε καὶ ἐσκότισε τὸν γῆν. αὐτὸ δὲ τὸ σῶμα φύσιν ἔχον γηΐνην, ὑπὲρ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ἀνέστη διὰ τὸν ἐν αὐτῷ λόγον· καὶ ἔπαυσε μὲν τῆς κατὰ φύσιν φθορᾶς· ἐνδυσάμενον δὲ τὸν ὑπὲρ ἄνθρωπον λόγον, γέγονεν

Vt enim filius ſecundum Patres conſubſtantialis Patri, non eſt idem qui Pater, ſed Filius conſubſtantialis reſpectu patris, ita quoque corpus conſubſtantiale Verbo, non eſt idem quod Verbum, ſed aliud reſpectu Verbi, atque ideo cùm aliud ſit, & quartum in ordine, ſummam quatuor perſonarum pro tribus conſtituit pro ipſorum opinione. Sed enim vera & perfecta & indiuiſibilis Trinitas additamentum recipere non poteſt, quod in illa Trinitas ſit, quam ipſi comminiſcuntur. Et qui (quæſo) Chriſtiani, qui alium Deum præter eũ qui eſt, affingunt? Eſt adhuc vnde magis illorum ſtultitiam ex altera cauillatione deprehendas: Siquidem ex eo, qui narratur in ſcripturis, ex Maria genitum eſſe humanum corpus Saluatoris, hariolẽtur & ſomnient ex Trinitate quaternitatem reddi, & quaſi additamentum aliquod & appendicem Trinitati accedere. Multũ hallucinantur, qui creaturam creatori exæquant, arbitrantúrq; Deitatem auctarium aliquod accipere poſſe: & ignorant, non propter auctarium Deitatis, Verbum eſſe carnẽ factum ſed vt caro reſurgeret: neq; vt melius redderetur verbũ, ex Maria prodiiſſe: ſed vt genus humanum liberaretur. Cur igitur exiſtimãt, corpus per Verbum liberatum & viuificatũ, Verbo ad Deitatem incrementũ aliquod addere? cum potius homini ingens auctarium ex Verbi cũ ipſo communione & coadunitu acceſſerit: ſiquidem ex mortali, factum eſt immortale: & cùm animale eſſet, ſpirituale redditum eſt: & cùm è terra profatum eſſet, cælorũ portas trãſcendit. Trinitas autem, Verbo corpus ex Maria aſſumente, in ſuo ternario permanſit, nullum in ſe recipiens auctarium aut diminutionem: ſed perfecta ſemper eſt, & in vna Deitate Trinitas agnoſcitur. Atque ita fit, vt in Eccleſia vnus Deus Pater Verbi prædicetur. Ac iam inde in ſilentium tradentur, qui dicebant eum, qui ex Maria prodiiſſet, non eſſe eundem Chriſtum & Dominũ & Deum. Si enim Deus in corpore non erat, quomodo ſtatim, vbi editus erat à Maria, vocatus eſt Emanuel, quod interpretatum ſonat, nobiſcum Deus? Cur item Paulus, ſi Verbum in carne non erat, Romanis ſcripſit, *Ex quibus Chriſtus ſecũdum carnem, qui eſt Deus ſuper omnia benedictus in æternum Amen*? Quapropter confiteantur ſe erraſſe, qui prius inficiati ſunt, eum qui in cruce erat, Deum fuiſſe, fidem habentes cunctis ſcripturis, & in primis Thomæ, qui poſtquam viderat in eo clauorum ſigna, exclamauit, *Dominus meus, & Deus meus*. Dominus enim & Deus gloriæ filius in corpore erat cruci affixo, & ignominioſè habito: corpus quidem, cruciatus patiebatur, fluxitq; ab illius latere ſanguis & aqua, idem tamen, quia tẽplum Verbi, Deitate adimplebatur: ideóque factum, vt ſol cõſpiciens ſuum opificẽ in corpore indignè mulctato, radios contraxerit, terrasque inumbrauerit. Corpus porro mortalis naturæ, ſupra naturã ſuã per Verbũ, quod in ipſo erat, reſurrexit, & deſiit à ſua naturali corruptibilitate: & indutovero, quod ſupra hominẽ erat Verbo

incorruptibile redditum est. Iam, quod nonnulli falsò imaginantur & dicunt, quòd vt Verbum in singulos Prophetas venit, ita quoque in Mariæ filium venisse, superfluum est in illis refutandis velle operam sumere, quum eorum stultitia manifestam sui damnationem præ se ferat. Si enim Verbum ad eum modum venit, cur ex virgine (quæso) ac non ex viro & muliere prodiit? ita enim quisque Sanctorum genitus est. Aut cur, si ea ratione venit, non ipsius tantum, sed omnium mortes dicantur pro nobis fuisse toleratæ? Cur item, cùm ad singulos Prophetas Verbum deuenerit, solum duntaxat de Mariæ filio prædicatur, semel eum in consummatione seculorum venturum esse? Aut, cur ita veniente Verbo, vt ad priores illos Sanctos venerat, omnes quotquot erant, vita perfuncti sunt, & nemo omnium nisi Mariæ filius intra triduum resurrexit? aut cur denique fit, vt Verbo pro aliorum ratione in Christum veniente, ipse solus Emanuel appelletur, veluti corpore diuinitatis pleno, ac proinde deificato, cùm Emanuel nihil aliud sit, quàm *nobiscum Deus*? Aut cur, si ita venit, cùm vnusquisque Sanctorum comederit, esurierit, laborauerit, mortuus sit, non dicitur eodem modo quo ipse, comedisse, esuriisse, laborasse, vita perfunctum esse, sed de solo Mariæ filio peculiari ratione id dicitur? Quæcunque enim tolerauit illius corpus, hæc de ipso, tanquam eadem tolerãte, prædicantur. Iam de reliquis omnibus id tantum dicitur, quòd vel creati, vel geniti sunt: de solo autem Mariæ filio scriptum est, *Verbum caro factum est*. Ex quibus ostenditur, ad reliquos quidem Sanctos Verbum factum esse prophetandi gratia: ex Maria autem, ipsum verbum carne assumpta hominem prodiisse: ita tamen, vt natura substantiáque Verbum Dei remanserit, secundum carnem verò ex semine Dauidis, & ex carne Mariæ, homo genitus prodiit, vt à Paulo dictum est, quem Pater declarauit in Iordane, atq; itidem in mõte per hæc verba, *Hic est filius meus ille dilectus, in quo mihi gratulor*. Hunc quidem Ariani abnegauerunt: nos autem verè eum agnoscentes, adoramus: non, quòd filium à Verbo segregemus, sed quia eundem hunc esse agnoscimus, per quem omnia facta sunt, & per quem nos liberati sumus. Quapropter admirationi mihi est, quî in rebus ita manifestis hæc cõtrouersia obnasci potuit: sed Gratia sit Deo, quod quantum doluimus, tantum rursus exhilarati sumus exitu ac euentu rerum istarum. Cum concordia enim discesserunt, pacificati inter se piæ & orthodoxæ fidei cõfessione. Ea certe res me multum priùs hæsitantem, ad hæc pauca scribenda compulit. Verebar enim, ne ex taciturnitate, pro gaudio, tristitia illis oboriretur, qui ex concordia ista consensúq; causam lætitiæ nobis suppeditant. Postulo igitur primum à tua pietate: secundo ab auditoribus, vt hæc cũ conscientia bona recipiatis, & si quid ad pietatẽ deest, vt & id corrigatis, mihiq; indicetis,

Quòd

γένεν ἄφθαρτον· ἀεὶ γὰρ τοῦ Φαυτάζεσθαι πάνας καὶ λέγειν ὅτι ὥσπερ ἐφ' ἑκάστου τῶν προφητῶν ἐγίνετο· οὕτω καὶ ὅτι ἕνα λυτρωτὴν ἄνθρωπον ἐκ μαρίας ἦλθεν ὁ λόγος, ἀδιόητόν ἐστι γυμνάζειν, Φανερὰν ἐχούσης τῆς μανίας αὐτῶν τὴν κατάγνωσιν. εἰ γὰρ οὕτως ἦλθε, Διατί οὕτως ἐκ παρθένου, καὶ μὴ καὶ οὕτως ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικός· οὕτω γὰρ καὶ ἕκας τῶν ἁγίων ἐγεννήθη· ἢ Διατί οὕτως ἐλθόντος τοῦ λόγου, οὐχ ὁ ἑκάστου θάνατος λέγεται ὑπὲρ ἡμῶν γεγονέναι· ἀλλ' ὁ τούτου μόνος· Διατὶ δὲ καθ' ἕκαστον τῶν προφητῶν ἐπιδημοῦντος λόγου λέγεται ἐπὶ μόνου πού ἐκ μαρίας, ὡς ἅπαξ ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν αἰώνων ἐπιδημήσοντος; ἢ Διατὶ ἐλθόντος αὐτοῦ ὡς ἦλθεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἁγίοις, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ἀποθανόντες οὔπω ἀνέστησαν, ὁ δὲ ἐκ μαρίας μόνος τελήμερος ἀνέστη, ὡς σώματος πεπληρωμένου θεότητος τυχόντος ἐξ αὐτῆς; τὸ γὰρ ἐμμανουὴλ, ἑρμηνεύεται μεθ' ἡμῶν ὁ θεός· ἢ Διατὶ ἅπερ οὕτως ἦλθεν, ἐθίοντος ἑκάστου τῶν προφητῶν καὶ πίνοντος, καὶ κοπιῶντος καὶ ἀποθνήσκοντος, οὐ λέγεται ὡσαύτως ἐσθίειν καὶ πίνειν καὶ κοπιᾶν καὶ ἀποθνήσκειν, ἀλλ' ἐπὶ μόνου τοῦ ἐκ μαρίας; ἀ γὰρ ἔπαχε τοῦτο τὸ σῶμα, ταῦτα ὡς αὐτὸ πάσχοντος εἴρηται· καὶ τῶν ἄλλων πάντων λεγομένων μόνον ὅτι ἐπχθησαν καὶ ἐγεννήθησαν· ἐπὶ τοῦ ἐκ μαρίας μόνου εἴρηται, καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· ἐξ ὧν δείκνυται, ὅτι πρὸς μὲν τοὺς ἄλλους ἅπαντας γέγονεν ὁ λόγος, τοῦ προφητεύειν χάριν, ἐκ δὲ μαρίας αὐτὸς ὁ λόγος σάρκα λαβὼν, προῆλθεν ἄνθρωπος· τῇ μὲν φύσει καὶ τῇ οὐσίᾳ, λόγος ὢν τοῦ θεοῦ· κατὰ δὲ σάρκα ἐκ σπέρματος δαβὶδ καὶ σαρκὸς μαρίας γεγένηται ἄνθρωπος· ὡς εἶπεν ὁ παῦλος. τοῦτον ὁ πατὴρ ἐδείκνυε καὶ ἐν τῷ ἰορδάνῃ καὶ ἐν τῷ ὄρει λέγων· οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς ἐν ᾧ ἠυδόκησα. τοῦτον οἱ μὲν δρειανοὶ ἠρνήσαντο· ἡμεῖς δὲ ἐπιγινώσκοντες, προσκυνοῦμεν. οὐ διαιροῦντες τὸν υἱὸν καὶ τὸν λόγον· ἀλλ' αὐτὸν τὸν λόγον εἰδότες εἶναι τὸν υἱὸν, δι' οὗ τὰ πάντα γέγονε καὶ ἡμᾶς ἐλυτρώθημεν· διὸ καὶ ἐθαυμάσαμεν, πῶς ὅλως ἐν ὑμῖν ποτὲ τῶν αὐτῶν Φανερῶν, γέγονε Φιλονεικία; ἀλλὰ χάρις τῷ κυρίῳ· ὅσον ἐλυπήθημεν ἐντυχόντες τοῖς ὑπομνήμασι, τοσοῦτον ἐχάρημεν ἐπὶ τῷ τέλει τούτων· μετὰ γὰρ συμφωνίας ἀνεχώρησαν καὶ εἰρηνεύσαν ἐπὶ τῇ ὁμολογίᾳ τῆς εὐσεβοῦς καὶ ὀρθοδόξου πίστεως· τοῦτο γοῦν καὶ μέλλα πολλὰ πρότερον σκεψάμενον, πρέπεικε γράψαι πρὸ ὀλίγα ταῦτα, λογισάμενον, μὴ ἄρα ταῦτα ἐκ τῆς σιωπῆς, ἀντὶ χαρᾶς, λύπη γένηται τοῖς ἐκ τῆς συμφωνίας προφάσεως τοῦ χαίρειν ὠδαχοῦσιν ἡμῖν. ἀξιῶ τοίνυν προηγουμένους τὴν σὴν εὐλάβειαν καὶ δεύτερον τοὺς ἀκούοντας, μετὰ σωφροσύνης ἀγαθῆς, ταῦτα δέχεσθαι. καὶ εἴ μέν τι πρὸς εὐσέβειαν λείπει, τοῦτο διορθώσασθαι καὶ δηλῶσαί μοι·

ὡς

ἀὴ ὡς ὠδὲ ἰδιώτε τῷ λόγῳ μὴ καὶ ἀξίαν μὴ ἢ πλέως γέγραπται· συγγνῶναι πάντας τῇ ἡμετέρᾳ ὠδὲ τὸ λέγειν ἀσθενείᾳ· ὠσπαζόμεθε πάντας τοὺς κατ' ὄνομα ἀδελφούς· σε οἱ σὺν ἡμῖν πάντες, ὠσπαζόμεθα ἔρρωμένον ἐν κυρίῳ διὰ γῆς ἀγαπητὲ, καὶ ἀληθῶς ποθεινότατε.

Quòd si, velut ab illiterato, non pro dignitate rei, nec satis accurate ista sint scripta, veniam detis scribentis imbecillitati.

Saluta omnes qui tecum sunt, fratres. Te omnes, qui nobiscum sunt, salutant. Saluus in Domino viuas, dilecte, & verè desideratissime.

Τῶ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Ἀλεξανδρείας

Περὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ θεοῦ λόγου.

Λύπη μὲν τὴν ἁγίαν συνόδον παύλου τοῦ σαμοσατέως ἡ καινοτομία, τὸ μέγα μυστήριον τοῦ κατὰ χριστὸν ἀνατρέπειν ἐπιχειροῦσα. λυπεῖ δὲ καὶ νῦν πῶς ἀντιποιουμένους τῆς ἁγίας πίστεως, ἢ ὠδὲ τῶν αὐτῶν βλασφημιῶν βλαπτομένους τοὺς πολλοὺς· μάλιστα τοὺς ἠλαττωμένους ὠδὲ τὴν σύνεσιν. τὰ γὰρ μεγάλα καὶ δυσκατάληπτα τῶν πραγμάτων ὡσεὶ τῇ πίστει τοῦ θεοῦ λαμβάνεται. ὅθεν οἱ ὠδὲ τὴν γνῶσιν ἀδυνατοῦντες, ἀποπίπτουσιν, ἐὰν μὴ πειθαρχήσωσιν ἐμμένειν τῇ πίστει, καὶ τὰς ὠφελίμους ζητήσεις ἐκτρέπονται· διὰ τοῦτο ὁ μακάριος παῦλος ἔλεγεν, ὁμολογουμένως μέγα ἐστὶ τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον, θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκὶ, ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι, ὤφθη ἀγγέλοις, ἐκηρύχθη ἐν ἔθνεσιν, ἐπιστεύθη ἐν κόσμῳ, ἀνελήφθη ἐν δόξῃ, ἐπεὶ πάντα ἡκούσαμεν ὠφελεῖ ὑμᾶς παρακαθεσθαι καὶ ζητεῖν γράμματα παρ' ἡμῶν ὠδὲ τὴν κοινὴν καὶ ἐξ ἀποστόλων εἰσαχθεῖσαν πίστιν, γράφομεν ὅτι τὸ μὲν ἀκριβεῖς αὐτῆς ἐπιζητεῖν, ὀλίγων ἐστὶ, τὸ δὲ πίστιν κατέχειν, ἁπάντων τῶν πρὸς τὸν θεὸν ἐπιθυμούντων· εἰ καὶ μέγιστον ἔπαινον ἀποφέρονται τῆς ἐπιθυμίας· ὁ μὲν γὰρ ζητῶν τὰ ὑπὲρ ἑαυτὸν, ἐπικίνδυνος, ὁ δὲ τοῖς ὠδοδοθεῖσιν ἐμμένων ἀκίνδυνος. παραινοῦμεν δὴ ὑμῖν, ἅπερ καὶ ἑαυτοῖς παραινοῦμεν, τὴν ὠδοδοθεῖσαν πίστιν φυλάττειν, ἐκτρέπεσθαι δὲ τὰς βεβήλους καινοφωνίας καὶ τοῦτο πᾶσι παρεγγυᾶν, φοβεῖσθαι τὴν ὠδὲ τοῦ πνεύματος ζήτησιν. ὁμολογεῖν δὲ ὅτι πεφανέρωται θεὸς ἐν σαρκὶ κατὰ τὴν ἀποστολικὴν ὠδοδοσιν, καὶ τὴν δικαιοσύνην ἣν ἔσχεν ὁ κύριος ἐν πνεύματι, τουτέστιν, οὐκ ἀνθρωπίνῃ τροπῇ, ἀλλὰ θείᾳ τῇ καθαρότητι· ἀδύνατον γὰρ ἑτέρως τὸ καθαρὸν καὶ ἀναμάρτητον ἐπ' ἀνθρωπίνης φύσεως ὠδεχθῆναι, ἐὰν μὴ θεὸς ἐν σαρκὶ πιστευθῇ, ὁ τὰ ἀναμάρτητον δικαιοσύνην εἰς τὸν κόσμον εἰσαγαγὼν, ἧς μετέχοντες σωζόμεθα, τὸ ὠδὲ

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

Alexandrini

De Incarnatione verbi Dei, contra Paulum Samosatensem.

ILLUM Sanctum concilium male habebat Pauli Samosatensis seditio, dum magnum illud de Christo mysterium subuertere conatur. Imo etiam nunc male habet omnes vindices, assertoresque sanctæ fidei, earundem rerum pestilens in vulgus blasphemia: maxime tamen illos, qui imbecillo & diminuto sunt ingenio. Res enim magnas, & apprehensu difficiles, non nisi fide consequi datur. Atque inde fieri solet, vt ij, quibus tenues in cognoscendo vires, in ruinam trahantur, nisi ipsis persuasum sit, vt in fide permaneant, & curiosas quæstiones auersentur. Quapropter à Paulo dictum est, magnum esse citra cõtrouersiam mysterium pietatis, Deum manifestatum esse in carne, iustificatum in Spiritu, visum Angelis, prædicatum gentibus, creditum in mundo, assumptum in gloria. Cæterum quoniam ad nos delatum est quosdam vestrum contubari, nostrásque literas requirere, idque super cõmuni, & ab Apostolis introducta Fide, ita respondendum putauimus, res istas ad exactũ discutere, paucorum: Fidem autẽ retinere omnium esse, qui Christo auscultant, eósque summam laudem reportare studij sui. Qui enim ea, quæ vltra suas vires sunt, indagat, in præcipiti cõsistit: qui verò traditionibus inhæret, extra periculum versatur. Suademus igitur vobis quod & nobis ipsis suademus, vt traditam fidem retineatis, & auersemini prophana nouitatis verba & idẽ reliquis præcipitatis, vt exhorreãt tanti mysterii inquisitionem, vt & Deum in carne manifestatũ esse, secũdum Apostolicam traditionẽ ac institiam cõfiteantur, quam habuit dominus in Spiritu, hoc est, nõ humano more, sed diuina puritate. Alioqui impossibile est, puritatem, & innocẽtiam in humana natura exhiberi, nisi Deus credatur in carne fuisse, qui iustitiã omni peccato liberam, in mundũ introduxit: cuius, quia participes redditi sumus, viuemus & saluabimur.

Illud enim, *Non est iustus in terra, qui bonum faciat, & non peccet*, in commune ad omnes homines pertinet. Vnde ex cælo descendit (vt ipse inquit) qui immaculatam iustitiam ex se daturus erat, idque expressis verbis, *Nemo ascendit in cælum* (inquit) *nisi Filius hominis qui è cælo descendit*. Idemque rursum aliis verbis, *Si videritis filium hominis eò ascendentem, vbi prius erat*. Et, *Ego sum panis qui è cælo descendit, vinus* (inquam) *ille qui vitam dat mundo*, clarè per ista nos docens, suam ipsius deitatem, non tamen demoliens id, quod ratione carnis assumpserat, sed se cum carne coniens, quippe qui secundum Paulum, in similitudine hominum fuit, & forma inuentus est, vt homo. Homo verò, vna persona, & vnum animal est ex spiritu & carne, ad cuius similitudinem intelligendum est, Christum vnam non duas personas esse, quod nunc incredulitas manifeste violat, destituta amplitudine diuinæ gratiæ & in gentilium scandala prolapsa. Quandoquidem non credit, Deum posse hominem fieri, secundum verba Ioannis ab initio dicta, vbi ait, *Verbum caro factum est*. Sed asseuerat, genitum ex Virgine non nisi hominem esse, neque quicquam habere ex natura sua, quod diuinitatis sit, sed Deum in hunc ipsum descendisse. Cæterum, qui ista dicunt, sibi ipsis contraria dicunt, ac controuersiam faciunt Dei Verbo, quasi Filius hominis non descenderit è cælo, sed è terra excitatus, Deum cælitus descendentem in se receperit, Sic illi quidem, sed nobis decorum diuinis verbis inhærere, neque ea deserta relinquere syllogismorum commentationibus, quæ tam clare & euidenter nobis iunt tradita. Cum igitur Samosatenses dicunt, alterum solum hominem, alterum solum Deum esse, absit vt hanc doctrinam recipiamus. Nam si cauillantur Deum habitantis more in carne sua fuisse, repudientur: sin autem Deum in nobis habitasse referant, recipiatur quod dicunt. Id enim Scriptura testatur, *Habitabo in eis, & obambulabo*, alioqui nihil discriminis inter nos & Christum esset. Quapropter, si adoras hominem Christum, eò quòd ibi inhabitet Dei Verbum, vna opera adora quoque Sanctos, ob Deum qui in illis domicilium habet. Iam vt supra Spiritum Sanctum, hoc est, supra Deum, in honore & gloria habeatur homo, extremæ impietatis est. Nos igitur Dominum nostrum Spiritu quidem esse Deum, carne verò hominem esse confitemur, tametsi increduli procreationem ex fœmina irrisui habeant, eamque carnis esse, non deitatis ganniant. Dicimus igitur Deum carni coadunitum esse, & eatenus ex muliere formam & ortum accepisse, atq; vnum esse, vt Apostolus docuit: *Misit Deus filium suum, natũ e muliere, vt eos qui sub lege erant redimeret*. Sacrosanctam quoq; crucẽ cauillis proscindũt itidem vt Ethnici: nos aũt

τὸ γὰρ, οὐκ ἔστι δίκαιος ἐπὶ τῆς γῆς, ὃς ποιήσει τ' ἀγαθὸν καὶ οὐχ ἁμαρτήσεται, κοινὸν δή πως κατὰ πάντων ἀνθρώπων ἐστίν. ὅθεν ἐξ οὐρανῦ καταβέβηκέ φησιν ὁ τὴν ἄχραντον δικαιοσύνην παρ' ἑαυτοῦ δωρούμενος λόγος, καὶ λέγει σαφῶς, οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβας, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. καὶ πάλιν, ἐὰν θεωρῆτε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβαίνοντα ὅπου ἦν τὸ πρότερον, καὶ, ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβας, ὁ ζῶν, καὶ ζωὴν διδοὺς τῷ κόσμῳ· σαφῶς διὰ τούτων ἐκδιδάσκων ἡμᾶς τὴν θεότητα τὴν ἑαυτοῦ, οὐκ αἱρῶν τὸ κατὰ σάρκα προσειληφέναι, ἀλλ' ἑνῶν ἑαυτὸν πρὸς τὴν σάρκα. ἐπειδὴ κατὰ πᾶν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γέγονε, καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος· ὁ δὲ ἄνθρωπος ἓν πρόσωπον καὶ ζῶον ἐν ἐκ πνεύματος καὶ σαρκὸς, κατὰ δὲ τὸ ὁμοίωμα αὐτὸ νοητέον τὸν χριστόν ἕνα καὶ οὐ δύο πρόσωπα, ὅπερ ἡ νῦν ἀπιστία βιάζεται σαφῶς ἀπολειπομένη τοῦ μεγέθους τῆς ἀληθείας χάριτος, καὶ τῷ ἑλληνικῷ σκανδάλῳ προσκόπτουσα. ἐπειδὴ γὰρ οὐ πιστεύει δυνατὸν εἶναι τὸν θεὸν ἄνθρωπον γενέσθαι κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς φωνὴν ἰωαννου λέγοντος, ὅτι ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, διὰ τοῦτ' ἔφη, ἄνθρωπον μὲν εἶναι ἐκ τῆς παρθένου πεφυκέναι καὶ μηδὲν ἔχειν τῇ φύσει θεϊκὸν, θεὸν δὲ εἰς αὐτὸν καταβεβηκέναι. οἱ δὲ πῶπα λέγοντες, αὐτὰ τἀναντία λέγουσιν, ὥσπερ αὐτὰ λέγοντες τῷ λόγῳ, ὅτι οὐχὶ καταβεβηκὼς ἐξ οὐρανοῦ υἱὸς ἀνθρώπου, ἀλλ' ἐκ γῆς αἰφνίδιος ὑποδέξατο τὸν ἐξ οὐρανοῦ θεόν. ἡμᾶς εἰῶ καλῶς ἔχειν θείοις ἔπεσθαι ῥήμασι, καὶ μὴ λογισμῶν γυμνασίαις παραδίδοναι τὰ σαφῶς οὕτως κεκηρυγμένα· ὅτ' ἂν οὖν ἕτερον ἀνθρώπων λέγωσιν οἱ τοῦ σαμοσατέως, ἕτερον δὲ τὸν θεὸν, μὴ παραδεχώμεθα. εἰ γὰρ καὶ θεὸν ἐνοικεῖν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ λέγειν μὴ παραδεχώμεθα, ἐνοικεῖ δὲ ἐν ἡμῖν καθὼς γέγραπται, ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω. εὐδεν οὖν διαφέρει ἡμῶν κατὰ τὸν αὐτῶν λόγον· ὡς εἰ συμπροσκυνοῦμεν τὸν ἄνθρωπον τῷ θεῷ λόγῳ κατὰ τὴν ἐνοίκησιν, συμπροσκυνοῦμεν καὶ τοῖς ἁγίοις διὰ τὸν ἐνοικοῦντα ἐν αὐτοῖς καὶ πῶς οὐκ ἄτοπον; τὸ δὲ καὶ σὺν ἁγίου πνεύματος, τυγχάνει σὺν θεοῦ δοξαζόμενον ἄνθρωπον, τῆς ἐσχάτης μὲν ἀσεβείας· ἡμεῖς οὖν τῷ πνεύματι θεὸν, καὶ ἄνθρωπον τῇ σαρκὶ τὸν κύριον ἡμῶν εἶναι πεπιστεύκαμεν, κἂν χλευάζωσιν ἄπιστοι τὴν ἐκ γυναικὸς γένησιν, τῆς σαρκὸς εἶναι ταύτην καὶ οὐ τῆς θεότητος· φαμὲν οὖν ἡνῶσθαι τῇ σαρκὶ τὸν θεὸν, καὶ κατὰ τοῦτ' ἐκ γυναικὸς περιπλάσθαι καὶ γεγεννῆσθαι, ἵνα ἅπαξ ὁ ἀπόστολος ἐδίδαξεν, ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ γενόμενον ἐκ γυναικὸς, γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ, καὶ τὸν θεῖον σταυρὸν χλευάζουσιν ὁμοίως ἕλληνες· ἡμεῖς δὲ τῆς σαρκὸς·

σαρκὸς ἕνεκεν τ̃ τὸν Φαμὲν, ἀ κεχωρισμένης τ̃ θεῦ
τ̃δ' ἂς ἕπρον πρόσωπον διηρημένης, ἀ γὰρ δυνατὸν
εἶναι κύριον τ̃ δόξης φίλον ἄνθρωπον· ὁ γὰρ κύριος
τῶν δυνάμεων αὐτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς τ̃ δόξης, κύ-
ριον τῶν δυνάμεων φοβέμενοι λέγειν ἄνθρωπον τ̃
τ̃ αὐτ̃ ἡμῖν ἔχοντα φύσιν, κ μεῖζον ἀδὲν, θεὸν κ τ̃
ἀποστολικῶ φωνῶ ὁμολογ̃μεν εἶναι· τ̃ κύριον
τῆς δόξης τ̃ ἐσταυρωμένον, καὶ τῷ σταυρῷ τροπαίῳ
χρώμεθα κ τ̃ δ Δαβόλ, ἐ ἡ σφραγὶς ἡμῶν τοῦ
χριστ̃ δυνάμις ἐστὶν εἰς σωτηρίαν, κ ἵν᾽ χριστῷ συν-
εσταυρωμένος τοῦτο σωτήριον ὑπὲρ νόμον κ τ̃ ἐκ νό-
μου δικαιοσύνην τοῦτο ἁγιάζῃ τ̃ κόσμον, κ Δαβὶ τοῦ-
το εἰς τ̃ θάνατον αὐτὸ βαπτίζομεθα, ὅτι ὁ θάνατος
ἐκεῖνος κ ἁμαρτίας ἦν ὀπτρπμον, ὐδὲ ἴσ@ τῷ
θανάτῳ τ̃ Ἀδὰμ, ἀλλὰ λυτήρι@ τ̃ ἁμαρτίας, κ
τ̃ Δαβὶ παθόντων φθὰς πίνων τ̃ κήρυγμα
τ̃ ἀποστόλων ἐκεῖσθω καθάπερ βέλεθρ. ἅπερ κ
τοῖς τῶν ἁγίων πατέρων τοῖς δεδοτ. τοῦτ μὲν
τ̃ θεότητος ὅτι μία φύσις ἡ τριας, ἐ κ τοῦτ τ̃ μίαν
οὐσίαν κ αἰνιττ σημαίνοδεν ἀποστολικῶς· ὁ κ
τοῦ θεοῦ λόγ@ δημιουργὸς ὢν τ̃ ἁπάντων, πρὸς ὁ-
μοιότητα τ̃ ἐξ αὐτ̃ κτίσας τ̃ ἄνθρωπον ἐξ ἀρχῆς,
εἰς ὁμοίωσιν τ̃ πρὸς αὐτὸν ἐπανάγῃ πάλιν, ὁμοιω-
θεὶς τῷ ἰδίῳ πνήματι, Δαβὶ τὸ σταρκωθὲν ἐξ ἁ-
γίας θεοτόκ μαρίας παρθένου, κ ἄνθρωπος γε-
γονὼς μένων θεὸς, ἵνα τοὺς ἀνθρώπους θεοὺς ἀπο-
δείξῃ, μένοντας ἀνθρώπους, πρόσωπον ἓν κ πρὸ τ̃
σαρκώσεως, κ μ᾽ τ̃ σάρκωσιν, ἀσύγκλητος σαρ-
κὶ θεὸς, ἀμίαντος εἰς σάρκα, ἀπαθὴς ἐν τοῖς πα-
θήμασι τ̃ σαρκὸς, νικήσας θάνατον κ ἀναστὰς τῇ ἡ-
μέρᾳ τῇ τρίτῃ ἀελθὼν εἰς τ̃ ἄχρονον ἐν δόξῃ φυσι-
κῇ, κ οὐκ ἐν χάριτι, ἐρχόμεν@ ἐν τῇ ἑαυτ̃ θεότη-
τι ἐμφανῶς. ἐκλάμπων ἐκ τ̃ ἁγίας σώ-
ματ@ αὐτ̃ τ̃ ἀόρατον τ̃ ἀπόρρητον, ὡς κ
ὅτε τ̃ ὄρους ἔδοξεν ἀπομέρους, διδάσκων ἡμᾶς ὅτι
κ πρότερον κ νῦν ὁ αὐτός ἐστι κ ἀχρόνως ἀποθεω-
θεὶς ὡς ἡ νῦν βλασφημία βιάζεται δὲ παυσά-
μεν@ τ̃ εἶναι υἱὸς ἀνθρώπ, ὐδὲ ἀποθέμενος πρὸ
σάρκα, κ γὰρ ὅτε ἄρχεται εἶναι υἱὸς ἀνθρώπ ὁμο-
λογ̃μεν ἀποστέλλων ἐστὶ τοὺς ἀγγέλους αὐτ̃, ἀναλ-
λοίωτ@ ὢν ἀεὶ, κ μεταβολὴν ὐδεμίαν ἔχων πε-
ρὶ τὴν θεότητα, καπὰ τὴν σάρκα σχηματι-
θεὶς ἡμῖν κ συσχηματίζων
ἡμᾶς ἑαυτῷ.

carnis gratia non segregatæ à Deo neque
in aliam personam diuisæ, istud dicimus,
eo quòd impossibile sit, dominum gloriæ nu-
dum hominem esse. Eundémque qui dominus
virtutum sit, ipsum esse regem gloriæ, domi-
num virtutum, metuētes eadem hactenus no-
biscum natura non maiori præditum, sed ta-
men illum ipsum dominum gloriæ crucifixum,
Deum esse confitemur, & cruce protrophæo
aduersus diabolum vtimur, Christique virtus,
nostrum sigillum est ad salutem, vnáque cum
Christo crucifigi, plusquam lex, plusquam iu-
stitia legis mundum sanctificat. Atque ideo in
mortem eius baptizamur, quia mors illius nō
pœna peccati, neque comparabilis cum mor-
te Adæ, sed peccati mortisque per peccatum
obnascentis expiatio fuit. Clare igitur prædi-
catio Apostolorum exponatur, quemadmo-
dum & ea vultis exponi, quæ à Sanctis patribus
tradita sunt. De diuinitate autem istius Syno-
di Apostolicæ à patribus ad istum modum scri-
bitur: Trinitatem esse vnam naturam, eáque
de causa vnam quoque essentiam esse, verbum
autem Dei, opificem omnium esse, & ab eo
ad ipsius similitudinem ab initio hominē crea-
tum esse, hominémque rursus ad sui simili-
tudinem restituisse, ipsúmque creatorem simi-
lem factum esse suæ creaturæ, atque ideo car-
nem accepisse à Sancta & deipara Virgine Ma-
ria, & Deum hominem factum, vt homines,
& si homines manerent, deos tamen redderet:
Eúmque vnam personam esse, sed & ante in-
carnationem, & post incarnationem incom-
prehensibilem carne Deum, indiuisibilemq;
in carnem, imputabilem in passionibus carnis,
victorémque mortis, & qui tertio die resurre-
xerit, ascenderíque in cælum per gloriam na-
turalem, non per donum aut gratiam illi im-
partitam, eúmque propalam in sua deitate vē-
turum, ita vt reluceat gloria ineuarrabilis ex
corpore eius sancto, quod ex Maria accepit,
quemadmodum ex parte aliqua sese in monte
Thabor ostendit, docens nos, se & antea ta-
lem fuisse, non post deificationem (vt blasphe-
mi volunt) talem esse incepisse, neque desiisse
esse Filium hominis, neque carnē suam exuisse.
Etenim etiam tum cum incipiebat esse Filius
hominis vnigenitus, Angelósq; suos mittebat;
incommutabilis erat semper, neque quic-
quam variatum est in ipsius diuinitate,
sed tamen secundum carnem con-
formatus nobis, etiam
nos sibi confor-
mauit.

S. Patris noſtri

ATHANASII
ARCHIEPISCOPI
Alexandrini

De humana natura ſuſcepta ab vnigenito verbo, & contra Arianos.

QVi malitioſe diuinas Scripturas intellectas volunt, humana verba humilitatis Filij Dei ad conſtituēdam ſuam ipſorum blaſphemiam detorquent. Tota autem & abſoluta Chriſtianiſmi perfectio, in dictis humilibus & actibus inuenitur. Si igitur Paulum audire potuiſſent, ita ad Corinthios ſcribentem. *Cognoſcite verò gratiam Domini noſtri Ieſu Chriſti, quod propter nos cum dines eſſet pauper ſit factus, vt nos illius paupertate diteſceremus*: nunquam inæqualem Patri Filium auſi fuiſſent dicere, ſi illis cognitus fuiſſet modus illius paupertatis, & quæ vis eſſet crucis eius. Vnde & alicubi idem Apoſtolus dicit: *Vt exaleatis apprehendere cum omnibus Sanctis, quæ ſit latitudo, longitudo, profunditas, & altitudo, ſimul cognoſcatis Chriſti dilectionem cognitione ſupereminentiorem eſſe, vt in omnem plenitudinem Dei impleamini*, eaque de cauſa ſcripto teſtatur, ſe in inopia ſua & afflictionibus ſuis, fidenter, libereque agere: *Ne mihi*, inquit, *contingat gloriari, niſi in cruce Domini noſtri Ieſu crucifixi, per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo*. Et rurſum: *decerno autem me nihil inter vos ſcire, niſi Ieſum Chriſtum, eumque crucifixum*. Et, *Si cognouiſſent nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſent*, & nunc iſti ſi cognouiſſent ſacras ſcripturas, nunquam creatorem omnium, creaturam, aut rem artificio factam eſſe, criminati fuiſſent. Torquent enim, & in flexus ſeſe agunt, hiſce verbis: Qui fieri poſſit, vt ſimilis ſit Patri, aut Filius ex ſubſtantia Patris, quum ſcriptum ſit, *Quemadmodum vitam habet Pater in ſemetipſo, ita quoque dedit Filio vitam habere*: quum altior ſit dignitas datoris, quàm accipientis. Et, *Ne me bonum* (inquit) *dixeris: nemo*

Τῶ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
Αλεξανδρείας

Περὶ τ ἐναίρκυ ἐπιφανείας τ θεῦ λόγυ καὶ κατὰ ἀρειανῶν.

A

Ὁ Ι κακοτέχνως τὰς θείας γραφὰς βουλόμενοι νοεῖν, τὰ αὐτοκειμένα ῥήματα τῆς πλωχείας τ̄ ἰ̄ῦ τ̄ θε̄ῦ βλασφημεῖν βούλονται πρὸς τὸ συσχεῖν τὴν ἑαυτῶν βλασφημίαν· πᾶσι δὲ ἀκριβεία τ̄ χριστιανισμοῦ ἐν τῆς ἁπλέσι ῥήμασι καὶ πράγμασιν ἀρίσκεται· εἰ ἐῶ ἡδύναντ ἀκοῦσαι τ̄ μακαρίου παύλου γράφοντ πρὸς κορινθίους· γινώσκετε γὰρ τὴν χάριν τ̄ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ, ὅτι δι' ἡμᾶς ἐπτώχευσε πλούσι ὢν, ἵνα ἡμεῖς τῆ ἐκείνου πλωχείᾳ πλουτήσωμεν· οὐκ ἄν ποτε ὁμοίωσιν τῶ πατρὶ τὸν υἱὸν ἐτόλμησαν εἰπεῖν, εἴπερ ἔγνωσαν τίς ὁ τρόπ τῆς πλωχείας αὐτ̄· ὅθεν καὶ ἀλλαχοῦ λέγει ὁ αὐτ̄ς παῦλ, ἵνα ἐξισχύσητε καταλαβεῖσθαι σὺν πᾶσι τοῖς ἁγίοις τί τὸ πλάτ, καὶ μῆκ, καὶ βάθ, καὶ ὕψ, γνῶναί τε τὴν ὑπερβάλλουσαν ἀγάπην τῆς γνώσεως τοῦ χριστοῦ· ἵνα πληρωθῆτε εἰς πᾶν τὸ πλήρωμα τοῦ θεοῦ· διὰ τοῦτ ἐγγράφως ἐν τῆ πλωχείᾳ αὐτ̄ καὶ τῆς παθήμασι παῤῥησιάζεται λέγων· ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῶ σταυρῶ τ̄ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ· δι' οὗ ἐμοὶ κόσμ ἐσταύρωται κἀγὼ τῶ κόσμῳ, καὶ οὐδὲν ἔκρριμα εἰδέναι ἐν ὑμῖν, εἰ μὴ ἰησοῦν χριστὸν καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον· καὶ εἰ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν· καὶ νῦν οὔτι εἰ ἔγνωσαν τὰς θείας γραφὰς, οὐκ ἂν τὴν κτίσην τῶν ὅλων, κτίσμα ἢ δημιούργημα βλασφημῆσαι ἐτόλμησαν· βλασφημοῦσι γὰρ ἡμῖν λέγοντες. πῶς δύναται ὅμοι, ἢ οὐκ τῆς τ̄ πατρὸς οὐσίας εἶναι, ἐπότε γέγραπται, ὥσπερ ὁ πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῶ, οὕτως ἔδωκε καὶ τῶ υἱῶ ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῶ; ὑπεροχή ἐστ, φησὶ, τ̄ διδόντ πρὸς τὸν λαμβάνοντα· καὶ τί με λέγεις ἀγαθόν; φησιν, οὐδεὶς

οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς ὁ θεός· καὶ πάλιν, θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες; καὶ αὖθις, περὶ τῆς ἡμέρας τῆς ἐσχάτης, οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ ὁ υἱὸς εἰ μὴ ὁ πατήρ· καὶ πάλιν, ὃν ὁ πατὴρ ἡγίασε καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον· καὶ πάλιν, ὃν ὁ πατὴρ ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν· πῶς οὖν, φησὶν, ὅμοιοι καὶ ἴσοι δυνατοὶ ἦσαν τῷ ἐκ νεκρῶν ἐγείραντι καὶ ἐγερθέντι αὐτόν; ταῦτα δὲ ἀπὸ πολλῶν ὀλίγα παρεθέμεθα· ὅπως τούτων λυθέντων, καὶ τὰ λοιπὰ εὐχερῶς νοηθῇ· ὀφείλομεν οὖν ἡμεῖς κατὰ τὸ δυνατὸν τὴν δύναμιν αὐτῶν ἐξηγήσασθαι· ὅταν οὖν λέγει ὁ μακάριος καὶ παῦλος, ὁ πατὴρ ἤγειρε τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐκ νεκρῶν, ἵνα ἀνῇ ἡμῖν διηγεῖται ὅτι ἔλεγεν ἰησοῦς· λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν. ἔλεγε δὲ φησι, περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ· δῆλον οὖν ἐστι τοῖς προσέχουσιν, ὅτι τοῦ σώματος ἐγειρομένου, ὁ υἱὸς λέγεται πάλιν τῷ παύλῳ ἐγηγέρθαι ἐκ νεκρῶν· πᾶν γὰρ τοῦ σώματος αὐτοῦ εἰς τὸ αὐτὸ προσωπον λέγεται. οὕτως οὖν καὶ ὅταν λέγει, ζωὴν ἔδωκεν ὁ πατὴρ τῷ υἱῷ, τῇ σαρκὶ δεδομένην τὴν ζωὴν νοητέον. εἰ γὰρ αὐτός ἐστιν ἡ ζωὴ πῶς ἡ ζωὴ ζωὴν λαμβάνει; καὶ γὰρ εἰ αὐτὸς ἐπαγγέλλεται λέγων· τὰ πρόβατά μου τῆς φωνῆς μου ἀκούει κἀγὼ γινώσκω αὐτὰ καὶ ἀκολουθοῦσί μοι, κἀγὼ ζωὴν αἰώνιον δίδωμι αὐτοῖς καὶ οὐ μὴ ἀπόλωνται εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ εἰ αὐτός ἐστιν ἡ σοφία τοῦ θεοῦ, καὶ εἰ αὐτὸς ἐποίησε πᾶσαν ἡλικίαν, πῶς δὲ λέγεται προέκοπτε δὲ ἰησοῦς σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ; καὶ εἰ ὁ πατὴρ διὰ τοῦ ἰδίου λόγου καὶ υἱοῦ τὰ πάντα ἐποίησε, δηλονότι καὶ τὴν ἔγερσιν τῆς σαρκὸς αὐτοῦ δι' αὐτοῦ ἐποίησε. δι' αὐτοῦ οὖν αὐτὸν ἤγειρε. καὶ δι' αὐτοῦ οὕτω ζωὴν δίδωσιν. ἐγείρεται μὲν κατὰ σάρκα ὡς ἄνθρωπος, καὶ λαμβάνει ζωὴν ὡς ἄνθρωπος ἐν σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος· καὶ αὐτὸς δέ ἐστιν ὁ ἐγείρων τὸν ἴδιον ναὸν ὡς θεὸς, καὶ δίδους ζωὴν τῇ ἰδίᾳ σαρκί· ὅταν οὖν πάλιν λέγῃ, ὃν ὁ πατὴρ ἡγίασε καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον, ἀλλαχοῦ φησὶν, ὑπὲρ αὐτῶν ἐγὼ ἁγιάζω ἐμαυτὸν, ἵνα ὦσι καὶ αὐτοὶ ἡγιασμένοι ἐν ἀληθείᾳ· καὶ ὅταν λέγει, θεέμου ἵνα τί με ἐγκατέλιπες; ἐκ προσώπου ἡμετέρου λέγει. διότι μορφὴν δούλου λαβὼν καὶ ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ· καθὼς λέγει ἡσαΐας, αὐτὸς τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἄρει, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ὀδυνᾶται· ὥστε οὐχ ὑπὲρ ἑαυτοῦ ὀδυνᾶται, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν. καὶ οὕτως οὐκ ἐγκατελείφθη ὑπὸ θεοῦ, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς τοὺς ἐγκαταλειφθέντας παρεγένετο εἰς τὸν κόσμον. καὶ ὅταν λέγῃ, διὸ καὶ ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα, καὶ τὰ ἑξῆς, περὶ τοῦ ναοῦ λέγει, ὅ ἐστι τὸ σῶμα αὐτοῦ· οὐ γὰρ ὁ ὑψιστος ὑψοῦται, ἀλλ' ἡ σὰρξ τοῦ ὑψίστου ὑψοῦται· καὶ τῇ σαρκὶ τοῦ ὑψίστου ἐχαρίσατο ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα.

nemo est bonus nisi vnus Deus, Et rursum: *Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti?* ac rursum: *De die extrema nemo scit* (inquit) *ne Filius quidem, nisi Pater*. Et iterum: *Quem Pater sanctificauit, & misit in mundum*, ac rursum: *Quem Pater excitauit ex mortuis*: Quapropter, inquiunt, quî fieri posset, vt similis sit aut consubstantialis Patri suo: excitatori è mortuis ipse excitatus à mortuis. Hæc pauca è multis delibauimus, vt istis solutis, cætera quoque intelligi queant. Opus est igitur, vt pro virili vim eorum verborum explicemus. Cæterum, vbi Apostolus dicit, Patrem Filium suum è mortuis excitasse. Ibi Ioannes Iesum loquentem facit: *Soluite templum hoc, & in tribus diebus ego illud excitabo: Hæc verba* (inquit) *dixit de templo corporis sui*. Clarum igitur si animum intendas, quando corpus excitatur, tum Filium dici excitari è mortuis, quæ enim corporis eius sunt; de ipsius persona referuntur. Ita quoque quum dicit, *Vitam dedit Filio Pater*, carni vitam datam esse intelligere oportet. Si enim ipse est vita nostra, quomodo vita vitam acceperit, quum vitam ipse aliis promittat, idque his verbis: *Oues vocem meam audiunt, & cognosco eas, & sequuntur me, & ego vitam æternam dono eis, neq; pereunt in æternum*? Et si ipse est Sapientia Dei, si ipse condidit omnes ætates, qua ratione dicitur: *Iesus autem proficiebat sapientia & ætate?* Iam si Pater per suam Rationem, hoc est, Filium, omnia fecit, certum est etiam, quòd per Filium corporis Filij excitationem perfecerit. Per eum igitur illum excitat: & per eum illi vitam donat. Excitatur pro ratione carnis vt homo, & accipit vitam vt homo, vt qui in forma hominis inuentus sit. Ipse autem est Deus qui excitat suum templum, & dat vitam suæ carni. Quum igitur inquit, *Quem Pater sanctificauit & misit in mundum*, & cum alibi loquitur: *Pro iis autem ego sanctifico meipsum, vt & ipsi Sancti sint in veritate*. Et quum ait, *Deus meus, Deus meus, quare me deseruisti?* ex nostra persona verba illa proloquitur, *quoniam serui formam assumpserat, & in similitudine hominum, & in forma inuentus erat vt homo, humiliauit seipsum, obsequens factus vsque ad mortem, mortem autem crucis*. Atque itidem ea quę sequuntur, vbi Esaias ait, *Ipse languores nostros tollit, & pro nobis cruciatur*. Quapropter non sibi, sed nobis cruciatur, neque ipse à Deo destitutus fuit, sed propter nos destitutos derelictósq; venit in mundum. Et quum dicit, *Ideo superexaltauit eum Deus, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen*, de templo loquitur, quod est corpus suũ, non.n. qui altissimus est, exaltatur, sed caro eius exaltatur, carnique suæ altissimi nomen donauit, quod est super omne nomen.

Neque

Neque verbum Dei donatitia ratione hoc nomen accepit, vt Deus vocaretur, sed caro eius cum ipso simul Deus appellata est, Non enim dixit, Verbū Deus factus est, sed *Deus erat Verbum*: semper enim, inquit, Deus Verbum, & ille ipse Deus factus est caro vt ipsius caro efficeretur Deus Verbum, quemadmodum Thomas palpator ipsius carnis proclamauit: *O quus & Dominus meus, & Deus meus*, vtrumque simul Deum appellans. Itidem & Ioannes scripsit: *Quod erat ab initio, quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris, & manus nostræ palpauerunt, de Verbo vitæ* Satis igitur constat, in carne Filium & Patris Verbum palpatum esse, & illud vtrumque, quod simul palpatum erat, Verbum vitæ sacræ literæ appellauerunt. Et quum dicit: *Nondum erat Spiritus, quia Iesus nondum glorificatus erat*, de carne eius loquitur nōdum glorificata. Non enim dominus Gloriæ glorificatur: sed caro domini gloriæ, illa est quę percipit gloriam, quæ simul cum eo in cælum ascendit, vnde Spiritus adoptionis nondum in hominibus erat, eò quòd primitiæ acceptæ ex hominib. nondū cœlū cō cenderāt. Quæcūq; igitur dicit scriptura accepisse Filiū, siue quòd glorificatus sit filius, ratione illius humanitatis nō deitatis loquitur: siue quū dicit Apostolus, quod in Christo habitet omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, plenitudinem illam habitare in carne, intelligendum est. Siue quū dicit: *Qui proprio suo Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum*. Atque alibi rursum: *Quemadmodum Christus dilexit Ecclesiam, seque pro ea tradidit*. Non enim vt se seruaret, Deus immortalis venit, sed nos iam mortificatos, neque pro se mortuus est, sed pro nobis. Quapropter vilitatem inopiamque in se suscepit, vt nobis opulentiam suam largiretur. Illius enim passio nostra est impatibilitas: illius mors, nostra immortalitas: & illius fletus, nostra lætitia: eiusque sepultura, nostra resurrectio est: illius Baptisma, nostra sanctificatio est. *Pro eis enim*, inquit, *me sanctifico vt & ipsi sanctificati sint in veritate*: & illius vibices nostra est sanitas: nam vibicibus illius sanati sumus: & pax nostra illius disciplina. Disciplina enim pacis nostræ super eum, hoc est, ob pacem nostram ille castigatus est, & illius ignominia, nostra gloria est. Vnde gloriam petit in nostri gratiam, idque his verbis: *Glorifica me Pater gloriâ illâ, quæ apud te est, quam habebam apud te antequam mundus existeret*. Nos enim sumus, qui in illo glorificamur: & illius descensus, noster est ascensus, prout verba habent: *Coexcitauit nos, & constituit in cœlestibus in Christo Iesu*, & illud, *Vt ostenderet in sequentibus seculis superabundantes diuitias bonitatis suæ in nos in Christo Iesu*, & quum

καὶ ἐχ ὁ λόγ⊙ τ̄ θε῀ κατ' χάριν ἔλαβε τὸ καθεῖναι θεός. ἀλλ' ἡ σὰρξ αὐτ῀ σωθ αὐτῷ ἐθεολογήθη· ἐ γὰρ εἶπεν ὅτι ὁ λόγ⊙ θεὸς γέγονεν, ἀλλὰ θεὸς ἦ ὁ λόγ⊙. ἀεί φησιν ὁ θεὸς λόγ⊙· καὶ ἔστ⊙ αὐτὸς ὁ θεὸς γέγονε σὰρξ, ἵνα ἡ σὰρξ αὐτ῀ γένηται θεὸς λόγ⊙. καθὼς καὶ ὁ θωμᾶς ψηλαφήσας τὴν σάρκα αὐτ῀, ἀνεβόησεν, ὁ κύριός μου καὶ θεός μ⊙. τ̄ σωαμφότερον θεολογῶν· ὁμοίως ἦχ ὁ ἰωάννης ἔγραφεν· ὃ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ὃ ἀκηκόαμεν, ὃ ἑωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν· ὃ ἐθεασάμεθα ⊂ αἱ χῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν περὶ τ̄ λόγ⊙ τ̄ ζωῆς· φανερὸν οὖν ἐστιν ὅτι ἐν σαρκὶ ὢν υἱὸς καὶ λόγ⊙ τ̄ θ῀ πατρὸς ἐψηλαφήθη, καὶ τ̄ σωαμφότερον λόγον ζωῆς ἡ θεία γραφὴ ὠνόμακε δι' ὧν ἔδωκε ψηλαφηθῆναι· καὶ ὅτε λέγει οὔπω ἦν πνεῦμα ἅγιον, ὅτι ἰησοῦς οὐδέπω ἐδοξάσθη, τὴν σάρκα αὐτ῀ λέγει μήπω δοξασθῆναι· οὐ γὰρ ὁ κύρι⊙ τ̄ δόξης δοξάζεται, ἀλλ' ἡ σὰρξ τ̄ κυρίου τ̄ δόξης, αὕτη λαμβάνει δόξαν σωαναβαίνουσαν αὐτῷ εἰς οὐρανόν· ὅθεν ἦχ πνεῦμα υἱοθεσίας οὔπω ἦν ἐν ἀνθρώποις. διὸ τ̄ ἡ ληφθεῖσα σὰρξ ἐξ ἐρχῆς ἀνθρώπων, οὔπω ἦν εἰς τ̄ οὐρανόν. ὅσα οὖν λέγει ἡ γραφὴ ὅτι ἔλαβεν ὁ υἱὸς ἦχ ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς, διὰ τ̄ ἀνθρωπότητα αὐτ῀ λέγει, ἐ διὰ τὴν θεότητα. * ἦχ ὅτι λέγει ὁ πατήρ μ⊙ ὁ πέμψας με μείζων μ⊙ ἐστίν, ἐπεὶ ἄνθρωπ⊙ γέγονεν μείζων αὐτ῀ λέγει, τ̄ πατέρα. λόγ⊙ ὢν τ̄ θ῀ πατρὸς, ἴσ⊙ αὐτῷ ἐστιν· ἐγὼ γάρ φησιν ἦχ ὁ πατὴρ ἓν ἐσμεν, ἦχ ὁ ἑωράκως ἐμὲ ἑώρακε τ̄ πατέρα· ἦχ οὐκ ἀπὸ ἁρπαγῆς ἔχει τὸ εἶναι αὐτὸν ἴσον τῷ πατρὶ, ἀλλὰ κατὰ φύσιν ἴσος ἐστὶ καὶ ὁμ⊙σί⊙ τῷ πατρὶ· διὸ πεκ τ̄ παλαιᾶς οὐσίας γεγὼς ἦ· * ἦχ * ὅτι λέγει ὁ ἀπόστολος ὅτι ἐν χριστῷ κατῴκει πᾶν τὸ πλήρωμα τ̄ θεότητ⊙ σωματικῶς, τοῦτ' ἔστιν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτ῀· ἦχ ὅτι λέγει, ὃς γε τ῀ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτὸν· ἀλλ' ἀχῶ λέγει, καθὼς ἦχ ὁ χριστὸς ἡμᾶς ἠγάπησε τὴν ἐκκλησίαν ἦχ ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ αὐτ῀ς, ὑ γὰρ ἑαυτὸν ἦλθε σῶσαι ὁ ἀθάνατ⊙ υἱὸς, ἀλλὰ τ̄ θνητὰ ἡμῶν σώματα ἦχ ὑπὲρ ἑαυτὸν ἔπαθεν, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν· ὥστε διὰ τούτων τὴν ἀπάθειαν ἡμῶν ἦχ τὴν ἄφθαρσίαν ἐνδείξατο, ἵνα ἡμῶν πάντα τὸν βίον χαρίσηται· τ̄ γὰρ παθ⊙ αὐτ῀, ἡμῶν ἀπάθεια ἐστί. ἦχ ὁ θάνατ⊙ αὐτ῀, ἡμῶν ἀθανασία ἐστί· ἦχ τὰ δάκρυα αὐτ῀, χαρὰ ἡμετέρα· ἦχ ἡ ταφὴ αὐτ῀, ἡμῶν ἀνάστασις ἦχ τὸ βάπτισμα αὐτ῀, ἡμῶν ἁγιασμός. ὑπὲρ αὐτῶν γάρ, φησὶν, ἁγιάζω ἐμαυτὸν, ἵνα ὦσι ἦχ αὐτοὶ ἡγιασμένοι ἐν ἀληθείᾳ ἦχ ὁμώλαψ αὐτ῀ ἡμῶν ἰατρὸς· τῷ γὰρ μώλωπι αὐτ῀ ἡμεῖς ἰάθημεν· καὶ ἡ παιδεία αὐτ῀ ἡμῶν εἰρήνη· παιδεία γὰρ εἰρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτόν· τυπτὸν ἔνεκεν τῆς ἡμῶν εἰρήνης αὐτὸς παιδεύεται· καὶ ἡ ἀδοξία αὐτ῀ ἡμῶν δόξα· ὅθεν ἦτε τὴν δόξαν ὃν ἡμᾶς λέγων· δόξασόν με σὺ πάτερ παρὰ σαυτῷ τῇ δόξῃ ᾗ εἶχον πρὸ τ῀ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοί· ἡμᾶς γάρ ἐσμεν οἱ ἐν αὐτῷ δοξαζόμενοι· καὶ ἡ καθόδ⊙ αὐτ῀, ἡμῶν ἐστιν ἄνοδ⊙ κατὰ τὸ γεγραμμένον· καὶ πανήγυρε καὶ συνεκαθισεν ἐν τῖς ἐπουρανίοις ἐν χριστῷ ἰησοῦ· ἵνα ἐνδείξῃ ἐν τῖς αἰῶσι τῖς ὑπερχομένοις τὸν ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τ῀ χάριτ⊙ αὐτ῀ ἐν χριστότητι ἐν χριστῷ ἰησοῦ ἐφ' ὑμᾶς.

καὶ τ̄

καὶ τὸ λέγειν αὐτὸν ἐν σταυρῷ, πάτερ εἰς χεῖράς σου παρατίθημι τὸ πνεῦμά μου, πάντας ἀνθρώπους παρατίθεται τῷ πατρὶ, δι' αὐτοῦ τοὺς ἐν αὐτῷ ζωοποιουμένους· μέλη γὰρ αὐτοῦ εἰσι· καὶ τὰ πολλὰ μέλη ἕν ἐστι σῶμα, ὅπερ ἐστὶν ἡ ἐκκλησία, καθὼς καὶ ὁ μακάριος Παῦλος γράφει λέγων, πάντες γὰρ ὑμεῖς ἓν ἐστὲ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· τοὺς πάντας οὖν παρατίθεται ἐν αὐτῷ οὕτως οὖν καὶ ὅτε λέγει, κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, περὶ τῆς ἐκκλησίας λέγει τῆς ἐν αὐτῷ κλιζομένης, ὁ γὰρ ποιητὴς τῶν ὅλων κτίσμα καὶ ποίημά ἐστιν, ἀλλὰ τὸ ποίημα ἐν τῷ ποιητῇ ἀναιροῦται κατὰ τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Παύλου. αὐτοῦ ἐσμεν ποίημα κλιθέντες ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· καὶ καθὼς πάλιν λέγει· ἵνα γνωσθῇ νῦν ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἐν τοῖς ἐπουρανίοις διὰ τῆς ἐκκλησίας ἡ πολυποίκιλος σοφία τοῦ θεοῦ κατὰ πρόθεσιν τῶν αἰώνων ἣν ἐποίησεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν· ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν παῤῥησίαν καὶ τὴν προσαγωγὴν ἐν πεποιθήσει διὰ τῆς πίστεως αὐτοῦ· καὶ πάλιν φησί· καθὼς ἐξελέξατο ἡμᾶς ἐν αὐτῷ πρὸ καταβολῆς κόσμου εἶναι ἁγίους καὶ ἀμώμους κατενώπιον αὐτοῦ ἐν ἀγάπῃ προορίσας ἡμᾶς εἰς υἱοθεσίαν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς αὐτόν· καὶ πάλιν λέγει καὶ πρὸ τῶν ἄλλων λαῶν· ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ ἐν ἑαυτῷ, εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον ποιῶν εἰρήνην· καὶ ἀποκαταλλάξῃ τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἑνὶ σώματι τῷ θεῷ διὰ τοῦ σταυροῦ ἀποκτείνας τὴν ἔχθραν ἐν αὐτῷ· καὶ ὅταν λέγῃ; τί με λέγεις ἀγαθόν; οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ ὁ θεός. σωφρονισθήσας ἑαυτὸν μετὰ τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὴν σάρκα τοῦτο εἶπε πρὸς τὸν νοῦν τὸν προσελθόντα αὐτῷ· ἐκεῖνος γὰρ ἄνθρωπον αὐτὸν ἐνόμιζε μόνον καὶ οὐ θεόν, καὶ τοῦτον ἔχει τὸν νοῦν ἡ ἀποκρισις. εἰ μὲν γὰρ ἄνθρωπον, φησὶ, νομίζεις με καὶ οὐ θεόν, μή με λέγε ἀγαθόν· οὐ γὰρ διαφέρει ἀνθρωπίνῃ φύσει τὸ ἀγαθὸν, ἀλλὰ θεῷ· καὶ ὅτι φέρει, τὰς ἐντολὰς οἶδας; εἰρηκότος δὲ ἐκείνου, πίας; ἔφη· οὐ μοιχεύσεις, οὐ φονεύσεις καὶ τὰ ἑξῆς. ἀπεκρίνατο οὖν λέγων, ταῦτα πάντα ἐφυλαξάμην ἐκ νεότητός μου, τί ἔτι ὑστερῶ; ἔφη αὐτῷ, εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, ὕπαγε πώλησόν σου πάντα ὅσα ἔχεις καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ ἕξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ· καὶ λαβὼν τὸν σταυρὸν ἀκολούθει μοι. διὰ τούτων οὖν ἔδειξεν ὅτι καὶ αὐτῷ διαφέρει τὸ ἀγαθόν· ὁ γὰρ μὴ ἀκολουθῶν τῷ ἀγαθῷ, πῶς δύναται ζωὴν αἰώνιον κληρονομῆσαι; καὶ ὅταν λέγει περὶ τῆς ἐσχάτης ἡμέρας· ὅτι οὐδεὶς οἶδεν οὐδὲ ὁ υἱὸς, εἰ μὴ ὁ πατὴρ, ἀνθρωπίνως λέγει. εἰ γὰρ τὸν πατέρα ἐπίσταται τὴν ἐσχάτην ἡμέραν πῶς ἀγνοεῖ; οὐδεὶς γὰρ ἐπιγινώσκει τὸν πατέρα φησὶν, εἰ μὴ ὁ υἱός· καὶ ᾧ ἐὰν βούληται ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι· καὶ εἰ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον οἶδε πάντα τὰ τοῦ θεοῦ, πῶς ὁ υἱὸς τὴν ἡμέραν ἣν ἔκλεισεν ἀγνοεῖ; καὶ εἰ οἱ αἰῶνες δι' αὐτοῦ ἐγένοντο καὶ οἱ χρόνοι, φανερὸν ὅτι ἡ ἐσχάτη ἡμέρα ἐν τοῖς αἰῶσι καὶ χρόνοις θεώρειται, καὶ ἀδύνατόν ἐστιν αὐτὴν ἀγνοεῖν· ὅσα οὖν

& quum in cruce dicit: *Pater in manus tuas depono spiritum meum*, in eo omnes homines apud patrem deponit ac commẽdat, per ipsum & in ipso viuificandos, Membra enim illius sumus, & multa ista mẽbra vnum corpus sunt, quod ipsum est ipsa Ecclesia, quemadmodum Apostolus Galatis scribit: *Vos omnes non nisi vnum estis in Christo Iesu*. Omnes igitur in se Deo commendat. Ita quoque quum dicit: *Dominus condidit me in primordio viarum suarum*, de Ecclesia dicit, quæ in ipso conditur: non enim operator omnium, creatura aut opus esse poterit, sed opus in operatore renouatur, prout Paulus indicat: *Illius opus sumus, conditi in Christo Iesu*. Quemadmodum rursum dicit: *Vt cognoscatur nunc in principatibus, & virtutibus supercælestibus per Ecclesiam multiplex illa Sapientia Dei, secundum destinationem æternam, quam absoluit in Christo, Domino nostro, in quo habemus fiduciam, & aditum in securitate per fidem eius*. Ac rursus ait: *Quemadmodum elegit nos ante iacta fundamenta mundi, vt simus Sancti & inculpati coram eo in dilectione, cum destinasset nos in adoptionis filios, per Iesum Christum in seipsum*: & rursum dicit de duobus populis, *vt duos conderet in seipso in vnum nouum hominem, pacem faciens, & vt in vno corpore reconciliaret ambos Deo per crucem, interficiens inimicitiam in carne in seipso*. Et quum ait, *Quid me bonum dicitis? nemo bonus nisi Deus*, connumerans seipsum cũ cæteris hominibus: ratione carnis suæ illud dicit, & pro animo eius, qui ipsum interrogationibus conueniebat, respondit. Ille enim eum nudum hominem credebat, & non Deũ, eumq; intellectum habet istiusmodi responsio. Si enim (inquit) hominem me arbitraris esse, & non Deum, ne dixeris bonum, nullus enim bonus: quandoquidem bonitas non humanæ naturæ competit, sed diuinæ, ac statim infert: *Præcepta nosti*, eoque dicente, Quænam illa quæso? subiungit, *Non mœchaberis*, eaque quæ ad ista per seriem subsequuntur: r spondit ille, *Hæc quidem à iuuentute seruaui omnia, quid igitur mihi restat?* tum Christus, *Si vis perfectus esse, vende bona tua, & da egenis, & habebis thesaurum in cælis, & sumens crucem tuam me sequaris*. Ifthinc igitur ostendit, hoc ipsum, bonum esse, etiam sibi competere. Qui enim eum qui bonus non est, sectatur, quomodo vitam æternam adipisci poterit? Et quum dicit de extrema die, neminem eam cognitam habere, ne Filium quidem hominis, humano more loquitur. Nam si Patrem cognitum habet, qui extremum diem ignorare posset? *Nemo enim nouit* (inquit) *Patrem nisi filius, & cui voluerit Filius reuelare*. Quòd si Spiritus Sanctus nouit omnia quæ Dei sunt, qui Filius diem quam ipse condidit, ignorarit? Nam si secula & tempora per eum facta sunt, dubium non est, quin extrema dies in seculis & temporibus inueniatur, neque fieri potest, vt ab eo nesciatur.

Quæcunque

Quæcunque humilia verba à Domino proferuntur, eius paupertati congruunt, vt nos in eo diteſceremus, non vt in illis materiam blaſphemiæ haberemus contra Filium Dei. Siquidem ea ratione Filius Dei homo factus eſt, vt Filij hominis, hoc eſt, Adæ Filij Dei efficerentur. Ipſe enim in ſublimi procreatus ex Deo Sermo ineffabiliter, inexplicabiliter, incomprehenſibiler, æternaliter, in tempore naſcitur humi, ex perpetua deipara Virgine, vt illi, qui humi antea geniti erant, denuo in ſublimi naſcerentur, hoc eſt, ex Deo. Ipſe igitur matrem duntaxat habet in terris, & nos duntaxat Patrem habemus in cælo, eaque de cauſa Filium hominis ſeipſum appellat, vt homines Deum cæleſtem Patrem ſuum appellarent. Quemadmodum igitur nos ſerui Dei, Filij Dei effecti ſumus, ita Dominus cælorum, Filius ſui ſerui effectus eſt, hoc eſt, Adæ: accipiens enim mortalem hominem patrem, dedit hominibus ſuum patrem immortalem, quod ex eo dicto apparet: *Dedit illis poteſtatem vt Filii Dei eſſent*. Vnde quantum ad carnem attinet, mortem etiam guſtat Filius Dei, idque ob ſuum carnalem patrem, vt Filij hominis vitæ participes efficerentur, idque per ſuum ipſius Patrem ſpiritualem. Ipſe igitur ex natura Filius eſt Dei, nos autem ex gratia ſiue dono. Ac denuo ipſe quidem ſecundum procurationem gratiamque noſtri, filius Adæ factus eſt, nos vero ſecundum naturam filij Adæ exiſtimus, atque ideo locutus eſt: *Diſcedo ad Patrem meum & Patrem veſtrum, Deum meum & Deum veſtrum.* Nam Deus illi (vt iam dixi) ſecundum naturam Pater eſt, nobis autem ſecundum gratiam, idemque qui Pater erat, Deus illi factus eſt ratione humanitatis aſſumptæ. Cæterum nobis idem ille ratione naturæ Dominus habendus eſt, ideóque Ratio, quæ eſt Filius Dei vnita carni, facta eſt perfectus homo, vt homines vniti Spiritui, vnus ſpiritus efficerentur. Ipſe igitur eſt Deus carnigerus & nos homines ſpiritigeri. Primitias enim ſumens ex ſubſtantia hominum, hoc eſt, in ſemine Adæ, in quo quidem eſt ſerui forma, & in ſimilitudine hominis factus, dedit nobis ex ſubſtantia Dei primitias Sancti Spiritus, vt omnes redderemur Filij Dei in ſimilitudine Filij Dei: ergo ipſe verus & naturalis Dei Filius, nos omnes geſtat, vt nos omnes vnum geſtemus Deum. Impium igitur eſt, creatum aut factum eſſe Dei Spiritum affirmare, cùm omnis ſcriptura, tum vetus, tum noua eum vnà cum Patre & Filio connumeret & glorificet quoniam eiuſdem deitatis eſt, & eiuſdem potentiæ & eſſentiæ. Quemadmodum ipſe dicit, *Qui credit in me, flumina de ventre illius fluent aquæ viuæ*, hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant, qui in ipſum crederent, ſicuti & in Iohele ſub perſona Patris loquitur, *Effundam de Spiritu meo ſuper omnem carnem, & prophetabunt filii veſtri, & filiæ veſtræ.* Ideo Dominus inſpirans in ora Apoſtolorum, dicit: *Accipe Spiritum ſanctum*, vt in-

ὅπερ οὖν ἁπλῆ ῥήματα ἀπὸ τοῦ κυρίου εἴρηται, τῇ πτωχείᾳ αὐτοῦ ἁρμόζει, ἵνα ἡμεῖς ἐν αὐτῷ πλουτήσωμεν, οὐχ ἵνα ἡμεῖς ἐν αὐτῷ βλασφημήσωμεν κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ· υἱὸς ἀνθρώπου γέγονεν, ἵνα οἱ υἱοὶ τοῦ ἀνθρώπου, τουτέστι ἀδάμ, υἱοὶ τοῦ θεοῦ γένωνται· ὁ γὰρ γεννηθεὶς ἄνωθεν ἐκ πατρὸς λόγος, ἀῤῥήτως, ἀφράστως, ἀκαταλήπτως, ἀϊδίως, ἐν χρόνῳ γυνὴ παρθένου μαρίας. ἵνα οἱ κάτωθεν πρότερον γεννηθέντες, ἄνωθεν γεννηθῶσιν ἐκ δευτέρου, τουτέστιν ἐκ θεοῦ. αὐτὸς ὢν μητέρα μόνον ἔχει ἐπὶ γῆς, καὶ ἡμεῖς πατέρα μόνον ἔχομεν ἐν οὐρανῷ. καὶ διὰ τοῦτο ἑαυτὸν υἱὸν ἀνθρώπου καλεῖ, ἵνα οἱ ἄνθρωποι θεὸν καλέσωσι πατέρα ἐν οὐρανοῖς. πάτερ ἡμῶν, φησὶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ὥσπερ οὖν ἡμεῖς οἱ δοῦλοι τοῦ θεοῦ γεγόναμεν, οὕτως ὁ δεσπότης τῶν δούλων, υἱὸς τοῦ δούλου γέγονε θνητὸς, τουτέστι τοῦ Ἀδάμ, ἵνα οἱ υἱοὶ τοῦ Ἀδὰμ θνητοὶ ὄντες, υἱοὶ τοῦ θεοῦ γένωνται, κατὰ τὸ λεγόμενον· ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι. ὅθεν καὶ θανάτου γεύεται κατὰ τὸν σαρκικὸν αὐτοῦ πατέρα, ἵνα οἱ υἱοὶ αὐτοῦ μεταλάβωσι τοῦ θεοῦ διὰ τὸν κατὰ πνεῦμα πατέρα αὐτῶν θεόν· αὐτὸς οὖν κατὰ φύσιν υἱός ἐστι τοῦ θεοῦ, ἡμεῖς δὲ κατὰ χάριν· καὶ πάλιν αὐτὸς κατ' οἰκονομίαν καὶ χάριν ἡμέτερον υἱὸς γέγονε τοῦ ἀδάμ· ὅθεν λέγει ἀπέρχομαι πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν, καὶ θεόν μου καὶ θεὸν ὑμῶν· πατὴρ γὰρ αὐτοῦ ἐστιν ὁ θεὸς ὡς πρὸς αὐτὸν κατὰ φύσιν, ἡμῶν δὲ κατὰ χάριν· καὶ θεὸς αὐτοῦ γέγονε κατ' οἰκονομίαν διότι ἄνθρωπος. ἡμῶν δὲ κατὰ φύσιν δεσπότης ἐστὶ καὶ θεός· καὶ διὰ τοῦτο ὁ λόγος τοῦ πατρὸς ἑνωθεὶς σαρκὶ γέγονε σὰρξ· ἵνα οἱ ἄνθρωποι ἑνωθέντες πατρὶ, γένωνται ἓν πνεῦμα· αὐτὸς οὖν ἐστι θεὸς σαρκοφόρος, καὶ ἡμεῖς ἄνθρωποι πνευματοφόροι. ἀπαρχὴν γὰρ λαβὼν ἐκ τῆς οὐσίας τῶν ἀνθρώπων, τουτέστιν ἐκ τοῦ σπέρματος Ἀβραάμ, ἥτις ἐστὶ μορφὴ δούλου, καὶ ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος· ἔδωκεν ἡμῖν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς ἀπαρχὴν ἁγίου πνεύματος, ἵνα γένωμεθα οἱ πάντες εἷς υἱὸς θεοῦ· ἐν ὁμοιώματι τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ. αὐτὸς οὖν ὁ ἀληθινὸς υἱὸς τοῦ θεοῦ τοὺς πάντας ἡμᾶς φορεῖ, ἵνα οἱ πάντες φορέσωμεν θεόν· ἀσεβὲς οὖν ἐστι λέγειν κτιστὸν ἢ ποιητὸν τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ· ἐπειδὴ πᾶσι γραφὴ πάλαι τε καὶ καινὴ μετὰ πατρὸς καὶ υἱοῦ συναριθμεῖ αὐτὸ καὶ δοξάζει· διότι τῆς αὐτῆς θεότητός ἐστι καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας καθὼς αὐτὸς κύριος λέγει, ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσιν ὕδατος ζῶντος· τοῦτο δὲ εἶπε περὶ τοῦ πνεύματος, οὗ ἔμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν. ὡς καὶ ἐν τῷ Ἰωὴλ ἐκ προσώπου πατρὸς λέγει· ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα· καὶ προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν, καὶ διὰ τοῦτο ἐμφυσᾷ αὐτοῖς τὸ πρόσωπον τῶν ἀποστόλων λέγων, λάβετε πνεῦμα ἅγιον· ἵνα

ἵνα μάθωμεν ὅτι ἐκ τοῦ πληρώματος τῆς θεότητος ἐστὶ τὸ διδόμενον πνεύματος μαθηταῖς. ἐν χριστῷ γὰρ φησι κατοικεῖ πᾶσα ἡ θεότης σωματικῶς, καθὼς καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς ἰωάννης λέγει, ἡμεῖς ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἐλάβομεν. σωματικῷ γὰρ εἴδει, τουτέστιν ὡς περιστερὰ ὤφθη τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καταβαῖνον καὶ μένον ἐπ' αὐτόν. ἐν ἡμῖν μὲν γὰρ ἀπαρχὴ καὶ ἀρραβὼν θεότητος κατοικεῖ. ἐν χριστῷ δὲ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος· καὶ μή τις νομίσῃ ὅτι μὴ ἔχων αὐτὸς ἐλάμβανεν, αὐτὸς γὰρ αὐτὸ ἄνωθεν ἔπεμψεν ὡς θεός· καὶ αὐτὸς αὐτὸ κάτωθεν ὑπεδέχετο ὡς ἄνθρωπος. ἐξ αὑτοῦ οὖν εἰς αὐτὸν κατῄει, ἐκ τῆς θεότητος αὐτοῦ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ. ᾧ ὁμοίως ἡσαΐας ἐκ προσώπου πάλιν θεοῦ λέγων, κύριος ὁ θεὸς σε, ὁ ποιήσας σε καὶ πλάσας σε ἐκ κοιλίας· μὴ φοβοῦ ὁ παῖς μου ἰακώβ, καὶ ὁ ἠγαπημένος ἰσραήλ, ὃν ἐξελεξάμην. ὅτι ἐγὼ δώσω ὕδωρ ἐν διψίᾳ τοῖς πορευομένοις ἐν ἀνύδρῳ, ἐκχεῶ τὸ πνεῦμά μου ἐπὶ τὸ σπέρμα σου, καὶ τὰς εὐλογίας μου ἐπὶ τὰ τέκνα σου. ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ὁ υἱὸς ἐπαγγέλλεται δίδοναι ὕδωρ τοῖς πορευομένοις ἐν διψάλέγων τῇ σαμαρείτιδι, εἰ ἤδεις τὴν δωρεὰν τοῦ θεοῦ καὶ τίς ἐστιν ὁ λέγων σοι δός μοι πεῖν, σὺ ἂν ἤτησας αὐτὸν, καὶ ἔδωκεν ἂν σοι ὕδωρ ζῶν. καὶ μετ' ὀλίγα λέγει. πᾶς ὁ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου διψήσει πάλιν· ὃς δ' ἂν πίῃ ἐκ τοῦ ὕδατος οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ διψήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα. ἀλλὰ τὸ ὕδωρ ὃ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος ἁλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον. καὶ διατοῦτο δαβὶδ ψάλλων τῷ θεῷ λέγει· ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς, ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς· οἶδε γὰρ παρὰ τῷ θεῷ πατρὶ ὄντα τὸν υἱὸν πηγὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὡς καὶ διὰ ἱερεμίου ὁ υἱὸς λέγει· δύο καὶ πονηρὰ ἐποίησεν ὁ λαός μου· ἐμὲ ἐγκατέλιπε πηγὴν ὕδατος ζῶσης, καὶ ὤρυξαν ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους· οἳ οὐ δυνήσονται ὕδωρ συνέχειν. καὶ ὅτι δοξολογοῦσι τὰ χερουβίμ. τρίτον τὸν θεὸν λέγοντα ἅγιος ἅγιος ἅγιος κύριος σαβαὼθ, πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα δοξολογοῦσι. καὶ διατοῦτο ὥφειλεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ βαπτίζομεθα, οὕτω καὶ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου πνεύματος. καὶ γινόμεθα υἱοὶ θεοῦ, οὐ θεῶν, πατὴρ γὰρ καὶ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα, κύριος σαβαὼθ ἐστι. μία γὰρ ἡ θεότης καὶ εἷς θεός. καὶ διατοῦτο ἅπερ εἶπεν ὁ πατὴρ ἐν τῷ ἡσαΐᾳ, ὁ ἰωάννης λέγει ὅτι ὁ υἱὸς εἶπεν· ἐν ᾧ τε πάλιν ὁ παῦλος φησὶν ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶπε. λέγει γοῦν ἔτως ὁ ἡσαΐας, εἶδον τὸν κύριον σαβαὼθ καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου· καὶ πλήρης τῆς δόξης ὁ οἶκος αὐτοῦ. καὶ τὰ σεραφὶμ εἱστήκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ· ἓξ πτέρυγες τῷ ἑνὶ, καὶ ἓξ πτέρυγες τῷ ἑνί· καὶ ταῖς μὲν δυσὶ πτέρυξιν ἐκάλυπτον τὰ πρόσωπα, ταῖς δὲ δυσὶ τοὺς πόδας. καὶ ταῖς δυσὶν ἐπέτανται· καὶ ἐκέκραγεν ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον, ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος κύριος σαβαὼθ, πλήρης πᾶσα ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ· καὶ μετ' ὀλίγα ὁ αὐτός· ἤκουσα τῆς φωνῆς κυρίου λέγοντος.

vt intelligeremus, quòd ex plenitudine deitatis ipsius, ipse spiritus existat, qui discipulis tribuitur. *In Christo enim* (inquit) *inhabitat*, hoc est, in carne eius *omnis plenitudo deitatis eius corporaliter*, sicut & Ioannes Baptista dicit. *Nos omnes ex plenitudine eius accepimus*, siquidē corporali specie, hoc est, sub imagine columbæ visus est Spiritus sanctus descendere, & manere super eum. In nobis enim duntaxat primitiæ & arrha diuinitatis inhabitat: in Christo verò omnis plenitudo diuinitatis. Sed ne quis arbitretur, eum, eò quòd non haberet, ideo Spiritum accepisse. Ipse enim Spiritum cælitus vt Deus demisit, ipse eundem humi vt homo accepit, ex seipso igitur in seipsum descendit, nimirum ex deitate sua, in suam humanitatem. Atque adeo Esaias ex persona Patris clamat, *Hic*, inquit, *Dominus ille Deus, qui fecit te, & finxit te ab vtero, ne timueris Eli mi Iacob, & dilecte mi Israel, quem ego elegi, quoniam ego dabo aquam in siti illis, qui perambulant inaquosa, & imponam Spiritum meum super semen tuum, & benedictionem meam super liberos tuos*. In Euangeliis item Filius ambulantibus in siti aquā se daturum pollicetur, dum Samaritanæ de Spiritu sancto ita loquitur, *Si scires donum Dei, & quisnam ille sit qui dicit tibi, Da mihi aquam ad bibendum, tu ab eo postulasses, & dedisset tibi aquam viuentem*, ac paulò pòst, eam ita affatur: *Quisquis bibit ex aqua ista, iterum sitiet: qui autem biberit ex aqua quam ego dabo illi, non sitiet in aternum, sed aqua, quam ego dedero illi, efficietur in ipso fons aquæ scaturientis in vitam aternam*, eaque de causa Dauid dicit, *Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen*. Nouerat enim, apud Patrem Filium esse fontem Sancti spiritus. Ac per Hieremiam Filius dicit, *Duo scelera designauit populus meus, me dereliquerunt fontem aquæ viuentis, & foderunt sibi cisternas contritas, quæ aquam continere non poterunt*. Et quum Seraphim & Cherubim laudibus & gloria venerantur Verbum Dei, tertio dicentes, *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Sabaoth*, Patrem, & Filium; & Spiritum S. laudibus & gloria venerantur. Ideoque sicuti in nomine Patris & Filij, ita quoque in nomine Spiritus sancti baptizamur & efficimur Filii Dei, non deorum. Pater quippe Filius, & Spiritus sanctus dominus Sabaoth est: vna enim Deitas, & vnus Deus in tribus personis siue subsistentiis. Atque ob id, quæ Pater loquitur in Esaia, ea Ioannes refert, Spiritum sanctum dixisse. Verba Esaiæ sunt: *Vidi dominum Sabaoth in excelso sublimique solio sedentem, & impleta est domus magnificentia eius, & Seraphini in orbem circunstabant, sex alæ vni, & sex alæ alteri, & duabus quidem velabant faciem suam, & duabus pedes, & duabus volabant, & clamabant, alter ad alterum, dicentes, Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Sabaoth, Plenum est cœlum & vniuersa terra maiestate eius*, ac paulò pòst subiungit: *Audiui vocem Domini loquentis*,

Quem mitto? aut quis ibit ad populum istum? & dixi, Ecce ego sum præsto, ablega me, & dixit mihi, Proficiscere ad gentem istam, & dices ei: Auribus audietis, & non intellexeritis: videntes videbitis, & non conspexeritis. Incrassatum enim est cor populi istius, & auribus difficulter audiunt, & oculis cæcutiunt, ne quando videant oculis, & auribus auscultent, & conuertantur, & sanem eos. Ioannes verò Euangelista dicit, *idcirco non potuerunt Iudæi credere in Iesum, quoniam dixit Esaias, Obcæcauit eorum oculos, retusum hebesque reddidit cor illorum, ne quando videant oculis & corde intelligant & conuertantur, & sanem eos. Hæc autem dixit Esaias, quũ vidisset gloriam eius*, hoc est, filii: Quapropter & dominus Sabaoth est filius: id.n.dominus virtutum interpretatur: porro Dominus virtutũ ipse est rex gloriæ, quẽadmodũ Dauid locutus est. Dominus vero gloriæ est crucifixus ille Christus secundũ Paulũ, & vt Dauid quoq; indicat, *Dominus pascet me, & nihil mihi deerit*, & alibi dicit, *Qui pascis Israel intẽde qui ducis velut ouẽ Ioseph, qui sedes super Cherubinos, appare*. In Euangeliis vero inquit Filius: *Ego sum pastor bonus*, Ipse igitur est, qui sedet super Cherubim, ipse iti-
B dem qui pascit Israël: Paulus autem in actis dicit, Spiritum Sanctum per Esaiam ista locutũ esse, quæ Esaias dixit, sibi dominum Sabaoth effatum esse. Patrem igitur, & Filium, & Spiritũ Sanctum, dominum Sabaoth esse, credẽdum est. Et quamuis scripta de Patre referat eum omnia condidisse, tum visibilia, tum inuisibilia: alibi tamen nos docet, eadẽ per Filium omnia esse condita. Non seorsum alia à Patre alia à Fi-
C lio sunt condita, sed quæ Pater facit, ea per suã potentiam ipsum quoque Filium facere, intelligẽdum est. Omnia enim per ipsum facta sunt. Ita ergo vbi Filius inquit: *Soluite templum hoc, & intra triduum excitabo illud*, de corpore suo hæc verba locutus est: at iterum alibi scriptura dicit, Patrem fuisse qui Filiũ è mortuis excitarit, & recte loquitur: excitauit enim per Verbum suum carnem Filij sui, nec ibi corpus Filiũ Dei, sed corpus nominat Filij Dei. Cùm igitur corpus excitatur, Filius intelligitur excitari è mor-
D tuis. Ideoque secundum carnem loquitur, eũ & mortuum & sepultum, & excitatum esse ex mortuis. Verum quantum ad Spiritum attinet, in cælo & in terra, & vbique præsens erat. Ille igitur prius vt Deus opulentus, postmodum inops factus est vt homo, nobis in omnibus similis redditus est, excepto peccato, ideo vt homo accipit vitam, quanquam habeat vitam. Ipse enim est vita, sed propter nos, eam vt homo accipit. Proficit sapientia & ætate, quum sit Dei æterna sapientia & Potestas: & vt homo
E sanctificatur, Sanctus ille, cui nulla expiatione aut sanctificatione opus fuit, quum ait, *Pro illis sanctifico meipsum, vt & ipsi sint sanctificati in veritate*, & vt homo exaltatur, accipiens nomen, quod est super omne nomen, quum nomẽ illud sublime semper ex natura possederit.

τίνα ἀποστέλλω καὶ τίς πορεύσεται πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον; καὶ εἶπα ἰδοὺ ἐγὼ, ἀπόστειλόν με· καὶ εἶπέ μοι, πορεύθητι πρὸς τὸν λαὸν, καὶ εἶπον αὐτῷ· ἀκοῇ ἀκούσητε καὶ οὐ μὴ συνῆτε· καὶ βλέποντες βλέψητε καὶ οὐ μὴ ἴδητε. ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου· καὶ τοῖς ὠσὶ βαρέως ἤκουσαν· καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμυσαν, μήποτε ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτῶν καὶ τοῖς ὠσὶν ἀκούσωσι καὶ τῇ καρδίᾳ συνῶσι καὶ ἐπιστρέψωσι καὶ ἰάσωμαι αὐτούς· ὁ δὲ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης λέγει· διατοῦτο οὐκ ἠδύναντο οἱ Ἰουδαῖοι πιστεύειν εἰς τὸν υἱὸν ὅτι εἶπεν Ἡσαΐας, ὅτι ἐτύφλωσεν αὐτῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ ἐπώρωσεν αὐτῶν τὴν καρδίαν μήποτε ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ τῇ καρδίᾳ συνῶσι καὶ ἐπιστρέψωσι καὶ ἰάσωμαι αὐτούς. ταῦτα δὲ εἶπεν Ἡσαΐας, ὅτι εἶδε τὴν δόξαν αὐτοῦ, καὶ ἐλάλησε περὶ αὐτοῦ. ὥστε κύριος σαβαὼθ ἐστὶν ὁ υἱός· κύριος γὰρ τῶν δυνάμεων ἐρμηνεύεται κύριος σαβαώθ· ὁ δὲ κύριος τῶν δυνάμεων, αὐτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης, ὡς ὁ Δαβὶδ εἶπε. κύριος δὲ τῶν δυνάμεων, ἐστὶν ἐστερεωμένος χεὶρ ἐπὶ τὸν παῦλον. καὶ καθὼς εἶπε Δαβίδ. κύριος ποιμαίνει με καὶ οὐδέν με ὑστερήσει, κἀκεῖ λαχοῦ· ὁ ποιμαίνων τὸν Ἰσραὴλ πρόσχες. ὁ ὁδηγῶν ὡσεὶ πρόβατον τὸν Ἰωσήφ, ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν χερουβὶμ ἐμφάνηθι. καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ προσκυνουμένῳ λέγει ὁ υἱός· ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός. ὅτι οὖν ἐστιν ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν χερουβὶμ ὁ ποιμαίνων τὸν Ἰσραήλ· ὁ δὲ παῦλος ἐν ταῖς πράξεσι τὸ ἅγιον πνεῦμα λέγει Δαβὶδ ἠσαΐᾳ εἰρηκέναι ταῦτα, ἅπερ εἶπεν ἡσαΐας ὅτι κύριος σαβαὼθ μοι εἶπεν, ὁ πατὴρ οὗ καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, κύριος σαβαώθ ἐστι. καὶ ὅτι λέγει ἡ γραφὴ περὶ τοῦ πατρός· ὅτι αὐτὸς ἔκτισε τὰ πάντα, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα· ἄλλη γραφὴ διδάσκει ἡμᾶς ὅτι Δαβὶδ τοῦ υἱοῦ ἐκτίσθη. ἐχ ἕτερα χωρὶς ὁ πατὴρ ἔκτισε καὶ ἄλλα ὁ υἱός, ἀλλ' ἅπερ ὁ πατὴρ ποιεῖ, Δαβὶδ τοῦ ἰδίας δυνάμεως ποιεῖ, ἥτις ἐστὶν ὁ υἱός. τὰ πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο. οὕτως οὖν καὶ ὅτε λέγει ὁ υἱός· λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν· ἔλεγε δὲ φησι περὶ τοῦ ἰδίου σώματος· ἑτέρα γραφὴ λέγει, ὅτι ὁ πατὴρ ἤγειρε τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐκ νεκρῶν, καλῶς λέγει, ἤγειρε γὰρ Δαβὶδ ἰδίᾳ υἱοῦ τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ· καὶ ὃ λέγομεν τὸ σῶμα εἶναι υἱὸν θεοῦ, ἀλλὰ τὸ σῶμα τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ. τοῦ σωτῆρος σῶμα ἐγειρόμενος, ὁ υἱὸς νοεῖται ἐγηγερμένος ἐκ νεκρῶν· Δαβὶδ τοῦτο καὶ σάρκα λέγομεν ὅτι καὶ ἀπέθανε καὶ ἐτάφη καὶ ἠγέρθη ἐκ νεκρῶν· καὶ τὸ πνεῦμα καὶ ἐν ὑψηλῷ καὶ ὅπου γῆς ἦν καὶ πανταχοῦ· ἐπεὶ οὖν πρόκειται πλούσιος ὢν τοιοῦτος θεὸς· ὕστερον δὲ πτωχὸς γέγονε τοιοῦτος ἄνθρωπος, καὶ ὡμοιώθη ἡμῖν κατὰ πάντα χωρὶς ἁμαρτίας, καὶ Δαβὶδ τοῦτο ὡς ἄνθρωπος λαμβάνει ζωὴν, αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ ζωή· λαμβάνει δὲ δι' ἡμᾶς, καὶ ὡς ἄνθρωπος προέκοπτε σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ, ἡ ἀΐδιος θεοῦ δύναμις καὶ σοφία, καὶ ὡς ἄνθρωπος ἁγιάζεται ὁ ἅγιος, καὶ μὴ χρείαν ἔχων ἁγιασμοῦ· ὑπὲρ αὐτῶν γάρ φησιν ἁγιάζω ἐμαυτὸν, ἵνα ὦσιν αὐτοὶ ἡγιασμένοι ἐν ἀληθείᾳ, καὶ ὡς ἄνθρωπος ὑψοῦται λαῶν ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ὅπερ ἀεὶ κατὰ φύσιν ἔχει.

θεὸς γὰρ

θεὸς γὰρ λῶ φησιν, ὁ λόγος· ὅσα οὖν λέγει ἡ γραφὴ ὅτι ἔλαβεν ὁ υἱός, ἀπὸ τοῦ σώματος λέγει. ὅπερ σῶμα ἀπαρχή ἐστι τῆς ἐκκλησίας. ἀπαρχὴ γάρ φησιν ὁ χριστός. τῆς οὖν ἀπαρχῆς λαβούσης ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, συνηγέρθη δυνάμει καὶ τὸ φύραμα, καὶ συνεκαθέσθη, κατὰ τὸ λεγόμενον. καὶ συνήγειρε καὶ συνεκάθισε, καὶ ἀπὸ τῆς χάριν ἔλαβον οἱ ἄνθρωποι τὸ καλεῖσθαι θεοὶ καὶ υἱοὶ θεοῦ. πρῶτον οὖν τὸ ἴδιον σῶμα ἤγειρεν ὁ κύριος ἐκ νεκρῶν καὶ ὕψωσε. μετὰ ταῦτα ἐγερεῖ καὶ τὰ μέλη τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἵνα χαρίσηται αὐτοῖς τὰ πάντα ὡς θεὸς, ὅσα αὐτὸς ὡς ἄνθρωπος ἔλαβεν. αὐτὸς οὖν ἑαυτῷ χαρίζεται ζωήν· καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ὑψοῖ· ὅτι οὖν λέγει ὅτι ὁ πατὴρ ἡγίασεν αὐτὸν καὶ ἤγειρεν αὐτὸν καὶ ἐχαρίσατο ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, καὶ ἔδωκεν αὐτῷ ζωήν· δῆλον ὅτι δι' αὐτοῦ τὰ πάντα ποιεῖ ὁ πατήρ· δι' αὐτοῦ οὖν αὐτὸν ἐγείρει· καὶ δι' αὐτοῦ αὐτὸν ἁγιάζει· καὶ δι' αὐτοῦ αὐτὸν ὑψοῖ· καὶ δι' αὐτοῦ αὐτῷ ζωὴν δίδωσι. καὶ ὅτε παραδιδοται τὸ πνεῦμα αὐτοῦ εἰς χεῖρας τοῦ πατρὸς, ὡς ἄνθρωπος ἑαυτὸν παρεδίδου τῷ θεῷ. αὐτὸς γὰρ ἡ χεὶρ καὶ αἱ χεῖρες τοῦ πατρός. καὶ ὅτι λέγει πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με, ἐκ προσώπου τῆς ἐκκλησίας λέγει ἥτις πρότερον κτισθεῖσα, μετὰ ταῦτα γεννᾶται ἐκ τοῦ θεοῦ. ἀπὸ ταῦτα πρῶτον καὶ ἐν τῇ παροιμίᾳ τὸ ἔκτισέ με ὁ κύριος, καὶ ὕστερον τὸ ἐγέννησέ με, καὶ ὅτι λέγει ἡ γραφὴ πρὸ πατρός· οὐχὶ θεὸς εἷς ἔκτισεν ἡμᾶς; ὁμοίως καὶ πρὸ υἱοῦ λέγει, ὅτι δι' αὐτοῦ ἐκτίσθη τὰ πάντα. τὰ δὲ αὐτὰ καὶ πρὸ πνεύματος ἁγίου λέγεται. ἀνταναλεῖς φησί τὸ πνεῦμα αὐτῶν καὶ ἐκλείψουσι, καὶ εἰς τὸν χοῦν αὐτῶν διαστρέψουσιν. ἐξαποστελεῖς τὸ πνεῦμά σου καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς· καὶ ὅτι λέγει ὁ υἱὸς πρὸ πατρὸς τῷ πέτρῳ, μακάριος εἶ ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ πατήρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. τὰ αὐτὰ καὶ ἀπὸ ἑαυτοῦ λέγει. οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν πατέρα φησὶ, εἰ μὴ ὁ υἱός. καὶ ᾧ ἐὰν βούληται ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι· ὁμοίως δὲ καὶ πρὸ τοῦ πνεύματος ὁ παῦλος λέγει. ἡμῖν δὲ ἀπεκάλυψεν ὁ θεὸς διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ. τὸ γὰρ πνεῦμα ἅπαντα ἐρευνᾷ καὶ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ· τίς γὰρ οἶδεν ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ; οὕτω καὶ τὰ τοῦ θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ. ὥσπερ οὖν τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὴν ἀνθρωποτητα αὐτοῦ καὶ τὴν οὐσίας ἐκεχώρηται, οὕτω καὶ τὸ τοῦ θεοῦ, τὴν θεότητος αὐτοῦ καὶ τὴν οὐσίας οὐκ ἔστιν ἀλλότριον, καὶ ὅταν λέγῃ ὁ κύριος ἐν ἡσαΐᾳ, υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα, ἐνταῦθα εὐαγγελίῳ λέγει· τὸ γεγεννημένον ἐκ σαρκὸς σάρξ ἐστι, καὶ τὸ γεγεννημένον ἐκ πνεύματος πνεῦμά ἐστι. καὶ πάλιν, τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ, καὶ τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἀκούεις, ἀλλ' οὐκ οἶδας πόθεν ἔρχεται ἢ ποῦ ὑπάγει. οὕτως ἐστὶ πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ πνεύματος. ἐν ᾗ τῇ ἀρχῇ τοῦ εὐαγγελίου ἰωάννης λέγει·

A

B

C

D

E

Deus enim, inquit, *erat Verbum*. Quæcunque igitur dicit scriptura Filium accepisse ratione corporis accepta intelligit, corpusque illud esse primitias Ecclesiæ: *Nam primitiæ*, inquit, *Christus*. Primitiis igitur assumentibus nomen quod est supra omne nomen, coexcitata est simul & reliqua massa eiusdem generis: pariterque in eundem consessum venit, iuxta illud verbi coexcitauit & consedit. Eaque de causa ex gratia acceperunt homines, vt dij vocentur, & Filij Dei. Primum igitur Dominus suum corpus excitauit è mortuis, & in seipso exaltauit: post hac autem excitabit & membra sui corporis; vt largiatur illis omnia vt Deus, quæcunque ipse vt homo accepit. Ipse igitur sibiipsi largitur vitam, ipse seipsum sanctificat, ipse seipsum exaltat. Quum igitur dicit quod Pater illum sanctificauerit, & excitarit, donaritque nomen quod est super omne nomen, quódque vitam dederit, satis euidēs est, omnia Patrem per eum facere, atque ita fieri, vt ipse à Patre per seipsum excitetur, ipse per seipsum sanctificetur, ipse per seipsum extollatur, ipse sibi vitam largiatur, atque ideo dum commendat suam animam in manus Patris, vt homo sese Deo commendat, vt omnes homines Deo commendatos redderet, quippe quū sit manus Patris. Eadem ratione quum dicit, *Ante omnes colles genuit me*, ex persona Ecclesiæ dicit, quæ prius condita, postmodum progignitur ex Deo, ideoque in contextu verborum priorem locum obtinet, Condidit me dominus: secundum autem illud, *Genuit me dominus*. Rursum quum scriptura de Patre mentionem facit, Nónne Deus vnus condidit nos, æquè de Filio dictum intelliges? quoniam per eum condita sunt vniuersa, eademque illa ad Spiritum sanctum referenda sunt: *Auferes*, inquit, *Spiritum illorum, & deficient, & in puluerem suum reuertentur. Emittes Spiritum tuum & creabuntur, & renouabis faciem terræ*. Et quæ dicit Filius ad Petrum de Patre suo, *Beatus es, quoniam caro & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus cœlestis*: eadem illa de seipso loquitur, quum inquit: *Nemo cognoscit Patrem nisi Filius, & cui Filius voluerit reuelare*. Itidem quoq; Paulus de Spiritu sancto loquutus est: *Nobis vero reuelauit Deus per Spiritum suum. Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunditates Dei. Quis enim hominum ea quæ sunt hominis, norit, nisi spiritus hominis qui est in ipso? ita quoque nullus cognita habet quæ sunt Dei, nisi Spiritus Dei.* Sicuti Spiritus hominis ab eius humanitate & substantia segregatus non est: ita ita quoque Spiritus Dei, à deitate eius & substantia alienus non est. Et quæ Dominus Esaiæ dicit, *filios genui & euexi, ipsi autem spreuerūt me*, eadem in Euangelio his verbis pronunciat; *Quod natum est ex carne, caro est, quod natum est ex spiritu, spiritus est*. Ac rursum. *Spiritus vbi vult spirat, & vocem eius audis, sed nescis quo vadat aut abeat: ita quoque est omnis qui ex spiritu genitus est*. In Euangelio autem Ioannes dicit:

Quotquot

Quotquot autem eum receperunt, dedit illis qui credunt in nomen eius, poteſtatem vt Filii Dei efficiantur, qui non ex ſanguine, neque ex voluntate viri, neque ex voluntate carnis, ſed ex Deonati ſunt. Et quotquot in Chriſto baptizati ſunt, in Patre & Spiritu Sancto baptizati ſunt. Et quum dicit Petrus Ananiæ, *Quare Satanas impleuit cor tuum, vt mentireris Spiritui Sancto, & ſeponeres tibi aliquid de precio agri? Non mentitus es hominibus, ſed Deo.* Quapropter, qui mentitur Spiritui Sancto, Deo mentitur, habitanti in hominibus per ſpiritum ſuum. Vbi eſt enim Spiritus Dei, ibi eſt Deus. *Nam in hoc*, inquit, *cognoſcimus, Deum in nobis manere*, Et quum dicit ſcriptura, quòd Spiritus ſanctus loquebatur in Prophetis: alibi inquit Paulus, quod Pater loquebatur in Prophetis, *Multifariam & multipliciter olim Deus loquutus patribus in Prophetis, in vltimis iſtis diebus locutus eſt nobis in Filio*, Alibi dicit, Filium locutum fuiſſe: *Si experimentum* (inquit) *requiritis, eius qui in me loquitur, Chriſti.* Filius vero dixit, Spiritum loqui in Apoſtolis. *Quum*, inquit, *tradiderint vos in concilia, ne anxij ſitis, quid, aut quomodo loquamini, dabitur enim vobis in illa hora id quod loquamini. Non enim vos eſtis qui loquimini, ſed Spiritus Patris veſtri qui loquitur in vobis.* Et cum ait, corpus fidelium templum eſſe Spiritus Sancti, nunc membra eorum membra Chriſti, nunc eos templum eſſe Patris dicit. *Vos enim* (inquit) *eſtis templum Dei viuentis*, ſicuti Dei verba ſonant, *quoniam inhabitabo in eis, & inobambulabo: & ero eorum Deus, & ipſi erunt mihi populus.* Et, *ſi quis corrumpit templum Dei, corrumpet hunc Deus.* Ac rurſum, *An ignoratis quod templum Dei eſtis, & Spiritus Dei habitat in vobis?* Nam id quod eſt templum Spiritus, hoc ipſum eſt templum Filij & Patris, Vbi enim Spiritus Dei domicilium habet, ibi quoque & Deus domicilium habet. Et, *ſicut Pater ſuſcitat mortuos & viuificat, ita quoque & Filius quos vult viuificat.* Idem de Patre quoque refertur, ipſum ſpiritum eſſe ſemper qui viuificet, carnem autem nihil prodeſſe. Ad Corinthios porrò ſcribit Paulus, *Spiritus autem viuificat.* Vides quòd quæ opera ſunt Patris, ea Scriptura quoque aſſignat & Filio & Spiritui ſancto. Vt & Apoſtolus docuit: *Diſtinctiones*, inquit, *gratiarum ſunt, idem tamen Spiritus: & diſcrimina miniſteriorum ſunt, idem tamen dominus: & diuerſitates operationum & facultatum, idem tamen Deus, qui operatur omnia in omnibus. Hæc vero* (inquit) *operatur vnus & idem Spiritus, diuidens ſua vnicuique vt vult.* Et vbi Apoſtolus docet Spiritum Sanctum eſſe arrabonem hæreditatis noſtræ, ibi Dauid ait Dominum eſſe hæreditatem noſtram, *Dominus*, inquit, *pars hæreditatis meæ & calicis mei.* & alibi rurſum: *Clamaui ad te Domine, dixi, Tu es ſpes mea pars, mea in terra viuentũ.*

Hiere-

ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ. οἳ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκὸς, ἀλλ' ἐκ θεοῦ ἐγεννήθησαν. ὅσοι οὖν ἐκ πνεύματος ἁγίου ἐγεννήθησαν, ὅτι ἐκ θεοῦ ἐγεννήθησαν. καὶ ὅσοι εἰς χριστὸν ἐβαπτίσθησαν, ὅτι εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐβαπτίσθησαν. καὶ πάλιν ὅτε λέγει ὁ πέτρος τῷ ἀνανίᾳ τί ὁ σατανᾶς ἐπλήρωσε τὴν καρδίαν σου ψεύσασθαί σε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ νοσφίσασθαι ἀπὸ τῆς τιμῆς τοῦ χωρίου; οὐκ ἐψεύσω ἀνθρώποις ἀλλὰ τῷ θεῷ· ὥστε ὁ ψεύσαμενος τῷ ἁγίῳ πνεύματι, τῷ θεῷ ἐψεύσατο τῷ κατοικοῦντι ἐν ἀνθρώποις διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ. ὅπου γάρ ἐστι τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ, ἐκεῖ ἐστιν ὁ θεός· ἐν τούτῳ γάρ φησι γινώσκομεν ὅτι ὁ θεὸς ἐν ἡμῖν μένει· ὅτι ἐκ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ ἔδωκεν ἡμῖν· ἀλλ' ὅτι μὲν λέγει ἡ γραφή, ὅτι πνεῦμα ἅγιον ἐλάλησεν τοῖς προφήταις, ἀλλαχοῦ λέγει ὁ μακάριος παῦλος ὅτι ὁ πατὴρ ἐλάλησεν τοῖς προφήταις. πολυμερῶς γὰρ καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ. καὶ ἀλλαχοῦ ὅτι ὁ υἱὸς λαλεῖ, ἢ δοκιμὴν, φησὶ, ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος χριστοῦ· ὁ δὲ υἱὸς, τὸ πνεῦμα εἶπε τὸ λαλοῦν ἐν τοῖς ἀποστόλοις· ὅταν οὖν φησι προμεριμνᾶτε πῶς ἢ τί λαλήσητε. δοθήσεται γὰρ ὑμῖν ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ τί λαλήσητε. οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦ πατρὸς ὑμῶν τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν. καὶ ποτὲ μὲν ὁ ἀπόστολος λέγει. ὅτι τὰ σώματα τῶν πιστῶν ναός ἐστι τοῦ ἁγίου πνεύματος. ποτὲ δὲ τὰ μέλη αὐτῶν μέλη χριστοῦ. ποτὲ δὲ αὐτοὺς ναὸν εἶναι τοῦ πατρός· ὑμεῖς γάρ φησι ναός ἐστι θεοῦ ζῶντος καθὼς εἶπεν ὁ θεός. ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ἔσομαι αὐτοῖς θεὸς, καὶ αὐτοὶ ἔσονταί μοι λαός. καὶ εἴ τις φθείρει τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ, φθερεῖ τοῦτον ὁ θεός. καὶ πάλιν ἐκ οἴδατε ὅτι ναὸς θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ τὸ ἅγιον οἰκεῖ ἐν ὑμῖν; εἴ τις γάρ ἐστι ναὸς τοῦ πνεύματος, οὗτος ναός ἐστι τοῦ θεοῦ τοῦ πατρός· ὅπου γὰρ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ κατοικεῖ, καὶ ὁ θεὸς κατοικεῖ. καὶ ὥσπερ ὁ πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ υἱὸς οὓς θέλει ζωοποιεῖ. ὁμοίως γὰρ καὶ τὸ πνεῦμα λέγει. τὸ πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιοῦν· ἡ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν, ὡς δὲ καθολικῶς φράζει παῦλος, τὸ πνεῦμα ζωοποιεῖ. καὶ ἀπρεπὲς ἔργα τοῦ θεοῦ λέγει ἡ γραφὴ τοῦτο εἶναι καὶ ἀλλαχοῦ λέγει· ἐκέκραξα πρὸς σε κύριε εἶπα σὺ εἶ ἡ ἐλπίς μου, μερίς μου εἶ ἐν γῇ ζώντων ὃ δὲ ἱε-

ὅπου γὰρ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὁ δαβὶδ λέγει τὸν κύριον εἶναι τὴν κληρονομίαν. κύριος γάρ φησι μερὶς τῆς κληρονομίας μου καὶ τοῦ ποτηρίου μου. καὶ ἀλλαχοῦ λέγει· ἐκέκραξα πρὸς σε κύριε εἶπα σὺ εἶ ἡ ἐλπίς μου, μερίς μου εἶ ἐν γῇ ζώντων ὃ δὲ ἱε-

» ὁ γὰρ ἱερεμίας λέγει· ὅτι ὁ πλάσας τὰ πάντα, αὐ-
» τὸς κληρονομήσει τὸν ἰακὼβ, κύριος ὄνομα αὐτῷ.
τῶν οὖν θεοφητῶν τὸν κύριον κληρονομίαν λεγόν-
των τῶν ἁγίων, ὁ παῦλος τὸ ἅγιον πνεῦμα κλη-
» ρονομίαν εἶναι εἶπεν· ἐν ᾧ φησὶ καὶ πιστεύσαντες,
» ἐσφραγίσθητε τῷ πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας
» τῷ ἁγίῳ, ὅ ἐστιν ἀρραβὼν τῆς κληρονομίας ἡμῶν.
ὡς καὶ μωϋσῆς τὸ πρόσωπον ἐσφραγίσθη τῷ ἁ-
γίῳ πνεύματι ὅτε ἔλαβε νόμον παρὰ θεοῦ, καὶ οὐδεὶς
ἠδύνατο αὐτοῦ ἀπενίσαι τῶν υἱῶν ἰσραήλ. ἐσημειώ-
θη γὰρ ἐπ' αὐτὸν τὸ φῶς τοῦ προσώπου κυρίου, ὡς
» καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ γέγραπται· τότε οἱ δίκαιοι
» ἐκλάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πα-
τρὸς αὐτῶν· ὁ γὰρ θεὸς φῶς ἐστιν. ὁμοίως γὰρ καὶ ὁ υἱὸς
φῶς ἐστι. διὸπερ τῆς οὐσίας ἐστὶ τοῦ ἀληθινοῦ φωτός,
» ὡς καὶ ἡσαΐας λέγει, καὶ ἔσται τὸ φῶς τοῦ ἰσραὴλ
» ὡς πῦρ· καὶ ἁγιάσει αὐτὸν ἐν φλογὶ καιομένῃ. ἐν
γὰρ τῷ εὐαγγελίῳ ἰωάννης ἐβαπτίζων λέγει περὶ τοῦ
» κυρίου, αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν πνεύματι ἁγίῳ
καὶ πυρί· ἀλλαχοῦ δὲ λέγει, τὸν κύριον τὸν ἁ-
» γιάζοντα, ἐγὼ κύριος ὁ ἁγιάζων αὐτούς. καὶ
» ὅτι τὸ θεῖον καλεῖ πῦρ ἡ γραφή· ὁ θεὸς ἡμῶν πῦρ
» καταναλίσκον, ὁμοίως καὶ περὶ τοῦ πνεύματος
» αὐτοῦ λέγει, ὅτι ὤφθησαν τοῖς ἀποστόλοις διαμε-
» μεριζόμεναι γλῶσσαι ὡσεὶ πυρός· ἐκάθισέ τε
» ἐφ' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες
» πνεύματος ἁγίου καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἑτέραις γλώσ-
» σαις, καθὼς τὸ πνεῦμα ἐδίδου αὐτοῖς ἀποφθέγγε-
» σθαι· ὅσοι γὰρ πνεῦμα θεοῦ φοροῦσι, φῶς φορέσι·
καὶ οἱ φοροῦντες φῶς, χρισὸν εἰσιν ἐνδεδυμένοι. καὶ
οἱ ἐνδεδυμένοι χρισὸν, πατέρα ἐνδεδύκασι. δεῖ
» γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν. καὶ
» τὸ θνητὸν τοῦτο, ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν· οἱ γὰρ φο-
ροῦντες τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ, ἀφθαρσίαν φορέσιν.
ἀφθαρσία δέ ἐστιν ὁ θεός· καὶ ὅτε λέγει δαβὶδ,
» πολλοὶ λέγουσι, τίς δείξει ἡμῖν τὰ ἀγαθά; περὶ
τοῦ ἁγίου πνεύματος λέγει· καὶ ἀλλαχοῦ εἴρηκε·
» κύριος ἀστερήσει τὰ ἀγαθὰ τοὺς πορευομένους ἐν
» ἀκακίᾳ. καὶ ὁ ματθαῖος περὶ αὐτοῦ οὕτω λέγει,
» εἰ οὖν ὑμεῖς πονηροὶ ὄντες οἴδατε δόματα ἀγα-
» θὰ διδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσῳ μᾶλλον ὁ πα-
» τὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς δίδωσιν ἀγαθὰ τοῖς
» αἰτοῦσιν αὐτόν; ὁ δὲ λουκᾶς τὸν αὐτὸν τρόπον
ἱστορῶν ἑρμηνεύει τί ἐστι τὰ ἀγαθὰ λέγων· εἰ οὖν
» ὑμεῖς πονηροὶ ὄντες οἴδατε δόματα διδόναι τοῖς
» τέκνοις ὑμῶν, πόσῳ μᾶλλον ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐξ
» οὐρανοῦ δώσει πνεῦμα ἅγιον τοῖς πιστεύουσιν
αὐτῷ· εἰ γὰρ μὴ ἦν τῆς οὐσίας τοῦ μόνου ἀγα-
θοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἂν ἀγαθὸν ἐ-
κλήθη· ὅποτε κύριος παρητεῖτο τὸ καλεῖ-
σθαι ἀγαθὸς καθὸ ἄνθρωπος γέγονε λέγων·
» τί με λέγεις ἀγαθόν; οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς
ὁ θεός· τὸ δὲ ἅγιον πνεῦμα, οὐ παραιτεῖται ἡ
γραφὴ καλεῖν ἀγαθόν, κατὰ τὸν δαβὶδ τὸν
λέγοντα· τὸ πνεῦμά σου τὸ ἀγαθὸν ὁδηγήσει
» με ἐν γῇ εὐθείᾳ, ὅτε πάλιν ὁ κύριος λέγει περὶ αὐτοῦ. ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς.
» ἀλλαχοῦ τὸ ἅγιον πνεῦμα καλεῖ ἄρτον ἐπιούσιον λέγων, τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον.

Hieremias item, *Qui formauit omnia, ipse est hæreditas Iacob, Dominus nomen illi.* Vbi Prophetæ affirmant Dominum hæreditatem Sanctorum esse, ibi Paulus ait, Spiritum Sanctum hanc hæreditatem esse: *In quo*, inquit, *credentes signati sumus Spiritu illo repromissionis, sancto qui est arrha nostræ hæreditatis*, vt & Moses faciem signatam impressamque habebat Spiritu Sancto, quum accepit legem à Deo, & nemo in eius faciem poterat oculos suos intendere, expressum enim erat A in eum lumen vultus Domini: vt & in Euangelio dicit, *Tunc exsplendebit iustus veluti sol in regno Patris ipsorum.* Deus enim Lux vera est, & Spiritus Lux est, quoniam eiusdem substantiæ est cum vera luce: vt & Esaias testatur: *Et erit lux Israel vt ignis, & sanctificabit eum in nube ardente.* Ioannes autem Baptista dicit de Christo, *ipse vos baptizabit in Spiritu Sancto, & igne.* Alibi autem Dominum appellat illum sanctificatorem: *Ego Dominus*, inquiens, *qui sanctifico eos*: rursus eadem ratione cum sacra scriptura Deum ignem vocat: *Deus vester est ignis absumens.* Itidem quoque de Spiritu sancto loquitur, quòd *visæ sunt Apostolis dispertitæ linguæ quasi ignis, sedebatque in singulis eorum, & impleti sunt omnes Spiritu sancto, & inceperunt loqui aliis linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis*: Quotquot enim Spiritum Dei ferunt, Deum ferunt: & quotquot lumen ferunt, Christum induerunt. *Oportet enim*, inquit, *corruptibile hoc induere incorruptibilitatem, & mortale hoc immortalitatem.* Qui ferunt Spiritum Dei, incorruptibilitatem ferunt, Deus enim incorruptibilitas est. Et quum Dauid loquitur: *Quis nobis ostendet bona?* de Spiritu Sancto loquitur: Et rursus alibi: *Deus non subtrahet illis bona, qui ambulant in innocentia.* Itidemque Matthæus de Spiritu Sancto dicit, *Si vos, quum mali sitis, nostris bona tribuere liberis vestris, quanto magis Pater vester cælestis dabit bona postulantibus ab se?* Ipse vero Lucas interpretans, quidnam sibi velit hoc nomen boni, *Si vos* (inquit) *quum mali sitis, nostris bona munera dare liberis vestris, quanto magis pater ille cælestis dabit Spiritum postulantibus à se?* Nisi enim Spiritus sanctus esset substantiæ illius, quod solum bonum est, nequaquam bonus nuncupatus fuisset quum Dominus ipse deprecetur bonus nuncupari quatenus homo existebat, dicens, *Quid me vocas bonum? nullus bonus nisi Deus*, sanctum tamen Spiritū non reformidat scriptura bonum appellare, quemadmodum & Dauid, *Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam*, Et quum rursus Dominus de se ipso verba facit: *Ego sum panis viuus, qui de cælo descendit.* Alibi Spiritum sanctum appellat panē cæleste, *panem nostrum ἐπιούσιον da nobis hodie:*

Docuit

Docuit enim nos vt poſceremus in precibus noſtris in hoc ſeculo panem ἐπιούσιον, hoc eſt, futurum, cuius primitias habemus, quia in communionem corporis dominici admiſſi ſumus, quemadmodum ipſe dixit, *Panis quem ego dabo, pro mundi vita eſt*: Spiritus enim viuificans eſt caro Domini, quoniam ex ſpiritu viuificante concepta eſt. Quod enim ex ſpiritu naſcitur, ſpiritus eſt. Et quum dicit Hieremias de Deo, quod ipſe dux fuerit Iſrael in deſerto: &, *Ne dixeritis, vbi eſt dominus qui eduxit nos ex terra Ægypti in deſertum? Nam duxit eos*, inquit, *per Abyſſum, veluti equos in ſolitudine, & fatigati non ſunt, & veluti pecora per campos. Deſcendit ſpiritus a Domino, & deduxit eos.* Ad Corinthios autem Paulus dicit, Chriſtum fuiſſe illum ducem: *Bibebant enim ex ſpirituali, quae eos ſequebatur, petra petra autem erat Chriſtus*: item quum dicit Paulus, ſe à Deo vocatum eſſe, *Deus*, inquit, *ſegregauit me ab vtero matris meae & vocauit me per gratiam ſuam, vt Filium ſuum reuelaret per me, vt eum euangelizarem inter gentes.* At vbi Romanis ſcribit a Chriſto ſe vocatum ait, inquibus eſtis & vos, vocatitij Ieſu Chriſti Spiritus autem ſanctus Paulum & Barnabam ſe vocaſſe dixit, vt ethnicis Chriſtum prædicarent: & quod eſt admirabile Ieſus dicit Paulo in templo, *Proficiſcere ad gentes: procul enim amandabote*, & Paulus Galatis ſcribit: *Paulus Apoſtolus ſiue legatus non hominum, neq; per hominem, ſed per Ieſum Chriſtum, & Deum Patrem, qui eum excitauit à mortuis:* ac paulo poſt: *ſignifico autem vobis fratres Euangelium, quoa non eſt ſecundum hominem: non enim ab homine acceptum illud, nec inſtitutus ſum, ſed per reuelationem Ieſu Chriſti*: Spiritus quoque ſanctus ablegare Paulum & Barnabam videtur, vt Chriſtum gentibus prædicarent. Item aliquando ex perſona Patris loquuntur Prophetæ: vt in Pſalmis ait, *Deus, Deus iuraui in Sancto meo, ſi Dauidi mentiar, ſemen eius in aeternum manebit, & ſolium eius quaſi ſol coram me.* Ac rurſum: *De fructu lumbi tui ſuper Thronũ tuum*, ſicuti quoque à Petro dictum eſt: *Propheta igitur quum eſſet Dauid, videnſque quòd iureiurando iuraſſet ſibi Deus, quòd ex fructu lumbi ſui ſeſſurus eſſet Chriſtus ſecundum carnem in ſolio ſuo.* Aliquando vero ex perſona Filij, vt cùm dicit Eſaias: *Haec dicit Dominus, Propter vos meum nomen inter gentes maledicitur, ideoque cognoſcet populus meus in illa die nomen meum, quod ego ſum, qui loquor, adſum.* Aliquando ex perſona Sancti Spiritus, vt quum Propheta Agabus loquitur, Hæc dicit Spiritus Sanctus, *Virum, cuius haec eſt zona, &c.* Et Paulus Timotheo, *Spiritus autẽ expreſſis verbis dicit, quòd in poſtremis temporibus deficient quidam à fide.* Et rurſum, *dixit Spiritus Sanctus Philippo, Accede & adhaereſce currui iſtius Æthiopis eunuchi.* Et

ἐδίδαξε γὰρ ἡμᾶς ἐν τῇ ἀϊδίῳ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι αἰτεῖσθαι τὸν ἐπιούσιον ἄρτον, τουτέστι τὸ μέλλοντα, ὃ ἀπαρχὴν ἔχομεν ἐν τῇ νῦν ζωῇ τῆς σαρκὸς τοῦ κυρίου μεταλαμβάνοντες, καθὼς αὐτός εἶπε, καὶ ὁ ἄρτος ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σάρξ μού ἐστιν ὑπὲρ τοῦ κόσμου ζωῆς. πνεῦμα γὰρ ζωοποιοῦν ἡ σὰρξ ἐστι τοῦ κυρίου. διότι ἐκ πνεύματος τὸ ζωοποιοῦν σωζόμενον ἐκ πνεύματος πνεῦμα ἐστι. καὶ ὅτι λέγει ἱερεμίας περὶ τοῦ θεοῦ, ὅτι αὐτὸς ὡδήγησεν τὸν ἰσραὴλ ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ οὐκ εἶπεν, φησί, ποῦ ἐστιν ὁ κύριος ὁ ἀναγαγὼν ἡμᾶς ἐκ γῆς αἰγύπτου. καθοδηγήσας ἡμᾶς ἐν τῇ ἐρήμῳ ὁ ἡσυχάσας τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶπεν ὡδηγηκέναι τὸ ἰσραὴλ ἐν τῇ ἐρήμῳ· ἔστι γὰρ ἀνθυσαν αὐτοῦ λέγοντος. ἤγαγεν αὐτοὺς διὰ τῆς ἀβύσσου ὡς ἵππον διὰ τῆς ἐρήμου, καὶ οὐκ ἐκοπίασαν. καὶ ὡς κτήνη διὰ πεδίου. καὶ κατέβη πνεῦμα παρὰ κυρίου καὶ ὡδήγησεν αὐτούς. ποῖος οὖν ἡγεμὼν γράφει ὁ ἀπόστολος, ὅτι χερσὶν ἦν ὁ ὁδηγῶν. ἔπινον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας, ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ χερσός. καὶ ὅτι λέγει ὁ παῦλος ὥσπερ καὶ ὑπὸ θεοῦ κεκλῆσθαι αὐτὸν ὁ θεός φησιν ὁ ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρός μου, καὶ καλέσας διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ ἀποκαλύψαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐν ἐμοί. ῥωμαίοις ὥσπερ τοῦ χερσοῦ κεκλῆσθαι λέγει γράφων πρὸς αὐτούς, ἐν οἷς ἐστὲ καὶ ὑμεῖς κλητοὶ ἰησοῦ χριστοῦ. τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸν παῦλον καὶ τὸ βαρναβᾶν κεκληκέναι εἴρηκεν εἰς τὸ τῶν ἐθνῶν εἶναι ἀγγελίσασθαι τὸ χριστόν. καὶ τόγε θαυμαστὸν ὃ ἡμεῖς ἅπαντες παύλῳ ἐν τῷ ἱερῷ, πρόδρου, ὅτι εἰς ἔθνη μακρὰν ἐξαποστέλλωσε. καὶ ὃ παῦλος γαλάταις γράφων, παῦλος ἀπόστολος οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, οὐδὲ δι' ἀνθρώπων, ἀλλὰ διὰ ἰησοῦ χριστοῦ καὶ θεοῦ πατρὸς τοῦ ἐγείραντος αὐτὸν ἐκ νεκρῶν. καὶ μετ' ὀλίγα φήσαντος. γνωρίζω δὲ ὑμῖν ἀδελφοὶ τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο ὅτι οὐκ ἔστι κατὰ ἄνθρωπον. οὐδὲ γὰρ ἐγὼ παρὰ ἀνθρώπου παρέλαβον αὐτό, οὐδὲ ἐδιδάχθην, ἀλλὰ δι' ἀποκαλύψεως ἰησοῦ χριστοῦ. τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀποστεῖλαν τοῦτο παῦλον καὶ τὸν βαρνάβαν φαίνεται κηρύξαι τοῖς ἔθνεσι τὸν χριστόν. καὶ ὅτι μὲν ἐκ προσώπου τοῦ πνεύματος λαλοῦσιν οἱ προφῆται, ὡς ὅταν ἐν ψαλμοῖς λέγῃ ὁ θεός, ἅπαξ ὤμοσα ἐν τῷ ἁγίῳ μου εἰ τῷ δαυὶδ ψεύσομαι, τὸ σπέρμα αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα μένει. καὶ ὁ θρόνος αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος ἐναντίον μου· καὶ πάλιν, ἐκ καρποῦ τῆς ὀσφύος σου θήσομαι ἐπὶ τὸν θρόνον σου. καὶ καθὼς ὁ πέτρος εἴρηκε. προφήτης οὖν ὑπάρχων δαυὶδ καὶ εἰδὼς ὅτι ὅρκῳ ὤμοσεν αὐτῷ ὁ θεὸς ἐκ καρποῦ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ καθίσαι τὸ χριστὸν ἐπὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ. ὅτι δὲ ἐκ προσώπου τοῦ υἱοῦ ὡς ὅταν λέγῃ ἡσαΐας. τάδε λέγει κύριος. δι' ὑμᾶς διαπαίζετε τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσι. διὰ τοῦτο γνώσεται ὁ λαὸς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ τὸ ὄνομά μου ὅτι ἐγώ εἰμι. αὐτὸς ὁ λαλῶν πάρειμι· ὅτι δὲ ἐκ προσώπου τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὡς ὅταν ὁ μὲν προφήτης ἄγαβος λέγῃ, τάδε λέγει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. τὸν ἄνδρα τοῦτον ἡ ζώνη αὕτη. καὶ πάλιν προσιμόθεον γράφει, τὸ πνεῦμα ῥητῶς λέγει. ὅτι ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονταί τινες τῆς πίστεως. εἶπε δὲ τὸ πνεῦμα τῷ φιλίππῳ. πρόσελθε καὶ κολλήθητι τῷ ἅρματι τοῦ αἰθίοπος τοῦ εὐνούχου

καὶ

καὶ ὁ μὲν προφήτης ἰεζεκιὴλ αἰτιώμενος τὸν παλαιὸν λαὸν, ἔλεγε. καὶ ἐλύπησαν με ἐν ἅπασι τούτοις λέγει κύριος. ὁ δὲ παῦλος γράφει τῷ νέῳ λαῷ, καὶ μὴ λυπεῖτε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ θεοῦ, ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε. καὶ ὁ μὲν δαβὶδ περὶ τῶν ἰουδαίων λέγει, καὶ παρώξυναν τὸν θεὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ· ὁ δὲ ἡσαΐας περὶ αὐτῶν, αὐτοὶ δὲ ἠπείθησαν καὶ παρώξυναν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. καὶ ἐπεστράφη αὐτοῖς εἰς ἐχθρὸν. καὶ ὁ στέφανος ἐν τοῖς πράξεσι λέγει. σκληροτράχηλοι καὶ ἀπερίτμητοι τῇ καρδίᾳ καὶ τοῖς ὠσίν· ὑμεῖς ἀεὶ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀντιπίπτετε ὡς οἱ πατέρες ὑμῶν. καὶ ὅτε μὲν λέγει ὁ παῦλος περὶ πατρὸς, θεὸς ὁ δικαιῶν, τίς ὁ κατακρίνων; τὰ αὐτὰ καὶ περὶ τοῦ πνεύματος ὁμοίως λέγει, ἀλλ' ἀπελούσασθε, ἀλλ' ἡγιάσθητε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ, καὶ ἐν τῷ πνεύματι τοῦ θεοῦ ἡμῶν. ὁ δὲ κύριος τῷ σατανᾷ λέγει περὶ ἑαυτοῦ. οὐκ ἐκπειράσεις κύριον τὸν θεόν σου· ὁ δὲ πέτρος εἶπε πρὸς τὸν σαπφειραν· διὰ τί συνεφωνήθη ὑμῖν πειράσαι τὸ πνεῦμα κυρίου. καὶ ὁ θεὸς μέν ἐστιν ὁ περιέχων καὶ πληρῶν τὰ πάντα, ὡς καὶ διὰ τοῦ προφήτου λέγει, τὸν οὐρανὸν ἐγὼ πληρῶ λέγει κύριος. ὁμοίως καὶ περὶ τοῦ ἡμῶν γράφει παῦλος, ὁ καταβὰς αὐτὸς ἐστὶ καὶ ὁ ἀναβὰς ὑπεράνω πάντων οὐρανῶν ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα. τὸ δὲ αὐτὸ καὶ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος φησὶν ὁ δαβὶδ, πῇ πορεύθω ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου πῇ φύγω; τὸ δὲ ἁπλῶς αὐτὸν πῇ πορεύθω ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου ἐδόξεν ἡμῖν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα εἶναι τὸ τὰ πάντα πληροῦν. καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου πῇ φύγω; ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανὸν, σὺ ἐκεῖ εἶ, ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν ἅδην παρεῖ· τίς οὖν ἐφαρμόσει ἕως ἅδου, εἰ μὴ ὁ υἱὸς ὁ νεκρῶν ἀναστάς; καὶ ὅτι μὲν λέγει ὁ στέφανος ἐν τοῖς πράξεσιν· ὁ θεὸς τῆς δόξης ὤφθη τῷ πατρὶ ἡμῶν ἀβραάμ· τὰ αὐτὰ καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ ὁ παῦλος λέγει. εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν, ὁμοίως δὲ καὶ ὁ δαβὶδ λέγει, κύριος τῶν δυνάμεων αὐτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. μία γὰρ δόξα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος· τὴν δόξαν μου, φησὶν, ἑτέρῳ οὐ δώσω. οὐ γάρ ἐστι δεύτερος θεὸς ὁ υἱὸς, ἀλλὰ λόγος τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου θεοῦ, θεολογούμενος ἐν πατρί. ὡς καὶ πατὴρ ἐν υἱῷ θεολογεῖται, καθὼς ἡσαΐας λέγει θεολογῶν υἱὸν σὺ πατήρ. καὶ προσκυνήσουσί σοι καὶ ἐν σοὶ προσεύξονται). ὅτι σὺ θεὸς καὶ πλὴν σου οὐκ ἔστι. σὺ γὰρ εἶ θεὸς, καὶ οὐκ ἤδειμεν. θεὸς δὲ ἰσραὴλ σωτήρ. αἰσχυνθήσονται καὶ ἐντραπήσονται πάντες οἱ ἀντικείμενοι αὐτῷ. αὐτικρὺ δὲ οἱ μὴ ὁμολογοῦντες αὐτὸν καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τὸ αὐτὸ τῷ πατρὶ οὐσίας. καὶ πλὴν αὐτοῦ μὴ εἶναι θεὸν, καὶ οἱ τοῦτο πάθος αὐτοῦ ἐπαρχιώμενοι. οὐδεὶς γὰρ δύναται γνῶναι θεὸν ἐὰν μὴ τὸν σταυρωθέντα καὶ ἐκ νεκρῶν ἀναστάντα ὁμολογήσῃ σωτῆρα.

Et Ezechias vituperans veterem populum dixit: *Et vexauerũt me in omnibus his, dicit dominus.* Paulus autẽ ſcribens nouo populo, *Ne vexetis Spiritum ſanctum Dei, in quo ſignati eſtis in diem redemptionis.* Dauid quoque de Iudaeis dicit, *Exacerbauerunt Deum in ſolitudine.* Eſaias item de iiſdem: *Ipſi autem increduli fuerunt, & exacerbauerunt Spiritum ſanctum & conuerſus eſt is in inimicitiam:* Et Stephanus in Actibus, *Ceruicoſi incircunciſique & corde, & auribus, vos ſemper Spiritui ſancto reſiſtitis, vt & patres veſtri.* A Et quum Paulus loquitur de Patre, *Deus eſt iuſtificator quis ergo cõdemnator?* Eadem itidem de Filio & Spiritu ſancto loquitur: *Sed ablutẽ eſtis, ſed ſanctificati eſtis, ſed iuſtificati eſtis in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti, & in ſpiritu Dei veſtri,* dominus vero Satanæ dicit, *Non tentabis dominum Deum tuum,* Petrus quoque ad Sapphirã locutus eſt: *Cur inter vos cõſpiratum eſt, vt tentaretis Spiritum ſanctum domini?* Deus quidem eſt qui continet & implet omnia, vt & per Eſaiam loquitur, *Celum & terrã ego impleo, dicit dominus.* B Idem de Filio affirmat Paulus: *Ille qui deſcendit, ipſe quoque eſt qui aſcendit ſuper celos, vt impleat omnia.* Plane eadem à Dauide de Spiritu tradita ſunt, *Quo ibo à Spiritu tuo* (quibus verbis nos edoctos voluit, Spiritum Sanctum eſſe qui omnia repleat) *& à facie tua quo defugiam? ſi aſcendero in celum, tu illic præſto es: ſi deſcendero ad infernũ, ades.* Quis inferos adiit, excepto Filio qui ex mortuis ſurrexit? Et quum dicit Stephanus in Actis, *Deus gloriæ viſus, eſt patri noſtro Abrahæ,* eadem illa Paulus de Filio prædicat his verbis, *Si cognouiſſent, nunquã dominum gloriæ cruci affixiſſent.* C Itidem quoq; & Dauid loquitur, *dominus,* inquit, *potentiarũ, ipſe eſt rex gloriæ.* Vna enim gloria Patris, Filij, & Spiritus ſancti. *Gloriam meam alteri non dabo,* dicit ſcriptura: non enim eſt alter Deus Filius, ſed Verbũ ſiue Ratio vnius & ſolius Dei, qui & ipſe Deus appellatur in Patre, vt Pater in Filio, quemadmodum & Eſaias dicit, Filium cum Patre Deum nominans: *Adorabunt te, & in te precabuntur, quoniam in te eſt Deus, & præter te non erit Deus. Tu enim es Deus & neſciuimus, Deus Iſrael Saluator. Pudefiant & confundantur omnes qui aduerſantur ei.* D Aduerſantur autem illi, qui non confitentur eum & Spiritum ſanctum eius, eiusdem eſſe cum Patre ſubſtãtiæ, & præter eum non exiſtere Deum, & quod pudet paſſionis & paupertatis eius. Nemo enim Deum cognoſcere poteſt, niſi is, qui crucifixum, & è mortuis excitatum confitetur cum Thoma, Dominum & Deum eſſe, illum ipſum (inquam) qui dicit diſcipulis ſuis, *Si enim cognouiſſetis me, etiam Patrem meum cognouiſſetis, & iam cognoſcetis eum, & vidiſtis eum. Dicit ei Philippus, Domine oſtende nobis Patrem, & ſufficit nobis: Ad hoc Ieſus: Iam longo tempore vobiſcum ſum, & nondum cognouiſtis me? Philippe,* E

ἀποστόλῳ θωμᾷ κύριον τὸν θεὸν λέγοντα τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς. εἰ γὰρ ἐγνώκειτέ με, καὶ τὸν πατέρα μου ἂν ἤδειτε. ἀπάρτι δὲ γινώσκετε αὐτὸν καὶ ἑωράκατε αὐτόν. λέγει φίλιππος· κύριε δεῖξον ἡμῖν τὸν πατέρα καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν. λέγει αὐτῷ ὁ ἰησοῦς· τοσοῦτον χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι καὶ οὐκ ἔγνωκάς με φίλιππε;

Qui vidit me, vidit & Patrem meum: & cur tu d...is, Ostende nobis Patrem? non credis quod ego in Patre sim, & Pater in me? Verba quæ ego loquor, ex me non loquor, sed Pater qui in me manet, ipse facit hæc opera: credite mihi quod Pater in me sit, & ego in Patre. Si minus, saltem mihi propter opera credite. Opus aũt erat Dei Patris, eiicere dæmonia: in Spiritu aũt Sancto aiebat se eiicere dæmones, de quo Lucas: *Si autẽ*, inquit, *in digito Dei eiicio dæmonia*. Nam aliquãdo scriptura Christum appellat brachium Patris: Spiritum verò Sanctum digitum Dei: aliquando Filium Dei Verbum Spiritum Sanctum inspiraculum Dei ac rursum Apostolus ad istum modum: *Cùm tradiderit regnum Deo & Patri, cum abrogauerit omnem principatum, potestatem, & virtutem. Oportet enim ipsum regnare, donec omnes inimicos suos subiiciat pedibus suis: vltima autem omnium infesta destruetur mors: Omnia enim subiecit pedibus eius. Quum autem dicit, omnia esse subiecta, certum est, eum excipi, qui illi omnia subiecit. Tunc etiam ipse filius subiicietur ei qui ipsi subiecit omnia, vt sit Deus omnia in omnibus.* Hoc de subiectione mundi, quæ in carne eius futura est, intelligitur. Nam de regno eius diuino Daniel effatus est his verbis, *Et regni eius non erit finis*, quemadmodum & Angelus Virgini locutus est: *Et regnabit in æternum, & regni eius non erit finis.* Apostolus contra, finem dicit habiturum regnum eius: *oportet enim eum regnare* (inquit) *donec posuerit omnes inimicos sub pedibus suis.* Ita quoque & à Dauide cantatum est, *Dixit dominus domino meo sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* Quod igitur dicit, *Sede*, imperij habet denotationem: illud vero alterum, *donec ponantur inimici tui*, finem aliquem præ se fert: *cùm verò subiecta illi fuerint omnia, tũc & ipse Filius subiicietur ei, qui ipsi subiecit omnia in omnibus.* Quæ verba hunc habent intellectum, Quum omnes Filio subiecti, eiusque mẽbra reperti fuerimus, ac per eum geniti in filios Dei, *Vos enim estis* (inquit) *in Christo Iesu*, tunc & ipse pro nobis subiicietur Patri, vt caput pro suis membris. Quandiu enim nõ sunt subiecti sunt omnes, ipse eorum caput, nondũ subiectus Patri suo videtur, expectans sua propria mẽbra: nam si vnus eorũ esset, qui subiiciendi essent, statim ab initio patri subiectus: fuisset, ac non in fine tandẽ id ipsum cum aliis faceret. Nos.n. sumus qui in eo subiiciendi sumus patri: & nos sumus, qui in eo regnamus, donec ponãtur inimici nostri scabellũ pedum nostrorũ Nã propter inimicos nostros dominus cęlorũ, in similitudine nostri fuit, sumpsitque humanũ illud solium Dauidis, secundum carnẽ patris sui vt reędificaret & instauraret illud, vt eo instaurato, nos omnes in ipso regnaremus, ac traderet humanũ regnũ instauratũ patri suo, vt sit Deus omnia in omnibus regnans per eum, vt per propriũ Verbum suum,

ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα μου, καὶ πῶς σὺ λέγεις δεῖξον ἡμῖν τὸν πατέρα; οὐ πιστεύεις ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί; εἰ δὲ μὴ, διὰ τὰ ἔργα αὐτὰ πίστευέτε μοι· ἔργον δὲ ἐστὶ θεοῦ πατρὸς τὸ ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια. ἐν πνεύματι δὲ ἁγίῳ εἶπεν ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια, εἰ δὲ ἐγὼ, φησὶν, ἐν πνεύματι θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, φησὶ δὲ ὁ λυκᾶς φησί· εἰ δὲ ἐγὼ ἐν δακτύλῳ θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια. ὅτι γὰρ ἡ γραφὴ τὸ χεῖρον βραχίονα ὀνομάζει τοῦ πατρὸς, τὸ δὲ ἅγιον πνεῦμα, δάκτυλον θεοῦ, ὅτι δὲ τὸν υἱὸν θεοῦ λόγον, τὸ δὲ πνεῦμα ἅγιον ἐμφύσημα τοῦ θεοῦ λέγει. καὶ πάλιν ὅταν λέγῃ ὁ ἀπόστολος ὅταν παραδῶ τὴν βασιλείαν τῷ θεῷ καὶ πατρὶ, ὅταν καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν καὶ δύναμιν. δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν ἄχρις ἂν θῇ τοὺς ἐχθροὺς ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ. ἔσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος. πάντα γὰρ ὑπέταξεν ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ· ὅταν δὲ εἴπῃ ὅτι πάντα ὑποτέτακται, δῆλον δὲ ὅτι ἐκτὸς τοῦ ὑποτάξαντος τῷ αὐτῷ τὰ πάντα. ὅταν δὲ ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα· ἵνα ᾖ ὁ θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσι· διὰ τῆς ὑποταγῆς τοῦ κόσμου λέγει τῆς ἐν σαρκὶ αὐτοῦ ὑποτεταγμένης. διὰ γὰρ τῆς βασιλείας αὐτοῦ τῆς θεϊκῆς, δανιὴλ ἔφασε λέγων. καὶ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος. καθὼς καὶ ὁ λουκᾶς λέγει τὸν ἄγγελον γαβριὴλ εἰρηκέναι πρὸς τὴν παρθένον διὰ τοῦ κυρίου. καὶ βασιλεύσει φησὶν εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. ὁ δὲ ἀπόστολος λέγει τέλος ἔχειν τὴν βασιλείαν αὐτοῦ. δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν φησὶν, ἄχρις αὐθῇ τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ· ὁμοίως δὲ καὶ δαβὶδ, εἶπε, φησὶ, ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου κάθου ἐκ δεξιῶν μου ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου, ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. τὸ λέγειν οὖν αὐτὸν κάθου, ἀρχὴν σημαίνει· καὶ ἕως ἂν τεθῶσιν οἱ ἐχθροί σου, τέλος δείκνυσιν. ὅτι δὲ ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ ὁ υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα· ἵνα ᾖ ὁ θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσι. πότε δέ ἐστιν, ὅταν φησὶν ὑποτεταγῶμεν οἱ πάντες τῷ υἱῷ καὶ ἀρεθῶμεν αὐτοῦ μέλη, καὶ γινώμεθα αὐτῷ εἰς υἱοὺς θεοῦ· ὑμεῖς γάρ φησιν εἷς ἐστε ἐν χριστῷ ἰησοῦ, ὅτι καὶ αὐτὸς ὑποταγήσεται μεθ' ἡμῶν τῷ πατρὶ ὡς κεφαλὴ ὑπὲρ τῶν ἰδίων μελῶν. τῶν γὰρ μελῶν αὐτοῦ μηδέπω ὑποταγέντων πάντων, αὐτὸς ἡ κεφαλὴ αὐτῶν, οὔπω ὑποτέτακται τῷ πατρὶ ἀναμένων τὰ ἴδια μέλη, εἰ δὲ καὶ εἷς τῶν ὑποταγμένων, ἐξ ἀρχῆς ἂν ὑπετάσσετο τῷ πατρὶ καὶ οὐκ ἂν ἐπὶ τοῦ τέλους οὗτος ἐποίει. ἡμεῖς γάρ ἐσμεν σὺν αὐτῷ ὑποτασσόμενοι τῷ πατρὶ καὶ ἡμεῖς ἐσμεν οἱ ἐν αὐτῷ βασιλεύοντες· ἕως ἂν τεθῶσιν οἱ ἐχθροὶ ἡμῶν ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν, ὁ δεσπότης τοῦ οὐρανοῦ ἐν ὁμοιώματι ἡμῶν γέγονε. καὶ ἔλαβε τὸν ἀνθρώπινον θρόνον δαβὶδ τοῦ κατὰ σάρκα πατρὸς αὐτοῦ. εἰς τὸ ἀνοικοδομῆσαι καὶ ἀνορθῶσαι αὐτόν. ἵνα ὅταν ἀνοικοδομηθῇ πάντες βασιλεύσωμεν θρόνους τοῦ ἀθανασίου βασιλείας κατορθωμείου τῷ πατρί. ἵνα ᾖ ὁ θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσι βασιλεύων δι' αὐτοῦ ὡς διὰ λόγου θεοῦ,

μετὰ

μετὰ τὸ βασιλεῦσαι αὐτὸν δι' αὐτὸ ὡς δι' ἀνθρώπου σωτῆρος, καὶ ὅταν λέγῃ ὁ πέτρος. ἀσφαλῶς οὖν γινωσκέτω πᾶς οἶκος ἰσραὴλ ὅτι καὶ κύριον καὶ χριστὸν αὐτὸν ἐποίησε, τὴν τῆς ἀνθρωπότητος αὐτὸ λέγει, ἥτις ἐστὶ πᾶσα ἡ ἐκκλησία, ἐν αὐτῷ κυριεύουσα καὶ βασιλεύουσα μετὰ τὸ αὐτὸν σωρωθῆναι. καὶ χειρομένη εἰς βασιλείαν ἀρραβῶνα ἵνα συμβασιλεύσῃ αὐτῷ, τῷ δι' αὐτὴν ἑαυτὸν κενώσαντι, ἐ ἀναλαβόντι αὐτὴν διὰ τῆς δουλικῆς μορφῆς· ὁ γὰρ λόγος ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἀεὶ ὢν κύριος καὶ θεὸς καὶ μετὰ τὸ σωρωθῆναι ἐποιήθη κύριος καὶ χριστός. ἀλλὰ ὥσπερ εἶπον τὴν ἀνθρωπότητα αὐτὸ ἐποίησεν ἡ θεότης αὐτοῦ κύριον ἐ χριστόν· καὶ ὅταν λέγῃ πάτερ εἰ δυνατὸν τὸ ποτήριον τοῦτο παρελθέτω. θέλει μὴ τὸ ἐμὸν θέλημα γένηται, ἀλλὰ τὸ σόν· ἐ τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενὴς, δύο θελήματα ἐν αὐτῷ δεικνύσι· τὸ μὲν ἀνθρώπινον, ὅπερ ἐστὶ τὸ σαρκός· τὸ δὲ θεῖον· τὸ γὰρ ἀνθρώπινον διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς, παραιτεῖται τὸ πάθος. τὸ δὲ θεῖον αὐτοῦ τὸ πρόθυμον. ὥσπερ δὲ ὁ πέτρος ἀκούσας περὶ τοῦ πάθους ἐθορυβήθη καὶ εἶπεν, ἵλεώς σοι κύριε. ἐπιλιμῶν δὲ αὐτὸν ὁ κύριος λέγει· ὕπαγε ὀπίσω μου σατανᾶ, σκανδαλόν μου εἶ, ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων, οὕτω καὶ ἐνταῦθα νοεῖται. γινόμενος γὰρ ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων, ἠθέλησε παθεῖν τὸ πάθος ὡς ἄνθρωπος. θεὸς ὢν, καὶ κύριος τῆς οὐσίας τοῦ θείου ἀπαθὴς ὑπάρχων, προθύμως ὑπεδέξατο τὸ πάθος ἐ τὸν θάνατον. ἐ ὅτι οὐκ ἠδυνατόν κρατηθῆναι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ θανάτου καὶ γὰρ ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων ἀποθνήσκων ἐκέντησε τὸν ἐγειρόμενον κατ' ἐξουσίαν ἰδίαν ὡς θεὸς, ὡς ἐ δαυὶδ εἶπεν· ἀναστήτω ὁ θεὸς ἐ διασκορπισθήτωσαν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ. ἐ αὖθις, ἐξεγέρθητι κύριε ὁ θεός μου ἐν προστάγματι ᾧ ἐνετείλω. καὶ συναγωγὴ λαῶν κυκλώσει σε, ἐ ὑπὲρ ταύτης εἰς ὕψος ὀπίσρεψον· κύριος κρινεῖ λαούς. λέγει δὲ καὶ ὁ ἀπόστολος ἀλλαχοῦ. ἐσταυρώθη ἐξ ἀσθενείας, ζῇ δὲ ἐκ δυνάμεως θεοῦ. δυνάμις δέ ἐστι θεοῦ ὁ υἱὸς παθὼν ἐξ ἀσθενείας, τουτέστιν ἐκ τῆς σαρκικῆς συμπλοκῆς. καὶ παραιτούμενος τὸ πάθος ὡς ἄνθρωπος, ζῶν δὲ διὰ τὴν ἑαυτοῦ δυνάμεως. καὶ ὅτι λέγει ὁ κύριος ἐν τῷ κατὰ ἰωάννην εὐαγγελίῳ. αὕτη ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν θεὸν· οἴδαμεν γάρ φησιν ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἥκει· καὶ ἐσμὲν ἐν τῷ ἀληθινῷ ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ ἰησοῦ χριστῷ· οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς θεὸς καὶ ζωὴ ἡ αἰώνιος. ὥστε ἀληθινὸς θεός ἐστιν ὁ υἱὸς, καὶ πρὸς τοῦτο ἦλθε αὐτὸν ἄνθρωπον καὶ μεταλαβεῖν τοῦ θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἄνθρωπον ἰησοῦν χριστὸν λαμβάνον παρὰ τοῦ πνεῦμα, ἡμῖν δὲ σάρκα, ἐ ἵνα μεσιτεύσαι θεῷ ἐ ἀνθρώπων, τὸν μὲν μόνον ἄνθρωπον ἀλλὰ ἐ θεὸν, καθὼς ἐ ἱερεμίας λέγει ἕτος ὁ θεὸς ἡμῶν καὶ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτὸν, ἐξεῦρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης. ἐ ἔδωκεν αὐτὴν ἰακὼβ τῷ παιδὶ αὐτοῦ. καὶ ἰσραὴλ τῷ ἠγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ.

μὴ τοῦ-

Postquam regnauerit ipse per eum, vt per hominem Saluatorem. Et quum inquit Petrus, *pro certo habeat vniuersa domus Israel, quod Deus hunc Iesum, Dominum & Christum fecerit, quem crucifixistis*, Non ibi de diuinitate eius verba facit, quum asserit eum Dominum & Christum à Deo factum esse, sed de humanitate eius quæ est vniuersa Ecclesia: ea enim in eo & dominatur, & regnat. Et ex quo ille crucifixus est, etiam illa inuncta ad regnum cælorum existimatur, vt regnaremus cum illo, qui ea de causa seipsum euacuauit, & assumpsit seruilem speciem. Verbum enim qui & Filius Dei, semper erat Dominus & Deus, neq; post crucem factus est dominus & Christus, sed vt prædixi, humanitatem eius diuinitas fecit Dominum & Christum. Quum igitur dicit, *Pater, si possibile est, transeat a me calix iste, veruntamen non mea voluntas fiat, sed tua: spiritus enim promptus, caro infirma est:* duas voluntates tibi ostendit: alteram humanam, quæ est carnis, alteram diuinam. Siquidem diuina natura prompta est, humana vero ob imbecillitatem deprecatur passionem. Eodem modo quo & Petrus expauescens dominicam passionem, in hæc verba prorupit: *Miserearis tui Domine*, sed increpans eum Dominus, respondit: *Apage retrorsum Satana, offendiculum es, eò quod non sapias ea quæ sunt Dei, sed hominum.* Ita quoque & hic intelligitur. Quum enim esset in similitudine hominum, deprecatur hanc afflictionem vt homo: quatenus autem Deus & substantia diuina impatibilis, alacriter illam ipsam passionem & mortem excepit, vt pote qui Deus erat sub hominis imagine, vltróque mortuus, semetipsum suis viribus vt Deus, excitauit. In eandem sententiam & Dauid cecinit, *Exurgat Deus, & dissipentur inimici eius.* Et, *Excitare domine Deus meus in mandato, quod mandasti, & cœtus populorum circundabit te, & super hac in altum reuertere*, & Apostolus: *Passus est ex infirmitate, viuit autem ex potestate Dei:* potestas autem, Dei Filius est. Passus igitur est ex imbecillitate, quæ illi fuit ex coniunctione carnis, passionémque vt homo deprecatus est: reuixit autem per vires suas. Ita quoque cùm in Euangeliis Dominus loquitur: *Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum:* Nouimus enim venisse Filium Dei, deditque nobis intellectum, vt cognoscamus verum Deum, & simus in vero Filio eius Iesu Christo, qui verus est Deus, & vita æterna. Quapropter verus Deus fuit, priusquàm homo nasceretur: & postquam natus est, mediator est Dei & hominũ, homo Iesus Christus. Hoc enim ipsum est quod dicit, *Et quẽ misisti Iesum Christum*, vnitum quidem Patri ratione Spiritus, nobis tamen coniunctum ratione carnis, atque ita medium & mediatorem inter Deum & homines, ac proinde non solum hominem, sed & Deum esse. Quemadmodum Hieremias dicit, *Hic est Deus noster, & non existimabitur præ illo alius quisquam, inuenit omnem viam scientiæ, & dedit eam Iacob puero suo, & Israeli dilecto suo:*

postea

postea autem in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. Cæterum, quando cum hominibus conuersatus est, nisi quum genitus est ex fœmina, & infantulus vnà cum aliis fuit? incrementáque & alimenta cum cæteris sumpsit? Rursum alibi, *Profundum cor eius super omnes, & homo est, & quis cognoscet eum?* Itidem quoque Esaias loquitur, *Puer natus est nobis, & Filius datus est nobis, cuius imperium super humeros ipsius, vocabiturq; nomen eius magni consilii Angelus, mirabilis, Deus, fortis consiliarius, potentatus, princeps pacis, Pater futuri seculi.* Et alibi: *Ecce, Virgo in vtero concipiet & pariet Filium, & vocabunt nomen eius Emanuel, quod est interpretatione, est nobiscum Deus.* Deus enim est is, qui genitus est ex Virgine & homo factus est ex Maria deipara. Et alibi, *Vidimus eum, & non habebat speciem neque pulchritudinem.* Viderat enim eum prius in diuina & superexcellenti forma sedentem in solio edito & sublimi, cùm Seraphini eum glorificabant, dicentes, *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus.* Postea vidit eum forma serui indutum, & in similitudinem hominis effigiatum, ideo dicit, *Non habebat speciem, neque pulchritudinem, quippe cuius species contemptibilis esset, & subsidens infra omnes homines: homo in verberibus constitutus, & peritus in ferendis languoribus, quoniam auersa est facies eius, & reputatus non fuit. Hic languores nostros gestat, & pro nobis excruciatur, & nos existimauimus eum propter suum malum in verberibus & miseriis esse, quum ipse vulneratus sit ob peccata nostra, debilitatus sit ob iniquitates nostras.* Rursus alibi, *Ecce Deus noster iudicium reddit, & redditurus est, ipse veniet, & seruauit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & expedita erit lingua mutorum.* Rursum alibi, *Non nuncius, non legatus, sed ipse Dominus seruauit nos.* Et Dauid, *Mater Sion inquiet homo, & homo natus est in ea & ipse fundauit eam, qui altissimus est.* Et alio in loco, *Vt cognoscant, quòd nomen tibi Dominus, tu solus altissimus super omnem terram.* Hæc ex parte descripsimus, vt quemadmodum dixit Apostolus, non vlterius infantuli simus fluctuantes, & circumraptati omni vento doctrinæ per versutias hominum, & calliditatem quo impartiatur error. * Sed vt respõderemus interrogatis, quæ de Ecclesia dicta fuere. Ea enim cùm prius creata esset, postea tamen per gratiam ex Deo gignitur, ideóque in Prouerbiis primo loco expressum est, *Creauit me Dominus*: secundo loco illud alterum, Et genuit me. Et quum Christus ait, *Pater qui me misit, maior me est*: quatenus homo factus est, eatenus Patrem seipso maiorem dicit: quatenus autem est Verbum Patris, æqualitatem in se conseruat. *Ego enim*, inquit, *& Pater vnum sumus*: &, *Qui vidit me, vidit & Patrem*, neque ex raptu habet, quod sit æqualis Patri, sed per naturam æqualis est & consubstantialis Patri, quia ex paterna substantia genitus est.

μὴ ταῦτα ὅτι τ γῆς ὤφθη κ τῆς ἀνθρώπις συναναιρέφη· τότε δὲ συναναιρέφη τῆς ἀνθρώποις, εἰ μὴ ὅτι συνεγυμνήθη μετ' αὐτῶν ὡς γυναικὸς, καὶ συνεννήπιασε, καὶ συνηύξη καὶ συνέφαγες κ ἀλλαχῆ λέγ· Βαθεῖα ἡ καρδία πάντας· ἢ ἄνθρωπός ἐστι κ τίς γνώσε αὐτόν; ὁμοίως δ κ ἡσαΐας λέγ· ὅτι παιδίον ἐγεννήθη κ υἱὸς ἐδοθη ἡμῖν· οὗ ἡ ἀρχὴ ἐγεννήθη ὅτι τὸ ὄμα αὐτοῦ κ καλεῖ τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, θαυμαστὸς, σύμβουλος· θεὸς ἰσχυρὸς, ἐξουσιαστὴς, ἄρχων εἰρήνης· πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. κ ἀλλαχῆ λέγ, ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξ, κ τέξε υἱὸν κ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐμμανουήλ, ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον μεθ' ἡμῶν ὁ θεός· θεὸς οὗτός ἐστιν ὁ γεννηθεὶς ἐκ παρθένου, κ γενόμενος ἄνθρωπος. κ πάλιν ἀλλαχῆ λέγ, εἴδομεν αὐτὸν κ οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδὲ κάλλος. ἰδοὺ γὰρ αὐτὸν τοιοῦτον θεωροῦσιν ἐν τῇ θείᾳ κ εὐδόξῳ αὐτοῦ μορφῇ καθήμενον ὅτι θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου, ὅτε τὰ χερουβὶμ ἐδοξολόγουν αὐτὸν λέγοντες· ἅγιος ἅγιος ἅγιος κύριος σαβαὼθ, κ μὴ ταῦτα ὁρᾷ αὐτὸν δούλου μορφὴν λαβόντα. καὶ ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπου γινόμενον· διὰ τοῦτο λέγ εἴδομεν αὐτὸν καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος ἢ κάλλος· ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον, καὶ ἐκλεῖπον παρὰ πάντας τοὺς υἱοὺς τ ἀνθρώπων. ἄνθρωπος ἐν πληγῇ ὢν. κ εἰδὼς φέρειν μαλακίαν· ὅτι ἀπέστραπται τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀπ' αὐτοῦ ἠτιμάσθη καὶ οὐκ ἐλογίσθη, ὅτις τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν φέρ κ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται· κ ἡμεῖς ἐλογισάμεθα αὐτὸν ἐν πόνῳ κ ἐν πληγῇ, κ ἐν κακώσ. αὐτὸς δ ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν· κ ἀλλαχῆ λέγ περὶ αὐτοῦ· ἰδοὺ ὁ θεὸς ἡμῶν κρίσιν ἀνταποδίδωσι κ ἀνταποδώσ. αὐτὸς ἥξει κ σώσ ἡμᾶς. τότε ἀνοιχθήσονται ὀφθαλμοὶ τυφλῶν, καὶ ὦτα κωφῶν ἀκούσονται. τότε ἀλεῖται ὡς ἔλαφος χωλὸς· καὶ τραυλὴ ἔσται γλῶσσα μογιλάλων. κ πάλιν ἀλλαχῆ λέγ, οὐκ ἄγγελος οὐδὲ πρέσβυς· ἀλλ' αὐτὸς ὁ κύριος ἔσωσεν ἡμᾶς· καὶ διὰ τοῦτο λέγ· μητὴρ σιὼν ἐρεῖ ἄνθρωπος, κ ἄνθρωπος ἐγεννήθη ἐν αὐτῇ κ αὐτὸς ἐθεμελίωσεν αὐτὴν ὁ ὕψιστος. ἔστι γὰρ ὁ ἄνθρωπος ὁ γεννηθεὶς ἐν αὐτῇ, αὐτός ἐστιν ὁ ὕψιστος, καθὼς ἐν ἄλλῳ ψαλμῷ λέγ. καὶ γνώτωσαν ὅτι ὄνομά σοι κύριος· σὺ μόνος ὕψιστος ὅτι πᾶσαν τ γῆν. ταῦτα δ ὀλίγα μέρη ἐχράψαμεν, ἵνα καθὼς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, μηκέτι ὦμεν νήπιοι κλυδωνιζόμενοι κ περιφερόμενοι παντὶ ἀνέμῳ τ διδασκαλίας, ἐν τῇ κυβείᾳ τ ἀνθρώπων ἐν τῇ πανουργίᾳ πρὸς τ μέθοδον τῆς πλάνης.

* Πρὸς δ τὴν ἐρώτησιν ἐρρέθη τὰ ἐποπτευόμενα ἅπερ οὐκ ἀπὸ προσώπου λέγει τ ἐκκλησίας ἥτις πρότερον κληθεῖσα μὴ ταῦτα γονὰ δ κ χάρειν οὐκ ἔτι. διὰ τοῦτο πρῶτον κεῖ δ ἐν τῇ παροιμίᾳ τὸ ἔκτισέ με κύριος κ ὕστερον τ ἐγέννησέ με· κ ὅτι λέγ, ὁ πατήρ μου ὁ πέμψας με μείζων μου ἐστιν, ἐπειδὴ ἄνθρωπος γέγονε, μείζονα αὐτοῦ λέγ τ πατέρα. λόγος δ ὢν τ πατρὸς ἴσος ἐστιν αὐτῷ, ἐγὼ γὰρ φησι κ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, κ ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τ πατέρα, κ οὐκ ἀπὸ ἁρπαγῆς ἔχε τὸ εἶναι αὐτὸν ἴσον τῷ πατρὶ ἀλλὰ κ φύσιν ἴσος ἐστι κ ὁμοούσιος τῷ πατρὶ, διότι ἐκ πατρικῆς οὐσίας γεγέννηται.

τοῦ

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Αλεξανδρείας

Περὶ σαρκώσεως τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ Ἀπολιναρίου.

Ὁ μὲν τρόπος τοῦ ἀνδρὸς εὐσεβοῦς ὁ ἄκοπος πρὸς σωτῆρα σέβειν τὸν παῖδα, ἀγαπητικὸν, καὶ ἐν χαρίεσσι βοαῖς αἰνεῖν τὸν ἐργάτην θεὸν, κατὰ τὴν ῥῆσιν τοῦ γραφικοῦ λέγοντος. καθίσεται κατὰ μόνας καὶ σιωπήσεται· καὶ ἡσυχάζειν καὶ πράττειν τὰ ἴδια· τὸ δὲ κατὰ μόνας καὶ τὰ ἴδια τεθέν, τὴν ἰδίαν ἀναστροφὴν ἐν χριστῷ πιστεύειν, καὶ τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ ἐν φρονήσει. ἀλλ' ἐπειδὴ κόπῳ βαρυτάτῳ σωτηρίως ἐντῖς τὰ αὐτὰ λέγειν δοκοῦσιν, ἠρώτησας περὶ τῆς ἐν ἡμῖν πίστεως, ἐπὶ τίς ἡ αἰτίασις τοῦ ὀρθῶς φρονεῖν νομιζόντων, οἵτινες ἀμετρίᾳ πολλῇ ἄθεσμα φθεγγόμενοι, ἃ δεδοίκασιν· οἷς ἀπαχθέντες οἱ ἀσήμαντοι τῇ πίστει, πλανώμενοι οὐ σώζονται. εἰ γὰρ ἐσημειωμένοι ἐν τῇ πίστει ἐτύγχανον, οὐκ ἂν τοιούτοις ῥήμασι σωτηρίου ἐπείθησαν· σχολαζούσης δὲ αὐτῶν τῆς διανοίας, δεκτικοὶ γεγόνασι τῶν τοιούτων ὑποδοσέων· ἐξ ὧν ἀναβλαστάνει ἀμετρίας τύφος, καὶ κακίας πλῆθος· ἀβλεποῦντες δὲ καὶ μίσους, παραδέχονται τὸ θεοφθὲς μυστήριον, καὶ τὰ ἀποστόλων διδάγματα· καὶ τῶν πατέρων τὰ ὑποθέγματα, καὶ αὐτὰς δὴ τὰς ἀναποδείκτους δόσεις ὅτι φωνὰς οἷς ἐπάγειν καὶ δυνάμιν τοῦ ἐλέγχου ἐπάναγκες, ἵνα ἤτινες αὐτῶν ἀναισθήτως ἁμαρτάνουσιν, ἢ ἄλλως ἀπαλλάσσωσιν μὴ δυνάμενοι, κατὰ λῆψιν δὲ κρίνεσθαι τῷ θεῷ χρεὼν ὑπομένοντες, μὴ νοοῦντες ἃ λέγουσι, μήτε θεοῦ λόγων διαβεβαιοῦνται· οἱ μὲν γὰρ πατέρες εἰρήκασιν, ὁμοούσιον τὸν υἱὸν τῷ πατρί. καὶ θεὸν ἀληθινὸν ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ, καὶ πλέον ἐκ πλείω ἔπεσι καταλήγοντα διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, σαρκωθέντα, ἐνανθρωπήσαντα, εἶθ' ὕστερον παθόντα, καὶ ἀναστάντα· ἵνα μήτις πάθος καὶ ἀνάστασιν ἀκόων, ἀλλοιοῦσθαι τὸν θεὸν λόγον ἐννοοῖτο, τὸ ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον τοῦ υἱοῦ, μετὰ κέρματος διορίζονται· οὔτε δὲ, ἢ ἀλλοίωσιν τοῦ λόγου φαντάζονται, ἢ δόκησιν τὴν οἰκονομίαν τὸ πάθους ὑπολαμβάνουσι. ποτὲ μὲν, ἄκλινον καὶ ὑπερφάνιον λέγοντες τὸν τοῦ χριστοῦ σάρκα· ποτὲ δὲ, ὁμοούσιον τὸ θεότητος. εἶπα φασὶν· ἀντὶ δὲ ἔσωθεν ἐν ἡμῖν ἀνθρώπου, νῦς ὑπερφάνιος ἐν χριστῷ τῷ δὲ ὀργανικῷ κεχρῆσθαι σχήματι τῷ περιέχοντι. ἃ γὰρ οἴονται τὸν τέλειον αὐτὸν ἄνθρωπον γενέσθαι· ὅπερ

S. Patris noſtri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

Alexandrini

De Incarnatione Domini noſtri Ieſu Chriſti, contra Apolinarium.

A MOs pij hominis, & infatigabilis dilectio requirit, vt ſilētio veneremur omnia, & vocibus admodum gratulatoriis celebremus benefactorem Deū ſecūdum verba ſcripturæ ita loquentis, *Sedebit ſolitarie, & tacebit, & quietus futurus eſt, & ſuum negotium faciet.* Hoc eſt, ſuam conuerſationem in iudicio, & præceptum Dei curæ habebit. Sed ex quo tibi nō ignota fuit ingens defatigatio diſputantiū de iſtis rebus, percunctatus es me, & de fide, & de culpa eorū, qui ſibi recte ſapere videtur, qui multa immodeſtia, nefaria loqui non verētur, quibus abducti inſtabiles in fide ſeſe errare non agnoſcunt. Nā ſi ſtabiles in fide eſſent, non iſtiuſmodi verbis ſeducerentur, dum vacante per ocium animo, capaces ſe præbent huiuſmodi traditionum, ex quibus germinat inſolētia immodeſtiæ, & vecordiæ ferocitas, cæcutientes odio prætereūt Prophetarum indicia, & Apoſtolorum documenta, & Patrum mandata, ipſásq; irrefutabiles domini voces. Cōtra quos neceſſarium eſt, vt argumentis ad refellendum vtamur in hoc, vel vt reſipiſcētes perſpiciant, vel ne alios decipiant, dum cōprehenſionem facillimam pollicitantur de Chriſto, non intelligentes nec quid dicunt, neq; de quibus aſſeuerationes faciunt. Patres enim dixere conſubſtantialē Patri Filiū eſſe, ac Deum verū ex Deo vero, perfectum ex perfecto, ac deinde vbi deſcenderat propter noſtram ſalutem, incarnatum, hominemq; factum eſſe: poſtmodum autē vbi paſſus eſſet, reſurrexiſſe. Sed ne quis audita paſſione & reſurrectione, immutatū eſſe Deū Verbum cogitet, immutabilitatem naturamque Filij omni enarratione, alterationeque liberam cum iudicio definiunt. Ipſi contra vel alterationem imaginantur, vel commentitiam hiſtoriam paſſionis ſuſpicantur, interdum increatam ſuperceleſtemque domini carnē aſſerentes interdum eam deitate conſubſtantialem eſſe, deinde aiunt loco eius hominis, qui in nobis interior dicitur, mentem ſupercæleſtem in Chriſto fuiſſe: inſtar enim inſtrumēti, eū circūferentia corporis vſum fuiſſe, quippe fieri nō potuiſſe, vt homo perfectus exiſteret.

Vbi

Vbi enim perfectus homo, ibi & peccatum, duoque perfecta in vnum conflari non posse. Alioqui futuram in Christo, quæ in nobis est, pugnam peccati, nostroque more desideraturum purgationem, si id quod sentit intelligitque, & carnem agit in nobis, Christus quoque in seipso homo factus polleat. Sed illium inquit corpus sine mente, & ea vi quæ intelligit cogitatque, possediisse, vt mens esset in eo, & insciis sit vndiquaque peccati, tum ratione diuinitatis, tum ratione carnis, quæ cogitandi vim nullam habuit. Non enim peccat caro agentis carnem, hoc est, sapientis, intelligentisque, si non ante facinus peccati ab eo præcogitatum fuerit, neque operatur per corpus ad consummationem peccati, vnde carnis quidem nouitatem Christus ostendit, pro ratione similitudinis. Eius autem, qui in nobis sensu cogitandique vi præditus est, nouitatem, per imitationem & similitudinem, & abstinentiam peccati, vnusquisque in seipso ostendit, atque ita intelligitur Christus sine peccato. Hæc sunt illorum sophismata, euersionis inuenta. Hæc est vna illorum ratio: multa enim incredulitatis diuerticula humanis ratiocinationibus excogitata. Proponamus igitur diuini placiti voluntatem. *Iurauit enim* (inquit Dominus) *& non pœnitebit*: & verissimæ œconomiæ consummationem, & absolutissimi beneficii gratiam vicissim percunctantes istorum intellectus, an propheticis annunciationibus coastipulentur, an Apostolicas doctrinas sequantur, an in Patrum mandatis incedant, an irrefutabiles Domini voces non reiiciant, vt ex Propheticis indiciis, & Apostolicis doctrinis, & ab operibus à Domino designatis concilietur veritatis confessio, & erroris explicatio. Dicite igitur vos, vestri noui Euangelij repertores, cum non sit aliud Euangelium, quàm quod vobis est Euangelizatum, carnem Verbi creatam esse, vt vel deitatem Verbi recidisse, mutatámque esse, in carnem, imaginemini, vel institutionem passionis & mortis, & resurrectionem, opinationem meram arbitremini: sola enim Sancta illa deitatis Trinitas increata, æterna & incommutabilis est, & nullius variationis capax. Quum autem Christus secundum carnem ex hominibus originem habeat, vt vnus ex fratribus nostris sit, quemadmodum scriptum est: patibilisque sit & primogenitus ex resurrectione mortuorum, vt à lege præd.ctum fuit, quomodo à vobis, quod increatum est, patibile dicitur? aut quomodo id, quod patibile est, increatum existimatur? Nam qui & increatam substantiam Verbi patibilem dicunt, in diuinitatem blasphemant: & qui carnem, quæ patibilis est, & ossibus & sanguini, & animæ, & vniuerso corpori adaptata est, palpabilis & visibilis creata, increatã dicunt, duabus ruinis præcipitantur, præstigium quoddam apparentiámque meram specie tenus exhibitam, supplicium passionis suspicantes, secundum Manichæorum impietatem, aut talem statuitis increatæ diuinitatis essentiam:

Et quid

ὅπου γὰρ τέλειος ἄνθρωπος, ἐκεῖ καὶ ἁμαρτία καὶ οὐ δύο τέλεια, ἓν γενέσθαι οὐ δυνάμενα· ἐστὶ δ' ἐν ἡμῖν καὶ ἐν Χριστῷ ἡ ἐν ἡμῖν μάχη τῆς ἁμαρτίας, καὶ ἔστιν αὐτῷ χρεία τοῦ καθ' ἡμᾶς καθαρισμοῦ. εἰ τὸ φρονοῦν καὶ τὸ ἄγον ἐν ἡμῖν τὴν σάρκα· Χριστὸς ἐν ἑαυτῷ ἐπιδέδεικται γενόμενος ἄνθρωπος. ἀλλ' ἐλάβε φασὶ τὸ ἀνόητον· ἵν' αὐτοῦ ἡ νοῦς ἐν ἑαυτῷ χ' ἅγιος ἢ πάντη τῆς ἁμαρτίας κατά γε, τὸ θεῖον καὶ τὸ ἀνοσιον τῆς σαρκός· οὔτε γὰρ ἁμάρτοι ἂν ἡ σὰρξ τοῦ ἄγοντος τὴν σάρκα, τουτέστι τοῦ φρονοῦντος, μὴ προενθυμηθέντος τὴν πρᾶξιν τῆς ἁμαρτίας, καὶ ἐνεργήσαντος διὰ τοῦ σώματος εἰς ἐκπλήρωσιν τῆς ἁμαρτίας· ὅθεν σαρκὸς μὲν καινότητα Χριστὸς ἐπιδέδεικται κατ' ὁμοίωσιν· τοῦ δὲ φρονοῦντος ἐν ἡμῖν τὴν καινότητα, διὰ μιμήσεως καὶ ὁμοιώσεως καὶ ἀποχῆς τῆς ἁμαρτίας, τὸν ἕκαστον ἐν ἑαυτῷ ἐπιδείκνυται. Ἐκ οὕτω νοῆται Χριστὸς χωρὶς ἁμαρτίας· τοιοῦτά ἐστιν αὐτῶν τὰ σοφίσματα, καὶ τῆς ψευδογραφοπῆς τὰ νοήματα· καὶ οὐκ ἔστιν εἷς ὁ λόγος αὐτῶν. πολλαὶ γὰρ τῆς ἀπιστίας αἱ ψευδογραφοπαὶ· ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς ἐπινενοημέναι· προθῶμεν τοίνυν τούτοις, τῆς τοῦ θεοῦ βουλήσεως τὴν θέλησιν· ὥμοσε γάρ φησι κύριος καὶ οὐ μεταμεληθήσεται· καὶ τῆς ἀληθεστάτης οἰκονομίας τὴν συμπλήρωσιν. καὶ τὸ τελειοτάτης εὐεργεσίας τὴν χάριν ἀντιρρητέον τούτων τὰ νοήματα· εἰ τοῖς προφητικοῖς μυσταγωγοῦσι, εἰ τοῖς ἀποστολικοῖς διδάγμασιν ἀκολουθοῦσιν, εἰ τοῖς τῶν πατέρων παραγγέλμασι στοιχοῦσιν, εἰ τοῖς ἐναποδείκτοις τοῦ θεοῦ φωναῖς οὐκ ἀθετοῦσιν· ἵν' ἐκ τῶν προφητικῶν μυστηρίων, καὶ τῶν ἀποστολικῶν διδαγμάτων, καὶ τῶν ὑπὸ τοῦ κυρίου πληρωθέντων πραγμάτων γίγνηται τῆς ἀληθείας ἡ ὁμολογία καὶ τῆς πλάνης ἡ ἔλεγξις. εἰπάτω τοίνυν οἱ ἐφευρεταὶ τοῦ καινοῦ καθ' ὑμᾶς εὐαγγελίου· ὃ οὐκ ἔστιν ἄλλο, πόθεν ὑμῖν κατηγγέλη σάρκα ἄκλιτον λέγειν, ὥστε ἡ τοῦ θεότητος τοῦ λόγου, εἰς μετάπτωσιν σαρκὸς φαντάζεσθαι, ἢ τὴν οἰκονομίαν τοῦ πάθους καὶ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως, ὡς δόκησιν νομίζειν. ἄκλιτος μὲν γὰρ πρέπει μόνη ἡ ἁγία τριὰς τῆς θεότητος, ἀίδιός τε καὶ ἄτρεπτος καὶ ἀναλλοίωτος. χριστοῦ δὲ κατὰ σάρκα ἐξ ἀνθρώπου ἀνισταμένου ἐκ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν ὡς γέγραπται. καὶ παθητὸς καὶ πρωτότοκος ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν, προκατηγγέλαντο τοῦ νόμου, πῶς τὸν ἄκλιτον, παθητὸν λέγετε; ἢ πῶς τὸ παθητὸν, ἄκλιτον ὀνομάζετε; καὶ γὰρ καὶ τὴν ἄκτιστον οὐσίαν τοῦ λόγου παθητὴν λέγοντες εἰς τὴν θεότητα βλασφημεῖτε· καὶ τὴν παθητὴν σάρκα, ὀστέοις τε καὶ αἵμασι καὶ ψυχῇ, καὶ ὅλῳ τῷ καθ' ἡμᾶς σώματος ἁρμοσθεῖσαν· ψηλαφητὴν τε καὶ ὁρατὴν γινομένην ἄκτιστον λέγοντες, δυσὶ πρόσωποις ἐπιπίπτετε πάθεσιν· ἢ φαντασίαν τὴν δεῖξιν καὶ τὴν ἀνοχὴν τοῦ πάθους ὑπολαμβάνοντες κατὰ τὴν τῶν μανιχαίων ἀσέβειαν, ἢ τοιαύτην ὑποτιθέμενοι τῆς ἀκτίστου θεότητος τὴν οὐσίαν.

καὶ τί ἔτι

Τί ἔτι μέμφεσθε τοῖς ἐν ἀνθρωπίνῃ μορφῇ τῇ κατὰ σάρκα τὸν θεὸν φανταζομένοις; ἀλλὰ λέγετε ὅτι ἄκλιτον γέγονεν ἐν τῇ ἑνώσει τῇ πρὸς τὸν ἄκλιτον. ἐντεῦθεν δὲ ὑμῶν ἡ πλάνη δειχθήσεται αὐτὴ λεγκος· ἡ γὰρ τῆς σαρκὸς ἕνωσις, πρὸς τὸν τοῦ λόγου θεότητα, ἐκ μήτρας γέγονεν. ἐντεῦθεν γὰρ αὐτὸν εἰσήσατο ὁ λόγος, ἐξ οὐρανῶν ἐπιδημήσας· οὐ προϋπαρξάσων τῆς τοῦ λόγου ἐπιδημίας, ἢ τῆς μαρίας μόνης ἐκ τοῦ ἀδὰμ καταγομένης, καὶ ἐκ τοῦ ἀβραὰμ καὶ τοῦ δαβὶδ γενεαλογουμένης, σὺν τῷ ἰωσὴφ τῷ μεμνηστευμένῳ αὐτὴν ὄντων ἑκατέρων εἰς σάρκα μίαν καθὼς γέγραπται, οὐ τῇ πρὸς ἀλλήλους συναφείᾳ, ἀλλὰ τῇ ἐξ ἑνὸς ὑπαρξει. ὅτι γὰρ ἀθιγεῖς διέμειναν, μεμαρτύρηται. ἐνταῦθα οὖν ὁ χριστὸς ἐν βηθλεὲμ τῆς ἰουδαίας, τὸν ἰωσὴφ πατέρα καλῶν, τὸν τῇ μαρίᾳ τυγχάνοντα τοῦ δαβίδ. ἐν σπαργάνοις ἀνακλιθείς, καὶ τῷ περὶ αὐτὸν σαρκὸς προσαγόμενος κατὰ τὸν νόμον, καὶ ὑπὸ τοῦ συμεῶνος ἐν τῷ ἱερῷ βασταχθείς, καὶ αὔξησιν ἡλικίας ποιούμενος· εἰ τοίνυν ἄκλιτος τῇ ἑνώσει γέγονεν, πῶς οὐκ αὐτέλεις ὤφθη; ἀλλὰ θελήσαντος τοῦ λόγου, ἡ τοῦ σώματος αὔξησις ἐγίνετο· ἀκτέον ἢ προσαύγειν αὔξησιν, ἀπεδές ἐστι. τὸ γὰρ ἄκλιτον, τῇ φύσει λέγεται ἄκλιτον, μήτε αὔξησιν, μήτε ἐλάττωσιν ὑπιδεχόμενον. τῷ ἢ ἀκτίστῳ κοινωνῆσαν ἡ ἕνωσις, ἴδιον μὲν τοῦ ἀκτίστου λέγεται, ἐμὲ μὴν αὐτὸ ἄκλιτον, ἵνα μὴ ὑπληθῇ τῆς ἑνώσεως ἡ εὐεργεσία, ᾖ καταργηθῇ τῆς εὐεργεσίας ἡ ὀφειλή, καὶ εἰς ἀνελπισίαν καταπέσῃ, ἡ ἐν ἀθενείᾳ ἐπιτυγχάνουσα ἀνθρωπότης, διδασκομένη καθ' ὑμᾶς μὴ ἔχειν πρὸς θεὸν οἰκειότητα, καὶ ἀμαυρωθῇ ἡ χάρις. τίς γὰρ ἀκούων ἄκλιτον τὸ τοῦ κυρίου σῶμα, ἐὰν τὸν ᾖ πεπιθένται καὶ κλωθέντα εἰδῶς, οὐκ ἐννοηθήσεται, ψευδεῖς μὲν εἶναι τὰς ἁγίας γραφὰς, ἑαυτὸν δὲ μὴ ἔχειν πρὸς τὸν χριστὸν κοινωνίαν; Εἰ ἄκτιστος, ἄκτιστον σῶμα ἀνελάβετο· κατήργηται οὖν ἡ πρώτη πλάσις· Ἀπόλωλεν ὁ ἀρχέτυπος ἀδάμ, οὗ ἡμεῖς μέχρι σήμερον ἀπόγονοι τυγχάνομεν, κατὰ τὴν τῆς σαρκὸς διαδοχήν· πῶς οὖν ἡμᾶς χριστὸς μετέχους αὐτοῦ κατεσκεύασε; πῶς ἢ καὶ ὁ ἀπόστολος λέγει, ὅτι γὰρ ἁγιάζων καὶ οἱ ἁγιαζόμενοι ἐξ ἑνὸς πάντες; μήτις ἢ τολμάτω περὶ τῆς θεότητος τοῦ υἱοῦ ἐννοῆσαι, ὅτι ὥσπερ αὐτὸς ἐκ τοῦ θεοῦ, ὕτω καὶ ἡμεῖς, καθάπερ οἱ ἀσεβέστατοι ἀρειανοὶ λέγειν τολμῶσιν· ἢ πάντως, κατὰ τὴν τῆς σαρκὸς ὑπόδειξιν, καὶ κατὰ τὴν μορφὴν τοῦ δούλου, τουτέστι τοῦ πρωτοπλάστου ἀδάμ, ἣν ἔλαβεν ὁ ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων θεός· ὅλως μὲν οὖν ἐν τοῖς ποιήμασι τὸ λεγόμενον ἄκλιτον τὸ μηδέπω ὑπάρξαν λέγεται ὅτι μὴ γέγονεν· μήτι οὖν ἄρα μηδ' ὅλως γεγονέναι ἐν τῷ λόγῳ σάρκα ὑπολαμβάνοντες εὐφήμῳ λέξει ποιεῖσθαι τὴν ἄρνησιν ἐννοεῖτε· ἵνα μηδὲν ἐν τῷ ἀκτίστῳ ὁμολογῆται.

Et quid adhuc queramini de iis, quæ in humana forma secundum carnem Deum imaginantur, sed dicitis increatum eum fuisse, cò quòd vnitio facta sit cum increato. Iam hinc vobis vestra erratio, suiipsius refutatrix ostendetur. Nam carnis vnitio cum Verbi diuinitate, ex vtero originem traxit, ibi enim eam Verbum, cum è cælo aduenisset constituit quippe quæ non erat antequam cœlitus Verbum aduenirent, aut quàm deipara virgo Maria sola ex Adam deriuaretur, aut cum sponso suo Ioseph ex Abraham & Dauide stemma suum deduceret, quum duo essent in carne vna, quemadmodum scriptum est: verum non mutua inter seipsos coniunctione, sed quia ex vno ortum suum naturámque trahe rent. Nam eos intactos mansisse, testimoniis probatum est. Nascitur igitur Christus in Bethleem Iudæ, Iosephum patrem suum vocans, vnum eundémque cum Maria respectu Adæ, vnde ambo pariter originem ducebant; in cunis repositus, & à Simeone in templo gestatus, & circumcisioni carnis secundum legem adhibitus, gradúmque augmenti pro ætate faciens. Si igitur increatus ista vnitione factus est, qui factum, vt non absolutus statim perfectúsque sit visus, sed pro voluntate verbi incrementum sumpsit? quippe cum increato augmentum adiungere impium sit. Nam quod increatum est, sua natura increatum censetur, nec incrementi nec decrementi capax. Quod autem communionem habet cum increato, aut counitum est, pertinere ad increatum, proptiúmque eius dicitur, non tamen hoc ipsum increatum nominari poterit: ne benedictio vnionis, in obliuionem abeat, ignaua fiat condonationis vtilitas, pereat gratia, acin desperationem cõcidat humanitas nostra, etiam num in infirmitate constituta, si intelligat Deum nobiscum nullam necessitatẽ sanguinis aut cognationẽ habere. Quis enim increatum audiens Domini corpus, seque creatum conditumque agnoscens, intelligat falsas esse scripturas, seque cum Christo non habere communionem, si increatus increatum corpus assumpsit? Ociosa est igitur prima illa plasmatio, periit originarius primique exemplaris Adam, cuius nos vsque in hodiernum diem posteri sumus, stirpis successioniſque ratione. Quomodo igitur Christus nos suimet ipsius participes fecit? quomodo Apostolus dicit: *Qui sanctificat, & qui sanctificantur, ex vno omnes*? Cæterum, ne quis ausit de diuinitate filij sic cogitare, quòd quemadmodum nos ex Deo sumus, eodem modo & filium ex Deo esse, in quam sententiam impientissimi omnium Ariani loquuntur, aut certe secundum carnis specimen, aut formam serui, hoc est, protoplasti Adæ quam accepit, quum esset in forma Dei, Deus ipse subsistens. Prorsus inter res creatas increatum appellatur, quod nondum existit, quia in rerum naturã nondum prodiit. Ne igitur, quum neutiquam factam esse in verbo carnem suspicamini, sub speciosо vocabulo inficiationẽ adornetis, vt nihil in increato fateamini

Increata enim ſola deitatis ſubſiſtētia intelligitur, quapropter increatam naturam patibilem, aut patibilem increatam appellare, impium dictum eſt. Creatitiam enim hominis conditionem, non vnitione verbo propriam fieri, ſed coæternam Dei naturæ fuiſſe, exæquatam identitate naturæ, impium eſt cogitare. Carnis enim & ſanguinis, & oſſium ſpecimen exhibuit dominus, animi quoque dolentis, perturbati & anxij. Hæc nemo dixerit ex natura deitatis eſſe: propria autē Dei ſecundum naturam facta ſunt, quod Verbo placuit erigere humanam progeniem, eius que naturam peccato, corruptione, & morte diſſolutam, in ſeipſo conſolidare per imaginem nouitatis. Quapropter peccati quidem condemnationem in terra, piaculi ſiue execrationis abolitionem in ligno, corruptionis redemptionem in ſepulchro, mortis condemnationem in inferno peregit, omnia loca permeans, vt totius vndecunque hominis ſalutem perficeret in forma noſtræ imaginis quam induram habuit, ſeſe oſtendens. Et quia iam Deus erat, nihil illi opus fuit vt naſceretur ex fœmina, nihilque creatori ſeculorum neceſſarium, vt ab ea ætate incrementum ſumeret: aut cruce, ſepulchro, infernóve vteretur, quibus rebus obnoxij eramus, niſi nos ille requirere voluiſſet, nos per formam ad noſtri ſpeciem effigiatam viuificans, & ad ſimilitudinem imitationémque perfectæ imaginis prouocans. Imitatio autem quomodo ad perfectitudinem ſeſe effingat, niſi ſit abſolutum exemplar, liberumque ab omni vitio, iuxta verba Apoſtoli, *Exuti veterem hominem, ac induti nouum, qui ſecundum Deum creatus eſt, in ſanctitate, inſtitia & veritate?* vnde igitur hanc diſciplinam hauſiſtis: vt eum non vereamini increatum dicere? Si igitur natura ex transformatione increata redditur, ac proinde & inuiſibilis & immortalis, ne iam vlterius mortalis, ſed mortis incapax: quomodo igitur Dominus mori potuit, ſi is qui increatus erat, vt increatus ſeſe in terra geſſit: aut quomodo qui inuiſibilis erat, palpabilis eſt redditus? quemadmodum ſcriptum eſt: *Quem vidimus, & manus noſtræ palpauerunt*: Qui fit igitur, vt ea dicatis, quæ neque ſcripta ſunt, neque fas eſt cogitare? Suppeditabitis certe omnibus hæreticis ſecundū dogma Rhetorii, ſententiam longe impientiſſimam, cuius impietatem vel verbo enunciare horrendum. Aut igitur negate ſacras ſcripturas, aut eas agnoſcentes, abſtinete à verbis diuerſis à ſcriptura, quæ prorſus habent inſanabilem impoſturam: ſed reſpondetis, nos rem creatitiam non adoramus. O ſtulti, cur nō cogitatis, creatum domini corpus non offerre debere adorationem eius, qui increatus eſt? Et quia increati corpus factum eſt, ideo eius corpus dicitur, cuius factum eſt: ac proinde illi ſacra offertis, adhibetiſque veſtram adorationem, eáque de cauſa rite legitimaque ratione adoratur, & diuina adoratione colitur. deus enim Verbum eſt, cuius proprium eſt corpus,

Ideóq;

ἄκλινος γὰρ ὑπάρξις μένη ἡ τῆς θεότητος νοεῖται· ὥσε καὶ τὸ ἄκλινον παθητὸν λέγειν ἀσεβές, καὶ τὸ παθητὸν ἄκτιστον ὀνομάζειν. τὸ γὰρ πεπηθεῖσαν τῆς ἀνθρωπότητος φύσιν μὴ ἐνώσει τοῦ λόγου εἶναι ἰδίαν. ἀλλὰ πρωαίδιον. καὶ τῇ τοῦ θεοῦ φύσει ἐξισουμένῳ τῇ ταυτότητι τῆς φύσεως ἐννοεῖν, ἀσεβές· σαρκὸς γὰρ καὶ ὀστέων καὶ αἵματος ὑπόδειξιν ἐποιήσατο ὁ κύριος, καὶ ψυχῆς λυπουμένης καὶ ταραττομένης καὶ ἀδημονούσης. ταῦτα ἢ οὐκ ἄν τις εἴποι φύσιν εἶναι θεότητος· ἴδια ἢ θεὸς κατὰ φύσιν γέγονεν. ἐδοκήσαντος τοῦ λόγου αἰσχύνεσθαι ἡμέτερα αἰσθητὰ καὶ τῷ ἑαυτοῦ πίστιν τῷ ἐν ἁμαρτίᾳ καὶ φθορᾷ καὶ θανάτῳ διαχυθεῖσαν, ἐν αὐτῷ συνήσεσθαι ἐν ἐκείνῃ κοινότητος. διὸ, τὸ μὲν ἁμαρτίας τῷ κατακρίνειν, ἐπὶ γῆς ἐποίησατο· τῆς δὲ κατάρας τῷ ἀφαίρεσιν, ἐπὶ ξύλου τὸ τε φθορᾶς τὴ καθαίρεσιν, ἐν τῷ τάφῳ, καὶ τοῦ θανάτου τῷ κατάλυσιν, ἐν τῷ ἅδῃ· πάντα ἐπιβὰς τόπον, ἵνα τὸ σύμπαντος ἀνθρώπου τῷ σωτηρίαι κατεργάσηται μορφῇ τῆς ἡμετέρας εἰκόνος ἐν ἑαυτῷ ἐπιδεικνύμενος. ἐπεὶ τίς ἦν χρεία τῷ θεῷ γένεσιν τὴν ἐκ γυναικὸς αἰσχύνης, αὐξήσεώς τε ἡλικίας, καὶ ἐτῶν ἀριθμήσεως, τῷ πλήρει τῶν αἰώνων. ἢ πάλιν σαρκὸς, ἢ τάφου, ἢ ἅδου, οἷς ἡμᾶς ὑπεπεθήκαμεν; εἰ μὴ ἡμᾶς αἰτίζηται, διὰ τῆς καθ' ἡμᾶς μορφῆς ζωοποιῶν ἡμᾶς, καὶ εἰς ὁμοίωσιν καὶ μίμησιν τελείας εἰκόνος προσκαλέμενος. μίμησις δὲ, πῶς ἂν γένοιτο πρὸς τελειότητα, μὴ προϋπαρχούσης τῆς ἀνενδεοῦς τελειότητος; κατὰ τὸν λέγοντα ἀπόστολον, ἀπεκδυσάμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν νέον τὸν κατὰ θεὸν κτισθέντα, ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ τῆς ἀληθείας. πόθεν οὖν διδαχθέντες, λέγετε ἄκλινον; ἐκ τίνων φύσις ἐκ μεταπτώσεως ἄπτος γίνεται, ἄρα καὶ ἀόρατος καὶ ἀθάνατος. οὐκ ἐκ θανάτου, ἀλλ' αἰωνίου ζωῆς. πῶς οὖν ἀπέθανεν ὁ κύριος, εἰ ὁ ἄκτιστος ἀκτίστῳ ἐπεδήμησεν ἐπὶ γῆς; ἢ πῶς ὁρατὸς καὶ ψηλαφητὸς γέγονεν; ὡς γέγραπται, ὃ ἑωράκαμεν, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν. πῶς οὖν λέγετε ἀκτίστου μὴ γεγράφθαι, μήτε θέμις ἐννοεῖν; δώσετε γὰρ πᾶσιν αἱρετικοῖς κατὰ τὸ τοῦ πατρὸς λεγομένου ῥητοῦ ἔννοιαν ἀσεβεστάτην, οὗ καὶ τὴν ἀσέβειαν ἐξετάσειν φοβερόν. ἢ πάντως ἀρνήσασθε τὰς θείας γραφὰς, ἢ παρ' ταύτας ὁμολογήσητε, μὴ ἕτερα τοῖς γεγραμμένα ὑπονοεῖτε λαλεῖν ῥήματα ἀπάτης ἀνιαρᾶ· ἀλλὰ πάλιν λέγετε ὅτι ἡμᾶς κτίσματα οὐ προσκυνοῦμεν· ὦ ἀνόητοι· διατί οὐ λογίζεσθε, ὅτι καὶ πεπηδὲν τὸ σῶμα τοῦ κυρίου, οὐ κτίσιν ἀποφέρεται τὴν προσκύνησιν; τοῦ γὰρ ἀκτίστου λόγου, γέγονε σῶμα. οὐ γὰρ σῶμα γέγονε, τούτῳ προσάγεται ἡ προσκύνησις· ἆρ' οὖν καὶ προσκαυεῖται ὀφειλομένως, καὶ θεικῶς προσκυνεῖται, θεὸς γάρ ἐστιν ὁ λόγος· εὖ τὸ σῶμα ἴδιον τυγχάνει,

ἐπεὶ

ἐπεὶ δ' ὅτε προσήεσαν αἱ γυναῖκες τῷ κυρίῳ, ἀφ-
λύων ἔλεγε, μή μου ἅπτου· οὔπω γὰρ ἀναβέβηκεν
πρὸς τὸν πατέρα, σημαίνων, ὅτι χρεία ἀναβάσεως,
ὅπου μία ἔσται ἡ ἀνάβασις· ὅμως προσελθούσαι,
ἐκράτησαν αὐτοῦ τὰς πόδας καὶ προσεκύνησαν· πό-
δας ἐκράτησαν, θεὸν προσεκύνησαν. πόδας, ὀ-
στέων καὶ σαρκὸς ἔχοντας ψηλαφήσιν· ἀλλὰ θεοῦ
ὄντας, προσεκύνησαν θεόν· καὶ ἀλλαχοῦ δέ, ὁ κύ-
ριος ἔλεγε· ψηλαφήσατέ με καὶ γνῶτε, ὅτι πνεῦμα
σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχον-
τα· καίτοι πνεῦμα ὢν αὐτός· πνεῦμα γὰρ ὁ θεός. καὶ λέ-
γων ἔχειν, καὶ ἐπιδείξιν ποιεῖται, τίνα ἔλεγεν, ὅ-
τι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ φη-
σὶν ἔχειν ὄντα, ἀλλ' ἔχοντα θεωρεῖτε; ἢ τοῦτο δι δά-
σκων, ὅτι ἡ τοῦ πνεύματος φύσις, ἄρρητός ἐστιν·
αὕτη γὰρ ἡ ψηλάφησις, σώματος τοῦ καθ' ἡμᾶς
ἐστιν. ὅπερ ἑαυτῷ προσεποιήσατο οὐκ παρθένου· οὐκ
ἐνεργείας τρόπῳ, ἀλλὰ φυσικῇ γεννήσει. ἵνα γὰρ κα-
τὰ φύσιν ᾖ τὸ σῶμα, καὶ ἀφαίρεσιν ᾖ τοῦ λόγου θεό-
τητος. οὕτω γὰρ ὁ θάνατος γέγονεν. τοῦ μὲν σώ-
ματος κατὰ φύσιν δεχομένου, οὗ ἦν λόγος κατὰ θέλησιν
αἰρουμένου, καὶ ἐξουσιαστικῶς πίδιον σῶμα εἰς θά-
νατον προϊεμένου, ἵνα καὶ πάθῃ φυσικῶς ὑπὲρ ἡ-
μῶν, καὶ ἀναστῇ θείκως ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ὅλης τῆς φύ-
σεως καὶ τοῦ θανάτου ἡ πραγματεία, εἰς τὴν ἡμετέ-
ραν ζήτησιν καὶ ἀνάκτησιν θεωρῆται· τούτων δ' ὄντως
ἐχόντων· καὶ ὁμολογουμένων ἐν τῇ τοῦ θεοῦ καθολικῇ
ἐκκλησίᾳ, πῶς ὑμεῖς πάλιν λέγετε ἐξ ἁγίας τὸ
σῶμα, καὶ ἀπὸ τοῦ πεπόηκεν ὁ χριστός; εἴπατε· ἵνα
ἐξ οὐρανῶν ἀπὸ γῆς κατενέγκῃ σῶμα, καὶ τὸ ἀόρα-
τον ὁρατὸν ποιήσῃ, καὶ τὸ ἀνύβριστον ὕβρεως δεκτικόν,
καὶ τὸ ἀπαθὲς καὶ ἀθάνατον, θνητὸν καὶ παθητόν, καὶ τίς ἡ
ἐντεῦθεν εὐεργεσία ὦ μάταιοι; εἰ ταῦτα ἐν χριστῷ
οὐ γέγονεν, ἃ γέγονεν ἐν τῷ πεπλασμένῳ ἀδάμ, εἰ
μὴ τὸ τοῦ ἀδὰμ σύμπλασμα, εἰς ἀσύγκριτον ἀνα-
νέωσιν χριστὸς ἀνεσήσατο ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς
ἁμαρτίας ὀφθείς, καὶ καταγκρίνας τὴν ἁμαρ-
τίαν ἐν τῇ σαρκί, ὥστε σαρκὶ ἀπὸ γῆς πολιτεύ-
εσθαι. καὶ ἀνεπίδεκτον ἁμαρτίας δεῖξαι τὴν σάρ-
κα, ἣν οὐκ ἐν πρώτῃ πλάσει ἀδὰμ, ἐν
ᾗ οὐ καθάρσεως δεκτικὴ ἁ-
μαρτίας πεποίηκεν, καὶ εἰς ἀφθορὰν καὶ θάνατον
καταπέπωκε, πάλιν ἀνίσησι καὶ φύσιν ἀναμάρ-
τητον, ἵνα δείξῃ τὸ δημιουργὸν ἀναίτιον τῆς ἁμαρτίας,
καὶ κατὰ τὴν ἀρχέτυπον πλάσιν τῆς ἰδίας φύσεως
κατεσήσατο, ἵνα αὐτὸς ᾖ τῆς ἁμαρτίας ἡ ἀπόδει-
ξις· μάτην οὖν φαντάζονται οἱ ἀλόμενοι καὶ ἐξ οὐρα-
νοῦ λέγοντες τοῦ κυρίου τὸ σῶμα· καίτοι ὁ ἀδὰμ ἐξ οὐ-
ρανοῦ ἀπὸ τῆς γῆς κατενεύσχε, ἀναμάρτητον καὶ
ἀκαταδίκαστον εἰς φθορὰν καὶ καταδίκην θανάτου,
χριστὸς τοῦτο, ἄφθαρτον καὶ λυτήριον θανάτου ἀνέδη
ξεν, ὥστε ἔχειν ἐξουσίαν ἀπὸ γῆς ἐφ' ἑνὶ ἁμαρτίας,
ἐκ τοῦ φθορᾶς τὴν ἀφθαρσίαν ἀποδεικνύειν, καὶ ἐν ἀπο-
βάσει ἅδου λύειν θάνατον, καὶ εὐαγγελίσασθαι πᾶ-
σι τὴν ἀνάστασιν, ὅτι ἔκτισεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον
ἐπὶ ἀφθαρσίαν καὶ εἰκόνα τῆς ἰδίας ἀϊδιότητος ἐποίησεν αὐτόν. φθόνῳ δὲ διαβόλου, θάνατος εἰσῆλθεν
εἰς τὸν κόσμον· βασιλευόμενον δὲ ὑπὸ θανάτου εἰς διαφθοράν, ἐκ ὑπερεῖδεν αὐτὸς ὢν ἄνθρωπος,

ideóque cùm accesserant mulieres ad dominum, prohibitis iis, dixit, *Nolite me tangere, non enim ascendi ad Patrem meum*, indicans opus esse ascensione. Attamen accedētes tenuerūt pedes eius, atque adorauerunt. Pedes tenuerunt, Deum adorauerunt. Etiam alibi dominus dixit: *Palpate & cognoscite, quoniam spiritus carnem & ossa non habet, quemadmodum me videtis habere*, quanquā & ipse Spiritus sit: Deus enim Spiritus: Quomodo ergo dixit ea sese habere, simulque ostendit? Quo sensu igitur A hæc verba vsurpauit, *Spiritus ossa & carnem non habet, sicuti me habere videtis*? An hoc docere voluit, Spiritus naturam inuisibilem esse, palpationem vero circa corpora nostri generis contingere, quòd sibi ex virgine comparauerat, non operandi modo, sed gignendi ratione. vt corpus esset, & naturale, & insciunctile, rursum secundum naturam deitatis Verbi. sic enim mors accidit, corpore quidem ex natura sua eam suscipiente, verbo vero ex voluntate eam admittente, & pro potestate sua propriū B corpus in mortem proiiciente, vt naturaliter pro nobis pateretur. Tota enim natiuitatis mortisq; ratio ad nostri requisitionem recuperationémque spectat. Id quum ita sit, & confessum habeatur in Catholica Ecclesia, quî fit, vt vos rursum dicatis, in cælo sibi ideo Christū fecisse cæleste corpus, vt è cælo illud in terras deportaret, & inuisibile, visibile redderet, & contumeliæ inobnoxium, obnoxiū: & impatibile & immortale, mortale & patibile? At quænam isthinc beneficētia, ô stolidi, si ea in Christo constituatis, quæ in protoplasto? Adæ lapsum incomparabili resurrectione Christus pēsauit, in similitudine carnis peccati visus, & C condēnans peccatū in carne, vt & carne in terra versaretur, & incapacem peccati ostenderet carnem, quā quum ex prima plasmatione ipse Adam habebat sine peccato, præuaricādo capacem delicti fecit, & in corruptionem mortemque delapsus est: hanc suæ naturæ restituit Christus, & proinde impeccabilem reddidit, vt declararet opificem extra culpam fuisse: & secundum primordialem creationem eam instaurauit, vt ipse esset impeccabilitatis specimen. Quur igitur imaginentur perditi, cælestis naturæ esse domini corpus, quū Adam illud è cælo in terram detulerit, Christus è terra in cælum extulerit: & quod Adam impeccabile & damnationi inobnoxium in corruptionē & damnationem deduxerat, hoc Christus incorruptibile, expiatoriumque mortis ostēdit, vt in terra potestatem dimittendi peccati, & in sepulchro incorruptibilitatem, & in descēsu inferorum, soluendæ mortis potestatem ostenderet, & annunciandi omnib. resurrectionem eò quòd creauerit Deus hominem ad immortalitatem, & ad imaginem suæ æternitatis illum fecerit. Inuidia autē diaboli, mors inuasit mundum, quē tyrannide mortis oppressum incorruptionē nō neglexit, ipse factus homo, & neuti-

& neutiquam abhorrens hominis ſpeciem, aut contemnens humanam naturam, non obſcuriter ſeſe repræſentauit: ſed quũ Deus natura eſſet, homo efficitur, vt in vtranque partem omnino perfectus eſſet, idque per verum & naturalem naſcendi modum. Ideo dictum eſt, *Et donauit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen*, vt regnaret in cælis, & poteſtatem haberet iudicij faciendi, omnium opifex & architectus verbum, hominis filius viſus eſt, non aliud quàm ſecundus Adam factus, vt res ipſa ex nomine patet, eóque protoplaſtum priorem eſſe Apoſtolus oſtendit, primũ inquiens animalem, ſecundum ſpiritualem. Cæterum, quum eos, alterum animalem, alterum ſpiritualem appellet, non aliud in hoc quàm in illo corpus innuit, ſed idem in vtroque, Primum quidem corpus, quia viribus animæ ſubſiſtebat, animale, ſecundum quia vi & natura ſpiritus, ideo appellauit ſpirituale. Spiritus enim Verbum Deus. Ita enim quod de nobis quoque dicitur intelligendum eſt, dum ait: *Spiritualis diiudicat omnia, animalis non percipit ea quæ ſunt ſpiritus*, Quanquã idem ſit corpus amborum, & hunc communicatione ſpiritus intelligentem, ſpiritualem oſtẽdit: alterum ſolummodo animæ vi imbutum, animalem. Quapropter ſi ita eſt in rebus noſtris, non homo tantummodo dicendus Chriſtus, quaſi nouus aliquis è cælo delapſus, ſed & Filius hominis factus. Si igitur in terra factus eſt Filius quanquã ex ſemine viri genitus non ſit, ſed ex Spiritu ſancto tamen etiam protoplaſti Adæ filius intelligitur. Nõ enim alius quiſpiã ſcriptus eſt homo in cælo fuiſſe, præter Adam qui ex terra eſt, vt & ex cælo habeat corpus & filius hominis ſit prẽter Adam Ideo Matthæus Filium Abrahæ & Dauidis ſecundum carnem ſcripſit: Lucas vero eum filium Adæ, & Dei, in deducenda ſtirpe oſtendit. Si igitur diſcipuli eſtis Euangeliorum, ne loquamini cõtra Deũ iniquitatem, ſed per ſcripturas incedite: Quod ſi diuerſa à ſcripturis fabulari vultis, cur nobiſcum concertatis, qui neque loqui neque audire ſuſtinemus, quod extraneum ſit ab iſtis? dicente domino, *Quod ſi vos manſeritis in meo ſermone, reuera liberi eritis*. Quo pacto igitur aut fideles aut Chriſtiani habeamini, qui neque ſecundum ſcripturas inceditis, neque fidem rebus geſtis habetis: ſed quę ſupra naturam ſunt, ſtatuere audetis? Si parum eſt vos moleſtos eſſe hominibus, cur Deo quoque moleſti eſtis? Nãſi illi, qui Prophetis non crediderunt, cõdemnati ſunt: quanto magis condemnandi ſunt, qui nõ auſcultant ipſi domino? Vos enim pro iis, quæ ille voluit vſurpare, ad propulſationem mortis & peccati, pro iis (inquam) alia atque alia ſubiicitis, alia dicitis & excogitatis. Quem, ſi cõfitemur & agnoſcimus, & ipſe nos viciſſim agnoſcet: ſin inficiamur, & ipſe nos inficiabitur: ſi fidem illi non habemus, ipſe tamen fidus manet: ſeipſum enim inficiari non poteſt. Quæ igitur eſt iſta veſtræ immodeſtiæ vecordia, vt loquamini quę ſcripta nõ ſunt: & cogitetis quæ aliena ſunt à pietate? quippe qui carnẽ deitate cõſubſtãtialẽ audetis aſſeuerare, non

ὁ τραπεὶς εἰς ἀνθρώπου μορφήν· ὁ γὰρ πρὸ αἰώνων τῷ ἀνθρώπου ὑπάρξιν, σκιώδη τῷ δείγματι ἐπιέπων. ἀλλ' ὁ ὢν φύσει θεὸς, γυμνὸν ἄνθρωπον ἑαυτὸν ἐνδείξασθαι τοῖς ἐκ περάτων, πλάσμα κατὰ πάντα, φυσικῶς καὶ ἀληθεστάτῳ γνώσει ἐπιδείξασθαι. διὸ εἴρηται, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὁ θεὸς ὄνομα, τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, βασιλεύειν οὐρανῶν, καὶ ἐξουσίαν ἔχειν κρίσιν ποιεῖν· ὁ γὰρ τῶν ὅλων δημιουργὸς, ὥφθη υἱὸς ἀνθρώπου. οὐχ ἕτερός τις γνώμεν, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος, ἵνα καὶ ἐκ τῶν ὀνομάτων γινώσκωμεν τὸν ἀληθῆ· καὶ πρεσβύτερον δείκνυσι τὸν πρωτόπλαστον ὁ ἀπόστολος. πρῶτον τὸ ψυχικὸν δείκνυς, ἔπειτα τὸ πνευματικόν. ψυχικὸν γὰρ καὶ πνευματικὸν λέγων, οὐχ ἕτερον καὶ ἕτερον δείκνυσι σῶμα· ἀλλὰ τὸ αὐτὸ σῶμα. τὸ μὲν πρῶτον, ἐν ἐξουσίᾳ καὶ φύσει ψυχῆς, διὸ ψυχικόν. τὸ δὲ δεύτερον, ἐν ἐξουσίᾳ καὶ φύσει πνεύματος· διὸ πνευματικόν. πνεῦμα γὰρ ὁ θεὸς λόγος. ἆρα γοῦν καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν εἰρημένον ἔστι σωθῆναι, ἐν τῷ λέγειν, ὁ γὰρ πνευματικὸς, ἀνακρίνει τὰ πάντα. ψυχικὸς γὰρ ἄνθρωπος, ὁ δεχόμενος τὰ τοῦ πνεύματος. καί τινος ὄντος ἑκατέρων τοῦ σώματος τὸ μὲν τοῦ πνεύματος μέτοχον νοεῖσθαι πνευματικὸν δείκνυσι. τὸ δὲ τῆς ἐξουσίας τῆς ψυχῆς ἐμμένον ἄλογα δείκνυσι ψυχικόν. Διατί δὲ ὅλως, ἐπειδὴ καθ' ὑμᾶς ἐστιν, οὐχὶ ἄνθρωπος μόνον λέγεται ὁ χριστὸς ὡς καινός τις ἐξ οὐρανῶν ἐπιδημήσας, ἀλλὰ υἱὸς ἀνθρώπου γέγονεν; εἰ μὲν οὖν ἐπὶ γῆς γέγονεν υἱὸς ἀνθρώπου καὶ τι οὐκ ἐκ σπέρματος ἀνδρὸς ἀλλ' ἐκ σπέρματος ἁγίου γνωσθείς, ἐνὸς ὄντος τοῦ πρωτοπλάστου Ἀδὰμ ἐκ νοηθήσεται. ὁ γὰρ ἕτερός τις ἀναγέγραπται ἄνθρωπος ἐν οὐρανῷ ὑπάρξας πρὸ τοῦ Ἀδὰμ, ἵνα καὶ ἐξ οὐρανῶν ἔχῃ τὸ σῶμα, καὶ υἱὸς ἀνθρώπου ᾖ πρὸ τοῦ Ἀδὰμ, διὸ ὁ μὲν Ματθαῖος, υἱὸν αὐτὸν Ἀβραὰμ καὶ Δαυὶδ, ἀναγράφει τὸ κατὰ σάρκα. ὁ δὲ Λουκᾶς, υἱὸν αὐτὸν τοῦ Ἀδὰμ καὶ τοῦ θεοῦ γενεαλογεῖ. εἰ τοίνυν μαθηταί ἐστε τοῦ εὐαγγελίων, μὴ λαλεῖτε κατὰ τοῦ θεοῦ ἀδικίαν, ἀλλὰ στοιχεῖτε τοῖς γεγραμμένοις καὶ γνωμένοις. εἰ δὲ ἕτερα παρὰ τὰ γεγραμμένα λαλεῖν βούλεσθε, πῶς ἡμᾶς διαμάχεσθε, τοὺς μὴ ἀκούειν, μὴ τὰ λεγόμενα παρὰ τὰ γεγραμμένα πάσχομεν; λέγοντος τοῦ κυρίου, ὅτι ἐὰν ὑμεῖς μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ, ὄντως ἐλεύθεροί ἐστε. πῶς οὖν ἐπιστεύσατε, ἢ χρὴ στῆναι νομισθέντες, οἱ μήτε τοῖς γεγραμμένοις πειθόμενοι, μήτε τοῖς γνωμένοις στοιχοῦντες, ἀλλὰ παρὰ φύσιν ἐρίζειν τολμῶντες, ἢ μικρὸν ὑμῖν ἀνθρώποις παρέχειν ἀγῶνα, καὶ πῶς παρέχετε ἀγῶνα κυρίῳ; εἰ γὰρ οἱ προφήτας ἀπιστήσαντες κατεκρίθησαν, πόσῳ μᾶλλον, οἱ μὴ πιθόμενοι τῷ δεσπότῃ; ἀγὼ αὐτὸς ἠθέλησε καὶ ὠδύνησεν εἰς ἀθέτησιν τὰ ἁμαρτίας καὶ τὸν θανάτου, πῶς ὑμεῖς ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων λέγειν, ἢ φρονεῖν τολμᾶτε, εἰ ὁμολογοῦμεν, καὶκεῖνος ὁμολογήσει ἡμᾶς, εἰ ἀρνούμεθα, κἀκεῖνος ἀρνήσεται ἡμᾶς· εἰ ἀπιστοῦμεν, ἐκεῖνος πιστὸς μένει, ἀρνήσασθαι γὰρ ἑαυτὸν οὐ δύναται. τίς οὖν ὑμῶν ἡ τοσαύτη ἀπόνοια τοῦ ἀμετρίας, λαλεῖν τὰ μὴ γεγραμμένα, καὶ φρονεῖν ἀλλότρια τοῦ εὐσεβείας. καὶ γὰρ καὶ ὁμοούσιον τὸ σάρκα τοῦ θεότητος λέγειν ἐπιχειρεῖτε, ὁ σωφρῶν-

ὑ σιωπῶντες, διαβάλλω ὑμῖν γινόμενον τ ἀπάντησιν τ ἀσεβείας ταύτης, ἣν ὑμῖν ὑπενόησ λέγειν, ἵνα ἡ τὴν σάρκα ἀρνήσησθε, ἢ τ θεότητα βλασφημήσητε. λέγοντες, φησὶν, ἡμεῖς τ ἐκ Μαρίας λέγομεν ὁμοούσιον τ πατρός. αὕτη σ ὑμῶν ἡ νομιζομένη εὐφημία, διέβλησε σ ἡ περιεργ, ἢ ἀνόητ. ἐπεὶ, τίς τῶν πιστῶν, οὐκ ἂν ὁμολογήσειεν, ὁπ ὁ ὑποδημήσας θεὸς λόγ, ὃ ἐκ παρθένε Μαρίας τ ἁγίας προελθὼν ἄνθρωπ ὁμοούσι ὢν τῷ πατρὸς, ἐκ σπέρματ ἀβραὰμ γέγονεν ἄνθρωπ, ἐξ ἧς υἱὸς ἀναγέγραπται; καὶ ὅπ ὁ ὁμοούσι τ θεοῦ λόγ, γέγονε κατὰ σάρκα υἱὸς τ Δαβίδ. διὸ, ἐκ σπέρμα τ Δαβὶδ, προφῆται καὶ ἀπόστολοι καὶ εὐαγγελισταὶ, γενεαλογοῦσι τ χριστὸν τὸ κ σάρκα. πῶς οὖν ταῦτα λέγοντες, οὐκ ἐρυθριᾶτε τ σάρκα, τ ἐκ σπέρματ Δαβὶδ γενεαλογουμένην, ὁμοούσιον τ λόγ ἀποφαινόμενοι; ἢ πάλιν ὡς ἔφαμεν, ἀνόητως ταῦτα λέγετε. ὑ νοοῦντες ὅτι τ ὁμοούσιον, τὴν μὲν ταυτότητα τῆς φύσεως ἀδιαίρετον ἔχει, τὴν σ ἰδίαν τελειότητα, ἐν ἑαυτῷ ὑποδείκνυται. ὥσπερ γὰρ ὁ υἱὸς ὁμοούσι τῷ τὸν πατέρα ὁμολογούμεν, τέλει τῷ τέλειον ὁμολογεῖται, καθὰ κ τ ἅγιον πνεῦμα. ὁμοούσι γὰρ ἡ τριὰς, δώσετε οὖν κ τῇ τ ὁμοουσίᾳ σαρκὶ τ τελειότητα τῷ τ λόγ τελειότητι, ἔσῃ σ καθ' ὑμᾶς τετρὰς ἀντὶ τριάδ καταγγελλομένη· καὶ πῆς ἡ τοσαύτη ὑπόνοια τ ἀσεβείας; ἀλλὰ λέγετε ὁμοούσι γέγονε τ λόγου ἡ σὰρξ; πῶς γέγονεν ὁμοούσιος; εἴπατε· λόγος γέγονεν, ἀλλὰ πνεῦμα γέγονεν; εἰ γὰρ ὅλως γένοιτο θεότης ἐκ μεταποιήσεως ἡ μὴ φύσει ἔσα θεότης, τί τοίνυν μέμφεσθε αἱρέσεις, τοιαῦτα τῷ λόγ προβαλλομένοις τ ἔννοιαν; καί τι τ γραφῆς λεγούσης ὁ λόγ σὰρξ γέγονεν, ἐχὶ ἡ σὰρξ λόγ εἴρηκ, ὅπ τ λόγ γέγονεν ἡ σὰρξ, ἢ ἐκ ἀνθρώπ τινος, τετύπται ὁ θεὸς ἄνθρωπος γέγονε, ἃ λέγ σὰρξ γέγονεν, ἵνα μὴ ὀκνήσητε τ σαρκὸς τὸ ὄνομα. εἰ τοίνυν μὴ ἀρκεῖσθε τῇ ἀσυγχύτῳ φυσικῇ ἑνώσει τ λόγ προς τ ἰδίαν αὐτῆ γινομένῃ σάρκα. καὶ ὅπ ὁ θεὸς ἄνθρωπος γέγονεν νῦν, ἔτι ἀκούετε τ ἔτι πιστεύειν βέλεσθε· ἐκ ἀρνούμενοι ὑπὲρ πᾶσαν εὐφημίας ὑπόνοιαν σῶμα θεᾶ ἀκόντες κ τ λεγόντα· ὃς μετασχηματίσει τ σῶμα τ ταπεινώσεως ἡμῶν εἰς τ γενέσθαι αὐτὸ σύμμορφον τῷ σώματι τ δόξης αὐτ· ἥτις ἐστὶ σημασία τ μέλλοντος αἰῶνος. κ ὁ κύριος ὅ λέγει, ὅταν ἔλθῃ ὁ υἱὸς τ ἀνθρώπ. τ γὰρ τ θεᾶ υἱὸν ἀνθρώπ γινόμενον λέγει. κρεῖττόν ἐστι ζώντων καὶ νεκρῶν κ βασιλέα κ δεσπότην. κ θεὸν ἀληθινόν· ἀλλὰ ἀναιρεῖν βέλεσθε τ τ σώματος ὄνομα, ἢ τὸ ἐπὶ λέγεσθαι ἄνθρωπον τ χριστόν. καὶ πῶς ἐπὶ τὰς θείας γραφὰς ἀναγινώσκειν δύνασθε; τ μὲν μαθητὴν γράφοντος, βίβλος γενέσεως ἰησ χριστ υἱοῦ Δαβὶδ υἱοῦ Ἀβραάμ, τ δ ἰωάννην, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ λόγος ἦν πρὸς τ θεὸν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. λόγον σ θεὸν καὶ υἱὸν Δαβὶδ. εἰ κ αἵρεσιν θεωρεῖν βέλεσθε,

non videntes duplicem vestri erroris impietatem. Hæc enim ideo à vobis instituta sunt, quò vel caro eius negari possit, vel deitas blasphemia lædi: dum affirmatis eũ qui ex Maria prodiit, Patri consubstantialem esse Cæterum vestra ista, quæ vulgo existimatur, circunspecte loquendi ratio, mox apparebit, vel curiosè affectata, vel stulta esse: Quis enim fidelium non confiteatur Dei Verbum quod aduenit, & ex Virgine homo prodiit, esse Patri consubstantiale, idémque ex semine Abrahæ oriundum, eius filium recenseri? & quamuis consubstantiale Deo sit, tamen secundum carnem filium Dauidis appellari, Apostoli quoque & Euangelistæ ita genealogiam Christi faciunt secundum carnem. Quomodo igitur talia dicentes, proferre non erubescitis, carnem ex semine Dauidis oriundam, cõsubstantialẽ cum Verbo esse? Stolida sunt ista quæ garritis, eò quòd vobis in mentem non veniat, eum qui alteri consubstãtialis est, eãdem omnino naturam habere, sed tamen sua perfectitudine & ipsum subsistere. Quemadmodum Filium Patri consubstantialem esse ex sacris literis in confesso est, & perfectus cum perfecto agnoscitur: ita quoque & Spiritus sanctus, eò quòd ipsa Trinitas inter se consubstantialis sit. Dabitis igitur consubstantiali carni perfectitudinem cum Verbi perfectitudine? eritque secundum vos quaternitas, non Trinitas. Sed quódnam est istud cõmentum impietatis? dicitis carnem consubstantialem fuisse: qua igitur ratione consubstantialis fuerit? ideo, dicitis, quia caro facta est verbum, & Spiritus facta est. Si ea, quæ ex natura diuinitas non fuit, diuinitas efficitur, cur igitur incusatis Arianos, qui istiusmodi opinionẽ de verbo in medium adferunt, quum tamen scriptura in cõtrarium dicat: verbum carnem factum esse, non carnem Verbum: ideóque dictum est, verbum carnem esse factum, quoniam caro, Verbi caro facta est, & non hominis alicuius: hoc est, Deus homo factus est, & caro dicitur factus esse, ne omitteretis carnis vocabulum. Quòd si igitur contenti nõ estis ista Verbi cum carne vnione: atque eo ipso quod Deus homo factus est, certe neque audire, neque credere constituistis, quum vobis satis fieri nequeat tam modesta, religiosaque super omnem commentationem dicendi ratione, dum corpus Dei auditis esse, idque secundum eum qui dicit: *Qui transfigurabit corpus nostræ humilitatis, vt sit conforme corpori gloriæ ipsius*. Qua in re argumentum futuræ resurrectionis ostenditur, quod etiam tum appellatur corpus, cum iam corpus est gloriæ eius. Quin ipse Dominus hoc ipsum loquitur, *Cum venerit Filius hominis*, inquiens: Vbi filium hominis iudicem factum esse declarat viuẽtium & mortuorum, regem & dominum. Sed exterminare cupitis vocabulum corporis, neque tolerare potestis eum deinceps hominem appellari. Qui fieri potest, vt diuinas scripturas legisse videamini? quum Matthæus scribat, *Liber generationis Iesu Christi Filii Dauid, Filii Abrahæ*. Et Ioannes, *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum*: vbi scriptura ostẽdit eum & Deũ, & Filiũ Dauidis existimandũ, si discriminatim vnũquodq; seorsum inspicere velitis,

duos dixeritis ſecundum humanam rationem, ſin ſacris literis eruditi credideritis, verbum, quum Deus eſſet, Filium hominis eſſe factum, cognoſcetis vnum eſſe Chriſtum, eundémque & Deum & hominem, vt duplex prædicatio ſuper eius aduentu facile perſuadere poſſet, tum eius patibilitatem, tum impatibilitatem, vt quum dicit Apoſtolus: *Homo Ieſus Chriſtus, qui dedit ſeipſum pro nobis, quique eſt Deus ſuper omnes benedictus in ſecula, Amen:* & quum Timotheo ſcribit: *Recordare Ieſum Chriſtum ex ſemine Dauid, excitatum à mortuis.* Et, *Mortem eius prædicamus donec veniat*: Aut igitur cõceſſione cõſubſtantialitatis, tollitur vocabulum carnis aut hominem dici Chriſtum, negatis: aut non amplius mortem eius annunciatis, donec veniat, tollentes ſacras ſcripturas: aut ſi mortem annunciatis eius, qui veſtra ſententia conſubſtantialis Deo eſt, fieri non poteſt, vt eum carne paſſum confiteamini: aut ipſam Patris, & Spiritus ſancti deitatem, contenditis mortis capacem fuiſſe, ac proinde impij eſtis ſuper omnes quotquot ſunt hæretici. Mors enim in carnem Verbi quòd Patri conſubſtantiale eſt, introducta fuit: ſiquidem neque Pater neque Spiritus carnem geſtauit, vt impie Valentiniani diſcipuli calumniantur: Sed Verbum caro factum eſt. Ideo nos confitentes Deum & hominem Chriſtum eſſe non diſſeparationis cauſa iſtud dicimus, abſit, ſed ſecundum ſcripturas, vt morte eius paſſionéque vere acta, eaque deprædicata, donec veniat, in carne quidem Verbi paſſionem & mortem confiteamur: ipſum tamen Verbum incommutabile, & inalterabile eſſe, fide agnoſcamus. Ideóque idem eſt qui paſſus eſt, & non paſſus: diuina quidem natura incommutabilis & inalterabilis: carne tamen paſſus, vt dixit Petrus & mortem guſtare volens, eò quòd factus ſit mediator Dei & hominum: Mediator vero vnius non eſt, Deus autem vnus eſt. Quapropter errant qui dicunt, alium eſſe qui paſſus ſit, & alium eſſe qui non ſit paſſus. Non enim alius eſt præter ipſum Dei Verbum, quod paſſionem & mortem recepit: ſed idem illud impatibile & incorporeum, carnis generationem tolerauit, & iis omnibus perfunctus eſt, vt haberet quod offerret pro nobis, ac proinde dicitur præſtantior Angelis factus. Cæterum, nequaquam Filius Dei creator Angelorum, præſtantior Angelis factus eſt, quaſi qui aliquando illis deterior fuiſſet, ſed forma ſerui, quam ipſum Verbum ſibi propriam fecit & vendicauit, naturali generatione præſtantior, exoriens ex protoplaſto Adam, & nos ſibi arrogat, proprióſque facit, vt dictum eſt à Sanctis & domeſticis Dei, deíque caro ſecundũ naturã facta eſt, nõ, quòd conſubſtantialis deitati Verbi, & quaſi coæterna eſſet, ſed quòd propria illius caro per naturam facta ſit, & indiuiſibilis ratione coadunitionis, ex ſemine Dauidis & Abrahæ, & Adami, ex quo nos quoq; progeniti ſumus.

Quod

δύο καθ' ὑμᾶς ἂν λέγοιντο. εἰ δὲ πιστεύεσθαι διδασκόμενοι ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν· ὅτι θεὸς ὢν ὁ λόγος υἱὸς ἀνθρώπου γέγονε, γνώσεσθε, ὅτι εἷς ἐστιν ὁ χριστὸς, καὶ θεὸς καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτός, ἵνα τὸ διπλοῦν κήρυγμα τοῦ αὐτοῦ ἀποδημίας εὐαπόδεκτον ἔχῃ τὴν πίστιν μόνον, τῶν παθῶν καὶ τοῦ ἀπαθείας. ὡς ὅταν λέγῃ ὁ ἀπόστολος, ἄνθρωπος χριστὸς ἰησοῦς, ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ ἡμῶν, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν· καὶ τιμοθέῳ γράφων ἔλεγε, μνημόνευε ἰησοῦν χριστὸν ἐγηγερμένον ἐκ νεκρῶν ἐκ σπέρματος δαβὶδ. καὶ ὁ αὐτὸς πάλιν φησὶ, τὸν θάνατον αὐτοῦ καταγγέλλομεν, ἄχρις οὗ ἔλθῃ. εἰ οὖν ἐκ τῆς ὁμολογίας καὶ ὁμοουσίου ἀναιρεῖτε τῆς σαρκὸς τὸ ὄνομα, καὶ τὸν ἄνθρωπον λέγεσθαι τὸν χριστὸν, ἢ ὅτε ἐπὶ τὸν θάνατον αὐτοῦ καταγγέλλετε ἄχρις οὗ ἔλθῃ ἀναιροῦντες τὰς γραφὰς, καὶ τὸν θάνατον καταγγέλλοντες, καθ' ὑμᾶς τῷ ὁμοουσίῳ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· μὴ ὁμολογοῦντες σαρκὶ πεπονθέναι τὸν χριστὸν, καὶ αὐτῷ τοῦ πατρὸς τῇ θεότητι καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, ἐρεῖτε δεκτικὸν εἶναι θανάτου· καὶ γέγονατε ἀσεβέστεροι πάντων τῶν αἱρετικῶν· ὁ γὰρ θάνατος, τῆς σαρκὸς γέγονε τοῦ ὁμοουσίου λόγου. ὃ δὲ οὐδὲ ὁ πατὴρ σάρκα ἐφόρεσεν, οὐδὲ τὸ ἅγιον πνεῦμα, ὡς οἱ καλεντῖνον, ἀσεβοῦντες φαντάζονται, ἀλλ' ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο. διὸ ἡμεῖς ὁμολογοῦντες θεὸν καὶ ἄνθρωπον τὸν χριστὸν, οὐ διαιρέσεως ἕνεκεν ταῦτα λέγομεν, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ πάλιν κατὰ τὰς γραφὰς, ἵνα παθὸς καὶ θανάτου γενομένου καὶ καταγγελλομένου, ἄχρις οὗ ἔλθῃ. ὁπὶ μὲν τοῦ σαρκὸς λόγου, τὸ πάθος καὶ τὸν θάνατον ὁμολογῶμεν, αὐτὸν δὲ τὸν λόγον, ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον πιστεύωμεν. διότι, αὐτὸς ἐστιν ὁ παθὼν καὶ μὴ παθών· τῇ μὲν θείᾳ φύσει ἀπαθὴς καὶ ἄτρεπτος καὶ ἀναλλοίωτος ὤν. τῇ δὲ σαρκὶ, παθὼν, ὡς εἶπεν ὁ πέτρος, χριστοῦ οὖν παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ καὶ θανάτου γευσάμενος σαρκὶ, ὅτι γέγονε μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος χριστὸς ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ ἡμῶν. καὶ πάλιν, ὅτι γέγονε μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων· ὁ δὲ μεσίτης, ἑνὸς οὐκ ἔστιν ὁ εἷς, ἑνὸς ἐστὶ διὸ πλειόνων· καὶ λέγουσι, ὅτι ἄλλος ἐστὶν ὁ παθὼν υἱὸς, καὶ ἄλλος ὁ μὴ παθών· ὁ δὲ ἕτερός ἐστι παρὰ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, ὁ τὸν θάνατον καὶ τὸ πάθος ἀναδεδεγμένος· ἀλλ' αὐτὸς ὁ ἀπαθὴς καὶ ἀσώματος λόγος, γνώσεως σαρκὸς ἀνθρωπίνης ἀναδεξόμενος, τὰ πάντα πεπλήρωκεν, ἵνα ἔχῃ τὸ προσενέγκῃ ὑπὲρ ἡμῶν· καὶ λέγεται κρείττων γινόμενος τῶν ἀγγέλων. ἐκ αὐτὸς ὁ πρὸ τῶν ἀγγέλων λόγος, κρείττων γέγονεν ὡς ἦν πρὶν ὢν πλήρης. ἀλλὰ ἡ μορφὴ τοῦ δούλου, ἣν αὐτὸς ὁ λόγος ἰδιοποιήσατο φυσικῇ γεννήσει κρείττων ἀνατείλασα ἐκ τοῦ προσλαβέσθαι γνώσεως καὶ ἡμᾶς προσοικείωσεν, ὡς εἶναι, συμπολίτας τῶν ἁγίων καὶ οἰκείους θεοῦ γινομένους, καὶ κατὰ φύσιν θεοῦ γέγονεν ἰδία ἐκ ὁμοιώσεως ὅσα ἡ σὰρξ τοῦ λόγου θεότητι οὐ συναίδιος· ἀλλὰ ἰδίᾳ κατὰ φύσιν γινομένη, καὶ ἀδιαίρετος κατὰ ἕνωσιν ἐκ σπέρματος δαβὶδ καὶ ἀβραὰμ καὶ τοῦ ἀδὰμ, ἐξ οὗ καὶ ἡμεῖς γεγόναμεν.

εἰ δὲ

ἡ δὲ ὁμοούσιος τῷ λόγῳ ἡ σὰρξ ἐστιν αὕτη, οὐκ ἄν τοῦτο εἴποι τις καὶ πάντα κτίσματα συναΐδια τῷ παντοκτίστῃ θεῷ, καὶ πῶς ἔτι χριστιανοί, οἱ τοιούτοις συμπλεκόμενοι γραγγαλιαῖς· τὸ γὰρ ὁμοούσιον καὶ ἀπαθὲς καὶ ἀνεπιδεκτον θανάτου. εἰ γὰρ τὸ ὁμοούσιον, ἕνωσιν καθ' ὑπόστασιν οὐκ ἀπιδεχόμενον ἐστιν ἀλλὰ κατὰ φύσιν καθ' ὑπόστασιν ἦν, τὴν ἰδίαν πλάτητα ἀπιδεικνύμενον· ὥστε τῇ νομιζομένῃ ὑμῶν εὐφημῳ ἐφόδρησι, ἢ τὴν οὐκ παρθένου τῆς θεοτόκου σάρκα ἀρνεῖσθε, ἢ τὴν θεότητα βλασφημεῖτε. εἰ γὰρ ὅτως καὶ τὸν ὑὸν ὁμολογεῖτε ὁμοούσιον τῷ πατρὶ, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὡς τὴν σάρκα τὴν παθοῦσαν, καὶ τί ἔτι ἡμᾶς μέμφεσθε, ὡς τετράδα ἀντὶ τριάδος λέγοντας, αὐτοὶ τετράδα ἀντὶ τριάδος, καὶ ἅπαντες ὁμολογοῦντες; λέγοντες, ὁμοούσιον εἶναι τῇ τριάδι τὴν σάρκα· τοίνυν ματαία ἡ πίστις ὑμῶν ἐστιν. ἴσα γὰρ φρονεῖτε τῶν ἀσεβῶν ἀρειανῶν· κακῶς ἐκλαμβάνοντες τὸ, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἀχίνα ὁ λόγος μηκέτι ᾖ λόγος, ἀλλ' ἵνα ἐν σαρκὶ ᾖ. ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἵνα ὁ λόγος ἀεὶ ᾖ λόγος, καὶ σάρκα ἔχῃ ὁ λόγος, ἐν ᾗ τὸ πάθος καὶ τὸ θάνατον ἀνεδέξατο ἐν μορφῇ τῇ ἀνθρωπίνῃ, μέχρι τάφου καὶ ἅδου ἀπιόντας, ἐν ᾗ καὶ τὴν ἀνάστασιν τὴν ἐκ νεκρῶν πεποίηται, σαρκὸς καὶ αἵματος καὶ ψυχῆς, τὴν ἀπόδειξιν ποιησάμενος· ὁ θεὸς λόγος, ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ ἀδιαφέτου σαρκὸς, ὡς γεγραπται, ἐκ σπέρματος δαυὶδ. τί γὰρ ἕτερον ὠνείδισεν ὑμᾶς εἰρηκὼς μαρκίων. ἐχὶ ἀνοφανὲς τὸ σῶμα ἐν ὁμοιώσει ἀνθρωπίνῃ μόνῃ καὶ οὐκ ἀληθείᾳ; τί γὰρ ἄλλο εἴρηκε μανιχαῖος; ἀθεώδες τὸ σῶμα ἐν ὁμοιώσει τῇ καθ' ἡμᾶς μόνῃ ἀλλ' ὀτεῖον δὲ σαρκὸς ἀνθρωπίνης, ἧς τὴν φύσιν ἀμαυρῶν λέγει ἀσεβῶν, καὶ ἀθέων πεῖξιν. τοιαύτη τέτων ἡ ἀσέβεια. διὸ καὶ δεῖ τὸ εὐσεβοῦντα τοιαύτας χρῆσθαι διανοίας. ἀλλ' ὅτι ὁ πρὸ τῶν αἰώνων ὁμοούσιος ὢν λόγος τῷ πατρὶ, ἐπ' ἐσχάτων ἐκ τῆς ἁγίας καὶ θεοτόκου παρθένου, τὸ ἀδάμ πλασιν καὶ πόιησιν, καινὴν ἀνέπλασε τὴν ἰδιοποιησάμενος καθ' ἕνωσιν, καὶ ὅτως ὤφθη ἄνθρωπος ὁ χριστὸς, ὁ πρὸ αἰώνων θεός. καὶ ἐσμὲν ἡμεῖς μέλη χριστοῦ ὡς γέγραπται, ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ. πῖς οὖν ἡ πονηρὰ τῶν ὑμῶν φιλονεικία τῶν ἐφόδρισεων, ὥστε ἀνθρωπίνῃ φρονήσῃ, ὑπὲρ τὸν ἀνθρωπίνων νόησιν ὁρίζεσθαι, λέγοντες, ἀντὶ τοῦ ἔσωθεν ἡμῶν ἀνθρώπου, νοῦς ἐπουράνιος ἐν χριστῷ· τῶν ἀθέσμων γνώμης καὶ τῶν ἀθεμίτων καὶ ἀπερισκέπτων ῥημάτων, τῶν μὴ νοούντων πρῶτον ὅτι, ὅτι χριστὸς μονοτρόπως οὐ λέγεται, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ ὀνόματι ἑνὶ ὅλη ἑκατέρων τῶν πραγμάτων δείκνυται σημασία θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος. διὸ καὶ ἄνθρωπος λέγεται ὁ χριστὸς, καὶ θεὸς λέγεται ὁ χριστὸς, καὶ θεὸς καὶ ἄνθρωπός ἐστιν ὁ χριστὸς, καὶ εἷς ἐστιν ὁ χριστὸς μάτην οὖν ὑμῶν τὸ σοφισμα διηχφρώντων ἔπρεπε θεωρεῖσθαι τὸν χριστὸν ἐν αὐτῷ θεωρεῖν. οἱ μὲν γὰρ καταχρηστικῶς λεγόμενοι χριστοὶ, ἴσως καθ' ὑμᾶς ἂν θεωροῖντο· ὁ δὲ κατὰ φύσιν μόνος ἀληθινὸς χριστὸς, οὐχ ὑπὸ ἀνθρωπίνου λογισμοῦ διαγραφήσεται, ὥσπερ ὑμεῖς πλημπαὶ καὶ αὐτάδεις γεγένατε. ἃ γὰρ προφήτης,

Quod si Deo consubstantialis est caro & coæterna, superest vt inferatis, etiam omnia creata, coæterna esse cum Deo omnium creatore. At, quî (quæso) illi pro Christianis haberi possent, qui istiusmodi laqueis sese inuoluũt? Siquidem consubstantialitas vt impatibilis est, ita mortis quoque insusceptibilis existimanda est. Consubstantialitas porro vnitionem personarum non admittit: adeo, vt pro speciolo vestro cõmento, aut carnem ex Virgine negetis, aut in deitatem blasphemi sitis. Sin autem confitemini, eo modo Filium esse consubstantialem Patri, & spiritum Sanctum, quomodo ipsa caro, quæ passionem sustinuit, vana est vestra fides parta enim sentitis cum impiis Arianis, male excipientes has voces, Verbũ caro factum est, vt verbum non amplius sit verbum, sed vt caro sit Verbum. Atqui, verbum ita caro factum est, vt verbum semper verbum remanserit, sed tamen carnẽ haberet, in qua passionem & mortem susciperet sub humana specie, vsque ad sepulchrum & infernum descendens, in qua specie etiã resurrectionẽ mortuorũ perfecit, carnis, sanguinis, & animæ, argumẽta indiciaq; de se præbens, per propriã & indissparabilem (vt scriptum est) carnem ex semine Dauidis. Quid enim aliud apud vos dixit Marcion? nónne cælesti specie corpus fuisse, idq; in similitudine humana, sed cetera veritatẽ? Quid aliud prolocutus est Manichæus, quã diuinũ corpus, eius corpus extitisse in similitudine sola, nõ in veritate, alienumq; ab humana carne? quã ex se peccatũ dicere citra actionem, hominũ est impiè sententiũ. Cæterũ, talis est illorum impietas, quamobrem nefas est pium hominem istiusmodi verborum commentis vti, sed contra, ita sentiendum est: ante secula, verbũ quod est Filius Dei, Deo Patri cõsubstantiale esse & extremis temporibus ex Sancta deipara Virgine, Adæ plasmationem conditionemque instaurasse, eamque sibi nascendo propriam fecisse, atque ita visus est Christus homo, qui ante secula Deus erat: & nos membra Christi sumus, vt scriptũ est, ex carne eius, & ex ossibus eius. Quorsum igitur tanta contentio nouarum inuentionum, vt humano ingenio, ea quæ sunt supra humanũ intellectum definiatis, dicentes, pro interiore in nobis homine mẽtem supercælestẽ in Christo fuisse? O nefariam sententiam, & verba imbecillia & indecora, quib. hoc non ante omnia in mentem venit Christum non simpliciter dicit: sed in ipso nomine quod vnum est, vtramque naturam significari, & diuinitatis & humanitatis, ideóq; Christum & hominem & Deũ appellari, quanquã vnus Christus. Vanũ igitur vestrum scitamentum est, conãtium diuersum quid, & alterum extra ipsum Christum, & in Christo constituere. Cæterum, illi qui abusiue Christi nominantur, forsitan quantum ad nos attinet, ita spectari possent: Qui autem ex natura & solus, est verus Christus, non ab humana ratione describetur, vt vos pro vestra impudentia audetis, quum nullus neque Propheta,

neque Apostolus, aut quispiam Euangelistarum ita locutus sit, quæ vos loqui sustinetis, idque animo impudenti. Si enim alter est Christus præter cælestem mentem in eo sitam: perfectaque res, mens est: Duo igitur secundum vestram opinionem Christi existunt: & in eo, quo vobis maledicere est placitum, refutamini. Nam supercælestem mentem etiam Prophetæ habuerunt, qui cælestia, futuraque, quasi iam præsentia enunciabant: ideóne ista verba commenti estis, quo negari posset, interiorem hominem in Christo fuisse? Quid igitur de anima dicetis quum & corpus & anima interior sit homo, quod quodammodo sanguinem & carnem dixeris: sed sicuti corpus & sanguis subiacent palpationi, neque vulnerationem effugiunt, quum res visibiles sunt: ita nobis ostendite animam istis ipsis non subiacere, & visibilem esse: Aut si ostendere non potestis, euidens ratio est animam sub oculos non venire, neque interimi ab homine, vt corpus interimitur, sicuti à domino prædictum fuit. Credite igitur animam, interiorem hominem esse. Quoniam id & à prima plasmatione ostenditur, & à secunda dissolutione commonstratur, quum non solum in nobis, sed & in Christi quoque morte idipsum pateat, corpore nō vltra sepulchrum delato, anima ad inferos penetrante, locis ingenti interuallo discriminatis, sepulchro quidem id quod corporeum erat, quia ibi corpus aderat, recipiente: inferno vero id, quod incorporeum fuit. Qua ratione igitur factum est, vt quum dominus adesset incorporaliter, pro homine à morte sit agnitus? Vt earum animarum quas inferus tenebat, vincula, sua anima, inobnoxia quidem vinculis mortis, sed tamen quæ quasi obnoxia facta esset, disrumperet? explicans illis modum rationemque suę resurrectionis, vt Plastes ille & conditor hominis, hominem damnationi subiectum, ipse præsens ad plenū liberaret in sua forma? Non enim mors præualescens subiecit sibi humanam Verbi animam, vt vincula illi innecteret: nec corruptio per tyrannidem inuadens, in eius corpus vim suā exercebat ad putrefactionem, quasi rebus male curatis, minime gentium: id enim de eo cogitate prorsus impium est. Sed qui de Adæ inobedientia quæstionem habuit, iudicióque peracto duplicem pœnam in sententia sua complexus erat, dū rei terrestri ita loquitur, *Terra es, & in terram reuerteris*, atque ita pro decreto, domini corpus in terram abscedit, animæ autem dixit, *Morte morieris*, atque hinc est, quod homo in duas partes discerpitur, & vt ad duo loca discedat, condemnatur. Ac proinde opus fuit illo ipso iudice, qui hoc decretum tulerat, vt ipse per se sententiam solueret, sub specie condemnati, incondemnatum se syncerumque à peccatis ostendens, vt hominem Deo reconciliaret, hominemque totum in libertatem vindicaret, in nouitate imaginis Filij, eius Iesu Christi domini nostri. Iam si mihi alium locum cōdemnationis præter hos duos ostendere potestis, merito hominem dixeritis tripliciter diuidi, & ex

ὁ δὲ ἀπόστολος. οὔτε τις τῶν εὐαγγελιστῶν τοῦτο ἐφθέγξατο ἃ ὑμεῖς λαλεῖν ἐπιχειρεῖτε, ἀναιδεῖς τῇ ψυχῇ γενόμενοι. εἰ γὰρ ἕτερός ἐστιν ὁ χριστὸς παρὰ τὸν ἐπουράνιον νοῦν τὸν ἐν αὐτῷ γινόμενον, πλείους ἢ καὶ ὄνες, δύο ἄρα καθ' ὑμᾶς. καὶ ὅπερ δύσφημον δοκεῖτε, τοῦτ' ἐλέγχεσθε φρονοῦντες. νοῦν ἢ ἐπουράνιον καὶ οἱ προφῆται εἰρήκασιν, οἱ τὰ ἐπουράνια καὶ τὰ μέλλοντα ὡς παρόντα λαλήσαντες. Διατί ἢ ὅλως τοῦτο λέγειν ἐπινοεῖτε, ὡς τὸ ἔσωθεν ἡμῶν ἀνθρώπου μὴ ὁμολογουμένου ἐν χριστῷ; τί οὖν φεύγει τὴν ψυχὴν ἐρεῖτε, ὅτι καὶ τὸ σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ ὁ ἔξωθεν ἐστιν ἄνθρωπος, ὡς ἂν εἴποι τις τὸ αἷμα καὶ τὴν σάρκα. ἀλλ' ὥσπερ τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα διαφαύσουσι τὴν ψηλάφησιν καὶ τῷ τοῖς ὁρατὰ ὄντα, δεῖξαι ἡμῖν καὶ τὴν ψυχὴν μὴ διαφαύσαν τοῦτο, καὶ ὁρατὴν ἔσαν· ἢ εἰ μὴ δυνάσθε δεῖξαι, φανερός ἐστιν ὁ λόγος, ὅτι οὔτε ὁρᾶται ψυχή, οὔτε ἀποκτίνει τις ἀνθρώπου ὡσπερ τὸ σῶμα, καθὼς εἴρηκεν ὁ κύριος. πείθεσθε οὖν, ὅτι ὁ ἔσωθεν ἡμῶν ἄνθρωπος, ἐστὶν ἡ ψυχή· τοῦτο καὶ ἡ πρώτης πλάσεως δεικνύσης, καὶ ἡ δευτέρας διαλύσεως δηλούσης, οὐ μόνον ἐφ' ἡμῶν τούτων δεικνυμένων, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ θανάτῳ τοῦ χριστοῦ ἐδείκνυτο. τὸ μέντοι, μέχρι τάφου φθάσαν· ἡ ἦ, μέχρι ἅδου διαβᾶσα. διωρεῖτῶν ἦ ὄντων τῶν τόπων πολλῷ μείζονι καὶ τὸν μὲν τάφον σωματικῷ ὄγκῳ δεχομένῳ τῷ ὄγκῳ, ἐκεῖσε παρῆν τὸ σῶμα· τοῦ ἦ ἅδου ἀσώματος· πῶς, ἐκεῖ παρὼν ὁ κύριος ἀσωμάτως, ὡς ἄνθρωπος ἐνομίσθη ὑπὸ θανάτου; ἵνα ψυχὰς τὰς ἐν δεσμοῖς κατεχομένας, μορφῇ ἰδίᾳ ψυχῆς αἰεπίδεκτον τῶν δεσμῶν θανάτου ἀφελόμενος παρούσας παρούσης, διαρρήξῃ τὰ δεσμὰ ψυχῶν τῶν ἐν ἅδου κατεχομένων, τὸ ἀναστάσεως διαπρεπέστερον ὅρον, ἵνα ὁ πλάστης καὶ ποιητὴς ὁ ἀνθρώπου, καὶ καταδίκην τὸν ὑποβαλών, αὐτὸς παρὼν, ἐλευθερώσῃ δι' ἑαυτοῦ ἐξολοκλήρου τὸν ἄνθρωπον, ἐν μορφῇ τῇ ἑαυτοῦ· οὔτε γὰρ θάνατος ὑπερισχύσας ὑπηγάγετο ἑαυτῷ τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν εἰς δεσμῶν κατοχὴν, ὅτε πάλιν ἡ φθορὰ τυραννικῶς διαρπάσασα τὸ σῶμα ἐνεργεῖ εἰς διαφθοράν, ὡς ἀνεννοήτων ὄντων τῶν πραγμάτων. ὅτω γὰρ ἐννοεῖν τὸ τοιοῦτο, ἀσεβές· ἀλλ' ὁ τῷ ἐξέπασιν τοῦ θανάτου ποιησάμενος καὶ κελεύσιν ἐπαγαγών, διὰ τῆς ἐκμαγείας τὴν ἀποφασιν δέδωκε· τῷ μὲν γήινῳ εἰρηκὼς, γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ. καὶ ὅτως ὑποδέχεται φθορὰ τὸ σῶμα δεσπότου ἀποφωμένου· τῇ ἦ ψυχῇ, θανάτῳ ἀποθανῇ. καὶ ὅτω δίχα διαρεῖται ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἐν δυσὶ τόποις οἰκείοις κατεδικάσθη· διατοῦτο χρεία γέγονε τοῦ ἀποφωμένου, ἵνα αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ λύσῃ τὴν ἑαυτοῦ ἀπόφασιν, ἐν μορφῇ δὲ καταδικασθέντος, ἀκαταδικάστου καὶ ἀναμαρτήτου ὀφθείς, ἵνα καὶ ἡ καταλλαγὴ δι' ἐκεῖνου πρὸς τὸν ἄνθρωπον γένῃ, καὶ ἡ ἐλευθερία πάντες ἄνθρωποι δι' ἀνθρώπου ὑπάρξῃ ἐν τῇ καινότητι τοῦ ἐκείνου δι' ὑμᾶς, δι' ἡμᾶς δι' ἡμᾶς χριστοῦ κυρίου ἡμῶν· εἰ ἦ καὶ ἕτερον τόπον καταδίκης δεῖξαι δύνασθε, εἰκότως ἂν λέγοιτο τριχῇ διαιρεῖσθαι τὸν ἄνθρωπον.

καὶ ἐκ

& ἐκ μὲν τ δύο τόπων, τὴν ἀνάκλησιν γνωμένην. ἐν ᾧ τῷ τρίτῳ, μένειν ἐν δεσμοῖς τ δεδεμένον. εἰ δὲ μὴ ἔχετε δεῖξαι ἕτερον τινα πλὴν τ τάφου καὶ τ ἅδου· ἐξ ὧν ἡλευθέρωται τελείως ὁ ἄνθρωπος. χεῖρας ἐλευθερώσαντος ἡμᾶς ἐν τῇ ἑαυτοῦ καθ' ἡμᾶς μορφῇ· τελεία δὲ ἀληθεστάτη, πῶς ἔτι ταῦτα λέγετε, ὡς ἀδέσποτα καὶ ἀλλαχόθι τῆς ἀνθρωπότητος θεοῦ; πῶς οὖν ἐπεδημήσεν ὁ σωτὴρ, ἢ ὡς ἀδυνάτου τὸν σύμπαντα λύσαι ἄνθρωπον; ἢ ὡς βουλευξάμενος τ ἅπαξ ἁμαρτήσαντα νοῦν ἢ ὡς δεδοικὼς μὴ καὶ αὐτὸς μετοχος γένηται τ ἁμαρτίας, εἰ τέλειος γένηται ἄνθρωπος θεὸς ὢν; ἀλλ' ἀσεβείας ἔμπλεοι οἱ ταῦτα ἔτως ἐννοοῦντες. τί γὰρ περὶ τ ἁμαρτίας ὁριζόμενοι ταῦτα λαλεῖτε, Φυσικὴν εἶναι τ ἁμαρτίαν λέγοντες, καὶ τ ἀσεβέστατον μανιχαῖον; πῶς ἔτως φρονεῖτε κατηγοροι γινόμενοι τ δημιουργοῦ τ φύσεως. ὅτε τ ἀδὰμ ἀρχὴν ἔπλασεν ὁ θεὸς, μήτι γε σύμφυτον αὐτῷ δέδωκε τ ἁμαρτίαν; τίς ἦν ἔτι χρεία λῦσαι τ ἐντολήν; πῶς ἂν αὐτὸν κατεδίκασεν ἁμαρτήσαντα; πῶς ἂν τ μὲν τ παρακοὴν, οὐκ ἐγίνωσκε καλὸν τ πονηρὸν ὁ ἀδὰμ ὃν ἔπλασεν ὁ θεὸς, ὅπου ἀφθαρσίαν τ εἰκόνα τ ἰδίας ἀϊδιότητος ἐποίησεν αὐτὸν φύσιν ἀναμάρτητον· καὶ θέλησιν αὐτεξούσιον. φθόνῳ δὲ διαβόλου; θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τ κόσμον. ὑφαμένης τ παραβάσεως τ ὑπήνοιαν· καὶ ἔτως ἐκ παρακοῆς ἐντολῆς θεοῦ, γέγονεν ὁ ἄνθρωπος δεκτικὸς τ ὑπαυτοράς· ἐχθρὸς· καὶ ἐνεργεῖ λοιπὸν ἡ ἁμαρτία, ἐν τῇ παρθένῳ ὁ θάνατος πᾶσαν ὑπεμυμίαν. ὁ φύσιν ἐν αὐτῷ ἐρασαμένης διαβόλου, μὴ γένοιτο. ὁ δὲ φύσεως ἂν εἴη δημιουργὸς ὁ διαβόλου, καὶ τ τ μανιχαίων ἀσέβειαν· ἀλλὰ παρθένως παρακοῆς ἐκ παραβάσεως ἐπρόσατο, ἐν ἔτως ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος πάντων ἀνθρώπων. διατὸ οὖν φησὶν ἦλθεν ὁ υἱὸς τ θεοῦ, ἵνα λύσῃ τὰ ἔργα τ διαβόλου. πῖα ἔργα τοῦ διαβόλου ἔλυσεν ὁ υἱὸς τ θεοῦ; ὅτι φύσιν ἐν ἐποίησεν ὁ θεὸς ἁμαρτητον, παρέτρεψεν ὁ διάβολος εἰς παράβασιν ἐντολῆς θεοῦ, καὶ θάνατος ἁμαρτίας θάνατος, παύτην ἑαυτῷ ἀνεσήσατο ὁ θεὸς λόγος, ἀνεπίδεκτον τ τ διαβόλου παραπτώσεως καὶ εὑρήσεως. καὶ διατοῦτό ἔλεγεν ὁ κύριος, ἔρχεται ὁ ἄρχων τ κόσμου τούτου· καὶ ἐν ἐμοὶ εὑρίσκει οὐδέν. εἰ δὲ ἄρχων τ κόσμου τούτου οὐδὲν τ ἑαυτ πραγμάτων εὑρίσκει ἐν τῷ χριστῷ, πολλῷ μᾶλλον ὁ χριστὸς οὐδὲν τ ἰδίας ποιήσεως παρασκατέλιπε τῷ ἄρχοντι τ κόσμου τούτου. ἡ δὲ διατοῦτο οὐδὲν εὑρίσκει ἐν ἑαυτῷ, τελείαν τ καρδίαν ἐπιδεξαμένου τοῦ χριστ, ἵνα τελείαν τ σωτηρίαν κατεργάσηται ὅλου τ ἀνθρώπου ψυχῆς λογικῆς καὶ σώματος. ἵνα τελεία ᾖ τ ἀνάστασις. μάτην οὖν δέδιαι καὶ φαντάζου σάρκα μόνην ὑπολαμβάνοντες ἀνεληφέναι τ σωτῆρα, τ ᾧ τ πάθους νόησιν, ὅπου τ ἀπαθῆ θεότητα ἀναφέροντες ἀσεβῶς. μάτην δὲ καὶ ὑμεῖς καθ' ἑτέραν ἀπόνοιαν, τὰ ἴσα τούτοις φρονεῖτε λέγετε τῷ παρεικονικῷ παρασκευῇ. ἀπὸ γὰρ τ ἔσωθεν ἐν ἡμῖν ἀνθρώπου, νοῦς ἐπουράνιος ἐν χριστῷ. ἐπῶς λυπούμενος, ἢ ἀδημονῶν ἢ παρασκόπτομενος; καὶ ἐπι-

& ex duobus locis reuocationem factam esse, & in tertio manere colligatum in vinculis. Quòd si tertium aliquem locum ostendere nō potestis præter sepulchrum & infernum, ex quibus plane ereptus est homo, Christo assertore, per suam speciem cum nostri similitudine congruentem, eamque veram & neutiquam imaginariam. Cur igitur dicitis: Deum nondū propitiatum esse? aut qua de causa Saluator aduenit? an quia impotens fuit, vt totū hominem à compedibus vindicaret? an quia peccatorem abominetur? an quia metus illi est, ne contagionem peccati sentiat, si ipse, quū Deus sit, integer homo fiat? Atqui istiusmodi cogitatus nimia impietate scatent. Aut cur in definiendo peccato, ex natura esse peccatum asseritis? idque ex opinione impiissimi Manichæi? Hæc dum sentitis, criminatores vos ostenditis opificij naturæ. Num, quum Adamum ab initio fingebat Deus, congenitum illi peccatum inseuit? Quorsum igitur opus fuit præcepto, aut quid eum, vbi peccarat, condemnauit? cur ante inobedientiam non cognouit bonum & malum, quem Deus finxerat ad immortalitatē, & ad imaginem suæ æternitatis, natura quidem sine vitio peccati, voluntate tamen libera instructum? Cæterū mors, inuidia diaboli, mundum inuasit, excogitato inobedientiæ inuento, atque ita ex inobedientia præcepti diuini, factus est homo capax superseminationis diaboli ac peccatum iam inde in natura receptum ad omnem concupiscentiam stimulabat, non tamen vt diabolus eam naturam finxerit: absit, nunquam enim diabolus, naturæ opifex (vt Manichæorū impietas censet) sed naturæ peruersio, ex præuaricatione id efficit, & ita mors tyrannidem habuit in omnes homines, ideoque dictum est: *Venit Filius Dei, vt perderet opera diaboli*. Quanam (quæso) ratione? ea nimirum, qua naturam à Deo quidem factā, nulloque crimine imbutam, sed instigatam à diabolo ad præuaricationem mandati diuini, & ad inuentum peccati mortis, Verbum Deus in se reformauit, neque vlterius eam fraudis diaboli, aut inuenti mortis susceptibilem reliquit? Ideóque dictum est à Domino: *Venit princeps mundi, & in me non inuenit quicquam*. Quòd si princeps mundi nihil operum suorum inuenit in Christo, multo magis Christus nihil ex suis creaturis reliquit principi huius mundi. An etiam ea de causa nihil inuenit in Christo, quia Christus perfectam in se nouitatem exhibuit, vt perfectā salutem animæ & corporis, in toto homine operaretur, vt perfecta quoque esset resurrectio? Frustra igitur Ariani cauillantur, qui carnem tantūmodo statuētes, ea quę de passione intelligūtur, ad impatibilē deitatē impiè referūnt: frustra vero & vos ex alio cōmento paria cum illis sentitis, quū assertores sitis, mentē supercęlestē, loco interioris hominis, ambitu eius speciei qua continebatur, pro instrumēto abusū fuisse. Nā si id verū, quomodo potuit vel dolere, vel anxius esse, vel orare?

καὶ ἐπι-

Scriptum est enim: *Et conturbatus est spiritu Iesus*. Atqui ista nec brutæ, nullisque cogitationibus instructæ carni, nec deitati, quæ incommutabilis est, congruerint, sed animæ quæ intellectu est prædita, quæ agitur, & perturbatur, & intelligibiliter passionem sentit. Quòd si hæc sententia nō placet, saltē quum triplicia sint de ea re iudicia, quorum vnum est in blasphemia situm, alterum nudam inanémque apparentiam constituit, tertium veritate nixum: eligite, quod magis arridet. Nam suspicari non vere hæc de eo esse dicta, sed tantummodo videri dicta, id secum trahet, vt quæ facta de eo dicantur, opiniones sint & simulationes, non verè res gestæ. Iam si vere dicta sunt de dolore, de anxietate, qui possunt ea quadrare in supercælestem mentem, siue afflatum numinis, quæ humanæ sunt animæ, vt intelligas, mentem illam quæ immutabilis est, mutat am esse in dolorem, anxietatem, & perturbationem? Impia est istiusmodi sententia. Nam tametsi dixerit Euangelium, Iesum spiritu fuisse conturbatum: ipse tamen Dominus declarauit, de anima sua hoc intelligendum esse, quum dicit: *Anima mea turbata est*. Quòd si suæ animæ sensum Dominus ostendit in compassionem nostræ animæ, vt ita & ipsius intelligeremus, passionem, & eum tamen impatibilem confiteremur: Sicuti enim sanguine carnis suæ liberauit nos, ita sensu suæ ipsius animæ victoriam pro nobis comparatam significat: *Ego* (inquit) *vici mundum*. & alibi: *Et qui dat nobis victoriam*. Sed sicut hic sub nomine sanguinis, non quivis aut communis sanguis, quemadmodum ab impiis existimatur, sed salutaris à piis hominibus intelligitur, ita quoque mens illa non humanam imbecillitatem, sed Dei naturam induisse demonstratur, atque ita appellabitur perfectus Deus, & perfectus homo Christus: non quòd diuina perfectitudo, in humanam perfectitudinem transeat, quod est impium: neque quod duæ perfectitudines seorsum sint constituendæ: neque vero secundum profectum augescentis virtutis, aut acquisitionem iustitiæ, absit, sed secundum rationem existendi sine defectu plenam & integram, vt vnus sit, vtrinque per omnia idem & Deus & homo: Ea de causa Dominus locutus est: *Nunc anima mea perturbata est*. Illud autem, *nunc*, tum fuit, quum ipse voluit: veruntamen, illud, quidnam esset, significauit. Non enim quod non esset, tanquam quod præsens esset, nominauit: aut tanquam simulatè dicerentur, & non ex fide, quæ contigerunt: Siquidem naturam fidemque habuere ea quæ acta sunt, non inanem imaginariamq; apparentiam. Igitur, quia natura, non fictione, Dominus homo factus est: neque insitum ex natura, neque opere patratum statuere possumus in opifice peccatum, quamuis in nostra natura etiamnum pugna eius rei, quam serpens induxit, reperiri posset, & superseminationis progressus aliquis propter nostram imbecillitatem: Verbi tamen incarnatio secundum naturam Dei facta, nostrorum vitiorum susceptibilis non fuit quæ ex vetustate etiam hoc tempore in nobis hærere solent.

καὶ ἐταράχθη δὲ τῷ πνεύματι ὁ ἰησοῦς γίγεσθαι. ταῦτα δὲ, οὔτε σαρκὸς αἰσθητοῦ ἂν εἴη, οὔτε θεότητος ἀτρέπτου· ἀλλὰ ψυχῆς νόησιν ἐχούσης, λυπουμένῳ καὶ ταραττομένῳ καὶ ἀδημονοῦσαν, καὶ νοητῶς ἐπαθανομένῳ τὰ πάθη. εἰ δὲ ταῦτα οὕτως νοεῖν οὐ βούλεσθε, τριῶν προκειμένων φαντασίας καὶ βλασφημίας καὶ ἀληθείας, ποίαν ἀνέλεσθε; τὸ γὰρ ὑπονοεῖν δοκήσει εἰρῆσθαι τὰ εἰρημένα, φαντασία ἂν νομισθείη καὶ τὰ γεγόμενα. εἰ δὲ ἐν ἀληθείᾳ εἴρηται καὶ γεγόνασιν, ἀλλοτρία ἢ καθόλου ἡ ψυχὴ τοῦ κυρίου ἐγεγόνει τῶν ἰδίας νοήσεως, θεὸν τέλειον ἔχουσα νοῦν, τετράφθαι τὸν ἄτρεπτον εἰς λύπην, καὶ ἀδημονίαν. καὶ ταραχὴν τὸ ἐννοεῖν, ἀσεβές ἐστι. κἂν λέγῃ τὰ εὐαγγέλια, ὅτι ἐταράχθη ἰησοῦς τῷ πνεύματι, ἀλλὰ δείκνυσι τὸν νοῦν ὁ κύριος εἰρηκὼς, ἡ ψυχή μου τετάραχται. εἰ δὲ ψυχῆς ἰδίας νόησιν ὁ κύριος ἐπεδείκνυτο, εἰς συμπάθειαν τῆς ἡμετέρας ψυχῆς, ἵνα οὕτω καὶ αὐτὸ νοήσωμεν εἶναι τὸ πάθος, καὶ αὐτὸν ἀπαθῆ ὁμολογῶμεν. ὥσπερ γὰρ τῷ αἵματι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ ἐλυτρώσατο ἡμᾶς, οὕτω καὶ τῇ νοήσει τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, τὴν νίκην ὑπὲρ ἡμῶν ἐπεδείκνυτο. λέγων, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον. καὶ ἀλλαχοῦ δὲ, διδόντι ἡμῖν τὸ νίκος. ἀλλ' ὥσπερ τὸ αἷμα οὐκ ἂν καινὸν τοῖς εὐσεβέσι νοηθείη ὥσπερ τοῖς ἀπίστοις ἀλλὰ σωτήριον, οὕτω καὶ ἡ νόησις λεγομένη, οὐκ ἀνθρωπίνη ἀσθενεία προκειμένη, ἀλλὰ θεοῦ φύσιν ἐπιδεικνυμένη. καὶ οὕτως ἂν λέγοιτο τέλειος θεὸς ὁ τέλειος ἄνθρωπος ὁ χριστός. οὐχ ὡς τῆς θείας τελειότητος, εἰς ἀνθρωπίνην τελειότητα μεταποιηθείσης, ὅ ἐστιν ἀσεβές· οὔτε μὴν ὡς δύο τελειοτήτων κατὰ ἀφαίρεσιν ὁμολογουμένων, ὅ ἐστιν ἀλλότριον εὐσεβείας. οὔτε δὲ κατὰ προκοπὴν ἀρετῆς καὶ προσληψιν δικαιοσύνης, μὴ γένοιτο. ἀλλὰ καθ' ὕπαρξιν ἀπαρτίαν, ἵνα εἷς ᾖ τε ἑκάτερα, τέλειος κατὰ πάντα, θεὸς ὁ ἄνθρωπος ὁ αὐτός. ἀκτὸς γὰρ καὶ ὁ κύριος ἔλεγε, νῦν ἡ ψυχή μου τετάρακται καὶ κατώδυνός ἐστι. τὸ δὲ νῦν, πότ' ἐστὶν, ὅτε ἠθέλησεν. ὅμως μέντοι, τὸν ἐπεδείκνυτο. ὁ γὰρ τὸ μὴ ὂν, ὡς παρὸν ὠνόμαζεν, ὡς δοκήσει λεγομένων τῶν γινομένων. φύσει γὰρ καὶ ἀληθείᾳ τὰ πάντα ἐγένετο. φύσει οὖν καὶ οὐ θέσει τοῦ κυρίου ἀνθρώπου γενομένου, οὔτε κατὰ φύσιν οὔτε κατὰ πρᾶξιν ἀνθυποφέρειν ὑμᾶς δυνατὸν τῷ ἁμαρτίαν ἐν τῷ δημιουργῷ. ἐν μὲν γὰρ τῇ ἡμετέρᾳ φύσει, καὶ τῆς ὑρίσεως ἡ μάχη ἔτι γίνεται, καὶ τῆς ὑπαιτορᾶς ἡ προσχώρησις διὰ τὴν ἡμῶν ἀσθένειαν· ἡ δὲ τοῦ λόγου σάρκωσις κατὰ φύσιν θεοῦ γενομένη, ἀνεπίδεκτος γέγονε τῶν ἐν ἡμῖν ἐκ τῆς παλαιότητος ἐπιπολιζομένων πραγμάτων.

καὶ

Inde

καὶ διὰ τοῦτο διδασκόμεθα ἀπεκδύσασθαι τὸν παλαιὸν, καὶ ἐπενδύσασθαι τὸν νέον. καὶ ἐν τούτῳ τὸ θαυμαστὸν, ὅτι καὶ ἄνθρωπος γέγονεν ὁ κύριος, καὶ χωρὶς ἁμαρτίας. ὅτι καινότης ὅλη γέγονεν, ἵνα ἐνδείξηται τὸ δυνατὸν αὐτοῦ. καὶ ὅσα μὲν αὐτὸς συνέταξε τῇ φύσει θελήσας εἰς ἑαυτὸν ἀνεδέξατο ὅσα ἠθέλησε. τουτέστι γλυκέως τὸν γυναικὸς. αὐξήσεώς τε ἡλικίας· ἐτῶν ἀριθμήσεως· κόπου· καὶ πείνης· καὶ δίψης· καὶ ὕπνου· καὶ λύπης· καὶ θανάτου, καὶ ἀναστάσεως. διὰ τοῦτο καὶ ὅπου διεφθάρη τὸ ἔνανθρώπου σῶμα, ἐκεῖ περίεστιν ἰησοῦς τὸ ἴδιον σῶμα. καὶ ὅπου κεκράτηκε ἡ ψυχὴ ἡ ἀνθρωπίνη ἐν θανάτῳ, ἐκεῖ ἐπιδείκνυται ὁ χριστὸς τῷ ἀνθρωπίνῳ ψυχικῷ ἰδίαν ἕξιν, ἵνα καὶ παρῇ ὡς ἄνθρωπος ἀκρατήτου ἐν θανάτῳ, καὶ λύσῃ τῷ κατακρίσιν τοῦ θανάτου ὡς θεός· ἵνα ὅπου ἐπαύρηται φθορὰ, ἐκεῖ ἀνατείλῃ ἀφθαρσία. καὶ ὅπου ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος, ἐν μορφῇ ψυχῆς ἀνθρωπίνης παρὼν ὁ ἀθάνατος, ἐπιδείξηται τῷ ἀθανατίαν. καὶ οὕτως ἡμᾶς μετόχους καταστήσῃ τοῦ ἑαυτοῦ ἀφθαρσίας καὶ ἀθανασίας, ἐν ἐλπίδι ἀναστάσεως τῶν ἐκ νεκρῶν. ἐπως ἂν καὶ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσηται ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσηται ἀθανασίαν ὡς γέγραπται· ἵν' ὥσπερ δι' ἑνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε, καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος, ἕτως καὶ διὰ τοῦ ἑνὸς ἰησοῦ χριστοῦ ἡ χάρις βασιλεύσῃ, διὰ δικαιοσύνης εἰς ζωὴν αἰώνιον, καθὼς γέγραπται. πῶς οὖν λέγετε, αὐτὸ τὸ ἔσω θεν ἀνθρώπου τὸ ἐν ἡμῖν, νῦς ἐπουράνιος· ἐν χερσὶ, μήπως διχῇ μερίσας τὸν ἔξωθεν, καὶ ἐν τάφῳ ἐπιδείκνυτο καὶ ἐν ἅδῃ; ἀλλ' οὐχ οἷόν τε ἕτερον ἀντὶ ἑτέρου αἰτιδοῦναι λύτρον. ἀλλὰ σῶμα ὑπὲρ σώματος, καὶ ψυχὴν αὖτε ψυχῆς δέδωκε, τελείαν ὕπαρξιν ὑπὲρ ὅλου ἀνθρώπου, τουτέστι τὸ ἀντάλλαγμα τοῦ χριστοῦ, ὃ ὠνείδισαν αὐτὸν οἱ σαρκὸς οἱ ἐχθροὶ, ὠδὰς παραδόμενοι καὶ κινοῦντες τὰς κεφαλὰς αὐτῶν· ὅτε γὰρ ὁ ἅδης ἤνεγκεν ἀῳδὰς καλύπτειν θεότητος ἐπίστασιν; τοῦτο καὶ ἀπόστολοι μαρτυροῦσιν. ἔστι δὲ καὶ τοῦ σαρκὸς οἰκονομίας σωιδεῖν τὸ λεγόμενον· ὅπως ὁ κύριος τῇ μὲν παραβολῇ τοῦ αἵματος, τὸ βεβαιότητα τῆς σαρκὸς ἐπεδείκνυτο· τῇ δὲ παραθήκῃ τοῦ ὕδατος, τὸ ἄχραντον καθαρότητα ἐδήλου, καὶ ὅπου τοῦ θεοῦ τὸ σῶμα· κράξας δὲ καὶ κλίνας τὴν κεφαλήν, καὶ ᾠδὰς τὸ πνεῦμα τὸ ἔσωθεν τοῦ ἰδίου σώματος, τουτέστι τὴν ψυχὴν ἐάσαι μανεὶς θεῖός καὶ εἴρηκεν, ὅτι τίθημι ὑπὲρ τῶν προβάτων τὴν ἐμὴν. ὥστε τὴν ἔκπνευσιν οὐκ ἄν τις εἴποι θεότητος μεταστασιν, ἀλλὰ ψυχῆς ἀποχώρησιν. εἰ γὰρ καὶ μεταστασιν θεότητος ὁ θάνατος γέγονε· καὶ τοῦ σώματος νέκρωσις, ἰδίων ἄρα θάνατον ἀπέθανε καὶ οὐχὶ τὸ ἡμέτερον. καὶ πῶς εἰς ἅδου κατῆλθεν, ἀῳδὰ καλύπτων τὴν θεότητι· πῶς οὖν ἡ ψυχὴ, ἣν ἐπηγγείλατο ὁ κύριος λήψεσθαι ὑπὲρ τῶν προβάτων, θεῖός καὶ προφητικὸν μυστήριον; εἰ δὲ ψυχῆς ἀποχώρησις γέγονε, διὰ τοῦτο εἴρηται ὅτι τὸν ἡμέτερον ἀνεδέξατο θάνατον. τουτέστι τῆς καθ' ἡμᾶς διαλύσεως ἀνεχόμενος, ὥσπερ καὶ γενέσεως. μάταιον οὖν ὑμῶν σόφισμα.

ἐπεὶ

Inde enim est, quòd docemur exuere veterem hominem, & induere nouum, atque in eo miraculum est quod dominus homo factus est, sine omni peccato, eò quòd nouitas in totum facta sit, vt ostenderet vires suas. Porro, quæcunque ipse sua voluntate in natura formauerat, ea sua voluntate in seipsum recepit, vt genituram ex fœmina, incrementum ætatis, numerum annorum, laborem, esuriem, sitim, somnum, dolorem, mortem & resurrectionem. Ideóque vbi corruptum fuerat humanum corpus, eo suum corpus proiecit Iesus: & vbi tenebatur humana anima in morte, ibi exhibuit humanam suam animam, vt ipse inuictus à morte, tanquam hominem se præsentem ostenderet, & solueret catenas mortis vt Deus, vt vbi seminata fuerat corruptio, inde exoriretur incorruptibilitis: & vbi regnauerat mors in forma animæ humanæ, ibi ipse ille mortalis præsens, immortalitatem exhiberet, atque ita nos participes redderet suæ incorruptibilitatis, & immortalitatis, per spem resurrectionis ex mortuis: vt corruptibile hoc indueret incorruptibilitatem, & mortale immortalitatem, vt scriptum est, vt quemadmodum per vnum hominem inuasit peccatum in mundum, & per peccatum, mors: ita quoque per vnum hominem Iesum Christum, gratia regnaret per iustitiam in vitam æternam, quemadmodum scriptum est. Quomodo igitur dicitis quod pro interiori homine qui in nobis est, supercælestis in Christo fuerit? Nónne diuisus in duas partes vt homo, & in sepulchro, & apud inferos agebat? Neque potuit aliud pro alio in redemptionem pensari, sed corpus pro corpore, anima pro anima reddenda fuit, & integrũ aliquid pro integro homine, hoc est, Christo pensandum permutandumque fuit, cui cõuicia fecêre in cruce Iudæi vitæ inimici interpretantes, & capita mouebant: Imo neque infernus sustinuisset nudæ deitatis accessum, quod & Apostoli testantur, & ex natione dispensationeque crucis videre licet: quippe, qui emissu sanguinis, certitudinem carnis: affluxu aquæ, incontaminatam puritatem, & Dei corpus esset edocuerit, clamando & inclinando caput, & tradendo spiritum qui erat in corpore, hoc est, animam de qua dixerat, se animam suam pro ouibus suis ponere: adeo, vt expirationem, nemo dixerit deitatis traductionem transmigrationémve, sed animæ discessum esse. Nam si post emigrationem deitatis mors superuenit, eaque fuit corporis extinctio, propriam nimirum mortem obiuit, non nostra perfunctus est. Et qui (quæso) ad inferos descendit nuda & intecta deitate? aut vbi tandem anima, quam pollicitus erat dominus se positurum pro ouibus suis, de qua etiam Prophetę iam antea indicium fecerat? Quod si autem animæ discessio fuit, ideóque dictum est, quòd nostram in se receperit mortem, hoc est, quòd nostro more & dissolutionem & nascendi quoq; rationem sustinuerit, sequitur, vt falsa sit vestra cauillatio.

Nam

Nam qui (quæso) mors corpori superuenisset, nisi Verbum Dei & interiorem & exteriorem hominem sibi circumposuisset? aut quomodo pro omnibus succidaneam victimam ad liberationem se dedisset? aut quomodo potentia mortis plene dissoluta fuisset, nisi Christus illud, quod ex cogitatione voluntateque peccandi vitiatum erat, ipse in se ipso restituisset? Si igitur regnat mors in homine interiore, in quo alio regnauit vnquam, nisi in anima, quæ mente peccauerat, quemadmodum scriptum est: *Anima quæ peccauerit, ipsa morietur*, pro qua suam animam reposuit dominus, ad pensationem redemptionis. Quemnam autem ab initio cõdemnauit Dominus? num de plasmatione, plastẽ? an de actione, plasma? Quòd si de plasmatione plastem condemnauit, seipsum condemnauit Deus, & erit talis quales cæteri homines: sin autem illud impium est de Deo cogitare, sed damnauit de actione plasma, nimirum tollit iam ipsam actionem, & innouat plasmationem: illius enim opus sumus, conditi ad bene agendum. Sed hic rursum dicitis, nos illum ex Maria Deum esse prædicamus. Qui fit igitur, vt quasi Marcion, Deum ita aduenisse contendatis, quasi intactim prodierit cum ea natura, quæ humanam carnem recipere non posset? aut cur ita cum Deum appellatis, vt Paulus Samosatensis, qui hoc prætextu ad suam impietatem abutitur, vt illum ex Maria Deum confiteatur, ante secula quidem prædefinitum: sed tamen, qui ex Maria essentiæ suæ primordium acceperit? veruntamen verbum ex cælo efficax, & sapientiam in eo agnoscit, plus quàm à vobis datur illi attribuens, secundum ipsius impietatem, sicuti vos dicitis, mentem supercælestem in non animato corpore. Atque ita iam fit, vt neque corpus quod non animatum est, homo: neque mens supercælestis Deus haberi possit. Quandoquidem ad constituendam hominis personam, vocabulum animæ vsurpari debet. Siquidem corpus & anima hominis dicuntur esse, alterumque ad alterum refertur, hoc est, spiritus ad carnem. *Quis enim* (inquit) *cognouit mentem Domini?* mens domini, nondum dominus, sed domini vel voluntas aut consultandi vis, aut energia ad aliud relata. Cur igitur ista ad fabulandum excogitatis, verbis fictitiis cauponantes, diluentesque Verbum Dei? Atqui Dei Ecclesia ea non ita accepit, neque tradidit, sed (quemadmodum scriptum est) Deum illum agnoscit esse apud Deum ante secula existentẽ, & qui sub cõsummationem seculorum aduenit, & ex Maria Virgine, & ex Spiritu Sancto genitus sit Filius hominis (vt scriptum est) *donec pareret filium suum primogenitum*; vt esset primogenitus in multis fratribus: interim tamen verus Deus, vt etiam pro nobis pateretur, vt homo & liberaret nos à morte & passione, vt Deus. Ne igitur falsis imaginibus conceptis arbitramini, quod sentit agitque corporea membra inibi nouitatem operari posse, non intelligentes imitationem rei iam prius actæ, imitationem esse, & in Christo solius carnis nouitatem profitẽtes,

ἐπεὶ πῶς ἂν ὁ θάνατ@ ἐγεγόνει, εἰ μὴ καὶ τὸν ἔ-
ξωθεν καὶ τ ἔσωθεν σωτερήσατο, τυτέστι ζῶμα
καὶ ψυχήν; πῶς δὲ καὶ ὑπὲρ τῶ παντ, ἀντί-
δωκεν ἀντίλυτρον; ἢ πῶς ἡ κράτησις τῦ θανάτ
πλείαν ἐλάμβανε τὴν λύσιν, εἰ τ κατὰ φρόνη-
σιν ἁμαρτήσω τὴν ψυχὴν χρεὼς αἱ ἁμαρτή-
τον ἐσωτερήσατο ἑαυτῷ; τί οὖν καθ' ὑμᾶς, βασι-
λεύει ὁ θάνατ@ τῶ ἔσωθεν ἀνθρώπ; τίν@
γὰρ ἄλλου, καὶ ἐβασίλευσέ ποτε, ἢ τ ψυχῆς τῆς
ἐν φρονήσει ἁμαρτησάσης; καθὼς εἴρηται, ψυχὴ
ἡ ἁμαρτάνσα, αὕτη κ ἀποθανεῖται, ὑπὲρ ἧς τὴν
ἰδίαν ψυχὴν τέθεικεν ὁ χρεὼς λύτρον ἀντίδοσις.
τίν@ οὖ κ ἤρχθην κατέγνω θεός· τ πλάσεως τῦ
πλάσαντ@, ἢ τ πράξεως τῦ πλάσματ@; εἰ
τῆς πλάσεως τῦ πλάσαντ@ κατέγνω θεός, ἑαυ-
τὸν κατέγνω καὶ ἔσχεν ὡς οἱ ἄνθρωποι· εἰ δ ἀσε-
βὲς
τῦτο περὶ θεῦ ἐννοεῖν, κατέγνω οὖ τῆς πράξεως τῦ
πλάσματ@, περιαιρεῖ τὴν πρᾶξιν, καὶ καινο-
ποιεῖ τ πλάσιν. αὐτὸ γάρ ἐσμεν ποίημα κτισθέν-
τες ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς. ἀλλὰ πάλιν λέγετε, ἡμεῖς
θεὸν λέγομεν τὸν ἐκ μαρίας. πῶς τοίνυν λέγετε
θεὸν ὡς μαρκίων, θεὸν ἐπιδημήσαντα, καὶ θεὸν
ἀθέγως παρεληλυθότα, φύσιν ἔχοντα ἀνεπί-
δεκτον σαρκὸς ἀνθρωπίνης; ἢ πῶς λέγετε θεόν,
ὡς παῦλ@ ὁ σαμοσατεύς; τῦτο γὰρ, τῆς ἐκείνου
ἀσεβείας τὸ σχῆμα. θεὸν ὁμολογεῖ τ ἐκ μα-
ρίας, πρὸ αἰώνων προορισθέντα, ἐκ μὲν μαρίας,
τὴν ἀρχὴν τ ἐπαρξέως ἐχηκότα· λόγον δ ἐνερ-
γὴν ἐξ ἀρανῦ κ σοφίαν ἐν αὐτῷ ὁμολογεῖ. πλεῖον
δὲ ὑμᾶς χαριζόμεν@ κατὰ τὴν ἑαυτ ἀσέ-
βειαν. ὥσπερ ὑμεῖς λέγετε νοερὸν ἐπουράνιον ἐν
σώματι ἐμψύχῳ. ὅτε μὲν σῶμα ἔμψυχον ἤδη ἄν-
θρωπ@ πλεῖ@, ὅτε νῦς ἐπουράνι@, ἤδη θεός·
σῶμα γὰρ ἔμψυχον λέγεται, ἐφ' ᾧ ἐνυπαρχέτως
τ τῆς ψυχῆς φέρεται ὄνομα· σῶμα δ ἀνθρώπ,
σῶμα λέγεται καὶ ἡ ψυχή. καὶ ψυχὴ ἀνθρώπου
λέγε δ κ ἡ σῶμα· ἕτερον πρὸς ἕτερόν ἐστι, τυτέστι,
πνεῦμα πρὸς σῶμα. τίς δέ, φησίν, ἔγνω νοῦν κυ-
ρίυ. νῦς κυρίυ, ὅπω κύρι@, ἀλλὰ κυρίυ θέ-
λησις, ἢ βυλή, ἢ ἐνέργεια πρός τι. πῶς οὖν ταῦτα
καλεῖν διανοεῖτε, πλασσῆς λόγοις καπηλεύοντες
τ λόγον τῦ θεῦ; ἀλλ' ἡ τῦ θεῦ ἐκκλησία, οὔτε ἄτω
παρείληφεν, οὔτε ἄτω παρέδωκεν· ἀλλὰ καθὼς
γέγραπται, τ θεὸν κ λόγον, τ ὄντα πρὸς τ θεὸν πρὸ
αἰώνων, διὰ σωτελείαν τ αἰώνων διαπεπραγμένην κ
ἐξ ἁγίας παρθένυ, καὶ ἐκ πνεύματος ἁγίυ γενν-
ηθέντα υἱὸν ἀνθρώπυ ὡς γέγραπται, ἕως ἔτεκε τὸν
υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον· ἵνα γένη πρωτότοκ@
ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, αὐτὸς ὢν θεὸς ἀληθινός· ἵνα
κ πάθῃ ὑπὲρ ἡμῶν ὡς ἄνθρωπ@, κ λυτρώσηται
ἡμᾶς ἐκ πάθους καὶ θανάτυ ὡς θεός. μὰ τὸν οὖν
φαντάζεσθε φρονοῦντες τὴν σάρκα ἑαυτῇ δυνά-
σθαι τὴν καινότητα κατεργάζεσθαι, οἰόμε-
νοι ἀφ' μιμήσεως· οὐ νοοῦντες, ὅτι μίμη-
σις, πραγμάτυσης πραγματείας, γίνεται μί-
μησις. ἐπεὶ, οὐκ ἂν λέγοιτο μίμησις. ἐν δὲ
χρισῷ, σαρκὸς μόνης καινότητα ὁμολογοῦντες,

vos

πλανώμενοι

πλανώμενοι βλασφημεῖτε. εἰ γὰρ χωρεῖς τὸ ἄγοντος τὴν σάρκα, δυνατὸν ἦν ἀνθρώποις τὴν καινότητα καταρτίσασθαι ἐὰν τὶς χωρεῖς χειστοῦ, ἔπεται γὰρ τῷ ἄγοντι τὸ ἀγόμενον, τίς οὖν χρεία, τῆς χειστοῦ ἐπιδημίας; μάταιοι δὲ καὶ οἱ λέγοντες ὡς ἕν τῶν προφητῶν ἐπιδεδημηκέναι τὸν χειστόν. τίς γὰρ τῶν προφητῶν, θεὸς ὤν, καὶ ἄνθρωπος γέγονεν; ἢ τί ὄνομα οὐδὲν ἐπλείωσε; ἢ τί καὶ ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος, καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας ἐν τῷ ὁμοιώματι; ἢ τί δὲ ὁ κύριος ἔλεγεν, ἐὰν ὑμᾶς ὁ υἱὸς ἐλευθερώσῃ, ὄντως ἐλεύθεροί ἐστε; ἀχρὶ τῆς καινότητος τὴν ἐν αὐτῷ καὶ τελειότητα δι' ἧς καὶ οἱ πιστεύσαντες ἀνακαινιζόμεθα κατ' μίμησιν καὶ μετοχὴν τελείας καινότητος. ἀλλ' ὑμῖν πάντα ἐπινενόηται ἵνα μίαν τῆς ἀρνήσεως κατασκευάσητε γνώμην. καὶ τὴν μὲν ψυχὴν κατὰ μεταφρασιν, ποτὲ μὲν οὖν, σώφρονα ὀνομάζοντες, ποτὲ δὲ, ἁμαρτίαν ἐνυπόστατον, ποτὲ δὲ, ὡς ἐργάτην τῆς ἁμαρτίας ἐξωθεῖτε καὶ τὴν σάρκα, ποτὲ μὲν ἄκτιστον, ποτὲ δὲ ἐπουράνιον, ποτὲ δὲ ὁμοούσιον τῷ λόγῳ, ἵνα τελείαν ἑαυτοῖς τὴν ἄρνησιν βεβαιώσητε. ὥσπερ δὲ ἄρειος ἀπολιθήσας ἀπὸ τῆς πίστεως τὸ ἐν τῇ ἀρρήτῳ καὶ ἀληθεστάτῃ τοῦ υἱοῦ ἐκ πατρὸς γεννήσει, πάθος καὶ τομὴν καὶ ῥεῦσιν προεξήνεγκεν· ἵνα ἀπὸ τῶν ἀσεβῶν ῥημάτων καταβαλὴ τοὺς ἀσθενεῖς εἰς τὸ τῆς ἀνομίας βάθρον, βάθρος γὰρ βαθὺς σῶμα ἀνόμασε, οὕτω δὴ καὶ πάλιν σαβέλλιος ὑπόστασιν τὸν υἱὸν ἐννοήσας, καὶ πνεῦμα ἅγιον ἀνυπόστατον τὸ ἅγιον πνεῦμα ἀφαίρεσιν θεότητος, καὶ ἀρχῶν, καὶ θεῶν ἀριθμησιν καταπιόμενος, τῇ ἰουδαϊκῇ σημειώσει γνώμῃ. ὅτω μανιχαῖος ἀπιστήσας τῇ σαρκώσει καὶ ἀνθρωπήσει τοῦ κυρίου, ἀσεβὴς καὶ πάντα γέγονε, λέγων, δυσὶν ὑποκειῶσαν δημιουργοῖς τὸν ἄνθρωπον, πονηρῷ τε καὶ ἀγαθῷ· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὑμεῖς συνεφαντιῶτες, λέγετε ἡμᾶς δύο λέγειν υἱούς, καὶ ἀνθρωπολάτρας ἡμᾶς ὀνομάζετε, ἢ τὴν ἁμαρτίαν αὐτοφέρετε ἀχ ἵνα δυσεβήσητε, ἀλλ' ἵνα τὴν παλαιὰν ὑμῶν ταῖς καλαῖς ἐφευρέσεσιν, εὐπαρεχέρητον δείξητε, καὶ σκληύνητε τοὺς ἀσθενεῖς ἀπὸ τῆς πίστεως τοῖς ἀσεβέσιν ὑμῶν ῥήμασιν. ὁ μὲν πιστὸς θεμέλιος θεοῦ ἕστηκεν, ἔχων τὴν σφραγῖδα ταύτην. τοῦτο ἔγραψα ἀγαπητοί. κἂν ὅτι μάλιστα ἀδὲν πλέον ἔδει γράφειν. ἡ μὲν γὰρ ἀρκεῖ ἡ διαγγελικὴ παράδοσις. ἀλλ' ἐπειδὴ ἠρώτησας περὶ τῆς ἐν ἡμῖν πίστεως, καὶ ἕνεκά γε τῶν ἐρεχελεῖν βουλομένων ταῖς ἐφευρέσεσι, καὶ οὐ λογιζομένων, ὅτι ὁ ἐκ τῶν ἰδίων λαλῶν, τὸ ψεῦδος λαλεῖ. οὔτε γὰρ κάλλος, ἢ δόξαν σώματος θεοῦ ἐφικτὸν ἀνθρωπίνῃ ἐξειπεῖν. ἀλλὰ γὰρ καὶ τὰ γενόμενα ὡς γέγραπται, ὁμολογεῖν, καὶ τὸν ὄντα θεὸν προσκυνεῖν, εἰς δόξαν καὶ ἐξομολόγησιν τοῦ αὐτοῦ φιλανθρωπίας, καὶ ἐλπίδα τῆς σωτηρίας ἡμῶν;

τοῦ ἐν

vos in errore blasphemias effundere. Si enim vis agentis carnem hominibus posset nouitatem instaurationemque comparare absque Christo, sequiturque agentem id quod agitur, quid opus erat Christi aduentu? Vani quoque etiam illi, qui dicũt, Verbum ita in Christum, vt in aliquem ex Prophetis descendisse. Quis enim Prophetarum, quum Deus esset, homo factus est? aut cur nomen nullum consummauit? aut cur mors regnauit in iis, qui non peccauerant, ad similitudinem protoplastorum? Cur tandem à Domino dictum fuit: *Si igitur vos Filius liberauerit, reuera liberi estis*, nunquid id fit secundum nouitatem & perfectitudinẽ quæ in ipso est, per quam nos qui credimus, renouamur, ad instar eorum, qui in communionem perfectæ nouitatis Christi recipiuntur? Sed vobis omnia excogitantur, vt vnam negãdi sententiam emoliamini, & animam quidem per metaphrasim, nunc mentem nulla vi cogitandi præditam, nunc peccatum enhypostaticum, nunc operatricẽ peccati sine Deitate appellatis. Et carnem, nunc increatam, nunc supercælestem, nunc consubstantialem, vt plenam vobis inficiationem stabiliatis, quemadmodum Arius à fide, quæ est de mystica ac verissima Filij ex Patre natiuitate delapsus, in perniciem abiit, passionem, sectionem profluxumque comminiscens, vt per impia verba homines male firmos præcipitaret in iniquitatis foueam: siquidem fouea profunda, os iniquum. Ita quoque Sabellius, qui finxit Filium personam non esse, & Spiritum sanctum diuisionem esse deitatis, sed citra essentiam: ac principiorum deorumque euaporationem falso inducit, Iudaicis sententiis innititur. Ita quoque Manichęus ab incarnatione & humanitate Domini, impius per omnia redditur: decernens, duobus opificibus hominem subiacere, bono simul & malo: Ita quoque & vos bifariam calumniam struitis, & hominem cœli adoratione, & peccatum subinfertis, idque non ad pietatem facitis, sed vt errorem vestrum malis inuentis bene propagabilem efficiatis, & instabiles à fide impiis vestris verbis subuertatis, sed tamen stabile est fundamentum Christi & Dei, & huiusmodi sigillo obsignatum. Hæc scripsi dilecti, tametsi nihil omnino opus fuit, vt scriberem: sufficit enim per se Euangelica traditio, sed respondendum fuit: tum quia de fide mea interrogatus eram, tum propter eos qui contentiosius ingerunt sua inuenta, quibus in mentem non venit, eum qui ex propriis loquitur, mendacia loqui: neque enim vel pulchritudinem vel gloriam corporis Dei fas est exprimi humano intellectu, sed ea quæ acta sunt, secundum scripturam confitenda sunt.

Deusque qui est, adorandus est, ad gloriam & confessionem suæ humanitatis, & spem salutis nostræ in Christo Iesu,

Amen.

***

Tt S. Patris

S. Patris noſtri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

Alexandrini

De ſalutari aduentu Ieſu Chriſti, aduerſus Apollinarium Oratio.

QVi Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, non ex Deo & homine vnum eſſe confitentur, vt ſcriptum eſt in Euangelio, ex homine (inquã) oriundo ex Adam, ac deinde ex Deo, dicant mihi quid de Deo in forma Dei ſed accipiente formam ſerui, opinantur? vel quomodo illud, *Verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis*, intelligunt? Qui enim dixit, *caro factum eſt*, idem dixit, *Ipſe animam ſuam poſuit pro nobis*. Num ita, quum Verbum eſſet, mutationem ſuſtinuit, vt in carnem transformaretur, aut animæ ſimilitudinẽ? an vt imaginariam ſpeciẽ humanæ formæ præ ſe ferret, quemadmodum nonnulli errabundi hæretici dictitare ſolent? Atqui hoc nõ admittit Apoſtolus, cuius verba diſerta & expreſſa ſunt: *Qui quum in forma Dei eſſet, & c.* Sicuti enim forma dei integritas deitatis Verbi intelligitur: ita quoque & forma ſerui, intellectualis naturæ hominum ſubſtantia cum inſtrumẽtali ſubſtantia agnoſcitur, ideoque vt ex altero Verbum ſignificatur, ex altero itidem, quum dicitur, *Et caro factum eſt*, animam quoque adiunctam fuiſſe intelligatur, quæ nimirũ forma ſerui appellatur, quã animaduertimus eſſe intellectualem ſubſtantiam, ideoq; fit vt homo mortuus amiſſa cũ anima forma, informis nominetur & totus ſoluatur, anima, quæ corporis naturam cõtinebat, recedente. Vnde Paulus de intellectuali natura teſtimoniũ perhibet Ioannes autem de inſtrumẽtali corpore documentum adfert, vt ambo ſimul vniuerſum negotij iſtius myſterium, deprædicent: Certum enim eſt Verbum ante aduẽtum ſuum in carne hominem nõ fuiſſe quippe qui Deus erat, apud Deum inuiſibilis & impatibilis. Nõ igitur hoc nomen Chriſtus, abſque carne allegatur, quoniam ad hanc vocem & mors & paſſio conſequuntur: Quum, Paulus ſcribat, *ſi paſſibilis eſt Chriſtus, ſi primus ex reſurrectione mortuorum*, alibi vero dicat, *Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus*, & quod homo Chriſtus, dans ſe in redemptionem pro nobis, non quòd non Deus, ſed quòd & homo Chriſtus ſit: Ideo mentionem faciens de Ieſu excitato è mortuis ex ſo

Τῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Ἀλεξανδρείας

Περὶ τ σωτηρικῆς ἰησ χριστ ἐπιδημίας λογος κ Ἀπολιναρίῳ.

ΟΙ τ κύριον ἡμῶν ἰησοῦν χριστὸν μὴ ἐκ θεὸ κ ἀνθρώπ ἕνα ὁμολογοῦντες, ὡς γέγραπται ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, ἐκ ἀδὰμ τῦ θεοῦ, λεγέτωσαν ἡμῖν πῶς τὸν ἐν μορφῇ θεῦ ὑπάρχοντα θεόν, καὶ λαβόντα δούλου μορφὴν, ὑπερηφανεύεσθαι; ἢ τί, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, νενοήκασιν; ὁ γὰρ εἰρηκὼς ὅτι ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, εἰρηκεν ὅτι αὐτὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν. ἆρα ὡς ἐκ λόγου τροπὴν ὑπομείναντος εἰς σαρκὸς μεταποίησιν ἢ ψυχῆς ὁμοίωσιν, ἢ ὡς φαντασικὸν τ δεῖξιν ποιησαμένου τ ἀνθρωπίνης μορφῆς, ὥσπερ οἱ ἄλλοι τ αἱρετικῶν πλανώμενοι λέγουσι; ἀλλ' ὁ συγχωρεῖ ὁ ἀπόστολος σαφῶς εἰρηκὼς, ὅτι τις ὢν τί ἔλαβεν ὥσπερ γὰρ ἡ μορφὴ ἐκ θεῦ τὸ πλήρωμα τ ἐκ λόγου θεότητος νοεῖται, οὕτως καὶ ἡ μορφὴ ἐκ δούλου, ἡ νοερὰ τ ἀνθρώπων συστάσεως φύσις σὺν τῇ ὀργανικῇ καταστάσει ὁμολογεῖται· ἵνα τ μὲν ἐκ τ λόγου, νοῆται· τ δὲ ἐλάβετο, ἡ σὰρξ ὁμολογῆται σὺν τῇ ψυχῇ, ἥτις λέγεται μορφὴ δούλου νοερά· ἧς σύστασις νοουμένη. Διατοῦτο νεκρωθεὶς ἄνθρωπος, ἄμορφος λέγεται. καὶ λύεται ὅλος τ ψυχῆς, τῆς ἀλυτον ἐχούσης τὴν μορφὴν ἀποχωρησάσης ἀπὸ τ σώματος. ὅθεν ὁ μὲν παῦλος τῆς νοερᾶς φύσεως τὴν μαρτυρίαν ποιεῖται. ὁ δὲ ἰωάννης, τ ὀργανικῆς τ σώματος ἐπιδείκνυσι. ἵνα ἑκάτερος τ ἀπ' αὐτῆς οἰκονομίας μυστήριον καταγγείλωσιν. δῆλον γὰρ ὅτι ὁ πρὸ τῦ ὑπάρχων θεὸς λόγος περὶ τῆς ἐν σαρκὶ ἐπιδημίας οὐκ ἦν ἄνθρωπος, ἀλλὰ θεὸς ἦν εἰς ἐν θεόν, ἀόρατος καὶ ἀπαθὴς ὤν. οὔτε οὖν τ χριστὸς, ὄνομα δέχεται τῆς σαρκὸς προσφόρως. ἐπειδὴ ἀναλαβεῖν τῷ ὀνόματι τὸ παθητὸν τοῦ μὲν παύλου γραφοντος, εἰ παθητὸς ὁ χριστὸς, εἰ πρῶτος ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν, καὶ ἀλλαχῦ λέγοντος, τὸ πάσχα ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἐτύθη χριστὸς διὸ μνημονεύων φησὶν ἰησῦν χριστὸν ἐγηγερμένον ἐκ νεκρῶν, ὡς ἀπὸ σπέρ-

ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα. καὶ Δία τοῦτο ἡ γραφὴ ἑκατέρων τῶν ὀνομάτων ποιεῖται τὴν παραγωγὴν ἐν ἀποδείξει ὑπάρξεως. ἀορά-τως μέν, θεοῦ νοουμένου καὶ ὄντος ἀληθῶς, ὁρατὸς ἢ ἀνθρώπου φηλαφωμένου καὶ ὑπάρχοντος ἀληθῶς. οὐκ ἐν διαιρέσει προσώπων ἢ ὀνομάτων. ἀλλὰ φυσικῇ ἑνώσει καὶ ἀλύτῳ ἐνώσει. ἵνα ἐν αὐτῷ τοῦ παθητοῦ ὁμολογουμένου ἀληθῶς, ὁ αὐτὸς καὶ παθητὸς καὶ ἀπαθὴς (ἢ) συνομολογῆται ἀληθινῶς. πῶς οὖν γέγονε χριστὸς ὁ λόγος, θεὸς ὢν πρὶν γένηται ἄνθρωπος; εἰ μὲν γὰρ θεότητος ἴδιον τὸ, χριστὸς, ὄνομα, δίχα σαρκὸς, προσακτέον ἄρα καὶ τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι. ἔσται δὲ καὶ τὸ παθητὸς κοινὸν, ὥς τινες πεπλανημένοι λέγουσιν· ἢ καὶ αὐτὸν τὸν ἀπαθῆ καὶ ἀσώματον θεὸν λόγον, καὶ πρὸ τῆς σαρκώσεως καὶ ἀνθρωπήσεως ἐρεῖτε δεκτικὸν εἶναι παθους καὶ θανάτου· καὶ πῶς ὁ τῷ πατρὶ ὁμοούσιος υἱὸς καὶ ἀπαράλλακτος κατὰ τὴν θείαν φύσιν παθητὸς ἂν λέγοιτο ἄτρεπτος ὢν καὶ ἀναλλοίωτος; εἰ μὴ λαβὼν ἐκ μήτρας παρθένου σύμπαν τῆς ἀνθρώπου συστάσεως. εἰδὸς ἐν αὐτῷ ἐλθεῖν ἄνθρωπος, ἵνα καὶ ἄνθρωπος ᾖ ἐν τῷ πάθει. καὶ ἄτρεπτος ᾖ θεὸς ὤν. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἡ χρῖσις ἐλθεῖν. ἐχρῶς θεὸς χρίσεως δεομένου. ὁσ' αὖ πάλιν τῆς χρίσεως δίχα θεοῦ γινομένης. ἀλλὰ θεὸς μὲν, τὴν χρῖσιν προσαγομένου· ἐν ᾗ τῷ δεκτικῷ τῆς χρίσεως σώματι δεχομένου. προδήλον οὖν, ὅτι οὐ δίχα σαρκὸς ἀνθρωπίνης ὁ λόγος χριστὸς γέγονεν, ἑαυτὸν καταμερίσας εἰς σαρκὸς ἀποδειξιν, ἢ ψυχῆς ὁμοίωσιν. ἀλλὰ μένων ὁ ἐν, ἔλαβε τὴν δούλου μορφήν· οὐ λειπομένου ὑπάρξεως τῆς ἐν ἀποδείξει φανερουμένης Διὰ πᾶσι πάθους καὶ ἀναισθησίας, ἐπὶ πάσης τῆς οἰκονομίας, ὡς γέγραπται καὶ δεδήλωται. ἐπαινῶ. πῶς ἐν ναζαρὲτ γεγῆσθαι ὑπειλήφατε; ἐπειδὴ καὶ πάντες αἱρετικοὶ τοῦτο λέγειν ἐώθασιν, ὡς παῦλος ὁ σαμοσατεὺς θεὸν ἐκ παρθένου ὁμολογεῖ, θεὸν ἐκ ναζαρὲτ τεχθέντα καὶ ἐντεῦθεν τῆς ὑπάρξεως τὴν ἀρχὴν ἐσχηκότα, καὶ ἐξ ἀρχῆς βασιλείας παρειληφότα, λόγον δὲ ἐνεργὸν ἐξ οὐρανοῦ καὶ σοφίαν ἐν αὐτῷ ὁμολογεῖ. τῷ μὲν προορισμῷ, πρὸ αἰώνων ὄντα, τῇ δὲ ὑπάρξει, ἐκ ναζαρὲτ ἀναδεδειχθέντα, ἵνα εἷς εἴη φησὶν ὁ ἀπὸ πάντα θεὸς ὁ πατήρ. ταὐτὸν τοῦτο ἡ ἀσέβεια. μαρκίων ἢ καὶ μανιχαῖος, θεὸν ἀπὸ δημήσαντα ἐν παρθένῳ καὶ ἀθιγῶς προελθόντα, καὶ ἀνεπιδέκτως ἔχοντα κοινωνῆσαι φύσει ἀνθρωπίνῃ τῇ ὑποπεπωκυίᾳ τῇ ἁμαρτίᾳ καὶ ὑποκειμένῃ τῷ ἄρχοντι τῆς κακίας. εἰ γὰρ τούτῳ προσηκάγετο, καὶ τῷ ἄρχοντι τῆς κακίας ὑποκείσεται. καὶ οὐκ ἔσται χωρὶς ἁμαρτίας ὁ χριστός. ἀλλ' ὁμοίαν σάρκα ἀποδεδεχθαι ἐξ ἑαυτοῦ καθ' ὁμοίωσιν ὡς ἠθέλησεν ἐξ οὐρανοῦ ὀφθεῖσαν, καὶ εἰς οὐρανοὺς χωρήσασαν, καὶ θεότητα ὅλως οὖσαν. οὐαλεντῖνος δὲ πάλιν, κενὸν τὸ τελεσθὲν τὸ πάθος λέγει. τῆς θεότητος μέρος τὴν σάρκα φανταζόμενος. ἄρειος ἢ, σάρκα μόνην πρὸς ἀποκρυφὴν τῆς θεότητος ὁμολογεῖ· αὐτὴ ἢ ἔσωσεν ἐν ὑμῖν ἀνθρώπου τετάχθαι τὴν ψυχῆς,

ex semine Dauidis illum oriundum esse dicit, eaque de causa amborum nominum simul allegationem facit, ad ostendendam eius substantiam. Deus enim videri nequit, homo cõtra visibiliter contrectatur & vere existit, non diuisione personarum aut intellectuum, sed naturali genitura & insolubili vnitione, vt eius passio in confesso sit, & extra controuersiam. Quomodo igitur factus est Verbum, quum Deus esset antequam homo? si enim diuinitatis proprium vocabulum est Christus citra carnem, nimirum applicandum est id quoque & Patri, & Spiritui sancto, eritque ipsis passio communis, vt nonnulli errones arbitrantur. Quid? an ipsum impatibilem incorporalemque Deum Verbum, etiam ante incarnationem susceptamq; humanam naturam passionis & mortis capacẽ esse dicetis? Sed qui (quæso) Filius Patri consubstantialis, indiuisibilisque secundum diuinam naturam, passibilis dici possit, quum sit inconuertibilis & immutabilis, nisi sumpta ex vtero Virginis integra humanæ naturæ specie, homo sit factus, vt & cõuertibilis reddatur in patiẽdo, & immortalis maneat quatenus Deus? Eaque de causa etiam vnctio inducta fuit, nõ tamen ideo, quasi Deus vnctione indigeat, aut quasi hæc vnctio absque Deo fiat, sed quòd Deus hanc vnctionem inducat. Constat igitur verbum Dei se non diuisisse sine carne in specimen carnis, & similitudinem animæ, sed manẽdo quod erat assumpsisse serui formam, eamque non destitutam soliditate substantiæ, vt quæ euidenti demonstratione in illo spectabatur, tum per passionem, tum per resurrectionem, tum per cętera negocia, vt scriptum est, & manifestò liquet. Dicite igitur, cur Deum in Nazareth genitum suspicamini, quãdoquidem omnes hæretici id dicere solent, vt & Paulus Samosatensis, qui Deum ex Virgine in Nazareth conspectum, inde suæ naturæ substantiæque initium habuisse, & initium regni accepisse, iactat: Verbum tamen cæleste, efficax, industrium & sapientiam in eo Nazareno confitetur, ante secula quidem prædestinatum, sed tamen in Nazareth ratione, substantiæ proditum ac declaratum, vt Deus sit (inquit) ille qui in omnibus est Deus Pater: Talis est istius impietas. Marcion porro & Manichæus, Deum in Virginem profectum fuisse, & citra tactum inde prodiisse, & incapaciorem fuisse, quàm vt communicaret cum humana natura, peccato & malis obnoxia, Si enim (inquit) istam sibi assumpsisset, etiam principi malitiæ subiectus fuisset, & sine peccato Christus haberi non posset, sed peculiarem carnẽ eum exhibuisse tradit, ea similitudine qua voluit, eamq; è cœlo delapsam, & & in cælos regressam, Deitatẽq; eius solidã & integrã fuisse. Valentinus contra passionẽ rem cõmunem Trinitatis esse dicit, sed partẽ Trinitatis carnẽ esse cauillatur. Arius porro, carnẽ solam ad occultationẽ deitatis cõfitetur, & pro nostro interiori homine, hoc est, anima,

Verbum dicit in carne fuisse, passionisque sensum, & ab inferis resurrectionem diuinitati audet ascribere. Sabellius verò Pauli Samosatensis, cæterorúmque gregalium sententiam approbat. Veritus enim Arij diuisionem, errori illapsus est, quo personas tollit. Vos autem quibus adhæretis? aut quas partes statuitis fouere, & approbatis? an, quod prouerbio iactatur, omniprobi estis? omnibus enim supradictis hæreticis copulamini. Increduli vnitati & plenitudini obtrectantes: an sublationem abrogationémque recipitis sub specie? Verum vt diuisores per vecordiam ineptiunt, & derogatores hallucinãtur: ita abrogatores in perniciem eunt, quum vero sit œconomia, ac fides rerum manifesta gratiáque contestata sit, quam igitur caussificationem excogitatis? aut qua simulatione prætextum quæritis? ac cur non potius expressim dicitis, eum, non accepta specie serui, hominem esse factum, sed quasi hominem apparuisse? Hinc enim intellectum habet vester sermo, quo ad pretextum dicitis hæc verba. Qui idem est, idem est: ideóque obtrectare veræ dispensationi humanitatis assumptæ per sycophantiam satagitis, dicẽtes Christum hominem deificatum esse, Ac rursus illud: *In principio erat Verbum*, & quòd accepta forma serui, homo sit genitus: aut hominem eum dicitis qui cum Deo sit aut hominẽ Deo implicatum: aut hominem pro mundo mortuum, & qui pars aliqua mundi erat: aut hominem peccati incapacem: aut hominem Angelis dominantem? aut hominem à rebus creatis adoratum: aut hominem Dominum, cùm Apostolus dicat: *Paulus seruus Iesu Christi*: aut hominem crucifixum, dominum gloriæ: aut hominem audientem, *Sede a dextris meis*: aut hominem venientem, vt iudicio iudicet. Hæc est lutulenta vestra eximo subruta aqua, quam ebibendam hominibus offertis, & in ebrietatem coniicitis. Scisciatamini igitur à Iudæis, vt vbi eorum verba contra Christum, eosque qui in Christum credebant, iactata audieritis, pudeat vos vestri: discite quoque ab aliis hæreticis, qui eadem vobiscum & garriunt, & sentiunt. Proponantur igitur hæreticorum dogmata, & vestræ cogitationis sententia, & nostræ Fidei ratio. & Euangelij definitio, & Apostolorum prædicatio, & Prophetarum testimonia, & adimpletæ œconomiæ intellectus. Dicite igitur, qua ratione initium Deitatis constituistis in ipsa natiuitate Dei, quam in Nazareth contigisse suspicamini, iuxta Paulum Samosatensem? aut qui fit, vt genituram carnis inficias eatis, secundum Marcionem, aliosque hæreticos, non statutis Euangelicis incedentes, sed ex propriis loqui satagentes? Ideo enim dicitis, Deum ex Virgine natum esse, ac non Deum hominem, vt Euangelium definit: ne genituram carnis confitendo, necessitas vos cogat, vt naturalem eum esse agnoscatis, fidem rerum verborum eloquio prosequentes. Nunc autem Deum natum esse, peculiarem quandam carnem opinione ac specietenus præ se ferentem affirmatis.

Non

τὸν λόγον ἐν τῇ σαρκὶ λεγόμενον γεγονέναι, τῷ τε πάθους νόησιν καὶ τῷ ἐξ ἅδου ἀνάστασιν τῇ θεότητι προσάπτειν τολμῶν. σαβέλλιος δε, τοῦ σαμοσατέως παῦλος καὶ τῶν κατ' αὐτὸν ἀπιδεδεικται τῷ γνώμῃ, δεδοικὼς γὰρ τὴν ἐξ ὁρέσεως διαίρεσιν, τῇ ἀναιρετικῇ κατεπέπωκε πλάνῃ. ἡμεῖς δε, τίνι προσκεισθε, ἢ τίνι βοηθεῖν βούλεσθε, ἢ τὸ λεγόμενον, πάμφιλοι γεγόνατε; πᾶσι γὰρ τοῖς προειρημένοις αἱρετικοῖς συνυφέχθητε, ἀπιστήσαντες τῇ ἑνώσει, καὶ ἀντιλέγοντες τῇ πληρώσει, εἰς ἀναίρεσιν κεχωρήκατε, διαιρέσεως δεινὰν προφασιζόμενοι· ὥσπερ γὰρ οἱ διαιροῦντες μεμήνασι, καὶ οἱ παραιροῦντες πεπλανήνται, ὅτως οἱ ἀναιροῦντες ἀπολωλασι τὴν ἀληθινὴν τῆς οἰκονομίας γεγυμνένης, καὶ τῆς ἀληθείας φανερωθείσης, καὶ τῆς χάριτος μαρτυρουμένης. τί τοίνυν προφασιζόμενοι σοφίζεσθε; τί ὑποκρυπτόμενοι ὑποκαλύπτετε καὶ οὐ φανερῶς λέγετε, ὅτι λαβὼν δοῦλου μορφὴν γέγονεν ἄνθρωπος, ἀλλ' ὅτι ὥφθη ὡς ἄνθρωπος; παύτην παρέχει τὴν πνεῦσιν ὑμῶν λόγος προφάσει λεγόντων ὁ αὐτὸς καὶ ὁ αὐτός. Διατοῦτο καλὰ λέγειν τῆς ἀληθοῦς οἰκονομίας ἐπιχειρεῖτε συκοφαντοῦντες καὶ λέγοντες, ἄνθρωπον λέγεσι τὸν χριστὸν θεοποιηθέντα. ἢ πᾶς τὸ ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος; καὶ ὅτι λαβὼν μορφὴν δούλου, ἐγένετο ἄνθρωπος. ἢ ἄνθρωπον φησὶ μὴ θεὸν ὄντα, ἢ ἄνθρωπον φησὶ θεῷ συμπλακέντα, ἢ ἄνθρωπον ὑπὲρ κόσμου ἀποθανόντα, καὶ μέρος δε κόσμου ὄντα, ἢ ἄνθρωπον τὸ ἁμαρτίας ἐκχωρισθέντα, ἢ ἄνθρωπον ἀγγέλων δεσπόζοντα, ἢ ἄνθρωπον ὑπὸ τῆς πίστεως προσκυνούμενον, ἢ ἄνθρωπον κύριον ὄντα, τε ἀποστόλου λέγοντος, παῦλος δοῦλος ἰησοῦ χριστοῦ, ἢ ἄνθρωπον σταυρωθέντα, καὶ κύριον τῆς δόξης ὄντα, ἢ ἄνθρωπον ἀκούοντα κάθου ἐκ δεξιῶν μου. ἢ ἄνθρωπον ἐρχόμενον κρίσιν κρίναι, αὕτη ἐστὶν ὑμῶν ἡ θολερὰ ἀναστροπὴ, ἣν ποτίζετε τοὺς ἀνθρώπους καὶ μεθύσκετε. ἐρωτήσατε τοίνυν ἰουδαίους ἵνα παῦτα παρ' αὐτῶν ἀκούσαντες τὰ ῥήματα καὶ χριστοῦ λεγόμενα, καὶ τὸ εἰς αὐτὸν πεπιστευκότων, ἐρυθριάσητε. μάθητε ἢ καὶ παρὰ τῶν ἄλλων αἱρετικῶν, τὰ αὐτὰ λαλούντων καὶ φρονούντων. προσκείσθω τοίνυν τὰ αἱρετικῶν τὰ δόγματα, καὶ τὸ ὑμετέρας φρονήσεως ἡ γνώμη, καὶ τὸ ἡμετέρας πίστεως ὁ λόγος, καὶ τὸ εὐαγγελίου ὅρος, καὶ τὸ ἀποστόλων τὸ κήρυγμα, καὶ τὸ προφητῶν ἡ μαρτυρία, καὶ τὸ πληρωθείσης οἰκονομίας ἡ κατανόησις. εἰπατε τοίνυν πῶς λέγετε θεὸν ἐν ναζαρὲτ γεγενῆσθαι, τὸ θεότητος ὡς ἀρχὴν γενέσεως ἀπαγγέλλοντες κατὰ παῦλον τὸν σαμοσατέα, ἢ τὸ σαρκὸς τὴν γένεσιν ἀρνούμενοι κατὰ μαρκίωνα, καὶ τοὺς ἄλλους αἱρετικοὺς, οὐ τῷ εὐαγγελικῷ στοιχοῦντες ὅρῳ, ἀλλ' ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖν θέλοντες; Διατοῦτο γὰρ λέγετε θεὸν γεγενῆσθαι ἐκ παρθένου, καὶ οὐχὶ θεὸν καὶ ἄνθρωπον κατὰ τὸ εὐαγγελικὸν ὅρον, ἵνα μήποτε γένεσιν σαρκὸς ὁμολογήσαντες, φυσικὴν αὐτὸν εἰπατε ἐπαληθεύσητε τῷ λόγῳ, ἀλλὰ θεὸν γεγενῆσθαι, ἰδίαν δε σάρκα δείξαντα ὡς ἐνδοκήσει.

ἐγὼ

ἐκ γὰρ ἀρχῆς γενέσεως ἐκ Ναζαρὲτ ὁ θεὸς ἐπιδείκνυται. ἀλλ' ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων θεὸς, ἐκ Ναζαρὲτ ἄνθρωπος ὤφθη, γεννηθεὶς ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου, ἐκ σπέρματος ἁγίου. ἀλλ' ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων θεὸς λόγος, ἐκ σπέρματος ἁγίου, ἐκ Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας, ἐκ σπέρματος Δαυὶδ, καὶ Ἀβραὰμ καὶ τοῦ Ἀδὰμ ὡς γέγραπται, πάντα λαῶν ἐκ παρθένου, ὅσα ἀρχὴν ἔσχεν θεὸς εἰς σύστασιν ἀνθρώπου ἔπλασε καὶ ἐποίησε χωρὶς ἁμαρτίας. ὡς καὶ ὁ ἀπόστολος λέγει, καθ' ὁμοιότητα πάντα χωρὶς ἁμαρτίας, τῆς θεότητος μεταποίησιν ὑπεδείξαμεν, ἀλλὰ τῆς ἀνθρωπότητος καινοποίησιν ἐργασάμενος κατὰ τὸ αὐτοῦ θέλημα ὥστε εἶναι τὰ ἔθνη σύσσωμα, καὶ συμμέτοχα χαρισμάτων. ὡς καὶ ὁ ἀπόστολος γράφει, ἵνα ὁ ἄνθρωπος ᾖ θεὸς ἀληθῶς, καὶ ὁ θεὸς ᾖ ἄνθρωπος ἀληθῶς. ἵνα ᾖ καὶ ἄνθρωπος ἀληθῶς καὶ θεὸς ἀληθῶς. ἐχὶ ἀνθρώπου πρὸς τὸ θεὸν ὄντος, ὡς ὑμεῖς συκοφαντοῦντες λέγετε, βλασφημοῦντες τὸ τῶν χριστιανῶν μυστήριον, ἀλλὰ θεὸς μονογενὴς, ἐδοκήσαντος τῷ πληρώματι τῆς θεότητος αὐτοῦ τὴν ἐξ ἀρχετύπου πλάσιν ἀνθρώπου καὶ ποίησιν καινὴν, ἐκ μήτρας παρθένου ἀναστήσασθαι ἑαυτῷ φυσικῆ γεννήσει καὶ ἁλύτῳ ἑνώσει, ἵνα τὴν ὑπὲρ ἀνθρώπων πραγματείαν ποιήσηται, ἐν παθήματι καὶ θανάτῳ, καὶ ἀναστάσει, τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων κατεργαζόμενος. ἀλλὰ λέγετε ὅτι εἰ πάντα ἔλαβε, πάντως δή που καὶ τὰς ἀνθρωπίνας λογισμὰς εἶχεν. ἀδύνατον γὰρ ἄνευ λογισμῶν ἀνθρωπίνων ἁμαρτίαν μὴ εἶναι. καὶ πῶς ἔσχε χωρὶς ἁμαρτίας ὁ χριστός; εἴπατε πίνιε, εἰ τῶν ἁμαρτητικῶν λογισμῶν δημιουργὸς ὁ θεὸς, πρόσκαιρον τῷ θεῷ τὴν ἰδίαν δημιουργίαν. ἦλθε γὰρ πρόσκαιρος τὴν ἰδίαν ποίησιν. ἀλλὰ ἄδικον ἔσται πάλιν ἡ κρίσις καταδικάζουσα τὰ ἁμαρτήματα. εἰ γὰρ ἁμαρτητικοὺς λογισμοὺς ἐδημιούργησεν ὁ θεὸς, πῶς καταδικάζει τὰ ἁμαρτήματα; καὶ πῶς οἱόντε πρᾶξαι θεῷ πιστὸν τὴν κρίσιν γενέσθαι; εἰ ἦν καὶ ἀδὰμ ὑπὸ κακοπαθείας τοιούτοις λογισμοῖς πρὶν ἢ πρᾶξαι τὴν τοῦ θεοῦ ἐντολὴν, καὶ πῶς οὐκ ἐγίνωσκε καλὸν καὶ πονηρόν; λογικὸς μὲν ὢν τὴν φύσιν, ἐλεύθερον δὲ τὸν λογισμὸν, πεῖραν κακοῦ οὐκ εἰδὼς, μόνον δὲ τὸ καλὸν γινώσκων, καὶ ὥσπερ τις μονότροπος ὤν, παρακούσας τῆς ἐντολῆς τοῦ θεοῦ ὑποπέπωκε τοῖς τοιούτοις λογισμοῖς. εἰ τὸν θεὸν δημιουργήσαντος τοὺς αἰχμαλωτίζοντας λογισμοὺς ἀλλὰ τὸν διάβολον ἐξ ἀπάτης ὑπαστείροντος τῇ λογικῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου, ἐν πρώτῃ κτίσει γυμνείᾳ καὶ ἀπωθείσῃ ὑπὸ τοῦ θεοῦ. ὥστε τὸν διάβολον καὶ νόμον ἁμαρτίας καταβήσασθαι ἐν τῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου, καὶ θάνατον βασιλεύσαι διὰ τὰ ἔργα τῆς ἁμαρτίας. διὰ τοῦτο οὖν ἦλθεν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἵνα λύσῃ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου. ἀλλὰ λέγεις ἔλυσε μὴ ἁμαρτήσας. ἀλλ' οὐκ ἔστιν αὕτη λύσις τῆς ἁμαρτίας. ὁ γὰρ ἐν ἐκείνῳ ἀρχῆθεν ἐργάσατο ὁ διάβολος τὴν ἁμαρτίαν. ἵνα ἐλθόντος αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον, καὶ μὴ ἁμαρτήσαντος, λυθῇ ἡ ἁμαρτία. ἀλλ' ἐν τῇ λογικῇ καὶ νοερᾷ φύσει τοῦ ἀνθρώπου, ἀρχῆθεν ἐργάσατο διάβολος τὴν ἁμαρτίαν. διὰ τοῦτο ἀδύνα-

Non enim initium naſcēdi ex Nazareth Deus oſtendit, ſed exiſtens ante ſecula Deus Verbum ex Nazareth homo viſus eſt, genitus ex Maria Virgine, ex ſemine ſancto in Bethleem Iudæ, ex ſemine Dauidis, Abrahæ & Adæ, vt ſcriptum eſt, Omnia deſumens ex Virgine quę ab initio, Deus ad hominem conſtituendum, in fingendo faciendoque adhibuerat, excepto peccato (vt Apoſtolus ait) ad ſimilitudinem citra peccatum, non Deitatis transformationem, ſed humanitatis innouationem inſtaurationemque conficiens, pro ipſius arbitrio, vt eſſent gentes concorporeæ & compartices cum Chriſto, vt Apoſtolus ſcribit, vt & homo reuera etiam Deus eſſet: non, quòd homo apud Deum erat, vt vos calumniamini obtrectantes Chriſtianorum myſterio, ſed quia Deus vnigenitus decreuerat ex plenitudine deitatis ſuæ, primi illius exemplariſque hominis informationem inſtaurare: & ex vtero Virginis, nouam conſtituere in ſeipſo, naturali genitura & counitione, quæ dolorem non haberet: Vt ſalutis humanæ negotium abſolueret, paſſione, morte, & reſurrectione, hominum redemptionem perfecit. Sed hic obiicitis, ſi omnia aſſumpſit, omnino quoq; mentem, cogitandique vim humanam aſſumpſit: atqui impoſſibile eſt, in humanis cogitationibus peccatum non verſari: quomodo igitur Chriſtus abſque peccato erit? Sed reſpondendum, Si vitioſarum cogitationū creatio opus eſt Dei, opus illi ſuum adiungendum eſſe: venit enim, vt aſſumeret ſuum proprium opus. At ſi illud concedatur, iniquum fuerit iudiciū, quo peccator condemnatur: Si enim vitioſas peccatriceſque cogitationes creauit Deus, qua ratione peccantem condemnat? aut quomodo tale iudiciū apud Deum reperiri poſſit? Quod ſi Adam obnoxius erat iſtiuſmodi cogitationibus antequam inobediens fuit dei mandato quî fieri potuit, vt malum & non bonum cognoſceret? rationalis quidem erat, ac vi cogitandi inſtructus: ſed vt liberæ cogitationis, ita vitij inexpertus, ſolum, quod bonum erat, cognitum habebat, ac ſimplex erat. Cæterum inobediens Dei præcepto, collapſus eſt in vitioſas cogitationes, obnoxiuſque redditus, non quod Deus creauerit captiuatrices iſtas cogitationes, ſed quod per diabolū deceptus fuerit, qui eas ſuperſeminauit rationali naturæ iã in præuaricatione conſtitutæ, & à Deo diuulſæ, adeo, vt diabolica lex peccati, conſtituta ſit in humana natura, & mors ibi ſuum dominatum cœperit, idq; per opus peccati: Ea de cauſa venit Filius Dei, vt diſſolueret opera diaboli. Verum hic reſpondetis, eum in peccato ſoluiſſe peccatum, ſed hoc ipſum non eſt ſoluere peccatum. Quippe, quum in eo per Verbum formato, diabolus operatus non ſit, vt veniente in mundum Verbo, nihilque delinquente, ſolueretur peccatum, ſed in rationali intellectualique natura hominis ſuperſeminãdo, diabolus peccatum operatus eſt. Eaque de cauſa impoſſibile

sibile fuit naturę rationali & sponte delinquēti & mortis damnationi subiectæ, seipsam reuocare in libertatem, vt ait Apostolus: *Nam impotentia legis, quatenus debilitabatur per carnē.* ideoque ipsemet Dei Filius superuenit, vt eam in suam naturam restitueret per nouam originem & genituram admirabilem, non primam distrahens constitutionem, sed insparsam ignominiam detrahens, vt testatur Propheta: Priusquam cognoscat puerulus bonū vel malum, cum malitia refractaria & contumax sit ad eligendum bonum. Quòd si in peccatrice natura, impeccabilitas non apparuisset, quomodo peccatum in carne damnari potuisset, neque carne præuaricationem habente, neq; diuinitate peccatum sciēte? Aut cur ab Apostolo dictum? *Vbi abundauit peccatum, ibi superabundauit gratia*, non locum describēs, sed naturam subiiciēs, vt quemadmodum ab illo dictum est: *Vt per vnum hominem, peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors: ita per vnum hominem Iesum Christum gratia regnabit per iustitiam in vitam aternam*, vt per quam naturam peccatū progressus suos accepisset, per eam quoque declaratio iustitiæ conficeretur, & ita soluerentur opera diaboli, liberata humana natura à peccato, & glorificaretur Deus. At hic rursum dicitis: Si Christus homo est, Christus quoque pars mundi fuerit, sed pars mundi, totum mundum quomodo saluare poterit? O commentum fraudis & malignitatem vesanam blasphemandi: dicant mihi (quæso) ex qua scriptura ista definitio depromatur, quæ omnino est diaboli cauillatio? Quum Propheta loquatur: Frater non liberat, liberabit autem homo? & alibi: Homo genitus est in ea, & ipse fundauit eam, qui altissimus est. Quomodo igitur Verbum homo factum non seruauit mundum? quum manifestum sit, quòd in qua natura peccatum commissum sit, in eadē quoque extitisse exuberantiam gratiæ? Vnde autem exuberantia gratiæ? nisi ex eo, quo Verbum homo est factum, manens interim Deus, vt & homo factus, Deus crederetur: quemadmodum Christus, quum homo sit, Deus quoque exístit: eò quod Deus quum esset, homo factus sit vt saluet credentes in hominis forma. Si enim confessus fueris, Dominum Iesum in ore tuo, & credideris in corde tuo, quod Deus eum excitauit à mortuis, seruaberis. Mortificationem autem deitatis non passus est, neque ea parte resurrectione indiguit, sed illa ipsa est, quæ à mortuis excitat. Vnde necessum fuit vt Deus aliquid haberet, quod pro nobis offerret, siue in morte, siue in vita, ac propterea, quia Verbum caro est factum, efficacius salutem operatur. Sed rursum dicitis, Quomodo potest natura humana, in consuetudine peccandi versata, propagationem peccati recipiens, à peccato libera esse? Est autem illud impossibile: erit igitur Christus, vt alius quiuis, peccato obnoxius. Hæc nimirum & Marcion sensit: hanc sententiam etiam Manichæus introduxit, hominis carnalem genituram, sub principe malitiæ constituens, eumque dominatorem ascripsit, eò quod

τὴν γέγονε τῇ φύσει λογικῇ ἔσῃ καὶ ἑκουσίως ἁμαρτήσαι, καὶ τοῦτο καταδίκῃ θανατουμένῃ, ἐαυτὴ αἰακαλέσασθαι εἰς ἐλευθερίαν, ὡς φησιν ὁ ἀπόστολος. τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου ἐν ᾧ ἠσθένει, διὰ τοῦτο ἦλθεν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ παῖδιον ἐν τῇ ἰδίᾳ φύσει καταμηνύσας καὶ οὐ νέας ἀρχῆς ἢ γενέσεως θαυμαστῆς. ἀλλὰ τὸ ἀπ' ἀρχῆς ἐν σάρκῃ καταμερίσας, ἀλλὰ τὸ ὀπισθαρεῖσαν ἀθέτησιν ἀθετήσας, ὡς μαρτυρεῖ ὁ προφήτης, λέγων, πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον καλὸν ἢ κακὸν, ἀπειθεῖ πονηρίᾳ τοῦ ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθόν. εἰ δὲ μὴ ἐν τῇ ἁμαρτησάσῃ φύσει ἡ ἀναμαρτησία ὤφθη, πῶς κατακριθῇ ἡ ἁμαρτία ἐν τῇ σαρκὶ, μήτε τοῦ σαρκὸς τὸ πρακτικὸν ἐχούσης, μήτε τῆς θεότητος ἁμαρτίας γινωσκούσης; πῶς δὲ καὶ ὁ ἀπόστολος λέγει, ὅπου ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις; οὐ τόπον διαγράφων. ἀλλὰ φύσιν ὑποδηλῶν, ἵνα ὥσπερ φησὶ δι' ἑνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος, οὕτως καὶ δι' ἑνὸς ἀνθρώπου εἰσῆλθε χριστὸς, ἡ χάρις βασιλεύσῃ διὰ δικαιοσύνης, εἰς ζωὴν αἰώνιον. ἵνα δι' ἧς φύσεως ἡ παραχώρησις τῆς ἁμαρτίας γέγονε, δι' αὐτῆς καὶ ἡ ἀπόδειξις τῆς δικαιοσύνης γένηται, καὶ οὕτω λυθῇ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου, ἐλευθερωθείσης τῆς ἀνθρώπων φύσεως ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, καὶ δοξασθῇ ὁ θεός. ἀλλὰ πάλιν λέγετε, εἰ ἄνθρωπος ὁ χριστὸς, μέρος ἐστὶ τοῦ κόσμου. μέρος δὲ κόσμου κόσμον σῶσαι οὐ δύναται. ὦ ἀπίνοια ἀπάτης, καὶ ἀπόνοια βλασφημίας. λεγέτωσαν γὰρ πῶς γεγραφῆς οὕτως ὁ ὁρος, ἡ τοῦ διαβόλου σύφισμα· καὶ τοι τὸ περὶ φήτου λέγοντος ἀδελφὸς οὐ λυτρᾶται λυτρώσεται ἄνθρωπος; καὶ ἀλλαχοῦ, ἐν ἄνθρωπος ἐγεννήθη ἐν αὐτῇ, καὶ αὐτὸς ἐθεμελίωσεν αὐτὴν ὁ ὕψιστος. πῶς οὖν χριστὸς οὐ σώζει κόσμον, γενόμενος ἄνθρωπος. ὅπερ δὴ προεδηλοῦτο, ὅτι ἐν τῇ φύσει ἐπεζάχθη ἡ ἁμαρτία, ἐν αὐτῇ γέγονεν ἡ παρουσία τῆς χάριτος. τίς δὲ παρουσία τῆς χάριτος; ὅτι ὁ θεὸς ἄνθρωπος γέγονε; μένων θεός. ἵνα καὶ ἄνθρωπος γενόμενος, θεὸς πιστευθῇ. ὡς ἄνθρωπος ὢν ὁ χριστὸς, θεός ἐστιν. ὅτι θεὸς ὢν γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ σώζει τοὺς πιστεύοντας ἐν ἀνθρώπου μορφῇ. ἐὰν γὰρ ὁμολογήσῃς κύριον Ἰησοῦν ἐν τῷ στόματί σου καὶ πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου ὅτι ὁ θεὸς ἤγειρεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ. νέκρωσιν δὲ θεὸς οὐκ ἐπιδέχεται, ὅτι ἀναστάσεως δεῖται, ἀλλὰ ἐκ νεκρῶν ἀνίησιν. ὅθεν χρεία γέγονεν ἔχειν τί πὸν θεὸν, ὁ ὅσοις ἐγκειται ὑπὲρ ἡμῶν, εἴτε ἐν θανάτῳ, εἴτε ἐν ζωῇ. ὥστε τοῦτο μᾶλλον σώζει ὁ χριστὸς, ὅτι ἄνθρωπος γέγονεν. ἀλλὰ πάλιν λέγετε, καὶ πῶς δύναται ἡ ἐνσωματωθεῖσα τῆ ἁμαρτίας γινομένη φύσις καὶ τὴν παράδοσιν τῆς ἁμαρτίας παραδεχομένη χωρὶς ἁμαρτίας εἶναι; ὅ ἐστιν ἀδύνατον ἔσεσθαι ὑπὸ θεοῦ, ὡς εἰς τὸν ἀνθρώπων. ταῦτα φρονοῦσι, καὶ μαρκίων ἐφρόνησε. ταῦτα καὶ μανιχαῖος ἐνεηνήσατο τὸν γνώμῳ, ὃς ἀνθρώπου τὴν σάρκα καὶ αὐτοῦ τοῦ γένους ὑπὸ τὴν ἀρχοντα τῆς κακίας τάσσων, καὶ ἐξουσιαστὴν τοῦτον ὑπογραφόμενος.

ἐπειδὴ

ἐπειδὴ ὧ τις ἥπηται, τάτῳ καὶ δεδάλωται. τούτων καὶ ὑμᾶς ἀναπεῦσθε τὴν γνώμην, καθ' ἕτερον τρόπον τὴν νοερὰν τὰ ἀνθρώπε φύσιν, ἥτις νοεῖται ψυχὴ, πρόσεπιδιδόντες καὶ ἄφυκτον ταύτην τῆς ἁμαρτίας διορίζόμενοι. κἂν ὅτι μάλιστα καὶ ψυχὴν σαρκικὴν γεγράφατε. πόθεν μαθόντες οὐ σωπείσεσθε. οὔτε γὰρ ἐκ τῶν ἁγίων γραφῶν ἔστιν εὑρεῖν τοῦτο, οὔτε ἐν τῷ κοινῷ τῶν ἀνθρώπων λογισμῷ. τὸ κυρίε λέγοντος, μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα. τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι. καὶ πῶς εἰ σαρκικὴ ἡ ψυχὴ καθ' ὑμᾶς, ἅ σωθήσεται τῷ σώματι καὶ συμφθείρεται; πῶς δὲ καὶ ὁ πέτρος τὰς ἐν ᾅδε κατεχομένας ψυχὰς, πνεύματα ὀνομάσας ἔλεγε, ἐπορεύθη τοῖς ἐν φυλακῇ καλακεκλεισμένοις πνεύμασιν εὐαγγελίσασθαι τὴν ἀνάστασιν. ἀλλὰ ὑμεῖς πάντα τὰ δὲ φύσιν λέγετε καὶ ὀνομάζετε. ἵνα μή ποτε κατὰ φύσιν διηγούμενοι τὴν οἰκονομίαν, ἐπαληθεύσητε τῷ λόγῳ ὅτι ὁ ἄνθρωπος γέγονεν ἀληθῶς ὁ χριστός. εἰρήκατε γὰρ ὅτι φωνὴ θεοῦ ἐστιν ἡ λέγουσα. ὅτι ἔγκειται ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπε ἀπὸ τῆς πονηρᾶς ἀπιμελῶς ἐκ νεότητος. ἀγνοοῦντες ὅτι ἐκ νεότητος εἰρηκὼς, τὸ ἐξ ἀπαρτορᾶς καὶ ἀπόκρυφον ἐδήλωσε. διατοῦτ' ὤμοσε κύριος τῷ δαβὶδ ἀλήθειαν ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ἀναστήσω τὸ χριστὸν τὸ κατὰ σάρκα, ἐχὶ ἄνδρα ἐκ μεταποιήσεως θεότητος ὀφθησόμενον. ἐπεὶ, τίς ἰῶτα χρεία, τοῦ ὁμόσαι τῷ δαβὶδ τὸν κύριον. ἀλλὰ λαβόντα τὴν τοῦ ἄλλε μορφὴν ἐν ἀνοχῇ τῆς γενέσεως τὸ ἐκ γυναικὸς καὶ αὐξήσεως ἡλικίας τῆς καθ' ἡμᾶς, ὡς φησὶν ὁ ἀπόστολος, ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία κεκοινώνηκεν αἵματος καὶ σαρκὸς, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν. παραπλησίως δὲ, ὅτι οὐκ ἐκ σπέρματος, ἀλλ' ἐκ πνεύματος. τῶν δὲ αὐτῶν, ὅτι ἐχ ἑτέρωθεν, ἀλλ' ἐκ σπέρματος τοῦ δαβὶδ, καὶ τοῦ ἀβραὰμ, καὶ τοῦ ἀδὰμ, ὡς γέγραπται. πῶς οὖν παρελθόντες τὰς ἁγίας γραφὰς, καὶ τὴν ἀληθείας τοῦ φανέρωσιν λέγετε, ὅτι εἰ μὴ ἐξ αὐτοῦ ἀνὴρ ὤφθη, ἀλλὰ λαβὼν ἀνθρωπίνου ὑπαρξιν, ἐγένετο ἄνθρωπος; πρὸς ἄνδρα ἄρα σωὴφθη. ἔσται δὲ ὁ σταυρωθεὶς κύριος τὸ δόξης ἄνθρωπος. ἐὰν οὖν ἀκούσητε τοῦ πέτρε λέγοντος, τοῦτον καὶ χριστὸν καὶ κύριον ὁ θεὸς ἐποίησε τὸν ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε, ὅτι τίνος τὴν ποίησιν λαμβάνετε; εἰ μὲν ὅτι τῆς λόγε θεότητος, εἰ ἔτι ἀρειανοῖς μεμφεσθε, τὰ ἴσα ἐκείνοις φρονοῦντες; εἰ δὲ ὅτι τὴν ἐν τῷ λόγῳ τοῦ δούλε μορφῆς, καὶ πάλιν ἑαυτοῖς μάχεσθε. ἀλλ' ἐχ ἅτως ὑμεῖς πεπτεύκατε. πάλιν γὰρ λέγετε. εἰ ἡ ἁμαρτήσασα φύσις ἀνθρώπου γέγονεν ἁμαρτίαν μὴ ποιήσασα, ἀνάγκη τοίνυν κατέχεσθαι τὸ δὲ ἀνάγκη κατεχόμενον, βίαιόν ἐστιν. εἰ πάντα τοίνυν, εἰ τὸ μὴ ἁμαρτάνειν κατ' ἀνάγκην γίνεται, τὸ ἁμαρτάνειν κατὰ φύσιν ἔσται; δῶσετε οὖν τὸν τῆς φύσεως δημιουργὸν τῆς ἁμαρτίας εἶναι ἐνεργόν. εἰ δὲ βλασφημία ἐστὶ τοῦτο, καὶ τὸ ἀνάγκην τὸ ἁμαρτάνειν συμβεβηκέναι, πρόδηλον ὅτι τὸ μὴ ἁμαρτάνειν κατὰ φύσιν γέγονε.

Διατοῦτο

eò quod à quo quis vincitur, eius quoque mancipium reddatur. Horum sententiam vos renouatis, sed diuersa ratione intellectualem hominis naturam (quæ anima existimatur) etiam illi subiicientes, eamque peccatum vitare non posse, describetis, quantumcunque hæc de carnali anima dicta velitis. Vnde hæc acceperitis, conscius non sum, quum neque in sacris literis id inueniatur, neque in communi hominum sensu, Domino præcipiente: Ne timueritis illos, qui corpus occidunt, quum animam occidere nequeant. Atqui, si carnalis est anima, cur non vnà cum corpore & moritur & perit? & cur potius animas apud inferos detentas, spiritus nominauit, quum inquit: *Profectus est, vt spiritibus in carcere detentis, lata de resurrectione annunciaret*. Sed vos, præter naturam omnia dicitis & appellatis ne pro natura rerum verba facientes, negocij fidem approbetis, nimirum, quod Verbum homo vere sit factum. Dicitis enim vocem Domini esse, quæ doceat mentem hominis plane in iuuentute inclinatam esse ad malum: non intelligentes, per iuuentutem indicare id lolij, quod homini ex superseminatione inhæsit, ideoque Dominus vere Dauid iurans promisit ei, ex fructu ventris ipsius nasciturum Christum secundum carnem, non, quòd vir aliquis ex transformatione deitatis specietenus sese ostenderet. Alioqui, quid opus fuit, vt *Dominus Dauidi* de sobole iuraret? sed hoc est quod promisit, Christum nempe formam accepturum esse, incommodaque ex fœmina nascendi subiturum, crescẽdique gradus pro ætate, idque nostro more vt dicit Apostolus: *Quandoquidem igitur pueri participes fuere sanguinis & carnis, ipse quoque itidem eorundem particeps esse voluit*, itidem (inquam) quia non ex seminibus, sed ex spiritu: eorundem vero, quia non diuersorum, sed ex semine Adæ, Abrahæ, ac *Dauidis*, vt scriptum est. Cur igitur prætermissa sacra scriptura, ac manifesta veritate, dicitis non nisi virum ex Maria apparuisse, eumque assumpta humana substantia, hominem esse factum? In virum igitur abiit *Deus*, dominusque gloriæ qui crucifixus est, homo habendus est? Quòd si igitur audieritis Petrum loquentem: *Christum & Dominum fecit, hunc ipsum Iesum, quem vos crucifixistis*: de quo hoc vocabulum, *fecit*, intelligitis, si de Verbi diuinitate? cur igitur Arianos reprehenditis, quũ idem cum illis sentiatis? Sin vero de forma serui, quæ fuit in Verbo, cur nobiscum pugnare contenditis? Verum nequaquam ita creditis. Rursum enim dicitis, quod si peccatrix natura, in Deo peccatum non fecit, necessitate igitur coercetur: quod autem necessitate coercetur, violentum est. Sed dicite mihi, si non peccare ex necessitate fit, an ne ergo peccare secundum naturam fiet? Quod si ita, statuetis naturæ conditorem (quod blasphemum est) peccati esse opificem. Sed accidentaria & supertuẽtitia est ea peccandi necessitas: ergo certum est, in nõ peccando naturam adesse.

Ideoque in Verbi diuinitate apparens serui forma, non necessitati subiecta fuit, sed vi ac natura innocentem se præstitit, dissoluens necessitatis conditionem, & legem peccati, & captiuitatis tyrannum captiuauit, vt dicit Propheta: *Ascendit in altum, captiuam duxit captiuitatem*: verbumque contra hostem, serui formam obiiciens ac prætendens, victoriam confecit, per eum qui antea victus fuit. Ideoque omnem tentationem absoluit Iesus, quoniam omnia assumpsit quæ tentationis periculum subire poterant, vnde effectum est, vt pro nobis victoriam operatus sit, dicens: *Bono animo sitis, ego vici mundum*. Non enim contra deitatem, cuius ignoratione tenebatur, bellum suscepit diabolus: nunquam enim tantæ audaciæ fuisset, Ideóque ab illo dictum est: *Si tu es Filius Dei*: sed aduersum hominem hostilia tentauit, quem antea deceperat, eoque decepto in omnes homines malitiam suam propagauit. Nimirum etiam animã Adæ in condemnatione mortis detenta, clamabat ad suum dominum perpetuo, & cum ea cæteri qui Deo per legem naturæ placuerunt, vnà cum Adam detinebantur, simulq; in mœrore erant ac vociferabantur: Misertus igitur hominis à se creati Deus, statuit per mysterium nouæ manifestationis humano generi conciliare salutem, inimicumque, qui per inuidiam deceperat, profligare, & incogitabilem hominis ad Deum exaltationem, & cum Deo coadunitionem efficere, communionemque inter ipsos natura & veritate constituere. Dimisit ergo Verbum quod Deus erat, vt primi hominis opifex, homo efficeretur ad hominis viuificationem, & demolitionem inimici. Natus igitur ex fœmina, formam hominis ex primaria & originali creatione in se restituit, exhibita carne quæ libidinib. carnalibus & cogitationibus careret in imagine nouitatis. Hũc enim hominem non voluntas carnis, sed sola duntaxat voluntas deitatis constituit: Siquidẽ tota Verbi natura adfuit ad exhibendã humanam formam & carnem visibilem, ex secundo Adam oriundam, non diuisione personarum, sed coëssentia deitatis & humanitatis. Ea enim de causa accedebat diabolus ad Iesum, tanquam ad hominem: cæterum, non inueniens in eo veteris suæ superseminationis vestigia, neque in præsenti tentatione vllum successum, superabatur cum pudore: atque in hæc verba prorupit: *Quis iste qui venit ex Edom*? hoc est, ex terra hominum, incedens cum tanta potentia & robore? Atque ex eadem ratione est, quod loquitur Dominus: *Venit princeps mundi huius, & in me non inuenit quicquam*. Certe & animam & corpus integrum primi Adæ, didicimus habere secũdum Adam. Nam si de substãtia hominis nihil erat in Christo, quomodo corpus eius inueniri potuit qui dicit, in se inuentum esse nihil eorum, quæ in Adam operatus erat diabolus? atque ita extinctum est peccatum in Christo, eaque de causa scriptura testatur, quod peccatum non fecerit, neque inuentus sit dolus in ore eius. Cur

Διατοῦτο ἐν τῇ τ λόγου θεότητι ὁ φθεὶς καὶ ἡ τ δούλου μορφή, οὐκ ἀνάγκῃ ὑποκειμένη, ἀλλὰ φύσει καὶ δυνάμει, τῷ ἀναμαρτησίαν ἐπιδεικνυμένῳ, διαλύσαντι τ τ ἀνάγκης ὅρον, καὶ τ τ ἁμαρτίας νόμον, καὶ τ τ αἰχμαλωσίας τύραννον αἰχμαλωτίσαντι, ὡς φησὶν ὁ προφήτης, ἀνέβης εἰς ὕψος, ἠχμαλώτευσας αἰχμαλωσίαν. τῷ γὰρ μορφὴν τ δούλου κατὰ τ ἐχθρὸν προβαλλόμενος ὁ λόγος, τῷ νίκῃ πεποίηται διὰ παντός. διατοῦτο καὶ πάντα πειρασμὸν ἀνυπόλειπτον ὁ ἰησοῦς, ὅτι πάντα ἔλαβε τὰ πειρασμοῦ πεῖραν ἐσχηκότα, δι' ὧν τῷ ὑπὲρ ἀνθρώπων νίκῃ πεποίηται λέγων, θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τ κόσμον. ἐπεὶ γὰρ πρὸς θεότητα τ πόλεμον ἤρατο ὁ διάβολος, ἠγνόησεν. οὐ γὰρ ἐπόλμα. διατοῦτο ἔλεγεν, εἰ σὺ εἶ ὁ υἱὸς τ θεοῦ. ἀλλὰ πρὸς ἄνθρωπον, ὃν πάλαι πλανήσας ἴσχυσε, καὶ ἐξ ἐκείνου εἰς πάντας ἀνθρώπους ἐξετείνε τῆς κακίας αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν. τῆς γὰρ τ ἀδὰμ ψυχῆς ἐν καταδίκῃ θανάτου κατεχομένης, καὶ βοώσης πρὸς τ ἑαυτῆς δεσπότην διαπαντὸς, καὶ τ εὐαρεστησάντων τῷ θεῷ, καὶ δικαιωθέντων ἐν τῷ φυσικῷ νόμῳ, συγκατεχομένων τῷ ἀδὰμ, συμπενθούντων τι καὶ συμβοώντων, ἐλεήσας ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον ἐπέβλεψεν, ἠυδόκησε δὲ μυστηρίου φανερώσεως, καινότητα σωτηρίας καταρχάσασθαι τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, καὶ καθαιρέσιν μὲν ποιήσασθαι, τοῦ διὰ φθόνου ἀπατήσαντος ἐχθροῦ, ὕψωσιν δὲ ἀσυλλόγιστον ἀναδεῖξαι τ ἀνθρώπου, τῇ πρὸς τ ὕψιστον ἑνώσει καὶ κοινωνίᾳ, φύσει καὶ ἀληθείᾳ. διαπερ ἦλθεν ὁ λόγος θεὸς ὤν, ἵνα τ πρώτου ἀνθρώπου δημιουργὸς γένηται ἀνθρωπος, εἰς ζωοποίησιν μὲν τ ἀνθρώπου, καθαίρεσιν δὲ τ ἀδίκου ἐχθροῦ, ἵνα ἐγκυμονήθη ἐκ γυναικὸς ἐκ τ πρώτης πλάσεως, τ ἀνθρώπου μορφὴν ἑαυτῷ ἀναζωσάμενος, ἐν ὁμοιώσει σαρκὸς ἁμαρτίας, καὶ λογισμῶν ἀνθρωπίνων, ἐν ἐκείνῃ καινότητος. ἦν γὰρ θέλησις, θεότητος μόνης, ἐπειδὴ καὶ φύσις ὅλη τοῦ λόγου, ἐν ὁμοιώσει μορφῆς τῆς ἀνθρωπίνης σαρκὸς τῆς ὁρωμένης τοῦ δὼ πρὸς ἀδὰμ, οὐκ ἐν διαιρέσει προσώπων, ἀλλ' ἐν ὑπάρξει θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος. διαπερ γὰρ προσῆν ὁ διάβολος τῷ ἰησοῦ, ὡς ἀνθρώπῳ μὴ ὄφεσκον ἐν αὐτῷ τ παλαιᾶς αὐτοῦ ὑποπορᾶς γνώρισμα μὴ τ προσὸν τ παρὸν ὑπεχώρησεν, ἡττᾶτο αἰσχυνόμενος καὶ νικώμενος· καὶ ἀπιὼν, ἔλεγε. τίς οὗτος ὁ πορφυρούμενος ἐξ ἐδὼμ. τουτέστιν, ἐκ γῆς ἀνθρώπων, διαβαίνων μετὰ ἰσχύος. διὸ, καὶ ὁ κύριος ἔλεγε. ἔρχεται ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἐν ἐμοὶ οὐρίσκει οὐδέν. καί τι γὰρ σῶμα ἢ ψυχὴν, ἃ ὅλεν εἶχε τ πρῶτον, ὁ δεύτερος ἀδάμ. εἰ γὰρ πρὸ ὑπάρξεως ἀνθρώπου ἦν τὸ ἀδὲν, πῶς τ σῶμα εὕρεθήσεται ὁρώμενον ἀρρήκτου ἀδένος; ἀλλ' ἐκ εὗρεν ἐν αὐτῷ ὧν αὐτὸς ἐποίησατο ἐν τῷ πρώτῳ ἀδὰμ, ἅτινος καὶ ἐλυθῇ ἡ ἁμαρτία ἐν χριστῷ. διατοῦτο ἡ γραφὴ μαρτυρεῖ, ὃς ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδ' εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ·

τῶς

πῶς οὖν λέγετε, ὅτι ἀδυνατόν ἐστιν αἰχμαλώτισον γενέσθαι, τὸν ἅπαξ αἰχμαλωτισθέντα ἄνθρωπον, ἵνα τὸ μὲν ἀδυνάτον τῷ θεῷ προσάπτητε, τὸ δὲ δυνατὸν τῷ διαβόλῳ, ἀκατάλυτον αὐτοῦ λέγοντες τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι αἱρετικοί, καὶ διὰ τοῦτο ἐληλυθέναι τὴν θεότητα, τὴν μὴ αἰχμαλωτιζομένην ἐν ὁμοιώσει σαρκὸς καὶ ψυχῆς, ἵνα αὐτὴ ἀναίχμαλωτίς & μείνῃ, καὶ οὕτως ὀφθῇ καθαρὰ δικαιοσύνη. τίς δὲ ἐν τούτοις ἀνθρώπων διέργεσία, εἰ μὴ ταυτότητι ὑπάρξεως, καὶ φύσεως καινότητι ὤφθη ὁ κύριος, ὡς φησὶν ὁ ἀπόστολος, ὃν ἐνεκαίνισεν ἡμῖν ὁδὸν πρόσφατον καὶ ζῶσαν, λέγων, ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἀλήθεια. ἀλλὰ λέγετε τῇ ὁμοιώσει καὶ τῇ μιμήσει σώζεσθαι τοὺς πιστεύοντας, καὶ οὐ τῇ ἀνακαινίσει καὶ τῇ ἀπαρχῇ. διατοῦτο γὰρ καὶ πρωτότοκος γέγονεν ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, καὶ ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων χριστὸς, ὅς ἐστι κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας. οὐ πίστις γὰρ πίστις καπὶ δήλῳ φαινομένῃ πίστις ἂν λέγοιτο, ἀλλ' ἔστι πίστις ἡ τὸ ἀδυνάτον ἐν δυνάμει πιστεύουσα, καὶ τὰ ἀσθενὲς ἐν ἰσχύι, καὶ τὸ παθητὸν ἐν ἀπαθείᾳ, καὶ τὸ φθαρτὸν ἐν ἀφθαρσίᾳ, καὶ τὸ θνητὸν, ἐν ἀθανασίᾳ. τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστὶν, ὡς φησὶν ὁ ἀπόστολος. ἐγὼ γὰρ λέγω, εἰς χριστὸν, καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν. οὐ γὰρ ἦλθεν ἡ θεότης, ἵνα τὴν δικαιωσύνην, οὔτε γὰρ ἥμαρτεν. ἀλλ' ἐπτώχευσε δι' ἡμᾶς πλούσιος ὤν, ἵνα ἡμεῖς, τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ, πλουτήσωμεν. πῶς γὰρ ἐπτώχευσεν ὁ θεὸς, ὅτι τὴν πτωχεύσασαν φύσιν, ἐν ἑαυτῷ ἀνελάβετο ἐν ἰδίᾳ δικαιοσύνῃ ταύτην περιαλλόμενος ὑπὲρ ἀνθρώπων πάσχουσαν, καὶ ἐξ ἀνθρώπου φανερωθεῖσαν, καὶ θεοῦ ὅλην γινομένην. εἰ γὰρ μὴ πρωτότοκος ἐγένετο ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, πῶς ἂν πρωτότοκος ὤφθη ἐκ τῶν νεκρῶν; πῶς οὖν λέγετε, ὁ θεὸς ὁ διὰ σαρκὸς παθὼν, καὶ ἀναστάς; φεῦ τῆς βλασφημίας. ἀρειανῶν τὰ τοιαῦτα τολμήματα. ἐκεῖνοι γὰρ τὴν τοιαύτην βλασφημίαν προβάλλονται ἀδεῶς, προσποιητῶς ὀνομάζειν θεὸν, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ μεμαθηκότες· καί τοι τῆς γραφῆς διδασκούσης, ὅτι διὰ θεοῦ ἐν σαρκὶ αὐτοῦ τὸ πάθος γέγονε, καὶ οὐχὶ θεὸς διὰ σαρκὸς ἔπαθεν· οἱ τοίνυν τῆς ὁμοουσιότητος τὸ ὁμολογίαν προϋποκρινόμενοι, πῶς εἰς πάθος καθέλκετε τὸ ἀδιαίρετον ὄνομα; τὴν ἀμέριστον φύσιν, τὴν ἄφραστον θεότητα, τὴν ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον ὁμοουσιότητα, εἰς πάθος καθέλκοντες, καὶ ἐξ ἀναστάσεως ὁμολογοῦντες; εἰ μὲν γὰρ ἐξ ἑαυτοῦ μεταποιήσας σάρκα ὁ λόγος μέχρι πάθους κεχώρηκε, μηδὲν παθητικὸν ἢ ἀνάστασιν ὑποδεχόμενον ἐν ἑαυτῷ προσλαβόμενος, αὐτὸς ὢν ἦν ὁ παθὼν καὶ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν; ἔστω δὲ κοινὸν τῆς τριάδος τὸ πάθος κατὰ οὐαλεντῖνον, ἀδιαιρέτου ἐκ πατρὸς τοῦ λόγου τυγχάνοντος, κατὰ θείαν φύσιν. εἰ δὲ ταῦτα οὕτω νοεῖν βούλεσθε, τίς ἡ διὰ τῶν προφητῶν ἐπαγγελία, ἢ τῶν εὐαγγελιστῶν ἡ γενεαλογία, ἢ τῶν

Cur igitur dicitur, impossibile est incaptiuabilem fieri hominem, qui semel captiuatus fuit? vt impotentiam quidem Deo, potentiam vero diabolo accommodetis, inexterminabile asserentes in humana natura peccatum, eodem modo quo cæteri hæretici? Quid? an non ideo captiuatrix deitas sub specie & similitudine carnis & animæ venit, vt & ipsa incaptiuabilis maneret, & ita se per iustitiam puram exhiberet? Quando igitur non pura fuit deitatis iustitia? & quodnam ex istis erga homines beneficium? nisi idipsum sit constitutum in identitate substantiæ ac naturæ? Visus est Dominus, vt ait Apostolus, loquens de via, quam nobis recentem & viuam instauraruit. *Ego (inquit) sum via, vita, & veritas.* Verum isthic responsatis, credentes seruari similitudine & imitatione, & non innouatione, hoc est, primitiis. Qui igitur Christus primogenitus inter multos fratres esse potuit: & primitiæ dormientium, caputque corporis Ecclesiæ? Non enim fides de re euidenti concepta, fides dici poterit, sed fides est, quæ in impossibili possibilitatem, & robur in imbecillitate, & patibile in impatibilitate, & corruptionem in incorruptibilitate, & mortale in immortalitate, & in paruitate magnitudinem credit, vt ait Apostolus: Ego vero (inquit) & in Christum, & in Ecclesiam, & c. Enimuero non venit diuinitas, vt se ipsam iustificaret, quippe quæ non deliquerat: sed propter nos, paupercula facta est, vt nos illius paupertate ditescerem. At quomodo Verbum Dei pauper esse potuit? inde nimirum, quod pauperrimam naturam assumpserat, eamque pro sua iustitia, supplicia toleraturam, licet illa ipsa esset supra homines, & ex hominibus manifestata, ac Dei plane reddita, eam tamen pro hominibus offerre non detrectauit. Iam si primogenitus factus non est inter multos fratres, quomodo visus est primogenitus ex mortuis? Quur igitur dicitis, Deum per carnem passum esse & resurrexisse? O absurditatem blasphemiæ! tales sunt Arianorum temeritates. Illi enim istiusmodi blasphemiam audacter proferunt, & Filium, Deum fictitium & assimulatitium nominant, quum scriptura doceat, per Deum in carne eius passionem contigisse, non Deum per carnem passum esse. Qui igitur cõsubstantialitatis confessionem prætenditis? cur in passionem, indiuisibile nomen, impartibilem naturam, ineffabilem deitatem, incommutabilem, inalterabilémque consubstantialitatem deprimitis? Si enim Verbum transformatum in carnem ad passionem vsque perrexit, vt nihil interim in se assumeret, quod aut impatibile, aut capax resurrectionis esset, ipsum certe Verbum quatenus Verbum est, ex mortuis resurrexit, eritque illa passio vniuersæ Trinitati communis, secundum Valentinum, quum indiuisibile sit à Patre Verbum pro ratione diuinæ naturæ. Quod si hoc ita credere in animum inducitis, cuius generis (quæso) est illa Prophetarum annunciatio? aut Euangelistarum in describēda stirpe natalium ratio:

aut

aut Apoſtolorum teſtimonia? aut quid Mater iſthic adhibita eſt? aut ætatis incrementum? aut comedendi ſpecimen? aut nominis appellatio? Cur dictum eſt, Filium Dei, Filium hominis factum eſſe? aut hominem eſſe Ieſum Chriſtum, qui dedit ſeipſum pro nobis? aut quorſum hæ voces: *Oportet Filiũ hominis multa pati, & interfici, & tertia die reſurgere ex mortuis.* Quur non creditis patibilem eſſe Chriſtum, quatenus homo eſt: impatibilem autem, quatenus Deus? ſed in arctum compreſſi coangustatique cogitatis, ſi compellamur agnoſcere illum Deum & hominem, eum non vnum, & ſimplicis perſonæ, ſed duos duplici perſona pronunciabimus? Atqui neceſſum eſt vobis aut negotium paſſionis, mortis, & reſurrectionis, opinionem apparitionemque meram dicere, idq; ſecundum Marcionem & cæteros hæreticos: aut diuinitatem Verbi patibilem nominare, prout Arius, eiusque gregales voluerũt: ſiquidem euoluendis ſacris ſcripturis animaduertere poteritis, dominum in lege, & in Prophetis, & in Euangeliis ac Apoſtolorum ſcriptis, primo vbique hominem appellari, ac deinde eum paſſum ſcribi, vbi cõtra diuinitatem blaſphemiæ verba erũpere poſſent, ſed Patrem confitentur, ac Filium prædicant, & ex Maria Filium Dauidis nominant, & ex Ioſephi ſtirpe eius originem deducunt ſecundum carnem, idque ratione ſeruilis formæ quam aſſumpſit, vt humanitas illius ex hominibus originata, fidem haberet: & ex Patre Deo Deus Verbum agnoſceretur, ferens pro hominibus paſſionem in forma patibili: in patiẽte corpore, impatibilitatem: in moriente immortalitatem & in ſepulto, incorruptibilitatem: & in tentato, victoriam: & in veteraſcente, iuuentutem declarans, eò quòd vetus ille homo noſter concrucifixus ſit: Atque hæc eſt ea gratia. Nunquam autem fieri poteſt, vt diuinitas paſſionem admittat abſq; corpore patiente. Neque enim perturbationem & dolorem præ ſe tulerit citra animam dolentem & perturbatam: neque anxiari aut orare poſſet citra mentem anxiam & & orantem. Nam quamuis non vitio naturæ iſta contigerint, inde tamen argumẽta colligas, qualis ille ſubſtantiæ fuerit. Cur igitur ſcribitis, Deum illum qui in carne paſſus eſt & reſurrexit, patibilẽ eſſe, vnáque opera aſſeritis, & Patrem & Paracletum patibilem, quum idem ſit nomen Deitatis, eademque natura? Hinc inſpectis veſtris animis, cognoſci datur, vos neque Deum timere neq; obtemperare diuinis ſcripturis, quum & Moſes de eò ſcribat, illum eſſe ignem conſumentem, idemque de aduentu eius in carnem, mentionem faciat: *Prophetam* (inquiens) *ex fratribus veſtris excitabit*, dominum intelligens, & vitam in ligno ſuſpenſam memoret, nempe corpus Domini, quod in vitam noſtram genitum, in cruce pependit, Eſaias item de Deo clamet, *Deus noſter magnus & æternus, qui conſtruxit fines terræ, non eſuriet, neque fatigabitur*, & cætera deinde,

ἢ τῶν ἀποστόλων ἡ μαρτυρία, ἢ τῆς μητρὸς μαρίας ἡ ὠδῖνωσις, ἢ τῆς ἡλικίας ἡ αὔξησις, ἢ τ βρώσεως ἡ ἀπόδειξις, ἢ τῆς κατὰ πάντα συμπαθείας ἡ ἔνδειξις, ἢ τ ὀνόματ ἡ προσαγωγὴ, ἢ ὅτι ὁ υἱὸς τ θεοῦ, υἱὸς ἀνθρώπου γέγονεν, ἢ ὅτι ἄνθρωπ χειρὸς ἰησοῦς, ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ ἡμῶν, ἢ ὅτι δεῖ τὸν υἱὸν τ ἀνθρώπου πολλὰ παθεῖν κ ἀποκαυθῆναι, κ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι; εἰ δὲ μὴ πίστευετε ὅτι παθητὸς χειρὸς ἐπιδὴ ἄνθρωπ, ἀπαθὴς ἦ ἐπιδὴ θεός, ἀλλὰ στενοχωρούμενοι λογίζεσθε ὅτι ἐὰν ὁμολογήσητε θεὸν καὶ ἄνθρωπον τ χειρὸν, οὐκ ἕπ ἕνα ἀλλὰ δύο λέγετε, ἀνάγκη ὑμᾶς, ἢ τ οἰκονομίαν κ πάθος κ θανάτ κ τ ἀναστάσεως δόκησιν λέγειν, κ μαρκίωνα κ τὰς ἄλλας αἱρέσεις, ἢ τ θεότητα τοῦ λόγ παθητὸν ὀνομάζειν, κατὰ ἄρειον κ τὰς κατ αὐτὸν. εἰ γὰρ ἀναγινώσκοντες τὰς ἁγίας γραφὰς κατανοήσατε ὅπως ἐν νόμῳ κ προφήταις, ἀγγελίοις τε κ ἀποστόλοις πανταχοῦ, πρῶτον, ἄνθρωπον προσαγορεύεσι τ κύριον. καὶ τ τὸ πάθος προσαγορεύεσιν, ἵνα μήποτε κατὰ τ θεότητ βλάσφημον ῥῆμα, διὸ ὅτι γνῶσιν τ τ λόγου θεότητ εἰρήκασιν, ἀλλὰ πατέρα ὁμολογοῦσι, καὶ τ υἱὸν κηρύττουσιν. ἐκ μαρίας, υἱὸν δαβὶδ κ τ ἰωσὴφ γνεαλογοῦσι τ χρειὸν τὸ κατὰ σάρκα, τῇ προσλήψει τ τ δούλου μορφῆς. ἵνα τὸ ἀνθρώπινον αὐτ ἐξ ἀνθρώπων πιστωθῇ. καὶ ἐκ πατρὸς θεῦ λόγ θεὸς ὁμολογηθῇ, φέρων τὰ ὑπὲρ ἀνθρώπων πάθη, τῷ ἐξ ἀνθρώπων παθητικῷ μορφώματι ἐν τῷ πάσχοντι σώματι τὴν ἀπάθειαν ἐπιδεικνύμεν. καὶ ἐν τῷ θνήσκοντι τὴν ἀθανασίαν, καὶ ἐν τῷ ταπεινωθέντι τὴν ἀφθαρσίαν, καὶ ἐν τῷ πειρασθέντι τὴν νίκην, καὶ ἐν τῷ παλαιωθέντι τὴν καινότητα. ὅτι ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπ συνεσταυρώθη, αὕτη γάρ ἐστιν ἡ χάρις. ἀδαμῦ δὲ θεότητ πάθ προσῆπται δίχα πάσχοντ σώματ. οὔτε παραχὴ καὶ λύπη ἐπιδείκνυται δίχα ψυχῆς λυπουμένης κ παραπομένης. οὔτε ἀθημονεῖ κ προσδέχεται, δίχα νοήσεως ἀθημονούσης κ προσδοκώμενης. ἀλλὰ γὰρ κἂν μὴ ἠπίσταντο φύσεως συμβαίνει τὰ λεγόμενα, ἀλλ' ἐπιδείξει ὑπάρξεως ἐπεζήτει τὰ γινόμενα, πῶς ἂν γεγράφει πόποτε θεὸς ὁ διὰ σαρκὸς παθὼν κ ἀναστάς. εἰ γὰρ θεὸς ὁ διὰ σαρκὸς παθὼν κ ἀναστάς, παθητὸν ἐρεῖτε καὶ τὸν πατέρα, καὶ τ προφήκλητον, ἑνὸς ὄντ τ ὀνόματ, καὶ μιᾶς τῆς θείας φύσεως. ἐκ δὲ τῆς ῥήσεως ταύτης, ἐστὶ συνιδεῖν ὑμῶν τὴν διάνοιαν, ὡς μὴ φοβουμένων τ θεὸν, οὔτε πειθομένων ταῖς ἁγίαις γραφαῖς. τὸ μὲν μωϋσέως περὶ θεοῦ γράφοντ, ὅτι ὁ θεὸς ἡμῶν, πῦρ καταναλίσκον. περὶ δὲ τῆς ἐν σαρκὶ αὐτ ἐπιδημίας, προφήτην ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν λέγει αἴροντα σύμενον τὸν κύριον, κ τὴν ζωὴν ἐπὶ ξύλου κρεμαμένην. ὡσανεὶ τὸ σῶμα τ κυρίου, εἰς ζωὴν ἡμῖν γινομένου. κ ἡσαΐας ἦ βοᾷ, περὶ μὲν θεοῦ, λέγων, θεὸς ὁ μέγας ὁ αἰώνιος, ὁ κατασκάσας τὰ ἄκρα τῆς γῆς, οὐ πεινάσει οὔτε κοπάσει. καὶ τὰ ἑξῆς, περὶ ἦ

» ωθεὶ ἡ τ̃ πάθους, ἄνθρωπ@ ἐν πληγῇ ὢν, & ἐι-
δὼς φέρειν μαλακίαν. τί δέ ἐστι τ̀, εἰδὼς φέρειν μα-
λακίαν, ὅτι ἐκ τ̃ παντὸς τὸ παθητικὸν ἐπιδεί-
» κνυτ. Διατ̃το γὰρ καὶ γράψον φησὶ γραφίδι αὐ-
» θρώπ ἐν τῷ κηρῷ τ̀μῳ, & σαρκὸς ἀμόρφ. καὶ
» ὁ ἀπόστολ@, ἡ λέγ. ἄνθρωπ@ χρισὸς ἰησ̃ς ὁ-
» δὺς ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, Διὰ τοῦ ἐκ σπέρματ@
δαβὶδ, ὡς προσάγει τὴν ἀνάστασιν, τὸ κατὰ σάρκα
λέγων, ὡθεὶ ἡ τ̀ θεότ@ αὐτ̀, ζῶν γὰρ ὁ λόγ@
» τ̃ θε̃ καὶ ἐνεργὴς, καὶ τομώτερ@ ὑπὲρ πᾶσαν A
» μάχαιραν δίστομον· καὶ ὁ κύριος δὲ τὸ πάθ@,
ὅτι μὲν ἀνθρώπ ἔφησι, δήκνυς τὸ κ̃ σάρκα. ὡθεὶ
» ἡ τ̀ θεότητ@ αὐτ̀, ἐγὼ & ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· & ἀ-
δεὶς οἶδε τ̀ υἱὸν τ̀ς ἐστιν, εἰ μὴ μόν@ ὁ πατήρ. ἀδα-
μοῦ ἡ αἷμα θεοῦ καθ' ὑμᾶς ὥ ἔδοξε δεδώκασιν αἱ
γραφαί· ἢ θεὸν Διὰ σαρκὸς παθόντα καὶ ἀναστάντα.
ἐρίφων τὰ τοιαῦτα τ̀λήμματα, ἐπεὶ ἢ μήτε θεὸν
ἀληθινὸν τ̀ ὑὸν τ̃ θε̃ ὁμολογ̃σιν, αἱ ἡ ἅγιαι γρα-
φαὶ, ἐν σαρκὶ θε̃ καὶ σαρκὸς θεὸν ἀνθρώπ γνω-
μένν, αἷμα & πάθ@ & ἀνάστασιν κηρύττουσι σώ-
μα@ θε̃, ἀνάστασιν ἐκ νεκρῶν γνομένου. ὑμεῖς B
ἢ, πάλιν λέγετε ὡς σοφώτεροι τ̃ ἀποστόλων, &
μυστικώτεροι τ̃ εὐαγελιστῶν, ἢ αὐθεντικώτεροι τοῦ
κυρί ἐν τῇ κεχρωσμένῃ ὑπὸ πολλῶν βλασφημίᾳ, ἀ-
παρνέμενοι μὲν τὴν ἀλήθειαν, καθ' ἣ τ̀ θεότητ@
φθεγγόμενοι. τ̀ οἰκονομίας σαφῶς & ὅτι τ̃ σωμα-
τ̀ δεικνυμένης, ἐν μὲν τροβολῇ αἵματ@ σαρ-
κὸς βεβαιμένης, φωνῆς ἢ γνομένης ἐκ χαρισμὸν
θεότητ@ δηλούσης, ἀλλὰ νεκρῶσιν σώματ@
σημαινούσης, μήτε τῆς θεότητ@ τοῦ σώματ@ ἐν C
ᾅδῃ χωριζομένης μήτε τ̀ ψυχῆς ἐν τῷ
ᾅδῃ χωριζομένης. τοῦτο γὰρ ἐστι τ̀ ῥηθὲν Διὰ τῶν
προφητῶν, οὐκ ἐγκαταλείψεις τ̀ ψυχήν μ@ εἰς
ᾅδου, οὐδὲ δώσεις τ̀ ὅσιόν σου ἰδεῖν Διαφθοράν. διὸ
» καὶ ὁ κύριος ἔλεγν, οὐδεὶς αἴρει αὐτὴν ἀπ' ἐμοῦ. ἀλλ'
» ἐγὼ ἀπ' ἐμαυτ̃ τίθημι αὐτήν. τετέσι, παρ' ὧν ἐ-
πιδείκνυται. Διατ̃το ἐν μὲν ψυχῇ θεοῦ, ἡ κράτη-
σις τ̃ θανάτ ἐλύετο. καὶ ἐξ ᾅδου ἀναστασις ἐγίνετο, D
& πᾶς ψυχαῖς εὐηγγελίζετο. ἐν ἢ σώματι χρισθ̃,
ἡ φθορὰ κατηργεῖτο. καὶ ἡ ἀφθαρσία ἐκλάμπρ ἐ-
δείκνυτο. ὥστε, οὐκ ἄνθρωπ@ ὡς οἴεσθε, θε̃ ἐχω-
ρίζετο. ὅτε θεὸς ὡθεὶς θεὸν ἐγκαταλειψιν διηγεῖ-
το. ὅτε ἡ νέκρωσις ἀποχώρησις θε̃, ἢ ἀπὸ σώμα-
τος ἰδ̃ μετάστασις, ἀλλὰ ψυχῆς ἀπὸ σώματος χω-
ρισμός. ὁ γὰρ ἡμέτερ@, ἐκεῖ διεγράφετο θανά-
τος. εἰ ἢ ὁ θεὸς ἐχωρίσθη θ̃ σώματος, ἢ ἡ νέκρωσις
ἐδείκνυτο. πῶς τὸ σῶμα χωρισθὲν τοῦ ἀφθάρτ
θε̃, τ̀ ἀφθαρσίαν ἐπεδείκνυτο; πῶς ἢ ὁ λόγος, τ̀ E
εἰς ᾅδου ὑπάρξαν ἐποίησατο; ἢ πῶς τ̀ ἐξ ᾅδου ἀνά-
στασιν ἐπεδείκνυτο; μήπ γε αὐτὸς αὖπ τ̀ ἡμέτερας
ψυχῆς ἀνίστατο, ἵνα τ̀ ἡμέτερας ἀναστάσεως τὴν
εἰκόνα ἁρμόσηται; καὶ πῶς οἴόντε, ὡθεὶ θεοῦ ταῦ-
τα ἐννοεῖν; ἀσύμφων@ τοίνυν πᾶς ἁγίαις γρα-
φαῖς ὁ ὅρος ὑμῶν. καὶ ἀνάρμος@ τῆς πληρω-
θείσης οἰκονομίας, ἢ γνώμη ὑμῶν. καὶ τ̀, κά-
» θου ἐκ δεξιῶν μου. οὐκ ἀνθρώπου μὲν τὸ ἀξίωμα,
ἀλλὰ θε̃ ἀλλ' ἐπεὶ τὸ τ̃ θε̃ ἀξίωμα, ἀνθρώπ ἀξίωμα γέγονεν, ἵνα τὸ τ̃ ἀνθρώπ ἀξίωμα πίστωθῇ,

De passione vero ita, *Homo qui in plagis est, & & nouit tolerare infirmitatem*. Quid autem sibi vult tolerare nosse infirmitatem, nisi quòd ex eo quòd passus est, patibilitatem ostendat? nã idcirco dicit: *Scribe in nouo isto codicillo stylo hominis, ac non informis carnis*. Et Apostolus: *Homo Iesus Christus qui dedit seipsum pro nobis*, idcoque ei qui ex semine Dauidis est, accommodat resurrectionem ad carnem eius alludens. Cæterum, de eius diuinitate ita loquitur: *Viuus est enim sermo Dei, & efficax, & secantior supra omnem gladium ancipitem* Quin ipse Dominus, passionem in Filio hominis, hoc est, in carne sua constituit. At de diuinitate sua loquens, *Ego* (inquit) *& Pater vnum sumus, & nemo nouit Filium eius, quis sit, nisi solus Pater*. Nusquam autem sanguinem Dei citra carnem tradunt scripturæ, vel Deum citra carnem patiẽtem aut resurgẽtem. Arianorum sunt istę improbitates, quandoquidem verum Deum, Filium Dei non agnoscunt. Cæterum, sacræ scripturæ, vbi mentionem faciunt de carne, Dei simul & carnis mentionem faciunt, aut Dei qui homo sit factus, sanguinem & passionem & resurrectionem vna commemorant, corporeDei ex mortuis resuscitato. Vos è diuerso dicitis, quasi qui Apostolis sitis sapientiores, & in mysteriis prophetis peritiores, grauiores Euangelistis, & quasi maioris authoritatis, quàm vel ipse Dominus, ementitia illa vestra in dicendo cautione, abnegata veritate contra diuinitatem gannitis, quum res ipsa liquido pateat, & in cruce declarata sit, & sanguinis è carne profluxione confirmata, non vt tandem segregatio deitatis, sed vt corporis mortificatio ostenderetur, quo tempore diuinitas, neque corpus in monumento, neque animam in inferno destituit. Hoc enim est quod dictum est per Prophetas: *Non relinques animã meam apud inferos, neque dabis sanctum tuũ videre corruptionem*, ideo quoq; Dominus loquutus est *Nemo tollit illam à me, sed ego à meipso illã depono*, hoc est, præsens declaro. Quocirca, in animam quidem Christi mors deuicta est, resurrectioque ab inferis deprompta, & spiritibus annunciata est: in corpore vero Dei corruptio abolita est & incorruptibilitas è sepulchro emicuit. Quapropter non homo à Deo segregabatur, neq; Deus hominem dereliquit: neque mortificatio, spiritusque abscessio transitus erat Dei è corpore, sed animæ à corpore segregatio: Nostra enim mors ibi describebatur. Quòd si Deus segregatus fuit à corpore, & ita mors vim suam explicuit, quomodo corpus viduatũ immortali Deo, incorruptibilitatem ostendere potuit? aut quomodo Verbũ descensum suum ad inferos peregit? aut ab inferis resurrectionem produxit? an scilicet ipsum Verbũ in vicem vestræ animæ resurrexit, vt nostræ resurrectionis imaginem concinnaret? At, quî fieri potest, vt talia de Deo cogitemus? Inconcinna igitur sacris scripturis vestra disputatio, incongrua probatæ ad plenum œconomiæ incarnationis Dei vestra sententia.

εἰρη-

Et illud: *Sede à dextris meis*: &, *glorifica me eterna illa gloria*: Non, quia seiunctus à gloria esset, hoc dicit, sed quia in corpore inglorioso versabatur, vt doceret non sequestratam se à diuina gloria, serui speciem habere, sed eam quæ diuinitatem ostendere posset: ideoque dictum est, *Et glorificauit te, & glorificabo*, vnam cum corpore & in corpore gloriam ostendens, vt inquit Apostolus, *Tanto præstantior Angelis factus est, quanto excellentius præ illis nomẽ obtinuit. Cui enim vnquam Angelorum dixit: Sede a dextris meis?* Neutiquam enim creator ille Angelorum, qui Verbum Dei est, præstantior factus est, quasi qui inferior fuisset, sed vt formam serui in se receptam, præstantiorem Angelis & omnibus rebus creatis ostenderet: quandoquidem ipse Imago Dei est inuisibilis, ac primogenitus omnis creaturæ (vt scriptum est in Euangelio) *donec pareret Filium suum primogenitum*, ideoque in eo condita sunt omnia, & in eo passio locum non habuit, & assertor est passionis & mortis, & per eum omnia facta sunt, & caput corporis Ecclesiæ est, primogenitusque ex mortuis, *vt sit* (inquit) *princeps in omnibus*. Quomodo igitur opificem naturalium rerum, ipsam rationem, quã Verbum dicitis, asseueratis se cum carne in vnum confudisse, & hominem esse factum? aut quomodo ille inconuertibilis & incommutabilis, neque apparentia & specietenus serui formam constituens, homo factus est? nimirum eo modo, quo & Verbum incommutabile remaneret, hoc ipsum perdurans quod erat: & rationalis homo, Deus in terra esse conspiceretur, siquidem cœlestis homo erat Dominus, non, quòd è cœlo carnem secum attulerit, sed quod eum qui ex terra erat, cœlestem reddiderit. Ideoque, qualis est cœlestis ille, tales etiam cœlestes illi, qui ex eo participatum sanctitatis habuere. Sed hic rursum mihi dicitis, Qui igitur dominũ gloriæ crucifixerunt, vt non vna quoque Verbum crucifixerint? Aufer mihi ista, Verbum quidem ignominia affecerunt, dum corpus Verbi palo affigunt, siquidem Deus erat, qui ignominia afficiebatur: ex asse tamen & ex solido, passio illa carnis & animæ fuerit, eadem nimirum ratione, qua & mors & resurrectio: ideoque dictum est ad Iudæos à Domino: *Soluite templum hoc, & intra triduum excitabo illud*, & vt ait Propheta: pro quibus deditus est in mortem anima scilicet eius, & nõ ipsum Verbum: ita enim Ioannes dicit, *Ipse animam posuit pro nobis*. Quomodo igitur possunt Iudæi soluere templum Dei, & indissolubile temperamentum carnis cum Verbo disseparare, nisi instar nostri, proque nostra ratione sese habuisset corporis mortificatio? non enim mori potuit corpus sine alicuius recessu, qui si nullus factus est, ne mors quidem vlla fieri potuit. Quòd si mors nulla fuit, nec resurrectio fuit. Date igitur dissolutionem, separationemque aliquam à corpore factam, vt scriptum est in Euangeliis, quod expirauerit, & inclinato capite tradiderit Spiritum, vt scia-

ἔρηται, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, καὶ δόξασόν με πάτερ, τῇ ἀϊδίῳ δόξῃ. ὑχωρισθεὶς τῆς δόξης τοῦτο λέγει, ἀλλ' ἀδόξῳ σώματι γεγονὼς, ἵνα δείξῃ οὐ χωριζομένῳ τῆς θείας δόξης τὸ τοῦ δούλου μορφὴν, ἀλλὰ ταύτην ἐπιδεικνυμένῳ. διὸ λέγει, καὶ ἐδόξασα καὶ πάλιν δοξάσω. μίαν τὴν πρὸς σῶμα καὶ ἐν σώματι δόξαν δεικνὺς, ὡς φησὶν ὁ ἀπόστολος, τοσούτῳ κρείττων γινόμενος τῶν ἀγγέλων, ὅσον διαφορώτερον παρ' αὐτοὺς κεκληρονόμηκεν ὄνομα. τίνι γὰρ εἶπέ ποτε τῶν ἀγγέλων, κάθου ἐκ δεξιῶν μου. ὁ πάντας ὁ ποιητὴς τῶν ἀγγέλων λόγος, κρείττων γεγονὼς ἦν ὁπόταν· ἀλλὰ τὴν ἐν αὐτῷ ἀνατείλασαν ὃ δὴ λέγω μορφὴν, κρείττονα τῶν ἀγγέλων, ἢ καὶ πάσης τῆς κτίσεως ἐπιδειξάμενος, ἐπειδήπερ εἰκὼν ὢν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου. καὶ πρωτότοκος πάσης κτίσεως γέγονεν· ὡς γέγραπται καὶ ἐν ἀγγελίοις, ἕως οὗ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον. διὸ καὶ ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα καὶ ἐν αὐτῷ τὸ πάθος γέγονε, καὶ αὐτός ἐστιν ὁ ἐλεύθερος τοῦ πάθους καὶ τοῦ θανάτου, καὶ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα γέγονε, καὶ αὐτός ἐστιν ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας, ὅς ἐστι πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν, ἵνα γένηται φησὶν ἐν πᾶσιν αὐτὸς πρωτεύων. πῶς οὖν τὸν δημιουργὸν τῶν λογικῶν φύσεων λόγον, λέγετε σάρκα ἑαυτῷ συγκεράσαντα, λογικὸν ἄνθρωπον γεγονέναι; ἢ πῶς ἄτρεπτος καὶ ἀναλλοίωτος, καὶ οὐχὶ λογικὸν τὸν τοῦ δούλου μορφὴν συσησάμενος γέγονεν ἄνθρωπος; ἵνα καὶ ὁ λόγος ἄτρεπτος ᾖ, μένων ὅ ἐστι, καὶ λογικὸς ἄνθρωπος ἐπὶ γῆς ὁρᾶσθαι θεὸς ὤν. ἐπουράνιος γὰρ ἄνθρωπος ὁ κύριος, οὐχὶ ἐξ οὐρανοῦ τὴν σάρκα ἐπιδεξάμενος, ἀλλὰ τὴν ἐκ γῆς ἐπουράνιον συσησάμενος. διὸ καὶ οἱ ἐπουράνιοι κατὰ τὴν αὐτοῦ μετοχὴν τῆς ἁγιότητος. διὸ καὶ οἰκείωται τὰ τοῦ σώματος. ἀλλὰ πάλιν λέγετε, πῶς τὸν κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν; ἀλλ' οὐ τὸν λόγον ἐσταύρωσαν καθ' ὑμᾶς, μὴ γένοιτο. ἀλλὰ τὸν λόγον ἠθέτησαν, τὸ σῶμα τοῦ λόγου σταυρῷ προσηλώσαντες. θεὸς γὰρ ὁ ἀθετηθείς. σαρκὸς δὲ θεοῦ καὶ ψυχῆς, τὸ πάθος καὶ ὁ θάνατος, καὶ ἡ ἀνάστασις γέγονεν. διατοῦτο ἔλεγε τοῖς ἰουδαίοις ὁ κύριος, λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν, ὡς φησὶν ὁ προφήτης. ἀνθ' ὧν παρεδόθη εἰς θάνατον ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, καὶ οὐκ αὐτὸς ὁ λόγος. καὶ ὁ ἰωάννης δὲ λέγει, αὐτὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔθηκεν ὑπὲρ ἡμῶν. πῶς οὖν ἴσχυσαν οἱ ἰουδαῖοι λῦσαι ναὸν θεοῦ, ἢ τὴν ἄλυτον σύγκρασιν τῆς σαρκὸς πρὸς τὸν λόγον γεγενημένην χωρίσαι, εἴγε καθ' ὑμᾶς ἔχει τοῦτον τὸν τρόπον ἡ τοῦ σώματος νέκρωσις. ὅτε γὰρ ἂν ἐνεκρώθη τὸ σῶμα, εἰ μή τις ἐχωρίσθη. εἰ γὰρ μὴ λύσις γέγονεν, ὅτε θάνατος γέγονεν. εἰ δὲ θάνατος οὐ γέγονεν, ὅτε ἀνάστασις γέγονε. δηλοῖ δὲ τὴν λύσιν ἡ τοῦ χωρισμοῦ τοῦ ἀπὸ τοῦ σώματος γενόμενον, ὡς γέγραπται ἐν ἀγγελίοις, ὅπι ἐξέπνευσε, καὶ ὅπι κλίνας τὴν κεφαλὴν παρέδωκε τὸ πνεῦμα, ἵνα ἴδωμεν,

μεν,

πνεῦμα ὑποπτεύεται ἀποκεχωρηκέναι τοῦ σώματος, καὶ τὴν νέκρωσιν γεγονέναι. εἰρήκατε γὰρ ὅτι σάρκα τὴν ἀνυπόστατον συγκεράσας ἑαυτῷ ὁ λόγος, ἔδειξε τὸν ὄντως λογικὸν καὶ τέλειον ἄνθρωπον. εἰ πέφευγε ὁ λόγος ἀποχώρησε τοῦ σώματος, καὶ οὕτως ἡ νέκρωσις γέγονε· κατὰ θεοῦ ἴσχυσαν οἱ Ἰουδαῖοι λύσαντες τὴν ἄλυτον σύγκρασιν. οὔτε οὖν ὁ ἡμέτερος ἐκεῖ γέγονε θάνατος, εἰ θεοῦ χωρισθέντος ἡ νέκρωσις τοῦ σώματος γέγονε. πῶς δὲ καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἀφθάρτου θεοῦ χωρισθὲν, ἐν ἀφθαρσίᾳ διέμεινεν; ἔστι δὲ ἡ μὲν τρῶσις, τοῦ σώματος, τὸ δὲ πάθος, τοῦ λόγου. Διὰ τοῦτο γὰρ, καὶ θεὸν παθόντα λέγετε ἀνθλούθως ἑαυτοῖς φθεγγόμενοι· μᾶλλον δὲ συμφώνως τοῖς ἀρειανοῖς. τοῦτο γὰρ ἐκεῖνοι δογματίζουσιν. ἔστι δὲ καὶ ἐξ ἀναστάσεως ἐγειρόμενος ὁ λόγος καθ' ὑμᾶς. ἀνάγκη γάρ ἵνα ἐξ ἅδου τὴν ἀρχὴν τῆς ἀναστάσεως εἰληφέναι, ἵνα τελεία ᾖ ἡ ἀνάστασις, καὶ τοῦ θανάτου ἡ λύσις, καὶ τῶν ἐκεῖσε πνευμάτων ἡ ἀπολυσις· εἰ δὲ ταῦτα ὁ λόγος πέπονθε, ποῦ τὸ ἄτρεπτον ἢ ἀναλλοίωτον τοῦ λόγου; πῶς δὲ καὶ ἀποδιακαλύπτως ὀφθεὶς ὁ λόγος ἐν τῷ ἅδῃ, ὡμοίωθη ἐν τῷ θανάτῳ ὡς ἄνθρωπος; πῶς δὲ καὶ τοῖς ἰουδαίοις ἔλεγεν ὁ κύριος, ἐγὼ ἐγερῶ αὐτὸν, καὶ οὐχὶ ἐγὼ ἐξ ἅδου ἀνίσταμαι; εἰ γὰρ ὁ λόγος ἐν θανάτῳ γεγονὼς χρείαν εἶχε τοῦ ἐγείροντος αὐτὸν ἐκ θανάτου, οὐκ αὐτοῦ ἔσται ἡ νίκη. ἀλλὰ τοῦ ἐγείροντος αὐτόν. πῶς δὲ καὶ Διὰ τῶν προφητῶν προεσημήνατο περὶ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ; πῶς παρὼν ὁ κύριος ἔλεγε πληρῶν τὴν ἐπαγγελίαν; τὴν ψυχήν μου τίθημι ὑπὲρ τῶν προβάτων τῶν ἐμῶν, ἵνα τὴν ψυχὴν πνεῦμα οὖσαν σαφῶς αἱ ἅγιαι γραφαὶ διδάσκουσι, καὶ ὁ κύριος δὲ εἰρηκὼς τὸ μὲν σῶμα ἀποκτενόμενον, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι, ἅτε δὴ πνεῦμα οὖσαν. τούτῳ τῷ πνεύματι ἐπεχώρησεν ὁ ἰησοῦς, τούτου τοῦ πνεύματος ἡ ἀποχώρησις γέγονεν ἀπὸ τοῦ σώματος ὅπερ τοῦ σταυροῦ, καὶ οὕτως ἐνεκρώθη τὸ σῶμα, καὶ αὐτοῦ γέγονεν ἡ λύσις, θεοῦ τοῦ λόγου ἀμεταθέτως ἔχοντος, πρός τε τὸ σῶμα πρός τε τὴν ψυχὴν, πρός τε ἑαυτὸν, ἐν ὑποδείξει ἀτρεπτότητος. ἐν δὲ τῇ καθ' ἡμᾶς γνωμένῃ ἐν αὐτῷ μορφῇ, τὸν ἡμέτερον διέγραφε θάνατον. ἵνα ἐν αὐτῇ, καὶ τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἁρμόσηται ἀνάστασιν. ἐξ ἅδου μὲν τὴν ψυχὴν, ἐκ τάφου δὲ τὸ σῶμα ὑποδεικνύμενος. ὅπως ἐν θανάτῳ, καταλύσῃ τὸν θάνατον ἐν ὑποδείξει ψυχῆς. ἐν δὲ τῷ τάφῳ καταργήσῃ τὴν φθορὰν ἐν ταφῇ σώματος. ἐξ ἅδου καὶ τάφου, τὴν ἀθανασίαν καὶ τὴν ἀφθαρσίαν ὑποδεικνύμενος, ἐν μορφῇ τῇ καθ' ἡμᾶς τὴν ἡμετέραν ὁδὸν ὁδώσας ὁδὸν, καὶ τὴν καθ' ἡμῶν γνωμένην κατοχὴν λύσας, καὶ τοῦτο ἵνα τὸ θαυμαστόν. αὕτη γὰρ γέγονεν ἡ χάρις. ὑμᾶς δὲ σάρκα μόνην ὁμολογοῦντες, οὔτε

mus qualem ſpiritum ſuſpicamini exceſſiſſe è corpore, atque inde mortem obuenisſe. Dixerunt enim Verbum ſe cum carne inattemperabili commiſcuiſſe, & ſeſe reuera rationalem & perfectum hominem exhibuiſſe. Si igitur Verbum exceſſit è corpore, atque ita mortificatio obuenit, vim contra Deum habuerunt Iudæi, quum ſolucrent indiſſolubilem temperaturam, atque ita ne noſtra quidem mors ibi locum ſuum habere potuit, ſiquidem ſeceſſus Dei è corpore mortem induxit. Cæterum, quî (quæſo) corpus ſegregatum ab incorruptibili Deo incorruptibile perdurare potuit? Nam ita futurum eſt, vt vulneratio corporis, paſſio ipſius Verbi habeatur. Hinc enim proficiſcitur, quòd *Deum* paſſum eſſe aſſeueratis. Congrua vox, & quæ optimè vos deceat, & quæ cum Arianis pulcherrime conuenerit. Idem enim ipſi in ſuis dogmatibus ſtatuunt, excitaturque ipſum Verbum ex reſurrectione, & pro veſtra opinione. Neceſſe quippe eſt, aliquem ab inferis initium ſurgendi arripuiſſe, vt plena ac perfecta ſit ipſa reſurrectio, & mortis diſſolutio, ſpirituumque qui ibi detenti erant, dimiſſio. Quòd ſi hæc ipſa Verbum ſuſtinuit, vbi (quæſo) eſt incommutabilis illa & conſtans ſine alteratione natura Verbi? Quomodo item inopertum Verbum, viſum apud inferos habitum fuit in morte pro homine? aut cur Iudæis dixit dominus, *Ego excitabo eum*, & non ab inferis excitabor? Si enim Verbum mortuum fuit, opus erat vt ab aliquo excitaretur, ac propterea non illi victoria mortis: ſed excitatori aſcribenda fuerit: non igitur erit ipſius victoria, ſed eius qui ipſum excitauit. Aut cur per Prophetas, de anima ſua quid futurum eſſet, prænunciauit, aut cur, quod prænunciatum fuit, ipſe iam præſens non opere compleuit? promiſſorumque fidem aſſeruit: *Ego* (inquiens) *animam meam pono pro ouibus meis*, quam quidem animam Spiritum eius eſſe ſacræ literæ demonſtrant. Idemque à Domino oſtenſum, quum diceret, corpus ab hominibus occidi poſſe, animam non poſſe, vtpote ſpiritum. Hic ille ſpiritus eſt quo conturbatus eſt Ieſus, hic ſpiritus è corpore in patibulo exceſſit, atque inde factum eſt, vt mortuum ſit corpus, atque talis fuit illa diſſolutio, quum interim Verbum Deus intranſibiliter ſe haberet ad corpus & ad animam, & ad ſeipſum qui erat in ſinu Patris, ad ſpecimen documentumque incommutabilitatis. Et in ſua ad noſtri ſimilitudinem forma, noſtram inibi depingens mortem, vt in ea reſurrectionem pro nobis concinnaret, ex ſepulchro quidem corpus, animam vero ex orco reducem faceret, vt in morte mortem diſſolueret, per exhibitionē animæ: & per ſepulchrum corporis, in ſepulchro corruptionem aboleret. Ex orco vero & ex ſepulchro, immortalitatem & incorruptibilitatem oſtendit, in forma nobis conſimili noſtram viam emenſus, noſtramque detentionem relaxans. Et hoc ipſum eximij miraculi fuit: in hoc enim eſt ſita gratia. Vos autē ſolam carnem agnoſcentes,

neque peccati condemnationem ostendere potestis, neque mortis dissolutionem, neque resurrectionis consummationem, neque Verbi incommutabilitatem, eò quòd extra sacras literas euagamini, ea loquentes quæ Ariani cauillantur: quum tamen de anima clare doceatur in literis sacris, & res ipsa consummata exhibitaque sit ad plenum, cum omni genere documentorum. Alij porro hæretici, visibilem agnoscentes, non credunt eius diuinitati, alij contra, agnoscentes deitatem, natiuitatem carnis inficiatur: alij rursus, qui etiam cum deitate carnem recipiunt, negant eum habuisse animæ naturam, similesque efficiuntur furiosis Arianis, qui connectunt flexuosas & obliquas propositiones, quo simpliciores capient istiusmodi tricis, ipsi interim hæsitabundi in fide. Itidem & ipsi consueuere loqui. Ecquisnam ille, qui genitus ex Maria est, Deúsne, an homo? vt si dicas eum hominem, te à Fide deitatis auertant, adstipulatore, que sibi reddant & suffragatorem, sociumque hæreticis addant, qui istius rei incredulitate laborant. Quòd si dicas eum Deum esse, genitæ carnis incredulitatem moliuntur, vt in eorum gregem abducaris, qui ista negant. Deinde & ita scisciantur, Ecquisnam ille, qui passus est? quis item ille, qui crucifixus est? deus ne an homo? vt si pronuncies eum Deum esse, blasphemum quid dicas secundum impios Arianos: Sin autem eum respondeas hominē fuisse, existimeris Iudaicè loqui. Ea de causa sacræ scripturæ ineffabiliter verbum ex Patre Deum esse, & extremis temporibus hominem genitum prædicant, quo neq; non crederetur Deus neque carnis genitura negaretur. Vbi autem carnis vocabulum, ibi totius corporis compago absque peccato intelligenda est: vbi item nomen hominis, ibi passionem constituunt, neque præuaricantur, sed vt vbique scriptum est in sacris literis, veram de diuinitate Verbi incōmutabilitatem & ineffabilitatem vna voce deprædicant. Ideoque de Verbo, vt de Deo mentionem faciunt. Ast vbi de homine agitur, originem natalium, prosapiamque describunt, vt vtrinque idem naturalis & verus intelligatur. Deus quidem æternitate diuinitatis, & rerū procuratione: homo autem enixu fœminæ & incremento ætatis: ac Deus rursum, ac potens ex viuificandi beneficiis, & ex miraculorum designationibus, homo vicissim ex iis, quæ in nostrum genus cōpetunt passionibus, & infirmitatibus, agnoscatur: rursus Deus, ex operatione immortalitatis, & incorptibilitatis, & incommutabilitatis: homo cōtra, ex supplicio crucis, & sanguinis profluuio, & corporis sepultura, & descensu ad orcum, & resurrectione ab inferis sentiatur. Ita Christus, vt homo quidem, ex mortuis excitatur: sed tamen, vt Deus excitat mortuos. Stolidi igitur qui diuinitati eius passionem ascribunt, aut eius humanitati fidem non habent, aut qui vnum in duo separāt, aut qui carnis eius dimensionem conantur facere, & quantum & quomodo præter sacras scripturas definiunt. Istiusmo-

οὔτε τῆς ἁμαρτίας τὴν κατάκρισιν δεῖξαι δυνάσθε, οὔτε τὸν θανάτου τὴν κατάλυσιν, οὔτε τῆς ἀναστάσεως τὴν τελείωσιν, οὔτε τοῦ λόγου τὴν ἀτρεπτότητα, ἐπειδὴ ἔξω τῶν ἁγίων γραφῶν βεβήκατε, λαλοῦντες, ἃ δρειανιζόντως φρονεῖτε, φανεροῦ ὄντος τοῦ περὶ ψυχῆς λόγου ἐν γραφαῖς ἁγίαις, καὶ τῆς πληρωθείσης οἰκονομίας, ἐν ὅσοις δεῖξαι πάσης πληρώσεώς τε καὶ πλειότητος. ἀλλ' οἱ μὲν τῶν αἱρετικῶν, τὸν ὁρατὸν θεὸν ὁμολογοῦντες, ἀπιστοῦσιν αὐτοῦ τῇ θεότητι· οἱ δὲ ὁμολογοῦντες θεὸν, ἀρνοῦνται αὐτοῦ τῆς σαρκὸς τὴν γένεσιν. οἱ δὲ σάρκα προσομολογοῦντες, ἀρνοῦνται αὐτοῦ τῆς ψυχῆς τὴν ὕπαρξιν· καὶ γεγόνασι κατὰ μανικοὺς παῖδας τῶν ἀρειανῶν, τῶν συμπλεκόντων τὰς τραγελιώδεις καὶ σκολιὰς προτάσεις· ἵνα παντὸς ἐπαπορῶντες, εὑρίσκωσι τοὺς ἀπείρατους αὐτῶν ἄπορους ὄντας τῆς πίστεως. ὁμοίως καὶ αὐτοὶ λέγειν μεμαθήκασι, τίς ὁ γεννηθεὶς ἐκ Μαρίας, θεὸς ἢ ἄνθρωπος; εἶπε ἐὰν μὲν εἴπῃ, ἄνθρωπος, ἀπιστήσει αὐτοῦ τῇ θεότητι, σύμφωνος γινόμενος τοῖς παύτῃ ἀπιστήσασιν αἱρετικοῖς. ἐὰν δὲ εἴπῃ θεὸς, ἀρνήσηται αὐτοῦ τῆς σαρκὸς τὴν γένεσιν, καὶ συνεχθῇ τοῖς παύτην ἀναιρουμένοις αἱρετικοῖς. εἶπα δ' αὖ πάλιν, τίς ὁ παθών; τίς ὁ σωρωθείς; θεὸς, ἢ ἄνθρωπος; ἵνα ἐὰν μὲν εἴπωσι, θεὸς, βλάσφημον πρόωνται ῥῆμα κατὰ τοὺς ἀπείρατους ἀρειανούς. ἐὰν δὲ εἴπωσιν, ἄνθρωπος, ἰουδαϊκῇ πάλιν φθέγξωνται ὑπολήψει. Διατοῦτ' αἱ ἅγιαι γραφαὶ, θεὸν ἀφράστως ἐκ πατρὸς κηρύξασι τὸν λόγον, καὶ τὸν ἐπ' ἐσχάτων ἐκ παρθένου ἄνθρωπον γεννηθέντα. ἵνα μήτε θεὸς ἀπιστηθῇ, μήτε σαρκὸς γέννησις ἀρνηθῇ. ὅπερ ἦν σαρκὸς τὸ ὄνομα, ἐκεῖ πάσης τῆς συστάσεως ἡ ἁρμονία, χωρὶς ἁμαρτίας. καὶ ὅτι μὲν τὸ ὀνόματος τοῦ ἀνθρώπου, τὸ πάθος ἴσως. τὸ δὲ οὐσιωδῶς ἐν ταῖς ἁγίαις γραφαῖς. ὡσὶ τῆς θεότητος τοῦ λόγου, τὸ ἀτρεπτότητα καὶ τὴν ἀφραστότητα ὁμολογοῦσι. Διατοῦτ' θεολογεῖται μὲν ὁ λόγος, γίνεται λεγόμενος ὁ ἄνθρωπος, ἵνα ὡς ἑκάτερα ᾖ ὁ αὐτὸς. Φυσικῶς καὶ ἀληθινὸς θεὸς, ὡς τῇ ἀϊδιότητι τῆς θεότητος, καὶ τῇ δημιουργίᾳ τῆς κτίσεως, ἄνθρωπος, ὡς τῇ γεννήσει τῇ ἐκ γυναικὸς, καὶ τῇ αὐξήσει τῆς ἡλικίας. καὶ θεὸς μὲν, ὡς τοῖς ζωικαῖς ἐνεργείαις, καὶ δυνατὸς τοῖς θαυματουργίαις. ἄνθρωπος δὲ, ὡς τοῖς ὁμοιοτρόποις συμπαθείαις, καὶ τοῖς καθ' ἡμᾶς ἀσθενείαις. καὶ θεὸς μὲν, λόγος ἐν ὑπάρξει τῆς ἀθανασίας καὶ ἀφθαρσίας, καὶ ἀτρεπτότητος. ἄνθρωπος δὲ, τῇ προσηλώσει τοῦ σταυροῦ, καὶ αἵματος ῥύσει, καὶ ταφῇ σώματος, καὶ καταβάσει ᾅδου καὶ ἀναστάσει τῇ ἐκ νεκρῶν. οὕτως ὁ χριστὸς ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται. καὶ θεὸς ὢν, ἐγείρει τοὺς νεκρούς. μάταιοι οὖν οἱ θεότητι αὐτοῦ πάθος προσάγοντες, ἢ τῇ ἀνθρωπότητι αὐτοῦ ἀπιστοῦντες, ἢ τὸ ἓν δύο λέγοντες, ἢ τὴν σαρκὸς αὐτοῦ διαμέτρησιν πειρᾶσθαι χειρίζοντες καὶ τὸ ποσὸν, ἢ πῶς ὑπὲρ τὰς γραφὰς λέγειν τολμῶντες·

τιαύ-

πι αὐτῶς γὰρ ὑποψίαις, ὠλίθησε τῶν αἱρετικῶν ἡ διάνοια. μαρκίων μὲν, ὑπερβολῇ βλασφημίας ἐκκλίναντος· μανιχαίῳ δὲ, διὰ ὑπόνοιαν ἁμαρτίας ἐκτραπέντος· ἀλεντίνῳ δὲ, διὰ περιφασιν γνώσεως πλανηθέντος. τῷ δὲ σαμοσατέως παύλῳ, καὶ τῷ λεγομένῳ φωτεινῷ, καὶ τῶν κατ' αὐτοὺς διὰ ἀπιστίαν θεότητος ἐκπεσόντων, δρείου δὲ διὰ μανίαν βλασφημήσαντι. καὶ ὑμεῖς ταῖς ὁμοίαις χρώμενοι ὑποψίαις, λαλεῖτε τὰ μὴ γεγραμμένα ἐκτρέποντες τοὺς ἀφελεῖς. ἀρκεῖ δὲ πιστεῦσαι τοῖς γεγραμμένοις καὶ γνωμένοις. ὡς φησὶν ὁ παῦλος, καθ' ὁμοιότητα πάντα χωρὶς ἁμαρτίας. καὶ ὁ πέτρος ὑπέρ ἡμῶν σαρκὶ, καὶ ὑμεῖς τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ὁπλίσασθε, καὶ μὴ παραιτέρω ἐκτεινόμενοι ἀθετεῖν τὴν ἀλήθειαν.

A

Istiusmodi enim opinionibus lubricatæ & ad ruinam deuolutæ sunt hæreticorum mentes, Marcione ad immoderatos verborum plausus sese inclinante, Manichæo vero, ob cogitationem peccati, quam in Verbo suspicabatur, corruente, Paulo Samosatensi, Photinoque cum suis pedissequis, dum deitatem negant, in præceps abeuntibus, Ario furiosis blasphemiis sese contaminante. Et vos quasi in iisdem scholis edocti, ea quæ in scripturis reperiri nequeunt, comminiscimini, & instabiles subuertitis. Satis autem est, si credamus iis quæ & scripta & dicta sunt (vt ait Paulus) per similitudinem per omnia sine peccato, Petrus vero, *Christo igitur pro nobis passo in carne, & vos eadem cogitatione armemini & ne amplius pergamus veritatem ignominia afficere.*

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Αλεξανδρείας

Περὶ τῆς ἀϊδίου ὑπάρξεως τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ θεοῦ, καὶ πρὸς τοὺς σαβελλιζοντας.

B

Ἰουδαϊσμὸς ἀντίκειται θεῷ, ἑλληνισμὸν, καὶ ἀσέβεια ὁμοίως ἀσεβὴς, ἀλλ' ἀμφότεροι τῆς ἀληθείας ἐκτὸς. ἐπεὶ καὶ βαβυλώνιοι πεπολεμήκασι αἰγυπτίοις, καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἀσεβεῖς ἀσεβέσιν ἰδιαντώθησαν. ὁ τίνων ἐξαρκεῖ τὸ πρὸς ἀσέβειαν ἀνθίστασθαι, εἰ μὴ δι' εὐσέβειαν ἡ πρὸς τὰ ἀσέβειαν ἀνθίστασις γίνεται. πολλὰ καὶ μεγάλα κατὰ τῶν εἰδωλολατρούντων ἔχουσι λέγειν οἱ ἰουδαῖοι, καὶ δίκαια λέγουσι κατηγοροῦντες αὐτῶν τῆς κτίσεως λατρευόντων παρὰ τὸν κτίσαντα ἀλλ' ἐχθὲς δυσσέβειαν ἐλέγχουσι διὰ τοῦτο εὐσεβεῖν ὁμολογηθήσονται, τὸν μὲν θεὸν δι' ὃν τὰ πάντα γέγονεν, ἀρνούμενοι, καὶ τοῖς δι' αὐτοῦ τὸν πατέρα σεβομένοις ἐγκαλοῦντες πολυθεότητα. διόπερ ἐξεληλύθαμεν ἐξ ἑλλήνων καὶ ἀφεστήκαμεν πρὸς τὸ μὴ ταῖς ἀκαθάρτοις εἰδωλολατρείαις αἰσχύνεσθαι. ἐξεληλύθαμεν δὲ καὶ ἐκ τῆς τῶν ἰουδαίων βλασφημίας τὸν μὲν ὁμολογήσαντες τοῦ θεοῦ, καὶ φυγόντες τὸν ὀλέθριον ἀρνησιν τοῦ κυρίου ἡμῶν, τοῦ λέγοντος ὃς δ' ἂν ἀρνήσηταί με ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἀρνήσομαι αὐτὸν ἔμπροσθεν τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. ὁμολογοῦμεν δὲ τὸν μὲν ἐκ πατρὸς, καὶ ἀεὶ μετὰ τοῦ πατρὸς πιστεύοντες αὐτῷ λέγοντι, καὶ ἐπαγγελλομένῳ πᾶς ὅστις ὁμολογήσει ἐμὲ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὁμολογήσω κἀγὼ αὐτὸν ἔμπροσθεν τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

C

D

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

Alexandrini

De aeterna substantia Filij & Spiritus sancti cum Deo, contra gregales Sabellij, Oratio.

Vdaismvs contrarius est gentilitati, neque tamen alterutra aut religiosa aut pia: nam ambæ extra veritatem consistunt. Siquidem & Babylonij bellum gesserunt cõtra Ægyptios: aliique complures impij, aliis impiis infesti fuerunt Ideoque non sufficit ob sistere impietati, nisi in gratiam pietatis impietati obsistas. Multa & magnifica habẽt Iudæi, quæ contra Idololatriam dicant, & iusta dicunt, quum eos execrantur, quod creaturæ potius quàm creatori seruiant: sed tamen non ideo, quia superstitionem incessunt, pro piis sunt habendi, dum Filium Dei, per quẽ omnia omnia creata sunt, inficiantur: iisque qui per Filium Patrem venerantur, pluralitatem deorum obiectant. Atqui hinc est, quod ab Ethnicis discessimus, & segregati sumus, ne impuris idololatriis admisceremur: discessimus quoque à Iudæorum blasphemia, dum Filium Dei agnoscimus, & eam pernicioſam abnegationem euitamus, dicente Domino nostro, Quicunque abnegauerit me coram hominibus, abnegabo & ego eum coram Patre meo, qui est in cælis. Nos porrò cõfitemur Filiũ ex Patre esse, & semper eum cum Patre esse: ipsi dicenti credimus, vbi inquit: Quicunque me confessus fuerit coram hominibus, & confitebor & agnoscam eum corã Patre meo qui est in cælis.

Quum igitur tale exemplar intueamur, sub nomine Christianismi digressi à gentilitate, qui opera *Dei*, *Deos* appellare & adorare non verentur. Disiungimur quoq; à Iudaizantibus, qui Christianismū in Iudaismum deprauant, & ab iis qui *Deum* ex Deo inficiantes, *Deum* vnum, itidē vt Iudæi, prædicant, quiq; non ideo quòd solus sit increatus & solus fons Deitatis, solum Deum nominant, sed quia infœcundiorē eum, magisque sterilem existimant, quàm vt gignat viuens Verbum, & sapiētiam veram. Verbum enim illi tale asscribunt, quale homines in sua mente concipiunt: & sapientiam talem, qualis ea quæ nostri animi est, attribuunt: ideoque vnam personam Deum cum Verbo asseuerāt: quēadmodum hominem vnum dicimus, cum sua ratione verborumque in animo conceptu, nihilo plus quàm Iudæi sentientes, qui Euangelistam non recipiunt statim ab initio clamātem, *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbū*. Si enim Deus verbum in mente habet, non autem reuera ex ipso genitum, vt Deum ex Deo, quomodo esse poterit apud Deum Verbum? aut quomodo Deus fuerit? Non enim Verbum in mente hominis conceptum, homo est apud hominem, cùm neq; viuat, nec subsistat, sed viui duntaxat & subsistentis pectoris motus sit, quod mox vt enunciatum est, non subsistit: & læpe vocatum, nequaquam permanet, quum contrà Psalmista vociferetur, Dei Verbum in æternum permanere, & in ea re illi suffragator & consonus Euangelista est, cùm Verbum Deum esse profitetur, & manifestatum eum annūciat, & aduenisse indicat, & incarnatum prædicat, non comprehendens, vnà cū Verbi incarnatione, ipsum Patrem. *Verbum enim*, inquit, *caro factum est, & habitauit in nobis, & vidimus gloriam eius vt vnigeniti ex Patre, plenum gratia & veritate.* Vnigenitum igitur Verbum in mundo vides manifestatū, & in hominibus habitantem, gloriamque illi attribui, vt vnigeniti à Patre: non quod ipse Pater sit, aut Pater vnà cum Verbo sese manifestauerit, quemadmodum homo suo ipsius verbo manifestatur, quod nulla ratione apparere potest, nisi is, qui illud loquitur, in præsentia adsit. Quibus ergo potius crediderimus? illisne qui Filium à Patre non aduenisse prædicant, an iis qui vnam personam Verbum cum Patre existere asseuerant? Si enim vna persona est, cur altera emittitur, & per carnem conspicitur? quū Deum nemo viderit vnquā, sed vnigenitus Filius qui est in sinu Patris, ipse enarrārit, & accesserit ad nos, suisque Verbis sui conspectum exhibuerit: quique obistā ex sese Patris cognitionem inter loquendum subiunxerit, *Qui videt me, videt & Patrem meum*, nō seipsum Patrem dicens: qui enim id fieri posset? cùm pater sit inuisibilis, sed talem se dicit, qualis Pater est. Nam superius dixerat, *Si cognouissetis me, etiam Patrem cognouissetis*, dualitatē personarū expressis verbis nobis declarans, quæ ex incommutabili Deitate agnosci poterat. Quocirca qui dignus habetur conspectu Filij, non fraudatur conspectu Patris.

τὸ πορῶντας τὸ θεῖον δόγμα, ἐνυῶ ἀπλῶς ὀχιώθημεν τῶν ἑλληνιζόντων ἐπ' ὀνόματι χριστιανισμὸς τῶν ἔρχεσθαι θεοῦ πλημμύντων θεολογεῖν τε καὶ προσκυνεῖν· χωριζόμεθα δὴ καὶ τῶν ἰουδαΐζοντων καὶ τὸ χριστιανισμὸν ἐν ἰουδαϊσμῷ θεῖον φθειρόντων, οἱ τὸν καὶ θεὸν θεὸν ὀνόμενοι, θεὸν ἕνα θεὸν πλησίως ἰουδαίοις λέγουσι. ἀχόπι μόνον ἀγωνητον καὶ μόνον πηγὴν θεότητος, ἀλλὰ τὸν φάσκοντες αὐτὸν εἶναι μόνον θεὸν, ἀλλ' ὡς ἄγονον καὶ ἄκαρπον ζῶντα λόγον καὶ σοφίας ἀληθινῆς. λογον γὰρ εἶον τὸν ἐν καρδίας ἀνθρώπου νομίζουσι τὸν θεὸν, καὶ σοφίαν οἵαν τὴν ἐν ψυχῇ, καὶ διὰ τοῦτο προσωπον ἐν τὸν θεὸν, ἅμα τῷ λόγῳ φασίν. ὥσπερ καὶ τὸν ἄνθρωπον ἅμα τῷ ἑαυτοῦ λόγῳ, ἄνθρωπον ἕνα, οὐδὲν πλέον ἰουδαίων δεξάζοντες τὸν ἐκ προδεξαμένων τὸ εὐαγγελιστὴν τὸ ἐξ ἀρχῆς βοῶντα, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεὸν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. εἰ γὰρ ἐν καρδίᾳ λογον ὁ θεὸς ἔχει μὴ γεγονότα ἐξ αὐτοῦ καὶ ἀληθῶς ὡς θεὸν ἐκ θεοῦ, πῶς ἂν πρὸς τὸν θεὸν ὁ λόγος; καὶ πῶς ἂν εἴη θεός; ὁ γὰρ λόγος οὐ ἄνθρωπος ἄνθρωπός ἐστι πρὸς ἄνθρωπον, ἐπεὶ μήτε ζῶν ἐστι μήτε ὑφεστὼς, ἀλλὰ ζώσης καρδίας καὶ ὑφεστώσης κίνημα μένον. καὶ λέγει προφορικὸν καὶ ἐκ τοῦ ἔστι, καὶ πολλάκις καλούμενος ὑὸς παρὰ τοῦ θεοῦ λόγον ἄνωθεν ὁ ψαλμῳδὸς ἐκεκράγει λέγων, εἰς τὸν αἰῶνα ὁ λόγος σου διαμένει ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ σύμφωνος αὐτῷ ὁ θεὸν εἶναι τὸν λόγον ὁμολογῶν εὐαγγελιστής. φανερωθέντα τὸν αὐτὸν εὐαγγελιζόμενος, καὶ προφητευόμενον μιμούμενος, καὶ σαρκωθέντα κηρύττει, ὁ συμπεπλαμβανῶν τῇ τοῦ λόγου σαρκώσει τὸν πατέρα, ὁ λόγος γὰρ ἔφη σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρὸς, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. μονογενῆ τὸν λόγον ὄντα ὁρᾶς ἐν κόσμῳ φανερούμενον, ἐν ἀνθρώποις σκηνοῦντα, δόξαν αὐτῷ κηρυσσομένῳ, ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός. ἀχ ὡς πατὴρ αὐτός ἐστι, ἀλλ' ὡς τοῦ πατρὸς ἅμα τῷ λόγῳ πεφηνότος ὥσπερ ὁ ἄνθρωπος ἅμα τῷ ἑαυτοῦ φαίνεται λόγῳ, καὶ οὐκ ἔστι φανερῶσαι τὸν λόγον, εἰ μὴ ὁ λαλῶν αὐτὸν παρείη καὶ φθέγξοιτο. τίσιν οὖν πιστεύομεν πρότερον τοῖς εὐαγγελιζομένοις ἡμῖν ἢ τὸν μὲν παρὰ πατρὸς ὑπιδεδημηκότα ἢ τοῖς ἐν προσωπον ἅμα τῷ λόγῳ τὸν πατέρα φάσκουσιν εἶναι; εἰ δὲ ἐν προσωπον, πῶς τὸ μὲν ἀποστέλλει, τὸ δὲ ἀποστέλλεται, καὶ θεωρεῖται διὰ σαρκός; θεὸν γὰρ οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε, ὁ μονογενὴς υἱὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο, καὶ προσαγαγοὼς αὐτὸς φθέγγεται τῇ ἁγίᾳ φωνῇ παρέχων πᾶσι ἑαυτὸν θεωρεῖαν, καὶ διὰ ταῦτα πᾶσι τοῦ πατρὸς ὑπάγουσιν ὑπολαμβανόμενος, ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα, ἀχ ἑαυτὸν εἶναι τὸν πατέρα φάσκων, πῶς γὰρ, τὸν ἀόρατον; ἀλλὰ τοιοῦτον οἷον τὸν πατέρα. προφητεύει γὰρ εἰ ἐγνώκειτέ με, καὶ τὸν πατέρα μου ἂν ἤδειτε, πᾶσι δυνάμενος τὸ προσώπων ἀντικρυς ἡμῖν ἐξηγούμενος, ἀσυγκαλύπτως γνωριζόμενος θεότητι. διόπερ ὁ ὑὸς καταξιώμενος θεωρείας οὐκ ἀποστερεῖται τοῦ πατρός.

Non

ὁ γὰρ ἀλ-

ὃ γὰρ ἀλλοῖον ὁ γεννήτωρ ἐγέννα, ἀλλὰ παιδοτρίβην οἱ αὐτός. εἰ γοῦν ἕν τι μόνον εἶναι πρᾶγμα νομίζεις δύο ὄντα κατ' ἀλήθειαν, ἀγνοεῖς τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν· πῶς οὖν σοι μετὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας ἐστὶ κοινωνία; πῶς ἂν τὰς τοῦ δεσπότου δέξῃ φωνάς, ἐγὼ φησι καὶ ὁ πατὴρ ἓν ἐσμεν. καὶ πάλιν περὶ τοῦ πατρὸς διαλεγόμενος, παρ' αὐτοῦ εἰμι, φησὶ, κἀκεῖνος ἐμὲ ἀπέστειλε, μεταστήσῃ δὲ καὶ τὸ τρίτον ἐγώ φησι παρακαλέσω τὸν πατέρα μου καὶ ἄλλον παράκλητον δώσει ὑμῖν. ὅταν οὖν περὶ μὲν ἑαυτοῦ λέγῃ, τὸ, ἐγώ· περὶ δὲ πατρὸς, ἐκεῖνος· περὶ δὲ πνεύματος, ἄλλο· πῶς οὐκ ἀποστασίαν σαφῆ ἀρνεῖσθαι τὰ τρία, καὶ μόνον εἶναι λέγειν τὸν φάσκοντα οὐκ ἐμὲ μόνος, ὅτι ὁ πέμψας με πατὴρ μετ' ἐμοῦ ἐστιν, ἔξεστι δὲ καὶ νομικῇ φωνῇ, καὶ διὰ ταύτης δύο παρεῖναι ὄντας αὐτόν τε καὶ τὸν πατέρα. ἐν τῷ νόμῳ γάρ φησι γέγραπται, ὅτι δύο ἀνθρώπων ἡ μαρτυρία ἀληθής ἐστιν, ἐγώ, φησιν, εἰμὶ ὁ μαρτυρῶν περὶ ἐμαυτοῦ καὶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ ὁ πέμψας με πατήρ. εἰ δὲ δύο περισσά, καὶ εἰ μὴ λέγοις δύο εἶναι κατ' ἀλήθειαν, τὸν λέγων ἀδεῖ τὴν μαρτυρίαν ἐᾶς σωιῆναι κατὰ τὸν ἀληθινόν. τοῦτο γὰρ πιστοῦται τὴν μαρτυρίαν, τὸ μὴ ὑφ' ἑνὸς γίνεσθαι μόνου, ἀλλ' ὑπὸ δύο, καὶ γὰρ μεμαρτύρηκεν ὁ πατὴρ ἐξ ἑτέρου λέγων, οὗτος ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, καὶ υἱὸς θεοῦ εἶναι ὁ μονογενὴς υἱὸς μαρτυρεῖ, καὶ τῷ πατρὶ δηλεῖ δὲ σαφῶς ἐν ἀκοαῖς ἀνθρώπων λέγων, ἐξομολογοῦμαί σοι πάτερ κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅτι ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν, καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις, ναὶ ὁ πατὴρ, ὅτι οὕτως εὐδοκία ἐγένετο ἔμπροσθέν σου. πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρός μου. ἀλλὰ τί πρὸς ταῦτα ἀπολογοῦνται οἱ τῶν Ἰουδαίων αἱρετισταὶ ὑπὲρ τοῦ μὴ σαφῶς ἐλέγχεσθαι τοῖς εὐαγγελίοις ἀντιπράττειν τὸν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. καὶ ὅτως δύο ὑποστάσεις φαίνεσθαι ἕνα τὸν πατέρα θεὸν, ἕτερον δὲ τὸν υἱὸν ἄνθρωπον. φεῦ τῆς ἀθεΐας. καὶ τί τοῦτο διαφέρει τῆς σαμοσατείου ἀπολογίας; εἰ πάτωσαν ἢ πῶς ἄνθρωπος περὶ ἑαυτοῦ ταῦτα φθέγξεσθαι τολμᾷ. ὁ ἑωρακώς με, ἑώρακε τὸν πατέρα; πῶς δὲ εὐαγγελιστὴς περὶ αὐτοῦ τοῦ φθεγγομένου μαρτυρεῖ, ὅτι πατέρα ἴδιον ἔλεγεν τὸν θεὸν ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ θεῷ οὐκ ἄνθρωπος ἴσος τῷ θεῷ, ἀλλ' ὁ ἐκ τοῦ θεοῦ θεὸς ἴσα ἔχειν τῷ γεγεννηκότι κατὰ τὴν φύσιν, ὡς καὶ Παῦλος μαρτυρεῖ, περὶ τοῦ ἀνθρωπήσεως, ἀλλὰ τοῦ προ τῆς ἀνθρωπήσεως ἐξηγούμενος, ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ. ἴσμεν δὲ ἄνθρωπον πολλάκις τὸν σωτῆρα φθεγγόμενον, ἀλλ' οὐχ ὅτε φησὶν, ἐγώ εἰμι ὁ μαρτυρῶν περὶ ἐμαυτοῦ, καὶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ ὁ πέμψας με πατήρ. ὁ γὰρ ἄνθρωπος ὁ πεμφθεὶς εἰς τὸν κόσμον, ὁ λέγων, ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξῆλθον καὶ ἥκω. ὁ λέγων, οὕτως γὰρ ἠγάπησεν ὁ θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. ὁ λέγων, καταβέβηκα οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με. ἀλλὰ

Non enim genitor alienum dissimilemque de se genuit, sed sibi consimilem. Si igitur vnum existimas, cùm reuera duo sint, Pater & Filius, quæ tibi cum Ecclesiastica doctrina cnmmunio supereſt? quomodo voces Domini excipies? *Ego & Pater*, inquit, *vnum sumus*. Ac turſum de Patre loquens, *Abeo*, inquit, *sum*, *& ille me emittit*. Addit & tertium, *Ego rogabo*, inquit, *Patrem*, *& alium consolatorem dabit vobis*. Cùm igitur de se loquitur, *ego*, inquit: cum de Patre, *ille*, dicit: A cum de Spiritu Sancto, *alium*, subiungit: cur non plane defectionis & apostasiæ crimen sit, negare tria & solum illum qui ista loquutus est, vnum esse dicere? *Non sum solus*, *quoniam qui me misit*, *Pater mecum est*. Vtitur vero etiam legali & veridico verbo, per quod ostendit duos esse, se nimirum & Patrem, *In lege*, inquit, *scriptum est*, *duorum hominum testimonium verum esse*. *Ego sum*, inquit, *qui testimonium præbeo de meipso*, *& testatur etiam de me*, *qui me misit*, *Pater*. En tibi duas perſonas. B Et nisi dicas verè duos esse, cum hæc loquitur, non permittis testimonium verum existere: id enim testimonium confirmat, si non ab vno, sed à duobus perhibeatur. Nam & testatus est è cælo Pater dicens, *Hic est Filius meus dilectus*: & se esse Filium Dei, vnigenitus ipse Filius contestatum facit: & cum Patre sermonem miscens, manifestè in auribus hominum loquitur, *Confiteor tibi Pater Domine cæli & terræ*, *quòd ista occulta esse voluisti sapientibus*, *& prudentibus*, *& reuelasti ea* C *parvulis*. *Ne Pater*, *quoniam ita placuit tibi*. *Omnia mihi data sunt a Patre meo*. Sed quidnam ad ista respondebunt isti Iudaicæ inficiationis ministri, ne palàm deprehendantur aduersari Euangelio Domini nostri Iesu Christi? Ad istum modum duas hypostases inducunt, vt vnam in Patre Deo: alteram in Filio homine constituant. Vah impietatem Et quid istud differt à responsione Samosatensis? Dicant mihi (quæso) qua ratione hominibus ista de seipso ausus est loqui. *Qui vidit me*, *vidit Patrem*? aut qua ratione talia de seipso loD quentem testimonio suo persequitur Euangelista, vbi refert, qui dixerit Patrem suum Deum esse, æqualem se Deo faciens: Atqui si Deus ex Deo est, fieri nequit, quin ratione naturæ paria habeat cum genitore suo, vt & Paulus testatur, qui non de humanitate eius, quum eam assumpsit, sed de iis quæ humanitatem tempore antecederent, explanationem facit: *Qui cum* (inquit) *in forma Dei esset*, *non rapinam arbitratus est*, *esse se æqualem Deo*. Scimus autem, Dominum subE inde humanitus loqui, sed non ea ratio in istis verbis, quum sic ait, *Ego sum qui testimonium perhibeo de meipso*, *& testimonium perhibet de me*, *qui misit me Pater*. Nõ enim homo est ille, qui missus est in mundum, & qui dicit: *Ex Patre egressus sum*, *& venio*: & qui dicit, *Ita dilexit Deus mundum*, *vt & Filium suum vnigenitum daret*, *vt omnis qui in eum crediderit*, *non pereat*, *sed habeat vitam æternam*.

Et qui dicit, *Descendi ex cælo, non vt faciam voluntatem meam, sed eius qui misit me*. Cæterum, si vis cũ audire humanitus loqui, & cõgruenter ad formam carnis, quæ oculis patebat: & ad humanam speciem, quæ sola & mera in eo existimabatur, audi verba ipsius: *Si ego de me ipso testimonium perhibeo, testimonium meum verum non est*. Neque enim fide dignum videtur, neque recepti moris est, vt homo de se ipso testimonium perhibeat. Cùm autem dicit, *Et si ego testimonium perhibuero de meipso, testimonium tamen meum verum est, quia scio vnde aduenerim, quò abeam*: cum se & Patrem enumerans, duos esse dicit qui de ipsius gloria testimonium ferant, nequaquam humana loquitur, sed supra omnem humanam dignitatem. At, quid loquor de humana dignitate: supra angelicam maiestatem, supra principatus, supra potestates, supra dominationes sese offert. Qua enim ratione Deus cum homine connumerari potest? aut quæ inter eos affinitas aut communio? Sed quum dicit: *Confitebor tibi Pater Domine cæli & terræ*, homo esse videtur. Rectè tu quidem. Habet enim humanitatem sibi adiunctam deitas illa quę in mundum vt veneratsed ne ob prætextum carnis ignorares Deum, statim ita de se ipso subiungit, & in hunc mundum loquitur: *Nemo cognoscit Filium nisi Pater, neque Patrem cognoscit quispiam nisi Filius, & nisi cui voluerit Filius reuelare. Agite huc ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego refocillabo vos: & discite à me quoniam mansuetus sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris: Iugum enim meum commodum est & sarcina mea leuis est*. Exclusit istis verbis tuam calumniam dominus cũ Deum se exhibeat in humana forma: quippe qui à solo Patre cognoscatur, & solum Patrem cognoscat, & iis qui digni sunt, suiipsius & Patris cognitionem reuelet. Euocatque nos ad se, refocillationẽ ex se promittens, & iugũ suum portare iubet. Hæc quum dicit, renudat suam diuinitatem, & eximiã suam maiestatem, quæ sub parua forma occultatur, exponit: & supercælestem potestatem, sub terreno corporis operculo latentem, ostendit. Sed quid opus decies millenas diuinas domini nostri Iesu Christi voces recensere, quibus summouetur merito Samosatenis nouitas, qua saluatorem nostrum non nisi merũ hominẽ deblaterat, summouetur q; vnà cum eo imitatorum ipsius irrationabilis nugatio? Age ergo, paucorum testimoniorum mẽtionem faciamus. Quis est qui ita loquitur, *Non omnis qui mihi dicit, domine, domine, intrabit in regnum cælorum?* Nõ hominis hoc verbum, sed Dei ostendentis genuinã sui ex Patre suo procreationem: atq; ideo Domini titulum non recusat. Dominus enim est, qui ex solo domino est genitus, vt apud Mosen dictum inuenies, *Pluit dominus ignẽ à Domino*. Item alibi ad Apostolos dicit Saluator, *Appellatis me Magistrum & dominum, & recte facitis, sum etenim*. Alibi rursum dominum se se paternæ familiæ ostendit, vt pote vnicus filius: *Si Patrem familias Beelzebub nuncupauerunt quanto magis domesticos nuncupauerint?*

Qua-

ἀλλ' εἰ θέλεις αὐτῷ ἀνθρωπίνως ἀκοῦσαι; ἁρμοζόντως τῇ ὁρωμένῃ κατὰ σάρκα μορφῇ, καὶ τῇ νομιζομένῃ ψιλῇ ὥσθ' τοῖς ἀκούσασιν ἀνθρωπότητι, λέγει φησὶν αὐτός, εἰ ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἐμαυτοῦ ἡ μαρτυρία μου ἀληθὴς οὐκ ἔστι, ἕτερος μοῦ ἐστὶν ὁ μαρτυρῶν περὶ ἐμοῦ, καὶ οἶδα ὅτι ἀληθὴς ἐστὶν ἡ μαρτυρία ἣν μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ. ὅτι οἶδα πόθεν ἔρχομαι καὶ ποῦ ὑπάγω, ὅπερ ἡμῶν τὸν πατέρα καὶ ἑαυτὸν, δύο φησὶν, εἶναι τοὺς περὶ τῆς δόξης αὐτοῦ μὲν μάρτυρας, οὐκ ἀνθρώπινα φθεγγομένους, ἀλλ' ὑπὲρ πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἀξίαν. καὶ τί λέγω ἀνθρωπίνην; ὑπὲρ ἀγγελικὴν, ὑπὲρ ἀρχὰς, ὑπὲρ δυνάμεις, ὑπὲρ κυριότητας. ποία γὰρ ἀνθρώπου καὶ θεοῦ συναρίθμησις; τίς ἐγγύτης; ἢ τίς κοινωνία; ἀλλὰ λέγων, ἐξομολογοῦμαί σοι πάτερ κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ἄνθρωπος εἶναί σοι δοκεῖ; καλῶς, καὶ γὰρ ἔχει ἀνθρώπινον αἷμα μεμιγμένον ᾧ γεγονυῖα θεότης εἰς τὸν κόσμον, ἀλλὰ μὴ διὰ τὸ κάλυμμα τῆς σαρκὸς ἀγνόει τὸν θεὸν, τὰ εὐθὺς ἐπάγουσα περὶ ἑαυτῆς, καὶ φάσκουσα, οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατὴρ, οὐδὲ τὸν πατέρα τις ἐπιγινώσκει εἰ μὴ ὁ υἱὸς, καὶ ᾧ ἂν βούληται ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι. δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς, καὶ μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πρᾶός εἰμι, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καὶ εὑρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. ὁ γὰρ ζυγός μου χρηστὸς, καὶ τὸ φορτίον μου ἐλαφρόν ἐστιν· ἀποκλίσαι σοι τὸ συνεφαντίαν ὁ κύριος, θεὸν ᾧ δοξάσας ἑαυτὸν καὶ ὅλην τὴν ἀνθρωπίνην μορφὴν, ὑπὸ ᾧ πάλιν γινωσκόμενον μόνον, καὶ γινώσκοντα τὸν πατέρα, ἐπὶ τοῖς καταξιωμένοις ἀποκαλύπτοντα τὸν ἑαυτοῦ γνῶσιν καὶ τὸν ᾧ πατρὸς, πρὸς καλεῖ ἡμᾶς πρὸς ἑαυτὸν ἀνάπαυσιν ἐπαγγελλόμενος ᾧ δοθ' ἑαυτῷ, καὶ ζυγὸν ἑαυτοῦ βαστάσαι ᾧ δοκελεύομενος παῦπα λέγων ἀπαμφίεννυσι τὸν θεότητα, ἐρμηνεύει τὸ κεκαλυμμένον διὰ τὴν μικρᾶς μορφῆς ὑπερβάλλον μέγεθος, τὸν ὑπερφάνιον ἐξουσίαν ἐπιδείκνυσι γήινῳ ᾧ δοθ' πεπεδισμένην σώματι, καὶ ἵνα μὲ δεῖ καταλέγειν μυρίας ὅσας θείας φωνὰς ᾧ κυρίου ὑμνῆσαι χρεισὲς; οἷς ὧν ἐκβάλλει μὲν εἰκότως ἡ ᾧ ασμοσπίους κομοπομία περὶ τοῦ σωτῆρος ὡς ὄντος ἀνθρώπου ψιλοῦ, συνεκβάλλεται ᾗ τὸν μιμουμένων ἐκεῖνον ἀλόγιστος φλυαρία. φέρε γὰρ ἴν' ὀλίγων ὑπομνησθῶμεν μαρτυριῶν, τίς ὁ τὸ πιαῦπα λέγων, ᾧ πᾶς ὁ λέγων, κύριε, κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν; οὐκ ἀνθρώπου γὰρ τὸ ῥῆμα, ἀλλὰ θεοῦ δεικνύοντος τὸ γνήσιον ἀπὸ πατρὸς γέννησιν, καὶ διὰ τοῦτο τὸ κυριολογίαν οὐκ ἀρνουμένου τὸ περὶ ἑαυτοῦ. κύριος γὰρ ὁ ὀνᾧ μόνον γεγεννημένος κυρίου, ὡς ἐκ ᾧ δοθ' μωϋσῆ λέλεκται, τὸ ἔβρεξε κύριος θεῖον καὶ πῦρ ᾧ δοθ' κυρίου καὶ ἄλλοτε πρὸς τοὺς ἀποστόλους φησὶν ὁ σωτὴρ, φωνεῖτέ με ὁ διδάσκαλος καὶ ὁ κύριος καὶ καλῶς λέγετε, εἰμὶ γάρ. καὶ πάλιν, διαστέλλων τὸ πατρῴας οἰκίας ἑαυτοῦ ἀποφαίνων ὡς ἂν μονογενὴς υἱὸς, εἰ τὸ οἰκοδεσπότου βεελζεβοὺλ ἐπεκάλεσαν, πόσῳ μᾶλλον τοὺς οἰκιακοὺς αὐτοῦ.

οὐκ οὖν

οὐκ οἶδ' ὅτι μὲν θεὸς καὶ κύριος τῶν ὅλων ἰησοῦς χριστός. ὡς ὢν ἐκ θεοῦ γεγονὼς δῆλον ἅπασι. εἰπὼν δὲ οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι κύριε κύριε εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ὑπιφέρει καὶ τὸν πατέρα σαφῶς ἑρμηνεύων, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. ἔχεις οὖν ὑὸν ἔχε, πατέρα. μὴ φόβου τὴν δυάδα, τῇ φύσει γὰρ ἡ διαίρεσις. ὁ δὲ τὰ δύο λέγων ἀπηλλοτριώσει τοῦ γεννήσαντος τὸ γέννημα, οὐδὲ διὰ τὴν ἑπάρατον μανίαν τῶν ἀρνησαμένων μίαν εἶναι τὴν τῶν δύο θεότητα, διὰ τοῦτο δὲ δύο λέγειν φοβηθήσῃ εἰς θεὸς ὅτι καὶ πατὴρ εἷς, θεὸς καὶ υἱός, πατρότητα ἔχων ὡς υἱὸς υἱὸς πατέρα, οὐκ αὐτὸς ὢν ὁ πατήρ, ἀλλ' ἰδιωμένος τοῦ πατέρα τῇ φύσει, δύο μὲν ἀριθμῷ, μία δὲ οὐσία πλείων. δύο οὐκ ἐκ δύο μερῶν. πλήρης ὁ υἱὸς ἥκει παρὰ πλείονος πατρός, ὢν ἐξ ὄντος χαρακτὴρ τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως, ῥῆμα οὐυπόστατον, ἀλλὰ ζῶσα δύναμις, οὐχ οἵα ἀνθρώπου δύναμις, δι' ἣν ἄνθρωπος ἐστι δυνατός, ὁ γὰρ γέννημα ἀνθρώπου ἡ υἱὸς ἢ δύναμις αὐτοῦ, θεοῦ δὲ υἱὸς ἢ δύναμις, ὥστε δύναται μὲν ὁ πατὴρ πλείως, ὅτι πατὴρ δυνάμεως, δύναμις δὲ ὁ υἱὸς πλείων ὅτι γέννημα αὐτοῦ, καὶ σοφία δὲ πατρὸς ὁ υἱός, ἀλλ' οὐχ ὡς ἡ δι' ἀνθρώπου ἀνθρώπου σοφός, ἀλλ' ἀπὸ σοφοῦ σοφία, ὥστε δὲ λέγεται μόνῳ σοφῷ θεῷ διὰ ἰησοῦ χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν. ἀλλ' οὐκ ἐγέννησεν ὁ πατήρ. πῶς οὖν πατὴρ ἐστιν, εἰ μὴ ἐγέννησεν ὁ ὢν ἐστιν ὁ γεγεννημένος. κἀγὼ φησὶν ὁμολογῶ γέννησιν. γεννᾶται γὰρ ὁ λόγος ὅτι καὶ λαλεῖται καὶ γινώσκεται. καὶ ποσάκις ὁ αὐτός εἰπέ μοι γεννηθήσεται; ἢ πολλοὺς ἐρεῖς τοῦ θεοῦ λόγους ἑκάστοτε γεννωμένους; καὶ ποτὲ μὲν σιωπῶντα φαντασθήσῃ τὸν θεόν, ποτὲ δὲ λαλοῦντα, καὶ μεταβαλλόμενον ἀπὸ σιωπήσεως εἰς λαλιάν, καὶ χάλεσιν ἀνοιγομένους ἡ καρδία κινεμένη; οὐκ ἄνθρωπος ὁ θεός, ὑπέλαβες ἄνομε ὅτι ἔσται σοι ὅμοιος ὁ θεός; ὦ ἄνθρωπε κἂν ὀφθαλμὸς ἀκέσῃς θεοῦ, καὶ τὰ ἄλλα μέλη τὰ σωματικὰ, μὴ σαρκικῶς νόει, ἀλλὰ δι' ὁμοιότητος τῶν σωματικῶν ἐννόει τὰ ἀσώματον. καὶ γὰρ εἴρηταί σοι πνεῦμα ὁ θεός, οὕτως καὶ ὁ λόγος, οὐκ ἀνθρώπινος ὡς οἷος ὅσος. θεὸς γάρ ἐστι κἂν μή σοι δοκῇ, καὶ οὐκ εἰσὶ δύο θεοὶ, ὅτι μηδὲ δύο πατέρες, μηδὲ ἑπροάσει γεννήσαντος ὁ γεγεννημένος. ὁ μὲν γὰρ ἀρχὰς εἰσάγων δύο, δύο κηρύττει θεοὺς, αὐτὴ μαρκίων ἡ δυασέβεια, θεὸν λέγοντος δίκαιον ἰδίᾳ χριστοῦ πατέρα, καὶ θεὸν ἕτερον ἀγαθὸν, ἰδίᾳ χριστοῦ πατέρα. πάλιν ὁ θεὸν ἀγέννητον εἶναι λέγων, ἄλλον δὲ θεὸν γεννητὸν, δύο δὲ αὐτὸς λέγει θεοὺς, διὰ τὴν τῆς οὐσίας διαφορὰν ἰδίᾳ βλασφήμως εἰσάγει. ὅπου μία μὲν ἡ ἀρχὴ, ἓν δὲ τὸ ἐξ αὐτῆς γέννημα εἰκὼν ἀκριβεστάτη καὶ φυσική. διόπερ καὶ γεννητὸν ἐξ αὐτοῦ, εἷς θεὸς, πλείας μὲν ἐν πατρὶ τῆς θεότητος νοουμένης, πλείας δὲ καὶ ἐν υἱῷ τῆς πατρικῆς θεότητος ὑπαρχούσης.

Quapropter Iesum Christum Deum esse qui dominus sit vniuersorũ, cui vis manifestũ est. Atq; ibi cum ait: *Non omnis qui dicit mihi, domine, domine, intrabit in regnum caelorum* (continuo subinfert, quibus Patrẽ suum intelligas) *sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in caelis est.* Habes igitur Filium habes patrẽ, ne extimueris dualitatem: natura enim distincti nõ sunt: neq; item, qui de duobus loquitur: abalienat genitum à genitore. Neq; ob alteram illam insaniam, qua dicunt, vnam non posse esse duorum deitatem, ideo nefas dictu existimaueris, vnum esse Deum, quia & Pater qui vnus est, sit Deus: & Filius qui alter est, sit Deus: quũ ille vtpote Filius, identitatem habeat cum Patre; ipse interim tamẽ pater non est, sed vnitus natura cum patre vt duos quidem numero esse, vnam tamẽ in ambobus perfectam essentiam cõstitutas. Duos autem non bifidos ex duabus partibus: sed duos prorsus integros: eo quod integer sit & perfectus Filius ex integro & perfecto Patre, character paternæ substantiæ, non inane Verbum absq; subsistentia, sed viua potestas, authorque vitæ, nõ qualis hominis potestas, per quam homo potens dicitur. Non enim potestas hominis, fœtus illius aut filius haberi potest: cum contrà, Dei potestas Filius sit, ideoq; plene & ad perfectum potens est Pater, quoniã Pater potestatis est: Potentia quoque absoluta Filius, quoniã Soboles illius est. Itidem quoq; Sapientia Patris est Filius: nõ ita vt in homine, vbi per sapientiam homo fit sapiens, sed ex sapiente Sapientia ista ortum trahit, de quo dicitur, soli sapienti Deo per Iesum Christum, cui gloria in secula: Verum hic inquiũt, nõ genuit Pater, quomodo igitur Pater? aut cuius tandẽ Pater? sin autẽ genuit, ergo is qui ipsum esse est, genitus est. At ego, inquit, generationem agnosco: gignitur enim Verbũ quando enunciatur & sentitur: & quoties loquitur, toties Verbum progignitur. Quid tu? an multa mihi hic constitues Dei verba, cáque subinde nascentia? & aliquando imaginaberis Deum tacere, aliquando verò loqui, & mutari trãsireq; à silentio ad loquelã, dum labra aperit; & animo cogitatuq; ad verba afferenda concitatur? An scilicet Deus homo est, Deumq; tibi similem esse suspicaris? Ne tu mihi siue audias mentionem de diuinis oculis siue de aliis mẽbris corporis, carnaliter intellige: sed ex similitudine corporalium, incorporea cõprehẽde. Dictum enim tibi est, Deum esse Spiritum, ita quoq; Verbum eius, Spiritum crede, nõ quale est tuum aut alicuius hominis Verbum, Deus enim est, etiamsi non videatur, neq; duo sunt dij, quũ nõ duo sint patres, neque diuersę substantiæ sit genitor à genito. Qui.n. duo principia introducit, is duo numina prædicat. Marcionis superstitio est, dicentis Deum iustum, non esse Christi Patrem, sed alterum illum bonum, verum Christi Patrem esse. Kursus quũ dicat alterum Deum increatum esse, alterum vero creatum, fieri non potest, quin duo numina recenseat, idq; ob diuersitatem substantiæ, quam blasphemando introducit. Vbi autem vnum principium, ibi vnum ex eo germen, imago absolutissima & naturalis, nimirum genita ex eo. Vnus quidem Deus, eò quòd perfecta Deitas in Patre intelligatur, & perfecta Paternitas in Filio subsistat:

Cæterum, quia ex paruo exemplo è sacra scriptura prolato, quo Christus imago inuisibilis Dei appellatur, ad sensum rei peruenire licet, fugiamus in hac cõparatione dissimilitudinẽ, quę cum re comparata, discordiam facit, nempe opificem ab imagine à se condita, diuersæ esse substantiæ, ac proinde Christum qui imago est Patris à Patre suo diuersæ esse naturæ, sed genitum & genitorem cõsubstantiales esse confiteamur. Sed tamen qui regis imaginem videt, regẽ videt & dicit. en tibi regem, neq; tamẽ duos reges cõstituit, neque imaginem particulã regis neq; regẽ particulã imaginis diiudicat: ita quoque dum imaginem Patris, & Patrẽ cõmonstrans, vnum tamen Patrem & vnã Deitatem Patris & Filij commonstrans. Sed tu mihi hic obiicis, esto, sit vnus Deus sed ex duabus partibus in quas soliditas Deitatis diffusa est, neuterque sit integer sed compositus. Cæterum ad hanc impietatem operæ precium est aures occludere & abluere animã: Nam qui talia blaterant, nec Patrem cum Filio idem esse cogitant, neque integrũ quiddã in singulis cõstituunt. Atqui, inquit, dictum est, *quoniam ego in Patre & Pater in me est*: Recte: sed non est Pater & Verbum cogitabile in corde filij, neque Filius cogitabile Verbum in corde Patris, sed Verbũ viuum ex viuo Patre Deo, æterna procreatione editum, absq; principio cum Patre coexistens, adeo vt nũquam solum Patrẽ fuisse intelligendũ sit, eò quòd Trinitas semper Trinitas fuerit & sit, neque auctarium deitatis accipiat, neque quasi Filius qui antea cum Patre non fuit, postmodum fuerit: ac cum iam extiterat, aliquid incrementi addiderit aut Filio Spiritus superaccreuerit. Quæ enim ab aliquo principio ortus traxerũt, creaturæ sunt, & mãcipia, & cum Trinitate nequaquam numerãtur. *Profecti enim*, inquit, *docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus S.* Nullum isthic aut principiũ aut vim aut potestatem singulis seorsum adnumerauit. Cum rebus.n. æternalibus quæ æterna non sunt in eandem classem redigi non possunt: neq; cum deitate ea quæ participatum deitatis non habent, eodem ordine graduq; constituere non licet. Qui igitur in genitore genitus? aut rursus genitor in genito? quomodo ille in isto? aut iste in illo? quoniam iste talis est qualis ille, & ille talis qualis iste, atq; ita fit vt duo vnum sint eò quòd non diuarient neq; disiungantur, neque sub alia specie aut sub diuerso charactere Filius intelligatur, sed quod Deus sit quemadmodũ & Pater. Ille.n. cum ad ipsius verba *Ego & Pater vnum sumus*, Iudæi indignatione mouerentur, ꝙ quũ homo esset, Deum se faceret, sententiã suã confirmatiorem reddidit, sequẽ aliũ quã Deũ esse demonstrauit inquiens: *Ego & Pater vnũ sumus*, eò ꝙ Filius Dei Deus sit: *Si illos deos appellauit scriptura, ad quos sermo dei habitus fuit, neq; potest scriptura irrita reddi: quẽ Pater sanctificauit, & misit in mũdũ, cur vos eũ dicitis blasphemare, quia se dixit Filium Dei esse? Si non facio opera Patris mei, ne credideritis mihi: sin autẽ ea facio, etiãsi mihi nolueritis credere, operib. credite, vt sciatis & cognoscatis, quòd ego in Patre sim, & Pater*

ἐπεὶ καὶ ἀφ' τοῦ μικροῦ τούτου παραδείγματος ὅπερ ἡ θεία γραφὴ δεδήλωκεν εἰκόνα τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου τὸν χειρὸν ὀνομάσασα, δυνάμεθα καταλαβεῖν τὸ λεγόμενον· φύγωμεν πάλιν καὶ ἐνταῦθα τὸ ἀνόμοιον τὸ ἐν τῷ παραδείγματι, τὸ πεχνιτὸν καὶ ἑτεροούσιον εἶναι τοῦ θεοῦ εἰκόνα, γνήσιον δὲ καὶ ὁμοούσιον ὁμολογῶμεν. ὅμως δὴ οὖν ὁ τὴν εἰκόνα τοῦ βασιλέως ὁρῶν, τὸν βασιλέα ὁρᾷ, καὶ φησὶν ἰδοὺ οὗτος ὁ βασιλεύς, καὶ οὐ δύο πεποίηκε βασιλεῖς, οὐ δὲ μέρος τοῦ βασιλέως τὴν εἰκόνα ἢ τῆς εἰκόνος τὸν βασιλέα· οὕτω τίνων εἷς θεὸς ὁ πατὴρ, καὶ μία θεότης πατρὸς καὶ υἱοῦ, ὡς δὲ σὺ λέγεις, εἷς ἴσχυ σωθήσεται ἐκ δύο μερῶν ἁπλῶν. πρὸς δὲ ταῦτα τὴν ἀσέβειαν ἀποκλεῖσαι καλὸν τὰς ἀκοὰς, καὶ ἀποπνίψασθαι τὸ ψυχλὸν, οὔτε γὰρ ἡγοῦμεν εὔπαπερα, ὁ τῦτο φαντα-
ζόμενος ὁμολογεῖ· ἐπεὶ μήτε πατέρα, μήτε υἱὸν ἁπλῶς νοεῖν ἐγχωρεῖ· ἀλλ' εἰρηταί φησιν ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί. οὐκ ἔστι δὲ λόγος ἐν καρδίᾳ τοῦ υἱοῦ ὁ πατὴρ, οὐ τοίνυν οὐδὲ υἱὸς λόγος ἐν καρδίᾳ τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ λόγος ζῶν ἀπὸ ζῶντος πατρὸς θεοῦ ἀϊδίῳ γνήσει πεφυκὼς, ἀναρχως τῷ πατρὶ συνών. ὡς μηδέποτε μόνον ὑπονοεῖσθαι τὸν πατέρα. ἀεὶ γὰρ τελείας ἡ τελείας, καὶ προσθήκην θεότητος οὐ λαμβάνει, οὐδὲ ὁ μὴ πρόσθεν ὢν σὺν τῷ πατρὶ προστίθεται ὕστερον ὁ υἱὸς, οὐδὲ τῷ υἱῷ τὸ πνεῦμα ὑπογίνεται. τὰ γὰρ ἀπὸ τινος ἀρχῆς γενόμενα καὶ πεπραμένα ἐστὶ καὶ δοῦλα καὶ τῇ τελειότητι συναριθμεῖται οὐδαμῶς, προφήτης γάρ φησι μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. ἀρχὴν δὲ οὔτε μίαν οὔτε ἐξουσίαν οὐδὲ δύναμιν συνηριθμησεν. ἀϊδίῳ γὰρ τὰ μὴ ἀϊδια συναριθμεῖσθαι ἀδύνατον, καὶ τῇ θεότητι τὰ μὴ μετέχοντα τῆς θεότητος οὐ συνατάττεται. πῶς οὖν ἐν τῷ γεννηθέντι ὁ γεννήσας, καὶ πάλιν ὁ γεννήτωρ ἐν τῷ γεννήματι; πῶς οὗτος ἐν ἐκείνῳ, κἀκεῖνος ἐν τούτῳ; ὅτι καὶ αὐτοὶ τοιοῦτοί εἰσιν οἷος κἀκεῖνος, κἀκεῖνος οἷος οὗτος, οὕτως καὶ ἓν τὰ δύο. τῶ μὴ ἀλλάττειν μηδὲ ἀποχωρίζεσθαι μηδὲ καθ' ἕτερον εἶδος καὶ ξένον χαρακτῆρα νοεῖσθαι τὸν υἱὸν, ἀλλ' εἶναι θεὸν ὥσπερ καὶ ὁ πατήρ. ἐπεὶ καὶ εἰπόντος αὐτοῦ ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, ἠγανάκτησαν οἱ ἰουδαῖοι λέγοντες ὅτι σὺ ἄνθρωπος ὢν, ποιεῖς σεαυτὸν θεὸν, καὶ ὁ σωτὴρ βεβαιῶν τὸ εἰρημένον ὑπ' αὐτῶν ὡς οὐδὲν ἄλλο ἢ τοῦτο δεδηλωκὼς ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, τὸ εἶναι καὶ αὐτὸν θεὸν υἱὸν ὄντα θεοῦ. εἰ ἐκείνους θεοὺς εἶπε, πρὸς οὓς ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἐγένετο, καὶ δύναται λυθῆναι ἡ γραφὴ· ὃν ὁ πατὴρ ἡγίασε καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον, ὑμεῖς λέγετε ὅτι βλασφημεῖς ὅτι εἶπον ὅτι υἱός θεοῦ εἰμι, εἰ δὲ ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ πατρός μου μὴ πιστεύητέ μοι, εἰ δὲ ποιῶ κἂν ἐμοὶ μὴ θέλητε πιστεύειν, τοῖς ἔργοις πιστεύετε, ἵν' εἰδῆτε ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ

καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί. οὐκοῦν ἐν τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν
εἶναι, καὶ τὸν πατέρα ἐν τῷ υἱῷ, τοῦτ' ἐστι, καὶ οὐ-
δὲν ἕτερον, τὸν υἱὸν εἶναι θεοῦ τὸν ἐκ τοῦ θεοῦ γεγεν-
νημένον, θεὸν ὄντα κατὰ τὴν φύσιν, ὅπερ ὁ πατὴρ, καὶ
δεικνύοντα τὸ πατρῷον εἶδος ἐν ἑαυτῷ ἐνδεικνύμε-
νον ἐπὶ τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως. εἷς οὖν καὶ εἷς
καὶ ἡ δυὰς ἐν μεμέρισται τῇ φύσει ἀνενδεὴς οὖσα
τῇ τελειότητι. ὅλον μὲν τὸ πλήρωμα τῆς θεότη-
τος ὁ πατὴρ ὡς πατήρ, ὅλον δὲ τὸ πλήρωμα τῆς θεότη-
τος ὁ υἱὸς ὡς υἱός. ἐπεὶ δὲ ἀμφοτέρων ἐν εἴδει νοεῖ A
ὁλοκλήρως ἐν ἀμφοτέροις δεικνύμενον. μηδεὶς ἀρ-
νείσθω τὸ φανερωθῆναι ἐν τῷ κόσμῳ ζωήν· ἧπερ
λέγει, πρὸς τὸν πατέρα, καὶ ἐφανερώθη ἡμῖν καὶ
πρὸ τοῦ φανερώσεως τοῦτ' ἔδοξεν εἶναι ἡνίκα πεφα-
νέρωται. γεγέννηται γὰρ ἀϊδίως, ἐξ ὑπάρχει μὴ τοῦ
ἰδίου πατρός. μηδεὶς ἀρνέμενος τὴν τριάδα τὴν μονά-
δα οὐρίσκειν νομιζέτω, ἀλλ' ἐν τῇ τελειότητι εὑρίσκε-
τω τὸ ἓν, ἔχων τὸ κεφάλαιον τῆς πίστεως ἐν τῷ βαπτί-
σματι, ἐξ τρισὶν ἁγίαις σφραγῖσι, δι' ὧν εἰς πα- B
τέρα ἀναγεγέννηται μεμνημένος ὧν ἀποστόλε λέ-
» γοντος, εἷς θεὸς ὁ πατὴρ ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἷς κύ-
» ριος ἰησοῦς χριστὸς δι' οὗ τὰ πάντα. μεμνημένος
» τοῦ λέγοντος πατρὸς, ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐ-
» γέννησά σε, τὸ τοιοῦτο μαρτυρῶν ὅτι ἦν πρὸ τοῦ
κόσμου πρὸς τὸν πατρὶ, τὴν δόξαν ἔχων τὴν τῆς θεό-
» τητος, δόξασόν με γάρ φησι, πάτερ πρὸς σεαυτόν
» τῇ δόξῃ ᾗ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι πρὸς σοί. τὸ
μὲν κατ' ἄνθρωπον δόξαν αἰτῶν, τὴν ἧς θεὸν ἔ-
χων πρὸ τοῦ κόσμου μαρτυρῶν. εἶχε δὲ τὴν δόξαν ὧν κατ'
ὑπάρχων. ἠδύνατο γὰρ ἐμὴ ὢν δεδόξασται. εἰ δὲ ἦν, καὶ
γεγέννητο. ὁ γὰρ ἐστιν υἱὸς μὴ γεγεννημένος. ἀλλ' εἰ
γεγέννηται φησὶν, ἐκτὸς ἐστι τοῦ γεννήσαντος καὶ διή-
ρηται, ἀφαίρετον δὴ χρὴ εἶναι λόγον ὄντα ἐν θεῷ καὶ
μὴ φαινόμενον ἔξω τοῦ θεοῦ. πῶς γὰρ ἂν ἡ φανεὶς ἐκ-
τὸς, πάντα τὸν θεοῦ πεπληρωκότος κατὰ τὸ γε-
» γραμμένον, τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ
λέγει κύριος; παύεται φαντασίαις αἱρεῖν
ἐπιχειροῦσι τὴν γέννησιν τοῦ υἱοῦ, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ
πατρὸς ἀΐδιον πρόοδον, καὶ τὴν μετὰ τοῦ πατρὸς
ὕπαρξιν, καὶ τὸ πλέως μὲν ὑφεσαίαι πατέ- D
ρα καθ' ἑαυτὸν, πλέως δὲ καὶ τὸν υἱὸν καθ' ἑ-
αυτὸν ὑφεσαίαι. μαθέτωσαν οὖν ὅτι μὴ νοοῦσι,
μήτε ἃ λέγουσι, μήτε πρὸς ὧν διαβεβαιοῦνται
τόπῳ θεὸν πρειγράφοντες, καὶ τὸν υἱὸν αὖ πάλιν
ἐν ἑτέρῳ φαντάζόμενοι τόπῳ καὶ μεμερίσθαι τὸν
μὲν ἐκεῖ, τὸν δὲ ἐνθάδε νομίζοντες, ἐὰν γεγεννη-
μένος καὶ πρόφρως καθ' ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ πα-
τρὸς ὁ υἱὸς ὁμολογῆται. τίς τόπος τῆς καταπαύ-
σεώς μου φησὶν ὁ θεὸς διὰ τοῦ προφήτου; ὁ οὐρανὸς
καὶ ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ οὐκ ἀρκέσουσί σοι, σολομὼν E
λέγει πρὸς τὸν θεὸν, μικρῷ μείζονι πείθων
τοὺς ἀνθρώπους ὁ θεὸς, ὅτι μηδεὶς αὐτοῦ τόπος δε-
κτικὸς. ἡ γὰρ χείρ μου ἔφη, ἐποίησε ταῦτα
» πάντα. οὐ τίνων προέχει τὸ ποίημα τὸν πεποιηκότα, ὃς καὶ πρὸ τούτων ἦν, καὶ τούτοις
παρέχει τὸ εἶναι. καὶ αὐτῇ τῇ δυνάμει τοῦ
πεποιηκότος ὑπισχνίζεται. διό φησι παῦλος,
ἐξ οὗ τὰ

& *Pater in me.* Igitur, in Patre Filium esse, & Patrem in Filio, hoc nihil est aliud, quàm illum qui ex Deo genitus est, naturaliter talem esse, qualis est genitor Pater, eumque ostendere Paternam formam in se, & se vicissim ostendi in Paterna substantia. Vnus igitur & vnus, dualitas, non diuisa est natura, quum sit indeficiens ad suam integritatem. Vniuersa enim plenitudo & integritas Deitatis est, Pater vt Pater: vniuersa item plenitudo Deitatis est, Filius vt Filius, quandoquidem amborum vna forma intelligitur, quæ integre se in vtroque & solide exhibet. Nullus abneget vitam, quæ in mundo apparuit, quæ erat, vt inquit, apud Patrem, & apparuit nobis: etiam ante apparitionem hoc visus est esse, quod apparuit: Genitus quippe est æternaliter, & subsistit cum Patre. Nullus igitur repudians hanc Trinitatem, Vnitatem existimet se inuenire posse, sed in Trinitate, vnum existimet, habens summam Fidei in Baptismate, & tribus signaculis sanctis, per quæ in salutem regeneratus est, memor Apostoli dicentis, *Vnus Deus Pater ille ex quo omnia: & vnus Dominus Iesus Christus, per quem omnia.* Memor sit quoque Patris dicentis: *Ex vtero ante Lucifernm genui te.* Item Filij, qui erat ante mundum apud Patrem, atque etiam tum gloriam Dei possidebat, de se testimonium tale perhibentis: *Glorifica me Pater gloria illa, quam habui, antequam mundus existeret, apud te.* Quibus verbis, gloriam quidem secundum hominem postulabat, cum tamen testaretur, se gloriam secundū Deū ante mundum habuisse. Habuit autem gloriā cum esset & existeret: non enim qui non erat, glorificari potuit. Si autem erat, etiam genitus est. Neque enim Filius est nō genitus. Atqui, inquit, si genitus est, extra genitorē existit, & ab eo direptus est. Minimè gentiū. Quinimo indiremptū oportet esse Verbum quod existit in Deo, & extra Deum non apparet Quo.n.in loco foris apparuerit, quum omnia Deus, vt in scripturis est, ad impleat? *Cœlum & terram ego repleo, dicit Dominus.* Istiusmodi præstigiis Filij generationem eiusque à Patre æternum progressum: & cum Patre coëxistētiam subuertere conantur, quum integer per se & solidus sit Pater, integer quoque & solidus sit Filius. Discant igitur se non intelligere, neque quæ dicunt, neq; quæ affirmant, quum Deum in loco circunscribunt, Filiumque denuo alio in loco consistere imaginantur, eosq; sedibus distinctos esse: illum quidem hic, alterum vero alibi: siquidem genitus sit, & seorsum à Patre altrinsecus apparuerit. Quis locus quietis meæ dicit Dominus? Cœlúmne? atqui cœli cœlorum non sufficient tibi, inquit Salomon, ad Deum verba faciens, magno argumento mortales docens, nihil locorum Deitatis esse capax: *Manus*, inquit, *mea fecit hæc omnia*, Non igitur opera intra se continent opificem suum, qui & ante opera existebat, illisque vt existerent, causam præbuit viribusque suis stabiliuit. Atque ideo ait Paulus:

Ex

Ex quo omnia, & per quẽ omnia, & in quo omnia. Ac rursum idem, *In eo enim viuimus, mouemur & existimus*. Aufer iam mihi illud, loco subnixum esse, cũ de Deo, & verbo & Spiritu Sancto cogitandum putes, aufer mihi locales capacitates, neque alibi existere Patrem, aliò vero emitti Filium, ex ratione gignendi suspiceris. Istiusmodi falsæ vel potius impiæ ratiocinationes te in substantia Filij scandalizant, atque ideo, vnà cum Filio Spiritus quoque Sancti tibi abnegationem inducunt, quum omnia à Patre præoccupata existimas. Ne requiras magnitudinem loci tam spaciosam, quæ capere posset Dei magnitudinẽ: non enim id quod immensurabile est, in mensurato contineri poterit. Quoniam palmo suo metitur cælum, vt Propheta per cõparationem insinuat: Mensus est quoq; aquam manu, & vniuersam terrã pugillo. Si igitur minimũ quiddam est hæc vniuersitas rerum, vt prophetica parabola vtcunque subindicat, quomodo igitur pro spaciolo minimæ rei, Deum sese porrigere & circũscribere, suspicati poteris? qui non eodem modulo eum vniuersitate rerum decurrens, adimplet vniuersã: Corporale enim id est, vt si exempli causa dicas, aërẽ impleuisse quicquid inter cælum & terram est. Cæterum, hic non ita agitur: Deus enim vt vis ac potentia cõtinet omnia, eò quod potentia incorporalis & inuisibilis sit, nõ ambiens, nec ambita. Idem de Filio ac Spiritu Sancto existimandum. Quippe per filium & in Spiritu omnia *Deus* & constituit, & amplectẽdo conseruat, Impiũ igitur aut quærere aut cogitare, vbi sit *Deus*: aut quem locum obtineat Verbum: aut Spiritus Sanctus, in quo domicilio claudatur. Si vero quis ideo Filium aut non esse aut nõ genitum esse asseueret, quod locus sit vsque illius substantiæ inexcogitabilis irrepertibilisq; sentiatur, ille idem neque Patrem subsistere dixerit, atque adeo ne semel quidem fuisse *Deum*, eò quòd nusquam illius locus sit aut receptaculum. Dixit insipiens in corde suo, non est Deus. Insipiens haud dubie quicunq; sese istiusmodi vanis phantasmatib. frustratur. Stultorum & vecordium ista sunt verba, oculis & loco volentium apprehẽdere id ᾧ incorporale est. Demus igitur iis pusillas aliquot imagines, in rebus incorporalibus sępius obuias, vt quę apud nos sint, & in rerum natura appareãt, si quomodo possimus per ea ad altiora euecti aliqua ratione intelligere incorporalitatẽ illã Patris & Filij & Spiritus S. ne vlterius falso imaginemur eorum loca, aut locales distinctiones trium istorum excogitemus. Incorporalis. n. & spiritualis cùm sit lex, in legis periti præcordiis hæret, & ibidem Prophetæ quoque, nec nõ Euangelia & Apostoli, dictumque est de legisperitis & eruditis in Prophetis, *Habent Mosen & Prophetas*. Et Saluator, eũ qui vetera & noua verba habet in pectore, similem esse ait homini patrifamiliâs, qui profert ex thesauro suo noua & vetera. Recepit autem animus Mosis in se omnem Ægyptiacam sapientiam, & eam sapientiam quæ illi à Deo impertita fuit. Et Daniel susceptis omnibus Chaldæorũ disciplinis capax

ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ δι' ὃ τὰ πάντα, καὶ εἰς ὃν τὰ πάντα. καὶ πάλιν, ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν. ἄνελε δή μοι τὸ ἐν τόπῳ ἐσημασμένον ὅτι διανοῆ περὶ θεοῦ καὶ τοῦ λόγου, καὶ τοῦ πνεύματος, ἄνελε τοὺς χωρισμούς, καὶ μὴ ἀλλαχοῦ τὸν πατέρα ὄντα ἀλλαχόσε τὸν υἱὸν ἐκπέμπειν ἐκ τοῦ γυμνᾶν ὑποπτώσης. οὕτω γὰρ οἱ ψυδεῖς μᾶλλον δὲ καὶ ἄθεοι λογισμοὶ, περὶ τὴν ὕπαρξιν τοῦ υἱοῦ σε σκανδαλίζουσι· σωρεύηνται δέ σοι μετὰ τοῦ υἱοῦ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ τοῦ ὑφ' ἑνὸς κατέχεσθαι πάντα τοῦ πατρός. μὴ ζήτει μέγεθος πόσου τοσοῦτον ὃς δυνήσεται χωρῆσαι μέγεθος θεοῦ. οὐ γάρ ἐστι τὰ ἀμέτρητον ὅπῃ τῷ μεμετρημένῳ, ἀλλὰ σπιθαμῇ μὲν αὐτὸς μετρεῖ τὸν οὐρανὸν ὡς ὁ προφήτης σῳζομένως ἐμφαίνει. μεμέτρηκε γὰρ τῷ σπιθαμῇ τὸ ὕδωρ τῇ χειρὶ καὶ τῷ γλουτῷ πᾶσαν δρακί. ὥσθ' ὅτως ἐλάχιστα πάντα ὡς ἡ προφητικὴ σῳζομένως μετρίως σῳζομένως δείκνυσι, πῶς ἂν τῇ μικρᾷ καὶ ἐλάχιστῃ κτίσει συμπαρεκτείνεσθαι δόξειεν; ὁ συμπαρεκτεινόμενος τοῖς πᾶσι, πεπλήρωκε τὰ πάντα θεός. σωματικὸν γὰρ τοῦτο, ὥσπερ εἰ τὸν ἀέρα φαίη πεπληρωκέναι τις τὸν μεταξὺ γῆς καὶ οὐρανοῦ, ἀλλ' ὡς δυνάμις σωέχει τὰ πάντα, δυνάμις γὰρ ἀσώματος, ἀόρατος, ὁ κυκλοῦσα, οὐ κυκλουμένη. τὸ σὺν αὐτῷ δὲ καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· διὰ γὰρ υἱοῦ καὶ ἐν πνεύματι τὰ πάντα ὁ θεός, καὶ συνεχήσατο καὶ συνέχων διαφυλάττει· ἀσεβὲς τοίνυν καὶ ζητεῖν καὶ ἐννοεῖν τόπος ποτέ ἐστιν ὁ θεός, ἢ ὁ λόγος τίνα τόπον εἴληχεν, ἢ τὸ πνεῦμα τίνα οἴκησιν ἐκλήρωσατο; εἰ δὲ διὰ τοῦτο τὸν υἱὸν οὐκ εἶναι φῂς οὐδὲ γεγονέναι λέγει, ὅτι τόπος αὐτοῦ τῆς οὐσίας ἀνεπινόητος καὶ ἀνώρατος, ὁ τοιοῦτος ἀναίρεσιν φαίη εἶναι καθάπαξ σὺν ὑπάρχειν θεόν. ἐπεὶ μηδὲ πώς τις εὑρίσκεται θεοῦ. εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ οὐκ ἔστι θεός. ἄφρονες ὡς ἀληθῶς οἱ τοιοῦτοι κεναῖς φαντασίαις ἑαυτοὺς παραλογιζόμενοι. νηπίων καὶ παντὶ πᾶσιν ἀνοήτων τὰ ῥήματα. ὀφθαλμῷ λαμβάνεσθαι τὰ ἀσώματα καὶ τόπῳ βλεπόμενα. δῶμεν δὴ αὐτοῖς βραχείας ὕλας εἰκόνας ἐκ τῶν ἐνδεχομένων ἀσωμάτων ὑλῶν ὑπομνηθέντες πραγμάτων, ἃ δὴ καθ' ἡμᾶς ὄντα καὶ ὑπὸ τὴν κλίσεως φαίνεται, εἴπως δυνηθεῖεν διὰ τούτων ἀναβαίνοντες ἐννοῆσαί πως τὸ ἀσώματον τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· καὶ μηκέτι φαντάζεσθαι τόπους αὐτῶν, μὴ ὡς τοπικὰς διαιρέσεις ἢ τελείαν ὑπόνοιαν, ἀσώματος καὶ πνευματικὸς ὢν ὁ νόμος ἐστὶν ἐν τῇ τοῦ νομοθέτου διανοίᾳ ἐν τῇ αὐτῇ καὶ οἱ προφῆται εὐαγγελιστὰι καὶ ἀπόστολοι, εἰρηται περὶ τῶν νομικῶν καὶ προφητικῶν λόγων, ἔχουσι μωσέα καὶ τοὺς προφήτας. καὶ ὁ σωτὴρ τὰ ἔχοντα παλαιὰ καὶ καινὰ ῥήματα ὑπὸ τοῦ ἑαυτοῦ διανοίας, ἐοικέναι φησὶν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ ὃς ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ καινὰ καὶ παλαιά. ἐδέχετο γὰρ ὁ μωϋσέως νοῦς σοφίαν τε πᾶσαν αἰγυπτιακὴν, καὶ τὰ ἐκ τοῦ θεοῦ δοθεῖσαν αὐτῷ καὶ δανιὴλ σύνεσιν πᾶσαν τῶν χαλδαίων

ἐχώρει

ἐχώρει καὶ τὰ ποικίλα τῆς θείας σοφίας νοήματα,
» ὅπερ σημαίνει δι' ἐζεκιὴλ ὁ θεὸς, μὴ σὺ σοφώτερος
» εἶ τοῦ δανιὴλ; πᾶσι γὰρ κρύφιον οὐχ ὑπεδέχθη σοι; ἀ-
» ναρίθμητος δὲ καὶ τοῦ σολομῶνος φρόνησις,
» καὶ τὸ χῦμα τῆς καρδίας αὐτοῦ ὡς ἄμμος ἡ πα-
» ρὰ τὸν θαλασσαν. τὸ δὲ τοσοῦτον πλῆθος τῶν
σοφῶν εἰ μίαν ὁρῶντες δόξαν ἐνθυμείσθωσαν
αὐτὰς οὐκ οὔσας ἐν τόπῳ. πόσος γὰρ ἂν τῶ
μεγέθει γένοιμεν ἄνθρωποι, ἐξήρκεσεν εἰς τ
τοσούτων ὑποδοχὴν, εἰ τόποις μεμερισμένοις τῶν A
θεωρημάτων ἕκαστα εἶχεν; ὅτανοῦν τὰ ἐνταῦθα
πολύμαλλα μὴ δεῆται πλείονων τόπων πλείονα
ὄντα, ἀλλὰ πρὸς τ ἕνα καὶ τ αὐτὸν στρέφηται νοῦν, ἐν-
νοήσωμεν δὲ τὰ ὑπερῆμας καὶ καθ' ἑαυτὰ ὄντα ἀ-
σώματα, τ πατέρα καὶ τ ἑνὸν καὶ τὸ πνεῦμα μὴ τό-
πων δεόμενα, μὴ δὲ τόποις διαιρούμενα, δὲ μὴ δι'
τοῦτο αὐύπαρκτον ἢ τ πατέρα τῆς ἢ τ ἑνὸς τὸ πνεῦ-
μα τὸ ἅγιον ὑποπτεύσαι τολμάτω, ὅτι μηδὲ ἐστὶ
τόπον ἀφορίζειν καὶ καταμένειν ἑκάστῳ, ἀλλ' ἔστι
μὲν ὁ πατὴρ τέλειον ἔχων τὸ εἶναι καὶ ἀνελλιπὲς, ῥί- B
ζα γὰρ πηγὴ δ ὑιοῦ δ πνεύματος. ἔστι δὲ ὁ ὑὸς ὁλό-
κληρος τῇ θεότητι ζῶν λόγος καὶ γνήσιον τοῦ πα-
τρὸς αἴνδεές. πλήρης δὲ καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ὑιοῦ. οὐ μέρ-
ος ἑτέρου, ἀλλ' ὁλόκληρον ἐφ' ἑαυτοῦ, καὶ ὅτως ἡ
ἁγία τριὰς ἀληθινῶς ἕν ἐστι, σωζῆται μὲν ἀδιαιρέτως,
τὸ γὰρ διορίζον οὐδέν, σωέστι δὲ ἀϊδίως. αἰῶν γὰρ οὐδεὶς
μεταξὺ παρεμπίπτει. μορφὴν δὲ τοφαίνει μίαν
καὶ τὴν αὐτὴν, πατρὸς μὲν ἐν ᾧ θεωρεμένη, ἐν
ᾧ δὲ ἐν πνεύματι δ νοεμένη καὶ μετεχομένη ὑπὸ ἀν-
» θρώπου. ἡμεῖς γάρ φησι, πάντες ἀνακεκαλυμμέ- C
» νῳ προσώπῳ τ δόξαν κυρίου κατοπτριζόμενοι εἰς
» τ αὐτ εἰκόνα μεταμορφούμεθα, ἀπὸ δόξης εἰς δό-
» ξαν, καθάπερ ἀπὸ κυρίου πνεύματος. μὴ τίνων ὡς
ἐνσώματα διαιρετὰ μέρη φανταζώμεθα τρία.
δυσσεβὴς γὰρ ὁ λογισμὸς, ἀλλ' ὁτοῦ ἀσωμάτων
τελείων. ἀδιαίρετον δεχώμεθα σωτηρίαν σωτόντων
ἀλλήλων ἀδιαστάτως, δ τριῶν γε ὄντων ἀληθῶς ὑφε-
στώτων ἓν τὸ εἶδος ἐννοῶμεν, δεχομένη μὲν ἐκ πα-
τρὸς, λαμπὰν δὲ ἐν ᾧ, καὶ φανερόμενον δι' πνεύ-
ματος. δι' τοῦτο δ οἱ τὸ πνεῦμα φορῦντες φορῦσι D
» χριστόν. εἰ γάρ τις, φησὶ, πνεῦμα χριστοῦ οὐκ ἔχει τοῦτός
» ἐστιν αὐτοῦ. εἰ δὲ χριστὸς ἐν ὑμῖν, τ μὲν σῶμα νεκρὸν
διὰ ἁμαρτίαν καὶ τὰ ἐξῆς. δ ὁ ἰωάννης, ἐκ τούτου γι-
» νώσκομεν ὅτι ἐν ἡμῖν ἐστιν ἐκ τοῦ πνεύματος οὗ ἔδωκεν
ἡμῖν. καὶ οὐ μόνα μὴ πνεύματος τὰ σώματα ἡμῶν ὁ
παῦλος ὀνομάζει, χριστὸν δὲ ἐν ἡμῖν εἴρηκε. χριστοῦ δὲ
εἰκόντες εἰς τ ἔσω ἡμῶν ἄνθρωπον καὶ τὸ κεχρα-
μένον, θεός ἐστιν ἐν ἡμῖν κατοικῶν. ἐκ οἴδατε γάρ φη-
σιν, ὅτι ναὸς θεοῦ ἐστε καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑ-
μῖν. ὕτω μοι τὸ τ θεότητος ἀδιαίρετον εὐσεβῶς ἐκ E
τῶν θείων λογίων καταμαθάνε ἐν τρισὶν ἓν εἶδος
κανόνων, ἐκ ἐν τριῶν πνεῦμα σωληθείς. ἐκ ὧ
δὲ καὶ εἰς τὸ τῆς ἐνεργείας θεωρούμενα ἀ-
κούοντες τοῦ ἀποστόλου μυσταγωγοῦντος καὶ φά-
σκοντος, διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσὶ, τὸ δὲ
» αὐτὸ πνεῦμα, καὶ διαιρέσεις διακονιῶν εἰσι, καὶ
» ὁ αὐτὸς κύριος, καὶ διαιρέσεις ἐνεργειῶν εἰσιν,
ὁ δὲ αὐ-

capax adhuc erat ad varios Diuinæ Sapientiæ intellectus: quòd per Ezechielē indicat Deus, cum ait: *Nunquid sapientior es Daniele? Omne quod occultum est, ostensum est tibi. Innumerabilis Salomonis prudentia, & aceruus copiaq; mentis eius vt arena maris.* Qui igitur tantam vim multitudinemque sapientiarum in vnis præcordiis vident, cogitent, ratiocinenturque eas in loco non existere. Quis enim hominū tantæ vastitatis, vt sufficerit ad tantam rerum multitudinem capiendā, si locis distinctis singula theoremata obseruationesque consisterent? Si igitur spiritualia, quæ hic sunt, quum plura sint numero, non opus habent pluribus locis, sed circa vnam eandemq; mentem versantur, intelligamus, quæso, ea quæ supra nos sunt, & per se incorporalia existūt, Patrem scilicet, Filium & Spiritum S. locis non indigere, neque receptaculis distincta esse, ac ne ob id inexistētem nulliusq; essentiæ aut Patrem aut Filium aut Spiritum S. audeas statuere, eo quod neq; locum definire, neq; singulis locum asscriberē possis. Nam & Pater suum esse ad plenū possidet, & citra vllum defectū radix & fons Filij & Spiritus S. Itidem quoq; Filius est, viuitque in plena integraque Deitate, vt Verbū & germen Patris sui citra vllū defectum. Plenus quoq; filio Spiritus S. non pars alicuius, sed integer per se atque ita verè Trinitas coadunata est sine vllis interuallis. Nihil. n. est quod illos distineat, coexistunt æternaliter, quum nullum æuū intercedat. Formam porro vnam & eandem ex se reddunt, Patre quidē in Filio spectabili, Filio vero & in Spiritu intelligibili, & ab homine in participatū recepto. *Nos enim*, inquit, *omnes reuelata facie, gloriam Domini speculātes, in eandem imaginem transfigurabimur de gloria in gloriam tāquā a Domini Spiritu.* Ne igitur, quasi in corpore tria membra indiuisa imaginemur: impia enim istiusmodi ratiocinatio alienaque ab incorporeis à sua integritate perfecta sunt. Accipiamus igitur indiuisam coexistentiam, inuicem sibi coexistentibus sine vllo interuallo: & tres quum reuerà sint, vnam formam intelligamus, quæ quidem incipit à Patre, sed resplendet in Filio, apparet item & demonstratur in Spiritu S. Quapropter illi qui Spiritum ferunt, Christum quoque ferunt. *Qui. n.* inquit, *Spiritum Christi non habet, ille non est eius. Si vero Christus in nobis, corpus quidem mortuum est propter peccatū*, & cætera quæ deinde sequūtur. Et Ioannes, *Ex hoc cognoscimus quòd ille in nobis est, quoniam ex Spiritu suo dedit nobis.* Et tēpla Spiritus S. corpora nostra Paulus appellat, Christū autē in nobis esse dicit. Christo aūt habitāte in interiore nostro homine, vt scriptum est, Deus in nobis habitat. *An nescitis*, inquit, *templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis?* Cum igitur deitas ita indiuisibilis sit, condisce religiosè ex sacris scripturis, vnā in tribus formam intelligere, non vnam rem ex tribus cōponere. Inseparabilia esse quæ in actionib. spectantur, ex Apostolo mysteriorum interprete audire licet, vbi dicit: *Diuisiones gratiarū sunt, idem autem spiritus: & diuisiones ministeriorum sunt, sed vnus Dominus: & diuisiones operationum,*

verum

verum idem Deus, qui operatur omnia in omnibus: Et in vnam ſummam omnes has gratias colligens, hoc corollariũ addit: *Hæc omnia operatur vnus & idē Spiritus, diuidens ſingulatim vnicuiq; prout vult.* Cum autẽ omnia agantur à Deo per Chriſtum in Spiritu S. indiuiſam conſpicio operationem Patris & Filij & Spiritus S. Cęterũ non ob hoc cõplicans in vnum iſta omnia, ex quo, per quem, in quo, adnitor ex Trinitate, vnitatem facere. Neq; vt hominẽ ex tribus iſtis cõpoſitũ intelligo, ſpiritu, anima, corpore: ita quoq; & Deum compoſitum imaginari licet, quẽadmodum iſti audent facere. Neq; ſub iſtiuſmodi impia opinione, indiuiſibilem prodo: neq; ſi quis dicit, vt Verbum animo cõceptum, aut voce enunciatum à cogitante & loquente, indiuiſibile eſt: ita quoq; in Ratione Patris & Filij & Spiritus ſancti fieri. Partes enim cõfertiles & eius qui mouetur motiones, ad incõpoſitam & inalterabilem naturam, nullã omnino habent cõmunionẽ. Alioqui, quomodo emittit partẽ ſui aut ſuam motionem Pater in mũdum, dum emittit Filium: aut Filius, Spiritum Sanctũ in mundũ? an, quia Filius à Patre emiſſus non eſt? Atqui id contrà, vbiq; teſtimoniis cõprobatur, ipſeq; adeo Paracletum ſe miſſurum pollicetur, & in mittendo promiſſioni ſatisfacit. Cæterũ, illi qui ex Trinitate vnitatem faciũt, adulterare & emiſſionẽ & generationẽ enituntur. Intus. n. aiunt, exiſtẽtem in Patre Filium ſanctificationẽ hominis peragere: hoc eſt, vnũ & ſolum Deum, atq; ita hominẽ emiſſũ eſſe, nõ Deum ex Deo. Quomodo. n. inquiũt, mitti potuit Verbũ, cp non dirimitur, neq; ſegregatur ab eo, cuius eſt Verbum? Sed quis Euangeliſtæ de incarnatione Verbi prædicanti cõtradixerit, vbi ait, *Verbum caro factũ eſt*? aut eidem dicenti, Verbum è cælo deſcendiſſe, fidẽ neget? cum idipſum ſubinde ſaluator clamet: ipſumq; non hominem eſſe Apoſtolus ad Galatas confirmet. Nam tametſi homo ſit eiuſdẽ nobiſcum vocabuli, ſecundus tamẽ homo eſt, nõ qualis prior ille è terra genitus quũ ille fuerit anima viuens: iſte verò Spiritus viuificans. Hæc enim ſunt Diuina & Apoſtolica verba & dogmata. Quin & ipſa opera deitati teſtimoniũ perhibẽt, vt quæ perpetrata ſint Diuinis prorſus & cæleſtibus viribus, quale eſt quum imperat elementis, increpat ſpiritualibus poteſtatibus, membrorumque mutilationes reſtituit, & voluntate morbos ſanat, ſuamq; poteſtatem profitetur, & nõ occultat, mortem delet, vitã & incorruptibilitatẽ illuſtrat, corruptam hominum naturam denuo ædificat, ac mundum renouat ſua ipſius præſentia, nouáq; creatura apparet & prodit per reſurrectionem Chriſti, dum transformatur corpus humilitatis noſtrę in cõformationẽ corporis gloriæ eius, vniuerſaq; creatura liberatur à ſeruitute corruptionis, in libertatẽ gloriæ filiorum Dei. Cæterũ, Patrem non eſſe duntaxat Deum aut dominũ noſtrum Ieſum Chriſtũ, omnes ſacrę ſcripturę teſtantur, quæ Filium Dei adueniſſe prædicãt, & de patre ſuo aſſiduè loquentem oſtendunt,

ὁ δὲ αὐτὸς θεὸς ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσι· Καὶ περιλέξας τὰ χαρίσματα, ἐπιφέρει· πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ καθὼς βούλεται. ὅταν ὦν τὰ πάντα ἐνεργῆται ὑπὸ τοῦ θεοῦ διὰ χειρῶν ἐν ἁγίῳ πνεύματι, ἀχώριστον ὁρῶ ἐνέργειαν τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἀλλ' ὃ διὰ τοῦτο συμπλέξας τὸ ἐξ οὗ καὶ δι' οὗ καὶ ἐν ᾧ βιάζομαι τὴν τριάδα μονάδα ποιεῖν, οὐδὲ ἄνθρωπον ἐκ τριῶν ὑποστάσεων νοῶν συνίστημι, πνεύματος, ψυχῆς, σώματος, ἕνα καὶ θεὸν, καθάπερ καὶ ἐκεῖνοι τολμῶσιν, οὐδὲ ὑπὸ τῆς αὐτῆς ἀσεβοῦς ὑπονοίας παρίεμαι τὸ ἀχώριστον. οὐδὲ εἰ λέγοι τις ὡς τὸ ἐνδιάθετον λόγον, ἢ τὸν ἐν φωνῇ τοῦ λαλουῦντος καὶ νοουμένου ἀχώριστον, ἕνα ὄντως ὄντα πατρὸς τὸν υἱὸν καὶ τὸ πνεῦμα. πόθεν γὰρ τοῦ συνίστασθαι μέρη καὶ τὰ τοῦ κινουμένου κινήματα πρὸς τὴν ὁμοίστασιν καὶ ἀναλλοίωτον φύσιν, οὐδὲ μίαν ἔχει κοινωνίαν. ἐπεὶ καὶ πῶς ἀποστέλλει τὸ μέρος ἢ τὸ κίνημα αὐτοῦ ὁ πατήρ, ἀποστέλλων τὸν υἱόν; ἢ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὁ υἱὸς ἐκπέμπων εἰς τὸν κόσμον; ἢ οὐκ ἀπεστάλη μὲν ὑπὸ τοῦ πατρὸς ὁ υἱός; διαμαρτύρεται πανταχοῦ καὶ ἀποστέλλειν τὸ πνεῦμα τὸ παράκλητον ἐπαγγέλλεται, καὶ δὴ καὶ ἀποστέλλει κατὰ τὸν ὑστερισμόν. ἀλλ' οἱ τὴν τριάδα μονάδα ποιοῦντες, νοθεύειν καὶ τὴν ἀποστολὴν ὥσπερ τὴν γέννησιν ἐπιχειροῦσιν. εἴσω γὰρ ὄντα φασὶ τὸν πατρὸς τὸν υἱόν, ἁγιασμὸν ἀνθρώπου ἐργάζεσθαι, τυπτόντες, αὐτὸν τὸν ἕνα καὶ μόνον θεὸν, ὄντως ἀπεστάλθαι τὸν ἄνθρωπον, ὃ θεὸν παρὰ θεοῦ. πῶς γὰρ ὃ ἀπέσταλται, φασὶν ὁ λόγος μὴ διαιρούμενος μὴ ὢν χωριζόμενος ὃ λόγος ἐστίν; ὅτι μὲν οὖν σαρκωσις τοῦ λόγου κεκήρυκται τοῖς αὐτόπταις τοῦ εὐαγγελίου βοῶντος, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ὅτι καταβέβηκεν ἐξ οὐρανοῦ κεκραγότος αὐτοῦ σωτῆρος ὀχ ἅπαξ. καὶ μὴν ὅτι οὐκ ἄνθρωπος ὁ κύριος ἡμῶν ἰησοῦς χριστὸς, ὁ ἀπόστολος παῦλος πρὸς γαλάτας διαχυρίζεται. ἀλλ' εἰ καὶ ἄνθρωπος ὁμώνυμος ἡμῖν, ὡς ἄνθρωπος, ὡς ἐκεῖνος ὁ πρότερος γηγενὴς, ὁ μὲν ψυχὴ ζῶσα, ὁ δὲ πνεῦμα ζωοποιοῦν, παῖς τις θεία τε καὶ ἀποστολικὰ ῥήματά τε καὶ δόγματα, καὶ τὰ ἔργα τῇ θεότητι μαρτυρεῖ μετ' ἐξουσίας οὐρανίας πραττόμενα, ὅτι κελεύει μὲν στοιχείοις, ἐπιτιμᾷ δὲ πνεύμασι, δυνάμεις δὲ πονηρὰς ἀποκαθίστησι, καὶ θελήματα νόσους ἰᾶται, καὶ λέγει τὴν ἐξουσίαν καὶ οὐκ ἀποκρύπτει, καὶ καταργεῖ δι' αὐτοῦ θάνατον. φωτίζει τὴν ζωὴν καὶ ἀφθαρσίαν, καὶ δημιουργεῖ δεύτερον ἡ φθαρεῖσαν τὴν ἀνθρώπων φύσιν, καὶ κόσμος ἀνακαινίζεται διὰ τὴν παρουσίας αὐτοῦ, καὶ κτίσις ἀναφαίνεται καινὴ διὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ χριστοῦ. μεταμορφούμενον μὲν τοῦ σώματος τὴν ταπείνωσης ἡμῶν εἰς συμμόρφιαν τοῦ σώματος τῆς δόξης αὐτοῦ. τὴν κτίσεως ὅλης ἐλευθερουμένης ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ θεοῦ. Οὗπερ ὁ σαρκωθεὶς κύριος καὶ θεὸς ἡμῶν ἰησοῦς χριστὸς ὁ σωτὴρ οὐκ ἔστιν, ὡσεὶ, ὡς ἐκεῖνοι φασὶν, ὁ μὲν θεὸς, ἅπασαι μαρτυροῦσιν αἱ θεῖαι γρα-

φαὶ, υἱὸν τοῦ θεοῦ τὸν σωματοποιούμενον κηρύττουσαι καὶ πατρὸς ἀεὶ διαλεγόμενον ἀποδεικνύουσαι.

καὶ

ὥδε· πατρὸς ἐληλυθέναι φάσκοντα, & πρὸς πατέρα ἀπέναι, & οὐδὲν δεῖ μηκύνειν ὡδαλιθέμενον μαρτυρίας. πάντα γὰρ ὡς εἰπεῖν τὰ εὐαγγελικὰ καὶ τῶν ἀποστόλων γράφαι εἰς τοῦτο συντείνουσιν. ἄλλας τε ἑλληνικὰς ἡμῖν αὐτιλογίας κινοῦσι καὶ τὰς ἐξ Ἰουδαίων βλασφημίας ὑπὸ φέρουσι χλευάζοντες τὸ μυστήριον τῆς ἀποστολῆς τοῦ λόγου & σαρκώσεως. εἰ γὰρ ἀπεστάλη πω & καταβαίνει, φασὶν, οὐκ ἔστιν ὁ ἀποστείλας, & οὐδὲ τῷ ἄνω μένοντι σώζεσι, μαθέτωσαν δὴ τὸ ἄνω & τὸ ὑψοῦ μὴ σωματικῶς ἀκούειν μόνον, ἀλλὰ δηλοῦσθαι ἡμῖν. ὅτι γὰρ ὑψηλὸς ὑπὲρ πάντα τὰ ἔθνη ὁ κύριος καὶ τὸ, ὑψώσω σε κύριε, & τὸ αἰνετὸς καὶ ὑπερυψούμενος εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀκούεται πρωΐνη καὶ μεσημβρινὴ κύριον ὄντα παρέχουσιν, ἀεὶ τοῦ ἀνθρώπων μετεωριζόμενον τοῦ γεγράφεται θεὸν, ἀεὶ τοῦ τῶν ἄλλων τῶν ὑμνουμένων αὐτὸν, ἀλλὰ τῇ μεγαλοπρεπεῖ τῆς
„ ἀοράτου θεότητος ὕψος καλεῖ καὶ ὁ λέγων, ὁ οὐ-
„ ρανὸς οὐρανῷ τῷ κυρίῳ, τὴν δὲ γῆν ἔδωκε τοῖς
υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, ἀντὶ τῆς οἰκήσεως ἀποκληροῖ τῷ κυρίῳ τὸν οὐρανὸν, ἀνθρώποις δὲ τὴν γῆν, ἀλλὰ τὸν ὑπερέχοντα θεὸν καὶ μεγαλοπρέπειαν ὑπιδείκνυσιν. ὅταν οὖν τὸ μὲν σεμνὸν & μεγαλοπρεπὲς ἐπουράνιον εἶναι λέγηται. τοῦτο δὲ αὖ κειμένως τὸ ταπεινὸν χθόνιόν τε & ὑπὸ γῆς εἶναι λέγεται, καταβάσεις δὲ λέγεσθαι τὸν λόγον ἢ ἐκ τῆς ἀσωμάτου μεγαλοπρεπείας εἰς τὸ πυκνὸν σῶμα τῶν ὅλης ὑπιδόσις, ὑπιδεδώκοτος & ἑαυτὸν εἰς σωματικὴν μόρφωσιν διὰ φιλανθρωπίαν καὶ τὸ τοῦ παντὸς σωτήριον βούλεσθαι ἀπεσταλμένον πεζῇ τοῦτο νοηθήσεται, ὅτι ἁρπαγμὸν οὐκ ἐποιήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, τοῦτο μὲν τὸ καταβῆναι, τοῦτο δὲ ἀποσταλῆναι εἰς ἔνδυμα ταπεινότερον τῆς ἀξίας αὐτοῦ. τοῦ βάσις ἡ τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς ἐναμφίασις, κατὰ τὸ βούλημα τοῦ πατρὸς ὑπὲρ πλεμένη. εἰ δὲ ἔπρωκαὶ σώματι ὁ λόγος μὴ συνεγράφεται, οὐκ ἀποστασθήσεται δὲ ἀσωμάτου πατρὸς διὰ τὴν πρὸς σῶμα ἀνάκρασιν, δέξεται γὰρ αὐτὸν τὸ σῶμα βουληθέντα, ὡς πεφυκυῖα σαρκίνη φύσις θεοῦ ὑποδέχεσθαι μένει δὲ οὐδὲν ἔλαττον ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ φύσεως, ἢ καὶ πρὸ τῆς σαρκώσεως. ὥστε ἡ ἐξ οὐρανοῦ καταβάσις οὐκ ἐστὶ μετάβασις ἐξ οὐρανοῦ, οὐδὲ ἡ ἀποστολὴ, χωρισμὸς ἀπὸ τοῦ πέμποντος πα-
τρός.

dũ à Patre se venisse differit, & ad Patrem abire denunciat. Neque opus est vt prolixius adhibeamus testimonia, quum omnia, vt sic dicam, sacra verba & Apostolorum scripturæ ad hoc tendant. Alias item nobis cõtrouersias excitant, & Iudæorum blasphemias inferunt, irridẽtes mysterium emissionis & incarnationis Verbi. Nã si emittitur, inquiunt, & descendit, nõ est cũ eo qui ipsum emittit: neq; ei, qui sursum manet, cohæret. Discant igitur, sursum illuo & in alto esse, non coporaliter duntaxat audiendum, sed noua ratione intelligendum esse. Quoniam illud dictum, quò fertur sublimis super omnes gentes: Et illud item, *Exaltabote Domine*: Rursus & illud, *laudabilis & superexaltatus in secula*, non in loco quopiam & sublimei dominum constituunt, neque Dominum ab hominibus euehi describunt, aut ab aliis qui eum laudibus extollũt, sursum extolli, sed maiestatem inuisibilis Deitatis, sublimitatem vocant. Et is qui dicit, *Cælum cæli Domino, terram autem dedit filijs hominum*, non pro loco domicilij cælum adsortitur Domino, & hominibus terram sed excellentiam Dei magnificentiamque oculis subiicit. Cum igitur maiestas & magnificentia in Deo supercæleste quiddam nominatur: id quod huic contrarium est, humile terreniter dicatur & in terris versari: facillimè comperis descensum Verbi inclinationem esse ex incorporali maiestate, ad vilitatẽ corporis, cùm seipsum dediderit in corporalem speciem humani generis amore. Ne igitur corporales istæ voces, hoc est, descensio & emissio ad insiciendam eius incarnationẽ producantur, quoniam localiter neque descendit Deus, neque emittitur: sed audiant Apostolum id negocij & eiusmodi comparationes metaphorasque explicantem: *Non rapinam arbitratus est, esse æqualem Deo, sed seipsum exhausit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus.* Hoc enim est descendere, hoc est emitti induique in amiculum vilius quàm pro ipsius dignitate. Descensus item humanæ speciei superinductio atque inuectitio est secundum Patris voluntatem instituta. Quòd si loco & corpore verbum non circumscribitur non auelletur ab incorporali Patre ob corporis sui attemperamentum: nam excepit eum volentem corpus, quatenus idonea est humana natura Deum suscipere: manet nihilominus in sua ipsius natura quę ante incarnationem fuit. Quamobrem descensus è cælo non fuit digressio è cælo: neque item emissio è cælo segregatio à Patre.

S. Patris noſtri

ATHANASII
ARCHIEPISCOPI
Alexandrini

Vnum eſſe Chriſtum, Oratio.

DEcet eos qui ſemel reſilierũt à gentili errore, vnum eſſe Chriſtum omnium Deum agnoſcere, nõ autem adhærere creaturis: vel res conditas, aut pro diis habere aut deos facere, ſed potiùs creatorem colere, qui eſt benedictus in ſecula. Itidem quoque faciendum ab illis, qui recedunt à Iudaica incredulitate, Iudæoſque de vecordia & ingratitudine vituperant, & in Dominũ Ieſum Chriſtum Fidem habent, eumque ſentiunt omnibus vndecunque teſtimoniis probari Deum eſſe: iis quoque par eſt vt id agnoſcant, tum ex eius poteſtate, tum ex ſignis diuinorum operum, & potiſſimùm ex imperandi authoritate: neque vt amplius ob ſpeciem externam, ad cõmunem & nudum hominẽ opinione delabantur, néue ſecundum viſibilẽ formam inuiſibilem eius naturam definiãt, ne ob corpus corporeaſque affectiones, merum eum hominem exiſtiment, & vnum noſtri generis, & pro noſtra conditione patibilem. Hæc enim fuere Iudæorum mala: hæc illorum fidem deprædata ſunt, & hoſtes Deo infeſtoſque reddiderunt. Eadem affectant, qui nunc gentili & Iudaico morbo laborant & neutiquã recipiũt aut credunt incorporatũ fuiſſe Deum, ſed potius dum rationibus humanis contentionibuſque & philoſophia ethnica, magna & incomprehenſibilia apprehendere conãtur, quomodo ſcilicet gignatur id quod incorporeum eſt, quomodo procedat, & vbinam ſit qui vbique eſt, & qui omnia continet, & omnia replet, & quomodo extra, & quánam ratione iſtiuſmodi diſputationibus ad infidelitatem abrepti ſunt: & pro natiuitate, facturã: & pro progreſſu, creationem & tranſitum induxerunt: Rurſuſque iidem de incarnatione, quomodo incarnetur, quomodo incorporetur, quomodo cõponatur ad corpus paruum is, qui contineri nequit: quomodo vniatur inconditũ condito: & circumſcripto, id, quod circunſcribi non poteſt: quomodo in parte, magnus ille & immẽſurabilis & impatibilis. Aut enim magnum in paruo locello contractũ eſt: aut quod magnum fuit, paruum eſt factum: aut partem Deitatis, & non totũ recepit: quæ diſſertationes planè ſunt impiæ.

Τῶ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
Αλεξανδρείας

Ὅτι εἷς ὁ χριστός.

ΔΕι μὲν τὲς ἅπαξ ἀποπηδήσαντας τῆς ἑλληνικῆς πλάνης, καὶ ἐπιγνόντας τὸ ἕνα καὶ μόνον ἀληθῶς τῶν ἁπάντων θεὸν, μηκέτι προσέχειν τῇ κτίσει παρὰ τὸ κτίσαντα, ὃς ἐστιν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν. ὁμοίως δὴ καὶ τὲς ἰουδαϊκῆς ἀναχωρήσαντας ἀπιστίας καὶ καταγνόντας ἐκείνων ὡς ἀφρόνων καὶ ἀχαρίστων, καὶ πιστεύσαντας εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν χριστὸν, ἐκ πασῶν αὐτὸ θεὸν μαρτυρούμενον πάντοθεν, καὶ ἐπιγινωσκόμενον ἐκ τῆς ἐξουσίας καὶ ἐκ τῶν σημείων καὶ θεικῶν ἔργων, καὶ τῆς κυριακῆς ἐπιταγῆς. μηκέτι καταπίπτειν εἰς κοινὸν καὶ ψιλὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῆς ἐξωθεν ὄψεως μὴ ἐκ τοῦ ὁρώμενον σχήματος, ἐκ τοῦ ἀόρατον αὐτὸ φύσιν ὁρίζειν. μὴ δὲ ἀπὸ τοῦ σώματος, καὶ τὰ σωματικὰ πάθη ψιλὸν αὐτὸ ἄνθρωπον εἶναι νομίζειν, καὶ ὡς ἕνα τῶν καθ' ἡμᾶς παθητόν. ταῦτα γὰρ λοιπὰ τὰ ἰουδαίων κακά. ταῦτα τοῦ πίστιν ἐκείνων ἀφείλετο καὶ θεομάχους ἀπέδειξε. ταῦτα καὶ νῦν ζηλοῦσί τινες ἑλληνικῶ καὶ ἰουδαϊκῶ ἰότον νοσοῦντες καὶ μὴ σωζόμενοι μὴ δὲ πίστιν ὅλως σωματοῦσθαι θεὸν, ἀλλὰ λογισμοὺς ἀνθρωπίνους καὶ φιλονεικείαν ἑλληνικὴν γνῶναι καὶ καταλαβεῖν μᾶλλον βουλόμενοι τὰ μεγάλα καὶ ἀκατάληπτα, πῶς γίνεται τὰ ἀσώματα· πῶς δὴ καὶ τίθεται, καὶ πῦ ὁ πανταχοῦ ὤν, καὶ πάντα περιέχων καὶ πάντα πληρῶν καὶ ἐκ τοῦ πῶς καὶ ὅπως, εἰς ἀπιστίαν ἐχώρησαν ἀντὶ πληροφορίας, ἐπλάσαντο πίστιν, καὶ ἀντὶ προόδου κτίσιν, καὶ πάροδον κατασκεύασαν. ἔτι πάλιν ἐπὶ τῆς σαρκός· πῶς σαρκοῦται θεὸς, πῶς σωματοῦται, πῶς σωτὴρ τίθεται πρὸς σῶμα βραχὺ ὁ ἀχώρητος· πῶς δὲ ἐνοῦται τὸ ἄκλινες τῷ κλινῷ, καὶ τῷ προσεγγιζομένῳ τὸ ἀπρόσεγγιστον. πῶς ἐκ μέρους ἐκείνου καὶ ἀμέτρητος καὶ ἀμέριστος· ἢ γὰρ τὸ μέγα εἰς μικρὸν συνεστάλη χωρίον, ἢ τὸ μικρὸν γέγονε μέγα, ἢ μέρος τῆς θεότητος καὶ οὐ τὸ πᾶν ὑπεδέξατο, ὅπερ ἐστὶν ἄπειρος.

Ac pro-

ἐχώρησαν ἐκ δὲ πῶς καὶ πόθεν τρόπῳ καὶ πίστει ἀνελήφθη, εἰς ἀπιστίαν καὶ δι' ὅτι, καὶ ἐνοίκησιν αὐτὴ σαρκώσεως καὶ πλάσεως, ἐνέργειαν ἀνθρωπίνην, καὶ αὐτὴ μιᾶς ὑποστάσεως δὲ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δύο ὑποστάσεις καὶ πρόσωπα, καὶ αὐτὴ τῆς ἁγίας τριάδος, τετράδα ἀσεβῶς καὶ παρανόμως φρονήσαντες· ἀσεβῶς μὲν, ὅτι θεῷ συναπτοῦσιν ἄνθρωπον, καὶ δοῦλον συναριθμοῦσι δεσπότῃ, καὶ κτιστὸν πρόσωπον ἀκτίστοις συνταττουσι· παρανόμως δὲ, ὅτι τὴν μίαν ὑπόστασιν, δύο ποιοῦσιν ἐπεισαγοντες τῇ τριάδι πέμπτην ὑπόστασιν, ξένην παντὸς πάσης καὶ ἀλλόφυλον, καὶ πάντων τῶν λογικῶν κτισμάτων τὸ πλεῖστον καὶ ἔσχατον καὶ μικρόν. ἐὰν δὲ ἀκριβῶς πάλιν ἐννοήσῃς καὶ τῷ πράγματι προσέχῃς θελήσῃς, εὑρήσεις αὐτοὺς ἔξω τῆς ἁγίας τριάδος βάλλοντας τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ὡς δοῦλον, ὡς ἄνθρωπον ἀπροσκύνητον τὸ προσκυνητόν. προσκυνοῦμεν δὴ μᾶλλον δὲ σέβομεν μετὰ πάντων καὶ ὑποτασσόμενον τῇ ἁγίᾳ τριάδι, ὡς Μάρκελλος καὶ ὁ σαμοσατεὺς Παῦλος παρεξηγοῦνται τὸ θεῖον καὶ ἀποστολικὸν γράμμα εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἕλκοντες ἔννοιαν. ὅταν γάρ φησι, ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα· τότε δὲ αὐτὸς ὁ υἱὸς, τουτέστιν, ὁ ἀναληφθεὶς ἄνθρωπος, ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα, ἵνα ᾖ ὁ θεὸς φησι, ὡς καὶ πρὸ τῆς σαρκώσεως ἐν πᾶσιν ἀσώματος ὤν, καὶ σῶμα μὴ ἔχων, ὁ ἀναληφθεὶς ἄνθρωπος, μετὰ πάντων δὲ τῶν πᾶσι συναριθμουμένων προσιὼν, ὑποτασσόμενος καὶ λατρεύων θεῷ. σκοπήσατε εἰς ὅσην κατέπεσον ἀφροσύνην, οἱ δοκησίσοφοι, εἰς ὅσην μανίαν καὶ ἀπιστίαν ἐχώρησαν, καὶ ὀφείλειν τὰ μὴ ὄντα καὶ πλασθέντα καὶ μυθολογεῖν; ἃ μόνον τῇ πίστει προσελθεῖν οὐκ ἠθέλησαν, ἀλλὰ δὲ ἀπάτας ἑξεύρον, καὶ κακοτεχνίας ἐμηχανήσαντο. ἐπλάσαντο μοιρᾶς δὲ ἀπαιδεύτους ζητήσεις, εἰς πλανὴν πολλῶν δὲ ἀποστασίαν παρανόμων σκοπήσαντες. εἰ γὰρ προσεδόκων τὸ μέλλον, εἰ θεοῦ ἐπιδημίαν καὶ κρίσιν ἐπίστευον, εἰ κόλασιν ἐφοβοῦντο· τῇ πίστει προσήρχοντο, ἀγγελίοις ἐπείθοντο, καὶ ἀποστόλοις ἠκολούθουν μᾶλλον ἢ λογισμοῖς ἀνθρωπίνοις, χρεὼν γὰρ ἦν τοὺς ἀποστόλους συμφώνως καὶ ἀκολούθως τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦτον ἐν Βηθλεὲμ γεγενῆσθαι ἐκ σπέρματος Δαυὶδ κατὰ σάρκα, τὸ ὁμοιωθὲν ἀνθρώποις καὶ σταυρωθέντα ὑπὲρ ἀνθρώπων ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, αὐτὸν εἶπον θεὸν, αὐτὸν ἄνθρωπον, αὐτὸν εἶπον υἱὸν θεοῦ, αὐτὸν υἱὸν ἀνθρώπου, αὐτὸν ἐξ οὐρανοῦ, αὐτὸν ἀπὸ γῆς, αὐτὸν ἀπαθῆ, αὐτὸν παθητὸν, ἐκ ἄλλον, ἢ πρόσωπα δύο, οὐχ ὑποστάσεις, ἢ προσκυνήσεις δύο. τίς χρεία ζητεῖν καὶ λοιμαχεῖν; πιστεύειν συμφέρει καὶ σέβειν δὲ προσκυνεῖν σωτήριον. οἶδα αὐτὸν θεὸν ἀληθῶς ἐξ οὐρανοῦ ἀπαθῆ, οἶδα αὐτὸν ἐκ σπέρματος Δαυὶδ κατὰ σάρκα, ἄνθρωπον ἀπὸ γῆς παθητόν. ἃ ζητῶ πῶς παθητὸς καὶ ἀπαθὴς ὁ αὐτὸς, πῶς θεὸς καὶ πῶς ἄνθρωπος, ἵνα μὴ τὸ πῶς περιεργαζόμενος δὲ τὸν τρόπον ἀναζητῶν, σκοπὸν δὲ προκείμενα ἡμῖν ἀγαθοῦ. πιστεύειν γὰρ πρῶτον χρὴ καὶ δοξάζειν, καὶ δεύτερον ἄνωθεν τὴν σύστασιν αὐτῶν αἰτεῖσθαι, δὲ μὴ

Ac progressi sunt isti ex isto quomodo, & qua ratione, & quali consequentia ad incredulitatem: & inhabitationem, pro incarnatione fabricati sunt: & pro vnitione & compositione Dei cum homine, indolem industriamque humanam: & pro vna subsistētia Domini nostri Iesu Christi, duas subsistētias & duas personas: & pro Sancta Trinitate, quaternitatem inepte simul & impie sentientes: Ineptè quod Deo hominem coæquant: & quæ serua sunt, cum domino in eodem gradu & numero collocant: & conditam personam, cum inconditis personis construunt: Impiè vero, quod vnam subsistentiam peregrinam omnino & alienigenam, & ex omnibus rationalibus creaturis vltimam & extremam & minimam, Trinitati admiscent. Quòd si denuo exacte animaduertas, & rebus ipsis oculos intendere velis, deprehēdes eos extra Trinitatem summouere Dominum nostrum Iesum Christum, vt mācipium, vt hominem inadorabilem, ac potius adorantem, & vna cum cæteris omnib. inseruientem & subiectum Sanctæ Trinitati, vt Marcellus & Paulus Samosatensis, Apostolica scripta, ad suam detorquentes sententiam, interpretātur, qua parte dicit Apostolus, *Cum subiecta ei fuerint omnia, subiicietur quoque & Filius*, aut assumptus homo *subiicietur ei, qui ipsi subiecit omnia*, vt sit Deus, inquit, ita vt ante incarnationē fuit, omnino incorporalis ac prorsus sine corpore. Homoque quondam ab eo assumptus, & tum Diuinitate exutus, cum omnibus ad genua adorabūdus procidet, Deoque subiicietur. En, in quantam stultitiam dilabuntur isti scioli, in quantam vesaniam & infidelitatem proruunt, vt animo concipiant, fingantque quæ non sunt, & fabulas garriant? Non solum autem Fidei sese adiungere noluerunt, sed & dolos commenti sunt, fraudes que instituerunt, fictis ad id stultis & insciti quæstionibus ad vulgi errorē & defectionem. Si enim futura in expectatione habuissent, aut Dei aduentum iudiciumque credidissent, aut pœnam veriti essent, Fidei se adiunxissent, Euangelio obtemperassent, Apostolos sequuti fuissent potius, quàm humanas rationes, Christum, enim, Apostoli proficiscētes, statim prædicauerunt idque vno ore sine dissidio: natum illum scilicet in Bethlehem esse ex semine Dauidis, similemque specie hominibus & crucifixum pro hominibus sub Pontio Pilato, eundemque & Filium Dei, & hominem dixerunt, eundem ex cælo, eundem de terra, eundem impatibilem, eundem passum, & non alium, non duas personas, non duas hypostases, non duas adorationes. Quorsum disceptationes & verborum pugna? Vtilitas ipsa consistit in credendo, colēdo & tacitis adorationibus. Agnosco eum verū è cælo Deum impatibilē, agnosco eundē ex semine Dauidis, quantū ad carnē attinet, hominē è terra patibilē. Non disquiro, cur idē patibilis & impatibilis, aut cur Deus & homo, ne curiosus in inquirēdo cur & quomodo, excidā à bonis, nobis propositis. Primùm enim credere oportet & glorificare, & secundò in sublimi rationem istarum rerum petere,

non humi ex sanguine & carne conquirere, sed ex reuelatione diuina & cælesti: *Beatus enim es Simon Bar Jona, quoniam caro & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus cælestis. Et tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam: & portæ inferi non preualebunt aduersus eam* Fidelis sermo, & non vacillans promissio, & Ecclesia inuicta res est, etiamsi inferus ipse commoueatur, & si qui in inferno sunt, mundi principes tenebrarum tumultum faciant. Habe fiduciam in eo qui dixit, *Fidite ego vici mundũ*, & passionibus itidem vicit: quãdoquidem huius mundi Dominum patiendo potissimum vicit, & in cruce pendendo mortales seruauit, & moriendo viuificauit. Oculis igitur & auribus cognoscitis eundem simul *Deum* & hominem. Si enim Deus duntaxat fuisset, quomodo passus fuisset? Quomodo denique aut crucifixus aut mortuus, cum alienissima sint ista à Deo? Rursus si homo duntaxat, quomodo passionibus vicisset, seruasset, viuificasset? Hæc supra hominem erant. Atqui idem & patitur, & seruat, & per ipsam passionem victoriã parat, idem Deus, idem homo, idẽ vtrũque simul, vt vnum quiddam, & singulum vt solum. Sed dixerit quispiam ex sapientiorib. & ferocioribus, vt eximius disputator in medium prodiens: Pars igitur Verbi, corpus est, vt quod absoluat substãtiam Filij, vt sit vnus Filius Dei ex ambobus compositus, imperfectus in se, & corporis additamento ad perfectitudinem sui indigens, alioqui quomodo vnus, aut quomodo vna hypostasis aut vna persona? Quinimò in diuersum, si vna hypostasis Verbi & carnis, quomodo ea haberi possit Filius Dei? Caro enim eiusdẽ substantiæ erit cum *Deo*, quod nefarium dictu est. Quòd si concedas, sequetur ex ista concessione, ne Verbum quidem futurum esse eiusdem substantiæ cum Deo, quod planè absurdum est. Verbum enim per se integrum est, & consubstantiale, propriámq; sibi hypostasim habet, nullíusq; supplementi indiget. Cæterum, qui ista loquuntur, suam ipsorũ mentem sententiamq; aperiunt, quod duas hypostases siue personas in Christo cõstituant, & aduersum eos calumniis vtantur, & vndecũq; satagant nostros sermones ad aliquid absurdi detorquere, quasi corpus diceremus aliquid conferre ad absoluendam verbi essentiã, aut illud esse eiusdem cum Deo substantiæ, aut non alienum externumq; omnib. modis à persona Filij, quæ tamen ipsorum verba sunt: aliam hypostasim carnis siue assumpti hominis (vt ipsi aiunt) introducentes aliã rursum Dei assumentis, aliámq; item personam Filij Dei, & aliã personam Filij hominis ex semine Dauidis secundum carnem oriundi, adeo, vt neque Filius Dei sit Filius hominis, quum sit diuersus à Dauidis natura: neque is qui secundum carnem genitus est, sit Filius *Dei*, quum sit diuersus à natura Dei. Nos autem fratres vnum & eundẽ illum Deum esse dicimus, in hoc sequentes Apostolos & Prophetas: ac potius Euangelistæ credimus, quàm vt turbidi incertiq; salutis sapientiæ gentilium, humanisq; orationibus adhærescamus, vnum illum eundemq; Deum cõfitentes,

καὶ μὴ κάτωθεν παύτῳ περίζεσθαι ἐξ αἵματος καὶ
σαρκὸς, ἀλλ' ἐξ ἀποκαλύψεως θείας καὶ ἀνάνεω,
μακάριος γὰρ εἶ Σίμων Βαριωνᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷ-
μα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ πατήρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐ-
ρανοῖς, καὶ σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ
οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ἅδου οὐ
καταισχύσουσιν αὐτῆς, πιστὸς ὁ λόγος καὶ ἀσάλευτος
ἡ ὑπόσχεσις, καὶ ἡ ἐκκλησία ἀήττητος, κἂν ὁ ἅδης
αὐτὴν κινηθῇ, κἂν οἱ ἐν αὐτῷ κοσμοκράτορες τοῦ
σκότους. θαρσεῖτε τῷ εἰρηκότι, θαρσεῖτε ἐγὼ νε-
νίκηκα τὸν κόσμον, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ὁμοίως νε-
νίκηκα. ἐπειδὴ καὶ ὁ ταῦτα δεσπότης παθὼν μᾶλ-
λον ἐνίκα, καὶ σωτήριον ἔσωζε, καὶ ἀποθνήσκων
ἐζωοποίει. ὁρᾶς καὶ ἀκούεις τὸ αὐτὸν αἷμα θεὸν καὶ ἄν-
θρωπον. εἰ γὰρ θεὸς μόνον ἦν, πῶς ἔπεσχε, πῶς
ἐσωτήριε καὶ ἀπέθνησκεν; ἄλλο τέλμα γὰρ ταῦτα
θεῖα, καὶ τὸ ἄνθρωπον μόνον, πῶς ἂν πάθος ἐνί-
κα, ἔσωζεν, ἐζωοποίει; ταῦθ' ὑπὲρ ἄνθρωπον ἦν,
ὁ δὲ αὐτὸς καὶ πάσχει καὶ σώζει, καὶ ἂν πάθους ἐνί-
κα. ὁ αὐτὸς θεὸς, ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος. τὸ σωαμ-
φότερον ὡς ἓν, ἐκάτερον, ὡς μόνον. ἀλλ' ἴσως ἐρεῖς
τῶν σοφῶν καὶ γλυκαίων παρελθὼν ἐν μέσῳ ἀκριβὴς
ζητητής. μέρος οὖν τοῦ λόγου τὸ σῶμα συμπλη-
ρωτικὸν τῆς τοῦ ἑνὸς ὑποστάσεως, ἵνα ᾖ εἷς ὁ υἱὸς τοῦ
θεοῦ ἐξ ἀμφοτέρων συγκείμενος, καὶ ἀπλοῦς ὢν
καθ' ἑαυτὸν καὶ τῷ σώματι εἰς πλείωσιν προσ-
δεόμενος, ἐπεὶ, πῶς εἷς; ἢ πῶς μία ὑπόστασις
ἐν προσώπων; ἐπεὶ πάλιν, εἰ μία ὑπόστασις τοῦ
λόγου καὶ τῆς σαρκὸς, πῶς υἱὸς αὖ τὴ τοῦ θεοῦ; ὁ-
μοίσει ἄρα ἔσται καὶ ἡ σὰρξ τῷ θεῷ. ὅπερ ἐστὶν
ἀσεβές. εἰ γὰρ τοῦτο, οὐδὲ ὁ λόγος υἱὸς ἔσται ὁμοίσιος
τοῦ θεοῦ, ὅπερ ἐστὶν ἄτοπον. ὁ λόγος γὰρ τέλειος καὶ
ὁμοίσιος, καὶ ἰδίαν καθ' ἑαυτὸν ἔχων ὑπόστασιν
ἀεὶ, καὶ μηδενὸς προσδεόμενος. οἱ ταῦτα κατηγο-
ροῦντες τῶν ἑαυτῶν γνώμῃ φανεραὶ καθιστῶσιν,
ὅτι δύο ὑποστάσεις τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ
ἡμᾶς συκοφαντοῦσι, καὶ πειρῶνται ἅμα παιζαχό-
θεο εἰς ἓν τῶν ἀτόπων βλασφημεῖν τοὺς ἡμετέρους
λόγους. συμπληρωτικὸν εἶπεῖν τὴν ὑποστάσεως τὸν λό-
γον τὸ σῶμα, ἢ ὁμοίσιον τῷ θεῷ, ἢ ξένον καὶ ἀλλό-
τριον παντὶ παντὸς τῆς ὑποστάσεως τοῦ υἱοῦ ὅπερ αὐ-
τοὶ λέγουσιν, ἄλλῳ ὑποστάσιν εἰσάγοντες τὸν σαρ-
κός. ἤτοι τὸν ἀναλήφθεντος αἰθρώπου ὡς αὐτοί φα-
σι, καὶ ἄλλῳ τὸν ἀναλαβόντα θεὸν, ἄλλο πρόσω-
πον τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, καὶ ἄλλο πρόσωπον τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀν-
θρώπου τοῦ ἐκ σπέρματος δαβὶδ κατὰ σάρκα.
ὥστε μήτε τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ εἶναι υἱὸν ἀνθρώπου ἐπι-
ρούσιον ὄντα τοῦ δαβὶδ, μήτε τὸν κατὰ σάρκα γε-
νηθέντα εἶναι υἱὸν τοῦ θεοῦ, ἐπιρούσιον ὄντα τοῦ θεοῦ.
ἡμᾶς δὲ ἕνα τὸν αὐτὸν λέγομεν θεὸν, ἀδελφοὶ,
προφήτας καὶ ἀποστόλους πρόμενοι, καὶ τῷ εὐ-
αγγελίῳ πιστεύοντες μᾶλλον ἢ σοφίᾳ ἑλληνικῇ
προσέχοντες, καὶ λογισμοῖς ἀνθρωπίνοις παραπό-
μενοι, καὶ πρὸς τῆς ἰδίας ἀφελούμενοι σωτη-
ρίας θεὸν ἕνα, ὁμολογοῦμεν τὸ σωαμφότερον.

μίαν

vnam

μίαν ὑποστασιν καὶ ἓν πρόσωπον, ἀχ ἵνα συμπληρωτικὸν τῆς ὑποστάσεως τὸ σῶμα γένηται, ἀστεῖος γὰρ, ἐπειδὴ τέλειον τὸ θεῖον, οὐκ ἐπιδεκτικὸν ἐλαττώσεως, ἀπλοῦν καὶ μονοειδὲς καὶ ἀσύνθετον, εἰς μέρη δὲ διαιρεῖται, τὸ πῇ στι καθὸ θεὸς λόγος ἐστὶ καὶ μονοειδὴς, εἰς διαφορὰν μελῶν καὶ πραγμάτων ἐπίπλοκὴν, τὸ σῶμα εἴη εἴτε ἀσώματα. ὁ λόγος γὰρ ἐστὶ τέλειος καὶ δι' ὅλα ἀσώματος. ἐγὼ θεὸς γέγονε σαρκωθεὶς ἢ ὅλως υἱὸς θεοῦ ἀνθρώπινον σῶμα λαβὼν, ἢ δὲ κύριος τῆς δόξης τὸν τοῦ δούλου μορφὴν φορέσας; ἀλλ' ἄνθρωπος καὶ υἱὸς ἀνθρώπου ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, καὶ δοῦλος καὶ τὸν μορφὴν ὁ τῇ φύσει κύριος. ἢ τὸ σῶμα οὐ συμπληρωτικὸν γέγονε τῆς θείας ὑποστάσεως, ἀλλ' ὁ ἀληθῶς τέλειος, τὰ ἀτελὲς ἐπλήρωσεν. ὁ ἀπροσδεὴς τῇ προσδεομένῃ σωθῆναι καὶ σωλωθῆναι σαρκί, ὁ μηδενὸς χρείαν ἔχων ἑαυτὸν ἔδωκε τῷ χρείαν ἔχοντι σώματι. ἢ δεὶς γὰρ τῶν εὖ φρονούντων ἢ νοεῖν ὅλως ἐνοεῖν δυνάμενος εἴποι ἂν ὅτι ὥσπερ ὁ λόγος τέλειος ὢν καὶ ἀνυπόστατος, ἀπροσδεὴς τὸ σαρκὸς, ἵνα θεὸς τέλειος γένηται· ὅτως ἢ δὲ τὸ σῶμα τοῦ λόγου ἔζητησεν, ἵνα τέλειος ἐνυπόστατος ἄνθρωπος γένηται, ἀλλ' ἐρημίας τοῦ σωτῆρος ἐδεόμεθα. ἐρημίας ἐλεύθερωτὲ, ἀφαιρέσεως τὸ ὀπτὴ γενομένης ἁμαρτίας, ἀνακαινοῦντος ἡμᾶς ἐκ τοῦ κακώσεως καὶ πὸ τούτης ἀφαιροῦντος δεινά. οὐθὺς οὖν ἀπὸ γενέσεως ἡ καινότης ἐδείκνυτο, καὶ τὸ ἐρήμιον τοῦ γεγονημένου διὰ τὸ γενήσεως ἐξεφαίνετο, ἀ καὶ γένησιν αὐθρώπου παλαιοῦ ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς εἶχε τὸν γένησιν. καὶ γὰρ ἀδυνάτον ἄνευ ἀνδρὸς κυῆσαι γυναῖκα. ὅπου τὸν ἰσίαν τῶν γενωμένων ἐν τοῖς παρᾶσι καταβάλλει ὁ θεὸς, ὡς καὶ τὸ λοὶ φησὶν ἡ γραφὴ ἐν τῇ ὀσφύϊ τοῦ πατρὸς εἶναι Λ᾽βραάμ. ὁ δὲ λυτρωτὴς οὐ τοῦ Α᾽δὰμ τὸ εἶναι λαβὼν, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀδὰμ τὸ ἀχῆμα προσλαβὼν, τὸν σάρκα λέγω τὸν μετὰ ψυχῆς ἀνθρωπίνης καὶ γενόμενος ἄνθρωπος κατὰ τὸ ὁρατὸν, εἰσήγαγε εἰς τὸν κόσμον τὸν καινότητα κατὰ τὸ ἀόρατον καθ' ἣν οὐχ ὁρᾶται δυνάτε. ὁ τυραννὶς, διαβόλε, ἀλλὰ κοινωνία μὲν τοῦ λόγου πρὸς τὰς θνητοὺς καὶ τυραννουμένους, διαφορὰ δὲ πολλὴ κατὰ τὸ ἀδύνατον, κατὰ τὸ ἐλεύθερον καὶ ἀτυράννητον. ἐθαύμαζε καὶ ἡ παρθένος μείζα διαγγελισθεῖσα τὸν γένησιν τοῦ σωτῆρος τὸν ἐξ αὐτῆς. πῶς γὰρ ,, ἔσται μοι τοῦτο, φησὶν, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; διηγγελίσθη δὲ θείαν οὐσίαν τοῦ γενηθέντος ἐξ αὐτῆς ἐν μορφώσει σαρκίνῃ· καὶ ἰδοὺ ἐρήμιον τὸ δῶρον, καὶ γήινον τὸ βλάστημα, ἰδοὺ εἰρηνοποίησις τῆς γῆς, καὶ πρὸς οὐρανοὺς ὁμοίωσις, κατὰ τὸν τῶν ἀγγέλων χαρὰν τῶν βοώντων δόξα ἐν ὑψίστοις θεῷ, καὶ ὅπῃ γῆς εἰρήνη. χαίροντες οὖν ὅπῃ τῇ χριστοῦ γενήσει οὐκ ἀνθρωπίνῳ χαρᾷ χαίροντες οἷον ὅπῃ γενομένῳ παιδίῳ χαίρουσιν ἄνθρωποι καὶ γενέσιον ὅπῃ τελοῦσιν ἑορτὸν, ἀλλὰ

vnam hypostasim, & vnam personam, non vt complementum aliquod ad integritatem hypostaseos conferat corpus: id enim prorsus impium, quum diuinitas, per se integra & perfecta, incapax omnis defectionis, simplex, vniformis & incomposita, in partes non distinguatur: hoc est, quatenus Verbum Deus est, & vniforme, in diuersitatem membrorum, aut rerum, siue eæ corporeæ sint, siue incorporeæ, non cadit. Verbum enim res absoluta est, & penitus incorporalis: non enim *Deus* ita incarnatus est, vt caro fieret: neq; Filius Dei ita humanum corpus sumpsit, vt in hominem mutaretur: neque Dominus gloriæ, serui formam gestauit, vt seruus redderetur, sed homo & Filius hominis est ille, qui est Filius Dei, idemque seruus specie tenus, qui est Dominus natura. Non corpus igitur vim habuit absoluendæ diuinæ hypostaseos, sed ille qui verè integer perfectusq; est, id, quod imperfectũ erat, absoluit, & qui nullius indigus erat, coniunctus est & coad vnitus cum carne: & qui nullius rei necessitatem sentit, dedidit se corpori necessariis indigenti. Nullus enim eorum qui recte sapiunt, aut quisquis sobrius est, aut mente non destituitur, de ea re dubius esse potest, quòd, quemadmodum Verbum perfectum est, & sua hypostasi absolutum, neutiquã opus habuit carne, vt Deus perfectus esset: ita neque corpus Verbo indiguit, vt integrum pro su hypostasi fieret, sed cælesti Saluatore indigebamus, cælesti vindice peccatorum, & instauratore nostræ miseriæ, cæterarumque quæ inde proueniunt, calamitatum. Statim igitur ab ipso natali, renouatio se ostendebat, & diuina natura geniti ipsa ratione nascendi apparebat: quippe, qui non secundum antiqui hominis natiuitatẽ ex viro & muliere procreatus sit, quũ alioqui impossibile sit fœminã sine opera virili grauidã reddi. Atque ideo Deus nascentium conditionem in patribus sitã fundatámque esse voluit, quẽadmodum à Scriptura narratur Leui in Patris sui Abrahæ lumbis fuisse. Cæterum, vindex iste vim existendi non ab Adam capiens, sed formã ex Adam assumens, carnem dico, quæ cum anima humana cõiuncta fuit, homóque factus secundum visibilitatem, introduxit in mundum, nouitatem secundum inuisibilitatem, contra quam neque vim suam mors, neque tynannidem suam diabolus retinere potuit, eóque commertio Verbi cum mortalibus tyrannide oppressis, ingens discrimen illatum est humanis rebus, eò quòd inde asserti sint in libertatem, vindicatique à tyrannide: quin ipsa Virgo nuncio tam læto accepto, admirata est istam procreandi *Saluatoris* rationem, *Quomodo fiet*, inquit, *quoniam virum non cognosco?* quo tempore illi indicatum fuit, diuinum hunc esse nascendi modum sub specie carnea. Erat quidem cæleste donum, sed germen terrestre, vnde pacificatio terræ emersit, & cum cælis similitudo quædam prodiit, prout gaudium Angelorum clamantium præ se ferebat, *Gloria in excelsis Deo, & in terra pax.* Læti igitur de natiuitate Christi, non humana aliqua hilaritate, qualis est eorum hilaritas, quibus soboles est genita, & natalitium epulum celebratur,

sed de præsentia Christi, de diuini iubaris illustratione gaudeamus, vtpote, quibus nihil iam commercij futurum est cum captiuitate, sed participes futuri sumus redemptionis secundum Apostolū. Quis igitur in istis rebus vsus? aut quid sibi Christus voluit ex ista diuiniore quàm pro hominum natura, nascendi ratione? aut ex isto genere educationis, quæ nostram conditionem transcendit? Forma ea quę carne constabat, in aqua baptizatur vnà cum Iudæis: Ioannesque baptizator est: fluuius, qui diuinum corpus abluit, Iordanis est: & qui è cœlo descendit, spiritus est: & super quem descendit, purum & incontaminatum Christi corpus est, vnde in nos quoque dimanat purificatio, vt & nos eum sequamur, implentes omnem iustitiam, purgati in ipso Domino nostro, cui sit gloria: Amen.

ἀλλ' ἐπὶ φανείᾳ χριστοῦ χαίρωμεν, καὶ φωτὸς ἐπιλάμψει γηθῶμεν, καὶ τοιοῦτον ἔχοντες τὸ αἰχμαλωσίας ἀλλοτριωτικὸν κοινωνὸν τὸν ἀπόστολον. τί γὰρ ἐπὶ τούτοις ἡ χρῆσις; καθὼς γεγραμμένος φησὶ πρὸν ἢ κύριος ἄνθρωπος γένηται θεὸς ἦν καθ' ἡμᾶς χρεία. τὸ μὲν ἐν σχήματι κυρίου σαρκικὸν ἐν ὕδατι βαπτίζεται μὴ ἰουδαίων, Ἰωάννης ὁ βαπτίζων Ἰορδάνης ὁ ποταμὸς ἰουδαίων ὁ λούων σῶμα τὸ θεῖον, καὶ πνεῦμα θεοῦ ἐξ οὐρανοῦ εἰς τὸ καθαρὸν σῶμα τὸ χριστοῦ, ἐξ οὗ καὶ εἰς ἡμᾶς διαβαίνει καθ' ὁμοίωσιν ἡ κάθαρσις, ἵνα καὶ ἡμεῖς ἀκολουθήσωμεν αὐτῷ πληροῦντες πᾶσαν δικαιοσύνην καθαιρόμενοι ἐν αὐτῷ τῷ κυρίῳ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν.

S. Patris nostri

ATHANASII
ARCHIEPISCOPI
Alexandrini

Ad Serapionem fratrem & collegam Epistola.

Athanasius Serapioni fratri & Collegæ in Domino Salutem.

LEgi literas tuæ reuerentiæ, quib. adhortaris, vt tibi scriberem ea quæ contra me hoc tempore acta sunt: & de impiissima hæresi Arianorum, causa, authoreque earum rerum quas patimur, & quo fine Arius vitam clauserit. Ex tribus istis postulationibus, duo quidem libenter feci, misique tuæ pietati ea, quæ ad monachos scripsi. Inde enim tum nostra aduersa, tum res hæreseos cognoscere poteris De tertio autem capite, nimirum de morte Arij, multa mecum perpendi, metuens ne si id agerem, hominis morti insultare viderer, veruntamen quia disputatio apud vos de hæresi habita in hanc quæstionem desiit, An communione celebrata cum Ecclesia, diem suum obierit Arius, vt quæstio de eius morte dissoluatur, dicam quod res est, in pari numero collocans, & rem gestam indicare, & contentiosos compescere. Persuadeo enim mihi, cognito mortis eius miraculo, non ausuros esse, qui prius dubij erant, rem denuo in dubium vocare, sitne Ariana hæresis Deo odiosa, an non? Ego quidem non aderam, quum ille vitâ defunctus est. Aderat autem Macarius presbyter, & ex eius relatu didici. Accersitus autem erat ab Imperatore Constantino Arius opera & studio Eusebianorum, quem ingredientem Imperator interrogauit, an fidē Catholicę Ecclesię seruaret. Ille autem se recte credere iureiurādo affirmauit, suppressis iis, ob quæ de Ecclesia reiectus erat per Alexādrum Pontificem, adductis in speciem verbis Scripturæ.

Τῶ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
Ἀλεξανδρείας

Πρὸς σεραπίωνα τὸν ἀδελφὸν, ἐπιστολή.

Ἀθανάσιος σεραπίωνι ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ ἐν κυρίῳ χαίρειν.

ΕΥτυχὲς τοῖς ἀφ' ἡμῶν ἐστὶ τὰς παρὰ σοῦ εὐλαβείας γράφεσιν, ἐν οἷς παρακέκληκας ἡμᾶς, ἅπερ καθ' ἡμῶν εἰπὼν γεγραμμένα δηλώσαι σοί, καὶ περὶ τῆς ἀσεβοῦς αἱρέσεως τῶν Ἀρειανῶν, δι' ὧν καὶ ταῦτα πεποιήκαμεν, καὶ ὁποῖον ἔσχε τὸ τέλος τοῦ βίου Ἄρειος. τριῶν τοίνυν ὄντων τῶν ἐπιταγμάτων, τὰ μὲν δύο, προθύμως ἐποίησα, καὶ ἀπέστειλα τῇ σῇ θεοσεβείᾳ, ἅπερ ἔγραψα τοῖς μοναχοῖς. ἐκ γὰρ τούτων, τά, τε καθ' ἡμᾶς καὶ τὰ κατὰ τὴν αἵρεσιν δύνασαι μαθεῖν. τὸ δὲ ἕτερον, φρικὶ δὴ περὶ τοῦ θανάτου, πολλὰ μὲν ἐλογισάμην εὐλαβούμενον, μὴ ὡς ἐπεμβαίνοντά μοι τῷ θανάτῳ τοῦ ἀνθρώπου λογίσῃ. ὅμως δὲ ἐπεὶ διαλέξεως γενομένης παρ' ὑμῖν περὶ τῆς αἱρέσεως, εἰς τοῦτο τὸ τέλος ἔληξεν ἡ ζήτησις εἰς κοινωνίαν τῆς ἐκκλησίας Ἄρειος ἐπολεύτησε, διὰ τοῦτο ὡς διαλυομένης τῆς ζητήσεως, ἐκ τοῦ θανάτου διηγήματος αἰσχύνομαι δηλῶσαι ἐπαοίδασι. ἴσον ἡγοῦμαι τὸ σημαίνειν τοῦτο, καὶ τὸ σαίνειν λοιπὸν τοὺς φιλονεικοῦντας. ἡγοῦμαι γὰρ ὅτι γνωσθέντος τοῦ περὶ τοῦ θανάτου γεγονότος, μηκέτι μηδὲ αὐτοὺς τοὺς ἑτέρου ζητήσαι θαρρῆσαι τολμᾶν ἀμφιβάλλειν ὡς θεοσυγὴς ἐστὶν ἡ ἀρειανὴ αἵρεσις, ἐγὼ μὲν οὐ παρήμην ἐν κωνσταντινουπόλει ὅτε ἐτελεύτησεν ἐκεῖνος, μακάριος δὲ ὁ πρεσβύτερος παρὼν ἀκούσας ἐκεῖνα λέγοντος ἤκουσε. ἐκάλεσε μὲν γὰρ κωνσταντῖνος, τοῦ βασιλέως ἄρχοντος ἐκ πατρίδος τὸν Ἄρειον εἰσελθόντα δὲ τὸν ἄρχοντα αἱρέσεως, εἰ τὴν πίστιν τὴν καθολικῆς ἐκκλησίας ἔχοι. αὐτὸς ὤμοσε πιστεύειν ὀρθῶς. καὶ ἔγγραφον ὑπέδωκε πίστεως κρύψας μὲν ἐφ' οἷς ἐξεβλήθη τῆς ἐκκλησίας παρὰ ἀλεξάνδρου τοῦ ἐπισκόπου· ἐπικεκρυμμένος δὲ τὰς ἀπὸ τῶν γεγραφῶν λέξεις·

ὁμόσας

ἐμόσαντα πίνιω αὐτὸν μὴ πεφρονηκέναι ἐφ' οἷς ἐξέβαλεν ἀλέξανδρος αὐτὸν, ἀπέλυσεν εἰρηκώς. εἰ ὀρθή σε ἐστὶν ἡ πίστις καλῶς ὤμοσας. εἰ δ' ἀσεβὴς ἐστιν ἡ πίστις σε ἃ ὤμοσας, ὁ θεὸς σὲ κρίναι τὰ κατὰ σέ. οὕτω δὴ οὖν αὐτὸν ἐξελθόντα ἀπὸ τὸ βασιλέως, ἠθέλησαν εἰσαγαγεῖν εἰς τὴν ἐκκλησίαν οἱ περὶ Εὐσέβιον, τὴν σωθεῖσαν ἑαυτῶν βίᾳ. ἀλλ' ὁ τῆς κώνσταντινοπόλεως ἐπίσκοπος ὁ μακάριος ἀλέξανδρος αὐτὸν ἔλεγε, φάσκων μὴ δεῖν εἰς κοινωνίαν ἐρχθῆναι τὸν τῆς αἱρέσεως εὑρετήν. καὶ λοιπὸν οἱ περὶ Εὐσέβιον ἠπείλησαν. ὅτι ὥσπερ μὴ θελόντων ὑμῶν ἐποιήσαμεν αὐτὸν κληθῆναι ἀπὸ βασιλέως, ἔτως αὔριον κἂν μὴ κατὰ γνώμην σοι τυγχάνῃ, σὺν αχθήσεται ἄρει ὁ μετ' ἡμῶν, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ταύτῃ. σάββατον γάρ ἐστιν ὅτι ταῦτα ἔλεγον. ὁ πίνιος ἐπίσκοπος ἀλέξανδρος ἀκούσας ταῦτα, καὶ πάνυ λυπηθείς, εἰσελθὼν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὰς χεῖρας ἐκτείνας πρὸς τὸν θεὸν, ἀπωδύρετο, καὶ ῥίψας αὐτὸν ἐπὶ πρόσωπον ἐν τῷ ἱερατείῳ, κείμενος ἐπὶ ἐδάφους, ἠύχετο, παρὰ μὲν ἐμοῦ καὶ μακαρίου ἐχόμενος σὺν αὐτῷ, ἐξακούσας τῆς φωνῆς αὐτοῦ. παρεκάλει δὲ δύο ταῦτα λέγων· εἰ ἄρα σὺν ἐμοὶ σὺν αὐτῷ σώζεται, ἀπόλυσον ἐμὲ τὸν ὄλον σε. καὶ μὴ σωθῆναι πλέσῃς Εὐσεβῆ μετ' ἀσεβοῦς. εἰ δὲ φείδῃ τῆς ἐκκλησίας σου, οἶδα δὲ ὅτι φείδῃ, ἔπιδε ἐπὶ τὰ ῥήματα τῶν περὶ Εὐσέβιον. καὶ μὴ δῶς εἰς ἀφανισμὸν καὶ ὄνειδος τὴν κληρονομίαν σου, καὶ ἆρον ἄρειον, ἵνα μὴ εἰσελθόντος αὐτοῦ εἰς τὴν ἐκκλησίαν δόξῃ ἡ αἵρεσις σὺν εἰσέρχεσθαι αὐτῷ καὶ λοιπὸν ἡ ἀσέβεια ὡς εὐσέβεια νομισθῇ. ταῦτα δὲ ἀξιάμενος ὁ ἐπίσκοπος, ἀνεχώρησε πάνυ φροντίζων. καὶ γέγονέ τι θαυμαστὸν καὶ παράδοξον, τὸ γὰρ περὶ Εὐσέβιον ἀπληστότατον, ὁ μὲν ἐπίσκοπος ἠύξατο, ὁ δὲ ἄρειος ἐθάρρει τοῖς περὶ εὐσέβιον, πολλά τε φλυαρῶν, εἰσῆλθεν εἰς θάκας ὡς λύσει χρείαν τὸ γαστρός, καὶ ἐξαίφνης κατὰ τὸ γεγραμμένον πεσὼν ἠμέσθη ἐλάκισε μέσος, καὶ πεσὼν εὐθὺς ἀπέψυξεν. ἀμφοτέρων τε τῆς τε κοινωνίας καὶ τὸ ζῆν ἐστερήθη. τὸ μὲν οὖν τέλος δεῖξαι πιστὸν γέγονε. καὶ οἱ περὶ εὐσέβιον μεγάλως αἰσχυνθέντες, ἐθαύμασαν τὸ σωμότιον ἑαυτῶν. ὁ δὲ μακάριος ἀλέξανδρος χαίρων τῇ ἐκκλησίᾳ τὴν σωτηρίαν ἐπετέλεσε σὺν εὐσεβείᾳ καὶ ὀρθοδοξίᾳ πᾶσι τοῖς ἀδελφοῖς εὐχόμενος, καὶ δοξάζων μεγάλως τὸν θεόν. οὐχ ὡς ἐπιχαίρων τῷ θανάτῳ, μὴ γένοιτο, πᾶσι γὰρ ἐπόκειται τοῖς ἄπαξ ἀποθανεῖν· ἀλλ' ὅτι τοῦτο ὑπὲρ πᾶσαν ἀνθρώπων κρίσεις ἐδείχθη. αὐτὸς γὰρ ὁ κύριος δικάσας τῆς ἀπειλαῖς τῶν περὶ εὐσέβιον, καὶ τῇ εὐχῇ ἀλεξάνδρου, κατέκρινε τὴν αἱρεσιν αὐτῶν, δείξας αὐτὴν ἀνάξιον οὖσαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας. καὶ πᾶσι φανερώσας, ὅτι κἂν σωθῇ βασιλέως καὶ πάντων ἀνθρώπων ἔχῃ τὴν σωτηρίαν, ἀλλὰ σωθῆναι τῆς ἐκκλησίας κατεκρίθη. δέδεικται οὖν ὁ θεοφιλὴς ἀλλ' ἀσεβὴς τὸ χρισμάχον ἐρχομένου τῶν ἀρειομανιτῶν. καὶ πολλοὶ τῶν πρόσθεν ἀπατηθέντων μετέθεντο. ὁ γὰρ ἄλλος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ ἐλασφημημένος παρ' αὐτῶν κύριος κατέκρινε τὴν καθ' αὐτοῦ συζυγίαν αἵρεσιν. καὶ πάλιν ἔδοξεν, ὅτι κἂν νῦν ὁ βασιλεὺς κωνστάντιος βιάζηται,

Illum igitur ita iuratum, se nihil eorū ob quæ ab Alexandro reiectus erat, fecisse, absoluit Imperator cum his verbis: Si recta est tua fides, bene iurasti: si autem impia est, & tamen iurasti, Deus te pro iuramento condemnet. Ita eū digressum à Principe voluerunt Eusebiani solita sua vi in Ecclesiam introducere: Sed contradicebat Constantinopolitanus Episcopus beatus Alexander, non debere, inquiens, hæresis inuentorem in communionem recipi. Ibi iam minabundi Eusebiani, quemadmodum (inquiunt) eum vobis inuitis curauimus ab Imperatore euocari, ita crastino die, etiamsi vobis minime ex sententia sit, in communionem Ecclesiæ adducemus: Sabbatum autem erat, quum hæc loquerentur. Quibus auditis, Alexander magno cum mœrore Ecclesiam intrauit, & porrectis ad Deum manibus lamentatus est, pronus in vultum cadens, humique iacens ita orauit: aderat autem cum eo Macarius socius orationis, qui eius verba excepit. Postulabat autem alterutrum si Arius inquiēs crastino die in Synaxim introducetur, nunc dimittas quæso seruum tuum Domine, & non pium vnà cum impio perdas. Sin autē Ecclesiæ tuæ parces, scio autem quòd parces, respice in verba Eusebij, neq; des in exitium & vituperiū sortem tuam, & tolle Arium, ne eo recepto in Ecclesiam, videatur simul cum eo & hæresis recipi, neve deinde impietas pro pietate habeatur. Hæc precatus Episcopus, plurimum cogitabundus & anxius inde recessit, & res mira incredibilisq; euenit. Eusebianis minantib. Episcopus orabat. Arius autem Eusebianis fretus, multa blaterans in secessum abiit, quasi ad vsum alui, & derepente (iuxta quod scriptū est) pronus factus, medius crepuit, humique expirauit, vtroque & vita & communione fraudatus. Hic finis Arij. Eusebiani autem magnopere confusi socium coniurationis sepelierunt: Alexander verò, gaudente Ecclesia, cum pietate & sana fide cōmunionem celebrauit vnà cum omnibus fratribus, Deum, gratias agēdo, magnopere glorificans, non quòd de morte hominis lętaretur, absit: omnibus enim hominibus constitutum est semel mori, sed quòd ea res humana iudicia superauerit. Ipse siquidem Dominus iudicem se præbens minis Eusebij & Alexandri precibus, hæresim Arianam condemnauit, ostendens eam indignam esse communione Ecclesiæ omnibusque manifestum reddit eam tametsi ab Imperatore & ab omnibus mortalibus adiuuetur, ab Ecclesia tamen damnatam esse: declaratumque est, officinam Arianorum nō Deo gratam, sed impiam & inimicam esse. Certe plurimi ex iis qui ante decepti erant, conuersi sunt, ideo nimirum, ϕ non quiuis alius, sed ipse Dominus blasphemiis impetitus, condemnauerit hæresim, aduersus se conflatam, & manifesto edocuit, etiā si nunc Constantius Episcopos vi compellat, illam

illam tamen ex sese esse incommunicabilem Ecclesiæ, & cœlo alienam. Quamobrem apud vos hæc iam deinceps quæstio consopiatur (id enim in pactis fuit) nemoque adiungatur hæresi: sed qui decepti sunt, resipiscant. Quam enim Dominus reprobat, quis approbabit? & quam ipse incommunicabilem reddidit, quomodo qui eam recipit, non ingens piaculum committit, & palam se Christo hostem declarauerit? Hoc igitur fuit efficit ad cohibendos contentiosos: ista igitur illis, qui tum hanc quæstionem mouerant, recitentur, vna cum iis quæ compendio de hæresi hac ad monachos scripta sunt, vt inde edocti magis ac magis impietatem & malitias Arianorum reprobent. Nemini autem harum literarum exemplar, edas, aut tibi ipsi transcribas: nam hoc ipsum monachis quoque iniunxi. Sed pro tuo candore, si quid scriptis deest, addas, atque ita ea ad nos quam primum remittas. Epistola mea ad fratres cognoscere poteris quid in scriptis meis sim passus, quapropter tutum non est scripta edi idiotæ, præsertim de summis & præcipuis dogmatibus, ne, si quid per imbecillitatem & obscuritatem sermonis minus plene sit dictum, noxam id lectoribus adferat. Plerique enim non fidem aut intentionem scribentis respiciunt, sed aut per inuidiam, aut per contentionem suæ iam antea conceptæ in animo opinionis, prout volunt, verba accipiunt, & scripta pro sua libidine immutant. Det Dominus omnibus & præcipue auditoribus, quibus ista recitas, vt teneant & veritatem, & sanam integramque in Dominum nostrum Iesum Christum, fidem, Amen.

τὰς ἐπισκόπους περὶ αὐτῆς, ἀλλ' ἀκοινώνητός ἐστι τῆς ἐκκλησίας, καὶ τῆς θεραπαινῶν ἀλλοτρία. οὐκ οἶδα καὶ ἡ παρ' ὑμῖν λοιπὸν πεπαύσθω ζήτησις. αὕτη γὰρ ἡ ἡμιμένη σωθήκη. καὶ μηδεὶς προσιέσθω τὴν αἵρεσιν· ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπατηθέντες μεταγινωσκέτωσαν. διὰ τοῦτο ὁ κύριος κατέκρινε, τίς ἀποδέξεται; καὶ διὰ τὴν ἀκοινώνητον αὐτὸς πεποίηκε, πῶς ὁ σωζόμενος καὶ μεγάλως ἀσεβεῖ; καὶ φανερὸς ἐστὶ χριστομάχος; ἱκανὸν μὲν οὖν καὶ τοῦτο δυσωπῆσαι τοὺς ἐριστικούς. ἀλλ' ἀγνωστέον οὐ τοῖς τότε ζητήσασι, καὶ τὰ κατ' αἵρεσιν δι' ὀλίγων γραφέντα πρὸς τοὺς μοναχούς, ἵνα καὶ ἐξ αὐτῶν ἔτι μᾶλλον καταγινώσκωσι τῆς ἀσεβείας καὶ τῆς πανηρίας τῶν ἀρειομανιτῶν. μηδεὶς μέντοι βουλήσεται ἐκδοῦναι τούτων ἀντίγραφον, μήτε σωτῷ μεταγράψαι· καὶ γὰρ ἐν τοῖς μοναχοῖς τοῦτο δεδήλωκα. ἀλλ' ὡς γήσιον μέν τι λείπῃ τοῖς γραφεῖσιν, πρόθες. ἄθυς δὲ πρὸς ἡμᾶς ἀντίπεμψον. καὶ γὰρ καὶ ἐν τῇ ἐπιστολῇ ἧς ἔγραψα τοῖς ἀδελφοῖς δύναμαι θεῖναι ὃ πέπονθα γράφων. καὶ γνῶναι ἔτι, ἐξ ὅτου τοῦτ' ἔστιν ἀσφαλὲς ἐκδίδοσθαι γράμματα ἰδιώτῃ. ἐν μάλιστα περὶ τῶν ἀνωτάτων ἐκκορυφαιοτάτων δογμάτων, μήποτε τὸ δι' ἀσθένειαν, ἢ τὸ ἀδιαπτάνωτον τῆς γλώττης ἐνδεῶς ἠρμένον βλάβῃ τοὺς ἀναγινώσκουσιν ἐμπιπήσῃ. οἱ γὰρ πολλοὶ οὐ τὴν πίστιν, οὐδὲ τὸν σκοπὸν τοῦ γράψαντος σκοποῦσιν, ἀλλ' ἢ διὰ φθόνον, ἢ δι' ἔριν, ἢ προεληφθησαν, κατὰ διάνοιαν δόξης, ὡς ἂν θελήσωσιν αὐτοὶ, δέχονται, καὶ μεταποιοῦσι τὰ γραφέντα, κατὰ τὴν ἰδίαν ἡδονήν. δώη δὲ ὁ κύριος πᾶσι μάλιστα οἷς ἀναγινώσκεις πᾶσι, κρατεῖν τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ὑγιαίνουσαν εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν πίστιν. ἀμήν.

S. Patris nostri

ATHANASII
ARCHIEPISCOPI
Alexandrini

Ad Imperatorem Constantium, Apologia.

VTrum multis iam annis sciam te Christianum & retro à maioribus vsque Dei studiosum non possū non bono esse animo ad me tibi excusandum. Siquidem B. Pauli verbis vtens, illum apud te meum intercessorem facio, quum sciam & illum veritatis præconem, & te eius verborum diligētem auscultatorē religiosissime Auguste. De rebus igitur Ecclesiasticis, & de impotentia & factionibus aduersariorum contra me, tot Episcoporum scripta abūde pro testimonio apud tuam pietatem fuerint, satis etiam Vrsatij & Valentis pœnitentia ostendere poterit, nihil in omnibus, quibus me impetiuerunt, veri fuisse. Quid enim tantum alij pro testimonio dicere poterant, quantum isti suis scriptis confitentur? dū aiūt: Mētiti sumus, finximus, & omnia quæ Athanasio obiecta fuere, calūnia scatent,

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
Ἀλεξανδρείας

Πρὸς τὸν βασιλέα κωνστάντιον ἀπολογία.

ΚΑΙ πολλῶν ἐτῶν ὄντα σε χριστιανόν, καὶ ἐκ προγόνων φιλόθεον ἐπιστάμενος, εὐθύμως περὶ ἐμαυτοῦ νῦν ἀπολογοῦμαι. τοῖς γὰρ τοῦ μακαρίου παύλου λόγοις χρώμενος, αὐτόν σοι προσβιβῶ τὸν ὑπὲρ ἐμαυτοῦ πιστὸν μεσίτην. εἰδὼς αὐτὸν μὲν κήρυκα τῆς ἀληθείας, σὲ δὲ τῶν αὐτοῦ ῥημάτων φιλήκοον θεοφιλέστατε αὔγουστε. περὶ μὲν τῶν ἐκκλησιαστικῶν, καὶ τῆς κατ' ἐμὲ ἡμμένης συσκοτῆς αὐτάρκη τὰ γραφέντα πρὸς τῶν τοσούτων ἐπισκόπων, μαρτυρήσει τῇ σῇ ἀλαθείᾳ. ἱκανὰ δὲ καὶ τὰ τῆς μεταγνοίας οὐρσικίου καὶ οὐάλεντος. δεῖξαι πᾶσιν ὅτι μηδὲν ὧν ἐπέσκηπτον καθ' ἡμῶν, εἶχεν ἀληθές. τί γὰρ τοσοῦτον ἄλλοι δύνανται μαρτυρεῖν, ὅσον αὐτοὶ γράφοντες εἰρήκασιν. ἐψευσάμεθα ἐπλασάμεθα, καὶ πάντα τὰ κατὰ ἀθανασίου, συκοφαντίας γέμει.

σωθήκη

σεωθήκη ἢ πρὸς φανερὰν ἀπόδειξιν, εἰ καταξιώσας μαθεῖν, ὅτι παρόντων μὲν ἡμῶν, οὐδὲν ἀπέδειξαν οἱ κατηγοροῦντες κ᾽ μακαρίε Β πρεσβυτέρε. ἀπόντων ἢ ἡμῶν, κ᾽ μόνας ἔπραξαν ἅπερ ἠθέλησαν. τοιαῦτα προηγμένως μὲν ὁ θεῖος νόμος, ἔπειτα ἢ κ᾽ οἱ ἡμέτεροι νόμοι, μὴ ἰσχὺν ἔχειν δυνάμενα ἀπροφυλάκτως. ἀπὸ μὲν ἓν τούτων οἶδας ὅτι ἐκ τοῦ διαβολὰ φιλανθρωπίας ἕνεκα φιλοθεΘ, ἡμᾶς μὲν ἐλευθέρους ἀπὸ πάσης ὑποψίας συνεῤῥάτους ἢ καθ᾽ ἡμῶν γνομένους, συνεφώνησε ἀποφαίνει. πρὸς ἢ τὴν διαβολὴν τὴν κατ᾽ ἐμὲ γνομένην πρὸ τῆς σῆς φιλανθρωπίας, διὰ τὸ δυσσεβέστερον σύγχυσιν κ᾽ μακαρίας μνήμης κ᾽ αἰωνίε κώνσταντα τ᾽ ἀδελφόν σε, τὰ πολλοὶ ἐχθροὶ θρυλῶσι ἐκ γράψαι πολυμήχανον, ἱκανὰ τὰ πρῶτα δεῖξαι κ᾽ ταῦτα μὴ ἀληθῆ. εἰ μὲν γὰρ ἄλλοι τινὲς ἦσαν οἱ τὰ τοιαῦτα λέγοντες, δικάσιμον ἂν τὸ πρᾶγμα, χρεία τε πολλῆς ἀποδείξεως, ἐκ τῶν εἰς πρόσωπον ἐλέγχων. εἰ ἢ οἱ τὰ πρῶτα πλάσαντες αὐτοὶ ἐκ ταῦτα συνέθηκαν, πῶς ἂν εἰ ἐκείνων εἰκότως κ᾽ ταῦτα πεπλασμένα δείκνυ ἢ; διὰ τοῦτο γὰρ πάλιν κ᾽ μόνας λαλοῦσι νομίζοντες ὑφαρπάζειν δυνάσασθαι τὴν θεοσέβειαν. ἀλλ᾽ ἐσφάλησαν. ἐγὼ δὲ ὡς ἠθέλησαν ἤκουσας. ἀλλὰ τῇ μακροθυμίᾳ δέδωκας κ᾽ ὑμῖν χώραν ἀπολογεῖσθαι. τὸ γὰρ μὴ παραυτίκα κινηθῆναι ἐκ ὀμωρίαν ἀπαιτῆσαι, οὐδὲν ἦν ἕτερον, ἢ ὡς δίκαιον βασιλέα περιμεῖναι κ᾽ τὸ διαβληθέντος ἀπολογίαν. ἧς ἐαν καταξιώσῃς ἀκοῦσαι, πληροφορηκα ὡς κ᾽ συλλήψεις καταγνώσῃ τ᾽ περισσευμένων, κ᾽ μὴ φοβηθέντων τὸν θεόν, ἀντιλάμενον μηδὲν ψεῦδος ἀπὸ στόματος βασιλεῖ λέγειν. αἰσχύνομαι μὲν ἂν ἀληθῶς κ᾽ ἀπολογούμενος πρὸς τοιούτων, πρὸς ὧν οὐδὲ αὐτὸν οἶμαι τὸν κατήγορον ἔτι παρόντων ἡμῶν μνημονεύσειν. οἶδε γὰρ ἀκριβῶς ὅτι πᾶν αὐτὸς ψεύδεται, κ᾽ ὅτι ἐμανίαν ἐγὼ, ἅτε τῶν φρενῶν ἐξεστηκα, ἵνα κἂν ὡς ἐνθυμηθεὶς τοιοῦτον ὑπονοηθῶ. διὸ, οὐδ᾽ ἂν ἄλλοις ἐρωτῶσιν ἀποκρινάμενος, ἵνα μὴ ἐν τῷ χρόνῳ τῆς ἀπολογίας οἱ ἀκούοντες, κρεμαμένην ἔχωσι τὴν διάνοιαν. τῇ ἢ σῇ βασιλείᾳ μεγάλῃ κ᾽ λαμπρᾷ τῇ φωνῇ ἀπολογοῦμαι, κ᾽ τὴν χεῖρα ἐκτείνας ὁμολογῶ τὸ διὰ τοῦ ἀποστόλου, μάρτυρα τὸν θεὸν ἐπικαλοῦμαι ἐπὶ τὴν ἐμαυτοῦ ψυχήν. κ᾽ ὡς γέγραπται τῷ βασιλικῷ ἱστορίᾳ, μάρτυς κύριος. κ᾽ μάρτυς ὁ χριστὸς αὐτοῦ. κἀμοὶ συγχώρησον εἰπεῖν. οὐδὲ πώποτε πρὸς τὴν τῆς δυσσεβείας κακῶς ἐμνημόνευσα τοῦ δεῖνα τῷ ἀδελφῷ σου τῷ τῆς μακαρίας μνήμης κωνσταντίνῳ δυσσεβεστάτῳ αὐγούστῳ. ὃ παρώξυνα μᾶλλον ὡς μή τι διαβεβλήκασιν, ἀλλ᾽ εἴποτε κ᾽ εἰσελθόντων ἡμῶν πρὸς αὐτὸν ἐμνημόνευσεν αὐτὸς τῆς φιλανθρωπίας, ἐμνημόνευσε ἢ ὅτι οἱ πρὸς θάλασσαν ἦλθον εἰς τὸ πιτυδίωμα, κ᾽ ἡμεῖς ἐν τῇ ἀκυληίᾳ διετρίβομεν, μάρτυς ὁ κύριος ὅπως ἐμνημόνευον ἐγὼ τῆς θεοσεβείας. κ᾽ ταῦτα ἔλεγον, ὑπὲρ ὁ θεὸς ἀποκαλυψάτω τῇ σῇ ψυχῇ, ἵνα καταγνῶς τῆς συκοφαντίας τῶν διαβαλόντων με πρὸς σοί, συγχώρησιν εἰπὸν μοι ταῦτα φιλανθρωπότατε αὔγουστε, κ᾽ πολλὴν μοι συγγνώμην δός. ὁ γὰρ ὅτως ἐν χερὶ ὁ φιλόχριστος ἐκεῖνος. οὐδὲ

nec leue momentum documenti, si dignaberis audire, quod præsentibus nobis nihil docere potuere accusatores Macarij Presbyteri, absentibus autem nobis id egerint, quod libuit. Cuiusmodi acta primum diuinæ, deinde vestræ leges nullum robur habere definiunt. Iam isthinc tua pietas veritati dedita, ac religiosa satis perspicit nos liberos esse ab omni suspicione, & aduersarios nostros calumniatores esse. De mea autem in te maledicentia, qua vsum me fingunt apud piissimũ Augustum beatæ & æternæ memoriæ Constantem: id enim ab inimicis & iactitatur & scribitur, primarum calumniarum falsitas huius quoque rei vanitatẽ facile coarguerit. Nam si alij criminatores essent, cõtrouersiosa aliquo modo ea causa videri posset, & opus esset plurimis documentis, & coram in faciem refutationibus: Iam quum iidem illi qui priora finxerunt, hæc quoque cõminiscantur, qui (quæso) fieri posset, vt non ab iisdem eandem & isthic vanitatem expectes? Ideoq; in absentem deblaterant, sperantes se ita tuæ pietati obrepere posse, sed frustra: Non enim ita iis aurem præbuisti, vt sperabant, sed pro tua mansuetudine dedisti & nobis locum vicemque respondendi. Te enim non statim commotum fuisse, nec euestigio supplicium postulasse, signum fuit euidentissimum, vt iustum Imperatorem decet, nihil æque te expectare, quàm delati hominis defensionem. Ergo si eam nunc dignaberis audire, confido fore vt etiam hac in parte eorum temeritatem condemnes, & contemptum Dei præcipientis, ne falsum quid ex ore tuo regi loquaris. Pudet reuera etiam vel diluendo de ista re mentionem facere, de qua ne accusator quidem sustinuit verba facere, dũ adhuc præsentes essemus, vtpote qui sciat se falsum dicere. Non insanio ego: non mente captus sum, vt vel cogitasse vnquam me tale quid suspiceris. Quapropter ne aliis quidem percunctantibus respondere velim, ne iterum, dum excuso me, illi qui audiunt, animi pendeant. Tuæ autem pietati magna & clara voce respondeo, manúque extensa, quod didici ab Apostolo, Deum in meam ipsius animam testor, & vt scribitur in libris Regum, iusiurandum concipio: Testis sit dominus, & testis sit Christus eius, sinas (quæso) me loqui, nunquam in malum tui mentionem feci, apud fratrem tuum beatæ memoriæ Constantem piissimum Augustum, neque illum aduersum te irritaui, vt calumniantur isti, imo contra, si quando eum conuenirem, mentionem ipse faciebat de tua humanitate, quod etiam tum contigit quum Thalassus veniebat Pitybionem, & nos commoraremur Aquileiæ. Deus conscius est, quàm ego ibi tuæ pietatis meminerim, & quæ ego per id temporis loquutus fuerim, Deus tuæ aliquando menti reuelabit: vt cognoscas sycophantias meorum apud te calumniatorum. Sine (quæso) me ista loqui, humanissime Auguste, plurimamque mihi hac in parte veniam concede. Non ita facilis erat, non ita obuias aures habuit cultor ille numinis Cõstans,

neque

neque ego apud eum tantus, vt de istiusmodi rebus verba fuissem ausus facere, & fratrem obtrectare, & de Imperatore apud Imperatorẽ criminose loqui. Non insanio Imperator, neque immemor sum diuinæ vocis ita loquentis: Et in conscientia tua regem ne execreris, & in recessibus cubiculi tui ne obtrectaueris opulento, quoniam volucres cæli auferent vocem tuam, & alatus renunciabit sermonem tuum. Quod si ea quæ de vobis regib. secreto dicũtur, latebras ad celandum nõ habent, qui (quæso) credibile est præsente Imperatore, & tot in orbem circunstãtibus, me male de te loquutum fuisse? Nunquã sine comitibus aut arbitris fratrem tuum vidi, neque ille vnquam mecũ solus cum solo verba miscuit, sed semper cum Episcopo eius loci vbi agebat, aliisq; qui ibi aderant, ad colloquium intraui, simul cum illis eum vidi, simul cum illis ab eius conspectu recessi. Huius rei testis est Fortunatianus Aquileiæ Episcopus, & plenam eius rei historiã pater Osius docere posset. Crispinus item Patauij Episcopus, Lucillus Veronæ, & Dionysius Lucidæ, & Vincentius Cãpaniæ, & quia defuncti sunt Maximinus Treueris, & Protasius Mediolani prælules, Eugeniusq; qui magister erat, testes citari possunt: Hic enim ante ostium stabat, audiebatq; & nostras tum postulationes, & quid vicissim ab illo respõderetur. Hæc quidem sufficiunt pro demonstratione, sed tamen (quæso) admittas, vt referam omnia colloquia meæ profectionis: vt inde cognoscas, quam temere traducar. Profectus sum Alexandria, nõ ad castra fratris tui, aut alium quempiam, sed Romam duntaxat, me meáq; Ecclesiæ cõmendaturus. Ea enim mihi vnica cura fuit, quo tẽpore multus eram in synaxibus celebrandis, nec vnquã fratri tuo scripsi: nisi vbi Eusebiani calũnioſas de me literas ad eum misissent, necessumque erat, vt me etiam tum, quum adhuc Alexandriæ agerem, excusarem, iterumque ad eum scripsi, quum mihi mandasset vt tabulas sacrarum literarum conficerem, quas cõfectas ad eum misi. Oportet enim eũ qui se defendit, vera dicere, præsertim apud tuam Maiestatem. Post triennium, quarto denique anno literis iussit vt ad se venirem. Agebat autem per id tempus Mediolani. Scisitabar quid causæ esset, cur euocaret, quippe ignarus omnium, testis mihi Deus est. Comperiebam autem quosdam Episcopos, qui eo profecti erant, precibus ab eo postulasse, vt tuæ pietati de synodo facienda scriberet: crede mihi imperator, res ita acta est, vt dico, & nihil mentior. Quum igitur venissem Mediolanum, expertus sum illius miriſicam humanitatem, dum & me suis oculis dignatur, verbisq; indicat se ad te de celebrando concilio literas misisse: idem me rursus agentem in suburbio, in Gallias euocauit, eo enim pater Osius cõcesserat, vt inde ad Sardicense conciliũ proficisceremur. Post cõcilium vero Naissi mihi cõmoranti denuo abeodẽ scribitur. Confecto igitur itinere, per reliquũ tempus Aquileiæ hæsi: vbi me literæ tuæ pietatis deprehẽderũt inde rursus à beatæ memoriæ viro euocatus, in Gallias profectus sum,

atque

οὐδὲ τηλικοῦτος ἤμην ἐγώ, ἵνα περὶ τοιούτων πρὸς ἀδελφὸν ἀδελφὸν διάβολον, ἢ παρὰ βασιλεῖ περὶ βασιλέως κακῶς μνημονεύσω. ἐμοὶ νόμος βασιλεῦ. οὐδὲ ἐπελαθόμην τῆς θείας φωνῆς λεγούσης, καὶ γὰρ ἐν συνειδήσει σου βασιλέα μὴ καταράσῃ, καὶ ἐν ταμείοις κοιτῶνός σου. μὴ καταράσῃ πλούσιον. ὅτι πετεινὸν τοῦ οὐρανοῦ ἀποίσει σου τὴν φωνήν, καὶ ὁ τὰς πτέρυγας ἀπαγγελεῖ λόγον σου, εἰ δὲ τὰ καθ' ἡμέραν λεγόμενα καθ' ὑμῶν τῶν βασιλέων ἐκρύπτετο, πῶς οὐκ ἄπιστον εἰ παρόντος βασιλέως, καὶ τῶν σατράπων ἐξώντων, ἔλεγον κατὰ σοῦ, ἐγὼ μόνος ἑώρακά ποτε τὸν ἀδελφόν σου. ἀλλ' οὐδὲ μόνῳ μοι ποτὲ ὁμίλησεν, ἀλλ' ἀεὶ μετὰ τοῦ ἐπισκόπου τῆς πόλεως ἔνθα ἦν, καὶ ἄλλων τῶν ἐκεῖ συντυγχανόντων εἰσηρχόμην. κοινῇ τι αὐτὸν ἐβλέπομεν, καὶ κοινῇ πάλιν ἀνεχωρῶμεν. διὰ τοῦτο φέρτε ναπανὸς ὁ τῆς ἀκυληίας ἐπίσκοπος, μαρτυρήσαι περὶ τούτου. ἱκανός ἐστιν ὁ πατὴρ ὅσιος εἰπεῖν. καὶ κρεσκῆνς ὁ τοῦ παπίου. καὶ λούκιλλος ὁ ἐν βερωνί. καὶ διονύσιος ὁ ἐν ληΐδι. καὶ βικέντιος ὁ ἐν καμπανία ἐπίσκοπος. καὶ ἐπειδὴ πεπλούτηκασι μαξιμῖνος ὁ τριβέρεως. καὶ πρεσπάσιος ὁ τῆς μεδιολάνου. διὰ τοῦτο ἐκεῖνος ὁ ἅγιος ὁμολογούμενος μάγιστρος, μαρτυρήσαι. αὐτὸς γὰρ εἰσήκουσε περὶ οὗ βούλει, καὶ ἤκουσεν ἅπερ ἠξιώμεν αὐτόν. καὶ ἅπερ αὐτὸς κατηξίωσε λέγειν ἡμῖν. ταῦτα πάντων εἰ ἱκανὰ πρὸς ἀποδείξιν ἐστί, συγχώρησον ὅμως διηγήσασθαι ὅλως καὶ τὸν λογισμὸν τῆς ἀποδημίας. ἵνα ἐκ τούτων καταγνῶς τῶν διαβαλλόντων ἡμᾶς μάτην. ἐξελθὼν ἀπὸ τῆς ἀλεξανδρείας, οὐκ εἰς πρᾶτπιδον οὐδὲ ἀδελφόν σου, οὐδὲ πρὸς ἄλλους τινάς, ἢ μόνον εἰς τὴν ῥώμην ἀνῆλθον. καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ τὰ κατ' ἐμαυτὸν διαθέμενος, τότε γὰρ μόνον μοι φροντὶς ἦν, ἐσχόλαζον τοῖς συνάξεσι. τῷ ἀδελφῷ σου οὐκ ἔγραψα· ἢ μόνον, ὅτι οἱ περὶ εὐσέβιον ἔγραψαν αὐτῷ καθ' ἡμῶν. ἐὰν ἀνάγκην ἔχον ἐπ' ὧν ἐν τῇ ἀλεξανδρείᾳ ἀπολογήσασθαι. καὶ ὅτι πικτία τῶν θείων γραφῶν κελεύσαντος αὐτοῦ μοι καταρτίσαι, ταῦτα ποιήσας ἀπέστελλα. χρὴ γὰρ ἀπολογούμενον με ἀληθεύειν τῇ σῇ θεοσεβείᾳ. τρισὶν ἰοῦνιος ἔτων παρελθόντων τεσσάρτῳ ἐνιαυτῷ γράφοντος κελεύσαντος ἀπαντῆσαί με πρὸς αὐτόν. ἐν ᾗ ἐν τῇ μεδιολανίῳ. ἐγὼ δὲ ἱερῶν τὴν αἰτίαν. ἃ γὰρ ἐγίνωσκον μάρτυς ὁ κύριος, ἔμαθον ὅτι ἐπίσκοποί τινες ἀνελθόντες, ἠξίωσαν αὐτὸν γράψαι τῇ σῇ εὐσεβείᾳ, ὥστε συνόδου γενέσθαι. πίστευε βασιλεῦ ἄτοπον γέγονε. καὶ ἃ ψευδόμην κατελθὼν πάντων εἰς τὸν μεδιόλανον, εἶδον πολλὴν φιλανθρωπίαν. κατηξίωσε γὰρ ἰδεῖν με, καὶ εἰπεῖν, ὅτι ἔγραψε καὶ ἀπέστελλε. πρὸς σὲ ἀξιῶν συνόδου γενέσθαι. διάγοντα δέ με ἐν τῇ πόλει, μετεπέμψατο πάλιν εἰς τὰς γαλλίας. ἐκεῖ γὰρ ὁ πατὴρ ὅσιος ἦρχεπ. ἵνα ἐκεῖθεν εἰς τὸν σαρδικὴν ὁδεύσωμεν. μὴ γὰρ τὴν συνόδον, ἐν τῇ ναϊσσῷ μοι διάγοντι γράφει καὶ ἀπελθὼν ἐν ἀκυληίᾳ λοιπὸν διετέλεσον· ἔνθα με τὰ γράμματα τῆς σῆς θεοσεβείας κατέλαβον. κακεῖθεν κληθεὶς πάλιν παρὰ τοῦ μακαρίτου καὶ ἀπελθὼν εἰς τὰς γαλλίας,

ὅπως

ὕτως ἦλθεν ἐπὶ σὲ τὸν σὸν εὐσέβειαν. πῖον πίνω
τον, ἢ τίνα χρόνον φησὶν ὁ κατήγορος ἐν ᾧ πι-
αὐτά με εἰρηκέναι διέβαλλεν; ἢ τίνος παρόντος ἐ-
μαίλω φθέγξασθαι πιαῦτα, οἷα ὡς ἐπόντ ἐμὲ
καταψεύσατο; ἢ τίς ἐστιν ὁ τούτῳ συνηγορῶν καὶ
μαρτυρῶν; ἃ γὰρ εἶδον οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτὸ, τοῦτα
χρὴ λέγειν ὀφείλει ὡς ἡ θεία γραφὴ παρήγγειλεν.
οὐδένα μὲν οὖν οὕτως εὑρήσει μάρτυρα τῶν μὴ
γενομένων. ἐγὼ δὲ ὅπερ ἐν ψυχῇ δοκῶ, μάρτυρα μὴ τὴν
ἀληθείας, καὶ τὸν σὸν εὐσέβειαν ἔχω. ἀξιῶ γάρ
γινώσκων σε μνημονικώτατον, αἰὰ μνησθῆναι τῶν
λόγων ὧν αὐτέφερον τότε, ὅτε καταξιώσας ἰδεῖν με.
πρῶτον μὲν ἐν βιμινακίῳ. δεύτερον δὲ ἐν καισαρείᾳ
τῆς καππαδοκίας. καὶ τρίτον, ἐν αὐτοχείᾳ· εἰ κἀν τῶν
θεοσεβίων σε μὲ λυπησάντων κακῶς ἐμνημό-
νευσα πρός σοί. εἰ διέβαλόν τινας τῶν ἀδικησάντων
με. ἢ δὲ μὴ δὲ καθ' ὧν ἔδει με λέγειν τότε διέβαλον,
ποίαν εἶχον μανίαν βασιλέα βασιλεῖ διαβαλλῆναι.
καὶ ἀδελφὸν ἀδελφῷ συγχρῆσαι. πρὸς καλῶν
παρόντα με πίπτειν ἐλεγχθῆναι, ἢ κατηγωθῆναι τῶν
διαβολῶν. ἐν μίμησιν τῶν δαβὶδ λέγοντα. τὸν κατὰ λαλο
ῦντα λάθρᾳ τὸν πλησίον, τοῦτον ἐξεδίωκον. τὸν μὲν γὰρ
ὅσον εἰς αὐτὸς ἦκεν ἐψεύσατο σῶμα γὰρ κατεψευσά
μενον, ἀνεῖλε ψυχήν. ἡ δὲ τοῦ μακροθυμία νενίκηκε
παρασχεῖν παρρησίαν ἀπολογίας, ἵνα κατα-
γνωσθῆναι δυνηθῶσιν ὡς φιλονεικοὶ ἐν συκοφάν-
ται. πρὸς μὲν γὰρ εὐσεβεστάτου σε ἀδελφὸν τοῦ μα-
καρίας μνήμης, τοῦτα. δύνασαι γὰρ κατὰ τὴν
δοθεῖσάν σοι σοφίαν πρὸς θεοῦ, πολλὰ ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων. καὶ γινώσκειν
τὴν παλαιθεῖσαν κατηγορίαν. πρὸς δὲ τῆς ἑτέρας
διαβολῆς εἰ ἔγραψα τῷ τυράννῳ, τοῦτο μὰ γὰ
οὐδὲ λέγειν βέλομαι, πρὸς καλῶ ὡς θέλεις καὶ
δι' ὧν ἂν δοκιμάσῃς, ἐξέτασε καὶ ἀνάκρινε. ἡ γὰρ
ὑπερβολὴ τῆς διαβολῆς, ἐξίστησί με εἰς πολ-
λὴν ἀπορίαν ἄγει. εἰ τίς σε, θεοφιλέστατε βα-
σιλεῦ, πολλάκις κατ' ἐμαυτὸν λογίζομαι, ἠπί-
στουν εἰ ἄρα τις ἐμάνη τοσοῦτον, ὥστε καὶ τοιαῦτα
ψεύσασθαι. ἐπειδὴ δὲ πρὸς τῶν ἀρειανῶν ἐθρυ-
λεῖτο καὶ τοῦτο, καὶ ὡς αὐτοὶ ὑπὸ δεδωκότες ἀνὴ-
γγελον φωνὴν ὑπὸ τῶν σκανῶν ἐξιέναι μοι δό-
νος. καὶ αὐτοὺς νύκτας διαπλῶν, ὡς πρὸς παρόν-
τας τοὺς κατεσπόντας ἐμαχόμην. καὶ κραυγὴν
ἐξαπίνης ἠφίην μεγάλην εὐθὺς στε-
νάζων μὲ δακρύων, οὐρεῖν τὰς σὰς ἀκοὰς ὑμε-
νεῖς. ἀλλὰ νῦν τῇ χάριτι σου καὶ ταῦτα εὑρὼν,
πάλιν ἀπορῶ ποίαν ἀρχὴν τῆς ἀπολογίας ποιή-
σωμαι. ὁποίας γὰρ ἂν ὑπόβαλωμαι λέγειν, ἐμποδί-
ζομαι διὰ τὸ πράγματος ἔκπληξιν. ὅλως μὲν γὰρ
περὶ μακαρίτου σε ἀδελφοῦ πρόφασιν ἦν πλα-
νᾶσθαι τοὺς συκοφάντας. ὅτι τι καταξιώμενα βλέπειν
αὐτὸν, καὶ περὶ ἡμῶν ἠξίωσε ἀδελφικῶς τὸν σὸν ἀδελφι-
κὸν διάθεσιν, καὶ παρόντας μὲν ἔτιμα πολλάκις καὶ
ἀπόντας ἡμᾶς ἐπέμπετο. τὸν δὲ διάβολον μαγνέντιον,
μάρτυς ὁ θεός μου, καὶ μάρτυς ὁ χριστὸς αὐτοῦ, ὃν πιστεύ
ω καὶ, ὅτι ὅλως ἠπιστάμην αὐτὸν. ποία πίστις συνή
θεια τῷ μὴ γινωσκομένῳ πρὸς τὸ μὴ γινώσκοντας;
ποία

atque ita perueni ad tuam Maiestatem. Quo igitur loco, aut quò denique tempore accusator dicere poterit, me de te male loquutũ fuisse? aut quo præsente istis verbis, quæ mihi affingit, debacchatus sum, aut quem sibi habet in hac calumnia subscriptorem aut testem? quod oculis deprehenderat, id illi dicendum fuit, quẽadmodum Sacra Scriptura præcepit. Nunquam ille testem inuenerit, rerum earum quæ factæ non sunt: Ego autem falsum non dico, qui pariter cum ipsa veritate tuã quoque pietatem testem habeo. Obsecro te (noui vim memoriæ tuæ) reminiscere eorum verborum quæ tecum habui, quum dignatus esses me sub tuum conspectum venire, primum Viminiaci, iterum Cæsareæ, quæ est in Cappadocia, tertio Antiochiæ, an vel tum de Eusebio, quanquam vexatore meo acerbissimo, quicquam siniſtri dixerim, an cuiquam eorum, qui mihi iniurias fecere, asperius locutus sim? Si igitur iis, contra quos mihi pro defensione dicendũ erat non maledixerim, quæ illa fuisset mea insania, Imperatori apud Imperatorem obtrectare: & fratrem cum fratre collidere? Obsecro te, iube vt me vel in præsentia reum peragant, vel eos calumniatum condemna, imitareq; Dauidem ita loquentem, *Detrahentem clanculum proximo suo, hunc persequebar*. Nam quantum ad illos pertinet, eædem fecere: *os enim quod mentitur, occidit animam*, nisi tua mansuetudo obstitisset, quæ libertatem defensioni meæ tribuit ad cõuincendas vt litigatorũ sycophantias. Hactenus igitur de piissimo & beatæ memoriæ fratre tuo dicta fuerint, vnde tu pro sapientia diuinitus tibi donata, multa ex paucis colligere potes, & cognoscere commentum istius criminatoris. De secunda autem calumnia, quòd scripserim tyranno (nam ne nomẽ quidem eius effari velim) obtestor te, vt per quos tibi videbitur, rem exquiras, causamque cognoscas. Nam magnitudo calumniæ sensus meos obstupefacit, & perplexũ attonitumq; reddit. Crede mihi religiosissime princeps, sæpe mecum perpendi, an credibile esset quenquam ita insanire, vt talia mentiri nihil vereretur. Cetera quia apud Arianos & hoc quoq; iactatum est, illique gloriantur antigraphum Epistolæ meæ se habere, maiorem in modum obstupui, & noctes insomnes ducens, cum aduersariis meis veluti præsentibus depugnabam, ac de repente in ingentem clamorem & has preces erupi, optabamque cum gemitu & lachrymis, vt quam primum propitias tuas aures adipiscerer, quas cum per Dei gratiam adeptus sim, ecce denuo hæsito, quod initium meæ responsionis faciã. Quotiescunq; n. loqui meditor, ipsius rei prodigio & horrore impedior. Nam de fratre tuo beatæ memoriæ aliqua fingendi verisimiliter occasio calũniatoribus suppetebat, tum quod ille mei cõspectum cupiebat, tum quod de me tibi dignatus sit scribere. His accedit, quod nos præsentes honore prosequebatur, & absentes accersebat. Diabolum autem Magnentium (testis est mihi Deus & Christus eius) neque noui, neq; quicquam de illo compertum habui.

Quæ

Quæ igitur causa me incognitum ad ignotum propulit, aut quę denique occasio me pertraxit, vt ad talem hominem literas mitterem? quod initium epistolæ, si ei scribere libuisset, sumendum fuerat? illudne scilicet, bene eum & recte fecisse, quod virum, apud quem in honore & precio eram, cuiusque beneficiorum nunquam obliuisci poteram, occidisset: meque proinde eum, quòd notos meos, Christianosq; homines & fidelissimos hac luce spoliasset? an quod hospites meos Romę, qui me multa & vera beneuolentia tractauerant, occidit, an quod beatam materteram tuam iure meritoque à bonis moribus Eutropium dictam, & Abucreon synceriſſimum in hominem, & Sperantium fidelissimum, aliosque complures peremisset? Quid? an non furiosum id in suspicionem cogitationemue aduersario meo venire? Quæ enim mihi fiducia in Magnentio fuisset, aut quam beneuolentiam certam firmamque in Domini sui parricida, in amicos tam perfido, in violandis iuramentis tam irreligioso, & in magis, incantatoribusque contra Dei iudicium foedis conscelerato, mihi polliceri potuissem? quid illius mihi in mentem venire potuit, quod hominis mores mihi cōmendasset? cuius furor & crudelitas non me solum, sed vniuersum istic terrarum orbem, luctu, calamitatibúsque impleuit. Credo magnam scilicet & multam illam gratiam debebam, quod piæ memoriæ tuum fratrem; cuius donariis Ecclesiæ plenæ sunt, ipse eius Legatus occiderit, nihil eam necessitudinem, quum ante oculos versaretur, reueritus, nihilq; gratiam beato tuo fratri in baptismate donatam respiciens, veluti Dæmon & furia infernalis in eum insiluit. Atque ita sanctissimus ille vir martyrium assecutus est. Ille contrà iam inde quasi in nexu esset ad similitudinē Cain, cum gemitu & trepidatione fugiebat, vt Iudam postea eodem mortis genere imitaretur, sibique ipse carnifex factus duplex supplicium, & hic, & in iudicio futuro irrogauit. Taline mōstro me amicum posse fieri calumniator putat? vel potius quum nihil tale putet, odio mei tam incredibilia fingit, qui minime ignorat se falsum dicere? Vellem autem hunc hominem, quisquis is est, hic in præsentia adesse, vt delato iuramento, sub attestatione veritatis ab eo scisciterer. Quæ enim ita dici audirique volumus, quasi Deo præsente, ea sub hac formula iurisiurandi nos Christiani homines cōcipere solemus, iuberemque illum pronunciare, vter nostrū magis lætabatur de incolumitate beatę memoriæ Constantis. Cæterum, cuius in ea parte vota maiora fuere, prima calumnia satis ostendit, neminemq; mortalium latere potest. Alterutrum certe necesse est, vt aut ipse sciat neminem mecum eiusdem animi, quiue itidē, vt ego, affectus sit, & beatum Constātem diligat, Constantis hosti amicum potuisse fieri: aut si ipse aliter affectus est, aliterque sentit, vereor ne quæ odio infectus in Constantē meditatus est, ea mihi affinxerit. Ego igitur admiratione prodigioq; calumniæ perculsus hęsito, quid oporteat respondere, meque in mille mortes cōdemno, si vel suspicio talis de me vspiam fuerit, tibique

A

B

C

D

E

ποία με τοσαύτη φασις ἔλκει γεγράψαι τῷ τοιούτῳ; ποῖον προοίμιον τῆς ἐπιστολῆς ἔταττον, γράφων αὐτῷ; ὅτι τὸν τιμῶντά με, οὐ εὑρεσιῶν οὐκ ἄν ποτε ἀπολαθοίμην, τοῦτον φονεύσας καλῶς ἐποίησας; καὶ ἀποδέχομαί σε τοὺς γνωρίμους ἡμῶν χρισιανοὺς καὶ πιστοτάτους ἄνδρας ἀνελόντα. καὶ ἀποδέχομαί σε σφάξαντα τοὺς ἐν ῥώμῃ, γνησίως ἡμᾶς ὑποδεξαμένους. τῷ μακαρίᾳ σε θείᾳ τῷ ἀληθῶς εὐτρόπιον, καὶ ἀδελφὴν τὴν γνησίαν ἐκεῖνον, καὶ ἀσυμφύλακτον τὴν πιστοτάτην. καὶ ἄλλους πολλοὺς καλούς. ἆρ' ἔχει καὶ τὸ μόνον ὑποπτεύειν περὶ τούτων τὸ κατήγορον, ἔστι μανικόν; τί γάρ με πάλιν θαρρεῖν ἔπειθεν αὐτῷ; ποίαν αὐτοῦ ἀφθορίαν ἔβλεπον ἀσφαλῆ; ὅτι τὸν ἴδιον δεσπότην ἀνεῖλε, καὶ περὶ τοὺς ἑαυτοῦ φίλους ἄπιστος γέγονε, καὶ ὅρκους μὲν παρέβη, εἰς δὲ τὸν θεὸν ἠσέβησε, φαρμακοὺς καὶ ἐπαοιδοὺς ὑπνοῶν κατὰ τῆς τοῦ θεοῦ κρίσεως. ποίῳ δὲ πιστεύσει χαίρειν ἔλεγεν τούτῳ, οὗ μανία καὶ ἡ ὠμότης, οὐκ ἐμὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τὴν καθ' ἡμᾶς οἰκουμένην ἐλύπησε; μεγάλῳ γε χάριν καὶ πολλῷ ἐκ τούτων ὤφειλον τούτῳ, ὅτι ὁ μὲν μακαρίτης ἀδελφός σου, τὰς ἐκκλησίας ἀναθημάτων ἐπλήρωσεν. οὗτος δὲ αὐτὸν ὑποξέλλοντα πεφόνευκε. καὶ οὔτε ταῦτα βλέπων ὁ μιαρὸς ἡδέσθη, οὔτε τὴν δοθεῖσαν χάριν τῷ μακαρίτῃ διὰ τοῦ βαπτίσματος πεφόβηται. ἀλλ' ὡς δαίμων τις ἀλάστωρ καὶ διαβολικὸς, ἐμάνη κατ' αὐτό. τῷ μὲν οὖν μακαρίτῃ τοῦτο γέγονεν εἰς μαρτύριον. ἐκεῖνος δὲ λοιπὸν ὡς δέσμιος κατὰ τὸν κάϊν στένων καὶ τρέμων ἐδιώκετο, ἵνα καὶ τὸν ἰούδαν ἐν τῷ θανάτῳ μιμήσηται δήμιος καθ' ἑαυτὸν γινόμενος καὶ διαλιῶ ἐποίσηται καθ' ἑαυτοῦ τὴν ἡμέραν, ἐν τῇ μετὰ ταῦτα κρίσει. τοιούτῳ με φίλον ὁ διάβολος ἐνόμισε γενήσεσθαι. ἡ πάχα οὐδὲν νενόμικεν. ἀλλ' ὡς ἐχθρὸς ἀπιθάνως ἐπλάσατο. οἶδε γὰρ ἀκριβῶς ὅτι καπηλεύσατο. ἐβουλόμην δὲ αὐτὸν ὅστις ἐστὶν ἐνταῦθα παρεῖναι. καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἐρωτῆσαι. ἀ γὰρ ὡς θεοῦ παρόντος λαλοῦμεν τοῦτον ὅρκον ἔχομεν ἡμεῖς οἱ χρισιανοί. ὅστις ἡμῶν ἔχαιρε τοῦ μακαρίτου κώνσταντος ζῶντος. καὶ τίς μᾶλλον ἤυχετο καὶ ἡ πρώτη διαβολὴ δείκνυσι. καὶ παντὶ τοῦτο δῆλόν ἐστιν. εἰ δὲ καὶ αὐτὸς οἶδεν ἀκριβῶς ὅτι τῶν οὕτω διακειμένων, καὶ εἴ τις ἠγάπα τὸν μακαρίτην κώνσταντα, οὐκ ἐγίνετο φίλος τῷ κατ' ἐκείνου φρονοῦντι, ἃ δὲ ἄλλως διέκειτο ἢ ὡς ἡμεῖς, φοβοῦμαι μὴ ἅπερ ὁ μισῶν ἐκεῖνον ἐνεθυμήθη, ταῦτα κατεψεύσατο κατ' ἐμοῦ. ἐγὼ μὲν οὖν ὅπου τούτῳ ξενιζόμενος, ὅσα χρὴ λέγειν ἀπολογούμενος, ἀπορῶ. καὶ μόνον ἐμαυτοῦ μυρίους καταψηφίζομαι θανάτους. ἐὰν καὶ ὁλως κἂν ὑποψία τις εἰς ἐμὲ περὶ τούτου φέρηται, σοὶ δὴ

quid oporteat respondere, meque in mille mortes cōdemno, si vel suspicio talis de me vspiam fuerit, tibique

σοὶ δὲ φιλάληθες βασιλεῦ θαῤῥῶν ἀπολογοῦμαι. ὡς δικαιῶ καθ' ὃ πέπονθε, ἐξέταζε. καὶ μάλιστα μάρτυρας ἔχων τοὺς ἀποσταλέντας ποτὲ παρ' ἐκείνου πρός σε πρέσβεις. εἰσὶ δὲ σαβάτιος καὶ μάξιμος οἱ ἐπίσκοποι, καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς. καὶ κλήμης. καὶ βάλης. μάθε παρ' αὐτῶν εἰ γέγραμμαί μοι κεκομικασιν. πάντα γὰρ παρεῖχε πρόφασιν κἀμοὶ τοῦ γράφειν ἐκείνῳ. εἰ δὲ μὴ ἔγραψε μὴ ἦ ἐγνωσκέ με, πῶς ἔγραφον ἐγὼ μὴ εἰδὼς αὐτόν; ἐρώτησον. εἰ μὴ ἑωρακὼς τὰς πρὸ κλήμεντος ἐμνήσθη τῆς μακαρίας μνήμης, καὶ κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἐν δάκρυσί μου τὰ ἱμάτια διέβρεχον, ἐνθυμούμενος τὴν φιλανθρωπίαν καὶ τὴν φιλόστοργον αὐτοῦ ψυχήν. μάθε πῶς ἀκούσας πρὸς τῆς ὠμότητος τοῦ θηρίου, καὶ ἰδὼν τοὺς πρὸς βάλεντος ἀπὸ τῆς λιβύης ἐλθόντας, ἐφοβούμην μὴ κἀκεῖνος πειρᾶσθαι τολμήσῃ, καὶ ὡς λῃστὴς φονεύσῃ τοὺς ἀγαπῶντας καὶ μνημονεύοντας τοῦ μακαρίου. ὧν ἐμαυτὸν οὐδενὸς εἶναι δεύτερον πίθημι. τοῦτο οὖν δεδιὼς φρονοῦντας ἐκείνους, καὶ οὐ μᾶλλον ἠχόμην περὶ τῆς σῆς φιλανθρωπίας; καὶ τὸν μὲν φονεύσοντα ἐκεῖνον ἠγάπων, εἰς σὲ δὲ τὸν ἀδελφὸν ὄντα, καὶ ἐκδικοῦντα τὸν ἐκείνου θάνατον ἐλυπούμην; ἀλλ' ἐκείνου μὲν τῆς παρανομίας ἐμνημόνευον, τῆς δὲ σῆς εὐεργεσίας ἐπελαθόμην, ἵν' καὶ μετὰ θάνατον τοῦ μακαρίτου τοιαύτην ἔσεσθαι περὶ ἐμὲ, οἵαν ἵν' καὶ πρόσθεν ἐκείνου, διὰ γραμμάτων δηλῶσαι κατηξίωσας. ποίοις ὄμμασι τὸν ἀνδροφόνον ἔβλεπον; ἢ πῶς οὐχ ὑπὲρ σῆς σωτηρίας εὐχόμενος, ἐνόμιζον καὶ τὸν μακαρίτην ἐκεῖνον ὁρᾶν; ἀδελφοὶ γὰρ διὰ τὴν φύσιν, ἀλλήλων εἰσὶ κάτοπτρα, διὰ τοῦτο καὶ σὲ βλέπων ἐν ἐκείνῳ οὔποτε ἂν διέβαλον, καὶ ἐκεῖνον ἐν σοὶ πάλιν ὁρῶν, οὔποτ' ἂν ἔγραψα τῷ κατ' ἐκείνου θυμούμενῳ, ἀλλὰ μᾶλλον περὶ τῆς σῆς σωτηρίας ἠχόμην. καὶ μάρτυρες τούτων, προηγουμένως μὲν ὁ κύριος, ὁ ἐπακούσας καὶ χαριεσάμενος ὁλόκληρόν σοι τὴν ἐκ προγόνων βασιλείαν. μάρτυρ ἦ ἐκ τότε παρόντες. φιλικήσιμος ὁ θυμούμενος δεξιὸς αἰγύπτιος. ἐρυθρῖνος ἐκ στέφανος. ὧν ὁ μὲν καθολικός. ὁ ἦ μάγιστρος ἵν' ἐκεῖ. ἐκ ἀπήλιος ὁ κόμης. ἐκ παλλάδιος ὁ θυμούμενος ἔτι παλατίου μάγιστρος. ἀντίοχός τε ἐκ εὐάγριος οἱ ἀμφιπρόπολοι. μόνον γὰρ ἔλεγον. εὐξώμεθα περὶ τῆς σωτηρίας ἔτι εὐσεβεστάτου αὐγούστου κωνσταντίου. ἐκ πᾶς ὁ λαὸς εὐθὺς μιᾷ φωνῇ ἐβόα· χριστὲ βοήθει κωνσταντίῳ. καὶ διέμενεν οὕτως εὐχόμενος· ὅπως μὲν οὖν μήτε ἔγραψά ποτε ἐκείνῳ, μήτε ἐδεξάμην ποτὲ παρ' αὐτοῦ, μάρτυρα τὸν θεὸν, καὶ τὸν τούτου λόγον τὸν μονογενῆ αὐτοῦ ὄντα τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν χριστὸν ἐπικαλέσαμαι. τὸν ἦ καταπέμποντα, καὶ περὶ τούτου συγχώρησον ἐρωτηθῆναί σε δι' ὀλίγων. πόθεν εἰς τοῦτο παρῆλθεν. δῆλος ἀντίγραφα φήσειν ἔχειν; τὰ γὰρ ἀπέκαμον οἱ ἀρειανοὶ θρυλοῦντες. πρῶτον

tibique veritatis ſtudioſiſſime Imperator bona cum fiducia meæ innocentiæ author, adhortatorque ſum quemadmodum iam dixi, vt rem exquiras, maxime cum eorum teſtimonio vti poſſis, qui à Maxentio aliquando prolegatis ad te miſſi fuere: ſunt autem illi, Seruatius, & Maximus Epiſcopi, vna cũ ſuis, & Clemens, & Valens. Sciſcitare, quæſo, num literas ad me deportauerint: hæ enim mihi occaſionem dediſſent ad eum reſcribendi, Quòd ſi nec ille mihi ſcripſit, nec me cognitum habebat, quid cauſæ fuit vt ad eum ſcriberem, quẽ ignorabam? Quære item vi ſis comitibus Clementis, quam mentionem fecerim de beatæ memoriæ Conſtante, & quantopere, vt ſcriptum eſt, lacrymis meis veſtimenta mea lauerim, dum animo meo ſuccurrebat humanitas eius viri, & quantopere mentem ſuam Chriſti amori addixerat. Sciſcitare item quãtopere ego certior de illius belluæ immanitate factus, quum Valentem per Lybiam decurſantem viderem, exhorruerim, ne eadem ſcelera moliretur, & vt latro trucidaret, quotquot beatũ Conſtantem amore memoriáq; complecterẽtur: qua in re mẽ nemini ſecũdum facio. In hoc metu quum eſſem, taleſque animos in illis ſuſpicarer, pro te ſcilicet preces non ſudi, & illũ ſicarium in amoribus habui, aduerſum te autem & fratrem, & vindicem mactati Conſtantis male odioſeque afficiebar, ſceleraque nefarij hominis dulci recordatione repetebam, tuę autem beneficentiæ obliuionem induebam, quum eãdem erga me etiam poſt mortem fratris tui futuram eſſe, qualis olim erat, eo adhuc viuente tuis ipſemet literis declaraſti. Age, quæſo, quibus oculis aut homicidã eum cruentum adſpicere potuiſſem? aut non fratris tui imaginem, dum pro ſalute tua vota facio, contemplari? Mutua enim fratres fratribus ob naturæ affinitatem ſpecula ſunt, inuicemque ſimilitudine referunt. Quapropter dum te contẽplatus fuiſſem in illo, illumque in te in tui ſimilitudine agnouiſſem, qui fieri potuiſſet, vt illi maledicere ſuſtinerem, aut hoſti illius literas mittere, ac non potius pro tua ſalute voces preceſq; fundere, quod & feci. Huius rei teſtis eſt: primum Dominus, qui exaudiuit te, & largitus eſt tibi integrum à maioribus tuis relictum imperium, teſteſque ſunt, qui tum adfuerunt, Fœliciſſimus dux Ægypti, Ruffinus item & Stephanus, quorum ille Catholicus, iſte autem ibidem magiſter erat & Aſterius comes, & Palladius tum Palatij magiſter, Antiochus & Euagrius, Præfecti ſericotũ. Nihil aliud enim dixi, quàm precemur pro ſalute religioſiſſimi Imperatoris Conſtantij, & ſtatim vniuerſus populus vna voce acclamauit, Chriſte auxiliare Conſtantio, & magna cum perſeuerentia has preces continuauit. Me igitur, neq; illis literas dediſſe, aut ab eo accepiſſe, Deum & huius Verbũ vnicum filiũ Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum in teſtẽ voco. Iam mihi, quæſo, concede, vt ex obtrectatore meo paucis ſciſciter, vnde ad id deuenit vt dicat ſe meæ epiſtolæ exẽplar habere. Ad hoc nimirũ ſparſis rumoribus Ariani laborauerũt.

Iam, vt etiam si literas exhibeat nostris consimiles, non propterea statim rem certam & exploratam habet, quasi desint falsarij, qui etiam vestram Imperatorum manum sæpe imitati sunt, neque similitudo picturæ scriptis authoritatem præbet, nisi ij qui hoc genere characterum vti solent, testimonio suo scriptis adstipulati fuerint. Hoc rursum ex criminatoribus quærere optarim, quis ipsis istam epistolam dedit, aut vbi deprehensa est? Nam & ego scriptores habui, & Tyrannus eos curatores, qui & à tabellariis literas acciperent, sibique porrigerent Mei autem amanuenses præsto sunt, iam, quæso, ne graue sit Tyranni præfectos à libellis accersere: nam verisimile est eos superesse. Ex iis cognosce quid de literis illis actum sit, atque ita rem examina, quasi veritas tibi in consilio adsit, quæ regum, & imprimis Christianorum tutela est, cum ea vos regna administrare tutissimum est, quum dicat Sacra Scriptura; *Misericordia & veritas regi custodia est, & circundabit in iustitia thronum eius*. Hanc quum Zorobabel ille sapiens cæteris anteferret, victoriam retulit, acclamatumque est ab vniuerso populo, *magna res veritas & præualet omnibus*, Si igitur apud alios accusatus essem, ad tuam Maiestatem prouocarem, quemadmodum Apostolus dixit: *Cæsarem appello*, & cessatum est ab insidiis contra eum. Iam quum apud te calumniam mihi ausi sunt intentare, ad quem à te, quæso, appellare potero, nisi ad Patrem eius qui dicit: *Ego sum veritas*, vt ille cor tuum ad placabilitatem inclinet? domine omnipotens Rex seculorum, Pater *Domini* nostri Iesu Christi, tu per verbum tuum imperium hoc famulo tuo Constantio dedisti, tu illumina mentem illius, vt cognitis mei calumniis, beneuolenter recipiat meã excusationem, omnibusque clarum, manifestumque reddat quàm aures habeat confirmatas communitasque veritate, solumque sibi, vti scriptum est, accepta esse labia iusta: ita enim solium regni fortunatum fieri per Salomonem pronunciasti. Quapropter omnino omnibus modis percunctare, intelligantque quadruplatores, tibi non deesse curam indagandæ veritatis. Et obserua num vultu quoque sycophantiam prodant: is enim index est conscientiæ, siquidem scriptum est: Animi securi lætiq; vultus floridus, idem cõtra in tristitia mœstus. Ita quoque insidiantes Iosepho, ipsa conscientia redarguebat, & Labanis in Iacobum malignitas ex fronte apparebat, certe tu aduersariorum in fugiendo latitandoque conscientiam vides, nostram autem qui respondemus ingenuitatem: non enim de possessionibus lis est, sed de opinione Ecclesiæ. *Qui lapide feritur, quærit medicum*. Ictus autem calumnia grauius quam lapides feriunt. Est enim calumniæ clauа, & gladius, & iaculũ incurabile, vt dixit Salomon: sed his veritas mederi potest, quæ vbi negligitur, vulnera accepta acerbiora fiũt, neq; aliunde causam traxit ista per omnes Ecclesias turbatio. Horsum tendebãt eorũ caussificationes, inde est quòd tot & tam grãdæui Episcopi, quia

πρῶτον μὲν οὖν κἂν τὰ γράμματα πῆς ἡμετέρους ὅμοια δεικνύῃ, ἔστω τι ἀσφαλὲς ἔχει. πολλοὶ γὰρ φοῖτοι γοῦν εἰσιν, οἵτινες καὶ τὰς ὑμῶν τῶν βασιλέων χεῖρας, πολλάκις ἐμιμήσαντο. καὶ οὐχ ἡ μίμησις παρέχει τοῖς γράμμασι τὸ κύριον, ἐὰν μὴ καὶ οἱ τὰ τοιαῦτα γράφειν εἰωθότες μαρτυρῶσι τοῖς ἐπιστολαῖς. τοῦτο τοίνυν καὶ τοὺς διαβάλλοντας πάλιν ἐρωτῆσαι βούλομαι, τίς ὁ φέρων ταῦτα ποτε; καὶ πόθεν εὑρέθη ταῦτα; καὶ γὰρ κἀγὼ τοὺς γράφοντας εἶχον, κἀκεῖνον πάλιν τοὺς λαμβάνοντας παρ' ἐμοῦ τῶν νομιζόντων καὶ ἐπιδιδόντας αὐτῷ. οἱ μὲν οὖν ἡμέτεροι παρεισι. καταξίωσον οὖν καὶ κἀκείνους καλέσαι, ζῶ γὰρ πάντως ἐξεστιν αὐτούς. καὶ μάθε περὶ τούτων τῶν γραμμάτων, ἐξέτασον ὡς ἀληθείας τοῦ συμπαρόντος. αὕτη γὰρ βασιλέων καὶ μάλιστα χριστιανῶν ἐστι φυλακτήριον. μετὰ τούτης βασιλεύειν ὑμᾶς ἐστιν ἀσφαλές. λεγούσης τῆς θείας γραφῆς, ἐλεημοσύνη καὶ ἀλήθεια φυλακὴ βασιλεῖ, καὶ περικυκλώσει ἐν ἐλεημοσύνῃ τὸν θρόνον αὐτοῦ. ταύτῃ τῷ Ζοροβαβὲλ ὁ σοφὸς νενίκηκε. καὶ πᾶς ὁ λαὸς ἐφώνησε, μεγάλη ἡ ἀλήθεια καὶ ὑπερισχύει. εἰ μὲν οὖν παρ' ἄλλοις ἡμῖν διαβληθείς, τῷ σῷ καὶ σοὶ θεῖναι ἐπεκαλέμην. ὡς ὁ ἀπόστολος ἐπεκαλέσατο τὸν Καίσαρα. καὶ πέπαυται τῶν ἐχθρῶν ἡ κατ' αὐτοῦ ἐπιβουλή. ἐπειδὴ δὲ παρὰ σοὶ πεπαλαίκασι κατεῖπεν, τίνα ἀπὸ σοῦ ἐπικαλέσωμαι; τὸν πατέρα δέ λέγεντος. ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια. ἵνα σου τὴν καρδίαν εἰς μείναν κλίνῃ. δέσποτα παντοκράτωρ βασιλεῦ τῶν αἰώνων, ὁ πατὴρ καὶ κύριε ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, σὺ διὰ τοῦ σοῦ λόγου τὴν βασιλείαν παράσχου τῷ σῷ θεραπόντι Κωνσταντίῳ δέδωκας, σὺ λάμψον εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ, ἵνα γνῷς τὴν καθ' ἡμῶν συκοφαντίαν, καὶ μενοῦν μὲν αὐτὸς δέξηται τὴν ἀπολογίαν. πάντες δὲ πίστει γνῶναι, ὅτι αἱ ἀκοαὶ αὐτοῦ ἠσφαλίσθησαν ἐν ἀληθείᾳ. καὶ τὸ γεγραμμένον, μένα βασιλεῖ δεκτὰ χείλη δίκαιά ἐστιν. ἵστω δὲ καὶ καταφθάσαν τὸν θρόνον τὸν βασιλείας, διὰ σολομῶντος λεχθῆναι πεπίστηκας. ἀκουσάτω ὅλως ἐρώτησον. μαθέτωσαν οἱ κατήγοροι, ὅτι σοὶ μέλει περὶ τῆς ἀληθείας μαθεῖν, καὶ εἰ μὴ τῷ χρόνῳ παρὰ τοῦ πρόσωπον δείξασι τὸν συκοφάντην. τοῦτο γὰρ σημειοῦται ἔλεγχός ἐστι. καὶ μεγαλύνει καρδίας δὲ φρονούσης πρόσωπον ἀλλοιοῖ. ἐν δὲ λύπαις ἔσῃς, σκυθρωπάζει. ἵστω τοὺς διαβάλλοντας τῷ ἰωσὴφ ἡ συνείδησις ἤλεγξε. τὸν δὲ λάβαν ἡ τοῦ ἰακὼβ πνεῦμα, ἐκ τοῦ προσώπου δεδήλωται. ὁρᾷς γοῦν ἐκείνων μὲν τὴν ὑπουλίαν, φθονούντων καὶ κρυπτομένων. ἡμῶν δὲ τὴν ἀλήθειαν ἀπολογουμένων. ἐν γὰρ τοῖς κτημάτων νῦν ἡ κρίσις ἀλλὰ περὶ δόξης τῆς ἐκκλησίας. ὁ λίθῳ κρεμένος ζητεῖ τὴν ἰατρείαν τοῦ λίθων ὀξύτερα, καὶ ἐκ τοῦ διαβολῆς ἐστι πλήγματα. ῥόπαλόν ἐστιν ἡ διαβολὴ καὶ μάχαιρα καὶ τὸ ξύλον ἀκίδωτον ὡς εἶπε σολομών. καὶ ταύτα μόνη ἡ ἀλήθεια ἰᾶσθαι δύναται. παύτης δὲ παρορωμένης, αὐξάνει δεινότερον τὰ τραύματα. διὰ ταῦτα πάντα τὰ πανταχοῦ τῆς ἐκκλησίων πατάρακται. καὶ προφάσεις μὲν ἐπινόησαν, ὅτι σκοποὶ δὲ πολικῶτοι καὶ πολυετεῖς

ἐξωρί-

ἐξωρίσθησαν, διὰ τὴν πρὸς ἐμὲ κοινωνίαν. καὶ εἰ μὲν μέχρι τούτου ἐγίγνετο, εὐσεβοῦς τῆς σῆς ἀρχῆς. φιλανθρωπ. γὰρ εἶ· ἵνα δὲ μὴ καὶ μετὰ ταῦτα διαβῇ τὸ κακὸν, κρατείτω ἡ ἀλήθεια διὰ σοῦ. καὶ μὴ ἀφῇς ὑπόνοιαν κατ' πάσης ἐκκλησίας γένεσθαι, ὡς πιαῦτα βεβουλομένων καὶ γραφόντων τῶν χριστιανῶν, καὶ μάλιστα τῶν ἐπισκόπων. ἢ εἰ μὴ βούλει ἀνακρίνειν, δίκαιον καὶ ἡμᾶς πιστεύεσθαι μᾶλλον ἀπολογουμένους, ἢ τοὺς διαβάλλοντας. οὔπω μὲν γὰρ ὡς ἐχθροὶ πονηρεύονται, ἡμεῖς δὲ ἀγωνιῶντες τὰς ἀποδείξεις παρέχομεν. ἀλλὰ καὶ θαυμάζω, πῶς ἡμεῖς μὲν μετ' εὐλαβείας φθεγγόμεθα, ἐκεῖνοι δὲ τοσαύτην ἔχουσιν ἀναισχυντίαν ὡς κατ' ψεύσασθαι βασιλέως. ἀλλ' ἐξέτασον διὰ τοῦ ἀληθεύειν, καθ' ὥσπερ ἐγὼ ποιῶ, ἐρευνῶν ἐρεύνησον τὰ παρόντων ἡμῶν, πόθεν ταῦτα λέγουσιν; ἢ πόθεν εὑρέθη τὰ γράμματα; ἀλλ' οὔτε τῶν ἡμετέρων τις ἐλεγχθήσεται, οὔτε τῶν ἐκείνου φήσει τις. πάντα πλάσμα γάρ. καὶ πλέον οὐδὲν τάχα περιέχει ζητεῖν. οὐδὲ γὰρ βούλονται, ἵνα μὴ καὶ ὁ ταῦτα γράψας, ἐξ ἀνάγκης ἁλῷ. ἴσασι γὰρ αὐτὸν οἱ διάβολοι μόνοι, καὶ ἄλλος οὐδείς. ἐπεὶ δὲ ἦλθεν εἰς τῆς μεγάλης ἐκκλησίας κατάρξασιν ὡς δήσων ἄξεως ἐκεῖ γενομένης πρὶν αὐτὸν πλῆσθῆναι, φέρε καὶ πρὸς τοῦτο πάλιν ἀπολογήσωμαι τῇ σῇ εὐσεβείᾳ. εἰς ταῦτα γὰρ ἡμᾶς ἑλκουσιν οἱ φιλέχθρως διακείμενοι πρὸς ἡμᾶς. καὶ γέγονεν ὁμολογῶ. καὶ γὰρ καὶ τὰ πρῶτα λέγων οὐκ ἐψευσάμην, κἀ τοῦτο νῦν οὐκ ἀρνήσομαι. ἀλλ' ἄλλως πάλιν ἢ ὡς αὐτοὶ κατειρήκασιν, ἐστὶ τὸ πρᾶγμα. καὶ μοι συγχώρησον εἰπεῖν. οὐκ ἐγκαινίων ἡμέραν ἐπετελέσαμεν θεοσεβέστατε αὔγουστε. τοῦτο γὰρ ἀθέμιτον ἦν ἀληθῶς πρὸ τῆς πρώτης ἄξεως πεῖσαι. οὐ γὰρ ἐκ προσδοκίας εἰς τοῦτο συνήλθομεν, οὐδὲ ἐπίσκοπος τις οὐδὲ ἄλλος κλῆρος εἰς τοῦτο κέκληται, ἀλλ' οὐδὲ ἐκ προαγγελίας γέγονεν ἡ σύναξις, ἵνα πρόφασιν εὕρωσιν οὗτοι πῦ κατεισπᾶν. ἀλλὰ τὸ γινόμενον, ἴσασι πάντες. ἄκουσον δὲ ἡμῶν τῆς σωτοῦ ἐπιεικείας καὶ μακροθυμίας· ἑορτὴ μὲν γὰρ ἦν τὸ πάσχα. ὁ δὲ λαὸς πάνυ πολύς. καὶ τοσοῦτος ἦν, ὅσον ἂν εὔξαιντο κατὰ πόλιν εἶναι χριστιανῶν φιλόχριστοι βασιλῆς. τῶν τοίνυν ἐκκλησιῶν ὀλίγων καὶ βραχυτάτων οὐσῶν θόρυβος ἦν οὐκ ὀλίγος, ἀξιούντων ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ συνελθεῖν, κἀκεῖ πάντας εὔχεσθαι καὶ ὑπὲρ τῆς σῆς σωτηρίας, ὅπερ καὶ γέγονεν. ἀλλ' ἐμὲ μὲν παρακαλοῦντος πολλὰ δρᾶσαι, καὶ ὅπως δήποτε μὴ θλίψεως ἐν ταῖς ἄλλαις ἐκκλησίαις συναχθῆναι, οὐχ ὑπήκουσαν, ἀλλ' ἕτοιμοι γεγόνασιν ἐξελθεῖν τὴν πόλιν, καὶ εἰς τὰς ἐρήμους πάσας ἐν ἡλίῳ συνελθεῖν, βέλτιον ἡγέμενοι κάματον ὑπενεγκεῖν ὁδοῦ, ἢ μὴ λύπης τὴν ἑορτὴν πεῖσαι πεσεῖν τὸν βασιλεῦ. καὶ ὡς τοῦτο πάλιν μάρτυρα δεῖξαι τὴν ἀλήθειαν, ὅτι ἐν τῇ συνάξει τῇ τεσσαρακοστῇ, διὰ τὸ τῶν τόπων στενόν, καὶ τὸ πολὺ πλῆθος τῶν λαῶν, πλεῖστα παιδία, καὶ σὺν ὀλίγαις νεώτεραι γυναῖκες, πλεῖσταί τε γραῦδες,

quia mecum communicauerant, in exilium propulsi sint. Quod si malum hoc hactenus gressum inhibeat, bona spes erit in tua humanitate. Quòd si vlterius pergat, vincat quæso apud te veritas, & ne relinquas suspicionem contra vniuersam Ecclesiam, quasi talia aut cogitentur, aut scribantur à Christianis, & potissimum Episcopis. Quòd si grauerisistud diiudicare, æquius tamen est nobis haberi fidem, qui excusamus, quàm illis qui criminantur: illi enim, vt inimici, ex malignitate rem agunt: A nos autem, vt anxij, documenta rerũ, demonstrationesque adducimus. Mirorque cur nos ita circumspecte cautéque verba faciamus, illi contra ita effrontes sint, vt etiam tegi mentiantur: vtut est tamen inquire ad veritatem indagandã, & vt scriptũ est, perscrutãs perscrutare præsentibus nobis, vnde ipsi ista habeant, quæ dicunt, aut vbi inuentæ sint literæ. Qua in parte nullus certe nostrorum in culpa, neque quisquam ex tyranni ministris deprehendetur: res enim tota commentitia est, & fortasse B æquum esset ab vlteriore inquisitione abstinere, quum calumniatores mei, quæstionem vlterius procedere nolint, qui solum norunt authorem istius fabulæ, & præter eos nemo. Cæterum quia de magna Ecclesia crimen concinnant, quòd ibi synaxis habita sit, priusquã dedicaretur, age, etiam ea de re tuæ pietati responsum demus: cò enim nos trahunt illi, qui in nos odia congerunt. Factum est (agnosco: nam quum prima dixerim sine mendacio, non hic quod verum est, inficiabor, sed longe aliter, quàm ipsi criminantur, res gesta est. Age C quæso, accipe quæ dicam. Non Encæniorum festum celebrauimus religiosissime Auguste: id enim celebrare ante tuum decretum prorsus nefarium fuisset, neque de industria eò deuenimus, neque Episcopus quispiam, aut vllus clericus eo nomine euocatus est, neque vlla denunciatione ad Synaxim coitum est, vt isti inde aliquam detrectandi occasionem rapiant. Sed quid actum est, norunt omnes: tu autem, quæso, pro mansuetudine & longanimitate ausculta. Festum erat Paschæ, & tanta vis populorum aderat, quantum Christianorum in vrbe esse Christicolæ principes optarint. Quum igitur & Ecclesiæ paucæ paruæque essent, magnóque tumultu posceretur, vt in Magna Ecclesia conuentus celebrarẽtur, atque ibidem preces pro tua salute fierent, quod & factum est, egóque renitererad hortationibus, vt rem aliquousque differrent, & potius quomodocunque liceret, etiam cum compressione & afflictione in aliis Ecclesiis cœtus agerent, mihi neutiquam obtemperatum est. Quin potius vrbem egredi parati erãt, vt in desertis locis, & sub dio cõuentus facerẽt, melius esse laborem itineris ferre, quàm cum luctu festum celebrare. Crede mihi Imperator, & in eam rem testem veritatem ipsam accipe, in synaxibus Pentecostes ob multitudinem populorũ, & in locis angustis, plurimos pueros, nec paucas puellas, & aniculas complures,

& adolescentes multos afflictos iacuisse, ac domum delatos esse, sed tamen, vt nemo eorum beneuolentia numinis perierit. Multa igitur omnium admurmuratio in hunc vsum magnam Ecclesiam deposcentium, neque immerito: si enim prius tanta compressio acciderat, quid timendum fuit in tali festo? Omnibus certe modis acerbiora multo, luctuosioraque accidissent, nec erat fas aut honestum, tristitiam pro gaudio, luctum pro lætitia in festo die populis inferri: præsertim quum non ignorarem istiusmod exempla apud patres superesse. Beatæ siquidem memoriæ Alexander, quum alia loca angusta essent, in ecclesia maiore Theone, quam ædificabat, synaxes celebrari voluit: id enim iubebat hominum frequentia, nec in cogendo populo respexit, eam nondum exædificatam esse. Quinimo frater tuus beatæ memoriæ in huiusmodi templo, quum Aquileiæ synaxis haberetur, ipse quoque eò se contulit. Ita nimirum & ego quoque feci, nec tamen celebrata sunt à nobis Encænia, sed tantummodo precationum synaxis habita est. Tu igitur, lat scio, pro tuo in Deum studio approbasses populorum alacritatẽ, & deuotionem, mihique veniam dedisses nõ impediendi tantorũ populorum preces. Ego autem obtrectatorem meum libens iterũ interrogarim, vtrobinam rerum erat populum suis orationibus vacare, in desertis ne an in oratorio, nondum ad plenum exædificato? vbi conueniens erat & sanctum, vt populus audiret hanc acclamationem, Amen: in solitudine, an in templo, quod iam Dominicum appellabatur? Tu autem religiosissime Imperator, vbinam malles populum manus extendere, & pro te orare, ibine, vbi ethnici obcrrabant, an in loco tuum nomen titulumque præ se ferente, quem iam in præsentia, imo etiam tum temporis, quum prima fundamenta iacerentur, Dominicum vniuersi appellitabant? Sentio tibi tuum locum magis probari, renidendo enim hoc ipsum significas. At hoc ipsum (inquit aduersarius) in Ecclesiis faciendum erat: verum omnes, vt dixi, paruæ nimis & angustæ erant, pro tanta multitudine populorum, deinde preces faciendæ erant. Quid ergo rectius putas particulatim & dissociatim, vnà cum periculo clisionis populum synaxes facere, an potius vt in locum omnium bene capacem conueniat, & vnam eandemque sine dissonantia vocem reddat? Certè id rectius est, quum id concordiam vnanimis multitudinis ostendat, & Deum ad exaudiendum promptiorem habeat. Nam si pro ipsius Saluatoris pacto in consensu duorum, quodcunque petierint, fiet, quid igitur futurum, vbi ex tot tantisque populis in vnum cõgregatis, vna vox respõdeatur acclamantium. Amen? Quis hoc ipsum non admiratione prosequatur: aut non inter fœlicia prædicet? quum videat tantam multitudinem in vnum locum conuenire? quid gaudij ibi ex mutuo inuicem conspectu, antea soliti in aduersa loca dispertiri?

καὶ οὐκ ὀλίγοι νεανίσκοι θλιβέντες ἀπωλέχθησαν εἰς τοὺς οἴκους καὶ τοῦ θεοῦ ἀθροιζόντος, πέφυκε μὲν οὐδεὶς, πάντες δὲ ἐγογγυσαν, καὶ ἠξίωσαν ἀφ' ἑαυτῶν μεγάλην ἐκκλησίαν. εἰ δὲ ἐν τοῖς πρεσβύτοις τοιαύτη γέγονε θλῖψις, τί ἂν ἐγένετο ἐν αὐτῇ τῇ ἑορτῇ; πάντως πάντα ἔπρεπεν ἐπὶ τούτων χαλεπώτερα. ἀλλ' οὐκ ἔπρεπεν αὐτὴ χαρᾶς λύπην, αὐτ' εὐφροσύνης πένθος, αὐτῇ τῆς ἑορτῆς, κλαυθμὸν τοῖς λαοῖς γενέσθαι. εἰδὼς καὶ μάλιστα τύπον ἔχειν τῶν πατέρων. ὁ γὰρ μακαρίτης Ἀλέξανδρος, στενῶν ὄντων τῶν ἄλλων τόπων, καὶ οἰκοδομῶν τὴν τότε μείζονα νομιζομένην ἐκκλησίαν τὴν καλουμένην Θεωνᾶ, σωήγαγεν ἐκεῖ ἀφ' ἑαυτοῦ τὸ πλῆθος, καὶ συνάγων οὐκ ἠμέλει τῆς οἰκοδομῆς. τοῦτο καὶ ἐν τρεβέροις, καὶ ἐν Ἀκυληίᾳ γενόμενον εἶδα, κἀκεῖ γὰρ ἐν τῇ ἑορτῇ ἀφ' ἑαυτοῦ τὸ πλῆθος ἐπὶ τῶν τότε οἰκοδομουμένων, συνῆγον ἐκεῖ· καὶ οὐχ εὗρον τοιοῦτον κατήγορον, ἀλλὰ καὶ ὁ μακαρίτης σου ἀδελφὸς ἐν Ἀκυληίᾳ τοιαύτης οὔσης συναξεως, συνήχθη, οὕτω κἀγὼ πεποίηκα, καὶ γέγονεν οὐκ ἐγκαίνια, ἀλλὰ παύξις ἀρχῆς. σὺ μὲν οὖν εὖ οἶδα ὅτι φιλόθεων, τῶν μὲν λαῶν ἀποδέχῃ τὴν προθυμίαν, καὶ συγγινώσκεις ἐμοὶ, μὴ κωλύσαντι τοσούτου λαοῦ ἀρὰς. ἐγὼ δὲ πρὸ κατεπόντα πάλιν περὶ τούτου ἐρωτῆσαι βούλομαι, ποῦ νόμιμον ἦν εὔχεσθαι τὸν λαὸν, ἐν ἐρήμοις, ἢ ἐν οἰκοδομουμένῳ τόπῳ τῆς ἀρχῆς; ποῦ πρέπον ἦν καὶ ὅσιον ἐπακοῦσαι τὸν λαὸν τὸ ἀμήν, ἐν ἐρήμοις, ἢ ἐν τῷ ἤδη λεχθέντι κυριακῷ; σὺ δὲ φιλόκαισαρ βασιλεῦ, ποῦ τοὺς λαοὺς ἀνήθελες ἐκτεῖναι τὰς χεῖρας καὶ εὔξασθαι περὶ σοῦ. ἔνθα καὶ ἑλλιμένες ἵστανται παρεχόμενοι, ἢ ἐν τῷ ἐπωνύμῳ σου τόπῳ; ὃν ἤδη μᾶλλον δὲ καὶ ἅμα τῷ θεμελίῳ, κυριακὸν πάντες ὁμάζουσιν. οἶδα ὅτι τὸν σὸν τόπον προκρίνεις. μειδιᾷς γὰρ. καὶ τοῦτο μειδιῶν σημαίνεις. ἀλλ' ἔδει φησὶν ὁ κατεπῳδῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦτο γίνεσθαι. μικραὶ μὲν οὖν καὶ στεναὶ καὶ πᾶσαι καθ' ἑαυτὸν πρέπουσαι, πρὸς τοὺς λαοὺς εἰσιν. ἔστιτα δὲ πῶς ἔπρεπε γίνεσθαι τὰς ἀρχὰς καὶ ἐκεῖ πῶς ἦν βέλτιον, κατὰ μέρος καὶ διῃρημένως τὸν λαὸν μετ' ὀπισθοτόνου συνοχῆς ἦν ὄντος ἤδη τόπου τοῦ δυναμένου δέχεσθαι πάντας ἐν αὐτῷ συνελθεῖν καὶ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν μετὰ συμφωνίας τῶν λαῶν γίνεσθαι τὴν φωνὴν; τοῦτο βέλτιον ἦν, τοῦτο γὰρ καὶ τὴν ὁμοψυχίαν ἐδείκνυε τοσοῦ πλήθους. οὕτω καὶ ταχέως ὀρθὸς ἐπακούει. εἰ γὰρ κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος ἐπαγγελίαν, ἐὰν δύο συμφωνήσωσιν περὶ παντὸς οὗ ἂν αἰτήσωνται, γενήσεται αὐτοῖς. τί ἐὰν τοσούτων λαῶν συνελθόντων μία γένηται φωνὴ, λεγόντων τῷ θεῷ τὸ ἀμήν; πῶς γοῦν οὐκ ἐμακάρισε, βλέπων τοσοῦτον λαὸν ἐν ἑνὶ συνελθόντα τόπῳ; πῶς ἔχαιρον οἱ λαοὶ βλέποντες ἀλλήλους τὸ πρότερον ἐν διῃρημένοις συνερχόμενοι τόποις;

Omni-

τῶτο

τῶ πάντας ἠυφραιε. καὶ μόνον τὸν ἐν Διαβολόντα ἐλύπησε. τῶ γὰρ ἐπέραν καὶ ὑπολειπομένω αἰτιολογίαν αὐτῶ. Βέλομαι σοὶ λαβεῖν. ὁ μὲν γὰρ κατειρηκὼς φησὶν, οὔπω πεπλήρωτο τὸ ἔργον. καὶ δὴ ἐχρῆν δύχας γίνεσθαι. ὁ δὲ κύριος εἶπε, σὺ δὲ ὅταν προσεύχῃ, εἴσελθε εἰς τὸ ταμεῖόν σε, καὶ κλείσον τὰς θύρας. τί πίνω φήσειεν ὁ κατήγορος; μᾶλλον δὲ τί οὐκ εἰκὸς οἱ φρόνιμοι καὶ ἀληθῶς χριστιανοί; τόπος γὰρ ἐρήμην βασιλεῦ. ἐπειδὴ γέγραπται σοὶ μὲν ἐκείνων, ὅτι ὁ μωρὸς μωρὰ λαλήσει. σοὶ δὲ πάντων. σοὶ δὲ πάντες φρονίμου συμβουλίαν λάμβανε. τῶν ἐκκλησιῶν στενῶν οὐσῶν, καὶ τῶν λαῶν πολλῶν ὄντων, καὶ βουλομένων εἰς τὰς ἐρήμους ἀπελθεῖν, τί ποιεῖν ἐχρῆν. ἡ μὲν γὰρ ἔρημος, ἄθυρος. καὶ τῶν βουλομένων διοδος ἐστιν. ὁ δὲ κυριακὸς τόπος. καὶ τετείχιστο καὶ πεθύρωτο. καὶ τὸ διαφέρειν τῶν ὁσίων καὶ τῶν βεβήλων δείκνυσιν. ἆρα βασιλεῦ ἐμῆς τῆς σῆς εὐσεβείας πᾶς ὅστις οὐ φρόνιμος ὀφθήσεται τούτω. ὅσοι γὰρ ὅτι ὧδε μὲν, νόμιμος εὐχή. ἐκεῖ δὲ ἀταξίας ὑποψία. εἰ μὴ ἄρα τόπων μὴ ὄντων, μόνοις τῶ ἐρημίαν ἂν οἰκεῖον οἱ εὐχόμενοι, ὥσπερ ἴσως ὁ ἰησραηλ, ἀλλὰ κἀκείνοις τῆς σκιᾶς γινομένης σοφώτερον λοιπὸν τῆς εὐχῆς ὁ τόπος. ὦ δέσποτα καὶ ἀληθῶς βασιλεῦ τῶν βασιλευόντων χριστε, υἱὲ τοῦ θεοῦ μονογενὲς, λόγε καὶ σοφία τοῦ πατρὸς, ἐπιδὴ τῶ σῶ φιλανθρωπίαν ὁ λαὸς ἠυξατο, καὶ διὰ σοῦ, τὸν πατέρα τοῦ θεοῦ πάντων θεον παρεκάλεσε, σοὶ τῆς σωτηρίας τοῦ σοῦ θεράποντος τοῦ εὐσεβεστάτου κωνσταντίου, κατηγορούμαι. ἀλλὰ τῇ σῇ ἀγαπητῇ χάρις, ὅτι διὰ παντὸς καὶ ἐν τοῖς σοῖς νόμοις διαβέβλημαι. μειζόνως γὰρ ἂν διεβλήθην. καὶ ὡς ἀληθῶς ἔγκλημα, εἰ ὃν ᾠκοδόμησε πάπος ὁ βασιλεὺς παρηρχόμεθα, καὶ ἔρημον ἐζητοῦμεν εἰς εὐχήν. πῶς ἂν ὁ κατήγορος ἐφλυάρησε πάντα. πῶς ἂν ὡς πιθανός. λέγων ἐξεθηλύνησέ σε τὸν τόπον. τῶ δὲ γνώμην ἐστὶν αὐτὸ τὸ γινόμενον ἐγέλασε παρερχόμενος. ἔδειξε τῶ ἔρημον πληρῶσιν τοῦ τόπου τῶ χρείαν. θέλοντας εὔξασθαι τοὺς λαοὺς κεκώλυκε. ταῦτα ἤθελεν εἰπεῖν. ταῦτα ἐζήτει. καὶ μὴ εὑρὼν, ἄχθεται. καὶ λοιπὸν λόγους πλάθει. ταῦτα γὰρ εἰ ἔλεγεν, ἐδυσώπει καμέ. ὥσπερ νῦν ἀδικεῖν τὸν διαβόλου τρόπον ἀναλαβὼν, καὶ τῶ δατρεύομεν τοὺς προσευχομένους. διὸ καὶ ἐσφάλη τῶ ἀγγέλῳ τοῦ δανιήλ. ἐνόμισε γὰρ ὁ ἀμαθὴς ὅτι καὶ ὅπου σοῦ τῶν βαβυλωνίων κρατεῖ. καὶ δὴ ἔγνω ὅτι φίλος εἶ τοῦ μακαρίου δανιήλ. καὶ τὸν αὐτὸν αὐτῶ θεὸν προσκυνεῖς, καὶ οὐκ ἐκελεύσεις, ἀλλὰ θέλεις πάντας εὔχεσθαι. εἰδὼς ὅτι πάντων ἐστὶν εὐχή. σώζεσθαί σε καὶ βασιλεύειν ἐν εἰρήνῃ διαπαντός. ἐγὼ μὲν οὖν καὶ ταῦτα πρὸς τὸ καιρὸν ἀποδύρομαι. σὺ δὲ

Omnibus certe, præter vnum calumniatorem hoc ipsum dolentem incredibili lætitiæ fuit. Superest igitur: vt anticipem in quod ille dentem figere posset: obiicit enim in suis calumniis: opus nondum dedicatũ fuisse: ac proinde illegitime ibi preces conceptas. Dominus tamen in cõtrarium præcipit, quum dicit: *Tu autem quum orabis, ingredieris in penetralia tua, & occludes foreis tuas.* Quod mihi ergo loquitur calumniator? vel quid potius prudenter & vere Christiani dicant, attendendum est, hos tibi consulendos interrogandosque puta, non autem obtrectatores, quum de iis scriptum sit: *Stultus tibi stulta loquetur:* de istis autem præcipiatur: *Ab omni sapiente accipe consilium.* Nam quum cæteræ Ecclesiæ angustæ essent, & tanta vis populi ingrueret, eóque deuentum erat, vt in solitudinem vellent secedere: quid mihi, quæso, agendum fuit solitudo cuius patebat, nec foribus quemquam submouere poterat. Dominicus autem locus, quia parietibus communitus, valuis foribusque instructus, diuortia intra sacra & prophana facere poterat, nõne quisq; cordatus, optime Imperator, vnà tecum hunc locum potius delegisset, vbi sciebat fas piúmque esse preces facere, & illic periculum confusionis esse? Quæ necessitas tum demum recipi debebat, si populus precaturus nusquam sedes, nisi in desertis haberet, quod Israelitis in solitudine necessum fuit, quibus tamen etiam postquam tabernaculum factum erat, certus locus habendis orationibus descriptus fuit: Ecce Domine Iesu Christe, rex regũ, Fili Dei vnigenite, Verbum & Sapientia patris, reus agor, quia tuam misericordiã populus suis orationibus conuenit, & per te tuũ Patrem Deum omnium implorauit, idq; pro salute famuli tui pientissimi Cõstantij. Sed tamen gratiæ sint tuæ bonitati, quòd de precibus populi, & de tuis ritibus in crimen vocor, quũ multo grauius accusandus fuissem, & in certa veraque culpa, si loco, quem ædificabat Imperator, præterito, solitudinem ad publicas preces delegissem, quæ tum verba accusatoris fuissent? quã grauis & multæ fidei videri potuisset, si oblatrasset, eum locum à me contemptum fuisse. Incredibile est, quàm hoc illi præter spẽ accidit, quæ mihi alioqui ludibria fecisset, & quantopere inter prætereundum digito ostendisset, & deserti importunitatem, & Dominici loci habilitatem, crimini vertens, quòd tam celebri loco publicas preces auertissem. Hæc animo parturiebat, huius rei occasionem quærebat, & nõ quæsitam dolet, ac proinde exclusus veris criminibus, ad inania figmenta verborum delabitur. Nam si mihi istiusmodi exprobraret, pudore, filẽtioq; me perfudisset: id quia non licet, diaboli moribus vtitur, obseruatq; precantium orationes, miréq; errat in legẽdis Danielis verbis. Persuasit. n. sibi homo vecors & insciti, sub te vim barbariemque Babylonicam vigere, nihil sentiens quàm esses amicus Danieli, cum quo idem numẽ colis, nec te interdicere orationes sed quã maxime omnes orare velle, quippe qui cõpertum habeas, omniũ vota precesq; id expetere à Deo, vt saluus sis & perpetuo in pace regnes. Ego igitur non immerito hoc genere expostulationis aduersus obtrectatorẽ meum vtor.

Tu tamen interim Deo, dilectissime Auguste, viuas per multos annorum recursus, & solemnia dedicationis perficias. Preces enim omniũ pro tua salute factæ, nihil impediunt Encæniorum festum, ne mihi talia falso oblatrent rudes insciti que homines, sed è Patribus cognoscant, legantque Scripturas, vel potius à te ipso discant: Es enim literarum cultor: Iesum Filium Iosedech sacerdotem, & fratres eius, & Zorobabelem Salathielis sapientem illum, & Esdram simul sacerdotem & scribam legis, quum templũ post captiuitatem ædificaretur, & instaret Festum Tabernaculorum, quod & magnum imprimis est, & publicis conuentibus, & precibus celebratur in Israel, populum vnanimiter congregasse in vestibulo spacioso, quod est ad Orientem, altare Domini præparasse, oblationes fecisse, ibique hoc festum celebrasse, ac deinde secundum sabbatum & nouilunium victimas mactasse, populumque suas preces obtulisse. Diserte loquitur Scriptura, simul eum & ista fecisse, & templum Domini ædificasse, quin ædificatio, domus illis ad istum modum precantibus, mirifice proficiebat, neque ob expectationem Encæniorum preces impedimentum sentiebant quominus populus sua vota conciperet, ac deinde post plenam templi exædificationem Encæniis opera data est, & donaria sua ad sacra Encæniorum obtulerant, atq; ita initia, & quasi natales absoluti dedicatique templi celebrata sunt. Idem illud & à beatæ memoriæ Alexandro, aliisque patribus factum est, qui populi conuentus habuere & absoluto opere agendis *Deo* gratiis dedicationem celebrauerant. Huius ergo dedicationis te literarum studiosissime imperator, authorem esse oportet. Locus enim ille exædificatus, præsentiam tuæ pietatis requirit. Hoc enim solum ei deest, ad plenum ornatum. Hoc igitur vt adimpleas, vt vota tua *Domino*, cui hanc domum construxisti, reddas, omnium vota & optant & suspirant. Age iam cum tua bona venia inspiciamus ad respondendum ad aliam calumniam. Ausi enim sunt inter crimina iactare quod tuis mandatis, quibus iniunctum volunt vt Alexandria excederem, nõ obtemperauerim. Miror eos calumniis non delassari: sed quia defatigari non possunt, æquum ergo est, vt nec ego defatigor: quanto enim plures mei extiterint purgationes, tãto magis illi tetriores apparebunt. Nequaquam restiti mandatis tuæ pietatis, minime gentium, absit, non enim ego is sum, qui vel Quæstori ciuitatis restitero, nedum tanto Imperatori. Et bene, quòd aduersus hanc calumniam plurimis abundo defendendi rationibus. Vniuersam enim ciuitatem testem habeo, veniam igitur dabis, vt totum negotium, ab initio vt gestum est, retexam. Sat scio, admiraberis sycophantarũ temeritatem. Venit Montanus Palatinus cũ huiusmodi epistola, quasi ego scriptis meis à te ius in Italiam abeundi postulassem, ad ea instauranda, quæ ibi deficere videbantur.

σὺ δὲ φιλίερπτε αὔγυστε, ζήσεως πλῆρες τῶν θείοδοις καὶ τὰ ἐγκαίνια ἐπιτελέσεις· αἱ γὰρ γνώμεναι σοῦ πάντων θεὶ τῆς σῆς σωτηρίας δίκαι, οὐκ ἐμποδίζουσι τὴν τῶν ἐγκαινίων παιήγυριν, μὴ πῶτο ψοῦδέσθωσαν εἰ ἀμαθεῖς, ἀλλὰ σοῦ μὲν τῶν πατέρων, μαθέτωσαν, ἀναγνώτωσαν δὲ καὶ τὰς γραφάς. μᾶλλον δὲ σοῦ μαθέτωσαν, φιλολόγῳ γὰρ εἶ, ὅπ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ἰωσεδὲκ ὁ ἱερεὺς, καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, Ζοροβαβὲλ ὁ τοῦ Σαλαθιὴλ ὁ σοφὸς, Ἔσδρας ὁ ἱερεὺς καὶ γραμματεὺς ὅπ τοῦ ἱεροῦ μὴ πρὸ αἰχμαλωσίαν οἰκοδομουμένου καὶ ἐκτάσης τῆς σκηνοπηγίας, ἑορτὴ δὲ ἦν αὕτη καὶ παιήγυρις καὶ εὐχὴ μεγάλη ἐν τῷ Ἰσραὴλ, σωήγαγον τὸ λαὸν ὁμοθυμαδὸν εἰς τὸ εὐρύχωρον τοῦ πρώτου πυλῶνος τοῦ πρὸς τὴν ἀνατολὴν, καὶ τὸ θυσιαστήριον τοῦ θεοῦ ἡτοίμασαν, κἀκεῖ προσηύξαντο, κἀκεῖ τὴν ἑορτὴν ἐπετέλεσαν, καὶ λοιπὸν οὕτως τὰς κατὰ σάββατον καὶ νουμηνίαν προσέφερον θυσίας, καὶ οἱ λαοὶ τὰς εὐχὰς αὐτῶν ἀνέφερον. καὶ φανερῶς φησιν ἡ γραφὴ, ὅπ ταῦπω ἐγηθέμην. ἀλλὰ μᾶλλον τότε ὅτως εὐχομένων οὐκ ἐπεσπέυδε τὸ οἰκοδομούμενον. καὶ οὔπω διὰ τὴν προσδοκίαν τῶν ἐγκαινίων ἐκωλύθησαν αἱ εὐχαὶ, οὔπω διὰ τὰς γνωμένας σωδὰς τῶν εὐχῶν, ἐμποδίζεσθαι τὰ ἐγκαίνια. ἀλλὰ καὶ ὁ λαὸς ὅτως ἠύχετο, καὶ ὅτε πεπλήρωτο πᾶς ὁ οἶκος, ἐπόησαν τὰ ἐγκαίνια, καὶ προσηύξαντο εἰς τὸν ἐγκαινισμὸν, καὶ πάντες ἑόρτασαν ὅλῃ τῇ πλεισουργίᾳ. τοῦτο δὲ πάλιν καὶ ὁ μακαρίτης Ἀλέξανδρος καὶ οἱ ἄλλοι πατέρες πεποήκασι. σωάγαγόντες γὰρ καὶ πλειώσαντες τὸ ἔργον ηὐχαρίστησαν τῷ κυρίῳ, ἐγκαίνια ὅλα τελέσαντες. τοῦτο καὶ σὲ ποιεῖν πρέπει φιλομαθέστατε βασιλεῦ. ἔτι μὲν γὰρ ὁ τόπος προσαγορεύει τὰς προσφερομένας εὐχὰς, ζητῶν παρρησίαν τῆς εὐσεβείας, τοῦτο γὰρ αὐτῷ λείπει πρὸς τὸ πλέον κόσμον, τοῦτο μὲν οὖν πληρώσεως, καὶ τιμὴ εὐχῆς ἀπόδοσις, τῷ κυρίῳ ᾧ τὸν οἶκον πεποίηκας, τοῦτο γὰρ παῦλαν ἔσται εἰς εὐχή. δοξάζῃ τὸν ἄλλων ἰδόμενοι διαβολὴν καὶ συγχώρησιν ἀπολογήσασθαι καὶ πρὸς αὐτούς. πτολμήκασι γὰρ καὶ τοῦτο διαβάλλειν, ὡς ἀντιπίπτω ἐμοῦ τοῖς σοῖς προστάγμασιν, ὥστε μὴ ἐξελθεῖν τὴν ἐκκλησίαν. ἐκείνους μὲν οὖν θαυμάζω μὴ ἀποκάμνοντας ταῖς συκοφαντίαις, ἐγὼ δ' ὅμως οὐδ' ὅτως ἀποκάμνω, χαίρω δὲ μᾶλλον ἀπολογούμενος. ὅσῳ γὰρ ἀπολογίαι πλείονές εἰσι, τοσούτῳ καὶ πλείονα ἐκεῖνοι διώκονται καταγινώσκεσθαι. οὐκ ἀντίκειμαι προθύμως τῇ σῇ εὐσεβείᾳ. μὴ γένοιτο. ἐγὼ γὰρ τηλικοῦτος ἡμῶν ἱερεὺς καὶ λογικὴ πόλεως ἀντίκωμι, μήπω τηλικούτῳ βασιλεῖ, καὶ τοῖς τοιούτοις τοσούτων πολέων παρ' ἐμοῦ λόγων. πᾶσα γὰρ ἡ πόλις μοι μαρτυρεῖ. συγχώρησον δὲ ὅμως καὶ τοῦτο πάλιν ἐξ ἀρχῆς διηγήσασθαι τὸ πρᾶγμα. καὶ γὰρ ἀπόστασις θαυμάσεις εὖ οἶδ' ὅπ τῶν ἐχθρῶν τὴν εὐχέρειαν· μοντανὸς ὁ παλατῖνος ἦλθε κομίζων ἐπιστολὴν ὡς ἐμὲ χράψαντος, ἵνα εἰς τὴν Ἰταλίαν ἔλθω. καὶ ἀνομίζω λείπειν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς. ταῦτα πληρωθῆναι δυνηθῆ. τῇ μὲν

τῇ μὲν οὖν σῇ εὐσεβείᾳ χάρις, ὅτι κατηξίωσεν ὡς ἐμοῦ γράψαντος, ὑπενεῦσαι, καὶ τῆς ὁδοῦ προνοίαν πεποίηκεν ὑπὲρ τοῦ ταύτην ἐλθεῖν, καὶ ἀκμητὶ ἀφανύσαι με· τὰς δὲ ψευσαμένας τὰς σὰς ἀκοὰς, τετυμπανισμένας πάλιν, μὴ φοβηθέντας ὅπερ ψεῦδος ἰδιόν ἐστι τοῦ διαβόλου, καὶ οἱ ψευδόμενοι, ἀλλότριοί εἰσι τοῦ λέγοντος, ἐγὼ εἰμὶ ἡ ἀλήθεια. οὐ γὰρ ἔγραψα, οὐδέ τοι καὶ τὸν ὑπηρετοῦντα εὑρεῖν ὁ κατήγορος δυνήσεται, εἰ καὶ ἔδει με γράφειν καθημέραν, ἵνα τὸν ἀγαθόν σου προσωπον θεωρῶ. ἀλλ' οὔτε τὰς ἐκκλησίας καταλιμπάνειν ὅσιον, οὐδὲ δι' ὄχλου τῇ σῇ εὐσεβείᾳ γίνεσθαι δίκαιον ἦν. μάλιστα ὅτι καὶ ἀπόντων ἡμῶν ὑπενεύσεις ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς ἀξιώσεσιν. ἃ μὲν ἐκέλευσε μοντανός, κέλευσον ἀναγνῶναί με. ἔτι γὰρ ταῦτα. πόθεν δὲ ἄρα καὶ τοῦτον τὸν ὑπηρέτην εὗρον οἱ κατειρηκότες, ἐβουλόμην παρ' αὐτῶν ἀκοῦσαι, τίς αὐτοῖς καὶ τοῦτον ὑπεδέδωκε; ποίησον αὐτοὺς ἀποκρίνασθαι, δυνήσῃ γὰρ ἐκ τούτου μαθεῖν, ὅτι καὶ τοῦτον ἔπλασαν, ὥσπερ κἀκεῖνον ἐθρύλησαν περὶ τοῦ δυσωνύμου μαγνεντίου. καταγνωσθέντες δὲ καὶ περὶ ταύτης, εἰς ποίαν ἄρα μετὰ ταῦτα πάλιν ἔλκουσιν ἡμᾶς ἀπολογίαν; τοῦτο γὰρ μεμελετήκασι, καὶ ταύτην ἔχουσιν, ὡς ὁρῶ, σπουδὴν πάντα κινεῖν καὶ θορυβεῖν, πέρα λέγοντες πολλὰ, παροξυνόμενά σε καθ' ἡμῶν. ἀλλὰ τοὺς τοιούτους, καὶ ἀπειρέφεσθαι καὶ μισεῖν δίκαιόν ἐστιν, ὅτι εἰσί τοιοῦτοι, τοιούτους καὶ τοὺς ἀκούοντας αὐτῶν ὑπολαμβάνουσι. νομίζουσι δύνασθαι τὰς διαβολὰς ἰσχύειν καὶ παρὰ σοί. ἴσχυσε γάρ ποτε ἡ τοῦ δώκα, κατὰ τῶν ἱερέων τοῦ θεοῦ. ἀλλ' ὁ ἀκούσας σοὺλ ἦν ὁ ἄδικος, καὶ ἰεζάβελ δὲ διαβαλοῦσι ἠδυνήθη βλάψαι τὸν θεοσεβέστατον ναμουθαί. ἀλλὰ καὶ ἀχαὰβ ὁ πονηρὸς καὶ ἀποστάτης ὁ ἀκούων, ὁ δὲ ἁγιώτατος δαβίδ. ἔμιμητόν σε εἶναι προσήκει καὶ πάντες εὔχονται, τοὺς πιοῦντας οὔτε προσίεται. ἀλλὰ καὶ ὡς λυσσῶντας κύνας ἀποστρέφεται λέγων, τὸν καταλαλοῦντα λάθρᾳ τοῦ πλησίον αὐτοῦ, τοῦτον ἐξεδίωκον. ἐφύλαττε γὰρ τὸν λέγουσαν ἐντολήν. οὐ παραδέξῃ ἀκοὴν πατρίαν· μάταια δὲ καὶ τὰ τούτων ἐστὶ πρὸς σοί. ἤτησας γὰρ ὡς ὁ σολομὼν καὶ σὺ παρὰ κυρίου, καὶ ἐπηκροᾶσθαι πρέπει. τὸν μάταιον λόγον καὶ ψευδῆ μακρὰν ἀπὸ σοῦ ποιεῖσθαι προσήκειν. διατοῦτο τοίνυν κἀγὼ ἐπειδὴ οὐκ ἀβαβολὴς ἦν ὑπηρέτης καὶ οὐκ εἶχεν οὐδὲ τοῦ ἐλθεῖν προέχειν, ἔγνων ὅτι προαίρεσις οὐκ ἦν τῆς σῆς εὐσεβείας ἐλθεῖν ἡμᾶς πρὸς σέ. τὸν γὰρ μὴ κελεύσαντα πάντως ἐλθεῖν, ἀλλὰ καὶ γράψαι ὡς ἐμοῦ γράψαντος, καὶ θέλοντος διορθώσασθαι τὰ δοκοῦντα λείπειν, καὶ τοιηδενὸς λέγοντος, φανερὸν ἦν πρόφασιν εἶναι τῆς σῆς μεμετρημένης, τὸν κωμῳδεῖσθαι ὑπηρέτην. τοῦτο πάντες ἔγνωσαν. τοῦτο καὶ γράφων ἐδήλωσα.

Tuæ quidem pietati gratias ago quòd ad scripta aliena, quia mea putabas, annueris, curamque itineris mei, vt id quam commodissime fieret, susceperis. Miror tamen interim eos sine vlla abominatione & horrore mendacij, ita falsa ad tuas præsertim aures potuisse dicere, quum mendacia patrem diabolum habeant: itque qui mentiantur, alieni sint ab eo qui dicit: *Ego sum veritas*. Nihil enim huiusmodi scripsi, neque vnquam talem epistolam, quæ quidem mea sit, aduersarius inueniet, etiam si quotidie literas misero, vt bonum illum tuum vultum conspiciam, imò nec fas est Ecclesiã relinquere, aut tuæ pietati molestum esse, maxime quum etiam absentibus nobis in Ecclesiasticis postulationibus annuas. Quænam Montanus attulit, si iubebis epistolã recitari, talia esse deprehẽdes. Vnde autem hãc epistolam nacti sint accusatores, quis ipsis dederit, libenter cognoscerem, iube, quæso, vt tibi respondeant: nam planè cognosces eos eadem fide hæc finxisse, qua calumniam de abominando & diro Magnentio: Iam etiam hic deprehẽnsi, ad quam nos denuo pertrahẽt necessitatem respondendi? id enim meditantur, & studio habent, vt omnia moueant, & perturbent, fortasse ea spe, quod tecum multum obganniendo, aduersum nos irritare posse credant. Atque eo ipso digni sunt, quos auerseris, odioque habeas, quòd quales ipsi sunt, tales etiam suos auditores æstiment, persuadentque sibi calumnias apud te plurimum valituras, exemplo à Doec mutuato, cuius insidiæ contra sacerdotes plurimum valuere, sed auditor ibi Saul ille iniustus fuit. Iezabelis quoque itidem calumniæ, noxam religiosissimi Nabuthæ intulerunt, verùm & ibi Achab ille malus & præuaricator aurem præbuit. Contra sanctissimus ille Dauid, cuius te imitatorem pro omnium votis esse decet (id enim nemonon optat) istiusmodi homines ad se nequaquam admittit, sed vt rabiosas canes auersatur, ita dicens, *Detrahentem clanculum proximo suo, persequebar*. Seruabat enim præceptum hoc: Non recipies rumorem vanum. Sed bene, quòd & istorum oblatratus vani & irriti apud te fuerint. Postulasti enim & tu à Domino, quemadmodum Salomon, & postulatum obtinuisti. Crede mihi, nam par est, te id credere, vt falsus sermo à te procul haberetur. Quapropter & ego, quoniam per calumniam epistola subiecta erat, nec imperabat quicquam de itinere ineundo, satis intellexi non fuisse tuæ voluntatis, vt ad te profectionem instituerem. Non enim ita scribebas, tanquam qui venire iubereres, sed ideo mihi profectionem concedebas, quod ego hoc literis meis postulassem. Hic etiam si omnes rem silentio premant, manifesta tamen res est, id ex animi tui sententia scriptum non esse, sed alienæ voluntati hoc ipsum petenti indultum, quod & omnes arbitrati sunt, & ego scriptis præ me tuli. Scitq; ipse Montanus me non profectionem detrectasse,

καὶ οἶδε μοντανός, ὅτι οὐ τὸ ἐλθεῖν παρητούμην, ἀλλὰ

sed inhonestum mihi visum fuisse eo nomine iterarripere, quasi ego de aduentu impetrando literas misissem, simul veritus ne hic quoque sycophantæ occasionem inuenirent, quod molestior essem tuæ pietati, Certè me profectioni adornabam, nam & huius quoque rei conscius est Montanus, vt literis tuis acceptis, si dignatus fuisset scribere, statim decederem, & promptitudine obsequendi, mandatum tuum antecuenirem. Non enim ita insanio, vt istiusmodi præceptis contradicendum putarim. Quum igitur nihil scriptum esset à tua maiestate, mihique nihil iniunctum esset, vbi quæso mandatis restiti, aut qua fronte dicere possunt, me non obsequutum imperiis fuisse? Porro si nihil in mandatis erat, quid causæ est, vt huic calumnia abesse existimetur, præsertim quum id fingant factum esse, quod factum non est? Vereor ne hoc quoque quod dignatus sim respondere, ad calumniam detorqueant, tãtopere & ego expositus sum obtrectationibus, & tam prompti sunt illi ad criminationes texendas, & ad Sacram Scripturam qua ita loquitur, contemnendam: Non ames obloqui, ne extollaris. Quum igitur aliò Mõtanus profectus esset, superuenit Diogenes notarius, post sex demum & vigesimum menses, qui ne ipse quoque epistolam exhibuit, aut sub mutuum conspectum venit: neque tanquam mandatum haberet, quicquam mihi præcepit. Quin quum ipse Syrianus, exercitus ductor, Alexandrinam ingrederetur, & quædam ab Arianis iactarẽtur, qui sese quod liberet, acturos denũciabant, quærebam num istiusmodi literæ, quales illi iactitarent, allatæ essent. Literas enim mandati tui (fateor) ab illis deposcebam: postquam ipsi eas se habere pernegarent, postulabam vt saltem vel ipse Syrianus, vel præfectus Ægypti Maximus, mihi ad ipsum suo scripto iniungeret, postulabamque id ea de causa, quod tua humanitas in suo diplomate vetuerat, ne quis me turbaret, vtque ego negligerem aliorum terrores, & securiter in ecclesiis permanerem. Qui autem huiusmodi diplomata ad me detulerunt, Palladius est olim Palatij magister, & Asterius dux Armeniæ. Exemplar autem literarum, quod tale est, velim mihi liceat cum tua venia recitare.

Responsum Epistolæ sic habet:

CONSTANTIVS VICTOR AVGVSTVS ATHANASIO.

OPtasse me semper omnia fausta & læta fratri, meo, Constantine tuam quidem conscientiam latere arbitror, quem cum indignissima fraude sublatum cognouissem, quo mœrore perfusus fuerim, facile tua prouidentia iudicauerit. Verum quoniam non desunt istis temporibus luctuosis, qui te fabulis rumusculisque perterrere studeant, visum est nobis has literas ad tuam reuerentiam mittere, vna cum his admonitionibus, vt quemadmodum Episcopum decet, ad legitimam religionem, deuotionemque populum conuenire, vt sedeas, & in eo conuentu, vt in more est, nobisque placet, precibus insulgeas. Quan-

ἀλλὰ τ' ὡς ἐμοῦ γράψαντ@ ἐλθεῖν ἀπεσπεῖς ἡγουμένω. ἵνα μὴ καὶ ἐν τούτῳ πρόφασιν εὕρωσιν οἱ συκοφάνται πάλιν. ὡς ἠσχληρῶ ἡγημένου μου τῇ σῇ θεοσεβείᾳ. ἀμέλει παρεσκευασάμην. καὶ τοῦτο εἶδεν αὐτός. ἵνα ἐὰν γράψαι καταξιώσῃς εὐθὺς ἐξέλθω. καὶ φθάσω τῇ προθυμίᾳ τ' προσταχθέν. ἐγὰρ ἐμαυτῷ μέλω αὐτὸς εἶναι τοιοῦτος σου προστάγματι. μὴ γράψασ τοίνυν ὄντως τῆς σῆς εὐσεβείας, πῶς αἰτίᾳ μὴ κελευσθείς; ἢ πῶς λέγουσιν οὐκ ἐπείσθη. καίτοι προστάξεως μὴ οὔσης, πῶς οὐ συκοφαντία καὶ τοῦτο; τῶν ἐχθρῶν πάντων τ' μὴ γνόμενον ὡς γνόμενον. φοβοῦμαι μὴ καὶ νῦν ἀπολογουμένους μου, θρυλήσωσιν ὡς μὴ ἀξιώσαντ@ ἀπολογήσασθαι. εὕτως ἐγὼ μὲν εὐχερὴς ἐμαυτῷ πρὸς αὐτοὺς εἰς τὸ κατηγορεῖσθαι παρ' αὐτῶν. αὐτοὶ δὲ ταχῆς εἰς τ' συκοφαντεῖν καὶ καταφρονεῖν τῆς γραφῆς λεγούσης, μὴ ἀγάπα καταλαλεῖν, ἵνα μὴ ἐξορθῇς. μοναὶ τοίνυν ἀποδημήσαντ@, ἦλθε διάγραμμα ὀνοτάρι@ μετὰ ἓξ καὶ ἕκοσι μιλίας. ἐγὼ οὔτι αὐτὸς ἐπιστολὴν ἀπέδωκα, οὔπω ἑωράκαμεν ἀλλήλους. οὔπω πρὸς ἄξεως οὔσης ἐνετείλατό μοι. ἀλλὰ καὶ ὅτε συμμανὶς ὁ στρατηλάτης εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἀλεξάνδρειαν. ἐπειδὴ πρῶτον τῶν ἀρειανῶν ἐθρυλεῖτό τινα. ἃ ἅπερ ἐβούλοντο ἐπιγενέσθαι, ἠρώτων εἰ γράμματα ἔχοι παρ' ὧν θρυλοῦσι. γράμματα γὰρ ἀπήτουν ὁμολογῶν τῆς σῆς προσταξεως. ἐπειδὴ μὴ ἔχοι ἔλεγον, ἠξίουν κἂν αὐτὸν συμμανέντ' τὸν ἔπαρχον τῆς αἰγύπτου μάξιμον γράψαι μοι περὶ τούτου. τοῦτο γὰρ ὅτως ἀπήτουν ἐπιδοῦναι γράψασά μοι ὑπὸ φιλανθρωπία. ὥστε πρὸς μηδενός με ταράττεσθαι. μὴ γὰρ αἰσχεσθαι τ' θελόντων ἡμᾶς ποιεῖν. ἀλλὰ μένειν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἀμεριμνῶς. οἱ μὲν γὰρ κομίσαντες τὴν τοιαύτην ὑπόσχεσιν, παλάτιοι μάγιστρ@, καὶ ἀστέρι@ ὁ ἡγούμεν@ δὲ ἀρμενίας. τὴν γὰρ αὐτὴν φέρουσιν ἐπιστολὴν, ἔχον ὅτως,

Ἀντίγραφον Ἐπιστολῆς, ἔχον ὅτως,

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ ΝΙΚΗΤΗΣ ΑΥΓΥΣ@, ἀθανασίῳ.

ΕΥ̓χεσθαί με ἀεὶ ὥστε πάντα αὔσια ὑπεραίνειν τῷ ποτὲ ἀδελφῷ ἐμῷ κωνσταντίνῳ οὐδὲ τὴν σὴν ὑπερέβη συνέσιν. ὃν ἵνα ἐπειδὴ ἐξ ἀπάτης ἀποστατικῆς αἱρηθῆναι ἔγνων πόσῃ ἐμὲ προβληθεὶς συγχύσει, εἰ χερὰς ἡ ἡμετέρα φρόνησις δωήσεσθαι κρίνειν. καὶ ἐπειδή πινες εἰσιν οἵ τινες ἐν τῷ παρόντι καιρῷ τῷ οὕτω δακρυϊκῷ δράματι καταπλοῦν σε πειρᾶζουσι, διὰτοῦτο τὰ παρόντα ταῦτα γράμματα, πρὸς τὴν σὴν τιμιότητα σπεῦσαι ἔκρινα. προτρέπων σε, ἵνα ὥσπερ πρέπει ὑπισχόμην, εἰς τὴν κεχειροτονημένην θρησκείαν συντρέχειν διδαξίας τὸν δῆμον. καὶ μετ' αὐτὸ καὶ τὸ ἔθος, σχολάσεως τῆς εὐχῆς. ἡμῖν γὰρ τοῦτο δρέσκει.

τὸ σὲ

τὸ σὸν ἐξ' τῷ ἡμετέραν βούλησιν, ἐν παντὶ καιρῷ ἐν τῷ σῷ τόπῳ ἐπίσκοπον εἶναι βουλόμεθα. καὶ ἄλλη χειρί. ἡ θειότης φυλάξειέ σε πολλοῖς ἐνιαυτοῖς, πάτερ ἀγαπητέ.

Τέλος τῆς κωνσταντίου ἐπιστολῆς.

Περὶ τούτης, ἐκεῖνοι μὲν τοῖς δικασταῖς ἐρήκασιν. ἐγὼ δὲ τοῦ τῷ τῷ ἐπιστολῷ ἔχων, ἆρ' οὐκ εἰκότως ἀπήτουν γράμματα, καὶ οὐ προσεῖχον τοῖς φάσκουσιν ἀβλαβῶς; ἐκεῖνοι δὲ μὴ δεικνύοντες πρόσταγμα τῆς σῆς εὐσεβείας, οὐκ αὐτικρυς ἐναντία τούτης τῆς ἐπιστολῆς ἔπραττον; ἐγὼ δὲ ὅτι γράμματα οὐ παρεῖχον, οὐκ ἀκριβῶς ἠκουμβιον ἐκ τῶν αὐτῶν εἶναι τοὺς φάσεις τοῖς τοιούτοις γὰρ μὴ προσέχειν με προσέταττεν ἡ ἐπιστολὴ τῆς σῆς φιλανθρωπίας. διὰ τί οὖν οὕτω τὸ ἐπίσημον θεοφιλέστατε αὐγουστε, ἵνα ὥσπερ ἔχων ἐπιστολὰς εἰσῆλθον εἰς τὴν πατρίδα, οὕτως ἔχων προστάξιν ἀπ' αὐτῆς ἐξέλθω· καὶ μὴ ὡς φυγὼν τὴν ἐκκλησίαν, οὐδ' ὑπεύθυνός ποτε γέγονα, ἀλλ' ὡς κελευσθείς, ἔχω πρόφασιν τῆς ἀναχωρήσεως τοῦτο καὶ οἱ λαοὶ πάντες μετὰ τῶν πρεσβυτέρων καὶ πλείων δὲ τῆς πόλεως μέρος μετ' αὐτῶν, ἵνα μὴ λέγω πλέον, ἀπελθόντες πρὸς συριανόν, ἠξίουν, ἐκεῖ δὲ καὶ ὁ ἔπαρχος τῆς αἰγύπτου μάξιμος. ἡ δὲ ἀξίωσις ἦν, ἢ γράψαι καὶ ἀποστεῖλαί μοι, ἢ μηκέτι διοχλεῖν τὰς ἐκκλησίας, ἕως ἂν αὐτοὶ οἱ λαοὶ περὶ τούτου πρεσβεύωνται πρὸς σέ. ὅτι πολὺ τοίνυν αὐτῶν ἀξιούντων, πολλὰ δὲ συριανὸς τὸ εὔλογον διεβεβαιώσατο μαρτυρόμενος τὸν σὸν σωτῆρα, καὶ ὅτι τούτῳ παρῆν τότε χιλάρχος, μηκέτι μὲν διοχλεῖν, κομίζειν δὲ ὅτι τῷ σῷ θεοσεβείᾳ. τοῦτο οἶδεν ἡ τάξις τοῦ δρόμου, καὶ ἡ τάξις τοῦ ἐπάρχου τοῦ αἰγύπτου. καὶ ὁ πρύτανις δὲ τῆς πόλεως ἔχει τὰς φωνάς, καὶ οὐδένα μαθεῖν ὅτι ἄλλο ἐγὼ, οὔτε τις ἕτερος αὐτιλέγων σοὶ τῇ σῇ προστάξει. πάντες ἦσαν γράμματα δέχεσθαι τῆς σῆς εὐσεβείας. καὶ φάσις μὲν γὰρ μόνη ἀπὸ βασιλέως, τῷ αὐτῷ ἔχει δύναμιν τοῖς γραφομένοις. ὅταν μάλιστα τοῦτο ὁ κομίζων θαρρῇ καὶ γραφῇ προσταχθέν. ἐπειδὴ οὔτε φανερῶς πάντα ἔλεγεν εἶναι πρόσταγμα, οὔτε ὅπερ ἠξίουν ἐγγράφως ἐπέστελλον. ἀλλ' ὡς ἀφ' ἑαυτῶν πάντα πράττοντες ἦσαν, ὁμολογῶ, καὶ τοῦτο λέγω μετὰ παῤῥησίας, ὑποπτεύων ἐγὼ μᾶλλον εἰς αὐτούς. πολλοὶ γὰρ ἦσαν οἱ περὶ αὐτοὺς ἀρειανοί, τούτοις τε συνῆθεν, καὶ μετὰ τούτων ἐβουλεύοντο, καὶ οὐδὲν μὲν μετὰ παῤῥησίας ἔπραττον, ἐνέδρας δὲ καὶ δόλους ἐπεχείρουν ἐμελέτων κατ' ἐμοῦ. καὶ οὐδὲν μὲν ὡς βασιλέως προστάξαντος ἐποίουν. ὡς δὲ παρ' ἐχθρῶν ἀξιούμενοι, ἠλεγχον ἑαυτούς. τοῦτο γάρ με καὶ μᾶλλον ἀπαιτεῖν γράμματα παρ' αὐτῶν ἠνάγκαζεν, ἐπειδὴ ἐξ ὑποπτα ἐμοὶ ἅπερ ἐπεχείρουν καὶ ἐσκέπτοντο. καὶ ὅτι ἀπρεπὲς ἐμοὶ μετὰ τοσούτων συγγραμμάτων εἰσελθόντα με, χωρὶς γραμμάτων ἀναχωρῆσαι τῆς ἐκκλησίας.

Quantum verò ad noſtram animi ſententiam ſpectat, volumus te ſemper in tuis ſedibus Epiſcopum permanere, Et rurſum alia manu, Diuinitas ſeruet te plurimis annis, Pater dilectiſſime.

Conſtantij Epiſtolæ Finis.

DE hac epiſtola & illi cum iudicibus diſceptabant, & nos eam manibus præferebamus. Quid igitur? an non merito ab illis diplomata poſtulabam? nec eorum ſimplicibus verbis obſequebar? Illi igitur, quum non ederent, neque proferrent mandatum tuæ pietatis, nonne planè & directe cõtra iuſſa huius deplomatis agebant? Ego igitur, quum illi literas nullas exhiberent, probe mihi colligere, & ratiocinari videbar, ipſos nihil, niſi ſua verba adferre, præſertim cum tuo diplomate iubebar, ne quid iſtiuſmodi curarem. Iure igitur hoc feci, religioſiſſime Auguſte, vt quemadmodum cum epiſtolis tuis ingreſſus eſſem in patriam, ita acceptis tuis mandatis è patria diſcederem, quo non vt fugiens Eccleſiam, reus culpabiliſque haberer, ſed vt ex mandato tuo haberem cauſam deceſſionis. Idemque omnes populi cum presbyteris, & maior pars ciuitatis, ne plures nominem à Syriano, quem ea de cauſa adierant, poſtulabant, quo tempore ibi etiam aderat Maximus Ægypti præfectus. Poſtulatio autem iſtiuſmodi fuit, vt vel ſcripto, vel verbis ederent, quid vellent, aut ne eccleſias interea turbarent, dum ipſi populi ea de re legatos ad te mitterent. Iſta quum diu multumque à Syriano, non ignaro quàm æqua peterentur, poſtularent, confirmauit id ſe facturum, idque iurciurándo cum atteſtatione tuæ ſalutis. Iſtis dum fierent agerenturque de ea re ad tuam Maieſtatem deferenda, interfuit Hilarius, conſciaque eius rei eſt cohors præfecti Ægyptiaci, & verba quibus res acta eſt, apud Pritanim ciuitatis cõſeruantur, vnde facile intelliges, nec me, nec quempiam alium, tuis iuſſis contradixiſſe, ſed omnes tuam volũtatem in tuis ſcriptis voluiſſe videre, dicta ſcriptáq; Imperatoris pari põdere æſtimãda ſunt, quum is qui ea reportat, libere ſe ea in mandatis habere profitetur. Verum quum illi neque iniunctum ſibi manifeſtò aſſererent, neq; ſcriptis ederent quod imperabant, ſed omnia ita inſtituerent, vt appareret eos ſuo nomine & authoritate id agere, fateor citra omnẽ diſſimulationem, cœpi eos habere ſuſpectos, & imprimis ea de cauſa, quod à multis Arianis ſtiparentur, quodque cum iis & epulas & conſilia iniirent, nihilque propalám, & ſynceriter agerent, ſed dolos tantum & inſidias necterãt, nec quidquam tanquã pro edictõ Imperatoris agerent, ſed prout ab inimicis rogarentur, neceſſario me eo contuli, vt diplomata ab iis in rebus ſuſpectis poſtularem. Id quoque angebat animum meum, quod indecorum arbitrabar, quum tot diplomatibus Eccleſiam ingreſſus eſſem, ſine diplomatib. inde diſcedere.

Syriano

συριανὸς

Syriano igitur hanc rerum quietem, tranquillitatemque promittente, conuentus omnium cum gaudio & securitate in Ecclesiis fiebant, quo tempore, quum subitò Syrianus cum militibus in Ecclesiam irrupit, assidui in precibus eramus, in tali enim habitu, me, dum irruptio fieret, conspicati sunt, & quia ad proximam synaxim ab omnibus in vigiliis pernoctabatur, ea quæ Ariani voluere, designata sunt: ij enim & cum duce exercitus semel venerunt, iidem consuasores authoresque erant illius irruptionis. Nequeest, vt incredibile putes, religiosissime imperator, quum nec ipsi latuerint, & res vbique vulgi sermonibus iactata sit. Ego igitur visa istiusmodi impressione, primum admonui populum vt discederet, quibus digressis, tum demum auxiliatore & duce Domino Deo, quod ab omnibus qui aderant, conspectum est, abitionem inde molitus sum. Ac iam inde in solitudine versor, sed non sine fiducia mei primum apud Deum, deinde apud te excusandi, si quis me accusare velit, quòd fuga populum deseruerim, quum testem pro me habeam, vel ipsum persecutionis ducem. Cuius facta, quotquot sunt, homines mirãtur: oportuit enim aut abstinere eum à promissis, aut promissa non frustrati. Quid causæ fuit, cur hoc consilium susciperet, aut cur libuit per dolum insidias tentare, quod in eius potestate erat vnico dicto in scriptis comprehenso à me impetrare, quum principis iussum magna fiducia & potestate nitatur? Contrà, affectatio latitandi euidentiorẽ suspicionẽ facit eos nullum à te mãdatum habuisse. Quid iniqui ab illo petebatur, Imperator syncerissime? quis non dixerit istiusmodi postulationem in episcopo æquam esse? Ecclesia non deserenda ab Episcopo. Nosti ex lectione Scripturarum, quanti sceleris sit, Episcopum Ecclesiam suam deserere, & negligere gregem Dei. Pastorum enim absentia, lupis inuadendi gregis occasionem præstat. Cæterum Ariani, & reliqui hæretici, per nostram absentiam, locũ, opportunitatemq; venabãtur, vt populum ad impietatem seducerent. Si igitur fugissem, quam exsationẽ apud veros Episcopos, vel potius apud eum, qui mihi hunc gregẽ credidit, habuissem? Est autẽ ille iudex omnium terrarum, verus & vbique Rex Dominus noster Iesus Christus, Filius Dei. Quomodo non merito ea negligentia populorum mihi imputata fuisset, quomodo non & tua pietas merito his verbis obiurgasset: cur tu cum diplomatibus in ecclesiam intromissus, sine diplomatibus egrederis, populosque destituis? quomodo non & ipse populus in die iudicij, incuriam sui in me coniecisset, dicentes: is qui Episcopi munere fungebatur, nobis neglectis, adeo vt nõ esset qui nos admoneret, fugã iniit. Si hæc dicerent, quid responderem? In hoc genere culpæ veteres apud Ezechielem pastores fuere. Id quũ sciret beatus Paulus, vnicuique nostrum in discipulo suo præcepit dicens: *Ne negligens sis gratiæ tuæ,*

συμβανοῦ τοίνυν ἐπαγγελλομένου σωήσοντα πάντας ἐν ταῖς ἐκκλησίαις μετὰ χαρᾶς καὶ ἀμεριμνίας. ἀλλὰ μετὰ κ'. καὶ γ'. ἡμέρας τῆς ἐπαγγελίας ἐπέρχεται μετὰ στρατιωτῶν τὴ ἐκκλησία, καὶ ἡμεῖς μὲν, ἠυχόμεθα σωήθως. οὕτω γὰρ ἑωράκασιν οἱ εἰσελθόντες. ἐπειδὴ παννυχὶς ἦν ἐσομένης σωάξεως. τοιαῦτα δὲ γέγονε τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ οἷα ἤθελον καὶ ἐπαγγέλλονται πᾶν ῥέθαι οἱ ἀρειανοῖ. αὐτοὺς γὰρ ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ ἦλθεν ὁ στρατηλάτης. καὶ αὐτοὶ ἦσαν οἱ ἔξαρχοι καὶ σύμβουλοι τῆς τοιαύτης ἐφόδου. καὶ τοῦτο οὐκ ἄπιστον θεοφιλέστατε αὔγυστε. οὐ γὰρ ἔλαθον ἀλλὰ παντεχοῦ κεκήρυκται. ἐγὼ τοίνυν θεωρῶν τὴν ἔφοδον, ὡς δὲ καλέσας πρότερον ἀναχωρῆσαι τοὺς λαούς, τότε κἀγὼ μετ' αὐτὸς τοῦ θεοῦ καλύπτοντος καὶ ὁδηγοῦντος, καὶ τοῦτο γὰρ οἱ πάντα μὲν σωόντες ἑωράκασιν, ἀνεχώρησα. ἐξ ἐκείνου κατ' ἐμαυτὸν ἔμεινα, ἔχων παῤῥησίαν καὶ ἀπολογίαν καὶ πρὸς τὸ θεὸν, ἔπειτα ἢ καὶ πρὸς τὴν σὴν εὐσέβειαν, ὅτι οὐκ ἔφυγον καταλείψας τοὺς λαούς, ἀλλὰ μάρτυρα τῆς διώξεως ἔχω, τὴν ἔφοδον τοῦ στρατηλάτου. ὃ μάλιστα καὶ πάντες ἐθαύμασαν. ἔδει γὰρ ἢ μὴ ἐπαγγείλασθαι, ἢ ἐπαγγειλάμενον, μὴ ψεύσασθαι. τί τοίνυν οὕτως ἐβουλεύσατο; ἢ ἵνα τι μετὰ δόλου ἐνεδρεύειν ἐπιχείρων, ἐξὸν καὶ κελεῦσαι καὶ γράψαι; βασιλέως γὰρ πρόσταξις, μεγάλην ἔχει παῤῥησίαν. ἀλλὰ τὸ βούλεσθαι λαθεῖν, καὶ λυσιτελεστέραν ἐποίει τὴν ὑπουργίαν, τοῦ μὴ ἔχειν αὐτοὺς πρόσταγμα. τί δὲ ἄτοπον ἀπῄτουν βασιλεῦ φιλάνθρωπε; πῶς οὐκ εὔλογον ἐπισκόπῳ τὴν τοιαύτην ἀξιῶσιν αἴτησιν ἔσχεν. εἶδας ἀναγνὺς τὰς γραφὰς, ἠλίκον ἐστὶ δεινὸν κατάλειμμα καταλιμπάνειν ἐπίσκοπον τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἀμελεῖν τῶν τοῦ θεοῦ προβάτων. προβάτων γὰρ ἀπουσία, πρόφασιν ἔφοδου τοῖς λύκοις παρέχει κατὰ τῆς ἀγέλης. τοῦτο δὲ ἐζήτουν οἱ ἀρειανοὶ καὶ οἱ ἄλλοι παῖτες αἱρετικοὶ, ἵνα τῇ ἡμῶν ἀπουσίᾳ, χώραν εὕρωσιν ἀπατᾶν τοὺς λαοὺς εἰς ἀσέβειαν. εἰ τοίνυν ἤμελλον φυγὼν, πρόφασιν ἀπολογίαν ἔχον πρός τοῖς ἀληθινοῖς ἐπισκόποις. μᾶλλον δὲ πρὸς τῷ πιστῷ κυρίῳ τὴν ἀγέλην; ἔστι δὲ οὗτος, ὁ κρίνων πάντων τὴν γῆν, ὁ ἀληθινὸς παμβασιλεὺς κύριος ἡμῶν ἰησοῦς χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ. πῶς οὐκ ἄν τις εὐλόγως τὴν ἀμέλειαν τῶν λαῶν εἰς ἐμὲ μετενέγκε; πῶς δὲ οὐκ ἂν ἐμέμψατο καὶ ἡ σὴ εὐσέβεια δικαίως; λέγουσι, διατί μὴ γραμμάτων εἰσελθὼν, χωρὶς γραμμάτων ἀναχωρεῖς, καὶ καταλιπὼν τοὺς λαούς; πῶς οὖν καὶ αὐτὸς ὁ λαὸς εἰκότως ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως τὴν ἑαυτῶν ἀμέλειαν ἔῤῥιψαν εἰς ἐμὲ, λέγοντες ὁ ἐπισκεπόμενος ἡμᾶς ἔφυγε, καὶ ἠμελήθημεν. οὐκ ὄντος τοῦ ὑπομιμνήσκοντος. εἰ ταῦτα ἔλεγεν, τί ἂν ἀπεκρινάμην; τοιαύτην γὰρ μέμψιν ἔχον διὰ τοῦ ἰεζεκιὴλ καὶ οἱ ποιμένες τῶν παλαιῶν. τοῦτο γινώσκων καὶ ὁ μακάριος ἀπόστολος παῦλος ἑκάστῳ ἡμῶν διὰ τοῦ μαθητοῦ παρήγγειλε, λέγων, μὴ ἀμέλει τοῦ ἐν σοὶ χαρίσματος.

ὁ δὲ

ὁ ἐδόθη σοι, μὴ ὑπὸ χειρῶν τ πρεσβυτερίου. τοῦτο κἀγὼ φοβούμενος οὐκ ἤθελον φυγεῖν. ἀλλὰ πρόθεσιν ἔχων, εἰ περ ἐβούλετο τ σὴς εὐσεβείας ἀλλ' ὅτι ἐλάσσον ὅπερ ἀλόγως ἀπῆτουν ἀλλὰ καὶ νῦν μάτην κατηγορήθην πρὸς σοῦ· ὅτι γὰρ αὐτὴν πρόθεσιν ἐβουλόμην τ σὴς εὐσεβείας ὅτι νῦν εἰς Ἀλεξάνδρειαν εἰσελθεῖν παρέσω, ἕως ἡ σὴ φιλανθρωπία τοῦτο βάλῃ. καὶ τοῦτο μὲν πρόλαβων ἐρρηκα. ἵνα μηδὲ πρὸς τοῦτο πάλιν οἱ συκοφάνται πρόφασιν εὕρωσι κατεισπεῖν ἡμῶν. ταῦτα σωφρόνων, καὶ καταγίνωσκον ἐμαυτὸν, ἀλλὰ καὶ παῤῥησίαν ἔχων τῇ ἀπολογίᾳ, ἠπειγόμην πρὸς τ σὴν εὐσέβειαν, εἰδὼς τ σὴν φιλανθρωπίαν, ἀφ' ἑνὸς μνήμης πεποιθὼς πρὸς σὲ ἀψευδῶν ὑποχέσεις, καὶ παῤῥῶν ὅτι κατὰ τ ἠγορευμένην τ θείαις παροιμίαις, πρὸς φιλανθρώπου βασιλέως δεκτά εἰσιν οἱ δικαίων λογισμοί. ἤδη δὲ τ ὁδὸν μου ὑπέβαινον, καὶ τ ἔρημον ἐξῆλθον, ἀκοή τις γέγονεν ἐξαίφνης, ἥτις ἀπὸ μὲν ἦναι κατ' ἀρχὴν ἐδόκει, μὴ δὲ παντάπασιν ἀληθὴς ἐδείκνυτο. ἐθρυλεῖτο γὰρ πανταχοῦ ὅτι λιβύων καὶ τ ὁρίων ἡμῶν ὑπέσκοπος, καὶ τ ἀσανίων ὅσιος ὁ μέγας· πρὸς λιβύων τε τ γαλλίων τε διονύσιος καὶ ὅσιος οἱ τ ἰταλίας, λαμπάδιος τε ἀπὸ σαρδανίας, καὶ ἄλλοι τινὲς ὑπίσκοποι τε πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι ἐξωρίσθησαν. ὅτι μὴ ἰδίᾳ ἔχοντο καθ' ἡμῶν ὑποψιαι. τε ὅτι μὲν ἐξωρίσθησαν, οὐκέτι καὶ ὁ τῆς καπύης, καὶ φερτινάκιος ὁ τ ἀκυληίας, ἠρέμιος τε ὁ τ θεσσαλονίκης, καὶ πάντες οἱ κατ' τ δύσιν ὑπίσκοποι, βίαν δ' τ τυχόντων, ἀλλὰ τε πλείστων αἰσχίστων καὶ δεινὰς ὕβρεις πεπόνθασιν, ἕως ἐπαγγείλωνται μὴ κοινωνεῖν ἡμῖν. εἶτα καὶ θωμαζόντων ἡμῶν καὶ διαπροσιόντων ὅτι πότε, ἰδοὺ πάλιν ἑτέρα λύσις κατέλαβεν ἀκοή, περὶ τῶν κατ' αἴγυπτον καὶ τὰς λιβύας. ὅτι οἱ μὲν ὑπίσκοποι, ἐγγὺς ἑνενήκοντα ἐθλίβησαν, αἱ δ' ἐκκλησίαι τῆς ὁμολογούσης τὰ ἀρεῖα παρεδόθησαν. καὶ ἐξωρίσθησαν μέν, δέκα καὶ ἓξ, τῶν δὲ ἄλλων, οἱ μὲν ἐφυγαδεύθησαν. οἱ δὲ ἠναγκάσθησαν ὑποκρίνασθαι. πᾶσι γὰρ ἐλέγετο διωγμὸς εἶναι, ὡς ἐν ἀλεξανδρείᾳ δυσχερῶν τῶν ἀδελφῶν ἐν τῷ πάσχα καὶ πᾶς κυριακῆς, ἐν ἐρήμῳ τόπῳ πλησίον πανοικησίου, τὸν στρατηλάτην μετὰ πλήθους στρατιωτῶν πλείονα τελωνῶν ἐπελθεῖν κατὰ τῶν χριστιανῶν. καὶ λοιπὸν παῦσαι γράφειν, οἷα ἂν γράψοιτο ἐκ παύσης ὑπερβολῆς, κατὰ γυναικῶν καὶ παίδων, οὐδὲν πλέον ποιούντων ἢ δυσχερῶν τῷ θεῷ. διηγεῖσθαι δ' αὐτὰ νῦν, ἴσως ἀπρεπὲς, μὴ ἄρα καὶ μόνον πύστων ἡ μνήμη, δάκρυα πᾶσι κινήσῃ. καὶ γὰρ πρώτη ἰδοῦσα ὡς παρθένους μὲν γυμνοῦσθαι, τῶν δὲ ἀποθανόντων ἐκ τῶν πληγῶν, μὴ ἐᾶν τὰ σώματα παρ' αὐτὰ δοθῆναι εἰς ταφὴν, ἀλλ' ἔξω ῥιπτεῖσθαι τῆς κυσὶν, ἕως μετὰ πολλῆς ζημίας κεκρυμμένως κλέψωσιν οἱ οἰκεῖοι τὰ τῶν ἰδίων σώματα, καὶ πολὺς κάματος γέγονται, τοῦ μηδένα γυῶναι περὶ τούτων. τὰ δὲ ἄλλα τὰ γενόμενα, ἴσως μὲν ἅπαξ ἀκηκοήσεται, καὶ πάντες ἐκπλήξει διὰ τ ὑπερβολὴν δ' μύσος. ἀναγκαῖον ὅμως εἰπεῖν, ἵνα ἡ σὴ φιλόχριστος ἀγάπη καὶ θεοσεβὴς μάθῃ,

A

B

C

D

E

gnæ data est tibi cũ impositione manuũ presbyterij. Id & ego metuens, fugere nolebã, sed ex decreto tuę Maiestatis, volũtatem tuam cognoscere studebã, sed neq; tum accepi, quod iure postulabam, & iam in præsentiarũ nulla alia de causa accusor: non enim restiti decreto tuæ pietatis, neq; Alexandrinam ingredi conabor, quãdiu id per tuam humanitatem nõ licebit, ideóque hoc ipsum naturæ denuncio, ne vel hinc quoq; crimen concinnent sycophantæ. Hæc, quum mihi in oculis essent, nihil mihi mali cõcius, ad pietatẽ tuam cum hac defensione properabam, vt qui nõ ignorarem tuam Maiestatẽ in memoria habere suas certissimæ fidei promissiones, simulque confidens, iuxta prouerbium, apud regem acceptabiles esse iustas verborum rationes. Iamque mihi iter ingredienti, relicto eremo fama derepẽte aduolat, quę quũ principio falsa videretur, postmodum tamen vera deprehensa est. Vbique enim iactabatur Liberium Romæ Episcopum, & Hispaniarum magnum illorum Osium, Paulinumque item Galliarum, Dionysium quoq; & Eusebium Italiæ, Lucíferum Sardiniæ Episcopos, alióque complures vnà cum presbyteris & diaconis in exilium exterminatos esse, eò quòd contra nos subscribere recusassent, Et hos quidem in exilium eiectos esse: Vincentium autẽ Capuæ, & Fortunatianũ Aquileiæ, & Ireminum Thessalonicæ, cæteroſq; in Occidente Episcopos, vim non vulgarem, graueſque contumelias passos esse, donec permitterent sese à nostra communione abstinere. Hæc quum ego admirarer, & in iis cogitatione perplexus hærerem, ecce denuo alia atrox fama de Ægyptio & Lybia nobis ad aures allabitur. Episcopis prope nonaginta pulsis, Ecclesiisque professoribus Arij traditis, sedecim in exilium actis, cæteris deinde aut fugatis, aut ad simulationẽ hęreseos coactis, summam illatam fuisse persecutionem. Siquidem quum Alexandriæ per diem Paschæ in *Dominicis templis* locisque desertis, iuxta cœmiterium in orationibus hærerent, Tribunus militum, tribus armatorum militibus succinctus, gladios, telaq; ferentibus, impressionẽ in Christianos fecit, cæteraq; deinde consecuta sunt, quę in tali incursu fieri solent, eamq; vim in fœminas quoq; & pueros nihil aliud quã in *Deũ* orantes, illatam esse, Præstiterit fortasse omittere eius rei expositionẽ, ne vel sola eius calamitatis mẽtio omnibus lacrymas excutiat. Tãta siquidẽ immanitas fuit, vt & virgines denudarint, corporaq; plagis interfectorũ, aliquandiu reddere ad sepulturam negauerint, sed foris obiicerent canibus, donec depensa ingenti mulcta clanculum à necessariis subducerentur. Magnus ibi in distinguẽdis cadaueribus labor, eò quòd nemo suos agnosceret. Cætera quæ facta sunt, quanquam forasse incredibilia, & tam tetra, vt sensum audientis obstupefaciant, tamen vel eò narrãda existimo, vt tua Christianissima cura & pietas in Deũ, certò intelligat,

ὡς αἱ

criminationes mei, calumniasque, non alio fine institutas esse, quàm vt nobis ab ecclesiis expulsis, suam hæresim in Ecclesias immitterent. Nam posteaquam ex veris senibusque Episcopis, alij in exilium deportati essent, alij metu fugati, Ethnici homines, catechumeni primariique decurionum, & quisquis fama opulentiæ notus erat, ad spem Episcopatus, pro Christiana religione Arianismum profitebantur. Neque deinde, vt Apostolus præcepit, quæsitum, quis esset irreprehensibilis, sed iuxta scelera impiissimi Hieroboam, si quis plus pecuniæ offerret, nomine Episcopi honorabatur, neque apud illos vllo in discrimine erat, siue ethnicus esset, sine non, modò aurum daret. Atque ita Episcopi & monachi, & deuotarij, ab Alexãdria profligati sunt. Illi vero callidi in sycophantiis, corruperunt quantum in ipsis fuit, Apostolicam ordinationem, & Ecclesias contaminauerunt, illarumque calumniæ tantum profecerunt, vt licuerit ipsis leges violare: talia sub te tuisque temporibus designauere, vt ad illos hoc ipsum pertinere videatur, quod scriptum est, Væ per quos nomen meum blasphematur inter gentes. Hæc, quum fama vulgarentur, rebus sursum deorsumque iactatis, ne sic quidem destiti à mea alacritate, sed æque ad tuam pietatem tendebam, idque eo studiosius, quod ista confiderem inscio te fieri, ac vbi scires, intercessurum, ne fiant. Nõ enim est pij regis, vt velit Episcopos exterminari, virgines nudari, totas Ecclesias perturbari. Verum nobis ita cogitantibus & inceptum inter vrgentibus, ecce tertia denuo allabitur fama scriptum Tyrannis in Auxomei, vt Frumentium Episcopum Auxumis adducerent, ac me vbicunque etiam apud Barbaros perquirerent, & ad custodias præfectorum, quæ commentaria nominantur, deportarent, populosque & clericos ad communionem Arianæ hæresis cogerent, eosque qui hic non obtemperarent, interfici curarent. Quæ res non verbis tantùm iactata, sed opere quoque completa fuit. Cæterum, quia tua humanitas hoc mihi concedere videtur, en tibi epistolam, quam illi assiduè recitantes, nulli non mortem denunciabant.

ὡς αἱ καθ' ἡμῶν διαβολαὶ καὶ συκοφαντίαι δι' ὑδὲν ἕτερον γεγόναπιν, ἢ ἵνα ἡμᾶς μὲν ἐκβάλωσι τῶν ἐκκλησιῶν. τ̃ ἢ ἰδίαν ἀσέβειαν ἀντεισενεγκεῖν δυνηθῶσι. τ̃ γὰ ἀληθινῶν καὶ πολυετῶν ἐπισκόπων, τ̃ μὲν ἐξορισθέντων, τ̃ ἢ φυγαδευθέντων, ἐθνικοὶ λοιπὸν καταλαβόμενοι, & οἱ τὰ πρῶτα τ̃ βουλῆς ἔχοντες, καὶ οἱ ἐν πλούτῳ διαβόητοι ἀντὶ χριστιανῶν εὐσεβῆ πίστιν ἐπαγγέλονται ἐπὶ τ̃ αἱρεσιανῶν ὁμολήσωσι. καὶ οὐκέτι μὲν ὡς παρήγγειλεν ὁ ἀπόστολος, εἴπις ἐστὶν ἀνεπίληπτος, ἐζήτειτ. ὡς ἢ ὁ ἀσεβέστατος ἱεροβοὰμ πεποίηκεν, ὁ πλεῖον διδοὺς χρυσίον, ὠνομάζετο ἐπίσκοπος, καὶ ὁ διέφερεν αὐτοῖς εἰ καὶ ἐθνικὸς ἐτύγχανε, μόνον εἰ χρυσίον παρεῖχε. καὶ οἱ μὲν ἀπὸ ἀλεξάνδρου ἐπίσκοποι μονάζοντες καὶ ἀσκηταὶ, ἐξωρίσθησαν. οἱ ἢ σοφοὶ περὶ τὰς διαβολὰς, διέφθειραν τὸ ὅσον ἐπ' αὐτοῖς, πᾶν ἀποστολικὸν διάταξιν, καὶ τὰς ἐκκλησίας ἐμίαναν. μεγάλα γε κέρδησαν αὐτῶν αἱ συκοφαντίαι, ἵνα ἐξῇ αὐτοῖς πᾶσι νομεῖν. & τοιαῦτα πεφάνθαι ἐν τοῖς σοῖς καιροῖς. ὥσπερ κατ' αὐτοὺς εἶναι τὸ γεγραμμένον, διὰ δὲ τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσι. τοιούτων οὖν ὄντων τ̃ θρυλουμένων, & τ̃ πραγμάτων ἄνω & κάτω πάντων ἀναπεπταμένων, ὅμως οὐκ ἀπίστω ἐγὼ τ̃ προθυμίας, ἀλλὰ πάλιν εἰχόμην τ̃ ὁδῷ πρὸς τ̃ σὴν εὐσέβειαν. & τοῦτο μᾶλλον ἀσφαλέστερον ἔπραττον, θαρρῶν ὅτι παρὰ γνώμην μὲν τ̃ σῆς εὐσεβείας, ἐπράττετ ταῦτα· εἰ μάθοι ἢ σὴ φιλανθρωπία τὰ γιγνόμενα, κωλύσει δ' λοιπὸν γενέσθαι. μὴ γὰ εἶναι θεοσεβῆ βασιλέως θέλειν ἐξορίζεσθαι ἐπισκόπους, & γυμνοῦσθαι παρθένους, ἢ ὅλως τὰς ἐκκλησίας ταράττεσθαι. ἀλλὰ τοιαῦτα λογιζομένους ἡμᾶς & ἀσφαλίζεσθαι ἐν τ̃ ὁδοῖς, ἰδοὺ πάλιν τρίτη λις κατέλαβεν ἀκοὴ, ὅτι γέγραπται τοῖς ἐν αὐξώμῃ τυράννοις. ὥστε φρυμένιον τ̃ ἐπίσκοπον τ̃ ἀξώμεως, ἐκεῖθεν ἀχθῆναι. καὶ ἐμὲ μὲν μέχρι τ̃ βαρβάρων ζητεῖσθαι, & εἰς τὰ λεγόμενα κομεντάρια τῶν ἐπάρχων πεμφθῆναι, τὸν δὲ λαὸν καὶ τὸν κληρικοὺς πάντας ἀναγκάζεσθαι κοινωνεῖν τῇ ἀρειανῇ αἱρέσει, ἐὰν ἢ μὴ πειθαρχήσωσιν, ἀποθνήσκειν τὸν τοιοῦτον. καὶ ὅπι ἐ λόγῳ μόνον ἐθρυλεῖτο ταῦτα, ἀλλὰ & αὐτοῖς ἔργοις ἐδείκνυτ· ἐπεὶ δὴ σωεχώρησεν ἡ σὴ φιλανθρωπία, ἰδοὺ & ἡ ἀποστολή. πάντων γὰ ἐκεῖνοι σωεχῶς ἀνεγίνωσκον, ἀπειλοῦντες ἑκάστῳ θάνατον.

Antigraphum Epistolæ.

VICTOR CONSTANTIVS MAXIMVS AVGVSTVS *Alexandrinis.*

CIuitas quidem vestra patrio more, nec immemor virtutis conditorũ suorũ, docilem se, obsequentemque, vti solet, etiam nunc in præsentia præbuit. Nos vero nisi Alexandrum beneuolentiæ in hanc vrbem vestram luce perstringamus, obscuremusq;, nõ mediocriter nobis peccare videmur: sicut enim temperantiæ propriũ est, vt modestã se per omnia præbeat. Ita regiæ virtutis vestræ est (sine quæso me ita loqui) præ omnibus in gratia & amore esse, eò quòd

Ἀντίγραφον Ἐπιστολῆς.

ΝΙΚΗΤΗ̃Σ ΚΩΝΣΤἈΝΤΙΟΣ ΜΈΓΙΣ & σεβαστὸς, ἀλεξανδρεῦσιν.

Ἡ μὲν πόλις τ̃ πάτριον ἦθος φυλάττεται. καὶ τ̃ τ̃ οἰκιστῶν ἀρετῆς μεμνημένη πρόθυμίαν ἑαυτὴν σωήθως καὶ νῦν παρέσχηκεν. ἡμεῖς ἢ ἐ μὴ καὶ τ̃ ἀλέξανδρον ἀποκρύψαιμεν ἂν οἰκία τῇ περὶ τ̃ πόλιν τὴν ὑμετέραν, ἐ τὰ τυχόντα πλημμελεῖν σωεσόμεθα. ὡς μὲν γὰ σὰ φρόνησις ἴδιον, κοσμίαν ἑαυτῷ διὰ πάντων ἄγειν. βασιλείας ἢ τ̃ ἀρετῆς δόπ ἢ εἰπεῖν τ̃ ὑμετέρας πρὸ ἁπάντων ἀπάζεσθαι, πρῶ-

πρώτους μὲν σοφίας ἐξηγητὰς καταστάντας, πρώτους ἡ θεὸν τὸ ὄντως σωτῆρας, οἱ καὶ τὸ ἐξηγηλῶν τὰς ἄκρας εἵλεσθε, καὶ τὴν μετέραν ψῆφον ἐκόντες, ἐξέρξαπ. τὸ μὲν ἀπατεῶνα καὶ φέρακα δικαίως ἀποστραφέντες, τοῖς δὲ σεμνοῖς καὶ πᾶσι τοῖς ἐπὶ κεῖνα θαύματος, δεόντως προσθέμενοι. καὶ τοι τῆς ἀγνοίας καὶ τὰς ἐσχατιὰς οἰκούντων, τὸ ὑπὸ τῆς πραχθείσης φιλοτιμίας οἷς οὐκ ἴσμεν καὶ πόθεν βάλλεσθαι ὧν συμβεβηκεν. ἐπὶ φλαῦρον μὲν δὴ οἱ πολεῖσι τῶν καὶ τὸ πόλιν, ἐπικρατήσῃ αὖθις, βαραθρων ἀπὸ ἐσχάτων ὁρμώμενος, ὥσπερ ἐν σκότῳ τοὺς ἀληθείας ἐφιεμένους, πρὸς τὸ ψεῦδος ἀπαλῶν. λόγου μὲν ἔγκαρπον, ἀδέσποτα προσδεχόμενος, περθρείας ἡ καὶ πανάλωτας ψυχὰς λυμαινόμενος. οἱ μὲν κόλακες ἐδόων ἐκρότουν, ἐξεπλήττοντο, ὡς ἔπος χρύζην εἰκὸς ὑπὸ ὀδόντα, εἰ ἡ πολεῖσι τὸ ἀφελεστέρων, πρὸς τὰ τῶν ἔζων σωθῆμα, πᾶ ἡ πράγματα, καὶ ῥοιῶ ἐφέρετ, ὥσπερ ἐν καλακλυσμῷ πάντων ἀρδην ὀλιγωρημένων. ἡγεῖτ ἡ αὖθις δὲ πλήθος πῶς ἂν ἀληθέστερον αὐτὸ εἴποιμι. ἁδὲν τὸ ξανασώσων διαφέρων. ὅτ μόνον ἡ πολὺ συναράμενος, τὸ μὴ καὶ βαράθρων ὦσαι τοὺς ἐν αὐτῇ. ἀλλ' ὁ γραῦς καὶ λαμπρὸς, ἁδὲ κρίσιν ἔμενε κατ' αὐτὸ, φυγὴν ἐν δίκῃ καταγνούς. ὡς ἐστί γε ὑπὲρ τὸ βαρβάρων, ὑφελέσθαι, μή τινας αὐτῶν δυστεβεῖν αἰσθάνεσθαι, καθάπερ ἐν δράματι, πρὸς πρώτους ἐντυγχάνοντα ὀλοφυρόμενον. τοῦτο μὲν δὴ μακρὰν χαίρειν ἐρήσεται. ὑμᾶς δέ μοι χρὴ μετ' ὀλίγων τάττειν. μᾶλλον ἡ μόνους πρὸ τῶν ἄλλων σεμνύνειν. οἷς τοσοῦτον ἀρετῆς καὶ νῦ πρέπει, ὅσον αἱ πράξεις κηρύττουσι. μικρὸν πάσαν τὸ δοκοῦν ὑμνεῖσθαι. εὖγε τὸ σωφροσύνης. εἰ γὰρ ἀγγέλων ἀκροασάμενοι πρώτων καὶ δεύτερον διεξιόντων τὰ ὑμέτερα καὶ σεμνυνόντων. ὦ καὶ τὰς πρὸ τέρου ἀποκρύψαιλες φιλοτιμίας, καὶ τῆς νῦν τε καὶ ὕστερον πρόθεσιν καλὸν ἐσόμενοι. μόνοι τε καὶ τοῖς ἔθεσι λόγων καὶ ἔργων ἡγεμόνα τὸν πλειόπαντων ὄντων ἑλόμενοι. καὶ ἁδὲ πρὸς βραχὺ διεξιόντες ἀλλ' αἰδρείως μεταθέμενοι ἀπὸ τὸ χαμαὶ τάτων καὶ πρὸς εἰγεῖον πρὸς τὰ κατουράνια ἐπαχθέντες, ξεναγωῦτ ἐπ' αὐτὰ δὲ σεμνοτάτης γεωργίας, ἀνδρὸς τοιαῦτα παντὸς μᾶλλον ἡγεμόνος. Δίον καὶ τὸ ὕστερον, μὴ καλῆς ἐλπίδος διάξετε. καὶ τὸ ἐν τῷ παρόντι μὴ ῥᾳδίως βιώσεσθε. εἰη ἡ κοινῇ πάντας ἧς καὶ τὸ πάλιν ὥσπερ ἱερᾶς ἀγκύρας τὸ τότε φωνῆς ἐξηρτῆσθαι. ἵνα μὴ τρωθῶμεν ἡ καύσεων ῥεηθῶμεν, καὶ τὸ ψυχὰς λελωβημένων, οἷς ὅπ μάλιστα παραινῶμεν ἀφίστασθαι τὸ ἀθανασίου πάθους. καὶ μὴ ἡ μεμνῆσθαι τὸ πρώτης ἐκείνης ἀπολεχίας. ἡ λήσεσθαι τοῖς ἐσχάτοις ἔνοχοι ὄντες κινδύνοις. ἀν καὶ ἴσμεν εἴτις τὸ πάνυ δίκην ἐξαιρήσει ἡ τὰς σασιάζοντας. καὶ γὰρ ἄτοπον τὸ μὲν ὄλεθρον ἀθανάσιον. γῆν πρὸ γῆς ἀπεπηλᾶσθαι. ὅτ' οἰκίσεως ἀλόντα ὡς πότε ἂν ἐκείνος τὸ ἀξίαν ἐκπίσῃ. καὶ εἰ δικαιόν τις ἔζω πρὸς ἀφέληται· τοὺς ἡ ἐκείνα κόλακας καὶ θεραπόντας ἀγύρτας τινὰς, καὶ πιθήκους αὐθρώπους οἵους ὀνομάζειν αἰσχύνη, φειδόμενον σφαδάζοντας. οὓς παλαιτέθναια δικηρόδοπα τῆς δικαστῆς καὶ ἴσως

eò quòd & primi sapientiæ interpretes constitueritis, primique Deum, qui est, agnoueritis, simulq; interpretibus delectis, nostroq; suffragio vltro recepto, & impostore, circulatoreq; reiecto, viris grauibus, omniq; admiratione maioribus iuræ adhæseritis. Nam cui extremi orbis incolæ ignotū est quanta sit in istis rebus adhibita industria, ita vt nesciā quid ei cōparari possit? Siquidem plerique in hac vrbe cæcutiebāt, rerumq; potiebatur homo ab infimis barathris emersus, qui quasi in tenebras cupidos veritatis, ad mendacia abducens, non frugi sermonibus, sed præstigiis animos corrumpebat. Assentatores igitur acclamare, applaudere, aliósq; admiratione percellere, quos adhuc intra dentes mussitate verisimile est, simpliciores vero ad istorum hominum dicta ta viuere: resq; publica quasi æstu rapi, omnibus tanquā si diluuium inundasset, contēptis, ilque vir multitudini præerat, qui (vt quā verissime dicam) nihil à cerdonibus differebat, cui ea de causa vnica cōtentio cum ciuitate fuit, quòd eā in barathrum deiicere nō posset. Atqui præclarus ille & egregius vir se sistere ad causam dicendā minimè ausus quasi iudicio condēnatus, vltro in exilium abiit, quē etiam ex re Barbarorū est è medio tolli, ne etiam illos, dum vt quisq; ei primum obuius est, quasi in scena lamentans impietatē condocefaciat. Ille igitur in longū valere iubebitur. Vobis autē conuenit cum paucis sociari, vel potius solos omnes alios grauitate antecellere, quū virtute & mente tāropere abundetis, quantū ipsa facta clamant, quæ per vniuersum prope orbem deprædicantur, macte prudentia. Vtinam detur mihi vt & secundo tot nuncios de vestris laudibus, præconiisque magnificis audiam. O qui & maiores industria obscuratis, & posteris vos preclarū exēplum relinquitis: quique soli ducem verbis factisque præstantissimum delegistis, idque sine vlla vel ad breue tempus addubitatione. Ergo animosè ab humilibus istis & terrenis deficientes, ad cælestia euehamini, duce itinerisq; conmonstratore reuerendissimo Georgio, viro in huiusmod rebus omniū mortalium exercitatissimo, cuius opera & in futurum cum optima spe agetis, & in præsentia sine difficulate viuetis. Vtinam publice omnes in hac vrbe ab eius voce veluti à sacra anchora pendeant, ne sectionibus & adustionibus aduersus eos indigeamus, quorum mentes corruptę sunt, quibus quā maximè denunciamus, vt absistant ab Athanasij studio, néue recordentur superfluæ illius garrulitatis, alioqui fero sentient se summis periculis obnoxios teneri, ex quibus haud scio an quisnam elóquentium seditiosos illos eripere possit. Siquidem absurdum esset, perditissimum Athanasium & de turpissimis sceleribus conuictum, quibus nūquam par supplicium fuerit, etiamsi decies occidatur, solū ex solo vertentem, in alias perpetuo sedes depelli, & eius assentatores & ministros, homines præstigiatores, talesque, quos nefas sit nominare, sinere hîc turbas facere, de quib. iāpridem iudicibus præceptum est, vt eos occidant,

qui fortasse ne sic quidem perituri sunt, si mature à prioribus delictis resiliant,& tandem ab iis transfugiant,quibus sceleratissimus Athanasius se ducem præbuit,qui Reipub. nocuit, & sanctissimis hominibus impias & nefarias manus attulit.

HÆC ADVERSVS FRVMENTIVM EPISCOPVM AVXVMEOS, TYrannis eius loci, scripta sunt.

VICTOR CONSTANTIVS *Maximus, Augustus, &c.*

MAgno nobis studio & curę est optimi cognitio: arbitrabar enim hoc genus solertiæ & diligentiæ omnibus mortalibus æque impertiri debere,quo talia de numine sentientes, vitam cum spe transigant,sine controuersiis dissensionibusque de vero & iusto: hac igitur cura,quum & vos prosequi dignamur, paria cum Romanis impertientes,vnum cum illis in Ecclesiis dogma retinere iubemus. Quapropter Frumentium Episcopum quamprimũ in Ægyptum demittite ad venerabilissimum Georgium,& alios per Ægyptum Episcopos, qui in creandis diiudicandisq; Episcopis,summam authoritatem habent Scitis & meministis,nisi eorum quæ publice constant,ignorantiam simuletis,Frumẽtium ab Athanasio homine omnibus malis obnoxio, in hunc ordinem vitæ cooptarum esse,qui quum ex omnibus criminibus iure ipsi obiectis,nihil prorsus dilucre posset,excidit statim à sua Cathedra,& vt in vita,ita in locis omnibus errabundus solum semper ex solo vertit, quasi mutatis sedibus scelera sua effugere posset. Si igitur sponte obtemperat Frumentius, rationésq; det de vniuersa seditione,certum est apud omnes eũ nihil à legibus Ecclesiasticis,fideque quę nunc obtinet, dissentire, cumque iudicio accepto, rationibusq; vitæ redditis,ab illis, penes quos est harum rerum authoritas & censura, Episcopum constitui debere, si modo ipse reuera se & iure Episcopum videri velit. Quòd si procrastinationes aucupetur,iudiciumque fugiat, euidens omnino documentum est,eum sceleratissimi Athanasij verbis inductum,impie aduersus Deum agere, quum eodem modo in scelcribus,quorum ille conuictus est, pergat, periculumque est ne peragrata Auxumi, vestrates nefariis & impiis sermonibus corrumpat, nec solum Ecclesias confundat, ac turbet, & in summum numen blasphemias dicat, sed ne singulis quoque gentibus vastationem,excidiumque conciliet. Certus enim sum eum,vbi aliquid addidicerit,cõparata ingenti in publicum vtilitate ex venerandi Georgij familiaritate, & cæterorum qui doctrina pollent, ad suas sedes reuersurum esse, vtpote iam exactè in disciplinis Ecclesiasticis eruditum. Deus vos seruet fratres charissimi.

Huius Epistolæ finis.

His

καὶ ἴσως ἀδέπωτε θνήξει παλιὰ μὴ τῶν φθασάντων ἀποσαίτης τὴν μεμελημάτων, ὀψέποτε μεταθῶνται, ὧν ὁ μοχθηρότατος ἀθανάσιος ἡγεῖται καὶ τῇ κοινῇ πολιτείᾳ λυμαίνεται, καὶ τοῖς ἁγιωτάτοις δυσσεβεῖς καὶ ἀναγεῖς προσαγων τὰς χεῖρας.

Α΄ ΔΕ΄ ΚΑΙ΄ ΦΡΟΥΜΕΝΤΙΟΥ ΧΑ΄ΡΙΝ ΤΟῦ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΤΟῦ ΑὐΞΩΜΕΩΣ ΓΕΓΡΑΦΘΑΙ, ΤΟῖΣ ΕΚΕῖ ΤΥΡΑΝΝΟΙΣ. ΕΠΙ ΤΩΥΤΑΙ.

A ΝΙΚΗΤΗ΄Σ ΚΩΝΣΤΑ΄ΝΤΙΟΣ ΜΕ΄ΓΙΣΤΟΣ ΣΕΒΑΣΤΟΣ, ΑΙΖΑΝΑΤΗ ΕΥΖΑΙΗΤΗ.

ΠΑ΄ΝΥ ΔΙΑ΄ ΦΡΟΝΤΙ΄ΔΟΣ ΚΑΙ΄ ΔΙΑ΄ ΠΑΣΩΝ ΤΗ΄Σ ΜΕΓΙ΄ΣΤΗΣ ΗΜΙ΄Ν ΕΣΤΙΝ, Η΄ ΤΟΥ΄ ΚΡΕΙΤΤΟΝΟΣ ΓΝΩΣΙΣ. ΔΕῖ ΓΑ΄Ρ ΟἿΜΑΙ ΤΟ΄ ΚΟΙΝΟΝ ΤΩΝ ΑὐΘΡΩΠΩΝ ΓΕΝΟΣ, ΤΟ΄ ΙΣΟΝ ΕΝ ΤΟΙΣ ΤΟΙΑ΄ΥΤΑΙΣ ΑΞΙΟΥΣΘΑΙ ΚΗΔΕΜΟΝΙΑΙΣ, ὡΣ ΑΝ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ΄ ΤΕΛΕΥΤΑ΄Ν ΤΟΝ ΒΙΟΝ ΔΙΑΓΕΝΟΜΕΝΑΙ ΤΑ΄ ΤΟΙΑΥ΄ΤΑ ΠΕΡΙ΄ ΤΟΥ΄ ΘΕΟΥ΄ ΓΙΝΩ΄ΣΚΟΝΤΕΣ, ΚΑΙ΄ ΜΗΔΕΝ ΔΙΑΦΩΝΟΥ΄ΝΤΕΣ ΠΕΡΙ΄ ΤΗΝ ΤΟΥ΄ ΔΙΚΑΙ΄ΟΥ ΚΑΙ΄ ΑΛΗΘΟΥΣ΄ ΕΞΕ΄ΤΑΣΙΝ. ΤΗΣ΄ ΑὐΤΗΣ΄ ΠΙ΄ΝΥΝ ΣΠΟΥΔΗΣ΄ ΑΞΙΟΥΜΑΙ΄ ΥΜΑΣ΄, ΚΑΙ΄ ΤΩΝ ΙΣΩΝ ΡΩΜΑΙ΄ΟΙΣ ΜΕΤΑΔΙΔΟΝΤΕΣ, ἝΝΑ ΜΕΤ΄ ΑὐΤΩΝ ΚΡΑΤΕΙ΄Ν ΔΟ΄ΓΜΑΤΟΣ ΕΝ ΤΑΙΣ΄ ΕΚΚΛΗΣΙΑΙΣ ΚΕΛΕΥ΄ΟΜΕΝ. ΟὟΤΩΣΙ ΦΡΟΥΜΕ΄ΝΤΙΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΕΚΠΕ΄ΜΠΕΤΕ ΤΗΝ΄ ΤΑΧΙΣ΄ΤΗΝ ΕΙΣ΄ ΑΙΓΥΠΤΟΝ, ΘΕΟΔΩ΄ΡΗΤΟΝ ΜΕΝ΄ ΤΟΝ ΣΕΜΝΟΤΑ΄ΤΟΝ ΓΕΩΡΓΙΟΝ ΤΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΚΑΙ΄ ΤΟΥΣ΄ ΑΛΛΟΥΣ΄ ΤΟΥΣ΄ ΚΑΤ΄ ΑἼΓΥΠΤΟΝ, ΟἿΣΤΙΝΑΣ ΧΕΙΡΟΤΟΝΕΙ΄Ν ΚΑΙ΄ ΚΡΙ΄ΝΕΙΝ ΤΑ΄ ΤΟΙΑΥ΄ΤΑ, ΚΥΡΙΟΙ΄ ΜΑΛΛΟ΄Ν ἘΣΤΕ΄. ΟἾΣΤΕ ΓΑ΄Ρ ΔΗ΄ΠΟΥ ΚΑΙ΄ ΜΕ΄ΜΝΗΣΘΕ, ΕἸ΄ ΜΗ΄ ΛΙΑΝ ΤΑ΄ ΘΕΟΔΩ΄ΡΗΤΑ ΠΑ΄ΣΙΝ ΕΜΟΛΟΓΟΥ΄ΜΕΝΑ ΜΟΝΟΙ΄ ΑΓΝΟΕΙ΄Ν ΠΡΟΣΠΟΙΕΙ΄ΣΘΕ, ὍΤΙ ΤΟΝ ΦΡΟΥΜΕ΄ΝΤΙΟΝ ΤΟΥΤΟΝ, ΕἸΣ ΤΑΥ΄ΤΟΝ ΤΗΝ΄ ΤΑΞΙΝ ΤΟΥ΄ ΒΙΟΥ΄ ΚΑΤΕ΄ΣΤΗΣΕΝ ἈΘΑΝΑΣΙΩ, ΜΥΡΙΟΙΣ ἜΝΟΧΟΝ ὌΝΤΑ ΚΑΚΟΙΣ΄. ὡΣ ΟὐΔΕΝΤΩΝ ΟἾΚΟΘΕΝ ΦΕΡΟΜΕ΄ΝΩΝ ἘΓΚΛΗΜΑ΄ΤΩΝ ΑὐΤΟΝ΄ ΔΙΚΑΙΩΣ ἜΧΕΙΝ ΟἾΚΟΘΕΝ ΛΥΣΑΣΘΑΙ, ΑὐΤΙΚΑ΄ ΤΟΥ΄ ΜΕΝ ΚΑΘΕΔΡΑΣ ΕΚΠΕΠΤΩΚΕ, ΚΑΙ΄ ΤΟ΄ ΒΙΟ΄Ν ΤΟΥ΄ ΠΑ΄ΝΤΗ ΔΙΑΜΑΡΤΩΝ ΑΛΑΤΑΙ, ΑΠ΄ ἌΛΛΗΣ ΕΙΣ ἌΛΛΟ ΧΩΡΙΟΝ ΜΕΤΑΝΙΣΤΑ΄ΜΕΝΟΣ, ὭΣΠΕΡ ΕΚ ΤΟΥ΄ΤΟΥ ΤΟ΄ ΚΑΚΟΥΣ΄ ΕἶΝΑΙ ΔΙΑΦΕΥΞΟΜΕΝΟΝ. ἐΜΟΙ΄ ΜΕ΄Ν ΟὖΝ ἙΤΟΙ΄ΜΩΣ ὑΠΑΚΟΥΣ΄ΕΙΕΝ Ο΄ ΦΡΟΥΜΕΝΤΙΟΣ, ΑΛΗΘΩΣ΄ ΤΟΥ΄ ὍΛΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑ΄ΣΕΩΣ ΔΩΣΟΝ ΔΗΛΟΝΟΤΙ΄ ἜΣΕΣΘΑΙ ΤΟΥΤΟ΄ ΠΑ΄ΝΤΩΝ, ΤΗΝ΄ ΤΕ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ ΝΟΜΩ΄ ΚΑΙ΄ ΤΗ΄ ΚΡΑΤΟΥΣΗ΄ ΠΙΣΕΙ ΚΑΤΑΔΕΙ΄ΞΑΙ ΦΑΝΕΡΩΤΑ΄ΤΗΝ. ΚΑΛΕΙΣΘΕ΄ ΤΕ ΚΑΙ΄ ΔΙΣ΄ ΠΕΡΑΝ ἑΑΥΤΟΥ΄ ΤΟΥ΄ ΠΑΝΤΟΣ΄ ΒΙΟΥ΄. ἝΝΑ ΤΟΥΤΟ΄ ΜΗ΄ ΛΕΓΩ΄ ΚΑΙ΄ ΤΩΝ ΤΟΙΑΥ΄ΤΑ ΚΕΛΕΥΟΝΤΩΝ. ΚΑΤΑΔΕΙΞΕΙΣ΄ ΤΕ ΚΑΙ΄ ΔΙΣ΄ ΤΟΥΣ΄ ΠΕΙΡΑΝ ἑΑΥΤΟΥ΄ ΤΟΥ΄ ΠΑΝΤΟΣ΄ ΒΙΟΥ΄. ΛΕΓΟΝΤΑ ΤΟΥΤΟ΄ ΜΗ΄ ΜΟΝΟΝ ΤΟΥ΄ ΤΟΥΣ΄ ΤΟΙΑΥ΄ΤΑ ΚΕΛΕΥΟΝΤΑΣ΄. ΚΑΙ΄ ΤΟΥΣ΄ ΤΟΙΑΥ΄ΤΑ ΠΕΡΙΦΡΟΝΟΥΝΤΑΣ΄. ΚΑΤΑΓΝΗΣΕΣΘΑΙ ΠΑΡ΄ ΑὐΤΩΝ, ΕἰΣ΄ ΜΕΛΛΕΙ ΤΙ ΤΩΙ΄ ὍΝΤΙ ΚΑΤ΄ ΤΟ΄ ΚΟΙΝΟΝ ὈΦΕΙΛΟΜΕΝΟΝ ΕἶΝΑΙ ΔΟΚΕΙΝ. ΕἰΣ΄ ΔΕ΄ ΑἸΔΕΣΘΗΣΟΝΤΑΙ ΚΑΙ΄ ΦΟΒΗΘΕΙΣ΄ ΤΑ΄ ΚΡΕΙΣΣΟΝΑ, ἈΛΛΑ΄ ΚΑΙ΄ ΤΟΙΣ΄ ΚΑΤ΄ ΟἼΚΟΝ ΕΚ ΤΟΥ΄ΤΩΝ ἈΝΑΤΕΘΗΝΤΕΣ ΚΑΙ΄ ΑἸΔΕΣΘΗΣΟΝΤΑΙ ΠΑΝΤΕΛΗ΄ ΠΡΟΣΕΞΕΝΑΥ΄ΡΟΝ. ἴΣΜΕΝ ΔΕ΄ ὍΤΙ ΠΡΟΣΜΑΘΩΝΤΙ, ΚΑΙ΄ ΜΕΓΑ ΚΑΙ΄ ΚΟΙΝΟΝ ὄΦΕΛΟΣ ΕΚ΄ ΤΟΥ΄ ΣΕΜΝΟΤΑ΄ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΣΩΤΗΡΙΑΣ ΔΙΑΠΟΝΑ΄ΜΕΙΝ ΚΑΙ΄ ΤΟΥ΄ ΛΟΙΠΟΥ΄Σ ὅΣΟΙ ΠΑΙΔΕΥΣΕΙ΄Ν ΤΑ΄ ΤΟΙΑΥ΄ΤΑ ἄΚΡΩΣ ἴΣΑΣΙ ΤΟΥ΄ ΑὐΤΟ΄ ἘΠΑΝΗΞΕΙ΄. ΠΑ΄ΝΤΑ ΓΑ΄Ρ ΤΑ΄ ἘΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΕΙΣ΄ ἌΚΡΟΝ ΗΚΡΙΒΩΚΩΣ΄. Ο΄ ΘΕΟΣ΄ ὙΜΑΣ΄ ΔΙΑΦΥΛΑ΄ΞΟΙ, ἈΔΕΛΦΟΙ΄ ΛΙΜΙΩΤΑΤΟΙ. ΤΕΛΟΣ΄ ΤΗΣ΄ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ΄ ΤΑΥ΄ΤΗΣ.

ΤΑΥΤΑ

Ταῦτα ἀκούων ἐγὼ, καὶ χεδὸν βλέπων ἀφ' ὧν οἱ ἀπαγγέλλοντες ὠδυροντο, ὁμολογῶ, πάλιν εἰς τὴν ἔρημον ἀνεστρεψα, τοῦτο λογιζόμενος ὅπερ καὶ ἡ σὴ θεοσέβεια συνορᾷ. ὅτι εἰ ζητούμεθα, ἵνα ἀφεθέντες ταχέως πεμφθῶμεν πρὸς τοὺς ἐπάρχους, κώλυσίς ἐστι τὸ μὴ ταχέως τὴν σὴν φιλανθρωπίαν ἐλθεῖν. καὶ εἰ οἱ μὴ θελήσαντες συγχωρῆσαι καθ' ἡμῶν τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα πεπόνθασιν, οἵτε μὴ θέλοντες τῶν λαϊκῶν κοινωνεῖν τοῖς ἀρειανοῖς ἐκελεύθησαν ἀποθνήσκειν, οὐκ ἀμφίβολον ὅτι πάντως ὑπενοήθησαν παρὰ τῶν συκοφαντῶν καινότεροι καὶ μυρίοι θάνατοι κατ' ἐμοῦ. καὶ μετὰ θάνατον, κινήσαντες λοιπὸν οἷς βέλονται καὶ ἃ βέλονται πράγματα οἱ ἐχθροί, ψαύδομενοι καθ' ἡμῶν μειζόνως, ὡς μηκέτι ἐχόντες τοὺς ἐλέγχοντας αὐτούς. ἃ γὰρ τὴν σὴν εὐσέβειαν δεδιὼς ἔφυγον. οἶδα γὰρ σε τὴν ἀνεξικακίαν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν. ἀλλ' ὁρῶν ἃ τὰ γινόμενα, τὸ θυμὸν τῶν ἐχθρῶν, καὶ λογιζόμενος ὅτι φοβούμενοι μήποτε ἐλεγχθῶσιν ἐφ' οἷς ἔπραξαν παρὰ γνώμην τὴν σὴν καλοκαγαθίας πάντα πράξουσιν, ὥστε καὶ ἀποκτεῖναι. ἰδὼν γὰρ ἡ μὲν σὴ φιλανθρωπία, μόνον ἔξω τῶν πόλεων καὶ τῆς ἐπαρχίας ποιήσειεν ἐκβαλεῖν τοὺς ἐπισκόπους. οἱ δὲ θυμασοὶ πλέον τι τῆς σῆς ποιήσεως τολμῶντες, ὑπὲρ τοὺς ἐν ἐπαρχίαις εἰς ἐρήμους καὶ ἀνύδρους καὶ φοβεροὺς τόπους ἐξώρισαν, γέροντας ἀνθρώπους, καὶ πολυετεῖς ἐπισκόπους. οἱ μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς Λιβύης εἰς τὴν μεγάλην ὄασιν, οἱ δὲ ἀπὸ τῆς Θηβαΐδος εἰς τὴν ἀμμωνιακὴν τῆς Λιβύης ἀπῳκίσαν. καὶ οὐ δεδιὼς πάλιν ἀποθανεῖν, ἔφυγον. μὴ δειλίας ἐμοί τις αὐτῶν καταγινωσκέτω. ἀλλ' ὅτι καὶ τὸ σωτῆρός ἐστι παράγγελμα, διωκόμενος μὲν ἡμᾶς φεύγειν, ζητούμενος δὲ κρύπτεσθαι, καὶ μὴ εἰς προὔπτον κίνδυνον ἑαυτοὺς ἐκδιδόναι, μὴ δὲ φαινομένους, πλέον ἐκκαίειν τὸ θυμὸν τῶν διωκόντων. ἴσον γάρ ἐστι τὸ φονεύειν ἑαυτόν. καὶ δίδοναι πάλιν ἑαυτὸν τοῖς ἐχθροῖς εἰς τὸ φονεύειν. τὸ δὲ φεύγειν ὡς παρήγγειλεν ὁ σωτήρ, γινώσκειν ἐστὶ τὸ καιρόν. καὶ ἀληθῶς κήδεσθαι τῶν διωκόντων. ἵναμὴ καὶ μέχρις αἵματος φιλονεικοῦντες, τοῦ θανεῖν ἡμῶν τῷ, μὴ φονεύσης. καὶ τὰ μάλιστα καὶ τοῦ παθεῖν ἡμᾶς ἀμελοῦντες βούλονται· ἃ γὰρ καὶ νῦν πάλιν πεποιήκασι δείκνυσιν αὐτῶν τὸ τὴν εἶναι τὴν σὴν ὀργήν. καὶ μιαιφόνον τὴν σὴν αἵρεσιν. ἀκούσας δὲ εὖ οἶδ' ὅτι θεοφιλέστατε αὔγουστε, θαυμάσεις. καὶ γὰρ ἄξιον ἀληθῶς ἐκπλήξεως τὸ τόλμημα. ἡλίκον δ' ἐστὶ τοῦτο, ἄκουσον ἐν βραχεῖ λέγω. ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς ὁ κύριος καὶ σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἄνθρωπος γενόμενος δι' ἡμᾶς, καὶ καταργήσας τὸν θάνατον, ἐλευθερώσας τε τὸ γένος ἡμῶν ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς, ἐχαρίσατο πᾶσι τοῖς ἄλλοις πᾶσι, καὶ εἰκόνα τῆς ἀγγέλων ἁγιότητος ἔχειν ἡμᾶς ὅπου γῆς τὴν παρθενίαν. ταῖς γοῦν ταύτην ἐχούσαις τὴν ἀρετὴν νύμφας τοῦ χριστοῦ καλεῖν εἴωθεν ἡ καθολικὴ ἐκκλησία. ταύτας δὲ ἕλληνες ὁρῶντες, ὡς ναὸν οὖσας τοῦ λόγου θαυμάζουσι παρ' οὐδενὶ γὰρ ἀληθῶς τὸ σεμνὸν τοῦτο καὶ οὐράνιον ἐπάγγελμα κατορθοῦται, ἢ παρ' μόνοις ἡμῖν τοῖς χριστιανοῖς.

HIs ego auditis, & per eorum lachrymas, qui ista recensebant, visis, fateor quod res est, in eremum me retuli, idipsum cogitans quod & tua Maiestas videt: in eo ipso ad te perueniendi esse impedimentum, quod ideo quærebar, vt ad præfectos abducerer: Nam si contra me subscribere recusantes, talia tantáque passi sunt, laicique, qui noluerunt cum Arianis communicare, mors imperata est, cui dubium, quin sycophantæ in me nouas & infinitas species occidendi moliti essent, post mortem meam in quos, & quod libitum fuisset acturi, maioraque aduersus nos mendacia confictur, vtpote securi liberique ab omni reprehensore. Non enim metu tuæ pietatis fugi, sed quod eorum furorem ex actis ipsorum cognitum haberem, cogitaremque eos, ne de iis quæ præter animi tui sententiam gesserant, conuinci possent, quiduis, vt me occiderent, ausuros. Ecce enim quum tua humanitas non vltrà quàm extra ciuitatem, prouinciámque suam Episcopos amãdari iusserat, isti præclari viri suprà mandatum tuum temerarij, longius quàm vltra tres prouincias, in loca deserta, insolita, horribilia, homines senes & annosos Episcopos eiecerunt. Alij enim ex Lybia, in magnam Oasim, alii ex Thebaide in Ammoniacam Libyę deportati sunt. Neque rursus, formidine mortis, me in fugam dedi, ne quis me timiditatis accuset, sed vt Saluatoris præcepto obtemperarem, cuius mandatum est, vt contra persecutores fuga, contra indagatores latebris vtamur, ne si nos in apertum periculum offeramus, acrius prouocemus persequentium furorem. Siquidem in æquilibrio est, & seipsum occidere, & se inimicis ad occidendum propinare: qui autem fugit, vt Dominus præcepit, is temporum articulos nouit, & verè suis persecutoribus cauet, ne vsque ad sanguinem fundendum euecti, rei fiant eius præcepti quod homicidium vetat: quàm autem nos perditos criminatores voluerint, satis constat ex iis, quæ denuo committunt, quibus studium suum, sanguinariamque voluntatem egregiè produnt. Quæ, si audieris, religiosissime princeps, satis scio, magnopere admiraberis: audacia enim eorum talis est, vt nemo non obstupescat. Quanta autem illa sit, paucis quæso accipe. Dei Filius Dominus & Saluator noster Iesus Christus, homo propter nos factus, profligata morte, & asserto à seruitute & corruptione humano genere, inter cætera dona sua largitus est nobis in virginitate exẽplar angelicæ sanctitatis. Certe puellas ea virtute præditas, sponsas Christi Catholica Ecclesia appellare solita est, quas Ethnici conspectas, vt templum Verbi admiratione prosequũtur. Nusquam enim alibi sanctum illud & cæleste æternæ virginitatis mandatum fœliciter adimpletur, eisi duntaxat apud nos Christianos, atque

atque in eo magnum documentum est, plane apud nos esse veram religionem. Has præ reliquis omnibus beatæ memoriæ religiosissimus pater tuus Constantinus Augustus in precio habuit, & tua religiositas sæpius eas in suis scriptis preciosas & sanctas nominauit. Has nuper præstantes viri Ariani nostri scilicet calumniatores, insidiatoresque, vsi ad hoc & Episcoporum opera & ministerio iudicum, detractis vestibus denudarunt, & ab hermitariis suspenderunt, lateribus earum ita iam tertio laceratis, vt nunquam quicquam tale, ne facinorosissimi quidē homines sint passi. Pilatus enim, qui inseruiebat per id temporis Iudæis, lancea vnum latus Saluatoris perfodit: isti autem rabie sua Pilatum vicerunt, quum non vnum latus Christi, sed vtrumque lacerarint: membra enim virginum præcipua & propria Christi sunt. Omnes certe, quotquot scelera ista audiunt, vel ad solam famam exhorrescunt. Isti soli nihil veriti sunt denudare & lancinare impolluta membra, quæ puellarum æterna virginitas Christo dedicauerat, & quod teterrimum est, si quando male audirent, & conuiciis ob tantam crudelitatem pulsarentur, pro erubescentia, qua tingi debuerant, causificabantur sese id tuo iussu & imperio perpetrasse: tanta illis audacia est & improbitas ad omne facinus. Nihil certe in persecutionib. tale quid gestum esse audimus: quòd si tale quid gestū reperiatur, non decuit tamen sub te Christiano principe virginitatem istiusmodi cōtumeliis exagitari, aut tātam crudelitatem tuæ Maiestati imponi & adscribi. Talia enim scelera impietatis in Filium Dei, & in consecratas eius virgines, hæreticis conueniunt. Quo tempore igitur talia scelera ab Arianis designabantur, nihil à me erratum, quòd obtemperauerim Sacræ Scripturæ, ita loquenti: *Sed abscondare aliquantisper, donec transeat furor Domini*. Abdidi igitur denuo me ipsum, religiosissime Imperator, neque piguit me in solitudinem abire, neque si necessum sit, in sporta è mœnibus demitti. Omnia enim sustinui, & cum feris habitaui, vt interim & vos transiretis, & istorum, quæ nunc scribo, idoneum tempus aduenire, nihil addubitans, quin futurum esset, vt aliquando & hi calumniatores agnoscerentur, & tua humanitas eluceſceret. Quid & religiosissime princeps Auguste, maluisses à me fieri in tanta sæuitie calumniatorum, nihil nisi necem meam omnibus rationibus molientium, an ne id quod scriptum est: Abscondare paulisper, vt interea temporis & sycophantas deprehensos hæreticos esse constaret, & tua humanitas, specimen sui exhibendi occasionem nanciscereturʔ an vt me iudicibus ingererem, vt illi ignari mentis tuæ, nec intelligentes scripta tua, qui nihil præterquam terrere volebas, ad instigationes Arianorum, veluti ex edictis tuis capitalem pœnam inferrent, & cædem ita factam, tibi, tuisque literis imputarent? Neutrum

μάλιστα γὰρ ἔστι τοῦτο μέγα τεκμήριον ἐστι, τὸ παρ' ἡμῖν εἶναι τὴν ὄντως καὶ ἀληθῆ θεοσέβειαν. πάντας καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ὁ τῆς μακαρίας μνήμης ὁσιώτατός σου πατὴρ κωνσταντῖνος ὁ αὔγουστος ἔτιμα, καὶ ἡσθήσετο ὁσίαν εὑρὼν ἐν αὐταῖς τὴν θεοσέβειαν. πολλάκις ἡμῖν καὶ ἁγίας ὠνόμασεν. ἀλλὰ νῦν οἱ θηριώδεις αἱρετικοὶ καὶ οἱ ἡμᾶς διαβάλλοντες, δι' οὓς καὶ πολλοὶ τῶν ἐπισκόπων ἐπεβουλεύθησαν, ὡς πονηροὺς ἔχοντες καὶ ὡς ἀκούοντας αὐτοὺς τὰς δικαίας, πάντας γυμνώσαντες ἐποίησαν ὅπερ τῶν καλουμένων ἑρμηνευτῶν πρέπει θεάσασθαι, καὶ τοσοῦτον αὐτῶν τρίτον ἔξεσαν τὰς πλευράς. ὅσον οὐδὲ οἱ ἀληθῶς κακοῦργοι πώποτε πεπόνθασι· πιλᾶτος μὲν οὖν καθικετεύων τοὺς τότε ἰουδαίους, λέγχης μίαν πλευρὰν τοῦ σωτῆρος ἔνυξεν. οὗτοι δὲ καὶ τὴν ἀνίαν πλάτυνε νενικήκασιν, ὅτι μὴ μίαν, ἀλλ' ἀμφοτέρας ἔξεσαν. τὰ γὰρ μέλη τῶν παρθένων, ἃ χαρέτως ἴδια τοῦ σωτῆρός εἰσι· πάντες μὲν οὖν καὶ μόνον ἀπαγγελλόντων τινῶν, φρίττουσιν ὅπου τῇ τοιαύτῃ ἀκοῇ. μόνοι καὶ ὅτι ἀκούσαντες οὐκ ἐφοβήθησαν γυμνοῦν τῶν ἁγίων ἄχραντα μέλη. ἃ μόνῳ τῷ σωτῆρι ἡμῶν τῷ χριστῷ, αἰσθάνονται αἱ παρθένοι, ἀλλὰ καὶ τέτμηκεν, ὀνειδιζόμενοι παρὰ πάντων διὰ τὴν τοιαύτην ὠμότητα, αἰτοῦ ἐρυθριῶν, προφασίζονται τοῦτο πρόσταγμα τῆς εὐσεβείας εἶναι. ὅτως εἰσὶ πρὸς πάντα τολμηροὶ καὶ τὴν προαίρεσιν πονηροί. ὧδε γὰρ ὧδε ἐν τοῖς γνωμένοις διωγμοῖς τοιοῦτον ἠκούσθη πραχθέν. εἰ δὲ καὶ ἐγένετο ποτὲ τοιοῦτον ἀλλ' οὐκ ἔπεσεν ὅπι σὲ χριστιανοῦ ὄντος. ὅτε τὴν παρθενίαν τοιαύτην ὕβριν καὶ ἀτιμίαν παθεῖν, οὔτε τούτοις τὴν ἑαυτῶν ὠμότητα εἰς τὴν σὴν θεοσέβειαν ὑπερβάλλειν. μόνοις γὰρ αἱρετικοῖς οἰκεῖον τὸ τοιοῦτον κακὸν, ἀσεβεῖν εἰς τὸν ὄντα θεὸν, καὶ πολυμελεῖν κατὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ παρθένων. τοιούτων δὲ πάλιν καὶ τοσούτων γνωμένων παρὰ τῶν δρειανῶν, οὐκ ἰσφάλισε ἄρα πειθὴς τῇ θείᾳ γραφῇ λεγούσῃ, ἀλλ' ἀποκρύβηθι μικρὸν ὅσον ὅσον, ἕως παρέλθῃ ἡ ὀργὴ κυρίου. καὶ αὕτη γάρ μοι πάλιν προφάσις γέγονε τῆς ἀναχωρήσεως θεοφιλέστατε αὔγουστε. καὶ οὐ παρητησάμην οὔτε εἰς τὴν ἔρημον ἀπελθεῖν. ὅτε εἰ ἀνάγκη γένοιτο, διὰ σαργάνης ἀπὸ τάχους χαλασθῆναι. πάντα γὰρ ὑπέμεινα καὶ θηρίοις σωθῆναι. ἐμὲ ἐξελθεῖν. οὐκ δεχόμενος τούτων τὸν λόγον κῆρυξ, καὶ θαρρῶν ὅτι οἱ μὲν διαβάλλοντες, κατεγνωσθήσονται, ἡ δὲ σὴ φιλανθρωπία δειχθήσεται. ὦ μακάριε καὶ θεοφιλέστατε αὔγουστε, τί ἐβούλου ἐλθεῖν με φλεγμαινόντων καὶ ζητούντων ἀποκτεῖναι τὸν συνεφαπτομένων ἡμᾶς, ἢ κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἀποκρυβῆναι μικρόν, ἵνα ἐν τῷ παύτῳ διαμείνωσιν οἱ μὲν συνεφαπτόμενοι κατεγνωσθῶσιν αἱρετικοὶ, ἡ δὲ σὴ φιλανθρωπία δειχθήσεται. τί δὲ ὦ βασιλεῦ ἐβούλου με ὀφθῆναι πῖς σοῖς δικαστὴς; ἵνα εἰ καὶ σὺ μέχρι μόνης ἀπλῆς ἔγραψας, ἐκεῖνοι μὴ ὁσιωθέντες τὴν σὴν διάνοιαν, ἔχοντες δὲ τὰς δρειανὰς παροξύνοντας αὐτούς, ἐκ τῶν σῶν γραμμάτων ἀπεκτόνωσι, καὶ εἰς σὲ τὸν φόνον ἀναθῶσι διὰ τὰ γράμματα. οὐκ

οὐκ ἔπρεπεν οὔτε ἐμὲ αὐτομολεῖν καὶ εἰς αἵματα ἐμαυτὸν ἀποδιδόναι, οὔτε σὲ φιλόχριστον ὄντα βασιλέα, ὑπὸ φόνοις χριστιανῶν καὶ πᾶσι τοῖς ἐπισκόποις, ὑπογεγράφθαι. οὐκοῦν βέλτιον γέγονε τὴν κρυβὴν ἅμα, καὶ τοῦτον ἐκδέξασθαι τὸν καιρόν; ναί. οἶδα ὅτι καὶ σὺ γινώσκων τὰς θείας γραφὰς, ὑπανεύεις, καὶ ἀποδέχῃ με τοῦτο πράξαντα. ἰδὲ γοῦν τῶν παροξυνόντων πεπαυμένων πέφυκεν ἡ σὴ θεοσεβὴς ἀνεξικακία· καὶ δέδεικται πᾶσιν, ὅτι μηδὲ τῷ ἐχθρῷ ἰδίωκες σὺ τοὺς χριστιανούς· ἀλλ' ἐκεῖνοι ἦσαν οἱ τὰς ἐκκλησίας ἐρημώσαντες, ἵνα τῷ ἰδίαν ἀπέχειαν ὑπαστέρωσι πανταχοῦ. διὰ τοῦ δὲ ἡμεῖς εἰ μὴ ἤμεν φυγόντες, πάλαι ἂν ἐπεβεβουλεύθημεν παρ' αὐτῶν. οἱ γὰρ τοιαύτας ἀβουλίας εἰπεῖν κατ' ἐμοῦ μὴ παραιτησάμενοι ὡσαύτως τηλικούτῳ αὐγούστῳ, οἱ τοιαῦτα κατ' ἐπισκόπων καὶ παρθένων ἐπιχειρήσαντες, εὔδηλον, ὡς καὶ τὸν ἡμῶν θάνατον ἐθήρευον; ἀλλὰ χάρις τῷ κυρίῳ τῷ τὴν βασιλείαν σοι δεδωκότι. πάντες γὰρ ὑπισχνοῦνται τὴν τῆς σῆς φιλανθρωπίας, καὶ τῆς ἐκείνων πονηρίας. ἧς ἕνεκα καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἔφυγον, ἵνα ποτὲ μὲν ἐγὼ μέν σοι προσφωνήσω· σὺ δὲ εὕρῃς, τίνα φιλανθρωπεύσῃ. παρακαλῶ τοίνυν, ἐπειδὴ καὶ γέγραπται, ἀποκρισις ἀποστρέφει ὀργήν· καὶ δεκτὰ βασιλεῖ λογισμοὶ δίκαιοι· δεξάμενος καὶ ταύτην τὴν ἀπολογίαν, ἀπόδος τοῖς πατρίσι καὶ ταῖς ἐκκλησίαις πάντας τοὺς ὑπισκόπους καὶ τοὺς ἄλλους κληρικούς. ἵνα τῶν μὲν βλασφημούντων ἡ πονηρία δειχθῇ, σὺ δὲ καὶ νῦν καὶ ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἔχῃς παῤῥησίαν εἰπεῖν τῷ κυρίῳ καὶ σωτῆρι ἡμῶν καὶ βασιλεῖ Ἰησοῦ Χριστῷ, „ὃ ἕνα τῶν σῶν ἀπώλεσα. ἀλλ' οἱ μὲν ὑπεβουλεύσαντες πᾶσιν, οὗτοί εἰσιν. ἐγὼ δὲ ὑπὲρ μὲν τοῖς πεπλανημένοις, καὶ ταῖς ξενιτεύσαις παρθένοις, τοῖς πᾶσι τοῖς κατὰ τῶν χριστιανῶν γενομένοις ἠχθέσθην. τοὺς δὲ ἐξορισθέντας, ἐπανήγαγον, καὶ ἀποδέδωκα ταῖς ἰδίαις ἐκκλησίαις.

Neutrum certe oportuit, aut me transfugam fieri, & sanguinibus dedi, aut te principem Christi amantem in mactandis Christianis, & præsertim Episcopis authorem asscribi. Rectius igitur fuit, vt & latebras vestigarem, & hanc temporis opportunitatem expectarem. Enimuero scio te, quum & sacras Scripturas lectitem, annuere nostris rationibus, & nos in hoc genere facti probare. Ecce enim cessantibus illis, qui te irritabant, apparuit tua religiosissima mansuetudo, omnibusque innotescit, te ne antea quidem persequutũ esse Christianos, sed illos esse persecutores, qui Ecclesias vastabant, vt suam vbique impietatem superseminarent, eosdemque fuisse authores mei exilii, quorum insidiis iam pridem tentati sumus, ac proinde certum, eos sine omni cura, de me apud Imperatorem mendacia dixisse, eosque qui tam facile tot scelera in Episcopos & virgines moliti fuerant, meam necem captasse. Sed gratia Deo tuo imperii datori: quòd certi iam sunt omnes, quanta sit & tua humanitas, & illorum malitia, neque alia ex causa profectum est, quòd me ab initio fugæ mandarim, quàm vt te aliquando istiusmodi verbis, quibus nunc vtor, conuenirem, vt tu vicissim haberes occasionem tuæ humanitatis exercendæ. Obsecro igitur te, vt quemadmodum scriptum est: quòd responsio humilis iram auertit, & acceptabiles sint Regi iusti sermones, recipias hanc excusationem, & restituas patriis finibus & Ecclesiis omnes Episcopos, & reliquos clericos, quo & calumniatorum malitia euidentius appareat, vt tu & nũc, & in die iudicii, libere Domino nostro & Saluatori Regi regum Christo dicas: *Ex tuis non perdidi quenquam*, verum qui omnibus insidias fecêre, isti sunt: ego autem is sum, qui indolui super lancinatis & extinctis virginibus, cæterisque malis contra Christianos inductis, & exterminatos reduxi, & reddidi Ecclesiis.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Ἀλεξανδρείας

Περὶ τῆς Ἀβαδδόντων τοῦ ἐν τῷ διωγμῷ φυγῆς αὐτοῦ.

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

Alexandrini

Apologia de fuga sua, quum à Syriano Duce persecutionem patiebatur.

ΑΚάκιον Λεόντιον τὸν νῦν ἐν Ἀντιοχείᾳ, καὶ Νάρκισσον τὸν ἀπὸ τῆς πόλεως Νέρωνος, καὶ Γεώργιον τὸν νῦν ἐν Λαοδικείᾳ, καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς Ἀρειανούς, πολλὰ περὶ ἐμοῦ θρυλλοῦντας, καὶ λοιδοροῦντας, δειλίαν τε ἐγκαλοῦντας, ὅτι δὴ ζητούμενος ἀναιρεθῆναι παρ' αὐτῶν, οὐκ ἔκδοτον ἐμαυτὸν αὐτοῖς προσήγαγον. πρὸς μὲν οὖν τὰς λοιδορίας καὶ συκοφαντίας αὐτῶν, καί τοι δυνάμενος πολλὰ γράφειν, ἃ μήτ' αὐτοὶ ὑγιεῖς ἂν δύναιντο· ἀλλὰ πάντες ὑπιγνώσκουσιν οἱ κατ' αὐτῶν ἀκούοντες,

VDio Leontium Antiochenum, & Narcissum Neronipolitanum, & Georgium Laodicensem, reliquosque cum ipsis Arianos, multa de me obgannire, & crimen timiditatis opprobare, quòd quum ab iis ad necem quæreret, non me ipsis in deditionem obtulerim. Ad conuicia igitur eorum, & calumnias, quanquam multa, & quæ ab illis, vtpote sibi male conscii negari non possunt, adscribendum suppetãt,

non tamen animum inducam, vt quippiam aliud aduersus eos dicam, nisi Apostoli Verbũ, mendacium esse ex diabolo, & conuiciatores regnum Dei nõ possessuros esse. Sufficit enim mihi, quòd hac re sese prodant, quòd nihil secundum Euangelium, aut sapiant, aut faciãt, sed pro libidine sua id opinentur quod velint. Cæterum, quia mihi timiditatis crimen affingunt, paucis scribendum est, ad declarandam eorum malignitatem, & quam literas sacras, aut non legant, aut non credant eas diuinitus, & adspiratu numinis editas esse. Qui si iis fidẽ adhiberent, non tanta temeritate iis refragarentur, Iudæorum dominicidarum prauitatẽ æmulãtes. Illi enim, quum iussum esset à Deo, *Honorabis patrem & matrem, qui verò patri aut matri conuicium dixerit, morte moriatur:* huic legi abrogare voluerunt, honorem in contumeliam vertentes, & argentum quod ad parẽtes spectabat, specie quadam permutationis auertebant: quumque in Bibliis legissent, quid à Dauide actum esset, in contrarium tendebant, innocentibus criminatione infesti, dum eos qui spicas in die Sabbati vellebant, vituperationibus insectarentur, non quòd illis cura aliqua Sabbati esset, qui iis diebus maiorem in modum præuaricabantur, sed quòd per malignitatem animi, discipulorum saluti inuiderent, & quæ suæ sententiæ essent, pollere vellent: illi igitur stipendia suæ militiæ adepti sunt prophani iam facti, appellatique principes Sodomorum & populus Gomorrhæ. Sed enim & isti quoque non videntur minorem quàm illi pœnam accepisse, nimirum brutæ suæ vecordiæ ignorantiam. Non enim intelligunt quod dicunt, quin potius quod ignorant, id se scire arbitrantur, neque est alia in illis scientia, nisi malefaciendi, & indies peiora comminiscuntur, quippe qui fugam nostram (non quod velint nos fortes esse) vituperent, vnde enim inimicis tale votum, vt bene optent iis, qui non secum in prauitate consentiunt, sed ex malignitate animi tales bombos per simulationem castigandi circumstrepunt. Ideoque discursibus oberrãt, & speciem amicitiæ præferunt, quum interim, vt hostes, ad perniciem nos quærant, auidi sanguinis nostri, & è medio tollendi cupidissimi, eò quod ab eorum impietate dissensimus semper, & perpetuo dissensuri sumus, eorum hæresim conuictam argumentis traducentes: Quem, quæso, in persequendo assecuti, non omnibus, quibus libuit, contumeliis vexarunt, cui non, cum quo illis simultas erat, delapso in ipsorum manus, non eam vim adhibuerunt, vt vel miserè periret, vel vndecunque mutilaretur? Quæ à iudicibus videntur fieri, ipsi reuera faciunt, quin potius sententiæ malitiæque judicum, ipsi se ministros præbent. Quis igitur locus reliquus, qui non ipsorum sæuitiæ monumenta possidet? quæ Ecclesia non luget eorum insidias, nonne

ὅμως ἐδὲν πεφροντίκασι λέγειν πρὸς αὐτούς, ἢ μόνον τὸ τῦ κυρίου ῥῆμα, καὶ τὸ τῦ ἀποστόλου ῥητόν, ὅτι τὸ μὲν ψεῦδος ἐκ τῦ διαβόλου ἐστίν. ὅτι δὲ λοίδοροι βασιλείαν θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν. ἀρκεῖ γὰρ αὐτοὺς ἐκ πάντα δειχθῆναι μηδὲν κατὰ τὸ εὐαγγέλιον μήτε φρονοῦντας, μήτε πράττοντας. κατὰ δὲ τὰς ἰδίας ἡδονὰς, οἰομένους εἶναι καλὸν ὅπερ αὐτοὶ βέλονται. ἐπειδὴ δὲ πεφοβοῦνται δειλίαν ἐγκαλεῖν, ἀναγκαῖον ὀλίγα πρὸς πύπυ γράψαι. δειχθήσονται γὰρ καὶ ἐκ τύτυ, πονηροί τε τὸν τρόπον. καὶ μὴ ἐντυχόντες τῆς θείας γραφῆς. ἢ ἐντυχόντες μέν, μὴ πιστεύοντες δὲ εἶναι θεόπνευστα τὰ λόγια τὰ ἐν αὐτῆς. εἰ γὰρ ἔπιστευον, ὁκ ἂν ἐτόλμων. τὰ μὲν παρὰ τῶν κυριοκτόνων Ἰουδαίων ἐζήλουν. καὶ γὰρ τῦ θεοῦ δεδωκότος ἐντολὴν, τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, καὶ ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα θανάτῳ τελευτάτω, αἰτιῶνται λέγοντες κακεῖνοι, τὴν τιμὴν εἰς ἀτιμίαν μεταφέροντες. καὶ ἀργυρίῳ τὸ πρὸς τὰς γονέας καθῆκον ἐτάξαν τῶν τέκνων αἰτίκαταλλάσσοντες. καὶ ἀναγινώσκοντες ἢ πᾶς τὰ διαβὰς πράξεις, ἀτιμελέτων αὐτῶς. καὶ ἡτιῶντο τὰς αἰσχίστους, τίλλοντας στάχυας, καὶ ψώχοντας ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῦ σαββάτου. ἔμελε δὲ αὐτοῖς οὔτε τῶν νόμων ὅτι διὰ τὸ σάββατον. ἐν αὐτῷ γὰρ μᾶλλον παρανόμουσιν· ἀλλ' ὅτι τὸν τρόπον ὄντες πονηροὶ, τοῖς μαθηταῖς ἐφθόνουν σῳζομένοις καὶ μόνοι ἠθέλοντο τὰ ἴδια γνώμης κρατεῖν. ἐκεῖνοι μὲν οὖν τῆς ἰδίας ἀνομίας ἔχεται τὰ ἐπιχείρια αἴρεσι γνώμενοι, καθ' ὁλοκλήρων ἄρχοντες σοδόμων, καὶ λαὸς γομόρρας χρηματίζοντες. καὶ αὐτοὶ δὲ ἐδὲν ἧττον ἐκείνων δοκοῦσιν, οἱ τὴν ἐπιλημίαν ἔχειν ἤδη τὴν τῆς ἰδίας ἀλογίας ἄγνοιαν. οὔτε γὰρ νοοῦσιν ἃ λέγουσιν. ἀλλὰ ἐνομίζουσιν εἰδέναι ἅπερ ἀγνοοῦσι, μόνη δὲ γνῶσις ἐν αὐτοῖς ἐστὶ τῦ κακοποιεῖν, καὶ καθ' ἡμέραν χειρονα χείροσιν ἐφοβέλσκειν. καὶ δὲ καὶ τὴν νῦν φυγὴν ἡμῶν, ὁκ ἐπ' ἀρετῇ, θέλοντες ἡμᾶς ἀνδραγαθησαντας, διαβάλλουσι. πόθεν γὰρ δίχη τοιαύτη πρὸς ἐχθροὺς, ὑπὲρ τῶν μὴ σωτρεχόντων αὐτοὺς ἐν τῇ κακοφροσύνῃ. ἀλλὰ κακοήθεις ὄντες ἀληθῶς αὐτοὶ, ὡς ἄρα δεῖ τῆς πρὸς αὐτῶν λοιδορίας, πεφυλάξομεν ἑαυτὸς ποτὲ αὐτοῖς. θέλυσι γὰρ, καὶ διατῦτο πάντα πρατέχυσι καὶ κρίνονται μὲν ὡς φίλοι, ἐρβυνῶσι δὲ ὡς ἐχθροί. ἵνα αἰμάτων ἐμφορηθέντες, ἐκ ποδῶν πίησωσι ἡμᾶς, ὅτι κατ' ἀσεβείας αὐτῶν ἐφρονήσαμεν ἀεὶ καὶ φρονῦμεν, καὶ τὴν αἵρεσιν αὐτῶν ἐλέγχοντες ψηλιτδόμεν. τίνα γάρ ποτε διώκοντες καὶ καταλαβόντες, ἐχ ὕβρισαν ὡς ἠθέλησαν; τίνα ζητῦντες καὶ δρόντες, ἐχ ἅτως διέθηκαν, ὡς ἢ τελδτῆσαι κακῶς, ἢ λωβηθῆναι παντα χόθεν; ἃ γὰρ οἱ δικασταὶ δοκοῦσι ποιεῖν, κατ' ἐκείνων ἐστὶν ἐνεργήματα. καὶ μᾶλλον ἄρα τὸ ἐκείνων προαιρέσεως κακῆς εἰσιν ὑπηρέται. τί γὰρ τίνων τὸ πρὸς ὁκ ἔχει τὸ κακίας αὐτῶν ὑπόμνημα; τίνα φρονοῦντα κατ' αὐτῶν ἐπιτρέψαντα, πλανᾶσθαι ποιοῦσι τοὺς φάσκοντας κατ' αὐτῶν ἐξάβελ; ποία ἐκκλησία νῦν ἀθλιεῖ διὰ τὰς ἐκείνων κατ' αὐτῶν ἐπιβολάς;

ἀντέχεται

αὐτὸ ἐχεια μὲν, δι' ὃ σέβαστον τὸν ὁμολογητὴν καὶ ὀρθόδοξον, βαλανεῖαι δὲ, δι' ὃ Φρατίωνα τὸ θαυμασιώτατον. καὶ πάλτος μὲν καὶ ἀνταράδος, διὰ κύματιον καὶ καρτέριον. ἡ δὲ ἀδριανούπολις, δι' εὐτρόπιον τὸ φιλόχριστον. καὶ τὸ μετ' αὐτὸν λάκιον, τὸ πολλάκις παρ' αὐτῶν καὶ ἁλύσεις φορέσαντα. καὶ ὅτως ἀποθανόντα. καὶ ἄγκυρα μὲν, διὰ μάρκελλον. βέρροια δὲ, διὰ κύρον. καὶ γάζα δι' ἀσκληπᾶν. τύπους μὲν γὰρ πολλὰ πρότερον ὑβρίσαντες, ἐξορισθῆναι πεποιήκασιν, οἱ δόλιοι. θεόδουλον δὲ καὶ ὀλύμπιον ἀπὸ τῆς θρᾴκης ἐπισκόπους. καὶ ἡμᾶς, καὶ πρεσβυτέρους ἡμετέρους, ὅτως ἐποίησαν ζητῆσαι, ὥστε εἰ εὑρεθείημεν, κεφαλῆς ἴσως ἂν ἀπολωλέναι πρόφασιν. καὶ τάχα ἂν ἀπεθνήσκομεν ὅτως, εἰ μὴ τῷ θεῷ γνώμῃ αὐτῶν ἐφύγομεν καὶ τότε. τοιαῦτα γάρ ἐστι τὰ μὲν κατὰ τῶν περὶ ὀλύμπιον πρὸς τὸν αὐθύπατον δονάτον, τὰ δὲ καθ' ἡμῶν, πρὸς φιλάγριον δοθέντα γράμματα. τὸν γὰρ τῆς κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον παῦλον διώξαντες καὶ εὑρόντες, πρόφασιν ἀποπνιγῆναι πεποιήκασιν ἐν τῇ λεγομένῃ κουκουσῷ τῆς καππαδοκίας. δήμιον ἐσχηκότες εἰς τοῦτο, φίλιππον τὸν γλωμένου ἔπαρχον. ἦν γὰρ καὶ τῆς αἱρέσεως αὐτῶν πρόσκτης. καὶ τῶν πονηρῶν βουλευμάτων ὑπηρέτης, ἆρ' οὖν διὰ τὸ τοσοῦτο κόρον ἔχουσι, καὶ λοιπὸν ἠρέμησαν; οὐδαμῶς. ὅτε γὰρ ἐπαύσαντο, ἀλλὰ κατὰ τὴν τῶν παροιμίας βδέλλαν, μᾶλλον νεανιεύονται. τοῖς κακοῖς ἐπιφυόμενοι καὶ τῶν μεγίστων πραγμάτων. οἷα γὰρ καὶ παγκάλως ἔδρασαν, τίς ἂν ἀξίως ἐξείποι; τίς τοσοῦτον δυνήσεται μνημονεῦσαι, ὅσον ἐκεῖνοι πεποιήκασιν; ἄρτι γὰρ ἀρξαμένης ἐκκλησίας, καὶ τοῦ λαοῦ εὐχομένων ἐν ταῖς συνάξεσιν, ὁ μὲν ἐπίσκοπος τῆς ῥώμης λιβέριος, καὶ παυλῖνος ὁ τῆς μητροπόλεως τῆς ἰταλίας, καὶ λυκίφερος ὁ μητροπόλεως τῆς σαρδινίας νήσου, καὶ εὐσέβιος ὁ ἀπὸ τῆς ἰταλίας, οἱ πάντες ἐπίσκοποι ἀγαθοί, καὶ τῆς ἀληθείας κήρυκες, ἁρπάζονται καὶ ἐξορίζονται. πρόφασιν δὲ μίαν ἔχοντες, ἢ ὅτι μὴ συνέθεντο τῇ δεινῇ αἱρέσει, μὴ δὲ συνέγραψαν αὐτοῖς καθ' ἡμῶν ἐν αἷς ἐψεύσαντο διαβολαῖς καὶ συκοφαντίαις. πρὸ γὰρ τοῦ μεγάλου καὶ εὐγηροτάτου καὶ ὁμολογητοῦ ἀληθῶς ὁσίου, πρεσβύτου ἐστὶν ἐμοὶ καὶ λέγειν. ἴσως γὰρ ἐγνώσθη πᾶσιν, ὅτι καὶ τοῦτον ἐξορισθῆναι πεποιήκασιν. ὃ γὰρ ἄσημον, ἀλλὰ καὶ πάντων μάλιστα, καὶ μᾶλλον ἐπιφανὴς ὁ γέρων, ποίας γὰρ ἃ καθηγήσατο συνόδου; καὶ λέγων ὀρθῶς, ἃ πάντας ἔπεισε; ποία τις ἐκκλησία τοῦτου πρόσοδος οὐκ ἔχει σημεῖα τὰ κάλλιστα; τίς λυπούμενος ποτὲ προσῆλθεν αὐτῷ, καὶ ἀχάριτον ἀπῆλθε παρ' αὐτοῦ; τίς ἤτησε δεόμενον, καὶ οὐκ ἀνεχώρησε τυχὼν ὧν ἠθέλησε; καὶ ὅμως καὶ κατὰ τούτου τετολμήκασιν. ὅτι καὶ αὐτὸς εἰδὼς ἃς πίστεις διὰ τὸ ἀσέβημα αὐτῶν συκοφαντίας, οὐχ ὑπέγραψε τὰ καθ' ἡμῶν ἐπιβουλάς. εἰ δὲ ὕστερον διὰ πολλὰς ὑπὲρ μέτρον ἐπιφερομένας αὐτῷ ὠλιγίας. καὶ συσκιάσας κατὰ τῶν συγγενῶν αὐτοῦ, ἔδοξεν αὐτοῖς πρὸς ὥραν ὡς γέρων καὶ ἀσθενὴς τῷ σώματι, ὁμοίως τούτων ἡ ποιηρία καὶ ἐκ τούτων δείκνυται. πρὸ δὲ πάντων πανταχόθεν ἑαυτὰς δεῖξαι, μὴ εἶναι χριστιανὰς ἀληθῶς.

nonne Anthiochia ob Eustatium cõfessorem & orthodoxum virum ademptum, in mœrore est, & Balanea, ob Euphrationem, Bultus & Antaradus, ob Cymatium & Carterium, Adrianopolis ob Eutropium Christo addictissimum, deinde ob Lucium, qui ipsorum opera sæpe & catenas gestauit, & in catenis mortem obiit? Nonne Ancyra Marcellum luget? Berroea Cyrum? Gaza Asclepan? quos sæpius antea contumelioſe habitos, tandem suis dolis in exilium eliminarint. Nonne itidem Theodolum & Olympium, Thraces? Quid autem de nobis ipsis, nostrisque presbyteris dicam, quorum latebras eo studio rimati sunt, vt inuentis nihil præter mortem expectandum fuisset, quod de nobis quoque futurum erat, nisi fœliciter elapsi essemus. Tales enim literæ aduersus Olympium, ad proconsulem Donatum missæ sunt, talesque item aduersum nos ad Philagrium. Certè Paulum Constantinopolis Episcopum quæsitum, deprehensumque propalam authores fuere, vt Coccusæ, quæ est in Cappadocia strangularetur, carnificem ad eam rem nacti Philippum præsidem ipsorum, sectæ antesignanum, & prauarum voluntatum satellitem. Quid igitur? an post talia scelera defatigatos sese ostenderunt, aut iam denique quieti se tradunt? minime gentium. Nihil in illis quietis, sed secundum eam, quæ in prouerbiis est, hirudinem semper in maius læuiunt, suis sceleribus indiuulsim affixi. Nam eorum scelera quis vnquam condigne extulerit? aut tanta memoria, vt quæ ab illis designata sunt, plane recenseat? Pacata enim hactenus Ecclesia, populóque in sacris synaxibus orante, Liberius Romanus præsul, Paulinus Galliarum Metropolitanus, Dionysius Italiæ, Lucifer Sardiniæ, Eusebius item Italiæ, omnes boni præclari & Episcopi, veritatis præcones, aguntur, raptantur, & in exilium profligantur, nulla prorsus de causa, nisi quòd non adstipulati sunt Arianorum hæresi, & illorum calumniis aduersus nos fictis subscribere noluerunt. Nam de magno & grauissimæ ætatis viro, eodémque confessore Osio, qui verè osius est, id est, sanctus, superfluũ arbitror mentionem facere, quum nullus fortasse sit, qui cognitum habeat eum ab istis quoque in exilium missum esse. Non enim quicquam latere potest in viro illo tantæ claritudinis. In qua enim synodo ille non dux & antesignanus fuit? quem non ille recta tuendo in sententiam suam pertraxit? Quæ ecclesia illius præsidentiæ non pulcherrima monumenta retinet? quis illum mœstus adiit, vt non lætus abierit? quis indigus ab eo postulauit, quin postulatum obtinuerit? Atque contra hunc quoque se audaces improbosq; ostendere, eò quòd certus ille earum calumniarum, quas pro tuenda impietate contra me struerent, ipsorum insidiis subscribere noluit; quibus rebus declararunt minime se veros Christianos esse.

Ab illo facinore Alexandriam adoriuntur, denuo nos ad necem quærentes: & quæ tum acta sunt, longe tetriora quàm priora fuerunt. Siquidem miles statim armis circumdedit Ecclesiam, bellique deinde negotia pro orationibus succesſere. Deinde superueniens per tempus quadragesimæ, qui ab ipsis è Cappadocia missus fuerat, Georgius, scelera quæ ab iis didicerat, cumulatiora reddidit. Videre enim erat post septimanam Paschæ, Virgines in carcerem detrudi, Episcopos vinctos à militibus duci, pupillorum viduarúmque ædes populari (nam & in domos eruptiones factæ sunt) noctu Christianos raptari, ædesque obsignari, & fratres clericorum pro fratribus in periculum deuocari. Grauia quidem ista, grauiora tamen quæ postmodum commissa sunt. In hebdomade siquidem post sacram pentecosten, populus completis ieiuniis ad orandum ad cœmiterium abiit: eò quòd abhorrerent à communione Georgij, quod quum homo omnibus modis sceleratissimus intellexisset, ducem copiarũ Sebastianum secta Manichæum, ad vim & ad arma instigat. Igitur ille militari manu, infestis telis, quum alij gladios strictos, alij arcus gestarent, impetum in populum facit, raróque illic orantes deprehendens (nam plerique, vt erat diei tempus, discesserant) talia designauit, qualia par erat eum designare, qui istusmodi hominibus aurem præbuisset: virgines enim ignibus flammantis rogi admotas, adigebat ad confessionem Arianicæ religionis, ibi quum eas inuictas cerneret, corpora nudat, atque ita in faciem cædit, vt vix longo pòst tempore à suis potuerint agnosci: viros autem quadraginta comprehensos noua ratione lacerauit: virgis enim palmeis aculeos suos adhuc retinentibus ita terga eorum cecidit, vt alij sæpius à medicis ob tenaciùs inhærentes aculeos frustrà curati, alij curationem non ferentes, mortem oppetiuerint, cæteros deinde omnes, quotquot comprehenderat, in eam partem Ægypti, quæ magna Oasis appellatur, relegarunt. Corpora autem defunctorum initio ne suis quidem dari voluerunt, eaque pro libidine sui consilij insepulta clanculum habuerunt, quòd putarent suam crudelitatem latere posse. Qua in re vecordes illi magno errore mentis tenebantur: necessarij enim amicique interfectorum, de confessione quidem suorum læti, sed mœsti admodum de subductis corporibus, nec tacentes facti immanitatem, causam dedere, vt scelerum tragœdiæ semper in maius diuulgarentur. Illi autem ex Ægypto & Africa hos Episcopos ad fugam exiliumque compulerunt: Ammonium, Muum, Gaium, Philonem, Hermem, Plinium Plinosirin, Pelamonem, Agathonem, Anagamphon, Marcum, Ammonium, & alterum eiusdem nominis Marcum, Dracontium, Adelphium, Athenodorum: Presbyteros verò, Hieracem, & Dioscorium, quos tanta acerbitate raptauerunt, vt quidem in via, quidam

ἐκεῖθεν γὰρ καὶ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν πάλιν ἐπέφυσαν, ζητοῦντες πάλιν ἡμᾶς ἀποκτεῖναι. καὶ γέγονε χείρονα τὰ νῦν, τῶν πρότερον. στρατιῶται γὰρ ἐξαίφνης τὴν ἐκκλησίαν ἐκύκλωσαν. καὶ τὰ τῶν πολέμων αὖτε τῶν ὅπλων ἐγένετο. εἶτ' ἐλθὼν τῇ πεντηκοστῇ ὁ παρ' αὐτῶν ἀποστολεὺς ἐκ Καππαδοκίας Γεώργιος, ἤυξησεν ἃ παρ' αὐτῶν μεμάθηκε κακά. μὴ γὰρ ἑβδόμα τὰ πάθη, παρθένοι εἰς δεσμωτήριον ἐβάλλοντο. ἐπίσκοποι ἤγοντο ὑπὸ στρατιωτῶν δεδεμένοι. ὀρφανῶν καὶ χηρῶν ἁρπάζοντο οἰκίαι καὶ ἄρτοι. ἔφοδοι κατὰ τῶν οἰκιῶν ἐγίνοντο. καὶ νυκτὸς οἱ χελιπανοὶ καπφέροντο. ἐπεσφραγίσθησαν οἰκίαι. καὶ ἀδελφοὶ κληρικῶν, ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν ἐκινδύνευον. καὶ δεινὰ μὲν ταῦτα. δεινότερα δὲ τὰ μετὰ ταῦτα τολμήματα· τῇ γὰρ ἑβδομάδι μὴ τὴν ἁγίαν πεντηκοστὴν ὁ λαὸς νηστεύσας, ἐξῆλθε πρὸς τὸ κοιμητήριον εὔξασθαι. Διὰ τὸ πάντας ἀποστρέφεσθαι τὴν πρὸς Γεώργιον κοινωνίαν. ἀλλὰ τοῦτο μαθὼν ὁ παμπόνηρος αὐτὸς, παροξύνει τὸ στρατήλατον σεβαστιανὸν, μανιχαῖον ὄντα, καὶ λοιπὸν αὐτὸς μὴ πλήθους στρατιωτῶν, ὅπλα καὶ ξίφη γυμνά. καὶ τόξα καὶ βέλη φερόντων, ὥρμησεν ἐν αὐτῇ τῇ κυριακῇ κατὰ τῶν λαῶν. καὶ ὀλίγους ἁρῶν ἐχρμένους, οἱ γὰρ πλεῖστοι λοιπὸν Διὰ τὴν ὥραν ἀναχωρήσαντες ἦσαν, τοιαῦτα εἰργάσατο, οἷα παρ' αὐτῶν ἔπεσεπν ἀκούσαντα πᾶξαι. πυρκαϊὰν γὰρ ἀνάψας, καὶ στήσας παρθένους ἀθλίας πρὸς τὸ πῦρ, ἠνάγκαζε λέγειν ἑαυτὰς, τὴν ἀρείαν πίστεως εἶναι. ὡς δὲ νικώσας αὐτὰς ἔβλεπε καὶ μὴ φρονηζούσας τὸ πυρὸς, γυμνώσας λοιπὸν, οὕτως κατέκοψεν εἰς τὰ πρόσωπα, ὡς μὴ χρόνον μόγις αὐτὰς ἐπιγνωσθῆναι. ἄνδρας δὲ κρατήσας τεσσαράκοντα, καινοτέρῳ τρόπῳ κατέκοψε. ῥάβδους γὰρ τὰς ἀπὸ τῶν φοινίκων εὐθὺς τεμὼν, ἐν αὐταῖς ἐχούσας ἔτι τοὺς σκόλοπας, τὰ νῶτα τούτων ὅτως ἐξέδειρεν, ὡς πινὰς μὲν, πολλάκις χειρουργηθῆναι διὰ τὸ ἐναποπεφύσθαι ἐν αὐτοῖς σκόλοπας, πινὰς δὲ καὶ μὴ φέροντας, ἀποθανεῖν. πάντας μὲν οὖν τοὺς περιληφθέντας, ἀθρόους, καὶ τὴν παρθένον, ἐξώρισαν, εἰς τὴν μεγάλην Ὄασιν· τὰ δὲ σώματα τῶν πεπλυμένων, οὐδὲ τοῖς ἰδίοις τὴν ἀρχὴν ἀποδοθῆναι πεποιήκασιν. ἀλλ' ἔκρυψαν ὡς ἠθέλησαν, ἄταφα βαλόντες, ὑπὲρ τοῦ δοκεῖν αὐτοὺς λανθάνειν τὴν τοσαύτην ὠμότητα. πάντυσι δὲ τοῦτο πεπλανημένη τῇ διανοίᾳ, οἱ σώφρονες. τῶν γὰρ οἰκείων τῶν πεπλυμένων χαιρόντων μὲν, διὰ τὴν ὁμολογίαν, θρηνούντων δὲ, διὰ τὰ σώματα, μείζων ἐξηγεῖτο κατ' αὐτῶν ὁ τῆς ἀσεβείας καὶ ὠμότητος ἔλεγχος. καὶ γὰρ εὐθὺς ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Λιβύης, ἐξώρισαν μὲν ἐπισκόπους, Ἀμμώνιον, μόϊον, Γάϊον, Φίλωνα, Ἑρμῆν, πλίνιον, Ψενόσιριν, Πελάμωνα, Ἀγαθῶνα, Ἀνάγαμφον, Μάρκον, Ἀμμώνιον, ἕτερον Μάρκον, Δρακόντιον, Ἀδελφίον, Ἀθηνόδωρον· ἐπρεσβυτέρους, Ἱέρακα καὶ Διόσκορον. καὶ ὅτω πικρῶς ἤλασαν αὐτοὺς, ὡς πινὰς μὲν αὐτῶν ἐν τῇ ὁδοῖς,

ἵνας

πινὰς δὲ ἐν αὐτῷ τῷ ἐξορισμῷ ἀποθανεῖν. ἐφυράσθησαν δὲ ἐπισκόπους, πλείους τριάκοντα ἀγαθὴ γὰρ ἦν αὐτοῖς κατὰ τὸν Ἀχαάβ, εἰ δυνατὸν, ἐξαραι τὴν ἀλήθειαν. ἰδοὺ πάντα τῶν ἀσεβῶν τὰ τολμήματα. πάντα ὁρῶντες καὶ μὴ ἐντραπέντες ἐφ' οἷς πρότερον ἐτυράννησαν καθ' ἡμῶν κακοῖς, ἔτι καὶ νῦν κατηγοροῦσιν, ὡς φυγεῖν δυνηθέντας αὐτῶν τὰς ἀνδροφόνους χεῖρας, μᾶλλον δὲ ὀδύρονται πικρῶς, ὅτι μὴ καὶ ἐκ ποδῶν τέλεον πεποιήκασι. καὶ λοιπὸν προφασίζονται δειλίαν ὀνειδίζειν, ἀγνοοῦντες ὅτι καὶ τοῦτο γογγύζοντες, εἰς ἑαυτοὺς ἐπιστρέφουσι μᾶλλον τὸν μέμψιν. εἰ γὰρ φαῦλον τὸ φεύγειν, πολλῷ χεῖρον τὸ διώκειν· ὁ μὲν γὰρ ἵνα μὴ ἀποθάνῃ κρύπτεται, ὁ δὲ διώκει ζητῶν ἀποκτεῖναι. καὶ τὸ μὲν φεύγειν, γέγραπται. ὁ δὲ ζητῶν ἀναιρῆσαι, παραβαίνει νόμον, καὶ μᾶλλον αὐτὸς τὸν προφασιν τοῦ φεύγειν, παρέχει. εἴπερ οὖν τὸν φυγὴν ὀνειδίζουσιν ἐντραπήτωσαν μᾶλλον ἑαυτοὺς διώκοντας. παύεσθωσαν γὰρ ἐπιβουλεύοντες, καὶ παύσονται καὶ οἱ φεύγοντες εὐθύς. ἀλλὰ τῆς μὲν ἰδίας πονηρίας οὐ παύονται, τοῦ δὲ καταλαβεῖν ἕνεκα, πάντα πράττουσιν· οὐκ εἰδότες ὅτι τὸ διωκόμενον ἡ φυγὴ, μέγας ἔλεγχός ἐστι κατὰ τῶν διωκόντων. οὐδεὶς γὰρ τὸ πρᾶον καὶ φιλάνθρωπον φεύγει. ἀλλὰ μᾶλλον τὸ ἄγριον καὶ πονηρὸν ὄντα τὸ τρόπον. πῶς γοῦν κατώδυρω καὶ ὑπεχώρεως, ἀπὸ μὲν τοῦ σαὺλ ἔφυγε, πρὸς δὲ τὸ Δαβὶδ κατέφυγε. Διατοῦτο καὶ οὗτοι τοὺς κρυπτομένους αὐτοὺς, ἀναιρεῖν σπουδάζουσιν, ὑπὲρ τοῦ μὴ δοκεῖν ἔχειν τῆς αὐτῶν πονηρίας τὸ ἔλεγχον. ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ δοκοῦσι τυφλώττειν οἱ ἀεὶ πλανώμενοι. ὅσῳ γὰρ ἡ φυγὴ πρόδηλος, τοσούτῳ καὶ πλείων ἡ ἐξ ἐπιβουλῆς γινομένης παρ' αὐτῶν ἀναίρεσις. ἢ καὶ ἔξοδος φανεστέρα γένήσεται. ἄντε γὰρ ἀποκτείνωσι, σανίδι χοῦ καθ' ἑαυτῶν αὐτοῖς, μνημεῖα τῆς ἀνομίας ἐξαποστέλλουσιν. εἰ μὲν οὖν ἔσωζον τὰς φρένας, ἔβλεπον ἑαυτοὺς ἐν τάπεις σωεχομένους, καὶ τοῖς ἑαυτῶν προσκόπτοντας λογισμοῖς. ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸ σωφρονεῖν ἀπώλεσαν, διατοῦτο καὶ διώκοντες ἐξάγονται, καὶ ζητοῦντες ἀνελεῖν, ἀχρῶσιν ἑαυτῶν τὴν ἀσέβειαν. τάχα γὰρ καὶ τὴν προγνοιαν αὐτὴν αἰτᾶσθαι τολμῶσιν. ὀδὲν αὐτοῖς ἀπόλμητον, ἐφ' οἷς αὐτῆς ὁ Δεσπότης. προδήλου τούτου τυγχάνοντος κατὰ τὸν τοῦ σωτῆρος φωνὴν, ὅτι μὴ δύο στρουθίον ἄνδρες πατρὸς ἡμῶν ὃ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἐμπεσεῖν εἰς παγίδα δύνανται. καὶ γὰρ καὶ ὅτε Δεσπόται λαμβάνουσιν οἱ ἀλάστορες, εὐθὺς ἐπιλανθάνονται τῶν ἄλλων, καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ἑαυτῶν· ἡ μόναις τῆς ἀλαζονείας τὰς ὀφρῦς ἀνασπάσαντες, οὔτε καιρὸν γινώσκουσιν, οὔτε ἀληθοῦς ἀνθρώπους αἰδοῦνται τὴν φύσιν. κατὰ δὲ τὸ τύραννον τῆς βαβυλῶνος, ἀγριώτερον ἐπιφύονται. καὶ ὅτε πινὰς ἐλεοῦσιν, ἀλλὰ καὶ ὅτε πρεσβυτέρου τὸ ζυγὸν ἐπιβαρύνουσι. ὡς ἐπὶ τὸ ἄλγος τῶν τραυμάτων ὡς γέγραπται, προσθήκασιν οἱ ἀνηλεεῖς.

quidam in exilio mortem oppetierint, actis in fugam plurimis quam triginta Episcopis. Si quidem illis studium fuit secundum Achab, quoquo modo, si fieri posset, veritatem è medio tollere. En tibi impiorum audaciam, qui post tanta facinora, sine pudore prioris in me tyrannidis, hoc etiam pro crimine obiiciunt, quòd me subduxerim deorum parricidalibus manibus, vel potius acerbè dolent, conqueruntúrque me è medio sublatum non esse, ac proinde ita agunt, quasi qui mihi crimen timiditatis obiicere velint, nihil sentientes ita obganniendo, eam criminationem, in ipsorum caput recidere. Nam si malum est fugere, multo deterius est persequi: ille enim ne moriatur, sese abdit, iste persequitur, vt occidat: deinde de fuga quòd licita sit, in scripturis constat: qui autem ideo quærit vt interficiat, legem præuaricatur, aliisque fugiendi necessitatem adfert. Si igitur fugam pro re pudenda obiiciunt, pudeat eos sui, quòd sint persecutores, si enim quiescerent insidiatores, quiescerent & fugientes. Cæterum illi à suis sceleribus non interquiescunt, quum istud pro meliori apprehendendi occasione moliãtur, nescij interim fugam eorum, qui persecutionem patiuntur, ingens esse documentum scelerum aduersus eos qui persequuntur. Nemo enim mansuetum & humanum, sed efferũ, & facinorosum fugitat, ac propterea, quotquot erãt, mœsti & obærati à Saule profugiebant, ad Dauidem se conferentes. Ita quoque & isti abditos latentésque ad necem quærunt, ne supersint scelerum ipsorũ documenta. Verum vt vbique cæcutiunt, ita mihi hic quoque videntur cæcutire. Quanto enim clarior fuga, tanto etiam in clariore fama est per insidias tentata cædes: siue enim occiderint, grauiori sono aduersus eos mors ipsa inclamare videtur: siue in exilium miserint, vnà cum relegatis monumenta suorum scelerum ad exteros emittunt. Si igitur integræ mentis essent, viderent sese istis rebus illaqueari, suasque sibi rationes officere. Verum quia mentem perdiderunt, impetu ad persequendum rapiuntur, & in quærendo ad necem, suam impietatem nõ animaduertunt: forsitan & ipsam prudentiã ausint vituperare: quid enim illis inausum? aut quid est, ad quod se non prõptos offerant? quum manifestum sit iuxta Saluatoris vocem, ne passerculum quidem sine Patre nostruo, qui in cælis est, in laqueum cadere. Illi tamen in apprehendendo obliuiscuntur aliorum, & imprimis suimetipsorum, sublatisq; per arrogantiam superciliis, tempora rerũ non distinguunt, neque in lædendis hominibus, naturam reuerentur: sed, veluti Tyrannus ille Babylonicus, truculẽtissimè persequẽtes, nullius misericordia tenentur, quippe qui & presbyteris iugum aggrauent, & ad dolorem vulnerũ meorum, vt scriptum est, auctarium addant.

Si talia

Si talia non facerent, si eos, qui ipsorum calumniis contradicerẽt, nõ in exilium mitterent, verisimile quiddam apud nonnullos dicere videri possint. Cæterum post insidias eorum in tot tantosq; Episcopos, quum nec magno Osio confessori, neque Episcopo Romano, neq; tot Hispanis, Gallis, Ægyptiis, Aphricanis, aliarúmque prouinciarum Episcopis pepercerint, & tanta scelerum exempla in eos, qui vel semel pro me contra illos ausi fuissent hiscere, ediderint, qui fieri posset, vt non me potius quàm alios quos occiderunt, mactatũ cupiant? Necandi enim studio excubias seruant, séque vltro occidi arbitrantur, si viuant, quos illi viuere nolint. Quis igitur horum scelera nõ videt? cui hoc non liquet, eos non virtutis studio timiditatem obiectare, sed vt sitibundi, auidique sanguinis humani, versutiis istis veluti sagenis comprehẽdere possint, quos neci destinent? Quòd autem ipsi tales sint, ipsorum opera declarant, ostenduntque eorum animos feris efferatiores, & Babyloniis crudeliores esse. Iam tametsi ex ipsis satis liqueat, quales sint, tamen quia ipsi secundum suum patrem diabolum, mollibus sermociunculis se fucãt, & in aliam speciem vultus, quo timiditatem mihi obiiciant, transformantur, ipsi interim leporibus timidiores: Age, iam quid sacræ scripturæ de istiusmodi re loquãtur, inspiciamus. Inde enim patebit eos potissimum cum Sacris literis pugnare, & Sanctorum virtutes calũniari: nam si vituperant eos qui sese, dum ad necẽ quæruntur, occultant, & calumniantur eos, qui vitant persecutores, quid (quæso) facient, quum viderint Iacob à fratre suo Esau fugientem? Mosenque ad Madianitas, metu Pharaonis secedere? aut quid isti, qui huiusmodi garriunt, respondebunt Dauidi è suis ædibus Saulem ob percussores summissos fugienti, & occultanti se in spelunca, faciemque immutanti, quoad euaderet Abimelechum, & insidias declinaret? aut quid dicent isti qui vbique temere deblaterant, si videant magnũ Eliam, Deum nominatum, & mortuos excitantem, sese abdere propter Achab, & profugere ob minas Iesabel, quo tempore filij etiam Prophetarum quæsiti ad necem, sese in speluncis apud Abdiam recluserunt? Forsitan nec de istis vt nimis priscis quicquam legerunt, neque quæ in Euangeliis sunt, meminerunt. Sed quid? num hoc ignorant, & discipulos ab metum Iudæorum latebras & recessus quæsiuisse? & Paulum Damasci in sporta è mœnibus demissum esse, dum à gentis præfecto quæreretur? Quo animo (quæso) ista de Sanctis legunt? aut quem ibi prætextum suæ temeritatis reperire possunt? si enim timiditatem exprobrent, furunt: sin contra Dei voluntatem feciisse arguant, prorsus Scripturas sacras calumniantur. Nam & in lege ciuitates refugiorum erãt, pro iis

εἰ μὲν οὖν μὴ ταῦτα δρῶσιν ἦσαν, εἰ μὴ τὰς κ̄ς τ̄ συνηθείας αὐτῶν ὑπὲρ ἡμῶν λέγοντας ἐξορίσαντες ἦσαν, πιθανὸν ἂν λέγοιτο παρ' ἐνίοις ἐνομίσθησαν. ἐπεὶ δὴ ἄλλους τοσούτους καὶ τηλικούτους ἐπισκόπους ἐπεβάλοντο, καὶ ἅπτ̄ μεγάλου καὶ ὁμολογητοῦ ὁσίου. ἅπτ̄ ἐπισκόπου Ῥώμης, ἅπτ̄ τοσούτων ἀπὸ τῶν ἀπανταχοῦ καὶ μάλιστα τῶν ἑῴων καὶ τῆς αἰγύπτου καὶ λιβύης καὶ τῶν ἄλλων μερῶν, ἐπισκόπων ἐφείσαντο, ἀλλὰ πολλοῦ τὰ πεποιήκασι κ̄ς τῶν ὅλως ἐλεγξάντων αὐτοὺς ὑπὲρ ἡμῶν, πῶς οὐχὶ μᾶλλον ἡμᾶς περὶ τῶν ἄλλων ἐβουλεύσαντο κ̄ μετ' ἐκείνους; ἐπιθυμοῦσι γὰρ κἀκείνους αἱρεῖν. εἰς πῦρ γὰρ ἀχρυπνῶσι, καὶ νομίζουσιν ἀδικεῖσθαι ἐὰν βλέπωσί σε ζομένους, οὓς οὐκ ἐβούλοντο ζῆν. τίς πίστις ἢ σωφροσύνη πρὸς πανουργίαν αὐτῶν; τίνι τοῦτο καταδηλότερον ἂν εἴη ὅτι μὴ δι' ὀρεχθὼ ὀνειδίζουσι δειλίαν· ἀλλ' αἵματα δίψῶντες, ὥσπερ σαγήνας χοῦντες τῆς ἰδίας κακοτεχνίας; νομίζοντες ἐν παύτοις συλλαμβάνεσθαι, οὓς ἐὰν ζητῶσιν αἱρήσειν. πιστοῦσι γὰρ αὐτοὺς αἱ πράξεις ἔδειξαν· καὶ ἤλεγξαν τὸν τρόπον αὐτῶν. δηλοῖ μὲν ἀγελαιότερον, βασυλωνίων ἢ ὠμότερον. κ̄ εἰ καὶ αὐτάρκης αὐτῶν ἐκτέτων ἐστὶν ὁ ἰκανὸς ἔλεγχος, ὅμως ἐπειδὴ κ̄ς τὸν πατέρα ἑαυτῶν τὸν διάβολον ἁπλοῖς τοῖς λογοχαρέσι σχηματίζονται. ὥστε δειλίαν ἐγκαλεῖν, δειλότεροι λαγῶν ὄντες αὐτοί, φέρε καὶ τὰ ἐκ τῶν θείων γραφῶν περὶ τοιούτων γεγραμμένα θεωρήσωμεν. δειχθήσον γὰρ ἐδεν ἧττον, κ̄ πρὸς παύτας μὲν μαχόμενοι, τῶν ἁγίων λαὸς δρεταὶ διάβαλλοντες. εἰ γὰρ λοιδορῶσι τοὺς κρυπτομένους ἀπὸ τ̄ ζητούντων αἰρεῖν, καὶ διαβάλλουσι τοὺς φεύγοντας ἀπὸ τ̄ διωκόντων, τί πίστιν ὁρῶντες, τ̄ μὲν ἰακὼβ φεύγοντα τ̄ ἀδελφὸν ἡσαῦ. τ̄ δὲ μωσῆν εἰς μαδιὰμ μετὰ χωροῦντα διὰ τ̄ φόβον τὸ φαραώ; πῶς δὲ πιαῦτα φλυαροῦσι, ὁμολογήσουσι τῷ δαβὶδ, φεύγοντι τ̄ σαοὺλ ἀπὸ τ̄ οἰκίας, ὅτε ἀπέστειλεν αὐτῷ αἱρεθῆναι κ̄ς κρυπτομένῳ μὲν ἐαυτὸν ἐν τῷ σπηλαίῳ. ἀλλοιοῦται δὲ τὸ πρόσωπον ἑαυτοῦ, ἕως ἂν παρέλθῃ τ̄ ἀβιμέλεχ, κ̄ πῶς ἀπέβαλε σκηνήν; πόσῳ ἂν εἴποιεν οἱ παῦτα λέγοντες εὐχερῶς, βλέποντες τὸν μέγαν ἠλίαν, ἐπικαλέμενον μὲν τ̄ θεὸν καὶ νεκρὸν ἐγείροντα, κρυπτόμενον δὲ διὰ τὸν ἀχαάβ. καὶ φεύγοντα διὰ τὰς ἀπειλὰς τ̄ ἰεζάβελ; ὅτε γὰρ ζητούμενοι καὶ οἱ υἱοὶ τῶν προφητῶν, ἐκρύβησαν λαθραίως ὄντες ἐν τοῖς σπηλαίοις διὰ δ ἀβδιοῦ. ἡ πύστις μὲν ὡς παλαιοῖς οὐκ ἐνέτυχεν. τῶν δὲ κ̄ς τὸ εὐαγγέλιον, δὲ μίαν μνείαν ἔχουσι· καὶ γὰρ οἱ μαθηταὶ διὰ τ̄ φόβον τῶν ἰουδαίων, ἀνεχώρουν κρυπτόμενοι, καὶ ὁ παῦλος ἐν δαμασκῷ πρὸς τ̄ ἐθνάρχου ζητούμενος, διὰ δ τείχους ἐν σαργάνῃ καθάλασε. καὶ ἐξέφυγε τοῦ ζητοῦντος τὰς χεῖρας. τῆς πίστεως γὰρ φῆς πιαῦτα λεγούσης περὶ τῶν ἁγίων, ποίαν ἄρα πρόφασιν ἕξουσιν τῆς ἑαυτῶν περιεργείας ἐξευρεῖν δυνήσονται; ἂν τι γὰρ δειλίαν ὀνειδίσωσι κατ' αὐτῶν, καμνομένων τὸ τολμηρὸν. ἂν δὲ καὶ ὡς πρὸς τ̄ βάλημα τοῦ θεοῦ πιστοῦσι τοὺς αὐτοὺς διαβάλλουσιν, οὐκ εἰδότες ὅσοι παντελῶς τὰς γραφάς. ἐν μὲν γὰρ τῷ νόμῳ πρόσταξις ἦν ἐκπαγῆναι κ̄ πόλεις φυγαδευτηρίων.

ὑπὲρ

ὑπὲρ τοῦ τοὺς ζητουμένους εἰς θάνατον ὅπως
δήποτε, δυνάσθαι διασώζεσθαι. ὅτι δὲ συν-
τελείᾳ τῶν αἰώνων παραγινόμενος αὐτὸς ὁ τῷ
μωσεῖ λαλήσας λόγος τοῦ πατρὸς, πάλιν
ἐντολὴν τοιαύτην δέδωκε, λέγων. ὅταν δὲ διώκω-
σιν ὑμᾶς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, φεύγετε εἰς τὴν ἑ-
τέραν. καὶ μετ' ὀλίγα φησίν. ὅταν οὖν ἴδητε
τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, τὸ ῥηθὲν διὰ δα-
νιὴλ τοῦ προφήτου, ἑστὼς ἐν τόπῳ ἁγίῳ, ὁ ἀνα-
γινώσκων νοείτω. τότε οἱ ἐν τῇ ἰουδαίᾳ, φευ- A
γέτωσαν ἐπὶ τὰ ὄρη. ὁ δὲ ἐπὶ τοῦ δώματος, μὴ κα-
ταβήτω ἆραι τὰ ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ, καὶ ὁ ἐν τῷ ἀ-
γρῷ, μὴ ἐπιστρεψάτω ὀπίσω ἆραι τὰ ἱμάτια
αὐτοῦ. ταῦτα γὰρ ἐδόκει οἱ ἅγιοι, τοιαύτην ἔ-
χειν τὴν τῆς πολιτείας ἀγωγήν. ἃ γὰρ νῦν
προσέταξεν ὁ κύριος, ταῦτα καὶ πρὸ τῆς ἐνσάρ-
κου παρουσίας ἐν τοῖς ἁγίοις ἐλάλει. καὶ ἔστιν
οὕτως ὅρος ἀνθρώποις εἰς πλείστην φέρων,
ὁδὸν ἂν ὁ θεὸς προστάξῃ, τοῦτο ποιεῖν. ἀφ' ἑαυτοῦ
τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ λόγος δι' ἡμᾶς γενόμενος ἄν- B
θρωπος, κατηξίωσε ζητουμένου, ὡς ἡμᾶς,
κρυβῆναι. καὶ πάλιν διωκόμενος, φεύγειν
καὶ τὴν ἐπιβουλὴν ἐκκλίναι. ἔπρεπε γὰρ αὐ-
τὸν ὡς ἐκ τοῦ παιδίου καὶ διὰ πάντων καὶ τοῦ παθεῖν,
οὕτως καὶ ἐκ τοῦ κρύπτεσθαι καὶ φεύγειν δεικνύειν
αὐτὸν φορεῖον τε σάρκα καὶ γενόμενον ἄνθρωπον.
ἐξ ἀρχῆς μὲν γὰρ ἅμα τῷ γενέσθαι ἄνθρωπος
ὅτε παιδίον ἦν, αὐτὸς διὰ τοῦ ἀγγέλου ἐνετείλα-
το τῷ ἰωσὴφ. ἐγερθεὶς παράλαβε τὸ παιδίον καὶ
τὴν μητέρα αὐτοῦ. καὶ φεῦγε εἰς αἴγυπτον. μέλ- C
λει γὰρ ἡρῴδης ζητεῖν τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου. καὶ
ἀποθανόντος δὲ ἡρῴδου, φαίνεται δὶ ἀρχέλαον
τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ἀναχωρῶν εἰς τὴν ναζαρετ, ὅτε δὲ
λοιπὸν καὶ θεὸν ἑαυτὸν ἐδείκνυε, καὶ τὴν ξηρὰν
χεῖρα πεποίηκεν ὑγιῆ, οἱ μὲν φαρισαῖοι ἐξελθόν-
τες, συμβούλιον ἔλαβον κατ' αὐτοῦ, ὅπως αὐτὸν
ἀπολέσωσιν. ὁ οὖν ἰησοῦς γνοὺς ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν.
καὶ γὰρ καὶ ὅτε τὸν λάζαρον ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, ἀπ'
ἐκείνης φησὶ τὰς ἡμέρας ἐβουλεύσαντο ἵνα ἀποκτεί-
νωσιν αὐτόν. ὁ οὖν ἰησοῦς οὐκέτι παῤῥησίᾳ περιε- D
πάτει ἐν τοῖς ἰουδαίοις. ἀλλ' ἀπῆλθεν ἐκεῖθεν εἰς τὴν
χώραν ἐγγὺς τῆς ἐρήμου. εἶτα λέγοντος τοῦ σωτῆρος
πρὶν ἀβραὰμ γενέσθαι ἐγώ εἰμι, οἱ μὲν ἰουδαῖοι ἦραν
λίθους ἵνα βάλωσιν ἐπ' αὐτόν. ὁ δὲ ἰησοῦς ἐκρύβη καὶ
ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ. καὶ διελθὼν διὰ μέσου αὐ-
τῶν, ἐπορεύετο, καὶ παρῆγεν οὕτως. ἆρα ταῦτα βλέ-
ποντες μᾶλλον ἢ κἂν ἀκούοντες ἐκεῖνοι μὴ βλέπου-
σι, τῶν καὶ πεπηγέναι μένον οὐ θελήσουσι γνῶ-
ναι πυθόμενοι, ὅτι ἐναντία ὧν ὁ κύριος ποιεῖ E
καὶ διδάσκει βελτίονα καὶ φθέγγεται; καὶ γὰρ
ὅτε ἰωάννης μεμαρτύρηκε καὶ οἱ μαθηταὶ τὸ σῶ-
μα ἔθαψαν, ἀναχώρησεν ὁ ἰησοῦς ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν
ἐν πλοίῳ εἰς ἔρημον τόπον καθ' ἰδίαν. ὁ μὲν οὖν
κύριος ἐποίει ταῦτα. καὶ οὕτως ἐδίδασκεν. εἰ-

pro iis qui ad cædem quærebantur, vt aliquo modo persecutorem euaderent. In consummatione porro seculorum, quum aduenisset illud ipsum Verbum Patris, quod Mosi antea locutum fuerat, tursus præceptum fugiendi condidit, *Quum vos* (inquiens) *persecuti fuerint in ciuitate ista, fugite in aliam*, paulóque post subiicit, *Quum videritis illam abominationem desolationis, quæ dicta est per Danielem Prophetam, consistentem in loco sancto, qui legit, intelligat, tum qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes: & qui in tecto est, ne descendat, vt aliquid tollat ex ædibus suis: & qui in agro est, ne retrorsum se conuertat ad vestimenta*. Hoc, quum scirent sancti, ad eam normam vitam suam temperauerũt. Quæ autem in præsentiarum præcipit Dominus, ea quoq; ante suam in carne conuersationem locutus est, in Sanctis & hoc genus formæ institutique hominibus perfectitudinem conciliat. Nam quod Deus iniunxerit, faciendum est. Ideoque & ipsum verbum propter nos homo factum voluit, quemadmodum & nos, quum quæreretur & quum persecutionem pateretur, fugere & insidias declinare. Decebat enim, eum, vt esuriendo, sitiendo, patiẽdo, ita quoque ipsa ratione fugiendi, ostendere se carnem gestare, & hominem factum esse: Simul enim vt natus erat, atque etiam dum puer esset, per Angelum Iosepho mãdauit, vt excitatus puerum assumeret, & matrem eius, futurum enim esse vt quæreret Herodes animam pueri: Idem mortuo postmodum Herode, metuens Archelaum in Nazaret secedit, deinde etiã tuum, quum sanata arida manu, se Deum ostendebat, consiliumque sui occidendi à Iudæis iniretur, non ignarus insidiarum, ex iis locis recessit. Siquidem ex quo Lazarum è mortuis excitasset, ab illa deinceps hora (vt refert Euangelium) *consilium ineram, vt eum occiderent, quapropter Iesus non palam obambulabat inter Iudæos, sed abiit ad locum vicinum deserto*: Ac deinde quum dixisset Saluator *Antequam Abraham fieret, ego sum*. Iudæis tollentibus lapides, vt in eum mitterent, ipse abscondit se, & exiuit de templo, & transiens per medium eorum, euasit. Num quum ista videant, vel potius audiant (nihil enim vident) qui (quæso) non quemadmodum scriptum est, æstuet incendiis, dum contraria iis quę Deus fecit & docuit, & volunt & loquũtur. Iesus enim in martyrio Ioannis, corpore illius à discipulis humato, re audita, nauigio se inde in desertum abduxit. Dominus igitur quemadmodum fecit, ita & docuit. Iam vereor, ne isti, non intra conuitia hominum, suam exprobrandi libidinem sistant, sed vlterius insaniã sua eucẽti, etiam Domino Deo timiditatem obiiciant. Sed quis eos sic insanientes ferat? melius est, vt de ignoratione Euangelii male audiant.

Sed

ἀλλ' οὔτε μενόμενων αὐτῶν τις ἀνέξεται, μᾶλλον δὲ καὶ τὰ εὐαγγέλια μὴ νοοῦντες ἐλεγχθήσονται.

ἔστι γὰρ

Sed enim causa istiusmodi recessionis & fugæ, quam Euangelistæ in Saluatore commemorant, proba & vera est: & consentaneum est, vt eam quoque in fuga sanctorum versatam fuisse arbitremur. Quæ enim humanitus de Saluatore scripta sunt, ea par est ad commune genus hominum referri. Nam & ille nostrum corpus gestauit, & humanam imbecillitatem ostendit. Causa autem quam Ioannes scripsit, talis erat: *Quærebant eũ comprehendere, nec tamen quisquam in eum manus intulit, eò quòd nondum eius hora venisset*, quippe qui & antequam illa veniret, matri suæ dixerit, nondum suam horam venisse. Dixit idem & fratribus suis, mea hora nondum adest. Cæterum cum iam tempus venisset, ita allocutus est suos discipulos, *Dormite iam & requiescite, Ecce venit hora & filius hominis traditur in manus peccatorum*. Ille enim, quatenus Deus & Verbum Patris, nulli tempori addictus erat, quum sit ipse temporum opifex, postmodum homo factus, hoc genere sermonum vsus est, ostenditque vnicuique mortalium tempus dimensum esse, nec tempus istud fortuito casu, vt nonnulli Ethnicorum fabulantur, sed prout ipse conditor Pater voluit, vnicuique definitum esse. Id enim scriptum est, & apud omnes constat, tametsi ignotum habeatur, & lateat omnes mortales, quomodo, aut quãtum vnicuiq; temporis admensum est, sed tamen quisque certum habet, vt veris, æstatis, autumni, & hyemis sunt certa tempora, ita quoque, vt scriptum est, tempus viuendi moriendique esse. Ideóque ætas quæ sub Noe fuit, mutilata est & quasi tempore omnium completo, contracti sunt. Ezechiæ æque additi sunt quindecim anni: Deus quoque legitimis suis cultoribus numerum ipsorum dierum se adimpleturum esse pollicetur. Abrahàm quidem plenus dierum moritur. Dauid vero deprecatur, *Ne me reuoces in dimidio dierum meorum*. Et vnus ex amicis Iob, Eliphas nomine, id probè cognitum habens, ita locutus est, *Veniens autem in sepulchrum vt seges matura, suo tempore demessa, & vt manipulus areæ in tempore collectus*. Et Salomon hunc sermonem obsignans, ita ait, *Tollentur immaturæ animæ impiorum*, quapropter in Ecclesiaste admonet, dicens: *Ne impius sis valde, & ne sis durus, & ne tu mortaris in tempore non tuo*. Vt igitur ad istum modum conscripta ratio ex se declarat, Sanctos cognoscere vnicuique mortalium esse tempus mensuratum, ita eos quoque ignorare ostendit terminos sui temporis, quum Dauid ita loquatur, *Paucitatem dierum annuncia mihi*: non enim id sciebat, quod discere volebat. Idcóque dives ille longiorem vitam sperans, audiuit, *Stulte, in hac nocte à te tuam animam repetent, & quæ præparasti, cuius erunt?* Ecclesiastes porro fiducia Spiritus sancti, id ipsum diserte exprimit his verbis, *Et non nouit homo tempus suum*. Idcoq; Patriarcha Isaac dicebat filio suo Esau.

Ecce

ἔστι γὰρ ἡ τοιάδε φάσις τῆς τοιαύτης ἀναχωρήσεως καὶ φυγῆς εὔλογος καὶ ἀληθής, ὡς οἶδε τὸ σωτῆρος καὶ κειμένῳ οἱ εὐαγγελισταί, ἀπεμνημόνευσαν. δεῖ γὰρ ἡμᾶς ὁκτάτε, καὶ ὅτι πάντων ἀγίων τὸν αὐτὸν λογίζεσθαι. ἃ γὰρ περὶ τοῦ σωτῆρος καὶ ἀνθρωπίνως γέγραπται· ταῦτα τῷ καὶ ᾧ ἦλθε τῶν ἀνθρώπων ἀναφέρεσθαι προσήκει· τὸ γὰρ ἡμῶν ὁκεῖνος ἐφόρεσε σῶμα καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν ἐνεδείκνυτο. ὡς ὁ ἰωάννης ἔγραψεν ἄτως, ἐζήτουν αὐτὸν πάσῃ καὶ ἀδεὶς ἐπεβαλεν ἐπ' αὐτὸν τὰς χεῖρας. ὅτι ἀπω ἐληλύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ. καὶ γὰρ ὁ πρὸ τοῦ τὴν ἐλθεῖν, ἔλεγε αὐτὸς τῇ μὲν μητρὶ, ἄπω ἥκει ἡ ὥρα μου. τοῖς δὲ χρηματίσασιν ἀδελφοῖς αὐτοῦ, ὁ ἐμὸς καιρὸς, ἄπω πάρεστι. πάλιν τε ἐλθὼν τοῦ καιροῦ, ἔλεγε τοῖς μαθηταῖς, καθεύδετε τὸ λοιπὸν ἀναπαύεσθε. ἰδοὺ γὰρ ἦλθεν ἡ ὥρα, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται εἰς χεῖρας ἁμαρτωλῶν. ὡς μὲν οὖν θεὸς καὶ λόγος ὢν τοῦ πατρὸς, καιρὸν οὐκ εἶχεν, αὐτὸς γὰρ τῶν καιρῶν ἐστι δημιουργός, ἄνθρωπος δὲ γενόμενος καὶ τοῦτο λέγων, δείκνυσιν ἑκάστῳ τῶν ἀνθρώπων χρόνον ἑνὶ μεμετρημένον. ὁ δὲ χρόνος ἐστὶ τύχης. ὥς τινες τῶν ἑλλήνων νομίζοντες, μυθολογοῦσιν· ἀλλ' ὢν αὐτὸς δημιουργὸς ὢν, ὡς ἠθέλησεν ὁ πατὴρ, ὥρισεν ἑκάστῳ. ὁ τοῦτο γέγραπται, καὶ πᾶσι γέγονε φανερόν. εἰ γὰρ κέκρυπται. καὶ λανθάνει πάντας ἀνθρώπους τὸ, πῶς· καὶ τὸ πόσον ἑκάστῳ μεμέτρηται, ἀλλ' ὅμως πως ὑπονοοῦσιν εἶδεν ὡς ἔαρ καὶ θέρος, καὶ φθινοπώρου καὶ χειμῶνος, ἐστὶ καιρὸς, ἄτως καὶ τὸ γεγραμμένον, καιρὸς τοῦ ἀποθανεῖν καὶ καιρὸς τοῦ ζῆν ἐστι. ἀφ' ἑτοῦτο τῆς μὲν καὶ νῦν ἡμέρας ὁ χρόνος ἀπετμήθη. καὶ ὡς τοῦ καιροῦ πάντων παρόντος, σωεξάλη τὰ ἔτη. καὶ τῷ ἐζεκίᾳ προστεθησαν ἔτη δέκα καὶ πέντε. τοῦ δὲ θεοῦ ἐπαγγελλομένου τοῖς γνησίοις αὐτοῦ λατρεύουσιν. ὅπου τὰ ἀληθῶν τῶν ἡμερῶν σου ἀναπληρώσω, ὁ μὲν ἀβραὰμ πλήρης ἡμερῶν ἀπεθνήσκει. ὁ δὲ δαβὶδ παρεκάλει λέγων. μὴ ἀναγάγῃς με ἐν ἡμίσει ἡμερῶν μου. καὶ ὁ μὲν εἷς τῶν φίλων τοῦ ἰὼβ ἐλιφὰζ, τοῦτο καλῶς εἰδὼς, ἔλεγε. ἐλεύσῃ δὲ ἐν τάφῳ ὥσπερ σῖτος ὥριμος κατὰ καιρὸν θερίζόμενος. ἢ ὥσπερ ἡμωνία ἅλως κατ' ὥραν συναθροισθεῖσα. ὁ δὲ σολομὼν ὑποφθεγγόμενος τοῦτο τὸν φωνὴν, φησὶν· ἀφαιροῦνται ὧροι ψυχαὶ ἀδικούμενοι. διὸ παραινεῖ ἐν τῷ ἐκκλησιαστῇ λέγων. μὴ ἀσεβήσῃς σφόδρα, καὶ μὴ γίνου σκληρὸς, ἵνα μὴ ἀποθάνῃς ἐν ἀκαίρῳ σου. ὥσπερ δὲ ταῦτα γέγραπται δείκνυσιν ὁ λόγος, τοὺς ἁγίους εἰδέναι χρόνον ἑκάστῳ, μεμετρημένον. τοῦ δὲ μηδένα γινώσκειν τὸ τέλος τοῦ χρόνου, γνώρισμα τὸ λεγόντος δαβὶδ, τὸ ὀλιγοστόν μου ἀνάγγειλον μοι. ὁ γὰρ ἀκριβέστατος, τοῦτο μαθεῖν ἠξίου. διὰ τοῦτο γοῦν ὁ σωλόμων νομίζων ἐπὶ πολὺν ζῆσεσθαι χρόνον, ἤκουσεν ἀφρων, ταύτῃ τῇ νυκτὶ ζητοῦσί σου τὴν ψυχήν. ἃ δὲ ἡτοίμασας, τίνες ἔσονται; ὁ ἐκκλησιαστὴς ἀποφαίνεται ῥητῶς τῷ πρὸ μαλὰ τῷ ἁγίῳ καὶ φησίν, καί γε ἐκ ἐγὼ ἄνθρωπος τὸν καιρὸν αὐτοῦ. διὰ τοῦτο γὰρ ὁ τῶν πατριαρχῶν ἰσαὰκ ἔλεγε τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ· ἠσαῦ ἰδοὺ ἐγὼ

ἰδὲ ἐγὼ γεγήρακα, καὶ οὐ γινώσκω τὴν ἡμέραν τῆς τελευτῆς μου. ὁ μὲν οὖν κύριος καὶ τοι θεὸς ὢν καὶ λόγος τοῦ πατρὸς, καὶ εἰδὼς τὸ μετρηθὲν τοῖς πᾶσι δι' αὐτοῦ καιρὸν, καὶ γινώσκων ὃν αὐτὸς ὥρισε καὶ τῷ ἰδίῳ σώματι χρόνον εἰς τὸ παθεῖν· ἐπειδὴ δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος γέγονε, μὴ πρὸ τοῦ τὸν χρόνον ἐλθεῖν ἡμέρας, καὶ αὐτὸς ὡς ἡμεῖς ἐκρύπτετο ζητούμενος, διωκόμενός τε ἔφυγε, καὶ τὰς ἐπιβουλὰς ἐκκλίνων ἦτος διήρχετο καὶ μέσος αὐτῶν ἐπορεύετο· ὅτε δὲ τὸ ὁρισθὲν παρ' αὐτοῦ καιρὸν ἦλθε τοῖς, A
ἐν ᾧ παθεῖν σωματικῶς ὑπὲρ πάντων ἤθελε, καὶ τὸν μὲν πρὸς φωνεῖ τῷ πατρὶ λέγων, πάτερ ἐλήλυθεν ἡ ὥρα· δόξασόν σου τὸν υἱόν, οὐκ ἔτι σὲ λοιπὸν τοῖς ζητοῦσιν ἐκρύπτετο· ἀλλ' εἰς ἡδέλων κρατηθῆναι ὑπ' αὐτῶν· εἶπε γάρ φησι τοῖς ἐλθοῦσι
πρὸς αὐτὸν, τίνα ζητεῖτε; τῶν δὲ ἀποκριναμένων,
ἰησοῦν τὸν ναζωραῖον· ἔλεγεν αὐτοῖς, ἐγώ εἰμι ὃν ζητεῖτε, καὶ τοῦτο οὐκ ἄπαξ ἀλλὰ καὶ δεύτερον πεποιηκε, καὶ ἦτος λοιπὸν ἀπήγαγον αὐτὸν πρὸς τὸν πιλάτον· οὔτε πρὸ τοῦ τὸν χρόνον ἐλθεῖν, ἤθελεν ἑαυτὸν κρατεῖσθαι, οὔτε τὸ καιρῷ παρόντος ἐκρύπτετο· ἀλλὰ καὶ ἔκδοτον ἑαυτὸν ἐδίδου τοῖς ἐπιβουλεύουσιν, B
ἵνα ὀφθῇ πᾶσι, τῆς αἰωνίου κρίσεως ἠρτῆσθαι τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον τῶν ἀνθρώπων. καὶ ἄνωθεν τοῦ πατρὸς ἡμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὥδε θεσπίζει ἀνθρώπου δύνασθαι λευκὴν ἢ μέλαιναν θρίξ θαι. οὐδὲ ῥᾴδιον εἰς παγίδα ἐμπεσεῖν ποτε. ὁ μὲν οὖν κύριος ἦτος ἑαυτὸν προσῆγεν ὑπὲρ πάντων ὡς προείρηται. οἱ δὲ ἅγιοι καὶ τὸν τὸν τοῦτον τρόπον ὁδηγὸν σωτῆρα μαθόντες, παρ' αὐτοῦ γὰρ καὶ περὶ τούτου καὶ ἀεὶ πάντες ἐδιδάσκοντο, πρὸς μὲν τοὺς διώκοντας ἀγωνιζόμενοι νομίμως, ἔφευγον, καὶ ζητούμενοι παρ' αὐτῶν ἐκρύπτοντο. ἀγνοοῦντες δὲ ὡς ἄνθρωποι τὸ C
ὡρισθὲν αὐτοῖς παρὰ τῆς προνοίας χρόνου τὸ πλῆθος, οὐκ ἐβούλοντο παρέχειν ἑαυτοὺς εὐκόπους τοῖς ἐπιβουλεύουσιν. ἐδόκουν δὲ πάλιν τὸ γεγραμμένον, ὅτι ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ θεοῦ εἰσιν οἱ κλῆροι τῶν ἀνθρώπων, καὶ κύριος θανατοῖ, καὶ κύριος ζωοποιεῖ, μᾶλλον ἕως τέλους ὑπεμένοντο· ὡς εἴρηκεν ὁ ἀπόστολος, περιερχόμενοι ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν, ὑστερούμενοι, κακουχούμενοι, ἐπὶ ἐρημίαις πλανώμενοι, καὶ ἐν σπηλαίοις καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς κρυπτόμενοι, ἕως ἂν ἡ D
ὡρισμένη τοῦ θανάτου χρόνος ἔλθῃ· ἢ ὁ τὸν χρόνον ὁρίσας θεὸς λαλήσῃ πρὸς αὐτοὺς καὶ παύσῃ τοὺς ἐπιβουλεύοντας, ἤ δηλονότι πρόδηλον τοὺς διωκομένους ταῖς διώκουσιν, ὡς ἂν αὐτῷ δόξῃ καλῶς ἔχειν. καὶ τοῦτο πρὸ πάντων ἐπιστητὸν δαβὶδ ἐστι μαθεῖν καλῶς. ὅτε γὰρ κατὰ τοῦ συλλαμβανομένου αὐτὴν ἰωὰβ, ἔλεγεν αὐτοῖς, ἐὰν μὴ ὁ κύριος αὐτὸν παύσῃ, ἢ ἔλθῃ ἡ ἡμέρα τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἢ καταβῇ εἰς πόλεμον καὶ προστεθῇ εἰς τοὺς ὑπεναντίους, ἃ μὴ ἐπίσω χεῖρά μου ἐπὶ χεῖρα κυρίου. ἐν δέοντι καὶ φθάνοντες προήρχοντο τοῖς ζητοῦσιν, ὡδε τοῦτο ἀπλῶς ἔπραττον. τῷ γὰρ πνεύματι λαλοῦντι αὐτοῖς, οὕτως ἀπλώτων ἐκείνοις θεοφιλεῖς τυγχάνοντες. καὶ ἕτω πάλιν τὴν ἑαυτῶν ὑπακοὴν καὶ προθυμίαν ἐπιδεικνύμενοι,

Ecce consensi, & ignoro diem finis mei. Quin & Dominus & Verbum patris sciens quos cuique annos admensus esset, neque ignorans quod tempus ad patiendum suo corpori præfiniuisset, vbi propter nos homo factus esset, cæteris diebus qui hoc tempus antecedebant, nostro more, quum quæreretur, sese occultabat, & quum eum persequerentur, effugiebat, insidiasque deuitans, per medios illos transibat. Quum autem tempus à se definitum ipse sibi adduxisset, in quo corporaliter pro hominibus pati volebat, tum allocutus est his verbis Patrem, *Pater, venit hora, glorifica tuum Filium:* nec iam inde se quærentibus subduxit, sed volens comprehendi, substitit ac remansit, atque ita eis, qui aduersus se tendebant, locutus est, *Quem quæritis?* illisque respondentibus Iesum Nazarenum, dixit eisdem, *Ego sum, quem quæritis:* neque semel duntaxat, sed & secundo id fecit: atque ita postmodum eum adduxerunt ad Pilatum. Neque ante tempus permisit se capi, neque quum tempus adesset, sese occultabat, sed seipsum obtulit insidiatoribus, vt omnibus manifestum faceret, à superno iudicio pendere vitam & mortem hominum, & absque Patre nostro, qui est in cœlis, ne capillum quidem hominis posse aut album, aut nigrum fieri: aut passerculum vnquam in laqueum cadere. Dominus igitur vltro seipsum pro omnibus, sicuti scriptum est, obtulit. Sancti vero pro formula accepta, vtpote à Domino eruditi, & priscis olim & sequentibus temporibus in certamine, quod illis erat cum persequutoribus, & fuga se instantibus eripiebant, & quærentibus sese, per latebras subducebant, quippe qui vt homines ignari erant temporis sibi à diuina prouidētia constituti, ac proinde minime sese insidiatoribus ingerebant, quum nō ignorarent id quod scriptum est, In manibus Dei esse sortes hominum, & Dominum occidere & viuificare, atque ideo vsque ad decursum sui temporis expectare maluerunt, oberrantes interim (vt Apostolus dixit) in melotis & rhenonibus per solitudinem, defraudati afflictique, & in speluncis in foraminibusque terræ latitantes, donec aut mortis definitum tempus superueniret, aut quoadusque definitor temporis Deus, ipsis hoc ipsum indicaret, vel persecutores inhibens, vel persecutoribus eos tradens. prout illi opportunius videbatur. Rem ita esse maxime in Dauide cognoscas, qui cum ab Ioab in Saulem irritaretur, ita respondit: *Viuit Dominus, nisi Dominus eum castigauerit, aut venerit dies mortis eius, aut descenderit in prælium, & deficiat sub hostibus: non inferam manum in Christum Domini.* Quod si aliquando inter fugiendum conuerso itinere se in aduersarios intulere, non temere hoc ab illis neque inconsultè factum est. Admoniti enim à Spiritu sese persecutoribus obuios ferebant, etiam tum quoque suum obsequium promptitudinemque declaraturi.

Qualis

Qualis erat Elias à Spiritu hoc audiens, & apparens coram Achab, qualis item Michæas Propheta ad Achab accedés, qualis & ille Propheta, qui prouocatione vius est ad aram Samariæ, & pudefecit Roboam, qualis & Paulus, quum prouocaret ad Cæsarem. Non enim præ timore operam fugæ præbuit, absit, quin potius fugam habebat pro palæstra & meditatione aduersus mortem. *Duo* hæc pariter obseruabant, & quidem consulto, ne sese periculis obiicerent, neque cum crimine ignauiæ, quasi ignaui timidique, exilij ærumnas, morte grauiores exhorrerẽt. Qui enim moritur, quiescit à miseriis: qui autem in fugam se dat, quum in horas inimicorum adortus expectet, mortem longe leuiorem quàm fugam existimat. Quapropter qui in fuga moritur, non inglorius moritur: nam & hi quoque adoream martyrij consequũtur. Ac proinde Iob magnus est habitus, quòd viuus tot & tantas ærumnas tolerauit, quarum nullum omnino sensum percepisset, si mortem sibi conscisuisset. Quocirca & ipsi beati Patres istiusmodi viuendi disciplina vsi sunt, & in persecutione non timuerunt, & robur animi sui ostenderunt, quum ita se in tam angustis & tenebricosis locis recluderent, duritéque & laborioſe viuerent, neque è diuerso quum dies mortis aderat, fugæ sese mandauerunt. Siquidem illis curæ fuit neque præsentiam eius temporis reformidare, neque decretum à prouidentia terminum ante capere, aut dispensationi diuinæ repugnare, ad quam se reseruari certi erant, temere agendo, ipsi sibi periculi authores redderẽtur. Sic enim scriptum est, eum qui præceps est labris, sibi ipsum causam ruinæ esse. Tanto robore fortitudinis instructi erãt, vt nemo ne vulgaris quidem homo de ea re dubitauerit. Siquidem Patriarcha Iacob, qui antea Esau fugiebat, idem vbi mortem præsentem videbat, minime expauit, quin eo potissimum tẽpore singulis Patriarchis procuiusque meritis, omina, benedictionesq; irrogauit. Magnus itidem Moses ille, qui se antea Pharaoni occuluit, & ad Madianitas abiit, acceptis Dei mandatis sine metu in Ægyptũ rediit. Idem quum rursus iussum sibi esset, *Ascende in montem Abar, & morere*, non per metum inde remansit, sed libenter eõ contendit. Dauid quoque qui prius Saulem fugerat, non expauit antesignanus esse in belli periculis pro populo subeundis. Quin quum opinionem de morte & fuga audiuisset, cum liceret illi & fugere & viuere, mortem præoptauit. Sapiens itidem & magnus ille Elias, qui dum Iesabelem latuerat, non extimuit, quum illi à Domino iniunctum esset, vt occurreret Achabi, & Osian redargueret. Petrus quoque, qui ob metum Iudæorum in latebris se habuit, & Paulus apostolus in sporta demissus, & ita fugiens, quum audissent oportere se Romæ martyrium subire, non abiecerunt eam profectionem, sed potius cum gaudio abierunt,

οἱ δὲ καὶ ἡλίας, ἀκούων ταῦτα τοῦ πνεύματος, καὶ φανόμενος τῷ ἀχαάβ. μιχαίας ὁ προφήτης ἐρχόμενος πρὸς αὐτὸν πρὸ ἀχαάβ. καὶ ὁ ὑπὸ καλεσάμενος προφήτης ὑπὸ τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ σωμοδρείας, καὶ ἐντρέπων τὸ βοὸς ἀμ. καὶ παῦλος ὑπὸ καλέμενος καὶ σαρα. ἀ γὰρ δὴ ἀφ' ἑαυτῶν ἐφευγον. μὴ γένοιτο. μᾶλλον γὰρ τῷ φυγεῖν εἶχον ἀγῶνα καὶ μελέτην καὶ τὸ θανάτου. ἀλλὰ δύο ταῦτ' ἐφύλαττον καὶ ἐβουλόμενοι καλῶς, ὅτι μήτε ἑαυτοὺς ἀπολλῶς προσῆκεν, τὸν γὰρ ἰδίων ἑαυτῶν δοκεῖναι, ὑπὸ δειλιῶντες θανάτου γένοιντο, καὶ ἀντιπροῆξαι τῷ θεῷ λέγοντι, ὃν ὁ θεὸς ἔζωσεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω· μήτε μέμψιν ὀλιγωρίας ἤθελον ὑπομένειν, ὡς ἀπιστήσαντες πρὸς τὰς ἐν φυγῇ θλίψεις, μείζονα καὶ δεινότερον πόνον ἐχούσας τοῦ θανάτου. ὁ μὲν γὰρ δι' ὀλιγων, πέρας τοῦ πονεῖν. ὁ δὲ φεύγων, προσδοκῶν καθημέραι τὰς ἀφ' ὧν ἐχθρῶν ἐφόδους, καὶ φόβοις ἡγεῖται τὸν θάνατον. ὥστε καὶ τοὺς ἐν τῇ φυγῇ πλειωθέντας, μὴ ἀκλεῶς δοκεῖν θνήσκειν. ἀλλ' ἔχειν καὶ αὐτοὺς τὸ μαρτυρικὸν καύχημα. διατοῦτο γὰρ καὶ ὁ ἰὼβ ἐν ἀθρείᾳ μέγας ἐγνώσθη. ἐπιδὴ ζῶν πάντας καὶ τηλικούτους ὑπέμεινε πόνους, ὧν οὐδὲ μίαν ἂν ἀθυμίαν ἐλάμβανεν, εἰ τελευτήσας λῶ. διατοῦτο καὶ αὐτοὶ οἱ μακάριοι πατέρες, τοιαύτην εἶχον τὴν πολιτείαν τὴν ἀγαγοῦσαν. διωκόμενοι μὲν γὰρ οὐκ ἐδειλίων ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐδείκνυον ἑαυτῶν τὴν ψυχῆς ἀθρείαν. ὅτως ἐν πυγμαῖς καὶ σκοτεινοῖς τόποις σωτῆρας κατακλείοντες, καὶ ἀσκληρῶς ἑαυτοὺς ἄγοντες, παρόντα μὲν πάλιν τὸν θανάτου τὸν καιρὸν οὐ παρῃτοῦντο. ἐμέλε γὰρ αὐτοῖς. μήτε τοῦτον παρόντα φεύγειν, μήτε τὴν ὑπερσμείλιον τοῦ θεοῦ τοῦ θεοσεβείας κλῆσιν προλαμβάνειν, μήτ' αὖ θεὸς τὴν οἰκονομίαν αὐτῆς αἰτιᾶσθαι. εἰς λῶ γὰρ φυλαττομένους ἑαυτοὺς ἐγίνωσκον· ἵνα μὴ γὰρ προπετῶς πεσόντες, ἑαυτοῖς αἴτιοι τοῦ πλοεῖσθαι γένωνται. ὅτω γὰρ ἐγέγραπται. ὁ προπετὴς χείλεσι, πλοῦτος ἑαυτῷ· ἀμέλει πᾶσιν ἦσαν παρεσκευασμένοι προσέχειν τὴν τῆς ἀθρείας δρεπτὴν, ὡς μὴ τοῦ τυχόντος δυνάσθαι διστάσαι περὶ τούτου. ὁ μὲν γὰρ πατριάρχης ἰακὼβ φεύγων πρότερον τὸν ἠσαῦ, οὐκ ἐφοβήθη παρόντα τὸν θάνατον. μᾶλλον γὰρ ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ κατ' ἀξίαν ἕκαστον τῶν πατριαρχῶν ηὐλόγει. ὁ δὲ μέγας μωσῆς κρυπτόμενος πρὸ τούτου τὸν φαραώ, καὶ δι' αὐτὸν ἀποδημήσας εἰς μαδιάμ, ἀκούσας, ἄπελθε εἰς αἴγυπτον, οὐκ ἐφοβήθη. πάλιν τε προσταχθεὶς ἀναβῆναι εἰς τὸ ὄρος τὸ ἀβαρεὶμ, καὶ τὸν θάνατον δειλιάσας ἀπέμεινεν, ἀλλὰ ἄσμενος ὥρμησεν εἰς αὐτόν· καὶ ὁ μὲν δαβὶδ φεύγων πρότερον τὸν σαοὺλ, οὐκ ἐφοβεῖτο προκινδυνεύων ἐν ταῖς πολέμοις ὑπὲρ τῶν λαῶν, ἀλλὰ καὶ πρὸ θανάτου καὶ φυγῆς αἵρεσιν ἀκέσας, εἶχον αὐτῷ φιλίαν καὶ ζῆν, μᾶλλον εἵλετο τὸν θάνατον ὁ σοφός. ὁ δὲ μέγας ἡλίας κρυπτόμενος πάλαι τὸν ἰεζαβὲλ, οὐκ ἐδειλίασεν ἀκέσας τοῦ πνεύματος ἀπαντῆσαι τῷ ἀχαάβ. καὶ τὸ ὀχοζίαν ἐλέγξαι. πέτρος δὲ ὁ ἀπὸ τοῦ φόβου τῶν ἰουδαίων κρυπτόμενος. καὶ παῦλος ὁ ἀπόστολος ἐν σαργάνῃ χαλασθεὶς καὶ φυγὼν, ἀκούσαντες, εἰς ῥώμην δεῖν ὑμᾶς μαρτυρῆσαι, οὐκ ἀνεβάλοντο τὴν ἀποδημίαν. χαίροντες δὲ μᾶλλον ἀπῆλθον, καὶ ὁ μὲν

καὶ ὁ μὲν ὡς πρὸς τοὺς ἰδίους ἀπόδων, ἐγαύνυτο σφαζόμενος, ὁ δὲ καὶ παρόντα τὸν καιρὸν, οὐ κατέπηπεν, ἀλλὰ καὶ σκαιχάτο λέγων, ἐγὼ γὰρ ἤδη ἀπένδομαι, καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἀναλύσεώς μου ἐφέστηκε. πῶς γὰρ ἔτι τῶν προτέρων αὐτῶν φυγὴν κατὰ δειλίαν γεγωνᾶσθαι δέκνυσιν, ἔτι μᾶλλον τὸ τυχὸν αὐτῆς πρᾶξιν μαρτυρεῖ, μεγάλην δέ τινα τῆς ἀνδρείας αὐτῶν τὴν ἀρετὴν ἀνακηρύττει. ἀδελγὲς αὐτὴ ῥᾳθυμίας ἔσχον τὴν ἀναχώρησιν, ἀλλὰ καὶ μείζονα τότε τὸν τόνον τῆς ἀσκήσεως ἐπέτεινον, οὐδὲ καταγινώσκοντο φυγόντες. οὐδὲ κατηγοροῦντο δειλίας ὧν τοιούτων, οἷοι νῦν εἰσὶν οὗτοι οἱ φιλαίτιοι, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐμακαρίζοντο ὧν τοῦ κυρίου λεγόντων, μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης. ἀλλ' οὐδὲ ἀνωφελὴς αὐτοῖς ὁ πιστὸς ἐγίνετο κάματος. ὡς γὰρ χρυσὸν ἐν χωνευτηρίῳ δοκιμασθέντας ὡς εἶπεν ἡ σοφία, εὗρεν αὐτοὺς ὁ θεὸς ἀξίους ἑαυτοῦ. καὶ αὐτοὶ τότε μᾶλλον ὡς ἀσινῆρες ἀνέλαμπον· σωζόμενοι μὲν ὑπὸ τῶν καταδιωκόντων αὐτοὺς, ῥυσθέντες δὲ ἐκ τῶν ὅπλων, καὶ διατοῦτο φυλαχθέντες τοῖς λαοῖς εἰς διδασκαλίαν, ὥστε καὶ τὴν φυγὴν αὐτῶν, καὶ τὸ διασῶσαι τῶν ζητούντων τὴν ψυχὴν, κατ' οἰκονομίαν τοῦ κυρίου γεγονέναι. τότε γὰρ ἔτως καὶ θεοφιλεῖς ἐγένοντο, καὶ καλλίστην εἶχον τὴν ἀνδραγαθίαν τὴν μαρτυρίαν. ὁ μὲν πατριάρχης ἰακὼβ φυγὼν, πλειόνων ὑπάσιῶν, καὶ τούτων θείων κατηξίωτο. καὶ μᾶλλον ἠρεμῶν αὐτὸς, ἔχεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὸν κύριον· τὸν μὲν λάβαν ἐντρέπεται, τὸν δὲ ἠσαῦ ἐμποδίζοντα, καὶ μεταπεῖται γέγονε τοῦ ἰσδὰκ πατήρ, ἐξ οὗ κατὰ σάρκα ἀνέτειλεν ὁ κύριος, καὶ τὰς εὐλογίας τῆς πατριάρχαις δικαίνησε. μωσῆς τε ὁ θεοφιλὴς ὅτε ἔφυγε, τότε καὶ τὸν μεγάλιον ὅρασιν εἶδε, καὶ διασωθεὶς ὑπὸ τῶν διωκόντων, προφήτης εἰς αἰγυπτον ἀπεστέλλετο, διάφορός τε τῶν τοσούτων σημείων καὶ τοῦ νόμου γνώμων, καθηγήσατο τοῦ τοσούτου λαοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ. καὶ ὁ μὲν δαβὶδ διωκόμενος ἐῴδασκεν, ἐξηρύξατο ἡ καρδιά μου λόγον ἀγαθόν. καὶ ὁ θεὸς ἡμῶν ἐμφανῶς ἥξει, ὁ θεὸς ἡμῶν καὶ οὐ σιωπήσεται. καὶ μᾶλλον δὲ ἔχυε λέγων· ἐν τοῖς ἐχθροῖς μου ἐπείδεν ὁ ὀφθαλμός μου. καὶ πάλιν, ὅτι τῷ θεῷ ἤλπισα, οὐ φοβηθήσομαι τί ποιήσει μοι ἄνθρωπος. φύγων τε καὶ ὑπὸ διώκοντος ὑπὸ προσώπου σαοὺλ εἰς τὸ ἀπήλαιον, ἔλεγε. ἐξαπέστειλεν ἐξ ὕψους καὶ ἔσωσέ με. ἔδωκεν εἰς ὄνειδος τοὺς καταπατοῦντάς με. ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸ ἔλεος αὐτοῦ καὶ τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ, καὶ ἐρύσατο τὴν ψυχήν μου ἐκ μέσου σκύμνων. οὕτω δὲ σωθεὶς κατ' οἰκονομίαν καὶ αὐτὸς, γέγονε μεταπεῖται βασιλεύς, καὶ τὴν ἐπαγγελίαν ἔσχεν, ἐκ σπέρματος αὐτοῦ, τὸν κύριον ἡμῶν ἀνατεῖλαι. ὁ δὲ μέγας ἠλίας αἰαχωρῶν εἰς τὸ καρμήλιον ὄρος, προσκαλεῖτο τὸν θεὸν. καὶ τὰς μὲν τῆς βάαλ προφήτας, πυρακτοίας ὅλας ἐν πλοίαις, ἀθρόους ἀπήλειψε λίθοις ἐμπεμφθέντας ἐπ' αὐτὸν δύο πεντηκοντάρχας μετὰ τῶν ἑκατὸν, λέγων, καταβήτω πῦρ ἀπ' οὐρανοῦ, ἐν τούτῳ καὶ τούτοις ἐστήμησε. τετήρηται δὲ καὶ αὐτὸς, ὥστε τὸν ἐλισσαῖον αὐθ' ἑαυτοῦ χρίσαι.

& alter etiam antea quum Iudæos fugeret, gestiebat se mactari, alter vero præsens tẽpus non exhorruit, sed gloriabatur, dicens: Ego enim iam delibor & tẽpus resolutionis meæ instat. Ista nimirum documenta exhibent, fugã nequaquam metu susceptam esse, aut quippiam vulgare in ea, sed magnã vim fortitudinis cõtineri. Non enim (non inquam) per ignauiã mollitiẽque animi sese subduxerũt, sed potius vt se maiori vi, intentionéq; exercerent, neq; fugacitatis ob eam rem condẽnabantur, neq; de timiditate male audiebãt, quemadmodũ fit ab istis vitilitigatoribus, sed beati à Domino ita dicẽte prædicabantur, *Beati qui persecutionẽ patiuntur propter iustitiã*. Neq; iste labor illis sine fructu erat. Siquidem Deus, vbi eos tãquam murum in fornace conflatoria probasset (vt inquit Sapientia) se dignos inuenit. Quin ipsi idco magis vt scintillę resplendebant seruati è persecutoribus, ereptique ex illorum insidiis, vt salui incolumesque populos erudirent, adeo, vt eorum fuga à persequentibus, subductióq; à furore quærentium, cum diuina dispositione destinationeque congrueret, atq; ex ea re & Deo chari sunt redditi, & pulcherrimum fortitudinis testimonium obtinuerunt. Certe Patriarcha Iacob inter fugiendum pluribus visionibus, iisq; diuinis dignus est habitus, & quo magis desertus destitutusque erat, eo magis Dominum pro se habuit, qui & Labanem ad pudorem compulit, & impetum Esau coercuit, idémq; vt pater Iudæ esset, obtinuit, ex quo Iuda secundum carnem progerminatus est Dominus, & benedictiones Patriarcharũ dispensauit. Moses item Deo charus quum in fuga esset, tum demum vidit illam magnam visionem, ereptusq; à persecutoribus pro propheta in Ægyptum remissus est, administerq; deinde tantorum signorum & legis factus, ducem se tanto populo in eremo præbuit. Et Dauid cùm à persecutoribus agitaretur, ista edidit, *Eructauit cor meum Verbum bonum*, &, *Deus manifesto veniet, Deus noster, & non reticebit: ac magis inualuit, dicens: Inter inimicos despexit oculus meus*, ac rursum: *In Deo speraui, nõ timebo quid faciat mihi homo*. Fugiens autem & decurrens à facie Saul in speluncam, hæc verba protulit: *Emisit è calo & saluauit me, dedit in opprobriũ conculcantes me. Emisit Deus misericordiam suam, & veritatẽ suam, & eripuit animam meam è medio catulorum*: atque ita seruus ex dispositione diuina, rex deinde effectus est, & promissionem Domini ex semine suo oriundi adeptus est. Magnus item Elias post recessum in montem Carmelum, Deum inuocauit. Prophetasque Baal, plures simul quàm trecentos neci dedit, & igne cælitus euocato, cẽturiones cum suis centuriis ad se missis cõbussit, quum diceret, *Descendat ignis de calo*, ac ratione istisque verbis ad vindictam processit, atque ita periculis ereptus est, vt Helizæũ pro se inũgeret, & sese

& sese formam exemplumque colendi numinis filiis Prophetarum exhiberet. Quin & beatus Paulus de se scribens, ita locutus est: *Quãtas persecutiones sustinui, & ex omnibus liberauit me Dominus, & liberabit*: atque inde magis inualescens, dicit, *Sed in his omnibus superamus. Nihil enim nos segregabit a charitate Dei.* Tunc enim vsque ad tertium cælum raptus est, & ad paradisum delatus est, vbi audiuit verba ineffabilia, quæ nefas est hominem loqui, ideóque reseruatus est, vt ab Hierosolymis vsque ad Illyricum, Euangelium impleret. Non igitur culpabilis aut ociosa Sanctorum fuga. Si enim non declinassent persecutores, quomodo ex semine Dauidis ortus esset dominus? aut quomodo prædicare potuissent sermonem veritatis, quum id agebatur à persecutoribus, eóque Sanctos persequerentur, vt tollerent doctorem veritatis? Eo certe animo Iudæi Apostolis prædicandi facultatem interdicebant. Sancti contra, omnia sustinere malebant, vt Euangelium prædicaretur. Vide igitur, num ita decertantes ociosè habuerunt tempus suæ fugæ, aut in persecutione vtilitatis aliorum obliti fuerunt, imo vt boni verbi dispensatores, non veriti sunt illud omnibus communicare, vt qui & inter fugiendum, Euangelium diuulgarent, dolosque insidiãtium, quibus appetebãtur, prædicerent, confirmarentque exhortationibus fidelium mẽtes, Beatus igitur Paulus, qui hoc experimento didicerat, ita inquit, *Quotquot volunt pie viuere, persecutionem patiuntur*, statimque quasi ceromate fugientes inunxit, ita subdens, *Per tolerantiam decurrimus propositum nobis certamen.* Nam tametsi tribulationes continuæ sint, illa tamen ipsa tribulatio tolerantiam efficit, tolerantia vero probationem, probatio spem, spes porro non pudefacit. Propheta autem Esaias, quum talia in expectatione sunt, hoc cõsilium dedit, *Vade populo mi, ingredere in penetralia tua, claude ostium tuũ abscondere paulisper dũ transeat ira.* Porro Ecclesiastes non ignarus insidiarum aduersus pios, ita loquitur: *Si calumniam pauperis, & iudicij & iustitiæ depredationem videris in prouincia, ne tibi ea res sit admirationi, quoniam excelsus super excelsum seruatur, & sunt adhuc sublimiores supra eos.* Neq; id mirũ, habebat enim patrem Dauidem, qui in suis persecutionibus hoc experimẽtis cognouerat, ac propterea eos, qui affliguntur, his verbis confirmat, *Viriliter agite, & corroboretur cor vestrum, omnes qui speratis in Dominum*: huiusmodi enim sustinentibus, non homo, sed Dominus (vt ipse ait) opitulabitur. *Siquidẽ Ego*, inquit, *sustinens sustinui dominum, intendit mihi, & audiuit deprecationẽ meam, & eduxit me de lacu infimo, & ex luto fecis.* Vtilis igitur & nõ infructuosa populis fuga sanctorum, etiãsi id Arianis nõ videatur. Quapropter sancti (quemadmodum dictum est) fugientes, sese occultabant, & per dispensationẽ vt medici in vsus indigentium, reseruabantur.

καὶ τύπῳ ⊕ εἰς ἄσκησιν γίνεσθαι τοῖς υἱοῖς τῶν προφητῶν. παῦλος δὲ μακάριος ⊕ γράφων οἴους διωγμοὺς ὑπομένει καὶ ἐκ πάντων με ἐρρύσατο ὁ κύριος ⊕ καὶ ῥύσεται, μᾶλλον ἰσχύει, λέγων, ἀλλ' ἐν τούτοις πᾶσιν ὑπερνικῶμεν. οὐδέν γὰρ ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ χριστοῦ. τότε γὰρ καὶ ἕως τρίτου οὐρανοῦ ἡρπάσθη, καὶ εἰς τὸν παράδεισον ἀπηνέχθη. ἔνθα καὶ ἤκουσεν ἀῤῥήτου ῥήματα, ἃ μὴ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι. Διατοῦτο τότε πρόφασιν. ὥστε ἀπὸ ἱερουσαλὴμ μέχρι τοῦ ἰλλυρικοῦ πληρῶσαι τὸ εὐαγγέλιον. ἐμεμπτέα ἄρα ἐδέχθη τῶν ἁγίων ἡ φυγή. εἰ γὰρ μὴ ἐξέκλινον τοὺς διώκοντας, πῶς ἐγένετο τὸ ἐκ σπέρματος ⊕ δαβὶδ αἰατεῖλαι τὸν κύριον; ἢ τίνες ἔμελλον εὐαγγελίζεσθαι τὸν λόγον τῆς ἀληθείας; καὶ γὰρ καὶ οἱ διώκοντες, Διατοῦτ' ἐζήτουν τοὺς ἁγίους, ἵνα μὴ ᾖ ὁ διδάσκων. ὅπερ ἰουδαῖοι παρήγγελλον τοῖς ἀποστόλοις. ἀλλὰ διατοῦτο πάντα ὑπέμενον, ἵνα τὸ εὐαγγέλιον κηρυχθῇ. ἰδοὺ οὖν καὶ ὅτως ἀγωνιζόμενοι, οὐκ ὀργὴν ἔχον τὸν τῆς φυγῆς καιρόν. οὐδὲ διωκόμενοι ἐπελανθάνοντο τῆς ἑτέρων ὠφελείας. ἀγαθοῦ δὲ λόγου διάκονοι τυγχάνοντες, οὐκ ἐφθόνουν οὐδὲ παύτης μεταδιδόναι τοῖς πᾶσιν. ἀλλὰ καὶ φεύγοντες, τὸ εὐαγγέλιον ἐκήρυττον, καὶ πρόβλεπον μὲν τῶν ἐπιβουλευόντων τὰς παρανομίας, ἠσφαλίζοντο δὲ τοὺς πιστοὺς τῇ παραινέσει. ὁ μὲν οὖν μακάριος ⊕ παῦλος, πεῖρα μαθὼν, προεῖλεγε μὲν, ὅτι θέλοντες ζῆν εὐσεβῶς ἐν χριστῷ, διωχθήσονται. ἐπήλπιζε δὲ ὑμᾶς τοὺς φεύγοντας εἰπών, δι' ὑπομονῆς τρέχομεν τὸν προκείμενον ἡμῖν ἀγῶνα. κἂν γὰρ αἱ θλίψεις ὦσι συνεχεῖς, ἀλλ' ἡ θλῖψις ὑπομονὴν κατεργάζεται. ἡ δὲ ὑπομονὴ, δοκιμήν. ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα. ἡ δὲ ἐλπὶς οὐ καταισχύνει. ὁ δὲ προφήτης ἡσαΐας προσδοκωμένης τινὰ τῆς θλίψεως ὑπαινιττόμενος καὶ ἐρεῖ, βάδιζε λαός μου, εἴσελθε εἰς τὰ ταμιεῖά σου. ἀπόκλεισον τὴν θύραν σου. ἀποκρύβηθι μικρὸν ὅσον ὅσον. ἕως οὗ παρέλθῃ ἡ ὀργή. ὁ δὲ ἐκκλησιαστὴς εἰδὼς τὰς κατὰ τῶν θεοσεβῶν βουλὰς καὶ λέγων, ἐὰν συκοφαντίαν ἴδῃς ⊕, καὶ ἁρπαγὴν κρίματος ⊕ καὶ δικαιοσύνης ἰδὴς ἐν τῇ χώρᾳ, μὴ θαυμάσῃς ἐν τῷ πράγματι. ὅτι ὑψηλὸς ἐπὶ ὑψηλὸν φυλάξαι, καὶ ὑψηλοὶ ἐπ' αὐτῆς. καὶ περισσεία γῆς. εἶχε τὸν πατέρα ἑαυτοῦ τὸν δαβὶδ πάρεδρον καὶ αὐτὸν μαθόντα τὰ ἐν τοῖς διωγμοῖς, καὶ ἀσφαλιζόμενον πρὸς τοὺς πάροντας ἐν τῷ λέγειν. ἀνδρίζεσθε καὶ κραταιούσθω ἡ καρδία ὑμῶν, πάντες οἱ ἐλπίζοντες ἐπὶ κύριον. τοῖς γὰρ ὅτως ὑπομένουσιν οὐκ ἀνθρωπος ⊕, ἀλλ' αὐτὸς φησι κύριος ⊕ βοηθήσει. καὶ ῥύσεται αὐτοὺς ὅτι ἤλπισαν ἐπ' αὐτόν. καὶ γὰρ κἀγὼ ὑπομένων ὑπέμεινα τὸν κύριον καὶ προσέσχε μοι καὶ εἰσήκουσε τῆς δεήσεώς μου. καὶ ἀνήγαγέ με ἐκ λάκκου κατωτάτου. καὶ ἀπὸ πηλοῦ ἰλύος ⊕. ὠφέλιμος ⊕ ἄρα τοῖς λαοῖς καὶ οὐκ ἄκαρπος ⊕ ἡ φυγὴ τῶν ἁγίων δείκνυται, κἂν τοῖς ἀρειανοῖς μὴ δοκῇ. ὅτω μὲν οὖν οἱ ἅγιοι, καθάπερ ἄρηται, φεύγοντες κατὰ πρόνοιαν, καὶ δι' οἰκονομίαν ἐφυλάσσοντο ὥσπερ ἰατροὶ τῶν δεομένων χάριν.

τοῖς δ'

τοῖς δ' ἄλλοις καὶ πᾶσιν ἡμῖν ἁπλῶς τοῖς ἀνθρώποις, νόμος ἐστὶν, φεύγειν διωκόμενους καὶ κρύπτεσθαι ζητουμένους. ἐν μὲν οὖν τῷ περάζειν τὸ κύμα, βλαπτόμενόν γε αὐτοὺς καθ' ἑαυτοὺς πεῖσαι, ἕως ἂν ὁ ὡρισμένος τοῦ θανάτου χρόνος ἔλθῃ, ἢ ὁ κριτὴς ἄλλο τι περὶ αὐτῶν βουλεύσηται, ὅπερ ἂν αὐτῷ δόξῃ καλῶς ἔχειν. εἶναι μέν τοι τούτους ἑτοίμους, ὥσπερ καιρὸς καλέσειεν ἁγίου πνεύματος κεκρατηθέντας, ἀγωνίζεσθαι ὑπὲρ τῆς ἀληθείας μέχρι θανάτου. πῶς καὶ οἱ μακάριοι μάρτυρες ἐν τοῖς τῶν καιρῶν διωγμοῖς ἐφύλαττον. καὶ διωκόμενοι μὲν ἔφευγον, καὶ λαμβάνοντες ἐκαρτέρουν, εὑρισκόμενοι δ' ἐμαρτύρουν. εἰ δέ καί τινες ἐξ αὐτῶν αὐτοῖς προσήρχοντο τοῖς διώκουσι, καὶ τοῦτο οὐχ ἁπλῶς ἔπασχον, ἐμαρτύρουν γὰρ ψευδῆ. καὶ πᾶσιν ἐγίνετο φανερόν. ὅτι ὧδε τὸ πνεῦμα ἐστὶν ἐν αὐτοῖς ἡ προθυμία, καὶ ἡ τοιαύτη προσφορά. οὐκοῦν ὅτε τοιαῦτα τοῦ σωτῆρος ἐστὶ τὰ προαγγέλματα, καὶ τοιαῦτ' ἂν τὰ ἁγίων αἱ πράξεις, εἰ πάτωσαν ἡμῖν οἱ μηδ' ὅτι οὖν ἄν τις εἴποι κατ' ἀξίαν ἑαυτῶν ἀκούοντες, πόθεν ἔμαθον αὐτοὶ τὸ διώκειν; ἀπὸ μὲν γὰρ τῶν ἁγίων, οὐκ ἂν εἴποιεν. ἀπὸ δὲ τοῦ διαβόλου· τοῦτο αὐτοῖς προείληπται· τοῦτο λέγειν, διώξας καταλήψομαι. ἐστὶ μὲν φεύγειν, ὁ κύριος προσέταξε, καὶ οἱ ἅγιοι ἔφυγον. τὸ δὲ διώκειν, διαβολικόν ἐστιν ὅλον ἐπιχείρημα. ἐκ τῶν παντῶν αὐτὸς αὐτῷ πάντα τοῦτο. τίνι τοίνυν δεῖ προσθέσθαι πάλιν λεγέτωσαν. τοῖς μὲν κυρίοις ῥήμασιν, ἢ τοῖς αὐτῶν μυθολογίαις; τίνων δὴ δεῖ μιμεῖσθαι τὰς πράξεις, τῶν ἁγίων ἢ ὧν ἂν ὑπονοήσωσιν αὐτοί; ἐπειδὴ ἴσως δὲ πάντα διακρίνειν αὐτοὶ δυνάμενοι πεπήρωνται γὰρ τὰ διάνοιαν καὶ τὸ συνιέναι ὡς εἶπεν ἡσαΐας. καὶ νομίζουσι, τὸ πικρὸν εἶναι γλυκύ, καὶ τὸ φῶς σκότος, παρελθών τις ἐξ ἡμῶν χριστιανὸς, ἐντρεψάτω τούτους μεγάλῃ τῇ φωνῇ λέγων· ἀγαθὸν πεποιθέναι ἐπὶ κύριον, ἢ τοῦτων προσέχειν μωρολογίαις. τὰ μὲν γὰρ κυρίου ῥήματα, ζωὴν αἰώνιον ἔχει. τὰ δὲ τούτων προφερόμενα, πανουργίας καὶ αἱμάτων ἐστὶ μεστά. ἱκανὰ μὲν γὰρ καὶ πρὸς τὴν μανίαν τὴν ἀσεβῶν ἀνατρέψαι καὶ δεῖξαι, μηδὲν ἕτερον αὐτοὺς ἀσκεῖν ζῆλον, ἢ ἵνα μόνον εἰς λοιδορίας καὶ βλασφημίας φιλονεικῶσιν. ἐπειδὴ δὲ ἅπαξ χριστομάχοι τολμήσαντες εἶναι, λοιπὸν καὶ φιλοπόλεμοι γεγόνασιν, ἐξετάζετωσαν ἡμῶν καὶ τὸν τρόπον τῆς ἀναχωρήσεως, καὶ μανθανέτωσαν παρὰ τῶν ἰδίων. ἦσαν γὰρ δειλανδρήσαντες τοῖς στρατιώταις εἰς τὸ παροξυνθῆναι αὐτοὺς καὶ ἀγριωθῆναι αὐτοῖς, δικαίως ἡμᾶς. καὶ εἰ καί τινες συμπαθεῖς τυγχάνουσιν, ἀλλὰ κἂν ἀκούοντες ἠρεμείτωσαν αἰσχυνόμενοι. νυξὶ μὲν γὰρ ἤδη ἦν καὶ οἱ λαοὶ ἐπαννύχιζον προσδοκωμένης συνάξεως. ὁ στρατηλάτης συριανὸς ἐξαίφνης ἐπέστη μὴ στρατιωτῶν πλεῖον πεντακισχιλίων. ἐχόντων ὅπλα καὶ ξίφη γυμνά, καὶ τόξα καὶ βέλη καὶ ῥόπαλα, καθὰ καὶ πρότερον εἴρηται. καὶ τὴν μὲν ἐκκλησίαν, αὐτοὺς περιεκύκλωσε ἵππους τοὺς στρατιώτας ἱππεῖς, ὡς μὴ δύνασθαί τινας ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ἐξελθόντας, παρελθεῖν αὐτούς. ἐγὼ δὲ ἄλογον ἡγούμενος ἐν τοσαύτῃ συγχύσει καταλεῖψαι τοὺς λαούς, καὶ μὴ μᾶλλον προκινδυνεύειν αὐτῶν, καθεσθεὶς ἐπὶ τοῦ θρόνου, προέτρεπον τὸν μὲν διάκονον,

Reliquis autem & in vniuersum omnibus ea lex proposita est, vt fugiant, dum in persecutionibus appetuntur, & occultent sese, dum quæruntur, neque præcipites, temerariique sint in tentando Domino, sed expectent (quēadmodum dixi) donec definitum moriendi tempus aduenerit, aut iudex ille aliquid de iis, quod sibi rectum videatur, constituerit, sed tamen nos semper paratos esse voluit, vt vel vocante tempore, vel apprehensi pro Ecclesia vsque ad mortem dimicemus. Hæc & beati martyres, temporibus persecutionum obseruauerunt, iidémque quandiu in latebris erant, sese obdurabant. Vbi autem inuenti essent, martyrium obibant. Quòd si quidam ex iis se persecutoribus dedidere, non temeritate eò rapiebantur, sed passim apud omnes profitebātur à Spiritu sancto hanc promptitudinem, suique oblationem profectam esse. Quum igitur Deus nonnullis præcepta fugiendi dederit, & à Sanctis ita actum sit, dicant mihi (quæso) qui nihil quod dignum est, audiunt, vnde ipsi didicerunt persecutiones instituēdas esse? certe à Sanctis id non habent. Supereſt igitur vt ab illo acceperint, qui dicit, *Persequar & comprehendam*, fugere siquidem Deus iniunxit, & Sancti factitarunt: persequi autem diaboli inuentum est, qui omnibus infestus vbique persequendi votum concipiet. Quibus igitur adhæresc endū, Domine verbis an istorum fabulis? quorumue acta imitanda sunt, Sanctorumne, an istorū mēdacia? qui fortasse ne inter ista quidem discrimen sentiunt, eo quod mente & cōscientia (vt inquit Elaias) occæcati sint, & amarum dulce, lucémque tenebras arbitrētur. Vtinā adsit aliquis ex nostro genere Christianus qui istos pudefaciat, & magna voce pronunciet: *Melius est confidere in Dominum, quàm intendere istorum stultiloquiis.* Domini enim verba vitam æternam habent: quæ autem ab istis proferūtur, dolis & sanguine plena sunt. Et hæc quidem satis magna sunt: quæ eorum insaniam subruant, & declarent eos nihil aliud studere, quàm id solum, vt conuitiis & blasphemiis debacchentur. Sed quia semel bellum ausi sunt in Christum profiteri supererat, vt etiam curiosi fierent. Exquirant igitur modum nostræ receſſionis, & rescisc ant à suis: Ariani enim se militibus in cursu illo & eruptione adiunxerunt, vt eos ad sæuitiam inflammarent, nosque iis latentes proderent. Qui si tum omni affectu commiserationis caruerunt, saltem nunc auditis suis sceleribus, pudefacti cōquiescant. Nox erat, multique ex populo ad proximam synaxim in orationibus peruigilabant, quum dux exercitus Syrianus ingessit se pluribus quàm quinque millibus, quorum alij arma, alij strictos enses gestabant, alij arcus, iacula, fustes, quemadmodum prius dictū est, & Ecclesiam militib. prope inter se consertis manibus, ne quispiā inde exiret, aut elaberetur, cinxit. Ego autem, quum in tanta tribulatione populos deserere absurdum putarē, & rectius esse, vt pro aliis pericula susciperē, manebam sedens in cathedra mea, Diacono iusso,

vt Psalmum recitaret: *Quoniam in seculum misericordia eius*: & post recitationem quisq; domum abiret. Vbi quum dux istarum cohortium, vi in templum irruisset, militesque sacrariũ ad me intercipiendũ obsiderent, quotquot ex clero populóve residui erant, clamitare, obsecrare, vt me subducerem: ego cõtra, nisi omnibus ad vnum digressis, me recessurũ pernegabam, quapropter relicta cathedra, iniunctisque precibus obsecrabam, vt abitũ maturarent: melius enim esse, si ipse in periculum venirem, quam si quispiam illorum acciperet. Digressis igitur plerisque, cæterisque eos subsequentibus, monachi mei & nonnulli ex clericis inter abeundum me secum abstraxerunt. Atq; ita testor veritatem, per milites quorum alij Sacrarium cingebãt, alij per templum obcrrabant, inoffense transiuimus, Domino duce & protectore, nihilque ipsis sentientibus elapsi sumus: Deum interim magnifice glorificantes, quòd neque populum prodidissemus, & quòd iis prius sine noxa dimissis, quærentium manus effugissemus. Quum igitur diuina prouidentia nos ita mirabiliter ex hoc periculo eripuerit, quis mihi id iure vitio vertendum putet, quòd non vltra me in manus quęrentium reiecerim, aut remenso itinere me eorum oculis ingesserim? Id enim esset plane se ingratum Deo præstare, & præter eius mandatum agere, & cum actis Sanctorum pugnare. Aut si quis est, qui in hoc culpam consistere putet, audeat ille eadem opera, etiam magnum apostolum Petrum incusare, quòd cõclusus & custoditus militari manu, secutus sit Angelum, & post egressionem è carcere, & liberationem, non redierit ad vincula sua; ac sese tradiderit, sine omni cura consideratione neque scelerum Herodis. Crimini det Manes ille Arianus, quòd Paulus de muro demissus, & ita elapsus, non mutarit consilium, & regressus, aduersariis sui potestatem fecerit. Sed neque Moses reuersus est à Madianitis in Ægyptum, vt apprehenderetur ab iis, qui ipsum quærebant. Neque item Dauid in spelunca se exhibuit Sauli, neque filij Prophetarum ingesserunt se Achabi. Id enim erat facere contra Dei præceptum, quum in Scripturis habeatur: *Non tentabis Dominum Deum*. Id quum & ego vererer, vt qui hæc è Scripturis didiceram, ad istum modum me instituí, neque gratiam Domini erga me, eiusque auxilium negligendum putaui, etiam si ob id aduersum nos dentibus frendeant. Hic igitur modus meæ recessionis fuit, in quo existimo nullam omnino culpam esse, apud eos saltem quibus est sana mens: quum sciant à sanctis huiusmodi formã ad institutionem nostri traditam esse. Verum isti vt apparet, nullum audaciæ genus, quantumcunq; illicitum, intactum, inausumque relinquunt, nihilque eorum omittunt, in quibus malitiam suam ostẽdere possunt, vt vita eorum cum sententiis verbisque probe congruat. Neque si ipsis sua tanta taliaque facinora obieceris, pudefiunt,

A ἀναγινώσκειν ψαλμόν. τὰς δὲ λαὰς ὑπαναχωρεῖν ὅπως εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ. καὶ πάντας ὥστε ἀναχωρεῖν, καὶ εἰς τὰς οἰκους ἀπέναι, ἀλλὰ σὺν στρατηλάτῃ βίᾳ λοιπὸν ἐπιπλέοντες καὶ τὸ στρατεῦμα σταλαβόντων τὸ ἱερατεῖον ἕνεκα τοῦ συλλαβεῖν ἡμᾶς, οἱ μὲν ἀφεθέντες ἐκεῖ κληρικοὶ καὶ οἱ ἀπὸ τῶν λαῶν, ἑκόντων, ἤρξαντο ἀναχωρεῖν ἤδη καὶ ἡμᾶς. ἐγὼ δὲ μᾶλλον αὐτοῖς ἔλεγον, μὴ πρόπρων ἀναχωρῆσαι, εἰ μὴ πάντες καθήκασιν ὑπεξελθόντες. ἀναγκὰς γὰρ καὶ παρεμβύξας δοκὴν, ὥστε ἀντῆρξιν ἀπέναι πρόπρων τοὺς πάντας, βέλτιον εἶναι λέγων ἐμὲ κινδυνεύειν, ἢ βλαβῆναί τινας ἐξ ὑμῶν. ἐξελθόντων πάντων τὸ πλεῖστον, καὶ τῶν λοιπῶν ἐπακολουθούντων, εἷς τις ἡμῖν ἐκεῖ ὢν τῶν μοναχοὶ καί τινες τῶν κληρικῶν, ἀνελκύσαντες εἵλκυσαν ἡμᾶς. καὶ ὥστε ὅπι μάρτυς ἡ ἀλήθεια τῶν στρατιωτῶν τῶν μὲν, ἐξιεσηκότων τὸ ἱερατεῖον, τῶν δὲ, εἰσερχομένων τὴν ἐκκλησίαν, δηλήσεμεν τὸν κύριον ὁδηγοῦντα καὶ αὐτὸν φυλάττοντα, λαθόντες αὐτοὺς ἀνεχωρήσαμεν, δοξάζοντες μεγάλως αὐτὸν ὅτι, ὅπι μήπω παραδεδώκαμεν τὸν λαὸν, ἀλλὰ καὶ παρεπέμψαντες αὐτοὺς, ἀσφαλεῖαι καὶ ἀφυγεῖν τὰς χεῖρας τῶν ζητούντων ἠδυνήθημεν. τῆς πίστεως ὥστε καὶ παῤῥησίας ὥστε καὶ δοξάζοντες φυσαμένης, τίς ἂν δικαίως μέμψιν ἐπαγάγοι, ὅπι μὴ τοῖς ζητοῦσιν ἑαυτοὺς ἐκδότους δεδώκαμεν, ἢ ὑποστρέψαντες ἐνεφανίσαμεν ἑαυτούς; τόπος γάρ ἐστιν ἄντικρυς, ἀχαριστήσαι τῷ κυρίῳ, παρ' ὃν ἐπλήν τι αὐτὸ πρᾶξαι καὶ τοῖς τῶν ἁγίων μαχεσθαι πράξεσιν. ἢ ὁ τόπος μεμφέσθω, τολμησάτω καὶ τὸ μέγαν δοκοῦλον πέτρον αἰτιάσασθαι, ὅπι καὶ συγκλεισθεὶς καὶ τηρούμενος ὑπὸ στρατιωτῶν, ἠκολούθησε τῷ καλοῦντι ἀγγέλῳ, καὶ ἐξελθὼν ἀπὸ τῆς φυλακῆς καὶ σωθεὶς, οὐχ ὑπέστρεψε καὶ παρέδωκεν ἑαυτόν, καὶ περάσας ἀπεπήδησεν ἡρῴδης· μεμφέσθω δὲ μανεὶς ὁ Ἀρειανὸς, ὅπι μὴ πᾶλος ὁ ἀποστολος καλεσθεὶς ἀπὸ τοῦ τείχους καὶ σωθεὶς, μεταγνοὺς καὶ ὑποστρέψας ἔκδοτον ἑαυτὸν δεδωκε. μὴ ὅπι μωσῆς ὑπέστρεψεν ἀπὸ μαδιὰμ εἰς αἴγυπτον, ἵνα κρατηθῇ ὑπὸ τῶν ζητούντων, μήπω ὁ δαβὶδ ἐν τῷ σπηλαίῳ ἐδείκνυεν ἑαυτὸν τῷ σαοὺλ. ἀλλὰ καὶ οἱ υἱοὶ τῶν προφητῶν ἔμειναν ἐν τοῖς σπηλαίοις, καὶ ὁ παῦλος καὶ ἑαυτὸς τῷ ἀχαάβ. τοῦτο γὰρ ἦν πάλιν παρὰ ἐντολὴν ποιεῖν, λεγούσης τῆς γραφῆς, οὐκ ἐκπειράσεις κύριον τὸν θεόν σου. τοῦτο γοῦν ἐλαβέμεν καγώ, καὶ παῖς μαθὼν, ὥστε ἐμαυτὸν ἤγαγον, καὶ οὐκ ἀγεται τὸ εἰς ἐμὲ γλυμεῖλον ὥστε κύριος χάριν καὶ βοηθειαν, κἂν ὅπι μονόμενοι τρίζωσι τοὺς ὀδόντας καθ' ἡμῶν. καὶ γὰρ πιστὸς ὁ τρόπος τῆς ἀναχωρήσεως ἡμῶν γένοιτο, καὶ ἡ κύμη μὴ μίαν αὐτὴ ἔχειν μέμψιν παρ' οἷς ἐστιν ὁ λογισμὸς ὑγιής· ὅπου γε καὶ τὰ θεῖα γραφὴν, ὥστε ἡμῖν ὥστε τὰ ἁγίων εἰς διδασκαλίαν ὁ τύπος παρέδωκε. ἀλλ' ὅπι ὡς ἔοικεν, ὅπου τὰ ἀνθρώπινα παροῶσιν, ὅπι ὥστε λιμπάνουσι βλέπειν, ὁ μὴ τὴν πνεῦμαν αὐτῶν καὶ τὴν ἀμετρίαν δείκνυσι. καὶ γὰρ ὁ βίος αὐτῶν πιστὸς ἐστιν, οἷοι εἰσι καὶ τῷ φρονήματι καὶ τοῖς

B φλυαρίαις. καὶ οὐκ ἂν εἴποι τις πιαῦτα καὶ ποιῶν κατ' αὐτῶν, οἷα καὶ ὅσα πάσχοντες αὐτοὶ οὐκ αἰσχύνονται ἐμὲν

ὁ μὲν γὰρ Λεόντιος διαβαλλόμενος μὴ γυναικός τινος νεωτέρας λεγομένης εἶναι λίαν, καὶ κωλυόμενος συνοικεῖν αὐτῇ, δι' αὐτὸν ἑαυτὸν ἀπέκοψεν, ἵν' ἐπ' ἀδείας ἔχῃ λοιδορεῖσθαι μετ' αὐτῆς, καὶ τῷ μὲν ὑποψίαν οὐκ ἀπενίψατο, λοιδορεῖται δὲ μᾶλλον καὶ πρεσβύτερος ὢν, καθῃρέθη. καὶ καὶ Γεώργιος ὁ αἱρετικὸς ἐπίσκοπος. ὁ δὲ ναρκισσος ἄλλα τε πολλὰ κακὰ ἔχων, καὶ τέως ἐν λοιδορίαις συνόδοις καθῃρέθη· καὶ νῦν αὐτός ἐστιν ἐν αὐτοῖς ὁ πονηρότατος· ὅδε γεώργιος καὶ πρεσβύτερος μὲν ὤν, λοιδορίαν τῷ κακίαν αὐτοῦ καθῃρέθη, καὶ ὀνομάτας ἑαυτὸν ἐπίσκοπον, ἐδέησε πάλιν καθῃρεθῆναι ἐν τῇ κατὰ σαρδικὴν μεγάλῃ συνόδῳ. ἔχει δὲ ὅτι καὶ πλέον τι καὶ ζῶν ἀσώτως, οὐκ ἔλαθεν, ἀλλὰ καὶ τοῖς τῶν οἰκείων καταγνώσκεται, τὸ τέλος τοῦ ζῆν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν, ἐν πᾶσι αἰσχίστοις μετρῶν. ἕκαστος μὲν οὖν τὸ ἕτερον ἐν πᾶσιν ἰδίοις πλεονεκτεῖ κακοῖς. κοινὸς δὲ πᾶσιν ἐστιν αὐτοῖς, ὅτι τὴν αἵρεσιν εἰσι χριστομάχοι, καὶ οὐκέτι χριστιανοί, ἀλλὰ μᾶλλον ἀρειανοὶ καλοῦνται. ἰδοὺ τοῦτα λοιδοροῦσιν αὐτοὺς ἔξω. ἀλλότρια γὰρ τῆς ἐν χριστῷ πίστεώς ἐστιν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν δι' ἑαυτοὺς κρύπτουσιν. ὑδὲν ὑπολαμβάνουσι εἰ πιθανοὶ ὄντες τῷ φρονήματι, καὶ πίστεις συμπλεκόμενοι κακοῖς, τοὺς μὴ συντρέχοντας αὐτῷ τῇ ἀπεθεσάτῃ αἱρέσει, διώκουσι ζητοῦσι. καὶ ἁρπαστοὶ μὲν, χαίρουσι· μὴ τυγχάνοντες δὲ ὧν εὔχονται, λυποῦνται. καὶ νομίζουσιν ἀδικεῖσθαι ὅταν καθ' ἑαυτοὺς πεισθῶσι βλέπουσι ζῶντας, οὓς ἀποθνήσκειν βάλλουσι. εἰ δὲ τούτους ὅτως ἀδικεῖσθαι, ὥστε αὐτοὺς μὲν ἀθανεῖν ἐν τῇ ἀδικίαις αὐτῶν· τοὺς δὲ διωκομένους παρ' αὐτῶν, ἁρπαγεῖν τῷ κυρίῳ, καὶ λέγειν τὰ ἐν τῷ κζ' ψαλμῷ. κύριος φωτισμός μου καὶ σωτήρ μου, τίνα φοβηθήσομαι; κύριος ὑπερασπιστὴς τῆς ζωῆς μου ἀπὸ τίνος δειλιάσω; ἐν τῷ ἐγγίζειν ἐπ' ἐμὲ κακοῦντας τὰς σάρκας μου, οἱ θλίβοντές με καὶ οἱ ἐχθροί μου αὐτοὶ ἠσθένησαν καὶ ἔπεσον. καὶ πάλιν ἐν τῷ λ'. ψαλμῷ. ἔσωσας ἐκ τῶν ἀναγκῶν τὴν ψυχήν μου, καὶ οὐ συνέκλεισάς με εἰς χεῖρας ἐχθρῶν. ἔστησας ἐν εὐρυχώρῳ τοὺς πόδας μου. ἐν χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ τῷ πατρὶ ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Leontius enim accusatus de commercio cuiusdam inuenculæ mulieris, iussusque proinde ab Eustolio, vt ab eius contubernio abstineret, se ipsum castrandum dedit, quo ita liberè eius commercio vti posset: neque tamen vel ita suspicionem abluere potuit quò minùs cum presbyter esset, deponeretur. Narcissus verò præter alia multa vitia quibus inquinatissimus est, iam tertio ab ordine suo eiectus est. Et qui inter eos facile teterrimus est, Georgius, ipse quoque presbyter à suo ordine summotus fuit, nec profuit ei quòd se Episcopum nominarat, quò minùs Sardicæ in magno cõcilio deponeretur. Habet ille & hoc in vitiis suis auctarium, quòd quum ne potanter viuat, nec dissimulare queat, etiam apud suos infamia laboret. Singuli igitur singulis vitiis excellunt, vna tamen omnibus in genere & communis macula est, quòd pro hæresi sua, belloque in Christum, non Christiani amplius, sed Ariani appellantur. Quum igitur hoc sint animo & professione, & innumeris teterrimisque vitiis scateant, quid miri est, aut inexpectati, si eos, qui in eorum sententiam non cõcedunt, neque Arianam hæresim plausibus prosequuntur, ad necem quærant? & vbi necauerint, de facto gaudeant: frustrati autem votis suis, tumultuentur, æstuent, doleant, adeo vt ipsi putent se iniuriam accepisse, quòd in iniuriis inferendis non satis polleant: contrà quī eorū persecutionibus appetiti fuere, Deo gratias agant, & multa cum fiducia loquantur, ea præsertim quæ sunt in sexto Psalmo, *Dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo? quum appropinquarent aduersum me nocentes, vt ederent carnes meas tribulatores mei, & inimici mei infirmati sunt, & ceciderunt. Si constituantur aduersus me castra, non timebit cor meum, Si insurgat aduersus me prælium, in hanc ego sperabo.* Atque itidem in trigesimo Psalmo, *Seruasti ex necessitatibus animam meam, posuisti in loco spacioso pedes meos*, in Christo Iesu Domino nostro, per quem Patri in Spiritu sancto gloria & imperium in secula seculorum Amen.

S. Patris noſtri

ATHANASII
ARCHIEPISCOPI
Alexandrini

Contra Arianos Apologia ſecunda.

EGo arbitrabar poſt tãta pro noſtra defenſione documẽta, verecundia aduerſarios meos, & prodeundi metu latitaturos, & ſibiipſis, quod aliis calumniã fecerint, diſplicituros. Cæterum, quandoquidem ne ita quidem conuicti damnatiq; erubeſcere queunt, ſed ſtulte obtrectationibus adrepunt, ſperantes ſemel iudicata iterũ in iudicium reuocanda, non vt cauſam dicant, id enim maxime fugitant, ſed vt nos animoſque eorum, qui integri ſunt, moleſtiis vexent: neceſſarium video vt vobis me purgem, quo repudiatis ſuſurris, ſcelera & falſas illorum criminationes condemnetis. Vobis ſiquidem ſynceris hominibus ratio meæ innocentiæ reddenda eſt: litigioſis vero ſua ipſorum argumenta opponenda ſunt, in quibus ſumma mihi vincendi fiducia eſt. Nam quod ad nos attinet, iudicio nullo opus eſt: Iudicatũ eſt enim non ſemel ſecundum nos, ſed ſæpius. Primum quidem in noſtra prouincia quum ad id coiiſſent propemodum centum Epiſcopi. Secundo Romæ nobis cæteriſque aduerſariis Euſebij, ad eius criminoſas literas in iudicio comparentibus. Fuere autem in eo conſeſſu plures quàm quinquaginta Epiſcopi. Tertio iterum in magno Sardico cõcilio ad edictũ religioſiſſimorum Principum Conſtantij & Conſtantis, in quo iudicio ita ceciderunt aduerſarij, vt habiti pro calumniatoribus depoſitionem exautorationemque ordinis ſui retulerint: noſtram vero innocentiam, plures quàm trecenti Epiſcopi ſuis calculis comprobatint, qui ex multis prouinciis Ægypti, Libyæ, Pentapoleos; Paleſtinæ, Iſauriæ, Cypri, Pamphyliæ, Lyciæ, Galatiæ, Daciæ, Myſiæ, Thraciæ, Dardaniæ, Macedoniæ, Epiri, Theſſaliæ, Achaiæ, Cretæ, Dalmatiæ, Siſciæ, Pannoniarum, Norici, Italiæ, Piceni, Thuſciæ, Campaniæ, Calabriæ, Apuliæ, Brutiorum, Siciliæ, Aphricę vniuerſæ, Sardiniæ, Hiſpaniarum, Galliarum, Britanniarum, eò ſe ad concilium contulerant, adeo vt Vrſatius quoque & Valens, quum antea ſe pro calumniatoribus geſſiſſent, pœnitere ſe ſui facti proteſtarentur. Non ſolum enim ſententiam pro nobis dictam approbarunt, ſed & ſe cæteroſque meos aduerſarios calumniatores eſſe confeſſi ſunt, qua pœnitentia etiam

Τῶ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
Αλεξανδρείας

Α'πολογητικὸς δεύτερος.

ΕΓὼ μὲν ὤμην μὴ τὰς τοσαύτας ὑπὲρ ἡμῶν γνωμένας ἀποδείξεις, καταδύεσθαι λοιπὸν τοὺς ἐχθροὺς, καὶ μᾶλλον ἐκ τούτων καταγινώσκειν ἑαυτῶν, ἐφ' οἷς καὶ τοὺς ἄλλους ἐσυκοφαντήσασιν· ἐπειδὴ δὲ ἔτι κατηγωθέντες ἐρυθριῶσιν, ἀλλ' ὑπ' αἰσθήσεως ἔρριψαν τὰς καταλαλιὰς, νομίζοντες οὐάδικα πάντα γίνεσθαι, ἐχ ἵνα κριθῶσι· φεύγουσι γάρ· ἀλλ' ἵν' ἡμᾶς ἓ τὰς ψυχὰς τῶν ἀκεραίων σκύλλωσιν, ἀναγκαῖον ἡγησάμην ὑμῖν ἀπολογήσασθαι, ἵνα μηκέτι μὲν αὐτῶν ἀνέχησθε γογγυζόντων, κατάγνωτε δὲ τῆς πονηρίας ἓ συκοφαντίας αὐτῶν. ὑμῖν μὲν γὰρ τοῖς γνησίοις ἀπολογοῦμαι. πρὸς δὲ τοὺς φιλονεικοῦντας, παρρησιάζομαι τῆς κατ' αὐτῶν ἐλέγχοις. οὐκέτι γὰρ κρίσεως δεῖται τὰ καθ' ἡμᾶς· κέκριται γὰρ ἐχ ἅπαξ ἀλλ' ἐπολλάκις. πρῶτον μὲν, ἐν τῇ ἡμετέρᾳ χώρᾳ. συναγομένη ὑπὸ ἐπισκόπων ἐγγὺς ἑκατόν· δεύτερον δὲ ἐν τῇ Ῥώμῃ γράψαντος εὐσεβίου, καὶ καλεσάντων αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν. καὶ συναχθέντων ἐπισκόπων κακεῖ, πλέον πεντήκοντα. καὶ τρίτον ἐν τῇ μεγάλῃ συνόδῳ τῇ ἐν σαρδικῇ συναχθείσῃ, κατὰ πρόσταξιν τῶν θεοφιλεστάτων βασιλέων, κωνσταντίου καὶ κώνσταντος. ἐν ᾗ οἱ καθ' ἡμῶν γνόμενοι, καθηρέθησαν ὡς συκοφάνται· τῆς τε κρίσεως ὑπὲρ ἡμῶν, συνεψηφίσαντο μὲν ἐπίσκοποι πλείους τριακοσίων. ἐξ ἑπτὰ ἀρχιῶν αἰγύπτου, λιβύης καὶ πεντάπολεως, παλαιστίνης, ἰσαυρίας, κύπρου, παμφυλίας, λυκίας, γαλατίας, δακίας, μυσίας, θρᾴκης, δαρδανίας, μακεδονίας, ἠπείρων, θετταλίας, ἀχαΐας, κρήτης. δαλματίας, σισκίας, παννονίων, νωρικῶ, ἰταλίας, πικλίου, τυσκίας, καμπανίας, καλαβρίας, ἀπουλίας, βρεττίας, σικελίας, ἀφρικῆς πάσης, σαρδανίας, ἁπασῶν, γαλλιῶν, βρεττανιῶν, ἐμαρτύρησαν δὲ τούτοις, οὐρσάκιος καὶ οὐάλης, οἱ πρότερον μὲν συγκαλοῦντες, ὕστερον δὲ μεταγνόντες, οὐ γὰρ μόνον ἀπεδέξαντο τὰ κριθέντα ὑπὲρ ἡμῶν, ἀλλὰ συκοφάντας ἑαυτούς τε καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς καθ' ἡμῶν γνωμένους ὡμολόγησαν. οἱ

εἰ γὰρ ἔτως μεταγνόντες καὶ ἔτως χράψαντες, δῆλοί εἰσι καὶ τὰς πρὸ ἐκείνου ἐλέγχοντες, μὴ γὰρ αὐτῶν καινὴ τὰ καθ' ἡμῶν ἐμηχανήσαντο συσκευήν. τὰ νῦν πρὸ τοσούτων καὶ τηλικούτων ἐπισκόπων δοκιμασθέντα καὶ κριθέντα, ἀποδειχθέντα πλευκῶς· πρέπον εἶναι πάλιν ἀνακρίνεσθαι πῶς ὁτιοῦν ὁμολογήσειεν, ἵνα μὴ κἂν νῦν ἐξετασθῇ, πάλιν ἀνακριθῇ καὶ αὖθις, εἰς ἄπειρον τὰ τῶν πρεσβυτέρων γίνηται. ἤρκει μὲν γὰρ καὶ ἡ τῶν τοσούτων ἐπισκόπων ψῆφος δυσωπῆσαι τὰς ἐπικαλουμένους καθ' ἡμῶν βλασφημίας· ὅπου γὰρ καὶ ἐχθροὶ μαρτυροῦσιν ὑπὲρ ἡμῶν τε καὶ καθ' ἑαυτῶν, φάσκοντες τὰ καθ' ἡμῶν εἶναι συσκευήν, τίς ἔτι λοιπὸν ἀμφιβάλλων οὐκ αἰσχύνεται; τὸ γὰρ νόμῳ κελεύοντος ἐπὶ στόματος δυοῖν καὶ τριῶν μαρτύρων ἵστασθαι τὰς κρίσεις, ἰδοὺ πόσων ἐστὶ πληθος ὑπὲρ ἡμῶν ἐστι μαρτύρων. ἔχομεν προσθήκην, καὶ τὴν ἐκ τῶν ἐχθρῶν ἀπόδειξιν. ὥστε καὶ τοὺς ὑπολειπομένους μηκέτι προσέχειν οἷς ὡς ἠθέλησαν ἐδίκασαν, ἀλλὰ βιάζεσθαι λοιπόν. καὶ κατὰ τῶν δικαίων ἀδικεῖν τοὺς ἐλέγχοντας αὐτούς. τοῦτο γὰρ αὐτοὺς μάλιστα λυπεῖ, ἐπιδήπερ ἅπερ ἔκρυψαν αὐτοὶ πράξαντες καὶ καθ' ἑαυτοὺς συνωμοσάμενοι, ταῦτα θάλπης καὶ ἐρασκίου ἐξήγαγον καὶ ἀπεκάλυψαν. καὶ ἴσασιν ἀνελευθέρως ὡς ἡ τούτων μετάνοια, κατακρίνει μὲν ἐκείνους· δικαίους δὲ τοὺς ἀδικηθέντας παρ' αὐτῶν. Διὰ τοῦτο γοῦν καὶ ἐν τῇ κατὰ Σαρδικὴν συνόδῳ καθηρέθησαν ὥσπερ ἔμπροσθεν εἶπον. καὶ εἰκότως γε. ἔτω γὰρ οἱ τῶν Φαρισαίων ἀπολογούμενοι ὑπὲρ τοῦ παύλου, διήλεγχον τὴν ἑαυτῶν, καὶ τῶν ἰουδαίων κατ' αὐτοῦ γνωμένην συνωμοσίαν. ἔτως ὁ μακάριος Δαβὶδ ἐδείχθη μάτην διωκόμενος, ὁπηνίκα ὁ διώκων ὡμολόγησε λέγων. ἥμαρτον τέκνον Δαβίδ. ἔτως καὶ ἔτοι νικηθέντες ὑπὸ τῆς ἀληθείας, ἠξίωσαν καὶ γράψαντες ἐπιδεδώκασιν ἰουλίῳ τῷ ἐπισκόπῳ Ῥώμης. ἔγραψαν δὲ καὶ ἡμῖν ἀξιοῦντες ἔχειν τὴν πρὸς ἡμᾶς εἰρήνην, οἱ πρώην τὰ θρυλήσαντες, καὶ τάχα καὶ νῦν ἐρυθριῶντες διότι ἃς ἐζήτησαν ἀπελλᾶν, τούτους τῇ χάριτι τοῦ κυρίου ζῶντας ὁρῶσι. ἓν ἄρειον δὲ καὶ τὴν αἵρεσιν ἀνεθεμάτισαν ἀκολούθως τοῦτο πεποιῶντες. ἀσόφως γὰρ ὡς δι' ἄδηλον ἔπρεπον οἱ πρὸ ἐκείνου ἀσέβειον ἡμῖν ἐπεβάλλοντο ἢ Διὰ τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν ἀσέβειαν, ἅπαξ κρίναντες ὁμολογήσωσι τὴν καθ' ἡμῶν συκοφαντίαν, ἅτε ἡττηθέντες καὶ τὴν χειμάρχον αἵρεσιν, δι' ἣν τὰ καθ' ἡμῶν ὑπεκρίναντο. τὰ μὲν οὖν γραφέντα τῷ ἐπισκόπῳ ὑπὲρ ἡμῶν κατὰ Διαφόρους συνόδους καὶ πρῶτα τὰ τῶν Αἰγυπτίων, ἔστι τάδε.

ΗΑΓΙΑ

qua pœnitentia etiam scriptis prodita, Eusebium socium calumniæ & fingendi criminis coartificem liquidissime conuincunt. Nemo igitur rem à tot Episcopis excussam, exploratamque, & clarissimis documentis conuictam, denuo putarit sub iudicium reuocari debere, ne si iterum atque iterum res toties iudicata in cognitionem deducatur, fine prorsus careat recognoscendi curiositas. Sufficerent quidem tot Episcoporum calculi ad confundendos eos, etiamnum aliquid falsi criminis contra me fingunt, etiam si nihil aliud accederet. Iam quum ipsimet hostes contra se & pro nobis testimonium ferant, criminaque aduersum nos mendaciis & dolo composita esse fateantur, quem quæso non puduerit de mea vlterius innocentia dubitare? præsertim quum lex iubeat, in ore duorum aut trium iudicia constitui: in mea ergo causa vide quanta sit multitudo testium, qui nostræ innocentiæ suffragantur, cui pro appendice aduersariorum nostrorum confessio accedit, adeo vt ne cæteri quidem ex aduersariis sua indicia aduersus me pro ipsorum libidine conflata tueri ausint, sed pro bonis rationibus vim in eos, à quibus refutantur, comparent. Id enim illos pessime habet, quod quæ ipsi occultim & inter se composuerũt, ea Valentis & Vrsacij indicio retegantur, minime ignari, eorum pœnitentia & se damnari, & damnato ab ipsis innocentes declarari, ac proinde eos, vt prius à nobis dictum fuit in Sardico concilio, ab officiis suis depositos esse, atque id non immerito: Vt enim olim Pharisæi summoti reiectique à iudicanda causa Diui Pauli, & suam & cæterorum Iudæorum contra ipsum coniurationem patefecerunt, vtque beatum Dauidem præter meritum persecutionibus agitari voce ipsius persecutoris innotuit, ita peccatum suum confitentis, Peccaui, inquiens, fili mi Dauid: ita quoque nunc isti victi à veritate, veniam scriptis literis à Iulio Romano Pontifice popposcerunt, & ad nos pro pace, de quibus tanta scelera diuulgârant, epistolas misere pudore vt arbitror adacti, quum eos, quos tollere volebant, gratia domini viuos conspiciant, adeo vt & ipsi quoque Arium eiusque hæresim, vt anathema condemnarint, idque congruenter ab iis & pro rei consequio actum est. Nam quum non alia de causa crimen ab Eusebio aduersum nos compositum esse scirent, quàm vt hæresim suam tueretur, & quum eo veniissent vt semel sycophantiam confitendam esse arbitrarẽtur, statim quoque ab inimica Christo hæresi, in cuius gratiam crimen finxerant, resiliendum putauerunt. Quæ igitur pro nostra innocentia scripta sunt ab Episcopis in diuersis Synodis, & primum in Ægyptiaca, sunt hæc:

SANCTA

SANCTA SYNODVS ALEXANDRIÆ CONGREGATA EX Ægypto, Thebaide, Libya, Pentapoli, omnibus vbique Ecclesiæ Catholicæ Episcopis, dilectis & desideratissimis fratribus in Christo Salutem.

POteramus quidem dilectissimi fratres, etiam statim ab initio conflatæ in Athanasium criminationis, deinde post eius Alexandriæ ingressum respondere super fictis criminibus Eusebianorum: eosque de iniuriis in cõministrum nostrum illatis accusare, simulque ostendere, quam nihil nisi meras calumnias obiecissent. Sed quia tempora illa nihil tale permittebant, vt & ipsi nostis, & quia arbitraremur, post restitutionem Episcopi Athanasij, eos vultum submittere, & pudore in tam apertis iniuriis suffundi, putauimus rẽ silentio transmittendam esse, maxime post tantas eius viri calamitates, profectionesque, & vitam relicta domo peregrè actam post tanta pericula, quibus minimo minus perierat: rem vrgentibus calumniosis hominibus, nisi humanitas Imperatoris obstitisset, Tot malis, quum nemo non hostium etiam crudelissimorum exsatiari potuisset, ipsi tamen effrontes insatiabiles sq; permanent, sæuiuntque denuo & in Ecclesiam & in Athanasium, ægre ferentes illius liberationem, ac proinde atrociora molientes, cupide ad nouas criminationes prosiliunt, nec timent illud quod in sactis literis scriptum est, *Falsus testis impunitus non erit*, &, *Os quod mentitur, occidit animam*. Ideo fit, vt silentium diutius retinere nequeamus. Admiramurque eorum malitiam, & insatiabilem in insidiis struẽdis peruicatiam: Ecce enim nulla sumpta quiete rursus Imperatoris aures contra nos irritant neque vsquam cessant literas parricidales scribere, quo Athanasium ipsorum hæresi aduersum è medio tollant. Siquidem iam denuo accusatrices literas contra Athanasium Imperatoribus porrexere, iteratis calũniis homicidia ei obicientes, quæ nunquam facta sunt ac denuo illũ cõiurationibus suis opprimere studẽt: imputaris cædibus quæ nunquam factæ sunt, & fortasse tunc eum calumniis suis interfecissent, nisi humanũ principem nacti fuissemus, eundemque denuo, vt quod minimum malorum referamus, in exilium protrudere satagũt, & ob id calamitates exulum quasi ab eo facta se deplorare simulant, quum reuera plorent, nihil à nobis tale designatum esse, neque priores in illum iniuriæ ipsorum animis sufficiunt, sed noua & atrociora illis accumulata volunt, homines scilicet admodum mansueti & moribus æquis, vel quod verius est, improbi & perquam acerbi, qui terroribus & minis potius quàm pietate & æquitate, quod Episcopos decet, ad pœnas deproperãt. Tot.n. cędes, homĩnumq; mactationes, quas ne prophanus quidẽ homo & curiosus & cõ ectator criminũ in calumniis diceret ea ipsi effundere minime

Η ΑΓΙΑ ΣΥΝΟΔΟΣ Η ΕΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ ΣΥΝΑΧΘΕΙΣΑ ΕΚ Αἰγύπτου, Θηβαΐδος, καὶ Λιβύης καὶ Πενταπόλεως τοῖς ἀπανταχοῦ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐπισκόποις, ἀγαπητοῖς καὶ ποθεινοτάτοις ἀδελφοῖς ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Η Δυνάμεθα μὲν ἀγαπητοὶ ἀδελφοὶ καὶ ἐξ ἀρχῆς ἅμα τῷ συσκιάσθαι τὴν συλλειτουργὸν ἡμῶν ἀθανάσιον, ἢ καὶ μὴ τὴν εἰσελθεῖν αὐτὸν εἰς τὴν ἀλεξάνδρειαν, ὁμολογῆσαι σοὶ θεῷ ὧν συνεσκιάσαντο αὐτῷ οἱ θεοῖς εὐσεβίων, καὶ αἰτιάσασθαι θεοῦ ὧν πέπονθε παρ' αὐτῶν, καὶ δεῖξαι πάσας τὰς γεγυμνασμένας κατ' αὐτοῦ συκοφαντίας. ἐπειδὴ δὲ πότε μὲν οὐκ ἐπέτρεπε τὰ πράγματα, ὡς ἴσασι καὶ ὑμεῖς· νυνὶ δὲ νομίζομεν μὴ τὴν ἐπάνοδον ἀθανασίου τοῦ ὁσίου, δυσωπεῖσθαι καὶ ἐρυθριᾶν αὐτοὺς ὅτι ἄτοπα φαινερῶς αὐτῶν ἀδικήμασι, τούτου ἕνεκεν σιγᾶν ἑαυτοὺς ἐπείσαμεν. ἐπεὶ δὲ μὴ τὸ παθεῖν τοσαῦτα τὸν ἄνδρα, μὴ τὴν εἰς γαλλίας ἀποδημίαν, μὴ τὴν ὅτι ξένης ἀντὶ τῆς οἰκείας καὶ πατρῴας τὴν ἀλεξάνδρειαν, μὴ τὸ ὀλίγου δεῖν αὐτὸν ἀποθανεῖν ὑπὸ τῶν ἀλεξανδρέων αὐτῶν, εἰ μὴ βασιλέως ἔτυχε φιλανθρώπου. ἐφ' οἷς ἂν καὶ πᾶς ἐχθρὸς ἐκορέσθη, κἂν τὸν θυμὸν ὠμότατος, οὐκ ἐρυθριῶσιν ἀλλὰ πάλιν ὅπλα κινοῦσιν καὶ τὴν ἐκκλησίας καὶ τὸν ἀθανάσιον, καὶ πρὸς τὰ ἄφεσιν ἐμανακτοῦντες αὐτοῦ, χείροσιν ὅπλοις θωρίοις, καὶ κατηγορῶσι μὲν εὐχερῶς, ἀφόβως δὲ τὸν ἐν τῇ ἁγίαις γραφαῖς γεγραμμένον, μάρτυς ψευδὴς, οὐκ ἀτιμώρητος ἔσῃ, καὶ ψεύματα καταψευδόμενον, ἀναιρεῖ ψυχήν. λέγει τοῦτο, οὐκέτι μὲν δικαιώματα σιγᾶν, θεωμάζομεν δὲ τὴν πονηρίαν αὐτῶν καὶ τὸ ἀνήκεστον ὅπλα συσκιάσαι φιλονεικίαν· ἰδοὺ γὰρ πάλιν βασιλικὰς ἀκοὰς κινοῦντες καθ' ἡμῶν, ἀπαίτουσι γράφοντες ὁλεθρίους γράμματα, πρὸς ἀναίρεσιν ὅπως σκεπάσωσι τὴν τῆς ἀπιστείας αὐτῶν ἐχθρᾶν, πάλιν γὰρ ἔγραψαν τοῖς βασιλεῦσι κατ' αὐτοῦ, πάλιν αὖτὸν συσκιάσασθαι βάλλοντες, φαγὰς αἰτιώμενοι μὴ γινομένας, πάλιν αὖ φονεῦσαι βάλλουσι, φόνους αἰτιώμενοι μὴ γινομένους· καὶ τότε γὰρ ἂν ἐφόνευσαν ἁλόντες, εἰ μὴ φιλανθρώπου βασιλέως ἐτύχομεν, πάλιν αὖτὸν ἵνα τὸ ἔλαθεν ἐπάγωμεν, ἐπ' ἐξορίαν ἀπελθεῖν ἐπείγοντες συμφορὰς ἐξωρίσων ὡς παρ' αὐτοῦ γινομένων, προσποιούμενοι θρηνεῖν, καὶ θρηνοῦσι μὲν παρ' ἡμῖν τὰ μὴ γινόμενα, ἐκ δέκατον δὲ τοῖς γινομένοις κατ' αὐτοῦ. ἀλλὰ καὶ δεύτερα καὶ χείρονα προσάψαι βάλλονται, ὅτως εἰσὶ πρᾶοι καὶ φιλάνθρωποι καὶ τὸ τρόπον ὅπλα κεῖς, μᾶλλον δὲ, ἐρήσει δὲ τ' ἀληθὲς, πονηροὶ καὶ πικροί. καὶ ἐκφόβων καὶ ἀπλῶν, ἢ ἐξ εὐσεβείας καὶ ὅπλα κείας, ἀποῖς ὅπλοις πρέπει, ἡμῶμενοι. οἷα γὰρ μὴ δὲ τὰ ἔξωθεν φιλοπράγμονων φθέγξαιτο, τοιαῦτα ῥήματα κατάχεαι τετολμήκασιν, ὧν πρὸς τὸν βασιλέας ἔγραψαν. καὶ τοσούτων φόνων καὶ σφαγῶν κατηγόρησαν οὐκ ὅπλα ἠγμένος, οὐκ ἐπ' ἄλλα τινὸς μείζονος, ἀλλ' ὅπλα τὰ αὐγούστων τῶν τριῶν.

A

B

C

D

E

verita sunt, non tolum apud præsidem aut alium quemuis magnum virum, sed & apud tres Augustos, neque

ἐδὲ πρὸς τὰ ἀφορήματα τῶν ὁδῶν ἀποκνήσαντες, μόνον ἵνα πάντα μείζονα δικαστήρια τὰς κατηγορίας αὐτῶν ἐμπλησθῇ. κατηγορία γὰρ ἀληθῶς ἀγαπητὸν, τὰ παρ' αὐτῶν γινόμενα. καὶ πασῶν ἀνωτάτω κατηγορία. ὅπερ ἐκ πάντων τῶν ἀνθρωπίνων, ἀνωτάτω τὰ δικαστήρια. τί γὰρ ἄλλο τέλος τῆς ὅλης τούτου ἐξετάσεως, ἢ θανάτου ἐκ βασιλικῆς κινήσεως ἐπαγόμενος; οὐκ οὖν τὰ τοιαῦτα ἀθανασίᾳ, ἀλλὰ τὰ παρ' αὐτῶν γινόμενα, θρήνων καὶ οἰμωγῆς ἄξια. οὐκοῦν αὐτὸς μᾶλλον ἄντικρυς δικαίως θρηνήσειεν. ὅπου τούτοις γὰρ ὀδύρεσθαι χρή. ἐπεὶ καὶ γέγραπται. μὴ κλαίετε τὸν τεθνηκότα, μηδὲ θρηνεῖτε αὐτόν. κλαύσατε κλαυθμῷ τὸν ἐκπορευόμενον, ὅτι οὐκ ὑποστρέψει ἔτι. πᾶσα γὰρ αὐτῶν ἡ ὑποστολὴ οὐδὲν ἄλλο, ἢ πρὸς θάνατον ὁρᾷ, καὶ φονεύειν ἐπιχειρῆσαι, ἐὰν συγχωρῶνται, καὶ ποιεῖν ἐξορίστους. συνεχωρήθησαν γάρ, τὸ μὲν φιλεσεβέστατον πατρὸς τῶν βασιλέων, ἀντὶ θανάτου τῆς μεταθέσεως τοῦ πρός, τὸ δὲ ὑμῶν αὐτῶν ἐκποδὼν σπουδάσαντες. ταῦτα γὰρ ὅπου μὴ ὑπὲρ φίλων χρηστῶν ἔργα, σπανίως ἢ καὶ ἐθνικῶν, μήτι γε ὑπὲρ σκοπῶν δοκιμωτάτων, καὶ τὰς ἄλλας τὰ δίκαια διδάσκειν, σωφρονεῖν ὑμῶν τὸν ἐν χριστῷ σωφρονισμὸν ἡγούμεθα. πῶς γὰρ οἱ τὰς ἄλλας κωλύοντες κατηγορεῖν, αὐτοὶ κατήγοροι καὶ μέχρι βασιλέων γίνονται; πῶς οἱ συμφορὰς ἐλεεῖν διδάσκοντες, δὲ ἐξ' ὧν ἐξορίστων ἡμῶν ἡσυχάζουσι. κεῖνος γὰρ γέγονεν ἡμῶν τῶν ὑπὲρ σκόπων ὁμολογουμένως ἐξορισμός. καὶ πάντες ἑαυτοὺς ἐξορίστους ἔχομεν. καὶ νῦν ὡς σὺν ἀθανασίῳ τῷ πατρὶ σὺν ἀποδοθέντας, πάλιν ἀντὶ τῶν πρότερον ὀδυρμῶν καὶ θρήνων ἐπ' αὐτῷ μεγίστῃ δημοσίᾳ ἀπολαβόντας καὶ χάρᾳ, ἵνα ὁ κύριος φυλάξειε, καὶ ἀνατρέψαι τοῖς πρὸ εὐσεβῶν μὴ ὑπάρξῃ. Ταῦτα μὲν οὖν καὶ ἀληθῆ ἵνα κατηγόρουν αὐτῶν, ἵνα τινα κατηγορήματα, ὅτι πρόδηλα τὰ πρὸς πάγματα τῆς χριστιανισμοῦ, καὶ μετὰ τὸν πρεσβυτισμοῦ ἐξορισμὸν ἐπεμβαίνοντες πάλιν, φόνων καὶ σφαγῶν καὶ ἄλλων ἐγκλημάτων κατηγοροῦσι, καὶ βασιλικαῖς ἀκοαῖς ταῦτα κατὰ τῶν ὑπὲρ σκόπων ἐπηχοῦσιν· ὅτε ἢ πάντα ψεύδονται καὶ πάντα συκοφαντοῦσι, καὶ μὴ πρόσεισιν αὐτῶν ἀλήθεια τοῖς σώμασι, μὴδὲ τοῖς γράμμασι, πόσα σωλοῦν τὰ κακὰ πρὸς αὐτοῖς, ἢ ποταπεῖς εἶναι τοὺς ἀνθρώπους ὑπολαμβάνετε; ἤδη τοίνυν ἐπ' αὐτὰ χωρήσωμεν, καὶ πρὸς τὰς κατηγορίας αὐτῶν τὰς νῦν γινομένας ἀπαντήσωμεν. καὶ γὰρ ἀπὸ τούτων, οὐδὲ πρότερα παρ' αὐτῶν ὑπὲρ σωφρονῆ καὶ κρίσει θουλούμενα, καλῶς πεπραγμένα, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἀληθῆ λεγόμενα ἐλεγχθήσεται, καὶ πάλιν ὑπὲρ τούτοις καταγνωσθήσονται. δυσωπούμεθα μὲν οὖν πρὸς τοιούτων ἀπολογούμενοι. πολὺ ἐπειδήπερ πρὸς πάντα ἑαυτοὺς οἱ πρόσωπεῖς ἐπάγουσι κατήγοροι, καὶ μετὰ τὴν ἔξοδον ἀθανασίου, φόνους καὶ σφαγὰς αἰτῶνται γεγενῆσθαι, πρόφασιν καλοῦμεν ἀναχωρεῖσθαι τῆς ἀπολογίας κἂν πρὸ πολλοῦ ἢ. τὰ γὰρ πράγματα ἀναγκάζει. φόνος μὲν οὔτε πρόφασιν ἀθανασίου γέγονεν, ἔτε δι' αὐτὸν, ἐπειδὴ

neque in eam rem longitudines itinerum illis graues fuere, dummodo omnia maiora tribunalia calumniis implerent: calumnia enim est quam tentant, eáque grauissima, & maxime omnium capitalis, idque in summis omnium rerum humanarũ tribunalibus. Quis enim alius istius quæstionis finis, nisi vt mors Ecclesiastico tumultu inferatur? Non igitur Athanasij, sed illorum acta luctum lamentationemque merentur, ipsosque rectius deploratos habueris: in ipsos enim ploratus congruit: Siquidem scriptum est, Ne defleas mortuum, neque lugeas, sed complorate comploratione egredientem, quia non amplius reuertetur. Tota enim eorum accusatrix epistola nihil aliud nisi necem spectat, aut necem moliuntur, si ipsis liceat, aut saltem exules facere, quod & impetrauerũt ab religiosissimo Cæsarum patre, qui iras suas offensasque, quũ supplicium capitale posceretur, exilio damnatorum expleuit. Ista opera ethnicorum sunt; & non vel tenuiter Christianorum, & minime omnium Episcoporum, quos aliis iustitiam commonstrare oportuit, idque vestram arbitramur in Christo conscientiam bene & luculenter perspicere. Qui enim alios ab accusando deterrent, illi ipsi accusatores cõspectui Imperatoris sese præbuerunt: aut cur qui alias calamitates miserorum lachrymis persequi oportere docent, ne ab exilio quidem nostro se quieti tradunt? Publica enim omnium Episcoporum profligatio ex suis sedibus exterminatioque facta est, qui vt nos antea pro exulibus habuerunt, ita nunc cum Athanasio patriæ redditi pro superioribus doloribus lachrimisque, quibus eius vicẽ miserabãmur, maximam vicissim hilaritatem & gaudium recepimus, quod vtinam Dominus, ne ab Eusebianis subuertatur, nobis incolume seruet. Iam si Fides in criminibus, quæ obiecere, fuisset, hoc ipsum tamen criminosum est quòd cõtra statuta Christianorum, post acerbitatem exiliorum, aliarumque calamitatum denuo inuadunt, cædes hominum stragésque obiicientes, & huiusmodi criminationibus imperatorias autes obtundunt. Iam quùm omnia mẽtiantur, nihilq; nisi calũnias adferãt, nec in eorum literis quicquam sit veri, quàm multiplex putas in hoc conatu scelus, & quã scelerati illi haberi debeant? Rem igitur aggrediemur, eorúmq; calumniis occurremus. Nam hinc quoq; priora illà, quæ vel de Synodo vel de iudicio habito iactitant, non recte facta esse, imò falsa esse comprobabuntur, ipsis interim denuo ea de causa condemnãdis. Pudet nos certe istius defensionis, verum quia temerarij nostri ctiminatores ad omnia calũnianda se promptos efferunt, & quia post Athanasij ingressum, cædes & homicidia obiiciunt, necessum est nostri excusationem, tametsi prolixiusculam, quia res ita cogit, cum venia audiatis. Cædes omnino nulla neque ab Athanasio neque per Athanasium comissa est, quapro-

quapropter quum ad hanc inexspectatam defensionem aduersariorum iniquitate propellamur, nonnihil indulgendū est necessitati excusationis. Cædes igitur & vincula aliena sunt à nostra Ecclesia, carnifici neminē vnquam Athanasius dedidit, neque carcerem quātum in in ipso fuit, vinctis tradendis fatigauit. Sacraque nostra vt in præsentia, ita etiā semper pura innocentiaq; fuere, non nisi Christi sanguine, eiusque cultu sanctificata, neque presbyter neque diaconus ab Athanasio interfectus est, neque cædem vlli aut exilium irrogauit. Vtinā illi qui veram persecutionem induxerunt, nihil tale cōtra eum perpetrassent. Nullus enim opera eius patria excidit: ipse autem ab istis in exilium actus est, quem nūc iterum quia ab ea relegatione liber dimittitur, grauioribus criminibus repetentes, linguam suam ad omnia falsa & crudelia exacuunt. Quinimo Iudicum acta & damnatos à præfecto, vt ipsi in suis scriptis fatētur, ad Athanasij culpam transferunt, adeo nihil illos pudet: sęuitiæ Athanasij imputant, quum Athanasius per id tempus nōdum Alexandriam ingressus fuisset, & per Syriam in itinere ab exilio reuerteretur. Quod si longinqua absentia excusationem adfert, ne quis reus habeatur, quin præses aut præfectus Ægypti aliquid Athanasio remotius à crimine, qui si vel in ipsa Alexandria fuisset, quid tamen illi quæso cum negociis præfecti? Atqui in illis locis non erat, neq; ad ea quæ acta sunt à præfecto res ecclesiasticæ occasionem dederunt, sed vnde id natum sit, ex monumentis actorū intelligetis, quæ nos cognitis illorum scriptis, & re perquam diligenter explorata ad vos transmisimus. Igitur quum & nunc, ea quæ neque ab eo, neq; per eum facta sint, quasi facta sint, occlament, & tot testibus se certiores factos videri velint, optatim mihi indicarent cuius Synodi actis, argumentisve aut indiciis rem ita se habere didicerunt. Quod si nihil tale pro se habent, temeréque omnia affirmant, vestris animis cogitandum relinquimus, quid & prius factum sit, & nunc factum esse ab istis fingitur. Nihil enim aliud vestris animis apparebit quàm calumnia, & defendēdæ impietatis contra pietatem rabiosus furor, & ob id vnum agi, vt tollantur è medio Orthodoxi, quo iam inde cum securitate prædicent quicquid libuerit impietatis patronis. Et certe rem ita se habuisse comperietis. Quum enim Arius vnde Ariomanitarum hæresis cōflata est, ab ecclesia per beatum Episcopum Alexandrum eiectus esset, Eusebiani discipuli pariter & socij impietatis, semetipsos eiectos esse arbitrantes, multis adhortationibus Alexandro scripserunt, ne Arium extra Ecclesiam relinqueret, Alexandro autem ob pietatem in Christum, hominum impium non recipiēte, in Athanasium eius diaconum iras auertunt, & quia eum assiduum esse apud Alexandrum, & in

ἐπειδὴ καὶ εἰς ταύτην ἡμᾶς τὴν ἄδοξον ἀπολογίαν ὡς προείπομεν ἐμβιάζουσιν οἱ κατήγοροι, σφαγαὶ ἢ δεσμοί, τ' ἐκκλησίας ἡμῶν ἀλλότρια· δημίῳ μὲν οὐδὲ δεδώκαμεν ἀθανάσιος οὐδένα. καὶ τὸ δεσμωτήριον, ὅσην ἐπ' αὐτῷ, οὐδὲ πώποτε ἐνοχληθὲν παρ' αὐτοῦ. τὰ παρ' ἡμῖν ἱερατεῖα, ὥσπερ ἀεὶ καὶ νῦν καθαρὰ μόνῳ σεμνυόμενα τῷ αἵματι τοῦ χριστοῦ. καὶ τῆς εἰς αὐτὸν δυσσεβείας. ὁ πρεσβύτερος, ὁ διάκονος αἰτηθὲν οὐδαμοῦ ἀθανασίου. ὁ φόνον, οὐκ ἐξουσίαν ἔδρασεν ὁ ἄνθρωπος. ἀλλ' εἴτε μὴ ἐκεῖνοι κατ' αὐτοῦ τοῦτ' ἔδρασαν ἀληθείᾳ τῷ πέραν ἐπαγαγόντες. οὐδεὶς γὰρ ἐξουσίας ἐπ' αὐτῷ γέγονε δι' αὐτόν. πολλοὶ αὐτοῦ τοῦ ἐπισκόπου ἀθανασίου ἀλεξανδρείας παρ' αὐτῶν, οὐ διαφεύγοντος, καὶ πάλιν τῆς αὐτῆς ἢ καὶ χείροσι πειρᾶσθαι ἐπιζητοῦσι, πάντα πρὸς ψεύδη ἐθνατηφόρα ῥήματα, τὴν γλῶτταν ἑαυτῶν ὀξύνοντες. ἰδοὺ γὰρ λοιπὸν καὶ τὰς τῶν δικαστῶν πράξεις ἐπ' αὐτὸν μεταφέρουσι. καὶ τ' μὲν ἔπαρχον τ' αἰγύπτου φανερῶς ὁμολογοῦσιν ἐν τῇ ἐπιστολῇ, κατὰ τίνων ἀπέφαντα. πάλιν δ' ὁ δυσσεβοῦντας καὶ ταῦτας τὰς ἀποφάσεις ἀθανασίῳ προσάπτοντες. καὶ τοῦτο μηδέπω τ' ἀλεξανδρείας ἐπιβάντι. ἀλλ' ἔτι τ' ὁδὸν τ' ἀπὸ τ' ἐξουσίας ἐχομένῳ, καὶ κατὰ τὴν συρίαν ὄντι. εἴγε δεῖ καὶ μακρὰν ἀποδημίαν εἰς ἀπολογίαν φέρειν, ὑπὲρ τοῦ μὴ ὑπ' αὐθαιρέτων εἶναί τινα, οἷς ἐκὼν ἡγεμόνων ἢ ἔπαρχον αἰγύπτου πράξῃ. εἰ γὰρ καὶ ἐπὶ τ' ἀλεξανδρείας ἦν, τί πρὸς ἀθανάσιον αἱ τοῦ ἐπάρχου πράξεις; ἀλλ' ἔμοιγε οὐδὲ ἐπεδήμει τῇ πόλει, καὶ τὰ πραχθέντα ὑ ἀλλ' προφάσεις ἐκκλησιαστικὰς πέπρακται θαῦμα τοῦ ἐπάρχου τῆς αἰγύπτου. ἀλλὰ ἀλλ' τινας ἂς ἐκ τῶν ὑπομνημάτων εἴσεσθε. ἅπερ μετὰ τ' γνῶναι τὰ θαῦμα τούτων γεγραφέντα, πολυπραγμονήσαντες ἀπεσείλαμεν ὑμῖν. Οὐκ οἶδ' ὅτι καὶ νῦν τὰ μὴ γενόμενα, μήτε παρ' αὐτοῦ μήτε δι' αὐτὸν, βοῶσιν ὡς γενόμενα, καὶ πανύπτις μαρτυροῦσιν ὡς πληροφορηθέντες κακῶς, εἰ πάντα ἐκ ποίας συνόδου καὶ ταῦτα ἔγνωσαν; ἐκ ποίων ἀποδείξεων; ἐκ ποίας κρίσεως; εἰ δὲ μηδὲν ἔχοντες πιστὸν ἁπλῶς ἀβεβαιοῦνται, καὶ τὰ πρότερα πῶς γέγονεν; ἢ πῶς λέγουσιν, ὑμῖν καταλιπόμενοι σκοπεῖν. οὐδὲν γὰρ ἄλλο ἐστὶν, ἢ συκοφαντία καὶ ἐχθρῶν ἐπιβουλὴ, καὶ ἡμεῖς ἀρχὴ φρονοῦμεν, καὶ κατὰ τῆς δυσσεβείας ἡ ὑπὲρ τῶν ἀρειομανιτῶν ἀσέβεια λυπῶσα, ἵν' ἐκ ποδῶν μὲν οἱ ὀρθόδοξοι γένωνται, μετ' ἀδείας δὲ λοιπὸν ἃ βέλονται κηρύττωσιν οἱ προστάται τ' ἀσεβείας. καὶ γὰρ οὕτως ἔχει. Ἀρείῳ πῦ ἀσεβήσαντι, ἀφ' οὗ καὶ ἡ ἀρειομανιτῶν δι' αὐτὸν αἵρεσις κέκληται. τῆς ἐκκλησίας ἐκβληθέντος ὑπὸ τοῦ μακαρίτου ἐπισκόπου ἀλεξάνδρου, οἱ περὶ εὐσέβιον μαθηταὶ τῆς ἀσεβείας αὐτοῦ καὶ κοινωνοὶ τυγχάνοντες ἑαυτοὺς ἐκβεβλῆθαι νομίζοντες, ἔγραφον πολλὰ παρακαλοῦντες ἀλέξανδρον τὸν ἐπίσκοπον, μὴ ἀφεῖναι τὸν αἱρετικὸν ἄρειον ἔξω τῆς ἐκκλησίας. ἀλεξάνδρου δὲ λόγῳ τὸν εἰς χριστὸν εὐσέβειαν μὴ δεχομένου τὸν ἀσεβῆ, εἰς ἀθανάσιον τὸν λόγον ὄντα, ἐλυποῦντ'. ἐπειδὴ τὰ πλεῖστα συνόντα ἀλεξάνδρῳ τῷ ἐπισκόπῳ, πολυ-

πολυπραγμονοῦντες αὐτὸν ἤκουον, καὶ τιμώμενον παρ' αὐτοῦ, πεῖραν δὲ αὐτοῦ καὶ τῆς εὐσεβείας τῆς εἰς χεῖρον λαβόντες ἐκ τῆς συνόδου τῆς κατὰ Νικαίαν συγκροτηθείσης, ἐν οἷς ἐπαρρησιάζετο κατὰ τῆς ἀσεβείας τῶν ἀρειομανιτῶν, μειζόνως τὸ μίσος ἤυξανον. ὡς δὲ ὅπως τῷ ὅπισκοπῷ αὐτὸν ὁ θεὸς ἠγαγε, τῷ ἐκ παλαιᾶς τεθρομένῳ αὐτοῖς κακίαν ἀναζωπυρήσαντες, καὶ φοβέμενοι τὴν ὀρθοδοξίαν αὐτοῦ, καὶ τῷ κατὰ τῆς ἀσεβείας παῤῥησίᾳ, εὐσεβὴς δὲ πλέον καὶ ἀπὸ τῆς συνειδήσεως ὧν οἶδε πλατύνομενος, παντα τρόπον ἐπεβούλευον καὶ συνεσκεύαζοντο τῷ ἀνδρί. ἐκίνουν βασιλέα κατ' αὐτοῦ, συνόδους ἠπείλουν πολλάκις. καὶ πάλιν ἐν τύρῳ συνῆλθον. καὶ μέχρι νῦν οὐκ ἀφίστανται κατ' αὐτοῦ γράφοντες. καὶ οὕτως εἰσὶν ἀπαθεῖς πρὸς, ὡς καὶ τῷ κατάστασιν τῆς ὅπισκοπῆς αὐτοῦ μέμφεσθαι. παντα χοῦ δεικνύοντες ἑαυτοὺς ἐχθρούς, καὶ μισοῦντας τὸν ἄνδρα. καὶ ψεύδη λέγοντες, μόνον ἵνα ἐκφαυλίσωσιν αὐτὸν ἐν ταῖς ψευδολογίαις. ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῶν πύτων ὧν ψεύδονται, τὰ πρόπερα διελέγχεται ψεύδη καὶ συσκευῆς μεστά. μετὰ γὰρ τὸν πλοῦτον, φησὶν, ἀλεξάνδρου τοῦ ὅπισκόπου ὀλίγων ἵππων ἀβανασίου μνήμιον ποιουμένων, ἐξ ἧς ἐπῆλθε ὅπισκόπων λάθρα καὶ ἐν ταραχῇ χαροποιοῦσιν αὐτόν. ταῦτα ἔγραψαν καὶ βασιλεῦσιν, οἱ μηδὲν ψεύδες γράφειν παραιτούμενοι. ὅτι δὲ πᾶν τὸ πλῆθος, καὶ πᾶς ὁ λαὸς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ὥσπερ ἐκ μιᾶς ψυχῆς καὶ σώματος συνελθόντες, αἰτοῦσαν, ἔκραζον, αἰτοῦντες ἀβανάσιον ὅπισκοπον τῇ ἐκκλησίᾳ. τοῦτο ὤμνυντο δημοσίᾳ τῷ χείρῳ, καὶ πολὺ ἡμᾶς ὥρκιζον ποιεῖν ὅπλείστας ἡμέρας καὶ νύκτας μήτε αὐτοὶ τῆς ἐκκλησίας ἀφιέμενοι, μήτε ἡμᾶς ὅπιτρέποντες ἀφίεσθαι τούτου καὶ ἡμεῖς μάρτυρες τούτου, καὶ ἡ πολις πᾶσα καὶ ἡ ἐπαρχία. οὐδὲν μὲν ἐναντίον, ὡς ἔγραψαν ἐκεῖνοι, κατ' αὐτοῦ λέγοντες. ταῦτα δὲ τὰ βέλτιστα, πρυδαῖον, ὁλαδῆ, χειραιέν, ἕνα τῶν ἀσκητῶν, ἀληθῶς ὅπίσκοπον ὀνομάζοντες. ὅτι δὲ οἱ πλείονες ἡμῶν αὐτὸν ἐχειροτόνησαν ὑπὸ τῶν πάντων ὄψεσι καὶ βοαῖς, μάρτυρες πάλιν ἡμῖν ἀξιοπίστοροι τῶν ἀπόντων καὶ ψευδομένων, οἱ χειροτονήσαντες. ἀλλ' ὅμως εὐσεβὴς τῷ κατάστασιν ἀβανάσιου μέμφεται, ἀνθρωπῷ πάχα μὴ δὲ κατάστασιν ὅλως ἐχηκώς. εἰδέτου καὶ ἔχεν, αὐτὸς ἀκυρώσας αὐτῷ. ἐν βηρυτῷ μὲν ἦν ἀπ' ἀρχῆς, βηρυτὸν δὲ ἀφεὶς, εἰς νικομήδειαν ἦλθε. τῷ μὲν, τῷ νόμον ἀφεὶς, εἰς ἦν δὲ τῷ νόμον ὅπαίνων. καὶ τῷ μὲν οἰκείαν, ἀργῶς καταλελοιπώς. τῷ δ' ἀλλοτρίαν, ἀλόγως κατέχων. καὶ τὸ μὲν πρώτης τῷ γρηγορίῳ, ὑπὸ τὸ ἀλλοτρίας ὅπιθυμίας παρελθών, τῇ δ' δευτέρᾳ, μὴ δ' ἦν ὑπὸ τὸ ὅπιθυμίας ἔχε τηρήσας. ἰδοὺ γὰρ κακεῖθεν ἐκπεσὼς, ἀλλοτρίαν πάλιν κατέχει παντα χοῦ τῆς ἀλλοτρίας ἐπιθυμίας ἐν πόλει.

& in precio haberi curiose animaduerterẽt, & quia iam antea eius pro Christo pietatẽ in Synodo Nicensi, vbi cum magna libertate contra Arianam hæresim disseruerat, experti essent, in grauissimum odium exarserunt: vbi autẽ Deus eum ad Episcopatum prouexerat, veterem iam olim malitiam refouentes, veriti illius orthodoxam mentem, & in resistendo contra impietatem robur, conscientia vecordes omnibus rationibus coniurationes in eum coquebant, princepsque hac in re Eusebius fuit, conscientiæ suæ furiis agitatus præceps. Cæsarem igitur cõtra Athanasium irritant, & Synodos minantur. Postremo Tyri in consilium coierunt, adeo vt ne nunc quidem contra eum scribendi ocium admittant prorsus implacabiles, & quorũm querelis nunquam satisfacias, vt qui constitutionem Episcopatus Athanasij tanquam non legitime celebratam cauillationibus arrodant, nusquam non homini infesti, vt saltem mendaciis eum infamem reddant, quæ tamen nunc ex priorum mendaciorum vanitate falsa esse deprehenduntur. Aiunt igitur post obitum Episcopi Alexandri, quum pauciſſimi essent, qui Athanasij mentionem facerent, sex aut septem Episcopos clanculum & in loco obscuro eum in præsulem elegisse. Hæc eadem illi, quibus nullũ mendaciorum genus reformidandum videtur, Imperatoribus scripsere. Nos autem contra, cum tota ciuitate & vniuersa prouincia testamur, omnem multitudinem populumque Catholicæ Ecclesiæ in vnum coactum, quasi in speciem vnius corporis & animæ, clamoribus vociferationibusque postulasse, Athanasium Ecclesiæ Episcopum, dari, idque publicis votis à Christo expetisse: nosquevt faceremus, per multos dies ac noctes iureiurando obtestatos fuisse, cum interea nec ipsi ab Ecclesia discederent, neque nobis discedendi facultatem permitterent, hoc nostrum totiusque ciuitatis & vniuersæ prouinciæ testimonium nec mali quicquam de eo quod ab ipsis fit, pronunciamus. Sed optima quæque prædicamus, bonũ illũ esse, religiosum, Christianum, deuotarium, & vere Episcopum. Porro quod nostrum plerique sub omnium oculis acclamationibusque Athanasium Episcopum creauerint, nos ipsos in testes offerimus, quibus vt authoribus creationis, maior quàm istis qui & tunc aberant & nunc mentiuntur, fides haberi debet, quanquam nihil ea re impeditus Eusebius creationem vituperat, homo qui ipse prorsus Episcopus creatus nõ est, aut si vnquã ius Episcopi habuit, id ipsum rescidit, vt qui principio Beryti pro Episcopo egerit, relictoque Beryto Nicomediam se transtulerit, illam quidẽ cathedrã præter leges destituens: istam vero nulla lege inuadens, proprij gregis sine vlla charitate desertor, & alieni nulla rationabili causa occupator, prioris Episcopatus charitatẽ alieni cupidine aspernatus est, nec tamẽ illũ ipsum Episcopatũ, quẽ tanta auiditate occupauerat, reseruauit: Ecce enim iã denuo inde desiliens, alienum Episcopatum arripuit,

Non enim parens Imperatorum, sed horũ calumniæ illũ in exilium exterminauerunt. Animaduertite, quæso, nũ ita se habeat, vt dicimus. Quum nihil culpæ in cõministro nostro Athanasio repetirẽt, Comesq; summa vi imminens plura cõtra Athanasium moliretur: Episcopus Comitis violẽtiam fugiens, ad religiosissimum Imperatorẽ adscendit, deprecans & iniquitatẽ hominis & aduersariorũ calumnias, postulãsq; vt legitima Episcoporũ Synodus indiceretur, aut ipse audiret suam defensionẽ. Imperator rei indignitate motus, scriptis suis acculatores citat, suámq; ipsius audientiã promittens, simulque Synodum indici iubet. Eusebiani autẽ vbi cõparuissent nihil inter accusandũ de obiectis Tyri criminibus meminere. Sed frumentũ ab Athanasio nauésque detentas calumniati sunt, eumq; gloriatũ esse dixere, quod frumenti deportationem ex Alexandria Cõstantinopolim impedire posset. Hæc nõnulli ex nostris qui in Synodo erant ex imperatore admirationis pleno audierunt. Hic cũ Athanasius ad tantas calumnias ingemiscere t, affirmaretq; eas falsas esse, nec fieri posse vt homo priuatus & pauper tantũ virium haberet, Eusebius ne publice quidem detrectans calũniatoris munus deierauit Athanasium perquã opulentũ esse, & satis virium & authoritatis ad ista omnia patranda habere, vt ita verisimilior calumnia videretur. Ad istum modum res actæ sunt per sanctos illos & venerandos sycophantas Episcopos. Sed Dei gratia plus in hoc negotio valuit, quàm illorũ scelerata malitia, quæ principis animũ religiosum ad clemẽtiam retraxit, vt satis haberet pro morte exilium irrogare. Horum omniũ malorum causæ non alibi, quam in illorum calũniis cõsistunt, quorum dolos sutelásq; criminum Imperator antea scriptis suis cum execratione improbauit, calumniasque detestatus Meletianos nefarios dirisque deuouendos, aliisq; grauissimis nominibus in suo diplomate appellauit, vt qui grauissime ferret cædem hominis viui obiectam esse, & de viuente & incolumi homicidium fictum esse. Nos autẽ epistolam, vbi Imperator hæc scribit, isthuc ad vos misimus. At præclari Eusebiani quo veritatem scriptaque sua obliterent, nomen Synodi suis actis prætexunt, quum res ipsa negotium Imperatorium, non Synodale haberi debeat, quippe vbi Comes præsideat, & milites Episcopos sub satellitio cingant, & Imperatoria edicta quos ipsi volunt, coire cõpellant. Iam quæso vel hinc incredibiles eorũ insidias animaduertite, & quã in audendo varij sint & versipelles, modo quacunque ratione hominem è medio tollant. Si enim veluti Episcopi sese iudices volebant esse, quid opus erat vel Comite vel militibus, aut edictis ad coeũdum imperialibus? Quod si Cæsare indigebãt, & ab eo acta robur accipere voluerũt, quo iure ipsi iudicium Cæsaris irritum fecere? aut quã de causa, quum Cæsar Meletianos & calũniatores & nefarios non sine detestatione, ob cædem de viuo homine cõfictam:

οὐδὲ γὰρ ὁ πατὴρ τῶν βασιλέων τοῦτον ἐξώρισεν, ἀλλ' αἱ τούτων Ἀλβολαί. σκοπεῖτε γὰρ εἰ μὴ οὕτως ἔχει. ὡς οὐδενὸς μὲν ἡμελήσατε κατὰ τὸ συλλειτουργοῦν ἡμῶν Ἀθανασίῳ, ὁ δὲ κόμης ἐβιάζετο, καὶ πολλὰ ἐπηπείλει κατ' αὐτοῦ, ὁμὲν ἔπεσκεπτο ἀθανάσιος φεύγων τὴν ὑφορμένην βίαν, ἀνῆλθε πρὸς τὸν εὐσεβέστατον βασιλέα. πέραιτέρω δὲ ἅμα καὶ τὴν κόμητα καὶ τοὺς ἐκείνου συκοφάντας, ἀξιῶν δὲ νόμιμον ἔπεσκεπτον σύνοδον συγκροτηθῆναι, ἢ καὶ αὐτὸν δέξασθαι τὴν ἀπολογίαν ὧν ἐπήγαγον αὐτῷ. καὶ γραφὴν μὲν βασιλεὺς ἀγανακτῶν, καὶ πρόσκλησιν ἐμοὶ δὲ καὶ αὐτοῖς, ἐπαγγελόμενός τι αὐτὸς ἀκροάσασθαι, ὁ καὶ τὴν σύνοδον κελεύσας γενέσθαι. οἱ δὲ πρὸς εὐσεβιον ἀνελθόντες, Ἀλβολαῖοι ὄντες ἀθανασίου, σὺν ἐπὶ μὲν τὸ συνέδριον παρ' αὐτῶν, πρὸς σιτοδοσίαν δὲ καὶ πλοίων ἐπαγγελαμένου διώσασθαι κωλύειν, τὸν ἀπὸ Ἀλεξανδρείας εἰς κωνσταντινούπολιν τῆς σίτου μεταχομιδὴν. πρὸς πάντων τῶν ἐξ ἡμῶν ἔνδοξον ὄντως μετὰ ἀθανασίου, ἀκηκόασι τοῦ βασιλέως ἀπειλοῦντος. εἶτα τῆς ἀθανασίου ὀδυρομένου ἐπὶ τῇ Ἀλβολῇ καὶ Ἀλβεσαμένου μὴ εἶναι παίτιον ἀληθῆ. πῶς γὰρ ἂν ἰδιώτης ἄνθρωπος καὶ πένης τηλικαῦτα δύναιτο; εὐσέβιος οὐδὲ δημοσίᾳ παραιτησάμενος τὴν Ἀλβολὴν, ὤμνυε τὸν ἀθανάσιον εἶναι πλούσιον, καὶ δυνατὸν καὶ ἱκανὸν πρὸς πάντα. ἵνα ἐκ τούτων κἀκεῖνα εἰρηκὼς ἀθανάσιος νομισθῇ. παῦτα μὲν οἱ σεμνοὶ κατηγόρουν ἐπίσκοποι. ἡ δὲ τοῦ θεοῦ χάρις, κρείττων τῆς πονηρίας αὐτῶν γεγένηται. τὴν γὰρ εὐσέβειαν τοῦ βασιλέως, εἰς φιλανθρωπίαν κεκίνηκε. καὶ ἀνθ' ἁπλότητος, τὴν ἐξουσίαν περέσχεν. ὅτι οὖν αἱ Ἀλβολαί, καὶ οὐδὲν ἄλλο, τούτων αἴτιαι. ὁμὲν γὰρ βασιλεὺς πρὸ τούτου γράφων, τὴν συνκλῆτον ἐμέμψατο, τὴν ἔπαρχον ἐπῄνεσε, τῶν μελιτιανῶν κατεψηφίσατο, ἀθεμίτους ἀρχὰς ἀξίως, τὰ δεινότατα αὐτοὺς ἐγκαλέσας. κεκίνηται γὰρ νεκρὸν ἀκηκοὼς ἄνθρωπον, ὃς ἐν τοῖς ζῶσιν ἦν. κεκίνηται φόνον ἀκούσας ἐπὶ ζῶντι, καὶ τοῦ βίου μὴ στερηθέντι. καὶ τὴν ἔπαρχον ἀπεσείλατο. οἱ δὲ πρὸς εὐσέβιον οἱ θαυμαῖοι, ἵνα καὶ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὰ γεγραμμένα λύειν δόξωσιν, ὄνειρα σκηνοδοσίας σχηματίζονται, καὶ τὸ ἔργον αὐτῆς τῷ βασιλέως λαμβάνουσι, καὶ κόμης ἐπὶ τούτῳ καὶ στρατιῶται δορυφόροι τῶν ἔπεσκόπων, καὶ βασιλικὰ γράμματα σωμενθεῖσιν οὓς ἤτησαν ἐπαναγκάζοντα. εἰ παῦθ' τὸ πρόσδοξον τῆς ἔπιβουλῆς αὐτῶν εἰδυμήθη, καὶ τὴν ἀνομαλίαν τῶν τολμωμένων αὐτοῖς, ἵνα ὅθεν δῆτα παντὸς τρόπου τὸν ἄνθρωπον ἐξ ἡμῶν ἁρπάσωσιν. εἰ μὲν γὰρ ἐπέτρεπον ἑαυτοῖς τὴν κρίσιν μένειν ὡς ἔπισκόποις, τίς χρεία τῶν κόμητος καὶ στρατιωτῶν ἦν; ἢ πῶς ἂν βασιλικοῖς σωήκλητο γράμμασιν; εἰ δὲ βασιλέως ἐδέοντο καὶ παρ' αὐτοῦ τὸ κύρος ἔχειν ἤθελον, διατί τὴν κρίσιν αὐτοῦ παρέλυον; ἢ πῶς ἐκείνου τοὺς μὲν μελιτιανοὺς, συκοφάντας ἀθεμίτους.

ἀθανάσιον

ἀθανάσιον ἢ καθαιρώπατον δι' ὧν ἔγραψε κρίναντ@, καὶ τ Φόνον ἐκτραγωδοῦντ@ τ ὀπὶ τῷ ζώντι πεπλασμένον, οὗτοι καὶ μελιτιανὲς ἀληθεύειν, κἀκεῖνον ὡς ἀθῷον εἶναι διωρίζοντος ἢ μὴ αἰδέμενοι, τ ζῶντα νεκρὸν ἐποίουν; ζῶντα καὶ καὶ μετὰ τὴν κρίσιν τῦ βασιλέως, καὶ ὅτε σωήεσαν, καὶ ἀχιλλᾶν σὺν ἡμῖν ὄντα. ταῦτα μὲν περὶ ἀρσενίου. ποτήριον δὲ μυστικὸν, ποῖον ἢ ποῦ καταγὴ ποθὲν μακαρίου; τῦτο γὰρ ἄνω καὶ κάτω ῥιπτοῦντες θρυλῶσι. καίτοι ἀθανάσιον μὲν, ἀδὲ οἱ κατήγοροι τολμήκασιν αἰτιάσασθαι, εἰ μὴ παρ' αὐτῶν ὑπεβλήθησαν. ἀλλ' ὅμως αὐτοὶ τὸ τέλ@ τῆς μέμψεως ὑπ' αὐτὸν ἄγουσιν. ὁ μὴ δὲ ὀπὶ μακαρίου ἐθέχωρεῖν, οὐκ ἐλεγχθέντα. καὶ οὐκ αἰσχύνονται ταῦτα ὀπὶ κατηχεμένων, καὶ, τὸ γε χεῖρον, ὀπὶ ἑλλήνων τραγωδοῦντες τὰ μυστήρια. δέον ὡς γέγραπται μυστήριον βασιλέως καλὸν κρύπτειν, καὶ ὡς ὁ κύρι@ παρήγγειλε, μὴ δῶτε τὰ ἅγια τοῖς κυσὶ, μηδ' βάλητε τὰς μαργαρίτας ἔμπροσθεν τῶν χοίρων. ἀχρὴ γὰρ τὰ μυστήρια, ἀμυήτοις τραγωδεῖν, ἵνα μὴ ἕλληνες μὲν ἀγνοοῦντες γελῶσι, κατηχέμενοι δὲ σκάνδαλον γενόμενοι, σκανδαλιζωνται. ἀλλὰ καὶ ὅμως ποῖον, ἢ ποῦ, ἢ παρὰ τίσι καταγὴ ποτήριον; μελιτιανοὶ μὲν γάρ εἰσιν οἱ κατηγοροῦντες, καθόλ@ πιστεύεσθαι μὴ ὀφείλοντες. σχισματικοὶ γὰρ καὶ ἐχθροὶ τῆς ἐκκλησίας γεγόνασιν, ἀ νῦν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ μακαρίου πέτρ@, ὀπισκοπ καὶ μάρτυρ@ γνωμένου, οἳ καὶ αὐτῷ πέτρῳ ὀπιβάλλοντες, καὶ ἀχιλλᾶν τὸν μετ' ἐκεῖνον διαβαλόντες, καὶ ἀλεξάνδρ@ κατηγορήσαντες μέχρις αὐτ βασιλέως. ὅτως γὰρ δὴ μελετήσαντες, λοιπὸν καὶ εἰς ἀθανάσιον διέβησαν. ὁδὲν ξένον τῆς πονηρίας ἑαυτῶν ποιοῦντες. καὶ γὰρ ὥσπερ τὲς πρὸ αὐτ, οὕτως καὶ τῦτον ἐσυκοφάντησαν, ἀλλὰ νῦν αὐτῶν καὶ οὐ πρότερον ἡ συκοφαντία καὶ αἱ διαβολαὶ κεκρατήκασιν, ὅτι τοὺς πρὶ δυσεβῶν ἔχον συνεργὲς καὶ πρεσβύτας, διὰ τὴν οἰκείαν ἀσέβειαν τῶν ἀρειομανιτῶν, δι' ἣν ὥσπερ πολλοῖς ὀπισκόποις, οὕτω καὶ ἀθανασίῳ συνεσκάσαντο. καὶ γὰρ ὁ τόπος ἐκεῖν@ ἐν ᾧ κεκλᾶσθαι τὸ ποτήριόν φησιν, οὐκ ἦν ἐκκλησία, πρεσβύτερ@ οὐκ ἦν ὁ τὸν τόπον παροικῶν, ἡμέρα καθ' ἣν μακάριον τῦτο πεποιηκέναι φασίν, οὐκ ἦν κυριακή. μήτε τοίνυν ἐκκλησίας οὔσης ἐκεῖ, μήτε τοῦ ἱερουργοῦντ@, μήτε τῆς ἡμέρας ἀπαιτούσης, ποῖον ἢ πότε, ἢ ποῦ τὸ ποτήριον κέκλασται μυστικόν; ποτήρια γὰρ εἶναι πολλὰ κατὰ τὰς οἰκίας, καὶ ἐν ἀγορᾷ μέσῃ, δῆλον, καὶ τούτων οὐδὲν ὁ θραύων ἀσεβεῖ, τὸ δὲ μυστικὸν ποτήριον ὅτι, ἂν θραύσῃ ἄρ' εἰκών τις, ἀσεβῆ ποιεῖ τὸν ὀπικείμενον, πᾶσι μόνοις τοῖς νομίμως προεστῶσιν εὑρίσκεται. Οὕτ@ ὁ πρῶτ@ τούτου τοῦ ποτηρίου μόν@, ἀλλ@ οὐδεὶς, τοῦτο ὑμεῖς νομίμως προτίνετε τοῖς λαοῖς, τοῦτο ὑμεῖς ὑπὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κανόν@ παρελάβετε. τοῦτο μόνον ἐστὶ τῶν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας προεστώτων. μόνον γὰρ ὑμῶν ἐστι προτίνειν τὸ αἷμα τοῦ χριστοῦ.

Athanasium vero innocentissimum suis scriptis pronunciarit, ipsi Meletianos verum dicere, & Athanasium reum esse definiunt, nulla cum verecundia hominem viuum pro occiso imputantes? qui & quo tempore hoc iudicium Cæsar proferret, & quum ipsi ad sententiam conflandam in vnum coirent, nobiscum viuebat. Hactenus de Arsenio. Poculum autem mysticum, quod, aut quónam in loco à Macario fractum est? id enim sursum ac deorsum obuoluitantes iactitant. Atqui Athanasium, ne accusatores quidem ausi fuissent eius criminis incessere, nisi ab ipsis summissi instructique fuissent. Sed tamen illi summam eius criminis in Athanasium referunt, quod ne in Macarium quidem, qui victus non est, referri debet. Nec pudet eos coram catechumenis, & quod peius est, coram ethnicis ita de mysteriis tragicari. Quum oporteat, sicut scriptum est, mysterium regis celare, & vt dominus præcipit, nõ esse sancta porrigenda canibus, neque proiiciendas margaritas ante porcos. Non enim fas est mysteria gentibus prodere, ne per imperitiam ea sublannẽt, aut catechumeni per curiositatem scandalizẽtur. Sed tamen quódnam poculum, quo in loco, vel apud quos comminuit? Meletiani scilicet sunt, qui hic se accusatores præbent, homines prorsus fide indigni, vt & schismatici, & hostes Ecclesiæ, neque ij noui aut recentes, sed vetusti iam olim à temporibus beati Petri, cui insidias posuerunt, & Achillæ eius successoris, quem calumniati sunt, & Alexandri quem vsque ad tribunalia Cæsaris calumniis persecuti sunt, & postremo ita meditandis criminibus exercitati Athanasium inuaserunt, nihil alienum à sua malitia facientes. Vt enim Athanasij antecessores, ita quoque & ipsum Athanasium calumniantur, quorum calũniæ antea inefficaces, nunc tandem successum habueret ex quo Eusebianos in gratiam Arianæ impietatis socios & patronos adepti sunt, pro qua tuenda vt in multos alios Episcopos, ita quoque in Athanasium cõspirationes faciunt. Atqui locus ille, in quo confractum poculum iactitãt, Ecclesia non erat, nec quisquam presbyterorum ei loco vicinus, nec dies quo id factũ à Macario volunt, Dominica: quum igitur neque Ecclesia ibi esset, neque sacra fierent: neq; dies hoc ipsum requireret: quale aut quando, aut vbi mysticum illud poculum fractum est? pocula multa passim in ædibus atque adeo in medio foro haberi nemini dubium, quæ collisa collidentem non impiant. Mysticum autem poculum quod impium cum reddit qui id vltro frangit, nusquam nisi apud legitimos Ecclesiæ præsides inuenias: hic enim vnus vsus est calicis, & præter eum alius nullus, cóque solo vos legitimo ritu propinatis populo, cúmque vos pro canone Ecclesiastico accepistis idemque duntaxat penes eos habetur, qui Ecclesiis præsunt. Solum enim vestrũ est propinare sanguinem Christi, & præterea nullius.

Cæte-

Cæterum vt impius est qui hunc mysticum calicem frangit, ita multo magis impius est qui sanguini Christi contumeliam facit: contumiliam autem facit, qui præter Ecclesiasticam institutionem calice illo abutitur. Ethæc quidem eò à nobis dicuntur, non quod vel schismaticum poculũ Macarius fregerit, sed quod ibi omnino nullum fuerit: qui enim fieri potuit, cùm nec ipse locus dominicus esset, neq; quispiam ibi Ecclesiasticus, atq; adeo ne tempus quidem mysteriorum ageretur? Presbyter autẽ qui fingitur adfuisse, est ille toties tumoribus iactatus Ischyras, qui neque ab Ecclesia electus presbyter, neque cum à Meletio cõstitutos presbyteros Alexander in Ecclesiã recipiebat, in eorũ numero vnquam habitus fuit, aut ab eo creatus: quo pacto igitur presbyter Ischyras? aut quo tandem authore constitutus? nũquid scilicet à Colluthõ? id enim restat: atqui Colluthũ in gradu presbyterij mortuũ, omnemq; eius manuũ impositionem rescissam omnesque ab eo constitutos, in laicorum ordinem redactos esse, & sub nomine laicorum ad Synaxim admissos adeo apud omnes constat, vt nemo ea de re dubitandum putet. Quomodo igitur homo priuatus, & priuatas ædes inhabitans, poculum mysticum sibi concreditũ habuit? Sed illi hominem priuatum presbyterum appellant, & in nostram iniuriam hoc nomen illi indiderunt, eidẽq; pro mercede calumniarũ ædificandæ Ecclesiæ potestatem conciliarunt. Qui ergo per id tempus nullam habuit Ecclesiam, nunc ad cõpensationem sceleris obsequiique in accusando præstiti, Ecclesiam accepit, forsitan etiam Episcopatu donãdus: id enim passim iactitat, & minis fremit, talia proh dolor præmia deinceps per episcopos accusatoribus & sycophantis deferuntur. Neq; id immerito, quem enim administrũ suæ libidinis habuere, & eum vt rerum consiliorũque socium, cõsimili Episcopatu dignum censuere. Obsecro igitur vt non hactenus tantum, sed ad sequentia quoque vos attentos præbeatis, vt cognoscere possitis quid deinde ab illis factum sit. Impares ergo veritati, quãquam se omnib. modis communierant, eò quod Ischyras Tyri pro calũniatore habitus nihil probare posset, & ipsa calumnia sua vanitate corrueret, iudicium causæ suspensum voluere, donec de probationibus constaret: promittunt igitur se aliquot ex suis Mareoten amãdaturos, qui rem curiose scrutarentur, quos vos eucstigio multis de causis reiiciendos docuimus, in primis quod & Ariani essent, & propter Arianissimum nobis propalam infensi. Vertũ illi potentia Magistratuum freti, clã emittunt Diognium Marim, Theodorum, Macedoniũ, annis ingeniisque putidos & venales, his addunt Vrsacium & Valentem homines Pannonios, qui ab vltimis illis finibus Tyrũ profecti sunt, vt sententiam in aduersarium dicerent, & post tantũ itineris è Tyro Alexandriam contenderunt, nullo cum pudore, q se ex iudicibus testes facerent. Quin potius omnibus insidiandi rationibus propalã susceptis, quo suis labores itineraque subiere,

τῶν δὲ ἄλλων, ἀδένος, ἀλλ' ὅπου τὸ μυστηρῶν ὁ θλάσων ἀπεδείς, τοσοῦτον ἀσεβίστερος, ὁ ἐνυβρίζων τὸ αἷμα τὸ χριστοῦ· ἐνυβρίζει γὰρ ὁ τῆς ἐκκλησιαστικῆς θεσμὸν τοῦτο ποιῶν. καὶ ταῦτα μὲν ἐχ ὅτι κἂν σχισματικῶν τινὰ ποτήριον κέκλαγεν παρὰ μακαρίου, ἀλλ' ὅτι μηδὲν ἐκεῖ ὅλως ἐκεῖ. πῶς γάρ; ὅπου μήτε τόπος κυριακὸς, μήτε τις ἐκεῖ τῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ μήτε ὁ καιρὸς μυστηρίων ἦν· οὕτως δὲ ἐστὶν ὁ τῶν λυθρύλλητος ἰσχύρας, ὁ μήτε ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας χειροτονηθεὶς, καὶ ὅπου τοὺς ὑπὸ μελετίου καταστάντας πρεσβυτέρους ἀλέξανδρος ἐδέχετο, μὴ δὲ ἐκείνοις συναριθμηθείς, οὕτως οὐδὲ ἐκεῖθεν κατέστη. πόθεν οὖν πρεσβύτερος ἰσχύρας; τίνος κατέστη; Ἄρα κολλούθου, πῦτο γὰρ λοιπόν. ἀλλ' ὅτι κολοῦθος πρεσβύτερος ὢν ἐπλάβησε, καὶ πᾶσι χεὶρ αὐτὸ γέγονεν ἄκυρος, καὶ πάντες οἱ ὑπ' αὐτὸ καταστάντες, ἐν τῷ σχίσματι, λαικοὶ γεγόνασι, καὶ οὕτως σωάγενταθηλον, καὶ οὐδενὶ καθέστηκεν ἀμφίβολον. πῶς οὖν ἰδιώτης ἄνθρωπος, καὶ οἰκίσκον οἰκῶν ἰδιωτικὸν, τοιοῦτον ἔχειν μυστικὸν πιστεύθείς; ἀλλὰ πάντες ἰδιώτην πρεσβύτερον ὠνόμαζον, καὶ τὴν τοιαύτην αὐτῷ ταύτην ἀπὸ τοῦ καθ' ἡμῶν ἀδικίαν ἐκαλλίζοντο, καὶ νῦν μισθὸν τῆς κατηγορίας, ἐκκλησίας οἰκοδομὴν προξενοῦσιν, οὕτως οὐκ εἶχεν ἐκκλησίαν ἄνθρωπος, ἀλλὰ μισθὸν τῆς κακοηθείας, καὶ τῆς πρὸς τὴν κατηγορίαν ὑπακοῆς, νῦν δὲ οὐκ εἶχε λαμβάνει, καὶ τάχα καὶ ἐπισκοπὴν αὐτῷ δώσουσιν αὐτῷ, ταῦτα γὰρ θρυλλεῖται πρείων, καὶ οὕτω καθ' ἡμῶν βρενθύεται, οὕτω λοιπὸν τηλικαῦτα ἔπαθλα ἆθλα τῶν ἐπισκόπων τοῖς κατηγόροις καὶ συκοφάνταις προτίθεται· εἰκότως· οἱ γὰρ συνεργὸν εἰς ἃ ἤθελον αὐτὸν ἐχτηκότες, ὡς τῶν πραγμάτων κοινωνὸν, οὕτως καὶ τῆς ὁμοίας ἐπισκοπῆς ἠξίωσαν. ἀλλὰ μήπω ταῦτα, ἐπὶ δὲ τὰς ἀνωτέρω τις τὸ πραχθεῖσι πρὸς αὐτὸν, ἵνδοτε μὴ δυνηθέντες πρὸς τὴν ἀλήθειαν, καί τοι κατ' αὐτῆς παρεσκευασμένοι, καὶ ἐν τούτῳ μηδὲν δοτοδείξαντος ἰσχύρα, ἀλλὰ συκοφαντίαν δείκνυμένου, καὶ τὴν σοσθένη αὐτῶν τῆς συκοφαντίας λύσεως, εἰς ἀποδειξιν ὑπαρτίθεντο, καὶ ἐπαγγέλλονται πέμψειν ἐξ ἑαυτῶν τοὺς κατὰ μαρεώτιδα πολυπραγμονήσοντας, καὶ οὓς ἡμεῖς παρητούμεθα φανερῶς μὲν πολλὰ, καὶ ὡς τὰ δέοντος φρονοῦντας, καὶ ὀλίγον ὕπνον ἡμῶν ἐχθρεῖς, ἀσεβείαν αὐτοὶ κρύβα, χρώμενοι τῇ δυσσεβείᾳ, διόγνιον, μάρτιν, θεόδωρον, μακεδόνιον, δύο νεωτέρους τὴν ἡλικίαν καὶ τὸν τρόπον, εὐρασίτην καὶ ὑάλλιον ἀπὸ παιδείας, καὶ ἔτι μετὰ τὴν τοιαύτην ὁδὸν ἐκ τύρου καὶ εἰς ἀλεξάνδρειαν ἥκειν τε, μὴ δὲ τὸ μαρτυρεῖν εἰδικαιοσύνῃ ἡγεῖσθαι παραιτησάμενοι, ἀλλὰ πάντα τρόπον ὑπουλῆς μιᾶς δεξάμενοι φανερῶς, καὶ ταῦτα καματον καὶ πᾶσαν ὁδὸν ὑποστάντες,

vt ca-

ἵνα τὴν

ἵνα τῷ κατασκαλαζομένῳ συσκιάζῃ πληρώσωσι, καὶ τὸ μὲν ὀπισθεν ἀθανάσιον κατεχόμενον ὠθεῖ ξένης ἠφίεσαν, αὐτὴ δὲ εἰς τὴν τῶν ἐχθρῶν πόλιν εἰσῆεσαν, ὥσπερ ὀπικωμάζουσα τῇ ἐκκλησίᾳ ἐν τῷ λαῷ, καὶ τὸ ὠδὰ λογώτερον, ἰσχύρων τὸν κατήγορον μεθ' ἑαυτῶν ἐπαγόμενοι μαχαίρων τὸ κατηγορέμεν, οὐκ ἐπέτρεψαν ἀκολουθῆσαι, ἀλλ' ἔμφρερον ἀφῆκαν ἐν τύρῳ. ἄνω γὰρ καὶ κάτω μαχαίρων ὁ πρεσβύτερος τῆς ἀλεξανδρείας ὑπήγετο παρ' αὐτῶν τῷ ἐκκλησιαλι. μόνοι τοίνυν μετὰ τὸ κατηγόρου τὴν Ἀλεξανδρείαν εἰσελθόντες, σωοίκον αὐτὸν ἢ σωέσιον καὶ συμπότην ἔχοντες, καὶ τὸ ἔπαρχον τὸ αἰγύπτου Φιλάγριον ὠδὰ λαβόντες, ὀπὶ τὸ μαρεώτην ἀπῆλθον, κακεῖ ὀπῆγεν ἐπισωῖπτὴν ἐξετασιν μόνοι ὡς ἦλθον μὴ τὸ πρεσβυτερικὸν, πολλὰ τοὺς πρεσβυτέρους παρεῖναι ὠδὰ καλέσαντας, οὐκ ἐπετρέψαντες· ἠξίουν ἢ παρεῖναι οἵτε τῆς πόλεως καὶ τῆς χώρας πάσης πρεσβύτεροι, ἵνα τοὺς ὑποβαλλομένους ὠδὰ ἰσχύρα διελέγξωσι πόθεν ἢ σίνες εἰσί. καὶ τοὺς μὲν λάμπρυνις, σκάλλουν παρεῖναι, ὀπὶ ἢ τῶν ἐθνικῶν ἐξήταζον ὠθεῖ ἐκκλησίας, ὠθεῖ πατρίδος, ὠθεῖ τραπέζης, καὶ τῶν ἁγίων, καὶ τὸ δεινότερον, ἐθνικοὺς σκάλλουν μαρτύρας, ὠθεῖ πατρίδος μυστικοδιηπώτες, καὶ ἃς ἠπάδων ὠδὰ ἀθανασίᾳ διωρίζοντο, οὐ μεταλήσεως τὸ καθολικῷ, καὶ μὴ δὲ ὅπου γῆς ἐστὶ γινώσκειν, τούτους εἰσῆγεν ἐφ' ἑαυτῶν καὶ τὸ ἐπάρχου μόλον, καὶ οὐκ ἠδοῦτο, τούτους ἀφανίδων ὠδὰ τὸ ὀπισθεν ἀθανασίᾳ λέγοντες, ὧν ταῖς μαρτυρίαις συγχρῆσθαι δοκοῦσιν. ἀλλὰ κἀντεῦθα μόνον φονεῦσαι βουλόμενοι, πάλιν τοὺς ζῶντας ὡς ἀποθανόντας, τὸν ὀπὶ ἀρσενίου τρόπον μιμούμενοι πλάττουσι, ὅτως γὰρ τοὺς ἀθρώπους καὶ φαινομένους ὀπὶ τῆς ἰδίας ὑμῖν τοῖς μακρὰν, ὡς ἀφανεῖς ἐκτρογωδῶσιν, ἵνα μακρὰν ὄντων τῶν ἐλέγχων, τὸ συλλειτουργούμενον ἀλεξάνδρωσιν ὡς βίᾳ καὶ δωρεᾷ χρώμενον, καὶ τοῦτο πάντα αὐτοῖς μετὰ δωρεᾶς καὶ προθεσίας πράττοντες. καὶ γὰρ ὅμοια πάλιν τὰ κατὰ μαρεώτην, τοῖς κατὰ τύρον ἐγένετο, ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ κόμης λιβ μὴ στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, οὐδενὶ ὀπιτρέπων ὠδὰ τὰ ἐκείνοις δοκοῦντα ἢ λέγεσθαι ἢ πράττεσθαι, οὕτως καὶ ἐνταῦθα ὁ τῆς αἰγύπτου ἔπαρχος μετὰ τῆς τάξεως λιβ, πάντας μὲν τοὺς τῆς ἐκκλησίας ἐκφοβῶν, μηδένα δὲ μετὰ ἀληθείας ὀπιτρέπων μαρτυρεῖν, καὶ τὸ ὠδὰ δεξιότερον ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ καὶ τῇ οἰκίᾳ τὸ κατηγόρου, καὶ ὧδεν, καὶ ἐξετάζειν ἐδόκουν ἃ ἢ βούλοντο εἴτε δικαίως, εἴτε μάρτυρες, εἴτε τῆς ἑαυτῶν καὶ ὁσιότητος ἀπουδῆς, ὅπερ ἀληθέστερον, ὑπηρέτην ὠδὰ γλώμενοι, καὶ τίνα τὰ παρ' αὐτῶν εἰς τὴν ἀλεξάνδρειαν τελούμενα, νομίζομεν ὑμᾶς μὴ ἀγνοεῖν; πανταχοῦ γὰρ διαδίδομαι, ξίφη γυμνὰ κατὰ ἁγίων παρθένων, καὶ τῶν ἀδελφῶν ἐχώρει, καὶ μάστιγες κατὰ τῶν ἀντίμων ὠδὰ θεῶ σωμάτων, καὶ τὰς πόλεις ἐχώλουν ὑπὸ τῶν πληγῶν, αἱ τὴν ψυχὴν ἐν ἁγνείᾳ καὶ πᾶσιν ἁλοκλήροις τοῖς καλοῖς. ἐργάσαι τε κατ' αὐτῶν ἐπεσάσοντο.

vt calumniam semel initam absoluerent. Hostes ergo Athanasij Athanasio peregre detento, Alexandriam in populum Ecclesiam q; debacchaturi contendunt. Imo quod absurdius est, Ischyra accusatore secum adducto. Macarium reum custodiis Tyri inclusum nō permiserunt in comitatu hærere, quē antea sub prætextu eius criminis sursum deorsumque raptauerant. Si igitur Alexandriam cum accusatore Ischyra ipsorum contubernali sodale compotore ingressi, assumpto vnà præfecto Ægypti Philagrio, in Mareotam abscedunt: atq; illi soli prohibidine sua cum Philagrio quæstionibus incūbunt, nulla permissa presbyteris adeundi facultate, quanquam id multis precibus requirerent: erant autem illi, qui hoc postulabāt, oēs tum Alexandrinæ ciuitatis tum vniuersæ prouinciæ presbyteri, petentes, vt sibi ostēdere liceret, quósnam testes Ischyras subornasset, & quale hoc hominum genus & ciuitates essent. Sacrorū igitur ministris exclusis; coram ethnicis hominibus quæstiones de Ecclesiis, de calice, de mensa domini, de sanctis sanctorū habuere, & quod grauius est, Ethnicos in quæstione de mystico poculo in testes citauerūt, & quinam illud ab Athanasio rapuissent, Catholici interpellatione definierūt, nec puduit eos eorum testimonia coram se, & solo duntaxat præfecto recipere, qui vnde gentiū essēt ignorabant, nec veriti sunt eos dicere ab Athanasio occisos, quorum testimoniis aduersum Athanasium abusi sunt. Quinimo necem Athanasio molientes, nouis mendaciis fabulam de ementita cæde Arsenij imitātur, eóq; qui viui sunt, mortuos fingunt, & vt intersectos, qui adhuc superstant, & hominū oculis in suis sedibus apparent, apud vos longe inde semotos miserrime deplorant, vt cum è longinquo petēda sint rerum documenta, nostrū in sacris ministeriis collegam Athanasium calūniari possent, quasi vi & potentia grassantem, quum ipsi per vim & potentiam omnia agant. Eadem enim denuo apud Mareotam, quæ Tyri designata sunt. Vt enim illic comes erat cum militari satellitio nihil ꝙ ipsis displiceret aut dici aut fieri permittens, ita quoque & hic præfectus manu militari succinctus, omnes ecclesiasticos terrefaciens, nulli permisit ex vero testimonium dicere, & quod absurdius est, in ipsis ædibus accusatoris & cōmorabantur & quæstionibus operam dandam, prout libuit, decernebāt, eóq; tam iudices quam testes, cæteriq; eiusdem studij, vel quod verius est, Eutychianę factionis administri conuenitebant. Quæ porro Alexādriæ ausi sunt, arbitramur vobis non ignota esse, quum ea vbique gēntium fama diuulgata sit, strictos scilicet gladios in sanctas virgines & fratres intentatos, flagella preciosis apud Deum corporibus incussa pedesq; fustigationibus ad claudicationem illis mutilatos esse, quæ mentem in castitate & in omnibus solidis bonis exercebant, calūnias quoq; vbiq; infestas fuisse:

gentilium vulgus interim nudare corpora virginum, verberare, libidinari, & virginibus aras idolorum, victimasque interminari, adeo vt homo quidam proteruus veluti istiusmodi potestas iam deinceps concessa esset in gratiam Episcoporum, virginem manu arreptam, ad altare quod forte obuium erat, protraxit, necessitatem sacrificandi & vim persecutionis repræsentans: inter hæc scelera, virgines fugere, Ethnici Ecclesiæ insultare, Episcopis in illis ipsis ædibus, vbi ista perpetrabantur, versantibus, in quorum gratiam virgines miseræ strictos gladios, omnia genera periculorum, & quamlibet contumeliam & debacchationem experiri coactæ sunt. Et hæc quidem passi sunt ipso ieiunij die à coepulonibus Episcoporum, cum quibus conuiuium agitabant, Episcopis intus epulantibus. Hæc cum futura prouideremus, nec vulgarem, sed quasi ex hostili incursu vastitatem, detrectaui fateor hoc genus Iudicij, Ea res igitur quum Alexandri Thessalonicensis Episcopi animum permouisset, scripsit ad eos qui Tyri adhuc commorabantur, nihil nisi per coniurationem & calumniam cum Athanasio agi. Quòd si eum in suo grege adnumerent, sociumque suæ factionis iactitent, eo ipso vim suam in hominem, qua illi subscriptionem expressérunt, declarabunt, nec mirum quum ipse quoque omnibus modis sceleratissimus Ischyras non sponte, sed malo coactus prouincias nos reos faciendi susceperit, pro documento sunt eius ad coepiscopum nostrum Athanasium epistolæ, quibus testatur nihil tale ibi actum fuisse, sed se subornatum esse, vt hæc fingeret, scripsitque illa quum nec pro presbytero ab Athanasio agnosceretur, nec per gratiam eum titulum obtinuisset, nec ius ædificãdæ Ecclesiæ pro remuneratione impetrasset, nec Episcopatum in mercedem expectaret, quæ omnia consecutus est ab Eusebianis ob operam suam calumniæ impensam. Atque adeo eius cognati nobiscum semper communioni coniuncti fuere, non facturi scilicet, si vel tantillum iniuriæ à nobis accepissent. Hæc non verbis, sed re constare, testes sunt omnes Mareotæ presbyteri, qui comites Episcopo in obequitationibus & itineribus fuere, & qui tum contra Ischyram scripsere, quibusque nec tum quum Tyrum venissent, permissum fuit veritatem loqui, neque cum Mareotæ remanerent, concessum fuit vt Ischyram calumniatorem refellere liceret. Exemplaria autem literarum, tum Alexandri presbyterorum, tum ipsius Ischyræ vnà missimus, quibus adiuncta Epistola Patris Imperatorum, in qua non solum calumniam de Arsenij morte confictam detestatur magna cum indignatione, quòd viui hominis cædes imputata sit, verumetiam in crimine mystici poculi valde admiratur tam versipellem & vagam calumniandi inconstantiam, quàm nunc Macarium presbyterum, nunc Athanasium Episcopũ de calice confracto incusarint, ac proinde re cognita Meletianos iterũ calũniatores,

Atha-

καὶ ἐθνικοὶ δῆμοι πρὸς τὸ γυμνοῦν, τύπτειν, ἀσελγαίνειν κατ' αὐτῶν, βωμούς τε καὶ θυσίας ἐπαπειλεῖν αὐταῖς. καί τις ἀπελγὴς ἀνὴρ ὡς ἐξουσίας λειπὸν διαθείσης ὑπὸ δ' ἐπάρχου πρὸς χάριν τῶν ἐπισκόπων, χεῖρα παρθένου κατέσχε, καὶ πρὸς τυχοῦσα βωμὸν εἵλκυεν, ἀνάγκην θυσίας ἢ διωγμὸν μιμούμενος, καὶ παῖται ἐπηκολούθει, καὶ φυγὴ τῶν παρθένων ἦν, καὶ γέλως τῶν ἐθνικῶν κατὰ τῆς ἐκκλησίας, τῶν ἐπισκόπων ἔνδον ὄντων, καὶ παρὰ τὴν τοῦ οἰκίαν οἰκούντων ἐν ᾗ ταῦτα ἐπράττετο, καὶ ἀφ' ἧς ἀφορᾶν τὴν εἰς αὐτὰς χάριν, ξιφῶν οἱ παρθένοι γυμνῶν, καὶ παντὸς κινδύνου, καὶ ὕβρεων, καὶ παροινίας πειράσαντο. καὶ ταῦτα ἔπασχον ἐννηστεύσασαι τῶν τοῖς ἐπισκόποις ἔνδον συνεστιωμένων. ταῦτα προνοοῦντες, ὡς ἐχθρῶν ἔσοδον οὐχ ἡ τυχοῦσα βλάβη, τὴν παραίτησιν ἐποιησάμεθα. ταῦτα καὶ ἀλέξανδρος ὁ τῆς Θεσσαλονίκης ἐπίσκοπος, γράφει πρὸς τοὺς ἐκεῖ μένοντας τὴν συσκοτὴν ἐλέγχων, καὶ τὴν ἐπιβουλὴν μαρτυρούμενος. ὃν κἂν συναριθμῶσιν ἑαυτοῖς, καὶ τῆς ἐπιβουλῆς μετέχωσιν ἕνα, οὐδὲν ἄλλο, ἢ κατ' ἐκείνου τὴν βίαν δεικνύουσι. καὶ γὰρ καὶ ὁ παμπόνηρος ἰσχύρας οὐδὲ αὐτὸς ἄνευ φόβου καὶ βίας ἐπ' αὐτὸ ὥρμησεν, ἀλλ' ἀνάγκη τὴν κατηγορίαν ὑπέδυ. τούτου τεκμήριον, αὐτὸς ἔγραψεν ἰσχύρας πρὸς τὸν συνεπίσκοπον ἀθανάσιον, ὅτι μηδὲν ἐκεῖ πέπρακται τοιοῦτον, ἀλλ' ὑπεβλήθη πλάσασθαι, καὶ ταῦτα ἔγραψεν, οὐ δεχθεὶς παρ' αὐτῷ ὡς πρεσβύτερος, οὐ τοιαύτην χάριτος προσηγορίαν λαβών, οὐκ οἰκοδομὴν ἐκκλησίας εἰς ἀμοιβὴν τυχών, οὐ μισθὸν ἐπισκοπῆς ἐπορισάμενος. ὧν πάντων ἔτυχε παρ' αὐτῶν. Διὰ τὴν κατηγορίαν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἦθος αὐτοῦ παῦν μεθ' ἡμῶν συνήγετο. καὶ οὐκ ἂν συναχθέντες, εἶχε τι τυχὸν, ἠδικεῖτο. ταῦτα μὲν οὕτω ὅτι μὴ λόγος, ἀλλ' ἔργον, μάρτυρες μὲν, οἱ τοῦ μαρεώτου πρεσβύτεροι πάντες, οἱ ἀεὶ συόντες ἐν ταῖς περιόδοις τῷ ἐπισκόπῳ. οἱ καὶ τότε γράψαντες κατὰ ἰσχύρα. καὶ μήτε ἐν τύρῳ, οἱ ἐλθόντες ἐξ αὐτῶν ἐπιτραπέντες εἰπεῖν τὴν ἀλήθειαν, μήτε ἐν τῷ μαρεώτῃ ἐπιμείναντες, συγχωρηθέντες ἐλέγξαι τὸν ἰσχύραν συκοφαίτην. καὶ αὐτὰ δὲ τὰ ἀντίγραφα τῶν ἀλεξάνδρου γραμμάτων, καὶ τῶν πρεσβυτέρων, καὶ τὰ ἰσχύρα, ἀπεστείλαμεν δὲ καὶ τὴν τοῦ πατρὸς τῶν βασιλέων ἐπιστολήν. ἔνθα οὐ μόνον ἐπ' ἀρσενίῳ δυσχεραίνει, ὅτι ζῶντος ἀνθρώπου φόνος ἐκαλεῖτο, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῷ ποτηρίῳ ἐθαύμαζε, τὸ ποικίλον τῆς κατηγορίας καὶ πεπλανημένον, ὅτι τῇ μὲν, μακαρίου τοῦ πρεσβυτέρου, τῇ δὲ ἀθανασίου τοῦ ἐπισκόπου κατηγόρουν, ὡς κλάσαντος τῆς χερσὶ τὸ ποτήριον, καὶ πάλιν συκοφαίτας τὰς μελιτιανὰς.

καὶ ἀπαίν

καὶ πάλιν ἀθανάσιον καθαρώτατον ἀποφαίνεται. πῶς γὰρ οὐ συκοφάντας μελλήσουσι, καὶ μόγις παύσονται ἡσυχάσαντες; ὁ εἰσελθὼν εἰς τὴν ἐκκλησίαν κοινωνήσας ἡμῖν, κατηγόρους ἑαυτοῦ μηδὲν ἔτι περὶ τοῦ ποτηρίου κινήσας; ἐπειδὴ τοὺς περὶ εὐσέβιον εἶδε σπουδάζοντας τῆς ἀρειομανίτιδος· οὐκ ἀποπλαύσαντας δὲ φανερῶς αὐτῆς συνεργεῖν· ἀλλὰ ζητοῦντας ἄλλοις χρῆσθαι προσώποις· ἑαυτὸν ὑποβαλλόμενον ὥσπερ τῶν ἔξω θεάτρων ὑποκριτὴν, καὶ ἡ μὲν ὑπόθεσις ἦν ἀρειανῶν ἀγών. καὶ τὸ πρωτότυπον, ἐκείνους καθορᾶν· ὑποβολὴ δὲ καὶ πρόφασις τούτων, ἰωάννης καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, ἵνα οἱ τῶν ἀρειανῶν σπουδασταὶ διὰ τῆς τούτων προφάσεως, δικαστῶν ὀχήματα, τοὺς ἐχθροὺς τῆς ἀσεβείας ἀπώσωνται, καὶ τὴν ἀσέβειαν ἐγκαταπήξωσι, καὶ τοὺς ἀρειανοὺς εἰσαγάγωσι τῇ ἐκκλησίᾳ. καὶ οἱ τὴν εὐσέβειαν ἐξωθῆσαι θέλοντες, οἱ ἀσέβειαν κινῆσαι βιάζονται. καὶ οἱ τὴν ἀσέβειαν τὴν κατὰ χριστοῦ προελόμενοι· τοὺς τῆς ἀσεβείας ἐχθροὺς, ὡς ἀσεβεῖς ἀνελεῖν ἐπεχείρησαν. καὶ ποτήριον ἡμῖν προφέρουσι κεκλασμένον, ἵνα δοξῇ καὶ ἀθανάσιος κατὰ χεῖρα τῷ σωτῆρι ἀσεβεῖν αὐτοῖς. ποία γὰρ καὶ μνήμη παρ' αὐτοῖς ὀφείλεται ποτηρίου μυστικοῦ; πόθεν ἀσεβείας τῆς εἰς χριστὸν προσάπτουσι, περὶ ποτηρίου νοῦς ὀσιότητος; πόθεν τοῖς τὸν χριστὸν μὴ γινώσκουσι, ποτηρίου χριστοῦ γνώσιμον; πῶς οἱ ποτήριον ὑμᾶς προσποιούμενοι, τὸν τοῦ ποτηρίου θεὸν ἀτιμάζουσιν; ἢ πῶς οἱ ποτήριον ὀδυρόμενοι, τὸν ἐπίσκοπον τὸν ἐν αὐτῷ μυσταγωγοῦντα, φονεῦσαι ζητοῦσι; καὶ ἐφόνευσαν ἂν τὸ ὄσιον ἐν ἑαυτοῖς. πῶς δὲ οἱ τὸν θρόνον τὸν ἐστολισμένον ἐπισκεπτικῶς ὀδυρόμενοι, τὸν ἐν αὐτῷ καθήμενον ἐπίσκοπον ἀνελεῖν ζητοῦσιν; ἵνα καὶ ὁ θρόνος τὸν ἐπίσκοπον ζητῇ, καὶ οἱ λαοὶ τῆς εὐσεβοῦς διδασκαλίας στερηθῶσιν. οὔτε εἰσὶ ποτήριον, οὔτε φόνου τινῶν ὑπ' αὐτῶν προαπολογηθέντων εἰς τοῦτο αὐτοὺς προήγαγε, ἀλλ' ἡ πεφυρμένη τῶν ἀρειανῶν ἀσέβεια. διὰ τοῦτο καὶ ἀθανάσιῳ καὶ ἄλλοις ἐπισκόποις ἐπιβουλεύουσιν, ἐπὶ καὶ νῦν τῇ ἐκκλησίᾳ πολεμοῦσιν. ἄρχα γάρ, τίνες οἱ φόνους καὶ ἐξορίας ποιήσαντες. οὐχ οὗτοι; ἄρα τίνες τῆς ἔξωθεν προστασίας χρώμενοι, τοῖς ἐπισκόποις ἐπιβουλεύουσιν· οὐχ οἱ περὶ εὐσέβιον μᾶλλον, καὶ οὐκ ἀθανάσιος ὡς αὐτοὶ γράφουσι; πόθεν αὐτῶν γὰρ αὐτὸς καὶ ἄλλοι πεπόνθασι. καὶ γὰρ καὶ πρεσβύτεροι τῆς ἀλεξανδρείας τέσσαρες κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν, καὶ τὴν μηδὲ εἰς τύρον ἐξελθόντες ὑπερόριοι παρ' αὐτῶν γεγόνασιν. ἄρα τίνες οἱ θρυλούμενοι καὶ δανιρύοντες ἄξιοι, ἀλλ' εἰ καὶ τὰ πρῶτα ποιήσαντες, καὶ δεύτερα σιωπῆσαι μὴ παραιτούμενοι, καὶ πάντα συκοφαντοῦντες ἵνα ἐπισκόπων δουλίσωσι μὴ ὑπείκοντα τῇ τῆς ἀσεβείας αὐτῶν αἱρέσει; διὰ τοῦτο ἡ ἐχθρα τῶν περὶ εὐσέβιον. διὰ τοῦτό τε ἐν τύρῳ κινηθέντα. διὰ τοῦτο οἱ προπομποὶ κρίσεις.

διὰ τὸ

Athanasiumque vero innocentissimum pronunciat. Qui quæso non pro calumniatoribus Meletiani habeti debeant, & inter Meletianos præcipue Ioannes? qui vbi ipse suam de calice confracto sycophantiam agnouisset, ac proinde in communionem à nobis receptus esset, animaduertens Eusebianos studiis animisq; cum Meletianis coire, communemque factionem alere, ita tamen vt illos propalã adiuuare nollent, sed alias ad id personas rerumque prætextus quærerent, obtulit illis suam veluti in scena histrionicam operam ad eam fabulam agendam, cuius argumentum erat Arianorum Agon. Primæ autem partes dramatis, Arianorum successus, assurela vero & appendix Ioannes cum suis gregalibus, vt Arianorum studiosi sub istiusmodi occasione & specie iudicij, aduersarios impietatis è medio tollerent, & impietatem in locum pietatis inducerent, Arianosque in Ecclesiis locarent, quo illi qui pietatem exterminatam cuperent, per impietatem rerum potiri possent: & ij qui partes impietatis contra Christum susceperant, hostes impietatis summouerent. Etiam calicem nobis proferunt confractum, vt videatur Athanasius in Christum impius esse. At quæ cura mystici poculi ab illis expectanda est? aut vnde impietatis in Christum antesignanis vlla de mystico poculo religio? aut vnde illis qui Christum non cognoscunt, poculum Christi cognitum habenti? aut cur domini calicem sei nreuerentia habere simulant, qui Christum Dominum contumelia afficiunt? aut quónam pacto calicem deplorãt, qui Episcopum mysteria sacraque in eo facientem, occidere satagunt, & quantũ in ipsis est, iam occiderunt? Aut quanam ratione delamentantur throni Episcopaliter stolati vicem, qui Episcopo in Throno sedenti, necem moliuntur, vt Thronus Episcopum desideret, & populi pia doctrina spolientur: verum neque poculum illos, aut cædes, aut vlla denique scelerum species quas prætexunt, sed sola Arianorum impietas huc adegit, in cuius solus gratiam, Athanasio & cæteris Episcopis, insidias faciunt. Atque etiam nunc Ecclesiæ bellum inferunt. Age mihi ergo videamus quinam habendi sint, quòd cædes & exilia faciunt, nónne isti ipsi? Age quinam secularium potestate ad insidias Episcoporum abuntur? nónne Eusebius cum suis, & nequaquã vt ipsi scribunt, Athanasius, quem cum aliis multis hoc genere calamitatis afflixerunt, & eodem tempore quatuor presbyteros Alexãdriæ, quãquam Tyrũ non venerant, è finibus suis exterminauerunt? Age, quinã luctu & lachrimis digna perpetrarũt, nónne isti qui & prima ista designarunt, & secunda cum primis cónferere nõ reculant, omnia calũniis miscentes, vt Episcopum impiæ suæ hæresi cedentem, è medio tollant? Hinc nimirum Eusebius cum suis infensas iras concepit, ob hoc Tyri species Synodi instituta est, eius rei gratia iudicia simulãtur.

διὰ τοῦτο

Non alio scopo inaudita causa tanquam in re certa literæ ab illis passim circummissæ sunt, nõ alio scopo apud Patrem Cæsarum, & apud ipsos religiosissimos Imperatores calumnias suas intentarunt. Verum quid obtrectationum passus sit Athanasius, sacrorum nobiscum comminister, necessarium relatu est, vt vel hinc deprehendatis, nihil illos aliud nisi eadem viri quærere. Frumentum dabatur à patre Imperatorũ in alimentũ viduarũ partim Libycarum partim Ægyptiarum, quetiam nunc accipiunt, Athanasio nihil inde nisi operam & laborem referente. Interim dum & illæ percipierent, nec vlla querela esset, de non accepto alimento, idque ipsæ confiterentur, accusatur per calumniam Athanasius, quòd vniuersum frumentum diuenditum in suos vsus seposuisset, certe hoc, Imperator istorum calumniis inductus, in suis literis conqueritur. Qui igitur calumniatores? nonne illi qui & primas illas calumnias texuerunt, & à secundis istis non abhorrent? Qui denique istarum literarum Imperatori authores fuere? nónne Arianorum fautores? qui nihil quo huic viro noxam adferre posset, nec in dicẽdo nec in scribẽdo subterfugiunt. Quisenim omissis tantorũ malorum authoribus in alios istam suspicionẽ deriuauerit? quum manifestissime eorum calumnia pateat ex studio ipsorum, quo ab Ecclesia frumentum abalienare & transferre ad alienos satagunt: quæ culpa eos potissimum authores principesque habere videtur, qui calumniis apud Imperatorem depositis nihil recusarũt, quo viro necem molirentur, & à clero Ecclesiæ alimenta auerterent, vt ea sine omni dubio hæreticis in prædam cedant. Misimus autẽ ad vos testimonia comministrorum nostrorum, qui in Libya, Pentapoli, & Ægypto degunt, vt etiam inde cognoscatis illorũ in Athanasium sycophantias. Quod ideo faciunt, vt cæteris per metum, qui piæ opinionis sunt, quiescentibus, impia Arianorũ hæresis introducatur. Nos auetm vestræ prudentiæ gratias agimus dilectissimi, quod sæpius anathemate Arianos notastis, neque illis locum in Ecclesia dedistis. In proximo autem iam est, vt ex rerum documentis appareat, quales Eusebiani sunt. Ecce enim post prima eorũ de Arianis scripta, quorum antigrapha ad vos misimus aperte iam Arianos homines atque eo nomine, ab vniuersa Ecclesia anathemate condemnatos contra Ecclesias irritant. Episcopúmque illis constituũt, diuulsis à se inuicem per metum Ecclesiis, quo illis vbique suppetant cooperatores suæ impietatis, ac proinde diaconos suos ad Arioma-nitas legant propalam cum Ariomanitis communione sumpta, literisque vltro citroq; missitatis, Ecclesiam in schisma coniiciunt, eaque passim scribunt, quæ & hæresim commẽdant, & Ecclesiam conuiciis lacerant, vt ex literis eorum ad Romanorum Episcopum, & fortasse ad vos ipsos scriptis deprehendere potestis.

Quàm

Δραστὸν νυῦ καὶ χωρὶς κρίσεως παρ' αὐτῶν ὡς πεπληροφορημένων, γράμματα, Δραστοῦτο αἱ πρὸς τὸν πατέρα τῶν Βασιλέων καὶ πρὸς αὐτοὺς τὰς ἀσεβεστάτας Βασιλεῖς, Δραβολαί. εἶα γὰρ ἐνῶ κατέρῃ ὁ συλλειτουργὸς ἡμῶν Ἀθανάσιος, ἀναγκαῖον ὑμᾶς εἰδέναι, ἵνα καὶ ἐκ τούτου καταγνῶτε τῆς πονηρίας αὐτῶν, καὶ γνώσητε, ὅτι μηδὲν ἄλλο, ἢ φονεῦσαι ζητοῦσι τὸν ἄνδρα. Σῖτον δὲ παρὰ τοῦ πατρὸς τῶν Βασιλέων ἐδίδοτο πρὸς τὰς τῶν χηρῶν Δραβολὰς. ἰδίᾳ μὲν λιβύας, ἰδίᾳ δὲ ἡσὶν ἐξ αἰγύπτου. τοῦτον πάντες λαμβάνουσιν ἄχρι νυῦ, Ἀθανασίου μηδὲν ἐξ αὐτοῦ κερδίζοντος, πλὴν μόνου τοῦ συναγόμενον αὐτοῖς, ἀλλὰ νυῦ ἐκείνων λαμβανόντων μὴ μεμψαμένων, ὁμολογούντων λαμβάνειν, Δραβεβλῆσθαι Ἀθανάσιον ὡς ὅλον τὸν σῖτον πράσαντα, καὶ εἰς τὸ ἴδιον δόξαν φερόμενον, καὶ τοῦτ' ἔγραψε Βασιλεύς, αἰτιώμενον ἐκ τῶν γεγυμνασμένων Δραβολῶν. τίνες τοίνυν οἱ Δραβεβληκότες; ἆρ' οἱ καὶ τὰ πρῶτα ποιήσαντες, καὶ τὰ δεύτερα κινεῖν μὴ παραιτούμενοι; τίνες οἱ τῶν γραμμάτων τούτων αἴτιοι τοῦδε τοῦ Βασιλέως λεγομένων, ἆρ' οἱ ἀρειανοὶ ἀποδάζοντες, καὶ μηδὲν κατ' ἐκείνους παραιτησάμενοι μηδὲ λέγειν, μήτε γράφειν; ἴσθι γὰρ τοὺς τοσοῦτα ποιήσαντας ἀφεῖς, ἄλλους ἐπισπάσῃ. καὶ γὰρ ἐναργέστατον αὐτῶν τὸ δεῖγμα τὸν Δραβολὴν φαίνεται. ἀποδάζουσι γὰρ τὸν ἐκκλησίας ἀφελέσθαι τὸν σῖτον, τῇ προφάσει τὸν Δραβολῆς, καὶ ἀρειανεῖς παραχρῆμα ὁ πάντων μάλιστα, εἰς τὰς αἰτίας τὸν ἀποδῆς καὶ τὰς ἐξάρχας αὐτῶν αἰσχύνεται, τοὺς μήτε φόνους κατ' ἐκείνου παραιτησαμένους, οἳ ὧν ψευδῆ Δραβεβλῆκασι βασιλεῖ, μήτε τὸν κληρονόμον ἐκκλησίας ἀφελέσθαι τὰς προφάς, ἵνα τῷ ὄντι κέρδος ἀρειανοῖς τοῦδε πράγματος ᾖ. ἀπεσείλαμεν γὰρ καὶ τῶν μαρτυρίαν τῶν κατ' ἐκείνου συλλειτουργῶν ἡμῶν, ἵνα καὶ ἐκ τούτου γνῶτε, τῷ κατὰ Ἀθανασίου γεγυμνάσθαι συνθήκην. ταῦτα δὲ ποιοῦσιν, ἵνα φόβῳ λοιπὸν ἡσυχάζοντων τὰ τῆς ἀσεβείας φρονούντων, ἡ τῶν ἀσεβῶν ἀρειανῶν αἵρεσις, αὐτόσχεδὸν, ἀλλὰ κατὰ μὲν ὑμῶν ἀλαζονία, χάρις ἀγαπητὴ, ὅτι πολλάκις τοὺς ἀρειανοὺς ἀναθεματίζοντες ἐχάψατε, καὶ χώραν αὐτοῖς εἰς τὴν ἐκκλησίαν οὐ δεδώκατε. τὸ δὲ εὐσεβὲς ὁ ἔλεγχος, ἐγγύς. ἰδοὺ γὰρ μετὰ τὰ πρότερα παρ' αὐτῶν τοῦ τῶν ἀρειανῶν γράμματα, ὧν καὶ ἀπεσείλαμεν τὰ αὐτόγραφα, φανερῶς λοιπὸν τοὺς πάσης τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἀναθεματίζοντες ἀρειομανίτας, ἐπιγράφουσι κατὰ τῆς ἐκκλησίας, καὶ ὅπισθεν αὐτοῖς κατέγραψαν, καὶ τοὺς ἀπειλὰς καὶ τοὺς φόβους, διαρρήδην τὰς ἐκκλησίας, ἵνα παντάχοῦ συνέρχωνται ἔχωσι τῆς ἀσεβείας αὐτῶν. καὶ γὰρ καὶ Δρακόντους πρὸς τοὺς ἀρειομανίτας ἀποστέλλουσιν, εἰ φανερῶς συναγόνται παρ' αὐτοῖς, καὶ γράφουσιν αὐτοῖς τὰ αὐτόγραφα παρ' αὐτῶν κομίζοντες, τῷ ἐκκλησίαν καθαρίζοντες, καὶ κοινωνοῦντες αὐτοῖς, καὶ χάρματα ἀποστέλλοντες, τῷ αἱρέσιν αὐτῶν σωιζῶντα, καὶ τῷ ἐκκλησίαν ἀποκηρύττοντα, ὡς δυνησόμεθα μαθεῖν, ἀφ' ὧν αὐτὸ τῷ ῥωμαίων ἐπισκόπῳ, καὶ τάχα καὶ πρὸς ἡμᾶς ἔγραψαν.

ὡς ἐπὶ

ὡς ἐωῦ ἀνεκδίκητα παῦτά ἐστι, σωφρόνως καὶ ὑμᾶς ἀγαπητοί. δεινὰ γὰρ καὶ ἀλλότρια τ κ' χριςὸν διδασκαλίας ἐστί. τάτε γοῦν ἕνεκεν καινῆ σωελθόντες ἐγράψαμεν ὑμῖν ἀξιοῦντες ὑμῶν τὴν ἐν χριςῷ σωεσιν ἀποδέξασθαι μὲν τὴν ὁμολογίαν ταύτην, καὶ σωαλγῆσαι τῷ σωεπισκόπῳ ἡμῶν Ἀθανασίῳ, ἀγανακτῆσαι δὲ κατὰ τῶν περὶ Εὐσέβιον, τῶν τὰ τοιαῦτα ἐπιχειρούντων, ὡς τὸ μηκέτι τοιαύτην κακίαν καὶ πονηρίαν κατὰ τῆς ἐκκλησίας ἰσχύειν· ὑμᾶς γὰρ ἐκδίκους κατὰ τῆς τοιαύτης ἀδικίας ἐπικαλούμεθα, ὑπομιμνήσκοντες τὸ ἀποστολικόν, ἐξάρατε τ πονηρὸν ἐξ ὑμῶν αὐτῶν. πονηρὰ γὰρ ἀληθῶς καὶ οὐκ ἄξια κοινωνίας τὰ παρ' αὐτῶν πεπραγμένα. σκοπεῖτε οὖν μηκέτι προσέχητε κἂν πάλιν ὑμῖν γράφωσι κατὰ τοῦ ἐπισκόπου Ἀθανασίου. πάντα γὰρ ψευδῆ τὰ παρ' αὐτῶν. μηδ' ἂν ὀνόματα δὲ ἐπισκόπων αἰγυπτίων ἐγχαράττωσιν ἐπιστολαῖς. δῆλον γὰρ ὅτι οὐκ ἡμεῖς ἐσμεν οἱ γράφοντες, ἀλλὰ μελιτιανοί, οἱ ἀεὶ σχισματικοὶ, οἱ καὶ μέχρι νῦν τὰς ἐκκλησίας ταράττοντες, καὶ στάσεις κινοῦντες. κατὰ στάσεις γὰρ ἀλόγους καὶ χεδὸν ἐθνικῶν ποιοῦντα Εὐσεβίου πράττουσιν· ἃ δυσωπούμεθα μὲν γράφειν, δυνάσθε δὲ μαθεῖν παρ' ἃ τ ἀποσταλέντων παρ' ἡμῶν, τ καὶ τὰ ἐπιστολὰ ὑμῖν ἐπιδιδόντων. ταῦτα μὲν οἱ ἀπ' αἰγύπτου πρὸς πάντας, καὶ πρὸς Ἰούλιον τ ἐπίσκοπον τ Ῥώμης. καὶ οἱ περὶ Εὐσέβιον δὲ πρὸς Ἰούλιον ἔγραψαν, καὶ νομίζοντες ἡμᾶς ἐκφοβεῖν ἠξίωσαν σύνοδον καλέσαι, καὶ αὐτὸν Ἰούλιον, εἰ βούλοιτο, κριτὴν γενέσθαι. ἡμῶν τοίνυν ἀνελθόντων εἰς τὴν Ῥώμην, ἔγραψεν εὐθέως Ἰούλιος καὶ ἐπὶ τοῖς περὶ Εὐσέβιον, ἀποστείλας δύο πρεσβυτέρους ἑαυτοῦ, Ἐλπίδιον καὶ Φιλόξενον. ἐκεῖνοι δὲ ἀκούσαντες περὶ ἡμῶν, ἐταράχθησαν, ὅ προσδοκήσαντες ἡμᾶς ἀνέρχεσθαι, καὶ παρὰ τὴν σαν γνώμην, πρόφασιν ἀποδείκνυσθαι πορευόμενοι, μᾶλλον δὲ φοβηθέντες, μὴ ἅπερ οἱ περὶ Ἄκακιον καὶ Οὐρσάκιον ὡμολόγησαν, ταῦτα κατ' αὐτῶν ἐλεγχθῇ. λοιπὸν ἂν συνελθόντες ἐπίσκοποι πλέον πεντήκοντα, ἔνθα Βίτων ὁ πρεσβύτερος σωήχθη, ἡμᾶς μὲν ἀπολογουμένους ἀπεδέξαντο, καὶ ἐκύρωσαν εἰς ἡμᾶς, τὴν τε κοινωνίαν τ Ἐ ἀγάπην, ἠγανάκτησαν δὲ κατ' ἐκείνων, καὶ ἠξίωσαν Ἰούλιον γράψαι τοῖς περὶ Εὐσέβιον ταῦτα, τοῖς καὶ γράψασιν αὐτῷ· καὶ ἔγραψεν αὐτὸς, καὶ ἀπέστειλε διὰ Γαβιανοῦ τ κόμητος.

Quàm igitur ista inulta esse non debeant, etiam vos dilectissimi animaduertitis. Grauia enim sunt & aliena à Christi doctrina. Hac certe de causa in publico conuentu de concilio omnium has literas ad vos dedimus, quibus oramus vestram in Christo prudentiam, vt recipiatis hanc de Athanasio contestationem, & commercium, communionémque eius admittite, & zelum indignationemq; cõtra Eusebianos, qui istiusmodi tentant, induite, ne diutius istiusmodi prauitas & malitia cõtra Ecclesiam inualescat, vos certe vindices huius iniustitiæ imploramus, citantes illud Apostolicum verbum, *Auferte mala ex vobis*: mala enim reuera sunt & indigna communione, quæ ab illis designantur. Ne igitur illis aurem præbueritis, si denuo ad vos contra Athanasium Episcopum scribant. Quicquid enim ab illis proficiscitur, falsum est, etiamsi nostra Ægyptiorum Episcoporum nomina epistolis suis asscribant: certum enim est non nos eos esse quorum nomina in scriptis subiiciunt, sed Meletianos homines perpetuo schismaticos, qui etiam nunc Ecclesias turbant, & seditiones commouent, constitutioneſque absurdas, & propemodũ ethnicas faciunt, eaq; designãt, quæ quia abominamur scribere, ex nostris legatis, qui vobis hanc epistolam adferũt, cognoscere poteritis. Hæc quidem Ægyptij ad omnes & ad Episcopum Romanum Iulium scripsere. Quin & Eusebiani ad Iulium literas misere, & vt nos terrerent, Synodum iusserunt conuocari, & ipsi Iulio, si vellet, arbitrium causæ detulerunt. Quum igitur Romam peruenissemus, Iulius continuo ad Eusebianos literas scripsit, missis eo duobus ex suis presbyteris, Elpidio, & Philoxeno, illi verò vbi nostrã Romæ præsentiam audiuissent, plurimum cõturbati sunt, quod contra spem eorum me Romam contulissem, reiecto igitur itinere, futiles inaneſque tergiuersando causificationes commenti sunt, eò quòd ingenti metu retinebantur, ne de iisdem criminibus quæ Valens & Vrsacius confessi erant, ipsi quoque conuincerentur. Presbyter deinde Viton plures Episcopos quàm quinquaginta in concilium adduxit, vbi & nostra defensio recepta fuit, nosque digni habiti sumus communione & agape, magnaque indignatio exorta est contra Eusebianos, quibus Iulium, quum ab eis literas acceperat, rescribere iusserunt. Scripsit igitur Iulius, & misit literas per Gabianum Comitem.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΟΥΛΙΟΥ.

ΙΟΥΛΙΟΣ, ΔΑΝΙΩι ΚΑΙ ΦΛΑΚΙΛΛΩ, ΝΑΡΚΙΣΣΩ, ΕΥΣΕΒΙΩ, ΜΑΡΙ, ΜΑΚΕΔΟΝΙΩ, ΘΕΟΔΩΡΩ, ΚΑΙ ΤΟΙΣ ΣΥΝ ΑΥΤΟΙΣ, ΤΟΙΣ ΑΠΟ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ ΓΡΑΨΑΣΙΝ ΗΜΙΝ ΑΓΑΠΗΤΟΙΣ ΑΔΕΛΦΟΙΣ, ΕΝ ΚΥΡΙΩ ΧΑΙΡΕΙΝ.

ΑΝΕΓΝΩΝ τὰ γράμματα τὰ διὰ τ πρεσβυτέρων μου ἐλπιδίου καὶ Φιλοξένου ἀποσταλέντα, Ε θαύμασα· τῶς ἡμεῖς μὲν ἀγάπην καὶ συνειδησιν ἀληθείας ἐγράψαμεν, ὑμεῖς δὲ μετὰ φιλονεικίας καὶ οὐχ ὡς ἔπρεπεν ἐπεστείλατε.

ὑπερ-

EPISTOLA IVLII.

IVLIVS DANIO FLACILLO, Narcisso, Eusebio, Mari, Macedonio, Theodoro, caterisq; eorum qui nobis dilectissimis in Christo fratribus ex Antiochia scripserunt, Salutem.

LEgi Epistolam vestram quã mihi mei presbyteri, Elpidius, & Philoxenus, attulerũt: miratusque sum, quum à nobis ex vera dilectione & bona conscientia scriptum esset, cõtẽtiose à vobis, & non, vt decuit, rescriptũ esse.

Fastus

Fastus enim & arrogantia scribendum in epistola apparebat. Atqui aliena sunt ista à fide in Christum, decuit enim eum, qui cum dilectione ad vos scriberet, eandem vicissim dilectionem, non autem contentionem referre. Quid? an non dilectionis iudicium erat, nos presbyteros misisse, qui compaterentur patiẽtibus, & incitarent eos, qui iudicium scriptis postulauerant? vt præsto esse vellent, quo primum omnia componerentur, & emendationem acciperent, ne diutius aut fratres nostri iniurias, aut vos calumnias pateremini? Nec scio cur vobis ita rem agere placuit, vt nos in hanc opinionem redigatis, vt arbitremur nos sub specie reuerentiæ pro ludibrio esse habitos, dictáque vestra irridentium fuisse quũ & presbyteros nostros ad vos missos, quos cum gaudio remissos oportuit, cum luctu remiseritis ob ea, quæ isthic geri conspiciebant. Ego certe cum literas vestras euoluerem, post varias vltro citróque cogitationes, eas supprimendas putaui, ea spe, quòd crederem saltem aliquos ex vestris aduenturos, nec opus fore istiusmodi epistolis, ne si illæ in publicum promerentur, multos hic dolore afficerent. Cæterum vbi nullus vestrum superuenerat, necessum fuit vt eas proferrem. Credite mihi omnes admiratione pleni vix induci poterãt, vt crederent istiusmodi literas à vobis profectas esse, in quibus rixandi potius quàm charitatis affectus eminebat. Quòd si ambitione eloquentiæ ostentandæ, ita exceptæ sunt à dictatore, id certe studium ad alios spectat. In rebus enim Ecclesiasticis, non specimen eloquentiæ, sed canones Apostolici requiruntur, operáque dari solet, ne quis ex paruis in Ecclesia scandalizetur: Expedit enim secundum Ecclesiasticum verbum, molem asinariam suspendiuà collo atque ita demergi, quàm vnum ex pusillis scandalizare. Quòd si aliquibus in alios ob pusillanimitatem offensis (non enim omnium talem mentem fuisse arbitror) istiusmodi epistolam scribi placuit, primum decuit neminem offendi, neque solem occidere super huiusmodi offensis, certe eo res deduci nõ oportuit, vt offensiones suas scriptis proderent. Quid enim actum est dignum offensa? aut qua in re vobis quibus scripsi, causam succensionis præbui? an quia adhortati vos sumus vt ad Synodum occurreretis? At qui illud potius cum gaudio excipi oportuit. Qui enim bene sentiunt de iis quæ egerunt, & in quibus ipsi (vt aiunt) iudices fuere, non indignanter ferre solent, si quod ab ipsis iudicatum est, ab aliis excutiatur, quippe qui securi sint, ea quæ ipsi iusta iudicauerunt, iniusta nunquam fieri posse. Quocirca Episcopi in magna Synodo Niceæ congregati, non sine Dei consilio permiserunt prioris Synodi acta, in alia Synodo examinari, vt & illi qui iudices erant præ oculis habentes secundum de ea ipsa re iudicium futurum, cum omni diligentia causam expenderent, & illi qui sententiam acceperant, certo agnoscerent, se non per simultatem priorũ iudicum, sed iure & merito condemnatos esse. Quòd

ὑπερηφία γὰρ καὶ ἀλαζονεία τὰ γεγραμμένα ἀφ' ἑαυτῶν ἀφ' ἑαυτῆς ἐπιστολῆς ἐδείκνυτο. πῶς γὰρ ἄλλοτρία τὰ ἐν χριστῷ πίστεως ἐστιν. ἔδει γὰρ τὰ μὴ ἀγάπης γεγραμμένα, ἀμοιβῆς τ' ἴσης μὴ ἀγάπης τυχεῖν. καὶ μὴ μὴ φιλονεικίας. ἢ ἀρχὴ ἀγάπης ἐστὶ γνώρισμα πρεσβυτέρους ὀφειλαι συμπαθεῖν τοῖς πάσχουσι, πρεσβεύσασθαι τοὺς γράψαντας ἐλθεῖν, ἵνα πάντα θᾶττον λύσιν λαβόντα διορθωθείσας δωμεθῆ, καὶ μηκέτι μήτε οἱ ἀδελφοὶ ἡμῶν πάσχωσι, μήτε ὑμᾶς τινες διαβάλλωσιν; ἀλλ' ἀκ οἶδα τί τὸ δόξαν ὅτως ὑμᾶς ἀφανθῆναι, ὥστε καὶ ἡμᾶς ποιῆσαι λογίζεσθαι, ὅτι καὶ ἐν οἷς ἐδόξατε ῥήμασιν ἡμᾶς πᾶσαν, πῶς τα μεταχειριζόμενοι μὴ εἰρωνείας τινὸς εἰρήκατε. καὶ γὰρ καὶ οἱ πρεσβύτεροι οἱ ὑποσταλέντες ὡς ἔδει μὴ χαρᾶς ἐπανελθεῖν, τἀναντίον λυπούμενοι ἐπανῆλθον ἐφ' οἷς εωράκασιν ἐκεῖ γινομένοις. ἐγὼ γε τῆς γράμμασιν ἐντυχὼν, πολλὰ λογισάμενος, κατέχον παρ' ἐμαυτῷ τὴν ἐπιστολήν. νομίζων ὅμως ἤξειν τινὰς καὶ μὴ χρείαν εἶναι τ' ἐπιστολῆς ἵνα μὴ καὶ ἐς φανερὸν ἐλθοῦσα, πολλὰς τῶν ἐντεῦθεν λυπήσῃ. ἐπίδη δ' μηδενὸς ἐλθόντος. ἀνάγκη γέγονεν αὐτὴν πεμφθῆναι, ὁμολογῶ ὑμῖν, πάντες ἐθαύμασαν, ἐγγὺς ἀπίστας γεγόνασιν, εἰ ὅλως παρ' ὑμῶν τοιαῦτα ἐγράφη. φιλονεικίας γὰρ μᾶλλον καὶ οὐκ ἀγάπης ἦν ἡ ἐπιστολή. εἰ μὲν οὖν φιλοτιμίας λέγων ἕνεκεν ὁ ὑπαγορεύσας ἔγραψεν, ἄλλων τοιοῦτον ἐπιτήδευμα. ἐν μὲν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς, ὁ λόγων ἐπίδειξίς ἐστιν, ἀλλὰ κανόνες ἐπισκοπικοί, καὶ σπουδὴ τοῦ μὴ σκανδαλίζειν ἕνα τῶν μικρῶν τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. συμφέρει γὰρ κατὰ τ' ἐκκλησιαστικὸν λόγον, μύλον ὀνικὸν κρεμασθῆναι εἰς τ' τράχηλον καὶ καταποντισθῆναι ἢ σκανδαλίσαι κἂν ἕνα τῶν μικρῶν. εἰ δ' ὡς ἰνῶν λελυμπημένων ἀφ' ἑαυτῶν πρὸς ἀλλήλους μικροψυχίαν, ὁ γὰρ ἂν εἴποιμι πάντων εἶναι ταὐτὸν γνώμην, τοιαύτη γέγονεν ἡ ἐπιστολή, ἔπρεπε μὲν μὴ δὲ ὅλως λυπηθῆναι, μὴ δὲ ἐπιδῦναι τ' ἥλιον ἐπὶ τῇ λύπῃ. ἔδει δὲ ὅμως μὴ εἰς τοσοῦτον πρᾶξαι θῆναι, ὥστε καὶ ἔγγραφον αὐτὴν ἐπιδείξασθαι. τί γὰρ καὶ γέγονεν ἄξιον λύπης; ἢ ἐν τίνι ἦν ἄξιον λυπηθῆναι ὑμᾶς, οἷς καὶ ἐγράψαμεν; ἢ ὅτι πεφεύγαμεν εἰς σωδον ἀπαντῆσαι; ἀλλὰ τοῦτο μᾶλλον ἔδει μετὰ χαρᾶς δέξασθαι. οἱ γὰρ παῤῥησίαν ἔχοντες ἐφ' οἷς πεποιήκασι, καὶ ὡς αὐτοὶ λέγουσιν κεκρίκασιν, οὐκ ἀγανακτοῦσιν εἰ παρ' ἑτέρων ἐξετάζοιτο ἡ κρίσις, ἀλλὰ θαῤῥοῦσιν ὅτι ἃ δικαίως ἔκριναν, ταῦτα ἄδικα οὐκ ἄν ποτε γένοιτο. διατοῦτο οἱ ἐν τῇ κατὰ νίκαιαν μεγάλῃ συνόδῳ συνελθόντες ἐπίσκοποι, οὐκ ἄνευ θεοῦ βουλήσεως συνεχώρησαν ἐν ἑτέρᾳ συνόδῳ τὰ τῆς πρότερας ἐξετάζεσθαι, ἵνα καὶ οἱ κρίνοντες πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες τὴν ἐσομένην δευτέραν κρίσιν, μετὰ πάσης ἀσφαλείας ἐξετάζωσι, καὶ οἱ κρινόμενοι πιστεύωσι, μὴ κατ' ἔχθραν τῶν πρότερων. ἀλλὰ κατὰ τ' δίκαιον ἑαυτοὺς κρίνασθαι.

εἰ δὲ

ἢ ἦ τ τοιοῦτον ἔθ@ παλαιὸν τυγχάνον, μνημονεύθην δε καὶ γεγραφὲν ἐν τῇ μεγάλῃ συνόδῳ, ὑμεῖς τοῦτο πῶς ὑμῖν ἰσχύειν οὐ θελετε, ἀπρεπὲς μὲν ἡ τοιαύτη πῶ ζήτησις· τ γὰρ ἅπαξ συνήθειαν ἐσχηκὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ ὑπὸ συνόδων βεβαιωθὲν, οὐκ εὔλογον ὑπὸ ὀλίγων πῶ λύεσθαι, ἀλλως τε δὲ ἐν τούτῳ δικαίως ἂν φανεῖεν λυπηθέντες, οἱ γὰρ πῶς ὑμῶν τῶν πρὸ εὐσεβῶν ἀποστάντες μετὰ γεγραμμάτων, λέγω δὴ μακαρ@ ὁ πρεσβύτερ@, καὶ μαρτύρ@ καὶ ἡσύχ@ οἱ ἀφίκοντοι ἀπαντήσαντες ἐνταῦθα, ὡς οὐκ ἠδυνήθησαν πρὸς τὰς ἐναντίας ἀναστάσεις πρεσβυτέρους ἀντισταθῆναι, ἀλλ' ἐν πᾶσι διετράπησαν καὶ διηλέγχοντο, τ δικαιότατα ἠξίωσαν ἡμᾶς, ὥστε συνόδου συγκροτῆσαι, καὶ γράψαι καὶ ἀθανασίῳ τῷ ἐπισκόπῳ εἰς ἀλεξάνδρειαν, γράψαι ἦ καὶ τοῖς πρὸ εὐσεβέσιν, ἵνα ἐπὶ παρουσίᾳ πάντων ἡ δικαία κρίσις ἐξενεχθῆναι δυνηθῇ, τ τε γὰρ καὶ ἀποδεικνύωσι πάντα τὰ κατὰ ἀθανάσιον ἐπηγγείλαντο, κοινῇ γὰρ ὑφ' ἡμῶν διηλέγχθησαν οἱ πρὸ μαρτύρων καὶ ἡσύχων, ὁ οἱ ἀθανασίου ἦ ἐπισκόπου πρεσβύτεροι, μετὰ πεποιθήσεως ἀνθίστανο, οἱ ἦ πρὸ μαρτύρων ἐδεῖ τ' ἀληθῆς ἀπῆν, ἐν πᾶσι διετράπεντ', ὅθεν καὶ ἠξίωσαν συνόδου γνέσθαι. εἰ τοίνυν μὴ ἦ τ περὶ μαρτύρων καὶ ἡσύχων ἀξιωσάντων γνέσθω σύνοδον, πρεπόντως ἡμεῖς ἐγὼ σκύλαι τὸς γράψαντας, ἕνεκεν τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν τῶν αἰτιωμένων ἀδικίαν πεπονθέναι, καὶ ὅτως εὔλογ@ καὶ δικαία ἡ ὑποτροπὴ, ἔτι γὰρ ἐκκλησιαστικὴ καὶ θεῶ ἀρέσκεια, ὅτε ἦ οὓς ὑμεῖς αὐτοὶ οἱ πρὸ εὐσεβίου ἀξιοπίστους ἡγήσασθε. καὶ ὅτοι ἠξίωσαν ἡμᾶς συγκαλέσαι, ἀκόλουθον καὶ τὸς κληθέντας μὴ λυπηθῆναι, ἀλλὰ μᾶλλον ποθούμους ἀπαντῆσαι. οὐκ εἰκὸς ἡμὲν δόξαι ἀναναίτητος τῶν λυπηθέντων, ποπτὸς, ἡ ἦ παραίτησις τῶν μὴ θελησάντων ἀπαντῆσαι, ἀπρεπὴς καὶ ὕποπ@ ἐκ τούτων δείκνυται, αἰτιατή τις ἀπρεπῶν αὐτὸς ἀποδέχεται εἰ παρ' ἑτέρᾳ γινόμενα βλέποι; εἰ γὰρ ὡς γράφετε ἀσεβὲς τ ἔχει τὸ ἰσχὺν ἑκάστη συνόδ@, καὶ ἀτιμάζεται ὁ κρίνας. ἐὰν παρ' ἑτέρων ἡ κρίσις ἐρράζηται, σκοπεῖτε ἀμαπτὸ τίνες εἰσὶν οἱ σύνοδον ἀτιμάζοντες, καὶ τίνες τὰ τῶν φθασάντων κρῖναι, ἀφαλύσῃ, ὁ ἵνα μὴ πὰ καθ' ἕκαστον νῦν ἐξετάζων ὑπὸ βαρεῖν ὑμᾶς δοκῶ, ἀλλὰ πότε τελοῦταον γνόμενον ἐφ' ᾧ ἦ φέξειεν ἄν τις ἀκούων, ἀρκεῖ πῶς ἀποδεῖξιν πάντων τῶν πῶ δοκιμαζομένων. Οἱ ἀρειανοὶ οἱ ἀπὸ τῆς μακαρίας μνήμης ἀλεξάνδρ τῆ γνομένης ἐπισκόπου τῆς ἀλεξανδρείας, ὑπὸ ἀσεβείας ἐκβληθέντες, οὐ μόνον ὑπὸ τῶν καθ' ἑκάστην πόλιν ἀπεκηρύχθησαν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ πάντων τῶν κοινῇ συνελθόντων ἐν τῇ κατὰ νίκαιαν μεγάλῃ συνόδῳ, ἀνεθεματίσθησαν, οὐ γὰρ ἐν αὐτῶν, τ τυχὸν πλημμέλημα. οὐδὲ εἰς ἄνθρωπον ἦσαν ἁμαρτήσαντες, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν κύριον ἡμῶν ἰησοῦν χριστὸν τὸν ὑὸν τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντ@. καὶ ὅμως οἱ ὑπὸ πάσης τῆς οἰκουμένης ἀποκηρυχθέντες, καὶ κατὰ πᾶσαν ἐκκλησίαν ἐγκατασθέντες, νῦν λέγονται δεδεχθαι. ἐφ' ᾧ καὶ ὑμᾶς ἀκούσαντας, χαλεπαίνειν δικαίως ἡγοῦμαι.

Quòd si istiusmodi consuetudo olim fuit, eiusque memoria renouata est, & scripto prodita in magna Synodo, eamque apud vos valere non finitis, rem profecto indecoram facitis. Morem enim, qui semel in Ecclesia obtinuit, & à Synodo confirmatus est, iniquum est à paucis abrogari, quin ne hoc quidem cõcesso quicquam æqui habet vestra offensio. Siquidem vestri legati, Martyrius presbyter, & Hesychius diaconus, nullo modo quũ huc veniissent, pares presbyteris ab Athanasio missis, ac semper ab illis conuicti, refutatique, concilium indici postularunt, literásq; & ad Eusebianos, & Athanasium Alexandriam, quibus conuocarentur, mitti, vt coram omnibus iusto iudicio de causa cognosci posset: tum enim se de Athanasio probaturos esse, quòd iam nequirent. Publice enim coram nobis Martyrius & Hesychius refellebantur, Athanasij presbyteris bona cum fiducia alacriter resistentibus. Martyrius vero cum suis, si vera dicenda sunt, vbique profligebatur, ac proinde concilium generale postulauit. Si igitur Martyrio & Hesychio nullam Synodum postulantibus adhortator fuissem, vt ad Synodum, qui ad me scripsissent, conuocarentur, idque in gratiam fratrum, qui se iniuriam pati conquerebantur, etiam vel ita æqua & iusta fuisset nostra cohortatio, quum ea sit & Ecclesiastica & Deo grata: iam vbi iidem illi qui à vobis pro grauibus viris & fide digni habiti fuere, authores mihi fuerint, vt vos conuocarem, certe id à vobis ægre ferri non debuit, sed potius alacriter ad citationẽ occurrere. Quapropter indignatio eorum qui hac citatione offenduntur, temeraria: & tergiuersatio sistendi se in iudicio, inhonesta & suspiciosa videtur. An quispiam stomachari debet, si quæ ipse fecit, ab aliis fieri videat? Si.n. vt scribitis, incõcussam habet authoritatẽ quælibet Synodus, & contumelioſe agitur cum Iudice, cuius iudicium ab aliis examinatur, cõsiderate quæso dilectissimi quinam sunt, qui Synodum improbant, & qui aliorum iudicata rescindunt, ne singula excutiendo certos homines grauem. Certe id quod postremo gestum, quum sit horrendum auditu, sufficit ad cætera quæ à me omittuntur comprobanda. Ariani à beatæ memoriæ Alexandro quondam Alexãdrino Episcopo ob impietatem ad causam dicendam citati, non solum in eo iudicio à singulis ciuitatibus reiiciebantur, sed ab omnibus simul qui ad Nicenum concilium coierãt, anathemate feriebantur. Nihil enim erat in illorum delicto vulgare, neque in hominem peccauerant, sed in ipsum Iesum Christum Dominum nostrum Filium Dei viuentis, iidem tamen ita ab vniuerso orbe reiecti, & per omnem Ecclesiam famosissime notati, nunc denuo in Ecclesias (quod quidem triste vestris animis arbitramur) recipi perhibentur. Qui-

Quinam igitur sunt qui Synodum vituperãt, & trecentorum Episcoporum calculos pro nihilo habent, & impietatem pietati anteponunt, nisi Ariomanitæ ab omnibus vbique Episcopis condemnati & abdicati? Athanasius contra & Marcellus Episcopi plurimos habent, qui verbis scriptisque suis eorum innocentiam tuentur. Marcelli enim fides confessióque Niceæ spectata est, quum Arianis contradiceret. Ibidem quoque Athanasij synceritas in tuenda fide spectata fuit, qui nec Tyri condemnatus est, nec Marcotæ præsens fuit, vbi contra eum absentem in lite processum est. Scitis autem dilectissimi, monumenta actorum vbi vna duntaxat pars adfuerit, nullarum virium esse, & suspecta haberi. Nos tamẽ, quanquam ita actum esset, pro re certius cognoscenda, neque vobis qui contra eum, neque illis qui pro eo literas misere, præiudicium facientes, cohortati sumus omnes quotquot scripserant vt præsentes se iudicio sisterent, quo omnia ad amussim, quia quãplurimi pro vtroque scribunt, in Synodo examinari possent, ne vel innocens condemnetur: aut qui rei sunt, puri habeantur. Non igitur à nobis vilipenditur Synodus, sed ab illis qui quouis modo & temere Arianos ab omnibus condemnatos, contra sententiã eorum, qui causam iudicauerunt, recipiunt, quorum plerique soluti iam à corpore cum Christo viuunt, alij adhuc in vita manentes indigne ferunt, sua iudicia ita à quibusdam rescindi. Hæc ita esse ex iis quæ Alexandriæ acta sunt, deprehendimus. Nam Carpones quidam ab Alexandro ob Arianam hæresim cum quibusdam aliis eiusdem criminis reis olim citatus huc ad nos venit, missus à Gregorio. Idipsum quoque ex Macario presbytero, & Martyrio, & Hesychio diaconis didicimus, qui antequam iudicio se sisterent Athanasij presbyteri, authores nobis fuere, vt scriberemus Alexandriam cuidam Pisto, quo tempore etiam dum Athanasius Episcopus Alexandriæ versabatur. Hunc autem Pistum Athanasij presbyteri superuenientes docuerunt Arianum esse, & eo nomine & ab Alexandro, & Synodo Nicena reum factum, gradúsque ordinis sui à quodam Secundo, quem magna Synodus, vt Arianum reiecerat, accepisse. Videtis, igitur vel ex hac causa, qui potius in culpa habendi sunt, nósne, qui persuaderi nõ potuimus, vt Ariano Pisto literas scriberemus, an illi qui mihi consilium dedere, vt contempto magno concilio, ad impios hæreticos veluti ad pios homines literas darem. Certe Macarius presbyter, cùm Legatus ab Eusebio venerat, vbi audiuit Athanasij presbyteros Pisto obsistere, nosque eius præsentiam non admittere, vnà cum Martyrio & Hesychio, quãuis graui valetudine de nocte profectus est, vt non inconcinnè diuinaremus cum impatientia refutati Pisti fugã arripuisse.

Impossi-

τίνες οὖν εἰσὶν οἱ σύνοδον ἀτιμάζοντες; οὐχὶ οἱ τῶν τριακοσίων τὰς ψήφους παρ' ἑαυτοῖς ἡγούμενοι, καὶ ἀσέβειαν εὐσέβειας προκρίναντες; ἡ μὲν γὰρ τῶν ἀρειομανιτῶν αἵρεσις, ὑπὸ πάντων τῶν ἀπανταχοῦ ἐπισκόπων κατεγνώσθη καὶ ἀπεκηρύχθη. Ἀθανάσιος δὲ καὶ Μαρκελλῖνος οἱ ἐπίσκοποι, πλείονας ἔχουσι τοὺς ὑπὲρ ἑαυτῶν λέγοντας καὶ γράφοντας. Μαρκῖλλος μὲν γὰρ ἐμαρτυρήθη ἡμῖν, ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ, τῆς τὰ ἀρεία φρονούσης αἱρετικὸς· Ἀθανάσιος δὲ ἐμαρτυρήθη, μὴ δὲ ἐν Τύρῳ καταγνωσθείς, ἐν δὲ τῷ Μαρεώτῃ μὴ παρεῖναι ἔνθα τὰ ὑπομνήματα κατ' αὐτοῦ γεγένηται λέγεται· οἶδαμεν δὲ ἀγαπητοὶ ὅτι τὰ κατὰ μονομέρειαν ἰσχὺν οὐκ ἔχει, ἀλλ' ὕποπτα τυγχάνει, καὶ ὅμως τούτων ὄντων, ἡμᾶς ὑπὲρ ἀκριβείας, οὐ περὶ ὑμῶν, ἵνα πῶς ὑπὲρ αὐτῶν γράψασι τοιοῦτόν τι προσενέγκωμεν παρακαλέσαντες τοὺς γράψαντας ἐλθεῖν, ἵν' ἐπειδὴ πλείους εἰσὶν οἱ ὑπὲρ αὐτῶν γράψαντες, ὅπως συνόδου πάντα ἐξετασθῇ. πρὸς τὸ μὴ δὲ τὸν αἰσχύντιον κατακριθῆναι, μήτε τὸν Ἀθάνασιον ὡς καθαρὸν λογισθῆναι. οὐκ εἰκῇ δὲ παρ' ἡμῶν ἀτιμάζεται σύνοδος, ἀλλὰ παρ' ἐκείνων τῶν ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε τοὺς παρὰ πάντων κατακριθέντας δεξαμένων, καὶ παρὰ γνώμην τῶν κεκοιμημένων, δεξομένων. εἰ γὰρ πλείονες ἤδη αἱ λύσαντες εἰσὶ σὺν Χριστῷ. οἱ δὲ ἔτι καὶ νῦν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ἐξετάζοντες, ἀγανακτοῦσιν ὅτι τὰ αὐτῶν κρίνουσιν, ἕλκει σύνεσις. τοῦτο δὴ καὶ ἀπὸ τῶν γεγενημένων μὲν ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ ἔγνωμεν, καὶ γὰρ καὶ Καρπώνης τις ἐκκληθεὶς ὑπὸ Ἀλεξάνδρου διὰ τὴν δόξαν αἵρεσιν μετά τινων, καὶ αὐτῶν ἐκκληθέντων διὰ τὴν αὐτὴν αἵρεσιν, ἐληλύθασιν ἐντεῦθεν ἀποστελέντες παρά τινας, ὅμως δὲ ἐμάθομεν καὶ παρὰ μακαρίου τοῦ πρεσβυτέρου, καὶ μαρτυρίου καὶ Ἡσυχίου τῶν διακόνων, ὡς τὸν γὰρ ἀπαντήσαντας τοὺς Ἀθανασίου πρεσβυτέρους, ὡς ἐπέμφθη ἡμᾶς γράφειν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ πίστῳ τινί, τινὰ καὶ Ἀθανάσιος ὁ ἐπίσκοπος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἦν, τὸν δὲ πρὸ αὐτοῦ, οἱ Ἀθανασίου πρεσβύτεροι παραγενόμενοι, ἀπέδειξαν εἶναι ἀρειανὸν. ἐκκληθέντα μὲν ὑπὸ Ἀλεξάνδρου τοῦ ἐπισκόπου, καὶ τὸ κατὰ Νίκαιαν συνόδου, καθαιρεθέντα δὲ ὑπὸ τοσούτου συνόδου, ἐν ᾗ μεγάλη σύνοδος ἀρειανὸν ὄντα, ἐξέβαλε. τοῦτο δὲ οὐδὲ αὐτοὶ οἱ τοῦ μαρτυρίου αἰτίλεγον, οὐδὲ ἠρνοῦντο τὸν Πίστον ὑπὸ συνόδου ἐκκεκηρύχθαι διὰ τὴν αἵρεσιν· σκοπεῖτε τοίνυν καὶ ἐκ τούτων, τίνες ἂν ὑπὸ μέμψιν δικαίως γένοιντο, οἱ μὴ πειθόμενοι ἡμῖν ὥστε πίστῳ τῷ ἀρείῳ γράψαι, ἢ οἱ συμβουλεύοντες ἀτιμάσαι τὴν μεγάλην σύνοδον, καὶ τοῖς ἀσεβέσιν ὡς εὐσεβέσι γράψαι; καὶ γὰρ καὶ μακάριος ὁ πρεσβύτερος, ὁ τοῦ Δοσθέου μὲν τὸν τοῦ μαρτύριον ἀποστελεῖς, ὡς ἤκουσεν ὅτι σὺν αὐτὸν τοὺς πρεσβυτέρους ἀθανασίου ἐκδεχομένους ἡμῶν τὴν παρουσίαν αὐτοῦ, μετὰ τοῦ μαρτυρίου καὶ Ἡσυχίου, ἀπεδήμησε νυκτὸς καί τι νοσῶν τῷ σώματι, ὡς ἐκ τούτου λοιπὸν ἡμᾶς ἀκολούθως ἀποσχάζεσθαι, ὅτι αἰσχυνόμενον τὸν κατὰ πίστιν ἔλεγχον, αἰσχώρησεν.

ἀδύνατον

ἀδιώατον γὰρ τὴν κατάστασιν σκοπούδου τοῦ ἀρειανοῦ, ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ ἰσχύσαι. ἀπιμία γὰρ ἀληθῶς αὕτη κατὰ τῆς συνόδου, & τῶν ἐν αὐτῇ συνελθόντων ἐπισκόπων, ἐαν τὰ μετὰ τοσαύτης σπουδῆς καὶ εὐλαβείας ὡς θεοῦ παρόντος ἡμένα, αὖτι μηδενὸς λυθῇ. εἴπερ οὖν ὡς γράφετε ἐκ τοῦ κατὰ νοβάτου καὶ τὸν σαμοσατέα παῦλον ψηφίσματος τὰ τῶν συνόδων ἰσχύειν δόγμαζε χρὴ, ἔδει μᾶλλον μὴ λυθῆναι τῶν τεσσαρακοσίων τὴν ψῆφον, ἔδει τὴν καθολικὴν σύνοδον, ὑπὸ τῶν ὀλίγων μὴ ἀπιμαθῆναι. αἱρετικοὶ γὰρ οἱ ἀρειανοί, ὥσπερ κακεῖνοι, καὶ ὅμοιαι αἱ κατὰ τούτων ψῆφοι, τοῖς κατ' ἐκείνων. τούτων δὲ τολμηθέντων, τίνες εἰσὶν οἱ φλόγα διχονοίας ἀνάψαντες; ἡμᾶς γὰρ τοῦτο πεποιηκέναι γράφαντες, ἐμέμψασθε. ἆρ' οὖν ἡμεῖς διχονοίας ἐργασάμεθα οἱ συναλγοῦντες τοῖς τάχιστα ἀδελφοῖς, καὶ κατὰ κανόνα πάντα πεποιηκότες, ἢ οἱ φιλονείκως καὶ παρὰ κανόνα τῶν τεσσαράκοντα τὴν ψῆφον λύσαντες, καὶ κατὰ πάντα τὴν σύνοδον ἀλιμάπαντες; οὐ γὰρ μόνον οἱ ἀρειανοὶ ἐδέχθησαν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τόπους εἰς τὸ ἴσον μετελθεῖν κάσιν ἐπίσκοποι δύνασθαι. εἰ οὖν ἀληθῶς ἴσην καὶ τὴν αὐτὴν ἡγεῖσθε τιμὴν τῶν ἐπισκόπων, καὶ μὴ ἐκ τοῦ μεγέθους τῶν πόλεων ὡς γράφετε, κρίνετε τοὺς ἐπισκόπους; ἔδει τὸν τυχόντα μὲν μικρᾶν, μένειν ἐν τῇ τιμηθείσῃ, καὶ μὴ ἐξουθενεῖν μὲν τὸν τυχόντα, μεταβαίνειν δὲ εἰς τὴν μὴ ἐγχειρισθεῖσαν, ἵνα τῆς μὲν παρὰ θεοῦ δοθείσης καταφρονῇ, τὴν δὲ τῶν ἀνθρώπων κενοδοξίαν ἀγαπήσῃ. ἐκ οὖν ἀγαπητὸν ἔδει ἀπαντῆσαι καὶ μὴ παραιτήσασθαι, ἵνα καὶ τέλος λάβῃ τὸ πρᾶγμα, τοῦτο γὰρ ὁ λόγος ἀπαιτεῖ. ἀλλ' ἴσως ἡ προθεσμία συνέσχεν, γράψαντες γὰρ ἐμέμψασθε ὅτι στενὴν τὴν προθεσμίαν τῆς συνόδου ᾠήσαμεν. ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἀγαπητὸν, πρόφασις ἐστιν. εἰ μὲν γὰρ ἐρχομένους ἡμᾶς συνέκλεισεν ἡ ἡμέρα, ἐνεκεν ἂν τὸ ἀφύσημα τῆς προθεσμίας ἠλέγχθη, εἰ δὲ οἱ ἐλθεῖν μὴ βουλόμενοι, κατεσχήκασι καὶ τοὺς πρεσβυτέρους ἕως αὐτοῦ τοῦ ἰουανναρίου μηνὸς, μὴ θαρρούντων ἐστὶν ἡ πρόφασις, ἦλθον γὰρ ἂν ὡς πρότερον, εἰ ἐθάρρουν, οὐ πρὸς τὸ ἀφύσημα τῆς ὁδοῦ σκοποῦντες, οὐδὲ πρὸς τὴν προθεσμίαν ὁρῶντες, ἀλλ' ὑπὸ τοῖς δικαίοις καὶ τοῖς λόγοις παρρησιαζόμενοι. ἀλλ' ἴσως ἀφ' ὧν καιρὸν οὐκ ἀπολύσασι, τοῦτο γὰρ γράφοντες πάλιν ἐδηλώσατε, ὡς ἄρα ἔδει ἡμᾶς σκοπήσαντας τὸ ὑπὸ τῆς ἑῴας καιρὸν, μὴ προτρέψασθαι ὑμᾶς ἀπαντῆσαι. εἰ μὲν οὖν ἀφ' τοιοῦτον εἶναι τὸν καιρὸν, οὐκ ἀπολυσατε, ὡς φατε, ἔδει προπέμψαι ὑμᾶς τὸν καιρὸν τοῦτον σκοπήσαντας. μὴ αἰτίους σχίσματος μὴ δὲ ὀλολυγῆς καὶ θρήνων ἐν ταῖς ἐκκλησίαις γνέσθαι. νῦν δὲ οἱ ταῦτα πεποιηκότες, ἔδειξαν μὴ τὸν καιρὸν αἴτιον, ἀλλὰ τὴν προαίρεσιν τῶν μὴ θελησάντων ἀπαντῆσαι.

Θαυμάζω

Impossibile enim est, Secundi ordinationem vtpote Ariani, vim vllam in catholica Ecclesia habere: id enim vere ad Synodi, ad Episcoporum, qui in Synodo fuere, contumeliam vergeret, si quæ illi tanto studio & cura, velut Deo præsente egissent, à nobis vt vana futiliaque abrogarentur. Quòd si igitur (quemadmodum scribitis) pro exemplis in Nouatum & Paulum Samosatensem editis decreta Synodorum obseruari oportet, certe minime oportuit calculos trecentorum Episcoporum irritos haberi, aut Catholicam Synodum à paucis contemni. Æque enim, vt illi Ariani hæretici sunt, & calculi contra istos dati paris sunt momenti, cum calculis quibus illi damnati sunt. Tali igitur commissa audacia, quinam dicendi sunt flammam discordiæ accendisse, siquidem id nobis in vestris literis obiicitis. Nos scilicet discordiam induximus, qui compatimur cum patientibus fratribus, & omnia secundum canonem facimus? an qui contentiose violato canone trecentorum decreta præuaricatur, & per omnia Synodum contemptui habent? Quum non solum Arianos recipiant, sed iam in vsu habeant de loco in locũ ad Episcopatus capiendos transilire. Si igitur vere parem eundemque honorem in omnibus Episcopatibus censetis esse, neque ex magnitudine ciuitatum (vt vos scribitis) honorem eius rei crescere arbitramini, oportuit eum, cui concredita est parua ciuitas, in ea quæ credita est, permanere, & nequaquam, reiecta concredita, ad eam quæ concredita non est, transuolare: ne eam quæ à Deo data est, aspernari, illam vero quæ hominum ambitu concessa est, magnificare videatur. Oportuit igitur vos dilectissimi huc accedere, & nequaquam tergiuersari, vt res ad finem deducatur: id enim ratio requirit. Sed fortasse dies cõstituti temporis breuior, quàm par erat, impedimento fuit (nam huiusmodi in literis vestris querimoniam facitis) atqui illud dilectissimi, pro mera cauillatione putandum est. Si enim aliquos in itinere dies oppressisset, arctitudo breuitasque temporis accusari potuisset. Iam quum illi qui nec ipsi venire voluerunt, & presbyteros suos vsque ad mensem Ianuarij, ne venirent, detinuerunt, liquide apparet istam causificationem eorum hominum esse, qui sibi non satis confidunt: venissent enim, vt dixi, si de sua causa bene speraſſent, nõ respectantes ad interuallũ itineris aut temporis constituti spacium, sed ex iure suo & rationibus fiduciã collegissent. Esto vt tempus in causa fuerit, cur non venerint: id enim quoque in scriptis vestris significatis, quum dicitis, æquum scilicet fuisse, vt respectu tantorum temporum, quæ venientibus ex Oriente necessaria essent, veniendi citationem omitteremus. Si igitur quia dies breuior fuit, iter omissum est, nequaquam oportuit iis ipsis temporibus vos præbere authores schismatis, luctus & lachrymarum in Ecclesia. Iam qui talia agunt, ostendunt non tempora ipsorũ profectioni, sed conscientiam obstitisse;

Admiror quoque eam partem epistolæ, & nescio quomodo hoc scribere potuistis, id vobis ægre esse, quod Eusebio cum suis duntaxat, & non itidem omnibus vobis literas scripserim, citius in hac expostulatione morositatem promptissimam, quàm veri quid deprehendas. Ego enim cùm non aliunde literas contra Athanasium accepissem, quàm à Martyrio & Hesychio, necessario illis respondi, qui scripserant contra Athanasium. Oportuit igitur non solum Eusebianos absque vobis scribere, aut vos quibus non scripsi, non molestè ferre, si retescripserim illis qui mihi scripserant: nam si par erat ad vos omnes literas dari, par quoque erat & vos vnà cum illis literas mittere. Nunc autem quod consentaneum erat respicientes, illis scripsimus qui nos certiores reddiderant, & literas misere. Quòd si id vos commouet, quòd illis scripserim, consequens est vt indignemini quoque, quòd illi soli mihi scripserint. Verum in hoc ipsa iusta & rationabilis causa est, dilectissimi, quam vobis intimandam puto. Nam tametsi solus sim, qui scripsi, non meam tamen solius sententiam, sed omnium Italorũ, & omnium in his regionibus Episcoporum scripsi. Ego autem omnes nolui scribere ne à multis onerarentur, certe ad constitutum tempus conuenere Episcopi, & eius sententiæ fuere quam vobis iterum significo, quapropter dilectissimi, etiam si solus scribo, scribere me tamen communem omnium sententiam vos scire volo. Hæc quidem à nobis aduersus non æquas vestrorum hominum, sed iniustas & suspectas causificationes dicta sunto. Quòd autem non temere aut iniuste susceperim in cõmunionem coepiscopos nostros, Athanasiũ, & Marcellum, etiam si prius dicta sufficiant, breuibus tamen ratio vobis istarum rerum demonstranda est. Scripsere prius Eusebius cum suis contra Athanasium, scripsistis & vos in præsentiarum, scripsere etiam plurimi ex Ægypto, & ex aliis prouinciis Episcopi pro Athanasio: nam quod ante omnia obseruari oportet, literæ vestræ aduersus Athanasium inter se pugnant, & primæ cum secundis nullum concentum habent, sed in plerisque primæ à secundis destituuntur, & secundæ à primis redduntur suspectæ, ex discrepantibus autem literis nulla certitudo constitui potest. Quòd si vestris literis fidem dari postulatis, æquum est & literis eorum qui pro eo scribunt, fidem non abnegare, & maxime, quòd vobis à patria eius longe distantibus, illi qui in iisdem locis cum Athanasio degunt, vt de homine noto rebusque ibi gestis certiores, probum testimonium de vitæ eius innocentia perhibent, affirmantes eũ non nisi confictis criminibus opprimi. Quin & Arsenius aliquando dictus ab Athanasio interfectus, quem iam cognouimus in vita esse, & cum Athanasio amicitiam fouere, is ipse affirmat, ea quæ acta sunt Mareotæ, in absentia alterius partis acta fuisse: neque enim ibi adfuisse Macarium presbyterum, qui reatum sustinebat, neq; Episcopum eius Athanasium, & hoc

Θαυμάζω ἢ κακεῖνο τὸ μέρος· τί ὅτι ἐπιστολὴς πᾶσ᾽ ὅλως καν ἐγεγράφη παρ᾽ ὑμῶν, ὅτι δὴ τῆς πρὸς Εὐσέβιον μόνοις, καὶ οὐ πᾶσιν ὑμῖν μόνον ἔγραψα. διχόφρων γὰρ τὸ μεμψαμένων μᾶλλον αὖ τις εὕροι, ἢ πρᾳότητα. ἐγω γὰρ οὐκ ἄλλοθεν λαβὼν κατὰ ἀγανάκτησιν γράμματα, ἢ παρὰ τοῦ Μαρτύριον καὶ Ἡσυχίου, ἐκείνοις ἀναγκαῖον ἔγραψα πρὸς ἃ γράψασι καὶ αὐτοί. εἰ δ᾽ ἦσαν ἢ τοῖς περὶ Εὐσέβιον μὴ μόνοις χωρὶς πάντων ὑμῶν γράψαι, ἢ ὑμᾶς εἰς μὴ ἔγραψα μὴ λυπεῖσθαι, ἃ ἐκείνοις ἐγράφη πρὸς ἃ γράψασιν. εἰ γὰρ ἔχρῆν καὶ πᾶσιν ὑμῖν ὑπηρέτας, ἔδει καὶ ὑμᾶς σὺν ἐκείνοις γράψαι, νῦν δὲ τὸ ἀπὸ λαθὸν σκοπῶντες, ἐκείνοις ἐγράψαμεν πρὸς ἃ ἐπιλάθησιν ἡμῖν, καὶ πρὸς ὑποψίαν παρ᾽ ἡμᾶς. καὶ δὲ τὸ μένειν ἐμὲ γεγράφεναι ἐκείνοις ἐκίνησεν ὑμᾶς, ἀπόλλυσθαι ἐστιν ὑμᾶς ἀγανακτεῖν, ὅτι καὶ μόνῳ μοι ἔγραψαν. ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ πᾶσα μὲν καὶ οὐκ εὔλογος ἡ προφάσις ἀγαπητὴ, ἐμοὶ δὲ γνωρίσαι ὑμῖν ἀναγκαῖον, ὅτι εἰ καὶ μόνῳ ἔγραψα, ἀλλ᾽ οὐκ ἐμὴ μόνον ἐστὶν αὕτη ἡ γνώμη, ἀλλὰ τῶν πάντων τῶν κατ᾽ τὴν Ἰταλίαν, καὶ τῶν ἐν τούτοις τοῖς μέρεσιν ἐπισκόπων. καὶ ἔγωγε τοὺς πάντας οὐκ ἠθέλησα πᾶσιν γράψαι, ἵνα μὴ ὑπὸ πολλῶν τὸ βάρος ἔχωσιν. ἀμέλει καὶ νῦν τῇ ὁρισθείσῃ προθεσμίᾳ συνῆλθον ἐπίσκοποι, ἢ παύτης τὴ γνώμης γέγονασιν οἷς πάλιν γράφω ὑμῖν σημαίνω. ὥστε ἀγαπητὸν εἰ καὶ μόνῳ ἐπιστέλλω, ἀλλὰ πάντων εἶναι γνώμην παντὶ γινώσκετε. ταῦτα μὲν οὖν πρὸς τὸ μὴ ἀδίκως λυπᾶς ἐξ ὑμῶν προφάσεις, ἀλλὰ δικαίας καὶ ἐπὶ πᾶσι περισκοπεῖν· πρὸς δὲ τὸ μὴ ἀχρῄως μηδ᾽ ἀδίκως ἡμᾶς ἐπιδεδέχθαι εἰς κοινωνίαν τοὺς συνεπισκόπους ἡμῶν ἀθανάσιον καὶ μάρκελλον, εἰ καὶ τὰ προλεχθέντα ἱκανὰ, ὅμως ὀλίγα βραχέων εὔλογον ὑμῖν δεῖξαι. ἔγραψαν οἱ περὶ Εὐσέβιον πρότερον καὶ τὸ περὶ ἀθανασίου, ἐγράψατε ἢ καὶ ὑμεῖς, ἔγραψαν δὲ καὶ πολλοὶ ἐπίσκοποι ἀπὸ τῶν ἀκμαζόντων ἐπαρχιῶν ὑπὲρ ἀθανασίου. πρῶτον μὲν οὖν τὰ κατ᾽ αὐτὰ γράμματα παρ᾽ ὑμῶν μάχεται πρὸς ἑαυτά, καὶ δὲ μίαν συμφωνίαν ἔχει τὰ δεύτερα πρὸς τὰ πρῶτα, ἀλλ᾽ ἐν πολλοῖς τὰ πρῶτα ὑπὸ τῶν δευτέρων λύεται, καὶ τὰ δεύτερα ὑπὸ τῶν πρώτων ἁμαρτάνεται, ἀσυμφώνων ὄντων τῶν γραμμάτων, δὲ μία πίστις περὶ τῶν λεγομένων ἐστίν. ἐπεὶ καὶ τοῖς παρ᾽ ὑμῶν γραφεῖσιν ἀξιοῦτε πιστεύειν, ἀκόλουθον ἐστι καὶ τοῖς ὑπὲρ αὐτῶν γράψασι μὴ ἀπιστῆσαι καὶ μᾶλιστα ὅτι ὑμεῖς μὲν πόρρωθεν, ἐκεῖνοι δὲ ἐν τοῖς τόποις ὄντες καὶ εἰδότες τὰ οἰκεῖα, καὶ τὰ ἐκεῖ γινόμενα πράγματα γράφουσι, μαρτυροῦντες αὐτῷ τῷ βίῳ καὶ διαβεβαιούμενοι ἐν πᾶσιν αὐτὸν ἀνεπιλήπτον παρηνέναι, καὶ πάλιν, Λέοντιός τις ἐπίσκοπος ἐλέχθη ποτὲ ὡς αἱρεθεὶς παρὰ ἀθανασίου, ἀλλὰ ζῶντα ἐμάθομεν ζῆν. ἀλλὰ καὶ φιλίαι ἔχουσι πρὸς αὐτὸν τὰ ὑπομνήματα τὰ ἐν μαρεώτῃ γεγόμενα διεβεβαιώσατο καὶ μενομέρκαι γεγραφὼς, μήτε γὰρ ἐκεῖ παρεῖναι μακάριον τὸν πρεσβύτερον τὸν κατηγορούμενον μήτε αὐτὸν τὸν ἐπίσκοπον αὐτὸν ἀθανάσιον.

καὶ τοῦτο

καὶ τοῦτο μόνον ἐκ τῶν αὐτοῦ λόγων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ὑπομνημάτων ὧν ἐκόμισαν ἡμῖν οἱ περὶ μαρτύριον καὶ Ἡσύχιον, ἔγνωμεν, ἀναγινόντες γὰρ εὕρομεν, ὅτι ὁ μὲν κατήγορος Ἰχυρᾶς, ἐκεῖ παρῆν, οὔτε δὲ μακάριος οὔτε ὁ ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος, ἀλλὰ καὶ πρεσβύτερος Ἀθανασίου ἀξιώντας παρεῖναι, καὶ μὴ συγχωρηθέντας. ἔδει δὲ ἀγαπητοὶ, εἴπερ μέλλει ἀληθείας εἶναι τὸ κριτήριον, μὴ μόνον τὸν κατήγορον, ἀλλὰ καὶ τὸν κατηγορούμενον παρεῖναι. ὥσπερ γὰρ ἐν τῇ Τύρῳ μακάριος παρῆν ὁ κατηγορούμενος, καὶ Ἰχυρᾶς ὁ κατήγορος καὶ ἁδὲν ἐδύνατο, ἕως ἔδει καὶ ἐν τῷ μαρεώτῃ μὴ μόνον ἀπελθεῖν τὸν κατήγορον, ἀλλὰ καὶ τὸν κατηγορούμενον, ἵνα παρὼν ἢ ἐλεγχθῇ, ἢ μὴ ἐλεγχθεὶς, δείξῃ τὴν συκοφαντίαν, νυνὶ δὲ τοῦτο μὴ γεγονός, ἀλλὰ μόνου ἀπελθόντος τοῦ κατηγόρου, μεθ' ὧν παρῆσαν Ἀθανάσιον, ὑπόπλα τὰ γράμματα φαίνεται. ἦπαρ δὲ καὶ τοὺς ἀπελθόντας εἰς τὸ μαρεώτιον, τῷ δοκεῖ γνώμιον αὐτοῦ ἀπελθεῖν, ἔλεγε γὰρ ὅτι θεογνίου καὶ μάρτυρος, καὶ θεοδώρου, ἱερατικοῦ ὄντος Θεσσαλονίκης καὶ μακεδονίου, ὑποπλοῦς ὄντας ἀπέστειλαν, καὶ τοῦτο οὐκ ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ὑπογολῆς ἀλεξάνδρου τοῦ γενομένου ἐπισκόπου Θεσσαλονίκης ἐδείκνυε περιῆν γὰρ ἐπιστολὴ αὐτοῦ γεγραφῶσα πρὸς διονύσιον τὸν ἐν τῇ σινώδῳ κόμῃ, ἐν ᾗ δηλοῖ φανερὰν συσκευὴν γενέσθαι κατὰ Ἀθανασίου. καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ κατηγόρου ἰχυρᾶ, περιῆσαν χάρτα ὁλόγραφον αὐτοχειρικὸν, ἐν ᾗ μάρτυρα τὸν θεὸν τὸν παντοκράτορα ἐπικαλούμενον, μήτε ποτηρίου κλάσιν, μήτε τραπέζης ἀτραπέζητον γεγονέναι ἔλεγεν, ἀλλ' ὑποβεβλῆσθαι ἑαυτὸν ὑπό τινων, πλάσασθαι ταῦτα τὴν κατηγορίαν, ἁπαντήσαντες δὲ καὶ πρεσβύτεροι τοῦ μαρεώτου, διεβεβαιώσαντο μήτε τὸν ἰχυρᾶν πρεσβύτερον εἶναι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, μήτε τι τοιοῦτον περιπεπλημμεληκέναι μακάριον, οἷόν ἐκεῖνος κατηγόρησεν. οἱ πρεσβύτεροι δὲ καὶ οἱ διάκονοι ἀπαντήσαντες ἐνταῦθα, οὐκ ὀλίγα, ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἐμαρτύρησαν ὑπὲρ τοῦ ἐπισκόπου ἀθανασίου, διαβεβαιούμενοι μηδὲν ἀληθὲς εἶναι τῶν κατ' αὐτοῦ λεγομένων, συσκευὴν δὲ αὐτὸν πεποιῆσθαι, καὶ οἱ ἀπὸ τῆς αἰγύπτου δὲ καὶ λιβύης πάντες ἐπίσκοποι, γράφοντες διεβεβαιώσαντο καὶ τὴν κατάστασιν αὐτοῦ ἔννομον καὶ ἐκκλησιαστικὴν γεγενῆσθαι. καὶ πάντα τὰ παρ' ὑμῶν λεγόμενα κατ' αὐτοῦ, εἶναι ψευδῆ, οὔτε γὰρ φόνον γεγονέναι, οὔτε ἵνας ἀναιρεθῆναι δι' αὐτὸν, οὔτε κλάσιν ποτηρίου γεγονέναι, ἀλλὰ πάντα εἶναι ψευδῆ. καὶ ἐκ τῶν ὑπομνημάτων δὲ τῶν ἐν μαρεώτῃ κατὰ μονομέρειαν γεγονότων ἐδείκνυεν ὁ ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος ἕνα κατηχούμενον, ἐξεταζόμενα καὶ εἰπόντα ἔνδον εἶναι μετὰ ἰχυρᾶ, ὅτι μακάριος ὁ πρεσβύτερος Ἀθανασίου ὡς λέγουσιν, ἐκεῖ ἐν τῷ τόπῳ, καὶ ἄλλους δὲ ἐξεταζομένους καὶ εἰπόντας, τὸν μὲν ἐν κελλίῳ μικρῷ, τὸν δὲ ὄπισθεν τῆς θύρας καθεσθῆναι τὸν ἰχυρᾶν τότε, τοιοῦτα, ὅτε μακάριον λέγουσιν ἀπολωτηκέναι ἐκεῖ,

& hoc non ſolum ex verbis eius, ſed ex monumentis actorum per Martyrium & Heſychium allatis cognouimus: ea enim perlegentes, inuenimus accuſatorem Iſchyram ibi præſto fuiſſe: Macarium autem & Athanaſium nequaquam adfuiſſe, neque Athanaſij preſbyteros, quanquam hoc ipſum magnopere ſolicitantes, admiſſos eſſe. Oportebat autem dilectiſſimi, ſiquidem ſinceriter illud iudicium agebatur, non ſolum accuſatorem, ſed & reum præſentem ſiſti. Et vt Tyri Macarius aderat reus, & Iſchyras accuſator, vbi nihil criminum docere potuit: Ita quoque in Mareoten non ſolum oportuit accuſatorem, ſed & reum quoque vnà proficiſci, vt vel præſens conuinceretur, vel ſi victus non eſſet, appareret eum calumniis petitum fuiſſe: iam cum hoc factum non ſit, ſed ſolum ibi accuſator ſteterit, cum iis quos vt ſuſpectos Athanaſius reiiciebat, actorum illorum monumenta ſuſpicione carere non poſſunt. Addebat præterea in ſua querela, eos qui Mareoten profecti ſunt, ſe inuito eò profectos eſſe: miſere enim eò (vt ipſe dicebat) Theognium, Marin, Theodorum, Vrſacium, Valentem & Macedonium, homines ſuſpectos, neque hoc ita eſſe ſolummodo verbis ſuis, ſed literis quoque Alexandri Theſſalonicenſium Epiſcopi demonſtrabat: protulit enim epiſtolam illius ſcriptam ad Dionyſium qui in ea Synodo Comes erat, quibus Epiſcopus ille liquido declarat, Athanaſium calumniis, & ipſius quoque accuſatoris Iſchyræ coniurationibus opprimi, veram manũ & authenticam protulit, in qua ille teſtatur, Deum omnipotentem inuocans, neque calicis confractionem, neque menſæ ſubuerſionem vllam fuiſſe, ſed ſe ſubornatum eſſe à certis hominibus, vt hoc crimen confingeret: deinde dum huc excurriſſent Mareotæ preſbyteri, affirmarunt, neque Iſchyram eſſe Catholicæ Eccleſiæ presbyterum, neque tale quid commiſiſſe Macarium, quale illi imputabat. Quinimo presbyteri & diaconi quum huc veniſſent, non tenuiter, ſed prolixe teſtimonia dixere pro Athanaſio, affirmantes nihil eorum quæ illi obiicerentur, verum eſſe, eumq; coniurationibus premi, quin & Epiſcopi ex Ægypto & Africa in ſuis ſcriptis affirmarunt, conſtitutionem Athanaſij in ſuſcipiendo epiſcopatu, legitimam & Eccleſiaſticam fuiſſe, neque cædem commiſſam, neque quemquam per illum ſublatum eſſe, neque poculum vllum confractum, ſed omnia eſſe conficta. Et ex ipſis iudiciis in Mareota per abſentiam alterius partis habitis, oſtendebat Athanaſius, vnũ catechumenum in examinatione ſui dixiſſe, ſe intus cum Iſchyra fuiſſe, quo tempore Macarius presbyter Athanaſij eò, vt aiunt, ſe in eum locum immiſiſſet, alios item examinatos pro teſtimonio dixiſſe, Iſchyram in cellula parua latuiſſe, alios poſt oſtium ægrotum eodem tempore decubuiſſe, quo Macarius ſuperueniebat

Ex istis rationibus Athanasij facile colligebamus, fieri non potuisse, vt qui morbo post ostium decumbebat, in sacris cõstiterit & oblationem confecerit, nec oblationem proponi potuisse, cum intus catechumeni versarentur, quibus intus adhuc agentibus, tempus oblationis nondum esse potuit. Hæc vt iam exposui, pro se dicebat Athanásius & rem ita esse ex actis declarabat, idem affirmantibus cæteris qui cum eo erant, prorsus nunquam Ischyram Ecclesiæ presbyterum fuisse, aut vt presbyterum synaxim cum aliis fecisse. Neque enim quo tempore Alexander ex humanitate magni concilii, eos, qui erant ex schismate Meletij, recipiebat, hunc à Meletio tanquam suum nominatũ fuisse affirmabant, quod ipsum maximum signum est, non fuisse illum ex numero Meletianorum: Nam si Meletianus fuisset, omnibus modis illum in eorũ classe recensuissent. Quin & alibi falsa dixisse Ischyram ex ipsis actis comprobatum est ab Athanasio, quippe qui in crimine de combustis libris falsi conuictus sit ab iis quos in testes adduxerat. Quum igitur istiusmodi allegarẽtur, & tot testes pro Athanasio starent, & ipse tam iusta pro se adferret, quid quæso nos oportuit facere? an non quod Ecclesiastici canonis est? hominémque proinde non condemnaremus, sed potius reciperemus? eúmque pro Episcopo, quemadmodum est, haberemus? Præter hæc omnia annum totum & integros sex menses apud nos hæsit, vestram præsentiam expectans, aut quotquot comparare auderent, suaque præsentia pudefecit omnes: non enim iudicio steterisset, nisi sui fiduciam habuisset, neq; sponte, sed literis nostris ad iudicium vocatus comparuisset, quemadmodum vos per literas citauimus, & tamen post tanta argumenta nos veluti insolitum quiddam agentes reprehenditis. Qui igitur sunt, qui contra canones agunt? nósne qui cum tantis rerum documentis virum recipimus? an qui solũ ad triginta sex suffragia eorum, qui Antiochiæ fuere, externũ hominem Episcopum salutarunt? eúmque militari manu Alexandriam deduxerunt, quod ne tunc quidem factum est, quum Athanasius in Galliã relegabatur, quod tum haud dubie factum fuisset, si pro vere damnato habitus fuisset, certe quum inde ab exilio rediret, etiam tum suam Ecclesiam, à qua recipiebatur, vacantem inuenit. Prorsus ignoro quánam ratione facta sunt, quæ facta sunt. Primum enim (sive rem dicendum est) non decebat, quum nos ad celebrandam Synodum literas mitteremus, aliquos præoccupare iudicium Synodi, deinde non decuit nouos istos modos contra Ecclesiã induci: vbi enim est istiusmodi Ecclesiasticus canon, aut istiusmodi traditio Apostolica? vt in pace agente Ecclesia, & Episcopis concordibus cũ Episcopo Alexandriæ Athanasio immittere Georgiũ peregrinum & externum hominem, neq; Alexandriæ baptizatum,

ἀπὸ δὴ τούτων ὧν ἔλεγε καὶ ἡμεῖς ἀκολούθως ἐβοῶμεν, ὅτι πῶς οἷόν τε ἦν ὅπισθεν τὸν θύραζε νόσῳ κατακείμενον, τότε ἐφικέσθαι καὶ λειτουργεῖν καὶ προσφέρειν; ἢ πῶς εἶόν τε ἦν προσφορὰν προσκεῖσθαι, ἔνδον ὄντων τῶν κατηχουμένων; εἰ γὰρ ἔνδον ἦσαν οἱ κατηχούμενοι, οὔπω ἦν ὁ καιρὸς τῆς προσφορᾶς. ταῦτα ὥσπερ εἴρηται ἔλεγεν ὁ Ἰσχυρᾶς καὶ ἀθανάσιος, καὶ ἐκ τῶν ὑπομνημάτων ἐδείκνυε; διαβεβαιουμένων καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, μὴ ὅλως αὐτὸν πρεσβύτερον γεγονέναι ποτὲ ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, μὴ δὲ συνῆχθαι αὐτόν ποτε ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὡς πρεσβύτερον· οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ὅτι ἀλέξανδρος ἐδίκαιε κατὰ φιλανθρωπίαν τῆς μεγάλης συνόδου τὸς ἀπὸ σχίσματος μελιτίου, ὡς ὁμαθοῦσαν αὐτὸν ὑπὸ μελιτίου μετὰ τῶν αὐτοῦ διεβεβαιοῦτο, ὃ καὶ μέγιστόν ἐστι τεκμήριον, μὴ εἶναι αὐτὸν μήτε μελιτιανόν· εἰ γὰρ ἦν, πάντως καὶ αὐτὸς αὐτῶν συνῳμώμοτο. ἄλλως τε καὶ ἐν ἄλλοις ἰσχύρας ψευσάμενος ἐδείκνυτο ὑπὸ ἀθανασίου, ἐκ τῶν ὑπομνημάτων· κατηγορήσας γὰρ ὡς βιβλίων κεκαυμένων, ὅτε ὡς λέγουσι μάκαρος ἐπίσης ἠλέγχθη ὑφ' ὧν αὐτὸς ἔψευσται μαρτύρων ψευσάμενος. τούτων οὕτως λεγομένων, καὶ τοσούτων μὲν ὄντων τῶν μαρτύρων τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ, τοσούτων δὲ δικαιωμάτων προφερομένων ὑπ' αὐτοῦ, τί ἔδει ποιεῖν ἡμᾶς; ἢ τί ὁ ἐκκλησιαστικὸς κανὼν ἀπαιτεῖ; ἢ μὴ κατάγνωναι τὸν ἄνδρα, ἀλλὰ μᾶλλον δοκοδέξασθαι καὶ ἔχειν αὐτὸν ἐπίσκοπον ὥσπερ καὶ εἴχομεν, καὶ γὰρ πρὸς τούτοις πᾶσι, παρέμεινεν ἐναῦθα ἐνιαυτὸν καὶ ἐξ μῆνας ἐκδεχόμενος τὴν παρουσίαν ὑμῶν, ἢ τῶν βουλομένων ἐλθεῖν. τῇ δὲ παρουσίᾳ ἐδυσώπησε πάντας, ὅτι οὐκ ἂν παρῆν, εἰ μὴ ἐθαῤῥει. καὶ γὰρ οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ ἐλήλυθεν, ἀλλὰ κληθεὶς καὶ λαβὼν γράμματα παρ' ἡμῶν, καθάπερ καὶ ὑμῖν ἐγράψαμεν, καὶ ὅμως μετὰ ταῦτα, ὑμεῖς ὡς παρὰ κανόνας ποιήσαντας ἡμᾶς ἐμέμψασθε. σκοπεῖτε τοίνυν τίνες εἰσὶν οἱ παρὰ κανόνας πράξαντες, ἡμεῖς οἱ μετὰ τοσούτων δοκοδείξεων τὸν ἄνδρα δεξάμενοι, ἢ οἱ ἀπὸ τριάκοντα καὶ ἐξ μονῶν ἐν ἀντιοχείᾳ ὀνομάσαντες πάνυ ὡς ἐπίσκοπον ξένον, καὶ δόντες εἰς ἀλεξάνδρειαν μετὰ στρατιωτικῆς ἐξουσίας; ὅπερ οὐ γέγονεν, οὐδὲ εἰς γαλλίας αὐτὸν ἔπεμψαν. ἐγεγόνει γὰρ ἂν καὶ τότε, εἰ ὄντως ἦν κατεγνωσθείς. ἀμέλει ἐπανελθὼν σχολάζουσαν καὶ ἐκδεχομένην αὐτὸν τὴν ἐκκλησίαν εὗρεν, ἀλλὰ νῦν οὐκ οἶδα ποίῳ τρόπῳ γέγονε τὰ γενόμενα. πρῶτον μὲν γὰρ, εἰ δεῖ τἀληθῆ εἰπεῖν, οὐκ ἔδει γραῦς αἰτῶν ἡμῶν συνόδου γενέσθαι, προσλαβεῖν ἵνας τὴν ἐκ τῆς συνόδου κρίσιν. ἔπειτα, οὐκ ἔδει τοιαύτην καινοτομίαν κατὰ ἐκκλησίας γενέσθαι. ποῖος γὰρ κανὼν ἐκκλησιαστικὸς, ἢ ποία παράδοσις ἀποστολικὴ τοιαύτη; ὥστε εἰρηνεύσης ἐκκλησίας, καὶ ἀπισκόπων πασῶν ὁμόνοιαν ἐχόντων πρὸς τὸν ἐπίσκοπον τὸν ἀλεξανδρείας ἀθανάσιον, ἀποστεῖλαι χρησόμενον, ξένον μὲν τῆς πόλεως, μήτε ἐκεῖ βαπτισθέντα, μήτε γινωσκόμενον τοῖς πολλοῖς, μὴ αἰτηθέντα παρὰ πρεσβυτέρων.

μὴ παρ

μὴ παρ' ἐπισκόπων, μὴ παρὰ λαῶν, ἀλλὰ καθαιρεῖσθαι μὲν ἐν αὐτοχείᾳ, ἀποτελεῖσθαι δ' εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, οὐ μετὰ πρεσβυτέρων, ἢ μετὰ Διακόνων τῆς πόλεως, οὐ μετὰ ἐπισκόπων τῆς Αἰγύπτου, ἀλλὰ μετὰ στρατιωτῶν, τοῦτο γὰρ ἔλεγον καὶ ἠπίουτο οἱ ἐντεῦθεν ἐλθόντες· εἰ γὰρ καὶ μετὰ τὴν σύνοδον κατεδικάσθη καὶ ἐλέγχεται ὁ Ἀθανάσιος, οὐκ ἔδει τὴν κατάστασιν οὕτως παρανόμως καὶ παρὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα γενέσθαι, ἀλλ' ἐπ' αὐτῆς τῆς ἐκκλησίας, ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ἱερατείου, ἀπ' αὐτοῦ τοῦ κλήρου, τοὺς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἐπισκόπους ἔδει καταστῆσαι, καὶ μὴ νῦν τοὺς ἀπὸ τῶν ἀποστόλων κανόνας παραλύεσθαι. ἆρα γὰρ ἐκαθ' ἑνὸς ὑμῶν ἐγένετο τὸ πρᾶγμα, οὐκ ἂν ἐβοήσατε, οὐκ ἂν ἠξιώσατε ὡς παραλελυμένων τῶν κανόνων, ἀδικηθῆναι ἀκαπρὶ ὡς θεοῦ παρόντος, μὴ ἀληθείας φθεγγόμεθα καὶ λέγομεν, οὐκ ἔστι τοῦτο ἀσεβὲς ἀδέν· μιμοῦ ἀδὲ ἐκκλησιαστικόν. καὶ γὰρ ἃ περὶ λεγόμενα γεγενῆσθαι παρὰ χρηστοῦ ἐν τῇ εἰσόδῳ αὐτοῦ, δείκνυσι τὴν τῶν καταστάσεως τάξιν· ἐν γὰρ πιστοῖς εἰρηνικοῖς καιροῖς, ὡς αὐτοὶ οἱ ἐλθόντες ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας ἀπήγγελλαν, καθὼς καὶ οἱ ἐπίσκοποι ἔγραψαν, ἡ ἐκκλησία ἐμπεπρησμένη ἐστὶν ἐμφανῶς, παρθένοι ἐγυμνώθησαν, μονάζοντες κατεπατήθησαν, πρεσβύτεροι πολλοὶ τοῦ λαοῦ ἠκίσθησαν καὶ βίαν πεπόνθασιν, ἐπίσκοποι ἐφυλακίσθησαν, θυσιαστήριον πολλοί, τὰ ἅγια μυστήρια ἐφ' οἷς ἠπῶντο μακάριον τὸν πρεσβύτερον, ὑπὸ ἐθνικῶν διηρπάζετο, καὶ εἰς γῆν κατεβάλλετο, ἵνα τοῦ χειροήθεις καταστήσωσιν δέξωνται. τὰ δὲ τοιαῦτα δείκνυσι τοὺς θορυβοῦντας τοὺς κανόνας. εἰ γὰρ νομίμη ἦν ἡ κατάστασις, οὐκ ἂν ἀπὸ θορυβοποιίας ἠναγκάζετο πείθεσθαι τοὺς νομίμως ἀπειθοῦντας αὐτῷ, καὶ ὁμοίως πιστῶν γινομένων, γράφετο εἰρηνικῶς μεγάλων γενέσθαι ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ τῇ Αἰγύπτῳ, ὅπως εἰ μὴ αὐτὸ μεταβέβληται τὸ ἔργον τῆς εἰρήνης, καὶ τὰ τοιαῦτα εἰρήνην ὀνομάζεται. κακεῖνο δὲ ὑμῖν ἀναγκαῖον ἐνόμισα δηλῶσαι, ὅτι Ἀθανάσιος διεβεβαιοῦτο μακάριον ἐν τύπῳ τινὰ στρατιώτας γεγενῆσθαι, καὶ μόνον τὸν κατήγορον ἀπληλυθέναι μετὰ τῶν ἀπελθόντων εἰς τὸν Μαρεώτιδα, καὶ τοὺς μὲν πρεσβυτέρους ἀξιοῦντας, παρεῖναι ἐν τῇ ἐξετάσει μὴ συγχωρηθῆναι, τοῦ δὲ ἐξέτασιν γενέσθαι θεῖ τοποτηρήτου καὶ στρατείης, ὅτι παρουσίᾳ τοῦ ἐπάρχου καὶ τῆς τάξεως αὐτοῦ, παρόντων ἐθνικῶν καὶ ἰουδαίων. τοῦτο δὲ κατὰ τὰς ἀρχὰς ἄπιστον ἦν, εἰ μὴ καὶ ἐκ τῶν ὑπομνημάτων ἐδείκνυτο, ἐφ' ᾧ καὶ ἐθαυμάσαμεν, νομίζω δὲ καὶ ὑμᾶς θαυμάζειν ἀκαπρί. πρεσβύτεροι μὲν, οὐκ ἐπιτρέπονται παρεῖναι οἱ καὶ τῶν μυστηρίων λειτουργοὶ τυγχάνοντες, ὅτι δὲ ἐξωλικοῦ δικαστοῦ παρέντος καὶ πρεσβεύοντος, ἢ τί περιεῖσον ἐπὶ ἐθνικῶν καὶ ἰουδαίων τῶν βλασφημούντων θεὸν ἐγκλημάτων, ἐξέτασις θεῖ αἵματος χριστοῦ καὶ σώματος χριστοῦ, γίνεται. εἰ δὲ ἢ ὅλως ἐγεγόνει τι πολυμμύθημα, ἔδει ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὑπὸ κληρικῶν νομίμως ἐξετάζεσθαι τὰ τοιαῦτα.

neque plebi cognitum, neque postulatum à presbyteris, eumque Antiochiæ creare Episcopum, atque inde deducere Alexandriam, non cum presbyteris aut diaconis ciuitatis, non cum Episcopis Ægypti, sed cum militibus? Hæc enim dixere & conquesti sunt, qui huc venerunt: Si enim post Synodum in culpa fuisset deprehensus Athanasius, non tamen oportuit creationem noui Episcopi ita illegaliter & præter canonem Ecclesiasticum, fieri, sed in ipsa Ecclesia, & ex ipso sacerdotali ordine, & ex ipso clero eius prouinciæ Episcopos constitui, & nequaquam ex illis qui nunc Apostolorum canones violant. Age si in quenquam vestrum id commissum esset, nonne vociferaturi essetis? nonne vindictam, quasi violatis canonibus, postulaturi fuissetis? Dilecti credite, tanquam Deo præsente, cum veritate loquimur, quod loquimur. Non est istud pie factum, nõ ex iure non Ecclesiasticè. Quinimo quæ feruntur acta in introitu Georgij, ostendunt qualis fuerit ordo in eius ordinatione: temporibus enim ita pacatis, prout renunciant qui inde veniunt, & quemadmodum Episcopi scribunt, ipsa Ecclesia incendium passa est, virgines denudatæ, monachi conculcati, prẽsbyteri, & multi ex populo indigne habiti, & violati, Episcopi in carcerem detrusi, multi item spoliati. Sacra mysteria de quibus incusabant Macarium presbyterum, ab ethnicis direpta, & in terram abiecta sunt, vt vi cogerent nonnullos, ad constitutionem Georgij approbandam. Hæc & istiusmodi ostendunt, quinam sint canonum præuaricatores. Nam etsi legitima fuisset eius constitutio, non tamen cum præuaricatione legum coegisset eos sibi obtemperare, qui ei legitime obaudiebant, & tamen cum talia scelera designata sint, scribitis magnificã pacem Alexãdriæ & per Ægyptum fuisse, quasi res officiumque pacis in contrariam iam significationem abierit. Illud quoque necessarium existimaui quod vobis indicaretur, Athanasium affirmasse, Macarium subcustodia militum habitum esse, & solum accusatorem vnà cum illis qui Mareoten proficiscebatur, abiisse, & presbyteris rogantibus, vt in quæstione adesse liceret, pernegatum, & quæstionem habitam fuisse de calice & mensa in præsentia præfecti & eius cohortis, assistentibus tum Ethnicis, tũ Iudæis. Id principio nobis incredibile videbatur, nisi ex ipsis actorũ monumentis demonstratum fuisset, certe nobis magnæ admirationi fuit, vt etiamnum vobis esse puto. Atqui ne presbyteris quidẽ adesse permittitur in mysteriis, quum tamen ipsi quoque sacrorum administri sint. Iam quis non exectetur subexterno iudice præsentib. catechumenis, & quod peius est, Ethnicis & Iudæis Christianismum blasphemantibus, quæstionem de sanguine & corpore Christi haberi? Nam si omnino delictum aliquod perpetratum fuisset, oportebat de eo in Ecclesia inquiri sub legitimis clericis,

De Marcello autem postquam de illo quoque vt impio in Christum, perscripsistis, nobis studui significare, eum cùm huc venisset, affirmasse falsa esse quæ de se in literis vestris scripta essent, sed tamen cum à vobis postularetur, vt de fide diceret, tanta cum fiducia per se respondit, vt nemo non perciperet, eum nihil à veritate profiteri alienũ, sed eadem cum pietate qua Ecclesia de Domino ac Saluatore nostro sentire, neque iam tantummodo, sed etiam olim huius sententiæ se fuisse confirmabat, vti & nostri presbyteri, qui tunc in Niceno concilio aderant, de ipsius recta fide contestabantur: Nam & eum tunc quoque in sententiis dicendis dimicasse cum Ariana hæresi, testes fuere, cuius quoque vos admonitos velim, ne qui talem hæresim approbet, sed abominetur vt alienam à sana doctrinc. De viro igitur quem reiectæ opinionis & synceræ religionis esse, testimoniis approbatum est, quid quæso nos facere oportuit? anne vt eum pro Episcopo haberemus, quemadmodum habemus? an potius à communione repelleremus? Hæc quidem ego nõ tanquam eorum causam agens scribo, sed vt & vobis fidem facerem, viros istos iuste & canonicè à nobis receptos esse, & vos minime habere causam litigandi: par autem est vt studiũ adhibeatis, & omnibus modis elaboretis, vt quæ contra canonẽ acta sunt, emendationẽ accipiant, & Ecclesiæ pacẽ habeant, vt Christi pax nobis data permaneat, & non scindatur Ecclesia, ne vos eam culpam veluti schismatis authores sustineatis. Dico enim, & plane protestor, ea quæ à vobis acta sunt, non esse pacis sed schismatis. Non enim solùm Athanasius & Marcellus, Episcopi, cum querimoniis de illatis iniuriis, sed & plurimi alij Episcopi ex Thracia, Cœlosyria, Phœnicia, Palæstina huc conuenere, presbyteri item non pauci partim ex Alexandria, partim aliunde huc ad concilium occurrerũt, & coram omnibus Episcopis ibi congregatis, inter reliqua dicta sua conquesti sunt, vim & iniuriã Ecclesiis illatas esse, suásq; Ecclesias eadem, quę Alexandrina, passas esse, & inaliis Ecclesiis similia designata. Ex Ægypto aũt & Alexãdria quum denuo superuenissent presbyteri, literas secũ attulere, quib. plurimorũ Episcoporũ & presbyterorum querimonia cõtinebatur, se, quum huc ad conciliũ pergerent, detentos fuisse, atq; etiamnum detineri. Et quẽadmodum post Athanasij exilium cõtingit. Episcopos homines confessores flagris cõscindi, alios in carceribus haberi, prę sulesq; longissimi in suo Episcopatu tẽporis publicis ministeriis mãcipari, & fere omnes clericos & populos Ecclesiæ Catholicæ insidiis apperi, & persecutionẽ pati, quosdã itẽ Episcopos & fratres finib. suis eiectos esse, nulla alia de causa, nisi vt inuiti congerẽtur cõmucare cum Georgio & Arianis: & Ancyræ quæ in Galatia est, non pauca aut prua designata esse, sed prorsus eadem cũ factis Alexandrinis.

Audiui-

τοῦ δὲ μαρκέλλου ἐπιδὴ καὶ τοῦτο ὡς ἀσεβοῦντος εἰς τὸ χριστὸν ἐγράψατε, δηλῶσαι ὑμῖν ἐσπούδασα, ὅτι ἐνταῦθα γινόμενοι, διεβεβαιώσατο μὲν μὴ εἶναι ἀληθῆ τὰ περὶ αὐτοῦ γεγραμμένα παρ' ὑμῶν, ὅμως δὲ ἀπαντῶν παρ' ὑμῶν ἀπᾶν περὶ τῆς πίστεως, ὥστε μετὰ παῤῥησίας ἀποκρίνατο περὶ ἑαυτοῦ, ὡς ὑπὸ πάντων μὲν ἡμῶν ὅτι μηδὲν ἔχοιεν τῆς ἀληθείας ὁμολογεῖν, ὥστε καὶ αὐτὸν εὐσεβῶς περὶ τοῦ κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁμολογοῦντα φρονεῖν, ὥσπερ καὶ ἡ καθολικὴ ἐκκλησία φρονεῖ, καὶ οὐ νῦν πεπρονηκέναι διεβεβαιώσατο, ἀλλὰ καὶ ἔκπαλαι, ὥσπερ οὖν καὶ οἱ ἡμέτεροι πρεσβύτεροι, ἔτι ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ γινόμενοι, ἐμαρτύρησαν αὐτοῦ τῇ ὀρθοδοξίᾳ. ἐν ᾧ καὶ ὑπὲρ καὶ νῦν τῆς αἱρέσεως τὰ ἐναντία πεφρονηκέναι διηλεγξατο, ἐφ' ᾧ καὶ ὑμᾶς ὑπομνῆσαι δίκαιόν ἐστιν, ἵνα μηδεὶς τὴν τοιαύτην αἵρεσιν ἀποδέχηται, ἀλλὰ βδελύττηται ὡς ἀλλοτρίαν τῆς ὑγιαινούσης διδασκαλίας. ὀρθὰ τοίνυν αὐτὸν φρονοῦντα, ἐπὶ ὀρθοδοξίᾳ μαρτυρούμενον, τί πάλιν καὶ ὑπὲρ τούτου δεῖ ποιεῖν ἡμᾶς, ἢ ἔχειν αὐτὸν ὥσπερ καὶ ἔχομεν, ὑπὲρ σκοπὸν, καὶ μὴ ἀποβάλλειν τῆς κοινωνίας; τοῦτο μὲν οὖν ἐγὼ, οὐχ ὡς ὑπεραπολογούμενος αὐτῶν γέγραφα, ἀλλ' ἕνεκα τοῦ πιστεῦσαι ὑμᾶς, ὅτι δικαίως καὶ κανονικῶς ἐδεξάμεθα τοὺς ἄνδρας, καὶ μάτην φιλονεικεῖτε. ὑμᾶς δὲ δίκαιόν ἐστι πανταχόθεν, καὶ πάντα τρόπον καμεῖν, ἵνα τὰ μὲν ὑφ' ἡμῶν κανόνα γενόμενα, διορθώσεως τύχῃ, αἱ δὲ ἐκκλησίαι, εἰρηνικῶς ἔχωσι, πρὸς τὸ τὴν ὑπὸ κυρίου εἰρήνην τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν φυλαχθῆναι, ὁμολογῶ γὰρ ὑμῖν τὰ γινόμενα, οὐκ εἰρήνης, ἀλλὰ σχίσματος πρόφασις εἰσίν. ὑπὲρ οὗ μόνου οἱ περὶ Ἀθανάσιον ἐμαρκέλλου οἱ ὑπὸ σκοποὶ ἐληλύθασιν ἐνταῦθα, αἰτιώμενοι κατ' αὐτῶν ἀδικίαν γεγενῆσθαι, ἀλλὰ καὶ πολῖται ἄλλοι ὑπὸ σκοποὶ ἀπὸ θρᾴκης, ἀπὸ κοίλης συρίας, ἀπὸ φοινίκης καὶ παλαιστίνης, καὶ πρεσβύτεροι μὲν οὐκ ὀλίγοι, ἄλλοι δὲ λαϊκοὶ ἀπὸ ἀλεξανδρείας, καὶ ἄλλοι ἐξ ἄλλων μερῶν, ἀπελθόντες εἰς τὴν ἐνταῦθα συνοδον, ἐπὶ πάντων τῶν συνελθόντων ὑπισκόπων, πρὸς τοῖς ἄλλοις εἶς ἕλεγον; ὅτι καὶ ἀπωδύροντο, βίαν καὶ ἀδικίαν τῆς ἐκκλησίας πεπονθέναι, καὶ ὅμοια τοῖς περὶ ἀλεξάνδρειαν, καὶ τὰς ἑαυτῶν, καὶ ἐν ἄλλαις ἐκκλησίαις γεγονέναι διεβεβαιοῦτο, οὐ λόγῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ πράγματι, ἐξ αἰγύπτου καὶ τῆς ἀλεξανδρείας πάλιν ἐλθόντες νῦν πρεσβύτεροι μετὰ γραμμάτων, ἀπωδύροντο ὅτι πολλοὶ ἐπίσκοποι καὶ πρεσβύτεροι θέλοντες ἐλθεῖν εἰς τὴν σύνοδον, ἐκωλύθησαν. μέχρι γὰρ νῦν ἐμοῦ τὴν τῶν ὑπὸ σκόπων ἀθανασίου ἀποδημίαν, ἔλεγον ὑπὸ σκόπους ὁμολογητὰς καταπλήττειν πληγαῖς, καὶ ἄλλους φυλακίζειν, ἤδη δὲ καὶ δεχαίους, πολλοὺς ὅσον χρόνον ἔχοι ἕκαστος ἐν τῇ ὑπὸ σκοπῇ, εἰς λειτουργίας δημοσίας πάντας διδόναι, καὶ σχεδὸν πάντας τοὺς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας κληρικοὺς ἐλαύνειν, ὑπὸ βυλεύειν δὲ καὶ διώκειν, ἐν ᾧ καὶ τινας ὑπὸ σκόπους, καὶ τινας ἀδελφούς. ὑπερορίους ἔλεγον γεγονέναι, δι' οὐδεμίαν πρόφασιν, ἢ ἵνα καὶ ἄκοντας αἰαγκάζοντα κοινωνεῖν χειροτονίᾳ καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ ἐπισκόποις, καὶ ἐν ἀγκύρᾳ δὲ τῆς γαλατίας, οὐκ ὀλίγα γεγονέναι, ἀλλὰ

ἀλλὰ τὰ αὐτὰ πάλιν τῆς κατὰ ἀλεξάνδρειαν γινομένοις ἠκούσαμεν καὶ παρ' ἑτέρων, & μάρκελλος ὁ ἐπίσκοπος διεμαρτύρατο. πρὸς ἃ τούτοις καὶ τοιαύτας κατηγορίας, καὶ ὕστερον δεινὰς κατ' ἐμοῦ ἐξ ὑμῶν, ἵνα μὴ λέγω τὰ ὀνόματα οἱ ἀπαντήσαντες εἰρήκασιν, ἃς ἐγὼ μὲν χαίρων παρητησάμην. ἴσως καὶ ὑμεῖς παρ' ἑτέρων ἀκηκόατε. Διατοῦτο γὰρ μάλιστα καὶ ἔγραψα πρότερον ὑμᾶς ἐλθεῖν ἵνα & παρόντες ἀκούσητε, & πάντα διορθωθῆναι καὶ θεραπευθῆναι δυνηθῇ, ὅπερ ἃ τε πρόθυμότερον ἔδει τοὺς κληθέντας ἀπαντῆσαι καὶ μὴ πολυπραγμονῆσαι ἵνα μὴ πέρας ὑπόθωσι πρὸς τὰ λεχθέντα ἐὰν μὴ ἀπαντήσωσι νομισθῶσιν, ὡς μὴ δυνάμενοι ἐλέγξαι ἃ ἔγραψαν. τούτων τίνων ἕνεκα λεγομένων, καὶ ἕνεκα τῶν ἐκκλησιῶν παροχυνομένων καὶ ὑπὸ βλαπτομένων ὡς οἱ ἀπαγγέλλοντες διεβεβαιοῦτο, τίνες εἰσὶν οἱ φλόγα διχονοίας αἰτίαν τοῖς ἐμοῖς οἱ λυπούμενοι ὑπὲρ τῶν τοιούτων, καὶ συμπάσχοντες τοῖς πάσχουσιν ἀδελφοῖς, ἢ οἱ τὰ τοιαῦτα ἐργασάμενοι; θαυμάζω γὰρ πῶς τοιαύτης & τοσαύτης ἐκεῖ ἀναστάσεως καθ' ἑκάστην ἐκκλησίαν οὔσης, δι' ἣν καὶ οἱ ἀπαντήσαντες ἦλθον ἐκπώματα, γεγράφεται ὑμεῖς ὁμόνοιαν γεγενῆσθαι ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, τὰ δὲ τοιαῦτα, οὐκ ὑπὲρ οἰκοδομῆς τῶν ἐκκλησιῶν, ἀλλ' ἐπὶ καθαιρέσει ταύτης γίνεται, καὶ οἱ ἐν τούτοις τοῖς χαίρουσι, οὐκ εἰσὶν εἰρήνης υἱοί, ἀλλὰ ἀναστάσεως· ὁ δὲ θεὸς ἡμῶν, οὐκ ἔστιν ἀκαταστασίας, ἀλλ' εἰρήνης. διόπερ ὡς οἶδεν ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, κηδόμενος μὲν τῆς ἡμῶν ὑπολήψεως, ἀνεχόμενος δὲ τοῦ τὰς ἐκκλησίας μὴ ἐν ἀκαταστασίᾳ εἶναι, ἀλλὰ διαμένειν ὥσπερ ὑπὸ τῶν ἁγίων ἀποστόλων ἐκανονίσθη, γράψαι ὑμῖν ταῦτα ἀναγκαῖον ἡγησάμην, ἵνα ἤδη ποτὲ δυσωπήσητε τοὺς πρὸς ἀλλήλους ἀπέχθειαν, ὅτως διαθεμένους τὰς ἐκκλησίας. Ἠκούσαμεν γὰρ ὅτι τινὲς εἰσὶν ὀλίγοι εἰ τούτων πάντων αἴτιοι τυγχάνοντες, καὶ ἀποδώσατε ὡς πλάγιον ἔχοντες οἰκλασμὸν διορθώσασθαι ὡς πρέπον, τὰ ἀποδοθέντα κανόνια γνώμενα, ἵνα εἴ καί τι παρεληλύθη, τοῦτο τῇ ὑμετέρᾳ ἀποδοθὲν θεραπευθῇ καὶ μὴ γράψητε ὅτι τινὶ μὲν κέρδος & ἀφανισμόν, ἢ τινὶ ἡμῶν ἐλάττωσιν· οὐ γὰρ εἰρήνης, ἀλλὰ φιλονεικίας καὶ μισαδελφίας τὰ τοιαῦτα γνωρίσματα. Διατοῦτο οὖν κἀγὼ τὰ πρεπόντως ἔγραψα, ἵνα μαθόντες ὅτι οὐκ ἀδίκως ἐδεξάμεθα αὐτούς, παύσησθε τῆς τοιαύτης ἕλκος. εἰ μὲν γὰρ ἐλθόντων ὑμῶν ἦσαν καταγνωσθέντες, εἰ μὴ λόγους ἀποδείξεως ἔχειν ἐφαίνοντο ὑπὲρ ἑαυτῶν, καλῶς ἂν τὰ τοιαῦτα γεγράφητε· ἐπειδὴ δὲ ὡς πρέπον κανονικῶς καὶ οὐκ ἀδίκως τινὶ πρὸς αὐτοὺς ἔχομεν κοινωνίαν, πῶς καλῶς ὑπὲρ χείρους μὴ ὀπτήσητε διαχιθῆναι τὰ μέρη τοῦ χείρους. μὴ δὲ πῖς πρόλημμασι πιστεύσητε, ἀλλὰ τὸν τοῦ κυρίου εἰρήνην προλημήσατε· οὐ γὰρ ὅσον οὐδὲ ὄφελος δι' ὀλίγων μικροψυχίαν, τοὺς μὴ καταγνωσθέντας ἀπορρίπτειν καὶ λυπεῖν ἐν τούτῳ τὸ πνεῦμα. εἰ δὲ νομίζετε δικαίαν αὐτὴν ἵνα κατ' αὐτῶν ἀποδείξαι, καὶ εἰς πρόσωπον αὐτοὺς ἐλέγξαι, ἐλθέτωσαν βουλόμενοι·

Audiuimus etiam ista ab aliis, & Marcellus quoque Episcopus rem ita esse suo testimonio confirmabat. Hæc & huiusmodi crimina contra quosdam ex vestris (vt nomina eorum omittam) hi qui huc venerunt, detulere, quæ ego asscribere subterfugi, & fortasse ea ex aliis, quænam sint, resciuerit is. Et hęc potissima mihi scribendi causa fuit vt huc veniretis, quo vobis præsentibus, omnia corrigi & sanari possent, ac propterea alacrius à vobis & sine recusatione occurrendum fuit, ne qui hactenus infamia istorum scelerum laborant, contumacia non comparendi in iudicio, libellos contra se datos, videantur refellere non potuisse. Quum igitur talia rumoribus famáque circunferantur tantáque iniurias Ecclesiæ patiantur, & istiusmodi insidiis vexentur, vti affirmauere, qui hæc renunciabant, quinã quæso sunt, qui flammam discordiæ accendunt? nósne qui ista dolemus, & patientibus fratribus compatimur? an illi qui hæc scelera designant? Miror autem quum tantæ ac tales turbationes sint in singulis Ecclesiis, vt non alia de causa iter susceperint, qui ad concilium venere, vos interim scribere concordiam in Ecclesiis fuisse, quum istiusmodi facta, non ad ædificationem Ecclesiæ, sed ad subuersionem fieri solent & qui istiusmodi rebus oblectantur, nõ sunt pacis filij, sed perturbationis. Deus autem noster, non est perturbationis, sed pacis Deus. Quapropter quemadmodum conscius est Deus Pater Domini nostri Iesu Christi, hæc putaui necessaria esse, quæ vobis scriberentur, tum vt parcerem vestræ existimationi, tum quia optarem Ecclesias non in perturbatione esse, sed secundum canones Apostolorũ regi, & vt nunc tandem pudefaceretis illos, qui ob mutuum inter ipsos odium ita Ecclesias vexant. Audio paucos esse istorum malorum authores, quapropter operam date, vt habentes viscera misericordiæ, corrigatis ea, quæ (vt dixi) contra canonem facta sunt, vt si quid vitij anteuertit, id vestro studio emendetur, & ne mihi scribatis, quòd Marcelli & Athanasij communionem potius, quàm vestram præoptauerim: nam hæc non pacis, sed contentionis & odij fraterni argumenta sunt. Atque ideo superiora scripsi, quo certiores facti, eos non iniuste receptos esse, desisteretis ab huiusmodi iurgio, qui si à vobis hic cũ cæteris congregatis in iudicio conuicti fuissent, neque probas rationes pro sui defensione habuissent, recte nobiscum in scriptis vestris expostulassetis. Postquam autem, vt dixi, canonice & non iniuste cum iis fouemus communionem, obsecro vos per Iesum Christum, ne sinatis discindi membra Christi, neque præoccupationibus fidẽ habete, sed Domini pacem anteponatis: non enim ius aut fas est, ob paucorũ degeneres animos eos abiici qui cõdemnati non sunt, aut Spiritũ Domini contristari. Quòd si creditis posse quædã illis obiecta ostẽdi, & coram facie redargui, veniant qui volũt.

nam & se paratos esse & probaturos dicunt, quæ denunciauerunt. Certiores igitur nos dilectissimi de ea re facite, quo & illis scribamus, & cæteris item Episcopis qui huc debent conuenire, vt coram omnibus, qui culpæ obnoxij sunt, condemnentur, & ne vlterius perturbatio in Ecclesia fiat: sufficiunt enim quæ facta sunt, sufficit quoque in præsentia Episcopo-
tum Episcopos in exilium actos esse: de qua re non est prolixior sermo habendus, ne grauari videantur, qui tum adfuere. Nam si verum est dicendum, minime decuit eousque procedere, aut eousque euadere istas animorum degeneres pusillanimitates. Esto vt sint Athanasius & Marcellus (vt scribitis) translati à suis sedibus, sed quid de aliis dicas, qui ex diuersis locis tum Episcopi, tum presbyteri, quemadmodum dixi, huc venere? Nam & isti se denuo abreptos & istiusmodi passos esse dixerunt. O dilecti, non iam vlterius Ecclesiæ iudicia secundum Euangelium, sed vel ad exilium vel ad mortem instituuntur. Nã si, vt dicitis omnino in culpa fuerunt, oportuit secundum canonem, & non isto modo iudicium fieri, oportuit scribere omnibus nobis, vt ita ab omnibus quod iustum esset, decerneretur. Episcopi enim erant, & non vulgares Ecclesiæ, qui ista patiebantur, sed quam ipsi Apostoli suamet opera ad fidem instruxerant. Cur igitur & in primis de Alexandria ciuitate nihil nobis scribere voluistis? an ignari estis hanc consuetudinem esse, vt primum nobis scribatur, vt hinc, quod iustum est, definiri possit? Quapropter si isthic huiusmodi suspicio in Episcopum concepta fuerat, id huc ad nostram Ecclesiam referri oportuit. Nunc autem nos, quos certiores minime fecerunt, postquam iam egerint, quod libuit, suffragatores suæ damnationis, cui non interfuimus, esse volunt. Non ita se habent Pauli ordinationes, non ita Patres docuerunt, sed fastus iste & nouum studium est. Obsecro vos cum alacritate audire pro publico bono ista scribo: Quæ enim accepimus à beato Petro Apostolo, ea vobis significo, non scripturus alioqui, quæ nota apud vos esse arbitror, nisi facta ipsa nos conturbassent. Episcopi abripiuntur, & suis è sedibus propelluntur: alij vero aliunde in eorum loca reponuntur, alij verò insidiis appetuntur, vt subditi & de abreptis doleant, & à summissis vim patiantur, vt quos optant, frustra requirant: quos nolunt, inuiti recipiant. Obsecro ne ista vlterius fiant, vel potius contra illos scribite, qui talia moliuntur, ne deinceps has iniurias Ecclesiæ patiantur, aut Episcopus aut presbyter istiusmodi contumelias sentiat, aut præter animi sententiam ea quæ nolint, vt nobis indicarunt, cogantur facere, ne apud ethnicos ridiculi efficiamur, aut quod præ omnibus grauissimũ est, Deum exacerbemus. Vnusquisq; enim nostrum eorum quę hic turbauit, rationẽ reddet in die iudicij, optoq;

A

B

C

D

E

ἐπίμους γὰρ ἑαυτοὺς & αὐτὸ εἶναι ἐπηγγείλαντο, ὥστε καὶ ἀποδεῖξαι καὶ διελέγξαι περὶ ὧν ἡμῖν ἀπήγγειλαν. σημαίατε οὖν ἡμῖν ἀγαπητὶ περὶ τούτου, ἵνα κακείνοις γράψωμεν, καὶ τοῖς ὀφείλουσι πάλιν συνελθεῖν ἐπισκόποις, πρὸς τὸ πάντων παρόντων, τοὺς ἐγκαλουμένους κατεγνωσθῆναι καὶ μηκέτι ἀκαταστασίαν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις γίνεσθαι. ἀρκεῖ γὰρ τὰ γεγενημένα, ἀρκεῖ ὅτι παρόντων ἐπισκόπων, ἐπίσκοποι ἐξωρίζοντο, πρὸς ὃ οὐδὲ μακρηγορεῖν δεῖ, ἵνα μὴ βαρεῖσθαι οἱ παρόντες τότε δοκῶσιν. εἰ γὰρ δεῖ τ' ἀληθὲς εἰπεῖν, οὐκ ἔδει μέχρι τούτων φθάσαι, οὐδὲ εἰς τοσοῦτον ἐλθεῖν ταῖς μικροψυχίαις. ἔσω δὲ ἀφανάσιον & Μάρκελλον & ὡς γράφετε, μεταπέμψασθαι ἀπὸ τῶν ἰδίων τόπων, τί καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἄν τις εἴποι; τῶν ἐκ διαφόρων τόπων ὡς πρόσθεν ἐλθόντων ἐνταῦθα ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων. καὶ αὐτοὶ γὰρ πάλιν ἠρνοῦντο ἑαυτοὺς καὶ τοιαῦτα πεπονθέναι ἔλεγον, ὦ ἀγαπητὶ, οὐκέτι κατὰ τὸ εὐαγγέλιον, ἀλλὰ λοιπὸν, ἐπὶ ἐξορισμῷ καὶ θανάτῳ αἱ κρίσεις τῆς ἐκκλησίας εἰσίν. εἰ γὰρ καὶ ὅλως ὡς φασὶ γέγονέ τις εἰς αὐτὸς ἁμαρτήμα, ἔδει κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα, καὶ μὴ ἔτως γενέσθαι τὴν κρίσιν, ἔδει γράφεσθαι πᾶσιν ἡμῖν, ἵνα οὕτως παρὰ πάντων ὁρισθῇ τὸ δίκαιον. ἐπίσκοποι γὰρ ἦσαν οἱ πάσχοντες, & οὐχ αἱ τυχοῦσαι ἐκκλησίαι αἱ πάσχουσαι, ἀλλ' ὧν αὐτοὶ οἱ ἀπόστολοι δι' ἑαυτῶν καθηγήσαντο. Διατί γὰρ οὐ τῆς ἀλεξανδρέων πόλεως μάλιστα οὐκ ἐγράφετε ἡμῖν; ἢ ἀγνοεῖτε ὅτι τοῦτο & ἐθος, ὡς πρῶτον γράφεσθαι ἡμῖν, & ἔτως ἔνθεν ὁρίζεσθαι τὰ δίκαια; εἰ μὲν οὖν τι τοιοῦτον ἐγένετο περὶ τὸν ἐπίσκοπον τὸν ἐκεῖ, ἔδει πρὸς τοὺς ἐνταῦθα ἐκκλησίαν γράφειν. νῦν γὰρ οἱ ἡμᾶς μὴ συμφορήσαντες πρόξαντες δὲ αὐτοὶ ὡς ἠθέλησαν, λοιπὸν καὶ ἡμᾶς ἀκαταγνώστους, βούλονται συμψήφους εἶναι. οὐχ ἔτως αἱ παλαὶ διατάξεις. οὐχ ἔτως οἱ πατέρες παραδεδώκασιν, ἄλλο & τύπος & ἐστὶν οὗτος, καὶ καινὸν τὸ ἐπιτήδευμα. παρακαλῶ, μετὰ προθυμίας ἀκούσατε, ὑπὲρ τοῦ κοινῇ συμφέροντος ἐστὶν ἃ γράφω. ἃ γὰρ παρειλήφαμεν παρὰ τοῦ μακαρίου πέτρου τοῦ ἀποστόλου, ταῦτα καὶ ὑμῖν δηλῶ, καὶ οὐκ ἂν ἔγραφα φανερὰ ἡγούμενος εἶναι ταῦτα παρὰ πᾶσιν, εἰ μὴ τὰ γενόμενα ἡμᾶς ἐτάραξεν. ἐπίσκοποι ἁρπάζονται καὶ ἐκτοπίζονται, ἄλλοι δὲ ἀλλαχόθεν ἀντιτίθενται. καὶ ἄλλοι ἐπιβάλλονται, ὥστε ἐπὶ μὲν τοῖς ἁρπασθεῖσιν, αὐτοὺς πιθεῖν, ἐπὶ δὲ τοῖς πεμπομένοις, ἀναγκάζεσθαι, ἵνα οὓς μὲν θέλωσι, μὴ ἐπιζητῶσι. οὓς δὲ μὴ βούλονται, δέχωνται. ἀξιῶ ὑμᾶς μηκέτι τοιαῦτα γίνεσθαι, γράψατε δὲ μᾶλλον κατὰ τῶν τὰ τοιαῦτα ἐπιχειρούντων, ἵνα μηκέτι τοιαῦτα πάσχωσιν αἱ ἐκκλησίαι, μηδὲ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ὕβριν πάσχῃ, ἢ παρὰ γνώμην ὥσπερ ἐδηλώσαμεν ἡμῖν, ἀναγκάζηται ποιεῖν, ἵνα μὴ καὶ παρ' ἡμῶν δόξωσι λόγον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως περὶ ὧν ἐνταῦθα ἔπραξε.

γθοιτο

ἠδύνατο ἢ πάντας κατὰ θεὸν φρονῆσαι. ἵνα καὶ αἱ ἐκκλησίαι τοῖς ἐπισκόποις αὐτῶν ἀποδεδομέναις χαίρωσι διαπαντὸς ἐν χριστῷ ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν· δι' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ἀμήν. ἐρρῶσθαι ὑμᾶς ἐν κυρίῳ εὔχομαι ἀγαπητοὶ καὶ ποθητότατοι ἀδελφοί.

Τέλος τῆς ἐπιστολῆς ἰουλίου τοῦ ἐπισκόπου ῥώμης.

ΤΑῦτα τῆς ἐν ῥώμῃ συνόδου γραψάσης διὰ ἰουλίου τοῦ ἐπισκόπου ῥώμης, ἐπειδὴ πάλιν λύειν χωρεῖν οἱ περὶ εὐσέβιον, τάς τε ἐκκλησίας ἐπέρασαν, καὶ πολλοῖς ἐπιβάλλοντες, μαθόντες οἱ θεοφιλέστατοι βασιλεῖς κωνσταντῖνος καὶ κώνσταις, ἐκέλευσαν τούς τε ἀπὸ τῆς δύσεως καὶ τῆς ἀνατολῆς ἐπισκόπους, συνελθεῖν εἰς τὴν σαρδῶν πάλιν. ὁ μὲν οὖν εὐσέβιος ἐν τῷ μεταξὺ τετελεύτηκε. πλείστων δὲ πανταχόθεν συνελθόντων, ἡμεῖς μὲν προεκαλεσάμεθα τοὺς κοινωνικοὺς τῶν περὶ εὐσέβιον εἰς κρίσιν, ἐκεῖνοι δὲ περὶ ὀφθαλμῶν ἔχοντες ἃ ἔπραξαν, καὶ βλέποντες τοὺς ἀπελθόντας κατηγόρους αὐτῶν, ἐφοβοῦντο τὴν κρίσιν, καὶ γὰρ πάντων καθαρῶς ἀπαντησάντων, αὖθις πάλιν ἐπήγοντο μεθ' ἑαυτῶν κόμητας, μέσωνιανὸν, καὶ ἡσύχιον τὸν κασρήσιον, ἵν' ὥσπερ εἰώθησαν, τῇ ἐκείνων ἐξουσίᾳ, ταῦθ' ἅπερ ἐβούλοντο πράξωσιν. ἐπειδὴ δὲ χωρὶς κομήτων ἡ συνοδος ἦν, καὶ σραπιώτης οὐδεὶς ἐγίνετο μέσος, ἐπεροφέρησαν πληγῆτες ὑπὸ τῶν συνειδότος, οὐκέτι γὰρ ὡς ἤθελεν ἐκρίνοντο, ἀλλ' ὡς τῆς ἀληθείας ἀπῄτει λόγος. διὰ πολὺ τοίνυν ἡμῶν προκαλουμένων, καὶ τῆς συνόδου τῶν ἐπισκόπων προκαλούσης αὐτοὺς καὶ λεγούσης ἦλθετε κεκλῆσθαι, διατί τοίνυν ἐλθόντες ὑποδύεσθε; ἐκεῖ γὰρ ὑμᾶς ἠμὴ ἐλθεῖν, ἢ ἐλθόντας, μὴ κρύπτεσθαι. τοῦτο γὰρ ὑμῖν φέρει μεῖζον καταγνωσιν. ἰδοὺ παρέσμεν οἱ περὶ ἀθανάσιον, ὃς ὑπὸ τῆς διεβάλλετε, ἵν' εἴπερ νομίζετε ἔχειν, διελέγχητε τούτους παρόντας· εἰ δὲ μὴ δύνασθε, προπαρασκεύασθε μὴ βούλεσθαι, δῆλοί ἐστε συνοφαίνοντες. καὶ ταύτην ὑμῖν ἡ συνοδος δώσει τὴν κρίσιν. εἰ δὲ ταῦτα ἀκούσαντες, καταγνόντες ἑαυτῶν, ἤδεισαν γὰρ ἃ ἔπραξαν καὶ ἐβουλήσαντο καθ' ἡμῶν ἠκούσθησαν ἀπαντῆσαι, πολλὴν καὶ ἀπρεπῆ καθ' ἑαυτῶν τὴν συνοφαντίαν ἐλέγξαντες. ἡ τίνων ἁγία σύνοδος καταγνοῦσα τὴν ἀπρεπῆ καὶ ὑποπτίαν φυγὴν ἐκείνων, ἐδέξατο ἡμᾶς εἰς ἀπολογίαν. διηγησαμένων δὲ ἡμῶν διὰ μαρτύρων καὶ ἀποδείξεων τὰ πεπραγμένα καθ' ἡμῶν, ἐθαύμασαν. καὶ ἅπαντες ἐπέγνωσαν, ὅτι διὰ τοῦτο ἐκτὸς ἐφοβήθησαν τὴν σύνοδον, ἵνα μὴ εἰς πρόσωπον ἐλεγχθῶσιν. ἐλέγετε. ἴσως νομίζοντες μὴ ἀδικεῖσθαι τοὺς περὶ ἀθανάσιον, ἀπεῖπησαν ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς, ὅπερ ἐκ ἰδόντες αὐτοὺς παῤῥησιαζομένους καὶ προκαλουμένους τὴν κρίσιν, φεύγουσιν. ἡμᾶς μὲν οὖν ἀπέδειξαν ὡς ἀδικηθέντας καὶ μάτην διαβληθέντας, καὶ ἐκύρωσαν ἔτι μᾶλλον εἰς ἡμᾶς, τήν τε κοινωνίαν καὶ ἀγάπην. τοὺς δὲ κοινωνοὺς καὶ ἀναδεξαμένους γενομένους τῆς ἀσεβείου κακουργίας, καθεῖλεν, θεόδωρον ἀπὸ ἡ-

optoque vt omnes secundum Deum sentiant, quo Ecclesiæ suis Episcopis receptis perpetuo gaudeant in Christo Iesu Domino nostro, per quem gloria Patri in secula seculorum, Amẽ. Valere vos in Christo opto desideratissimi fratres.

Iulii Pontificis Romani Epistolæ finis.

HÆc cum Romæ Synodus per Iulium Romanum Episcopum scripsisset, improbâ iterum audacia Eusebiani in Ecclesiis perturbandis, insidiisque tendendis vsi sunt. Quod cum rescitum esset ab religiosissimis Imperatoribus, Constantio & Constante, iussi sunt Episcopi Orientis & Occidentis, Sardim convenire: verum Eusebius interea diem suũ obiit. Nos igitur plurimis convenientibus eos, qui cum Eusebio communicauerant, in iudicium provocauimus: illi verò, quibus in oculis erant sua delicta, conspectis ibi suis accusatoribus, magnopere iudicium exhorruere. Quum enim omnes se rite & legitime sisteret, Eusebiani secum Comites Musonianum, Hesychium, & Castritium adduxere, vti pro sua consuetudine, illorum potestate, quicquid animo libuisset, perficerent: ibi quum sine comitibus concilium ageretur, neque vllus miles interueniret, icti à suis conscientiis ingentem animo consternationem acceperunt. Siquidem non eo modo quo volebant, iudicia de ipsis fiebant, sed vt ratio veritatis requirebat. Diu igitur nobis eos provocantibus, & Synodo Episcoporum eos his verbis accersente, Venistis ad iudicium, cur igitur postquam venistis, vos subducitis? atqui oportuit vos vel nõ venire, vel postquam venistis latibula nõ quærere: id enim ipsum vobis adfert summam cõdemnationem. En adest Athanasius cum suis, quos absentes culpauistis. Quapropter si quid vos habere putatis, convincite eos præsentes. Quòd si id à vobis fieri nequit, neque vllam speciem criminis obtenditis, profecto sycophantæ pronunciandi estis, neque aliam sententiam Synodus in vos pronunciabit: quibus auditis despondebant animos: timebant enim quæ & ipsi fecerant, & quæ finxerant, de nobis: metu igitur prohibiti ne se in conspectum darent, ea ipsa fugitatione cum dedecore suas sycophantias manifestarunt. Synodus autem sancta, damnata illorum turpi & suspecta fuga, nostram excusationem recepit, ibi referentibus nobis per testes & firmas rationes, quæ cõtra nos illi ipsi designarant, magna admiratio oborta, cognitúmque est vulgo non sine causa eos concilium, ne coram in facie convincerentur, exhorruisse, dictumque à plerisque ideo eos fortasse ex Oriente ad concilium venisse, quod Athanasium minime venturam arbitrarentur, nunc quia illum cum suis præstò vident, causæ suæ diffisi iudicio se committere non audent. Nos igitur, vt iniuriam passos & temere calumniis impetitos, receperũt, decreueruntque firmis sanctionibus nobiscum cõmunionem & dilectionem esse fouendam. Socios autem Eusebij, cosque qui improbis se in maleficiis gesserant, deposuerũt, Theodorum

Heraclien-

A B C D E

Heraclienſem, Narciſſum ex Neroniade, Acacium Cæſarienſem, Viſacium & Valentem ex Pannoniis, & Manophantum Epheſium, Georgium ex Laodicea, & ſcripſerunt ad omnes vbique terrarum Epiſcopos, & ad ſingulas parœcias eorum qui iniuriam paſſi erant, ad iſtum modum.

ἀπὸ ἡρακλείας, ναρκισσον ἀπὸ νερωνιάδος, ἀκάκιον ἀπὸ καισαρείας, στέφανον ἀπὸ αντιοχείας, Ϲ ἡρακλειανὸν καὶ ἀάλεντα ἀπὸ παιονίας, καὶ μανοφάντην ἀπὸ ἐφέσου, Ϲ γεώργιον ἀπὸ λαοδικείας, Ϲ ἔγραψαν τοῖς ἀπανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐπισκόποις, καὶ τῇ ἑκάστου τῶν ἀδικηθέντων παροικίᾳ, ταῦτα.

A

EPISTOLA CONCILII SARDICÆ CONGREGATI.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΕΝ ΣΑΡΔΙΚΗ ΣΥΝΑΧΘΕΙΣΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ.

SACRA SYNODVS PER Gratiam Dei Sardicæ congregata è Roma, Hiſpaniis, Gallis, Campania, Calabria, Apulia, Aphrica, Sardinia, Pannoniis, Daciis, Norico, Siſcia, Dardania, & ſecunda Dacia, Macedonia, Theſſalia, Achaia, Epiro, Thracia, Rhodope, Paleſtina, Arabia, Creta, Aegypto, Presbyteris & Diaconis, & vniuerſæ Eccleſiæ Dei per Alexandrinam paræciam, dilectis in Chriſto fratribus, Salutem.

Η ΑΓΙΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΚΑΤΑ ΘΕΟΥ ΧΑΡΙΝ ΕΝ ΣΑΡΔΙΚΗ ΣΥΝΑΧΘΕΙΣΑ, ΑΠΟ ΡΩΜΗΣ, ΚΑΙ ΙΣΠΑΝΙΩΝ, ΓΑΛΛΙΩΝ, ΙΤΑΛΙΩΝ, ΚΑΜΠΑΝΙΑΣ, ΚΑΛΑΒΡΙΑΣ, ΑΠΟΥΛΙΑΣ, ΑΦΡΙΚΗΣ, ΣΑΡΔΑΝΙΑΣ, ΠΑΝΝΟΝΙΩΝ, ΜΥΣΙΩΝ, ΔΑΚΙΩΝ, ΝΩΡΙΚΟΥ, ΣΙΣΚΙΑΣ, ΔΑΡΔΑΝΙΑΣ, ΔΑΚΙΑΣ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ, ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ, ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ, ΑΧΑΙΑΣ, ΗΠΕΙΡΟΥ, ΘΡΑΚΗΣ, ΚΑΙ ΡΟΔΟΠΗΣ, ΚΑΙ ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗΣ, ΚΑΙ ΑΡΑΒΙΑΣ, ΚΑΙ ΚΡΗΤΗΣ, ΚΑΙ ΑΙΓΥΠΤΟΥ, ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΙΣ, ΚΑΙ ΔΙΑΚΟΝΟΙΣ, ΚΑΙ ΠΑΣΗ ΤΗ ΑΓΙΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΤΗ ΕΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ ΠΑΡΟΙΚΟΥΣΗ, ΑΓΑΠΗΤΟΙΣ ΑΔΕΛΦΟΙΣ ΕΝ ΚΥΡΙΩ ΧΑΙΡΕΙΝ.

B

C

D

E

ANTIA Mantequam acciperemus literas veſtræ religionis, nõ ignotum id nobis, ſed prorſus compertum fuit, anteſignanos infelicium Arianorum multa & grauia, ſed tamen magis in exitium ſuarum animarum, quàm in Eccleſiam molitos eſſe. Ea enim eorum ars & vafricies fuit, ſemperque huius peſtiferi propoſiti fuere, vt omnes vbique orthodoxæ fidei homines, & catholicæ Eccleſiæ doctrinam à patribus traditam ſeruantes exagitarent, & perſequerentur. Quorum nonnullos falſis criminibus circumuenerunt, alios extra fines ſuos relegarunt, alios in ipſis ſuppliciis abſumpſerunt, certe fratris noſtri & coepiſcopi Athanaſij innocentiam, vi & tyrannide circumuenire & opprimere conati ſunt, nulla in eius iudicio neque ſedulitate, neque fide, neque iuſtitia adhibita. Iam ergo diffiſi ſuis fabulis, & vanis rumoribus, ac coram intuentes quam non poſſent de iis rebus iuſta documenta adferre, quum eſſent, in vrbe Sardica, non auſi ſunt in concilio ſanctorum Epiſcoporum apparere. Qua ex re æquitas iudicij fratris & coepiſcopi noſtri Iulij liquidiſſime apparuit, qui non temerario conſilio, ſed cum matura deliberatione ſententiã tulit, adeo vt nihil relinquatur dubij de comunione fratris noſtri Athanaſij, adducẽtis octoginta Epiſcopos veros teſtes pro ſe in iudiciũ, neque

ΚΑΙ πρὶν μὲν λαβεῖν ἡμᾶς τὰ γράμματα τῆς ὑμῶν εὐλαβείας, οὐκ ἠγνοοῦμεν, ἀλλὰ καὶ φανερὸν ἡμῖν ἦν, ὡς ὅτι οἱ τῆς δυσωνύμου τῶν Ἀρειανῶν αἱρέσεως πρωτοστάται, πολλὰ καὶ δεινὰ μᾶλλον δὲ καὶ ἐπ' ὀλέθρῳ τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς, ἢ κατὰ τὴν ἐκκλησίας ἐμηχανῶντο. αὕτη γὰρ ἦν αὐτῶν τέχνη καὶ παρρησία· τούτης ἀεὶ τῆς θανατηφόρου γεγόνασι προθέσεως· ὅπως πάντας τοὺς ὁπουδήποτε τυγχάνοντας τῆς ὀρθῆς δόξης, καὶ τῷ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας διδασκαλίαν κατέχοντας, τῷ παρὰ τῶν πατέρων αὐτοῖς παραδοθεῖσαν, ἀπελαύνειν καὶ διώκειν. τοὺς μὲν γὰρ πλάσεσιν ἐγκλήμασιν ὑπέβαλλον. ἄλλους, εἰς ἐξορισμὸν ἀπέστελλον. ἄλλους, ἐν αὐταῖς ταῖς ἡμέραις καπτώνουν. ὁ μέλει καὶ τὸν ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ ἡμῶν Ἀθανασίου τοῦ καθ' ἡμᾶς, βίᾳ καὶ τυραννίδι συλλαβεῖν ἐπεχείρησαν, καὶ μήτε οὖν ὑπὸ ἐπιμελητοῦ, οὔτε μετὰ πίστεως, οὐθ' ὅλως δικαίᾳ γένοιτο ἡ παρ' ἐκείνων κρίσις, διόπερ οὐδὲ θαρροῦντες οἷς ἐδράσαντο πράγμασιν, οὐδὲ οἷς ἐθρύλησαν κατ' αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ θεωροῦντες ὡς οὐ δύνανται περὶ τούτων ἀποδείξεις ἔχειν ἀληθεῖς, παρόντες εἰς τὴν Σαρδῶν πόλιν, οὐκ ἠθέλησαν εἰς τὴν σύνοδον πάντων τῶν ἁγίων ἐπισκόπων ἀπαντῆσαι. ἐκ δὴ τούτου, φανερὸν καὶ δικαίαν καθέστηκεν ἡ κρίσις τοῦ ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ ἡμῶν, Ἰουλίου, οὐ γὰρ ἀπρεπῶς βεβούλευται. ἀλλὰ καὶ μετ' ὀπτιμελείας ὅλης ἔχρισεν, ὥστε μηδὲ ὅλως δι- [illegible] περὶ τὴν κοινωνίας τοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν Ἀθανασίου. ἔσχε γὰρ ἐπισκόπων ὀγδοήκοντα, ἀληθεῖς μάρτυρας,

ἔσχε

ἔσχε καὶ τοῦτο δίκημον, ὅτι διὰ τῶν ἀγαπητῶν ἀδελφῶν ἡμῶν τῶν πρεσβυτέρων ἑαυτοῦ, καὶ διὰ γραμμάτων, μεθωδεύσετο τοὺς θεοσεβεῖς, τοὺς οὐκ ἐπικειμένους, ἀλλ' ὑπὲρ βίαν μᾶλλον ἐπεισδομένους. ὅθεν οἱ πανταχοῦ πάντες ὑπέσκοποι, τῷ κοινωνίαν ἀμεταστάτως βεβαιῶσαν διὰ τῶν καθαρότητα αὐτοῦ. κἀκεῖνο ἦν ὑμῶν ἀγαπητὸν, ἐπειδὴ εἰς τὴν ἀγίαν σύνοδον τὴν ἐν Σαρδικῇ συναχθεῖσαν παρεγένετο, τότε δὴ καθ' ἃ προεθέμεθα, καὶ διὰ γραμμάτων, ἐδοκιμάσθησαν οἱ τοῦ ἐώους· καὶ ἐκλῆψαι παρεῖναι, ἀλλ' ἐκεῖνοι ὑπὸ τοῦ συνειδότος καὶ γινωσκόμενοι, ἀπεσπάσθαι χρώμενοι προφάσει, φυγοδικεῖν ἠξίωσαν. ἦν γὰρ τὰθῶν ὡς ὑπεύθυνον, διὸ τὴν ἡμετέραν κοινωνίαν ἐκβάλλεσθαι, ὡς συνωρῶντες ὡς ἀπεσπᾶς, μᾶλλον ἢ ἀδυνατοῦντα λῦσαι τοῦτο. ἐπὶ τὰ ὑστερημένα καὶ τὰ ἐν τῷ μαρεώτῃ γενόμενα ὑπὸ παμπονήρων καὶ ἐξωλεστάτων τινῶν νεωτέρων, οἷς ἐκ ἄν τις ὑπίστευσεν οὐδὲ τὸν τυχόντα βαθμὸν τοῦ κλήρου συνέχειν καθ' ἡμῶν. ὅτι γὰρ ὁ ἀδελφὸς ἡμῶν Ἀθανάσιος καὶ ὁ ὑπίσκοπος, ὅτι μὲν καθέζετο ὁ πρεσβύτερος ὁ κατηγορούμενος ὑπ' αὐτῶν παρ' ἡμῖν, ἐ ὅμως ἡ παρ' αὐτῶν ἐρώτησις, μᾶλλον ἢ ὑποβολὴ ἡ γενομένη, πάσης αἰσχύνης λοιπὸν ἦν· πῇ μὲν γὰρ ἐθνικοί, πῇ δὲ κατηχούμενοι ἠρώτων, ἃ οὐκ ἔνα ἅπερ ἔσισιν εἴπωσιν, ἀλλ' ἵνα ἅπερ παρ' αὐτῶν μεμαθήκασι ψεύσωνται. καὶ γὰρ καὶ ἡμῶν τῶν πρεσβυτέρων φρονηλιζόντων ὑπὲρ τῆς ἀπουσίας τοῦ ὑμετέρου ὑπισκόπου ἐβουλομένων παρεῖναι ἐπὶ τῇ ἐξετάσει, ἐ τὰ ἀληθῆ δεῖξαι, καὶ τὰ ψευδῆ διελέγξαι, οὐδεὶς λόγος γέγονεν, οὐκ ἐπέτρεψαν γὰρ ὑμᾶς παρεῖναι, ἀλλὰ καὶ μεθ' ὕβρεως ἐξέβαλον, καὶ εἰ καὶ τὰ μάλιστα φανερὰ πᾶσι καθέστηκε καὶ ἐκλέλυται ἡ συκοφαντία, ὅμως ἀναγινωσκομένων τῶν ὑπομνημάτων, εὑρομεν αὐτὴν παμπόνηρον ἰσχύραν, τὸ ὑπὲρ ἧς συκοφαντία μεθον παρ' αὐτῶν λαβοῦσα. τὸ δοκεῖν ὄνομα τοῦ ὑπισκοπῆς, διελέγχονται ἑαυτοὺς τὴν συκοφαντίαν. αὐτὸς γὰρ ὁ ἰσχύρας ἐν αὐτοῖς τοῖς ὑπομνήμασι διελάλησε, κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν ἐν ᾗ μακάριον ἐλπλυθέναι εἰς τὸ κελλίον ἑαυτοῦ διεβεβαιοῦτο, νοσοῦντα τότε κατακεῖσθαι ἑαυτόν. καίτοι τὸ θεῖον δόσεβιον γράψαι τολμησάντων, ἑστάναι τότε τὸν ἰσχύραν καὶ θυσιάζειν, ὅτε μακάριος ἐπέστη. κἀκείνη ἦν πᾶσι φανερὰ καθέστηκεν ἡ συκοφαντία, καὶ διαβολὴ λοιπὸν ἡ πάσιν ὁμολογουμένη, ἔφασαν γὰρ καὶ κατέβησαν, φόνον δεδρακέναι τὸν ἄθλιον, ὡς ἀρσένιον λύναι μελλήσαντα ἐπίσκοπον αἱρεθῆναι, ἐφ' ᾧ θρηνῶ σεναγμῷ, καὶ πεπλασμένοις δάκρυσιν ὑπεκρίνατο, καὶ ἠξίωσε ζωῆς ὡς τεθνηκότος τὸ σῶμα ἀποδοθῆναι. ἀλλ' ἐκ ἄγνωστα γέγονε τὰ σοφίσματα τούτων. ἔγνωσαν γὰρ ἅπαντες, ζῆν τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐν τοῖς ζῶσιν ἐξεταζόμενοι, ἐ ἐπειδὴ εὑρον ἑαυτοὺς οἱ πρὸς πάντα εὐχερεῖς διελεγχομένους ὑπὸ τοῖς ψεύσμασι τούτοις, αὐτὸς γὰρ ζῶν ὁ ἀρσένιος ἐδείκνυεν ἑαυτὸν μὴ αἱρῆσθαι μὴ ὅτι τεθνηκέναι, ὅμως ἐκ ἡσύχασαν, ἀλλ' ἑτέρας συκοφαντίας πρὸς τὰς προτέρας συκοφαντίας ἐπεζήτουν, ἵνα πάλιν μηχανησάμενοι, διαβάλωσι τὸν ἄνθρωπον. τί οὖν ἀγαπητοί; ἐκ ἐπαρέχθη ὁ ἀδελφὸς ἡμῶν Ἀθανάσιος. ἀλλὰ πάλιν

atque eo potiore iure hitentis, quòd per dilectos fratres nostros presbyteros suos & per literas, Eusebianos non iure, sed vi grassantes sapienter eluserit. Quapropter omnes vndique Episcopi viri communionem ob eius innocẽtiam confirmarunt. Illud quoque vestra charitas conspiciat, post Athanasij ad sacram Synodum Sardicę congregatã aduentum, Orientales literis, mandatisque citatos fuisse, vt se iudicio sisterent: verum illos sua cõscientia prædamnatos, inhonestis causificationibus tergiuersari incepisse, poscentes interim, vt innocentem quasi nocentem à nostra cõmunione summoueremus, nihil spectantes quàm indecentia, vel potius impossibilia postularẽt. Atque adeò commentaria actaque Mareotæ non nisi à sceleratis & perditissimis quibusdam nouitiis, quibus ne vulgarem quidẽ gradum clericatus committas, per absentiam alterius partis confecta esse Neque enim frater noster Athanasius Episcopus, & Macarius presbyter quẽ accusabant, præsentes adesse voluerunt, quãquam alioqui illorum inquisitio seu potius insidiatio, nullo nõ probro scaturiebat, quũ nũc ethnici, nunc catechumeni interrogarentur, non vt, quæ scirent, dicerent, sed quæ ab illis didicerant, mentirentur. Nulla enim nostri ratio habita est, qui presbyteri sumus Athanasij, & curam eius absentiæ susceperamus, cupiẽtes interesse quæstioni, & veritatem ostendere, & falsa redarguere, tantum autem abest vt nos præsentes esse voluerint, vt etiam contumeliose eiecerint. Existis rebus quanquam sycophantiam esse clarissime cõstaret, tamen dum euoluimus acta, deprehendimus ipsum sceleratum Ischyram titulo Episcopi in mercedem calumniæ renumeratum, suam sycophantiam suis verbis prodere. Ipse enim Ischyras in monumentis actorum diserte testatus est, se ea ipsa hora qua Macarius in suam cellam venerat, ægrotum iacuisse, Eusebianis contra scribentibus, eum tum stetisse & oblationes fecisse, quum Macarius superueniret. Quin & illa calumnia, qua postmodum vsi sunt, manifesta apparuit. Quum vociferarentur & misere & deplangerent, cædem Athanasium fecisse, & Arsenium Meletianum Episcopum eius opera è medio sublatum, quam rem fictitio gemitu & falsis lachrimis, vt vera videretur, deplorabãt, tulerunt q; eius qui viueret, quasi qui extinctus esset, cadauer exhiberi. Sed figmenta eorum non latuerunt: Notum enim erat omnibus hominem incolumen esse, & inter viuos recenseri. Verum ne sic quidem, quum vidissent figmenta sua renudari, ipso Arsenio se viuum & minime interfectum aut mortuum exhibente, quiescere potuerunt, sed nouas sycophantias veteribus accumulãtes, omnibus machinis id egere, vt hominem calumniis inuoluerent. Quid igitur dilecti? ne hic quidem frater noster Athanasius animum despondit, sed magna

magna cum fiducia eos etiam in hac causa ad iudicium prouocauit. Quod & nobis in voto fuit, ac proinde eos citauimus vt iudicio se sisterent, & si possent, reatum certis documentis peragerent. Sed ô magnam improbitatem. ó grauem superbiam. vel potius si verum dicendum est, ô malam & obnoxiam conscientiam. ac rem ita esse nulli non clarissime innotuit. Quocirca dilectissimi fratres commonitos vos cupimus, & diligenter adhortamur, vt præ omnibus fidem catholicæ Ecclesiæ retineatis. Multa certe & grauia & acerba perpessi estis, multas vicissim contumelias & iniurias sustinuit Catholica Ecclesia, sed qui in finem sustinuerit, salus erit. Quapropter si denuo ausint aliquid facere contra nos, tribulatio illa nobis pro gaudio esto. Nam istiusmodi passiones, pars aliqua martyrij haberi debent, & istiusmodi vestræ confessiones & tormenta non carebunt sua mercede, quum præmia à Deo recepturi sitis. Quapropter in primis decertate pro sana fide, & pro innocentia Athanasij Episcopi, & in sacris cõministri nostri. Nam neque silentio suppressimus aut negleximus ea, quæ ad vestram securitatem pertinebant, sed eius rei curam præcipuam habuimus, eaque egimus quæ dilectionis ratio postulabat. Compatimur enim fratribus nostris patientibus: & eorum passiones, nostras proprias arbitramur, & nostras lachrimas cum vestris commiscuimus. Neque vos soli duntaxat passi estis, sed eadem alij complures comministri nostri, quum huc venissent, deplorarunt. Quãobrem preces nostras ad religiosissimos & amantissimos Dei imperatores retulimus, vt illorum humanitas, eos qui adhuc grauantur aut affliguntur, solui iubeat, constituatq; ne quis iudicium quorum munus est, publica curare, de clericis sententiã ferat, aut vlla ratione in posterum sub prætextu Ecclesiarum, quippiã contra fratres moliatur, sed vt quisq; citra persecutionem, aut vim aut molestiam, prout optat & cupit, vitam instituat, & cum quiete & pace, Catholicam & Apostolicam fidem sequatur. Gregorium igitur illegitime ab hæreticis Episcopum cõstitutum, & in nostram ciuitatem ab illis deductũ, ab vniuersa sacra Synodo, ab Episcopatu, tametsi reuera nunquam Episcopus fuerit, depositum esse vestram vnanimitatem scire volumus. Valete igitur, recipite vestrum Episcopum Athanasium, quem ob id ipsum cum pace dimisimus, vnde admonemus omnes, qui vel per metum vel per dolum circumuenti, cum Gregorio communicarunt, vt nunc nostra admonitione resipiscentes, deinceps ab illius nefaria communione abstineãt, & sese Ecclesiæ Catholicæ adglutinẽt. Cæterum quia cognouimus & Aphthonium, & Athanasium Capitonis filium, & Paulum, Plutionem, cõpresbyteros nostros eandem fraudem ab Eusebianis perpessos esse, & quosdam eorũ in exilium eiectos, quosdã metu mortisq; interminationibus profugos esse,

πολλῇ παῤῥησίᾳ χρώμενος παρεκαλεῖτ' καὶ ὅπως αὐτὸς, ἐ ἡμεῖς ἦ ἠυχέμεθα καὶ παρετρεπόμεθα, ἐλθεῖν αὐτὸς εἰς τ κρίσιν, ἐ ἵνα περ δυώνται, διελέγξαμεν. ὡ τ πολλ ης πλεονεξίας. ὡ τ δόλου ὑπερηφανίας. μᾶλλον ἦ ἰδεῖτ' ἀληθὲς εἰπεῖν, ὡ κακ ης καὶ ὑποδεθυίας συνειδήσεως τὸ τοιοῦτο πᾶσι πεφανέρωκ'. ὅθεν ἀγαπητὶ ἀδελφοὶ ὑπομιμνήσκομεν καὶ παρετρεπόμεθα ὑμᾶς παρὰ πάντων, τ ὀρθὴν πίστιν τ καθολικ ης ἐκκλησίας κατέχειν. πολλὰ μὲν γὰρ καὶ δεινὰ καὶ χαλεπὰ πεπόνθατε, πολλὰς ἦ ὕβρεις καὶ ἀδικίας ὑπεμείνεν ἡ καθολικὴ ἐκκλησία, ἀλλ' ὁ ὑπομείνας εἰς τέλ ος, οὗτ ος σωθήσεται. διόπερ κἂν ἔτι ποιῆσι πολεμήσωσι καθ' ὑμῶν, ἡ θλῖψις αὕτη χαρᾶς ὑμῖν ἔσω. τὰ γὰρ τοιαῦτα παθήματα, μέρ ος ἐστὶ μαρτυρίου. καὶ αἱ τοιαῦται ὑμῶν ὁμολογίαι ἐ αἱ βάσανοι, οὐκ ἄμισθοι τυγχάνουσιν, ἀλλ' ἀπολήψεσθε παρὰ τ θεοῦ, τὰ ἔπαθλα. διὸ μᾶλισα ἀγωνίζεσθε ὑπὲρ τ ὑγιαινούσης πίστεως καὶ τ καθαρότητ ος τ ὑπὲρ σκοπ ου ὑμῶν ἀθανασίου τ συλλειτουργοῦ ἡμῶν. καὶ γὰρ καθ' ἑαυτοὺς ἡμεῖς παρεσιωπήσαμεν, οὐδὲ ἠμελήσαμεν τῆς ὑμῶν ἀμεριμνίας χάριν. ἀλλ' ἐφροντίσαμεν καὶ πεποιήκαμεν ἅπερ ὁ τῆς ἀγάπης λόγ ος ἀπαιτ ῆ. συμπάσχομεν γὰρ τοῖς πάσχουσιν ἀδελφοῖς ἡμῶν, καὶ τὰ ἐκείνων παθήματα, ἴδια ἡγούμεθα, καὶ τοῖς δακρυσιν ὑμῶν, τὰ ὑμέτερα δάκρυα συνεμίξαμεν. οὐχ ὑμεῖς ἦ μόνοι πεπόνθατε ἀδελφοὶ, ἀλλ' ἃ καὶ πολλοὶ ἄλλοι συλλειτουργοὶ ἡμῶν, ταῦτα ἐλθόντες ἀπωδύροντ'. διόπερ παρεκαλέσαμεν καὶ ἠξιώσαμεν τὸς εὐσεβεστάτους καὶ φιλοχριστοτάτους βασιλέας, ὅπως ἡ φιλανθρωπία αὐτῶν, καὶ τὸς ἐπικάμνοντας καὶ πιεζομένους, ἀνεθῆναι κελεύσῃ, καὶ μηδεμίαν ποιῆσθαι τῶν δικαστῶν, εἰς τοῦτο μόνων τῶν δημοσίων μέλειν παρασκευὴν, μήτε κρίνειν κληρικὰς, μήτε ὅλως τὰ λοιπὰ, πρόφασιν τῶν ἐκκλησιῶν, ὅπως χρήματά τι κατὰ τῶν ἀδελφῶν, ἀλλ' ἵνα ἕκαστος χωρὶς λύπ ης βίας καὶ πλεονεξίας, ὡς εὔχεται καὶ βάλεται ζῇ, καὶ μετ' ἡσυχίας καὶ εἰρήνης τὴν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν πίστιν μεταδιώκῃ. Γρηγόριον μὲν τὸν φαινόμενον παρὰ τῶν αἱρετικῶν λέγομεν καταστάθηναι καὶ εἰς τὴν ὑμετέραν πόλιν παρ' αὐτῶν ἀποσταλέντα καὶ τοῦτο γὰρ γινωσκέτω ὑμῶν ἡ ὁμοψυχία ὅτι κρίσει τῆς ἱερᾶς πάσης συνόδου καθῃρέθη, εἰ καὶ τὰ μάλισα ἐδέ πώποτε ἐδὲ εἰς ἐπίσκοπ ος ὅλως ἠνώμεθ' ὁμολογήθη. χαίρετε τίμιοι ἀποδεχόμενοι ἑαυτῶν τὸν ἐπίσκοπον ἀθανάσιον. Μεθ' ὧν γὰρ καὶ μετ' εἰρήνης αὐτὸν ἀπελύσαμεν, ὅθεν καὶ παραινοῦμεν πᾶσι τοῖς ὑπὸ φόβον, ἢ διὰ φθόνον, ἢ διὰ πλεονεξίαν κοινωνήσασι χρηστεύω, ἵνα νῦν ὑπομνηθέντες καὶ παρασταθέντες καὶ αἰσθανθέντες παρ' ἡμῶν, παύσωνται τῆς πρὸς ἐκεῖνον μυσερᾶς κοινωνίας. καὶ λοιπὸν ἑαυτὸς σώζωσι τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ. ἐπεὶ κ ἴσμεν ὅτι ἐ ἀφόβους, καὶ ἀθανάσ ου ὁ καπίτωνος καὶ παῦλος κ πλουτίων οἱ συμπρεσβύτεροι ἡμῶν συσκηνοῦσι ἐ αὐτὶ πεπόνθασιν ὑπὸ τ πρὸς δόξαν, ὥστε τὸς μὲν, ἐξορισμῷ παραθλῆσαι τὸς δ' ἐ θανάτου ἁπλῶς δόξαν φεύγειν,

τότε

ἵστε ἕνεκεν ἐσπεύσαμεν τοῦτο δηλῶσαι ὑμῖν ἀναγκαῖον ἡγησάμεθα, ἵνα γινώσκητε ὅτι καὶ τούτους ἀπεδεξάμεθα, καὶ ἀθῴους ἀπελύσαμεν, εἰδότες ὅτι πάντα τὰ παρὰ τῶν περὶ Εὐσέβιον κατὰ τῶν ὀρθοδόξων γινόμενα, ὑπὸ δόξης καὶ συκοφαντίας τῶν συσκιασθέντων ὑπ' αὐτῶν γέγονεν. ἔπρεπεν οὖν τὸν ὑμέτερον ἐπίσκοπον, τὸ συλλειτουργὸν ἡμῶν ἀθανάσιον, περὶ αὐτῶν ὡς περὶ ἰδίων ὑμῖν δηλῶσαι, ἐπειδὴ ὑπὲρ πλείονος καὶ μαρτυρίας καὶ τὴν ἁγίαν σύνοδον ἠθέλησεν ὑμῖν γράψαι, ἀφ' οὗτος οὐκ ἀνεβαλλόμεθα, ἀλλὰ καὶ σημαῖναι ὑμῖν ἐσπουδάσαμεν, ἵν' ὥσπερ ἡμεῖς, οὕτως καὶ ὑμεῖς αὐτοὺς ἀποδέξησθε. ἄξιοι γὰρ καὶ αὐτοὶ ἐπαινεῖν, ὅτι ἀφ' ἑτοίμου εἰς χεῖρον εὐσέβειαν, καὶ αὐτοὶ ἠξιώθησαν παρὰ τῶν αἱρετικῶν ὑβρίζειν ὑπομένειν. τίνα δέ ἐστι τὰ παρὰ τῆς ἁγίας συνόδου δογματισθέντα, καὶ περὶ θεοδώρου καὶ ναρκίσσου, καὶ στεφάνου, καὶ ἀκακίου, καὶ μονοφάντου, καὶ ἀρσακίου καὶ ἀλεξάνδρου, καὶ γεωργίου τῶν προσῳκειωμένων τῆς ἀρειανῆς αἱρέσεως, καὶ πλημμεληθέντων καθ' ὑμῶν καὶ κατὰ τῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν, γνώσεσθε ἐκ τῶν ὑποτεταγμένων, ἀπεστείλαμεν γὰρ ὑμῖν, ἵνα καὶ ἡμετέρα θεοσέβεια σύμψηφος τῆς παρ' ἡμῶν ὁρισθείσης γνώμης, καὶ ἐκ τούτων γνῶτε, ὅτι ἡ καθολικὴ ἐκκλησία, καὶ παροῦσα τοὺς εἰς αὐτὴν πλημμελοῦντας.

scire vos cupimus, etiam istos à nobis receptos esse, & vt innocentes crimine liberatos, quum non ignari sitis omnia ab Eusebianis contra Orthodoxos per fraudem & libidinē acta esse: æquum ergo fuerat, ipsum Athanasium vos de istis rebus, vt suis ac propriis certiores facere, sed tamen quia sacram Synodum ea potius vobis ad certius testimoniū scribere voluit, ideo nos quoque non supersedendum putauimus, sed statim significare studuimus, vt quemadmodum nos, ita vos quoque hos viros recipiatis, qui & ipsi quoque laudem merentur, quòd ob pietatem in Christum digni habiti sint, qui ab hæreticis contumeliam paterentur. Quæ autem decreta sunt à sancta Synodo in Theodorum, Narcissum, Stephanū, Acacium, Demophantem, Vrsacium, Valentem, & Georgium, antesignanos Arianæ hæreseos, qui & in vos & in Ecclesiam peccauerunt, ex iis quę subiūcta sunt, cognoscetis, ideo ad vos misimus, vt vestra in Deum pia religio suffragetur sententiis à nobis latis, simul intelligat Ecclesiam Catholicam nequaquam dissimulanter cum iis agere, qui ipsam offendunt.

Η' ΑΥ'ΤΗ' ΟΥ'Ν Ε'ΠΙΣΤΟΛΗ' Α'ΦΘΑΡΤΟΣ ΚΑ'ΤΑ ΠΑ'ΝΤΑ ΕΓΡΑ'ΦΗ ΠΡΟ'Σ ΤΟ'Σ ΚΑΤ' Α'ΙΓΥ'ΠΤΟΝ ΚΑ' ΛΙΒΥ'ΗΝ ΕΠΙΣΚΟ'ΠΟΥΣ.

HÆC EPISTOLA AD ÆGYPTIOS ET APHRICANOS EPISCOpos per omnia sine vlla mutatione descripta est.

Η' Α'ΓΙΑ ΣΥ'ΝΟΔΟΣ Η' ΚΑΤΑ' ΘΕΟ' ΧΑ'ΡΙΝ ΣΥΝΑΧΘΕΙΣΑ ΕΝ ΣΑΡΔΙΚΗ', ΤΟΙ'Σ ΑΠΑΝΤΑΧΟ'ΘΕΝ ΕΠΙΣΚΟ'ΠΟΙΣ ΚΑ' ΣΥΛΛΕΙΤΟΥΡΓΟΙ'Σ ΤΗ'Σ ΚΑΘΟΛΙΚΗ'Σ ΕΚΚΛΗΣΙΑ'Σ ΑΓΑΠΗΤΟΙ'Σ ΑΔΕΛΦΟΙ'Σ, ΕΝ ΚΥΡΙΩ' ΧΑΙ'ΡΕΙΝ.

SANCTA SYNODVS PER DEI gratiam Sardicæ congregata, omnibus Catholicæ Ecclesiæ, Episcopis & comministris dilectissimis fratribus nostris in Domino, Salutem.

Ολλὰ μὲν καὶ πολλάκις ἐτόλμησαν οἱ ἀρειομανῖται καὶ τῶν θείων τοῦ θεοῦ τὴν πίστιν φυλαττόντων τὸν ὀρθὸν. νόθον γὰρ ἐπεισάγοντες διδασκαλίαν, τὰς ὀρθοδόξους ἐλαύνειν ἐπηρείθησαν. τοσοῦτον δὲ λοιπὸν κατεπανέσησαν κατὰ τῆς πίστεως, ὡς μὴ δὲ τὸν εὐσέβειαν τῶν εὐλαβεστάτων βασιλέων λαθεῖν. τοιγαροῦν τὴν χάριν τοῦ θεοῦ συνεργήσης, καὶ αὐτοὶ οἱ εὐσεβέστατοι βασιλεῖς σωτήριον ἡμᾶς ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν καὶ πόλεων, καὶ τὸν ἁγίαν ταύτην σύνοδον, ἐν τῇ σαρδῶν πόλει γενέσθαι διεκώλυσαν, ἵνα πᾶσα μὲν διχόνοια περιαιρεθῇ, πάσης δὲ κακοπιστίας ἐξελαθείσης, ἡ εἰς χριστὸν εὐσέβεια μόνη παρὰ πάντων φυλάττηται. ἦλθον γὰρ καὶ οἱ ἀπὸ τῆς ἑώας ἐπίσκοποι, περιπεσόντες καὶ αὐτοὶ τοῖς εὐσεβεστάτων βασιλέων, μᾶλλον δὲ ἅπερ ἐθρύλουν πολλάκις, τῇ τῆς ἀγάπης τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν καὶ συλλειτουργῶν, ἀθανασίου ἐπισκόπου τῆς ἀλεξανδρέων καὶ μαρκέλλου ἐπισκόπου τῆς ἀγκυροναλατῶν, ἴσως γὰρ καὶ εἰς ὑμᾶς ἔφθασαν αὐτῶν αἱ διαβολαί, καὶ ἴσως καὶ τὰς ὑμετέρας ἀκοὰς ἐπεχείρησαν διαφθεῖραι, ἵνα κατὰ μὲν τῶν ἀθῴων ἃ λέγουσι πιστεύσητε. τὴν δὲ μοχθηρᾶς αὐτῶν αἱρέσεως ὑπόνοιαν, ὑπικρύψωσιν. ἀλλ' οὐκ ἐπὶ πολὺ ταῦτα ποιεῖν συνεχωρήθησαν.

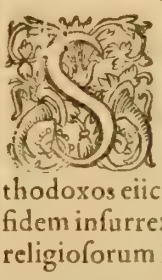

Sæpe multúmque in seruos Dei rectæ fidei cultores, audaciam suam exercuerunt Ariomanitæ, dum spuriam doctrinam subiiciunt, & toti in hoc sunt vt Orthodoxos eiiciant: tanta autem vi iam contra fidem insurrexerūt, vt id ne pietatem quidem religiosorum Imperatorum latuerit. Quapropter cooperante Dei gratia, religiosissimi principes nos ex diuersis prouinciis & ciuitatibus in vnum conuocauerunt, cupientes, vt sancta Synodus in Sardorum ciuitatem conueniret, quo omnis controuersia præcideretur, & ejecto quicquid prauæ fidei esset, sola in Christū pietas ab omnibus retineretur. Venerūt quoque ex Oriente Episcopi ad id instigati à religiosissimis Imperatoribus, & potissimum ob ea quæ subinde iactauerant de dilectis fratribus nostris & comministris, Athanasio Episcopo Alexandriæ, & Marcello Angiro Galatiæ Episcopo, forsitan & ad vos quoque eorū calumniæ penetrarunt, & vestras aures concutere admoniti sunt, vt ipsorum de innocentibus calumniam veram putaretis, & sub hoc prætextu flagitiosam hæreseos opinionē dissimularēt. Atqui nō in longū id iis facere licuit.

Est enim qui Ecclesiis præsidet Deus, qui pro illis & pro nobis omnibus mortem subiit, & in assĕdendo omnibus nobis assĕsum in cælos donauit. Quum igitur iam pridĕ literas suas accusatrices de Athanasio, Marcello & Asclepa cōministris nostris Eusebiani ad Iuliū Romanæ Ecclesiæ Episcopum misissent, contigit vt etiam alij ex aliis locis Episcopi, ad eundem Iulium literas suas mitterent, quibus & Athanasij innocentiam & Eusebianorum sycophātiam cōtestabantur, atque id ita esse ex eo præcipue apparuit, quòd accersiti à dilecto nostro comministro Iulio, iudicio non steterunt: stetissent enim, si tui auctorum que suorum in cōministros nostros fiduciam habuissent. Fraudĕ tamen suam per ea quæ in sacratissima Synodo gessere, longe manifestius declararunt. Nam cum ad Sardorum ciuitatem accessissent, conspectis ibi Athanasio, Marcello Asclepa, aliisq; nonnullis, veriti sunt in iudicium prodire, & quum non semel aut bis, sed iterum atque itetum citati essent, citationibus non obtemperauerunt, tametsi omnes Episcopi simul congregati essent, & in primis grauissima ætate Hosius homo & ob æui longitudinem, & confessionĕ suam, & ob tantos suos labores omni reuerentia dignus. Expectauimus igitur eos, & cohortati sumus vt in iudicium proderent, & ea quæ rumoribus & literis de cōministris nostris absentibus iactitauerant, præsentes iustis rationibus comprobarent. Verùm illi quantumcunq; citati prodire noluerunt: qua tergiuersatione (vt diximus) suam sycophantiam manifestissimam reddiderunt, & propemodum ea ipsa recusatione accipiendi iudicij, insidias suas conspirationesque quasi clamoribus confessi sunt. Qui enim dictis suis confidunt, ij non verentur ea in præsentia defendere: postquam autĕ iudicio non steterunt, arbitramur neminem ignorare, etiamsi denuo malitiose agere velint, nihil eos habere aduersus comministros nostros, quod probent, quum eos absentes criminentur, & præsentes refugiant. Fugerūt autem non eò solum quòd sycophantiam suam agnoscerent, sed quòd præsto viderent, qui ipsos de variis criminibus incesserent, qui vincula & ferrum promebant, quæ secum ab exilio extulerant. Cognati autem eorum, qui illic adhuc vincti asseruantur, ibi quoque præsentes eorū oculis apparebant, vnaque cum iis amici eorū quos ipsi trucidauerant. Et quod maximū est, aderant Episcopi, quorum aliqui ferrum & catenas sibi ab ipsis inditas circunferebant, aliqui mortes eorum calumniis illatas detestabantur. Eō enim furoris processerant, vt etiam Episcopos interficere conarentur, & interfecissent, nisi eorum manibus erepti fuissent: certe comminister noster beatus Theodulus per calumniam eorum iussus interfici, fuga salutem sibi quæsiuit: alii ictus gladiorum ostentabant: alii

ἔστι γὰρ ὁ προϊσάμενος τῶν ἐκκλησιῶν κύριος, ὁ ὑπὲρ τούτων καὶ πάντων ἡμῶν θανατον ὑπομείνας, καὶ δι' ἑαυτοῦ τὴν εἰς οὐρανὸν ἄνοδον πᾶσιν ὑμῖν δεδωκώς. πάλαι μὲν οὖν γε ψεύστων τῶν περὶ Εὐσέβιον, ἐν Λίῳ τῷ συλλειτουργῷ ἡμῶν, τῷ τὴν ῥωμαίων ἐκκλησίας ἐπισκόπῳ, κατὰ τῶν προειρημένων συλλειτουργῶν ἡμῶν, λέγομεν δὴ ἀθανασίου καὶ μᾶξ κέλλου καὶ ἀσκληπᾶ, ἔγραψαν καὶ εἰ ὀπὸ τῶν ἄλλων μερῶν ἐπίσκοποι, μαρτυροῦντες μὲν τῇ καθαρότητι τοῦ συλλειτουργοῦ ἡμῶν ἀθανασίου, τὰ δὲ πρὸς τῶν περὶ Εὐσέβιον γινόμενα, μηδὲν ἔπρον, ἢ ψευδῆ, καὶ συνθέσεις εἶναι μετὰ, καὶ εἰ καὶ τοὺς μάλιστα ἐκ τοῦ κληθέντας αὐτοὺς πρὸς τοῦ ἀγαπητοῦ ἡμῶν καὶ συλλειτουργοῦ Ἰουλίου, φανερὰ τούτων ἡ συνθεσία πρόφασιν, ἦλθον γὰρ ἂν εἴπερ ἐθάρρουν οἷς ἔπραξαν καὶ πεποιήκασι κατ' τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν, ὅμως καὶ ἐξ ὧν πεποιήκασιν ἐν ταύτῃ τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ, φανερωτέραν τὴν ἑαυτῶν συνκρίσιν ἀπέδειξαν, ἅπαντησαντες γὰρ ἐις τὴν στρατῶν πάλιν ἰδόντες τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν ἀθανάσιον καὶ μαρκελλῖνον καὶ ἀσκληπᾶν, καὶ τοὺς ἄλλους, ἐφοβήθησαν εἰς κρίσιν ἐλθεῖν, καὶ ἐκ ἄπαξ ἐδὲ δεύτερον, ἀλλὰ πολλάκις κληθέντες, οὐκ ἐπήκουσαν τοῖς κλήσεσι. καί τι πάντων ἡμῶν συνελθόντων ἐπισκόπων, μάλιστα τοῦ μακαριωτάτου ὁσίου, τοῦ καὶ διὰ τὸν χρόνον καὶ τὴν ὁμολογίαν, καὶ διὰ τὸ, πόσους ἤδη κάματον ὑπομεμενηκέναι, πάσης αἰδοῦς ἀξίου τυγχάνοντος, ἀναμενόντων καὶ προσδεχομένων αὐτοὺς εἰσελθεῖν εἰς τὴν κρίσιν, ἵν' ἅπερ ἐπόντων τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν ἐθρύλησαν καὶ ἔγραψαν κατ' αὐτῶν, ταῦτα παρόντες ἐλέγξαι δυνηθῶσιν· ἀλλ' οὐκ ἦλθον κληθέντες καθάπερ προείπομεν, δεικνύοντες καὶ ἐκ τούτων τὴν συνθεσίαν ἑαυτῶν, καὶ μονονουχὶ τὴν ἀπολογίαν καὶ συνκρίσιν ἣν πεποιήκασι, βοῶντες διὰ τῆς παραιτήσεως. οἱ γὰρ θαρροῦντες οἷς λέγουσι, τούτοις καὶ εἰς πρόσωπον συνελθεῖν δύνανται· ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἀπολύτησαν, νομίζομεν λοιπὸν μηδένα ἀγνοεῖν, κἂν ἐκεῖνοι πάλιν κακουργεῖν ἐθέλωσιν, ὅτι μηδὲν ἔχοντες κατ' τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν ἐλέγξαι, οἱ μὲν διαβάλλουσιν ὄντας, παρόντας δὲ φεύγουσιν. ἔφυγον γὰρ ἀγαπητὲ ἀδελφοὶ οὐ μόνον διὰ τὴν τούτων συνθεσίαν, ἀλλ' ὅτι καὶ τοὺς ὑπὸ διαφόρους ἐγκαλοῦντας αὐτοῖς, ἑτοίμους ἀπαντήσαντας, δεσμὰ γὰρ ὧν καὶ σίδηρα προφερόμενα ἀπ' ἐξουσίας ἐπαιρόμενοι ἄνθρωποι καὶ πρὸς τῶν ἐπικαιρομένων εἰς ἐξουσίαν, ἐλθόντες ἦσαν συλλειτουργοὶ συγγνῶς. καὶ φίλοι δὲ τῶν δι' αὐτῶν ἀποθανόντων παρεγένοντο, καὶ τὸ μέγιστον, ὑπίσκοποι παρῆσαν, ὧν ὁ μὲν τὰ σίδηρα καὶ τὰς ἁλύσεις προσέφερεν, ἃς δι' αὐτοὺς ἐφόρεσεν, οἱ δὲ τὸν ἐκ τῆς διαβολῆς αὐτῶν θάνατον ἐμαρτύραντο. εἰς τοσοῦτον γὰρ ἔφθασαν ἀπονοίας, ὡς καὶ ὑπισκόπους ὑπιχειρῆσαι αἱρεῖν, καὶ αἰρεῖν ἂν, εἰ μὴ ἐξέφυγον τὰς χεῖρας αὐτῶν· ὁ σὺν συλλειτουργὸς ἡμῶν ὁ μακαρίτης θεόδουλος φεύγων αὐτῶν τὴν διαβολὴν κεκέλευστο μὲν ὑπ' ἐκ διαβολῆς αὐτὸν ἀποθανεῖν, ἄλλοι δὲ πληγὰς ξίφων ἐπεδείκνυντο.

ἄλλοι

ἄλλοι ἢ λιμὸν ὑπομεμενηκέναι παρ' αὐτῶν ἀπω-
δύροντο, καὶ τοῦτο οὐχ οἱ τυχόντες ἐμαρτύρουν ἄν-
θρωποι, ἀλλ' ἐκκλησίαι ὅλαι ἦσαν, ὑφ' ὧν οἱ
ἀπαντήσαντες ἐρεσθόντες ἐδίδασκον, στρα-
τιώτας ξιφήρεις, ὄχλους μὴ ῥοπάλων, δικασ-
τῶν ἀπειλάς, πλαστῶν γραμμάτων ὑποβολάς. ἀ-
νεγνώσθη γὰρ γράμματα τῶν περὶ Θεόγνιον πλατ-
τομένων κατὰ τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν, Ἀθανα-
σίου, καὶ Μάρκελλου, καὶ Ἀσκληπᾶ, ἵνα καὶ Βασιλέως
κατ' αὐτῶν κινήσωσι, καὶ ταῦτα ἤλεγχαν, οἱ γνω-
μενοι τότε Ἀρείανοι Θεόγνιον, ὡς ἐκ τούτων παρθέ-
νων γυμνώσεις, ἐμπρησμοὺς ἐκκλησιῶν, φυλα-
κὰς κατὰ τῶν λειτουργῶν, καὶ ταῦτα καὶ δι' ἃ δεῖν
ἕτερον, ἢ Ἀρεῖ τὴν δυσώνυμον αἵρεσιν τῶν ἀρειομανι-
τῶν. οἱ γὰρ παραιτέμενοι τὴν πρὸς τούτους κοινω-
νίαν, ἀναγκαίως εἶχον πρεφθῆναι τούτων. ταῦτα
γὰρ ἵνα σωφρονίσωσιν, εἰς φόβον εἶχον τὰ τῆς προαιρέ-
σεως, ἠχθοντο μὲν γὰρ ὁμολογεῖν ἃ δεδράκασι,
Ἀρεῖ δὲ τὸ μὴ δικαίαν λοιπὸν ταῦτα κρύπτεσθαι,
ἀπῄτησαν εἰς τὴν σαρδῶν πόλιν, ἵνα Ἀρεῖ τὰ ἀφί-
ξεως, ὑπόδικον ὡς μὴ πλημμελήσαντες, δοξω-
σιν ἀποφέρεσθαι. ἰδόντες δὲ τοὺς παρ' αὐτῶν συκο-
φαντηθέντας, καὶ τοὺς παρ' αὐτῶν παθόντας, τοὺς
κατηγόρους, τοὺς ἐλέγχους πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχον-
τες, ἐλθεῖν οὐκ ἐβούλοντο κληθέντες, καίπι τῶν
συλλειτουργῶν ἡμῶν Ἀθανασίου καὶ Μάρκελλου καὶ Ἀσ-
κληπᾶ, πολλῇ τῇ παῤῥησίᾳ χρωμένων, ἀποδυρο
μένων καὶ ἐπικαλουμένων καὶ προκαλεμένων αὐτούς, καὶ
ἐπαγγελλομένων μὴ μόνον ἐλέγχειν τὴν συκοφαν-
τίαν, ἀλλὰ καὶ δεικνύναι, ὅσοι καὶ τῶν ἐκκλησιῶν αὐ-
τῶν ἐκοινώνησαν. οἱ δὲ τοσούτῳ φόβῳ δὴ συνεισέπε-
σον κατεχέθησαν, ὡς φυγεῖν αὐτοὺς, καὶ Ἀρεῖ τὴν φυγῆς,
τὴν συκοφαντίαν αὐτῶν ἐλέγξαι, καὶ ἅπερ ἐπλημ-
μέλησαν, διὰ τοῦ δρασμοῦ ὁμολογῆσαι. εἰ δὲ τὰ μάλι-
στα πίνυ ὀλίγοι μόνον ἐκ τῶν προτέρων, ἀλλὰ καὶ ἐκ
τούτων, αὐτῶν ἡ κακοτροπία δείκνυσι) δὲ συκοφαν-
τία, ὅμως ἵνα μὴ ἢ ἐκ τοῦ φυγῆς πρόφασίν τινα ἐ-
πέρας κακουργίας πορίσωσιν, ἐσκεψά
μεθα κατὰ τὸν τῆς ἀληθείας λόγον τὰ παρ' ἐκείνων
δραματουργηθέντα ἐξετάσαι, δὲ ὅτε προθέμενοι, εὕ-
ρομεν αὐτοὺς δὲ ἐκ τῶν πεπαχθέντων συκοφάντας, δὲ
μηδὲν ἕτερον, ἢ ὑποβολεῖς καὶ τοὺς συλλειτουργοῦν ἡ-
μῶν πεποιηκότας· ὃν γὰρ ἔλεγον πρὸς Ἀθανασίου
πεφονεῦσθαι ἀρσένιον, ὅτε ζῇ, δὲ ὃν τίς ζῶσιν ἐξε-
τάζει). πρὸς ἢ τούτοις δὲ τὰ πρὸς τὰ ἄλλων θρυλληθέντα
παρ' αὐτοῖς φαίνει) πλάσματα. ἐπειδὴ ἢ δὲ πρὸς πι-
στιν ἐθρύλλουν, ὡς θλασθέντος πρὸς Μακα-
ρίου δὲ πεσόντος ἀθανασίου, ἐμαρτύρησαν μὲν οἱ
πρὸς γνωμένοι ἀπὸ τῆς ἀλεξανδρείας δὲ μαρεώτι
δὲ τοῦ τόπου, ὅτι μηδὲν τούτων πέπρακται, δὲ οἱ ἐπι-
σκοποι ἢ γράφουσιν οἱ ἀπὸ τῆς αἰγύπτου πρὸς ἰούλιον
τὸν συλλειτουργὸν ἡμῶν, ἱκανῶς διεβεβαίουν. μὴ ἢ ὑ
πόνοιαν ὅλως τοιαύτην ἐκεῖ γενῆσαι, ἄλλως τε ἀ
λέγουσιν ὑπομνήματα ἔχειν καθ' αὐτοῦ, καὶ μονομέ-

A alii famem toleratam conquerebantur: neque
harum rerum vulgares homines, sed integræ
Ecclesiæ testes erant, quarum nomine legati
qui huc venerant, de militum gladiis, turba-
rum fustigationib. iudicũ minis, adulterinis,
& subornatis falsis literis certa documenta ad-
ferebant. Lectæ. n. sunt literæ quas Theognius
in fraudem Athanasii, Marcelli & Asclepæ a-
dulterauerat, vt Imperatores in hos viros cõ-
citaret, & hoc ita esse, ij qui Theognio per id
temporis diaconi fuere, commõstrarunt, vt
interim omittamus virginum denudationes,
Ecclesiarum incendia, carceres eorum qui in
sacris ministri erant. Quæ scelera nulla alia de
causa, quàm ob infaustam abominandamque
Arianorum hæresim commiserunt, Omnia. n.
ista mala coacti sunt experiri, qui eorum com-
munionem recusabant: his igitur conspectis,
in arctum cogebantur eorum consilia, quum
& facta perpuderet confiteri, nec dissimulandi
spes esset. Venerant illi quidem in Sardorũ ci-
uitatem, vt aduentu suo existimationem, quasi
B non peccassent, excitarent. Cæterum quũ eos
accusatores suos futuros esse conspicerẽt, quos
vel calumniis, vel calamitatibus afflixerant, &
in oculis hærerent, & sub conspectu essent re-
rum quæ obiicerentur documenta, noluerunt
ad citationem in iudicio comparere, quamuis
magna fiducia & libertate à comministris no-
stris Athanasio, Marcello & Asclepa incesserẽ-
tur, querelas suas proponentibus, ac nulla non
ratione prouocantibus, quum denunciarent
se paratos esse, nõ solum calumnias eorum re-
fellere, sed ostendere quoq; quę contra Eccle-
C siam publice deliquissent. Igitur tanto metu
correpti sunt, vt se fugæ mandarint, & fugien-
do calumnias suas patefecerint, & quæ pecca-
uerant, cursu illo confessi sint, & quamquam
eorum prauitas nõ modo ex superioribus, sed
& istis quoque innotesceret, tamen ne de fuga
sua nouum aliquod scelus mutuarẽtur, decre-
tum fuit, vt secundum veritatis rationem illo-
rum fictæ fabulæ examinarentur. Quum ergo
in hoc proposito essemus, deprehendimus ex
actis, eos meros sycophãtas esse, & insidias no-
D stris coepiscopis struxisse. Arsenius enim, quẽ
necatum aiebant ab Athanasio, viuit etiamnũ,
& inter viuos spectatur. Cæteráque quæ fama
vulgauerat, vana esse apparent. De poculo au-
tẽ à Macario presbytero Athanasii, vti ipsi aie-
bant, confracto, illi qui Alexandria & Mareo-
ta, locisque cõtiguis huc venere, testantur ni-
hil omnium factum esse, & episcoporũ Ægy-
ptiorum literis ad cõministrum nostrũ Iuliũ
abunde confirmatũ est, ne suspicionẽ quidem
ibi eius rei fuisse. Porro monumenta actorum,
quæ aduersus eos se habere aiunt, satis constat,
E altera parte inaudita cõfecta fuisse, & tamẽ in
istis ipsis monumẽtis, ethnici & catechumeni
pro testimonio interrogati fuere, exquib. vnus
dicebat, cũ ex eo quereretur, Ischyram ab ipsis
toties iactitatũ, ægrotũ per id tẽporis in cellula

μέρα συνέχηκε γενῆσθαι, καὶ ὅμως καὶ ἐν τοῖς ὑπομνήμασι τούτοις, ἐθνικοὶ καὶ κατηχούμενοι ἠρωτῶντο,
ἐξ ὧν εἷς κατηχούμενος ἠρωτώμενος, ἔφασκεν ἐνδον εἶναι ὅτι ὁ μακάριος ἐστέση τῷ τόπῳ, καὶ ἕτε-
ρος ἠρωτώμενος, ἔλεγε τὸν θρυλουμένον παρ' αὐτῶν ἰσχύραν, νοσοῦντα τότε καὶ κεῖσθαι ἐν κέλλιῳ,

decubuisse, vt ex eo appareat, nihil omnino mysteriorum actum fuisse, eò quòd catechumeni intus essent, & Ischyras non adesset, sed ægrotus decumberet. Quin & ipse sceleratissimus Ischyras, qui mentitus erat Athanasium, nescio quem sacrorum librorum combussisse, & de eo crimine conuictum esse, postmodum confessus est se per id tempus ægrotasse & decubuisse, quum Macarius superueniret, vt vel inde facile eum colligas sycophantam esse, certe huius sycophantiæ gratia, ei, qui ne presbyter quidem erat titulũ Episcopi indulsere. Duo enim quõdam Meletii presbyteri, postea à beato Alexãdro Episcopo Alexandriæ recepti, iidemq; nũc Athanasij presbyteri testimonia depoluere, nunquam Ischyram Meletij presbyterum fuisse, imo ne habuisse quidem Meletium Mareotæ vllam Ecclesiam, aut ministrum in sacris. Nihilominus tamen eum qui presbyter non erat, vt Episcopum in testem produxerunt, vt magnificentia nominis per sycophantiam auditores percellerent. Recitata quoque sunt scripta collegæ nostri in sacris Marcelli, & deprehensa est Eusebij dolosa vafricies. Quæ enim Marcellus per modum quæstionis tractauerat, ea tanquam ita esse proferretur, calumniati sunt. Recitata quoque sunt in his quæstionibus, quæ intercederent, & subsequerentur, & inuẽta est bona & recta fides istius viri. Non enim ex Maria, vt ipsi asseuerabant, verbo Dei initium attribuit, neque finem eius regno constituit, sed regnum eius initio & fine carere scriptis prodidit. Asclepas autem comminister noster in sacris, prolatis actorum monumentis Antiochiæ confectis docuit, quũ ibi simul & accusatores & ipse Eusebius Cæsariensis adessent, iudiciis Episcoporum, qui huic causæ præsidebant, se innocentem pronunciatum esse. Non igitur sine causa est, dilectissimi, quòd sæpius citati non obtemperauerint, sed fugere maluerint, & cõscientia ad fugam propulsi, crimen suæ sycophantiæ confirmauerint, & causam dederint, vt quæ eorum accusatores præsentes obiicerẽt & demonstrarent, pro veris haberentur. Imo præter hæc omnia, depositos olim & eiectos ob Arianam hæresim nõ solum receperint, sed ad maiores gradus euexerint, ex diaconis presbyteros, ex presbyteris Episcopos facientes, nõ in alium vsum quàm vt impietatem dissemina-
rent, latiusque diffunderent & piam fidẽ corrumperent. Quo in negocio præst Eusebiũ facilè principes sunt, Theodorus ab Heraclia, Narcissus à Neroniade Ciliciæ, Stephanus ab Antiochia, Georgius à Laodicea, Acacius à Cæsarea Palæstines, Menophantes ex Epheso quæ est Asiæ, Vrsacius à Singidono Misiæ, Valens à Mursis Pãnonicis. Nam & isti eos qui secum ab Oriente descendebant, non permiserunt ad sacrosanctam Synodum introire, aut vllo modo ad Ecclesiam Dei appellere; & in itinere Sardicensi certis in locis conciliabula in morem Synodi per se habuerunt, & fœdera cum interminationibus conflauerunt. Quaὡς ἀπὸ τούτου φαίνεσθαι, μηδόλως γεγυμνῆσθαι τῶν μυστηρίων, διὰ τὸ τὸν κατηχούμενον, ἔνδον εἶναι, καὶ τὸν Ἰσχύραν μὴ παρεῖναι, ἀλλὰ νοσοῦντα κατακεῖσθαι. καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ πονηρὸς καὶ ἰσχύρας, ψευσάμενος ὅτι τῷ ἑρπετὸν κεκαυκέναι τὰ ἀγγελικὸν ὄνομα τῶν θείων βιβλίων ἐλέγχθη, ὡμολόγησε κατ' ἐκεῖνο καιρὸν νοσεῖν, ὅτε μακαρίου παρῆν, καὶ κατακεῖσθαι, ὡς ἐκ τούτου, συκοφαντῶν αὐτὸν εἶναι, ἀφέλειαν τῆς συκοφαντίας ταύτης, μισθὸν αὐτῷ τῷ ἰσχύρᾳ δεδώκασιν ὀπισκοπῆς ὄνομα, τῷ μὴ ὄντι πρεσβυτέρῳ τυγχάνοντι. ἅπαντες γὰρ οὗτοι πρεσβύτεροι πώποτε γενόμενοι, ὕστερον ὑπὸ μακαρίτου Ἀλεξάνδρου τοῦ γενομένου ὀπισκόπου Ἀλεξανδρείας δεχθέντες, ἐνώπιον αὐτοῦ ἀγαπᾶτε ὄντες, ἐμαρτύρησαν μὴ ὄντα πώποτε τοῦτον πρεσβύτερον μελίτιον γεγενῆσθαι. μὴ ὄντος ἐκκλησίαν λειτουργεῖν· ὅμως τὸ μὴ ὂν πρεσβύτερον τυγχάνοντα. νῦν ὡς ὑπὸ σκοπὸν ἤγαγεν, ἵνα τῷ ὀνόματι τούτῳ, δόξωσι τῇ συκοφαντίᾳ καταπλήττειν τοὺς ἀκούοντας. ἀναγνώσθη δὲ καὶ τὸ σύγγραμμα οὗ συνέπεσε μαρκέλλῳ, καὶ ὑρήθη τῶν ὧδε διάθεσις καὶ κατηχία. ἃ γὰρ ὡς ζητῶν ὁ μαρκέλλ ἔφηκε, πῶς ἃ ὁμολογούμενα διαβεβλήκασιν. ἀναγνώσθη γοῦν τὰ ἑξῆς, καὶ τὰ περὶ αὐτὸν τὸ ζητήματος, καὶ ὁ θεὸς πίστις τοῦ ἀνδρὸς εἴρηται· οὔτε γὰρ ἀπὸ τῆς ἁγίας μαρίας, ὡς αὐτοὶ διαβεβαιώσαντο, ἤρξατο ἐδίδαξε τὸν θεὸν λόγον, οὔτε πέρας ἔχειν τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν βασιλείαν ἄναρχον καὶ ἀπλότητα εἶναι αὐτὸν τοῦτον ἔγραψε, καὶ ἀσκληπᾶς ὁ σύλλειτουργὸς ἔσχεν ὑπομνήματα γεγενημένα ἐν ἀντιοχείᾳ, παρόντων τῶν κατηγόρων καὶ Εὐσεβίου τοῦ ἀπὸ καισαρείας. καὶ ἐκ τῶν ἀπὸ φάσεων τῶν δικασάντων ὀπισκόπων, ἔδειξεν ἑαυτὸν ἀθῶον εἶναι. εἰκότως ἐμοὶ ἀγαπητοὶ ἀδελφοὶ καλούμενοι πολλάκις οὐχ ὑπήκουσαν, εἰκότως ἔφυγον. ὑπὸ γὰρ τῶν εἰδότων ἐλαυνόμενοι, φυγῇ τὰς συκοφαντίας ἑαυτῶν ἐβεβαίωσαν, καὶ πίστιν ἀθῳότητος κατ' αὐτῶν πεποιήκασιν, ἃ παρόντες οἱ κατηγορούμενοι ἔλεγχοι καὶ ἐπεδείκνυον. ἐπεὶ τίνων ὧδε τόπος πάσης τῆς πάλαι καθαιρεθέντας καὶ ἐκβληθέντας διὰ τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν, οὐ μόνον ἐδέξαντο, ἀλλὰ καὶ εἰς μείζονα βαθμὸν προήγαγεν, διακόνους μὲν, εἰς πρεσβύτερον, ἀπὸ δὲ πρεσβυτέρων εἰς ὀπισκόπους δι' ὧν ἕτερον, ἵνα τὴν ἀσέβειαν διαπεῖναι καὶ πλατυνθῆναι δυνηθῶσι, καὶ τὴν ἀσεβῆ διαφθεῖραι πίστιν, εἰσὶ δὲ τούτων μὲν τοὺς ὧδε εὐσεβοῦντας ἔξαρχοι, θεόδωρος ὁ ἀπὸ ἡρακλείας, ἀκάκιος ὁ ἀπὸ νερωνιάδος τῆς κιλικίας, στέφανος ὁ ἀπὸ ἀντιοχείας γεώργιος ὁ ἀπὸ λαοδικείας, ἀκάκιος ὁ ἀπὸ καισαρείας τῆς παλαιστίνης, μηνοφάντης ἀπὸ ἐφέσου τῆς ἀσίας, ὑρσάκιος ὁ ἀπὸ σιγγιδόνου τῆς μυσίας, οὐάλης ἀπὸ μυρσῶν τῆς παννονίας· καὶ γὰρ οὗτοι τοὺς σὺν αὐτοῖς ἐλθόντας ἀπὸ τῆς ἑῴας,

οὐκ ἐπέτρεπον οὔτε εἰς τὴν ἁγίαν σύνοδον εἰσελθεῖν, οὔτε ὅλως εἰς ἐκκλησίαν τὸ θεῖον συναθροίζειν.

καὶ ἐχρῶ-

ἐρχόμενοι ἢ εἰς τὴν σαρδικὴν, καὶ τόπους σωτῆρας ἐπιοιοῦντο καθ' ἑαυτοὺς, καὶ σωτηρίας μὴ ἀπήλαυν, ὥστε ἐλθόντας αὐτοὺς εἰς τὴν σαρδικὴν, μὴ δὲ ὅλως εἰς τὴν κρίσιν ἐλθεῖν, μηδ' ὑπῳοιῶσθαι τὸ σωτελθεῖν τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ, ἀλλὰ μόνον ἐλθόντας, καὶ ἀφορμὴν τὴν ὑπιδημίαν ἑαυτῶν ὑπιδειξαμένους, ταχέως φυγεῖν. ταῦτα γὰρ γνῶναι δεδυνήμεθα, διὰ τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν μακαρίου ἀπὸ παλαιστίνης, καὶ ἀσεβίου ἀπὸ ἀραβίας τῶν ἐλθόντων σὺν αὐτοῖς, καὶ ἀναχωρησάντων ἀπὸ τῆς ἀπιστίας αὐτῶν. ἔτι γὰρ ἐλθόντες εἰς τὴν ἁγίαν σύνοδον, τὴν μὲν βίαν οὐκ ἔπαθον ἀπροσδόκητον, οὐδὲν ἦν παρ' αὐτοῖς ὀρθὸν ἔλεγον πεπραγέναι, προσθήκης χάριν, ὡς ἄρα εἶεν ἐκεῖ πολλοὶ τῆς ὀρθῆς ἀντιποιούμενοι δόξης, καὶ κωλύσοντες παρ' αὐτῶν ἐλθεῖν ἑταῦθα, διὰ τὸ ἀπολέσειν καὶ ἐπαγγέλλεσθαι τοὺς τὰ βελτίονα ἀναχωρεῖν ἀπ' αὐτῶν. τούτου γοῦν ἕνεκα, καὶ ἐν ἑνὶ οἴκῳ πάντας μεῖναι ἐπέτρεψαν, μὴ ἢ τὸ βραχύτατον ἰδιάζειν αὐτοὺς ὑπιτρέψαντες. ἐπεὶ οὐδὲ ἐκεῖθεν ἠδυνήθησαν, οὐδὲ ἀνεκδιηγήτους ἐποίησαν τὰς συκοφαντίας, τὰ δεσμὰ, τὰς φόνους, τὰς ὠλησίας, τὰς ὑπὸ τῶν ὠλητῶν ὑπιστολὰς, τὰς αἰκίας, τὰς γυμνώσεις τῶν παρθένων, τὰς ἐξορκισίας, τὰς καταλύσεις τῶν ἐκκλησιῶν, τὰς ἐμπρησμοὺς, τὰς μεταθέσεις ἀπὸ μικρῶν πολέων εἰς μείζονας παροικίας, καὶ ὅσα πάντων, τοὺς κατὰ τὸν ὀρθῆς πίστεως ἐπαναστάσαν δυσώνυμον Ἀρειανὸν αἱρετιν δι' αὐτὸν, τούτου ἕνεκεν τοὺς μὲν ἀγαπητοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν συλλειτουργοὺς, Ἀθανάσιον καὶ Μάρκελλον καὶ Ἀσκληπᾶν, καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς συλλειτουργοῦντας τῷ κυρίῳ, ἀθῴους, καὶ καθαροὺς ἔτι ἀπεφωνήσαμεν γράψαντες καὶ εἰς τὴν ἑκάστου παροικίαν, ὥστε γινώσκειν ἑκάστης ἐκκλησίας τοὺς λαοὺς, τοῦ ἰδίου ὑπισκόπου τὴν καθαρότητα καὶ τοῦτον μὲν ἔχειν ὑπίσκοπον καὶ προσδοκᾶν, τοὺς δὲ εἰς τὰς ἐκκλησίας αὐτῶν ἐπελθόντας δίκην λύκων, χρηματίσαι τὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, Βασίλειον τὸν ἐν Ἀγκύρᾳ, καὶ κυρίως πάντων τὸν ἐν Γάζῃ, τούτους μὴ ἢ ὑπισκόπους ὀνομάζειν, μὴ ἢ ὅλως κοινωνίαν ἵνα προς αὐτοὺς ἔχειν, μὴ ἢ δὲ χειρόν ἵνα προς τούτων χρήματα, μὴ ἢ χεῖρον πρὸς αὐτοὺς, τοὺς δὲ γε περὶ Θεόδωρον, καὶ Νάρκισσον, καὶ Ἀκάκιον, καὶ Στέφανον, καὶ Ἀσκάκιον, καὶ Βάλεντα, καὶ Μηνόφαντον, καὶ Γεώργιον, εἰ καὶ φοβηθεὶς μὴ παραχρῆμα ὑπὸ τοῦ ὄχλου, ὅμως διὰ τὸ ὑπὸ τῶν μακαρίτου Ἀλεξάνδρου καθαιρεθῆναι αὐτὸν, καὶ διὰ τὸ εἶναι καὶ αὐτὸν καὶ τούτους τῆς Ἀρείου μανίας, καὶ διὰ τὰ ἐπενεχθέντα αὐτοῖς ἐγκλήματα, τούτους παραψηφιζάμενον ἡ ἁγία σύνοδος ὑπὸ τοῦ ὑπισκόπου, καὶ ὁμολογοῦμεν μὴ μόνον αὐτοὺς ὑπισκόπους μὴ εἶναι, ἀλλὰ μηδὲ κοινωνίας μετὰ τῶν πιστῶν αὐτοὺς καταξιοῦσθαι· τοὺς δὲ χωρίζοντας τὸν υἱὸν, καὶ ἀπαλλοτριοῦντας τὸν λόγον ὑπὸ τοῦ πατρὸς, χωρίζεσθαι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας προσήκει, καὶ ἀλλοτρίους εἶναι τοῦ χριστιανῶν ὀνόματος. ἔσωσαν τοίνυν ὑμῖν ἀπόστολοι διὰ τὸ κεκατηκολουθηκέναι τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, ὑποτολικὸν ἐστι τὸ εὐαγγέλιον, εἴτις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω. τοιούτοις μηδεμίαν κοινωνεῖν εὐαγγελίζεται, οὐδεμία γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος, τούτων πάντες ναρκῶν πίπτει.

propter quum Sardicam peruenissent, minime omnium iudicio steterunt, aut in eundē locum cum sacra Synodo conuenire voluerūt, sed moxvbi cò peruenissent, & pro perfunctoria specie purgationis aduentum suum ostentassent, raptim inde aufugerunt. Rem ita actā esse per comministros nostros Macarium Palæstinum, & Asterium Arabem, qui vnà cum iis in itinere fuerunt, & ab eorum infidelitate recesserunt, resciscere licuit, qui quum ad sacram Synodum venissent, simul & de vi, quam passi essent, conquesti sunt, & quanta prauitate in rebus agendis vsi essent Eusebiani, indicarunt: id quoq; ab illis additum, esse illic multos rectæ fidei cultores, quos isti prohibuerūt, ne huc venirent, pericula minásque, si quis ab ipsis recederet, denunciātes: Ac propterea curasse, vt omnes in itinere, eodem domicilio vterentur, ne vel tantillum quispiam ab illis seorsum agere posset. Sed quia eorum sycophantiæ, vincula, cædes, verbera, falsæ epistolę, contumeliæ, virginum denudationes, exterminationes, euastationes, incendia Ecclesiarū, tiássultusque à minoribus ciuitatibus, ad maiores parœcias, & quod grauissimum est, denuo per eosdem excitata contra rectam fidem infœlicissima Arianorum hæresis reticenda non sit: ideo nos dilectos fratres & comministros nostros Athanasium, Marcellum, Asclepam, & cum cæteris comministros nostros innocētes & puros pronunciamus, literis ad singulas Parœcias missis, vt populi cuiusque Ecclesiæ cognoscant sui Episcopi synceritatem, eumque pro Episcopo, & habeant, & expectent: istos autem more luporum in horum Ecclesias inuadentes, Georgium inquam in Alexādriam, Basilium in Ancyram, Quintianum in Gazam, eos neque Episcopos appellent, neque vllam cum eis communionem habeant, aut eorum literas recipiant, aut vicissim mittāt: Theodorum autem, Narcissum, Acacium, Stephanū, Vrsacium, Valentem, Menophātem, & Georgium, per metum huc ab oriente non audentem venire, sed tamen à Beato Alexandro depositum, tum quia iste & cæteri illi sectatores sunt Arianicæ rabiei, tum ob reatum criminū omnes sacrosancta Synodus communi calculo exauctoratos omnino ab officio Episcopatus summouet. Decreuimusque eos non modò Episcopos non esse, sed ne dignos quidem fidelium communione. Imo quia separant filium à patre, & Verbum à suo Patre abalienant, æquum esse eos ab Ecclesia Catholica separari, & alienos indignosque haberi Christiáno nomine. Sint vobis igitur anathema, cò quòd verbum veritatis adulterauerunt, præceptū siquidem Apostolicum est, *Si quis Euangelizauerit vobis præterid quod accepistis, anathema esto*, cum his ne quis communionem habeat, præcipite. *Nihil commune luci cum tenebris*: hoc procul à vobis arcete.

Ddd iiij. ἀδεμία

Quum nulla sit concordia Christo cum Belial, cauete interim dilecti, ne vel scribatis ad eos vel eorum scripta recipiatis. Quin & vos quoque studere fratres & comministri nostri in sacris obeundis, vt spiritu præsentes in nostra Synodo idem suffragium conferatis per vestras subscriptiones, quo ad omnibus vbiq; sacrorum ministris concordia seruetur. Diuina prouidentia sanctos & lætos vos conseruet dilecti fratres. Osius Episcopus subscripsit, quod & cæteri fecere. Hæc ita scriptis mandata, sacrum Sardicense concilium ad eos qui interesse non poterant, misit, qui ipsi quoq; suis suffragiis decreta Synodi approbarūt. Eorum autem, qui in Synodo subscripserunt, cæterorumque aliorum ista sunt nomina: Osius ab Hispania, Iulius Romæ per Archidamum & Philoxenū presbyteros suos, Protogenes Sardicæ, Gaudentius, Macedonius, Seuerus, Prætextatus, Vrsacius, Lucillus, Eugenius, Vitalius, Calepodius, Florentius, Bassus, Vincentius, Stercorius, Palladius, Domitianus, Chalba, Gerōtius, Protasius, Eulogus, Porphyrius, Dioscorus, Zosimus, Ianuarius, Zosimus, Eutychius, Socrates, Diodorus, Martyrius, Eutherius, Eucarpus, Athenodorus, Irenæus, Iulianus, Alypius, Ionas, Ætius, Restitutus, Marcellinus, Aprianus, Vitalius, Valens, Hermogenes, Castus, Domitianus, Fortunatius, Marcus, Annianus, Heliodorus, Musæus, Asterius, Parogorius, Plutarchus, Hymenæus, Athanasius, Lucius, Amantius, Arius, Asclepius, Dionysius, Maximus, Tryphon, alexander, Antigonus, Ælianus, Petrus, Symphorus, Musonius, Eutychus, Philologius, Spudæus Patricius, Zosimus, Adolius, Sapritius.

Galliæ Maximianus, Verissimus, Victor, Valentinus, Desiderius, Eulogius, Sarbatius, Dyscolius, Superior, Mercurius, Declopetius, Eusebius, Seuerinus, Satyrus, Martinus, Paulus, Optatianus, Nicasius, Victor, Semptonius, Valerianus, Pacatus, Iesses, Ariston, Simplicius, Metianus, Amantus, Amillianus, Iustinianus, Victorinus, Saturnilus, Abundantius, Donatianus, Maximus.

Aphricæ, Nessus, Gratus, Megasius, Coldæus, Rogatianus, Consortius, Raphinus, Mānius, Cesilianus, Erennianus, Marianus, Valerius, Dynamius, Myzonius, Iustus, Celestinus, Cyprianus, Victor, Honoratus, Marinus, Pantagathus, Felix, Baudius, Liber, Capito, Minertales, Cosmas, Victor, Hisperio, Felix, Seuerianus, Optantius, Hesperus, Fridentius, Salustius, Paschasius.

Ægypti: Liburinus, Amantius Felix, Ischyramon, Romylus, Tyberius, Consortius, Heraclides, Fortunatus, Hermeas, Fortunianus, Dioscurus, Bastamō, Datvllus, Andreas, Serenus, Areus, Theodorus, Euagoras, Helias, Timotheus, Orion, Andronicus, Paphnutius, Hermias, Arabiō, Psenosiris, Apollonius, Maius, Serapampon, Serenus, Philon, Philippus,

ἀδελφία γὰρ συμφωνία χριστῷ πρὸς βελίαρ, καὶ φυλάξασθε ἀγαπητοὶ, μήτε γράφειν πρὸς αὐτὰς, μήτε γράμματα παρ' αὐτῶν δέχεσθαι. σπουδάσατε δὲ μᾶλλον ὑμεῖς ἀδελφοὶ καὶ συλλειτουργοὶ ὡς τῷ πνεύματι παρόντες τῇ συνόδῳ ἡμῶν, συνεπιψηφίσασθαι δι' ὑπογραφῆς ὑμετέρας, ὑπὲρ δὲ πάντων τὸ παντάχου συλλειτουργῶν, τὴν ὁμοφωνίαν διασώζεσθαι. ἡ θεία πρόνοια καθοσιωμένους ὑμᾶς καὶ εὐθυμοῦντας διαφυλάττοι, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί. ὅσιος ὁ ἐπίσκοπος ὑπέγραψα, καὶ ἕτεροι πάντες. ταῦτα γράψασα ἡ ἐν σαρδικῇ σύνοδος, ἀπέστειλε καὶ τοῖς μὴ δυνηθέντας ἀπαντῆσαι, καὶ γενόμενοι καὶ αὐτοὶ σύμψηφοι τοῖς κεκριμένοις. τῇ δὲ ἐν τῇ συνόδῳ γραψάντων, καὶ τῶν ἄλλων ὑπισχόντων τὰ ὀνόματα ἐστὶ τάδε.

Ὅσιος ὁ ἀπὸ ισπανίας, ἰούλιος ῥώμης, διὰ ἀρχιδάμου καὶ φιλοξένου πρεσβυτέρων, προωπτώμης, σαρδικῆς, γαυδέντιος, μακεδόνιος, σεῦηρος, πραιτέξτατος, ὑρσίκιος, λέκιλλος, εὐγένιος, βιτάλιος, καλέπόδιος, φλωρέντιος, βάσσος, βικέντιος, στέρκορις, παλλάδιος, δομιτιανός, χάλβις, γερόντιος, στέπασις, εὔλογος, πορφύριος, διόσκορος ζώσιμος, ἰανουάριος, ζώσιμος, ἀλέξανδρος, εὐτύχιος, σωκράτης, διόδωρος, μαρτύριος, εὐθήριος, εὔκαρπος, ἀθηνόδωρος, εἰρηναῖος, ἰούλιανος, ἀλύπιος, ἰωνᾶς, ἄετιος, ρεστίτιος, μαρκελλῖνος, ἀπρίλιανος, βιτάλιος, ἀάλης, ἑρμογένης, κάστος, δομετιανός, φορτουνάτιος, μάρκος, ἀννιανός, ἡλιόδωρος, μουσαῖος, ἀστέριος, παρηγόριος, πλούταρχος, ὑμέναιος, ἀθανάσιος, λέκιλλος, ἀμαίτιος, ἄρειος, ἀσκληπιόδοτος, διονύσιος, μάξιμος, τρύφων, ἀλέξανδρος, ἀντίγονος, αἰλιανός, πέτρος, σύμφορος, μασσώνιος, εὔτυχος, φιλολόγιος, σπυδάσιος, ζώσιμος, πρίσκος, ἀδόλιος, σαπρίκιος,

Γαλλίας, μαξιμιανὸς, βηρίσιμος, βίκτωρ, βαλεντῖνος, δησιδέριος, εὐλόγιος, σαρβάτιος, δυσκόλιος, σουπερίωρ, μερκούριος, δηκλοπέτης, εὐσέβιος, σεβῆρος, σάτυρος, μαρτῖνος, παῦλος, ὀπταλιανὸς, νικάσιος, βίκτωρ, σιμπρώνιος, βαλερῖος, πάκατος, ἱεσσῆς, ἀρίστων, σιμωλίκιος, μεσσιανός, ἄμαντος, ἀμιλλιανὸς, ἰουστινιανὸς, βικτωρῖνος, σαπρῖλος, ἀβυνδάντιος, δωνατιανὸς, μάξιμος.

Ἀφρικῆς, νέσσος, γράτος, μεγάσιος, κολδαῖος, ῥογατιανὸς, κονσόρτιος, ῥαφῖνος, μαννῖνος, κεσιλιανὸς, ἐρεννιανὸς, μαριανὸς, οὐαλέριος, δυναμίου, μυζόνιος, ἴουστος, κελεστῖνος, κυπριανὸς, βίκτωρ, ὀνοράτος, μαρῖνος, παντάγαθος, φῆλιξ, βαύδιος, λίβερ, καπίτων, μινερσάλης, κόσμος, βίκτωρ, ἑσπερίων, φῆλιξ, σεβηριανὸς, ὀπτάτος, ἔσπερος, φιδεντῖνος, σαλούστιος, πασχάσιος. Αἰγύπτου, λιβέρνιος, ἀμάντιος φῆλιξ ἰσχυράμων, ῥωμύλος, τιβέριος, κονσόρτιος, ἡρακλείδης, φορτουνάτος, φορτουνιανὸς, διόσκορος, βαστάμων, δάτυλος, ἀνδρέας, σερῆνος, ἄρειος, θεόδωρος, ἀγαθόρακος, ἡλίας τιμόθεος ὠρίων, ἀνδρόνικος, παφνούτιος, ἑρμείας, ἀράβιων, ψενόσιρις, ἀπολλώνιος, μάϊς, σαραπάμπων, φίλων, φίλιππος.

ἀπολλώ-

Ἀπολλώνιος, παφνούτιος, παῦλος, διόσκορος, νιλάμμων, σερῆνος, ἀκύλας, ἀῶτας, ἀποκρατίων, ἰσάκ, θεόδωρος, ἀπολλὼς, ἀμμωνανᾶς, νεῖλος, ἡρακλεῖς, ἀρτέων, ἀθᾶς, ἀρσένιος, ἀγαπάμμων, θεῶν, ἀπολλώνιος, ἡλίας, παννινούθιος, ἀνδραγάθιος, νεμεσίων, σεραπίων, ἀμμώνιος, ξένων, γερόντιος, κόιντος, λεωνίδης, σεμπρωνιανός, φίλων, ἡρακλείδης, ἱεράκυς, ροῦφος, πασόφιος, μακεδόνιος, ἀπολλόδωρος, φλαβιανός, ψάης, σύρος, ἄπφος, σεραπίων, ἡσαΐας, παφνούτιος, τιμόθεος, ἐλυρίων, γάιος, μοσσεῖος, τίτος, ἡρακλάμμων, ἥρων, ἡλίας, ἀνάγαμφος, ἀπολλώνιος, γάιος, φιλοτᾶς, παῦλος, τιθόης, εὐδαίμων, ἰούλιος.

Οἱ ἐν τῷ καναλίῳ τῆς ἰταλίας, προβάτιος, βιάτωρ, φακουνδῖνος, ἰωσῆς, νεμήδιος, σπεράντιος, σεουῆρος, ἡρακλειανός, φαυστῖνος, ἀντωνῖνος, ἡρακλεῖος, ἰεράλιος, φῆλιξ, κρεσπῖνος, παυλιανός.

Κύπρε, αὐξηβιος, φώτιος, γηράσιος, ἀφροδίσιος, ἐρινίκης, νεονέριος, ἀθανάσιος, μακεδόνιος, τριφύλλιος, σπυρίδων, σωσικράτης, νορβανός.

Παλαιστίνης, μάξιμος, ἀέτιος, ἄρειος, θεοδόσιος, γερμανός, σιλουανός, παῦλος, κλαύδιος, πρίκιος, ἐλπίδιος, γερμανός, εὐσέβιος, ζηνόβιος, παῦλος, πέτρος. Οἱ μὲν οὖν πᾶς ὑπὸ τὸ συνόδου γραφῆσιν ὑπογράψαντες, ἔτι, ἔτεροι ἢ πλείστοί εἰσιν, οἱ καὶ πρὸ ταύτης τῆς συνόδου γράψαντες ὑπὲρ ἡμῶν. ἀπό τε τῆς ἀσίας & φρυγίας, & ἰσαυρίας, καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν, ἐν ταῖς ἰδίαις ἐπιστολαῖς ἐμφέρεται. ἑξήκοντα, ξγ'. ὁμοῦ, τμδ'. ταῦτα μαθὼν ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς κωνστάντιος, μεταπέμψας ἡμᾶς, γράψας ἰδίᾳ πρὸς τὸν ἀδελφὸν ἑαυτοῦ, τὰ μακαρίτου κώνσταντα, πρὸς ἡμᾶς, ἅπαξ καὶ δεύτερον, & τρίτον ταῦτα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ ΝΙΚΗΤΗΣ αὐγουστος, ἀθανασίῳ.

Ἐπὶ πολύ σε κλυδωνίζεσθαι & χειμάζεσθαι τῆς τοῦ θαλάττης ἀγρίοις κύμασιν, οὐκ ἀφῆκεν ἡ τοῦ ἡμετέρας ἡμερότητος φιλανθρωπία γυμνωθέντα σε τῶν πατρῴων ἑστιῶν, καὶ σπηθέντα τῶν ἰδίων, καὶ πλανώμενον ἐν θηριώδεσιν αὐδοδίαις ὑπερεῖδεν ἡ ἀκάματος ἡμῶν εὐσέβεια. καὶ εἰ καὶ τὰ μάλιστα ὑπὸ πολὺν ὑπερεθέμην γράψαι τῷ σεβάσμιον τῆς ἐμῆς διανοίας, πρόσδοκῶν αὐθαίρετόν σε φθάσαι πρὸς ἡμᾶς, καὶ τὴν καμάτων αἰτεῖν θεραπείαν· ὅμως ἐπέσχεν ἴσως ὁ φόβος τὴν προαίρεσιν τοῦ προθέσεως ἐνεπόδισε, διατοῦτο δωρεᾶς πληρέστατα γράμματα, πρὸς τὸ σὸν σπουδῆς διεπεμψάμεθα, ἵνα ἀφόβως τὴν ἡμετέρας προσόψεσι, ταχείαν τὴν σαυτοῦ παρουσίαν φθάσαι χρῆναι σπεύδῃς, ὑπὸ τῷ, τὸ σαυτοῦ ὑπηρεσίας ἀπολαύσας, καὶ παραθεὶς ἡμῶν τὸ φιλανθρωπίας, τοῖς ἰδίοις ἀποκαταστῆς· τοῦτο γὰρ ἕνεκα καὶ τὸ διαστόλου μου καὶ ἀδελφόν μου κώνσταντα τὸ νικητὴν αὐγουστον ὑπὲρ σοῦ παρεκάλεσα, ἵνα σοὶ ἐλθεῖν ἐξουσίαν σοι δῶ, ὑπὸ τῷ, ἀμφοτέρων ἡμῶν ὑπανούντων, τῇ πατρίδι ἀποκατασταθῆς ἔχων τοῦτο τὸ ἡμῶν χάρισμα ἐνίσχυον.

Apollonius, Paphnutius, Paulus, Dioscorus, Nilammon, Serenus, Aquila, Aotas, Apocration, Isac, Theodorus, Apollos, Ammonanus, Nilus, Heracleus, Artheon, Aathas, Arsenius, Agapammon, Theon, Apollonius, Helias, Panninuthius, Andragathius, Nemesion, Serapion, Ammonius, Xenon, Gerontius, Quintus, Leonidas, Sempronianus, Philon, Heraclides, Hieracys, Rufus, Pasophius, Macedonius, Apollodorus, Flauianus, Psaes, Syrus, Apphus, Serapiõ, Esaias, Paphnutius, Timotheus, Elurion, Gaius, Musæus, Pistus, Heraclammon, Hero, Helias, Anagamphus, Apollonius, Gaius, Philotas, Paulus, Tithoes, Eudæmon, Iulius.

Qui autem in Canalio Italiæ, Probatius, Viator, Facundinus, Ioseph, Numidius, Sperantius, Seuerus, Heraclianus Faustinus, Antonius, Heraclius, Vitalis, Felix, Crispinus, Paulianus.

Cypri, Auxebius, Photius, Gerasius, Aphrodisius, Erenicus, Nunechius, Athanasius, Macedonius, Triphellius, Spyridon, Soficrates, Norbanus.

Palæstinæ: Maximus, Ætius, Arius, Theodosius, Germanus, Siluanus, Paulus, Claudius, Patricius, Elpidius, Germanus, Eusebius, Zenobius, Paulus, Petrus. Qui igitur decretis Synodi subscripserunt sunt isti, plurimique item alii sunt, qui ante hanc Synodũ pro nobis scripserunt, tum ex Asia, tum ex Phrygia, tum ex Isauria, quorum singulorum nomina cum suis epistolis circumferũtur prope sexaginta. In vniuersum autem trecenti quadraginta quatuor Hæc cum percepisset religiosissimus Imperator Constantius, nos ad se accersiri iussit, & seorsum ad fratrem suum beatum Constantem scripsit, ad nos quoque semel, iterum ac tertio literas misit:

CONSTANTIVS VICTOR AVGVSTVS ATHANASIO.

DIvte iactari, vexarique immanibus vndarum procellis, nostræ clementiæ humanitas non permisit: nudatum siquidem paternis penatibus, bonisque suis spoliatum, & in auiis feralibusque locis errabundum nostra indefatigabilis pietas non deseruit. Nam tametsi iam pridem supersedi mentis meæ propositum ad te scribere, eo quòd tevltro aduenturum expectarem, & postulaturum malorũ tuorum remedium, tamen quia fortasse volũtatem propositi tui metus impediuit, ideo literas munificenrię nostræ plenissimas ad tuam constantiam misimus, vt securiter conspectui nostro quam primũ tuam præsentiam offeras, vt voti particeps nostramq; humanitatem expertus, tuis restituaris: hac enim de causa dominum meum & fratrem Constantem, Victorem Augustum, pro te adhortationibus conueni, vt tibi veniendi facultatem daret, quo vtriusque nutu Patriæ restituaris, & hoc pro pignore nostræ gratiæ habeas.

EPISTOLA SECVNDA.

ETsi superioribus literis significauimus, vt securiter ad nostrum comitatum accederes, eo quod maxime cupiamus, te ad tuos remittere, tamen etiã nunc has literas ad tuam soliditatem misimus, quibus adhortamur, vt sine omni diffidentia aut metu, publica vehicula inscendas, & properes ad nos, vt quæ concupiscis, assequare.

EPISTOLA TERTIA.

CVM Edessæ commoraremur, præsentibus tuis presbyteris, placuit, vt misso ad te presbytero, festinares ad nostrum comitatum venire, vt vbi nostrum vidisses conspectum, statim in Alexandriam transires: sed quia plurimum temporis intercessit, ex quo literis nostris acceptis non venisti, ideo te nunc denuo admonitum volumus, vt vel nunc saltẽ quàm celerrime ad nos te conferas, quo & tu ita patriæ tuæ restituaris, & nos tuis precibus frui possimus. Ad pleniorem autem cognitionem Achitan Diaconum ad te misimus: ex quo discere licebit & mẽtis nostræ voluntatem, & te assequi posse ea quæ votis optas.

Imperator igitur istas literas misit, quibus acceptis Romam ascendi, Ecclesiam & Episcopum aditurus. Nam Aquileiæ tum temporis eram quum has literas accepi. Ingens igitur gaudium in Ecclesia, pontifexque Iulius vt gratularetur nostræ restitutioni, & literas ad Ecclesiam misit: nos autem quacunque transiuimus, cum pace ab omnibus Episcopis deducti sumus. Literæ autem istiusmodi fuere.

IVLIVS PRESBYTERIS, DIACONIS & POPVLO IN PARŒCIA ALEXANDRIÆ.

GRatulor vobis dilectissimi fratres, quòd fructum fidei vestræ ante oculos videatis: id enim ita esse liquidissime apparet in fratre & coepiscopo nostro Athanasio, quem Deus & ob vitæ sanctitatem & orationes vestras vobis restituit: ex qua re spectare licet quã puras semper preces & charitatis plenas ad Deum extuleritis. Memores quippe cælestium repromissionum & cælestis conuersationis, quam ex doctrina prædicti fratris nostri didicistis, certò vereq; cognitum habuistis, & pro vestra recta fide apprehendistis, nunquam illum perpetuo à vobis diremptum iri, quem in piis pectoribus vestris tanquam præsentem retinebatis. Non mihi igitur ad vos scribendi multis verbis opus est. Quæcunque enim à me dici poterint, ea vestra fides iam anticipauit, & adimpleuit, secundum Dei gratiã quicquid à nõ bis optari possit. Gratulor igitur vobis. Rursus enim dicam, gratulor vobis, quod animas vestras in tuenda fide inexpugnabiles conseruastis, sed interim fratri meo Athanasio, non minus gratulor, quod quanquam multa acerba pateretur, nulla tamen hora vestræ charitatis vestrique desiderij obliuionem induerit.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΔΕΥΤΕΡΑ.

Εἰ καὶ τὰ μάλιστα διὰ προτέρων γραμμάτων ἐδηλώσαμεν ὅπως ἀμεριμνως εἰς τὴν ἡμέτερον κομιτάτον σπουδάσῃς, ἀλλὰ τὰ μάλιστα βέλεσθαι ἡμᾶς ἀποστεῖλαί σε εἰς τὰ ἴδια, ὅμως καὶ νῦν καὶ ταῦτα τὰ γράμματα πρὸς τὴν σὴν στερεότητα δεδώκαμεν, δι' ὧν προτρεπόμεθα χωρὶς μὲν ἀπιστίας καὶ φόβου, ἐπιβῆναι σε δημοσίοις ὀχήμασι καὶ σπουδάσαι πρὸς ἡμᾶς, ἵνα ὧν ἐπιθυμεῖς, ἀπολαύσῃς δωρηθῇς.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΡΙΤΗ.

ΗΝίκα ἐν τῇ ἐδέσσῃ διετρίβομεν παρόντων τῶν πρεσβυτέρων, ἤρεσεν ὅπως ἀποστειλάντες πρεσβυτέρα πρὸς σὲ ἐλθεῖν εἰς τὴν ἡμέτερον κομιτάτον σπουδάσῃς, ἐπὶ τῷ, ἰδόντα σε τὴν ἡμετέραν πρόσοψιν, θᾶττον εἰς τὴν ἀλεξάνδρειαν ὁδεύσῃς· ἀλλ' ἐπειδὴ πλεῖς καιρὸς παρῆλθεν ἀφ' οὗ γράμματα δεξάμενος παρ' ἡμῶν οὐκ ἀπέλυσας, διατοῦτ' ἐνῶν ὑπομνῆσαί σε ἐσπουδάσαμεν, ἵνα ἐνῶν τὴν σὴν παρουσίαν ταχείαν ποιήσῃ πρὸς ἡμᾶς σπουδάσῃς, ἐφ' ὅτῳ δωρηθῇς τῇ παρούσῃ σου ἀποκαταστάσει καὶ τὴν ἀρχῆς σου ἐπιτυχεῖν, πρὸς ἣν πληρεστέραν δίκησιν, ἐχθὲς τὸν λόγον ἀπεστείλαμεν, παρ' οὗ δωρήσῃ μαθεῖν τὴν τῆς ἡμετέρας ψυχῆς τὴν πρὸς αἵρεσιν, καὶ ἐπὶ τούτων ὧν εὐχὴ τυχεῖν. δωρήσῃ. Οἱ μὲν εἰς βασιλεὺς τοιαῦτα γράφει, ἐγὼ δὲ δεξάμενος ἀνῆλθον εἰς τὴν ῥώμην σωταξάσῃ τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τῷ ἐπισκόπῳ. ἐν τῇ ἀκυλίᾳ. ἣν ἡμῖν ὅτι ταῦτα ἐγεγράφη καὶ ἡ μὲν ἐκκλησία πάσης χαρᾶς πεπλήρωτο, ὁ δὲ ἐπίσκοπος ἰούλιος συγχαίρων τῇ εἰρηνεύῃ, γράφει πρὸς τὴν ἐκκλησίαν. καὶ διερχομένους ἡμᾶς, οἱ ἐπίσκοποι καθεξῆς μετ' εἰρήνης προέπεμψαν, καὶ ἔστι τὰ γεγραφέντα ταῦτα.

ΙΟΥΛΙΟΣ, ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΙΣ ΚΑΙ ΛΑΩ ΠΑΡΟΙΚΟΥΣΙ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ.

Συγχαίρω καὶ γὼ ὑμῖν ἀγαπητοὶ ἀδελφοὶ, ὅτι τὸν καρπὸν τῆς ἑαυτῶν πίστεως ἐπ' ὀφθαλμῶν λοιπὸν ὁρᾶτε, τὸν γὰρ καὶ ἀληθῶς ἄντις ἰδοι γλυκόμενον, ὅτι δ' ἀδελφὸς σὺν ἐπισκόπῳ μου ὁ θεοφανέστατος, ὃν διὰ τὴν καθαρότητα δὲ βίου, καὶ διὰ τὰς ὑμετέρας εὐχὰς, θεὸς ὑμῖν ἀπεδίδωσιν. οὐκ ὀλίγα σωρὸν ἐστι, καθαρὰς ὑμᾶς καὶ μεστὰς ἀγάπης ἀεὶ ἴσας διὰ χὰς ἀνενλιπεῖν πρὸς τὸν θεὸν. μιμνήμενοι γὰρ ὄντες τὴν ἐραστῶν ἐπαγγελιῶν, καὶ τὸν πρὸς αὐτὸν ἀγωγῆς, ἣν ἐκ τῆς διδασκαλίας δὲ προφημένου ἀδελφοῦ μου ἐπαιδεύθητε, ἔγνωτε ἀληθῶς καὶ διὰ τὴν προσοῦσαν ὑμῖν ὀρθὴν πίστιν κατελήφατε, ὡς οὐκ ἂν εἰς τέλος ἀφ' ὑμῶν ἀποχωρισθήσεσθαι δι' ὃν θεοσεβεστάτας ὑμῶν ψυχὰς ἀεὶ ὡς παροῦσα ἐσχήκατε. ἐκ σοῦ δὲ πολλῶν μοι χρεία λόγων πρὸς ὑμᾶς ἀποστέλλειν. ὅσα γὰρ ὑμῖν ἂν λεχθῇ παρ' ἐμοῦ, ταῦθ' ὑμετέρα πίστις προέλαβε, καὶ πεπλήρωκε διὰ θεὸν χάριν, τὰ δ' κοινῆς πάντων ὑμῶν δίκης. συγχαίρω τοίνυν ὑμῖν, πάλιν γὰρ ἐρῶ ὅτι τὰς ψυχὰς ἀκαταμαχήτους ἐν τῇ πίστει πεπηρκάτε, καὶ αὐτῷ ὄντι ἀδελφῷ μου ἀθανασίῳ, ἐκ ἐλάττον συγχαίρω, ὅτι καίπερ πολλὰ πάσχων λυπηρὰ, ἐδὲ μίαν ὥραν ἐπλήσμων γέγονε τὴν ὑμετέρας ἀγάπης καὶ δ ὑμετέρα πόθου.

ἀγὼ

ἐ γαρ καὶ τῷ σώματι πρὸς καιρὸν ἔδοξεν ἀφ' ἡμῶν ἀφελκυσθῆναι, ἀλλὰ τῷ πνεύματι ἀδιαπαύστως ὡς σωὸν ὑμῖν διῆγεν. ἐπανέρχεται πάνυ πρὸς ὑμᾶς λαμπρότερον, ἢ ὅτε παρ' ὑμῶν ἀπεδημησεν. εἰ γαρ καὶ τὰς ὑμέτερας ὕλας χρυσὸν δὴ καὶ ἄργυρον εἰς καθαρότητα τὸ πῦρ δοκιμάζει, τί ἂν τις εἴποι κατ' ἀξίαν τοῦτον ἀνδρὸς, ὃς κινδύνους τοσούτων θλίψεων νικήσας, ἀπολάβοι ἡμῖν ἀθῶος καὶ παρ' ὑμῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ πάσης τῆς οἰκουμένης ἀποδειχθείς; ἀποδέξασθε τοίνυν ἀγαπητοὶ ἀδελφοὶ μετὰ πάσης τῆς θείου δόξης καὶ χαρᾶς, τὸν ἐπίσκοπον ὑμῶν ἀθανάτου, καὶ μὴ τοῦτον οἵτινες αὖπω τοσούτων κακῶν κοινωνοὶ γεγόνασι, καὶ χαίρετε τοῖς ἔχουσιν ἑαυτῶν ἀπολαύοντες, οἷς τὸ παρελθὸν ὑμέτερον ἐν ὅτῳ εἴπω πόθῳ καὶ διψῶντα τὴν ὑμετέραν θεοσέβειαν, σωτηρίοις γραφαῖς ἐθρέψατε καὶ ἐποτίσατε. καὶ γαρ τῆς ἐπὶ ξένης αὐτὸν Διατελούσης ὑμᾶς ἀθάμυθα γεγόνατε, καὶ διωκόμενον ἐθάλψατε τῇ πιστοτάτῃ ἑαυτῶν ψυχαῖς καὶ Διανοίαις, ἐμὲ δὲ ἤδη διαφερόντως ἐννοούμενον καὶ προσδοκῶντα τῷ λογισμῷ, τὴν ἐπὶ τῇ ἐπανόδῳ ἑκάστου ὑμῶν χαρὰν, καὶ τὰ πολήθους ταῖς θεοσεβεστάταις ἀπαντήσεις, καὶ τὸ ἔνδοξον τῶν σωτηρίων ἑορτῆς. καὶ τίς ἐκείνη ἡ ἡμέρα ὑμῖν καὶ ποία ἔσται, ἐπανερχομένου μὲν τοῦ ἀδελφοῦ μου, πανομένων δὲ τῶν προσδοκωμένων, καὶ τῆς πολυλιμήτου καὶ κατ' εὐχὴν ἐπανόδου, εἰς εὐφροσύνην τινὰ πληρεστάτης χαρᾶς σωαπάστης τοὺς πάντας; ἢ τις αὐτὴ ἡ χαρὰ κατὰ τὸ μέγιστον μέχρις ἡμῶν φθάνει, εἰ θεόθεν καὶ τοῦτο συγχωρεῖσθαι σωέβηκεν, ὅπως εἰς γνῶσιν δὲ τηλικούτου ἀνδρὸς ἐλθεῖν δωνηθῶμεν. εἰς εὐχὴν οὖν τὴν ἐπισκοπὴν πλεῖστον καλὸν, θεὸς ὁ παντοκράτωρ καὶ ὁ τούτου υἱὸς, ὁ κύριος καὶ σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς χριστὸς, διδοὺς ἔπαθλον τὴν θεωρίαν ὑμῶν πίστεως, δῶ σοι τὸν ἐπίσκοπον ὑμῶν ἐνδόξως μαρτυρίαν ἐπιδείξασθαι, ἵνα ὑμῖν τε καὶ τοῖς μεθ' ὑμᾶς, ἑαυτῶν θησαυρὸς ἐν τῷ μέλλοντι, τὰ βέλτιστα νέμοι, ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ, δι' οὗ τῷ παντοκράτορι θεῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν. ἐρρῶσθαι ὑμᾶς ἐν κυρίῳ εὔχομαι ἀγαπητοὶ ἀδελφοί.

Μετὰ τούτων ἐλθόντα με, γνησίως ἐδέξατο ὁ βασιλεὺς, καὶ ἀπέστειλε πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐκκλησίαν, γράψας τοῖς ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις καὶ λαοῖς, τάδε.

ΝΙΚΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ μέγιστος καὶ σεβαστὸς, ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας.

Οὐκ ἀπελείφθη τῆς τοῦ θεοῦ χάριτος ὁ ἀοίδιμος ἀθανάσιος ἀλλ' εἰ καὶ ἐν βραχεῖ χρόνῳ τῇ κατὰ ἀνθρώπους δοκιμασίᾳ ὑπεβλήθη, ὅμως τὴν ὀφειλομένην πρὸς τοῦ παντεφόρου προνοίας ἀπηνέγκατο ψῆφον, ἀπολαβὼν

Nam tametsi corpore ad tempus videretur à vobis separari, spiritu tamen perpetuo vobiscum agebat. Redit igitur ad vos splẽdidior nũc quàm cùm à vobis discederet, quod si res pretiosas aurum & argentum ad puritatem ignis explorat, quid quæso dignum eloquaris tanto viro, qui ex tantis malorum periculis purus innocensque vobis restituitur? talisque non nostro duntaxat iudicio, sed ab vniuersa Synodo iudicatus est? Excipite igitur, dilecti fratres, cum omni secundum Deum gloria & lętitia Episcopũ vestrum Athanasiũ, & cũ eo quotquot socij tantarũ ærumnarũ fuere: lætique sitis de fructu orationum vestrarum qui pastorem vestrum (vt sic dicam) desiderantem & sitientem vestram pietatem salutaribus scriptis aluistis, potumque ei dedistis, nam peregre illi commoranti, consolationi fuistis, eumque persecutiones tolerantem, fidelissimis animis & mentibus vestris refocillastis: mihi certe voluptati est, imaginanti & iam animo prospicienti vniuscuiusque in eius reditu lætitiam, & multitudinis religiosissimæ occursus, & celebrem conuenientium festiuitatem. Quis putas, aut qualis erit vobis ille dies, quum & frater noster reuertetur, & mala superiora finem accipient? quumq; pretiosus & optabilis illius reditus omnes alacritate plenissimi gaudij in vnum coaptabit? Tale gaudium maxima ex parte etiam ad nos vsque pertingit, quibus diuinitus tanti viri notitia concessa est: In preces igitur epistolam desinere oportet. Deus omnipotens & eius Filius Dominus & saluator noster Iesus Christus perpetuam vobis gratiam præbeat, referens præmia vestræ admirabili fidei, quàm claro martyrio in Episcopum vestrum exhibuistis, vt vobis vestrisque posteris, & hic & in futuro optima impartiat, quæ nec oculis vidit, neque auris audiuit, neque in cor hominis ascendit, quæ Deus præparauit diligentibus se, per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem omnipotenti Deo gloria in secula seculorum, Amen. Valere vos omnes in domino exopto fratres dilecti.

Cæterum quum iam ad imperatorem venissem, ille nos sereno synceroque vultu intuitus, in patriam & Ecclesiam remisit cum istis literis, ad Episcopos & presbyteros & populos datis:

VICTOR CONSTANTIVS MAXIMVS AVGVSTVS, EPISCOPIS *& presbyteris Catholicæ Ecclesiæ.*

NON est derelictus à Dei gratia reuerendissimus Athanasius, tametsi ad breue tempus humanæ probationi subiectus fuerit. Iustum enim debitumque iam ab omnia ferẽte & sustinente prouidentia calculum retulit, eo quod

eo quod & voluntate Optimi, & iudicio nostro patriam & Ecclesiam quam antea diuino nutu possedit, recipiat: ad quem congruentia etiam à nostra humanitate perferri oportet, adeo vt omnia, quæ antea contra eos, qui cum eo communionem celebrarunt, decreta fuere, obliuioni tradi velim, omnisque deinceps suspicio cõtra aboleatur: & immunitas quam olim habuere ipsius clerici, firma illis & rata (prout decet) conseruetur. Quin & hoc quoque eius gratiæ adiici æquum arbitrati sumus, vt apud vniuersos sacri ordinis viros promulgetur, cunctis qui Athanasio adhæsere, datam esse securitatem, siue Episcopi, siue clerici sint. Abunde enim argumentum est vnumquemq; eorum probi animi esse vel eo solo, quod Athanasio consociati fuere. Quicunque enim meliori & iudicio & factione huius communionem elegerunt, hos omnes iussimus ad exemplar superioris prouidentiæ, & secundum nostram voluntatem, vt gratia ab optimo Deo tributa securiter perfruantur. Deus vos seruet.

EPISTOLA SECVNDA.

VICTOR CONSTANTIVS MAXIMVS AVGVSTVS, POPVLO *Alexandriæ, Catholicæ Ecclesiæ.*

VMante oculos habeamus vestram in omnibus disciplinam, & nequaquam insci sumus vos iam pridē Episcopali prouidentia destitutos, decreuimus Athanasium Episcopum, virum apud omnes rectitudine, morúmque probitate clarum, ad vos remittere: hunc igitur, si lubenter & decenter receperitis, eumque vestris precibus opitulatorem adhibueritis, concordiam & vobis decoram & nobis gratissimam simul, & pacem perpetuam Ecclesiæ legem, cõseruabitis. Absurdum enim discordiam aut seditionem inter vos agitari, & alienum hoc ipsum est à nostrorum temporum integritate. Volumus igitur & hoc vitium prorsus à vobis abesse, & vos in vestris precibus perpetim illo, vt dixi, præside & opitulatore apud Deum vti, & in eo studio solito more perseuerare, vt tali proposito, vestro omnium ore celebrato gentiles, qui etiamnum idolorum erroribus inhærent, ad sacræ religionis cognitionem promptissime decurrant: quapropter denuo vos admonemus, vt superioribus dictis acquiescentes Episcopum suffragio Optimi, & nostra voluntate huc remissum libenter suscipiatis, eumque ab animis sententiisque vestris indiuulsibilē putetis: id enim vos decet, & nostræ mansuetudini congruum est: ad omnem siquidem conturbationis & seditionis materiem extirpandam, qua cupidi malorum libenter vtuntur, nostris apud vos iudicibus per literas iniunximus, vt quotquot seditiosos inuenerint, pœnis, suppliciisque legum coerceãt.

A

B

ἀπολαβὼν βελήσῃ τὸ κρεῖττον ⊙ καὶ κρίσῃ ἡμετέρᾳ, τιμῶ πατρίδα ὑμῖν καὶ τὴν ἐκκλησίαν, ἧς θείᾳ νόμῳ πρόσθεν ἐτύγχανε, πύτῳ τὰ ἀκόλουθα εἶδε πρὸς τῆς ἡμετέρας ὑπαρξίας πρόθυμον ⊙, ὥστε πάντα τὰ πρὸ τούτου κατὰ τῶν αὐτῷ κεκοινωνηκότων ὡρισμένα, νῦν ἀμνηστίᾳ πρὸς ὀφθῆναι, πᾶσάν τε ὑποψίαν τῷ κατ' αὐτῶν, χολάσαι τὰ λοιπὰ, τιμῶ ἀτέλειαν ἧς ἔτυχον πάλαι οἱ ἅμα αὐτῷ κληρικοὶ, πύτις βεβαιωθῆναι προσήκοντας. ἀλλὰ μὴν ⊂ πῦτο τῇ εἰς αὐτὸν χάριτι προσθέναι ἐδικαιώσαμεν, ὥστε πάντας τοὺς ἱερᾶς καταλόγου γινώσκειν, ἐνλεδόσθαι τὸ ἄφοβον πᾶσι τοῖς αὐτῷ προσθεμένοις, εἴτε ὑποσκόπους εἴτε κληρικούς. ἱκανὸν ἢ γνώρισμα τῆς ἑκάστου ὀρθῆς προαιρέσεως ἔσαι, ἡ πρὸς τὸν ἕνωσις, ὅσῳ γὰρ ἂν τὸ καλλίον ⊙ ὁμοῦ κρίσεώς τε καὶ μοίρας, ᾑρημένοι τιμῶ τούτῳ ἕλωνται κοινωνίαν, τούτους πάσας σκελεύσαμεν καθ' ὁμοιότητα τῆς φανείσης προνοίας ⊂ νῦν τῆς ὑφ' ἡμῶν, βελήσῃ τοῦ κρείττον ⊙ πρὸς προχειθείσης χάριτος ⊙ ἀπολαύειν. ὁ θεὸς ὑμᾶς διαφυλάττοι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΔΕΥΤΕΡΑ.

ΝΙΚΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ μέγιστος, σεβαστός, τῷ λαῷ τῆς κατὰ ἀλεξάνδρειαν καθολικῆς ἐκκλησίας.

ΚΟπὸν ποιέμενοι τιμῶ ἡμετέραν ἐν ἅπασιν δύναμίαν, εἰδότες πως ὅτι πολὺ τὸ τῆς ἐπισκοπικῆς ⊙ προνοίας ἐσέρηθε. ἀθανάσιον τὸν ἐπίσκοπον, αὖθρα πᾶσι διά τε τὸ προσῆκον ὀρθότητα, ⊂ διὰ τὸν τῶν οἰκείων ἠθῶν δύναμιν γνώριμον, πάλιν πρὸς ὑμᾶς ἀποστεῖλαι ἐδικαιώσαμεν, τόν τε σωηθᾶς καὶ προσήκοντας ὑποδεξαμένους, ⊂ τὸ πρὸς θεὸν δίκαιος βοηθὸν προσησόμενοι, τιμῶ ὑμῖν τε πρέπουσαν, καὶ ἡμῖν ἀρίστην ὁμόνοιαν καὶ εἰρήνην καὶ τὸ τῆς ἐκκλησίας θεσμοὺς, διαρκῆ φυλάττειν ἀπαράσπαστον. ὅθεν γὰρ εὔλογόν ἐστι διχόνοιαί τινα ἢ στάσιν ἐν ὑμῖν κινηθῆναι, ὑπεναντίον, τὸ τῆμετέρων καμῶν δύμοιρίας, καὶ ὅτε μὲν ἀπεῖναι ἀφ' ὑμῶν παντελῶς βουλόμεθα, τὸ δὲ δίκαιος ὑμᾶς διαρκῶς αὐτῷ ὡς προείρηται προσάτῃ ⊂ ὑπακόῳ χρωμένους πρὸς τὸ θεῖον, ἡμένῃ σωηθᾶς παραινέσαι. ὡς ἂν τε ταῖς τῆς ὑμῶν προθέσεως εἰς τὰς ἀπάντων δίκας διαβαινούσης, καὶ οἱ ἐκ τῶν ἐθνῶν τὸ τῶν εἰδώλων πλάνης ἔτι καὶ νῦν προσανέχοντες, ὅπῃ τὸ τῆς ἱερᾶς θρησκείας ἐπιγνῶσιν προθυμότατα ἀσινδοιεν ἀγαπητέ. καὶ αὖθις δὲ παραινέσαι τοῖς προκρινομένοις ἡμέτερον, τὸ ὑπὸ σκοπὸν ψήφῳ δὲ κρείττονος, καὶ ἡμετέρα γνώμῃ ἀπεσταλμένον, ἡδέως δέξασθε, ⊂ πάσῃ ψυχῇ καὶ γνώμῃ, ἀπασὸν ἡγήσασθε. τοῦτο γὰρ καὶ ὑμῖν πρέπει, ⊂ τῇ ἡμετέρᾳ παιδοτηθείσῃ προσηκόντως σωέζηκεν. ὑπὸ γὰρ τῶν πᾶσαν αἰσθῆσις καὶ στάσεως πρόφασιν προαιρεθῆναι τῶν ἐθελοκακίᾳ χρωμένων, πῶς παρ' ἡμῖν δικαστὰς διαγραμμάτων προστάξαμεν, ἅπαντας οὓς ἂν ταραχώδεις καταμάθωμεν, τῇ τῶν νόμων ἰσχύϊ ἐν σκιᾷ, ἀμφότερα τιμῶν σωιζῶντες, καὶ τὸ ἡμέτεραν μετὰ τοῦ κρείττονος ⊙ γαμίαν, καὶ τὸν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τῆς ὁμονοίας λόγον, καὶ τὸ κατὰ τῶν ἀτάκτων τιμωρίαν.

πὰ πρέ-

τὰ πρέποντα & ἁρμόζοντα τῷ τῆς ἱερᾶς θρησκείας ζήλῳ φυλάττοντες, τὸν προκειμένον μετὰ πάσης αἰδοῦς καὶ τιμῆς ἄγοντες, τὰς εὐχὰς ἅμα αὐτῷ ὑπὲρ τε ἑαυτῶν καὶ τοῦ βίου παντὸς εὐνομίας, τῷ τῶν ὅλων πατρὶ θεῷ, ἀναπέμπειν προθύσεται.

Ταῦτα γράψας, ἐκέλευσε καὶ τὰ πρότερον παρ' αὐτοῦ γραφέντα κατ' ἐμοῦ ἐκ μετουλῆς τοῦ πρὸς εὐσέβιον, αἱρεθῆναι καὶ ἀφανισθῆναι ἀπὸ τῆς τάξεως τοῦ ὀκνοῦ & τοῦ ἐπάρχου καὶ αἰγύπτου, καὶ ἀποστολεὺς εὐσέβιος ὁ δεκαπρῶτος, ἔλαβεν αὐτὰ ἀπὸ τῶν πάξεων, καὶ ἔστι τὰ γραφέντα, τοιαῦτα·

ΝΙΚΗΤΗ'Σ ΚΩΝΣΤΑ'ΝΤΙΟΣ αὔγουστος, νεστορίῳ, τῷ δὲ αὐτῷ τύπῳ καὶ τῷ ἐν αὐγουσταμνίκῃ καὶ θηβαΐδι, & λιβύαις ἡγεμόσιν.

Εἴ τι ποτὲ πρὸς τάχος ὀφλὸν βλάβῃ & ὕβρει τῶν κοινωνούντων ἀθανασίῳ τῷ ἐπισκόπῳ προσπαχθὲν διόρισται, πᾶν παντὶ ἀπαλείφεσθαι βουλόμεθα. καὶ γὰρ καὶ τὴν ἀλειτουργησίαν ἣν εἶχον οἱ αὐτοῦ κληρικοὶ, τὰς αὐτὰς πάλιν τοῖς αὐτοῖς θέλομεν ἔχειν. τοιγαροῦν ἡμῖν τοῖς ἡμετέραν προσέχειν φυλάττεσθαι βουλόμεθα, ὥστε ἀποδοθέντος ἀθανασίου τῷ ἐπισκόπῳ τῇ ἐκκλησίᾳ, τοὺς κοινωνοῦντας αὐτῷ, ἔχειν τὴν ἀλειτουργησίαν ἣν ἀεὶ εἶχον, ἣν καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοὶ ἔχουσιν, ἵν' οὕτως ἔχοντες καὶ αὐτοὶ χαίρωσι προσπεμφθεὶς ἔτους & διερχόμενος τὴν συρίαν, συντυχὼν τοῖς κατὰ τὴν παλαιστίνην ἐπισκόποις, & σύνοδον ποιήσαντας ἐν ἱεροσολύμοις, γνησίως ἡμᾶς ἀπεδέξαντο, καὶ αὐτοῖς μετ' εἰρήνης προέπεμψαν καὶ ἔγραψαν πρὸς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τοὺς ἐπισκόπους, τοιαῦτα·

Η' ΑΓΙΑ ΣΥ'ΝΟΔΟΣ Η' ΕΝ 'ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΟΙΣ ΣΥΝΑΧΘΕΙΣΑ, ΤΟΙΣ ΕΝ ΑΙΓΥΠΤΩ & ΛΙΒΥΑΙΣ ΣΥΛΛΕΙΤΟΥΡΓΟΙΣ, & ΤΟΙΣ ΕΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΙΣ & ΔΙΑΚΟΝΟΙΣ & ΛΑΟΙΣ, ΑΓΑΠΗΤΟΙΣ ΚΑΙ ΠΟΘΗΝΟΤΑΤΟΙΣ ΑΔΕΛΦΟΙΣ, ΕΝ ΚΥΡΙΩ ΧΑΙΡΕΙΝ.

Κατ' ἀξίαν τῷ τῶν ὅλων θεῷ ὀφείλειν οὐκ ἐρκέσμεν ἀγαπητοὶ, ἐφ' οἷς θαυμασίοις ἐποίησε πάντοτε, ἐποίησε δὲ καὶ νῦν μᾶλλον τὸ ὑμέτερον ἐκκλησίας, τὸ ποιμένα ὑμῶν & κύριον, καὶ συλλειτουργὸν ἡμῶν ἀθανάσιον, ἀποδοὺς ὑμῖν. τίς γὰρ ἤλπισέ ποτε ταῦτα ὀφθαλμοῖς ἰδεῖν, ἃ νῦν ὑμεῖς ἔργῳ ἀπολαμβάνετε; ἀληθῶς αἱ προσευχαὶ ὑμῶν εἰσηκούσθησαν πρὸς τὸν τῶν ὅλων θεὸν τὸν κηδόμενον τοῦ ἑαυτοῦ ἐκκλησίας, & ἀποδόντα ὑμῖν τὰ δάκρυα & τοὺς ὀδυρμούς. & διὰ τοῦτο τὰ δεήσεων ὑμῶν ἐπακούσαντα. ἦν τε γὰρ ὡς πρόβατα ἐρριμένα καὶ ἐσκυλμένα μὴ ἔχοντα ποιμένα, διὰ τοῦτο ἐπεσκέψατο ὑμᾶς ὁ ἀληθινὸς ποιμὴν ἀρκανόθεν, ὁ τὰ ἰδίων προβάτων κηδόμενος, ἀποδοὺς ὑμῖν, ὃν ἐπιθυμεῖτε. ἰδοὺ γὰρ & ἡμεῖς πάντα ὑπὲρ τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης πράττοντες, & τὴν ὑμετέραν συμπόνοιαν ἀγαπῶντες, προλαβόντες αὐτὴν ἠσπασάμεθα, & κοινωνήσαντες δι' αὐτοῦ ὑμῖν, ταύτας τὰς προσρήσεις ἀπεπέμψαμεν.

Omnia igitur ista præ oculis habentes, & nostram cum optimo Deo coniunctam sententiam, curamque vestram, simul & concordiæ pœnamque in immodestos constitutã, * congrua decentiaque sacræ religionis legibus seruantes, prædictum Athanasium cum omni reuerentia & honore colite, vestrasque preces cum eo & pro vestra & pro cuiusque vitæ sanctitate ad omnium parentem Deum offerte.

His scriptis, iussit ea quæ prius aduersus me decreta erant per calumnias Eusebij, abrogari & tolli de tabulis ducis & præfecti Ægypti, missusque ea de causa Eusebius decurio, sustulit ea de tabulis, scripta autem sese ad istum modum habent.

VICTOR CONSTANTIVS Augustus Nestorio, & eadem forma Augustamnicæ Thebaidis & Aphricæ Præfectis.

SI quid vnquam ad noxam contumeliamue eorum, qui Athanasio communicauerunt, decretum inuenitur, id omnino deleri volumus. Nam & officium quod antea habuerunt eius clerici, iterum eosdem habere volumus. Hoc enim decretum obseruari iubemus, vt restituto Athanasio suæ Ecclesiæ, communicatores illius idem habeant officium, quod antea possederunt, quo & ipsi se gaudeant prorsus restitutos esse.

Deductus igitur cum suis ad istum modum Athanasius, in peragranda Syria, Syros & Palestinos Episcopos conuenit, qui Synodo Hierosolymis coacta, synceriter eum cum suis exceperunt, & cum pace deduxerunt. Simul has literas ad Ecclesiam & episcopos scripserunt:

SANCTA SYNODVS HIEROsolymitana, omnibus sacrorum in Aphrica & Ægypto comministris nostris, presbyteris item Alexandrinis, Diaconis, populoq;, dilectissimis fratribus in Christo, Salutem.

PRo dignitate rerum omnium domino gratias agere non sufficimus de miraculis quæ vbique & potissimum erga vestram Ecclesiam operatur, quum vobis restituat pastorem vestrum & dominum comministrum nostrũ Athanasium. Quis enim sperauit vnquam ea se oculis visurum, quæ nunc re ipsa experimini? Certe preces vestræ exauditę sunt ab omnium rerum Domino, qui pro tanta Ecclesia curam gerit, vestrásque lachrymas lamentationésq; intuetur, ac proinde vestras obsecrationes ratas voluit. Eratis tanquam oues abiectæ dissipaæque sine pastore, propterea ad vos cælitus respexit verus pastor, ouium suarum mire solicitus, eúmq; vobis restituit, quem desiderabatis. Ecce enim nos omnia pro Ecclesiastica pace agentes, & cum vestra dilectione conspirãtes, priores illũ amplexi sumus, & cõmunione cũ eo inita, has salutatiões vobis mittimus, & hæc

& hæc noſtra gratulantia vota, vt cognoſceretis nos copula communionis illi coniunctos eſſe. Veſtrũ autem eſt pro pietate religioſiſſimorum Imperatorum orare, qui & ipſi in gratiam veſtri deſiderij illiuſque innocentiæ, quã iam cognitam habent: eum cum omni honore reſtituere voluerunt. Supinis igitur manibus eũ excipientes, preces gratulatorias, vt par eſt, Deo qui hæc tribuit, offerre ſtudete, vt ſemper in Deo gaudeatis, & glorificetis Deum in Chriſto Ieſu Domino noſtro, per quem Patri ſit gloria in ſecula ſeculorum.

Horum ſubſcribentium nomina etſi antea ſignificaui, tamen nunc iterum ea edenda arbitratus ſum. Sunt autem iſti, Maximus, Ætius, Arius, Theodorus, Germanus, Syluanus, Paulus, Patricius, Elpidius, Germanus, Euſebius, Zenobius, Paulus, Macrinus, Petrus, Claudius. His conſpectis de ſe iam deſperantes Vrſacius & Valens Romam profecti, peccata ſua cum pœnitentia confeſſi ſunt, gratiamque facti poſtularunt, literaſque & ad Iulium veteris Romæ Pontificem, & ad nos quoque in hanc formam miſere, quorum exempla mihi tranſmiſſa ſunt à Paulino Epiſcopo Tyburis.

EPISTOLA AD IVLIVM ROMANO SERMONE TRANSlata, *de Vrſacij & Valentis confeſſione*.

QVandoquidem ſatis conſtat & nos ſuperioribus temporibus multa grauia de Athanaſio per Epiſtolas criminatos fuiſſe, & tuæ humanitatis literis admonitos, vt crimina probaremus, nunquam earum rerum documenta afferre potuiſſe: Ideo confitemur tuę humanitati coram vniuerſis noſtris fratribus, presbyteris, omnia, quæ antehac ad veſtras aures de Athanaſio perlata fuere, falſa & ficta eſſe, & omnibus modis ab eo aliena: ac proinde recipimus eius communionem, maxime quia tua in Deum pietas veniam ſecundum genuinam ſuam probitatem noſtro errore impartiri dignata eſt. Quin & hoc promittimus, nunquã, ſi aliquando orientales atque adeo ipſe Euſebius velit malitioſe eum in iudicium vocare, nos citra tuam ſententiam eò abituros. Hæreticum porro Arium, eiuſque propugnatores qui dicunt, Erat, quando non erat, filius: aut eum ex non ente ad eſſentiam emerſiſſe: aut qui neget Chriſtum Deum eſſe Dei filium ante ſecula, quemadmodum in priori libello noſtro Mediolani edidimus, & nunc & ſemper anathemate damnamus, noſtráque manu denuo proteſtamur, nos Arianam hæreſim eiuſque authores in æternum damnare. Ego Vrſacius, quum præſens meæ confeſſioni intereſſem, ſubſcripſi, quod itidem & Valens fecit.

DO-

Ἐκ τῆς ἀγαπητικῆς ὑμῶν ἀγάπης, ἵν' ἐπὶ τῷ αὐτῷ δεσμῷ τῆς πρὸς αὐτὸν κοινωνίας ἑνωθῶμεν ἀλλήλοις. ὀφείλετε γὰρ καὶ ὑμεῖς τῆς εὐσεβείας τὸ φιλεύσεβες τῶν βασιλέων εὐχεσθαι, οἵτινες καὶ αὐτοὶ γνόντες τὸ πρόθυμον ὑμῶν τῆς πρὸς αὐτὸν ἑτοιμότητος, ἀποκατεστήσαν αὐτὸν ὑμῖν μετὰ πάσης τιμῆς καταξίωσαν, ὑπὲρ ἃς οὐ προσδεξάμενοι αὐτὸν χερσὶν ἐκτεταμέναις ἐκ τῆς ὀφειλομένας πρὸς τοῦτο ἀγάπης ἀγάπας ἀναπέμψαι τῷ παντὶ ὑμῖν χαρισαμένῳ θεῷ προσδόσαντι, ὥστε ὑμᾶς πάντας ὑμᾶς χαίρειν σὺν θεῷ καὶ δοξάζειν ἡμῶν τὸν κύριον ἐν χρηστῷ ἡμέρᾳ τῶν κοιμωμένων ἡμῶν, δι' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

Τῶν δὲ ὑπογεγραμμένων τὰ ὀνόματα εἰ καὶ φθάσας ἐδήλωσα, ἀλλὰ ἐνταῦθα ἔγραψα, εἰσὶ δὲ, μάξιμος, ἄετιος, ἄρειος, θεόδωρος, γερμανός, συλβανὸς, παῦλος, πατρίκιος, ἐλπίδιος, γερμανὸς, εὐσέβιος, ζωσίμος, παῦλος, μακρῖνος, πέτρος, κλαύδιος. πάντα βλέποντες ἁρμόνιος καὶ βάλης, κατέγνωσαν λοιπὸν ἑαυτοὺς καὶ ἀπελθόντες εἰς τὴν ῥώμην, ὡμολόγησαν ἐν αὐτῇ μετανοοῦντες, συγγνώμην τε ἠτήσαντο, καὶ ἔγραψαν πρὸς ἰούλιον τὸν ἐπίσκοπον τῆς πρεσβυτέρας ῥώμης ἐπὶ πρὸς ἡμᾶς, ταῦτα. τὰ μέντοι αὐτίγραφα ἀπεστάλη μοι ὑπὸ παυλίνου τοῦ ἐπισκόπου λιβέρων.

ἙΡΜΗΝΕΙΑ Α' ΠΟ ΤΟΥ ῬΩΜΑΪΚΟῦ, ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΙΟΥΛΙΟΝ ἘΠΙΣΤΟΛΗΣ, ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ ἉΡΜΟΝΙΟΥ ΚΑΙ ΒΑΛΕΝΤΟΣ. ΚΥΡΙΩ ΜΑΚΑΡΙΩΤΑΤΩ ΠΑΠΑ ΙΟΥΛΙΩ, ἉΡΜΟΝΙΟΣ, ΚΑΙ ΒΑΛΗΣ.

Ἐπειδὴ συνέσχηκεν ἡμᾶς περὶ τούτου, πολλὰ μὲν καὶ δεινὰ περὶ Ἀθανασίου τοῦ ἐπισκόπου ἡμῶν γράμματα ἐπεβεβλήκειν, γράμμασί τε σὺν ἱκεσίαις μεθοδεύοντες, ἃ πραγματικῶς ἐμάθομεν, οὐκ ἠδυνήθημεν λόγον ἀποδοῦναι, ὁμολογοῦμεν δὲ τῇ σῇ χρηστότητι, παρόντων τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν πάντων τῶν πρεσβυτέρων, ὅτι πάντα τὰ περὶ τούτου ἐληλύθαμεν εἰς ἀκοὰς ὑμῶν περὶ δὲ ὀνόματος τοῦ μακαριωτάτου Ἀθανασίου, ψευδῆ ἐστιν, πάσῃ τε δυνάμει ἀλλότρια αὐτοῦ τυγχάνει. διὰ τοῦτο ἡδέως αἰτούμεθα τὴν κοινωνίαν δὲ μακαριωτάτου Ἀθανασίου, μᾶλλον ὅτι καὶ θεοσεβέστατον, κατὰ τὸ ἔμφυτον αὐτοῦ καλοκἀγαθίαν, τῇ παλαιᾷ ἡμῶν καταξίωσε συγγνώμῃ δοῦναι. ὁμολογοῦμεν δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ἂν πάντες ἡμεῖς οἱ ἀπὸ τῆς Λιβύης ἐληλύθασιν, ἢ καὶ αὐτοὶ εὐσεβῶς καὶ ὀρθοτόμως περὶ τούτου εἰς κρίσιν καλέσωσι, μὴ ἀπέρχεσθαι παρὰ γνώμην τῆς σῆς ἁγιωσύνης. τὸ δὲ αἱρετικὸν ἄρειον ἐκ τοῦ ὑπεραγαπίζοντας αὐτοῦ, τοὺς λέγοντας ὅτι ὅτε οὐκ ἦν ὁ υἱός, καὶ ὅτι οὐκ ἦν μὴ ὄντος ὁ υἱὸς ἐστι, καὶ τοὺς λέγοντας τὸν χρισθέντα θεὸν εἶναι θεοῦ υἱὸν εἰς αἰῶνα, καθὼς καὶ ἐν τῷ προτέρῳ λιβέλλῳ ἑαυτῶν ἐν τῇ μεδιολάνῳ ἀπεδώκαμεν, καὶ νῦν ἐκ ἀναθεματίζομεν. Ταῦτα δὲ τῇ χειρὶ ἑαυτῶν γράψαντες, ὁμολογοῦμεν πάλιν ὅτι τὸ αἱρετικὸν αἵρεσιν καθὰ προείπομεν, καὶ τοὺς τοῦτο αὐθέντας, καὶ πάντας ἐκείνους εἰς τὸν αἰῶνα, ἀνάθεμα ἔχειν. ἀρειανικὸς τῇ ὁμολογίᾳ μου καὶ τῇ παρὼν ὑπέγραψα, ὁμοίως καὶ βάλης.

ΚΥΡΙΩ

ΚΥΡΙΩΙ ΑΔΕΛΦΩΙ ΑΘΑΝΑΣΙΩΙ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΟΥΡΣΑΚΙΟΣ ΚΑΙ ΟΥΑΛΗΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΙ.

ΑΦορμὴν εὑρόντες διὰ τὸ ἀδελφὸν καὶ συμπρεσβύτερον ἡμῶν μουσαῖον ἐρχόμενον πρὸς τὴν σὴν ἀγάπην ἀδελφὲ ἀγαπητὲ δι' αὐτοῦ σε καὶ πάνυ προσαγορεύομεν ἀπὸ τῆς ἀκυλείας, καὶ εὐχόμεθα ὑγιαίνοντά σε τὰ γράμματα τὰ ἡμέτερα ἀναγνῶναι· δώσεις γὰρ καὶ ἡμῖν θαῤῥεῖν, ἐὰν καὶ σὺ ἐν τῷ γράφειν, τὴν ἀμοιβὴν ἡμῖν ἀποδῷς· γίνωσκε γὰρ ἡμᾶς εἰρήνην ἔχειν μετὰ σοῦ, καὶ κοινωνίαν ἔχειν ἐκκλησιαστικὴν, καὶ τάτε γνώρισμα, ἡ διὰ τούτων τῶν γραμμάτων προσαγορεία· ἡ θεία προνοιά σε διαφυλάττοι, κύριε ἀγαπητὲ ἀδελφέ.

Τὰ μὲν οὖν γραφέντα τοιαῦτα, καὶ αὕτη τῶν ἐπισκόπων ἡ κρίσις ἐστὶ καὶ κρίσις ὑπὲρ ἡμῶν. ὅπερ δὲ οὐκ ἐκαθαρισμένα πεποίηκασιν, οὐδὲ ἀναγκαζόμενοι παρά τινος, βούλομαι συγχωρούντων ἡμῶν, ἄνωθεν ἐξ ἀρχῆς διηγήσασθαί σοι τὸ πρᾶγμα, ἵνα γνῶτε ὡς οἱ μὲν ἐπίσκοποι, ὀρθῶς καὶ δικαίως βουλόμενοι ταῦτα ἔγραψαν· ὁ δὲ Οὐάλης καὶ Οὐρσάκιος, κἂν ὀψέποτε τὴν ἀλήθειαν ὡμολόγησαν.

Πέτρος παρ' ἡμῖν πρὸ μὲν τοῦ διωγμοῦ, γέγονεν ἐπίσκοπος, ἐν δὲ τῷ διωγμῷ καὶ ἐμαρτύρησεν. οὗτος Μελίτιον ἀπὸ τῆς αἰγύπτου λεγόμενον ἐπίσκοπον, ἐπὶ πολλαῖς ἐλεγχθέντα παρανομίαις καὶ θυσίᾳ, ἐν κοινῇ συνόδῳ τῶν ἐπισκόπων, καθεῖλεν. ἀλλ' ὁ Μελίτιος, ὁ πρὸς ἑτέραν σύνοδον καταφυγὼν, οὐδὲ ἐσώθησεν ἀπολογήσασθαι τοῖς μὴ ταὐτὰ, σχίσμα δὲ πεποίηκε, καὶ ἀντὶ χελιδονῶν, μελιτιανοὶ μέχρι νῦν οἱ τῆς ἐκείνου μερίδος ὀνομάζονται, εὐθύς τε τὸν ἐπισκόπους λοιδορεῖν ἤρξατο, καὶ πρῶτον, αὐτὸν πέτρον, καὶ τὸν μετ' αὐτὸν Ἀχιλλᾶν, Ἀλέξανδρον, τοῦτο δὲ πανούργως ἔπραξε, μαθὼν καὶ πρὸ τοῦ ἀθεσπαλῶμ, ἵν' ἐπειδὴ διὰ τὴν καθαίρεσιν ἠχώσετο, κἂν ταῖς διαβολαῖς ἀπαντήσῃ πως ἧς ἀνεραίως δώωθῇ. ταῦτα δὲ προάπτοντος τοῦ μελιτίου, γέγονε καὶ ἡ ἀρειανὴ αἵρεσις. ἀλλ' ἐν τῇ συνόδῳ τῇ κατὰ νίκαιαν, ἡ μὲν αἵρεσις ἀνεθεματίσθη, καὶ οἱ ἀρειανοὶ ἐξεβλήθησαν, οἱ δὲ μελιτιανοὶ, ὅπως δήποτε ἐδέχθησαν, οὐ γὰρ ἀναγκαῖον ἐνῆν τὴν αἰτίαν ὀνομάζειν· ὅπως δὲ πέντε μησὶν παρῆλθον, ὁ μὲν μακάριος ἀλέξανδρος τετελεύτηκεν, οἱ δὲ μελιτιανοὶ, θεὸν ἱκέτευσι καὶ χάριν ἔχειν ὅτι κἂν ὅλως ἐδέχθησαν, οἱ δὲ κατὰ τὰς κυνὰς, ἐκ ἐπελαθόμενοι ὧν ἐξήρασαν, πάλιν τὰς ἐκκλησίας ἐταράττον. εὐσέβιος τοίνυν τοῦτ' μαθὼν, καὶ προϊσάμενος τὴν ἀφανῆς αἱρέσεως, πεμπτὸν ἤδη ὠνεῖται τοὺς μελιτιανοὺς ἀπὸ πολλῆς ἐπαγγελίας, καὶ γίνεται μὲν αὐτῶν κρύφα φίλος, σωπᾶται δὲ αὐτοῖς, εἰς ὃν εὐκαιρον. πάλιν μὲν οὖν ἀρχὴν προσέπεμπε προτρέπων, δέξασθαί με τὸν ἄρειον, καὶ ἀγράφως μηνύειν, γράφων ἤδη, ἤξιον. ἐπειδὴ δὲ ἀντέλεγον μὴ χρῆναι φάσκων δεχθῆναι τοὺς αἱρεσιν ἐφρόντας κατὰ τῆς ἀληθείας, καὶ ἀναθεματισθέντας παρὰ τῆς οἰκουμενικῆς

DOMINO ET FRATRI ATHANASIO EPISCOPO, VRSACIVS & Valens Episcopi.

NActi occasionem per fratrem & compresbyterum nostrum Musæum istuc ad tuam dilectionem euntem, chare frater, eius operâ admodum te ex Aquileia salutatum voluimus, optamusque te saluum nostras epistolas perlegere: cuius rei fiduciam nobis daturus es, si tu quoque in scribendo vices obseruâris: scire enim te volumus, pacem tibi nobiscum esse, & communionem Ecclesiasticam intercedere; cuius rei fidem esse volumus nostram istis literis inscriptam salutationem: diuina prouidentia seruet te domine dilecte frater.

Scripta igitur huiusmodi fuere, taléque Episcoporum iudicium, sententiáque pro nobis data est. Vt autem sciri posset nihil per gratiam in mea causa actum esse, neque quenquam ad id per vim coactum, cum vestra bona venia altius, & ab ipso primordio repetam, quò vobis constet Episcopos recti bonique studio ad istũ modum scripsisse, & Valentem & Vrsacium quamuis sero, veritatem tamen confessos esse.

Petrus apud nos ante persecutionem Episcopus, & in persecutione Martyr declaratus; Meletium Episcopum Ægypti nominatũ multis conuictum criminibus, & in primis quòd idolis sacrificasset, in communi Episcoporum Synodo deposuit. Meletius autem non ad aliã Synodum confugit, neque eorum successoribus se studuit purgare, sed schisma fecit, adeò vt illius sectatores etiam nunc pro Christianis Meletiani vocitentur, ac iam tum in Episcopos conuitia dicere incepit, & primum Petrum, deinde eius successorem Achillam calumniatus est, & post Achillam Alexandrum, idque magna cum calliditate, exemplum ab Abfolone mutuatus, vt pudorem depositionis suæ calumniis innocentium vlciscereture. Interim dum hæc ageret Meletius, etiam Ariana hæresis emersit. Cæterum ea in Synodo anathemate damnata est Arianique reiecti sunt. Meletiani autem aliquo modo recepti sunt, neq; necessum est, vt eius rei causam dicam: nondum quinque menses præterierant, quum beatus Alexander mortem obiit. Meletiani autem quos & quietos & gratos esse oportuit, quòd aliquo saltem modo recepti essent, more canum non obliti vomitus sui, rursus Ecclesias perturbare inceperunt. Eusebius igitur propugnator Arianæ hæreseos re cognita, ad illos literas dat, magnisque promissis societatem & amicitiam clanculum init, sibique inuicem rebus agendis tempus constituunt. Quapropter primum ad nos literas hortatorias scribit de Ario recipiendo, ed ita, vt sine scripto minaretur: scriptis autem peciem rogãtis præ se ferret. Verum vbi illi responsum esset, hæreseos inuentores veritati infestos, & damnatos ab vniuersi orbis

concilio, minimè recipiendos esse, Cæsarem beatæ memoriæ Constantinum inducit, vt mihi cum minis scriberet, ea nos exspectare debere, quæ & nunc & : ptea passi sumus, nisi Arium reciperem: pars autem epistolæ sic se habet, quam detulerunt Palatini, Syncletius & Gaudentius:

PARS EPISTOLÆ IMPERATORIS CONSTANTINI.

CVm igitur mentis meæ sententiam intelligas, omnibus qui Ecclesiam intrare postulant aditum inoffensum præbebis, quòd si prohibueris quempiam, qui se Ecclesiæ participes volunt, aut si excluseris ab ingressu, mittam continuo cum meis mandatis qui te deponant, & in alium locum deportent.

Hic, quum ego Cæsari persuasissem, nullam esse debere Ecclesiæ Catholicæ cum hæresi Christi oppugnattice communionem, tum demum tempus obuenisse arbitratus Eusebius, quod cum Meletianis constituerat, literas ad eos scribit, vt scelera ea de nobis fingerent & fama spargerent, quibus se aduersus Petrum, Achillam, & Alexandrum exacuerant: sed quũ plurima captantibus nihil reperiretur, ex sententia Eusebianorum tale crimen per Isionem Eudæmonem & Callinicum de ordinariis linteis ementiuntur, quasi ego canonem istiusmodi tributi Ægyptiis inducerem, & primus omnium exigerem, sed id frustra fuit, presbyteri enim nostri Apis & Macarius, qui ibi forte præsentes aderant eos, audiente Imperatore de calumnia vicerunt. Imperator autem damnato Isione me istiusmodi literis ad se accersit, re cognita Eusebius iis author est, ne loco se moueãt, ex eius consilio tẽ apud Cæsarẽ nouis criminibus tentant, accusantes Macarium de calice: mihi autem nõ quoduis crimen, sed quod maximum omnium est, imposuere, quasi hosti Imperatoris crumenam auri cuidam Philumeno misissem. Imperator igitur, Psammathiæ causa audita, illos quidem merito vt calumniosos reiecit: nos autem in patriam redeuntes cum istiusmodi Epistola ad populos remisit.

CONSTANTINVS MAXIMVS AVGVSTVS POPVLO CATHOLICÆ *per Alexandriam Ecclesiæ.*

DIlecti fratres saluto vos inuocans Deum summum meæ voluntatis testem, & nostræ legis vnigenitum creatorem, qui omnium vitæ præsidet, & discordias odit. Verum quidnam potissimum dicam, an scilicet nos bene valere? verum id quidem, sed multo felicius agere licet et, si vos mutuo excussis odiis amaretis: rixosorum enim hominum procellis occurrere debemus, quòd portus dilectionis à nobis relictus sit. O rem absurdam vah quantæ quotidie calamitates per inuidiã omnia miscentẽ existũt, vnde fit vt populus Dei infamia laboret? Quò

σωώδη, πιεῖ καὶ βασιλέα μοι γεράψαι τὴν μὲν καθ' ἑτέρων κωνσταντῖνον, ἀπελθὼν ἔχοντα, ἵ μὴ λάβοιμι τὰς παρ' ἄρειον, ταῦτά με παθεῖν, ἃ πρόπερον καὶ νῦν πέπονθα· τὸ πίνυν μέρος τῆς ἐπιστολῆς ἐστι τοῦτο, ὃ παλατῖνοι, συγκλήτιος καὶ γαυδέντιος ἤνεγκαν οἱ κομίσαντες τὰ γράμματα.

ΜΕΡΟΣ ΕΠΙΣΤΟΔΗΣ, ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ.

Ἔχων πίνυν τὴν ἐμὴν βουλήσεως τὸ γνώρισμα, ἅπασι τοῖς βουλομένοις εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσελθεῖν, ἀκώλυτον ποιήσῃ τὴν εἴσοδον, ἐὰν δὲ γνῷς εἰ κεκώλυκάς τινας αὐτῶν τῆς ἐκκλησίας μετασχεῖν, ἢ ἀπεῖρξας τὴν εἴσοδον, ἀποστελῶ ταχυτάκα τὸν καθαιρήσοντά σε ἐξ ἐμῆς κελεύσεως, καὶ τὸν τόπων μεταστήσοντα.

Ἐπιδὴ πίνυν καὶ βασιλέα γράφων ἔπεμψον, μὴ δεῖν μίαν εἶναι κοινωνίαν τῇ χερσομάχῳ αἱρέσει πρὸς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν, τὸ πλεῖον εὐσεβοῦν τὸ κεφάλαιον συνεφώνησε μοὶ τὸ μελιτιανῶν προφέρων, γράφει, ἐπείθετο πύστει πλάσαντας φάσιν, ἵν' ὥσπερ καὶ πέτρῳ καὶ ἀχιλλᾶ καὶ ἀλεξάνδρᾳ μεμελετήκασιν, οὕτω καὶ καθ' ἡμῶν ἐπινοήσωσι καὶ θρυλήσωσι. πολλὰ μὲν οὖν ζητήσαντες καὶ μὴ εὑρόντες, ὕστερον μὴ γνώμης τοῦ θείου εὐσεβοῦς, σωλθέασι, καὶ πλάττουσι πρώτην κατηγορίαν, ἀμφὶ ἱσίωνι καὶ εὐδαίμονι καὶ καλλινίκῳ περὶ σχαρίων λινῶν, ὡς ἐμοῦ κανόνα τοῖς αἰγυπτίοις ἐπιβαλόντος καὶ πρώτου αὐτὸν ἀπαιτήσαντος, ἀλλὰ πρεσβυτέρων ἡμετέρων εὑρεθέντων ἐκεῖ, καὶ βασιλέως ἀκούοντος, κατεγνώσθησαν. οἱ μὲν οὖν πρεσβύτεροι ἦσαν, ἅπερ ἐστὶ μακάριος, ὁ δὲ βασιλεὺς γράφει καταγνώσκων μὲν ἱσίωνος· κελεύων δὲ ἐμὲ ἀπαντῆσαι πρὸς αὐτὸν, καὶ τὰ μὲν γραφέντα, ἔστι ταῦτα, ὁ δὲ σοφώτατος μαθὼν, πείθει μεῖναι αὐτὸν, καὶ ἐλθόντος μου, κατηγοροῦσι πάλιν μακαρίου μὲν πονηρία, ἐμοῦ δὲ τῇ τύχῃ σὺν ἀφθόλλῳ, ἀλλὰ τῷ αἰωνοκράτορι πασῶν, ὅτι δὴ κατὰ βασιλέως φρονοῦντες, ἔπεμψα γλωσσόκομον χρυσίου φιλουμένῳ ἰουλίῳ. ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς ἐπεὶ πάντες, ἐν τῇ ψαμμαθίᾳ ἤκουσεν ἡμῶν, αὐτοὶ δὲ συνήθως καταγνωσθέντες, ἐρρίφησαν, ἐγράφη τοῖς λαοῖς ἐπανερχομένων ἡμῶν, ταῦτα·

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΕΓΙΣΤΟΣ σεβαστὸς, τῷ λαῷ τῷ κατ' ἀλεξάνδρειαν καθολικῆς ἐκκλησίας.

Ἀγαπητοὶ ἀδελφοὶ, πρὸ παντὸς προσφωνῶ ὑμᾶς, ἐπικαλούμενος τὸ θεῖον τὸ δι' ἐμῆς βουλήσεως μέγιστον μαρτύριον, καὶ τὸν τῶν ἡμετέρων νόμων μονογενῆ δημιουργὸν, ὃς κατὰ τῆς ζωῆς προκαθίζεται τῶν ἁπάντων καὶ τὰς διχονοίας μισεῖ. πολλοῦ τί ἂν εἴποιμι ὅπως καλῶς ὑγιαίνομεν, ἀλλ' ἐξὸν καλλίονι καὶ ἀπολαύσαι τῆς εὐρωσίας, εἰ ὑμᾶς αὐτοὺς ἀμοιβαδὸν ἠγαπᾶτε, ἀποσεισάμενοι τὰ μίση, δι' ὧν ταῖς τῶν ἐρεχθλεωτῶν τρικυμίαις, τὸν λι-

μένα τῆς ἀγάπης ἐγκαταλίπομεν. φεῦ τῆς ἀποπίας ταύτης, ὅσα καθ' ἑκάστην ἡμέραν συμπτώματα τοῦ συγχεχυμένου φθόνου κινεῖται. οὕτω πρὸς τὸν λαὸν τοῦ θεοῦ μετῳκίσθησαν αἱ δυσφημίαι.

τὰ πίνυν

πῶς πίνυν τ δικαιοσύνης ἡ πίστις ἀνακεχώρηκεν; ὅπου γε εἰς τοσοῦτον τῆ τοῦ σκότους ἀχλύι πεπεδεβλήμεθα, ἀ μόνον διὰ τὸν πολύπλοκον πλάνην, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ τῶν ἀχαρίστων ἐλαττώματα, τ μὲν τὴν ἄνοιαν βραδύνοντων ἀνεχόμεθα, τ δὲ τ ὑπαίτειαν καὶ τ ἀλήθειαν διακρομένων αἰσθανόμενοι παρεωρύμεθα, κ τὸ δεινὸν τοῦτο τ ἡμετέρας κακίας; τοὺς ἐχθροὺς οὐκ ἐλέγχομεν, ἀλλ' ἑπόμεθα τῷ λῃστρικῷ, ὃς δὲ ὁδόν τινα ἑαυτῇ ἴν' οὕτως εἴπω ἡ τ ἀπωλείας ἀπάτη μηδενὸς ἀντικρούσαντος, ῥᾳδίως ἐργάσατο. ἆρα δὲ μία ἐστὶν αἴσθησις, δι' ἣν χάριν τ κοινῆς ἁπάντων φύσεως, εἴγε τ δὲ νόμου παραγγέλματα ἠμελήσαμεν; ἀλλ' ἐρεῖ τις, κ Φύσιν ἡ ἀγάπη ἐξαίρεσκε), τί δ' ἂν ὅτι ἡμεῖς κ τ δὲ θεῖον νόμον πρὸς τῇ εὐφυΐᾳ ἔχοντες, ἀνεχόμεθα τ ὀχλήσεως κ δ' ἰορύβου τ ἐχθρῶν πυρσοῖς ἔοικεν ὡς ἔοικεν ἐξαπτομένων, & οὐχ ὁρῶμεν ὀφθαλμοὺς ἔχοντες, δὲ αἰσθανόμεθα, καί τι τ δὲ νόμου αἰσθήσεσιν ὄντες περιγεγραμμένοι, ὁπόση ἄρα πόησις τ ἡμετέραν ζωὴν κατέλῃφεν, ὅπου γε ἡμῶν ἑαυτῶν ὅτως ἀμελοῦμεν, κ ζητοῦντα ὑπομιμνήσκοντος τοῦ θεοῦ εἶτα, ἀκ ἔστιν ἀφορητον τὸ κακὸν; ἐ πλεμίους ἡγεῖσθαι προσήκει τούτους; δὲ τ οἰκεῖον κ τ λαὸν δ' θεοῦ, ἐμπαροινοῦσιν ἡμῖν & ἐγκαλοῦσι γε οἱ πανώλεις ἐκεῖνοι, κ ὅπι πλήσασιν ὀκ τ ἑαυτῶν ἡμῖν μεθ' ὅσης ἡ ὑπονοίας τοῦτο πεάττουσιν, ὑμᾶς αὐτὸς ἐνοεῖν ἀξιῶ. οἱ γὰ μωροὶ, ὅπι τ γλώττης κεκμένῳ ἔχουσι τ κακίαν. ἔστι γοῦν μολιβδίνας τινὰς ὀργὰς περιφέρουσι), ὡς ἑαυτοὺς μὲν κατ' αὐτὸ δοσιν πλήττειν, ἡμᾶς δὲ πρὸς κέρδος τ οἰκείας κολάσεως ἀπάγειν, & ὁ μὲν καλῶς διδάξας, πολέμιος κρίνεται, ὁ δὲ τ φθόνῳ κακίαν περιβεβλημένος, ἐκεῖνος τ τοῦ λαοῦ ἡμερότητα, δὲ ὄντως καταλαμβάνει, πορθεῖ, καταναλίσκει, κ ἑαυτὸν κακοδαιμονεῖ, ἐγκωμιάζῃ κοσμεῖ καὶ σωτῆρα, τιμᾷ δὲ ἀληθῶς ἀνατρέπει. κ τ πίστιν ἀπατᾷ. μέχρις οὗ τῷ οἰκείῳ πνεύματι, φωλεὸν & κρυπτήριον ὑπιζητήσας εὗρε. αὕτη γοῦν αὐτοὺς ἡ σκαιότης ἀθλίους ποιεῖ, ὅταν περιπετῶς ἑαυτοὺς αἰτίους ὄντας ὑποδέχωνται, λέγοντες, Φεῦ τ κακῶν, ἐκεῖνος πρεσβύτερός ἐστι, κ ἐκεῖνος παῖς, ἐμοῦ ἄπεστιν ἡ τιμὴ, ἐμοὶ ὀφείλε), ἐκείνῳ περιῃρέθη, ἐπεὶ αὐτὸς ἐμαυτῷ ἁρπάσας ἅπαντας, ἐπ' ἐξουσίας ὑποπλεύσαι πέφυκεν. λαμπάτιος ἡ τ μανίας ἐκβόησις, τάγματα καὶ συλλόγους, ἠΐν' ὅτως εἴπω, ἀρχιερεσίαν τ ἀπόντων τούτων συνημάτων ἰδεῖν. ὢ τ ἀτοπίας ἡμῶν ἴν' ὅτως εἴπω, ὅπι τ ἐκκλησίας δ' θεοῦ, ἀνοίας ἐστὶν ὑπόδειξις. εἶτα, οὐκ αἰδοῦνται; οὐκ αὐτοὶ ἑαυτοὺς ψέγουσιν; δὲ τὰς ψυχὰς δάκνον), ἵνα νοῦν γοῦν καταυλικρὺ τ ἀπάτης & τ ἐρεσχελίας ἄξιόν τι φρονεῖν δόξωσι; βία μόνη ἐστὶ δ' φθόνῳ τῆς ἰδίοις ἐπιφθονούμενη φαρμάκοις· δὲν ἴσχυσαν εἰ πονηροὶ κ δ' ὑπισχόμεθ ὑμῶν. ἐμοὶ πιστεύσατε ἀδελφοὶ, δὲν ἕτερον ἐσμεν διδάσκαλοι, ἢ ἵνα καταιρίψαντες τὰς ἡμετέρας χρόνους, μὴ δι' μίαν χώραν ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ μεταμέλειαν ἔχωσιν. ὑπισχνήσατο τοίνυν ὑμῖν αὐτὸς, κ παρακαλῶ τ φίλτρον τὸ ἡμέτερον ἀγαπήσατε,

Quò igitur iustitiæ fides receſſit, quum tantarum tenebrarum caligine inuoluamur, neque id tam ex errore, qui multiplex eſt, quàm malignorum hominum vitiis, dum & propugnatores dementiæ ſuſtinemus, & eos qui æquitatem & veritatem profligant, etiam quum id ſenſibus noſtris percipiamus, negligendos putemus. Quódnam id genus noſtræ peruerſitatis, ſi inimicos non reprehendimus? ſed latrocinio nos comites damus, vnde fit vt viam quandam ſibi facillime ſtrauerit nemine repugnante pernicioſiſſima fraus. Nulluſne tandem ſenſus eſt, ne prò dotibus quidem communis omnium naturæ, ſi legis præcepta contemnenda duximus? Sed dixerit aliquis, ſaltem charitas prout ductus naturę eſt, reperitur. Ad modum ſcilicet, qui & Dei lege & bono ingenio inſtructi, toleremus tamen inimicos turbationum & tumultuum, facibus quaſi incendia miſcere, idque neque oculis præditi cernimus, neque legis ſententia imbuti ſentimus. Quantùs igitur ſtupor noſtram vitam inceſſit, quum noſtrimet tam incurij ſimus etiam Deo admonente? Quid igitur, nũ id mediocre aut tolerabile malum eſt? num pro hoſtibus habendi ſunt? nónne in domum & populum Dei ante oculos noſtros per ſæuitiem debacchantur, & probra iaciunt ſcelerati illi? Iam quãta id cum veſania faciant, ipſis vobis cogitandum relinquo. Stulti enim illi in lingua ſua ſitam habent malitiam, plumbeaſque iras ita ſecum circunferunt, vt ſeipſos mutuis vicibus feriant, & nos ſecum ad auctarium ſui ſupplicij abſtrahant, interim qui recta docet, hoſtis iudicatur: qui autem inuidiæ vitium præ ſe fert, populum manſuetum, quod minime oportuit, inuadit, euaſtat, abſumit, & ſemetipſum vltro corrumpit, gloriatur, extollit, veritatem ſubuertit & fidem circumuenit, donec ſuæ conſcientiæ cauernam & latibulum quæritando inueniat. Ferocitas igitur agreſtis eos miſeros facit, qui ita temere ſeipſos, quum indigni ſint, efferant: inclamantes, Hem ſcelera, illéne preſbyter eſt? aut illéne puer? mea exiſtimatio attingitur, mihi hoc ipſum debetur, ab illo ablatum eſt, Ego igitur omnibus ſpoliatis pro viribus nocebo. Luculentum inſaniæ tumultum dicas, ſi acies, conciliabula, aut comitia iſtorum importuniſſimorum cõuentuum videas. O noſtram in Eccleſia Dei peruerſitatem, ſpectaculumque maligni & dementis animi. Nũquámne tandem pudefient? nunquámne ſemetipſi improbabunt? nunquámne in animo morſus ſentient, vt vel nunc ſaltem contra impoſturam & rixas, dignum aliquid animo concipiant, & ſentire videantur? Vis ſola inuidiæ eſt ſuis fucis & pigmentis innitens: Sed tamen nihil male iſti aduerſus Epiſcopum veſtrũ potuere. Mihi credite fratres, nihil aliud ſtudio habent, quàm afflictis noſtris tẽporibus nullum ſibi locũ pœnitẽtiæ in hac vita relinquere. Ipſi igitur vobiſmetipſis auxilio eſtote (obteſtor veſtrã charitatẽ) ipſi vos inuicem diligite, &

& omni ope pro vestra concordia istos persequamini, qui vestram concordiæ gratiam demoliri studeant, Deumque præ oculis habentes in mutua charitate consistite. Ego enim vestrum Episcopum Athanasium libenter recepi, eúmque vt virum Dei allocutus sum. Vestri autem est non mei iudicij, de ea re cognoscere. Quãtum autem attinet ad officium salutationis, colloquiique cum reuerendissimo Athanasio, idoneum eum necessariumq; arbitratus sum, qui vobis in sacris minister esset, ea & hominis in æquitate tuẽda sedulitas, nõ indigna profecto, nec inepta nostræ pacificæ religioni, vt quæ dotes salutaris sententiæ semper foueat, & rationis adhortamẽta sequatur. Deus vos conseruet dilecti fratres. *Hæc Constantinus.*

His ita actis, quum aliquãtisper quieuissent Meletiani, denuo infestius insurgentes consiliũ tale inierunt, vt gratificarentur suarum operarum redẽptoribus. Mareotis regio quædam Alexandrina est, vbi Meletius quondam schisma inducere non potuit. Quum igitur ibi Ecclesiastici certas suas sedes obtinerent, & presbyteri synaxes in Ecclesiâ celebrarent, populusque in quiete esset: Ischyras quidam, vt nequaquam clericus, ita moribus improbissimus, conatus est sui pagi incolas decipere, iactans sese clericum esse: id vbi resciuisset eius loci presbyter, mihi tum Ecclesias perlustranti, renunciauit. Ego igitur illum ipsum cũ Macario presbytero ablego ad Ischyrã accersendum, quem quum morbo decumbentem in cubiculo inuenissent, patri iniunxere vt filio denunciet, ne tale quid, quod de eo ferebatur, tentaret. Ille autem vbi à morbo surrexisset, & ab amicis, atque adeo suomet ipsius patre cõerceretur, ad Meletianos confugit, qui re cum Eusebianis communicata, istiusmodi calumniam composuerunt: calicem à Macario fractum, Arsenium autem Episcopum à me interfectum esse. Arseniumq;, vt calumnia succederet, in abditis habent, quo si nusquam appareret, occisus esse crederetur: interim illi manum cuiusdam, tanquam ex eius corpore recisam ad ostentationem circumferre: Ischyram quem non nouerant, vt presbyterum celebrare, vt quum de calice loqueretur, autoritate tituli commodior ad fraudem esset. Ibi quum Ischyras à suis reprehenderetur, ad nos lamentabundus accessit, nihil quicquam, inquiens, tale factum esse à Macario, qualia iactitabant, sed se subornatum esse à Meletianis ad illud flagitium comminiscendum, quapropter & ista quoque scriptis protulit:

BEATO PRÆSVLI ATHANASIO
ISCHYRAS IN DOMINO
Salutem.

QVIA me, Domine præsul, in te adeundo, vt in Ecclesiam reciperer, obiurgasti, quòd istiusmodi locutus essem, quasi ego vltro hoc feciissem, ac non vi potius huc adactus essem, ideo hanc satisfactionem tibi scripto porrigendam putaui, vt cognoscerés, vim mihi factã esse, tum ab Heraclide:

Ὁ παντὶ σθένει διώξας τὸ τῆς ἡμετέρας ὁμονοίας
χάριν ἀφανίζειν ἐπιθυμοῦντας, καὶ σὲ τὸν θεὸν
ἀποδύντες, ὑμᾶς αὐτοὺς ἀγαπᾶτε. ἐγὼ γὰρ τὸν ὑμέτερον ἐπίσκοπον Ἀθανάσιον, ἀσμένως προσεκάμμεν, ἅτε τὸν προσεφθεγξάμην, ὡς ἄνθρωπον αὐτὸν θεοῦ ὄντα πεπισμένος. ὑμέτερόν ἐστι ταῦτα σωφρονεῖν, οὐκ ἐμὸν κρίνειν. τὸ γὰρ παρ' ἐμοὶ προσῆκον, αὐτὸν Ἀθανάσιον ὑμῖν διαγνῶναι τὸ αἰδεσιμώτατον ἀναγκαῖον ἡγησάμην, ἐννοῶν τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἐπιεικείας αὐτοῦ, ἥτις οὐκ ἀναξίως τὸν εἰρηνικῆς μετὰ πίστεως, εἰς τὸ ἀγαθὸν τοῦ σωτηριώδους γνώμης κατέχειν διαπαντὸς, καὶ ἔχειν τὸν προτρέποντα λογισμόν. ὁ θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξοι ἀδελφοὶ ἀγαπητοί. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ κωνσταντῖνος.

Τούτων οὕτως πραχθέντων, πρὸς ὀλίγον ἡσυχάσαντες οἱ μελιτιανοὶ, παροξυνόν τε πάλιν, καὶ αὐτίκα ὕστερον πλέον τι βάλλω. ἀπαδάζοντες ἀρέσαι τοῖς μισθωσαμένοις αὐτούς. μαρεωτῶν χώρα τοῦ ἀλεξανδρείας ἐστίν. ἐν ταύτῃ σχίσμα μελίτου οὐκ ἠδυνήθη ποιῆσαι. τῶν πάνυ ἐκκλησιῶν ἐν ὠφελουμένοις τοῖς ἐκεῖσε, καὶ τῶν πρεσβυτέρων πάντων ἐν αὐτοῖς συναγόντων, τῶν τε λαῶν εἰρηνευόντων, ἰχυρᾶς τις ἔτω λεγόμενος, οὐκληρικὸς, ἀλλὰ καὶ τὸ τρόπον πονηρὸς, ἐπιχειρεῖ τοὺς ἐντῇ ἰδίᾳ κώμῃ πλανᾶν, λέγων εἶναί τινα ἑαυτὸν κληρικόν. τοῦτο μαθὼν ὁ τῶν τόπων πρεσβύτερος, πρὸς ἐρχομένῳ μοι τὰς ἐκκλησίας, ἀναγγέλλει, ὃ δὴ καὶ ἐγὼ αὐτῷ μακάριον πρεσβύτερον καλέσαι τὸν ἰχυρᾶν. εὑρόντες δὲ αὐτὸν νοσοῦντα καὶ κατακείμενον ἐν κελλίῳ, ἐντέλλονται τῷ πατρὶ αὐτοῦ προσαγαγεῖν αὐτῷ, μηδὲν πρίασθαι ἀπ' ἐκφορᾶς, οἷον εἰρῆται κατ' αὐτοῦ. ἀλλ' ἀναστὰς ἀπὸ τοῦ νόσου καὶ κωλυόμενος ἀπὸ τοῦ ἰδίου καὶ τοῦ πατρὸς, καταφεύγει πρὸς τοὺς μελιτιανοὺς, κἀκεῖνοι κατηγοροῦσι τῆς περὶ εὐσέβιον, καὶ λοιπὸν σωπᾷ δὲ παρ' αὐτῶν ἡ συκοφαντία, ὅτι δὴ ποτήριον μὲν, μακάριος κατάξειν, ἀρσένιος δέ τις ἐπίσκοπος ἐφονεύθη παρ' ἡμῶν, καὶ τὸ μὲν ἀρσένιον, κρύπτουσιν, ὑπὲρ τοῦ μὴ φανέντος αὐτὸν, ὡς ἀναιρεθέντα νομίζεσθαι, καὶ χεῖρα, φησὶν, ὡς συγκοπέντος αὐτοῦ, προσέφερον, τὸ δὲ ἰχυρᾶν, ὃν οὐκ ἤδεισαν, ἄρχοντα θρυλεῖν ὡς πρεσβύτερον, ἵνα καὶ περὶ ποτηρίου λέγων, πλανᾶν δύνηται. ὁ μὲν οὖν ἰχυρᾶς μεμφομένων αὐτὸ τὸ ἴδιον, ἦλθε πρὸς ἡμᾶς ἀποδυρόμενος καὶ λέγων, μηδὲν μὲν γεγονέναι περὶ μακάριον οἷον ἐθρύλησαν, ὑπὸ δὲ τῶν μελιτιανῶν, πλασθῆναι τοιαύτην λοιδορίαν, καὶ γράφει ταῦτα·

ΤΩῖ ΜΑΚΑΡΙΩΙ ΠΑΠΑΙ ΑΘΑΝΑσίῳ, ἰχυρᾶς ἐν κυρίῳ χαίρειν.

ΕΠειδὴ προσῆλθόν μοι κύριε ἐπίσκοπε βουλόμενος τὴν ἐκκλησίας εἶναι, ἠπάτησέ με ἐφ' οἷς προεφθεγξάμην, ὡς ἐμοῦ ἀπὸ προαιρέσεως εἰς τοῦτο παρελθόντος, πύστει ἕνεκεν ταύτην τὴν ἀπολογίαν ἐγγράφως σοι ἐπιδίδωμι, ἵν' ἀδείαν ἔχοις ὅτι βίας μοι γενομένης, καὶ πληγῶν ἐπιτεθεισῶν ἀπὸ ἰσαὰκ καὶ ἡρακλείδου·

καὶ ἰσαὰκ

καὶ ἰσαὰκ τὸν λητᾶν, καὶ τοὺς τῶν παῤ αὐτοῖς. ἐγὼ δὲ μάρτυρα τὸν θεὸν εἰς τὸ λαμβάνειν, ἀπολογοῦμαι ὅτι οὐδὲν ὧν ἐκεῖνοι εἰρήκασι, συνοίδά σε πεπιστευκέναι· ὅτε γὰρ πατρικὴ κλάσις γέγονεν, ὑπὸ ἁγίας τραπέζης καταστροφὴν γεγόνηται, ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἐκεῖνοι βιασθέντες μοι, εἰς τὸ παρώρμησάν με. ταῦτα δὲ ἀπολογούμενόν σοι καὶ ἐγγράφως ὑπέδειξα αἱρούμενος ἐπιδικάζομενος τῶν ὑπὸ σὲ σωναγμένων, ἐρρῶσθαί σε εὐχόμενος ἐν κυρίῳ· ὑπέδωκα δὲ τῷ δεξιᾷ μου χειρὶ, τῷ ὑπὸ σκόπῳ ἀθανασίῳ, ὑπὸ παρουσίᾳ τῶν πρεσβυτέρων, ἀμμωνᾶ δικέλλης, ἡρακλείδου φάσκω, βόκκωνος χενεβρί, ἀχιλλᾶ μυρσίνης, διδύμου ταφοσίρεως, καὶ ἰσσχυρᾶ ἀπὸ βωμοθέου, καὶ διακόνων, ἀπὸ μὲν ἀλεξανδρείας παύλου καὶ πέτρου καὶ ὀλυμπίου, ἀπὸ δὲ μαρεώτου, ἀμμωνίου, καὶ πίστου, καὶ δημητρίου, καὶ γαΐου. Καὶ ταῦτα μὲν ἰσχύρας. Ταῦτα γράψαντος καὶ ἰσχύρα, ὅμως πάλιν τῷ παιδὶ τῷ κατηγορίαν, θρύλλου μὲν παντοίου, ἀναφέρουσι δὲ καὶ τῷ βασιλεῖ κωνσταντίνῳ. κακεῖνος μὲν τὰ πατρῷα, φθάσας ἐκέλευσεν ἀκέστας αὐτὸς, ἐν τῇ ψαμμαθίᾳ παρόντων ἡμῶν, καὶ καταγνοὺς τὴν συκοφαντίαν τῶν ἐχθρῶν, γράφει δὲ εἰς αὐτιόχειαν τῷ ἀλματίῳ τῷ κόμητι, ἀκοῦσαι περὶ τοῦ φόνου δίκης. ὁ δὲ νέος κόμης ὑπέστελλε μοι τοῦ ἀσκοῦσθαι περὶ ἀπολογίαν τοῦ ἐγκλήματος. ἐγὼ δὲ δεξάμενος τὰ παῦτα γράμματα καί τι τῷ ἀρχεῖ μὴ δὲ προσανοίσαντος ἀλλὰ τὸ εἰδέναι μηδὲν αὐτὸς λέγειν ἀληθὲς· ὅμως ἐπιδὴ βασιλεὺς κεκίνητο, γράφω τοῖς συλλειτουργοῖς εἰς αἴγυπτον, καὶ πέμπω ἀδάκτον, βουλόμενος μαθεῖν περὶ ἀρσενίου, ἐγὼ γὰρ ἑωράκειν τὸν ἄνθρωπον ἐπισήμου πέντε ἢ ἓξ. ἐπὶ δὲ ἵνα μὴ πλείους τὰ παῦτα λέγω, ἐγνώσθη κρυπτόμενος ὁ ἀρσένιος τῷ μὲν ἀρχεῖ, ἐν αἰγύπτῳ, λοιπὸν δὲ καὶ ἐν τύρῳ πάλιν κρυπτόμενον αὐτὸν εὗρον οἱ ἡμέτεροι. καὶ πάγθαυμαστὸν, ὅδε εὑρεθεὶς ὡμολόγει αὐτὸς εἶναι ὁ ἀρσένιος ἕως ἐν δικαστηρίῳ ὑπὸ παύλου τοῦ τηνικαῦτα ὑπὸ σκόπου τύρου ἠλέγχθη, καὶ καταισχυνθεὶς λοιπὸν οὐκ ἠρνήσατο. τοῦτο δὲ ἐπεὶ φυλάττων πρὸς τὸν θεῖον, συνῆκα, ἵνα μὴ ὡς εὑρεθεὶς λοιπὸν ἐκείνων τὸ δρᾶμα λυθῇ, ὅπερ καὶ γέγονε. γράψαντος μοι τῷ βασιλεῖ ὅτι ἀρσένιος εὑρέθη, καὶ ἐτιμήσαντο αὐτὸν θεὶ ὧν ἤκουσεν ἐν τῇ ψαμμαθίᾳ μακαρίου δὲ πρεσβυτέρου χάριν, ἔπαυσε μὲν τὸ δικαστήριον κόμητος, ἔγραψε δὲ καταγινώσκων τὴν συκοφαντίαν τῶν καθ' ἡμῶν λεγομένων, καὶ τοὺς θεῖον ἐρχομένους εἰς τὴν ἀλεξάνδρειαν καθ' ἡμῶν, ἐκέλευσεν ἐπιστρέφειν. ὅτε μὲν οὖν κατηγόρησαν ὡς αἰσθέντος ἀρσενίου, ἵνα μὴ τῆς τῶν πολλῶν γραφείσης ἐπιστολῆς χρήσωμαι, ἀρκεῖ μόνον τῷ ἀλεξάνδρου πρὸς ἐπίσκοπον θεσσαλονίκης τοῦ θεοῦ, ὑπὸ γὰρ τούτου, καὶ τὰς τῶν ἄλλων γνῶναι δυνατόν. ἐκεῖνος δὲ νῦν εἰδὼς ὅσα μὲν ἐθρύλησε καθ' ἡμῶν ἀρχαφὸ καὶ ἰωάννης περὶ φόνου καὶ μαθὼν ὅτι ζῇ ἀρσένιος, γράφει τοῦτο·

ab Isaac porro Letois, & à sociis eius, etiã verberibus cęsum esse. Ego autem Deo in testem adhibito pro excusatione mea dico, me nihil eorum, quæ illi à te facta iactitant, conscium esse, neque vllum calicem confractum scire, aut mensam subuersam esse, meque ad omnia ista calumnianda eorum vi adactum esse. Hãc autem pro me excusationem facio, tibiq; eam scripto trado, optans me vnum eorũ esse, qui ad tuos conuentus pertinent, & tuis iudiciis parent. Valere te in Christo exopto: tradidi autem manum meam tibi Episcopo Athanasio in præsentia presbyterorum Ammonis Dicellæ, Heraclidæ Pasci, Bocconis Chenebri, Achillæ Myrsenes, Didymi Taphosireis, & Iusti ab Bomotheo. Diaconorum autem eorum, qui Alexandrini erant, Pauli, Petri & Olympij: Mareoticorum vero Olympij, Ammonij, Pisti, Demetrij, & Gaij. *Hæc Ischyras.*

A

Hæc quum ita confessus esset Ischyras, æque tamen illi istiusmodi crimina passim iactitarunt, remque ad Imperatorem Constantinum

B

detulerunt. Cæterum ille iam antea Psammathiæ de hoc calice audierat, quum nos ibi præsentes essemus. Quapropter repudiata aduersariorum sycophantia Antiochiam literas ad Dalmatium Censorem misit, vt cognosceret de causa homicidij. Cẽsor igitur mihi perscribit, vt me pararem ad criminis defensionem. Ego autem literis acceptis principio eius rei nullam curam feci, eò quòd mihi conscius essem, nihil veri ab illis dici: sed tamen, quia Imperator commotus erat, certiores eius rei facio comministros nostros in sacris per Ægyptum: & Diaconum amando, qui de Arsenio cognosceret, quem intra quinque vel sex annos prorsus non videram: is vt compendio loquar, primum quidem in Ægypto, dum ibi occultaretur, repertus est, postmodum eundem Tyri se abstrudentem nostri inuenerunt, & quod mireris, repertus deprehensusque noluit se agnoscere Arsenium esse, nisi in iudicio à Paulo eius loci Episcopo conuictus: ab eo enim tempore pudore impeditus, seipsum negare nõ est ausus. Id autem ideo faciebat, quòd

C

pacta Eusebio seruata cuperet, ne se reperto argumentum fabulæ dissolueretur, nec fefellit eum opinio sua. Quum enim scripsissem Cęsari, Arsenium repertum esse, & in memoriam reuocassẽ quæ de Macario Psammathiæ audierat, inhibuit iudicium Censoris, literasq; misit quibus nostri calumnias improbabat, Eusebianosque ad se in Oriẽte contra nos venientes, re infecta abire iussit. Quòd autem me de cæde Arsenij accusarint, nẽ multorum scriptis ad eam rem probandam vtar, sufficit si vnam duntaxat Alexandri Thessaloniceusis Episcopi epistolam, vnde & cęterorum æstimes, apposuero. Illeenim cum sciret quæ de cæde Arsenij aduersum nos vulgo sparsa essent, non ignarus Arsenium viuere, istiusmodi epistolam scripsit.

D

E

DOMI-

DOMINO DILECTO FILIO VNANIMI ET SVO IN SACRIS COLlegæ Athanasio, Alexander Episcopus in Domino salutem.

CONgratulor optimo Serapioni ita se sacris moribus exornare satagenti, & Patris memoriam laudabiliorem efficienti. Consummatus est enim ille (vt alicubi dicit Scriptura sacra) & non mortuus est: reliquit enim vitæ suæ monumentum. Quo igitur nos affectu esse erga eum, qui ita virum memoria dignum in se conseruat, existimas: quum tu Domine & sacram eius viri memoriam & recentioris humanitatem cognitam habeas, per quem vnam solum à tua reuerentia epistolam accepi? significaui igitur hoc ipsum tibi, vt scire possis, domine, dilectum nostrum condiaconum Macariũ, literis è Constantinopoli huc ad me missis, ingenti me gaudio affeciſſe, dum mihi scriptis suis referret opprobrium, dedecusque Archabis Sycophantæ de calumnia conuicti, quod hominem viuum quasi interfectum sermonibus apud omnes diuulgasset. Condignam autem cum sua audacia mercedem à iusto iudice cum sua cohorte relaturum esse, sacræ literæ mentiendi nesciæ satis deprædicant. Omnium dominus te virum optimum quam diutissime conseruet. *Hæc Alexander.*

Iam ideo eum occultatum fuisse, vt cædem verisimilem facerent, testantur eius familiares, quorum Pinnes teperto tandem post longam vestigationem Arsenio in Ioannem histrionem istius sycophantiæ in hunc modum scripsit:

DILECTO PATRI IOANNI PINNES PRESBYTER DOMICILII *Ptemengyritæ, quæ est in Anteopolitæ nomo.*

SCire te volumus, Athanasium misisse Thebaidem diaconum suum, vt omnia scrutaretur ad Arsenium quærẽdum, primum autem obuit repertique Pecysius presbyter, Syluanus Heliæ frater, Tapenacerameus, & Paulus monachus Hypseles confessi sunt eum apud nos esse: id quum rescisceremus, curauimus illum in nauem coniici, vt ad partes inferiores cum monacho Helia aueheretur. Non ita diu post Diaconus cum quibusdam superueniens, Arsenium quæ quærens in nostras ædes irrupit: verum illum ablegatum iam ad partes inferiores, quemadmodum dixi, non inuenerunt, me autem cum monacho Helia, qui Arseniũ auexerat, secum Alexãdriam deportauerunt, Ducíque nos obtulerunt, ibi mihi minime licuit inficias ire, sed confessus sum eum viuere & interfectum non esse, eadem quoque monachus, qui eum auexerat, fassus est. Hæc ideo tibi significaui pater, vt scires Athanasium tibi accusandum non esse, dixerunt enim eum viuere, & apud nos in abditis haberi, resque innotuit vniuersæ Ægypto, neque celari potest. Paphnutius

ΚΥΡΙΩΙ ΑΓΑΠΗΤΩΙ ΤΙΩΙ ΚΑΙ ΣΥμψύχῳ συλλειτουργῷ ἀθανασίῳ ἀλέξανδρος ὁ ἐπίσκοπος ἐν κυρίῳ χαίρειν.

ΣΥγχαίρω τῷ βελτίστῳ πατρὶ πάννι, ὅτως ἱεροῖς αὐτὸν ἤθεσι κοσμεῖν ἀγωνιζομένῳ, καὶ τιμῶντι τοῦ πατρὸς μνήμην ἐγκωμιαστικώτερον ἐπαύξοντι. ἐτελεύτησε γὰρ, ὡς καὶ ἡ ἱερὰ φησι γραφή, ὁ πατὴρ αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἀπέθανε· κατέλιπε γὰρ τῷ βίῳ μνημόσυνον. ὅπως μὲν οὖν διακείμεθα περὶ τὴν μνήμης ἄξιον σώζοντα. ἀσφ' αὐτὸς ἀγνοεῖς δέσποτα, τιμῶ περὶ ἐκεῖνον ἱερὰν μνήμην, καὶ τιμῶ περισώσαντα τῷ νεωτέρῳ ἐπιείκειαν, μίαν μόνην τιμῶ λαβὼν νεωτέρα τάττα ἐδεξάμην παρὰ τῆς σεμνότητός σου ἐπιστολήν. ἐδήλωσα σοὶ σὺν αὐτῷ τάττα, ἵν' εἰδέναι ἔχῃς δέσποτα· ὁ ἀγαπητὸς ἡμῶν καὶ σὺν διάκονος μακάριος, εὐφρανέ με ἀπὸ τῆς κωνσταντίνου πόλεως γράψας, ὅπως ἀρχαῖος συκοφάντης ἠχημόνησε, τὸν ζῶντα ὡς φονευθέντα παρὰ πᾶσι κηρύξας. ὅπερ γὰρ τὸν ἐπὶ τῆς τολμηθείσιν αὐτῷ ἀξίαν εἰς πραξιν κομίσεται παρὰ τοῦ δικαίου κριτοῦ μὴ τὸ ὁμοιότροπον φύσας, αἱ ἀψευδεῖς αἰ ἀφωνοῦσι γραφαί. ὁ τῶν ὅλων πατηρὸς σε ἐπὶ μήκιστον διαστάσης, κύριε, πάντων χάριν, χρηστάτε. ὅπερ ὁ σκηνοπηγὸς ἡρώδιος πατὴρ, ἵνα θάνατον ὅπερ πλάσων ἦ, τοῦτο μαρτυρῶσιν οἱ σὺν αὐτῷ πατρίψαντες, ζητοῦντες γὰρ αὐτὸν, εὑρόμενον τοῦτον, καὶ ἔγραψε πρὸς ἰωάννην τὸν ὑποκείμενον τιμῶντα συκοφαντίαν, παῦτα·

ΤΩΙ ΑΓΑΠΗΤΩΙ ΑΔΕΛΦΩΙ ΙΩΑΝνη, πίννης πρεσβύτερος μονῆς πτεμεγκύρκεως τοῦ ἀντιοπολίτου νόμου, χαίρειν.

ΓΙΝώσκειν σε θέλω ὅπερ ἀπέστειλεν ἀθανάσιος εἰς τιμῶν διάκονον ἑαυτοῦ, ἐρευνῆσαι πάντα ἕνεκεν ἀρσενίου, οὗ πρῶτον μὲν εὑρεθέντος πεκύσιος πρεσβύτερος, καὶ σιλβανὸς ἀδελφὸς ἠλίου, καὶ ταπεναχεραμεὺς, καὶ παῦλος μοναχὸς ἀπὸ ὑψηλῆς, ὡμολόγησαν ὅτι παρ' ἡμῖν ἐστιν ἀρσένιος· ἡμεῖς δὲ μαθόντες, πεποιήκαμεν αὐτὸν ἐμβληθῆναι εἰς πλοῖον, καὶ πλεῦσαι εἰς τὰ κάτω μέρη μετὰ ἠλίου μοναχοῦ. καὶ ἐξαίφνης μετὰ ταῦτα πάλιν ἀνελθὼν ὁ διάκονος μετά τινων, ἐπιζητῶν ἐν τῇ μονῇ ἡμῶν ἕνεκεν τοῦ αὐτοῦ ἀρσενίου, αὐτὸν μὲν οὐχ εὕρηκαν διὰ τὸ ἀπεσταλκέναι ἡμᾶς αὐτὸν ὡς προείπομεν ἐν τοῖς κάτω μέρεσιν, ἐμὲ δὲ μετὰ τοῦ μοναχοῦ τοῦ παραλαβόντος αὐτὸν ἠλίου, κατηνέγκαν εἰς τὴν ἀλεξάνδρειαν, ἐπερωτήσαντες μὴ τοῦ δικαίου οὐκ ἐκρύψαμεν ἀρνήσασθαι, ἀλλ' ὡμολόγησα ὅτι ζῇ καὶ οὐκ ἀπῆρέθη, τὰ αὐτὰ ἅπερ ὁ παραλαβὼν αὐτὸν μοναχὸς ὡμολόγησε. διατοῦτο ταῦτά σοι γνωρίζω πάτερ, ἵνα μὴ δόξῃ σοι κατηγορῆσαι ἀθανασίου, εἰπὲν γὰρ ὅτι ζῇ καὶ παρ' ἡμῖν ὢν κρυπτόμενος, καὶ ἐγνωρίσθη ταῦτα πάντα ἐν αἰγύπτῳ, καὶ σκέπη δοῦναι κρυβῆναι τοῦτο.

παφνού-

Παφνούτιος ὁ μοναχὸς τῆς αὐτῆς μονῆς ὁ γράψας τὴν ἐπιστολήν, πολλά σε ἀσπάζομαι, ἐρρῶσθαί σε εὔχομαι. Ἀλλ' ἦ καὶ Βασιλεὺς ἔγραψε μαθὼν ὅτι εὑρέθη Ἀρσένιος ζῶν, ἔστι ταῦτα;

ΝΙΚΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ
μέγιστος σεβαστὸς, τῷ πάπᾳ Ἀθανασίῳ.

Τοῖς παρ' ἡμῶν τῆς συνέσεως ἐντυχὼν γράμμασι, περὶ τῆς γνώμης ἐγὼ ἐβουλόμην, ὡς αὐτὸ γράφων τῇ σῇ ἱερότητι, προτρέψασθαί σε, ὅπως πρὸς εὐταξίαν καὶ οἶκτον τὸν τοῦ θεοῦ λαὸν ἄγειν ἀσταδάσῃς. ταῦτα γὰρ μάλιστα προηγούμενα ἐν τῇ ἐμαυτοῦ ψυχῇ κατέχω, ὡς ἀληθῆ τὰ ὀσκῆν, καὶ ἐν τῇ Ἀρσενίου δικαιοσύνῃ ἀεὶ φυλάττειν, καὶ τοῖς μάλιστα χαίρειν, τοῖς ὀρθὴν ὁδὸν τοῦ βίου πορευομένοις· περὶ δὲ ἐκείνων τῶν πάσης ἀρᾶς ἀξίων, τῶν μελιτιανῶν δηλαδὴ τῶν σκαιοτάτων καὶ ἀγεμίτων, οἵτινες τῇ ἐμπληξίᾳ λοιπὸν ὑπονενάρκησαν, καὶ μόνον φθόνῳ καὶ ζήλῃ καὶ θορύβοις τὰ πάντα κινοῦσι, τὴν Ἀρσένιου ἀθῳότητα ἐπιδεικνύντες, ταῦτα φρονεῖν ἐμοὶ δοκῶ. ὁρᾷς γὰρ ὅπως οἱ ἄνδρες οὓς ἐκεῖνοι ξίφει αἰρῆσθαι ἔφασκον, ἐν μέσοις νῦν εἰσι καὶ τῆς ζωῆς ἀπολαύουσι. πρὸς δὴ ταῦτα τί ἂν γένοιτο πρόσκλημα χεῖρον, ἵνα φανερῶς καὶ σαφῶς ἐπιφερόμενον τῇ ἐκείνων δίκῃ, ἢ τὸ τούτους ἐκ αἱρῆσθαι ἔλεγον, ζῆν τε καὶ τοῦ βίου ἀπολαύειν, οἵτινες δηλονότι καὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν φρονεῖν ἀδυνήσουσι; προσέκειτο δὲ τοῖς τοῦ μελιτιανῶν ἐκείνων καὶ τοῦτο· διεβεβαιοῦτο γὰρ ἀγεμίτως, ὁρμῇ ἐπεισελθόντα τε καὶ ἁρπάσαντα ποτήριον ἐν τῷ ἁγιωτάτῳ ἀποκείμενον τόπῳ, κεκλακέναι, οὐ πράγματος καὶ ἀληθῶς οὐδὲν μεῖζον ἂν ἐγκλήμα ἔτι τηλικοῦτον ἀτόπημα, εἰ τοῦτο ἔτως πεπράχθαι καὶ ἡμαρτῆσθαι συνέβαινεν. ἀλλὰ γὰρ τίς ἡ κατηγορία αὕτη; τίς ἡ μετάβασις καὶ ποικιλία τοῦ πράγματος; ὡς νῦν εἰς ἕτερον πρόσωπον τὴν κατηγορίαν τοῦ ἐγκλήματος τοῦτο μεταγαγόν, ὅπερ δηλονότι πρᾶγμα, αὐτὸ τοῦτο φωτός ἐστιν ὡς εἰπεῖν τηλαυγέστερον, ὅπου τῇ σῇ συνέσει ἐπιβουλεῦσαι ἐπιτήδειον; ταῦτα, τίς ἂν ἐκείνοις τοῖς ἀνθρώποις τοσοῦτον εἰς βλάβην ἀναπλασάμενος, ἀνήλθῃ ἐξελήσειεν; ὅπου μάλιστα αὐτοὶ ἑαυτοὺς εἰς ὄλεθρον ἄγουσι, καὶ σωροῦσιν ὅτι πεπλασμένων καὶ ψευδῶν πραγμάτων εἰσὶ κατήγοροι, ὡς ἔφλω τοίνυν, τίς ἂν ἐκείνοις ἐξακοντισθήσεται, καὶ εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀπωλείας, πρὶν ἢ ἀπέλθοι; εἰς ἐκείνην δηλαδὴ εἰς ἣν ἐκεῖνοι μόνοι τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας καὶ τὴν ἐπικουρίας ἔχειν οἴονται. εἰ γὰρ βούλοιντο ἐπὶ καθαρὰν ἐλθεῖν συνείδησιν, καὶ ἐπομνησθῆναι τῆς ἐξ ἀρχῆς γνώμης, καὶ ἐπὶ τὴν ὑγιαίνουσαν ἐλθεῖν Ἀρσένιαν, ῥᾳδίως γνώσονται ἁδὲ μίαν αὐτοῖς ἐπανόρθωσιν ἐπικουρίαν παρὰ τῆς συνέσεως, ἐπεὶ δήπου τοιούτων ἐσὶ ζηλωτὴς καὶ ἐπὶ τῷ οἰκείῳ ὀλέθρῳ πορεύονται. ταῦτα δὴ οὖν ἃ τεταχύτητα τοῦ λόγου, ἀλλὰ ἀληθῆ καὶ ὡς ἂν ἔποιμι, τὰ τελευταῖον ἦ ἔστι τοιοῦτον ἐπιθήσω, ὅπερ βούλομαι δημοσίᾳ παρὰ τῆς συνέσεως πολλάκις αἰτήσασθαι ταῦτα. ὡς ἂν ἐκεῖθεν εἰς τὰ πάντων γνῶσιν ἔλθοι, καὶ μάλιστα εἰς τὰ ἐκείνων ἀφικέσθαι δυνηθείη, οἵτινες ἔτω πράττουσιν, ἔτως ἀναιρέσεσιν, ὡς ταῦτα ἅπερ παρ' ἡμῶν ἀψευδῶς λεγόμενα λόγῳ, τῇ τῆς ἀληθείας ἐρρήσθαι προέξει.

Paphnutius monachus eiusdem domicilij hãc epistolam scripsi, plurimum te saluto, & valere opto. Scripta autem Imperatoris certioris facti de incolumitate Arsenij, sunt ista:

VICTOR CONSTANTINVS
MAXIMVS AVGVSTVS PAPÆ
Athanasio.

A Literis tuæ prudentiæ perlectis in eam veni sententiam, vt putarim te scriptis nostris adhortandum, vt populum Dei ad modestiam & misericordiam adduceres. Meo enim in animo hæc inter præcipua habeo, vt & veritatem colam, & in mente iustitiam semper conseruẽ, iisque potissimum gaudeam qui recta via incedunt: De illis autem omni execratione dignis Meletianis, immanibus inquam & nefariis hominibus, qui quasi apoplexia icti stupent, & solum modo inuidia & æmulatione & tumultribus ad scelera motum habent, nefariam suam mentem declarantes, ista mihi dicenda puto.
B Vides enim homines illos quos ipsi ferro interfectos aiebant, in medio versari & vita frui. Quo ipso nullum vnquam fuerit grauius præiudicium, quodque tam clare eorum causam oneret, quàm eos, quos ipsi necatos asseuerabant, viuere, & luce frui, qui ipsi pro se causam dicere possunt. Deinde & id quoque additum fuit Meletianorum criminibus: te nefario impetu irrumpentem, rapientemque poculum, quod in sacratissimo loco repositum erat, confregisse, quo scelere nullum vnquam profecto
C grauius esse posset, siquidem id ita factum & contestatum esset. At quodnam hoc genus criminationis? quæue ista desultoria personarũ transmutatio, & reorum diuersitas? vt nunc in hunc, nunc in alium crimen conferant? quæ res ipsa luce lucidior est, ipsos tuæ prudentiæ insidias tetendisse? Denique quis iam deinceps homines istos tam multa ad noxam fingentes, sequi velit? maxime quum ipsi se ipsos in barathrum ducant? quumque in conspectu sit eos fictarum & falsarum rerum accusatores esse?
D Vt iterum dicam, qui eos sequi velit, & iter exitij præceps inire, in quo illi soli mortaliũ spem salutis auxiliique constituunt? Si enim vellent pura conscientia ingredi, & bonæ mentis meminisse, & sanum animum induere, facile intelligerent nullam ipsis opem à Dei prouidentia expectandam esse, quum se talium rerum æmulatores ad suam perniciem præbeant. Hanc igitur quam denuncio, non asperitatem, sed seueritatem iure appellauero. Postremo etiam illud adiungimus, vt operam des, quo ista quæ scripsimus, subinde ad populum recitentur,
E vt res ad omnium notitiam veniat, & præcipue vt illi, qui ita agunt, & ad istum modum conuersantur, rescisci possint, quòd ista quæ nunc à nobis emendationis causa dicũtur, re ipsa & factis demõstrabũtur vera esse.

Iam quum in hoc negocio tanta sit malitiæ importunitas, certum habeant me ita decreuisse, atque huius esse sententiæ, si quid tale iterum mouerint, non pro more Ecclesiarum: sed pro legibus publicis memet meapte opera causæ cognitionem suscepturum, ac deinde cognoscent se non solum humani generis, sed etiam diuinæ disciplinæ latrones esse. Deus te seruet, frater dilecte.

Vt autem magis ostenderetur Sycophantarum improbitas, ecce etiam Arsenius scripsit posteaquam inuentus est, cùm aliquandiu latuisset. Quemadmodum enim Ischyras litteris confessus est suam calumniam, ita Arsenij litteræ euidentius illorum peruersitatem coarguunt.

ATHANASIO BEATISSIMO PONTIFICI ARSENIVS EPISCOPVS ciuitatis *Hypselitarum, cui aliquando præfuit Meletius, vnà cum presbyteris & diaconis in Domino S.P.D.*

ET nos quoque diligentes pacem & vnanimitatem cum Ecclesia Catholica, cui tu per Dei gratiam præfectus es, volentésque Ecclesiastico canoni pro veteri instituto subiici, scribimus tibi, pontifex dilecte, promittimusque in nomine Domini, non deinceps nos cõmunicaturos cum schismaticis, aut cum iis, quibus nondum pax est cùm Ecclesia Catholica, siue Episcopi sint, siue presbyteri, siue diaconi, neque cum illis in consilio coituros, neque literas pacatas ad illos daturos, neque inuicem ab illis accepturos, neque citra tuam Metropolitani Episcopi sententiam, vllum de Episcopis aut alio dogmate communi & Ecclesiastico decretum ædituros, sed cessuros canonibus antè susceptis ad exemplar & modum Episcoporum Ammoniani & Tyranni Plusiani, & reliquorum Episcoporum. Præterea obsecramus tuã humanitatẽ, vt nobis quãprimũ rescribas, & de nobis ad nostros in sacris collegas, indicesque nos iam stare pristinis decretis, pacemque agere cum Catholica Ecclesia & regionum istarum Episcopis coniunctos esse: credimusque tuis precibus vt gratis & efficacibus apud Deum istam pacem firmam indissolubilemque perpetuo futuram, secundũ Dei voluntatem Domini omnium per Iesum Christum Dominum nostrum. Totum cœtum sacrorum virorum, qui sub tua iurisdictione est, nos & qui nobiscum sunt, salutamus, & quàm primum Deus permiserit excurram ad tuam humanitatem. Valere te exopto multis tẽporibus Pontifex beatissime. *Hæc Arsenius.*

Maius autem & liquidius argumentum nos calumniis impetitos fuisse, Ioannis pœnitentia demonstrat, cuius testis fuit ipse Deo gratiosiss. beatæ memoriæ Imperator Constantinus, qui cum sciret qualia crimina Ioannes ad se detulisset, literasque eiusdem iam pœnitentis accepisset, in hunc modum scripsit:

ἐπὶδὴ τίνων ἐν τούτῳ τῷ πράγματι πλικῆτόν ἐστιν ἀτόπημα γινωσκέτωσαν ἕτω με κεκρικέναι, καὶ παύτης εἶναι τὴν προαιρέσεως, ἵνα πιὸ τὴν κινοῖεν, μηκέτι λοιπὸν καθ' τὰς τῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ κατὰ τὰς δημοσίους νόμους, αὐτὸν μὲ δι' ἐμαυτοῦ, τῶν πραγμάτων ἀκροασόμενον, καὶ λοιπὸν ἀφήσουσι αὐτὰς, ὅτι μὴ μόνον καθ' τὰ ἀθρωπίνευ ψύχας λησμόνιες ὄντις, ἀλλὰ γὰ καὶ κατ' αὐτῆς τῆς θείας διδασκαλίας φαίνονται. ὁ θεός σε διαφυλάξοι ἀδελφὲ ἀγαπητὲ.

A

Ὑπὲρ ἧς τε καὶ πολέον δέχθῆναι τὴν πυνηρίαν τῶν συκοφαντῶν, ἰδὲ καὶ ἔγραψεν ἀρσένιος μὴ τὸ ἁρεθῆναι κρυπτόμενον αὐτὸν. ὡς γὰ ἰσχύρας ἔγραψεν ὁμολογῶν τὴν συκοφαντίαν, ἕτως ἀρσένιος γράφων ἐλέγχει πολέον ἐκείνων τὴν κακοήθειαν.

ΑΘΑΝΑΣΙΩι ΜΑΚΑΡΙΩι ΠΑΠΑι, ἀρσένιος ἐπίσκοπος τῆς πατὶ ὑπὸ μελίτων τῆς ὑψηλιτῶν πόλεως, ἅμα πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις, ἐν κυρίῳ πολλὴν χαίρειν.

B

Καὶ ἡμεῖς ἀσπαζόμενοι τὴν εἰρήνην καὶ ἕνωσιν πρὸς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν, ἧς σὺ κατὰ χάριν θεοῦ προέστηκας, προηρημένοι τῷ ἐκκλησιαστικῷ κανόνι καθ' τὸν παλαιὸν νόμον ὑποτάσσεσθαι, γράφομέν σοι ἀγαπητὲ πάπα, ὁμολογοῦντες ἐν ὀνόματι κυρίου τοῦ λοιπὸν μὴ κοινωνήσειν τοῖς ἐπιχέζουσι, καὶ μηδέποτε εἰρηνεύσειν πρὸς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν, ἐπισκόποις τε καὶ πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις, μήτε σωθεῖσι αὐτοῖς βουλομένοις τὴν σωσόδοξον, μήτε γράμματα εἰρηνικὰ δοσπεστέλλειν. μήτε δέξασθαι παρ' αὐτῶν, μὴ σὺ αὖ δίκαιον γνώμης σου τὸν μητροπόλεως ἐπισκόπου, ὅρον ὑπὲρ ἐκφέρειν περὶ ἐπισκόπων, ἢ περὶ δόγματος ἐπέρου κοινοῦ ἐκκλησιαστικοῦ· ἀλλ' ἔκειν πᾶσι τοῖς προτετυπωμένοις καὶ ὅσοι καθ' ἑμοίστηκα τὴν ἐπισκόπων ἀμμωνιανὸν καὶ τυράννου, καὶ πλουσιανὸν καὶ τὴν λοιπῶν ἐπισκόπων. πρὸς πᾶσι τοῦτο αἰτούμεθα τὴν χρηστότητα ἀντιγράψαι μὲν ἡμῖν διὰ τάχους, ὡσαύτως τε καὶ τοῖς συλλειτουργοῖς περὶ ἡμῶν, ὅτι ἔσμεν ἤδη ἐπὶ πᾶσι προειρημένοις ὅροις, εἰρηνεύσαντες πρὸς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἑνωθέντες τοῖς συλλειτουργοῖς ἐπὶ τῷ τόπῳ· πιστεύομεν δὲ ὡς εὐχαί σου ἐνεργήσουσιν εὐπροσδέκτως ἔσαι, ὥστε τὴν παύτην εἰρήνην, βεβαίαν καὶ ἀδιάλυτον εἶναι μέχρι πέλους, κατὰ τὸ βούλημα τοῦ θεοῦ πάντων θεοῦ, διὰ ἰησοῦ χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν. τὸν ὑποδεέστερον ἱερατεῖον, ἡμεῖς δὲ οἱ σὺν ἡμῖν, προσευχόμεθα, ὅσον ἂν ἄπῳ, θεὸν ὑπὲρ σέ πάντες, ἀπαντήσομεν πρὸς τὴν σὴν χρηστότητα. ἀρρώστει καὶ ἐρρῶσθαί σε εὔχομαι ἐν κυρίῳ πολλοῖς χρόνοις, μακαριώτατε πάπα.

C

D

E

Μείζων δὲ φανερώτερον ἔλεγχος τὸ καθ' ἡμῶν συκοφαντίας, ἡ μετάνοια ἰωάννου καὶ τότε μάρτυς, ὁ θεοφιλέστατος καὶ μακαρίας μνήμης βασιλεὺς κωνσταντῖνος, οἷος ἂν περ ἰωάννης κατ' αὐτὸ κατηγόρησε, καὶ δεξάμενος γράμματα μεταγνώσαντος αὐτοῦ, ἔγραψε πρὸς τὰ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΕΓΙΣΤΟΣ
σεβαστὸς, ἰωάννῃ.

ΠΆνυ μοι καταθύμια γέγονε τὰ ὑφ' ἡμῶν τῆς
φρονήσεως γράμματα· ἔγνων γὰρ ἐξ αὐτῶν,
ἃ μάλιστα γνῶναι ἐπόθουν, πᾶσαν μὲν μικροψυ-
χίαν ἀποτεθεῖσθαί σε, τῇ τῆ ἐκκλησίᾳ, ὡς προσῆ-
κον ἦν, κεκοινωνηκέναι, καὶ ἀδιαστάτῳ τῷ αἰδεσι-
μωτάτῳ ἐπισκόπῳ, ἐς τὰ μάλιστα εἰς ὁμόνοιαν
ἐλθεῖν. εὖ ἴσθι· τίνων ὡς ἕνεκά γε τούτων, ὧν σε A
ἐπῃνέσαμεν ἔχω, ὅτι πᾶσαν ἀφεὶς ἀμφιβολίαν, ὁ
τῷ θεῷ φίλον ἦν, πεποίηκας, τὸν τοῦ ἐκκλη-
σίαν ἑνώσεως ἀνταμειβόμενον. ἵνα τοίνυν καὶ
ὧν ἐπιθυμεῖς τετυχηκέναι δοκοίης, ἐπιτρέψαι σοι δεῖν ᾠήθην, ὀχήματος ἐπιδιῶαι δημοσίου,
ἐπὶ τὸ σεμνότερόν τε ἡμῖν ἡμερότητος ἀσπάσα-
σθαι, τὸν λοιπὸν ἔσω μηδὲν μελήσῃ, ἀλλὰ τὸν ἐπι-
σολῆς σοι ταύτης, ὀχήματος δημοσίου ἐξουσίαν
χορηγούσης, σπουδῇ πρὸς ἡμᾶς ἀφικέσθαι, ἵνα
τῇ ἐπιθυμίαν ἐμπλήσῃς τῇ σῇ τε, καὶ γεγαμέ- B
νου ἡμᾶς, τὸν προσηκόντως ἀπολαύσῃς εὐφρο-
σύνης. ὁ θεός σε διαφυλάξοι ἀδελφὲ ἀγαπητέ.

Οὕτω μὲν οὖν πάλιν ἔσχεν ἡ συσκοτή, καὶ οἱ
μελιτιανοὶ καταισχυνθέντες ἀπεστράφησαν, οἱ δὲ
περὶ Εὐσέβιον, ὀδὴ ἔτως ἠρέμησαν, ἔμελε γὰρ αὐ-
τοῖς ὑπὲρ τῶν μελιτιανῶν, ἀλλὰ τῶν περὶ ἄρειον, καὶ ἐφο-
βοῦντο μὴ πᾶσι μένων ἐκείνων, μηκέτι τὸν ὑπο-
κρινομένους εὕρωσι, δι' ὧν τοῦτο εἰσαγαγεῖν δύ-
νωνται· παροξύνουσι τίνων πάλιν τοὺς μελιτιανοὺς,
καὶ πείθουσι τὸν βασιλέα σπουδὴν αὖθις ἐν τύρῳ κε- C
λεῦσαι γενέσθαι, καὶ κόμης διονύσιον ἀποστέλλε-
ται, καὶ στρατιῶται δορυφόροι δίδονται τοῖς περὶ Εὐσέ-
βιον. ἐγὼ μὲν μακαρίων δέσμιος διὰ στρατιω-
τῶν πέμπεται εἰς τύρον, ἐμοὶ δὲ γράφει ἀναγκαῖα
ἐπιτήδεια, ὥστε ἀκόντας ἡμᾶς ἐπισέλλεσθαι.
τῷ μὲν οὖν πᾶσαν συσκοτὴν γνῶναι δυνατὸν, ἐξ
ὧν ἔγραψαν οἱ ἐπίσκοποι τὸν αἰγύπτιον. πῶς δὲ παρ'
αὐτῶν ἐξ ἀρχῆς σωστέον, ἀναγκαῖον ἂν εἴη λέ-
γειν· καὶ γὰρ ἐν τοῦτο θεωρεῖν τῷ κακοήθεσθαι καὶ τῷ D
πανουργίαν τῷ καθ' ἡμῶν γεγονέναι ἔξεστιν. ἐπί-
σκοποί εἰσιν ἐν αἰγύπτῳ, καὶ λιβύῃ καὶ πενταπόλει ἑκα-
τὸν ἑκατὸν, ὧν εἷς τούτων ἡμᾶς ἠπάτησε, ὁ πρεσβύ-
τερος ἐμέμφετο, ὃν τὸν λαὸν οὐ καταλάλει, ἀλλ'
οἱ μελιτιανοὶ οἱ ἀπὸ πέρυσι ἐκβληθέντες καὶ οἱ ἀ-
ρειανοὶ ἦσαν οἱ τῷ ἐπιβουλῇ μεμισθωμένοι, καὶ οἱ
μὲν, τὸ κατηγορεῖν, οἱ δὲ τὸ δικάζειν ἑαυτοῖς ἐξεδί-
κουν. ἡμεῖς μὲν οὖν παρητούμεθα τοὺς περὶ Εὐσέ-
βιον ὡς ἐχθροὺς διὰ τῶν αἱρέσιν ὄντας, ἐπὶ τὸν E
λεγόμενον κατήγορον, μὴ εἶναι πρεσβύτερον ὅ-
λως ἐδείκνυμεν ἔτως· ὅτι μελίτιος ὑποδεχθεὶς
ὡς μήποτ' ὄφελον, γινώσκων αὐτοῦ τῷ πανουρ-
γίαν ὁ μακαρίτης ἀλέξανδρος, ἀπήτησεν αὐτὸν
βρέβιον ὧν ἔλεγεν ἔχειν ἐπισκόπων ἐν αἰγύπτῳ, καὶ
τὸν ἐν αὐτῇ τῇ ἀλεξανδρείᾳ πρεσβυτέρων καὶ διακόνων καὶ ἑπταλίνας ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῆς, τοῦτ' ἦν πε-
ποίηκεν ὁ πάππας ἀλέξανδρος ἵνα μὴ μελίτιος λαβὼν τὸν τῆς ἐκκλησίας παῤῥησίαν, πωλήσῃ πολλοὺς, καὶ
ψηφίσηται, καθημέραν ὑποβάλλων οὓς βούλεται. τὸ μὲν οὖν ἐν αἰγύπτῳ πεποίηκε τὸ βρέβιον τοῦτο.

BPE-

CONSTANTINVS MAXIMVS
AVGVSTVS IOANNI.

EX animo mihi gratæ fuere tuæ prudentiæ literæ: inde enim didici, quæ desiderabam scire, omnem te minutiem animi deposuisse, & cum Ecclesia, vt par erat, communicasse, & cũ Athanasio Episcopo Reuerendissimo quàm maxime in concordiam venisse. Certum igitur habeas te à nobis collaudari, quòd relicta omni conserendæ manus cupidine, id quod Deo gratum erat, feceris. Vt igitur quæ cõcupisti, assecutus esse videaris, tibi permittendũ putaui, vt insceso publico vehiculo ad nostras stationes venias. Restat igitur vt nihil cures, quum epistola hæc tibi facultatem publici vehiculi præbeat, vt quam celerrime ad nos peruenias, & votis tuis implearis, nobisque conspectis congrua fruaris lætitia. Deus te conseruet frater dilecte. *Hæc Constantinus.*

Hunc finem, habuit conspiratio. Meletiani igitur cum pudore cesserunt, Eusebiani autem ne ita quidem conquiescere potuerũt, eò quòd ipsis non Meletiani, sed Ariani curæ essent. Veritique igitur ne Meletianis cõquiescentibus destituerentur huiusmodi calumniæ histrionibus, denuo eos in nos exasperant, iterum Imperatori Synodum Tyri indicendũ persuadentes, ad quam & comes Dionysius missus est, Eusebianisque satellitium militare additum, eodem Macarius sed vinctus per milites deductus est; mihi scribitur vt adsim, atq; adeo necessitas veniendi iniungitur, vt nisi venirem, inuitus adducerer. Tota igitur conspiratio in fingendo scelere ex literis Ægyptiorũ Episcoporum cognosci poterit. Quomodo autem crimen subornarunt, referendum puto. Hinc enim malitiam vafriciemque eorum contra nos deprehendi licebit. Sunt autem ex Ægypto & Lybia & Pentapoli Episcopi propemodum centum, quorum nemo nos insimulauit, neque presbyter vllus cõquestus est, neque quispiam nobis ex populo obtrectauit. Sed Meletiani qui à Petro vna cum Arianis eiecti fuere, ita insidias inter se partiti sunt, vt isti accusationem, illi officium iudicandi sibi vendicarent. Nos igitur Eusebianos vt inimicos nobis ob hæcesim ab hac lite reiecimus, & accusatorem nostrum docuimus nullo vnquam modo presbyterum haberi potuisse: idque istis rationibus: Beatum Alexandrum suspectantem Meletij Episcopi (quod vtinam nunquam factum fuisset) designati calliditatem postulasse ab eo breuiarium eorum Episcoporum, quos in Aegyto habere se dicebat vnà cum presbyteris & diaconis siue Alexandrinis siue ruralibus. Hoc autem ideo Alexander fecit, ne Meletius per Ecclesiam securitati restitutus titulos plurimos venderet, & mandacio quotidie nouos tanquam à se creatos subiiceret. Breuiarium igitur Agyptiorum, quod fecit Meletius, tale est.

BRE-

BREVIARIVM MELETII, EPISCOPI ALEXANDRO DATVM.

EGo Meletius in Lyco, Lucius in Antinoo, Phasileus Hermopole, Achilles Cusis, Ammonius Diospole in Ptolemaide, Pachymes Tetyris, Maxianopole, Theodorus in Copto. In Thebaide, Cales in Hermethe, Caluthus in superiori Cyno, Pelagius in Oxyrincho, Petrus Heracle, Theō in Nelupole, Isaac in Leto, Heraclides in Nicio, Isaac in Cleopatride, Melas in Arsenoite. In Ilio, Amos in Leontis, Ision in Atribia, Harpocratiō in Bubasto, Moses in Phacusis, Callinicus Pelusii, Eudæmon in Tane, Ephraim in Thmui. In Sai, Hermæō in Cyno & Busiride, Soterichus in Sbennito, Pininuthes Phthenegy, Cromus in Metole, Agathāmon in Alexandrinorum agris. In Memphi Ioannes iussus ab Imperatore, vt esset vnà cum Archiepiscopo: & hi quidē Ægyptij præsules. Clerici autem Alexandrini isti fuere, Apollonius presbyter, Irenæus presbyter, Tyrānus presbyter. Diaconi vero Timotheus Diaconus, Antinous diaconus, Hephæstion diaconus, & Macarius presbyter Paremboles.

Hos etiam præsentes Episcopos Alexandro tradidit. Ischyræ autem nusquam mentionem fecit, nec vnquam fassus est se presbyterū Mareotę habuisse, verum ea res nihil remorata, est inimicos, quum & presbyter fingeretur, qui presbyter non erat, & Comes vim adhiberet, & milites nos traherent, sed tamen gratia Dei victoriam retulit: neque enim de calice Macarium conuincere potuerunt, imo & Arsenius, quem, vbi diuulgauerant à nobis interfectum esse, viuus adstabat, & eorum sycophantiam claram, euidentemque faciebat. Aegerrime igitur Eusebiani ferentes inuictum ita remanere Macarium, amissa præda quam venabantur, persuadent Comiti Dionysio, qui cum ipsis erat, vt nonnullos in Mareotem amandaret scisciturus, si quid de hoc presbytero deprehendere possent, vel potius vt nobis absentib. confuerent, quod vellent: id enim illis studio fuit. Certe nobis dicentibus superuacuam esse in Mareoten legationem, neue simularēt se de iis, quæ iam pridem meditati essent, quasi nondum satis disseruissent, neue dilationes quærerent, quum quæ se deprehendere posse sperauerant omnia iam in medium protulissent, ac proinde ipsos rebus destitutos tergiuersationes aucupari. Quòd si omnino Mareotica legatio necessaria videretur, ne saltem homines suspectos eò mitteret Comes igitur quantum ad suspectos pertinet, obtēperabat, verum illi id ipsum tanto acrius fecerunt: quos enim ob Arianā hæresim reii ciebamus, eos illi omni ope eò ablegarūt, Diognium scilicet, Maré, Theodorum, Macedonium, Vrsacium, Valentē. Rursumque diplomata ad Ægypti præfectum, & satellitum militare datum. Et id quod mirum in primis, ac omni suspicione plenum, Macariū qui reus erat, militari manu detentum reliquerunt, & accusatorem eius secum abduxerunt.

ΒΡΕΒΙΟΝ ΔΟΘΕΝ ΠΑΡΑ ΜΕΛΙΤΙΟΥ, ἀλεξανδρῳ τῷ ἐπισκόπῳ.

ΕΓὼ μελίτιος, ἐν λυκῷ, λύκις ἐν αἰπινόῃ, Φασιλεὺς ἐν ἑρμοπόλει, ἀχιλλεὺς ἐν κουσαῖς ἀμμωνίος ἐν διοσπόλει, ἐν πτολεμαΐδι, παχύμης ἐν πατύρεως, ἐν μαξιανοπόλῃ, θεόδωρος ἐν κόπτῳ, ἐν θηβαΐδι, κάλης ἐν ἑρμιθῇ, κάλυθος ἐν τῇ ἄνω κιωῷ, πελάγιος ἐν ὀξυρύγχῳ, πέτρος ἐν ἡρακλεᾶς, θέων ἐν νελοπόλει, ἰσαὰκ ἐν ληταῖς, ἡρακλείδης ἐν νικίοις, ἰσαὰκ ἐν κλεοπατρίδι, μέλας ἐν ἀρσενοΐτῃ· ἐν ἰλιοῖς· ἄμως, ἐν λεόντων, ἰσίων ἐν ἀθριβί, ἁρποκρατίων ἐν βαβάσῳ, μωσῆς ἐν φακουσᾶις, καλλίνικος ἐν πηλουσίῳ, εὐδαίμων ἐν τάνει, ἐφραὶμ, ἐν θμυΐ· ἐν σαῒ ἑρμαίων ἐν κιωῷ ἐν βάσῃ, σωτήριχος, ἐν σεβεννύτῳ, πινιούθης ἐν φθενεγῦ, κρόνιος ἐν μετόλῃ, ἀγαθάμμων ἐν τῇ ἀλεξανδρέων χώρᾳ· ἐν μεμφὶ ἰωάννης, κελευθεὶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως εἶναι μὴ δὲ ἐπισκόπους. οἱ μὲν ἐν αἰγύπτῳ ὅτι, τῶν ἢ ἐν ἀλεξανδρείᾳ εἶχε κληρικῶν, ἀπολλώνιος πρεσβύτερος, εἰρηναῖος πρεσβύτερος, διόσκορος πρεσβύτερος, τύραννος πρεσβύτερος. Ἀλέξανοι, τιμόθεος Ἀλέξανοι, ἀντίνους Ἀλέξανοι, ἡφαιστίων Ἀλέξανοι, καὶ μακάριος πρεσβύτερος τῆς παρεμβολῆς· τούτους μελίτιος ἐπαρόντας, παρέδωκεν ἀλεξάνδρῳ τῷ ἐπισκόπῳ. τὰ ἢ λεγόμενα ἰσχύρα, ὅτ' ἐμνημόνευσεν, ὅτι ὅλως ἐν τῷ μαρεώτῃ ἐσχηκέναι πώποτε ὠμολόγησε, ὅμως οἱ ἐχθροὶ ἡμῶν ἀφίσαντο, καὶ ὁ μὴ πρεσβύτερος ὡς πρεσβύτερος ἐπλάττετο, κόμης γὰρ ὁ ἀναγκάζων ἑαυτῷ ἕλκυσεν ἡμᾶς. ἀλλὰ γ' ὅτως, ἡ χάρις τοῦ θεοῦ νενίκηκεν. ὅτε γὰρ μακάριον ἤλεγξαν ἐπὶ τοῦ ποτηρίου, ἀλλὰ καὶ' ὀρσένιος ὃν ἐθρύλησαν ἀνῃρῆσθαι παρ' ἡμῶν, εἰσήκει ζῶν, καὶ δεικνύων τὴν σκηνὴν συκοφαντίαν. μὴ δυνηθέντων τοίνυν σκηνῶν ἐλέγξαι τὸν μακάριον, οἱ ἐπὶ σεβίνου ἐχαλέπαινον, ὡς ἀπολέσαντες ὅπερ ἐθήρευον, καὶ πείθουσι τὸ κόμητα τὸν αὐτοῖς διούσιον, ἵν' εἰς τὸ μαρεώτην ἀποστείλῃ, μὴ ἄρα τί δυνηθῶσιν εὑρεῖν σκηνῆς ἢ πρεσβυτέρου. μᾶλλον ἢ ἵνα ἀπελθόντες, καθύσωσιν ἁπάντων ἡμῶν, ὡς βάλον ἢ, τοῦτο γὰρ ἦν πᾶσι δοκοῦν ἐπ' αὐτοῖς. ἀμέλει λεγόντων ἡμῶν ἐπιτηδὲς μὲν εἶναι τὴν εἰς τὸ μαρεώτην ἀποδημίαν, ἀ γὰρ σκεπτομένους ἐρωτᾶν ἐνδεῶς εἰρηκέναι, μὴ ἢ ὑπερῃθῶσαν, ἃ γὰρ ἐνόμιζον ἔχειν, εἰρήκασι, καὶ λοιπὸν ἀποδύντες προφασίζονται· ἢ εἰ σκηνὰ γὰρ μαρεώτης, τὰς γῦν ὑπάπλους μὴ ἐμπεσθαι· ὁ μὲν κόμης ἐπὶ τῶν ὑπάπλων ἐπείθετο, ἐκεῖνοι δὲ πάντα μᾶλλον, ἢ τοῦτο ἐποιήκασιν· οὐς γὰρ παρητούμεθα ἀπὸ τοῦ δρομικοῦ αἱρέσεως, εὐθὺς ἀπῆλθον, διόγνιος, μάρις, θεόδωρος, μακεδόνιος, ἀρσάκιος καὶ βάλης, πάλιν τε γράμματα πρὸς τὸν ἔπαρχον τῆς αἰγύπτου καὶ στρατιωτικὴ δορυφορία, καὶ τόγε θαυμαστὸν καὶ πάσης ὑπεροψίας γέμον, μακάριον μὲν τὸν κατηγορούμενον, ἐποιήκασι ἀπὸ στρατιωτῶν ἀπομεῖναι, τὸν ἢ κατήγορον, μεθ' ἑαυτῶν ἀπήγαγον.

τίς οὖν

τίς οὖν λοιπὸν ἐκ τούτων ἡ θεωρεῖ τὴν συσκοτὴν; τίς ἡ σωφρὼν λευκῶς τὸ ὠφέλιμον τὸ πνεῦμα, εἰ γὰρ κρίσεως ἕνεκεν ἐν τῷ μαρεώτῃ χρεία, ἐδεῖ καὶ τὸν κατηγορούμενον ἀποστελλεσθαι, εἰ δὲ μὴ κρίσεως ἕνεκεν ἀπῆρχεν, ἵνα τί τὸν κατήγορον ἐπήγετο; ἴσμεν γὰρ ἡμᾶς ὅτι μὴ ἀπέδειξεν· ἀλλὰ τοῦτο πεποιήκασιν, ἵν' ἐπειδὴ παρόντα τὸν πρεσβύτερον οὐκ ἠλεγξαν, τοῦτον ἀπόντα συσκοτάσωσιν, καὶ τυφλώσωσιν ἅπερ αὐτοῖς ἐδόκει. καὶ γὰρ τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τὰς χώρας πάσης, μεμψαμένους ὅτι μόνοι παρεῖντο, καὶ ἀξιοῦντας κἂν αὐτοὺς παρεῖναι οἷς ἔπραττον, εἰδέναι γὰρ ἔλεγον καὶ τὸ πρᾶγμα, καὶ τὰ λεγόμενον ἰσχύραν, οὐκ ἐπίστευσαν, ἀλλὰ τὸν μὲν ἔπαρχον τοῦ αἰγύπτου φιλάγελον ὄντα βαθάτλω, καὶ στρατιώτας ἐθνικοὺς εἶχον μεθ' ἑαυτῶν ἐξετάζοντας, ἃ μὴ ἦν καταχωρίζειν ἔξεστι θεωρεῖν· τοὺς δὲ κληρικοὺς ἀπεχώρησαν, ἵνα μὴ κἀκεῖ ὥσπερ ἐν τῇ τύρῳ τοὺς διελέγχοντας αὐτοὺς ἔχωσιν· ἀλλ' ὅδε ὅτως λαθεῖν ἠδυνήθησαν, σωφρονοῦντες γὰρ οἱ πρεσβύτεροι τῆς πόλεως καὶ τὸ μαρεώτην τὰς κακουργίας αὐτῶν, ἔγραψαν καὶ διεμαρτύραντο ταῦτα·

Quis iam inde non ſpeculatur illorum conſpirationem? quis non intuetur clariſſime Euſebianorum malitiam? Si enim Mareotica cognitione ad iudicium opus erat, reum eò mitti oportuit: quòd ſi non iudicij cauſa illuc abierunt, quare accuſatorē ſecum abduxerunt? ſatis enim erat, quod ille reatum docere non poterat: verùm hoc agebant vt Macarium, quem præſentem vincere non poterant, abſentem opprimerent, & ea occuparentur, quæ vellent. Nam presbyteros tum Alexandriæ, A tum vniuerſæ religionis, qui cum querimoniis expoſtulabant, eos ſolos quæſtioni adhiberi, ac ſe in primis adhibendos eſſe, quod & maxime iſtarum rerum cōſcii eſſe poſſent, & Iſchyram probe cognitum haberent, non admiſerunt. Aegypti autem præfectum religionis noſtræ transfugam, & milites ethnicos homines ſecum abduxerunt, ea perſcrutantes, quæ ne catechumenis quidem fas eſt intueri: clericos autem non admiſerunt, ne & ibi quoque quēadmodum Tyri contigit, ſuos haberent refutatores. Sed ne ita quidem latere potuerunt. B Presbyteri enim Alexandriæ & Marcotes, animaduerſa illorum malitia ad hunc modū ſcripſerunt, & proteſtati ſunt:

ΘΕΟΓΝΙΩι, ΜΑΡΙ, ΚΑΙ ΜΑκεδονίῳ, θεοδώρῳ, καὶ οὐρσακίῳ, καὶ οὐαλεντι, τοῖς ἀπὸ τύρου ἐλθοῦσιν ἐπισκόποις παρὰ τῶν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ἀλεξανδρείας, ὑπὸ τοῦ αἰδεσιμώτατου ἐπισκόπου ἀθανασίου.

THEOGNIO, MARI, MACEDONIO, THEODORO, VRSACIO ET *Valenti Epiſcopis è Tyro profectis, presbyteri & diaconi ſub Reuerendiſſimo Athanaſio, Catholicæ Eccleſiæ Alexandriæ.*

C

Ἔπρεπεν ὑμᾶς ἐρχομένους καὶ ἄγοντας μεθ' ἑαυτῶν τὸν κατήγορον, ἀγαγεῖν καὶ μακάριον τὸν πρεσβύτερον, εἰ γὰρ κρίσεις οὕτως σωίσαντα κατὰ τὰς ἁγίας γραφάς, ὥστε τὸν κατήγορον, μετὰ τοῦ κατηγορουμένου ἔσεσθαι. ἐπειδὴ δὲ οὔτε μακάριον ἠγάγετε, οὔτε ὁ αἰδεσιμώτατος ἡμῶν ἐπίσκοπος ἀθανάσιος μεθ' ὑμῶν εἰσῆλθεν, ἠξιώσαμεν κἂν αὐτοὶ παρεῖναι ἐν τῇ κρίσει, ἵνα παρόντων ἡμῶν, ἀσφαλὴς ἡ ἐξέτασις γένηται, καὶ πεισθῶμεν καὶ ἡμεῖς. ἐπειδὴ δὲ οὐ τοῦτο πεφύλαχται, ἀλλὰ μόνοι μὴ τοῦ ἐπάρχου τοῦ αἰγύπτου καὶ τοῦ κατηγόρου ἠθελήσατε παρεῖναι ἀβούλεσθε, ὁμολογοῦμεν ὅτι σοφίαν εἰδομεν ἐν τῷ πράγματι πονηρὰν, καὶ ἐθεωρήσαμεν ὅτι συσκοτὴ καὶ ἐπιβουλὴ μόνον ἐστὶν ἡ ἔκβασις ὑμῶν. διὰ τοῦτο τοῦτο τῷ ὑμῖν ἐπιδόμεν τῷ ἐπιστολῷ μαρτύριον ἐσομένῳ εἰς ἀληθινὸν σύνοδον, ἵνα γνωσθῇ πᾶσιν ὅτι κατὰ μονομέρειαν ἅπερ ἠθελήσατε, ἐπράξατε, καὶ οὐδὲν ἕτερον ἢ συσκοτὴν ἠθελήσατε σωθῆναι καθ' ἡμῶν, πάντων δὲ τὰ ἴσα ἐπιδεδώκαμεν καὶ παλαδίῳ τῷ κουρεῖ τῷ αἰγύπτου, ἵνα μὴ κρυβῇ παρ' ὑμῶν. ἃ γὰρ ἐπράξατε, τοιαῦτα λοιπὸν ἡμᾶς ὑπονοεῖν καὶ λογίζεσθαι ποιεῖ περὶ ὑμῶν, διὸ ὑπὸς πρεσβύτερος ἐπιδέδωκα, ἀλέξανδρος πρεσβύτερος, νῆλας πρεσβύτερος, λόγγος πρεσβύτερος, ἀφθόνιος

D

Decuit in primis cum huc veniebatis cum ipſo accuſatore adducere quoque vobiſcum presbyterum Macarium: ita enim iudicia conſtitui debent, ſecundum ſacram ſcripturā vt reus & accuſator ſimul appareant. Poſtquā autem nec Macarium adduxiſtis, neque reuerendiſſimus Epiſcopus noſter Athanaſius ad iudicium receptus eſt, poſtulauimus vt ſaltem nobis intereſſe liceret, vt nobis præſentibus certa inquiſitio haberi poſſet, vt ad iſtum modum rebus actis iure fidem veſtris iudiciis haberemus. Verum & hoc nobis pernegatum, & ſoli cum præfecto Ægypti vnà cum accuſatore, id agitis quod libet. Profitemur igitur nos videre in veſtris actis maliciæ ſuſpicionem, animaduertimuſque veſtrum aduentum nihil aliud in ſe habere quàm conſpirationem & inſidias, eáque de cauſa epiſtolam hanc vobis dedimus, monumentum teſtimoniumque iſtius rei aliquādo futurum in vera & legitima Synodo; vt omnibus innoteſcat, quòd inaudita altera parte, ea quæ libuit, inter vos egeritis, & nihil ſtuduiſſe, niſi vt conſpiratione nos oppri- E meretis. Exemplar iſtarum literarum etiam Palladio dedimus Imperatoris Curioſo, ne celari poſſet à vobis. Scelera enim quæ feciſtis talia nos de vobis ſuſpicari cogunt. Dionyſius presbyter has literas dedit; Alexander presbyter, Nilas presbyter, Longus presbyter, Aphthonius

Aphthonius presbyter, Athanasius presbyter, Amyntius presbyter, Pistus presbyter, Plution presbyter, Dioscorus presbyter, Apollonius presbyter, Serapion presbyter, Ammonius presbyter, Gaius presbyter, Rhinus presbyter, Æthales presbyter: Marcellinus diaconus, Appianus diaconus, Theon diaconus, Timotheus diaconus.

Literæ igitur & nomina clericorum ciuitatis, hæc sunt. Clerici autem Mareotes, qui mores acculatoris norant, & mecum prouincias lustrabant, ad istum modum scripserunt.

SANCTÆ SYNODO BEATORVM EPISCOPORVM CATHOLICÆ *Ecclesiæ, Mareotici omnes, & presbyteri & diaconi in Domino, S.P.D.*

NOs nequaquam ignari huius scripturæ, quæ ita dicit, quod viderunt oculi tui, loquere, & item illud, quòd falsus testis impunitus non erit, ea quæ vidimus, testanda arbitramur, & potissimum, quia testimonium hoc nostrum necessarium reddidit conspiratio aduersus Athanasium Episcopum nostrum inita. Admiramur autem quomodo vel vlla tandem ratione Ischyras pro Ecclesiastico habeatur, de qua re primum nobis referendum arbitramur. Ischyras enim nunquam ex sacris Ecclesiæ cõministris fuit: sed primum iactauit se Colluthi presbyterum, verum ita vt neminem haberet, qui ipsi crederet, exceptis duntaxat cognatis suis, vt qui nec vnquam Ecclesiam obtinuerit, nec clericus ab vllis, nisi qui longius ab illius pago habitarent, nunquam sit creditus, solis duntaxat eius cognatis exceptis. Idemque quũ talem sibi titulum vendicasset, in Alexandrina Synodo in præsentia Patris nostri Hosij depositus est, & cum laicis in ordinem redactus, atque in eo statu reliquum iam inde tempus permansit: ad istum igitur modum inanis illi fama presbyterii excussa est. Nam de moribus eius loqui superuacuum, quum ij ab omnibus sciri possint. Cæterum quia calumniã impegit nostro Episcopo Athanasio de colliso calice, & mensa subuersa, de iis necessum est vt verba faciamus: Ante omnia dicimus illum nullam vnquam Ecclesiam in Mareote habuisse, qua in re Deum testem facimus, neque calicem vllum confractum esse, neque mensam à nostro Episcopo Athanasio, neque à quoquam aliorũ qui cum illo degunt, euersam esse, nihil que in istis verbis esse nisi calumniam, & ista quidem vt conscii pro testimonio loquimur, vtpote qui nec longis finibus ab Episcopo distamus, & comites ei in lustranda Mareote adhæsimus. Nũquam enim ille solus visitandi causa itinera obire solet, sed comites secum trahere presbyteros & diaconos, & nõ paucos ex plebe: & quia illi per omnia itinera comites fuimus, quo tempore ad nos accessit, ideo hæc vobis pro testimonio dicimus, nec poculum confractum esse, nec mensam subuersam: sed omnia Ischyram mẽtiri, quod & ipse sua manu testatũ cõfitetur.

ἀφθόνι☉ πρεσβύτερ☉, ἀθανάσι☉ πρεσβύτερ☉, ἀμιώτ☉ πρεσβύτερ☉, πιτὸς πρεσβύτερ☉, πλουτίων πρεσβύτερ☉, διόσκορ☉ πρεσβύτερ☉, ἀπολλώνι☉ πρεσβύτερ☉, σαραπίων πρεσβύτερ☉, ἀμμωνι☉ πρεσβύτερ☉, γαΐ☉ πρεσβύτερ☉, ῥίν☉ πρεσβύτερος, αἰθαλης πρεσβύτερ☉, μαρκελλῖ☉ διάκονος, ἀππιανὸς διάκον☉, θέων διάκον☉, τιμόθε☉ διάκον☉, καὶ τιμόθε☉ ἄλλ☉ διάκον☉· τὰ μὲν τῶν ἀπὸ τῆς πόλεως κληρικῶν γράμματά τι καὶ ὀνόματα, τοιαῦτα. ἃ δὲ ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ μαρεώτου κληρικοὶ ἔγραψαν γινώσκοντες τὸ τρόπον καὶ κατηγόρα, ἐν τῇ ἀβειοδέα σὺν ἐμοὶ ὄντες, ἔφη ταῦτα·

ΤΗΙ ΑΓΙΑΙ ΣΥΝΟΔΩι ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ἐπισκόπων τ καθολικῆς ἐκκλησίας, οἱ κ' μαρεώτ☉ πάντες πρεσβύτεροι κ διάκονοι, ἐν κυρίῳ χαίρειν.

ΕΙ δότις τὸ γεγραμμένον, ὅτι ἃ εἴδον οἱ ὀφθαλμοί σ, λέγε, κ ὅτι μάρτυς ψευδὴς οὐκ ἀπομόρῃ☉ ἔσῃ, ἃ εἴδομεν μαρτυροῦμεν, μάλιστα ὅτι ἀναγκαίαν ἡμῶν ἐποίησεν εἶναι τ μαρτυρίαν, ἡ γενομένη συσκοὴ κ' τοῦ ἐπισκόπου ἡμῶν ἀθανασίου. θαυμάζομεν γὰρ πῶς ὅλως ἰσχύρας, κἂν εἰς μέτρον τ ἐκκλησίας ἐπεκλήθη, ὥστε ἃ πρῶτον διηγήσασθαι ἀναγκαῖον ἡγούμεθα. ἰσχύρας οὐδέποτε λειτουργὸς τ ἐκκλησίας γέγονεν· ἀλλ' ἑαυτὴν μὲν πρὸ τούτου ἐφήμισε πολλοῦ δεῖ πρεσβύτερον, οὐκ ἔχει τ πιθόμενον αὐτῷ, εἰ μὴ μόνον τοὺς συγγενεῖς ἑαυτοῦ, ὥστε γὰρ ἐκκλησίαν ἔχε ποτὲ, ὥστε ὅλως κληρικὸς νομίζεσθη παρὰ τοῖς ὀλίγον διεζῶσιν ἀπὸ τ κώμης αὐτοῦ, πλὴν μόνοις ὡς πειθομένοις τοῖς συγγενέσιν ἑαυτοῦ· ἀλλὰ κ ὁμως παιδίῳ ἑαυτῷ πρεσβυτερίαν ἐπιφημίσας, ὅπου τ σωδὸς τ συγκροτηθέντος ἐν ἀλεξανδρείᾳ, ὅπου τῇ παρουσίᾳ τ πατρὸς ἡμῶν ἀθ σ, καθηρέθη, κ λοιπὸς σωήχθη, κ ἕως ἔμενε τ ἐξῆς χρόνον. ἐκπεσὼν καὶ τ ψευδοῦς ὑποψίας τῦ πρεσβυτερίου. πρὸ γὰρ τ ἡθῶν αὐτοῦ, πρεσπευσόμεθα λέγειν, ὅσα μένων πάντων εἰδέναι τὰ τοιαῦτα. ἐπειδὴ γὰρ περὶ κλάσεως ποτηρίου ἢ τραπέζης, ἐσυκοφάντησεν ἡμῶν τ ἐπίσκοπον ἀθανάσιον, ἐπὶ τούτου διηγήσασθαι ὑμῖν αἰαγκαῖον ἠπείχθημεν, φαίσαντες γὰρ εἰπομένης ἐκκλησίαν αὐτὸν μηδέποτε ἐσχηκέναι ἐν τῷ μαρεώτῃ, ὡς ἂν ὁπὸ θεὸς μάρτυρος, ὅτε ποτήριον κέκλασται, ὅτε τράπεζα αἰς τράπη ὥδρα ὑ ἐπισκόπου ἡμῶν, ὅτε παρ' ἄλλῳ τινὸς τ σωόντων αὐτῷ· ἀλλὰ πάντα ἐστὶ τὰ λεγόμενα συκοφαντία, καὶ ταῦτα λέγομεν, ὑ μακρὰν ὄντες τ ἐπισκόπου ὄντ☉, πάντες γὰρ σὺν αὐτῷ ἐσμεν ὅταν περιοδεύῃ τ μαρεώτιν κ ὁπότε μόνος ἐσχέθη, ἀλλὰ μετ' πάντων ἡμῶν τ πρεσβυτέρων κ τῶν διακόνων καὶ λαῶν ἱκανῶν. διὸ κ ὡς συμπαρόντες αὐτῷ ἐν πάσῃ πεποιήκαμεν πρὸς ἡμᾶς, ταῦτα λέγομεν καὶ μαρτυροῦμεν, ὅτι οὔτε ποτήριον κατάγλυ, ὅτε τράπεζα αἰς τράπη, ἀλλὰ πάντα ψεύδεται, ὡς καὶ αὐτὸς διὰ τοῦ ἑαυτοῦ χειρὸς μαρτυρεῖ.

θελή-

θελήσαντα γὰρ αὐτὸν συναχθῆναι μὴ πὼ ἀπελθεῖν
αὐτὴν μὴ μελιτιανῶν, ⁊ τοιαῦτα φημίσαι κῆ τοῦ
ἐπισκόπε ἡμῶν ἀθανασίε, οὐκ ἐδέξαντ' αὐτὸν,
καί τι γράψαντα καὶ ἰδίᾳ χειρὶ ὁμολογήσαντα,
μηδὲν τέτων γεγονῆναι, ἀλλ' ὑποβεβλῆσθαι ὑπο
πίνων ταῦτα εἰπεῖν. διὸ γὰρ ἐλθόντες οἱ περὶ θεόγνιον,
⁊ θεόδωρον, ⁊ μάρεν, ⁊ μακεδόνιον, ⁊ ἀρσάκιον, καὶ
ἀάλεντα, εἰς τ μαρεώτιν, ἀδὲν εὑρόντες ἀληθὲς.
ἀλλὰ μέλλοντος τὸ πράγματος ἐλέγχεσθαι, ὅτι συ
κοφαντίαν ἠρχάσαντο κῆ τοῦ ἐπισκόπε ἡμῶν ἀ- A
θανασίε, αὐτοὶ οἱ περὶ θεόγνιον ἐχθροὶ τυγχάνον-
τες, τὰς συγγνώμας αὐτὰ καὶ ἵνας ἀρειομανίτας πε-
ποιήκασιν εἰπεῖν, ἅπερ ἤθελον. ὁ γὰρ λαὸς κῆ
ὁ ἐπισκόπε ἤρκεσεν, ἀλλ' αὐτοὶ τῷ φόβῳ ὁ ἐπάρ
χε τ αἰγύπτε φιλαγρίε, ⁊ τ ἀπφλαΐς ⁊ τῇ πρό-
σασία τ ἀρειομανιτῶν, ἅπερ ἤθελησαν πεποίηκα-
σι. ⁊ γὰρ ἐλθόντας ἡμᾶς ἐλέγξαι τὴν συκοφαντίαν,
οὐκ ἐπέτρεψαν, ἀλλ' ἀπέρριπτον μὲν ἡμᾶς, ὃς ἦ ἤ-
θελον συσκιαζόμενοι, παρεδέχοντο, ⁊ σωστέρνην
τ αὐτῆς ἀφ' τ φόβον ὁ ἐπάρχε φιλαγρίε, δι' ὃν, B
ὅτι παρῆναι ἡμᾶς ἐπέτρεψαν, ἵνα κἂν τὰς ὑπο-
βαλλομένας ὑπ' αὐτῶν δυνηθῶμεν ἐλέγξαι ὡς τ
ἐκκλησίας εἰσὶν, ἢ ἀρειομανίτας. οἶδατε γὰρ ἀγαπητοὶ
πατέρες καὶ ὑμεῖς ὡς διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι ἐχθρῶν
οὐκ ἰσχύει μαρτυρία ⁊ ὅτι μὲν ἀληθεύομεν, μαρ-
τυρεῖ μὲν ⁊ ἡ χεὶρ ἰσχύει, μαρτυρεῖ δ' ⁊ τὰ πεπράγ-
ματα αὐτά, ὅτι ἡμῶν μὲν μηδὲν σωφδότων, τοιοῦ-
τον γενέσθαι, φιλάγριον παρέλαβον μεθ' ἑαυ-
τῶν, ἵνα τῷ φόβῳ τὸ ξίφος ⁊ τῆς ἀπφλαΐς, ἃ βάλ-
λοντα συσκιάσωσιν). ταῦτα ὡς ἐπὶ θεῦ μαρτυ- C
ρόμεν, ταῦτα, ὡς εἰδότες καὶ ἐσομένῳ κρίσιν φο-
βῆ θεῦ λέγομεν, ἤθελον μὲν ἐλθεῖν πάντες πρὸς ὑ-
μᾶς, ἀρκεσθέντες δὲ τοῖς ἐξ ἡμῶν, ἵνα τὰ γράμμα-
τα τ τῶν μὴ φθασάντων παρασίαν ἀναπληρώ-
σῃ. ἐγγίζει πρεσβύτερος ἐρρῶσθαι ὑμᾶς εὔχομαι
ἐν κυρίῳ ἀγαπητοὶ πατέρες, θεὼν πρεσβύτερος,
ἀμμωνᾶς πρεσβύτερος, ἡράκλειος πρεσβύτε-
ρος, βόκκων πρεσβύτερος, τρύφων πρεσβύτε-
ρος, πέτρος πρεσβύτερος, ἱέραξ πρεσβύτερος, D
σαραπίων πρεσβύτερος, μάρκος πρεσβύτερος,
πολλαρίων πρεσβύτερος, γάϊος πρεσβύτερος,
δίοσκορος πρεσβύτερος, δημήτριος πρεσβύ-
τερος, θύρσος πρεσβύτερος. Διάκονοι, πίστος
διάκονος, ἀπολλὼς διάκονος, σέρρας διά-
κονος, πίστις διάκονος, πολυώνικος διάκο-
νος, ἀμμώνιος διάκονος, μαῦρος διά-
κονος, ἤφαιστος διάκονος, ἀπολλὼς διά-
κονος, μετωπᾶς διάκονος, ἀπολλὼς διάκονος,
σεραπᾶς διάκονος, μελίφθογγος διά- E
κονος, λούκιος διάκονος, γρη-
γορᾶς διάκο-
νος.

οἱ αὐτὸ

Nam quum ille post defectionem à Meletianos nobis reconciliari & coniungi vellet, quēadmodum & Pistus, qui ipse quoque talia de Athanasio in vulgus sparserat, neutrum tamen, quanquam propria manu testarentur, nihil tale factum esse, & se subornatós à certis hominibus, vt talia dicerent, recipere voluerunt. Ac proinde Theognium, Theodorum, & Marem, Macedonium, Vrsacium & Valentem in Mareotem profectos, nulla documenta reatus deprehendere potuisse. Verū quum res cò tenderet, vt illorum sycophantia in Athanasium in apertum proditura videretur, Theognius inimicus Athanasio cognatos suos, & quosdam Ariomanitas ita instituit, vt quæ ipse vellet, pro testimonio loquerentur. Nemo enim ex populo quicquam contrà Athanasium locutus fuisset, nisi terrore Philagrij Aegytij præfecti, importunitatéque Arianorum vehementer instantium, victi coactique essent ad ea facienda, quæ ipsis liberet. Siquidēm nos ad calumnias refutandas, cò venientes non admiserunt: nobisque reiectis, eos quos idoneos putauerunt, ad calumniam instruendam receperunt, qui metu Philagrij præfecti in partes eorum concesserunt, atque ideo nimirum erat quod nos summotos volebant, ne scilicet subornatos ab ipsis criminatores, aut Ecclesiasticos non esse: aut si essent, Arianos esse, doceremus. Scitis autem dilecti fratres in sacris literis præcipi, non valere inimicorum testimonia. Cæterum à nobis vera dici, attestatur manus ipsa Ischyræ, attestantur quoque ipsorum facta, qui nobis nihil istiusmodi criminum conscijs præsidio Philagrij, & armorum terrore ea confecere quæ voluerunt. Hæc, vt coram Deo, testamur, hæc, vt certi de futuro iudicio Dei loquimur. Nostra quidem omnium voluntas fuit huc excurrendi, sed tamen in eo acquieuimus, vt nonnulli ex nostris istuc venirent cum literis nostrorū qui hic remanserunt, vt ita eorum vicem absentiámque, sustinerent, & compensarent. Ingenius presbyter vos valere in Domino opto dilecti fratres. Theon presbyter, Ammonius presbyter, Heraclius presbyter, Boccon presbyter, Tryphon presbyter, Petrus presbyter, Hierax presbyter, Sarapion presbyter, Marcus presbyter, Pollarion presbyter, Caius presbyter, Dioscorus presbyter, Demetrius presbyter, Thyrsus presbyter. Diaconi, Pistus diaconus, Apollos diaconus, Serras diaconus, Pistus diaconus, Polynicus diaconus, Ammonius diaconus, Maurus diaconus, Ephęstus diaconus, Apollos diaconus, Metopas diaconus, Apollos diaconus, Serapas diaconus, Meliphthongus diaconus, Lucius diaconus, Gregoras diaconus.

IIDEM AD CVRIOSVM ET PHILAGRIVM PRÆFECTVM ÆGYPTI.

FLAVIO PHILAGRIO, ET FLAVIO PALLADIO DVCENARIO Palatino, *Curioso, & Flauio Antonino commeatuum præfecto centenario, dominorum meorum illustriss. præfectorum sacri prætorij, presbyteri & diaconi Mareotici ex regione & Nomo, cuius Episcopatum gerit reuerendiss. Athanasius hæc vobis cum subscriptione nostra pro testimonio porrigimus.*

QVoniam Theognius, Mares, Macedonius, Theodorus, item, Vrsacius & Valés, missi ab Episcopis, qui Tyri in concilium coierant, ad nostram parœciam profecti, dixere sese in mandatis habere, vt inquirerent in quædam Ecclesiastica facinora, & inter cætera de calice confracto, quum iam antea ad id Ischyram quendam subornassent, quem secum adduxerunt hominem minime presbyterum, tametsi se eo nomine iactitet, quippe ordinatũ à Colluthio quodam, non vero sed imaginario Episcopo, cui in generali concilio ab Hosio & à cæteris Episcopis qui vnà aderãt, iussum fuit, vt se pro presbytero, qualis antea fuerat, haberet, atque ideo omnes ab illo constitutos in veterem suum ordinem recurrisse, inter quos etiam Ischyras numerandus est, qui dicit se eam Ecclesiam habere, quæ nunquam fuit, quippe quæ domuncula sit in prædiis cuiusdam pupilli nomine Isionis, ea res in causa est, vt hoc testimonio vtendum putaremus, vos religiose adiurantes per omnipotentem Deum, & per Dominos nostros Constantinum, Augustum, & liberos eius illustrissimos Cæsares, vt hæc in cognitionem eorum pietatis referatis. Non enim Ischyras presbyter est Catholicæ Ecclesię, neque Ecclesiam habet, neque vnquam calix cõfractus est, sed hæc omnia falsa & ficta sunt, consulibus Iulio Constantio illustrissimo Patricio fratre religiosissimi Constantini Augusti, & Rufino Albino clarissimis & Deo gratissimis viris. *Hac presbyteri.*

Quæ autem Episcopi scripserint, qui mecũ ex Ægypto Tyrum conuenerant, quæque illi re animaduersa de illorum cõspiratione & insidiis pro testimonio dixerunt, sunt ista:

EPISCOPIS TYRI CONGREGATIS DOMINIS PRECIOSISSIMIS, *hi qui cum Athanasio ex Aegypto ad concilium venere, in Domino* S. P. D.

NOn arbitramur vlterius Eusebij, Theognij, Maris, Narcissi, Theophili & Patrophili conspirationẽ incertã dubiamq; haberi, principio quidem omnes reclamamus per cõministrum nostrum in sacris Athanasium, ne illis, quum adessent, causæ cognitio permitteretur, vt nõ ignari, vel vnius inimici præsentia nedum plurium, iudicia turbari, & lædi posse,

ΟΙ ΑΥ̓ΤΟῚ ΠΡῸΣ ΤῸΝ ΚΟΥΡΊΩΝΑ ΚΑῚ ΦΙΛΑΓΡΊΟΝ ΤΟΝ ΠΡΟΣΑΓΟΡΕΥΘΈΝΤΑ ΕΠΑΡΧΟΝ ΑΙΓΎΠΤΟΥ.

ΦΛΑΒΊΩ ΦΙΛΑΓΡΊΩ, ΚΑῚ ΦΛΑΒΊΩ ΠΑΛΛΑΔΊΩ ΔΟΥΚΗΝΑΡΊΩ, ΠΑΛΑΤΙΝΩ, ΚΥΡΙΏΣΩ, ΚΑῚ ΦΛΑΒΊΩ ΑΥ̓ΤΩΝΊΝΩ ΒΙΑΡΧΩ ΚΕΝΤΩΝΑΡΊΩ ΤΩ̃Ν ΚΥΡΙΏΤΑΤΩΝ ΕΠΑΡΧΩΝ ΤΟ̃ ΙΕΡΟ̃Υ ΠΡΑΙΤΩΡΊΟΥ, ΠΑ̃ΣΙ ΤΟ̃ΙΣ ΠΡΕΣΒΥΤΈΡΟΙΣ ΚΑῚ ΔΙΑΚό́ΝΟΙΣ ΤΟ̃Υ ΜΑΡΕΩΤΟΥ̃, ΝΌΜΟΥ ΤΗ̃Σ ΚΑΘΟΛΙΚΗ̃Σ ΕΚΚΛΗΣΊΑΣ Τ᾽ ΑΥ̓Τῷ Τ᾽ ΑΙΔΕΣΙΜΏΤΑΤΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΑΘΑΝΆΣΙΟΝ, ΔΙᾺ ΤΩ̃Ν ΕΞΗ̃Σ ΥΠΟΓΕΓΡΑΦό́ΝΤΩΝ, ΠΆΣΙ ΜΑΡΤΥΡΌΜΕΝΟΙ ΕΠΙΔΙΔΟΆΜΕΝ.

Ἐπειδὴ Θεόγνιος, Μάρις, Μακεδόνιος, Θεόδωρος καὶ Ἀρσάκιος καὶ Οὐάλης, ὡς ἀποσταλέντες ὑπὸ πάντων τῶν ἐπισκόπων τῶν συνελθόντων ἐν τῇ Τύρῳ, ἀπήντησαν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ παροικίᾳ, φάσκοντες ἐντολὰς εἰληφέναι ὡς ζητησαί τινα ἐκκλησιαστικὰ πράγματα, ἐν οἷς ἔλεγον καὶ περὶ τοῦ μέλους κυριακοῦ κεκλασμένου, ὑπολαβόντες αὐτοῖς ὑπὸ ἰσχύρα, ὃν ἤγαγον μεθ᾽ ἑαυτῶν, λέγοντες ἑαυτὸν εἶναι πρεσβύτερον, ὃς οὐκ ἔστι πρεσβύτερος. ὑπὸ γὰρ κολλάθου τοῦ πρεσβυτέρου φαινομένου ἐπισκόπου, ὕστερον ὑπὸ κοινῆς συνόδου ὄντος καὶ τοῦ σὺν αὐτῷ ἐπισκόπων κελευσθέντος πρεσβύτερον εἶναι καθὼς ἔμπροσθεν ἦν, κατεστάθη, ἐξ ἧς ἀκολουθίαν πάντες οἱ ὑπὸ Κολλάθου καταστάντες, ἀνέδραμον εἰς τὸν αὐτὸν τόπον, εἰς ὃν καὶ πρότερον ἦσαν, ὡς καὶ αὐτὸς Ἰσχύρας λαϊκὸς ὤφθη, ἤν τε λέγῃ ἔχειν ἐκκλησίαν, μηδὲ πώποτε ἐκκλησίαν γεγονέναι, ἀλλ᾽ οἰκητικὸν οἰκημάτιον μικρὸν ὀρφανοῦ παιδίου, Ἰσιάνος τέκνον, ὃ καὶ ἡμῖν ἐδηλώθη τῇ μαρτυρίᾳ ἐχρησάμεθα, ἐφορκίζοντες σε τὸν παντοκράτορα Θεόν, καὶ τὸν δεσπότην ἡμῶν Κωνσταντίνον τὸν αὐγούστου, ὅτι τὰ ἐμφανεστάτων καὶ σαφῶν πάντων αὐτά, ταῦτα αὐτὰ εἰς γνῶσιν ἀναγκαῖον τῇ εὐσεβείᾳ αὐτῶν. ὅτε γὰρ πρεσβύτερός ἐστι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ὅτε ἐκκλησίαν ἔχει, οὐδέποτε πεπήγασιν ἐκλάθη, ἀλλὰ πάντα ψεύδεται καὶ πλανᾶται· τὸ πατρὶ ἰσάλιν Κωνσταντίνου τοῦ λαμπροτάτου καισαρικίου, ἀδελφοῦ δὲ σεβαστοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου τοῦ αὐγούστου, καὶ ῥωφίνου ἀλβίνου τοῦ λαμπροτάτων. θὼθ δεκάτῃ.

Οἱ μὲν οὖν πρεσβύτεροι ταῦτα. ἀλλὰ καὶ οἱ ἐπίσκοποι οἱ μεθ᾽ ἡμῶν ἐλθόντες εἰς τὸ τύρου συνορῶντες τὸ συσκοτὲν καὶ τὸ ἐπιβεβλημένον ἔγραψαν καὶ διεμαρτύραντο, ἔστι ταῦτα.

ΤΟΙ̃Σ ΕΝ ΤΎΡΩ ΣΥΝΕΛΘΟΎΣΙΝ ἘΠΙΣΚΌΠΟΙΣ, ΚΥΡΙΟΙΣ ΤΙΜΙΩΤΆΤΟΙΣ, ΟἹ ΑΠ᾽ ΑΙΓΎΠΤΟΥ ΣῪΝ ΑΘΑΝΆΣΙΩ ἘΛΘΌΝΤΕΣ ΤΗ̃Σ ΚΑΘΟΛΙΚΗ̃Σ ΕΚΚΛΗΣΊΑΣ, ΕΝ ΚΥΡΙΏΙ ΧΑΊΡΕΙΝ.

Οὐκέτι νομίζομεν τὸ συσκοτὲν ἄδηλον εἶναι, τὸ ὑπὸ τῶν τὸ θεῖον δυσεβῶν καὶ θεόγνιον καὶ μάριν καὶ νάρκισσον, καὶ θεόφιλον, καὶ πατρόφιλον ἡμῖν γινόμενον, καὶ κατ᾽ ἀρχὴν μὲν παρητήμεθα πάντες διὰ τὸ συλλειτουργεῖν ἡμῶν Ἀθανασίῳ, παρόντων αὐτῶν, τὸ ἀκροάσιν ἡμέτερον. εἰδότες ὅτι καὶ ἐκ μόνου ἐχθροῦ παρουσία μήτιγα πολλῶν, παρέχειν καὶ βλάπτειν δυνάμενον τὸ ἀκροάσιν.

εἰδότες

οἶδατε γὰρ καὶ ὑμεῖς αὐτὴν τὴν ἔχθραν αὐτῶν, οὐ περὶ ὑμᾶς μόνον ἐχήκασιν, ἀλλὰ καὶ περὶ πάντας τοὺς ὀρθοδόξους, ὅτι διὰ τὴν ἀρείου μανίαν, καὶ τὴν ἀπέβη δυσσεβείαν ἐκείνου, κατὰ πάντων ἐπιφύονται καὶ πᾶσι συσκιάζουσι, ἐπειδὴ δὲ θαρροῦμεν ἡμεῖς τῇ ἀληθείᾳ, δείξαι τὴν συκοφαντίαν τὴν κατὰ τῆς ἐκκλησίας ὑπὸ τῶν μελιτιανῶν γινομένην ἠβελήσαμεν, ὡς οἴδαμεν πῶς οἱ περὶ Δόσεβιον παρέθεσαν τὰ παρ' ἡμῶν λεγόμενα, ἐπιφέροντες· ἐπὶ πολὺ ἐπαίδαζον τὰ παρ' ἡμῶν λεγόμενα ἐκβάλλεσθαι, τοῖς μὲν ἀπερισκέπτως δικάζουσιν ἀπειλοῦντες, τοὺς δὲ καὶ ὑβρίζοντες μόνον ἵνα τὸ καθ' ἡμῶν ἀπευδαζόμενον αὐτοῖς γένηται, καὶ ἴσως ἡ ἔνθεος ὑμῶν ἀλάθεια κύριος λιμιώσηται, ἠγνόει τὴν γνωμέλιον παρ' αὐτῶν συσκιάν· ἀλλὰ νῦν νομίζομεν, φανερὰν γεγενῆσθαι αὐτήν. ἰδοὺ γὰρ φανερῶς αὐτὴν τὴν συσκιὰν ἐνεδείξαντο, τοὺς γὰρ ἐξ αὐτῶν ὑποπτευομένους, ἀποσταλῆναι ἠβέλησαν εἰς τὴν μαρεώτιν, ἵνα ἀπόντων ἡμῶν καὶ ἐνταῦθα μενόντων, τοὺς λαοὺς ταράξωσιν, ἃ ἂν βούλωνται, διαταράξωσιν. εἶδον γὰρ ὅτι οἱ ἀρμομανῆται καὶ κουλλουθιανοὶ καὶ μελιτιανοὶ, ἐχθροὶ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας εἰσὶ, διὰ τοῦτο ἐπεσύδασαν ἀποσταλῆναι τέτους, ἵνα παόντων ἐχθρῶν, καθύσωσι καθ' ἡμῶν ἃ βούλονται, καὶ γὰρ οἱ ἐνταῦθα τῶν μελιτιανῶν, ἀπέστειλαν ἐξ αὐτῶν τινας, καὶ πρὸ πολλῶν μὲν ἡμερῶν, ὥσπερ εἰδότες τὸ τοῦτο σκέμμα γινόμενον ἔσεσθαι, καὶ ἐπέρασαν ὁ ἡνιδαρίας πρὸς τὸν ἐκεῖσε τῶν μελιτιανῶν συναγαγεῖν εἰς τὴν μαρεώτιν, διὰ τὸ μὴ εἶναι ἐκεῖ μηδένα καθόλου, καὶ κολλουθιανὸς καὶ ἀρειομανίτας ἀπὸ ἄλλων τόπων, ἐκ καθύσωσι καθ' ἡμῶν αὐτὰ λέγειν· οἶδατε γὰρ καὶ ὑμεῖς, ὅτι αὐτὸς ἰσχυρὰς ὡμολόγησεν ἐφ' ὑμῶν, ἐ πλέον ἑπτὰ συναγομένων ἔχειν. ἐπεὶ οὖν μὴ τὸ αὐτοὺς κατασκιάσαι ὅπερ βούλονται, καὶ ἀποστεῖλαι τοὺς ὑποπτους, ἠκούσαμεν ὅτι καθ' ἕκαστον ὑμῶν περιερχόμενοι ἀπαιτοῦσιν ὑπογραφὴν, πρὸς τὸ δοκεῖν τῇ πάντων ὑμῶν σκέψει γεγενῆσθαι, τούτου ἕνεκεν γράψαι ὑμῖν ἠβουλήθημεν, καὶ ἀποδοῦναι τὸ δε τὸ μαρτύριον. μαρτυρόμενοι μὲν ὅτι συσκιαζόμεθα καὶ πάσχομεν ὑπ' αὐτῶν καὶ δι' αὐτῶν ἀποδουλῆν, ἀξιοῦντες δὲ ὅπως ἐν νῷ λαβόντες τὸ θεῖον φόβον, καὶ παραγόντες ὅτι χωρὶς ἡμῶν ἀπέστειλαν οὓς ἠβέλησαν, μὴ ὑπογράψητε, ἵνα μὴ ἅπερ αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς καθύσωσι, τοῦτο ὡς παρ' ὑμῶν γινόμενα λέγωσι, καὶ γὰρ πέφευγε τοὺς ἐν χερσὶ ἀνθρώπους, μὴ εἰς ἀνθρώπινα βλέπειν, ἀλλὰ τὴν ἀλήθειαν αὐτῶν ὑποκεῖσθαι, καὶ μήτε ἀπειλὴν, ἢ χρῶνται πρὸς αὐτοὺς, μήτε συσκιὰν φοβηθῆτε, ἀλλὰ μᾶλλον τὸν θεὸν· ἔδει γὰρ εἴπερ ἦν ὅλως ἀκόλουθον εἰς τὸν μαρεώτιν ἀποσταλῆναι, καὶ ἡμᾶς συμπαρεῖναι, ἵνα τοὺς μὲν ἐχθροὺς τῆς ἐκκλησίας ἐλέγξωμεν, τοὺς δὲ ξένους ἀποδείξωμεν, καὶ καθαρὰ τὰ πράγματα ἡ ἐρήνα γένηται. οἶδατε γὰρ ὅτι οἱ περὶ Δόσεβιον σκάπτουσαν ἐπιστολὴν ὑπεδόθησαν, ὡς ἀπὸ κολλουθιανῶν καὶ μελιτιανῶν καὶ ἀρειανῶν, γραφεῖσαν καθ' ἡμῶν, ἐ δῆλον ὅτι αὐτοὶ οἱ ἐχθροὶ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, οὐδὲν ἀληθὲς περὶ ἡμῶν, ἀλλὰ πάντα καθ' ἡμῶν λέγουσιν.

Neque vobis in occulto est odium eorum, non solum in nos, sed in omnes orthodoxos & quã Arianicæ rei furioso & immani studio & zeli impiæ eius doctrinæ omnibus immineant, & aduersus omnes conspirent. Hic tamen nos veritate freti, vbi Meletianorum calumnias refellere cuperemus, nescio quibus artibus Eusebiani nostros conatus intetturbare studuerunt, magnámque operam impendere, vt nostra dicta reiicerentur, nunc syncerite iudicãtibus interminantes, nunc etiam nonnullis cõtumeliam inferentes, non alio scopo, quàm vt id quod contra nos moliretur, progressum haberet. Fortasse diuina vestra religio, domini honoratissimi, per id temporis ignorabat eorum conspirationem, quam nunc putamus vobis manifesto apparere, quum sese, quales essent, tam clare ostenderint. Quotquot enim ex toto grege suspectissimi erant, Mareotem ablegarunt, vt per nostram absentiam, quibus hic hærendum est, populos perturbent, & studia sua perficiant. Ecce enim Arianos, Colluthanos, & Meletianos hostes Catholicæ Ecclesiæ ideo potissimum emittere studuerunt, vt per præsentiam hostium nostrorum sutelas quas vellent, aduersus nos facerent. Certe Meletiani qui hic Tyri apud nos sunt, ante quatriduũ, quasi certi essent, hoc in concilio decretum iri, quosdam ex suis vesperi per veredarios ablegarunt, qui Meletianos etiam ex reliqua Ægypto Mareoten, quum ibi nulli essent, conuocarent, eodémque Colluthanos & Arianos ex aliis locis contraherent, vt eos instrueret, quid cõtra nos dictum vellent. Memores enim estis ipsum Ischyram confessum esse coram vobis, non plures se habere quàm septem communicantes. Cæterum quia post sutelas suas summissosque suspectissimos homines, audiuimus eos singulos vestrum ambientes, postulare vestram subscriptionem, vt omnium vestrum cõcilio id actum videri possit, ideo nos & ista scribimus, & pro testimonio dicimus, protestantes cõiurationes insidiásque, quas & ab illis & per illos patimur, oramúsque vt suscepto Dei timore, indignantésque, sine vestra autoritate illos missos esse, quos ipsi voluerunt, abstineatis à subscriptione, ne quas ipsi per sutelas consuunt, eas tanquam vobis authoribus factas iactitent, quum deceat homines in Christo non humana respicere, sed veritatẽ omnibus anteponere: neque minas eorũ aut conspirationem in omnes, sed potius Deum metuere. Æquum certe erat, siquidem legati Mareoten mittendi fuerant, nos quoque vnà cum illis ibi præstò esse ad hostes Ecclesiæ indicandos, peregrinosque eliminandos, vt purum istius rei scrutinium haberi possit. Scitis enim Eusebianos suis sutelis curauisse epistolam reddi, quasi à Colluthanis, Meletianis & Arianis cõtra nos scriptã: neque ignota res est, hostes Catholicæ Ecclesiæ nihil veri de nobis, sed omnia infesta loquutu-

Lex autem Dei inimicum neque teſtem, neq; iudicem eſſe vult. Reliquum eſt igitur, vt, tanquam in die iudicij rationes reddituri, accepta hac noſtra proteſtatione, certique fraudis aduerſus nos inſtitutæ, noſtriſque precibus mature admoniti, caueatis quicquam contra nos facere, aut Euſebianorum conſilium adiuuare. Scitis enim, quemadmodum ſuperius dixi, eos noſtros inimicos eſſe, & cur ita pridem Euſebius Cæſarienſis odium in nos ſuſceperit. Valere vos optamus, Domini deſideratiſsimi Adamantius Epiſcopus has literas dedi, Iſchyras, Ammõ, Petrus, Ammonianus, Tyranus, Taurinus, Serapammon, Ælurion, Harpocration, Moſes, Optatus, Arnubion, Saprion, Apollonius, Arbæthion, Potamon, Paphnutius, Theon, Nonnus, Ariſton, Theodorus, Agathamnon, Caius, Piſtus, Ætas, Nicon, Pelagius, Theon, Pammithius, Irenæus, Blaſtammon, Philippus, Apollo, Dioſcurus, Timotheus, Diopolitanus, Macarius, Heraclammon, Cronius, Muis, Iacobus, Ariſton, Artemidorus, Phinees, Pſais, Heraclides.

A

B

RVRSVM IIDEM ÆGYPTII EPISCOPI QVI TYRI CONVENERVNT *ex parte Catholicæ Eccleſiæ, Flauio Dionyſio Comiti illuſtriſſimo.*

QVum multas videremus calumniarum conſarcinationes, & ex conſarcinationibus inſidias Euſebii, Narciſſi, Flacilli, Theognii, Maris, Theodori, & Patrophili, aduerſus nos, quos quia principio detrectantes reiicere non licuit, neceſſario ad hanc proteſtationem decurrimus, præſertim quum animaduertamus multa ad gratiam Meletianorum, multa rurſus ad inſidias Catholicæ Eccleſiæ, ſub noſtri criminibus agitari, neceſſario ob id quoq; libellum hũc tibi porrigimus cum multis obſecrationibus, vt Dei metu in animo ſeruato, qui imperium auguſtiſſimi & pientiſſimi Imperatoris Conſtantini tuetur, cognitionẽ cauſarum noſtrarum ipſi auguſtiſſimo Imperatori reſerues. Æquum enim eſt te ab Imperatore miſſum, negocium hoc integrum Imperatori retinere. Quandoquidem tolerare non poſſumus compoſitas iſtas calumnias, quibus inſidioſe ab Euſebianis premimur, ideoque poſtulamus, cauſam iſtam pientiſſimo & religioſiſſimo Imperatori reſeruari, apud quem licebit & iura Eccleſiæ, & noſtra proponere: plane enim confidimus, eius pietatem, cognitis noſtris rationibus, nequaquam nos condemnaturam eſſe. Quapropter denuo te obteſtamur, adiuramuſque per omnipotentem Deum, ita pientiſſimus Imperator per multos annorum recurſus, cum liberis ſuæ pietatis valeat, vt nihil in hoc negocio deinceps facias, neque tibi indulgeas, vt quicquam contra nos in Synodo commoueas, ſed reſerues rei cognitionem eius pietati. De iiſdem rebus etiam Dominis noſtris Epiſcopis orthodoxis ſignificauimus, quibus certior factus Alexander Epiſcopus Theſſalonicenſis, ſcripſit ad Dionyſium Comitem, in hæc verba:

ὁ τ νόμ@ τ θ̃ ἐχθρὸν μάρτυρα, ἢ πκρι-
τὴν εἶναι βάλε). λοιπὸν ὡς ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως λό-
γον μέλλοντες διδόναι, λαβόντες τὸ μαρτύριον τ,
ἐ γνόντες συσκιὰν τὴν καθ' ἡμῶν γιγομένην, πα-
ρακληθέντες φυλάξασθε μηδέν π καθ' ἡμῶν
πρᾶξαι, μὴ ἢ συναράσσῃ τῇ τ θεῖ δ σεβίαν σκέ-
ψει. ἐ γὰρ πάλιν οἴδαμεν ὡς πειράσομεν, ὡς ἐχθροί
εἰσιν ἡμῶν, ἐ ἀφ' ἁπλότητος, ἐχ-
θρὸς γέγονεν διὸ πέρυσιν. ἐρῶσθαι ὑμᾶς δ χόμε-
θα κύριοι πολλάκις.

Ἀδαμάντι@ ἐπίσκοπ@ ἐπιδέδωκα, ἰσχύ-
ρας, ἄμμων, πέτρος, ἀμμωνιανὸς, τύρανν@, ταῦ-
ρεῖν@, σαραπάμμων, αἰλουρίων, ἁρποκρατίων,
μωϋσῆς, ὀπτάτ@, ἀρθαίθιων, ποτάμων, παφνούτι@, ἡρα-
κλείδης, θεόδωρ@, ἀγαθάμμων, γαΐ@, πτο-
λεμαῖος, ἄθας, νίκων, πελάγι@, θε̃ων, παϊνούθ@,
νόννος, ἀρίσων, θεόδωρ@, ἁρπω̃κρατ@, βλασταμ-
μων, φίλιππος, ἀπολλὼς, διόσκορ@, ἁμμόν@,
διοπόλεως, μακάρι@, ἡρακλάμμων, κρόνιος,
μοῦις, ἰάκωβ@, ἀρίσων, ἀρτεμίδωρ@, φινέες,
ψάις, ἡρακλείδης.

ΚΑΙ ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΟΙ ΑΥΤΟΙ, ΦΛΑΥ-
ΙΩ ΔΙΟΝΥΣΙΩ ΤΩ ΛΑΜΠΡΟΤΑΤΩ ΚΟΜΗΤΙ, ΟΙ ΕΝ ΤΥΡΩ
ΑΠ' ΑΙΓΥΠΤΟΥ ΕΛΘΟΝΤΕΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΙ Τ ΚΑ-
ΘΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ.

Πολλὰς ὁρῶντες συσκιὰς καθ' ἡμῶν γινομέ-
νας, ἐ ἐπιβουλὰς συσκιᾶς, τ θεῖ δ σεβίαν ἐ
ναρκισσον, ἐ Φλάκιλλον ἐ θεόγνιον καὶ μάριν, καὶ
θεόδωρον, ἐ πατροφίλειν. ἃς κ τ ἐρχομ θεληθέν-
τες παραιτήσασθαι, οὐκ ἐπιτρέπομεν, αἰσχύνην ἔ-
χομεν, ἐπὶ τοῖδε τοῖς ἁμαρτυρίαις ἐλθεῖν. καὶ
γὰρ πολλῷ ὑστέρ μελιτιανῶν ἐρῶμεν ἀπιθῶς γι-
γνομένοις, κ ἐ τ καθολικῆς ἐκκλησίας τ ἐν αἰ-
γύπτῳ, δι' ἡμῶν ἐπιβουλῶν. ὅθεν ἐπιδιδόμεν σοι
τοῦτο δε τ ἐπιστολὴν, ἀξιοῦντες ἐννοῆσαι λαβεῖν τ θεὸν
τ παντοκράτορα, τ τ βασιλείαν δ σεβεστάτ@ ἐ
θεοφιλεστάτ@ βασιλέως κωνσταντίνου διαφυλάτ-
τειν, τηρῆσαι τ ἀκρόασιν τ καθ' ἡμᾶς πραγμά-
των, αὐτῷ τῷ δ σεβεστάτῳ βασιλεῖ. καὶ γὰ εὔλογον
ἐπισκοπεῖσθαι τ θεῖα τ βασιλείας αὐτ, αὐτῷ τη-
ρῆσαι τὸ πρᾶγμα. οὐκέτι γὰ φέρομεν συσκιαζό-
μενοι ἐ ἐπιβαλλόμενοι διὰ τ θεῖ δ σεβίαν, τῶν
θεοφρημένων ἐ διάδοχ τῷ δ σεβεστάτῳ ἐ θεοφι-
λεστάτῳ βασιλεῖ τηρηθῆναι τὸ πρᾶγμα ἀξιοῦμεν,
παρ' ᾧ δυνάμεθα ἐ τὸ δίκαιον τῆς ἐκκλησίας ἐ ἐ-
αυτῶν θεοφιλ. πιστεύομεν γὰ ὅτι ἡ εὐσέβεια αὐτ
ἀκούσασα, κατεγνώσε) ἡμῶν, ἐ πάλιν οἰῶ ὁρκί-
ζομέν σε τ παντοκράτορα θεόν. ὅτα τ δ σεβέστα-
τον βασιλέα ἀεὶ εἰς πολλὰς ἐτῶν περιόδους νικῶντα
καὶ ὑγιαίνοντα μ τ παῖδον τ δ σεβείας αὐτ, μη-
δὲν πολέον πρᾶξαι, μὴ ἢ ἐπιτρέψαι λυσαυτῷ ἐν τῇ
συνόδῳ κινῆσαι περὶ τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων,
ἀλλὰ τηρῆσαι τῇ δ σεβείᾳ αὐτ τ ἀκρόασιν, περὶ δὲ
τ αὐτῶν, ἐ τῆς κυρίοις μὲν ἐπισκόποις τοῖς ὀρθο-
δόξοις ἐδηλώσαμεν. ταῦτα δεξάμεν@ ἀλίξαν-
δρ@ ὁ ἐπίσκοπ@ τ θεσσαλονίκης, ἔγραψε διονυσίῳ τῷ κόμητι, ταῦτα·

ΤΩΙ ΔΕ-

ΤΩΙ ΔΕΣΠΟΤΗ ΜΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΩΙ, ἀλέξανδρος ἐπίσκοπος.

ΦΑνερὰν ὁρῶ κἀθανασίου συσκιάζειν ἡμῖν πάντας γὰρ ὃς παρητήσατο, οὐκ οἶδα πεπονθότες, ἀποστεῖλαι ἠθέλησαν, μὴ ἢ σημαίνοντες ἡμῖν. ἐμοὶ γὰρ δοξαν κἀτὰ αὐτὸ σκέψασθαι, τίνας δεήσει ἀποστελλεῖσθαι, συμβούλιον οὖν μὴ ποτε πτοηθέντες ἡμεῖς. ἐληλύθασι γάρ πρός με πτοηθέντες, λέγοντες ἤδη τὰ θηρία ἐσφεῖχθαι, καὶ μέλλειν ἐξορμᾶν. ἐπτοήθησαν γὰρ ὡς ἰωάννην τινὰς ἀποστείλαντος, μὴ προλαβόντες καταύσωσιν ὡς ἂν ἐθέλοιεν. οἶδας γὰρ ὅτι ἐκ τῶν Ἀρειανῶν τὰς ἐκκλησίας ἐχθροὶ ὄντες. καὶ Ἀρειανοὶ, καὶ μελιτιανοὶ, ἔτι πάντες ἀλλήλοις συμψηφοι γινόμενοι, δυνάμενοι μεγάλα κακὰ ἐργάσασθαι. σκέψαι ἓν τί συμφέρον, ἵνα μὴ ἀνακύψῃ σκυθρωπόν. καὶ αἰτία ὑποβληθῶμεν ὡς ὁ κἀτὸ δίκαιον κρίναντες, κἀκεῖνοι μάλιστα ὑφορῶντα μὴ διοδεύοντος τὰς ἐκκλησίας ὧν οἱ ἐπίσκοποί εἰσιν ἐνταῦθα φόβον ἐμποιήσαντες, παράξωσι πᾶσαν τὴν Αἴγυπτον, ὡς τοῖς μελιτιανοῖς ταῦτα δοξάντες. ἐκ ἧς πολέως γὰρ τοῦτο σωρὸν γινόμενον.

ΠΡΟΣ ΤΑΥΤΑ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ Ο ΚΟΜΗΣ ἔγραψε τοῖς περὶ Εὐσέβιον ταῦτα·

ΤΑῦτα μὲν ἀνωτέρω διελεγόμεθα τοῖς κυρίοις μου τοῖς περὶ Φλάκιλλον, ὅτι ἀθανάσιος ἐπιστὰς, ἠπάτησε παρητησάμενος, λέγων, ἵστως ἀποστελλεσθαι, κἀβοῶν ὡς ἀδικούμενος καὶ περιγραφόμενος, ταῦτα ὁ κύριός μου τῆς ψυχῆς ἀλέξανδρος ἐπέστειλε. καὶ ἵνα γνῶτε ὅτι καταλόγιν ἔχει τὰ γεγραμμένα μοι παρ' αὐτοῦ χρησότητος αὐτοῦ, ὑπέταξα αὐτά. ἃ ἀναγνωσθησόμενα ὑμῖν, μεμνησθε μὲν καὶ τῶν ἀναγνωσθέντων παρ' ἐμοῦ γεγραμμένων. ἐπέστειλα γὰρ ὑμῶν τῇ χρησότητι κρίνοντες, ὅτι χρὴ τοὺς ἀποστελλομένους, καινῇ κρίσει καὶ δόγματι ἀποστελλεσθαι. ὁρᾶτε πίνυν μὴ ἐγκλήματι ὑπόπεσῃ, τὰ γινόμενα, μὴ δικαίας μέμψεως ἀφορμὴν τοῖς βουλομένοις ἡμᾶς αἰτιᾶσθαι δῶμεν. ὡσπερ γὰρ βαρεῖσθαι τὸ μέρος τῶν κατηγόρων οὐ πρέπει, οὕτως οὐδὲ τῶν φευγόντων. νομίζω δὲ μικρὰν εἶναι ἀφορμὴν καθ' ἡμῶν μέμψεως, ὅταν φαίνηται ὁ κύριός μου ἀλέξανδρος, μὴ συναίνων τοῖς πραττομένοις.

ΔΙΗΓΗΣΙΣ ΠΩΣ ΑΠΟ ΤΥΡΟΥ ΑΠΗΛΘΕΝ ΕΙΣ ΑΙΓΥΠΤΟΝ, Ο ΠΑΡΑΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ, ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ.

ΤΟΥΤΩΝ ὕτω πραττομένων, ἀνεχωρήσαμεν ἀπ' αὐτῶν, ὡς ἀπὸ συνόδου τῶν ἀθετούντων. ἃ γὰρ ἐβούλοντο, ταῦτα ἔπραττον. ὅτι μὲν οὖν τὰ πραττόμενα κατ' μονομέρειαν ἀδεμίαν ἔχει δύναμιν, ἀδήλος ἐστὶν ὃς ἀγνοεῖ τῶν πάντων ἀνθρώπων. τοῦτο γὰρ ὁ θεῖος νόμος κελεύει, τοῦτο καὶ ὁ μακάριος ἀπόστολος πάσχων τινὰ τὴν ἐπιβουλὴν ἐκρινόμενος, ἤξιε λέγων, ἔδει

DOMINO SVO DIONYSIO, ALEXANDER EPISCOPVS *Theſſalonicenſis.*

CLare video Athanaſio calumniam ſtrui: omnes enim quos recuſauit, neſcio quo modo illi, emittere voluerũt, nullo nobis eius rei indicio facto. Erat enim decretum vt conſultatio haberetur, quoſnam eò amandare oporteret. Conſule igitur illis, ne quid temere faciant. Venerunt enim ad me turbidi cum his verbis, belluas inhorruiſſe, & in proximo eſſe vt exiliant, eò quòd ſonitu ſtrepituque conſternatæ ſint, audierintque Ioannem nonnullos emiſiſſe: vide ergo, ne anteuertant, & ita vt velint, ſutelas faciant. Noſti porro Colluthianos vnà cum Arianis & Meletianis hoſtes Eccleſiæ eſſe. Iſti nunc inter ſe animo calculiſque conſociati, ingentia mala patrare poſſunt. Vide igitur quid vtile ſit, ne quid triſte emergat, ne ſubiiciamur obtrectationi, quaſi qui nequaquam iuſte iudicauerimus. Ea autem potiſſimum de illis ſuſpicio eſt, ne peragratis Eccleſiis, quarum Epiſcopi hi ſunt, per metum & vim totam Ægyptum perturbent, vt ita Meletianis Eccleſiæ tradantur, quod quidem agitari iampridem animaduerſum eſt.

AD HÆC COMES DIONYSIVS EVSEBIANIS SCRIPSIT *ad hunc modum*:

HÆc ipſa erant quę dicebam Domino meo Placillo, Athanaſius inſurget, dicetque, quos ipſe reiecerat, eos ad iſtud negotiũ ſubmitti, ſeque iniuria tractari, & circumueniri vociferabitur. Hæc quoque eadẽ illa ſunt, quæ Dominus animæ meæ Alexander ſuis epiſtolis mihi ſignificauit. Verum vt ſciretis ratione conſtare, quæ mihi illius humanitate perſcripta ſunt, ipſius epiſtolam, vt à vobis quoque legeretur ſubieci. Memores autem eſtis eorũ, quæ prius ſcripſi, quum admonerem veſtram bonitatem, legatos communi iudicio & ſuffragio diligendos eſſe. Videte igitur, ne reſiſta culpæ obnoxia ſit, néue iuſtam obtrectandi noſtri occaſionem criminatoribus præbeamus. Vt enim accuſantium partem grauari nõ oportet, ita neque reorum. Arbitror porro non minimam noſtri obtrectandi materiam datum iri, ſi Dominus meus Alexander actis noſtris non videatur ſuffragari.

NARRATIO QVOMODO E TYRO ABIERIT IN ÆGYPTVM ATHANASIVS ALEXANDRIÆ *Epiſcopus.*

QVum reſita ageretur, ab iis, tanquam è concilio iniurioſorum receſſimus: quod enim libuit, fecere. Sed tamen ea quæ inaudita altera parte fiunt, nihil habere roboris, nemo omnium mortalium ignorauerit. Hoc.n. & lex diuina præcipit, hoc quoq; quũ inſidias pateretur B. Apoſtolus, & reus eſſet, poſtulabat,

Oportebat, inquiens, *Iudæos ex Asia coram te adesse, & accusare si quid habent*: quo tempore & Festus, conantibus Iudæis easdem contra Paulum insidias, quales ego nũc patior, ita loquutus est, *Non est moris Romanis gratia aduersariorũ donare hominem reum qui nõdum accusatores ante oculos suos habuit, aut respondendi locum de crimine adeptus est*. Eusebiani autem & legem mutare ausi sunt, & illis ipsis iniustissimis Iudæis iniustiores sese exhibuerũt, Non enim statim à principio ista seorsum sine reliquis agere tẽtauerunt, sed tum demum, quum coram à me in præsentia refutati succubuissent. Ex eo nãque tempore, quemadmodum Iudæi, consilium seorsum & soli inierunt, vt & nos perderent, & hæresim introducerẽt: & quemadmodum illi Barrabam postulauerunt, ita quoque & ipsi omnia ob hęresim se facere profitentur. Et hæc quidem abunde sufficiunt ad defensionem meam, sed tamen vt eorum scelera & veritatis libertas magis appareat, nihil vetat, quominus denuo earum rerum mentio fiat, vt pateat ipsos sibimet contraria egisse, & in tenebris consilia sua conflantes, in semetipsos impegisse, & studio nos occidendi, seipsos, vti insani solent, vulnerasse. Nam de mysteriis inquirentes Iudæos interrogarunt, & catechumenos examinauerunt, Vbinam, inquiẽtes, eratis, quum Macarius accessit, & mensam subuertit? Illiqu respondẽrũt, nos intus fuimus. Iam si id verum est, ergo eo tempore oblatio celebrari non potuit, siquidem Catechumeni intus erant, æquè tamen passim scriptitarunt, stante presbytero & sacrum faciente, Macariũ ingressum subuertisse omnia. Et quum interrogarent quos vellent, ita percũctati sunt, quo in loco erat Ischyras, quum Macarius superueniret, illique rursum responderunt, in cubiculo ægrotus decumbebat, ergo in sacro non stabat, qui per morbum decumbebat, neque oblationem facere poterat, qui in cellula sua ægrotus iacebat, insuper dicente Ischyra, combustos esse libros à Macario, subornati ad eam rem testes, nihil tale factum esse, & mentiri Ischyram asseuerauerunt. Iam quod admireris, quum literis suis famam eam spargant, vbiq; terrarum à nobis sublatos esse, qui conscii testimonium ferre possent, eosdem tamẽ quum iam apparerent, percuncti sunt, nullo interim pudore tacti, quum se viderent, vndecũq; quadruplatores declarari. Sed tamen, quanquam seorsim sine aliorũ authoritate, ita pro libidine agerent, nutibusque testes admonerent, præfectus minas iactaret, militesque tela ac vulnera intentarent, nihilominus tamen Dominus veritatem patefecit, cósque sycophantiæ coarguit. Illi ergo actorum monumẽta, quæ habebant, suppresserunt, & notariis iniunxere, vt ea amolirentur, neq; vlla exẽplaria vulgari sinerent. Sed frustra hæc omnia. Nam qui ea scripsit, Rufus est, qui nunc in Augusta liana spiculatorẽ agit, & testis eius recitari potest. Atq; adeo ipsi Eusebiani ea per suos Romã miserunt, eandemq; illa ab Iulio Episcopo ad me transmissa sunt. Insaniũt igitur sua arcana in manib. nostris haberi, & à nobis recitari.

ἔδει τὰς ἀπὸ τῆς ἀσίας ἰουδαίους, ὅπι σὺ παρεῖναι, καὶ κατηγορεῖν εἴπ ἔχοιεν, ὅτι καὶ ὁ φῆς & φελόντων τῶν ἰουδαίων πιαύτῳ ὑπὸ βελίου ἐργάσασθαι οἵαν νῦν καθ' ἡμῶν ἔπι πεπήκασιν, ἔλεγχ οὐκ ἔστιν ἔθ & ῥωμαίοις χαρίζεσθαί τινα ἀνθρωπον, ᾧ μὴ ὁ κατηγορέμεν & κῦ' πρόσωπον ἔχοι τοὺς κατηγόρους, τόπον τε ἀπολογίας λάβοι πρὸ ἔγκλήματ & ἀλλ' οἱ πρὸ δυσέβιον, καὶ τ νόμον παρανομίαν ἐπέλμησαν, καὶ πλέον τῶν ἀδικουμένων ἀδικῶ τροι γεγόνασιν. καὶ ἐξ ἀρχῆς κατεμόνας ἔπραξαν, ἀλλ' ὅτε παρόντων ἡμῶν ἡθέλησαν, τότε πλοιῶν ἐξελθόντες ὡς ἰουδαῖοι, συμβούλιον ἔλαβον κατεμόνας, ὅπως ἡμᾶς μὲν ἀπολέσωσι, τὴν δὲ αἵρεσιν εἰσαγάγωσιν, ὡς ἐκεῖνοι τὶ βαρραβᾶν ἠτήσαντ· τότε χάριν αὐτὴ πᾶσα ταῦτα πεπιηκέναι δι' ἑαυτῶν ὡμολόγησαν, καὶ ἰ δοκεῖ πᾶσι πᾶσαν ἀπολογίαν, ἡμῶν ὑπὲρ τοῦ & πλέον τούτων μὲν τὴν ποινηρίαν δειχθῆναι, τῆς δὲ ἀληθείας τὴν ἐλευθερίαν, οὐδὲν ἐλύπει καὶ πάλιν ὑπομνῆσαι, καὶ δεῖξαι ὡς αὐτὴ ἑαυτῆς ἐναντία ἔπραξαν, καὶ ὡς ἐν σκότῳ βουλεύμενοι, τῆς ἑαυτῶν προσκοπὴν, καὶ θέλοντες ἡμᾶς ἀνελεῖν, ἑαυτὰς ἔτρωσαν ὡς μαινόμενοι. πρὸ μυστηρίων γὰρ ἐρωτῶντες, ἰουδαίους ἀνέκρινον, καὶ κατηχουμένους ἐξήταζον, ποῦ ἦτε ὅτε μακάριος & ἦλθε καὶ ἀνέτρεψε τὴν τράπεζαν, κἀκεῖνοι ἀπεκρίναντ, ὅτι ἔνδον ὄντες ἐτυγχάνομεν. ὅτι οὐκ ἐκῶ προσφορὰ εἰ κατηχέμενοι ἔνδον ἦσαν, ἔπειτα γράψαντες πανταχῆ ὡς ἐσῶτ & τὰ πρεσβυτέρ καὶ ὅτι τελοῦντ &, εἰσελθὼν μακάριος & αἴρει τε πάντα, ἀνέκρινον οὓς ἠθέλοντ, πρῶτον ἰσχύρας ὅτε μακάριος ἐπέστη, κἀκεῖνοι πάλιν ἀπεκρίναντ, ὅτι ἐν κελλίῳ νοσῶν, κατακείμεν & ἦν, οὐκ ἦν ὃς ἐστήκει ὁ κατακείμεν &, ὁ ὃ προσφέρειν ὁ ἐν κελλίῳ νοσῶν καὶ κατακείμεν &, πρὸς τούτοις, λέγοντ & τοῦ ἰσχύρα κεκαῦσθαι βιβλία πρὸ μακαρ, οἱ ὑποβληθέντες μάρτυρες ἔλεγον, μηδὲν τοιοῦτον γεγονῆσθαι, ἀλλὰ ψεύδεσθαι τὴν ἰσχύραν, καὶ τὸ θαυμαστὸν, γράψαντες πάλιν πανταχοῦ, φανεῖσθαι παρ' ἡμῶν τοὺς δυναμένους μαρτυρῆν, τότε φανερὰς ἀνέκρινον, οὐκ ἰσχυόντ βλέποντες ἑαυτοὺς, συνεφάντας πανταχόθεν δεικνυμένους, καὶ ταῦτα κατεμόνας πράττοντας ὡς ἠβούλοντ· ἔνδυον μὲν γὰρ τοῖς μαύτυσι, καὶ ὁ ἔπαρχ & ἠπείλει, καὶ οἱ στρατιῶται ἔνυθεν, ὁ δὲ κύρι & τὴν ἀληθειαν ἐξεκάλυπτε, καὶ συνεφάντας αὐτὰς ἐδείκνυε. Διατεῦτο καὶ τὰ ὑπομνήματα ἔκρυψαν, καὶ αὐτοὶ μὲν ἔχον αὐτὰ, παρήγγελλαν δὲ τοῖς γράψασιν, ἀφανίσαι καὶ μηδενὶ τὸ σύνολον ἐκδοῦναι, ἀλλ' ἰσφάλισαν καὶ ἐν τούτῳ, ὁ μὲν γὰρ γράψας αὐτὰ, ῥοῦφός ἐστιν, ὁ νῦν ἐν τῇ αὐγουσταλιανῇ σπεκουλάτωρ, καὶ δυνάται μαρτυρῆσαι, οἱ δὲ πρὸ δέσβιον εἰς ῥώμην αὐτὰ διὰ τῶν ἰδίων ἀπέστειλαν, καὶ ἰούλι & ὁ ἐπίσκοπ & αὐτὰ μοι διεπέμψατο. καὶ μάνονται νῦν, ὅτι ἃ ἐκεῖνοι ἀποκρύπτειν ἐβούλοντ, ἡμεῖν ἔσχομεν καὶ ἀνέγνωμεν·

His

τοῦτο

τούτοις τε καὶ τοιαῦτα συνθέντες, δήλους ἐποίησαν τὴν αἰτίαν δι' ἣν ταῦτα ἔπραξαν, ἐφανέρωσαν. ἀπερχόμενοι γὰρ, ἀπήγαγον μεθ' ἑαυτῶν τοὺς ἀρειανοὺς εἰς τὴν ἱερουσαλήμ, καὶ κεῖ τούτους εἰς κοινωνίαν ἐδέξαντο, γράψαντες ἐπιστολὴν περὶ αὐτῶν, ἧς ἡ ἀρχὴ ἐστὶ τοῦτο.

His & istiusmodi facinoribus patratis, causam cur ea facerent, manifestam reddidere. Nam & in degressu suo Arianos secum Hierosolymam adductos in communionem receperunt, scriptis eiusmodi super ea re literis, quarum principium & pars hæc est:

Η ΑΓΙΑ ΣΥΝΟΔΟΣ Η ΕΝ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΟΙΣ ΘΕΩ ΧΑΡΙΤΙ ΣΥΝΑΧΘΕΙΣΑ, ΤΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΤΗ ΕΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ, ΚΑΤΑ ΤΕ ΑΙΓΥΠΤΟΝ ΚΑΙ ΛΙΒΥΗΝ ΚΑΙ ΠΕΝΤΑΠΟΛΙΝ, ΚΑΙ ΠΑΣΑΧΟΥ ΤΟΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΟΙΚΟΥΜΕΝΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΙΣ ΚΑΙ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΚΟΝΟΙΣ ΕΝ ΚΥΡΙΩ ΧΑΙΡΕΙΝ.

SACRA SYNODVS HIEROSOLYMIS CONGREGATA ECCLESIÆ DEI APUD ALEXANDRINOS, OMNIBUSQUE PER ÆGYPTUM, LIBYAM, PENTAPOLIM & VBIQUE PER ORBEM EPISCOPIS, PRESBYTERIS, DIACONIS IN DOMINO SALUTEM.

ΠΑΣΙ μὲν ἡμῖν τοῖς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνελθοῦσιν ἐξ ἐπὶ ἀρχιῶν διαφόρων πρὸς τῇ μεγάλῃ πανηγύρει, ἐν ᾗ ἐπὶ ἀφιερώσει τοῦ σωτηρίου μαρτυρίου, ὥστε δὴ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως κωνσταντίνου τῷ πάντων βασιλεῖ, θεῷ καὶ τῷ χριστῷ αὐτοῦ κατασκευασθέντι ἐπετελέσαμεν, πλείονα θυμηδίαν ἡ τοῦ θεοῦ χάρις ἐνεποίησεν, αὐτός τε ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς διὰ γραμμάτων οἰκείων, τοῦθ' ὅπερ ἐχρῆν παρορμήσας, πάντα μὲν ἐξοδίας τῆς ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ, φθόνον, καὶ πᾶσαν μακρὰν ἀπελάσας βασκανίαν, δι' ἧς τὰ τοῦ θεοῦ μέλη πρόσθεν διεσήκει, ἡνωμένη ἤδη καὶ εἰρηναίᾳ ψυχῇ δέξασθαι τοὺς ἐξ αἱρέσεων, ἐς καιρόν τινα κεκρυμμένον ὁ μισόκαλος φθόνος ἔξω γνώσθαι τῆς ἐκκλησίας εἰργάσατο. καὶ πῶς μὲν ἡ ἁγία σύνοδος.

OMnibus nobis in eundem locum ex diuersis prouinciis ad magnum & festum diem congregatis, vt dedicationem templi Saluatoris, cura religiosissimi Imperatoris Cōstantini omnium regi Christo ædificati celebraremus, accumulatiorē vim lætitiæ attulit, & Dei gratia, & Imperator religiosissimus, quum nos vltro suis literis, ad ea quæ facienda essent, adhortaretur, vt profligata ab Ecclesia Dei omni inuidia, & omni malignitate procul abacta, per quas membra Dei antea dissidebant, simplici animo & pacato Arianos reciperemus, quos aliquanti per iniqua inuidia extra Ecclesiam retinuit. *Hæc sacra Synodus.*

Ε μαρτύρει δὲ τοῖς αὐθράσιν ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς διὰ τῆς ἐπιστολῆς, πίστεως ὀρθοτομίαν ἐν αὐτοῖς πυθόμενος αὐτός τε δι' ἑαυτοῦ σαφεῖ ζώσης φωνῆς ἀκούσας, ἀπεδέξατο, ἡμῖν τε φανερὰν κατεστήσατο, ὡς τάξας τοῖς ἑαυτῷ γεγράμμασιν, ἔγγραφον τὴν τῶν αἱρετῶν ὀρθοδοξίαν, τοῖς τούτων ἀκούων, ἐν συνορᾷ τῷ συνεδρίῳ, οὐ γὰρ ἔκρυψαν ἃ ἔπραξαν, ἢ τάχα καὶ μὴ βουλόμενοι, τὴν ἀλήθειαν ὡμολόγησαν. εἰ γὰρ ἐγὼ ἦμην ὁ κωλύων τοὺς περὶ ἄρειον εἰσελθεῖν, κἀμοῦ συνεδρίῳ παθόντος ἐδέχθησαν, τί ἕτερόν ἐστιν, ἢ ὅτι πάντα δι' ἐκείνους γέγονε, καὶ πάντα καθ' ἡμῶν ἔπραξαν, καὶ πολλαχοῦ πολεμίας κλάσις, καὶ δρασμοῦ φόνος, ἵνα μόνον τῷ ἀσεβεῖ αἵρεσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσαγάγωσι, καὶ μὴ ὡς αἱρετικοὶ καταγνωσθῶσι; τοῦτο γὰρ ἐμοὶ ὁ μὲν περὶ τύπου γράφων ἐμοὶ βασιλεὺς ἠπείλησε. καὶ οὐκ ἠθέλησαν τὰ αὐτὰ γράφοντες καὶ λέγοντες τούτους ὀρθῶς φρονεῖν, οὓς πᾶσι ἡ οἰκουμενικὴ σύνοδος ἀνεθεμάτισε. καὶ οὐκ ἐφοβήθησαν τὴν τηλικαύτην σύνοδον ἐν γωνίαις λύοντες τὸ ὄσον ἐπ' αὐτοῖς, οἱ τὰ αὐτὰ λέγοντες καὶ πράττοντες δυσχερῶς. καὶ ὁ μισθὸς δὲ τῆς συκοφαντίας ἔτι πλέον αὐτῶν τὴν πονηρίαν καὶ τὴν ἀσέβειαν δείκνυσιν. ὁ μαρεώτης γὰρ καθὸ προεῖπον, χώρα τῆς ἀλεξανδρείας ἐστί· καὶ δέδοται ἐν τῇ χώρᾳ γίνεσθαι ἐπίσκοπος, οὐδὲ χωρεπίσκοπος ἀλλὰ τῷ τῆς ἀλεξανδρείας ἐπισκόπῳ πᾶσαι ἐκκλησίαι πάσης τῆς χώρας ὑποκεινται· ἑκάστῳ δὲ τῶν πρεσβυτέρων ἔχει τὰς ἰδίας κώμας καὶ μεγίστας

Certe ipse Imperator religiosissimus suo testimonio istorum virorum rectigradam in fide ambulationem commendat, eámque ex eorū viua voce cognitam approbauit, & nobis eam significauit, certamque & indubitatam reddidit, literis suis subiecta eorum virorum Orthodoxa mente quam scripto ediderant. Quis igitur auditis istis, fabricas eorum & technas non perspiciat? Non enim dissimulauerunt, quod ipsis in animo fuit, & fortasse etiam inuiti veritatem confessi sunt. Nam si ego is eram qui Arianos ab Ecclesia arcebam, Arianique me oppresso recepti sunt, quid aliud intelligas quàm omnia in gratiam Arianorum facta esse, omnia que contra me instituta esse, tam calumniā poculi confracti, quàm Arsenii cædem, vt & hæresim in Ecclesiā immitterent, & ipsi interim hæreseos damnati non haberētur? Id profecto erat ꝙ antea Imperator mihi per minas scripserat. Nec verentur in dictis suis eos affirmare recte sentire, quos vniuersum orbis concilium anathemate damnauit. Neque timuerunt tam præclaram Synodum, quantum in ipsis est, in angulis demoliri, homines quiduis temere & dicentes & facientes. Cæterum præmia redemptarum calumniarum, multo adhuc magis eorum malitiam & impium propositum declarant. Mareotes enim, vt dixi, ager est Alexandriæ, quo in loco nūquam Episcopus fuit, imo ne Chorepiscopus quidē, sed vniuersæ eius loci Ecclesiæ Episcopo Alexādrino subiacēt, ita tamen vt singuli pagi suos presbyteros habeant.

Sunt

Sunt autem pagi isti maximi decem numero, aut aliquanto plures. Pagus autem vbi habitat Ischyras, minimus est, & paucissimorum hominum, adeo vt non ibi, sed in proximo pago Ecclesia constituta sit. Nihilo tamen minus hominem, qui ne presbyter quidem erat, huius pagi præter maiorum traditionem Episcopum scilicet appellauerũt. Non quidem ignari ne ipsi quidem, quàm hoc absurdum esset, sed promissis redemptæ calumniæ adacti, etiam illud sustinendum putauerunt, ne maligne habitus sceleratissimus Ischyras, veritatẽ enunciaret, Eusebianorumque malitiam proderet. Verum ille neque Ecclesiam, neque populum sibi obedientem habet, atque vt canis ab omnibus agitatur: Eusebiani autem Imperatori autores fuere literarum mittendarum ad Colluthum (adeo omnia illis licent) vt iuberet Ischyræ Ecclesiam ædificari, vt auctus ea dignitate fide dignus habeatur in suis de calice & mensa calumniis: statim igitur curauere vt Episcopus nominaretur, eò quòd si ibi nec Ecclesiam possideret, neque presbyter esset, pro sycophanta necessario haberetur, & mentiri videretur: ille tamen quum nec populum habeat, nec suos sibi obsequentes, quemadmodum inane nomen Episcopi, ita quoque epistolam illam imperatoriã sine vllo fructu detinet, quippe quę argumentũ sit ipsius, Eusebianorũq; teterrimæ & intentionis & voluntatis.

EPISTOLA COLLVTHI FLAVIVS EXARCHVS MAREOTÆ.

ADpreces Ischyrę presbyteri pietati dominorum meorum Augustorum & Cæsarum supplicantis, vt sibi in loco pacis Secontaururi Ecclesia ædificaretur, decreuit diuinitas illorum, vt id quàm primum fieret. Cura igitur, exemplaribus diuini istius diplomatis, quod primo loco positum est, nostræque sanctitatis monumẽtis perlectis breuiterque perlustratis, vt in negocio procedatur, & quæ diuinitus constituta sunt, ad effectum perduci queant. Athanasius.

Illi igitur eo modo captationes instituebãt, dolósque & fraudes moliebantur. Nos autem adito principe, qui Synodum indixerat, in qua ipsius Comes præsederat, Eusebianorum scelera patefecimus, quibus ille auditis, grauiter commotus in hæc verba scripsit.

VICTOR CONSTANTINVS MAGNVS AVGVSTVS.

EGo ignoro quid sibi velint ista, quæ à vestra Synodo per tumultum & tempestatẽ iudicata sunt. Mihi sane videtur, nescio quo pacto, veritas per immodestiam opprimi, dum per vestram contentionem, quam inuictam cupitis, ea quæ Deo placent, non consideratis. Sed erit diuinæ prouidentiæ officium, & explorare scelera istius contentiositatis, & explorata dissipare, vobisque clare ostendere, quantam in vestro congressu veritatis curam habueritis, & an vestra iudicia citra gratiam & odium calculum suum prompserint.

μεγίστας & ἀριθμῷ δέκα πᾶσι καὶ πλείονας. ἡ δὲ κώμη ἔνθα οἰκεῖ ὁ ἰσχύρας βραχυτάτη & ὀλίγων ἀνθρώπων ἐστὶν οὕτως, ὡς μὴ ὂν τὴν ἐκκλησίαν ἐκεῖ γεγωνᾶσθαι, ἀλλ' ἐν ἄλλῃ πλησίον κώμῃ, καὶ ὅμως τὸ μὴ ὂν πρεσβύτερον ἐν τῇ ταύτῃ κώμῃ, πᾶσι τὸν παλαιὸν πᾶσι δόσιν, ἔδοξαν δεῖν ὀνομάζειν ἐπίσκοπον, εἰδότες μὲν καὶ αὐτοὶ τὸ ἄτοπον, ἀναγκαζόμενοι δὲ ὅμως διὰ τὸν τῆς συκοφαντίας ὑπόσχεσιν ὑπομένειν καὶ τοῦτο, ἵνα μὴ ἀγνωμονηθεὶς ὁ παμπόνηρος ἐκεῖνος ἐξείπῃ τὸν ἀληθῆ, καὶ δείξῃ τὸν πονηρίαν τῶν περὶ Εὐσέβιον. ἀμέλει οὔτε ἐκκλησίαν, οὔτε λαοὺς πειθομένους ἔχει, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τῶν πάντων ὡς κύων διώκεται, καίτοι ποιήσας καὶ βασιλέα γράψαι τῷ κελεύθῳ (πάντα γὰρ αὐτῷ ἔξεστιν) ἐκκλησίαν αὐτῷ γενέσθαι, ἵνα τοῦτο ἔχων, ἀξιόπιστος & φαίνηται περὶ ποτηρίου καὶ τραπέζης λέγων. καὶ γὰρ διὰ τοῦτο πεποιήκασιν αὐτὸν ὀνομασθῆναι καὶ ἐπίσκοπον ἐπειδὴ μὴ ἔχων ἐκκλησίαν, μὴ δὲ πρεσβύτερος ὅλως ὢν ἐφαίνετο συκοφάντης, καὶ πάντα πλαττόμενος. ἀμέλει μὴ ἔχων λαοὺς μὴ δὲ τοὺς ἰδίους πειθομένους αὐτῷ ὥσπερ κενὸν τὸ ὄνομα, ἕτως καὶ τὴν ἐπιστολὴν ἄπρακτον κατέχει, ἔλεγχον τῆς παμπονήρου προαιρέσεως αὐτοῦ καὶ τῶν περὶ Εὐσέβιον, ἐπιδεικνύμενος τοῦτο.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΚΟΛΛΟΥΘΟΥ
Φλαουίῳ ἡμέρῳ ἐξάρχῳ μαρεώτου, χαίρειν.

Ἰσχύρα τὸν πρεσβύτερον δεηθέντος τῆς Εὐσεβείας τῶν δεσποτῶν ἡμῶν σεβαστῶν καὶ καισάρων ἐν τόπῳ εἰρήνης σεκενταύρου ἀνοικοδομηθῆναι ἐκκλησίαν προσέταξεν ἡ θειότης αὐτῶν ἧ τάχος τοῦτο πραχθῆναι. Φρόντισον οὖν τυχὸν καὶ τῷ ἀντιτύπῳ τοῦ θείου γράμματος, ὃ μετὰ τοῦ οἰκείου σεβάσματος προτέτακται, καὶ τοῖς πραχθεῖσιν ὑπὲρ τῆς ἐμῆς καθωσιώσεως ὑπομνήμασιν, ἐν τάχει τὸν σωσφυῖν ποιησόμενος, εἰς τὸ τάξιν ἀνενεγκεῖν, ἵνα τὰ θειοδῶς προστεταχθέντα ὑπὸ πέρας ἀχθῆναι δυνηθῇ. ἐκεῖνοι μὲν οὖν οὕτως ἐθορύβουν, & τὰς συσκιὰς ἔσπαττον, ἡμεῖς δὲ ἀνελῆλυθότες ἐδείξαμεν βασιλεῖ, τὰς ἀδικίας τῶν περὶ Εὐσέβιον, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ἐκεῖ ὁ τὸν σωσφυῖν γλυφθαι κελεύσας, καὶ κόμης αὐτὸν καθηγεῖτο παύτης· ἐκεῖνος τοίνυν ἀκούσας καὶ κινηθεὶς, ἔγραψε ταῦτα·

ΝΙΚΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ
μέγιστος & σεβαστὸς ἐν τῇ τύρῳ συνελθοῦσιν ἐπισκόποις.

Ἐγὼ μὲν ἀγνοῶ τίνα ἐστὶ τὰ τοῦ τῆς ὑμετέρας συνόδου μετὰ θορύβου καὶ χειμῶνος κεχθέντα. δοκεῖ δέ πως τοῦτο & ἀπαξίας παραχώδης ἡ ἀλήθεια διεφθάρθαι, ὑμῶν δηλαδὴ διὰ τὸ μὴ τοῦς τὸν πλησίον ἐμφανείας, ἵν' ἀληθὲς ἐξ βούλεσθε, τὰ τῷ ψεύδεσκοντα μὴ συνορῶντων. ἀλλ' ἔστω τὸ θείας προνοίας ἔργον, & τὰ τὸ φιλονεικίας ἑαυτῆς κακὰ, φανερῶς ἀλόντα διαστεδάσαι τὴν ἡμῶν διαῤῥήδην ἐπίδειξιν, εἶτα τὸ ἀληθείας αὐτὸ συνελθόντες ἐποιήσασθε φρόνιδα, καὶ τὰ πεκεμένα, χωρὶς πινὸς χάριτος καὶ ἀπροσθείας ἐκείνατε.

τὸ χαρὲν

σπεύσαρτε ἡπειγμένως πάντας ὑμᾶς πρὸς τὴν ἐμὴν
προελθεῖν εὐσέβειαν βάλομαι, ἵνα τὴν τ πεπραγ-
μένων ὑμῖν ἀκρίβειαν δι' ὑμῶν αὐτῶν γνῶτε.
τὸν γ ἕνεκεν ταῦτα γράψαι πρὸς ὑμᾶς ἐδι-
καίωσα, ἐ ὑμᾶς πρὸς ἐμαυτὸν διὰ τ γραμμα-
τος καλῶ, ἐκ τ ἑπομένων γνώσεσθε. ἐπιβαίνοντί
μοι λοιπὸν τ ἐπωνυμίαν ἡμῶν καὶ πανδαίμονι γ
πατρίδι γ κωνσταντινοπόλεως (συνέβαινε γὰρ τὴν
καὶ τὰ ἐφ' ἵππου ὀχεῖσθαι) ἐξαίφνης ἀθανάσιος ὁ
ἐπίσκοπος ἐν μέσῃ τῇ λεωφόρῳ μετ' ἑτέρων τινῶν, A
ὧς περὶ αὐτὸν εἶχεν, ἀπροσδόκητος ὅτως προσῆλ-
θεν, ὡς ἐ παρέχειν ἐκπλήξεως ἀφορμήν. μαρτυ-
ρεῖ μοι γὰρ ὁ πάντων ἔφορος θεός, ὡς ἀδὲ ἐπιγνῶ-
ναι αὐτὸν ὅστις ἦν προγε τὴν πρώτην ὄψιν ἠδυνή-
θην, ἀ μὴ τῶν ἡμετέρων τινές, καὶ ὅς τις ἦν, καὶ
τὴν ἀδικίαν ἣν πέπονθε, διηγήσαιθ' ἂν πᾶσιν ἐντυγχανομέ-
νοις, ὥσπερ εἰκὸς, ἀπαγγελίαν ἡμῶν. ἐγὼ μὲν οὖν
ὅτι διελέχθην αὐτῷ καθ' ἑκάτερον καιρὸν, ὥστε ὁμιλίας
ἀκοινώνητος ὡς ἂν ἐκεῖνος μὲν ἀκλεὴς ἀπῆλθεν ἐξ
ἐγὼ δὲ παρητούμην, ἐ μικρὰ δεῖν ἀπελαύνεσθαι αὐτ
ἐκέλευον, μὴ πλείονος παῤῥησίας ἀδεὴς ἕτερον ἑαυ-
τῷ παῤ ἡμῶν, ἢ τ ὑμετέραν ἀφιξιν ἠξίωσεν ὑπάρ-
ξαι, ἵνα ὑμῶν παρόντων, ἃ πέπονθεν αἰσχρῶς
ἀπαδύρασθαι δυνηθῇ. ὅπερ ἐπεὶ δὲ εὔλογον εἶναί μοι B
καὶ τοῖς καιροῖς πρέπον κατεφαίνετο, ἀσμένως ταῦ-
τα γράφων πρὸς ὑμᾶς ἔσπευσα, ἵνα πάντες
ὅσοι τὴν σώδωνα τὴν ἐν τύρῳ φυομένην ἐπληρώ-
σατε ὑπερθέτως εἰς τ σταθμὸν τῆς ἐμῆς ἡμε-
ρότητος ἐπέχθητε, τοῖς ἔργοις αὐτοῖς ἐπιδείξαιλες
τὴν τ ὑμετέρας κρίσεως καθαρότητα ἐ ἀδιαστρόφου
ἐπ' ἐμὲ δηλαδὴ, ὃν τῷ θεῷ εἶναι γνήσιον θεραπεύ-
ειν ἐσθ' ὑμεῖς ἐγνηθεῖτε. πιθανῶς δὲ διὰ τ ἐμὴς πρὸς
θεὸν λατρείας τὴν παγχάριτον εἰρήνην ἀπειλη-
φέναι, καὶ τ βαρ- C
βάρων αὐτῶν τὸ τ θεοῦ ὄνομα γνησίως ἀλογάμε-
νον, εἰ μέχρι νυῦ, τὴν ἀλήθειαν ἠγνόουν. δῆλον γ ὅ-
τι ὁ τὴν ἀλήθειαν ἀγνοῶν, οὐδὲ τ θεὸν ἐπιγινώσκει.
πάλαι ὅμως καθ' ὑποψίαν, καὶ οἱ βάρβαροι νῦν
δι' ἐμὲ τ θεοῦ θεράποντα γνήσιον, ἐπέγνωσαν τ θεὸν
καὶ εὐλαβεῖσθαι μεμάθηκαν, ὃν ὑπερφιλονεικεῖν με
παγχάριτι καὶ προθυμίᾳ, τοῖς ἔργοις αὐτοῖς ἤθοντε, D
ὅθεν μάλιστα καὶ ἴσασι τ θεὸν, ὃν ἐκεῖνοι μὲν διὰ τ
πρὸς ἡμᾶς φόβον, δι' ἁβροσύνην, ἡμεῖς γ οἱ πα-
ίγια μυσήρια τῆς εὐμενείας αὐτὸ δοκοῦντες προ-
βάλλεσθαι, ἐ γὰρ ἂν ἔτι μοι φυλάττειν, ἡμεῖς φημι,
ἐδὲν προσήκομεν, ἢ πρὸς ἀδικόνοιαν καὶ μῦσ-
σιν τείνομεν, ἐ ἀπλῶς εἰπεῖν, πρὸς ὅλεθρον τῆ
ἀνθρωπίνῃ φύσει ἔχοντα τὴν διαφοράν. ἀλλ' ἐ-
πείχθητε καθ' ὑποψίαν γ), πρὸς ἡμᾶς πεδάσαι-
τε πάντες ἢ τάχος, πεπεισμένοι ὡς παντὶ σθένει κα-
τορθῶσαι πεφύκαμεν, ὅπως ἐν τῷ νόμῳ θεῷ ζῶμεν ἐξ-
αιρέτως ἀδιάπλαστα φυλάττοντες), οἷς ἔστι ψόγος ἔτε
κακοδοξία τις δυνήσεται πρὸς πλακήναι διασκε-
δαθέντων δηλαδὴ ἐ πυρίβρεντων ἄρδην, ἐ παντε-
λῶς ἀφανισθέντων τ ἐχθρῶν τ νόμου, οἵ τινες ἐπὶ
πολυχήμαλε τ ἀγίου ὀνόματος, ποικίλας καὶ διαφόρους βλασφημίας παρέχεσθαι.

Quocirca festinanter ad meam pietatem accurrite, vt rerum istarum excussam, exactamque fidem coram me in præsentia ipsi præsentes doceatis. Quare autem ista scribere voluerim, & quapropter vos litteris meis accersendos putauerim ex sequētibus cognoscetis. Ingredienti mihi cognominem & fœlicem patriam meam Constantinopolim (eram autem in equo) subito Athanasius Episcopus in media via, cum nonnullis aliis quos circum se habebat, ita inexpectatus occurrit, vt non leuem mihi causam admirationis præberet. Testis mihi Deus omnium speculator, me, quisquis esset, primo aspectu agnoscere nequiuisse, nisi nostrorum quidam, quisnam ille, & quamnam iniuriam passus esset, iam antea auditam, vt fieri solet, mihi indicassent. Ego igitur per illud temporis verba cum illo non habui, neque colloquium miscui. Quum autem ille se audiri postularet, & hoc recusarem, & propemodum eum summoueri iuberem, magna libertate nihil aliud postulauit, quàm vt vos huc euocari iuberem, quo vobis præsentibus, quæ per vim passus esset, conqueri posset: quod quum mihi æquum & temporibus meis congruum videretur, scripto vobis denunciatum volui, vt quotquot Synodum Tyri absoluistis, sine omni tergiuersatione ad prætorium nostræ clementiæ conueniatis, re ipsa, quantum syncéritatis integritatisque sit in vestris sentētiis coram me ipso syncero famulo Dei (quod ne ipsi quidē abnegaueritis) declaraturi. Certe per meum erga Deum cultum obseruantiamque vbique iam terrarum pax est, & à Barbaris ipsis nomen Dei synceriter benedicitur, qui hactenus veritatem ignorabant. Nihil dubij autem est, eum qui veritatem ignorat, etiam Deum ignorare. Sed tamen, vt antea dixi, Barbari per me syncerum Dei famulum, Deum agnouerunt, & iam metuere didicerunt, ideò quòd illū mihi protectorem esse, meique curam gerere, re ipsa experti sint, atque ita in nostris rebus Deum agnitum, nostri formidine Barbari reuerentur. Nos contra qui mysteria clementiæ eius ostentate & præferre videmur non enim dixerim tueri, nos, inquam, nihil facimus, nisi ea quę ad discordiam & odium pertinent, & vt semel dicam, quæ ad humani generis perniciem referuntur. Quapropter vos meo prætorio sistite, quemadmodum dixi, & festinate huc quàm celerrime, certique sitis me omni ope studioque annisurum, vt ea quæ sunt legis Dei, quàm maxime inofferisa illabefactaque seruentur, quibus nullum nec probrum nec infamia allini possit, profligatis scilicet & contritis semel inimicis legis, qui sub specie sancti nominis, multiplices & diuersas blasphemias adferunt. *Hæc Constantinus.*

Quibus cognitis, cōscij suorū facinorū, cęteris Episcopis a pfectione retentis, soli Eusebius, Theognius, Patrophilus, & alter Eusebius,

Ταῦτα μαθόντες οἱ περὶ Εὐσέβιον, καὶ εἰδότες, ὅτι τοὺς μὲν ἄλλους ἐπισκόπους ἐκώλυσαν εἰσελθεῖν, αὐτοὶ δὲ μόνοι, Εὐσέβιος, Θεόγνιος, Πατρόφιλος, καὶ ἕτερος Εὐσέβιος, καὶ

Ἀρσάκιος,

Vrsacius & Valens principem adierunt absque omni mentione calicis aut Arsenij. Decerat enim illis eius rei fiducia, sed aliud crimen commentitium detulerunt, Athanasium scilicet minatum esse, se impediturum quo minus frumentum ex Alexandria in patriam Cæsaris deueheretur, idque Episcopos Adamantium, Ambium, Agathammonem, Arbethinonem, Petrum præsentes ex eo audiuisse. Emicuit ibi Cæsaris ira, adeo vt post tot atroces minas & tantopere damnatas Eusebianorum iniurias, inaudita causa, ueestigio efferbuerit; & omisso iudicio, quod in expectatione erat, nos in Gallias relegarit. Quæ relegatio eorum scelera magnopere ostendit. Certe beatus Constantinus minor, memor scriptorum patris sui, dum nos patriæ restitueret, in hæc verba epistolam misit:

CONSTANTINVS CÆSAR POPVLO CATHOLICÆ ECCLESIÆ *Alexandrinæ.*

NEque vestram sacram mentem latere arbitror, ideo Athanasium adorandæ legis interpretem in Gallias missum esse, ne quo tempore sanguinolentorum hostium feritas sacro eius capiti quàm maxime immineret, implicitusque malorum collimitio aliquid intolerandum & cui remedium nullum esset, pateretur. Ad hanc igitur feritatem eludendam, tot faucibus inhiantium subtractus, vt sub me ageret, iussus est, atque ita in hac vrbe commoratus est, vt omnibus rebus necessariis abundaret, tametsi eius reuerenda virtus diuina ope fretus, onera asperioris fortunæ vilipenderet. Iam quum in primis vestræ in Deum pietati, suisque sedibus hunc Episcopum dominus noster & pater Constantinus restituere vellet, & humana sorte præuentus, antequam hoc votum impleret, requieuerit, ego mihi conuenire puto, vt suscepta voluntate sacræ memoriæ Imperatoris, idipsum adimpleam, quod ille non potuit. Quum igitur Athanasius ad vestrum conspectum penetrauerit, tum demum intelligetis, quantæ apud nos reuerentiæ fuerit. Neque id mirum videri debet, si quid huiusmodi in eius gratiam fecerim. Ad hoc enim faciendum meam mentem & vestri desiderii imago, & species tanti viri instigauit. Diuina prouidentia vos seruet dilecti fratres. Datum Treueris XV. Calendas Iulias. *Hæc Constantinus.*

Quum igitur ex hac causa in Gallias amandati simus, quis non simul videt & imperatoris mentem, & Eusebianorum sanguinarios animos, & principem id propterea fecisse, ne grauiore calumnia ab illis opprimeremur? Simplici enim animo in audiendo fuit: istiusmodi igitur Eusebianorum acta atque hæc illorum vafricies in consuendis dolis fuit. Quis igitur istis animaduersis, non fateatur in mea causa nihil per gratiam actum esse, sed

ἀρσακίους, καὶ βάλης ἀνελθόντες, οὐκέτι τοῦ ποτηρίου καὶ ἀρσενίου ἔλεγον, παρρησίαν δὲ οὐκ εἶχον, ἀλλ' ἄλλα πάντες κατηγορίαν τοῦ βασιλέα φθάνουσιν, εἰρήκασιν αὐτῷ τῷ βασιλεῖ ὅτι ἠπείλησεν ἀθανάσιος κωλύσειν τὸν σῖτον τὸν εἰς τὴν πατρίδα τοῦ πεμπόμενον ἀπὸ ἀλεξανδρείας, καὶ τοῦτο παρόντες μὲν ἀδάμαντ. καὶ αἰουβίων, ἀγαθάμμων, ἀρβεθίων, πέτρος, οἱ ἐπίσκοποι ἤκουσαν. ἔδειξε καὶ ὁ θυμὸς τοῦ βασιλέως. ὁ γὰρ τοιαῦτα γράψας, καὶ κατγνώσκων τὰς ἀδικίας αὐτῶν, ὡς ἤκουσι τὴν τοιαύτην ἀφορολὴν, ἀθῦς ἐπυρώθη, καὶ αὐτὶ τῆς ἀκροάσεως, εἰς τὰς γαλλίας ἡμᾶς ἀπέστειλεν, ἀλλὰ καὶ τοῦτο μᾶλλον αὐτῶν δείκνυσι τὴν πονηρίαν, ὁ γὰρ μακαρίτης κωνσταντῖνος ὁ πατήρ, ἀποστέλλων ἡμᾶς εἰς τὴν πατρίδα καὶ μεμνημένος ὧν ἔγραψεν ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ἔγραψε καὶ αὐτὸς ταῦτα·

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, ΚΑΙΣΑΡ, τῷ λαῷ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας πόλεως ἀλεξανδρείας.

Ο᾽ δὲ τὴν ὑμετέραν ἱερᾶς συνείας ἀποπεφυλάχθαι γνῶσιν οἶμαι, διὰ τοῦτο ἀθανάσιον τὸν τοῦ θεοσεβεστάτου νόμου ἱεροφάντην πρὸς καιρὸν εἰς τὰς γαλλίας ἀπεστάλθαι, ἵν᾽ ἐπιδὴ ἡ ἀγριότης τῶν αἱμοβόρων αὐτοῦ καὶ πολεμίων ἐχθρῶν εἰς κινδυνον τὴν ἱερὰν αὐτοῦ κεφαλὴν ἐπέμενε, μὴ ἄρα διὰ τῶν φαύλων διαστροφῆς αἰτήσεται τινος. πρὸς τὸ διαπεῖξαι τοίνυν ταύτην ἀφαιρεῖσθε τοὺς φαρύγγων τὸ ὀπικειμένους αὐτῷ, αἰδρῶν, τὸν ἐμοὶ διαγενικελάθεσθαι, ἕως ὡς ἂν ταύτην τὴν πόλιν ἡ διέτριβε, πάσης τῆς αἰαγκαίας ἐμπολεοναίζειν, εἰ δὲ τὰ μάλιστα αὐτοῦ ἡ ἀσιδιμος ἀρετὴ τῆς θείας πεποιθήσεται βοηθείας, καὶ τὰ τῆς ἀχυρᾶς τύχης ἀχθηέξεθενεῖ. τὸ χαίρω δὲ καὶ τὰ μάλιστα πρὸς τὴν θεοσέβειαν τὴν ὑμῶν ἡνεσεβειαν, ὁ δεσπότης ἡμῶν κωνσταντῖνος ὁ σεβαστὸς ὁ ἐμὸς πατὴρ, τὸν αὐτὸν ἐπίσκοπον τῷ ἰδίῳ τόπῳ ἀποδοχὴν πρεπόντα, ὅμως ἀνθρωπίνῳ κλήρῳ πρόληψις πρὸ τοῦ δικαίου πληρῶσαι ἀπέπαυσατ, ἀκόλουθον ἡγησάμενος τὸ προαιρετικὸν τῆς θείας μνήμης βασιλέως διαδεξάμενος πληρῶσαι. ὅστις ἐπιδὰν τὴν ὑμετέραν τύχοι προσόψεως, ὅσης αἰδοῦς τε τύχοι γνώσεσθε. ἀγάλλεται δὲ εἰπεῖν ὅτι οὐ μόνον αὐτὸν πεπίκα, ἀλλὰ τῇ ἐμοὶ ψυχῇ ἡπερ τὴν ὑμετέραν πόθεν εἰκών, καὶ τὸ τῆς ἡλικότητος ἀνδρὸς ἀγῆμα, εἰς τοῦτο σκίνει καὶ προέτρεπεν. ἡ θεία πρόνοια ὑμᾶς διαφυλάξαι, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί. ἐδόθη πρὸ δεκαπέντε καλανδῶν ἰουλίων ἐν τρεβέροις.

Ταύτης τὰς αἰτίας, ἅσας δι᾽ ἣν ἀπεστάλημεν εἰς τὰς γαλλίας, ἵνα πάλιν ἡ συνοδὰ τὴν τοῦ βασιλέως προαίρεσιν, τὴν δὲ τῶν θεοσεβίων φονικὴν ψυχὴν καὶ ὅπως τοῦτο πεποίηκε βασιλεὺς, ἵνα μήτινα μείζονα σκῶλον βαλόσωνται. ἐπήκοος γὰρ ἁπλῶς αὐτὴ τὸ πρᾶγμα εὐσεβὴς ἡ πρᾶξις, αὐτὴ τὰ καθ᾽ ἡμῶν σοσκοῦς ἡ μηχανὴ, τίς ταῦτα σωφρῶν οὐκ ἂν εἴποι; μηδὲν κατὰ χάριν ὑπὲρ ἡμῶν γεγενῆσθαι. ἀλλ᾽ ὅτι

ἀλλ' ὅτι δικαίως ⸂καὶ ἀληθῶς⸃ τ' τοσοῦτον πλῆθος τ̃ ἐπισκόπων, καὶ ἰδίᾳ ⸂καὶ κοινῇ⸃, τοιαῦτα μὲν ὑπὲρ ἡμῶν ἔγραψε. τ' δ' συκοφαντίας τ̃ ἐχθρῶν κατέγνωσαν; τίς τὰ τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα θεωρήσας οὐκ ἂν εἴποι ὅτι ⸂ἀβάλης καὶ ἀροάκιος εἰκότως κατέγνωσαν αὐτῶν, καὶ μεταγινώσκοντες τοιαῦτα καθ' ἑαυτῶν ἔγραψαν. μᾶλλον ἑλόμενοι τοῖς ὀλίγον αἰχυνθῆναι, ἢ αἰωνίως τ̃ τ' συκοφαντῶν ὑπομεῖναι ὕβριν. Διατοῦτο δὲ δικαίως καὶ ἐκκλησιαστικῶς πιστεύοντες καὶ οἱ μακάριοι συλλειτουργοὶ ἡμῶν, ἐπιθήτινες ἀμφίβολα τὰ καθ' ἡμᾶς ἔλεγον, καὶ ἀκυρῶν ἐβιάζοντο τὰ ὑπὲρ ἡμῶν κριθέντα, πάντα παθεῖν. ὑπέμειναν νικῶν καὶ ἐξορισθῆναι εἵλοντο, ἢ λυομένας ἰδεῖν τὰς τοσούτων ἐπισκόπων κρίσεις. οἱ μὲν οὖν τοῖς τὰ βουλευσαμένοις καθ' ἡμῶν, ⸂καὶ εὐδοκήσασι ταῦτα πρᾶξαι τὰ ὑπὲρ ἡμῶν, ἄχρι λέγων ἦσαν ἑστάντες οἱ ἀληθῶς ἐπίσκοποι, ἢ τυχόντες ἦσαν ἄνδρες, ἀλλὰ μὴ ἐπισήμων πόλεων, καὶ κεφαλαὶ τοσούτων ἐκκλησιῶν. ἵνα οὖν ⸂τοιοῦτόν⸃ μὴ ἄρα κεχαρισμένα ποιοῦντες πάλιν ἐφιλονείκησαν ἐγνῶ αὐτοῖ. ὅτι δ' καὶ λογισμοῖς ἔπαθον, ⸂καὶ ἐξορισμὸν ὑπέμειναν⸃, καὶ Λιβέριος ἐστιν ὁ τ' ῥώμης ἐπίσκοπος, εἰ δὲ ⸂εἰς πέλος ἦκε μένων δ' ἐξορισμὸς τ̃ θλίψιν⸃, ὅμως διετίαν ἔμεινεν ἐν τῇ μετοικίᾳ, γινώσκων τ' καθ' ἡμῶν συκοφαντίαν, ⸂καὶ ἐπιδὴ καὶ ὅσιος ὁ μέγας ἐστὶ⸃, ⸂καὶ οἱ τ' ἰταλίας, καὶ οἱ τ' γαλλίων, ⸂καὶ ἄλλοι ἀπὸ ἀφρανίων, καὶ ἀπ' αἰγύπτου καὶ λιβύης, καὶ οἱ τ' πενταπόλεως πάντες. εἰ δὲ καὶ ⸂ποῦς ὀλίγους φοβηθεὶς τὰς ἀπειλὰς κωνσταντίου, ἔδοξεν ἐκείνοις μὴ αἰτιᾶσθαι, ἀλλ' ἡ πολλὴ βία⸃ ⸂καὶ τυραννικὴ ἐξουσία κωνσταντίου, καὶ αἱ πολεῖσαι ὕβρεις καὶ ἀπειλαὶ, δείκνυσιν ὅτι μὴ καταγνὺς ἡμῶν. ἀλλὰ διὰ τοῦ ἀσθενὲς ἦν γήρως, ἃ φέρων τὰς πληγὰς, ποῦς κριὸν εἶχεν αὐτοῖς. δικαιότατον πάντας ὡς πληροφορηθέντας, μισεῖν ⸂καὶ ἀποστρέφεσθαι τ' ἀδικίαν, καὶ τ' μίαν τ' καθ' ἡμῶν γνωμένην, Δι' ἣν μᾶλλον δι' ἄλλην ἕτερον, ἢ Δι' τ' ἀρειανοῦ ἀσέβειαν συνέστηκεν ἡμᾶς, ταῦτα πεπυσθέναι. εἴ τις πάντως βούλεται καθ' ἡμᾶς μαθεῖν, ⸂καὶ τοῦ τ' θεοῦ ἀσέβειον συκοφαντίαν, ἐν τυγχανέτω τοῖς γραφεῖσιν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ μαρτύρας ἐχέτω, οὐκ ἕνα ἢ δύο, ἢ τρεῖς, ἀλλὰ τοσούτων πλῆθος ἐπισκόπων, καὶ τούτων μάρτυρας πάλιν λαμβανέτω, τοὺς θεοῦ λιβέριον⸃ ⸂ὅσιον, καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς, οἱ πάντες ὁρῶντες τὰ καθ' ἡμῶν γενόμενα, πάντα παθεῖν ὑπέμειναν, ἢ ποῦδέναι τοῦ ἀληθῆ καὶ τ' ὑπὲρ ἡμῶν κρίσιν, τοῦτ⸃ ⸂καλῶς καὶ ὁσίως βουλόμενοι πεποιήκασιν, ἀγαθὸν γάρ πεπονθῆσι, δείκνυσι μὲν τοῦ ἀνάγκην, ἦν καὶ οἱ ἄλλοι ἐπίσκοποι πεπόνθασιν, ἔστι δ' ὑπομνήματα μὲν ⸂σηλογραφία καὶ τ' δρειανῆς αἱρέσεως⸃ ⸂τ' πονηρίας τ' συκοφαντ̃, ὑπογράμμους δ' ⸂τύπος τοῖς μὴ ταῦτα γινομένοις, ἀγωνίζεσθαι μὲν ὑπὲρ τ' ἀληθείας μέχρι θανάτου, ἀποστρέφεσθαι δ' τ' ἀρειανοῦ αἵρεσιν, χριστομάχον οὖσαν⸃, ⸂καὶ οὐ πρόφασιν ποῦδρομον, μὴ πιστεύειν δ' τοῖς καθ' ἡμῶν ἐπιχειρῶσι λέγειν, ἀξιόπιστος⸃ ⸂γὰρ καὶ ἱκανὴ μαρτυρία, τῶν τοιούτων καὶ τοσούτων ἐπισκόπων, ἡ ὑπὲρ ἡμῶν ἀπολογία καὶ ψῆφος.

sed omnia bono iure & merito constituta fuisse, quum tanta multitudo Episcoporum publicè priuatimque nostræ causæ scriptis patrocinetur, & sycophantias inimicorum vituperet? Quis istis conspectis, non pronunciauerit Valentem & Vrsacium merito semetipsos improbasse? & ex pœnitentia culpã suam scriptis confessos esse? maluisseque aliquantisper pudefieri, quàm in æternum sycophantiarum pœnas luere? rectè igitur & Ecclesiastice fecere beati in sacris comministri nostri, quòd quum nonnulli ambigua de nobis loqui: & quæ pro nobis iudicata essent, irrita facere conarentur, omnia pati, & exilium sustinere maluerint, quã vt abrogarent tot ac tantorum Episcoporum iudicia. Si igitur veri & legitimi præsules verbis duntaxat nostris aduersarijs repugnassent, aut si ipsi vulgares homines fuissent, ac non potius eximiarum vrbium Episcopi, & capita tantarũ Ecclesiarum, suspicio oboriri posset, per gratiam ista ab illis facta esse: iam quum & verbis mihi patrocinati sint, & exilia sustinuerint, in quorum numero est & Liberius Romanus præsul, qui quanquam non vsque ad finem exilij mala perpessus est, biennium tamen in ea trãsmigratione perdurauit, non ignarus sycophãtiarum, quas patiebamur. Nec non & Hosius ille magnus. Itali item, Galli, Hispani, & Aphricani Episcopi, & quotquot sunt Pentapoleos. Nam tametsi Hosius minis Cõstantii conterritus non videbatur Eusebianis contradicere, vis tamen illa & tyrannica Constantii potestas, multæque contumeliæ & interminationes satis ostendunt minimé eum in nostri condemnationem consensisse, sed senii imbecillitate imparem verberibus ad tempus cessisse. Quapropter æquum, vt omnes in re minime dubia tanto impensius oderint, & auersentur vim iniustitiãque quas passi sumus, vel saltem ea de causa, quod satis constet illas non ob aliud nobis quàm ob Arianam impietatem illaras esse. Si quis igitur qualis sit nostra causa, & quales sint Eusebianorum sycophantiæ, scire velit, legat scripta nostræ defensionis, sumátque testes, non vnum quidem aut alterum aut tres, sed tantam Episcoporum multitudinem, & inter eos Liberium & Hosium cum suis: Hi enim quum viderent ea quæ contra nos agerentur, omnia pati maluerunt, quàm aut veritatem, aut causam nostram prodere. Idque bono & sancto consilio fecerunt. Præterea vis illa, quam tanti viri passi sunt, indicio est, quid alii tolerauerint. Cætera omnia illa nihil aliud sunt, quã monumenta & tropæa de Ariana hæresi, & scelere sycophãtarum erecta, & exemplar posteris inscriptum, vt ad mortem pro veritate depugnent, & auersentur Arianam hæresim, Christo inimicam, Antichristique anteambulatricem: & vt nihil fidei habeant nostris criminatoribus. Testimonia enim tot ac talium Episcoporum digna sunt fide, & abunde sufficiunt ad nostram innocentiam ostendendam.

***

Τῶν

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

Alexandrini

EPISTOLA.

OMNIBVS VBIQVE SOLITARIAM VITAM COLENTIBVS, & fide fundatis, sanctificatisque, in Christo Iesu, dicentibusque, Ecce nos reliquimus omnia & secuti sumus te, *dilectis & desideratiss. fratribus in Domino. S. P. D.*

VEstris animis fretus, maxime quum id multis hortatibus à me postulatis, paucis recensui & nostras & Ecclesiæ calamitates, simulque, quantum potui, confutaui scelleratam Arianorum hæresim, docuique quàm illa aliena esset à veritate. Sed tamen quæ mihi, dum hæc scriberem, in mentem venerint, ea vestræ pietati intimanda opinor, vt inde discretis, quàm vere hoc dictum sit à beato Apostolo, *O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei!* quæso autem mihi homini natura imbecilli veniam detis: quanto enim magis scribere volebam, & instantius rem vrgebam, vt diuinitatem verbi intelligentem, tanto longius eius rei cognitio à me subterfugiebat: & sentiebam me tantum à tergo relictum esse, quantum me promouisse & assecutum esse arbitrabar. Nam hoc ipsum, quod animo comprehendere videbar, scribere non potui: & quod scribebam, minus erat, quàm concepta in animo Veritatis vmbra, licet ea ipsa perquàm pusilla esset. *Dixi igitur*, vt in Ecclesiastico scriptum erat, *sapiam, & sapientia elongata est a me magis quam erat, & ὁ profunditatem profunditatis, quis inueniet illam?* & illud in Psalmis: *Admirabilis habita est scientia tua à me, inualuit, & non potero ad eam*: & vt Salomon dicit: *Gloria Dei abscondit rationem*. Sæpe igitur volui subsistere, & desinere à scribendo, credite mihi, tamen, ne aut vobis difficilior viderer, aut illis qui id à vobis postularunt, & quibus periculum est, ne silentio meo pertinacius in impietate versentur, vim mihi ipse feci, vt pauca ista, quæ iam vestræ pietati mitto, conscriberem. Nam quanquam procul à nobis est, vt reuera est, veritatis comprehensio, ob carnis imbecillitatem, sed tamen, vt dixit

Τῷ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Αλεξανδρείας

ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

ΤΟΙΣ Α'ΠΑΝΤΑΧΟΥ ΚΑΤΑ' ΤΟ'ΠΟΝ ΤΗ'Ν ΜΟΝΗ'ΡΗ ΒΙΟΝ ἀσκοῦσι, καὶ ἐν πίστει θεῷ ἱδρυμένοις, ἡγιασμένοις τε ἐν χριστῷ, καὶ λέγουσιν, ἰδοὺ ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα, καὶ ἠκολουθήσαμέν σοι, ἀγαπητοῖς καὶ ποθεινοτάτοις ἀδελφοῖς, ἐν κυρίῳ χαίρειν.

ΤΗ̃ μὲν ὑμετέρᾳ Δεσποτείᾳ πειθοὺς, καὶ πολλάκις παρ' ὑμῶν προτραπεὶς, ἔγραψα δι' ὀλίγων ἃ πεπόνθαμεν, ἡμεῖς τε καὶ ἡ ἐκκλησία, καὶ ὡς δύναμίς μοι διελέγχων τὴν μυσαρὰν αἵρεσιν τῶν δρεπομανιτῶν, καὶ δικαίως, ὅσον ἐστὶν ἀλλοτρία τῆς ἀληθείας αὕτη, ὃ δὴ πίστου χρέφων αἰσχρὸν ἡγησάμην δηλῶσαι τῇ εὐσεβείᾳ ὑμῶν, ἵνα καὶ ἐκ πύστυ μάθητε, πῶς ἀληθῶς εἴρηκεν ὁ μακάριος ἀπόστολος, ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως θεοῦ! καὶ σύγγνωτε καὶ μοὶ ἀνθρώπῳ, ἀσθενεῖ τὴν φύσιν ὄντι. ὅσον γὰρ ἐβουλόμην γράφειν καὶ νοεῖν ἐβιαζόμην ἐμαυτὸν πρὸς τῆς θεότητος τὸ λόγου, τοσοῦτον γνῶσις ἐξανεχώρει μακρὰν ἀπ' ἐμοῦ, καὶ ἐγίνωσκον ἐμαυτὸν τοσοῦτον ὑπολιμπανόμενον, ὅσον ἐδόκουν καταλαμβάνειν. καὶ γὰρ οὐ δὲ ὃ ἐδόκουν νοεῖν, ἠδυνάμην γράφειν, ἀλλὰ καὶ ὃ ἔγραφον, ἔλαττον ἐγίνετο τῆς ἐν τῇ διανοίᾳ ὑφεμενης, κἂν τῆς βραχείας τῆς ἀληθείας σκιᾶς. ἐρῶν πάντως ὡς ἐν τῷ ἐκκλησιαστῇ γέγραπται, ὅτι ἐπλησθήσομαι, καὶ αὕτη ἐμακρύνθη ἀπ' ἐμοῦ μακρὰν ὑπὲρ ὃ ἦν, καὶ, βάθος βάθος τίς ἐρήσει αὐτό; καὶ τὸ ἐν τῇς ψαλμοῖς, ἐθαυμασώθη ἡ γνῶσίς σου ἐξ ἐμοῦ, ἐκραταιώθη, οὐ μὴ δυνάμαι πρὸς αὐτήν· καὶ ὁ σολομὼν φησὶ δόξα θεοῦ κρύπτει λόγον. πολλάκις ἐβουλόμην ἀπέχεσθαι καὶ παύσασθαι τοῦ γράφειν, καὶ πίστευσον, ἵνα δὲ μὴ δόξω μὴ θέλειν ὑμᾶς λυπεῖν, μήτε ἐκείνους τοὺς παρ' ὑμῖν ζητήσαντας καὶ φιλονεικήσαντας ἐπιτρίβειν, εἰς τὴν ἀσέβειαν ἐκ τῆς σιωπῆς, ἐβουλόμην ἐμαυτὸν ὀλίγα γράψαι. ἐπὶ πᾶσι τοῖς ὑμῶν θεοσεβείᾳ. εἰ γὰρ καὶ ὡς ἔστιν ἡ τῆς ἀληθείας

καταλήψις, μακρὰν ἐστιν ἀφ' ἡμῶν διὰ τὴν τῆς σαρκὸς ἀσθένειαν, ἀλλὰ δυνατὸν, ὡς ἔστιν

αὐτὸς

αὐτὸς ὁ ἐκκλησιαστὴς, γνῶναι τῶν ἀσεβῶν τὴν ἀφροσύνην, καὶ δίκαιον τοῦτον, ἐὰν πικρότερον ὑπὲρ θάνατον εἶναι. τοῦτο γοῦν χαίρειν, ὡς τοῦτο γινώσκων καὶ δυνάμενος δύρειν, ἔγραψα, εἰ δὲ ὡς τοῖς πᾶσι, ἡ τῆς ἀσεβείας κατάγνωσις, αὐτάρκης πρὸς εὐσέβειαν ἐστι γνῶσις. καὶ γὰρ εἰ μὴ δυνατὸν καταλαβέσθαι, τί ἐστι θεὸς, ἀλλὰ δυνατὸν εἰπεῖν τί οὐκ ἔστιν, οἴδαμεν δὲ, ὅτι οὐχ ὡς ἄνθρωπός ἐστι, καθ' ὅτι οὐδὲν τῶν γνωτῶν ἡμῖν διανοεῖν αὐτὸν, οὕτω δὴ καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ, τοῦ θεοῦ, εἰ καὶ πολὺ τοῦ καταλαβεῖν μακρὰν ἐσμὲν τῇ φύσει, ἀλλὰ δυνατὸν, καὶ εὔκολον κατεγνῶναι, τῶν πρὸς φερομένων νῦν τῶν αἱρετικῶν καὶ εἰπεῖν· ὅτι οὐκ ἔστι τοῦτο ὁ τοῦ θεοῦ, οὐδὲ ἡμῖς περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ τοιαῦτα κἂν ἐννοεῖν, οἷα λέγουσιν ἐκεῖνοι· μήτιγε καὶ φθέγγεσθαι διὰ χειλέων. οὕτω τοίνυν ὅσον ἠδυνήθην ἐγὼ μὲν ἔγραψα, ὑμεῖς δὲ ἀγαπητοὶ, δέξασθε ταῦτα, μὴ ὡς πλείαν ἔχοντα τὴν ἑρμηνείαν, περὶ τῆς τοῦ λόγου θεότητος, ἀλλ' ὡς μόνον ἐλέγχοντα τὴν ἀσέβειαν τῶν χειρομάχων, ἔχοντα δὲ καὶ δίδοντα τοῖς βουλομένοις ἀφορμὴν εἰς εὐσέβειαν τῆς ὑγιαινούσης ἐν χριστῷ πίστεως. εἰ δέ τι παρῃλέλειπται, ταῦτα δὲ νομίζω παρῃλεῖφθαι, συγγινώσκετε μετὰ συνειδήσεως καθαρᾶς, καὶ μόνον ἀποδέξασθε τὸ τολμηρὸν τῆς πρὸς εὐσέβειαν προθέσεως. εἰς γὰρ πλείαν κατάγνωσιν τῆς αἱρέσεως τῶν ἀρειανῶν, αὐτάρκης ἡ περὶ τοῦ θανάτου ἀρείου γενομένου παρὰ τοῦ κυρίου κρίσις· διὸ ἤδη φθάσαντες καὶ παρ' ἑτέρων ἔγνωτε. ἃ γὰρ ὁ θεὸς ὁ ἅγιος βεβούλευται, τίς διασκεδάσει; καὶ ὃν ὁ θεὸς κατέκρινε, τίς ὁ δικαιῶν; τίς γὰρ ἐκ τοῦ τοιούτου γενομένου σημείου, οὐ γινώσκει λοιπὸν, ὅτι θεομισὴς ἐστὶν ἡ αἵρεσις, κἂν ἀνθρώπους ἔχῃ πρόφατας. ἐντυχόντες μέν τοι, εὔχεσθε μὲν, καὶ ἀλλήλους εἰς τοῦτο παρακέκλεσθε ποιεῖν, ὑπὲρ ἡμῶν· εὐθὺς δὲ αὐτὰ πέμψατε ταῦτα πρὸς ἡμᾶς καὶ μηδενὶ τὸ σύνολον ἀντίγραφον ἔκδοτε, μὴ δὲ ἑαυτοῖς μεταγράψητε, ἀλλ' ἀρκέσθητε ὡς δόκιμοι τραπεζίτῃ τῇ ἐντεύξει· κἂν πολλάκις ἐντυχεῖν θελήσητε. οὐ γὰρ ἀσφαλὲς τοῖς μετὰ ταῦτα, τὰ παρ' ἡμῶν τῶν ψελλιζόντων καὶ ἰδιωτῶν ἐστι γράμματα. ἀσπάσασθε, ἀλλήλους ἐν ἀγάπῃ, καὶ πάντας τοὺς ἐρχομένους πρὸς ὑμᾶς, ἐν εὐσεβείᾳ καὶ πίστει. εἰ γάρ τις, ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, οὐ φιλεῖ τὸν κύριον, ἤτω ἀνάθεμα. ἡ χάρις τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μεθ' ὑμῶν, ἀμήν. Αὐτοὶ δὲ ὧν ταῦτα ἔμηχανήσαντο χαίρειν, οὐκ εἰς μακρὰν ἐπλήρωσαν, ἅμα γὰρ ἐπεβούλευσαν, καὶ εὐθὺς τοὺς πρὶ ἄρειον εἰς κοινωνίαν ἐδέξαντο, καὶ τὰς μὲν τοσούτας κατ' αὐτῶν κρίσεις παρεωράκασι· βασιλικὴν δὲ πάλιν ἐξουσίαν ὑπὲρ αὐτῶν προφασίσαντο· γράφοντες τὰ οὐκ ἠχρώθησαν εἰπεῖν, ὅτι Ἀθανασίου παθόντος, ὁ μὲν φθόνος πέπαυται, τοὺς δὲ περὶ ἄρειον λοιπὸν δεξώμεθα. προστιθέντες πρὸς φόβον τῶν ἀκουόντων, ὅτι τοῦτο γὰρ βασιλεὺς προσέταξεν· εἶτα οὐκ ἠχρώθησαν προσθεῖναι· ὅτι καὶ ὀρθῶς φρονοῦσιν οἱ ἄνθρωποι, μὴ φοβηθέντες τὸ γεγραμμένον·

Ecclesiastes, cognoscere poterimus impiorum amentiam, eámque, vbi deprehenderimus, dicere licebit morte amariorem esse. Huius rei fiducia, quum certum haberem eatenus à nobis scientiam comparari posse, ista meditatus sum, non ignarus impietatis refutationem, fidelibus sufficere ad eruditionem pietatis. Nam tametsi impossibile sit deprehendere, quid sit Deus, tamẽ dicere possumus, quid nõ sit Deus. Scimus autem eum non vt hominem esse, nec fas esse, vt quicquam, quod creatum est, illi affingas: ita quoque de Filio Dei: etsi longius natura ab illo absistimus, quam vt eam assequamur: facile tamen est & in procliui reprobare, quæ ab hæreticis proferuntur, ac dicere non esse id Filium Dei, neque fas esse de diuinitate eius, vel semel cogitare, quę ipsi dicunt, nedum è labris proferre. Ego igitur, vt potui, scripsi; vos autem chariſſimi excipite ea, non tãquam illa, quæ plenam habeant interpretationem de diuinitate Verbi, sed tanquam ea, quæ refutent impietatem hostium Christi, & præbeant volentibus occasionem ad pietatem sanę & rectæ in Christo fidei. Quòd si aliquid omissum est: puto autem omnia omissa esse, veniam dabitis pro æquitate vestra & pura conscientia, & sola audacia propositi mei, pro defendenda pietate contenti eritis. Solam enim ad plenam damnationem reiectionémque hæresis Arianorũ, iudicium Domini de morte Arij sufficere crẽdendum est, quam iam antea per alios didicistis. Quæ enim Deus voluit, quis dissipabit? & quem ipse condemnauit, quis iustum pronunciabit? Quis porro extanto signo non cognoscit, Deo odiosam esse hanc hæresim, etiamsi homines propugnatores habeat? Quum igitur nostra illa legeritis, orate pro nobis & inuicem ad id exhortamini, & statim ista ipsa ad nos remittite, nullumque eius exemplar edite, aut vobis describite, sed contenti estote vt probi trapezitæ sola lectione, etiamsi sæpius legere cupiatis. Non enim tutũ est ad posteros peruenire nostra ista scripta, quæ vt balbutientes & indocti conficimus. Salutate vos inuicem in charitate, & quotquot vos adeunt in pietate & fide. *Si quis enim*, vt dixit Apostolus, *non amat Dominum, anathema sit. Gratia Domini nostri Iesu Christi sit vobiscum, Amen.* Illi autem ea, in quorum finem his machinis vsi fuerant, non ita diu postea adimpleuerunt. Mox enim ab istis insidiis Arianos in communionem recepêre, sine omni cura respectuq; tot iudiciorũ; quibus illi damnati erant, iterumque imperiale mandatũ caussificati sunt: nec puduit eos in epistolis suis scribere, post Athanasiũ afflictum, odia desiisse, & iam inde se Arianos recipere, & ad terrorẽ audientiũ, ita sibi ab imperatore mãdatum esse, iactitãt. Quin illud ausi sunt sine omni fronte adiicere, Arianos recte sentire, nihil præ oculis habentes illud quod scriptũ est:

Væ qui

Væ qui dicitis amarum dulce, & qui statuitis tenebras esse lucem. Ad omnia enim pro hæresi parati sunt. Age num vel istinc manifeste ostenditur, nos non quidem Ecclesiastico iudicio, sed minis Imperatoris, ob nostram in Christum pietatem, & tum hæc passos esse, & nunc in præsentiarum persecutionibus agitari? Quum & aliis Episcopis ad eundem modum fictis criminibus insidiati sint, quorum aliqui in exilio obdormierunt, adepti iam gloriã confessionis in Christum, aliqui etiamnum extorres fortiter adhuc contra eorum hæresim obsistunt, dicuntque cum Paulo, *Quis nos separabit à charitate Christi?* quin etiam hinc eorum hæresim cognoscere, vel potius conuincere possis, quòd quisquis ipsis charus est, & eiusdem impietatis socius, etiamsi aliis delictis, infinitisque sceleribus obnoxius sit, etiamsi aduersus se habeat argumenta scelerum suorum, & demonstrationes euidentissimas, probus tamen apud eos, & in precio habetur, quinimo statim Imperatoris amicus efficitur, cõmendabilis scilicet sua impietate: & qui nundinator, & pleraque quæstui habet, libertatem quiduis agendi à iudicibus impetrat. Qui autem eorum impietatem redarguit, & quæ Christi sunt, synceriter procurat, iste tametsi purus in omnibus, tametsi sibi nihil sit conscius, tametsi nullum habeat accusatorem, modo ipsi crimen fingant, statim abripitur, & sententia Imperatoris eueſtigio in exilium mittitur, vt obnoxius criminibus, quæ isti voluerunt, quod in regem fuerint contumelioſi, quasi in nomen Dei: contra, qui hæresim illorum fouet, requiritur & statim summittitur in exulum illorum Ecclesias: ac continuo confiscationes, contumeliæ, & quicquid graue est, in eos intentatur, qui hunc superuentitium Episcopum non recipiunt. Et quod iniquissimum est, quem populi cupiunt, & irreprehensibilem cognoscunt, hunc tollit & in exilium mittit princeps: eum vero quem non cupiunt, quẽ nõ norunt, hunc è longinquo cum militibus & diplomatibus suis ad populos mittit. Ac iam inde magna necessitas inducitur, odisse quem diligunt, suum inquam & in fide magistrum, & in pietate parentem, eumque quem nolunt, diligere, eique suos liberos concredere, cuius vitam conuersationémque, & quis denique sit, ignorant, aut supplicium pati, nisi Imperatori pareant. Hæc & nunc & olim fecere contra Orthodoxos impii isti homines, monumenta suæ malitiæ & impietatis omnifariam apud omnes exhibentes. Esto Athanasium culpauerint aliquid, quid alij Episcopi fecere? quam in illos causam habuere? aut quis ab illis Arsenius interfectus est? Quis apud illos Macarius presbyter? aut calix confractus? quis ibi Meletianus fabulam agit? Ergo ex facinoribus illorum aduersus istos, obiecta Athanasio falsa esse demonstrantur: rursumque quæ in Athanasium moliti sunt, satis coarguunt, quæ illis imputauere, calũnias esse.

οὐαὶ οἱ λέγοντες τὸ πικρὸν γλυκὺ, οἱ πήγνυντες τὸ σκότος φῶς. πάντα γὰρ ὑπὲρ τῆς αἱρέσεως ὑπομένειν ἕτοιμοί εἰσιν. ἀφ' οὗ γὰρ οὐκ ἐκ πύπου πασιν ἀντικρυς δικην, ὡς οὐκ ἐκκλησιαστικῇ κρίσει, ἀλλ' ἐκ βασιλέως ἀπειλῆς, ἀφ' τοῦ εἰς χριστὸν δυσέβειαν, καὶ πότε πεπίνθαμεν, καὶ νῦν οἰώκετε; καὶ γὰρ καὶ ἑτέροις οὕτως ἐπεβούλευσαν ὀπαδοὶ, πλασάμενοι καὶ κατ' ἐκείνων πάλιν ψεύδεσις, ὧν οἱ μὲν ἐν τοῖς ἐξορισμοῖς ἐκοιμήθησαν. ἔχοντες τὸ καύχημα τῆς εἰς χριστὸν ὁμολογίας· οἱ δὲ ἔτι καὶ νῦν ὑπερόριοι τυγχάνουσιν, αἰδεζόμενοι μᾶλλον κατὰ τῆς αἱρέσεως ἐκείνων, καὶ λέγοντες, οὐδεν ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ χριστοῦ, ἔξεστι δὲ καὶ ἐκ τούτου πάλιν καὶ αὐτοὺς καταμαθεῖν, καὶ μᾶλλον αὐτῆς καταγνῶναι. ὁ μὲν γὰρ φίλος καὶ σωσιπόλων ἐκείνοις, κἂν ἐν ἄλλοις ὦν μεμελήμασι καὶ κυρίοις ἐγκλήμασιν ὑποδικος τυγχάνῃ, κἂν ἔχῃ τὸς ἐλέγχους ἐπὶ δοκιμωτάτοις· οὕτως δόκιμος παρ' αὐτοῖς, καὶ βασιλέως δίθυς γίνεται φίλος, ἔχων τὴν σύγκρισιν ἐκ τῆς ἀσεβείας, χρηματιθεὶς τε πλεῖστα, λαμβάνει καὶ παρρησίαν ποιεῖν, ἃ βούλεται ὡδὶ τοῖς δικασταῖς. ὁ δὲ τὴν ἀσέβειαν ἐκείνων ἐλέγχων, καὶ τὰ χριστοῦ γνησίως πεισθεὶς· οὕτως κἂν καθαρὸς ἐν πᾶσι τυγχάνῃ, κἂν μηδὲν ἑαυτῷ συγγινώσκῃ, κἂν μὴ κατήγορον ἔχῃ, ἀλλ' ἐκείνων ψεύδεσι πλασαμένων, δίθυς ἁρπάζεται, καὶ κρίσει βασιλέως, αὐτὸς μὲν ὑποπτος γίνεται ὡς ὑποδίθυος, εἰς ἃν ἐκεῖνοι θελήσωσιν· ἢ ὡς βασιλέα ὑβρίσας, ἢ ὡς ὅμοια θεῖ. ὁ δὲ πεισθεὶς τὰ τῆς αἱρέσεως ἐκείνων. ζητεῖται καὶ εὐθὺς ἀποστέλλεται εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐκείνην, καὶ λοιπὸν δημεύσεις, χρεωκοπίαι, καὶ πάντα τὰ δεινὰ, κατὰ τῶν μὴ δεχομένων ἐκεῖνον. καὶ τὸ ὡδὶ δοξότατον, ὃν μὲν οἱ λαοὶ βούλονται, καὶ γινώσκουσιν ἀνεπίληπτον, τοῦτον ἀφαιρεῖται, καὶ ἐξορίζει βασιλεὺς. ὃν δὲ μήτε βούλονται, μήτε γινώσκουσι, τοῦτον μακρόθεν μετὰ στρατιωτῶν ἀποστέλλει μετὰ γραμμάτων ἑαυτοῦ· καὶ λοιπὸν ἀνάγκη πολλὴ, μισεῖν μὲν ὃν ἀγαπῶσι τὴν κατηχήσαντα, καὶ πατέρα γινόμενον ἐν θεοσεβείᾳ· ἀγαπᾶν δὲ ὃν οὐ βούλονται, καὶ πιστεύειν ἑαυτῶν τὰ τέκνα, ἃ τ' βίον, καὶ τὴν ἀναστροφὴν· καὶ τίς ἐστιν, οὐ γινώσκουσιν. ἢ δηλονότι τιμωρίαν ὑπομένῃ, ἵν' μὴ πείθωνται βασιλεῖ. ταῦτα καὶ νῦν δρῶσι, καὶ πάλαι πεποιήκασιν οἱ δυσσεβεῖς, καὶ τ' ὀρθοδόξων, γνώρισμα τ' ἑαυτῶν κακοηθείας, καὶ ἀσεβείας, παντα χοῦ ὡδὶ πᾶσι ὡδὶ ἄγοντες. ἐγὼ δὲ ἀθανάσιον ἠπάσαντο, τί καὶ οἱ ἄλλοι πεποιήκασιν ἐπίσκοποι; ποίας ἄρα προφάσεις εἶχον; ἢ πῶς ἄρα κἀκεῖ νεκρὸς ὀφθεὶς ὑρέθη; ποῖος παρ' αὐτοῖς μακάριος πρεσβύτερος, καὶ ποτήριον κέκλασται; ποῖος μελιτιανὸς ὑπεκρίνετο; ἀλλ' ὡς ἔοικεν ἐξ ἐκείνων, καὶ τὰ κατὰ ἀθανάσιον δεικνύται ψεύδη, καὶ ἐξ ὧν ἢ ἀθανασίῳ ἐπεχείρησαν, δῆλα καὶ τὰ κατ' ἐκείνων ἐστὶ πεπλασμένα.

Immanis

μέχρι

μέγα πθηρίον ἐξῆλθεν ὅλη γῆς, ἡ αἵρεσις αὕτη, ἃ γὰρ μόνον τοῖς ῥήμασιν ὡς τοῖς ὀδοῦσι βλάπτει τοὺς ἀκεραίους, ἀλλὰ καὶ τὴν ἔξωθεν ἐξουσίαν ἐμιθώσατο πρὸς ὑπουλίω. καὶ τὸ πρᾶγμα δόξον, ὅτι καθ' ὑποστάσεως εἶπον, ἀδεὲς κείνων κατηγορεῖται, ἂν ᾖ κατηγορηθῇ, ἃ κρίνεται, ἡ δόξας ἀναγέλαστος, δικαζέται τῶν ἐλεγχόντων, καὶ μᾶλλον ὁ ἔλεγχων ὑποβουλεύεται, ἢ ὁ ὑγιαίνων ὅλως ἐντρέπεται. πάντες οὖν οἱ παρ' αὐτοῖς μεσοῤῥύπου τυγχάνουσι, καὶ οἱ παρ' αὐτοῖς κατάσκοποι, ἃ γὰρ ὑποσκοποι, μᾶλλόν ἐστι πάντων ῥυπαρώτεροι, καὶ εἴ τις παρ' αὐτοῖς ὑποσκοπος θέλει γενέσθαι, δεῖ καθύειν, δεῖ τὸ ὑποσκοπον αἰσχιστον εἶναι, ἀλλὰ μόνον φρόνει κατὰ χριστοῦ, καὶ μὴ φρόντιζε περὶ τρόπων. λέγει γὰρ κείνοισι πρὸς σύγκασιν, καὶ πρὸς βασιλέως φιλίαν. ταῦτα μὲν περὶ τῶν παρὰ δέοντος φρονούντων. οἱ δὲ τῆς ἀληθείας ζηλωταὶ κἂν ἅγιοι καὶ καθαροὶ φαίνωνται, καθ' ὑποστάσεως, ἀλλ' ὑγιαίνοντες γίνονται ὅταν ἅπερ θέλωσι, καὶ ὡς ἂν αὐτοῖς δοκῇ, πρόφασιν πλασαμένοις. καὶ τοῦτο ἔξεστι, καθ' ὑποστάσεως εἶπον, ἀπὸ τῶν παρ' αὐτῶν πραχθέντων συνιδεῖν. ὃς γάρ τις ἦν ὑπόσκοπος τῆς Ἀντιοχείας, ἀνὴρ, ὁμολογητὴς, καὶ τὰ πίστει εὐσεβὴς, ὥστε καὶ ἐπιδεὴς πολὺς ἦν ζηλῶν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, τήν τε ἀρειανὴν αἵρεσιν ἐμίσει, καὶ τοὺς φρονοῦντας τὰ κείνης, οὐκ ἐδέχετο, Δρεπανίου καινοτομοῦντος τὰ βασιλέα, πρόφασίν τε ὑποτιθεῖ, ὡς τῇ μητρὶ αὐτὸ ποιήσας ὕβριν, καὶ εὐθὺς ἐξόρισε· αὐτός τε γένεται, καὶ πολὺς σὺν αὐτῷ πρεσβυτέρων, καὶ διακόνων ἀριθμὸς, καὶ λοιπὸν ἦν οὐκ ἐδέχετο Δρεπανίου τὸ ἀσεβοῦν εἰς κλῆρον, τούτους μὴ τὸ ἐξορισθῆναι τὸν ὑποσκοπον, ἀμόνον εἰσήγαγον εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλὰ καὶ τοὺς πλείστους ὑποσκόπους κατέστησαν, ἵν' ἔχωσι συνωμότας ἑαυτῶν εἰς τὸ ἀσεβεῖν· ἐκ τούτων ἐστὶ Λεόντιος, ὁ Στράτηγος, ὁ νῦν ἐν Ἀντιοχείᾳ, καὶ ὁ πρὸ αὐτοῦ Στέφανος. γεώργιός τε ὁ ἐν Λαοδικείᾳ, καὶ ὁ μόνην ἐν Τρίπολει θεοδόσιος εὐδόξιός τε ὁ ἐν Γερμανικίᾳ, καὶ εὐσέβιος ὁ νῦν ἐν Σεβαστείᾳ. ἆρ' οὖν μέχρι τούτων ἔστησαν; ἀλλὰ καὶ εὐτρόπιος ὁ ἐν Ἀνδριανουπόλει ὑπόσκοπος, ἀνὴρ, ἀγαθὸς, καὶ ἐν πᾶσι τέλειος, ἐπειδὴ πολλάκις τὴν εὐσέβειαν ἤλεγξε, τοῖς τε διδεύουσι συνεβάλλετο, μὴ πείθεσθαι τοῖς ἀσεβέσιν εὐσεβίου ῥήμασι, τὸ αὐτὸ τῷ εὐσεβίῳ πάσχει, καὶ τῆς πόλεως καὶ τῆς ἐκκλησίας ἐκβάλλεται, βασιλίνα γὰρ ἡ πάνυ κατ' αὐτοῦ ἀσχολάζουσα, εὐφρατίων γὰρ ὁ ἐν Καλαναῖς, καὶ κυμάτιος ὁ ἐν Παλτῷ, καὶ κυμάτιος ἕτερος ὁ ἐν Ταράδῳ, καὶ ὁ ἐν Γαίζῃ Ἀσκληπᾶς, καὶ κύριος ὁ ἐν Βεροίᾳ τῆς Συρίας, καὶ Διόδωρος ἐν Ἀσίᾳ, καὶ Δομμίων ἐν Σιεμίῳ, καὶ Ἑλλάνικος ὁ ἐν Τριπόλει, μόνον ἐγνώσθησαν μισοῦντες τὴν αἵρεσιν, καὶ τοὺς μὲν μὴ προφάσεως, τοὺς δὲ χωρὶς τῶν τῆς βασιλικῆς γεγράμμασι μεταστήσαντες τῆς πόλεως ἐκβαλόντες, ἐπέρους αὐτ' αὐτῶν, οὓς ἐγίνωσκον ἀσεβοῦντας, εἰς τὰς ἐκείνων ἐκκλησίας κατέστησαν, καὶ περὶ Μαρκέλλου τοῦ Γαλατίας ὑποσκόπου, περιττὸν ἴσως ἐστὶ λέγειν. πάντες

Immanis bellua nempe hæresis ista terras inuasit, vt quæ non verbis, veluti dentibus suis homines innocentes lædat: sed & externā vim ad insidias faciēdas comparauit, & quod prorsus iniquissimū est, nemo ex illis accusatur: aut si accusetur, iudicio subiicitur: aut si species iudicii prætexitur, & causæ cognitio simulatur, sententi, quæ datur eum innocentē pronunciat, & accusatores damnat, magisque accusator probans periculo, quàm reus conuictus pudore tentatur. Omnes certe apud illos sordibus scatent, & eorum catascopi, hoc est, exploratores, quum minime sint Episcopi, longe maculosissimi sunt. Quòd si quis apud eos Episcopus esse velit, non illi occinitur, *Opartet Episcopum esse irreprehensibilem*: sed hoc illi dicitur, Sentias contra Christum, nec de moribus tuis sis anxius: id enim tibi sufficit ad commendationem, & ad principis amicitiam: ita reuerà agitur cum iis qui Arianice sentiunt: Contra veritatis æmulatores, tametsi sancti, tametsi puri appareant (quemadmodum dixi) rei fiunt, quum illis libuerit, quum eam, quam volunt, causam finxerint: Et hoc ex eorum calamitatibus perspicere licet. Fuit quidam Eustathius Episcopus Antiochiæ vir confessione clarus, religione pius, quem magno studio pro veritate stantem, & Arianam hæresim odio prosequentem, auersantémque homines Arianicæ opinionis, ita apud Constantium ficta calumnia accusarūt, quasi in matrem principis contumeliosus fuisset: nec mora, in exilium eiicitur & cum eo ingens turba presbyterorum & diaconorum, ac iam deinde eos, quos ob impietatem ne in clerum quidem recipi oportuit, post exilium Episcopi, non solùm in Ecclesiam introduxerunt, sed & plerosque ex iis Episcopos creauerunt, vt eos in sua impietate socios coniuratósque haberent, ex quorum numero est Leontius ille castratus, qui Antiochiæ nunc Episcopatum tenet, & ante eum eodem in loco Stephanus tenuit: Laodiceæ verò Georgius & Theodosius, qui Tripolim etiam habuit. Eudoxius porro Germaniciæ, & Eustatius nunc in præsentia Sebastiæ pro Episcopo se gerit. Quid, an hic saltem gressum suum repressérunt? minime gētium: Eutropius enim Adrianopoli Episcopus, vir bonus & in omnibus perfectus, quia subinde Eusebium coarguerat, & illa transeuntibus author erat, ne impiis Eusebii verbis fidem adhiberent, easdem cum Eustathio calamitates patitur, & à ciuitate sua & Ecclesia propellitur, eò quòd Augusta illi grauiter succenseat. Euphratium autem Calanis, Cymathius Palti, alter item Cymathius Taradi, Asclepas Gazæ, Cyrus Berœæ, quæ est in Syria, Diodorus in Asia, Dommen in Siemio, Ellanicus Tripoli Episcopi visi sunt tantummodo hæresim odisse, & id tanti fuit, vt hos sub specie alicuius causæ, illos prorsus sine vlla causificatione, diplomate Imperatoris, exturbatos è ciuitate, alio transtulerint, suffectis in eorum locum, quos impios nouerant. De Marcello autem Episcopo Galatiæ, superuacuum fuerit fortasse mentionem facere:

quum nulli non conſtet, Euſebianos ab eo de hæreſi reprehenſos, hæreſos recriminatione pro talione illi viciſſim impegiſſe, ſenemque hominem in exilium eieciſſe. Ille autem Romam profectus ſeſe innocentem docuit, & vt iuſſus ab illis fuerat, ſcripto ſuam fidem, quam Sardica Synodus amplexa eſt, edidit. Euſebiani contra neque cauſam dixerunt, neque de impietate ſcriptorum ſuorum cõuicti, pudore repreſſi ſunt, ſed potius grauius in omnes ſæuierunt: & quia per fœminas ad Cæſarem commendationem habent, cunctis ſe terribiles præbuere. Epiſcopum autem Conſtantinopolitanum nemini arbitror ignotum eſſe. quanto enim clarior ciuitas, tanto minus factum celari poterit. Etiam huic quoque crimen obiectũ eſt, idque falſum fuiſſe vel inde colligas, quòd qui illum reum fecit Macedonius, nobis in ea accuſatione præſentibus, cum reo ſuo, cuius presbyter erat, communionem ſumpſit. Huc tamen vbi oculos ſuos adieciſſet Euſebius, vt raperet epiſcopatum eius ciuitatis (eodem enim modo à Beryto Nicomediam tranſiliit) non defuit in hunc Paulum ſpecies calumniæ. neque illi ignari oblitique ſuarum inſidiarum fuere, ſed perſeuerarunt in criminando, & primum quidem per illos in Pontum relegatus eſt, poſtea à Cõſtantio ferro vinctus in Singra. Meſopotamiæ deportatus eſt. rurſum inde in Emeſam, atque ex Emeſa in Cucuſam Cappadocię circa deſerta Tauri abreptus eſt, quo in loco, vt ab illis renunciatum eſt, qui cum illo fuere, laqueo per Euſebianos ſtrangulatus vitam finiit. Euſebiani verò hoc ſcelere commiſſo ſine omni pudore, vt vbique mendaces hominis extincti aliam cauſam finxere, tanquam ex morbo periiſſet, quum longe aliud conſtet omnibus eius loci incolis. Siquidem Philagrius per id tempus eorum locorum vicarius, omniumque quæ ipſi vellent hiſtrio, ſed tamen ſuper hoc ſcelere ſtupens ac mœrens, credo quod alius, ac non ipſe potius eius necis author eſſet, plurimis rem prodidit, & inter reliquos mihi notos Serapioni Epiſcopo Paulum ab Euſebianis in arctiſſimo & obſcuriſſimo loco recluſum fuiſſe, relictumque ibi vt fame periret. deinde poſt ſex dies, quum eò ingreſſi Euſebiani, hominem adhuc ſpirantem inueniſſet, per vim Epiſcopum ſtrangulaſſe, atque eo genere finis vitam clauſiſſe, & diaconũ dixiſſe, inferendæ necis miniſtrum Philippum præfectũ fuiſſe. Verũ ad hoc ſcelus vindicta diuina conuiuendũ ſibi non putauit: Philippus enim nondum vertente anno, præfecturâ ſua cum magna ignominia ſpoliatus eſt, ac iam inde priuatus iis quibus minime volebat, ludibrio fuit. Mœſtus igitur mirum in modũ, & quemadmodũ Cain gemens & tremẽs, & quotidie percuſſorem expectans, longe à ſuis ac patria ſua, veluti attonitus, quod minime volebat, morte extinctus eſt. Quid? quòd ne mortuis quidem parcunt, quos viuos olim calumniis perſequebãtur, ac tantis terroribus agunt, vt viuos in exilia propellant, & mortuorũ nihil miſereantur.

πάντες γὰρ ἔγνωσαν, ὡς πρόπαλον ἐγκαλέμενοι παρ' αὐτοῦ οἱ περὶ Εὐσέβιον ἀσεβείας αὐτὸν ἐκάλεσαν αὐτῷ καὶ αὐτοί, ὃ πεποιήκασιν ἐξομολογεῖσθαι τὸν γέροντα. καὶ αὐτὸς μὲν ἀπελθὼν εἰς τὴν Ῥώμην ἀπελογήσατο, καὶ ἀπαιτούμενος παρ' αὐτῶν δέδωκεν ἔγγραφον τὴν ἑαυτοῦ πίστιν, ἣν καὶ ἡ κατὰ Σαρδικὴν σύνοδος ἐδέξατο. οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον οὔτε ἀπελογήσαντο, οὔτε ἐλεγχόμενοι ἐξ ὧν ἔγραψαν ἀσεβεῖς, ἐνετράπησαν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐθρασύνοντο κατὰ
A πάντων. εἶχον γὰρ τὴν πρὸς βασιλέα πρόφασιν ἐκ γυναικῶν σύστασιν, καὶ πᾶσιν ἦσαν φοβεροί. περὶ δὲ παύλου τοῦ τῆς Κωνσταντίνου πόλεως ἐπισκόπου νομίζω μηδένα ἀγνοεῖν. ὅσῳ γὰρ ἐπιφανὴς ἡ πόλις, τοσούτῳ καὶ τὸ γρόμενον ἐκ κεκρύπται. καὶ κατὰ τούτου πίστιν πρόφασις ἐπλάσθη. καὶ γὰρ ὁ κατηγορήσας αὐτοῦ Μακεδόνιος, ὁ νῦν ἐπίσκοπος αὐτοῦ ἡμῖν ὢν καὶ παρόντων ἡμῶν κατὰ τὴν κατηγορίαν, κεκοινώνηκεν αὐτῷ, καὶ πρεσβύτερος ὑπ'
B αὐτὸν τὸν παῦλον, καὶ ὅμως ἐπιδὴ δόσεβὶ ἐπιφθαλμία θέλων ἁρπάσαι τὴν ἐπισκοπὴν τῆς πόλεως, οὕτω γὰρ καὶ ἀπὸ Βηρυτοῦ εἰς τὴν Νικομήδειαν μετῆλθεν, ἔμεινεν ἡ πρόσφασις κατὰ παύλου, καὶ οὐκ ἠμέλησαν τῆς ἐπιβουλῆς, ἀλλ' ἔμειναν ἀμφιβάλλοντες. καὶ τὸ μὲν πρῶτον εἰς τὸν πόντον ἐξωρίσθη ὑπὸ Κωνσταντίου, τὸ δὲ δεύτερον ἀπὸ Κωνσταντίου δεθεὶς ἁλύσεσι σιδηραῖς, εἰς σίγλεφα τῆς μεσοποταμίας ἐξωρίσθη, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἔμισαν μετῳκίσθη. καὶ τὸ τέταρτον εἰς κόκκυσον τῆς καππαδοκίας, περὶ τὰ ἔρημα τοῦ ταύρου. ἔνθα καὶ ὡς οἱ
C σωζόντες ἀπήγγελλαν, ὑπὸ πιγεὶς παρ' αὐτῶν ἐπλάσθησαν. τοῦτο μέν τι δράσαντες, ἐκ ἠχλώθησαν ἐμὲ γὰρ οἱ μηδὲν ἀληθεύοντες πλάσασθαι πάλιν περὶ φασιν, ὡς ὑπὸ νόσου τελευτήσαντος αὐτοῦ. καί τι τοῦτο γινωσκόντων παύτων, τὸ κατεψεύσθαι τὸν ἐκεῖνον. ἐγὼ δὲ ἐν Φιλάγριος δικάριος ὢν τότε τῶν ἐκείνων, ἐν παύτα τὰ ἐκείνων συνοικονομούμενος ὡς ἂν αὐτὸς ἠθέλησεν, ὅμως ἐπὶ τούτῳ θαυμάζων, ἐν λυπηθείς, ἴσως ὅτι μὴ αὐτὸς, ἀλλ' ἕτερος εἰργάσατο τὸ κακόν· ἀπήγγελε πολλοῖς τε ἄλλοις, καὶ
D γνωρίμοις ἡμῶν, ἐν τῷ ἐπισκόπῳ σαραπίωνι· ὡς παύλου ὑποκλεισθεὶς παρ' ἐκείνων εἰς τόπον τινὰ βραχύτατον ἐν σκοτεινὸν ἀφείθη λιμῷ ἀμφθαρῆναι. εἶτα μεθ' ἡμέρας ἓξ, ὡς εἰσελθόντες εὗρον αὐτὸν ἔτι πνέοντα, λοιπὸν ἐπελθόντες ἀπέπνιξαν τὸν ἄνθρωπον. ἐν οὕτω τέλος ἔσχε βίος τοῦτο. τοῦ δὲ τοιούτου θανάτου ἀμφίκενον ἔλεγον γεγονέναι, φίλιππον τὸν γρόμενον ἔπαρχον. ἀλλ' οὐδὲ τοῦτον παρεῖδεν ἡ θεία δίκη, οὐδὲ γὰρ παρῆλθεν ἐκεῖνος, ἐν μὴ πολλῆς ἀπιμίας καθηρέθη τῆς ἀρχῆς ὁ φίλιππος, ὅτως, ὡς ἰδιώτην γρόμενον, ὑφ' ὧν ὑκ ἤθελε καταπαίζεσθαι.
E πάνυ γοῦν ἐν αὐτὸς, λυπούμενος, ἐν τῇ καινῇ σένων καὶ τρέμων. καὶ καθ' ἡμέραν προσδοκῶν τὸν αἰσαρῶντα ἔξω τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος ἐν αὐτὸς καὶ τὰ ἰδίων, ὡς πρὸ ἐκπλαγεὶς ἐπὶ μὴ ὅτως ἤθελεν, ἀπέθανε, πολλοὶ ὅτι ἐν τῇ νεκρῶν ἐν φέδον), καθ' ὧν ἐν ζώων ἐπλάσαντο πρόφασις. ὅτω γὰρ ἑαυτὸς πρὸς παύτας φοβεροὺς ἐπιδεικνύειν ἐσπούδασαν, καὶ ζῶντας μὲν ἐξορίζουσιν, ἀποθανόντας δ', οὐκ ἐλεοῦσιν.

ἀλλὰ

ἀλλὰ καὶ τότε μόνοι, ὡς δὴ πάντας τοὺς ἀνθρώπους, μισοῦσι τοὺς ἀπελθόντας, καὶ τοῖς οἰκείοις αὐτῶν ὑπισχνοῦνται, οἱ τῷ ὄντι ἀπάνθρωποι καὶ μισόκαλοι, καὶ πλέον ἐχθρῶν τὸ τρόπον ἄγριον ἔχοντες, διὰ τὴν αὐτὴν ἀσέβειαν, οἱ μὴ ἐξ ἀληθείας, ἀλλ' ὃν πεπλασμένων ψευδάσεων, ἡμῖν τε καὶ τοῖς ἑτέροις, πᾶσιν ὑπισχνοῦνται συνουδαίνοντες. ταῦτα συνορῶντες οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ, κωνσταντῖνος καὶ κώνστας καὶ κώνστις, ἐπίσκοπον τὸν τοῦ πατρὸς ἐπανελθεῖν εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐκκλησίαν· γράψαντες μὲν ἰδίᾳ τῇ ἑκάστου ἐκκλησίᾳ· ψευδῆ δὲ ἀθανασίου ταῦτα, ἃ πάλιν τὴν μὲν τοῦ πράγματος βίαν δείκνυσι, τὴν δὲ τῶν περὶ εὐσεβίου ἀνδροφόνον προαίρεσιν ἐλέγχει.

A

Nam etiam tunc soli præter morem omnium mortalium extinctis infensi remanent, & in extinctorum amicos & cõsanguineos successionem suarum insidiarum transferunt, homines prorsus probitati infesti, & plusquam hostes animo efferati, idque in gratiam hæreseos. Nec enim veris, sed fictis criminibus, tum mihi, tum cæteris omnibus insidiantur. Hoc quum viderent tres fratres Constantinus, Constantius, & Constans, post obitũ patris sui iusserunt quemque in suam Ecclesiam & patriam reuerti, scribentes quidem de singulis ad singulas ipsorum Ecclesias: de Athanasio vero ad istum modum, quæ & vim rei actæ, & Eusebianorum parricidalem animum ostendunt:

ΑΝΤΙΓΡΑΦΟΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΤΩ ΛΑΩ ΤΗΣ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ, ΠΟΛΕΩΣ ΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΝ.

EXEMPLAR CONSTANTINI CÆSARIS POPVLO CATHOLICÆ *Ecclesiæ Alexandrinorum.*

B

Ὅτι δὲ τὴν ὑμετέρας ἱερὰς ἐννοίας λαθεῖν φρονήσαι γνῶσιν οἴομαι διὰ τοῦτο ἀθανάσιον τὸν θεοσεβῆ νόμιμον ἀποφήνω. Ἐγράφη ὀπίσω εἰς τὸν λόγον ἀφορμὰς αὐτοῖς.

Τὰ μὲν οὖν γραφέντα ταῦτα. τίς οὖν συνειδὼς αὐτῶν, τίς ἔτι ἀξιόπιστος τούτοις μάρτυς ἂν γένοιτο; ταῦτα γὰρ εἰδὼς, ἅτινα ἐκεῖνοι ἔγραψεν, οἱ μέν τι θεοσεβὲς βλέποντες ἐλαττουμένων αὐτῶν τὴν αἵρεσιν, γράφουσιν εἰς ῥώμην, γράφουσι καὶ τοῖς βασιλεῦσι κωνσταντίνῳ καὶ κώνσταντι καὶ ἀθανασίῳ, ὡς καὶ οἱ μὲν ἀθανασίου ἀποστελέντος διήλεγξαν τὰ παρ' ἐκείνων γραφέντα, οἱ δὲ μὲν τῶν βασιλέων ἐπαύσαντο. ὁ δὲ ἐπίσκοπος ῥώμης ἰούλιος ἔγραψε ψεύδη γένεσθαι σύνοδον, ἔνθα ἂν ἐθελήσωμεν, ἵνα ἃ μὲν κατηγοροῦσι δείξωσι, περὶ δὲ ὧν κατηγοροῦμεν καὶ αὐτοὶ, παῤῥησιαζόμενοι ἀπολογήσωνται. τοῦτο δὲ καὶ οἱ παρ' αὐτῶν ἀποσταλέντες πρεσβύτεροι, βλέποντες ἑαυτοὺς ἐλεγχομένους, ἠξίωσαν γένεσθαι, τούτων τοίνυν γενομένων, ὁρῶντες ἑαυτοὺς, οἱ πρὸς πάντα τυγχάνοντες ὑποπίοι, μὴ περιγινομένους ἐν ἐκκλησιαστικῇ κρίσει, προσέρχονται μόνῳ κωνσταντίῳ καὶ λοιπὸν ἀποδύρονται, ὡς πρὸς τὸν τῆς αἱρέσεως προστάτην, φεῖσαι λέγοντες, τῆς αἱρέσεως, ὁρᾷς πάντας ἀποστάντας ἀφ' ἡμῶν, ὀλίγοι λειπόμεθα ἀπελείφθημεν, ἄρξαι διώκειν, ἐπεὶ καὶ πρὸς τῶν ὀλίγων ἀφιέμεθα καὶ μένομεν ἔρημοι. οὓς γὰρ ἐβιασάμεθα, τούτων ἐξορισθέντων τούτους ἐπανελθόντας ἔπεισαν πάλιν φρονεῖν καθ' ἡμῶν. γράψον οὖν κατὰ πάντων, καὶ πέμψον Φιλάγριον δεύτερον ἔπαρχον τῆς αἰγύπτου. αὐτὸς γὰρ ὑπηρετήσεται διώκει, ἤδη μὲν τῇ πείρᾳ δείξας, μάλιστα δὲ καὶ παραβάτης ὤν. πέμψον δὲ καὶ γρηγόριον ὑπίσκοπον εἰς ἀλεξάνδρειαν, ἵν' οὕτω γὰρ διώκεται συνήσουσι τὸν ἡμέτερον αἵρεσιν. γράφει τοίνυν πρὸς κωνστάντα. πάντας δὲ διώκει, καὶ πέμπει Φιλάγριον ἔπαρχον, καὶ δρομέων τινα εὐνοῦχον, πέμπει δὲ καὶ γρηγόριον μετὰ στρατιωτικῆς ἐξουσίας. καὶ τοιαῦτα γέγονεν, οἷα καὶ πρότερον.

C

Etenim quum soli præter morem omnium mortalium extinctis infensi remanent, & in extinctorum amicos & cõsanguineos successionem suarum insidiarum transferunt, homines prorsus probitati infesti, & plusquam hostes animo efferati, idque in gratiam hæreseos. Nec enim veris, sed fictis criminibus, tum mihi, tum cæteris omnibus insidiantur. Hoc quum viderent tres fratres Constantinus, Constantius, & Constans, post obitũ patris sui iusserunt quemque in suam Ecclesiam & patriam reuerti, scribentes quidem de singulis ad singulas ipsorum Ecclesias: de Athanasio vero ad istum modum, quæ & vim rei actæ, & Eusebianorum parricidalem animum ostendunt:

D

E

Ego autem id vestras sanctas mentes latere non arbitror, ideo Athanasium, &c. *Epistola superius descripta est. Athanasius.*

Scripta igitur principis istiusmodi fuere. Ecquis igitur eorum fraudulentiæ & insidiarũ grauior testis esse possit, quàm ille qui certus de negocio in hunc modum scripsit? Eusebiani igitur videntes hæresim suam succumbere, & Romam, & ad Imperatores Constantinum & Constantem contra Athanasium scribunt: sed quia ab Athanasio missi legati, mendacia eorum refutabant, ab Imperatoribus cum pudore reiecti sunt. Episcopus autem Romanus Iulius Synodum iussit fieri, vbicunque vellemus, vt tuto & crimina obiicerent, & inuicem sibi obiecta refutarent. id enim eorum legati, quum se vinci animaduerterent, postularunt. Rebus igitur inceptis, quum male sibi vbique conscii de causa sua in Ecclesiastico conflictu desperarent, Constantium cum lamentis, vt hæreseos propugnatorem, adeunt. Vides, inquiunt, omnes à nostra hæresi deficere, pauci residui sumus, incipe persequi, quoniam etiam ab istis paucis destituimur, & deserti relinquimur. quos enim vi ad communionem nostram per exilia Episcoporum adegimus, ij ab Episcopis in sedes suas reuertentibus, vt contra nos sentiant, persuadentur. Scribe igitur ad omnes & mitte denuo Philagrium præfectũ Ægypti? ille enim idoneus est his negociis gerendis, vt re ipsa & experimentis patuit; nec mirum quum sit apostata. Mitte item Gregorium, Episcopum Alexandriam, nam & iste poterit quoque stabilire nostram hæresim. Mittit igitur literas Constantius, & in omnes persecutionem mouit, emissariis ad eam rem vsus Philagrio, & quodam Arsacio Eunucho. Missus quoque est Gregorius militari manu. Eadem statim designata sunt quæ prius.

Coacta

Coacta.n.multitudine ex bubulcis, opilionib. & forensi vulgo, vnà cũ proteruis iuuenibus, cum gladiis & fustib. templũ Quirini inuadũt, alios mactant, alios pedibus obterunt, pleroque concisos, partim in exilium coniiciunt, multasque fœminas miseris modis captatas, publice ad tribunalia crimibus trahunt, tractatque contumeliis indignissime afficiunt: aliorũ bona fisco addicunt, aliorum alimenta interuertunt, nulla alia de causa, quàm vt eos ad partes Arianorum, & Georgium recipiendum, quem Imperator miserat, compellerent. Athanasius autem priusquam ista fierent, semel re cognita, Romam profectus est, non ignarus hæretici furoris. Iulius vero presbyteros suos Elpidiũ & Philoxenẽ cũ literis ad Eusebianos misit, certũ diem definiens, vt aut præsentes se sisterent, aut cognoscerent se omnib. modis suspectos haberi. Cæterum Eusebiani, vbi semel audissent Ecclesiasticũ consessum fore, vbi nec Comes affuturus esset, neq; satellites pro foribus excubarent, nec ex Cæsaris præscriptis omnia fierent, quibus rationib. & non aliis Episcopos vicerant, imo qui sine hoc præsidio ne loqui quidem auderent: ita inhorruerunt & metu contracti sunt, vt presbyteros detinerent vltra diem condictam, causificationem interim turpem fingentes, se ob bella Persarum venire nõ posse, sed in ea re nihil veri: metus enim conscientiæ eos impediebat. Quid enim negocii Episcopis cum bello? aut quid obstaculi illis à Persis oriebatur, quo minus Romam quamuis longinquam & transmarinam vrbem proficiscerentur? Orientis igitur loca suasque prouincias obeuntes quærebãt, si quis ipsis aduersaretur, vt eum per calumniam in exilium profligarent. Certe presbyteros suos dimiserunt cum absurdissima excusatione, hoc genere colloquii inter ipsos habito. Quandoquidem Ecclesiastico iudicio vincere non possumus, solita nostra vi agamus. Dant igitur literas ad Philagrium, authoresq; sunt, vt ille quam primum cum Gregorio in Ægyptum abeat, ac statim iam inde Episcopi flagellabantur, & acerbis vinculis constringebantur, Sarapammonem confessorem in exilium mittunt, Potamonem quoque & ipsum confessorem qui oculum in persecutione perdiderat, ita concidunt plagis in ceruicem, non ante desinentes, quàm vbi illum pro mortuo abiicerent, adeo vt vix post aliquas horas curationibus fomentisque spiritum recollegerit, Deo quidem illi concedente vitam, sed admodum breuem: paulo enim post ex dolore & plagis ex hac vita decessit, adeptus in Christo gloriam iterati martyrii. Alios vitæ monasticæ æmulatores, sedenti pro tribunali Philagrio, vnà cum Blacio duce: heu mihi, quot ibi Episcopi virgis concisi sunt? Deinde miser Georgius post tanta scelera inuitabat omnes, vt secum communicarent. Atqui si communionem ab illis postulabas, indigni erant, qui verberarentur: quod si vt malos eos verberandos cẽ suisti, cur illos vt sanctos inuitas? Verũ nihil illi

A σωαγαγόντες δὴ πλῆθος βακέλων καὶ ποιμένων, ἄλλων τε ἀγοραίων ἐξ ἀσελγῶν νεωτέρων, μὴ ξιφῶν καὶ ῥοπάλων, ἐπῆλθον τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ καλουμένῃ κυριακῇ, καὶ τὰς μὲν ἀπέκτειναν, τὰς δὲ κατεπάτησαν, ἄλλας τε πλημμύρας κατασκήψαντες, εἰς δεσμωτήριον ἐνέβαλον, καὶ ἐξώρυζον, πολλάς τε γυναῖκας καταισύροντες, εἷλκον εἰς τὸ δικαστήριον δημοσίᾳ, καὶ τὰ τειχῶν ἕλκοντες ὕβριζον, ἄλλας ἐδημοσίευον, ἄλλων ἄρτους ἀφῃρουῦντο, δι' ὑδὲν ἕτερον, ἢ ἵνα τοῖς ἀρειανοῖς πρόσθωνται, καὶ χρήματον δέξανται τὰ ὑπὸ βασιλέως ἀποκείμενα. ἀθανάσιος μὲν οὖν καὶ πρὶν γνῶναι ταῦτα, καὶ μόνον ἀκούσας ἔπλευσεν εἰς τὴν ῥώμην, εἰδώς τε τὸν θυμὸν τῶν αἱρετικῶν καὶ ἃ ἂν ὠργισεν ἡ σωσθεῖσα γένηται. ὁ δὲ Ἰούλιος γράφει καὶ πέμπει πρεσβυτέρους, ἐλπίδιον καὶ Φιλόξενον, ὁρίσας καὶ προθεσμίαν, ἵνα ἢ ἔλθωσιν, ἢ γινώσκοιεν ἑαυτοὺς ὑπόπτους εἶναι κατὰ πάντα. ἀλλ' οἱ περὶ εὐσέβιον ὡς μόνον ἦκουσαν ἐκκλησιαστικὸν ἔσεσθαι κρίσιν, ἐν ᾗ κρίσει B οὐ παραγίνεται, οὐ πρόεδρῶται πρὸς τῶν θυρῶν, οὐ βασιλικῷ πρόσταγμα πρὸς τὸ σωσθὲν τελεῖται, ἐν τούτοις γὰρ ἀεὶ κατὰ τῶν ἐπισκόπων ἴσχυσαν, καὶ ἄλλο τούτων εὐδόλως λαλῆσαι θαρρῆσιν, οὕτω κατέπηξαν, ὡς τοὺς μὲν πρεσβυτέρους κατασχεῖν καὶ μετὰ τὴν προθεσμίαν, πλάσασθαι δὲ πρόφασιν ἀπρεπῆ, ὅτι μὴ δυνάμεθα νῦν ἐλθεῖν διὰ τοὺς παρὰ περσῶν γιγνομένους πολέμους· τοῦτο δὲ οὐκ ἐπὶ ἀληθείᾳ, ἀλλὰ φειδοῦς τοῦ σωσθέντος. τί γὰρ κοινὸν πόλεμος πρὸς ἐπισκόπους; ἢ διὰ τί μὴ δυνάμενοι διὰ τὸς πέρσας εἰς C ῥώμην ἐλθεῖν; καίτοι μακρὰν ἀπέχουσαν, καὶ πέραν θαλάττης οὖσαν, τὸς τῆς ἀτολμίας τύπους καὶ τὰς ἐγγὺς ἐκείνων προσήκοντας ὡς λέοντες, ζητοῦντες τίς αὐτοῖς ἐναντιοῦται, ἵνα διαβάλλοντες ἐξαρέσωσιν, ἀμέλει τοὺς πρεσβυτέρους ἀπολύσαντες ὅπῃ τῇ ἀπαθείᾳ παύσῃ τὸ σωσθέν, σπεύδοντες ἀλλήλοις. ἐπεὶ μὴ δυνάμεθα ἐκκλησιαστικῇ κρίσει κρατεῖν, τῷ σωθῆναι τύλμαι ὑπὸ δέξωμεθα. γράφουσι τοίνυν Φιλαγρίῳ, καὶ πείθουσιν D αὐτὸν μὴ χρηναί κατ' ὀλίγον ἐξελθεῖν εἰς τὸ ἄγχιστον, καὶ λοιπὸν ὑπὸ σκοποὶ μαστίζονται καὶ ἐδεσμεῖτο πικρῶς· σαραπάμμωνα μὲν ὑπὸ σκοπον ὁμολογητὴν ἐξορύζουσι, ποτάμμωνα δὲ ὑπὸ σκοπον ὁμολογητὴν ἀπολέσαντα καὶ αὐτὸ τὸ ὀφθαλμὸν ἐν τῷ διωγμῷ, ὕστερον καθίκοψαν τὸ καταυχένιος πληγαῖς. ὡς μὴ πρότερον παύσασθαι πρὶν ἂν νομισθῶσι τὸν ἄνθρωπον νεκρόν· ὕστερον μὲν ὑπὸ σκοπε ἐρρίφη κατὰ μόνας μὴ ὥρας θεραπεύομεν καὶ παρρησιζόμεθα ἀνέπαυσε, τὸ θεῖον δεδωκότος τὸ ζῆν, ἀλλὰ μὴ χρόνον ὀλίγον, ἐκ τῶν πληγῶν ἀποθανὼν, ἔχων ἐν χριστῷ τὸ καύχημα διὰ τὸ μαρτύριον. πόσους τε, E ἄλλα μονάζοντας ἐμαστίζοντες, καθεζομένου χρηγορίου μὴ βαλακιῶντος λεγομένου δικαστοῦ; πόσοι ὑπὸ σκοποι ἐκόπησαν; εἶδε ὁ ἄθλιος χρηγόριος μετὰ ταῦτα παρεκάλει πάντας κοινωνεῖν αὐτῷ, καί τι εἰ κοινωνίας ἠξίους παρ' αὐτῶν ἔχειν, οὐκ ἦσαν ἄξιοι πληγῶν, εἰ δὲ ὡς φαύλους ἐκόπτες, τί ὡς ἁγίους παρεκάλεις; ἀλλ' οὐδενὶ αὐτῷ προσκειμένου,

ἢ τὰ τῶν ἀποστειλάντων πληρῶσαι, καὶ τὴν αἵρεσιν συῆσαι, ἀφ' οὗπερ αἱ δροφόνος γέγονε καὶ δήμιος, καὶ ὑβρισὴς, καὶ δόλιος, καὶ βέβηλος, καὶ τὸ ὅλον χειροτμάχος ὁ ἀνόητος. τὴν γοῦν οὖ ἐπισκόπου θείαν οὕτως ἐδίωξεν, ὡς μὴ δὲ ἀποθανοῦσαν ἀφεῖναι παφῶαι, καὶ ποτ' ἂν ἐγεγόνει, καὶ ἄταφος ἐρρίφη, εἰ μὴ οἱ ὑποδεξάμενοι αὐτὴν, ὡς ἴδιον νεκρὸν ἐξωγκωσαν· οὕτω καὶ ἐν τούτοις ἔχει αὐθόσιον τὸν τρόπον. καὶ γὰρ καὶ ἄλλων ἀπὸ ἐξόδων λαβόντων ἐλεημοσύνην, ἐκέλευσε τὰ δεδομένα διαρπάζεσθαι, καὶ τὰ ἀγγεῖα, ἐν οἷς ἔφερον τὸ ἔλαιον καὶ τὸν οἶνον, κατάγνυσθαι, ἵνα μὴ μόνον λαβὼν ἀσεβήσῃ, ἀλλὰ καὶ ἔργοις ἀπομάζῃ τὸν κύριον, ἀκουσόμενος ὅσον οὐδέπω παρ' αὐτοῦ ἐφόσον ἠτίμασας πύτας, ἐμὲ ἠτίμασας, πολλά τε ἕτερα ἐποίει, ἃ καὶ λόγου φαίσιν ὑπεραίρει, καὶ ἀκούσας τις ἄπιστα νομίσειε, ταῦτα δὲ ἀφ' οὗ θεν οὕτως ἔπραττεν, ἐπεὶ μήτε ἐκκλησιαστικῷ κανόνι τὴν κατάστασιν εἶχε, μήτε ἀποστολικῇ παραδόσει κληθεὶς ὑπὸ ἐπισκόπου· ἀλλ' ἐκ παλατίου μετὰ στρατιωτικῆς ἐξουσίας καὶ φαντασίας ἀπέσταλτο, ὥσπερ ἀρχήν τινα κοσμικὴν ἐγκεχειρισμένος, ἀφ' οὗ δὲ καὶ ἀρχόντων μᾶλλον ἠγάπησε φίλος εἶναι, ἢ ἐπισκόπων, καὶ μοναζόντων. εἴποτε οὖν καὶ ὁ πατὴρ αὐτῶνιος, ἐκ τοῦ ὄρους ἔγραφεν, ὥσπερ βδέλυγμα ἁμαρτωλῷ θεοσέβεια, οὕτως ἐβδελύσσετο τὰ τοῦ ἁγίου γράμματα. εἴποτε δὲ βασιλεὺς, ἢ στρατηλάτης, ἢ ἄλλος δικαστὴς ἐπέστελλεν, οὕτω θεηχαρὴς, ἐγίνετο, ὡς οἱ ἐν ταῖς παροιμίαις, καθὼς χαιρελίζων ἔλεγεν ὁ λόγος. ὦ οἱ ἐγκαταλείποντες ὁδοὺς εὐθείας, οἱ εὐφραινόμενοι ἐπὶ κακοῖς, καὶ χαίροντες ἐπὶ διαστροφῇ κακῶν. ἀμέλει τοὺς μὲν ταῦτα νομίζοντας, ἐτίμα χρήμασιν, αὐτωνίου δέποτε χράψαντος πεποίηκε τὸν δοῦκα Βαλάκιον καταπῦσαι τῆς ἐπιστολῆς, καὶ ταύτην ἀποῤῥῖψαι. ἀλλ' οὐ παρεῖδεν ἡ θεία δίκη. μετ' οὐ πολὺ γὰρ τὸν λεγόμενον δοῦκα ἐπικαθήμενον ἵππῳ καὶ ἀπερχόμενον εἰς τὴν πρώτην μονὴν, ἐπισφαφεὶς ὁ ἵππος, καὶ δακὼν εἰς τὸν μηρὸν κατέβαλε, καὶ τελῶν ἡμερῶν ἀπέθανεν. ἐκεῖνοι μὲν οὖ οὕτως ἔπραττον κατὰ πάντων, ἐν δὲ τῇ ῥώμῃ συναθροίσαντες ἐπισκόπους πεντήκοντα, τοὺς μὲν τοῦ εὐσέβιον, ὡς ὑποπτους καὶ φοβηθέντας ἐλθεῖν, οὐκ ἀπεδέξαντο· ἀλλὰ καὶ τὰ γραφέντα παρ' αὐτῶν ἠκύρωσαν· ἡμᾶς δὲ ἀπεδέξαντο, καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς κοινωνίαν ἠγάπησαν. ἕως δὲ ταῦτα ἐγίνετο, ἦλθεν εἰς γνῶσιν τοῦ βασιλέως κώνσταντος, ἥτε ἐν ῥώμῃ γινομένη σύνοδος, καὶ τὰ ἐν τῇ ἀλεξανδρείᾳ, καὶ πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ, κατὰ τῶν ἐκκλησιῶν γεγονημένα, καὶ γράφει τῷ ἀδελφῷ κωνσταντίῳ, καὶ λοιπὸν ἀμφοτέροις δοκεῖ σύνοδον γενέσθαι, καὶ ἀφανισθῆναι τὰ πραγματα, ἵν' οἱ μὲν ἀδικηθέντες, μηκέτι πάσχωσιν, οἱ δὲ ἀδικοῦντες, μηκέτι τοιοῦτα τολμᾶν δυνῶνται. συνέρχονται τοίνυν ἀπότε τῆς ἀνατολῆς καὶ τῆς δύσεως, ἐν τῇ

Verùm nihil illi curæ erat, quàm vt eorum iussa, à quibus missus erat, adimpleret, & hæresin stabiliret, eas ob causas stultus ille homicida, carnifex, & contumeliosus, fraudulentus, & in summa, Christi hostis factus est: Episcopi autem materteram ita persecutus est, vt ne extinctam quidem humari sineret, & quod voluit consecutus esset, & insepulta abiecta fuisset, nisi qui eam sustuliſſent, suum se cadauer efferre dixissent, tam impiis isthic moribus fuit. Nam quum & alii mendici errones eleemosynam acciperent, iussit ea quæ eleemosynis destinata essent, diripi: & vasa quibus oleum & vinum deferebatur, confringi: vt non solum in accipiendo se impium præberet, sed re ipsa Dominum contumeliosè tractaret, auditurus iamiam ex Domino, quatenus vilipendisti istos, & me vilipendisti. Multa etiam alia fecit, quæ dicendi facultatem transcendunt: & quibus auditor fidem negaret. Cæterum ista ideo patrauit, qui neque secundum Ecclesiastica instituta creatus erat, neque pro Apostolica traditione nomen Episcopi obtinebat. Sed ex Palatio cum militari manu & magnifica pompa missus fuit, non aliter quam si secularis magistratus ei demandatus esset. Ideóque maiori studio magistratuum amicitiam, quàm Episcoporum aut monachorum sectabatur. Si quando igitur pater Antonius, ad illum è montanis scribebat (quemadmodum pietas peccatori in abominationem est) eodem quoque modo sancti viri scripta abominabatur. Quòd si Imperator aut Dux exercitus, aut alius quispiam Iudex ad eum literas dedisset, ita lætus alacérque erat, quemadmodum ij de quibus in Prouerbiis non sine querimoniis dicitur, *O qui relinquitis vias rectas, qui malis oblectamini, & gaudetis conuersatione malorum.* Certe qui huiusmodi literas afferebat, eum pecuniis honorabat. Antonii aliquando epistolam duci Blacio conspuendam abiiciendamque tradidit. Sed hoc diuina vindicta inultum non prætermisit. Siquidem non diu postea Blacii femur proficiscentis ad primam mansionem, equus cui insidebat, ceruicibus retortis ita momordit, atque è dorso excussum humi afflixit, vt intra triduum proximum periret. Ad istum modum illi cum omnibus agebant. Romæ verò congregati Episcopi prope quinquaginta, Eusebianos, vt suspectos timentesque se sistere, non receperunt, & quæ ab ipsis scripta essent, pro vanis habuerunt: nos autem receperunt, nostramque communionem amplexi sunt. Interim quum ista fierent, simul & de Synodo Romana Constans Imperator & quid Alexandriæ & per vniuersum orbem contra Catholicos gereretur, resciuit: missæ igitur sunt literæ à Constante, ad fratrem suum Constantium, ibique de amborum sententia placuit, vt Synodus celebraretur, & de rebus actis cognitio fieret, ne vlterius iniurioſe habiti iniuriis afficerentur, vel iniurioſi vlterius pergerent iniuriam facere. Cõueniũt igitur ab Oriente & ex Occidẽte

in vr-

in vrbem Sardicam, numero plus minus centum Episcopi, Occidentales, vnum duntaxat Hosium secum habuere, Orientales contra succincti pedagogis & aduocatis Musaniano comite, & Hesychio Castrensi, aduenere, eorũque fiducia nixi, audacter sese præsentes obtulerunt: sperantes eorum viribus, iterum omnia confici posse. Horum enim opera se quibus volebant, terribiles ostendebant, & insidias, quibus libitum erat, innectebant. Cæterum vbi iam re ipsa experiebantur Ecclesiasticum morem, tãtum modo obseruari, & ex singulis Ecclesiis ciuitatibusque accusatores ibi præsto esse, & documenta rerumque probationes aduersus se in promptu esse, conspicatique ibidem Arium & Asterium venerabiles Episcopos, vnà quidem secum ex Oriente profectos, sed diuerso itinere ingressos, nobisque in veniendo comites factos, eosdemque memorantes vafriciem ipsorum, & quantopere res suas suspectas haberent, iudiciumque metuerent, ne à nobis quidem sycophantiæ, ab accusatoribus verò ab ipsis subornatis, omnia per dolum fecisse conuincerentur: Hæc inquam illi conspicati, etsi alacriter aduenerãt, arbitrati nos metu conterritos, minime occursuros, tamen quum animaduerterent nostram fiduciam, intra Palatium se recluserunt, quo in loco domicilium habebant. Atque ibi ita inter se consusurrarunt: Ad alia venimus, & alia conspicimus: accessimus cum comitibus, & sine comitibus res agitur, prorsus futurum est vt condemnemur. Nostis qualia sint decreta ordinationesq;, Athanasio in manu sunt monumenta omnium Mareotæ actorum, quibus ille quidem purgatur: nos autem confundimur. Quid igitur hæsitamus? quid moramur? fingamus aliquam causificationem, & discedamus, ne si manserimus, condemnemur. Melius est de fuga erubescere, quàm conuictos de sycophantia condemnari. Si fugerimus, poterimus aliquo modo hæresim propugnare. Quòd si nos fugientes condemnauerint: habemus Cæsarem propugnatorem, qui non permissurus est, vt à populis de Ecclesiis eiiciamur. Ad istum modum ipsi inter se disceptabant. Hosius autem, cæterique Episcopi crebro illis Athanasij fiduciam renunciabant, & quam promptus ad causam dicendam esset, & quanto pere iactaret se eos sycophantiæ cõuicturum, & inter cætera dicebat, Si timetis iudicium: cur huc venistis? oportebat aut huc nõ venire, aut huc profectos iudicium non subterfugere. Illi quum hæc audirẽt, & magis magisque percellerentur, absurdiore quàm Antiochiæ causificatione vsi sunt, & sub eo prætextu quasi Imperator ipsis triũphalia de Persis per literas scripsisset, fugam adornarũt, & sine omni pudore hanc cauillationem pro excusatione per Eustathiũ presbyterũ Sardicensis Ecclesiæ renunciarũt. Verũ ne ita quidẽ ipsis fuga ex sententia successit. Statim. n. Synodus, cuius patronus erat Hosius, illis disertè scripsit,

ἐν τῇ σερδῶν πόλει πλέον ἢ ἔλαττον ρ'. τὴν ἀελθμὸν ἐπίσκοποι. καὶ οἱ μὲν ἀπὸ τῆς δύσεως μόνοι ἦσαν ἐπίσκοποι. ἔχοντες πατέρα τὸν ὅσιον, οἱ δὲ ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς ἐπήγοντο μεθ' ἑαυτῶν παιδαγωγοὺς καὶ συνηγόρους μουσωνιανὸν κόμητα, καὶ ἡσύχιον τὸν κασρήσιον, δι' οὓς καὶ σπουδῇ ἦλθον, νομίζοντες μετ' ἐξουσίας αὐτῶν πάλιν πάντα πράττεσθαι. οὕτω γὰρ ἀεὶ διὰ τούτων φοβεροὺς ἑαυτοὺς ἐδείκνυον, οἷς ἐβούλοντο, καὶ ἐπεβούλευον, οἷς ἂν αὐτοῖς ἔδοκει. ὡς δὲ ἀπαντήσαντες ἑωράκασιν ἐκκλησιαστικὰ δίκαια μόλις γυμνούμενα, ὡς ἑωράκασι τοὺς ἀφ' ἑκάστης ἐκκλησίας καὶ πόλεως κατηγόρους, καὶ πῶς κατ' αὐτῶν ἐλέγχει· ὡς ἑωράκασιν ἄρειον καὶ ἀστέριον τιμίους ἐπισκόπους, ἀνελθόντας μὲν σὺν αὐτοῖς, ἀποδημήσαντας δὲ ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἐλθόντας μεθ' ἡμῶν, διηγουμένους τε τὴν παιουργίαν ἐκείνων· ὡς ὑποπτοι εἶεν τοῖς πράγμασι, καὶ φοβοῦνται κρίσιν γενέσθαι· μὴ ἐλεγχθῶσι παρ' ἡμῶν μὲν συκοφάνται· αὐτοὶ δὲ τῶν ἐπλάσαντο κατηγόρων, ὡς αὐτοὶ πάντα ὑποβάλλοντες, καὶ τὰ τοιαῦτα μηχανησάμενοι, ταῦτα σωροῦντες, καὶ τοι μετὰ σπουδῆς ἐλθόντες, νεμίσαντες μηδὲ ἡμᾶς ἀπαντᾶν ὡς φοβουμένους, ὡς ἑωράκασι καὶ τὴν ἡμῶν προθυμίαν, ἀποκλείουσιν ἑαυτοὺς ἐν τῷ παλατίῳ. ἐκεῖ γὰρ ὤκουν· καὶ λοιπὸν ἀλλήλοις συνελάλουν, ἤλθομεν ἐπ' ἄλλοις, καὶ ἄλλα βλέπομεν, ἀπωλωπήσαμεν μετὰ κομήτων, καὶ χωρὶς κομήτων ἡ κρίσις γίνεται, κατακεκρινόμεθα πάντως. οἴδατε πάντες τὰ προστάγματα, ἔχουσιν οἱ περὶ ἀθανάσιον, τὰ ἐν τῷ μαρεώτῃ ὑπομνήματα, ἐξ ὧν αὐτὸς μὲν καθαρίζεται· ἡμεῖς δὲ καταισχυνόμεθα. τί δὴ οὖν μέλλομεν; τί βραδύνομεν; πλασώμεθα προφάσεις καὶ ἀπέλθωμεν, μὴ μένοντες καταγνωσθῶμεν, βέλτιον φεύγοντας ἐρυθριᾶν, ἢ ἐλεγχθέντας συκοφάντας κατακρίνεσθαι, ἐὰν φύγωμεν, δυνάμεθά πως καὶ τῆς αἱρέσεως περιέσεσθαι. ἐὰν δὲ καὶ φεύγοντας ἡμᾶς κατακρίνωσιν, ἀλλ' ἔχομεν βασιλέα προστάτην, τὸν μὴ ἀφέντα ἡμᾶς ὑπὸ τῶν λαῶν ἐκβάλλεσθαι ἀπὸ τῶν ἐκκλησιῶν, τοιαῦτα μὲν ἐκεῖνοι διελογίζοντο, ὅσοι δὲ καὶ οἱ ἄλλοι πάντες ἐπίσκοποι πυκνότερον αὐτοῖς ἐπήμυνον τὴν προθυμίαν τῶν περὶ ἀθανάσιον, καὶ ὡς ἕτοιμοι πρὸς ἀπολογίαν εἰσὶν ἐπαγγελλόμενοι διελέγχειν ὑμᾶς συκοφάντας, ἔλεγόν τε, εἰ φοβεῖσθε τὴν κρίσιν; τί ἀπωλωπᾶτε; ἔδει γὰρ ἢ μὴ ἐλθεῖν, ἢ ἐλθόντας μὴ φεύγειν. ἐκεῖνοι ταῦτα ἀκούοντες καὶ μᾶλλον καταπλήξαντες ἀπεστρέφοντο τῆς ἐν ἀντιοχείᾳ προφάσεως, ἄλλῃ προφάσει χρησάμενοι, ὡς βασιλέως αὐτοῖς ἐπινίκια καπὶ περσῶν γεγράφαντος, ἐπεχείρησαν φεύγειν. καὶ τούτῳ τῇ προφάσει οὐκ αἰδεσθέν-

ἦες ἔπεμψαν δι' εὐσταθίαν, πρεσβυτέρα τῆς κατὰ σαρδικὴν ἐκκλησίας· ἀλλ' οὐδὲ ἔτως αὐτοῖς ἡ φυγὴ κατὰ θυμίως ἐπέβη, εὐθὺς γὰρ ἡ ἁγία σύνοδος, ἧς πρόεδρος ὁ μέγας ὅσιος, ἔγραψεν αὐτοῖς φανερῶς·

ἢ ἀπαν-

ἢ ἀπαντήσαντα ἀπολογησόμενοι, περὶ ἃς ὑπὸ φερομένας καθ' ὑμῶν κατηγορίας, καὶ ἃς ἐργασαμένοις συκοφαντίας, ἢ γινώσκειν ὅτι ὑμᾶς μὲν ὡς ἀπροϋπαιτίως ἢ σωφρόνως κατακρίνει· τοὺς δὲ περὶ Ἀθανάσιον, ἐλεύθερος καὶ καθαρὰς ἀπὸ πάσης αἰτίας ἀποφαίνει. ἐκεῖνοι τοίνυν ὑπὸ φόβου μᾶλλον ἢ σωφρονοῦντες ἠλαύνοντο, οἱ τοῖς γράμμασιν ἐπείθοντο. καὶ γὰρ τοὺς ἀδικηθέντας παρ' αὐτῶν ὁρῶντες, οὐδὲ πρὸς τοὺς λέγοντας ἐπεστρέφοντο, ἀλλ' ὁλοσχερῆ ἔφυγον. ἐκείνων μὲν οὖν οὕτως αἰσχρᾶς καὶ ἀπρεπεστάτης γέγονεν ἡ φυγὴ· ἡ δὲ ἁγία συνοδος ἢ ἀπὸ λέ, καὶ πλέον ἐπαρχιῶν συναχθεῖσα, ὑπιγνοῦσα τὴν τῶν ἀρειανῶν κακοήθειαν, ἐδέξατο τοὺς περὶ Ἀθανάσιον εἰς ἀπολογίαν, περὶ ὧν πεπόνθασι, κἀκεῖνοι κατηγόρησαν, καὶ ὅτως ἀπολογησαμένους, ἅπερ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρήκαμεν, ἀπεδέξατο καὶ ὑπερεφύλαξεν ὥστε αὐτούς τε ἐν τῇ κοινωνίαν αὐτῶν ἀσπάσασθαι, καὶ γράψαι παντάχοθεν· γράψαι τε καὶ εἰς τὴν ἑκάστου παροικίαν, καὶ μάλιστα εἰς ἀλεξάνδρειαν καὶ τὴν Αἴγυπτον, καὶ εἰς τὰς Λιβύας, Ἀθανάσιον μὲν καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ, καθαροὺς, καὶ πάσης μέμψεως ἐκτὸς εἶναι, τοὺς δὲ κατ' αὐτῶν γνωμένους συκοφάντας, καὶ κύρους, καὶ πάντα μᾶλλον ἢ χριστιανοὺς τυγχάνειν. ἀπέλυσαν γοῦν αὐτοὺς μετ' εἰρήνης, καθῆλον ἢ στέφανον καὶ μελιτόφαντον, ἀκάκιον, καὶ γεώργιον, τὸν ἐν λαοδικείᾳ, ἐρασκιῶν καὶ βάλεντα, καὶ θεόδωρον καὶ νάρκισσον· χρηγορεῖν γὰρ τὸν ἀπὸ βασιλέως εἰς ἀλεξάνδρειαν ἀποκαλέντα, ὅτως ἀπεκήρυξαν, ὡς μηδὲ ὅλως ἐπίσκοπον γνώμενον, καὶ μὴ δεῖν ὀφείλοντα χριστιανὸν ὀνομάζεσθαι. ἠκύρωσαν γὰρ καὶ ὡς ἔδοξε καταστάσεις ποιεῖσθαι, περὶ στάξαντες μὴ δεῖν αὐτὸν ὅλως ἐν ἐκκλησίᾳ ὀνομάζεσθαι, διὰ τὸ κοινὸν τῆς ψηφομένης. οὕτω μὲν οὖν ἀθανάσιος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, ἀπελύθησαν μετ' εἰρήνης. πάντα γράμματα ἐν εἰρήνῃ γέγραπται διὰ τὸ μῆκος τῆς ἐπιστολῆς, καὶ ἡ συνοδος καὶ διαλέλυται, οἱ δὲ καθαιρεθέντες, δέον καὶ οὕτως ἠρεμεῖν, οἱ δὲ καὶ μετὰ τὸν ὅτως αἰσχρὸν φυγὴν καταλλήλοντες, πιαῦτα ἔδρασαν, ὡς ἐκ τούτων, μικρὰς αὐτῶν τὰς προτέρας δειχθῆναι πράξεις. ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἠθέλησαν αὐτῆς οἱ ἐν ἀδριανουπόλει κοινωνῆσαι, ὡς φυγοῦσιν ἀπὸ τ' συνόδου καὶ ὑποδιδύσκοις γνωμένοις. ἀνέγκαν βασιλεῖ κωνσταντίῳ, καὶ πεποιήκασιν ἀπὸ τῆς ἐκεῖ καλυμένης, φάβρικα δίκην λαϊκῶν ἀποτμηθῆναι τὰς κεφαλὰς ὑπουργοῦντα αὐτοῖς καὶ εἰς τοῦτο φιλαγρίῳ, πάλιν κόμητα γνωμένου, καὶ τούτων τὰ μνήματα περὶ τῆς πόλεώς ἐστιν, ἅπερ παρερχόμενοι καὶ ἡμεῖς ἐωράκαμεν εἶναι, ὥσπερ κατορθώσαντες ὅτι ἀπ' αὐτοῦ ἔφυγον, ἵνα μὴ ἐλεγχθῶσι συκοφάνται, ἅσπερ ἐβούλοντο· ταῦτα καὶ βασιλεὺς ἐκέλευε. πεποιήκασι γοῦν καὶ ἀπὸ τῆς ἀλεξανδρείας, εἰς τὴν ἀρμενίαν ἐξορισθῆναι, πρεσβυτέρους δύο, καὶ διακόνους τρεῖς, καὶ ἄρειον μὲν καὶ ἀστέριον, τὸν μὲν ἀπὸ πετρῶν τῆς παλαιστίνης, τὸν δὲ ἀπὸ τῆς ἀραβίας, ὑπισκόπους, τοὺς ἀποστηθέντας ἀπ' αὐτῶν, οὐ μόνον ἐξώρισαν εἰς τὴν ἄνω λιβύην, ἀλλὰ

vt aut occurrerent reſponſuri, & de ſuis in alios, aliorumque criminibus in ipſos, aut certo ſcirent, ſe pro reis à Synodo condemnandos, & Athanaſium cum ſuis, vt puros ab omni crimine liberandos. Illi autem maioti metu conſcientiæ angebantur, quàm vt iſtiuſmodi literis obtemperarent. Nam cùm viderent eos, quos iniuria affecerant, ne ad reſpondendum quidem auſi ſe reflectere, ſumma intentione fugam rapiebant. Talis igitur & tam fœda illorum fuga fuit. Synodus autem expluribus, quã triginta quinque prouinciis coacta, cognita Arianorum malicia, permiſere Athanaſio cum ſuis, vt cauſam diceret, tùm de calamitatibus ſuis, tùm de calumniis, quas paſſus eſſet: auditiſque eius rationibus, hominem innocentem, quemadmodum ſuperius dixit pronunciarunt, eumque magna admiratione proſecuti ſunt, adeò vt eius communionem amplecterentur, & literas paſſim miſſitarent, tum ad cuiuſque diœceſim, tum potiſſimum in Ægyptum, Alexandriam, & Lybiam, quibus ſignificabant, Athanaſium cum ſuis, puros & extra omnem culpam eſſe, eorumque accuſatores, ſycophantas & facinoroſos, & quiduis potius quã Chriſtianos, appellari debere. Eos igitur cum pace dimiſerũt, Stephanum aũt & Menophantum, Acacium, & Georgium qui Laodiceæ pro Epiſcopo fuit, Vrſacium item & Valentem, & Theodorum & Narciſſum, depoſuerunt: Georgij autem nomen Alexandriam miſſi, ita in damnando recitarunt, vt nec vnquam eum Epiſcopum, nec dignum, qui Chriſtianus appellaretur, cenſerent. Reſciderunt enim omnes illius in ordinibus dandis conſtitutiones, interdicentes, ne quiſquam ab eo ordinatus in Eccleſia, vel nomen ſui ordinis obtineret, idque in odium inauditorum ſcelerum Georgij. Et ita quidem Athanaſius cum ſuis dimiſſus eſt in pace. Literæ autem quæ in hac pace ſcriptæ fuerunt, propter longitudinem omiſimus. Synodum porro ad iſtum modum ſoluta eſt. Qui autem exauctorati erant, quum æquum eſſet, vt vel ſic quieſcerent, vnaque cum iis, qui tam fœda fuga receſſerãt, ea in abeundo deſignarũt, vt priora eorum facinora pro minimis ęſtimes. Quum.n. eorum cõmunionem, vt fugentium à Synodo & noxiorum, Adrianopolitani auerſarentur, rem detulerunt ad Imperatorem Conſtantium, effecereque vt illi è loco fabricę cognomine, more laicorum, capitibus truncarentur, adminiſtro in iſtis rebus Philagrio, præſente quoque & ibi comite. Huius rei monumenta ante vrbem conſiſtunt, quæ nos inter prætereundum vidimus, idque ideo fecêre quòd eo modo fugam ſuam ſe, ne ſycophantæ haberẽtur, corrigere poſſe exiſtimarẽt. Imperatore vero prompto ad omnia quæ ipſi vellẽt, effecere, vt ab Alexandria in Armeniam duo presbyteri & tres diaconi relegarentur. Arium porrò & Aſteriũ, alterũ, in petra Paleſtines, alterũ in petra Arabiæ Epiſcopũ, qui ab ipſis deſciuerãt nõ ſolũ in ſuperiorẽ Africã relegarũt,

sed vt contumelias paterentur, operam dedere. Lucij porro Adrianopoleos Episcopi manus ceruicemque, plurima aduersus ipsos audacia vtentis & impietatem redarguentis, iterum vti prius ferro vinxerunt, vinctumque in exilium deportarunt, ibique, quòd ipsos minime latet, extinctus est. Diodorum quoque Episcopum suis sedibus expulerũt, Glympium item ex Ænis, & Theodulum ex Traianopoli, ambos Episcopos Thraciæ bonos & orthodoxos viros, infensos hæresi, calumniis impetiuerunt: semel quidem quum ad Eusebianorũ calumnias Constantius Imperator edictum misit. iterum autem quum istius rei memoria ab Eusebianis refricata est. Habebat autem edictum, vt non solum ciuitatibus & Ecclesiis eiicerentur, & capitali pœna, vbicunque inuenti essent, plecterentur. Mirum quidem facinus, sed non alienum ab ipsorum moribus. Siquidem non aliter quàm Eusebij discipulos, Eusebianiq; animi successores decuit, sese gesse re, adeo vt æque terribiles sese in Thracia exhiberent, ac patres ipsorum Alexandriæ sese exhibuerant. Curauere igitur edicta fieri, quibus portus & introitus ciuitatum obseruari iuberentur, ne quibus à Synodo concessum erat, reditus in Ecclesias suas pateret: simulque diplomata ad iudices Alexandrinos nomipatim de Athanasio & presbyteris certis impetrauerunt, vt siue quispiam suorum vrbes aut fines illos ingredi deprehenderetur, capite id lueret. Ad eum modum Iudaica ista hæresis, non solum Christum inficiari, sed etiam cædes facere condidicit. Verum ne hoc quidem satis fuit, vt quietem vellent: nam vt ipsorum hæreseos pater, vt leo circuit, quærens quem deuoret, ita isti publici cursus facultatem nacti, ac proinde circumcursitantes, in quoscunque incidunt, qui vel fugam eorum carpant vel hæresim auersentur, eos indignis modis nunc flagris concidunt, nunc vinculis constringunt, nunc è natali solo exterminant. Tantus certè terror eorum hominum fuit, vt multos coegerint ad hæresis simulationem, multosque eo metu affecere, vt maluerint in eremum defugere, quàm vel semel in illos incidere. Hæc sunt post fugam eorum audaciæ & insaniæ facinora. Quin & nouum quiddam mirumque designant, quod vt probè eorum hæresim decet, ita nunquam prius auditum est: & tale, quòd fortasse ne apud gentiles quidẽ proteruiores, nedum apud Christianos futurum putes. Missis enim à sancto concilio in legationẽ Episcopis, Vincentio Capuæ, quæ metropolis est Campaniæ: & Euphrate Agrippinæ, quæ est metropolis superioris Galliæ, vt pro Synodi decretis Imperator Constantius Episcopos, quos ipse eiecerat, in suas sedes reuerti pateretur: & in eam sententiam à Constante pientissimo ad fratrem suum literis datis quibus Episcopos illi commendabat, viri isti mirifici & ad quodvis facinus prõpti, quum legatos istos Antiochæ vidissent, in commu-

ἀλλὰ καὶ ὕβρεων μεταχεῖν αὐτοὺς πεποίηκαν. λέγειον δὲ τὸ ἀδελφαν πόλεως ἐπίσκοπον, ἐπεὶ ἔβλεπον πολλῇ, τῇ κατ' αὐτῶν παῤῥησίᾳ χρώμενον, κατελίγχουσι αὐτῶν τῷ ἀσεβεῖν, πεποίηκασι πάλιν, ὥσπερ καὶ πρότερον, ἀλύσεσι σιδηραῖς δεθῆναι τὸ τράχηλον καὶ τὰς χεῖρας, καὶ ὕτως ἐξώρισαν, ἔνθα καὶ ἐπλάθησαν, ὡς ἐκεῖνοι γινώσκουσι. καὶ Διόδωρον μὲν ἐπίσκοπον ἐκτοπίζουσιν, ὀλυμπιον δὲ τὸν ἀπὸ Αἴνων, καὶ θεόδουλον, τὸν ἀπὸ τῆς τραϊάνης πόλεως, ἀμφοτέρους ἀπὸ τῆς θρᾴκης ἐπισκόπους, ἀγαθοὺς καὶ ὀρθοδόξους ἄνδρας, ἐπειδὴ ἑωράκασι μισεῖν τὴν αἵρεσιν, διέβαλλον· τὸ πρῶτον μὲν οἱ περὶ Εὐσέβιον, ἐξεγερθέντες βασιλέως κωνσάντος, τὸ δεύτερον δὲ ὑπομνήσεως ἕνεκα. διὰ δὲ τὰ γραφέντα μὴ μόνον ἐκβάλλεσθαι τῶν πόλεων, καὶ τῶν ἐκκλησιῶν αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ κεφαλικῶν διδόσθαι δίκην, ἔνθα ἂν εὑρεθείησαν οὗτοι. τοῦτο δὲ οὐ καὶ θαυμαστὸν, ἀλλ' οὐκ ἀλλότριον τῆς προαιρέσεως αὐτῶν. ὡς γὰρ μαθόντες τὸ τιθέναι ἀπὸ τῶν περὶ Εὐσέβιον, καὶ ὥσπερ κληρονόμοι τῆς ἀπιστείας, καὶ τῆς προαιρέσεως αὐτῶν τυγχάνοντες, ἠθέλησαν ὡς οἱ πατέρες αὐτῶν ἐν τῇ θρᾴκῃ, οὕτω καὶ ἐν τῇ ἀλεξανδρείᾳ φοβεροὺς ἑαυτοὺς δεῖξαι· καὶ ποιοῦσι γραφεῖσαι, ὥστε τοὺς λιμένας τὰς εἰσόδους τῶν πόλεων τηρεῖσθαι, μὴ πῶς λάθῃ τινὰ ἀπὸ τῶν σωζόντων συγχώρησιν ἐπιελθόντα εἰς τὰς ἐκκλησίας· ποιοῦσι δὲ γραφεῖσαι καὶ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ δικαστάς, τὸν Ἀθανάσιον καὶ πρεσβυτέρων τινῶν ἐξ ὀνόματος, ἵνα ἔτι ἐπίσκοπος, ἔτι τις ἐξ ἐκείνων εὑρεθείη τῆς πόλεως, ἢ τῶν ὅρων αὐτῆς ἐπιβαίη, ἐξῇ τῷ δικαστῇ τῶν ἁλισκομένων τὰς κεφαλὰς ἀποτίμνειν, οὕτως ἡ ἰουδαϊκὴ νέα αἵρεσις οὐ μόνον ἀρνεῖται τὸν κύριον, ἀλλὰ καὶ φονεύειν μεμάθηκεν. οὐ δὲ οὕτω δεῖ ῥᾳθυμεῖν, ἀλλ' ὥσπερ ὁ πατὴρ τῆς αἱρέσεως αὐτῶν περιέρχεται ὡς λέων ζητῶν ἵνα καταπίῃ, οὕτως οὗτοι δημοσίᾳ δρόμευτὴν ἐξουσίαν λαβόντες καὶ περιέρχόμενοι, ὃν ἂν ἥγνισκον ὀνειδίζοντα πίστις τῷ Φυγλίῳ, καὶ μισοῦντα τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν τούτους ἐμάστιζον, ἐδέσμευον, ἐπίοσιν ἐξορίζεσθαι τῆς ἰδίας πατρίδος. φοβεροί τι ἑαυτοὺς ὕτως ἐποίουν, ὡς πολλοὺς μὲν ὑποκριτὰς πιῆσαι, πολλοὺς δὲ εἰς ἐρημίας φεύγειν, ἢ τούτοις βούλεσθαι κἂν ὅλως τυγχάνειν. τοιαῦτα δὲ αὐτῶν μὴ τὴν Φυγλίου, καὶ μανίας τὰ τολμήματα, καὶ γὰρ καὶ δρῶσιν ἀλλότρια, ἅπερ τῆς μὲν αἱρέσεως αὐτῶν ἐστι κατάλληλον. οὔπω δὲ πρότερον ἠκούσθη, ἀλλ' οὐδὲ πάλαι ἠνέσχετό ποτε, οὐδὲ παρά τοῖς ἀπολιτεύτοις τῶν ἑλλήνων, μή τι γε χριστιανοῖς, τῆς γε ἁγίας συνόδου πρεσβεύτας ἀποστειλάσης ἐπισκόπους, βικέντιον μὲν τὸν ἀπὸ καπύης ἔστι δὲ αὕτη μητρόπολις τῆς καμπανίας, καὶ φράτην δὲ τὸν ἀπὸ ῥιπαρίπινης, ἔστι δὲ καὶ αὕτη μητρόπολις τῆς ἄνω γαλλίας, ἵνα ὡς ἡ συνοδος ἔκρινε συγχωρήσῃ βασιλεὺς εἰς τὰς ἐκκλησίας τοὺς ἐπισκόπους ἐπανελθεῖν, ἐπιδὴ αὐτὸς ἐξέβαλε, γράψαντες περὶ τούτου διεστείλατο κώνσταντι τῷ ἀδελφῷ ἑαυτοῦ, καὶ συνήσαντο τοὺς ἐπισκόπους, οἱ θαυμασιοὶ καὶ πρὸς πάντα τολμηροὶ, ὡς εἶδον αὐτοὺς ὑπὸ τῆς αὐτοκράτορος,

βαλλόμενοι

βελλόντα μὲν καινῇ· μόνῳ δὲ οἱ στέφανῳ ἀναδέχεται τὸ δρᾶμα, ὡς ὄπτη δεόντως ἔχων πρὸς τὰ παρόντα. μισθοῦται τοίνυν πόρνην δημοσίαν ἐν αὐταῖς ταῖς ἡμέραις, ἃς ἁγιωτάτας πάσχα, καὶ γυμνώσαντες ταύτην ἐπαφιᾶσι νυκτὸς, εὐφεγγοῦς ὄπισθεν. καὶ ἡ μὲν πόρνη τὸ πρῶτον νομίσασα νεώτερον εἶναι τὸ καλέσαντας, προθύμως ἠκολούθει· ὡς δὲ ῥᾳδίως παρ' ἐκείνων, εἶδε κοιμώμενον τὸν ἄνθρωπον, καὶ μὴ εἰδότα τὸ γιγνόμενον, εἶτα ὡς καλεῖσθαι, εἶδε πρεσβύτερον πρόσωπον, καὶ ὄπισθεν κατέχοντα, εὐθὺς ἀναβοήσασα, τὸν βιαν ἐβόα. ἐκεῖνοι δὲ ἠξίουν σιωπᾶν, καὶ καταψεύδεσθαι ὄπισθεν. ἡμέρας δὲ τινων γενομένης, διαθρύλλητο τὸ πρᾶγμα, καὶ πᾶσα ἡ πόλις συνέτρεχεν· οἱ δὲ ἀπὸ τῶν παλατίων ἐκινοῦντο, θαυμάζοντες τὸ θρυλλούμενον, καὶ ἀξιοῦντες μὴ σιωπηθῆναι τὸ γενόμενον κρίσιν, καὶ ἡ μὲν ἑταιροτρόφος ἤλεγξε τοὺς ἐλθόντας ὄπισθεν, ἐκεῖνοι δὲ τὸν στέφανον· ἦσαν γὰρ αὐτοῦ κληρικοί. ὁ μὲν οὖν στέφανος καθαιρεῖται, καὶ γίνεται ἀντ' αὐτοῦ λεόντιος ὁ ἀπόκοπος, ἵνα μόνον μὴ λίπῃ τῇ ἀρειανῇ αἱρέσει πρόεδρος. ὁ δὲ βασιλεὺς κωνστάντιος ὀλίγον παρανυγεὶς εἰς ἑαυτὸν ἦλθε, λογισάμενος πρὸς ὧν ἔδρασεν, τῷ εὐφεγγοῦς ὅτι τὰ κατ' ἄλλων ὄπι χειρήματα τοιαῦτα ἦσι· τοὺς μὲν ἐξορισθέντας ἀπὸ τῆς ἀλεξανδρείας εἰς τὴν ἀρμενίαν πρεσβυτέρους καὶ διακόνους ἀνέλυθιῶσαι κελεύει. γράφει εἰς ἀλεξάνδρειαν, φανερῶς μηκέτι διώκεσθαι τοὺς μὴ ἀθανασίῳ κληρικοὺς καὶ λαϊκοὺς, εἶτα μὴ μιᾶς πρὸ δεκαπενταίου ἀποθανόντος χειροτονεῖσθαι, μεταπέμπεται καὶ ἀθανάσιον, μὴ πάσης μὴν, ἐχ ἅπαξ, οὐδὲ δεύτερον, ἀλλὰ καὶ τρίτον γράψας αὐτῷ μὲν φιλικὰ, δι' ὧν θαρρεῖν καὶ ἐλθεῖν πρὸς ἑαυτὸν ἐπεμπε τε πρεσβύτερον, καὶ διάκονον, ἵν' ἔτι μᾶλλον θαρρῶν ἐπανέλθοι. ἐνόμιζε γὰρ διὰ τὸ φόβον τῶν πρότερον γενομένων, ὀλιγωρεῖν με περὶ τὴν ἐπάνοδον. γράφει δὲ καὶ τῷ ἀδελφῷ ἑαυτοῦ κώνσταντι, ἵνα καὶ αὐτὸς ἐπανελθεῖν με προτρέψηται. διεβεβαιοῦτο γὰρ ἐναυτὸν ὅλον ἐκδέχεσθαι τὸν ἀθανάσιον, καὶ οὐκ ἂν ποτε ὄπιτρέψαι με γνῶσθαι λυπηρὰ καινοτομίαν, ἢ καταστάσεων, φυλάττων ἀθανασίῳ τῷ ὄπισθεν τὰς ἐκκλησίας. ἕτω δὲ οὗ γράψαντος αὐτοῦ, καὶ πρεσβευομένου διὰ πολλῶν· καὶ γὰρ καὶ τοὺς κόμητας αὐτοῦ πεποίηκε γράψαι, πολέμιον, δατιανὸν, βαρδίωνα, θάλασσον, ταῦρον, καὶ φλωρέντιον, εἰς καὶ μᾶλλον πεισθῆναι τῷ· τὸ δὲ ἕλον δεδωκὼς τῷ θεῷ, τῷ καὶ εἰς τοῦτο καταπύξαντι τὸν κωνστάντιον, ἦλθεν ἀθανάσιος μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ, πρὸς αὐτὸν, γνησίως τε αὐτὸν ἑώρακε, καὶ ἀπέλυσεν εἰσελθεῖν εἰς τὴν πατρίδα, καὶ τὰς ἐκκλησίας, γράψας καὶ τοῖς κατὰ τόπον δικασταῖς· ἐπειδὴ πρότερον πρόσταξας αὐτῷ, φυλάττεσθαι τὰς διόδους, ἵνα ἀνώλυτον ἔχωσι τὴν πάροδον· εἶτα τῷ ὄπισθεν δόξαντος περὶ ὧν πέπονθε, καὶ πρὸς τὰ κατ' αὐτοῦ γραφέντων παρ' αὐτοῦ, πρόσταξόν μοι μηκέτι πάλιν μὴ τὴν ἀποδημίαν διαβολαὶ γένωνται πρὸς τὰ ἐχθρῶν, καὶ λέγοντες· κάλει τούτους εἰ βούλει. ἔξεστι γὰρ ἐξάνεμα τούτους δι' ἡμοῦς καὶ διελέγχομεν αὐτοὺς,

in commune quidem concilium ineunt, sed ita tamen, vt Stephanus fabulam initi concilij peragendam susciperet, vtpote ad istiusmodi res longe aptissimus. Suscepto negocio, cõducit ille publicam meretricem, in ipsis feriis sanctissimi Paschatis, eamque nudam per tenebras immittunt in ædes Eufratæ Episcopi. Meretrix autem quia principio credebat iuuenem esse, à quo accerseretur, prompte sequebatur. Postquam autẽ ita destituta ab illis, hominem dormientem, ignarum omnium intueretur, diligentiusq; considerans, senis vultum & Episcopi speciem animaduerteret, statim clamorem edit, ac vim quiritatur: illi cõtra, eam orare vt taceret, & falsum crimen Episcopo concinnaret. Die igitur illucescente, vulgatur facinus, & vniuersa ciuitas concurrit, & qui in Palatio erant, rei admiratione cõmouebantur: neque eam silentio tradi volebant. Itur in iudicium, leno prodit eos qui meretricem accersierant, illique deinde authorem istius rei Stephanũ esse ostendunt: erãt enim eius clerici qui cum lenone conuenerant. Stephanus igitur Episcopali dignitate exuitur, & in eius locum sufficitur Leontius ille castratus: non in aliud, quã vt non deesset hæreseos propugnator. Imperator verò Constantius paulisper compunctus ad se rediit, coniecturaque ex iis, quæ aduersus Euphratem designauerant, facta, consimiles esse eorum in alios calumnias arbitratus, relegatos ex Alexandria in Armeniam presbyteros, & diaconos è vestigio redire iubet, & diserte Alexandriam scribit, ne vlterius Athanasij aut clericos aut laicos persequerentur. Deinde post menses decem defuncto Georgio, accersit & Athanasium cum omni honore, non semel aut iterum, sed tertio ad illum amicissimas literas scribens, quibus illum animabat & ad veniendum hortabatur, misitque ad illum presbyterum & diaconũ, vt maiori cum fiducia ad se rediret. Putabat enim me ob superiora pericula ad reditum negligentiorem esse: Scribitque item fratri suo Constanti, vt ipse quoque me ad reditum cohortaretur. Affirmabat enim totum se annum Athanasium expectasse, nec permisisse vnquam quicquã noui fieri, aut quempiam in eius locum Episcopum creari, vt seruaret Athanasio suas Ecclesias, ita scribente eo, & plurium cohortatione ad eam rem vtente (nam & Comites suos Polemium, Datianum, Bardionem, Thalassum, Taurum, Florentium, quibus etiam magis fidẽdum erat) in eandem sententiam scribere iussit. Venit igitur tandem Athanasius, venientemque syncero serenóque vultu intuetur, eique liberum facit, vt in patriam, & ad suas Ecclesias rediret, literis ad eius loci iudices, datis (quia priori edicto aditus seruari iussum erat) vt nunc eum inoffense transire permitterent. Episcopo autem suas calamitates calumniasque deplorante, & admonente ne denuo se absente calumniæ reciperentur: vt iam nunc accusatores euocaret: siquidem se non intercedere, quo minus illi sese apud Cæsarem sistant, vt eos ita conuincere posset.

Hæc quidem Cæsar facere noluit: sed tamen omnia quæ contra ipsum per calumniam scripta essent, tolli & aboleri iussit, iurans se in posterum nullas calumnias admissurum, suumque in hac re propositum firmum & inconcussum fore. Neque id simpliciter dixit, sed & iureiurando, Deo in testimonium vocato, obsignauit. Quum igitur Athanasium multis aliis cohortationibus incitasset, & bonæ fiduciæ esse iussisset, istiusmodi litoras ad Episcopos & iudices dedit:

τᾶτα μὲν ἃ πεπίηκε· πάντας ἢ ὅσα πρότερον ἐκ διαβολῆς ἦσαν γραφέντα καθ' αὑτὸ, αἱρεθῆναι, ταῦτα δὲ ἀπαλοιφῆναι, κελεύει, βεβαιούμενος μηκέτ' ἔτι λοιπὸν διαβολῶν ἀνέχεσθαι, ἀλλ' εἶναι βεβαίαν καὶ ἀμετάβλητον τὴν προαίρεσιν, ἣ τᾶτ' ἔχ ἁπλῶς ἐλεγε, ἀλλ' ὅρκοις ἐπεσφράγιζε τοὺς λόγους, τὸν θεὸν ἐπὶ τᾶτοις καλῶν μάρτυρα. πολλοῖς γοῦν ἑτέροις λόγοις προτρεψάμενος αὐτὸν, καὶ χαίρειν προσκελεύσαμενος, χάριν πρὸς τὰς ἐπισκόπους, καὶ τὰς δικαιὰς, ταῦτα.

A

VICTOR CONSTANTIVS MAXIMVS AVGVSTVS, CLERICIS *Catholicæ Ecclesiæ.*

NOn est destitutus à Dei gratia Venerabilissimus, &c. *Epistola tota superius descripta est.*

ALTERA EPISTOLA AD POPVLVM ALEXANDRINVM.

ADspicientes vestram in omnibus æquitatem, &c. *Et hæc quoque superius descripta est.*

TERTIA EPISTOLA.

VICTOR CONSTANTIVS AVGVSTVS NESTORIO *Præfecto.*

CErtum est ex meo decreto, diplomata cõtra existimationem venerabilissimi Episcopi Athanasii superesse, eaque reperiri posse in prouinciis tuæ sanctitatis: volumus igitur vt tua spectata sobrietas, omnes eas epistolas, sub hoc nomine per tuam prouinciam editas, pro nostra iussione in nostrum comitatũ trãsmittat. Quæ autem post obitum beati Constantis scripsit, sunt eiusmodi, de Latina in Græcam linguam translata:

VICTOR CONSTANTIVS AVGVSTVS, ATHANASIO.

VOtum meum fuisse, vt omnia ex sententia fratri meo Cõstanti procederent, neque vel tuam conscientiam latet: In quanto autem mœrore fuerim, quum didicissem eum à quibusdam impiis sublatum esse, facile iterum tua prudentia diuinauerit. Cæterum quia nonnulli sunt in hoc luctuoso tempore, qui te terrere satagunt, ideo has literas tuæ firmitudini portigendas censuimus, quibus tibi author sum, vt quemadmodum Episcopum decet, ea quæ ad sacram religionem pertinent, populos doceas, tuisque consuetis precibus vaces, neque vanis rumigeratoribus credas, quicunque etiam fuerint. Id nostro animo fixum est, vt secundum nostram voluntatem perpetuo in tua sede Episcopus maneas. Diuina prouidentia te plurimis annis conseruet; parens charissime.

Hæc Constantius

Rebus

ΝΙΚΗΤΗ'Σ ΚΩΝΣΤΑ'ΝΤΙΟΣ *μέγιστος σεβαστὸς, ἐπισκόποις καὶ κληρικοῖς, τῆ καθολικῆς ἐκκλησίας.*

Οὐκ ἀπελέφθη τᾶ θεᾶ χάριτος ὁ αἰδεσιμώτατος. ἐγράφη ὀπίσω εἰς τὸ ξέ, λόγον, ὅ ἔστιν ἐξ ὁλοκλήρου ὁμοία ταύτης.

ΕΤΕΡΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΩΣΤΑΝΤΟΣ *πρὸς τὸ τᾶ ἀλεξανδρείας λαόν.*

ΣΚοπὸν ποιούμενοι τὴν ὑμετέραν ἐν ἅπασιν εὐνομίαν. ἐγράφη καὶ αὐτὴ ὁμοίως εἰς τὸ αὐτὸν ξέ λόγον.

B

ΕΤΕΡΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

ΝΙΚΗΤΗ'Σ ΚΩΝΣΤΑ'ΝΤΙΟΣ *αὔγουστος, νεστορίῳ ἐξάρχῳ αἰγύπτου.*

ΦΑνερόν ἐστι περὶ τᾶτο πρόσοψιν ἡμετέραν γεγονῆναι, ὥστε κατὰ τὸ ὑποπτεύεσθαι ἀθανασίᾳ, τῷ αἰδεσιμωτάτῳ ἐπισκόπῳ, πράγματά τινα εὐλόγως, ταῦτά τε συγκεκρῆσθαι ἐν τῇ τάξει τᾶ σῆς καθοσιώσεως εἶναι. βλέπομεν τὸ χαρᾶεν ἡ δεδοκιμασμένη, ἡμῖν ἡ νηφαλιότης σου, πάσας τὰς ἐπιστολὰς, ὁποίας ἂν πρὸς τὸ ὀνόματος τᾶ προφερομένου γενομένας ἐν τῇ ὑπὸ σὲ ταξει, ἀκολούθως τῇ ἡμετέρᾳ ταύτῃ κελεύσει, εἰς τὸ ἡμέτερον κομιτάτον ἀποστέλλῃ. ἃ ἢ ἐμὲ θανάτου μακαρίου κώνσταντος, ἔστι ταῦτα ῥωμαϊστὶ μὲν γεγραμμένα, ὁμιλουμένα δὲ ἑλληνιστί.

C

ΝΙΚΗΤΗ'Σ ΚΩΝΣΤΑ'ΝΤΙΟΣ ΑΥ'γουστος, ἀθανασίῳ.

ΕΥ'χομαι ἀεί μοι ταῦτα γεγονῆναι, ὥστε πάντα καταθυμίως ἀποβαίνειν, τῷ ποτέ μοι ἀδελφῷ κώνσταντι, ἀδεῶς σῳζομένῳ ἔλαθεν, ἐν ὅσῃ τὴ λύπῃ διετέθην, μαθὼν τᾶτον ἀνηρῆσθαι πρός τινων αἰσιωτάτων, σχεδὸν πάλιν δυσὶν ἢ τρισὶν φρόνησιν ἐπεὶ σωζόμενοί σε ἐκφοβεῖν, ἵνα τοῦτ' ταῦτα πρὸς τὸ σὸν σεβάσιον, δεδιέναι τε χρήματα ἐδικαίωσαν, προτρεπόμενός σε, ἵνα ὡς πέπεισαι, ὑπὸ σκοπὸν τὸν λαὸν τὰ ὀφείλομενα τῇ θείᾳ θρησκείᾳ διδάσκῃς, ἐμεῖ' αὐτῶν σωήθως εὐχαῖς σχολάζῃς, ἐ μὴ ματαίοις φήμαις, εἴ τινες ἂν ψεύσοιντο πίστεως. ἡμῖν γὰρ τὸ ἐν τῇ ψυχῇ πέπηγε, ὥστε σε ἀκολούθως τῇ ἡμετέρᾳ προαιρέσει, ἵνα πάντας ἐν τῷ τόπῳ σε θέλειν ὑπὸ σκοπὸν εἶναι. ἡ θεία πρόνοια πολλοῖς ἔτεσί σε διατηρεῖν, γενοῦ πρόσφιλέστατε. καὶ ταῦτα μὲν ὁ κωνσάντιος.

D

E

Τάτων

Τούτων οὕτω πραχθέντων, οὕτω πως ταξαμένων, καὶ τὰ ὁδοιπορικὰ ἀπὸ ἑαυτῶν· οἱ μὲν φίλοι φίλον ὁρῶντες, ἔχαιρον, τῶν δ' ἄλλων, οἱ μὲν ἐδυσωποῦντο, βλέποντες αὐτὸν· οἱ δὲ καὶ παρρησίαν οὐκ ἔχοντες, ἐκρύπτοντο· οἱ δὲ μετεγίνωσκον ἐφ' οἷς ἔγραψαν κατ' αὐτοῦ ἐπισκόπου. πάντες οὖν οἱ ἀπὸ παλαιστίνης ἐπίσκοποι, χωρὶς δυοῖν ἢ τριῶν, καὶ αὐτῶν ἴσως τῶν πλείστων τυγχανόντων, ὅτῳ τὰ ἀθανάσιον ὑπεδέξαντο, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ἠσπάσαντο κοινωνίαν, ὡς καὶ γράψαι καὶ ἀπολογήσασθαι, ὅτι ἃ πρότερον ἔγραψαν, οὐ κατ' προαίρεσιν, ἀλλὰ βιαζόμενοι πεποιήκασι· πρὸ γὰρ τῶν ἐν αἰγύπτῳ καὶ τῶν λιβύης ἐπισκόπων, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ, καὶ τῶν ἐν ἀλεξανδρείᾳ λαῶν, πρὸ πολλοῦ ἐστὶ λέγειν, πάντων σπευδόντων καὶ αἰνιττομένων ἐν ἐχόντων τὴν χαρὰν· οὐχ ὅτι μόνον τοὺς ἰδίους παρ' ἐλπίδα ζῶντας ἀπολάμβανον· ἀλλ' ὅτι καὶ τῶν αἱρετικῶν, ὡς τυράννων καὶ λυττώντων κυνῶν ἀπηλλάττοντο. μεγάλη γοῦν ἦν ἡ εὐφροσύνη τῶν λαῶν, ἐν ταῖς συναξεσι παροξυνόντων ἀλλήλους εἰς ἀρετήν. πόσαι τ' ἀγάμων πρότερον οὖσαι πρὸς γάμον ἕτοιμοι, ἔμειναν παρθένοι τῷ χριστῷ; πόσοι νεώτεροι βλέποντες ἑτέρους τ' μονήρη βίον ἠγάπησαν; πόσοι πατέρες προέτρεψαν τέκνα; πόσοι δὲ αὖ τέκνων ἠξίωσαν, μὴ ἐμποδίζεσθαι τῆς ἐν χριστῷ ἀσκήσεως; πόσαι γυναῖκες ἔπεισαν ἄνδρας; πόσοι δ' αὖ ἀνδρῶν ἐπείσθησαν σχολάζειν τῇ προσευχῇ, ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος; πόσαι χῆραι, πόσοι δὲ καὶ ὀρφανοὶ τὸ πρότερον πεινῶντες καὶ γυμνοὶ τυγχάνοντες ἐκ πολλῆς τῆς τῶν λαῶν προθυμίας, οὐτε λιπὸν ἐπείνων, ἀλλὰ καὶ ἐνδεδυμένοι προῆλθον; καὶ ὅλως τοσαύτη ἦν ἁμιλλα περὶ ἀρετήν, ὡς ἑκάστῳ οἰκίαν, καὶ οἶκον ἕκαστον νομίζειν ἐκκλησίαν εἶναι, διὰ τὴν τῶν ἐνοικούντων φιλοκαλίαν τε, καὶ τὴν πρὸς τὸ θεῖον εὐχήν· εἰρήνη τε ἦν ἐν πάσαις ἐκκλησίαις βαθεῖα, καὶ θαυμαστὴ· γραφόντων τῶν πανταχόθεν ἐπισκόπων, καὶ δεχομένων πάλιν ἀθανασίου τὰ σωτήρια τῆς εἰρήνης γράμματα. καὶ γὰρ καὶ ἱερατικὰ καὶ ἁλυπα, ὥσπερ ἐπὶ τοῦτο δοτὰ μασιζόμενοι, μετεγίνωσκον, καὶ γράφουσι μὲν αὖθις τῷ ἐπισκόπῳ φιλικὰ καὶ εἰρηνικὰ ἐπιστολάς, καὶ τιμὴν λαβόντες τὰ παρ' αὐτοῦ γράμματα· ἀπελθόντες δὲ καὶ εἰς τὸν ῥώμης μετανοοῦσι, ὁμολογοῦντες ὅτι πάντα ὅσα πεποιήκασι κατ' εἰρήκασι κατ' αὐτοῦ, ταῦτα εἶναι πάντα ψεύδη, καὶ μόνον συκοφαντίαν, οὐχ ἁπλῶς δ' οὕτω δοξ' αὐτοὶ πεποιήκασιν, ἀλλὰ γὰρ αἱρεσιάρχαις οὖσι τοῖς ἀρειανοῖς αἵρεσιν, ἔγγραφον τὸν μετάνοιαν αὐτῶν δεδώκασι, γράψαντες ἰουλίῳ τῷ ἐπισκόπῳ ῥωμαίοις μὲν, μεταβληθέντα δ' ἑλληνιστὶ, ταῦτα, τὸ δ' αὐτὸ γράφον ἀπεστάλη ἡμῖν, τῷδε παύλῳ ἐπισκόπῳ τῆς ἑῴας, ἰταμαϊστί.

Ἑρμηνεία ἀπὸ ῥωμαϊκῆς.

ΚΥΡΙΩΙ ΜΟΥ ΜΑΚΑΡΙΩΤΑΤΩΙ ΠΑΠΑ ΙΟΥΛΙΩ ΑΡΣΑΚΙΟΣ, ΚΑΙ ΓΑΛΗΣ.

Ἐπειδὴ συνέσηκεν ἡμᾶς πρόσθεν πολλά τε, καὶ δεινὰ. ἐγράφη ὀπίσω εἰς ἓξ λόγον, καὶ ἐστὶ κατὰ πάντα ὁμοία καὶ ἴση.

ἙΡΜΗΝΕΙΑ

REbus igitur ad iſtum modum actis & conſtitutis, Athanaſium, cum ſuis iter carpentem, amici quidem amicum intuẽtes, gratulari: alij vero ad conſpectum eius pudeſcere, alij: quibus nulla erat fiducia ſeſe abdere, alij pœnitentiam de iis quæ contra Epiſcopum ſcripſerant, agere. Certe omnes Paleſtines Epiſcopi, exceptis duobus aut ad ſummum tribus, iiſque ſuſpectis, ita Athanaſium exceperunt & cõmunionem eius amplexi ſunt, vt & ſcriptis, & verbis pro ſatisfactione proteſtaretur, omnia quæ prius ſcripſerant, ea ſe non voluntate, ſed vi coactos feciſſe. Nam de Ægyptiis & Libycis Epiſcopis eorumq; prouinciatum & Alexandriæ populis ſuperuacuum eſt verba facere, quum & omnes occurrerint, & ineffabili gaudio imbuti fuerint: non ſolummodo quòd ſuos præter ſpem incolumes reciperent, ſed quia ab hæreticis, veluti à tyrannis & rabioſis canibus in libertatem aſſererentur. Magna igitur lætitia populorum fuit, in ſacris ſynaxibus, mutuo ſe ad virtutem cohortantiũ. Quot putas inuptæ quidem, ſed tamen hactenus ad nuptias promptæ, virgines in Chriſto remanſerunt? quot item iuuenes aliorum exempla intuentes, monaſticã vitam amplexi ſunt? Quot parentes liberos, liberi inuicem parentes ſuos obteſtati, ne ſe à ſtudio pietatis in Chriſtum reuocarent? quot mulieres viris perſuaſerunt, quot item à viris perſuaſæ ſunt, vt orationibus vacarent, quemadmodũ dixit Apoſtolus? quot orphani antea famelici, & nudi, ingenti populorum ad eleemoſynam alacritate, poſtmodũ neque eſurierunt, & veſtiti prodierunt? In ſumma tanta æmulatio fuit ad virtutem, vt ſingulas familias, ſingulas domos Eccleſiam eſſe, ob probitatem incolentium, & preces ad Deũ exiſtimares. Eratque in Eccleſia profunda, & admirabilis pax, inuicem vndecunque Athanaſio Epiſcopo ſcribentibus, iiſdemque ab Athanaſio, cõſuetas pacis & tranquillitatis literas accipientibus. Quin Vrſacius & Valẽs quaſi à ſua ipſorum conſcientia flagellati, pœnitentiam profeſſi ſunt, literaſque & amicas & pacatas ad Epiſcopum, quas nullas ab eo acceperant, miſere. Romamq; abeuntes, pœnitentiam egere, confitentes omnia, quæ vel dixiſſent, vel feciſſent contra Athanaſium, falſa, eſſe, & nihil aliud quàm calumniam: neque id ſimpliciter egere, ſed ita vt anathemate execrarentur Arianam hæreſim, & pœnitẽtiam ſuam ſcripto promulgarent. Quæ Latinè ad Iulium Romanum Epiſcopum ſcripta, in Græco ſermone hanc ſententiam complectitur:

DOMINO MEO BEATISSIMO PAPÆ IVLIO, VRſacius, & Valens.

QVandoquidem conſtet nos ſuperioribus temporibus multa & grauia, &c. *Scripta eſt ſuperius.*

IIDEM DOMINO SVO FRATRI EPISCOPO ATHANASIO.

OCcasio nobis data est per fratrem & compresbyterum, &c. *Sed & ea superius quoq; descripta est.*

HAs literas quum dedissent, vltro subscripserunt epistolis pacificis, quas Athanasii presbyteri, Petrus & Irenæus, & Ammonius laicus ad id circumeuntes colligebant, quum tamen Athanasius nihil tale ab Vrsaico, & Valente postulasset. Quis igitur ista, & tantam Ecclesiæ pacem non admiratus est? quis non gauisus de tanta & tot Episcoporum inter se concordia? quis Deum non glorificauit conspecta in synaxibus tanta, populi lætitia? Quot igitur inimici simultatem deposuerunt? quot prius calumniati calumnias suas damnauerunt? quot prius odio infesti, Athanasium postea dilexerunt? quot palinodiam suorum in eum scriptorem cecinerunt? Multi qui vi, non voluntate apud Arianos agebant, noctu ad Athanasium venientes, sese ei purgabant, hæresimque simul anathemate execrabantur, & veniam de insidiis & calumniis suis postulabant: corporibus quidem se apud illos apparere, animo tamen cum Athanasio synaxim facere, & semper cum eo esse, postulantes hac in re sibi fidem haberi. Hæc quum audirent, & conspicerent sententiæ Eusebianæ, hæresconsque successores, inter quos Leontius ille castratus, quem ne sub laici quidem specie ad communionem admitti oportuit, eò quòd seipsum abscidit, vt libere cum Eustolio dormiret, reuera quidem muliere, sed quam ille virginem prædicaret, Georgius item & Acacius, Theodorus, Narcissus, qui in Synodo depositi exauctoratique erãt magno pudore suffundebantur. Deinde cum viderent tantum cum Athanasio animorum consensum, & pacem agitari: erant enim plures in hoc numero quã quadringenti, tum è magna Roma atque vniuersa Italia, Calabria, Apulia, Campania, Brucia, Sicilia, Sardinia, Corsica, tum ex vniuersa Aphrica, Galliis, Britannia, Hispaniis, vna cũ magno illo confessore Hosio è Pannoniis, item & Norico, Siscia, Dalmatia, Sardinia, Dacia, Mœsia, Macedonia, Thessalia, & vniuersa Achaia, Creta item & Lycia, plurimique item ex Palæstina, Isauria, Ægypto, Thebaide, & vniuersa Libya & Pentapole. Hæc inquam quũ viderẽt, metu inuidiaque anxij fuere, & quòd tot Episcopi cum Athanasio communionem fouerent: & quòd formidarent, ne quos ipsi deceperant, à se deficerent, & huic vnanimitati communionique sese adiungerent, néve quod futurum videbatur, de eorum hæresi iam vbique famosa triumphus ageretur & tropæa excitarentur. Primum igitur Vrsacio & Valenti persuadent, vt mutato proposito, quasi canes ad proprium vomitum reuertantur, & vt sues in pristino impietatis luto denuo se voluant, caussificantes pœnitentiam quam simularant, ex metu Constantis religiosissimi Imperatoris extortã esse. Atqui

Ἑρμηνεία ἀπὸ ῥωμαϊκῆς.

ΚΥΡΙΩΙ ΜΟΥ ΑΔΕΛΦΩΙ ΑΘΑΝΑΣΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ, ΟΥΡΣΑΚΙΟΣ, ΚΑΙ ΒΑΛΗΣ, ΕΠΙΣΚΟΠΟΙ.

Ἀφορμὴν ἡμῖν ἔδωκε διὰ τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ συμπρεσβυτέρου, ἐγγράφη ὀπίσω εἰς τὸν αὐτὸν ξῆ λόγον, ἔστιν ὁμοια καὶ ἴση ἐξ ὁλοκλήρου.

Τί δὲ χρὴ λέγειν, ὑπάρχειν ἐν τοῖς εἰρηνικοῖς, παρερχομένων πρεσβυτέρων, Ἀθανασίου, Πέτρου τε, Εἰρηναίου, καὶ Ἀμμωνίου λαϊκοῦ· καίτοι μὴ δι' αὐτῶν γράψαντος αὐτοῖς. τίς γὰρ οὐκ ἐθαύμαζε βλέπων ταῦτα, καὶ τοσαύτην τὴν ἐκκλησιῶν εἰρηνεύουσαν ἐκ ἔχαιρεν, ὁρῶν τοσούτων ἐπισκόπων τὴν ὁμόνοιαν; τίς οὐκ ἐδόξασε τὸν κύριον θεωρῶν τὸν λαὸν, τὴν ἐν τοῖς συνάξεσιν εὐφροσύνην; ποσοὶ τῶν ἐχθρῶν μετενόουν; ποσοὶ τῶν πρότερον Ἀθαναλλοῦντων ἀπελογοῦντο; ποσοὶ πρότερον μισοῦντες αὐτὸν, ὕστερον ἠγάπησαν; ποσοὶ τῶν γραψάντων κατ' αὐτοῦ παλινῳδίαν ἦσαν; πολλοὶ καὶ τῶν μὴ προαιρέσει, ἀλλ' ἀνάγκῃ μὴ τὰ δόξαντα ὄντες, ἐρχόμενοι νυκτὸς ἀπελογοῦντο· καὶ τὴν μὲν αἵρεσιν ἀνεθεμάτιζον, ἠξίουν δὲ συγγνώμην ἔχειν, ὅτι καὶ τὰς συνόδους, καὶ τὰς Ἀθανασίας, τὰς παρ' αὐτῶν γινομένας, τοῖς μὲν σώμασιν ἐκεῖ φαίνονται, τῇ δὲ καρδίᾳ μὴ Ἀθανασίου συνάγοιλαι, καὶ ἀεὶ μετ' αὐτοῦ τυγχάνουσι· ναὶ μὴν καὶ ὤμνυσαν. ἀλλὰ ταῦτα ἀκούοντες, καὶ βλέποντες οἱ κληρονόμοι τῆς γνώμης, καὶ τῆς ἀσεβείας τοῦ μὲν εὐσέβιον λεόντιος ὁ δυσκόπος, ὃν οὐδὲ ὡς λαϊκὸν κοινωνεῖν ἐχρῆν, διότι ἑαυτὸν ἀπέκοψεν ὑπὲρ τοῦ μὴ ἐξουσίας λοιπὸν κοιμᾶσθαι μετὰ δ' γυναικός τινος, γυναικὸς μὲν δι' αὐτὸν, λεγομένης δὲ παρθένου. γεώργιός τε καὶ ἀκάκιος, καὶ θεόδωρος, καὶ νάρκισσος, οἵτινες καὶ ἐν τῇ συνόδῳ καθῃρέθησαν μεγάλως ἠχθοῦντο. εἶτα βλέποντες πρὸς Ἀθανάσιον τῶν ἐπισκόπων συμφωνίαν τὴν εἰρηνικὴν, πλείους ἦσαν ὑπὲρ τε τῆς μεγάλης ῥώμης καὶ τῆς ἰταλίας πάσης, καλαβρίας τε καὶ ἀπουλίας, καὶ καμπανίας, βριττίας τε, καὶ σικελίας, σαρδινίας τε, καὶ κερσικῆς, καὶ πάσης τῆς ἀφρικῆς, τάς τε ἀπὸ γαλλίων, καὶ βρεττανίας, καὶ ἀσπανίων, μετὰ τοῦ μεγάλου καὶ ὁμολογητοῦ ὁσίου. ἔπειτα τοὺς ἀπὸ τῶν παννονίων, καὶ νωρικοῦ, καὶ σισκίας, δαλματίας τε καὶ σαρδανίας, δακίας τε, καὶ μυσίας, μακεδονίας, θεσσαλίας καὶ πάσης ἀχαΐας, καὶ κρήτης, κύπρου τε καὶ λυκίας, καὶ πλείους τῆς παλαιστίνης τε, καὶ ἰσαυρίας, αἰγύπτου, καὶ θηβαΐδος, καὶ πάσης λιβύης, καὶ πενταπόλεως. ταῦτα βλέποντες ἐκεῖνοι φθόνῳ καὶ φόβῳ συνεσχέθησαν· φθόνῳ μὲν διὰ τὴν τῶν πολλῶν ὁμοψυχίαν, καὶ λοιπὸν ἡ αἵρεσις αὐτῶν ἀποδεδειγμένη ἔσται θριαμβεύθη, καὶ σιλιτεύθη πανταχοῦ. πρῶτον μὲν ὡς ἀπὸ ὑρσάκιον, καὶ βάλεντα, ὡς ὡς κύνας μεταπείθεσι μεταβάλλεσθαι, καὶ εἰς τὸ ἴδιον ἔμετον ἐπιστρέψαι, καὶ ὡς τοὺς χοίρους εἰς τὸ πρότερον βόρβορον τῆς ἀσεβείας, πάλιν κυλισθῆναι, πρόφασίν τε τῆς μετανοίας πλάσασθαι, ὡς διὰ φόβον τοῦ θεοσεβεστάτου κώνσταντος εἶεν τοῦτο πεποιηκότες.

καὶ τὰ

καὶ πιὰ καὶ φόβ@ ἰῶ, ἀλλ' οὐκ ἐχρῆν εἴπερ ἐθαῤῥοῦμεν οἷς ἔπραξαν προδότας τούτων γίνεσθαι. ὅπου δὲ οὐδὲ φόβ@, ἀλλ' εὐθὺς ἤδοντο, πῶς οὐκ ἄξιοι πάσης καταγνώσεως ἐσμεν; ἔτε γὰρ πρώτῳ παρόντ@, οὐ παλατίνων ἢ νοταρίων ὑποστελλόντων, ὁποῖα νῦν αὐτοὶ ποιοῦσιν, ἀλλ' οὐδὲ βασιλέως παρόντ@, οὐδὲ ὅλως κληθέντες ὑφ' ἑαυτ@ ἔγραψαν, ἀλλ' αὐτοὶ θέλοντες ἀνῆλθον εἰς τὸ ῥωμαίων καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἔνθα φόβ@ μὲν ἔξωθεν οὐκ ἦν, μόν@ δὲ ὁ τοῦ θεοῦ φόβ@ ἐστὶ, καὶ ἐλεύθεραν ἕκας@ ἔχει τὴν προαίρεσιν, δι' ἑαυτῶν μετενόησαν καὶ ἔγραψαν. καὶ ὅμως ἀρειανοὶ δεύτερον γενόμενοι, πιαύτῃ πάλιν ἀπρεπῆ πρόφασιν ὑπενόησαν μὴ ἐρυθριῶσιν. ἔπειτα κοινῇ προσελθόντες παρεκάλουν τὸν βασιλέα κωνστάντιον, λέγοντες, καὶ τὸ πρῶτον ἀξιοῦντες, οὐκ ὑπεστύθημεν· λέγομεν γὰρ ὅτι μετέπεμπες τὸν ἀθανάσιον, ὅτι τότε προσκαλούμεν@ τὴν ἡμετέραν αἵρεσιν ἐκβάλλεις, οὕτ@ γὰρ ἐξ ἀρχῆς κατ' αὐτῆς γέγονε καὶ οὐ πίστεται πιστὴν οὕτ@ ἀναθεματίζων· αὐτὸς μὲν οὖν ἤδη πεπλήρωκε τὰ πάντα τοῦ γραφῶν καθ' ἡμῶν, καὶ οἱ μὲν τολεῖσοι τὴν μετ' αὐτοῦ κοινωνίαν ἔχουσι, τῶν δὲ καὶ δοξάντων μεθ' ἡμῶν εἶναι, οἱ μὲν προσεπέθησαν αὐτῷ, οἱ δὲ μέλλουσιν, ἡμεῖς δ' ἐμείναμεν μόνοι, ἐφ' ὁ μὴ καὶ ἡ αἵρεσις γνωσθῇ καὶ λοιπὸν ἡμεῖς καὶ σὺ χρηματίσωμεν αἱρετικοί, κἂν τότε γλύπτῃ, σκόπει μὴ μετὰ μανιχαίων λογισθῶμεν. ἄρξαι πάλιν οὖν διώκειν ἐφ' ἑτέρους αἱρέσεως, ἐγὼ δ' ἐν αὐτῇ σὲ βασιλέα ἕξω. τοιαῦτα μὲν οὖν ἰῶ τούτων πρὸς τῆς πανουργίας ῥήματα καὶ αὐτὸς δ' διερχόμεν@ ὅτε πρὸς μαξέντιον ἔσπευδε, βλέπων τὸν πρὸς ἀθανάσιον τῶν ὑπισχνουμένων κοινωνίαν, ὡς ὑπὸ πυρὸς ἀναφθεὶς μεταβάλλει τὸν γνώμην, καὶ οὔτε τῶν ὅρκων ἐμνημόνευσεν, ἀλλὰ καὶ ὧν ἔγραψεν ἐπελάθετο, καὶ τῶν πρὸς τὸν ἀδελφὸν καθηκόντων ἀγνώμων γέγονε. ἐγὼ γὰρ καὶ αὐτῷ γράφων, ᾔδειν ἀθανάσιον ἐωρακὼς ὅρκους δεδωκε μὴ ἄλλως ποιῆσειν, ἢ ὡς ἂν ὁ λαὸς βάληται, καὶ τῷ ὑπισχνόπω καταθυμίως τυγχάνοι. ἀλλ' ἡ πρὸς τὸν ἀσέβειαν ἀπρόθ, πάντων ἀθρόως αὐτὸν ὑπιλαθέσθαι πεποίηκεν. ὃ δεῖ ἡμᾶς φυλάξειν ἐν μηδενὶ τρόπῳ παράμαλα, ἐπιστάντες ὅρκους ἠλλοιώθη κωνσταντίος, ὅπερ γὰρ ὁ αἰγύπτιος φαραὼ, πολλάκις ἐπαγγελλόμεν@ ἐξαποστελεῖν λαμβανῶν τὰ βασάνων αἴσθησιν, μετετίθετ', ἕως ἐς τέλ@ ἀπώλετο σὺν αὐτοῖς τοῖς ὁμονοήσασιν αὐτῷ. τότε μὲν οὖν ἐπὶ πολὺν πρῶτον ἐβιάζετο μεταθέσθαι, γνόμεν@ δὲ ἐν τῇ ἀρελατῷ καὶ τῇ μεδιολάνῳ, λοιπὸν ὡς οἱ αἱρετικοὶ συνεβούλευσαν, καὶ ὑπέλαβεν οὕτως αὐτὸς ἔπραττε, μᾶλλον ἢ οὕτως καὶ αὐτοὶ διεπράττοντο, καὶ ἐνήλλοντο κατὰ πάντων ἔχοντες τὴν ἐξουσίαν. καὶ εὐθὺς, ὧδε μὲν ἐντολαὶ, καὶ γράμματα πρὸς τὸ ἔπαρχον, ἵνα πέως ὁ σῖτ@ ἀφαιρεθῇ πρὸς ἀθανασίου, καὶ δοθῇ τοῖς τὰ ἀρείου φρονοῦσι, καὶ ἵνα ἐξῇ ὑβρίζειν τοῖς βουλομένοις, τὰς μετ' αὐτοῦ συναγομένας. ἀπῆλή

Atqui non decebat eos, si de factis suis bene sperabant, sociorum suorum partus prodere. Iam quum metus nullus fuerit, & merum mēdacium sit, quod dicunt, quī quæso non omni probro digni habeantur? quippe quum nullus ibi neque satelles, neque Palatini, neque Notarij adfuerint, qui ab illis adhiberi solent? Imo ne ipse quidem Imperator ibi præsens fuerit, & quod maius est, ipsi à nemine accersiti confessionem suam scripto prodiderint, Romamque vltro profecti sint, & in Ecclesia, vbi nullius nisi Dei metus, & vbi liberā quisque sententiam proferebat, sponte pœnitentiam suam professi sint & scripto ediderint? Nihilominus tamen iterum Ariani facti nihil in tam futili causificatione fingenda comminiscendāque erubuerūt. Nec ita diu postea innito consilio, Imperatorem Constantium istiusmodi verbis exacerbauerunt: Etiam tum quum primum deprecaremur, fides nobis habita non fuit: denunciauimus enim iam, tunc cùm reuocares Athanasium, quod illa ipsa reuocatione nostram hæresim tolleres, cui ille ab initio se aduersarium præbuit, neque vnquam eam desinet anathemate persequi: quin iam quicquid terrarum est, scriptis suis, quibus nos impetit, adimpleuit: & fere omnes cū eo communione sociantur: exiis autem qui nostræ factionis esse videbantur, alij sese illi adiunxerunt, alij id ipsum iamiam facturi existimantur: nos interim deserti destitutique relinquimur, neque leue periculum est, ne hæresis nostra palam innotescat, ac deinde tu nobiscum hæreticus iudiceris, quod si fit, vide ne cum Manichæis in eandem classem computemur. Age igitur incipe eos persequi, & suscipe patrocinium tuæ sectæ: Siquidem illa te suum imperatorem agnoscit. Hæc erant illorum sceleratorū verba. Ille igitur cū in expeditionē iret contra Maxentium, videretque Episcoporum cum Athanasio communionem, quasi ignis succensus sententiam suam mutat, nihiliā iurisiurandi memor, & suarum literarum oblitus, gratitudinis officium erga fratrem non retinuit. Nam cum illi scriberet, & Athanasiū vidisset, iuramentum conceperat, se nunquā aliter facturum, quàm vt populus vellet, & Episcopo gratum esset. Sed studium impietatis omnium simul illi obliuionem induxit. Neque admirationi esse debet, si post tot epistolas, tot iuramenta Constantius immutatus sit, siquidem & tyrannus Ægypti Pharao subinde promittens atque inde relaxationem mali adeptus, tā diu sese mutauit, donec prorsus tādem cum suis gregalibus periret. Hos igitur singulis in vrbibus ad sententiæ mutationē cogebat. Cæterum quum esset Arelatę & Mediolani, omnia pro hæreticorum adhortatu suggestioneque faciebat, vel potius illi ipsi agebant, insultabantque in omnes Cæsaris potestate succincti. Statim igitur mandata literæq; ad præfectum, vt frumentum quod hactenus Athanasio cum suis cedebat, illi adimeretur, dareturque illis qui Arianica saperent, & vt liberum esset contumeliam inferre in Athanasii communicatores. Minæ

item denunciatæ iudicibus, nisi cum hæreticis commnionem celebrarent. Erant autem ista præludia eorum quæ postea per Syrianum ducem commissa sunt: rursus ad alias partes edicta missa, Notariique præsto in singulis vrbibus, & Palatini minas secum ad Episcopos & iudices deferentes, vt isti quidem de causa iudicarent: illi vero contra Athanasium scriberent, vt aut communionem cum Arianis haberent, aut pœnam exilij sustinerent, populique qui ad communionem cum illis coirent, vincula, contumelias, bonorumque suorum direptionem expectarent, neque negocium negligenter curatum est, habebant secum in comitatu Vrsacij & Valentis clericos, qui eos incitarent, & negligentiores iudices ad Cæsarem deferrent, aliasque hæreses minores vt sorores suas permittebant blasphemias in Dominum proferre, & Christianis tantũmodo suis insidiis imminebant, non sustinentes vllos pios sermones de Christo. Quot igitur Episcopi, prout in sacris literis est, ad præsides & reges abducti sũt & à iudicibus hanc sententiam audiuerunt, Aut subscribite, aut ab Ecclesiis recedite: Detrahi enim vos ab Ecclesiis Imperator iussit: quot in singulis vrbibus palabundi sese sparserunt, ne vt Episcoporum amici accusarentur? Nam & magistratibus scriptum est, & mulcta pecuniarũ denunciata, nisi quisque suę ciuitatis Episcopum subscribere coegisset. In summa, omnia loca, omnes ciuitates implebantur terroribus & tũmultibus, quũ & Episcopi traherentur, & iudices viderent luctus & suspiria populorũ. Hæc quidẽ à Palatinis in legationẽ missis agebantur. Illi vero freti tanta potentia sua, nihil non moliebantur, & nunc hos Episcopos ad Imperatorem citabant, nunc illos literis circumueniebant, comminiscentes aduersus eos has & illas causas, vt illi præsentem Imperatorẽ exhorresceren: isti vero legatos & minas falsarum criminationum formidantes de recta & pia sententia decederent: eo enim modo Imperator tantum numerum Episcoporum coegit, quũ partim minis terrerẽt, partim promissis allicerent, vt se faterentur non amplius cõmunionem cum Athanasio habere. Quotquot enim ad Imperatorem profecti sunt, non prius ad eius conspectum admissi fuere, ne tantillo quidem laxamento indulto vt vel ex domicilio ipsis procedere liceret, priusquam subscriberent: aut si recusarent, in exilium mitterentur. Idque ideo faciebat, quod animaduerterat ab omnibus hæresim odio haberi. Quæ res in causa fuit cur tam multos repelleret, vt se hæreticorum paucitati adiungerent, magnopere id studens vt multorum nomina corrogaret, tum ad inuidiam Episcoporum, tum vt speciem aliquam, dignitatisque imaginem Arianæ hæresi conciliaret, cuius ipse propugnator erat existimans, quod quemadmodũ hominum sententias, ita quoque veritatem immutare posset, insçius ignarusque Saducæos & Herodianos non ideo validiores factos esse ad veritatem opprimendam, quia sibi Pharisæos associauerant. Ea enim eo modo magis ac magis enituit.

Ita quoq;

τι ἰω τῆς δικαιοῦς, εἰ μὴ σωάγειντο μετὰ τῶν αἱρετικῶν. ἰω ἢ ταῦτα προοίμια τ μὴ παῦται γιγνομένων. Διὰ τοῦ δουκὸς συμμαχοῦ, εἰς ἢ τὰ ἔξω μέρη προστάγματα πάλιν, καὶ νοταρίοι κατὰ πόλιν, καὶ παλατινοὶ φέροντες ἀπειλὰς ἀπεστέλλοντο πρός τε τὰς ἐπισκόπους Ϲ τὰς δικαστάς, ἵνα οἱ μὲν δικασταὶ ἐπείγωσιν, εἰ ἢ ἐπίσκοποι, ἢ ἵνα κῆ' ἀθανασίου γράφωσι κοινωνίαν ἔχειν πρὸς τὰς ἐκκλησίας, ἢ πραγμάτων αὐτοὶ μὲν ὑπομένωσιν ἐξορίας, οἱ ἢ τότε συνερχόμενοι λαοὶ, διασπᾶ Ϲ ὑβρίζ Ϲ πληγὰς καῖ' αὐτῶν, κῆ ἀφαίρεσιν τ ἰδίων ὑπαρχόντων ἔσεσθαι γινώσκειν· οὐκ ἠμέλειτ ἢ τὸ πρόσταγμα, κῆ γὰ ἦκον οἱ ἀποσταλέντες μεθ' ἑαυτῶν κληρικοὺς ἐρρωμένους κῆ κάλεντ Θ, ἵνα κῆ παροξύνωσι, καὶ ἀμελοῦντας τοὺς δικαστὰς, καπνέγκωσι τῷ βασιλεῖ, κῆ τὰς μὲν αἱρέσεις ὡς μικροτέρας ἑαυτῶν ἀδελφὰς συνεχώρουν βλασφημεῖν εἰς τ κύριον, μόνοις δὲ τοῖς χριστιανοῖς ἐπεβάλλουν εὐφήμειν περὶ χριστοῦ λόγων ἀσεβῶν. πόσοι τ μακαρίου ἐπισκόπου καπὸ τ γεγραμμένου, ἐπὶ ἡγεμόνας Ϲ βασιλέας ἤχθησαν, καὶ ὡ Ϲ δικαστῶν ἤκουσαν; ἢ ὑπογράψατε, ἢ τῶν ἐκκλησιῶν αἰ χωρεῖτε, καθηρεθῆναι γὰ ὑμᾶς βασιλεὺς προστάξε. πόσοι διεσείσθησαν παρ' αὐτῶν κατὰ πόλιν, ἵνα μὴ ὡς φίλους τῶν ἐπισκόπων αὐτοὺς καταμέμψωνται; καὶ γὰρ κῆ πολιτοῦται ἐχρῶντο, Ϲ ἰω ἀπλῆ, ζημία χρημάτων, εἰ μὴ αἰανκάζοι ἕκας Θ τὸν τῆς ἰδίας πόλεως ἐπίσκοπον ὑπογράφειν, Ϲ ὅλως πᾶς τόπος κῆ πᾶσα πόλις ἐπεπλήρωτ φόβου Ϲ ταραχῆς τ μὲν ἐπισκόπων ἐλκομένων, τῶν δὲ δικαστῶν ὁρώντων τὸν ὀδυρμὸν καὶ στεναγμοὺς τῶν λαῶν. ταῦτα μὲν ὡ Ϲ τῶν ἀποσταλέντων παλατινῶν ἐπράττετο. οἱ δὲ θαρροῦντες αἷς ἔχευσι προφάσεσιν, ψευδῶ τίθενται, κῆ οὕτως τῶν ἐπισκόπων τοὺς μὲν πρὸς βασιλέα καλοῦσι, τοὺς ἢ πάλιν διὰ γραμμάτων μεθοδεύουσι, πλάττοντες κατ' αὐτῶν προφάσεις, ἵν' οἱ μὲν παρόντα κωλυθέντων καταπλήξωσιν, οἱ ἢ τοὺς ἀποσταλέντας κῆ τὰς ἀπειλὰς τῆς ἐκ προφάσεως συκοφαντίας φοβηθέντες, μεταθῶνται τ ἑαυτῶν ὀρθῆς κ Ϲ εὐσεβοῦς μνήμης. ὅτω γοῦ ἐβιάσατ βασιλεὺς τ τριακοσίων τ ἐπισκόπων πλῆθος, τοὺς μὲν ἀπειλῶν, τοὺς ἢ ἐπαγγελλόμενος εἰρήνην, ἀκέτι κοινωνοῦμεν ἀθανασίῳ. οἱ γὰ ἐρχόμενοι πρὸς αὐτ, ἀ πρόπορον ἔβλεπον αὐτὸν, ἀσθ' ὅλως αἵρεσιν ἔχειν τινὰ, ἢ προϊέναι τ ἰδίας οἰκήσεως ἐπετρέποντο, πρὶν ἂν ὑπογράψωσι, ἢ αἰανεύοντες ἐχορηγῶσιν. ἐπὶ ἢ τοῦτο, διὰ τ σωφρονῶν ἀποπαίλων μισεῖσθ τ αἱρέσιν. διὸ μάλιστα Ϲ ἰω ἀνάγκασε τοὺς τ σύτους τοῖς ὀλίγοις συναριθμηθῆναι, κῆ ἐπιτίθασιν ὄχλον ὀνομάτων συναγαγεῖν πρὸς φόβον μὲν κῆ τ ἐπισκόπων, φαντασίας ἢ χάριν τ ἀρειανῆς ἀπιστείας, ἧς αὐτ προῄστατο, οἰόμενο Θ ὅτι ὡς τοὺς ἀνθρώπους, ὅτω κῆ τὴν ἀλήθειαν μεταστρέψαι δυνήσεσθ· οὐκ εἰδὼς ὁτὲ αἰανὴς ὅτι ὁτὲ σαδδουκαῖοι καὶ ἡρωδιανοὶ προσλαβόμενοι τοὺς φαρισαίους, ἴσχυσαν ἐπικρύψαι τ ἀλήθειαν. μᾶλλον ἢ κῆ ὅτως, αὕτη μὲν καθημέραν λαμπρὰ δείκνυται,

ἔπει ἢ

ἐπεὶ οὖν οὐκ ἔχομεν βασιλέα εἰ μὴ καίσαρα, καὶ ἔχοντες τὴν πλάτου κρίσιν οὐδὲν ἧττον εἰσὶν ἔρημοι, καὶ πάσης αἰσχύνης, πάσης καταδοκῶντες ὅσον οὐδέπω μένειν ἐπ' αὐτοὶ κατὰ τὸ πρόδηλα γυμνοὶ, ὅταν ἴδωσι τὸ τοιοῦτον ἑαυτῶν ἀποθνήσκοντα. εἰ δὲ καὶ ἀπρεπὲς τὸ ὅλως ἐπὶ τοῖς φοβηθέντας ἰνδὸς τὸ ἐπισκόπων μεταθέσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπρεπέστερον, ἐπὶ ἁρπάντων εἰς πεπιστεύκασι τὸ βιάζεσθαι καὶ ἀναγκάζειν τοὺς μὴ βουλομένους, ὅτως ὁ μὲν διάβολος ἐπεὶ μηδὲν ἀληθὲς ἔχει, ἐν πελίκει ἐπὶ λαξευτηρίῳ ἐπιβαίνων κατεάξῃ τὰς θύρας τῶν δεχομένων αὐτόν. ὁ δὲ σωτὴρ ὅτως ἐστὶ πρᾶος, ὡς διδάσκει μὲν, εἴπερ θέλῃ ὀπίσω μου ἐλθεῖν καὶ ὁ θέλων εἶναί μου μαθητὴς, ἐρχόμενον δὲ πρὸς ἕκαστον μὴ βιάζεσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον κρούειν τε καὶ λέγειν· ἄνοιξόν μοι ἀδελφή μου νύμφη. ἐπὶ οἰκουμένων μὲν εἰσέρχεται, οἰκούντων δὲ ἐπὶ μὴ θελόντων ἐκείνων, ἀναχωρεῖ, ἐπὶ γὰρ ξίφεσιν ἢ βέλεσιν, οὐδὲ διὰ γραπτῶν ἢ ἀληθεία κατηγορεῖται, ἀλλὰ πειθοῖ ἐπὶ συμβουλίᾳ. ποία οὖν πειθὼ, ἔνθα βασιλέως φόβος; ἢ ποία συμβουλία ἐνῇ ὁ αὐτιλέγων, τὸ τέλος ἐξορισμὸν ἔχει καὶ θάνατον; ἐπὶ ὁ μὲν δαβὶδ καίπερ βασιλεὺς ὢν καὶ τὸν ἐχθρὸν ὑπὸ χεῖρας ἔχων, θέλοντάς τε τοὺς γραπτώτας ἀποκτεῖναι τὸν ἐχθρὸν, καὶ τῇ ἐξουσίᾳ κεκώλυκεν, ἀλλ' ὡς ἡ γραφή φησιν, ἔπεισε δαβὶδ τοὺς ἄνδρας αὐτοῦ ἐν λόγοις, καὶ οὐκ ἐδωκεν αὐτοῖς ἀναστῆναι θανατῶσαι τὸν σαοὺλ· αὐτὸς δὲ τὸν λόγον οὐκ ἔχων μετ' ἐξουσίας πάντας βιάζεται, ἵνα δειχθῇ πᾶσιν, ὅτι ἡ φρόνησις αὐτῶν, οὐκ ἔστι καθ' θεὸν, ἀλλ' ἀνθρωπίνη, ἐπὶ ὅτι οἱ τὰ ἀρέσκα φρονοῦντες, οὐκ ἔχουσιν ἀληθῶς βασιλέα εἰ μὴ καίσαρα, διὸ αὐτοῦ τὰ πάντα μὲν ὅσα βέλονται καὶ πράττουσιν οἱ χριστομάχοι· δόξαντες δὲ διὰ αὐτοῦ πολλοῖς ἐπιβουλεύειν, ἠγνόησαν πολλοὺς ποιήσαντες ὁμολογητὰς γενέσθαι, ἐξ ὧν εἰσιν οἱ νῦν λαμπρᾶ χρησάμενοι τῇ ὁμολογίᾳ ἄνδρες εὐλαβεῖς ἐπίσκοποι ἀγαθοὶ, παυλῖνος ὁ τῆς τριβέρων τῆς μητροπόλεως τῆς γαλλίων ἐπίσκοπος, καὶ λουκίφερ ὁ τῆς μητροπόλεως τῆς σαρδινίας ἐπίσκοπος, εὐσέβιός τε ὁ τῆς μαρκέλλων τῆς ἰταλίας, καὶ διονύσιος ὁ τῆς μεδιολάνων, ἔστι δὲ καὶ αὕτη μητρόπολις τῆς ἰταλίας. τούτους γὰρ βασιλεὺς καλέσας ἐκέλευσε καὶ ἀθανασίῳ μὲν συγγράφειν, τοῖς δὲ αἱρετικοῖς κοινωνεῖν, εἶτα ἐκείνων θαυμαζόντων τὸ καινὸν ἐπιτήδευμα τοῦτο, καὶ λεγόντων μὴ εἶναι τοῦτον ἐκκλησιαστικὸν κανόνα, εὐθὺς ἐκεῖνος, ἀλλ' ὅπερ ἐγὼ βούλομαι τοῦτο κανὼν ἔλεγε νομιζέσθω, ὅτω γὰρ μὴ λέγοντος αὐτοῦ ἔχοντα οἱ τὰ συρίας λεγόμενοι ἐπίσκοποι· ἢ τοίνυν πείσθητε, ἢ καὶ ὑμεῖς ὑστερόφωνοι γένησεσθε, ταῦτα ἀκούσαντες οἱ ἐπίσκοποι πάνυ θαυμάσαντες, καὶ τὰς χεῖρας ἀνατείναντες πρὸς τὸν θεὸν, πολλῇ τῇ κατ' αὐτὸ παῤῥησίᾳ μετὰ λόγων ἐχρήσαντο, διδάσκοντες μὴ εἶναι τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦ δεδωκότος θεοῦ, ὃν καὶ φοβεῖσθαι αὐτὸν ἠξίουν μὴ ἐξαίφνης αὐτὸν ἀφέληται. ἠπείλουν τε τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως, καὶ σφόδρα ἔλεγον μὴ διαφθείρειν τὰ ἐκκλησιαστικὰ, μηδὲ ἐγκαταμίσγειν τὴν ῥωμαϊκὴν ἀρχὴν τῇ τῆς ἐκκλησίας διαταγῇ, μηδὲ τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν εἰσάγειν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ,

Ita quoque isti vociferantes. Non habemus regem nisi Cæsarem, & extorquentes Pilato iudicij sententiam, nihilo tamen minus ob id desolati omnem confusionem probrumq; sustinent, nudandi aliquando & deplumandi vt illa perdix, quum viderint suum propugnatorem morte sublatum. Quod si inhonestum est aliquot Episcopos metu coactos sententiam immutasse, quanto grauius fœdiusque illorum facinus, qui, quod hominum est minime suæ causæ confidentium, inuitos ad mutationem sententiæ coegerunt Ita quoque diabolus, quia nihil veri habet, in securi & ascia inuadens cõcutit fores eorum à quibus recipitur. Saluator contra mansuetus est, Si quis (inquit) velit me sequi, & esse discipulus meus, docetque se quũ ad quempiam venit, non vi instare, sed potius pulsare ac dicere: Aperi mihi soror mea sponsa: quòd si aperiat, intrat: sin grauentur aut nolint aperire, abscedit. Non enim gladiis, aut iaculis, aut militari manu veritas prædicatur, sed suadendo & consulendo. Quę autem ibi suadendi libertas, aut consulendi ratio, vbi qui contradicit, pro mercede aut exilium aut mortem reportat? Dauid autem quanquam rex quum hostem sub sua manu haberet, milites suos qui hosti necem inferre volebant, non pro potestate sua prohibuit, sed vt ait Scriptura, rationibus persuasit, neque concessit eos insurgere ad cædem Saulis. Iste vero nulla ratione instructus, vi & potentia omnes cogit: adeò vt statim nulli non appareat ipsorum sententiam, non secundum Deum, sed humanam esse: & Arianos reuera nullum habere regem, nisi Cæsarem: per eum enim omnia quæ volũt, perpetrant isti Christi perduelles. Sed quum se arbitrantur plurimis insidiari, non animaduertunt se plures facere confessores, ex quorum numero clarissimæ sunt confessionis viri religiosi & Episcopi boni Paulinus Episcopus Treuirorũ, quæ Galliarum metropolis est: Lucifer metropolitanus Episcopus Sardiniæ, Eusebius Vercellis ciuitate Italiæ, Dionysius Mediolani quod & ipsum est metropolis Italiæ. His enim ad se vocatis, iussit Imperator cõtra Athanasium subscriberent, & cum hæreticis communionem inirent: quibus admirantibus nouum eius studiũ, dicentibusque id non esse Ecclesiastici canonis, statim subiecit: At quod ego volo pro canone sit, ita enim me loquente Syriæ Episcopi sustinent: aut igitur obtẽperate, aut vos quoque exules estote. Id quũ audissent Episcopi, magnopere admirantes, & ad Deum manus tendentes, multa cum libertate illi suas rationes proposuerunt, docentes regnum non ipsius esse, sed Dei, à quo acceperat: eumque metuendum, ne illud quod dederat, derepẽte admiret. Denunciabant illi diem iudicij, suadebantque ne Ecclesiastica corrumperet, neue Romanum Imperium Ecclesiasticis constitutionibus immisceret, néue Arianam hæresim introduceret in Ecclesiam Dei.

Verum

Verum nec ille audiit, nec eos plura dicere permisit. Quin ob hoc ipsum acriter minabundus & gladium intentans, quosdam ex iis abduci iussit, sententiam suam quam antea professus erat, vt Pharao, reuocans. Excusso igitur sancti puluere, & oculis in Deū reiectis, nec Cæsaris minas verebantur, neque ob strictos enses veritatem prodiderunt, & exilium veluti ministerii sui officium acceperunt, pergentes de loco in locum, & de ciuitate in ciuitatem, & nihilominus quanquam in vinculis essent, euangelizabant, piam quidem fidem deprædicantes: Arianam autem hæresim anathemate damnantes, & pœnitentiam Vrsacij Valentisque multa infamia traducentes: Resque illa insidiatoribus plane in contrarium abiit. Quanto enim longioris interualli exilium erat, tãto maius odium aduersus insidiatores accumulabatur, iterque sanctorum non nisi deprædicatio erat contra Arianam hæresim. Quis enim eos in itinere consPectos, non vt confessores admiratus est? & istos non vt impios cum abominatione, vel potius vt carnifices & homicidas auersatus est, & quidnis potius quàm Christianos nominauit? Meliusque à principio fuisset, prorsus non attigisse Cõstantium hanc hæresim: aut vbi attigerat, non tantopere indulgere impietati: aut si iis indulgere vellet, hic saltem vestigium sistere, vt de hactenus commissis idem iudicium cum illis expectet. Sed vt apparet, quemadmodum insani solent, catenis impietatis seipsos circumfibulantes, grauius iudicium aduersus se contrahunt. Primũ, ne Liberio quidem Romano Episcopo pepercerunt, nulla reuerentia ducti, vel quòd sedes illa Apostolica esset, vel quod Roma Metropolis esset Romanæ ditionis, vel quod eos Apostolicos viros in suis literis appellassent, sed omnia simul miscentes, æquè omnium obliuiscebantur, neque quicquam illis curæ nisi sola impietas fuit. Nam quum Liberium vidissent orthodoxum, & osorem quidem Arianicæ sectæ: studiosum vero in hoc, vt cunctos ab ea hæresi retraheret, ista secum impij cogitârunt: Si Liberium in nostram sententiã traxerimus, omnes breui superabimus: rem igitur ad Imperatorem deferunt, ille aũt sperãs per Liberium omnes se posse attrahere, mittit Eunuchum quendam Eusebium cum literis & donis ad eum, vt donis quidem blandiretur, literis vero minaretur. Profectus igitur Romam spado, primũ incitabat Liberiũ vt contra Athanasiũ subscriberet, & cum Arianis cõmunicaret: id enim Imperatorẽ velle & pro imperio iubere: deinde munera ostentans verbis instabat, manúque Liberij apprehensa ita locutus est, Obtempera regi, & ista accipe: Episcopus contrà verbis quærebat, quomodo hoc contra Athanasium posset fieri? quem enim (inquiens) non vna, sed iam altera Synodus probe ab omni crimine liberum pronunciauit, & Romana Ecclesia cum pace dimisit, quomodo poterimus condemnare? aut quis nos probaret, si quem præsentem dileximus & habuimus in nostra cõmunione, eũdem absentẽ auersemur?

ἀλλ' ὅτε ἤκουεν ἐκεῖνος, ὅτε πλέον αὐτὸς λέγειν ἐπέτρεπεν, ἀλλὰ μᾶλλον ἠπείλει, καὶ ξίφος ἐγύμνου κατ' αὐτῶν, καὶ ἀπάγεσθαι δεῖνας ἐξ αὐτῆ ἐκέλευσε, καὶ πάλιν ὡς ὁ Φαραὼ μετεγίνωσκεν. ἐκτινάξαντες τοίνυν οἱ ἅγιοι τὸν χοῦν τοῦ ποδὸς, καὶ πρὸς τὸ θεῖον ἀναβλέψαντες ὅτι ἀπλῆν βασιλέως ἐφοβήθησαν, ὅτε ξίφος γυμνωμένον προεδείκνυτο, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐξορισμὸν, ὡς λειτούργημα διακονίας, ἐχήκασι· διερχόμενοι γὰρ κατὰ τόπον καὶ πόλιν, καθὼς ἐν δεσμοῖς ὄντες, εὐηγγελίζοντο, τὴν μὲν εὐσεβῆ πίστιν κηρύττοντες, τὴν δὲ ἀρειανὴν αἵρεσιν αἱρεσιάζοντες, καὶ τὴν μετάνοιαν ἀρωμένην καὶ βάλεντες σηλιτεύοντες. ἐγίνετο δὲ τοῦτο, πρὸς ἐναντίους τοῖς ὑποβαλεύουσιν. ὅσῳ γὰρ πλεῖον τὸ διάστημα τῆς ἐξορισίας ἰσοστάσιον μεῖζον τὸ κατ' αὐτοὺς μῖσος ἠύξανε, καὶ κήρυγμα ἦν κατὰ τῆς ἀσεβείας αὐτῶν, ἡ τούτων ἀποδημία. τίς γὰρ βλέπων ἄντας διερχομένους οὐκ αὐτὸς μὲν ὡς ὁμολογητὰς ὑπερεθαύμαζεν, ἐκείνους δὲ οὐκ ἀπεστρέφετο καὶ ἐβδελύττετο, ἀκέπι μόνον ὡς ἀσεβεῖς ἀλλὰ καὶ ὡς δημίους καὶ ὡς φονευτὰς, καὶ πάντα μᾶλλον ἢ χριστιανοὺς ὀνομάζων; βέλτιον μὲν ἦν ἰδίῳ κατὰ τὸν ἀρχὴν κωνσταντίνου μηδόλως τῆς αἱρέσεως ταύτης γεύσασθαι, ἢ γευόμενον, μὴ τοσοῦτον ἐνδοῦναι τοῖς ἀσεβέσιν, ἢ ἐνδόντα μέχρι τούτων σῴζεσθαι μετ' αὐτῶν, ἵνα καὶ ἕως τούτου ἔχωσι κοινὸν τὸ κρίσιν. ὡς δ' ἔοικε καὶ τοὺς ἄφρονας δεσμοῖς τῆς ἀσεβείας ἑαυτοὺς περιπείροντες μείζονα καθ' ἑαυτῶν τὴν κρίσιν ὑποπτῶσιν. καὶ γὰρ ὁ δὲ Λιβέριος ὁ ὑποσκοπος ῥώμης καὶ τὴν ἀρχὴν ἐφείσαντο, ἀλλὰ καὶ μέχρι τοῦ σκεῖ τὴν μανίαν ἐξέτειναν, καὶ οὐχ ὅτι ὑποφολικός ἐστι θρόνος ἠδέσθησαν, ὅσῳ, ὅπου μητρόπολις ἡ ῥώμη τῆς ῥωμανίας ἐστὶν, ἠυλαβήθησαν, ὅσῳ ὅπου πρότερον ὑποφολικοὺς αὐτοὺς ἄνδρας χαράφοντες εἰρήκασιν ἐμνημόνευσαν. ἀλλὰ πάντα ὁμοῦ φύραντες, πάντων ἀθρόως ἐπελάθοντο, καὶ μόνης τῆς ὑπὲρ τῆς ἀσεβείας προθυμίας ἐφρόντισαν. ἐπειδὴ γὰρ ἐωράκασιν αὐτὴν ὀρθοδοξοῦντα, καὶ μισοῦντα μὲν τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν, ἀποδάζοντα δὲ πάντας πείθειν ὑποστρέφεσθαι καὶ ἀναχωρεῖν ἀπ' αὐτῆς, ἐλογίσαντο οἱ δυσεβεῖς, ὅτι εἰ τὸν λιβέριον πείσαιμεν, πάντων ταχέως κρατήσομεν, καὶ διαβάλλουσι βασιλεῖ, κἀκεῖνος ταχέως προσδοκήσας διὰ λιβερίου πάντας ἕλκειν πρὸς ἑαυτὸν, χάριτα καὶ πέμπει ἀποδόσια εὐσέβιόν τινα καλούμενον μὲν γράμματων καὶ δώρων, ἵνα τοῖς μὲν δώροις κολακεύσῃ, τοῖς δὲ γράμμασιν ἀπειλήσῃ. ἀπελθὼν τοίνυν ὁ ἀποδόσιος εἰς τὴν ῥώμην πρῶτον παρεκάλεσε τὸν λιβέριον κατὰ τὴν ἀθανασίου μὲν ἀποχρίψαι, τοῖς δὲ ἀρειανοῖς κοινωνῆσαι, λέγων, τοῦτο βασιλεὺς βούλεται, καὶ κελεύει σε πιθῆσαι, εἶτα ὑποδείκνυς τὰ δῶρα παρεκάλει, καὶ χειρῶν ἥπτετο λέγων, πείσθητι βασιλεῖ, καὶ ταῦτα δέξαι· ὁ δὲ ὑπίσκοπος λόγῳ πείθων ἐδίδασκε, πῶς οἷόντε τοῦτο γενέσθαι κατὰ ἀθανασίου; ὃν γε οὐ μόνον μία, ἀλλὰ καὶ δευτέρα συνόδου πανταχόθεν συναχθεῖσα καλῶς ἀπέλυσε, πῶς δυνάμεθα καταγνῶναι; ἢ τίς ἡμᾶς ἀποδέξεται, εἰ ὃν παρόντα ἠγαπήσαμεν, καὶ ἔχομεν τὴν κοινωνίαν, τοῦτον ἐὰν ἀποστραφῶμεν ἀπόντας;

Non

οὐκ

οὐκ ἔστιν ἔτος ἐκκλησιαστικὸς κανών, οὔτε παράδοσιν ἔχομεν ἀφ' ἑτέρων, ἢ καὶ αὐτῶν ἀφ' ἁλιέων, ἀφ' οὗ μακαρίου καὶ μεγάλου ἀποστόλου πέτρου. ἀλλ' εἴπερ ἄρα μέλει τῷ βασιλεῖ περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης, εἰ κελεύει λυθῆναι τὰ παρ' ἡμῶν περὶ ἀθανασίου γεγραμμένα, λυέσθω καὶ τὰ παρ' ἐκείνων κατ' αὐτοῦ γενόμενα, λυέσθω ἢ ἐκ τῶν πάντων, καὶ γενέσθω λοιπὸν ἐκκλησιαστικὴ σύνοδος μακρὰν ἀπὸ παλατίου ἐν ᾗ βασιλεὺς μὲν παρέσται, οὐ κόμης ἀφορμὴν δὲ καὶ δικαστὴς ἀπολεῖ, ἀλλὰ μόνον ὁ τοῦ θεοῦ φόβος ἔχει, καὶ ἡ τῶν ἀποστόλων διάταξις· ἵν' ἔτως προηγουμένως, ἡ μὲν ἐκκλησιαστικὴ πίστις, σώζηται, καθὼς οἱ πατέρες ὥρισαν ἐν τῇ ἁγίᾳ νικαίων συνόδῳ. οἱ δὲ τὰ ἀρείου φρονοῦντες ἐκβάλλωνται, οἱ καθαροὶ παρρησίαν ἔχωσιν. οὐ γὰρ οἷόν τε συνόδῳ συναθροισθῆναι τοὺς περὶ πίστιν ἀσεβοῦντας, οὐδὲ πρέπει προκρίνεσθαι πράγματος ἐξέτασιν, τῆς περὶ πίστεως ἐξετάσεως. χρὴ γὰρ πρῶτον, πᾶσαν περὶ τῆς πίστεως διαφωνίαν ἐκκόπτεσθαι. καὶ τότε τὰ περὶ τῶν πραγμάτων ἔρεσθαι προσήκει. καὶ γὰρ ὁ κύριος ἡμῶν ἰησοῦς χριστὸς, οὐ πρότερον ἐθεράπευε τοὺς πάσχοντας, πρὶν ἂν δείξωσι, εἰ πάσχουσιν ὁποίαν πίστιν εἶχον εἰς αὐτόν. ταῦτα παρὰ τῶν πατέρων ἐμάθομεν, ταῦτα ἀπαγγέλλον τῷ βασιλεῖ· ταῦτα γὰρ καὶ αὐτῷ συμφέρει, καὶ τὴν ἐκκλησίαν οἰκοδομεῖ, μὴ ἀκουέτω δὲ εὐνοϊκῶς καὶ ὑάλης. καὶ γὰρ καὶ ἐν τοῖς πρότερον μετενόησαν, καὶ νῦν λέγοντες, οὐκ εἰσὶ πιστοί. ὁ μὲν οὖν ἐπίσκοπος λιβέριος πιαύτα· ὁ δὲ εὐνοῦχος, λυπηθεὶς ἐπ' ὀλίγον, ὅτι μὴ ἐπέτυχεν, ἀλλ' ὅτι τὴν αἱρέσεως ἐχθρὸν αὐτὸν εὗρεν· ὅτι λαθὼν τὸν ὅτι πρὸς ἐπίσκοπον ἦλθε μεγάλως ἀπολήσας ἐξήρχετο μετὰ τῶν δώρων, προσθεὶς δέ τι καὶ δόλιον, χειμαινῶν μὲν ἀλλότριον, ἀπαδοῦν δὲ τολμηρότερον. τὸν γὰρ καθάσιον τοῦ σαβαρίου μιμούμενος, ἀπελθὼν εἰς τὸ μαρτύριον πέτρου τοῦ ἀποστόλου τὰ δῶρα αὐτοῦ ἀνέθηκεν. ἀλλὰ μαθὼν ὁ λιβέριος, τοὺς μὲν τὸν τροῦτα τὸν τόπον, καὶ μὴ κωλύσαντα, μεγάλως ἠγανάκτησεν, αὐτὰ δὲ ὡς ἄθυτον θυσίαν ἀπέρριψε. καὶ τοῦ τι μᾶλλον εἰς ὀργὴν κινεῖ τὸν θλαδίαν παροξύνει τοίνυν βασιλέα λέγων· οὐκέτι περὶ τοῦ γράψαι λιβέριον ἐστὶν ἡμῖν ἡ φροντὶς, ἀλλ' ὅτι κατὰ τῆς αἱρέσεως οὕτω φρονεῖ, ὡς ἐξ ὀνόματος τοὺς αἱρεσιάρχας ἀναθεματίζειν. εἰς τοῦτο δὲ κινεῖ καὶ τοὺς ἑτέρους πάντας, πολλοὶ δὲ μᾶλλον δὲ τὸ ὅλον εἰσὶν εὐνοῦχοι ἀφ' ὧν κωνσταντίου, καὶ πάντα δυνάμενοι παρ' αὐτῷ χωρὶς τῶν τοιούτων, οὐδέν ἐστιν ἐκεῖ ἡλιόδωρος. γράφει δὴ οὖν βασιλεὺς εἰς ῥώμην, καὶ πάλιν παλατῖνοι, καὶ νοτάριοι, καὶ κόμητες ἀποστέλλονται καὶ γράμματα πρὸς τὸν ἔπαρχον, ἵνα ἢ πολιορκήσαντες δόλῳ τὸν λιβέριον ἐξαγαγωσιν ἀπὸ τῆς ῥώμης, καὶ πέμψωσιν εἰς τὸ στρατόπεδον πρὸς αὐτὸν, ἢ βιαίως τὸν διώξωσι. τούτων δὴ ὄντων τῶν γραφέντων, λοιπὸν κἀκεῖ φόβος καὶ ὀπτασία καὶ πᾶσιν ἡ πόλιν ἤκμαζε. καὶ πόσων μοι οἰκῶν ἀπειλὴ μέγονε; πόσοι πόσας ἐπαγγελίας εἰλήφασι παὶ λιβερίου; πόσοι ταῦτα βλέποντες ἐκρύβησαν ὅπου ἐπίσκοποι ἦσαν

Non ita se habet Ecclesiasticus canon, neque vnquam accepimus talem à patribus traditionẽ, quam ipsi à beato, & magno Apostolo Petro acceperunt. Quòd si omnio Imperator curam suam pro Ecclesiastica pace interponere quærit, aut si scripta à nobis pro Athanasio deleri iubet: deleantur quoque ea quæ contra illũ scripta sunt, fiátq; deinde Ecclesiastica Synodus longe à Palatio, vbi nec Imperator præsto est, nec comes se ingerit, nec iudex minatur, & vbi solus timor Dei ad omnia sufficit, & A Apostolorum institutio, vt eo in loco ante omnia Ecclesiastica fides asseratur, quemadmodũ à patribus definitum est in Niceno concilio, itque qui Arianicæ sentẽtiæ sunt, eiiciantur, & eorũ hæresis anathemate damnetur, ac deinde iudicium de Athanasio fiat, aut si quis alius reus agitur: & quod ab ipsis iustum est, quotquot noxij reperti fuerint, eiiciantur: quotquot autem puri, reatu absoluatur. Non enim fieri potest, vt locum in Synodo habeant, qui fide impii sunt: neque fas est prius quæstionem B de factis alicuius, quàm de fide religionis haberi. Primum enim omnis fidei discordia rescindenda est, & tum quæstionem de negociis fieri oportet: Nam & Dominus noster Iesus Christus non prius sanabat ægrotos, quàm vbi ostendissent & prolocuti fuissent, quam fidem in ipsum haberent. Hæc à patribus didicimus: hæc renuncia Imperatori: siquidem ea ipsa & illi vtilia sunt, & Ecclesiam ædificant. Eunuchus autem tristis, non tantopere, quod non subscripsisset, quàm quod eum hæresi infestum reperiebat, oblitus sui quod coram episcopo staret, magnis minarum denunciationibus iactis C cum muneribus suis domo egreditur, & facinus designat quod & à moribus Christianorũ abhorret, & quod audacius est, quàm pro spadone. Imitatus siquidẽ Saulis præuaricationẽ, templum Apostoli Petri ingreditur, ibique ea ipsa dona consecrauit: quod cum resciuisset à Liberio, magnopere increpuit custodẽ loci, quod id non prohibuisset: ipse deinde progressus dona illa vt victimam illicitam proiecit: quæ res longe adhuc magis spadonis iram cõmouit. Imperatorem igitur his verbis irritat: Nõ iam nobis curę esse debet, vt Liberius subscribat, sed potius quod in hæresim tam male D affectus est, vt qui nominatim Arianos anathemate damnet. Eodem & cæteros quoque spadones prouocat: plerique enim apud Constantium vel potius omnes Eunuchi sunt, omniaq; apud illum possunt, & sine illis nihil ibi rerum geritur. Scribit igitur Imperator Romã, rursumque Palatini & Comites emittuntur, & literæ ad præfectum, vt Liberium aut per dolum è Roma seductum in castra ad se mitterẽt, E aut vim in eo persequendo adhiberent. Quibus scriptis statim per vrbem ingens terror & insidiæ increbrescebant. Quot igitur familiis minæ denunciatæ sunt? quos & ad quot ædes mandata contra Athanasium data? quot istis conspectis Episcopi sese in latebras abdiderũt?

quot liberi homines ruri latuerunt, ob calumnias Christi perduellium? quod deuotatiis insidiæ factæ sunt? quot ibi commorantur, & iam fixum domicilium habẽtes, in fugam compulsi sunt? quoties & quanto studio portus aditusque portarum custodierunt, ne quis orthodoxus ingressus Liberium videret? Cœpit tum Roma experimentum Christi perduellium: cognouit tandem, quod antea non credebat, quomodo Ecclesias in singulis vrbibus euastassent. Eunuchi erant qui ista & reliqua in omnes mouebant, & quod in istis insidiis mireris, Ariana hæresis abnegans Filium Dei, præsidium sibi ex Eunuchis comparabat, hominibus vt natura ita animo ad gignendum sterilibus, & qui proinde ægrę patiuntur vllam mentionem de sobole fieri. Atqui Æthiopicus Eunuchus quum non caperet, quæ legebat, credidit Philippo de Saluatore docenti. Constantii Eunuchi contra ne Petri quidem de filio confessionem sustinent, imò quem Pater declarat sibi esse filium, auersantur, rabiuntque contra eos, qui illum dicunt genuinum filium ex patre. Ideo lex vetuit Eunuchos in concilium Ecclesiasticum assumi, atqui illi nunc Ecclesiasticorum iudiciorum principes reputantur, & quod ipsis videntur, Constantius iudicat, &, istiusmodi rebus, qui nomen Episcopi ferunt, inseruiunt. Me miserum, quis hanc historiam describet? quis ista renunciabit generationi alteri? quis ista narranti fidem habebit? spadones, quibus domorum gubernacula vix creduntur (voluptarium enim & nequam hoc genus hominum, quibusque nihil tam curæ est quàm illud impedire, quod ipsis natura negauit) i os nũc Ecclesiis dominari. His ergo deditus obnoxiu que Constantius, omnibus insidias moliturus est, & Liberium in exilium eiecit. Et quum multus esset in scribendo Romam, multusque in minis denunciandis, legatis mittendis, insidiisque parandis, etiam Alexandriæ persecutionem mouit. Trahitur ergo Liberius ad Imperatorem, quo cum peruenisset, magna quoque & ibi libertate dicendi vsus est: Desine, inquiens, persequi Christianos, ne tenta per me hæreticam impietatem in Ecclesiam introducere. Ad omnia potius sustinenda parati sumus, quàm nos Christiani eò deueniamus, vt Ariani appellemur, ne coge nos fieri Christi perduelles. Hoc tibi suademus, ne pugnes contra eum, qui tibi hoc imperium dedit: ne pro gratia impietatem illi referas, ne persequere illos, qui in eum credunt, & ne tu quoque audias, *Durum est tibi contra stimulum calcitrare*: atque vtinam vel sic audias, vt & tu quoque quemadmodum Paulus, credas, Ecce præsto sumus, venimus antequam causam aliquam contra nos fingerent. Ideo enim iter acceleratimus, certi de exilio, in quod à te mittendi sumus, vt ante obiectũ crimẽ, supplicium patiamur, quo omnibus euidentius constet reliquos omnes eodem modo quo nos afflictos esse, causasque ipsis crimini datas, fictas fuisse ab inimicis, & omnia in illos per sycophãtiã esse tẽtata, nihilq; ibi, nisi mẽdacia verlata fuisse.

πόσαι τ' ἐλαθήρων αἱ ἐχώρησαν εἰς χωρία ἀφ' ἁλῶν ἀφ' ὧν ἔβολας τ' χριστομάχων; πόσοις ἀσκηταῖς ἐπεβάλοσαν; πόσας ἐκεῖ ἀφ' ἑτέροις ἔτη διῆγον τὸ ἐφεξῆς ἔχοντας ἐκεῖ, διωχθῆναι πεποιήκασι; πόσοις καὶ ὅπως ἐφύλαξαν τ' λιμένα καὶ τὰς εἰσόδους τῶν πυλῶν, ἵνα μήτις ὀρθόδοξος εἰσελθὼν θεωρήσῃ λιβέριον; ἔσχε δ' ῥώμη πεῖραν τ' χριστομάχων, καὶ ἔγνω λοιπὸν, ὅπερ οὐκ ἔφθασεν ἀκοῦσαι πρότερον, πῶς δ' αἱ ἕτεραι ἐκκλησίαι καὶ πάλιν ἐπορθήθησαν παρ' αὐτῶν. εὐνοῦχοι ἦ ἦσαν οἱ δ' ἔβοων, δ' ἐβόων καὶ πάντων κινοῦντες, δ' τ' φρενῶν δοξον τ' ὀρθολογίας, τοῦτ' ἔστιν, ὅτι ἡ δρεπανηφόρος αἵρεσις ἀρνουμένη τ' ἡγεμόν τ' θεοῦ ἐξ εὐνούχων ἔχει τὴν βοήθειαν, οἵτινες ὡς τῇ φύσει, ἕτως καὶ τ' ψυχὴν ἀρετῆς ἄμοιροι τυγχάνοντες, οὐ φέρουσιν ἀκούειν ὅλως περὶ υἱοῦ. ὁ μὲν οὖν ἐκ τ' ἀμαθίας εὐνοῦχος, μὴ νοῶν ἃ ἀνεγίνωσκεν, ἐπείθη τῷ φιλίππῳ, διδασκόμενος περὶ τ' σωτῆρος, οἱ δ' καινοτόμοι παραδόντες, οὔτε τοῦ πέτρου ὁμολογίαν ἀνέχονται, ἀλλὰ καὶ τ' πατέρα δυσκολαίνουσι τ' ἡγεμόν ὑποφαίνοντα, καὶ μαίνονται κατ' τ' λεγόντων, γνήσιον εἶναι τ' ἡγεμόν τοῦ θεοῦ ἐκδικοῦντες παραδόντων, αἵρεσιν μηδεμίαν εἶναι γνήσιον καὶ ἀληθινὸν ἐκ τοῦ πατρός. Διατοῦτο γὰρ καὶ ὁ νόμος ἔφυγε τοὺς, εἰς ἐκκλησιαστικὴν συμβουλίαν παρεισλαμβάνεσθαι· καὶ ὅμως τούτους νῦν τῶν ἐκκλησιαστικῶν κεφαλαίων κυρίους ἐλογίσαντο· καὶ ὅπερ ἂν αὐτοῖς δόξῃ, τοῦτο καινοτάτου κρίνει, καὶ οἱ λεγόμενοι ὀπίσθοποι ὑποκρίνονται, ὧν τίς ἂν γλῶσσ' τούτων λογογράφος; τίς ἀπαγγείλει ταῦτα εἰς γῆν ἑτέραν; τίς ἄρα πίστις ἄσφαλὲς ἀκούων ὅτι παραδόντες οἱ οἰκέτας ὑπηρεσίας μόγις πιστευόμενοι; φιλήδονον γὰρ τ' τούτων εἶδος, καὶ οὐδὲν ἄλλο μερίμνῶσιν, ὡς ἔθ' ὑπεραύτὸς ἡ φύσις ἀφέλατ', ἐμποδίζειν ἔστιν νῦν τ' ἐκκλησιῶν κατάρχουσι, καὶ τάξις ὑποπίπτων καινοτάτου, πᾶσιν ἐπεβάλοντο, καὶ λιβέριον ἐξώρισεν, ἐπειδὴ γὰρ πολὺς λόγος εἰς ῥώμην γραφῶν, ἀπήλθων, δορυφόρων, δημοβοήθων, λοιπὸν δ' ἐγένετο καὶ ὁ καθ' ἀλεξάνδρειαν διωγμός. ἔλκεται καὶ λιβέριος πρὸς βασιλέα, καὶ πρὸς πολλῇ παῤῥησίᾳ παῦσαι, λέγων, διώκων χριστιανοὺς, μὴ πείραζε θεὸν ἡμῶν εἰσάξαι τ' ἀσέβειαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, πάντα ὑπομένειν ἐσμὲν ἕτοιμοι, ἢ δρεπανηφορεῖσθαι κληθῆναι, χριστιανοὶ ὄντες ἡμᾶς, μὴ ἀνάγκαζε χριστομάχους κληθῆναι, τῶν δ' ἐπισυμβουλεύομεν, μὴ μάχου, πρὸς τ' δεδωκότα σοι τὴν ἀρχὴν ταύτην, μὴ ἀντ' εὐχαριστίας ἀσέβειαν εἰς αὐτὸν, μὴ δίωκε τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτὸν, μὴ ἀκούσῃς καὶ σὺ, σκληρόν σοι πρὸς κέντρα λακτίζειν, ἀλλ' ἔσθι κἂν ἀκούσῃς ἵνα καὶ σὺ πεισθῇς, ὡς ὁ ἅγιος παῦλος, ἰδοὺ πάρεσμεν, ἤλθομεν πρὶν φθάσωσί σε φάσιν. Διατοῦτο γὰρ καὶ ἐσπεύσαμεν, εἰδότες ὅτι ἐξορισμὸς ἡμᾶς μένει παρὰ σοῦ, ἵνα πρὶν προφάσεως παθωμεν, καὶ πᾶσι δειχθῇ φανερῶς, ὅτι καὶ οἱ ἄλλοι πάντες, οὕτω πεπόνθασιν ὡς ἡμεῖς, καὶ αἱ λεχθεῖσαι κατ' αὐτῶν προφάσεις, ἐπλάσθησαν παρὰ τ' ἐχθρῶν, καὶ πάντα τὰ κατ' αὐτούς, ἦσι συκοφαντία καὶ ψευδῆ.

ἕτω μὲν

Ita

ἕτω μὲν οὖν ὁ λιβέριος τότε λέγων, ἐθαυμάζετο παρὰ πάντων. ὁ δὲ αὐτὸς Καῖσαρ ἀποκρίνασθαι, μόνον ἐκέλευσε καὶ ἐξώρμησεν, ἕκαστον διασήσας, ὅπερ ἐπὶ τῶν πρώτων πεποίηκε. τοῦτον γὰρ ἐξορίζων τὸν τρόπον αὐτοὺς ἐποίησεν, ἵνα ἐν τῇ διωγμοῖς, ὡμότερος τῶν πρὸ αὐτοῦ τυράννων, καὶ ἀνικητῶν φήνται. τῷ μὲν γὰρ πρώτῳ διωγμῷ κοινῇ ἐπὶ πολλοὺς ἅμα κελεύων ὁ τότε μαξιμιανὸς, ἐξορίζειν ὁμολογητὰς, καὶ τὴν τιμωρίαν ἐπεκούφιζε, παραμυθούμενος τῇ συνουσίᾳ· οὗτος δὲ κἀκείνου χείρων ὡμότερος, καὶ διέσησε τοὺς κοινῇ παρρησιασαμένους καὶ ὁμολογήσαντας, καὶ διεχώρησε τοὺς συνδεδεμένους τῇ πίστει, ἵνα καὶ ἀποθνήσκοντες, ἀλλήλους μὴ βλέπωσι, νομίζων ὡς ὁ χωρισμὸς τῶν σωμάτων, πάντως καὶ τὴν τῆς ψυχῆς διάθεσιν διίησιν, ἢ χωρισθέντες ἀφ' ἑαυτῶν ἐπιλάθωνται, τῆς ἀλλήλων ὁμοφροσύνης τε καὶ ὁμοψυχίας· οὐκ εἰδὼς ὅτι κἂν ἕκαστος ἀπομείνῃ, ἀλλ' ἔχει μεθ' ἑαυτοῦ πάλιν, ὃν κοινῇ συνόντες ὡμολόγησαν κύριον, ὃς καὶ πλείους εἶναι ποιήσει μεθ' ἑκάστου, ὡς πεποίηκεν ἐπὶ ἐλισσαίου τοῦ προφήτου, ἅπερ εἰσὶ μετὰ καινοτομίας πραττόμενα, τυφλὸν ἀληθῶς ἡ κακία. ἐν ᾧ γὰρ ἔδοξαν λυπεῖν τοὺς ὁμολογητὰς, διαχωρίζοντες αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων, ἐν τούτῳ μᾶλλον ἑαυτοὺς μεγάλως ἠδίκησαν· ὅλως μὲν γὰρ εἰ σωφῶσιν ἀλλήλοις, καὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐτύγχανον, ἐξ ἑνὸς τοῦ πανταχοῦ ἀσεβοῦς ἐγνωρίζετο τὸ μῖσος. νῦν δὲ διασήσαντες αὐτοὺς πεποιήκασιν εἰς παῦτα τόπον διαδρομὴν ἑαυτῶν, καὶ γνωσθῆναι τὴν ἀσέβειαν αἵρεσιν, καὶ πανηλίαν, οἷα γὰρ καὶ πάντα πραττόντες ἔδρασαν, τίς οὐχ ἡγήσεται ἀκούσας, πάντα μᾶλλον αὐτοὺς, ἢ χριστιανοὺς εἶναι; λιβερίῳ γὰρ ἀποστέλλαντος πρὸς βασιλέα, εὐτρόπιον πρεσβύτερον, καὶ ἱλάριον διάκονον ἱλάριον μετὰ γραμμάτων, ὅτι καὶ οἱ πρὸ λεκίφερον ὡμολόγησαν; τὸ μὲν πρεσβύτερον ἀδύς ἐξώρμησαν, τὸ δὲ διάκονον ἱλάριον γυμνώσαντες καὶ τὰ νῶτα μαστίξαντες, ἐξώρμησαν, ἐπιφωνοῦντες; διατί μὴ αὐτὸς λιβερίῳ ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτοῦ κενόμικας γράμματα; ἐπίστω δὲ τοῦτο ἀρσάκιος καὶ βάλης, οἱ σὺν αὐτοῖς ἀπάδοντες, καὶ ὁ μὲν διάκονος μαστιζόμενος ηὐλόγει τὸν κύριον, μνησθεὶς αὐτοῦ λέγοντος, τὰ νῶτα μου ἔδωκα εἰς μάστιγας. οἱ δὲ καὶ μαστίζοντες ἐγέλων καὶ ἐκλοιδώριζον αὐτὸν, ἐκ ἐρυθριῶντες ὅτι λοιδοροῦσι τὸν ὕβριζον· πέπονθε δὲ ἑαυτοῖς καὶ γελῶντες, ἐφρόνουν, καὶ κεῖνος εὐλογῶν ὑπέμενε. τὸ μὲν γὰρ τύπτεσθαι χριστιανῶν ἴδιόν ἐστι, τὸ δὲ μαστίζειν χριστιανοὺς, πιλάτου καὶ καϊάφα τὸ πλήμμα. οὕτω μὲν οὖν καὶ τὴν ῥωμαίων ἐκκλησίαν, καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐπεχείρησαν διαφθεῖραι, γελήσαντες ἐγκαταμίξαι καὶ ἐν αὐτῇ τὴν ἀσέβειαν. ὁ δὲ λιβέριος ἐξορισθεὶς, ὕστερον μετὰ δίετῆ χρόνον ὤκλασε, καὶ φοβηθεὶς τὸν ἀπειλούμενον θάνατον, ὑπέγραψεν. ἀλλὰ καὶ τοῦτο δείκνυσιν ἐκείνων μὲν τὴν βίαν, λιβερίου δὲ τὸ κατὰ τῆς αἱρέσεως μῖσος, καὶ τὸ ὑπὲρ ἀθανασίου ψῆφον, ὅτι τὴν προαίρεσιν εἶχεν ἀλλοτρίαν. τὸ γὰρ ἐκ βασάνων ὡσαύτως τὴν ἐξ ἀρχῆς γνώμην γινόμενα, ταῦτα οὐ τῶν φοβηθέντων, ἀλλὰ

Ita tunc Liberius locutus omnibus admirationi erat. Cæsar contra, pro responsione danda, nihil aliud quàm imperiis & exiliis vtebatur, singulosque à se inuicem distraxit, quod & in aliis prius fecerat. Quam formam in exiliis obseruauit, vt se in suppliciis immaniorem superioribus tyrannis, & persecutoribus ostenderet. Nam in superiori persecutione multos confessores, in commune simul exilium ire Maximianus iussit, & supplicium leuius fecit, mutuæ præsentiæ consolatione. Hic autem illo crudelior, eos qui simul libere locuti erant, & confessores se præstiterant, vnaque fide copulati erant, ne vel in morte mutuo aspectu fruerentur, à se inuicem diuulsit, arbitratus corporum separationem omnino etiam animorum affectus distinere: aut ipsos loco diiũctos, concordiæ mutuæ vnanimitatisque obliturosignorans, quòd quamuis singuli ab aliis distarent, illos tamen secum habere, quem in commune, quum simul erant, confitebantur, Dominum Iesum Christum, qui singulis longe plures allociauerit (vt in Propheta Helizæo fecit) quam milites sunt circa Constantium: Sed reuera cæca res malitia. Eo enim ipso quo putabant vexare confessores, quum eos à se inuicem dirimerent, magnopere ipsi sese lęserunt. Nam plane, si consociati fuissent, ex vno tantummodo loco impietatis odium promanasset: nunc quia eos separarunt, id egere vt per omnia loca ipsorum impia hæresis & malitia in notitiam veniret & diuulgaretur. Quis enim qui hæc facinora audierit, non putabit quiduis eos potius, quàm Christianos esse? Missis enim à Liberio ad Cæsarem Eutropio presbytero, & Hilario diacono, alterũ eorum nempe presbyterũ in exilium misere: alterius vero terga detractis vestibus flagellis cõciderunt, flagellatũq; extorrem fecere, inter verbera, ita diacono verbis insultantes: Quare Liberio non restitisti: sed eius literas attulisti? Authores huius facinoris Vrsacius & Valens cum Eunuchis, qui ibi quoque aderãt, Diaconus vero inter crepitus ictusque flagellorum Domino benedicebat, non immemor istorum verborum Domini (Dorsum meum dedi ad flagra.) Flagellatores autem risu dicteriisque virum subsannabãt, neque vllo pudore tangebantur, quòd Leuitam ea contumelia afficerent, prorsusque decorum erat & subsannatores eos animos præ se ferre, & diaconum in suis benedictionibus perseuerare. Verberari enim Christianorũ proprium est. Flagellare autem Christianos, Pilati & Caiphæ officia sunt. Ad istum modũ Romanã Ecclesiam adorti sunt peruertere, cupientes illi admiscere suam impietatem. Liberius deinde post exactũ in exilio biennium inflexus est, minisq; mortis ad subscriptionem inductus est. Verum illud ipsum quoq; & eorum violentiam, & Liberij in hęresim odium & suũ pro Athanasio suffragium, quũ liberos affectus habebat, satis coarguit. Quæ n. per tormenta contra priorẽ eius sententiã extorta sunt, eæ iã non metuentium:

sed ita cogentium voluntates habendæ sunt. Omnia quidem illi pro hæresi sua moliti sunt: singulæ tamen Ecclesiç, fidem quam didicerãt, retinuere: sed ita vt & magistros desiderarent, & Christo inimicam hæresim coacti admitterent, quam tamen vt serpentem, animis suis auersabantur. Tantis ac talibus scelcribus factis, nihil omnino se adhuc fecisse arbitrabantur, quam diu magnus ille Hosius eorũ malitiã expertus non esset. Nam in eum talem tantúmque virum, suam rabiem protendere studuerunt: neque quod pater esset Episcoporũ, reueriti sunt: neque quod confessor erat, pudore moti sunt: neque quod sexagesimum annum, & eo amplius à confessione agebat, respexerunt, sed omnia simul vilipendentes, ad solam suam hæresim oculos intentos habuere, homines reuera neque Deum timentes, neque hominem verentes. Adorti igitur Constantium talibus verbis alloquuntur: Omnia quidẽ à nobis facta sunt, profligauimus in exiliũ Romanorum Pontificem, & iam ante eum extorres fecimus, quàm plurimos Episcopos, omnia loca terroribus impleuimus, sed tamen pro nihilo sunt tanta tua opera, neque quicquã profecimus, quandiu reliquus est Hosius. Quamdiu enim ille in suis agit, omnes in suis Ecclesiis agere videntur: potest ille & verbis & authoritate fidei suæ, omnes contra nos inducere. Hic princeps est Synodorũ, & si quid scribit, vbique auditur, hic formulam fidei in Nicena Synodo concepit, & Arianos vbique pro hęreticis traduxit. Quod si ille igitur in suo statu maneat, superuacuum est cęterorum exiliũ: hæresis.n. nostra cedere cogitur. Incipe igitur & hunc persequi, neque illi ob annos parcendum putes. Siquidem hæresis nostra non curat seniorum caniciem. Auditis ergo istorum verbis, non cunctandum sibi ratus Constantius, vt qui virum nosset, & quantæ authoritatis senex ille esset, scribit & edicit vt ad se veniat, quemadmodum & Liberium initio tentauit. Venientem igitur rogabat hominem, & solitis suis verbis, quibus alios circumuenire pro more habebat, excipit, cohortaturq;, vt in nos subscriberet, & cũ Arianis cõmunionẽ haberet: Senex vero eius rei vel auditum ægre ferens, mœstusq; quod vel tinnitum eorum verborum sentiret, Imperatorẽ magnis rationib. conterritum de sententia deduxit, atq; ita in patriam suam ad Ecclesiam rediit. Verum quum Ariani denuo lamentarentur, Imperatoremq; irritarent, & eunuchi sermonibus subseruientes, eũ maiorem adhuc in modũ exacerbarent, scribit denuo cum minis ad Hosium: ille autẽ contumeliis quidem afficiebatur, sed tamẽ ob terrores illos de sententia sua non decessit, & decretum animi constanter retinuit, quippe qui supra firmam petram fidei domicilium suum ædificauerat, & liberrime contra hæresim, imbres & ventos epistolarum minas arbitrans, locutus est. Subinde igitur Constantio scribente, & nunc quidẽ blandiente, patrẽque eũ appellante, nunc interminante, & relegatos enumerante, & his verbis eum cõueniẽte,

Solus

ἀλλὰ τ̃ βασανιζόντων ἐστὶ βιαλήματα. πάντα μὲν τι ποιεῖν ὑπὲρ τ̃ς αἱρέσεως ἐπεχείρησαν. καθ' ἑκάστω δὲ ἐκκλησίαν τροωῦπις, ἰὼ ἔμαθον πίστιν, τὰς μὲν διδασκάλους προσδοκῶσι, τὸν δὲ χριστομάχον αἵρεσιν καπήλαβον, καὶ πάντες, ὡς ὄφιν, ἐκτρέπονται. τοιαῦτα δὲ καὶ ποιῶν τα ποιήσαντες οἱ δυσσεβεῖς, οὐδὲν ἐνόμιζον πεποιηκέναι, ἕως ὁ μέγας ὅσιος, ἀπείρηκε ἰὼ αὐτῶν τ̃ς πονηρίας. καὶ γὰρ καὶ κατὰ τ̃ ἡλικίαν γέρων ἐστὶν, ἐκτεῖναι τὸν μανιαν ἑαυτῶν ἐσκέψαντο, καὶ οὔθ' ὅτι πατὴρ ἐστι τῶν ἐπισκόπων ἠχρώθησαν, οὔθ' ὅτι γέγονεν ὁμολογητὴς ἠυλαβήθησαν, οὔτε τ̃ χρόνον τ̃ ἐπισκοπ̃ς, ὅτι ἐξήκοντα ἔτη, καὶ πλεῖον ἔχει ἐν αὐτῇ, ἠδέσθησαν· ἀλλὰ πάντα ἐξεθέσαντο, καὶ πρὸς μόνον τὸν αἵρεσιν ἔβλεπον, ἄνθρωποι ἀληθῶς, μήτε τὸν θεὸν φοβούμενοι, μήτε ἄνθρωπον ἐντρεπόμενοι. προσελθόντες τινὲς κατὰ τοῦτο πάλιν ἐχρήσαντο ῥήμασι· πάντα μὲν πεποιήκαμεν, καὶ ἐξωρίσαμεν τῶν ῥωμαίων ἐπίσκοπον, ἐξωρίσαμεν δὲ καὶ πρὸ αὐτοῦ, πλείους ὅσους ἐπισκόπους, πάντα τόπον, φόβου πεπληρώκαμεν. ἀλλ' ἐις οὐδὲν ἡμῖν ἐστὶ τὰ τηλικαῦτα σα ἔργα, ἀδὲ κατόρθωται ὅτι οὖν ἡμῖν, ἕως ὅσιος πολείπεται. ἐκείνου γὰρ ὄντος ἐν τ̃ς ἰδίοις, καὶ πάντες ἐν τ̃ς ἰδίαις ἐκκλησίαις εἰσὶν, ἱκανός ἐστιν ἐν λόγῳ, καὶ πίστει πείθειν, πάντας τὰς καθ' ἡμῶν· οὕτως καὶ συνόδων κατηγεῖται, καὶ γράφων, ἀκούεται παντ̃χοῦ· οὕτως καὶ τὸν νικαίαν πίστιν ἐξεθέτο, καὶ τοὺς ἀρείους ἐκήρυξεν αἱρετικοὺς εἶναι παντ̃χοῦ. ἂν πίστιν οὕτως μείνῃ, πεπεῖσθε ὑμῶν ἐπίρων ἐξορισμὸς γέγονεν. ἡ γὰρ αἵρεσις ἡμῶν ἐκ ποδῶν γίγνεται. ἄρξαι πίστιν καὶ τοῦτον διώκειν, καὶ μὴ φείσῃ κἂν ἀρχαῖος ᾖ. καὶ γὰρ ἡ αἵρεσις ἡμῶν οὐκ οἶδεν οὐδὲ γερόντων ὑμᾶς πολιάν. ταῦτα ἀκούων οὐκ ἐμέλλησε βασιλεὺς, ἀλλ' εὐθὺς τὸν ἄνθρωπον, καὶ τ̃ ἱκανὸν τῦ γέροντος, γράφει καὶ κελεύει τοῦτον ἐλθεῖν πρὸς αὐτὸν, ἵνα καὶ λιβέριον κατὰ τὸν ἀρχὴν ἐπείρασεν. ἐλθόντα δὲ σὺν αὐτὸν, ἠξίου, καὶ πρότρεπε τὰ συνήθη λέγων, οἷς δὴ καὶ τοὺς ἄλλους ἀπατᾶν ἐνόμιζεν, ἵνα καθ' ἡμῶν μὲν γράψῃ, πρὸς δὲ τοὺς ἀρειανοὺς ἔχῃ τὸν κοινωνίαν. ὁ δὲ γέρων καὶ τὸν ἀκμὴν ἀηδῶς ἐνέγκας, καὶ λυπηθεὶς ὅτι κἂν ὅλως ἐφθέγξατό τι τοιοῦτον, ὅτι πλήξας, καὶ πείσας αὐτὸν, ἀνεχώρησεν εἰς τὸν πατρίδα, καὶ τὸν ἐκκλησίαν ἑαυτοῦ· ἀλλὰ τῶν αἱρετικῶν ὑποδυομένων, καὶ πάλιν παροξυνόντων, εἶχε γ̃ χ̃ ἰ̃ς εὐνέχως ὑπομιμνήσκοντας, μᾶλλον παροξύνοντας, γράφει λοιπὸν βασιλεὺς μ̃ ἀπλῆς, καὶ ὑβρίζει μὲν ὁ ὅσιος, κινεῖ δὲ, ἀλλ' τ φόβον τ ἐπιθυμῆς· ἀλλ' ἐμηκὼς τῷ φρονήματι, κ̃ τ ἐπὶ πέτραν οἰκοδομήσας ἑαυτοῦ τὸν τ πίστεως οἰκίαν, ἐπαῤῥησιάζετο κατὰ τ̃ς αἱρέσεως, ῥανίδας καὶ πνοὰς ἀνέμων ἡγούμενος, τὰς ἐκ τῶν γραμμάτων ἀπειλάς. πολλάκις γοῦν γράψαι κωνσαντίου, καὶ τὰ μὲν κολακεύοντος ὡς πατέρα, τὰ δὲ ἀπειλοῦντος, ἐτοὺς ἐξορισθέντας ὀνομάζοντος, λέγοι,

ἔτι σὺ

ἔτι σὺ μόνῳ τυγχάνεις ὁ κατὰ τῆς αἱρέσεως; πείθηλι καὶ γράψον κατὰ ἀθανασίου· ὁ γὰρ κατ' ἐκείνου γράφων, πάντως τὰ ἀρειανῶν μεθ' ἡμῶν φρονήσει. οὐ καπρῴδησας ὁ ὅσιος· ἀλλὰ καὶ πάχων ὕβρεις, ἔγραψε καὶ αὐτὸς τοιαῦτα, καὶ τῷ ὑπατίῳ ἀπέγνωμεν. καὶ ἔστιν ἐν τῷ τέλει γεγραμμένη.

Ἐγὼ μὲν ὡμολόγησα καὶ τὸ πρῶτον ὅτι διωγμὸς γέγονεν ὑπὸ τῷ πάππῳ σου μαξιμιανῷ· εἰ δὲ καὶ σὺ με διώκεις, ἕτοιμος καὶ νῦν πᾶν ὁτιοῦν ὑπομένειν ἢ ἐκείνοις ἀθῷον αἷμα καὶ προδιδόναι τὴν ἀλήθειαν. σὲ δὲ οὐκ ἀποδέχομαι τοιαῦτα γράφοντα καὶ ἀπειλοῦντα. πᾶσιν τοῦ τοιαῦτα γράφειν καὶ μὴ φρόνει τὰ ἀρείου, μηδὲ ἄκουε τῶν ἀνατολικῶν, μηδὲ πίστευε τῇ εὐρυπόντιον καὶ οὐάλεντα, ἃ γὰρ ἐκεῖνοι λέγουσιν, οὐ δι' ἀθανάσιον φθέγγονται, ἀλλὰ διὰ τὴν ἰδίαν αἵρεσιν. πίστευέ μοι κωνσταντίνε, πάππῳ ἐμί σου καθ' ἡλικίαν, ἐγὼ μὲν αὐτὸς ἐν τῇ κατὰ σαρδικὴν συνόδῳ, ὅπου σύ τε καὶ ὁ μακαρίτης ἀδελφός σου κώνστας, πάντας ἡμᾶς συνήγαγε, καὶ δι' ἐμαυτοῦ τοὺς ἐχθροὺς ἀθανασίου προσεκαλεσάμην, ἐλθόντας αὐτοὺς εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐν ᾗ ὥκουν ἐγὼ, ἵν' εἴτι ἔχοιεν κατ' αὐτοῦ λέγωσιν· ἐπηγγειλάμην δὲ αὐτοῖς θαρρεῖν, καὶ μὴ ἄλλο τι προσδοκᾶν ἢ ὀρθὸν τὸ κριτήριον ὑπὲρ πάσης ἔσεσθαι. τοῦτο δὲ οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ δεύτερον ἐποίησα, προτρεπόμενος εἰ μὴ θέλοιεν ὑπὲρ πάσης τῆς συνόδου, κἂν ἐπ' ἐμοῦ μόνου· ἐπηγγειλάμην δὲ πάλιν ὅτι ἂν μὲν ὑποδείσῃ δειχθῇ πάντως ἀποβληθήσεται καὶ παρ' ἡμῶν· ἂν δὲ ἀναίτιος εὑρεθῇ, καὶ ἐλέγξῃ συκοφάντας ὑμᾶς, εἰ παραιτεῖσθε τὸν ἄνθρωπον, ἐγὼ μετ' ἐμαυτοῦ πείσω τὸν ἀθανάσιον ἐλθεῖν εἰς τὰς πανήγυρις. καὶ ὁ μὲν ἀθανάσιος ὑπὲρ τούτοις ἐπείθετο καὶ οὐκ ἀντέλεγεν. ἐκεῖνοι δὲ πρὸς πάντα μὴ θαρροῦντες ἴσως ἀνένδοτοι. ἐγένετο δὲ πάλιν ὁ ἀθανάσιος εἰς τὸ αὐτὸ συνέδριον δεύτερα μεταπεμψάμενος γράμματα αὐτῷ, καὶ παρόντας ἐν αὐτῇ τῇ ἀντιοχέων τοὺς ἐχθροὺς, κελεύσαι πάντας ἢ ἔκαστον αὐτῶν ἠξιώσεν, ἵν' ἢ ἐλέγξωσιν, ἢ ἐλεγχθῶσι, καὶ ἵνα ἢ παρόντα δείξωσιν, οἷον λέγουσιν· ἢ ὄντα μὴ ἀφεθέλλωσι, καὶ οὔτε σὺ λέγοντος ἐμέχρι, ἀλλὰ κἀκεῖνοι παρητήσαντο. τί τοίνυν ἀκούεις ἐπὶ τῶν κακολογούντων αὐτὸν; πῶς ἀνέχῃ δυναμένου καὶ ἐρωτᾶν; καί τι μετανοησάντων αὐτῶν, καὶ ἐγγράφως αὐτῶν ἐμολογησάντων τὴν συκοφαντίαν; ὡμολόγησεν γὰρ δι' βίαν πεφυκότες, ὡς αὐτὸ προφασίζονται), ἐρραθυμοῦντος ὑπηκμένων, οὐκ εἰδότος δ' ἀδελφοῦ σου. οὐκ ἐγίνετο γὰρ παρ' αὐτῷ τοιαῦτα οἷα νῦν γίνεται· μὴ γένοιτο· ἀλλ' αὐτοὶ θέλοντες, ἑαυτοῖς ἀνῆλθον εἰς τὴν ῥώμην, καὶ τὸ ὑπισκόπου καὶ τῶν πρεσβυτέρων παρόντων ἔγραψαν, γράψαντες πρῶτον καὶ ἀθανασίῳ φιλικὴν καὶ εἰρηνικὴν ὑπιστολήν. εἰ δὴ βίαν προφασίζονται, καὶ τὸ γινώσκουσι κακὸν οὐκ ἀποδέχῃ δὲ οὐδὲ σὺ· πάντων τοῦ βιάζεσθαι, καὶ μήτε γράφε μήτε πέμπε κόμητας· ἀλλὰ

Soluſne etiamnum hoſtis hæreſeos manebis? obſequere & ſcribe contra Athanaſium: qui enim contra eum ſcribit, ille plane nobiſcum Arianas ſententias amplectitur: nihil ad iſta expauit Hoſius, quin inter contumelias quas patiebatur, iſtiuſmodi epiſtolam ſcripſit, quam ipſi legimus, & ſub finem adiecimus:

Hoſius Conſtantio Imperatori. S. P. D.

A EGo confeſſionis munus expleui, primum quũ perſecutio moueretur ab auo tuo Maximiano, quod ſi tu quoque perſecutionẽ moues, etiam nunc ad quiduis potius ſuſtinendum paratus ſum, quàm vt effundam innocentem ſanguinẽ, & veritatem prodam, téque nequaquam probo talia ſcribentem, & iſtiuſmodi minas denunciantem. Deſinas igitur iſtiuſmodi ſcribere, neque ſentias cum Ario, neque audias Orientales, neque Vrſacio & Valenti fidem habeas: quæ enim illi dicunt, non ob Athanaſium, ſed ob ſuam hæreſim dicunt. Mihi crede, qui tibi auus ætate eſſe poſſem: fui ipſe in Sardicenſi concilio, quum tu tuuſque frater beatus Conſtans nos omnes eò conuocabat, ipſeque vltro Athanaſij inimicos prouocaui, quum ad Eccleſiam, vbi ego commorabar, aduenirent, vt ſiquid cõtra eum haberent, ederent, promiſique eis ſecuritatem, néue quicquam aliud expectarent, quàm rectum in omnibus iudicium, idque nõ ſemel ſed bis feci, quòd ſi nollent rem ab vniuerſa Synodo diſceptari, ſaltem me iudice vterentur, promiſique etiam nos, Athanaſium, ſi in noxa reperiretur, omnibus modis eiecturos eſſe: Quod ſi innocens deprehendatur, & vos oſtenderit calumniatores, & æque illum recuſaueritis, ego illi perſuadebo vt mecum in Hiſpanias veniat. Athanaſius autem his conditionibus obtemperauit, nihil cõtra oblocutus: illi vero ad omnia æque diffidentes receſſerunt. Athanaſius deinde tuis literis accerſitus venit in caſtra tua, omnéſque inimicos ſuos, qui Antiochiæ præſto erant, ſingulatim citari iuſſit, vt aut redarguerent, aut redarguerentur, & aut ſe præſentem commonſtrent ea feciſſe quæ obiecerant, aut ne abſentem calumniarentur, ſed ne te quidem hæcipſis denunciantem ſuſtinuerunt, minime iſtiuſmodi cõditiones admittentes. Cur igitur nunc audis obtrectatores eius? aut cur toleras Valẽtis & Vrſatij criminationes, pœnitentia & ſcripto profeſſos ſe calumniã feciſſe? Confeſſi enim ſunt ſuam ſycophantiam, nõ vi adacti vt ipſi cauſantur, cũ nulli ibi milites incumberẽt, & tuus frater neſciret. Nihil enim tale ſub ipſo agebatur, qualia nunc fiunt, ſed illi vltro Romam venerunt, & coram Epiſcopo presbyteriſque ibi præſentibus cõfeſſionem ſuam ſcripto ediderunt, quum prius pacatas literas & amicas ad Athanaſiũ dediſſent. Quod ſi iis libet vim cauſificari, idque pro malo habent, nec à te probatur, omitte igitur & tu violentiã tuã, nec literas ſcribe, nec Comites mitte,

ſed relegatos exiliis libera, ne te de vi querente, maiorem vim illi ſub tuo nomine exerceant. Quid enim tale à Conſtante actum eſt? aut quis ibi Epiſcopus relegatus? aut quando iudiciis Eccleſiaſticis interfuit? aut quis ipſius Palatinus vim adhibuit, vt contra aliquem ſubſcriptio fieret? vt idem Valens cum ſuis aliquid colligat, habeatque quod obiiciat? Deſine quæſo, & memineris te mortalem eſſe, reformida diem iudicij, ſerua te in illam diem purum, ne te miſceas Eccleſiaſticis, neque nobis in hoc genere præcipe, ſed potius ea à nobis diſce. Tibi Deus imperium commiſit, nobis, quæ ſunt Eccleſiæ, concredidit: & quemadmodum qui tuum imperium malignis oculis carpit, contradicit ordinationi diuinæ, ita & tu caue, ne quæ ſunt Eccleſiæ ad te trahens, magno crimini obnoxius fias: *Date (* ſcriptum eſt *) quæ ſunt Cæſaris, Cæſari, & quæ Dei Deo*. Neque igitur fas eſt nobis in terris imperium tenere, neque tu thymiamatum & ſacrorum poteſtatem habes Imperator. Hæc quidem ob curam tuæ ſalutis ſcribo, & de iis quæ in Epiſtolis ſcribis, hanc meam ſententiam accipe. Ego neque Arianis aſſideo neque ſuffragor, ſed eorum hæreſim anathemate damno: neque Athanaſij accuſationibus ſubſcribo, quem nos & Romana Eccleſia & vniuerſa Synodus innocentem pronunciauit. Nam & tu quoque quum rem cognitam perſpectamq; haberes, Athanaſium accerſiuiſti, feciſti ei copiam vt cum honore in patriam & Eccleſiam reuerteretur. Quæ igitur cauſa eſt huius tantæ mutationis, quum iidem inimici eius ſint, qui antea fuerunt? Et quæ nunc ſuſurrant, nihil eorum, quum ille præſens eſſet, hiſcere audebant, ſed ea, antequam accerſeres Athanaſium, obmurmurabant, quo tempore à me conuenti, quemadmodum ſuperius dixi, vt ederent criminum documenta, nihil in medium adducere potuerunt. Nam ſi quicquam potuiſſent, non ita turpiter aufugiſſent. Quis te igitur induxit, vt poſt tantum temporis tuarum literarum & ſermonum obliuiſcereris? Inhibe te quæſo, neque aures præbeas malis hominibus, neque ob mutuas inuicem cum illis gratificationes, temeti ipſum reum facias. Quæ enim iis indulſeris, de illis in iudicio ſolus cogeris cauſam reddere. Iſti ſuum inimicum per te ſatagunt iniuria afficere, teque volunt miniſtrum ſuæ malitiæ eſſe, vt per te deteſtabilem hæreſim in Eccleſia ſeminent. Nō eſt prudentis, in gratiam alienæ libidinis, ſeipſum in certum periculum cōiicere. Deſine quæſo & auſcultа mihi Conſtanti, Hoc enim decet & me ſcribere, & te non vilipendere.

Hæc Abrahamicus ille ſenex, vere hoſius, hoc eſt ſanctus, et ſenſit & ſcripſit, ille autem neque inſidias de manibus depoſuit, neque criminandi occaſiones quærere deſiit, ſed grauius ſemper minabatur, vt cum vi oppreſſum in ſuas partes transferret, aut in obſequentem exterminaret. Sed vt occaſionē duces & Satrapæ Babylonis ſedulo quęrentes cōtra Danielem non inueniebant niſi ex cauſa legis Dei, ita quoque nunc

ἀλλὰ Ϲ τὰς ἐξορισθέντας ἀπόλυσιν, ἵνα μὴ βίαν αἰτωμένῳ σε, μείζονας βίας ἐκεῖνοι ποιῶσι. τί γὰρ τοιοῦτον γέγονε πρᾶγμα κώνσταντ@; τίς ἐπίσκοπος ἐξωρίσθη; πότε κρίσεως ἐκκλησιαστικῆς μέσος γέγονε; πῖν@ αὐτὸ παλατῖν@ ἠνάγκασε κατὰ τὴν@ ὑπογραφὴν, ἵνα οἱ θέλοντα τοιαῦτα λέγωσι; παῦσαι πρᾶγμα καλῶ Ϲ μνήσθητι ὅτι θνητὸς ἄνθρωπ@ τυγχάνεις· φοβήθητι τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως, φύλαξον σεαυτὸν εἰς ἐκείνην καθαρὸν· μὴ τίθει σεαυτὸν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ, μὴ δὲ σὺ θέλε τούτων ἡμῖν πρᾶγμα κελεύου· ἀλλὰ μᾶλλον παρ' ἡμῶν σὺ μάνθανε ταῦτα· σοὶ βασιλείαν ὁ θεὸς ἐνεχείρισεν, ἡμῖν τὰ τῆς ἐκκλησίας ἐπίστευσε. καὶ ὥσπερ ὁ τὴν σὴν ἀρχὴν ὑποκλέπτων ἀντιλέγει τῷ διαταξαμένῳ θεῷ· οὕτω φοβήθητι, μὴ Ϲ σὺ τὰ τῆς ἐκκλησίας εἰς ἑαυτὸν ἕλκων, ὑπεύθυν@ ἐγκλήματι μεγάλῳ γένῃ. ἀπόδοτε γέγραπται τὰ καίσαρ@ καίσαρι, Ϲ τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ· ὅτι τίνλιν ἡμῖν ἀρχὴν ἐπὶ τῆς γῆς ἔξεστιν· ὅτι σὺ δὲ θυμιάσεων ἐξουσίαν ἔχεις βασιλεῦ. ταῦτα μὲν οὖν κηδόμενος τῆς σωτηρίας γράφω. σοὶ δὲ ὧν ἐπέσταλας, ταύτης εἰμὶ τῆς γνώμης· ἐγὼ ὅτε ἀρειανοῖς συνεκατατίθεμαι ἀλλὰ Ϲ τὴν αἵρεσιν αὐτῶν ἀναθεματίζω· ὅτι κῇ ἀθανασίᾳ γράφω, ὃν ἡμεῖς τε κῇ ἡ ῥωμαίων ἐκκλησία κῇ πᾶσα ἡ οἰκουμένη Ϲ ἐκαθάρισε. καὶ γὰρ ταῦτα καὶ σὺ σωφρόνων μετεπέμψω τὸν ἄνθρωπον, κῇ συνεχώρησας αὐτῷ μὴ τιμῆς εἰς τὴν πατρίδα κῇ τὴν ἐκκλησίαν ἐπανελθεῖν. τίς οὖν γέγονε προφάσεις τοσαύτης μεταβολῆς; οἱ αὐτοὶ γὰρ ἐχθροὶ οἱ καὶ πρόπερον ὄντες καὶ νῦν εἰσιν αὐτοῖς, κῇ ἀνῶν ψιθυρίζουσιν· ἃ γὰρ παρόντ@ αὐτοῖς φθέγγονται· ταῦτα κῇ πρὶν πέμψῃ τὸν ἀθανάσιον κατελάλουν, ταῦτα καὶ ἐλθόντος εἰς τὴν οἰκουμένην διεθρύλλουν. καὶ ἀπαιτούμενοι παρ' ἐμοῦ, καθὰ προεῖπον, τὰς ἀποδείξεις οὐκ ἴσχυσαν πρᾶγμα σχεῖν· εἰ γὰρ εἶχον, οὐκ ἂν ἔφυγον οὕτως αἰσχρῶς. τίς οὖν ἔπεισέ σε μετὰ τοσοῦτον χρόνον ἐπιλαθέσθαι τῶν σοὶ γραμμάτων καὶ ῥημάτων; ἐπίσχες, καὶ μὴ πρόσθου κακοῖς ἀνθρώποις, ἵνα μὴ διὰ τὸ πρὸς ἀλλήλους καθῆκον, σαυτὸν ὑπεύθυνον ποιήσῃς· ὧδε γὰρ τούτοις καθήκεται δίκης, ἐν δὲ τῇ κρίσει μόν@ μέλλεις ἀπολογεῖσθαι. οὗτοι τὸν ἴδιον ἐχθρὸν, διὰ σοῦ θέλουσιν ἀδικεῖν καὶ βούλονται σε διάκονον τῆς ἑαυτῶν πονηρίας γίνεσθαι, ἵνα διὰ σοῦ καὶ τὴν μυσερὰν αἵρεσιν, εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐπισπείρωσιν. οὐκ ἔστι δὲ φρόνιμον δι' ἄλλων ἡδονὴν ἑαυτὸν εἰς πρόδηλον κίνδυνον ἐμβάλλειν. πᾶσαν παρακαλῶ, καὶ πείθηπίμοι κωνσταντε. ταῦτα γὰρ πρέπει καὶ ἐμὲ γράφειν, καὶ σὲ τούτων μὴ καταφρονεῖν.

Ταῦτα μὲν ὁ ἀβραμιαῖ@ γέρων, ὁ ἀληθῶς ὅσι@ ἐφρόνησέ τε καὶ ἔγραψεν. ὁ δὲ οὔτε τοῦ ἐπιβουλεύειν ἀνέχεται, οὔτε πρόφασιν κατ' αὐτῶν ζητῶν πέπαυται, ἀλλὰ καὶ ἀπειλῶν ἐπέμενε δεινῶς, ἵνα ἢ βιαζόμεν@ μεταγνῷ, ἢ μὴ πειθόμενον, ἐξορίσῃ. πρόφασιν μὲν οὖν ὥσπερ οἱ ταλικοὶ καὶ σατραπαι τῆς βαβυλῶνος@ ζητοῦντες οὐχ εὕρισκον κατὰ τοῦ Δανιήλ.

εἰ μὴ

ει μὴ ἐν νόμοις θεῦ αὐτὸ· ὅτως καὶ οἱ νῦν σατράπαι τ ἀσεβείας, ἀλλ' οὐδὲ πλάσαι καὶ τ γέροντ & ἄλλων ἠδυνήθησαν. πᾶσι γὰρ γνώριμ & ἦν ὁ ἀληθῶς ὅσι &, καὶ ὁ τότε βι & αἰεπλήπ &, εἰ μὴ τὸ κ τ αἱρέσεως μῖσ &. Δεδάλλεσι πίνυ καὶ αὐτὸν σκέπ ὡς ἐκεῖνον δαρείῳ· ἀληθῶς γὰρ ἦκουε δαρεῖος κ τ δανιὴλ· ἀλλ' ὡς ἰεζαβὲλ κ τ ναβουθαί, καὶ ὡς οἱ ἰουδαῖοι τῷ ἡρῴδῃ λέγοντες, ἐ μόνον ἐκ ὑπογράφ κ τ ἀθανασίε, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς δι' αὐτὸν κατακρίνει· κ τ αἵρεσιν ὅτω μισεῖ, ὡς & ἄλλοις γε- A φεν θάνατον μᾶλλον ὑπομένειν, ἢ προδότας γίγεσθαι τῆς ἀληθείας· δι' αὐτὸ γὰρ καὶ ὁ ἀγαπητὸς ἡμῶν ἀθανάσι & διώκεται, καὶ λιβέρι & ὁ ῥωμαίων ἐπίσκοπ &, καὶ οἱ ἄλλοι πάντες ἐπιβεβλούν &. ταῦτα ἀκούσας ὁ τῆς ἀσεβείας προστάτης, & τ αἱρέσεως βασιλεὺς κωνσάντι &, κ ὅτι μάλιστα, κ ἔτοιμοί εἰσι κ τ σταυρίας ταῖς τῷ ὁσίῳ φρονοῦσι, πράσας κἀκείνους ὑπογράψαι, & μὴ δυνηθεὶς ἀναγκάσαι, μεταπέμπεται τ ὅσιον· καὶ αὐτὸ ἐξορισμῷ κατέχει τότον ὅλον ἐνιαυτὸν ἐν τῷ σιρ- B μίῳ, ὅπ τ θεὸν φοβηθεὶς ὁ ἄθε &, ἅτε δ' οὐδὲ τὰ διαθέσιν ἐν εἶχε πρὸς τ ὅσιον, κἀδεσθεὶς ὁ αὐόπος, ὅπ τ γῆρας· ἕκαστος γὰρ λοιπὸν ἦν αἰσχυνθεὶς ὁ ἄσυργος. πάντα γὰρ ταῦτα περιῆδε διὰ τ ἀσέβειαν, ὁ νέ & ἀχαάβ, & ἄλλος βαλτάσαρ ἐφ' ἡμῶν γεγόμεν &. τοσαύτην γὰρ βίαν πεπίηκε τῷ γέροντι κ τοσοῦτον αὐτὸν συνέσχεν, ὡς θλιβέντα αὐτὸν μόγις κοι- νωνῆσαι μὲν τοῖς περὶ ὑάλεντα & ἀρειάνιον, μὴ ὑπο- γράψαι γε κ τ ἀθανασίε. ἀλλὰ & ὅτως ἀκ ἠμέλη- σεν ὁ γέρων. μέλλων γὰρ ἀποθνήσκειν ὥσπερ Δεδιημέν & ἐμαρτύρατ τ βίαν, & τ ἀρειανῶν αἵρεσιν C ἀναθεματίζε· κ παρήγγειλε μηδένα τούτῳ ἀποδέχεσθαι. τίς ταῦτα βλέπων ἢ καὶ μόνον ἀκούων, ἀκ ἐξίσατ κ αὐτὸς, κ καταβοήσ πρὸς κύριον; λέγων· μὴ ἆρα εἰς ἐξάλειψιν σὺ ποιήσεις τ ἰσραὴλ. τίς ταῦτα καταυῶν, οὐκ ἂν κρίρως & αὐτὸς καταβοήσ; λέγων· ἔκστασις καὶ φρίκη ἐγκέκθη ἐπὶ τ γῆς, & ἐξέστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τούτῳ. & ἡ γῆ ἐπὶ πολὺν ἔ- φριξε σφόδρα. οἱ πρεσβύτεροι τ λαῶν, & διδάσ- καλοι τ πίστεως αἴρονται, καὶ οἱ ἀσεβεῖς εἰς τὰς ἐκ- D κλησίας εἰσάγονται. τίς, ὅτι λιβέριος ἐπίσκοπος ῥώμης ἐξωρίσθη, & ὁ πατὴρ τ ἐπισκόπων ὁ μέγας ὅσι &, ὅτω πάσχοντα, ἢ τίς ὁρῶν τοσούτους ἐπισκό- πους ἀπὸ τ σταυρίας, κ τ ἄλλων μερῶν ἐξορίζομέ- νους, οὐκ ἐπέγνω κἂν ὀλίγῳ αἴσθησιν ἔχῃ ὅτι κ τὰ κ τ ἀθανάσιον, καὶ τοὺς ἄλλους, πρόφασις εἰσὶ ψευ- δεῖς, κ πάντα συκοφαντίας μεστά; τοῦτο γὰρ κἀμὲν κἀκείνοι πάσχα παθεῖν ὑπέμεναν, συνορῶντες τ ἡμε- τέραν ἐκ συκοφαντίας σκέπαν ἐπιβουλήν. ἐπεὶ ποῖον ἔγκλημα κ λιβερίῳ; ἢ ποία κατηγορία κ τ γέρον- E τος ὁσίου; τίς κἂν ἐψεύσατ κ τὸν λουκίφερ, & διονυσίου, & εὐσεβίου; ἢ ποῖον ἁμάρτημα κ τῶν ἄλλων ἐξοριαθέντων ἐπισκόπων, κ πρεσβυτέρων, κ διακόνων; ἀκ ἔστ ὅτ, μὴ ἡμῶν. ἃ γὰρ δι' ἐγκλήματα γεγόνασιν αἱ συσκευαὶ ἃ τ διὰ κατηγορίαν ἕκαστος ἐ ωρίσθη, ἀλλ' ἐπανάγκης ἐστὶ τ ἀσεβείας κ τ δυ- σεβείας· καὶ σπουδὴ μὲν ὑπὲρ τ δεισιδαίμονος αἱρέσεως.

προοίμια

nisi ex causa legis Dei, ita quoq; nunc Satrapæ impietatis, ne fingere quidē quicquam contra senē potuerunt. Omnib. enim ille notus erat, ac verus pro suo nominē Hosius, hoc est, sanctus habebatur, vitaque eius irreprehēsibilis, nisi ex odio eius contra hæresim crimē mutuarentur. Calumniantur igitur eum, sed nō vt illi Danielem apud Darium, illibentet talia audientē, sed ut Iesabel cōtra Naboth, & vt Iudæi apud Herodē his verbis agentes: Non solum nō subscribit cōtra Athanasium, sed & nos ob Athanasiū condemnat, & hæresim tali odio persequitur, vt alijs scribat, melius esse mortē perferre quàm proditores fieri veritatis: ob hæresim deinde ait dilectum fratrem Athanasium persecutionem sustinere, & Liberium Romanoꝝ Episcopum, cæteroſque omnes insidijs tentari. Hæc quum audiſſet impietatis propugnator Constantius Cæsar, & quod alij essent per Hispanias eiusdē cum Hosio sententiæ, quos quum solicitāſſet ad subscriptionem, impellere nequiuiſſet, accersit Hosium, & pro exilio detinet illum integrum annum Sirmij, nihil veritus impius nec Deum, neque patris sui, quem erga Hosium habebat, affectum, neque senectutem hominis iam centenarij inhumanus ille respexit. Omnia namque ob amorem hæresis neglectui habebat nouus ille Achab, & nostris temporibus secundus Balthasar. Tantam enim vim intulit seni, & ita eū arcte tenuit, vt afflictus attrituſque malis, tandem ægreque cum Vrsacio & Valente communicaret, sed tamen vt contra Athanasium non subscriberet: verū ne ita quidem eam rem pro leui habuit: moriturus enim, quasi in testamento suo eorum vim protestatus est, & Arianam hæresim condemnauit, vetuitque eam à quoquam probari aut recipi. Quis ista videns, imo vel solùm audiens non obstupescat, & clamet ad Dominū? Ne in excidium dederis Israelem. Quis ista animaduertens non opportune ad Dominum vociferetur? stupor & horror factus est super terram, obstupuit cælum super hoc, & terra magis magisque exhorruit. Patres populorum & fidei magistri tolluntur, & impii in Ecclesias introducuntur: Quis quum videret Liberium Pontificem è Roma in exilium eiici, magnumque Hosium tot mala pati, tot Episcopos ex Hispania & aliis regionibus in exilium deportari, non abunde animaduertit, etiam si vel minimi sit cerebri, omnes criminationes contra Athanasium, & reliquos alios, falsas esse, & omnia sycophantiis scatere? Atque inde est quòd illi omnia pati voluerunt, quum viderent eorum in sycophantiis fingendis insidias. Quod enim quæso crimen Liberij? aut quid in iene Hosio culpari potuit? aut quid finxerint contra Paulinum, Luciferum, Dionysium, Eusebium? aut quod peccatum in aliis, qui in exilium deportati sunt Episcopis? An vlla in illis culpa? minime gentium, nec ob crimina initæ sunt istæ conspirationes, nec quispiam istorum accusatione victus, in exilium damnatus est: sed bellū pro impietate aduersus pietatem, sed studium zeluſque pro pro Ariana hæresi,

præludiaque Antichristi, cui viam Constantius muniuit, istis calamitatibus causam dedere. Cæterum quum ille quicquid libuit, in Ecclesias tum Italicas, tum alibi fitas designasset, aliis in exilium electis, aliis vi in suam sententiam pertractis, vbique per omnia ipsius terrore diffuso, in Alexandriam furorem suum veluti pestem conuertit, & in ea re non leui calliditate vsi sunt Christi perduelles, nimirum vt speciem multorum Episcoporum subscriptionis præ se ferrent, & vt Athanasius nullum haberet in persecutione sua Episcopum, apud quem conqueri posset: Ideo præoccupantes omnia terrore impleuerunt, terroremque quasi subsessorem suis dolis associauerunt. Ignari vecordes, se in iis subscriptionibus non voluntates Episcoporum, sed vim quam passi essent, ostentare, ignatique item, si fratres deserant, notique & amici procul absistant, nemòque supersit, qui velit simul contristari, aut consolationem adhibere tamen plus quàm omnia sufficere ad tutelam, Dei refugium. Solus erat Elias in persecutione, sed tamen in omnibus loco omnium habebat Deum. Et hanc formulam tradidit nobis Saluator, qui ab omnibus derelictus, insidias inimicorum passus est, vt si nos quoque in persecutione ab hominibus relinquamur, non deponderemus animum, sed in eo spem haberemus, nec veritatem proderemus: quæ tametsi principio affligi videatur, posteà tamen ipsa à persecutoribus agnoscitur. Irritant igitur Cæsarem, isque ad ducem & milites literas cum minis mittit, Notariique Diogenius & Hilarius amandantur, vna cum Palatinis, designaturque ea immanitas & crudelitas in Ecclesiam, quam superius aliquanto paucis verbis perstrinxi, eamque quilibet facile didicerit lectis testimoniis populorum, quæ in fine subiecimus. Deinde post acta illa Syriani, post tanta facinora, post virginum contumelias, approbans huiusmodi mala, iterum scribit Senatui populoque Alexandrino, iuuentutem solicitans, vt omnes simul in vnum coacti, Athanasium persequantur, aut scirent ipsos sibi infestos pestiferosque esse. Athanasius autẽ antequã ista mandata superuenirẽt, inuasa iam à Syriano Ecclesia, aliò abscesserat, non immemor eius quod scriptũ est: Sed abscondere paulisper, donec furor prætereat. harum autẽ literarum administer Heraclius fuit titulo dignitatis Comes, præcursor, cuiusdam Georgij à Cæsare missi, non Episcopi quidẽ, sed exploratoris: num enim Episcopus fuerit, qui ab illo mittitur? minime gentiũ, vt ea quæ facta sunt, & proœmia ipsius introitus abunde testantur. Edicta igitur quæ Imperator scripsit: publice proposita sunt: postquam enim à magno Hosio eas literas acceperat, nec inueniret suæ mutationis verisimilem causam, excogitauit illam quæ minime sibi suisque consiliariis congrueret. Dixit enim se fratris sui diuinæ & beatæ memoriæ amicitiã reueritum, tẽputariũ Athanasio accessumad se permisisse.

Quæ

προοίμια ἦ ἐστὶ δι' αὐτῆς εἰσόδου, καὶ ἐξ αὐτῶν προκατασκευάζοντος ἐκείνου. μὴ γὰρ τὰ ἀληθῆ πράξαντος πάντα ὅσα περ ἠθέλησεν ἐκ τῆς ἐκκλησίας τῆς ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, καὶ τὰ ἄλλα μέρη, μὴ τὰς μὲν ἐξορίσαι, τὰς δὲ ἀναγκάσαι, καὶ πληρῶσαι φόβου τὰ πανταχοῦ, λοιπὸν εἰς Ἀλεξάνδρειαν ὥσπερ τι νόσημα τὴν ἑαυτοῦ θυμὸν ἔστρεψεν. ἐμίγνυτο δὲ τῷ πανούργως τοῖς τῶν χειρογράφων. ἵνα γὰρ φαντασίαν ἔχωσιν ὡς γε φῆς πολλῶν ὑπισχνέ-
A ται, καὶ ἵνα διωχθεὶς ἀμυνάσῃ καὶ μὴ ἔχῃ, κἂν δυσπρόσοδος πρὸς ὑπίσκοπον, διὰ τοῦτο προλαμβάνοντες, τὰ πανταχοῦ πεπληρώκασι φόβου, καὶ τοῦτον ἔφοβον εἰς τὸ ὑπόβουλον ἐτήρησαν. οὐκ οἶδ' ὅπως οἱ ἄφρονες, ὅτι ἡ προαίρεσιν ὑπισχόμενοι, ἀλλὰ τὴν παρ' αὐτῶν γιγνομένην βίαν ἐπιδείκνυσι. ἐὰν γὰρ καὶ ἀδελφοὶ καταλείψωσι, κἂν φίλοι καὶ γνώριμοι μακρὰν ἀπέστωσαν, καὶ μηδεὶς ἀμύνηται συλλυπούμενος καὶ προσκαλῶν· ἀλλ' ὑπὲρ πάντα μᾶλλον ἡ πρὸς θεὸν ἐξαρκεῖ καταφυγή. μόνος γὰρ ἦν καὶ ἦλίας διωκόμενος, καὶ
B πάντα καὶ ἐν πᾶσιν ἦν ὁ θεὸς τῷ ἁγίῳ. καὶ τοῦτον δὴ τύπον ὑμῖν δέδωκεν ὁ σωτὴρ, ὃς μόνος καταληφθεὶς ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐπιβουλεύεται, ἵνα κἂν ἡμεῖς διωκόμενοι καταλαμβανώμεθα ὑπὸ ἀνθρώπων, μὴ ἐκκακῶμεν, ἀλλ' ἔχωμεν εἰς αὐτὸν τὴν ἐλπίδα, καὶ μὴ προδῶμεν τὴν ἀλήθειαν· ἢ τις κἂν καὶ τὸ ἀρχὴν θλίβεσθαι δόξῃ, ἀλλ' ὕστερον καὶ εἰ διώκοντες αὐτὴν ὑπιγνώσονται. παροξύνουσι πάντα, καὶ γράφει τὸ πρῶτον βασιλεῖ, εἶτα πέμπει πρὸς τὸν δοῦκα καὶ τοὺς στρατιώτας ἀπολλώνιον τὸν παλατινὸν σὺν αὐτοῖς ἀποστέλλον), εἰς γήν γε τὴν πατρῴαν ἀφνὼ καὶ ὠμὰ καὶ τῆς ἐκκλησίας, ἃ μικρῷ πρόσθεν ὀλίγων εἴρηκα). καὶ πάντες ἔγνωσαν ἐξ ὧν ἔθηκαν οἱ λαοὶ διαμαρτυριῶν τε, ἃς καὶ ἀναγνῶναι δύναταί τις γραφείσας ἐν τῷ τέλει τούτων. εἶτα μὴ τὸ ἡγεῖσθαι τὰ ὑπὸ συριανὸν, μὴ τὸ ἡγεῖσθαι τοσαῦτα, καὶ τὰς τῆς παρθένου ὕβρεις, ἀποδεξάμενος τὰ ὅτω καὶ τὰ τοιαῦτα κακὰ, γράφει πάλιν τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ τῆς ἀλεξανδρείας, παροξύνων τοὺς νεωτέρους ἵνα πάντες συνελθόντες, ἢ διώξωσιν ἀθανάσιον, ἢ γνώσκοιεν ἐχθρὸς αὐτοῦ τυγχάνειν αὐτούς. αὐτὸς μὲν οὖν καὶ πρὶν ἐλθεῖν ταῦτα, ἐξ ὧν τῇ ἐκκλησίᾳ συριανὸς ἐπῆλθεν, ἀναχωρήσας ἔλαθεν οἶδα τὸ γεγραμμένον· ἀλλ' ἀποκρύβηθι μικρὸν, ὅσον ἕως ἂν παρέλθῃ τῇ ὀργῇ. τὸ δὲ γραμματοκλέπτων γίνεται διάκονος ἡρακλείδης τις τῷ ἀξιώματι κόμης, προσοδεύων τινὸς γεωργίου τοῦ ἀποστελλομένου παρὰ τοῦ βασιλέως κατασκόπου. ὃ γὰρ ἂν ἐπὶ ἐμὲ ὑπίσκοπος ὁ παρ' ἐκείνου πεμπόμενος μὴ ᾖσιτο· ὡς καὶ αὐτὰ τὰ ᾐρημένα, καὶ τὰ προοίμια τὴν εἴσοδον δείκνυσι. τὰ μὲν οὖν γράμματα ἔθηκε δημόσια, καὶ πολλὴν αἰσχύνην ἐδείκνυσι γράφουσα· ἐπεδὴ γὰρ, ὡς ἔγραψεν ὁ μέγας ὅσιος, οὐκ ἠρίσκετο πιθανὴν πρόφασιν τὴν ἑαυτοῦ μεταβολῆς, ἐπενόησε πολλῷ καὶ μᾶλλον ἀπεπέτειραν ἑαυτῷ καὶ τοῖς τούτῳ συμβουλεύσασιν. ἔφησε γὰρ τὸν πρὸς τὸν ἀδελφὸν αἰδούμενος φιλίαν, τὴν τῆς θείας καὶ εὐσεβοῦς μνήμης ὑπὲρ κομιδῆς αὐτῷ τὸ ὡς ὑμᾶς ἡγεῖσθαι πάρεδρον οὐκ ἐμοῦ.

τοῦτο

τοῦτο ἢ ἐπαγγελίαν ψιλοσάμενον, καὶ πρὸς τὸ ἀδελφὸν μὲν θάνατον ἀγνώμονα δείκνυσιν. εἶτα θείας καὶ ὁσιοβοῦς αὐτὸν μνήμης, ὥσπερ οὐκ ἔστιν, ἄξιον ὀνομάζει, ἃ τῷ ἐντολῷ καὶ τῇ φιλίαν ὡς αὐτὸς ἔγραψε καί τι ἐκ καὶ διὰ τὸ μακαρίτην κώνσταντα συγχωρήσας ἰδ, ὥφελε μὴ ἀκαθήκων πρὸ τὸν ἀδελφὸν ἡγεῖσθαι ἴν' ὥσπερ τῆς βασιλείας, οὕτω καὶ τὸ γνώμης αὐτοῦ κληρονόμον ἡγήσηται. ἀλλὰ τὸ μὲν βρεταννίωνα καθεῖλεν ἐξελήσας τὸ δίκαιον ἀπαιτῶν, λέγων, τίνι μετὰ θάνατον ἀδελφῶν ἡ κληρονομία γίνεται; διὰ τῆ τῷ μυσαρᾷ αἱρέσιν τὸ χειρομάχων, ὅτε τὸ δίκαιον εἶδεν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς ἀδελφὰς ἀκαθήκων γίνεται, δι' ἃ οὐδὲ ὁ πατὴρ ὁλόκληρον τῷ γνώμῃ φυλάττειν ἐνόησεν, ἀλλὰ εἰς μὲν τὸ δέησον τοῖς ἀσεβέσι τοῦτο τηρεῖν ἐπικεῖνται, εἰς ἢ τὸ λυποῦν ἐκείνους, οὐκ οἶδεν οὐδὲ τὸ πρὸς τὸ πατέρα σέβας φυλάξαι. ἀπέστειλε μὲν γὰρ ἐκεῖνον τὸ ἐπίσκοπον ἐκ διαβολῆς τὸ πρὸ εὐσεβίου εἰς τὰς γαλλίας ἐπὶ καιρὸν διὰ τῶν ἐπιβουλευόντων ὠμότητα. τοῦτο γὰρ ὁ μακαρίτης κώνσαντιος ὁ τότε ἀδελφὸς, μὴ θάνατον τὸ πατρὸς ἐδήλωσεν, ὡς ἐκ τῶν γραμμάτων αὐτοῦ δείκνυται· οὐκ ἐπείθη δὲ τοῖς πρὸ εὐσεβίου δόσει λαγὸν οὐ ἤθελον ἐπίσκοπον αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ θέλοντας ἐκώλυσε. ὁ ἐπιχειρήσαντας ἐπέσχε μετὰ δεινῆς ἀπειλῆς. πῶς οὖν ἐν τὰ τὸ ἑαυτὸ ἡγωνήσατο, ὡς γράφει, φυλάττειν ἤθελεν, ἀπέστειλε τὸν μὲν πρῶτον γρηγόριον, καὶ νῦν δὲ πανεμοφάνην γεώργιον; ἢ διὰ τί τοὺς ἀρειανοὺς, οὓς ἐκεῖνος πορφυριανοὺς ὠνόμασε, τούτους ὅτε εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσαγαγεῖν σπουδάζει, καὶ τούτων φείδεται, ἄλλους ἐξορίζει; εἰ δὲ καὶ ἐώρακεν ἄριον ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπιορκήσας ἄρειος καὶ ῥαγεὶς, ἔλυσε τὴν τοῦ πατρὸς φιλανθρωπίαν. καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς μαθὼν, ὡς αἱρετικῶν κατέγνω λοιπὸν. πῶς δὲ καὶ προφασιζόμενος φροντίζειν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κανόνος πάντα τοῦτον ἐπενόησε πράττειν; τοῖς γὰρ κἂν ἀπὸ παλατίου πέμπεσθαι τὸν ἐπίσκοπον; ἢ τοῖς γὰρ καινῶν πραγμάτων ἐπιβαίνειν ἐκκλησίαις; ἢ τίς τοῦτο δίδωσι κόμητας καὶ τοὺς ἀλογίστους ἀπόδοντας κατάρχειν τῶν ἐκκλησιαστικῶν, καὶ διατάγματι, τῇ κρίσιν τῶν λεγομένων ἐπισκόπων δηλοῦσθαι; πάντα ψεύδεται διὰ τὴν αἰόντον αἵρεσιν· καὶ γὰρ τοῦτο γνώμῃ τοῦ πατρὸς, καὶ τότε φιλάγριον τὸ δεύτερον ἔπεμψεν ἔπαρχον, καὶ τὰ νῦν γινόμενα γέγονε, καὶ διὰ τὸν ἀδελφὸν δὲ οὐκ ἀληθεύει· καὶ γὰρ καὶ μετὰ τὸν ἐκείνου θάνατον, οὐχ ἅπαξ οὐδὲ δεύτερον, ἀλλὰ καὶ τρίτον ἔγραψε τῷ ἐπισκόπῳ, καὶ πάλιν ἐπηγγείλατο μὴ μεταβάλλεσθαι, ἀλλὰ καὶ θαρρεῖν παρεκελεύσατο, ὅστις μὴ τοῦτο μηδενὸς αὐτὸν παράττεσθαι, ἀλλὰ καὶ μένειν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μετὰ πάσης ἀμεριμνίας. καὶ ἐντολὰς δὲ δι' ἀστερίου κόμητος καὶ παλλαδίου ἔπεμψε φιλικιανίμῳ τῷ πότε δουκὶ καὶ νεστορίῳ τῷ ἐπάρχῳ. ἵνα

Quæ res & ipsum in promissis fallacem, & erga fratrem mortuum ingratum ostendit. Deinde si superis placet, fratrem suum diuinæ ac beatæ memoriæ (vt reuera erat) appellat, cuius mandata & amicitias etiamsi in gratiam illius, vt ipse scribit, susceptas admissasque fuisse cõtigisset, eas tamen saltem apud se, qui frater erat, vim reuerentiamque testamenti habere oportebat, vt quemadmodum se successorem imperij, ita quoque affectuum eius hæredem præstaret. Atqui Britannionem, quum ius suum persequeretur, è medio sustulit: & inter tollendum his verbis vsus est, & merito: cui enim à morte fratrum fraterna bona obuenire debent? idem tamen ob sceleratam & Christo odiosam hæresim, nec quid iuris sit, nouit, & erga fratres se inofficiosum præbet, propter quam ne patris quidem sui voluntatem integre obseruari permittit, sed quod volupe est hæreticis, obseruat: quod autem illis graue est, ibi nequit patris sui reuerẽtiam tueri. Siquidem pater ex calumnia Eusebianorũ Athanasium in Gallias ad tempus amandauit, quo liber esset ab eorum crudelitate, qui illi per insidias imminebant. Hoc enim à beato Constante eius fratre post mortem patris scriptum fuit, vt ex literis illius patet: Sed tamen idem illi non persuasus est ab Eusebianis, vt in Athanasii locum Episcopum, quem ipsi postulabant, summitteret: imo eos qui id moliebantur, compescuit, & iam rem ipsam conantes grauibus minis deterruit. Cur igitur, si ea quæ patris sui sunt, obseruare studet, vti scribit, primum quidem Gregorium, nunc deinde Georgium depeculatorem in Episcopatum summisit? aut cur Arianos, quos illi Porphyrianos nominant, ipse in Ecclesiam introducere satagit? & dum illos protegit, alios in exilium relegat. Quod si pater eius Ariũ sub oculos suos admisit, eum tamen quum periurum ac proinde effusis visceribus disruptum iacere cognouisset, nulla beneuolentia prosecutus est, sed eum re cognita damnatum & pro hæretico habuit. Aut cur, quum se Ecclesiasticum canonem curæ habere prætexit, omnia contra canonem facit? Vbi enim ille canon, vt è palatio mittatur is qui Episcopus futurus est? aut quo genus canonis, quo licitum est militibus Ecclesias inuadere aut comites? & qui nulla ratione vtũtur spadones, Ecclesiis dominari? aut edicto iudiciũ eorũ, qui nomine tenus Episcopi sunt, promulgare? Omnia in gratiã vecordis hæreseos mentitur, qui præter mentem patris & antea bis Philagriũ præfectum misit, & nũc per eum scelera ista designauit. Iam quòd dicit se propter fratrem suum pacem cũ Athanasio simulasse, in eo verum nõ dicit: Nam post fratris mortem non semel, sed iterum, imo tertio Athanasio scripsit, promisitque se nunquam mutatum iri eumque bono animo esse debere, nec permissurum vt à quoquam perturbaretur, sed eum in Ecclesia sua cũ omni securitate mansurum. Præterea Asterium comitem & Palladium cum mandatis ad Felicissimum tum temporis ducem & Nestorium præfectũ cum his mandatis misit, vt curæ ipsis esset,

ne Philippus aut quiuis alius Athanasio insidias moliatur. Atque ideo in aduentu Diogenis, quum Syrianus insidias strueret, ipse Episcopus nobiscum simul & cum populo literas Imperatoris exhiberi postulabat, quippe qui arbitraremur, quemadmodum scriptura iubet, vt nihil falsi ab ore regis proficiscatur, ita Cæsarem in promittendo nihil falsi stipulaturum, aut de sententia sua decessurum: Quod si igitur hoc fratri indultũ, ait, cur post fratris mortem, eadem in literis suis repetiuit? quod si tum temporis in gratiam memoriæ fraternæ ista scripsit, cur postea se totum illius memoriæ ingratum præstitit, dum & hominẽ persequitur, & talia in literis scribit? obtenditque in speciem Episcoporum iudicium? sed interim facit quod illi volupe est. Verum ne ita quidem latere potest, quum in proximo sit, ꝙ eius vafriciem patefaciat. Nam si istud est iudicium Episcoporum, quid commune cum eo habet Imperator? sin contra, ista minis Cæsaris conflantur, quid opus est hominibus titulo Episcopis? Quando à condito æuo auditum est? quando iudicium Ecclesiæ authoritatem suam ab Imperatore accepit? aut quando vnquam hoc pro iudicio agnitum est? Plurimæ antehac Synodi fuere, multa iudicia Ecclesiæ habita sunt. Sed neque patres istiusmodi res principi persuadere conati sunt, nẽc princeps se in rebus ecclesiasticis curiosum præbuit: Paulus Apostolus habebat amicos in Cæsaris familia, & per eos in literis salutabat Philippẽses, non tamen eos in iudicio socios assumpsit. Nunc autem nouum quoddam spectaculum ab Ariana hæresi editur. Conuenerunt enim in vnum hæretici & Imperator Constantius, vt ille quidem sub prætextu Episcoporum sua potestate aduersus eos, quos velit, vtatur, & tamen in persecutione mouenda persecutor non appelletur, illi vero succincti principis potestate, insidias faciunt quibus volunt: volunt autem omnibus qui non eadem impietate, qua ipsi vtuntur, vti velint, idque quasi in scena spectatum datur, quo in theatro eos actores histrionesq; videas, qui titulotenus Episcopi dicuntur & Constantium choragum esse, eumque itidem vt Herodem Herodiadi pollicitantem, istósq; vicissim calumnias pro exilio & cædibus piorum in Christum hominum saltitare. Quem enim non calumniis læserunt? quibus insidias non fecerunt Christi perduelles? quem non Constantius ab illis delatum in exilium expulit? quando non aures suas animumque illis dedit? & quod mirum, quem vnquam qui contra illos quippiam diceret, recepit? & quid non ab illis contra alios dictum in animũ admisit? Quæ nunc Ecclesia Christũ libere adorat? Siquidẽ ea si pia est, periculo subiacet: si simulationib. vtitur, in metu hæret: Omnia n. simulatione & impietate, ꝙ ad illũ pertinet, impleuit, Nã si alicubi pij & Christi studiosi (sunt aũt vbiq; tales permulti) illi itidẽ, vt magnus ille Propheta Elias, abscõdun, tur, vt & ipsi forte Abdiã aliquẽ fidelẽ inueniãt, & in speluncas, & cauernas terræ sese abstrudũt, aut in solitudine oberrantes cõmorãtur.

Eas

ἵνα ἤτι φίλιππος ὁ ἔπαρχος, εἴτέ τις ἄλλος ἐπιβεβλῆσθαι ἀφανασίῳ τολμήσῃ τῶν ἐκεῖνοι κωλύωσιν. Διατοῦτο γὰρ καὶ ὅτε διογένης ἦλθε, Συριανὸς ἐνήδρευεν, αὐτός τε καὶ ἡμᾶς ὁ λαὸς ἀπῃτοῦμεν γράμματα τοῦ βασιλέως, νομίζοντες ὅτι, ὥσπερ γέγραπται, μηδὲν ψεῦδος ἀπὸ στόματος λεχθῆναι βασιλέως, οὕτως βασιλεὺς ἐπαγγειλάμενος, ἤτι ψεύσεται ἢ μεταβληθήσεται. πῶς οὖν ἐπὶ τοῦ ἀδελφοῦ παρεχώρησεν, ἔγραψε καὶ μὴ θανάτου αὐτῷ; εἰ δὲ τότε διὰ τὸ ἐκείνῳ μνήμην ἔγραψε, διατί μὴ ταῦτα ὅλον ἠγνωμόνησεν αὐτὸν διώκων τὸ ἄνθρωπον, καὶ τοιαῦτα γράφων, ἐν οἷς προφασίζεται μὲν κρίσιν ἐπισκόπων, πράττει δ' αὐτὸς, ὡς ἂν αὐτῷ δοκῇ; ἀλαθάνων ὅμως, ἀλλὰ καὶ ἐγγὺς ἔχων τὸ ἔλεγχον τῆς πανουργίας. εἰ γὰρ ἐπισκόπων ἐστὶ κρίσις, τί κοινὸν ἔχει πρὸς ταῦτα βασιλεύς; εἰ δὲ βασιλέως ἐστὶν ἀπλῆ, τίς ἐν ταύτῃ χρεία τῶν λεγομένων ἐπισκόπων; πότε γὰρ ἐκ τῶν αἰώνων ἠκούσθη τοιαῦτα; πότε κρίσις ἐκκλησίας προῆλθε βασιλέως ἔχοντος τὸ κύρος, ἢ ὅλως ἐγνώσθη τοῦτο τὸ κρίμα; πολλαὶ σύνοδοι πρὸ τούτου γεγόνασι, πολλὰ κρίματα τῆς ἐκκλησίας γέγονεν, ἀλλ' οὔτε οἱ πρεσβύτεροι ἐπέσκωπτε πρὸ τούτων βασιλέα, ὅτι βασιλεὺς τὰ τῆς ἐκκλησίας προεπράσσετο. παῦλος δὲ καὶ πέτρος εἶχε φίλους τοὺς τοῦ καίσαρος οἰκίας, καὶ γράφων ἠσπάζετο τοὺς φιλιππησίους ἀπὸ τούτων, ἀλλ' οὐκ εἰς κρίματα τούτους κοινωνοὺς παρελάμβανε. καὶ τοῦτο κανὼν, καὶ τοῦτο τῆς ἀρειανῆς αἱρέσεως ἐστιν εὕρημα· συνῆλθον γὰρ αἱρετικοὶ καὶ βασιλεῖ κωνσταντίῳ, ἵνα κἀκεῖνος τὸ ἐπισκόπων ἔχων πρόφασιν, τῇ ἐξουσίᾳ καθ' ὧν ἂν ἐθέλοι πράττῃ, καὶ διώκων μὴ λέγηται διώκτης, καὶ ὅτι μὲν τῷ βασιλέως ἔχοντες δυνασείαν ἐπιβουλεύωσιν οἷς ἂν ἐθέλωσι, θέλουσι δὲ πᾶσι μὴ ἀσεβοῦσιν ὡς αὐτοί. τοῦτο δὲ ὡς ἐπὶ σκιωγραφίᾳ ἄν τις ἴδοι κωμῳδούμενον παρ' αὐτοῖς, καὶ τοὺς μὲν λεγομένους ἐπισκόπους ὑποκρινομένους, τὸν δὲ κωνσάντιον τὰ ἐκείνων ἐνεργοῦντα, καὶ πάλιν ἐπαγγελλόμενον πᾶσιν, ὡς ἡρῴδης τῇ ἡρωδιάδι. τούτους δὲ πάλιν ὀρχουμένους τὰς διαβολὰς ἐπὶ ἐξωρισμῷ καὶ θανάτῳ τῶν εἰς τὸν κύριον εὐσεβούντων. τίνα οὖν οὐκ ἔβλαψαν διαβάλλοντες; τίνων οὐ γεγόνασιν ἐπιβουλοι οἱ χριστομάχοι; τίνα κωνσάντιον οὐκ ἐξώρισε καπηνεχθέντα παρ' αὐτῶν; τότε καταθυμίως αὐτῶν οὐκ ἤκουσε; καὶ τὸ πρᾶγμα δόξον, τίνα πώποτε λέγοντα κατ' ἐκείνων ἐδέξατο, καὶ μᾶλλον λέγοντας ἐκείνους, οἷα κἂν εἴποιεν ἀπεδέξατο; ποία ἐκκλησία νῦν τὸν χριστὸν μετ' ἐλευθερίας προσκυνεῖ; ἄν τι γὰρ εὐσεβὴς ᾖ, κινδυνεύει, ἐάν τι ὑποκρίνηται. φοβεῖται, πάντα ὑποκρίσεως καὶ ἀσεβείας, ὅσον εἰς αὐτὸν ἦκε, πεπλήρωκεν. εἰ δὲ καί πῃ τις ἐστιν εὐσεβὴς καὶ φιλόχριστος, εἰσὶ δὲ πανταχοῦ πολλοὶ τοιοῦτοι, ὡς οἱ προφῆται καὶ ἠλίας ὁ μέγας, κρύπτονται, ἄχρι που καὶ αὐτοὶ ὡς τὸν ἀβδίου ποιμένα εὕρωσι, καὶ ἢ εἰς σπήλαιον καὶ τὰς ὀπὰς τῆς γῆς ἀποστελοῦσιν, ἢ ἐπ' ἐρημίας περιερχόμενοι διατελῶσι.

ταῦτα

πιαῦτα γὰρ Ἀβραάμιτται οἱ ἄφρονες, οἷα καὶ Ἰεζάβελ ἐπλάσατο κ᾽ Ναβουθαῖ, κ᾽ οἱ Ἰουδαῖοι κ᾽ τοῦ σωτῆρος, Ε λοιπὸν ἐκεῖνο. προσάτης τ᾽ αἱρέσεως κωνσάντιος τὴν ἀλήθειαν μεταστρέψαι θέλων ὡς ὁ Ἀχαὰβ τ᾽ ἀμπελῶνα εἰς κῆπον λαχανίας, ἃ θέλουσιν ἐκεῖνοι πράττει, ἐπεὶ ὁ αὐτὸς, ἅπερ ἤθελεν, ἤκουσε παρ᾽ αὐτῶν. ἕτως καθὰ προεῖπον τοὺς ἀληθινὸς ἐπισκόπους ἐπεὶ μὴ ἠθέλουσι, ὡς ἤθελεν αὐτὸς, ἐξώρισεν. ἕτως Ε κ᾽ Ἀθανάσιον νῦν ἀπέστειλεν ἡράκλειον τ᾽ κόμητα, Ε τὰ μὲν Ἀβραάμιτται προέγραψε δημόσια, ἐντολῆς ᾗ βασιλέως ἀπήγγειλεν εἰ μὴ πάθοιεν τῆς γράμμασιν, ἀφαίρεσιν τ᾽ ἄρτυ, καὶ τ᾽ εἰδώλων ἔσεσθαι καταφρόνησιν, πολλῶν τε πολιτῶν, καὶ τ᾽ ἀπὸ τ᾽ δήμυ, πάντας αἰχμαλωσίαν γνήσεσθαι. εἶπε ταῦτα ἀπλῶς, οὐκ ἠχρίβη δημοσίᾳ μεγάλῃ τῇ φωνῇ λέγων, τ᾽ μὲν Ἀθανάσιον παραιτεῖται βασιλεύς· τῆς ᾗ ἀρειανοῖς τὰς ἐκκλησίας παραδοθῆναι ἐκέλευσε. πάντων τε ὀπὶ τάτῳ θαυμαζόντων, κ᾽ πρὸς ἀλλήλους νθύντων τε κ᾽ λεγόντων, εἰ κωνσάντιος αἱρετικὸς γένοιτο, δέον ἐρυθριᾶν ὁ᾽ μᾶλλον ἠνάγκαζε βασιλεὺς κ᾽ δημότας ἐθνικὰς νεωκόρους τῶν εἰδώλων ὀπὶ τάτοις ὑπογράφειν κ᾽ ὁμολογεῖν, δεχεσθ᾽ ὃν ἂν ἀποστείλῃ βασιλεὺς ἐπίσκοπον. πάνυ γε κανόνας ἐκκλησίας ἐκδικῶν ἐπὶ τᾶτ᾽ ἠνέσχ κωνσαντιος, αὐτὸ γὰρ ἐκκλησίας τ᾽ αἱρεῖται, αὐτὸ τ᾽ λαῶν, τοὺς νεωκόρους αὐτὸς γράμματα, ἐγίνωσκε γὰρ ἀκ ὀπίσκοπον αὐτὸν χριστιανοῖς, ἀλλὰ πανοῦργον πέμπειν αὐτὸς τοῖς γράθρασιν. ἔλλιωες μὲν ἕν ὥσπερ ὠνούμενοι τῇ ὑπογραφῇ τ᾽ τ᾽ εἰδώλων ἑαυτ᾽ ἀσυλίαν, καί τινες τ᾽ ἐρχασιῶν, ἄκοντες μὲν, ἔγραψαν ᾗ ὅμως, ὡς πρὸς ἡγεμόνος ἢ ἄλλυ τινὸς ἀποστελλομένυ δικαστ᾽, Ἀβραάμιτται παρ᾽ ἐκείνυ λεγομένας ἀπλῶς. τί γὰρ ἔμελλον ἕλλιωες ὄντες ποιεῖν, ἢ πῦ θεῖ ὅπερ δοκεῖ τῷ βασιλεῖ τ᾽ ᾗ λαῶν ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ συνελθόντων, τετάρτῃ γὰρ ἐπὶ σαββάτῳ, λαμβάνει μεθ᾽ ἑαυτ᾽ τ᾽ ἐξῆς ἡράκλειος ὁ κόμης τ᾽ ἔπαρχον τ᾽ αἰγύπτου καταφρόνιον, Ε φαυστῖνον τ᾽ καθολικὸν τὸν βιθυνὸν αἱρετικὸν ὄντα, καὶ παροξύνουσι τ᾽ ἀγοραίων τὸς νεωτέρους, καὶ σεβομένους εἴδωλα, παύτην ἐντολὴν εἶναι βασιλέως λέγοντες, ἵνα ἐπελθόντες ἐκκλησίαν κ᾽ λιθάσωσι τὸς λαούς. ἤδη μὲν οὖν ἦσαν οἱ πλεῖστοι τ᾽ λαῦ ἠρεμούσης ἀπολύσεως ἐξελθόντες, γυναικῶν δὲ ὀλίγων ἀπομενουσῶν γέγονεν ὡς προσέταξαν, καὶ θέαμα οἰκτρὸν λῦ. ἀρτι γὰρ ἦσαν ἀπὸ τῆς εὐχῆς ὀλίγαι καθεζόμεναι, καὶ γυμνοὶ μετὰ λίθων Ε ξύλων, ἐσῆλθον οἱ νεώτεροι, κ᾽ τὰς μὲν ἐλίταζον· τὰ δὲ τ᾽ παρθένων ἅγια σώματα κατέκοπτον πληγαῖς οἱ ἀθεοί, εἰκόνα τὰ σκεπάσματα, καὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν ἐγύμνουν, καὶ αὐθελκύσας ἐλάκτιζον τοῖς ποσὶν οἱ δείλαιοι. δεινὰ μὲν οὖν ταῦτα καὶ λίαν ἐστὶ δεινὰ, ἀλλὰ τὰ μετὰ ταῦτα δεινότερα, καὶ πάσης ὕβρεως ἀφορητότερα γέγονεν. εἰδότες γὰρ τ᾽ σεμνὸν τῶν παρθένων, καὶ τ᾽ τῆς ἀνεῆς ἄχραντον, καὶ ὅτι μᾶλλον λίθους καὶ ξίφη, ἢ τὰ τῆς αἰσχρηγορίας φέρειν δύανται ῥήματα,

Eas enim calumnias adferunt vecordes isti, quales Iezabel contra Nabuth confinxit, & Iudæi contra Christum, ac iam deinde Constãtius hæreseos propugnator, veritatem, vt Achab vineam in hortum holerum, inuertere moliens, quæ hæretici cupiunt nunquam non facit, quoniam vicissim ex illis audit, quod concupiscit. Atque inde est (vt ante dixi) quòd veros Episcopos impie pro sua libidine arbitrio agere detrectantes relegarit. Ita nũc quoque contra Athanasium, comitem Heraclium misit, & dicta sua publice proposuit, & minas de auferendis panibus, & idolis euertendis per literas denunciauit, & magistratuum & plebeiorum captiuitatem, expectandam esse, nisi pareatur. Et in his periculis, denunciandis non veritus est Heraclius publice & magna voce dicere. Cęsarem iubere vt Athanasius repudietur, & Arianis Ecclesiæ dentur, omnibus ibi non sine admiratione nutu inter se verbisque interrogantibus, num Constantius hæreticus factus esset? Quanto ea res flagitiosior erat, tãto maiori vi eam vrgebat senatoribus magistratibusque & ethnicis idolorum ædituis cõpulsis: vt istiusmodi postulatis subscriberent, pollicerenturque se pro Episcopo recepturos, quem imperator mitteret. Probe admodum Constantius ad canones vindicandos ista designauit, qui in locum vicemque Ecclesiæ & populorum Christianorum à foro & idolorũ ædituis istiusmodi pacti syngraphas postulauit, vtpote conscius se non Episcopum Christianis, sed scriptoribus istius pacti curiosum immittere. Ethnici igitur vt idolorum suorum securitatem redimerent, nonnulli vt quęstum suum assererent, inuitis animis subscripserũt, atque perinde ab illis habitum est ac si non Episcopus sed præses aut prætor aliquis in prouinciam à Cæsare mitteretur: tanta erat edictis adhibita vis minarum. Quid enim ethnici homines facerent, nisi hoc ipsum quod Imperatori placeret? Populis autem in magnam Ecclesiam conuenientibus: erat enim quarta Sabbati, postridiè Heraclius Comes adiuncto sibi Ægypti præfecto Cataphronio, & Faustino Catholico, homine & genere Bithyno, & opinionibus hæretico, iuuenes forenses, & idolorum adoratores concitat, vt ex præcepto Imperatoris inuaderent Ecclesias, & populos lapidarent. Plerique autem populorum missione è sacris facta abierant, aliquot mulierculis remanentibus. Res agitur vt imperatũ fuit, orituque miserabile spectaculum: modo enim ab oratione mulierculæ secessum receperant, quum leuis armaturæ forensis illa iuuentus cum lapidibus & fustibus irruens, cæteras lapidibus incessunt: sacra autem virginũ corpora plagis concidunt, iniectâque in vestes manu trahunt, capita denudant, eas verò quæ inter trahendum obnitebantur, calcibus pulsant. Grauia quidem ista, & nimium grauia, sed tamen quæ insecuta sunt, multò grauiora, & genere contumeliæ prorsus intoleranda. Quum enim scirent pudicitiam virginum, & aurium integritatem, & quod patientius ferrent, lapides & fustes quàm obscœna verba,

fœdissimis dictis inter inuadendũ vtebantur: Et hæc Ariani iuuentuti suggerebant, quippe qui ad ista dicta & facinora cachinnarentur: sacræ autem virgines & aliæ castæ mulieres, vt morsus aspidum ab istiusmodi vocibus refugiebant: Christi autem perduelles suam quoque operam, vt hæc fierent, addebant, nec dissimile est veritati, ipsos eadem cum iuuentute illa voces concinuisse: delectabantur certè petulantia, & obscœnitate verborum, quæ à iuuentute iactabantur. Deinde cum mandatũ Cæsaris omnibus suis partibus impleuissent: hoc enim illis studio erat, hoc Comes & Catholicus præcipiebant, subsellia, Thronũ, mẽsam ligneam, tabulas Ecclesiæ, & cætera quæ poterant, foras elata combusserunt ante vestibulum in magna platea, & thura insperserunt. O quis hæc audiens non fleuerit? imò quis non ne ista audiat, aures occluserit? Idola igitur sua laudibus ferebant, dicebántque, Constantius ethnicus factus est, & Ariani nostra agnoscunt: nihil enim curant ethnicos mores præ se ferre, modo ipsorum hæresis stabiliatur. Nam & bucculam, Cæsareos hortos irrigãtem, adorti sunt immolare, atque immolassent, nisi fœmina fuisset: eas enim immolari suis ritibus nefas esse iebant. Hæc religiosi Ariani, quia existimabant in nostram ignominiam redundare, vna cum ethnicis faciebant. Cæterum diuinũ supplicium eorum scelera declarauit, manifesto demonstrans eos, vt impie credendo, non in alium, quàm in ipsum Dominum pèccare: ita quoque & ista faciendo, in ipsum Dominum suas iniurias cõmittere. Quę res exitu istius miraculi euidentius patuit: quidam enim ex petulantioribus iuuenibus, interiora penetrans, audacter se in Throno sessum recepit, & inter sedendum fornicarios ronchos de naribus insonuit, mox deinde consurgens, magna vi Thronum conuellens, ad se distrahit, minimè animaduertens in sese vltionem diuinam attrahere. Vt enim olim Azotii incolę ausi arcam attingere, quam illis vel oculis attingere nefas fuit, statim que secundum hoc factum peribant, sed ita vt prius sedium tormentis excruciarentur: ita quoque miser iste ausus sellam conuellere, fragmento ligni inde in ventrem ipsius resiliente, & quasi ab ipsa vltione impacto, intestina sua perforauit, & eadem vi, qua solium diruere conabatur, rupta aluo sua intestina effudit, celeriusque quàm ipse Thronũ auferret, Thronus ei vitam sustulit: effusis enim (vt scriptum est) viscеribus, collapsus est: ac inde asportatus, post vnum diem expirauit: Alius item cum frondibus ingressus, & vt ethicus, eas manu per ludibrium agitãs, statim ab ortis tenebris ita oculis caligauit, vt nihil videret neque intelligeret vbi terrarũ esset, quẽ iam iam collapsurũ, ij qui aderant manibus ducentes, vel potius gestantes è templo extulerũt. adeo vt vix post diem ad mentem redierit, nihil memor eorum quæ vel fecerat, vel passus erat.

Quibus

ῥήματα, τούτοις ἐχρῶντο κατ' αὐτῶν ἐπερχόμενοι· ὀρχηστικὴ γὰρ πᾶσα τοιαύτη νεωτέρους ὑπέβαλλον· ἐπὶ γὰρ ἐμῶν τοιούτων λεγομένων καὶ γινομένων· καὶ αἱ μὲν ἅγιαι παρθένοι, καὶ ἄλλαι σεμναὶ γυναῖκες, ὡς ἀπὸ ἰόντων δήγματα τὰ τοιαῦτα φθέγματα ἔφευγον· οἱ δὲ χειροτμάχοι σωτῆρες, ἅτε καὶ σωφρονοῦντες τοῖς νεωτέροις, καὶ μὴ θέλοντες παρ' ἐκείνων ἐκβαλλομένοις μὴ ἀσελγείας ῥήμασιν. εἶτα ὡς πλέον τῆς ἐντολῆς πληροῦντες, τοῦτο μὲν ἐσκανδαλίζοντο, ὅτι καὶ κόμης καὶ καθολικὸς παρήγγελον, ἁρπάσαντες τὰ συμψέλια, καὶ τὸν θρόνον, καὶ τὸ τράπεζαν, ξυλίνην μὲν οὖσαν, καὶ τὰ βῆλα τῆς ἐκκλησίας, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα ἠδυνήθησαν ἐξενέγκαντες, ἔκαυσαν ἔμπροσθεν τοῦ πυλῶνος ἐν τῇ πλατείᾳ τῇ μεγάλῃ, καὶ λίβανον ἐπιβαλόν. ὧν τίς ἀκούσας ἢ δακρύσει πικρῶς καὶ τὸν ἀκοὴν κλείσει, ἵνα μὴ ἕτερόν τι λέγοντος ἀνέχηται, βλάβην ἡγούμενος καὶ τὸ μόνον ἀκοῦσαί τι τοιοῦτον; τὰ γὰρ εἴδωλα ἑαυτῶν ἐδόξαζον, καὶ ἔλεγον ἔτι μᾶλλον γέγονε κωνσάντιος, καὶ οἱ ἡμέτεροι τὰ ἡμῶν ἐπέγνωσαν, ἡ φρονητίζουσι γὰρ ἥδε ἑλληνισμὸν ὑποκρίνασθαι, ἵνα μόνον ἡ αἵρεσις ἔχῃ τὴν σύστασιν. καὶ γὰρ εὐκόλως ἐπαίρειν τὰς κνήμας ἐνόμιζον καὶ μισεῖν τὸν κύριον, ἐπεχείρησε θύειν, καὶ ἔθυσεν ἄν, εἰ μὴ θῆλυ τοῦτο ἦν. τὰ τοιαῦτα γὰρ ἔλεγον μὴ ἐξεῖναι παρ' αὐτοῖς θύειν. τοιαῦτα μὲν οὖν δι' ἀσεβείας οἱ ἀρειανοί, νομίζοντες εἰς ἡμῶν ὕβριν ταῦτα φανήσεσθαι, μὴ τὸ ἑλλήνων ἔπραξαν. θεία δὲ δίκη τὸν πονηρευσάμενον ἤλεγξε, καὶ σημεῖόν τι μέγα, καὶ ἐξαίρετον ἐργάσατο, δεικνύουσα καὶ διὰ τούτου πᾶσι φανερῶς, ὅτι ὥσπερ ἀσεβοῦντες, οὐκ εἰς ἄλλον ἀλλ' εἰς τὸν κύριον τολμῶσιν, οὕτω καὶ τοιοῦτοι εἰς αὐτὸ πάλιν ὕβριν ἐπεχείρησαν πρᾶξαι, καὶ τοῦτο μᾶλλον οὐκ ἐᾶν ὀφθέντος θαύματος φανερωτέραν ἔχῃ τὴν ἀπόδειξιν. ὁ ἀσελγὴς γάρ τις νεώτερος εἰσδραμὼν, καὶ τολμήσας ἐπεκάθισε τῷ θρόνῳ καὶ καθίσας διὰ τῶν ῥινῶν τι πρωϊκὸν ἀπήχησεν ὁ ἄθλιος, εἶτα αἴσας εἱλκύζετο τὸν θρόνον ὅπισω ἐαυτοῦ ἕλκων· ἡνιόχῳ γάρ τινι ἐοικὼς ἐαυτὸν ἐλάυνων καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἕλκων· ἡνιόχῳ γὰρ τινι ἐοικὼς ἐαυτὸν ἐλάυνων καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἕλκων· ἡνιόχῳ γά

τοῦτο βλέποντες ἔλλιμες μὲν ἐφοβήθησαν, καὶ οὐδὲν πλέον ἐτόλμησαν. ἀρειανοὶ δὲ οὐδὲ οὕτως ἠσχύνθησαν, ἀλλ' ὡς ἰουδαῖοι σημεῖα βλέποντες οὐκ ἐπίστευον οἱ ἀπίστοι· μᾶλλον γὰρ ἐσκληρύνοντο κατὰ τὸν Φαραὼ, τὰς ἐλπίδας ἔχοντες καὶ αὐτοὶ κάτω πεκαμένας, ἐν τῷ βασιλεῖ καὶ ἐν τοῖς εὐνούχοις αὐτοῦ· τοὺς μὲν οὖν ἔλλιμας, μᾶλλον δὲ τῶν ἐλλιμῶν τὰς σκληροτέρας, τὰ προηρημένα ποιεῖν ἐπέτρεπον· εἶχον γὰρ τὸν ὑποκρινόμενον αὐτοῖς τὰ πιαῦτα, καὶ παροξύνοντα τοὺς ἔλλιμας, Φαυστῖνον τὸν καθολικὸν μὲν λεγόμενον, ἀγοραῖον δὲ τὸν τρόπον, καὶ ἀπελογῆ τῷ ψύχει. αὐτοὶ δὲ τὰ ὅμοια τούτοις αἱρεδέξαντο δι' ἑαυτῶν ποιεῖν· ἵν' ὥσπερ τὴν αἵρεσιν ἀπὸ τῶν ἄλλων αἱρέσεων ἀπεμάξαντο, οὕτω καὶ τὴν πονηρίαν μετὰ τῶν ἀπελογετέρων ἔχωσι μεμερισμένην. τὰ μὲν οὖν ἄλλα δι' ἐκείνων κάθε προῆιεν ἕκαστον· ἃ δὲ δι' ἑαυτῶν ἐπλημμέλουν, πῶς οὐ πᾶσαν ὑπερβάλλει πονηρίαν καὶ τὸ δημόσιον νικᾷ κακίαν; ποῖον γὰρ οἶκον οὐκ ἐσύρθησαν; ποίαν οἰκίαν προφάσει τοῦ ἐρευνᾶν οὐ διήρπασαν; ποῖον κῆπον οὐ κατεπάθησαν; καὶ τίνος οὐκ ἐσυλίσαντο; προφάσιν μὲν ὡς ἀθανάσιον ἀπιζητοῦντες προβαλλόμενοι· τὸ δὲ ὅλον ἦν αὐτοῖς σπουδαζόμενον διαρπάζειν καὶ σκυλεύειν τοὺς ἀπαντῶντας. πόσων ἐπεσφραγίσθησαν οἶκοι; πόσων τὰ ἐν ταῖς ξενίαις ἐκδεδώκασι τοῖς ὑπουργοῦσιν αὐτοῖς στρατιώταις; τίς τούτων ἀπείρατος τῆς κακίας γέγονε; τίς τύχοις ἀπαντήσας οὐκ ἐκρύβη κατὰ τὸν ἀγρὸν; τίς δῆτα τύχοις οὐ καταλείψας τὴν οἰκίαν ἀπὸ τῆς ἐρημίας διῆγε τὴν νύκτα; τίς τούτων χάριν φυλάξαι τὰ ἴδια σπόδων, οὐκ ἀπώλεσε τὰ πλεῖστα; τίς ἄπειρος θαλάττης οὐ μᾶλλον εἵλετο ταύτην, καὶ τῶν παύτης κινδύνων πεῖραν λαβεῖν, ἢ τύχοις ὁρᾶν ἀπειλούτας; πολλοὶ καὶ οἴκοθεν μετῆλθον καὶ μετέστησαν ἀπὸ λαῦρας εἰς λαῦραν, καὶ ἀπὸ τῆς πόλεως εἰς τὰ προάστεια. πόσοι τὰ ζημίας πόσας ὑπέστησαν; καὶ μὴ ἔχοντες ἐδανείσαντο παρ' ἑτέρων, ἵνα μόνον τὰς ἀπειλοὺς τούτων ἐκφύγωσι. πᾶσι γὰρ φοβεροὺς ἑαυτοὺς ἐδείκνυον, καὶ πρὸς πάντας ἠλαζονεύοντο, βασιλέα πᾶσιν ὀνομάζοντες· καὶ ἀπειλοῦντες μὲν τὸν ἐκείνου φόβον· ἔχοντες δὲ ὑπουργοὺς εἰς τὴν πονηρίαν τὸν δοῦκα σεβασιανὸν, μανιχαῖον ὄντα καὶ ἀπελογῆ νεώτερον· καὶ τὸν ἔπαρχον, καὶ τὸν κόμητα, καὶ ὑποκριτὴν τὸν καθολικόν. πολλὰς γοῦν παρθένους καταγούσας αὐτῶν τῆς ἀσεβείας, καὶ τὴν ἀληθειαν ἀπηγούσας, κατέλεγκαν ἀπὸ τῶν οἰκιῶν, καὶ ἄλλας ὠθοῦντες ὕβριζον· ἃ ἐποίουν ὑπὸ τῶν παρ' αὐτοῖς νεωτέρων γυμνοῦσθαι τὰς κεφαλὰς αὐτῶν ἢ γυναιξὶ ἢ τισὶ παῖς αὐτῶν δεδώκασιν ἐξουσίαν ὑβρίζειν, ἵνα θέλωσι. καὶ αἱ μὲν σεμναὶ καὶ πιστὴ γυναῖκες ἐξέκλιναν καὶ παρεχώρουν ἐκείναις τὴν ὁδόν· αἱ δὲ ὥσπερ μαινάδες καὶ ἐρινύες ὠθούμεναι συμφορὰν ἡγοῦντο τὸ μὴ ὑβρίσθαι ἀδικῶν, καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην μετὰ λύπης διῆγον, ἐν ᾗ μὴ ἠδυνάντο κακοποιεῖν.

Quibus conſpectis, ethnici quidem in metu erant, neque plura auſi ſunt: Ariani autem nō ita quidem vllo pudore repreſſi, quemadmodum Pharao, magis ac magis indurabantur, quippe qui & ipſi quoque ſuas ſpes humi & inferne haberent, in Cæſare nimirum & in eius eunuchis. Ethnicos igitur vel potius ex ethnicis teterrimos quoſque, talia deſignare permittebant: Habebant enim ſibi ad iſtiusmodi hiſtrionem & ethnicos concitantem Fauſtinum titulo Catholicum, moribus autem circumforaneum & animo proteruum. Ipſique per ſe ſimilia inſtituerunt facere, vt quemadmodum hæreſim ſuam ex aliis hæreſibus expreſſerant, ita quoque cum poteruis hominibus in commune peccantes, aliquid tamen proprij ſuique in ſceleribus & quaſi peculiare ſibi quærebant. Alij igitur, quemadmodum iam dixi, per illos faciebant: quæ autem per ſe deſignarunt, quì quæſo non ſuperant omnem malitiam, & carnificis immanitatem? Quas ædes non depopulati ſunt? quam domum ſub ſpecie quærendi non diripuerunt? quem hortum non conculcauerunt? quod ſepulchrum non aperuerunt? eo prætextu quaſi Athanaſium quærerent, quum nihil niſi rapere & ſpoliare ſtuderent. quot hominum ædes obſignatæ ſunt? quàm multa, quæ in hoſpitalibus erant, militibus adminiſtris ſuis donauerunt? Quis illorum ſcelerum expers fuit? quis illis obuius non ſeſe in foro occultauit? quis non ob iſtos relictis ædibus in deſerto obnoctauit? quis, quum ſua ſeruare ab iſtis feſtinaret, nō plura inſuper perdidit? Quis maris imperitus, non maluerit mare maſque pericula experiri, quàm iſtos minaces videre? Multi autem domicilia permutarunt, de porticu in porticum, & ex vrbe in ſuburbana tranſilientes. Quam multi & quam magnas mulctas ſuſtinuerunt? & cum non eſſet vnde luerent, mutuo pecuniam ſub vſuris acceperunt, non alia de cauſa quàm vt horum inſidias effugerent: Omnibus enim ſe terribiles oſtendebant, ad omnes ſe magnifice iactabant, Imperatorem in ore habentes, eiusque terrorem & minas denunciantes, quum miniſtros ad ſua ſcelera haberent ducem Sebaſtianum, ſecta Manichæum, petulantem, ferocem, Præfectum item, & Comitem, & hypocriram Catholicum. Multas certe virgines, quæ & eorum impietatem damnabant, & veritatem agnoſcebant, ex ædibus ſuis deportarunt, aliaſque ad negocia ſua euntes contumeliis affecerunt, operámque dedere, vt à proterui oribus adoleſcentibus denudarentur, ſuiſque mulieribus poteſtatem conceſſere, vt quā vellent, indigne tractarent. Graues igitur & fideles matronæ, illis de via cedebant: Vxores autem eorum veluti bacchæ & furiæ circumcurſitantes, pro calamitate habebant, ſi neminem inuenirent cui iniuriam facerent, eumque diem quo malefacere non dabatur cum mœrore tranſigebant.

In

In summa, ita erant feri & acerbi in omnes, vt carnifices, homicidæ, nefarij, delatores, malefici, & quiduis potius quàm Christiani ab omnib. vocarentur, quippe qui Scythas imitantes, rapuerint Eutychium subdiaconum, virum probè Ecclesiæ inseruientem, quem primum scuticis vsque ad mortem curauerunt verberati, deinde ita moribundum in metallum mitti, & non quoduis metallum, sed in id quod Phæno appellatur, in quod homicida condemnatus, non nisi ad pauciſſimos dies superesse potest, & quod immanius est, ne paucis quidem horis ad curationem vulnerum concessis, hominem statim in metallum deportarunt, prædicantes si hoc fieret, omnes in metu futuros, & secum consociatum iri. Cæterum ille non longe auectus, quum imbecillior esset, quàm vt ad metallum perduci posset, ex dolore vulnerum in itinere decessit. Et ita ille quidem cum gaudio mortuus est, possidens gloriam martyrij. Impij autem, ne ita quidem vllo pudore repressi sunt, habentes, sicut scriptum est, immitia viscera, imò quiddam prorsus satanicum meditato studio designauerunt. Quum enim populi pro Eutychio precibus suis suppliciter intercederent, reiectis populorũ precibus, quatuor pro eo bonos & ingenuos viros & inter eos Hermian lauantem pedes peregrinorum, arripi iusserunt, quos dux multis plagis concisos in carcerẽ cõiecit. Ibi Ariani Scythis crudeliores, postquam videre eos verberibus nondum enectos, expostulare cum duce occipiunt minatique sunt se eunuchis scripturos, quòd nõ ad ipsorũ arbitrium flagellaret: quorum verbis ille conterritus, iterum homines flagellare occipit, ipsi autem qui verberabantur, nõ ignari cur vapularent, & per quos falsò delati essent, nihil aliud dicebant, nisi se ob veritatem flagellari, Non communicamus, inquientes, cum hæreticis, verberate vt libet, Deus ob ista te iudicabit. Impij autẽ eos in carceribus periclitari moriq; cupiebant. Populus autem Dei cognita opportunitate temporis, pro iis intercessit, atq; ita, vt inde post dies septẽ plus minus liberati fuerint. Eusebiani vero quasi eo ipso grauiter habiti fuissent, alia crudeliora, magisq; nefaria moliti sunt facere, quæ quidem immania aliorum ingeniis videntur, ipsorum verò hæresi hostilia in Christum profitenti prorsus consentanea. Siquidẽ Christus nos admonet vt pauperum memores essemus, & vendenda esse bona & danda in eleemosynam: &, *Esurini*, inquit, *& dedistis mihi quod commederem: sitiui, & dedistis potum. Quatenus enim vni ex minimis istis fecistis, mihi fecistis.* Isti autẽ vt reuera Christo infesti eius voluntati hac in parte obsistere conati sunt: Quũ eum à fratribus in egenos & viduas, quibus in Ecclesiis quæ iã per ducẽ in Arianorũ potestatẽ concesserant, sedere nõ liceret, ac proinde in locis per clericos, in quorũ tutela erãt, assignatis versarentur, elemosynas benignè conferri cõspicerent, nõ ferentes hãc pietatẽ, miseros illos ferire ac verberibus insectari cœperũt, criminibus quoq; in donatores eleemosynarum intentatis, eos eo nomine apud ducem accusarunt

vtentes

καὶ ὅλως ἅτως ἦσαν πᾶσιν ἄγριοι καὶ πικροί, ὥστε δημίους, φονεῖς, ἀθεμίτους, φιλοπερέγμονας, κακούργους, καὶ πάντα μᾶλλον αὐτοὺς, ἢ χριστιανοὺς πάντων καλεῖσθαι. καὶ γὰρ τοὺς σκύθας μιμούμενοι, ἥρπασαν εὐτύχιον τὸν διάκονον, ἄνδρα καλῶς ὑπηρετοῦντα τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ ποιήσαντες εἰς τὰ νῶτα ταυρείαις ἴσα μαστίγωσι κατακοπῆναι, ἠξίωσαν εἰς μέταλλον ἀποσταλῆναι, καὶ μέταλλον οὐχ' ἁπλῶς, ἀλλ' εἰς τὸ τῆς Φαινῶ· ἔνθα καὶ φονεῖς A καταδικαζόμενοι ὀλίγας ἡμέρας μόγις διωάτωσι ζῆσαι. καὶ τὸ πρᾶγμα δοξαν· ἤδη καὶ ὀλίγας ὥρας ἐπιτρέψαν αὐτὸν θεραπευθῆναι διὰ τὰς πληγάς· ἀλλ' οὗτοι ἐπίτηδες ἀποστελλῆναι, φάσκοντες· εἰ τοῦτο γένηται, πάντες φοβηθήσονται, καὶ μεθ' ἡμῶν ἔσονται λοιπόν. ἡ πολὺ ἦν ὀλίγη, καὶ μὴ δυνηθεὶς εἰς τὸ μέταλλον φθάσαι, διὰ τὸν πόνον τῶν πληγῶν ἀπέθανεν ἐν τῇ ὁδῷ. καὶ ὁ μὲν ἐπλούτα χαίρων, ἔχων τὸ καύχημα τῆ μαρτυρίᾳ. οἱ δὲ ἀσεβεῖς, ἅδε ἅτως ἠχθοῦντο, καὶ ἡ τὸ γεγραμμένον ἀνελέημονα σπλάγχνα ἔχοντες, καὶ τοῦτο μελετήσαντες, σατανικόν τι πάλιν ἐποιήκασιν. ἀξιοῦντων γὰρ τῶν λαῶν διὰ τὸν εὐτύχιον, καὶ δεομένων περὶ αὐτῶ, πεποιήκασιν αἱρεθῆναι καλῶς καὶ ἐλευθέρους ἄνδρας τέσσαρας ἑρμείαν, λέοντα τὸν ἀνεψιόδους. καὶ πάνυ ἐλάτους πληγὰς καταβαλὼν ἐκέλευσεν εἰς τὸ δεσμωτήριον ὁ δοὺξ. ἀλλ' οἱ ἀρειανοὶ καὶ σκυθῶν ὠμότεροι τυγχάνοντες, ἐπεὶ ἐωράκασιν ἐκείνους μὴ πλουτήσαντας ἀπὸ τῶν πληγῶν, ἐμέμφοντο καὶ ἀπείλουν γράφειν λέγοντες τοῖς εὐνούχοις, ὅτι μὴ μαστίζει ὡς ἐθέλομεν ἡμεῖς· ἐκεῖνος δὲ ἀκούσας καὶ φοβηθεὶς, ἐμαγκάλιζε καὶ δεύτερον τύπτειν τοὺς ἀνθρώπους. καὶ οἱ μὲν τυπτόμενοι, ἐδότες διατί τύπτονται, καὶ πρᾶγμα ἐνόν διεβλήθησαν, ἐδὲν ἕτερον ἔλεγεν, ἢ διὰ μὲν τὸ ἀλήθειαν τυπτόμεθα, οὐ κοινωνοῦμεν γὰρ τοῖς αἱρετικοῖς· τύπτε λοιπὸν ὡς θέλεις· καὶ σὲ μέλλει διὰ τοῦτο κρίνειν ὁ θεός. οἱ μὲν οὖν ἀσεβεῖς, ἤθελον αὐτοὺς καὶ ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ κινδυνεύσαι καὶ ἀποθανεῖν· ὁ δὲ θεὸς λαὸς ἐδὼς τὸ καιρὸν ἠξίωσαν, καὶ μεθ' ἡμέρας ἐπτά πως ἢ καὶ πλέον ἀπελύθησαν. οἱ δὲ ὥσπερ λυπηθέντες ἕτερόν τι ὠμότερον καὶ ἀνόσιον ποιεῖν ἐπεχείρησαν, ὠμὸν μὲν πρὸς πάντας, ἁρμόζον δὲ τῇ χριστομάχῳ αὐτῶν αἱρέσει. ὁ μὲν γὰρ κύριος καὶ ἐνετείλατο τῶν πτωχῶν μνημονεύειν, καὶ πωλήσατε λέγων τὰ ὑπάρχοντα καὶ δότε ἐλεημοσύνην· καὶ, ἐπείνασα, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, ἐδίψων, καὶ ἐποτίσατέ με. ἐφ' ὅσον γὰρ ἐποιήσατε ἑνὶ τῶν μικρῶν τούτων, ἐμοὶ ἐποιήσατε. οὗτοι δὲ ὡς τῷ ὄντι κατὰ χριστοῦ φρονοῦντες, καὶ ἐν τούτοις ἀντιπερέξαι τῷ βουλήματι αὐτοῦ τετολμήκασι. τοὺς γὰρ δεομένους καὶ τὰς χήρας, ἐπειδὴ τὰς ἐκκλησίας παρέδωκεν ὁ δοὺξ τοῖς ἀρειανοῖς, καὶ ἐν αὐταῖς διατελεῖν οὐκ ἠδύναντο, καθεζομένας ἐν οἷς ὥρισαν αὐτοῖς τόποις οἱ πιστεύομενοι τὰς χήρας κληρικοὶ, ἐπιθυμοῦντες ἐβλεπον τὰς ἀδελφὰς σπουδαίως ὀπαδιδοντας αὐταῖς, καὶ τὰ φορτία τὰς χήρας, αὐτάς τε καὶ τὰ σφῶν τύπτοντες ἐδ' ωκον, καὶ τὰς παρέχοντας διέβαλλον τῷ δουκί.

καὶ

κ τῦτο ἐγίγνετ ἀφ' δυναμίε τινὸς στρατιώτ. Φίλον γ λῶ τῦτ σεβασιανῷ. ωδ' μανιχαίοις γὰρ ἔλεος οκ ἔστιν, ἀλλὰ ἐχθρον ἐστ παρ' αὐτοῖς τ ἐλεεῖν πίνητα. λῶ τίνω καινὴ μέμψις· κ δικαστήριον νῦ πρῶτον ὑπ' ἐνοήθη παρ' αὐτῶν· ὑπ' ὠφελείας τις σκέπτετ· κ ὁ μὲν ἐλεῶν κατηγορεῖτο, ὁ δὲ ὠφελημένος ἐτύπτετο· κ μᾶλλον ἦν ἄτοπον τ πένητα, ἢ τ βλόμενον ἐλεεῖν, παρέχειν. ἐ τῦτ γ ωδ' τῶν παλαιῶν πάλιν ἰουδαίων ἐμαθον, νέοι ὄντες ἰουδαῖοι ἐ αὐτοί. ἐ γ κἀκεῖνοι βλέποντες τ σκ γνωτὸν τυφλὸν λοιπὸν βλέποντα, κ τ πολλῷ τῷ χρόνῳ ωδ' λυπικὸν γνόμενον ὑγιῆ· τ μὲν ὠφελημένοντα κύριον ἠτιῶντο, τοὺς γ εὖ πάσχοντας, ὡς ωδ' βάτας ἐκείνων. τίς οὖν ὑπ' τάτοις σκ ἐθαύμαζε; τίς ὁ κατηράτ τὴν αἵρεσιν ἐ τὰς σκολιὰς γνώμας αὐτῶν; τίς σκ ἐγίνωσκεν ὅτι κ θηρίων ἀχριώτεροι τυγχάνουσιν οἱ ἀρειανοί; ὁ δε γ ὁ δεῖνα τοιαῦτα ἐποίουν σκέρδαινον οἱ μιαροί· ἀλλὰ κ μᾶλλον τὸ καθ' ἑαυτῶν μῖσος ωδ' πᾶσιν ἤυξανον. ἐνέμεζον ἐξ ὑπόβολῆς κ φόβε βιάζεσθαί τινες εἰς τὴν αἵρεσιν, ὥστε κ συνάγεσθαι μετ' αὐτῶν· ἀπέβαινε γ αὐτοῖς τἀναντία. οἱ μὲν γὰρ πάσχοντες ὡς μαρτύριον ἔφερον τὰ παρ' ἐκείνων γινόμενα, κ οὔτε προεδίδοσαν, οὔτε ἠρνοῦντο τὴν εἰς χριστὸν εὐσέβειαν· οἱ δὲ θεωροῦντες ἔζωθεν αὐτοὺς, λοιπὸν δὲ κ οἱ ἕλληνες βλέποντες ὡς αὐτοχείρους, ὡς δημίους κατηρῶντο. φιλάνθρωπον γ κ συμπαθὲς τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος· οὗτοι δὲ κ τὸν ἀνθρώπων λογισμὸν ἀπώλεσαν. κ οἱ πάσχοντες ἀνήυξαντο παρ' ἑτέρων εὖ παθεῖν αὐτοὶ, τὸ παθεῖν τοὺς ἄλλους σκ ἐπέτρεπον, ἔχοντες τ τῶν δικαστῶν κ μάλιστα τ ωδ' τὸ δικὸς ὑπατεύειν κ ἐξουσίαν. ἃ γὰρ κ τοῖς πρεσβυτέροις κ διακόνοις πεποιήκασι, κ ὡς αὐτοὺς ὑπὸ τὸ δουκὸς κ τῶν δικαστῶν ἐφυγάδευσαν, καταφέροντες σκ τῶν οἴκων τοὺς οἰκείους αὐτῶν ἀφ' τῶν στρατιωτῶν, κ τὸ στρατηγοῦ γοργονίε κ τῶν πληγῶν κατακόπτοντος, ἐ πῶς αὐτῶν· τ γε πάντων ὠμότερον· κ τῶν ἤδη τετελευτηκότων τὰς ἄρτυς μεθ' ὅσης ὕβρεως διήρπασαν, σκ ἔστιν ὁδε λόγῳ φράσαι, νικώσης τῆς ὠμότητος αὐτῶν τὴν σκ τῶν λόγων δήγησιν. τί γὰρ ἄν τις εἰπὼν εἰρηκέναι δόξειεν; ἢ ποίε πρῶτε μνημονεύσας, ἐχ εὑρίσκει τὰ δεύτερα δεινότερα, τῶν δευτέρων τὰ μετὰ ταῦτα; πάντα γὰρ αὐτῶν τὰ ἐπιχειρήματα κ τὰ ἀσεβήματα, φόνου κ ἀσεβείας πεπλήρωται, κ οὕτως εἰσὶ φανεύργοι τὴν γνώμην, κ ποικίλοι τὸν τρόπον, ὡς κ ἐπαγγελίαι προσεύσας, κ δόσει χρημάτων ὑπχειρεῖν ἀπατᾶν, ἵν' ἐπεὶ μὴ ἐξ εὐλόγων ἔχωσι τὴν σύστασιν, κἂν σκ τούτων δόξωσι φαντασίαν τινὰ τοῖς ἀκεραίοις ἐμποιεῖν. τίς οὖν ἐπὶ τούτους κἂν ἐθνικοὺς καλέσειεν ἁπλῶς; μήτιγε χρισιανὸς; τίς τούτων τὸν τρόπον ἀνθρώπινον, καὶ μὴ μᾶλλον τῦτον θηριώδη ὑποπτεύοι; ἀφ' τὸ ὠμὸν κ τὸ ἄγριον τῆς πράξεως. καὶ γὰρ κ' δημίων εἰσὶ πονηρότεροι, καὶ τῶν ἄλλων αἱρέσεων τολμηρότεροι. ἑλλ' ὧν

vtentes ad eam opera cuiusdam militis. Gratum id admodum fuit Sebastiano. Nam apud Manichæos misericordia non est, & pro re hostili habetur pauperum commiseratio. Erat igitur noua expostulatio, & tribunal primum ab ipsis excogitatum, vbi de beneficio reatus fieret, & miserator accusatione impeteretur, & is qui beneficium acceperat, vapularet. Maluerúntque pauperem elutire, quàm liberam aliis misericordiam permittere, & hoc quoque ab antiquis Iudæis, ipsi noui Iudæi didicerant. Nam & illi cum vidissent à natiuitate cæcum, visum recepisse: & eum, qui multis temporibus paralyticus fuerat, sanatum esse, authorem quidem eius beneficij Dominum nostrum vituperabant: beneficio autem illo affectos, vt transgressores condemnabant. Quis non igitur ad ista obstupuit? quis non hanc hæresim eiusque assertores execratus est? Quis non cognouit Arianos belluis immaniores esse? Atqui sceleratí, id, quod perista sua facinora captabant, minime assecuti sunt, sed magis odium sui apud omnes intenderunt. Sperabant enim vi & insidiis multos cogi posse, vt secum communicarent, sed res illis in contrarium cessit. Qui enim ista patiebantur, eas calamitates tanquam martyrium sustinebant, minime prodentes, aut inficiantes piam in Christum fidem. Extranei autem qui ista spectabant, in quo numero etiam ethnici erant, Arianos vt Antichristos & carnifices execrabantur: est enim genus humanum amans pauperum, & pronum ad misericordiam. Sed Eusebiani humanam mentem exuerant. Egeni porro qui ita vapulabant, optassent forsitan vel à quouis beneficium accipere: verum id Eusebiani iudicum & Comitis imperio succincti, quibus libera potestas erat quemlibet affligendi, nequaquam permittere voluerũt. Quæ enim in presbyteros & diaconos fecere, & quomodo ipsos sub duce & iudicibus in exilium egere, eorumque amicos militari manu extraxerunt, duce Gorgonio, plagis eos concidente, & quomodo omnium, quod summæ crudelitatis est, etiam iam mortuorum membra artusq; per summam sæuitiam discerpserint, non est vt verbis enuncies, vincit immanitas rerum omnem rationem eloquendi. Quid enim tantum dixeris, vt rem ipsam elocutus videare? aut cuius primum mentionem facias, vt non inuenias primis secunda, secundis tertia, ac deinceps posteriora quæque efferatiora? Omnes enim eorum conatus cæde & impietate redundant, qui ea sunt vafricie animi, & morum versipelli calliditate, vt honorum magistratuumque pollicitationibus & pecuniarum muneribus ad decipiendum abutantur, vt quum ex legitimis rationibus Episcopatus sui constitutionem non habeant, saltem inde imaginem aliquam rectæ institutionis simplicioribus faciant. Quis igitur eos vel ethnicos simpliciter nominet? tantum abest vt eos Christianos appellari velit. Quis horum mores humanos, ac non potius ferinos putet? in quorum factis est tanta crudelitas & immanitas, vt carnificibus tetriores, cæterisque hæreticis improbiores: ac ne

ac ne pares quidem ethnicis habeantur, à quibus à tergo ad longissimum interstitium relinquuntur. Ego enim è patribus audiui, & verum arbitror, quum persecutio esset nata sub Maximiano Constantij auo, ethnicos homines fratres nostros Christianos, quum quærerentur, latebris abdidisse, eosque sæpe pecunia multatos, & carceri mancipatos fuisse, non ob aliud, quàm quod profugientes ad se, prodere nollent: eosq; eadem fide qua seipsos tuendos putarent, non veriti ob id sese periculis obiicere. At nunc mirifici isti nouæ hæreseos inuentores, nulla æque re vt insidiis clari, omnia in contrarium faciũt: ipsi enim vltro carnifices effecti, & occultatos rimantur, vt eos latebris eruant, & occultatoribus insidias nectunt, æque sibi inimicum & occultatum & occultatorem arbitrantes: ita natura cruenti sunt & homicidæ, & scelerum æmuli. Neque satis pro dignitate verbis quæ ipsi faciunt, efferre licet, atque inde, quòd mihi scribenti de eorum sceleribus istud in mentem venit, num hæresis ista quarta sit filia eius hirudinis, quæ in prouerbiis memoratur, vt quæ post tanta scelera, cædésque illatas nondum induci potest, vt dicat, sufficit. Adhuc enim sæuit, eósque qui illam nondum cognitam habent, ad noxam circuit: quibus autem nocuit, iis nouam iniuriam meditatur. Ecce enim post nocturnam grassationem maláque inde propagata, non intermittunt apud Cæsarem criminationes struere, neque id mirum, quum certi sint sese audiendos, modo impia adferant. Agunt igitur vt damnatio grauior exilio infligatur, & ad necem rapiantur, quotquot impiæ hæresi non obtemperauerint, & certè nunc eo genere crudelitatis sæuiunt. Secundus igitur Pentapolitanus nomine tenus Episcopus, homo omnium mortalium terrimus, eiusque in coniuratione socius Stephanus, non ignari se de quauis iniuria ob hæresis gratiam excusari posse, Barcæ quendam presbyterum nacti, nomine quidem Secundo similem, fide dissimillimum, ipsis non obtemperantem calcibus obtritum interfecerunt. Ille autem quum occideretur sanctum imitatus ita locutus est, Nemo me apud iudicem vindicet, habeo vindicem Dominum Iesum, pro cuius nomine ista patior: illi contrà hominis ita loquentis nihil quicquam miserti sunt, neque diei vllam reuerentiam habuere, quum in ipsa Pentecoste hominem calcitrando eliderent. O nouam hæresim sceleribus & impietatibus diabolum totum, quantus quantus est, induentem! Nunc primum hoc genus mali extare cœpit: antea enim si qui de hæresi cogitarent, cogitatus suos sensusque abdebant: nunc autem Eusebius & Arius, veluti serpentes è cauernis suis progressi, virus impietatis suæ sectæ palam eucmunt: quorum hic blasphemandi aperte audaciam suscepit, ille verò blasphemiam pro palam defendit. Sed non prius eam defendere potuit, quàm vbi Cæsarem blasphemiæ propugnatorem reperisset. Patres contrà orbis concilio coacto, congregatisque plus minus trecentis Episcopis Arianam hæresim condemnarunt, ostenderunt-

ἐλλιώων γὰρ πολὺ δεύτεροι, μᾶλλον δὲ κὰμακρὰν αὐτῶν τυγχάνουσιν. ἐγὼ γὰρ ἤκουσα τῶν πατέρων, καὶ πιστὸν ἡγοῦμαι τὸν ἐκείνων λόγον, ὅτι τὸ πρῶτον ὅτε γέγονε καὶ ὑπὸ μαξιμιανῷ τῷ πάππῳ κωνσταντίνου διωγμὸς, ἔλαθον ἐκρυπτόμενοι τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν, τοὺς χριστιανοὺς ζητουμένους, καὶ πολλάκις ἀπώλεσαν αὐτοὶ χρήματα, δεσμωτηρίων τε ἐπειράθησαν, ἵνα μόνον τοὺς φυγόντων μὴ ὄντων τοὺς θύρας· ὡς γὰρ ἑαυτοὺς ἐφύλαττον τοὺς τοιούτους, καὶ κινδυνεύειν ὑπὲρ αὐτῶν ἐβούλοντο. ἀλλὰ νῦν οἱ θαυμασιώτατοι, οἱ τῆς νέας αἱρέσεως ἐφευρεταὶ, ἐκ μηδενὸς ἑτέρου ἢ ἐκ τοῦ ὑποβουλεύειν ὑπονοούμενοι, πάντα τἀναντία πράττουσιν· αὐτοί τε γὰρ δι' ἑαυτῶν δήμιοι γιγνόμενοι, πάντας ζητοῦσι παραδιδόναι, καὶ τοὺς κρυπτομένους ἐπιβουλεύειν πιστεύουσιν, ἴσον ἐχθρὸν ἡγούμενοι τόν τε κρύπτοντα καὶ τὸν κρυπτόμενον· ἅτε οὖσι φονευταῖς, καὶ τὸ ἰσόδικον πονηρεύεσθαι ἐζηλωκόσι. καὶ οὐκ ἔστι καθ' ἀξίαν ὧν διαπράττουσι κακῶν εἰπεῖν, ἢ τοῦτο μόνον, ὅτι γεγόνασί μοι καὶ θέλοντα καταλέγειν τὰ πονηρὰ ἐκείνων τὰς πράξεις, ὑπεισέρχεται νοεῖν, μὴ ἄρα τῆς ἐν τοῖς παροιμίαις βδέλλης ἡ τετάρτη θυγάτηρ ἐστὶν ἡ αἵρεσις αὕτη, ἥτις μετὰ τοσαύτας καὶ τοιούτους φόνους, οὐκ εἶπεν, ἀρκεῖ. ἔτι γὰρ νεαιεύεται, καὶ τοὺς μὲν μηδέπω γνωσθέντας αὐτῇ ὑπεισέρχεται ζητοῦσι, ὃς δὲ ἔφθασεν ἀδικῆσαι, πάλιν ἐπαδικεῖν ἀναβάλλεται. ἰδοὺ γὰρ μετὰ τὴν νυκτερινὴν ἔφοδον, μετὰ τοὺς ἐξ αὐτῆς γινόμενα κακὰ, μετὰ τὸν δι' ἡρακλείου γινόμενον διωγμὸν, πάλιν ἐπαύσαντο διαβάλλοντες βασιλέα· θαρροῦσι γὰρ ὡς ἀσεβοῦντες ἀκούουσι, ἵνα πλέον τι τοῦ ἐξορισμοῦ γένηται, καὶ πλοιῶν οἱ μὴ πειθόμενοι τοῖς ἀσεβείαις αὐτῶν ἀναιροῦνται. ἕτω γὰρ καὶ νῦν καθαιρεθησόμενοι σκηνῶδε μὲν ὁ παγκάκιος καὶ πενταπολίτης, καὶ ὁ τούτου σωτὴρ στέφανος, εἰδότες, ὅτι κἂν ἀδικῶσι, ἔχουσι πρὸς ἀπολογίαν τὴν αἵρεσιν· ἐπιδὴ μὴ πειθόμενον αὐτοῖς ἐν βαρκῇ πρεσβύτερον ἐφονεύσασι· σκηνῶδος δὲ σκαλεύς, ὁμώνυμος μὲν ἐχόμοιος δὲ τῷ αἱρετικῷ· ἀπέκτειναν λακτίσμασιν αὐτὸν. ὁ μὲν ἀναιρούμενος ἐμιμεῖτο τὸν ἅγιον λέγων, μηδείς με θεραπευέτω δικαιούσθω σκδικείτω· ἔχω τὸν σκδικοῦντά με κύριον, ὃν καὶ ταῦτα πάσχω παρ' αὐτῶν. οἱ δὲ ὅτε λέγοντα ἤκουσαν, ὅτε τὰς ἡμέρας ἐθυσιάζοντο. ἐν αὐτῇ γὰρ τῇ τεσσαρακοστῇ λακτίζοντες ἀπέκτειναν τὸν ἄνθρωπον. ὦ καινῆς αἱρέσεως, ὅλον ἐνδυσαμένης τὸν διάβολον ἐν ἀσεβείᾳ καὶ πράξει. ἆρα γὰρ πρῶτον ἐπενοήθη τοῦτο τὸ κακόν. εἰ δὲ καί τινες ἐδόκουν ποτὲ θεὶ αὐτῆς λογίζεσθαι, ἀλλ' ἔκρυπτον καὶ ἐλάνθανον ταῦτα φρονοῦντες. οὗτοι δὲ καὶ ἄρειοι ὡς ὄφεις ἐξελθόντες ἀπὸ φωλεοῦ, τὸν ἰὸν τῆς ἀσεβείας ταύτης ἐξήμεσαν καὶ ὁ μὲν ἄρειος τὸ τοῦ βλασφημεῖν ἐκ φανεροῦ πάλαι ἀνεδέξατο· ὁ δὲ εὐσέβιος τὸ ταύτης προασέβειαν. ἀλλ' ὁ πρότερον ἴσχυσε προσλαβεῖν τῆς αἱρέσεως, εἰ μὴ, καθὰ προεῖπον, βασιλέα εὗρε προστάτην ταύτης. οἱ μὲν οὖν πατέρες ἡμῶν οἰκουμενικὴν σύνοδον πεποιήκασι καὶ ἑκατὸν καὶ τριάκοντα μᾶλλον ἢ ἔλαττον συνελθόντες κατέκριναν τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν,

καὶ ἀπε-

καὶ ἀπεφήναντο πάντες ἀλλοτρίαν αὐτὴν καὶ ξένην τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως εἶναι. οἱ δὲ προσιόντες παρ' ἑαυτοῦ τὰς ὀρῶντες ἑαυτοὺς λοιπὸν ἀχημονοῦντας, καὶ μηδένα λόγον ἔχοντας, ἄλλην ὁδὸν ἐπενόησαν, δι' ἧς ἔξωθεν ἐξουσίας ἐκδικεῖν παύτην ἐπεχείρησαν. ἐφ' ᾧ μᾶλλον ἄν τις αὐτῶν θαυμάσειε τὸ κενὸν καὶ πονηρὸν ἐπιτήδευμα· καὶ πῶς ὑπερβάλλουσι τὰς ἄλλας αἱρέσεις. τῶν μὲν γὰρ ἄλλων αἱρέσεων τὰ ἐφευρήματα ἐν πιθανότητι ῥημάτων ἔχει τὴν μανίαν, πρὸς ἀπάτην τῶν ἀκεραίων. καὶ Ἕλληνες μὲν, ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, ἐν ὑπεροχῇ καὶ πειθοῖ λόγων καὶ σοφίσμασι πιθανοῖς ἐπιχειροῦσιν. Ἰουδαῖοι δὲ ἀφέντες τὰς θείας γραφὰς λοιπὸν, ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, ἐν μύθοις καὶ γενεαλογίαις ἀπεράντοις ἔχουσι τὴν ἔριν. μανιχαῖοι γὰρ καὶ οὐαλεντῖνοι, πρὸ αὐτοῦ καὶ ἄλλοι, καπηλεύοντες τὰς θείας γραφὰς τοῖς ἑαυτῶν ἐπιπλάστοις λόγοις μυθολογοῦσιν. οἱ δὲ ἀρειανοὶ τῶν μὲν ἄλλων αἱρέσεών εἰσι τολμηρότεροι, καὶ μικροτέρας ἑαυτῶν ἀδελφὰς ἀπέδειξαν σκέψασθε, πλέον αὐτῶν ἀπεβέντες. καθάπερ εἴρηται, καὶ πάντας, μᾶλλον δὲ τοὺς Ἰουδαίους, ζηλώσαντες ἐν πονηρίᾳ. ὡς γὰρ ἐκεῖνοι μὴ δυνάμενοι τὸν παῦλον ἐλέγξαι πρὸ ὧν ἐπεφάτιζον, οὗτοι ἤγαγον αὐτὸν πρὸς τὸν χιλίαρχον καὶ τὸν ἡγεμόνα· οὕτως οὗτοι καὶ πλέον ἐκείνων ἐπιγνόντες τῇ ἐξουσίᾳ μόνῃ τῶν δικαίων κέχρηνται. καὶ μόνον, τὸ ἀντείρηκεν, ἕλκεται πρὸς τὸν ἡγεμόνα ἢ τὸν στρατηλάτην. καὶ αἱ μὲν ἄλλαι αἱρέσεις ἐλεγχόμεναι ταῖς ἀποδείξεσιν ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας σιωπῶσι, μηδὲν πλέον ἢ ἑλκόμεναι τοῖς ἐλέγχοις· ἡ δὲ νέα καὶ μυσαρὰ τούτων αἵρεσις, ὅταν ἀνατραπῇ τοῖς λόγοις, ὅταν ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας αἰσχυνθῶσι πάντη, λοιπὸν ὅς μὴ δεδωκὼς τοῖς λόγοις, τούτους τῇ βίᾳ καὶ πληγαῖς καὶ δεσμωτηρίοις ἕλκειν ἐπιχειρεῖ, γνωρίζουσα ἑαυτὴν καὶ οὕτως, ὡς πάντα μᾶλλόν ἐστιν ἢ θεοσεβής. θεοσεβείας μὲν γὰρ ἴδιον, μὴ ἀναγκάζειν, ἀλλὰ πείθειν ὥσπερ εἴπαμεν καὶ γὰρ ὁ κύριος αὐτὸς, βιαζόμενος, ἀλλὰ τῇ προαιρέσει διδοὺς ἔλεγε, πᾶσι μὲν εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν· τοῖς δὲ μαθηταῖς, μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ἀπελθεῖν; αὕτη παντελῶς ἀλλοτρία τῆς θεοσεβείας ἐστί. τί ποιεῖν αὐτὴν ἐχρῆν, ἢ ἐναντία τῷ σωτῆρος; ὡς χειρομάχον ἡγεμόνα τῆς ἀσεβείας ἐπιγραφομένην καινοτόμον, ὡς αὐτὸν τὸν αὐτίχριστον. αὐτὸς γὰρ διὰ τὴν αἵρεσιν ἐπαγγέλλεται πρῶτον καὶ τὸν σαὺλ ἐν ὠμότητι ζηλῶσαι. ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἐπειδὴ δεδώκασιν οἱ ἱερεῖς ἐπιστιστμὸν τῷ δαβὶδ, κελεύει, καὶ αἱ αἱροῦνται πάντες, τὸν ἀριθμὸν ὄντες ὀβδοήκοντα καὶ πέντε· οὗτος δὲ ἐπειδὴ τὴν μὲν αἵρεσιν πάντες φεύγουσιν, ἡ δὲ ὑγιαίνουσα πίστις, ἡ εἰς τὸν κύριον ὁμολογήθη τριακοσίων ὅλων συνόδου ἐπισκόπων αἱ αἱρεῖ καὶ λύει μὲν ἐπισκόπους αὐτὸς ἐξορίζει, τοὺς δὲ λαοὺς ἐμποδίζει μελετᾶν τὴν εὐσέβειαν καὶ ἔχεσθαι τοῦ θεοῦ, κωλύων αὐτῶν τὰς συναγωγὰς. καὶ ὥσπερ σαὺλ κατέσκαψε τὴν νοββὰ τὴν πόλιν τῶν ἱερέων, οὕτως καὶ οὗτος ἓν πλέον τὸ κακὸν αὐξάνων, τὰς ἐκκλησίας τοῖς ἀσεβέσι παραδέδωκε, καὶ ὡς

que eam alienam peregrinámque esse ab Ecclesiastica fide. Propugnatores vero huius sectæ, videntes se in probro agere, & nihil pro se habere quod rationi consentaneum sit, aliam viam excogitarunt, & per potentiam secularem eam defendere instituerunt, qua in re magnopere admireris insolentiam malitiámque istius inuenti, & quantopere superet alias hæreses. Siquidem aliarum hæresum instituta in persuasibilitate verborum insaniam suam constitutam habent, ad simpliciorum circumuentionem. Et ethnici, vt inquit Apostolus, sublimitate & suadela verborum & sophismatibus verisimilibus disceptationes suas instruunt: Iudæi verò omissis Scripturis, vt Apostolus ait, fabulis & genealogiis decertant. Manichæi vero & Valentini cæteríque alij suis fictis rationibus sacras literas cauponantes, adulterantésque, nænias adferunt. Ariani autem cæteris proteruiores, alias hæreses sorores suas se multo minores declarant, quum longe maiori impietate vtantur (vt dictum est) omnesque & in primis Iudæos scelere improbitatéque æmulentur. Vt enim illi Paulum, quem de obiectis criminibus vincere non poterant, statim eum ad Tribunum & præsidem adduxerunt, ita quoque & isti indies plura excogitantes, non nisi iudicum potestate vtuntur, & vbi quis vel semel illis contra dixerit, ad Præsidem & Ducem rapitur. Cæteræ porro hæreses demonstrationibus conuictæ ab ipsa veritate, tacitè obmutescunt, nihilque agunt nisi quòd de conuictione sua erubescunt. Noua autem ista & execrabilis hæresis, quum rationibus subruitur, quum ipsa veritate pudefacta concidit quos non potuit verbis inducere, eos vi, plagis, carceribusque ad se pertrahere annititur, atque vel ita seipsam, quàm non sit pia & Dei cultrix, manifestat. Piæ enim religionis (vt dixi) proprium est, non cogere sed suadere. Siquidem Dominus non cogens, sed libertatem suam voluntati permittens dicebat quidem vulgo omnibus, Si quis vult venire post me: Apostolis vero; *Num & vos abire vultis?* Quid autem aliud hæresim istam, quæ prorsus aliena est à pia religione, quæque vt Christi perduellis authorem suæ impietatis Constantium, quasi Antichristum inscribit, facere decuit, nisi contraria Saluatori vsurpet? Constantius enim in gratiam hæreseos primum studio habuit, immanitate Saulem imitari. Ille enim sacerdotibus, qui Dauidi viaticum dederant, necem imperauit, eiusque iussu octoginta quinque sacerdotes simul interfecti sunt. Iste vero, quoniam omnes hæresim fugiunt, & sana fides in Christum confessionibus celebratur, Synodum plusquam trecentorum Episcoporum abrogat, & Episcopos in exilium eiicit: populos verò, dum prohibet conuentus celebrari, à meditatione pietatis precibusque ad Deum summouet ac depellit: rursus vt Saul Nobbam ciuitatem Sacerdotum euertit, ita & iste eius sceleris magnitudinem superans, Ecclesias Domini, hæreticis tradit.

& vt ille Doeg veris sacerdotibus antepositus, Dauidemque persecutus est Ziphæis auscultans: ita quoque & iste hæreticos præfert vere piis & religiosis hominibus, & insuper eos qui ipsum fugiunt, persequitur, eunuchis suis orthodoxos homines criminantibus auscultans: nec animaduertit, quòd quæcunque pro Arianorum hæresi scribit & facit, ea omnia tendere aduersus nostrum Saluatorem. Nónne talia Achab in sacerdotes ausus est, qualia iste contra Episcopos molitus est? Ille saltem interfecto Nabuth compunctus est, & viso Helia extimuit: Iste vero Hosium tantum & tam eximium virum nihil reueritus est, neque post tot exilia Episcoporum otio acquieuit, aut animo compunctus fuit, sed vt alter Pharao, quo magis atteritur, eo magis indurescit, & quotidie peiora meditatur. Est & quiddam incredibile in illius peruersitate. Ex Episcopis enim relegatis euenit interdum nonnullos ob crimen cædis, aut seditionis, aut furti pro sceleris qualitate condemnationem pati, hos quidem ipse post paucissimos menses ad preces aliorum, vt Pilatus in Barrabam fecit, à pœna absoluit. Christi autem seruos, non solum non relaxat, sed exules etiamnum inclemētissime subinde nouis suppliciis grauat, quasi æternam furiam & alastora se illis præbere velit. Neque id mirum est, quum maleficis, ob mores amicus: orthodoxis vero, ob Christum inimicus sit. Num ergo ex ea re liquido ostenditur, Iudæos eius temporis, qui Barrabam postulauere, Dominum autem crucifixerunt, tales fuisse quales nunc sunt vnà cum Constantio Christi perduelles Ariani? Quòd si Constantium etiam Pilato acerbiorem censeas: ille enim animaduersa Iudæorum iniquitate, saltem manus lauit: iste contra, in damnandis ad exilium sanctis atrocius frendet. Quid ergo mirum, si hæresi deuius ac errabundus ita crudeliter in Episcopos sęuiat, quum ne cognatis quidem suis vt homo, pepercerit? quippe qui patruos in carcere clauserit, patrueles sustulerit, & soceri sui filiam, cognatosque vltima patientes nulla misericordia prosecutus sit: quin & iurisiurandi, quo illis de salute cauerat, violator fuit, pari quoque impietate in fratrem vsus. Et simulat ille quidem se fratri monumentum ædificare, quum interim sponsam eius Olympiada Barbaris dediderit, quam frater eius vsque ad mortem, apud se retentam, vt propriam vxorem educabat: & iam eius decreta conuellit, cuius ipse se hæredem gloriatur, ea scriptis mandans, ob quæ homo vel tenuissimi sensus erubesceret. Ego autem eius inter se epistolas committens, inuenio illum nihil ex suo ingenio sensisse, sed motus affectuum, prout illi suggestum fuit, accepisse: propriam autem mentem in genere non habuisse. Salomonis sententia est rege audiente iniustum sermonem, omnes qui sub eo sunt, legis præuaricatores esse. Ipse autem factis declarat se illum iniustum, & qui circa eum sunt, illos ipsos legis præuaricatores esse.

καὶ ὡς ἐκεῖνος δῶρα λαβεῖν παρεπίμπετο τῶν ἀληθῶς ἱερέων, τὸν δὲ Δαβὶδ ἐδίωκε παρεχόντων τοῖς Ζιφαίοις· οὕτως οὗτος τοὺς μὲν αἱρετικοὺς παρκρίνει τῶν ὀρθοδόξων, τοὺς δὲ φεύγοντας αὐτὸν ἔτι διώκει, παρεχόντων τοῖς θλασίαις ἑαυτὸν τοῖς καὶ λαβεῖν τοὺς ὀρθοδόξους· μὴ σιωπῶν ὡς ὅσα δ' αὖ ὑπὲρ τῆς αἱρέσεως τῶν ἀρειανῶν πράττῃ τε καὶ γράφῃ, πάντα κατὰ τοῦ σωτῆρος ἔχει τὴν ἐπιχείρησιν. οὐχ' ὄντως ἀχαὰβ κατὰ τῶν ἱερέων τὰ θεῖα γέγονεν ὡς οὗτος κατὰ τῶν ἐπισκόπων πεπόλμηκεν· ὅλως γὰρ ἐκεῖνος καὶ φονεύθεντος τοῦ ναβὲθ καὶ πεπύσθαι καπήλου· καὶ τὸν ἠλίαν ἰδὼν ἔκπαλος ἐφοβήθη. οὗτος δὲ οὐδὲ τὸν τηλικοῦτον ἄνδρα ἠδέσθη, οὐδὲ τοὺς πατέρας ἐπισκόπους ἐξορίσας, ἐνάρκησεν ἢ καπήλου· ἀλλ' ὡς ἄλλος φαραὼ μᾶλλον ἐπιτρεβόμενος σκληρύνεται, καὶ χείρονα καθημέραν ἐπινοεῖ. καὶ ἔστιν αὐτοῦ πῦρ ἀδόξου τῆς πονηρίας. τῶν γὰρ ἐπισκόπων ἐξορίζομένων, συμβαίνει καὶ ἄλλους τινὰς διὰ ἐγκλήματα φόνου ἢ ἁρπαγῆς, ἢ κλοπῆς, κατὰ τὸ τοῦ ἐγκλήματος μέτρον, λαμβάνειν τὴν καταδίκην. καὶ τούτους μὲν μετὰ μῆνας ὀλίγους ἀξιοῦμενος, ὡς τὸν βαραβᾶν πλάτος, ἀπέλυε, τοὺς δὲ τοῦ Χριστοῦ δούλους οὐκ ἠφίει, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον αἰνιλεῶς κατεδίκαζεν ἐν τοῖς ἐξορισμοῖς, ἀθάνατον κακὸν γινόμενος εἰς αὐτούς. τῶν μὲν γὰρ διὰ τὸν τρόπον φιλος λεῖ· τῶν ὀρθοδόξων δὲ διὰ τὸν εἰς Χριστὸν δυσέβειαν ἐχθρὸς ἐτύγχανεν. ἀρ' οὖν ἐκ πάντων τούτων λαμπρῶς ἐδείκνυεν, ὅτι καὶ πάντοτε οἱ ἰουδαῖοι τὸν μὲν βαραβᾶν αἰτησάμενοι, τὸν δὲ κύριον σταυρώσαντες τοιοῦτοι ἦσαν, οἷοι καὶ νῦν οἱ μετὰ κωνσταντίου χριστομάχοι; καὶ τάχα πικρότερος οὗτος ἢ πλάτος. ὁ μὲν γὰρ κἂν ἐνίψατο σιωπῶν τὴν ἀδικίαν· οὗτος δὲ καὶ μᾶλλον τρίζει τοὺς ὀδόντας, ἐξορίζων τοὺς ἁγίους. τί δὲ θαυμαστὸν εἰ πλανηθεὶς εἰς ἀσέβειαν, οὗτος κατὰ τῶν ἐπισκόπων ἐστὶν ὠμὸς; ὃ πολλῷ οὐδὲ τῆς ἰδίας συγγενείας ὡς ἄνθρωπος ἐφείσατο. τοὺς μὲν γὰρ θείους κατέσφαξε καὶ τοὺς αἰετίους αἰεῖλε, καὶ πενθερὸν μὲν ἔτι τὸν θυγατέρα γαμῶν αὐτοῦ, συγγενεῖς τε πάσχοντας οὐκ ἐλέησεν. ἀλλὰ καὶ ὅρκων ἀεὶ πρὸς πάντας παραβάτης γέγονεν. οὕτω γὰρ καὶ εἰς τὸν ἀδελφὸν ἀσεβεῖν ἐτόλμηκε. καὶ πρόσταται μὲν οἰκοδομεῖν αὐτοῦ μνημεῖον, τὸν δὲ μνήμην αὐτοῦ τὸν ὀλυμπιάδα βαρβάροις ἐκδέδωκεν, ἣν ἐκεῖνος μέχρι πλούτης ἐφύλαττε. ὡς ἰδίαν ἀνέτρεφεν ἑαυτῷ γυναῖκα. καὶ τὸν γνώμην δὲ αὐτοῦ παραλύειν ἐπιχειρήσειν, ἐὰν καὶ κληρονόμος κέχειται εἶναι, γράφων παῖδα, ἐφ' οἷς ὀλίγην αἴσθησιν ἔχων ἄν τις ἠκούσθη· ἐγὼ δὲ συμβαλὼν αὐτοῦ τὰς ἐπιστολὰς, εὑρίσκω τὸν μὴ κατὰ φύσιν ἔχοντα τὰς φρένας, ἀλλὰ μόνον πρὸς τοὺς ὑποβάλλοντας κινούμενον, ἴδιον δὲ νοῦν καθόλου μὴ ἔχοντα. ὁ μὲν γὰρ σόλεμών φησιν, βασιλέως ὑπακούοντος λόγον ἄδικον, πάντες οἱ ὑπ' αὐτὸν παράνομοι ὄντος ἢ ἐξ ὧν πάσχει, δείκνυσιν ἑαυτὸν ἐκεῖνον εἶναι τὸν ἄδικον καὶ τοὺς ἀεὶ αὐτὸν παρανόμους.

πῦρ

πόθι ἂν ἔτι πιθανὸν ὦν, καὶ πιθάνης χαίρων, δύναταί τι δίκαιον ἢ κατὰ λόγον φρονῆσαι; ἄνθρωπος δεδεμένος τῇ τῶν σωόντων ἀβελτερίᾳ καὶ ἤδη ὄντων ἐπᾴδόντων, οἷς πύες τὸν ἐγκέφαλον ἐν ταῖς πέρναις καταπεπατημένον ἔχουσι. Διὸ τὸ μὲν γὰρ καὶ γράφει, καὶ γράφων μεταμελεῖται, καὶ μεταμελόμενος παρεξύνεται· πάλιν τι ὀδύρεται καὶ οὐκ ἔχων ὅ πράξει, δείκνυσιν ἑαυτὸν τῆς ψυχῆς τὸ ἔρημον τῶν φρενῶν. ὅτῳ δὴ τοῦτον ὄντα πιθανὸν οἰκτίρειεν ἄν τις μᾶλλον δικαίως, ὅτι μετ' ἐλαθήρας χήματος καὶ ὀνόματος δοῦλός ἐστι τῶν ἑλκόντων αὐτὸν πρὸς τὴν ἰδίαν ἡδονὴν τῆς ἀσεβείας· ἀμέλει τὸ ἀνόητον καὶ κεφὸν, ὡς εἶπεν ἡ γραφὴ, καθηκοδομεῖν θέλων ἄλλοις ἑαυτὸν εἰς κατασκήνην τῇ μελλούσῃ κρίσει τοῦ πυρὸς πρόβλωμα δέδωκεν· ἤδη πράττων ἃ θέλουσιν ἐκεῖνοι, καὶ πρὸ πάντων αὐτοῖς, τὴν τε κατὰ τῶν ἐπισκόπων ἐπιβουλὴν, καὶ τὴν τῶν ἐκκλησιῶν ἐξουσίαν. ἰδοὺ γὰρ καὶ νῦν πάλιν ἐτάραξε τὰς ἐν ἀλεξανδρείᾳ ἐκκλησίας, καὶ τὰς ἐν αἰγύπτῳ καὶ λιβύαις πάσας· καὶ φανερῶς προστάξει· τοὺς μὲν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ τοὺς τῆς ἀσεβείας ἐπισκόπους ἐκβάλλειν τῶν ἐκκλησιῶν· τοῖς δὲ τὰ ἀρεῖα φρονοῦσι, πάσας αὐτὰς παραδίδοσθαι. τοῦτο δὴ ποιεῖν ὁ στρατηλάτης ἤρξατο· καὶ λοιπὸν ἐπίσκοποι δέσμιοι πρεσβύτεροί τε καὶ μονάζοντες περιθηρώμενοι, καὶ πληγαῖς καταπεπόνητες ἴσα θανάτῳ παρεπέμφθησαν, πάντα τε καθ' τόπον πεπέρακται. καὶ ἡ αἰγυπτία καὶ λιβύη πᾶσα κινδυνεύει, τῶν λαῶν δυσανασχετούντων ἐπὶ τῷ παρανομουμένῳ προστάγματι τούτῳ, καὶ βλεπόντων τὸ τῆς αἱρέσεως παρασκεύασμα, καὶ τὰ ἴδια ἀπ' αὐτῶν ἁρπαζόμενα, τοῖς δὲ αἱρετικοῖς ἐκδιδόμενα ταῦτα· πόθι ἐν ἡκέσθη πασαιτῇ παρανομίᾳ; πότε τοιοῦτον κἂν ἐν διωγμῷ γέγονε κακόν; ἔλλιπες γεγόνασιν οἱ πρόπαλαι διώξαντες· ἀλλ' οὐκ εἰς τὰς ἐκκλησίας εἰσήνεγκαν τὰ εἴδωλα. ἰουδαϊκὴ αὕτη ζηλοτυπία, καὶ πάλαι προφήτου τοῦ σαμοσατέως· ἀλλ' ὁ δέδωκε τοῖς ἐκκλησίας τοῖς ἰουδαίοις εἰς συναγωγάς. καινὸν ἐστι τοῦτο μῖσος. οὐκ ἔστιν ἁπλῶς διωγμὸς, ἀλλὰ διωγμοῦ μὲν πλέον· παροίμιον δὲ καὶ παρανομοῦσι τοῦ αἰτιᾶσθαι. ἔξω δὲ, καὶ κατὰ ἀθανασίου, καὶ κατ' τῶν ἄλλων ἐπισκόπων ὃς ἐξώρισαν προφάσεις ἐπλάσαντο ψευδεῖς· τί πρὸς τὸ καινὸν ἐπιτήδευμα τοῦτο; ποίαν ἄρα προφασιν ἔχουσι κατὰ πάσης τῆς αἰγύπτου καὶ λιβύης καὶ πενταπόλεως εἰπεῖν; οὐδὲ γὰρ καθ' ἕκαστον ἐπιβουλεύειν ἤρξαντο, ἵνα κἂν ψευσαῖς δωρηθῶσιν· ἀλλ' ἀθρόως πᾶσιν ἐπέθεντο, ἵνα κἂν θέλωσι πλάσαι κατάγνωσθῶσιν. ἐπὶ φλωσὶ γὰρ αὐτῶν ἐν τούτοις τὴν διάνοιαν ἡ κακία. ὃ πάντας ἁπλῶς τοὺς ἐπισκόπους ἀπροφασίστως ἐξίωσαν ἐκβάλλειν· ἵνα δείξωσιν ὅτι κατὰ ἀθανασίου καὶ κατ' τῶν ἄλλων ἐπισκόπων, οὓς ἐξώρισαν, προφάσεις ἐπλάσαντο ψευδεῖς, δι' ἃς οὐδεὶς ἕτερος, ἢ διὰ τὸ μιαρὸν αἵρεσιν τῶν χριστομάχων ἀρειανῶν. τοῦτο γὰρ λοιπὸν δὲ κέκρυπται, ἀλλὰ πᾶσι μᾶλλον νῦν γέγονε φανερόν. ἀθανάσιον μὲν γὰρ προστέταχεν ἐκβάλλεσθαι τῆς πόλεως, ἐκείνοις δὲ παρεδέδωκε τὰς ἐκκλησίας. καὶ οἱ μὲν πρεσβύτεροι καὶ οἱ διάκονοι οἱ μετ' αὐτὸν, ἀπὸ πέτρου καὶ ἀλεξάνδρου τυγχάνοντες ἐκβάλλονται καὶ φυγα-

Iam quum ipse talis sit, talibusque delectetur, qui fieri possit, vt aliquid iusti, aut quod rationis sit sapiat? homo familiaribus suis deuinctus, alligatúsque iis incantatoribus, qui cerebrum in calcaneis depressum habent. Inde ego nimirum fieri puto, vt nunc scribat, mox scriptorum pœniteat, deinde mutata sententia succenseat, idque rursum deploret, prorsusque incertus fluctuet, quid agat: ex quibus omnibus facile colligas pectus eius mente destitutum esse. Talis igitur quum sit, rectius eius vicem doleas, quod sub liberali cultu & nomine seruus sit eorum, qui ipsum pro sua impia libidine quoquouersum trahunt. Certe stultitia & fatuitas est, vt ait sacra scriptura, aliis indulgendo seipsum futuro iudicio in alimentum ignis mancipare, quum omnia faciat quæ illi volunt, illisque ius Episcopis insidiandi propinet. Ecce enim nunc denuo Alexandriæ & in Ægypto & per vniuersam Lybiam Ecclesias turbauit, & propalam edixit, vt Catholicæ Ecclesiæ eiectis piæ religionis Episcopis, in vniuersum hominibus Arianicæ opinionis tradantur. Hoc & dux exercitus facere incepit, ac iam inde Episcopi, presbyterique & monachi ferro vincti, plagis vsque ad mortem cæsi, aliò atque aliò transmittuntur: omniaque in singulis locis tumultibus agitantur. Ægyptus & vniuersa Libya in periculum venit, populis rerum iniquitatem indigne ferentibus, quum ante oculos suos videant Antichristo viam præparari, sua sibi eripi, eaque hæreticis dari. Quando igitur vnquam audita est tanta iniquitas? quando tale malum vel in persecutione visum fuit? Ethnici erant, qui prius persequebantur, sed tamen in Ecclesias idola non inferebant. Zenobia Iudæa erat, & protectrix Pauli Samosatensis: sed tamen Ecclesias Iudæis in synagogas non tradidit. Nouum istud odium est, neque simplex persecutio, sed immanitas quædam omni persecutione plena, procœmiumq; & præparatio Antichristi. Esto contra Athanasium, aliósq; Episcopos, quos in exilium misere, comminisci potuerunt criminum causas, sed nihil illa ad hoc nouum genus malorum. Quid criminis confingere possunt contra vniuersam Ægyptum, Lybiam, & Pentapolim? non enim in singulos insidias moliti sunt, vt mentiendi occasionem haberent, sed simul omnes adorti sunt: vnde fit, vt si quid fingere ausint, falsi statim mendacésq; appareant. Excæcauit eorum animos malitia, eo ipso quòd simpliciter postularunt omnes Episcopos sine exceptione summoueri, vt clatum facerent, se contra Athanasiũ, cæterosque Episcopos quos in exilium misere, non alia de causa, quàm ob impiam hæresim, falsum crimen confinxisse. Res enim non amplius latet, sed iam omnibus cõpertissima est, eo quod & Athanasium è ciuitate eiici, & Arianis Ecclesias tradi iusserit, adeo vt iam presbyreri & diaconi qui cum Athanasio à Petro vsque & Alexandro in clero & Ecclesia fuere, profligentur,

& hominibus certo Arianis, neque illis nouitiis, sed veteranis ac iam olim vnà cum Ario ab Alexandro Episcopo damnatis, Ecclesia donentur. Ita in superiori Libya Secundus, in Alexandria Euzoius ille Chananæus, Iulius, Ammon, Marcus, Irenæus, Zosimus, Serapion cognomento Securicula: In Libya vero Sisinnius, cum iuuenibus eiusdem secum hæreseos cultoribus, Ecclesias accipiunt: Sebastianus verò exercituum dux singulorum locorum præpositis, & militaribus præfectis in eam sententiam literas misit, vt veros Episcopos persequerentur, & pro illis suffragatores hæreseos in Ecclesias introducerent. Nihil horum omissum: relegarunt enim Episcopos qui in clero consenuerunt, & per multos annos in Episcopatu versati fuere, ex quibus Ammonium in superiorem Oasim, Muim, Psenosirin, Ilammona, Plenem, Marcum, Athenodorum in Ammoniacam in exilium miserunt, nihil aliud captantes, quàm vt in desertis, solisque locis oberrando perirent: Nihil eorum qui aduersa valetudine laborabant, miserti, adeo vt iter ægre ob imbecillitatem ferentes, lecticis asportati sint, à tergo ob morbum funerabilibus instrumentis subsequi iussis. Certe vnus ex eo numero extinctus est, cuius ne cadauer quidem ad suos referri permiserunt. Atque hinc est, quod Dracontium Episcopum in solitudinem eam, quæ circa Clysma est, retruserint. Philona vero Babylonem, Adelphium in Psinabla Thebaidis. Hieracem autem & Dioscurum presbyteros in Soinem, Ammonium item, Agathum, Agathodæmonem, Apollonium, Eulogium, Apollo, Paphnutium, Gaium, Flauium veteres Episcopos profugos fecere, & hos quidem in lapidicinis manciparunt, illos ad necem persecuti sunt, multosque laicos numero quadraginta spoliauerunt, virgines autem quas antea flammis admouerant, & ita palmarum flagellis verberauerant, vt quinto die aliæ perirent, aliæ sub chirurgorum manibus ob stimulos palmarum corporibus impactos, grauiores morte dolores paterentur, è suis finibus eiecerunt. Et quod grauius apud omnes qui mente valent, sed tamen quod proprium est impiorum quum vapulantes fœminæ inter verba Christum inuocarent, illi pro maiori contumelia dentibus suis in eas stridebant. Quinimio ne corpora quidem occisorum suis ad sepulturam concessere, sed locis occultis abdiderunt, vt laterent scilicet ipsorum homicidia: verum ea minime latuerunt. Vniuersa enim ciuitas hanc crudelitatem vidit, omnésque eos vt carnifices, vt maleficos, vt latrones auersati sunt, quippe qui & monasteria euerterint, & ignes iniecerint ad monachos comburendos, domosque diripuerint, & depositas ab Episcopo in ædibus ingenuorum hominum, irruentes deprædati sint, & interuerterint, viduasque calcibus obtriuerint, eleemosynis obstiterint. Istiusmodi sunt scelera Arianorum: quid autem pro impia sua hæresi conentur, quis

δόσονται· οἱ δὲ ἀληθῶς ἀρειανοὶ, οἱ μὴ ἔξωθεν ἀληθῶς ὑπονεύοντες, ἀλλ' οἱ ἐξ ἀρχῆς διὰ τὴν αἵρεσιν ἐκβληθέντες μετ' αὐτὸν τὸν ἀρειανὸν τοῦτον ἄλλεξάνδρου τοῦ ἐπισκόπου. ἐν μὲν τῇ ἄνω λιβύῃ στασιάζουσι, ἐν δὲ τῇ ἀλεξανδρείᾳ εὐζώϊος ὁ χαναναῖος, καὶ ἰούλιος, ἔτι ἄμμων, μάρκος τε καὶ εἰρηναῖος, καὶ ζώσιμος, καὶ σεραπίων ὁ πίκλης πλέκουσι, καὶ ἐν λιβύῃ σισίννιος, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ νεώτεροι συναστάζουσιν αὐτοῖς, ὅτι τὰς ἐκκλησίας παρειλήφασι· καὶ ὁ μὲν στρατηλάτης σεβαστιανὸς, ἔγραψε τοῖς κατὰ τόπον προεστῶσι καὶ στρατιωτικαῖς ἐξουσίαις. καὶ οἱ μὲν ἀληθῶς ἐπίσκοποι ἐδιώχθησαν, οἱ δὲ τὰ τῆς ἀσεβείας φρονοῦντες, ἀντ' ἐκείνων ἐσπουδάσθησαν· καὶ ἐξώρισαν μὲν ἐπισκόπους γηραιοὺς ὄντας ἐν τῷ κλήρῳ, καὶ πολυετεῖς ἐν τῇ ἐπισκοπῇ, ὄντας ἀλεξάνδρου τοῦ ἐπισκόπου, ἀμμώνιον εἰς τὴν ἄνω ὄασιν· μοῦιν δὲ ἔτι ψενόσιριν, καὶ νειλάμμωνα, καὶ πλήνιον, καὶ μάρκον, καὶ ἀθηνόδωρον, εἰς τὸ ἀμμωνιακὸν· ἰδοὺ δὲ ἕτερον, ἵνα διὰ τῶν ἐρήμων διερχόμενοι τελευτήσωσι. καὶ γὰρ ἀδυνατοῦντας αὐτοὺς ἠλέησαν· ἀλλὰ καὶ βαρέως διὰ τὴν ἀσθένειαν φέροντες ἤλαυνον, ὥστε φορείοις αὐτοὺς ἀποφέρεσθαι, καὶ διὰ τὸν νόσον ἐπακολουθεῖν αὐτοῖς τὰ ἐπιτάφια. ἀπέθανε γοῦν εἷς ἐξ αὐτῶν, καὶ οὐδὲ τὸ σῶμα συνεχώρησαν ἀποφέρεσθαι τοῖς ἰδίοις. διατοῦτο καὶ δρακόντιον μὲν ἐπίσκοπον, εἰς τὴν ἔρημα περὶ τὸ κλύσμα ἐξώρισαν, φίλωνα δὲ εἰς βαβυλῶνα, ἀδέλφιον εἰς ψινάβλα τῆς θηβαΐδος, ἱεράκα τε καὶ διόσκορον τοὺς πρεσβυτέρους, εἰς σοΐνην ἐξώρισαν. καὶ ἀμμώνιον μὲν καὶ ἀγαθὸν, καὶ ἀγαθοδαίμονα, καὶ ἀπολλώνιον, καὶ εὔλογιον, καὶ ἀπολλὼ καὶ παφνούτιον, καὶ γάϊον. καὶ φλάβιον ἀρχαίους ἐπισκόπους· καὶ διόσκορον, καὶ ἀμμώνιον, καὶ ἡρακλείδην, καὶ ψάϊν πάλιν ἐπισκόπους ἐφυλάδυσαν. καὶ τοὺς μὲν εἰς λειτουργίαν ὑπὸ δεδώκασι, τοὺς δὲ ἐδίωξαν αἰσχρῆσαι θέλοντες, ἄλλους τε πολλοὺς διήρπασαν. λαϊκοὺς μὲν καὶ παρθένους πρότερον ὑπὸ πῦρ θήσαντες αὐτοὺς, ἐξώρισαν· ἔτι κόψαντες πληγαῖς ταῖς ἀπὸ φοινίκων ῥάβδοις, ὡς μετὰ ἡμέρας πέντε, τοὺς μὲν αὐτῶν ἀποθανεῖν, τοὺς δὲ χειρουργεῖσθαι διὰ τοὺς ἐμπαγέντας ἐν τοῖς μέλεσι σκόλοπας, καὶ μείζονας θανάτου τοὺς βασάνους ὑπομένειν. καὶ τί γε δεινότερον, πάντα μὲν ἰσχύοντα, οἰκεῖον δὲ τῶν ἀπεθῶν, ἐπειδὴ κοπόμενοι τὸν χεῖρα ἐπεκαλοῦντο, μείζονος ἕτερον κατ' αὐτῶν τοὺς ὀδόντας. ἀμέλει οὐδὲ τὰ σώματα τῶν ἀποθνησκόντων ἀπέδοσαν τοῖς ἰδίοις εἰς ταφήν· ἀλλ' ἔκρυπτον, ἵνα δοξωσι λανθάνειν τὸν αὐθροφονίαν. ἀλλ' οὐκ ἔλαθον· πᾶσι γὰρ ἡ πόλις ἐώρακε, καὶ πάντες ὡς δημίους, ὡς κακούργους, καὶ λῃστὰς ἀπεστρέφοντο. καὶ δὴ καὶ μοναστήρια κατέσκαψαν, καὶ εἰς πῦρ ἐμβαλεῖν μοναχοὺς ἐπείρασαν· καὶ διήρπασαν οἴκους, καὶ παραθήκας τιθείσας παρὰ τοῦ ἐπισκόπου εἰς οἶκον ἐλευθέρων, ἐπισπεσόντες ἥρπασαν, καὶ ἀπεστέρησαν. τὰς χήρας καὶ πτωχὰς ἐκόπτον. καὶ τὰς ἐλεημοσύνας ἐκώλυον. τοιαῦτα μὲν ἂν τὰ πονηρεύματα τῶν ἀρειανῶν. οἷα δὲ αὐτῶν καὶ τὰ τῆς ἀθεότητος ἐπιχειρήματα,

τῆς ἀν-

τὰς ἀκοὰς ὁ φείξεις τὰς μὲν δὴ τηλικάτας γέροντας καὶ πολυετεῖς ἐπισκόπους, ἐξορισθῆναι πεποιήκασιν· αὐτῇ δὲ τούτων νεωτέρους ἀπλήγας ἕλληνας, μήπω κατηχηθέντας· δοξαντες δ' οὕτως περαίνειν· ἢ ἄλλως δυγυναίκας, καὶ ὅτι μείζονι αἰτίαις ἐγκαλυμένας, ἀλλ' ὅπως εἰδῶσιν αὐτὰς, πλὴν· ἢ τιμὴ ἐκ τῆς πολιτείας διωκείαν, χρυσίον διδόντας, ὡς ἀπὸ πωλητηρίου ἀπέστελλον αὐτὰς ὀνομάσαντες ἐπισκόπους. καὶ λοιπὸν τοῖς λαοῖς, δυνατὰ ἐγίνετο ἡ συμφορά. ἀποφερόμενοι δὲ τὰς μισθωτὰς ἑκείνων, καὶ ἀλλοτρίας ἑαυτῶν; ἐμάστιζον· ἐδημεύοντο εἰς τὰ δεσμωτήρια κατακλείοντο δὲ τὰ τῶν ἀγαπητῶν. ἐπεὶ γὰρ τοῦτο θυμῶς μανιχαῖος ὢν· ἵνα τοὺς μὲν ἰδίους μὴ ἐπιζητῶσιν, ἃς δὲ ἀπεσταλφόντο, δέχωνται. ἀνθρώποις παῦλα πράττοντας, οἷα καὶ τότε τὰ ἐν τοῖς εἰδώλοις ἔπαιζον. τίς ἂν ταῦτα βλέπων ἢ ἀκούων, τίς ὁρῶν τὴν ἀλαζονείαν τ' ἀσεβῶν καὶ τοσαύτην ἀδικίαν, ἢ δίκαιός ἐστιν, ὁ στενάξειεν; ἐν τόποις γὰρ ἀσεβῶν στενοῦσι δίκαιοι. τίς τούτων γινομένων καὶ τῆς ἀσεβείας τοσαύτην αἰσχυντίαν λαβούσης ἔτι τολμᾷ λέγειν κωνστάντιον χριστιανὸν; καὶ ὁ μᾶλλον ἀντίχριστον τὴν εἰκόνα; τί γὰρ τῶν τότε γνωρισμάτων ἀφῆλλοιπεν; ἢ πῶς ὁ πανταχόθεν ὅτῳ ἑκεῖνῳ εἶναι νομισθήσεται; καὶ κεῖνος τοιοῦτος ἂν ὑπονοηθείη οἷός ἐστιν ὅτῳ; ὅτε ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ τῇ ἐν τῷ Καισαρείῳ γινομένας θυσίας καὶ κατὰ χριστοῦ βλασφημίας, ὡς ἐξ ἐντολῆς αὐτοῦ πεποιήκασιν ἀρειανοὶ καὶ ἕλληνες; οὐχὶ ἡ ὄρασις τοῦ Δανιὴλ ὅτως σημαίνει τὸν αὐτίχριστον; ὅτι ποιήσει πόλεμον μετὰ τῶν ἁγίων, καὶ ἰσχύσει ἐπὶ αὐτοὺς, καὶ ὑπερόψεται ἐν κακοῖς πάντας τοὺς ἔμπροσθεν, καὶ τρεῖς βασιλεῖς ταπεινώσει, καὶ λόγους ἐπὶ τὸν ὕψιστον λαλήσει, καὶ ὑπονοήσει τοῦ ἀλλοτριῶσαι καιρὸν καὶ νόμον. τίς οὖν ἄλλος πώποτε τοιαῦτα ἐπεχείρησε πράξαι, ἢ μόνος κωνστάντιος; ὅτος γὰρ τοιοῦτός ἐστιν, οἷος ἂν ἐκεῖνος γένοιτο. λαλεῖ λόγους ἐπὶ τὸν ὕψιστον ἐπείσεμενος τῆς ἀσεβοῦς αἱρέσεως· καὶ ἐπὶ τοὺς ἁγίους ποιεῖ πόλεμον, ἐξορίζων τοὺς ἐπισκόπους· εἰ καὶ ἐπὶ ὀλίγον ὅπερ τῇ αὐτοῦ ἀπωλείᾳ ταύτην τὴν ἐξουσίαν ἔχει. καὶ γὰρ ὅτος τοὺς πρὸ αὐτοῦ νενικηκεν ἐν κακίᾳ, καινὸν ἐπινοήσας τρόπον τοῦ διωγμοῦ· καὶ τρεῖς βασιλεῖς βρεττανίωνα καὶ μαγνέντιον, καὶ γάλλον καθελὼν, ὕβρις ἐπρίσης τῆς ἀσεβείας· καὶ ὡς γίγας ἐπὶ τὸν ὕψιστον ἐτόλμησεν ἐπαρθῆναι τῇ ἀλαζονείᾳ. ὅτος ὑπενόησεν ἀλλοιῶσαι νόμον, ἀφῆλυσε τὴν μὲν τοῦ κυρίου διὰ τῶν ἀποστόλων διάταξιν, τὰ δὲ τῆς ἐκκλησίας ἀλλάττων ἔθη, καὶ καινὸν αὐτὸς ἐπινοῶν τρόπον τῶν καταστάσεων. ἐξ ἄλλων γὰρ τόπων καὶ ἐπὶ πεντήκοντα μονῶν μετὰ στρατιωτῶν ἐπισκόπους ἀποστέλλει ἐπὶ τοὺς μὴ θέλοντας λαούς· καὶ ἀντὶ γνώσεως τῆς ἐπὶ τοὺς λαοὺς, ἐκεῖνοι φέρουσι τὰς ἀπειλὰς, καὶ τὰ ἐπὶ τοὺς δικαστὰς γράμματα. ὅτω χρήσιμον ἀπὸ καταπαδοκίας ἔπεμψεν εἰς ἀλεξάνδρειαν· καὶ εἰς μὲν τὸ σίρμιον ἀπὸ κυζίκου μεπεπίμψατο γερμίνιον· ἀπὸ δὲ τῆς λαοδικείας κέκρικεν εἰς τὴν νικομήδειαν

quis quæso vel audiendo non exhorreſcat? qui tot ac tam graues ætate Epiſcopos relegarunt, & in illorum locum iuuenes, libidinoſos, ethnicos, ne catechiſmo quidem imbutos (ea ſpe quaſi res ſtatim confici poſſet) nec non & digamos, & de maximis criminibus male audientes, opum gratia & potentiæ commendatione, modo aurum darent, veluti emptores è foro ad Epiſcopatus ſummiſere. Ac iam inde grauior calamitas populum preſſit, qui quum auerſarentur mercenarios iſtos, ab Arianis quidem pro Epiſcopis ſummiſſos, ſed tamen publice pro alienis habitos, flagellis miſere à duce bonis fiſco addictis concidebantur. Quod admodum libenter faciebat homo Manichæus eo animo, ne illi ſuos Epiſcopos repoſcerent, & quos auerſabantur, reciperent: homines nimirum ea agentes, quæ prius inter idola ſua luſerant. Quis hæc vel videns vel audiens, quis item conſideratus ferocitatem impiorum & tantam iniuſticiam, modo ipſe iuſtus ſit, non ingemiſcat? in locis enim infidelium ſuſpirant iuſti. Quis igitur quum iſta fiant, & quum impietas tantam impudentiam ſibi vendicet, auſit iam inde Conſtantium hominem Chriſtianum appellare? ac non potius Antichriſti imaginem eſſe? Quid enim ex notis Antichriſti huic deeſt? aut quid eſt cur non omnibus modis Conſtantius Antichriſtus, & viciſſim Antichriſtus Conſtantius habeatur? Nonne in magna Eccleſia in Cæſareo victimas contra Chriſtum & blaſphemias, veluti ex præcepto eius Ariani & ethnici fecere? Nonne viſio Danielis iſtiusmodi notis Antichriſtum ſignificat? nimirum quòd bellum cum ſanctis geſturus ſit, & quòd inualeſcet contra eos, & quòd in malitia ſuperabit omnes, qui ante ipſum fuere, & quòd humiliabit tres reges, loqueturque ſermones contra altiſſimum, & quod meditabitur alienare & legum & temporum articulos? Quis igitur vnquam alius, excepto vno Conſtantio, talia machinatus eſt? hic enim talis eſt, qualis ille futurus eſt. loquitur ſermones contra altiſſimum, dum propugnat ſacrilegam hæreſim, & aduerſus ſanctos bellum gerit, Epiſcopos in exilia relegans, tametſi pauliſper ad ſuam ipſius perniciem hanc poteſtatem habeat. Nam & ipſe omnes qui ante ipſum fuere, ſceleribus vicit, nouo excogitato perſecutionis modo, & ſtatim à tribus regibus Britannione, Magnentio & Gallo interfectis, tutelam impiæ religionis ſuſcepit, & vt Gygas contra altiſſimum arrogantia ſeſe efferre auſus eſt, & rationes mutandæ legis excogitauit, diſſoluens Chriſti & Apoſtolorum inſtituta, moréſque Eccleſiæ inuertens, & ex locis peregrinis cum ſatellitio militari, Epiſcopos ad populos inuitos ſummittit, qui pro mutua inuicem cum populo notitia minas ſecum deferunt, & diplomata ad iudices. Ita enim Georgium Cappadocem Alexandriam, ita Germinium è Cyzico Sirmium, ita è Laodicea Nicomediam Cecropium a

pium misit, ita Auxentium delatorem potius quàm Christianum è Cappadocia Mediolanum amandauit, vt expulso inde ob suam in Christum pietatem Dionysio viro religioso, cum ibi Episcopum constituat, hominem ne Romanæ quidem linguæ, sed tantummodo hæreseos peritum. Nunc autem denuo Georgium quendam Cappadocem ærarij Constantinopoli quæstorem & depeculatorem omnium, atque ex crimine profugum Alexandriam specie militari & authoritate ducis in Episcopatum immittit, ac deinde repertum quemdam Epictetum neophytum hominem, iuuentute ferocem, audacem, in amoribus habet, eo quòd eum ad omnia scelera promptum alacrémque conspiceret, eiusque opera Episcopis quibus velit, insidias struit: Nihil enim est quod ille grauetur facere, modo Imperatori placeat. Hoc ministro vtens, incredibile facinus designauit, & quod vete referat imaginem Antichristi, vt qui in locum Ecclesiæ Palatium suum succedere voluerit, & pro conuentu populi & iure comitiorum, tres eunuchos præsentes esse iusserit, trésque item καθασκόπους hoc est, exploratores: (non enim eos Episcopos dixeris,) vt ipsi Felicem quendam Episcopum in palatio creatent, dignum profecto talibus suffragatoribus. Cæterum populi omnes cognita hæreticorum prauitate, non permisere eos Ecclesiam intrare, proculque ab iis recesserunt. Quid igitur hic, quod Antichristi non sit, omisit? aut quid ille, vbi venerit, plus committere poterit? aut quomodo ille in aduentu suo non reperet sibi expeditam viam ad dolos ab isto præparatam? Siquidem iam denuo in locum Ecclesiasticæ cognitionis suum palatium tribunal earum causarum constituit, leque earum litium summum principem & authorem facit. Et quod miteris, si quando viderit criminatores hærere & perplexos esse ipse eorum vices subit, vt nihil ob eius vim contradicere liceat, falso accusatis. Quod aperte in causa Athanasij ostendit: ibi enim cognita Paulini, Luciferi, Eusebij, Dionysij, Episcoporum libertate, docentium ex pœnitentia Vrsacij & Valentis falsos esse Athanasij criminatores, neque vlterius fidem habendam esse dictis Vrsacij & Valentis, quæ ipsi sua pœnitentia reuocauerant, eueſtigio assurgens ita locutus est, Ego sum Athanasij accusator, meo nomine illis credite. Hic illis vicissim respondentibus, quónam modo accusator esse possis non præsente reo? esto vt accusator sis, absentia tamen rei facit, vt in causa iudicare non liceat. Non enim de re Romana iudicium est, quo tibi vt Imperatori fides habeatur, sed de Episcopo agitur, & oportet in hoc iudicio pari iure cum reo & accusatore agi. Quomodo autem accusabis eum, qui ob longinquitatem loci adesse non potuit? Quod si quæ obiicis, ex auditu habes, æquum est vt iis, quæ pro se dicit Athanasius, fidem quoque habeas: quòd si illi non credis, credideris autem istis, videbuntur isti ea quæ dicunt, propter te & in gratiam tuam dicere, & Athanasium accusare. Hæc

ἀπέστειλε. καὶ αὖ ξένιόν μέν τινα Φιλοπερίγμενα μᾶλλον ἢ Χριστιανὸν ἐκ Καππαδοκίας εἰς Μεδιόλανον μετεστέλατο· ἵν' ἐπειδὴ τὸν ἐπίσκοπον τὸν ἐκεῖ διώνυσον, ἄνθρωπον ἄλλως δι' τὸν εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν ἐξώρισε, τῶν ἐκεῖ κελεύσῃ εἶναι· αὐθρωπον μήπω μὴ δὶ τὸν ῥωμαϊκὴν ἐκδότε γλῶτταν, ἢ μόνον ἀσεβῆ. νυῦ ᾗ πάλιν γαώργιόν τινα καππαδοκῶν αὐθρωπον ἐπίσκοπον ἐν κωνσταντινουπόλει τῶν μιαιφόνων γενόμενον καὶ σφετερισάμενον πόλιν, καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο φυγόντα προστάξειν εἰς ἀλεξάνδρειαν ἀποστεῖλαι μετὰ στρατιωτικῆς φανερᾶς, καὶ τῆς τῶν στρατηλάτων ἐξουσίας. εἶτα εὑρὼν ἐπίκτητόν τινα νεόφυτον καὶ νεώτερον θεσσιώ, ἠγάπησεν ὁρῶν αὐτὸν ἕτοιμον εἰς κακίαν· καὶ δι' αὐτοῦ εἰς ἐθέλοι λοιπὸν ἐπισκόπους ἐπιβουλεύειν· ἕτοιμος γὰρ ἐκεῖνός ἐστι πάντα ποιεῖν, ἃ βούλεται βασιλεύς. τούτῳ γοῦν ὑπηρέτῃ χρώμενος, καὶ ἐν τῇ ῥώμῃ πεποίηκε παράδοξον· καὶ ἀληθῶς ἐμίανε τῆς αὐτοχειρίας κακουργίας. αὐτὸ γὰρ τῆς ἐκκλησίας τὸ παλάδιον ἐβεβηλώσατο, καὶ αὐτὸ τῶν λαῶν, τρεῖς πυθαλδίας ἑαυτῷ πεποίηκε παρεῖναι· καὶ λοιπὸν ἠνάγκασε τρεῖς κακοήθεις καθασκόπους· οὐ γὰρ ἄντις ἐπισκόπους εἶπεν· καθεζῆσαι δήλων ἐπίσκοπον ἐν τῷ παλατίῳ φίλικά τινα ἄξιον ἑαυτῶν· εἰ γὰρ λαοὶ πάντες ἐκδότες τὸν ἐβεβηλωμένον τῶν αἱρετικῶν· οὐκ ἐπιτρέψαν αὐτοῖς εἰς τὰς ἐκκλησίας εἰσελθεῖν, ἀλλὰ μακρὰν ἀπ' αὐτῶν ἀνεχώρησαν. τί οὖν ἔτι τῆς αὐτοχείρου ἐβεβηλώσατο; ἢ τί πάλιν ἐκεῖνος ἐλθὼν τοῦτο ποιήσειν; ἢ πῶς ἐκεῖνος ἐλθὼν οὐχ' εὑρήσει πρὸς ἅπαντα ἕτοιμον πρεπιμαθῆσαν αὐτῷ ἐβεβηλώσατο τοῦτο τὸν ὁδόν; καὶ γὰρ πάλιν ἀπὸ τῶν ἐκκλησιῶν εἰς τὰ παλάτια πρὸς ἑαυτὸν τὰς κρίσεις προσκαλεῖται· καὶ τούτων μὲν αὐτὸς ἐξάρχει. τὸ ᾗ θαυμαστὸν· ὅτι κἂν θεωρήσῃ τὰς κατηγόρους ἀπορουμένας, αὐτὸς ἀ ἀδέχεται τὴν κατηγορίαν· ἵνα μὴ ᾗ ἀπολέσθαι λοιπὸν ἐξῇ τῆς ἀδικουμένης ἕνεκα τὸν παρ' αὐτῷ βίαν. καὶ τοῦτο πεποίηκεν ἐν τῇ κατὰ ἀθανασίου· τὸν γὰρ παυλίνον καὶ λευκιφέρον καὶ ὁσσίον καὶ διονύσιον τῶν ἐπισκόπων παρόντων βλέπων· καὶ ὡς ἐκ τῆς μεθυσίας ἐρασκίαν, καὶ ἀλήτους θεοὺς ἀλήτας μεταγνόντας ἐφ' οἷς λέγουσι νυῦ, ἀθῴους ἀναφανεῖς εἶπεν· ἐγὼ κατήγορός εἰμι νυῦ ἀθανασίου. διὰ μὲν πίστιν εἰς ἐὰν λέγωσιν οὕτι. εἶτα ἐκείνων λεγόντων πῶς δύνασαι κατήγορος εἶναι, μὴ παρὼν τοῦ κατηγορουμένου; ἐὰν γὰρ σὺ κατήγορος ᾖ, ἀλλ' ἐκεῖνος μὴ παρὼν, οὐ δύναται κρίνεσθαι. ἐν ᾗ ῥωμαϊκὴ ἐστιν ἡ κρίσις, ἵν' ὡς βασιλεῖ πιστευθῇ. ἀλλὰ θεοῦ ἐστὶ τὸ κρίμα· καὶ δεῖ τοῦ κρίσιν ἴσην εἶναι τῷ κατηγορεῖν καὶ τῷ κρινομένῳ· πῶς ᾗ καὶ κατήγορος; σωθῆναι γὰρ οὐκ ἠδύνατο τῷ μακρὰν σε τυγχάνοντι. εἰ ᾗ θαῤῥεῖ τούτων ἀκούσας λέγεις, δίκαιόν ἐστι σε καὶ τὰ παρ' ἐκείνου λεγόμενα πιστεῦσαι. εἰδὲ μὴ πιστεύοις ἐκείνῳ, πιστεύοις ᾗ τούτοις, φαίνου ᾗ μᾶλλον ἔτι ἀληθῆ λέγοντας τοῦτο καὶ ὑμᾶς σοὶ χαρὶν κατηγορεῖν ἀθανασίου. ταῦτα ἀκούσας

ταῦτα

τὰ ἀκόσμως καὶ νομίσας ὕβριν εἶναι τὸ λεχθὲν ὀρθῶς, ἐκείνους μὲν ἐξώρισε, κινηθεὶς ὑπὲρ τὰ δέοντα κατὰ Ἀθανασίου, ἀκριβώτερον ἔγραψεν αὐτὸν τὰ παθεῖν τὰ γινόμενα· καὶ τοῖς Ἀρειανοῖς παραδοθῆναι τὰς ἐκκλησίας· καὶ τότε ἐξεῖναι ποιεῖν ἃ βούλονται. δεινὰ μὲν οὖν καὶ πέρα δεινῶν τὰ τοιαῦτα· πείπουσι δὲ πρᾶξις ὅμως τῷ σχηματιζομένῳ τὸ τοῦ ἀντιχρίστου. τίς γὰρ βλέπων αὐτὸν ἐξάρχοντα τῶν νομιζομένων ἐπισκόπων καὶ πρόεδρον τῶν ἐκκλησιαστικῶν κρίσεων, οὐκ ἀκολούθως ἔφη εἶναι τὸ ὑπὸ τοῦ Δανιὴλ εἰρημένον βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως; τὸν χαρακτηρισμὸν περιβεβλημένον, καὶ εἰς τὰς ἁγίας πύλας εἰσερχόμενον, ἐσηκώς τι ἐν αὐτοῖς ἐρημοῦντας ἐκκλησίας· παραλύων τοὺς τούτων κανόνας καὶ τὰ ἴδια κρατεῖν βιαζόμενον. ἆρα τις ἔτι τολμᾷ λέγειν τὸν καιρὸν τοῦτον ἀρνικὸν εἶναι χριστιανῶν, καὶ οὐ μᾶλλον διωγμόν; καὶ διωγμὸν οἷον οὔπω πώποτε γέγονεν· οὔτι τάχα τις ποιήσει ποτὲ τοιοῦτον, εἰ μὴ ἄρα ὁ υἱὸς τῆς ἀνομίας. οἱ χριστομάχοι δὲ κινοῦσιν, ἀναζωγραφοῦντες ἐν αὐτοῖς ἤδη. διὸ καὶ μάλιστα προσῆκεν εἰπεῖν· μήπως ἡ αἵρεσις αὕτη πολλὴν ἀναισχυντίαν ἔχουσα, καὶ διαχωμένη ὡς ἰὸς κεράσῃ· καθὼς ἐν ταῖς παροιμίαις γέγραπται· διδάσκουσά τι κατὰ τῆς σωτηρίου Φρονεῖν· αὕτη ἂν εἴη ἡ ἀποστασία μετ' ἐκείνου ἀποκαλυφθήσεται; πάντως ἔχων τὸν πρόδρομον ἑαυτῷ κωνσάντιον. ἐπεὶ διατί ἔτως μαίνεται κατὰ τῶν ὁσίων; διατί ὡς ὑπὲρ ἰδίας αἱρέσεως ἀγωνίζεται; καὶ ἐχθρὸν μὲν ἴδιον λέγει τὸν μὴ πειθόμενον τῇ αἱρετικῇ μανίᾳ, τὰ δὲ πρὸς τῶν χριστομάχων λεγόμενα καθ' ὑπομονὴν δέχεται, καὶ τοιαύτας καὶ τοσαύτας συνόδους ἀθυμάζει; διατί τοῖς Ἀρειανοῖς ἐκέλευσε τὰς ἐκκλησίας πρὸς διδοῦναι; οὐχ ἵνα ἐκεῖ ἐλθὼν εὕρῃ πῶς εἰς αὐτὰς εἰσελθῇ, καὶ ἀποδέξηται τὸν ἑτοιμάσαντα τοὺς τόπους αὐτῷ; οἱ μὲν γὰρ ἀπὸ Ἀλεξάνδρου, καὶ τὸ πρὸ αὐτοῦ Ἀχιλλᾶ, καὶ πάλιν τὸ πρὸ τούτου Πέτρου γέροντες ἐπίσκοποι, ἐξεβάλλοντο· ἐκεῖνοι δὲ εἰσήγοντο, οὓς ἂν ἔλεγον οἱ ἀνθρωποκτόνοι τοῖς στρατιώταις· ἔλεγον δὲ ἐκείνους τὰ αὐτῶν Φρονεῖν ἐπαγγελλομένους. ἔκρινον δὲ τοῦτο μελλήσειν αὐτοῖς τὸ πρόβλημα. οἱ γὰρ πλεῖστοι· μᾶλλον δὲ οἱ πάντες· οὐκ ἀποστραφεῖσαν ἀγωγὴν εἶχον, οὐδὲ γινώσκουσι τὴν εἰς χριστὸν ὑγιαίνουσαν πίστιν, οὐδ' ὅλως τί ἐστι χριστιανισμός, ἢ ποίας ἔχομεν ἡμεῖς οἱ χριστιανοὶ γραφάς. οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν ἐξ εἰδώλων ἐλήλυθότες, οἱ δὲ ἐκ τοῦ βουλευτηρίου καὶ τῆς πρώτης πολιτείας, ἀπὸ τὴν παλαίπωρον ἀλειτουργησίαν καὶ πρόεδρίαν· πείσαντές τε χρήμασι τοὺς πρὸ αὐτῶν μελίτια οὓς, εἰς τοῦτο παρῆλθον καὶ πρὸ κατηχηθῶσιν. εἰ δὲ καὶ ἔδοξαν ποια κατήχησις πρὸς μελιτιανοῖς ἐστι· ὅμως κἀκεῖ δοξάντες κατηχεῖσθαι, ἦλθον ἄμα· καὶ ὡς ὥσπερ παῖδες ὄνομα λαβόντες ἐκλήθησαν ἐπίσκοποι· καὶ ἀπὸ τούτου τοιοῦτοι ὄντες. κἀκεῖνοι τὸ πρᾶγμα, οὐδὲ ἀφέρειν ὅσιβιαν ἀσεβείας ἐπόμισαν

cum audisset, & recte dicta pro contumelia accepisset, illos quidem in exilium eiecit: concitatior autem in Athanasium factus, atrocius in eum edictum promulgat, nimirum, & eum debere suas pœnas luere, & Ecclesias Arianis tradi, iisque se liberum facere, vt agant quod velint. Grauia sunt ista & plusquàm grauia, sed tamen istiusmodi quæ congruant in eum, qui Antichristi imaginem induerit. Quis enim videns eum in decernendo principem se facere Episcoporum, & præsidere iudiciis Ecclesiasticis, non merito dicat illum eam ipsam abominationem desolationis esse, quæ à Daniele prædicta est? Nam quum circumamictus sit Christianismo, & in loca sancta penetret, & inibi consistens deuastet Ecclesias, abrogans canones, vi cogens vt sua obtineant, quis vnquàm audebit dicere, hoc tempus Christianis pacatum esse? & non potius persecutionem esse? talemque persecutionem, qualis nec antea fuerit, & qualem fortasse nemo vnquàm fecerit nisi filius ille iniquitatis? hoc ita esse ostendunt Ariani perduelles, qui se nunc istusmodi facis pingunt. Quapropter præcipue nos vigilare & obseruare hanc hæresim oportebat, an ea quæ tantæ impudentiæ est, virusque suum quasi Ceraste, vt in Prouerbiis scriptum est, effundit, & male sentiendi de Christo magistram se præbet: Annè in quam illa ipsa sit præuaricatio, post quam filius ille iniquitatis reuelabitur, qui prorsus habet in Constantio præcursorem suum? Alioqui cur ita contra sanctos fureret? aut quare ita quasi pro sua hæresi omni conatu incumberet? & pro suo hoste haberet, qui insaniis Arij non obtemperat? & cur quæ à Christi perduellibus dicuntur, ita libenter acciperet? & tot & tales Synodos vilipenderet? aut cur Arianis Ecclesias tradi iuberet? nisi vt quum Antichristus venerit, habeat paratas rationes quibus in Ecclesias introeat, istumq; sibi ita diligenter locũ præparantem amplexetur? Nam senes qui ab Alexandro & ante Alexandrũ ab Achilla, & ante Achillam ab ipso vsque Petro Episcopi fuere eliminantur: illi contra, quos affectæ militum in Episcopos nominarunt, introducuntur, neminem interim alium nominantes, quàm qui polliceantur se idem cum ipsis sentire. Quæ conditio facillima est Meletianis. Nam plerique eorum vel potius omnes impie educati sunt, neque cognitam habent sanam in Christo fidem, aut quid omnino sit Christianismus, aut quas nos Christiani habemus scripturas. Aliqui enim eorum ab idolis, aliqui ex curia, aut è summis Magistratibus prodeuntes, ob miseram purpuram præfecturamque persuasis pecunia Meletianis maioribus suis, ad hoc dignitatis, etiam priusquàm catechismo imbuerentur. euecti sunt: aut si in speciem videantur catechismo imbuti, quæ quæso ratio catechismi apud Meletianos? imo sine omni specie huc prouolarunt, & statim quasi pueri accepto nomine, Episcopi appellati sunt, & propterea quia tales erant, rem pro nihilo habuerunt, neque inter pietatem impieta-

témque vllum diſcrimen eſſe arbitrati, promptè certe & quàm citiſſime Ariani ex Meletianis facti ſunt: quod, ſi poſtea aliud quippiam Imperator iuſſerit, in id quoque turſum ſe promptiſſimè immutabunt. Siquidem piæ religionis ignorantia facile eos ad conſuetam, & quam ab initio didicerunt, vecordiam deducit, & pro nihilo illis eſt, omni vento & fluctu circumferri, modo id ſolum ipſis contingat, vt ſint purpurati & humanas præfecturas habeant. Quid ſi dicas eos nihil immutatos, ſed tales etiamnum permanere quales in gentilitate fuerant? Illi igitur iſtis moribus tam lubricis, & incertis, quid miri ſi Eccleſiam pro functione Magiſtratúque curiali habeant? & quum idololatræ animo ac ſententia ſint, non aliter quàm gentes in bonum ſaluatoris nomen irrumpunt, Ægyptumq; contaminant: in eam rem opera curáque impenſa, vt Arianæ hæreſis nomen ibi quoque inualeſcat: quum antea ſaltem per vniuerſam Ægyptum libera ſecuraque erat orthodoxæ fidei profeſſio? ac propterea etiam his prouinciis ſuam lucem inuehere ſtuduerunt, non tam ipſi Ariani, quàm qui illos concitat diabolus, vt cùm venerit eius præco Antichriſtus, inueniat in Ægypto & ipſas Eccleſias ſuas eſſe, & in Meletianis ſuo iam ante catechiſmo imbutis, ſeſe delineatum figuratúmque agnoſcat. Tale ergo iniquum illud edictum quod à Conſtantio prodiit. Populis certe magna erat ad martyrium promptitudo, ingensque odium aduerſus impiiſſimam hæreſim, & luctus permagnus, & gemitus in Eccleſiis, omnibus ad Dominum vociferantibus: *Parce Domine populo tuo, & ne des hæreditatem tuam in vituperium inimicis tuis, ſed feſtina, vt eripias nos de manu iniquorum.* Ecce enim famulis tuis non parcunt, & viam Antichriſto præparant. Non eſt ſperandum vt Antichriſto Meletiani reſiſtant, non illis cura eſt veritatis, neque Chriſtum abnegare inter mala numerant: non enim ſinceriter ad verbum Dei acceſſerunt, ſed ad omnia tanquam Chamæleontes transformantur, ſemper mercenarij eorum, qui ipſorum operam requirunt: non veritatem pro ſcopo habent, ſed veritati voluptatem anteponunt, ſolumque id dicunt: Comedamus & bibamus, cras enim moriemur. Hiſtrionum igitur Epicritianorum ex Meletianis transfiguratorum ſcopus talis eſt, talisque perfidia in moribus. Qui autem ſunt miniſtri Saluatoris & vere Epiſcopi, ſinceriterque credunt, & non ſibi ſed Domino viuunt, quique fideliter pij ſunt in Chriſtum Dominum Ieſum, intelligunt, quemadmodum prædixi, falſas contra veritatem criminationes eſſe, & manifeſtò eas fictas eſſe in gratiam Arianæ hæreſis: plane enim ex Vrſacij Valentisque pœnitentia percipiunt, ſycophantiam contra Athanaſium, vt eum è medio tollerent, & hæreſim in Eccleſias Chriſti immitterent,

μίσαν. προθύμως γοῦν καὶ ταχέως ἐκ μὲν Λιλιανῶν ἀρειανοὶ γεγόνασιν, ἂν δὲ καὶ ἕτερόν τι προστάξῃ βασιλεύς, καὶ εἰς τοῦτο πάλιν εἰσὶν ἕτοιμοι μεταβάλλεσθαι. ἡ γὰρ τῆς εὐσεβείας ἄγνοια, ταχέως ὅπερ τῷ συνήθη καὶ τῷ ἐξ ἀρχῆς, ἐῶ μεμαθήκασιν, ἀφροσύνῃ καταφέρει τούτους· καὶ γὰρ ἐδέν ἐστιν αὐτοῖς ἀνέμῳ παντὶ καὶ κλύδωνι περιφέρεσθαι, ἕως μόνον εἰσὶν ἀλεκτόρρητοι καὶ προσασίαν ἀνθρωπίνῳ ἔχουσι. τάχα δὲ οὐδὲ μεταβάλλεσθαι οἷοι καὶ πρὸ τούτου ἦσαν· καὶ οἷοι ἦσαν ὅτε πάλιν ἕλληνες ἐτύγχανεν. ἀμέλει τιθέτοι τὸν τρόπον ὄντες ἔκλοι, καὶ νομίζοντες πολιτείαν ἐκκλῆς εἶναι τῷ ἐκκλησίαν, καὶ τὸ τῶν εἰδώλων φρενοῦσθαι ὥσπερ ἔθνη, εἰσελθόντες εἰς τὸ καλὸν ὄνομα τῆς σωτῆρος ἐμίαναν τῷ ἀγνῷ πᾶσαν· ποιήσαντες κἂν ὅλως ὀνομασθῆναι τῇ ἀρειανῇ αἵρεσιν ἐν αὐτῇ. ἔτι γὰρ ἐν ὁλοκλήρῳ μοίῃ τῇ αἰγύπτῳ παρρησία τῆς ὀρθοδοξίας ἦν· καὶ διατεῖ ἐπαύδασαν καὶ ταύτῃ φθόνον ἐπαγαγεῖν οἱ δυσεβεῖς. μᾶλλον δὲ οὐκ αὐτοὶ, ἀλλ' ὁ κινήσας αὐτοὺς διάβολος· ἵν' ἐλθὼν ὁ τότε κῆρυξ αὐτίχριστος εὕρῃ καὶ ἐν τῇ αἰγύπτῳ τὰς ἐκκλησίας αὐτὰς γενομένας, τάξιν τε μελιπαιοῦς προκατηχηθέντας ἤδη τὰ ἐκείνου· καὶ ὅπερ γῶ ἑαυτὸν ἐν ἐκείνοις ἤδη μορφωθέντα. τοιοῦτον μὲν οὖν ἐστι τὸ ἐξελθὸν διὰ κωνσταντίου διάνομον πρόσταγμα. τῶν δὲ λαῶν προθυμία μὲν ἦν εἰς μαρτύριον, καὶ μᾶλλον μῖσος κατὰ τῆς ἀσεβεστάτης αἱρέσεως· πένθος δὲ ὅμως διὰ τὰς ἐκκλησίας καὶ στεναγμὸς διὰ πάντων, βοώντων πρὸς τὸν κύριον· φεῖσαι κύριε τοῦ λαοῦ σου, καὶ μὴ δῷς τὴν κληρονομίαν σου εἰς ὄνειδος τοῖς ἐχθροῖς σου· ἀλλὰ καὶ τάχυνον τοῦ ἐξελέσθαι ἡμᾶς ἐκ χειρὸς ἀνόμων. ἰδοὺ γὰρ τῶν μὲν σοῦ θεραπόντων οὐκ ἐφείσαντο, τῷ δὲ αὐτιχρίστῳ τὴν ὁδὸν διὰ σπουδάζουσιν. οὐ γὰρ αἰτήσουσί ποτε μελιπαιοὶ τάττω, οὐδὲ φροντίσουσι περὶ ἀληθείας, οὐδὲ ἀρνήσασθαι τὸν χριστὸν φαῦλον ἡγήσονται· ἀνθρώποις μηδόλως γνησίως προσελθόντες τῷ λόγῳ, πρὸς πάντα κατὰ τὸν χαμαιλέοντα σχηματιζόμενοι, καὶ μισθωτοὶ τῶν αἰούντων αὐτῶν τὴν χρείαν γινόμενοι. ἐ γὰρ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἔχουσι τὸν σκοπὸν, ἀλλὰ ταύτης τὴν διὰ σπουδὴν προκρίνουσιν ἡδονήν· καὶ μενοῦν λέγουσι· φάγωμεν καὶ πίωμεν, αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν. τῶν μὲν ἓν ὑποκειμένων ἐπικρίτων ἀντὶ μελιτανῶν ἡ προθεσις αὕτη, καὶ ὁ τρόπος ἄπιστος. οἱ δὲ πιστοὶ δοῦλοι τοῦ σωτῆρος καὶ ἀληθῶς ὀρθόδοξοι, οἱ γνησίως πιστεύσαντες καὶ μὴ ἑαυτοῖς ἀλλὰ τῷ κυρίῳ ζῶντες, ὅτι πιστῶς ἐσεβήσαν εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν· καὶ γινώσκοντες, καθὰ προεῖπον, ὡς κατὰ τῆς ἀληθείας προφάσεις εἰσὶ ψευδεῖς, καὶ φανερῶς ἐπιπλάθησαν διὰ τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν. καὶ χαρᾷ ἐκ τῆς ὀρθοδοξίας καὶ ἀκαλεντῷ διανοίας καθημάθησαν τῇ ἁγίᾳ ἀποστολικῇ σωτηριθέσαν συκοφαντίαν, ἵνα αὐτὴν μὲν ἐκ τοῦ μέσου ἄρωσι, τῷ δὲ ἀσεβείᾳ τῶν χριστομαχωνείς τὰς ἐκκλησίας εἰσπέμ-

ξωσι

ξωσι. ταῦτα σωφρονοῦντες, ὡς ἀληθείας ὄντες ὑπέρμαχοι καὶ κήρυκες, ὑβρισθῆναι καὶ ἐξουθενηθῆναι μᾶλλον ἕλοντο καὶ ὑποφέρειν, ἢ κατ' αὐτῆς ὑπογράψαι, καὶ τῆς ἀρειομανίτου κοινωνῆσαι. ἐπλάνησε γὰρ οὐδὲ ἐδίδαξεν· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον γινώσκουσιν, ὡς τῆς μὲν ἀσεβοῦσι πολλὴ, τοῖς δὲ ὁμολογοῦσι τὴν ἀληθειαν βασιλεία ἀποκεῖται. καὶ τοῖς μὲν ὀλιγώροις καὶ φοβηθεῖσι κωνώπιον, οὐδὲν ἔσται ἀγαθὸν· τοῖς δὲ ὑπομένασι τὰς ὧδε θλίψεις, ὡς ἐκ χειμῶνος καὶ ναυτίας διὰ λιμένος, ὡς ἀθληταῖς μετὰ τὸν ἀγῶνα στέφανος· ἕτω καὶ αὐτοῖς μεγάλη καὶ αἰωνία καὶ χαρὰ καὶ εὐφροσύνη ἐν τοῖς οὐρανοῖς γενήσεται· οἵαν ἔσχεν Ἰωσὴφ μετὰ τὰς θλίψεις ἐκείνας· οἵαν ὁ μέγας Δανιὴλ μετὰ τὰς πειρασμοὺς καὶ τὰς πολλὰς ἐπιβουλὰς τῶν βασιλικῶν· οἵαν ἔχει νῦν ὁ παῦλος στεφανούμενος ὑπὸ τοῦ σωτῆρος· οἵαν προσδοκῶντες οἱ πανταχοῦ τοῦ θεοῦ λαοί. ταῦτα βλέποντες οὐκ ἠθύμησαν τῇ προαιρέσει, ἀλλὰ μᾶλλον ἐνεδυναμώθησαν τῇ πίστει, καὶ πλέον ἤυξησαν τὴν προθυμίαν. πληροφορηθέντες γὰρ ὑπὲρ τῆς συκοφαντίας καὶ ἀσεβείας τῶν αἱρετικῶν, καταγινώσκουσι μὲν τοῦ διώκοντος, συντρέχουσι δὲ τοῖς διωκομένοις τῇ γνώμῃ καὶ τῇ ὁμοφροσύνῃ· ἵνα καὶ αὐτοὶ τὸν τῆς ὁμολογίας ἀπολάβωσι στέφανον. πολλὰ μὲν ἄν τις δικαίως λέγειν κατὰ τῆς μυσαρᾶς καὶ χελιδονώδους ταύτης αἱρέσεως, πολλὰ δὲ καὶ ἀποδείξειεν ἄν τις εἶναι προοίμια τοῦ ἀντιχρίστου, τὰ ὑπ' αὐτῆς δόγματα καινοτομούμενα· ἐπειδὴ δὲ, ὡς εἶπεν ὁ προφήτης, ἀπὸ ποδῶν ἕως κεφαλῆς οὐδέν ἐστιν ὑγιὲς ἐν αὐτῇ, παντὸς δὲ ῥύπου καὶ πάσης ἀσεβείας πεπλήρωται, ὥστε μὴ μόνον ἐξ ἀκοῆς φυκτὸν αὐτὴν εἶναι, ὡς ἐξέρεμα κυνὸς, καὶ δρακόντων ἰόν· ἔστι δὲ καὶ καινοτόμως ἐκ φανεροῦ τὴν εἰκόνα φέρουν τοῦ ἀντικειμένου· ἵνα μὴ μακρὸς ὁ λόγος γένηται, διὰ τοῦτο καλὸν ἀρκεσθῆναι, τῇ θείᾳ γραφῇ, καὶ πάντας αὐτῇ πειθῶσι προσέχειν διά τε τὰς ἄλλας αἱρέσεις, καὶ μάλιστα διὰ τοῦτο. ἔστι δὲ αὐτῆς τὸ φρόνημα τοῦτο· ἀπέστητε, ἀπέστητε, ἐξέλθετε ἐκεῖθεν, καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἅψησθε. ἐξέλθετε ἐκ μέσου αὐτῶν καὶ ἀφορίσθητε, οἱ φέροντες τὰ σκεύη τοῦ κυρίου. τοῦτο γὰρ πρὸς διδασκαλίαν ἀρκεῖ πᾶσιν· ἵν' εἴ μέν τις ἦ πατηθὴ παρ' αὐτῶν, ἐξελθὼν ἀπὸ σοδόμων μηκέτι στρέψῃ πρὸς αὐτὰς ὀπισθόρρεψη, μήποτε πάθῃ τὴν τῆς γυναικὸς Λὼτ. εἰ δέ τις καθαρὸς ἐξ ἀρχῆς ἀπὸ τῆς ἀσεβοῦς ταύτης αἱρέσεως διέμενεν, ἔχει τὸ καύχημα ἐν Χριστῷ λέγων· οὐκ ἐξεπετάσαμεν χεῖρας ἡμῶν πρὸς θεὸν ἀλλότριον, οὐδὲ προσεκυνήσαμεν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν ἡμῶν, οὐδὲ ἐλατρεύσαμεν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα τὰ πάντα θεόν, διὰ τοῦ λόγου τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· δι' οὗ σοὶ τῷ πατρὶ, καὶ σὺν αὐτῷ τῷ λόγῳ ἐν πνεύματι ἁγίῳ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

mitterent, compositam conflatamque esse, ac propterea, vt veri propugnatores & præcones Dei, maluerunt potius contumeliam & exilium pati (quod & re experti sunt) quàm contra Athanasium subscribere, & Arianis communicare. Non enim immemores fuere eorum quæ didicerant, vt quibus certissimo constabat proditoribus esse ignominiam multam, confitentibus vero regnum cœlorum esse destinatum: iisque qui confessionem pro leui habent, & mętuunt Constantium, nihil boni expectandum: contra, sustinentibus tribulationes, vti nautis, ex tempestate tranquillum portum, vtq; Athletis, post certamen coronam, ita ipsis magnam & æternam lætitiam & hilaritatem in cœlis paratam esse, qualem obtinuit Ioseph post tribulationes suas, qualem magnus Daniel post tentationes & plurimas aulicorum insidias, qualem nunc habet Paulus à Christo coronatus, qualem expectant qui vbique sunt populi Christi. Hæc inquam illi respicientes non succubuerunt animo, sed magis hac spe inualuerunt, maioremque alacritatem induerunt: certi enim facti de sycophantiis & impietate hæreticorum, persecutorem damnant, & cum iis qui persecutionem patiuntur, animo sententiaque concurrunt, vt corona confessionis potiantur. Multa porro præterea sunt, quæ aduersus hanc impuram & Christo hostilem hæresim dicere liceat, multaque item quibus pleraque Constantij studia, præludia esse Antichristi ostendere possis, quum & Propheta loquutus sit, Apedibus vsque caput, nihil esse quod in hac hæresi plena omnibus sordibus & impietate, cum ratione congruat, ac tam tetra, vt si vel leuiter audias, eam tanquàm vomitum canis, & serpentum virus abominetis: Constantius autem propalam imaginem Antichristi præ se fert. Ideoque scripturæ acquiescere, eiusque præceptis obtemperare, cùm ob alias hæreses, tum maxime ob istam, præclarum duxeris. Scripturæ autem præceptum hoc est, *Absistite ab illa, illinc abire, & immundum ne tetigeris, recedite ex medio illorum, segregamini ab illis qui fertis vasa Domini.* Id enim omnibus pro doctrina sufficit, vt si ab illis deceptus sit, inde, veluti è Sodomis egrediens, non amplius se ad eos reflectat, ne eadem patiatur quæ vxor Loth. Quòd si quis purus ab initio ab hac hæresi manserit, habeat ille gloriam suam in Christo: dicatque, Non extendimus manus nostras ad Deum alienum, nec adorauimus opera manuum nostrarum, nec seruiuimus creaturæ, præter te Deum qui omnia creasti per Verbum tuum vnigenitum Filium Dominum nostrum Iesum Christum, per quem tibi patri vnà cum ipso Verbo in Spiritu sancto gloria & imperium in secula seculorum, Amen.

S. Patris

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

Alexandrini

De Synodis Arimini, quod est Italiæ: & Seleuciæ, quæ est Isauriæ, celebratis Epistola.

FOrtasse & ad vos quoq; peruenit rumor eius Synodi, quę nunc omnibus in ore est, eò quòd ab Imperatore præfectíque literæ frequentes in omnem partem sint missæ, eos qui illuc ituri essent conuocantes. Iam quia discendi cupidi quęritis quid actum sit, rectum putaui, si quæ vidi, quæque diligenter exploraui vobis significauero, ne si aliunde ea acceperitis, animo dubio fluctuetis: maxime, quum nonnulli aliter quàm res acta est, referre soleant. Nicææ igitur quemadmodum statutum erat, nullum concilium coactum fuit, sed secundum edictum promulgatum est, vt Episcopi Occidentales Arimini, quod est Italiæ, conuenirent: Orientales vero Seleuciæ Isauriæ, quæ Aspera cognomine appellatur. Causa autem istius concilij ferebatur in hoc sita esse, vt de fide in Christum Dominum nostrum ageretur. Authores autem istius rei sunt Vrsacius ex Pannonia, Valens & Germinius quidam Syrus Acacius, Eudoxius ité & Patrophilus Scythopolitanus: qui quum Arianicæ factionis essent, & he semel quidem cogitarent, quid vel crederent vel affirmarent, singulos clanculum decipientes, & deceptis sementem hæreseos inseminantes, nonnullos qui aliquid esse videbantur, surripuerunt, & inter eos ipsum Cæsarem iam hæreticum factum, specie quidem, illa prælata quasi Synodum instituere vellent, quum interim sperent ea ratione se & Synodũ Nicęnam & omnes ita peruertere posse, vt impietas pro veritate vbique inualescat. Primum quidem ego admiror, idemque arbitror quemlibet prudentem facere, quòd cum vniuersale concilium indictum esset, idque omnes expectarent, derepente diuisio facta sit, adeo illi illuc, isti istuc conuenirent. Sed hoc absq; dubio numinis prouidentia procuratum est, vt in singulis consilijs hic quidem sinceræ puræque fidei sententiæ apparerent, illic autem suspecta incertáque ingenia cum suis moribus sese ostenderent. Deinde illud mecum cum genuinis fratribus non sine mœrore in animo reuolui, quid sibi vellet ista discursatio. Quæ

Τῶ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Αλεξανδρείας,

Περὶ τῶν γενομένων ἐν τῇ ἀριμίνῳ τῆς ἰταλίας, καὶ ἐν σελευκείᾳ τ ἰσαυρίας συνόδων.

ΕΦθασε μὲν ἴσως καὶ παρ' ὑμᾶς ἡ ἀκοὴ περὶ τῆς καὶ νυῦ θρυλλουμένης συνόδου· καὶ γὰ βασιλέως καὶ τῶν ἐπάρχων ἐφοίτησαν πανταχῆ γράμματα, καλοῦντα τοὺς εἰς ταὐτὸν συνερχομένους. ἐπειδὴ σὲ καὶ φιλομαθῆς ὄντις ζητεῖπ γνῶναι τὰ πεπραγμένα, ἀκόλουθον εἶναι νενόμικα ἅπερ ἑώρακα καὶ ἔγνων ἀκριβῶς, ταῦτα καὶ ὑμῖν δηλῶσαι, ἵνα μὴ παρ' ἑτέρων ἀκούοντες ἀμφίβολον ἔχητε τὴν διάνοιαν· μάλιστα ὅτι τινὲς εἰώθασιν ἑτέρως ἀπαγγέλλειν τὰ πραττόμενα, ἢ ὡς γέγονεν. ἐν μὲν οὖν τῇ Νικαίᾳ ὥσπερ ἔμπροσθεν ὡρίσθην οὐκέτι γέγονε τὸ συνέδριον, ἀλλὰ δήμιον πρόσταγμα προφοίτησεν, ὥστε τοὺς μὲν ἐν τοῖς δυτικοῖς μέρεσιν ἐπισκόπους ἐν ἀριμίνῳ τῆς ἰταλίας συνελθεῖν· τοὺς δὲ ἐν τοῖς ἀνατολικοῖς μέρεσιν, ἐν τῇ λεγομένῃ τραχείᾳ σελευκείᾳ τῆς ἰσαυρίας συγκροτηθῆναι. ἡ δὲ πρόφασις τῆς τοιαύτης συνελεύσεως ἐθρυλεῖτο περὶ πίστεως τῆς εἰς τ κύριον ἡμῶν ἰησοῦν τὸν χριστόν· οἱ δὲ ταύτην προσχόντες εἰσὶν, ἀπὸ μὲν τῆς παννονίας ὑρσάκιος καὶ βάλης, καὶ γερμήνιός τις, ἀπὸ δὲ τῆς συρίας, ἀκάκιος, εὔδοξός τε, καὶ πατροφίλος ὁ ἀπὸ τ ἐπωνύμου τ σκυθῶν πόλεως τυγχάνων. οὗτοι γὰ ἀεὶ τ αἱρετικῶν μερίδος ὄντες, καὶ μὴ νοοῦντες μήτε τοῖς πιστεύουσι, μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται, ἀπλοῦς ἕκαστον ἠρέμα, καὶ σπέρματι τῆς αἱρέσεως αὐτῶν ὑπασπείροντες, ὑφήρπασάν τινας τῶν δοκούντων εἶναί τι, καὶ αὐτὸν τὸν βασιλέα κανόνιον αἱρετικὸν ὄντα, σχηματισάμενοι περὶ πίστεως, ὥστε ποιῆσαι ψευδῆ συνοδον, νομίζοντες δηλωσάσθαι καλύψαι τὴν ἐν νικαίᾳ σύνοδον, καὶ τοὺς πάντας μεταπεῖσαι, ὥστε τὴν ἀσέβειαν ἀντὶ τῆς ἀληθείας κρατῆσαι πανταχῆ. πρῶτον μὲν οὖν ἐγωγε θαυμάζω· ἡγοῦμαι δὲ πάντα σύνεσιν φρόνιμον τοῦτ σωφρονῶν· ὅτι καθολικῆς ὡρισθείσης συνόδου, καὶ ταύτην πάντων προσδεχόντων ἐξαίφνης διηρέθη· καὶ οἱ μὲν ἐκεῖ συνῆλθον, οἱ δὲ ὧδε συνεκρότησαν ἑαυτούς. ἵν' δὲ ἄρα τοῦτο τ προνοίας ἔργον, ἵνα ἐν ἑκάστῃ, τῶν μὲν τ ἄδολον καὶ καθαρὸν τῆς πίστεως δειχθῇ φρόνημα· τῶν δὲ τ ὕποπτον καὶ ἀμφίβολον ἦθ ἐλεγχθῇ. ἔπειτα κἀκεῖνο διενοούμην μέτα τῶν ἐνταῦθα γνησίων ἀδελφῶν, καὶ καθ' ἑαυτὸν ἠχαλλόμην, θεωροῦντες τ ἄπιστίας τῆς τοιαύτης συνόδου.

πρῶ

τί γὰρ πᾶσιν ἠπείγεν ὥστε τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἀναστατῶσαι; καὶ τοὺς λεγομένους ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ κληρικοὺς διατρέχειν ἄνω καὶ ζητεῖν, πῶς ἄρα μάθωσι πιστεύειν εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν; εἰ γὰρ ἐπίστευον, οὐκ ἂν ὡς μὴ ἔχοντες ἐζήτουν. τοῦτο δὲ τοῖς μὲν κατηχεμένοις, οὐκ ὀλίγον σκάνδαλον· τοῖς δὲ ἔθνεσιν, οὐ τὸ τυχόν, ἀλλὰ καὶ πολὺν γέλωτα παρέσχεν, εἰ Χριστιανοὶ ὥσπερ ἐξ ὕπνου νῦν ἐγερθέντες, ζητοῦσι πῶς δεῖ πρῶτον Χριστοῦ νῦν πιστεύειν. οἱ δὲ λεγόμενοι κληρικοὶ τούτων· καί τοι τὰ πρεσβεῖα πρὸ τῶν λαῶν ἐκδικοῦντες ὡς διδάσκαλοι· νῦν ἠλέγξαν ἑαυτοὺς ἀπίστους, ζητοῦντες ὅπερ οὐκ ἔχουσι. καὶ ἠγνόησαν οἱ πρῶτοι οὐρσάκιον τούτων αὐτοὶ γενόμενοι, ὅσῳ ἑαυτοῖς ἐθησαύριζαν ὀργήν, λέγοντος τοῦ κυρίου διὰ μὲν τῶν ἁγίων· οὐαὶ δι' οὗς τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσι. διὰ δὲ ἑαυτοῦ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις· ὃς ἂν σκανδαλίσῃ ἕνα τῶν μικρῶν τούτων, συμφέρει αὐτῷ, ἵνα μύλος ὀνικὸς κρεμασθῇ περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ καταποντισθῇ ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης, ἢ, ἵνα ὡς ὁ λῃστὴς προσέθηκε, σκανδαλίσῃ τῶν μικρῶν τούτων ἕνα. τί γὰρ ἔλειπε διδασκαλίας εἰς εὐσέβειαν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, ἵνα νῦν δεῖ πίστεως ζητῶσι; καὶ τὴν ἀσφάλειαν τῶν παρόντων χρόνων πρὸ πάντων τῶν παρ' αὐτῶν ἐκπεφημένων ῥημάτων δηθεν δεῖ πίστεως; οὐρσάκιος γὰρ καὶ βάλης καὶ γερμίνιος καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς, πεποιήκασιν ὁ μήπω γέγονε μήπω ἠκούσθη πώποτε τοῖς Χριστιανοῖς. γράψαντες γὰρ ὡς ἤθελον αὐτοὶ πιστεύειν, προσέταξεν τὴν ἀσφάλειαν καὶ τὸν μῆνα καὶ τὴν ἡμέραν τοῦ παρόντος χρόνου, ἵνα δείξωσι πᾶσι τοῖς φρονίμοις, ὅτι μὴ πρόπαρον, ἀλλὰ νῦν ὅτε κωνσταντίου ἀρχὴν ἔχει τούτων ἡ πίστις. πάντα γὰρ πρὸς τὴν ἰδίαν αἵρεσιν βλέποντες ἔγραψαν. πρὸς τούτοις δεῖ τοῦ κυρίου προσποιούμενοι χαίρειν, ἄλλον δεσπότην ὀνομάζουσιν ἑαυτοῖς κωνσάντιον· αὐτὸς γὰρ ἐν τῷ δωρεᾶσθαι τῆς ἀσεβείας αὐτοῖς παρέχων. καὶ αἰώνιον ἢ αὐτὸν βασιλέα εἰρήκασιν, οἱ τὸν υἱὸν αἰδίως ἀρνούμενοι· ἅτοις εἰσὶ πρὸς ἀσέβειαν χρισομάχοι. ἀλλ' ἴσως αὐτοῖς ἐστι πρόφασις τῆς ὑπατείας ἡ τῶν ἁγίων προφητῶν χρονογραφία· ἀλλὰ καὶ τοῦτο τελμήσασιν εἰπεῖν, πολὺ τὰ μοθεσίαν ἑαυτῶν ἐξαγγέλλουσιν· οἱ μὲν γὰρ τῶν ἁγίων προφητεῖαι, χρόνων ἔχουσι μνήμην. ἢ γὰρ Ἡσαΐας μὲν καὶ ὡσηὲ ἐν ἡμέραις Ὀζίου, καὶ Ἰωάθαμ, καὶ Ἄχαζ, καὶ Ἐζεκίου γεγόνασιν. Ἱερεμίας ἢ ἐν ἡμέραις Ἰωσίου· Ἰεζεκιὴλ ἢ καὶ Δανιὴλ ἐπὶ κύρου καὶ Δαρείου. καὶ ἄλλοι ἐν ἄλλοις χρόνοις προεφήτευσαν, ἀπὸ τῆς θεοσεβείας ἀρχὴν καταβαλλόμενοι· ἣν δὲ καὶ πρὸ αὐτῶν, καὶ ἀεὶ ἦν, καὶ πρὸ καταβολῆς κόσμου, παρὰ τῷ ἡμῶν θεῷ τὸ χρεὼν προητοίμασεν· ἀδὲ τῆς αὐτῶν ἢ πίστεως τὰς χρείους ἐσήμαινον· ἦσαν γὰρ καὶ πρὸ τούτου τῶν χρόνων αὐτοὶ πιστοί· ἀλλὰ τῆς δι' αὐτῶν ἀπαγγελίας ἦσαν οἱ χρόνοι. ἣν δὲ ἡ ἀπαγγελία προηγγελμένη μὲν περὶ τῆς ἐπιδημίας τοῦ σωτῆρος, ἐπαγγέλλημα δὲ περὶ τῶν ἐσομένων τῷ Ἰσραὴλ καὶ τοῖς ἔθνεσι.

Quæ enim res tantopere cogebat, vt orbis terrarum turbandus esset? aut cur illi, qui hoc tempore clerici dicuntur, sursum cursitarent, percunctaturi quomodo ipsos oporteret in Christum Iesum dominum nostrum credere? Nam si credidissent, nunquam quasi fidem non haberent, de fide quæsiuissent. Ea res & catechumenis non tenue scandalum, & ethnicis non vulgarem, sed effusissimum cachinnum præbuit. Si Christiani veluti è somno expergiscentes, nunc demum quærant, quomodo in Christum oporteat credere, clerici certe illorum, quamquam authoritatem apud populum hactenus quasi magistri obtinuerint, nunc tamen sese infideles esse declarauerunt, quum id quærant quod non habent. Et ignorat Vrsacius cum suis qui horum authores sunt, quantam sibi iram thesaurizet, quum Dominus per sanctos loquatur. *Væ illis per quos nomen meum in gentibus blasphematur.* ac deinde per seipsum in Euangeliis. *Qui scandalizauerit vnum ex pusillis istis, melius est, vt mola asinaria ad collum illius appendatur, & demergatur in alto maris, quam*, vt Lucas ait, *aliquem ex paruis istis scandalizet.* Quid enim defuit Catholicæ Ecclesiæ ad pietatem, vt nunc de fide quærendum videretur? Quin verbis suis de fide consules affirmant, sub quibus res acta est: Vrsacius enim & Valens, Germiniusque cum cæteris suis gregalibus id fecere, quod antea nec factum, nec auditum est apud Christianos. Quum enim scripsissent eam fidem, quam voluerunt, addidere & Consulem, & mensem diemque eius temporis, vt omnibus prudentibus palam facerent, non olim, sed nunc demum eorum fidem sub Constantio initium accepisse. Omnia enim respectu suæ hæreseos scripserunt: deinde cum simularent se de Domino scribere, alium sibi Dominum, Constantium scilicet creauerunt: ille enim ipsis impie agēdi facultatem præbuit: suumq; Cæsarem æternum appellauerunt, qui Filium Dei æternum esse negant, tantos se pro impietate Christo hostes præbent. Sed fortasse cautam additorum consulum se mutuatos esse ex chronographia sanctorum prophetarum iactitauerint: quod si fausi sint dicere, multo liquidius suam insciti am manifestabunt. Nam sanctorum prophetiæ temporum memoriam habent, Esaias quidem & Oseæ in diebus Oziæ, Ioathan, Achab, & Ezechiæ vixerunt, Hieremias vero in diebus Iosiæ. Ezechiel porro & Daniel sub Cyro & Dario, aliique aliorum temporibus prophetarunt, (non religionis fundamenta iacientes: nam ea & ante ipsos & ante cōstitutionem mundi fuit & semper est, quam Deus nobis in Christo præparauit,) neque fidei suæ tempora assignarunt, si quidem & ante ea tempora fideles homines extiterant, sed tempora suę annunciationis notauerunt. Erat autem principalis eorum annunciatio de aduentu Saluatoris: sed tamen quæ appendicem quoq; sibi annexam haberet, euenta Israelitis & gentibus futura.

Notæ

καὶ ἦσαν

Notæ autem temporum annaliaque ita assignata non initium fidei, quemadmodum iam dixi, sed initium Prophetarum, quo inceperant diuinare, complectebantur: isti autem sophi non in enarratione historiarum, non in prædiuinatione rerum futurarum, sed in expositione fidei, post hæc verba (edita est Catholica fides) statim consulem, mensem, diem adiecerunt, vt quemadmodum sancti historiarum suique ministerij tempora assignabant, ita isti suæ fidei tempora assignarent. Atque vtinam in sua fide hanc assignationem fecissent, & non in titulo Catholicæ fidei hoc ausi fuissent: Non enim tali formula, verborum rem conscripserunt, vt dicerent, nos ita credidimus: sed hac specie, edita est Catholica fides. Improbitas ergo hæreseos istius suorum insciciam prodit, & nouum istud scribendi genus paria facit cum Ariana hæresi: illo enim scripto indicant, initium suæ fidei, & quando primum inceperint credere, atque iam inde volunt fidem suam prædicari, eadem ratione vt apud Euangelistam Lucam, edictum describendi orbis exisse dicitur, quod quum antea non esset, ipso die quo per authorem suum promulgatum fuit, incepit esse: ita isti quoque vbi scripserant, edita est fides, eo ipso ostenderunt nouitiam esse sententiam suæ hæreseos & eam prius non fuisse. In eo vero quòd addiderunt titulum Catholicæ fidei non sentiunt se delapsos ex Phrygia in Arianam sectam, adeo vt ipsi pro eorum more loquantur: Nobis primum reuelatum est, à nobis incipit fides Christianorum. Et vt illi Maximillam & Montanum, ita isti pro Christo Constantium Dominum suum nuncupant. Quòd si secundum ipsos ab istis consulibus principium suum fides accepit, quid facient patres & beati martyres? aut quid facient illi, qui ab eis in Christiana religione instituti sunt, & ante consules istos dormierunt? quomodo illos excitabunt, vt quod didicerint obliteretur, & quod ipsi scribendo inuenerunt, in eos inferant? Adeone crassi sunt, vt nihil fingere queant nisi cauillationes, easque & indecoras & incredibiles, & statim de proximo argumentis refutabiles? Siquidem Nicæna Synodus non temere habita est vt quæ habeat grauissimos vsus, & legitimam rationem. Syri etenim, Cilices, Mesopotamiani in causa festi claudicabant, atq; vnà cum Iudæis Pascha celebrabãt, & iam tum Ariana hæresis, quæ contra Ecclesiam insurrexerat, suos propugnatores habebat qui ipsam defenderent, & qui piis insidias facerent, Eusebianos scilicet. Atque ea causa fuit, cur vniuersus orbis in consilium coiret, vt & eodem die vbi festum celebraretur, & hæresis quæ suppullulauerat, anathemate percuteretur: quod & factum est. Nam & Syri in aliorum sententiam traducti sunt, & Arianam hæresim decreuerunt pro Antichristi præcursatrice habendam esse, & scriptis contra eam editis placita sua promulgarunt,

καὶ ἦσαν οἱ χρόνοι σημαινόμενοι, οὐκ ἀρχὴς πίστεως, καθὰ πρόειπον· ἀλλ' αὐτῶν τῶν προφητῶν, καθ' ὃς οὗτοι γενόμενοι, τοιαῦτα προεφήτευον. οὗτοι δὲ οἱ νῦν σοφοὶ, οὐχ' ἱστορίας ἐξηγούμενοι, οὐδὲ τὰ μέλλοντα προλέγοντες, ἀλλὰ γράψαντες· ἐξετέθη ἡ πίστις ἡ καθολικὴ, οἷς προσέθηκαν καὶ τὴν ὑπατείαν, καὶ τὸν μῆνα, καὶ τὴν ἡμέραν· ἵνα ὥσπερ οἱ ἅγιοι τῶν ἱστοριῶν καὶ τῆς ἑαυτῶν διακονίας τοὺς χρόνους ἔγραφον· ἵνα καὶ οὗτοι τῆς ἑαυτῶν πίστεως τὸν χρόνον σημάνωσι· καὶ εἰ-
A δὲ πρὸ τῆς ἑαυτῶν ἔγραφον· νῦν γὰρ ἤρξατο· καὶ μὴ ὡς περὶ τῆς καθολικῆς ἐπιχείρουν. ἃ γὰρ ἔγραψαν, οὕτω πιστεύομεν· ἀλλ' ὅτι ἐξετέθη ἡ καθολικὴ πίστις. τὸ μὲν οὖν τελμηρὸν τῆς προαιρέσεως ἐλέγχει τὴν ἀμάθειαν αὐτῶν· τὸ δὲ καινὸν ὄνομα τῆς γραφῆς, ἴσον ἐστὶ τῆς ἀρειανῆς αἱρέσεως· ὅτε γὰρ γράψαντες, ἔδειξαν πῶς μὲν ἤρξαντο πιστεύειν αὐτοὶ, ὅπου δὲ τὰ νῦν βέλονται
B τὴν πίστιν αὐτῶν καταγγέλλεσθαι. καθ' ὃν τρόπον κατὰ τὸν εὐαγγελιστὴν λουκᾶν, ἐτέθη δόγμα περὶ τῆς ἀπογραφῆς, καὶ τοῦτο τὸ δόγμα πρότερον μὲν οὐκ ἦν, ἀπὸ δὲ τῶν ἡμερῶν ἐκείνων ἤρξατο, ἐν αἷς καὶ ἐτέθη παρὰ τοῦ γράψαντος· οὕτω καὶ οὗτοι γράψαντες, ἐξετέθη νῦν ἡ πίστις, ἐδείξαν ὅτι νεώτερόν ἐστι τὸ τῆς αἱρέσεως αὐτῶν φρόνημα, καὶ οὐκ ἦν πρότερον. οἱ δὲ προστιθέασι τῆς καθολικῆς ἔλαθον ἑαυτοὺς πρόσωπις
C εἰς τὴν παρρησίαν τῶν ἀπὸ φρυγίας, ὥστε καὶ αὐτοὺς κατ' ἐκείνους εἰπεῖν, ἡμῖν πρῶτον ἀπεκαλύφθη, καὶ ἀφ' ἡμῶν ἡ πίστις ἄρχεται τῶν χριστιανῶν. καὶ ὥσπερ ἐκεῖνοι μαξιμίλλαν καὶ μοντανόν, οὕτως ἔτι αὐτὸ τοῦ χριστοῦ κωνστάντιον δεσπότην ὀνομάζονται. οἱ δὲ κατ' αὐτοὺς ἀπὸ τῆς νῦν ὑπατείας ἀρχὴν ἡ πίστις ἔχει, τί ποιήσουσιν οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ μακάριοι μάρτυρες; τί δὲ καὶ αὐτοὶ ποιήσουσι τοὺς παρ' αὐτῶν κατηχηθέντας, καὶ περὶ τῆς ὑπατείας παύτης κοιμηθέντας; πῶς αὐτοὺς ἐγείρουσιν, ἵνα ἃ μὲν
D ἔδοξαν δεδιδαχέναι τούτους ἀπαλείψωσιν, ἃ δὲ νῦν εὑρόντες ἔγραψαν ὀπαπείρωσιν αὐτοῖς; οὕτως εἰσὶν ἀμαθεῖς, μόνον εἰδότες πλατεῖαν προφάσεις· καὶ παύτας ἀπρεπεῖς καὶ ἀπηνούς, ἐχόντας ἐγγὺς τὸν ἔλεγχον· ἡ μὲν γὰρ ἐν νικαίᾳ συνοδος, οὐχ' ἁπλῶς γέγονεν, ἀλλ' εἶχε τὴν χρείαν κατεπείγουσαν, καὶ τὴν αἰτίαν δίλογον. οἱ μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς συρίας, καὶ κιλικίας, καὶ μεσοποταμίας ἐχώλευον περὶ τὴν ἑορτὴν, καὶ μετὰ τῶν ἰουδαίων ἐποιοῦντο πάσχα· ἡ τε ἀρειανὴ αἵρεσις ἐπανατεῖλε μὲν κατὰ τῆς καθολικῆς
E ἐκκλησίας, καὶ προσάτας εἶχεν εἰς τε τὸν ὑπὲρ ἑαυτῶν πόλεμον, καὶ εἰς τὸν κατὰ τῶν δυσεβούντων ὁπλισμὸν, τοὺς περὶ εὐσέβιον. καὶ αὕτη αἰτία γέγονεν οἰκουμενικὴν συναχθῆναι σύνοδον, ἵνα πανταχοῦ μιᾷ τῆς ἑορτῆς ὁπλισθῶσι ἡμέρᾳ. καὶ ἡ παρὰ φύσιν αἵρεσις ἀναθεματισθῇ. γέγονε γοῦν. καὶ οἱ μὲν ἀπὸ τῆς συρίας ἐπείσθησαν τῇ ἀρειανῶν αἱρέσιν ἀποφήνασθαι πρόδρομον τοῦ ἀντιχρίστου, καὶ καθ' αὐτῆς γράψαντες ἐκδεδώκασι καλῶς.

καὶ

καὶ ὅμως γεγράψαντες καὶ τοσοῦτοι ὄντες, οὐδὲν τοιοῦτον τετολμήκασιν, οἷον οἱ τρεῖς ἢ τέσσαρες οὗτοι. ἀ γὰρ προσέταξαν ὑπατείαν καὶ μῆνα καὶ ἡμέραν· ἀλλὰ περὶ μὲν τοῦ πάσχα, ἔδοξε τὰ ὑποτεταγμένα· πότε γὰρ ἔδοξε πᾶσιν πείθεσθαι; περὶ δὲ τῆς πίστεως ἔγραψαν, οὐκ ἔδοξεν, ἀλλ' αὐτῶς πιστεύει ἡ καθολικὴ ἐκκλησία· καὶ οὕτως ὡμολόγησαν πῶς πιστεύουσιν, ἵνα δείξωσιν ὅπ μὴ νεώτερον, ἀλλ' ἀποστολικόν ἐστιν αὐτῶν τὸ φρόνημα. καὶ ἃ ἔγραψαν οὐκ ἐξ αὐτῶν εὑρέθη, ἀλλὰ ταῦτ' ἐστὶν ἅπερ ἐδίδαξαν οἱ ἀπόστολοι. αἵ γ' νῦν κινούμεναι παρ' αὐτῶν συνόδοι, ποίαν ἔχουσιν εὔλογον αἰτίαν; εἰ μὲν γὰρ καινοτέρα τις ἄλλη γέγονεν αἵρεσις μετὰ τὸν ἀρειανὸν, εἰπατώσαν τὰ τῆς ἐπινοίας αὐτῆς ῥήματα, καὶ τίνες οἱ ταύτην ἐφευρόντες εἰσὶ; γεγραφότες τε ἀναθεματιζέτωσαν τὰς πρὸ τῆς συνόδου ταύτης αἱρέσεις, ἐν αἷς ἐστι καὶ ἡ ἀρειανὴ, ὥσπερ οἱ ἐν νικαίᾳ πεποιήκασιν, ἵνα δόξωσι πιθανόν τινα πρόφασιν ἔχειν τοῦ καινότερα λέγειν. εἰ δ' μηδὲν τοιοῦτον γέγονε, μήδε δύνανται δεῖξαι, αὐτοὶ δὲ μᾶλλον ἔχοντες τὸν ἀσέβειαν ἀρείου παῦσαι φθέγγονται, καὶ καθημέραν ἐλεγχόμενοι μεταβάλλονται, τίς ἡ χρεία τῶν συνόδων; ἀρκούσης τῆς ἐν νικαίᾳ γενομένης πρός τε τὸν ἀρειανὸν καὶ τὰς ἄλλας αἱρέσεις, ἃς κατέκρινε πάσας διὰ τῆς ὑγιαινούσης πίστεως. καὶ ὁ θρυλούμενος ἄπιος; ὁ ἐπικληθεὶς ἄπιος, οὐκ ἰδίαν ἐφευρὼν μανίαν θαρσύνεται, ἀλλ' εἰς τὸν ἀρειανὸν ἑτεροδοξίαν χειμαζόμενος ἐναυάγησε καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν ἀπατηθέντων παρ' αὐτοῦ· μάτην γοῦν περιτρέχοντες προφασίζονται διὰ πίστιν ἠξιωκέναι γενέσθαι τὰς συνόδους· ἔστι μὲν γὰρ ἱκανωτέρα πάντων ἡ θεία γραφή· εἰ δὲ καὶ συνόδου χρεία περὶ τούτου, ἔστι τὰ τῶν πατέρων. καὶ τούτου γὰρ οὐκ ἠμέλησαν οἱ ἐν νικαίᾳ συνελθόντες· ἀλλὰ καὶ ἔγραψαν ἅτινα καλῶς, ὥστε τὸν γνησίως ἐντυγχάνοντας τοῖς ἐκείνων γράμμασι δύνασθαι παρ' αὐτῶν ὑπομιμνήσκεσθαι τὸν ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς καταγγελλομένων εἰς χριστὸν εὐσέβειαν. οὐκοῦν ἐπειδὴ μηδὲν εὔλογόν ἐστι παρ' αὐτοῖς, ἀπορεῖσι δ' πανταχόθεν, καὶ τινὰς καὶ προφάσεις πλάττονες, τοῦτο λοιπὸν αὐτοῖς ὑπολείπεται λέγειν· ἡμεῖς αὐτὰ λέγοντες τὰ πρὸ ἡμῶν, καὶ παραβαίνοντες τὰς τῶν πατέρων παραδόσεις, ἠξιώσαμεν συνόδου γενέσθαι. ἀλλὰ πάλιν φοβηθέντες, μὴ πάλιν εἰς ἓν συνελθόντων πάντων ἡμῶν ἡ αὐτὴ γένηται, ἠξιώσαμεν εἰς δύο διαιρεθῆναι τὸν σύνοδον· ἵνα ἐν μέρει γενόμενοι, δείξαντες ἅπερ ἔγραψαν ὑφαρπάσαι δυνηθῶμεν τὸ πλέον, ἀπειλοῦντες τὸν περιττεύμενον τῆς ἀσεβείας κωνσταντίου, καὶ οὕτω τὰ μὲν ἐν νικαίᾳ πραχθέντα χολάσαι ποιήσωμεν, χρηματισάμενοι τὰ ἀπλότητα τῶν πραχθέντων παρ' ἡμῶν. ταῦτα δ' εἰ μὴ τοῖς ῥήμασιν αὐτοῖς εἰρήκασιν, ἀλλὰ τῇ διανοίᾳ τοῦτο πάντα πεποιήκασί τε καὶ διεπράξαντο. ἀμέλει πολλὰ πολλάκις εἰρηκότες καὶ γράψαντες ἐν διαφόροις συνόδοις, ἀ δ' πώποτε περὶ τῆς ἀρείου αἱρέσεως

sed tamen quum tot ac tanti viri essent, nihil tale quale isti, qui non nisi tres aut quatuor sunt, ausi fuerunt facere. Siquidem nec consulem, nec mensem, nec diem addiderunt, sed in negotio Paschatis non abhorruerunt ab istiusmodi appendice. Ibi enim placuit vt adderetur: visum est, vt omnes obtemperarent. De fide vero non scripserunt, visum est, sed ad istum modum credit Catholica Ecclesia, & statim confessio ipsa credendi adiuncta est, vt ostenderent eam non nouam esse sententiam, sed Apostolicam: & quæ ipsi scripsissent, non esse sua inuenta, sed Apostolorum documenta. Contra, Synodi ipsorum quam quæso habent legitimam causam cur instituantur? Si enim recens alia hæresis post Arianam emersit, age, proferant nobis eius hæreseos commenta, authoresque sectæ: interim tamen scriptis suis anathematizent omnes hæreses ipsorum concilio priores & inter cæteras etiam Arianam sectam, quemadmodum patres Niceni fecerunt, vt videantur saltem aliquam verisimilem occasionem habere noua moliendi. Quòd si tale nihil accidit, neq; quicquam istiusmodi ostendere possunt, sed ipsi potius ex morbo Arianæ hæreseos ista loquuntur, victiq; quotidie in omnem speciem se mutant, quis vsus quæso conciliorum? quum Nicenum concilium aduersus Arianam cæterasque hæreses satis valeat, quas per sanam fidem condemnauit? Porro Aëtius, cognomento impius, quem pro causa habendi concilij toties iactitant non de propria insania quasi à se inuenta, superbit, sed in Arianã, quæ alterius dogmatibus constat, transiens, cum suis quos decepit, naufragium fecit. Frustra igitur circumcursitantes prætexunt, ob fidem Synodos sese postulare, quum sit diuina scriptura omnibus potentior. Quòd si ad hãc rem vsus Synodi desideretur, supersunt acta patrum: nam neq; hac in parte negligentes fuere qui Niceæ conuenerunt, sed ita accurate scripserunt, vt qui sinceriter eorum scripta legat, facile reminiscatur eius in Christũ religionis, quæ à sacris literis annunciatur. Ergo quum nullam rationem pro se habeant, omnibusq; vndecunq; destituantur, & hæreãt, & frustra operosi sint in cauillationibus, illud nimirum illis reliquum est, vt dicant, Nos qui maioribus nostris contradicimus, & præuaricamur patrũ traditiones, postulauimus Synodum promulgari: metuentes autem, si omnes in vnum conueniant, ne frustra laborauerimus: ita voluimus Synodum indici, vt ea in duas partes dirimatur, quo ita à se inuicem disiunctis, scriptisque nostris exhibitis aliquid suffurari possimus, minas Constantij impiæ sectæ propugnatoris assidue iactitantes, simplicitatemque nimiam Niceensium patrum cauillantes, acta Niceensia irrita ociosáq; reddamus. Hæc tametsi verbis non proferant, ad eum tamen finem omnia faciunt & moliuntur. Certe quum multa multoties in diuersis Synodis dixerint, & scripserint, nunquam tamen Arianæ hæreseos mentio-

 ἀρείου αἱρέσεως

mentionem, vt malæ, fecerunt, imo si quando contigit, vt ex præsentibus aliqui hæreses criminarentur, ipsi Arianam à Nicæno concilio damnatam excipiebant, defendebantq; eosq; qui Ariana dicerent, beneuolentissime complectebantur. Quæ res pro insigni argumento est, non ob veritatem, sed ad abolitionem eorum quæ Niceæ acta sunt nouas ipsos Synodos comminisci. Quæ autem in Synodis ab ipsis ipsorumq; similibus acta sunt, rem ita esse adhuc magis probant. Reliquum igitur est, vt singula quemadmodum acta sunt, exponam. Omnibus igitur expectantibus vt in vnum conuenirent, quos imperatoris diplomata euocabant, & vnum concilium haberetur, postquam diuisio facta esset, aliique Seleuciam cognomento Tracheiam abiissent: alij Ariminum se contulissent vbi Episcopi fuere L. & eo plures, venit etiam ad eundem locum Germinius, Auxentius, Valens, Vrsacius, Demophilus & Gaius: ibi quum cæteri Episcopi ex sacris literis verba sua formarent, illi chartulam exhibuerunt, recitatisq; consulibus sub quibus scripta erat, postulabant, vt ea omnibus Synodis anteponeretur, omissa omni de hæreticis quæstione, nullaque habita percunctatione, quo animo aut qua sententia essent, sed scriptis chartulæ solummodo contentos esse debere: scripta autem eorum huiusmodi fuere,

---

EDITA EST CATHOLICA FIDES IN PRÆSENTIA DOMINI NOSTRI RE-

ligiosissimi praclarique Victoris regis Constantij Augusti aterni, consulibus clarissimis viris Eusebio & Flauio Arimini, vndecimo Calendas Iunias.

CRedimus in vnum & solum verum Deum patrem omnipotentem: conditorem opificémque omnium: & in vnigenitum Filium Dei, ante omnia secula & initia, & ante omne tempus, quod in intellectũ cadere potest, existentem, & ante omnem comprehensibilem substantiam, natum impatibiliter ex Deo, solum ex solo Patre, Deum de Deo, similem patri suo, qui ipsum genuit, cuius secundum scripturas, generationẽ nemo nouit, nisi solus qui eum genuit Pater: hũc scimus Dei vnigenitum Filium, nutu paterno aduenisse è cœlis ad demolienda peccata: genitum ex Maria Virgine, versatumque cum discipulis fuisse, & vbi omne officium dispensationis adimpleuisset, secundum Patris voluntatem crucifixum & mortuum esse, & ad inferos descendisse, atque ibi, quod sui officij erat, peregisse, quem ianitores inferorum conspicati, exhorruerunt, eumque tertio die ab inferis resurrexisse, & versatum cum discipulis fuisse, eumque, vbi negocia sua absoluerat, impletis quinquaginta diebus, in cœlos assumptum esse, & sedere ad dexteram Patris, & vltimis

νῆς αἱρέσεως ὡς Φαύλης ἐμνημόνδυσαν· ἀλλ' ἃ καὶ ποτὲ παρόντες πυνθανόμενοι τὰς αἱρέσεις διεβάλλον, αὐτὴ τῷ ἀρειανῷ ἐξεδίκησαν, ἵνα ἡ ἐν νικαίᾳ σύνοδος αἰσθήματος· καὶ μᾶλλον, ἅπαντες τὰ ἀρείου λέγοντες, γνησίως ἐδέχοντο. μέχρι μὲν δὴ καὶ τοῦτο τὸ μνημόνευον, ὅτι μὴ δι' ἀλήθειαν, ἀλλ' ἐπ' αἰσχύνῃ τῶν ἐν νικαίᾳ πραχθέντων, ἡ σύνοδος τότε νῦν συνόδων ἦν. ἃ δὲ καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς συνόδοις παρ' αὐτῶν καὶ τῶν ὁμοίων πεπράχθαι, δείκνυσιν ἅδεν ἦθος εἶναι τοῦτο ἀληθῆ. λοιπὸν γὰρ αἰαγκαῖον ὡς ἕκαστα γέγονε, δηλῶσαι. πάντων προσδοκώντων εἰς ἓν συνέρχεσθαι, ἅς σκάλει τὰ τῶδε βασιλέως γράμματα, καὶ μίαν γίνεσθαι τὴν σύνοδον, ἐπειδὴ διηρέθησαν, καὶ οἱ μὲν εἰς σελεύκειαν τὴν λεγομένην τραχεῖαν κατῆλθον, οἱ δὲ ἐν τῇ ἀρμίνῳ συνῆλθον· ἦσαν δὲ οἱ ἐν αὐτῇ ἐπίσκοποι ὑ κ πλέον· εἰς ταυτὸν αὐτὴλθον καὶ γερμίνι Θ· κ αὐξέντι Θ·, καὶ ὐάλης, κ ἑρσάκι Θ·, δημόφιλος τε κ γάι Θ·. ἀλλὰ τῶν ἐπισκόπων πάντων ἀναλεγομένων ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν, οὗπερ χάρτης ἐπεδείκνυον κ τὴν ὑπατείαν ἀναγινώσκοντες, ἠξίουν παῦσαι πρόσκλησιν πάσης συνόδου, κ τούτων μηδὲν πλέον ζητεῖν τῶδε τῶν αἱρετικῶν, μηδὲ ἐρευνᾶσθαι τὴν ἐκείνων ἀφάνειαν, ἀλλ' ἀρκεῖσθαι τούτοις μόνοις, κ ἔστι τὰ γραφέντα παρ' αὐτῶν ταῦτα.

ΕΞΕΤΕΘΗ Η ΠΙΣΤΙΣ Η ΚΑ-

θολικὴ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ δεσπότου ἡμῶν τοῦ θεοσεβεστάτου κ καλλινίκου βασιλέως κωνσταντίου αἰωνίου σεβαστοῦ, ὑπατείᾳ φλαουίων, εὐσεβίου κ ὑπατίου τῶν λαμπροτάτων, ἐν σιρμίῳ τῇ πρὸ ια καλανδῶν ἰουνίων.

ΠΙστεύομεν εἰς ἕνα τὸν μόνον καὶ ἀληθινὸν θεὸν πατέρα παντοκράτορα κ κτίστην κ δημιουργὸν τῶν πάντων. κ εἰς ἕνα μονογενῆ υἱὸν τοῦ θεοῦ, τὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, καὶ πρὸ πάσης ἀρχῆς, καὶ πρὸ παντὸς ὑπονοουμένου χρόνου, καὶ πρὸ πάσης καταληπτῆς οὐσίας γεγεννημένον ἀπαθῶς ἐκ τοῦ θεοῦ· δι' οὗ οἱ αἰῶνες κατηρτίσθησαν, καὶ τὰ πάντα ἐγένοντο· γεγεννημένον ᾧ μονογενῆ, μόνον ἐκ μόνου ὡσαύτως τοῦ πατρὸς, θεὸν ἐκ θεοῦ, ὅμοιον τῷ γεννήσαντι αὐτὸν πατρὶ κατὰ τὰς γραφάς· ὃ τὴν γένεσιν οὐδεὶς ὑπίσταται, εἰ μὴ μόνος ὁ γεννήσας αὐτὸν πατήρ. τοῦτον ἴσμεν τοῦ θεοῦ μονογενῆ υἱὸν, νεύματι πατρικῷ τῶδε γενόμενον ἐκ τῶν οὐρανῶν εἰς ἀθέτησιν ἁμαρτίας, καὶ γεννηθέντα ἐκ μαρίας τοῦ παρθένου, καὶ διαναστραφέντα μετὰ τῶν μαθητῶν, καὶ πᾶσαν τὴν οἰκονομίαν πληρώσαντα κατὰ τὴν πατρικὴν βούλησιν, σταυρωθέντα κ ἀποθανόντα, κ εἰς τὰ καταχθόνια καταβάντα, κ τὰ ἐκεῖσε οἰκονομήσαντα, ὃν πυλωροὶ ἅδου ἰδόντες ἔφριξαν, κ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, κ ἀναστραφέντα μετὰ τῶν μαθητῶν, κ πᾶσαν τὴν οἰκονομίαν πληρώσαντα, καὶ πεντήκοντα ἡμερῶν πληρουμένων ἀναληφθέντα εἰς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς

χιλιά-

καὶ ἐλθόμενον ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ τῆς ἀναστάσεως τῇ δόξῃ τῇ πατρικῇ, ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα, ὃ αὐτὸς ὁ μονογενὴς ἐπηγγείλατο πέμψαι τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων τὸν παράκλητον κατὰ τὸ γεγραμμένον· ἀπέρχομαι πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ παράκλητον ἐξαποστελῶ τὸν πατέρα, καὶ ἄλλον παράκλητον πέμψει ὑμῖν τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ἐκεῖνος ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, καὶ διδάξει καὶ ὑπομνήσει ὑμᾶς πάντα. τὸ δὲ ὄνομα τῆς οὐσίας διὰ τὸ ἀπλούστερον παρὰ τῶν πατέρων τεθεῖσθαι· ἀγνοούμενον δὲ ὑπὸ τῶν λαῶν σκάνδαλον φέρειν, διὰ τὸ μήτε πάσας γραφὰς τοῦτο περιέχειν, ἤρεσε τοῦτο περιαιρεθῆναι, καὶ παντελῶς μὴ δεῖν μνήμην οὐσίας ὅλως ἐπὶ θεοῦ εἶναι τοῦ λοιποῦ· διὰ τὸ τὰς θείας γραφὰς μηδαμῶς περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ οὐσίας μεμνῆσθαι. ὅμοιον δὲ λέγομεν τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ κατὰ πάντα· ὡς καὶ αἱ ἅγιαι γραφαὶ λέγουσί τε καὶ διδάσκουσι.

Τούτων ἀναγνωσθέντων, οὐ μακρὰν ἐγνώσθη τῶν γραψάντων ἡ πανουργία. τῶν γὰρ ἐπισκόπων προτεινάντων ἀναθεματισθῆναι τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν, μετὰ καὶ τῶν ἄλλων αἱρέσεων, πάντων δὲ ὑπὲρ τούτου συνηδομένων, οὐρσάκιος καὶ οὐάλης καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς ἀνένευσαν· καὶ λοιπὸν κατεγνώσθησαν, ὡς οὐ γνησίως, ἀλλ' ἐπ' ἀνερέσει τῶν ἐν νικαίᾳ πραχθέντων, γράψαντες ταῦτα, ἵνα τὴν δισώνυμον αἵρεσιν ἀντεισάξωσι. θαυμάσαντες γοῦν ἐπὶ τοῖς δολίοις αὐτῶν ῥήμασι, καὶ πανούργῳ προαιρέσει ἔλεγον, ἡμεῖς οὐ δέομεν πίστεως σωήλθομεν, ἔχομεν γὰρ ἐν ἑαυτοῖς ὑγιαίνουσαν τὴν πίστιν· ἀλλ' ἵνα τοὺς ἀντιλέγοντας τῇ ἀληθείᾳ καὶ καινοτομεῖν ἐπιχειροῦντας ἐντρέψωμεν. εἰ μὲν οὖν ὑμεῖς ὡς νῦν ἔχόμενοι πιστεύειν ἐγράψατε ταῦτα, οὕτω ἐστὲ κληρικοί, ἀρχὴν ἔχοντες τοῦ κατηχεῖσθαι. εἰ δὲ τῇ γνώμῃ ἦ σωήλθομεν ἡμεῖς, πῶς ἂν ὑμεῖς ἔχοντες ἀπλωτήσατε, ἔσω πάντων ὁμοφροσύνη. καὶ τὰς μὲν αἱρέσεις, ἀναθέματα ἀναθεματίσωμεν, τὰ δὲ τῶν πατέρων φυλάξωμεν· ὥσπερ τοῦ μηκέτι διατρέχειν προφάσεις σωόδων, ἅπαξ προλαβόντων τῶν ἐν νικαίᾳ σωελθόντων καὶ πάντα πραξάντων ὥσπερ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας. ἀλλὰ καὶ οὕτω τῶν ἐπισκόπων πάντων σωηθέντων ἀνένευσαν οἱ προειρημένοι· καὶ λοιπὸν καταγνόντες αὐτῶν ὡς ἀμαθῶν δολίων τε καὶ μᾶλλον αἱρετικῶν, τῇ μὲν ἐν νικαίᾳ γενομένῃ συνόδῳ συνεψηφίσαντο πάντες, καὶ τούτῃ πάντες ἐκέλευσαν ἀρκεῖσθαι. τοὺς δὲ προειρημένους ἐρασίκιον καὶ οὐάλεντα, γερμίνιον, αὐξένιον, γάϊον, δημόφιλον, αἱρετικοὺς ἀπέφηναν. καὶ καθελόντες αὐτοὺς, ὡς μὴ ὄντας ἀληθῶς χριστιανοὺς, ἀλλ' ἀρειανοὺς, ἔγραψαν κατ' αὐτῶν ῥωμαϊστὶ μὲν, ἑρμηνεύθεντα δὲ ἑλληνιστὶ κατὰ δύναμιν ταῦτα.

& vltimis diebus resurrectionis venturum in gloria paterna, vt tribuat vnicuique secundum opera sua: & in sanctum Spiritum, quem vnigenitus promisit se missurum humano generi paracletum, quemadmodum scriptum est, *Vado ad Patrem meum, eumque rogabo & alium paracletum mittet vobis Spiritum veritatis: ille de meo accipiet, & docebit vos omniumque admonebit*. Vocabulum porrò substantiæ: quia simplicius à patribus positum est, & à populis ignoratur, & scandalum adfert, eò quòd in scripturis non contineatur, placuit vt de medio tolleretur, & nullam posthac de Deo substantiæ mentionem esse faciendam, eò quòd sacræ scripturæ nusquam meminere substantiæ Patris & filij. Filium autem patri per omnia similem dicimus, quemadmodum sacræ literæ & dicimus, quemadmodum sacræ literæ & dicunt & docent. Hæc hæretici.

Quibus recitatis, non longe postea cognita est istorum qui hæc scripserant, vafricies. Episcopis enim proponentibus, vt cæteræ cum Ariana damnarentur hæreses, reliquisq; omnibus in id consentientibus, Vrsacius & Valens cum sochis suis abnuerunt, ac deinde cognitum est eos non sinceriter sed ad abolitionem eorum quæ Niceæ acta essent, ita scripsisse, vt infaustam hæresim introducerent. Mirantes igitur dolosa eorum hominum verba, & vafrum institutum dixerunt ad eos: Nos, non quia fide indigeremus, huc cõuenimus: (habemus enim sanam fidem,) sed vt eos qui veritati contradicunt, & noua molirentur, confunderemus. Si igitur vos, quasi nunc incipiẽtes credere, ista scripsistis, nondum clerici haberi potestis, vt qui nunc rudimenta Fidei condiscere incipiatis. Quòd si eo animo quo nos, huc venistis, sit omnium concordia, & hæreses anathemate execremur, & quæ patrum sunt, teneamus, ne posthac capratæ conciliorum occasiones obuersentur, quum semel illi qui Niceæ conuenerunt omnia præoccuparint, & nihil non egerint pro Catholica fide. Omnibus ergo Episcopis ita suffragiis inter se consentientibus, illis è diuerso abnuentibus, ac proinde vt insciti, dolosis ac potius hæreticis condemnatis, totum concilium suis calculis Nicænam Synodum approbauit, & eam ad omnia sufficere iudicauit: Vrsacium vero, Valentem, Germinium, Auxentium, Gaium, Demophilum hæreticos pronunciauit, & contra eos submotos ab Ecclesia, vt non vere Christianos, literas scripserunt Romana quidem lingua, sed in Græcam linguam, quoad fieri potuit, ad istum modum interpretatas.

EXEM-

EXEMPLAR EPISTOLAE SYNODALIS AD AVGVSTVM CONSTANTIVM.

DEi iussu, tuoque pio edicto olim dogmatibus tradita ita esse, vt tradita sunt credimus. Nam Ariminum ex omnibus ad Occidentem ciuitatibus in vnum conuenimus, vt Fides Catholicæ Ecclesiæ cognosceretur, & qui alterius opinionis essent, manifesti fierent, ibique post longam deliberationem optima vita est ea fides, quæ hactenus vsque à priscis temporibus perdurauit, quam & Prophetæ, & Euangelia, & Apostoli per Dominum nostrum Iesum Christum prædicarunt, qui est tui imperij custos, & tuæ valetudinis defensor. Statutum igitur vt eam retinentes coleremus, & colentes vsque ad finem conseruaremus. Indecens enim & ne farium aliquid ex rectè & iustè decretis, & ex rebus Nicææ publicè cum illustrissimo principe Constantino patre tuo per accuratam deliberationem constitutis, immutare velle, in quibus tanta doctrina est & prudentia, vt ea vbique deprædicata ad omnium aures animosque peruenerit, quæ sola hostis & interfectrix Arianæ hæreseos, & per quam non illa sola, sed & reliquæ hæreses sublatæ sunt, in qua certe & addere aliquid temerarium est, & auferre periculosum. Quorum si alterutrum fiat, erit hostibus quidlibet agendi libera facultas. Atque ea de causa Vrsacius & Valens iam pridem socij & adstipulatores Ariani dogmatis, à nostra communione, sententia data, segregati fuere, quam vt denuo recuperarent, de peccatis suis in quibus se conscios agnoscebant, pœnitentiam veniamque postularunt, vt eorum syngraphæ testantur, & ob id illis venia gratiaque delictorum facta est: hæc autem per id temporis facta sunt quum Mediolani Synodus in consessum ibat: præsentibus ibidem Romanæ Ecclesiæ presbyteris, fuitque proinde nobis persuasissimum, iniquum esse, quum Imperator Constans ab obitu suo dignus omni memoria, hanc fidem omni cura & diligentia conscriptam promulgarit, tum demum ex quo ille baptizatus ex hominibus in requiem sibi debitam translatus est, aliquid nouiin ea fide moliri velle, & tot sanctos confessores, martyres huius placiti scriptores authoresque contemnere, qui pro veteri lege rituque Ecclesiæ in ea sententia permansere: quorum fidem Deus per Dominum Iesum Christum in tempora tui imperij contulit, per quem ita late regnas, vt etiam nostro orbi imperes. Verum denuo miseri isti deplorati animi, nefario ausu impiæ sententiæ sese præcones ostendunt & omnia veritatis decreta conuellere nituntur.

Ec

ΑΝΤΙΓΡΑΦΟΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ ΣΥΝΟΔΙΚΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΥΓΟΥΣΤΟΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΝ.

Ἐκ τῆς παρ' ἡμῶν κελεύσεως, καὶ τῆς τῶν ἁγίων ἀποστόλων παραδόσεως, τὰ πάλαι δογματισθέντα γεγενῆσθαι πιστεύομεν. εἰς γὰρ Ἀρίμινον ἐκ πασῶν τῶν πρὸς δύσιν πόλεων, εἰς τὸ αὐτὸ πάντες εἰς ἀπαντὴν συνήλθομεν, ἵνα καὶ ἡ πίστις τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας γνωρισθῇ, καὶ οἱ τἀναντία φρονοῦντες ἐκδηλοι γένωνται. ὡς γὰρ ἐπὶ πολὺν διασκοπήσαντες εὕρήκαμεν, ἀρίστην ἐφάνη τὴν πίστιν τὴν ἐκ παλαιοῦ διαμένουσαν, ἣν καὶ οἱ προφῆται καὶ τὰ εὐαγγέλια, καὶ οἱ ἀπόστολοι διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκήρυξαν· τοῦ καὶ τῆς σῆς βασιλείας φρουροῦ καὶ τῆς σῆς ῥώσεως προστάτου· ἵνα πάντως καθεχόντες φυλάξωμεν, καὶ φυλάσσοντες μέχρι τέλους διατηρήσωμεν. ἄτοπον γὰρ καὶ ἀθέμιτον ἐφάνη, τῶν ὀρθῶς καὶ δικαίως ὡρισμένων μεταλλάσσειν, καὶ τῶν ἐν νικαίᾳ κειμένων μετὰ τοῦ ἐνδεξιοτάτου κωνσταντίνου τοῦ πατρός σου βασιλέως ἐσκεμμένων, ὧν ἡ διδασκαλία καὶ τὸ φρόνημα διήλθετε καὶ ἐκηρύχθη εἰς πάσας αἰθρώπων ἀκοάς τε καὶ διανοίας, ἥτις αὐτὴ παλαιὰ μένη καὶ ὁλετὴρ τῆς ἀρείου αἱρέσεως ὑπάρξει· διὸ οὐ μόνον αὕτη, ἀλλὰ καὶ αἱ λοιπαὶ αἱρέσεις καθῃρέθησαν· ἐν ᾗ ὄντως καὶ τὸ πεποιθέναι τι σφαλερὸν, καὶ τὸ ἀφελέσθαι τι ἐπικίνδυνον ὑπάρχει. ὡς εἴπερ τι ἑτέρων γένοιτο, ἔσαι τοῖς ἐχθροῖς ἄδεια τοῦ ποιεῖν ἅπερ βούλονται. ὅθεν οὐρσακίους τε καὶ οὐάλεντα, ἐπειδὴ ἐκπαλαι μέτοχοί τε καὶ σύμφωνοι τῆς ἀρειανοῦ δόγματος ἦσαν καθεσηκότες, καὶ τῆς ἡμετέρας κοινωνίας χωρισθέντες ἀπεφάνθησαν· ἧς ἵνα μετάσχωσιν ἐφ' οἷς ἑαυτοὺς συνεγνώκεισαν πολυμελήσαντες μετανοίας τε καὶ συγγνώμης ἠξίουν τυχεῖν. ὡς καὶ τὰ ἔγγραφα τὰ ὑπ' ἐκείνων γεγενημένα μαρτυρεῖ. δι' ὧν ἁπάντων φειδὼ γέγηται, καὶ τῶν ἐγκλημάτων συγγνώμη. ἐν δὲ ὁ καιρὸς καθ' ὃν ταῦτα ἐπράττετο, ὅτε ἐν μεδιολάνῳ τὸ συνέδριον τῆς συνόδου συνεκροτεῖτο. συμπαρόντων δὲ καὶ τῶν πρεσβυτέρων τῆς τῶν ῥωμαίων ἐκκλησίας, ἐγνωκότες δὲ ἅμα καὶ τὸν μετὰ τελευτὴν ἄξιον μνήμης κωνσταντῖνον μετὰ πάσης ἀκριβείας καὶ ἐξετάσεως, τῷ συγγράφεσθαι πᾶσαν ἐκτεθείκαμεν. ἐπειδὴ δὲ ὡς ἐξ αἰθρώπων ἐγένετο βαπτισθεὶς, καὶ πρὸς τὸν ὀφειλομένῳ εἰρήνῃ ἀνεχώρησεν, ἄτοπον εἶναι μετ' ἐκεῖνον καινοτομεῖν, καὶ τούτους ἁγίους ὁμολογητὰς, μάρτυρας, τούς τε τὰδε τὰ δόγματα συγγραφεῖς τε καὶ αὐτοὺς ὑπερβαίνειν· οἵτινες καὶ τὰ παλαιὰ τῆς ἐκκλησίας θεσμὰ ἅπαντα φρονεῖν διαμεμενήκασιν· ὧν ὁ θεὸς τὰ πίστιν, καὶ εἰς τοὺς συγ-

χρόνους τῆς βασιλείας μετὰ δακρύων διὰ τοῦ δεσπότου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ σοι καὶ τὸ βασιλεύειν ἄνωθεν ὑπῆρξεν ὡς καὶ τὰ καθ' ἡμᾶς οἰκεμένης κρατεῖν. πάλιν γὰρ οἱ ἐλεεινοὶ καὶ οἰκτροὶ τῷ φρονήματι ἀθεμίτῳ [illegible] δυστεβεῖς φρονήσεως κήρυκας ἑαυτοὺς ἀνήγειλαν, καὶ ἐπιχειροῦσιν ἀνατρέπειν πᾶν ἀληθείας δόγμα.

ὃ γὰρ

ὡς γὰρ κατὰ τὸ σὸν πρόσταγμα συνέδριον τῆς συνόδου συνεκρότητο, κἀκεῖνοι τὰ ἰδίας ἀπάτης ἐγύμναν τῷ σκέψιν. ἐπειρῶντο γὰρ πανουργίᾳ τινὶ καὶ παραχῇ προσφέρουλές τι καινοτομεῖν, τῆς τοιαύτης ἑταιρείας συναλισκομένους Οὐρούλιος, Γερμήνιον, Αὐξέντιον καὶ Γάϊον, τοὺς τῷ ἔλεγχον καὶ διχοστασίαν ἐμποιοῦντας· ὧν ἡ διδασκαλία μία μὲν ἔσα, πᾶν πλῆθος βλασφημιῶν ὑπερβέβηκεν. ὡς δὲ συνεῖδον ἀπὸ τῆς τοιαύτης προαιρέσεως ὄντας, οὔτε ὁμογνωμονοῦντας ἐφ' οἷς κακῶς ἐφρόνουν, εἰς τὸ συμβούλιον ἡμῶν μετήγαγον ἑαυτούς, ὡς δοκεῖν ἑπερόν τι γεγράφειν· ἦν δὲ ὁ καιρὸς βραχύς, ὁ κατὰς γνώμας αὐτῶν ἐξελέγχων. ἵνα ἓν μὴ τοῖς αὐτοῖς ἀεὶ τὰ τῆς ἐκκλησίας πρᾶγμα, καὶ ταραχὴ κατόρυβος καλινδούμενος ἅπαντα συγχέῃ, βέβαιον ἐφάνη τὰ πάλαι διωρισμένα ἔννομα καὶ ἀμεταβάτητα διαφυλάττειν, τοὺς δὲ προειρημένους, τῆς ἡμετέρας κοινωνίας ἀποκεχωρίσθαι. διὸ καὶ παῖν τοὺς αἰτησαμένους πρέσβεις πρὸς τὸν σὸν ὑπεικείαν ἀπεστάλκαμεν, τῷ γνώμῳ τῆ συνεδρίᾳ, διὰ τῆς ὑπηρεσίας μηνύσαντες. τοῖς δὲ πρέσβεσι πρόγραπάντων τοῦτο παρεκελευσάμεθα, τὸ τῷ ἀληθείαν πιστώσασθαι ἐκ τῶν παλαιῶν ἀρχαίων καὶ δικαίων ὁρμωμένους· οἱ καὶ τῷ σῷ αἰτησαμένους ὁσιότητα, ὅπως ἂν ὥσπερ ἔφησαν εἰρηνικός τε καὶ ἀβάλης ἔσαι εἰρήνη, εἴπερ τι τῶν δικαίων αἰτήσαιτο· πῶς γὰρ εἰρηνεύσειν οἷόν τε ἄγειν, τοὺς τῷ εἰρήνῳ καταλύοντας; μᾶλλον γὰρ ἔρις καὶ ταραχὴ ἐκ τούτων σύνταξις λοιπαῖς πόλεσι, καὶ τῇ τῶν ῥωμαίων ἐκκλησίᾳ γενήσεται. διὸ δὴ ἱκετεύομεν τῷ σῷ ἐπιεικείαν, ἵνα προσήνεσιν ἀκούσῃς, καὶ γαληναίῳ βλέμματι τὰς ἡμετέρας πρέσβεις ἀθρήσειας, μήτε πρὸς ὕβριν τῶν πεπλανημένων, καινόν τι μεταλλάττειν ὑπὲρ τρέψειας· ἀλλ' ἐάσῃς ἐμμένειν ἡμᾶς τοῖς ὑπὸ τῶν προγόνων ὁρισθεῖσί τε καὶ νενομοθετημένοις· ἃς ἅπαντα μετὰ ἀγχινοίας τε καὶ φρονήσεως καὶ πνεύματος ἁγίου πεποιηκέναι φήσαιμεν ἄν. τὰ γὰρ νῦν παρ' ἐκείνων καινοτομούμενα, τοῖς μὲν πιστεύουσιν ἀπιστίαν ἐμποιεῖ τῆς ἢ ἀπιστίαν ὠμότητα. ἱκετεύομεν ἢ ἔτι ἵνα κελεύσῃς τοὺς ὑπισκόπους τοὺς ἐν ταῖς ἀλλοδαπαῖς διατρίβοντας, ἃς καὶ τὸ τῆς ἡλικίας ὑπόπονον, καὶ τὸ τῆς πενίας ἐνδεὲς τρύχει, τῷ εἰς τὰ οἰκεῖα ἀνακομιδῇ ῥᾳδίαν ποιήσασθαι· ἵνα μὴ ἔρημοι τῶν ὑπισκόπων ἀφωρισμένων αἱ ἐκκλησίαι διαμένωσιν. ἔτι δὲ πρὸς ἅπασι καὶ τόδε δεόμεθα, ἵνα μηδὲν μήτε ἐλλείπῃ τῶν προυπαρχόντων, μήτε πλεονάζοι· ἀλλὰ πάντα ἄρρηκτα διαμείνῃ, ἐκ τῆς τε σῆς πατρὸς εὐσεβείας καὶ εἰς τὸν νῦν χρόνον διαφυλαττόμενα· μήτε λοιπὸν ἡμᾶς μοχθεῖν, καὶ τῶν οἰκείων παροικήσεων ἀλλοτρίας ὑπὲρ τρέψεις γίνεσθαι· ἀλλ' ἵνα ὑπισκοποι σὺν τοῖς ἰδίοις λαοῖς μετ' εἰρήνης εἰς εὐχάς τε καὶ λατρείας σχολὴν ἄγοιεν, ἱκετεύοντες ὑπὲρ τῆς σῆς βασιλείας καὶ σωτηρίας καὶ εἰρήνης, ἵν' ἡ θειότης σοι εἰς τὸ διηνεκὲς χαρίσηται. οἱ δὲ ἡμέτεροι πρέσβεις, τάς τε ὑπογραφὰς καὶ τὰς τῶν ὑπισκόπων προσηγορίας κομίζουσιν, οἵτινες καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν θείων γραφῶν, τῷ σὴν ἀναδιδάξουσιν ὁσιότητα.

Eo enim tempore quo pro tuo edicto Synodus cogebatur, ipsi fraudis suæ concilia denudarunt. Conati enim sunt per vafriciem & tumultum cum sociis istius factionis Germinio, Auxentio, Gaio, contentiones discordiasq; seminantibus nouas res facere. Quarum doctrina vna eademque omne genus blasphemiarum superat: vbi autem viderent, non esse ibi homines eiusdem studij, neque qui illorum prauis sententiis adstipularentur in nostrũ consilium se transtulerunt, vt viderentur aliud quippiam scribere, sed ipsi non ita diu postea animum suum ostenderunt. Ne igitur res Ecclesiasticæ in easdem molestias cadant, néve turbatio & tumultus denuo omnia inuoluat & confundat, constanter visum est, olim decreta pro legitimis inconcussim seruanda esse, & istos à nostra communione submouendos esse, atque ideo legatos nostros ad tuam æquitatem misimus, qui tibi sententiam Synodi ex epistola ostenderent, idque legatis nostris ante omnia mandatum est, vt veritatem priscis & iustis rerum allegationibus probarent, & tuæ sanctitati ostenderent, quòd non quemadmodum Vrsacius & Valens inquiunt, pax futura sit, si aliqua ex rebus iustis subuertantur: (nam quomodo pacifice agere poterint, qui pacem tollunt?) sed potius inde contentionem turbationemque tum reliquis ciuitatibus, tum Romanæ vrbi obortura esse. Quapropter supplicamus tuæ humanitati, vt benignis auribus & sereno vultu nostros legatos intuearis neque ad contumeliam mortuorum aliquid noui induci permittas, sed nos sinas in institutis decretisque maiorum permanere, quos magno ingenio, prudentia, & Spiritu sancto omnia fecisse asseuerauimus. Certe res nouæ, quas isti moliuntur, credentibus incredulitatem, incredulis crudelitatem inducunt. Iterum te nostris supplicationibus conuenimus, vt iubeas Episcopos peregrè commorantes, quos & grauitas ætatis & paupertas affligit, quàm facilime in patriam deduci, ne Ecclesiæ absentibus Episcopis desertæ relinquantur: id quoque nostris precibus addimus, quo nihil desit rerum priscarum, nihilque exuberet, sed omnia firma maneant, vsque à temporibus beati patris tui in hodiernum diem obseruata, ne nos posthac vexari, & à nostris diœcesibus segregari permittas, sed vt Episcopi cum suis populis in pace ad preces cultusque diuinos ocium habeant orantes pro tuo imperio, salute, & pace, quam tibi in perpetuum diuinitas largiatur: Nostri porro Legati subscriptiones salutationesque Episcoporum adferunt qui tuam sanctitatem de hac causa ex ipsis sacris literis edocebunt.

SEN-

SENTENTIA SYNODI.

QVandiu par & possibile erat fratres charissimi, Catholicæ Synodus & sanctæ Ecclesiæ sua patientia & tolerantia pertulit non ingenerose Valacium, Valentem, Gaium, Germinium, & Auxentium, qui alias alia sentientes omnes Ecclesias perturbarunt, & nunc in præsentia auti sunt hæreticas sententias orthodoxæ fidei affuere, & Nicænam Synodum hostem Arianæ hæresis demoliri, suamq; sed peregrinam & alienissimam a sanctissima Ecclesia fidem conscripsisse promulgare, quam nos recipere nefarium putauimus. Qui quum iam pridem hæretici essent, etiam nunc deprehensi sunt contraria sentire, quos ad communionem nostram accedere prohibuimus, eosque in præsentia nostris verbis condemnantes, à cœtu fidelium reiecimus: Vos item quod videbitur de iis statuite, vt vnuscuiusque cognitio ex sua subscriptione robur habeat. Vnanimiter nos Episcopi dicimus, prædicti isti inimici detrahantur ab Ecclesia, vt Catholica Ecclesia in pace permaneat. Et hæc quidem Arimini acta celebrauit istiusmodi finem acceperunt. Nemo enim vbi dissensit, sed omnes concorditer sua iudicia conscripserunt, & Arianos reiecerunt.

Concilij Seleuciæ habiti ordo, Episcopi, cæteraque gesta.

QVæ autem Seleuciæ cui Tracheia nomen est, acta fuere, istiusmodi sunt. Mensis erat à Romanis September, ab Ægyptiis Thoth, à Macedonibus Gorpiæus nominatus, eius autē mensis decimasexta secundum Ægyptios dies, in quam qui euocati fuerant, conuenere. Erant autem ibi propemodum centum sexaginta, ibi quum multi accusarentur, multi quoque accusarent, & contra alios vociferarentur, Acacius, Patrophilus, Iunius è Tyro, & Eudoxius, qui in Antiochenam Ecclesiam insiluit, Leontius & Theodotus: Euagrius quoque & Theodulus, & Georgius ex orbe terrarum abactus, rem callidam instituunt: formidantes enim probationes suorum accusatorum alios homines hæreticæ factionis, sibi veluti mercenarios ad impietatem addictos, & à Secundo per Synodum maximam exauctorato, ad ordines Ecclesiasticos promotos in societatem adiunxere, inter quos fuere Libyci homines Stephanus, Siras, & Pollux de diuersis criminibus, accusati, istis addidere Pancratium, Ptolomæum & Meletianum quendam, sub ea specie quasi videlicet de fide inquirere vellent, verum non ita fallere potuerunt, quin intellectum sit eos metuere accusatores, & hæresim defendere: postea secessione facta discissi sunt, aliique Acacio, sed pauci & suspecti adhæsere: alij vero qui illum reliquerant, magno numero fuere. Acacius

ΑΠΟΦΑΣΙΣ ΤΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ.

Ἐπεὶ ἔως πρόσθεν μὲν καὶ δυνατὸν ἀδελφοὶ πρεπώτατοι, ἡ καθολικὴ σύνοδος καὶ ἡ ἁγία ἐκκλησία τῇ ἰδίᾳ ὑπομονῇ καὶ ἀνεξικακίᾳ ἤνεγκεν οὐκ ἀγενῶς οὐρράκιον καὶ οὐαλῆν καὶ γάϊον καὶ γερμήνιον, καὶ αὐξέντιον· οἵτινες ἄλλοτε ἄλλα φρονοῦντες πάσας τὰς ἐκκλησίας συνετάραξαν, οἵ καὶ νῦν ἐπιχειρῆσαι τετολμήκασι τὸν αἱρετικὸν λογισμὸν τῇ τῶν ὀρθοδόξων πίστει συνάψαι, καὶ διαλῦσαι τὴν ἐν νικαίᾳ σύνοδον· ἥτις αὐτίμαχον ὑπάρχει τῇ τῶν ἀρειανῶν αἱρέσει· ἔξωθεν ἰδίαν τινὰ καὶ ἀλλοτριωτάτην τῆς ἁγιωτάτης ἐκκλησίας συγγραφεῖσαν πίστιν προσφέροντες· ἵνα τινὰ ἡμᾶς δέξασθαι, ἀδημιτουργήσαμεν· ἐκπαλαι γὰρ σὺν τοῖς αἱρετικοῖς ὄντες καὶ τἀναντία φρονοῦντες καὶ νῦν ἀποδείξαντες· οὓς πρὸς τὴν ἡμετέραν κοινωνίαν συνελθεῖν οὐκ ἐπιτρέπομεν, τῇ ἰδίᾳ φωνῇ παρόντας αὐτοὺς καταγινώσκοντες, καὶ καθαιροῦντες. νῦν τοίνυν, ὅπερ δοκεῖ, ἀποφήνασθε· ἵνα ἑνὸς ἑκάστου ἡ γνῶσις ἐν τῇ ὑπογραφῇ εἴη βεβαία. ὑπομιμνήσκομεν οἱ ἐπίσκοποι φάσκομεν, οἱ πεφυρημένοι ἐχθροὶ καθαιρεθῶσιν, ἵνα ἡ καθολικὴ πίστις ἐν εἰρήνῃ διαμείνῃ. καὶ τὰ μὲν ἐν τῇ ἀρειμάνῳ πραχθέντα, ταχεῖαν, καὶ τοιαύτην ἔσχε τὴν διάλυσιν· οὐδεὶς γὰρ ἐκεῖ διεφώνησεν, ἀλλὰ πάντες συμφώνως ὡς ἔγραψαν τὰ δόξαντα, καὶ τοὺς ἀρειανοὺς καθήρησαν.

ΤΑ δὲ ἐν σελευκείᾳ τῇ τραχείᾳ γενόμενα πῶς ἐστι. μὴν μὲν ἦν ὁ κατὰ ῥωμαίους καλούμενος σεπτέμβριος· κατὰ δὲ τοὺς αἰγυπτίους θωθ· ἢ κατὰ μακεδόνας γορπαῖος, καὶ ἡμέρα τοῦ μηνὸς κατ' αἰγυπτίους ἑκκαιδεκάτη, εἰς ἣν συνέδραμον πάντες οἱ κληθέντες συνελθεῖν· ἦσαν δὲ κἀκεῖ πολλοί. πολλῶν δὲ ὄντων τῶν ἐν αὐτοῖς κατηγορουμένων, καὶ τῶν κατηγορούντων βοώντων κατ' αὐτῶν, ἀκακίου καὶ πατροφίλου, καὶ εὐδοξίου ὁ ἀπὸ τύρου, καὶ εὐδοξίου ὁ ἐπισπασθεὶς τὴν ἀντιοχέων ἐκκλησίαν, λεόντιός τε καὶ θεόδοτος, καὶ εὐάγριος, καὶ θεόδουλος, καὶ γεώργιος ὁ διωχθεὶς ἀπὸ τῆς οἰκουμένης, πραγματευσί τι κακὸν ἐμηχανῶντο. φοβηθέντες γὰρ τοὺς κατ' αὐτῶν ἐξ αὐτῶν τῶν κατηγόρων ἐλέγχους, προσελάβοντο τοὺς ἄλλους τῆς αἱρέσεως μερίδος, τοὺς εἰς αὐτὸ τοῦτο αἱρεθέντας εἰς ἀσέβειαν γινομένους, καὶ καθαιρεθέντας ὑφ' ἑκάστου τῶν καθαιρεθέντων παρὰ τῆς μεγάλης συνόδου· ἀπὸ μὲν τῆς λιβύης στέφανον καὶ σιραν, καὶ πλυδούκιον, κατηγορουμένους ἐπὶ διαφόροις ἐγκλήμασι, καὶ λοιπὸν παγκράτιον καὶ πτολεμαῖον μελιτιανόν τινα, καὶ σχηματισάμενοι ὅθεν πρὸς πίστως ζητῶν, οὐκ ἐλάνθανον τοὺς κατηγόρους δεδιότες, καὶ τῷ αἴρεσιν ἐξεδίκουν, καὶ λοιπὸν ἐχίθησαν. καὶ οἱ μὲν μετὰ τῶν πρὸς ἀκάκιον ἦσαν ὕποπτοι, καὶ ὀλίγοι παντελῶς· οἱ δὲ ἄλλοι, τὸ πλῆθος ἦσαν. οἱ μὲν οὖν πρὸς ἀκάκιον ἀποχρησάμενοι

χρησάμενοι τῷ τῆς ἀπονοίας θράσει, πλέον ἠρέτο τὰ ἐν νικαίᾳ γραφέντα, καὶ τὴν σύνοδον διέβαλλον. οἱ δὲ ἄλλοι τὸ πλῆθος δὲ ἦσαν οὗτοι· τὰ μὲν ἄλλα πάντα τῆς συνόδου ἀπεδέχοντο· μόνῳ δὲ τινὶ τῷ ὁμοουσίῳ λέξει, ὡς ὂν τῆς ἀσαφείας ὕποπτον, ἐπεφάσιζον. ἐγχρονιζόντων τίνων ἐν τῷ τόπῳ, καὶ τῶν μὲν κατηγόρων ἐπικειμένων, τῶν δὲ κατηγορουμένων φυγόντων, καὶ διὰ τοῦτο πλέον ἐκ ἀσεβείας ἐξαγομένων καὶ βλασφημούντων εἰς τὸν κύριον, ἠναγκάκεσαν τὸ πλῆθος τῶν ἐπισκόπων, καὶ καθήρησαν μὲν Ἀκάκιον, Πατρόφιλον, Οὐράνιον, Εὔδοξιον, καὶ τὸν ἀπὸ Ἑσπερίων Γεώργιον, καὶ ἄλλους ἀπὸ τῆς Ἀσίας, Λεόντιον καὶ Θεόδοτον, Ἀάγριον καὶ Θεόδουλον. ἀκοινωνήτους δὲ ἐποιήσαντο Ἀστέριον, Εὐσέβιον, Αὐξάριον, καὶ Βασιλικὸν, καὶ Φοῖβον, καὶ Φιδήλιον, καὶ Εὐσταθίον, καὶ Εὐτύχιον, καὶ Μάγνον. τοὺς δὲ ποιήσαντας, ἐπειδὴ κληθέντες ἀπολογήσασθαι ἐφ' οἷς αὐτῶν πλείοσι κατηγόρουν οὐκ ἀπήντησαν, καὶ ὥρισαν ἕτω μένειν αὐτοὺς, ἕως ἂν ἀπολογησάμενοι, δείξωσιν ἑαυτοὺς καθαροὺς ἀπὸ τῶν ἐπιφερομένων αὐτοῖς ἐγκλημάτων, γράψαντές τε εἰς τὴν ἑκάστου παροικίαν τὸν κατ' αὐτῶν γενομένην κρίσιν, ἀπῆλθον πρὸς τὸν εὐσεβέστατον Αὔγουστον κωνστάντιον, ἀπαγγελοῦντες αὐτῷ τὰ πεπραγμένα· τοιαύτην γὰρ εἶχον πρόφασιν. καὶ τοῦτο τέλος γέγονε καὶ τῆς ἐν Σελευκείᾳ συνόδου. τίς τίνων οὐκ ἂν ἀποδέξαιτο μὲν τὴν εὐλάβειαν τῶν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ συνόδῳ συνελθόντων ἐπισκόπων, οἳ τοσοῦτον κάματον ὁδοῦ, καὶ θαλάττης κινδύνους ὑπέμειναν, ἵνα τοὺς μὲν φρονοῦντας τὰ ἀρέσκα καθέλωσι, τοὺς δὲ τῶν πατέρων ὅρους ἀκεραίους φυλάξωσιν, ὁσίως καὶ κανονικῶς τοῦτο βουλευσάμενοι. ἦγεν γὰρ ἕκαστος αὐτῶν, εἰ λύσαιεν τὰ τῶν πρὸ αὐτῶν, προφασιν διδόναι τοῖς μετὰ ταῦτα, ὥστε λῦσαι τὰ παρ' αὐτῶν νεωτὶ γινόμενα. τίς δὲ οὐκ ἂν καταγνοίη τῆς αἱρέσεως τῶν περὶ Εὔδοξιον καὶ Ἀκάκιον; εἰ τινὲς τῶν ἑαυτῶν πατέρων πρὸ μικροῦ τῇ πρὸς τοὺς ἀρειομανίτας σπουδῇ καὶ χάριτι. ποία γὰρ πίστις τοῖς παρ' αὐτῶν γινομένοις, εἰ τὰ τῶν πρότερον καταλύεται; ἢ πῶς πατέρας ὀνομάζουσιν οὓς διεδέξαντο, ὧν αὐτοὶ τῆς γνώμης κατήγοροι γίνονται; μάλιστα δὲ ἀκάκιος, τί ἂν εἴποι πρὸς Εὐσέβιον τὸν ἑαυτοῦ διδάσκαλον; ὃς οὐ μόνον ὑπέγραψεν ἐν τῇ κατὰ νίκαιαν συνόδῳ, ἀλλὰ καὶ δι' ἐπιστολῆς ἐδήλωσε τοῖς ὑπ' αὐτὸν λαοῖς, πρὸ τοῦ εἶναι πίστιν ἀληθῆ, τὴν ὁμολογηθεῖσαν ἐν τῇ κατὰ νίκαιαν συνόδῳ. εἰ γὰρ καὶ ὡς ἠβούλησεν ἀπελογήσατο διὰ τῆς ἐπιστολῆς, ἀλλ' ἃ γε τὰς λέξεις οὐκ ἠρνήσατο, ἀλλὰ καὶ κατηγόρησε τῶν ἀρειανῶν, ὅτι λέγοντες οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ ὁ υἱὸς, οὐδὲ πρὸ μαρίας αὐτὸν ἠθέλον εἶναι. τί ἄρα καὶ διδάξουσι τοὺς λαοὺς τοὺς παρ' ἐκείνων διδαχθέντας, ὅτι ἐσφάλησαν οἱ πατέρες; καὶ πῶς αὐτοὶ πιστεύσονται παρ' αὐτοῖς, οὓς διδάσκουσι παρακούειν τῶν διδασκάλων; ποίοις δὲ ὄμμασι βλέψονται καὶ τοῖς μνήμασι τῶν πατέρων, οὓς ὀνομάζουσι νεωτὶ αἱρετικούς;

cius autem cum ſuis immani vecordia audaciaque plane abnegarunt Nicæni concilij ſcripta, ipſam Synodum diffamantes: alii vero iiq; per multi, reliqua Synodi approbabant, ſolum modo de voce conſubſtantialitatis quaſi obſcura cauillantes. Ibi quum diutius commorarentur, accuſatoribus grauiter incumbentibus; reisq; ſe in fugam penetrantibus, & ob hoc in maiori impietate verſantibus, Dominumque blaſphemantibus, multitudo Epiſcoporum indignatione concitata, Acacium quidem Patrophilum, Vranium, Eudoxium, & Georgium ex Hypodectis, ab Eccleſia ſummouerunt, nonnullos item ex Aſia Leontium, Theodoſium, Euagrium, Theodulum: communione vero ſpoliauerunt Aſterium, Euſebium, Augarum, Baſilicum, Phœbum, Phidelium, Euſtathium, Eutychium, & Magnum, eò quòd citati ad cauſam dicendam de criminibus, quibus accuſati erãt, non comparuerint: cenſueruntque eos incommunicabiles habendos, donec ſe legitima defenſione puros oſtenderent: & literis miſſis ad cuiusque iſtorum parœciam ſententiam contra eos datam promulgauerunt, atque ita profecti ſunt ad piiſſimum Imperatorem Conſtantium, vt illi acta renunciarent: ita enim illis mandatum fuerat. Tali exitu Synodus Seleuciana clauſa eſt. Athanaſius.

Quis igitur non approbauerit piam prudentiam Epiſcoporum Arimini congregatorum, qui tantum itineris laborem, tantaque pericula maris ſuſtinuerunt, vt Arianicè ſapientes ab Eccleſia detraherent, & patrum traditiones integras conſeruarent, ſancta & canonica decreta facientes? Quisque enim eorum ſibi perſuadebat, ſi ſolueret aliquid ex decretis maiorum, occaſionem ſe daturum poſteris, vt quod ipſi egiſſent, reſcinderetur. Quis autem quæſo non vituperaret temeritatem Eudoxij & Acacij; qui honorem patrum ſuorum Ariomanitarũ ſtudio & gratiæ propinant & produnt? Quæ enim fides in eorum actis, ſi decreta maiorum ſuorum ſoluant? aut quomodo eos, quibus ſucceſſere, patres ſuos appellabunt, quorum ſententias ipſi culpant? & præſertim Acacius, quidnam Euſebio ſuo magiſtro reſponderit? qui non ſolum Synodo Nicenæ ſubſcripſit, ſed per epiſtolã ſuis populis ſignificauit, eã eſſe verã fidem in quã in Nicæna Synodo conſenſum fuit? Etſi enim, vt voluit, ſe per epiſtolam excuſaret, voces tamen Synodi non repudiauit. Quin & Arianos criminatus eſt, quòd dicentes, Non erat Filius priusquam naſceretur, eum ne ante Mariam quidem voluerint extitiſſe. Quid videlicet docebunt populos ab ipſis inſtituros? an patres ſuos lapſos eſſe? aut quomodo ipſi veri apud diſcipulos ſuos habebũtur, quibus perſuadent præceptoribus credendum non eſſe? Quibus porro oculis intuebuntur monumẽta patrum ſuorum, quos ipſi hæreticos nominãt?

aut

aut quo ore Valentinum, Phrygas, & Manichæos culpabunt, quum eadem cum ipsis loquantur? aut quo iure ipsi Episcopi esse poterunt, si ab hæreticis quos ipsi criminantur constituti sunt? Quod si illi male senserunt, & scriptis suis orbem terrarum seduxerunt, cesset omnino eorum memoria, & scripta illorum abiiciantur. Ite ergo vos ipsi, & eruite eorum reliquias ex monumentis, vt ab omnibus intelligatur, & illos fuisse seductores, & vos parricidas esse. *Certe beatus Apostolus laudat Corinthios, quod vbiq; sui memores essent, & quòd traditiones quas tradidisset illis retinerent.* Isti igitur quum talia de suis antecessoribus cogitent, prorsus contraria ad populos non verebuntur dicere: Non laudamus vos quòd memores estis patrum, sed eo nomine potius vos commendamus, quòd eorum traditiones non retinetis. Superest, vt ipsi generis sui ignobilitatem culpent, & dicant se non ex piis, sed ex hæreticis originem trahere. Istiusmodi enim verba ipsos loqui decet ad Arianos, quibus, vt antea admonui, patrum honorem & suam salutem propinant, nec metuunt illud quod in Prouerbiis scriptum est, *Mala soboles patrem execratur.* Vos autem nihil tale committite, neq; improbitatem illorum, veritatem putate: Nam & ipsi in se mutuo insurgunt, & à patribus suis deficientes, non tuentur eandem sententiam, sed variis & multiplicibus mutationibus iactantur: & aduersus Nicænam Synodum contendentes, multas Synodos instituerunt, in quarum singulis nouam semper fidem edentes in nulla earum perdurare possunt. Neque vnquam aliter facient: quoniam male quærendo non inueniunt sapientiam, quam odere. Subiunxi igitur necessario aliqua ex parte scripta Arij, cæteraque, quæ isti in diuersis conciliis promulgarunt, vt perspicere possitis non sine admiratione qua de causa aduersus orbis terrarum concilium & patres suos contentiosus Arius ipsiusque sectatores remittere sese nolint, ac proinde eos, quum dicerent ex non entibus Deum suum Filium condidisse, Filiumque eum appellasse: & Dei verbum in numero creaturarum esse: & fuisse quando non erat: & mutabile id esse, posseque vbi velit sese mutare, ab Ecclesia per beatum Alexandrũ reiectos fuisse, Ariumque ita ab Ecclesia summotum dum apud Eusebium commoraretur, suam hæresim scripto complexum esse, qui in Thaleia, neminem prudentium imitatus nisi solum Ægyptium Sosaten ad eius indolem & mollitiem numerorum multa conscripsit, quorum hæc aliqua portiuncula est.

τί δὲ πὺς ἀπὸ ἀαλεντίνυ καὶ Φρυγίας καὶ μανιχαίους ἐλεγξουσι, τὰς δὲ τὰ ὅμοια φθεγξαμένους, ὡς ὀρθοδόξων αὐτοὶ, ἁγίους ὀνομάζεσιν; ἢ πῶς αὐτοὶ ἔτι δύνανται εἶναι ἐπίσκοποι, εἰ παρ' αἱρετικῶν, ὡς αὐτοὶ ἐλαβάλλουσι, κατεστάθησαν; εἰ δὲ καὶ κακῶς ἐφρόνησαν, καὶ γεγράψαντες ἐπλάνησαν τὸν εἰκουμένην, παυσάσθω τὸ λοιπὸν καὶ ἡ περὶ τούτων μνήμη. καὶ εἰ τὰ γεγράμματα αὐτῶν ἐκβάλλεται, ἐκβάλλετε ὑμᾶς ἀπελθόντες ἀπὸ τῶν κοιμητηρίων τὰ λείψανα τούτων, ἵνα γνῶσιν ἅπαντες ἐκείνους μὲν πλάνους, ὑμᾶς δὲ πατροκτόνους. ὁ μὲν οὖν μακάριος ἀπόστολος ἀποδέχεται τὰς κορινθίας λέγων· ὅτι πάντα μου μέμνησθε καὶ καθὼς παρέδωκα ὑμᾶς τὰς παραδόσεις, ἔτω κατέχετε· οὗτοι δὲ τοιοῦτα περὶ τῶν περὶ αὐτῶν ἐνθυμούμενοι πάντως τοῖς λαοῖς καὶ ἀπεῖν πολμήσουσιν. οὐκ ἐπαινέμεν ὑμᾶς μνημονεύοντες τῶν πατέρων, ἀλλ' ἀποδεχόμεθα μᾶλλον ὑμᾶς, ὅταν τὰς παραδόσεις αὐτῶν μὴ κατέχητε. καὶ λοιπὸν ἐλαβαλλέτωσαν τὴν ἑαυτῶν δυσγένειαν καὶ λεγέτωσαν· ἡμεῖς οὐκ ἐξ εὐσεβῶν, ἀλλ' ἐξ αἱρετικῶν γεγόναμεν. τοιοῦτα γὰρ ἁρμόζει λέγειν, τοῖς ὡς προεῖπον, προσπίπτουσι τὴν τῶν πατέρων πίστιν, καὶ τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν τῇ ἀρειανῶν αἱρέσει, καὶ μὴ φοβουμένοις ἀκοῦσαι τὸ ἐν τῇ θείᾳ παροιμίᾳ γεγράμμενον, ἔκγονον κακὸν πατέρα καταισχύνει, καὶ τὴν ἐν τῷ νόμῳ κατὰ τῶν πιστῶν κειμένην ἀπειλήν. ἐκεῖνοι μὲν οὖν διὰ τὴν ὑπὲρ τῆς αἱρέσεως ἀσέβειαν, τοιοῦτοι φιλόνεικον ἐσχήκασι καὶ τὸ φρόνημα· ὑμεῖς δὲ μὴ διατρέπεσθε, μηδὲ τὴν ἐκείνων τόλμαν, ἀλήθειαν ἡγήσασθε· καὶ γὰρ καὶ πρὸς ἑαυτοὺς διίστανται, καὶ τῶν πατέρων ἀποστάντες, μίαν οὐκ ἔχουσι τὴν γνώμην, ἀλλὰ ποικίλαις καὶ διαφόροις νήχονται μεταβολαῖς. καὶ πρὸς τὴν ἐν νικαίᾳ σύνοδον ἐλίζουσι, πολλὰς μὲν συνόδους πεποίηκασι καὶ κεῖσι, καθ' ἑκάστην δὲ πίστιν σκηνοῦντες, ἐν ἀδεμιᾷ μεμενήκασιν· ἀλλὰ καὶ οὐ παύσονταί γε ἀεὶ τοῦτο ποιοῦντες, ὅτι κακῶς ζητοῦντες, οὐχ εὑρήσουσιν ἣν ἐμίσησαν σοφίαν. ὑπὲρ ἃ τοίνυν αἰαγκαίως ἀπὸ μέρους, τὰ πρὸ ὀλίγου ἀρείου γεγραφέντα, καὶ ὅσα σωσαγαγεῖν ἠδυνήθην, ὧν ἐν ἑτεροφόροις οὔτε συνόδοις ἐξέθεντο· ἵνα γνῶτε καὶ θαυμάσητε, τίνος ἕνεκα πρὸς οἰκουμενικὴν σύνοδον, καὶ πρὸς τοὺς ἑαυτῶν πατέρας φιλονεικοῦντες, ἀκαταδύονται ἄρειος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ φρονήσαντες, καὶ λέγοντες· ἐξ οὐκ ὄντων πεποίηκε τὸν υἱὸν ὁ θεὸς, καὶ κέκληκεν ἑαυτῷ υἱόν· ἓν τῶν κτισμάτων ἐστὶν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, καὶ ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν. τρεπτὸς δέ ἐστι, δυνάμενος ὅτι βούλεται τραπῆναι. ἐξ-βλήθησαν τῆς ἐκκλησίας παρὰ τοῦ μακαρίτου ἀλεξάνδρου, ἀλλ' ἐκβληθεὶς καὶ ἀποτρεβεὶς ἄρειος παρὰ τῶν περὶ εὐσέβιον, συνέθηκεν ἑαυτῷ τὴν αἵρεσιν ἐν χάρτῃ, καὶ ὡς ἐν θαλίᾳ ζηλώσας οὐδένα τῶν φρονίμων, ἀλλὰ τὸν αἰγυπτίον σωσάτιν ἐν τῷ ἤθει καὶ τῇ ἐκλύσει μέλους. γεγραφε μὲν πολλὰ, ἀπὸ μέρους δέ ἐστιν αὐτοῦ ταῦτα.

BLASPHEMIÆ ARII.

IPse Deus secundum essentiam suam omnibus ineffabilis est, & solus ille nihil simile sibi,

ΒΛΑΣΦΗΜΙΑΙ ΑΡΕΙΟΥ.

Αὐτὸς γὰρ ὁ θεὸς καθ' ἑαυτὸν ἐστιν, ἄῤῥητος ἅπασιν ὑπάρχων, οὐδὲν ὅμοιον, οὐκ ὁμόδοξον ἔχων μόνος ὢν

τ@. ἀγέννητον δὲ αὐτὸν φαμὲν, διὰ τὸν τῷ φύσιν γεννητόν· τοῦτον αἴαρχον ἀνυμνοῦμεν διὰ τὸν ἀρχὴν ἔχοντα, ἀΐδιον δὲ αὐτὸν σεβόμεν, διὰ τὸν ἐν χρόνῳ μεγαότατα. ἀρχὴν τῶν ἡμῶν ἔθηκε τῶν γενητῶν ὁ ἄναρχ@, καὶ ἤνεγκεν εἰς ἱὸν ἑαυτῷ ποιησάμενος. ἴδιον οὐδὲν ἔχει τοῦ θεῦ καθ' ὑπόστασιν ἰδιότητ@· οὐδὲ γὰρ ἐστὶν ἴσ@, ἀλλ' οὐδὲ ἐμφερὴς αὐτῷ. σοφὸς δὲ ἐστιν ὁ θεὸς, ὅτι τῆς σοφίας διδάσκαλ@ αὐτὸς. ἱκανὴ δ' ἀπόδειξις ὅτι ὁ θεὸς ἀόρατ@ ἅπασι τοῖς διὰ τοῦ υἱοῦ, καὶ αὐτῷ τῷ υἱῷ ἀόρατ@ ὁ αὐτός. ῥητῶς δ' λέξω πᾶς τῷ υἱῷ ἐρᾶται ὁ ἀόρατ@ τῇ δυνάμει ἢ δύναται ὁ θεὸς ἰδεῖν; ἰδίοις μέτροις ὑπομένει ὁ υἱὸς ἰδεῖν τὸν πατέρα ὡς θέμις ἐστίν. ἤγουν τέλειός ἐστι, δόξαις οὐχ' ὁμοίαις, αἰεπίμικτοι ἑαυταῖς οὖσιν αἱ ὑποστάσεις αὐτῶν· μία τῆς μιᾶς ἐνδοξοτέρα, δόξαις ἐπ' ἄπειρον. ξέν@ τῷ υἱῷ κατ' οὐσίαν ὁ πατὴρ, ὅτι ἄναρχ@ ὑπάρχει. σαφὲς ὅτι ἡ μονὰς οὐ· ἡ δυὰς δὲ οὐκ ἦν πρὶν ὑπάρξει. αὐτίκα γὰρ υἱοῦ μὴ ὄντ@ ὁ πατὴρ θεὸς ἐστι· λοιπὸν ὁ υἱὸς οὐκ ὤν, ὑπῆρξε βουλήσει πατρῴᾳ, μονογενὴς θεὸς ἐστι, καὶ ἑκατέρων ἀλλότριος ἔστ@. ἡ σοφία, σοφία ὑπῆρξε, σοφῷ θεῷ βουλήσει. διανοεῖται γὰρ μυρίαις ὅσαις διανοίαις πνεῦμα, δύναμις, σοφία, δόξα θεοῦ, ἀλήθειά τε καὶ εἰκὼν, καὶ λόγος ἔστ@· σαφὲς ὅτι καὶ ἀπαύγασμα καὶ φῶς διανοεῖται. ἴσον μὲν τῷ υἱῷ γεννᾶν, δύναται ὁ κρείττων· διαφορώτερον δὲ ἢ κρείττονα ἢ μείζονα. οὐχὶ θεοῦ βουλήσει ὁ υἱὸς ἡλίκος καὶ ὅσος ἐστὶν, ἐξ ὅτου καὶ ἀφ' οὗ; καὶ ἀπὸ τότε ἐκ τοῦ θεοῦ ὑπάρξη, ἰσχυρὸς θεὸς ὢν τὸν κρείττονα ἐκ μέρους ὑμνεῖ. συνελόντι εἰπεῖν, τῷ υἱῷ ὁ θεὸς ἄρρητ@ ὑπάρχει. ἔστι γὰρ ἑαυτῷ ὅ ἐστι, τοῦτ' ἔστιν ἄλεκτ@· ὥστε οὐδὲν τῶν λεγομένων κατά τε κατάληψιν σαφῆ ἐξειπεῖν ὁ υἱὸς. ἀδύνατα γὰρ αὐτῷ τὸν πατέρα τι ἐξιχνιάσαι ὅς ἐστιν ἐφ' ἑαυτοῦ· αὐτὸς γὰρ ὁ υἱὸς, τῷ ἑαυτοῦ οὐσίαν οὐκ οἶδεν· υἱὸς γὰρ ὤν, βουλήσει πατρὸς ὑπῆρξεν ἀληθῶς. πῶς γὰρ λόγ@ συγχωρεῖ τὸν ἐκ πατρὸς ὄντα αὐτὸν τὸν γεννήσαντα γνῶναι ἐν καταλήψει; δῆλον ὅτι τὸ ἀρχὴν ἔχον, τὸν ἄναρχον ὡς ἐστὶν ἐμπεριλαβεῖν, ἢ ἐμπεριδράξασθαι, οὐχ' οἷόν τε ἐστιν. ἃ δὲ καὶ δι' ἐπιστολῆς ἔγραψαν πρὸς τὸν μακαρίτην Ἀλέξανδρον τὸν ἐπίσκοπον, ἐστὶ ταῦτα.

autem eum dicimus, ad distinctionem eius qui natura est genitus, eumque principio carentem celebramus, ob eum qui principium habet. Æternum vero prædicamus, ob eum qui in tempore extitit, Filiumq; initium creaturarum fecit, ipse minime initiatus: eúmque tulit & in filium sibi adoptauit pro ratione, sed tamen suæ substantiæ proprium Filiũ non habet: nam adoptitius iste, nec illi par, nec cõsubstantialis est. Sapiens vero est Deus, quoniam ipse est sapientiæ magister. Euidens quoque res, Deum omnibus, qui per filium sunt inuisibilem esse, atque adeo ipsi Filio inuisibilem esse. Diserte autem loquar: quomodo à filio videri posset, qui est inuisibilis? sed tamen pro potestate ea qua Deus potest videri, proque suis modulis quatenus fas est, Filius sustert Patris conspectum. Igitur Trinitas est, sed maiestate non pari, impermixtaeque sibi inuicem eorum subsistentiæ: altera enim altera glorioſior gloria, idque in immensum. Alienus externusq; est quantum ad substantiam attinet, Pater à Filio, quoniam principio caret. Intelligitur ergo, vnitate consistente, binitatem non fuisse, priusquam ea existeret: Filio enim nondum existente statim relinquitur, Patrem tantummodo Deum fuisse, ac proinde Filium tum non extitisse, eumque factum esse voluntate paterna vnigenitum Deum. Ab vtroq; istorum alienus est ille qui Sapientia dicitur, Sapientia Dei voluntate extitit. Indicatur autem infinitis rerum vocabulis dum Spiritus, Virtus, Satus, Sapientia, Gloria Dei, Veritas, & Imago, & Verbum appellatur: intelligo item eum & Splendorem, & Lumen animis fingi & cogitari. Æquale est Filij gignere: potens est qui melior, Excellentiorem autem quàm vel meliorem, vel maiorem. Nónne Dei voluntate Filius quantus quantus est, aliquando & alicunde euasit? & tum hoc à patre accepit, quum illi obuenit. Deus robustus quum sit, præstãtiorem aliqua ex parte hymnis celebrat. Vt compendio dicam, filio Deus ineffabilis est; est enim sibi quod est: hoc est, indicibilis. Quapropter nihil eorum, quæ secundum comprehensionem dicuntur, nouit eloqui filius. Impossibile est enim ei patrem inuestigare, qualis in se est, quoniam ipse Filius suam ipsius substantiam ignorat, & quia Filius est voluntate patris vere extitit. Quæ igitur ratio concedit, eum qui ex Patre est, patrem intellectu assequi posse? Certum est, illud quod initium habet, id quod initio caret, prout est, animo complecti, aut quale sit, comprehendere non posse.

Quæ vero per epistolam ad beatum Alexandrum scripsere, sunt ista.

MAKA-

BEATO

BEATO PAPÆ EPISCOPO NOSTRO ALEXANDRO; PRESbyteri & diaconi in Domino, salutem.

FIdes nostra iam vsque à maioribus nostris, & quam à te didicimus beate Papa, hæc est. Agnoscimus vnum Deum, solum ingenitum, solum æternum, solum nullo principio inchoatum, solum verum, solum immortalitate præditum, solum sapientem, solum bonum, solum potentem, omnium iudicem, gubernatorem, dispensatorem immutabilem, & inalterabilem, iustum & bonum, Legis & Prophetarum & Noui Testamenti Deum, qui genuit Filium vnigenitum ante tempora æterna, per quem secula & reliqua condidit, eumque genuit, non opinione fictum aut cogitatum, sed re vera subsistentem, eúmque subsistere fecit sua voluntate, immutabilem & inalterabilem, creaturam Dei perfectam, sed tamen non vt aliquid ex creaturis: genitum quiddam, sed non vt aliqud ex genitis: non vt Valentinus tradit proiectum quiddam Patris: neque, vt Manichæus docuit γέννημα Patri consubstantiale: neque, vt Sabellius ait, vnitatem diuidens Filio-patrém: neque vt Hieracas, lucernam ex lucerna: neque vt facem in duo, neque vt is qui prius erat, posterius sit natus aut conditus in filium, quemadmodum & tu beate Papa in media Ecclesia de solio tuo discipulis tuis subinde exposuisti: verum ita vt dicamus eum voluntate Dei, ante tempora & secula conditum vitam, essentiam, & gloriam à Patre accepisse, consubsistente cum eo Patre: Non enim pater tradita illi omnium rerum possessione, seipsum iis quæ innascibiliter habet, spoliauit. Est enim fons omnium adeo vt tres sint subsistentiæ. Ex iis Deus qui est author omnium solissimus, principio caret: Filius verò sine tempore à Patre genitus, & ante secula conditus & fundatus, non erat priusquam gigneretur, sed intemporaliter ante omnia genitus, solus vnusque per Patrem exitit. Non enim æternus est, aut coæternus, aut coingenitus cum Patre, neque simul cum patre essentiam nactus est, vt quidam dicunt, duo principia ingenita introducentes, sed vt Deus vnitas principiúmque omnium, ita ante omnia exiſtit, ac proinde Filio suo prior est, quemadmodum & à te didicimus in media Ecclesia concionante. Vt igitur Filius à Deo essentiam, gloriam & vitam habet, ita quoq; omnia dono à Patre accepit, prout Deus principium eius est. Est enim Deus princeps illius vt pote essentia prior. Quòd si hæc dicta, Ex eo & Ex ventre & Ex Patre prodij, & venio, pro parte aliqua consubstantiali capiantur, vt aliquid defectum ex Patre Filius, vt à nonnullis fit, intelligatur, profecto sequitur vt ipse Pater compositus, partibilis & mutabilis habeatur. Ista

ΜΑΚΑΡΙΩΙ ΠΑΠΑ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ἡμῶν ἀλεξάνδρῳ, οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ διάκονοι ἐν κυρίῳ, χαίρειν.

Ἡ πίστις ἡμῶν ἡ ἐκ προγόνων, ἣν καὶ ἀπὸ σοῦ μεμαθήκαμεν, μακάριε πάπα, ἔστιν αὕτη. οἴδαμεν ἕνα θεὸν, μόνον ἀγέννητον, μόνον ἀΐδιον, μόνον ἄναρχον, μόνον ἀληθινὸν, μόνον ἀθανασίαν ἔχοντα, μόνον σοφὸν, μόνον ἀγαθὸν, μόνον δωρᾶσθαι, πάντων κριτὴν, διοικητὴν, οἰκονόμον, ἄτρεπτον, καὶ ἀναλλοίωτον, δίκαιον καὶ ἀγαθὸν, νόμου καὶ προφητῶν καὶ καινῆς διαθήκης τοῦτον θεὸν γεννήσαντα υἱὸν μονογενῆ πρὸ χρόνων αἰωνίων, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἐποίησε· γεννήσαντα δὲ, οὐ δοκήσει, ἀλλὰ ἀληθείᾳ ὑποστήσαι τε ἰδίῳ θελήματι, ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον κτίσμα τοῦ θεοῦ τέλειον, ἀλλ' οὐχ' ὡς ἓν τῶν κτισμάτων· γέννημα, ἀλλ' οὐχ' ὡς ἓν τῶν γεγεννημένων, οὐσί· ὡς οὐαλεντῖνος προβολήν τι γέννημα τοῦ πατρὸς ἐδογμάτισεν· οὐσί· ὡς ὁ μανιχαῖος μέρος ὁμοούσιον τοῦ πατρὸς τὸ γέννημα εἰσηγήσατο· οὐσί· ὡς σαβέλλιος τὴν μοναδα διαιρῶν, υἱοπάτορα εἶπεν· οὐσί· ὡς ἱέρακας λύχνον ἀπὸ λύχνου· ἢ ὡς λαμπάδα εἰς δύο. οὐ δὲ τὸν ὄντα πρότερον, ὕστερον γεννηθέντα, ἢ ἐπικτισθέντα εἰς υἱόν, ὡς καὶ σὺ αὐτὸς, μακάριε πάπα, κατὰ μέσην τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἐν σωμβουλίῳ τελειστάκις τοὺς παῶτας εἰσηγησαμένους ἀπηγόρευσας, ἀλλ' ὡς φαμὲν θελήματι τοῦ θεοῦ πρὸ χρόνων καὶ πρὸ αἰώνων κτισθέντα, καὶ τὸ ζῆν καὶ τὸ εἶναι σὺν θεῷ τῷ πατρὸς εἰληφότα, καὶ τὰς δόξας συνυπεστήσαντος αὐτῷ τοῦ πατρός. οὐ γὰρ ὁ πατὴρ δοὺς αὐτῷ πάντων τὴν κληρονομίαν, ἐστέρησεν ἑαυτὸν ὧν ἀγεννήτως ἔχει ἐν ἑαυτῷ· πηγὴ γάρ ἐστι πάντων. ὥστε τρεῖς εἰσιν ὑποστάσεις, καὶ ὁ μὲν θεὸς αἴτιος τῶν πάντων τυγχάνων, ἔστιν ἄναρχος μονώτατος. ὁ δὲ υἱὸς ἀχρόνως γεννηθεὶς ὑπὸ τοῦ πατρὸς, καὶ πρὸ αἰώνων κτισθεὶς καὶ θεμελιωθεὶς, οὐκ ἦν πρὸ τοῦ γεννηθῆναι, ἀλλ' ἀχρόνως πρὸ πάντων γεννηθεὶς μόνος ὑπὸ τοῦ πατρὸς ὑπάρξει· οὐδὲ γάρ ἐστιν ἀΐδιος ἢ συναΐδιος ἢ συναγέννητος τῷ πατρὶ· οὐδὲ ἅμα τῷ πατρὶ τὸ εἶναι ἔσχεν, ὥς τινες λέγουσι πρός τι, δύο ἀρχὰς εἰσηγούμενοι ἀγεννήτους· ἀλλ' ὡς μονὰς καὶ ἀρχὴ πάντων, οὕτως ὁ θεὸς πρὸ πάντων ἐστὶ· διὸ καὶ πρὸ τοῦ υἱός ἐστιν· ὡς καὶ σὺν θεῷ σοῦ μεμαθήκαμεν κατὰ μέσην τὴν ἐκκλησίαν κηρύξαντος. καθὸ οὖν σὺν θεῷ τοῦ θεοῦ τὸ εἶναι ἔχει, καὶ τὰς δόξας καὶ τὸ ζῆν, καὶ τὰ πάντα αὐτῷ παρεδόθη, κατὰ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἐστιν ὁ θεὸς. ἄρχει γὰρ αὐτοῦ ὡς θεὸς αὐτοῦ καὶ πρὸ αὐτοῦ ὤν. εἰ δὲ τὸ ἐξ αὐτοῦ, καὶ τὸ ἐκ γαστρὸς, καὶ τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξῆλθον, καὶ ἥκω, ὡς μέρος αὐτοῦ ὁμοουσίου, καὶ ὡς προβολὴν τινων νοῆται, σύνθετος ἔσται ὁ πατὴρ καὶ διαιρετὸς, καὶ τρεπτὸς, καὶ σῶμα κατ' αὐτὸν, καὶ τὸ ὅπερ ἐπ' αὐτῆς, τὰ ἀκόλουθα σώματι πάσχων, ὁ ἀσώματος θεὸς.

ταῦτα

πῶτα ἀπὸ μέρους ὧν ἤμεσαν ἐκ τῆς ἑαυτῶν αἱρετικῆς καρδίας οἱ πρὸ ἄρειόν ἐστι. πρὸ δὲ τοῦ γενέσθαι τὴν ἐν νικαίᾳ σύνοδον, ἔγραψαν καὶ οἱ περὶ εὐσέβιον, νάρκισσόν τε καὶ πατρόφιλον, καὶ μάριν, παυλῖνόν τε καὶ θεόδοτον, καὶ ἀθανάσιον ἀπὸ ναζαρβῶν τὰ ὅμοια αὐτοῖς. καὶ ὁ μὲν ἀπὸ τῆς νικομηδείας εὐσέβιος κατὰ πέρσου ἔγραφεν ἀρείῳ, ὅτι καλῶς φρονῶν οὐκ ἔχου πάντας ἅτως φρονεῖν. πάντη γὰρ δῆλόν ἐστιν ὅτι τὸ πεποιημένον, οὐκ ἦν πρὶν γενέσθαι. τὸ γενόμενον δὲ ἀρχὴν ἔχει τοῦ εἶναι. ὁ δὲ ἀπὸ καισαρείας τῆς παλαιστίνης εὐσέβιος γράφων πρὸς εὔφρανίωνα τὸν ἐπίσκοπον, οὐκ ἐφοβήθη φανερῶς εἰπεῖν, ὅτι ὁ χριστὸς οὐκ ἔστιν ἀληθινὸς θεός. καὶ ἀθανάσιος δὲ ὁ ἀπὸ ναζαρβῶν ἔτι γυμνότερον ἀπεκάλυψε τὴν αἵρεσιν, ἕνα τῶν ἑκατὸν πρωβάτων λέγων εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ. γράφων γὰρ πρὸς ἀλέξανδρον τὸν ἐπίσκοπον, ἀπετόλμησεν οὕτως εἰπεῖν· τί μέμφῃ τοῖς περὶ ἄρειον, οἱ λέγουσιν ἐξ οὐκ ὄντων κτίσμα πεπίηται ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, καὶ ἐν τῶν πάντων ἐστίν; ἓν ἑκατὸν γὰρ προβάτοις προβαλλομένων πάντων τῶν πεποιημένων εἷς ἐστι καὶ ὁ υἱὸς ἐξ αὐτῶν. εἰ μὲν οὖν τὰ ἑκατὸν οὐκ ἔστι κτίσματα καὶ γενητὰ ἡ ἕνι πλέον τι τῶν ἑκατὸν, δῆλον ὅτι μὴ δὲ ὁ υἱὸς ἔσω κτίσμα καὶ εἷς τῶν πάντων. εἰ δὲ τὰ ἑκατὸν πάντα γενητὰ καὶ οὐδέν ἐστιν ἐκτὸς τῶν ρ' πλὴν μόνου τοῦ θεοῦ τί ἄτοπον λέγουσιν οἱ περὶ ἄρειον, εἰ ἐν τοῖς ἑκατὸν προβαλλόντες καὶ ἀριθμοῦντες τὸν χριστὸν, ἕνα τῶν πάντων αὐτὸν εἰρήκασι; γεώργιος δὲ ὁ νῦν ἐν λαοδικείᾳ, πρεσβύτερος ὢν τότε τῆς ἀλεξανδρείας, καὶ ἐν ἀντιοχείᾳ διατρίβων πρὸς μὲν ἀλέξανδρον τὸν ἐπίσκοπον ἔγραφεν, ὅτι μὴ μέμφου τοῖς περὶ ἄρειον, εἰ λέγουσιν, ἦν ποτε ὅτι οὐκ ἦν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ· καὶ γὰρ ὁ ἡσαΐας υἱὸς γέγονεν ἀμὼς, καὶ ὅμως ὁ μὲν ἀμὼς ἦν πρὸ τοῦ γενέσθαι τὸν ἡσαΐαν, ὁ δὲ ἡσαΐας, οὐκ ἦν πρότερον, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα γέγονε. πρὸς δὲ τοὺς ἀρειανοὺς ἔγραφε· τί μέμφεσθε ἀλεξάνδρῳ τῷ πάπᾳ λέγοντι ἐκ τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν. καὶ γὰρ καὶ ὑμεῖς μὴ φοβηθῆτε εἰπεῖν, καὶ ἐκ τοῦ θεοῦ τὸν υἱόν. εἰ γὰρ ὁ ἀπόστολος ἔγραψε, τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ θεοῦ, καὶ ἔστι δῆλον ἐξ οὐκ ὄντων πεποιῆσθαι τὰ πάντα· ἔστι δὲ καὶ ὁ υἱὸς κτίσμα, καὶ τῶν πεποιημένων εἷς, λεχθείη ἂν καὶ ὁ υἱὸς ἐκ τοῦ θεοῦ, οὕτως ὥσπερ καὶ τὰ πάντα λέγεται ἐκ τοῦ θεοῦ· ἐξ ἐκείνου γὰρ ἔμαθον οἱ τὰ ἀρείου φρονοῦντες συνεκλινεσθαι τῇ λέξει τῇ ἐκ τοῦ θεοῦ· καὶ λέγειν μὲν τὴν λέξιν, μὴ φρονεῖν δὲ καλῶς. αὐτὸς δὲ ὁ γεώργιος, καθηρέθη ὑπὸ ἀλεξάνδρου δι' ἄλλα μέν, ὅτι δὲ καὶ ἀσεβὴς ἐφάνη. πρεσβύτερος γὰρ ὢν αὐτὸς καθὼς προείρηται. καὶ ὅλως ἔγραφον οὗτοι τοιαῦτα, ὡς ἕκαστον ἐβούλετο καὶ φιλοτιμεῖσθαι, τίς πλέον αὐξήσει τὴν ἀσέβειαν τῆς αἱρέσεως, καὶ μᾶλλον αὐτὴν δείξει γυμνότερον.

Ista sunt ex aliqua parte, quæ Ariani ex hæretico suo corde antequam Niceæ haberetur concilium, euomuerunt. Eusebius item Narcissus, Patrophilus, Maris, Paulinus, Theodotus, & Athanasius Nazarbonensis similia scripserunt. Eusebius porro Nicomediensis magnificis verbis Arium in epistola laudauit, Quum recte inquiens, sentias, opto cunctos ita sentire: cuiuis enim liquet, id quod factum est, non prius fuisse, quàm conderetur, & quod natum est, nascendi initium habuisse. Eusebius quoque ex Cæsarea Palęstines in literis ad Episcopum Euphrationem nō veritus est palam dicere, Christum non esse verum Deum: & Athanasius ex Nazarbis hæresim adhuc nudius retexit, vnum ex centum illis ouibus Filium Dei appellans: In scriptis enim suis ad Episcopū Alexandrum, ausus est dicere, Quid obtrectas Arianis, si dicunt ex non entibus Filium vt creaturam conditum esse? vnúmque ex rerum vniuersitate esse? Nam ille vnus est ex centum ouibus, quæ per parabolam repræsentant res omnes creatas. Si igitur centenæ illæ non sunt creaturæ, aut res factæ, aut si aliquid ex centenis istis plus est quàm cætera, esto habeatur Filius neque creatura, neque aliquid ex vniuersitatis numero: Sin autem omnes ex illa centuria, res conditæ sunt & factæ: & nihil est præter istam centuriam, nisi vnus duntaxat Deus: quid quæso Ariani absurdi loquuntur, si in centuria ista Christum connumerantes, & vnum eum ex vniuersitate rerum appellarunt? Georgius vero, qui nunc Laodiceæ est, & per id tempus presbyter Alexandrinus erat, & Antiochiæ commorabatur, ita ad Alexandrum Episcopum scripsit. Conquereris de Ario, quum dicit, Erat, quando non erat Filius. Certe Esaias filius fuit Amos, Amosque prius fuit, quàm gigneretur Esaias. Neque Esaias prius erat, sed postea substitit. Idem rursus ad Arianos scripsit. Quid expostulatis cum Alexandro Papa sermocinãte, ex Patre esse Filium? imo ne vos quidem reformidare debetis, Filium dicere ex Deo esse. Nam si Apostolus scripsit cuncta ex Deo esse, & certum est, cuncta ex non entibus ad essentiam producta & facta esse, Filium q; creaturam esse, & vnum ex rebus conditis, recte ad eum modum dici potest, Filium ex Deo esse, quemadmodum omnia ex Deo esse dicuntur. Ex hoc homine didicere Ariani simulanter agnoscere hoc dictum ex Deo esse, & verba quidem pronunciare, sed tamen vt animo male sentiant. Ipse porro Georgius ab Alexandro ob alia quidem crimina, sed potissimum tamen ob impietatem reiectus est, quum esset illius presbyter, quemadmodum superius dictum est.

HÆC PRESBYTERI ALEXANDRINI.

IN summa ita omnes scripsere, vt singuli viderentur certare & contendere, quis eorum impietatem hæreseos magis amplificaret, & apertius denudare posset. Epistolas autem eo-

χτας

rum apud me non habui, vt eas ad vos remittere liceret, alioquin ipsa exemplaria ad vos dedissem. Deo autem volente, vbi ea nactus fuero, ad vos transmittam. Quin & Asterius Cappadox sophista multiceps vnus ex sociis Eusebianis, quoniam idolis in priore persecutione, quæ fuit sub auo Constantij immolauerat, & propterea nequiret in clerum cooptari, de sententia Eusebij opusculum fecit, quale & ipse volebat, & quod iceleri immolationis magnitudine responderet, in quo locustam & erucam cum Christo comparat, imo Christo anteponit, aliamque, quàm Christum, in Deo sapientiam collocat, Christi & mundi conditricem. Obambulat ille per Syriam, & per alias Ecclesias ex commendatione Eusebij, vt semel Christum abnegare doceat, atq; ea sæuitie contra veritatem vtitur. Ascendit igitur homo audacissimus ad loca minime sibi licita, sedensq; in gradibus clericorum, publice suum opusculum quamquam id multi grauiter ferrent, rectai uit. Liber autem ille multis verbis constat verum ex eo has particulas desumpsi: Non enim beatus Paulus dixit, se prædicare Christum propriam Dei virtutem aut sapientiam, sed sine vllo additamento virtutem Dei & sapientiam Dei: esse enim alteram propriam Dei virtutem, insitam Deo & coexistentem sine generatione, eandemque & Christi genitricem & creatricem totius mundi esse, de qua in epistola ad Romanos ita loquutus est, *Inuisibilia enim ipsius ex mundi creatione per opera ipsa animaduersa perspiciuntur, nec non & eterna eius potentia & diuinitas.* Quemadmodum enim diuinitatem istam, de qua hic mentio est, nemo dixerit Christum esse, sed eum ipsum Patrem esse, ita arbitror eius propriam virtutem non congenitum Deum, sed genitorem esse, aliamque Paulum in eo loco docere sapientiam Dei, nimirum eam, quæ per Christum declaratur, & per eius opera ministeriaque innotescit. Idem rursus, Atqui æterna eius potestas & sapientia, quam nullo principio inchoatam & ingenitam tationes veritatis ostendunt vna eadēque haud dubie fuerit. Sed tamen singulatim ab eo plurimæ conditæ sunt potestates & sapientiæ, quarum primogenitus & vnigenitus est Christus, quæ quidem omnes similiter à conditore pendent, eiusque qui ipsas creauit, & vsurpat, iure meritoque dicuntur esse. Quale est quod Propheta locustam pro pœna humanorum sceleru diuinitus illatam, non virtutem tantummodo, sed & magnā virtutem Dei nuncupat. Quin & beatus Dauid in multis Psalmis non ab angelis duntaxat, sed à virtutibus Deū laudari iubet, & omnib⁹ ad hymnos inuitatis magnā ad id multitudinem conuocat, quos & ministros Dei appellat, & eius voluntatem facere cōmonstrat. Hæc

καὶ τὰς μὲν ἐπιστολὰς αὐτῶν οὐκ ἔχον ἐν ἑτοίμῳ ὥστε καὶ ἀποστεῖλαι· ἐὰν δ' οὖν καὶ αὐτὰγεγραφα καὶ αὐτῶν ὑμῖν ἐπεμψα ἄν. τοῦ δὲ κυρίου θέλοντος καὶ πορεύσω καὶ τοῦτο ποιήσω. καὶ Ἀστέριός τις ἀπὸ Καππαδοκίας, πολυκέφαλος σοφιστής, εἷς ὢν τῶν περὶ Εὐσέβιον, ἐπειδὴ θύσας ἐν τῷ προτέρῳ διωγμῷ, τῷ κατὰ τὸν πάπαν κωνσταντίου, οὐκ ἠδυνάτο παρ' αὐτῶν εἰς κλῆρον προαχθῆναι, ποιεῖ μετὰ γνώμης τῶν περὶ Εὐσέβιον συνταγμάτιον ὁποῖον μὲν ἤθελον αὐτοί· ἴσον ἢ τῷ τῆς θυσίας αὐτῶ τολμήματι· ἐν γὰρ τούτῳ τῷ ἀκρίδα καὶ τὸν κάμπτην τῷ Χριστῷ συγκρίνας, μᾶλλον ἢ προτιμήσας αὐτῦ, καὶ λέγων ἄλλην εἶναι παρὰ τὸν Χριστὸν ἐν τῷ θεῷ σοφίαν, τὸν τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ κόσμου δημιουργικὸν· περιήρχετο τὰς ἐν τῇ συρίᾳ καὶ τὰς ἄλλας ἐκκλησίας κατὰ σύστασιν τῶν περὶ Εὐσέβιον, ἵνα ἅπαξ ὀρνεῶδες μελέτημας, οὕτω καὶ νῦν θρασύνηται κατὰ τῆς ἀληθείας. ἐπέβαινεν οὖν εἰς τὰς μὴ ἐξὸν αὐτῷ τόπους ὁ πάντα τολμηρὸς, καὶ εἰς τὸν τῶν κληρικῶν τόπον καθεζόμενος, ἀναγίνωσκε δημοσίᾳ τὸ συνταγμάτιον· καὶ τοι τῶν ἄλλων δυσανασχετούντων ἐπ' αὐτῷ. καὶ τὸ μὲν συνταγμάτιον ἀφ' ὅλων ἐστὶ γεγραμμένον. μέρη δὲ αὐτοῦ ἐστι ταῦτα· οὐ γὰρ εἶπεν ὁ μακάριος παῦλος Χριστὸν κηρύσσειν, τὴν ἰδίαν αὐτοῦ δύναμιν ἢ τὴν σοφίαν αὐτοῦ, τουτέστι τοῦ θεοῦ· ἀλλὰ δίχα τῆς προσθήκης, δύναμιν θεοῦ καὶ θεοῦ σοφίαν, ἄλλην μὲν εἶναι τὴν ἰδίαν αὐτοῦ τοῦ θεοῦ δύναμιν, τὴν ἔμφυτον αὐτῷ καὶ συνυπάρχουσαν αὐτῷ ἀγεννήτως, κηρύσσων· γεννητικὴν μὲν οὖσαν θηλυτέρα τοῦ Χριστοῦ, δημιουργικὴν δὲ τοῦ παντὸς κόσμου, περὶ ἧς ἐν τῇ πρὸς ῥωμαίους ἐπιστολῇ, διδάσκων ἔλεγε· τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως « κόσμου, τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, « ἥτε ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης. ὥσπερ « γὰρ τὴν ἁρμένιλλαν ἐντανθοῖ θεότητα, οὐκ ἄν τις φαίη Χριστὸν εἶναι, ἀλλ' αὐτὴν ὑπάρχειν τὴν πατέρα· οὕτως οἶμαι καὶ ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις οὐχ ὁμογενὴς θεὸς, ἀλλ' ὁ γεννήσας ὑπάρχει πατήρ. ἄλλην ἢ δύναμιν καὶ σοφίαν διδάσκει θεοῦ, τὴν ἀφ' τοῦ Χριστοῦ δεικνυμένην δηλονότι, καὶ ἀφ' τῶν ἔργων αὐτῶν τῆς ἀκακίας αὐτοῦ γνωριζομένην. καὶ πάλιν· καίτοι γε ἡμῖν ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ σοφία, ἣν ἄναρχόν τε καὶ ἀγέννητον οἱ τῆς ἀληθείας ἀποφαίνοντες λογισμοὶ, μία ἂν εἴη δήπουθεν καὶ ἡ αὐτὴ· πολλαὶ ἢ αἱ καθέκαστα ὑπ' αὐτοῦ κτισθεῖσαι, ὧν πρωτότοκος καὶ μονογενὴς ὁ Χριστός. πᾶσαί γε μὴν ὁμοίως, εἰς τὸν κεκτημένον ἀναφέρονται, καὶ πᾶσαι αἱ δυνάμεις αὐτοῦ τὸν κτίσαντα καὶ χρωμένῳ καλοῦνται δικαίως, οἷον ὁ μὲν προφήτης, τὴν ἀκρίδα δίκην τῶν ἀνθρωπίνων ἁμαρτημάτων θήλατον γινομένην, ἢ δύναμιν μόνον θεοῦ, ἀλλὰ καὶ μεγάλην φησὶν ὑπ' αὐτοῦ προσαγορεύεσθαι τοῦ θεοῦ. ὁ δὲ γε μακάριος δαβὶδ ἐν πλείοσι τῶν ψαλμῶν, οὐκ ἀγγέλους μόνον, ἀλλὰ καὶ δυνάμεις αὐτῶν παρακελεύεται τὸν θεόν. καὶ πάσας γε σχεδὸν τὸν ὕμνον παρακαλῶν, καὶ τὸ πλῆθος παρίστησι, καὶ λειτουργοὺς θεοῦ καλῶν ἅπαντας, καὶ ποιεῖν αὐτοῦ τὸ θέλημα

διδάσκει

λάσκει. πιαῦτα πλημμύρας κῷ τῦ σωτῆρος οὐκ ἠρκέσθη, ἀλλὰ κῷ πλέον ἐπεκτείνει τὰς βλασφημίας αὐτῦ, λέγων ὅτι εἷς τῶν πάντων ἐστὶν ὁ υἱός· πρῶτον γάρ ἐστι τῶν γενητῶν, καὶ εἷς τῶν νοητῶν φύσεών ἐστι· καὶ ὥσπερ ἥλιος ἐν τοῖς βλεπομένοις εἷς μέν ἐστι τῶν φαινομένων· λάμπει δὲ πάντα τὸν κόσμον κατὰ τὴν ἐπιταγὴν τοῦ πεποιηκότος· οὕτως ὁ υἱὸς, εἷς ὢν τῶν νοητῶν φύσεων, φωτίζει καὶ λάμπει καὶ αὐτὸς πᾶσι τοῖς ἐν τῷ νοητῷ κόσμῳ. πάλιν φησὶν, ὡς ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν, οὐκ ἦν ὅτε γράφων, καὶ πάλιν, τῆς γενέσεως τοῦ υἱοῦ ὁ πατὴρ προυπάρχουσαν εἶχε τὴν τοῦ γεννᾶν ἐπιστήμην ἐπὶ καὶ ἰατρὸς, πρὸ τοῦ ἰατρεύειν εἶχε τὴν τοῦ ἰατρεύειν ἐπιστήμην. καὶ πάλιν, ἐνεργετικῆς φιλοτιμίας ἕκπιθη ὁ υἱὸς, καὶ περιουσίᾳ δυνάμεως ἐποίησεν αὐτὸν ὁ πατήρ. καὶ πάλιν, εἰ τὸ θέλειν τοῦ θεοῦ διὰ πάντων ἐφέξης τῶν ποιημάτων διελήλυθε, δῆλον ὅτι καὶ ὁ υἱὸς ποίημα ὢν βουλήσει γέγονε καὶ πεποίηται. ταῦτα δὲ ἀσεβῶν ἔγραψε μόνον. οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον, ἐφρόνουν αὐτὰ κοινῇ μετ' αὐτοῦ. ταῦτά ἐστιν ὑπὲρ ὧν ἀγωνίζονται, διὰ ταῦτα μάχονται πρὸς τὴν ἀρχαίαν σύνοδον· ὅτι μὴ τὰ ὅμοια αὐτῶν ἔγραψαν οἱ συνελθόντες ἐν αὐτῇ, ἀλλὰ μᾶλλον ἀνεθεμάτισαν τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν, ὡς ἐπαίδαζον ὅτι συζῆσαι. διατοῦτο καὶ ἀσεβῶν τὸν θύσαντα σοφιστὴν ὄντα, συνήγορον τῆς ἀσεβείας αὐτῶν περιβάλλονται, ἵνα μὴ φείσηται, μήτε κατὰ τοῦ κυρίου φθέγγεσθαι, μήτε τοὺς ἀκεραίους τῇ πλανολογίᾳ πλανᾶν. καὶ ἠγνόησάν γε οἱ ἀμαθεῖς ὅτι καθ' ἑαυτῶν ἐργάζονται τοῦτο· ἡ γὰρ δυσωδία τῆς εἰς τὰ εἴδωλα θυσίας τοῦ συνηγόρου, ὅτι πλέον τὴν αἵρεσιν χειρομάχον ἐδείκνυε. διατοῦτο καὶ νῦν πάντα κινοῦσι καὶ θορυβοῦσι, νομίζοντες ὅτι κἂν πλείονας ἀποκτείνωσι, καὶ συνόδους κατὰ μῆνα συγκροτήσωσι, παύσεταί ποτε ἡ κατὰ τῆς ἀρειανῆς αἱρέσεως ἀποφασις. ἐοίκασι δὲ πάλιν ἀγνοεῖν, ἢ εἰδέναι μὲν, ἀποπροσποιεῖσθαι δέ, ὅτι καὶ πρὸ τῆς νικαίας ἡ αἵρεσις ὧδε βδελυκτὴ· ὅτι παρὰ τὴν ἀρτεμᾶς καταβάλλετο, καὶ πρὸ αὐτοῦ, τὸ τοῦ καϊάφα καὶ τὸ τῶν τότε Φαρισαίων συνέδριον, καὶ ἀεὶ δὲ τὸ χειρομάχον ἐργαστήριον βδελυκτόν ἐστι· καὶ οὐ παύσεται τοῦ εἶναι μισητὸν, ἐρασμίου ὄντος τοῦ κυριακοῦ ὀνόματος, καὶ καμπῆς πάσης τῆς κτίσεως τὰ γόνατα, καὶ ἐξομολογουμένης, ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν θεοῦ πατρός. πάλιν ὅτι συνόδους συνεχεῖς κατὰ τῆς οἰκουμενικῆς ποιοῦντες, οὐδέπω κεκμήκασι. μετὰ γὰρ τὴν ἐν νικαίᾳ σύνοδον οἱ περὶ Εὐσέβιον καθηρέθησαν· ἀλλὰ μετὰ χρόνον ὑπισαύτις αὐαισχύντως ταῖς ἐκκλησίαις ἤρξαντο τοῖς μὲν αὐτοῖς ἐπισκόποις ὑπὲρ βουλεύειν, αὐτὰ δὲ τούτων, τοὺς τῆς αἱρέσεως αὐτῶν καθιζάνειν εἰς τὰς ἐκκλησίας· ἵν' ὅτι βέλονται ποιήσωσι τὰς συνόδους, ἔχοντες τοὺς συντρέχοντας αὐτοῖς, οὓς ὑπὸ τηδὲ εἰς αὐτὸ τοῦτο προεχειρίσαντο. συνέρχονται τοίνυν ἐν ἱεροσολύμοις γράφουσι ταῦτα.

Hæc ausus contra Christum, nondum adhuc conquiescere potuit, sed & vlterius suas blasphemias extendit, quum dicit, Vnum ex rerum vniuersitate esse Christum: primus enim est rerum conditarū, & vnus ex naturis intellectualibus. Et vt sol inter ea quæ oculis visuntur, vnus est ex luminibus, quum tamen vniuerso mundo secundum ordinem mandatúmq; conditoris luceat, ita quoque & Filius vnus ex intellectualibus naturis, omnibus qui in mundo intellectuali sunt, lucet ac splendet. Idem rursus dicit, Erat, quando non erat, vbi ita scribit: Priorem generatione Filij Pater habebat generandi scientiam, vti medicus ante medicinam datam, medendi tenebat rationem. Idem rursus ex benefaciendi studio conditus est filius, & ex superabundantia potestatis fecit illum Pater. Item, Si voluntas Dei continuo ductu penetrat per omnia opera, certe Filius opus habendus fuerit, quum voluntate Patris genitus & factus sit.

HÆC QVIDEM SOLVS ASTERIVS SCRIBIT.

EVsebiani vero in commune cum ipso animis sentiunt. Istæ nimirum sententiæ sunt, pro quibus cõtendunt, ob istas cum veteri Synodo bellum gerunt, eò quòd non eadem à patribus, qui ibi in consessu fuere scripta sint, sed potius hæresis ab illis damnata sit, quam isti stabilire satagunt. Inde nimirum est, quòd Asterium immolatorem dæmoniorum, & sophistam, impietatis antesignanum faciunt, vt nihil parcat contra dominum loqui, aut simpliciores eloquentia seducere. Verum ignorant stolidi id sese in suam noxam facere. Fœtor enim victimarum idolis cæsarum in antesignano suo istam hæresim Christo hostilem & perduellem esse, euidentius demonstrat. Nec aliud in causa est, quur omnia motibus & tumultibus miscere studeant, persuasi si quàm plurimos occidant, & singulis mensibus. Synodos faciant: fore, vt sententia in Arianos lata obliteretur, Videntúrq; mihi aut plane ignorare, aut ignorantiam callide simulare, quasi nescirent etiam ante concilium Nicænum hæresim istam abominabilem fuisse quo tempore Artemas eius fundamenta iaciebat, & ante Artemam æque abominabilem sub Caipha & Pharisæorum consilio fuisse, & nullo non tempore officinam Christo hostilem omnibus execrabilem videri, neque vnquam ab odio liberam futuram, eò quòd adamabile sit Christi nomen, vniuersaq; rerum natura genua illi flectat, & confessionibus agnoscat Dominum Iesum Christum esse in gloria Patris. Illi tamen faciendis vniuersalibus conciliis nondum satisfecunt. Eusebiani certe in Nicæno conuentu ab Ecclesia reiecti, postmodum inuadentes impudentes Ecclesias, cœpere Episcopis, si qui contradicerent, insidias struere, & proiis submotis, hæreticos in Ecclesias inducere, vt quando vellent, Synodos cogerent habituri eos sibi adstipulatores quos ob id de industria ad Episcopalem ordinem subuexerunt. Cõeunt igitur Hierosolymis, & istiusmodi scribunt.

SANCTA SYNODVS HIEROSOLYMIS COACTA, *Ecclesia Dei quæ est Alexandriæ & per Aegyptum, Thebaida, Libyam Pentapolim, vliquisque per orbem Episcopis, Presbyteris, & Diaconis in Domino salutem.*

OMnibus nobis ex diuersis prouinciis in vnum congregatis, ad Panegyrim celebrandam pro dedicatione martyrij saluatoris, quod religiosissimus Imperator Deo omnium regi & Christo eius ædificauit, maiorem nobis animorum lætitiam, Dei gratia, literæ eiusdem religiosissimi imperatoris præbuerunt, quibus nos ad ea quæ oportuit instigans, omnem inuidiam ab Ecclesia dei expellit, & omne odium procul abigit, per quæ Christi membra iam pridem dissidebant, authorque fuit vt simplici & placido animo reciperemus Arianos, quos aliquandiu improba inuidentia extra Ecclesiam detinuit, & viris istis de rectitudine fidei in literis suis testimoniam præbet, quam quum antea fama audiuerat, ipse eandem ex viua eorum voce cognouit, cognitamque approbauit, eamque rem nobis manifestam reddidit, eò quòd literis suis orthodoxas eorum virorum opiniones scripto comprehensas subiunxerit, quas omnes agnouimus sanas, & Ecclesiasticas esse. Quapropter iure admonuit vt viri isti reciperentur, & coadunirentur cum Ecclesia Dei, vt vos ex epistolæ illius exemplaribus cognoscetis, quæ nos ad pietatem vestram misimus Credimusq; vobis ipsis veluti propria membra vestri corporis recuperantibus magnum ex ea re gaudium lætitiamq; oborituram, dum ipsi viscera vestra, fratres, scilicet & patres agnoscitis, & recipitis, non solum presbyteris Arianis, sed vniuerso populo cum omni multitudine vobis restituto, quę ob causam istorum virorum longo iam pridem tempore à vobis dissidebat, decetque vos cognitis quæ hic acta sunt, quodque isti viri nobiscum commuuicauerunt, & à tanta Synodo recepti sunt, quam promptissimè eos, vt membra Ecclesiæ coëant & in pace sint, consalutare, maxime, quod promulgata, & publicè edita eorum fides indubitatam, & apud omnes approbatem Apostolicam traditionem, & doctrinam complectatur.

HÆC SYNODVS.

TAle Synodorum exordium fuit, in quo quàm celerrime sua studia quæ vlterius dissimulare nequibant, prodidere. Siquidem eo ipso, quod dicerent, depulsam esse omnem inuidiam, & quia post Athanasij exilium scribebant Arium cum suis recipiendum esse, satis

Η ΑΓΙΑ ΣΥΝΟΔΟΣ Η' ΕΝ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΟΙΣ ΘΕΩ ΧΑΡΕΙΣΑ ΣΥΝΑΧΘΕΙΣΑ ΤΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΤΗ ΟΥΣΗ ΕΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΠΑΣΑΝ ΤΗΝ ΑΙΓΥΠΤΟΝ ΚΑΙ ΘΗΒΑΙΔΑ ΚΑΙ ΛΙΒΥΗΝ ΚΑΙ ΠΕΝΤΑΠΟΛΙΝ, ΚΑΙ ΠΑΣΙ ΤΟΙΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΙΣ ΚΑΙ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΚΟΝΟΙΣ, ΕΝ ΚΥΡΙΩ ΧΑΙΡΕΙΝ.

ΠΑΣΙ μὲν ἡμῖν πᾶς ὁ ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνελθεῖν ἐξ ἐπαρχιῶν διαφόρων, πρὸς τῇ μεγάλῃ πανηγύρει, ἣν ἐπὶ τῇ ἀφιερώσει τοῦ σωτηρίου μαρτυρίου, ἅτε δὴ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως κωνσταντίνου, τῷ πάντων βασιλεῖ θεῷ καὶ τῷ Χριστῷ αὐτοῦ κατασκευασθέντος ἐπιτελέσαμεν, τελείαν ὑμηδίαν ἡ τοῦ Χριστοῦ χάρις παρέσχεν, ἣν ἐποίησεν αὐτός τε ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς διὰ γραμμάτων οἰκείων, τοῦθ' ὅπερ ἐχρῆν παρορμήσας· πάντα μὲν ἐξορίσας τῆς ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ φθόνον, καὶ πᾶσαν μακρὰν ἀπελάσας βασκανίαν, δι' ἧς τὰ τοῦ Χριστοῦ μέλη πάλαι πρότερον διεσήκει· ἡνωμένη δὲ καὶ ἐρρωμένα ψυχῇ διέκαθαιρε τοὺς ἀδελφούς, οὓς πρός τινα καιρὸν ὁ μισόκαλος φθόνος ἔξω γενέσθαι τῆς ἐκκλησίας ἠργάσατο. ἐμαρτύρει δὲ τοῖς ἀνδράσι ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς διὰ τῆς ἐπιστολῆς, πίστιν ὀρθοτομίαν, ἣν παρ' αὐτῶν πυθόμενος, αὐτός τε δι' ἑαυτοῦ ἔτι καὶ ζώσης φωνῆς αὐτῶν ἀκούσας ἀπεδέξατο, ἡμῖν τε φανερὰν κατέστησε, καταπέμψας τοῖς ἑαυτοῦ γράμμασιν ἔγγραφον τὴν τῶν ἀνδρῶν ὀρθοδοξίαν, ἣν ἐπέγνωμεν οἱ πάντες, ὑγιῆ τε οὖσαν καὶ ἐκκλησιαστικήν. καὶ εἰκότως παρεκάλει τοὺς ἄνδρας ὑποδεχθῆναί τε καὶ ἑνωθῆναι τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ. ὥσπερ οὖν καὶ αὐτοὶ ἐκ τῆς ἰσοτύπου εἶναι θέλουσι τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς, ἧς πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀλάβειαν διεπεμψάμεθα, πιστεύομεν ὅτι καὶ ὑμῖν αὐτοῖς ὡς ἂν τὰ οἰκεῖα μέλη τοῦ ὑμετέρου σώματος ὑπολαμβάνωσι, μεγάλη χαρὰ καὶ εὐφροσύνη γενήσεται, τὰ ἑαυτῶν ἀπολαγχνα καὶ τοὺς ἑαυτῶν ἀδελφούς τε καὶ πατέρας γνωρίζουσί τε καὶ ὑπολαμβάνουσιν· οὐ μόνον τῶν πρεσβυτέρων τῶν παρ' ἀρείου ὑποδοθέντων ὑμῖν, ἀλλὰ καὶ παντὸς τοῦ λαοῦ καὶ τῆς πληθύος ἁπάσης, ἣ προφάσει τῶν ἐρημένων ἀνδρῶν μακρῷ χρόνῳ παρ' ὑμῖν διέμεινε. καὶ πρέπει γε ἀληθῶς γνόντας ὑμᾶς τὰ πεπραγμένα, καὶ ὡς ἐκοινώνησαν οἱ ἄνδρες, παραδέχεσθαί τε ὡς τοσαύτης ἁγίας συνόδου, προθυμεῖσθαι καὶ αὐτοὺς ἀπασάσθαι τὴν πρὸς τὰ οἰκεῖα μέλη συναφειάν τε καὶ εἰρήνην. ὅτι μάλιστα τὰ τῆς ἐκπεθείσης ὑπ' αὐτῶν πίστεως, ἀναμφέλεκτον σώζει τὴν πᾶσι τοῖς πᾶσιν ὁμολογουμένην ἀποστολικὴν παράδοσίν τε καὶ διδασκαλίαν.

Αὕτη τῶν συνόδων αὐτῶν ἡ ἀρχὴ γέγονεν ἐν ᾗ καὶ τὴν προαίρεσιν ἑαυτῶν ταχέως ἐξήγγειλαν, καὶ οὐκ ἠδυνήθησαν κρύψαι. εἰρηκότες γὰρ ἐξηλάσθαι πάντα φθόνον, καὶ μετὰ τὴν ἔξοδον τὴν ἐπίσκοπον τῆς ἀλεξανδρείας ἀθανάσιον γράφοντες δεῖν δεχθῆναι ἄρειον καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ, ἔδειξαν

ἔδειξαν ὅπ Ἀθανασίῳ αὐτῷ ἀθυμαπίῳ ἐπεβάλευον. καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ἐπισκόποις τοῖς αὐτῇ λέγουσιν αὐτῆς ἐπεβάλλοντο, ὑπὲρ τοῦ τὸν ἄρειον δέξασθαι, καὶ τὴν αἵρεσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσαγαγεῖν, καὶ εἰ καὶ πᾶσαν τὴν ἀρείαν κακοφροσύνην ἐπήνεσαν ἐν ταύτῃ, καὶ εἰς κοινωνίαν προσέπεξαν αὐτὸς δεχθῆναι, αὐτὸ μὲν πρότερον τοῦτο ποιήσαντες, ὅμως ἡγέμενοι λείπειν αὐτοῖς ἔτι πρὸς ὃ βάλονται, συγκροτοῦσιν ἐν ἀντιοχείᾳ σύνοδον πρόφασιν τῶν λεγομένων ἐγκαινίων· καὶ ἐπειδὴ ἀεὶ ὑπὸ πάντων κατηγοροῦντο περὶ τῆς αἱρέσεως, γράφουσι διαφόρως, τὰ μὲν ἄτως, τὰ δὲ ἐκείνως, ἃ τὰ μὲν ἐν μιᾷ ἐπιστολῇ γεγραφέναι παρ' αὐτῶν ἐστι ταῦτα.

Ἡμεῖς οὖν ἀκόλουθοι ἀρείᾳ γεγόναμεν· πῶς γὰρ ἐπίσκοποι ὄντες ἀκολουθοῦμεν πρεσβυτέρῳ; οὔτε ἄλλην τινὰ πίστιν παρὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς παραδοθεῖσαν ἐδεξάμεθα, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἐξετάσαι καὶ δοκιμάσαι τῆς πίστεως αὐτὸ γενόμενοι, μᾶλλον αὐτὴν προσηκάμεθα ἥπερ ἠκολουθήσαμεν· γνώσεσθε δὲ ἀπὸ τῶν λεγομένων. μεμαθήκαμεν γὰρ ἐξ ἀρχῆς εἰς ἕνα θεὸν, τὸν τῶν ὅλων θεὸν πιστεύειν, τὸν πάντων νοητῶν τε καὶ αἰσθητῶν δημιουργόν τε καὶ προνοητήν· καὶ εἰς ἕνα υἱὸν τοῦ θεοῦ μονογενῆ, πρὸ πάντων αἰώνων ὑπάρχοντα, καὶ συόντα τῷ γεγεννηκότι αὐτὸν πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο τά τε ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα· τὸν δὲ ἐπ' ἐσχάτων ἡμερῶν κατ' εὐδοκίαν τοῦ πατρὸς, κατελθόντα, καὶ σάρκα ἐκ τῆς παρθένου ἀνειληφότα, καὶ πᾶσαν τὴν πατρικὴν αὐτοῦ βούλησιν συνεκπεπληρωκότα, πεπονθέναι καὶ ἐγηγέρθαι, καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀνεληλυθέναι, καὶ ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς καθεζόμενον, καὶ πάλιν ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, καὶ βασιλέα καὶ θεὸν εἰς τοὺς αἰῶνας. πιστεύομεν δὲ καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα· ἃ δὲ δεῖ προθεῖναι, πιστεύομεν καὶ περὶ σαρκὸς ἀναστάσεως, καὶ ζωῆς αἰωνίου.

Α ΔΕ ΚΑΙ ΕΝ ΕΤΕΡΑΙ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΕΝ ΤΟΙΣ ΑΥΤΟΙΣ ΕΓΚΑΙΝΙΟΙΣ ΕΚΠΕΦΕΝΤΑΙ, ΜΕΤΑΓΝΟΝΤΕΣ ΜΕΝ ΟΤΙ ΤΟΙΣ ΠΡΟΤΕΡΟΙΣ ΕΠΙΝΕΣΑΝΤΕΣ ΔΕ ΚΑΙΝΟΤΕΡΟΝ ΤΙΝΑ ΚΑΙ ΠΑΛΙΝΟΝΑ ΕΣΤΙ ΤΑΥΤΑ.

Πιστεύομεν ἀκολούθως τῇ εὐαγγελικῇ καὶ ἀποστολικῇ παραδόσει, εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα, τὸν τῶν ὅλων δημιουργόν τε καὶ ποιητὴν, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τὸν μονογενῆ θεὸν, δι' οὗ τὰ πάντα, τὸν γεννηθέντα πρὸ τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς, θεὸν ἐκ θεοῦ, ὅλον ἐξ ὅλου, μόνον ἐκ μόνου, τέλειον ἐκ τελείου, βασιλέα ἐκ βασιλέως, κύριον ἐκ κυρίου, λόγον ζῶντα, σοφίαν ζῶσαν, φῶς ἀληθινὸν, ὁδὸν, ἀλήθειαν, ἀνάστασιν, ποιμένα, θύραν, ἄτρεπτόν τε καὶ ἀναλλοίωτον τῆς θεότητος οὐσίας τε καὶ βουλῆς καὶ δυνάμεως, καὶ δόξης τοῦ πατρὸς ἀπεφήνα-

satis indicarunt, sese non alia de causa Athanasio, cæterisque Episcopis, quos sibi refragatores sentiebant, insidias struxisse, quàm vt Arium reducerent, & hæresim introducerent. Et quanquam omnem Arij dementiam in hac Synodo laudassent, & in communionem eos recipiendos esse statuissent, idque iam pridem re præstitissent, tamen adhuc aliquid suæ voluntati deesse existimantes, Antiochiæ nouam Synodum per causam encæniorum coëgerunt, & quia ab omnibus de hæresi male audiebant, variis modis, alia aliter scripserunt. Quæ autem in vna epistola scripserunt, sunt ista.

EVSEBIANORVM EPISTOLA.

NOs certe Arij acoluthi, id est, sectatores non sumus, neque quum sumus Episcopalis ordinis, presbyterum sequimur, neque aliam fidem præterquam ab initio traditam, recipimus, quinimo nos ipsi eius fidei examinatores probatoresque facti, potius eum admittimus, quàm sequimur, quod ex verbis nostris cognoscere licebit. Didicimus enim ab initio credere, esse vnum Deum totius vniuersitatis, omniumque intelligibilium sensibiliumque opificem, & procuratorem: & in vnum Filium Dei Vnigenitum, ante omnia secula existentem, & coëxistentem cum Patre suo, per quem omnia facta sunt, tam visibilia quàm inuisibilia, eundemque sub extrema tempora secundum Patris sui placitum descendisse, & carnem ex Virgine accepisse, & postquam omnem Patris sui voluntatem adimpleuisset, passum esse, & resurrexisse, & in cœlum rediisse, & ad dextram Patris sedere, ac denuo venturum ad iudicandũ viuos & mortuos: credimus quoque in carnis resurrectionem, & vitam æternam.

QVAE AVTEM IN ALIA EPISTOLA ITERVM PER *idem festum Encaniorum edidere, quum priorum pœnituisset, nouaq; excogitassent, sunt ista.*

CRedimus congruenter pro Euangelica & Apostolica traditione in vnum Deum, Patrem omnipotentem, vniuersitatis conditorem, & opificem, & procuratorem, ex quo omnia: & in vnum Dominum Iesum Christum, Filium eius, vnigenitum Deum, per quẽ omnia: eumque natum esse ante secula ex Patre, Deum ex Deo, totũ ex toto, solum ex solo, perfectum ex perfecto, regem ex rege, Dominum ex Domino, verbum viuum, Sapientiam viuam, Lumen verum, viam, veritatem, resurrectionem, pastorem, ianuam, immutabilem & inalterabilem Deitatis substantiæ, Voluntatis, Potentiæ & gloriæ Patris

sine omni dissimilitudine imaginem, primogenitum omnis creaturæ, eundemque in principio apud Deum Verbum esse, quemadmodum in Euangelio dictum est, *Et Deus erat Verbum, per quem omnia facta sunt, & in quo omnia subsistunt:* qui sub extremos dies è supernis descendit, & ex Virgine natus est secundum scripturas, eumque hominem factum mediatorem Dei & hominum, & Apostolum fidei nostræ, & principem vitæ esse credimus, quemadmodum dicit, *Ego descendi è cœlo, non vt facerem voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me,* eundemque pro nobis passum esse, & resurrexisse tertia die, & adscendisse in cœlos, & sedere ad dextram & iterum venturum cum gloria & potestate ad iudicandum viuos & mortuos. Et in Spiritum sanctum, ad consolationem & sanctificationem & consummationem credentibus datum, quemadmodum Dominus noster discipulis præcepit, dicens, Abite & docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & filij, & Spiritus sancti, Patris inquam vere Patris, filij vere filij, Spiritus sancti vere Spiritus sancti, non vt hæc simpliciter vocabula habeantur absque rebus, sed vt singulorum propria persona, ordo & gloria intelligantur, adeo vt terni sint ratione personarum, vnus tamen per concordiam. Hanc igitur fidem retinentes, imo ab initio vsque ad finem eam possidentes coram Deo & Christo eius, omnes hæreticorum prauas opiniones anathemate detestamur: & si quis præter rectam sacrarum literarum fidem docet tempus aut momentum aut seculum esse, aut fuisse, priusquam filius gigneretur, anathema esto, aut si quis filium creaturam pro ratione cæterarum creaturarum dicit, & non, vt sacræ scripturæ tradiderunt, alterum ex altero existere: Aut si quis quippiam præcipit, aut euangelizat, præter ea quæ accepimus, anathema sit. Nos enim omnibus per sacras literas proditis, & à Prophetis & ab Apostolis traditis, vere & reuerenter credimus & sequimur.

Theophronius porro Episcopus Tyanensis istiusmodi fidem à se compositam in præsentia omnium promulgauit, cui omnes, hominis religione approbata, subscripserunt. Nouit Dominus, quem testem aduersus animam meam inuoco, quod credo in vnum Deum Patrem omnipotentem, vniuersitatis conditorem & authorem, ex quo omnia: & in filium eius vnigenitum, Deum, Verbum, Potentiam & Sapientiam, Dominum nostrum Iesum Christum, per quem omnia, eumque genitum esse ex patre, ante secula, Deum perfectum ex Deo perfecto, & apud Patrem existere in sua persona, & vltimis diebus descendisse, genitumque ex Virgine esse secundum scripturas, & postquam homo factus est, passum esse, & resurrexisse è mortuis, & in cœlos ascendisse, & sedere ad dextrã Patris sui, eundemq;

εἰκόνα, τὸν πρωτότοκον πάσης τῆς κτίσεως, τὸν ὄντα ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν, θεὸν λόγον κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα συνέστηκε, τὸν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν καταλθόντα ἄνωθεν, καὶ γεννηθέντα ἐκ παρθένου κατὰ τὰς γραφάς, καὶ ἄνθρωπον γενόμενον, μεσίτην θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἀπόστολόν τε τῆς πίστεως ἡμῶν, καὶ ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, ὡς φησίν, ὅτι κατεβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμόν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με, τὸν παθόντα ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνελθόντα εἰς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης καὶ δυνάμεως, κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ εἰς παράκλησιν καὶ ἁγιασμὸν καὶ τελείωσιν τοῖς πιστεύουσι διδόμενον, καθὼς καὶ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς διετάξατο τοῖς μαθηταῖς λέγων, πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, δηλονότι πατρὸς, ἀληθῶς πατρὸς ὄντος, υἱοῦ δὲ ἀληθῶς υἱοῦ ὄντος, τοῦ δὲ ἁγίου πνεύματος, ἁγίου πνεύματος ὄντος, τῶν ὀνομάτων οὐχ ἁπλῶς ἐδὲ ἀργῶς κειμένων, ἀλλὰ σημαινόντων ἀκριβῶς τὴν οἰκείαν ἑκάστου τῶν ὀνομαζομένων ὑπόστασίν τε καὶ τάξιν καὶ δόξαν· ὡς εἶναι τῇ μὲν ὑποστάσει τρία, τῇ δὲ συμφωνίᾳ, ἓν. πιστὸν οὖν ἔχοντες τὴν πίστιν, καὶ ἐξ ἀρχῆς καὶ μέχρι τέλους ἔχοντες ἐνώπιον τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ, πᾶσαν αἱρετικὴν κακοδοξίαν ἀναθεματίζομεν, καὶ εἴ τις παρὰ τὴν ὑγιῆ τῶν γραφῶν ὀρθὴν πίστιν διδάσκει, λέγων ἢ χρόνον ἢ καιρόν, ἢ αἰῶνα, ἢ εἶναι, ἢ γεγενέναι πρὸ τοῦ γεννηθῆναι τὸν υἱόν, ἀνάθεμα ἔστω. καὶ εἴ τις λέγει τὸν υἱὸν κτίσμα ὡς ἓν τῶν κτισμάτων, καὶ μὴ, ὡς αἱ θεῖαι γραφαὶ παραδέδωκαν, τῶν προειρημένων ἕκαστον ἀφ' ἑκάστου, ἢ εἴ τι ἄλλο διδάσκει, ἢ εὐαγγελίζεται παρ' ὃ παρελάβομεν, ἀνάθεμα ἔστω. ἡμεῖς γὰρ πᾶσι τοῖς ἐκ τῶν θείων γραφῶν παραδεδομένοις, ὑπό τε προφητῶν καὶ ἀποστόλων, ἀληθινῶς τε καὶ ἐμφρόνως, καὶ πιστεύομεν καὶ ἀκολουθοῦμεν.

Καὶ Θεοφρόνιος δέ τις ἐπίσκοπος Τυάνων, συνθεὶς καὶ αὐτὸς ἐξέθετο τὴν πίστιν ταύτην ἐμπροσθεν τῶν πάντων. ἣν καὶ πάντες ὑπέγραψαν ἀποδεξάμενοι τὴν τῶν ἀνθρώπων πίστιν. οἶδεν ὁ θεὸς ὃν μάρτυρα καλῶ ἐπὶ τὴν ἐμὴν ψυχὴν, ὅτι ἅτινα πιστεύω εἰς θεὸν πατέρα παντοκράτορα, τὸν τῶν ὅλων κτίστην καὶ ποιητὴν, ἐξ οὗ τὰ πάντα· καὶ εἰς τὸν μόνον αὐτοῦ τὸν μονογενῆ θεὸν λόγον, δύναμιν καὶ σοφίαν, τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, δι' οὗ τὰ πάντα, τὸν γεννηθέντα ἐκ τοῦ πατρὸς πρὸ τῶν αἰώνων, θεὸν τέλειον ἐκ θεοῦ τελείου, καὶ ὄντα πρὸς τὸν θεὸν ἐν ὑποστάσει, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν καθελθόντα, καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς παρθένου κατὰ τὰς γραφὰς, ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα καὶ ἀναστάντα ἀπὸ τῶν νεκρῶν, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ πάλιν

καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης, καὶ δυνάμεως, κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς καὶ μένοντα εἰς τοὺς αἰῶνας· καὶ εἰς τὸ πνεῦμα ἅγιον, τὸν παράκλητον, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὅπερ καὶ διὰ τοῦ προφήτου ἐπηγγείλατο ὁ θεὸς ἐκχεῖν ἀπὸ τοὺς ἑαυτοῦ δούλους, καὶ ὁ κύριος ἐπηγγείλατο πέμψαι τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς, ὅπερ καὶ ἔπεμψεν, ὡς αἱ πράξεις τῶν ἀποστόλων μαρτυροῦσιν. εἰ δέ τις παρὰ τοῦτο τὸ πίστιν διδάσκει, ἢ ἔχει ἐν ἑαυτῷ, ἀνάθεμα ἔστω· καὶ μαρκέλλου τοῦ ἀγκύρας, ἢ σαβελλίου, ἢ παύλου τοῦ σαμοσατέως ἀνάθεμα ἔστω καὶ αὐτὸς, καὶ πάντες οἱ κοινωνοῦντες αὐτῷ. ἦσαν δὲ οἱ συνελθόντες ἐν τοῖς ἐγκαινίοις ἀπὸ σκοποὶ ἐπενήκοντα· ὑπατείᾳ μαρκελλίνου καὶ προβίνου ἰνδικτιῶνος ιδ. ἐκεῖ ὄντες κωνσταντίου τὸ ἀπιβεστάτου. τοῦτο περίξαντες ἐν ἀντιοχείᾳ, τοῖς ἐγκαινίοις, νομίσαντες δὲ μὴ τελείως γεγραφέναι, ῥεμβομένῳ δὲ τινὶ διάνοιαν ἔχοντες, αὖθις πάλιν συνετίθεσαν ἄλλο γράμμα δῆθεν περὶ πίστεως, μετὰ μῆνας ὀλίγους, καὶ ἀποστέλλουσιν εἰς τὰς γαλλίας ναρκισσον, μάριν, θεόδωρον, καὶ μάρκον. καὶ κεῖνοι ὡς ἀπὸ συνόδου πεμφθέντες ἀπεδεδώκασι τῷ τῆς μακαρίας μνήμης κώνσταντι τῷ αὐγούστῳ καὶ τοῖς ἐκεῖ πᾶσι ταῦτα.

Πιστεύομεν εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα κτίσην καὶ ποιητὴν τῶν ὄντων· ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται· καὶ εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα, θεὸν ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτὸς, δι' οὗ ἐγένετο τὰ πάντα ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τῆς γῆς, τά τε ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, λόγον ὄντα καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν, καὶ ζωὴν, καὶ φῶς ἀληθινόν· τὸν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν δι' ἡμᾶς ἀνθρωπήσαντα καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου, τὸν σταυρωθέντα καὶ ἀποθανόντα, καὶ ταφέντα, καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀναληφθέντα εἰς οὐρανὸν, καὶ καθεζόμενον ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· οὗ ἡ βασιλεία ἀκατάλυτος οὖσα διαμένει εἰς πᾶς ἀπείρους αἰῶνας· ἔσται γὰρ καθεζόμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα· τουτέστι τὸν παράκλητον· ὃν ἐπηγγειλάμενος τοῖς ἀποστόλοις, μετὰ τὸ εἰς οὐρανοὺς αὐτὸν ἄνοδον ἀπιέναι, διδάξαι αὐτοὺς καὶ ὑπομνῆσαι πάντα· δι' οὗ καὶ ἁγιασθήσονται αἱ τῶν εἰλικρινῶς εἰς αὐτὸν πεπιστευκότων ψυχαί. τοὺς δὲ λέγοντας ἐξ οὐκ ὄντων τὸν υἱὸν ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως καὶ μὴ ἐκ τοῦ θεοῦ· καὶ ἦν ποτε χρόνος ὅτε οὐκ ἦν, ἀλλοτρίως οἶδεν ἡ καθολικὴ ἐκκλησία.

Ἐπὶ τούτοις ὥσπερ μεταγνόντες, συλλέγουσι πάλιν τὸ συνέδριον ἑαυτῶν μετὰ ἔτη τέσσαρα, καὶ ἀποστέλλουσιν εὐδόξιον, μαρτύριον, καὶ μακεδόνιον τὸν ἀπὸ κιλικίας, καὶ σὺν αὐτοῖς ἑτέρους τινὰς εἰς τὰ μέρη τῆς ἰταλίας, ἀποφέροντας πίστιν διὰ

eundemque iterum venturum esse cum gloria & potentia, ad iudicandum viuos & mortuos, eundemque permanere in secula. Et in Spiritum sanctum consolatorem, spiritum veritatis, quem etiam per Prophetam promisit Deus se effusurum super seruos suos, & quem Dominus, discipulis suis pollicitus est, & secundum pollicitationem misit, vt Acta Apostolorum testantur. Si quis igitur præter hanc fidem docet, aut diuersa in animo retinet, anathema esto: aut quæ Marcelli Ancyrensis, Sabellij aut Pauli Samosatensis sunt, sapiat, & ille quoque anathema esto, & quicunque cum eo communicant. *Hæc Theophronius.*

Fuere autem numero, qui tempore Encæniorum conuenerant, nonaginta, Consulibus Marcellino & Probino, indictione decimaquarta, præsente ibidem impiissimo Constantio. Hæc cum Antiochiæ per tempora Encæniorum egissent, ne tum quidem arbitrati satis perfecte fidem suam conscriptam esse, vt pote homines turbido fluctuantique animo, aliud scripturæ genus de fide post aliquot menses conficiunt, amandantque in Gallias Narcissum, Marim, Theodorum, Marcum, qui quasi à Synodo emissi, ista beatæ memoriæ Constanti Augusto, cæterisque qui ibi aderant, tradiderunt.

ALIA FIDEI CONFESSIO.

CRedimus in vnum Deum, Patrem omnipotentem, conditorem & factorem rerum, ex quo omnis paternitas & in cœlis & in terris, nomen mutuatur. Et in vnigenitum eius Filium Dominum nostrum Iesum Christum, ante omnia secula ex Patre genitum, Deum ex Deo, Lumen de Lumine, per quem omnia facta sunt, in cœlis & in terris, siue ea visibilia sint, siue inuisibilia, eundemque Verbum esse, Sapientiam, Virtutem, Vitam & veram lucem: qui propter nos postremis temporibus homo factus est, & genitus ex sancta Virgine, eundemque credimus crucifixum, mortuum, sepultumque, tertio die ex mortuis resurrexisse, assumptumque in cœlum, residere ad dextram Patris, & venturum esse in consummatione seculorum vt iudicet viuos & mortuos, reddatque singulis secundum opera sua. Cuius regnum indestructile permanet in infinitas ætates. Sedebit enim ad dextram Patris, non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro. Credimusque in Spiritum sanctum, hoc est, paracletum, quem pollicitus Apostolis, post reditum suum in cœlos, misit, vt eos erudiret, omniaque illis in memoriam subiiceret, per quem animæ sanctificantur, quæ in illum sinceriter credunt. Eos porro qui dicunt Filium ex non ente, aut ex alia subsistentia, & non ex Deo esse, aut erat, quando non erat Filius, alienos à se censet Catholica Ecclesia. *Huius confessionis finis.*

Rursus quasi istorum pœnitentia laborarent, post triennium iterum in confessum veniunt: amandantque Eudoxium Cilicem & cum eo nonnullos ad Italiam, secum deferentes

fidem multis verbis conscriptam, & cum pluribus, præter superiores, appendicibus instructam. Nam quasi rectiora ac magni momenti excogitassent, operæpretium ipsis visum est hoc iter suscipere, sunt autem ista.

Alia Confessio fidei.

Credimus in vnum Deum Patrem omnipotentem, conditorem factoremq; omnium, ex quo omnis Paternitas in cœlis & in terris nominatur. Et in vnigenitum eius Filium, Dominum nostrum, ante omnia secula ex patre natum: Deum ex Deo, Lumen ex Lumine, per quem omnia facta sunt in cœlo & in terra, tum visibilia tum inuisibilia, eundemque Verbum esse, Sapientiam, Potentiam, & Vitam, & Lucem veram, qui vltimis diebus propter nos homo factus & genitus ex Maria Virgine, crucifixus, & mortuus est, & resurrexit tertia die à morte, & in cœlum subuectus est, sedetque ad dextram Patris, & venturus est in consummatione seculi ad iudicandum viuos & mortuos, & reddendum vnicuique secundum opera sua, cuius regnum indesinens permanet in infinitas ætates. Sedet enim ad dextram Patris non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro. Credimus item in Spiritum sanctum, hoc est, paracletum, quem quum pollicitus esset Apostolis post reditum suum in cœlos, misit, vt doceret eos, & commonefaceret omnium: per quem animæ quæ in illum sinceriter credunt, sanctificantur. Eos autem qui dicunt, Deum ex non ente extitisse, aut ex alia substantia, & non ex Deo, & quod tempus aut seculum aliquod fuit, quo nondum esset Filius, alienos à se censet & agnoscit sancta & Catholica Ecclesia. Similiter & eos qui dicunt tres esse Deos, aut Christum non esse Deum, aut ante secula eum nec Christum nec Dei Filium fuisse, aut eundem esse Patrem, & filium, & Spiritum sanctum: aut filium ingenitum, aut quod non de consilio suo & voluntate Pater filium genuerit, hos omnes anathemate ferit Sancta & Catholica Ecclesia. Non enim tutum est dicere filium ex non ente ad essentiam prodiisse, eò quod illud in sacris literis nusquam de filio feratur. Neque illum ex vlla alia substantia præexistente, & quæ Pater non esset, genitum esse, sed solum ex Deo genuinè & naturaliter natum esse definimus. Vnum enim ingenitum & nullo principio inchoatum Christi Patrem sacra scriptura commonstrat. Sed neque illi, qui subtiliter dicunt fuisse aliquando, quando non erat, ex literis quæ sacræ scripturæ non sunt, temporale aliquod interstitium, quod ante ipsum fuerit, cogitare debent, sed solum dum intemporaliter Deum genitum esse, eo quod tempora & ætates per eum sint conditæ, non tamen eum coinexordiatum & coingenitum cum Patre existimare fas est. Neuter enim proprie siue Pater siue filius coinoriginatus, aut coingenitus, vt ea parte collegam habeat, dici potest.

A

B

C

D

E

Sed patrem solum nullo principio inchoatum ineffabiliter, & omnibus incomprehensibiliter, ante secula genuisse agnoscimus, ac proinde filium non itidem, vti Patrem, ingenitum dici posse,

sed

σιν διὰ πολλῶν γεγραφέναι, τεθήκας τὲ ἔχειν ἐν πλείοσι παρὰ τὰς πρώτας. ὡς γὰρ καινότερά τινα διανοήσαντες, ἀπεδήμησαν ἔχοντες ταῦτα.

Πιστεύομεν εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα, κτίσην καὶ ποιητὴν τῶν ἁπάντων, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται. καὶ εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα, θεὸν ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτὸς, δι' οὗ ἐγένετο τὰ πάντα τά τε ἐν οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τά τε ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, λόγον ὄντα καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν καὶ ζωὴν, καὶ φῶς ἀληθινόν, τὸν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντα καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου, σταυρωθέντα καὶ ἀποθανόντα, καὶ ἀναστάντα ἐκ τῶν νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καὶ ἀναληφθέντα εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ καθεσθέντα ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς, καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, οὗ ἡ βασιλεία ἀκατάπαυστος ἔστα διαμένουσα εἰς τοὺς ἀπείρους αἰῶνας. καθίζεται γὰρ ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. πιστεύομεν καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τοῦτ' ἔστι τὸν παράκλητον, ὅπερ ἐπαγγειλάμενος τοῖς ἀποστόλοις, μετὰ τὴν εἰς οὐρανὸν ἄνοδον ἀπέστειλε διδάξαι αὐτοὺς καὶ ὑπομνῆσαι πάντα· δι' οὗ καὶ ἁγιασθήσονται αἱ τῶν εἰλικρινῶς εἰς αὐτὸν πεπιστευκότων ψυχαί. τοὺς δὲ λέγοντας ἐξ οὐκ ὄντων τὸν θεὸν ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως, καὶ μὴ ἐκ τοῦ θεοῦ, καὶ ὅτι ἦν ποτὲ ὁ αἰὼν ὅτε μὴ ἦν, ἀλλοτρίως οἶδεν ἡ καθολικὴ καὶ ἁγία ἐκκλησία. ὁμοίως καὶ τοὺς λέγοντας τρεῖς εἶναι θεοὺς, ἢ τὸν Χριστὸν μὴ εἶναι θεὸν, ἢ πρὸ τῶν αἰώνων μήτε Χριστὸν εἶναι, μήτε υἱὸν εἶναι θεοῦ, ἢ τὸν αὐτὸν εἶναι πατέρα καὶ υἱὸν ἢ ἅγιον πνεῦμα, ἢ ἀγέννητον υἱὸν, ἢ ὅτι βουλήσει οὐδὲ θελήσει ἐγέννησε τὸν υἱὸν ὁ πατὴρ ἀναθεματίζει ἡ ἁγία καθολικὴ ἐκκλησία. οὔτε γὰρ ἐξ οὐκ ὄντων τὸν υἱὸν λέγειν ἀσφαλές, ἐπεὶ μηδαμοῦ τοῦτο τῶν θεοπνεύστων γραφῶν φέρεται περὶ αὐτοῦ, οὔτε μὴν ἐξ ἑτέρας τινὸς ὑποστάσεως παρὰ τὸν πατέρα τεθυπόκειμένης, ἀλλ' ἐκ μόνου τοῦ θεοῦ γνησίως αὐτὸν γεγεννῆσθαι διορίζόμεθα. ἓν γὰρ τὸ ἀγέννητον καὶ ἄναρχον τὸν Χριστοῦ πατέρα ἡ θεία καὶ διδάσκει λόγια. ἀλλ' οὐ δεῖ τι λέγειν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν, ἐξ ἀγράφων ὑποφαλῶς λέγοντας χρονικόν τι διάστημα προενθυμηθῆναι αὐτοῖς, ἀλλ' ἢ μόνον τὸν ἀχρόνως αὐτὸν γεγεννηκέναι θεὸν καὶ χρόνοι γὰρ καὶ αἰῶνες γεγόνασι δι' αὐτοῦ· ὅτι μὴν συνάναρχον καὶ συναγέννητον τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ εἶναι νομιστέον· συνάναρχον γὰρ καὶ συναγεννήτην οὐδεὶς κυρίως πατέρα ἢ υἱὸς λελέχθηται· ἀλλὰ τὸν μὲν πατέρα μόνον ἄναρχον ὄντα καὶ ἀγέννητον γεγεννηκέναι ἀνεφίκτως καὶ πᾶσιν ἀκαταλήπτως οἴδαμεν· τὸν δὲ υἱὸν γεγεννῆσθαι πρὸ αἰώνων, καὶ μηκέτι ὁμοίως τῷ πατρὶ ἀγέννητον εἶναι καὶ αὐτὸν,

ἀλλ' ἀρχὴν ἔχειν τὸν γεννήσαντα πατέρα· κεφαλὴ γὰρ Χριστοῦ ὁ θεός. οὔτε μὴν τελείως ὁμολογοῦντες πράγματα καὶ τέλεια πρόσωπα, τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος κατὰ τὰς γραφάς, τρεῖς μέντοι τοὺς θεοὺς ποιοῦμεν. ἐπειδὴ τὸν αὐτοτελῆ καὶ ἀγέννητον ἄναρχόν τε καὶ ἀσέβατον θεὸν, ἕνα μόνον οἴδαμεν, τὸν θεὸν καὶ πατέρα τοῦ μονογενοῦς, τὸν μόνον μὲν ἐξ ἑαυτοῦ τὸ εἶναι ἔχοντα, μόνον δὲ τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ἀφθόνως τοῦτο χαριζόμενον· οὔτε μὴν ἕνα θεὸν μόνον εἶναι λέγοντες τὸν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πατέρα τὸν μόνον ἀγέννητον, διὰ τοῦτ' ἀρνούμεθα καὶ τὸν Χριστὸν θεὸν εἶναι πρὸ αἰώνων· οἱ τοιοῦτοι εἰσὶν οἱ ἀπὸ παύλου τοῦ σαμοσατέως, ὕστερον αὐτὸν μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν ἐκ προκοπῆς τεθεοποιῆσθαι λέγοντες, τῷ τὴν φύσιν ψιλὸν ἄνθρωπον γεγονέναι. οἴδαμεν γὰρ καὶ αὐτὸν οὐκ ἀπαρεσκόμενον τῷ πατρὶ καὶ τῷ θεῷ, ἀλλ' ὅμως πρὸ αἰώνων γεννηθέντα ἐκ τοῦ θεοῦ, θεὸν κατὰ φύσιν τέλειον εἶναι καὶ ἀληθῆ, καὶ μὴ ἐξ ἀνθρώπων μετὰ ταῦτα θεὸν, ἀλλ' ἐκ θεοῦ ἐνανθρωπῆσαι δι' ἡμᾶς, καὶ μηδέποτε ἀπολωλεκέναι τὸ εἶναι. βδελυσσόμεθα δὲ πρὸς τούτοις καὶ ἀναθεματίζομεν καὶ τοὺς λόγον μὲν μόνον αὐτὸν ψιλὸν τοῦ θεοῦ ὑπάρχειν ἀπλάστως καλέντας ἐν ἑτέρῳ τὸ εἶναι ἔχοντα, νῦν μὲν, ὡς τὸν προφερόμενον ὑπὸ πνεύματος, νῦν δὲ ὡς τὸν ἐνδιάθετον Χριστὸν δὲ αὐτὸν, καὶ υἱὸν τοῦ θεοῦ, καὶ μεσίτην, καὶ εἰκόνα τοῦ θεοῦ μὴ εἶναι πρὸ αἰώνων θέλοντας, ἀλλ' ἔκ τινος Χριστὸν αὐτὸν γεγονέναι καὶ υἱὸν τοῦ θεοῦ, ἐξ οὗ τὴν ἡμέραν ἐκ τῆς παρθένου σάρκα ἀνείληφε πρὸ τετρακοσίων οὐχ ὅλων ἐτῶν· ἔκ τινος γὰρ τὸν Χριστὸν ἀρχὴν βασιλείας ἐσχηκέναι ἐθέλουσι καὶ τέλος ἔχειν αὐτὸν μετὰ τὴν σωτήλειαν καὶ τὴν κρίσιν. τοιοῦτοι δέ εἰσιν, οἱ ἀπὸ μαρκέλλου καὶ σκοτεινοῦ τῶν ἀγκυρογαλατῶν, οἱ τὴν προαιώνιον ὕπαρξιν τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴν θεότητα, καὶ τὴν ἀτελεύτητον αὐτοῦ βασιλείαν ὁμοίως ἰουδαίοις ἀθετοῦσιν, ὅτι προφάσει τοῦ σωίζεσθαι δοκεῖν τῇ μοναρχίᾳ. ἴσμεν γὰρ αὐτὸν ἡμεῖς, οὐχ ἁπλῶς λόγον προφορικὸν ἢ ἐνδιάθετον τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ ζῶντα θεὸν λόγον καθ' ἑαυτὸν ὑπάρχοντα καὶ υἱὸν θεοῦ καὶ Χριστὸν, καὶ οὐ προγνωστικῶς σωίζοντα καὶ σωζόμενον πρὸ αἰώνων τῷ ἑαυτοῦ πατρὶ, καὶ πρὸς πᾶσαν διακονησάμενον αὐτῷ τὴν δημιουργίαν εἴ τε τῶν ὁρατῶν, εἴ τε τῶν ἀοράτων. οὕτω γὰρ ἐπὶ πρὸς ὃν εἶπεν ὁ πατὴρ· ὃν ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν, ὁ καὶ τοῖς πατριάρχαις αὐτοπροσώπως ὀφθεὶς δεδωκὼς τὸν νόμον, καὶ λαλήσας διὰ τῶν προφητῶν, καὶ τὰ τελευταῖα ἐνανθρωπήσας, καὶ τὸν ἑαυτοῦ πατέρα πᾶσιν ἀνθρώποις φανερώσας, καὶ βασιλεύων εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας. οὐδὲν γὰρ προσφατον ὁ Χριστὸς προσείληφεν ἀξίωμα, ἀλλ' ἄνωθεν τέλειον αὐτὸν, καὶ τῷ πατρὶ καὶ πάντα ὅμοιον εἶναι πεπιστεύκαμεν· καὶ τὰς λεγούσας ὅ τὸν αὐτὸν εἶναι πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα,

sed principem exordiumque sui patrem habere qui ipsum genuit. Caput enim Christi Deus. Neque tamen ob id, quia ternas res, & tres personas Patris & Filij & Spiritus sancti secundum scripturas confitemur; tres Deos facimus. Quoniam perfectum ingenitum, & nullo principio inchoatum, inuisibilem vnum Deum agnoscimus, Deum & Patrem vnigeniti, qui solus ex se habet id ipsum quod est, solusque omnibus aliis benigne largitur vt sint; non tamen quia vnum solum Deum esse Patrem Domini nostri Iesu Christi, vnumque ingenitum profitemur, ideo Christum Deum ante secula esse abnegamus, qualia faciunt Pauli Samosatensis discipuli, qui eum post incarnationem suam, ex profectu virtutis Deum factum esse asseuerant, eo quod metus homo esset. Scimus enim eum tametsi subiectus sit Patri & Deo, ante secula tamen genitum ex Deo, Deum secundum naturam perfectam, & verum esse neque ex homine Deum, sed ex Deo hominem, propter nos factum esse, & neutiquam vllo in tempore suam essentiam perdidisse. Abominamur præterea & anathemate execramur, qui illum tantummodo nudum verbum Dei sine substantia, & rem fictitiam nominant, quique in alio habeat, quòd sit, quemque nunc, vti vocem quæ ore profertur: nunc vti dictionem quæ in cogitatu versatur, intelligunt: Christum autem ipsum, & Filium Dei, & Mediatorem, & Imaginem, non ante secula fuisse contendunt, sed ex eo tempore eum Christum & Filium Dei factum esse, ex quo nostram carnem ex Virgine assumpsit, non totis ab hinc quadringentis annis. Ab eo enim tempore volunt Christum initium regni adeptum esse regnique finem habiturum, post consummationem & iudicium. Tales sunt discipuli Marcelli & Scotini Ancyro-Galatæ, qui ante secula rem essentiam Christi, eiusque deitatem & regnum indefinens, itidem vt Iudæi inficiantur, sub prætextu constituendæ monarchiæ. Scimus enim eum non simpliciter Verbū, quod ore Dei profertur aut quod in eius animo cogitatur, sed viuum Verbum, quod per se exiſtit, & Filium Dei & Christum esse, neque eum ratione prouidentiæ, eò quòd Pater talem eum futurum præcognouerat, cum Patre fuisse, & conuersatum esse ante secula, sed illi administrum fuisse ad omne opificium, visibilium simul & inuisibilium. Hic enim est ad quem Pater dixit, *Faciamus hominem secundum imaginem & similitudinem nostram*, & qui Patriarchis in suamet ipsius persona visus est, legem dedit, & locutus est per Prophetas & tandem homo factus est, & suum Patrem omnibus manifestauit, & regnat per infinita secula. Non enim recentem dignitatem assumpsit Christus, sed ab initio eum Patri per omnia similē credimus: illosq; qui dicunt eundem illū Patrem & filium & Spiritū S. esse,

& de vna re personaque, tria ista nomina impie accipiunt, merito ab Ecclesia abdicamus, eo quòd impatibilem & nullo loco circumscriptum Patrem, patibilem simul & loco circunscriptum per incarnationem fingunt. Tales enim sunt apud Romanos quidem Patropassiani, apud nos vero Sabelliani. Scimus item Patrem qui emisit, in suo inalterabilis deitatis ingenio & moribus permansisse: Christum vero qui missus est, humanitatis assumptæ officium adimpleuisse. Eos verò qui non consilio neque voluntate Patrem genuisse Filium irreuerenter dicunt, & necessitatem & inuitum quiddam & seruam impeditamque eligendi potestatem Deo adiungunt, ita vt nolens genuerit filium, impiissimos & alienissimos ab Ecclesiis censemus, eò quòd præter nouas de deitate sententias, & præter voluntatem sacræ scripturæ, talia de eo sint ausi definire. Nos contra, omnipotentem Deum, eumque sui ipsius Dominum agnoscentes, sponte libenterq; Filium suum genuisse cum pietate arbitramur, & reuerenter ipsi de se loqueati credimus, *Dominus creauit me initium viarum suarum ad opera sua:* non tamen eum ita creatum esse, vt similis sit rebus per ipsum conditis, existimamus. Est enim hoc ipsum impium, & alienum ab Ecclesiastica fide, conditorem cum rebus ab ipso conditis æquiparare, & eandem cum aliis generationis rationem obtinere credere, quum vnum vnice vnigenitum filium genuinè & vere natum esse, sacræ scripturæ commonstrent. Verum quia filium non per se esse, viuere, & existere dicimus, itidem vt Patrem, ideo eum separamus à Patre, non quasi loca, interuallaque in eorum coniunctione corporaliter fingamus. Credimus enim eos immediate & sine intercapedine sibi mutuo coaptatos consertosque & inseparabiles à se inuicem esse, integro Patre Filium complectente, integro Filio, ab eo pendente & cohærente, & perpetuo in Patris sinu requiescente. Credentes igitur in integram & sanctissimam Trinitatem, hoc est, in Patrem & Filium & Spiritum sanctum, & Deum Patrem dicentes Deum item Filium, non duos Deos, sed vnam Deitatis maiestatem profitemur, & vnam regni perfectam concordiam, vt omnium vbiqne Pater sit Dominus, atque adeo etiam ipsius sui Filij: Filiusque vicissim ei subiectus sit qui eo excepto omnium à se conditorum post illum rex & imperator est. Et in Spiritus sancti gratiam, qui omnibus Sanctis affatim Patris voluntate donatur. Ita enim de Christi monarchia loqui sacræ literæ eos docuerunt. Hæc coacti su-

καθ' ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματός τε καὶ προσώπου τὰ τρία ὀνόματα ἀσεβῶς ἐκλαμβάνοντας, εἰκότως ἀποκηρύττομεν τῆς ἐκκλησίας, ὅτι τὸν ἀχώρητον καὶ ἀπαθῆ πατέρα, χωρητὸν ἅμα καὶ παθητὸν διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως ὑποτίθενται. τοιοῦτοι γάρ εἰσιν οἱ πατροπασσιανοὶ μὲν παρὰ Ῥωμαίοις· σαβελλιανοὶ δὲ καλούμενοι παρ' ἡμῖν. οἴδαμεν γὰρ ἡμεῖς τὸν μὲν ἀποστείλαντα πατέρα, ἐν τῷ οἰκείῳ τῆς ἀναλλοιώτου θεότητος ἦθει μεμενηκέναι, τὸν δὲ ἀποσταλέντα Χριστὸν τὴν τῆς ἐνανθρωπήσεως οἰκονομίαν πεπληρωκέναι· ὅμως δὲ καὶ τοὺς οὐ βουλήσει οὐδὲ θελήσει γεγεννῆσθαι τὸν υἱὸν εἰρηκότας αὐθυλαδῶς, ἀναγκῶν δὲ δηλονότι ἀδούλητον καὶ ἀπροαίρετον παρεισαγούσας τῷ θεῷ, ἵνα ἄκων γεννήσῃ τὸν υἱόν, δυσσεβεστάτους καὶ τῆς ἐκκλησίας ξένους γινώσκομεν· ὅπερ καθ' ἅπασαν τοῦ περὶ θεοῦ ἐννοίας, καὶ δὴ καὶ καθ' ὃ βούλημα τῆς θεοπνεύστου γραφῆς, τοιαῦτα πεπολμήκασι περὶ αὐτοῦ διορίσασθαι. αὐτοκράτορα γὰρ ἡμεῖς τὸν θεὸν καὶ κύριον αὐτὸν ἑαυτοῦ εἰδότες, ἑκουσίως αὐτὸν καὶ βουλητῷ υἱὸν γεγεννηκέναι ἁπλῶς ὑπειλήφαμεν. πιστεύοντες δὲ ὁμοίως καὶ τὸ περὶ ἑαυτοῦ λέγοντα· κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, εἰς ἔργα αὐτοῦ, οὐχ ὁμοίως αὐτὸν τοῖς δι' αὐτοῦ γενομένοις κτίσμασιν ἢ ποιήμασι γεγενῆσθαι νοοῦμεν. ἀσεβὲς γὰρ καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως ἀλλότριον, τὸ τὸν κτίσην, τοῖς δι' αὐτοῦ κεκτισμένοις δημιουργήμασι παραβάλλειν· καὶ τὸν αὐτὸν τῆς γενέσεως τοῖς ἄλλοις τρόπον ἔχειν αὐτὸν νομίζειν. μόνον γὰρ καὶ μόνως τὸν μονογενῆ υἱὸν γεγενῆσθαι γνησίως τε καὶ ἀληθῶς διδάσκουσιν ὑμᾶς αἱ θεῖαι γραφαί. ἀλλ' οὐδὲ τὸν υἱὸν καθ' ἑαυτὸν εἶναι, ζῶν τε καὶ ὑπάρχων ὁμοίως τῷ πατρὶ λέγοντας, διὰ τοῦτο χωρίζομεν αὐτὸν τοῦ πατρὸς, τόπους καὶ διαστήματά τινα μεταξὺ τῆς συναφείας αὐτῶν σωματικῶν ὑπονοοῦντες. πεπιστεύκαμεν γὰρ ἀμεσιτεύτως αὐτοὺς καὶ ἀδιαστάτως ἀλλήλοις ὑπεσπεῦφθαι, καὶ ἀχωρίστους ὑπάρχειν ἑαυτῶν· ὅλου μὲν τοῦ πατρὸς ἐστηριγμένου τὸν υἱὸν, ὅλου δὲ τοῦ υἱοῦ ἐξηρτημένου καὶ προσπεφυκότος τῷ πατρὶ, καὶ μόνου τοῖς πατρῴοις κόλποις ἀναπαυομένου διηνεκῶς· πιστεύοντες οὕτω εἰς τὴν παντέλειον τριάδα τὴν ἀγιωτάτην, τουτέστιν εἰς τὸν πατέρα, καὶ εἰς τὸν υἱὸν, καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ θεὸν μὲν τὸν πατέρα λέγοντες, θεὸν δὲ καὶ τὸν υἱὸν, οὐ δύο πύπους θεοὺς, ἀλλ' ἓν ὁμολογοῦμεν τῆς θεότητος ἀξίωμα, καὶ μίαν ἀκλινῆ τῆς βασιλείας τὴν συμφωνίαν· πανταρχοῦντος μὲν καθόλου πάντων καὶ αὐτοῦ υἱοῦ, μόνου τοῦ πατρὸς· τοῦ δὲ υἱοῦ ὑποτεταγμένου τῷ πατρὶ. ἐκτὸς δὲ αὐτοῦ, πάντων μετ' αὐτὸν βασιλεύοντος· τῶν δὲ αὐτοῦ γενομένων, καὶ τὴν τοῦ ἁγίου πατρὸς χάριν, ἀφθόνως τοῖς ἁγίοις δωρουμένου πατρικῷ βουλήματι. οὕτω γὰρ τὸν περὶ τῆς εἰς Χριστὸν μοναρχίας συνίσασθαι λόγον παρέδοσαν ἡμῖν αἱ ἱεραὶ λόγοι. ταῦτα ἀναγκάθη-

cti su-

ἐθέμεν μετὰ τὴν ἐν Σιρμίῃ προεκθεῖσαν πίστιν, πλατύτερον ἐπεξεργάσασθαι, ἀ κατὰ περιβολὴν φιλοτιμίαν, ἀλλ' ἵνα πᾶσαν τὴν τῆς ἡμετέρας ὑπολήψεως ἀλλοτρίαν ἀνακαθάρωμεν ὑποψίαν, ὧν δὲ τοῖς τὰ καθ' ἡμᾶς ἀγνοοῦσι· καὶ γνῶσιν εἰ κατὰ τὴν δύσιν πάντες, ὁμοῦ μὲν τῆς συκοφαντίας τῶν ἐπιτροδόξων τὴν ἀναίδειαν, ὁμοῦ δὲ τῶν ἀπατηλικῶν τὸ σκληρησιαστικὸν ἐν κυρίῳ φρόνημα, μαρτυρούμενον ἐναργῶς ὑπὸ τῶν θεοπνεύστων γραφῶν ὧν δὲ τοῖς ἀληθεστέροις.

A

Ἀλλ' οὐδὲ τάδε ἐνέμειναν· πάλιν γὰρ ἐν Σιρμίῳ συνελθόντες κατὰ Φωτεινοῦ, ἔπεσι συνέθηκαν αὖθις πίστιν, οὐκέτι μὲν ἴσως ἀκοινώνητον, οὐδὲ τοσαύτην τοῖς ῥήμασιν· ἀφελόντες δὲ τὰ πλεῖστα, προσθέντες ἄλλα, ὥσπερ ἐξ ὑποβολῆς παρά τινων ἀκούσαντες ἐγγεγραμμένα.

Πιστεύομεν εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα τὸν κτίσην καὶ ποιητὴν τῶν πάντων, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται· καὶ εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν, τὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα θεὸν ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, δι' οὗ ἐγένετο τὰ πάντα τά τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, λόγον ὄντα καὶ σοφίαν, καὶ φῶς ἀληθινὸν καὶ ζωήν, τὸν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν δι' ἡμᾶς ἀνανθρωπήσαντα, καὶ γεννηθέντα ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου, καὶ σταυρωθέντα καὶ ἀποθανόντα καὶ ταφέντα καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν, τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀναληφθέντα εἰς οὐρανὸν, καὶ καθεσθέντα ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος, κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, οὗ ἡ βασιλεία ἀκατάπαυστος οὖσα, διαμένει εἰς τοὺς ἀπείρους αἰῶνας. ἔσται γὰρ καθεζόμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· τοῦτ' ἔστι τὸν παράκλητον· ὅπερ ἐπαγγειλάμενος τοῖς ἀποστόλοις μετὰ τὸ εἰς οὐρανοὺς αὐτὸν ἄνοδον ἀποστεῖλαι, διδάξαι καὶ ὑπομνῆσαι αὐτοὺς πάντας, ἔπεμψε. δι' οὗ καὶ ἁγιάζονται αἱ τῶν εἰλικρινῶς εἰς αὐτὸν πεπιστευκότων ψυχαί. τοὺς δὲ λέγοντας ἐξ οὐκ ὄντων τὸν υἱὸν ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως καὶ μὴ ἐκ τοῦ θεοῦ, καὶ ὅτι ἦν χρόνος ἢ αἰὼν ὅτε οὐκ ἦν, ἀλλοτρίους οἶδεν ἡ ἁγία καθολικὴ ἐκκλησία. πάλιν οὖν ἐροῦμεν. εἴ τις τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν δύο λέγει θεοὺς, ἀνάθεμα ἔστω. καὶ εἴ τις λέγων θεὸν τὸν Χριστὸν πρὸ αἰώνων υἱὸν τοῦ θεοῦ συνουρηκότα τῷ πατρὶ εἰς τὴν τῶν ὅλων δημιουργίαν μὴ ὁμολογοίη, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις τὸν ἀγέννητον ἢ μέρος αὐτῆς ἐκ μαρίας λέγειν γεγενῆσθαι τολμᾷ, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις κατὰ πρόγνωσιν πρὸ μαρίας λέγει τὸν υἱὸν εἶναι, καὶ μὴ πρὸ αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς γεγεννημένον πρὸς τὸν θεὸν εἶναι, ᾧ δι' αὐτοῦ γεγένηται τὰ πάντα, ἀνάθεμα ἔστω.

ctí ſumus poſt fidem compendio editam latius explicare, non ambitionis cauſa, ſed vt nos ab omni ſuſpicione quæ minimè in nos competit, purgaremus, apud eos quibus res noſtræ cognitæ non ſunt, & vt omnes Occidentales pariter intelligerent, & calumnias eorum qui diuerſas opiniones fouent, & Orientalium in Chriſto Eccleſiaſticos animos, rem ita eſſe atteſtantibus libere ſacris ſcripturis, apud eos ſaltem qui incorrupti ſunt:

Huius Confeſſionis finis.

Sed nēq; in his permanſerunt, turſus enim Sirmij aduerſus Photinum congregati, aliam fidem compoſuerunt, non ita prolixam, neque tot verbis abundantem: nam plerisque detractis alia addiderunt veluti ea per ſuggeſtionem ab aliis audiuiſſent. Sunt autem iſta.

Alia Confeſſio fidei.

Credimus in vnum Deum, Patrem omnipotentem, creatorem & factorem omnium, ex quo omnis paternitas in cœlo & in terra nominatur: & in vnigenitum eius Filium, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, ante omnia ſecula ex Patre genitum, ex Deo, Lumen de Lumine, per quem omnia in cœlis & in terra facta ſunt, tam inuiſibilia, quàm viſibilia, eundemque Verbum eſſe, & Sapientiam, Lucem veram, & vitam, & vltimis diebus hominem factum, natumque ex Sancta Virgine, crucifixum, & mortuum, & ſepultum eſſe, & reſurrexiſſe è mortuis tertio die, & aſſumptum in cœlos eſſe, ſedereque ad dextram Patris, venturumque in conſummatione ſeculi, vt iudicet viuos & mortuos, reddatque vnicuique ſecundum opera ſua, cuius regnum indefinens permanebit in infinitas ætates. Sedet enim ad dextram Patris non ſolum in hoc ſeculo, ſed in futuro. Et in Spiritum ſanctum, hoc eſt, Paracletum, quem promiſſum Apoſtolis, poſt aſcenſum in cœlos miſit, vt doceret eos & commonefaceret omnium, per quem omnes animæ, quæ in eum ſincetiter credunt, ſanctificantur. Eos porrò qui dicunt, ex non ente, aut ex alio ſubſiſtente, & non ex Deo Filium extitiſſe, aut quod tempus aut ætas fuit, quando ille non erat, alienos à ſe cenſet Sancta & Catholica Eccleſia. Iterum ergo dicimus, Si quis Patrem & Filium duos Deos opinetur, anathema eſto. Item ſi quis dicens Deum Chriſtum eſſe, ſed eum ante ſecula Filium Dei & adminiſtrum Patri ad vniuerſitatis creationem non fuiſſe confiteatur, anathema eſto. Si quis eum qui ingenitus eſt, aut patrem eius ex Maria natum auſit dicere, anathema eſto. Si quis Filium ante Mariam, ſed ſecundū præcognitionē fuiſſe dicat, ac non potius ante ſecula ex Deo genitum apud Deū fuiſſe, & per eum omnia facta eſſe, anathema eſto.

Si quis

ἔι τις τὴν

Si quis ſubſtantiam Dei dilatari aut contrahi loquatur, anathema eſto. Si quis dilatatam eſſentiam, Filium efficere dicat, aut dilatationem ſubſtantiæ Dei Filium nominet, anathema eſto. Si quis merum hominem ex Maria natum eſſe dicat, anathema eſto. Si quis hæc verba, *Ego ſum Deus primus, Ego quoque poſtea, & præter me non eſt Deus*, quæ ad ſubuerſionem idolorum dicta ſunt, ad ſubuerſionem vnigeniti ante ſecula Dei Iudaicè accipiat, anathema eſto. Si quis hoc dictum *Verbum caro factum eſt*, audiens, Verbum in carnem mutatum eſſe opinetur, aut poſtquam conuerſionem paſſum eſſet, carnem aſſumſiſſe dicat, anathema eſto. Si quis vnigenitum Filium Dei crucifixum audiens, eius deitatem corruptionem, paſſionem, mutationem, diminutionem, aut extinctionem ſuſtinuiſſe dicat, anathema eſto. Si quis hoc dictum, *Faciamus hominem*, non Patrem ad Filium, ſed Deum ſecum loqui affirmet, anathema eſto. Si quis Abraham non Filium, ſed ingenitum Deum aut Patrem eius vidiſſe aſſeueret, anathema eſto. Si quis cum Iacob non Filium colluctatum fuiſſe dicat, ſed ingenitum Deum aut partem eius, anathema eſto. Si quis hoc dictum *Pluit Dominus ignem à Domino*, non de Patre & Filio accipiat, ſed ipſum à ſeipſo pluiſſe dicat, anathema eſto. Pluit enim Filius Dominus, à Domino Patre. Si quis audiens Dominum Patrem, Dominum item Filium, eò quòd Dominus ex Domino ſit, duo numina exiſtimet, anathema eſto. Non autem eiusdem ordinis Patrem & Filium, ſed Filium Patri ſubiectum arbitramur. Neque enim ille Sodomam ſine conſilio Patris deſcendit, neque à ſe pluit, quum penes Patrem authoritas ſit, neque ex ſe habeat quod ſedet ad dextram Patris, ſed auſcultet Patri ita loquenti, *Sede à dextris meis*, anathema eſto. Si quis Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum, vnam perſonam eſſe dicat, anathema eſto. Si quis Spiritum ſanctum paracletum nominans, ingenitum dicat Deum, anathema eſto. Si quis, vt docuit Dominus, alium adhuc nominet paracletum præter Filium (dixit enim, *Et alium paracletum mittet vobis, quem ego rogabo*) anathema eſto. Si quis Spiritum ſanctum partem aliquam dicat Patris aut Filij, anathema eſto. Si quis Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum tres Deos appellet, anathema eſto. Si quis voluntate Dei Filium Dei ita extitiſſe dicat, vt aliquid quod conditum eſt, anathema eſto. Si quis nolente Patre Filium genitum eſſe dicat, anathema eſto: (Non enim Pater coactus naturali neceſſitate, Filium, quem noluit, genuit, ſed

εἴ τις τὴν οὐσίαν τοῦ θεοῦ πλατύνεσθαι ἢ συστέλλεσθαι φάσκοι, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις πλατυνομένην τὴν οὐσίαν τοῦ θεοῦ, τὸν υἱὸν λέγοι ποιεῖν, ἢ τὸν πλατυσμὸν τῆς οὐσίας αὐτοῦ υἱὸν ὀνομάζοι, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις ἄνθρωπον μόνον λέγει τὸν ἐκ Μαρίας υἱὸν, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις θεὸν καὶ ἄνθρωπον τὸν ἐκ Μαρίας λέγων θεὸν, τὸν ἀγέννητον οὕτω νοεῖ, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις τὸ, ἐγὼ θεὸς πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα, καὶ πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστι θεὸς, ἐπ' ἀναιρέσει εἰδώλων καὶ τῶν μὴ ὄντων θεῶν εἰρημένον, ἐπ' αἰρέσει τοῦ μονογενοῦς πρὸ αἰώνων θεοῦ ἰουδαϊκῶς ἐκλαμβάνοι, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις τὸ, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο ἀκούων, τὸν λόγον εἰς σάρκα μεταβεβλῆσθαι νομίζοι, ἢ τροπὴν ὑπομεμενηκέναι ἀνειληφέναι τὴν σάρκα λέγοι, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ θεοῦ ἐσταυρωμένον ἀκούων, τὴν θεότητα αὐτοῦ φθορὰν ἢ πάθος, ἢ τροπὴν, ἢ μείωσιν, ἢ ἀναίρεσιν ὑπομεμενηκέναι λέγοι, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις τὸ, ποιήσωμεν ἄνθρωπον, μὴ τὸν πατέρα πρὸς τὸν υἱὸν λέγειν, ἀλλ' αὐτὸν πρὸς ἑαυτὸν λέγοι τὸν θεὸν εἰρηκέναι, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις μὴ τὸν υἱὸν λέγοι τὸν Ἀβραὰμ ἑωρακέναι, ἀλλὰ τὸν ἀγέννητον θεὸν, ἢ μέρος αὐτοῦ, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις τῷ Ἰακὼβ μὴ τὸν υἱὸν, ὡς ἄνθρωπον, παλαιέναι, ἀλλὰ τὸν ἀγέννητον θεὸν, ἢ μέρος αὐτοῦ λέγοι, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις τὸ, ἔβρεξε κύριος πῦρ παρὰ κυρίου, μὴ ἀπὸ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἐκλαμβάνοι, ἀλλ' αὐτὸν παρ' ἑαυτοῦ λέγοι βεβρεχέναι, ἀνάθεμα ἔστω. ἔβρεξε γὰρ κύριος ὁ υἱὸς παρὰ κυρίου τοῦ πατρός. εἴ τις ἀκούων κύριον τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱὸν κύριον, καὶ κύριον τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱὸν· ἐπεὶ κύριος ἐκ κυρίου· δύο λέγει θεοὺς, ἀνάθεμα ἔστω. οὐ γὰρ συνταττόμεθα υἱὸν τῷ πατρὶ, ἀλλ' ὑποτεταγμένον τῷ πατρὶ. οὔτε γὰρ κατῆλθεν ἀπὸ σοδόμα ἄνευ βουλῆς τοῦ πατρὸς. οὔτε ἔβρεξεν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ παρὰ κυρίου, αὐθεντοῦντος δηλαδὴ τοῦ πατρός. οὔτε κάθηται ἐκ δεξιῶν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἀκούει λέγοντος τοῦ πατρὸς, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἓν πρόσωπον λέγει, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον παράκλητον λέγων, τὸν ἀγέννητον λέγοι θεὸν, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον παράκλητον λέγων τὸν ἀγέννητον λέγοι θεὸν, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις ὡς ἐδίδαξεν ἡμᾶς ὁ κύριος μὴ ἄλλον λέγοι τὸν παράκλητον παρὰ τὸν υἱὸν· εἶπε γὰρ, καὶ ἄλλον παράκλητον πέμψει ὑμῖν ὁ πατὴρ, ὃν ἐρωτήσω ἐγὼ· ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον μέρος λέγοι τοῦ πατρὸς, ἢ τοῦ υἱοῦ, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, τρεῖς λέγοι θεοὺς, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις βουλήσει τοῦ θεοῦ, ὡς ἓν τῶν ποιημάτων, λέγοι γεγονέναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, ἀνάθεμα ἔστω. εἴ τις μὴ θελήσαντος τοῦ πατρὸς γεγεννῆσθαι λέγοι τὸν υἱὸν, ἀνάθεμα ἔστω. οὐ γὰρ βιασθεὶς ὁ πατὴρ ὑπ' ἀνάγκης φυσικῆς ἠχθεὶς, ὡς ἐκ ἠθέλησεν, ἐγέννησε τὸν υἱὸν, ἀλλ' ἅμα

ἀλλ' ἅμα τε ἠβουλήθη, καὶ ἀχρόνως καὶ ἀπαθῶς ἐξ ἑαυτοῦ αὐτὸν γεννήσας ἐπέδειξεν, ἀνάθεμα ἔστω εἴτις ἀγέννητον καὶ ἄναρχον λέγοι τὸν υἱόν, ὡς δύο ἄναρχα καὶ δύο ἀγέννητα λέγων, καὶ δύο ποιῶν θεούς, ἀνάθεμα ἔστω. κεφαλὴ γὰρ τοῦ ἐστιν ἀρχὴ πάντων ὁ υἱός, κεφαλὴ δὲ τοῦ ἐστιν ἀρχὴ τοῦ Χριστοῦ, ὁ θεός· ἕνα γὰρ ἐσμεν ἀνάρχου τῶν ὅλων ἀρχὴν τὸν υἱὸν εὐσεβῶς τὰ πάντα ἀνάγομεν· καὶ πάλιν συνδιακρίνοντες τὸν χριστιανισμὸν τὴν ἔννοιαν λέγομεν, ὅτι εἷς Χριστὸς A
θεὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ πρωαιώνιον ὄντα, καὶ ὑπουργήσαντα τῷ πατρὶ εἰς τὴν τῶν ὅλων δημιουργίαν μὴ λέγοι· ἀλλ' ἐξ οὗ ἐκ Μαρίας ἐγεννήθη, ἐκ τότε καὶ Χριστὸν καὶ υἱὸν κεκλῆσθαι, καὶ ἀρχὴν ἐληφέναι τοῦ θεὸν εἶναι, ἀνάθεμα ἔστω.

Ταῦτα πάντα παρωσάμενοι· καὶ ὥσπερ βέλτιόνα ὑπονοήσαντες δογματίζουσιν ἄλλοι πίστιν, καὶ γράφουσι ταῦτα ἐν σιρμίῳ ῥωμαϊστὶ μὲν, ἑρμηνευθέντα δὲ ἑλληνιστί· B

Ἐπειδὴ περὶ πίστεως ἔδοξέ τινα διασκέψιν γίνεσθαι, πάντα ἀσφαλῶς ἐζητήθη καὶ διηρευνήθη ἐν τῷ σιρμίῳ ὑπὸ παρουσίᾳ βαλεντος καὶ ὑρσακίου, καὶ γερμινίου καὶ τῶν λοιπῶν. συνέστηκεν ἕνα θεὸν εἶναι παντοκράτορα, καθὼς καὶ ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ κατηγγέλλεται. καὶ ἕνα μονογενῆ υἱὸν αὐτοῦ, τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ἐξ αὐτοῦ πρὸ τῶν αἰώνων γεννηθέντα· δύο θεοὺς μὴ λέγειν· ἐπειδὴ αὐτὸς ὁ κύριος
» εἴρηκε· πορεύομαι πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν, καὶ θεόν μου καὶ θεὸν ὑμῶν. Διατοῦτο καὶ πάντων θεός ἐστι, καθὼς καὶ ὁ ἀπόστολος C
» ἐδίδαξεν· ἢ Ἰουδαίων μόνων ὁ θεὸς, οὐχὶ καὶ ἐθνῶν; ναὶ καὶ ἐθνῶν· ἐπείπερ εἷς ὁ θεὸς, ὃς δικαιώσει περιτομὴν ἐκ πίστεως, καὶ ἀκροβυστίαν
» διὰ πίστεως. καὶ τὰ μὲν λοιπὰ πάντα συμφωνεῖ, καὶ οὐδὲ μίαν ἔχει ἀμφιβολίαν. ἐπειδὴ δὲ πολλούς τινας κινεῖ περὶ τῆς λεγομένης ῥωμαϊστὶ μὲν οὐσιαντίας, ἑλληνιστὶ δὲ λεγομένης οὐσίας, τουτέστιν, ἵνα ἀκριβέστερον γνωσθῇ, τὸ ὁμοούσιον, ἢ τὸ λεγόμενον ὁμοιούσιον· οὐχρὴ τινα τούτων παντελῶς μνήμην γίνεσθαι, οὐδὲ περὶ τούτων ἐξηγεῖσθαι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ· διὰ τὴν αἰτίαν, καὶ διὰ τοῦτον τὸν λογισμὸν, ὅτι ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς οὐ γέγραπται περὶ τούτων· καὶ ὅτι ταῦτα, ὑπὲρ τὴν ἀνθρώπων γνῶσιν καὶ τὸν ἀνθρώπων νοῦν ἐστι· καὶ ὅτι οὐδεὶς δύναται τὴν γενεὰν τοῦ υἱοῦ διηγήσασθαι, καθὼς γέγραπται· τὴν δὲ γενεὰν
» αὐτοῦ τίς διηγήσεται; μόνον γὰρ εἰδέναι τὸν πατέρα φανερόν ἐστι, πῶς τὸν υἱὸν ἐγέννησε· καὶ πάλιν τὸν υἱὸν, πῶς αὐτὸς γεγένηται παρὰ τοῦ πατρός. οὐδενὶ δὲ ἀμφίβολόν ἐστι, μείζονα εἶναι τὸν πατέρα· οὐδὲ γὰρ διαστήσειεν ἄν τις τὸν πατέρα, τιμῇ καὶ ἀξίᾳ καὶ θεότητι,
» καὶ αὐτῷ τῷ ὀνόματι τῷ πατρικῷ μείζονα εἶναι· διαμαρτυρομένου αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ· ὁ ἐμὲ πέμψας
» πατὴρ, μείζων μού ἐστι. καὶ τοῦτο δὲ καθολικὸν εἶναι, οὐδεὶς ἀγνοεῖ· δύο πρόσωπα εἶναι, πατρὸς καὶ υἱοῦ.

sed ſtatim vbi voluit, ſine tempore & paſſione eum ex ſe genitum edidit) anathema eſto. Si quis ingenitum, & ſine origine Filium nominat eo animo, vt duo ingenita & ἀνοριγίνατα, & duos deos ſtatuere velit, anathema eſto. Caput enim & principium omnium Filius eſt. Caput verò & principium Chriſti Deus, ita enim ad vnum principium vniuerſitatis nullo initio inchoatum, per Filium pie omnia reducimus. iterumque exactè tradentes Chriſtianiſmi ſenſum dicimus, ſi quis Chriſtum Deum Filium Dei ante ſecula, adminiſtrumque ad vniuerſitatis opificium fuiſſe neget, ſed ex quo tempore è Maria genitus eſt Chriſtum & Filium appellatum fuiſſe, & principium ſuæ deitatis tum accepiſſe dicat, anathema eſto.

Iſtis omnibus neglectis ac veluti melioribus repertis etiam fidem decernunt: & Sirmij inſcripta referunt Romano quidem ſermone, ſed quæ Græce interpretata hunc ſenſum habeant.

Quoniam de fide placuerat diſceptationem fieri, omnia cum ſedulitate inquiſita & examinata fuere Sirmij in præſentia Valentis, Vtſacij, Germinij, cæterorumque omnium. Conſtitit ergo vnum eſſe Deum omnipotentem, ſicuti in vniuerſo orbe prædicatur, & vnum eius vnigenitum Filium, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, ex eo ante ſecula genitum, duos tamen Deos non oportere dici, quum ipſe Dominus de ſe loquutus ſit, *Vado ad Patrem meum, & Patrem veſtrum, Deum meum & Deum veſtrum*, ideoque omnium Deus habendus eſt, quemadmodum Apoſtolus dixit, *An Iudæorum tantummodo ſit Deus, & non etiam gentium? certè & gentium, quoniam vnus eſt Deus, qui iuſtificabit circumciſionem ex fide, & præputium per fidem:* & reliqua omnia conſentiunt, & nullam prorſus habent ambiguitatem. Cæterum quia multos commouet vox, Latine quidem dicta ſubſtantia, Græce autem οὐσία hoc eſt, vt diligentius cognoſcatur, illud quod ὁμοούσιον aut ὁμοιούσιον dicitur, nullam earum vocum mentionem debere fieri, neque de iis ſermocinandum in Eccleſia cenſemus, quòd de iis nihil ſcriptum ſit in ſacris literis, & quòd illa hominum intellectum & mentem tranſcendant, & quòd nemo poſſit generationem Filij enarrare, quemadmodum ſcriptum eſt, *Generationem eius quis enarrabit?* Solùm enim patrem ſcire, quomodo Filium ſuum genuerit, certum eſt. Nulli verò ambiguum, Patrem maiorem eſſe, neque eſt quod quisquam dubitet, Patrem honore, dignitate, deitate, atque adeo ipſo nomine paterno maiorem eſſe, atteſtante præſertim ipſo Filio, *Qui miſit me Pater, maior me eſt:* & hoc ipſum Catholicum eſt, & nemo ignorat duas eſſe perſonas Patris & Filij, ac pro-

ac proinde Patrem maiorem: Filium vero Patri cum omnibus, quæ illi Pater subiecit, subiectum esse, Patrémque initium non habere, & inuisibilem & immortalem, & liberum à passionibus esse: Filium verò ex Patre genitum esse, Deum ex Deo, Lumen de Lumine, eiusque generationem, quemadmodum superius dictum est, neminem scire nisi solum Patrem ipsumque Filium Dominum nostrum & Deum, carnem siue corpus, hoc est, hominem è Maria Virgine assumpsisse. Quemadmodum Angelus prænunciauerat: & omnes scripturæ docent, & in primis ipse gentium Apostolus, hominem assumpsit Christus ex Maria Virgine, per quem passus est. Summa autem totius Fidei & firmamentum est, vt Trinitas semper retineatur: quemadmodum legimus in Euangelio. *Abite & baptizate omnes gentes in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.* Numerus autem trinitatis integer & perfectus est, Paracletus porrò, nimirum sanctus, per Filium missus secundum Euangelium venit, vt Apostolos & omnes credentes erudiret & sanctificaret. *Hæc Eusebiani.*

A

B

HÆc vbi misissent, denuo mutata sententia composuerũt eam fidem, quam quia cum consulibus edidissent, multo pudore & probro perfusi sunt, eiusque exemplaria curauere, vt quum suo more sententiam mutassent, ab iis qui ea tenebant, per notarium Martianum surriperentur, & persuaso Constantio, vt contra eam fidem edicta promulgaret, aliam rursum fidem constituunt: additisque, vt solent quibusdam dictis.

C

Hausta igitur ista conscripserunt.

Non refugimus authenticam in encæniis Antiochiæ editam fidem, sed præferimus eam, vel ob id potissimum, quod patres nostri per illud tempus ad propositam quæstionem accurrerunt. Cæterum quoniam multos superioribus temporibus hę voces ὁμοούσιον & ὁμοιούσιον turbarunt, atque etiamnum turbant, ac præterea à nonnullis non ita pridem noua vox inducta est de inæqualitate Filij ad Patrem, quam ἀνόμοιον vocant, istis de causis ὁμοούσιον & ὁμοιούσιον eliminamus è sacris literis, & vocẽ illam ἀνόμοιον anathemate execramur, & quotquot voces istiusmodi sunt, alienas censemus ab Ecclesia. Similitudinem vero Filij cum Patre plane confitemur, secundum Apostolum ita dicentem: *Qui est imago inuisibilis Dei.* Confitemur verò & credimus in vnum Deum omnipotentem, factorem cœli & terræ, visibilium omnium & inuisibilium. Credimusque item in eius Filium, Dominum nostrum Iesum Christum, natum ex eo citrà passionem aliquam ante omnia secula, DEVM Verbum, Deum ex Deo vnigenitum, Lumen, Vitam, Veritatem, Sapientiam, Potentiam, per quem omnia facta sunt in cœlis & in terra, siue visibilia, siue inuisibilia, illumque credimus

D

E

καὶ τὸν μὲν πατέρα μείζονα, τὸν δὲ υἱὸν ὑποτεταγμένον τῷ πατρὶ, μετὰ πάντων ὧν αὐτῷ ὁ πατὴρ ὑπέταξε. τὸν δὲ πατέρα ἀρχὴν μὴ ἔχειν, καὶ ἀόρατον εἶναι, καὶ ἀθάνατον, καὶ ἀπαθῆ εἶναι· τὸν δὲ υἱὸν γεγεννῆσθαι ἐκ τοῦ πατρὸς, θεὸν ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός. καὶ τοῦτο τὸν γένεσιν, καθὼς προειρηται, μηδένα γινώσκειν, εἰ μὴ μόνον τὸν πατέρα. αὐτὸν δὲ τὸν υἱὸν καὶ κύριον καὶ θεὸν ἡμῶν, σάρκα, ἤγουν σῶμα, τουτέστιν ἄνθρωπον· ἀνειληφέναι ἀπὸ Μαρίας τῆς παρθένου, καθάπερ καὶ ὁ ἄγγελος προευηγγελίσατο· καθὼς δὲ πᾶσαι αἱ γραφαὶ διδάσκουσι, καὶ μάλιστα αὐτὸς ὁ ἀποστολος τῶν ἐθνῶν, ἄνθρωπον ἀνείληφεν ὁ Χριστὸς ἀπὸ Μαρίας τῆς παρθένου, δι' οὗ πέπονθε· τὸ δὲ κεφάλαιον πάσης τῆς πίστεως καὶ ἡ βεβαιότης ἐστὶν, ἵνα τριὰς ἀεὶ φυλάττηται, καθὼς ἀναγινώσκομεν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ· πορευθέντες βαπτίζετε πάντα τὰ ἔθνη, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. ἀκέραιος δὲ καὶ τέλειός ἐστιν ὁ ἀριθμὸς τῆς ἁγίας τριάδος. ὁ δὲ παράκλητος τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ τοῦ υἱοῦ ὑπισχνεῖτο, ἦλθε κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν, ἵνα τοὺς ὑποτόλους καὶ πάντας τοὺς πιστεύοντας, παιδεύσῃ καὶ ἁγιάσῃ.

Ταῦτα γράψαντες καὶ μεταγνόντες, συνέθηκαν μὲν ἐκείνην, ὡς μετὰ τῆς ὑπατείας ἐπιδείξαντες ἠρυθρίασαν. συνήθως δὲ ὥσπερ καταγνόντες καὶ ταύτης, ἐποίησαν μὲν αὐτὴν ἁρπαθῆναι ὑπὸ τῶν ἐχόντων αὐτὴν γράφα διὰ μαρτιανᾶ νοταρίου· καὶ πείσαντες τὸν βασιλέα κωνστάντιον κατ' αὐτῆς προθεῖναι διατάγματα, δογματίζουσι πάλιν ἄλλην· καὶ προσθέντες, ὡς εἰώθασι, λέξεις τινάς, γράφουσι ταῦτα ἐν τῇ ἱσαυρίᾳ.

Οὐ φεύγομεν τὴν ἐκτεθεῖσαν αὐθεντικὴν πίστιν ἐν τοῖς ἐγκαινίοις, τοῖς κατὰ ἀντιόχειαν, προσκομίζοντες αὐτὴν· εἰ καὶ τὰ μάλιστα οἱ πατέρες ἡμῶν κατ' ἐκεῖνο καιρὸν πρὸς τὸ προκείμενον τῆς ζητήσεως συνέδραμον· ἐπειδὴ πολλοὺς ἐθορύβησε τὸ ὁμοούσιον καὶ τὸ ὁμοιούσιον ἐν τοῖς παρεληλυθόσι χρόνοις καὶ μέχρι νῦν, ἀλλὰ καὶ ἀρτίως λέγεται καινοτομεῖσθαι ὑπό τινων τὸ ἀνόμοιον υἱὸς πρὸς πατέρα· τούτων χάριν, τὸ μὲν ὁμοούσιον καὶ τὸ ὁμοιούσιον ἐκβάλλομεν, ὡς ἀλλότριον τῶν γραφῶν. τὸ δὲ ἀνόμοιον ἀναθεματίζομεν, καὶ πάντας ὅσοι τοιαῦτοι τυγχάνουσιν, ἀλλοτρίους ἡγούμεθα τῆς ἐκκλησίας. τὸ δὲ ὅμοιον τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα, σαφῶς ὁμολογοῦμεν κατὰ τὸν ἀπόστολον τὸν λέγοντα περὶ τοῦ υἱοῦ· ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου. ὁμολογοῦμεν δὲ καὶ πιστεύομεν εἰς ἕνα θεὸν παντοκράτορα, τὸν ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν πάντων καὶ ἀοράτων. πιστεύομεν δὲ καὶ εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τὸν ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα ἀπαθῶς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, θεὸν λόγον, θεὸν ἐκ θεοῦ μονογενῆ, φῶς, ζωὴν, ἀλήθειαν, σοφίαν, δύναμιν, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, ὁρατὰ, εἴτε ἀόρατα· τοῦτον πιστεύομεν

πιστεύομεν ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων εἰς ἀθέτησιν τῆς ἁμαρτίας σάρκα ἀνειληφέναι ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου, καὶ ἀνθρωπήσαντα παθόντα ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, καὶ ἀναστάντα, καὶ ἀναληφθέντα εἰς οὐρανούς, καθεζεσθαι ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, πάλιν ἐρχόμενον ἐν δόξῃ, κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. πιστεύομεν καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα, ὃ καὶ παράκλητον ὠνόμασεν ὁ σωτὴρ καὶ κύριος ἡμῶν, ἐπαγγειλάμενος μετὰ τὸ ἀπελθεῖν αὐτὸν πέμψαι τοῖς μαθηταῖς, ὃ καὶ ἀπέστειλε· δι' οὗ καὶ ἁγιάζει τοὺς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πιστεύοντας, καὶ βαπτιζομένους ἐν ὀνόματι πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος. τοὺς δὲ ἐπὶ παύτῃ τῇ πίστει ἄλλο τι κηρύττοντας ἀλλοτρίους οἶδεν ἡ καθολικὴ ἐκκλησία. ὅτι δὲ παύτῃ τῇ πίστει ἰσοδυναμεῖ καὶ ἡ ἐν σιρμίῳ πρώην ἐκτεθεῖσα πίστις ἐπὶ τῆς εὐσεβείας τοῦ βασιλέως ἡμῶν γνωρίζουσιν οἱ ἐντυγχάνοντες.

Ταῦτα γράψαντες ἐν τῇ ἰσαυρίᾳ, ἀνελθόντες εἰς τὴν κωνσταντινούπολιν ὥσπερ μεταγνόντες, ἠλλαξαν σιωπῇ τοῦτο, καὶ προσθέντες λεξίδιά τινα, ὡς τε μηδὲ ὑποφωσιν λέγειν ἐπὶ πατρὸς, καὶ υἱοῦ, καὶ ἁγίου πνεύματος· διεπέμψαντο αὐτὰ τοῖς ἐν Ἀριμήνῳ, καὶ ἠνάγκαζον καὶ τοὺς ἐν τοῖς μέρεσι τούτοις, ὑπογράφειν, τοὺς δὲ ἀντιλέγοντας αὐτοῖς ἐποίουν ἐξορίζεσθαι ὑπὸ κωνσταντίου. ἔστιν οὖν τοῦτο.

Πιστεύομεν εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ εἰς τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ θεοῦ, τὸν πρὸ πάντων αἰώνων καὶ πρὸ πάσης ἀρχῆς γεννηθέντα ἐκ τοῦ θεοῦ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τά τε ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, γεννηθέντα ὑὸν μονογενῆ μόνον ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς, θεὸν ἐκ θεοῦ, ὅμοιον τῷ γεννήσαντι αὐτὸν πατρὶ κατὰ τὰς γραφὰς, οὗ τινα γένεσιν οὐδεὶς γινώσκει, εἰ μὴ μόνος ὁ γεννήσας αὐτὸν πατήρ. τοῦτον οἴδαμεν μονογενῆ θεοῦ υἱὸν, πεμπόντος τοῦ πατρὸς αὐτὸν γενέσθαι ἐκ τῶν οὐρανῶν, ὡς γέγραπται, ἐπὶ καταλύσει τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου, καὶ γεννηθέντα ἐκ πνεύματος ἁγίου ἐκ μαρίας τῆς παρθένου τὸ κατὰ σάρκα, ὡς γέγραπται, καὶ ἀναστραφέντα μετὰ τῶν μαθητῶν, καὶ πάσης τῆς οἰκονομίας πληρωθείσης κατὰ τὸ πατρικὸν βούλημα, σταυρωθέντα καὶ ἀποθανόντα καὶ ταφέντα, καὶ εἰς τὰ καταχθόνια κατελεύσεσθαι, ὃν τινα καὶ αὐτὸς ὁ ἅδης ἔπτηξεν, ὅστις καὶ ἀνέστη ἐκ τῶν νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ διέτριψε μετὰ τῶν μαθητῶν, καὶ πληρωθεισῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν, ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανούς, καὶ καθέζεται ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, ἐλεύσεσθαι δὲ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ τῆς ἀναστάσεως, ἐν τῇ πατρικῇ δόξῃ, ἵνα ἀποδῷ ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα, ὅπερ αὐτὸς ὁ μονογενὴς τοῦ θεοῦ υἱὸς ὁ Χριστὸς ὁ κύριος καὶ θεὸς ἡμῶν, ἐπηγγείλατο πέμπειν τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων παράκλητον· καθάπερ γέγραπται· τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὅπερ αὐτοῖς ἔπεμψεν, ὅτε ἀνῆλθεν εἰς τοὺς οὐρανούς. τὸ δὲ ὄνομα τῆς οὐσίας ὅπερ ἁπλούστερον ἀπὸ τῶν πατέρων ἐτέθη, ἀγνοούμενον δὲ τοῖς λαοῖς, σκάνδαλον ἔφερε, διὸ μηδὲ αἱ γραφαὶ τοῦτο περιέχουσιν, ἤρεσε περιαιρεθῆναι.

mus in consummatione seculorum ad peccatorum demolitionem carnem ex Virgine assumpsisse, & hominem factum esse, passumque pro peccatis nostris, resurrexisse, & assumptum in cœlos, sedere ad dextram Patris, eumque iterum venturum in gloria, vt iudicet viuos & mortuos. Credimus quoque in Spiritum sanctum, quem & Paracletum nominauit Seruator, quem post abitum & pollicitus erat discipulis suis se missurum esse, & misit, per quem sanctificat eos qui in Ecclesia credunt & baptizantur in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti. Eos porro qui præter hanc fidem aliud prædicant, alienos à se agnoscit Catholica Ecclesia. Quod autem cum hac fide paria faciat illa fides, quæ Sirmij prius edita fuit, sentiant omnes quicunq; eam legerint.

Hæc Eusebiani.

Hæc quum Isauriæ scripsissent, Constantinopolim profecti, veluti eius sententiæ pœnitu dine laborassent, suo more immutauerunt, additis nonnullis dictis, vt ne fas esset ὑποφωσιν dicere de Patre, & Filio, & Spiritu sancto: eaque transmiserunt ad eos qui Arimini conuenerant, coëgeruntq; homines istarum prouinciarum subscribere, exactis per Constantium in exilium, quicunq; auderent contradicere. Sunt autem ista.

Alia Confessio fidei.

Credimus in vnum Deum, Patrem omnipotentem, ex quo omnia, & in vnigenitum Filium Dei, ante omnia secula, & ante omnia initia genitum ex Deo, per quem omnia facta sunt, tam visibilia quàm inuisibilia, eumque solum vnigenitum ex Patre natum esse, Deum ex Deo, similem ei qui ipsum genuit Patri secundum scripturas, cuius generationem nemo scit, nisi solus qui illum genuit Pater. Hunc agnoscimus vnigenitum Filium Dei Patre mittente aduenisse e cœlis, vt scriptum est, ad euastationem peccati & mortis, & natum ex Spiritu sancto, è Maria Virgine secundum carnem vt scriptum est, & postquam versatus esset cum discipulis, & omnem œconomiam negociúmque datum impleuisset secundum Patris voluntatem, crucifixum, & mortuum, & sepultum esse, & ad subterranea descendisse, quem ipse infernus exhorruit, eúmque resurrexisse tertio die è mortuis, & vbi commoratus esset cum discipulis, impletis iam quadraginta diebus assumptum esse in cœlos, & sedere ad dextram Patris, venturumq; esse extremo die resurrectionis in paterna gloria vt reddat vnicuique secundum opera sua: Et in Spiritum sanctũ, quem ipse vnigenitus Dei Filius Christus Dominus noster promisit se generi humano missurum in consolatorem: quemadmodum scriptum est, Spiritum veritatis, quem eis misit postquã cœlos ascendit. Nomen porro substantiæ, simplicius à patribus editũ, quia ignotum populis scandalum adfert, & in sacris literis non continetur, placuit de medio tolli,

& omnino nullam eius mentionem debere fieri quoniam sacræ literæ nusquam substantiæ Patris aut Filij meminere, imo ne ὑπόστασις quidem sine substantia de Patre Filio, & Spiritu sancto nominari debet. Similem autem dicimus Patri Filium, vt loquuntur, & docent sacræ scripturæ. Omnes porro hæreses siue olim damnatæ, siue recenter ortæ: contrariæ huic promulgatæ scripturæ anathema sunto.

Hæc Eusebiani.

Sed ne in istis quidem permanserunt. Nam descendentes ex Constinopoli Antiochiam, reuocarunt prorsus quod scripserant de similitudine Patris cum filio, vt scripturæ dicunt, & compositis quæ excogitarent ad primordia sua recurrere denuo inceperunt, & dicere omnibus modis, Filium esse dissimilem Patri, & nulla ex parte similem, & tantopere sententias suas mutarunt, vt eos, qui Ariana apertius dicerent, receperint, iisque Ecclesias commiserint quo cum securitate blasphemias loquerentur, ac proinde ob immensam blasphemādi improbitatem ἀνόμοιοι, hoc est, dissimiles ab omnibus vocati sunt, additumque eisdem cognomen ἐξακόντιοι, quasi si illos dicas non entiales, quorū impietatis antesignanus Constantius hæreticus fuit, qui ad finem vsque permanens in ea impietate, ac deinde moriens, voluit non à piis viris, sed ab Euzoio, non semel, sed sæpius ob Arianam hæresim, & cùm diaconus esset, & quum Antiochiæ resideret, depositio reiectoque baptizari: huc vsque igitur progressi sunt in constituendis & in abrogādis fidei articulis. Sed ne hic quidem, sat scio, consistere poterint, quotquot nunc hypocrisim istam induerunt, sed semper contra veritatem coniurationes inibunt, donec in se reuersi, & culpam agnoscentes dicant: Surgite abeamus ad patres nostros & dicamus illis, anathemate detestamur Arianam hæresim, agnoscimus autem Nicænum concilium, cum eo enim illis hactenus omnis contentio est. Quis igitur, modo vel parum sapiat, istos tolerauerit? Quis, quum videat per singulas synodos alia addi, alia detrahi, non animaduertat illorum in Christum & suspectum & insincerum animum? Ecquis, quum in longum differant fidei suæ compositionem, & eorum de quibus accusantur purgationem, non sentiat eos de seipsis desperare, & deinduistria plurima scribere, vt possint per oportunam ambitionem, & tantam loquacitatem & alios qui simpliciores sunt, decipere, & ipsi interim latere, vt non sentiatur, qualem hæresim foueant? Verum quemadmodum gentes, sicuti à Domino relatum est, multiloquio vtentes in suis precibus, nihil proficiunt, ira isti quoque tanto proluuio verborum suam de hæresi Ariana damnationem extinguere nequeunt: imo multo ab id magis in scelere suo deprehenduntur, ac proinde ab Ecclesia abscissi sunt, idque merito.

Quam

αἱρεθῆναι, καὶ παντελῶς μηδὲ μίαν μνήμην τοῦ λοιποῦ γίνεσθαι· ἐπειδήπερ καὶ αἱ θεῖαι γραφαὶ, οὐδαμῶς ἐμνημόνευσαν περὶ οὐσίας πατρὸς καὶ υἱοῦ, καὶ γὰρ οὐδὲ ὀφείλει ὑπόστασις περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος ὀνομάζεσθαι. ὅμοιον δὲ λέγομεν τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν, ὡς λέγουσιν αἱ θεῖαι γραφαὶ καὶ διδάσκουσι. πᾶσαι δὲ αἱ αἱρέσεις αἱ πρόσθεν πρόπροσθεν καπνεύθησαν, καὶ αἵτινες ἐὰν καινόπραι γένωνται, ἑαυτὰς τυγχάνουσαι τῆς ἐκπεθείσης παρὰ τῆς γραφῆς ἀναθέματι ἔσωσαν.

Ἀλλ' οὐδὲ πύπους ἐνέμειναν. καπηλεύοντες γὰρ ἀπὸ κωνσταντινουπόλεως εἰς τὴν ἀντόχειαν μετέγνωσαν ὅπ ὅλως ἔγραψαν ὅμοιον τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν, ὡς λέγουσιν αἱ γραφαὶ· καὶ σωθέντες ἅπερ ἐπενόησαν, ἤρξαντο πάλιν ἀπατρέχειν εἰς τὰ πρῶτα ἑαυτῶν καὶ λέγειν, ὅτι παντελῶς ἀνόμοιός ἐστιν ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ, καὶ κατ' οὐδένα τρόπον ὅμοιός ἐστιν ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ, τοσοῦτον μετεβάλοντο, ὡς καὶ τοὺς τὰ ἀρείου γυμνότερον λέγοντας προσδέχεσθαι, καὶ τὰς ἐκκλησίας αὐτοῖς παραδιδόναι, ἵνα ἐπ' ἀδείας τὰ τῆς βλασφημίας προσφέρωσι, διὰ γοῦν τὴν πολλὴν αἰδέσιαν τῆς βλασφημίας αὐτῶν ἀνόμοιοι παρὰ πᾶσιν ἐκλήθησαν, ἔχοντες καὶ τὴν ἑξακόντιον ἐπωνυμίαν, καὶ τὸν αἱρετικὸν κωνστάντιον προστάτην τῆς ἀσεβείας αὐτῶν, ὃς μέχρι τέλους παμείνας ἐν ἀσεβείᾳ, καὶ λοιπὸν ἀποθνήσκων, ἔδοξε βαπτίζεσθαι οὐ παρὰ ὁσίων ἀνδρῶν, ἀλλὰ παρὰ εὐζωΐου τοῦ παρὰ τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν, οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ πολλάκις παθαιρεθέντος. καὶ ὅτε διάκονος ἦν, καὶ ὅτε ἐν ἀντοχείᾳ ἐκαθέζετο· πῶς μὲν οὖν ἄχρι τούτου φθάσαντες, ἔστησαν καὶ καθῃρέθησαν οἱ πρωτεργάται. ἀλλὰ οὐδὲ οὕτως εὖ οἶδα ὅπ σήσονται ὅσοι καὶ νῦν ὑποκρίνανται, ἀεὶ δὲ συγχύσεις ποιήσουσι κατὰ τῆς ἀληθείας, ἕως ἂν εἰς ἑαυτὸν ἐλθόντες εἴπωσι, καὶ οὗτοι· ἀναστάντες πορευσώμεθα εἰς τοὺς πατέρας ἑαυτῶν, καὶ ἐροῦμεν αὐτοῖς, ἀναθεματίζομεν μὲν τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν, ἐπιγινώσκομεν δὲ τὴν ἐν νικαίᾳ συνοδον, περὶ γὰρ ἐκείνου τὴν ἔριν. τίς οὖν ἐπὶ κἂν ὀλίγην αἴσθησιν ἔχων, ἀνέξεται τούτων; τίς βλέπων καθ' ἑκάστην συνοδον τὰ μὲν ἀφαιρούμενα, τὰ δὲ προστιθέμενα, οὐ συνορᾷ τούτους ὑποπτον καὶ ὕπουλον ἔχοντες κατὰ χριστοῦ τὴν διάνοιαν; τίς ὁρῶν αὐτοὺς διὰ μακρῶν ἐκτείνοντας ἑαυτῶν τὴν τε τῆς πίστεως συνθεσιν, καὶ τὴν ἀπολογίαν περὶ ὧν ἐγκαλοῦνται, οὐχ ὁρᾷ τούτους καταγινώσκοντας ἑαυτῶν, καὶ πολλὰ γραφόντας ἐπιτηδες, ἵνα δόξωσι διὰ τῆς ἀκαίρου φιλοπονίας, καὶ τῆς τοσαύτης πολυλογίας ὑφαρπάζειν τοὺς ἀκεραίους, καὶ λανθάνειν οἷοι τὴν αἵρεσιν τυγχάνουσιν ὄντες; ἀλλ' ὥσπερ οἱ ἐθνικοὶ, ὡς εἶπεν ὁ κύριος, βαττολογοῦντες ἐν ταῖς εὐχαῖς οὐδὲν ὠφελοῦσιν, οὕτως οὗτοι τοσαῦτα καταντλήσαντες οὐκ ἠδυνήθησαν σβέσαι τὴν κατὰ τῆς ἀρειανῆς αἱρέσεως κρίσιν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐλεγχθέντες καθῃρέθησαν, καὶ εἰκότως μι-

μίαν

ποίαν γὰρ αὐτῶν ὁ ἀκούων ἀποδέξηται συγγραφὴν; ἢ ποία θαρρήσαντες αὐτοὶ κατηχήσουσι τοὺς ἐρχομένους πρὸς αὐτούς; εἰ μὲν γὰρ αἱ πᾶσαι μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἔχουσι συμφωνίαν, τίς ἡ χρεία τῶν πολλῶν; εἰ δὲ πρόσεστιν χρεία γέγονε, δῆλόν ἐστιν ἑκάστην ἐνδεῆ καὶ μὴ πλήρη τυγχάνειν, καὶ τάχα μᾶλλον ἡμῶν αὐτοὶ διελέγχουσιν ἐν τῷ πάσας ἀναλίσκειν καὶ μεταποιεῖν. τὸ δὲ πλῆθος τῶν συνόδων, καὶ ἡ διαφορὰ τῶν γραφομένων, δείκνυσι τοὺς ἐν αὐταῖς σύνελθόντας, μαχομένους μὲν πρὸς τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον, ἀσθενοῦντας δὲ πρὸς τὴν ἀλήθειαν. ἐπειδὴ δὲ οὕτως αὐτοὶ πρός τε ἑαυτοὺς, καὶ πρὸς πολὺ πρὸ ἑαυτῶν διεπίθησαν, φέρε λοιπὸν ἡμεῖς ἐξετάσαντες, μάθωμεν παρ' αὐτῶν, ποῖον ἄρα πρᾶγμα θεωρήσαντες, ἢ τίνα λέξιν αἰτιώμενοι τῶν ἐγγεγραμμένων; ἀπειθεῖς μὲν γενέσθαι γέγονασι, διαμάχονται δὲ πρὸς οἰκουμενικὴν σύνοδον. τὸ ἐκ τῆς οὐσίας, φησὶ, καὶ τὸ ὁμοούσιον οὐκ ἤρεσεν, ταῦτα γάρ τινας ἐσκανδάλισε καὶ πολλοὺς ἐθορύβησεν. ἐκεῖνοι μὲν δὴ οὕτως γεγράφοντες εἰρήκασιν. ἀπαντήσειε δ' ἄν τις αὐτοῖς δικαίως οὕτως· εἰ μὲν οὖν αὐτὰ τὰ ῥήματα καθ' ἑαυτὰ τυγχάνοι ὄντα αἴτια πρὸς εἰς σκάνδαλον, ἔδει μή τινας σκανδαλίζεσθαι, μηδὲ πολλοὺς θορυβεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ ὑμᾶς καὶ τοὺς ἄλλους πάντας ταὐτὸν ἐκείνοις πάσχειν ἐξ αὐτῶν· ἀνδὲ οἱ μὲν πάντες ἀγαπῶσι τὰ ῥήματα. οἱ δὲ ταῦτα γεγράψαντες οὐχ' οἱ τυχόντες, ἀλλ' οἱ ἐκ πάσης τῆς οἰκουμένης συνελθόντες εἰσὶ, καὶ τούτοις ἐπιμαρτυροῦσιν οἱ νῦν ἐν τῇ ἀριμήνῳ συνελθόντες ἐπίσκοποι ὑπὲρ πλείους, οὐκ ἄντικρυς ἐλέγχει τοῦτο τοὺς κατὰ τῆς συνόδου λέγοντας, ὡς οὐ τὰ ῥήματά ἐστιν αἴτια, ἀλλ' ἡ κακόνοια τῶν παρεξηγουμένων τὰ τοιαῦτα; πόσοι κακῶς ἐντυγχάνοντες ταῖς θείαις γραφαῖς καὶ πλανωμένοις τούτας κατηγοροῦσι τῶν ἁγίων, οἷοι γεγόνασιν, οἱ μὲν πάλαι Ἰουδαῖοι, μὴ δεξάμενοι τὸν κύριον, οἱ δὲ νῦν μανιχαῖοι βλασφημοῦντες τὸν νόμον· καὶ οὐχ' αἱ γραφαὶ γεγόνασιν αὐτοῖς αἴτιαι, ἀλλ' ἡ σφῶν αὐτῶν κακοφροσύνη. εἰ μὲν οὖν ἀποδεῖξαι δύναιντο τὰ ῥήματα φαῦλα, τοῦτο ποιεῖτε· καὶ λόγος ἠγείσθω τῆς ἀποδείξεως, καὶ μὴ προφασίζεσθαι τοὺς σκανδαλιζομένους, ἵνα μὴ ταὐτὸν πάθητε τοῖς τότε Φαρισαίοις· καὶ γὰρ κἀκείνων προφασιζομένων σκανδαλίζεσθαι ἐπὶ ταῖς τοῦ κυ-
» ρίου διδαχαῖς, ἔλεγεν αὐτοῖς ὁ κύριος· πᾶσα
» φυτεία, ἣν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ πατήρ μου ὁ οὐρά-
» νιος, ἐκριζωθήσεται, τοῦτο δὲ λέγων ἐδείκνυεν ὡς οὐ τὰ τοῦ πατρὸς δι' αὐτὰ φυτευόμενα ῥήματα σκάνδαλον ἦσαν αὐτοῖς, ἀλλ' αὐτοὶ κακῶς ἐκδεχόμενοι τὰ καλῶς λεγόμενα ἐσκανδάλιζον ἑαυτούς. ἐπεὶ καὶ οἱ αἰτιώμενοι ποτὲ τὰς ἐπιστολὰς τοῦ ἀποστόλου, ἀ τὸ παύλου, ἀλλὰ τῆς ἑαυτῶν ἀμαθίας καὶ στρεβλῆς διανοίας κατηγόρουν. ἐπεί, καλὸν γὰρ αὐτὸς εἰπεῖν τοῦτο, εἴ πατε τινες εἰσὶν οἳς προφασιζεσθαι σκανδαλίζεσθαι καὶ θορυβεῖσθαι ἐπὶ τούτοις; τῶν μὲν γὰρ

Quam enim eorum scripturarum auditor recipiat? aut qua tandem fuarum scripturarum ipsi freti catechismo nouitios in fide instruãt? Nam si omnes illorum scripturæ inter se consentiunt, quid opus tam multis scripturis? sin autem opus est tam multis, certe manifestum, quamlibet earum deficientem & non plenam esse, quod ipsi multo magis quàm nos verum esse ostendunt, dum omnes suas scripturas immutant & transformant. Multitudo porro conciliorum, & diuersitas scriptorum, indicium de se præbet, eos qui in illis conciliis congregati fuere, aduersus Nicænam quidem Synodum bellum gerere, sed tamen imbecilliores esse, quàm vt pares sint veritati. Cæterum quia ipsi hoc animo & in sese mutuo, & aduersus maiores suos affecti sunt, age nos ipsi iam ab illis percunctando scisciteмur, ob quã ab iurlitatem aut vitium dictionis, in iis quæ Niceæ scripta sunt, & parentibus suis se contumaces præbent, & cum orbis terrarum concilio belligerantur. Hic mihi dicut, vocabula substantialem & consubstantialem sibi non placere, & illas voces quosdam scandalizasse, & multos conturbasse, eam enim rationem ipsi in suis scriptis allegant, verum illis ad istum modum probe occurreres. Si ipsæ voces per se illis causam scandali habere videntur, non modo aliquos scandalizassent, neque multos conturbassent, sed & nobis & reliquis omnibus æque ac illis scandalum peperissent. contrà, si omnes amant has voces, quique eas in scriptis vsurparunt, non homines vulgares sunt, sed Episcopi qui ab id ex toto orbe conuenerunt, quibus etiam nunc Episcopi centum quinquaginta, & eo plures Arimini congregati adstipulantur: qui fieri possit, vt non statim refutentur, qui contra Synodum loquuntur, quasi verba, ac non potius male interpretantium prauitates in culpa essent, qui non recte legentes sacras scripturas, & peruerse intelligentes, sanctos viros calumniantur, quales tum Iudæi fuere, non recipientes Dominum, & hoc tempore Manichæi blasphemantes legem, quibus scripturæ non causæ istius mali fuere, sed ipsorum animi peruersitas. Si igitur ostendere poteritis verba esse mala, ostendite quæso, & adhibeatur ratio certa demonstrandi, non autem cauillemini aliquos scandalizari, ne vobis idem accidat quod tum Pharisæis. Nam & illis quoque causificantibus se scandalizari Christi doctrinis, ita à Christo responsum est: *Omnis plantatio quam non plantauit Pater meus cœlestis, eradicabitur:* quibus verbis ostendit, non Patris verba sua opera plantata scandalum illis ferre, sed ipsos bene dicta male excipientes sibi scandalum parere, ita quoque & illi qui tum epistolas Apostoli culpabant, non Pauli, sed suam insciitiam & peruersum animum arguebant. Alioqui non ineleganter eos ad istum modum interroges: Dicite quæso mihi, quinam sunt quos causificamini scandalizari, & ob eam rem conturbari:

certe neminem eorum qui pie de Christo sentiunt, aliegare poteritis, qui si enim ea verba defendent & asserunt. Quòd si Ariani sunt, quibus ista offensio nascitur, quid miri, si indignantur iis, qui ipsorum hæresim tollunt? qui his verba non scandalum, sed dolorem adferunt, quòniam in illis trophæum de ipsorum hæresi statuitur. Definite igitur istiusmodi caussificationibus contra patres grunnire, alioqui rellat, vt etiam crucis Domini obmurmuretis quoniam ea Iudæis scandalum est, gentibus vero stultitia, vt dixit Apostolus. Cæterum quemadmodum crux mala non est, nobis enim credentibus Christus est Dei Virtus, & Dei Sapientia, etiam si Iudæi insaniant, ita quoque patrum verba mala non sunt, sed vtilia his, qui ea legitime perlegunt, vimque in se continent omnis hæresis extinguendæ, etiamsi Ariani subinde rumpantur, semetipsos condemnantes. Iam quum caussificatio de scandalis frivola ostenta est, agite deinceps, respondete mihi, cur non contenti estis nomine substantiæ? id enim primum discutiendum est. Atqui vos ipsi scripsistis ex Patre genitum esse Filium: si igitur Patrem nominantes, aut hoc vocabulum, Deus, efferentes, non substantiam significatis, neque eum vti est pro sua substantia intelligitis, sed aliud quippiam quod circa ipsum est, aut aliquid peius, quod à me dictum nolim, innuitis, scribendum à vobis fuerat, non ex Patre Filium prodiisse, sed ex rebus quæ vel in Patre sunt, vel circa Patrem, vt vitiantes vere Patrem Deum appellare, pro simplici compositum, & corporeum intelligentes, nouarum blasphemiarum vos authores repertoresque præbeatis. Nam ita intelligentes necessum est, vt Verbum, & Filius, non substantiam, sed meras voces censeatis, ac deinde vsque ad nomina duntaxat vestra imaginatio procedat, & quæ verbis effertis, animo non credatis, nec esse sentiatis. Atqui ista improba opinio Sadducæorum potius est, quàm eorum qui apud Ethnicos athei appellantur, eò quòd istiusmodi hæresis ne rerum quidem naturam ipsius Dei opus esse assentiatur: siquidem vobis Pater & Deus, non eius qui est, substantiam significat, sed aliud quippiam, quod vos fingitis. Atqui id ipsum vel cogitare solum, impium prorsus & indecorum. Si autem quum audimus, *Ego sum qui sum*, &, *In principio fecit Deus cœlum & terram*. &, *Audi Israel Dominus Deus tuus, vnus est Dominus*. &, hæc, *Dicit Dominus omnipotens*: non aliud quippiam, sed ipsam simplicem & beatam & incomprehensibilem eius, qui est, essentiam intelligimus, tametsi comprehendere nequeamus quidnam ille sit, sed tamen quum audimus has dictiones, Pater & DEVS, & omnipotens, non aliud omnino quàm eius qui est substantiam cogitamus. Vos igitur quum dicebatis Filium ex DEO esse, ex Patris substantia cum esse dicebatis: verum quoniam ante vos Dominum ipsæ scripturæ Filiũ Patris nominauerunt, & ante scripturã Pater dixit: *Hi,*

τῶν μὲν γὰρ ὑσεβούντων εἰς τὸν Χριςὸν οὐδὲις αὐτὰ γὰρ προσβάλουσι καὶ ἐκδικᾶσιν. εἰ δὲ τῶν ἀρειανῶν εἰσιν οἱ ταῦτα πάσχοντες, τί θαυμαςὸν εἰ ὅτι πῆς ἀναιρᾶσιν αὐτῶν τὴν αἵρεσιν ἔρχονται; οὐ γάρ ἐσιν αὐτοῖς σκάνδαλον τὰ ῥήματα· ἀλλὰ λύπη, ὅτι ἐλεγχόμεθα κατὰ τῆς ἀσεβείας αὐτῶν ἐσιν. οὐκ οὖν παύσασθε γογγύζοντες κατὰ τῶν πατέρων καὶ τιμωρίαν προφασιζόμενοι, ἐπεὶ ὤργα ὑμᾶς καταμέμφεσθαι καὶ τῷ κυριακῷ σαυρῷ, ὅτι ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλόν ἐσιν, ἔθνεσι δὲ μωρία, ὡς ἔιπεν ὁ ἀπόσολος. ἀλλ' ὥσπερ οὐ φαῦλον ὁ σαυρὸς· ἡμῖν γὰρ τοῖς πισεύουσιν, ἐσὶ Χριςὸς θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία κἂν ἰουδαῖοι μαίνωνται· οὕτως οὐ φαῦλα τὰ τῶν πατέρων ῥήματα, ἀλλ' ὠφέλιμα τοῖς γνησίως ἐντυγχάνουσι, καὶ ἀναιρετικὰ πάσης ἀσεβείας ἐσὶ, κἂν οἱ ἀρειανοὶ πολλάκις διαῤῥηγνύωνται καταγινόμενοι παρ' αὐτῶν. ὅτι τινὶ τρόπῳ ἡ τῶν σκανδαλιζομένων ἀπόφασις δείκνυται ἀσόφασις, ἔιπατε λοιπὸν ὑμεῖς, πῶς οὐκ ἀρέσκεσθαι τῷ ἐκ τῆς οὐσίας ὀνόματι; τοῦτο γὰρ πρῶτον ἀναγκαῖον ἀνακρῖναι· καί τοι καὶ ὑμεῖς ἐγράψατε ἐκ τοῦ πατρὸς γεγεννῆσθαι τὸν υἱόν; εἰ μὲν οὖν τὸν πατέρα ὀνομάζοντες, ἢ τὸν θεὸν, ὄνομα λέγοντες οὐκ οὐσίαν σημαίνετε, οὐδὲ αὐτὸν τὸν ὄντα, ὅπερ ἐσὶ κατ' οὐσίαν νοεῖτε, ἀλλ' ἕτερόν τι περὶ αὐτὸν, ἢ τὸ γοῦν χεῖρον ἵνα μὴ παρ' ἐμοῦ λέγηται διὰ τούτων σημαίνετε, ἔδει μὴ γράφειν ὑμᾶς ἐκ τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν, ἀλλ' ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν ἢ τῶν ἐν αὐτῷ· ἵνα φθέγγοντες λέγειν ἀληθῶς πατέρα τὸν θεὸν, σωθητον δὲ τὸν ἁπλοῦν, καὶ σωματικῶς αὐτὸν διανοοῦντες, καινοτέρας βλασφημίας ἐφεύρεταὶ γήνασθε. οὕτω δὲ νοοῦντες ἐξ ἀνάγκης καὶ τὸν λόγον, καὶ τὸ, υἱὸς, ἐκ οὐσίαν, ἀλλ' ὄνομα μόνον νομίζεται, καὶ λοιπὸν ἄχρις ὀνομάτων ἔχετε τὴν ἑαυτῶν φαντασίαν, καὶ ἃ λέγετε ἐκ ἔναι πισεύεται, ἀλλὰ μὴ εἶναι φρονεῖτε. τοῦτο δὲ σαδδουκαίων μᾶλλον καὶ τῶν παρ' ἕλλησι λεχθέντων ἀθέων ἐσὶ τὸ τοιοῦτον μίασμα· διὸ δὲ τὴν κτίσιν αὐτοῦ τοῦ ὄντος θεῦ δημιούργημα εἶναι φήσετε· εἴ γε τὸν πατέρα καὶ τὸ θεὸς, οὐκ αὐτὴν τὴν τοῦ ὄντος ὐσίαν σημαίνουσιν, ἀλλ' ἕτερόν τι ὅπερ ὑμεῖς ἀναπλάττετε. ἀλλὰ τοῦτο δυσεβὲς καὶ λίαν ἀπρεπές ἐσι, καὶ μόνον ἐνθυμεῖσθαι. εἰ δὲ ὅταν ἀκούομεν· ἐγὼ εἰμὶ ὁ ὤν· καὶ ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· καὶ, ἄκουε ἰσραὴλ, κύριος ὁ θεός σου κύριος εἷς ἐσι· καὶ, πάντα λέγει κύριος παντοκράτωρ· οὐκ ἕτερόν τι, ἀλλ' αὐτὸν τὸν ἁπλοῦν καὶ μακαρίαν καὶ ἀκατάληπτον τοῦ ὄντος οὐσίαν νοῦμεν, κἂν γὰρ ἀδύνατος ἔχομεν καταλαβεῖν, ὅπι ποτ' ἐσιν, ἀλλ' ἀκούοντες τὸ πατὴρ καὶ τὸ θεὸς καὶ τὸ παντοκράτωρ οὐκ ἕτερόν τι, ἀλλ' αὐτὸν τὸν τοῦ ὄντος οὐσίαν σημαίνομεν ἣν νοῦμεν· εἰρήκατε δὲ καὶ ὑμεῖς ἐκ τοῦ θεοῦ τὸν υἱὸν· δηλονότι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς αὐτὸν εἰρήκατε· ἐπειδὴ δὲ καὶ περὶ ὑμῶν λέγουσιν αἱ γραφαὶ τὸν κύριον ὄν τῷ πατρὸς καὶ περὶ αὐτῶν, αὐτὸς ὁ πατὴρ εἴρηκεν·

οὗτος

„ ἔτός ἐστιν ὁ ὑός μου, ὁ ἀγαπητός· ὑὸς δὲ ἐδὲν
„ ἕτερόν ἐστιν, ἢ τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς γέννημα, πῶς οὐ
„ φαίνονται καλῶς ἐρηκότες οἱ πατέρες ἐκ τῆς
„ ὐσίας τοῦ πατρὸς τὸν ὑόν; λογισάμενοι τοῦτον
„ εἶναι τὸ εἰπεῖν ὀρθῶς ἐκ τοῦ θεοῦ, καὶ τὸ εἰπεῖν
„ ἐκ τῆς ὐσίας. τὰ μὲν γὰρ κτίσματα πάντα
„ καὶν ἐκ τοῦ θεοῦ λέγεται γεγενῆδαι, ἀλλ' οὐχ'
„ ὡς ὁ ὑὸς ἐστιν ἐκ τοῦ θεοῦ. οὐ γὰρ γεννήματα,
„ ἀλλὰ ποιήματά ἐστι τῇ φύσιν. ἐν ἀρχῇ γοῦν
„ ὁ θεὸς, οὐκ ἐγέννησεν, ἀλλ' ἐπόιησε, τὸν δ
„ ϙανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, εἴ-
„ ρηται. καὶ οὐχ' ὁ γεννῶν, ἀλλ' ὁ ποιῶν τοὺς ἀγ-
„ γέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς
„ αὐτοῦ πυρὸς φλόγα· εἰ δὲ ὁ ἀπόστολος εἴρη-
„ κεν· εἷς θεὸς ἐξ οὗ τὰ πάντα, ἀλλ' ὅτ' ὐὸν συ-
ναριθμῶν τοῖς πᾶσι τοῦτ' φησὶν· ἀλλ' ἐπειδὴ
τῶν ἑλλήνων οἱ μὲν νομίζουσι, κατὰ τύχην καὶ
ἐξ αὐτομάτων συμπλοκῆς, καὶ ὁμοιομερῶν ἐκ
τῶν πμάτων συνεστάναι τὴν κτίσιν, καὶ μὴ ἔ-
χειν τὸν αἴτιον· οἱ δὲ ἐξ αἰτίας μὲν αὐτὴν γε-
γονέναι, δι' ἐμοῦ καὶ διὰ τοῦ λόγου· τῶν δὲ αἱ-
ρετικῶν ἕκαστος ὡς ἠθέλησεν ἀνεπλάσατο,
καὶ περὶ τῆς κτίσεως μυθολογεῖ· τούτου χά-
ριν ὁ ἀπόστολος ἀναγκαίως συνέϊρηκε τὸ· ἐκ
τοῦ θεοῦ· ἵνα καὶ τὸν ποιητὴν γνωρίσῃ, καὶ
τὴν ἐκ τοῦ βουλήματος αὐτοῦ, τῶν πάντων
δημιουργίαν ἀποδείξῃ. διὰ τοῦτο οὖν ἐπιφέ-
ρει καὶ εἷς κύριος ἰησοῦς χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάν-
τα, ἵνα τῶν πάντων ἐξάρῃ τὸν ὑόν. τὰ γὰρ τοῦ
θεοῦ λεγόμενα, πάντα ταῦτα δι' ὑοῦ γέγονε· καὶ
οὐχ' οἷόντε μίαν ἔχειν τὰ δημιουργήματα τῷ
δημιουργοῦντι τὴν ὑότητα· καὶ ἵνα τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ
λεγόμενον ὧδε, ἄλλως ἐπὶ τῶν ποιημάτων
αὐτὸ σημαίνεσθαι διδάξῃ, ἢ ὡς ἐπὶ ὑοῦ θεοῦ λε-
γόμενον νοεῖται. ὁ μὲν γὰρ γέννημα· τὰ δὲ ποιή-
ματά ἐστι. διὸ καὶ ὁ μὲν ὑὸς, ἴδιον τῆς ὐσίας ὑότ-
νημα, τὰ δὲ βουλήματος δημιουργήματα

Ταῦτα καὶ ἡ σύνοδος συνορῶσα, καὶ ἐνδυ-
μένη τὴν ἐκ τῆς ὁμωνυμίας διαφορὰν, ὑπὲρ τοῦ μή
τινας ὑπονοῆσαι τὴν κτίσιν ἄτοκον λέγεσθαι καὶ τὸν
ὑὸν ἐκ τοῦ θεοῦ, λοιπὸν ἔγραψαν ἐκ τῆς οὐ-
σίας τὸν ὑόν. ἐκ μὲν οὖν τούτου, τὸ γνήσιον ἀλη-
θῶς ὑὸς πρὸς τὸν πατέρα γνωρίζεται· ἐκ δὲ τοῦ λέ-
γεσθαι ἁπλῶς ἐκ τοῦ θεοῦ, τὸ βούλημα τῆς δημιουρ-
γίας τοῦ κτίζοντος σημαίνεται. εἰ μὲν οὖν καὶ
αὐτοὶ πιστεύειν ἔχοντες διάνοιαν ἔγραψαν ἐκ τοῦ
πατρὸς τὸν λόγον, μὴ μεμφέσθωσαν τὴν σύνοδον.
εἰ δὲ ὡς ἐπὶ τῆς κτίσεως ἐστι γεγραμμένον, ἔστω καὶ
ἐπὶ τοῦ ὑοῦ φρονοῦσι τοιοῦτον, ἐκ τοῦ θεοῦ, εἰδέναι ὅτι ἐπὶ τῆς κτί-
σεως λαμβάνουσι αὐτὸς μὴ λέγειν ὑὸν· ἵνα μὴ δο-
κῶσι φύρειν βλασφημίαν τῇ εὐσεβείᾳ, ἐπὶ τοῦ κύ-
ριον μὴ συναριθμεῖν τοῖς κτίσμασι, ἢ μὴ ἀνοίξια
καὶ μὴ δέμοζοντα ποιεῖ τὸν ὑὸν γράφειν. εἰ γὰρ ὑὸς ἐ-
στιν, οὐκ ἔστι κτίσμα· εἰ δὲ κτίσμα ἐστὶν, οὐκ ἔστιν ὑός.
παῦλα γὰρ ἀφανοῦσιν, ἀρνήσονται πάντα καὶ τὸ ἅ-
γιον λουτρὸν, ὅπερ εἰς πατέρα καὶ εἰς ὑὸν καὶ οὐκ εἰς
κτίσιν καὶ κτίσμα δίδοται ὡς αὐτοὶ νομίζουσιν. ἀλλ' ἐγέγραπται ταῦτα φασὶν, καὶ ὡς ἀγράφως τὰς φωνὰς

Hic est Filius meus dilectus, & Filius nihil est nisi fœtus Patris, qui fieri posset, vt non videantur patres recte pronunciasse, Filium ex Patris substantia esse, recte cogitantes idem esse, si dicas ex Deo esse, & ex eius substantia esse? Cætera omnia condita tametsi ex Deo suum esse habeant, non tamen eodem modo, quo Filius ex Deo sunt: non enim fœtus, sed opera secundum naturam existimanda sunt. *In principio igitur Deus*, non genuit, sed *fecit cælum & terram*, cum omnibus quæ in iis sunt, dictumque est, non quod genuit, *sed quòd fecerit nuncios suos spiritus, & ministros suos flammam ignis*. Quòd si Apostolus dixit, *Unus Deus, per quem omnia*, non tamen Filium cum reliquis omnibus quasi in eodem sensu connumerauit. Sed quia ethnicorum alij existimant fortuito ex connexa serie vltroneorum casuum, & ex partibus similaribus, sponteque rerum naturam coiisse, & nullum sui authorem habere, alij contra, aliquem illi authorem assignant, sed tamen vt opinentur eam non per Verbum factam esse, & quia vnusquisque hæreticorum, prout libet, fingit, & de rerum natura fabulatur, necessario beatus Paulus hæc verba pronunciauit, Ex Deo, vt operatorem cognitum faceret, & ex eius voluntate vniuersitatis architecturam declararet, statim certe intulit, *Vnus Dominus Iesus Christus, per quem omnia*, vt è classe vniuersitatis Filium exciperet. Quæ enim Dei esse dicuntur, ea omnia per Filium facta sunt: nec fieri potest, vt architectata cum Architectore vnam conditionem habeant, & vt has voces, Ex Deo, aliter de operibus, aliter de Filio intelligas, quum hic sit proles, illa autem non nisi opera habeantur, ideoque Filius substantiæ eius fœtus est, illa vero voluntatis creaturæ. Hæc quum Synodus intueretur, sciretque eiusdem vocabuli diuersas significationes, ne quis suspicaretur has voces, Ex Deo, ita de Filio accipi vt de creaturis accipiuntur, clarius rem expressit, scribens Filium ex substantia Dei esse: eo enim ingenuitas vere Filij erga Patrem indicatur: ex illo autem dicto, quum simpliciter scribis, *Ex Deo*, voluntas conditoris in creando ostenditur. Si igitur ipsi eodem intellectu scripserunt Verbum ex Patre esse, ne conquerantur de Synodo. Sin autem vt de creaturis intelliguntur hæ voces, *Ex Deo*, ita ipsi quoque de filio easdem intelligunt, non æquum est id quod creaturis competit, Filium appellare, ne blasphemiam cum pietate videantur miscere, oportuitque eos, illum vel non connumerare cum rebus creatis, vel non indigna & incongrua de Flio scribere. Si enim Filius est, creatura non fuerit: aut si creatura est, Filius numquàm haberi poterit. Istiusmodi verò cum secum cogitent, inficiabuntur quodammodo sacrum Baptisma, quoniam illud in Patre & Filio non in creatore, & creatura datur, quemadmodum ipsi existimant. Atqui inquiunt, ista in scripturis non reperiuntur, ac proinde voces alienas à sacris literis reiicimus:

Cæterum illa ipsa est impudentis hominis cauillatio: Si enim eiicienda putant verba in sacris literis non obuia, cur Ario tantum acerbum dictionum, quas nusquam in scripturis reperias, accumulante, quales sunt, ex non entibus, & non erat Filius priusquam gigneretur, & erat quando non erat, & conuertibilis est, & ineffabilis est, & inuisibilis Pater suo Filio, & Filius non nouit ne suam quidem substantiam, quæcunque istiusmodi in ridiculo suo & impio libello de sua sententia ab illo euomuntur, non contradicunt? sed potius pro iis pugnant, & ob ea cum patribus suis belligerentur? Aut vbi denique ipsi in Sacris libris repererunt vocem ingenitum, aut οὐσίας nomen, & illud, tres esse hypostases, & non est verus Deus Christus, & vnus est ex centum ouibus, & sapientia illa Dei ingenita est, & inoriginata, & multæ sunt conditæ potestates, quarum vna est Christus? Aut qua tandem ratione in Encæniis, verbis à scriptura non receptis, Acacius & Eusebius vsi dixerunt substantiæ, potentiæ, consilij, gloriæ, nulla dissimilitudine variante imaginem primogenitũ creaturæ esse, obmurmurant patribus, quòd vocabulorum, quæ in vsu sacrarum literarum non sunt mentionem faciant, & substantiæ meminerint: oportuit eos aut sibi ipsis obmurmurare, aut nihil patres incusare. Si igitur vlli alij cauillarentur de Synodi verbis, suspicari liceret illos, vel nimia cautione ita labi. Georgij porro Cappadocis, Alexandrina ciuitate eiecti, nulla mentio ratioque habenda est, vt hominis neque ex superiore vita commendari, neque vllo modo Christiani, sed pro temporis conditione, nomen Christiani simulantis, & quæstum religionem arbitrantis: ac proinde nemo de illo conqueri debet, si in Fide labatur homo, qui neque scit, de quibus loquitur, neque de quibus asseuerat, sed vt scriptũ veluti larus asectatur. Acacius autem, Eudoxius, & Patrophilus, quum talia scribant, qui quæso, non omni supplicio digni fuerint? Qui quum ipsi voces in scripturis non solennes vsurpent, & sæpe nomen substantiæ vt bonum receperint, idq; maxime ob epistolã Eusebij, nunc tandem culpant maiores suos, quòd his vocabulis vsi sint? Et quum ipsi dicant, Filium Deum ex Deo, & Verbum viuum substantiæ Patris, & indemutabilem imaginem esse, reprehendunt Nicæenses, quòd dicant eum ex substantia esse, genitum genitori suo consubstantialem esse. Quid miri autẽ, si cum antecessoribus & patribus suis pugnent, quum ipsi sibimet aduersi in decreta sua scriptaque impingant? Nã cùm in Encæniis promulgassent Filium esse substantiæ Patris sine omni dissimilitudine imaginem, iureiurãdoq; affirmassent se ita sentire, & anathemate execrarentur qui aliter sentirẽt, ac præterea quũ Isauriæ ita scripsissent: Non refugimus fidẽ in Encæniis Antiochiæ editã, vbi nomen substantiæ ad scriptũ inuenias, veluti hortũ omniũ obliti, paulo post in ipsa Isauria scripserũt se ὁμοούσιον

ἐκβάλλομεν. ἀλλὰ καὶ τῶν πάλιν τὰ ῥήματά ἐστιν αὐτοῖς ἀναίσχυντα. ἡ γὰρ ἐκκλησία νομίζει τὰ μὴ γεγραμμένα, διατί τῶν περὶ ἄρειον ἐξ ἀγράφων ἐπινοησάντων τοσούτων ῥημάτων τὸ, ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ τὸ, οὐκ ἦν ὁ υἱὸς πρὶν γεννηθῇ· καὶ ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν· καὶ τρεπτός ἐστι· καὶ κτιστὸν· καὶ Ⓒ ἀόρατον ὁ πατὴρ τῷ υἱῷ· καὶ ὁ υἱὸς οὐκ οἶδεν ἀκριβῶς τὸν ἑαυτοῦ οὐσίαν· καὶ ὅσα ἐν τῇ μανίᾳ καὶ ἀσεβείᾳ αὐτοῦ, ἑαυτοῦ Φρονῶν ἐξήμεσεν ἀρείου, οὐκ αἰτιῆκασιν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ὑπὲρ αὐτῶν ἀγωνίζονται· καὶ διὰ ταῦτα, Ⓒ πρὸς τοὺς πατέρας ἑαυτῶν διαμάχονται. ἐκ ποίας δὲ γραφῆς καὶ αὐτοὶ ἀδρόνησε τὸ ἀγέννητον, καὶ τὸ οὐσίας ὄνομα, Ⓒ τρεῖς εἶναι ὑποστάσεις, Ⓒ οὐκ ἔστιν ἀληθινὸς θεὸς ὁ χριστὸς, καὶ εἷς ἐστι τῶν ἑκατὸν προβάτων, καὶ ἡ μὲν σοφία τοῦ θεοῦ ἀγέννητος καὶ ἄναρχός ἐστι, πολλαὶ δὲ εἰσιν αἱ κτισθεῖσαι δυνάμεις, ὧν μία ἐστὶν ὁ χριστός; ἢ πῶς ἐν τοῖς λεγομένοις ἐγκαινίοις ἀγράφοις χρησάμενοι λέξεσιν οἱ περὶ ἀκάκιον, Ⓒ εὐσέβιον, καὶ ἐπόντες οὐσίας τε καὶ δυνάμεως καὶ βουλῆς καὶ δόξης ἀπαράλλακτον εἰκόνα τὸν πρωτότοκον τῆς κτίσεως, γογγύζουσι κατὰ τῶν πατέρων, ὡς ἀγράφων αὐτῶν μνημονευόντων λέξεων καὶ οὐσίας μνημονευόντων; ἔδει γὰρ αὐτοὺς ἢ καθ' ἑαυτῶν γογγύζειν, ἢ μηδὲν τοὺς πατέρας αἰτιᾶσθαι. εἰ μὲν οὖν ἄλλοι τινὲς ἐπεφάσιζον περὶ τῆς συνόδου λέξεως, ἠδύ ἀπό πως ἢ ἀγνοίας ἢ ἀλαζονείας ὑπόνοιαν ἔχειν. καὶ περὶ μὲν γεωργίου τοῦ καππαδόκου Ⓒ καὶ ἐκβληθέντος Ⓒ ἀπὸ τῆς ἀλεξανδρείας λόγος οὐδεὶς· ἀνθρώπου, μήτε ἐκ προαγωγοῦ Ⓒ βίου τὴν μαρτυρίαν ἔχοντος Ⓒ, μήτε ὅλως χριστιανοῦ τυγχάνοντος Ⓒ· ἀλλὰ μόνον ὑποκρινομένου διὰ τὸν καιρὸν τὸ ὄνομα, Ⓒ πρόσχημα ποιησαμένου τὴν εὐσέβειαν. διὸ οὐδὲ μέμψαιτ' ἄντις αὐτὸν εἰκότως, παίοντα περὶ τὸ πίστιν, ἄνθρωπον μήτε εἰδότα περὶ ὧν λέγει, μήτε περὶ ὧν διαβεβαιοῦται. ἀλλὰ πᾶσι, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ὡς κέπφον ἐπακολουθοῦντα. ἀκακίου δὲ καὶ εὐδοξίου Ⓒ καὶ πατροφίλου Ⓒ ταῦτα λεγόντων, πῶς οὐκ ἄξιοι πάσης ἴσως καταγνώσεως; γράφοντες γὰρ ἄγραφα καὶ αὐτοὶ, καὶ ἀποδεξάμενοι πολλάκις ὡς καλὸν τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα, μάλιστα Ⓒ διὰ τὸ ὁμοούσιον καὶ εὐσέβιον, αἰτιῶνται νῦν τοὺς περὶ αὐτῶν, ὡς πρὸ αὐτῶν χρησαμένους λέξεσιν· ἀλλὰ καὶ ἐπόντες αὐτοὶ θεὸν ἐκ θεοῦ, καὶ λόγον ζῶντα τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς ἀπαράλλακτον εἰκόνα τὸν υἱὸν, κατηγοροῦσι τῶν ἐν νικαίᾳ ἐπόντων ἐκ τῆς οὐσίας, Ⓒ ὁμοούσιον τὸ γεννηθέντα τῷ γεννήσαντι. τί σε θαυμαστέον ἐν τοῖς περὶ αὐτῶν καὶ τοῖς ἰδίοις πατράσι διαμάχονται; ὅπερ καὶ αὐτοὶ ἑαυτοῖς ἐναντιούμενοι, τοῖς ἑαυτῶν προσκόπτουσιν. ἐκθέμενοι γὰρ ἐν τοῖς λεγομένοις ἐγκαινίοις ἐν αἰτιολογίᾳ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς ἀπαράλλακτον εἰκόνα εἶναι τὸν υἱὸν, ὁμόσαντες ὅτι φρονεῖν, καὶ ἀναθεματίσαντες τοὺς ἄλλως φρονοῦντας· ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐν ἰσαυρίᾳ γράψαντες· ἃ φεύγομεν τῷ ἐκτεθεῖσῳ αὐθεντικῷ πίστιν ἐν τοῖς ἐγκαινίοις τοῖς κατὰ ἀντιόχειαν. ἐν αὐτοῖς δὴ ἐγράφη τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα, ὥσπερ ἐβλαθόμενοι τότων μετ' ὀλίγον ἐν τῇ, αὐτῇ ἰσαυρίᾳ τὰναντία ἔγραψαν, λέγοντες. τὸ

ὁμοούσιον

ἐμοούσιον καὶ τὸ ὁμοιούσιον ἐκβάλλομεν, ὡς ἀλλότριον τῶν γραφῶν· καὶ τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα ἀθετοῦμεν ὡς μὴ κείμενον ἐν ταῖς γραφαῖς, τίς οὖν ἔτι τοὺς τοιούτους χριστιανοὺς ἡγήσεται; ἢ ποία πίστις παρ' ἐκείνοις, παρ' οἷς ἃ λέγομεν, γράμμα βέβαιον, ἀλλὰ πάντα κατὰ καιρὸν ἀλλάσσεται; εἰ γὰρ ὦ Ἀκάκιε καὶ Εὐδόξιε καὶ Φίλιππε τοῦτο ἐκπεθείκατε ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ πίστει, ἐν αὐτῇ δὲ γέγραπται οὐσίας ἀπαράλλακτον εἰκὼν ὁ υἱός· πῶς, ἐν τῇ ἰσαυρίᾳ γραφέντα, ἐκβάλλομεν τὸ ὁμοούσιον; εἰ γὰρ ἀκριβὲς κατ' οὐσίαν ὅμοιός ἐστιν ὁ υἱὸς τῷ πατρί, πῶς ἀπαράλλακτον τῆς οὐσίας εἰκών ἐστιν; εἰ δὲ μετέγνωτε γράψαντες τὸ· τῆς οὐσίας ἀπαράλλακτον εἰκών· πῶς ἀναθεματίζετε τοὺς ἀνόμοιον εἶναι λέγοντας τὸν υἱόν; εἰ γὰρ οὐχ ὅμοιον κατ' οὐσίαν πάντως ἀνόμοιόν ἐστι. τὸ δὲ ἀνόμοιον, οὐκ ἂν εἴη εἰκών. εἰ δὲ ἔτω καθ' ὑμᾶς ἐστιν, οὐκ ἄρα ὁ πάντα υἱὸν ἐωράκως, ἑώρακε τὸν πατέρα, πλείστης ὅσης διαφορᾶς· μᾶλλον δὲ τὸ ὅλον ὄντως τοῦτο πρὸς ἐκεῖνο ἀνομοιότης. τὸ δὲ ἀνόμοιον, οὐχ οἷόν τε ὅμοιον λεγέσθω. ποία τοίνυν μηχανὴ τὸ ἀνόμοιον ὅμοιον λέγειν, καὶ τὸ ὅμοιον ἀνόμοιον φρονεῖτε; καὶ ὑποκρινόμενοι λέγοντες, εἰκόνα εἶναι τὸν πατρὸς τὸν υἱόν; εἰ γὰρ οὐκ ἔστι κατ' οὐσίαν ὅμοιος ὁ υἱὸς τοῦ πατρός, λείπει τι τῇ εἰκόνι, καὶ οὐκ ἔστι πλήρης εἰκών, τὸ δὲ πλεῖον ἀπαύγασμα. πῶς οὖν διαγινώσκετε τὸ, ἐν αὐτῷ κατοικεῖ, πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς. καὶ, ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν; πῶς τὸν ἀρειανὸν ἀέτιον ὡς αἱρετικὸν οὐκ βάλλετε, καὶ τί τὰ αὐτὰ ἐκείνῳ λέγοντες; καὶ γὰρ σέβομεν ὦ ἄκακι, ἑταῖρος ἐστὶν, Εὐδόξιε δὲ διδάσκαλος εἰς τὴν τοιαύτην ἀσέβειαν γέγονεν· ἧς ἕνεκα καὶ Λεόντιος αὐτὸν ὁ ἐπίσκοπος διάκονον κατέστησεν· ἵνα ὡς ἐνδύματι πορφύρᾳ τῷ ὀνόματι τῆς βασιλείας χρώμενος, ἐπ' ἀθείας ἐξεμεῖν δύνηται τὰ τῆς βλασφημίας ῥήματα. τί οὖν ὑμᾶς ἄρα τοσοῦτον ἔπεισεν· ὥστε καὶ ἑαυτοῖς εἰς τὸ ἐναντίον πρεσβεύειν, καὶ πρώτην διαχύσιν ἀπενέγκασθαι; ἀλλ' οὐδὲν εὔλογον ἂν εἴποιτε· τοῦτο μόνον πρέπει νοεῖν, ὅτι πάντα νῦν ὑποκρίνεσθε, καὶ πάντα προσποιούμενοι πλάττεται, διὰ τὴν κωνσταντίου πρόσωπον. καὶ τὰ μὲν τοιαῦτα κέρδος, ἐκαληγορεῖτε μὲν εὐχερῶς τοὺς πατέρων, προφασίζεσθε δὲ ἁπλῶς τὰς λέξεις ὡς ἀγράφους. ἐχρῆν τὸ γεγραμμένον, διατείνασθαι σκέλη πάντα παρόδῳ ὥστε τοσαυτάκις ὑμᾶς μεταβάλλεσθαι ἑπτάκις ἂν ὑμᾶς οἱ μισθούμενοι καὶ χορηγοῦντες ὑμῖν βάλλονται, καίτοι κἂν ἀγράφους τις λαλῇ λέξεις, οὐδὲν διαφορεῖ ἕως εὐσεβῆ τὴν διάνοιαν ἔχει· ὁ δὲ αἱρετικὸς ἀνὴρ, κἂν τὰς ἀπὸ τῶν γραφῶν χρήσῃ λέξεις, οὐδὲν ἧττον ὑποπτεύων, καὶ τὸν νῦν διεφθαρμένον, ἀκούσεται ὡς ἁμαρτωλός· ἵνα δὲ σὺ ἐκδιηγῇ τὰ δικαιώματά μου, καὶ ἀναλαμβάνεις τὴν διαθήκην μου διὰ στόματός σου; ὅτως ὁμοίως διάβολος καίτοι λαλῶν ἀπὸ τῶν γραφῶν, πεφίμωται ὡς τοῦ σωτῆρος, ὁ δὲ μακάριος παῦλος κἂν ἐκ τῶν ἐξωθεν λαλῇ, κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται· καὶ τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμὲν· καὶ

& ὁμοιούσιον, hoc est, consubstantialem, & similem substantia, reiicere, vt vocabula aliena à sacris literis, & nomen substantiæ tollere, vt quod in scripturis non reperiatur. Quis igitur posthac eos Christianos reputauerit? aut quænam denique fides apud eos, apud quos nulla nec verba nec scripta robur habent, sed omnia pro tempore mutantur & transformãtur? Si tu Acaci, & Eudoxi non refugitis in Encæniis promulgatam fidem, & in ea scriptum A est, Filium substantiæ Patris esse indifferentem imaginem, cur igitur Isauriæ scribitis, reiicimus vocem consubstantialem? Si enim Filius secundum substantiam non est similis Patri, quomodo sine omni dissimilitudine imago Patris fuerit? Quòd si doletis, à vobis scriptum esse, eum esse substantiæ imaginem, nulla re ab archetypo variantem, cur anathemate eos notatis, qui Filium Patri dissimilem esse dicunt? nam si non similis ille est secundum substantiam, prorsus certe dissimilis fuerit: quod autem dissimile est, nunquàm imago haberi poterit. B Iam si ille talis est pro vestra sententia, nunquàm ille qui intuitus fuerit Filiũ, Patrem viderit, quum plurima inter eos sit differentia, vel potius omnibus modis dissideant. Porrò quod dissimile est, simile fieri nequit. Quo pacto igitur quod dissimile est, simile esse dicitis? & quod simile est, dissimile esse sentitis? & simulatis vos dicere Filium esse imaginem Patris? nam si Filius secundum substantiam non similis Patri, deest aliquid imagini, neque est plena imago, neque est perfectus splendor. C Cur igitur legitis, *In eo habitat omnis plenitudo deitatis corporaliter?* &, *De plenitudine eius accepimus omnes?* aut cur Aëtium Arianum, vt hæreticum eiicitis? præsertim cùm eadem cum eo loquamini, idemque & tibi Acacius amicus sit, & tibi Eudoxi magister ad hanc impietatem fuerit? Atque ideo eum Leontius Episcopus diaconum constituerit, vt sub vestimento ouis, & tituli diaconi ministerio fungẽs, cum tranquillitate euomere posset blasphemiæ verba. Quis igitur vobis hoc persuasit, vt in vos mutuo arietaretis, & tantum dedecoris reportaretis? D Certe quia nihil rationi consentaneum dicere potestis, id solummodo de vobis cogitandũ relinquitur, omnia vos simulare, omnia, assumpta persona, ob potentiam Constantij, & commoda quæ ab eo speratis, fingere: facillime accusatis patres, & obtrectatis vocabulis, quasi alienis à sacra scriptura, & secundum id quod scriptum est, diuaricamini crura vestra omni transeunti, vt toties vos mutetis, quoties redemptores vestri & choragi velint. Atqui nihil id refert, si quis voces in scriptura non reperias vsurpet, E quandiu pias sententias complectitur: contra, hæreticus, tametsi voces suas è sacris literis mutuetur, nihilominꝰ suspectus, animoq; corruptus audiet à Spiritu sancto, *Quare tu enarras iustificationes meas, & assumis testamentum meũ per os tuum?* Ita quoq; diabolo è scripturis loquenti, Os à Domino obturatum est. Contra Beatus Paulus, etsi ex alienis literis loquatur, *Cretenses semper mendaces*, & illud, *Ipsius & genus sumus*

& illud, *Corrumpunt mores bonos colloquia prava:* tamen sanctus quum sit, pium animum gerit, & Christi mentem tenens, magister gentium est in fide & veritate, & quæ loquitur, cum pietate loquitur. Quæ igitur in Arianis dictunculis vel credulitas apparet? in quibus Christo anteponitur nunc locusta, nunc eruca, nunc istiusmodi conuicia Christo dicuntur, Tu aliquando non eras, & conditus es, & alienus externusque à Deo quantum ad substantiam attinet In summa nihil blasphemiarum ibi deest. Quid contra, quod ad benedictionem spectat, omissum est à patribus? imo apud eos sublimes excelsasque sententias & pietatem Christi amorem redolentem inuenias. Æque tamen isti scripserunt, nos ista reiicimus: illorum autem contra Dominum conuicia patienter tolerant, seque palam omnibus produnt, quòd non alia de causa aduersus magnam illam Synodum pugnāt, quàm quòd illa Arianam hæresim damnauerit: atque ideo dictionem consubstantialitatis culpant, ipsi interim male de substantia Christi sentientes: Si enim crederent, & Patrem vere esse Patrem confiterentur, & Filium genuinum Filium esse, & natura verum Verbum, & Sapientiam Patris esse crederent, & hoc dictum ex Deo esse, non vt de creaturis dicitur, ita de Filio intelligerent: sed illum substantiæ Patris proprium esse fœtum animo sentirent, quemadmodum est splendor è luce: non ita singuli eorum patres accusassent, sed audacter dicerent bene Synodum scripsisse, & eam esse rectam de Christo Iesu fidem. Sed inquiunt, obscura est istiusmodi vocum significatio: (nam id cauillantur,) & quia non assequantur vocabuli interpretationem, ideo sese abdicare has dictiones. Id autem si vere dicerent, non debebant dicere, has voces reiicimus, sed cupimus earum interpretationem à peritis condiscere, alioqui deberent, quæcunque in sacris literis non intelligerent, reiicere, & criminari eorum scriptores. Sed ea maximè hæreticorum, & minimè Christianorum audacia est. Quæ enim non intelligimus in scripturis, non abdicamus, sed requirimus ab illis, quibus Dominus reuelauerit, & ab eis discere cupimus. Verum quia ita harum dictionum obscuritatem accusant: confiteantur ergo ea quæ statim subiunguntur, & anathemate execrentur eos qui sentiunt, ex non entibus prodiisse Filium, & non fuisse priusquàm existeret, & creaturam opusque esse Verbum Dei, & natura conuertibilem esse, & ex alia substistentia esse, & in summa, anathemate detestentur Arianam hæresim, istius impietatis inuentricem, & deinceps non dicant, Eiicimus has voces, sed nos sic eas intelligimus, vt ita verisimilem causam habeant eas recusandi. Sat scio, & persuasum mihi habeo, eos ipsos hoc quoque agnoscere si ista confiteantur & execrentur Arianam hæresim, non repudiaturos Synodi Nicænæ dictiones: ideo enim patres qui dixerant, ex substantia patris genitū esse Filiū, statim subintulerunt, eum Patri consubstantialem esse credi-

καὶ φθείρουσιν ἤδη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί, ἀλλ' ὅ-
μως ἅγιος ὢν, ἔχει τὸν Δάνοιαν εὐσεβῆ. καὶ τὸ
χρηστὸν νοῶ ἔχων, διδάσκαλός ἐστιν ἐθνῶν, ἐν πί-
στει καὶ ἀληθείᾳ· καὶ ἃ λαλεῖ, μετ' εὐσεβείας φθέγ-
γεται. ποία πίνυσι ἐν τοῖς αἱρετικοῖς ῥήμασιν κἂν
πιθανότης ἐστίν, ἐν οἷς πρόπαλαι τὸ ζωτήριον ἡ
κάμπη, καὶ ἡ ἀκρὶς, καὶ λοιδορεῖται παρ' αὐ-
τῶν, οὐκ ἦς ποτε καὶ ἐκτίσθης. ξένον τι κατ' ἐπ-
άντα τὰ θεῖα τυγχάνεις, καὶ ὅλως ἀδὲν δισφημίας
ἐν αὐτοῖς παραλέλειπται· τί δὲ πρὸς εὐφημίαν
παρῆκαν οἱ πατέρες; καὶ ἐ μᾶλλον ὑψηλὴ Δάν-
οια, καὶ φιλόχρις ἐυσέβεια παρ' αὐτοῖς ἐστι;
καὶ ὅμως ταῦτα μὲν ἔγραψαν ὅτι ἐκβάλλομεν·
ἐκείνων δὲ τῶν κατὰ τὰ κυρίως λοιδοριῶν ἀνέχον-
ται· καὶ φανερὰς ἑαυτὰς πᾶσι καθιστῶσι. ὅτι οὐ-
δὲν ἕτερον μάχονται πρὸς τὴν συνοδον ἐκείνην
τὴν μεγάλην, ἢ ὅτι τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν κατέ-
κρινε. Δι' ἃ τοῦτ' γὰρ καὶ τὴν ὁμοουσίαν λέξιν Δα-
βάλλουσι, κακῶς αὐτοὶ φρονοῦντες καὶ περὶ αὐτῆς. εἰ
γὰρ ὀρθῶς ἐνόουν ὀρθῶς, καὶ τὸν μὲν πατέρα ἀληθῶς
ὡμολόγουν· τὸν δὲ υἱὸν, γνήσιον υἱὸν, καὶ φύσει ἀ-
ληθινὸν λόγον, καὶ σοφίαν ὑπάρχοντα εἶναι τοῦ
πατρὸς· τὸ τι, ἐκ τοῦ θεοῦ λέγειν τὸν υἱὸν, εἰ μὴ ὥσ-
περ λέγεται περὶ τῶν κτισμάτων, ὅτως ἔλεγον
καὶ περὶ αὐτοῦ, ἀλλὰ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς ἴδιον αὐ-
τὸν ἐνόουν εἶναι γέννημα, ὡς ἔστι τὸ ἀπαύγασμα ἐκ
τοῦ φωτὸς, οὐκ ἂν ἕκαστος αὐτῶν κατηγόρει τῶν
πατέρων· ἀλλ' ἐθάρρουν ὅτι καλῶς ἔγραψεν ἡ σύ-
νοδος· καὶ, ὅτως ἐστὶν ἡ ὀρθὴ περὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν
Ἰησοῦ Χριστοῦ πίστις. ἀλλ' ἀσαφῆς φασὶν εἶναι ἡμῖν τῶν
πιστῶν λέξεων ἡ Δάνοια. καὶ τοῦτ' γὰρ προφασί-
σαντο, λέγοντες, ὅτι μὴ δυνάμενοι καταλαβεῖν τὴν
ἑρμηνείαν αὐτῶν, ἐκβάλλομεν ταύτας τὰς λέ-
ξεις. τοῦτο γὰρ εἰ ἀληθῶς ἔλεγον, οὐκ ἔδει λέγειν αὐ-
τοὺς ἐκβάλλομεν ταύτας, ἀλλ' ἠξίουν μαθεῖν
παρὰ τῶν ἀπισαμένων, ἐπεὶ ὀφείλουσί γε ἃ ἄπερ ἂν
ἐν τῇ θείαις γραφαῖς μὴ νοήσωσιν ἐκβάλλειν, καὶ
κατηγορεῖν τοὺς γράψαντας αὐτά. ἀλλὰ τοῦτο
μᾶλλον αἱρετικῶν. καὶ ἐχ' ἡμῶν τῶν χριστιανῶν τὸ πλέ-
μμημα. ἃ γὰρ ἀγνοοῦμεν ἐν τοῖς λογίοις, ἐκ ἐκβάλ-
λομεν, ἀλλὰ ζητοῦμεν ὡς ἀπεκάλυψεν ὁ κύριος, καὶ
παρ' αὐτοῦ μανθάνειν ἀξιοῦμεν. ἐπειδὴ γὰρ καὶ ὅτω
προφασίζονται τὰ ἀσάφειαν τῶν πιστῶν λέξεων, ὁμο-
λογείτωσαν γοῦν τὰ εὐθὺς ὑπαρόμενα, καὶ ἀνα-
θεματιζέτωσαν τὰς φρονοῦσας ἐξ οὐκ ὄντων εἶναι τὸν
υἱὸν. καὶ οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῇ. καὶ ὅτι κτίσμα καὶ ποίη-
μά ἐστιν ὁ θεοῦ λόγος καὶ τρεπτὸς ἐστι τῇ φύσει· καὶ ἐξ
ἑτέρας ὑποστάσεως· καὶ ὅλως ἀναθεματιζέτωσαν τὴν
ἀρειανὴν αἵρεσιν καὶ τοὺς ἐφορήσαντας τοιαύτην ἀσέ-
βειαν· καὶ λοιπὸν μὴ λεγέτωσαν, ἐκβάλλομεν τὰς
λέξεις, ἀλλ' ὅτι ὅτω νοοῦμεν αὐτάς· ἵνα ὅτω πιθα-
νὴν τινα προφασιν ἔχωσι, τὸ παραιτεῖ-
σθαι τούτους. εὖ δὲ οἶδα καὶ πέπεισμαι, καὶ
αὐτοὶ σὲ τοῦτ' γινώσκουσι, ὅτι πᾶσα ἐὰν ὁμο-
λογήσωσι, καὶ ἀναθεματίσωσι τὴν ἀρειανὴν
αἵρεσιν, οὐκ ἀρνήσονται κἀκείνας τὰς τῆς συνό-
δου λέξεις. Δι' ἃ τοῦτ' γὰρ καὶ οἱ πατέρες εἰρηκότες
ἐκ τῆς οὐσίας γεννητὸν τὸν υἱὸν, ὁμοούσιον τῷ
πατρὶ εὐθὺς ἐπήγαγον, τοὺς δὲ λέγοντας τὸ

προσειρημένα

τεθειρημένα ἅπερ ἐστὶ τῆς ἀρειανῆς αἱρέσεως, ἀναθεματίσαμεν, ἵνα δείξωσιν ὅτι ὡς ἐκ παραλλήλου λελεῖφθαι παρ' αὐτῶν, καὶ αἱ λέξεις ἐκεῖναι ταυτὸ σημαίνουσιν· καὶ ὃς ἂν ἐκείνας ὁμολογήσῃ, πάντως καὶ ταῦτα διανοηθήσεται. οἱ δὲ μὴ ταῦτα φρονοῦντες, ἀλλὰ κἀκείνα διαβάλλοντες, οὗτοι πανταχόθεν ἐλέγχονται χειμαζόμενοι καὶ περὶ μέντοι τῶν ἐξ ὅλου τὴν σύνοδον ἀρνουμένων, ἀρκεῖ πρὸς ἔλεγχον τὰ ὀλίγα ταῦτα· πρὸς δὲ τοὺς ἀποδεχομένους τὰ μὲν ὅλα πάντα τῶν ἐν Νικαίᾳ, γραφέντων, περὶ δὲ μόνου τοῦ ὁμοουσίου ἀμφιβάλλοντας, μὴ ὡς πρὸς ἐχθροὺς διακεῖσθαι καὶ δεῖ καὶ ἡμᾶς, οὐχ ὡς πρὸς ἀρειομανίτας, οὐδ' ὡς μαχόμενοις πρὸς τοὺς πατέρας ἀνιστάμεθα, ἀλλ' ὡς ἀδελφοὶ πρὸς ἀδελφοὺς διαλεγόμεθα, τὴν αὐτὴν μὲν ἡμῖν διάνοιαν ἔχοντας, περὶ δὲ τὸ ὄνομα μόνον διιστάζοντας. καὶ γὰρ ὁμολογοῦντες ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς εἶναι καὶ μὴ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως τὸν υἱὸν, κτίσμα μὴ εἶναι μηδὲ ποίημα αὐτὸν, ἀλλὰ γνήσιον καὶ φύσει γέννημα, ἰδίως τε αὐτὸν πρέπειν τῷ πατρὶ λέγοντες ὄντα καὶ σοφίαν, οὐ μακρὰν εἰσὶν ἀποδέξασθαι καὶ τὴν ὁμοουσίου λέξιν. τοιοῦτος δέ ἐστι βασίλειος ὁ ἀπὸ ἀγκύρας γράψας περὶ πίστεως· τὸ μὲν γὰρ ὅμοιον μόνον λέγειν κατ' οὐσίαν, οὐ πάντως σημαίνει καὶ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας, ἐξ οὗ μᾶλλον, ὡς καὶ αὐτοὶ εἰρήκασι, σημαίνεται τὸ γνήσιον τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα. καὶ γὰρ καὶ κασίτερος ὅμοιός ἐστι μόνῳ τῷ ἀργύρῳ, καὶ λύκος τῷ κυνί, καὶ χαλκὸς χρυσίζων τῷ ἀληθινῷ χρυσῷ, οὔτε δὲ κασίτερος ἐκ τοῦ ἀργύρου τυγχάνει, οὔτε λύκος ὡς υἱὸς τοῦ κυνὸς ἂν νομισθείη. ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐκ τῆς οὐσίας καὶ ὁμοιούσιον αὐτὸν εἰρήκασι, τί ἕτερον σημαίνουσιν ἐκ τούτων, ἢ τὸ ὁμοούσιον; καὶ γὰρ ὥσπερ ὁ λέγων μόνον ὁμοιούσιον, οὐ πάντως καὶ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας γνωρίζει· οὕτως ὁ λέγων ὁμοούσιον, ἀμφοτέρων τοῦτο ὁμοιούσιου καὶ τὸ ἐκ τῆς οὐσίας σημαίνει τὴν διάνοιαν. καὶ αὐτοὶ γοῦν ἀνιστάμενοι πάλιν πρὸς τοὺς κτίσμα λέγοντας εἶναι τὸν λόγον, καὶ μὴ θέλοντας αὐτὸν γνήσιον υἱὸν εἶναι, ἐξ ἀνθρωπίνων παραδειγμάτων υἱοῦ καὶ πατρὸς ἐλήφασι τὰς κατ' αὐτῶν ἀποδείξεις, ἐξαιρουμένου τούτου, ὅτι μὴ ὡς ἄνθρωπός ἐστιν ὁ υἱὸς, μηδὲ ὡς ἀνθρωπίνη γονὴ, οὕτως ἐστὶν ἡ τοῦ υἱοῦ γέννησις, ἀλλ' ὡς ἡ θεῷ πρέπουσα, καὶ ἡμᾶς δεῖ μόζουσι νοεῖν. καὶ γὰρ καὶ πηγὴν εἰρήκασι τὸν πατέρα τῆς σοφίας καὶ τῆς ζωῆς, τὸν δὲ υἱὸν ἀπαύγασμα φωτὸς ἀϊδίου, καὶ αὐτὸν εἶναι τὸ ἐκ τῆς πηγῆς γέννημα λέγοντα, ἐγὼ εἰμὶ ἡ ζωὴ, καὶ ἐγὼ εἰμὶ ἡ σοφία, κατεσκήνωσα βουλήν. τὸ δὲ ἐκ φωτὸς ἀπαύγασμα, καὶ ἐκ πηγῆς γέννημα, καὶ ἐκ πατρὸς υἱὸν, πῶς ἄν τις ἁρμόζοντος ὀνομάσειεν, ἢ ὁμοούσιον; ἀρ', οἶμαι μὴ ἐπειδὴ τὰ ἐξ ἀνθρώπων γεννήματα ὁμοούσιά ἐστιν, οὕτω δεῖ μὴ καὶ ὁ υἱὸς λεγόμενος ὁμοούσιος νομισθείη, καὶ αὐτὸς ὡς ἀνθρώπινον γέννημα· μὴ γένοιτο. οὐκ ἔστιν ἄτοπος, ἀλλὰ καὶ ταχεῖαν ἔχει τὴν λύσιν τοῦτο. λόγος γάρ ἐστι καὶ σοφία τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς.

ἐξ ὧν

mus, eosque qui superiora, illa dicunt, anathemate execramur, vt ostenderent dicta sua istaex sese mutuo pendere, & hoc ipsum eas voces præ se ferre: & qui eas voces confessus fuerit, prorsus eandem sententiam concepturum esse: contra verò, qui ita non sentirent, sed illas calumniarentur, omnibus modis Christi hostes apparituros. Cæterum aduersus eos qui ex omni parte Synodum conuiciis carpunt, ista pauca ad refutationem sufficerint: aduersus autem eos qui omnia Synodi scripta recipiunt, de solo autem consubstantiali ambigunt, non vt aduersus inimicos affici nos decet. Neque enim veluti aduersus Ariomanitas, aut quasi bellum gesturi patribus contradicimus, sed veluti fratres cum fratribus disceptamus, vt cum quibus nobis eadem sit sententia, controuersia autem de verbis. Nam cùm profiteantur Filium ex Patris substantia, & non ex alia subsistentia esse, nec creaturam eum nec opus existere, sed genuinum & naturalem Patris fœtum, & æternaliter cum Patre esse, cum eius & ratio & sapientia sit, non longe absunt à recipienda hac voce consubstantiali. Talis autem est Basilius ex Ancyrain scriptis suis de fide: Nam dictum illud, similem illum esse Patri secundum substantiam, non plane explet huius dicti sententiam, Ex Deo esse, per quod magis vt ipsi dixêre, ingenuitas & vera natura Filij erga Patrem suum significatur. Nam & stannum solum modo argento simile est, & lupus cani, & æs fulvescens vero auro, sed tamen stannum ex argento non est, neque lupus, catulus canis haberi potest. Cæterum quoniam ex substantia Patris Filium esse dixere, & similem Patri substantia, quid aliud istis innuunt, nisi eum consubstantialem esse? Etenim quemadmodum si solum eum dicas similem substantia, non plane indicas eum ex substantia esse: ita rursum qui consubstantialem eum dicit, vtriusque sententiam complectitur, quam habet dictum ex substantia & quam illud dictum, similem substantia esse. Nos vero iterum impetentes eos qui Verbum creatutam esse dicunt, nec eum volunt legitimum & naturalem Filium esse, ostendimus eos ex humanis exemplis, Patris & Filij, aduersum se rationes & demonstrationes accipere, excepto eo, quòd Filius nequaquàm talis, qualis homo: neque generatio Dei, qualis humanus partus, sed talis qualis Deo conuenit, & à nobis cogitari decet. Nam & Patrem fontem dixere sapientiæ & vitæ: Filium verò splendorem lucis æternæ, & ipsum esse partum fontis, quum ipse de se dicat, Ego sum vita, &, Ego sum sapientia, & habitaui in consilio. Porrò ex luce splendorem esse, & ex fonte partum, & ex Patre filium, quomodo aptius expresseris, quàm si eos dicas consubstantiales esse? Ergo quandoquidem fœtus ex hominibus consubstãtiales sunt, caueri oportet, ne filius cõsubstãtialis dictus, talis existimetur esse, qualis humanus partus. Absit: sed hoc facile soluitur, eò quòd Ratio sit & Sapientia,

ex qui-

ex quibus Patris generationem neque passionibus, neque diuisionibus obnoxiam sentias, eò quod neque verbum hominis pars eius sit, neque patiendo ab eo progrediatur, tantum abest, vt id in verbo Dei fiat. Ne autem contra, si quis audiat eum solum verbum esse, existimet eum talem esse, qualia verba hominum, quæ nulla soliditate subsistunt, additum est eum filium esse, vt hoc audiens agnosceret eum vnum esse Verbum, & sapientiam essentia præditam. Deinde vt quum eum fœtum dicimus, non id de eo humano more intelligimus, & certi Patrem eus Deum esse, non corporales de eo inimus cogitationes, sed istiusmodi exempla & dictiones aute quidem percipimus, interim tamen congruentes de Deo intellectus concipimus. Non enim Deus, vt homo: ita quum eum consubstantialem audimus, tranicendere debemus omnem sensum, & secundum diuinam parabolam, intellectualiter intelligere ea quæ nobis apponuntur, vt cognoscamus eum nõ voluntate aut adoptione, sed genuinum esse filium, vere ex Deo natum, vti vitam ex fonte, & splendorem ex luce. Alioqui quæ ratio esset, cur has voces, fœtum, & filium, non corporaliter, consubstantialem verò quasi de corporibus intelligere velimus? præsertim quum non de alio atque alio ista referantur, sed de quo fœtus, de eodem quoq; vox consubstantialis prædicetur? Sed enim decet nos ex vtriusque dicti verbis, eandem sententiam in Saluatore nostro conseruare, neque vocem fœtum bene, consubstantialem vero male interpretari: eò quòd consentaneum non sit, vos quum tali affectu sitis, & Filium Patris Verbum & Sapientiam esse ueretis, diuersos intellectus de illis vocabulis concipere, & aliter quidem Verbum interpretari, aliter verò Sapientiam. Sed vt illud absurdum est, eò quod Filius Verbum & Sapientia Patris sit, vnumque ac idem genimen ex Patre, & proprium substantiæ eius, ita vnus est Filius genuinus, & consubstantialis, adeo vt qui sentit Filium esse genimen, siue partum sui Patris, idem sentiat eum vere etiam consubstantialem esse. Hæc quidem sufficiunt ad ostendendam dilectissimorum hominum sententiam non longe abesse à consubstantiali. Cæterum quia affirmant (nam epistola penes me nõ erat) Episcopos, qui Samosatensem condemnarunt, dixisse Filium non esse Patri consubstantialem, ac iam deinde ipsos ob reuerentiam honoremque eorum, qui ita locuti sunt, ab hac voce abhorrere, rectum fuerit reuerenter cum iis, de ea re disceptationes facere: Nã arietare cum illis prorsus indecorum est, eo quod omnes patres sint. Rursus diiudicare, istos benè, illos malè dixisse, nequaquã sanctum est. Omnes enim in Christo dormierunt, quapropter neq; cõtentiosius agendum est, neq; numerus eorum qui congregati fuere, in comparationem mittendus, ne videantur trecenti illi Nicæenses, eos qui pauciores sunt præstringere: neq; tẽpora metienda sunt, ne priores videantur posteriores exauctorare.

Omnes

ἐξ ὧν τὸ ἀπαθὲς καὶ τὸ ἀμέρισον τῆς ἐκ τοῦ πατρὸς γεννήσεως γνωρίζεται. λέγω γὰρ οὐδὲ ὁ τῶν ἀνθρώπων μέρος ἐστὶν, οὐδὲ κατὰ πάθος ἐξ αὐτῶν προέρχεται, μήτι γε ὁ τοῦ θεοῦ, ὃν υἱὸν εἶναι ἑαυτοῦ ὁ πατὴρ εἰδηλωσεν. ἵνα μὴ πάλιν τὶς ἀκούων μόνον λόγον, νομίσῃ τοιοῦτον εἶναι, οἷός ἐστιν ὁ τῶν ἀνθρώπων αἰνιττεται, ἀλλ' ἀκούων ὅτι υἱός ἐστι, γινώσκῃ τοιοῦτον εἶναι ζῶντα λόγον, καὶ ἐνοῦσιον σοφίαν. ὥσπερ τὸ γέννημα λέγοντες, οὐκ ἀνθρωπίνως νοοῦμεν, καὶ πατέρα τὸν θεὸν ἡδότες, οὐ σωματικῶς τινα περὶ αὐτοῦ λαμβάνομεν ἔννοιαν, ἀλλὰ τὰ μὲν παραδείγματα καὶ τὰς τοιαύτας λέξεις ἀκούομεν, ἁρμοζόντως δὲ περὶ θεοῦ νοοῦμεν· οὐ γὰρ ὡς ἄνθρωπος ὁ θεὸς· οὕτως ἄρα καὶ τὸ ἐμούσιον ἀκούοντες, ὑπερβαίνειν ὀφείλομεν πᾶσαν αἴσθησιν, καὶ κατὰ τὴν παροιμίαν, νοητῶς νοεῖν τὰ παρατιθέμενα ἡμῖν, ὥστε μέν τι γινώσκειν, ὅτι μὴ θελήσει, ἀλλὰ ἀληθῶς υἱός ἐστιν ἐκ πατρὸς γνήσιος ὡς ἐκ πηγῆς ζωὴ, καὶ φωτὸς ἀπαύγασμα. ἢ ἄλλο τὸ μὲν γέννημα καὶ τὸ υἱὸς, οὐ σωματικῶς, τὸ δὲ ἐμούσιον ὡς ἐπὶ σωμάτων ἀκούομεν καὶ μάλιστα ὅπου ἀεὶ ἄλλου καὶ ἄλλου ἐστὶ τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ ἀεὶ οὗ τὸ γέννημα, ἀεὶ πάντως καὶ τὸ ὁμοούσιον ἐλέχθη; καὶ πρέπει τῷ αὐτῷ διάνοιαν ἀμφοτέρων τῶν λέξεων ὑπὲρ τοῦ σωτῆρος διασώζειν, καὶ μὴ τὸ μὲν γέννημα, καλῶς ἐξηγεῖσθαι· τὸ δὲ ὁμοούσιον ἄλλως, ἐπεὶ ἀκόλουθόν ἐστιν οὕτω διακειμένους ὑμᾶς καὶ λέγοντας λόγον καὶ σοφίαν τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν, διαφορον ἔχειν καὶ περὶ τούτων τὴν διάνοιαν, καὶ ἄλλως μὲν τὸν λόγον νοεῖν, ἑτέρως δὲ τὴν σοφίαν. ἀλλ' ὥσπερ ἄτοπον τοῦτο· λογος γὰρ καὶ σοφία τοῦ πατρός ἐστιν ὁ υἱὸς, καὶ ἓν ἐστι τὸ ἐκ πατρὸς γέννημα, καὶ ἴδιον τῆς οὐσίας αὐτοῦ· οὕτως εἷς ἐστιν υἱὸς τοῦ γεννήματος καὶ τοῦ ὁμοουσίου, καὶ ὁ φρενῶν γέννημα τὸν υἱὸν φρενᾶ πάντῃ ὀρθῶς καὶ ὁμούσιον. αὐτάρκη μὲν οὖν πάντα δεῖξαι τῶν ἀγαπητῶν τὴν διάνοιαν, μὴ ἀλλοτρίαν, μὴ δὲ μακρὰν οὖσαν τοῦ ὁμοουσίου. ἐπειδὴ δὲ ὡς αὐτοί φασι τὴν γὰρ ἐπιστολὴν οὐκ ἔχον ἐγὼ· οἱ τὴν σαμοσατέα καθαιρέσαντες ἐπίσκοποι, γράφοντες ἠρήκασι μὴ εἶναι ὁμοούσιον τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τῷ πατρὶ, καὶ λοιπὸν αὐτοὶ διὰ τὴν πρὸς τοὺς εἰρηκότας εὐλάβειαν καὶ τιμὴν, οὕτω πρὸς τὴν λέξιν διάκεινται, καλὸν μετ' αὐτῶν, μετ' εὐλαβείας καὶ ὡς πρέπον διασκέψασθαι. συγκρούειν μὲν οὖν τούτους πρὸς ἐκείνους ἀπρεπὲς· πάντες γάρ εἰσι πατέρες· διακρίνειν δὲ πάλιν ὡς οὗτοι μὲν καλῶς, ἐκεῖνοι δὲ τοὐναντίον εἰρήκασιν, οὐχ ὅσιον. οἱ πάντες γὰρ κοιμήθησαν ἐν Χριστῷ. οὐ χρὴ δὲ φιλονεικεῖν, οὐδὲ τῶν συνελθόντων τὸν ἀριθμὸν συμβάλλειν ἵνα μὴ δόκωσιν οἱ τεσσαράκοντα τοὺς ἑκατὸν ὑποκρίνειν, οὐδὲ αὖ πάλιν τὸν χρόνον ἀναμετρεῖν, ἵνα μὴ δόκωσιν οἱ προλαβόντες, ἀφανίζειν τοὺς μετὰ ταῦτα γενομένους.

εἰ πάλιν

οἱ πάντες γὰρ καθὰ προείρηται, πατέρες εἰσί, καὶ ἔμως οὐδὲ οἱ τὸ νεώτερόν τι φρονήσαντες ἔγραψαν, οὐδὲ ἑαυτοῖς καταθαρσήσαντες, ἀγράφων ἐφέξησαν λέξεων, ἀλλὰ ὁκ πατρῶν ὁρμώμενοι καὶ αὐτοὶ, τῆς ἐκείνων ἐχρήσαντο ῥήμασι. διονύσιοι γὰρ δύο γεγόνασιν ἔμπροσθεν πολὺ, τὸ ἑβδομήκοντα τῶν καθελόντων τὴν σαμοσατέα, τούτων ὁ μὲν, τῆς ῥώμης, ὁ δὲ τῆς ἀλεξανδρείας ἦν ἐπίσκοπος. ἀλλὰ πινῶν αἰτιασαμένων ὡδὶ τῷ ἐπισκόπῳ ῥώμης, τὸν τῆς ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον, ὡς λέγοντα ποίημα, καὶ μὴ ὁμοούσιον τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, ἡ μὲν κατὰ ῥώμην συνόδως ἠγανάκτησεν, ὁ δὲ τῆς ῥώμης ἐπίσκοπος, τὴν πάντων γνώμην γράφει πρὸς τὸν ὁμώνυμον ἑαυτοῦ· κἀκεῖνος λοιπὸν ἀπολογούμενος, τὸ μὲν βιβλίον ἐπιγράφει ἐλέγχου καὶ ἀπολογίας, γράφει δὲ τάδε πρὸς ἐκεῖνον.

Καὶ δι' ἄλλης ἐπιστολῆς ἔγραψα, ἐν οἷς ἤλεγξα καὶ ὃ πρόσφερσιν ἔγκλημα κατ' ἐμοῦ, ψεῦδος ὄν, ὡς δὴ λέγοντες τὸν Χριστὸν, ὁμοούσιον εἶναι τῷ θεῷ. εἰ γὰρ καὶ τοῦτο φημι μὴ εὑρηκέναι, μὴ δ' ἀνεγνωκέναι που τῶν ἁγίων γραφῶν, ἀλλά γε τὰ ἐπιχειρήματά μου τὰ ἐξῆς οὐ σεσιωπήκασι, τὴν διανοίας ταύτης οὐκ ἀπάδει. καὶ γὰρ καὶ ἀνθρωπείαν γονὴν παρέθημην, δῆλον ὡς οὖσαν ὁμογενῆ φήσας πάντως τοὺς γονεῖς ἀναγκαῖον, μόνον ἑτέρους εἶναι τῶν τέκνων, ὅτι μὴ αὐτοὶ εἶεν τὰ τέκνα, ἢ μήτε γονεῖς ἀναγκαῖον ὑπάρχειν εἶναι, μήτε τέκνα. καὶ τῷ μὲν ἐπιστολῇ ὡς πρόσθεν, διὰ τὰς παρεισάκτους οὐκ ἔχω προθυμίσαι. εἰ δ' ἦν αὐτοῖς ἀλλότρια ῥήματα, μᾶλλον ἂν καὶ πᾶσι αἰτέμενος τὰ ἀνέγραφον. ὅπερ ἐὰν δ' ἐπιόντος ποιήσω. οἶδα γὰρ καὶ μεμνημένος πλείονα προσθεὶς τὰ συγγενῶν ὁμοιώματα. καὶ γὰρ καὶ φυτὸν εἶπον ἀπὸ σπέρματος ἢ ἀπὸ ῥίζης ἀνελθόν, ἕτερον εἶναι τοῦ ὅθεν ἐβλάστησε, καὶ πάλιν ἐκείνῳ καθέστηκεν ὁμοφυὲς, καὶ ποταμὸν ἀπὸ πηγῆς ῥέοντα, ἕτερον καὶ σχῆμα καὶ ὄνομα μεταλαφέναι· μήτε γὰρ τὴν πηγὴν ποταμὸν, μήτε τὸν ποταμὸν πηγὴν λέγεσθαι, καὶ ἀμφότερα ὑπάρχειν, καὶ τὸν μὲν πηγὴν οἱονεὶ πατέρα εἶναι, τὸν δὲ ποταμὸν εἶναι, τὸν ἐκ τῆς πηγῆς γινόμενον. εἴρηκεν ὁ ἐπίσκοπος. εἴπερ ἄν μέμφεταί τις τῇς ἐννικαίᾳ συνελθοῦσιν, ὡς εἰρηκόσι πάντα τὰ δόξαντα τῇς ὅσῃ αὐτῇ ὁ αὐτὸς μέμψαιτ' ἂν εἰκότως καὶ τῆς ὅτι μὴ τὰ τῶν πρὸ αὐτῶν ἐφύλαξαν, πρὸ αὐτῶν δὲ ἦσαν οἱ διονύσιοι, καὶ οἱ ἐν ῥώμῃ τὸ τηνικαῦτα συνελθόντες ἐπίσκοποι. ἀλλ' ἔπ τούτοις, ἔπ ἐκείνοις ὅσιον αἰτιάσασθαι. πάντες γὰρ ἐπρεσβεύοντα τὰ Χριστοῦ, καὶ πάντες ἀπλῶς ἐχθήκασι κατὰ τῶν αἱρετικῶν, καὶ οἱ μὲν τὸν σαμοσατέα, οἱ δὲ τὸν ἀρειανὸν αἱρεσιν κατέκριναν, ὀρθῶς δὲ καὶ οὗτοι κἀκεῖνοι καὶ καλῶς πρὸς τὴν ὑποκειμένην ὑπόθεσιν γεγράφασι. καὶ

» ὥσπερ ὁ μακάριος ἀπόστολος ῥωμαίοις μὲν ἐπιστέλλων, ἔλεγεν, ὁ νόμος πνευματικός ἐστι καὶ ὁ νόμος ἁγία καὶ δικαία καὶ ἀγαθὴ καὶ μετ' ὀλίγον, τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἠσθένει· ἑβραίοις δὲ ἔγραφεν, ὁ νόμος οὐδὲν ἐτελείωσε καὶ γαλάταις μὲν, ἐν νόμῳ θέλεις δικαιοῦσθαι·

Omnes enim isti (quemadmodum dixi) patres sunt, sed tamen neque isti quasi nouum aliquid sapientes, id in scripta retulerunt, neque sui fiducia voces in scriptura non solennes defendunt, sed à patribus incitati, eorum vocabulis vti voluerunt. Duo enim Dionysij diu ante eos Septuaginta fuere, qui Samosatensem sustulerunt, quorum alter Romæ, alter Alexandriæ præsul erat. Ibi quum quidem Alexandrinum Episcopum, apud Romanum accusarent, quasi qui Filium opus & non consubstantialem Patri diceret, & Synodus Romæ coacta indigne tulit, & Romanus ad cognominem sibi Episcopum, omnium sententiam perscripsit, ac iam inde ille se ad defensionem parans, libello suo titulũ refutationis & Apologię indidit, & in hæc verba ad Romanum scripsit

Dionysii Alexandrini Episcopi ad Dionysium Pontificem Romanum Epistola.

EGo & in alia epistola scripsi, vbi ostendo, crimen quod deferunt contra me, falsum esse, quasi qui dicerem Christum non consubstantialem esse Deo. Nam tametsi dico me id nomen non reperisse, nec legisse alicubi in sacris literis, rationes tamen nostræ quas reticuerunt, non abludunt ab hac sententia. Nam & humanum partum pro exemplo adduxi, haud dubie congenerem, idque in verbis meis addens, omnino parentes eo solum alios esse à liberis, quod illi ipsi liberi sui non sint, alioqui necessarium fore, vt nec parentes nec liberi sint. Et epistolam, vt dixi, ob casus temporum proferre non possum. Si autem tibi verba mitto, multo libentius totum exemplar misissem, quod vbi nactus fuero, non omittam. Scio & memor sum, me plurimas congenerum similitudines adhibuisse. Nam & plantam dixi, è semine aut radice pullulantem, aliud esse ab eo vnde progerminatur, & tamen cum eo prorsus esse eiusdem naturæ: & fluuium è fonte prominantem, aliam formam nomenque accipere: neque enim fontem fluuium, neque fluuium fontem appellari, & tamen ambos existere, & fontem instar Patris esse, fluuiumque quasi Filium esse, qui ex fonte gignatur.

Hæc Episcopus ille dixit.

Si igitur aliquis carpit Niceenses, quòd non dixerint omnia quæ ipsorum antecessoribus placuerunt, idem quoque merito carpserit septuaginta Episcopos, Pauli Samosatensis condemnatores, quod ea quæ antecessorum erant, non obseruauerint. Antecessores autem eorum fuere duo isti Dionysij, cæterique qui Romæ tum congregati fuere. Verum neque hos neque illos fas est culpare. Omnes enim Christi curam gessere, studiaque sua contra hæreticos intenderunt: & hi quidem Samosatensem, illi vero Arianam hæresim condemnauerunt, bene vero & hi & illi pro subiecta materia scribunt. Et quemadmodum beatus Apostolus in epistola sua ad Romanos dixit, *Lex spiritualis est.* &, *Lex sancta est*, &, *Præceptum sanctum, & iustum, & bonum*: & paulo post, *Et legis impotẽtia, quatenus inualida est*: ad Hebræos vero aliter scripsit, *Lex neminem perfecit*: itidem & ad Galatas, *In lege*, inquiens, *nemo iustificatur*,

ad Ti-

ad Timotheum contra *Legem bonam esse* dixit, *si quis ea legitime vtatur*, neque tamen quis ob id sanctum virum reprehenderit, quasi qui contraria & pugnantia scribat, sed potius eum admiratione prosequatur, quòd tam cõgruentia pro re nata ad singulos scripta mittat, vt & Romani & alij condiscerent a litera ad Spiritum conuerti, Hebræi vero & Galatæ instituerentur, non in Legem, sed in datorem Legis, spem suam habere: ita quoque, etsi amborum conciliorum patres, diuersimode de consubstantiali mentionem fecere, non tamen ea de causa ab illis dissidere debemus, sed illorum mentes scrutari, quod si fecerimus omnino inueniemus ambas Synodos inter se consentire. Qui enim Samosatensem sustulerunt, hãc vocem consubstantiale corporaliter accepere, quum Paulus sophisticari vellet & diceret, Si Christus non ex homine Deus factus est, igitur consubstantialis est Patri, & necessario sequitur tres esse substantias, vnam quidem quæ prior sit, vt princeps: reliquas vero duas ex ea oriundas: ideoq; merito vitantes illud sophisma Pauli, dixere Christum non esse consubstantialem, non enim ita se habet Filius ad Patrem, vt ille cogitabat. Illi vero qui Arianam hæresim anathemate notarunt, cognoscentes non creaturam, sed genitum quiddam ex substantia Patris Filium esse, & substantiam Patris originem, radicem & fontem esse Filij: & veram vndecunq; esse similitudinem geniti cum genitore, & nequaquam eum, vti nos, diuersæ naturæ esse, ac proinde separati à patre, sed ipsius eum esse filium, nec ab eo diuidi posse, vt nec splendor à luce, & pro se habentes Dionysij exempla, fontem scilicet, & consubstantialis assertionem, & præterea vnitricem Saluatoris vocem, *Ego & Pater vnum sumus:* &, *Qui vidit me, vidit & Patrem meum:* His de causis merito inducti sunt, vt Filium consubstantialem dicerent: & quemadmodum nunquam quisquam, vt superius dixi, Apostolum culpauerit, quòd de lege ad istum modum Romanis, ad illum vero Hebræis scribat, ita neoterici priscos homines nunquam culpauerint, si videant eorum mentem & interpretationem: neq; rursus prisci neotericos reprehenderint si conspiciant, quo animo, & in quem vsum de Domino scribant: nam vtraq; Synodus iustam habet & rationabilem causam, cur illa ad illum, ista vero ad istum modum verba sua temperauerit. Quandoquidem enim & Samosatensis sentiebat, Filium ante Mariam non fuisse, sed ab ea initium suæ essentiæ accepisse, ideo Episcopi tunc congregati hominem hæreseos cõdemnatum abdicarunt, & de Filij diuinate simplicius scribentes, non exquisitam diligentiam in tractatu huius vocis consubstantialis adhibuerunt, sed vt acceperant de consubstantiali, ita locuti sunt: in eo enim omnem curam habebant, vt quod Samosatensis excogitarat, tollerent, & docerent ante omnia Filium fuisse, eumque non ex homine Deum esse factum, sed quum Deus esset, induisse serui speciem: quum Verbum esset, carnem esse factum,

τιμοθέῳ δέ, ὅτι καλὸς ὁ νόμος ἐάν τις αὐτῷ νομίμως « χρῆται, καὶ οὐκ ἄν τις αἰτάσαιτο τὸν ἅγιον ὡς ἐναν- « τία καὶ μαχόμενα γεγράφοντα, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον θαυ- μάσειεν ἁρμοζόντως πρὸς ἑκάστους ἐπιστέλλοντα, ἵνα οἱ μὲν ῥωμαῖοι καὶ οἱ ἄλλοι μάθωσιν ἀπὸ τοῦ γράμματος ἐπιστρέφειν εἰς τὸ πνεῦμα· οἱ δὲ ἑβραῖοι καὶ γαλάται παιδαγωγῶσι, μὴ εἰς τὸν νόμον, ἀλλ' εἰς τὸν κύριον τὸν δεδωκότα τὸν νόμον ἔχειν τὰς ἐλπίδας· οὕτως καὶ ἀμφοτέρων τῶν συνόδων οἱ πα- A τέρες διαφόρως ἐμνημόνευσαν περὶ τῆς ὁμοουσίου, οὐ χρὴ πάντως ἡμᾶς διαφέρεσθαι πρὸς αὐτούς, ἀλλὰ τὴν διάνοιαν αὐτῶν ἐρευνᾶν, καὶ πῶς εὑρήσομεν ἀμφοτέρων τῶν συνόδων τὸ ὁμούσιον. οἱ μὲν γὰρ τὸν σαμοσατέα καθελόντες σωματικῶς ἐκλαμβάνοντες τὸ ὁμοούσιον, τῷ παύλῳ σοφίζεσθαί τι θέλοντες καὶ λέγοντες, εἰ μὴ ἐξ ἀνθρώπου γέγονεν ὁ Χρι- στὸς θεός, οὐκ ἂν ὁμοούσιός ἐστι τῷ πατρί, καὶ ἀνάγκη τρεῖς οὐσίας εἶναι, μίαν μὲν προηγουμένην· τὰς δὲ B δύο ἐξ ἐκείνης. διὰ τοῦτ' ἀκότως φυλαβηθέντες τὸ πίπτον σόφισμα τοῦ σαμοσατέως, ἐρήκασι μὴ εἶ- ναι τὸν Χριστὸν ὁμοούσιον· οὐκ ἔστι γὰρ ὅτως ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα ὡς ἐκεῖνος ἐνόει· οἱ γὰρ τὴν ἀρειανὴν αἵρε- σιν ἀναθεματίσαντες, θεωρήσαντες τὴν πανουργίαν τοῦ παύλου, καὶ λογισάμενοι μὴ ὅτως καὶ ἐπὶ τῶν ἀσω- μάτων καὶ μάλιστα ἐπὶ θεοῦ τὸ ὁμοούσιον σημαίνειν, γινώσκοντές τι, μὴ κτίσμα, ἀλλ' ἐκ τῆς οὐσίας γέν- νημα εἶναι τὸν λόγον, καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ πατρὸς, ἀρχὴν, C καὶ ῥίζαν, καὶ πηγὴν εἶναι τοῦ υἱοῦ· καὶ αὐταληθῆ ὁμοιό- της τοῦ γεννήσαντος, οὐχ' ὡς ἐπροφυὴς, ὥσπερ ἡ- μεῖς ἐσμεν, χωριζόμενός ἐστι τοῦ πατρὸς, ἀλλ' ὡς ἐξ αὐτοῦ υἱὸς ἀδιαίρετος ὑπάρχει, ὡς ἔστι τὸ ἀπαύγασμα πρὸς τὸ φῶς, ἔχοντες ἡ ἐκ τῶν περὶ Διονύ- σιον παραδείγματα, τὴν πηγὴν ἐκ τῶν περὶ τοῦ ὁμοου- σίου ὁμολογίαν· πρὸ ἡ τούτων τὴν τοῦ σωτῆρος εὐσεβῆ φωνὴν, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, καὶ, ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ « ἑώρακε τὸν πατέρα. τοῦτο ἕνεκεν εἰκότως εἰρήκασι καὶ « αὐτὸν ὁμοούσιον τοῦ υἱοῦ· ἐκ ὧσπερ καθ' ὑπόνοιαν, οὐκ ἄν τις αἰτάσαιτο τὴν διάνοιαν, εἰ περὶ τοῦ νόμου ῥω- D μαίοις μὲν ὅτως, ἑβραίοις ἢ ὅτως ἔγραψε, τὸν αὐ- τὸν τρόπον οὐκ οἶδα τοῖς πρότερον ἐγκαλέσαιεν, βλέποντες αὐτῶν τὴν ἑρμηνείαν· ὅτε οἱ πρότεροι τοὺς μετ' αὐτοὺς μεμψαίντ' ἂν, ἐρωτῶντες τὴν ἑρμηνείαν αὐτῶν, καὶ τὴν χρείαν δι' ἣν οὕτως ἔγραψαν περὶ τοῦ κυρίου, καὶ γὰρ ἐκ τῆς αἰτίας ἑκάστης συνόδου λό- γον ἔχει· οἱ μὲν οὕτως, οἱ ἢ ὅτως εἰρήκασιν. ἐ- πειδὴ γὰρ ὁ σαμοσατεὺς ἐφρόνει μὴ εἶναι πρὸ μα- E ρίας τὸν υἱὸν, ἀλλ' ἀπ' αὐτῆς ἀρχὴν ἐσχηκέναι τοῦ εἶναι, διὰτοῦτο ἕνεκεν οἱ τότε συνελθόντες, καθεῖλον μὲν αὐτὸν ἐκ αἱρετικὸν ἀπέφηναν· περὶ ἧς τε τοῦ υἱοῦ θεότη- τος ἁπλέστερον γεγράφοντες, καὶ καλεγένητον περὶ τοῦ ὁμοούσιου ἀκριβείαν, ἀλλ' ὅτως ὡς ἐξειλήφασι πε- ρὶ τοῦ ὁμοουσίου εἰρήκασι· τὴν φρονίδα γὰρ εἶχον πᾶ- σαν, ὅπερ ἐπενόησεν ὁ σαμοσατεὺς, ἀνελεῖν, καὶ δεῖξαι πρὸ πάντων εἶναι τὸν υἱὸν, ἐκ ὅτι οὐκ ἐξ ἀνθρώπων γέ- γονε θεὸς, ἀλλὰ θεὸς ὤν, ἐνεδύσατο δούλου μορφήν· καὶ λόγος ὤν, γέγονε σὰρξ ὡς εἶπεν ὁ Ιωάννης· καὶ

quemadmodum loquutus est Ioannes: atque ita

aduersus

ὕτω μὲν κατὰ τῆς βλασφημίας παύλου πέπρακται. Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ περὶ Εὐσέβιον καὶ ἄρειον, πρὸ χρόνων μὲν εἶναι τὸν υἱὸν ἔλεγον, πρεπιθέσθαι μέν πι καὶ ἕνα τῶν κτισμάτων αὐτὸν ἐδίδασκον, καὶ τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ, οὐχ ὡς υἱὸν ἐκ πατρὸς γνήσιον, ὑπέλαβον, ἀλλ' ὡς τὰ κτίσματα· ὕτω καὶ ἐπ' αὐτῷ τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ εἶναι διεβεβαιοῦντο, τῷ τε ὁμοιώσεως ἐνότητα μὴ εἶναι πρὸς τὸν πατέρα, οὐκ ἔλεγον κατὰ τὴν οὐσίαν, οὐδὲ κατὰ τὴν φύσιν, ὡς ἔστιν υἱὸς ὅμοιος πατρὶ· ἀλλὰ διὰ τὴν συμφωνίαν τῶν δογμάτων καὶ τῆς διδασκαλίας. ἀλλὰ γὰρ καὶ ἀπεχοίνιζον καὶ ἀπιξευῶντο παντελῶς τὴν οὐσίαν τοῦ υἱοῦ ἀπὸ τοῦ πατρὸς, ἑτέραν ἀρχὴν αὐτῷ τοῦ εἶναι ὑπονοοῦντες, καὶ εἰς τὰ κτίσματα καταφέροντες αὐτόν. τοῦτο χαίρειν οἱ ἐν νικαίᾳ συνελθόντες, θεωρήσαντες τὴν πανουργίαν τῶν ὧδε φρονούντων, συναγαγόντες ἐκ τῶν γραφῶν τὴν διάνοιαν, λυκηγορούντες γράφοντες, ἐρήκασι τὸ ὁμοούσιον· ἵνα καὶ τὸ γνήσιον ἀληθῶς ἐκ τούτου γνωσθῇ τοῦ υἱοῦ, καὶ μηδὲν κοινὸν ἔχῃ πρὸς τοὺς τὰ ψευδῆ. ἡ γὰρ τῆς λέξεως ταύτης ἀκρίβεια, τήν τε ὑπόκρισιν αὐτῶν, ἐὰν λέγωσι τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ ῥητὸν, διελέγχει, καὶ πάσας αὐτῶν τὰς πανουργίας ἐν αἷς ὑφαρπάζουσι τοὺς ἀκεραίους ἐκβάλλει. πάντα γὰρ θωπεύοντες σοφίζεσθαι καὶ μεταποιεῖν ὡς θέλουσι, ταύτην μόνην τὴν λέξιν ὡς διελέγχουσαν αὐτῶν τὴν αἵρεσιν, δεδιάσιν· ἣν οἱ πατέρες ὥσπερ ὀχύρωμα κατὰ πάσης ἀσεβοῦς διανοίας αὐτῶν, ταύτην ἔγραψαν. πεπαύσθω τοίνυν πᾶσα φιλονεικία, καὶ μηκέτι προσκόπτωμεν ἡμεῖς, οἱ διαφόρως ἐξειλήφασιν αἱ συνῳδοὶ τῇ ὁμοουσίᾳ λέξιν. ἔχομεν εἰς ὁμολογίαν αὐτῶν αἰτίας· τὰς προειρημένας μὲν, καὶ ταύτην δέ. τὸ ἀγένητον εἰ καὶ μὴ πρόσεστι τῶν γραφῶν μεμαθήκαμεν· οὐδαμοῦ γὰρ ἀγένητον τὸν θεὸν εἰρήκασιν αἱ γραφαί· ὅμως ἐπειδὴ καὶ πολλοὶ τῶν δοκούντων ἐμνημόνευσαν τοῦ ὀνόματος καὶ φιλοπονήσαντες, ἔγνωμεν ὅτι καὶ τοῦτο τὸ ὄνομα διάφορα ἔχει τὰ σημαινόμενα. καὶ οἱ μὲν, τὸ ὂν μὲν· μήτε δὲ γεγενῆσθαι, μήτε ὅλως ἔχον τὴν αἰτίαν, λέγουσιν ἀγένητον· ὥσπερ οὖν τούτων ὕτω σημαινομένων, εἰ ὁ μέν τις ἀποβλέπων εἰς τὸ πρότερον σημαινόμενον, τὸ, μὴ ἔχον τὴν αἰτίαν, ἔλεγε μὴ εἶναι ἀγένητον τὸν υἱὸν, οὐκ ἂν καταγόρευε βλέπων ἕτερον βλέπουσα εἰς τὸ μὴ εἶναι πάντα μὴ δὲ κτίσμα, ἀλλ' ἀΐδιον γένημα, καὶ λέγουσα ἀγένητον τὸν υἱόν. ἀμφότεροι γὰρ πρὸς τὸν ἴδιον σκοπὸν ὁρῶντες, καλῶς εἰρήκασιν, ὕτως. εἰ καὶ τῶν πατέρων· οἱ μὲν ὕτως, οἱ δὲ ὕτως εἰρήκασι περὶ τῆς ὁμοουσίας, καὶ μὴ φιλονεικῶμεν ἡμεῖς, ἀλλ' εὐσεβῶς, τὰ παρ' αὐτῶν δεχώμεθα ἕως μάλιστα τῇ προθυμίᾳ ἔχον εἰς εὐσέβειαν.

Ἰγνάτιος οὖν ὁ μετὰ τοὺς ἀποστόλους ἐν ἀντιοχείᾳ καταστὰς ἐπίσκοπος καὶ μάρτυς τοῦ χριστοῦ γεγονὼς, ἐν μέσοις γράφων περὶ τοῦ κυρίου, εἰρηκεν· εἷς ἰατρός ἐστι σαρκικὸς καὶ πνευματικὸς, γενητὸς καὶ ἀγένητος· ἐν ἀνθρώπῳ

aduersus Pauli blasphemias actum fuit. Verum quia Eusebius & Arius, ante tempora quidem fuisse Filium dicerẽt, sed tamen factum esse, & vnum ex creaturis esse docere conarentur, & dictum illud, ex Deo, non ita interpretarentur, vt Filium genuinum ex patre vero natum crederent, sed eũ ita ex Deo esse, vt cætera creata affirmarent, & similitudinis vnitatem Filij cum Patre negarent essentia aut natura constare, vt solidè Filius Patri suo similis haberi possit, sed consensus dogmatum, A rationeq; doctrinæ eam similitudinem conflatam esse: & quia interspiebant, & omnibus modis alienabant essentiam Filij à Patre, aliud ei initium existendi affingentes, ad creaturarum censum eum detrahebant: ideo Nicææ congregati Episcopi, conspicati eorum hominum, qui ita sentiebant vafriciem, collectis in vnum quæ ex sacris literis ad sententiam suam tuendam facerent, liquidius rem exponentes, Filium consubstantialem esse asseuerarunt, vt ingenuitas & vera natura Filij inde B significaretur, nihilque cum eo res creatas commune habere edocerent. Vocis enim istius exquisita ratio eorũ simulationem, quũ dicunt eum ex Deo esse, patefecit, & omnes eorum argutias, quibus simpliciores fallunt, excludit. Certe quum omnia queant fucis lenociniisque sophismatum adulterare, & pro libidine mutare, hanc solam vocem adaperientem ipsorum hæresim reformidant, quam patres pro munimento & arce contra illorum impias commentationes in scripta retulerunt. C Desinat igitur omnis contentio, neque in nos mutuo arietemus, si diuersimodè concilia acceperunt Verbum consubstantiale: habemus enim pro excusatione legitimas eorum causas, quas dixi, & præterea hanc ipsam, quòd quamuis hanc vocem, ingenitum, à scripturis non didicimus (nusquam enim scripturæ ingenitum Deum vocant) sed tamen quoniam multi qui aliquid videntur esse, huius vocis studio disputandi mentionem fecere. Non ignorandum tamen hoc ipsum vocabulum diuersa significare, quum alij id quod existit, D & factum non est: alij rursus, quod plane sui authorem non habet, ingenitum dicant. Inter has igitur significationes, si quis respiciens ad priorem significationẽ, quum id denotatur, quod authore sui careat, atque eo modo Filium non esse ingenitum dixerit, nequaquam ille culpauerit alium, qui quum respiciat, Filium neque creaturam neque opus esse dicat eum ingenitum esse. Vterque enim suum scopum spectans rectè locutus est: ita quoque si E aliqui ex patribus ad istum, alij ad alium modum de consubstantiali disseruerunt, nobis tamen ob id contentiosè agendum non est, sed cum pietate eorum dicta excipere debemus, eò quòd præcipue sua studia ad pietatem referebant.

Ignátius igitur post Apostolos Antiochiæ, præsul & martyr Christi, in scriptis suis de Domino ita locutus est, *Vnus est medicus, carnalis, & spiritualis genitus & ingenitus in homine*

Deus, vita vera, & ex Maria & Deo. Quidam porro post Ignatium Magistri, ipsi quoque scripserunt, *Vnus ingenitus, Pater est, & ex ipso Filius genitus, verus partus, Verbum & Sapientia Patris.* Si igitur aduersus istos hostiliter afficimur, & dissidemus, sit nobis quoque aduersus Synodos pugna. Quòd si eorum fidem in Christo cognoscentes, persuasum habemus, beatum Ignatium recte scripsisse: genitum illum ob carnem appellantem, eò quod Christus caro factus sit: ingenitum vero, hoc est, non factum, quoniam creatura non sit, sed Filius ex Patre: & non ignoramus eos qui dixere vnum esse ingenitum, Patrem, non eo animo scripsisse, quasi Verbum Dei genitum, hoc est factum, & opus esse vellent, sed ideo, vt ostenderent Patrem sui authorem non habere, sed illum Patrem Sapientiæ esse, & omnia genita, hoc est, quæ facta sunt, in Sapientia fecisse: cur non & Patres nostros, tum qui Samosatensem sustulerunt, tum qui de Ariana hæresi trophæum fixerunt, in vnum pietatis, tuendæque religionis studium coniungimus: sed illos quasi intersepimento dirimimus, & non potius recte de illis sentimus? quòd & illi, quemadmodum dixi, aduersus sophisma Samosatensis, mentem interpretationémque dirigentes, Filium scripsere non consubstantialem esse? & quòd isti quoque recto intellectu illum dixere consubstantialem esse? Certe ego ad istum modum de viris in Christum pientissimis sentiens, ista pauca conscripsi. Quòd si nancisci potuissem epistolam, quam dicunt illum scripsisse, putarem me plures potuisse deprehendere causas, propter quas beati illi viri ita coacti sint scribere: id enim par est, & decet vt sentiamus, & istiusmodi bonam conscientiam erga patres nostros retineamus, modo non nothi simus, sed ab illis pietatis institutione imbuti. Talis igitur mens patrum fuisse & dicatur, & credatur.

Age rursum cum illis negocium, placide & bono animo excutiamus, dicta superiora reperentes, an non reuera certo demonstrari possit Nicææ congregatos Episcopos rectè sensisse? Si enim verbum opus est, & alienum à Patris substantia, adeo vt ipse segregetur à Patre, interuallo alterius naturæ, certe consubstantiale Patri non fuerit: sed potius genere, naturaque coniunctum cum operibus, etiam si gratia præcellat. Quod si illum agnoscimus non esse opus, sed genuinum fœtum ex Patris substantia, consequens fuerit eum cùm sit eiusdem naturæ, inseparabilem à Patre esse, eo quod ex patre sit genitus, ergo talis quum sit, merito consubstantialis dici poterit: deinde si non ex impartitu & communicatione Filius est, sed ipsa substantia Verbum & Sapientia Patris est, & ista substantia paternæ substantiæ germen est, & similitudo eius, veluti splendor è luce, & Filius de se dicit, *Ego & Pater vnum sumus*, &, *Qui vidit me, vidit Patrem meum*, quid de istis vocibus sentiendum est? aut

θεὸς, ἐν θανάτῳ, ζωὴ ἀληθινὴ, καὶ ἐκ μαρίας καὶ ἐκ θεοῦ. τινες οὖν τῶν μετὰ ἰγνάτιον διδάσκαλοι, καὶ αὐτὸ γεγράφουσιν, ἓν τὸ ἀγέννητον ὁ πατὴρ, καὶ ἐξ οὗ ὁ υἱὸς γέγονε, γέννημα ἀληθινὸν, λόγος καὶ σοφία τοῦ πατρός. εἰ μὲν οὖν καὶ οὗτοι τοὺς πατέρας ἡμῶν ἀφανίζειν ἔοικεν ἡμῖν ἡ μάχη. εἰ δὲ τῷ ἐν Χριστῷ πίστιν αὐτῶν γινώσκοντες πεπείσμεθα, ὅτι καὶ ὁ μακάριος ἰγνάτιος ὀρθῶς ἔγραψε, γέννημα αὐτὸν λέγων διὰ τὴν σάρκα· ὁ γὰρ Χριστὸς σὰρξ ἐγένετο· ἀγέννητον δὲ, ὅτι μὴ τῶν ποιημάτων καὶ γεννητῶν ἐστιν, ἀλλ' υἱὸς ἐκ πατρός. οὐκ ἀγνοοῦμεν δὲ ὅτι καὶ οἱ εἰρηκότες ἓν τὸ ἀγέννητον, τὸν πατέρα λέγοντες, οὐχ ὡς γεννητοῦ καὶ ποιήματος ὄντος τοῦ λόγου οὕτως ἔγραψαν, ἀλλ' ὅτι μὴ ἔχει τὸν αἴτιον, καὶ μᾶλλον αὐτὸς πατὴρ μέν ἐστι τῆς σοφίας, τὰ δὲ γεννητὰ πάντα ἐν σοφίᾳ πεποίηκε· διατί μὴ καὶ τοὺς πατέρας τοὺς τὸν σαμοσατέα καθελόντας, καὶ τῇ ἀρειανῇ αἵρεσιν στήσαντας, εἰς δ' σίβειαν συνάγομεν· ἀλλὰ διαστέλλομεν ἀνὰ μέσον αὐτῶν, καὶ οὐ μᾶλλον ὀρθῶς περὶ αὐτῶν φρονοῦμεν; ὅτι κἀκεῖνοι καθάπερ εἶπον, πρὸς τὸ σόφισμα τοῦ σαμοσατέως καὶ τὴν ἑρμηνείαν αὐτοῦ τὴν διάνοιαν ἔχοντες, ἔγραψαν οὐκ ἔστιν ὁμοούσιον; καὶ οὗτοι δὲ καλῶς νοήσαντες, εἰρήκασιν ὁμοούσιον εἶναι τὸν υἱόν. καὶ γὰρ κἀγὼ τοιαῦτα μὲν νοῶν περὶ τῶν δυσεβούντων εἰς τὸν Χριστὸν ὀλίγων ἔγραψα. εἰ δὲ δυνατὸν ἦν διερῆσαι καὶ τῆς ἐπιστολῆς, ἣν λέγουσιν ἐκεῖνον γεγράφεναι, ἡγοῦμαι πλείους ἂν εὑρεθήσεσθαι τὰς προφάσεις, δι' ἃς ἠναγκάσθησαν οὕτω γράψαι οἱ μακάριοι ἐκεῖνοι. δεῖ γὰρ ἡμᾶς καὶ πρέπει τοιαῦτα φρονεῖν, τοιαύτῃ τε σώζειν ἀγαθῇ συνείδησιν πρὸς τοὺς πατέρας, εἰ γε μὴ νόθοι τυγχάνομεν, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν ἔχομεν τὰς παραδόσεις, καὶ παρ' αὐτῶν τὴν τῆς εὐσεβείας διδασκαλίαν. τοιαύτη μὲν οὖν ἡ διάνοια τῶν πατέρων λεγέσθω καὶ πιστευέσθω. φέρε δὲ καὶ μετ' αὐτῶν πάλιν ἐξετάσωμεν τὸ πρᾶγμα πρέπως, καὶ μετὰ συνειδήσεως ἀγαθῆς, μνημονεύσαντες καὶ τῶν προφερομένων, εἰ μὴ τῷ ὄντι δείκνυσιν καλῶς φρονήσαντας, οἱ ἐν τῇ νικαίᾳ συνελθόντες ἐπίσκοποι. εἰ μὲν ποίημά ἐστιν ὁ λόγος, καὶ ἀλλότριος τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας· ὥστε καὶ χωρίζεσθαι αὐτὸν ἀπὸ τοῦ πατρὸς τῷ ἑτεροφυεῖ χωρισμῷ, οὐκ ἂν εἴη ὁμοούσιος τῷ πατρὶ, ἀλλὰ μᾶλλον ὁμογνὼς τῇ φύσει, τοῖς ποιήμασι, κἂν ὑπερβάλλῃ τῇ χάριτι. εἰ δὲ ὁμολογοῦμεν μὴ εἶναι αὐτὸν ποίημα, ἀλλὰ γνήσιον ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς γέννημα, ἀκόλουθον ἂν εἴη καὶ ἀχώριστον αὐτὸν εἶναι τοῦ πατρὸς, ὁμοφυῆ ὄντα, διὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ γεγεννῆσθαι. τοιοῦτος δὲ ὢν, εἰκότως καὶ ὁμοούσιος ἂν λέγοιτο. ἔπειτα εἰ μὴ ἐκ μετουσίας ἐστὶν ὁ υἱὸς, ἀλλὰ τῇ οὐσίᾳ λόγος ἐστὶ καὶ σοφία τοῦ πατρὸς· ἡ δὲ οὐσία αὕτη, τῆς οὐσίας τῆς πατρικῆς ἐστὶ γέννημα καὶ ὁμοιότης αὐτῆς, ὥσπερ καὶ τὸ ἀπαύγασμα τοῦ φωτός· λέγει δὲ ὁ υἱὸς ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, καὶ ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς ἑώρακε τὸν πατέρα, πῶς δεῖ νοεῖν παρὰ τὰς λοιπὰς φωνάς;

ἢ πῶς αὐτὰς ἐκλαμβάνοντες, σώσομεν τὸ ἓν εἶναι τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν; εἰ μὲν οὖν τῇ συμφωνίᾳ τῶν δογμάτων, καὶ τῷ μὴ διαφωνεῖν πρὸς τὸν πατέρα, ὡς οἱ ἀρειανοὶ λέγουσιν, φαῦλον ὁ τοιοῦτος νοῦς. καὶ γὰρ καὶ οἱ ἅγιοι, καὶ μᾶλλον γε ἄγγελοι καὶ ἀρχάγγελοι, τὴν τοιαύτην ἔχουσι πρὸς τὸν θεὸν συμφωνίαν, καὶ οὐδεμία παρ' αὐτοῖς ἐστι διαφωνία. ὁ γὰρ διαφωνήσας διάβολος ἐθεωρήθη πίπτων ἐκ τῶν οὐρανῶν ὡς εἶπεν ὁ κύριος. ἐκεῖ οὖν εἰ διὰ τὴν συμφωνίαν ἓν ἐστιν ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱός, εἴη ἂν καὶ τῶν γενητῶν τὰ συμφωνοῦντα οὕτω πρὸς τὸν θεὸν, καὶ ἕκαστον ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἓν ἐσμεν. εἰ δὲ τοῦτο ἄτοπον, ἄτοπον γάρ ἐστιν ἀληθῶς, ἀναγκη λοιπὸν κατὰ τὴν οὐσίαν νοεῖν καὶ τὸν υἱοῦ καὶ πατρὸς ἑνότητα. τὰ μὲν γὰρ γενητὰ κἂν συμφωνίαν ἔχῃ πρὸς τὸν πεποιηκότα, ἀλλ' ἐκ κινήσει καὶ μετουσία καὶ νῷ ταύτην ἔχει. ὥσπερ ὁ μὴ φυλάξας ἐκβέβληται τῶν οὐρανῶν. ὁ δὲ υἱὸς ἐκ τῆς οὐσίας ὢν γέννημα, οὐσία καὶ ἕν ἐστιν αὐτὸς καὶ ὁ γεννήσας αὐτὸν πατήρ. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τὸ ὅμοιόν ἐστι πρὸς τὸν πατέρα, ταῖς ἐνδιαθέτοις φωναῖς, καὶ παρ' ὅτι τοῦ πατρὸς λεγόμενα, ταῦτα καὶ ὅτι υἱοῦ λέγεσθαι αἱ γραφαὶ, χωρὶς μόνης τοῦ λέγεσθαι αὐτὸν πατέρα. αὐτὸς γὰρ εἶπεν ὁ υἱὸς· πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, ἐμά ἐστι, τῷ τε πατρὶ ἔλεγε· πάντα τὰ ἐμὰ σά ἐστι, καὶ τὰ σὰ ἐμά, εἷς ἐστιν ὁ θεός· θεὸς γὰρ ὢν ὁ λόγος τοῦ, παντοκράτωρ, τὰδε λέγει ὁ ὤν, καὶ ὁ ἦν, καὶ ὁ ἐρχόμενος ὁ παντοκράτωρ· τὸ εἶναι φῶς, ἐγὼ εἰμὶ φησὶ, τὸ φῶς· τὸ δημιουργικὸν αἴτιον, πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο· καὶ ἃ βλέπω τὸν πατέρα ποιοῦντα, ταῦτα κἀγὼ ποιῶ· τὸ εἶναι ἀΐδιον, ἡ τε γὰρ ἀϊδιότης αὐτοῦ δηλοῦται καὶ ἡ θεότης, καὶ ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν, ὁ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον· τὸ εἶναι κύριος. ἔβρεξε γὰρ κύριος, θεῖον καὶ πῦρ παρὰ κυρίου. καὶ ὁ μὲν πατὴρ, φησὶν, ἐγὼ κύριος, καὶ τάδε λέγει κύριος ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ. περὶ δὲ τοῦ υἱοῦ ὁ παῦλος φησὶν· εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς δι' οὗ τὰ πάντα. καὶ τῷ μὲν πατρὶ λειτουργοῦσιν ἄγγελοι, ὁ δὲ υἱὸς, προσκυνεῖται παρ' αὐτῶν, καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι θεοῦ. λέγεται γὰρ εἶναι καὶ κύριος ἀγγέλων· διηκόνουν γὰρ αὐτῷ οἱ ἄγγελοι, καὶ ἀποστελεῖ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ. τὸ τιμᾶσθαι ὡς τὸν πατέρα, ἵνα γάρ φησι τιμῶσι τὸν υἱὸν, καθὼς τιμῶσι τὸν πατέρα· τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ. τὸ εἶναι ἐξ ἀληθινοῦ ἀληθείαν, καὶ ἐκ ζῶντος ζωὴν, ὡς ἀπὸ πηγῆς ὄντως τοῦ πατρὸς, τὸ ζωοποιεῖν τὸν υἱὸν καὶ ἐγείρειν τοὺς νεκροὺς ὥσπερ ὁ πατήρ. οὕτως γὰρ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ γέγραπται, καὶ περὶ μὲν τοῦ πατρὸς γέγραπται, κύριος ὁ θεός σου, κύριος εἷς ἐστι, καὶ θεὸς θεῶν κύριος ἐλάλησε καὶ ἐκάλεσε τὴν γῆν. περὶ δὲ τοῦ υἱοῦ, θεὸς κύριος καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν, καὶ ὀφθήσεται ὁ θεὸς τῶν θεῶν ἐν σιών· καὶ πάλιν

aut in quem significatum eas accipientes tueri possumus, vt Pater & Filius vnus habeatur? Si enim eos concentu dogmatum, & eo quod nusquam à Patre dissentiat, vnum fieri dicas, prauus hic intellectus fuerit: Nam & Sancti & multo magis Angeli & Archangeli, hunc concentum cum Deo possident, neque vlla est inter eos discordia, siquidem is qui discors animi fuit, diabolus visus est è cœlo cadere, sicuti Dominus locutus est. Quocirca, si propter concordiam alter Pater, alter Filius est, etiam inter res creatas inueneris, quæ ita cum Deo consentiant, quorum vnumquodque dicat, *Ego, & Pater vnum sumus*. Quod si hoc absurdum fuerit, vt reuera absurdum est, necessum est, vt secundum substantiam Filij, & Patris, vnitatem intelligas. Nã creata, tametsi concordiam cũ creatore habeant, eam tamen ex communicatione in motu & mente habent, quemadmodum ille, qui quum eam non retinuisset, è cœlo deiectus est. Filius vero quum ex substantia sit genitus, substantia vnum est ipse, & qui eum genuit Pater. Ideo enim vniformibus vocibus paritatem cum Patre habet, adeo, vt quæ de Patre dicuntur, eadem scripturæ dicant de Filio, eo duntaxat excepto, quod ipse Pater non dicitur. Vnde est quod Filius dicit: *Omnia qua Pater habet, mea sunt*: denique Patri suo dixit, *Omnia mea tua sunt, & tua mea*, quale est, quod Deus appellatur: *Deus enim erat Verbum*: & quod omnipotens, *Hoc dicit qui est, & qui erat, & qui venturus est omnipotens*: & quale quod Lux sit, *Ego*, inquit, *sum Lux*: quodque creationis author, *Omnia enim per eum facta sunt*: &, *Qua video Patrem meum facientem, ea & ego quoque facio*, quale item quod æternus sit, *Eius enim æterna potestas, & diuinitas*: &, *In principio erat Verbum*, &, *erat Lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*: &, quod Dominus sit: *Pluit enim Dominus sulphur & ignem à Domino*. Et Pater quidem de se ita loquitur, *Ego sum Dominus omnipotens*: de Filio vero Paulus ita dicit, *Vnus Dominus Iesus Christus per quem omnia*. Et Patri quidem inseruiunt Angeli, verum & ipse Filius ab iisdem adoratur: &, *Adorent eum omnes Angeli Dei*, quippe qui & Dominus Angelorum appelletur, siquidem Angeli ministrabant ei, &, *Emittet Filius hominis Angelos suos*. Et quod, vt Pater, honoretur, *Vt* (inquit) *honorent Filium, quemadmodum Patrem honorant*. Et quod æqualis sit Deo, *Neque enim rapinam arbitratus est esse æqualem Deo*. Et quod sit ex vero veritas, & ex viuente vita, Patre interim hic quasi vicem fontis obtinente. Et quod *filius viuificet, & excitet mortuos, sicuti pater suus*, ita enim in Euangelio scriptum est. Et de Patre quidem ita scriptum est, *Dominus Deus tuus vnus Dominus est*, & *Deus deorum Dominus locutus est*, *Et vocauit terram*: de Filio vero, *Deus Dominus apparuit nobis, & videbitur Dominus deorum in Sion*: *Et rursus*

& rursum ita de Deo loquitur Esaias: *Quis Deus sicut tu, tollens iniquitates, & transmittens iniustitias?* Filius vero quos voluit ita allocutus est, *Dimittuntur tibi peccata tua*: quo tempore Iudæis murmurantibus re ostendit illiam peccatorum condonationem, dicens paralytico, *Surge, tolle lectum, & abi in domum tuam.* De Deo quidem ita scripsit Paulus, *Regi seculorum*: de Filio vero ita cecinit Dauid: *Attollite portas principes vestras, & elevamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ.* Daniel porro hæc audiuit, *Regnum eius regnum æternum, & regnum eius non peribit.* In summa, quæcunque inueneris de Patre dicta, eadem inueneris de Filio dici, præterquàm quod Pater non appelletur, vt iam superius à me dictum est. Si quis igitur aliud principium, & alium Patrem cõmiscitur, eò quòd in dictis istis de vtroque omnia sint paria, furiosum commentum animo concipiet. Si autem ideo, quia ille Filius est ex Patre genitus, omnia cogitet quæ Patris sunt, in Filio veluti in imagine & signaculo esse, bene cogitarit, an aliena à Patre substantia, istiusmodi rerum capax esse possit? & an qui talis est, alterius substantiæ, & non consubstantialis Patri habendus sit? Cauendum enim, ne quæ Patris propria sunt, transferẽtes ad illud, quod ei substantia dissimile est, in dissimili genere, & alterius substantiæ delineantes, effigiantesque Patris deitatem, peregrinam aliquam inducamus substantiam, quam tamen velimus capacem esse proprietatum primæ substantiæ, & confundamur ab ipso numine ita loquente: *Gloriam meam alteri non dabo*: & deprehendamur adorare Deum alienum, & tales habeamur quales tum Iudæi fuere, dicẽtes: *Quare tu, quum homo sis, Deum te facis?* quũ ea quæ Spiritus erant aliò transferentes blasphemabant his verbis: *In Belzebule eiicit dæmonia*. Quod si illud indecorum, certe non dissimilis substantiæ fuerit Filius, sed cõsubstantialis Patri. Nam si quæ Patris sunt, naturaliter sunt Filij, ipseq; Filius ex Patre est, & ob eam vnitatem deitatis, & naturæ, ipse & Pater vnum sunt, & qui viderit Filium, viderit Patrem, merito dictus à Patribus est consubstantialis esse Patri: non est enim vt is, qui alterius sit substantiæ, talia habeat.

Rursum si, quemadmodum diximus, non ex mutuatione Filius est, sed cætera condita hanc gratiam ex mutuo à Deo acceperunt, ipseque est Patris Sapientia, & Verbum, cuius communicatione vtuntur omnia, nimirum cum ipse sit deificator ex Patre, & illuminator, in quo omnia deificantur, & viuificantur, certe non diuersæ à Patre substantiæ fuerit, sed consubstantialis: eius enim participatu, Patris participes efficimur, eò quòd propria sit sui Patris ratio. Vnde si ex participatu, mutuationéque essentiæ ipse quoque existeret, & non ex se essentialis deitas, & imago Patris, nõ deificare posset, cũ ipse esset deificatus: non.n. fieri potest, vt qui ex participatu, mutuationéq; essentiæ hoc possidet, aliis suum indultũ impartiat, quoniã nõ ipsius est qui id habet, sed qui dedit:

& qui

καὶ πάλιν τὸ, ὦβεὶ μὲν τῦ θεοῦ φησιν ὁ ἡσαΐας· τὸ δὲ θεὸς, ὥσπερ οὐ ἐξαίρων ἀνομίας, καὶ ὑπερβαίνων ἀδικίας; ὁ δὲ υἱὸς ἔλεγεν οἷς ἤθελεν, ἀφέωταί σου αἱ ἁμαρτίαι, ὅτε καὶ τῶν ἰουδαίων γογγυζόντων, ἔργῳ τὴν ἄφεσιν ἐδείκνυε, λέγων τῷ παραλυτικῷ· ἔγειραι ἆρον τὸν κράβαττόν σου, καὶ ὕπαγε εἰς τὸν οἶκόν σου. καὶ ὦβεὶ μὲν πρὸ θεοῦ ἔγραφεν ὁ παῦλος· τῷ δὲ βασιλεῖ τῶν αἰώνων, ὦβεὶ δὲ τῷ υἱοῦ, ὁ μὲν δαβὶδ ἔψαλεν, ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. ὁ δὲ δανιὴλ ἤκουσεν, ἡ βασιλεία αὐτῦ βασιλεία αἰώνιος, καὶ ἡ βασιλεία αὐτῦ ἃ διαφθαρήσεται. καὶ ὅλως ὅσα ἂν εὕροις περὶ τοῦ πατρὸς λεγόμενα, τοσαῦτα ἂν εὕροις καὶ ὦβεὶ τοῦ υἱοῦ λεγόμενα· χωρὶς μόνου τοῦ εἶναι αὐτὸν πατέρα, καθάπερ εἴρηται. εἰ μὲν οὖν ἄλλῳ ἀρχῇ ἐνθυμεῖταί τις, καὶ ἄλλον πατέρα διὰ τὸ ἴσα ζῶν τῶν λεγομένων, μανικὸν τὸ ἐνθύμημα. εἰ δὲ διὰ τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς εἶναι τὸν υἱὸν, πάντα τὰ τοῦ πατρὸς ὡς ἐν εἰκόνι καὶ χαρακτῆρι τοῦ υἱοῦ ἐστι, λογισώμεθα. μένως ἡ ξένη οὐσία τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας, δεκτικὴ τῶν τοιούτων ἐστὶ, καὶ ἡ τοιοῦτος ἐπιρροῦς καὶ ἀλλοτριούσιος ἐστι, καὶ οὐχ ὁμοούσιος τῷ πατρί· δ' λαβητέον γὰρ μὴ τὰ τῦ πατρὸς ἴδια μεταφέροντες ὅπι τὸ ἀνομοιούσιον αὐτῷ, καὶ ἐν ἀνομοιογενεῖ καὶ ἀλλοτριουσίῳ χαρακτηρίζοντες τὸ τοῦ πατέρος θεότητα· ξένιον μὲν ἀλλην εἰσαξομεν οὐσίαν, δεκτικὴν τῶν τῆς πρώτης οὐσίας ἰδιωμάτων· ἑτέραν πῶμεν δὲ ὑπ' αὐτὸ τὸ θεοῦ λέγοντος, τὸ δόξαν μου ἑτέρῳ οὐ δώσω, καὶ ὀρειθῶμεν προσκυνοῦντες τῷ ἀλλοτρίῳ καὶ νομισθῶμεν εἶναι τοιῦτοι, οἷοι ἦσαν οἱ τότε ἰουδαῖοι λέγοντες· διατί σὺ ἄνθρωπος ὤν, ποιεῖς σαυτὸν θεόν; ὅτε καὶ τὸ πνεῦματος μεταφέροντες ἐβλασφήμων λέγοντες, ὅτι ἐν βεελζεβοὺλ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια. εἰ δὲ τοῦτο ἀπρεπὲς, δηλονότι οὐκ ὁμοιούσιος ἀλλ' ὁμοούσιος τῷ πατρὶ. καὶ γὰρ εἰ τὰ τῦ πατρὸς φυσικῶς τῦ υἱῦ ἐστιν, αὐτὸς τὸ ὁ υἱὸς ἐκ τῦ πατρός ἐστι, καὶ διὰ τὴν τοιαύτην ἑνότητα τῆς θεότητος καὶ τῆς φύσεως αὐτὸς καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, καὶ ὁ ἑωρακὼς τὸν υἱὸν ἑώρακε τὸν πατέρα, ἐκτὸς ἐλέχθη ἄρα τῶν πατέρων ὁμοούσιος. ὁ γὰρ ἐπιροῦσιος τὰ τοιαῦτα ἔχειν ἐστί.

Πάλιν τέ ἐι, καθὰ προεθέμεθα, οὐκ ἐκ μετουσίας ἐστὶν ὁ υἱὸς, ἀλλὰ τὰ μὲν γενητὰ πάντα, ἐκ μετουσίας ἔχει τὸ παρὰ θεῦ χάριν, αὐτὸς δὲ τῦ πατρὸς σοφία καὶ λόγος ἐστὶν, ὁ μετέχεται τὰ πάντα· δηλονότι αὐτὸς ὢν τὸ θεοποιὸν καὶ φωτιστικὸν τῦ πατρὸς, ἐν ᾧ τὰ πάντα θεοποιεῖται καὶ ζωοποιεῖται· οὐκ ἀλλοτριούσιός ἐστι τῦ πατρὸς, ἀλλ' ὁμοούσιος. λάτε γὰρ μεταλαμβάνοντες, τῦ πατρὸς μετέχομεν διὰ τὸ τῦ πατρὸς εἶναι ἴδιον τὸν λόγον. ὅθεν εἰ ἦν ἐκ μετουσίας καὶ αὐτὸς, καὶ μὴ ἐξ αὐτῦ οὐσιώδης θεότης καὶ εἰκὼν τῦ πατρὸς, οὐκ ἂν ἐθεοποίησε θεοποιούμενος καὶ αὐτὸς. ὃ γὰρ οἷόν τε τὸ ἐκ μετουσίας ἔχοντα, μεταδιδόναι τῆς μεταλήψεως ἑτέροις, ὅτι μὴ αὐτό ἐστιν ὃ ἔχει, ἀλλὰ τῦ δεδωκότος,

καὶ ὁ

καὶ ὃ ἔλαβε, μόγις τὼ ἀρκοῦσαν αὐτῷ χάριν, λαβε, καὶ τὼ αἰτίαν δὲ ὁμως δι' ὧ τινες ὡς λέγεται παραιτῶνται τὸ ὁμοούσιον, ἐξετάσωμεν ἀληθῶς· μὴ ἄρα μᾶλλον ἐκ ταύτης ὁμοούσιος δείκνυται ὁ υἱὸς τῷ πατρί. Φασὶ γοῦν ὡς ὑμᾶς ἐγραψατε, μὴ χρῆναι λέγειν ὁμοούσιον τὸν υἱὸν τῷ πατρί· ὅτι ὁ λέγων ὁμοούσιον, τρία λέγει, οὐσίαν τινὰ προϋποκειμένην, καὶ τὸν ἐκ τοῦ τῆς γεννωμένης, ὁμοουσίους εἶναι. καὶ ὅτι λέγουσιν, ἐὰν ὁ υἱὸς ὁμοούσιος ᾖ τῷ πατρί, ἀνάγκη προϋπάρχειν αὐτῶν οὐσίαν, ἐξ ἧς καὶ ἐγεννήθησαν, καὶ μὴ εἶναι τὸν μὲν πατέρα, τὸν δὲ υἱὸν, ἀλλ' ἀμφοτέρους ἀδελφούς. ταῦτα εἰ καὶ ἑλλήνων εἰσὶν ἑρμηνεῖαι, καὶ οὐκ ἀναγκαῖα ἡμῖν τὰ παρ' ἐκείνων· ἀλλ' ἴδωμεν τὰ εἰρημένα τὰ ὁμοούσια, τὰ ἐκ τῆς προϋπαρχούσης οὐσίας ἀδελφά, πότερον ἑαυτῶν εἰσιν ὁμοούσια ἢ τῆς οὐσίας ἐξ ἧς καὶ ἐγεννήθησαν. εἰ μὲν γὰρ ἑαυτῶν, ἑτερούσια καὶ ἀνόμοια ἔσαι πρὸς τὸ γεννήσαν αὐτὰ οὐσίαν. ἀντίκειται γὰρ τῷ ὁμοουσίῳ τὸ ἑτερούσιον. εἰ δὲ τῆς γεννησάσης αὐτὰ οὐσίας ἔστιν ἕκαστον ὁμοούσιον, δηλονότι τὸ ἐκ τινος γεννώμενον, ὁμοούσιόν ἐστι τῷ γεννήσαντι, καὶ οὐκέτι χρὴ ζητεῖν τρεῖς οὐσίας, ἀλλὰ μόνον ζητεῖν, εἰ τόδε ἀληθὲς ἐκ τοῦδε ἐστί. κἂν γὰρ συμβῇ μὴ εἶναι δύο ἀδελφοὺς, ἀλλὰ καὶ μόνον ἕνα ἐξ ἐκείνης τῆς οὐσίας γεγέσθαι, οὐ διὰ τὸ μὴ εἶναι ἕτερον, ἀλλοτρίως ἂν λεχθείη ὁ γεννηθεὶς, ἀλλὰ καὶ μονογενὴς ὢν, εἴη ἂν καὶ αὐτὸς ὁμοούσιος τῷ γεννήσαντι. ἐπεὶ τί ἂν ἔτι μεῖον εἶχε θυγατρὸς ἰεφθαε, „ ὅτι μονογενὴς ἦν, καὶ οὐκ ἦν φησιν, ἄλλο τι- „ νὸν αὐτῇ; καὶ πῶς τοῦ υἱοῦ δὲ τῆς χήρας ὃν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν ὁ κύριος, ὅτι καὶ αὐτὸς οὐκ εἶχεν ἀδελφὸν, ἀλλὰ μονογενὴς ἦν; ἆρα οὐκ ἦν ὁμοούσιος ἕκαστος αὐτῶν τῷ γεννήσαντι; καὶ μὴν ἦσαν· τέκνα γὰρ ἦσαν· καὶ τοῦτο τέκνων ἴδιόν ἐστι πρὸς γονέας. οὕτω καὶ τὸν τοῦ θεοῦ υἱὸν ἐκ τῆς οὐσίας εἰκότως οἱ πατέρες, εἰκότως καὶ ὁμοούσιον εἰρήκασι. ταύτῃ γὰρ ἔχει καὶ τὸ ἀπαύγασμα δυνάμιν πρὸς τὸ φῶς. ἑπεται δὲ τούτοις μὴ δὲ πῶς κτίσιν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γεγονέναι. οἱ γὰρ κατὰ πάθος γεννῶντες ἄνθρωποι, αὐτοὶ καὶ τῷ ὑποκειμένῳ ὕλῃ ἐργάζονται, καὶ ἄλλως οὐκ ἂν δυνάιντο ποιεῖν. εἰ δὲ τὸ κτίζειν οὐκ ἀνθρωπίνως νοοῦμεν ἐπὶ θεοῦ, πολλῷ μᾶλλον τὸ δὲ τὸ γεννᾶν ἀνθρωπίνως πρέπει νοεῖν ἐπὶ θεοῦ, οὐδὲ τὸ ὁμοούσιον σωματικῶς ἐκλαμβάνειν. ἀναχωρεῖν δεῖ ἀπὸ τῶν γενητῶν, καὶ ἀποθέντας κάτω που τὰς ἀνθρωπίνας εἰκόνας καὶ πάσας ἁπλῶς τὰς αἰσθήσεις, ἰέναι ἐπὶ τὸν πατέρα, μὴ λάθωμεν ἀφαιροῦντες τὸν υἱὸν ἀπὸ τοῦ πατρὸς, καὶ προσπήγνυντες τοῖς ἑαυτοῦ κτίσμασι. καὶ ἄλλως δὲ εἰ μὲν πατέρα καὶ υἱὸν ὁμολογοῦντες δύο πινὰς ἀρχὰς, ἢ δύο θεοὺς καθάπερ μαρκίων καὶ οὐαλεντῖνος λέγομεν, ἢ ἕτερόν τινα τρόπον θεότητος ἔχειν τὸν υἱὸν, καὶ μὴ

& qui accepit, vix ſibi ſufficientem gratiam accepit. Sed tamen cauſam, cur quidam, vt fertur, hoc vocabulum recuſent: ſinceriter excutiamus, num ex illa ipſa multomagis declarem Filius Patri ſuo conſubſtantialis eſſe. Aiunt igitur, ſicuti vos ſcribitis, non oportere Filiutur dici Patri ſuo conſubſtantialem eſſe, eò quòd qui dicit conſubſtantialē aliquem, tria dicat: Primo ſubſtantiam quandam præſubiectā, duóſque inde enatos, quos conſubſtantiales dicimus, atque ita ſyllogiſmum claudunt. Si Filius eſt Patri conſubſtantialis, neceſſe eſt ante eos præexiſtere, & præſubiectam eſſe materiā, ex qua iſti enaſcantur, atque inde futurum, vt non hic Pater, ille ſit Filius, ſed ambo inter ſe fratres ſint. Hæc tametſi Ethnicorū ſunt ſententiæ, neque eorum rebus indigeamus, inſpiciamus tamē iſtos conſubſtantiales, qui ex ſubſtantia animo prius concepta fratres intelligūtur, vtrum ſibi an ei ſubſtantiæ, vnde originem traxerunt, conſubſtantiales ſint. Quod ſi inter ſe ſunt conſubſtantiales, diuerſæ ergo ſubſtantiæ & diſſimiles ei ſubſtantiæ fuerint, vnde nati ſunt. Oppoſita enim inter ſe ſunt conſubſtantiale, & quod eſt diuerſæ ſubſtātiæ: quod ſi quilibet ſubſtantiæ genitrici ſuæ conſubſtantialis eſt, quū id certe quod ex alio naſcatur, ei qui ipſum gignit, ſimilis ſit, non opus erit vt requiramus tres ſubſtantias, ſed id ſolū perueſtigandum eſt, an hoc ex illo vere natū ſit. Nam etſi contingant non eſſe duos fratres, ſed tantūmodo vnum ex illa ſubſtantia gigni, non propterea quia alter natus non eſt, is qui genitus eſt, alterius ſubſtantiæ dici poterit, ſed ſolus cùm ſit, æque habendus eſt genitori ſuo conſubſtantialis: alioqui quid diceremus de filia iephthæ quæ vnigenita eſſet, nec eſſent Iephthæ alij liberi? aut de filio viduæ, quem Dominus à morte excitauit? quū ipſe fratrem nō haberet, ſed vnicus eſſet, an vterque propterea parenti ſuo conſubſtantialis non erat? imo omnibus modis erant, quia liberi erant, & hoc proprium liberorum erga parentes ſuos. Ita quoque Filium Dei, quū pronunciaſſent patres ex ſubſtantia Dei eſſe, merito eū conſubſtantialem appellarunt. Hanc enim vim habet ſplendor ad lucem. Verbis quoque iſtorum iſtud quoque ex conſequio adhæret, creaturā ex non ente factā eſſe. Homines enim qui patiendo gignunt, ipſi in ſubiecta materia operātur, nec quicquā aliter efficere poſſunt. Quod ſi igitur creare in Deo non humano more intelligimus, multo magis gignere humano more in Deo intelligere non debemus, neque conſubſtantialem eſſe Filium Patri corporaliter accipere, ſed recedere à rebus creatis, & depoſitis humi omnibus humanis imaginationibus, omnibúſq; ſimpliciter ſenſibus adſcendere ad Patrem, ne inſcienter auferamus Filium à Patre eumque adiungamus ipſius creaturis. Rurſum alio modo. Si Patrem & Filium confitentes duo principia, aut duos Deos, quemadmodum Marcion, & Valentinus, prædicamus, & Filiū alium modum deitatis habere, & nō ideo quia ex Patre genitus ſit,

imaginem & formam Patris esse: age sit dissimilis, nam alienæ inter se sunt prorsus istiusmodi substantiæ. Quod si vnam agnoscimus & solam Patris deitatem, huiúsque Rationem & Sapientiam Filium esse, & hoc credentes non prædicamus duos deos: & vnitatem Filij cum Patre, non similitudine præceptorum, sed substantia, & veritate constituere sentimus, vt inde efficiatur, quo minus duos deos sed vnum prædicemus, vnaque sit species Deitatis, qualis est in luce & splendore: ea enim species conspecta est à Patriarcha Iacob, & in scripturis habetur: *Ortus est illi sol, quum transiit species Dei*, idque videntes Sancti Prophetæ, & intelligentes cuius Filius imago esset, dixerunt, *Factum est Verbum Domini ad me*, Cognoscentes in eo Patrem spectari, & reuelari, ac proinde ausi sunt dicere: *Visus est mihi Deus patrum nostrorum, Deus Abraham, Isaac, & Iacob.* Quum igitur res itasse habeat, cur eum, qui vnus est cum Patre, & talis apparet, qualis Pater secundum similitudinem & vnam deitatem, veremur dicere consubstantialem? Si enim, quemadmodum iam sæpius dictum est non habet proprietatem paternæ substantiæ, neque similitudinem, vt Filius, recte hanc vocem suspectam habemus. Sin autem ille est Patris sui propria & peculiarissima vis illuminatrix, & conditrix, sine qua Pater nec creat, nec cognoscitur (Omnia enim per eum, & in eo consistunt) cur rem ita esse animo sentientes, vocabulum quod id ipsum significat, recusamus pronunciare? Quid enim est ita eiusdem naturæ cum Patre, illud, quod ei consubstantiale est? Non enim Deus alienum, veluti ministri indigus, Filium assumpsit, neque condita paris sunt dignitatis cum conditore, vt illa honorari debeant, quemadmodum ipse, aut vt credendum sit, ea cum Patre vnum esse. Alioqui par est, vt ausit aliquis dicere solem & eius splendorem duo luminaria esse, aut diuersam in illis esse substantiam aut splendorem esse accidens solis, non simplex eius, & purum genimen, hoc est, quod ex eo sit genitum, vt duo quidem sint, sol & splendor, sed vna tamen lux, eò quòd splendor quiddam genitum, sit ex sole. Quum igitur talis natura Filij ad Patrē, & adhuc magis inseparabilis sit, neque deitas ei per accidens obuenerit, sed paterna Deitas insit, vt qui viderit Filiū videat in eo patrem, cur quisquis istiusmodi est, dici nō potest cōsubstantialis esse? Hęc igitur sufficiunt, quę vobis persuadeant, non reprehendēdos esse eos, qui dixerūt Filium Patri consubstantialē esse. Sed tamē ipsam dictionem cōsubstātialem per se excutiamus, vt sciamus an hac voce vtendum sit an non: & an propria illa sit, & congrua quę de Filio dicatur. Nam & vos ipsi scitis, nec est cur quisquā dubitet, simile non de substātiis, sed de figuris, & qualitatibus dici: si quidē in substantiis non similitudo, sed identitas esse pronunciatur. Certè homo homini similis dicitur, nō secundum substantiam, sed secundū figurā & formā: quan-

καὶ μὴ εἰκόνα καὶ χαρακτῆρα τοῦ πατρὸς εἶναι τὸν
υἱὸν ἀλλὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ πεφυκέναι, ἔστω ἀνόμοιος. ξένα γάρ ἐστι παντελῶς ἀλλήλων αἱ τοιαῦται
οὐσίαι. εἰ δὲ μίαν οἴδαμεν καὶ μόνην θεότητα τοῦ
τοῦ πατρὸς, τύπου τε λόγον καὶ σοφίαν εἶναι τὸν
υἱὸν, καὶ οὕτω πεπιστεύοντες οὐ λέγομεν δύο θεούς,
τοῦ τε ἑνότητα τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα, οὐχ ὁ-
μοιώσει διδασκαλίας, ἀλλὰ κατὰ τὴν οὐσίαν
καὶ ἀληθείᾳ φρονοῦμεν. ὥστε λοιπὸν μὴ λέ-
γειν δύο θεούς, ἀλλ' ἕνα θεὸν, ἑνὸς ὄντος καὶ ἑνὸς
θεότητος· ὡς ἔστι τὸ φῶς καὶ τὸ ἀπαύγασμα·
τοῦτο γὰρ ὠφθη τῷ πατριάρχῃ Ἰακὼβ, καὶ φη-
σὶν ἡ γραφή· ἀνέτειλε δὲ αὐτῷ ὁ ἥλιος ἡνίκα
παρῆλθε τὸ εἴδος τοῦ θεοῦ. τοῦτο θεωροῦντες οἱ ἅ-
γιοι προφῆται καὶ νοοῦντες τίνος ἐστὶν υἱὸς καὶ εἰ-
κὼν, ἔλεγον· ἐγένετο λόγος κυρίου πρός με, γινώ-
σκοντες τὸν ἐν αὐτῷ θεωρούμενον καὶ ἀποκαλυ-
πτόμενον πατέρα, ἐπαῤῥησιάσαντο· ὤφθη μοι ὁ θεὸς
τῶν πατέρων ἡμῶν, ὁ θεὸς Ἀβραὰμ, Ἰσαὰκ καὶ
Ἰακώβ. τοῦτο δὲ οὕτως ὄντος, ἆρα τὸν ἕνα ὄντα
πρὸς τὸν πατέρα καὶ φαινόμενον, ὡς ἔστι πατὴρ κα-
τὰ τὴν ὁμοιότητα καὶ μίαν θεότητα, δυνάμεθα
εἰπεῖν ὁμοούσιον; εἰ μὲν γὰρ, ὥσπερ εἴρηται, πολ-
λάκις οὐκ ἔχει τὴν ἰδιότητα τῆς πατρικῆς οὐσίας,
οὐδὲ τὴν ἐμφέρειαν ὡς υἱὸς, καλῶς δ' λαβούμε-
θα. εἰ δὲ τοῦτό ἐστι τὸ φανταστικὸν καὶ δημιουργικὸν τῆ
ἰδιαίτατον τοῦ πατρὸς, οὗ ἄνευ οὔτε δημιουργεῖ οὔ-
τε γινώσκεται· πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ συ-
έστηκε· ἆρα τὸ πρᾶγμα νοοῦντες, παραιτήμε-
θα τὴν τοῦτο σημαίνουσαν λέξιν εἰπεῖν; τί γὰρ ἔστι
τὸ οὕτως ὁμοφυὲς τῷ πατρὶ ἢ ὁμοούσιον αὐτοῦ; οὐ
γὰρ ἀλλότριον ὡς ὑπουργὸν δεόμενος ἀπέστειλά-
βετο ὁ θεὸς τὸν υἱὸν, ἃ δὲ τὰ ποιήματα ἰσάξια τοῦ
κτίσαντος, ὥστε πιμᾶσθαι ταῦτα ὡς ἐκεῖνον· ἢ νο-
μίζομεν ὅτι ταῦτα καὶ ὁ πατὴρ ἓν ἐσμεν. ἢ τολμητέον
τὴν διαλεῖν καὶ εἰπεῖν δύο φῶτα εἶναι τὸν ἥλιον καὶ τὸ
ἀπαύγασμα, ἢ ἐτέραν τινὰ εἶναι οὐσίαν, ἢ ὅτι ὑπε-
συμβέβηκε τῷ ἀπαύγασμα, καὶ μὴ ἁπλοῦν εἶναι καὶ
καθαρὸν γέννημα ἐκ τοῦ ἡλίου τοῦτο· ὥστε δύο μὲν εἶ-
ναι ἥλιον καὶ ἀπαύγασμα, ἓν δὲ τὸ φῶς, ἆρα τὸ ἐκ
τοῦ ἡλίου εἶναι τοῦτο γέννημα. τοιαύτης δὲ οὔσης
καὶ μᾶλλον ἀδιαιρέτου τῆς φύσεως τοῦ υἱοῦ πρὸς
τὸν πατέρα, καὶ οὐκ ὑπεισυμβάσης τῇ θεότητι
τῷ υἱῷ, ἀλλὰ τῆς πατρικῆς θεότητος οὔσης ἐν
τῷ υἱῷ, ὥστε τὸν ἑωρακότα τὸν υἱὸν, ὁρᾶν ἐν αὐτῷ
τὸν πατέρα, ἆρα ὁ τοιοῦτος μὴ ἂν λέγοι-
το ὁμοούσιος; ἐγὼ μὲν οἶμαι ἱκανὰ καὶ πάντα πεῖσαι
ὑμᾶς, μὴ κατηγορεῖν τῶν εἰρηκότων ὁμοούσιον εἶναι
τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, καὶ αὐτοῖς δὲ ὅμως τοῖς τὸ ὁμοού-
σιον λέξιν, καθ' ἑαυτοὺς ἐξετάσωμεν, ἵνα γνῶμεν εἰ
χρὴ λέγειν ὅλως ὁμοούσιον, καὶ εἰ κυρία λέξις ἐστὶ, καὶ
ἁρμοζόντως ἐστὶν αὐτὴ ὅπερ υἱὸς λεγόμενη. εἰδότες γὰρ
καὶ ὑμεῖς καὶ ἐγὼ ἄν τις ἀμφιβάλλοι, ὅτι τὸ ὅμοιον οὐκ
ἐπὶ τῶν οὐσιῶν, ἀλλ' ὅπερ σχημάτων καὶ ποιοτήτων λέ-
γεται ὅμοιον· ὅπερ γὰρ τῶν οὐσιῶν, οὐχ ὁμοιότης, ἀλλὰ
ταυτότης ἂν λεχθείη. ἄνθρωπος γὰρ ἀνθρώπῳ ὅμοι-
ος λέγεται, οὐ κατ' οὐσίαν, ἀλλὰ κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὸν

χαρα-

χαρακτῆρα· τῇ γὰρ οὐσίᾳ ὁμοφυὴς ἐστι. καὶ πάλιν ἄνθρωπῳ κυνὶ οὐκ ἂν ὅμοιος λέγηται, ἀλλ' ἑτεροφυής. οὐκ ἂν τὸ ὁμοφυες, καὶ ὁμοούσιον, τὸ δὲ ἑτεροφυὲς, καὶ ἑτεροούσιον. Διὸ καὶ ὁ λέγων ὁμοιον κατ' οὐσίαν, οὐκ μετουσίας τοῦτο λέγει ὅμοιον· τὸ γὰρ ὅμοιον, ποιότης ἐστιν. ἥτις τῇ οὐσίᾳ προσγένοιτ' ἄν. τοῦτο δὲ τῶν ποιημάτων ἂν ἴδιον ἂν εἴη. ταῦτα γὰρ οὐ μέτοχῆς ὁμοιοῦται τῷ θεῷ. ὅταν γάρ φησι φανερωθῇ, ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα· ὅμοιοι δηλονότι οὐ τῇ οὐσίᾳ, ἀλλὰ τῇ ὑότητι, ἧς μεταλαμβάνομεν παρ' αὐτοῦ. εἰ μὲν οὖν καὶ τὸν υἱὸν ἐκ μετουσίας λέγετε, λεγέσθω μὲν παρ' ὑμῶν ὁμοιούσιος. οὐκ ἔστι μέντοι λεγόμενος ἅτως ἀληθεια, οὐ δὲ ὅλως φῶς, οὐ δὲ φύσει θεὸς. τὰ γὰρ οὐ μετουσίας, οὐκ ἀληθείᾳ, ἀλλ' ὁμοιώσει τῆς ἀληθείας λέγεται ὅμοια· ὥς τε καὶ μεταπίπτειν, καὶ ἀφαιρεθῆναι δύνασθαι ἀπὸ τῶν μετεχόντων τοῦ μετέχειν. τοῦτο δὲ πάλιν ἴδιον τῶν ποιημάτων καὶ κτισμάτων ἐστίν. οὐκ οὖν εἰ τοῦτο ἄτοπον, οὐκ ἂν εἴη ἐκ μετουσίας, ἀλλὰ φύσει καὶ ἀληθείᾳ υἱὸς φῶς, σοφία, θεὸς. φύσει δὲ ὢν καὶ οὐ μετοχῇ, οὐκ ἂν κυρίως λεχθείη ὁμοιούσιος, ἀλλ' ὁμοούσιος. ὃ δὲ μὴ δὲ ἐπ' ἄλλων ἄν τις εἴποι. ἐδείχθη γὰρ τὸ ὅμοιον μὴ ὂν τῶν ἀσεμνῶν λεγόμενον, ὡς οὐκ ἀνόητον μὲν, ἢ τάχα καὶ χαλεπὸν τοῦτο προφέρειν ἀπὸ γῆς, καὶ μὴ μᾶλλον τὸ ὁμοούσιον; Διατοῦτο γὰρ καὶ ἡ ἐν νικαίᾳ συνόδος καλῶς ἔγραψεν, ὅπερ ἔπρεπεν εἰπεῖν, γνήσιον ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν ὁμοούσιον. ταῦτα καὶ ἡμεῖς μαθόντες, μὴ σκιαμαχῶμεν, καὶ μάλιστα γινώσκοντες ὅτι καὶ οἱ τοῦτο γράψαντες, οὐχ ὡς παρεξηγέμενοι τῷ ἀληθειαν, ἀλλ' ἐκδικοῦντες μὲν τῷ ἀληθειαν καὶ τὴν εἰς χριστὸν εὐσέβειαν, καθαιροῦντες δὲ τὰς κατ' αὐτοῦ τῶν ἀρειομανιτῶν βλασφημίας, ἅτως ὡμολόγησαν τῷ πίστιν. σκεπτέον γὰρ καὶ καταναητέον ἀκριβῶς, ὅτι λέγοντες μὲν ἀνομοούσιον καὶ ἑτεροούσιον, οὐ σημαίνομεν τὸν ἀληθινὸν υἱὸν, ἀλλ' ἕν τι τῶν ποιημάτων. καὶ τὸν εἰς ποιητὸν καὶ θέσει υἱὸν· ὅπερ τοῖς αἱρετικοῖς δοκεῖ. λέγοντες δὲ μὴ ἐριστικῶς τὸ ὁμοούσιον, υἱὸν σημαίνομεν γνήσιον ἐκ τοῦ πατρὸς πεφυκότα· καὶ ἐν τούτῳ διαῤῥηγνύωνται πολλάκις οἱ χριστομάχοι. Ταῦτα μὲν ἅπερ ἔγνων ἐγὼ, καὶ διαλεγομένων ἤκουσα φρονίμων, διὸ ὀλίγων γέγραφα. ὑμεῖς δὲ μένοντες ἐπὶ τὴν θεμέλιον τῶν ἀποστόλων, καὶ τὰς παραδόσεις τῶν ἀποστόλων κατέχοντες, σπουδάσατε ἵνα ἄῤῥη ποτὲ πόσιν πᾶσι λοιπὸν ἔρις καὶ ζῆλος, τῶν τε αἱρετικῶν αἱ μωραὶ ζητήσεις καταγνωσθῶσι, καὶ πᾶσα λογομαχία. καὶ ἡ μὲν συνώνυμος καὶ ἀνθρωποκτόνος τῶν ἀρειανῶν αἵρεσις, ἐξαφανισθείη, ἀναλάμψειε δὲ πάντων ἐν ταῖς καρδίαις ἡ ἀλήθεια, ὡς τε πάντας πανταχοῦ τὸ αὐτὸ λέγειν, καὶ τὸ αὐτὸ φρονεῖν· μὴ δὲ μιᾶς ἢ ἐπιλειπομένης ἀρειανῆς δυσφημίας, λέγῃ ὁμολογῶν καθ' πᾶσαν ἐκκλησίαν εἷς κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα, ἐν χριστῷ ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ

quantum enim ad ſubſtantiam attinet, cōgeneres appellari debent. Rurſum homo cani ſimilis dici non poterit, ſed diſgener, hoc eſt, diuerſi generis. Quapropter, quod eſt genere cōiunctum, conſubſtantiale eſt: quod autem diuerſi generis, diuerſæ etiam ſubſtātiæ habendum eſt. Qui autem dicit Filium ſimilem ſubſtantia, ex participatu, & mutuo eum ſimilē dicit: Siquidem ſimilitudo qualitas eſt, quæ ſubſtantiæ ſuperuenire poterit. hoc autē proprium creat...arum fuerit: eæ enim ex participatu Deo ſimiles efficiuntur. Nam quum ille apparuerit, ei ſimiles erimus, nimirum non ſubſtantia, ſed adoptione, quam percipimus per eum. Si igitur eum Filiū eſſe dicitis ex participatu, dicatur ille à vobis ſimilis ſubſtantiæ, ſed tamen quum talis appellatur, nec veritas, nec vllo modo lux aut natura Deus haberi poterit. Nam quæ participantes ſunt, non reuera, ſed ſimilitudine veritatis ſimiles dicuntur, ita vt decidere & auferri poſſint, è claſſe eorum qui participant. Id rurſum proprium eſt operum, & rerum conditarum. Quare ſi hoc abſurdum eſt, igitur ille nō ex participatu, ſed natura & veritate Filius, Lux, Sapientia, & Deus fuerit. Natura igitur cum talis ſit, non participatu, nunquam proprie ſimilis ſubſtātia dici poterit: ſed conſubſtantialis, quod de aliis dici non conuenit. Demonſtratum eſt enim ſimile de ſubſtantiis prædicari non poſſe. Qui quæſo igitur non ſtultum fuerit, & fortaſſe etiam difficile id de Filio proferre? ac non potius conſubſtantiale de eo pronunciare? Eam igitur ob cauſſam, Nicæna Synodus recte ſcripſit, quod & decuit eam loqui, Filium genitum ex Deo ei conſubſtantialem eſſe, quibus nos cognitis ne vitili gemus, præſertim cum nobis cognitum ſit, eos qui iſta ſcripſerunt, non ſtudio deprauandi veritatem, ſed eius ſimul cum pia religione in Chriſtum aſſerendæ, depurgandæque Ariomanitarū contra eum blaſphemiæ, ad iſtum modum fidem ſuam confeſſos eſſe. Videdum enim & animaduertendum acriter, quòd quum dicimus eum ſimilem ſubſtantia, aut diuerſæ ſubſtantiæ eſſe, nos non indicare eum verum Filium eſſe, ſed vnum ex creaturis, adſcititium ſcilicet, & adoptione Filium, quod hæreticis placet: quem ſi dicamus ſine contentione conſubſtantialem, Filium ſignificabimus genuinū & ex Patre natum, tametſi ob hoc ſubinde rumpantur Chriſti perduelles.

Hæc igitur quæ & ipſe ſciui, & ex prudētium diſputatione cognoui, paucis deſcripſi. Vos autem permanētes ſuper fundamentum Apoſtolorum, & traditiones Apoſtolorum retinētes, optate quæſo, vt conquieſcat in poſterum omnis contentio & zelus, & hæreticorum ſtolidæ quæſtiones cōdemnentur, & omnis verborum rixa & infauſta & homicida Arianorum hæreſis deleatur, & reluceat in omniū pectoribus veritas, vt omnes vbiq; idem dicant, & ſentiant, nulla deinceps relicta Ariana blaſphemia. Prædiceturautem & cōfeſſionibus laudetur per omnes Eccleſias *vnus Dominus, vna fides, vnum Baptiſma* in Chriſto Ieſu Domino noſtro, per quē

Patri sit gloria, & imperium in secula seculorum, Amen.

Postquam ea quæ in [suabus illis] synodis gesta sunt, scripsissem, cognoui impiissimum illum Constantium, ad eos, qui Arimini residebant, Episcopos scripsisse: operamq; dedi, vt [earum literarum] exemplar genuinis à fratribus nanciscerer, vt id ad vos mittere possem. Similiter & eorum, quæ Episcopi rescripserunt: vt Imperatoris quidem impiam versutiam cognoscatis: Episcoporum vero firmam & haud nutantem in veritate sententiam.

Interpretatio Epistolæ (sic habet:)

CONSTANTIVS VICTOR, ET TRIVMPHATOR AVGVSTVS: OMNIBVS *Episcopis qui sunt Arimini coactis.*

Quanquam vestræ sanctitati minime obscurum sit, nos maximam curam diuinæ & venerandæ religionis Christi semper habuisse: tamen viginti Episcopos, quos vestra prudentia ad legationem vestram obeundã misistis, hoc tempore ad nostrum conspectum admittendi ocium non erat. Nam expeditio quam contra Barbaros in præsentia suscipimus, nos districtos tenet. Et par est vti nostris, vt ei qui sit sacrosanctæ religionis negotia tractaturus, animus ob omni cura & perturbatione liber sit. Proinde Episcopis mandauimus, vt Adrianopoli nostrum reditum expectent, vti cum ea quæ ad Rempub. pertinent, ritè procurata fuerint, illa quæ deinceps sint nobis proposituri, diligenter audire expendereq; possimus. Vestræ autem grauitati interea ne molestum sit eorum reuersionem expectare, vt cum redierint, nostraque retuletint, ad vos responsa, illa quæ sint ex vsu Ecclesiæ Catholicæ futura positis ad exitum perducere.

HIS ACCEPTIS, EPISCOPI TRIBVS EX EPISCOPORVM *numero responsum referentibus (ita rescripsere.)*

TVæ clementiæ literas accepimus Imperator sanctissime: ex quibus didicimus, tibi propter necessaria Reipub. negotia, eo tempore non satis suppetiuisse ocij, legatos nostros in conspectum tuum admittendi: nobisque in mandatis dare, vt illorum reditum vsque eo expectemus, quoad tua prudentia intellexerit ea, quæ sunt à nobis conuenienter maiorũ nostrorum institutis decisa decretaque Cæterum tam per hasce literas confitemur, tibique confirmamus, nos à nostro proposito & sententia nequaquã discessuros. Legatis etiam nostris idem imperauimus. Quãobrem rogamus te, vt placido vultu literas hasce à nostra modestia ad te perscriptas, legendas cures: quin etiam ea quæ nostris legatis obeunda imposuimus, æqui boniq; cõsulas.

Illud

διὰ τῷ πατρὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων Ἀμήν.

Μετὰ τὸ γράψαι μὲν τὰ περὶ τῶν συνόδων, ἔγνων γράψαι τὰ τὸν ἀσεβέστατον Κωνστάντιον πρὸς τοὺς ἐν ἀριμήνῳ μείναντας ἐπισκόπους. καὶ σπουδὴν ἔχον λαβεῖν τὰ αὐτίγραφα παρὰ γνησίων ἀδελφῶν, καὶ δοθῆναι ὑμῖν, καὶ τὰ παρὰ τῶν ἐπισκόπων ἀντιγραφέντα· ἵνα γνῶτε τὴ μὲν βασιλέως τὴν ἀσεβῆ πανουργίαν, τῶν δὲ ἐπισκόπων τὸ ἑδραῖον καὶ ἀκλινὲς τῆς πρὸς τὴν ἀλήθειαν γνώμης.

Ἑρμήνεια τῆς ἐπιστολῆς.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ ΝΙΚΗΤΗΣ καὶ θριαμβευτὴς αὔγουστος. πᾶσιν ἐπισκόποις τοῖς ἐν ἀριμήνῳ συνελθοῦσιν.

Ἀεὶ μὲν προηγουμένως ἡμᾶς ἔχειν φροντίδα περὶ τὸ θεῖον καὶ προσκυνητὸν νόμιμον, οὐδεὶ ἡ ὑμετέρα χρηστότης ἀγνοεῖ· ἀλλὰ νῦν τὸν παρ' ὑμῶν πρεσβείαν, πρὸς οὐκ ἠδυνήθημεν αὐτὸν ἰδεῖν· ἀναγκαία γάρ τις ἡμᾶς ἔπεισεν ἡ πρὸς τοὺς βαρβάρους ὁδὸς, καὶ, ὡς οἶδατε, πρέπει τὴν ψυχὴν καθαρὰν ἔσαν ἀπὸ πάσης φροντίδος, τὰ περὶ τὸ θεῖον νόμιμα διαγυμνάζειν. τηνικαῦτα τοὺς ἐπισκόπους διεκελεύσαμεν ἐν τῇ ἀδριανουπόλει ἐκδέχεσθαι τὴν ἡμετέραν ἐπάνοδον, ἵνα ἐπειδὰν πάντα καλῶς διατεθῇ τὰ δημόσια, τότε λοιπὸν ἅπερ ἂν ὑποβάλωσιν, ἀκοῦσαι καὶ δοκιμάσαι δυνηθῶμεν. τῇ μέντοι σεμνότητι ὑμῶν μὴ βαρὺ φαινέσθω ὥστε ἐκδέχεσθαι τὴν αὐτῶν ἐπάνοδον. ἵνα ἐπειδὰν ἐπανέλθωσι κομίζοντες ὑμῖν τὰς ἡμετέρας ἀποκρίσεις, δυνηθῆτε εἰς πέρας ἀγαγεῖν τὰ πρὸς τὴν λυσιτέλειαν ἀνήκοντα τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ.

ΤΑΥΤΑ ΕΔΕΞΑΝΤΟ ΟΙ ΕΠΙΣΚΟΠΟΙ, ἐπαγομένων τριῶν αὐτιγράφων τῶν ἐπισκόπων.

ΤΑ γράμματα τῆς σῆς φιλανθρωπίας ἐδεξάμεθα κύριε θεοφιλέστατε βασιλεῦ τὰ περιέχοντα διὰ τὴν τῶν δημοσίων ἀνάγκην τέως μὴ δεδυνῆσθαί σε τὸ ἡμέτερον πρέσβευμα θεωρῆσαι· ἡμᾶς τε κελεύεις ἐκδέχεσθαι τὴν αὐτῶν ἐπάνοδον, ἕως ἂν τὰ παρ' ἡμῶν βεβουλευμένα ἀκολούθως τοῖς προγόνοις ἡμῶν, ὑπογνῷ παρ' αὐτῶν ἡ σὴ εὐσέβεια. ἀλλὰ καὶ νῦν διὰ τούτων τῶν γραμμάτων ὁμολογοῦμεν, καὶ διαβεβαιούμεθα μηδαμῶς ἡμᾶς ἀναχωρεῖν τῆς ἡμετέρας προθέσεως. τοῦτο γὰρ καὶ τοῖς πρέσβεσιν ἡμῶν ἐνετειλάμεθα. ἀξιοῦμεν τοίνυν ὅπως γαληναίᾳ τῇ περιοπῇ τὰ τε ἡμῶν γράμματα τῆς ἡμετέρας μετριότητος κελεύσῃς ἀναγνωσθῆναι. ἀλλὰ γὰρ κἀκεῖνα ἃ διὰ τῶν πρέσβεων ἡμῶν ἐνετειλάμεθα ἡδέως ὑποδέξῃ. ἐκεῖνο μέντοι σωφρονοῦμεν ἡμῶν ἡ σὴ ἡμερότης, ὅση νῦν ἐστὶ λύπη καὶ κατήφεια,

ὅτι τοῖς σοῖς μακαριωτάτοις καιροῖς, πεσωῦται ἐκκλησίαι χωρὶς ἐπισκόπων εἰσὶ· καὶ διατῦτο καὶ πάλιν τὴν σὴν φιλανθρωπίαν ἀξιῦμεν κύριε θεοσεβέστατε βασιλεῦ, ὅπως περὶ τῆς τραχύτητος τῶν χειμώνων, ἵπερ ἀρέσαι τῇ σῇ εὐσεβείᾳ, κελεύσῃς ἡμᾶς εἰς τὰς ἡμετέρας ἐκκλησίας ἐπανελθεῖν, ὡσπερ τὸ πρώτερον ἡμᾶς τῷ παντοκράτορι θεῷ, καὶ τῷ δεσπότῃ καὶ σωτῆρι ἡμῶν χριστῷ, τῷ υἱῷ αὐτῦ τῷ μονογενεῖ, ὑπὲρ τῆς σῆς βασιλείας, τὰς ἐθίμους εὐχὰς μετὰ τῶν λαῶν ἀποπληρῦν. καθὼς καὶ ἀεὶ ἐπεπλέσαμεν, καὶ νῦν ποιῦμεν εὐχόμενοι. A

Illud præterea tua benigniras iuxta nobis cum intelligat, quam tristis & acerba res sit, tot Ecclesias in tuis istis beatissimis temporibus Episcopis suis destitutas esse. Et propterea tuam clementiã iterũ atq; iterũ obtestamur, Imperator Augustissime, vt ante hyemis asperitatem (modo tuæ pietati visum fuerit) nobis ad nostras Ecclesias reuertendi facias potestatem, quo possimus Deo Patri omnipotenti, & Domino ac Seruatori nostro Christo, filio eius vnigenito, pro tuo regno consuetas preces cum populo fundere: sicut & ante semper fecimus, & adhuc facere non desistimus.

ΤΩΝ ΚΑΤ' ΑΙ-ΓΥΠΤΟΝ ΚΑΙ ΛΙΒΥΗΝ ἐπισκόπων ἐνενήκοντα, καὶ τῦ μακαρίου Ἀθανασίου καὶ ἀρσανῶν πρὸς τὰς ἐν ἀφρικῇ.

Καινὰ μὲν τὰ γραφέντα ὑπὸ τῶν ἀγαπητῶν καὶ συλλειτουργῶν ἡμῶν δαμάσου καὶ ἐπισκόπων τῆς μεγάλης ῥώμης, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ τοσούτων συνελθόντων ἐπισκόπων· ἀρκεῖν δ' ἦν καὶ τὰ τῶν ἄλλων γνωμένων συνόδων, ἔν τε τῇ Γαλλίᾳ, καὶ τῇ Ἰταλίᾳ, περὶ τῦ ὑγιαινούσης πίστεως· ἣν ὁμῖν χριστὸς ἐχαρίσατο, οἱ δὲ ἀπόστολοι ἐκήρυξαν, καὶ οἱ πατέρες παρεδέδωκασιν οἱ ἐν τῇ Νικαίᾳ συνελθόντες, ἀπὸ πάσης τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης. πεσαύτη γὰρ γέγονε τότε σπουδὴ διὰ τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν, ἵνα οἱ μὲν πεπωκότες εἰς αὐτὴν ἀναπαυθῶσιν, οἱ δὲ ἐφορῶντες ἔκδηλοι γένωνται. ταύτην γοῦν καὶ πάλαι πᾶσα ἡ οἰκουμένη συμπεφώνηκε, καὶ νῦν δὲ πολλῶν συνόδων γενομένων, ὑπομνησθέντες πάντες, ὅτι κατὰ τὴν θεσσαλονίκην, καὶ σαρδανίαν, καὶ μακεδονίαν, ἠπείρους τε καὶ τὴν ἑλλάδα, καὶ κρήτην καὶ τὰς ἄλλας νήσους, σικελίαν τε καὶ κύπρον, καὶ παμφυλίαν, λυκίαν τε καὶ ἰσαυρίαν καὶ πᾶσαν τὴν αἰγυπτον καὶ τὰς λιβύας, καὶ πλεῖστοι τῶν ἐν τῇ ἀραβίᾳ, ταῦτα ἐπέγνωσαν· καὶ ἐθαύμασάν τε τοὺς ὑπογράψαντας, καὶ ὅτι οὐ καὶ τις ἀπελελείφθη παρ' αὐτοῖς ἐκ τῆς ῥίζης τῶν ἀρειανῶν ἄνω φύουσα πικρία· αὐξάνειν φαμὲν καὶ ἐραίνειν καὶ θάλλειν καὶ τοὺς τὰ αὐτὰ φρονοῦντας αὐτοῖς· διὰ τῶν γραμμάτων τούτων, ἐξεκέντησαν καὶ ἀπελείφθησαν. ἱκανὰ μὲν οὖν τὰ ἐν τῇ νικαίᾳ ὁμολογηθέντα καὶ αὐτάρκη, καθὰ προείπαμεν, πρός τε ἀνατροπὴν πάσης ἀσεβοῦς αἱρέσεως, καὶ πρὸς ἀσφάλειαν καὶ ὠφέλειαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας. ἐπειδὴ δὲ ἠκούσαμεν ὅτινες βυλόμενοι μάχεσθαι πρὸς αὐτὸ, ὀνομάζειν ἐπιχειροῦσι σύνοδόν τινα ὡς ἐν ἀριμήνῳ γενομένην, καὶ φιλονεικοῦσι ταύτην μᾶλλον ἢ ἐκείνην κραταιῶσαι· ἀναγκαῖον ἡγησάμεθα γράψαι καὶ ὑπομνῆσαι ἡμᾶς, ἵνα μὴ ἀνέχησθε τῶν πιστῶν. ἔστι γὰρ ἁδὴν ἔπος ἐστὶν ἡ πάλιν τῦ ἀρσανῆς αἱρέσεως ὠδὰ φυάς. εἰ γὰρ

B C D E

S. Patris nostri

ATHANASII ARCHIEPISCOPI Alexandrini

Ad venerabiles in Aphrica Episcopos, Epistola.

SVfficiunt quidem scripta Damasi comministri nostri dilecti, & magnæ Romæ Episcopi, cæterorumque tot numero inibi congregatorum, nihiloque minus sufficiunt scripta aliorum conciliorum, quæ partim in Gallia, partim in Italia habita sunt, ad astruendam eam, quæ in nobis est, fidem, quam Christus largitus est, & Apostoli prædicarunt, & patres qui Nicææ vndiquaque ex nostro habitabili orbe cõuenerant, tradidere, summa propter Arianos cura adhibita, vt qui in eam hæresim lapsi essent, resurgerent: & authores eius reprehenderentur. Huic certè concilio, vniuersus orbis assensum præbuit, & quanquam multæ habitæ sunt Synodi, huius tamen omnes sunt memores, tum per Dalmatiam, Dardaniam, aliasque insulas, Siciliam, & Cyprum, tum per Isauriam, Pamphiliam, Lyciam, & vniuersam Ægyptum & Libyas: & plerique in Arabia hanc agnouerunt, & admirati sunt, & subscriptione approbarunt: adeo, vt si qui restent ex Ariana radice progerminante amaritiem (loquimur autem de Vrsacio, Valente, cæterisque qui idem sentiunt) per ista ipsa scripta abscissi reiectique comperiantur. Sufficiunt igitur ea quæ Nicææ confessa fuere, satisque per se virium habent, quemadmodum superius diximus, tum ad subuersionem impij dogmatis, tum ad tutelam, vtilitatemque Ecclesiasticæ doctrinæ. Sed tamen quia audiuimus nonnullos huius oppugnandæ cupidos, allegare concilium Ariminense, quod ipsi iactitant authoritatem obtinuisse, necessario visum est, vt vos scripto certiores redditos admoneremus, ne istiusmodi homines tolerare velitis. Est enim istud aliud nihil, nisi propago Arianicæ hæreseos.

Qui enim Synodum contra iſtam hæreſim habitam repudiant, quid aliud ſibi volunt, quam vt Ariana inualeſcant? quid igitur illis dignum, niſi vt & Ariani appellentur, & eaſdem cenſuras ferant? qui neque Deum metuerunt, ita dicentem: Ne tranſmoueas terminos æternos, quos poſuerunt patres tui, &, Qui accuſat patrem aut matrem morte moriatur, neque patres noſtros quicquam reueriti ſunt, denunciantes anathema, ſi quis contraria ſuæ ipſorum confeſſioni ſentiret. Siquidem œcumenica Nicææ Synodus celebrata fuit à trecentis & ſeptemdecim Epiſcopis, vt de fide agerent, conuenientibus, idque ob Arianicam impietatem, quo caueretur, ne deinceps particulatim cauillationes fidei orirentur, aut ſi ortæ fuiſſent, ne authoritatem haberent. Quid enim in eo concilio defuit, vt nouam aliquam Synodum requirant? plenum enim eſt illud concilium pietatis dilectiſſimi, & vniuerſum iam orbem terrarum adimpleuit. Hoc & norunt Indi, & quotquot apud alios Barbaros ſunt Chriſtiani. Vanus igitur eorum labor, qui contra illud alia ſubinde concilia moliuntur, quippe qui plusquam decem Synodos iam inſtituerint, in ſingulis ſemper aliquid innouantes, hoc à prioribus detrahentes, illa in ſequentibus demutantes adiicientesque: nihilque ſua vi hactenus, dum & ſcribunt & delẽt, profecerunt, ignari interim, *omnẽ plantationẽ quã non plantauerit pater cœleſtis, eradicandã*: eſſe verbũ autem illud Domini per œcumenicã Nicææ Synodũ, in æternũ manet. Siue enim quis numerum cum numero comparet, tanto maior eſt Nicæna Synodus particularibus conciliis, quantum totum ſui aliqua parte. Quòd ſi caulam Nicæni conuentus à cauſis eorum, qui poſtea coierunt, diſcernere velis, inuenies Nicænam Synodum rationabili cauſa coactam fuiſſe: reliquas autem per ſimultatem, & contentionem, & vim conflatas eſſe. Illa enim ob Arianam ſectam & controuerſiam paſchatis celebrata fuit, eò quòd Syri, Cilices, & qui in Meſopotamia degunt nobiſcum diſſentiebãt in temporibus Paſchæ celebrandi, quod eodem die cum Iudæis celebrabant. Sed gratia Domino noſtro, quia & de fide, & de ſacro illo feſto in concordiam itum eſt. Eaque fuit cauſa Nicæni concilij. Concilia autem, quæ poſtea inſequuta ſunt pro, Ario contra œcumenicam Synodum inſtituta fuêre. Id quum ita ſe habeat, quis ferat eos, qui Ariminenſem, aut vllam Synodum, præter Nicænam, in ore habent & iactitant? aut quis non odio habeat illos, qui quæ patrum ſunt, abrogant? recentiora autem Arimini per vim & contentionem extorta anteponunt? Aut quis cum eis conuenire poſſit, qui ne ſecum quidem conueniunt, aut ſua ipſorum approbant? quippe qui in ſuis conciliis decem ſc. aut pluribus etiam, vt ſuperius dixi, aliàs alia ſcribentes, ſatis docent ſe vniuscuiusq; ſuæ ſynodi criminatores eſſe: idemque illis fit, quod & Iudæis proditoribus fiebat: vt enim *illi derelicto vnico fonte viuentis aquæ, effoderunt ſibi ciſternas contritas, quæ aquam continere non poterant*, quod

εἰ γὰρ τὴν καθ' αὐτῆς συνέδριον γενομένην παραλιπόμενοι ἔστι δὲ ἡ ἐν νικαίᾳ γενομένη· τί ἕτεροι βούλονται, ἢ τὴν ἀρείου κρατεῖν; τίνος ἂν ἄξιοι οἱ τοιοῦτοι, ἢ αἱρεσιῶται μὲν καλεῖσθαι, τῆς αὐτῆς δὲ ἀσεβείας ἐκείνοις μεταίχειν; εἰ μήπω τὸν θεὸν ἐφοβήθησαν λέγοντα, μὴ μετάιρε ὅρια αἰώνια ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες σου· καὶ ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα, θανάτῳ τελευτάτω· οἱ μήτε τοὺς πατέρας ἠδέσθησαν προαγγέλλοντας ἀνάθεμα εἶναι τοὺς τὰ ἐναντία φρονοῦντας τῆς ὁμολογίας αὐτῶν. Διατὶ γὰρ καὶ ἡ οἰκουμενικὴ γέγονεν ἡ ἐν νικαίᾳ συνοδος, τελακοσίων δέκα καθ' ὅλῳ συνελθόντων ἐπισκόπων περὶ τῆς πίστεως διὰ τὴν ἀρειανὴν ἀσέβειαν, ἵνα μηκέτι κατὰ μέρη προφάσει πίστεως γίνωνται, ἀλλὰ κἂν γένωνται, μὴ κρατῶσι. τί γὰρ ἐκείνῃ λείπει ἵνα καινότερα ζητήσῃ τις; πλήρης ἐστὶν εὐσεβείας ἀγαπητοὶ· αὕτη πᾶσαν τὴν οἰκουμένην πεπλήρωκε, καὶ τὴν ἔγνωσαν, καὶ ἰνδοὶ, καὶ ὅσοι παρὰ τοῖς ἄλλοις βαρβάροις εἰσὶ χριστιανοί. κενὸς οὖν μάταιος ὁ κάματος τῶν κατ' αὐτῆς πολλάκις ἐπιχειρησάντων. ἤδη γὰρ οἱ τριάκοντα, δέκα καὶ πλέον που συνόδους πεποιήκασι καθαιροῦσαν μεταβαλλόμενοι, καὶ τὰ μὲν ἀπὸ τῶν πρώτων ἀφαιροῦντες, τὰ δὲ ταῖς μετὰ ταῦτα ἐναλλάσσοντες καὶ προστιθέντες, καὶ ὠνήσαν οὐδὲν μέχρι νῦν γράφοντες, ἐξαλείφοντες, διαζόμενοι, οὐκ εἰδότες ὅτι πᾶσαν μὲν φυτείαν ἣν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ πατὴρ ὁ οὐράνιος ἐκριζωθήσεται. τὸ δὲ ῥῆμα τοῦ κυρίου τὸ διὰ τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου ἐν τῇ νικαίᾳ γενόμενον μένει εἰς τὸν αἰῶνα. ἄντε γὰρ ἀριθμὸν ἀριθμῷ τις συμβάλῃ, πλείους οἱ ἐν νικαίᾳ τῶν κατὰ μέρος εἰσὶν, ὅσον καὶ τὸ ὅλον πλεῖόν ἐστι τῶν μερῶν· ἄντε τὸ αἴτιον τῆς ἐν νικαίᾳ καὶ τῶν μετ' αὐτὴν τοσούτων γενομένων συνόδων διαγνῶναί τις ἐθέλοι, εὑροι ἂν τὴν μὲν ἐν νικαίᾳ ἔχουσαν τὸ αἴτιον ἄλλην, τὰς δὲ ἄλλας διὰ μίσος καὶ φιλονεικίαν ἐκ βίας συγκροτηθείσας. ἡ μὲν γὰρ διὰ τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν καὶ διὰ τὸ πάσχα συνήχθη. ἐπειδὴ οἱ κατὰ συρίαν καὶ κιλικίαν καὶ μεσοποταμίαν διεφώνουν πρὸς ἡμᾶς, καὶ τῷ καιρῷ ἐν ᾧ ποιοῦσιν οἱ ἰουδαῖοι, ἐποίουν καὶ αὐτοί. ἀλλὰ χάρις τῷ κυρίῳ ὥσπερ περὶ τῆς πίστεως οὕτως, καὶ περὶ τῆς ἁγίας ἑορτῆς γέγονε συμφωνία. καὶ τότε λοιπὸν τὸ αἴτιον τῆς ἐν νικαίᾳ συνόδου. αἱ δὲ μετὰ ταύτην ὑπὲρ ἀριθμὸν μὲν καὶ δὲ τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου ἐπενοήθησαν. τούτων δ' ἄτοπον δεικνυμένων τὰς ἀποδείξεις τὸ ἀριμηνον ἢ ἄλλην συνοδον παρὰ τὴν ἐν νικαίᾳ ὀνομάζοντας; ἢ τίς ἂν καὶ μισήσειε τοὺς ἀθλοῦντας μὲν τὰ τῶν πατέρων, ἀλλὰ νεώτερα ἐπὶ τῇ ἀριμήνῳ καὶ φιλονεικίαν καὶ βίαν συνηθέντα προκρίνοντας; πῶς δ' ἂν τοῖς συνελθεῖν ἐθελήσοι τις ἀνθρώποις, μὴ δὲ τὰ ἑαυτῶν ἀποδεχομένοις; οἱ δὲ καὶ τὰ ἑαυτῶν δέκα πάλαι καὶ πλέον καθαιρεθέντα προκρίνουσι. πόθεν δέ τοι τοῦτ' ἔστιν, οἷσι καὶ οἱ πάπαι τὰ ἰουδαίων προδοῦ πεπείνθασιν. ὡς γὰρ ἐκεῖνοι καταλείψαντες τὴν μόνην πηγὴν ζώσης ὕδατος, ὤρυξαν ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους, οἳ οὐ δυνήσονται ὕδωρ συνέχειν,

γέγραπται δὲ πῦπο ϖῶς τῷ ϖροφήτῃ ἱερεμίᾳ· οὕτως οὖν μαχόμενοι ϖρὸς τὴν μιαν ϗ οἰκουμενικὴν συνοδον, ὤρυξαν ἑαυτοῖς συνόδους πολλὰς, ϗ πᾶσαι κεναὶ αἱ παρ' αὐτοῖς ὡς δεῖγμα μὴ ἔχον ἰσχὺν ἐφάνησαν. μὴ τοίνυν ἀνεχώμεθα τῶν τὴν ἀριμηνον ἢ ἄλλην ὀνομαζόντων συνοδον, ϖῶς τὴν ἐν νικαίᾳ γενομένην, ϗ γὰρ ϗ αὐτοὶ οἱ τὴν ἀριμηνον ὀνομαζοντες, ἐοίκασι μὴ εἰδέναι τὰ ἐν αὐτῇ ϖραχθέντα· ἢ γὰρ ἂν, ἐσιώπησαν. οἶδατε γὰρ ἀγαπητοὶ μαθόντες ϗ ὑμεῖς ϖῶς τῶν ἑλθόντων ἐξ ὑμῶν εἰς τὴν ἀριμηνον, ὡς ουρσάκιος ϗ Οὐάλης, Οὐδόξιος ϗ αἰξέντιος, ἐκεῖ δὲ ϗν αὐτοῖς ϗ δημόφιλος, καθῃρέθησαν, θελήσαντες ἕτερα ϖῶς τὸ ἐν νικαίᾳ γραφὲν· ὅτε ϗ ἀπαιτηθέντες ἀναθεματίσαι τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν, παρῃτήσαντο, ϗ μᾶλλον αὐτὴν ἤθελον εἶναι ϖροτάται. οἱ ϑ γε ἐπίσκοποι οἱ ἀληθῶς γνήσιοι δοῦλοι τοῦ κυρίου, ὀρθῶς πιϛεύοντες· ἦσαν δὲ ἐγγὺς Δακόσιοι· ἔγραψαν ἀρκεῖσθαι τῇ ἐν νικαίᾳ μόνῃ, ϗ μηδὲν πλέον ἢ ἔλαττον παρ' ἐκείνην ζητεῖν ἢ φρονεῖν. ταῦτα ϗ κωνσταντίῳ δεδηλώκασι τῷ ϗ τὴν συνοδον κελεύσαντι γενέσθαι. ἀλλ' οἱ ἐν τῇ ἀριμήνῳ καθῃρεθέντες, ἀπελθόντες ϖρὸς κωνστάντιον, πεποιήκασιν ὑβελοῦς μὲν, ἀπειλὰς δὲ γενέσθαι μὴ ἀνακάμψειν εἰς τὰς ἰδίας παροικίας πρὸς κατ' αὐτῶν ἀποφηναμένους, βίαν τι παθεῖν ἐν τῇ θρᾴκῃ ἐν αὐτῷ τῷ χειμῶνι, ὥϛε τῶν παρ' αὐτῶν καμνόντων ἀνέχεσθαι. εἴπερ οὖν τινες τὴν ἀριμηνον ὀνομάζουσι, δεικνύτωσαν πρῶτον καθαίρεσιν τῶν ϖροειρημένων, ϗ ἅπερ ἔγραψαν οἱ ἐπίσκοποι, λέγοντες μηδὲν πλέον ζητεῖν τῶν ἐν νικαίᾳ παρὰ τῶν πατέρων ὁμολογηθέντων, μὴ δὲ ὀνομάζειν ἄλλην συνοδον παρ' ἐκείνην. ἀλλὰ ταῦτα μὲν κρύπτουσι, τὰ δὲ ἐν τῇ θρᾴκῃ κατὰ βίαν ϖραχθέντα ϖροβάλλονται· ἐξ ὧν δείκνυνται τῆς μὲν ἀρειανῆς αἱρέσεως ὄντες ὑποκριταὶ, ἀλλότριοι δὲ τῆς ὑγιαινούσης πίϛεως, ϗ αὐτὴν δὲ τὴν μεγάλην συνοδον, ϗ τὰς παρ' ἐκείνων ἄν τις ἐξετάζειν ἐκ παραλλήλου θέλοι, εὕροι ἂν τῶν μὲν τὴν θεοσέβειαν, τῶν δὲ τὴν ἀλογίαν. οἱ ἐν νικαίᾳ συνελθόντες, οὐ καθαιρεθέντες συνῆλθον, ἀλλὰ ϗ ὡμολόγησαν τῆς οὐσίας τοῦ ϖατρὸς εἶναι τὸν υἱὸν· οὗτοι δὲ ϗ ἅπαξ ϗ δεύτερον καθαιρεθέντες, ϗ τρίτον ἐν αὐτῇ τῇ ἀριμήνῳ, γράφειν ἐπλήμησαν, μὴ χρῆναι λέγειν οὐσίαν ἢ ὑπόϛασιν ἔχειν τὸν θεόν. ἐκ δὴ τούτων σκοπεῖν ἔξεϛιν ἀδελφοὶ, ὡς οἱ μὲν ἐν νικαίᾳ τῶν γεγραφῶν πνέουσι, λέγοντος αὐτοῦ τοῦ θεοῦ ἐν μὲν τῇ ἐξόδῳ, ἐγὼ εἰμι ὁ ὤν· Δαὶ δὲ τοῦ ἱερεμίου, τίς ἐϛιν ἐν ὑποϛήματι αὐτοῦ, ϗ εἶδε τὸν λόγον αὐτοῦ; ϗ μετ' ὀλίγον, ϗ ἔϛησαν ἐν τῇ ὑποϛάϛει μου ϗ ἤκουσαν τῶν λόγων μου. ἡ δὲ ὑπόϛασις οὐσία ἐϛι ϗ οὐδὲν ἄλλο σημαινόμενον ἔχει, ἢ αὐτὸ τὸ ὄν. ὅπερ ἱερεμίας ὕπαρξιν ὀνομάζει λέγων· ϗ οὐκ ἤκουσαν φωνὴν ὑπάρξεως. ἡ γὰρ ὑπόϛασις ϗ ἡ οὐσία, ὕπαρξίς ἐϛιν. ἔϛι γὰρ

quod apud Ieremiam Prophetam ſcriptum inuenias, ita quoque iſti opugnantes œcumenicam Synodũ, effoderunt ſibi Synodos complures, omnèſque illæ apud illos, vt manipulus ſine viribus euanuerunt. Ne feramus igitur illos, qui nobis Arimiuenſe, aut vllum aliud concilium nominant. Videntur autem illi, qui Ariminenſe concilium in ore habent, ne illa quidem ſcire, quæ ibi acta ſunt, quippe qui alioqui obticuiſſent. Vos contra dilectiſſimi compertum habetis ex iis, qui è veſtro numero ad concilium Ariminenſe ſe contulerunt, quomodo Vrſacius & Valens illic præſto fuere, & vnà cum illis Demophilus, eóſque ideo depoſitos, exautoratóſq; eſſe, quòd alia quàm quæ in Niceno concilio decreta eſſent, conſcribere vellent. Quo tempore quum ab illis poſtularetur, vt Arianam hæreſim anathemate damnarent, poſtulata præſtare recuſarunt, malebántq; ſe potius eius hęreſeos duces prefectóſq; videri. Epiſcopi cõtra legitimi Chriſti ſerui, & recta fide præditi numero ferme ducenti, dicebãt ſufficere Nicæni concilij dogmata, nec plus, nec minus, aut quærendum aut credẽdum eſſe. Hæc & Conſtantio ſignificauerunt, cuius iuſſu concilium coierat. Verũ qui Arimini exautorati erant, profugientes ad Conſtantium, operam dedẽre, vt ij quorum ſententiis ceciderant, quàm indigniſſime haberẽtur, minæq; adderentur, ne in ſuas parœcias diſcederent, quibus etiam vim in Thracia per hyemem intulerunt, quo eos cogerent ad res nouas, quas ipſi moliebãtur, ſuſcipiendas. Cõcilium ſcilicet allegãt: proferant mihi prius ex autorationẽ illorum quos nominaui, deinde addant qui Epiſcopi ſcriptis ſuis ſtatuerunt, ne quid amplius quàm quæ à patribus Nicææ cõfeſſa decretáque eſſent, quęreretur: neue præter eam, vlla alia Synodus nomen obtineret. Sed hæc quidẽ in occulto habẽt. Illa vero quæ in Thracia per vim expreſſa ſunt, iactitant, ex quibus liquet eos eſſe Arianicę hęreſeos gregales, & alienos à ſana fide. Quòd ſi magnum illud concilium iſtorũmque coitiones, mutua inter ſe comparatione examinare velis, inuenies in illo quidẽ ſanctam religionem: in iſtis vero abſurdas rationes tractatas fuiſſe. Qui Nicææ conuenere, eorum nemo depoſitus, exautoratúsq; fuit, iiq; ſimul confeſſi ſunt, ex patris ſubſtantia eſſe Filium: Iſti contra ſemel atque iterum, imo iam tertio depoſiti in ipſo Ariminenſi conuentu, ea audacia fuere, vt affirmauerint, illicitũ dictum eſſe, eſſentiam aut hypoſtaſim habere Deum. Ex quibus videre licet, fratres dilectiſſimi. Nicenos patres ſcripturas ſpirare, ac redolere, loquẽte ipſo Deo tũ in libris Exodi, *Ego ſum qui ſum*, tũ per Ieremiã, *Quis eſt in ſubſtantia eius?* & paulo poſt: *Et ſi ſteteriſſent in hypoſtaſi mea, & audiſſent verba mea.* Hypoſtaſis autem eſſentia eſt, neque: alium ſignificatũ habet, niſi hoc ipſum, quod eſt, quod Ieremias ὕπαρξιν nominauit, dicens, non audiuiſti vocem ὑπάρξεως. Nam & ὑπόϛασις & οὐσία idipſum eſt quod ὕπαρξις, ac ſi dicas, ſubſiſtentiã & ſubſtantiã idem eſſe cum eſſentia. Eſt enim

Est enim Deus, & subsistit. Hoc quum Paulus sentiret, ad Hebræos scripsit, *Qui est splendor gloriæ, & forma ὑποστάσεως eius.* Isti qui se putant scire scripturas, seque sapientes arbitrantur, nolentes in Deo hypostasim nominare. (Hoc enim scripserunt Arimini, & in aliis suis conciliis) qui quæso non cum summo iure depositi sint & habeantur? quum & ipsi loquantur vnà cum insipientibus in cordibuus suis, Non est Deus? Iam quũ patres Nicææ docuissent, non esse, nec creaturam nec facturam Verbum Dei, quippe qui ita de scripto recitarent, *omnia per ipsum facta sunt, & in illo omnia creata sunt, & constant.* Isti contra, potius Ariani quàm Christiani, & in suis Synodis facturã illum ausi sunt dicere, & vnũ ex creaturis esse, quarum ipsum Verbũ opifex est & conditor. Atqui si Verbum, per quod omnia facta sunt, & ipsum quoque creatura fuerit, sequitur, vt illud seipsum creauerit. Sed qui quęso, id quod creatur creare: aut quod conditur, condere poterit? Verum ne vel sic quidem pudore deterrentur, quo minus ea dicant, ob quæ vbique apud omnes mortales in odio sunt. Ac citant pro se Ariminense concilium, quum liqueat eos etiam ibi exautoratos depositósque fuisse. Quin & illud de Nicęno concilio ὁμοούσιον allegant, quum tamen eius rei gratia bellum cum Nicęno concilio gerant. Et vbique quasi culices, hac voce circunstrepitant, in eamque vel per ignorantiam impingunt, vt in lapidem offendiculi in Siõ positum, aut prorsus citra ignorantiam id faciunt, quum vim eius vocabuli intelligant: ac proinde contentiones bellaque affectant, & perpetuo murmure arrodunt hanc vocem, prorsus Arianæ hæresi infestam, eamque collabefactantem. Neque enim voces illis molestiam afferunt, sed damnatio ipsorum quæ in verbis istiusmodi consistit. Iam si hunc animum conscij sibi dissimulatum volunt, à nobis tamen id reticere non debet, vt etiam hinc sedula veraque diligentia magni concilij declaretur. Congregatis enim Episcopis, volentibusque voces impietatis ab Arianis inuentas, è medio tollere, illud scilicet, quod aiunt, Ex non entibus, & quod aiunt, factură & creaturam esse Filium, & Erat quando non erat, & quod est commutabilis naturæ & literarũ sacrarum voces certas & confessas scripto complecti, nimirum ex Deo esse Filium, & natura vnigenitum esse Verbum eùmque solum virtutem & Sapientiam esse Patris & *verum Deum esse* vt Ioannes dixit, & *Splendorem gloriæ, & formam substantiæ Patris*, vt Paulus scripsit. Hic Eusebiani pravas suas opiniones sequentes, inter sese mussitare: Imus quoque & nos inquientes in vestrã sententiã. Nam & nos quoque ex Deo sumus *vnus* siquidem *Deus ex quo omnia* Et *vetera præterierunt: Ecce noua facta sunt omnia*, omnia vero ex Deo: & allegabant id quod in Pastore scriptum est, *Ante omnia crede vnum Deum esse*, qui condidit omnia, instauravit & fecit vt ex non existentibus existerent. Episcopi vero intellecta illorũ vafricie, & dolis

ἔστι γὰρ καὶ ὑπάρχει. τοῦτο νοῶν καὶ ὁ παῦλος, ἔγραψεν ἑβραίοις· ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ. ὅτι δὲ οἱ δοκοῦντες εἰδέναι τὰς γραφὰς, καὶ ὀνομάζοντες ἑαυτὰς εἶναι σοφὰς, μὴ θέλοντες ὑπόστασιν λέγειν τοῦ θεοῦ· τοῦτο γὰρ ἔγραψαν ἐν τῇ ἀριμήνῳ, καὶ ἐν ἄλλαις ἑαυτῶν συνόδοις· πῶς ἂ δικαίως καθηρέθησαν, λέγοντες καὶ αὐτοὶ ὡς ἄφρων ἐν καρδίᾳ, οὐκ ἔστι θεός; πάλιν τὶ οἱ πατέρες ἐδίδαξαν ἐν τῇ νικαίᾳ, μὴ εἶναι κτίσμα ἢ ποίημα τὸν υἱὸν λόγον, ἀναγνόντες· πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο· καὶ, ἐν αὐτῷ τὰ πάντα ἐκτίσθη καὶ συνέστηκεν. ὅτι δὲ οἱ μᾶλλον δρεπανοὶ ἢ χριστιανοὶ ὄντες ἐν ταῖς ἄλλαις ἑαυτῶν συνόδοις, κτίσμα τολμήκασιν εἰπεῖν αὐτὸν, καὶ ἕνα τῶν πάντων, ὧν αὐτὸς ἐστιν ὁ λόγος δημιουργὸς καὶ ποιητής. εἰ γὰρ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα γέγονε, κτίσμα δὲ ἐστι καὶ αὐτὸς· εἴη ἂν καὶ ἑαυτὸν κτίζων· καὶ πῶς δυνάται τὸ κτιζόμενον κτίζειν; ἢ πῶς ὁ κτίζων, κτίζεται; ἀλλ' ὅδε ὅτως αἰσχυνόνται, τοιαῦτα λέγοντες, ἐφ' οἷς μισητοὶ καὶ ἄδηλοι πᾶσίν εἰσιν, ὀνομάζοντες μὲν ἀπλῶς ἀρίμινον, δεικνύμενοι δὲ ἐν αὐτῇ καθαιρεθέντες. καὶ αὐτὸ δέ τι ἐν νικαίᾳ γεγραμμένον ὁμοούσιον εἶναι τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, ὃ χάριν προαιροῦνται μάχεσθαι πρὸς τὴν σύνοδον, καὶ πολεμοῦσιν ὡς κώνωπες παντοχῆ περὶ τῆς λέξεως, ἢ ὡς ἀγνοοῦντες προσκόπτουσιν εἰς αὐτὸ, ὡς οἱ προσκόπτουσιν εἰς τὸν τεθέντα λίθον ἐν σιὼν προσκόμματος. ἢ γινώσκουσι μὲν, ἀμαθῶς δὲ μάχονται καὶ συνεχῶς γογγύζουσιν, ὅτι κατὰ τῆς αἱρέσεώς ἐστιν αὐτῶν ἀληθὴς αὕτη καὶ ἀκλινὴς ἀπόφασις. ἡ γὰρ αἱ λέξεις αὐτὰς λυποῦσιν· ἀλλ' ἡ ἐν αὐτῇ νοουμένη κατάκρισις αὐτῶν. καὶ τούτων δὲ πάλιν αἴτιοι γεγόνασιν αὐτοὶ, καὶ εἰ τοῦτο κρύπτειν αὐτοὶ θέλουσι καὶ πι γινώσκοντες, ἀλλ' ἡμᾶς ἀκόλυθον εἰπεῖν· ἵνα καὶ ἐκ τούτων ἡ μετὰ ἀληθείας ἀκρίβεια τ μεγάλης συνόδου δειχθῇ τ μὲν ὑπὸ τ ἀρχαίων ἐφευρεθεῖσα τ ἀσεβείας λέξις ἀνελεῖν· τὸ ἐξ οὐκ ὄντων· καὶ τὸ λέγειν κτίσμα καὶ ποίημα τὸν υἱὸν, καὶ ὡς ποτε ὅτι οὐκ ἦν· καὶ ὅτι τρεπτῆς ἐστι φύσεως, τὰς δὲ τῶν γραφῶν ὁμολογουμένας γράψαι· ὅτι τε ἐκ τοῦ θεοῦ τῇ φύσει μονογενής ἐστιν ὁ λόγος, δυνάμις, σοφία μὲν ἡ τοῦ πατρὸς, θεὸς ἀληθινὸς, ὡς εἶπεν ὁ Ιωάννης, καὶ ὡς ἔγραψεν ὁ παῦλος, ἀπαύγασμα τῆς δόξης· καὶ χαρακτὴρ τῆς τοῦ πατρὸς ὑποστάσεως. οἱ πρὸ εὐσέβιον ὑπὸ τῆς ἰδίας κακοδοξίας ἑλκόμενοι, διελάλουν ἀλλήλοις· σωθώμεθα· καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς ἐκ τοῦ θεοῦ ἐσμεν. εἷς γὰρ θεὸς ἐξ οὗ τὰ πάντα. καὶ τὰ ἐξῆς παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινά. τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ θεοῦ. ἐλογίζοντο δὲ καὶ τὸ ἐν τῷ ποιμένι γραφὲν· πρῶτον πάντων πίστευσον ὅτι εἷς ἐστιν ὁ θεὸς ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας, καὶ ποιήσας ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι. ἀλλ' οἱ ἐπίσκοποι θεωρήσαντες τὴν πανουργίαν

γίαν

γὰν ἐκείνων, καὶ τὴν τῆς ἀσεβείας κακοτεχνίαν, λοιπὸν εἰρήκασι τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ. καὶ ἐγεγράψαν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ εἶναι τὸν υἱόν, ἵνα τὰ μὲν κτίσματα, ἀφ' ἑαυτῶν χωρὶς αἰτίου εἶναι, ἀλλὰ ἀρχὴν ἔχειν τοῦ γενέσθαι λέγηται ἐκ τοῦ θεοῦ. ὁ δὲ υἱὸς μόνῳ ἰδίῳ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας· τοῦτο γὰρ ἴδιον μονογενοῦς καὶ ἀληθινοῦ λόγου πρὸς πατέρα. καὶ πρὲ μὲν τοῦ γεγράφθαι ἐκ τῆς οὐσίας, ἡ πρόφασις αὕτη. πάλιν δὲ τῶν ἐπισκόπων ἐρωτώντων τοὺς δοκοῦντας ὀλίγους, εἴπερ λέγοιεν τὸν υἱὸν, οὐ κτίσμα, ἀλλὰ δύναμιν, σοφίαν μόνην τοῦ πατρὸς, καὶ εἰκόνα ἀΐδιον, ἀπαράλλακτον κατὰ πάντα τοῦ πατρὸς, καὶ θεὸν ἀληθινὸν, κατηλήφθησαν οἱ πρὲ δύσεβιον ἀλλήλους, ὅτι καὶ πᾶσα φθάνει καὶ εἰς ἡμᾶς, καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς, καὶ δόξα θεοῦ λεγόμεθα, καὶ περὶ ἡμῶν εἴρηται· ἀεὶ γὰρ ἡμεῖς οἱ ζῶντες, καὶ δυνάμεις πολλαί εἰσι· καὶ ἐξῆλθε μὲν πᾶσα ἡ δύναμις κυρίου ἐκ γῆς αἰγύπτου. ἡ δὲ κάμπη καὶ ἡ ἀκρὶς, λέγεται δύναμις μεγάλη· καὶ κύριος τῶν δυνάμεων μεθ' ἡμῶν, ἀντιλήπτωρ ἡμῶν ὁ θεὸς ἰακώβ, ἀλλὰ γὰρ τὸ ἰδίους ἡμᾶς εἶναι τοῦ θεοῦ, ἔχομεν οὐχ' ἁπλῶς, ἀλλ' ὅτι καὶ ἀδελφοὺς ἡμᾶς ἐκάλεσεν. εἰ δὲ καὶ θεὸν ἀληθινὸν λέγουσι τὸν υἱὸν, οὐ λυπεῖ ἡμᾶς· γενόμεθα γὰρ ἀληθινοὶ ἐσμεν. αὕτη τῶν ἀρειανῶν ἡ ἐφθαρμένη φρόνησις. ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα οἱ ἐπίσκοποι θεωρήσαντες ἐκείνων τὸ δόλιον, σωρήσαντες ἐκ τῶν γραφῶν τὸ ἀπαύγασμα, τὴν τε πηγὴν καὶ τὸν τρόπον, καὶ τὸν χαρακτῆρα πρὸς τὸν υἱὸν πάσχειν, καὶ τὸ, ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς, καὶ τὸ, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, καὶ λοιπὸν λοιπὸν καὶ σωτόμως ἐγεγράψαν ὁμοούσιον τῷ πατρὶ τὸν υἱόν· τὰ γὰρ σφετερισμένα πάντα, ταύτην ἔχει τὴν σημασίαν. καὶ ὁ γογγυσμὸς αὐτῶν, ὅτι ἄγραφοί εἰσιν αἱ λέξεις, ἐλέγχεται παρ' αὐτῶν μάταιος, ἐξ ἀγράφων ἀσεβήσαντες. ἄγραφα δὲ τὸ ἐξ οὐκόντων, καὶ τὸ ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, αἰτιῶνται ὅτι ἐξ ἀγράφων μετ' ἀσεβείας νοουμένων λέξεων, κατεκρίθησαν· αὐτοὶ μὲν ὡς ἐκ κοπρίας ὄντες, ἐλάλησαν ἀληθῶς ἀπὸ γῆς. οἱ δὲ ἐπίσκοποι, οὐχ' ἑαυτοῖς φρόντες τὰς λέξεις, ἀλλ' ἐκ πατέρων ἔχοντες τὴν μαρτυρίαν οὕτως ἐγεγράψαν. ἐπίσκοποι γὰρ ἀρχαῖοι πρὸ ἐτῶν ἐγγύς που ἑκατὸν τριάκοντα, τῆς μεγάλης ῥώμης καὶ τῆς ἡμετέρας πόλεως γράφοντες ἠπάσαντο τοὺς ποίημα λέγοντας τὸν υἱὸν καὶ μὴ ὁμοούσιον τῷ πατρὶ. καὶ τοῦτο ἐγίνωσκεν Ὅσιος ὁ γενόμενος ἐπίσκοπος τῆς καισαρείας, πρότερον μὲν συντρέχων τῇ ἀρειανῇ αἱρέσει· ὕστερον δὲ ὑπογράψας ἐν αὐτῇ τῇ ἐν νικαίᾳ συνόδῳ, ἔγραψε τοῖς ἰδίοις βεβαιούμενος, ὅτι καὶ τῶν παλαιῶν τινας λογίους καὶ ἐπιφανεῖς ἐπισκόπους καὶ συγγραφέας, ἔγνωμεν ἐπὶ τῆς τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ θεότητος τῷ τοῦ ὁμοουσίου χρησαμένους ὀνόματι. πῶς

lis aduersus pietatem, clarius expresserunt hāc sententiam, ex Deo scilicet esse: & scripserunt pro iis ex substantia Dei esse Filium. Ne verò creaturæ sua sponte & sine autore viderentur esse conditæ, sed principium causámq; initialem haberent, dictum est, eas ex Deo esse: Filiū contra solum esse proprium substantiæ Patris: id enim proprium vnigeniti & veri verbi cum Patre: ac proinde de eo solo scriptū esse, quòd sit ex substantia Patris. Atq; ista fuit causa istius complexionis verborū. Episcopis vero denuo A interrogantibus paucos istos, Anné agnoscerent, Filium, non creaturam esse, sed virtutem & vnicam Sapientiā Patris, & per omnia imaginem indemutabilem Patris, & Deum verum? deprehensum est Eusebianos inter se consusurrare & annuere, nimirum, quasi ista etiam ad ipsos pertinerent. Nam & nos, inquientes, imago & gloria Dei appellamur, & de nobis quoque id dictum esse, quum & omnes qui viuimus, alieq; res complures, virtutes appellentur. Siquidem *egressa est omnis virtus Domini ex Aegypto, Erucam quoque & locustam virtutem magnam nominari.* Et *Dominus virtutum nobiscum, susceptor noster Deus Iacob:* & nos esse Deo suos ac proprios, quippe qui etiam fratres dicamur. Quòd si etiam Deum verum Filium nuncupent, id & nos quoque non malè habet quoniam verus Deus factus est. Hæc Arianorum corrupta & peruersa mens. Cæterum Episcopi intellecta eorum fraude, collegerunt in vnum has voces ex sacris literis, splendorem, fontem, & fluuium, & formam cum substantia, & illud item, *Et in lumine tuo videbimus Lumen*, & illud quoque, *Ego & Pater vnum sumus*, & pro maiori elucidatione scripserūt, Filium Patri esse consubstantialem. Nam quum superiora omnia hunc intellectū afferant, atque ita illorum obmurmuratio quòd hæ voces in sacris literis non reperiantur, vana esse deprehenditur, cum ipsi ex verbis in scriptura sacra non receptis impietatem suam instruant: scriptum siquidem nusquam est, illud eorum, ex non entibus, & rursus illud eorum, erat quando non erat. Sed ipsi interim mire incusant quòd per voces non in scriptura solennes, sed tamen pie inuentas, condemnati sunt: quū ipsi tanquam è stercoribus exorti vere de terra loquantur. Episcopi contra, nō has voces ipsi excogitarint, sed eas à patrib⁹ contestatas acceperint, & scriptis suis inseruerint. Siquidē prisci Episcopi abhinc annis prope centum & triginta, tum qui Romæ, tum qui in nostra ciuitate Pontificatū gessere, accusauerūt eos qui Filium creaturam dicerent, aut qui negarent eum cōsubstantialem Patri: neq; eius rei ignarus erat Eusebius Episcopus Cæsariensis, qui quum prius suffragaretur Arianicæ sectæ, postea tamen Nicæni concilij decretis subscripsit, & apud suos id ipsum propriis literis affirmauit, cuius hæc verba sunt:

Nouimus quosdam ex priscis eruditos & præclaros Antistites, aliósque scriptores, quum de Patris & Filij deitate loquerentur, voce consubstantialitatis vsos esse. Quid

igitur Ariminensem Synodum allegant, in qua damnati depositique sunt? aut quid accusant Nicænum concilium, in quo etiam ipsorum patres subscripserunt, & confessi sunt ex substantia consubstantialem esse Patri Filium? Aut quid circuncirca discurrunt, quum non solum contra eos qui Nicææ conuenerunt, sed contra illos etiam qui diu ante ipsos fuere, magnos scilicet Episcopos, atq; adeo contra suos prælia ineeptent? Quorum igitur se successores atque hæredes volunt? Quomodo poterũt eos appellare suos patres, quorum confessionem bene & Apostolice scriptam non recipiunt? Alioqui si se contrà dicere posse arbitrantur, dicant quæso, vel potius respondeant, vt in sese inuicem offensantes coarguantur. Quid? credant ne filio ita dicenti? *Ego & Pater vnum sumus?* &, *Qui vidit me vidit & Patrem meum*, certe, inquient, quoniam ita scriptum est, credimus. Sed quomodo vnũ sint, & quomodo qui filium viderit, viderit & Patrem, si iubeas eos exponere, prorsus dicturi sunt, id fieri ex vtriusque inter se mutua similitudine, nisi plane collapsi sint in impiorum sententiã qui quod ipsis animis cogitant, verbis promunt. Hic, si denuo cum eis agas, probè tu quidem, sed id mihi dicas velim, quibusnam rationibus ista similitudo conciliatur aut constat? audacter professuri sunt perfectitudine virtutis, animique concordia id fieri, & quod idem velit cum Patre, & quòd idem nolit cum Patre. Sed hoc velim agnoscant, quòd qui virtute & similitudine voluntatis par Deo efficitur, eum mutandi sui arbitrium habere. Atqui tale nequaquam est Verbum, nisi intelligatur id aliqua ex parte, & non in solidum nostroque more, non natura substantiæ similitudinem cum Deo habere. Hæc enim in nobis propria sunt, qui creatam conditamque naturam adepti sumus. Nam & nos, tametsi ratione substantiæ similes Deo esse non valemus, tamen virtute meliorati Christum imitamur atq; id donãte nobis domino, cuius hæc verba sunt. *Estote misericordes sicut Pater vester, Estote perfecti sicut Pater vester cœlestis perfectus est.* Creata autẽ mutabilia esse, nemo inficias iuerit, quũ & Angeli prævaricati sint, & Adam obaudiuerit, & omnes egeãt gratia Verbi. Mutabile vero immutabili par esse nequaquã poterit, vt nec ꝙ creatũ est, creatori. Quapropter nostrã naturã respiciens sanctus ille dixit, *Deus quis similis erit tibi?* aut quis comparabitur in diis Domine? vbi Deos quoque appellauit res creatas, sed tamẽ participes Verbi. Quẽadmodũ ipse dixit: Si illos dixit deos ad quos verbum Dei factũ est. Sed hæc de iis, qui in participatũ recipiũtur, nec perpetuo immutabiliter sibi cõstant, neque similia illius sunt, cuius cõsortio imbuũtur. De se autẽ hunc sermonẽ dixit: *Ego & Pater vnũ sumus*, vt intelligeres rem creatã non istiusmodi esse. Alioq; respondeant mihi qui Ariminense conciliũ præferunt, anne possit condita natura ita loqui: *Quæ video Patrẽ facientem, hæc & ego quoq; facio*, quum ea, quæ condantur, fiant, nisi velis vt illa seipsa faciant?

Quod

τί οὖν ἔτι τὸν ἀρίμηνον ἐνεμάζουσιν ἐν ᾗ καθῃρέθησαν; τί παραιτοῦνται τὴν ἐν νικαίᾳ σύνοδον, ἐν ᾗ καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν ὑπέγραψαν, καὶ ὡμολόγησαν ἐκ τῆς οὐσίας καὶ ὁμοούσιον εἶναι τὸν υἱὸν τῷ πατρί; τί περιτρέχουσιν; οὐ γὰρ πρὸς μόνους τοὺς ἐν νικαίᾳ ἐπισκόπους συνελθόντας, ἀλλὰ γὰρ καὶ πρὸς τοὺς ἑαυτῶν μεγάλους ἐπισκόπους, καὶ πρὸς τοὺς ἰδίους λοιπὸν μάχονται. τίνων οὖν εἰσι κληρονόμοι καὶ ἀποδέχονται; πῶς δύνανται λέγειν πατέρας τούτους, ὧν οὐκ ἀποδέχονται τὴν ὁμολογίαν τὴν καλῶς καὶ ἀποστολικῶς γεγραφεῖσαν; ἐπεὶ εἰ νομίζουσιν ἀντιλέγειν δύνασθαι, εἰπάτωσαν, μᾶλλον δὲ ἀποκρινάσθωσαν, ἵνα καὶ ἑαυτοῖς περιπίπτοντες ἐλεγχθῶσιν εἰ πιστεύουσι λέγοντι τῷ υἱῷ· ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· καὶ ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα; καὶ, εἰ ποιεῖν ἂν. ἐπειδὴ γεγράφαι πιστεύομεν, ἀλλὰ καὶ πῶς ἕν εἰσι, καὶ πῶς ὁ ἑωρακὼς τὸν υἱὸν ἑώρακε καὶ τὸν πατέρα, ἐὰν ἐρωτηθῶσιν εἰπεῖν, πάντως που φήσουσι δι' ὁμοιότητος· ἐμοὶ πλέον συμπεπώκασι τοῖς ἀδελφὰ φρονοῦσιν αὐτοῖς, καὶ λεγομένοις ἀνομοίοις, ἀλλ' ἐὰν πάλιν ἐρωτηθῶσι, πῶς ὅμοιοι; ἀποθαρσυνόμενοι φήσουσιν ἀρετῇ τελείᾳ καὶ συμφωνίᾳ, τὸ αὐτὸ θέλειν τῷ πατρί, καὶ μὴ θέλειν ὅπερ ὁ πατὴρ οὐ θέλει. ἀλλὰ μαθέτωσαν ὅτι ἐξ ἀρετῆς καὶ τὸ θέλειν ὁμοιούμενον τῷ θεῷ, ἔχει μὲν καὶ τὸ πρέπειν τῇ προαιρέσει. οὐκ ἔστι δὲ οὕτως ὁ λόγος, εἰ μὴ ἄρα ἐκ μέρους καὶ καθ' ἡμᾶς ὅμοιος, ὅτι μὴ καὶ κατ' οὐσίαν ὅμοιός ἐστι. ταῦτα δὲ ἴδια ἡμῶν τῶν γνητῶν καὶ κτιστὴν ἐχόντων τὴν φύσιν. καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς καί τι μὴ δυνάμενοι ὅμοιοι κατ' οὐσίαν τοῦ θεοῦ γενέσθαι, ὅμως ἐξ ἀρετῆς βελτιούμενοι, μιμούμεθα τὸν θεόν, χαρισαμένου καὶ τοῦτο τοῦ κυρίου, καὶ λέγοντος, γίνεσθε οἰκτίρμονες. ὡς ὁ πατὴρ ἡμῶν οἰκτίρμων ἐστί. γίνεσθε τέλειοι ὡς ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τέλειός ἐστι. τρέπεται δὲ τὰ γενητὰ, οὐκ ἀντὶς ἐγνήσατο, ἀγγέλων μὲν παραβάντων, τοῦ δὲ Ἀδὰμ παραβήσαντος, καὶ πάντων δεομένων τῆς τοῦ λόγου χάριτος. τρεπτὸν δὲ ἀτρέπτου ὄντος τοῦ θεοῦ, οὐκ ἂν εἴη ὅμοιον· ὥσπερ οὐδὲ τὸ κτισθὲν τοῦ κτίσαντος. Διὰτοῦτο περὶ μὲν ἡμῶν σκοπῶν ὁ ἅγιος ἔλεγεν. ὁ θεὸς τίς ὁμοιωθήσεταί σοι; καὶ τίς ὅμοιός σοι ἐν θεοῖς κύριε; θεοὺς λέγων, τοὺς κτισθέντας μὲν, μετόχους δὲ γινομένους τοῦ λόγου, ὡς αὐτὸς εἶπεν· ἐκ ἐκείνους θεοὺς εἶπεν πρὸς οὓς ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἐγένετο. τὰ δὲ μετέχοντα οὐκ ἂν εἴη τὰ αὐτά. οὐ δὲ ὅμοια τοῦ μετοχομένου. περὶ ἑαυτοῦ γοῦν ἔλεγεν, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν, ὡς τῶν γνητῶν μὴ ὄντων οὕτως. ἐπεὶ ἀποκρινάσθωσαν οἱ τὸν ἀρίμηνον προτείνοντες, ἡ κτιστὴ οὐσία δύναται εἰπεῖν, ἃ βλέπω τὸν πατέρα ποιοῦντα, ταῦτα κἀγὼ ποιῶ· ποιούμενα γάρ ἐστι τὰ γενητὰ καὶ ὑποιοῦνται. εἰ δὲ μή γε, καὶ ἑαυτὰ ἐποίησαν.

ἀμέλει

ἀμέλει εἰ ὡς λέγουσι κτίσμα ἐστὶν ὁ υἱὸς, καὶ ποιεῖ αὐτὸν ὁ πατὴρ, πάντως ἂν ἐποίησε καὶ ἑαυτὸν ὁ υἱὸς, δυνάμενος ποιεῖν ἃ ποιεῖ ὁ πατὴρ ὡς εἶπεν αὐτός. ἀλλ' ἄτοπον καὶ λίαν ἀσύστατον ἐστι τὸ πιοῦπεν. ποιεῖν γὰρ ἑαυτὸν οὐδεὶς δύναται. πάλιν δὲ εἰπάτωσαν εἰ δύναται τὰ γενητὰ εἰπεῖν· πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, ἐμά ἐστιν, ἔχει δὲ τὸ κτίζειν, τὸ δημιουργεῖν, τὸ ἀΐδιον, τὸ εἶναι παντοκράτωρ, τὰ ἄτρεπτον. τὰ δὲ γενητὰ οὐ δύναται ἔχειν τὸ δημιουργεῖν· κτίσμα γὰρ ἐστιν· οὐδὲ τὸ ἀΐδιον· ἀρχὴν γὰρ ἔχει τοῦ εἶναι· οὐ δὲ τὸ παντοκράτωρ καὶ ἄτρεπτον. κρατούμενα γὰρ καὶ τρεπτῆς φύσεώς ἐστιν, ὥσπερ αἱ γραφαὶ λέγουσιν. οὐκ οὖν εἰ ταῦτα τοῦ υἱοῦ ἐστιν, οὐκ ἐξ ἀρετῆς ὡς εἴπομεν, ἀλλὰ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἐστι δηλονότι ὡς εἶπεν ἡ σύνοδος, οὐκ ἐξ ἄλλης οὐσίας ἐστὶν, ἀλλὰ τῆς τοῦ πατρὸς, ἧς ἐστι καὶ ταῦτα ἴδια· τὸ δὲ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ἴδιον καὶ ἐξ αὐτῆς γέννημα, τί ἂν εἴη, ἢ πῶς ἄν τις ὀνομάσειεν αὐτὸ, ἢ ὁμοούσιον; ἃ γὰρ βλέπει τις ἐν τῷ πατρὶ, ταῦτα βλέπει ἐν τῷ υἱῷ. υἱῷ δὲ, οὐκ ἐκ μετουσίας, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν, καὶ τοῦτό ἐστιν· ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· καὶ ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς, ἑώρακε τὸν πατέρα. ἄλλως τε καὶ ἐκ τούτου πάλιν καλὸν δεικνύναι τῷ ἀφροσύνῳ αὐτῶν, εἰ ἐξ ἀρετῆς ἔπεται τὸ θέλειν καὶ τὸ μὴ θέλειν, καὶ τρόπων βελτίωσις, ὅμοιος καθ' ὑμᾶς ἐστιν ὁ υἱὸς τῷ πατρί. ταῦτα δὲ ποιότητος ἴδια. δηλονότι σώζετον θεὸν, ἐκ ποιότητος καὶ οὐσίας λέγετε. καὶ τίς ὑμῶν ἀνέξεται ταῦτα λεγόντων; οὐ γὰρ σώζεται ὁ θεὸς ὁ τὰ πάντα εἰς τὸ εἶναι σωτηθεικώς, οὐ δὲ τοιοῦτος, οἷά ἐστι τὰ παρ' αὐτοῦ λόγου γενόμενα. μὴ γένοιτο. ἁπλῆ γάρ ἐστιν οὐσία, ἐν ᾗ οὐκ ἔνι ποιότης. οὐδὲ ὡς εἶπεν ὁ Ἰάκωβος παραλλαγή τις ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα. οὐκοῦν εἰ δείκνυται ἐξ ἀρετῆς. ἐν δὲ ποιότης ἐν τῷ θεῷ, οὔτε ἐν τῷ υἱῷ, δηλονότι τῆς θεότητος, ἴδιον ἂν εἴη, ᾧ τοῦτο πάντως ὁμολογήσετε εἰ μὴ πλέον τι νοεῖν ἀπώλετο ἐν ἡμῖν, τὸ δεῖδιον καὶ πατὸν τῆ τοῦ θεοῦ θεότητος καὶ ἐξ αὐτῆς γέννημα φύσει τυγχάνον, τί ἂν εἴη, ἢ πάλιν καὶ κατὰ τοῦτο, ὁμοούσιον τῷ γεννήσαντι; τοῦτο γὰρ υἱῷ πρὸς πατέρα γνώρισμα, καὶ ὁμὴ τοῦτο λέγων, οὐ φρονεῖ φύσει καὶ ἀληθῶς υἱὸν εἶναι τὸν λόγον. οὕτω νοήσαντες οἱ πατέρες, ἔγραψαν ὁμοούσιον εἶναι τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, καὶ ἀναθεμάτισαν τοὺς λέγοντας ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως εἶναι τὸν υἱὸν, οὐχ' ἑαυτοῖς πλασάμενοι λέξεις, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τῶν πρὸ αὐτῶν πατέρων μαθόντες, καθάπερ ἔφαμεν. τούτων δὲ οὕτω δεικνυμένων, περιττὴ αὐτῶν ἡ ἀρέμινος, περιττὴ καὶ ἄλλη παρ' αὐτῶν ὀνομαζομένη πρὸ πίστεως σύνοδος. ἐκεῖ γὰρ ἡ ἐν Νικαίᾳ σύμφωνος οὖσα καὶ τοῖς ἐγχωρίοις ἐπισκόποις, ἐν ᾗ καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν ὑπέγραψαν, οὓς αἰδεῖσθαι τούτους ἕπρεπεν

quod si omnino, vt dicunt, creatura est filius, & fecit eũ Pater, plane sequetur, vt seipsum quoque fecerit filius, quũ possit omnia facere quæ facit Pater vt ipse de se testatur. Sed id prorsus absurdũ, & nulla ratione consistere potest, Nemo n. sui cõdendi potestatem habet. Iam mihi denuo respondeãt, an possint vlla creata dicere, Quæcunque habet pater, mea sunt: Habet autem ille vim creandi, condendi, æternitatem existendi, & potestatem in omnia, & immutabilitatem: contra, quæ creata sunt, creare non possunt, quippe quę ipsæ creaturę sint, & æternitatem non habeãt, sed aliquando inceperint esse, nec omni potestate aut immutabilitate præditæ sint, quippe quæ sub alterius imperio detineantur, & variantis naturæ sint, quemadmodũ scripturæ loquũtur. Quo circa si omnia ista filij sunt, non igitur ex profectu virtutis, vt diximus, similitudo paterna in filio conciliata est, sed ex ipsa patris substãtia prouenit, vt dixit Synodus. Non igitur ex alia substantia est, quã ex paterna, cuius ista sunt propria. Iã quod proprium est paternæ substantiæ, quodq; inde genitum prodiit, quid quæso existimandũ est? aut quo nomine appellabis, nisi cõsubstantialem? Siquidẽ quæ quis in patre videt, eadem quoq; videt in filio, filio inq̃ illo, nõ qui ex impartitu substantię, sed secundum substantiam filius sit. Hoc enim est, *Ego & Pater vnum sumus*: &, *Qui vidit me, vidit & Patrẽ meũ*. Enimuero pulchrũ fuerit etiem hinc illorũ vecordiam ostendere, Nam si ex virtute, in qua est velle & nolle, morumq; in melius progressione diuinitas illi cõtigit, himirum nostro more, filius Patri similis fuerit quum ista simul & qualitatis & substantię sint. At quis sustinuerit talia dicentes? Non n. Deus cõpositus est, qui omnia vt essent, cõposuit: neq; talis, qualia sunt quæ per Verbum eius facta sunt. Absit q̃ppe, qui sit simplex substantia, in qua non est vlla qualitas: *neq; vlla*, vt testatur Iacobus, *immutatio, aut vicissitudinis adumbratio*. Quũ igitur ostensũ sit, non ex virtute hanc similitudinem profectã: non n. vlla qualitas in Deo, vt nec in filio, si modo cùm similẽ esse ei velis in quo qualitas non est: restat ergo vt ex ꝓprietate substantię ista similitudo proficiscatur. Id credo cõfitemini, nisi mẽs ipsa plane in vobis periit. Iam q̃ proprium est, & idem cum substantia Dei, & genitũ inde naturaliter existit, quid q̃so fuerit, nónne hoc consubstantiale putabis cũ Genitore? quũ id insigne notáque sit filij cum Patre? certe qui hoc non dicit, ille non sentit natura, & vere filium esse Verbũ. Hoc intellectu videlicet, scripserũt patres Niceni cõcilij, filiũ Patri cõsubstantialẽ esse eosq; anathemate damnarũt, qui dicerẽt ex alia substantia esse filiũ. Neq; hac in parte sibi ista vocabula finxerũt, sed à patrib⁹, qui ante fuerũt, ea didicerunt, quẽadmodum diximus. Rebus igitur ad istum modum comprobatis, superflua est illorum Ariminensis Synodus, superflua & illa quæ ab ipsis appellatur Synodus de Fide. Sufficit enim Nicæna, quę cum veteribus Episcopis consentit, in qua istorum patres subscripserunt, quos istos reuereri oportuit,

ne omnia potius quàm Christiani habeantur. Si igitur post tot documenta, postque testimonia veterum Episcoporum, & post subscriptionem suorum patrum, quasi ignari simulent se exhorrere vocabulum ὁμοουσίου, siue consubstantialitatis, sedulo pariter & dicant, & sentiant filium natura, & vere esse filium, & anathemate execrentur, vt imperauit Synodus in eos fieri, qui dicunt eum facturam, aut creaturam, aut ex non existentibus extitisse: &, Erat quando non erat filius Dei, quoniam immutabilis & inalteribilis existit: & nequaquam ex alia substantia, & ita fugiant ab Arianica secta. Nec dubitamus, quin si istos errores candide & ex animo anathemate execrentur, confessuri sint, filium ex substantia Patris esse, Patrique consubstantialem esse. Ideo enim patres dixerunt Filium Patri consubstantialem: atque illud etiam suis scriptis addiderunt, eos qui filium conditum aliquid, aut factum pronunciant, aut ex non entibus extitisse: & quod erat, quando non erit filius Ecclesiam Catholicam anathemate percutere: vt omnibus notum facerent hanc significationem habere vocem consubstantialitatis, vimque huius vocabuli id sibi velle, vt intelligas filium non esse rem creatam, aut conditam, eumque qui filium Patri consubstantialem dicit, ita sentire, vt credat neutiquam filium creaturam, aut opus esse, & contraria illa anathemate execrentur, & consubstantialem esse filium Patri arbitrentur: eumq; dicendo consubstantialem, genuinum & verum filium esse Dei animo concipiant, affirmandoque eum genuinum filium, recte intelligant illud scripturæ, *Ego & Pater vnum sumus:* & *Qui me, vidit vidit & Patrem meum*. Congruum quidem erat, vt ea pluribus exequeremur: verum quia iam scientibus scribimus, ideo paucis significandum erat: optantes apud omnes vinculum pacis conseruari, & omnes qui sunt Catholicæ Ecclesiæ, idem dicere, & sentire. Verum ista à nobis non docendi animo sed admonendi scribuntur. Interim non soli sumus qui ista scribimus, sed omnes in Ægypto & Aphrica Episcopi, nonaginta numero: omnium enim idem est sensus, & alij pro aliis, quem contigerit abesse, subscribunt. Certe quum hoc animo essemus, & contigisset nos in vnum conuenire, scripsimus dilecto Damaso Episcopo magnæ Romæ, contra Auxentium inuasorem Mediolanensis Ecclesiæ, eumque non solum in communione esse Arianicæ sectæ, sed præter hoc multorum scelerum reum esse, quæ designauit cum Georgio socio suæ impietatis, Miramurque cur nondum depositus eiectusque sit ex Ecclasia. Gratiam habemus & illius pietati, & cæteris qui Romæ conuenerunt, quod Vrsacio, & Valente cum sociis suis eiusdem sententiæ eiectis, concordiam Catholicæ Ecclesiæ conseruarint, quam apud vos integram, sattam tectamq; optantes admomus, ne vt di-

ἐπεν, ἵνα μὴ πάνυ μᾶλλον, ἢ χειμαινοὶ νομισθῶσι· εἰ δὲ καὶ μετὰ τοσαῦτα, μετὰ καὶ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἀρχαίων ἐπισκόπων, καὶ μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῶν ἰδίων πατέρων, πεισθῶσιν ὡς ἀγνοοῦντες τὴν λέξιν φοβεῖσθαι τοῦ ὁμοουσίου, εἰ πάτωσαν καὶ φρονείτωσαν ἀπλούστερον μὲν καὶ ἀληθῶς τὸν υἱὸν, φύσει υἱὸν, ἀναθεματιστάτωσαν δὲ ὡς παρήγγειλεν ἡ σύνοδος τοὺς λέγοντας κτίσμα ἢ ποίημα, ἢ ἐξ οὐκ ὄντων, ἢ ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ· καὶ ὅτι τρεπτὸς καὶ ἀλλοιωτὸς ἐστι· καὶ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως· καὶ οὕτως φυγέτωσαν ἀπὸ τῆς ἀρειανῆς αἱρέσεως, καὶ θαρροῦμεν, ὅτι γνησίως ταῦτα ἀναθεματίζοντες ὁμολογοῦσιν ἀληθῶς, ἐκ τῆς οὐσίας, καὶ ὁμοούσιον εἶναι τὸν υἱὸν τῷ πατρί. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ οἱ πατέρες εἰρήκασι ὁμοούσιον εἶναι τὸν υἱὸν, ἐπήγαγον ἀληθῶς· τοὺς δὲ λέγοντας κτίσμα ἢ ποίημα, ἢ ἐξ οὐκ ὄντων, ἢ ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, ἀναθεματίζει ἡ καθολικὴ ἐκκλησία. ἵνα διὰ τούτων γνωρίσωσιν, ὅτι ταῦτα σημαίνει τὸ ὁμοούσιον· καὶ ἡ τοῦ ὁμοουσίου δύναμις γινώσκεται, ἐκ τοῦ μὴ εἶναι κτίσμα ἢ ποίημα τὸν υἱόν· καὶ ὅτι ὁ λέγων ὁμοούσιον, οὐ, φρονεῖ κτίσμα εἶναι τὸν λόγον· καὶ ὁ ἀναθεματίζων τὰ προειρημένα, ὁμοούσιον ἅμα φρονεῖ εἶναι τὸν υἱὸν τῷ πατρί· καὶ ὁ ὁμοούσιον λέγων, γνήσιον καὶ ἀληθινὸν λέγει τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ. καὶ ὁ γνήσιον λέγων, νοεῖ τὸ· ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· καὶ ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα. ἔπρεπε μὲν οὖν διὰ πλειόνων τὰ παῦτα γράφειν. ἐπειδὴ δὲ πρὸς εἰδότας ὑμᾶς γράφομεν, διὰ τοῦτο σύντομως συνηγορήσαμεν· δεχόμενοι παρὰ πᾶσι σώζεσθαι τὸν συνδεσμὸν τῆς εἰρήνης, καὶ πάντας τοὺς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τὰ αὐτὰ λέγειν, τὸ αὐτὸ φρονεῖν· καὶ οὐχ' ὡς διδάσκοντες, ἀλλὰ ὡς διδάσκοντες ἐσμέν. ἐσμεν δὲ οὐχ' ἡμεῖς οἱ γράφοντες μοναι, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ ἐν τῇ αἰγύπτῳ, καὶ τῇ λιβύῃ ἐνενήκοντά που ἐπίσκοποι· πάντων γὰρ ἓν ἐστι τοῦτο φρόνημα, καὶ ὑπὲρ ἀλλήλων ἀεὶ ὑπογράφομεν, ἐὰν συμβῇ τινα μὴ παρεῖναι. οὕτως οὖν διακείμενοι, ἐπειδὴ συνέβη συνελθεῖν ἡμᾶς, ἐγράψαμεν καὶ τῷ ἀγαπητῷ ἡμῶν δαμάσῳ, τῷ ἐπισκόπῳ τῆς μεγάλης ῥώμης, περὶ τοῦ αὐξεντίου τοῦ ἐπελθόντος τῇ ἐν μεδιολάνῳ ἐκκλησίᾳ, δηλοῦμενοι τὰ κατ' αὐτὸν· ὅτι τὸ οὐ μόνον τῆς ἀρειανῆς αἱρέσεώς ἐστι κοινωνὸς, ἀλλὰ καὶ ὑπαδυνός ἐστι πολλοῖς κακοῖς, πράξας ταῦτα μετὰ γρηγορίου τοῦ κοινωνοῦ τῆς ἀσεβείας αὐτοῦ. καὶ θαυμάζοντες, πῶς μέχρι νῦν οὐ καθῃρέθη καὶ ἐκβέβληται τῆς ἐκκλησίας καὶ χάριν ὁμολογήσαμεν τῇ θεοσεβείᾳ αὐτοῦ τε καὶ τῶν συνελθόντων ἐν τῇ μεγάλῃ ῥώμῃ, ὅτι καὶ τοὺς περὶ οὐρσάκιον καὶ οὐαλεντα καὶ τοὺς τὰ αὐτοῖς φρονοῦντας, ἐκβαλόντες ἔσωσαν τὴν ὁμοψυχίαν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ᾧ καὶ παρ' ὑμῖν δεχόμενοι σώζεσθαι, παρακαλοῦμεν μὴ ἀνε-

ἀνέχεσθαι καθὰ προείπομεν τῶν προβαλλομένων ὄχλον συνόδων προφάσει πίστεως τῆς ἐν Ἀριμήνῳ, τῆς ἐν Σιρμίῳ, τῆς ἐν τῇ Ἰσαυρίᾳ, τῆς ἐν τῇ Θρᾴκῃ, τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ πολλὰς καὶ ἀτάκτους· ἀλλὰ μόνον κρατείτω ἐν ὑμῖν ἡ ἐννικαία τῶν πατέρων ὁμολογηθεῖσα πίστις· ἐν ᾗ καὶ πάντες καὶ τῶν νῦν μαχομένων τοῖς αὐτῶν παρῆσαν πατέρες καθὰ προείπομεν, καὶ ὑπέγραψαν· ἵνα καὶ περὶ ἡμῶν ἀπόστολος εἴπῃ· ἐπαινῶ δὲ ὑμᾶς, ὅτι πάντα μου μέμνησθε· καὶ καθὼς παρέδωκα ὑμῖν τὰς παραδόσεις, οὕτως κατέχετε. αὕτη γὰρ ἡ ἐν Νικαίᾳ συνοδος, ἀληθῶς εὐλογεφαία καὶ πάσης αἱρέσεως ἐστίν· αὕτη καὶ τοὺς βλασφημοῦντας εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ λέγοντας αὐτὸ κτίσμα, διατρίπει. ἐρηκότες γὰρ οἱ πατέρες περὶ τῆς εἰς τὸν υἱὸν πίστεως, ἐπῆγαγον εὐθύς· πιστεύομεν καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἵνα τελείαν καὶ πλήρη τὴν εἰς τὴν ἁγίαν τριάδα πίστιν ὁμολογήσαντες τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐν Χριστῷ πίστεως, καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐν παντὶ γνωρίσωσι. δῆλον γὰρ καὶ παρ' ὑμῖν καὶ παρὰ πᾶσι καθέστηκε, καὶ οὐδεὶς ἂν χριστιανῶν ἀμφιβολοίης τοῦτο ἔχοι τὴν διάνοιαν, ὡς οὐκ ἔστιν ἡμῶν ἡ πίστις εἰς τὴν κτίσιν, ἀλλ' εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητήν· καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ· καὶ εἰς ἓν πνεῦμα ἅγιον· ἕνα θεὸν τὸν ἐν τῇ ἁγίᾳ καὶ τελείᾳ τριάδι γινωσκόμενον· εἰς ὃν καὶ βαπτιζόμενοι καὶ ἐν ταύτῃ σωαπτόμενοι τῇ θεότητι, πιστεύομεν καὶ κληρονομήσαι βασιλείαν οὐρανῶν· ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

eos feratis qui multitudinem, vt dixi, conciliorum prætexunt, quasi pro causa fidei, Synodum scilicet Ariminensem, Synodum Arsenicam, Isauricam, & Threiicam in vrbe Constantinopolitana celebratam, & aliquot Antiochenas, sed turbidas & tumultuosas. Quapropter solum apud vos authoritatem obtineat Nicæna patrum de fide confessio, in qua omnes etiam eorum patres, qui nunc eam oppugnant, adfuere, & quemadmodum iam diximus, subscripserunt, vt & de vobis quoque Apostolus dicat: *Laudo vos, quòd in omnibus mei memores estis: & quemadmodum tradidi vobis traditiones, ita eas seruatis.* Ipsa enim Nicæna Synodus reuera trophæum columnaque est, vbi omnes hæreses inscriptæ ostentui sunt, ac triumphantur: eadem illa Synodus, blasphematores Spiritus sancti, dicentesque eum creaturam esse, subuertit. Nam quum patres statuissent de fide in Filium, id statim adiectum voluere, Credimus & in Spiritum sanctum, vt perfectam & plenam de sancta Trinitate Fidem confessionésque absoluentes, formam eius, quæ in Christo est, fidei, & doctrinam Catholicæ Ecclesiæ exhiberent, quum & vobis & omnibus sit notum, neminique vnquam Christianorum dubium fuerit, nos in Deum non in creaturam fidem habere, Deũ inquam Patrem omnipotentem omniũ visibilium & inuisibilium conditorem. Et in vnum Dominum Iesum Christum filium eius vnigenitum. Et in Spiritum sanctum: vnum Deum in sancta & perfecta Trinitate agnoscentes, in quam baptizamur, & in quo coaptamur deitati, Credimusque nos possessuros regnum cœlorum, in Christo Iesu Domino nostro, per quem & Patri, & Spiritui sancto gloria, imperium, maiestas in secula, Amen.

Valete vos, nostrique memores esse in Domino optamus, dilecti & desideratissimi.

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

Alexandrini

Ad vbique Orthodoxos, quum per Arianos persecutio fieret. Epistola.

MAla quæ passi sumus, & intoleranda sunt, & condigne enarrari, nequeunt, sed tamen vt compendiosius vim acerbitatemque earum calamitatũ significem historia mihi ex sacris literis recitanda videtur. Vir Leuita iniuriam in vxore passus, vimq; eius indignitatis secum reputans (mulier enim Hebræa erat, & ex stirpe Iudæ) tantisque contumeliis attonitus, quemadmodum diuina Iudicum Scriptura renunciat, vxoris corpus in partes diuisum, ad omnes tribus Israeliticas misit, vt iniuria non ad se solum, sed ad omnes æque pertinere crederetur, vtq; vel vicem eius dolentes, vindices se præberent, vel negligentes eius sceleris, pudore confunderentur. Nuncij autem rem, vt gesta erat, denarrarunt: illi autem qui visu auditúque id cognouissent, in hæc verba prorupuerunt: Nunquam tale quid, ex quo filij Israel ex Ægypto ascenderunt, accidisse. Concitatæ igitur sunt vniuersæ tribus Israel, omnesque, quasi singuli id peculiariter passi essent, in vnum coire. In summa debellati sunt, qui hoc scelus perpetrauerant: non enim ad generis coniunctionem, qui in bellum coiere, sed ad facinus respexere. Scitis istam historiam fratres, & quæcunque ibi perquàm diligenterà Scriptura super hoc negocio recensentur. Vlterius autem ea excutere non est animus, præsertim quum ad eos scripturus sim, qui rem cognitam habent, & ipse ardeam quamprimum ad ea indicanda, quæ magnitudine & numero superent Leuitica ista mala. Ideo enim huius historiæ mentionem fecimus, vt rebus eius temporis cum præsentibus in comparationem missis, in quibus tanta & tam immanis crudelitas est, maiorem quàm illi indignationem aduersus homines nefarios conciperetis. Siquidem acerbitates persecutionum nobis illatæ, ita præponderant, vt exigua videatur Leuitæ calamitas, præ illis quæ nunc aduersus Ecclesiam designata sunt. Vel potius nunquam quicquam tale auditum est, in orbe terrarum, neque quisquam vnquam istiusmodi mala expertus est. Tunc

Τῶ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Ἀλεξανδρείας

Ἐπιστολὴ πρὸς τὰς ἀπανταχοῦ ὀρθοδόξους ὅτε κατὰ τῶν Ἀρειανῶν διωγμὸς ἐγένετο.

A ΜΕΝ πεπονθαμεν δεινὰ καὶ ἀφορητότερα, καὶ εἶναι παρίσως αὐτὰ μνημονεύσαι, ἵνα ὡς ταχύτερον τὸ δεινὸν τοῦτο συμβεβοηθῆται δυνηθῇ. καλὸν ἡγησάμην ἱστορίας ἀπὸ τῶν γεγραφῶν μνημην ὑσαι. ἀνήρ τις Λευίτης, ἀδικηθεὶς εἰς τὴν γυναῖκα, καὶ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ μύσους ἐωρακὼς· ἑβραία γὰρ ἡ γυνὴ, καὶ ἐκ τῆς Ἰούδα φυλῆς ἐτύγχανε· καὶ κατὰ πλάγιος δὴ τοῖς τολμηθεῖσιν εἰς αὐτὴν ὠδυνομήμασιν. ὡς ἡ θεία τῶν κριτῶν διαγορεύει γραφὴ, διελὼν τὴν γυναῖκα ἀπέστειλε κατὰ πᾶσαν φυλὴν τοῦ Ἰσραὴλ· ἵνα μὴ εἰς B αὐτὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς πάντας, κοινὸν τὸ τοιοῦτον ἀδίκημα πιστεύθῃ· καὶ ἵνα ἐὰν μὲν συμπαθῶσι, ἐκδικήσωσιν. ἐὰν δὲ παρίδωσιν, ὡς αὐτὴ λοιπὸν ἀδικήσαντες αἰσχυνθῶσι. καὶ οἱ μὲν δὴ σταλέντες, τὸ γεγονὸς ἀπήγγειλον. οἱ δὲ ἀκούοντες καὶ ὁρῶντες, ἔλεγον μηδέποτε [τὰ] τοιαῦτα γεγενῆσθαι, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἀνέβησαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου. πᾶσι γοῦν φυλὴ τῇ Ἰσραὴλ ἐκεκίνητο, καὶ πάντες ὡς αὐτοὶ παθόντες, κατὰ C τῶν τολμησάντων συνῆλθον, καὶ πόλεις κατετολμήθησαν οἱ τὰ παρήκοντα θεασάντες, καὶ ἀνάθεμα παρὰ πάντων γεγόνασι. οὐ γὰρ εἰς τὴν συγγενειανοὶ συνελθόντες ἐσκέφθησαν. ἀλλ' εἰς τὸ τολμηθὲν ἀπέβλεπον. οἴδατε δὲ ἱστορίαν ἀδελφοὶ καὶ, τὰ ἐκ τῆς γραφῆς ἀκριβῶς περὶ ταύτης σημαινόμενα. ἐπεξεργάσασθαι γὰρ πλείονα περὶ αὐτῆς οὐ βέλομαι πρὸς εἰδότας γραφῶν, καὶ ἐπειγόμενος τὰ νῦν ἐκείνων πλείονα σημαίνειν τὴν ὑμετέραν βλασφήμιαν. διατέτακται γὰρ ἐκ τῆς ἱστορίας ταύτης ἐμνήσθην, ἵνα τὰ νῦν τοῖς νῦν γινομένοις συμβάλλοντες, καὶ D γνόντες, ὡς ταῦτα νενίκηκε τὴν ἐκείνων ὠμότητα, πλεῖον ὑμεῖς ἀγανακτήσητε, ἢ οἱ κατὰ τῶν τότε παρανομησάντων· καὶ γὰρ καὶ τὰ μικρὰ τῶν διωγμῶν τὰ γενόμενα καθ' ἡμῶν ὑπερβέβληκε, καὶ μικρὰ ἡ τοῦ Λευίτου συμφορὰ, πρὸς τὰ νῦν κατὰ τῆς ἐκκλησίας τολμηθέντα, καὶ μᾶλλον ταῦτα, οὔτε ἠκούσθη ποτὲ ἐν τῇ οἰκουμένῃ, οὔτε τοιούτων τις πεπείραται κακῶν·

πάν

τότε μὲν γὰρ γυνὴ μία, ἧ ἠδικήθη ὅσιος, καὶ εἷς λαϊτης, ὁ τὸν βίαιον παθών. νῦν δὲ ὅλη ἡ ἐκκλησία ἠδικήθη, καὶ τὸ ἱερατεῖον ὑβρίσθη, καὶ πλεῖον μέζον, ὅσιε βία ἀπὸ ἀσεβείας διώκεται. καὶ τότε μὲν, μιᾶς γυναικὸς ἑκάστη φυλὴ μέρος ὁρῶσα καπεπλήττετο· νῦν δὲ ὅλης ἐκκλησίας ὁρᾶται μέλη διηρημένα, καὶ τοὺς μὲν, πρὸς ὑμᾶς τοὺς δὲ, πρὸς ἄλλους ἀποσταλέντας, τὸ ὕβριν καὶ τὸν ἀδικίαν ἧ πεπόνθασιν ἀπαγγέλλοντας. κινήθητι δὴ οὖν καὶ ὑμεῖς παρακαλῶ, μὴ ὡς ἡμῶν μόνον, ἀλλα καὶ ὡς ὑμῶν ἀδικηθέντων, καὶ ἕκαστος, ὡς αὐτὸς παθὼν, βοηθησάτω. ἵνα μὴ σὺν ὀλίγου ἡ ἐκκλησιαστικὸι κανόνες, καὶ ἡ τῆς ἐκκλησίας πίστις, διαφθαρῇ. κινδυνεύει γὰρ ἀμφότερα ἐὰν μὴ ταχέως ὁ θεὸς σὺν ὑμῶν τὰ παλαιωθέντα διορθώσῃ, καὶ ἐκδικίας ἡ ἐκκλησία τύχῃ. οὐ γὰρ νῦν κανόνες καὶ τύποι ταῖς ἐκκλησίαις ἐδοθησαν, ἀλλ' ἐκ τῶν πατέρων ἡμῶν, καλῶς καὶ βεβαίως παρεδοθησαν. οὐ δὲ νῦν ἡ πίστις ἤρξατο, ἀλλ' ἐκ τοῦ κυρίου διὰ τῶν μαθητῶν εἰς ἡμᾶς διαβεβηκεν. ἵν' ἃ μὴ τὰ ἐξ ἀρχαίων μέχρις ἡμῶν τηρηθέντα ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἐν τῇ νῦν ἡμέρας διαπολῆται, καὶ τὰ πιστευθέντα ἡμῖν ζητηθῇ παρ' ἡμῶν. κινήθητι ἀδελφοὶ ὡς οἰκονόμοι μυστηρίων θεοῦ τυγχάνοντες, καὶ τὰ ὑφ' ἑτέρων ἁρπαζόμενα θεωροῦντες. τὰ μὲν οὖν πλείονα, διὰ τῶν γραμματηφόρων ἀκηκόατε· σωτόμως δὲ κἀγὼ σημάναι ἠπείχθην, ἵνα τῷ ὄντι γνῶτε, ὅτι οὐδέποτε τοιοῦτον γέγονε κατὰ τῆς ἐκκλησίας, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἀναληφθεὶς ὁ σωτὴρ ἐνετείλατο τοῖς μαθηταῖς λέγων. πορευθέντες, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. τὰ μὲν οὖν καθ' ἡμῶν καὶ κατὰ τῆς ἐκκλησίας διαγενομηθέντα, οὕτω γέγονε. σωζόντων ἡμῶν σωτήρως ἐν εἰρήνῃ, τῶν τε λαῶν διαγενομένων ἐπὶ ταῖς σωτάξεσι, καὶ συνιόντων τῇ κατὰ θεὸν πολιτείᾳ, τῶν τε συλλειτουργῶν [τῶν] καθ' αἴγυπτον, καὶ θηβαΐδα, καὶ λιβύλυν, ἀγάπην, καὶ εἰρήνην ἐχόντων πρὸς ἀλλήλους, καὶ πρὸς ἡμᾶς, ἐξαίφνης ὁ ἔπαρχος τῆς αἰγύπτου γράμματα προτίθησι δημόσια, διατάγματος ἔχοντα τύπον, ὡς γεωργίας τινὲς ἐκ καππαδοκίας εἰσερχομένας διαδόχου μὲν ὄντος τοῦ κομιτάτου. καὶ ἡμὲν τοιαύτη ἀκοὴ τοὺς πάντας ἐτάραξε. καινὸν γὰρ οὖν καὶ ἄρτι πρώτως ἀκουσθὲν τὸ πιστεύειν. οἱ δὲ λαοὶ καὶ μᾶλλον εἰς τὰς ἐκκλησίας συνήρχοντο· ὅτι μάλιστα σωφρόνων, μήτε ἑαυτοὺς, μήτε ἐπίσκοπον, μήτε πρεσβύτερον, μήτε ὅλως τινὰς μεμψαμένους ἡμᾶς πρὸ μόνους δὲ ἀρειανοὺς ἑώρων σὺν αὐτῷ, καὶ ἀρειανὸν αὐτὸν ἐπεγινωσκον ὑπὸ τῶν περὶ εὐσέβιον τοῖς ἀρειανοῖς ἀποσταλέντα. οἴδατε [δὲ] ἀδελφοὶ ἀεὶ τοὺς περὶ εὐσέβιον πρεσβύτας καὶ κοινωνοὺς τῆς ἀσεβοῦς αἱρέσεως τῶν ἀρειομανιτῶν γενομένους, καὶ δι' αὐτῶν ἀεὶ ἡμῖν ἐπιβουλεύσαντας, καὶ τῆς εἰς γαλλίας ἀποδημίας αἰτίους ἡμῖν γενομένους.

Tunc enim vna mulier iniuriam passa est, & non nisi vnus Leuita erat, ad quem vis illa referebatur. Nunc autem vniuersa Ecclesia iniuria est affecta, & sacrarium contumelioſe habitum. Et quòd magis est, pietas ab impietate persecutionem perpetitur. Tunc singulæ tribus singulis partibus mulieris visis, attonitæ consternataeque ferebantur. Nunc autem totius Ecclesiæ membra diuulsa sunt. Rem ita esse, etiam ex illis cognoscetis, qui alij atque alij in diuersas partes, vt iniurias suas exponant, missi sunt. Obsecro igitur vos, vt ita vestros animos cõmoueat rerum indignitas, quasi nos non tantummodo, sed ipsi quoque iniuriam accepisletis, quo quisque vti lætus, opem in commune conferat, ne paulatim Ecclesiastici canones & Ecclesiæ fides corrumpatur, quæ ambo in periculum veniunt, nisi Deus vestra opera quàm celerrime delicta castiget, & Ecclesiam vindictæ compotem reddat. Non nupera aut nouitia res est canonum Ecclesiasticorum institutio, sed à primis vsque patribus per manus tradita est, & fundata in Ecclesiis, neque nunc tandem fides suum initium sumpsit, sed ab ipso Domino opera discipulorum in nostram vsque ætatem propagata est. Ne igitur ea, quæ hactenus vsque ad nostra secula in Ecclesiis obseruata sunt, his temporibus pereant, & quæ nobis concredita sunt, à nobis requirantur, agite fratres, ita animo excitemini, eumque zelum arripite, qui bonis dispensatoribus mysteriorum Dei congruit, & non aliter sitis affecti, quàm si in oculis vestris istiusmodi populatio commissa esset. Copiosius omnia ex tabellariis cognoscetis, ego tamen mihi imperare non potui, quin paucis ea quoq; delineare, quo plane vobis cõstaret, nullo vnquã tempore, talia in Ecclesiã pepetrata esse, ex quo Saluator noster in cœlũ subuectus discipulis præcepit, *Ite & docete omnes gentes, baptizantis eos in nomine Patris & Filij & Spiritus S.* Quæ igitur aduersum nos, & Ecclesiã commissa sunt, ad istũ modũ se habẽt. Solenniter nobis in pace conuenientibus, populisque istiusmodi conuentu lætis, & cõministris sacrorũ secundũ Deum vita conuersationeq; per Ægyptũ, Thebaida, Aphricã in melius proficientib⁹, mutuaq; inter se, & erga nos pace & charitate affectis: ecce ibi statim p̃fect⁹ Ægypti publice literas ꝓponit in speciẽ edicti, quibus declarabat Georgiũ Cappadocẽ nationẽ, pro successore mihi datũ, satellitiũ stipatoribusq; Comitis in cathedram introducendũ. Fama istius negocij, tunc vt in re noua, & nunc quoq; post rẽ actã perturbauit omnes. Maior igitur ea de causa in templa populi defluxus, & p̃cipue ob id, ꝙ nullas querelas, nec à plebe nec à presbyteris, nec ab Episcopis cõtra me habitas satis sciret, neminemq; nisi Arianos cum Georgio esse: ipsumq; adeo Arianũ & esse, & ab Ariano Eusebiũ missum esse cognoscerẽt. Scitis autem fratres, Eusebium cum suis præsides semper & socios ipsius hæreseos Arianorũ fuisse, & per eos nobis perpetuo insidias esse factas, operamq; dedisse, vt Gallias exulatũ abirẽ.

Ppp iiij. Populus

Populus igitur indignari, quæritare sæpe multumque, tum ad iudices, tum ad vniuersam ciuitatem protestari, nullam aduersum nos querelam ab Ecclesiasticis motam esse: Arianorum hæreticorum opera, hanc insolentiam, legúmque prævaricationem in Ecclesiam immitti. Sed vt demus querelam aliquam aduersum me susceptam esse, meúmque nomen inter reos receptum esse, non tamen oportuit in mei locum Arianum, aut qui Ariana saperet, surrogari, sed secundum Ecclesiasticos canones, prout Apostolus præcepit, congregatis populis vnà cùm Spiritu sancto, qui Episcopum constituant, publice & in præsentia clericorum Episcopum postulantium, inquisitionem fieri, atque ita omnia canonice peragi: non autem ad præsentiam, postulationemque Arianorum, qui ab Ecclesia alieni sunt, quique Episcopale nomen non verentur emere, successorem mihi dari, nundinatoremque Episcopalis tituli, præter consensum eorum, qui Episcopum postulare debebant, præterque voluntatem conscientiamque omnium, qui actis adhibiti non fuere, per vim opesque iudicium extraneorum, in hanc dignitatem immittere. Id enim & Ecclesiasticos canones soluit, & ethnicos ad blasphemiam & suspicionem cogit, vt putent non legibus, rituque diuino, sed nundinatione & potentia Episcopos constitui. Præclara igitur ista Arianica Georgij constitutio, tale sui exordium habuit. Illius porro introitus in Alexandriam, quàm multa nefaria perpetrauerit, quantorumque malorum author extiterit, licebit vobis & ex literis nostris & ab isthuc proficiscentibus resciscere. Populis ergo grauiter ferentibus istarum rerum insolentiam, ideoque in Ecclesiis cœtus facientibus, ne Arianorum perfidia Ecclesiæ fidei admisceretur: Philagrius iam olim in Ecclesiam, & virgines iniurius, per id tempus præfectus Ægypti, olim transfuga nostræ religionis, Georgij conterraneus, homo nequaquam spectatis moribus, fretus magistratus sui authoritate, præsidioque ad quiduis audendum promptus, & qui apostata, in Ecclesiam infestus, & præceps, Ethnicas tribus, Iudæosque item atque alios proteruos homines adhortationibus, magnisque promissis, quæ secundum pacta pro opera præstita bene persoluit, aduersus Ecclesiam instigatos cuneatim cum gladiis & fustibus, contra populos in Ecclesias immittit. Iam quid inde euenerit, non simplicem posthac sermonem requirit, quum ea res nec satis digne explicari queat, aut sine lachrymis, & planctu, vel ex minima parte recenseri. Vbi enim apud priscos talis tragœdia? aut quid simile in bello & persecutione factum est vnquam? Siquidem & Ecclesiis & baptisteriis flammæ iniectæ. Magnus igitur luctus, eiulatus & planctus per ciuitatem. Ciues ea quæ agebantur, indigne ferre, occlamare præsidi, vim protestari, eò quòd virgines sanctæ & in-

Διὰ ταῦτα γὰρ ἐκότως καὶ οἱ λαοὶ ἠγανάκτουν, καὶ καπβόων, μαρτυρόμενοι τοὺς ἀλλους δικαστὰς καὶ πᾶζαν τὴν πόλιν, ὅτι μὴ δὲ μιᾶς μίμψεως ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐγκαλούμενος, ἀλλὰ καὶ τῶν αἱρετικῶν ἀρειανῶν αὐτὰ καθ' ἡμῶν παιζάντων, καινοτομία τις καὶ ἀθεμία τοιαύτη κατὰ τῆς ἐκκλησίας γεγένηται. εἰ γὰρ ὅλως ἐῶ τις καθ' ἡμῶν μέμψις κρατήσασα, ἔδει μὴ ἀρειανὸν μὴ δὲ τῶν τὰ ἀρείου φρονούντων, κατὰ δὲ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας, καὶ κατὰ τὸ τοῦ παύλου ῥῆμα, συναχθέντων τῶν λαῶν, καὶ τοῦ πνεύματος τῶν καθηγεμόντων, σὺν τῇ δυνάμει τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, πάντα κανονικῶς ἐξετασθῆναί τε καὶ πραχθῆναι, παρόντων τῶν αἰτουμένων λαῶν καὶ κληρικῶν, καὶ μὴ ἔξωθεν ὑπὸ ἀρειανῶν, ὥσπερ ἐμπρόσθεν τὸ ὄνομα τοῦ ἐπισκόπου, οὐδὲ τοὺς μὴ αἰτήσαντας μὴ δὲ βουλομένους· μὴ δὲ ὅλως γινώσκοντας τὸ γεγονὸς μετὰ ψευδείας καὶ βίας τῶν ἔξωθεν δικαστῶν ἐπιῤῥῖψαι ἑαυτὸν. τοῦτο δὲ, τοὺς μὲν ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας παραλύσει· τὰ δὲ ἔθνη βλασφημεῖν ἀναγκάζει καὶ ὑπονοεῖν, ὅτι μὴ κατὰ θεῖον θεσμὸν, ἀλλ' ἐξ ἐμπορίας καὶ ψευδείας, αἱ καταστάσεις γίγνονται. ἡ μὲν οὖν κατάστασις ἡ θαυμαστὴ γεωργίου, ὑπὸ ἀρειανῶν γέγονε, καὶ τοιαύτην ἔχει τὴν ἀρχήν· ἡ δὲ εἴσοδος αὐτοῦ, εἰς τὴν ἀλεξάνδρειαν οἷα παράνομα κατειργάσατο, καὶ ἡλίκων κακῶν αἰτία γέγονεν, ἔξεστιν [ὑμῖν] ἐκ τῶν γραφομένων καὶ ἀφ' ἑαυτῶν ἀπὸ ἡμοιωμένων ὑστερωτῆσαι καὶ μαθεῖν, τῶν λαῶν δυσθυμαχετουμένων, καὶ διατοῦτο ἐν ταῖς ἐκκλησίαις συναχθέντων ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ καινοτομίᾳ, ἵνα μὴ ἡ τῶν ἀρειανῶν ἀσεβεία καθαμιγῇ τῇ τῆς ἐκκλησίας πίστει. Φιλάγριος ὁ καὶ πάλαι τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὰς ταύτης παρθένους ἀδικήσας, καὶ νῦν ἔπαρχος αἰγύπτου τυγχάνων, οὐδαμῶς μὲν ἡμέρως, πατρώτης δὲ ὢν τοῦ γεωργίου, καὶ οὐ σεμνὸν ἔχων τὸν τρόπον, ἀλλὰ καὶ ψευδείας ἔχων τοὺς περὶ εὐσέβιον, καὶ διατοῦτο παρευδάζων κατὰ τῆς ἐκκλησίας, πείθει τοὺς ἐθνικοὺς δήμους, τούς τε ἰουδαίους καὶ τοὺς ἀτάκτους [ἐπὶ] ἐπαγγελίαις, ἃς καὶ ὕστερον ἐπεδίδου καὶ παροξύνει, καὶ ἀθρόους αὐτοὺς μετὰ ξιφῶν καὶ ῥοπάλων, ἀφίησι κατὰ τῶν λαῶν εἰς τὰς ἐκκλησίας. καὶ τί γέγονεν ἐκ τούτων, οὐκέτι λοιπὸν ἁπλῶς εἰπεῖν· οὔτε γὰρ ἀξίως σημάναι δυνατὸν, οὔτε χωρὶς δακρύων καὶ θρήνων, μνημονεύσειεν ἄν τις καὶ τῶν ὀλίγων. ποῖα γὰρ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις πεπραγώδηται, τοιαῦτα ἢ τί τοιοῦτον ἐν διωγμῷ καὶ πολέμῳ γέγονέ ποτε; ἡ μὲν ἐκκλησία καὶ τὸ ἅγιον βαπτιστήριον, πῦρ πολέϊται. ὀφθῆναι δὲ, οἰμωγαὶ καὶ ὀλολυγαὶ, καὶ θρῆνος ὅλη κατὰ τὴν πόλιν, ἀγανακτούντων τε τῶν πολιτῶν ὅτι τοῖς γινομένοις καὶ καθορώντων, τὴν βιαιομαρτυρουμένων, παρθένους τε ἁγίας, καὶ ἐ-

& in-

καὶ ἀμίαντοι ἐγυμνοῦντο, καὶ ἔπαιζον ἀμὴ θήμις. μὴ ἀναχόμεναι δὲ, κινδυνώδουν· μοναζοντες κατεπάτουντο, & ἀπέθνησκον καὶ οἱ μὲν ἐσημαίνοντο, οἱ δὲ ξίφεσι καὶ ῥοπάλοις ἀνηροῦντο. ἄλλοι ἐτραυματίζοντο, ἕτυπτον. ὅπου δὲ τῆς ἁγίας τραπέζης, ἡλίκη ἀσέβεια καὶ παρανομία γεγονέν; ὄρνεα καὶ προβάτας ἐθυσίαζον· & φημοσύνας μὲν αὐτῶν τὰ εἴδωλα· δυσφημοῦντες δὲ ἐν αὐταῖς ταῖς ἐκκλησίαις τὸν κύριον καὶ σωτῆρα ἡμῶν Ἰησοῦν χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος. τὰς θείας τῶν γραφῶν βίβλους ἃς ηὕρισκον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, κατέκαιον, εἰς δὲ τὸ ἅγιον βαπτιστήριον· φεῦ τῆς τόλμης· οἱ κυριοκτόνοι ἰουδαῖοι, καὶ οἱ ἄθεοι ἐθνικοὶ ἀφυλάκτως εἰσερχόμενοι, τοιαῦτα αἰσχρὰ διεπράττοντο καὶ ἐλάλουν γυμνοῦντες ἐαυτοὺς, ὡς αἰσχύνεσθαι καὶ λέγειν αὐτά. καὶ τίνες ἀσεβεῖς ἄνδρες, τὰ πίνακα τῶν διωγμῶν μιμούμενοι, παρθένων καὶ ἐγκρατῶν κρατοῦντες εἵλκον· καὶ βλασφημεῖν καὶ ἀρνεῖσθαι τὸν κύριον, καὶ μὴ ἀρνουμένας, κατέκοπτον καὶ κατεπάτουν. καὶ ὡς τούτοις ἡ ἁμαρτωλὸς καὶ λαμπρὰ εἰσοδος γεωργίου τοῦ ἀρειανοῦ ἡδομένη τοῖς πίστεως κακοῖς, ὥσπερ ἔπαθλον καὶ μισθὸν τῆς πικρᾶς ταύτης νίκης παρέχεσα τοῖς ἐθνικοῖς καὶ τοῖς ἰουδαίοις, καὶ οἷς τὰ τοιαῦτα καθ' ἡμῶν ἐργασαμένοις, εἰς προφανῆ δεδώκει τὴν ἐκκλησίαν. καὶ τῆς τοιαύτης ταυτονομίας καὶ ἀταξίας συγχωρηθείσης, τὰ πολέμων λοιπὸν χείρονα καὶ λῃστῶν ὠμότερα ἐγίνετο, οἱ μὲν γὰρ, τὰ ἁρπαγέντα διήρπαζον· οἱ δὲ τὰς ἀποκειμένας τινῶν παραθήκας, διήρευνῶντο· τὸ οἶνον πολὺ ὂν τὸ ἔπινον ἢ ἐξεκένουν, ἢ ἀπεφόρουν· τὸ ἀποκείμενον ἔλαιον ἥρπαζον, τὰς θύρας καὶ τοὺς κανκέλλους, ὡς σκυβάλα ἐκαίοντο· ἐβάπτιζε, τὰς λυχνίας παρ' αὐτὰ ἐν τῷ πυκνῷ ἀπετίθεσαν. τοὺς κηρίωνας τῆς ἐκκλησίας τοῖς εἰδώλοις ἀνῆπτον· καὶ ὅλως, ἁρπαγὴ καὶ θάνατος ἦν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ οὐκ ἠδοῦντο οἱ δυσσεβεῖς ἀρειανοὶ τούτων γινομένων, ἀλλ' ἔτι χείρονα & ὠμότερα προσετίθουν. πεσεῖσθε γὰρ καὶ λαϊκοὶ, ἐξέθησαν, παρθένοι ἀπομαφορίζομεναι, ἀπήγοντο εἰς τὸ βῆμα τοῦ ἡγεμόνος, καὶ εἰς τὴν φυλακὴν ἐβάλλοντο· ἄλλοι ἐδημοσιεύοντο, ἐμαστίχθησαν· οἱ ἄρτοι τῶν λειτουργῶν καὶ τῶν παρθένων ἐκωλύθησαν. ταῦτα δὲ ἐγίνετο ἐν αὐτῇ τῇ ἁγίᾳ πασαρακοστῇ περὶ τὸ πάσχα, ὅποι μὲν ἀδελφοὶ, ἐνήστευον, ὁ δὲ ἰουδαῖος γεώργιος, τὰ καθάρσια τρόπον ἀναλαβὼν, μετὰ πλάτους τοῦ ἡγεμόνος, κατὰ τῶν εἰς χριστὸν δυσσεβούντων ἐνεπαροίνει. ἐν πανδοκείῳ γοῦν εἰσερχόμενος εἰς μίαν τῶν ἐκκλησιῶν μετὰ τοῦ ἡγεμόνος, καὶ τῶν ἐθνικῶν δήμων, ὡς ἀποστρεφομένης εἰδέ τὰς λαὰς τοῦ βιαίαν εἴσοδον αὐτοῦ, ἐποίησε τὸν ὠμότατον ἡγεμόνα ἐν μιᾷ ὥρᾳ, τριάκοντα καὶ τέσσαρας παρθένους καὶ γυναῖκας καὶ ἀγενεῖς ἄνδρας, μαστιγοῦσθαι δημοσίᾳ. καὶ εἰς τὸ δεσμωτήριον ἐμβαλεῖν. ἐν οἷς μίαν παρθένον φιλολογοῦσαν, καὶ τὸ ψαλτήριον ἔτι κατέχουσαν ἐν χερσὶ, μαστιχθῆναι

& incontaminatæ nudatis corporibus nefaria paterentur, iisdemque si contumacius obsisterent, periculum capitis ingereretur, monachi pedibus obtriti expirarent, alij fisco addicerentur, alij gladiis fustibusque mactarentur, alij vulneribus plagisque male mulctati discederent. In sacrosanctam autem mensam (proh) quanta impietas, & facinora commissa? Vidisses enim eos aues & nuces pineas immolare, idola sua laudibus efferre, In Dominum nostrum Saluatorem, Iesum Christum & filium viuentis conuicia verborumque contumelias iacere, Sacros Scripturarum libros, quos in Ecclesiis insteniebant comburere: In sacrum Baptisterium (proh superi) Christicidas Iudæos, & Atheos Ethnicos nulla cum reuerentia ingressos, eam verborum factorumque turpitudinem nudatis corporibus designare, vt pudendum, abominandumque sit relatu. Nec defuere impij homines, æmuli acerbissimorum persecutorum, qui virgines, continentesque iniectis manibus traherent raptarent, & ad blasphemiam, dominique abnegationem compellerent, eosque qui id facere recusarent, concideren, pedibusque obtererent. In hoc genere introitus sui splendidus ille & perquam egregius Georgius lætus de istis malis, simulq; mercedem, præmiaque pro hac tam scelerata victoria, Ethnicis, Iudæis cæterisque quorum opera ad talia vsus erat dispensans, in prædam rapinasq; Ecclesiam dabat. Semel aut istiusmodi genere scelerũ & licentia data, multa tetriora quàm in bello, crudeliora quàm in latrocinio committebantur, quum & isti obuia diriperent, illi in cellis reposita diuiderent, magnamq; copiam vini aut ebiberent, aut effunderent, aut asportarent, oleumq; recónditum prædarentur, fores cancellosq; tanquam reiectamenta gestarent, & candelabra inibi ad parietem deponerent: cereosq; Ecclesiæ, idolis adolerent. In summa magna vbiq; in ecclesia de populatio, & plurima mortis imago. Nõ tamen ad ista impij Ariani vllo pudore cõmouebãtur, qn tetriora adhuc, atrociora q; accumulauere. Vidisses n. presbyteros & Laicos in ius trahi, virgines à cœtu suo diuulsas, ad tribunal pñsidis raptari, & in carcerẽ cõiici, alios fisco addici, alios flagellis cædi, panibus sacrificiorũ ministris & virginib⁹ interdici. Hęc autẽ tub Pascha, in sacra quadragesima acta sunt, per q tẽpus ieiuniis dediti erant. Interim egregius ille Georgius arrogatis sibi moribus Caiphæ cum pñside Pilato cõtra pios Christi cultores debachabatur. Certe ipso die Paraseues ingress⁹ in quãdã Ecclesiã cũ duce & præside Ethnicorum populorũ, intellecto hominũ odio, quo illius violẽtum introitũ auersabantur, authorẽ consuasoremque se præbuit crudelissimo præsidi, vt eadem hora triginta quatuor virgines, & matronæ, item virique ingenui publice flagellis cæderentur, & in viricula conijcerentur, inter quos virginem quandam studiosam literarum, & adhuc Psalterium manibus retinẽtem,

publice

publice flagellari iussit, ereptus virgini à carnificibus liber, ipsa autem post flagra in carcerem recluſa est. His autem ad istum modum patratis, ne in reliquum quidem tempus otium egere, quippe qui in illa alia Ecclesia, in qua ego potissimum per eos dies commorabar, eadem prorsus molientes, furore ipsorum etiam in templum immisso, nihil non egere, vt ibi me interceptum de medio tollerent, nec aliter euenisset, nisi gratiam Christi propitiam, auxiliatoremque mihi expertus fuissem, vnde ita elapsus, licuit mihi pauca ista ex innumeris mala recensere. Ego enim videns eos ad extremam rabiem deuenisse, mecúmque rationem iniens, quo ne vel Ecclesia noxam acciperet, aut virgines indigna paterentur, cædesque denuo committerentur, eademque irerum iniuria contumeliaque in populum incumberet, furtim me populis subduxi, memor verbi saluatoris nostri, *Si vos persequuti fuerint in hac ciuitate, fugite in aliam*. Noueram enim ex his, quæ aduersus primam illam Ecclesiam perpetrauerant, nihil sceleris eos in istam Ecclesiam omissuros, vbi ne ipsam quidem dominicam diem sanctissimi festi, vlla in reuerentia habuere, quo minus eo ipso tempore, quo Dominus omnes ex mortis vinculis compedibusque asseruerit, homines eius Ecclesiæ in vincula coniicerent. Georgius autem cum suis gregalibus, velut bello in Christum suscepto, fretus, confisusque præsidis potentia, diem illam liberalem, vindicemque seruis Christi in luctum & mœrorem vertit. Ethnici contra, oculis animisque malignis diem illum sanctissimum intuentes, lætitia gestiebant. Georgius vero, credo ex mandatis Eusebij vinculis compedibusque per id tempus Christianos, ad luctum, cõplorationemq; compellebat. Hoc genere violentiæ Præses ecclesias diripuit, direptasque Georgio & furiosis Arianis tradidit. Ergo reiectitij homines, & summoti ab ecclesia, in Ecclesiarum direptionibus sibi gratulantur: populis autem Dei & clericis Catholicæ Ecclesiæ necessitas inflicta est, vt cum impiis hæreticis Arianis communicent, aut ab introitu Ecclesiæ abstineant. Quin & naucleris aliisq; marinas nauigationes obeuntibus non exigua vis adhibita est à Georgio, dum alios opera præsidis in tormentis habet, alios vero compedibus adstringit, & in carcerem coniicit, ea de causa, vt & ipsius sceleribus metuerent contradicere, & literas ab eo deferendas acciperent. Verum ne ita quidem cõtentus, quo se nostro sanguine satiaret, induxit crudelissimũ præsidem facinorum socium, vt decretum sub populi nomine aduersus me odiosissimis verbis descriptum ad pientissimum Imperatorem Constantium mitteret, vnde non solum exilium, verum etiam mille mortes expectandas putes. Is autem qui decretum scripsit, transfuga est nostræ religionis, quippe qui relictis Christianis, idola Gentium turpiter adoret: qui autem literis istis subscripserunt, Ethnici sunt. Et ne multus

μαστιχθῆναι πεποίηκε δημοσίᾳ. καὶ τὸ μὲν βιβλίον, ὡσὸ τῶν δημίων διηρπάσθη· αὐτὴ τε ἡπαρθένος, εἰς τὴν Φυλακὴν κατάρχθη· τὰ τῶν γυμνούμενων, οὐχ ἡσύχαζον, οὐδὲ εἰς τὰ ἑξῆς· ἀλλ' ἐβάλλοντο καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ ἐκκλησίᾳ· ἔνθα μάλιστα ἐγὼ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ᾤκουν, τὰ αὐτὰ τοῖς ποιμέσι ποιῆσαι. ἐπαύδαζον δὲ τὴν μανίαν ἑαυτῶν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἐκκλησίαν ἐπεκτεῖναι· ἵνα με θηρεύσαντες ἀνέλωσιν. ὃ καὶ ἔπαθον ἄν, εἰ μὴ ἡ τοῦ χριστοῦ χάρις ἐβοήθησε· ἵνα μόνον ἐκφυγὼν ἀπαγορεῦσαι κἂν τὰ ὀλίγα δυνηθῶ· ἐγὼ γὰρ θεωρῶν αὐτοὺς ἔχοντας λυσσῶντας, λογισάμενος ἵνα μήτε ἡ ἐκκλησία βλαβῇ· καὶ [αἱ] ἐν αὐτῇ παρθένοι πάθωσι· καὶ θάνατοι πάλιν γένωνται, καὶ δεύτερον οἱ λαοὶ ὑβρισθῶσιν, ὑπέκλεψα ἐμαυτὸν τῶν λαῶν μνησθεὶς τοῦ σωτῆρος λέγοντος. ἐὰν ὑμᾶς διώκωσιν εἰς τὴνδε τὴν πόλιν, φεύγετε εἰς τὴν ἑτέραν· ἤδειν γὰρ αὐτοὺς ἀφ' ὧν ἔπραξαν εἰς τὴν ἑτέραν ἐκκλησίαν κακῶν, μηδὲν τῶν δεινῶν καὶ κατὰ τῆς ἄλλης παραιτημένους· ὅπερ καὶ ἐν αὐτῇ τὴν κυριακὴν τῆς ἁγίας ἑορτῆς ἠθέλησαν. ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ, τοὺς τῆς ἐκκλησίας ἀνθρώπους εἰς Φυλακὴν κατῆρξαν· ὅτε ὁ μὲν κύριος, τοὺς πάντας ἐκ τῶν δεινῶν δεσμῶν ἠλευθέρωσεν. ὁ δὲ γεώργιος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, ὥσπερ ἀντιμαχόμενοι τῷ σωτῆρι, καὶ θαρροῦντες τῇ τοῦ ἡγεμονος παρουσίᾳ, τὴν ἐλευθέριον ἡμέραν τοῖς τοῦ χριστοῦ δούλοις, πένθος πεποιήκασι· οἱ μὲν γὰρ ἕλληνες, ἠυφραίνοντο δυσωπούμενοι τὴν ἡμέραν· ὁ δὲ γεώργιος ἴσως ἐν πολλοῖς πλήρων, τῶν περὶ θυσίαν, παρενθεῖν ἠνάγκαζε πάντοτε τοὺς χριστιανοὺς τῇ κακώσει τῶν δεσμῶν. διὰ ταύτας πάντως τὰς βίας ὁ ἡγεμὼν, ἥρπασε πᾶς ἐκκλησίας· καὶ ἁρπάσας, γεωργίῳ καὶ τοῖς ἀρειομανίταις παρεδέδωκε. καὶ οἱ μὲν ἐκκήρυκτοι παρ' ἡμῶν διὰ τὴν ἀσέβειαν γενόμενοι, ἐγκαυχῶνται τῇ ἁρπαγῇ τῶν ἐκκλησιῶν· ὁ δὲ θεὸς λαὸς, καὶ οἱ κληρικοὶ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας βιάζονται, ἢ κοινωνεῖν τῇ ἀσεβείᾳ τῶν αἱρετικῶν ἀρειανῶν, ἢ μὴ εἰσέρχεσθαι εἰς τὰς ἐκκλησίας. καὶ γὰρ καὶ [τοῖς] ναυκλήροις καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς τὴν θάλατταν πλέουσιν, οὐκ ὀλίγην βίαν καὶ ἀνάγκην ἐπέθηκε γεώργιος διὰ τὸ ἡγεμόνος βασανίζων, ἄλλους δεσμεύων, ἐ εἰς τὸ σλεσμωτήριον ἐμβάλλων· ἵνα μήτε ἀντιλέγωσι τῇ παρανομίᾳ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ γράμματα παρ' αὐτοῦ λαμβάνωσι. καὶ ἵνα μὴ ἄχρι τούτων ἐρκεσθῇ ἀλλὰ καὶ τὸ αἷμα τῶν ἡμῶν ἐμφορηθῇ, ποιήσας τὸν ὠμότατον καὶ σωφρονοῦντα αὐτοῦ ἡγεμόνα, ψήφισμα ὡς ἐκ προσώπου τοῦ λαοῦ κατ' ἐμοῦ γράψαι τῷ εὐσεβεστάτῳ βασιλεῖ κωνσταντίῳ, ὀλοφύρσεως ῥήματα περιέχον ἀφ' οὗ μὴ μόνον ἐστὶ φυγεῖν, ἀλλὰ καὶ μυρίους θανάτους προσδοκᾶν. ἐστὶ δὲ ὁ μὲν τὸ ψήφισμα γράψας, ἐστὶ παραβάτης ἐκ χριστιανῶν εἰδώλα ἀναισχύντως προσκυνῶν· οἱ δὲ ὑπογράψαντες, ἐθνικοὶ ἐ νεωκόροι τῶν εἰδώλων, καὶ σὺν αὐτοῖς ἀρειανοί. καὶ ἵνα

μὴ πολὺς

μὴ πολὺς ἐν τῷ γράφειν ᾖμαι· διωγμός ἐστιν ἐν παθήμασι, καὶ διωγμὸς οἷος οὐδὲ ποτε γέγονε κατὰ τῆς ἐκκλησίας· ὅλως μὲν γὰρ ἐν τῷ πρὸ τούτου διωγμῷ, κἂν φεύγων τις προσήυχετο· καὶ κρυπτόμενος, ἐβαπτίζετο. ἄρτι δὲ ἡ πολλὴ ὠμότης, καὶ τὴν βαβυλωνίαν ἀθεότητα μεμίμηται. ὡς γὰρ οἱ τότε κατὰ τοῦ δανιὴλ, οὕτω καὶ ὁ θαυμασὸς γεώργιος τοὺς ἐν ταῖς οἰκίαις προσδυχομένους, ἀφεβάλλει τῷ ἡγεμόνι· καὶ τοὺς λειτουργοὺς μετὰ πάσης ὕβρεως ἀθρόα ῥῖπτε, A
ὡς ἐκ τῆς τοιαύτης βίας, πολλοὺς μὲν ἀβαπτίστους κινδυνεύειν· πολλοὺς δὲ χωρὶς τῶν ἐπισκεπτομένων νοσεῖν καὶ ὀδυρέσθαι, πικροτέραν τῆς νόσου τὴν τοιαύτην συμφορὰν ἡγουμένους. τῶν γὰρ λειτουργῶν τῆς ἐκκλησίας διωκομένων, οἱ λαοὶ καταγινώσκοντες τῆς ἀσεβείας τῶν αἱρετικῶν ἀρειανῶν, αἱροῦνται μᾶλλον οὕτω νόσειν καὶ κινδυνεύειν ἢ χεῖρας τῶν ἀρειανῶν ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτῶν· ἀρειανὸς οὖν ἐστιν ὁ γεώργιος καὶ τοῖς ἀρειανοῖς ἀποστελεὶς· οὐ γάρ τις αὐτὸν B
ἤτησε, πολλῶν μένων αὐτῶν· καὶ διατοῦτο ὡς μισθωτὸς καὶ ἀλλότριος δεινὰ καὶ πικρὰ τοῖς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας λαοῖς, ὡς οὐκ οὔσιν ἰδίοις, διὰ τοῦ ἡγεμόνος κατεργάζεται. ἐπειδὴ γὰρ γρηγόριον ὄνπερ πρότερον οἱ περὶ δόσιβιον τοῖς ἀρειανοῖς κατέστησαν μετὰ τὸ γράψαι ἡμᾶς περὶ αὐτῶν, πάντες ὑμεῖς οἱ τῆς καθολικῆς ἐπίσκοποι ἐδικάσατε, ὡς διὰ τὴν ἀσέβειαν, εἰκότως αὐτὸν αἰθεματίσαντες καὶ ἀπεκηρύξατε· τούτου ἕνεκα γεώργιον νῦν τοῖς αὐτοῖς ἀρειανοῖς ἀ- C
πέστειλαν. εἶτα ἵνα μὴ καὶ δεύτερον αἰσχυνθῶ ὀφλήσωσι, γραφόντων ἡμῶν πάλιν κατ' αὐτῶν διατοῦτο τὴν ἔξωθεν βίαν καθ' ἡμῶν ἐχρήσαντο, ἵνα τῶν ἐκκλησιῶν προκρατήσαντες, δόξωσι ἐκφεύγειν τὴν τῶν ἀρειανῶν κατάνοιαν. ἀλλ' ἐσφάλησαν καὶ ἐντεῦθεν. εἰ μὴ μόνοι οἱ αἱρετικοὶ καὶ οἱ δι' αἰτίας ἐκβληθέντες, καὶ ὅσοι διὰ τὴν ἀνάγκην τὴν ἡγεμόνος κατακοινωνοῦσιν. τοῦτο δὲ τῶν περὶ δόσιβιον ἐστὶ τὸ δραματούργημα, ταῦτα οἱ περὶ δόσιβιον ἔκ παλαι μὲν ἐμελέτων καὶ σωπεπόθουν· νῦν δὲ D
καὶ ἴσχυσαν πράξαι, διὰ τὰς διαβολὰς ἃς διέβαλλον ἡμᾶς βασιλεῖ· ἀμέλει, οὐδὲ οὕτως ἡσυχάζουσιν, ἀλλὰ καὶ οὕτως ἡμᾶς ἀποκτεῖναι ζητοῦσι. καὶ τοῖς γνωρίμοις ἡμῶν, φοβεροὺς ἑαυτοὺς δεικνύουσιν, ὡς πάντας φυγαδεύσαι, καὶ θανάτους παρ' αὐτῶν προσδοκᾶν. ἀλλ' οὐ διὰ ταῦτα καὶ ὑμᾶς αὐτῶν τὴν παρανομίαν καταπλῆξαι χρὴ, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐκδικῆσαι, καὶ ἀγανακτῆσαι κατὰ τῶν εὔτως καινοτομηθέντων. εἰ γὰ πάσχοντος E
μέλους πνεῦμα συμπάσχει πάντα τὰ μέλη, καὶ κατὰ τὸν μακάριον ἀπόστολον, κλαίειν μετὰ κλαιόντων δεῖ, πασχούσης τῆς τηλικαύτης ἐκκλησίας, ἕκαστος ὡς αὐτὸς πάσχων, ἐκδικείτω τὸ πρᾶγμα. κοινὸς γάρ ἐστιν ὁ σωτὴρ ὁ ὑπ' αὐτῶν βλασφημούμενος, καὶ πάντων εἰσὶ κανόνες οἱ ὑπ' αὐτῶν παραλυόμενοι· ἆρα γὰρ οὐ καθεζομένων ὑμῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ σωπώντων τῶν λαῶν χωρίς τινος μέμψεως εἴπῃς

multus sim in scribendo, persecutio adest, eaque persecutio, qualis nunquam antea aduersus Ecclesiam oborta est. Nam in superioribus persecutionibus, quum quis ad fugam adigeretur, erat, vbi suas partes cum aliis coniungeret & quum occultaretur, non deerat Baptismatis copia. Hæc autem multa & præsens crudelitas, Babyloniorum impietatem æmulatur. Vt enim illi Danielem, ita præclarus iste Georgius, eos, qui domi orationes faciunt, ad præsidem defert, & ministros Sacrorum infensissime obseruat, adeo vt exista violentia multi destituti inopia Baptismatis, periclitentur, multique sine visitatoribus ægrotent, & lamententur: acerbiorem sibi calamitatem quàm morbum arbitrantes populique sacrorum ministris abactis, non ignari impietatis Arianorum, præoptant potius ita ægrotare, & periclitari, quàm vt Arianorum manus capitibus suis imponi sustineant. Vt igitur Arianus est Georgius, ita & ab Arianis missus est, eumque nemo in Episcopum postulauit: nisi soli Ariani: ac proinde vti mercenarius & externus grauia & perquam acerba in populos Catholicæ Ecclesiæ, quasi alienos & non sui gregis per præsidem facit. Ego autem quia iam pridem, quum eum Ariani vt fidum sibi in episcopum promouebant, scripto ediderami, nemini vestrûm Catholicis Episcopis ignotum esse Georgium, eumque merito à vobis pro impietate sua excommunicatum esse, & anathema edicto Ecclesiæ proclamatum, nec aliam esse causam cur eum Ariani pro Episcopo mittant, nisi ne denuo ex meis scriptis similia conuitia paterentur, barbara, & exotica vi in me coorti, Ecclesias in suam potestatem redegere: vt ita Arianismi suspicionem vitarent. Verum & hic quoque magnopere frustrati sunt. Nemo enim Ecclesiasticorum hominum Georgio se adiunxit, exceptis hæreticis, cæterisque ob crimina sua ab ecclesia reiectis, illisque item qui metu præsidis communionem simulant. Hanc tragœdiam ille iam olim quidem cum suis meditatus est: sed nunc eius dramatis agendi facultatem per calumnias nactus est, quibus nos apud Imperatorem acculauit. Sed enim ne ita quidem conquiescere potuit, vt qui etiam nunc mei cædem quærat, & notis amicisque nostris adeo se terribilem infestumque præbet, vt nemo non metu mortis in exilium fugiat. Verum non ideo de sceleribus eorum formidinem, sed potius indignationem & vindictæ cupidinem concipere debetis, quum hoc nouo genere scelerum aduersum nos sint vsi. Si enim patiente vno membro compatiuntur & reliqua membra, & secundum beatum Paulum, *flendum est cum flentibus*, certe tanta ecclesia læsa, quisque quasi ipse læsus esset, ad vindictam se accingere debet. Communis enim omnium Saluator est, qui ab illis blasphematur, & omnes quotquot sunt canones, ab iisdem violantur. Si vobis in Ecclesia siue vllius querela sedentibus subito

subito per edictum principis successor mittatur, & talia contra vos designarentur, an id quæso, sine indignatione toleraturi essetis, an non potius vindicandum censeretis ? Est igitur æquum vestram indignationem commoueri, ne si ita res silentio transmittatur, paulatim in singulas Ecclesias idem malum propagetur : nostraque disciplina in mercatus & nundinationes abeat. Quod igitur ad Arianos pertinet, rem vobis compertam dico. Sæpe enim eorum impietatem, publice priuatimque damnastis, neque ignari estis, qualis sit Eusebius cum suis, & quantopere cum Arianis eandem hæresim foueat. Quæ res in causa fuit, cur nobis olim insidiatus sit. Porro quæ per eum eiusque socios designata sunt, quantoque ea sint acerbiora vel bellicis calamitatibus, ideo meis scriptis ostendi, vt statim à rebus narratis assumpto zelo, rectà tenderetis ad tollendos talium scelerum in ecclesiam authores. Certe fratres nostri Romæ anno superiori infensi prioribus eorum hominum factis, quum nondum scelera ista accesserant, pro vltione sumenda, concilium indici celebrarique voluerunt, & rem perfeciissent, nisi Eusebiani Ecclesiam turbassent, nósque intercipere conati essent, vt libere sine reprehensore in sceleribus suis pergerent. Quòd si Episcopi illi Romæ tum temporis in hæreticos iras sumpsere, quanto iustior grauiorque vestra & ira & indignatio fuerit quum prioribus maleficiis tantum scelerum addiderint ? Obsecro vos igitur, ne tanta facinora leuia, aut negligenda putetis néve inclytam Alexandrinorum Ecclesiam hæreticorum pedibus obteri conculcarique sinatis. Certe ista indignitas rerum in causa est, quòd populi, sacerdotesque seorsum sine synaxibus viuant, taciti quidem ob vim præsidis, animo tamen impietatem Arianorum execrantes. Si igitur aut ipse Georgius, aut alius quispiam ipsius nomine ad nos scribat, ne recipiatis fratres illorum literas, sed oblatas disrumpite, eorumque tabellarios vt impios & scelerum administros eiicite. Quòd si formulam pacificatoriam scribat, ne illam quoque recipiatis: metu enim præsidis violentiáque Georgij, ad has literas perferendas compulsi sunt. Ego autem, quia verisimile est Georgij gregales de Georgio scripturos esse, meis literis vos præmonere studui, vt reiecto personarum delectu, sicuti Dei æmulatoribus congruit, subornatos, summissósq; ab hoc genere hominum, expellatis, qui hoc ipso tempore in Arianorum gratiam Iudæos, Ethnicósq; homines, ad persecutiones, virginum stupra, cædes, Ecclesiarum populationes, incendia, blasphemias instigarunt. Neq; enim impius & furiosus Georgius, quòd Arianus non sit, inficiari poterit, quũ is qui literis eius subscribit, pro documẽto in contrariũ sit. Ammon enim iste eius subscriptor, iam olim à Beato Alexandro ante me Episcopo, ob multa mala, impietatemq; ab Ecclesia eiectus est. Ob hæc omnia, quæso rescribite, &

εἴ τις ἐξαίφνης ἀφ' ἑτοιμάτου ἀφόρητος ἐλελύθει καθ' ἑνὸς ὑμῶν, ἢ τοιαῦτα ἐγεγόνει καθ' ὑμῶν, οὐκ ἂν ἠγανακτήσατε; οὐκ ἂν ἠξιώσατε ἠδικῆθαι; Διατοῦτο ἀγανακτῆσαι ὑμᾶς δίκαιόν ἐστιν· ἵνα μὴ τούτων συμπιπτόντων, κατ' ὀλίγον καὶ εἰς ἑκάστην ἐκκλησίαν, τὸ τοιοῦτον κακὸν διαβῇ, καὶ λοιπὸν, ἐμπόριον καὶ ἀγοραῖον τὸ καθ' ἡμᾶς διδασκαλεῖον γένηται. τὰ μὲν οὖν κατὰ τοὺς ἀρειομανίτας, οἶδατε ἀγαπητοί· πολλάκις γὰρ αὐτῶν τὴν ἀσέβειαν, ἰδίᾳ καὶ κοινῇ πάντες ἀπεκηρύξατε· οἶδατε δὲ καὶ τὸν περὶ Εὐσέβιον ὡς πρόσφατον, τῆς αὐτῆς ἐκείνου ὄντας αἱρέσεως, διὸ καὶ πάλαι ἡμῖν ἐπεβάλλοσαν. τὰ δὲ νῦν δι' αὐτοὺς καὶ ὑπ' αὐτῶν γινόμενα, πικρότερα πολέμων, ἐδήλωσα ὑμῖν· ἵνα κατὰ τὸν ἐξ ἀρχῆς ἰσορρέπον μισοπόνηρον ζῆλον ἀναλαβόντες, ἐξάρητε τοὺς τὰ τοιαῦτα πονηρὰ ἐργασαμένους κατὰ τῆς ἐκκλησίας. εἰ γὰρ καὶ περύσινοί κατὰ ῥώμην ἀδελφοὶ μήπω τούτων γινομένων, ἀλλ' ἕνεκα τῶν πρώτων σπουδὴν ἔγραψαν γενέσθαι· ἵνα κἀκεῖνα ἐκδικηθῇ· ὧν περ ἀλαζόμενοι οἱ περὶ Εὐσέβιον, προὔλαβον διαπράξαι τὸν ἐκκλησίαν, καὶ ἠθέλησαν ἡμᾶς ἀνελεῖν· ἵνα λοιπὸν ἐπ' ἀδείας πράττωσιν ἃ βούλονται, καὶ μὴ ἔχωσι τὸν ἐλέγχοντα· πόσῳ μᾶλλον ὀφείλετε τοῖς τηλικούτοις παρανομήμασιν ἀγανακτῆσαι ὀφείλετε, καὶ καταψηφίσασθαι αὐτῶν, ὅσῳ καὶ ταῦτα τοῖς προτέροις προσέοικεν; παρακαλῶ μὴ παρίδητε τὰ τηλικαῦτα, μὴ δὲ ἐπιτρέψητε τὸν περιβόητον ἀλεξανδρέων ἐκκλησίαν, ὑπὸ αἱρετικῶν καταπατηθῆναι. Διαταῦτα γὰρ οἰκότως καὶ οἱ λαοὶ, καὶ οἱ λειτουργοὶ, καθ' ἑαυτούς εἰσι, διὰ μὲν τὰς τῆς ἐπαρχείας συναγωγὰς, διὰ τὴν δὲ ἀσέβειαν τῶν ἀρειομανιτῶν, ἐκτρεπόμενοι. ἐὰν τοίνυν γράφῃ πρὸς ἡμᾶς γεώργιος, ἢ ἄλλος τις περὶ αὐτοῦ, μὴ δέξησθε ἀδελφοὶ τὰ γράμματα αὐτοῦ· ἀλλὰ σχίσατε καὶ διασυρήσατε τοὺς κομίζοντας, ὡς ἀσεβεῖς καὶ πονηρίας ὄντας διακόνους. ἐὰν δὲ καὶ τύπον εἰρηνικὸν τολμήσῃ γράφειν, μὴ δὲ ταῦτα δέχησθε. τῷ γὰρ φόβῳ τοῦ ἡγεμόνος οἱ δεχόμενοι κομίζουσι διὰ τὰς πολλὰς αὐτοῦ βίας. ἐπειδὴ δὲ εἰκὸς καὶ τὸν περὶ Εὐσέβιον γράφειν ὑμῖν περὶ αὐτοῦ, διατοῦτο προυπομνῆσαι ὑμᾶς ἐπῴδασα, ἵνα καὶ ἐν τούτῳ τὸ ἀποστολικὸν τοῦ θεοῦ μιμησάμενοι, ἐκδιώξητε τὸν παρ' αὐτῶν. ὅτι ἐν τοιούτῳ καιρῷ διωγμοὺς καὶ φθορὰς παρθένων καὶ θανάτους, καὶ ἁρπαγὰς τῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, καὶ πυρκαϊὰν καὶ βλασφημίας [ἐν ταῖς ἐκκλησίαις], ἕνεκεν ἀρειομανιτῶν κατεσκάσαν ὑπὸ ἐθνικῶν καὶ Ἰουδαίων γένεσθαι. οὐκ ἂν δὲ ὁ ἀσεβὴς καὶ μεμιλιὼς γεώργιος ἀρνήσηται ἑαυτὸν εἶναι ἀρειανὸν, ἔχων ἔλεγχον τὸν ὑπογράφοντα αὐτοῦ τὰ γράμματα. Ἀμμὼν γάρ ἐστιν ὑπογράφων, ἔκπαλαι μὲν ὑπὸ τοῦ μακαρίτου ἀλεξάνδρου τοῦ ἐμοῦ ἐπισκόπου ἐπὶ πολλοῖς καὶ ἐπὶ ἀσεβείᾳ, ἐξεβλήθη τῆς ἐκκλησίας. πάντων οὖν ἕνεκεν, καὶ

κειν, καὶ ἀντιγράψαι ἡμῖν θελήσατε, καὶ καταγνῶναι τῶν ἀσεβῶν· ἵνα καὶ νυῦ, οἱ μὲν λειτουργοὶ οἱ ἐνταῦθα καὶ οἱ λαοὶ, τὴν ὀρθοδοξίαν καὶ μισοπονηρίαν ὑμῶν ὁρῶντες, καὶ φραίνωνται τῇ εἰς χριστὸν ὁμοψύχῳ ἡμῶν πίστει· οἱ δὲ πταίσαντες κατὰ τῆς ἐκκλησίας ὠφελημήσαντες, μεταπαιδεύθέντες ἐκ τῶν ὑμῶν γραμμάτων, κἂν ὅψε ποτε μεταγνῶναι θελήσωσι. προσείπατε τὴν παρ' ὑμῖν ἀδελφότητα. οἱ σὺν ἐμοὶ πάντες ἀδελφοὶ προσαγορεύουσιν ὑμᾶς, ἐρρωμένους καὶ μνημονεύοντας ἡμῶν ὁ κύριος διαφυλάξειν, κύριοι ἀληθῶς ποθεινότατοι.

bite, & impios condemnate, vt sacerdotes, qui hic sunt, populique orthodoxam vestram religionem, zelumque vestrum aduersus malos conspicientes, de vestra gaudeant concordi fide: istique scelerum in Ecclesiam authores vestris literis, vel sero errorem suum dedoceantur, & pœnitudine capiãtur. Salutate eam quæ apud vos est, fraternitatem: qui mecum sunt fratres vos salutant. Dominus autem vos sanos, nostrique memores conseruet, Domini vere desideratissimi.

Τῶ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Αλεξανδρείας,

Ἐπιστολὴ πρὸς Ἰωάννην καὶ Ἀντίοχον τοὺς πρεσβυτέρους.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗ ΚΑΙ ἀντιόχῳ τοῖς ἀγαπητοῖς & συμπρεσβυτέροις ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Ἐχάρην δεξάμενος ὑμῶν καὶ νῦν ἐπιστολὴν, ὅτι μάλιστα ἀπὸ ἱεροσολύμων ἐγράψατε· καὶ χάριν ὑμῖν ἔχω, ὅτι ἐδηλώσατε περὶ τῶν ἀδελφῶν τῶν ἐκεῖ συναγομένων, καὶ περὶ τῶν βουλομένων προφάσει ζητημάτων, ταράττειν τοὺς ἀκεραίους. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων, παραγγελλέτω ὁ ἐπίσκοπος, μὴ προσέχειν τοῖς λογομαχοῦσι καὶ μηδὲν ἕτερον ζητοῦσιν, ἢ λέγειν τι καινὸν καὶ ἀκούειν. ὑμεῖς δὲ ἔχοντες τὸν θεμέλιον ἀσφαλῆ, ὅς ἐστιν ἰησοῦς ὁ χριστὸς ὁ κύριος ἡμῶν. καὶ τὴν τῶν πατέρων περὶ τῆς ἀληθείας ὁμολογίαν, τοὺς πλέον ἢ ταύτης ἢ ἔλαττον λαλεῖν θέλοντας ἐπορθρέφεσθε, καὶ μᾶλλον τῆς τῶν ἀδελφῶν ὠφελείας γίνεσθε, εἰς τὸ φοβεῖσθαι τὸν θεὸν, καὶ τὰς ἐντολὰς τηρεῖν· ἵνα καὶ ἐκ τῆς διδασκαλίας τῶν πατέρων, καὶ ἐκ τῆς τῶν ἐντολῶν τηρήσεως εὑρεθῶσιν εὐάρεστοι τῷ κυρίῳ φανῆναι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως. πάνυ δὲ πταίσματα τὴν θρασύτητα τῶν τολμώντων λαλεῖν κατὰ τοῦ ἀγαπητοῦ ἡμῶν τοῦ ἀληθῶς θεοῦ διὰ τοῦ βασιλείου τοῦ ἐπισκόπου· ἐκ γὰρ τῆς τοιαύτης φλυαρίας, ἐλέγχεσθαι συνήσονται, ὡς οὐδὲ τῶν πατέρων ἀγαπῶντες τὴν ὁμολογίαν. προσαγορεύετε τοὺς ἀδελφούς. προσαγορεύουσιν ὑμᾶς οἱ σὺν ἐμοὶ. ἐρρῶσθαι ὑμᾶς ἐν κυρίῳ εὔχομαι, ἀγαπητοὶ καὶ ποθεινότατοι υἱοί.

Τοῦ ἐν

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

Alexandrini,

Ad Ioannem & Antiochum epistola.

ATHANASIVS IOANNI ET ANTIOCHO DILECTIS, *& compresbyteris suis in Domino* S.P.D.

GAVDEO etiam nunc de accepta epistola vestra, maxime autem quia Hierosolymis missa est, & gratiam habeo quòd significastis de fratribus illic ad Synaxim conuenientibus, & de illis qui sub prætextu quæstionum, simpliciores turbare volunt. Cæterum de illis præcipit Apostolus, non esse attendendum rixis verborum, aut noua quærentibus, neque studio noua dicendi, audiendive nos oportere teneri. Vos autem quum habeatis firmũ fundamentum, quod est Christus Dominus vester, & patrum de veritate confessionem, auersamini illos, qui plus, minusve quàm in confessione est, loqui velint, & maiorem operam fratrum vtilitati impendite in metuendo numine, & seruandis præceptis, vt doctrina patrum, & obseruatione præceptorum, grati Domino in die iudicij apparere possitis. Valde autem admiror audaciam eorum qui non reformidant oblatrare dilecto nostro, & vere Dei famulo, Episcopo Basilio: quum ex huiusmodi oblatratione deprehendi & conuinci possint, quòd ne Patrum quidem confessionem aut ament aut amplectantur. Salutate fratres, salutant vos qui mecum sunt. Opto vos valere in Domino dilecti, & desideratissimi filij.

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

Alexandrini,

Ad Palladium Presbyterum Epistola.

Athanasius dilecto filio suo Palladio presbytero, in Domino Salutem.

A

IVA accepta epistola gauisus sum plurimum, & potissimum ob id quod ea solito tuo more spirabat orthodoxas opiniones, & quod causam explicabat, cur cum dilecto nostro Innocentio viuas. neque nunc tandem, sed iampridem quum resciueram, tuam prudentiam approbaui. Quum igitur hoc instituto vtaris, scribe nobis & significa, & de fratribus qui isthic sunt: & de inimicis veritatis, quid de nobis cogitent. Sed quod de monachis Cæsariensibus significasti, hoc ipsum quoque didici è dilecto nostro Dianio, quòd grauentur, & resistant dilecto nostro Episcopo Basilio. Tibi certe, quod mihi rem indicasti, gratias ago: illis vero, quæ decuit, scripsi, vt veluti filij obsequantur patri, nec iis, quæ ille probat, contradicant. Nam si suspectus esset in negocio veritatis, recte pugnarent: sin autem confidunt, vt omnes confidimus, eum esse gloriam Ecclesiæ, dum ita decertat pro veritate, & docet eos, qui indigent doctrina, non fas est cum tali homine pugnas conserere, sed amandus potius est ob pium animum. Nam ex iis, quæ cognoui ex dilecto nostro Dianio, nulla de causa eum gratuatim ferunt: ipse enim, vt plane mihi persuadeo, infirmus efficitur apud infirmos, vt infirmos lucretur. Dilecti autem fratres nostri respicientes ad scopum eius, quo ad veritatem tendit, glorificent Dominum quod talem Episcopum Cappadociæ dederit, qualem singulę prouinciæ sibi optant. Tu autem dilecte, velis iis indicare vt credant me hæc scripsisse. Id enim vos erga Patrem beneuolentes reddet, & pacem in Ecclesiis conseruabit. Opto te in Domino valere fili dilecte.

Τῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Αλεξανδρείας,

Πρὸς παλλάδιον πρεσβύτερον ἐπιστολή.

Ἀγαπητῷ υἱῷ παλλαδίῳ πρεσβυτέρῳ· Ἀθανάσιος ὁ ἐπίσκοπος ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Καὶ τὸ σὲ μὲν γραφῆναι ἐπιστολὴν δεξάμενος, ἐχάρην μάλιστα ὅτι σωηθὲς ἔπνεες ὀρθοδοξίας, καὶ τὴν αἰτίαν ἣν λέγεις μετὰ τῦ ἀγαπητῦ ἡμῶν ἰνοκεντίου διάγεις. ἃ πρώτην νῦν, ἀλλ' ἐκπαλαι μαθὼν, ἀποδεξάμην σε τὴν διάθεσιν. ἅτε τοίνυν πρᾶττων, γράφε καὶ γνώριζε ἡμῖν πῶς ἐκεῖ οἱ ἀδελφοὶ ἢ πῶς οἱ ἐχθροὶ τῆς ἀληθείας περὶ ἡμῶν διανοῦνται. ἐπειδὴ δὲ ἢ περὶ τῶν μοναζόντων τῶν ἐν καισαρείᾳ ἐδήλωσας· ἔμαθον σὲ καὶ τῦ ἀγαπητῦ ἡμῶν διανίου, ὡς λυπεμένων καὶ ἀντιταμένων αὐτῶν τῷ ἀγαπητῷ ἡμῶν βασιλείῳ τῷ ἐπισκόπῳ· σὲ μὲν ἀπεδεξάμην σημῆναι, αὐτοῖς δὲ τὰ πρέποντα διεδήλωκα· ἵν' ὡς τέκνα ὑπακόωσι πατρὶ, καὶ μὴ ἀντιλέγωσιν οἷς αὐτὸς δοκιμάζει. εἰ μὲν γὰρ ὑποπτεύω περὶ τὴν ἀλήθειαν, καλῶς ἐμάχοντο· εἰ δὲ πεπαῤῥήκασι, πεπαῤῥήκαμεν δὲ καὶ πάντες ἡμεῖς, ὡς καύχημα τῆς ἐκκλησίας ἐστὶν, ἀγωνιζόμενον μᾶλλον ὑπὲρ τῆς ἀληθείας καὶ διδάσκων τὲς δεομένους, ἃ χρὴ πρὸς τὸν πιστὸν μάχεσθαι, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀποδέχεσθαι τὴν ἀγαθὴν αὐτῦ συνείδησιν. ἐξ ὧν γὰρ διηγήσατο ὁ ἀγαπητὸς διάνιος, μάτην φαίνονται λυπέμενοι. αὐτὸς μὲν γὰρ, ὡς πεπαῤῥήκα, τοῖς ἀσθενέσιν ἀσθενὴς γίνεται· ἵνα τὲς ἀσθενεῖς κερδήσῃ. οἱ δὲ ἀγαπητοὶ ἡμῶν ἀποβλέποντες εἰς τὸν σκοπὸν τῆς ἀληθείας αὐτῦ, καὶ τὴν οἰκονομίαν, δοξαζέτωσαν τὸν κύριον τὸν δεδωκότα τῇ καππαδοκίᾳ τοιῦτον ἐπίσκοπον, οἷον καὶ ἑκάστη χώρα ἔχειν ἔυχεται. καὶ σὺ οὖν ἀγαπητὲ, θέλησον αὐτοῖς σημῆναι, ἵνα ὡς ἔγραψα πείθωσι. τῦτο γὰρ καὶ αὐτὲς συνίσησιν ἡμᾶς ἑνώμονας πρὸς πατέρα· τῦτο καὶ τὴν εἰρήνην ταῖς ἐκκλησίαις διαφυλάττει. ἐῤῥῶσθαί σε ἐν κυρίῳ εὔχομαι ἀγαπητὲ υἱέ.

Τῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Ἀλεξανδρείας

Ἐπιστολὴ πρὸς Δρακόντιον.

Ἀπορῶ τί γράψω. ἆρα ὡς παραλήμενον μέμψομαί σε; ἢ ὡς τὸν καιρὸν ὁρῶντα καὶ κρυπτόμενον Δρὶ τὸν Φόβον τῶν Ἰουδαίων; ἀλλ' εἴ τι ἄλλως, εἶπε ἅτινος ἄξιον μέμψεως τὸ πραγμα σὺ γεγενημένον, ἀγαπητὲ Δρακόντιε. χάριν γὰρ ἔπρεπε λαβόντα σε τὴν χάριν κρύπτεσθαι, οὐδὲ φρόνιμον ὄντα, Δλλοῦναι τοῖς ἄλλοις πρόφασιν φυγῆς· πολλοὶ γὰρ ἀκούσαντες σκανδαλίζονται· οὐχ' ὡς ἁπλῶς τοῦτο σὺ ποιῶν τος, ἀλλὰ συνορῶντος τὸν καιρὸν, καὶ τὰς ἐπικειμένας θλίψεις τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ φοβούμενος μὴ Δρὶ σαυτὸν φεύγων, Δλλους Δρεθῆς κινδυνεύων πρὸς τῷ κυρίῳ. εἰ γὰρ ὁ ἕνα τῶν μικρῶν σκανδαλίζων ἔλεγε λυσιτελὲς ἂν μύλον ὀνικὸν περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ κρεμασθῆναι καὶ καταποντισθῆναι, τί ἂν πάθοις σὺ τοσούτοις γινόμενος σκάνδαλον; καὶ γὰρ ἡ ἐκ πολλοῦ γενομένη συμφωνία ἐν τῇ Ἀλεξανδρέων χώρᾳ ἐν τῇ σῇ καταστάσει ἐξ ἀνάγκης σχισθήσεται Δρὶ τὸν σὸν ἀναχώρησιν. καὶ ἡ ἐπισκοπὴ σὲ τῆς χώρας αὐτῆς ὑπὸ πολλῶν ἁρπαγήσεται· καὶ πολλῶν, οὐκ ὀρθῶν, ἀλλ' ὧν οἶδας καὶ αὐτὸς· καὶ ἐθνικοὶ σὲ οἱ ἐπαγγελλόμενοι χριστιανοὶ γίνεσθαι ἐπὶ τῇ σῇ καταστάσει, ὑπομενοῦσιν ἕλλησιν, τῆς σῆς Δλαθείας ἐξουθενήσαντα τὸν σὸν ἀθῆσαι χάριν. ποία σοὶ ἐπὶ τοῖς πιστοῖς ἀπολογία πρὸς σοῦ σὸν θήσεται; πίστεις ἂν ὑπονίψασθαι καὶ ὑπομάξασθαι λόγοις τὰς τοιαύτας αἰτίας σὸν νήσῃ; πῶς θεραπεύσεις τοὺς Δρὶ σὲ πεσόντας καὶ σκανδαλιζομένους; ἢ πῶς μὴ τὸ σχισθῆναι τὸν ἑρήνλιν, συρράψαι ταύτῃ σὸν νήσῃ; ὦ ἀγαπητὲ Δρακόντιε· ἀντὶ χαρᾶς, λύπην ἡμᾶς πεποίηκας, ἀντὶ πραμυθίας, στεναγμόν. προσεδοκῶμεν πραμυθίαν ἔχειν σε μεθ' ἡμῶν, καὶ νῦν βλέπομεν φεύγοντά σε, καὶ ὁρῶμεν ὅτι κρινόμενος μὲν ἐλεγχθήσῃ, κινδυνεύων δὲ μεταμεληθήσῃ. καὶ τίς φείσεται, ὡς ὁ προφήτης εἴρηκεν, ὅτι σοι; τίς ἀνακάμψει ὅτι σε εἰς εἰρήνην, ὁρῶν τὸν Δδελφὸν δι' ὃν χριστὸς ἀπέθανε βλαβέντας ὑπὸ τῆς σῆς φυγῆς; δεῖ γὰρ εἰδέναι σε καὶ μὴ ἀμφιβάλλειν, ὅτι μὲν καταξιωθεὶς, σαυτῷ ἔζης, καθεσταθεὶς δὲ, οἷς καθέστης· καὶ

S. Patris noſtri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

Alexandriæ,

Ad Dracontium epiſcopatũ fugientem, Epiſtola.

HÆSITO quid ſcribam: an vt reculantem, an vt temporis reſpectu, & Iudæorum metu temet abſtrudentem incuſare debeam? veruntamen ſiue id ea de cauſa, ſiue aliunde profectum fit, non vacat culpa id quod agis, chariſſime Draconti: non enim fas eſt eum, qui hanc gratiam accepit, in occultum abdi, neque prudentis eſt ſuppeditare aliis occaſiones fugiendi. Multi enim iſtis auditis ſcandalizabuntur, quaſi iſtud non temere facias, ſed tempora intuearis, ac impendentes Eccleſiæ tribulationes. At vereor, ne dum propter te fugis, propter alios ſis in periculo apud Dominum. Si enim is, *qui vnum ex puſillis iſtis ſcandalizat, præoptare ſibi potius debet molam aſinariam collo ſuo circundari, & ita demergi* quid de te futurum exiſtimas tam multis authore ſcandalorum? Primum enim illa Alexandriæ mira inexpectataque concordia in te deligendo, ob tuum diſceſſum neceſſariò diſſipabitur, & Epiſcopatus huius loci à multis diripietur: deinde gentiles qui promiſerant, ſe in tui Epiſcopatus ordinatione Chriſtianos fore, in gentilitate permanebunt, tua pietate vilipendente, gratiam functionemque ſibi datam. Quamnam igitur excuſationem ſuper iſtis allegabis? quibus verbis iſtiuſmodi culpas abluere, vel abſtergere poteris? Quomodo medeberis per te cadentibus & ſcandalizatis? quomodo pacem ſemel diſruptam copulabis dilectiſſime Draconti? pro gaudio mœrorem, pro conſolatione luctum attuliſti. Sperabamus enim nos vnà tecum conſolationem capere. Nunc autem te fugientem conſpicimus, & ex fuga futurum proſpicimus, vt & in iudicio de eo crimine conuincaris, & conuictus miſerè doleas. Et quis tibi, vt Prophetа dixit, parcendum putabit? Aut quis cum pace ad te redibit, quum videat fratres propter quos Chriſtus mortuus eſt, tua fuga noxam accepiſſe? Id enim ſcire oportet, & nequaquam ambigere, te priusquàm ordinabaris tibi vixiſſe: ordinatum autem, illis viuere, quibus ordinatus es:

Et anteaquam acciperes Episcopi gratiam, nullus te cognoscebat: ex quo autem Episcopus factus es, populi expectant, vt cibum illis feras ex doctrina scripturarum. Quum igitur expectantes isti in esurie sint: tu autem te solum alas, & venerit Dominus Iesus, nosque illi assitamus, quam habebis excusationem, cùm viderit ille suas proprias oues esurientes? Si non accepisses denarios, nequaquam ille te inculauerit. Caterum quum acceperis, eosque infoderis, & in occulto habueris, merito incusset, proferens illa verba, quæ absit vt audiat tua religiositas: *Oportebat te porrigere denarios meos trapezitis, vt ego veniens ab illis repeterem.* Obsecro igitur, vt tibi ipsi & nobis parcas: Tibi ipsi, vt periculum euites: nobis, ne super te lugeamus. Curam habe tuæ Ecclesiæ, ne per te multi ex pusillis detrimentum accipiant, aliique ex tuo exemplo occasiones nanciscantur se subducendi. Si igitur tempora metuis, & formidine contractus id fecisti, nequaquam illud virilis est animi: oportebat enim te secundum zelum Christi, in istiusmodi temporibus specimen tui edere, & potissimum in grauioribus circunstantiis, fiducia libertateque vti, & dicere beati Apostoli verba, *In omnibus istis magnificè vincimus*, maxime ea de causa, quia non temporibus nos, sed Deo seruire condeceat. Quòd si ordinatio Ecclesiarum tibi non placet, aut nullam omnino mercedem Episcopi functioni destinatam arbitraris, Seruatoremque qui eam ita instituit, contemnis, oro te, ne istiusmodi quid in mentem admittas, neque authores istiusmodi consiliorum sustineas. Non enim ista digna sunt Dracontio. Nam quæ Dominus per Apostolos instituit, ea & bona sunt, & firma persistunt, & fratrum ita meticulositas compescitur. Quòd si omnes eandem mentem habuissent qualem nunc habent, qui tibi in consilio sunt, quo pacto Christianus factus esses, nullis vsquam repertis Episcopis? Quòd si vero post nostra tempora, istiusmodi animos induunt, quomodo poterunt stare Ecclesiæ? An opinantur illi qui tibi in consilio sunt, nihil te, quia ipsis hoc vile videtur in Baptismate accepisse? Id restat scilicet, vt nihil existiment gratiam lauacri, si qui sint, qui eam contemnant. Sed reuera accepisti, dilectissime Draconti, neque mihi sustineas istiusmodi consiliarios, neque teipsum fallas. Repetetur enim hoc à Domino, qui tibi dedit. An non audisti Apostolum loquentem: *Ne negligas eam quæ in te est, gratiam?* An non legisti quomodo eum, qui duplicauerat talentum, approbet & excipiat Dominus: & occultantem, condemnet? vtinam quamprimum redeas, & fias vnus ex collaudatis. Aut dic cuius te velint tui consiliarij esse imitatorem. Oportet nos secundum scopum sanctorum vitam moderari, eosque imitari. Id quoque sciendum, nos, si ab istis deficiamus, alienos reddi ab eorum communicatione.

πρὶν μὲν λάβῃς τὴν τῆς ἐπισκοπῆς χάριν, οὐδεὶς ἐγίνωσκέ σε· γενόμενον δὲ λοιπὸν, οἱ λαοὶ προσδοκῶσι φέροντα τροφὴν αὐτοῖς, τὴν ἐκ τῶν γραφῶν διδασκαλίαν. ὅταν τίνων οἱ προσδεκῶντες λιμώττωσι, σὺ δὲ σαυτὸν μόνον τρέφῃς, καὶ ἔλθῃ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἡμεῖς τι αὐτῷ ἀπολογησώμεθα, ποίαν ἔχοντες ἀπολογίαν, ὁρῶντος αὐτοῦ τὰ ἴδια πρόβατα λιμώττοντα; εἰ μὲν γὰρ μὴ εἰλήφεις τὰ ὀνάρια, οὐκ ἂν ἐμέμψατό σε· λαβόντα δὲ καὶ χώσαντα καὶ καταπρύψαντα, μέμψεται ἀνεκτῶς, λέγων ἐκεῖνα τὰ ῥήματα, ἃ μὴ γένοιτο καὶ ἀκοῦσαι τὴν σὴν ἀγαθωσύνην· ἔδει σε βαλεῖν τὰ ὀνάρια μου τοῖς τραπεζίταις, ἵνα ἐλθὼν κἀγὼ, παρ' ἐκείνων ἀπαιτήσω. προσκαλῶ σε σεαυτῷ καὶ ἡμῶν· σαυτοῦ μὲν, ἵνα μὴ κινδυνεύσῃς· ἡμῶν δὲ, ἵνα μὴ λυπηθῶμεν ὑπὲρ σοῦ φρόντιζε τῆς ἐκκλησίας, ἵνα μὴ λάβωσι, πολλοὶ τῶν μικρῶν βλαβῶσι, καὶ οἱ ἄλλοι δὲ πρόφασιν λάβωσιν εἰς τὸ ἀναχωρεῖν. ἀπὸ μὲν οὖν τοῦ καιροῦ ἐφοβήθης, καὶ καταπήξας τοῦτο ἐποίησας, οὐκ ἀνδρικὸν τὸ φρόνημα. ἔδει γὰρ τὸν κατὰ Χριστὸν ζῆλον, ἐν τοῖς τοιούτοις ὑπιδεικνυσθαι, καὶ μᾶλλον ἐν ταῖς περιστάσεσι παῤῥησιάζεσθαι, λέγειν τε τὰ τοῦ μακαρίου παύλου ῥήματα· ἐν πίστει πᾶσιν ὑπερνικῶμεν. καὶ μάλιστα ὅτι οὐ πρέπει τῷ κυρίῳ δουλεύειν, ἀλλὰ τῷ κυρίῳ. εἰ δὲ τῶν ἐκκλησιῶν ἡ διάταξις οὐκ ἀρέσκει σοι, οὐ δὲ νομίζεις τὸ τῆς ἐπισκοπῆς λειτούργημα μισθὸν ἔχειν, ἀλλὰ καταφρονεῖν τοῦ ταῦτα διαταξαμένου σωτῆρος πεποίηκας σαυτὸν προσκαλῶ, μὴ τοιαῦτα λογίζου, μηδὲ ἀνέχου τῶν ταῦτα συμβουλευόντων. οὐ γὰρ ἄξια δρακοντίου ταῦτα. ἃ γὰρ ὁ κύριος διὰ τῶν ἀποστόλων ἐτύπωσε, ταῦτα καλὰ καὶ βέβαια μένει. ἡ δὲ τῶν ἀδελφῶν δειλία παύσεται. εἰ γὰρ τὸν αὐτὸν νοῦν εἶχον πάντες, οἷον νῦν ἔχουσιν οἱ συμβουλεύοντές σοι, πῶς ἂν ἐγένου σὺ χριστιανὸς ἐπισκόπων μὴ ὄντων; ἐὰν δὲ καὶ οἱ μετ' ἡμᾶς ἀναλάβωσι τὸν τοιοῦτον νοῦν, πῶς αἱ συστῆναι δύνήσονται αἱ ἐκκλησίαι; ἢ νομίζουσιν οἱ συμβουλεύοντές σοι μηδὲν εἰληφέναι σε, ὅτι καταφρονοῦσιν; ἀλλὰ καὶ πῦρ ψεύδεται. ὥρα γὰρ αὐτοὺς νομίζειν, μηδὲν εἶναι μὴ δὲ τὸ τοῦ λουτροῦ χάρισμα ἐάν τινες πύπτε καταφρονῶσι. ἀλλ' εἴληφας ὦ ἀγαπητὲ δρακόντιε· μὴ ἀνέχου τῶν συμβουλευόντων σοι, μὴ δὲ ἀπάτα σαυτὸν. ἀπαιτηθήσῃ γὰρ παρὰ τοῦ δεδωκότος θεοῦ. ἢ οὐκ ἤκουσας τοῦ ἀποστόλου λέγοντος· μὴ ἀμέλει τοῦ ἐν σοὶ χαρίσματος; ἢ οὐκ ἀνέγνως, πῶς μὲν τὸν διπλασιάσαντα ἀποδέχεται· τὸν δὲ κρύψαντα καταδικάσει; γένοιτο δὲ ταχέως ἐπανελθεῖν σε, ἵνα καὶ σὺ τῶν ἐπαινουμένων γένῃ· ἢ ἐπὶ τίνων σε θέλουσιν εἶναι μιμητὴν, οἱ συμβουλεύοντές σοι. δεῖ γὰρ ἡμᾶς κατὰ σκοπὸν τῶν ἁγίων καὶ τῶν πατέρων πολιτεύεσθαι, καὶ πύπτε μιμεῖσθαι· ἀδέκαστα δὲ ὄντα ἀφιστάμενοι, ἀλλότριοι καὶ τῆς τούτων κοινωνίας γινόμεθα.

Quem

τινὸς

τίνα μὲν μιμεῖσθαί σε θέλουσιν ἐκεῖνοι τὸν διστάζοντα καὶ θέλοντα μὲν ἀκολουθῆσαι, ὑποκαθήμενον δὲ καὶ συμβουλεύομενον διὰ τοὺς ἰδίους, ἢ τὸν μακάριον Παῦλον, τὸν ἅμα τῷ πιστὸν οἰκονομίαν ἐγχειρισθῆναι, μὴ προσανατεθέμενον σαρκὶ καὶ αἵματι; εἰ γὰρ καὶ ἔλεγεν Οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς καλεῖσθαι ἀπόστολος, ὅμως γινώσκων ὃ ἔλαβε, καὶ οὐκ ἀγνοῶν τὸν δεδωκότα, ἔγραφεν· Οὐαὶ γάρ μοί ἐστιν ἐὰν μὴ εὐαγγελίζωμαι. ὥσπερ δὲ τὸ Οὐαί μοι οὐκ εὐαγγελιζόμενος, ἕτως διδάσκων καὶ κυρύσσων τὸ εὐαγγέλιον, χαρὰν καὶ στέφανον εἶχε τοὺς μαθητευομένους. Διατοῦτο καὶ σπουδὴ τῶν ἁγίων μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ κηρύττειν· καὶ μὴ οἴκοι μὴ δὲ εἰς τὴν Ῥώμην ἀπελθεῖν, μὴ δὲ εἰς τὰς σπανίας ἀναβῆναι, ἵνα ὅσον κοπιᾷ πόσῳ καὶ τοῦ κόπου τὸ μισθὸν μείζονα ἀπολάβῃ. σκοπεῖτε οὖν τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἀγωνισάμενος, καὶ ἐθάρρει τὸν μέγαν στέφανον ἀπολήψομενος. οὐκ οὖν ἀγαπητὸν Δράκοντιε, ἵνα μιμούμενος τοῦτο ποιεῖς; τοῦτον ἢ τοὺς μὴ πιστοὺς; ἐγὼ μὲν εὔχομαί σε καὶ ἐμαυτὸν πάντων τῶν ἁγίων μιμητὴν γενέσθαι· ἢ τάχα τινὲς οἱ διατοῦτο συμβουλεύοντές σοι κρύπτεσθαι, ὡς λόγον καὶ ὅρκον σου δεδωκότος μὴ ἐλθεῖν, ἐὰν καταισθῇς· πιστὰ γὰρ αὐτοὺς ἀκούω πείθεσθαι τοῖς ἀκοαῖς. καὶ δοκεῖν οἷς τοῖς Δαβίδ. ἀλλ' εἰ ἦσαν ἀληθῶς εὐλαβεῖς, ἠυλαβήθησαν ἂν μᾶλλον τὸν ἐπιθέντα σοι θεῖον τὸ λειτούργημα. εἰ δὲ ἀγνοήσαντες ἦσαν τὰς θείας γραφὰς, οὐκ ἂν τοῦτο ταύτας συνεβούλευον. ὥσπερ γὰρ αὐτοὺς καὶ τὸν ἱερεμίαν καταμέμφεσθαι, καὶ τὸν μέγαν αἰτιᾶσθαι μωσῆν, ὅτι τοῦ τότων συμβουλὴν οὐκ ἤκουσαν, ἀλλὰ τὸν θεὸν φοβηθέντες, τοῦ Δαβὶδ νίαν ἐτέλεσαν, καὶ προφητεύοντες ἐτελειώθησαν. καὶ γὰρ αὐτὸ ἀποκαλύπτει καὶ λαβόντι ἤδη τὸ τῆς προφητείας χάρισμα, παρητήσαντο μὲν, ἐφοβήθησαν δὲ μετὰ ταῦτα, καὶ ἐξουδένωσαν τὸν ἀποστείλαντα. εἶτα πάνυ ἰσχνόφωνος εἰ καὶ βραδύγλωσσος, ἀλλὰ φοβήθητι τὸν πλάσαντά σε θεὸν, εἶτα νεώτερον σαυτὸν λέγεις πρὸς τὸ κήρυγμα, ἀλλ' εὐλαβοῦ τὸν γινώσκοντά σε πρὸ τοῦ πλασθῆναι· εἶτα λόγον δέδωκας· ὁ δὲ λόγος τοῖς ἁγίοις ὡς ὅρκος ἰσχύει· ἀλλὰ ἀνάγνωθι τὸν ἱερεμίαν· πῶς καὶ αὐτὸς ἐρηκὼς ὃ μὴ ὀνομάσω τὸ ὄνομα κυρίου, ὕστερον δὲ φοβηθεὶς τὸν αὐτῷ πῦρ γενόμενον, ἐκέτι ὡς ἐρηκὼς πεποίηκεν, ἀλλ' ὡς πεπληφθεὶς τοῦ ὅρκου ἐκρύβη· ἀλλὰ τὸν ἐγχειρισάμενον εὐλαβοῦμενος, πεπλέωκε τὴν προφητείαν. ἢ οὐκ οἶδας ἀγαπητὸν ὅτι καὶ ἰωνᾶς φεύγων, γέγονε μὲν ὡς γέγονε, μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν ἐπροφήτευσε; μὴ τοίνυν ἄλλα πρὸς ταῦτα συμβουλεύε. μᾶλλον γὰρ ἡμῶν οἶδεν ὁ κύριος τὰ ἡμῶν καὶ οἶδε τίσιν ἐγχειρίζει τὰς ἑαυτοῦ ἐκκλησίας. κἂν γὰρ μὴ ἄξιός τις τυγχάνῃ, ἀλλὰ μὴ πρὸς τὸν πρότερον βίον ἀποβλεπέτω, ἀλλὰ τὴν διακονίαν σκοπείτω· ἵνα μὴ πρὸς τῷ βίῳ, καὶ τοῦ ἐκ τῆς ἀμελείας κατάρᾳ ἀπενέγκηται. ἆρα γὰρ ἀγαπητὸν ὅσα κόπτει, ταῦτα γινώσκων καὶ συνεπὸς τυγχάνων, ἃ κατανύττῃ τοῦ ψυχροῦ; ἃ φροντίζεις μὴ ἀπόληταί τις

Quem igitur isti te imitari volunt? ambigentemne illum & volentem quidem sequi, sed supersedentem, & deliberantem ob suos? An beatum Paulum, qui simul ac illi hoc ministerium iniunctum fuit, non adhæsit carni & sanguini? Nam etsi dixerit, Non sum idoneus, qui vocer Apostolus, agnoscens tamen quod susceperat, neque ignorans datorem eius, ita scripsit: *Va enim mihi est, nisi Euangelizem.* Cæterum vt væ illi est, qui non euangelizat: ita ipse docens & prædicans Euangelium, pro gaudio & corona discipulos suos habebat. Quapropter studium fuit sancto viro vsque ad Illyricum illud prædicare, neque segnescere, neque omittere, quin Romam iret, & in Hispanias ascenderet, vt pro grauiori labore, maiore frueretur mercede laboris. Gloriabatur se igitur bonum certamen certasse: & certus erat de magna corona, quam accepturus esset. Igitur dilecte Draconti, quænam ista faciens imitaris? huncne an neminem ex hoc genere? Ego certe, & te & me ipsum, omnium sanctorum imitatores esse vellem. An forsitan ideo tibi consilium suppeditant tui occultandi, quòd dixeris iuratisque non futurum vt stes, si constituaris Episcopus? Istiusmodi enim vocibus audio illos tuas aures circumstrepere, & in ea te se cautos videri velle. Essent illi verè quidé cauti, si ministerio tibi inuincto cautū voluissent. Quòd si legissent sacras scripturas, non citra illas consilium darent. Quin iam tempus est, vt Hieremiam culpent, & magnum illum Mosen accusent, quòd ipsorum consilium non audierint, sed Deum veriti officium ministerij perfecerint, & prophetando adimpleuerint. Siquidem & illi ipsi missi accipientesq; Prophetiæ gratiam initio recusabant quidem, sed tamen postea timuerunt, neq; emissorem suum vilipenderunt. Iam igitur, siue sis gracili voce, siue impediriori lingua, verere eum semper, qui te ita finxit, Deum, siue te nimis iuuenem dicas ad prædicationem, metue tamen eum, qui priusquam formareris, nouerat te. Quod si verbum locutus es, & verbum sanctis pro iuramento est, reminiscere quæso Hieremiæ, quomodo ipse qui dixerat, Non nominabo nomen Domini, postea metuens illum qui in se erat ignem, non pro iis, quæ dixerat, fecit, neque vt præoccupatus erat iuramento, se in tenebras abdidit, sed veritus mandatorem, suam Prophetiam absoluit. An non audisti dilecte, quod & Ionas quidem fugerit, eratque qualis erat, sed tamen postea prophetauit? Ne igitur tibi diuersa ab istis consilia propone. Melius enim quam nos nostra nouit Dominus, & nouit quibus suas committit Ecclesias: quòd si quis dignus non sit, ille mihi non ad vitam suam, sed functionem suā, ministeriumq; respiciat, ne simul cum vita illa sua, etiam negligentiæ malectionem referat. Nunquid dilecte Draconti, quum talia legis & prudens sis, animo compungeris? Non curas ne quis eorum qui

tibi commissi sunt, pereat? non ex conscientia quasi e flamma inardescis? non exhortes diem iudicij? in qua nullus eorum, qui tibi nunc consilia dant, illic tibi opitulator futurus est? Quisque enim de sibi commissis rationem reddet. Quid enim profuerat illi, qui denarium occultauerat, sua causificatio? Aut quid profuerunt Adamo sua verba illa: *Mulier me decepit?* Dilectissime Draconti, si reuera sis imbecillis, sed tamen curam te, solicitudinemque suscipere oportet, ne Ecclesiam desertam inimici lædant, occasionem ex tua fuga mutuantes, oportet te accingi animumque recipere, ne nos solos destituas in hoc certamine. Oportet te collaborare, vt cum omnibus mercedem accipias. Propera igitur dilecte, neque amplius in mora sis, neque sustine illos qui te impediunt, sed reminiscere eius, qui tibi hanc functionem iniunxit. Huc age te ad nos, qui te diligimus, & ea quæ scripturarum sunt, consulimus, vt à nobis productus, & sacras functiones in Ecclesiis obiens, mentionem precesque pro nobis facias. Neque enim tu solus ex monachis es constitutus, neque solus monasterio præfuisti, neque solus à monachis dilectus es. Nosti enim Serapionem monachum esse, & quot monachorum præfectum? Neque à te ignoratur, quot monachorum pater fuerit Apollonius. Nosti Agathonem, neque ignotum habes Aristonem. Memores Ammonij cum Serapione peregrè profecti: fortassis etiam audisti de Cue in superiore Thebaide, poteris item resciscere de Paulo, qui est apud Latos, & de aliis multis. Et tamen isti Episcopi constitui non contradixerunt; sed habentes pro exemplari Helizæum, & conscij quid Helias egerit, & eruditi, quid discipuli Christi, Apostolique fecerint, susceperunt hanc curam, neque ministerium hoc aspernati sunt, neque propterea seipsis deteriores facti sunt, sed & laboris mercedem expectant, proficientes ipsi, aliosque proficere adhortantes. Quot ab idolis conuerterunt? quot à furiosa & dæmoniaca consuetudine suis admonitionibus compescuerunt? quot adduxerunt Christo seruos? adeo vt qui ista signa conspiciant, admirentur. An quæso non ingens signum, puellam inducere, vt virgo maneat? & adolescentiorem ad hoc, vt sit continens? & idololatram, vt agnoscat Dominum? Ne igitur te impediant monachi, quasi solus ad hoc è monachis constituaris, neque vnà cum illis causificeris, quasi te ipso deterior futurus sis: poteris enim etiam melior fieri, si Paulum imiteris, & sanctorum acta æmuleris. Nosti enim eos, qui ita creati sunt dispensatores mysteriorum, rectius secundum scopum sese incitasse ad brabeium supernæ vocationis. Quando autem Paulus contestatus est, & coronam se expectauit accepturum, nisi cum missus esset ad docendum? Quando Petrus confessus est, nisi cum Euangelizabat & piscator hominum factus esset? Quando Helias

τῶν ἐγχειρεισθέντων σοι, οὐ φλέγῃ, ὡς ἀπὸ πυρὸς τὸ σωτήριόν σου; οὐ φοβῇ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως ἐν ᾗ οὐδεὶς τῶν συμβουλευόντων νῦν ἐκεῖ γενήσεται βοηθός; ἕκαστος γὰρ τῶν ἐγχειρεισθέντων αὐτῷ καὶ λόγον ἀποδώσει. τί γὰρ ὤνησε τὸν κρύψαντα τὸ δηνάριον ἡ πρόφασις; ἢ τί ὠφέλησε τὸν Ἀδὰμ εἰρηκέναι· ἡ γυνή με ἠπάτησεν; ἀγαπητὲ δρακόντιε, εἰ καὶ ἀληθῶς ἀσθενὴς τυγχάνεις, ἀλλὰ λαβὲ ὃ τὴν φρόντιδα πρέπει, ἵνα μὴ τῆς ἐκκλησίας ἐρήμου τυγχανούσης, οἱ ἐχθροὶ παρὰ τὸν βλάψωσι, πρόφασιν εὑρόντες τὸ σὲ φυγεῖν. πρέπει σε ἀναζώσασθαι, ἵνα μὴ μόνους ἡμᾶς ἀφῇς ἐν τῷ ἀγῶνι. πρέπει σε συγκαμεῖν, ἵνα μετὰ πάντων καὶ τὸν μισθὸν ἀπολάβῃς. σπεῦδε τιγαροῦν ἀγαπητὲ μηκέτι βραδύνων, μὴ δὲ ἀνέχου τῶν σε κωλυόντων, ἀλλὰ τὸ δεδομένοτ μνήσθητι, καὶ δεῦρο πρὸς ἡμᾶς τοὺς ἀγαπῶντάς σε, τοὺς συμβουλεύοντάς σοι τὰ τῶν γραφῶν, ἵνα καὶ παρ' ἡμῶν προπεμφθῇς, καὶ λειτουργῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, μνημονεύσῃς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν. οὐ γὰρ σὺ μόνος ἐκ μοναχῶν κατεστάθης, οὐδὲ σὺ μόνος προέῃς μοναστηρίου, ἢ μόνος ὑπὸ μοναχῶν ἠγαπήθης. ἀλλ' οἶδας ὅτι καὶ σεραπίων, μοναχός ἐστι, καὶ τόσων μοναχῶν προέστη. οὐκ ἔλαθέ σε πόσων μοναχῶν πατὴρ γέγονεν ἀπολλώς. οἶδας ἀγαθὸν, καὶ οὐκ ἀγνοεῖς ἀρίστωνα, μνημονεύεις ἀμμωνίου τοῦ μετὰ σεραπίωνος ἀποδημήσαντος. ἴσως δὲ ἤκουσας καὶ περὶ μουΐτου ἐν τῇ ἄνω θηβαΐδι, καὶ δυνάσαι μαθεῖν περὶ παύλου ἐν τῷ λατῷ, καὶ περὶ ἄλλων πολλῶν. καὶ ὅμως οὗτοι καταστάντες, οὐκ ἀντειρήκασι, ἀλλ' ἔχοντες τύπον τὸν ἐλισσαῖον, καὶ εἰδότες τὰ κατὰ ἠλίαν, μαθόντες τε τὰ κατὰ τοὺς μαθητὰς καὶ ἀπὸ ζήλους, ἀντελάβοντο τῆς φροντίδος, καὶ οὐ κατεφρόνησαν τῆς λειτουργίας, καὶ οὔτε χείρους ἑαυτῶν γεγόνασιν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον τῷ καμάτῳ τὸν μισθὸν προσδοκῶσι. προκόπτοντες καὶ προκόπτειν ἄλλους νουθετοῦντες, πόσους ἀπὸ τῶν εἰδώλων ἐπέστρεψαν; πόσους ἀπὸ τῆς δαιμονιώδους σωφρονείας ἔπαυσαν νουθετοῦντες; πόσους παρέσησαν τῷ κυρίῳ δούλους; ὥς τε καὶ τοὺς ὁρῶντας τὰ σημεῖα παῦτα βλέποντες θαυμάζειν. ἢ οὐχὶ μέγα σημεῖον κόρην ποιῆσαι παρθενεύειν καὶ νεώτερον ἐγκρατεύεσθαι, καὶ εἰδωλολατρείαν ἀπογνῶναι τὸν Χριστόν; μὴ τοίνυν κωλυέτωσάν σε μοναχοὶ ὡς μόνον ἐκ μοναχῶν καταστάθεντα, μὴ δὲ σὺ πρόφασίζου, ὡς χείρων σαυτοῦ ἐσόμενος. δυνάσαι γὰρ καὶ καλλίων γενέσθαι μιμούμενος τὸν παῦλον, ζηλῶν τῶν ἁγίων τὰς πράξεις. οἶδας γὰρ ὅτι οἱ τοιοῦτοι οἰκονόμοι τῶν μυστηρίων καταστάθεντες μᾶλλον κατὰ σκοπὸν ἐδιώκων εἰς τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως. πότε παῦλος ἐμαρτύρησε καὶ τὸν στέφανον [λαβεῖν] προσεδόκησεν, εἰ μὴ ὅτε ἀπεστάλη διδάσκειν; πότε πέτρος ὡμολόγησεν, εἰ μὴ ὅτε εὐαγγελίζετο καὶ ἁλιεὺς ἀνθρώπων γέγονε; πότε ἡ-

Helias

λίας ἀνελήφθη, εἰ μὴ ὅτι πᾶσαν τὴν προφητείαν ἐπλήρωσε; πότε ἐλισσαῖος ἐν πνεύματι ἐχε διπλᾶ, εἰ μὴ ὅτι πάντα καταλιπὼν ἠκολούθησε τῷ ἠλίᾳ; Διατὶ δὲ καὶ ἐξελέξατο μαθητὰς ὁ σωτὴρ, εἰ μὴ ἵνα καὶ ἀποστείλῃ; ὅθεν τύπους ἔχων τὸν ἀγαπητὸν δρακόντιε, μὴ λέγε μὴ δὲ πείθου τοῖς λέγουσιν ἁμαρτίας εἶναι πρόφασιν τὴν ἐπισκοπὴν, μὴ δὲ ὅτι ἐκ ταύτης ἀφορμὴ τοῦ ἁμαρτάνειν ἐστίν. ἔξεστι γὰρ καὶ ἐπίσκοπον ὄντα σε πεινᾶν, καὶ διψᾶν, ὡς παῦλος. δύνασαι μὴ πιεῖν οἶνον ὡς ὁ τιμόθεος καὶ νηστεύειν καὶ αὐτὸς συνεχῶς, ὡς ὁ παῦλος ἐποίει· ἵνα κατ' ἐκεῖνον οὕτως νηστεύων, χορτάζῃς ἄλλους ἐν τοῖς λόγοις, καὶ διψῶν ἐν τῷ μὴ πιεῖν, ποτίζεις ἄλλους διδάσκων. μὴ οὖν ταῦτα προβαλλέτωσαν οἱ συμβουλεύοντές σοι. οἴδαμεν γὰρ καὶ ἐπισκόπους νηστεύοντας, καὶ μοναχοὺς ἐσθίοντας. εἴδομεν γ' ἐπισκόπους μὴ πίνοντας οἶνον, μοναχοὺς δὲ πίνοντας. εἴδομεν γ' σημεῖα ποιοῦντας ἐπισκόπους, μοναχοὺς δὲ μὴ ποιοῦντας. πολλοὶ δὲ τῶν ἐπισκόπων οὐ δὲ γεγαμήκασι, μοναχοὶ δὲ πατέρες τέκνων γεγόνασιν· ὥσπερ καὶ ἐπισκόπους πατέρας τέκνων καὶ μοναχοὺς ἐξ ὁλοκλήρου γένους τυγγάνοντας. καὶ πάλιν εἴδαμεν κληρικοὺς πεινῶντας, μοναχοὺς δὲ νηστεύοντας. ἔξεστι γὰρ καὶ οὕτως, καὶ ἐκείνως· οὐκ ἐκωλύθητε, ἀλλὰ πανταχοῦ πὶς ἀγωνιζέσθω. καὶ γὰρ ὁ στέφανος οὐ κατὰ τόπον, ἀλλὰ κατὰ τὴν πρᾶξιν δίδοται. οὐκοῦν μὴ ἀνέχου τῶν ἕτερα παρὰ ταῦτα συμβουλευόντων, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπείγου καὶ μὴ μέλλε· μάλιστα ὅτι καὶ ἡ ἁγία ἑορτὴ ἐγγίζει, ἵνα μὴ χωρὶς σου οἱ λαοὶ τὴν ἑορτὴν ποιήσωσι, καὶ μέγαν κίνδυνον ὑπομείνῃς κατὰ σαυτοῦ. πὶς γὰρ αὐτοῖς εὐαγγελίσεται τὸ πάσχα μὴ παρόντος σου; πὶς αὐτοῖς τὴν ἡμέραν ἀναγγελεῖ τῆς ἀναστάσεως κρυπτομένου σου; πὶς αὐτοῖς συμβουλεύει δεόντως ἑορτάζειν φεύγοντός σου; ὧ πόσοι μὲν ὠφεληθήσονται προσχωροῦντος σου, πόσοι δὲ βλαβήσονται φεύγοντός σου. καὶ πὶς ὑπὲρ τούτοις ἀποδέξεταί σε; καὶ διατὶ συμβουλεύουσί σοι μὴ ἀντιλαμβάνεσθαί σε τῆς ἐπισκοπῆς, αὐτοὶ θέλοντες ἔχειν πρεσβυτέρους; εἰ γὰρ φαῦλος τυγχάνεις, μὴ σωέσωσάν σοι· εἰ δὲ ἐπιτήδειον εἶναί σε ἐπιγινώσκουσι, μὴ φθονείτωσαν πῖς ἄλλοις. εἰ γὰρ τὸ διδάσκειν καὶ πρεῖσθαι, πρόφασίς ἐστιν ἁμαρτίας κατ' ἐκείνους, μὴ διδασκέσθωσαν αὐτοὶ, μὴ δὲ πρεσβυτέρους ἐχέτωσαν, ἵνα μὴ χείρους ἑαυτῶν γένωνται αὐτοὶ τε καὶ οἱ διδάσκοντες αὐτούς. ἀλλὰ μὴ πρόσεχε τούτοις τοῖς ἀνθρωπίνοις ῥήμασι, μὴ δὲ ἀνέχου τῶν ταῦτα συμβουλευόντων καθ' πολλάκις πρεῖπον· πεῦδε δὲ μᾶλλον γ' ὑπείρεφε πρὸς [τὸν] κύριον, ἵνα τῶν πρόβατων αὐτοῦ φροντίζων, μνημονεύσῃς γ' ἡμῶν.

Helias assumptus est, nisi cum vniuersam Prophetiam suam adimpleuisset? Quando in Spiritu dupla obtinuit Helizæus, nisi cum omnibus relictis affectator factus est Heliæ? Cur autem delegit discipulos Seruator, nisi in id, vt eos prædicatum emitteret? Quapropter, cum ittiusmodi habeas exempla dilectissime Draconti, nec dicas, nec dicentibus credas, Episcopatum esse causam peccati, aut quod inde nascantur occasiones delinquendi. Licebit tibi in Episcopatu esurire, sitire, sicuti Paulo: licebit & vinum non bibere, sicuti Timotheus fecit: & ieiunare frequenter, vt Paulus solet, vt ita secundum illum ieiunans, alios sermonibus nutrias: & sitiens abstinendo à potu aliis docendo potum præbeas. Ne igitur talia obiiciant consiliarij tui. Nouimus enim & Episcopos ieiunantes, & monachos comedentes: Nouimus & Episcopos non bibentes vinum, & monachos bibentes: Nouimus quoque Episcopos signa facientes, & monachos non facientes. Multi quoque ex Episcopis matrimonia non inierunt, monachi contra parentes liberorum facti sunt: quemadmodum vicissim Episcopos filiorum patres, & monachos generis potestatem non quæsiuisse animaduertas: Et clericos bibisse, & monachos ieiunasse. Sic enim licet, & ad eum modum non prohibetur, sed quisque, vbi volet, decertet: Non enim corona pro locis sed pro factis redditur. Ne igitur sustineas diuersa consulentes, sed potius propera: Et ne lentus sis, maximè quia sanctum festum appropinquat, ne sine te populi hunc festum diem celebrent, magnumque periculum tibi contrahas. Quis enim iis pascha euangelizabit si tu absis? Quis illis euangelizabit diem resurrectionis, si tu latè abes? Quis illis consilia monstrabit, vt ritè epulentur, si tu fugias? O quot apparebunt te adueniente? quot noxam sentient te fugiente? Et quis est qui te in talibus factis approbet? Sed quid est quod tibi authores sunt, ne Episcopatum capessas, cum illi ipsi cupiant habere presbyteros? Si enim malus es, ne sint socij & gregales tui: sin autem te idoneum norunt, ne inuideant aliis. Quoniam si docere & præesse secundum illos causa peccati est, ne ipsi doceantur, aut presbyteros habeant. Verum tu istis humanis vocibus ne intendas, neque sustineas eos, qui ista suadent, quemadmodum sæpius iam dixi. Festina igitur, vel potius ad Dominum conuertere, vt dum curam tuarum ouium geris, etiam nostri memineris:

Hac

Hac de causa, dilectos nostros, Hieracem presbyterum nostrum, & Maximum lectorem adhortatus sum, isthuc ire, vt etiam verbis te invitarent, & ex illis cognoscere posses, quo cum affectu ista scripserim, & periculum simul, quod tibi imminet, ex ista detrectatione Ecclesiastici ordinis.

τάτε δε χάριν παρετρεψάμην ἐλθεῖν τὸς ἀγαπητὸς ἡμῶν Ἱέρακα τὸν πρεσβύτερον, καὶ μάξιμον τὸν ἀναγνώστην· ἵνα καὶ ἀπ' λέγοντος σε παρέψωνται, καὶ μαθεῖν δυνηθῇς ἐκ τάτε τίνι διαθέσει ταῦτα γράφω, καὶ τὸν ἐκ τᾶ αἱρεσίαν τῇ ἐκκλησιαστικῇ διατάξει κίνδυνον.

S. Patris nostri

ATHANASII
ARCHIEPISCOPI
Alexandrini,

Ad Marcellinum de interpretatione Psalmorum, Epistola.

LAudo tuam in Christo voluntatem charissime Marcelline. Nam & præsentem tentationem, quanquam plurima in ea sis passus, bene fers, & meditationis deuotionisque curam non negligis. Quærens enim ex tuo tabellario, quid post morbum ageres, resciui te vt omnibus diuinis literis vacare, ita potissimum Psalmorum libellis inhærere, & magna contentione agere, vt sensum, qui in singulis Psalmis est, assequare. Quapropter magnopere amplector te, quum & ego magno desiderio in eundem librum, vt in omnes sacras literas, ferar. Ego igitur quum hoc affectu essem, incidi in senem bene industrium: volóq; tibi, quæ ille mihi de sacro Psalterio, quod manu tenebat, sermocinabatur perscribere. Proba enim mihi illius ratio & credibilis in primis videbatur. Fuere autem hæc eius verba: Omnis quidem ô fili, apud nos, siue noua siue vetus scriptura, numinis afflatu prodiit, & idonea est ad erudiendum, sub ea forma specieque verborum qua concepta est. Sed tamen præcipua attentione obseruationeque codex Psalmorum dignus est. Singuli quidem libri suam & propriam suppeditant historiam. Nam quemadmodum Pentateuchos mundi ortum, acta Patriarcharum, & Israelis ex Ægypto emigrationem, ac deinde præcepta legum, tabernaculi & Sacerdotij ordinem: Ita triteuchos tribuum sortes, & Iudicum res gestas, & stirpem Dauidis complectitur. Libri quoque Regum, & παραλειπομένων Regum historias continent. Esdras autem liberationem captiuitatis, remigrationemque populi, & ædificationem templi recenset. Prophetæ vero de aduentu Saluatoris, de præceptis minisque præuaricantium, & fatis gentium mentionem faciunt. Psalmorum autem volumen, veluti paradisus, in quo sunt omnia genera lignorum plantata, modulando sua quædam propria inter cantandum ostendit. Nam quæ sunt Geneseos, decantat decimooctauo Psalmo,

Τᾶ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
Αλεξανδρείας,

Πρὸς μᾶρκελλῖνον εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῶν ψαλμῶν.

ΑΓαμαίσε τῆς ἐν χριςῷ προαιρέσεως φίλε μᾶρκελλῖνε. καὶ γὰ καὶ τὸν παρόντα πειρασμὸν, καί τι πολλὰ παθὼν ἐν αὐτῷ, καλῶς φέρεις, καὶ τῆς ἀσκήσεως ὐκ ἀμελεῖς. πυθανόμενος γὰ τὸν κομίσαντά σε τίνι ὁπιτολῶ πῶς ἄρα καὶ μετὰ τίνι νόσον διάγεις; ἐμαθον μὲν πᾶσαν τὴν θείαν γραφὴν, ἔχειν σε τὴν σχολὴν, πυκνότερον δὲ μάλιστα τῇ βίβλῳ τῶν ψαλμῶν ἐντυγχάνειν· καὶ φιλονικεῖν τὸν ἑκάστῳ ψαλμῳδοῦντα ἐγκείμενον καταλαμβάνειν. [καὶ] διατὸ πίστιν πολλὴν ἔχων εἰς τὸν αὐτὸν βίβλον κἀγὼ τὸν πόθον, ὥσπερ καὶ εἰς πᾶσαν τὴν γραφὴν· καὶ γὰρ ἔτως ἔχων σπεύδοντός τινι φιλοπόνως γέροντι ἐντυχεῖν, καὶ βλέπειν καὶ σὲ ἅπερ ἐκεῖνος κατέχων τὸ ψαλτήριον πρὸς αὐτᾶ μοι διηγήσασθαι, γράψαι. ἔλεγε γὰρ ἔτως· πᾶσα μὲν, ὦ τέκνον, ἡ καθ' ἡμᾶς γραφὴ παλαία τε καὶ καινὴ, θεόπνευστός ἐστι καὶ ὠφέλιμος πρὸς διδασκαλίαν, ὡς γέγραπται· ἔχει δέ τινα ἀνδρικὴν σπουδὴν πᾶς περιέχουσιν ἡ βίβλος τῶν ψαλμῶν. ἑκάστη μὲν βίβλος, τὸ ἴδιον ἐπάγγελμα, διακονεῖ καὶ παραγγέλλει, οἷον ἡ πεντάτευχος, γένεσιν κόσμου, καὶ τῶν πατριαρχῶν τὰς πράξεις· τὸ τε ἐξ αἰγύπτε τᾶ ἰσραὴλ ἔξοδον, καὶ μετὰ τᾶς νομοθεσίας, τὸν τᾶς σκηνᾶς καὶ τᾶς ἱερατείας διάταξιν· ἡ τριτεύχος τὸν κληροδοσίαν καὶ τὰ κριτῶν τὰς πράξεις, καὶ γενεαλογίαν τε δαβίδ· αἱ βασιλεῖαι καὶ αἱ παραλειπόμεναι, βασιλέων πράξεις· καὶ ὁ μὲν ἔσδρας, ἀπολύσιν τᾶς αἰχμαλωσίας καὶ ἐπανόδον τᾶ λαᾶ, καὶ οἰκοδομὴν τᾶ ναᾶ καὶ τᾶς πόλεως. οἱ δὲ προφῆται, περὶ τᾶς ἐπιδημίας τᾶ σωτῆρος, ὑπομνήσεις τε τῶν ἐντολῶν, καὶ μέμψεις τᾶς τῶν παραβαίνοντων, καὶ προφητείας τῶν ἐθνεσιν. ἡ δὲ βίβλος τῶν ψαλμῶν, τὰ τε πάντων ὡς παραδόσεσιν ἑαυτῇ προφητευόμενα φέρουσα, μελῳδεῖ, καὶ τὰ ἴδια [δὴ] πάλιν ἐπ' αὐτᾶ ψάλλεται, δείκνυσι. τὰ μὲν γὰ τᾶ γένεσεως, ψάλλει ἐν τῷ ὀκτωκαιδεκάτῳ,

καὶ δεκάτῳ, οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν θεοῦ, καὶ πίησιν
χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα· καὶ ἐν τῷ εἰ-
κοστῷ τρίτῳ· τοῦ κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς,
ἡ οἰκουμένη καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ. αὐτὸς
ἐπὶ θαλάσσων ἐθεμελίωσεν αὐτήν. τὰ δὲ τῆς ἐξόδου
καὶ τῶν ἀριθμῶν καὶ τοῦ δευτερονομίου, ἆδει καλῶς ἐν
τῷ ἑβδομηκοστῷ ἑβδόμῳ ψαλμῷ, καὶ ἐν τῷ ἑκατο-
στῷ πεντάρτῳ, καὶ ἐν τῷ ἑκατοστῷ πέμπτῳ, καὶ ἐν τῷ ἑ-
κατοστῷ τεσσαρακαιδεκάτῳ, λέγων· ἐν ἐξόδῳ Ἰσραὴλ
ἐξ Αἰγύπτου, οἶκος Ἰακὼβ ἐκ λαοῦ βαρβάρου. ψάλλει
καὶ ἐν τῷ ἑκατοστῷ πεντηκοστῷ τετάρτῳ τὰ αὐτά, λέγων· ἐξα-
πέστειλε μωυσῆν τὸν δοῦλον αὐτοῦ, ἀαρὼν ὃν ἐξελέξα-
το ἑαυτῷ, καὶ ἐξαπέστειλε σκότος, καὶ ἐσκότασεν αὐτούς,
καὶ μετέτρεψε τὰ ὕδατα αὐτῶν εἰς αἷμα, καὶ ἐξήγα-
γεν ἡ γῆ αὐτῶν βατράχους· καὶ ὅλως ὅλον τὸν
ψαλμὸν τοῦτον, ὥσει τῶν αὐτῶν ἐστὶν ὁρᾶν γέ-
γραμμένον. καὶ τὰ μὲν τῆς ἱερατείας καὶ τῆς σκηνῆς ἀνα-
φέρειν ἐν τῷ εἰκοστῷ ὀγδόῳ· ἐνέγκατε τῷ κυρίῳ
υἱοὶ θεοῦ, ἐνέγκατε τῷ κυρίῳ υἱοὺς κριῶν. τὰ δὲ τοῦ
ναοῦ καὶ τῶν κριτῶν, ἐμφαίνει πως ἐν τῷ ἑκατοστῷ
ἕκτῳ ψαλμῷ, λέγων· καὶ ᾠκισήσαντο πόλεις
κατοικεσίας, καὶ ἔσπειραν ἀγροὺς, καὶ ἐφύτευσαν
ἀμπελῶνας. ὅπερ γὰρ τοῦ ναοῦ, ἀμφιδέδοται αὐτοῖς
ἡ γῆ τῆς ἐπαγγελίας. λέγων δὲ ἐν τῷ αὐτῷ ψαλ-
μῷ συνεχῶς· καὶ ἐκέκραξαν πρὸς κύριον ἐν τῷ θλί-
βεσθαι αὐτοὺς καὶ ἐκ τῶν ἀναγκῶν αὐτῶν ἔσωσεν αὐ-
τούς· σημαίνει τὸ κριτῶν τὸ βιβλίον. τότε γὰρ κραζάντων
αὐτῶν, ἤγειρε κύριος κριτὰς, καὶ ἔσωζε τὸν λαὸν
ἀπὸ τῶν θλιβόντων αὐτόν. καὶ τὰ μὲν τῶν βασιλέων, ψαλ-
λει πῶς ἐν τῷ ἑνεακαιδεκάτῳ, λέγων· ὅτι ἐν ἅρμασι
καὶ ὅτι ἐν ἵπποις, ἡμεῖς δὲ ἐν ὀνόματι κυρίου θεοῦ ἡμῶν
μεγαλυνθησόμεθα· αὐτοὶ συνεποδίσθησαν καὶ ἔπεσον,
ἡμεῖς δὲ, ἀνέστημεν καὶ ἀνορθώθημεν. τὰ δὲ τῶν ἑδράων ἐν
τῷ ἑκατοστῷ εἰκοστῷ πέμπτῳ τῶν ἀναβαθμῶν ἄδει· ἐν
τῷ ἐπιστρέψαι κύριον τὴν αἰχμαλωσίαν σιὼν, ἐγενό-
μεθα ὡσεὶ παρακεκλημένοι καὶ πάλιν ἐν τῷ ἑκατο-
στῷ εἰκοστῷ πρώτῳ· εὐφράνθην ἐπὶ τοῖς εἰρηκόσι μοι,
εἰς οἶκον κυρίου πορευσώμεθα. ἑστῶτες ἦσαν οἱ πόδες
ἡμῶν ἐν ταῖς αὐλαῖς σου ἱερουσαλήμ· ἱερουσαλὴμ οἰκο-
δομουμένη ὡς πόλις ἧς ἡ μετοχὴ αὐτῆς ἐπὶ τὸ αὐτό.
ἐκεῖ γὰρ ἀνέβησαν αἱ φυλαὶ φυλαὶ κυρίου μαρτύ-
ριον τῷ Ἰσραὴλ. τὰ δὲ τῶν προφητῶν, ἑκάστου σχεδὸν σημαί-
νει περὶ τοῦ σωτῆρος ἐπιδημίας, καὶ ὅτι θεὸς ὢν,
ἐπιδημήσει, οὕτως φησὶν ἐν μὲν τῷ πεντηκο-
στῷ ἐννάτῳ ψαλμῷ· ὁ θεὸς ἐμφανῶς ἥξει· ὁ θεὸς
ἡμῶν, καὶ οὐ παρασιωπήσεται. ἐν δὲ τῷ ἑκατοστῷ ἑ-
πτακαιδεκάτῳ ψαλμῷ· εὐλογημένος ὁ ἐρ-
χόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου, εὐλογήκαμεν ὑμᾶς
ἐξ οἴκου κυρίου. θεὸς κύριος καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν.
ὅτι δὲ οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ πατρὸς λόγος, οὕτως ἐν τῷ
ἑκατοστῷ ἕκτῳ ψάλλει· ἀπέστειλε τὸν λόγον αὐ-
τοῦ, καὶ ἰάσατο αὐτούς· καὶ ἐρρύσατο αὐτοὺς ἐκ τῶν
διαφθορῶν αὐτῶν. ὁ γὰρ ἐρχόμενος θεὸς, αὐτός
ἐστι καὶ λόγος ἀπεσταλμένος. τοῦτον δὲ τὸν λόγον εἰδὼς
ὄντα τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, ἆδει φωνῇ τοῦ πατρὸς, ἐν
μὲν τῷ πεντηκοστῷ τετάρτῳ· ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν. καὶ πάλιν ἐν τῷ ἑκατοστῷ ἑνάτῳ·
ἐκλαστος θεοῦ ἕως φόρου ἐγέννησά σε. τί γὰρ ἄλλο τις εἴποι ῥήματα τοῦ θεοῦ, ἢ τὸν λόγον καὶ τὴν σοφίαν αὐτοῦ;

Cœli (inquiens) *enarrant gloriam Dei, & opus manuum eius annunciat firmamentum.* Et in 23. *Domini est terra, & plenitudo eius, orbis & terrarum, & omnes incolæ eius. Ipse super mare fundauit eam.* Nec non & res Exodi, Numerorum & Deuteronomij, pulchre concinit in 77. Psalmo, & in 84. Psam. & in 105. & in 113. *In exitu* (inquit) *Israëlis de Ægypto, familiæ Iacobi è populo barbaro.* In 104. eadem psallit: *Emisit Mosem seruum suum, Aaronem, quem delegerat sibi: Et emisit tenebras, & obtenebrauit eos, & conuertit undas eorum in sanguinem. Et eructauit terra eorũ ranas*; atq; omnino omnem istũ Psalmũ in hoc genere argumenti versari deprehendes. Porrò quę sunt Sacerdotij & tabernaculi, in 28. refert: *Offerte Domino soboles Dei, Offerte Domino soboles arietum.* Itidemque quæ sunt Iesu Naue & Iudicum exhibet, quodammodo in 106. Psalmo ad istum modum loquens, *Et condiderunt oppida coloniarum suarum, & seminauerunt agros, & plantauerunt vineas.* Quandoquidem sub Iesu Naue distributa est illis terra repromissionis, & in eodem Psalmo perpetuo tenore in eodem genere argumenti decurrit: *Et vociferati sunt ad Dominum, dum tribularentur, & ex necessitatibus ipsorum liberauit eos.* Quòd ipsum præ se ferunt acta Iudicum: *Tunc enim ad clamores illorum, suis quoque temporibus iudices excitauit, & seruauit populum ab illis qui eos affligebant.* Ea quoque quæ Regum sunt, quodammodo in 19. psallit: *Isti in curribus, & isti in equis, nos autem in nomine Domini magnificabimur: ipsi autem compediti sunt & ceciderunt, nos contra surreximus, & erecti sumus.* Porrò quæ sunt Esdræ 125. graduum decantillat: *Dum conuerteret Dominus captiuitatem Sion, facti sumus sicut consolati*, & rursus in 21. *Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi: In domũ Domini ibimus. Stabant pedes nostri in atriis tuis Hierusalem, Hierusalẽ quæ ædificatur vt ciuitas, cuius participatio ibidem est: illuc enim ascenderunt tribus, tribus Domini, testimonium Israeli.* Iam quæ sunt Prophetarum, fere vbique significat, de aduentu Saluatoris. Siquidem, quod Deus aduenturus esset, in 49. ità profert: *Deus*, inquit, *manifestè veniet, Deus inquam noster, & nõ in silentio erit.* In Psal. verò 117. *Benedictus*, inquit, *qui venit in nomine Domini. Benediximus vobis ex domo Domini, Dominus Deus, & apparuit nobis.* Quod autem idem ille Dominus Deus sit Patris verbum, in Psal. 106. suo carmine manifestum facit: *Emisit Verbum suum & sanauit eos, & liberauit eos à lue ipsorum.* Nam Deus qui venit ille ipse est Verbũ quod emissum fuit. Hoc ipsum verbum, quum agnosceret esse Filium Dei; voce Patris nominauit, *Eructauit* (inquiens) *cor meum Verbum bonum.* Et rursus in centesimo nono: *Ex vtero ante Luciferum genui te.* Quid enim aliud ex Deo genitum esse dicas, nisi Verbum & Sapientiam ipsius? ideoque

τὸν ὄν

ideoq; quum sciret Psalmographus eum Verbum Patris esse, in hanc formam locutus est in 32. *Verbo Domini cæli firmati sunt & spiritu oris illius vniuersa potestas eorũ.* Neq; Christũ venturũ ignorauit, vtpote qui magnifice de ea re mentionem faciat. In 44. Psal. *Thronus tuus Deus in secula seculorum, sceptrum rectitudinis sceptrum Regni tui. Dilexisti iustitiã, & odisti iniquitatem, Ideo vnxit te Deus oleo exultationis pra consortibus tuis.* Et ne quis opinaretur eum sub inani spectro aduenturũ, declarauit hunc ipsum hominẽ fore: illumq; ipsum esse, per quẽ omnia sunt cõdita cum ita loquatur in 86. Psal: *Mater Sion dicet, Homo, & homo natus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus:* ea enim paria sunt cum illo Euangelij, *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. omnia per ipsum facta sunt.* Quocirca etiam de Virgine puerpera non ignarus, arcanum illud ipsum silentio non prætermisit, sed eius rei indiciũ fecit in 44. Psal. *Audi filia, & vide, inclina aures tuas & obliuiscere populi tui, & domicilij Patris tui, quoniam desiderauit rex formam tuam, quandoquidem ipse est Dominus tuus.* Id rursum simile est dicto Gabrielis, *Salue gratiosa Dominus tecum:* Et quũ mentionem de Christo feciſſet, confestim etiã humanam generationem quæ ex Virgine ortũ suum traxit, indicauit quum inquit: *Audi filia.* Gabriel quidem suo nomine eam Mariam vocat, vtpote genere alienus: Dauid autem illam ipsam, vt ex suo semine oriũdam, filiam nominat. Et quũ hominem eum futurũ codex Psalmorũ pronunciasset, consequenter etiam eum in carne patibilem declarauit. Insidias autem Iudæorũ prospiciens, ita modulatur in secundo: *Quare fremuerũt gentes, & populi meditati sunt inania? Constiterunt reges terra, & magistratus congregati sunt in vnum, contra Dominum & Christus eius.* In Psal. 21. conditionem mortis, ex persona Saluatoris eloquitur, *In puluerẽ mortis redegisti me, quoniam circundederunt me canes multi, & cõsentus malignantium in orbem circunciderũt me. Foderũt manus meas, & pedes meos. Enumerauerũt omnia ossa mea: Ipsi vero considerauerunt & inspexerunt me. Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super amictu meo miserũt sortẽ.* Iam qui manus, pedesq; suos perfossos loquitur, quid aliud quàm crucem loquitur? Omnibus istis traditis, etiã illud adiunxit, Dominũ non propter se, sed propter nos passionẽ subire, dicitq; rursus ex persona eius tum in 87. *In me constitutus est furor tuus:* Tũ in 68. *Quæ non rapui tum luebam.* Nõ enim quia culpæ obnoxius erat, mortuus est, sed pro nobis passus est, iramque contra nos conceptam ob præuaricationem in se sustinuit, vt nobis liceret dicere in 137. *Et saluos faciet filios pauperum, & humiliabit calumniatorem, Quoniam eripuit mendicum è manibus potentis, pauperemque cui non erat adiutor.*

A

B

C

D

E

Ideoq;

τοῦτον γὰρ ἐδῦᾶ ὄντα λόγον τοῦ πατρὸς ἡ βίβλος τῶν ψαλμῶν, ὅπερ ἐν τῷ τριακοστῷ δευτέρῳ, τῷ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, πᾶσα ἡ δυνάμις αὐτῶν. καὶ χριστὸν δὲ αὐτὸν ἐρχόμενον, οὐκ ἠγνόησεν, ἀλλὰ καὶ μάλα σαφῶς τοῦτο λέγει, ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ τετάρτῳ ψαλμῷ, ὁ θρόνος σου ὁ θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. ῥαβδος τῆς εὐθύτητος ἡ ῥαβδος τῆς βασιλείας σου. ἠγάπησας δικαιοσύνην καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν. διατοῦτο ἔχρισέ σε ὁ θεὸς ὁ θεός σου, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου. καὶ ἵνα μὴ κατὰ φαντασίαν ἔρχεταί τις αὐτὸν νομίσῃ, σημαίνει τοῦτον αὐτὸν ἄνθρωπον γινόμενον, καὶ τοῦτον εἶναι δι' οὗ τὰ πάντα γέγονε, λέγων ἐν τῷ ογδοηκοστῷ ἕκτῳ, μητὴρ σιὼν ἐρεῖ ἄνθρωπος καὶ ἄνθρωπος ἐγεννήθη ἐν αὐτῇ, καὶ αὐτὸς ἐθεμελίωσεν αὐτὴν ὁ ὕψιστος. τοῦτο γάρ ἐστιν ἐστὶ τῷ εἰπεῖν, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος, καὶ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο. διὰ τοῦτο καὶ τὸ, ὃν παρθένου γινώσκων, οὐκ ἐσιώπησεν, ἀλλ' εὐθὺς ἔμφασιν τινὰ δίδωσιν, ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ τετάρτῳ ψαλμῷ, λέγων· ἄκουσον θυγάτερ καὶ ἴδε, καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου, ὅτι ἐπεθύμησεν ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου, ὅτι αὐτός ἐστι κύριος σου. τοῦτο γὰρ πάλιν ὅμοιον τῷ λεγομένῳ παρὰ τοῦ γαβριὴλ, χαῖρε κεχαριτωμένη ὁ κύριος μετὰ σοῦ. καὶ εἰρηκὼς αὐτὸν χριστὸν, εὐθὺς καὶ τὴν ἀνθρωπίνην γένησιν δεδήλωκε, λέγων τὴν ἐκ παρθένου, ἄκουσον θυγάτερ. ὁ μὲν γαβριὴλ ἐξ ὀνόματος καλεῖ μαριὰμ, ξένος ὢν αὐτῆς κατὰ τὴν γένεσιν. ὁ δὲ δαβὶδ ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ τυγχάνοντα αὐτὴν, θυγατέρα προσφωνεῖ πάντων. ἄνθρωπον δὲ αὐτὸν εἰρηκὼς γενησόμενον, ἀκολούθως καὶ παθητὸν αὐτὸν σημαίνει σαρκὶ. τὸ ὀπίβαλλον ἢ τὸ παρὰ τῶν ἰουδαίων γενομένην ὁρῶσα ψάλλει· ἐν μέσῳ δευτέρῳ· ἵνα τί ἐφρύαξαν ἔθνη καὶ, λαοὶ ἐμελέτησαν κενά; παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατὰ τοῦ κυρίου καὶ κατὰ τοῦ χριστοῦ αὐτῶν. ἐν ᾗ τῷ εἰκοστῷ πρώτῳ, τὸ πιστὴν τοῦ θανάτου ἐκ προσώπου τοῦ σωτῆρος, φησίν, εἰς χοῦν θανάτου κατήγαγές με, ὅτι ἐκύκλωσάν με κύνες πολλοὶ συναγωγὴ πονηρευομένων περιέσχον με. ὤρυξαν χεῖράς μου, καὶ πόδας μου, ἐξηρίθμησαν πάντα τὰ ὀστᾶ μου· αὐτοὶ δὲ κατενόησαν καὶ ἐπεῖδόν με. διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον. τοῦ δὲ τὰς χεῖράς μου καὶ τοὺς πόδας μου ὀρύξαι, τί ἕτερον, ἢ σαυρὸν ἐλέγων σημαίνει; ταῦτα πάντα διδάσκων, προσέθηκεν, ὅτι μὴ δι' ἑαυτὸν, δι' ἡμᾶς δὲ ταῦτα πάσχει ὁ κύριος, καὶ φησὶν ἐκ προσώπου πάλιν αὐτοῦ, ἐν μὲν τῷ ογδοηκοστῷ ἑβδόμῳ· ἐπ' ἐμὲ ἐπεσηρίχθη ὁ θυμός σου· ἐν δὲ τῷ ἑξηκοστῷ ὀγδόῳ, ἃ οὐκ ἥρπαζον, τότε ἀπετίννυον. ὁ δὲ ὑπεύθυνος ὢν, ἀπέθνησκεν, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν ἔπασχε, καὶ τὸν καθ' ἡμῶν θυμὸν, διὰ τοῦ παθεῖν, ἐφ' ἑαυτὸν ἐδέχετο· καὶ λεγόντων μὲν ἡμῶν ἐν τῷ ἑκατοστῷ τριακοστῷ ἑβδόμῳ, κύριε ἀνταπόδωσον κατ' ἐμοῦ, λέγοντος δὲ καὶ τοῦ πνεύματος ἐν τῷ ἑβδομηκοστῷ πρώτῳ καὶ σώσατε τοὺς υἱοὺς ὑμῶν πενήτων καὶ ταπεινώσει συκοφάντου, ὅτι ἐρρύσατο πτωχὸν ἐκ χειρὸς δυνάστου, καὶ πένητα ᾧ οὐκ ἦν βοηθὸς.

θεὸς, διὰ τοῦτο, ϛ τὴν εἰς οὐρανὸς ἄνοδον αὐτοῦ προμηνύει, ϛ λέγει ἐν μὲν τῷ εἰκοστῷ τρίτῳ· ἄραται πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, ϛ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι, ϛ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης· ἐν δὲ τῷ πεντηκοστῷ ἕκτῳ· ἀνέβη ὁ θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ, κύριος ἐν φωνῇ σάλπιγγος· τὸ δὲ καθεξῆς, ἀπαγγελλει ϛ φησὶν ἐν μὲν τῷ ἑκατοστῷ ἐνάτῳ· εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. ἐν δὲ τῷ ἑνάτῳ ψαλμῷ, προστίθησι ϛ τὸν ἐρχόμενον ἀπώλεσας πᾶν διάβολον, ϛ βοᾷ· ἐκάθισας ἐπὶ θρόνου ὁ κρίνων δικαιοσύνην, ἐπετίμησας ἔθνεσι ϛ ἀπώλετο ὁ ἀσεβής. ϛ διότι ϛ τὴν κρίσιν ἔλαβε παρὰ τοῦ πατρὸς, οὐκ ἔκρυψεν, ἀλλὰ ϛ κριτὴν αὐτὸν πάντων ἐρχόμενον, προμηνύει, ἐν μὲν τῷ ἑβδομηκοστῷ πρώτῳ· ὁ θεὸς τὸ κρίμα σου τῷ βασιλεῖ δός, ϛ τὴν δικαιοσύνην σου τῷ υἱῷ τοῦ βασιλέως, κρίνειν τὸν λαόν σου ἐν δικαιοσύνῃ, ϛ τοὺς πτωχούς σου ἐν κρίσει. ἐν δὲ τῷ πεντηκοστῷ ἕκτῳ φησὶ· προσκαλέσεται τὸν οὐρανὸν ἄνω, ϛ τὴν γῆν διακρίναι τὸν λαὸν αὐτοῦ, ϛ ἀναγγελοῦσιν οἱ οὐρανοὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, ὅτι ὁ θεὸς κρίνης ἐστι. ϛ ἐν τῷ ὀγδοηκοστῷ πρώτῳ· ὁ θεὸς ἔστη ἐν συναγωγῇ θεῶν, ἐν μέσῳ δὲ θεοὺς διακρίνει. ϛ μέλλων ϛ τὴν κλῆσιν τῶν ἐθνῶν, ἔσεσθαι αὐτῆς μαθὼν διὰ πολλῶν, μᾶλλον δὲ ἀπὸ τοῦ πανταράκοσσου ἔκλαγε· πάντα τὰ ἔθνη κροτήσατε χεῖρας, ἀλαλάξατε τῷ θεῷ, ἐν φωνῇ ἀγαλλιάσεως· ἐν τῷ ἑβδομηκοστῷ πρώτῳ· ἐνώπιον αὐτοῦ προπεσοῦνται αἰθίοπες, ϛ οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ, χοῦν λείξουσιν. βασιλεῖς θαρσεῖς ϛ νῆσοι, δῶρα προσοίσουσι, ϛ προσκυνήσουσιν αὐτῷ πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς· πάντα τὰ ἔθνη δουλεύσουσιν αὐτῷ. ϛ ταῦτα μὲν τοῖς ψαλμοῖς ᾄδει ἃ ἐν ἑκάστῃ τῶν ἄλλων βίβλων προσαπαγγέλλει· οὐκ ἀγνοῶν πάλιν ἔλεγεν, ὅτι ἐν ἑκάστῳ τῶν γραφῶν, περὶ τοῦ σωτῆρος ἐξαίρετος σημαίνει, ϛ ἔστι τοῦτο κοινὸν πάσαις αὐταῖς ἐπαγγελμα, ϛ συμίωνα ἡ αὐτὴ τοῦ πνεύματος. ἐν δὲ ὥσπερ ἑρμηνεῖαι τῶν ἄλλων ἐν ταύτῃ δυνατὸν εὑρεῖν, οὕτω ϛ ἐν ταύτης, ἐν τῇ ἑπόμενος, πολλάκις εὑρήσει. ϛ γὰρ μωυσῆς, ᾠδὴν γράφει, ϛ ὁ ἡσαΐας ᾠδὴν, ϛ ὁ ἀββακοὺμ προσεύχεται μετ' ᾠδῆς. πάλιν ἐν ἑκάστῳ βίβλῳ ἐστὶν ἰδέαι καὶ προφητείας, καὶ νομοθεσίας, καὶ ἱστορίας. τὸ γὰρ αὐτὸ πνεῦμα, ὅτι πάντως ἐστί. καὶ κατὰ μὲν τὴν ἑκάστου γινομένην αὐτοῦ διαίρεσιν, ἕκαστος τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ χάριν, διακονεῖ ϛ πληροῖ, εἴτε προφητεία ἐστὶν, εἴτε νομοθεσία, εἴτε ἱστορίας μνήμη, εἴτε τῶν ψαλμῶν ἡ χάρις. ἐπειδὴ δὲ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμά ἐστιν, οὗπερ καὶ αἱ πᾶσαι διαιρέσεις εἰσὶν, αὐτὸ δὲ, ἀδιαίρετόν ἐστι κατὰ φύσιν· πλήρωμα τοῦτο, ὅλον μέν ἐστιν ἐν ἑαυτῷ, κατὰ τὴν ἑκάστου ἀξίαν, αἱ φανερώσεις καὶ διαιρέσεις τοῦ πνεύματος, ἑκάστῳ γίνονται, καὶ λοιπὸν ϛ τὰ τοῦ ὑποκειμένου χρείαν πολλάκις ἕκαστος ὑπηχούμενος, διακονεῖ τὸν λόγον. ὅθεν καθὰ προεῖπον νομοθετῶν τὰ τοῦ μωυσῆς, προφητεύει ποτὲ ϛ ᾄδει, ϛ προφητεύοντας τοὺς προφήτας ἐντέλλεται ποτὲ· λούσασθε ϛ καθαροὶ γίνεσθε· καὶ, ἀπόστητε ἀπὸ κακίας τῆς καρδίας σου ἱερουσαλὴμ· καὶ ἱερεῖς ποτε τὸν μὲν δανιὴλ, τὰ κατὰ σουσάνναν· τὸν δὲ ἡσαΐαν, τά τε κατὰ τὸν ῥαψάκην ϛ τὸν σενναχηρείμ.

Ideoque eius in cœlos adscensum, iam ante denunciat, dicitque in 23. *Attollite portas, Principes, vestras, & elevantur portæ æternales, & intrabit rex gloriæ.* Porro in 46. *Ascendit*, inquit, *Deus in triumphi acclamatione, & Dominus in voce tubæ.* Ascensionemq; eius refert 109. *Dixit*, inquit, *Dominus Domino meo, sede ad dextram meam, donec fecero inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* In 9. quoque Psalmo, perniciem etiam diaboli addit & clamat, *Sedisti in solio, qui iudicas iusticiam, increpuisti gentibus & periit impius.* Quin quod iudicium à Patre acceperit, ne hoc quidem occultum habuit, sed illum iudicem omnium venturum præindicat, tum in 71. vbi inquit, *Deus iudicium tuum regi da, & filio regis, vt iudicet populum in iusticia, & pauperes tuos in iudicio:* tum in 49. *Aduocauit cœlum ex alto, & terram ad iudicandum populum eius.* Et *annunciabunt cœli iusticiam eius, quoniam Deus iudex est*, & in 81. *Deus stetit in conuentu Deorum, in medio Deos diudicat.* Quin & vocationem gentium ex eo didiceris, præsertim & ex 46. *Omnes gentes plaudite manibus, iubilate Deo in voce exultationis*, & ex 71. *Coram eo procident Æthiopes, & inimici eius terram lingent. Reges Tharsis & insulæ munera offerent, & adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes seruient ei.* Et hæc quidem (inquit) in Psalmis canuntur, quæ in singulis voluminibus annunciantur. Cæterum nec sibi ignotum esse senex ille aiebat, eadem in omnibus scripturis disertè de Saluatore tradi, omnibusque eam esse communem prædicationem, & eundem spiritus concentum. Quemadmodum enim aliarum scripturarum argumenta in Psalmis licet reperire, ita quoque quæ sunt Psalmorum, in aliis reperias, quippe quum & Moses odam scripserit, & Esaias canat, & Abacuch carmine preces suas faciat. Rursus in singulis libris videas vaticinia, legum præscripta, historias: neque id mirum, quum idem spiritus in omnibus sit & singulis, prout ipsis ille impertitus sit, vt gratiam sibi datam exerceant: siue ea sit prophetia: siue legum tractatio, siue historiæ commemoratio, siue Psalmorum lepor. Iam quia vnus & idem spiritus est, ad quem omnes, quotquot sunt, gratiarum diuisiones pertinent, ipseque ex natura indiuisus est, ideo in se totus & integer est. Sed tamen pro rei instituto, manifestationes & diuisiones singulis obueniunt, ac deinde pro præsenti vsu, vnusquisque suæ functioni respondens sermonem suum moderatur. Atque hinc esse, quod Moses in condendis legibus vaticinetur & cantet, Prophetæ in prophetando legum iussiones edant, dum aiunt, *Lauamini, mundi estote, & ablue malitiam cordis tui Hierusalem.* Et aliquando historias conscribant, vt Daniel Susannæ, Esaias Rapsacis & Sennacherib:

οὕτως

Eadem ratione etiam Psalmorum volumen, quum proprium quiddam suum habeat in cantione, & quæ in aliis voluminibus obiter dicuntur, ea latissime carmine suo efferat, quemadmodum iam dixi. Edit tamen & ipse legum morumq; præcepta, dum inquit, *Quiesce ab ira, & relinque furorem: fac bonum, quære pacem, & persequere eam*: Et aliquando historicè refert, quæ spectant ad rationes Hierusalem: Et vaticinatur de Saluatore, quemadmodum prædixi. Communis siquidem est istiusmodi gratia Spiritus, & apud omnes eadem prout vsus postulauerit, & spiritus voluerit, impartitur. Plus enim & minus impartiri eam gratiam, in natura spiritus nullam differentiam facit, vbi quisque sine omissione suum munus ministeriumque ad plenum absoluit. Attamen codex Psalmorum etiam sic quoque peculiarem dotem, & eximium quiddam obseruatuque dignum in se continet. Nam præterquam quod cum reliquis voluminibus habitu, rerumque simplicitate conueniat, habet etiam illud peculiare miraculum, quòd cuiusq; animi motus, motuũq; immutationes & castigationes depictas effigiatasque complectatur, vt singulis inde veluti ab exemplari desumere atque intelligere licitum sit, atque ita se formare, vt inibi scriptum est. In aliis enim libris solum audis legem præcipientem, quid faciendum, quid omittendum. Ex prophetiis solummodo aduentum Christi didiceris, ex historiis acta Regum, Sanctorumque cognoueris. Ex libro autem Psalmorum, præterquam, vt auditor ista discat, etiam motus sui animi animaduertere potest, ac deinde secundum ea quæ patitur, & quibus coarctatur, formam verborum decerpere. Neque tantummodo illi datur vt perlegat: verum etiam quid dicendo agendove morbum illum medicetur, inuenit. Sunt quidem & in aliis scripturis sententiæ prohibitoriæ, quæ mala vetant, sed in hoc codice, quomodo abstinendum sit à malis, exprimitur: vt edictũ alibi est, pœnitentiã agendã esse, & pœnitẽtiam esse, à peccatis desinere, sed hic quomodo pœnitentia sit agẽda, & quid dicendũ sit in pœnitentia, exprimitur. Præclare certe dictũ à Paulo, *Tribulatio tolerantiã facit, tolerantia vero probationem, probatio deinde spem, spes porro non pudefacit*. Sed in Psalmis, quomodo ferẽdæ sint tribulationes, & quomodo quisque probetur, & quænã sint verba sperantiũ in Dominum, depictum & expressum ostenditur. Rursus præceptum est vbiq; in omnibus scripturis, esse Deo gratias agendas: sed quæ dicere oporteat gratias agentem, Psalmi commonstrant. Porro aliunde admonemur, eos qui pie volunt viuere in Christo, persequutionem toleraturos esse: Ex Psalmis autem instruimur, quid in fugiendo sentire debeamus, & quales persequutores fugiendi sint. Et post liberationem à persequutione, Deo gratias agere iubemur. Recte id quidem: sed in Psalmis formamur, quomodo Deo gratias agere oporteat, & quibus verbis recte illi confessiones laudum fecerimus. Atque ita

οὕτως γὰρ καὶ ἡ τῶν ψαλμῶν βίβλος ἔχουσα τὸ ἴδιον τῶν ᾠδῶν, ἅπερ ἐν τοῖς βίβλοις διεξοδικῶς εἴρηται, ταῦτα αὐτὴ κατὰ πλάτος φωνῇ μετὰ μέλους ὡς εἴρηται. νομοθετεῖ οὖν καὶ αὐτὴ παῦσαι ἀπὸ ὀργῆς καὶ ἐγκαταλιπεῖν θυμόν, ἔκκλινον ἀπὸ κακοῦ καὶ ποίησον ἀγαθόν, ζήτησον εἰρήνην καὶ δίωξον αὐτήν. καὶ ἱστορεῖ μέν ποτε τὰ κατὰ τὴν ὁδὸν τῶ ἰσραὴλ, καὶ προφητεύει περὶ τοῦ σωτῆρος, ὥσπερ εἴρηται πρόπερον· κοινὴ μὲν ἡ τοιαύτη τοῦ πνεύματος
A χάρις ἐστὶ, καὶ πᾶσι καὶ αὐτὴ ὡς ἂν ἡ χρεία ἀπαιτῇ, καὶ τὸ πνεῦμα βούληται. οὐ διαφέρει γὰρ τὸ πλεῖον καὶ ἔλαττον ἐν ταύτῃ τῇ χρείᾳ, ὡς ἑκάστου ἀνενδότως τὴν οἰκείαν ἀποπληροῦ καὶ πλείαν διακονίαν. ἡ δὲ γε βίβλος τῶν ψαλμῶν, καὶ οὕτως ἔχει πάλιν τινὰ χάριν ἰδίαν καὶ θαυμαστὴν ἐξαίρετον. πρὸς γὰρ τὰς ἄλλους, ἐν οἷς πρὸς τὰς ἄλλας
B βίβλους ἔχει τὴν σχέσιν καὶ κοινωνίαν, λειπόν καὶ ἴδιον ἔχει τοῦτο τὸ θαῦμα. ὅτι καὶ τὰ ἐκάστης ψυχῆς κινήματα, πάσι τούτων μεταβολὰς καὶ διορθώσεις, ἔχει διαγεγραμμένας καὶ διατετυπωμένας ἐν ἑαυτῇ· ὥστε πᾶν τὸν βουλόμενον, ὡς ἀπὸ εἰκόνος ἐξ αὐτῆς λαμβάνειν καὶ κατανοεῖν, οὕτω τυποῦν ἑαυτὸν, ὡς ἐκεῖ γέγραπται. ἐν μὲν γὰρ ταῖς ἄλλαις βίβλοις, μόνον τις ἀκούει τὸν νόμον προστάττοντα ἃ δεῖ ποιεῖν, καὶ ἃ μὴ δεῖ πράττειν, προφητείας τε καταγνοὺς· ὥς τε μόνον εἰδέναι τὸν ἐρχόμενον σωτῆρα, καὶ ἱστορίαις προσέχειν, ἐξ ὧν γινώσκειν δυνάται, τὰς τῶν βασιλέων, καὶ τῶν ἁγίων πράξεις. ἐν δὲ τῇ βίβλῳ τῶν ψαλμῶν πρὸς
C τῷ ταῦτα μανθάνειν τὸν ἀκούοντα, ἔτι καὶ τὰ κινήματα τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς, ἐν ἑαυτῇ καταγνοὺς καὶ διδάσκεται, καὶ λοιπὸν πρὸς ἃ πάσχει καὶ ἐν ᾧ συνέχεται, δυνάται πάλιν καὶ ἐκ ταύτης ἔχεσθαι τῆς εἰκόνος τῶν λόγων. ὥς τε μὴ μόνον ἀκούσοντα παρέρχεσθαι, ἀλλὰ καὶ πῶς δεῖ λέγοντα καὶ ποιοῦντα θεραπεύειν τὸ πάθος διδάσκει. εἰσὶ μὲν γὰρ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις βίβλοις, κωλυτικοὶ λόγοι ἀπαγορεύοντες τὰ φαῦλα· ἐν δὲ ταύτῃ πῶς ἀπέχεσθαι δεῖ πτύπωται· οἷον, παράγγελμά ἐστι μετανοεῖν· τὸ δὲ μετανοεῖν, παύεσθαι τῆς ἁμαρτίας ἐστὶν. ἐνταῦθα δή, καὶ πῶς [δεῖ] μετανοεῖν, καὶ τί χρὴ λέγειν ὅτε μετανοίᾳ, τετύπωται, καὶ πάλιν εἴρηκεν ὁ
D παῦλος, ἡ θλῖψις, ὑπομονὴν κατεργάζεται, ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμήν, ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα· ἡ δὲ ἐλπὶς, οὐ καταισχύνει. ἐν δὲ τοῖς ψαλμοῖς, καὶ πῶς δεῖ φέρειν τὰς θλίψεις, καὶ πῶς ἕκαστος δοκιμάζεται, καὶ τίνες οἱ λόγοι τῶν ἐλπιζόντων ὅτι κύριον γέγραπται καὶ κεχάρακται. πάλιν, ἐντολή ἐστιν, ἐν παντὶ εὐχαριστεῖν, ἀλλὰ καὶ τί δεῖ λέγειν εὐχαριστοῦντα, διδάσκουσιν οἱ ψαλμοὶ. ἃ πα' ἑτέρων
E ἀκούοντες ὅσοι θέλουσιν εὐσεβῶς ζῆν ἐν Χριστῷ διωχθήσονται, παρὰ τούτων διδασκόμεθα, καὶ πῶς δεῖ φεύγοντας φρονεῖν, καὶ τίνας διωκομένους, καὶ μετὰ τὸν διωγμὸν ῥυσθέντας, ποίους δεῖ λόγους προσφέρειν τῷ θεῷ. εὐλογεῖν παρακελεύομεθα τὸν κύριον, καὶ ἐξομολογεῖσθαι τῷ κυρίῳ. ἀλλ' ἐν τοῖς ψαλμοῖς τυπούμεθα, πῶς τι αἰνεῖν δεῖ τινα, καὶ ἵνα ῥήματα λέγοντες ἐξομολογούμεθα πρεπόντως καὶ ἐφ'

οὕτως ἂν εὕροις τὰς θείας ᾠδὰς πρὸς ἡμᾶς, καὶ τὰς ἡμῶν κινήσεις, καὶ καταστάσεις κειμένας. καὶ γὰρ τοῦτο παράδοξον ἐστιν πάλιν ἐν ταῖς ψαλμοῖς, ὅτι ἐν μὲν ταῖς ἄλλαις βίβλοις ἃ λέγουσιν οἱ ἅγιοι καὶ περὶ ὧν λέγουσιν, ταῦτα καὶ οἱ ἀναγινώσκοντες, περὶ ὧν ἐκεῖνα γέγραπται, ἀπαγγέλλοντες εἰσί. οἵτε ἀκούοντες ἄλλους αὐτοὺς ἐκείνους ἡγοῦνται, περὶ ὧν ὁ λόγος· καὶ τὰς ἀπαγγελλομένας δὲ πράξεις, ἄχρι τοῦ θαυμάζειν καὶ ζηλοῦν αὐτοὺς, εἰς τὸ μιμεῖσθαι γίνονται. τὴν δὲ βίβλον ταύτην ὁ λαμβάνων, τοὺς μὲν περὶ τοῦ σωτῆρος προφητείας, σωθήσεται ἐν ταῖς ἄλλαις γραφαῖς θαυμάζων καὶ προσκυνῶν διέρχεται, τὰς δὲ ἑτέρας ψαλμοὺς, ὡς ἰδίους ὄντας λόγους, ἀναγινώσκει· καὶ ὁ ἀκούων δὲ, ὡς αὐτὸς λέγων, καταννύσσεται, καὶ συνδιατίθεται τοῖς τῶν ᾠδῶν ῥήμασιν, ὡς ἰδίων αὐτοῦ ὄντων. σαφηνείας δὲ χάριν οὐκ ὀκνητέον πάλιν, κατὰ τὸν μακάριον παῦλον τὸ ἀσφαλὲς, ἐπαναλαμβάνοντα τὰ αὐτὰ λέγειν. πολλοῖς λόγοις τῶν πατριαρχῶν εἰσὶ καὶ ἴδιοι παρ' αὐτῶν εἰρημένοι. καὶ μωυσῆς ἐλάλει, ὁ δὲ θεὸς ἀπεκρίνατο· ἠλίας τε καὶ ἐλισσαῖος ἐπὶ τοῦ καρμηλίου ὄρους καθήμενοι, ἐπεκαλοῦντο τὸν κύριον καὶ ἀεὶ ἔλεγον, ζῇ κύριος ᾧ πάρεστιν ἐνώπιον αὐτοῦ σήμερον. οἵτε τῶν ἄλλων ἁγίων προφητῶν λόγοι, προηγούμενοι μὲν εἰσὶν οἱ περὶ τοῦ σωτῆρος· ἔπειτα δὲ καὶ πλείοσι γεγόνασι τῆς τε ἔθνεσι, καὶ τῷ ἰσραὴλ, καὶ ὅμως οὐδεὶς οὔπω τοὺς τῶν πατριαρχῶν λόγους ὡς ἰδίους ἂν ποτε εἴποι, ἔτι τολμήσει τις μιμεῖσθαι καὶ εἰπεῖν τὰ μωυσέως ἴδια ῥήματα, ἢ δὲ τοῦ ἀβραὰμ, περὶ τοῦ εἰκοστοῦ καὶ τοῦ ἰσμαὴλ, καὶ τὰ ἐπὶ τοῦ μεγάλου ἰσαάκ. κἂν ἡ αὐτὴ χρεία τινὰ καὶ ἀνάγκη καταλάβῃ, τολμήσας ἂν τις ὡς ἴδια εἴποι. ἂν γὰρ συμπάσχοι καὶ πόθεν ποτὲ λάβοι τοῦ κρείττονος, οὔποτ' ἂν εἴποι ὡς μωυσῆς, ἐμφάνισόν μοι σεαυτὸν. καὶ πάλιν, εἰ μὲν ἀφῆς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν, ἄφες· εἰ δὲ μὴ ἀφῆς, ἐξάλειψόν με ἐκ τῆς βίβλου ἧς ἔγραψας. ἀλλ' ὁ δὲ τὰ τῶν προφητῶν τις λαμβάνων ὡς ἴδια ῥήματα, μέμψαιτ' ἂν ἢ ἐπαινέσειε τούτοις τὰ ὅμοια, οἷς ἐμέμψαντο ἢ ἐπῄνεσαν ἐκεῖνοι, οὐδὲ τὸ ζῇ κύριος ᾧ πάρεστιν ἐνώπιον αὐτοῦ σήμερον, μιμήσαιτ' ἂν τις εἰπεῖν, ὡς ἴδιον λόγον. καὶ γὰρ ὁ ἐντυγχάνων ταῖς βίβλοις, φανερόν ἐστιν ὡς μὴ ἰδίοις, ἀλλὰ τῶν ἁγίων, καὶ τῶν δι' αὐτῶν δηλουμένων λέγων τοὺς λόγους· τοὺς δὲ γε ψαλμοὺς, τὸ παράδοξον, μετὰ πάσης τῆς σωτῆρος, καὶ τῶν ἐθνῶν προφητείας, ὁ λέγων τὰ ἄλλα, ὡς ἴδια ῥήματα λαλῶν ἐστι, καὶ ὡς τοῦ αὐτοῦ γραφέντας αὐτοὺς ἕκαστος ψάλλει, καὶ οὐχ' ὡς ἑτέρου λέγοντος, ἢ περὶ ἑτέρου σημαίνοντας δέχεται, καὶ διέρχεται· ἀλλ' ὡς αὐτὸς τοῦ ἑαυτοῦ λαλῶν διατίθεται, καὶ εἰά ἐστι τὰ λαλούμενα, πάντα ὡς αὐτὸς πράξας, ἐξ ἑαυτοῦ λαλῶν ἀναφέρει θεῷ. οὐ γὰρ ὡς τὰ τῶν πατριαρχῶν ῥήματα, καὶ τὰ μωυσέως, καὶ τὰ ἄλλων προφητῶν, δύναιτ' ἂν τις φυλάξαι τὰ ἐν τῷ νόμῳ ἐν τῷ παραβαίνειν αὐτήν, τὰ μὲν ἑκατέρᾳ πράξιν, περιέχουσιν οἱ ψαλμοί. ἀνάγκη γὰρ πάντα ἄνθρωπον ἐν τούτοις συνέχεσθαι, ἕως φυλάξαντα τὰ ἐν τῷ νόμῳ, ἢ ὡς πα-

A

B

C

D

E

ita vbique inueneris sacras istas odas, secundum nos nostrosque motus motuumque sedationes sese habere. Nam id rursum pro re mira in Psalmis æstimari debet, quod in aliis voluminibus quæcunque loquuntur Sancti, aut quibuscunque de rebus loquuntur: ibi & is qui ea recitat, nuncij, enarratorisque naturam habere videtur, & is, qui audit recitatorem, de aliena non de sua re mentionem sibi fieri opinatur, recitationeq; eatenus in admirationem, zelumque adducitur, vt eas imitari velit. Sed qui Psalmorum codicem in manus sumit, vbi de vaticiniis Christi agitur, ea solito more, vt in aliis scripturis fieri solet, admirabundus, venerabunduſque, perlegit: Reliquos vero Psalmos, vbi id non agitur, ita accipit, quasi ibi de rebus ipsius, non de alienis sermo fieret: Et is qui audit, itidem vt ille qui legit, compungitur, & ita afficitur odarum illarum verbis, ac si sua ipsius propria essent. Enimuero euidentiæ causa non grauari debemus idem denuo repetere, idque exemplo diui Pauli Apostoli. Plurima verba Patriarcharum sunt, & propria, & ab ipsis dicta, quum & Moses loquatur, & Deus respondeat: Elias item & Elizæus in monte Carmelo sedentes, Dominum inuocent & perpetuo dicant: Viuit Dominus in cuius conspectu assisto hodie, aliorumque sanctorum verba imprimis agant de Christo, & secundo loco, de gentibus & Israëlitico populo: fieri tamen nequit, vt patriarcharum verba, tua dicas: aut quæ Mosis sunt, pro tuis vsurpes: aut quæ Abraham loquitur de Verna & Ismaële, & magno illo Isaac, tibi tuisque sermonibus vendices, etiamsi eadem necessitate premaris. Nunquam enim, si summo desiderio teneare, in ea verba proruperis, quibus Moses vtitur, *Ostende mihi teipsum*: aut rursus in ista, *Si remisseris eis illis noxam, remitte. Sin minus, dele me de libro tuo quem scripsisti*: verba autem ea Prophetarum, quibus ipsi loquuti sunt, in carpendo laudandoue, quis sibi vnquam arrogauerit? aut ista ipsa, *Viuit Dominus in cuius conspectu consisto*, in suo sermone imitari præsumeret? Quippe quum voluenti, legentiq; Bibliorum scripta, satis liqueat, appareatque ea quæ legit, sui negocij non esse, sed sanctorũ virorum, quę ipsi in re sua protulerũt. Cõtrà in Psalmis illud miri est, quod qui eos legit, exceptis de Christo gentibusque vaticiniis, sua se verba in re sua legere opinatur, & quilibet ita psallit, quasi de se, ea ipsa quæ psallit, conscripta essent: non tãquam alius ea diceret, aut de alio dicerẽtur, ita accipit & perlegit, sed tãquam de seipso sermo fieret, ita mẽtem suam ad Deum dirigit: neque ista vt Patriarcharum aut Mosis, aliorumque Prophetarum vsurpare reformidat. Iam quum in Psalmis & præuaricator & obseruator mandatorum cum suis moribus, studiisque & factis, exprimatur, fieri nequit, quin, quotquot vbique sunt mortales, in altero istorum genere cõtineãtur. Atque ita fit, vt ea vel vt præuaricatator mandati, vel vt obseruator legat,

quæ ad ipsius indolem actaque pertinere videantur. Atque adeo vt is qui psallit, ex Psalmis vicem speculi, vtumque habeat, quo & ibi animi sui motus consideret, & considerando verbis confiteatur. Nam qui audit recitantem Psalmos, eosque putat de se loqui ille aut reprehensus à conscientia compungitur: aut de spe in Deum audiens deque retributione credentium, non aliter quàm de sua retributione exultat, Deoque gratias agere incipit. Certe quum tertium Psalmum canit in suas tribulationes intuens, verba ea ad se pertinere arbitratur. Decimum quoque, & decimum sextum, non aliter, quàm si de sua fiducia votisque loqueretur, pronunciat: pari ratione in quinquagesimo lector verba pœnitentiæ ita profert, quasi ille ipse sit de quo agatur. Rursus in Psalmo quinquagesimo tertio & quinquagesimo quinto, quinquagesimo sexto, & centesimo quadragesimo primo, ita afficitur inter legendum, tãquam ipse & non alius quispiam eas persequutiones sustineret, vocesque eas Deo quasi suas ac proprias accinit. In summa, quilibet Psalmorum ea forma verborum conceptus est à Spiritu sancto, & ita temperatus, vt in illis (quemadmodum antea dictum est) motus affectuum nostrorum animaduertamus, omniaque illa putemus de nobis referri, ac nostram ipsorum esse verba: vnde fit, vt memores nostrorum affectuum, nostra in melius commutemus. Quæ enim in Psalmis canuntur, ea formulæ nostræ, & exemplaria esse possunt. Sed & hæc gratia est nostri Saluatoris. Homo enim ille propter nos factus, suum corpus pro nobis obtulit in mortem, vt omnes liberaret à morte. Cæterum cœlestem & probatissimam viuendi rationem nobis ostendere volens, eam in seipso expressam exhibuit, ne quis facile posthac ab inimico circumueniretur, quum possideat ex eius de diabolo victoria, certa pignora securitatis, ideoque non solum docuit, sed & fecit, vt & ipsum audiremus loquentem, eumque veluti imaginem formamque intuentes, faciendi exemplar mutuaremur, dum audimus ex eo, Discite à me quod mitis sim & humilis corde. Neque est vt quispiam inueniat perfectiorem virtutis disciplinam, quàm eam quam Dominus exhibuit in semetipso: siue enim malorum tolerantiam, siue humanitatem, siue bonitatem, siue fortitudinem, siue misericordiam, siue iusticiam spectes, omnia in eo deprehendas, vt nullum ei exemplar ad virtutem desit, qui in humanam Domini vitam oculos intendat. Id quum non lateret Paulum dixit, *Imitatores mei estote, quemadmodum ego Christi.* Enimuero Ethnici legum conditores, virtutem suam vsque ad verba duntaxat prorogarunt, & tantummodo eatenus placent. Dominus autem, vt reuera omnium Dominus, curatorque operum suorum, non solum leges verbis suis instruxit, sed & seipsum in exẽplar proposuit, vt sciret qui vellet sese habere eius, quod in legib⁹ iuberetur, exequẽdi potestatẽ.

Ideoq;

ὡς ᾠδὰς βάπτα αὐτὸν λέγειν, τὰς περὶ ἑκάστου γεγραμμένους λόγους. καί μοι δοκεῖ τῶ ψάλλοντι γίνεσθαι τοῦτο, ὥσπερ ἔσοπτρον εἰς τὸ κατανοεῖν καὶ αὐτὸν ἐν αὐτοῖς τὰ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ κινήματα, καὶ οὕτως ἀναθόμενον ἀπαγγέλλειν αὐτὰ καὶ χαίρειν ἀκούοντα τῶ ἀναγινώσκοντι, ὡς περὶ αὐτοῦ λεγομένῳ τῶ ᾠδῆ καταδέχεται. καὶ ἢ ἐλεγχόμενον ὑπὸ τῆς συνειδήσεως κατανύγεις μετανοήσει, ἢ περὶ τῆς εἰς θεὸν ἐλπίδος ἀκούων, καὶ τῆς εἰς τοὺς πεφόβους γινομένης χάριτος τοιαύτης ἀγαλλιᾶται καὶ εὐφραίνεσθαι ἄρχεται τῶ θεῶ. ὅτι γοῦν τὸν τέταρτον ψάλλει τις εἰς τὰς ἰδίας θλίψεις σωρῶν, ὡς αὐτοῦ εἶναι νομίζει τὰ ἐν αὐτῶ ῥήματα, καὶ τὸν δέκατον, καὶ τὸν ἑξκαιδέκατον, ὡς τῶ ἰδίαν πεποίθησιν καὶ παῤῥησίαν ἔστιν ἀπαγγέλλων. καὶ τὸν μὲν πεντηκοστὸν, ὡς αὐτὸς ἐστὶ τὰ διὰ τῆς μετανοίας αὐτοῦ ῥήματα λέγων. τὸν δὲ πεντηκοστὸν τρίτον, καὶ τὸν πεντηκοστὸν πέμπτον, καὶ τὸν ἑκατοστὸν τεσσαρακοστὸν πρῶτον. ὅτι ψάλλει ὡς οὐκ ἄλλου διωκομένου, ἀλλ' αὐτὸς ὢν ὁ πάσχων, συνδιατίθεται καὶ ᾄδει τῶ θεῶ, ὡς ἰδίους ὄντας τοὺς λόγους τούτους, καὶ ὅλως οὕτως ἕκαστος ψαλμὸς, ᾠδὴ τοῦ πνεύματος ἔρηται καὶ συντέτακται, ὡς ἐν αὐτοῖς καθ' ἕτερον ἔρηται τὰ κινήματα τῆς ψυχῆς ἡμῶν καταγνῶσθαι, καὶ πάντας αὐτοὺς ὡς περὶ ἡμῶν ἐρῆσθαι, καὶ εἶναι αὐτοὺς ὡς ἰδίους ἡμῶν λόγους· εἰς ἀνάμνησιν τῶν ἐν ἡμῖν κινημάτων, καὶ διόρθωσιν τῆς ἰδίας πολιτείας. ἃ γὰρ οἱ ψάλλοντες ἐρήκασι, ταῦτα καὶ ἡμῶν δυνάντα τύποι εἶναι καὶ χαρακτῆρες. αὕτη δὲ πάλιν τοῦ σωτῆρός ἐστιν ἡ χάρις. ἄνθρωπος γὰρ διὰ ἡμᾶς γενόμενος, τὸ μὲν ἴδιον σῶμα, ὑπὲρ ἡμῶν προῆκεν εἰς θάνατον, ἵνα πάντας ἀπαλλάξῃ τοῦ θανάτου. τῶ δὲ ὑπάρχον καὶ ἄρεσον αὐτοῦ πολιτείαν δεῖξαι θέλων ἡμῖν, ἐν ἑαυτῶ ταύτην ἐτύπωσεν, ὑπὸ τὸ μηκέτι πιὰς ἀχειρῶς ἀπατᾶσθαι τῶ τε ἐχθρῶ, ἔχοντας πρὸς ἀσφάλειαν ἐνέχυρον, τὴν παρ' αὐτοῦ ῥωμένην ὑπὲρ ἡμῶν κατὰ τοῦ διαβόλου νίκην. ἵν' ἕκαστος ἀκούῃ μὲν αὐτοῦ λαλοῦντος, ὡς ἐν εἰκόνι δὲ βλέπων λαμβάνειν παρ' αὐτοῦ ὑποδείγματα τοῦ ποιεῖν, ἀκούων· μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρᾶός εἰμι, καὶ ταπεινὸς τῆ καρδίᾳ. πλειστέραν δὲ εἰς ἀρετῆς διδασκαλίαν, ἐκάν τις θέλοι, ἧς ἔτυπωσεν ὁ κύριος ἐν ἑαυτῶ. εἴτε γὰρ ἀνεξικακίαν, εἴτε φιλανθρωπίαν, εἴτε ἀγαθοπλία, εἴτε ἀνδρίαν, εἴτε ἐλεημοσύνην, εἴτε δικαιοσύνην, πάλαι ἐν αὐτῶ εὑρήσεις ὑφωμένα. ὥστε μηδὲν εἰς ἀρετὴν λείπειν τῶ καλὰ νοοῦντι τὸ ἀνθρώπινον βίον τοῦ κυρίου. τοῦτο γὰρ εἰδὼς ὁ παῦλος ἔλεγε, μιμηταί μου γίνεσθε καθὼς κἀγὼ Χριστοῦ. οἱ μὲν γὰρ παρ' Ἕλλησιν νομοθέται, ἄχρι τοῦ λέγειν, ἔχουσι τὴν χάριν. ὁ δὲ κύριος, ὡς ἀληθῶς κύριος ὢν τοῦ παύλου, καὶ δεδόμενος, ὧν ἐπαγγέλλεται, οὐ μόνον νομοθετεῖ, ἀλλὰ καὶ τύπον ἑαυτὸν δέδωκεν, εἰς τὸ εἰδέναι τοὺς βουλομένους, τίνα τούτου ποιεῖν δυνάμεις.

Διὸ

διὰ πῦρ γὰρ καὶ πρὸ τῆς εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ ἐπιδημίας, ἐνήχησε καὶ ἐν τοῖς ψάλλουσι τοῦτο, ἵν' ὥσπερ ἐν ἑαυτῷ τὸν τέλειον οὐράνιον ἄνθρωπον ἔδειξεν, οὕτω καὶ ἐκ τῶν ψαλμῶν, τὰ κινήματα καὶ τὰς διαθέσεις τῶν ψυχῶν ὁ βουλόμενος, καταμαθεῖν δώηται, εὑρίσκων ἐν ἑαυτοῖς, καὶ τὴν ἑκάστου κινήματος θεραπείαν τε καὶ διόρθωσιν. ἐπεὶ γὰρ δεῖ πανώπλοις εἶναι, πᾶσι μὲν ἡ θεία γραφὴ, διδάσκαλός ἐστιν ἀρετῆς καὶ πίστεως ἀληθοῦς· ἡ δὲ βίβλος ἡ τῶν ψαλμῶν, ἔχει καὶ τὴν εἰκόνα πῶς τῆς διαγωγῆς τῶν ψυχῶν. ὡς γὰρ ὁ εἰσερχόμενος πρὸς βασιλέα, τύπου τινὰ καὶ τῷ σχήματι, καὶ τοῖς ῥήμασιν, ἵνα μὴ παρ' αὐτὰ λέγων ἀπαίδευτος ἐγκληθῇ· οὕτως ἡ θεία βίβλος τὸν ἐπ' ἀρετὴν τρέχοντα καὶ βουλόμενον καταγνῶναι τὴν τοῦ σωτῆρος ἐν σώματι πολιτείαν ὑπομιμνήσκει πρότερον διὰ τῆς ἀναγνώσεως τὰ κινήματα τῆς ψυχῆς, καὶ οὕτω λοιπὸν τύποις καὶ διδάσκει, τοὺς ἐντυγχάνοντας [τοῖς] τοιούτοις λόγοις. εἰσὶ μὲν οὖν, ἵνα τοῦτο πρῶτόν τις [τὸ βιβλ] παρατηρήσηται, οἱ μὲν, διηγήματα λεγόμενοι· οἱ δὲ, ἐν παραινέσει· οἱ δὲ ἐν προφητείᾳ· οἱ δὲ ὡς ἐν δεήσει· οἱ δὲ ὡς [ἐν] ἐξομολογήσει. καὶ εἰσὶν οἱ ἐν διηγήματα λεγόμενοι, δέκατος ὄγδοος, πεντηκοστὸς τρίτος, πεντηκοστὸς ὄγδοος, πεντηκοστὸς ἔνατος, ἑβδομηκοστὸς δεύτερος, ἑβδομηκοστὸς ἕβδομος, ὀγδοηκοστὸς ἕκτος, ὀγδοηκοστὸς ὄγδοος, ὀγδοηκοστὸς ἔνατος, ἑκατοστὸς ἔνατος, ἑκατοστὸς τεσσαρεσκαιδέκατος, ἑκατοστὸς εἰκοστὸς ἕκτος, ἑκατοστὸς τριακοστὸς ἕκτος, ὁμοῦ, δεκατρεῖς. οἱ δὲ ἐν εὐχῇ εἰσιν, ἕκτος, ἑξηκοστὸς ἕβδομος, ὀγδοηκοστὸς ἔνατος, ἑκατοστὸς πρῶτος, ἑκατοστὸς τριακοστὸς πρῶτος, ἑκατοστὸς πεντηκοστὸς πρῶτος. ὁμοῦ ἑξ. οἱ δὲ ὡς ἐν ἐντυχίᾳ καὶ εὐχῇ καὶ δεήσει, πέμπτος, ἕκτος, ἕβδομος, ἑνδέκατος, [δωδέκατος] πεντεκαιδέκατος, εἰκοστὸς πέμπτος, εἰκοστὸς ἕβδομος, τριακοστὸς, τριακοστὸς πέμπτος, τριακοστὸς ἕβδομος, πεντηκοστὸς δεύτερος, πεντηκοστὸς τρίτος, πεντηκοστὸς τέταρτος, πεντηκοστὸς πέμπτος, πεντηκοστὸς ἕκτος, πεντηκοστὸς ὄγδοος, ἑξηκοστὸς, ἑξηκοστὸς τρίτος, ὀγδοηκοστὸς δεύτερος, ὀγδοηκοστὸς πέμπτος, ὀγδοηκοστὸς ἕβδομος, ἑκατοστὸς τριακοστὸς ἔνατος, ἑκατοστὸς πεντηκοστὸς, ἑκατοστὸς [ἑξηκοστὸς] πεντηκοστὸς δεύτερος, ὁμοῦ, εἰκοσιπέντε. καὶ οἱ μὲν ὡς ἐν ἐντυχίᾳ καὶ εὐχῇ, καὶ δεήσει, καὶ εὐχαριστίᾳ, ἑκατὸν τριακοντατοκτὼ εἰσὶ. οἱ δὲ ὡς ἐν ἐντυχίᾳ μόνῃ, τρίτος, εἰκοστὸς πέμπτος, ἑξηκοστὸς ὄγδοος, ἑξηκοστὸς ἔνατος, ἑβδομηκοστὸς, ἑβδομηκοστὸς τρίτος, ἑβδομηκοστὸς ὄγδοος, ἑβδομηκοστὸς ἔνατος, ἑβδομηκοστὸς ὄγδοος, ἑκατοστὸς εἰκοστὸς δεύτερος, ἑκατοστὸς εἰκοστὸς ἔνατος, ἑκατοστὸς τριακοστὸς, ὁμοῦ, δώδεκα, καὶ ὁ μὲν ἐν ἐξομολογήσει, πεντηκοστὸς εἷς. οἱ δὲ συμπεπλεγμένην ἔχοντες ἐξομολόγησιν, ἔνατος, ἑβδομηκοστὸς τέταρτος

Ideoque & ante ſuum aduentum id in Pſalteriis inſonuit, vt quemadmodum in ipſo perfectam, cœleſtemque hominis formam oſtendit: Ita etiam ex Pſalmis motus affectuſque animorum quiſquis vellet, ediſcere poſſet, inturus illic, vniuſcuiuſq; motus remedium & caſtigationem. Nam ſi quod & credibile eſt, & veriſimile decendū eſt: Omnis quidem diuina ſcriptura magiſtra eſt virtutis & veræ Fidei: ſed tamen liber Pſalmorum certam quandam formam tractatumque animorum continet. Vt enim, qui ad regem litteras mittit, certa ratione verba componit, ne extra eam formulam ſcribens, barbarus rudiſque habeatur: ita quoque diuinus hic liber, percurrenti volentique cognoſcere, qualis noſtri Saluatoris in corpore humano conuerſatio fuerit, liquido eam commonſtrat, & in memoriam reuocat. Inſtruuntur igitur iſtorum Pſalmorum lectione affectus, & componuntur in melius, deinde animus eodem magiſterio cōfirmatur. Sunt igitur, vt hoc primū in iſto codice obſeruetur: Pſalmi enarratorij, quidam admonitorij, quidā vaticinatores, quidam in precando ſupplices, quidam in confeſſione verſantur. Cæterum qui in narrando occupantur, ſunt iſti, decimus, quadrageſimus tertius, quadrageſimus octauus, quadrageſimus nonus, ſeptuageſimus ſeptimus, octuageſimus ſextus, octuageſimus octauus, octuageſimus nonus, centeſimus nonus, centeſimus decimus tertius, centeſimus viceſimus ſextus, centeſimus triceſimus ſextus, in vniuerſum, duodeni numero. Qui autem in precibus votiſque occupationem ſuam habent, ſunt iſti, centeſimus ſexageſimus ſeptimus, octuageſimus nonus, centeſimus primus, centeſimus triceſimus primus, centeſimus quadrageſimus primus, in vniuerſum Pſalmi quatuor. Qui colloquia cum Deo, preces, obſecrationeſque complectuntur, ſunt hi, quintus, ſextus, ſeptimus, vndecimus, duodecimus, decimus quintus, viceſimus quartus, vicesimus ſeptimus, triceſimus tertius, triceſimus ſeptimus, quadrageſimus ſecundus, quinquageſimus tertius, quinquageſimus quartus, quinquageſimus quintus, quinquageſimus ſextus, quinquageſimus octauus, ſexageſimus tertius, octuageſimus ſecundus, octuageſimus quintus, octuageſimus ſeptimus, centeſimus triceſimus quintus, centeſimus quadrageſimus, centeſimus quadrageſimus ſecūdus, in vniuerſum viginti tres Pſalmi. Qui autem colloquij, precum, gratiarumque actionis characterem habent, vnicus eſt, nempe centeſimus triceſimus octauus. Qui autem ſolummodo ſpecie colloquij conſtant, ſunt hi, tertius, viceſimus quintus, ſexageſimus octauus, ſexageſimus nonus, ſeptuageſimus tertius, ſeptuageſimus octauus, ſeptuageſimus nonus, centeſimus viceſimus ſecundus, centeſimus viceſimus nonus, centeſimus triceſimus: in vniuerſum Pſalmi decem. Et qui in ſola confeſſione verſātur, vnicus eſt, 50. Qui admixtā habent ſuplicationem ſunt hi, 9.

septuagesimus quartus, centesimus quartus, centesimus quintus, centesimus sextus, centesimus septimus, centesimus tricesimus quintus, centesimus trigesimus sextus, in vniuersum octo Psalmi. Qui coniunctam habent confessionem & obsecrationem cum laude, vnicus est, nimirum centesimus decimus. Qui autem admonitionem habent, vnicus est, nempe trigesimus sextus. Qui vaticinia continent, sunt hi, vigesimus, vigesimus primus, quadragesimus quartus, quadragesimus sextus, septuagesimus primus, in vniuersum quinque Psalmi. Qui cum vaticinio historiæ quoque speciem habent, centesimus nonus, sed vnicus. Adhortatorij autem, & qui præcipiendi argumentum continent, isti censendi sunt, vigesimus octauus, trigesimus secũdus, octuagesimus, nonagesimus quartus, nonagesimus quintus, nonagesimus sextus, nonagesimus septimus, centesimus secundus, centesimus tertius, centesimus decimus tertius, in summa decem. Adhortatorij cum cantico, vnus est nempe centesimus quadragesimus nonus. Qui porro virtutes in vita describunt, sunt hi, centesimus quartus, centesimus vndecimus, centesimus decimus octauus, centesimus vicesimus quartus, centesimus trigesimus secundus, in vniuersum quinque Psalmi. Qui autem laudes celebrant, sunt hi, quadragesimus sextus, centesimus duodecimus, centesimus decimus sextus, centesimus trigesimus quartus, 155. centesimus quadragesimus sextus, centesimus quadragesimus septimus, centesimus quadragesimus octauus, cẽtesimus quinquagesimus, in vniuersum nouem. Qui autem gratias agunt, sunt hi, octauus, decimus septimus, vicesimus nonus, tricesimus tertius, quadragesimus quintus, sexagesimus secundus, septuagesimus tertius, octuagesimus tertius, centesimus decimus quintus, centesimus vicesimus, centesimus vicesimus primus, centesimus vicesimus tertius, centesimus vicesimus quintus, centesimus vigesimus octauus, centesimus quadragesimus primus, in vniuersum quatuordecim Psalmi. Qui autem beatitudinem deprædicant, sunt hi, primus, tricesimus primus, quadragesimus, centesimus vndecimus, centesimus decimus octauus, centesimus vicesimus septimus, in vniuersũ sex. Est & qui exhibeat alacritatem cum melodia, sed vnicus, puta centesimus decimus septimus. Est qui ad fortitudinem instiget, nimirum septuagesimus primus. Sunt qui obiurgant impios, & eos qui sine lege viuunt, nimirum secundus, decimus tertius, tricesimus quintus, quinquagesimus primus, quinquagesimus secundus. in summa quinque. Est qui inuocat. quartũ dico. Sunt qui calamitates inflictas denunciant, vt septuagesimus nonus, sexagesimus sextus, in summo duo. Sunt qui de Domino gloriantur, vigesimus secundus est, & vicesimus sextus, trigesimus octauus, tricesimus nonus, quadragesimus primus, septuagesimus quintus, octuagesimus tertius, nonagesimus sextus, 98. 151. in vniuersũ deni.

Qui

τάρτος, ἑκατοστὸς πέμπτος, ἑκατοστὸς πέμπτος, ἑκατοστὸς ἕκτος, ἑκατοστὸς ἑπτακαιδέκατος, ἑκατοστὸς τριακοστὸς πέμπτος, ἑκατοστὸς τριακοστὸς ἕκτος, ὁμοῦ, ὀκτώ. ὁ δὲ σύμπας λεγόμενος ἔχων ἐξομολόγησιν καὶ διήγησιν μετὰ αἰνέσεως, ἑκατοστὸς δέκατος εἷς. καὶ ὁ μὲν ἐν παραινέσει ἐστὶ, τριακοστὸς ἕκτος εἷς. οἱ δὲ ἐν προφητείᾳ εἰσὶ, εἰκοστὸς, εἰκοστὸς πρῶτος, πεντηκοστὸς πέμπτος, ἑβδομηκοστὸς πρῶτος, ὁμοῦ, πέντε. καὶ ἀπαγγελτικὸς μετὰ προφητείας, ἑκατοστὸς ἑνατος εἷς. προτρεπτικοὶ δὲ καὶ ὡς ἐγκελευόμενοί εἰσιν, εἰκοστὸς ὄγδοος, τριακοστὸς δεύτερος, ὀγδοηκοστὸς, ἐννενηκοστὸς πέμπτος, ἐννενηκοστὸς ἕκτος, ἐννενηκοστὸς ἕβδομος, ἑκατοστὸς δεύτερος, ἑκατοστὸς τρίτος, ἑκατοστὸς τρισδεκαδέκατος, ὁμοῦ, δέκα. προτρεπτικὸς μετὰ ἄσματος ἐλέχθη, ἑκατοστὸς πεντακοστὸς ἕνατος εἷς· καὶ οἱ μὲν διαγεγράφοντες τὸν ἐνάρετον βίον εἰσὶν, ἑκατοστὸς τέταρτος, ἑκατοστὸς ἑνδέκατος, ἑκατοστὸς ὀκτωκαιδέκατος, ἑκατοστὸς εἰκοστὸς τέταρτος, ἑκατοστὸς τριακοστὸς δεύτερος, ὁμοῦ, πέντε. οἱ δὲ αἶνον ἀπαγγέλλοντες εἰσὶ, πεντακοστὸς ἕκτος, ἑκατοστὸς δωδέκατος, ἑκατοστὸς ἐξηκοστὸς δέκατος, ἑκατοστὸς τριακοστὸς τέταρτος, ἑκατοστὸς πεντηκοστὸς πέμπτος, ἑκατοστὸς πεντηκοστὸς ἕκτος, ἑκατοστὸς πεντηκοστὸς ἕβδομος, ἑκατοστὸς πεντηκοστὸς ὄγδοος, ἑκατοστὸς πεντηκοστὸς, ὁμοῦ, δέκα. καὶ οἱ μὲν εὐχαριστικοί εἰσιν, ὄγδοος, ἑπτακαιδέκατος, εἰκοστὸς ἕνατος, τριακοστὸς τρίτος, πεντηκοστὸς πέμπτος, ἑξηκοστὸς δεύτερος, ἑβδομηκοστὸς τρίτος, ὀγδοηκοστὸς τέταρτος, ἑκατοστὸς πεντεκαιδέκατος, ἑκατοστὸς εἰκοστὸς, ἑκατοστὸς εἰκοστὸς πρῶτος, ἑκατοστὸς εἰκοστὸς ἕβδομος, ἑκατοστὸς εἰκοστὸς πέμπτος, ἑκατοστὸς εἰκοστὸς ὄγδοος, ἑκατοστὸς τεσσαρακοστὸς πρῶτος, ὁμοῦ, δεκαέξ. οἱ δὲ μακαρισμὸν ἀναφωνοῦντες, εἰσὶ, πρῶτος, τριακοστὸς πρῶτος, τεσσαρακοστὸς, ἑκατοστὸς, ἑνδέκατος, ἑκατοστὸς ὀκτωκαιδέκατος, ἑκατοστὸς εἰκοστὸς ἕβδομος, ὁμοῦ, ἓξ. καὶ ἀλλ. ὑποδεικτικὸς προθυμίας μετ' ᾠδῆς, ἑκατοστὸς ἑπτακαιδέκατος εἷς. καὶ ὁ μὲν προτρεπτικὸς εἰς ἀνδρίαν ἐστὶν, ἑβδομηκοστὸς πρῶτος εἷς. οἱ δὲ κατηγορητικοὶ τῶν ἀσεβῶν καὶ παρανόμων εἰσὶ, δεύτερος, τρισκαιδέκατος, τριακοστὸς πέμπτος, πεντηκοστὸς πρῶτος, πεντηκοστὸς δεύτερος, ὁμοῦ, πέντε. καὶ ὁ μὲν ὑποκλήσεώς ἐστι, πέμπτος εἷς. οἱ δὲ ἐπακτικὰ ἀπαγγέλλουσι, ὡς ὁ ἑβδομηκοστὸς ἕβδομος, ἑξηκοστὸς ἕκτος, ὁμοῦ, δύο. καὶ οἱ μὲν ἐγκαυχήσεως τῆς ἐν κυρίῳ ἀπαγγελτικοὶ λόγοι εἰσὶν εἰκοστὸς δεύτερος, εἰκοστὸς ἕκτος, τριακοστὸς ὄγδοος, τριακοστὸς ἔνατος, τεσσαρακοστὸς πρῶτος, ἑξηκοστὸς πρῶτος, ἑβδομηκοστὸς πέμπτος, ὀγδοηκοστὸς τρίτος, ἐννενηκοστὸς ἕκτος, ἐννενηκοστὸς ὄγδοος, ἑκατοστὸς πεντηκοστὸς πρῶτος, ὁμοῦ, ἑνδέκα. οἱ δὲ

οἱ δὲ ἐντρεπτικοὶ, εἰσὶ, πεντηκοστὸς ἕβδομος, ὀγδοηκοστὸς πρῶτος, ὁμοῦ, δύο. καὶ οἱ μὲν μεθ' ὕμνων τὰ ῥήματα λέγουσι, παρακοστὸς ἕβδομος, ἑξηκοστὸς τέταρτος, ὁμοῦ, δύο. οἱ δὲ ἀλαλαγμοῦ καὶ εἰς ἀνάστασιν, ἑξηκοστὸς πέμπτος εἷς, καὶ ἕτερος ἀλαλαγμοῦ μόνον ῥήματα λέγει, ἑνενηκοστὸς ἕνατος εἷς. διὰ τῆς οὖν τῆς διατάξεως οὔσης τῶν ψαλμῶν, ἔστι λοιπὸν δυνατὸν τοὺς ἐντυγχάνοντας ὁρᾶν ἐν ἑκάστῳ καθὰ προεῖπον, τὰ κινήματα καὶ τὴν κατάστασιν τῆς ἰδίας ψυχῆς, οὕτως γε εἰς ἑκάστου τὸν τόπον καὶ τὴν διδασκαλίαν, καὶ τὰ μὲν λεγόμενα, ἀρέσκειν δύναται τῷ κυρίῳ. Διὰ ποίων δὲ ῥημάτων ἑαυτὸν διορθοῦν δύναται καὶ εὐχαριστεῖν τῷ κυρίῳ, ὥσπερ τε τοῖς μὲν εἰς ἀσέβειαν σκοπεῖν τὴν πρὸς τὰ πιαῦτα λέγοντα. οὐ γὰρ μόνον περὶ τῶν ἔργων, ἀλλὰ καὶ περὶ παντὸς ἀργοῦ ῥήματος, ἀποδιδόναι λόγον ἔχομεν τῷ κριτῇ. ἂν τίνων μακαρίσαι τινὰ θέλῃς, ἔχεις πῶς δεῖ καὶ ὅτι πρὸ καὶ τίνα λέγειν, τὸν πρῶτον, τριακοστὸν πρῶτον, παρακοστὸν, ἑκατοστὸν ἑνδέκατον, ἑκατοστὸν εἰκοστὸν ἕβδομον. ἄντε μέμψασθαι τὴν Ἰουδαίων κατὰ τοῦ σωτῆρος βουλὴν, ἔχεις τὸν δεύτερον ψαλμόν. ἐὰν δὲ διώκῃ τις τῶν Ἰουδαίων, καὶ πολλοὺς ἔχῃς τοὺς ἐπαινοῦντας κατὰ σοῦ, λέγε τὸν τέταρτον ψαλμόν. εἰ δὲ καὶ οὕτως θλιβόμενος ἐπικαλέσῃ τὸν κύριον, καὶ εἰσακουσθεὶς θέλεις ἐξομολογεῖν, ψάλλε τὸν τέταρτον, καὶ τὸν ἑκατοστὸν παρακοστὸν ἕκτον, καὶ ἐὰν ὑπὸ τοὺς πονηρευομένους βλέπων ἐνεδρεύειν θέλοντας, ἀνωτίζεσθαι σου θέλῃς τῷ δικαίῳ, ψάλλε πρωὶ τὸν πέμπτον. ἀλθανόμενος δὲ ἀπειλῆς τῆς φωνῆς τοῦ κυρίου, ἐὰν διὰ τοῦτο ταραττόμενον σαυτὸν βλέπῃς, δύνασαι λέγειν τὸν ἕκτον, καὶ τὸν τριακοστὸν ἕβδομον. ἐὰν δὲ καὶ βουλεύωνταί τινες κατὰ σοῦ ὡς ὁ ἀχιτόφελ κατὰ τοῦ δαβὶδ, καὶ τοῦτό σοι ἀπαγγέλλει τις, ψάλλε τὸν ἕβδομον, καὶ θάρρει τῷ ῥυσαμένῳ σε θεῷ. βλέπων δὲ τὴν παντελοῦς χάριν τοῦ σωτῆρος σκοπαμένῳ, καὶ σωθὲν τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, ἐὰν προσφωνεῖν θέλῃς τῷ κυρίῳ, τὸν ὄγδοον ψάλλε. εἰ δὲ πάλιν ἆσαι θέλεις ἐπινίκιον ὑμνον εὐχαριστῶν τῷ κυρίῳ, ἔχεις αὐτὸν τὸν ὄγδοον, καὶ ὀγδοηκοστόν. ὅτι δὲ τῷ καταργῆσθαι τὸν ἐχθρὸν καὶ σεσῶσθαι τὴν κτίσιν μὴ καυχώμενος ὅτι σαυτῷ. ἀλλ' ἰδὼν τὸν γόν τοῦ θεοῦ τοῦτο καταρθώσαντα, λέγε τὸν εἰρημένον ἑνατὸν ψαλμόν. καὶ ἐὰν εἰς δειλίαν σέ τις παρακλῖναι ἐθέλῃ, ἔχε σὺ τὴν προαίρησιν ὅτι κύριον, καὶ ψάλλε τὸν δέκατον. ὅταν δὲ τὴν τῶν πολλῶν ὑπερηφανίαν εἰδῶς καὶ πλεονάζουσαν τὴν κακίαν, ὥστε μηδὲν ὅσιον ἐπ' ἀνθρώποις γένεσθαι, κατάφυγε σὺ ὅτι τὸν κύριον, καὶ λέγε τὸν ἑνδέκατον. ἐγχρονιζούσης δὲ τῆς φωνῆς τῶν ἐχθρῶν ὅτι βουλῆς, μὴ ὀλιγώρει ὡς ὅτι ληθεὶς παρὰ τῷ κυρίῳ.

Qui adhortatorij argumenti sunt, sunt isti, 57. 81. in vniuersum bini. Iam qui cū hymnis verba faciunt, sunt isti. 47. 64. in vniuersum duo. Qui iubilationem & resurrectionem tractet, sexagesimus quintus est, vnicus numero. Rursus qui solum verba iubilationis affert, nonagesimus nonus. Cum igitur Psalmi tali ordine dispositi sint, licitum est lectori in singulis inuenire (quemadmodum dixi) motiones statumq; sui animi, atq; ita in singulis rebus formam disciplinamque adhibere, vt seligat, quibusnam verbis Deo placeat, & quibus dictis se ad emēdationem instruat, Deoq; gratias agat: ne si aliter verba concipiat, in impietatem delabatur. Non enim solum de operibus, sed de omni verbo ocioso, ratio nobis coram iudice Deo reddenda est. Si igitur beatitudinem alicuius deprædicare velis, habes quomodo id oporteat fieri, & de quo, & ad quem ea verba dicenda sint, ex Psal. 1. *Beatus vir qui non abiit*, & 31. *Beati quorum remissa sunt peccata*: & 140. *Beatus qui intelligit super egenum & pauperem*: & 111. *Beatus vir qui timet Dominum*: & 127. *Beati omnes qui timent Dominum*. Quòd si reprehendere velis Iudæorum aduersus Christū insidias, habes secundam Odam. *Quare fremuerunt gentes*. Quod si inspectatores Iudæorū pateris, multiq; sint, qui in te insurgant, 3. Psalm. pronūciabis, *Domine quid multiplicati sunt qui tribulant me?* Sin autem etiam sic tribulatus inuocasti Dominum, & quoniā exaudiuit te, gratias illi agere destinas, canito illi Psal. 4. *Quum inuocarem*, & 114. *Dilexi, quoniam exaudiet Dominus*. Quod si ad malitiosorū insidias respicias, preces tuas ad aures Domini peruenire cupiens, mane tibi concinendus est quintus Psalmus. *Verba mea auribus percipe*. Si Domini minas sentis ac proinde te perturbatum vides, opportunum erit si dicas 6. *Domine ne in furore tuo arguas me*: & 17. *Domine ne in furore tuo arguas me, quoniā sagittæ tuæ infixæ sunt mihi*. Quod si tibi aliqui insidias nectunt, quemadmodum Achitophel Dauidi; cantabis 7. Psal. *Domine Deus meus in te speraui*, & confide in Deo, qui liberabit te. Quod si intuēs gratiā Dei vbiq; diffusam, & restitutum saluti genus humanum, ac proinde Dominū salutare velis, cantabis octauum, *Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in vniuersa terra*. Quod si rursum agendo Domino gratias, vindemiale carmē, siue pro torcularibus modulari statueris, habes rursum eundem illum octauum ad id idoneum, *Domine Dominus noster*. & 80. *Exultate Deo Salutari nostro*. Iam super hoste confecto, conseruataq; creatura, non in te ipso glorians, sed ad Filiū Dei respiciens, cuius virtute id efficitur, 9. Psal. recitabis, *Confitebor tibi Domine in toto corde meo*. Quod si quis te metu cōturbare studeat, habe tu ipse fiduciā in Domino & cane 10. Psal. *In Dominū confido, quomodo dicitis animæ meæ, &c.* Cum videas multorū superbiam & malitiam ita exuberantem, vt nihil sancti in terris fiat, refuge ad Dominum, & canta vndecimum Psalmum, *Saluum me fac Domine*. Quòd si diuturnæ sint inimicorum insidiæ, ne desperes, quasi obliuioni traditus à Domino,

sed inuoca Dominum, canens vigesimum sextum, *Dominus illuminatio mea, & salus mea, &c.* Quòd si audias male loquentes de prouidentia Dei, ne te consocies eorum impietati, sed ad Dominum te conferens, recita decimum tertium Psalmum, & 52. *Dixit insipiens in corde suo, non est Deus.* Quòd si postmodum discere concupiscis, qualis sit ciuis regni cœlorum, cantabis decimum quartum Psalmum, *Domine quis habitabit in tabernaculo tuo?* Precibus tibi opus est propter aduersarios, eosque qui circundant animam tuam, cane decimum sextum, *Exaudi Domine iusticiam meam,* & 58 *Inclina Domine aurem tuam,* & 88. *Misericordias Domini in æternũ cantabo,* & centesimum decimum, *Domine clamaui ad te, exaudi me.* Iam si scire concupiscas, quomodo Moses orauerit, habes 89. *Domine refugium factus es nobis.* Incolumis euasisti ab hostibus tuis, & liberatus es ab eis, qui te persequebantur, cãtabis 17. Psalmum, *Diligam te Domine fortitudo mea.* Miraris naturæ ordinem, & prouidentiæ in eam dotes, legisq; sacrosancta præcepta, cantu mihi decimum octauum, *Cœli enarrant gloriam Dei,* & 23. Videns afflictos, consolare eos, orans pro eis, recitaque illis verba 19. Psal. *Exaudiat te Dominus in die tribulationis tuæ.* Si vides te pasci à Domino & feliciter dirigi, gratulabundus ob hoc, cane Psalmum 22. *Dominus regit me, & nihil mihi deerit.* Si inimici tibi imminent, tu tamen erige animum ad Dominum, & dic vigesimum quãtum, *Ad te leuaui animam meam,* & videbis inimicos frustra agere. Expectant inimici te manibus, nulla alia re quàm sanguine plenis, studentque te interficere, ne deferas homini iudiciũ, suspecta enim sunt omnia humana, sed Deum iudicem postula, ille enim solus iudex est, & dic 25. *Iudica me Domine, quoniam, &c.* & 34. *Iudica Domine nocentes mihi,* & 44. *Iudica me Deus, & discerne causam meam.* Quod si asperius incurrant inimici, & præ multitudine instar exercitus fuerint, ac propterea te contemnant, quasi vnctus non sis, bellumque cupiant, ne præ metu contractior fueris, sed cane vigesimũ sextum Psalmum: *Omnes gentes plaudite manibus.* Cæterum quoniam imbecilla est hominum natura, si denuo institerint insidiatores, vt ocioso animo, securusque ab illis sis, vociferare ad Dominum, ea pronuncians, quæ in 27. continentur, *Magnus Dominus & laudabilis nimis.* Quòd si discere velis in gratis agẽdis, quomodo Deo ad eundus sit, spiritualiter intelligens cane 28. *Audite hæc omnes gẽtes:* ac iam deinde te nouans domũ tuam, animam sc. tuã, quæ Dominũ recipit nec non & sensibile domiciliũ, in quo corpora iter habitas, gratias age, & dic 29. *Deus deorum Dominus loquutus est:* Et eum qui de gradibus inscriptus est, nimirũ 126. *Nisi Dominus ædificauerit domum.* Porro qui te ob fidem in Christum ab omnibus amicis, & cognatis, odio & persequutione infestari vides, ne te eius studij pœniteat, neque etiamsi notos te auersari conspicias, animo contractior sis, sed potius ab illis te segregans, vide quid in futurum immineat, & canta mihi 30. Psalm: *In te domine speraui.*

ἀλλὰ ᾠδὴ κάλει τὸν κύριον, ἄδων τὸν εἰκοστὸν ἕκτον. ἐπειδὰν δὲ βλασφημουμένων πανταχοῦ τῆς προνοίας ἀκούσῃς, μὴ κοινώνει μὲν αὐτῶν τῇ ἀσεβείᾳ, συντυγχανων δὲ τῷ θεῷ, λέγε τὸν τεσσαρακαιδέκατον, καὶ τὸν πεντηκοστὸν δεύτερον. καὶ λοιπὸν εἰ θέλεις μαθεῖν ὁποῖός ἐστι τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν πολίτης, ψάλλε τὸν πεντεκαιδέκατον. προσδεήσῃ σοι χρεία δι' ἐκεῖνον τοὺς ἀνθεστηκότας σου, καὶ περιέχοντας σου τὴν ψυχὴν, ἄδε τὸν ἑξακαιδέκατον καὶ ὀγδοηκοστὸν πέμπτον, καὶ ὀγδοηκοστὸν ὄγδοον, καὶ ἑκατοστὸν πεντηκοστόν. ἀλλὰ θέλεις μαθεῖν πῶς μωυσῆς προσηύξατο, ἔχεις ὀγδοηκοστὸν ἔνατον. ἀλλ' ἐσώθης ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν σου, καὶ ἐρρύσθης ἀπὸ τῶν διωκόντων σε, ἄδε καὶ σὺ τὸν ἑπτακαιδέκατον. θαυμάζεις τὴν τῆς κτίσεως πῆξιν, καὶ τὴν εἰς αὐτὴν τῆς προνοίας χάριν, τοῦ νομου τὰ ἱερὰ προστάγματα, ψάλλε τὸν ὀκτωκαιδέκατον, καὶ τὸν εἰκοστὸν τρίτον. θλιβόμενους ὁρῶν, ᾠδὴ κάλει τούτους ὑπερδρόμενος καὶ λέγων αὐτοῖς, τὰ ἐν τῷ ἐννεακαιδεκάτῳ ψαλμῷ ῥήματα. ὁρᾷς σαυτὸν ποιμαινόμενον καὶ διοδεύμενον ᾠδὴ ἄδε κύριον, χαίρων καὶ ἐπὶ τούτῳ, ψάλλε τὸν εἰκοστὸν δεύτερον. οἱ ἐχθροί σε, ἀλλὰ σὺ ἐπαίρων τὴν ψυχὴν πρὸς τὸν θεὸν, λέγε τὸν εἰκοστὸν τέταρτον, καὶ ὄψει τοὺς ἀνομοῦντας διακενεῖς. ἐπιμένουσιν οἱ ἐχθροὶ, οὐδὲν ἕτερον, ἢ τὰς χεῖρας ἔχοντες αἱμάτων πλήρεις, καὶ ζητοῦντές σε ἀπολέσαι, μὴ δῶς ἀνθρώπῳ τὸ κρίμα· ὕποπτα γὰρ πάντα τὰ ἀνθρώπινα· ἀλλὰ τὸν θεὸν κριτὴν ἀξιῶν γενέσθαι· μόνος γὰρ κριτής· λέγε τὸν εἰκοστὸν πέμπτον, καὶ τὸν τριακοστὸν τέταρτον, καὶ τὸν πεντηκοστὸν τέταρτον. ἐὰν δὲ καὶ ταχύτερον ἐπιθῶνται, καὶ πληθος ὡς παρεμβολαὶ γένωνται οἱ ἐχθροὶ, καταφρονοῦπις ὡς μήπω σοῦ χρισθέντος, καὶ διὰ τοῦτο πολεμεῖν σε θέλοντες, μὴ πτήξῃς, ἀλλὰ ἄδε τὸν εἰκοστὸν ἕκτον ψαλμόν. ἐπειδὴ ἀσθενὴς ἐστιν ἡ φύσις τῶν ἀνθρώπων, ἐὰν πάλιν ἀναισχωτήσωσιν οἱ ἐπιβουλεύοντες, ἵνα μὴ πρὸς ἐκείνους τὴν σχολὴν ἔχῃς, κράζε πρὸς τὸν θεὸν, λέγων τὰ ἐν τῷ εἰκοστῷ ἑβδόμῳ. καὶ ἐὰν θέλῃς δι' χαρισῶ μαθεῖν πῶς δεῖ προσφέρειν τῷ κυρίῳ, νοητῶς νοῶν, ψάλλε τὸν εἰκοστὸν ὄγδοον, καὶ λοιπὸν ἐγκαινίζων τὸν οἶκόν σου, τὴν ψυχὴν τὴν τὸν κύριον ὑποδεχομένην, καὶ τὸν αἰσθητὸν δὲ οἶκον ἐν ᾧ σωματικῶς κατοικεῖς, δι χαρίσει καὶ λέγε τὸν εἰκοστὸν ἔνατον, καὶ τὸν ἐν τοῖς ἀναβαθμοῖς, ἑκατοστὸν εἰκοστὸν ἕκτον. ὅταν δὲ σαυτὸν διὰ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν μισούμενον καὶ διωκόμενον ᾠδὴ πάντων τῶν φίλων καὶ συγγενῶν ἴδῃς, μὴ τοῦτο σαυτῷ καλὰ νοῶν ὀλιγωρήσῃς, μὴ δ' ἂν τοὺς γνωρίμους ὑποστρεφομένους σε πλήξῃς, ἀλλὰ σκέψαι ἀπὸ τούτων, σκόπει τὰ μέλλοντα, καὶ ψάλλε τὸν τριακοστὸν.

τὸν

τὰς δὲ βαπτιζομένους καὶ λελυτρωμένους ἀπὸ τῆς φθαρτῆς γενέσεως βλέπων, καὶ θαυμαζων τὴν τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίαν, ἄδε εἰς σκηνους τὸν τεσσαρακοστὸν πρῶτον· καὶ ὅτ' ἂν ψάλλειν μὲν μετὰ πολλῶν ἐθέλῃς, τοὺς δικαίους ἄνδρας καὶ τοὺς ὀρθοὺς τῷ βίῳ σωμαγων, ψάλλε τὸν τεσσαρακοστὸν δεύτερον. ἐμπεσὼν δὲ εἰς τοὺς ἐχθροὺς καὶ σαφῶς αὐτοὺς διαφυγὼν, καὶ ἐκκλίνας ἀπὸ τῆς ἐπιβουλῆς αὐτῶν, εἰ θέλεις εὐχαριστῆσαι, συγκαλέσας τοὺς πραεῖς ἄνδρας, ψάλλε ἐπ' αὐτῶν τὸν τεσσαρακοστὸν τρίτον. καὶ ἐὰν ἴδῃς τῶν ἀθεμιτουργούντων τὴν ἐπὶ τὸ κακὸν φιλονεικίαν, μὴ νομίζε κατὰ φύσιν ἐν αὐτοῖς τὴν κακίαν εἶναι, οἷα λέγουσιν οἱ αἱρετικοὶ, ἀλλὰ λέγε τὸν τεσσαρακοστὸν πέμπτον, καὶ ὄψει, ὅτι αὐτοὶ τοῦ ἁμαρτάνειν αἴτιοί εἰσιν. ἐὰν δὲ πολλὰ πράττοντας ἄνομα τοὺς πονηροὺς βλέπῃς, καὶ ἐπαιρομένους κατὰ τῶν μικρῶν, καὶ θέλῃς ἀθυμεῖν πρὸς μὴ ἀντέχειν τούτοις, μὴ δὲ ἀθυμίζηλοῦ αὐτοὺς διὰ τὸ ταχέως αὐτοὺς ἀποσβεννυσθαι, λέγε καὶ σαυτῷ καὶ τοῖς ἑτέροις, τὸν τεσσαρακοστὸν ἕκτον· ἀλλὰ δὴ καὶ σὺ προθέμενος ἀντέχειν σεαυτῷ, ἐὰν βλέπῃς ἐπιθέμενον τὸν ἐχθρὸν· τότε γὰρ μᾶλλον ἐπιχειρεῖται κατὰ τῶν τοιούτων· καὶ θέλῃς ἐπαλείφειν σεαυτὸν κατ' αὐτὸ, ἄδε τὸν τεσσαρακοστὸν ὄγδοον ψαλμὸν. βλέπων δὲ πολλοὺς πένητας καὶ πτωχοὺς· καὶ θέλων ἐλεῆσαι τούτους, διώσασθαι τοὺς μὲν ἤδη ἐλεήσαντας ἀποδέχεσθαι, τοὺς δὲ ἄλλους, εἰς τὸ πιεῖν προτρέπεσθαι· ἐν τῷ λέγειν, τὸν τεσσαρακοστὸν ψαλμὸν, εἶτα ἐὰν πάνυ τὸν πόθον ἔχων εἰς τὸν θεὸν, ἀκούσῃς τῶν ἐχθρῶν ὀνειδιζόντων, μὴ ταράττου· ἀλλὰ ἀνιεὶς τὸν ἐκ τοῦ τοιούτου πόθου ἀθάνατον καρπὸν, παρακάλει σαυτοῦ τὴν ψυχὴν, τῇ εἰς τὸν θεὸν ἐλπίδι· καὶ ταύτῃ σπικουφίζων καὶ καταπραΰνων τὰς ἐν τῷ βίῳ λύπας αὐτῆς, λέγε τὸν τεσσαρακοστὸν πρῶτον. συνεχῶς δὲ ἀναμιμνήσκεσθαι θέλων τὰς εὐεργεσίας τοῦ θεοῦ, πῶς γενομένας εἰς τοὺς πατέρας, καὶ διὰ τῆς ἐξόδου τῆς αἰγύπτου· καὶ τῆς ἐν τῇ ἐρήμῳ διαγωγῆς, ὡς τὸ μὲν θεὸς ἀγαθὸς, οἱ δὲ ἄνθρωποι ἀχάριστοι, ἔχεις τὸν τεσσαρακοστὸν τέταρτον, καὶ τὸ ἑβδομηκοστὸν ἕβδομον, τὸ ὀγδοηκοστὸν ὄγδοον. καὶ τὸ ἑκατοστὸν πρῶτον, καὶ τὸ ἑκατοστὸν τρίτον, καὶ τὸ ἑκατοστὸν πέμπτον, καὶ τὸ ἑκατοστὸν τρισκαιδέκατον. καὶ διαφυγὼν μὲν πρὸς τὸ θεῖον καὶ διασωθεὶς ἀπὸ τῶν σοὶ γενομένων θλίψεων· ἐὰν θέλῃς εὐχαριστῆσαι τῷ θεῷ καὶ διηγήσασθαι τὰ εἰς σὲ γενομένην φιλανθρωπίαν, ἔχεις τὸν τεσσαρακοστὸν πέμπτον. ἀλλ' ἥμαρτες καὶ ἐνταπεὶς μεταγινώσκῃς, καὶ ἐλεηθῆναι ἀξιοῖς, ἔχεις τὸν ἐξομολογήσεως καὶ μετανοίας λόγους ἐν τῷ πεντηκοστῷ. εἰ δὲ καὶ διεβλήθης πονηρῷ βασιλεῖ, καὶ ὁρᾷς τὸν διάβολον καταγαυχώμενον, ἀναχώρει καὶ λέγε σὺ τὸ ἐν τῷ πεντηκοστῷ πρώτῳ· καὶ ὅτι

Baptizatos autẽ conſpiciens, & liberatos à corruptibili natiuitate, ac proinde admirans Dei in homines humanitatem, cane ſuper illis 31. Pſalmum: *Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates.* Et vbi pſallere cum multis cupis, congregatis ad id rectis & integræ vitæ hominibus, concine 32. Pſalmum, *Exultate iuſti in Domino.* Si incidiſti in inimicos, & plane euaſeris, inſidiaſque eorum effugeris, ſi vis gratiis agendis operam dare, conuoca manſuetos homines, & cum illis pſalle 33. *Benedicam Dominum in omni tempore.* Quòd ſi videris malorum in ſceleribus pertinaciam, ne credideris ex natura illis ineſſe peccatum, quemadmodum nonnulli hæretici, ſed recita 35. *Dixit iniuſtus in ſemetipſo*, Nõ eſt timor Dei ante oculos eius, & animaduertas ipſos ſibi peccandi authores eſſe. Si efficaces votorumque compotes eſſe iniquos conſpexeris, ac proinde à paruis efferri, tuque illos admonere velis, ne illorum admiratione æmulationeque capiantur, quum breui futurum ſit, vt extinguantur, recita & tibi ipſi, cæteriſque aliis trigeſimum ſextum. *Noli æmulari in malignantibus.* Quod ſi conſtitueris diligentius te ipſum obſeruare, ac tu videas hoſtem imminere: nam contra huiuſmodi homines acrius inſurgit, ac cupias te ceromate inunigere aduerſus eum, cane trigeſimum octauum Pſalmum, *Dixi, cuſtodiam vias meas.* Quod ſi conſpectis multis pauperibus & mendicis, eorum vicem doleas, potes eos qui iam miſericordiam exercuerunt, laudibus extollere, cæteroſque ad id ipſum cohortari, dum recitas quadrageſimum Pſalmum, *Beatus qui intelligit ſuper egenum.* Deinde ſi magno deſiderio in Deum feraris, audieriſque opprobria inimicorum, ne perturberis, ſed memor æterni fructus, qui ex huiuſmodi deſiderio naſcitur, conſolare animam ſpe in Deum, eaque fac vt releues & mitiges vitæ moleſtias, legendo quadrageſimum primum, *Quemadmodum deſiderat cervus ad fontes, &c.* Aſſidue autem reuoluere volens beneficia Dei in patres noſtros, dum proficiſcerentur ex Ægypto, & in ſolitudine erant, & quàm bonus ſit Deus, & quàm ingrati mortales, habes quadrageſimum tertium, *Deus auribus noſtris audiuimus*, & ſeptuageſimum ſeptimum, *Attendite, populus meus*, & octuageſimũ octauum, *Miſericordias Domini in æternum cantabo*, & centeſimum primũ, *Domine exaudi orationem meam*: & centeſimum quintum, *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in ſeculũ miſericordia, &c.* & centeſimũ decimũ tertiũ, *In exitu Iſrael de Ægypto.* Cæterum ſi ad Deum confugiens, ereptus ſis à tribulationibus te circumſtantibus, & gratias ei agere conſtituas, & enarrare eius in te benignitatem, habes quadrageſimum quintũ, *Deus noſter refugium & virtus.* Sed peccaſti, & conuerſus delictum tuum agnoſcis, & miſericordiam quæris, habes confeſſionis & pœnitentiæ verba, in 50. *Miſerere mei Deus ſecundum magnam miſericordiam tuam.* Quod ſi calumniã pateris apud malũ regẽ, & vides calumniatorem inſultantẽ, ſecede, & dic ea quæ ſunt 51. *Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate?*

Quum autem persequuntur te, & calumniantur, tui prodendi cupidi, quemadmodum Phariſæi & alienigenæ Dauidem, ne tædio marceſcas, ſed Domino fretus illumque hymnis celebrans, recita ea quæ habentur in quinquageſimo tertio: *Deus in nomine tuo ſaluum me fac*, & quinquageſimo quinto, *Miſerere mei Deus*, quoniam conculcauit me homo. Si concurrat tribulator ignauus, etiam in ſpeluncam vbi tu lates, ne ſic quidem formidaueris. Habes enim in huiuſmodi neceſſitate vtiles ad conſolationem ſermones, & monumentis in ſcriptos in quinquageſimo ſexto, *Miſerere mei Deus, miſerere mei, quoniam conculcauit me homo*, & centeſimo quadrageſimo primo, *Voce mea ad Dominum clamaui*. Quòd ſi inſidiator inſſerit domũ tuam cuſtodiri, & effugeris, gratiam huius rei imputa Deo, & hoc ipſum in anima tua quaſi in aliqua columna inſcribe, vt monumentum ſit tuæ incolumitatis, & dic ea quæ ſunt in quinquageſimo octauo, *Eripe me de inimicis meis Deus meus*. Quod ſi inimici qui te affligunt, conuicientur, & ex nugis calumnias ſtruant, qui ſpeciem amici præ ſe ferunt, & aliquanti ſper fatigeris diſputando, poteris teipſum conſolari, laudans Deum, & recitans ea quæ ſunt quarti Pſalmi, *Cum inuocarem, exaudiuit me Deus*. Et contra hypocritas & eos qui de ſpecie perſonaque magnifici videntur, dic ad eorum confuſionem, quinquageſimum ſeptimum: *Si vero vtique inſtitiam loquimini, recte iudicate filij hominum*. Aduerſus atrociter inſilientes, conanteſque affligere animam tuam, ſubiice te Deo, & bono animo ſis. Quanto enim illi magis inſanierint, tanto te magis ſummitte Domino, & recita ea quæ ſunt ſexageſimi primi, *Nonne Deo ſubiecta erit anima mea?* Quod ſi ob perſequutionem in ſolitudinem receſſeris, ne formidaueris tanquam ſolus ibi agas: ſed quum Deus tibi adſit, mane illi ſurgens cantabis ſexageſimum ſecundum, *Deus Deus meus, ad te de luce vigilo*. Quod ſi terreant te neque conquieſcant ab inſidiis, omniaque machinentur in tuam perniciem, etiamſi plurimi fuerint, ne remittas. Iacula enim puerorum, erunt plagæ eorum, ſiquidem cecineris ſexageſimum tertium: *Exaudi Deus orationem meam quum deprecor*. & ſexageſimum ſeptimum: *Exurgat Deus, & diſſipentur inimici eius*, & ſexageſimum nonum. *Deus in adiutorium meum intende*. & ſeptuageſimum *In te Domine ſperaui, non confundar in æternum*. Vbi autem Deum hymnis celebrare cupis, id petendum ex Pſalmo ſexageſimo quarto: *Te decet hymnus Deus in Sion*. Si rudem aliquem de reſurrectione doceas, habes ſeptuageſimũ nonum: *Qui regis Iſrael intende*. Miſericordiam à Domino poſtulans, lauda eum canens ſexageſimum ſextum: *Deus miſeriatur noſtri*. Cum videris impios pace florere, ne offendiculum tibi inde naſcatur & vacilles, recita Pſalmum 72. *Quàm bonus Deus Iſrael his, qui recto ſunt corde*. Domino iraſcente in populum ſuum, habes ad conſolationem eius verba cordata in 73. *Vt quid Deus repuliſti nos?* quum opus eſt tibi confeſſione, cane 70. *In te Domine ſperaui*: & 74. *Bonum eſt confiteri Domino*, & 104. *Confitemini Domino, & inuocate nomen eius*: & 105. *Confitemini Domino, quoniam bonus*: & centeſi-

καὶ ὅπε μὲν διώκῃ καὶ βλασφήμουσί τινες σε θέλοντες ὡς οἱ Φαρισαῖοι καὶ ἀλλόφυλοι τὸν Δαβὶδ, μὴ ἀκηδιάσῃς· ἀλλὰ θαρρῶν τῷ κυρίῳ ὑμνῶν αὐτὸν, λέγε τὰ ἐν τῷ πεντηκοστῷ τρίτῳ. καὶ πεντηκοστῷ πέμπτῳ· ἐὰν δὲ καὶ σωθεράμῃ ὁ δόλιος καὶ μὴ γινώσκων εἰς τὸ ἀπήλαιον ὡς σὺ κρύπτῃ, μὴ δ' ὅτως πλήξῃς· ἔχεις γὰρ ἐν τοιαύτῃ ἀνάγκῃ χρησίμους εἰς παράκλησιν καὶ ψηλογραφίας λόγους, ἐν τῷ πεντηκοστῷ ἕκτῳ, καὶ ἑκατοστῷ πεντηκοστῷ πρώτῳ. ἐὰν δὲ καὶ φυλαχθῆναι κελεύσῃ τὴν οἰκίαν ὁ ἀποβλεύων καὶ διαφύγῃς, ἀναπθεὶ τῷ θεῷ τὴν χάριν, ὡς ἐν ψήλαις ἀναγράφων αὐτὴν ἐν τῇ ψυχῇ, μνημόσυνον ὧσαν τὸ μὴ ἐφθάρθαί σε, καὶ λέγε τὰ ἐν τῷ πεντηκοστῷ ὀγδόῳ. ἐὰν δὲ καὶ ὀνειδίζωσι θλίβοντες οἱ ἐχθροὶ, καὶ φλυαροῦντες διαβάλλωσιν οἱ δοκοῦντες εἶναι φίλοι· καὶ λυπηθῇς ἐν τῇ ἀθολερίᾳ σου ποὺς ὀλίγον, ἀλλὰ δὸς ἀναπαύσει παρακαλεῖσθαι ὑμνῶν καὶ σὺ τὸν θεὸν, καὶ λέγων τὰ ἐν τῷ πεντηκοστῷ πέμπτῳ. καὶ ποὺς μὲν τὰς ὑποκρινομένας, [καὶ ἐν τῷ προσέπῳ καυχωμένας] λέγε ποὺς ἐντροπὴν ἐκείνων, τὸ πεντηκοστὸν ἕβδομον. ποὺς δὲ τὰς ὁρμῶντας ἀγρίως κατά σε καὶ θέλοντας λαβεῖν σε τὴν ψυχὴν, ἀναπόθεσο τὴν ποὺς τὸν θεόν σε ὑποταγὴν, καὶ θαρσήσεις ὅσῳ γὰρ ἐκεῖνοι μαίνονται, πόῤῥῳ μᾶλλον ὑποπάσε σὺ τῷ κυρίῳ· λέγε δὲ, τὰ ἐν τῷ ἑξηκοστῷ πρώτῳ. καὶ ἐὰν μὲν διωκόμενος εἰς ἐρημίαν ἀπέλθῃς, μὴ φοβηθῇς ὡς μόνος ὢν ἐκεῖ· ἔχων δὲ τὸν θεὸν καὶ ποὺς αὐτὸν ὀρθρίζων ψάλλε τὸν ἑξηκοστὸν δεύτερον. ἐκφεβουμένων δὲ τῶν ἐχθρῶν καὶ μὴ πεισομένων τοῦ ἐνεδρεύειν· ἀλλὰ καὶ ἐξερευνώντων κατὰ σοῦ παῦλα, καὶ πλήθος ὥστε μὴ ὑποπεσεῖν· βέλη γὰρ νηπίων ἔσονται τέτων αἱ πληγαὶ, ψάλλοντός σου τὸν ἑξηκοστὸν τρίτον, καὶ τὸν ἑξηκοστὸν ἕβδομον, καὶ τὸν ἑξηκοστὸν ἔναπον, καὶ τὸν ἑβδομηκοστὸν. καὶ ὅταν ὑμνῆσαι βούλῃ τὸν θεὸν, τὰ ἐν τῷ ἑξηκοστῷ πτάρτῳ. ἐὰν δὲ κατηχῇς τινὰς ποὺς ἀναστάσεως, ἄδε τὸν ἑξηκοστὸν ἔνατον. εἰκπρμους δὲ αὐτῶν ποὺς τοῦ κυρίου ὑμνεῖ αὐτὸν ψάλλων, τὰ ἐν τῷ ἑξηκοστῷ ἕκτῳ· ὅταν βλέπῃς τοὺς ἀσεβεῖς εἰρήνῃ διῃτυουμένους, ἵνα μὴ σκανδαλισθῇς καὶ ποὺς ἁλισθῇς, λέγε καὶ σὺ τὰ ἐν τῷ ἑβδομηκοστῷ δευτέρῳ ψαλμῷ. καὶ ὅταν μὲν ὀργισθῇ ὁ θεὸς ὅτι τὸν λαὸν ἔχεις εἰς παράκλησιν τούτου λόγους πιστοὺς, ἐν τῷ ἑβδομηκοστῷ τρίτῳ. ὅτι δὲ χρεία σὶ ἐστιν ἐξομολογήσεως, ψάλλε τὸν ἑβδομηκοστὸν, καὶ τὸν ἑβδομηκοστὸν πέμπτον, καὶ τὸν ἑνενηκοστὸν πρῶτον, καὶ τὸν ἑκατοστὸν πτάρτον, καὶ τὸν ἑκατοστὸν πέμπτον, καὶ τὸν ἑκατοστὸν ἕκτον, καὶ

καὶ τὴν ἑκατοστὸν ἕβδομον, καὶ τὴν ἑκατοστὸν δέκατον, καὶ τὴν ἑκατοστὸν ἑπτάδεκατον, καὶ τὸ ἑκατοστὸν τριακοστὸν πέμπτον, & τὴν ἑκατοστὸν τριακοστὸν ἕβδομον. Δύνασαι θέλεις τὰ τῶν ἑλλήνων ὡρῶν καὶ τῶν αἱρετικῶν, ὅτι μὴ παρ' αὐτοῖς ἔνι γνῶσις ἀλλ' ἐν μόνῃ τῇ ἐκκλησίᾳ; δύνασαι νοῶν ἄδειν καὶ λέγειν, τὸ ἐν τῷ ἑβδομηκοστῷ πέμπτῳ· τῶν δὲ ἐχθρῶν προκαταλαβόντων τὰς διαφυγάς καὶ πάνυ θλιβομένης σε, κἂν ταραχθῇς, μὴ ἀπελπίσῃς, ἀλλ' εὔχου· καὶ ἐὰν κράζων ἐσακουσθῇς, δύχαρίστει τῷ θεῷ λέγων τὸ ἐν τῷ ἑβδομηκοστῷ ἕκτῳ· ἐὰν δὲ ἐπιμένοντες οἱ ἐχθροὶ εἰσελθωσι καὶ μιάνωσι τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ, τὰς τε ἁγίας ἀποκτείνωσι, καὶ τὰ σώματα αὐτῶν τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ ῥίψωσιν, ἵνα μὴ σωθεὶς καταπήξῃς αὐτῶν τὴν ὠμότητα, σύμπαχε μὲν τοῖς πάθεσιν, ἐν τύγχανε δὲ τῷ θεῷ λέγων τὸν ἑβδομηκοστὸν ὄγδοον, ἐν ἑορτῇ δὲ θέλων ᾄσαι τῷ κυρίῳ συγκαλέσας τοὺς τοῦ θεοῦ δούλους, ψάλλε τὸ ἐν τῷ ὀγδοηκοστῷ, καὶ ἐνενηκοστῷ πέμπτῳ· τῶν δὲ ἐχθρῶν πάλιν ἐπισυναχθέντων πάντων πανταχόθεν καὶ ἀπειλούντων κατὰ τοῦ οἴκου τοῦ θεοῦ, συνθήκας τε ποιουμένων κατὰ τῆς εὐσεβείας· ἵνα μὴ ἀθυμήσῃς διὰ τὸ πλῆθος καὶ τὴν δυνασείαν αὐτῶν, ἔχεις ὥσπερ ἄγκυραν ἐλπίδος, τὸ ἐν τῷ ὀγδοηκοστῷ δευτέρῳ ῥήματα· καὶ ἐὰν βλέπῃς τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ, καὶ τὰ αἰώνια αὐτοῦ σκηνώματα, καὶ τὸν πόθον ἔχῃς εἰς αὐτὰ ὡς ἔσχεν ὁ ἀπόστολος, λέγε καὶ σὺ τὸν ὀγδοηκοστὸν τέταρτον ψαλμόν. παυσαμένης δὲ ποτὲ τῆς ὀργῆς καὶ τῆς αἰχμαλωσίας λυθείσης, ἐὰν θέλῃς εὐχαριστῆσαι τῷ κυρίῳ, ἔχεις τὸν ὀγδοηκοστὸν πέμπτον, καὶ τὸν ἑκατοστὸν εἰκοστὸν πέμπτον. καὶ τὴν μὲν διαφορὰν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας πρὸς τὰ σχήματα ἐὰν θέλῃς γινώσκειν καὶ ἐντρέπειν ἐκείνους, δύνασαι λέγειν τὸ ἐν τῷ ὀγδοηκοστῷ ἕκτῳ· διαφθαρῶσι δὲ θέλων ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἑτέρους εἰς θεοσέβειαν, καὶ ὡς ἡ εἰς τὸν θεὸν ἐλπὶς οὐ καταισχύνει· ἀλλὰ καὶ ἄφοβον τὴν ψυχὴν κατασκεύαζει, αἶνει τὸν θεὸν, λέγων ἐν τῷ ἐνενηκοστῷ. ψάλλαι θέλεις τῷ σαββάτῳ; ἔχεις τὸν ἐνενηκοστὸν πρῶτον· εὐχαρίστησαι θέλεις τῇ κυριακῇ; ἔχεις τὸν ἑκατοστὸν τρίτον· βάλει δὲ δευτέρᾳ σαββάτῳ ψάλαι, ἔχεις τὸ ἐν τῷ ἐνενηκοστῷ τέταρτον. ᾄσαι δὲ θέλεις τῇ παρασκευῇ, ἔχεις τὸν αἶνον ἐν τῷ ἐνενηκοστῷ δευτέρῳ· τότε γὰρ ὁ οἶκος ὠκοδομήθη· καί τοι τῶν ἐχθρῶν ἐπιχειρησάντων κωλύσαι [χ] διαφθεῖραι ἐπινίκιον ᾄδειν τῷ θεῷ πρέπει τὰ ἀρημένα τότε, ἐν τῷ ἐνενηκοστῷ δευτέρῳ.

& centesimum septimum, *Paratum cor meum Deus*, & centesimum decimum. *Confitebor tibi domine in toto corde meo*, & centesimum decimum septimum, *Confitemini Domino, quoniam bonus*, & centesimum trigesimum quintum, *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia eius*: & centesimum trigesimum sextum, *Confitebor tibi Domine in toto corde meo, quoniam exaudisti verba oris mei*. Si pudefacere studeas opiniones ethnicorum & hæreticorum, eo quod apud eos non sit Dei cognitio, poteris canere & recitare septuagesimum quintum. *Inclina Domine aurem tuam, & exaudi me, quoniam inops, &c.* Inimicis vero præoccupantibus refugia tua, ac te magnopere afflicto, etiamsi perturberis, ne despondeas animum, sed ora potius. Quod si inuocando exauditus fueris, gratias agens Deo, recita septuagesimum sextum. *Voce mea ad Dominum clamaui, voce mea.* quod si institerint inimici, & intrauerint & prophanauerint domũ Dei, & sanctos disperserint, & illorum cadauera volucribus cœli obiecerint, ne consternatus reformides eorum crudelitatem, doleas quidem vicem miserorum, sed tameu precibus Deum conueniens, recita septuagesimum octauum, *Deus venerunt gentes in hæreditatem tuam*. Quod si festo die cupias domino psallere, conuocatis Dei famulis, psalle ea quæ sunt in octogesimo, *Exultate Deo adiutori nostro*, & nonagesimo quarto, *Venite exultemus Domino, iubilemus*, hostibus vero in vnum vndecunque conuenientibus & minas iacientibus, contra domum Dei, fœderaque ineuntibus contra religionem, ne animo deficias ob eorum multitudinem & vires. Habe quasi pro anchora spei, ea quæ sunt in octuagesimo secundo. *Deus quis similis erit tibi? ne taceas.* Quod si ante oculos habeas domum Dei, & æterna eius tabernacula, eaque desideres, quemadmodum Apostolus, recitabis octogesimum tertium Psalmum, *Quam dilecta tabernacula tua Domine.* Cessante tandem ira, & soluta captiuitate, si Deo gratias agere velis, habes octogesimum quartum. *Benedic Domine terram tuam*: & centesimum vigesimum quintum, *Credidi propter quod locutus sum*. Si dissidium, quod Catholicæ Ecclesiæ cum schismatibus est, cupias dignoscere, eosque confundere, poteris ea quæ sunt octogesimo sexto recitare: *Fundamenta eius in montibus Sanctis*. Si te cæterosque confirmare studeas ad pietatem, & quod spes in Deum non pœnitenda sit, sed intrepedũ animum reddat, laudabis Deum recitatione nonagesimi Psalmi, *Qui habitat in adiutorio altissimi*. Si psallere vis in Sabbato, habes nonagesimum primum *Bonum est confiteri Domino, & psallere nomini tuo altissime*. vis gratias agere dominico die? habes vigesimũ tertium. *Dixit insipiens in corde suo, non est Deus*. Si canere vis secunda Sabbati, psalle 94. *Venite exultemus Domino, iubilemus*, &c. Modulari concupiscis die Parasceus, habes quod moduleris in 92. *Dominus regnauit, decorem indutus est*. Tunc enim domus Dei ædificata est, quanquam inimici conati sunt impedire. Quapropter pro triumphale carmine, is Psalmus, quem dixi, canendus est.

Quod

Quod si per captiuitatē exciſa ſit domus Dei, ac denuo ædificata, cane 95. *Cantate Domino canticum nouum, Cantate Domino omnis terra.* Terra à bellis reſidente, ac iam deinde ocium & quietem agente, Dominoque regnante, ſi ad ipſum modulari velis, habes 96. *Dominus regnauit, exultet terra.* Quod ſi quarta Sabbati pſallere concupiſcas, habes nonageſimum tertium, *Deus vltionum Dominus.* Tunc enim traditus Dominus vltionem de morte ſumere exorſus eſt, deque ea fortiter triumphauit. Quum igitur in legendo Euangelio quarta Sabbati videris Iudæos conſilium contra Dominum ineuntes, eumque per id temporis libertime pro nobis vindicandis contra Diabolum agere, pſalle ea quæ ſunt in nonageſimotertio, vt dictū eſt ſuperius. Quod ſi animaduerras Domini in omnia prouidentiā eiuſq; dominium, cupiens nonnullis tradere rudimenta Chriſtianæ religionis, vt in illum credant, & obſequentes ſint, vbi perſuaſeris iis, vt ante omnia confiteantur, iube eos canere nonageſimum nonum, *Jubilate Deo omnis terra.* Cognitis eius viribus in iudicando, & quod miſericordiæ immiſcuerit Deus iudicium ſuum, ſi velis conſolari, habes 101. *Miſericordiam & iudicium cantabo tibi.* Et quoniam vbique & in omnibus gratiæ à nobis Deo agendæ ſunt, quum ei benedicere velis, habes ad incitandum animū tuum, centeſimum ſecundum, *Benedic anima mea Domino, & omnia quæ intra me ſunt.* & centeſimum tertium, *Benedic anima mea Dominum, Deus meus magnificatus es vehementer.* Laudare vis Deum, & cognoſcere, quomodo & quibus in rebus laudandus ſit, & quæ verba ad illius laudem dicenda ſint, habes centeſimum, & duodecimum. *Laudate pueri Dominum:* & centeſimum decimum ſextum, *Laudate Dominum omnes gentes*, & centeſimum quadrageſimum quintum, *Lauda anima mea Dominum, laudabo Dominum in vita mea.* Et centeſimum trigeſimum ſecundū. *Ecce quā bonum & quam iucundum*, & centeſimum quadrageſimum ſextum. *Laudate Dominum, quoniam bonus eſt Pſalmus*, & 147. *Lauda Hieruſalem Dominum*, & centeſimum quadrageſimum octauum, *Laudate Dominum de cœlis:* & centeſimum quadrageſimum nonum, *Cantate Domino canticum nouum*, & centeſimum quinquageſimum, *Laudate Dominum in ſanctis eius.* Habes fidem (vt inquit Dominus) & confidis precibus quas loqueris, recita centeſimum decimum quintum. *Credidi propter quod locutus ſum.* Si altiorem prouectioremque te in operibus agendis ſentias, adeo vt tibi fas ſit dicere, ſequentium obliuiſcor, ad præcedentia me extendo, habes in ſingulis profectibus, quod dicas in ea Ode, quæ eſt de quindecim gradibus. Captiuus factus es ab alienis cogitationibus, & ſentis te abductum, & pœnituit, deſine in poſterum, & manens vbi peccantem te deprehendiſti ſede & plora tu quoque, vt populus Iſraeliticus fecit, dicens ex centeſimo trigeſimo ſexto. *Super flumina Babylonis illic ſedimus & fleuimus.* Si tentationes putas tui probationem eſſe, & poſt tentationes gratias agere conſtitutis, recita 130. *Domine probaſti me & cognouiſti me.* Conſtringeris rurſus ab inimicis, optaſque te liberari, dic ea quæ ſunt in 139. *Eripe me Domine ab homine malo.* Supplicare & orare conſtitutis pſalles.

ἐὰν δὲ αἰχμαλωσίας γιομένης, καὶ καθαιρεθῇ ὁ οἶκος καὶ πάλιν οἰκοδομηθῇ, ἄδε πάλιν τῷ ἐνενηκοστῷ πέμπτῳ· τῆς σῆς γῆς κατάσασιν λαβέσης ἀπὸ τῶν πολεμίων καὶ λοιπὸν ἠρεμίας· καὶ βασιλεύοντος τοῦ κυρίου. ἐὰν θέλῃς ἄσαι περὶ τούτου, ἔχεις τὸν ἐνενηκοστὸν ἕκτον. θέλεις, πῶς ἀδεῖ τῷ σαββάτῳ ψάλλειν, ἔχεις τὸν ἐνενηκοστὸν τρίτον. ὅτι γὰρ ὥραθοθεὶς ὁ κύριος, ἐκδικῶν ἤρξατο τῷ κατὰ τοῦ θανάτου δίκῃ, καὶ θεραμβεύειν αὐτὸν ἐν παῤῥησίᾳ. ὅτ' ἂν οὖν ἀναγινώσκων ἴδῃς τὸ εὐαγγέλιον τῇ τετράδι τοῦ σαββάτου, συμβούλιον λαβόντας τοὺς ἰουδαίους κατὰ τοῦ κύριου· ὁρῶν αὐτὸν πῶς παῤῥησιαζόμενον τῇ κατὰ τοῦ διαβόλου ὑπὲρ ἡμῶν ἐκδικίᾳ, ψάλλε τὸ ἐν τῷ ἐνενηκοστῷ τρίτῳ ψαλμῷ. πάλιν τὸ βλέπων τὸν εἰς πάντα σεσοφισμένον τοῦ κυρίου, καὶ τὸν κυριότητα αὐτοῦ, καὶ θέλων κατηχῆσαί τινας εἰς τὸ αὐτοῦ πίστιν καὶ ὑπακοὴν, πείθων αὐτοὺς πρῶτον ἐξομολογεῖσθαι, ψάλλε τὸν ἐνενηκοστὸν ἔναπτον. καὶ ἐὰν μαθὼν αὐτοῦ τὸν κεντικὸν σημαίνειν, καὶ ὅτι ἐλαίῳ κεράσας τὸν κέρατος κεντεῖ οὕτως, θελήσῃς ᾠδὴν καλεῖσθαι, ἔχεις τὸν ἑκατοστὸν πρῶτον. καὶ ἐπειδὴ πρέπει ἀπὸ πάντων καὶ ἐν πᾶσιν ἡμᾶς εὐχαριστεῖν τῷ θεῷ· ὅτι θέλεις εὐλογεῖν αὐτὸν, ἔχεις εἰς τὸ παρατρέπεσθαι σαυτὸν τὸν ψυχὸν καὶ λέγειν τὸν ἑκατοστὸν σεύτερον, καὶ ἑκατοστὸν τέλειον, αἰνεῖν θέλεις τὸν θεὸν, καὶ ᾀδέναι πῶς, καὶ ὅτι τίνι σεῖ αἰνεῖν, καὶ τίνας πρέπει τὸν αἰνοῦντα λόγους, ἔχεις τὸν ἑκατοστὸν ἑξηκοστὸν ἕκτον, καὶ ἑκατοστὸν ἑπτακαιδέκατον, καὶ ἑκατοστὸν τεσσαρακοστὸν τέταρτον, ἑκατοστὸν τεσσαρακοστὸν πέμπτον, ἑκατοστὸν πεντηκοστὸν ἕκτον, ἑκατοστὸν πεντηκοστὸν ἕβδομον, ἑκατοστὸν πεντηκοστὸν ὄγδοον, ἑκατοστὸν πεντηκοστὸν ἔνατον, καὶ ἑκατοστὸν ἑξηκοστόν. ἔχεις πίστιν οἷς εἶπεν ὁ κύριος, καὶ πιστεύεις ἐν οἷς εὐχόμενος λαλεῖς, λέγε τὸν ἑκατοστὸν πεντηκοστὸν ἕκτον. ἀναβαίνοντα σαυτὸν αἰσθανῃ ταῖς πρόοδοις, ὥστε λέγειν, τοῖς μὲν ὄπισθεν ἀπλανθανόμαι, τοῖς σὲ ἔμπροσθεν ἐπεκτείνομαι, ἔχεις καθ' ἑκάστῳ προκοπὴν εἰς τὸ λέγειν, τὰς σὲ καπίνητον τῶν ἀναβαθμῶν ᾠδάς. ἠχμαλωτεύθης ὑπὸ τῶν ἀλλοτρίων λογισμῶν, καὶ ἤθελε σαυτὸν ἀπαγόμενον καὶ μετέγνως, πᾶσιν τοῖς λοιποῖς, καὶ μένας ἐν οἷς ἁμαρτάνοντα σαυτὸν καταλαβεῖς, κάθε κλαῦσον ὡς πεποίηκεν ὁ τότε λαὸς, σὺ λέγων τὸ ἐν τῷ ἑκατοστῷ τριακοστῷ ἕκτῳ. τοὺς σὲ πειρασμοὺς ἡγέμενον εἶναι σε δοκίμῳ, μετὰ τοὺς πειρασμοὺς ἐὰν εὐχαριστήσῃ θέλῃς, ἔχεις τὸν ἑκατοστὸν τριακοστὸν ὄγδοον. σωέχη πάλιν ὑπὸ ἐχθρῶν καὶ ῥυσθῆναι θέλεις, λέγε τὸ ἐν τῷ ἑκατοστῷ τριακοστῷ ἔνατῳ. σῶσθῆναι σὲ καὶ σωσύχεσθαι θέλεις ψάλλε τὸν πεμπτὸν, τὸν ἑκατοστὸν

A

B

C

D

E

ἑκαίδεκατον παραγκωνίσμα, τὸν ἑκατοστὸν παραγκωνισμὸν πρῶτον, τὸν ἑκατοστὸν παραγκωνισμὸν δεύτερον, καὶ ἑκατοστὸν παραγκωνισμὸν πέμπτον. ἐχθρὸς τύραννος ἐπανέστη τῷ λαῷ, καὶ σὺ ὥσπερ Δαβὶδ τὸν Γολιὰθ μὴ πτήξῃς· ἀλλὰ πίστευε καὶ σὺ ὡς ὁ Δαβὶδ, καὶ λέγε ψάλλων τὸ ἐν τῷ ἑκατοστῷ παραγκωνισμῷ τρίτῳ. εἶτα θαυμάζων τὰς εἰς τὸ ἐγδοηκοστὸν ἕκτον τοῦ θεοῦ εὐεργεσίας· καὶ μνημόνευων τῆς εἰς σὲ καὶ εἰς πάντας γινομένης ἀγαθότητος αὐτοῦ· ἐὰν θέλῃς ἅμα ταῦτα ὁλογεῖν τὸν θεὸν, λέγε τὸ τοῦ Δαβὶδ ῥῆμα, ἅπερ καὶ αὐτὸς εἶπεν ἐν τῷ ἑκατοστῷ τετάρτῳ. ὅταν θέλεις τῷ κυρίῳ, ἔχεις εἰς τὸ λέγειν, τὸν ἐνενηκοστὸν πέμπτον, καὶ ἐνενηκοστὸν ἕβδομον. ἐὰν δὲ μικρὸς ὢν προχειρισθῇς εἰς χρείαν τινὰ τῶν ἀδελφῶν σου, μὴ ἐπαίρου κατ' αὐτῶν· ἀλλὰ τῷ ἐκλεξαμένῳ σε κυρίῳ δόξαν, ψάλλε καὶ σύ, τὸν ἑκατοστὸν πεντηκοστὸν πρῶτον, ἴδιον ὄντα τοῦ Δαβίδ. ἀλλὰ θέλεις ψάλλειν ὑπακοὴν ἔχουσαν τὴν ἀληθείαν, ἔχεις τὸν ἑκατοστὸν τέταρτον, καὶ ἑκατοστὸν πέμπτον, καὶ ἑκατοστὸν ἕκτον, καὶ ἑκατοστὸν ἑβδομηκοστόν, καὶ ἑκατοστὸν ἐνδέκατον, καὶ ἑκατοστὸν δωδέκατον, καὶ ἑκατοστὸν τρισκαιδέκατον, ἑκατοστὸν τεσσαρεσκαιδέκατον, ἑκατοστὸν πεντεκαιδέκατον, ἑκατοστὸν ἑξκαιδέκατον, ἑκατοστὸν ἑπτακαιδέκατον, ἑκατοστὸν ὀγδοακαιδέκατον, ἑκατοστὸν ἐνενηκοστὸν τέταρτον, ἑκατοστὸν πεντηκοστὸν πρῶτον, ἑκατοστὸν ἑξηκοστὸν πέμπτον, ἑκατοστὸν ἑβδομηκοστὸν ἕβδομον, ἑκατοστὸν τεσσαρακοστὸν ὄγδοον, ἑκατοστὸν τεσσαρακοστὸν ἔνατον, ἑκατοστὸν πεντηκοστόν. ὅτι θέλεις κατ' ἰδίαν τὰ περὶ τοῦ σωτῆρος ψάλλειν, ἐν ἑκάστῳ μὲν ψαλμῷ εὑρήσεις τὰ τοιαῦτα· ἔχεις δὲ μάλιστα τὸν τεσσαρακοστὸν πέμπτον, καὶ τὸν ἑκατοστὸν ἔνατον, δηλοῦντας τὴν ἐκ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ γνησίαν γέννησιν, καὶ τὴν ἐνσώματον αὐτοῦ παρουσίαν. τὸν δὲ εἰκοστὸν πρῶτον, καὶ τὸν ἑξηκοστὸν ὄγδοον, προλέγοντας περὶ τοῦ θείου σταυροῦ, καὶ ὅσα ἡμᾶς ὑπὲρ αὐτοῦ ἔπαθεν, καὶ ὅσα πέπονθε. καὶ τὸν μὲν δεύτερον καὶ ἑκατοστὸν ὄγδοον, σημαίνοντας τὴν τῶν Ἰουδαίων βουλὴν καὶ πονηρίαν, καὶ τὴν ἰδέαν τοῦ ἰσκαριώτου προδοσίαν· τὸν πεντηκοστὸν, καὶ τεσσαρακοστὸν ἔνατον, καὶ ἑβδομηκοστὸν πρῶτον δηλοῦντας τὴν βασιλείαν αὐτοῦ καὶ κριτικὴν δύναμιν, καὶ τὴν εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ πάλιν ἔνσαρκον παρουσίαν. καὶ ὁ μὲν πεντεκαιδέκατος, δείκνυσι αὐτοῦ τὴν ἔνσαρκον ἀνάστασιν· ὁ δὲ εἰκοστὸς τέταρτος, καὶ τεσσαρακοστὸς ἕκτος, ἀπαγγέλλουσι τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον αὐτοῦ. τὸν δὲ ἐνενηκοστὸν δεύτερον, καὶ ἐνενηκοστὸν πέμπτον, καὶ ἐνενηκοστὸν ἕβδομον, καὶ ἐνενηκοστὸν ὄγδοον ἀναγινώ-

psalle 5. Verba mea auribus percipe, & centesimum quadragesimum primum, *Voce mea ad Dominum clamaui*: & centesimum quadragesimum secundum, *Domine exaudi orationem meam, auribus &c.* & centesimum quadragesimum quintum, *Lauda anima mea Dominum.* Si inimicus tyrannus in resurrexerit in populum, eum tu quoque tanquam Dauid Goliam, ne formidaueris, quin fidem vt Dauid habeas, & psallas centesimum quadragesimum tertium, *Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium.* Iam admirans Dei beneficentias, eiusque tum in te, tum in omnes bonitatis mentionem faciens, atque ideo Domino gratias agere cupiens, pronuncia Dauidis verba, quæ & ipse quoque dixit in 103. *Benedixisti Domine terram tuam.* Cantare vis Domino, habes ad eam rem nonagesimum quintum: *Cantate Domino canticum nouum*: & nonagesimum septimum. *Cantate Domino canticum nouum, quia mirabilia fecit.* Quòd si, quum paruus esses, ante alios delectus sis ad vius fratrum, ne extollare contra eos, sed Domino, qui te elegit, eam gloriam imputans, psalle & tu quinquagesimum primum, qui proprie Dauidis est, *Quid gloriaris in malitia, qui potens es iniquitate?* Sed psallere vis Oden, in qua subauditur alleluia, habes centesimum sextum, *Confitemini Domino, & inuocate nomen eius*: & centesimum quintum, *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia eius*: & centesimum sextum, *Confitemini Domino, quoniam bonus: quoniam in æternum misericordia eius. Dicant nunc qui, &c.* Et centesimum decimum. *Confitebor tibi Domine in toto corde meo.* Et centesimum vndecimum, *Beatus vir qui timet Dominum, in mandatis eius, &c.* & centesimum duodecimum, *Laudate pueri Dominum, laudate nomen Domini*: & centesimum decimum tertiũ: *In exitu Israel de Aegypto*, & centesimum decimum quartum. *Dilexi quoniam exaudiet Dominus*: & centesimum decimum quintum, *Credidi propter quod locutus sum*: & centesimum decimum sextum. *Laudate Dominum omnes gentes*: & centesimum decimum septimum. *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius, dicat nunc Israel*: & centesimum decimum octauum. *Beati immaculati*: & 134. *Laudate nomen Domini*: & 135. *Lauda anima mea Dominum*: & 146. *Laudate Dominum quoniam bonus est Psalmus*: & 147. *Lauda Hierusalem Dominum*: & 148. *Laudate Dominum de cœlis*: & 149. *Cantate Domino canticum nouum, laus eius in Ecclesia sanctorum*: & 150. *Laudate Dominum in sanctis eius*. Quum vis seorsum à cæteris canere ea, quæ ad Christum spectant, in vnoquoque Psalmo talia inuenies, sed præsertim in 44. Ad te Domine leuaui animam meam: & 109. *Dixit Dominus Domino meo*, quibus indicatur eius ex patre genuinus ortus, & in carne aduentus. 21. autem & 68. diuinam eius crucem prædicant, & quas insidias propter nos tolerauerit, Iudæorumq; dolos, & malitiam, & proditionem Iudæ Iscariotæ. Porro 20. & 49. & 71. regnum eius & potestatem iudicandi demonstrant eiusq; ad nos secundũ in carne aduentum. Et 15 eius carnalem resurrectionem ostendit. Vigesimus autem tertius, & quadragesimus sextus, annunciat ad cœlos ascensum. Quum autem nonagesimum secundũ, nonagesimum quintum, 97 & 98.

legeris,

legeris, perspicies singula eius in nos, virtute passionis suæ, collata beneficia. Talis est character libri Psalmorum ad vtilitatem hominum, in quo alij sunt Psalmi ad castigandas motiones cuiuslibet animi: alij de aduentu Christi in carne frequentiora vaticinia habent, quemadmodum iam dixi. Cur autem modulis, & numeris, huiusmodi verba concinentur, operæpretium est referre. Quidam enim ex nostris simpliciores, tametsi crederent in verba Spiritu Dei afflata, tamen persuadent sibi ob amœnitatem soni, & voluptatem aurium Psalmos modulari: quod nequaquã ita est. Non enim dulcedinem aut eloquentiam affectauit sacra scriptura, sed vtilitatem animæ hac verborum formula quæsiuit, idq; vt vbique, ita potissimum ob has duas rationes: quarum prior est: quia docuit, scripturam sanctam non obiter modo, sed & latiori voce Deum celebrare, vno tenore sermonis decurrũt legis prophetarumq; verba, & quicquid in Bibliis historicũ est, vnà cum nouo Testamento: fusius contra efferũtur, Psalmorum, odarum & canticorũ scripta, atq; ita seruatur, vt homines pro viribus, omniq; ope, Dominũ adament. posterior vero quod, vt harmonia tibias committens, vnum concentum efficit, ita quoq; in anima vatiis motionibus cogitandi, cupiendi, noscendi, agitata, vnde membris initium operãdi desumitur, ratio postulat hominem sibi consonum esse, neq; ipsum à sese dissidere: non vt optima quidem cogitet, pessima tamen faciat, quemadmodum Pilatus, qui quũ diceret, Nullam causam mortis in eo inuenio, Iudæorũ tamen sententiæ suffragatus est: Aut vt concupiscat mala, sed perpetrandi facultate destituatur, quales erant senes illi aduersus Susannam: Aut vt quidem ab adulterio abstineat, à furto non abstineat, aut vt à furto se purum seruet, ab homicidio non seruet. Ne igitur talis turbatio in nobis sit, cupit ratio animam, in qua est Christi sensus, vt Apostolus dixit, sensu illo producevti, & per eum affectus suos exuperare, & in membra, corporis imperium habere, vt rationi obediant. Quo, vt in harmonia plectrum, ita ipse Psalterium factus, & Spiritui prorsus intentus & adhærens, omnibus membris & motionibus obedientiam præstet, & inseruiat voluntati Dei. Huiusmodi autem in verbis concinnitatis, & nusquam fluctuantis constitutionis imago & forma, est Psalmorũ harmonia. vt enim animi cogitatus verbis prodimus & significamus: ita spiritualis in anima cõcentus, signum esse volens Dominus melodiam verborum, Psalmos vt modulis canerẽtur instituit, & cum huiusmodi harmonia recitari voluit. Et inde concinnitas animi, si recte dispositus & affectus sit, agnoscatur, sicut scriptum est, *Si quis in mœrore est, psallat.*

ἀναγινώσκων, θεωρῆσαι δυνήσῃ, πῶς εἰς ἡμᾶς τῆ σωτῆρι Δι' ὧν παθημάτων ἠλθομένας διεργασίας αὐτῆ, τοιοῦτον μέν ἐστιν ὁ χαρακτὴρ τῆς βίβλου τῶν ψαλμῶν, εἰς ὠφέλειαν πᾶσι ἀνθρώποις ἐχόντων αὐτῆς· ὃς μὲν ψαλμὸς, εἰς διόρθωσιν τῶν κινημάτων ἑκάστης ψυχῆς, ἐν τοῖς λοιποῖς δὲ, περὶ τῆς ἐν σώματι παρουσίας τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, πυκνοτέρας τὰς προφητείας καθαπροεῖπον. Διατί δὲ μὴ μέλους ᾠδῆς ψάλλονται οἱ θεῖοι λόγοι, ἀναγκαῖον μὴ δὲ τοῦτο παρελθεῖν. τινὲς [μὲν] γὰρ τῶν παρ' ἡμῖν ἀκεραίων, καί τοι πιστεύοντες εἶναι θεόπνευστα τὰ ῥήματα, ὅμως νομίζουσι Διὰ τὸ εὔφωνον, καὶ τέρψεως ἕνεκα τῆς ἀκοῆς μελῳδεῖσθαι τοὺς ψαλμούς. οὐκ ἔστι δὲ ἄρτιος. ἐπὶ γὰρ τοῦ ἡδέος καὶ πιθανὸν, ἐζήτησεν ἡ γραφὴ· ἀλλὰ καὶ τοῦτο ὠφελείας χάριν τῇ ψυχῇ πρόσεστι. Διὰ πάντα μὲν μάλιστα δὲ, τὰ δύο ταῦτα· πρῶτον μέν, ὅτι ἔπρεπε τῷ θείαν γραφὴν, μὴ μόνον διεξοδικῶς, ἀλλὰ καὶ τῇ κατὰ πλάτος φωνῇ, θεὸν ὑμνεῖν. καί[1] σωέχειαν μὲν οὕτω εἴρηται, οἷα ἐστὶ τὰ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν, καὶ τὰ ἰσορρέποντα πάθη, μετὰ τῆς καινῆς Διαθήκης· κατὰ πλάτος δὲ λέγεται, οἷα ἐστὶ τὰ τῶν ψαλμῶν, καὶ ᾠδῶν, καὶ ἀσμάτων ῥήματα· καὶ ὅτως τι σωθήσεται, τὸ ἐξ ὅλης ἰσχύος καὶ διωκόμενος, ἀγαπᾷ τὸν θεὸν. δεύτερον δὲ, ὥσπερ ἁρμονία τὸν αὐλὸν συντεθεῖσα, μίαν τινὰ συμφωνίαν ἀποτελεῖ, ὅτως ἐπειδὴ καὶ ἐν τῇ ψυχῇ Διάφορα κινήματα πάσχει, καὶ ἔστιν ἐν αὐτῇ τὸ λογίζεσθαι καὶ τὸ ἐπιθυμεῖν, καὶ τὸ θυμοειδὲς, ἐκ δὲ τούτων τῶν κινήσεων, καὶ ἡ τῶν μελῶν γίνεται τοῦ σώματος ἐνέργεια, βάλεται ὁ λόγος μὴ ἀσύμφωνον εἶναι τὸν ἄνθρωπον ἑαυτῷ· μή τε διαφθαρῆναι πρὸς ἑαυτόν· ὡς τὸ λογίζεσθαι μὲν τὰ βέλτιστα, πράττειν δὲ τὰ φαῦλα τῷ θυμῷ, ὡς ὁ Πιλάτος, λέγων μὲν· οὐδεμίαν αἰτίαν θανάτου εὑρίσκω ἐν αὐτῷ, σωτῆρος ὢν δὲ τῇ γνώμῃ τῶν Ἰουδαίων ἡ ἐπιθυμίαν μὲν τὰ φαῦλα μὴ θυμῶσαι ἀφῆ αὐτὰ, ὡς οἱ κατ' ἀσσάννης πρεσβύτεροι. ἢ πάλιν μή μοι χάδιον μὲν, κλέπτῃ ᾖ· ἢ μὴ κλέπτῃ μέν, φονεύσῃ ᾖ· ἢ μὴ φονεύσῃ μέν, βλασφημεῖν ᾖ· ἵν' οὕτω μὴ ποικίλη τις ἐν ἡμῖν ταραχὴ γίνηται, θελούσης τῆς ψυχῆς ὁ λόγος ἔχεσθαι χρηστῶν νοῶν ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, τούτῳ καθηγεμόνι χρησάμενος, καὶ ἐν τούτῳ τῶν μὲν ἐν αὐτῇ παθητικῶν κρατεῖν, τοῦ δὲ σώματος μελῶν ἀρχήν, εἰς τὸ ὑπακούειν τῷ λογῳ. ἵν' ὡς ἐν ἁρμονίᾳ τὸ πλῆκτρον, ὅτως αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ψαλτήριον γένοιτο, καὶ τῷ πνεύματι παρέχων, ὁλόκληρος, καὶ πᾶσι τοῖς μέλεσι καὶ τοῖς κινήμασιν ὑπακούῃ, καὶ διαλεύῃ τῷ βουλήματι τοῦ θεοῦ. τῆς δὲ τοιαύτης τῶν λόγων ἀπορροῆς καὶ ἀνύσεως καταστάσεως, εἰκὼν καὶ τύπος ἐστὶν, ἡ τῶν ψαλμῶν ἐμμελὴς ἀνάγνωσις. ὥσπερ γὰρ τοῦτ' ψυχῆς νοήματα γνωρίζομεν καὶ σημαίνομεν δι' ὧν προφερόμεθα λόγων· ὅτως τῆς πνευματικῆς ἐν ψυχῇ ἁρμονίας, τὴν ἐκ τῶν λόγων μελῳδίαν σύμβολον εἶναι θέλων ὁ κύριος, πτύπωκεν ἐμμελῶς ψάλλεσθαι, καὶ τοὺς ψαλμοὺς μετ' ᾠδῆς ἀναγινώσκεσθαι. καὶ τοῦτό ἐστιν ἡ ἐπιθυμία τῆς ψυχῆς, τὸ καλῶς αὐτὴν Διατεθεῖσθαι· ὡς γέγραπται, ἐυθυμεῖ τις ἐν ὑμῖν, ψαλλέτω

ὅτως

ἅτως τ̀ μὲν ταραχῶδες καὶ ἰσχνὸν καὶ ἄπακτον ἐν αὐ-
τῇ, ἐξομαλίζεται· τὸ δὲ λυποῦν, θεραπεύει ψαλ-
λόντων ἡμῶν, ἵνα τί περίλυπος εἶ ἡ ψυχή μου; καὶ ἵνα-
τί συνταράσσεις με; καὶ τὸ μὲν ἐσφαλμένον ἐπιγνώ-
σεται λέγοντι· ἐμοῦ δὲ ὀλίγον ἐσαλεύθησαν
οἱ πόδες. τὸ δὲ φοβηθὲν ἐλπίζοντι τῇ ἐλπίδι, ἐν τῷ
λέγειν· κύριος ἐμοὶ βοηθός, καὶ γὼ ἐπόψομαι τὸς
ἐχθρούς μου. οἱ μὲν οὖν μὴ τοῦτον τὸν τρόπον ἀναγινώ-
σκοντες τὰς γραφὰς [ἤγουν τὰς θείας ᾠδὰς] καὶ σύνε-
σιν ψάλλουσιν, ἀλλ' ἑαυτοὺς πέρπουσιν· ἔχουσι δὲ μέμ-
ψιν, ὅτι οὐκ ὠφέλιμος αἶνος ἐν στόματι ἁμαρτωλοῦ. οἱ δὲ
κατὰ τ̀ προειρημένον τρόπον ψάλλοντες, ὥστε τ̀ μελῳ-
δίαν τ̀ ῥημάτων ἐκ τοῦ ῥυθμοῦ τ̀ φωνῆς καὶ τῆς πρὸς
τὸ πνεῦμα συμφωνίας προσφέροντες, οἰκοδομοῦσι, ψάλ-
λουσι μὲν τῇ γλώσσῃ, ψάλλοντες δὲ καὶ τῷ νοΐ, καὶ μόνον
ἑαυτοῖς, ἀλλὰ καὶ τοῖς θέλουσιν ὑπακούειν αὐτ̀. με-
γάλως ὠφελοῦσιν. ὁ γοῦν μακάριος δαβὶδ, ὅτως
καλὸς ψάλλων σαοὺλ, αὐτός τε εὐηρέστει τῷ θεῷ, καὶ τὸ
πάραχον καὶ τὸ μανικὸν πάθος τοῦ σαοὺλ, ἀπεμάλαττε,
καὶ γαληνιαῖον τ̀ ψυχὴν αὐτοῦ παρεσκεύαζεν. ὅτως
καὶ ἱερεῖς ψάλλοντες, εἰς εὐαρεστίαν τὰς ψυχὰς τ̀ λα-
οῦ, καὶ εἰς ὁμόνοιαν αὐτοὺς τ̀ ἐν οὐρανοῖς χορευόντων,
προσκαλοῦνται. τὸ ἄρα μέλος λέγειν τοὺς
ψαλμοὺς, οὐκ ἔστιν εὐφωνίας ἁπλῆ· ἀλλὰ μνημόνιον
τ̀ ἁρμονίας, τ̀ ἐν τῇ ψυχῇ λογισμῶν. καὶ ἡ ἐμμελὴς
καὶ ἀνάγνωσις, συμβολόν ἐστι τ̀ εὐρύθμου καὶ ἀχλιάσ-
του καὶ ἀταράκτου τ̀ διανοίας· καὶ γὰρ τὸ αἰνεῖν τ̀ θεὸν ἐν
κυμβάλοις εὐήχοις, καὶ κιθάρᾳ καὶ δεκαχόρδῳ ψαλ-
τηρίῳ, σύμβολον πάλιν ἐστὶ καὶ σημαντικόν, τὸ συγ-
κεῖσθαι μὲν νομίμως τὰ μέλη τοῦ σώματος ὡς χορδὰς·
τὰς δὲ λογισμὰς τ̀ ψυχῆς, ὡς κύμβαλα γίνεσθαι,
καὶ λοιπὸν τῇ ἠχῇ καὶ τῷ πνεύματι τὸ στόματος, ταῦτα
πάντα κινεῖσθαι καὶ ζῆν. ὥστε κατ' τὸ γεγραμμένον, τῷ
πνεύματι τ̀ ἀνθρωπον ζῆν, καὶ τὰς πράξεις τοῦ σώμα-
τος θανατοῦν. ὅτως γὰρ ὁ καλῶς ψάλλων, ῥυθμίζει τ̀
ψυχὴν ἑαυτοῦ, καὶ ὥσπερ ἐξ ἀνισότητος, εἰς ἰσότητα ἄ-
γει· ὥστε εἰς τὸ κατ' φύσιν αὐτῷ ἑστηκέναι, μὴ ποεῖ-
σθαι ὑπὸ λύπης, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον εὐφαίνεσθαι γίνε-
σθαι, καὶ πλέον αὐτῷ λαμβάνειν πόθον τ̀ μελλόντων
ἀγαθῶν. τῇ γὰρ τ̀ ῥημάτων μελῳδίᾳ συνδιατιθε-
μένη, ὑπολανθάνει τ̀ παθῶν, καὶ χαίρουσι βλέπει,
πρὸς τ̀ νῦν τ̀ ἐν Χριστῷ λογιζομένη τὸ βέλτιστε.
δεῖ οὖν ὦ πίκνον, τ̀ ἐν συγγνώσεσιν ἕκαστον ταύτῃ
τῇ βίβλῳ, ἐντυγχάνειν μὲν ἅπασι γνήσως, τοῖς ἐν
αὐτῇς θεοπνεύστοις ῥήσι· λαμβάνειν δὲ λοιπὸν αὐτ̀ ὡς
ἐκ παραδείσου ὠφελείας πρὸς ὅ τ̀ χρείαν ἑαυτὸν ἔ-
χοντα συνορᾶν. ἡγοῦμαι γὰρ ἐν τούτοις τοῖς λόγοις τ̀ βί-
βλου, τ̀ πάντα βίον τ̀ ἀνθρώπων, πάσης τ̀ ψυχῆς δι-
αθέσεις, καὶ τὰ τ̀ λογισμῶν κινήματα, μεμερίσθαι καὶ
περιέχεσθαι, καὶ μηδὲν τούτων πλέον ἐν ἀνθρώποις
εὑρίσκεσθαι. εἴτε γὰρ μελαγχολίας, ἢ ἐξομολογήσεως
χρεία, ἢ θλίψις, ἢ πρασμὸς καὶ ἔλεγξις, ἢ ἐδιώχθη
τις ἐπιβουλευόμενος ἐρρύσθη, ἢ περίλυπος ἢς γέ-
γονεν, ἢ παραπτώματί τῳ πίπτων, οἷον ἐν τοῖς ἔμ-
προσθεν εἴρηται, ἢ σωφροσύνᾳ ἑαυτὸν μὲν κοσμοῦντα,
τὸν δὲ ἐχθρὸν καταργούμενον, ἢ αἰνέσαι εὐχαρι-
στῆσαι ἢ ὁλοκλῆσαι βούλεται τὸν κύριον, ἔχει τούτων
τ̀ διδασκαλίαν, ἐν τοῖς θείοις ψαλμοῖς. ἐκλέγεσθαι

Siquidem ita, id quod in anima turbidum eſt aſperum & incompoſitum, complanatur, & triſtitia mitigatur, nobis pſallentibus, *Quare triſtis es anima mea, & quare conturbas me?* Et lubricitatem ſuam agnoſcet, dicendo, *Mei propemodum concuſſi ſunt pedes:* metuſque ſuos ſpe confortabit per hæc verba, *Dominus mihi adiutor, non timebo quid in me fecerit homo.* Qui igitur non ad iſtum modum legũt ſacras odas, non prudenter pſallunt, ſed ſeipſos oblectant, habituri reprehenſionem, quoniam non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris. Qui autem ſecundum prædictam rationem concinunt, vt melodia verborum ex numeris vocum cum ſpiritus harmonia congruat, iſti pſallunt, & lingua & mente, nec ſeipſos ſolum, verumetiam alios, qui audire volunt, magnifice adiuuant. Certe beatus Dauid Sauli accinens, non ſolum ipſe placuit Deo, ſed & turbidum inſaniæ vitium à Saule propulſabat, & ſerenitatem eius animo induxit: Ita quoque modulantes Sancti ad tranquilitatem animas populorum, & ad concordiam cœleſtium tripudiorum cohortabãtur. Quippe modulatim recitare Pſalmos nequaquam ſtudium eſt concinnioris voculationis, ſed argumentum cogitationum animi apte in harmoniam conſonantium. Et numeris adſtricta lectio, ſignum eſt concinnæ quietæque in animo affectionis. Nam & laudare Deum in cymbalis beneſonantibus, & cithara, & Pſalterio decemchordarum, pro nota eſt ac ſignificatione, mẽbra corporis legitime eſſe compoſita, quaſi chordas. Cogitationes vero animæ vt cymbala ſe habere, ac deinceps ſono ſpirituq; oris omnia iſta moueri & viuere, vt (quemadmodum ſcriptum eſt) Spiritu viuat, & opera carnis mortificet. Ita enim qui belle canit animam ſuam coaptat, & quaſi ex inæqualitate ad æqualitatem redegit, non vt percellatur ab aliquo, ſed potius rerum bonarum imaginationes percipiat, maiuſq; deſiderium futurorum bonorum in animũ inducat. Siquidem melodiæ verborum intenta, obliuiſcitur ſuarum affectionũ, & exhilarata reſpicit ad ſenſum Chriſti, optima quæq; cogitans. Decet igitur ô fili, quemlibet legentem hunc librum probe legere hæc omnia quę afflatu ſpiritus edita ſunt: ac tũ demũ, veluti ex paradiſo, vtilitates decerpat, vbicunq; ea apparebũt, quę eius vſui videbuntur accõmoda. Arbitror autẽ in ſcriptis huius libri omnem vitã humanam, tum animæ affectiones, tum mentis cõceptiones, ſuo modo ac magnitudine definitas cõtineri, nihilq; vltra hæc in rebꝰ humanis reperiri poſſe. Si enim pœnitentiæ, aut cõfeſſionis vſus requiratur: aut tentatio, aut tribulatio apprehenderit te, aut perſequutione inſidiiſque infeſtatus, aut in mœſticiam perturbationemve coniectus ſis, aut aliquid huiuſmodi patiare quemadmodum ſuperius dictum eſt: Aut ſi te in virtutibus proficere, ad uerſarium vero debilitari ſentias, aut ſi laudare, gratias agere, aut benedicere Domino volueris, omnium iſtarum rerum inſtitutionem in Pſalmis habes. Licebit enim

eos, vt cuiusq; argumentum loquitur, ad rem præsentem desumere, ac ita legere, tanquam de tuo negocio, affectionibusque conscripti essent, eosque tuo consensu, similique affectu prosequens, Domino offerre. Verum cauendum, ne quis eos secularibus ad eloquentiam verbis ornet, neue conetur dictiones immutare, aut omnino aliud pro alio substituere, sed simpliciter, vt scripta sunt, recitet, & psallat, quemadmodum dictum est, vt sancti, qui ista verba suppeditarunt, sua esse agnoscentes, comprecentur nobiscum, vel potius, vt Spiritus sanctus, qui ita loquutus est in sanctis, conspiciens sua ibi verba resonare, nostram operam coadiuuet. Quanto enim sanctorum vita melior, tanto eorum verba nostris meliora efficacioraque iure dixeris. *Quandoquidem in iis placuerunt Deo, omniaq; illa dicentes* (vt inquit Paulus) *debellauerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, obturauerunt ora leonum, extinxerunt vires ignis, euitarunt aciem gladij, confirmati sunt ab infirmitate, validique in bella effecti, alienigenarum exercitus fugarunt, receperunt; mulieres ex resurrectione mortuos suos.* Quapropter etiam nunc quisq; ea recitans, certus fidensque sit, Deum per ea supplicantium preces auditurum esse. Siue enim in tribulatione hæc dicat, magnam visurus est consolationem. Siue in tentatione persequutioneue hæc psallat, probatior videbitur, & protegetur à Domino, eorum qui talia recitant protectore, & diabolum subuertet, & dæmones eius fugabit. Quin hæc dicens, si peccauit, seipsum conuertet, & à peccando conquiescet. Sin autem non peccauerit, videbunt eum lætum, eò quòd se ad ea quæ ante & à fronte sunt, extendat, & decertando robustus sit, illud cantici vsurpans: Non commouebor in æternum à veritate: atque adeo impostores, & qui fallacias suas nectunt, refellet. Neque istius rei alius sponsor, quam sacra scriptura. Siquidem Deus iniunxit Mosi scribere canticum magnum, & id populum docere, vnà cum duce constituto: iubet item scribere deuteronomium, & in manibus gestare, & perpetuo eius verba meditata habere, quum ea sufficiant ad virtutis admonitionem, & opitulationem, illis, qui se probe in iis exercuerint. Certe quum in terram promissionis veniisset Iesus Naue, conspecta hostium acie, cunctisque regibus Amorrhæorum ad prælium coëuntibus, ipse pro armis ac gladiis Deuteronomium recitans in aures omnium, verbaque legis in memoriam reuocans, iisque populum obarmans, hostes superauit. Rex porro Iosias inuento eo libro, recitatoque ad omnium aures, nihil vlterius aduersarios timebat. Iam si bellum populo ingruerat, arca in qua erant tabulæ legis, ante omnes præcedebat, & hoc sufficiebat illis pro quauis acie in subsidium, nisi in baiulis arcæ, aut in populo aliquod scelus aut hypocrisis hæreret. Fide siquidem & sana affectione opus est, vt lex nostris precibus cooperetur. Ego certe (in-

γάρ ἐστιν αὐτοὺς πρὸς ἑκάστῳ τούτῳ ἑρμηνεύς, καὶ ἅτως ὡς πρὸς αὐτῷ τὰ γεγραμμένα λέγειν, καὶ συνδιατιθέμενον τοῖς γεγραμμένοις ἀναφέρειν τῷ θεῷ. μὴ προβαλέτω μέντοι τὰς αὐτὰς τοῖς ἔξωθεν ῥήμασι πιθανῶς, μηδὲ πειραζέτω τὰς λέξεις μεταποιεῖν, ἢ ὅλως ἐναλλάττειν· ἀλλ' ἅτως ἀπλῶς τὰ γεγραμμένα λεγέτω, καὶ ψαλλέτω, ὥσπερ εἴρηται. ὥσπερ τοῦ τὰς διακονησαμένας ἁγίας αὐτὰ, ἀποτιγινώσκοντας τὰ ἑαυτῶν σωφρονοῦσι ἡμῖν. μᾶλλον δ' ἵνα καὶ τὸ πνεῦμα τὸ λαλῆσαν ἐν τοῖς ἁγίοις, θεωρῶν τὰς παρ' αὐτοῦ λόγους ἐνηχηθέντας ἐκείνοις, συναναπλάσῃ ἡμῖν. ὅσῳ γὰρ τῶν ἁγίων ὁ βίος βελτίων τῶν ἄλλων ἐστί, τοσούτῳ καὶ τὰ παρ' αὐτῶν ῥήματα, τῶν παρ' ἡμῖν συνδιατιθεμένων βελτίονα καὶ ἰσχυρότερα ἂν τις εἴποι δικαίως. ἐν τούτοις δὲ ἠρέσησαν τῷ θεῷ. καὶ [ταῦτα] πάντα λέγοντες ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, κατηγωνήσαντο βασιλείας, εἰργάσαντο δικαιοσύνην· [ἐπέτυχον ἐπαγγελιῶν] ἔφραξαν στόματα λεόντων, ἔσβεσαν δύναμιν πυρός, ἔφυγον στόματα μαχαίρας, ἐνεδυναμώθησαν ἀπὸ ἀσθενείας. ἐγενήθησαν ἰσχυροὶ ἐν πολέμῳ, παρεμβολὰς ἔκλινον ἀλλοτρίων, ἔλαβον γυναῖκες ἐξ ἀναστάσεως τοὺς νεκροὺς αὐτῶν. ἀκοὴν δὲ ταῦτα νῦν λέγων ἕκαστος ἔξω θαρρῶν, ὅτι δι' αὐτῶν ὁ θεὸς ἐπακούσεται τοῖς δεομένοις. ἐπὶ δὲ θλίβεται λέγων ταῦτα, μεγάλην ὄψεται τὴν ἐν αὐτοῖς παράκλησιν· εἰ δὲ πειράζεται καὶ διώκεται ψάλλων ἅτως, δοκιμώτερος ἀναφανήσεται καὶ σκεπασθήσεται παρὰ τοῦ κυρίου, τοῦ καὶ τὴν εἰπόντα ταῦτα σκεπάσαντος. ἐν τούτοις τὸν μὲν διάβολον ἀνατρέψει, τοὺς δὲ δαίμονας αὐτοῦ σβέσει. ταῦτα δὲ λέγων, ἐὰν μὲν ἡμάρτηκεν, ἑαυτὸν ἐντρέψει καὶ παύσεται· εἰ δὲ μὴ ἥμαρτεν, ὄψεται ἑαυτοῦ χαιρόντα, ὅτι τοῖς μὲν ἔμπροσθεν ἐπιτείνεται, καὶ ἀγωνιζόμενος, ἰσχύει ψάλλων ἅτως, οὐ σαλευθήσεται εἰς τὸν αἰῶνα ἀπὸ τοῦ ἀληθείας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀπατεῶνας καὶ πλανᾶν ἐπιχειροῦντας ἐλέγξει. καὶ οὐκ ἄλλος ἐγγυητής, ἀλλ' αὐτὴ γίνεται ἡ θεία γραφή. ὁ γὰρ θεὸς ἐνετείλατο τῷ Μωυσῇ γράψαι τὸ μεγάλην ᾠδὴν, καὶ διδάξαι τὸν λαόν, τὸν τε καθιστάμενον ἄρχοντα, κελεύσας γράψαι τὸ δευτερονόμιον· ἔχειν δὲ μετὰ χεῖρας καὶ μελετῶν ἀεὶ τὰ ἐν αὐτῷ ῥήματα, ὡς ἀρκέσειν τὰ ἐν αὐτοῖς λόγων, πρὸς ὑπόμνησιν ἀρετῆς, καὶ βοήθειαν φέρειν τοῖς γνησίως ἑαυτοῖς μελετῶσι· ἀμέλει ὁπηνίκα εἰς τὴν γῆν τὴν ἐπαγγελίας εἰσῆλθεν ὁ τοῦ ναυῆ Ἰησοῦς, βλέπων τὰς τῶν ἐθνῶν παρατάξεις, καὶ τοὺς βασιλεῖς τῶν ἀμορραίων πάντας συνελθόντας εἰς τὸν πόλεμον, αὐτὸς ἀντὶ ὅπλων καὶ ξιφῶν, τὸ δευτερονόμιον ἀναγνοὺς εἰς τὰ ὦτα πάντων τὰ ῥήματα τοῦ νόμου ὑπομνήσας, καὶ τούτοις τὸν λαὸν καθοπλίσας, περιέγενε τοῦ πολεμίου. ὁ δὲ βασιλεὺς Ἰωσίας, εὑρεθέντος τοῦ βιβλίου καὶ ἀναγνωσθέντος εἰς τὰς πάντων ἀκοὰς, ἐκεῖνος τοὺς ἐχθροὺς ἐφοβεῖτο. καὶ εἴ ποτε ὁ πόλεμος ἐπῆλθε τῷ λαῷ, ἡ κιβωτὸς ἔχουσα τὰ πυξία τοῦ νόμου, προῆλθε πάντων, καὶ ἦρκει τότε τοῖς ἀντὶ πάσης παρατάξεως εἰς βοήθειαν, εἰ μή τις ἐπῆλθε παρὰ τοῖς βασάζουσι, καὶ ἐν τοῖς λαοῖς προκαλήσασα ἁμαρτία καὶ ὑπόκρισις. πίστεως γὰρ καὶ ἰδίας διαθέσεως χρεία, ἵνα ὁ νόμος εἰς τὰ καθ' εὐχὴν συνεργάζηται.

ἐργάζηται. ἔγωγοιῶ, ἔλεγεν ὁ γέρων, ἠκουσα παρὰ φρονίμων ἀνδρῶν, ὡς ἄρα τὸ παλαιὸν ἐν τῷ Ἰσραὴλ, μόνον ἀναγινώσκοντες τὰς γραφὰς, ἐδίωκον δαίμονας, καὶ ἤλεγχον τὰς παρ' αὐτῶν γινομένας τῶν ἀνθρώπων ἐπιβουλάς. ὅθεν καταγνώσεως πάσης ἀξίους εἶναι ἔλεγε, τοὺς ταῦτα μὲν ἀφιέντας, σωφρονοῦντας δὲ ἑαυτοῖς ἔξωθεν ῥήματα πλάττοντας, καὶ ἐν τούτοις ἐξορκιστὰς αὐτοὺς ὀνομάζοντας. μᾶλλον γὰρ παίζουσι, καὶ παρέχουσιν ἑαυτοὺς σκώπτειν, εἰς τὸ χλευάζεσθαι, ἃ πεπόνθασιν ἐν ταῖς πρόσθεν, ἰουδαίων σκώπτοντες οἱ υἱοὶ Σκευᾶ, ἐπιχειρήσαντες ἐπὶ αὐτοὺς τὸν τρόπον τοῦτον ἐξορκίζειν. ταῦτα μὲν ἀκούοντες πολλάκις τῶν τοιούτων, οἱ δαίμονες παίζουσι. τὰ δὲ τῶν ἁγίων φοβοῦνται ῥήματα, ἢ καὶ φέρειν αὐτὰ οὐ δύνανται. ἔστι γὰρ ἐν τοῖς τῶν γραφῶν ῥήμασιν ὁ κύριος, ὃν μὴ δυνάμενος φέρειν ἔκραζον· δέομαί σου, μή με πρὸ καιροῦ βασανίσῃς. σκαίοντο γὰρ ἐμόνον βλέποντες παρόντα τὸν κύριον. ὅτως καὶ ὁ παῦλος, παρήγγελλε τοῖς ἀκαθάρτοις δαίμοσιν. ὅτως καὶ τοῖς μαθηταῖς ὑπετάσσοντο τὰ δαιμόνια, καὶ ὅπου ἐλίσσαιε δὲ τὸν προφήτην, ἐγένετο χεὶρ κυρίου, προφήτευσε πρὸ τῶν ὑδάτων τοῖς τρισὶ βασιλεῦσιν, ὅπερ ἔψαλε καὶ ἐντολὴν ὁ ψάλλων. ὅτως καὶ νῦν τὶς ὑπὲρ τῶν πασχόντων ταῦτα λεγέτω, καὶ μᾶλλον πὸν πάσχοντα ὠφελήσει, καὶ ἑαυτοῦ τὴν πίστιν ἀληθῆ καὶ βεβαίαν ἐπιδείξεται. ὥστε καὶ ταύτην ὁρῶντα τὸν θεὸν, τελείαν τὴν θεραπείαν παρέχειν τοῖς δεομένοις. τοῦτο καὶ ὁ ἅγιος γινώσκων, ἔλεγεν ἐν τῷ ἑκατοστῷ ὀκτωκαιδεκάτῳ ψαλμῷ· τὰ δικαιώματά σου μελετήσω, οὐκ ἐπιλήσομαι τῶν λόγων σου. καὶ πάλιν, ψαλτὰ ἦσάν μοι τὰ δικαιώματά σου ἐν τόπῳ παροικίας μου. ἐν τούτοις γὰρ, καὶ σωτηρίαν ἐκέρδαινον, λέγοντες· ἐὰν μὴ ὅτι ὁ νόμος σου μελέτη μού ἐστι, τότε ἂν ἀπωλόμην ἐν τῇ ταπεινώσει μου. ὅπερ καὶ ὁ παῦλος ἐν τούτοις ἠσφαλίζετο τὸν ἑαυτοῦ μαθητὴν, λέγων· ταῦτα μελέτα ἐν τούτοις ἴσθι, ἵνα σου ἡ προκοπὴ, φανερὰ γένηται. ταῦτα μελετῶν καὶ ὅτως ἐντυγχάνων τοῖς ψαλμοῖς, τὸν μὲν, ἐν ἑκάστῳ νοῦν ὁδηγούμενον ὑπὸ τοῦ πνεύματος, καταλαβεῖν δυνήσῃ. τοιοῦτον δὲ σὺ ζηλώσεις εἶναι, οἷον ἔχουσι οἱ ταῦτα θεοφορούμενοι λαλήσαντες ἄνδρες ἅγιοι.

Τοῦ ὁσίου

Ego certe (inquiebat senex) à sapientibus audiui, olim in Israël recitandis sacris scripturis, dæmones expelli solere, insidiasque eorum contra homines retegi. Vnde quauis pœna dignos censebat, qui his vocibus omissis aliunde verba elegantia aucupantur, in iisque se exorcistas nominant, quin potius operam ludunt, & se ridiculos dæmonibus præbent, qualia in Actis Apostolorum, Iudæorum filios fecisse legimus: qui & ipsi quoque eodem modo dæmones eiurare conati sunt. Ea igitur, quum dæmones animaduertunt, ludibrio habent: contra Sanctorum voces exhorrent, & ferre nequeunt, Est enim in verbis sacrarum scripturarum Dominus, quem quum ferre nequirent, vociferabantur: *Quæso ne nos ante tempus torqueas*. Vrebantur siquidem, si vel solum Dominum præsentem vidissent. Ita & Paulus imperauit dæmonibus. Itidem quoque discipulis subiiciebantur dæmonia. Et super Helizæum Prophetam facta est manus Domini, qui tribus regibus de aquis vaticinia edidit, quum psalleret, secundum eius mandatum Psaltes. Eodem modo ista super iis, qui patiuntur recitanda sunt, & magis profueris, ac tuam ipsius fidem veram, firmamque esse approbaueris, adeo vt eam respiciens Deus, solidum remedium indigentibus præstet. Id cognitum habens sanctus, 118. Psalmo loquutus est, *Iustificationes tuas meditabor, nequaquam obliuiscar sermones tuos:* & rursum, *Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ in loco peregrinationis meæ.* Nã per hæc salutem lucrabantur, dicentes. *Aliqui nisi lex tua meditatio mea esset, periissem tum in humilitate mea.* Quin & Paulus istis ipsis confirmabat discipulum suum quum diceret, *Hæc meditare, in istis sis, vt tuus profectus euidens fiat.* Hæc meditans, atque ita in Psalmis versans, vniuscuiusq; sensum, ductu spiritus, apprehẽdere poteris. Talem vero & tu quoque æmularis virum, qualem gesserunt viri illi Sancti, Deo pleni, qui ista loquuti sunt.

Sss ij. S. Patris

S. Patris noſtri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

Alexandrini,

De ſabbatis & circumciſione è lib. Exod.

ET *ſeruabunt filij Iſrael Sabbata, colentque in generationes ſuas: Fœdus æternum inter me & filios Iſrael, ſignum eſt in me æternum, eò quòd in ſex diebus fecerit Deus cœlum & terram, & ſeptimo die feriatus ſit.* Signum eſt vt ſciatur dies creationis, & quando eius finis conſequi debebat. Quamdiu enim prior ætas & creatio vim ſua m & efficaciam in Hieruſalem obtinebat, tam diu Sabbata ſuam obſeruationem habuere. Verum vbi ſucceſſerat alia generatio, aliuſq; populus iam creatus erat, ſecundum id quod in Pſalmis dictum videas, *ſcribatur illa in generationem alteram, & populus qui creabitur, laudabit Dominũ*, non neceſſe fuit hũc nouum populũ prioris nationis obſeruare finem, ſed exordiũ potius ſecundæ creationis & ætatis. Quando igitur eſt iſtud exordium, niſi quo tẽpore Dominus reſurrexit? Iã inde enim initiũ habuit noua creatura, de qua locutus eſt Paulus: *Quapropter ſi qua eſt in Chriſto, noua creatura.* Priorem igitur creationẽ cumabſoluiſſet Deus, quieti ſe dedit. Ac propterea Sabbatũ in die ſeptimo obſeruabũt homines illius generationis. Cęterum, ſecunda ætas ſiue creatio finem nõ habet, Ideoq; neq; quietem aſſumpſit, ſed vſq; in præſẽs operatur. Atq; hinc eſt quod Sabbati diẽ non vt in prima ętate obſeruamus, ſed ſperamus futura Sabbata Sabbatorum, in quibus finem non habebit noua creatura: ſed manifeſtabitur, & perpetui tẽporis feſtũ colet. Ideo enim Sabbatũ iniunctũ eſt priori populo, vt cognoſcerent finem & principium creaturæ. Cæterum, nouæ creaturæ nõ præcepit obſeruationem Sabbati, vt initiũ quidem in Dominica die agnoſceret, ſed tamen infinibilẽ eſſe, & nunquam deſiturã gratiã, certũ haberet. Idcirco autẽ initium, hoc eſt, Dominicũ diem certum declaratumq; voluit, vt finẽ præteriti ſentires. Apoſtolus certè de priori ſcribens ait: *Cum veniſſet plenitudo tẽporis, emiſit Deꝰ filiũ ſuũ.*

Et

Τῶ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Αλεξανδρείας,

Περὶ σαββάτων καὶ περιτομῆς, ἐκ τῆς ἐξόδου.

ΚΑΙ Φυλάξουσιν οἱ υἱοὶ Ισραὴλ τὰ σάββατα, ποιεῖν αὐτὰ εἰς τὰς γενεὰς αὐτῶν. Διαθήκη αἰώνιος ἐν ἐμοὶ καὶ τοῖς υἱοῖς Ισραὴλ, σημεῖον ἐστὶν ἐν ἐμοὶ αἰώνιον, ὅτι ἐν ἓξ ἡμέραις ἐποίησε κύριος τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. καὶ τῇ ἑβδόμῃ κατέπαυσε. σημεῖον ἐστὶ τοῦ εἰδέναι τὴν τῆς κτίσεως ἡμέραν. καὶ τὸ ταύτης τέλος ἀκόλουθον ἦν, ἕως τὰ τῆς κτίσεως ἐνεργεῖτο ἐπὶ τῆς ἱερουσαλήμ, ἕως τότε φυλάττειν τὰ σάββατα· ἐλθούσης δὲ τῆς ἑτέρας γενεᾶς καὶ τοῦ κτιζομένου λαοῦ κατὰ τὸ λεγόμενον· γραφήτω αὕτη εἰς γενεὰν ἑτέραν, καὶ λαὸς ὁ κτιζόμενος αἰνέσει τὸν κύριον· ἀνάγκη μηκέτι τὸν λαὸν τοῦτον τηρεῖν τὸ τῆς προτέρας κτίσεως τέλος, ἀλλὰ τὴν ἀρχὴν τῆς δευτέρας κτίσεως ζητεῖν. τίς δέ ἐστιν ἡ καθ' ἣν ἀνέστη ὁ κύριος; ἔκτοτε γὰρ ἀρχὴν ἔσχεν ἡ καινὴ κτίσις, ἐξ ἧς ἔφη [ὁ] παῦλος, ὥστε εἴ τις ἐν χριστῷ, καινὴ κτίσις. τὴν μὲν οὖν προτέραν κτίσιν ποιῶν ὁ θεὸς κατέπαυσε, διὰ τοῦτο καὶ τὸ σάββατον ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ ἐτήρουν οἱ τῆς γενέσεως ἐκείνης. ἡ δὲ δευτέρα κτίσις τέλος οὐκ ἔχει, διὰ τοῦτο δὲ οὐ κατέπαυσε, ἀλλ' ἕως ἄρτι ἐργάζεται. ὅθεν οὐδὲ σαββατίζομεν ἡμέραν ὡς ἐπὶ τῇ πρώτῃ, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα ἐλπίζομεν σάββατα σαββάτων, ἃ ὅτε τέλος λαμβάνει ἡ καινὴ κτίσις, ἀλλὰ φανεροῦται καὶ σιόλου ἑορτάζει. διὰ γὰρ τοῦτο ἐδόθη τὸ σάββατον τῷ προτέρῳ λαῷ, ἵνα γινώσκη [καὶ] τὸ τέλος καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς κτίσεως. τῇ δὲ καινῇ κτίσει οὐκ ἐνετείλατο φυλάττειν σάββατον· ἵνα τὴν μὲν ἀρχὴν ἐν τῇ [κυριακῇ] γινώσκῃ, ἀπλοῦτον δὲ ἐπίσηται τὴν ταύτης χάριν. διὰ τοῦτο δὲ καὶ τὸ τέλος, τουτέστι τὴν ἡμέραν ἐδήλωσεν, ἵνα τὸ τέλος τὸ παρελθούσης γινώσκῃς. ὁ γοῦν ἀπόστολος ὅτε τὸ τῆς προτέρας γεγράφων ἔφη· ὅτε δὲ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ.

καὶ

καὶ πάλιν, ὅπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων. σχολῇ ἡ μὲν πρώτη πεπλήρωται καὶ τετελείωται οὐκ ἄλλοτε, ἢ ὡς οἱ προφῆται ἔλεγον· ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου. τέλος δὲ ἐχόντων τῶν πρώτων ἡμερῶν, ἄλλαι γίνονται ὡς [ὁ] ἱερεμίας ἔφη, ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται λέγει κύριος. τέλῳ ἐχούσης τῆς πρώτης, ἀκολούθως ἑτέρας ἀρχὴ γέγονε. διὰ τοῦτο μετὰ τὸ σάββατον ἀνέστη ὁ κύριος. ἀ γὰρ προηγουμένως εἵνεκε τοῦ ἀργῆν τοὺς ἀνθρώπους ἐδίδου τὸ σάββατον ὁ θεὸς ὁ λέγων· ἑδοὶ ἀργῶν ἐγρωμένας ἀκάνθας, καὶ [ὁ προστάττων] ἐν τοῖς ἀριθμοῖς, [καὶ] τῇ ἡμέρᾳ τῶν σαββάτων προστάττει δύο ἀμνοὺς ἐνιαυσίους ἀμώμους, & δύο δέκατα σεμιδάλεως ἀναπεποιημένης ἐν ἐλαίῳ εἰς θυσίαν καὶ σπονδὴν, καὶ ὁλοκαύτωμα σαββάτων ἐν τοῖς σαββάτοις, ὅπὶ τῆς ὁλοκαυτώσεως τῆς διὰ παντός. καὶ πάλιν [μετ' ὀλίγων λέγει] ἐν τοῖς ἀνωτέρω· καὶ ὅπιθήσετε ἐπὶ τὸ θῦμα λίβανον καθαρὸν καὶ ἅλας, καὶ ἔσονται εἰς ἄρτους εἰς ἀνάμνησιν, προκείμενα τῷ κυρίῳ. τῇ ἡμέρᾳ τῶν σαββάτων προτιθήσεται ἔναντι κυρίου διὰ παντὸς, ἐνώπιον τῶν υἱῶν ἰσραὴλ διαθήκην αἰώνιον. εἰ γὰρ ἔμελεν αὐτῷ περὶ ἀργείας, οὐκ ἂν προσετέθειτο καὶ προσάγειν, καὶ σφάζειν ἐκέλευε τοὺς λευίτας. εἰ γὰρ ἡ ἀργία ἁγιάζει, δηλονότι ἡ ἐργασία μολύνει. ἀλλ' οἱ λευῖται ἐργαζόμενοι οὐκ ἐμολύνοντο, οὐκ ἄρα ἡ ἀργία καθαρίζει. ἢ διατί μόνοι οἱ λευῖται, τὰ ἁγιασμοῦ τυγχάνοντες) προσάγοντες καὶ σφάζοντες & προτιθέντες ἐν τῷ σαββάτῳ; τοσαύτῳ γὰρ ἀπέχονται τοῦ πλημμελεῖν, ὅσῳ & λάσκων), ὑπὲρ τῶν προσφερόντων. οὐκ οὖν οὐκ ἀργίαν σημαίνει τὸ σάββατον, ἀλλὰ γνῶσιν μὲν τοῦ ποιητοῦ, παῦλαν δὲ τῶν ἔργων τῆς κτίσεως ταύτης, ὡς καὶ ἐν τῷ ἰεζεκιὴλ ἔφη τὰ σάββατά μου ἔδωκα αὐτοῖς τοῦ εἶναι εἰς σημεῖον, ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ ἀνὰ μέσον αὐτῶν· ἵνα γνῶναι αὐτοὺς ὅτι ἐγὼ κύριος ὁ ἁγιάζων αὐτούς. γνώσεως ἄρα καὶ οὐκ ἀργίας [ἕνεκεν] ἐδόθη τὸ σάββατον. ὡς εἶναι μᾶλλον τὴν γνῶσιν ἀναγκαιοτέραν τῆς ἀργίας. διὰ τοῦτο ὁ κύριος ἔλεγε τοῖς αἰτιωμένοις τοὺς μαθητὰς ὅτι τῷ πλεῖν ἐσθίουσι· εἰ ἐγνώκητε τί ἐστιν, ἔλεον θέλω καὶ οὐθυσίαν. ἀργοῦντας γὰρ αὐτοὺς ἐν τῷ σαββάτῳ ἠτιᾶτο, ὅτι τὸ ἴδιον τοῦ σαββάτου οὐκ ἔχετε, ὅπερ ἐστὶν ἡ πρὸς τὴν ἀλήθειαν γνῶσις. διὰ τοῦτο καὶ πρὸ τὴν ἱεριχὼ κελεύονται σαλπίζειν οἱ τὸν νόμον τοῦ σαββάτου λαβόντες ἐν ζ ἡμέραις. ἐν αἷς, καὶ τὸ σάββατον ἐμπίπτει. εἰ τοίνυν ἕνεκα τοῦ ἀργεῖν ἐδόθη τὸ σάββατον, διότι ἐργαζομένους προστάττοντα σαλπίζοντες; ἀλλ' ἠπίστατο ὅτι σαλπίζοντες ἐσαββάτιζον· οὐκ ἀργοῦντες, ἀλλὰ γινώσκοντες τὸν βοηθοῦντα αὐτοῖς κύριον. ὥσπερ καὶ ἐπὶ τοῦ περιπεμνομένου ὀκταημέρου. ἀνάγκη γὰρ ἔχει καὶ τῷ σαββάτῳ περιτέμνειν, καὶ ὅμως σαββάτιζει, ἐργαζόμενος μὲν, γινώσκων δὲ τὸν θεὸν, ἀμέλει καὶ τὰς μὴ ἡμέρας τῶν

Et rursus, *In consummatione seculorum*. Primâ igitur adimpleta est & consummata, non alio tempore, quam eo de quo Prophetæ dixerunt: *In extremis diebus fundam de Spiritu meo*: finitis autem prioribus diebus, alij dies superueniũt, vt inquit Hieremias, *Ecce dies veniunt, inquit Dominus*. Non enim principaliter ocij causa dedit Deus hominibus Sabbatum, quippe qui ita loquatur: *Via otiosorum constrata spinis*, & in libris numerorum, Ipso die Sabbatorum iussit duos agnos anniculos immaculatos, & duodecim panes ex similagine in oleo confectos, in sacrificium, & libationem, & holocaustum in Sabbatis apponi ad holocaustum æternum. Et rursus al quanto superius, Ponetis in aratrhus & salem, iacebuntque panes ita propositi in recordationem Domino. Die Sabbatorum proponetis eos semper coram Domino in conspectu filiorum Israël ad æternum testamentum. Si enim illi cordi esset otiositas, non imperasset proponere, offerre, mactare Leuitis: Nam si ocium sanctificet, ergo sequitur, vt negocium contaminet. atqui Leuitæ operando non contaminabantur, non igitur ocium sanctificauerit: alioquî cur fieret, vt soli Leuitæ sanctificatione non spolientur, dum offerunt, mactant, & proponunt in Sabbato? tantũ autem absunt, vt inquinentur, vt etiam propitiationem impetrent illis qui offerunt. Non igitur Sabbatum ocium designat aut innuit, sed cognitionem conditoris, eò quòd cessatum sit à forma creandi, vt in Ezechiele scriptum est: *Sabbata mea dedi illis, vt essent in monumẽtum & recordationem mei, & in monumentum & recordationem illorum, vt cognoscerent, me esse Dominum, qui ipsos sanctifico*. Intelligentiæ igitur & non ocij causa datum est Sabbatum, quia cognitio magis necessaria est, quam ocium. Ideoque Dominus locutus est illis, qui incusabant discipulos, quòd spicas vellerent: *Si cognosceretis quid illud sit, Misericordiam volo & non sacrificium*. Otiosos enim illos in Sabbato culpabat, eò quòd illud, quod proprium est Sabbati, non habeant, hoc est, veritatis cognitionem. Ideóque circa Hiericho tuba canere imperantur, qui legem Sabbati suscipiebant in septem diebus, in quos Sabbatum incidebat. Si igitur ocij gratia datum est Sabbatum, cur operatio tubicinandi imperatur? quinimo creditum fuit eos ita canendo sabbatizari. Non enim ocio, sed cognitione Deum sibi opitulatorem comparabant, sicuti in eo quoque qui octauo die circumciditur. Necessitas enim habet, vt Sabbato circumcisio fiat, atque eo modo Sabbatum operando colunt: sed ita tamen vt Deum cognoscant.

cognoſcant. Certe dies, qui Sabbata non ſunt, tamen ob remiſſionem peccatorum, cognitionemque Dei, Sabbata appellare lex ipſa ſolet: vt ex Leuitico conſtat, *decimo die menſis huius hebdomadæ, dies quæ propitiationis eſt dicta, ſancta nominabitur inter vos, & humiliabitis animas veſtras, & adducetis holocauſta Domino, & nullum opus facietis in die illa: fietque, vt anima quæ in illa die opus fecerit, deleatur ex omni populo. Nullum opus facietis ex recepto & ſolenni more in æternum: ea vobis Sabbata Sabbatorum erunt, & humiliabitis animas veſtras a decimo menſis die a veſpera vſque ad veſperam, & ſabbatizabitis Sabbata veſtra.* Igitur non ſeptima dies Sabbatum eſt, ſed remiſſio peccatorum, cùm quis requieuerit à peccatis: quum ocium non Sabbatum ſit, ſed confeſſio & humiliatio animi. Non enim requieſcere in Sabbato, dixit, ſed ſimpliciter in decima die, quam incurrere videmus etiam non in Sabbatum: & tamen occurrentem diem illam propitiationi deſtinatam non ſimpliciter Sabbatum, ſed Sabbata Sabbatorum. appellat. Quòd ſi in hoc die etiam Sabbatum conſtituit, & in Sabbato operari iubet: non ocij igitur principaliter eſt Sabbatum, ſed cognitionis & propitiationis, & feriationis ab omni malitia: neque ocij cauſa Sabbatum dedit, ſed vt cognoſcerent ceſſationem creationis, quippe, cùm præceperit Deus ad iſtum modum, dicens: *Vt cognoſcatis, quòd in hac die requieuerit Dominus Deus veſter ab operibus, quæ ceperat facere.* Volebat autem, cognito iſtius creationis fine, initium quærere nouæ creaturæ. Finis igitur prioris creationis Sabbatum: ſecundæ autem creaturæ initium, Dominicus dies: in qua veterem hominem renouauit & inſtauratit. Sicuti igitur prioribus temporibus Sabbati diem ſeruari voluit in monumentum finis priorum: ita Dominicum diem veneramur, vt monumentum exordij ſecundæ reparationis. Non enim aliam creaturam colendo ſuperaddidit, ſed veterem renouauit, & quam incepit faeere conſummauit, eaque de cauſa in ſexto die quæ creabantur, perfecta ſunt: in ſeptimo requieuit ab omnibus: Et in Euangelio dicit Chriſtus, *Veni vt perficerem.* Qui enim ab omnibus requieſcit, ſignificat quædam fine & conſummatione indigere, quæ ipſe veniens conſummauit. Ait enim, *Opera quæ dedit mihi Pater, vt perficiam ea:* item, *Ipſa opera quæ ego facio, teſtantur de me.* Iam imperfectum erat hoc opus: ſiquidem ex peccato Adæ moriebatur homo: cæterum, id Chriſti viuificatu integritatem ſuam recuperauit. Ideoque, quum creaturam intra ſex dies conditam renouatione interpolaſſet, diem illam huic inſtaurationi conſecratam voluit, quam in Pſalmo Spiritus prænunciat: *Hæc eſt dies quam fecit Dominus.* Solis enim inſtar Deus exoritur, illuſtrans vniuſcuiuſque animum. Quo circa & in ſalutifera paſſione nō apparuit ſol, indicans finem prioris creaturæ adeſſe, & principium

ρας τῶν σαββάτων. ὁμως Δια τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν, & τὴν τῆς θεογνωσίας χάριν, σάββατα ὀνομαζειν ἔωθεν ὁ νομος [μᾶλλον δὲ ὁ κύριος & τοῦ νόμου] ὡς ἐν τῷ λευιτικῷ ἔφη, καὶ ἐλαλησεν κύριος τῷ Μωσῆν λέγων· καὶ τῇ δεκάτῃ τοῦ μηνὸς τοῦ ἑβδόμου τούτου, ἡμέρα ἐξιλασμοῦ κλητὴ ἁγία ἔσται ὑμῖν, καὶ ταπεινώσετε τὰς ψυχὰς ὑμῶν, καὶ προσάξετε ὁλοκαυτώματα τῷ κυρίῳ. πᾶν ἔργον οὐ ποιήσετε ἐν [αὐτῇ] τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ, [καὶ μετ' ὀλίγα,] καὶ ἔσται πάσα ψυχὴ ἥτις οὐ ποιήσῃ ἔργον ἐν [αὐτῇ] τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ, ἀπολεῖται ἡ ψυχὴ ἐκείνη ἐκ τοῦ λαοῦ αὐτῆς. πᾶν ἔργον οὐ ποιήσετε, νόμιμον αἰώνιον εἰς τὰς γενεὰς ὑμῶν, σάββατα σαββάτων ἔσται ὑμῖν, καὶ ταπεινώσετε τὰς ψυχὰς ὑμῶν, ἀπὸ ἐνάτης τοῦ μηνὸς, ἀπὸ ἑσπέρας ἕως ἑσπέρας, καὶ σαββατιεῖτε τὰ σάββατα ὑμῶν. Οὐκ οὖν ἐκ τοῦ ἑβδόμου ἐστὶ τὸ σάββατον, ἀλλ' ἡ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν, ὅτε τις ἀπ' αὐτῶν καταπαύει. ὁ δὲ ἡ ἀργία ἐστὶ τὸ σάββατον, ἀλλ' ἡ ἐξομολόγησις καὶ ταπεινοῦν τὴν ψυχήν. ὁ γὰρ ὠρισμένως τῷ σαββάτῳ εἰρηκεν· ἀλλ' ἁπλῶς τῇ δεκάτῃ, ὃ συμβαίνει ἀπαντᾶν μὴ ἐν σαββάτῳ, καὶ ὅμως τὴν παλαιὰν ἡμέραν Δια τὸν ἐξιλασμὸν, σάββατον οὐκ ἁπλῶς, ἀλλὰ σάββατα σαββάτων ὀνομάζει. οὐδὲ ταύτην σάββατον ὀνομάζει, ἐν δὲ σαββάτῳ ἐργάζεσθαι κελεύει, οὐκ ἄρα ἀργίας προηγουμένως [νομός] ἐστὶ τὸ σάββατον, ἀλλὰ γνώσεως καὶ ἐξιλασμοῦ, καὶ ἀργίας ἀπὸ κακίας πάσης. οὐ Δια τὴν ἀργίαν οὖν τὸ σαββατον ἔδωκεν, ἀλλὰ πρὸς τὸ γινώσκειν αὐτὸς τὴν κατάπαυσιν τῆς κτισεως. ἐνετείλατο γὰρ ὁ θεὸς λέγων, ἵνα γινώσκητε ὅτι ἐν ταύτῃ [τῇ] ἡμέρᾳ κατέπαυσε κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν, ἀπὸ τῶν ἔργων ὧν ἤρξατο ποιῆσαι, ἤθελε δὲ αὐτὸς γινώσκοντας τὸ τέλος ταύτης, ἀρχὴν ζητεῖν ἑτέρας. πάλιν μὲν οὖν τῆς πρώτης κτίσεως ἐστὶ τὸ σάββατον, ἀρχὴ δὲ τῆς δευτέρας ἡ [κυριακὴ,] ἐν ᾗ τὴν παλαιὰν ἀνενέωσε καὶ ἀνεκαίνισεν. ὥσπερ οὖν ἐνετείλατο, φυλαττειν πρότερον τοῦ σαββάτου τὴν ἡμέραν, μνήμην οὖσαν τοῦ τέλους τῶν πρώτων, ὅτως τὴν [κυριακὴν] πεμπομεν μνήμην ὄντων ἀρχῆς δευτέρας ἀνακτίσεως. ὁ γὰρ ἄλλην ἐπέκτισεν, ἀλλὰ τὴν παλαιὰν ἀνεκαίνισε, καὶ ἣν ἤρξατο ποιεῖν ἐτελείωσε, διὰ τοῦτο ἐν μὲν τῇ ἕκτῃ τὰ γενόμενα συνετελέσθη, καὶ τῇ ἑβδόμῃ κατεπαυσεν ἀπὸ πάντων. ἐν ᾧ τῷ εὐαγγελίῳ ἐλθὼν ὁ λόγος φησὶ ἦλθεν τελειῶσαι τὸ ἔργον. ὁ γὰρ ἀπὸ πασῶν κοπιάσας, σημαίνει τινὰ δεόμενος τέλους, ἅπερ ἐλθὼν ἐτελείωσε. ἔφη γὰρ [ἐν τῷ καὶ] ἰωάννην] ἀδεδώκεμοι ὁ πατὴρ, ἵνα τελειώσω. αὐτὰ τὰ ἔργα ἃ ἐγὼ ποιῶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ. ἀτελὲς μὲν [γὰρ] ἦν τὸ ἔργον εἰ ἁμαρτήσαντος τοῦ ἀδὰμ ἀπεθνῄσκεν ὁ ἄνθρωπος. πλεῖον δὲ γέγονε ζωοποιηθεὶς αὖθις. Δια τοῦτο τὴν ἐξ ἡμέρας κλῆσιν ἀνεκαίνισας, ἡμέραν τιθησι τῇ ἀνακαινίσει, ὃν διὰ τοῦ ψαλμοῦ προαναφωνεῖ λέγον τὸ πνεῦμα· αὕτη ἡμέρα ἣν ἐποίησεν ὁ κύριος. ἀνθ' ἡλίου γὰρ θεὸς ἀνατέλλει, καταυγάζων τῇ ἑκάστου ψυχῇ Δια τοῦτο καὶ ἐν [αὐτῷ] τῷ σωτηρίῳ παθήματι ἔφανεν ἥλιος σημαίνων τέλος [μὲν] τῆς

πρώτης κτίσεως, ἄρχω ἡ ἑπέρας, ἀφ' ἧς πατρὸς ἀναπέλλουσαν λόγῳ ἑωρακὼς ὁ προφήτης ἔφη, ἰδὼν ἄνηρ, ἀνατολὴ ὄνομα αὐτῷ. καὶ πάλιν, ὑμῖν τοῖς φοβουμένοις αὐτὸν, ἀνατελεῖ ἥλιος δικαιοσύνης· ἡ γὰρ πάντων [ἡμέρα] αὕτη, ἀλλὰ τῶν ἀπαθανόντων τῇ ἁμαρτίᾳ, ζώντων δὲ τῷ κυρίῳ. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ περιτεμνεσθαι ἐκέλευσεν ὁ νόμος, καὶ ἀπαραβάτως ἦν ἡ ἐντολή. σημαίνουσα τὴν μετὰ τὴν ἑβδόμην ἀναγέννησιν πάντων. ἡ γὰρ περιτομὴ οὐδὲν ἄλλο ἐδήλου, ἢ τὴν τῆς γενέσεως ἀπεκδυσιν, τὸν γὰρ τῇ ἕκτῃ ἀποθανόντα ἀπεκδεδυσκόμεθα, καὶ ἀνακαινούμεθα τῇ κυριακῇ, ὅπερ ὁ παλαιὸς ἀπεκδυθεὶς, ἀνεγεννήθη τῇ ἀναστάσει. τοῦτο γάρ φησιν [ὁ] παῦλος ἔφη ἐν τῇ πρὸς κολασσεῖς· ἐν ᾧ καὶ περιετμήθητε περιτομῇ ἀχειροποιήτῳ ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος τῆς σαρκὸς, ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ, συνταφέντες αὐτῷ ἐν τῷ βαπτίσματι εἰς τὸν ἅδην, ἐν ᾧ καὶ συνηγέρθητε. τῆς γὰρ διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀπεκδύσεως τύπος ἦν ἡ περιτομὴ· διὸ [ἐν] ἐκείνοις τοῖς μέλεσιν ἐνετέλατο γίνεσθαι, δι' [ὧν] καὶ γεννᾶται τὸ σῶμα, ἵν' εἰδῶσιν οἱ περιτεμνόμενοι, ὅτι ἀπεκδύσεως παλαιότητος ἐστὶ σημεῖον. πεσοῦσα γὰρ ἀβραὰμ ἔλαβε τὴν περιτομὴν σημεῖον οὖσαν τῆς διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀναγεννήσεως. διὰ τοῦτο ἐλθόντος τοῦ σημαινομένου, πεπαυται τὸ σημεῖον. ἡ μὲν γὰρ περιτομὴ, σημεῖον ἦν, τὸ δὲ λουτρὸν τῆς παλιγγενεσίας τὸ σημαινόμενον. ὅλου γὰρ τοῦ παλαιοῦ ἀπεκδιδυσκομένου, περιτμὴ ἡ διὰ τοῦ μέρους σημασία. καὶ ὥσπερ ἡ κυριακὴ ἀρχὴ τῆς κτίσεως ἐστι, καὶ παύει τὸ σάββατον, οὕτως ἡ αὐτὴ ἀναγεννήσασα τὸν ἄνθρωπον ἔπαυσε τὴν περιτομήν. ἀμφότερα γὰρ ἐν τῇ ὀγδόῃ καλῶρθωται, καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς κτίσεως, καὶ ἡ ἀναγέννησις τοῦ ἀνθρώπου. διὰ τοῦτο ἡ ὀγδόη τὸ σάββατον ἔλυσε, καὶ οὐ τὸ σάββατον τὴν ὀγδόην. ἐν μὲν γὰρ σαββάτῳ περιετέμνετο [ὁ] ἄνθρωπος. ἐν δὲ τῷ σαββάτῳ οὐκ ἦργει ἡ περιτομή. ἡ γὰρ ὀγδόη ἀρχὴ οὖσα τῆς ἀνακτίσεως, κατέπαυσε τὴν πρώτην. ἡγοῦμαι δὲ [καὶ] διὰ τοῦτο τὴν περιτομὴν διδόσθαι. τοῦ γὰρ ἀδὰμ ἀκούσαντος, γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ, ἔθνησκε, καὶ διεφθείρετο τὸ σῶμα, ὅθεν μέρος τι τοῦ σώματος, καὶ τοῦτο τὸ αἴτιον τῆς τοῦ σώματος γενέσεως προσελάχθησαν ἐκτινύειν προδιδασκόμενοι τὴν τοῦ ὅλου ἀπεκδυσιν, ἵν' ὥσπερ ἀποδιδόντες τὰ καταχρεῖν, διασωθῆναι δυνηθῶσι. καὶ ὥσπερ αἱ θυσίαι σκιαὶ ἦσαν τῶν μελλόντων. ἔτως καὶ ἡ ἐκμόνος περιτομὴ τοῦ ὅλου σκιὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐν τῷ [ἰησοῦ τῷ τοῦ] ναυῆ φανερῶς ὁ λόγος σημαίνει, τοῦ γὰρ ἰησοῦ κατὰ πρόσταξιν τοῦ θεοῦ περιτέμνοντος τὸν λαὸν ἐν γαλγάλοις, πέραν τοῦ ἰορδάνου εἶπεν κύριος τῷ ἰησοῦ υἱῷ ναυῆ, ἐν τῇ σήμερον ἡμέρᾳ ἀφεῖλον τὸν ὀνειδισμὸν αἰγύπτου ἀφ' ὑμῶν, καὶ ἐκάλεσε ἔφη τὸ ὄνομα τοῦ τόπου ἐκείνου γάλγαλα. εἰ γὰρ ἡ περιτομὴ, ἀφαίρεσις ἐστὶ τῆς ἐν αἰγύπτῳ γνώσεως, διλονοτι ἡ ἀκροβυστία, αἰγυπτιακῆς ἕξεως καὶ γενέσεως γνώρισμα ἐστὶ.

cipium alterius superuenire, quædiluculum suam & exortum in Salnatore consequuta est. Hanc cum vidisset Propheta, ita locutus est: *Ecce vir oriens illi cognomen*, ac rursum: *Vobis timentibus eum, exoritur sol iustitiæ.* Non enim omnium hæc dies est, sed eorum qui mortui sunt peccato, & viuunt Deo. Ideo enim in octauo die circumcidi à lege imperatum fuit, neque id vnquam violabatur, quo schemate innuebatur renascentia omnium post septimum diem. Nam circumcisio nihil denotabat nisi depositionem exuuiasque detractæ natiuitatis. Eum enim qui sexto die mortuus est exuimus, & renouamur Dominica die, cum antiquus ille exutus, regenerationem resurrectione acceperit. Hoc enim Paulus ad Colossenses loquitur: *In quo circumcisi estis circumcisione non manufacta, in expoliatione carnis, in circumcisione Christi, cui consepulti estis in Baptismate ad infernum, in quo & resurrexistis.* Nam circumcisio figura erat exuuiarum, quæ per Baptismum deponuntur, illamque in membris genitalibus iussit fieri, vt animaduerterent circumcisi, circumcisionem signum esse exuendæ vetustatis. Abraham enim, vbi Deo crediderat, circumcisionem recepit pro nota insignibusque eius regenerationis, quæ per Baptismum conficitur. Quapropter vbi venerat res quæ figura denotabatur, nota ipsa figuraque intercidit & conquieuit. Circumcisio enim nota erat, lauacrum autem regenerationis idipsum est quod denotabatur. Veteri enim homine in totum exuto, superflua erat nota illa, quæ ex parte rei adumbrationem præ se ferebat: & vt Dominica dies quæ initialis est nouæ creaturæ Sabbatismum finit: ita eadem illa regenerato homine in ocium, dedit circuncisionem. Vtrumque enim in octauo perfectum fuit, & initium creationis, & hominis regeneratio. Ideoque octauus Sabbatum dissoluit, & non Sabbatum octauum: siquidem in Sabbato circumcidebatur homo, & in Sabbato non habebat circumcisio vllas ferias: nam octaua, quæ initialis erat reparationis siue recreationis, finem cessationemque intulit priori: arbitror autem circumcisionem ideo datam esse. Ex eo enim quod Adamo dictum fuit: Terra es, & in terram reuerteris, & quia propterea corpus moriebatur & interibat, inde est, quòd partem corporis, eamque corporis procreatricem iussi sunt mulctare. Atque ita iam antea didicere totum corpus exuendum esse, vt exuto eo quod damnatum erat, seruari possent. Et sicuti sacrificia vmbræ erant rerum futurarum, ita circumcisio particularis, totius hominis circumcidendi adumbratio delineatioque fuit. Illud autem in Iosue scriptura clare demonstrat: Iesu enim Naue ad imperium Dei populum circumcidente in Galgalis vltra Iordanem, locutus est ei Dominus: *Hodierna die abstuli opprobrium Aegypti à vobis, & vocauit* (inquit) *nomen loci illius Galgala.* Igitur circumcisio, ablatio est Ægyptiæ gen rationis, quum præputium character si Ægyptiaci habitus, eiusque nationis insigne.

Hoc (inquit) abstulit Deus, ne vlterius veluti in Ægypto nati, seruitia haberentur: sed terræ repromissionis filij indigenæque existimarentur, in quam illos Dominus induxit. Rebus autem ita constitutis, videtur in totum circumcisio data esse, vt auferatur vituperium terreni stemmatis ab Abrahamitis, quo in posterum non obnoxij simus huic maledicto, *Terræus, & in terram reuerteris*. Ablatum est enim opprobrium delicti. Id autem tum factum est ad figuram eius Baptismatis, quod in Christo perficitur: tunc enim ex parte fiebat, vt pote ad vmbram: nunc autem, sicuti Apostolus ait, terrenam originem exuentes, per lauacrum Baptismi regeneramur, ne vlterius pro ratione priorum natalium morte oppetamus, sed circumcisione ea, qua corpus exuitur, quæ non nisi lauacro Baptismatis conficitur, viueremus. Quemadmodum autem dixit Dominus Iosue, *Abstuli vituperium Aegypti hodierna die à vobis*: ita multo magis dici poterit vnicuique eorum, qui baptizantur: In hac die abstuli conuicium terrenæ regenerationis, & opprobrium corruptionis mortis à te in hoc ipso die.

A

B

τοῦτ δὲ ἀφεῖλεν ὁ θεὸς, ἵνα μηκέτι ὡς ἐν αἰγύπτῳ γνησθέντες ὦσιν, ἀλλὰ τῆς ἐπαγγελίας, ἧς ἠνάγκασεν αὐτοὺς ὁ κύριος, τέκνα λέγιζωνται. τούτων δὲ οὕτως ὄντων φαίνεται καθόλου ἡ περιτομὴ δεδόσθαι, ἵν' ἀφαιρεθῇ ὁ ὀνειδισμὸς τῆς γηίνης γενέσεως ἀπὸ τῶν ἀβραμιαίων, καὶ μηκέτι ὑπευθύνοι ὦμεν τῷ· γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ. ἀφῃρέθη γὰρ ὁ ὀνειδισμὸς τὸ βάπτισμα. τοῦτ δὲ ἐγίνετο τότε, εἰς τύπον τοῦ ἀληθοῦς βαπτίσματος. τότε γὰρ ἐκ μέρους ἐγίνετο, ὡς ἐν σκιᾷ, νυνὶ δὲ ἅπερ [εἶπεν] ὁ ἀπόστολος ὅλῳ τῷ γήϊνῳ γένει ἀπεκδιδυσκόμεθα, διὰ τοῦ λουτροῦ ἀναγεννώμενοι, ἵνα μηκέτι κατὰ τὴν πρώτην γένεσιν ἀποθνήσκωμεν, ἀλλὰ κατὰ τὴν περιτομὴν τῆς ἀπεκδύσεως τοῦ σώματος, ἣν διὰ τοῦ λουτροῦ ἀπεκδιδύσκομεθα, ζήσωμεν. ὥσπερ γὰρ εἶπεν κύριος τῷ Ἰησοῦ· ἀφεῖλον τὸν ὀνειδισμὸν αἰγύπτου ἐν τῇ σήμερον ἡμέρᾳ ἀφ' ὑμῶν· οὕτως πολλῷ πλέον λεχθείη ἂν ἑκάστῳ τῶν [νυνὶ] βαπτιζομένων· ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ ἀφεῖλον τὸν ὀνειδισμὸν τῆς γηίνης γενέσεως, καὶ τὸν ὀνειδισμὸν τῆς τοῦ θανάτου φθορᾶς ἀπὸ σοῦ, ἐν τῇ σήμερον ἡμέρᾳ.

S. Patris nostri

ATHANASII
ARCHIEPISCOPI
Alexandriæ,

IN ILLVD EVANGELII, QVICVNQVE DIXERIT VERBVM CONtra filium hominis, remittetur ei:

QVI AVTEM DIXERIT CONtra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc seculo, neq; in futuro seculo.

C

DE Euangelio dicto, quod scribis mihi, vt exponam, quæso da veniam nostræ conscientiæ. Prorsus enim vereor illud aggredi, ne si cogitationes in illud demersero, scrutarique incepero, imbecilli or appaream, quàm, vt profundam illam sententiam efferam. Tacere igitur de eo omnino statueram, & contentus prioribus esse scriptis: præsagiens tamen ne mihi denuo de eadem re scribere contendas, vim mihi ipsi feci, vt scriberem mediocrem, prout didici, istius rei interpretationem; ea potissimum fiducia, quod sperarem, te, si nos scopum attigissemus, approbaturum esse in gratiam docentis: sin à scopo aberrassemus, veniam daturum esse, quum non ignores nostram imbecillitatem & infirmitudinem. Dictum autem illud Euangelij tale est. Quum inter tot signa Euangelicæ prædicationis, Phari-

D

E

Τῶ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
Ἀλεξανδρείας

ΕΙΣ ΤΟ ΡΗΤΟΝ ΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ.

ΟΣ ΑΝ ΕΙΠΗι ΛΟΓΟΝ ΚΑΤΑ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἀφεθήσεται αὐτῷ· ὃς δ' ἂν εἴπῃ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ, οὔτε ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι.

ΕΙ καὶ ἄγραφον ἐδήλωσας εὐαγγελικὸν ῥητὸν, συγγίνωσκε ἀγαπητὲ, σωφρόνως ἔχων ἀγαθῶ. διὰ γὰρ καὶ ὅλως προσελθεῖν αὐτῷ· μὴ καὶ ἐνδυώσας ὡς αὐτὸς τῷ λογισμῷ, καρξόμενος ἐξανῆναι, ἀπήνησα τὴν ἐν αὐτῷ βαθεῖαν διάνοιαν ἐξικνεῖσθαι πρὸς τοσοῦτον γοῦν προῆκε τότε τέλεον ἐξελεμεῖν καὶ μόνοις ἀρκεσθῆναι πρὸς ἔμφασιν γράμμασιν. στοχάζομενος δὲ μὴ ἄρα δεύτερον τοῦτο γράφειν φιλονεικήσῃς, ἐθισάμενον ἐμαυτὸν, ἵνα ἔχω μαθὼν πρὸς αὐτὸ μελέτας διάνοιαν γράφειν θαρρῶν, ὡς τυχοῦσας μὲν ἡμᾶς τοῦ σκοποῦ, ἀποδέξῃ διὰ τὴν διδάσκουσαν· μὴ τυχόντας δὲ, ἐμέμψῃ· γινώσκων τὴν ἡμετέραν ῥᾳθυμίαν πρὸς ἐθέλειαν. πρὸ μὲν οὖν ῥητέον, ὅτι πρὸς τῶν σημείων γινομένων ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, εἰ μὲν φοβοῦμαι

» Φαρισαῖοι, ἔλεγον· ὅτος οὐκ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια,
» εἰμὴ ἐν τῷ Βεελζεβοὺλ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων. ὁ δὲ
» κύριος εἰδὼς τὰς ἐνθυμήσεις αὐτῶν, εἶπεν αὐτοῖς·
» πᾶσα βασιλεία μερισθεῖσα καθ' ἑαυτὴν, ἐρημοῦ-
» ται, καὶ οἰκία ἐπὶ οἰκίαν πεσεῖται. εἰ δὲ ἐν πνεύματι θεοῦ ἐγὼ ἐκβάλλω
» τὰ δαιμόνια, ἄρα ἔφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ
» θεοῦ, λοιπὸν ἐπιφέρει, διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, πᾶσα
» ἁμαρτία καὶ βλασφημία, ἀφεθήσεται τοῖς ἀν-
» θρώποις· ἡ δὲ τοῦ πνεύματος βλασφημία οὐκ ἀφε-
» θήσεται. καὶ ὃς ἂν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώ-
» που, ἀφεθήσεται αὐτῷ· ὃς δ' ἂν εἴπῃ κατὰ τοῦ πνεύ-
» ματος τοῦ ἁγίου οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ οὔτε ἐν τῷ αἰ-
» ῶνι τούτῳ, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι. σὺ δὲ ἐζήτεις πόθεν
ἡμὲν εἰς τὸν υἱὸν βλασφημία ἀφίεται, ἡ δὲ εἰς τὸ
πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἔχει ἄφεσιν, οὔτε ἐν τῷ νῦν αἰ-
ῶνι, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι; παλαιοὶ μὲν ἄνδρες, ὡ-
ριγένης ὁ πολυμαθὴς καὶ φιλόπονος, καὶ θεόγνωστος ὁ
θαυμάσιος [καὶ πάνδαιος]· τούτων γὰρ τοῖς περὶ τούτοις
συγγράμμασιν ἐνέτυχον, ὅπι τῷ μὲν ἑτέρῳ ἐγ-
γραψας· ἀμφοτέροις γὰρ περὶ τούτου γράφει· πιστεύ-
ειν εἶναι τοὺς εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημίαν
λέγοντας, ὅταν οἱ καταξιωθέντες τῷ βαπτίσματι
τῆς δωρεᾶς τοῦ ἁγίου πνεύματος. πάλιν δρομήσω
σιν εἰς τὸ ἁμαρτάνειν. διὰ τοῦτο γὰρ μὴ δὲ ἄφεσιν
αὐτοὺς λήψεσθαι φασὶ· καθάπερ καὶ ὁ παῦλος ἐν τῇ πρὸς
ἑβραίους λέγει. ἀδύνατον γὰρ τοὺς ἅπαξ φωτι-
σθέντας, γευσαμένους τε τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπουρανίου,
μετόχους γενηθέντας πνεύματος ἁγίου, καὶ καλὸν
γευσαμένους θεοῦ ῥῆμα δυνάμεις τε μέλλοντος αἰ-
ῶνος, καὶ παραπεσόντας, πάλιν ἀνακαινίζειν εἰς με-
τάνοιαν. [ταῦτα μὲν κοινῇ λέγουσι, καὶ ἰδίαν δὲ ἕκαστος
προστίθησι διάνοιαν]. ὁ μὲν γὰρ ὠριγένης, καὶ τὴν αἰ-
τίαν τοῦ κατὰ τῶν [πίστων] κρίσεως, ἅτε λέγει· ὁ μὲν
θεὸς καὶ πατὴρ, εἰς πάντα ἥκει καὶ πάντα περιέχει, ἔμ-
ψυχά τε καὶ ἄψυχα, λογικά τε καὶ ἄλογα. τοῦ δὲ υἱοῦ
ἡ δύναμις, εἰς τὰ λογικὰ μόνα διατείνει· ἐν οἷς εἰσὶ
καὶ ἡμεῖς οἱ καλούμενοι καὶ ἕλληνες οἱ μηδέπω πιστεύσαντες. τὸ
δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἰς μόνους ἐπιβλέπει μεταλαβόντας
αὐτοῦ ἐν τῇ τοῦ βαπτίσματος δόσει. ὅταν οὖν κατη-
χούμενοι καὶ ἕλληνες ἁμαρτάνωσιν, εἰς μὲν τὸν υἱὸν ἁ-
μαρτάνουσιν· ἔτι γὰρ ἐν αὐτοῖς εἰσιν, ὥσπερ εἴρηται· δύ-
νανται δὲ ὅμως λαμβάνειν ἄφεσιν, ὅταν καταξιω-
θῶσι δωρεᾶς τῆς παλιγγενεσίας. ὅταν δὲ οἱ βαπτισθέν-
τες ἁμαρτάνωσι, τὴν τοιαύτην παρανομίαν, εἰς τὸ
πνεῦμα τὸ ἅγιον φθάνειν φησὶν. ἐπειδὴ ἐν αὐτῷ
γενόμενοι ἥμαρτον, καὶ διὰ τοῦτο ἀσύγγνωστον εἶναι
τὸ καθ' αὐτὸ ἀμάρτημα. ὁ δὲ θεόγνωστος ἑαυτὸν προστι-
θεὶς, φησὶ ταῦτα. ὁ πρῶτον παραβεβηκὼς ὅρον καὶ
δεύτερον, ἐλάττονος ἂν ἀξιοῖτο τιμωρίας. ὁ δὲ τὸν
τρίτον ὑπεριδὼν, ἐκεῖ' ἂν συγγνώμης τύχοι. πρῶτον
δὲ ὅρον καὶ δεύτερον φησὶ, τὴν περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ κα-
τήχησιν. τὸν δὲ τρίτον, τὸν ἐπὶ τῇ τελειώσει καὶ [τὸν
ἐπὶ] τῇ τοῦ πνεύματος μετοχῇ παραδιδόμενον λό-
γον, καὶ τοῦτο βεβαιῶσαι θέλων, ἐπάγει τὸ προσῳδὸν τοῦ
σωτῆρος εἰρημένον τοῖς μαθηταῖς, ἔτι πολλὰ ἔ-
» χω ὑμῖν λέγειν, ἀλλ' οὔπω δύνασθε χωρεῖν. ὅταν δὲ
» ἔλθῃ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, διδάξει ὑμᾶς.

ἔτι

Pharisæi dicerent, *Hic non eiicit dæmonia nisi in Beelzebub principe dæmoniorum: Dominus videns cogitationes eorum dixit, Omne regnum contra se diuisum desolatur, subiungens deinde: Si autem ego in Spiritu Dei eiicio dæmonia, nimirum peruenit ad vos regnum Dei*, ac deinde subinfert, *Propterea dico vobis, omne peccatum & omnis blasphemia remittetur vobis hominibus: Caterum spiritus blasphemia non remittetur.* Et *quicunque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro.* Tu autem percunctabaris, cur blasphemia in Filium remitteretur, in spiritum vero veniam non obtineat, neque in hoc seculo neque in futuro? Prisci igitur homines, inter quos & Origenes, vir multarum disciplinarum, & multum industrius, & Theognostus ille admirandus & perquàm studiosus (horum enim opera legebam, quum tuam epistolam acciperem) tradunt nobis hanc esse blasphemiam in Spiritum sanctum, quum, qui dignati sunt per Baptisma donis Spiritus sancti, recurrunt ad peccata, atque inde esse quòd remissionem non consequantur. Quemadmodum & Paulus in Epistola ad Hebræos censet: *Impossibile est enim semel illuminatos, & gustu imbutos cœlestis doni, participesq; factos Spiritus sancti, & qui gustauerunt bonum Dei verbum, & virtutes futuri seculi, quum collapsi fuerint, renouari per pœnitentiam.* Hæc quidem illi in commune dicunt, sed singuli suam peculiariter rationem addunt. Et Origenes, causam cur istiusmodi homines condemnentur, ita explicat: Deus, inquit, Pater in omnia penetrat, & omnia continet, animata, inanimata, rationalia, irrationalia: Filij autem potestas in sola rationalia sese extendit quatenus sunt, inter quæ rationalia Ethnici sunt, qui blasphemant nondum recepta fide. Spiritus autem sanctus in solos eos sese explicat, qui sui participes facti sunt, Baptismatis gratia. Quum igitur blasphemia Ethnici peccant, in Filium peccant, quoniam ille in illis est, possunt tamen veniam consequi. Quum vero baptizati, in quos collatum est donum regenerationis, peccant, istiusmodi iniquitatem in Spiritum sanctum sese extendere ait, quoniam quum Spiritu sancto continerentur, delictum faciunt, ac proinde incondonabilem esse illorum culpam. Theognostus autem hanc rationem addit. Qui primos & secundos fines transgressus est, minori pœna dignus videri possit: qui autem tertios fines contempserit, venia excluditur. Primos autem & secundos fines transmitti existimat, quum quis contra parentem & filium obloquitur: fines autem tertios constituit in initiatione per Baptisma, & in Spiritus sancti participatu, & id confirmare volens superinduxit illud à Saluatore ad discipulos dictum, *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed nondum recipere potestis: quum autem venerit Spiritus sanctus, docebit vos omnia,*

post

post quæ verba ita loquitur Theognostus: Quemadmodum cum nondum valentibus capere perfectitudinem initiationis colloquitur Dominus, se demittens ad illorũ paruitatem, ita cum initiatione perfectis, versatur Spiritus sanctus: neque tamen quisquam ob hæc dicere poterit, spiritus doctrinam superare doctrinam Christi, sed quòd filius contemperet se, & descendat pro modulo nondum initiatione perfectorum, spirituq; peculiariter sit perfectorum: atque ita non propter excellentiam spiritus præ filio, inexpiabilis & citra veniam est blasphemia in Filium: sed quia in non initiatis venia locum habet. In iis vero qui gustauerunt cœleste donum & initiati sunt, nulla ad veniam relinquitur excusatio, aut supplicij deprecatio. Atque illi quidem ad istum modum. Ego autem pro mea qualicunque eruditione, arbitror vtriusque sententiam, nonnulla adhuc inquisitione & obseruatione indigere, num occultior sit aliquis in eorum verbis & profundior intellectus. Certum enim est, Filium, quum sit in Patre, in illis etiam esse, in quibus est Pater, & spiritum non abesse. Indiuisa siquidem est sancta illa & perfecta & beata Trinitas. Quin denuo ad istum modum: Si omnia per Filium facta sunt, & in eo omnia consistũt, quomodo extra ea esset, quæ per ipsum facta sunt, & quæ non essent, nisi in illo essent? In omnibus ergo ille congruenter fuerit, vt necessario is qui peccat in filium & blasphemat, peccet in Patrem & in Spiritum sanctum. Præterea si sacrum Baptisma in Spiritu sancto duntaxat tribueretur, recte diceretur, baptizatos peccare in Spiritum sanctum: sed postquàm in Patre & Filio & Spiritu sancto tribuitur, & ita initiatio in baptizatis consummatur, necessum rursum est, eos, qui post Baptisma præuaricantur, in sanctam & indiuisam Trinitatem blasphemiam facere. Et hoc æquum est ita cogitare & sentire. Si enim ad eos qui accepissent lauacrum regenerationis (Pharisæos dico) & iam participes factos doni Spiritus sancti, ita loquutus fuisset Dominus, verisimilis esset istiusmodi interpretatio, vtpote de iis dicta, qui recurrerent ad peccatum, & delinquerent in Spiritum sanctum. Iam quum lauacrum hoc non acceperint, sed & Ioannis Baptismati derogauerint, quo pacto eos accusare potuit, vt blasphemantes in Spiritum sanctum, cuius nondum consortes erant redditi? non enim docendi ratione in futurum simpliciter ista locutus est Dominus, neque postmodum peccaturis hanc pœnam interminatus est, sed in præsentia Pharisæos, vt iam reos tantæ blasphemiæ accusans, hoc dictum protulit. Pharisæis igitur accusatis, etiam priusquam baptisma recepissent, non poterit hoc dictum pertinere ad eos, qui post lauacrum præuaricantur: & præsertim, quia eos non in genere de peccatis, sed de blasphemia increpabat. In quibus hoc differentiæ est, quòd qui peccat, legem transgreditur, qui blasphemat, contra ipsam deitatem impiè agit.

Super

εἶτα φησὶν ὥσπερ τοῖς μηδέπω χωρεῖν δυναμένοις τὰ τέλεια διαλέγεται ὁ σωτὴρ συγκαταβαίνων αὐτῶν τῇ σμικρότητι. τοῖς δὲ πλειουμένοις συγγίνεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ οὐδέπου τῆς ἐκ τούτων ἂν φαίη τὸν υἱὸν παιδαγωγίαν ὑπερβάλλειν τῆς τοῦ ἁγίου διδαχῆς· ἀλλ' ὅπερ ὁ υἱὸς συγκαταβαίνει τοῖς ἀτελέσι· τὸ δὲ πνεῦμα σφραγίς ἐστι τῶν τελουμένων. οὕτως οὐ διὰ τὸν ὑπερβολὴν τοῦ πνεύματος ὁ εἰς τὸν υἱὸν, ἄφυκτός ἐστι καὶ ἀσύγγνωστος ἡ εἰς τὸ πνεῦμα βλασφημία· ἀλλ' ὅτι ὅπου μὲν τοῖς ἀτελέσιν, ἐστὶ συγγνώμη· ὅπου δὲ τοῖς γευσαμένοις τῆς ἄνωθεν δωρεᾶς καὶ τελειωθεῖσιν, οὐδεμία περιλείπεται συγγνώμης ἀπολογία καὶ παραίτησις. ἐκεῖνοι μὲν οὖν, πῦθ', ἐγὼ δὲ ἀφ' ὧν ἔμαθον, νομίζω τὴν ἑκατέρου διάνοιαν, μετρίας τινὸς δοκιμασίας ὀφειλούσης καὶ κατανοήσεως· μὴ ἄρα κεκρυμμένος ἔστι τις ἐν αὐτοῖς τοῖς ὑπ' αὐτῶν εἰρημένοις βαθὺς λόγος. δῆλον γὰρ ὡς ἐν υἱῷ ὢν, ἐν τούτοις ἐστὶν, ἐν οἷς καὶ ὁ πατήρ ἐστι, καὶ τὸ πνεῦμα οὐκ ἄπεστιν. ἀδιαίρετος γάρ ἐστιν ἡ ἁγία καὶ τελεία, καὶ μακαριστὴ τριάς. ἔτι δ' οὖν εἰ πάντα δι' υἱοῦ γέγονε, καὶ ἐν αὐτῷ τὰ πάντα συνέστηκε, πῶς ἂν ἐκτὸς εἴη τῶν ἐν αὐτοῦ γινομένων; μὴ ὄντων δὲ ἐκείνων αὐτοῦ μακρὰν, ἐν πᾶσιν ἂν καὶ αὐτὸς εἰκότως εἴη· ὡς ἐξ ἀνάγκης τὸν εἰς τὸν υἱὸν ἁμαρτάνοντα καὶ βλασφημοῦντα, ἁμαρτάνειν καὶ εἰς τὸν πατέρα καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα, καὶ τὸ ἅγιον δὲ λουτρὸν, εἰ μὲν εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα μόνον ἐδίδοτο, εἰκότως ἂν ἐλέγετο τοὺς βαπτιζομένους εἰς τὸ πνεῦμα μόνον ἁμαρτάνειν. ἐπειδὴ δὲ [καὶ] εἰς πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα δίδοται, καὶ οὕτω πλησιοῦται τῶν βαπτιζομένων ἑκάστῳ, ἀνάγκη πάλιν τοὺς μετὰ τὸ βάπτισμα βλασφημοῦντας, εἰς τὴν ἁγίαν καὶ ἀδιαίρετον τριάδα τὴν βλασφημίαν ποιεῖσθαι. καὶ τοῦτο δὲ δίκαιον ἂν εἴη λογίζεσθαι καὶ νοεῖν, εἰ μὲν προσλαβόντας τὸ λουτρὸν τῆς παλιγγενεσίας τοὺς Φαρισαίους λέγω καὶ μεταλαχόντας αὐτοὺς ἤδη τῆς δωρεᾶς τοῦ ἁγίου πνεύματος διελέγετο ὁ κύριος, πιθανή τις ἴσως ἦν αὕτη διάνοια, ὡς πάλιν δρομήσαντας αὐτοὺς, καὶ πλημμελήσαντας εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα. εἰ δὲ μήπω τὸ λουτρὸν εἰλήφασιν, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ Ἰωάννου βάπτισμα ἐξουθενήσαντες ἦσαν, πῶς ἠπάτουν τούτους ὡς βλασφημήσαντας εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οἳ μηδέπω μέτοχοι γεγόνασι; καὶ γὰρ ὁ διδάσκων ἁπλῶς ὁ κύριος ἐλάλει ταῦτα. ὁ δὲ ὅτι μέλλουσι τὴν μορίαν οὐ πάλιν, ἀλλ' ὡς ἤδη αἰτιώμενος ἀληθῶς τοὺς Φαρισαίους, ὡς ἤδη γενομένους ὑπευθύνους τῆς ἀληκαύτου βλασφημίας, εἴρηκε τοῦτο τὸ ῥητὸν ὁ κύριος. τῶν δὲ Φαρισαίων οὕτω κατηγορημένων, καὶ πρὶν λαβεῖν αὐτοὺς τὸ βάπτισμα· ὃ κἂν εἴη τοῦτο τὸ ῥητὸν ἐπὶ τοὺς μετὰ τὸ λουτρὸν βλασφημήσαντας. καὶ μάλιστα, ὅτι οὐχ' ἁπλῶς ἐπ' ἁμαρτίαις, ἀλλ' ἐπὶ βλασφημίᾳ αὐτοὺς ἠπάτουν. διαφέρει δὲ, ὅτι ὁ μὲν ἁμαρτάνων βλασβαίνει νόμον· ὁ δὲ βλασφημῶν, εἰς αὐτὸν ἀσεβεῖ τὴν θεότητα. ὅπου

πολλαῖς

ὅτι πολλαῖς γοῦν πρότερον πλημμελείαις αἰτιώμενος αὐτὸς ὁ σωτὴρ, ὅτι τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ τὴν περὶ τῶν γονέων διὰ ἀργύριον παρέβαινον, καὶ τοὺς προφήτας παρεκρούοντο, καὶ τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ ἐποίουν οἶκον ἐμπορίας, ὅμως παρῄνει καὶ μεταγνοεῖν αὐτοῖς. ὅτι δὲ τῷ λέγειν αὐτοὺς ἐν Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια, οὐκ ἐπὶ ταύτῃ ἁμαρτίαν ἁπλῶς, ἀλλὰ καὶ βλασφημίαν εἴρηκεν εἶναι τηλικαύτην, ὥστε ἄφυκτον καὶ ἀσύγγνωστον εἶναι τὴν τιμωρίαν τοῖς τοιαῦτα πλημμῶσιν· ἄλλως τε καὶ τῶν μετὰ τὸ λουτρὸν ἁμαρτανόντων χαλεπὴν εἴρηται τὴν ῥῆσιν· καὶ τούτοις ἀσύγγνωστός ἐστιν [ἡ] τῶν πλημμελημάτων δίκη, πῶς τῷ μὲν ἐν κορίνθῳ μετανοοῦντι κυρίῳ τῷ αὐτῷ ἀγαπητὸν ὁ ἀπόστολος, τοὺς δὲ γαλάτας πάλιν ἀρομήσαντας ὠδίνει, ἄχρις οὗ μορφωθῇ πάλιν χριστὸς ἐν αὐτοῖς; ἐν ὅτι δὲ τῷ λέγειν πάλιν, δείκνυσιν αὐτῶν καὶ τὴν πρώτην ἐν [τῷ] πνεύματι παλιγγενεσίαν τινὰ ὅτι δὲ καὶ ναβάτῳ μεμφόμεθα ἀναιροῦντι [τὴν] μετάνοιαν, καὶ φάσκοντι μηδεμίαν συγγνώμην ἔχειν τοὺς μετὰ τὸ λουτρὸν ἁμαρτάνοντας, εἰ διὰ τοὺς μετὰ τὸ λουτρὸν ἁμαρτάνοντας εἴρηται τὸ ῥητὸν; καὶ γὰρ ἐπὶ τῇ πρὸς ἑβραίους ῥηθὲν εἰρημένον, οὐκ ἐκκλεῖον. ἐστὶ τῶν ἁμαρτανόντων [τὴν] μετάνοιαν, ἀλλὰ δεικνύον ἓν εἶναι τὸ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας βάπτισμα, καὶ μὴ δύο· ἑβραίοις γὰρ ἔγραφε· καὶ ἵνα μὴ νομίσωσι κατὰ τὸν ἐν τῷ νόμῳ σωτήριον πρόφασιν μετανοίας εἶναι πολλὰ καθ' ἡμέραν βαπτίσματα, διὰτοῦτο, μετανοεῖν μὲν παραινεῖ, μίαν δὲ εἶναι τὴν ἀνακαίνισιν διὰ τοῦ βαπτίσματος· καὶ μὴ δεύτερον ἀποφαίνεται· ὡς καὶ ἐν ἑτέρᾳ ἐπιστολῇ φησι· μία πίστις, ἓν βάπτισμα. ὃ δὲ γὰρ εἶπεν, ἀδύνατον μετανοεῖν· ἀλλ' οὐ δύνατον πρόφασει μετανοίας ἀνακαινίζειν ἡμᾶς πάλιν. ἔχει δὲ πολλὴν τὴν διαφοράν· ὁ μὲν γὰρ μετανοῶν, παύεται μέν, τοῦ ἁμαρτάνειν· ἔχει δὲ, τῶν τραυμάτων τὰς οὐλάς· ὁ δὲ βαπτιζόμενος, τὸν μὲν παλαιὸν ἀπεκδιδύσκεται· ἀνακαινίζεται δὲ, ὡς ἄνωθεν γεννηθεὶς, τῇ τοῦ πνεύματος χάριτι· τοιαῦτα δή σοι μοὶ λογιζομένῳ, μείζονα ἀπαλλάττει βάθος τῆς ἐν τῷ ῥητῷ διανοίας· καὶ διὰτοῦτο πολλὰ πρότερον προσκαλέσας τὸν ὅπου τὸ φρέαρ καθεσθέντα· καὶ ὅτι τὴν θαλάττην περιπατήσαντα κύριον, ὅτι τὴν οἰκονομίαν λοιπὸν τὴν ἐν αὐτῷ γινομένην ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέρχομαι· πάλιν πῶς ἐξ αὐτῆς, τὴν ἐν τῷ ἀναγνώσματι νοῦν λαβεῖν δυνηθῶ. πᾶσα τοίνυν ἡ θεία γραφὴ, ταύτην εὐαγγελίζεται καὶ κηρύττει· μάλιστα δὲ, ὁ μὲν ἰωάννης λέγων· ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν· ὁ δὲ παῦλος γράφων, ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ· ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβών, καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν, ὑπήκοος γενόμενος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ, σταυροῦ· διὰτοῦτο

Super multis autem criminibus accusans eos Saluator, tum quòd præceptum Dei de parentibus ob pecuniam præuaricarentur, tum quòd in Prophetas offenderent, & Dei domum, domũ negociationis facerent, tamen etiam in tantis delictis eos pœnitentiæ admonebat. Verum vbi eum dixissent in Beelzebub eiicere dæmonia, non vlterius hoc peccatum in genere, sed blasphemiam dixit tantam esse, vt inde fuga nulla & receptus esset, & venia carere; nec condonationem vllam iis superesse, qui talia committerent. Alioqui, si eorum causa, qui post lauacrum peccant, id dictum fuisset, illorumque culpa extra veniam seponeretur, cur apud Corinthios pœnitenti communionem restituit Paulus? & Galatas retrorsum abeuntes parturit, *donec iterum formaretur in illis Christus?* quum in hoc vocabulo, Iterum, deprehendere liceat, etiam primam eorum in Spiritu sancto initiationem? Aut quid est quod Nouato succenseamus tollenti pœnitentiam, dicentiq; nullam eos veniam obtinere, qui post lauacrum peccant? Quod si propter eos, qui post lauacrum peccant, hoc verbum dictum est, ergo illud quoque ad Hebræos propter eosdem dictum est. Iam hoc dictum non excludit post lauacrum peccatum à pœnitentia, sed ostendit vnum esse Catholicæ Ecclesiæ Baptisma, & non duplex. Siquidem Hebræis scripsit, qui ne, pro legis consuetudine, putarent sub prætextu pœnitentiæ, multa quotidie esse Baptismata facienda, ideo eos & ad pœnitentiam hortatur, & vnam esse renouationem per Baptisma, & non secundum ostendit, vt & in alia epistola dicit, *Vna fides, vnum Baptisma.* Neque dixit rem impossibilem esse pœnitentiam, sed impossibile esse per causam pœnitentiæ, quempiam iterato Baptismate renouari. Estque inter pœnitentiam & Baptisma non leue discrimen. Quem enim pœnitet, is definit quidem peccare, sed tamen retinet vulnerum cicatrices. Qui autem baptizatur, tum veterem hominem exuit, tum superne renouatur, quasi de integro regeneratus spiritus gratia. Istiusmodi mihi cogitanti, maior profunditas sententiæ in hoc dicto occurrit. Et ob hoc iam antea plurimum precatus Dominum, qui super puteum sedit, & in mari deambulauit, ad dispensationem deinde in eo pro nobis habitam reuertor: quippe quum fieri possit, vt inde huius lectionis sententiam nanciscar, quum omnis sacra scriptura eam annunciet & prædicet, maxime autem Ioannes ad istum modum inquiens, *Verbum caro factum est, & habitauit in nobis*: & Paulus scribat, *Qui quum in formã Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, sed seipsum exinaniuit, forma serui accipiens, & specie inuentus est vt homo, Humiliauit seipsum, obediens factus vsq; ad mortem, mortem autem crucis.*

Ideò

διατοῦτο

Ideo enim Deus quum esset, etiam homo factus est, & vt Deus excitauit mortuos, & verbo vniuersos sanans, mutauit aquam in vinum. Non enim hæc erant opera hominis, quale est, quod carnem gestans, siti lassitudine neque laborauit, & mortem passus est. Hæc enim deitatis nequaquam erant. Contra, vt Deus locutus est, *Ego in Patre, & Pater in me.* Vicissim autem vt corpore indutus reprehendit Iudæos, *Quid me queritis interficere hominem, qui vobis veritatem locutus sum, quam audiui a Patre?* Fiebant autem ista non diuisim, secundum factorum qualitatem, vt hæc quidem designarentur à corpore absque Deitate: illa vero à deitate seorsum à corpore: sed coniunctim ista omnia fiebant, vnusque erat Dominus qui illa faciebat per suam gratiam. Spuebat quidem vt homo, sputamentum tamen illud diuinum erat: siquidem per illam saliuam oculos à natiuitate cæci visui restituit: & ostendere se volens Deum, humana lingua idipsum significauit, Ego & Pater, inquiens, vnum sumus. Et solummodo voluntate persanauit. Manum vero suam humanam protendens, socrum Petri febricitantem erexit, & Archisynagogi filiam iam defunctam à morte excitauit. Hæretici igitur in suis professionibus insaniunt, quorum isti corporalia Saluatoris intuentes, repudiant hoc dictum. *In principio erat Verbum:* alij ea quæ sunt diuinitatis, inspectantes, ignorant illud alterum dictum, Et Verbum caro factum est. Qui autem vir fidelis est & Apostolicus, cognoscens Domini in genus humanum dilectionem, quum videt ea quæ sunt Deitatis signa, admiratione veneratur Dominum in corpore latentem. Rursus quum videt quæ sunt corporis propria, plusquàm obstupescit, animaduertens in illis deitatis energiam. Istiusmodi cum sit Ecclesiastica fides, quidam humana eius respicientes, videntesque eius sitim, aut fatigationem, aut passionem, obtrectant Saluatori, vt homini mero. Et magnopere quidē peccant: possunt tamen celeriter pœnitentiam agendo, veniam consequi: quum habeant pro excusatione, imbecillitatem carnis. Cæterum, vbi quis Deitatis opera intuens, incipit dubitare de Incarnatione Domini, & ille quidem maxime peccat, eò quòd, quum videat eum comedentem, patientem, spectrum inanemque apparitionem corpus eius fuisse imaginatur. Verum & istiusmodi celeriter resipiscentibus veniam Christus donauerit, eò quòd & ipsi causam erroris sui habeant ex magnitudine operum, humanam naturam excellentium. At illi qui amborum istorum insciti am, cæcitatemque transcendunt, putantes se legis scientiam tenere, quales erant eius temporis Pharisæi, in insaniam versi, & Verbum quod in corpore est, prorsus abnegant, & diuinitatis opera diabolo eiusque dæmoniis imputant,

Διὰ τοῦτο γὰρ θεὸς ὢν καὶ ἄνθρωπος γενόμενος, ὡς μὲν θεὸς, ἤγειρε νεκροὺς, καὶ λόγῳ πάντας θεραπεύων, μετέβαλε καὶ τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον· οὐ γὰρ ἦν ἀνθρώπου ταῦτα ἔργα· ὡς δὲ σῶμα φορῶν, ἐδίψα καὶ ἐκοπία, καὶ ἔπαχεν· ἃ γὰρ ἦν ἴδια ταῦτα τῆς θεότητος. Καὶ ὡς μὲν θεὸς ἔλεγεν, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοὶ· ὡς δὲ σῶμα φορῶν, ἤλεγχε τοὺς Ἰουδαίους· τί με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι, ἄνθρωπον, ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα, ἣν ἤκουσα παρὰ τοῦ πατρός; γίνεται δὲ ταῦτα, οὐ διῃρημένως κατὰ τὴν τῶν γινομένων ποιότητα, ὥς τι τὰ μὲν τοῦ σώματος, χωρὶς τῆς θεότητος, τὰ δὲ τῆς θεότητος, χωρὶς τοῦ σώματος δεικνυόμενα· σωτηρίως δὲ, πάντα ἐγίνετο, καὶ εἷς ἦν ὁ ταῦτα ποιῶν κύριος παραδόξως τῇ ἑαυτοῦ χάριτι. Ἔπτυε γὰρ ἀνθρωπίνως, καὶ τὸ πτύσμα ἦν ἔνθεον. Ἐν αὐτῷ γὰρ ἐποίει τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ σπαργανίτου τυφλοῦ ἀναβλέπειν. Καὶ δεικνύων δὲ ἑαυτὸν θεὸν, ἀνθρωπίνῃ γλώττῃ, τοῦτο σημαίνων ἔλεγεν· ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· καὶ μόνον δὲ θέλων, ἐθεράπευε. Τὴν δὲ ἀνθρωπίνως ἐκτείνων χεῖρα, ἔγειρε τὴν πενθερὰν Πέτρου πυρέσσουσαν, καὶ τὴν τοῦ ἀρχισυναγώγου θυγατέρα ἤδη τελευτήσασαν, ἐκ τῶν νεκρῶν ἀνήγειρεν. Αἱρετικοὶ μὲν οὖν, κατὰ τὴν ἰδίαν παίδευσιν ἐμάνησαν· οἱ μὲν τὰ σωματικὰ βλέποντες τοῦ σωτῆρος, ἠρνήσαντο τὸ, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος· οἱ δὲ τὰ τῆς θεότητος θεωροῦντες ἠγνόησαν τὸ, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο. Ὁ δὲ πιστὸς καὶ ἀποστολικὸς ἀνὴρ, εἰδὼς τὴν τοῦ κυρίου φιλανθρωπίαν, βλέπων μὲν τὰ τῆς θεότητος σημεῖα, θαυμάζει τὸν ἐν τῷ σώματι κύριον· θεωρῶν δὲ πάλιν καὶ τὰ τοῦ σώματος ἴδια, ὑπερεκπλήσσεται καταγνοὺς τὴν ἐν αὐτοῖς τῆς θεότητος ἐνέργειαν. Τοιαύτης οὖν οὔσης τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως, ὅταν τινὲς εἰς τὰ ἀνθρώπινα βλέποντες, ἴδωσι τὸν κύριον διψῶντα ἢ κοπιῶντα, ἢ πάσχοντα, καὶ μόνον φλυαρήσωσιν ὡς κατὰ ἄνθρωπον τοῦ σωτῆρος, ἁμαρτάνουσι μὲν μεγάλως· δύνανται δὲ ὅμως ταχέως μεταγινώσκοντες λαμβάνειν συγγνώμην, ἔχοντες προφασιν τὴν τοῦ σώματος ἀσθένειαν. Ἔχουσι γὰρ καὶ τὸν ἀπόστολον συγγνώμην αὐτοῖς νέμοντα, καὶ οἱονεὶ χεῖρα αὐτοῖς ἐν τῷ λέγειν ἐκτείνοντα, ὅτι ὁμολογουμένως μέγα ἐστὶ τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον, θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί. Ὅταν δὲ πάλιν τὰ τῆς θεότητος ἔργα θεωροῦντες τινὲς, διεξέρχουσι περὶ τῆς τοῦ σώματος φύσεως, καὶ αὐτοὶ μὲν ἁμαρτάνουσι τὰ μέγιστα, ὅτι καὶ τοι βλέποντες ἐθέλοντα καὶ πάσχοντα, φαντάζονται φαντασίαν· συγγινώσκειν δὲ ὅμως καὶ τούτοις ταχέως μεταγινώσκουσιν ὁ Χριστὸς δύναται, διὰ τὸ καὶ αὐτοὺς ἔχειν προφασιν τὴν ἐκ τῶν ἔργων ὑπὲρ ἄνθρωπον μεγαλειότητα. Ἐπειδὰν δὲ τὴν ἀμφοτέρων τούτων ἄγνοιαν καὶ πλάνην ὑπερβάντες οἱ δοκοῦντες ἔχειν τοῦ νόμου τὴν γνῶσιν· οἷον ἦσαν οἱ τότε Φαρισαῖοι [καὶ οἱ νῦν ἀρειανοὶ] εἰς μανίαν τραπῶσι, καὶ αὐτὸν τὸν ἐν τῷ σώματι ὄντα λόγον πάλιν ἀρνήσονται, ἢ καὶ τὰ τῆς θεότητος ἔργα τῷ διαβόλῳ, καὶ τοῖς τούτου δαίμοσιν ἀναφέρουσιν,

ἀκέτως ἀσύγγνωστον ἔχουσι τὴν ὀφὶ τῆς τοιαύτης ἀσεβείας ἐπιτιμίαν. τὸν τε γὰρ Δαίμονα εἰς θεὸν ἐλογίσαντο, καὶ τὸν ἀληθινὸν καὶ ὄντως ὄντα θεὸν, οὐδὲν πλέον ἐν τοῖς ἔργοις ἔχειν τῶν δαιμόνων ἡγήσαντο. εἰς τοιαύτην τινὰ ἀσέβειαν πεπωκότες ἦσαν οἱ τότε Ἰουδαῖοι, καὶ τῶν Ἰουδαίων οἱ Φαρισαῖοι. τοῦ γὰρ σωτῆρος δεικνύοντος τὰ τοῦ πατρὸς ἔργα· νεκροὺς γὰρ ἤγειρε, τυφλοὺς ἐκαθάιζε τὸ βλέπειν, χωλοὺς ἐποίει εὐπατεῖν, κωφῶν ἤνοιγε τὴν ἀκοὴν, ἀλάλους ἐποίει λαλεῖν, καὶ τῇ κτίσει ὑποτεταγμένην ἐδείκνυεν, ἐπιτάττων τοῖς ἀνέμοις, καὶ περιπατῶν ἐπ' αὐτῆς τῆς θαλάττης· οἱ μὲν ὄχλοι, ἐξεπλήττοντο καὶ ἐδόξαζον τὸν θεὸν· οἱ δὲ θαυμασιοὶ Φαρισαῖοι ἔλεγον, τὰ Βεελζεβοὺλ εἶναι τὰ τοιαῦτα ἔργα. καὶ οὐκ ἠχθάνοντο οἱ ἄφρονες τὴν τοῦ θεοῦ δύναμιν, ἐπὶ τὸν Δαίμονα μεταφέροντες. ὅθεν ἀκολούθως ὁ σωτὴρ, ἀσύγγνωστα καὶ ἄφυκτα βλασφημεῖν αὐτοὺς ἀπεφήνατο. ἕως μὲν γὰρ εἰς τὰ ἀνθρώπινα βλέποντες ἐχώλευον τῇ Δαιμονιᾷ, λέγοντες· οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ τέκτονος υἱὸς; καὶ πῶς οὗτος οἶδε γράμματα μὴ μεμαθηκώς; καὶ τί [σὺ] ποιεῖς περὶ σεαυτοῦ σημεῖον; καὶ καταβήτω νῦν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ καὶ πιστεύσομεν αὐτῷ, ἔφερεν αὐτοὺς, καὶ ὡς εἰς ἰὸν ἀνθρώπου ἁμαρτανόντων αὐτῶν, λυπούμενος ἐπὶ τῇ πωρώσει αὐτῶν ἔλεγε· εἰ ἔγνωτε καὶ ὑμεῖς τὰ εἰς εἰρήνην. καὶ γὰρ καὶ τῷ μεγάλῳ πέτρῳ ὡς πρὸς ἄνθρωπον λαλησάσης τῆς θυρωροῦ, καὶ ἄντως ἀποκρινομένῳ, σωίεγνω κλαύσαντι ὁ κύριος· ὅτε δὲ πάντες ἐπιπεπλώκασι καὶ πλέον ἐμάνησαν, ὥστε τὰ τοῦ θεοῦ ἔργα λέγειν εἶναι τοῦ Βεελζεβοὺλ, οὐκέτι λοιπὸν αὐτοὺς ἤνεγκεν· εἰς γὰρ τὸ κατὰ πνεῦμα αὐτοῦ ἐβλασφήμουν λέγοντες τὰ τοιαῦτα μὴ εἶναι θεὸν, ἀλλὰ Βεελζεβοὺλ. καὶ Δαιτοῦτ' ὡς ἀφόρητα πολεμοῦντας, αἰωνίως ἐπωμόρησαν. ἴσον γὰρ ἦν αὐτοὺς πολεμᾶν [καὶ] εἰπεῖν, ὁρῶντας τὴν τοῦ κόσμου τάξιν καὶ τὴν εἰς αὐτὴν εὐνοιαν, ὅτι καὶ ἡ κτίσις ὑπὸ τοῦ Βεελζεβοὺλ γέγονε· καὶ ὁ ἥλιος ὑπακούων τῷ Δαιμόνῳ ἀνατέλλει, καὶ δι' αὐτὴν εὐπορεῖ τὰ ἄστρα ἐν τῷ οὐρανῷ. καὶ γὰρ ὥσπερ τὰ τοῦ θεοῦ, οὕτω κἀκεῖνα τοῦ πατρὸς ἴδια ἔργα. καὶ εἰ ἐκεῖνα τοῦ Βεελζεβοὺλ, ἐξ ἀνάγκης καὶ ταῦτα τοῦ Βεελζεβοὺλ. καὶ πού λοιπὸν αὐτοῖς τὸ· ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν; ἀλλ' οὐδὲν ξένον τῆς τοιαύτης αὐτῶν μανίας· ἐπεὶ καὶ οἱ τῆς τοιαύτης αὐτῶν γνώμης πατέρες ἐν τῇ ἐρήμῳ πρὸ ὀλίγου ἐξελθόντες ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου, μόχον πλάσαντες, αὐτῷ τὰς εἰς αὐτοὺς εὐεργεσίας τοῦ θεοῦ γενομένας, ἀνεθέντες, ἔλεγον· οὗτοί σου θεοί Ἰσραὴλ, οἱ ἀναγαγόντες σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου. Δι' ὃ οὖν τοιαύτην βλασφημίαν, καὶ τῶν τότε τοιαῦτα πολμησάντων, τὰ μὲν πλείω ἐκ ὀλίγοι, πολλοὶ δὲ ἀνηρέθησαν· ἐπηγείλατο δὲ ὁ θεὸς λέγων· ἡ δ' ἂν ἡμέρᾳ ἐπισκέψωμαι ἐπάξω ἐπ' αὐτοὺς τὴν ἁμαρτίαν αὐτῶν. καὶ γὰρ ἕως μὲν κἀκεῖνοι δι' ἄρτους καὶ ὕδωρ ἐγόγγυζον, ὅτι τοσοῦτον αὐτοὺς οὕτως ἔφερεν

merito istius impietatis indeprecabilem pœnam luunt, quum & diabolum pro Deo accipiant, & verum certumque Deum nihil plus, quàm dæmonem operari credant. In istiusmodi impietatem delapsi erant eius temporis Iudæi, & inter Iudæos Pharisæi: Christo enim exhibente opera Patris sui, quippe qui & mortuos excitarit, & cæcis visum largitus sit, claudosque ambulare fecerit, surdis auditum aperuerit, mutos loquentes reddiderit, rerumque naturam sibi subiectam ostenderit, imperans ventis, deambulans in mari, plebeij quidem admiratione obstupuerunt, Deum glorificantes, contra mirifici isti Pharisæi dixere, Beelzebub esse istiusmodi opera, & stulti illi nullo pudore ducebantur. Vnde consequenter illos Saluator noster inuenerabiliter blasphemare ostendit. Quoadusque enim ad humana respicientes, animo claudicabant, dicentes, *Num hic est fabri filius? aut quomodo iste literas nouit, quum non didicerit?* Et *quod signum tui exhibes? & descendat nunc de cruce, & credemus ei*, ferebat eos, vt in filium hominis delinquentes, dolensque de ipsorum cæcitate, ita eos alloquutus est, *Si cognouissetis, & vos quæ sunt ad pacem.* Quin & magno Petro ianitricis verba, vt de homine loquentis respondenti, & postmodum ploranti veniam Dominus dedit. Quum autem sibi ita collapsis, nouam adhuc aliam ruinam accumulauerant, adeo vt Dei opera Beelzebub esse dicerent, iam illos vlterius non tulit. Nam spiritum eius blasphemabant, dicentes, Eum, qui talia faceret, Deum non esse, sed Beelzebub, ac propterea vt intoleranda patrantes, æternaliter eos mulctauit. Idem enim erat & paris audaciæ, si videntes mundi ordinem, & prouidentiam erga mundum, dixissent rerum naturam à Beelzebub conditam esse, ac proinde solem obedientem diabolo in ortus suos prodire, & per diabolum astra in cœlo circumagi. Nam quemadmodum ista sunt Dei, ita & illa erant opera Patris. Quandoquidem si illa Beelzebub fuissent, necessario & ista Beelzebub fuerint. Et vbinam illis illud Geneseos, *In principio creauit Deus cœlum & terram?* Cæterum nihil est quòd mireris istiusmodi illorum insaniam, quum & patres eorum eiusdem sententiæ fuerit. Siquidem in eremo nuper admodum egressi ex Ægypto, in vitulum quem finxere, Dei in se collata beneficia retulerunt, dicentes, *Hi sunt dii tui Israel, qui te ex Ægypto eduxerunt.* Propter istam igitur blasphemiam, & eorum qui talia tunc ausi fuere, multi sublati sunt. Quum ita denunciet Dominus, dicens, *Quacunq; die vlitabo, inducam super eos peccata ipsorũ.* Nam quamdiu & illi ob aquã & panem murmurabant

murabant ferebat eos, non aliter quàm nutrix alumnum suum. Vbi autem magis insanierunt, & (vt psallit contra eos spiritus) *mutauerunt gloriam eius in simulachrum vituli comedentis fœnũ*, iam deinde vt incondonabili crimine perpetrato, flagellati sunt ob vitulum quem fecit illis Aaron, vt ait scriptura. Eadem hic perpetrantes Pharisæi, tale responsum à Domino acceperunt, quale Beelzebub ab ipsis excogitatus, & iam habet & olim habuit scilicet, vt cum eo simul in igne ipsi præparato, absumantur. Non enim ob hoc quòd comparationem faceret de blasphemia sui vel Spiritus sancti, quasi maior sit ille, ac proinde grauioris sit sceleris blasphemia in illum, hoc locutus est: absit. Nam & antea docuerat, omnia quæ Pater habet, ea Filij esse, & quòd non Spiritus daret Filium, sed quòd filius Spiritum discipulis præberet, & per discipulos illis, qui in ipsum crederent. Non, inquam, ita ea de causa locutus est Dominus, sed quòd ambæ blasphemiæ in ipsum caderent, issque inter se collatis, altera minor, altera maior esset: Pharisæi enim sunt, qui in vtroque genere blasphemiæ peccant. Siquidem & illi humanitatem eius intuentes, in hæc conuicia proruperunt, vnde huic sapientia? & quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti, & Patris opera speculantes non solum eius diuinitatem inficiati sunt, sed loco deitatis dixerunt Beelzebub in eo esse, Beelzebubque esse opera quæ faceret. Atque ideo ambobus istis contra ipsum dictis, altero tamen ob humanitatem corporis sui, minoris blasphemiæ, altero verò ob deitatem grauioris, de grauiori pœna indepreca bilem pronunciauit, certe discipulos confirmans. Si patrem familias, inquit, Beelzebub nominarunt, quibus verbis se esse patrem familias significauit, vt intelligeretur idem ille esse, qui ita tum à Iudæis blasphemabatur. Si autem Iudæi in Beelzebub eum dæmonia eiicere dicitantes, nulli nisi Domino conuiciabantur, certum est illud dictum de blasphemia spiritus ad ipsum Dominum pertingere, & vniuersa illa dicta Dominum de seipso retulisse: ipse enim rerum vniuersitatis paterfamilias est. Verum idem denuo confirmationis causa repetere subterfugiendum nõ est. Sitire videlicet, fatigari, dormire, verberari, comedere, propria hominum esse: Opera autem quæ fecit Dominus, ea non itidem ab hominibus, sed à Deo facta esse. Quum igitur aliqui (vt supra dixi) ad ea respicientes, Christo vt homini conuiciantur, minori supplicio digni cẽsendi sunt, qui qui opera Dei ad diabolum transferunt. Hi enim non solum sacra obiiciunt canibus, sed & diabolum Deo parem faciunt, & lucem tenebras esse dicunt. Hanc igitur Pharisæorum blasphemiam inueniabilem esse Marcus annotauit, *Qui*, inquit, *blasphe-*

ἔφερεν, ὡς εἴπις τροφὸς τροποφορήσας τὸν ἑαυτῆς υἱόν· ὅτι δὲ τέλειον ἐμάνισαν· καὶ ὡς ψαλλει κατ' αὐτῶν τὸ πνεῦμα· ἠλλάξαντο τὴν δόξαν αὐτῦ ἐν ὁμοιώματι μόσχου ἐσθίοντος χόρτον, τὸ τέλικαῦτα λοιπὸν ἀσυγγνωστα τολμήσαντες, ἐπετύχθησαν, ὡς φησὶν ἡ γραφή, καὶ τῆς πίστεως δ' μοχθοῦ οὐ ποιησεν ἀκαρὲς. τοιαῦτα καὶ νῦν τολμῶντες οἱ Φαρισαῖοι, τοιαύτην ἐχήκασι καὶ τοῦ σωτῆρος ὑπόφασιν, οἵαν καὶ ὁ παρ' αὐτῶν ὑπονοηθεὶς Βεελζεβοὺλ ἔχει· ἤδη καὶ ἔχει· ὥστε αὐτοὺς εἰς τὸ ἡτοιμασμένον πῦρ ἐκεῖνο, αἰωνίως συγκαπαθίεσθαι μετ' αὐτοῦ· ἡ γὰρ δὴ σύγκρισίν τινα ποιούμενος τῆς εἰς ἑαυτὸν καὶ τῆς εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λεγομένης βλασφημίας, τοῦτ' ἐρηκεν· μὴ γένοιτο· φθάσας γὰρ ἐδίδαξεν, ὅτι πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, τοῦ υἱοῦ ἐστι, καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα λήψεται, καὶ αὐτὸν δοξάσει τὸν υἱόν. καὶ οὐχὶ τὸ πνεῦμα τὸν υἱὸν δοξάσει, ἀλλ' ὁ υἱὸς τὸ πνεῦμα παρέχει τοῖς μαθηταῖς, καὶ δι' αὐτῶν, τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν. οὐχ ὅτως εἰῶ ἔρηκεν ὁ σωτὴρ· ἀλλ' ὡς εἰς αὐτὸν ἐπ' ἀμφοτέροις γινομένης τῆς βλασφημίας· καὶ τῆς μὲν ἐλάττονος, τῆς δὲ ὑπερβαλλούσης. ταῦτα λελάληκεν ὁ κύριος. καὶ γὰρ οὐ τοῖς Φαρισαίοις, ἀμφότερα εἰπὼν λέγοντας· καὶ ἄνθρωπον βλέποντας αὐτὸν ἐλοιδόρουν· πόθεν τούτῳ σοφία αὕτη; οὐ πεντήκοντα ἔτη οὔπω ἔχεις, καὶ Ἀβραὰμ ἑώρακας, καὶ τὰ τοῦ πατρὸς ἔργα θεωροῦντας, μόνον ἠρνήσαντο τὴν θεότητα αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς τοῖς τῆς ἔλεγον, ἐν αὐτῷ εἶναι τὸν Βεελζεβούλ, καὶ αὐτὸ εἶναι τὰ ἔργα. Διὰ τοῦτο, ὡς εἰς αὐτὸν ἀμφοτέρων λεγομένων, καὶ τῆς μὲν ἐλάττονος βλασφημίας ὅσης διὰ τὸ ἀνθρώπινον· [τῆς δὲ μείζονος διὰ τὴν θεότητα,] δῆτι τῇ μείζονι κατ' αὐτὸν τὴν ἀφυξίαν τῆς τιμωρίας ἔλεγεν. ἀμελεῖ τοὺς μαθητὰς τοιοῦτοις θαρσύνων καὶ λέγων· ὅτι εἰ τὸν οἰκοδεσπότην Βεελζεβοὺλ ἐπεκάλεσαν, ἑαυτὸν εἶναι τὸν οἰκοδεσπότην ἔλεγε, τὸν δὲ ὄχλον [τῶν] ἰουδαίων ὅτως βλασφημοῦντα· εἰ δὲ οἱ ἰουδαῖοι λέγοντες ἐν Βεελζεβοὺλ, ἄδηλον ἕτερον ἢ τὸν κύριον ἐλοιδόρουν, δῆλον τοίνυν ἐστὶν, ὡς τὸ λεγόμενον. ἡ δὲ τοῦ πνεύματος βλασφημία, εἰς αὐτὸν ἐστι τὸν κύριον λεγομένη, καὶ τὸ ῥητὸν ὅλον ἐφ' ἑαυτῆς σημαίνων, ἔλεγεν ὁ σωτήρ· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ τοῦ παντὸς οἰκοδεσπότης· πάλιν γὰρ ἀσφαλείας ἕνεκα τὸ αὐτὸ εἰπεῖν οὐκ ἀκίνητον· τὸ δὲ ψᾶν· τὸ κοιμᾶσθαι· τὸ ῥαπίζεσθαι· τὸ ἐσθίειν, ἀνθρώπων ἐστὶν ἴδια· τὰ δὲ ἔργα ἃ ἐποίει ὁ κύριος οὐκ ἦν ἀνθρώπων, ἀλλὰ θεῦ ἦν αὐτὰ ποιεῖν· ὅτι ἃ οὗτινες καθ' πρόπτον εἶπον. ταῦτα βλέποντες ὡς ἀνθρώπῳ λοιδορῶντα τῷ κυρίῳ, ἐλάττονος ἂν ἀξιοῦντο τιμωρίας, τῶν τὰ τοῦ θεοῦ ἔργα μεταφερόντων εἰς τὸν Διάβολον· εἰ γὰρ πιοῦτοι, οὐ μόνον τὰ ἅγια ῥίπτουσι τοῖς κυσὶν· ἀλλὰ καὶ τὸ θεῖον, τῷ Διαβόλῳ συγκεχύκασι, καὶ τὸ φῶς λέγουσιν εἶναι σκότος. ταύτῳ γοῦν εἶναι τῶν Φαρισαίων τὴν ἀσύγγνωστον βλασφημίαν. ὁ μάρκος παρατηρήσατο λέγων· ὃς δὲ

» ὃς δ' ἂν βλασφημήσῃ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον
» οὐκ ἔχει ἄφεσιν · ἀλλ' ἔνοχός ἐστιν αἰωνίου ἁ-
» μαρτίας, ὅτι ἔλεγον πνεῦμα ἀκάθαρτον ἔχει.
καὶ ὁ μὲν ἐκ γενετῆς τυφλὸς ἀναβλέψας ἐμαρ-
τύρει · ἐκ τοῦ αἰῶνος οὐκ ἠκούσθη ὅτι ἠνοίξεν
» ὀφθαλμοὺς τυφλοῦ γεγενημένου. εἰ μὴ ἦν οὗ-
» τος παρὰ θεοῦ, οὐκ ἠδύνατο ποιεῖν οὐδέν. οἱ
τι ὄχλοι θαυμάζοντες ὅτι τοῖς γινομένοις ὑπὸ τῶν
» κυρίου, ἔλεγον, ταῦτα τὰ ῥήματα οὐκ ἔστι δαι-
» μονιζομένου · μὴ δαιμόνιον δύναται τυφλῶν
» ὀφθαλμοὺς ἀνοίγειν; οἱ δὲ νομικοὶ ἀδροὶ τὸ
» νόμου οἱ Φαρισαῖοι, οἱ τὸ κρόσπεδα πλατύ
» νοντες καὶ κομπάζοντες ὡς πλέον τι τῶν ἄλλων
» γινώσκοντες, οὐδ' οὕτως ἠχθοντο · κατὰ δὲ τὸ
» γεγραμμένον, ἔθυον οἱ πλάνες δαιμονίῳ καὶ
» οὐ θεῷ, λέγοντες · δαιμόνιον ἔχειν τὸν κύριον, &
δαιμόνων εἶναι τὰ τοῦ θεοῦ ἔργα. ἔπασχον δὲ
τοῦτ' δι' οὐδὲν ἕτερον, ἢ ἵνα μόνον λοιδήσωνται
τὸν πᾶσι πιστεύοντα θεὸν εἶναι, καὶ τοῦ θεοῦ υἱόν. εἰ
γὰρ τὸ ἐναργὲς καὶ τοῦ σώματος ἡ ὄψις, ἐδείκνυεν
αὐτὸν καὶ ἄνθρωπον, ὅτι μὴ ἐκ τῶν ἔργων
ἐθεώρουν αὐτὸν ἐν τῷ πατρὶ εἶναι, καὶ τὸν πατέ-
ρα ἐν αὐτῷ; ἀλλ' οὐκ ἤθελον · μᾶλλον δὲ αὐτοὶ τὸν Βεελζεβοὺλ εἶχον ἐν αὐτοῖς φρονοῦντες ·
ὡς ἐκ μὲν τῶν ἀνθρωπίνων, ἄνθρωπον αὐτὸν
μόνον ὀνομάζειν · ἐκ δὲ τῶν ἔργων · ἃ ἦν ἴδια
τοῦ θεοῦ · μηκέτι θεὸν αὐτὸν ὁμολογεῖν, ἀλλὰ
τὸν ἐν αὐτοῖς Βεελζεβοὺλ ἀντ' ἐκείνου θεοποιεῖν,
ἵνα σὺν αὐτῷ λοιπὸν αἰωνίως [ἐν τῷ] πυρὶ κα-
λάζωνται. καὶ αὐτὴ δὲ ἡ τοῦ ἀναγνώσματος
παρατήρησις, πάντως ἔμφασιν τινὰ παρέχειν
μοι δοκεῖ, καὶ δεικνύειν ἀμφοτέρας εἰς αὐτὸν
φθάνειν τὰς βλασφημίας, καὶ περὶ ἑαυτοῦ εἰ-
ρηκέναι πάντων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸ πνεῦμα ·
ἵν' ἐκ τούτου μὲν, τὸ σωματικὸν ἑαυτοῦ δείξῃ ·
ἐκ δὲ τοῦ πνεύματος, πῶς πνευματικῶς ἑαυ-
τοῦ καὶ νοητῶς καὶ ἀληθεστάτως θεότητα δηλώ-
σῃ. καὶ γὰρ τὸ μὲν λαβεῖν δυνάμενον συγχωρεῖ,
ὅπου τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου σωρεύεσθαι, ἵνα τὸ σω-
ματικὸν ἑαυτοῦ σημάνῃ. πῶς δὲ ἀσύγγνωστον
βλασφημίαν, εἰς τὸ πνεῦμα φθάνειν δεδήλωκεν·
ἵνα πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ σωματικοῦ τούτου
λέγων, πῶς ἑαυτοῦ θεότητα δείξῃ. τοῦτον γὰρ τὸν
χαρακτῆρα, καὶ ἐν τῷ κατὰ ἰωάννην εὐαγ-
γελίῳ ἑώρακα, ὁπηνίκα περὶ τῆς τοῦ σώματος
βρώσεως διαλεγόμενος, καὶ διὰ τοῦτο πολ-
λοὺς ἑωρακὼς τοὺς σκανδαλισθέντας, φησὶν ὁ κύ-
» ριος · τοῦτο ὑμᾶς σκανδαλίζει; ἐὰν οὖν θεωρή-
» σητε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβαίνοντα ὅπου ἦν
» τὸ πρότερον; τὸ πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιοῦν. ἡ σὰρξ
» οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν. τὰ ῥήματα ἃ ἐγὼ λελάλη
» κα ὑμῖν, πνεῦμά ἐστι καὶ ζωή. καὶ ἐνταῦθα γὰρ
ἀμφότερα περὶ αὐτοῦ εἴρηκε, σάρκα καὶ πνεῦ-
μα · καὶ τὸ πνεῦμα πρὸς τὸ μὴ σάρκα δι' ἐκεῖνο,
ἵνα μὴ μόνον τὸ φαινόμενον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀόρατον αὐτὸν πιστεύσαντες μάθωσιν, ὅτι καὶ ἃ λέγει, οὐκ
ἔστι σαρκικὰ, ἀλλὰ πνευματικὰ · πόσους γὰρ ἤρκει τὰ σῶμα πρὸς βρῶσιν; ἵνα καὶ τοῦ κόσμου παντὸς τοῦτο
τροφὴ γένηται. ἀλλὰ διὰ τοῦτο τὴν εἰς οὐρανὸς ἀναβάσεως ἐμνημόνευσε καὶ ὑὸς ἀνθρώπου, ἵνα τῆς σωματικῆς

blasphemauerit in Spiritum sanctum, non habebit remissionem, sed reus est æterni peccati, eò quòd dicebant eum spiritum immundum habere. At is qui à natiuitate cæcus fuerat, recepto visu, à seculo, inquit, non est auditum, quòd quis oculos cæci nati aperuerit: nisi hic à Deo esset, nihil tale potuisset facere. Similiter & turbæ super Domini operibus obstupescentes hæc verba dixerunt: *Non est hoc dæmoniaci: Num dæmonium potest cæcorum oculos adaperire.* Pharisæi contra legis periti habiti, A quique limbos vestium dilatabant, qui gloriabantur tanquam cæteris peritiores, ne ita quidem ad pudorem redacti sunt: sed miseri, vt scriptum est, sacrificabant dæmonio, & non Deo; dum dicerent Christum dæmonium habere, & dæmonum esse opera Dei. Faciebant autem illud nulla alia de causa, quàm vt eum, qui talia faceret, inficiarentur, & Deum, & Dei Filium. Si enim manducatio & species corporis, eum etiam hominem esse declarabant, cur non ex operibus perspiciebant eum in Patre esse, & Patrem in illo? sed no- B luerunt. Quin potius ipsi Beelzebub in se habebant, ita loquentem: vt ex humanis, hominem eum solum pronunciarent, ex operibus autem quæ propria erant Dei, non itidem eum Deum esse confiterentur: sed vt pro Christo Beelzebub sibi Deum constituerent, quo vnà cum eo æternaliter in igne plecterentur. Atque ista istius lectionis obseruatio hanc mihi sententiam complecti videtur, & ostendere vtramque blasphemiam ad Christum pertinuisse, & de se locutum esse Filium hominis: vt ex hoc quidem corporalitatem suam C ostenderet: ex spiritu vero spiritualem suam & intellectualem deitatem demonstraret. Siquidem veniam assequi posse in blasphemia contra Filium hominis constituit, vt corporalitatem suam declararet: inueniabilem vero blasphemiam ad spiritum pertingere docuimus, vt hoc ad distinctionem suæ humanitatis loquens, suam deitatem declararet. Istiusmodi characterem etiam in Ioannis Euangelio vidi, vbi de esu corporis disputans, ac propterea multos scandalizatos conspiciens, D ita locutus est: *Hoccine vos scandalizat? quid si igitur Filium hominis spectaueritis ascendentem, vbi prius erat? Spiritus est qui viuificat, caro non prodest quicquam. Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus sunt & vita.* Hæc enim de vtroque, carne & spiritu suo locutus est, & spiritum à carne discriminauit; vt non solum in eo quod oculis apparebat, sed naturam quoque inuisibilem credentes, discere- mus ea quæ loqueretur, non carnalia esse, sed spiritualia. quot enim hominibus corpus eius suffecisset ad cibum, vt vniuersi mundi alimonia fieret? sed propterea ascensionis suæ in cœlum mentionem fecit, vt eos à corporali intellectu abstraheret,

ac deinde carnem suam de qua locutus erat, cibum è supernis cœlestem & spiritualem admoniam, & ab ipso donandam intelligerent. *Quæ enim locutus sum vobis*, inquit, *spiritus est & vita*. Quod proinde est, ac si diceret, corpus meum quod ostenditur & datur pro mundo, in cibum dabitur, vt spiritualiter vnicuique tribuatur, & fiat singulis tutamen præseruatioque ad resurrectionem vitæ æternæ. Ita quoque Samaritanam abstrahens Dominus à rebus sensibilibus, Deum esse spiritum pronunciauit, vt deinceps illa non corporalia, de Deo cogitaret. Ita quoque Prophetа videns, Verbum carnem esse factum locutus est: *Dominus Christus vultus nostri spiritus est*: ne quis ex eo quod in illo appareret, merum hominem Dominum esse intelligeret, sed dum eum spiritum esse audit, Deum eum agnosceret in corpore constitutum. Vtrumque igitur iam liquet, eum, qui Dominum videt de se loquentem, si corporalia eius tantummodo in oculis habeat, & non credens dicat, Vnde huic sapientia? peccare illum ipsum quidem, & vt in Filium hominis blasphemare, eundemque vero, si videat opera eius in Spiritu sancto facta, & dicat talium operum authorem, nec Deum esse, nec Dei Filium, sed ea opera Beelzebub ascribat, manifesto blasphemare, eò quòd inficietur illius deitatem. Nam & in Euangelico sermone, vt sæpe commemini, quum diceret se Filium hominis esse, eo ipso suam humanitatem præ se fert, quemadmodum vbi de spiritu mentionem facit, suum illum Spiritum sanctum esse declarat, in quo omnia faciebat. Quapropter in operibus suis faciendis dixit: *Si mihi non creditis, operibus meis credite, vt cognoscatis quòd ego in Patre sum & Pater in me.* Quum autem se oblaturus esset corporaliter pro nobis, eaq; de causa in Hierusalem ascendebat, ita loquutus est discipulis suis, *dormite iam & requiescite, ecce venit hora & Filius hominis traditur in manus peccatorum*: hic quidem opera, vt verus Deus crederetur, efficiebant: mors autem declarabat eum verum corpus habere: ac propterea non immerito dicebat, eum qui tradebatur, Filium hominis esse. Verbum enim sua natura immortale & intactile, & ipsissima vita est. Sed Phariſæi fidem operibus non adhibebant, & quod populus faciebat, respicere nolebant: vnde paulatim eos Dominus reprehendens, inquit, Si ego in Beelzebub eiicio dæmonia, Filij vestri in quo eiiciunt? ac propterea illi futuri sunt vestri iudices. Quòd si in spiritu Dei eiicio dæmonia, ergo regnum cœlorum ad vos peruenit. Atque ita se in spiritu eiicere dæmonia locutus est, non quasi Spiritu sancto minor esset, aut quasi spiritus ea in eo operaretur: sed vt ostenderet, se, quum esset Verbum Dei, omnia per spiritum facere, & doceret auditores suos, quòd in quantum opera spiritus Beelzebub imputarent, in tantum eos blasphemare in Spiritum sanctum, istorum operum choragum.

Nam

ἐννοίας αὐτὸς ἀφελκύσῃ καὶ λοιπὸν τῷ ἐρημίᾳ σάρκα βρῶσιν ἄνωθεν ἀρεῖσθαι, καὶ πνευματικῇ τροφῇ παρ' αὐτοῦ διδομένῃ μαθωσιν· ὃ γὰρ λελάληκα φησὶν ὑμῖν, πνεῦμά ἐστι καὶ ζωή· ἴσον τῷ εἰπεῖν, τὸ μὲν δεικνύμενον καὶ διδόμενον ὑπὲρ τοῦ κόσμου σὠματι τροφὴ, ὡς πνευματικῶς ἑκάστῳ παρέχεσθαι καὶ γίνεσθαι πᾶσι φυλακτήριον εἰς ἀνάστασιν ζωῆς αἰωνίου· οὕτως καὶ τὴν σαμαρείτιν ἀφέλκων ὁ κύριος ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν πνεῦμα εἶπεν τὸν θεὸν, ὑπὲρ τοῦ, μηκέτι σωματικῶς αὐτὸν, ἀλλὰ πνευματικῶς διανοεῖσθαι περὶ τοῦ θεοῦ· οὕτως καὶ ὁ προφήτης θεωρῶν τὸν λόγον σὰρκα γενόμενον εἶπεν, πνεῦμα προσώπου ἡμῶν χριστὸς κύριος, ἵνα μὴ ἐκ τοῦ φαινομένου νομίσῃ τὶς ἄνθρωπον ψιλὸν εἶναι τὸν κύριον· ἀλλὰ καὶ πνεῦμα ἀκούων, γινώσκῃ θεὸν εἶναι τὸν ἐν σώματι ὄντα. ἑκάτερον οὖν δῆλον ἂν εἴη λοιπὸν, ὅτι ὁ τὸν κύριον ὁρῶν τὰ περὶ ἑαυτοῦ λαλεγόμενον, ἐὰν μὲν τὰ σωματικὰ αὐτοῦ μόνον βλέπων, καὶ μὴ πιστεύων λέγει· πόθεν τούτῳ σοφία αὕτη; ἁμαρτάνει μὲν, καὶ ὡς εἷς ὢν ἄνθρωπος βλασφημεῖ· ἀλλ' ὁ ὁρῶν αὐτοῦ τὰ ἔργα τὰ πνεύματι ἁγίῳ γινόμενα καὶ λέγων τὸν παῖδα πιστωθῆναι μὴ εἶναι θεὸν καὶ τοῦ θεοῦ υἱὸν· ἀλλὰ τῷ βεελζεβοὺλ αὐτὰ ἐπιγράφων, φανερῶς βλασφημεῖ, ὀρνούμενος καὶ αὐτοῦ τὴν θεότητα· καὶ γὰρ καὶ ἐν τῷ εὐαγγελικῷ ῥητῷ· καθὰ πολλάκις εἴρηται· λέγων υἱὸν ἀνθρώπου εἶναι, τὸ κατὰ σάρκα καὶ ἀνθρώπινον αὐτοῦ δεικνύσιν. ἵνα δὲ τὸ πνεῦμα λέγων, δηλώσῃ αὐτὸ εἶναι τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἐν ᾧ τὰ πάντα ἐνήργησεν· ὅθεν τὰ μὲν ἔργα ποιῶν, ἔλεγεν, εἰ ἐμοὶ μὴ πιστεύετε, καὶ τοῖς ἔργοις πιστεύετε, ἵνα γνῶτε, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί. μέλλων δὲ ἑαυτὸν σφαγιαστικῶς προσφέρειν ὑπὲρ ἡμῶν, ὁπηνίκα δὴ αὐτὸ ἔτι ἀνέβη εἰς ἱερουσαλὴμ, ἔλεγε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· καθεύδετε [τὸ] λοιπὸν καὶ ἀναπαύεσθε· ἰδοὺ γὰρ, ἤγγικεν ἡ ὥρα, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται εἰς χεῖρας ἁμαρτωλῶν· τὰ μὲν γὰρ ἔργα, θεὸν αὐτὸ ἀληθινὸν ἐποίει πιστεύεσθαι· ὁ δὲ θάνατος, ἐδείκνυεν αὐτὸν ἀληθῶς ἔχοντα σῶμα διὸ, εἰκότως υἱὸν ἀνθρώπου ἔλεγε τὸ παραδιδόμενον· ὁ λόγος γὰρ, ἀθάνατος καὶ ἄψαυστός ἐστι, καὶ αὐτὸ ζωὴ τυγχάνει· ἀλλ' ὅτι τότε οὐ πιστεύειν οἱ ἰουδαῖοι, ὅτι ἐποίουν τὰ τῶν οἱ λαοὶ, βλέπειν ἐβούλοντο· ὅθεν ἠρέμα πάλιν αὐτοὺς ὁ κύριος ἐλέγχει λέγων, εἰ ἐν βεελζεβοὺλ ἐγὼ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, οἱ υἱοὶ ὑμῶν, ἐν τίνι ἐκβάλλουσι; διὰ τοῦτο αὐτοὶ ἔσονται ὑμῶν κριταί· εἰ δὲ ἐν πνεύματι θεοῦ ἐγὼ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἄρα ἔφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ· καὶ ὧδε δὲ, ἐν πνεύματι θεοῦ ἔλεγεν· οὐχ ὡς ἐλάττων ὢν τοῦ πνεύματος· οὐδὲ ὡς τοῦ πνεύματος αὐτὰ ἐνεργεῖν τοῦτος ἐν αὐτῷ· ἀλλ' ἵνα πάλιν δηλώσῃ, ὅτι αὐτὸς λόγος ὢν τοῦ θεοῦ, αὐτὸς διὰ τοῦ πνεύματος ἐνεργεῖ τὰ πάντα καὶ διδάσκῃ τὰς ἀκουούσας, ὅτι ὅσῳ τὰ τοῦ πνεύματος ἔργα τὸ βεελζεβοὺλ ἀναπαθέστι, τοσούτῳ τὸ χορηγοῦν τὰ πνεύματα δυσφυμοῦσι.

καὶ

Ἐ γὰρ τοῦτο λέγων, δηλόι ὑσιν ὅτι μὴ ἀγνοοῦντες, ἀλλ' ἑκόντες εἰς τὸ πιαῦτα ἀναπόδραστον βλασφημίαν ἑαυτοὺς ἐμπείρουσι. Ἐ οὐκ αἰσχύνονται· καὶ πῖ γινώσκοντες. πῖ πιαῦτα ἔργα ὄντα τ̄ θεοῦ, ὅτι τῷ βεελζεβοὺλ ἀνατιθέασιν αὐτὰ οἱ παράφρονες, Ἐ ἐξ ἀκαθάρτου πνεύμα⟨τος⟩ ἔλεγον γίνεσθαι ταῦτα. πῶς οὖν ταῦτα πολεμοῦντες, ἔτι δύναν⟨ται⟩ τοὺς ἕλληνας αἰτιᾶσθαι, τοὺς πλάττοντας εἴδωλα Ἐ θεοὺς ὀνομαζοντας αὐτά; ὅμοια γὰρ Ἐ τὰ αὐτῶν τῆς ἐκείνων μανίας· ἢ τάχα Ἐ μείζονα τὰ τούτων πολλήματα τυγχάνει ὄντα. ὅτι καὶ παρὰ νόμον ἐοῦσι τάττα λαβόντες, ἀφ' ἧς τ̄ παραβάσεως τοῦ νόμου, τὸν θεὸν ἠτίμασαν. τῖ δὲ πιαῦτα βλασφημοῦντες πιήσουσιν, ὅτ' ἂν ἀναγινώσκωσι τὸν προφήτην ἠσαΐαν, καὶ ἀκούσωσι τὰ σημεῖα τῆς τοῦ χ̄ριστοῦ παρουσίας εἶναι, τυφλῶν ἀνάβλεψιν, χωλῶν περίπατον, ἀλάλων λαλίαν, νεκρῶν ἀνάστασιν, λεπρῶν θεραπείαν, καὶ κωφῶν ἀκοῆς ἄνοιξιν; ἆρα γὰρ καὶ τάττων, τίνα θελήσουσιν εἶναι τὸν ποιητήν; τὸν μὲν γὰρ θεὸν λέγοντες, ἑαυτοὺς ἀμελέγξουσιν ἀσεβήσαντας εἰς τὸν κύριον· ἀγὰρ ὁ προφήτης προβλέπων εἶρηκε, ταῦτα παρὼν αὐτὸς ὁ κύριος πεποίηκεν. ἐὰν δὲ ὡς προπετείᾳ προληφθέντες πολμήσωσιν εἰπεῖν κἀκεῖνα ἐν τῷ βεελζεβοὺλ γίνεσθαι, φοβοῦμαι μὴ κατ' ὀλίγον ἐν ἀσεβείᾳ προκόπτοντες καὶ ἀναγινώσκοντες· τίς ἔδωκεν στόμα ἀνθρώπῳ; Ἐ τίς ἐποίησε δύσκωφον Ἐ κωφόν; Ἐ βλέποντα Ἐ τυφλὸν Ἐ τὰ ὅμοια τούτοις; μανέντες, πάλιν εἴπωσι, τ̄ βεελζεβοὺλ εἶναι καὶ ταύτας τὰ φωνάς. ᾧ γὰρ τῷ τοῦ ἀναβλέπειν χάριν διδόασι, τάττῳ καὶ τῷ τ̄ μὴ βλέπειν αἰτίαν αὐτοὺς ἀνάγκη δίδοναι· ἀμφότερα γὰ, τὸν αὐτὸν ποιεῖν εἴρηκεν ὁ λόγος. πάντως δὲ τάττ λέγοντες, φρονήσασί ποτε χ̄ δημιοργὸν εἶναι τ̄ βεελζεβοὺλ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· τ̄ γὰ ποιοῦντ⟨ος⟩, ἐστὶν ἔχειν Ἐ τ̄ τῶν γινομένων ἐξουσίαν. τ̄ γὰ μώσεως εἰρηκότος· ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τ̄ οὐρανὸν Ἐ τ̄ γῆν, καὶ· ἐν εἰκόνι θεοῦ ἐποίησεν ὁ θεὸς τ̄ ἄνθρωπον· Ἐ δανιὴλ παῤῥησιάζε⟨ται⟩ λῷ δαρείῳ λέγων, ᾧ σέβομαι εἰδώλα χειροποίητα· ἀλλὰ ζῶντα θεὸν τ̄ κλίσαντα τ̄ οὐρανὸν Ἐ τ̄ γῆν· χ̄ ἔχοντα πάσης σαρκὸς κυρείαν· εἰ μὴ ἄρα πάλιν μεταβαλλόμενοι λέγοιεν· τὸ μὲν μὴ βλέπειν χ̄ χωλεύειν Ἐ τὰ ἄλλα πάθη ἐξ ἐπιθυμίας τ̄ δημιοργοῦ γίνεσθαι τ̄ λύσιν τούτων Ἐ τ̄ εἰς τοὺς πάσχοντας ἐνέργειαν τ̄ βεελζεβὰλ ἐργάζεσθαι. ἀλλὰ τ̄ πανταχόθεν ἐξετάζειν, λίαν εὐήθεις εἰσὶν· μανομένων γὰ χ̄ πολὺν παρεξεσηκότων εἰς ἡδονὴν μ̄ ἀσεβείας μωρολογία· ὅτι μὴ ἦ τὰ κρείττονα χ̄ σύγκρισιν τῷ θεῷ, ἀλλὰ τῷ βεελζεβὰλ διδόασιν οἱ παράφρονες. χ̄ γὰ ἐμέλει τάττοις λυμαίνεσθαι τ̄ θείων γραφῶν τὰ δόγματα, ἵνα μόνον λύσωσιν ἦ τ̄ χριστ̄ παρουσίαν. εἰ δὲ ἦσαν πονηροὶ, ἢ μηδὲ ὅλως τ̄ σωματικῶν ἐξαθενεῖν αὐτοὺς ὡς ἄνθρωπον τ̄ κύριον, ἢ δῆλον ὅτι χ̄ ἐκ τ̄ ἔργων, θεὸν αὐτ̄ ἀληθινὸν ὁμολογεῖν. ἀλλὰ πάντα διεστραμμένως ἔπραττον· ἄνθρωπον μὲν βλέποντες, ὡς ἀνθρώπῳ ἐλοιδορουῦντο τῷ θεότητα Ἐ προσέτρεχον τῷ διαβόλῳ. διόμονοι, ὅτι ταῦτα

Nam per hæc verba ostendit, ipsos non per ignorantiam, sed sponte se in hanc ineluctabilem blasphemiam infigere, nec pudore vllo duci, quum scirent istiusmodi opera Dei esse, eaque vt amentes Beelzebub, ascriberent, affirmantes ea per spiritum immundum fieri. Quomodo igitur qui tantæ improbitatis sunt, homines gentiles, de idolis pro numinibus habitis incusare poterint, quum pares sint cum illis insaniæ, & fortasse grauius peccent, nimirum quòd lege accepta cum præuaricatione legis Deum contemnant? Quid istiusmodi blasphemi facient, quum Prophetam Esaiam legerint, & inibi audierint signa aduentus Christi esse, cæcis visum restitui? claudis ambulationem? mutis loquelam? mortuis resurrectionem? leprosis sanitatem? & surdis aurium reserationem? Quemnam quæso istorum operum authorem dicent? Nam si Deum esse authorem probent, seipsos refutabunt, de sua in Dominum impietate. Quæ enim Propheta ante prospiciens futura dixit, ea præsens Dominus operatus est. Quòd si præcipites eadem protervitate ausint dicere, & ea quoque in Beelzebub fieri, vereor ne in impietate magis ac magis proficientes ac lectitantes, Quis dedit os homini? Quis fecit surdastrum & surdum? videntem & cæcum? eaque quæ his similia sunt, etiam eas voces, vt furiosi, Beelzebub esse dicant. Cui enim recepti visus gratiam attribuunt, eidem etiam non videndi causam coguntur attribuere: Vtrunque enim ab eodem authore fieri sermo indicat. Prorsus si hoc dicant, futurum est, vt aliquando sentiant Beelzebub esse conditorem humani generis. Facientis enim est, vt habeat sua sub potestate quæ facit, quum Moses ita loquatur, *In principio creauit Deus cœlum & terram, & ad imaginem Dei hominem fecit*, & Daniel ita libere ad Darium ausus sit dicere, *Non veneror idola manufacta*, sed Deum viuentem, qui creauit cœlum & terram, & qui habet sub suo dominio omnẽ carnem. Nisi rursum mutata sententia, cæcitatẽ, claudicationem aliaq; vitia ex pœna conditoris profecta esse, liberationem autẽ istorũ malorum, beneficiaq; in ita affectos à Beelzebub proficisci dicant. Sed cõtra eam sententiam velle disserere, admodum fatuum est. Est enim furiosi & prorsus mente capti istiusmodi cum impietate stultiloquiũ, quum in delectu vtriusq; rei meliora nõ Deo, sed Beelzebub assignent: siquidem illi nihil curant corrumpere sacrarum literarum placita, modo ita abnegent Christi aduentum. Cæterum par erat, vt Dominum vel in corporalibus veluti hominem non vilipenderent, vel ex operibus verum Deum agnoscerent. Sed omnia perperam faciebant: Intuẽtes enim hominem, vt homini conuiciabantur, spectantesque vicissim opera diuina, non recipiebant eius diuinitatem, & diabolo adstipulabantur

tur, arbitrati hoc facinore sese effugere posse, ne à verbo Dei ab ipsis contumelioſe habito indicarentur. Atqui incantatores, Magi, & venefici Pharaonis, quanquam plurima tentassent, videntes tamen signa Mosis, se submiserunt, & terga dedere, hæc verba loquentes, *digitum Dei esse, qui talia faceret*. Phatisæi contrà & Scribæ integram manum Domini operantem videntes, & plura maioraque quam illi spectantes, quæ à Saluatore fiebant, à Beelzebub fieri pronunciabant, quum Magi, quibus hoc proprium est, confiterentur, non eadem se, sed ne minora quidem, posse facere. Quid igitur adhuc huic insaniæ addi possit? aut quis (quemadmodum Propheta dixit) quicquam simile huic impietati adduxerit? Ipsi enim præse Sodomitas iustos reddunt, & exuperant hominum gentilium ignorantiam, transcendunt autem Magorum Phataonis stoliditatem & cum Arianis paria faciunt, in mutuam vicissim impietatem collabentes. Siquidem Iudæi per Filium videntes opera Patris, ea Beelzebub ascribunt. Ariani quoque ipsi eadem opera intuentes, authorem eorum operum creaturis adnumerant, pronunciantes eum ex non entibus extitisse, & non fuisse antequàm fieret. Iudæi quidem Dominum in corpore spectantes, murmurabant, dicentes, *Cur tu, quum homo sis, Deum te facis?* Isti vero Christi perduelles videntes eum patientem, dormientem, cauillantur eum qui talia sustinet, verum Filium, & consubstantialem cum Patre esse non posse. In summa, si quis expendere velit mutuas istorum prauas intellectiones, deprehendet, eos quemadmodum prædixi, in alueum marinæ furiositatis mutuo concidere. Quapropter & illis & istis pœnam super hoc scelere inueniabilem decreuit, dicens: *Qui locutus fuerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neq; in hoc seculo, neq; in futuro*. Neque id immerito: Qui enim Filium abnegat, quem deprecari potest, vt propitiationem inueniat? aut quam vitam aut refocillationem expectabit, qui eum repudiat, qui ita loquitur? Ego sum vita: Venite ad me omnes lassitudine laborantes & onerati, & ego reficiam vos. Istis igitur, vt impiis in Christum, istiusmodi pœnam luentibus, satis liquet, quod, qui secundũ carnem & secundum spiritum eum adorauerint, non ignari illum Filium Dei esse, nec tamen abnegent, eundem Filium hominis factũ esse, sed credant in principio fuisse Verbũ, & Verbum carnem factum esse, regnaturi sint æternaliter in cœlis, secundum sanctas pollicitationes Domini, & Saluatoris nostri, ita vt illi quidem abeant ad supplicium æternum, iusti vero in vitam æternam. Hęc tibi per compendium, quatenus didiceram, conscripsi. Tu autem istud à me, non vt absolutam aliquam doctrinam, sed tanquam occasionem vlteriora quærendi tibi suppeditãtem accipe: ac deinde tibi perfectissimum istius rei intellectum,

ὅτι ταῦτα πολμῶντες, ἀφεθέναι δωήσονται, ὡς τι μὴ κεκλῆναι παρ' αὐτοῦ τοῦ ὑβριζομένου παρ' αὐτῶν λόγου. οἱ μὲν οὖν ἐπαοιδοὶ, καὶ μάγοι, καὶ Φαρμακεῖ τοῦ Φαραὼ, καί τι πλεῖσα ἐπιχειρησαντες, ὅμως βλέποντες τὰ διὰ μωυσέως σημεῖα καθυφῆκαν, καὶ νῦν δεδώκασι λέγοντες δακτυλον εἶναι θεοῦ τὸν ταῦτα ποιοῦντα. οἱ δὲ Φαρισαῖοι καὶ οἱ γραμματεῖς, ὅλως τὰ χεῖρα τοῦ θεοῦ βλέποντες ἐργαζομένου καὶ πλείονα καὶ
A μείζονα θεωροῦντες ἐκεῖνον τὰ δι' αὐτοῦ [χρι- "
στὸν] τοῦ σωτῆρος γινόμενα, τὸν Βεελζεβοὺλ ἐλε- "
γον ταῦτα ποιεῖν, ὃν καὶ οἱ μάγοι καὶ τοιδιον αὐτῶν "
ὄντα, ὅμως ὁμολογοῦσι μὴ δὲ τὰ τούτων ἐλάττονα δυνασθαι ποιεῖν. πῶς οὖν ὑπερβολὴ τῆς τούτων μανίας εἰπεῖν; ἢ τίς ὡς εἴρηκεν ὁ προφήτης ὁμοιῶσαί τι ταῖς τούτων ἀσεβείαις δυνήσεται; ἐδικαίωσαν γὰρ ἐξ ἑαυτῶν καὶ σοδομίτας, καὶ νενικήκασι μὲν τὴν ἐκ λίων ἀγνωσίαν, ὑπερβάλλουσι δὲ καὶ τῶν μάγων τοῦ Φαραὼ τὴν κλογίαν, καὶ πρὸς μόνους
B τοὺς ἀφρονεστάτους ἔχουσι τὴν συγκρισιν· ἀλλήλοις εἰς τὴν τοιαύτην ἀσέβειαν συμπίπτοντες. ἰουδαῖοι μὲν γὰρ βλέποντες διὰ τοῦ υἱοῦ τὰ τοῦ πατρὸς ἔργα, τῷ βεελζεβοὺλ ἀναπτέασιν αὐτά. ἀρειανοὶ δὲ καὶ αὐτὰ τὰ αὐτὰ βλέποντες ἔργα, τοῖς κτίσμασι συναριθμοῦσι τὸν ταῦτα ποιοῦντα κύριον· Φάσκοντες ἐξ οὐκ ὄντων αὐτὸν εἶναι· ἐξ οὐκ ὄντων γὰρ καὶ ἐκεῖνα γέγονε. καὶ
C οἱ μὲν Φαρισαῖοι θεωροῦντες τὸν κύριον ἐν σώματι, διεγόγγυζον λέγοντες· Διατί σὺ ἄνθρωπος ὤν, ποιεῖς ἑαυτὸν θεὸν; οἱ χριομάχοι βλέποντες αὐτὸν πάσχοντα καὶ κοιμώμενον, βλασφημοῦσι λέγοντες· ὁ ταῦτα πάσχων, οὐ δύναται υἱὸς ἀληθινὸς καὶ [υἱὸς] ὁμοούσιος εἶναι τοῦ πατρός. καὶ ὅλως ἄν τις ἐξετάζειν ἐκ παραλλήλου βάλοι τὰς ἀμφοτέρων κακονοίας, εὑρήσει, καθὰ προεῖπον εἰς τὴν κοιλάδα τῆς ἀλυκῆς παροιμίας συμπίπτοντας αὐτοὺς ἀλλήλοις. διὰ τοῦτο γὰρ κἀκείνοις καὶ τούτοις ἀσύγγνωστον ἔσται τὸ ὄνειδος· τοιούτοις τιμωρίαν ὁ κύριος ἀπεφήνατο λέγων· ὃς δ' ἂν εἴπῃ κατὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ οὔ- "
τε ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι. καὶ εἰκότως "
D γε, ὁ ἀρνούμενος τὸν υἱὸν, τίνα προφάσεις ἐλασμὸν ἔχειν δυνήσεται; ἢ ποίαν ζωὴν, ἢ ἀναπαυσιν προσδοκήσει, ὁ ἀποστρεφόμενον τὸν λέγοντα· ἐγὼ εἰμὶ ἡ ζωὴ; καὶ δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς; τούτων δὲ ἕνεκα διδόντων δίκας, δῆλον ἂν εἴη, ὡς οἱ ὑποβαίνοντες εἰς τὸν Χριστὸν, καὶ τὸ κατὰ σάρκα καὶ τὸ κατὰ πνεῦμα προσκυνοῦντες αὐτόν· καὶ μήτε υἱὸν θεοῦ αὐτὸν
E ἀγνοοῦντες, μήτε ὅτι καὶ [ὁ] υἱὸς ἀνθρώπου γέγονεν ἀρνούμενοι, ἀλλὰ καὶ πιστεύοντες, ὅτι ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, βασιλεύσιν αἰωνίως ἐν τοῖς οὐρανοῖς, κατὰ τὰς ἁγίας ἐπαγγελίας αὐτοῦ τοῦ κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν, λέγοντος· ἀπελεύσονται μὲν ἐκεῖνοι εἰς κόλασιν αἰώνιον, οἱ "
δὲ δίκαιοι, εἰς ζωὴν αἰώνιον. ταῦτά σοι σωτήριος ἐξ "
ὧν ἔμαθον ἔγραψα. σὺ δὲ μὴ ὡς τελείαν διδασκα-

λίαν, ἀλλὰ μόνην ἀφορμὴν, ταῦτα παρ' ἐμοῦ λάμβανε, καὶ λοιπὸν σαυτῷ τὴν ἀκριβεστάτην διάνοιαν,

ἵνα τε

ἐκ τῆς εὐαγγελικοῦ ῥητοῦ καὶ τῶν ψαλμῶν ἀναλαμβάνων, δέσμους τὰ τῆς ἀληθείας σῤῥάγματα· ἵνα καὶ σοῦ ταῦτα φέροντος, ἔτπωσιν οἱ λέγοντες, ἐρχόμενοι σὺν ἀγαλλιάσει αἴροντες τὰ δεσίγματα αὐτῶν, ἐν χριστῷ ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ θεῷ ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι, ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ἀμήν.

tum ex Euangelicis verbis, tum ex Psalmis decerpens, veritatis manipulos obliga & reuinci, vt tibi eos ferenti ita accinant: *Venientes autem venient cum exultatione portantes manipulos suos*, in Christo Iesu Domino nostro, cum quo Patri, & Filio, & Spiritui sancto sit gloria & imperium in secula seculorum, Amen.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Ἀλεξανδρείας,

ΕἸΣ ΤΟ· ΠΟΡΕΥΘΈΝΤΕΣ ΕἸΣ τὴν ἀπέναντι κώμην, καὶ εὑρήσετε ὄνον δεδεμένον.

ΟΙ τὰ ὅπη γῆς φρονήσαντες, καὶ τῆς ἐντολῆς τοῦ θεοῦ καταφρονήσαντες, καὶ ἐν τῷ βίῳ τούτῳ μοχθήσαντες, οὗτοι περὶ τῆς τῶν ἀγαθῶν εὑρέσεως ἐν ἀγνοίᾳ διέτριβον. εἰκὸς γὰρ καὶ τὸν σοφώτατον σαλομῶντα διὰ τοῦτο λέγειν· ὅτε καιρὸς ζητῆσαι καὶ καιρὸς τοῦ ἀπολέσαι, ἥμαρτες, ἡσύχασον. εἰ γὰρ καὶ ποτὲ ἐν ἀγνοίᾳ διέτριβον, ἀπώλειαν τῇ σαυτοῦ ψυχῇ περιεποίησω, ἀλλὰ καιρὸς γέγονε ζητῆσαι ἡμᾶς ταύτην. ὡς καὶ ἐν εὐαγγελίῳ διδάσκει ὁ κύριος ἡμῶν λέγων· ζητεῖτε καὶ εὑρήσετε. καὶ πότε δὲ αὐτὴν εὑρήσωμεν, ἢ νῦν, ὅτε παρὼν ὁ κύριος ἔλυσεν ἡμᾶς ἐκ τῶν τοῦ διαβόλου δεσμῶν; ὡς καὶ ὁ μακάριος ἀπόστολος διδάσκει λέγων· ἰδοὺ καιρὸς εὐπρόσδεκτος, ἰδοὺ νῦν ἡμέρα σωτηρίας. Καιρὸς οὖν ἠκολούθησε τοῦ ἀπολέσθαι τὴν ὀπισκοτοῦσαν ἁμαρτίαν, καιρὸς ἐκάλεσε τοῦ ζητῆσαι τὸ πεπλανημένον, τοῦ λυθῆναι ἡμᾶς ἐκ τῶν δεσμῶν. ἦλθε γὰρ ὁ λύων τοὺς πεπεδημένους, καὶ ἀνορθῶν τοὺς κατεραγμένους, ἦλθεν ὁ κηρύσσων ἄφεσιν [τοῖς] αἰχμαλώτοις καὶ [τοῖς] τυφλοῖς ἀνάβλεψιν. τότε γὰρ ἁλεῖται ὡς ἔλαφος ὁ χωλὸς, καὶ τρανὴ ἔσται γλῶσσα μογγιλάλων. καὶ ἄλλως δὲ ἐπιβάλωμεν τῷ ῥητῷ. κινεῖ γὰρ ἡμᾶς πρὸς πόθον τὸ τοῦ σολομῶντος λεξίδιον. [φησὶ γάρ] καιρὸς τοῦ ζητῆσαι, καὶ καιρὸς τοῦ ἀπολέσαι, ἐπεισὴ πολλῷ τῷ χρόνῳ πλανώμενον

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

Alexandrini,

IN ILLVD: PROFECTI IN PAGVM QVI EX ADVERSO *est, invenietis pullum alligatum, &c.*

VT terrena sapuerunt, Deique mandata aspernatui habuerunt, delassati in hac vita ante inuentionem boni, in insscitia ætatem suam contriuerunt, arbitrorque sapientissimum Salomonem ea de causa dicere, *Tempus quærendi esse, & tempus perdendi peccasti, desine*, Si enim aliquando in insscitia versatus, perniciem animæ tuæ conciliasti, at iam tempus superuenit, vt eam quæramus, vt & in Euangelio Saluator dicit, *Quærite, & inuenietis*. Quando autem eam inuestigabimus potius quàm nunc, cum præsens est Dominus qui nos dissoluit ex vinculis diaboli? vt & Apostolus dicit, *En tempus acceptibile, en diem salutis*. Tempus igitur venit, vt peccatum, quod tenebras obducit, perdamus: tempus vocat vt quæramus quod errabundum est, quo soluamur à vinculis. Venit enim qui eximit è vinculis ligatos, & fulcit confractos: venit qui annunciat dimissionem captiuis, & cæcis recuperationem visus, Tunc saliet vt cernus claudus, & expedita erit lingua mutorum. Quin & aliter tractemus hoc verbum: Nam Salomonis sententiolæ desiderium in nobis attentionemque acuunt. *Tempus quærendi, tempus perdendi*: quandoquidem longo iam tempore errabundum

erat genus humanum, & peribat diaboli fraudibus. Tempus eius quærendi venit, & eximendi è captiuitate, Necessarium quippe est, vt quæramus & addiscamus, quòd litera occidit, *Spiritus autem viuificat:* Id quum ita se habeat, tempus est vt pereat figura & vmbra literæ, quæ vsque ad tempus correctionis instituta fuit. *Re enim perfectiore in lucem emergente, id quod ex parte est aboletur.* Quoniam cum eram puer, loquebar vt puer: vbi autem vir iam factus, aboleui ea quæ erant pueri. Imo & ipse Saluator dicit, *Qui inuenit animam suam perdiderit eam.* Hoc est, qui quærit animam, eamque in peccatis reperit, accelerandum est illi vt eam perdat, non sinens eam in peccatis inueterascere: vt, oblato tempore, quam vestigarat inueniat. Qui enim animam suam, quæ extra supplicium est, inuenire cupit, perdet in præsens, vt Christum lucrifaciat. Porro, quid perdere sit isthic, à Saluatore exponitur, non vt perniciem animæ nostræ conciliemus, sed vt tempore martyrij neque possessionibus, neque liberis, neque parentibus, neque corpori, ne ipsi quidem denique animæ parcitum velimus, sed nos offeramus vsque ad mortem, vt (quemadmodum dixi) inueniamus animam nostram in regno cœlorum. Id enim Saluator docet, qui diligit patrem aut matrem super me, non est me dignus. Qui igitur vult inuenire animam suam, perdat eam in hoc tempore. Necessum est igitur in nobis perdi malitiam, vt quærentes virtutem, eam inueniamus. Si quis enim non conquieuerit ab ira, quomodo ad mansuetudinem exercebitur? Si quis à se non exterminauerit fornicationem, quomodo is ausit temperantiam profiteri? Primum, siquidem, par est abiici omnem auaritiam, idololatriam, atque ita quærere possessionum neglectum incuriamque, & studium religionis. *Quæ sui enim*, inquit, *quem diligit anima mea, quæsiui & inueni eum, & introduxi illum in domicilium matris meæ & in cellam genitricis meæ.* Istis verbis Christus significatur, qui ob nostra peccata cœlitus descendens, & conceptus & natus est, & in præsepio reclinatus, vt seruaret genus humanum. Tantopere enim nostri curam gerit, vt etiam nunc amandet discipulos suos in pagum ex aduerso situm, dicens ad illos, *Pergite, & inuenietis pullum alligatum, quem solutum adducite mihi:* qui prout in mandatis habebant, pullum soluunt. Magnorum siquidem virorum est pullum istum soluere dilectissimi, non quod magni sint corporali statura, sed quod fide, charitate, iusticia, prudentia, fortitudine ingentes sint, qualem contestatũ est Mosem fuisse, vt Apostolus ait, *Fide Moses ingẽs factus, detrectauit appellari proles filia Pharaonis. quin & proficiens Isaac, magnus euasit.*

Eorum

λῶ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, καὶ ἀπολλύμενον ταῖς τοῦ Διαβόλου πανουργίαις. καιρὸς γέγονε τὸ ζητηθῆναι τοῦτο καὶ ἀνακληθῆναι ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας [καὶ ἐλευθερωθῶναι ἐκ τῶν δεσμῶν]. χρεία γὰρ ἐλθεῖν ζητῆσαι ἡμᾶς καὶ μαθεῖν, ὅπερ μὲν γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ. τούτου δὲ γυμνωθέντος, καιρὸς γέγονε τὸ ἀπολέσθαι τὸν τύπον καὶ τὴν ἐν τῷ γράμματι σκιάν. μέχρι γὰρ καιροῦ διορθώσεως ἦσαν ἐπικείμενα· τοῦ δὲ πλείονος φανέντος, τὰ ἐκ μέρους κατήργηται. ὅτι γὰρ ἤμην νήπιος, ἐλάλουν ὡς νήπιος. ὅτε δὲ γέγονα ἀνήρ, κατήργηκα τὰ τοῦ νηπίου. ἀμέλει [καὶ] ὁ σωτὴρ ἔφη, ὁ εὑρὼν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπολέσει, [καὶ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ εὑρήσει αὐτήν] τουτέστιν ὁ ζητήσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ εὑρὼν αὐτὴν ἐν ἁμαρτίαις, παχυνάτω τοῦ ἀπολέσαι αὐτήν, μὴ συγχωρῶν αὐτῇ ἐγχρονίζειν ἐν κακίᾳ, ἵνα καιρὸν λάβων, ζητήσας αὖθις εὑρήσει αὐτὴν ἐν ἀρετῇ. καὶ γὰρ εἴ τις βούλεται εὑρεῖν τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἐκ τῆς κολάσεως, ἀπολέσει αὐτὴν πρὸς τὸ παρόν, ἵνα χρείαν κερδήσῃ. τὸ δὲ ἀπολέσαι ἐνταῦθα διδάσκει ὁ σωτὴρ, οὐχ ἵνα ἀπόλειαν τῇ ψυχῇ ἡμῶν προεποιησώμεθα, ἀλλ' ἵνα ἐν καιρῷ μαρτυρίου μὴ φεισώμεθα, [μὴ] κτημάτων μὴ τέκνων, μὴ γονέων, μὴ σώματος, μὴ δὲ αὐτῆς τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ προθῶμεν ἑαυτοὺς μέχρι θανάτου, ἵν' ὡς πρεπίτον εὑρήσωμεν τὴν ψυχὴν ἡμῶν ἐν τῇ τῶν οὐρανῶν βασιλείᾳ. ἔστω γὰρ ὃ ὁ σωτὴρ διδάσκει, ὁ ἀγαπῶν πατέρα ἢ μητέρα [ἢ τέκνα] ὑπὲρ ἐμέ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος, ἃ δὲ οὐ βούλεται εὑρεῖν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀπολέσει αὐτὴν ἐν τῷ νῦν καιρῷ. χρὴ τοίνυν ἀπολέσθαι ἐν ἡμῖν τὴν κακίαν, ἵνα ζητήσαντες τὴν ἀρετὴν αὖρωμεν αὐτήν. ἐὰν γὰρ μή τις παύσεται ὀργῆς, πῶς πραότητα μελετήσει; ἐὰν μή τις ἀπολέσῃ ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν πορνείαν πῶς σωφροσύνην ἐπαγγελεῖται; πρῶτον μὲν γὰρ ἀποβαλέσθαι πρέπει ἡμῖν πᾶσαν φιλαργυρίαν καὶ εἰδωλολατρίαν [καὶ] εἶθ' ἕτως ζητῆσαι ἀληθινὴν καὶ θεοσέβειαν. ἐζήτησα γὰρ ἔφη, ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχή μου, ἐζήτησα αὐτὸν καὶ οὐκ εὗρον αὐτὸν καὶ εἰσήγαγον [αὐτὸν] εἰς τὸν οἶκον τῆς μητρός μου. καὶ εἰς τὸ ταμεῖον τῆς συλλαβούσης με. ἕτος ἦν ἐστιν ὁ Χριστὸς ὁ σημαινόμενος, ὁ διὰ τὰς ἡμετέρας ἁμαρτίας κατελθὼν ἕως οὐρανοῦ καὶ συλληφθεὶς καὶ παχθεὶς καὶ ἐν φάτνῃ ἀνακλιθείς, ἕως ἔσωσε τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. ἕτως γὰρ φειδόμενος ἡμῶν, ἀποστέλλει καὶ νῦν τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς, εἰς τὴν κατέναντι κώμην [εἰπὼν πρὸς αὐτοὺς· πορευθέντες] εὑρήσεται πῶλον δεδεμένον, λύσαντες ἀγάγετέ μοι, [καὶ πορευθέντες οἱ ἀπόστολοι] καὶ τὸ κελευσθὲν [αὐτοῖς] ὑπὸ τοῦ κυρίου λύσαντες τὸν πῶλον.] μεγάλου δέ ἐστιν ἀνδρὸς λύσαι τὸν πῶλον τοῦτον ἀγαπητοί, μεγάλων δὲ φημὶ [ἀλλ'] οὐ τῷ σωματικῷ ἡλικίαν μεγάλων, ἀλλ' ἐν πίστει, καὶ ἀγάπῃ καὶ δικαιοσύνῃ, [μεγάλων] ἐν φρονήσει τε καὶ ἀνδρείᾳ καὶ ἀρετῇ. ὁποῖος μαρτυρεῖται μωσῆς γεγονέναι, ὡς αὐτὸς ἔφη· πίστει μωσῆς μέγας γενόμενος, ἠρνήσατο λεγέσθαι υἱὸς θυγατρὸς Φαραώ. ἀλλὰ καὶ πρεσβύτερον ἰσαὰκ μέγας ἐγένετο

τῶν.

τῶν γὰρ οὕτω μεγάλων ἐστὶ λύσαι τὸν πῶλον τοῦτον. καὶ εἴθε καγὼ τηλικοῦτος ἤμην, ὡς δυνηθῆναι με τὸν πῶλον τοῦτον λύσαι τῶν δεσμῶν. ἕκαστος γὰρ ἡμῶν δέδεται τοῖς τῆς ἁμαρτίας δεσμοῖς, ὡς ἔφη ἡ γραφή· ὅτι σειραῖς τῶν ἑαυτοῦ ἁμαρτημένων ἕκαστος σφίγξεται. ἀξιώμεθα οὖν ἵνα καὶ πρὸς ἡμᾶς ἀποστείλῃ ὁ ἰησοῦς τοὺς ἑαυτοῦ μαθητάς· ὅπως [ἡμᾶς] λύσωσιν ἀφ' ὧν ἕκαστος ἡμῶν δέδεται δεσμῶν. καὶ γὰρ ὁ μὲν δέδεται φιλαργυρίᾳ, ὁ δὲ πλέκεται πορνείᾳ, [καὶ] ἄλλος μέθῃ συνδέδεται, ἕτερος κρατεῖται κενοδοξίᾳ, ἄλλος μὲν ἀδικεῖ. ὃς δὲ ἁρπάζει τὰ τοῦ πλησίον καὶ τοῦ πένητος, ἄλλος τόκον ὑπὲρ τόκου λαμβάνει, καὶ τέλος, πάντες ἠθενήσαμεν ἐν ταῖς ἀδικίαις ἡμῶν, καὶ χρήζομεν τῆς παρὰ τοῦ σωτῆρος ἰάσεως, [καὶ] χρήζομεν αὐτοῦ, ἵνα καὶ πρὸς ἡμᾶς ἀποστείλῃ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, καὶ λύσωσιν ἡμᾶς ἐκ τῶν τοῦ διαβόλου δεσμῶν. οὕτω γὰρ ἔφη πρὸς τοὺς μαθητάς, πορευθέντες εἰς τὴν κατέναντι κώμην εὑρήσετε πῶλον δεδεμένον, λύσαντες αὐτὸν ἀγαγετέ μοι. κώμην τὴν κατέναντι ὅταν ἀκούσῃς, τὸν πρόσγειον τόπον ὑπολαμβάνε. ἡ γὰρ πόλις ἐστὶν ἐπουράνιος, ὡς ὁ [μακάριος] ἀπόστολος γράφει, ἐν ᾗ οὐκ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν, ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ θεός. καὶ πάλιν [ὁ] αὐτὸς ἔφη, ἀ γὰρ προσπεληλύθατε [ψηλαφωμένῳ ὄρει κεκαλυμμένῳ πυρὶ, ἀλλὰ προσπεληλύθατε] σιὼν ὄρει, καὶ πόλει θεοῦ ζῶντος ἐπουρανίῳ, καὶ μυριάσιν ἀγγέλων πανηγύρει. τοιοῦτοι [δὲ] ἦσαν πάντες οἱ ἅγιοι καὶ ὅσοι κατὰ τὸν παῦλον πορευόμενοι ταύτης ὀρέγονται. ἄκουε πάλιν αὐτοῦ· εἰ γὰρ ἐκείνης ἐμνημόνευον ἀφ' ἧς ἐξεβλήθησαν, εἶχον ἂν καιρὸν ἀναπαύσασθαι. νυνὶ δὲ κρείττονος ὀρέγονται, πατρίδος, ἐπουρανίου. τοιοῦτοι ἦσαν οἱ [ἅγιοι] ἀπόστολοι οἵτινες μετὰ τοῦ πέτρου ἔλεγον, ἰδοὺ ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα καὶ ἠκολουθήσαμέν σοι. ἀποστέλλονται οὖν λύσαι τὸν [προσδεδεμένον] πῶλον. ἡ γὰρ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν παρουσία καὶ φιλανθρωπία ἐκάλεσε τοὺς ἡμᾶς ἐκ τῆς κατέναντι κώμης εἰς τὴν ἐπουράνιον αὐτοῦ πόλιν τὴν ἄνω ἱερουσαλήμ. οἶμαι γὰρ ὅτι διὰ τὴν γενομένην τοῦ ἀδὰμ παράβασιν, ἐξεβλήθημεν [ἀπὸ] τοῦ παραδείσου εἰς κώμην [τὴν] κατέναντι ἀπῳκίσθημεν· ἐξέβαλε γὰρ ἔφη ὁ θεὸς τὸν ἀδὰμ, καὶ κατῴκισεν αὐτὸν ἀπέναντι τοῦ παραδείσου τῆς τρυφῆς, εἰς ὃν δὲ ἐν εἰς τὴν κατέναντι κώμην ἀποστέλλον οἱ μαθηταὶ ὑπὸ τοῦ ἰησοῦ λύσαι τὸν πῶλον. καὶ ὅρα μήποτε διὰ τὸν ἐκβληθέντα ἀπέναντι τοῦ παραδείσου οἱ μαθηταὶ ἀποστέλλονται. διὰ τοῦτο ἐλήλυθε ὁ σωτὴρ καταλιπὼν τὰ ἐνενηκονταἐννέα πρόβατα, τὰ μὴ πεπλανημένα, ὅπως πορευθεὶς ζητήσῃ τὸ πεπλανημένον, καὶ εὑρὼν, χαίρει ἐπ' αὐτῷ. συγχαίρουσι δὲ οἱ ἄγγελοι ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι. ζητητέον δὲ εἰ μόνοι [τῆς] τοῦ πώλου διακονίας ἕνεκεν ἀπεστάλησαν οἱ μαθηταὶ εἰς τὴν κατέναντι κώμην. οἶδα γὰρ ὅτι πρὸς τῶν ἀποστόλων ἀόρατοι δυνάμεις διηκόνησαν τῷ ἰησοῦ ἁπλῶς

Eorum enim qui ad istam rationem magni sunt, est soluere pullum istum. Vtinam & ego ita magnus essem, vt possem afini istius dissoluere retinacula. Vnusquisque enim nostrum obligatus est vinculis peccatorum, vt ait scriptura, quoniam catenis suorum peccatorum quisque constringitur. Optamus igitur, vt & ad nos mittat discipulos suos Iesus, quo resoluant vincula, quibus vnusquisque nostrum innodatur. Hic enim obuincitur auaritiæ, ille implicatur fornicationibus, alius ebrietate alligatur, alius rursum detinetur inani ambitione. Est qui iniurias faciat, est qui rapiat quæ sunt sui proximi & pauperis, alius vsuram vsuræ accumulat, & in summa, omnes laboramus nostris vitiis, & indigemus Saluatoris curatione, eoque opus habemus, vt ad nos amandet discipulos suos, & liberent nos è diaboli compedibus: ita enim dicit ad discipules suos. Cum abieritis in pagum ex aduerso, inuenietis ibi pullum alligatum, soluite & adducite mihi. Pagum ex aduerso cum audis, terrestrem locum intellige: nam ciuitas nostra cœlestis est, vt Apostolus scribit, *Non habemus hic manentem ciuitatem sed futurum requirimus, cuius conditor & opifex Deus.* Rursus ab eodem dicitur, *Non accessistis ad montem palpabilem, ignibusque obtectum, sed accessistis ad montem Sion ciuitatem Dei viuentis, cœlestem Hierusalem & ad conuentus millies mille Angelorum.* Tales fuerunt omnes Sancti, & qui secundum Paulum incedentes eodem contendunt. Audi rursum eundem, *Si eius memores fuissent, ex qua ejecti sunt, haberent fortasse occasionem reuertendi; nunc autem meliorem affectant, hoc est cœlestem.* Tales nimirum fuerunt discipuli, qui cum Petro dixerunt, *Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te.* Emittuntur igitur vt soluant pullum. Saluatoris enim aduentus & humanitas reuocauit nos ex pago è regione posito, in cœlestem suam ciuitatem: illam, inquam, quæ supra est Hierusalem. Ejecti sumus ex paradiso deliciarum, & in pagum ex aduerso quasi in coloniam deducti sumus. *Ejecit enim,* inquit, *Deus Adamum, & constituit eum ex aduerso paradisi deliciarum.* Atque ita igitur in pagum ex aduerso mittuntur discipuli à Christo, vt soluerent pullum. Vide mihi hic, quæso, num ob illum ejectitium è paradiso, & ex aduerso habitantem, discipuli mittantur. Idcirco enim venit Saluator, relictis nonaginta nouem ouibus, quæ non erraverant, vt inde profectus quæreret ouem errabundam, illamque inueniens, de ea lætaretur, vnaque gratularentur & Angeli super vno peccatore pœnitentiam agente. Quærendum porro, an soli ad ministeria pulli emissi sint discipuli ad pagũ ex aduerso: scio enim ante Apostolos inuisibiles potentias Christo inseruisse.

Plane

Plane igitur & ipſas potentias operam Domino daturas, Dominus vnà cum Petro emittit in pagum aduerſum, vt ſoluerent pullum. Audi de eo Euangeliſtam loquentem, *Et ecce*, inquit, *Angeli venientes miniſtrabant ei*. De humanitate porro à Dauide dictum eſt, *Panem Angelorum manducauit homo, panem cœli dedit eis*. Ne quis igitur in corpore verſans, & in hanc vitam proclinatus, exiſtimet ſeſe in hac vita ciuitatem habere. Nam non poteſt, qui ea quæ ſunt carnis, ſapit, in hac magnifica ciuitate reperiri, vt qui adhuc in pago moram faciat: Senſus enim carnis inimicitia eſt apud Deum. Scire igitur oportet, quod qui in pago inquilinus eſt, non moderatur animo, non in rebus agendis mentem pro duce vſurpat, non ſeipſum in poteſtate habet, Iſta enim propria magnæ ſunt ciuitatis. Nam cum quis in virtute moratur, & ex prudentiæ imperio agit, ſapientiamque in concilium adhibet, & per continentiam principatum moderatur, tum efficitur Sanctorum imitator. Sancti enim nullam habent ciuitatem, ſed, vt dixi, futuram inquirunt, cuius artifex opifexque Deus eſt. Audi de ea re Apoſtolum loquentem: *In terra ambulantes, ius moreſque ciuitatis in cœlis habemus: ſiquidem noſtra ciuitas in cœlis eſt dileCtiſſimi*. Inſinuat enim Apoſtolus eo verbo in terra obambulantes, profectum quem hic faciunt ij, qui poſtea in cœlo iure ciuium victuri ſunt. Profecti igitur diſcipuli, pullum ſoluerunt. Diſcipulorum opus eſt ſoluere hunc pullum, & diſcipulorum quoque eſt, poſſe ea præſtare quæ à magiſtro iubentur. Multi enim qui videntur diſcipuli Ieſu, non modo nõ faciunt, quæ ab eo præcipiuntur, ſed & magiſtro inſidias ponunt, vt proditor Iudas. Qualis eſt igitur hic pullus chariſſimi, qui non vnum Dominum habet, ſed plures? Dixerunt enim Domini iſtius pulli, diſcipulis, *Quid ſoluitis pullum?* Nonne ſi mente præditus eſſet, ſufficeret, ſi ei vnus Dominus aſſideret? Nunc autem complures ſunt eius Domini ſecundum Euangelium. *Dixerunt enim* (vt ait Scriptura) *Domini eius ad diſcipulos, Cur ſoluitis pullum?* Quorum fortaſſe & hæc verba fuerunt, Non videtis quot Domini ſimus, & quemadmodum ligatus ſit, quomodo eum teneamus mancipatum nobis? cur aufertis nobis quæſtum? quid expectationem noſtram ſoluendo perimitis? Hic ſolus etiamnũ reliquus ſupereſt, & hũc à nobis ſegregare ſatagitis? Si ille ſoluatur à vinculis, nos pro eo in vinculis erimus. Terrebãtur igitur dæmones cũ viderẽt pullũ vinculis eximi, cõturbabantur in ſe aduerſariæ poteſtates, quæ nos in captiuitatem abegerant: verum cum ſuperueniſſet Dominus Ieſus, eiuſque præſentiam agnoſcerent, in metum conjecti ſunt, cũ audirent eũ ad diſcipulos loquẽtem, *Ecce ego dedi vobis poteſtatem calcandi ſerpentes & ſcorpiones, & contra omnes vires inimici.*

ἁπλῶς οὖν καὶ αὐτὰς [τὰς] δωρεὰς μαθητευομένας αὐτῷ ὁ κύριος ἀπέστειλεν, ἅμα τοῖς περὶ τὸν πέτρον, εἰς τὸ κατέναντι κώμην, λύσαι τὸν πῶλον. ἀκούει [γὰρ] περὶ τούτου τοῦ ἀγγελικοῦ λέγοντος· καὶ ἰδοὺ, ἔφη, ἄγγελοι ἐλθόντες διηκόνουν αὐτῷ. περὶ δὲ τῆς ἀνθρωπότητος [σαρκὸς] δαβὶδ λέγων· ἄρτον ἀγγέλων ἔφαγεν ἄνθρωπος, ἄρτον οὐρανοῦ ἔδωκεν αὐτοῖς. μηδεὶς οὖν ἐν σώματι διατρίβων, καὶ εἰς τὸν βίον τοῦτον περιεσπώμενος, νομιζέτω ὅτι ἔνδον ἐστὶ πόλεως. οὐ δύναται γὰρ ὁ τὰς σαρκὸς φρονῶν, ἐν ταύτῃ τῇ μεγάλῃ πόλει εὑρεθῆναι, ἀλλ' ἐν κώμῃ ἔπι διατρίβει τοιοῦτος. τὸ γὰρ φρόνημα τῆς σαρκὸς ἔχθρα εἰς θεόν ἐστιν. ἀδύνατον οὖν δεῖ [ἐστὶ] τὸν κώμῃ οἰκοῦντα, καὶ πολιτεύεται τῇ ψυχῇ, ἐγκρατεῖ τῇ γνώμῃ, ἐκ ἀρχείου ἑαυτῷ πόλεως γὰρ μεγάλης ταῦτα ἴδια. ὅταν γάρ τις ἐν ἀρετῇ πολιτεύῃ, καὶ σωφροσύνῃ κρατηγήσῃ, καὶ σοφίαν βουλεύσηται, καὶ ἐγκρατείας ἄρξῃ, τότε τῶν ἁγίων μιμητὴς γενήσεται. οἱ γὰρ ἅγιοι οὐκ ἔχουσιν ὧδε μένουσαν πόλιν, ἀλλ' ὡς προεῖπον, τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦσιν. ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ θεός. ἄκουε [γὰρ] τοῦ ἀποστόλου λέγοντος, ὅτι τῆς γῆς περιπατοῦντες ἐν οὐρανοῖς τὸ πολίτευμα ἔχομεν, καὶ ἡμῶν [δὲ] τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχειν ἀγαπητοί. σημαίνει γὰρ [ὁ ἅγιος] ἀπόστολος διὰ τοῦ ἐπὶ γῆς περιπατοῦντες· τὴν προκοπὴν τὴν γινομένην τοῖς μετὰ τὰ ἐνθάδε ἐν οὐρανοῖς πολιτεύεσθαι μέλλουσι. προβάντες οὖν οἱ μαθηταὶ ἔλυσαν τὸν πῶλον. [μαθητῶν γὰρ ἔργον ἐστὶ τὸ λύσαι τὸν πῶλον] τοῦτον, καὶ μαθητῶν δυναμένων ποιεῖν τὰ ὑπὸ τοῦ διδασκάλου λεγόμενα. πολλοὶ γὰρ δοκοῦντες εἶναι τοῦ ἰησοῦ μαθηταί, οὐχ ἅπερ τὰ ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενα ποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ ἐπιβουλεύουσι, τῷ διδασκάλῳ, ὡς ὁ [τρισάθλιος καὶ] προδότης ἰούδας. πηλίκος δὲ ἐστὶν ὁ πῶλος οὗτος ἀγαπητοὶ, ὡς μὴ ἕνα κύριον ἔχειν, ἀλλ' [ὡς] πολλοὺς; ὅπερ γὰρ πρὸς τοὺς μαθητὰς οἱ κύριοι τοῦ πώλου· τί λύετε τὸν πῶλον; ἆρα οὖν ἐμοὶ αἰσθητὸς ὁ πῶλος οὗτος, ὃν ἤρκει ἕνα κύριον αὐτῷ προκαθήζεσθαι; νῦν δὲ πολλοὶ αὐτῷ εἰσὶ κύριοι κατὰ τὸ εὐαγγέλιον. ἅπαν γὰρ φησὶν οἱ κύριοι αὐτοῦ πρὸς τοὺς μαθητὰς, τί λύετε τὸν πῶλον; ἴσως γὰρ ἐροῦσι πρὸς αὐτοὺς, οὐχ' ὁρᾶτε πόσοι αὐτῷ προκαθεζόμεθα; πῶς δεδεμένος ἐστὶ; πῶς ἐσχήκαμεν αὐτὸν ἔκδοτον; τί ἀπατᾶτε ἀφ' ἡμῶν τὴν ἐργασίαν ἡμῶν; τί λύετε τὴν προσδεκίαν ἡμῶν; ἔτος ἤδη ἡμῶν ὑπολέλειπται, καὶ τοῦτο ἡμᾶς ἀποῆσαι βούλεσθε; ἐὰν οὕτω λυθῇ ἀπὸ τῶν δεσμῶν, ἡμεῖς ἀντ' αὐτοῦ δεσμευόμεθα. ἐφοβοῦντο τοιγαροῦν οἱ [ἀλιτήριοι] δαίμονες ὁρῶντες λυόμενον τὸν πῶλον, ἐπεράσσοντο ἐν ἑαυτοῖς αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις, αἵτινες ἠχμαλώτισαν ἡμᾶς, ἀλλ' ὅτε ἐπεδήμησεν ὁ κύριος ἡμῶν ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ ἐπέγνωσαν αὐτοῦ τὴν παρουσίαν, ἐφοβήθησαν ἀκούσαντες αὐτοῦ πρὸς τοὺς μαθητὰς λέγοντος· ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ

τῶ ἐχθρῶ ἐφοβήθησαν ἀκούσαντες προφήτου μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. ἐφοβήθησαν μὴ ἔτος ἐστὶν ὁ τὸ σκότος καταλαμπῶν. ἤκουσαν γὰρ τοῦ προφήτου λέγοντος, γαλιλαία τῶν ἐθνῶν, ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει, εἶδε φῶς μέγα. πάντες οὖν περὶ τὸν πῶλον κεχήνασι, πάντες περὶ αὐτὸν κάθηνται, οὐδεὶς αὐτὸ ἀφίσατο τοιοῦτος ἐστὶν ἔτος ὁ πῶλος, ὡς πάντας τοὺς κυρίους αὐτοῦ τηρεῖν αὐτόν. ἀρ' οὖν ἦν αἰσθητὸς ὄνος, οἱ κύριοι αὐτοῦ παρεκαθέζοντο αὐτῷ, καὶ ὀνάριον αἰσθητὸν πολλῶν κυρίων γίνεται κτῆμα, καὶ πάντες οἱ κεκτημένοι παρακαθέζονται αὐτῷ. οὐδεὶς αὐτῶν πραγματεύεται, οὐδεὶς αὐτῶν ἐν ἀγορᾷ βαδίζει, ἄλλο ἔργον οὐκ ἔχουσιν, ἀλλὰ πάντες αὐτῶν ὁμοῦ περὶ [τὸ] αὐτὸ ἠσχολῆνται, ἢ ὀνάριον αἰσθητὸν ὅτι ἀμφόδου δέδεται, ἕπαυλιν οὐκ ἔχει, φάτνην οὐκ ἔχει, εἰς ἀγορὰν οὐ κατέρχεται, ἀλλὰ πῶλος αἰσθητὸς ἐπ' ἀμφόδου δέδεται, καὶ πάντες οἱ κύριοι αὐτοῦ αὐτῷ παρακαθέζονται τηροῦντες αὐτόν. παῦτα λέγω οὐκ ἀναιρῶ τὴν ἱστορίαν. οὐ γὰρ αἱρεῖμεν τὸ γράμμα διὰ τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ σώζομεν τὴν τοῦ πνεύματος δύναμιν, διὰ τῶν γραμμάτων. ἀληθῶς ὅτι ὁ ἀρίστος αἰσθητὸς ὁ κύριος ἐκάθισεν ἐρχόμενος ἀπὸ Βηθανίας εἰς ἱερουσαλὴμ ἔτω γὰρ Ζαχαρίας προφητεύει λέγων, εἴπατε τῇ θυγατρὶ σιών, ἰδοὺ ὁ βασιλεύς [σε] ἔρχεταί σοι πραΰς [ὅτι καθεζόμενος] ὅτι ὄνον καὶ πῶλον υἱὸν ὑποζυγίου. τῆς οὖν ἱστορίας ἀληθευούσης, ζητῶ πῶς ἐν αὐτῇ καταχωσθέντα πράγματα ζητοῦμεν τὸν ἀποκείμενον ἡμῖν θησαυρὸν, ζητοῦμεν τὸ πνεῦμα τοῦ δύναμιν. οὐ γὰρ ψιλὴν ἱστορίαν προσέχομεν. Ἰουδαίων γὰρ ἡ ἰδιαίτης ἀπόνοια. ἀμέλει καὶ ὁ κύριος ὑμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς διελέγχων αὐτῶν τὰ ἄνοια φησὶν ἐρευνᾶτε τὰς γραφὰς, ὅτι ἐν αὐταῖς δοκεῖτε ζωὴν αἰώνιον ἔχειν ἀλλ' οἱ Ἰουδαῖοι [μὲν] ψιλῷ τῷ γράμματι [προσέχοντες] ἐλιμοκτόνησαν. εἰ δὲ ἐν ἡμῖν ἀδελφοὶ, ὅπου μὲν γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ, ἀ μόνον τῇ ἱστορίᾳ τῶν γραφῶν ἐξακολουθήσομεν, οὐδὲ ὡς Ἰουδαίοις ψιλῷ τῷ γράμματι προσέχομεν, ἀλλ' ὡς γεγραπται, ἐρευνῶντες τὰς γραφὰς ὀφείλομεν, ἵν' ἔτως τοῦ ἐκ τούτων μαρτυρίαν περὶ Ἰησοῦ καταλαβεῖν δυνηθῶμεν. λάσουσι γὰρ καὶ ἔλληνες καθ' ἡμῶν λέγοντες, ὅτι ὁ θεὸς τῶν Χριστιανῶν ὁ καλούμενος Χριστὸς, εἰς ὀνάριον ἐκάθισε, καὶ ἡμεῖς [μὲν] οὐκ ἀμφιβάλλομεν, οὐδὲ ἀρνούμεθα αὐτὸ ἐν σαρκὶ παρεῖναι, διὰ γὰρ τοῦτο σαμαρικῶς ἐπεδήμησεν, ἵνα τὸ ἀπολωλὸς ζητήσας εὕρῃ, καὶ τὸ πλανώμενον ἐπιστρέψῃ. ἔτω γὰρ καὶ διὰ τοῦ προφήτου βοᾷ λέγων. ἐπιστρέψατε υἱοὶ ἐπιστρέφοντες. καὶ ἰάσομαι τὰ συντρίμματα ὑμῶν. πράγματα οὖν ἐστὶ τὰ σημαινόμενα ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς ἀγαπητοί. μέγας ἐστὶν οὗτος ὁ πῶλος, ὡς [ἀλλαχοῦ λέγει] υἱὸς νεώτερος. καὶ ὁ πῶλος ὄνος ἐστὶ νέος. καὶ ἡμεῖς οὖν ἐσμὲν ὁ πῶλος, τοιοῦτον ἡ ἀνθρωπότης. [ἐὰν ἢ λέγωμεν ἡμεῖς πᾶσα ἡ ἀνθρωπ]ης ἐστὶ [ὄντινα ἄ θρωπ]οι αἰχμαλωτίσαντες τοῦ τότε κύριοι αὐτοὶ ἔδησαν δεσμοῖς ἀλύτοις

Expauefacti ſunt audiendo: *Abite, & docete omnes nationes, baptizantes eos in nomine Patris & Filij, & Spiritus ſancti.* Metuebant enim nunc hic eſſet, qui tenebras illuſtraret. Audierant enim ex Prophetа: *Galilæa gentium, populus qui ſedebat in tenebris, vidit lucem magnam.* Omnes igitur pullo inhiabant, omnes illum circumcirca obſidebant, nullus omnium ab eo abſiſtebat. Tanti eſt hic pullus, vt omnes eum poſſeſſores cuſtodiant. An non, quæſo, ſenſibilis erat? Domini illi aſſidebant, & aſellus ſenſibilis, multorum dominorum efficitur poſſeſſio, & omnes qui nacti ſunt, obſident eum. Nullus eorum negocia obit, nemo eorum abſcedit, imo nullum illis aliud opus in manibus, omnes pariter non in aliud occupati ſunt, quàm vt aſellum ſenſibilem in biuio alligent. Aſinus interim diuertorium non habet, præſepe non habet. Non eſt qui in forum deſcendat, id tantummodo agitur, vt pullus ſenſibilis in biuio vinciatur & omnes Domini eius ſeruandi cauſa in proximo aſſident. Hæc cum dico, hiſtoriam non aufero: non enim ſpiritu literam tollimus, ſed ſpiritus vim efficaciamque litera conſeruamus. Veriſſimum ſiquidem eſt Dominum in ſenſibili aſino ſediſſe, quum ex Bethania Hieroſolymam proficiſceretur: de ea enim ita Zacharias in oraculis ſuis edidit: *Dicite filiæ Sion, Rex veſter venit, manſuetus, ſedens in aſino & pullo ſubiugalis ſobole.* Salua igitur hiſtoriæ fide, perſcrutor quæ in ea defoſſa ſunt. Perſcrutemur inibi theſaurum repoſitum, quæramus ſpiritus efficaciam: non enim nudæ hiſtoriæ attendimus, quæ propria eſt Iudæorum veſania. Quinimo & Chriſtus refutatis eorum ſtultitiam, ait, *Scrutamini ſcripturas, quoniam in illis putatis vos habere vitam æternam.* Cæterum, Iudæi nudæ literæ adhærentes, fame extabuerunt. Nos igitur fratres, certi literam occidere, ſpiritum viuificare, non ſolum hiſtoriam ſcripturarum ſequamur, neque, vt Iudæi nudæ literæ adhæreamus, ſed quemadmodum ſcriptum eſt, perſcrutemur, vt ibi teſtimonia de Chriſto reperiamus. Ridebunt quidem Ethnici nobis obtrectantes, quod Deus Chriſtianorum, cui nomen eſt Chriſtus, in aſello conſederit: ed nobis in dubio nequaquam verſatur: neque inficiari volumus, eum in carne veniſſe. Ideo enim corporaliter peregrinatus eſt, vt id quod perierat, quærendo inueſtigaret, & quod errauerat, reduceret. Ita enim vaticinio Prophetæ denunciatum eſt: *Conuertimini filij conuertendo, & ego ſanabo contritiones veſtras.* Non abs re igitur eſt, quòd ſta in ſcripturis ſignificantur dilectiſſimi. Magnus ſiquidem hic eſt Aſinus, & qui alicubi filius iunior appellatur: pulluſque eſt, hoc eſt, aſinus teneræ ætatis. Sciamus igitur nos hunc pullum eſſe, hoc eſt, noſtram humanitatem: quem itidem abigentes, qui eum in captiuitatem auerterant, vinculis indiſſolubilibus obligauerunt

vnuſquiſq

Vnusquisq; enim eorum vincula vinculis congeminauit, & omnibus modis, vt ipsis in tuto esset, omnem curam adhibuerunt, & vt ego existimo, pedes quoque eius concatenarunt, non sinentes eum ad meliora progredi. Verum ob id peregrinatione susceptа, amator hominum filius Dei imperat discipulis suis, dicens: *Abite in aduersum pagum, & inuenietis pullum alligatum, quem vbi solueritis, adducite mihi.* Multa igitur bona nobis largitus est Dominus dilectissimi. Non enim solum nobis vincula peccatorum dissoluit, sed & potestatem nobis dedit calcandi, non solum super serpentes & scorpiones, verumetiam super omnes inimici vires. Diabolus namque fuit, & mundi princeps tenebrarum istarum, qui nos captiuos abegerant, & indissolubilibus vinculis obligatos progredi non sinebant, neque concedebant, vt in via bona procederemus. Sed ne ita quidem mitiores, in vinculis nos detinentes, circumcirca obsidebant, vt crudeles & efferati Domini. Cæterum, Dominus qui ideo iter susceperat, vt prædicaret captiuis remissionem, & cæcis recuperationem visus, amandat discipulos suos, & dissoluunt asinum. Cui, quum ita solutum haberet, præsepe ædificat, & pabulum apparat. Id enim Propheta quum indicare vellet, his verbis vsus est: *Dominus pascit me, & nihil mihi deerit, in loco herbido ibi me collocauit. Super aquam refocillationis educauit me, animam meam conuertit.* Ac rursum, *Qui progerminat pecudibus fœnum, vt herbam in seruitutem hominum.* Conuersi igitur, sensibiliores reddamur, & agnoscamus benefactorem, bonaque eius nobis tributa alacriter suscipiamus. Ita enim gratias agentes, poterimus cum Dauide dicere, *Præparasti coram me mensam è regione inimicorum meorum.* Tale nimirum illud est. *Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui.* Et fortasse ob istum pullum Iesus in præsepe reclinatus fuit: alioqui verisimile non est, Iosephum virum nobilem, & è regia stirpe oriundum, qui filius Dauidis appellatus est, locum in diuersorio, aut alibi mansionem obtinere non potuisse. An diuinæ dispensationis erat, quod tum agebatur? Nimirum etiam tum quoque aduersarius noster Diabolus, videns felicitatem hac in parte humani generis, pro more suo inuidia motus est. Arbitratus enim aliquem è vulgo Dominum esse, subornauit Herodem, qui quæreret verum regem iam in lucem editum, vt perderet eum. Proprium quippe est istius efferatissimi, perdere & occidere: Iesu contra peculiare est, seruare & recipere. Inuestigemus ergo verum nostrum Regem Iesum Christum, nosque ipsos examinemus, num soluta sint nostra vincula, vt in meli⁹ proficiamus. Quòd si nondum soluta sint vincula, tradas teipsum discipulis Iesu. Adsuntenim, qui te soluât potestate ea quam à Saluatore acceperunt.

καὶ ἕκαστος αὐτῶν δεσμὸν ὑπὲρ δεσμῶν κατέδησαν, καὶ σφοδρῶς αὐτὸν ἠσφάλισαντο, ὡς οἶμαι ὅτι τοὺς πόδας αὐτοῦ κατέδησαν, μὴ συγχωροῦντες αὐτῷ βαδῆναι ὑπὲρ τὸ βέλτιον. ἀλλ' ὁ φιλάνθρωπος τοῦ θεοῦ υἱὸς, ὁ βλέπων τοῦτο ὑπεδημήσας, κελεύει τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ἀπιέναι πρὸς αὐτοὺς· πορευθέντες εἰς τὴν κατέναντι κώμην, εὑρήσετε πῶλον δεδεμένον, λύσαντες ἀγάγετέ μοι. πολλὰ οὖν παρέσχεν ἡμῖν ἀγαθὰ ὁ κύριος ἀγαπητοί. οὐ μόνον γὰρ τοὺς δεσμοὺς ἡμῶν τῆς ἁμαρτίας ἔλυσεν, ἀλλὰ καὶ ἐξουσίαν ἡμῖν ἔδωκε [τοῦ] πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων καὶ ὑπὲρ πᾶσαν [τὴν] δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. ἦν γὰρ ὁ διάβολος καὶ οἱ κοσμοκράτορες τοὺς σκότους τούτου, λαβόντες ἡμᾶς αἰχμαλώτους, καὶ δήσαντες ἡμᾶς δεσμοῖς ἀλύτοις, πρόσω πλεῖν οὐκ ἐπέτρεπον, οὐδὲ συνεχώρουν βαδίζειν τῇ ὁδῷ τῇ ἀγαθῇ. καὶ οὐδ' οὕτως ἡμῶν ἐφείσαντο, ἀλλὰ καὶ δεδεμένους [ἡμᾶς] ἐφύλαττον, πάλιν περικάθηντο ὡμοί τινες ὄντες καὶ ἄγριοι δεσπόται. ἀλλ' ὁ κύριος [ὁ σωτὴρ] ἡμῶν [Ἰησοῦς Χριστὸς] ἐπεδήμησε κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἄφεσιν, καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν· ἀμέλει λοιπὸν λέγει τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, καὶ λύσατε τὸν πῶλον. ἅπαντα λύσας αὐτὸν, καὶ φάτνῃ οἰκοδομῇ αὐτῷ, καὶ νομὴν ἐτοιμάζει, ἵνα γὰρ ὁ προφήτης βουλόμενος δεῖξαι φησὶ, κύριός μου ποιμαίνει με, καὶ οὐδέν με ὑστερήσει. εἰς τόπον χλόης, ἐκεῖ με κατεσκήνωσεν ὑπὲρ ὕδατος ἀναπαύσεως ἐξέθρεψέ [με], τὴν ψυχήν μου ἐπέστρεψε. καὶ πάλιν, ὁ ἐξαναπέλλων χόρτον τοῖς κτήνεσι, καὶ χλόην τῇ δουλείᾳ τῶν ἀνθρώπων. σεσαφήνηκεν οὖν [λοιπὸν] ἀναισθητότεροι γενώμεθα, καὶ ἀναγνωρίσωμεν τὸν δεσπότην, καὶ παρ' αὐτοῦ δεδομένα ἡμῖν ἀγαθὰ προθύμως δεξώμεθα. ἵνα γὰρ εὐχαριστοῦντες δυνάμεθα λέγειν σὺν τῷ Δαβὶδ· ἡτοίμασας ἐνώπιόν μου τράπεζαν ἐξεναντίας τῶν θλιβόντων με. τοιοῦτον γὰρ ἐστι τὸ ἔγνω βοῦς τὸν κτησάμενον, καὶ ὄνος τὴν φάτνην τοῦ κυρίου αὐτοῦ. καὶ πάλιν διὰ τοῦτον τὸν πῶλον ὁ Ἰησοῦς ὅτι φάτνῃ ἀνακλίνεται. ἆρα γοῦν τοπον οὐκ εἶχεν ὁ Ἰωσὴφ, ἀνὴρ εὐγενὴς ὑπάρχων, καὶ ἀπὸ γένους βασιλικοῦ καταγόμενος υἱὸς Δαβὶδ χρηματίζων; καὶ τόπον οὐκ εἶχεν, εἰ μὴ τὸ καπήλυμα; ἀλλ' οὐκ ὑπῆρχε τόπος; ἢ διλονότι πράγματα θεῖα ἦν τὰ οἰκονομούμενα. ἀμέλει καὶ τότε πάλιν ὁ αὐτίδικος ἡμῶν διάβολος, ὁρῶν τὰ κατορθούμενα τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει, σφόδρα ἐφθόνησε. νομίσας γοῦν ἕνα τῶν πάντων εἶναι τὸν κύριον, ὑποσκάζει τὸν ἡρῴδην ζητῆσαι τὸν ἀληθινὸν βασιλέα, ὅπως αὐτὸν ἀπολέσῃ. ἴδιον γὰρ ἐστι τοῦ πανμιάρου τούτου [καὶ παγκάκου] ἀπολλύειν καὶ ἀποκτείνειν. τοῦ δὲ Ἰησοῦ ἴδιόν [ἐστι] τὸ σώζειν καὶ περιποιεῖσθαι. καὶ γὰρ φείδεται τῶν ἑαυτοῦ κτισμάτων, ἐπῴδη καὶ πάλιν αὐτοῦ ἐγένετο. ὑπὲρ ζητήσωμεν τοιγαροῦν τὸν ἀληθινὸν βασιλέα τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν· ἐξετάσωμεν ἑαυτοὺς εἰ ἐλύθησαν ἡμῶν οἱ δεσμοὶ, καὶ εἰ λελυμένοι εἰσὶ, προκόψωμεν ἐπὶ τὸ βέλτιον. εἰ δὲ μήπω λέλυνται σου οἱ δεσμοὶ, ἐπίδου ἑαυτὸν τοῖς μαθηταῖς τοῦ Ἰησοῦ. πάρεσι γὰρ οἱ λύοντες ἡμᾶς, ἐξουσίαν παύτῃ ἀληθῶς παρὰ τοῦ σωτῆρος.

ὅτι

ὅτι ὁ ἐὰν δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ ὁ ἐὰν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ [πάλιν] ἐάν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας ἀφίενται αὐτοῖς. μακάριοι [τοίνυν οὖ] ὧν ἀφέθησαν αἱ ἁμαρτίαι καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἀνομίαι· ἅπερ οὖν οἱ κύριοι τῷ πώλῳ πρὸς τοὺς μαθητὰς, τί λύετε τὸν πῶλον; οἱ δὲ [ὑποκριθέντες] εἶπον, ὅτι ὁ κύριος αὐτοῦ χρείαν [ἔχει] ὁρᾷς τῶν μαθητῶν τὸν σοφὸν ἀποκρίσεις ἀκέραντες γὰρ οἱ ψεύδεις κύριοι τοῦ πώλου, ὅτι ὁ ὄντως καὶ ἀληθὴς κύριος αὐτοῦ χρείαν ἔχει, δεύτερον οὐκ ἀπεκρίνοντο, ἀλλὰ νῶτα διδόασιν. οὐκ ἔτι ἀντιλέγειν τολμῶσιν. οὕτως οὖν σπεύδουσι πρὸς τὸν ἄρχοντα αὐτῶν [τὸν διάβολον, ἀπαγγέλλουσιν αὐτῷ τὸ συμβεβηκός. Ὁρᾶ σκῆν συμβούλιον καὶ σκέψιν κατ' τοῦ κυρίου. σωάγεται σκῆ πᾶσα ἡ ἀντικειμένη δύναμις, καὶ γίνεται ἐκκλησία πονηρευομένων· ὅπως πληρωθῇ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ προφήτου λέγοντος· παρέστησαν, οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, κατὰ τοῦ κυρίου, καὶ κατὰ τοῦ χριστοῦ αὐτοῦ. λέγουσι [γὰρ] πρὸς τὸν διάβολον οἱ [ἀλιτήριοι] δαίμονες, τί ποιοῦμεν; ὁ πῶλος λέλυται, ἀπῆλθε πρὸς τὸν κύριον αὐτοῦ· οὐκέτι σου ἐστὶν ὑποχείριος· οὐκέτι αὐτοῦ κύριος εἶ. διελογίζετο λοιπὸν ὁ [διάβολος] διάβολος, τί ποιήσῃ τῷ ἰησοῦ. πῶς σωάγον οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι ἐκ τῶν αὐλῶν τοῦ [λεγομένου] καϊάφα, καὶ συνεβουλεύσαντο κατὰ τοῦ ἰησοῦ, ὅπως αὐτὸν ἀπολέσωσιν. ἠγνόησαν γὰρ οἱ ἄθλιοι, ὅτι ὁ τούτου θάνατος, ἀθανασίαν ἡμῖν χαρίζεται, καὶ ἡ αὐτοῦ κάθοδος, τὴν εἰς οὐρανὸς ἄνοδον ἡμῖν προεξένησεν. ἀνέστη γὰρ ὁ κύριος τριήμερος ἐκ τῶν νεκρῶν, σκυλεύσας τὸν ᾅδην, τὸν ἐχθρὸν καταπατήσας, τὸν θάνατον λύσας, τῆς κατεχούσης ἡμᾶς ἁμαρτίας τὸ δεσμωτήριον διαρρήξας, τοὺς πεπεδημένους ἐλυτρώσατο, λέγων, ἐγείρεσθε, ἀναβαίνωμεν ἐντεῦθεν. ἐλευθερωθέντες [οὖν] ἐκ τῆς δουλείας τοῦ διαβόλου, ὁμολογῶμεν ἑαυτῶν τὸν δεσπότην, δοξάσωμεν [τὸν] πατέρα καὶ υἱὸν, καὶ ἅγιον πνεῦμα, μίαν θεότητα ὁμολογήσωμεν. οὕτως γὰρ πολιτευόμενοι βασιλείαν οὐρανῶν κληρονομήσωμεν ἐν χριστῷ ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν. [ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ἀμήν.]

Τῷ ἐν

Quacunq; enim ligaueritis, inquit, *in terra, erunt ligata & in cœlis: & quacunque solueritis in terra, erunt soluta & in cœlis. Et siquibus remiseritis peccata, remittuntur eis. Beati, quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.* Dixerunt igitur Domini pulli ad discipulos, *Cur soluitis pullum?* Illi respondent, *Quoniam Dominus eo opus habet.* Audis discipulorum sapiens responsum? Audientes enim falsi Domini, quod verus & certus Dominus eius operam requirat, non replicant responsum, sed terga dantes contradicere non audent. Statim igitur ad principem suum diabolum festinant, eique, quod euenerat, renunciant. Et vide mihi illic consilium & deliberationem contra Dominum iniri. Coguntur ibi vniuersæ aduersariorum potestates, efficiturque Ecclesia malignantium, vt adimpleatur quod dictum est per Prophetam, *Adstiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum contra Dominum, & contra Christum.* Dicuntque ad diabolum, dæmones; Quid agimus? pullus solutus est, & abiit ad Dominum, neque amplius est sub tua manu, non amplius illius dominaberis. Iam in reliquum cogitabat diabolus, quidnam contra Iesum potissimum moliretur. Atque inde est, quod conuenerunt Scribæ & Pharisæi in atrium Caiphæ, & consilium inierunt contra Iesum. Ignorabant enim illi perditissimi eius mortem, nobis immortalitatem præbituram: eiusque descensum, ascensum nobis in cœlos conciliaturum esse. Resurrexit enim Dominus tertia die à mortuis, spoliato inferno, calcato inimico, abolita morte, fractis quibus tenebamur vinculis peccatorum ligatosque exemit, dicens, Surgite, faceſſamus hinc liberati à seruitute diaboli. Agnoscamus igitur benefactorem, glorificemus Patrem cum Filio & Spiritu sancto, vnam Deitatem confiteamur: ita enim vitam instituentes, regnum cœlorum possidebimus in Christo Iesu Domino nostro.

Vau S. Patris

S. Patris noſtri

ATHANASII
ARCHIEPISCOPI
Alexandriæ,

IN PASSIONEM ET CRVCEM DOMINI.

Τῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
Αλιξανδρείας

ΕΙΣ ΤΟ ΠΑΘΟΣ ΤΟΥ ΚΥ-ρίυ καὶ εἰς τὸν σταυρόν.

E *T venientes in Golgotha, hoc eſt, Caluariæ locum, dederunt ei vinum bibendum felle mixtum, quod vbi guſtaſſet, noluit bibere. Poſtmodum quum eum crucifixiſſent, diuiſerunt eius veſtimenta, miſſa ſorte, vt impleretur dictum Propheta, Diuiſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper amictu meo miſerunt ſortem, & ſedentes illic ſeruabant eum*, & reliqua quæ ſunt eius paſſionis.

Quod autem nunc recitatum eſt verbum, Euangelicum quidem eſt, ſed tamen euidentiæ claritudiniſque gratia, defugiendum eſt ad ſanctos, & ab iis intellectus huius rei excipiendus. Veri enim ſimilius eos, rerum Euangelicarum magis, quàm nos conſcios & peritos eſſe. ſed ne circa omnes oberrantes moram iniiciamus noſtro ſermoni, ſufficiet in præſentia vel vnus magiſter Apoſtolus ad vos plene de omni negocio inſtruendos. Scribit enim Hebræis beatus Paulus, quod impoſſibile eſt Deum mentiri, eumque in dicendo quàm maxime veracem eſſe, & falſum non dicere. Siquidem rerum creatarum natura id proprium ſibi habet, vt mutationi ſubiecta ſit, & diuerſis vicibus agitetur: id inde illis nimirum euenit, quod quum non eſſent, per imitationem acceperunt ex gratia humanitateque ſui conditoris, vt eſſent, quemadmodum Paulus teſtatur: *Qui*, inquit, *vocat ea, quæ non ſunt tanquam quæ ſint.* Deus contra, per Verbum ſuum conditor exiſtendo exiſtens, immutabilem habet eum ſuo Verbo naturam, & id per Prophetam commonſtrat, dicens: *Et ecce, inquam quoniam ego ſum, & non immutor.* Atque ideo in Pſalmis de hominibus canitur, *Ego dixi in extaſi mea, omnis homo mendax.* De Deo contra Moſes in lege hoc teſtimonium affert, *Deus fidelis & verax.* Vir igitur ille, vt ſic dicam, Chriſtigerulus ab ambobus eruditus etiam ipſe diſcrimen Dei cum rebus creatis exponens, ita ſcribit, Sit autem Deus verus omnis contra homo mendax. Verus porro eſt Deus, non modo ſcilicet, quod non mentiatur: nihil enim contrariũ in illo: neq; vt homo homini, ita

Α Γ' ἐλθόντες εἰς τόπον λεγόμενον γολγοθᾶ, ὅ ἐστι κρανίου τόπος λεγόμενος, ἔδωκαν αὐτῷ οἶνον πιεῖν μὴ χολῆς μεμιγμένον. καὶ γευσάμενος οὐκ ἠθέλησε πιεῖν. σταυρώσαντες δὲ αὐτὸν, διεμερίσαντο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ βάλλοντες κλῆρον· ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ προφήτου· διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον. καὶ καθήμενοι ἐτήρουν αὐτὸν ἐκεῖ. ᾗ [ἧς] τὰ ἑξῆς.

Τὸ μὲν ἀναγνωσθὲν ῥητὸν, εὐαγγελικόν ἐστι σαφηνείας δὲ τούτου χάριν, καλὸν πρὸς τοὺς ἁγίους καταφυγεῖν, καὶ παρ' αὐτῶν τοῦτο τοῦτο μάθοιαν ἐκλαβεῖν. ἐκείνους γὰρ μᾶλλον, ἢ ἡμᾶς τοῖς εὐαγγελίοις συνίστασθαι προσήκει. καὶ ἵνα μὴ περιέρχομενοι τοὺς πάντας, ἐπιβραδύνωμεν τῷ λόγῳ, ἀρκεῖ καὶ μόνος ὁ ἀπόστολος πρὸς τὴν ἡμῶν πληροφορίας γνώσθαι διδάσκαλος. γράφει γὰρ τοῖς ἑβραίοις οὗτος ὁ μακάριος παῦλος· ὅτι ἀδύνατόν ἐστι ψεύσασθαι τὸν θεὸν καὶ ἀληθεύει μάλιστα λέγων καὶ ἃ ψεύδεται. τῶν μὲν γὰρ γεννητῶν ἡ φύσις, ἴδιον ἔχει τὸ τρέπεσθαι καὶ κινεῖσθαι ποικίλαις μεταβολαῖς· ἐπεισόδιον καὶ μὴ ὄντα πρότερον, μεταβολὴν ἔσχεν εἰς τὸ εἶναι τῇ τοῦ ποιοῦντος χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ. καθὼς καὶ πάλιν ὁ παῦλος φησὶ· ὁ καλῶν τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα. θεὸς δὲ ὁ πάντων διὰ τὸ λόγῳ ποιητὴς τυγχάνων ὄντως ὤν, ἀμετάβλητον ἔχει σὺν τῷ λόγῳ τῇ φύσιν· καὶ τοῦτο διὰ τοῦ προφήτου διδάσκει λέγων· ἴδετε, ἴδετε, ὅτι ἐγὼ εἰμὶ καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι· διὸ περὶ μὲν τῶν ἀνθρώπων ἐν ψαλμοῖς ᾄδεται· ἐγὼ εἶπα ἐν τῇ ἐκστάσει μου, πᾶς ἄνθρωπος ψεύστης· περὶ δὲ τοῦ θεοῦ μωσῆς ἐν τῷ νόμῳ μαρτυρεῖ, ὅτι ὁ θεὸς πιστός ἐστι καὶ ἀληθινός. ὁ γοῦν χριστοφόρος ἀνὴρ ὡς ἐξ ἀμφοτέρων τούτων παιδευθεὶς, καὶ αὐτὸς τὴν τοῦ θεοῦ πρὸς τὰ γένη τὰ διαφορὰν ἐξηγούμενος γράφει· γινέσθω δὲ ὁ θεὸς ἀληθὴς, πᾶς δὲ ἄνθρωπος ψεύστης. ἀληθὴς δέ ἐστιν ὁ θεὸς ἐκ τοῦ μὴ ψεύδομενος· οὐδὲν γάρ ἐστιν ἐναντίον αὐτῷ· οὐδὲ ὡς ἄνθρωπος πρὸς ἄνθρωπον ψεύδεται· ἀλλ' ἀλη-

ἀληθὲς.

ἀληθὲς· οὐδενί γὰρ ὑποθήκως ἐστιν· ἀλλ' ὡς αὐτῷ τ ἀληθειαν γνῶν Ⓒ πατὴρ ὑπάρχων Ⓣ κυ-
» ρίου λέγοντ Ⓞ, ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια. ἀληθείας δε φίλον τὸ ψεῦδ Ⓞ οὐκ ἂν ποτε γένοιτο· ὅθεν ἀληθείας [μὲν] Ⓚ τὴν ψαλμῳδὸν ἐκζητῶν ὁ κύρι Ⓞ, τ ψεῦδ Ⓞ ἀφ' ἑαυτ Ⓢ ῥίπτει Ⓒ ἀλλότριον ποιεῖ λέγων· υἱοὶ ἀλλότριοι ἐψεύσαντό μοι.
» ἐψεύσαντο γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι Ⓚ τ Ⓢ σωτῆρ Ⓞ, Ⓒ τὸν νόμον ἐπαγγειλάμενοι φυλάττειν, οὐκ ἠληθεύσαν, ἀλλὰ παρηνόμουν Ⓚ τοῦ δεδωκότος αὐτὸν, θάνατον ἀντὶ χάριτ Ⓞ μηχανώμενοι τῷ κυρί ῳ. ἀπεβλήθησαν γοῦν εἰκότως, Ⓒ ὃν ψευσάμενοι Ⓚ τοῦ κύριου θάνατον ἐπήγαγον, Ⓢ τὸν αὐτοί καθ' ἑαυτῶν ἀληθῶς ἐπεσπάσαντο· ὡς καὶ Ἀνανίας, καὶ Σαπφείρα ἐν ταῖς πράξεσι τῶν ἀποστόλων· οἵτινες ἐπαγγελίαν τῷ θεῷ δεδωκότες, ἀπὸ τῆς ἐπαγγελίας ἐνοσφίσαντ· Ⓒ τὰς μὲν ἄλλους ἐλάνθανον, ὁ δὲ τῆς ἀληθείας ἀφ' ἑνὸς πέτ Ⓞ
» τοὺς ἀπωθεῖ Ⓣ, λέγων· οὐκ ἐψεύσω ἀνθρώποις
» ἀλλὰ τῷ θε ῷ. ἐν οἷς καὶ μέγιστον θαῦμα γέγονεν· ὅπερ γὰρ μόνος ἠπίστατο Πέτρος, τοῦτο Ⓣ θανάτῳ τῷ σῷ τὴν ἀνανίαν πᾶσιν ἐφανέρωσεν. ὥστε τοὺς πάντας εἰς εὐλάβειαν ἐλθεῖν. καὶ τὸ παράδειγμα σαπφείρας φοβηθῆναι. δεῖ γὰρ εἰδέναι [Ⓒ μὴ ἀγνοεῖν] ὅτι, ἃ ἐπαγγελλόμεθα θεῷ, οὐκ ἔτι λοιπὸν ἐσὶν ἡμῶν, ἀλλὰ θεῷ ἀφαίρει. καὶ ἐὰν ἀποσύρωμεν ἀπὸ τούτων, οὐχ ὡς τὰ ἡμῶν ἐσμὲν λαμβάνοντες, ἀλλ' ὡς τὰ τοῦ θεοῦ ἱεροσυλοῦντες. ἡ δὲ ἐπαγγελία οὐ μέχρι χρημάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ μέχρι λόγου Ⓚ παραιρέπως [αὐτῆς φθάνει· οὐδὲ γάρ εἴ πις ἐστὶ πένης χρημάτων, ὅτ Ⓞ καὶ παραιρέσεως] ἀμέλει, τ μέγα ἔντως καὶ θεῖον μυστήριον ἡμῶν, οὐκ ἐπὶ χρήμασιν ἔχει τὴν ὑπόσχεσιν, ἀλλ' ἐπὶ παραιρέσι πλείᾳ, καὶ τῇ κατὰ θεὸν πίσει. πάντες γοῦν ἐπηγγειλάμεθα, καὶ πάντες ἐσμὲν ἐπαγγελίας χρεῶσαι. ὥστε ἀνάγκη ἀποδιδόναι τὴν μὲν παρθένον τὴν παρθενίαν οἵαν οἵαν [καὶ] ἐπηγγείλατ· τὸν δὲ ἐγκρατῆ, τὴν ἐγκράτειαν. τὰς δὲ ἐν γάμῳ τὴν σωφροσύνην, καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην καὶ τιμήν· καὶ τέλ Ⓞ πάντας τὴν εἰς θεὸν πίστιν καὶ εὐλάβειαν, καὶ δικαιοσύνην, καὶ ἀνδρείαν· ἵνα μὴ ὡς ἀγνώμονας ἡμᾶς τὸ παράδειγμα τὸ περὶ Ἀνανίαν καὶ Σαπφείραν καλύπτῃ. τούτ Ⓣ γὰρ χάριν καὶ ὁ ἀποστολικὸς παρασφαλίζεται λόγος· ὅτι ἀπόδοτε πᾶσι
» τὰς ὀφειλάς. τῷ τὸν φόρον τ φόρον, τῷ τ φόβον,
» τὸν φόβον, τῷ τὴν τιμὴν τὴν τιμήν. μηδενὶ μηδὲν
» ὀφείλετε, εἰ μὴ τὸ ἀλλήλους ἀγαπᾶν. Ⓣ γὰρ πεποίηκεν
» ὁ ταῦτα κηρύττων. ὅταν οὖν παῤῥησιάζεται
» γράφων τ καλὸν ἀγῶνα ἠγώνισμαι· τὸν δρόμον
» τετέλεκα, τ πίστιν τετήρηκα· λοιπὸν ἀπόκειταί μοι
» ὁ τ δικαιοσύνης στέφανος, ὃν ἀποδώσει μοι ὁ δίκαιος
» κριτής. μὴ ψευσάμενος γὰρ ἐφ' οἷς ἐπηγγείλατο, ἀλλὰ καὶ τηρήσας τ πρὸς [τὸν] θεὸν ὑπόσχεσιν, ὅσχε καὶ αὐτὸς ἀδιάπτωτον τὴν ἐπαγγελίαν πρὸ τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ. οὐκοῦν ἀφ' οὗ τοῦτ ἡμῖν συμβουλεύει λέγων· μὴ ψεύδεσθε εἰς ἀλλήλους· καὶ πάλιν, πᾶν ψεῦδ Ⓞ ἐκ τοῦ στόματ Ⓞ ἡμῶν μὴ ἐκπορευέσθω. θέλει γὰρ [ἡμᾶς] μιμητὰς

ita ille teſtimonium verum præbet, quum nemini ſit obnoxius: ſed quod ipſam ex ſe veritatem gignat, Paterque ſit Domini ita loquentis, *Ego ſum veritas*: veritati porro nunquam mendacium amicum fuerit. Inde eſt quod ſecundum Pſalmographum, veritatem Dominus exquirat, & mendacium à ſe reiiciat, & alienum faciat, dicens: *Filij alieni mentiti ſunt mihi.* mentiti enim ſunt Iudæi contra Seruatorem, & quum legem ſe dicerent ſeruare, veri in dicendo non fuerunt, ſed præuaricabantur
A aduerſus eum, qui legem dederat, mortem Domino pro viciſſitudine gratiarum molientes. Merito igitur reiecti ſunt, & mortem, quam aduerſus Dominum mentiendo induxerunt, eam verè aduerſus ſeipſos attraxerunt, vt Ananias & Saphira in actis Apoſtolorum, qui quum Deo vota feciſſent, ex votis ſubtraxerunt. Et cæteros quidem alios latuerunt; miniſter tamen veritatis Petrus, eos à ſe extrudit, dicens, *Non mentitus es hominibus, ſed Deo.* Qua
B in parte ingens miraculum editum eſt: quod enim ſolus nouerat Petrus, id morte Ananiæ & Saphiræ, omnibus innotuit, adeo vt omnes inde cautiores ſint redditi, & exemplum Saphiræ perhorruerint. Scire enim debemus, & nequaquam ignorare, quod quæcunque promittimus Deo, non ea deinde noſtra eſſe, ſed Dei: & ſi inde quid defraudamus, ea non nos ſumere iam tanquam noſtra, ſed vt Dei ſacrilegio compilare. Neque iſta promiſſio ſolum ad pecunias pertinet, ſed etiam ad verba profeſſionemque pertingit. Certe diuinum reuera & magnum myſterium noſtrum,
C non in pecuniis habet promiſſionem ſuam, ſed in profeſſione perfecta, & in fide erga Deũ: omnes certe promittimus, & omnes ſumus promiſſionis debitores, adeo vt neceſſum ſit præſtare, virginem quidem virginitatem qualem promiſit, continentem continentiam, maritatos pudicitiam, & mutuam inter ſe dilectionem & reuerentiam: & in ſumma quemlibet fidem in Deum, & obſeruantiam, & iuſtitiam, & fortitudinem, ne nos vt malignos fruſtratoreſque exemplum Ananiæ & Saphiræ apprehendat: huius enim rei gratia, etiam Apoſtolicus confirmatur ſermo, ni-
D mirum, *dandum eſſe omnibus id quod debetur, cui vectigal, vectigal: cui metum metum: cui honorem honorem. Nemini quicquam debueritis, niſi vt vos mutuo ametis.* Hoc ipſe præſtitit qui id præſtandum denunciat. Atque ideo libere de ſeipſo pronunciat, *Bonum certamen certaui, curſum conſummaui, fidem ſeruaui, in reliquum repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, quam dabit mihi iuſtus iudex.* Non enim mendax in promiſſis, ſed ſeruans ea quæ Deo pollicitus erat, obtinuit viciſſim à Deo vero incaducam
E repromiſſionem. Atque hinc eſt quòd nos admonet. *Ne vobis inuicem*, inquit, *mentiamini*: ac rurſus, *Omne quod mendacium eſt, ex veſtro ore non procedat.* Vult

sermo Dei iusiurandum est, eo quod quæ dicat, vera sint, & non mentiatur: qui quæso factum, vt quum dixisset, *adhuc tres dies, & Ninive subuertetur*, non impleuerit sermonem? ista enim videntur cum superioribus pugnare. Veruntamen non mentitur Deus, absit, neque sermo eius incompletus mansit, humanitate enim iram suam retudit, magisque pœnitentiam Niniuitarum, quam præcedentia peccata respexit. Neque sermo Dei talis erat, quasi post triduum subuertenda esset Niniue, sed quod ad triduum eos sustinere vellet, vt in dilatione triduana, aut pœnitendi haberent facultatem, aut postmodum eius sæuitiem exciperent. *Quid enim*, inquit Propheta, *adhuc tres dies, & Ninive subruetur*: non inquit, post triduum subuertetur: nam omnino ita factum fuisset, *sed adhuc tres dies, & subuertetur*: vt in eo verbo, adhuc, tolerantiam Dei intelligeremus, & in subuersione, iram post ipsius tolerantiam futuram, nisi resipiscerent. Alioqui nisi hoc ita se habuisset; & vt homines pœnitentiam agerent, ad triduum distulisset, quid quæso numini impedimento erat, quo minus illos citra illud spacium disperderet? An imbecillitas quæso? absit vt hoc vnquam in mentes nostras veniat: Dominus enim virtutum fortis est & potens Deus. An scilicet ignorantia earum rerum? nec hoc quidem dicendum est: nouit enim omnia antequam fiant. Quid igitur reliquum est, quod cogitemus, nisi longanimitatem & humanitatem Domini? cuius quum Prophe ta conscius erat, primum in fugam se dedit, cui in eam legationem mitteretur, semet ipse his verbis excusans: *O Domine nunquid hæc mea verba fuerunt, quum adhuc essem in terra mea? atque ideo est quod præoccupauerim fugam in Tharsos, eò quòd nossem te misericordem, & miseratorem esse, mansuetum & multæ misericordiæ, & tuam ipsius sententiam mutantem in destinatis malis.* Fugit igitur Ionas, non tanquam contradicens numini, mœrebatque, non quod illi læta res fuisset perditio Niniuitarum, sed hoc ipsum ideo faciebat, quia Niniuitæ illi curæ essent. Timebat enim ne vanus apud eos haberetur, ac fide in posterum careret Propheticus sermo, ideo videlicet in mœrore fuit, ne refutaretur à Domino, eaque res omnibus Niniuitis comperta foret: non quidem quòd falsa essent in verbis Prophetæ, sed quod Deus misericors esset, ideo iam ipsis veniam concessam esse, nouerat in verbo, adhuc, Dei mansuetudinem latere: eamque consuetudinem esse scripturæ, Deum vbi longanimitatem suam ostendere concupiscit, eam per hoc verbum, Adhuc, solere significare. vt quum dicit per Esaiam, *Quid adhuc facere debui vineæ meæ, quod non fecerim?* per Hieremiam vero: *Ob hoc*, inquit, *contendam vobiscum in iudicio*: verbo autem, adhuc, designat suam bonitatem & tolerantiam: dicit enim, *Peragrate insulas Chetim, & in Cedar mittite legatos*

εἰ ὁ λόγος ὅρκος ἐστὶ τοῦ θεοῦ, ὅτι λέγων ἀληθεύει καὶ ὁ ψεύδεται, πῶς εἰρηκὼς ἔτι τρεῖς ἡμέραι καὶ Νινευὶ καταστραφήσεται, ὁ πεπλήρωκε τὸν λόγον; δόξει γὰρ καὶ τοῦτο μάχεσθαι πρὸς τὰ πρῶτα. ἀλλ' ὁ ψεύδεται ὁ θεὸς· μὴ γένοιτο, ὁ δὲ λόγος ἀπλήρωτος ἔμεινεν αὐτῷ· τῇ γὰρ φιλανθρωπίᾳ τοῦ ὀργὴν ἡμβλυνε, καὶ τῇ μετανοίᾳ τῶν Νινευϊτῶν μᾶλλον ἐπέβλεψεν, ἢ τῇ πρὸ ταύτης ἁμαρτίᾳ. καὶ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ οὐχ' ὕστερος ἦν, ὥστε μετὰ τρεῖς ἡμέρας καταστραφῆναι τὴν Νινευί· ἀλλ' ὅτι τρεῖς ἡμέρας ὑμῶν ἀνέξομαι· ἵνα ἐν τῇ ἀνοχῇ τῶν τριῶν ἡμερῶν, ἐξουσίαν ἔχωσι μετανοῆσαι, ἢ τοῦ μετὰ ταῦτα ὀργὴν ἐκλεξάθῃ. τί γὰρ φησιν ὁ προφήτης; ἔτι τρεῖς ἡμέραι καὶ Νινευὶ καταστραφήσεται, οὐκ εἶπεν μετὰ τρεῖς ἡμέρας καταστραφήσεται· εἰ γὰρ ἂν, ἐγεγόνει πάντως· ἀλλ' ἔτι τρεῖς ἡμέραι καὶ καταστραφήσεται· ἐν μὲν τῷ, ἔτι, λέγεσθαι, τὴν ἀνοχὴν ἐννοῶμεν τοῦ θεοῦ. ἐν δὲ τῇ καταστραφῇ, τὴν μετὰ τὴν ἀνοχὴν, εἰ μὴ μετανοήσαιεν, γενησομένην ὀργήν. ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτον εἶχε τὸν τρόπον, καὶ μετανοίας χάριν τῶν ἀνθρώπων ὑπερίθετο τὰς τρεῖς ἡμέρας, τί τὸν θεὸν ἐκώλυε καὶ παρ' αὐτὰ τὴν Νινευὶ ἀπολέσαι; ἀσθένεια; ἄπαγε· μὴ δὲ εἰς νοῦν ποτὲ τοῦτο τὸν ἡμέτερον ἔλθοι. κύριος γὰρ τῶν δυνάμεων [καὶ] ἰσχυρὸς καὶ δυνατός ἐστιν ὁ θεός· ἀλλ' ἄγνοια τῶν πράξεων ἐκείνων; μὴ δὲ τοῦτο λεγέσθω. οἶδε γὰρ τὰ πάντα πρὸ γενέσεως αὐτῶν. τί οὖν ὑπολείπεται νοεῖν, ἢ μακροθυμίαν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ δεσπότου; ἧς καὶ ὁ προφήτης ὀπισάμενος, ἔφευγε μὲν ἀποστελλόμενος τὸ πρῶτον, τὸ δεύτερον δὲ ἀπολογούμενος φησὶ· ὦ κύριε, οὐχ' ὅτι οἱ λόγοι μου ἔτι ὄντος μου ἐν τῇ γῇ μου; διὰ τοῦτο προέφθασα τοῦ φυγεῖν εἰς Θαρσεῖς, διότι ἔγνων ὅτι σὺ ἐλεήμων καὶ οἰκτίρμων, μακροθυμος καὶ πολυέλεος [ὁ] μετανοῶν ἐπὶ ταῖς κακίαις. ἔφυγε δὲ Ἰωνᾶς οὐχ' ὡς ἀντιλέγων τῷ θεῷ, ἐλυπεῖτο, οὐχ' ὡς ὅτι τῇ ἀπωλείᾳ τῶν Νινευϊτῶν χαίρων· ἀλλὰ τοῦτο ἐποίει, διὰ τὴν Νινευϊτῶν κηδεμονίαν. ἐφοβεῖτο γὰρ μὴ ἀβέβαιος παρ' αὐτοῖς νομισθῇ, καὶ λοιπὸν ἄρξωνται μηκέτι προφήταις πιστεύειν, ἀλλὰ ἄπιστος παρ' αὐτοῖς ὁ προφητικὸς λόγος γένηται. διὰ τοῦτο οὖν καὶ ἠθύμησεν ἵνα ἐλεγχθῇ τοῦ δεσπότου, καὶ φανερὸν τοῖς Νινευίταις ἐκεῖ πᾶσι γένηται, ὅτι οὐ διὰ τὸ ψεύσασθαι τὸν προφήτην, ἀλλὰ διὰ φιλανθρωπίαν τοῦ θεοῦ συγκεχώρηται τοῖς Νινευίταις ἀθῴως ἐν τῇ, ἔτι, λέξει σημαινομένῳ μακροθυμίαν. καὶ τοῦτο τῆς θείας γραφῆς ἐστὶ τὸ ἔθος. ὅταν γάρ τι ἑαυτοῦ μακροθυμίαν σημαίνειν ἐθέλῃ ὁ θεός, διὰ [τῆς] λέξεως τῆς, ἔτι, ταύτην ἀπαγγέλλει. ὡς ἐὰν λέγῃ διὰ μὲν τοῦ ἡσαΐου, τί ἔτι ποιήσω τῷ ἀμπελῶνί μου, [καὶ οὐκ ἐποίησα;] διὰ δὲ τοῦ ἱερεμίου. διὰτοῦτο ἔτι κρινθήσομαι πρὸς ὑμᾶς λέγει κύριος· ἐν δὲ τῷ [σωῒ] λέγειν ἔτι, δείκνυσι τὴν ἑαυτοῦ ἀγαθότητα καὶ ἀνοχήν. λέγει γὰρ· διέλθετε νήσους Χετιείμ, καὶ ἰδοὺ κηδὰρ ἀπόστελλε,

δ' ὁποῖός ἐστιν. καὶ ἴδετε· εἰ [πίνιυι] μὴ μακροθυμεῖν ἤθελεν, ἀ δὲ ἐνουθέτησεν αὐτοὺς ἐδίδου· ὥστε διελθεῖν καὶ διελθόντας μαθεῖν ἐκ τῶν ἐναντίων τὴν πρὸς τὸ καλὸν σύγκρισιν. ἀμέλει ὅταν μηκέτι μακροθυμίαν ἀλλ' ὀργὴν ἡ πρᾶξις ἑκάστου προσκαλῆται· λοιπὸν ὁποῖα φαίνεται λέγων, οὐκέτι ἀνήσω τὰς ἁμαρτίας ὑμῶν. διὰ δὲ τοῦ οὐκέτι ὧδε ῥήματος καὶ σημαινομένου, δείκνυσι φανερῶς τὴν περὶ τῶν νινευιτῶν δηλουμένην [διὰ δὲ ἔτι] μακροθυμίαν, καὶ τὸν λόγον τὴν ἀλήθειαν. ἀδύνατον γὰρ ἦν μὴ ἀληθεύσαντα τὸν θεὸν λέγοντα, καὶ μόνον βουλόμενον. διὰ τοῦτο τῷ Ἀβραὰμ ἐπαγγειλάμενος, οὐκ ἐψεύσατο, ἀλλὰ καὶ τὸν υἱὸν ἐχαρίζετο, καὶ τὸν λαὸν ἐξήγαγεν ἐκ τῆς Αἰγύπτου διὰ τοῦ ἱεροφάντου μωυσέως. καὶ τὸν μὲν ἰσαὰκ ἐπληροφόρει τῇ ἐπαγγελίᾳ, καὶ πατέρα τῶν ἐποίει τῶν δύο λαῶν· τῷ δὲ ἰακὼβ ἐπαγγελάμενος ἐδείκνυε τὸν ἰωσὴφ· καὶ τῷ μὲν πιστοτάτῳ μωσεῖ ἐδίδου τὰ λεγόμενα τὰ πίστιν διὰ τῶν συμβαινόντων τῷ φαραὼ· τῷ δὲ δαβὶδ ἐπαγγελάμενος, ἀπεδίδου τὴν ἐπισχεσιν διὰ σολομῶντος. λέγω δὴ τὸν ναὸν οἰκοδομεῖν. καὶ τί μοι χρεία πολλῶν; δέν ἐστιν ὁ λέγει ὁ θεὸς, καὶ ἀπληρώτον τοῦτο μένει· καὶ ὠφελουτικὰ τὰ ὀλιγωρεῖ ζητῶν τὸν λόγον, ἀλλὰ τῷ χρόνῳ τὴν ἀποδοσιν ἡ ἐπισχεσις ἔχει, καὶ τῷ χρόνῳ πάλιν ἡ ἐπαγγελία πληροῦται. ἰδοὺ γὰρ καὶ τὰ πρὸ πολλῶν λεχθέντα ἐπὶ τοῦ κυρίου, καὶ πρὸ πολλῶν εἰρημένα χρόνων, νῦν ἐν ταῖς εὐαγγελίοις ὁρῶμεν πληρούμενα. ἡσαΐας μὲν γὰρ προεφήτευσεν ἐξ ἀπειρογάμου γυναικὸς πεφηνέσθαι τὸν ἐμμανουὴλ· αὐτὸς δὲ ἐκ μαρίας τῆς παρθένου γεννηθεὶς καὶ θεὸς φανόμενος, ἐπλήρωσε τὸν προφήτου λόγον. καὶ ὁ μὲν μιχαίας προεπήγγελκε τὸν τόπον, ἐν ᾧ μέλλει ὁ χριστὸς γεννᾶσθαι· αὐτὸς δὲ ὁ κύριος ἐν βηθλεὲμ ὅπου φάτνης ἀνακείμενος, ἐδείκνυε τὸν προφήτου ἀληθῆ. καὶ ὁ μὲν ζαχαρίας ἐμηνυσε τὴν ἱερουσαλὴμ τὴν εἴσοδον τοῦ σωτῆρος, αὐτὸς δὲ ὁ κύριος ἀποστέλλων ὅπου τὸν ὄνον καὶ εἰσερχόμενος ἐφ' ἑαυτοῦ, τὴν προφητείαν ἀνεπλήρου. καὶ ὅλως ἵνα μὴ τὰ καθέκαστον ὀνομάζω τῶν γεγραμμένων, αὐτὸς πλήρωμα τοῦ νόμου, καὶ τῶν προφητῶν γέγονε. ἃ γὰρ διὰ αὐτῶν προεπήγγελλε, ταῦτα παρὼν αὐτὸς ἐπλεόνου πληρῶν καὶ λέγων· αὐτὸς ὁ λαλῶν πάρειμι. ἰδοὺ [οὗτος] ἐγώ εἰμι [τὰ] πάλαι ἀναφωνούμενα περὶ τοῦ σωτῆρος ἐν ταῖς ψαλμοῖς. ἄρτι πάλιν πληροῦται διὰ τῆς τῶν ῥαπτῶν τόλμης. ἃ γὰρ προεσήμανε παθεῖν αὐτὸν, ταῦτα νῦν οἱ δῆμοι τῶν ἰουδαίων ἐνεργοῦσι· διαμερίζόμενοι τὰ ἱμάτια τοῦ σωτῆρος, καὶ πίπτοντες αὐτὸν ὄξει μετὰ χολῆς· ταῦτα γάρ φησιν ἐγνετ' ἵνα πληρωθῶσιν αἱ γραφαί· ἡ μὲν λέγουσα, διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς· καὶ ὅπ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον· ἡ δὲ πάλιν· ἔδωκαν εἰς τὸ βρῶμα [μου] χολὴν καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισαν με ὄξει. πολλοὶ τοῖς εὐαγγελίοις ἐντυγχάνοντες, καὶ ἀκούοντες τὸ, ἵνα πληρωθῇ τὸ γεγραμμένον, ἐνόμισαν

te legatos, & videte. Nisi mansuete & longanimiter agere vellet, non admonuisset eos, non iussisset peragrare, & peragrando discere ex contrariis boni comparationem discrimenque. Certe vbi iam non vlterius longanimitatem, sed iram præsentem hominum facta prouocant, ibi ad istum modum sua verba concipit: Non amplius feram, inquiens, peccata vestra: atque ita per hoc verbum, adhuc, quod hic positum est, clare significat suam erga Ninuitas mansuetudinem, & verborum veritatem. Quandoquidem impossibile fuisset, Deum vaniloquum esse, vbi quid dicit, atque adeo, vbi quid vult. Ideoque Abrahæ promittens falsus non fuit, sed Filium ei dedit. Et populum eduxit ab Ægypto per fatidicum Mosen, & Isaaco pollicita confirmauit, patremque eum reddidit duorum populorum. Iacobo itidem promissa faciens, Iosephum ei exibuit. Et fidelissimo suo Mosi fidem verborum præstitit, per ea quæ Pharaoni eueniebant. Dauidi quoque quum polliceretur, in Salomone quod pollicitus erat, præstitit: loquor autem de ædificatione templi. Et quod opus multis? nihil omnium est quod loquitur Deus, quin opere consummatum fiat. Nam etsi in initio scisitabundus eius sermonem pro re leui habeas, illius tamen pollicitatio successu temporis reddit quod debet, & quod promissum est, omnino ad diem suam impletur. Ecce iam olim de Domino pronunciata, & multis retro temporibus dicta, nunc in Euangeliis videmus adimpleta. Esaias enim prophetauit, ex innuba muliere nasciturum Emanuel, qui quidem nunc ex Maria Virgine natus & Deum se probans, Prophetica verba adimpleuit. Michæas quoque locum, vbi nasciturus esset, iam antea præfinuit, & ipse Dominus Bethleem in præsepe repositus, Prophetæ verbum verum esse declarauit. Zacharias quoque Hierosolymis ingressum Domini annunciauit, & Dominus pro asino mittens, ingredienſque ciuitatem, Prophetiam sui consummauit. In summa ne singula scriptorum recitem, ipsemet plenitudo legis & Prophetarum factus est. Quæ enim per eos prænunciabat, ea ipsa opere compleuit, ac proinde loquutus est; Ecce ego ipse qui loquor, adsum. Ecce iam olim decantata in Psalmis de Seruatore, ea nunc adimplentur per audaciam militum. Quæ enim eum Dauid prædixit passurum, ea nunc populi Iudæorum perficiunt; dispartientes vestimenta Domini, & potantes eum aceto & felle. *Hæc enim*, inquit, *facta sunt, vt adimplerentur scripturæ*, quarum vna quidem dicit: *Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem*. Altera vero, *Dederunt in cibum meum fel, & in siti mea potauerunt me aceto*. Multi certe qui incidunt in Euangelia, audiuntque illam vocem vt implerentur scripturæ, arbitrati sunt, nulla alia de causa illa facta esse, quàm vt scripturæ adimplerentur,

atque isthinc opinionem collegerunt, eos qui ista egerunt, extra culpam esse, atque adeo laude dignos, quod non vt delinquentes, sed vt obsequentes scripturis ista facerent: alioqui Prophetarum sermones non veros fuisse futuros, nisi acta ista subsequuta fuissent: præcipue autem ista excerpserunt ex verbis Ioannis in enarratione incredulitatis Iudæorum, vbi inquit, *secundum Prophetiam Esaiæ, quum tot signa coram eis fecisset, non crediderunt, vt sermo Esaiæ, quem dixit, impleretur, Domine quis credidit auditioni nostræ, & brachium Domini cui reuelatum est?* Si enim ideo vt sermo Esaiæ, quem dixit, adimpleretur, non crediderunt Iudæi, non ipsi sibi eius incredulitatis authores sunt, sed is qui ea dixit futura, vnde euenit, vt & opere adimpleretur. Auferenim, inquiunt, sermonem Prophetæ, & omnino futurum est, vt illi credant. Cæterum hæc atque huiusmodi opinatio multum à veritate destituitur. Non enim Propheta istis author est, neque Iudæi extra culpam istius incredulitatis consistunt, sed Propheta ea, quæ ipsi facturi essent prospiciens futura esse denunciauit, illique postea id ipsum opere exequuti, verum esse sermonem Prophetæ declarauerunt. Neque vt inseruientes Propheticis verbis ista contra Christum ausi sunt, sed suo ipsimet studio, sponte, volentesque illa perpetrauerunt, vt non Propheta istarum rerum author sit aut causa, sed ipsorum voluntas, quin potius ipsi in causa fuerunt, vt talia de ipsis Prophetæ prædiuinarent. Siquidem Prophetæ proprium est futura prospicere, & in eo non hallucinari: hominum autem, proprium est agere quod velint. Et sicuti oculis contuentes, in contuendo non fallimur, neque aliter videmus & aliter res agitur: sed vt agitur videmus, & vt videmus agitur: ita quoque Prophetæ futura & præsentia cernebant, verum quæ cernebant, oportebat fieri: & ea quæ fiebant, non poterant non videre. Rursum vt ea quæ nos nostris oculis conspicimus, necesse est omnino esse, quum ea quæ sint, sub conspectum veniant: neque fieri potest vt aliter sint, quàm à nobis videntur: ita quoq; quæ à Prophetis prospiciebantur, necessarium erat ea esse: neque fieri poterat, vt aliter essent, quam ipsi præuiderant. Nam si ea quæ fiant, non prospicerent, iam Prophetæ non essent. In summa id pro certo haberi debet, Prophetas non solum legum esse magistros, vt quæ præcipiunt, fieri debeant: sed rerum quoque futurarum indices esse. Siquidem non eo quod dicunt, ideo quid fit: sed quia id futurum est, ideo ab illis prædicitur: nec fieri potest vt Prophetæ mentiantur, quum vere videant. Si enim res sub conditione & in dubio hæsissent, non pronunciassent Prophetæ. Iudæi ergo sua voluntate inducti sunt, vt ea facerent, neq; sancti per sua verba necessitatem addunt negotiis, vt cogantur ita fieri: sed quum præuideant studia eorum, voluntatesque, qui talia acturi sunt, rem, vt est futura, denunciant.

Neq;

ἐνόμισαν τὰ γινόμενα, διὰ οὐδὲν ἕτερον γίνεσθαι, ἢ ἵνα πληρωθῇ τὰ γεγραμμένα, καὶ ἐκ τούτων ὠφθησαν, μὴ μόνον ἀναιτίους εἶναι τοὺς πράττοντας, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀξίους ἐπαίνου, ὅτι οὐχ ὡς ἁμαρτάνοντες, ἀλλ' ὡς ὑπηκοοῦντες τοῖς γεγραμμένοις ἐνεργοῦσι. μὴ γὰρ ἂν ἀληθεῖς γεγενῆσθαι τῶν προφητῶν τοὺς λόγους, εἰ μὴ τούτων ἦσαν αἱ πράξεις. μάλιστα δὲ ταῦτα ὑπέλαβον ἐκ τῶν εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην ῥητῶν κινηθέντες, ἔνθα τῶν Ἰουδαίων τὴν ἀπιστίαν δηλοῦμεν Θ̄ν, κατὰ τὴν Ἡσαΐου προφητείαν φησί· τοσαῦτα δὲ αὐτοῦ σημεῖα πεποιηκότος Θ̄υ ἔμπροσθεν αὐτῶν οὐκ ἐπίστευσαν, ἵνα ὁ λόγος Ἡσαΐου [τοῦ προφήτου] πληρωθῇ ὃν εἶπε· κύριε τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; καὶ ὁ βραχίων κυρίου τίνι ἀπεκαλύφθη; εἰ γὰρ ἵνα ὁ λόγος Ἡσαΐου πληρωθῇ οὐκ ἐπίστευσον οἱ Ἰουδαῖοι, οὐκ αὐτοὶ τῆς ἀπιστίας αἴτιοι, ἀλλ' ὁ ταῦτα εἰρηκὼς, διὸν καὶ ταῦτα πεπλήρωκε. ἆρον γὰρ φήσας τὸ λέγον τῷ προφήτῃ, καὶ πάντως ἐκεῖνοι πιστεύσουσιν. ἀλλὰ ταῦτα καὶ ἡ Ἰσαΐου διάνοια πολὺ τῆς ἀληθείας ἀποδεής. ὅτι γὰρ ὁ προφήτης αἴτιος ἦν τοῦ, ἵνα οἱ Ἰουδαῖοι τῆς ἀπιστίας [ἑαυτῶν] ἀναίτιοι τύχωσιν· ἀλλ' ὁ μὲν προφήτης προβλέπων τὰ μέλλοντα πράττειν ἀπήγγελεν, αὐτοὶ δὲ μετὰ ταῦτα πράττοντες ἐδείκνυον τῷ προφήτῃ τὸν λόγον ἀληθῆ, καὶ οὐχ' ὡς διακονοῦντες τοῖς προφητικοῖς ἐπλήμμησαν καὶ τῷ σωτῆρος, ἀλλὰ τῇ προαιρέσει θέλοντες ἔπραττον τὰ πράγματα. ὥστε τὸν [μὲν] προφήτην μὴ αἴτιον αὐτοῖς γεγονέναι, ἀλλὰ τὴν προαίρεσιν αὐτῶν· αὐτοὺς δὲ μᾶλλον αἰτίους γεγενῆσθαι τῷ προφήτῃ, διὰ ταῦτα αὐτὸν πρὸ αὐτῶν εἰπεῖν. διὰ μὲν γὰρ προφήτου ἴδιόν ἐστιν ὁρᾶν τὰ μέλλοντα, καὶ μὴ σφάλλεσθαι. τῶν δὲ πράξεων ἕκαστος τὴν ἰδίαν προαίρεσιν αἰτίαν ἔχει. ὥσπερ ἡμεῖς τὰ ἐν ὀφθαλμοῖς ὁρῶντες καὶ σφαλλόμεθα βλέποντες, καὶ δὲ ἄλλως μὲν βλέπομεν, ἄλλως δὲ γίνεται, ἀλλ' ὡς γίνεται βλέπομεν, καὶ ὡς βλέπομεν γίνεται· ὅτως καὶ οἱ προφῆται τὰ μέλλοντα ὡς παρόντα ἔβλεπον, καὶ ἃ ἔβλεπον ἔδει γενέσθαι, καὶ τὰ γινόμενα πάντως ὁρᾶν ἔδει. ὡς πάλιν ὥσπερ ἡμεῖς ἃ βλέπομεν [ἐν] ὀφθαλμοῖς, ἀναγκη πάντως εἶναι, τὰ γὰρ ὁρατὰ βλέπομεν, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλως γενέσθαι, ἢ ὡς ὁρῶμεν· οὕτω καὶ οἱ προφῆται, ἃ προέβλεπον ἔδει πάντως εἶναι, καὶ μὴ ἄλλως γίνεσθαι, ἢ ὡς προεωράκασιν. ἐπεὶ εἰ τὰ γενησόμενα μὴ προέβλεπον, οὐκέτ' ἂν ἦσαν προφῆται. καὶ καθόλου δὲ τοῦτ' εἰδέναι δεῖ, ὅτι οἱ προφῆται, οὐ νόμων εἰσὶ διδάσκαλοι, ἵνα μὴ μόνον ἃ προστάττουσι γίγνηται, ἀλλὰ τῶν μελλόντων εἰσὶ προσημάντορες. οὐ γὰρ ἐπειδὴ λέγουσι, διὰ τοῦτο, καὶ γίνεται τὰ γινόμενα, ἀλλ' ὅτι γίνεσθαι μέλλει, διὰ τοῦτο καὶ προλέγουσι, καὶ ἀνάγκη μὴ ψεύδεσθαι τοὺς προφήτας. ὁρῶσι γὰρ ἀληθῶς. εἰ γὰρ καθ' ὑπόθεσιν, μὴ προαπήγγελλον οἱ προφῆται, ἀλλὰ τῶν Ἰουδαίων ἦν ἡ προαίρεσις ὥστε πρᾶξαι τοῦτο. καὶ ὅλως οἱ ἅγιοι οὐκ ἀναγκαστικοὶ τῶν γινομένων εἰσὶν, ἀλλὰ τὴν προαίρεσιν τῶν πραττόντων προβλέποντες σημαίνουσι.

νοῦσι, καὶ ὥσπερ οἱ ἀναισθάζοντες ἔλεγον· ἆρον τὸν λόγον τοῦ προφήτου καὶ πάντως οἱ ἰουδαῖοι πιστεύσουσιν, οὕτως φαίην ἂν κἀγώ, ἆρον τὰς πράξεις τῶν ἰουδαίων, καὶ πάντως ὁ προφήτης [ἂν] περὶ αὐτῶν ὁ ἠσαΐας πιαῦτα. ἐαν πίνω
» ὁ ἰωαννης λέγῃ, οὐκ ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν οἱ ἰουδαῖοι,
» ἵνα πληρωθῇ ὁ λόγος ἠσαΐου, μὴ τῷ λογῳ τοῦ προφήτου, τὴν αἰτίαν δῶς τῆς ἀπιστίας αὐτῶν, ἀλλὰ τῇ πράξει αὐτῶν τῶν ἰουδαίων. ἃ γὰρ οὗτοι νῦν ἔπραξαν, ταῦτα προέβλεπεν ὁ προφήτης ἐκεῖνος. Δεῖ τοῦτον μὴ ψεύσασθαι, ἀλλὰ γνωσθῆναι, ὅτι τὰ νῦν γινόμενα προεώρακεν ἀληθῶς, ἵνα γὰρ ὁ λόγος αὐτοῦ ἀληθὴς τοῖς μετὰ ταῦτα φανῇ, ἠλέγχθησαν ἄπιστοι καὶ κρυπτόμενοι. ἦσαν μὲν γὰρ τῇ προαιρέσει φαῦλοι, ἐπειδὴ δὲ ἔκρυπτον αὐτῶν τὴν ἀπιστίαν, ὁ λόγος ἔλεγχος γέγονεν αὐτῶν. Διὰ τοῦτο γοῦν οὐκ ἐπίστευον, ὅτι ἤλεγχεν αὐτοὺς ὁ λόγος κρυπτομένους. καὶ ἐὰν λέγῃ πάλιν, οὐκ ἠδύναντο πιστεύειν οἱ ἰουδαῖοι, ὅτι γέγραπται τὰ κατ' αὐτῶν, μὴ τὸ ἀδύνατον τῇ προαιρέσει τῶν προφητῶν δῶς· ἐδύναντο γὰρ καὶ μεταβαλέσθαι· ἀλλὰ τὸ ἀδύνατον τὸ μὴ ψεύσασθαι προφήτην. ἐπειδὴ γὰρ ἀληθῶς εἶδεν, διὰ τοῦτο ἀδύνατον ἦν σφαλῆναι αὐτόν. οὐ γὰρ ἄλλως εἶδεν, ἢ ὡς γέγονε, καὶ ἐφάνησαν ἄπιστοι. οὕτως καὶ τὸ κατὰ τὴν παρθένον πεπλήρωται θαῦμα, καὶ τὸ κατὰ [τὸ] ἰωάννου ἀπέβη σήμερον, καὶ πάντα τὰ προγεγραμμένα πεπλήρωται. οὐ [δὲ] γὰρ ἐπειδὴ γέγραπται διὰ τοῦτο καὶ ἀπέβαινον, ἀλλ' ὅτι ἐγίνετο πάλαι, διὰ τοῦτο καὶ προεγράφη. οὕτω καὶ τὸ κατὰ τὸν μερισμὸν νῦν τῶν ἱματίων γέγονε, καὶ ὡς γέγονεν, οὕτω καὶ προεωράτο, καὶ ὡς προεσημάνθη καὶ προαπηγγέλθη, οὕτω καὶ πεπλήρωται
» καὶ πέπρακται. γέγραπται δὲ οὕτω· σταυρώσαν-
» τες δὲ αὐτὸν διεμερίσαντο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ βάλλοντες κλῆρον· ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ τοῦ προφήτου· διεμερίσαντο τὰ ἱμάτια μου ἑαυτοῖς, καὶ
» ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον. ματθαῖος μὲν οὖν μετὰ τῶν ἄλλων εὐαγγελιστῶν, ἁπλούστερον τὸν μερισμὸν γεγονέναι φησί· ὁ δὲ ἰωάννης καὶ τὴν ποιότητα τοῦ μερισμοῦ, καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ γεγενημένου κλήρου διηγεῖται λέγων οὕτως· οἱ οὖν στρατιῶται, ὅτε ἐσταύρωσαν
» τὸν ἰησοῦν, ἔλαβον τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, καὶ ἐποίησαν τέσσαρα· μέρη ἑκάστῳ στρατιώτῃ μέρος.
» τὸν δὲ χιτῶνα, ἐπεὶ οὖν ἄρραφος ἦν ἐκ τῶν ἄνω ὑφαντὸς διόλου, εἶπον πρὸς ἀλλήλους, μὴ
» σχίσωμεν [αὐτὸν] ἀλλὰ λάχωμεν περὶ αὐτοῦ τίνος ἔσται. ἵνα ἡ γραφὴ πληρωθῇ, διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον. ἴσως τις τούτων ἀκούων ἐρυθριᾷ; ἴσως τις ὁρῶν τὸν κύριον παιζόμενον καὶ ἀπαγόμενον καὶ τυπτόμενον αἰσχύνεται; ἴσως νῦν τις ὁρῶν τὸν κύριον καὶ σωτῆρα καὶ βασιλέα τῶν ἁπάντων κρινόμενον ὑπὸ πιλάτου, καὶ σταυρούμενον ὑπὸ ἰουδαίων

δυσωπῆται

Neque, vt isti aiunt, qui refragantur, tollere Prophetæ verba, & futurum est, vt omnes Iudæi ei credant: ita quoque & ego dixero, sed in contrarium: auferatta Iudæorum, & prorsus nihil de iis prædicet Esaias. Ne igitur, quum Ioannes dicit, *Non crediderunt in eum Iudæi, vt adimpleretur sermo Esaiæ*, sermoni Prophetæ attribuas causam incredulitatis eorum, sed actioni ipsorum: quæ enim ipsi postmodum patrauerunt, ea diu retro præuidit Prophe-
A ta, cui nefas erat quicquam mentiri. Quin potius hoc tenendum, quod ea quæ nunc in eius passione fiunt vere ille prospexit: quo & eius sermo verus apud posteros appareret, ac deprehenderentur infideles, conuincerenturque infidelitatis, etiam si eam dissimulent, quum sint animo ac voluntate praui. Et quia occultabant suam infidelitatem, ideo sermo iste, qui eos argueret, habitus est: & idcirco certum est eos non credidisse, quum sermo iste ipsorum dissimulationem redarguat. Quòd si
B rursus dicant, impossibile erat Iudæos credere, quia hoc de illis scriptum erat; ne impossibilitatem istam voluntati, delectuique agentium tribuas, qui se mutare poterant, sed illam statuas in verbis Prophetæ, quatenus ille mentiri non poterat. Nimirum, quem, quum vere videret, impossibile erat hallucinari, alioqui vidisset, aut non vere, aut non ita, vt res se habebat, falsusque deprehensus fuisset. Eadem ratione illud de virgine miraculum adimpletum est, &
C illud quod Ioannes dixit, euentum suum hodie sortitum est, & omnia quæ prius scripta erant, adimpleta sunt. Non enim eò quòd scripta erant, ideo euenerunt, sed quia erant futura omnino, ideo certo prædicta sunt. Idem nunc contigit in diuisione vestium: siquidem vt nunc factum est, ita quoque antea præuisum fuit: & vt præindicatum fuit, & prænunciatum, ita quoque impletum, & perpetratum est: scriptum autem est ita: *Quum eum crucifixissent diuiserunt vestimenta eius, iacentes sortem, vt impleretur quod dictum*
D *est à Propheta, Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super amictu meo miserunt sortem*. Matthæus ergo cum reliquis Euangelistis, simplicius narrat hanc diuisionem. Ioannes autem circumstantias diuisionis, causamque sortitionis exponit, ita dicens, Milites igitur quum cruci affixissent Iesum: *sumpserunt vestimenta eius, & fecerunt quatuor partes, vt vnicuique militum vna pars cederet. Tunicam vero, quia erat omnino a summo ad imum inconsutilis, ita inter se colloquuti sunt, Ne scindamus eam, sed sortiamur de ea cuius sit, vt scriptura impleretur, Diuiserunt sibi vestimenta mea, &*
E *super vestitu meo miserunt sortem.* Forsitan aliquis ista audiendo erubescit? forsitan conspiciendo Dominum ludibrio haberi, duci, & conuerberari, pudore afficitur? forsitan etiam aliquis intuens Dominum & Seruatorem, Regemq; omnium, iudicari à Pilato, & crucifigi à Iudæis,

vultum

vultum præ pudore submittit, & oculos deiicit, quum neque ipse sol hoc spectaculum tulerit, sed totus obtenebratus sit, vt eadem opera aliorum quoque oculos auerteret, negligens iam præcepti de hominibus illuminandis, & nunc demum præuaricari audens, quum videret Dominum suum, qui hoc illi præceperat, ab hominibus excruciari. Sed si causam didicerimus cur ita excruciatus sit, desinemus erubescere, admirantes potius bonitatem & humanitatem Domini gloriabimur, & ipsi, quemadmodum Paulus in cruce Domini: eo quod Dominus non suo, sed nostro nomine patiebatur. Siquidem peccatis hominum plurimis, & iam per vniuersum orbem propagatis, & quum iam antea hoc malum ingens, paulatim maius ac maius fieret, nec sustineri amplius ab hominibus posset, quippe quum peccatum contra omnes & in omnibus regnaret: Dominus immortalis & incorruptibilis, & pro immortalitate sua bonus & humanus, vtpote boni patris bonum verbum, creaturam suam negligendam non putauit, neque permisit alium quempiam suorum operum Dominum esse. Sed quum videret maliciam intolerabilem, neque mortale genus idoneum esse quod morti resisteret, neque pœnam suorum malorum persoluere posse (Nam excessus maliciæ transcendebat omne supplicium) vidensque simul patris bonitatem, & se quam idoneus esset & potens (Christus enim Dei potentia ac sapiencia) commotus fuit sua humanitate, & misertus nostræ imbecillitatis, illam ipsam imbecillitatem indu t. Siquidem *ipse* (vt Propheta dicit) *nostras infirmitates sustulit, & languores gestauit*, & miserans nostram mortalitatem, ea ipsa mortalitate circumamictus est: Paulus enim dicit, *Humiliauit seipsum vsque ad mortem, idque ad mortem crucis*, vidensque simul, quam non ad solutionem pœnæ sufficeremus, illam ipsam pœnam in se transtulit. Siquidem Christus factus est pro nobis maledictio, atque ita humana carne amictus & circumindutus, per se quæ nostra erant, patri obtulit, vt ipse patiens, hominem patientem illæsum redderet, & parua magnis pensaret. Descendit enim vt nobis ascensum præpararet: & natiuitatem expertus est, vt nobis ingeniti amicitiam conciliaret. Infirmatus est propter nos, vt nos eum robore erigeremur, & diceremus cum Paulo, *Omnia possum per fortificantem me, Iesum Christum*: sumpsitque corpus corruptibile, vt corruptibile indueret incorruptibilitatem: induit mortale, vt id quod mortale erat, indueret immortalitatem: in summa factus est homo & mortuus est, vt nos, qui homines moriebamur, deificaremur, neque vlterius pateremur regnum mortis. Mors enim nobis non dominabitur. Quum & Apostolicus sermo prædicet, ideo eum esse crucifixum, vt maledictionem redimeret, & nos benedictionem possideremus.

Ipse

δυσωπεῖται καὶ κάτω τὸν ὀφθαλμὸν ἔχει. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἥλιος ἤνεγκε τὸ θέαν ἰδεῖν, ἀλλ' ἐσκοτίζετο ὅλος, ἵνα καὶ τοὺς ἄλλους ὀφθαλμοὺς ἀποστρέψῃ· καὶ οὐκ ἐφρόντιζεν ἔτι τῆς ἐντολῆς τὸ φαίνειν τοῖς ἀνθρώποις. ἀλλὰ καὶ σκοτεινὸν ἑαυτὸν ἐποίει λοιπὸν ὁρῶν τὸν ἐντειλάμενον αὐτῷ δεσπότην ὑπὸ ἀνθρώπων πάσχοντα. ἀλλ' ἐὰν τὸ αἰτίαν μάθωμεν, καὶ διατί πάσχων ἰδωμεν, οὐκέτι ἐρυθριῶμεν, ἀλλὰ θαυμάζομεν τὸ ἀγαθότητα καὶ τὸ φιλανθρωπίαν αὐτοῦ. [καὶ] καυχησόμεθα [δὲ] καὶ ἡμεῖς ὡς ὁ παῦλος ἐν τῷ σταυρῷ· ὅτι οὐκ αὐτὸς ὁ κύριος δι' ἑαυτὸν, ἀλλ' ἡμᾶς ἐν ἐκείνῳ πάσχοντας ἤμεν. τῶν μὲν γὰρ ἀνθρώπων ἡ ἁμαρτία πολλὴ πρὸς λύ, καὶ πᾶσαν τὸν οἰκουμένην κατειληφυῖαν τὸ κακὸν, μέγα [μὲν] τυγχάνον καὶ πρὸς τοῦτο, κατ' ὀλίγον δὲ καὶ αὐξανόμενον, καὶ ἀφόρητον γινόμενον τοῖς ἀνθρώποις, καὶ ὃ θάνατος ὅπου πάντας καὶ κατὰ πάντων ἴσχυε βασιλεύειν. ὁ δὲ κύριος ἡμῶν ἀθάνατος καὶ ἄφθαρτος ἐστι. καὶ ὥσπερ ἀθάνατος καὶ ἄφθαρτος. οὕτως ἀθάνατος καὶ φιλάνθρωπος. ἀγαθοῦ γὰρ πατρὸς ἀγαθὸς ὁ λόγος ὑπάρχει. διὸ οὐ παρεῖδεν ἀπολέσθαι τὸ γενόμενον, οὐδὲ ὑπέμεινε τῶν αὐτοῦ ποιημάτων ἄλλον γενέσθαι κύριον· ἀλλ' ὁρῶν τὸ μὲν τῆς κακίας ἀφόρητον, καὶ τὸ θνητὸν γένος οὐκ ἱκανὸν ἀντισῆναι πρὸς τὸν θάνατον, ἅτε τὸ τιμωρίαν τῶν κακῶν δωσόντων ἀποδοῦναι· ὑπερῆρε γὰρ πᾶσαν τιμωρίαν ἡ τῆς κακίας ὑπερβολή· ὁρῶν δὲ καὶ [τὸ τοῦ πατρὸς ἀγαθότητα, ὁρῶν] τὸ ἑαυτὸ ἱκανότητα ἐν δυνάμει· χρεὼν γὰρ ἦν δυνάμει ἐν σοφίᾳ κεκίνηται τῇ φιλανθρωπίᾳ, καὶ οἰκτείρας τὸ ἀνθρώπινον ἡμῶν, ἐνεδύσατο τοῦτο. αὐτὸς γὰρ, ὡς ὁ προφήτης φησί, τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἦρε, καὶ τὰς νόσους ἐβάστασε. καὶ ἐλεήσας τὸ θνητὸν ἡμῶν, περιεβάλετο τοῦτο. λέγει γὰρ ὁ παῦλος, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. ἰδὼν δὲ καὶ τὸ πρὸς τὸ ἀπόδοσιν ἡμῶν τῆς τιμωρίας ἀδύνατον, ἀνεδέξατο τοῦτο τὸ ὑπὲρ ἡμῶν. χρεὼν γὰρ ἦν γενόμενον ὑπὲρ ἡμῶν κατάραν, καὶ οὕτω δὴ τὰ ἀνθρώπινα περιβαλλόμενος καὶ ἀμφιασάμενος, ἑαυτῷ τὰ ἡμῶν προσήγαγε τῷ πατρί, ἵνα ὡς αὐτὸς πάσχων ἀβλαβῆ τὸν [ἄνθρωπον] πάσχοντα καταστήσῃ, καὶ μικρὰ μεγάλοις ἀντικαταλλάξηται. καταβέβηκε γὰρ ἵνα ἡμῶν τὸ ἄνοδον κατασκευάσῃ, καὶ πεπείρασται γλεύσεως, ἵνα ἡμεῖς σοὶ αὐτὸ τῷ ἀγνώστῳ φιλιάσωμεν. ἠσθένησε σοὶ ἡμᾶς, ἵνα ἡμεῖς ἐγερθῶμεν ἐν δυνάμει, καὶ εἴπωμεν, ὡς ὁ παῦλος· πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με ἰησοῦ χριστῷ. ἔλαβε σῶμα φθαρτὸν, ἵνα τὸ φθαρτὸν ἐνδύσηται τὴν ἀφθαρσίαν. ἐνεδύσατο τὸ θνητὸν, ἵνα τὸ θνητὸν ἐνδύσηται τὸ ἀθανασίαν. ἐπὶ λος, γέγονεν ἄνθρωπος καὶ ἀπέθανεν, ἵνα ἡμεῖς [οἱ] ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκοντες, θεοποιηθῶμεν, καὶ μηκέτι τὸν θάνατον ἔχωμεν βασιλεύοντα. θάνατος γὰρ ἡμῶν ἐκλαυρίσει, καὶ ὁ ἀποστολικὸς δὲ κηρύττει λόγος· διατοῦτο καὶ σταυρὸς, ἵνα τὸ κατάραν ἐξαγοράσῃ, καὶ ἡμεῖς τὸ εὐλογίαν κληρονομήσωμεν.

πάσχων γὰρ αὐτὸς ἐβλάπτετο μὲν οὐδ' ὅλως· ἐχαρίζετο δὲ μᾶλλον, καὶ ἀποθνήσκων, οὐκ ἔμενε νεκρὸς, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ τοὺς νεκροὺς ἐζωοποίει, καὶ σφαγιαζόμενος δὲ οὐκ ἀπώλυτο, ἀλλὰ τῷ αἵματι τῆς σφαγῆς πάντας ἁπλῶς ἐλυτροῦτο, καὶ αὐτὸς ἔμενεν ἀπαθής. πῶς δὲ τοῦτο γέγονεν εἴ τις ἔροιτο; ἀκουέτω. δύο πραγμάτων ἐν τούτῳ γέγονε συνοδος. πραγμάτων δὲ λέγω οὐκ ἴσων, ἀλλὰ καὶ κατὰ πάντα συγκρισιν οὐκ ἐχόντων. θνητὸν γὰρ ἀθανάτῳ συνεπλέκετο, καὶ φθαρτὸν σῶμα ἀφθάρτῳ λόγῳ συνελήλυθε. καὶ τὸ μὲν θνητὸν, οὐκ ἔβλαπτε τὸ ἀθάνατον· ἀπαθὲς γὰρ ἦν, ἀλλ' ἔμενε μᾶλλον ἀπαθὲς καὶ αὐτὸ, τῇ τοῦ θανάτου ἐπικρατείᾳ. τὰ γὰρ κρατοῦντα τῶν κρατουμένων ἀεὶ κύρια τυγχάνει. Διὰ γοῦν αὐτὸν τὸν συνόντα ἀθάνατον λόγον, καὶ ὁ θάνατος ἐξηφανίζετο [ἐνδόξως] ἐν αὐτῷ, ὡς ἀπὸ πυρὸς ἀφανίζεται καλάμη. ὁ δὲ λόγος ἄφθαρτος ὢν, ὠφελεῖ μᾶλλον τὸ φθαρτὸν συὼν αὐτῷ. τὸ γὰρ σκότος ὑπὸ τοῦ φωτὸς καταγωνίζεται, καὶ τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρεῖττονος ἀλογεῖται. Διὰ τοῦτο καὶ νῦν ὑπὸ τῶν δημίων ἐκδιδύσκεται, οὓς ἡμεῖς ἐν τῷ Ἀδὰμ ἐνεδυσάμεθα, δερματίνους χιτῶνας, ἵνα ἀντὶ τούτων τὸν Χριστὸν ἐνδυσώμεθα δι' ὃν σωθησώμεθα. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ ἱμάτια μεριζεσθαι ὑπομένει, ἵνα ἡμεῖς τὸν ἐκ πατρὸς ἀμέριστον ἔχωμεν λόγον· ἐγὼ γὰρ καὶ ὁ πατὴρ, φησὶν, ἓν ἐσμεν. Διὰ τοῦτο καὶ λαγχάνουσιν ὑπὲρ τοῦ χιτῶνα, καὶ τοῦτο πάσχων παρρησιάζεται, ἵνα ἡμῶν κλῆρος ὁ Χριστὸς γένηται, καθὼς [φησὶ] ὁ ψαλμῳδὸς φησι· κύριος μερὶς τῆς κληρονομίας μου, καὶ τὸ ποτήριόν μου. ὅθεν οὐδὲ ἀλλαχοῦ πάσχει, ἀλλ' εἰς ἄλλον τόπον σταυροῦται, ἢ εἰς τὸ κρανίου τόπον, ὃν ἑβραίων οἱ διδάσκαλοι, φασὶ, τὸν Ἀδὰμ εἶναι τεθέντα. ἐκεῖ γὰρ αὐτὸν μετὰ τὴν κατάραν τεθάφθαι διαβεβαιοῦνται. ὅπερ εἴ πως ἔχει, θαυμάζω τοῦ τόπου τὴν οἰκειότητα. ἔδει γὰρ τὸν κύριον ἀνανεῶσαι θέλοντα τὸν πρῶτον Ἀδὰμ, ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ παθεῖν, ἵνα ἐκείνου λύων τὴν ἁμαρτίαν, ἀπὸ πάντας αὐτὴν ἄρῃ τοῦ γένους. Ἐπεὶ δὲ ἤκουσεν ὁ Ἀδὰμ· γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ, διὰ τοῦτο πάλιν ἐκεῖ τεθεῖται, ἵνα τὸν Ἀδὰμ ἔρῳ ἐκεῖ, λύσῃ μὲν τὴν κατάραν, ἀντὶ δὲ τοῦ· γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ, λοιπὸν εἴπῃ· ἔγειρε ὁ καθεύδων καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ Χριστός. καὶ πάλιν· ἀνάστα, καὶ δεῦρο ἀκολούθει, ἵνα μηκέτι πάθῃς ὑπὸ γῆς, ἀλλ' ἐν οὐρανοῖς ἀνέλθῃς. ἀνάγκη γὰρ ἐγειρομένου τοῦ σωτῆρος, συνεγείρεσθαι τούτῳ καὶ τὸν Ἀδὰμ, καὶ πάντας τοὺς ἐκ τοῦ Ἀδὰμ γενομένους· καὶ ὥσπερ ἀπεθνήσκομεν τοῦ Ἀδὰμ, ἐμένομεν καὶ ἡμεῖς ὅλοι αὐτὸν νεκροὶ, οὕτως ἐγειρομένου τοῦ κυριακοῦ σώματος, ἀνάγκη λοιπὸν πάντας συνεγείρεσθαι αὐτῷ. αὕτη τοῦ παύλου ἡ διάνοια τυγχάνει· γράφει γὰρ κορινθίοις λέγων· ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτως ἐν [τῷ] Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται. πῶς δὲ ἄγουσιν αὐτὸν ὑπὸ τὸν σταυρὸν, ἀναγκαῖον ἰδεῖν γεγραμμένα, πάλιν

Ipſe enim quum pateretur, nihil detrimenti ſentiebat, ſed potius dona gratiaſque dilatgiebatur: nec moriens mortuus remanſit, ſed potius mortuos viuificabat: nec immolatus periit, ſed vt ſuæ immolationis ſanguine omnes ſimpliciter liberaret, ipſeque interim manſit impatibilis. Quomodo autem id factum ſit, ſi quis quærat, auſcultet: duarum in eo rerum coitus congreſſuſque fuit: rerum autem dico, non æqualium, ſed quæ per omnia cõmitti commiſceriq; nequirent. Mortale enim cum immortali copulatum fuit, & mortale corpus cum immortali verbo cohæſit: neque tamen id quod mortale erat, læſit immortale, quippe quum hoc ipſum impatibile eſſet, ſed ipſum quod mortale erat, impatibile redditum eſt, vi potentiaque eius quod immortale erat. Siquidem vis ea quæ vincit, in victas res dominium habet. Atque ideo ob coniunctum immortale verbũ, mors in Chriſto mirabili ratione, ſicuti ſtipula ab igni, conſumebatur: Verbumque quum incorruptibile eſſet, id quod corruptibile erat, ſua præſentia adiuuabat. Tenebræ enim à lumine illuſtrantur, & quod minus eſt, à maiore benedicitur. Atque ideo etiam nunc à tortoribus, eas quas nos in Adam indueramus, pelliceas veſtes exuit, vt nos prò iis Chriſtum viciſſim indueremus, Atque eadem de cauſa veſtimenta ſua diuidi ſinit, vt nos Patris haberemus indiuiſibile Verbum. *Ego enim*, inquit, *& Pater vnum ſumus*. Ideo quoque ſortiuntur de tunica, & id cum patientia negligit, ſicut Pſalmographus ait, *Dominus pars hereditatis mea, & calix meus*: vnde etiam eſt, quod non alibi patitur, neque in alio loco crucifigitur, quàm in caluariæ loco, quem magiſter Hebræorũ dicit ſedem eſſe ſepulchri Adæ. Ibi enim poſt maledictionem eum humatum eſſe aſſeuerat. Quod ſi ita ſe res habet, miror eius loci genium & proprietatem. Congruum enim erat, Dominum, quum vellet reuocare primum Adam, in eo loco pati, vt illius abolito peccato, ab vniuerſo eius genere illud profligaret. Iam vero quia audierat Adam, Terra es & in terram reuerteris. Ideo illic denuo poſitus eſt, vt Adamum inibi inuentum, à maledictione liberaret: & pro iſtis verbis, *Terra es, & in terram reuerteris*, eidem diceret, *Excitare qui dormis, & ſurge ex mortuis, & illuminabit te Chriſtus*, & rurſus, *Surge age & ſequere me*: vt non vlterius in terra conſiſtas, ſed ad cœlos aſcendas. Neceſſum enim eſt, ſurgente ſeruatore, conſurgere quoque cum eo, & ipſum Adamum, & omnes ex Adamo oriundos. Et ſicuti morientе Adamo, manebamus nos per eum mortui, ita quoque ſurgente Dominico corpore, neceſſum erat omnes cum eo conſurgere. Hic enim Pauli intellectus eſt ad Corinthios ſcribentis: *Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita in Chriſto omnes viuificabuntur*. Iam vt nobis conſtet, quomodo Iudæi eum in crucem ſuſtulerint: neceſſum eſt videamus ea, quæ de iſtis rebus ſcripta ſunt.

Quando-

Quandoquidem ne illa quidem sunt inutilia cognitu, neq; temere in Euāgeliis ad eum modum descripta sunt. Postquam Dominus igitur iudicatus esset, crucem suam sustulit: siquidem iudicium subiit & stetit ante præsidem. Verum caue ne dum ista legis, rem eam pudēdam existimes, quū eam indignitatem ille nostra causa sustinuerit, idque ideo, ne insidiæ, quas passus est, si per silentium omissæ essent, occultaretur Iudæorum dolus, sed vt hoc iudicio insidiantium calumnia manifesta redderetur. Si enim Dominus iudicium condemnationemque passus non esset, sub dubia incertaque suspicione latuisset Iudæorum aduersus eum inuidia, quæ eo condemnato nullas latebras habere potest. Siquidem & Pilatus ipse Christo innocentiam attestatus est, & manifestas Iudæorum insidias reddidit. Nouerat enim (inquit scriptura) quod per inuidiam tradidissent eum: non cognouisset Pilatus Iudæorum inuidiam, nisi Seruator ad iudicium adstitisset. Magnum id certe & mirificum in Seruatore, qui tacendo & non respondendo, tam efficax erat in persuadendo, vt iudex vltrò factiones conspirationesque aduersus eum initas & aghosceret, & confiteretur, seque magis turbis hominum, quam iustitiæ gratificatum esse. Qui si respondisset Pilato, poterat ille suspicari, formidine eum mortis ad loquendum inductum fuisse: iam quum taceat, quid admireris nisi illius robur, fortitudinemque in contemnenda morte? quumque eum de innocentia ita excusset Pilatus, quid aliud in mentem venire potest, nisi illum ipsum, qui ibi iudicio subiectus stabat, Deum esse? qui interim, dum à Pilato iudicabatur, eius vxori oracula edebat, quo simul Pilatus ex silentio eius fortitudinem stuperet, & ex oraculis cognosceret, eum in quem sententiam daret, non hominem, sed Deum esse. Timuit igitur iudex reum suum, & magis quam ipse reus videbatur condemnari, metumque in se hominis condemnati sensit, atq; ipsemet suam in Christum quasi in se latam sententiam cohorruit. Atque ideo etiam suas manus lauit, dicens, Innocens sum ego à sanguine huius. Etsi postea Iudæorum gratiæ impar, consensum accommodauerit eorum calumniis, vt etiam illum crucifigendum traderet. Traditur igitur Seruator, & traditus non exhorruit mortem, sed potius se aduersum mortem, ablatis vestibus expediuit, & persequutus est fugientem colubrum. Non enim ita se habuit Dominus, vt moriturus, sed vt is, qui mortem ad occidendum persequeretur. Cæterum hic infelix diabolus conspecto hoc in Pilato miraculo, iudicemque magis quàm iudicatum pauescere, animaduersaque Domini in exuendis vestibus fiducia, omnia sibi tentanda putauit, vt cognosceret quod prius cognoscere non potuit, quum illum in monte tentaret, essetne ipse Filius Dei, an non: tum enim cum pudore reiectus, obseruandum sibi persuadebat tempus mortis, certus omnino posse se per mortem, qua omnes in seruitutem redegerat, etiam hunc tentationibus subigere: scriptum est enim apud Lucam quod quum consummas-

πάντα γὰρ καὶ ταῦτα οὐκ ἀνωφελῆ, ἀλλ' ἀπλῶς ἐν τοῖς εὐαγγελίοις γέγραπται, μετὰ τὸ κριθῆναι τὸν κύριον· ἐκρίθη γὰρ καὶ ἔμπροσθεν ἑστὼς τοῦ ἡγεμόνος. καὶ μή τις αἰσχυνέσθω ταῦτα. ὑπέμεινε γὰρ καὶ τοῦτο δι' ἡμᾶς, ἵνα μὴ κατὰ τὸ σιωπώμενον ἐνεδρεύοντος αὐτοῦ, κρύπτηται τῶν Ἰουδαίων ἡ ἐπιβουλή. ἀλλ' ἵνα καὶ ἐκ κρίσεως φανερὰ [ἡ] τῶν ἐπιβουλευόντων συνείδησία γένηται. μὴ κριθέντος γὰρ τοῦ σωτῆρος, ἄδηλον ὑπενόει τῶν Ἰουδαίων ὁ κατ' αὐτοῦ φθόνος. κριθέντος δὲ αὐτοῦ λοιπὸν, οὐδένα λαθεῖν αὐτοὺς ἠδυνήθη, καὶ Πιλάτος [μὲν] αὐτὸς τῷ [μὲν] σωτῆρι μαρτύρει τὸ ἀναίτιον καὶ καθαρὸν, τῶν [δ]Ἰουδαίων τῷ ἐπιβουλῷ ἐξήγει. ἤδει γὰρ, φησὶν, ὅτι διὰ φθόνον παρέδωκαν αὐτόν. οὐκ ἂν [δὲ] Πιλάτος ἔγνω τὸν φθόνον τῶν Ἰουδαίων, εἰ μὴ ἑστὼς ἦν κρινόμενος ὁ σωτήρ. μέγα πρᾶγμα & παράδοξον ἀληθῶς πέπεικεν ὁ σωτὴρ σιωπῶν, ἐνήργει καὶ μὴ ἀπολογούμενος; ἐποίει τὸν δικαστὴν ὁμολογεῖν τῷ συνεδρίῳ. καὶ ὅτι μᾶλλον τοῖς ὄχλοις, ἢ τῷ δικαίῳ πίστευσαι. ἀπολογουμένου μὲν γὰρ, ἴσως ὑπενοήσαι δειλίαν [τοῦ] θνατοῦ· σιωπῶντος δὲ, τὸ στέρεον τῆς ἀνδρείας θαυμάσαι, καὶ [τὸ] οὕτω δὲ τὸν Πιλάτον ἀπολογεῖσθαι, οὐδὲν [ἴσως] ἕτερον, ἢ πιστεῦσαι τὸν κρινόμενον εἶναι θεόν. ἀμέλει, κρινόμενος ὑπὸ Πιλάτου, ἐχρημάτιζε τῇ τούτου γυναικί· ἵνα τῇ μὲν σιωπῇ τὴν ἀνδρείαν καταπλαγῇ· τῷ δὲ χρηματισμῷ γνώσκῃ, ὅτι οὐκ ἄνθρωπον, ἀλλὰ θεὸν κρίνει. ἐφοβήθη οὖν ὁ κρίνων τὸν κρινόμενον, καὶ μᾶλλον αὐτὸς ἐκρίνετο τῷ φόβῳ τοῦ κρινομένου, ἢ κρίνων αὐτὸς κατέπληττε τὸν κύριον. διὸ καὶ ἐνίψατο τὰς χεῖρας λέγων· ἀθῷος ἐγὼ ἀπὸ τοῦ αἵματος τούτου, εἰ καὶ ὕστερον κινηθεὶς τῇ τῶν Ἰουδαίων φιλίᾳ, σταυρῶσαι αὐτὸν ἐπιβουλεύουσιν, ὥστε καὶ εἰς σταυρὸν [αὐτὸν] παραδοθῆναι. παραδίδοται τοίνυν ὁ σωτὴρ, καὶ παραδοθεὶς, οὐ κατέπλησσε τὸν θάνατον, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀπεδύσατο πρὸς αὐτὸν, καὶ εὐθέως φεύγοντα τὸν ὄφιν. οὐ γὰρ ὡς ἀποθνήσκων ἦν ὁ κύριος, ἀλλ' ὡς τὸν θάνατον εἰς τοῦτο διώκων. ἔνθα δὴ ὁ διάβολος ὁ ἀρχέκακος, θεωρήσας τὸ κατὰ Πιλάτου θαῦμα, ὅτι μᾶλλον ὁ κρίνων ἢ ὁ κρινόμενος κατέπληξεν, ὁρῶν δὲ καὶ τὴν μετὰ πεποιθήσεως αὐτοῦ νῦν ἀπόδυσιν, πάντα περάζειν ἐπεχείρησε, βουλόμενος γνῶναι, ὁ πρότερον οὐκ ἠδυνήθη πειράζων αὐτὸν ἐν τῷ ὄρει, μαθεῖν εἰ οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ. πῶς καταισχυνθεὶς, ἐτήρει τὸν τοῦ θανάτου καιρὸν· νομίζων ὅτι ἐν ᾧ πάντας καταδεδουλώκει, δυνήσεται καὶ ἐν τῷ θανάτῳ τοῦτον πεῖσαι. γέγραπται γὰρ καὶ τῷ λουκᾷ. ἔτι σωπλέσας

ὅτι συντελέσας πάντα πειρασμὸν ὁ Διάβολος, ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ ἄχρι καιροῦ· ἦν δὲ ἐστιν ἐκεῖνος ὁ καιρός, ἐν ᾧ καὶ αὐτὸς ὁ πολέμιος ἐγίνωσκεν ἑαυτόν, καὶ παρασκευάζετο ὑπὲρ πάντων εἰ καὶ ἓν τοῦ Διαπέσοι. μόνον γὰρ τοῦτο αὐτῷ περιελειπετο λοιπὸν τὸ ἆθλον πάντων γυμνωθέντι. διὸ καὶ πάντα ποιεῖ τοῦ μαθεῖν ἕνεκεν, εἰ ἄρ' ὅτος ἐστιν ὁ σωτὴρ καὶ τοῦτο ἐποίει, ἵνα, ἐὰν ὄντως περὶ αὐτοῦ μάθῃ, μὴ δὲ τολμήσῃ προσελθεῖν, εἰδὼς τὸν ἀπρόσιτον αὐτοῦ καὶ θείαν δύναμιν. ὁ δὲ κύριος θεωρῶν αὐτοῦ τὴν πανουργίαν, ὅπι οὐ τιμῇ τῇ πρὸς αὐτὸν, ἀλλὰ τῆς τῶν ἀνθρώπων χάριν βουλεύεται ἐθήρα ἐστὶ, ἵνα τυραννεύῃ κατὰ πάντων, τὸ ἐκρυπτε τὸν ἑαυτοῦ θεότητα, καὶ ὡς ἄνθρωπος ἐπολιτεύετο ἵνα ὡς θεῷ μὴ προσελθὼν ἀπαθὴς ἀπέλθῃ, ἀλλ' ὡς ἀνθρώπῳ καταφρονήσας, προσέλθῃ, καὶ λοιπὸν ὑπὸ ἀνθρώπων ἄρξηται καταπαίζεσθαι. καθάπερ ἄν τις τὴν ἀντίπαλον αὐτοῦ θεωρῶν καταπήσοντα, καὶ Διάβολος ὑποφεύγοντα λοιπὸν ἀσθένειαν σχηματίζοιτο πρὸς τὴν ἐκείνου προσκλησιν, εἶτα ἐκεῖνος ὁ φεύγων πρὸς τὴν σχηματισθεῖσαν ἀσθένειαν ὑποβλέπων θαρσήσας προσέλθοι [καὶ] ὁ γυναικὸς παλαίσης τῇ ἀσθενείᾳ προσκαλεσάμενος, τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει [νικήσει, ὅτω δὲ ὁ κύριος ἀνθρωπίνῃ ἀσθενείᾳ προσκαλεσάμενος τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει,] ἰσχυσε τὸν ἄνθρωπον κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Διὰ τοῦτο προῆγε τὸν καιρὸν τοῦ θανάτου καὶ ἀδημονεῖν, καὶ προῄλυπος ἤρξατο γίνεσθαι· καὶ ἐδέετο παρελθεῖν ἐκεῖνο τὸ ποτήριον καὶ ἔβλα· τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σαρξ ἀσθενὴς· ἵνα ὁ ἀντιδίκος ἡμῶν ὡς ἀνθρώπῳ προσελθὼν, φθαρῇ θείας δυνάμεως. τούτοις γοῦν ὑπαχθεὶς ὁ ἄθλιος, ἐπῄχθη καὶ προσῆλθε τῷ κυρίῳ. εἶτα θεωρῶν τὴν ἀνδρειαν αὐτοῦ, καὶ ἐπτηξε. θεωρῶν δὲ καὶ τὸν τοῦ σώματος ἀσθένειαν, πάλιν ἐτόλμα καὶ λοιπὸν ἦν ἰδεῖν, τὸν μὲν Διάβολον, σὺν ὅλῃ τῇ στρατιᾷ αὐτοῦ καὶ πάσῃ ἀρχῇ καὶ πάσῃ ἐξουσίᾳ αὐτοῦ φεύγοντα. τὸν δὲ κύριον ἀνθρωπίνοις ὅπλοις διώκοντα τὸν Διαβολικὸν φάλαγγα· ἦ γὰρ πολὺ γίγονε τὸ διάστημα· καὶ πάντων ἐσκύλευσε τὸν ἐχθρὸν. ὅπε καταλοχωθεὶς λοιπὸν δὴ ἑαυτοῦ σκύλευε πάντα κατὰ τοῦ κυρίου. Ἰουδαίοις μὲν, ἵνα συσκευάσωνται· πιλάτον δὲ ἵνα καταγνῷ· τοὺς δὲ στρατιώτας ἵνα παίξωσι κατ' αὐτοῦ. ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἠγνόει καθ' ἑαυτοῦ ποιῶν· τυφλὸν γὰρ ἡ κακία, καὶ ἀπροόρατον ἡ πονηρία· καθ' ἑαυτῆς τὰς χεῖρας ἀκονῶσα ἠγνόει. οἷον γὰρ εἴτις ὄφεως τῇ χειρὶ ἐπιλάβοιτο, ἐθέλων [καὶ] ἑτέρῳ ῥίψαι, πάντως αὐτὸς ἐδάχθη· ἢ καὶ πῦρ τῇ χειρὶ κρατῶν, καὶ θέλων τὸν ἐχθρὸν ἀδικῆσαι, οὐκ οἶδεν ὅτι πάντως αὐτὸς καταικαίεται, ὅτως ἡ κακία κατὰ τῶν χρωμένων αὐτῇ στρατεύεται, καὶ μᾶλλον ἀδικεῖ τοὺς κατέχοντας, ἢ πρὸς ὃς ἂν αὐτὴν ἀποστεῖλαι θέλωσιν. οὕτως ὁ Φαραὼ θέλων καταλαβεῖν, καταλήφθη· ἐ ἀρξάμενος διώκειν, κατεδιώχθη· ἐ ἀποκτεῖναι θελήσας κατεπόν

τίοθη

consummasset Diabolus omnem tentationem, abscesserit ab eo in tempus idoneum. Atqui hoc erat istud præsens tempus, in quo hostis ipse agnoscebat fore, vt ab omnibus supplantaretur, si ab ista victoria excideret. Nullum enim illi aliud omnibus destituto supererat certamen. Ideo omnia satagebat, vt certa omnia cognosceret, & à conserendis manibus abstineret, si certo cognoscere posset quis esset: nimirum non inexpertus, quàm sibi res futura esset cum homine inaccesso, & diuinis viribus prædito. Dominus igitur ridens illius vafriciem scienſque eum non sui reuerentia, sed vt homines in seruitute retineret, istas insidias captioneſque facere, quo in omnes tyrannidem exerceret, in occulto habuit suam deitatem, ne ille per formidinem vitato congressu illæsus abiret, sed contra despicatim quasi cum homine manus consertum, ad pugnam veniret, & ab hominibus inciperet supplantari. Non aliter quàm si quis animaduersa in compare atque æmulo suo formidine secum decertandi, imbecillem se B fingat, quo illum pelliciat ad pugnam: & ille dum pro vera habet illam simulatam imbecillitatem, audacter in certamen prodeat; mox domandus illius generosi Athletæ viribus. Ita quoque Dominus sub specie humanæ infirmitatis prouocans aduersarium, hominem quem induerat, suis viribus aduersus inimicum corroborauit. Atque ideo sub tempus mortis anxius esse, & mœrere cæpit, & obsecrabat calicem transire, clamabat spiritum quidem promptum esse, carnem autem infirmam, vt aduersarius noster cum eo quasi cum homine congressurus, vires eius diuinas experiretur. Atque ita inductus ludificatusque adortus est Dominum: & nunc quidem quum animaduerteret eius fortitudinem, animo fiduciaque contractiore fuit: nunc autem quum videret imbecillitatem corporis, audaciam resumpsit. Ac iam deinde cernere erat diabolum quidem cum omni exercitu, principatibus, ac potestatibus in fugam se dare: Dominum contra, humanis armis diabolicas legiones persequi. Nec longum deinde in medio interuallum, quum inimicum omnibus rebus suis spoliauit, quo tempore ille ita confusus pudefactusque, nihil non contra Dominum molitus est, dum & Iudæos concitat vt conspirarent, Pilatum vt condemnaret, milites verò vt illuderent, ignarus ea omnia sibi noxia esse. Cæca enim malitia est, & incircunspecta animi prauitas, vt quæ non intelligat, ipsam suas cótra manus acuere, veluti si quis serpentem manu apprehendat, vt alteri iniiciat; quod fieri non potest, quin ipse prius mordeatur: aut si quis ignem manu sumat, vt hostem lædat, interim non animaduertat seipsum comburi. Ita ipsa malitia contra sui vsurpatores militat, eosq; qui ipsam tenẽt, magis quàm illos in quos noxam parant, consauciat: ita quoque Pharao volens capere, captus est: & exorsus persequi, persequutionem passus est: & necemmoliens, submersus

est ita & Goliath, quibus armis Dauidem inuadebat, detrũcatus est, & spoliare destinans spoliatus est: idẽ euenit infelici diabolo: siquidem inuadere tentans inuasus est & concitans milites, ipse potius per illos carnifices cõcitabatur. Omnia siquidẽ contra seipsum agebat, qui etiã tum spoliabatur, quùm ea victoria nondũ hominibus innotescebat, quàm ille, licet inuitus, in lucem extulit, ac promulgauit. Quum enim exueretur Dominꝰ, eo ipso inuisibiliter erigebatur de diabolo trophæũ, & quo illud manifestum fieret, narratur à Ioanne indutus fuisse purpura: à Matthæo vero & Marco chlamyde coccinea, coronãque illi ex spinis super caput esse positam, & calamum in manus datũ: & ita quũ eum produxissent, genubus flexis adorasse. Miraculum nouũ & incredibile, & magnæ sine dubio victoriæ insigne: quem enim vt hominem condemnauerant, eum mortuũ deinde, vt Deum adorauerunt: & quẽ aspernabantur vt vilem & contemptibilem, eum confitebãtur Regem, cui tunicam & vestem detraxerant, eũ purpura circumdederunt: & quẽ ignorantes contumeliis afficiebant, eum Prophetã etiam nolentes appellauerunt: & quem per ludibrium, subsannationemq; pulsabant, ei triũphalia addiderunt ornamenta, coccineã chlamydem, & coronam spineam & calamum. Nãtametsi ea quasi per contumeliã agebant, efficiebatur tamen inde, vt ab eo latenter spoliarentur. Quum enim sanguine terra per diabolum funestata, & multis vndis cruoris esset imbuta, & ore aperto primum receperat sanguinem iusti Abel, ac deinde hominibus sanguinẽ sanguini superfundentibus, infusaque in eandem maledictione mendacio, furto, adulterio, execrabilis reddita esset, dicente Domino, *Et nunc maledicta terra, quæ os diduxit, vt reciperet sanguinem Abelis fratris tui*, cuique etiam prius ob præuaricationem Adæ maledixerat Dominus, dicens, *Maledicta terra in operibus tuis, in ærumnis inde victitabis per omnes dies vitæ tuæ*, omniaque sanguine redundarent, & vbique spinæ ob execrationem nascerẽtur: & hoc chirographum nactus inimicus noster omnes inuaderet, & tyrannidem in omnes, vt in subiectos sibi, exerceret: ea de causa, quũ eum omnibus spoliasset Dominus, hoc genere vestimenti indutus ad mortem processit, vt ostẽderet victoriam de morte non temerè, sed pro nostra salute, partam esse. Gestabatque in coccinea chlamyde speciem sanguinis, spinasque in corona, & chirographum in calamo, quo instrumento iam olim nos diabolus ære suo, rationibusque inscriptos habebat, vt vnà cum morte etiã ista simul demoliretur, & rerum naturam ab istis malis purificaret, & pro spinis lignum vitæ largiretur vtendum, & pro sanguine peccatorum, suo sanguine, & terrã, & omnes emundaret, & pro maledictione iam in reliquũ incolas terræ benediceret, idq; his verbis. *Beati mites, quoniam ipsi terram possidebunt.* Ideo enim nostrum sanguinem gestans, suum omnino sanguinem in terram exhausit: vnde factum est, vt in ea, pro spinis bona, & vita repullulascerent,

τίθη. ἔτως ὁ Γολιὰθ ὢν εἰς ἐπῆρτο, ἐν τούτοις ἀπετμήθη, καὶ σκυλεῦσαι θέλων, ἐσκυλεύθη. τοῦτον τὸν τρόπον πέπονθε καὶ ὁ ἄθλιος Διάβολος. πῶς φάσω γὰρ θέλων, ἐπῳρᾶθη, καὶ κινῶν τοὺς στρατώτας, μᾶλλον δὲ αὐτὸς ἐν τοῖς ὅπλοις κινούμενος, καθ' ἑαυτὸν πάντα ἐνήργει. ἅρπαγὰρ ἐσκυλευετο, καὶ ἀφανὴς ἦν ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἡ νίκη· ἀλλ' εἰς φανερὸν ἤνεγκεν αὐτὸν καὶ ἀκων ὁ ἄθλιος. ὡς γὰρ ἀπεδύσατο ὁ κύριος, καὶ γεγονὸς τὸ γενόμενον ἀοράτως κατ' [τοῦ] Διαβόλου πρόπαιον, ἵνα καὶ τοῦτο φανερὸν γένηται, δύο εἰσὶ δύσαν αὐτὸν, ὡς μὲν ἰωάννης λέγει, πορφύραν, ὡς ματθαῖος [δὲ] καὶ μάρκος, χλαμύδα κοκκίνην, καὶ στέφανον ἐξ ἀκανθῶν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ καλαμον ἐπὶ χεῖρα ἐδίδουν· καὶ ὕτω προσαγόντες, ἐγονυπέτουν αὐτῷ, δῶρον κρῖμον καὶ κενόδοξον, καὶ νίκης ἀληθῶς μεγάλης γνώρισμα. οὐ γὰρ ὡς ἄνθρωπον ἔκριναν, τοῦτον ἀπεθνήσκοι τὰ λοιπὸν, ὡς θεὸν προσκύνουν· καὶ ὃν ἐξεθένουν ὡς εὐτελῆ, τοῦτον ὡμολόγουν βασιλέα· καὶ ἀφ' ὧν τὰ τύχοι τὰ ἱμάτια ἦσαν, τούτῳ πορφύραν περιέπηθουν, καὶ ὃν ἀκόντες ὑβρίζον, τοῦτον πεφρικότες, καὶ ἄκοντες προσκηρύσσευον· καὶ οἱ ἔπαιζον τύπτοντες, τοῦτῳ τὰ νικητήρια ἀπεδίδουν, τὴν κοκκίνην χλαμύδα, καὶ τὸν ἐξ ἀκανθῶν στέφανον, καὶ τὸν κάλαμον. εἰ γὰρ καὶ ὡς ὑβρίζοντες ἐποίουν ταῦτα, ἀλλ' ἠγνόουν, ὅτι καὶ ἄκοντες ἐσκυλεύοντο ὑπ' αὐτοῦ. ἐπλάνηθη γὰρ τῇ ἁμαρτίᾳ πεφονοκτόνηται ἡ γῆ ὑπὸ Διαβόλου, καὶ πλέον ὑδάτων αἵμασιν ἦν βεβαμμένη, ἐξ ἀρχῆς μὲν χάνασα καὶ δεξαμένη δικαίου ἄβελ τὸ αἷμα, ὕστερον δὲ λοιπὸν αἵματα ἐφ' αἵμασι μισγόντων τῶν ἀνθρώπων καὶ τὸ γεγραμμένον· ἀρὰ καὶ ψεῦδος καὶ κλοπὴ καὶ μοιχία κέχυται ἐπὶ τῆς, καὶ αἵματα ἐφ' αἵμασι μίσγεται· καὶ ἦν διατεταμένη [καὶ] κατηραμένη ἡ γῆ, λέγοι τοῦ θεοῦ· ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου. ἐν λύπαις φαγῇ αὐτὸ ἐν πάσαις τὰς ἡμέραις τῆς ζωῆς σου καὶ ὅλως ἐκ αἱμάτων πάντα μέσα, καὶ ἄκαν θα καὶ τριβόλους ἐφύτευσε διὰ τὴν κατάραν. καὶ τούτων ἐχων τὸ χειρόγραφον, ἐπῆρε τοῦ πάντων ὁ ἐχθρὸς. καὶ ἐτυράννευεν ὡς ἐπὶ χειρίας πάντας ἔχων· τούτου ἕνεκεν σκυλεύσας αὐτὸν ἁπάντων ὁ κύριος. λοιπὸν ἀπαγόμενος εἰς τὸν θάνατον, πρὸ ἐκείνου ταῦτα· ἵνα δείξῃ τοῦ θανάτου τὸ κατόρθωμα, ὅτι ἐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς σωτηρίας ἡμῶν γέγονε. καὶ τὰ μὲν αἵματα, ἐν τῇ κοκκίνῃ χλαμύδι εἶχε· πᾶς γὰρ ἀκάνθας ἐν τῷ στεφάνῳ τὸ χειρόγραφον ἐν τῷ καλάμῳ ἐν ᾧ καὶ πάλαι καπεγράφην ἡμῶν ὁ διάβολος· ἵνα σωθῇ θανάτῳ, καὶ αὐτὰ λοιπὸν ἐξαφανίσῃ, καὶ τὸ κράτος ἀπὸ τούτων καθάρῃ· καὶ αὐτὶ μὲν τοῦ ἀκανθῶν, τὸ ξύλον τῆς ζωῆς χαρίσηται, ἀντὶ δὲ τῶν τῆς ἁμαρτίας αἱμάτων, τῷ ἰδίῳ αἵματι τὴν γῆν καὶ τὰς πάντας καθαρίσῃ· καὶ ἀντὶ τῆς κατάρας, μακαρίσῃ λοιπὸν τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς λέγων μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν· διατοῦτο γὰρ

τὰ ἡμῶν αἵματα ἔσαξας, τὸ ἴδιον εἰς αὐτὴν ἐξεκένωσεν, ἀφ' ὧν καὶ ἀντὶ ἀκανθῶν, ἀγαθὰ καὶ ζωὴ πφυ-

κεν ἡ ς

,, κεν εἰς αὐτὸ εἰς ἣν ἀποβλέπων ὁ ἅγιος [Δαβὶδ] φησὶ·
, πιστεύω τοῦ ἰδεῖν [με] ἀγαθὰ [κυρίου] ἐν γῇ ζώντων. καὶ
ἀλλως ἦν τὸ στέφανοι [τῶν ἀκανθῶν] ἐφόρει, ἵνα μερί-
μνας ἡμῶν ἐξαφανίσῃ δι' ὧν. ἐπερρίψει γὰρ ὁ ἀθλιος
ἡμῶν ἀκανθὰς μερίμνας ἡμῶν ἐπ' αὐτὸν, οὐκ εἰδὼς ὅτι [ὑ-
πὲρ] πάντας βαστάζων ὁ κύριος, τὰς πάντας ἀμερίμνους [καὶ
ἐκείνας] κατεσκεύασεν. ὥσπερ τὸν μὲν ἀπόρων τὸ λόγου
ἐλεύθερον ἔχειν ἀπὸ τῶν ἀκανθῶν, ἐν δὲ ταῖς εὐχαῖς
τὸν ἀπερίσπαστον. αὐτὸς γὰρ ἡμῶν ὠδυνᾶτο ἐπὶ μερίμνα, ἵνα ἡμᾶς ἀνώδυνοι γενέσθαι. διὰ τοῦτο δὲ
πάλιν ἡ τὸν κάλαμον ἐλάμβανε παρ' αὐτῶν ὁ κύ- A
ριος, καὶ αὐτὸς ὁ διάβολος, ἐπεδίδου τοῦτον τῷ κυ-
ρίῳ, οὐκ εἰδὼς ὅτι καθ' ἑαυτοῦ τὸ ξίφος ἀκονᾷ. λέ-
γεται γὰρ ὁ κάλαμος, ἀναιρετικὸς εἶναι τῶν ὄφεων, καὶ
τούτῳ μᾶλλον ἢ ἑτέρῳ καλῶς ἀπεδύσατο αὐτούς. ἐπεὶ
τίνων αὐτὸς ὁ κύριος σωσαὼθ, ὡς Ἡσαΐας λέγει, ἐ-
δίωκε τὸν φεύγοντα δράκοντα, τὸν ὄφιν, τὸν μεγαν
διάβολον· τούτου ἕνεκεν αὐτοῦ τὸ ἀναιρεθήσεσθαι ἐλάμ-
βανε παρ' αὐτοῦ ὁ κύριος, ἵνα τοῖς ἰδίοις ἐξαθετήσαν-
τος τὸν διάβολον, τοῖς τοῦ κυρίου ἐνδυναμωθῶσιν οἱ ἄν-
θρωποι. οἷον δέ τι πεποίηκεν ὁ Δαβὶδ ἐπὶ τοῦ Γολιὰθ, B
λαβὼν τοῦ ἐχθροῦ τὸ ξίφος, ἐν αὐτῷ τῷ κεφαλὴν
τοῦ ἐχθροῦ τεμὼν, ἵνα τὸ ἐκείνου ὁ σωτὴρ πεποίηκε, λα-
βὼν τὸν κάλαμον παρ' αὐτῶν, ἵνα μὴ μόνον ἡμᾶς ἐ-
λευθερώσῃ ἀπὸ τῆς τῶν ὄφεως, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν
τὸν ὄφιν ἀνέλῃ τῷ καλάμῳ καὶ δείξῃ νεκρόν. οὕτω δὴ
ἐν παιχθεὶς ὁ ἄθλιος, καὶ ἰδὼν ἑαυτὸν ἐκπεσόντα ἰσχύ-
των, ἐν οἷς ἐπήρετο καθ' ἡμῶν· ἰδὼν ἢ αὐτὸν ἐκβλη-
θέντα ἐκ τῆς, καὶ τὴν γῆν καθαιρομένην ἀπὸ τῶν
αἱμάτων καὶ τῶν ἀκανθῶν, καὶ ἰδὼν ἑαυτὸν ἀπολέ-
σαντα τὸ χειρόγραφον, καὶ τὸν κάλαμον, ἐν ᾧ κατε- C
γράφεν ἡμῶν, πλημμέλειαν πλημμέλεια, πλεῖον ἐ-
αυτὸν καὶ ἐν τούτῳ πλημμελῶν. ἀκέσας γὰρ ὁ πονηρὸς λέ-
,, γοντος τοῦ κυρίου· τὸ πνεῦμα προθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀ-
,, σθενὴς, νομίσας ὅτι ὁ λόγος συνηθείᾳ τῷ σώματι,
καὶ ἀμᾶλλον ἢ δυνάμει τοῦ λόγου συνισχύειν τὸ σῶμα.
πάλιν ἐπιχειρεῖ τοῦ δράκοντος· καὶ τοὺς μὲν δημίους
παροξύνει τοῦ σωτῆρος, αὐτὸς δὲ τῶν ἀκανθῶν
ἔχετο, καὶ προσεῖχε αὐτὰς ἑκουλίετο. πρᾶγμα παχὺν
ἐναντίον. ἔχων γὰρ αὐτὰς ἀπώλεσε. καὶ φήθη μὴ ἔ-
χων δύνασθαι λαβεῖν αὐτὰς, ἀλλ' ἃ πρότερον ἐλεή- D
φειν, εἰ μὴ τὰ καθ' ἡμῶν ἐν αὐταῖς κἀμὲ μὴν κατάραν
ἐκένωσεν ὁ σωτήρ. βασάσας γὰρ τοῦ κυρίου ταύτην,
πάλιν ἔλαβε τὰς ἀκάνθας καὶ τὴν χλαμύδα· ἃ κἂν
μὴ ἰσχύουσα καθ' ἡμῶν, ἐκείνων γε τὰ πονηρίαν ἐλέγ-
χουσα. νῦν μὲν γὰρ αὐτὸς ὁ διάβολος, ἐν μὲν ταῖς ἀ-
κάνθαις, ὡς ἐν κέντροις ἐπὶ λακτίζων καθ' ἡμῶν.
,, λέγεται γὰρ καὶ περὶ τῆς κοκκίνης χλαμύδος· ὃν
,, τρόπον ἱμάτιον ἐν αἵματι πεφυρμένον ἐκ ἐστὶ καθα-
,, ρόν· οὕτως οὐδὲ σὺ ἔσῃ καθαρὸς, διότι τὴν γῆν E
μου ἀπώλεσας, καὶ τὸν λαόν μου ἀπέκτεινας.
Διὰ τοῦτο καὶ νῦν κινῶν τοὺς δημίους κατὰ τοῦ
σωτῆρος, ἐλάκτιζεν ὡς ἐν κέντροις ταῖς ἀκάν-
θαις, καὶ μᾶλλον ἐπλήττετο, ἢ ἔπληττεν. οὓς γὰρ
ἐκίνει κατὰ τοῦ σωτῆρος, οὗτοι κατ' αὐτοῦ ἐπλη-
ζοντο. λαμβάνοντες γὰρ τὸν κάλαμον ἔδρασσον τοῦ κυ-
ρίου, [καὶ] νομίζοντες αὐτὸν τύπτειν, ἐτύπτοντο, τὸν κινήσαντα αὐτοὺς διάβολον κόπτοντες ἐν ταῖς ἀκάν-

ad quam oculos suos dirigens sanctus ille loquutus est; *Credo videre bona Domini in terra viuentiũ*. Alia quoq; ratione spineam coronã gestare videri potest, nimirum vt sollicitudines nostræ vitæ extirparet. Iniecit enim scelestus ille, quanquã nolens, sollicitudines nostras super Dominum; non animaduertens futurum esse, vt earum gestatione Dominus omnes in securitatem assereret, quo & sementem verbi à spinis depurgatam haberent, & in precibus mentem inconuulsam possiderent. Ipse enim in doloribus & curis erat, vt nos doloribus careremus. Atq; hinc rursum est quòd arundinẽ accepit, quũ illi à diabolo porrigeretur, ignaro, quòd contra seipsum gladium acueret. Dicitur enim arundo serpentibus lethalis esse, atque inde potissimum interfici. Quũ igitur ipse Dominus Sabaoth (vt Esaias dicit) fugientem draconem, & magnum illum serpentem diabolum persequi statuisset, tum eius rei causa id, quod illi exitiale erat, ab eis accepit, vt suis profligatis; rebus debilitatione reddito diabolo, iis quæ Christi erãt, homines fortiores redderentur. Quale quid Dauid in Goliath designauit, qui sumpto aduersarij gladio, eo ipso illius caput præcidit. Idem quoque Seruator fecit, sumens arundinem ab illis, vt nos non solum liberaret à versutia serpentis, sed & illũ serpentem tolleret, & mortuũ exhiberet. Ad eum igitur modum circunscriptus sceleratus ille, vidensq; se ab illis spoliari & excidere, quibus aduersũ nos efferebatur, & se à terra proturbari, & terram à sanguine & spinis emundari, seq; amisisse chirographum & calamum, quo nos in sua cautione descripserat, rursum, non audenda audet, sed eo ipse se magis verberat. Quũ enim audisset è Domino loquente malitiosus ille, spiritum quidem promptũ esse sed carnem infirmam, credensque verbum vnà cum carne languere & infirmari, nec carnẽ verbi virtute cotroborari, rursus nefaria moliri cæpit, carnifexq; irritauit contra Seruatorem, circaq; spinas quas retinebat, voluebatur, prorsus contrario, quàm sperabat, euentu: eas enim tenendo amisit, quas putabat vbi vellet, se resumere posse. Cæterum illas non prius resumere potuit, nisi vbi iam eas maledictione in nobis alleuasset Seruator noster: quas quũ illegitimas sit, tum demum recepit serpens suas spinas & chlamydem. sed iam innoxias nobis, & ipsius tantummodo sceleris indices. Nunc enim diabolus in spinis veluti in stimulis contra nos calcitrat, deq; illo & coccinea chlamyde dicitur: Quemadmodum vestimentum sanguine mixtum non est purum, ita neq; tu purus eris, quoniam terram meam perdidisti & populum meum trucidasti. Ideo etiam nunc irritans carnifices cõtra Seruatorem, in spinas quasi in stimulos calcitrauit, magisque pungebatur quàm pũgebat: resumpta enim à Domino arundine, quum milites arundine Christum se pulsare existimarent, hallucinabatur, quippe qui diabolum ipsos irritantem verberabant,

Et vt gentes illę quę adſcenderant contra Hieruſalem, ſeſe mutuo in valle Ioſaphat contrucidabant, & perſequentes Iſraelem, quum ad riparum margines proceſſerant, in ſeſe manus vertebant, ſeque inuicem capiebant: Ita nunc quoque illi qui perſequebantur Dominum, ſemetipſos non ſentiẽtes verberabãt, non Domino interim, ſed ſibi noxij. Vt enim, ſi quis lapidem manu ſecare velit, lapidem quidem non ſcindit, ſed manum vulnerat: eadem ratione contra Dominũ agentes, vtpote contra incorruptibilem, perniciem ſuam moliebantur, & immortali mortem intentantes, ipſi in mortem rapiebantur: & quod peſſimum erat, à ſuis ipſius mẽbris hoc mali illi infligebatur, quod verſutiſſimo illi ad ſummum vituperiũ ceſſit. Omnino enim, ſi à Domino vapulaſſet gloriari poterat: nunc ab illis percuti, quos in ſeruitutem redegerat, id omne dedecus probrũque tranſcendit. Sed tamen non illorum verbera ſerpentem conficiebant: nihil enim tale poterant, idem illi & homines & carnifices: Sed vt dolori illi erat contumelia à Iudæis illata, ita verberibus arundinis vi Chriſto impulſis conſauciebatur. Ea ſpecie ſimulationeq; vſus ſerpentem in ſpinis comprehendit, quẽ, dum vt homo vapulat à tortoribus verberati cõceſſit, vt quũ vellet ille gloriari ſe Deum eſſe, aut iactare quod Dominũ tentãdo adortus eſſet, diuerberatus à carnificibus ſummũ dedecus vituperiumque referret. Euenerunt autem ea illi præter omnem expectationem. Nam quũ vim ſuam exerceret, per eos qui contra Dominum occlamabant, non animaduertebat ſe loco illarum vociferationum, taciturnitatem è regione ſubinducere, exacerbanſque Pilatum, non intelligebat ſe pro timiditate, locum, vicemque fortitudini præparare, & incitans vt Dominus verberaretur, prorſus non ſentiebat ſe fruſtrari, emergente, per eam occaſionem, malorum tolerantia. In ſumma, debacchans, inſanienſque contra Seruatorem, non videbat ſe virtutem contra malitiam obarmare. Omni enim malitia & nequitia gaudet inimicus, & quicquid prauum, id diabolo pro armis eſt: ſiquidem formido mortis, dum periculum arcere intendit, peccatum ſuadet. Ideoque Chriſtus ſuſtinuit omnia, vt formidini fortitudinem, contumeliæ patientiam, furori manſuetudinem, & in ſumma, omnem virtutem omni malitiæ opponi poſſe demonſtraret. Ac primo quidem docuit, verberanti maxillam etiam alteram eſſe obuertendam, neque metuendos eos qui corpus occiderent: & tunicam auferenti, non eſſe eam repoſcendam, & perſequutoribus benedicendum. Ac ne impoſſibile iſtud præceptum apud nonnullos videretur, omnia in ſe conſummata declarauit, & ex eis quæ paſſus eſt, docuit omnes cõtumelioſe habitos, non retorquere contumelias, & verberatos non reuerberare, & illuſos non iraſci, & ab eo qui auferret noſtra, nõ repoſcere, & in ſumma non expaueſcere mortẽ, ſed cã contemnere ſpe futurorũ. Sic enim facilius de diabolo, omniq; malitia victoria obtinetur,

καὶ ὥσπερ τὰ ἔθνη ἀναβάντα κατὰ τῆς ἱερουσαλὴμ ἐκοπίων ἀλλήλους ἐν τῇ κοιλάδι ἰωσαφάτ, καὶ ὡς οἱ διώκοντες τὸν ἰσραὴλ ἐλθόντες πρὸς τὰς ὄχθας, ἀλλήλοις συνεπλέκοντο, καὶ ἁλληλους κατελαμβάνον· οὕτως καὶ νῦν οἱ διώκοντες τὸν κύριον, ἀλλήλους ἔκοπτον ἀγνοοῦντες, βλάπτοντες μὲν [αὐτὸν] οὐδέν, ἑαυτοὺς δὲ μᾶλλον ἀδικοῦντες, ὥσπερ γὰρ ἐὰν πέτραν τῇ χειρὶ κόπτειν θέλοι τις, τὴν μὲν πέτραν οὐ τιμνει, τὴν δὲ χεῖρα τραυματίζει· τοῦτον τὸν τρόπον καὶ οἱ κατὰ τοῦ κυρίου πρασσοντες ὡς κατὰ ἀφθάρτου τολμῶντες διαφθείρονται, καὶ ὡς κατὰ ἀθανάτου ὅπλα χρῶντες, αὐτοὶ μᾶλλον ἀπέθνησκον. καὶ πεγένητο, ὅτι ἀφ' ὧν ἑαυτοῖς μέλλων ἔπασχεν ὁ μαλιστα χαίροις τῷ πράγματι πρὸς πλείαν αἰσχύνην. ὅλως μὲν γὰρ ὑπὸ τοῦ κυρίου πληττόμενος, ἠδύνατο καυχᾶσθαι· ὅπερ δὲ ὑφ' ὧν ἐδουλευετο, τοῦτο τετων κόπτεται, ὅτε πᾶσαν αἰσχύνην ὑπερῆρεν. ἀλλ' [οὐκ] ἐκείνων ἡ πληγὴ τὴν ὄφιν ἀναιρεῖ· οὐ γὰρ τοσοῦτον ἠδύναντο ἄνθρωποι καὶ δήμιοι ὄντες. ἀλλ' ἐλύπει μὲν αὐτὴν [ἡ] ὑβρις ἡ παρὰ τῶν ἰουδαίων αὐτῷ γινομένη· ἑτεροιμάτιζε δὲ οὐχ ἡ παρὰ τούτων πληγὴ, ἀλλ' ἡ ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ σωτῆρος γενομένη δύναμις τῷ καλαμῳ. καὶ ἐν τούτῳ ὁ κύριος σχηματιζόμενος, καὶ τὸ ἀνθρώπινα πασχόμενος, ἐδέχετο τὸν ὄφιν ἐν ταῖς ἀκάνθαις, ὡς ἄνθρωπος τυπτόμενος, σωεχώρει τὸν πλέξ[αντα τὸν] ὄφιν τοῖς δημίοις· ἵνα ὁ παρὰ καυχησόμενος εἶναι θεὸς, καὶ καυχησάμενος ὡς τὸν κύριον πειράσας, ὑπὸ δημίων τυπτόμενος, πλείαν [τὴν] αἰσχύνην ἀπενέγκηται. ἀπέβαινε δ' αὐτῷ ταῦτα καὶ παρὰ γνώμην ὧν ἐβούλετο. ἐνεργῶν γὰρ ἐν τοῖς καταβοῶσι τοῦ σωτῆρος, ἠγνόει τὸ σιωπηλὸν ἀντεισάγων καθ' ἑαυτοῦ· παροξυνῶν πιλάτον, οὐκ ἤδει καταστέλλων ἀνδρίαν τὸν φόβον· κινῶν τὸν πλεονέκτην κύριον, ἐπλανᾶτο δηλουμένης ἀνεξικακίας· καὶ πῶς ἐμπαροινῶν καὶ τοῦ σωτῆρος, οὐκ ἔβλεπεν ἀρετὴν καὶ κακίας καθοπλίζων. πάσῃ γὰρ κακίᾳ καὶ πονηρίᾳ χαίρει ὁ ἐχθρὸς· ἐστὶ κακὸν ἐστι. τοῦτο διαβολικόν ἐστιν ὅπλον. ἡ γὰρ δειλία θανατου, ἡ ἀφορμὴ τοῦ ἁμαρτάνειν πάντως, ἁμαρτάνειν πέφυκεν. ὅθεν ὁ κύριος ὑπέμενε πάντα· ἵνα ἐν μὲν τῇ δειλίᾳ τοῦ ἀνδρείαν· τῇ ὕβρει τὴν ἀνεξικακίαν· τῷ δὲ θυμῷ τὴν πραότητα, καὶ ὅπερ πᾶσαν ἀρετὴν καὶ τὴν κακίας ἀντικεῖσθαι διδάξῃ. καὶ πρῶτον μὲν ἐδίδαξε, τῷ τύπτοντι εἰς τὴν σιαγόνα, στρέφειν καὶ τὴν ἄλλην· καὶ, μὴ φοβεῖσθαι ἀπὸ τῶν ἀποκτεινοντων τὸ σῶμα, καὶ ἀπὸ τοῦ αἴροντος τὰ σὰ, μὴ ἀπαιτεῖν· καὶ λοιδορεῖσθαι τοὺς διώκοντας· ἵνα ᾖ μὴ ἀδύνατος ἡ ἐντολὴ νομισθῇ παρά τισι, ἀφ' ὧν αὐτὸς ἐποίησε πάντα ἐπέδειξε ὁ κύριος, καὶ ἀφ' ὧν ἔπαθεν ἔπεισε πάντας ὑβριζομένους μὴ ἀνθυβρίζειν, καὶ τυπτομένους, μὴ ἀντιτυπεῖν, καὶ χλευαζομένους, μὴ ὀργίζεσθαι, καὶ ἀπὸ τοῦ αἴροντος τὰ ἡμῶν, μὴ ἀπαιτεῖν· καὶ καθόλου μὴ φοβεῖσθαι τὸν θάνατον· ἀλλὰ καταφρονεῖν αὐτοῦ τῇ ἐλπίδι τῶν μελλόντων. οὕτω γὰρ μᾶλλον ἀσθενὴς ἡ κατὰ τοῦ διαβόλου καὶ πασης ἁμαρτίας νίκη γένηται, ἢ ὅταν ἀμυνώμεθα. ἀμυνόμενοι μὲν γὰρ καὶ ἀντα-

δικοῦντες

παδικῶντες [τὰς ἀνταδικίας, Ϲ ὑβρίζοντες τὰς ὑβρίζοντας, Ϲ αὐξάνομεν Ϲ τρέφομεν καθ' ἑαυτῶν τὴν κακίαν, ἢ μᾶλλον τὰς ἐχθρὰς, ἀλλ' ἑαυτὰς ἀδικοῦντες], τῇ διὰ τὴν κακίαν καὶ ἀδικίαν ϗ κρίσει μενούσῃ ταύτῃ χρησαμένους. ὅταν οὖν ὡς ὁ κύριος ὑπομένωμεν ἀδικούμενοι, Ϲ οἷς λοιδοροῦσι τὴν ἀνεξικακίαν αὐτῶν θαυμάζωμεν, οἷς δὲ ἀπειλοῦσι τὴν ἀνδρείαν, τῷ δὲ θανάτῳ τὴν ἐλπίδα τὴν ἀθανασίας, πάντως ἐν τούτοις λοιπὸν μένομεν τὸν ἐχθρὸν, κἀκεῖνος ἐν τῇ τοιαύτῃ πανοπλίᾳ καταπίπτει, ἐν ᾗ Ϲ ὁ παῦλος ἡμᾶς καθοπλίζων, Φυσὶν ἐνδύσασθε ἐν τὴν πανοπλίαν τοῦ θεοῦ, ἵνα δυνηθῆτε πρὸς τὰς μεθοδίας τοῦ διαβόλου στῆναι. ὅτω γὰρ ϗ τὸ σωτῆρος ὑπομείναντος, γέγονε τὸ· ἐθεώρουν τὸν σατανᾶν πίπτοντα ὡς ἀστραπήν. εὐθέως γὰρ μετὰ τὸ τούτοις ἀνδραγαθῆσαι τὸν κύριον, ϗ πεσεῖν τὸν ἐχθρὸν, ἐπίθηκαν αὐτῷ τὸν σαυρὸν, γνώρισμα τῆς νίκης ἀληθῶς Ϲ ἄκοντες καθ' ἑαυτῶν παρέχοντες. ἕως μὲν γὰρ εἱστήκει ὁ ἐχθρὸς, εἶχεν οἱ δήμιοι τὸ ξύλον. ὅπου δὲ πέπωκε Ϲ καταῤῥάγη, τότε τρόπαιον ἔλαβεν ὁ κύριος, ϗ ἑαυτῷ ἐβάστασεν. ἔδει γὰρ τὸν νικητὴν θριαμβεύοντα ϗ τοῦ διαβόλου, μὴ ἄλλῳ συγχωρεῖν, ἀλλ' ἑαυτῷ βαστάζειν τὸ τρόπαιον. ἐλάμβανε δὲ σὺν τῷ τροπαίῳ, Ϲ τὰ ἱμάτια παρ' αὐτῶν, ἀπερχόμενος εἰς τὸν θάνατον· ἵνα Ϲ ταῦτα σὺν τῷ θανάτῳ ἀπεκδύσηται. διὰ τοῦτο πάλιν ἐκδυσάμενος, καὶ ἐσπευδε τοὺς ἀπάγοντας ἄγειν αὐτόν. ὡς δὲ ἀπῆγεν, ϗ μὲν τὸν ἰωάννην, ἑαυτῷ τὸν σαυρὸν ἐβάσταζεν, ϗ δὲ τοὺς ἄλλους εὐαγγελιστὰς, σίμων ὁ ἄνθρωπος ὁ ἀπὸ κυρήνης ἔφερε τὸν σαυρόν. ἔστι δὲ ϗ ἐκ ἐναντίον τῷ ἰωάννῃ· οὐδὲ γὰρ ὁ ἰωάννης ἐναντίον τοῖς ἄλλοις γράφει, ἀλλ' ἀμφότερα γέγονεν ἐπὶ τούτου. ϗ γὰρ καὶ ἑαυτῷ ὁ κύριος τὸν σαυρὸν ἐβάσταζε, ϗ πάλιν σίμων ὁ ἄνθρωπος ἔφερεν αὐτόν. ὡς μὲν οὖν ϗ τὸ διαβόλου τρόπαιον, ἐβάσταζε πρῶτον. ἐκουσίως [δὲ] Ϲ τὸν σαυρὸν ἔφερεν ἑαυτῷ. Ϲ γὰρ ἐκ ἀναγκαζόμενος ἤρχετο ἐπὶ τὸν θάνατον. καὶ πάλιν δὲ ἐβάσταζεν αὐτὸν σίμων ὁ ἄνθρωπος, ἵνα γνωσθῇ πᾶσιν, ὅτι οὐ τὴν ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τὸν τῶν ἀνθρώπων ἀποθνήσκει θάνατον ὁ κύριος. τούτων δὲ οὕτως γενομένων, ἔρχεται πρὸς ὃν ἔπεμψεν ὅτι τὸν τόπον, ἔνθα Ϲ ἀναβαίνειν αὐτὸν ὅτι τὸν σαυρὸν ἔδει, ἵνα τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον ὅπερ ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν ἦρεν, προσηλώσῃ τῷ σαυρῷ Ϲ ἀπεκδυσάμενος τὰς ἀρχὰς Ϲ τὰς ἐξουσίας, ἐν παῤῥησίᾳ δειγματίσῃ τούτους ἐν τῷ ξύλῳ θριαμβεύων καὶ αὐτὸν, ϗ δεικνύων τὸν ἐκπαυσθέντα ἐκ τοῦ λέοντος ἄνθρωπον· καὶ λοιπὸν τῷ ἰδίῳ αἵματι ῥαίνων ϗ καθαρίζων τὴν γῆν [ἀφέσκη]. μέλλων οὖν ἐστὸ πιεῖν, ἐξεδύσατο τὰ ἱμάτια. ἔδει γὰρ αὐτὸν εἰσάγοντα τὸν ἄνθρωπον, εἰς τὸν παράδεισον, ἀπεκδύσασθαι τοὺς χιτῶνας, οὓς ἔλαβεν ὁ ἀδὰμ ἐκβαλλόμενος ἐκ τοῦ παραδείσου. ὅπου γὰρ ἥμαρτε Ϲ λοιπὸν ἤμελλον ἀποθνήσκειν, ἔλαβε δερματίνους χιτῶνας ἐκ νεκρῶν ζώων γενομένους, σύμβολον ὄντας, τοῦ διὰ τὴν ἁμαρτίαν νεκρώσεως αὐτῷ προσγινομένης. ἀλλ' ὁ κύριος ὁ πάντα τὰ ἡμῶν δι' ἡμᾶς ἀναδεξάμενος, ἐνεδύσατο πᾶσαν, ἵνα ϗ ἀπεκδύσηται, ϗ ἀντὶ τούτων ἡμᾶς ἐνδύσῃ τὴν ζωὴν ϗ τὴν ἀφθαρσίαν. ἐνεδύσατο δὲ μὴ τούτων, Ϲ χιτῶνα ἄῤῥαφον ἐκ τῶν ἄνωθεν ὑφαντὸν δι' ὅλου γυμνούμενον· ἵνα κἂν ἐκ τούτων πιστεύσαι δυνηθῶσιν οἱ ἰουδαῖοι, πῶς ἐστι Ϲ πόθεν ὁ ἐνδυσάμενος ταῦτα, ὅτι ϗ

tinetur, quam si nos ipsi vindicemus. Vindicantes enim & iniuriam vicissim iniuria retaliantes, & contumelias contumeliis pensantes, augemus contra nos ipsos malitiam, nec tam inimicos quàm nos ipsos lædimus, quum pro condemnatione & iudicio olim ob eam iniuriam habendo, ipsi nostra hac pœna vtamur. Cæterum vbi iniuriam, sicuti Dominus fecit, toleramus, & conuiciatoribus patientiam opponimus, & minantibus impauidũ pectus, & morti spẽ immortalitatis, prorsus istiusmodi rebus diſcruciamus inimicum, sub istiusmodi panoplia succumbentem: quo genere armorũ Paulus nos cõmuniens, inquit: *Induite armaturam Dei, vt possitis resistere diaboli insidiis.* Atque ita ad tolerantiam Domini euenit illud, quod dicit: *Videbã Satanam cadentẽ de cœlo, vt fulgur.* Statim igitur postquam ita fortiter se gessisset Dominus, & cecidisset inimicus, impoſuerunt ei crucem, insigne reuera victoriæ monumentumq;, inuiti contra seipsos inducentes. Quãdiu enim stabat inimicus, tenebant ipsi carnifices lignũ, qui vbi lapsus & direptus esset, tum trophæum suscepit Dominus, & sibi baiulauit. Siquidẽ decebat victorem iam triũphantem de diabolo, non alteri concedere, sed sibi suũ trophæum gestare. Resumpsit autem simul cũ trophæo vestimenta sua ab illis, abiturus ad mortẽ, vt ea simul cum morte exueret, fecitq; eos accelerare, qui ipsum ducebant. Quũ autẽ duceretur, secundum Ioannem, sibi crucẽ baiulabat, secundum alios Euangelistas, Simon homo Cyrenæus crucem ferebat. Est autem illud non contrarium Ioanni: nõ enim Ioannes cõtraria scribit reliquis Euangelistis, sed vtrũque in eo factũ est. Nam & sibi Dominus crucem portauit, eandemq; & ipse homo Simon tulit. Quum igitur contra diabolum trophæũ baiularet, principio quidem suam sibi crucem ferebat. Vltro enim ad mortem tendebat, ac rursus eãdem gestauit Simon homo, vt omnibus innotesceret Dominum non suam mortem, sed hominum obire. Rebus ad istum modum constitutis, cum festinatione ad locum vadit, vbi eum in crucem ascẽdere oportebat, vt chirographum nostrũ, quod inimicus abstulerat, affigeret cruci, & spolians vestibus principes & potestates, cum fiducia eas traduceret & ostentui haberet, in ligno triumphans de illis, exhiberetq; euulsũ ex dracone hominem, & deinde proprio sanguine aspergeret, & emũdificaret terrã. Id quũ facturus esset, exuebat vestimenta sua. Decebat enim quũ hominẽ introduceret in paradisum, exuere tunicas, quas Adam accepit, quũ è paradiso eiiceretur. Quũ enim ille peccasset ac deinde moriturus esset, accepit pelliceas tunicas ex morticinijs animalium factas, insigne notamq; mortalitatis ob peccatum sibi inflictæ. Cæterum Dominus omnia nostra, propter nos recipiẽs, in ea, vt rursus exueret, & pro istis nos vestiret vita & immortalitate. Induit etiã cum illis tunicam inconsutilẽ, desuper in totum contexta, vt vel inde Iudæi crederent, quisnam esset is qui eam induisset, eum scilicet non è terra

sed Verbum esse, quod aduenerat supernè, ipsumque non diuisibile, sed indiuisibile esse Patris Verbum, & hominem factum corpus accepisse, non ex viro & muliere, sed ex sola duntaxat virgine, idque contextum artificio Spiritus. Vnde carnifices alia vestimenta diuidunt, quum essent diuisibilia, & in quatuor partes distinguerentur, idq; ea de causa, quòd pro peccatis quadripertiti orbis, in Orientem scilicet, Occidentem, Boream, & Meridiem ea gestabat: quæ spectans Ioannes, indutum eum narrat, Ecce, inquiens, Agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Hanc tunicam solam scindere non potuerunt, metu eius signi, quod per eam denotabatur: neq; tamen hoc illorum, sed suspensi Saluatoris opus erat. Nam quum penderet vt homo, principatus persequebatur, diabolum comprehendebat, carnifices deterrebat, ne tunicam scinderent, vt ea manente maneret, & Iudæorum probrum, quod non multo post accidit, nimirum quum velo scisso, tunica Christi ne à carnificibus quidem diuisa est, sed integra mansit. Manet enim semper Euangelium integrum quum membra diuidantur. Cæterum, quũ exutus vestibus properaret ad mortem, diabolus rursus videns alacritatem Seruatoris, & se è cœlis delapsum ad terram, & nunc è terra submoueri, non habebat quod ageret: omnia enim illi plena tumultu & consilij inopia erant, qui nec manere potuit, & rursum fugere exhorrescebat: memor tamẽ quòd morientes in terra oporteat mori, secundum quod scriptum est, *Terræ, & in terram reuerteris*, non ausus est in terra manere, ne & ibi comprehenderetur. Quod igitur reliquũ erat, in aërem subuolauit, vt saltem ita Dominico corpore humi posito, liberum sibi aërem retineret. Verum Dominus etiam ibi humaniter agens hominibusq; studens, humi nõ est mortuus, sed in aërem ascendit per crucẽ, ibi quoque serpentem persequẽs, vt etiam inde principem potestatis aëris deturbaret & spiritualia nequiciæ deiiceret, ac ne sic quidem terrã immedicatam relinquens. Nam quum ita penderet in cruce, & aërem purgauit manuũ expansione, & terram redemit sanguine, & lateris sui cruore abluit. Quid igitur superaterat quod ita patiendo ageret contra inimicum, quũ ille & è cœlo iam delapsus esset, & à terra summotus, & ex aëre depulsus, ac iam in magno probro versaretur? quod quũ magnifica de se iactasset, nihil omniũ efficeret? Vndequaq; igitur victus, vbiq; & auxilij & cõsilij inops, statuebat apud se saltem infernũ defendere. Is enim solus illi locus reliquus erat. Veritus igitur, ne & illuc quoq; penetraret, seque inde expelleret, & omnes sibi hactenus subiectos, in libertatem vindicaret, omnia miscebat, omnia agitabat, omnes in auxilium accersebat, rursumque irritauit Iudæos, vt in Dominum conuicia iacerent, risusque & contumelia infestarent. Et si quid omnino ex telis armisq; illi supererat, id in Dominum immittebat, si quo modo illum hac ratione peccato obnoxiũ deprehenderet. Iudæi igitur subsannabant Dominũ, dicentes:

γῆς, ἀλλ' ἄνωθεν ἦν ἐρχόμενος ὁ λόγος, Ⓒ ὅπι ἀμέριστος, ἀλλ' ἀμέριστος ἐστιν ὁ λόγος ὁ τοῦ πατρός, Ⓒ ὅπι γενόμενος ἄνθρωπος, ἐκ ἐῤῥαμένον εἶχε τὸ σῶμα ἐξ ἀνδρὸς Ⓒ γυναικὸς, ἀλλ' ἐκ παρθένου μόνης, ὑφασμένον τῇ τοῦ πνεύματος τέχνῃ. ὅθεν οἱ δήμιοι τὰ μὲν ἄλλα διαμερίζουσι ἱμάτια· [μερισὰ γὰρ ἦν· Ⓒ εἰς τέσσαρα διαμερίζουσι]. καὶ γὰρ ὑπὲρ τῶν ἁμαρτίας τῆς τετραμεροῦς οἰκουμένης καὶ ἀνατολὴν Ⓒ δύσιν Ⓒ ἄρκτον Ⓒ μεσημβρίαν ἐφόρει ταῦτα, ἅπερ θεωρήσας ὁ Ἰωάννης ἐνδεδυμένον αὐτὸν ἔλεγεν· ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ ὁ αἴρων τὰ ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. τὸν χιτῶνα μέντοι οὐκ ἠδυνήθησαν σχίσαι, φόβῳ γὰρ δι' αὐτὸ γνωριζομένου σημείου. Ⓒ ὅπερ γὰρ οὐκ αὐτῶν ἀλλὰ τοῦ κρεμαμένου σωτῆρος τὸ ἔργον. Ⓒ γὰρ κρεμάμενος ὡς ἄνθρωπος, τὰς μὲν ἀρχὰς ἐδίωκε, τ[ὴ]ν διάβολον κατελάμβανεν, τοὺς δὲ δήμιους ἐφόβει μὴ σχίζειν τὸν χιτῶνα· ἵνα τούτου μένοντος, μένῃ καὶ ὁ κατὰ Ἰουδαίων ἔλεγχος, ὁ μετ' ὀλίγον γενόμενος· ὅτι τὸ μὲν καθ' ἁπλοῦν σῶμα, ἐσχίσθη, ὑπὸ χειρῶν τοῦ σωτῆρος, οὐ ὑπὸ δημίων διηρέθη, ἀλλ' ἔμεινεν ὁλόκληρον. μένει γὰρ τὸ εὐαγγέλιον διὰ παντὸς ὁλόκληρον, τῶν σωμάτων διαιρουμένων. πλὴν ὅτι δοξασάμενος τὰ ἱμάτια ἔστειλε πρὸς τὸν θάνατον, τότε πάλιν ὁ διάβολος, ἰδὼν τὸν προθυμίαν τοῦ σωτῆρος, καὶ ἑαυτὸν ἐξ ἀρανοῦ πτοίησιν καὶ τὴν γῆς σκύβηθρα, οὐκ εἶχεν ὅτι πράξει· πάντα γὰρ ἦν αὐτῷ θορύβου καὶ ἀπορίας μεστά. Ⓒ μένειν μὲν οὐκ ἠδύνατο· φεύγειν δὲ πάλιν ἐφοβεῖτο. πλὴν ὅτι ἐνθυμηθεὶς, ὅτι τοὺς ἀποθνήσκοντας, δεῖ τῆς γῆς ἀποθνήσκειν δεῖ, κατὰ τὸ γεγραμμένον· γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ· φοβηθεὶς δεῖ γῆς μεῖναι μὴ [ἐκεῖ καταληφθῇ, λοιπὸν εἰς τὸν ἀέρα ἐπιζᾷ, ἵνα πάλαι κἀν] οὕτως τοῦ κυρίου σώματος δεῖ γῆς πτύοντος, ἐλεύθερον ἔχῃ τὸν ἀέρα. ἀλλ' ὁ κύριος καὶ ἐν τούτῳ φιλανθρωπούμενος, ἐκ εἰς γῆν ἀπέθανεν, ἀλλ' εἰς τὸν ἀέρα ἀνέβη· διὰ τοῦ σταυροῦ, διώκων κἀκεῖ τὸν ὄφιν· ἵνα κἀκεῖθεν τὰ ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας, τοῦ ἀέρος ἀποδιώξῃ, καὶ τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας καταβάλῃ, ἐκ ἀφιεὶς ἐδὲ οὕτω τὴν γῆν ἀθεράπευτον. καὶ γὰρ κρεμάμενος δεῖ τοῦ σταυροῦ, τὸν μὲν ἀέρα ἐκαθάριζε τῇ ἐκτάσει τῶν χειρῶν· τὴν δὲ γῆν ἐλυτροῦτο τῷ αἵματι καὶ τῷ ὕδατι τῆς πλευρᾶς, ἀποπλύνων αὐτήν. τί λοιπὸν ἐδεῖ ποιεῖν παθόντα ταῦτα τὸν ἐχθρὸν; ἐξ ἑαυτοῦ πεποίηκεν, ἀπὸ γῆς ἐκλέξας, τοῦ ἀέρος ἐδιώξθη· καὶ πρὸς τούτοις ἠχύνετο μεγάλα ἐπαγγελάμενος, καὶ μηδὲν ἐργῶν. πανταχόθεν σωὴ ἠτιμένος, [καὶ] πανταχόθεν ἀπορηθεὶς, ἔγνω κἀν τὴν ἄδην φυλάξαι. τοῦτο γὰρ ἔτι τὸ χαῖρον ὑπελείπετο τοῦτῳ. διὸ καὶ φοβέμενος, μὴ Ⓒ ἐκεῖ καταλθὼν ὁ κύριος, ἐκεῖθεν αὐτὸν ἐκδιώξῃ, καὶ πάντας τοὺς ὑποχειρίους ἐλευθεράσῃ, πάντα ἐκύκα καὶ σωεκίνει, πάντας εἰς βοήθειαν καλῶν, καὶ παρώξυνε πάλιν τοὺς Ἰουδαίους ὀνειδίζειν τὸν κύριον, καὶ ὑβρίζειν, καὶ γελᾶν ὅλως κατ' αὐτοῦ, καὶ ὅλως εἴ τι σωελείπετο πανοπλίας αὐτῷ τοῦτο ἠφίει κατὰ τοῦ κυρίου· [εἰ] πάντα κἂν ὅτως αὐτὸν ὑπεύθυνον ἁμαρτίᾳ [ὄντα] κρατήσῃ. εἰ μὲν γὰρ Ἰουδαίοις ἐλεύσεσθαι τὸν κύριον λέγοντες·

εἰ υἱὸς εἶ τοῦ θεοῦ κατάβηθι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ. ὁ δὲ σωτὴρ, ὁ τῷ ὄντι τοῦ θεοῦ υἱός, οὐκ ἀπὸ τοῦ φεύγειν τὸν θάνατον· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ μένειν αὐτὸν, καὶ μένοντα πατῆσαι τὸν θάνατον, ἤθελε γνωσθῆναι υἱὸς, καὶ ὅτι αὐτός ἐστιν ἡ ζωή. ἠδύνατο μὲν γὰρ καταβῆναι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, ὁ καὶ τοὺς ἄλλους ἐγείρας νεκρούς· ἀλλ' ἡ κατάβασις φυγὴν ἐδείκνυε τοῦ θανάτου· τὸ δὲ μεῖναι, οὐδὲν ἕτερον ἐγνωρίζεν, ἢ τὸν μείναντα εἶναι ζωήν. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ λίαν ἔμελε τῷ διαβόλῳ ἐνοχλίζεσθαι τὸν κύριον ἐν τούτοις, καὶ ἤθελεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ καταβῆναι· μὴ γὰρ ἐν νεκροῖς; ἵνα καὶ ὅτως ἀπαθὴς ἀπέλθῃ, καὶ τῶν νεκρῶν κυριεύσῃ. ἐφοβεῖτο γὰρ μὴ κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἀναβὰς εἰς ὕψος τοῦ σταυροῦ, αἰχμαλωτεύσῃ τὴν αἰχμαλωσίαν, καὶ λάβῃ δόματα ἐν ἀνθρώποις. ὑπώπτευσε γὰρ, μή ποτε οὗτος ἐστὶ περὶ οὗ γέγραπται ταῦτα. ὅθεν πάλιν σκίνιτης ὁ πανοῦργος, καὶ λοιπὸν τὴν πειστὸν ἐποίει αὐτοὺς ἐπαγγέλλεσθαι καὶ πιστεύειν, εἰ καταβαίη μόνον ἀπὸ τοῦ σταυροῦ. πάντα δὲ σκίνια καὶ πλάγια ἐμηχανᾶτο, μόνον ἵνα μὴ γένηται νεκρὸς καὶ κατέλθῃ εἰς τὸν ᾅδην· ἐποίει γοῦν πάλιν λέγειν τοὺς Φαρισαίους· ἄλλους ἔσωσεν, ἑαυτὸν δὲ οὐ δύναται σῶσαι. εἰ βασιλεὺς Ἰσραήλ ἐστι καταβάτω νῦν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ πιστεύσομεν αὐτῷ. εἰ δὲ πιστεύειν ἤθελε τοὺς Φαρισαίους ὁ τῆς ἀπιστίας διδάσκαλος καὶ πλάνος· ἀλλὰ φεύγειν ἤθελε τὸν κύριον τὸν θάνατον. διὸ δὲ μαθεῖν ἤθελεν, εἰ δύναται ἑαυτὸν σῶσαι· ἀλλ' ἵνα μὴ τοῖς ἄλλοις σωτηρία γένηται. εἰ γὰρ ὅλως ἐγίνωσκον σώσαντα αὐτὸν τοὺς ἄλλους, οὐκ ἂν ἀμφίβολον τὸ πῖς ἄλλοις δεδωκότα σωτηρίαν, αὐτὸν εἶναι σωτῆρα καὶ ζωήν. διὰ τοῦτο Διαβόλου αὐτὸν ὠνείδιζον, ἵνα μὴ τοῖς ἄλλοις σωτηρία γένηται. ἤθελε γὰρ ὁ πονηρὸς, ὅτι οὐκ ἀποθνήσκει ὁ κύριος, ἀλλ' ὁ τοῦτο θάνατος, σωτηρία καὶ ζωὴ πᾶσι γένηται. Διὰ τοῦτο ἤθελον αὐτὸν καταβῆναι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ ἐποίει τοὺς Φαρισαίους ἐπαγγέλλεσθαι πιστεύειν· πάντα καὶ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πίστεως, ὥστε γένηται ὧν ἤθελεν. ὁ δὲ κύριος ὁ τῷ ὄντι σωτὴρ, ὁ μὴ τὸ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τὰ ἡμῶν ζητῶν, οὐκ ἀπὸ τοῦ ἑαυτὸν σῶσαι, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ λυτρώσασθαι τὴν κτίσιν, ἤθελε γνωσθῆναι σωτήρ. ὡς γὰρ ἰατρὸς οὐκ τοῦ αὐτὸν ὑγιαίνειν, γνωσθήσεται ἰατρὸς, εἰ μὴ καὶ τοῖς νοσοῦσιν ἐνδείξηται τὴν τέχνην· καὶ ὁ ἥλιος, οὐκ ἐὰν εἰς ἑαυτὸν συστέλλῃ τὰς ἀκτῖνας, γνωσθήσεται φῶς, εἰ μὴ καὶ τῇ οἰκουμένῃ ταύτας ἐπεκτείνῃ, καὶ τὸ σκότος ἐκ αὐταῖς καταλάμψῃ. ὅτως καὶ ὁ κύριος, οὐκ ἑαυτὸν ἔσωζε· σωτηρίας γὰρ χρείαν οὐκ εἶχεν αὐτὸς ὢν σωτήρ· ἀλλ' ἀπὸ τῆς τῶν ἄλλων ἐνεργεσίας, ἤθελε γνωσθῆναι πᾶσι σωτήρ. ἀλλ' ἐὰν καταβαίνων ἀπὸ τοῦ σταυροῦ ἤθελε γνωσθῆναι υἱὸς [θεοῦ,] ἀλλ' ἀπὸ τοῦ μένειν αὐτὸν πλείονα γὰρ μᾶλλον ὁ θάνατος ὁ τοῦ σωτῆρος πίστιν καὶ σωτηρίαν τοῖς ἀνθρώποις φέρει, ἢ ἡ ἀπὸ τοῦ σταυροῦ κατάβασις. ἀμέλει κρεμαμένου αὐτοῦ ὅπου τοῦ σταυροῦ, [ἐπὶ] τὰ μὲν μνήματα ἠνοίγοντο, καὶ οἱ ἐν αὐτοῖς κείμενοι ἐσώζοντο· ὁ δὲ κρεμάμενος λῃστὴς, ὅπου πίστευσεν εἰς αὐτὸν ἵνα δείξῃ, ὅτι τῷ ὄντι σωτὴρ ἐστι, καὶ ἀποθανὼν, τῇ πίστει καρποφορῇ. ὅπου τούτοις ἐξίσαζε λοιπὸν ἀληθῶς ὁ διάβολος, καὶ πᾶσα τὸν [ἐκθύτας] ἀπορία κατεῖχεν

Si Filius Dei es, descende de cruce. Sed Seruator noster reuera Dei filius, non fugiendo mortẽ, sed eã expectãdo, conculcandoq; innotescere voluit, quod ipse esset Filius Dei, & ipsa vita. Poterat enim de cruce descẽdere, qui alios excitauerat è morte, sed descensus ille specimen prętuliſſet fugientis mortẽ: contra, permanere in cruce, nihil aliud quã documentum erat, eũ qui in cruce permanebat, vitam esse. Quapropter magnæ curæ fuit diabolo, vt Dominus istiusmodi vituperiis pulsaretur, optabatq; eũ de cruce descẽdere, ne inter mortuos versaretur, vt illæ sic illæsus abiret, & ipse mortuorum dominium retineret. Metuebat siquidẽ, ne secundũ illam scripturã ascendens in altũ crucis, captiuam duceret captiuitatẽ, & acciperet dona in hominibus. Suspicatus est enim, nũ ipse is esset de quo hoc scriptum erat. Vnde rursus cõcitat Pharisæos veterator ille, eosque frustrà inducit, vt se credituros polliceantur, si de cruce descẽderet. Omnia autẽ mouebat, & quiduis prætet animi sententiã promittebat, modo efficere posset, ne moreretur, & ad infernum descenderet. Denuo igitur Iudæis author fuit, vt dicerent, Alios saluos fecit, seipsũ saluare non potest. Si Rex Israël est, descendat de cruce, & credemus ei. Minime autẽ credere volebat Iudęos ille incredulitatis magister draco, sed Dominũ mortem euitare cupiebat, non quod discere fatageret, an posset ille seipsũ saluare, sed ne aliis salus efficeretur. Nam quũ omnino cognouerat eũ seruasse alios, ambiguũ ei esse nõ poterat, quin ille qui aliis dedisset salutem, is ipse esset Seruator & vita. Ea igitur de causa cõuiciabãtur, ne aliis salus cõciliaretur. Nouerat n. ille versutus non moriturũ quidem esse Dominũ, sed illius mortẽ salutem & vitã futuram esse vniuersis: idcirco eũ de cruce descendere cupiebat, faciebatq; Pharisæos se promittere credituros esse, si saltẽ vel eo modo cõsequeretur, quæ volebat. Dominus autẽ reuera Seruator, qui nõ sua, sed nostra quæreret, nõ in se saluando, sed in creatura redimẽda Saluatorẽ se esse innotescere volebat. Non n. medicus, eo quod se ipsum seruat, declaratur medicus, nisi simul & ægrotis artẽ suã exhibeat. Neq; itẽm sol suũ iubar in se cõtrahens, pro lumine agnoscetur, nisi etiã orbi terrarũ suos radios exporrigat, & tenebras illuminet. Ita quoque & Dominus nõ seipsum saluauit, siquidem nulla salute indigebat, quum esset Saluator, sed ex suis in alios beneficiis voluit Saluator declarari. Neq; descendendo de cruce voluit Filius Dei agnosci, sed ex eo quod in cruce permaneret. Multo enim magis mors Saluatoris. & fidem & salutem hominibus attulit, quàm descensus è cruce attuliſſet. Certe pendente in cruce Domino monumenta aperiebantur, & qui ibi sepulti iacebãt, viuificabantur, & suspensus latro credebat, vt ostẽderetur, & reuera Saluator esse. & dum moritur, fidem sui fœcundate. Ad ista iam deinde vere obstupuit diabolus, & magna in ãxietate hæsitationeq; detinebatur,

Videbat enim se latronem in cruce amisisse: eumq;, cui olim persuaserat latrocinium, nūc fidem recepisse: & quem cōcitauerat blasphemias dicere, illum ipsum videbat iam Dominū adorare, alterumq; latronem increpare. Illud de latrone illum pessimè habebat: quod quem vt latronem occiderat, eum transferri ad paradisum cōspiceret. Videns autē omnia sua arma deiecta, nec vllum sibi esse præsidiū reliquum, quod non à Domino esset contusum, secundū illām Scripturā: Inimici defecerunt frameæ in totū, & ciuitates detraxisti: Hinc ergo turbatus & anxius animi, tentauit deinde Saluatori bibendū dare acetum cum felle, nō sentiens hoc ipsum se contra seipsum instruere. Amaritiem enim iræ ex præuaricatione legis ob ortam, in qua omnes detinebat, Domino porrexit: quā ille accipiens absūpsit, & euacuauit, vt pro aceto vinum, quod miscuit sapientia, nobis potādū daret, & pro felle dulciora melle & fauo eloquia nobis elargiretur: & pro eo quod nostra gustasset, diceret vicissim: *Gustate & videte quoniam suauis est Dominus.* Postquā autem etiam ísthinc exciderat, & spoliatus esset, iam in reliquū deinde tempus eū suspicio tenebat, quum tanta conspiceret, se non contra hominē, sed contra Deū arma moliri, nimirū quia videbat rebus, quibus omnes capiebat, nunc se miserè frustrari & confundi, & potius se ipsum concidere quā alios deiicere. Cedere igitur iā inde parabat, & tergū dare fugæ. Cernens enim eūdem & in cruce pendentē, & mortē persequentem, in metu fuit, ne is ipsus esset, de quo scriptum erat. *Exaltabitur Dominus, vt misereatur nostri:* ac proinde omnia statuerat relinquere, ac fugere, inuidens interim iis quos ille misericordia prosequututus esset. Cæterū Dominus reuera Saluator, noluit illum ita illæsum discedere, neq; opus suum imperfectū deserere, neq; deditos, addictosq; inferno, relinquere inimico. Magno igitur stratagemate & mirabili opere vsus est. Nam quū cerneret illū, alioqui audacem, metu iam contractum, trementē & expauescentem, rursum sese lapsabundū simulat, vt hostē in congressum venientem plane edomaret. Siquidē draco ille nolebat mori Dominum, neq; in ligno pendere. Optabat enim eū de cruce descendere, & non mori: sin autē non descenderet, saltē eum in ligno manere, & non mori. Metuebat enim ne fieret quod scriptum erat, *Spiritus Domini super me, eo quòd vnxerit me, vt euangelizarem pauperibus misit me, & prædicarem captiuis remissionē, & cæcis recuperationē visus.* Idcirco metuebat, ne is esset ille vnctus, & in legationē mittendus ad omnium liberationē. Omnibus igitur nudatus optabat saltē imperiū inferni sibi retinere. Noua siquidē ei formido fuit, nū is esset qui tenebras illustraret, de quo ita scriptura loquitur, *Galilæa gentiū, populus ille, qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnā.* Nam & ipsum audierat Christū ita loquentē, *Ego sum Lux:* quamobrē metuebat, ne & ille moreretur, & ipse ex omnib⁹ eiiceretur.

καὶ ἤκουεν αὐτοῦ λέγοντος· ἐγὼ εἰμὶ τὸ φῶς.

ἑώρα γὰρ αὐτὸν ἀπολέσαντα καὶ τὴν λησὴν ἐν τῷ σαυρῷ, καὶ ὃν ἔπεισε πάλαι λῃσθῆναι, ἑώρα τοῦτον πεσόντα, καὶ ὃν παρώξυνε βλασφημεῖν, τοῦτον ἑώρα προσκυνοῦντα τὸν κύριον, καὶ ὅπου πλήττοντα [καὶ] τῷ ἄλλῳ λῃσῇ· μᾶλλον δὲ τῷ ἐν τῷ λῃσῇ ἁλόντι. ἐτρύχετο δὲ πάλιν· ὅτι ὃν ὡς λῃσὴν ἀπέκτεινε, τοῦτον πάλιν μεταφερόμενον ἑώρα ἐν τῷ παραδείσῳ. ὁρῶν δὲ καὶ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν πανοπλίαν ῥιφεῖσαν, καὶ ὅτι οὐκ ἔτι ἀμυντήριον πεμφθὲν παρ' αὐτοῦ ὁ μὴ ἠκόντισεν ὁ κύριος, κατὰ τὸ γεγραμμένον· τοῦ ἐχθροῦ ἐξέλιπον αἱ ῥομφαῖαι εἰς τέλος, καὶ πόλεις καθῃρέθησαν, διὰ τοῦτο ἐπεραάστετο, [καὶ] ἀπορῶν, παρεῖρκε λοιπὸν δοῦναι τῷ σωτῆρι πιεῖν ὄξος μετὰ χολῆς. ἀλλὰ καὶ τοῦτο καθ' ἑαυτοῦ καταπαίζων ἠγνόει. τὸ γὰρ πικρὸν τῆς ὀργῆς, τὸ διὰ τὴν παράβασιν τοῦ νόμου γενόμενον, ἐν ᾧ πάντας κατεῖχεν, ἀπεδίδου τῷ σωτῆρι, καὶ λαμβάνων ἐκεῖνος ἀνήλισκε τὴν ἔχθραν· ἵνα ἀντὶ μὲν τοῦ ὄξους, ὃν ἐκέρασεν, οἶνον ἡ σοφία ποτίσῃ ἡμᾶς, ἀντὶ δὲ τῆς χολῆς, τὰ γλυκύπικρα ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον λόγια χαρίσηται ἡμῖν· ἃ ἀνθ' ὧν αὐτὸς ἐγεύσατο τὰ ἡμῶν, εἶπε καὶ ἡμῖν γεύσασθε καὶ ἴδετε ὅτι χρηστὸς ὁ κύριος. ὡς δὴ καὶ τότε ἐξέπεσε καὶ ἐσκυλεύθη, καταισχυνθεὶς λοιπὸν ὑποψία αὐτὸν τίς εἶχεν, ὁρῶν πανταχοῦ, ὅτι οὐ πρὸς ἄνθρωπον, ἀλλὰ πρὸς θεὸν ἀντιμάχεται. ἑώρα γὰρ ἐν οἷς τοὺς πάντας ἐθήρευεν, ἐν τούτοις ἑαυτὸν καταισχυνόμενον, καὶ μᾶλλον πίπτοντα, ἢ καταβάλλοντα· καὶ λοιπὸν ἐπειρᾶτο παραχωρεῖν καὶ νῶτα διδόναι τῇ φυγῇ. ὁρῶν γὰρ αὐτὸν κρεμάμενον καὶ διώκοντα τὸ θνατόν, ἐφοβήθη μὴ ἔτος ἐστὶ περὶ οὗ γέγραπται· ὑψωθήσεται κύριος τοῦ ἐλεῆσαι ἡμᾶς. ἢ διὰ τοῦτο μᾶλλον ἐζήτει πάντα καταλιπεῖν, καὶ φυγεῖν, φθονῶν τοῖς ἐλεηθησομένοις παρ' αὐτοῦ, ἀλλ' ὁ κύριος, ὁ τῷ ὄντι σωτήρ, οὐ θέλων αὐτὸν ἀπελθεῖν ἀπαθῆ, ἃ δὴ ἀπλῆς τὸ ἔργον καταλεῖψαι, ἁδὲ τοὺς ἐν τῷ ᾅδῃ σκύδοντας ἀφεῖναι τῷ ἐχθρῷ, ἐστρατήγησε μέγα καὶ θαυμαστὸν ἔργον. ὁ ῥῶν γὰρ αὐτὸν καταπήσαντα καὶ τρέμοντα καὶ ὀλιῶντα τὸ θεσπὶ, πάλιν ὡς ὑποπίπτων χειμαίζει, ἵνα προσελθόντα τὸν ἐχθρὸν, πλέον χειρώσηται. ὁ μὲν γὰρ δράκων, οὐκ ἤθελεν ἀποθνήσκειν τὸν κύριον, οὐδὲ κρεμάμενον ἐπὶ ξύλου. καὶ ἤθελε μὲν καταβῆναι τὸν κύριον ἀπὸ τοῦ σαυροῦ καὶ μὴ ἀποθανεῖν· [εἰ δὲ μὴ κατέβαινε, κἂν μένων αὐτὸν ἀπλῶς ἐπὶ τοῦ ξύλου, καὶ μόνον μὴ ἀποθανεῖν]. ἐφοβεῖτο γὰρ μὴ τὸ γεγραμμένον γένῃ· πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ ἕνεκεν ἔχρισέ με, εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με, κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἄφεσιν, καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν. καὶ διὰ τοῦτο ἐφοβήθη, μὴ οὗτός ἐστιν ὁ χρισθεὶς καὶ ἀποσταλείς, καὶ λοιπὸν τῶν ἀπάντων ἐλαθρεύσηται γενήσεται· γυμνωθεὶς οὖν ἀπὸ τοῦ παντὸς, ἤρχετο καὶ τοῦ ᾅδου κρατεῖν. πάλιν γὰρ ἐφοβεῖτο, μὴ οὗτός ἐστιν [ὁ] ὁ τὸ σκότος καταλάμπων, περὶ οὗ γέγραπται· γαλιλαία τῶν ἐθνῶν, ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει, φῶς εἶδε μέγα. καὶ γὰρ ὄφιν εἰδυῖα μὴ ἀποθάνῃ, καὶ πάντων ἐκβληθῇ.

ὁ δὲ κύριος ἐρῶν αὐτὸν φεύγοντα, ἵνα μὴ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ φύγας ἀπολέσθῃ ὁ ἐχθρός, φωνὰς ἀφῆκεν ἀνθρωπίνας, καὶ φωνὰς ἀσθενείας λέγων, ἐλωΐ, ἐλωΐ, λιμὰ σαβαχθανί· τοῦτ' ἔστιν, θεέ μου, θεέ μου ἵνα τί με ἐγκατέλιπες. καὶ τοῦτ' ἐποίει, ἵνα ὁ διάβολος, ὃν κατὰ πρόγνωσιν θεὸν, τοῦτον ὡς ἄνθρωπον ἀσθενῆ νομίσας, [μὴ] φυγὰς ἀπέλθοι. ταύταις γὰρ [αἷς] φωναῖς ὑπαχθεὶς ὁ πάγκακος, πάλιν ὡς ἄνθρωπῳ προσῆλθε καὶ κατέρραγη. ἔπεισε γὰρ τοὺς ἰουδαίους εἰς σφαγὴν αὐτὸν αἰτῆσαι, καὶ γέγονεν ὅπερ οὐ προσεδόκησεν. ἐσφάγη γὰρ καὶ εἰς ἄλλο μέρος, ἀλλ' εἰς πάλιν πλευρὰν, ἀφ' ἧς ἔρρευσεν ὕδωρ καὶ αἷμα, ἵνα ἐπὶ δὲ προτέρου διὰ τῆς ἐκ πλευρᾶς πλασθείσης γυναικὸς ἦλθεν ἀπάτη, ὕστερος διὰ τῆς πλευρᾶς τοῦ δευτέρου Ἀδὰμ, λύτρον καὶ καθάρσιον τῆς προτέρας γένηται. λύτρον μὲν, διὰ [τοῦ] αἵματος· καθάρσιον δὲ διὰ τοῦ ὕδατος. τοῦτο δὲ οὐ κατὰ γνώμην ἀπέβαινε τῷ διαβόλῳ. καὶ γὰρ οὐ ἐφοβεῖτο μὴ ἐκεῖνον θάνατον, [τοῦτον] ἀπέθανεν ὁ κύριος, καὶ ἐκεῖνος ἐσκύλευται· καὶ νομίσας κρατεῖν τὸν Χριστὸν ἐν τῷ θανάτῳ, αὐτὸς μᾶλλον ἐδείχθη νεκρὸς· καὶ καυχησάμενος ἄνθρωπον ἀνελεῖν, πεπόηκε γνωσθῆναι θεόν. ἅμα γὰρ ἀπέθανεν ἡ μνησικακία ἄνηλιος γέγονε· τὸ δὲ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐράγη, ἡ γῆ ἐσείσθη, καὶ αἱ πέτραι ἐχάσθησαν· αἱ σεσαπῶται πᾶσαι τοῖς πυλωροῖς τοῦ ἅδου κατέπηξαν. ἀφ' ὧν οὐδὲν εἶδεν μηκέτι ἄνθρωπον, ἀλλὰ θεὸν ἀληθῶς ἐν σώματι, ὡς καὶ οἱ θεωροῦντες ἔλεγον· ἀληθῶς οὗτος ἦν υἱὸς θεοῦ. καὶ γὰρ πολλὰ μνημεῖα ἠνεῴχθησαν καὶ ἠγέρθησαν οἱ τούτων νεκροί. τυφλὸν ἀληθῶς ἡ κακία. νομίσας γὰρ ἀποκτεῖναι ἕνα, τῶν πάντων ἐστέρηται· καὶ νομίσας εἰς ᾅδην καταφέρειν, ἐκβεβλῆται τοῦ ᾅδου, καὶ ἀπεδείχθη πᾶσιν, ὅτι οὐκ ἀθανασία φύσεως πέφυκεν ὁ σωτὴρ, ἀλλὰ τὸν θάνατον εἰς ἀναίρεσιν ἐδίωξεν· ἵνα καταργήσῃ τοῦτον, καὶ ἀπαλλάξῃ τούτους ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦσαν δουλείας. οὐ πολὺ γοῦν διέσῃ, καὶ τὰς ᾠδὰς ἔλυσε τοῦ ᾅδου, καὶ τοὺς μὲν ἄλλους ἤγειρε λέγων· ἐγείρεσθε, ἄγωμεν ἐντεῦθεν· αὐτὸς δὲ ἐξανέστη καὶ κατέζησε [τοῦ θανάτου] χλευάσας αὐτοῦ πᾶν τόλμαν ἠγησάμενος. ὡς καὶ ἐν ὕμνοις προῃνεφώνητο λέγοντος τοῦ πνεύματος· ὁ κατοικῶν ἐν οὐρανοῖς ἐκγελάσεται αὐτούς, καὶ ὁ κύριος ἐκμυκτηριεῖ αὐτούς. χλευάζεται γὰρ ἀληθῶς οὕτω παιχθεὶς, καὶ ὡδὴ γνώμην αὐτῷ τῶν πραγμάτων ἀποβάντων. δικὴν γὰρ τοῦ ζωφίου [τοῦ καλουμένου] σφηκὸς, προσβάλλοντος πέτρᾳ, καὶ τῇ προσβολῇ μὴ βλάπτοντος, ἀλλὰ καὶ τὸ κέντρον μᾶλλον ἀπολλύοντος, οὕτω καὶ ὁ θάνατος ἐσφάλη [πάλιν] προσβαλὼν τῇ ζωῇ, ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστός. καὶ ἠδυνήθη κρατῆσαι αὐτὸν τῷ θανάτῳ, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ κέντρον ἀπώλεσεν· ὥσπερ οὖν πρότερον ἔφερε τὸ κέντρον, νῦν αὐτὸ καθαιρεθὲν, καὶ λέγειν· ποῦ σου θάνατε τὸ κέντρον; ποῦ σου ᾅδη τὸ νῖκος; καὶ πάλιν· κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νῖκος. καὶ πάλιν, ἀφεῖλεν ὁ θεὸς πᾶν δάκρυον ἀπὸ παντὸς προσώπου.

Dominus porro quum eum ita fugam adornantem conſpiceret, metuens ne fuga elaberetur, voces humanas emiſit, & voces imbecillitatis ſimulauit, dicens, *Heloi, Heloi, lama ſabachthani*, hoc eſt, *Deus meus, Deus meus, cur me dereliquiſti?* Et hoc fecit, ne diabolus ab eo quem vt hominem antea contemperat, nunc autem vt Deum exhorreſcebat, fuga ſe ſubduceret. Certe iſtis verbis inductus ille, vndecunque ſceleratiſſimus, ſub manus venit, Dominumque adoriens confractus eſt. Perſuaſit enim Iudæis vt eum ad cædem mactationemque depoſcerent. Cæterũ id euenit, quod minime expectauit: mactatus enim eſt, non alibi, quàm in latere ad coſtas, ex quo effluxit ſanguis & aqua: vt quoniam prius per mulierem è coſta formatam profluxerat deceptio, ita nunc per coſtam ſecundi Adæ, redemptio & emundatio prioris Adæ dimanaret, & per ſanguinem redemptio, per aquam vero emundatio obtingeret. Ea res igitur diabolo non ex ſententia ſucceſſit, quum morte ea quam metuebat, mortuus ſit Dominus, ac ipſe ſpoliatus ſit: qui dum ſperat ſe poſſe Chriſtum morte ſuperare, ipſe potius mortuus eſſe deprehenditur: & quum ſe iactaſſet, quod homini inſidias poſuiſſet, fecit vt homo pro Deo agnoſceretur. Simul enim, vt ille moriebatur, rerum natura ſuo ſole deſtituta fuit, velumq; templi ſciſſum eſt, terra quaſſata, petræ diſruptæ, milites eum ianitoribus inferni metu exhorruerunt. Ex quibus videre erat eum non hominẽ, ſed Deũ reuera in corpore humano eſſe, quẽadmodum ſpectatores dicebant: Vere hic eſt Filius Dei. Nam & multa monumenta adaperta ſunt: & eorum mortui reſurrexerunt. Planè cæca res eſt malicia, quæ quum crederet ſe vnũ occidere, omnibus ſimul ſpoliata eſt: & dum ſperaret ſe vnum ad inferos deportare, ab inferis expulſa eſt: ac proinde omnibus rebus deprehenſum eſt, Dominum non imbecillitate naturæ mortuum eſſe, ſed quod mortem ad cædem necemque perſequutus ſit, vt ea abolita, omnes liberaret, quotquot metu mortis per omnem vitam obnoxij erant ſeruituti. Non magnum in medio interuallum, & dolores inferat ſoluit, & alios excitauit, dicens, Surgite, abeamus hinc. Ipſe autem reſurrexit, ac deſcendit, ac pro ludibrio habuit illius audaciam vt in hymnis præcantarum fuit, loquente ſpiritu. *Qui habitat in cœlis, irridebit eos, & Dominus ſubſannabit eos.* Ludibrio certe plane habetur, ita illuſus, rebuſque illi, præter animi ſententiam cadentibus, inſtar miſeri animalculi veſpæ inuadentis petram, nec ſuo adorta quicquam lædentis, quum potius aculeum ſuũ elidat: ita quoque diabolus fruſtratus eſt, confligens cum vita, hoc eſt, cũ Chriſto. Non enim eum morte ſuperare potuit, ſed potius aculeum ſuum amiſit, vt quos antea terrebat ille ſtimulus, nunc ab illis conuitio inceſſatur, quum dicit, *Vbi mors tuus ſtimulus? vbi inferne tua victoria?* ac rurſum, *In deglutione mors fuit, poſtquam inualuerat*, & rurſum, *Abſtulit Deus omnem lachrymam ab omni vultu.*

Poſtmo-

Postmodum eiectus ille miser ex inferno, sedensque ad limina, conspicatus est omnes suos vinctos virtute Christi educi, & mortuos reuiuiscere, & captiuos dimitti, & omnes sanctos qui cũ Adamo erant, obuiã tendere, omnesq; plausibus strepere, quemadmodum scriptum est: *Praeuenerunt principes cõiuncti psallentibus, in medio iuuencularum tympanistriarum*, eosq; qui liberabãtur, gaudio exultare, his verbis loquẽtes. *In conuertendo Domino captiuitatem Sion facti sumus sicut consolati, tunc impletum est gaudio os nostrum, & lingua nostra exultatione.* Nam & Angeli, & omnis exercitus Angelorum, hymnos canentium, ac dicentiũ: *Gloria in excelsis Deo, & in terra pax, & in hominibus bona voluntas*, obuiam iuuenculis animabus, quæ in libertatem asserebantur, procedere, animæque cum Angelis concursare Patriarchis prodeuntibus, omnia vndecunq; lætitia & Psalmis triumphalibus de victoria mortis resonare, sicuti olim sub Dauide, quum iam prostratus iaceret Goliath, chori puellarum cum tympanis accurrentes dicebant, *Percussit Dauid per myriades*, idem quoq; factitatũ est in morte Saluatoris, cui à morte resurgenti omnes occurrebant cũ choris, carminibus, & tympanis sese mutuo incitantes, *Agite quæso, exultemus Domino, iubilemus Deo Salutari nostro*. Alij inter tripudia dicebant, *Ascendit in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona in hominibus.* Alij rursus omnes ad spectaculum deuocabant dicẽtes, *Iubilate Deo omnis terra, Psallite nomini eius*: ac rursũ, *Venite & videte opera Domini, terribilis in consiliis super filios hominum, auferens bella vsq; ad extremũ terræ.* Non enim iam amplius inimicitia & bellum, sed omnia pacata sunt, hoste profligato & extincto, & tyranni pedibus manibusq; colligatis. Alij rursus memores violentiæ diaboli, ingentiumque illius insidiarum, eumque nunc iacere extinctum conspicantes, cum admiratione dicunt: Quomodo cecidit è cœlo lucifer, qui mane oriebatur: & quomodo contritus, & confractus est malleus vniuersæ terræ? Siquidem cum admiratione omnes stupebant. Mirabantur enim magnum illum tyrannum ita derepente mortuum prostratumque iacere, nec inueniebant causam prostrationis, maxime quia persuaserant sibi, morte mortem aboleri non posse: neque in crucem tantum serpentem tolli posse, vnde rursum præ admiratione dicebant, Quomodo capta est Babylon? videbant enim infernum spoliatum. Hæc quum infelix ille simul audire & cernere cogeretur, furebat præ insania, & luctu atterebatur, seq; ita spoliatum cernens, eosque qui olim sub eo in luctu & ploratu agitauerãt, nunc in Domino psallere, præ indignitate rerum distrumpebat seipsum, maxime quòd tantum sui contemptũ insultationẽque, animaduerteret, non potuit non seipsũ lacerare, nesciusq; quid ageret, solũ dentibus stridebat, vt Psalmographus qui illum viderat, restatur, *Obseruabit peccator iustum, & dentibus super eum frendet, Dominus autem irridebit eum:*

ὅτε ἐκβληθεὶς ὁ ἄθλιος ἀπὸ τοῦ ἅδου, καθήμενος ⸀παρὰ τὰς πύλας, θεωρεῖ ἐξαγομένους πάντας τοὺς πεπεδημένους τῇ τοῦ σωτῆρος ἀνδρείᾳ, ⸂καὶ⸃ τοὺς μὲν νεκροὺς ἀναζῶντας· τοὺς δὲ αἰχμαλώτους ἀφιεμένους. καὶ τοὺς μὲν ἁγίους ⸀περιπλέκοντας τοὺς ⸀περὶ τὸν Ἀβραὰμ ⸂καὶ⸃ ἀνακρινομένους πάντας κατὰ τὸ γεγραμμένον· ⸀περιέφθασαν ἄρχοντες ἐχόμενα ψαλλόντων " ἐν μέσῳ νεανίδων τυμπανιστριῶν. τοὺς ἐλευθερωμέ- "
νους χαίροντας καὶ λέγοντας· ἐν τῷ ⸀ἁπτεσθαι κύ- "
A ριον τὴν αἰχμαλωσίαν σιὼν, ἐγενήθημεν ὡσεὶ ⸀παρακεκλημένοι. τότε ἐπλήσθη χαρᾶς τὸ στόμα ἡμῶν, ⸂καὶ⸃ " ἡ γλῶσσα ἡμῶν ἀγαλλιάσεως. καὶ ἄγγελοι δὲ, καὶ " πᾶσα ἡ στρατιὰ τῶν ἀγγέλων ὑμνοῦντες [ἦσαν] καὶ λέγοντες· δόξα ἐν ὑψίστοις θεῷ καὶ ⸀ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀν- "
θρώποις εὐδοκία, [καὶ] ἀπάντων ταῖς λυτρωμέ- "
ναις νεάνισι ψυχαῖς, καὶ αἱ ψυχαὶ συνέρχεσθαι τοῖς ἀγγέλοις, καὶ οἱ πατριάρχαι ἀνέρχονται ⸂καὶ⸃ πάντα πανταχόθεν συνήχει μετ' εὐφροσύνης ⸂καὶ⸃ ψαλμῶν, ἐπὶ τῇ
B γενομένῃ κατὰ τοῦ θανάτου νίκῃ. καὶ ὥσπερ ἐπὶ τοῦ Δαβὶδ πεπτωκότος τοῦ γολιὰθ, αἱ χορεύουσαι μετὰ τυμπάνων ἀπήντων ⸂καὶ⸃ ἔλεγον· ἐπάταξε Δαβὶδ ἐν μυ- "
ριάσιν αὐτοῦ, πεῖπον δὲ γέγονε καὶ ἐπὶ τοῦ θανάτου τοῦ "
σωτῆρος. ἀναστένουσι γὰρ αὐτοῦ, πάντες ⸀περιπίπτοντες μετὰ χορῶν καὶ ᾠδῶν ⸂καὶ⸃ τυμπάνων, λέγοντες ἀλλήλοις· δεῦτε ἀγαλλιασώμεθα τῷ κυρίῳ, ἀλαλάξο- "
μεν τῷ θεῷ ἰακώβ. ἄλλοι δὲ ἐχόρευον, λέγοντες· ἀνέ- "
βη εἰς ὕψος, ἠχμαλώτευσεν αἰχμαλωσίαν, ἔδωκε "
δόματα ἐν ἀνθρώποις. ἤδη δέ τινες καὶ πάντας εἰς θέαν "
C ⸀περιεκαλοῦντο λέγοντες· ἀλαλάξατε τῷ θεῷ πᾶ- "
σα ἡ γῆ, ψάλατε δὴ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ. ⸂καὶ⸃ πάλιν· διότι " καὶ ἴδετε τὰ ἔργα κυρίου [τὰ θεῖα]. φοβερὸς ἐν βου- "
λαῖς ὑπὲρ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, ἀλλοτρίων ⸀πο- "
λέμους ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς. ἐκεῖνος γὰρ ἐχθρὸς ⸂καὶ⸃ πόλε- "
μος, ἀλλὰ πάλαι εἰρηνεύει, κειμένου τοῦ πολεμίου "
νεκροῦ, ⸂καὶ⸃ τοῦ ⸀πάλαι τυραννοῦντος, δεδεμένας χεῖ-
ρας ⸂καὶ⸃ τοὺς πόδας. ἄλλοι δὲ πάλιν γινώσκοντες τοῦ διαβόλου τὴν θρασύτητα καὶ τοὺς μεγάλους λόγους, καὶ νῦν αὐτὸν ὁρῶντες νεκρὸν, θαυμάζοντες ἔλεγον· πῶς "
ἐξέπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ ἑωσφόρος ὁ πρωὶ ἀνατέλ- "
λων; καὶ πῶς συνετρίβη καὶ συνεθλάσθη [πᾶσα] ἡ σφύ- "
D ρα πάσης τῆς γῆς; μετὰ γὰρ τοῦ θαύματος, καὶ ἀπορία "
πάντας εἶχεν. ἐθαύμαζον μὲν γὰρ τὸν μέγαν τύ- "
ραννον ὁρῶντες οὕτως, ἐξαίφνης κείμενον νεκρόν· ἠ- "
πόρουν δὲ τὴν αἰτίαν τοῦ πτώσεως. καὶ μάλιστα ὅτι οὐκ ἐπί- "
σθιον ἐν θανάτῳ τὸν θάνατον καταργεῖσθαι, οὐδὲ ἐν "
σαυρῷ τὸν πολυκέφαλον καταράσασθαι. ὅθεν πάλιν "
ἐθαύμαζον καὶ ἔλεγον· πῶς ἐάλωκε Βαβυλών; ἔ- "
βλεπον γὰρ [λοιπὸν] ⸂καὶ⸃ τὸν ᾅδην σκυλευθέντα. ταῦτα
E δὲ ὁρῶν ὁ ἄθλιος καὶ τούτων ἀκούων, ἐμαίνετο λοιπὸν καὶ ἐτρύχετο, ὀδυρόμενος. καὶ γὰρ ὁρῶν ἑαυτὸν σκυλευόμενον κατέκοπτεν ἑαυτόν. ὁρῶν δὲ καὶ τοὺς ποτὲ κλαίοντας ὑπ' αὐτὸν, νῦν ψάλλοντας ἐν κυρίῳ, διέρρηγνεν ἑαυτόν. ὁρῶν δὲ καὶ τὸ χλεύην τὴν κατ' αὐτοῦ, ἐσπάραττε δεινῶς ἑαυτὸν, καὶ ὁπόταν ὅτι πράξῃ, μόνον ἔτριζε τοὺς ὀδόντας· ὡς ὁ τοῦτον ἑωρακὼς ψαλμῳδὸς, μαρτυρεῖ λέγων· ⸀περιβλέπεται ὁ ἁμαρτωλὸς τὸν δίκαιον, καὶ βρύχει ⸀ἐπ' αὐτὸν τοὺς ὀδόντας αὐτοῦ, ὁ δὲ κύριος ⸀ἐκγελάσεται αὐτόν. καὶ

πάλιν

πάλιν ἁμαρτωλὸς ὄψει καὶ ἀργιθήσει· τοὺς ὀδόντας αὐτοῦ βρύξει καὶ πακήσει. ἔτριζε γὰρ μεταμελόμενος, ὅτι καὶ ὅλως πτόλμησε καὶ τοῦ σωτῆρος· εἰδὼς ἑαυτὸν πρότερον πλημμελήσαντα καὶ τῶν δικαίων, καὶ μηδὲν τοιοῦτον πεπονθότα. καὶ γὰρ ὑποβαλλόμενος τῷ ἀβελ, καὶ τοὺς πατριάρχας θλίψας, ὑποβαλλόμενος δὲ καὶ τῷ ἡσαΐᾳ, καὶ τὸν ἱερεμίαν ὑβρίσας, καὶ τὸν ἰὼβ πειράσας, πάλιν ἴσχυε, καὶ ἐβασίλευεν ὁ θάνατος ἀπὸ ἀδὰμ, μέχρι μωυσέως. ἄρτι δὲ πλήμμησας καὶ τοῦ κυρίου, θεωρεῖ ἑαυτὸν γυμνούμενον ἱρου, καὶ ἐκβληθέντα τῶν πάντων, καὶ ὑπὸ πάντων καταπατούμενον. ἔργον γὰρ τοῦ σωτῆρος γέγονε, μὴ μόνον αὐτοῦ τοῦ θανάτου καταπαῖξαι, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς ἐπ' αὐτὸν ὑποτιθέναι· ἵνα μὴ μένον ἡμᾶς τῆς ἀθελείας ἐλεύθερώσῃ, ἀλλὰ καὶ τοῦ δουλώσαντα ἡμᾶς καταρχήσῃ· μήποτε πάλιν ἰσχύσας ἀπολήσῃ ἡμᾶς, καὶ εἰς ἀργὸν αὐτοῦ τὸ καλόρθωμα γένῃ. ὅθεν αὐτὸς καταπαίξας τοῦ θανάτου, λοιπὸν ἔκδοτον καὶ ὑμῖν αὐτὸν εἰς τὸ παίζειν δέδωκε λέγων· ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν ἐξουσίαν, πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων, καὶ ὑπὲρ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. καὶ πάλιν· καταπατήσεις λέοντα καὶ δράκοντα. πάλαι μὲν γὰρ ὁ ὄφις ἡ πάτησις τοῦ εὐαν, καὶ τῷ φθόνῳ τούτου, ὁ θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθεν· ἄρτι δὲ πατεῖται. καὶ θέλων ἀπελθεῖν, ἀκούει· ὕπαγε ὀπίσω μου σατανᾶ. καὶ πάλαι μὲν ὁ ἀντίδικος ἡμῶν διάβολος ὡς λέων περιεπάτει, διψῶν τὴν ἡμετέραν ψυχήν· ἄρτι δὲ καταπατεῖται, σὺν τῷ δράκοντι, καὶ λοιπὸν ὁ θεὸς συντρίψει τὸν σατανᾶν ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν. καὶ τοσοῦτον καταφρονεῖται καὶ παίζεται, ὡς καὶ ὑπὸ τρώγλην ἀσπίδων, ἐκβάλλοντά τινα τὴν χεῖρα μὴ φοβεῖσθαι· παίζεται γὰρ ὁ ἡσαΐας προεφήτευσε· καὶ ἔστιν ὁ λόγος ἀληθής. παιδία γοῦν τὴν πάλαι καὶ γέροντας ἀπατῶσαν ἡδονὴν, ἄρτι χλευάζουσι· καὶ μήπω νομίμης ἡλικίας ὑπεβάντες τὴν ὑπὲρ τὸν νόμον πεῖραν γυναικῶν σωφρονοῦσι καὶ παρθένοι μένοντες, τῷ λόγῳ παίζουσι τοῦ φιλήδονος ἡδονῆς πάσας ἀπάτας. μὴ φοβούμενοι ταύτης τὰ θανατηφόρα δήγματα. ἤδη δέ τινες καὶ αὐτὸ τὸ κέντρον τοῦ διαβόλου παίζοντες, οὐκ ἐδειλίασαν τὸν θάνατον· ἀλλὰ τῷ ζωῇ αὐτὸν ἤλλαξαν τῷ θανάτῳ, μάρτυρες γενόμενοι τοῦ λόγου. διατοῦτο γὰρ ἀπέθανεν ὁ κύριος. πολλοὶ δὲ καὶ ἐπὶ γῆς καταλιπόντες, ἐλευθέρῳ τῷ βαδίσματι, τὰ ἄνω διαβαίνουσι καὶ ἐν ἀρανῷ πολιτεύονται· οὐκέτι φοβούμενοι τὴν ἀρχοντικὴν τοῦ ἀέρος, ἀλλὰ καὶ ὑπερπλήττοντες καὶ λέγοντες, ἀπάγετε ὀπίσω μου σατανᾶ· ὅτι κύριον τὸν θεόν μου προσκυνήσω. διατοῦτο γὰρ ἐσαρώθη εἰς τὸν ἀέρα ὁ σωτήρ· ἡ γὰρ ὁδὸς τοῦ παραδείσου, ἡ πάλαι διὰ ἁμαρτίας κλεισθεῖσα, ἄρτι τοῖς θελομένοις ἀνέωγε, ὡς παῦλος μαρτυρεῖ, ἁρπαζόμενος ἐκεῖ, καὶ ἀπερχόμενος εἰς τοὺς οὐρανούς. διατοῦτο γὰρ ἔπαιζεν ὁ κύριος τὸν ὄφιν· καὶ ὁ μὲν ἅδης κατήργηται, οὐκέτι τοῦ θανάτου κρατοῦντος, ἀλλὰ πάντων ἐγειρομένων. ὁ [δὲ] διάβολος, οὐκέτι ἐξανίσταται· καθ' ἡμῶν πεπωκὼς γὰρ καὶ πεσὼν ἀληθῶς ὑπὸ τῷ σήθ καὶ ἐνὼς καὶ λίᾳ πρώην. διατοῦτο γὰρ ἀνέστη ὁ κύριος. καὶ οἱ μὲν ἄνθρωποι μεμαθήκασι καταφρονεῖν σωμάτων καὶ πλούτου, καὶ πλουτοῦσι τῷ λόγῳ καὶ τῇ γνώσει· ὁ δὲ

& rursus, *Peccator videbit & irascetur, dentibus suis frendet & contabescet*. Stridebat autem ideo dentibus, quia dolebat se vnquam cum Christo congressum esse. Sciebat se quidem antea temerariè audacem fuisse contra iustos, sed vt nihil vnquam tale experiretur. Nam quanquam & Abeli insidiatus esset, & Patriarchas afflixisset, & Esaiæ insidias posuisset, & Hieremiam contumelioſe habuisset, & Iob tentasset, mors tamen æque iterum inualescebat, regnabatque ab Adamo vsque ad Mosen: nunc autem quũ simili audacia aduersus Dominum vsus esset, se plane Irum factum esse, & vndecunque depulsum, ab hominibus supplantari animaduertebat, ac tale opus non nisi Saluatoris esse, vt qui nõ modo solus ipse morti illuderet, sed & nos quoque morti superimponens, eam conculcandam daret, vt non solũ nos à seruitute vindicaret, sed authorem seruitutis conficeret, ne rursum inualescens, nos supplantaret, victoriamque suã irritã faceret. Quapropter ipse quum illusisset morti, nobis eam conculcandam tradidit, quod his verbis indicat, *Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes & scorpiones, & super omnem potestatem inimici*, & rursum, *Conculcabis leonem & draconem*. Olim enim serpens deceperat Euã & eius inuidia mors in orbem venit: nunc autem cõculcatur, & volens decipere, audit, *Vade retro Satana*. Olim aduersarius noster diabolus, vt leo circuibat, sitiens nostram animam. Nunc autem cum dracone conculcatur, ac deinceps breui Dominus conteret Satanam sub pedibus nostris, ac iam tantopere despicatui ac ludibrio est, vt qui in cauernam aspidum manum inserat, non reformidet. Hæc enim Esaias prophetauit, & verum est quod dixit. Pueri certe voluptatem olim grandæuos decipiẽtem iam impræsentiarum deridẽt: & qui nondũ sunt legitimæ ætatis, ea castitate, quæ supra legẽ est, lumbos suos accingunt: & virgines permanentes, ratione calcant serpẽtinæ voluptatis astutias, nihil veritì illius lethales morsus. Quin & aliqui ipsum stimulum diaboli pedibus prementes, mortem minime exhorruerunt, & vitam suam cum morte cõmutauerunt, martyres verbi effecti: ea enim de causa Dominus mortuus est. Multi quoque rebus terrenis humi relictis, libero subvolatu in aërem penetrant, & in cœlo cõuersantur, nihil iam metuẽtes principem aëris, sed si prohibere velit, potius increpãtes sub his verbis, Apage te in tergum Satana, quoniam Dominum Deum meũ ſcrino adorare. Ideo enim in aërẽ cruce sublatus est Saluator, vt via paradisi quæ olim clausa erat ob peccatum, nunc volentibus pateret, quemadmodum Paulus testatur, qui eo loci raptus est, & in cœlos ascẽdit. Ideo Dominus illusit serpenti, & infernus deuastatus est, profligatoque mortis imperio omnes resurgunt, neque iã inde diabolus aduersus nos insurgit. Cecidit enim, & plane iã super pectore & ventre prouolutus: resurrexit enim Dominus, & homines didicerunt aspernari diuitias corporales, qppe qui verbo & scientia ditescãt.

Ille

Ille autem draco, qui se diuitem gloriabatur denudatus est, & iam Irus & pauper omnia sua spolia amisit. *Qui quum olim medius inter Cherubinos versabatur, omnique lapide precioso redimitus, Sardio, Iaspide, Achate fulgebat, nunc in papyro & arundine, & ruderibus dormit,* vt in Iob de eo refertur. Ideo enim Deus pauper fuit, vt nos illius paupertate diteſceremus, & diabolus nudaretur. Et quod mirabile est & magnum in rerum natura, homines ad mortem properant optantes aduentum Domini, quum miser interea diabolus, qui olim imperia mortis tenebat, Saluatoris aduentum reformidet, & iudicium exhorreat. Nouit enim sibi præparatum ignem & Angelis suis. Eaque de causa iudicium subiit Dominus, vt nos à iudicio liberaret, illumque condemnaret. Cæterum de diuina cognitione in omnes & omnibus in locis quid opus est loqui, quum ex iis quæ fiant, quisque sibi fidem hauriat? Non enim vlla dies præterlabitur, in qua non aliqui idola relinquant suasque & patriæ leges inficientur & ad Deum confugiant, & Christi leges recipere concupiscant, incredibili admiratione in eum credentes. Qui enim hactenus idololatræ, & Christum vt hominem vilipendebant, eundem postea Deum esse agnoscentes, destituunt idola: & quos dæmones in idolis metuebant, eos ad Dei cognitionem peruenientes, derelictui habent, & ab aliis expellunt: & voluptatem, cui in idololatria sua metuebant, in Christo nunc aspernantur. Et peccatum quod illos tum superabat, iam signo crucis vincentes despicatui habent, & ludibrium putant. Et prorsus nullam fidem virginitati habentes, & impossibile esse dictitantes eam virtutem in hominibus reperiri, iidem vbi iam credidere Saluatori ex virgine nato, non solum eam in aliis esse agnoscunt, sed ipsi eam pudicitia & sanctitate corporis præstant, & vicissim ab Ethnicis ipsos iam tales esse factos credi non potest. Hinc iam ociosa obliterataq; est omnis magia, & vniuersa Græcorum infatuata est sapientia. Nam in rebus diuinis, non verbis, sed factis opus est: nec pronunciatio linguæ, sed animi affectus prodest. Ethnici igitur verbis non capiunt illa quæ fide Christiani repræsentant. Et quæ verbis agunt magi, hæc martyres Christi non verbis, sed rebus exhibent, & de qua virginitate ambigunt magi & Græcorum Philosophi, hanc in Christo mulieres demonstrant: & dæmones, quibus, vt diis, ethnici supplicant, eos pueruli in Christo persequũtur. In summa ille Christigerulus vir vt Deus in terris, mala ab hominibus depellit, & vndiq; quasi cum sole circumambulans & colluſtrans, iubar suum diffundit, cœlestemq; vitam præ se fert. En tibi vnum ex fortibus crucis factis: en quæ mors tibi Saluatoris efficit; non enim opus est hominis, sed Dei. Atque ideo vti homo passus est, vt hominibus ea, quæ sunt super hominem & diuina largitetur.

ὁ δὲ καυχώμενος εἶναι πλούσιος δράκων γεγύμνωται, καὶ νῦν γυμνὸς Ἶρος καὶ πένης ἐστὶ καταskυλόμενος τὰ σπαντων. καὶ γὰρ πάλαι τῶν χερουβὶμ ἀναμεσον ὢν, καὶ πάντα λίθον χρησὸν ἐνδεδυμένος, τὸν σαρδιον, τὸν ἴασπιν, τὸν ἀχάτην ἄρτι λοιπὸν ἐπὶ πάπυρον καὶ καλαμον καὶ χάλικα καὶ κοπρίαν ὢν, ὡς ἐν τῷ Ἰὼβ περὶ αὐτοῦ λέγεται. Διὰ τοῦτο γὰρ ὁ κύριος ἐπτώχευσεν, ἵνα ἡμᾶς τῇ πτωχείᾳ αὐτοῦ πλουτήσωμεν, καὶ ὁ διάβολος ἐγυμνώθη. καὶ τὸ παράδοξον μέγα γενόμενον ἐν τῇ κτίσει. ἄνθρωποι μὲν γὰρ σπεύδουσιν ἀποθνήσκειν ἐρχόμενοι τὴν ἐπιδημίαν τοῦ σωτῆρος. ὁ δὲ δόλιος διάβολος, ὁ πάλαι τὸ θανάτου τὸ κράτος ἔχων, νῦν φοβεῖται τὸν ἐρχόμενον, καὶ τὴν κρίσιν καταπήγασθαι. οἶδε γὰρ τὸ ἡτοιμασμένον αὐτῷ πῦρ, καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ σκριθῆναι ὁ κύριος, ἵνα ἡμᾶς [ἀπὸ] τῆς κρίσεως ἐλευθερώσῃ, κἀκεῖνον καταkρίνῃ. ὠφέλει γὰρ τὸ γενόμενον εἰς πάντας. παντα χοῦ θεογνωσίας τί δεῖ καὶ λέγειν, τῶν γινομένων, ἀφ' ἑαυτῶν ἐχόντων πίστιν; ἀκέστι γὰρ ἡμέραν παρελθεῖν, ἐν ᾗ ὅτι μὲν εἴδωλα ἀκαταλιμπάνουσιν ἄνθρωποι, καὶ τοὺς ἰδίους καὶ πατρικοὺς ἀρνοῦνται νόμους, ὥστε ᾗ θεὸν καταφεύγουσι, καὶ τοὺς Χριστοῦ λαμβάνειν νόμους ἀξιοῦσι, παραδόξῳ θαύματι πιστοῦνται εἰς αὐτόν. ἐπὶ γὰρ εἰδωλολατροῦντες καὶ ὡς ἄνθρωπον διαβάλλοντες τὸν Χριστὸν, τὸν τοῦ ὑστέρου θεὸν γινώσκοντες, καταλιμπάνουσι τὰ εἴδωλα, καὶ ὃς ἐφοβοῦντο δαίμονας ἐν τοῖς εἰδώλοις, τούτοις τὸν κύριον ἐπιγινόντες λοιπὸν καταλείπουσι, καὶ ὑπὸ ἄλλων διώκουσι· καὶ οἱ εἰδωλολατροῦντες ἡδονὴν ἐφοβοῦντο, ταύτης ἐν Χριστῷ καταφρονοῦσι, καὶ τὴν ὀπὴν νικῶσαν αὐτοὺς ἁμαρτίαν, ἄρτι τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ νικῶντες παίζουσι. καὶ γὰρ ἀπιστοῦντες ὅλως τῇ παρθενίᾳ, καὶ ἀδύνατον εἶναι λέγοντες ἐν ἀνθρώποις ταύτην ἀνευρίσκεσθαι τὴν ἀρετὴν, καὶ πιστεύσαντες τῷ ἐκ παρθένου σωτῆρι, οὐ μόνον ὑπογινώσκουσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ταύτην πολιτεύονται, ἀπιστοῦνται δὲ τοῖς ἔτι ἔθνεσιν εἰδωλολάτραις. ἐπὶ τούτοις ᾗ ἤργησε πᾶσα μὲν φαρμακεία, πᾶσα ᾗ μαγεία κατήργηται, καὶ πᾶσα τῶν ἑλλήνων μεμώρανται σοφία, ἐν γὰρ τοῖς θείοις, οὐ λόγων, ἀλλ' ἔργων ἐστὶ χρεία· καὶ οὐχ ἡ προφορὰ τῆς γλώττης, ἀλλ' ἡ τῆς ψυχῆς διάθεσις ὠφελεῖ. εἰ γὰρ ἕλληνες, οὐ καταλαμβάνουσι λόγοις πᾶσι, [ἃ] τῇ πίστει χριστιανοὶ ἐπιδείκνυνται· καὶ ἐνεργοῦσι λόγοις οἱ μάγοι, [ταῦτα σιωπώντων ἡμῶν, τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ καταργοῦντες], καὶ ἀμφιβάλλουσι περὶ ἀθανασίας] ταῦτα οἱ μάρτυρες τοῦ Χριστοῦ, οὐ λόγοις ἀλλ' ἔργοις ἐπιδείκνυνται· καὶ περὶ ἧς διαζωσι παρθενίας οἱ μάγοι καὶ τ' ἑλλήνων φιλόσοφοι, ταύτην ἐν Χριστῷ [αἱ] γυναῖκες ἐπιδείκνυνται· καὶ οἷς ἔχουσι δαίμοσιν ὡς θεοῖς, τούτους καὶ παιδία ἐν Χριστῷ διώκουσι. καὶ ὅλως ὁ χριστοφόρος ἀνὴρ, ὡς θεὸς ἐστιν ἐπὶ γῆς, τοῖς μὲν ἀνθρώποις, ἀνεξίκακος γινόμενος· πᾶσι δὲ ὡς σωτὴρ λίαν πρέπων, τὴν οὐράνιον ἐπιδεικνύμενος βίον. ἰδοὺ ἐν [τούτῳ] τῷ σταυρῷ κατόρθωμα. ἰδοὺ ταῦτα πεποίηκεν ὁ θάνατος τοῦ σωτῆρος. οὐ γὰρ ἀνθρώπου ἐστὶ τὸ ἔργον, ἀλλὰ θεοῦ.

καὶ διὰ τοῦτ' ἐπάνω ἐθέλησεν ὡς ἄνθρωπος, ἵνα τοῖς ἀνθρώποις τὰ ὑπὲρ ἄνθρωπον καὶ θεῖα χαρίσηται αὐτὸς

αὐτὸ γοῦν ἐστι τὸ νῦν ἐν ἀνθρώποις κατορθώματα. κἂν γὰρ παῦλος λαλῇ, ἀλλὰ χριστὸς ἐστιν [ὁ] αὐτῷ λαλῶν· κἂν μεγάλα θαυμάσια ποιῇ, ἀλλ' ἡ τοῦ χριστοῦ χάρις ἐστὶν ἡ ταῦτα ἐνεργοῦσα· καὶ ἐὰν εἰς πάντας ἔφθασεν ἡ περὶ θεοῦ γνῶσις, ἀλλ' οὐκ ἀνθρώπων ἐστὶν ἡ διδασκαλία, ἀλλ' αὐτοῦ λόγου, καταβάντος μεσίτου θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. ὅτε γὰρ γέγραπται, οἱ ἰουδαῖοι μὲν ἐσιώπησαν πάλαι, ἄρτι δὲ πληρούμενον ὁρῶσι. γέγραπται γὰρ· ὅτι ἔσον[ται] πάντες διδακτοὶ θεοῦ, καθάπερ καὶ ἱερεμίας λέγει· ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχον[ται], λέγει κύριος. καὶ ἐπιφέρει λέγων· ἐὰν μὴ διδάξῃ ἕκας ὁ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ λέγων· γνῶθι τὸν κύριον, ὅτι πάντες εἰδήσουσί με ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου αὐτῶν. ὅτι ἵλεως ἔσομαι ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν. τίς γάρ ἐστιν ὁ ἐν τοῖς εἰδώλοις κατανύττων εἰ μὴ ὁ κύριος; ἢ τίς ὁ ἀνάγων αὐτοὺς ἐκεῖθεν ἔτι δεδεμένους εἰδώλοις, εἰ μὴ αὐτὸς ὁ χριστὸς ὁ λέγων ὅταν ὑψωθῶ, πάντας ἑλκύσω πρὸς ἐμαυτόν. τὸ γὰρ παράδοξον ἐστὶ τοῦτο· ὅτι [ἔτι] δουλοδούντων αὐτῶν εἰδώλοις, διανοίγεται τούτων ὁ νοῦς [τῆς ψυχῆς] εἰς τὸ νοεῖν, [ὅτι] οὓς μὲν ἐνόμιζον πάλαι θεοὺς, ξύλα ἢ λίθους εἶναι· ὃν δὲ ἐχλεύαζον ἐσταυρωμένον, τοῦτον οὐκ ἄνθρωπον, ἀλλὰ θεὸν ἐπιγινώσκειν. νῦν δὲ διδάσκαλος οὐκ ἄνθρωπός ἐστιν, ἀλλ' ὁ τὸ νοῦν μόνον ὁρῶν θεός. μακάριε ἀληθῶς καὶ ζωοποιὲ σταυρὲ τοῦ σωτῆρος· τὸν μὲν θανατον ἐθριάμβευσας, τὸν δὲ τοῦτον κατέχοντα διάβολον ἀνεῖλες. θεῖε λόγε ἢ ἀληθῶς σοφία τοῦ πατρὸς· σὺ καὶ τοῦ πανάγνου τὸ πρόσωπον ἔδειξας, καὶ τὴν πλεύξιν τοῦ θώρακος αὐτοῦ ἐγύμνωσας· ὥστε καὶ ἡμᾶς λέγειν· ὁ γὰρ αὐτοῦ [τὰ] νοήματα ἀγνοῦμεν. φιλάνθρωπε ἢ ἀγαθὲ δέσποτα· σὺ καὶ αἰχμαλώτους ἡμᾶς ὄντας ἐλυτρώσω, καὶ δουλεύοντας τῇ ἁμαρτίᾳ, διὰ τοῦ θανάτου ἰδιοκύρως ἠλευθέρωσας. οἴδαμεν γὰρ ὅτι ἠλευθερώθημεν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας. εἰρηνοποιὲ [ἀληθῶς] ἡμῖν τοῦ θεοῦ· σὺ καὶ τὴν υἱοθεσίαν ἡμῖν ἀποδέδωκας, καὶ ἀποκαταλλάξας ἡμᾶς τῷ σωτοῦ πατρὶ, τὴν ἐχθρὰν ἐν τῇ σαρκὶ κατήργησας. ὥλεπε σωτὴρ καὶ ἀληθῶς βασιλεῦ· σὺ γὰρ ἐπτώχευσας ἵνα τῇ σῇ πτωχείᾳ πλουτήσωμεν· σὺ καὶ τὴν βασιλείαν ἡμῖν τῶν οὐρανῶν ἐχαρίσω. κτίσα ἢ δημιουργὲ τῶν πάντων λόγε τοῦ πατρὸς· σὺ γὰρ πάλιν ἡμᾶς ἀνέκτισας, καὶ σου ποιήματα ἐσμεν, κτισθέντες ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς. φῶς ἀληθῶς καὶ ἀπαύγασμα τοῦ πατρὸς· σὺ γὰρ ὑμᾶς ἐν σκότει καταλαμψας, ἢ μὴ βλέποντας ἡμᾶς, εἰς φῶς ἤγαγες. μορφὴ καὶ εἰκὼν ὄντως τοῦ πατρὸς· σὺ γὰρ ἡμᾶς ἀπολλυμένους ἐμόρφωσας, καὶ πάλιν ἐχαρίσω τὸ κατ' εἰκόνα. θεὲ λόγε καὶ ἀληθῶς ζωὴ· σὺ γὰρ ἀποθανόντας ἐζωοποίησας, καὶ φθαρέντας ἀνεκαίνισας, ἐνδύσας τὴν ἀφθαρσίαν. δύναμις ἀληθῶς καὶ βραχίων κυρίου δεξιὰ τοῦ πατρὸς· σὺ γὰρ καὶ πᾶς ὠδῖνας ἔλυσας θανάτου, θύρας χαλκᾶς καὶ μοχλοὺς σιδηροῦς κατάξας· ὡς ἡ γραφὴ λέγει. σὺ καὶ [τὸν δράκοντα] τὸν ὄφιν τὸν διάβολον, ἐν ἀνθρωπίνῳ ἀγκίστρῳ περιήγαγες ἐν τῷ τροπαίῳ τοῦ σταυροῦ· διὰ σὲ καὶ τὴν σὴν θείαν ἀνδραγαθίαν, πάντες μὲν αἰτοῦ πατέρα,

Illius enim sunt istæ in hominibus efficaciæ, in agendo præstantiæ. Nam si Paulus loquatur, non est alius qui in eo loquitur nisi Christus: siue magnalia & mirifica faciat, non est alia quàm Christi gratia, qua ille operatur. Nam tametsi in omnes venerit cognitio Dei, non tamen ea hominum doctrina est, sed Verbi, quod descēdit, vt esset intercessor mediatorq; Dei & hominum: ita enim scriptum est. Iam quod Iudæi olim reticuerūt, id nunc completū videnti: ita enim in scripturis habetur. Erunt omnes dociles Dei, quemadmodum & Hieremias scripsit, *Ecce dies veniunt, dicit Dominus,* ac deinde ista verba subinfert. *Et non docebit quisq; fratrem suum, dicens, Cognosce Dominum, quin omnes me cognoscent, à minimo vsq; ad maximum, quod misericors sim in causis eorum.* Alioqui quis est, qui eos in idololatria, ita pœnitentia stimulat nisi Dominus? Aut quis est, qui eos inde abducit, etiamnum seruientes idolis, nisi ipse Christus, qui dicit, *Quum exaltatus fuero, omnes traham ad me ipsum?* Nam id certe pro ingenti miraculo habendū, quod etiamnum idolatriæ seruientibus mens aperiatur, vt intelligant eos, quos hactenus pro diis habuere, ligna prorsus & lapides esse: & quem irridebant vt crucifixum, hunc non pro homine, sed pro Deo agnoscant, Non igitur istius doctrinæ homo magister censendus est, sed is qui solus mentem intuetur Deus. Beata nimirum & viuifica crux Saluatoris, quæ de morte triumphasti: & eum, qui mortem in sua potestate habebat, diabolum sustulisti. O diuinum Verbum & reuera sapientia Patris, tu versuti illius faciem aperuisti, & sinus plicasque pectoris illius denudasti, vt & nos dicamus: Non enim illius cogitationes ignoramus. Mortalium amator & bone Domine: Tu nos captiuos redemisti, & seruientes peccato tua propria morte liberasti. Scimus quod à peccato liberati sumus. O pacificator fili Dei: Tu nobis filiorum adoptionem reddidisti, & vbi nos tuo Patri reconciliaras, inimicitiam in carne aboleuisti. O opulente Saluator & reuera rex: Tu pauper fuisti, vt nos tua paupertate ditesceremus: tu nobis regnum cœlorum largitus es. O creator & conditor omniū, Verbum Patris: Tu nos denuo reformasti, tuæque creaturæ sumus conditi ad bona opera. Lumē reuera & iubar Patris: Tu enim nos in tenebris illuminasti, & non videntes in lucem produxisti. O forma & imago reuera Patris: Tu enim nos perditos formasti, & imaginē Dei nobis rettribuisti. Deus, Verbū, & prorsus vita: Tu nos mortuos viuificasti, & corruptos renouasti, induens nos immortalitate. Virtus reuera & brachium & dextera Patris: Tu enim dolores mortis soluisti, ianuas æreas, & vectes ferreos confregisti, vt scriptura dicit. Tu & serpentem diabolum, hamo escaq; humanæ carnis circumegisti per crucis trophæum: tuo ductu diuinoque auspicio omnes eum cōculcāt, omnes

omnes ei illudunt. Te enim primum in illum insultante, initium creaturæ incœpit esse, conditæ ad hoc, vt illi insultaret. Te illum prosternente, omnibus obortа admiratio est, vt in hæc verba prorumperent: Quomodo cecidisti è cœlo Lucifer, qui mane oriebaris? Teque capiente, ab illo chirographum, affigente que illud cruci, omnes in illum conuitia iactitant, dicentes: Quomodo nunc requiescit? quomodo inquam requiescit exactor, & in otium datus est accelerator? contriuit Deus iugum peccatorũ. Iam enim posthac ei substernitur putredo, & vermis efficitur eius operimentũ, nec est vt quisquam vlterius draconem metuat, sed te. Et te per te Patrem adoramus. Ad istũ modum igitur Deus, vbi primum resurrexerat, insultauit morti, & nos ab ea liberauit. Iudæi, ne ista quidem videntes, ad pudorem redigi potuerunt, ignari contrà seipsos ea se moliri, quæ in Dominum audebant: & in tradendo Christo, Hierosolymorum se traditionem prouocare, dicente Propheta Hieremia: Tradita tradetur Hierusalem in manus Nabuchodonosor regis Babyloniæ. Neq; conspiciebãt, quòd quum non vellent seruire Domino, se in seruos diabolo subiicerent, eiq; ancillarentur ad insidias Christi. Ignorabant enim in expetendo Barrabbam, & in occidẽdo Dominũ, quod ipsi vitam Barrabbæ acturi essent, futurumque esse, vt cædes & seditiones apud ipsos magis ac magis increbrescerent. Abiicientes vero Christum, lucem à se & veritatem, & quicquid est Christus, abiecerunt, vt Esaias dicit, *Ecce enim dominator Dominus Sabaoth, auferet a Iudæa & Hierusalem, validum & validam, vires panis & vires aquæ, gigantem & robustum, Principem & bellatorem, & Iudicem & Prophetam, & coniectorem, & presbyterum, & præfectum quinquaginta militum, & mirificum consiliarium, & sapientem architectum, & prudentem auscultatorem, & præstitutam illis principes adolescentes: & illusores eis dominabuntur.* Illudebant enim infelices illi Domino & non animaduertebant illud Propheticum contra ipsos adimpleri, quod ita dicit, *Illusores dominabuntur eorum.* Hoc enim est illud mirabile Saluatoris, quod dum crucifixus pateretur pro humanitate, interim illuserit mortem, & contra Iudæos implerentur ea quæ scripta erant. Quòd autem lux ab illis ablata sit, ita testatum inuenies in Hieremia: *Verbum quod factum est super Hieremiam in omnem populum Iudæ*, vbi deinde istam vocem subinfert: *Auferam ab illis vocem lætitiæ, & vocem gaudij, vocem sponsi, & vocem sponsæ, odorem vnguenti, & lumen candelæ.* Nihil tamen ob id segniores fuere ad tradendum gentibus Saluatorẽ, neq; viderunt, etiam tum cæcutientes, quòd ipsi non ita diu postea dispergendi essent inter gentes, & quòd in eorũ hæreditatem, contra ipsos ingressuri essent erhnici, quemadmodum scriptum est, *Deum venerũt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum, redegerunt Hierusalem in specum tuguriolj, vbi excubant custodes pomorum.*

Neque

πάντες ἢ αὐτὸ καὶ παίζουσι. σὺ γὰρ πρώτου παίξαντος εἰς αὐτὸν, γέγονε λοιπὸν ἀρχὴ τοῖς πλάσμασι κυρίε, πεποιημένον εἰς τὸ καταπαίζεσθαι, & σὲ ἰδόντος καταβάλοντος, γέγονε πᾶσι θαῦμα, ὥστε καὶ λέγειν· πῶς ἐξέπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ ἑωσφόρος ὁ πρωὶ ἀνατέλλων. καὶ σὲ λαβόντες παρ' αὐτοῦ τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον, καὶ προσηλώσαντος αὐτὸ τῷ σταυρῷ, πάντες [κατ'] αὐτὸ κατακερτομοῦσι λέγοντες· πῶς ἀνεπαύσω ὁ ἀπαιτῶν; & ἀναπέπαυται ὁ ὑποτασσόμενος; συνέτριψεν ὁ θεὸς τὸν ζυγὸν τῶν ἁμαρτωλῶν. λοιπὸν γὰρ ὑποκάτω αὐτοῦ σρώννυται σὴψις, καὶ τὸ καλάλυμα αὐτοῦ γίνεται σκώληξ, καὶ πάντες ἀκέπι τὸν δράκοντα φοβοῦνται, ἀλλὰ σὲ, & διὰ σοῦ τὸν πατέρα προσκυνοῦσιν. οὕτω μὲν οὖν ὁ κύριος ἐξανεστὰς ταχέως, καὶ παίξας θανάτῳ, καὶ ἡμᾶς ἠλευθέρωσεν ἀπ' αὐτοῦ. ἰουδαῖοι δὲ ἀβλεπῶς ἐβλεπον ἠχύνοντο, ἀλλὰ & ἠγνόουν πλανῶντες καθ' ἑαυτῶν ἐπεχείρουν πάντα. οὐκ ἔβλεπον δὲ προδιδόντες τὸν κύριον, ὅτι τῷ τὸν ἱερουσαλὴμ προδοσίαν προκαλεῖται, λέγοντος τοῦ προφήτου ἱερεμίου· προδιδόμεθα προδοθήσεται ἱερουσαλὴμ εἰς χεῖρας ναβουχοδονόσορ βασιλέως βαβυλῶνος. & οὐκ ἔβλεπον ὅτι μὴ θέλοντες δουλεύειν τῷ κυρίῳ ὑπεβάλλον ἑαυτοὺς τῷ διαβόλῳ δούλους, καὶ ὑπηρετεῖν αὐτῷ εἰς τὸν κατὰ τοῦ σωτῆρος ἐπιβουλήν. ἠγνόουν γὰρ τὸν βαραββᾶν αἰτούμενοι, καὶ τὸν κύριον ἀποκτείνοντες, ὅτι τὸν μὲν βίον διώσονται τὸ βαραββᾶ & πᾶσα στάσις καὶ φόνος παρ' αὐτοῖς αὐξήσει· ἀποβαλοῦσι δὲ ἀφ' ἑαυτῶν τὸ φῶς & τὴν ἀλήθειαν, καὶ πάντα ὅσα εἰσὶν ὁ κύριος, ὡς [ὁ] ἡσαίας λέγει· ἰδοὺ δὴ ὁ δεσπότης κύριος σαβαὼθ, ἀφελεῖ ἀπὸ τῆς ἰουδαίας καὶ ἀπὸ ἱερουσαλὴμ ἰσχυρὸν & ἰσχυρὸν καὶ ἰσχυρὸν, ἄρτον καὶ ἰσχυρὸν ὕδατος, γίγαντα καὶ ἰσχυρὸν καὶ ἄρχοντα πολεμικὸν, καὶ δικαστὴν, & προφήτην καὶ τεχνίτην, καὶ πρεσβύτερον, καὶ πεντηκοντάρχην, καὶ θαυμαστὸν σύμβουλον, & σοφὸν ἀρχιτέκτονα, καὶ σωφρονιστὴν ἀκροατοῦ, καὶ ἀποστήσω νεανίσκους ἄρχοντας αὐτῶν, καὶ ἐμπαίκται κυριεύσουσιν αὐτῶν. ἐνεπαιζον γὰρ οἱ ἄθλιοι τῷ κυρίῳ, καὶ οὐκ ἔβλεπον ὅτι τὸ προφητικὸν κατ' αὐτῶν ἐπληροῦτο ῥητὸν τὸ λέγον· ἐμπαίκται κυριεύσουσιν αὐτῶν. τοῦτο γὰρ ἦν τὸ προδεδεγμένον τοῦ σωτῆρος, ὅτι σαυτοῦ μενος ἔπαθεν ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος, κατέπαιξε δὲ τοῦ θανάτου, καὶ κατὰ ἰουδαίων ἐπληροῦτο τὰ γεγραμμένα. ὅτι δὲ καὶ τὸ φῶς ἀφῄρηται ἀπ' αὐτῶν γέγραπται ἐν τῷ ἱερεμίᾳ οὕτως· ὁ λόγος ὁ γενόμενος ἀπὸ ἱερεμίου ἀπὸ παίδων τὸν λαὸν ἰσδα. εἰ τὰ ἀπὸ φέρει λέγων· ἀφελῶ ἀπ' αὐτῶν φωνὴν εὐφροσύνης καὶ φωνὴν χαρᾶς, φωνὴν νυμφίου, καὶ φωνὴν νύμφης, ὀσμὴν μύρου, καὶ φῶς λύχνου. ἀμελῶς παρεσήμαντες τοῖς ἔθνεσι τὸν κύριον καὶ οὐκ ἠθέλησαν, ἀλλ' ἐπὶ φλωτὸν, ὅτι αὐτοὶ εὐμετα πολὺ μιαθήσονται ἐν τοῖς ἔθνεσιν, καὶ εἰς τὴν κληρονομίαν αὐτῶν, εἰσελεύσονται κατ' αὐτῶν τὰ ἔθνη, καθάπερ γέγραπται· ὁ θεὸς εἰσήλθοσαν ἔθνη εἰς τὴν κληρονομίαν σου, ἐμίανεν τὸν ναὸν τὸν ἅγιον σου, ἔθεντο ἱερουσαλὴμ εἰς ὀπωροφυλάκιον,

ἀριθμενο

ἀρνέμενοι τ κύριον ἔχειν βασιλέα, ἠγνόουν σεμνυνόμενοι τῆς δαυιτικῆς τιμῆς. αὐτῷ γὰρ ἀπεκειτο ὁ δαβὶδ ἡ βασιλεία, ἕως μέχρι τῆς ἐπιφανειας τοῦ σωτῆρ & ἔφθανεν αὐτὴ, ὅπερ μάρτυρι τῷ ἰακὼβ λέγοντι· οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ ἰούδα· ὑ δὲ ἡγέμων & ἐκ τῶν μηρῶν αὐτ· ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται, καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν. καὶ γυμνοῦντες δὲ τὸν κύριον, & τύπτοντες αὐτὸν, οὐκ ἠδεισαν ἐκδυσκέμενοι παρ' αὐτὰ, καὶ κοπτὴν καθ' ἑαυτῶν παρεξύνοντες. λέγει γὰρ αὐτὸς ὁ κύριος· ἀφελοῦμαι τὰ ἱμάτια μου, & τὰ ὀθόνια, ὅ μὴ καλύπτειν τὴν αἰσχύνην αὐτῆς. καὶ πάλιν· ἕνεκεν τούτου κόψεται ἡ θρηνήσει, περιόσεται ἀνυπόδητος καὶ γυμνὴ· ποιήσεται κοπετὸν ὡς δρακόντων· καὶ πενθ & ὡς θυγατέρων σειρήνων. καὶ ποιοῦντες ἐπιβληθῆναι χλαμύδι κοκκίνῃ, οὐκ ἔβλεπον καθ' ἑαυτῶν τὴν καταστροφὴν τοῦτο γὰρ & πληρῶντες· ὅτι αἱ χεῖρες ὑμῶν αἵματος & πλῆρεις. χαίρουσι δὲ καὶ ὅτι τῷ περικεῖσθαι ἀκάνθας τὸν σωτῆρα, ἐτύφλωσαν καθ' ἑαυτῶν αὐτοὺς περιπλέκοντες. γέγραπται γὰρ· ἔκσητε, λυπήθητε αἱ πεποιθυῖαι, ἐκδύσασθε, γυμναὶ γίνεσθε· περιζώσασθε τὰς ὀσφύας, καὶ ὅπου τῶν μαστῶν κόπτεσθαι. ἀπὸ ἀγροῦ ὅπιθυμήματος, καὶ ἀπὸ ἀμπέλου γονῆς. ἡ γῆ τοῦ λαοῦ μου ἄκανθα, & χόρτος ἀναβήσεται, καὶ ἐκ πάσης οἰκίας ἀφροσύνη ἀρθήσεται. ἐχλεύαζον τὸν κύριον ὡς υἱὸν θεοῦ. καὶ οὐκ ἔβλεπον ἀποβαλλόμενοι τὴν υἱοθεσίαν, ὡς αὐτὸς ἁμαρτύρεται λέγων· υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα, αὐτοὶ δὲ ἐμε ἠθέτησαν. καὶ ἰδοὺ ἀφίε ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν. ἐποίησον αὐτὸν ὄξος & καὶ χολὴν, ἀλλὰ & τοῦτο σφόδρα τυφλὸν κατ' αὐτῶν ὁ μὲν γὰρ θεὸς ἄμπελον ἐξ αἰγύπτου μετῆρε, καὶ καταφύτευσεν αὐτ. καὶ προσεμενε δ λαβεῖν παρ' αὐτῶν τ καρπὸν, σταφυλὴν καὶ οἶνον· οἱ δὲ ἄφρονες, ἀντὶ οἴνου ὄξος, ἀντὶ δὲ σταφυλῆς, χολὴν ἐπεδίδουν, γνώρισμα τ καθ' σοδομίτας αὐτῶν κακίας ἐμφαίνοντες. καὶ γὰρ αὐτῶν ἡ σταφυλὴ χολή ἐστι, καθ' τὰ ἐν τῷ δευτερονομίῳ γεγραμμένα. διὰ τοῦτο γὰρ ὁ κύριος καὶ σωτὴρ ἡμῶν, εἰδὼς τ παρ' αὐτῶν ἐσόμενον πικρὸν καρπὸν, προέλεγεν αὐτοῖς τὴν παραβολὴν τοῦ ἀμπελῶνος, & ὅτι ἀρθήσε ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, καὶ δοθήσε ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτ. πρὸς τούτοις διῄρουν τὰ ἱμάτια τοῖς δημίοις, καθ ὁρῶντες τ κατ' αὐτῶν ἐν τοῖς ἔθνεσι γιγνόμενον μερισμὸν. φησὶ γὰρ ὁ προφήτης· ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχον & κυρίου, & διαμεριοῦσι τὰ σκῦλά σου ἐν σοὶ καὶ ὅπως ἀξω πάντα ἔθνη εἰς πόλεμον εἰς ἱερουσαλήμ, & ἁλώσε ἡ πόλις, & διαρπαγήσον κὶ οἰκίαι, καὶ αἱ γυναῖκες μολυνθήσον. & πάλιν· νῦν καθ φανε ἡ ἐρυσίπηλος κλῆρος αὐτῶν. καὶ καθὼς ὁ μιχαίας φησὶ· τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ληφθήσε ἐφ' ὑμᾶς παραβολὴ, & θρηνήσε θρῆνος ἐμμελὲς λέγων, ζηλωτὴ ἐπαλαιπώρησε μερὶς λαοῦ μου, καὶ μερὶς ἐν χοινίῳ, οὐκ ἰδοὺ ὁ κολύων αὐτὸν τοῦ διασρέψαι· οἱ ἀγροὶ ὑμῶν διεμετρήθησαν. καὶ σωελόντες φράσαι, τολμήσαντες καθ' & κύριον, καθ' ἑαυτὸ τὴν ἡμέραν προσεκαλέσασθο, ἣν προέλεγε καὶ ὁ προφήτης·

Neque senserunt, quum inficiarentur Dominum regem suum esse, se spoliari Dauidico honore: siquidem illi repositum erat Dauidis regnum, & vique ad aduentum Saluatoris id propagatum fuit, teste Patriarcha Iacob, ità dicente: *Non deficiet princeps ex Iuda, neque dux de fœmoribus eius, donec veniat ille cui repositum est, & ipse est expectatio gentium.* Et renudantes Dominum, ac verberibus mulctantes, non animaduertebant se ab eo renudari, & quod planctum aduersus se proritabant: dicit enim Dominus, Auferam vestimenta mea, & linteа mea, vt non tegam turpitudinem illius. Et rursus: ideo in planctu erit & luctu, incedet discalciata, & nuda, faciet que planctum veluti draconum, & luctum veluti filiarum Sirenũ. Et quũ iniicerent chlamydem coccineã, non prospiciebant quòd aduersus se implerent criminationem illam Spiritus S. Quoniam manus vestrę plenę sunt sanguinis. Lęti porro quod Christũ spinis circundarent, ea cæcutiẽtia fuere, vt nõ perceperint ipsos sibi has spinas circumponere. Scriptũ est enim: Obstupescite, legite qui in fiducia fuistis, exuamini, nudæ litis, circumcingite lumbos, & super vbera vestra planctum facite, ab agro desiderij, & à vitæ germinationis. Terra populi mei spina, & fœnum ascendet, & ex omni domo tolletur lætitia. Irridebant Dominum quasi qui se faceret filium Dei, nec videbant se eo modo abiicere adoptionem filiorum, vt ipse protestatur, dicens: *Filios genui & exaltaui, ipsi autem me contemserunt. Ecce relinquitur vobis domus vestra.* Dederunt illi in potum acetum, & fel, & in hoc ipso quoque mira eorum cœcitas. Deus enim vineam ex Ægypto transtulit, & plantauit eam, & expectauit vt ex ea perciperet fructum, vuam & vinum. Illi contra vecordes pro vino acetum, pro vua reddiderunt fel, insignia scelerum Sodomitarum in hoc ipso ostendentes. *Nam & illorum vua, vua fellis est*, vt in Deuteronomio scriptum est. Ideo enim Dominus & Saluator noster, cum sciret illiusmodi fructum ab illis prouenturum, prædixit illis parabolam de vite, & quod ab illis auferendum esset regnum cœlorum, & dandum esset genti facienti fructum eius. Ad hæc diuidere carnificibus vestimenta Christi, prorsus immemores se inter gentes diuidendos esse, quum Propheta ita dicat: *Ecce dies veniunt, & diuidentur spolia tua in te, & simul inducam omnes gentes in Hierusalem, & capietur ciuitas, & diripientur domus, & polluentur fœminæ*, Et rursum, *Et rubigo deuorabit eorum prædia.* Quemadmodum & Michæas dicit: *In illa die assumetur in vos parabola, & plorabitur ploratus modulatus, sub his verbis: Ærumna arumnosa facta est portio populi mei metata est in funiculo (siue decempeda) nonerat qui impediret, vt auerteret: agri, vestri centuriati sunt:* &, vt compendio dicam, quum ita audaces temerariique essent aduersus Dominum, diem illam aduersum se prouocauerunt, quam prædixit Propheat

Dies enim iudicij Domini, & talionis iudicij Sion, & vertentur valles in picem, & terra eorum in sulfur, & erit terra eorum vt pix quæ ardet nocte & die, & non extinguetur in æternum, & ascendet fumus eius sursum in generationem, desolabitur, & habitabunt in ea volucres, & herinaceï & ibides, & corui, & inducetur in eam funiculus geometriæ eremi, & onocentauri habitabunt in ea, principes eorum non erunt, & magnates eorum erunt in perniciem, & pullulabunt in ciuitatibus eius ligna spinea, & in propugnaculis eius, & erunt stabulum Sirenum, & gurgustium struthionum, & inuicem occurrent dæmonia in onocentauros: & clamabit alter ad alterum. ibi requiescent onocentauri, & ibi herinaceus fœtum nidum fecit, & seruauit terra campos suos cum securitate. In has calamitates inciderunt Iudæi, quum putarent se Christum occidere. Hæc contra seipsos prouocarunt, dum inclamant contra Saluatorem: ob ista condemnati sunt, dum volunt condemnare Christum. Quisquis volet accedat, faciatque se arbitrum inspectoremque, & non ex rebus in obscuro latentibus, sed ex claris euentis veritatem colligat, & videat quisnam sit dominicæ mortis fructus, & quodnam Iudaicarum insidiarum emolumentum. Siquidem Saluatoris mors orbem terrarum in libertatem asseruit, causamque dedit, vt gentes Deum glorificent. Iudæorum furor Iudæos cum ipsa ciuitate deleuit, & in Dei cognitione occæcauit. Mors Christi mortuos viuificauit, Iudæosque suæmet insidiæ vita spoliarunt. Crux Saluatoris Ecclesiam gentium quum desertam esset, colonis habitatoribusque frequentauit. Iudæi contra malicia orbem terrarum sibi intercluserunt, inhabitabilemque reddiderunt, vt qui ne iam quidem ciuitatem vllam habeant. Et rursus, Mors Saluatoris regnum cœlorum ostendit. Iudæi contra suo furore, suos reges perdiderunt, & magnates amiserunt. His accedit, quòd crux Domini Angelos hominibus consociauit, & interpres conciliatrixque eorum amicitiæ fuit: Iudæi contra insidiando, contubernium societatemque domicilij cum dæmonibus lucrati sunt. Morsque item Christi diminuit hominibus peccandi brutalitatem: Iudæi vicissim furore suo obbrutuerũt, & nunc cum Sirenibus, & herinaceis, & struthionibus ex similitudine morum consuetudinem habent, ita absurdi iam moribus vt ipsi onocentauri: Quum pro iure apud ipsos iniusticia recepta sit, pro mansuetudine rabies, eaque instar serpentis. In summa nihil est apud illos, quod ipsis mortem non conciliet. Nunquid igitur operepretium mortem Christi suppliciter venerari, & dimittere consilium Pharisæorum? Nunquid igitur dignius est crucem potius adorare, quàm Iudæorum, & mundi gratiam lucrifacere? Id enim est quod beatus Paulus scribit: *Omnia existimo detrimentum, vt Christum lucrifaciam.*

ἡμέρα γὰρ κρίσεως κυρίου, ἀνταποδόσεως κρίσεως σιὼν, καὶ σκληθήσονται αἱ φάραγγες εἰς πίσαν, καὶ ἡ γῆ αὐτῆς εἰς θεῖον, καὶ ἔσαι ἡ γῆ αὐτῆς ὡς πᾶσα καιομένη νυκτὸς καὶ ἡμέρας, [καὶ οὐ] σβεσθήσεται εἰς τὸν αἰῶνα χρόνου, καὶ ἀναβήσεται ὁ καπνὸς αὐτῆς ἄνω. [αὕτη] εἰς γενεὰν ἐρημωθήσε) καὶ κατοικήσουσιν ἐν αὐτῇ ὄρνεα καὶ ἔχινοι, καὶ ἴβεις καὶ κόρακες, καὶ ἐπιβεβλήσεται ἐπ' αὐτὴν σπαρτίον γεωμετρίας ἐρήμου, καὶ ὀνοκένταυροι οἰκήσουσιν ἐν αὐτῇ· οἱ ἄρχοντες αὐτῆς οὐκ ἔσονται. καὶ οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ μεγιστᾶνες αὐτῆς ἔσονται εἰς πώλειαν, καὶ ἀναφύσει εἰς τὰς πόλεις αὐτῆς ἀκάνθια ξύλα, καὶ εἰς τὰ ὀχυρώματα αὐτῆς. καὶ ἔσαι ἔπαυλις σειρήνων, καὶ αὐλὴ στρουθῶν, καὶ συναντήσουσι δαιμόνια ὀνοκενταύροις, καὶ βοήσουσιν ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον. [καὶ] ἐκεῖ ἀναπαύσονται ὀνοκένταυροι· εὗρον γὰρ αὐτοῖς ἀνάπαυσιν· ἐκεῖ ἐνόσσευσεν ἐχῖνος, καὶ ἔσωσεν ἡ γῆ τὰ πεδία αὐτῆς μετὰ ἀσφαλείας. ταῦτα πεποιθασιν [οἱ] ἰουδαῖοι δοκοῦντες τὸν κύριον ἀποκτείνειν· ταῦτα καθ' ἑαυτῶν προσκαλέσαντο βοῶντες καθ' ἑαυτῶν· ἐν τούτοις κατακριθῆσαι θελήσαντες κρῖναι τὸν κύριον. καὶ μοι παρελθὼν ὁ βουλόμενος γενέσθω δικαστὴς, καὶ [ἐξ] ἀφανῶν πραγμάτων, ἀλλ' οὐκ ἐκ τῶν γινομένων τὴν ἀλήθειαν ἀναλογιζόμενος, καὶ σκοπείτω, τίς μὲν ὁ τῆς κυριακῆς θανάτου καρπός; τί δὲ τῆς ἐπιβουλῆς ἰουδαίων τὸ κέρδος; ὁ μὲν γὰρ θάνατος τὸν σωτῆρος, τὴν οἰκουμένην ἠλευθέρωσεν, καὶ τὰ ἔθνη τὸν θεὸν ἐδόξασεν· ὁ δὲ τῶν ἰουδαίων θυμὸς, σὺν αὐτοῖς τοῖς ἰουδαίοις ἀπώλεσε καὶ τὴν πόλιν, καὶ τῆς θεογνωσίας αὐτοὺς ἐπύφλωσε. καὶ ὁ μὲν θάνατος τὸν κυρίου, τοὺς νεκροὺς ἐζωοποίησεν· ἡ δὲ τῶν ἰουδαίων ἐπιβουλὴ τῆς ζωῆς αὐτοὺς τοὺς ἰουδαίους ἐξέρησε, καὶ νῦν εἰσὶ χωρὶς τοῦ κυρίου. καὶ ὁ μὲν σαυρὸς, τὴν ἐκκλησίαν τῶν ἐθνῶν ἔρημον οὖσαν κατῴκισεν· ἰουδαῖοι δὲ τῇ κακίᾳ ἑαυτῶν, καὶ τῆς οἰκουμένης ἑαυτοὺς ἐρήμωσαν, καὶ νῦν εἰσὶν ἀκέχοντες πόλιν. καὶ πάλιν, ὁ μὲν θάνατος τοῦ σωτῆρος, τὴν βασιλείαν [τῶν οὐρανῶν] ἀνέῳξεν· ἰουδαῖοι δὲ τῷ θυμῷ, καὶ τὰς βασιλεῖς αὐτῶν ἀπώλεσαν, καὶ τὰς μεγιστᾶνας κατέβαλον. πρὸς τούτοις ὁ σαυρὸς [τοῦ κυρίου] ἀγγέλους συνῆψε τοῖς ἀνθρώποις, καὶ μεσίτης τῆς φιλίας αὐτῶν γέγονεν· ἰουδαῖοι δὲ ἐπιβουλεύοντες, ἐκέρδαναν τὸ μετὰ δαιμόνων καθοίκησιν. καὶ ὁ μὲν θάνατος τοῦ Χριστοῦ ἐκούφισε τὴν τῶν ἀνθρώπων διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἀλογίαν· ἰουδαῖοι δὲ ἠλογιάθησαν τῷ θυμῷ, καὶ νῦν μετὰ σειρήνων καὶ ἐχίνων καὶ στρουθῶν τοῖς τρόποις συναναστρέφονται, ἀλλόκοτον ἔχοντες καὶ οὕτως τὸν τρόπον, ὡς ὀνοκένταυροι. καὶ γὰρ ἀντὶ τοῦ νόμου, ἀνομία παρ' αὐτοῖς ἐστιν· ἀντὶ δὲ πραότητος, θυμὸς αὐτοῖς κατὰ τὴν ὁμοίωσιν τοῦ ὄφεως. καὶ ὅλως οὐδὲν ἐστι παρ' αὐτοῖς, ὃ μὴ θάνατον αὐτοῖς καταπράζεται. ἀφ' οὗ οὖν οὐκ ἄξιον τῷ θανάτῳ προσκεῖσθαι, καὶ ἀφίεσθαι τῶν Φαρισαίων τὸ συνέδριον; ἀφ' οὗ οὐκ ἄξιον τῷ σαυρῷ μᾶλλον προσκυνεῖν, ἢ τὴν ἰουδαίων καὶ τοῦ κόσμου κερδαίνειν φιλίαν; διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ μακάριος παῦλος γεγέαφε· τὰ πάντα ἡγημαι ζημίαν, ἵνα κερδάνω Χριστόν.

„ Διατῦτο καύχημα ἡγεῖται τὸν σταυρὸν, λέγων· ἐ-
„ μοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ
„ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ· δι' οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταύ-
„ ρωται, κἀγὼ κόσμῳ. Διατῦτο καὶ αὐτὸς ὁ κύριος,
„ ἔλεγεν· ὃς ἂν μὴ ἄρῃ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθήσῃ
„ μοι, οὐκ ἔστι μου ἄξιος, ὃ [δὲ] δυνάται μου μαθη-
„ τὴς εἶναι. ἀλλ' ἐνταῦθα πολλῆς ἀσφαλείας ἐστὶ
χρεία· μήποτε κατὰ τοὺς ἰουδαίους αἴρομεν τὸν
σταυρὸν, καὶ μὴ κατὰ τὸν παῦλον. ὁ μὲν γὰρ παῦλος,
ὡς τρόπαιον τῆς ἁμαρτίας ἐφόρει τὸν σταυρόν· οἱ δὲ A
ἰουδαῖοι ὅπως τοῦτο τὸν κύριον ἀνελοῦσιν. διατῦτο ἀσφα-
λίζεσθαι χρὴ καὶ νήφειν, μήποτε κατηγοροῦντες ἰου-
δαίων, τὰ αὐτὰ αὐτοῖς κατ' ὃ κυρίως πράττωμεν.
πολλοὶ γὰρ προσκυνοῦντες τὸν κύριον, ἀναξίως
αὐτοῦ πολιτευόμενοι, ἀγνοοῦσιν ὑπόδικοι γινόμε-
„ νοι τοῦ θανάτου τοῦ σωτῆρος. ὃς γὰρ ἂν ἐσθίῃ τὸν ἄρ-
„ τον, καὶ πίνῃ τὸ ποτήριον τοῦ κυρίου ἀναξίως, ἔνοχός
„ ἐστι τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ κυρίου· ὁ δὲ πό-
„ σολος μαρτύρεται. ὅτως καὶ ὁ μισῶν τὸν ἀδελ-
„ φὸν αὐτοῦ, οὐκ ἀγαπᾷ τὸν κύριον· ἀλλ' ὥσπερ οἱ ἰου- B
δαῖοι καὶ αὐτὸς ὅτως ἐμίσει τὸν. ὁ δὲ τὸν πένητα ἐξ-
ουθενῶν, ἀπαμάζει [καὶ αὐτὸς ὡς οἱ ἰουδαῖοι τὸν κύ-
„ ριον. τοῦτο λέγει σαλομών· ὁ ἐξουθενῶν [τὸν] πένητα,
„ ἀπαμάζει] τὸν ποιήσαντα αὐτόν· ὁ παροξύνων πένητα
ὀνειδίζει καὶ διψῶντα καὶ γυμνὸν, ὅμοιός ἐστι τοῖς
ἰουδαίοις, τοῖς καὶ τὸν κύριον σκυδύσασι, καὶ ποτίσα-
„ σιν αὐτὸν ὄξος καὶ χολήν. καὶ ὁ λαμβάνων δῶρα ἐπ' C
„ ἀθῴοις, οὐκ ἔστιν ἄλλος τοῦ πωλήσαντος τὸν κύριον
ὡς ὁ ἰούδας. καὶ αὐτὸς γὰρ τὴν δικαιοσύνην, ἥτις ἐστὶν ὁ
κύριος, πωλεῖ, ὡς ἐκεῖνος τὸν χριστόν. καὶ ὁ μὴ κρίνων·
ὀρφανῷ καὶ πτωχὸν δικαίως δοὺς τῇ χήρᾳ, ὁ αὐτὸς
ἐστι τοῖς ὑπερβαλοῦσι τῷ κυρίῳ καὶ συκοφαντήσασιν αὐτόν. καὶ τέλος, ὁποῖα ἄν τις εἰς τὸν πλησίον
ἐργάσηται, πάντα εἰς τὸν κύριον λογίζεται, τὸν δι'
ἡμᾶς καταλθόντα, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντα. ὅτω
„ γὰρ καὶ ὁ κύριος ἐν τοῖς εὐαγγελίοις λέγει· ἐφ' ὅσον ἐ-
„ ποιήσατε ἑνὶ τῶν μικρῶν τούτων, ἐμοὶ ἐποιήσατε καὶ
πάλιν, ὅπερ ἐστὶν ἀναγκαῖον εἰδέναι καὶ τηρεῖν· ὁ πορ-
νεύων, τὴν μὲν ἰδίαν ψυχὴν ἀπολλύει· ὑβρίζει δὲ
καὶ αὐτὸς ὡς ἰουδαῖοι τὸν ναὸν καὶ τὸ σῶμα τοῦ κυρίου. ὁ D
γὰρ τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ φθείρων, φθείρεται ὑπὸ τοῦ θεοῦ,
ὡς παῦλος γράφει. ὁ μὲν ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας
βασιλευόμενος, οὐδὲν ἀποδιέστηκεν ἀρνουμένων ἰουδαί-
ων, καὶ λεγόντων μὴ ἔχειν βασιλέα τὸν κύριον, ἀλλὰ
καίσαρα. μὴ ἀγνοείτω δὲ ὁ κρατούμενος ὑπὸ τῶν
ἡδονῶν, καὶ μᾶλλον αὐλαῖς προσέχων, ὅτι καὶ αὐτὸς
[ὡς οἱ ἰουδαῖοι] τὸν βαραββᾶν αἱτεῖται, καὶ τὸν κύριον
ἀποκτένει. ὅτω γὰρ καὶ οἱ ἰουδαῖοι τὸν παῦλον τρόπον
ἀγαπήσαντες τὸν [τὸ] βαραββᾶ, λοιπὸν τὴν ἀρε-
τὴν ἀπεδιώξαν. γινωσκέτω οὖν καὶ ὁ μὴ τῇ πίστει ἰσχυ-
„ ρὸς, ὅτι πιστός ἐστιν ὡς οἱ ἀπιστοῦντες καὶ λέγοντες· εἰ
„ υἱὸς ἐστι τοῦ θεοῦ καταβάτω νῦν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ
„ πιστεύσομεν αὐτῷ. καὶ γὰρ κἀκεῖνοι ἀπιστοῦντες,
ἐφθέγγοντο ταῦτα. τί οὖν ὅπως τούτοις χρὴ ποιεῖν;
ἰδεῖν ἕτερον ἢ πιστεύειν τῷ χριστῷ, καὶ κατ' αὐτὸν
„ πολιτεύεσθαι, καθὼς καὶ ὁ παῦλος λέγει· μιμητα-
„ ταί μου γίνεσθε καθὼς κἀγὼ χριστοῦ· καὶ τὴν μὲν ἰουδαίων ἐκτρέπεσθαι φιλίαν καὶ χλεύην καὶ μύθους,

ideoque & gloriam sibi crucem arbitratur, dicens, *Mihi absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.* Atque hinc est quod ipse Dominus dicit, *Quicunque non tulerit crucem suam, & sequatur me, non est me dignus, non potest meus discipulus esse.* Sed hic opus est multa cautione, ne secundum Iudæos tollamus crucem, & non secundum Paulum. Paulus enim, vt trophæum peccati, gestabat crucem: Iudæi vero crucem ferebant vt Christum tollerent. Quapropter caute & sobrie agendum est, ne dum accusamus Iudæos, paria cum illis contra dominum faciamus. Multi siquidem adorantes Dominum, neque ita vt dignum est eo, viuentes, non sentiunt se reos fieri dominicæ mortis. *Qui enim comederit panem, & biberit calicem Domini indigne, reus est corporis & sanguinis Domini.* Nam hoc Paulus ita esse testatur. Ad eandem rationem, *Qui odit fratrem suum, non diligit Dominum.* Sed eodem modo quo Iudæi & ipse Deum odio persequitur. Qui autem pauperem vilipendit, contumelia afficit conditorem pauperis. Qui negligit pauperem esurientem, & sitientem, & nudum, similis est Iudæis, qui Christum exuerunt, & eum aceto & felle potauerunt. Et qui munera acceperit super innocente, non est diuersus à venditore Domini Iuda. Nam & ipse iusticiam, quæ est Christus venalem habet, vt ille Christum. Et qui non iudicat pupillo, neque viduæ ius reddit, hic vnus est ex insidiatoribus & calumniatoribus Christi. In summa quæ quis in proximum operatur, ea omnia Christo imputantur, qui nostri causa descendit, & mortuus est. Ita enim Dominus in Euangeliis loquitur. *Quatenus fecistis vni ex pusillis istis, mihi fecistis.* Iam & id rursum quoque sciendum & obseruandum est, quòd scortator & propriam animam perdit, & ipse quoque, vt Iudæi, contumelia templum & corpus Dei afficit. *Qui enim templum Dei corrumpit, corrumpetur a Deo,* vt Paulus scribit: & qui sub regno peccati agit, nihil differt à Iudæis inficiatoribus & dicentibus se non habere Dominum regem, sed Cæsarem. Ne ignoret qui detinetur à voluptatibus, maioremque in illis delectationem sentit, quòd & ipse, sicuti Iudæi, Barrabam deposcit, & Dominum interficit. Ita enim Iudæi reprobos mores scilicet diligentes virtutem persequuti sunt: sciat quoque is qui in fide firmus non est, se talem esse, quales illi qui increduli erant, ac dicebant, *Si Filius Dei est, descendat de cruce, & credemus ei.* Nam & illi ista per incredulitatem loquuti sunt. Quid igitur hic faciendum est? Nihil aliud quàm vt credamus Christo, & secundum eum viuamus, sicuti Paulus dictitat, *Imitatores mei estote, sicut & ego Iesu Christi:* & Iudæorum amicitiam, incredulitatem, subsannationes & fabulas,

& prosapiarum descriptas in infinitum series, euertemur, quæ potius quæstionem suppeditant, quàm ædificationem Dei in fide, sed adhæreamus cruci, & digne illa viuamus, & dicamus eaidem cum Paulo voces: *Mihi absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi.* Ita enim quum vixerimus, & crediderimus in Dominum, cognoscemus eius in cœlum assumptionem, eiusque ad dexteram maiestatis sessionem, & angelorum illi subiectionem conspiciemus, eiusque cum gloria reditum, quem Angeli præindicant, sancti decantant, omnes autem videntes exultant, & gaudent in Christo Iesu, per quem Patri gloria & imperium in secula seculorum, Amen.

καὶ γενεαλογίας ἀπεράντους, αἵτινες ζητήσεις παρέχουσι μᾶλλον, ἢ οἰκοδομίαν θεοῦ τὴν ἐν πίστει· ἔχεσθαι δὲ τοῦ σταυροῦ, καὶ ἀξίως αὐτοῦ πολιτεύεσθαι, καὶ λέγειν τὰς αὐτὰς τῷ παύλῳ φωνάς· ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἅτως γὰρ πολιτευσάμενοι καὶ πιστεύσαντες εἰς τὸν κύριον, γνωσόμεθα τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν αὐτοῦ, καὶ τὴν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης κάθισιν, καὶ τὴν τῶν ἀγγέλων ὑποταγὴν ὀψόμεθα, καὶ τὴν μετὰ δόξης αὐτοῦ πάλιν παρουσίαν· ἣν ἄγγελοι [μὲν] προσημαίνουσιν, ἅγιοι δὲ ὑμνοῦσι· πάντες δὲ ὁρῶντες, ἀγαλλιῶνται καὶ χαίρουσιν, ἐν χριστῷ Ἰησοῦ. δι' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI Alexandrini,

IN EVANGELIVM DE SANctissima nostra deipara, sermo in quo annunciationis & incarnationis mysteria recensentur.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ Ἀλεξανδρείας,

ΚΗΡΥΚΤΙΚΟΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΥΑΓγελισμὸν τῆς ὑπεραγίας θεοτόκου ἡμῶν θεοτόκου.

SAcros sacrarum rerũ præcones non ad imbecillitatem lectionis, sed ad eam quæ requiritur vim materiamque, & causam spectare oportet, quas præ oculis habentes, ita demum de eo quod denunciatur, destinationem coniecturamque facere debemus. Quocirca etiam nunc ad prædicationem diuini Euangelij de deipara & matre Dei nos conferentes, concionatui scilicet ad cœtum conuentumque istius festæ diei, necessum est in argumento sanctissimæ & nulla carne vestitæ Trinitatis, vt etiam vnius ex illorum numero incarnationem celebremus. Nisi enim diserte prius & distincte de Trinitate disputatum fuerit, quomodo ea quæ vnius personæ propria peculiariaque sunt, disputari poterint? Quapropter necessum est vt inde petito initio, transeamus ad ea quæ ad incarnationem spectant, atque ita quæ Euangelij sunt, quasi per subauditionem consequentur. Ac primum hoc memoriæ subiiciendum, festum hoc vnum esse ex dominicis festis, atque adeo primarium & prorsus venerandum, vtpote quod pro ordine & digestione rerum earum quæ in Euangeliis de Christo prædicantur, sacrosanctum habeatur: quippe in quo de filij Dei è cœlis descensu agatur. Nos enim eum è cœlis descendisse credimus, quemadmodum & eundem ascendisse confitemur. Oportet

ΟΤΣ θείας ἱεροκήρυκας, οὐ πρὸς τὴν ἀσθένειαν τῆς ἀκροάσεως δεῖ ἀποβλέπειν· ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀπαιτουμένην δύναμιν καὶ ὑπόθεσιν καὶ αἰτίαν, ἣν ὀφθαλμοῖς θεωροῦντας, πρέπει καταλαμβάνεσθαι τοῦ κηρύγματος. διὸ καὶ νῦν ὅπου τὸ κήρυγμα τοῦ θείου εὐαγγελίου τῆς θεοτόκου καὶ μητρὸς τοῦ θεοῦ ἡκούσας ἡμᾶς, καὶ ὅτε μέλλοντας ἀνακηρύττειν πρὸς πρόσωπον τῆς ἑορτῆς, ἀνάγκη κατ' ὑπόθεσιν καὶ αἰτίαν τῆς ἀσάρκου καὶ ὑπερθέου τριάδος, τὴν σάρκωσιν τοῦ ἑνὸς τῆς ἁγίας τριάδος ἀναπλέναι. ἐὰν γὰρ μὴ προδιασαφηθῇ τὸ περὶ τριάδος, τὸ περὶ τοῦ ἑνὸς σαρκωθέντος πῶς ἐξέλθωμεν; ὃν δέον ἐκεῖθεν ἐπαναγαγόντας τὸν λόγον, μεταβῆναι ἐπὶ τὰ κατὰ τὴν σάρκωσιν, καὶ ἅτως τὰ κατὰ τὸν εὐαγγελισμὸν ἐπακόειν. καὶ πρότερον ὅπισημαινόμενοι, ὑπαναμιμνήσκομεν, ὅτι μία τῶν δεσποτικῶν πρώτη τε καὶ πανσεβάσμιος ἑορτή, κατὰ τὴν τῶν πραγμάτων καὶ συντάξιν τῶν ὑποκειμένων ἐν τοῖς κατὰ χρόνον κηρύγμασιν, ὑπάρχουσα, τῷ θείῳ εὐαγγελισμοῦ κλητὴ ἁγία ἡμέρα, περὶ τῆς ἐξ οὐρανοῦ καταβάσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, καταστέλλει τὸ κήρυγμα. καὶ γὰρ καταβάντα αὐτὸν ἐκ τῶν οὐρανῶν πιστεύομεν, καθὼς καὶ ἀνελθόντα ὁμολογοῦμεν.

δέον

δεῖον πίνειν ἐπειλημμένους τῶ θείου κηρύγματος, ἐκεῖθεν ἄρξασθαι, ὅθεν καὶ διδασκεσθαι δυνήσεται τὰ λεγόμενα. πιστεύομεν τοιγαροῦν εἰς πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα, τελείαν ὑποστάσεων, ἀδιαιρέτων ἐχόντων τὴν διαίρεσιν, καὶ τὴν ἕνωσιν ἀσύγχυτον. οὐδὲ γὰρ κατὰ τοπικὴν διαίρεσιν, τὴν διαίρεσιν τῶν ἀγίων τελείων θεαρχικῶν ὑποστάσεων πρεσβεύομεν, οὐδὲ συγχυτικὴν τὴν ἕνωσιν· ἀλλ' ἀδιαίρετον τὴν διαίρεσιν, καὶ ἀσύγχυτον τὴν ἕνωσιν, ἓν ὄνομα τὸ, θεὸς ἔχοντα κατὰ μίαν μονάδα συστάσεως. ἐπεὶ καὶ ἕνα θεὸν ἐν τελείαις προσώποις καθομολογοῦμεν, τὸ ἄναρχον, καὶ ἄχρονον· καθ' ἑκάστην τῶν ἁγίων τριῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων τάξιν κατὰ τὴν χαρακτηριστικὴν αὐτῶν ἰδιότητα, ἐν πατρὶ τὸ ἀγέννητον, ἐν τῷ υἱῷ τὸ γεννητὸν, ἐν τῷ πνεύματι τὸ ἐκπορευτὸν. ἄναρχον καὶ ἄχρονον τὸν πατέρα δοξάζοντες, ἄναρχον καὶ ἄχρονον τὸν υἱὸν καταγγέλλοντες, ἄναρχον καὶ ἄχρονον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καθομολογοῦντες· ὑστερον τὸν πατέρα, καὶ ὕστερον τὸν υἱὸν καὶ τὸ πνεῦμα, ἀλλ' ἅμα πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα, κατὰ μίαν ἄναρχον καὶ ἄχρονον ὑπερούσιον μονάδα ὑπάρξεως σέβοντες, ἕνα θεὸν ἐν τελείαις ἰδιότησι, πιστεύοντες καὶ ἀληθῶς δοξάζοντες, οὐχ ὡς ἄλλον θεὸν τὸν πατέρα πρὸ τοῦ πάρχοντα, καὶ ἄλλον θεὸν τὸν υἱὸν ὕστερον ἐπεισαχθέντα, καὶ ἄλλον θεὸν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὑπονοηθέντα, κατὰ τοὺς αἱρετικοὺς βλασφημοῦντας· ἀλλ' ἕνα θεὸν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι θεολογοῦντες, μίαν ἔχοντα τὴν οὐσίαν καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐνέργειαν, καὶ ὅσα ἄλλα περὶ τὴν θείαν θεωρεῖται, θεολογούμενα καὶ ὑμνούμενα. καὶ ἵνα τύπον δῶμεν τῷ λόγῳ, καὶ ἄθροισμα ἢ πλήρωμα, τὰ νῦν θεολογίαν ἔχωμεν, τί δὲ ταῦτα ἐστιν ἢ περὶ τίνα ταῦτα, καθεξῆς ἀκούσωμεν· ὅτι τὸ ἄκτιστον, τὸ ἀσώματον, τὸ ἄχρονον, τὸ ἄναρχον, τὸ ἀΐδιον, τὸ ἀτελεύτητον, τὸ ἄπειρον, τὸ αἰώνιον, τὸ ἄγνωστον, τὸ ἀνεμφιλύστον, τὸ ἀσχημάτιστον, τὸ ἀνεξιχνίαστον, τὸ, θεὸν θεῶν λέγεσθαι αὐτὸν, τὸ, κύριον κυρίων, τὸ, βασιλέα βασιλευόντων, τὸ, παντοκράτορα, τὸ, ποιητὴν, τὸ δημιουργὸν, τὸ φῶς, τὸ, ζωὴν, τὸ, ἅγιον, τὸ, ἀγαθὸν, τὸ, ἀθάνατον, τὸ, ἰσχυρὸν, τὸ, παντοδύναμον, καὶ ὅσα ἄλλα κατάτε ὑπεροχὴν καὶ αἰτιολογίαν, οὐχ ἕκαστον οὐσία λέγεται, ἀλλὰ περὶ τὴν οὐσίαν· ὡς ὅτι δύο καὶ πλείονων ἐπὶ ἓν ἔχοντα τὴν ἀναφορὰν, κατὰ τὸ διπλούμενον ἐμάθωμεν, ἃ καὶ ἄθροισμα καὶ πλήρωμα θεότητος λέγεται κατὰ τὴν γραφὴν. οὐ γὰρ μίαν ὑπόστασιν μόνην ἀναγκαῖα, ἀλλὰ καθ' ἑκάστην τῶν ἁγίων τριῶν, ἐπίσης θεωρούμενα καὶ θεολογούμενα. διὸ καὶ αὐτὸς ὁ μονογενὴς θεὸς φησὶν· πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, ἐμά ἐστι. καὶ πρὸς τὸν πατέρα λέγων· τὰ ἐμὰ πάντα σά ἐστι, καὶ τὰ σὰ ἐμὰ, καὶ δεδόξασμαι ἐν αὐτοῖς. ἐν ἅπασι γὰρ οἷς δοξάζεται ὁ πατὴρ θεολογούμενος, ἐν αὐτοῖς δοξάζεται

A

B

C

D

E

Oportet igitur consistentes diuinæ prædicationi inde auspicari, vnde rebus sua discrimina obuenire queunt. Credimus igitur in Patrem, & Filium & Spiritum S. Trinitatem scilicet personarũ indissolubilem, inter se distinctionẽ & vnitatem inconfusam possidentem. Non enim secundũ interualla locorum distinctionẽ trium sanctarum personarũ constituimus, aut confusaneam vnitatem, sed inexemptibilem distinctionem, & inconfusam vnitionem, cui nomẽ est Deus secundũ vnam singularitatem substantiæ. Siquidem vnũ Deum in Trinitate personarum cõfitemur: Deum, inquam nullo principio inchoatum, aut tempore circunscriptum, singulis tamen personis proprietatem attribuentes, in Patre naturã ingeniti, in Filio geniti, in Spiritu sancto procedentis: nullo principio inchoatum, aut tempore circunscriptum Patrem glorificãtes, nullo principio inchoatum aut tempore circunscriptum Filium prædicantes, nullo principio inchoatum, aut tempore circunscriptum Spiritum sanctum confitentes: non tamen vt prior sit Pater, posterior Filius & Spiritus S. sed, quòd simul & pariter sint Pater & Filius, & Spiritus sanctus, secundum vnam & nunquam inchoatam, extemporalemq;, & supersubstantialẽ vnitatem naturæ: venerantes, vnũ Deum, in tribus proprietatibus credentes, vereque glorificantes: non vt alium Deum priusque existentem Patrem, & alium Deum Filium postea superinductum, & alium Deum Spiritum sanctum postmodum excogitatum, secundum blasphemias hæreticorum, sed vnum Deum in tribus subsistentiis prędicantes, in quibus vna sit substantia, vis & efficacia, & quæcunque huius generis circa substantiam considerari possunt, & diuinitus in sacris literis, & hymnis prædicantur. Et vt formulam demus sermoni nostro, consummationem, ac plenitudinem, ea quæ in sacris literis celebrantur, tenere oportebit. Sed quænã ea sint, & circa quænam versentur, deinceps audiemus: nimirum eum increatum, incorporeum, intemporeum, expertem initij, sempiternum, indesinentem, infinitum, æternum, incognitum, ineffabilem, nulla figura delineatum, imperscrutabilem, Deum deorum, Dominum dominorum, Regem regum, summum Imperatorem, creatorem, opificem, lumen, vitam, sanctitatem, bonitatem, immortalem, omnipotentem appellari, & quæcunq; alia excellentiam huiusmodi, & naturæ rationem præ se ferunt. Non quod singula istorum substantia eius sint, sed quòd circa substantiam eius versentur. Veluti quum duo plurave ad vnum, cui attribuuntur, referri intelligimus, quod coaceruationem plenitudinemque diuinitatis in scripturis nuncupamus. Non quod ad vnam tantummodo personam, sed æque ad quemlibet ex trinitate pertineãt. Quapropter vnigenitus Deus ait, *Omnia quæ habet Pater, mea sunt*, & ad Patrẽ loquens, *Omnia mea tua sunt, quemadmodum & tua mea, & glorificatus sum in iis.* In omnibus enim quibus glorificatur Pater, illis ipsis

quoque glorificatur filius, & Spiritus sanctus. Atque hinc perfectus Deus Pater dicitur, & perfectus DEVS Filius, & perfectus DEVS Spiritus sanctus, quoniam singuli non destituuntur plenitudine deitatis, sed æqualitatem habent omnium earum proprietatum, quibus æqualiter plenitudo diuinitatis intelligitur. Ex deriuatione ἴσου, hoc est, æqualis, ἰσία nominatur fœminea terminatione, quę est æqualitatis multorum complexio & causa. Quibus enim æqualis substantia est, diuersis interim proprietatibus, ea æqualia ex æqualitate ἰσία est Græcis nominantur, dicta videlicet quasi ὁσία, hoc est, sanctitas. huic vocabulo ἰσία si conuersione ι in ο deinde adiicias υ ὑσίαν facies, quę ex hac etymologia quasi interpretari potest, quædam substantia effectrix plurium, quæ in eandem vnitatem, vnde sunt, quasi in suam summam conferuntur. Nã ita ad hominem secundum imaginem Dei factum respicientes, pro regula tradimus turbã earum proprietatum, quæ in eius natura sunt, substantiamq; eius appellamus, quæ, & ipsa est complexio, & comprehensio multorũ, quæ totum illum aceruum ad vnum refert, qualia sunt, eum creatũ esse, intelligentem esse, rationalem, animatum, corporalem, passibilẽ, fluxum, temporalem, mortalem, fœcundum, corruptibilem, vegetabilẽ, mutabilem, alternabilem, tristitiæ obnoxium, alsaque huiusmodi secundum analogiam, rationẽque æqualiter ad hujus naturam relata æqualitas quædam, hoc est, ἰσία, mutatione deinde adiectioneq; literarum ὐσία appellari potest, atq; ita deinde hoc ipsum pro plenitudine consummationeq; humanæ naturæ accipitur, eò quòd aggestu sui impleat eius integritatẽ. in quibus illud animaduertendum, quod nihil earum proprietatum, quæ in humana natura ad eius plenitudinem constituendam cernuntur, substantiam siue personam posse dici, sed promiscue & libere, quum in genere coaptantur, substantiæ nomen accipit vniuersitas illa, integerque aceruus proprietatum humanarũ: peculiariter vero & ad vnum relata, persona dicitur. Quum igitur communiter in multis istiusmodi considerantur, substantia nuncupatur: quum in vnũ proprie conferuntur, persona siue substantia nominatur. Et sicut rursus hominem ad imaginem & similitudinem Dei formatum, simul in eo & mentem, & rationem, & spiritum contemplamur, neque in iis aliud alio prius aut posterius iudicamus, sed pariter consistere, & quum de vno loquimur, Trinitatem tamen in animo cogitamus, quasi si mentem ingenitam, verbum autem genitum statuas, idemque illud literis comprehensum & atramento scriptum emissum dicas: ita quoque in omnium Deo, Patrem, quasi mentem quandam ingenitam, Filium vt verbum genitum, eumque emissum censeas, in tempore, quod placuit paternæ voluntati, non quidem vt vox, quæ effertur ad tempus, momentumque aliquod, & pro vsu rerum datur, sed vt verbum substantiale solidum, & re ipsa ita consistens vt genitũ est: postquã enim semel è Patre prodiit, ὑπόστασις est, substantia est, statum

A
B
C
D
E

ποιοῦζεται καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ οὐδεὶς θεὸς ὁ πατὴρ λέγεται, καὶ τέλειος θεὸς ὁ υἱός, καὶ τέλειος θεὸς, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἐπεὶ περ μηδενὶ λείπει τὸ αὐτὸ θεότητα πληρώματος ἕκαστον· ἀλλ' ἰσίαν ἔχει πάντων τῶν ἰδιωμάτων, ὧν ἐπίσης ἡ τοῦ πληρώματος τῆς θεότητος θεωρεῖται. ἐκ παραγωγῆς γὰρ ἴσου ἰσία λέγεται θηλυκῇ ἐκφορᾷ· ἡ τοίνυν ἰσότης τῶν πολλῶν συσταλικὴ αὐτοῦ ληψις. ὧν γὰρ ἰσότης ἐστὶν οὐσία διαφερόντων ἰδιωμάτων, ἰσία λέγεται, ὥσπερ καὶ ὁσία καὶ μία. καὶ ἐπείπερ ἰσία λέγεται κατ' ἐτυμολογίαν, τρωπῇ τοῦ ι εἰς ο, καὶ πλεονασμῷ τοῦ υ στοιχείου, ὐσία ἑρμηνεύεται, ὡς ὐσότης συσταλικὴ ὑπάρξις, τῶν ἐκ πλειόνων ὅπου μίαν μονάδα ἐχόντων τὸ ἄθροισμα· καὶ ἵνα εἰς τὸν κατ' εἰκόνα θεοῦ γενόμενον ἄνθρωπον βλέποντες, κανονίζωμεν ὅτι ἡ σύστασις τῶν περὶ αὐτὸ ἰδιωμάτων, καὶ τὸ αὐτοῦ ὕπαρξιν, ὐσία προσαγορεύεται, ὡς ὅσα περίληψις καὶ χωρισχὴ τῶν πλειόνων, ὅπου ἐν ἔχόντων τὸ ἑαυτῶν ἄθροισμα. καὶ γὰρ τὸ κτιστὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον, τὸ νοερὸν, τὸ λογικὸν, τὸ ἔμψυχον, τὸ σωματικὸν, τὸ παθητικὸν, τὸ ῥευστὸν, τὸ χρονικὸν, τὸ θνητὸν τὸ γεννητὸν, τὸ φθαρτὸν, τὸ αὐξητικὸν, τὸ τρεπτὸν, τὸ ἀλλοιωτικὸν, τὸ λυπηρὸν, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα, κατὰ ἀναλογίαν καὶ ἐκλογισμὸν ὀφείλοντα ὅπου τὸν ἄνθρωπον λαμβανόμενα κατὰ πῖσον, ἰσία λέγεται, καὶ τροπῇ καὶ πλεονασμῷ τῶν στοιχείων, ὐσία προσαγορεύεται, κἀντεῦθεν πλήρωμα τῆς ἀνθρωπότητος ἑρμηνεύεται, τὸ συμπληροῦν αὐτῆς τὸ ἄθροισμα, καὶ τὸ μοναδικὸν αὐτῆς σύστημα, ἐν οἷς σημειούμεθα, ὅτι οὐδὲν τούτων καθ' αὐτὸ ὐσία λέγεται τῶν κατὰ τὸν ἄνθρωπον ἰδιωμάτων ἀθροιζομένων. ἑρμηνεύεται τούτων ὑπόστασις λέγεται· ἀλλὰ κοινῶς μὲν οἷον ἀπολύτως ὅπου πάντων σωματούμενα, ὐσία λέγεται τῶν καὶ τὸν ἄνθρωπον ἰδιωμάτων τὸ ἄθροισμα· ἰδίως δὲ καὶ ἐφ' ἑνὸς ὑπόστασις. ὅταν μὲν οὖν κοινῶς ὅπου πολλῶν ταῦτα θεωρῆται, ὐσία προσαγορεύεται· ὅταν δὲ καὶ ὅπου ἕνα ἰδίως σωμάτηται, ὑπόστασις ἐξονομάζεται. καὶ ὥσπερ πάλιν εἰς τὸν κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν θεοῦ γενόμενον ἄνθρωπον ἀποβλέποντες, ἅμα τοῦ τὸν νῦν καὶ λόγον καὶ πνεῦμα καθορῶμεν, καὶ οὐδὲν τούτων πρότερον, ὕστερον, ἀλλὰ κατὰ ταυτὸ συνέχη, καὶ ἕνα μὲν λεγόμενον, τρία δὲ νοούμενον ὡς οἷον, καὶ τὸν νοῦν μὲν ἀγέννητον, γεννητὸν δὲ τὸν λόγον, καὶ τὸν ἐν καιρῷ μελανέμενον καὶ ἐκφερόμενον καὶ ἀποστελλόμενον· ὅτως δὲ ὅπου ἓν πάντων θεοῦ, τὸν μὲν πατέρα, ὡς νοῦν ἀγέννητον, τὸν δὲ υἱὸν ὡς λόγον γεννητὸν, καὶ τοῦτον ἀποστελλόμενον, κατὰ καιρὸν εὐδοκίας τοῦ πατρικοῦ θελήματος, ἐπὶ ὡς πρόφορικὸν κατὰ καιρὸν καὶ χρόνον πρὸς χρείαν ἀποχωνώμενον· ἀλλ' ὡς ὑποστατικὸν, καὶ αὐτόχρημα τοῦτο ὄντα, καθὼς καὶ γεγέννηται. ἅπαξ γὰρ γεννηθεὶς ἐκ τοῦ πατρὸς, ὑπόστασις ἐστί.

σίν ἀλλάλυτον ἔχων, ὑφ' ὧν καὶ εἶναι πέφυκε. τὸ γὰρ ὑπόστασις, κατ' ἐτυμολογίαν διερμηνεύεται ὑπόκεισις. καὶ γὰρ ὡς υἱὸς ὁ πατὴρ κατ' αἰτίαν τοῦ γνωτοῦ, ὡς γνησίου τὸν υἱὸν ἐπ' αὐτὸν ἔχει. διὸ καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς ἀντὶ τοῦ ὑπό, τὸ πρός, ἀναγέγραφε λέγων· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος, οὕτω ἰσοδυναμόν ἐστι, καὶ καθ' ἓν σημαινόμενον ἐπαναστρέφον τὸ, ὑπό καὶ πρός, κατὰ προσθήκην τοῦ ὀνόματος προσκείμενα. ὑπόστασις τίνων ἐστὶν ὁ υἱὸς, ὡς ὑπό τὸν πατέρα φάσιν ἔχων, καὶ οὐ χωρὶς τοῦ πατρὸς ὤν, ἀλλὰ πρὸς τὸν πατέρα ἀεὶ ὤν. καὶ οὔτε θέλημα ἄλλο παρὰ τοῦ πατρὸς ἔχων, οὔτε μίαν δυνάμιν ἑτέραν, οὔτε μίαν ἐνέργειαν, ὡς οὐδὲ ἄλλην οὐσίαν, ἀλλὰ πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ ἔχων καὶ αὐτὸς ὁ υἱός, ὁμοούσιός ἐστι τῷ πατρὶ καὶ τῷ πνεύματι. οὕτω κατὰ πατρικὴν βουλὴν ἀρχαίαν ἀληθινὴν, ὡς μεγάλης βουλῆς πατρὸς ἄγγελος, θαυμαστὸς σύμβουλος, καὶ πάλαι ὡς λόγος τοῦ πατρὸς, πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων, ἐλάλησεν ἡμῖν σαρκωθεὶς καὶ ἐνανθρωπήσας ὡς φησὶ, καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν· ἀθεῖς τισὶ τὸ πατροπαράδοτον ἐγχειρήσας τῷ αὐτοῦ προνοίαν, καθά φησιν ἕλληνες, ἀλλ' αὐτὸς ὁ υἱὸς δόξῃ τοῦ πατρὸς καὶ συνεργείᾳ τοῦ ἁγίου πνεύματος, πᾶσαν τῶν ὄντων πρόνοιαν ἀναδεδειγμένος. ἐπείπερ καὶ τὸ κοινὸν ἐνδεικνύμενος τῆς αὐτῆς καὶ μιᾶς προνοίας καὶ ἐνεργείας φησὶν ὁ πατήρ μέχρις ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι. ὧδε γὰρ οὐ ἄλλην καὶ ἄλλην πρόνοιαν ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς ἐργάζεται, ἀλλὰ κατὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν οὐσιώδη τῆς θεότητος ἐνέργειαν. ὃς ὢν ὡς καὶ πάλιν φησὶν ὁ κῆρυξ, ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· δῆλον ὅτι τῆς τοῦ πατρὸς· φέρων τε τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, καθαρισμὸν τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ποιησάμενος, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς. ἀναστρέφων ἡ τὸ αὐθις ὁ λόγος, εἰς τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ἐπισυνάγει, περιβλέπων, ὅτι τὸ ἀπαύγασμα. ὡς ἀκτὶν παντὸς ὡς ἐκδίσκος παντὸς ἀδιάστατον ἔχει τὴν ἔλλαμψιν, καὶ χαρακτὴρ, ἔνδειξις τίς ἐστι τῆς ὑποστάσεως δι' ἧς χαρακτηρίζει. ὡς οἷον δὴ κατὰ δακτυλίου χαρακτὴρ ἐντυπούμενος, τὸ αὐτὸ ἐκτύπωμα, ὃ ἐκσφράγισμα ἐρμηνεύεται, μηδὲν ἐν τοῖς καθ' ὑσίαν ἐλλείπων ἔχει· ἕτως ὁ υἱὸς τὸν αὐτὸν χαρακτῆρα τοῦ πατρὸς φέρει. ὧδε γὰρ ὧδε ἀλλάσσει ὁ χαρακτὴρ ἐκτυπούμενος, ἀλλ' ἀπαράλλακτος μένει, κατὰ τὴν αὐτὴν ἐν τῷ δακτυλίῳ χαρακτῆρα, ἔν τε κηρῷ καὶ χρυσῷ ἐντυπούμενος κατὰ τὸ βασιλικὸν δίωμα. καὶ οὕτως ὁ θεῖος χαρακτὴρ τοῦ υἱοῦ τῆς τοῦ πατρὸς ὑποστάσεως, ἀπαράλλακτος σφραγίς ἐστι, καὶ φέρων τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, κατ' αὐτὸν τὸ ἴδιον χαρακτῆρα, τῷ ὡς κηρίνῳ σώματι ἑαυτὸ ἀνεδέξατο ἐντυπωσάμενος αὐτὴν ἐν ἑαυτῷ· οὐδὲ γὰρ ἀδυνάτου τοῦτο, οὐδὲ μὴν ἄπιστον ἵνα καὶ καιρὸν πατρικῆς εὐδοκίας ὡς χαρακτὴρ

A

B

C

D

E

statum indissolubilem, ex quo genitum est, possidens. Nam hypostasis sua interpretatione designat id quod subsistit, hoc est, quasi secundo ordine consistit: Siquidem Pater quatenus est author geniti, Filium vt genitum sub se habet. Quapropter Euangelista loco huius præpositionis ὑπό, quod est sub, præpositionem apud, in Euangelio reposuit, *In principio*, inquiens, *erat Verbũ, & Verbum erat apud Deũ*. Æquiualentia igitur sunt, & eodem significatu vltrò citroq; recurrunt hæ voces ὑπό & πρός, additæ nomini ὑποστάσ. Ergo est Filius, vt sub aliquo statum suum, id est, sub patre habens, & non à Patre segregatus, sed apud Patrẽ semper existens, neq; aliam voluntatẽ seorsum à Patre suo possidens, neq; aliam potestatem, neq; aliã operationẽ, imo nec diuersam substantiã obtinet. Sed quęcunq; possidet Pater, Filius quoque vnà possidens, consubstantialis, & Patri, & Spiritui S. recte perhibetur. Idem ille quũ sit ex voluntate illa Paterna antiqua & vera, *magni paterni consilij Angelus, admirabilis item consiliarius*, & iampridem Verbum Patris, *vbi multifariã multipliciterq; patribus per Prophetas loquutus esset, his vltimis diebus loquutus est & nobis*, incarnatus, & homo factus est, idemque (vt ait scriptura) etiam secula condidit. Neque prodigiosis numinibus suam commisit prouidentiam, vt ethnici blaterant, sed eam ipsam omnium rerum curam, approbante cooperanteque Spiritu sancto, in se suscepit. Siquidem communionem eiusdem, & vnius prudentiæ operationisque præ se ferens, ad hunc modum loquitur, *Pater*, inquit, *vsque dum operatur, & ego operor*. Non enim per aliam prouidentiam Pater, per aliam Filius, sed per vnam eandemque substantialem deitatis efficaciam operatur. Quemadmodum à præcone illo prædicatur, qui quum sit splendor gloriæ, & sigillum substantiæ eius, hoc est, Patris, omnia ferens verbo potentiæ suæ, expiatione peccatorum nostrorum conciliata, considet ad dexteram maiestatis in excelsis. Sermo autem iste iteratus in eandem sententiam coit, si consideres splendorem istum esse veluti radium vere solarem, ab orbe vere solari indiscretam habere emicationem, & characterem esse, & specimen substantiæ eius, per quam ipse Pater exprimitur, & repræsentatur. vt enim annulo signatorio species aliqua effiguratur, quam & imaginem expressam, & sigillum appellamus, nihilque, quatenus ad suos pertinet, deficit ab exemplari suo: ita quoque Filius eandem cum Patre formam gerit. Non enim euariat impressa imago ab imprimente signaculo, sed incommutabilis perseuerat. iuxta sculpturam annuli, siue in cera, siue in auro signaculum illud effigiatum sit, pro ratione regij numismatis. ita quoque diuinus character Filij, substantiæ Patris incommutabile sigillum est, ferens omnia verbo potentiæ suæ, secundum suum ipsius exemplar, carniq; suæ, quasi ceræ, eum typum formamque impressit. Non enim est impossibile vel incredibile, vt tẽpore Patris voluntati grato, vti character

(siquidem

siquidem & character est) incarnationem in se configuraret, qua veluti pro cera, aut quasi pro auro vsus videri potest, quemadmodum totum illud mysterium ineffabilis huius & inenarrabilis incarnationis nonihil subostendit. Id enim adhuc ineffabile & inenarrabile permanet ob rationem crescendi. Siquidem pro modulis gradibusque crescendi, de eius carne sentiendum, non quòd simul eodem temporis momento absolutus sit, quòd in cera effigianda ex impressu sigilli animaduertimus: simul enim super multis & in multis ceras annuli signatorij effigies induci potest: contra, in diuina incarnatione non statim simul sed per incrementum perfectitudo intelligitur. Quod ipsum quoq; facile intellexerit, quisquis habet mentis subtilitatẽ, ac vrinandi peritus sit, & in profunditates animalis corporis, quod & ineffabiliter, & in enarrabiliter seminatur, intellectu descẽdere posset, ac perspicere primũ illic, subsidente genitali semine, paulatim id in minimã coalescere particulã, & per gradus incrementũ capere. Neq; enim illud ipsum in rebus nostris satis perspicitur, nisi quatenus imaginando obscuris vestigiis indagamus. Secundũ igitur crescẽdi rationẽ diuina verbi incarnatio progressus fecit, non quidẽ seorsum diuina increscente forma, vt simul vnà concrescẽte, sed crescente animali carne ad solidã eam integritatẽ, qua homo perficitur, dũ in vtero gestatur, ideoque nouem mensium lege hominum ritu eius partus absolutus fuit. Atq; hinc est quòd Christi incarnatio ex Deo personam suam habeat, non humanitus ex homine. Siquidem iuxta diuinum characterem, humana eius forma statum suum accepit, vnitione scilicet cum anima, atq; ita fit, vt Christus duo pariter sit, & vnum singulare, vnusq; item sit, & non duo, & rursus duo, & nequaquam vnum est secundum rationem duarum naturarũ: & vnus, non duo, secundum vnitatẽ subsistendi. Ideoq; duas volũtates prædicamus, sed nequaquam duos volentes, aut duos operantes, sed vnũ volentẽ secundum vnitatem personæ: contra, duas volũtates, & duas operationes secundũ peculiarem vtriusq; naturæ rationẽ. Hoc igitur modo diuinum incarnationis mysteriũ deprædicantes, hæreticorum blasphemias repudiamus, & in quibus ipsos inter se diuersos relinquentes, trãsimus ad ea, quæ ab Euangelista de Deipara & matre Dei enarrantur, audituri illic explicatius seriem rei gestæ. Significamus igitur tẽpore beneplaciti paternæ voluntatis, sub plenitudinem septuaginta hebdomadarum Prophetæ Danielis ab ædificatione Hierusalẽ, post remigrationem captiuitatis Iudæ ex Babylone, per Salathiel, & filium Iosedech, summos id tẽporis sacerdotes, & ad impletionem trecentorũ nonaginta annorum, secundũ vices sui sacrificij ingressum esse Zachariam in templum Domini, ad incensum offerendum, apparuisseque ei Angelum Domini ad dexteram altaris, annunciantem ei de Filio suo Ioanne, quem conceptura esset vxor sua Elizabeth, edituraque esset Baptistam & præcursorem Christi, ac con-

ἐστὶ καὶ χαρακτὴρ· ἐντυπώσῃ ἐν ἑαυτῷ τὴν σάρκωσιν, ὡς κήρωσιν ἢ χρύσωσιν· ἐπεὶ ὅ γε ὅλον μυστήριον ὑπεμφαίνεται τῆς παντὸς ἀφράστου καὶ ἀνερμηνεύτου σαρκώσεως. ἔτι γὰρ καὶ ἄφραστον καὶ ἀνερμήνευτόν μένει, διὰ τὸ αὐξητικόν. ἐπειπερ καὶ κατ' αὔξησιν δογματίζομεν, ὅ ἐστι καὶ τὸ ἅμα τῆς σφραγῖδος. ὅπερ μὲν γὰρ τῆς σφραγῖδος, ἅμα τε ἐπὶ πολλῶν καὶ ἐν πολλοῖς κηροῖς, δύναται ἀπαρέγκλιτον τὸ ἔντυπωμα· ὅπερ δὲ τῆς θείας σαρκώσεως, οὐχ ἅμα, ἀλλὰ κατ' αὔξησιν τὸ πλεῖον δογματίζεται. τοῦτο δ' ἂν καὶ διανοηθῇ πάλιν δυνήσεται, ὡς εἴ τις ἔχοι λεπτότητα νοῦ, καὶ δύναται εἰσδῦναι κατὰ βάθος τὸ ψυχικὸν σπειρόμενον σώματος, καὶ σωιδῆσαι ἀφράστως καὶ ἀνεκλαλήτως, πῶς ἐκεῖ ἐμπίπτοντος τοῦ γονίμου σπέρματος, ἄθρει μὲν, ὅπῃ πρώτιστον σωτρέχει, κατὰ μικρὸν ἢ καὶ κατ' ἐπίδοσιν τὴν αὔξησιν λαμβάνει. ὁδὸς γὰρ ὁδὸς τοῦτο ὅπῃ τῶν καθ' ἡμᾶς λαλεῖται, πλὴν ὅτι φαντασίᾳ ὡς ὑπέμφασις γίνεται ἀλαλήτως καὶ ἀφράστως. ἀλλὰ κατ' αὔξησιν μὲν σωμ, ἡ θεία δὲ λόγου σάρκωσις γίνεται, ἐκ αὔξοντος τοῦ θείου χαρακτῆρος, ὁδὲ μὴν σὺν αὐξηντος· ἀλλ' ἐπαυξήσης τῆς ἐμψύχου σαρκὸς καθ' ὅλον τὸ πλήρωμα καθ' ὃ ἄνθρωπος, ἐξιδιάζεται ἐκ θεοφορεῖ. διὰ τοῦτο ἐννεάμηνος νόμῳ ἀνθρωπίνης κυοφορίας, κἀντεῦθεν θεοπρεπῶς δογματίζεται ἡ χριστοῦ σάρκωσις, οὐδαμῶς ἀνθρωποπάτως· ἐπειδὴ καὶ τὸ θεῖον χαρακτῆρα τὸ ἀνθρώπινον ὄγκωμα, τοῦτ' ἔστιν ἑαυτῷ ἀνοίξατο, καθ' ἕνωσιν μὲν, ὡς πνεύματος πρὸς ψυχήν. ὥστε γὰρ δύο τέ ἐστι καὶ οὐκ ἐν ἐκ χριστὸς, καὶ εἷς καὶ οὐχὶ δύο· ἐκ δύο μὲν ἐκ ἐν ἐστι καὶ τὰς δύο φύσεις, ἐκ εἷς καὶ οὐχὶ δύο, κατὰ τὴν μίαν ὑπόστασιν. διὸ καὶ δύο μὲν θελήματα λέγομεν, ἐκ οὐχὶ δύο τοὺς θελοντας, καὶ δύο ἐνεργείας καὶ οὐχὶ δύο τοὺς ἐνεργοῦντας· ἀλλ' ἕνα μὲν θέλοντα κατὰ τὴν μίαν ὑπόστασιν, δύο δὲ θελήματα καὶ δύο ἐνεργείας, κατὰ τὴν τῶν φύσεων ἰδιολογίαν. ἐν τούτοις δὲ διακηρύττοντες τὸ θεῖον τῆς σαρκώσεως ἐκ ἀνθρωπήσεως μυστήριον, ἀποβαλλόμεθα τὰς τῶν αἱρετικῶν βλασφημίας, καθ' ἃς ἐκ εὐθυδομένους αὐτοὺς καταλιμπάνοντες, μεταβαίνομεν ἐπὶ τὰ ῥηθέντα τοῦ εὐαγγελιστοῦ καθιστορούμενα περὶ τοῦ εὐαγγελισμοῦ τῆς θεοτόκου καὶ μητρὸς τοῦ θεοῦ, καὶ ὡς ἔχει σωτηρίας, διεξοδικώτερον ἀνασώμεθα. σημαίνεται δὴ ἂν, ὅτι καιρὸν εὐδοκίας τοῦ πατρικοῦ θελήματος ὅπῃ συμπληρώσει τῶν ἑβδομήκοντα ἑβδομάδων σαφηνείᾳ τοῦ προφήτου, μετὰ τὸ οἰκοδομηθῆναι ἱερουσαλὴμ ἐν τῷ ὅπως ῥυῆναι τὴν αἰχμαλωσίαν ἰουδὰ ἀπὸ βαβυλῶνος, διά σαλαθιὴλ καὶ ἰησοῦ τοῦ ἰωσεδὲκ ἐκ δὲ χιερέων τότε γενομένων κατὰ τὴν συμπλήρωσιν τῶν τριακοσιωνεννήκοντα ἐτῶν, καθ' ἑφημερίαν ἱερατείας αὐτοῦ, εἰσῆλθε ζαχαρίας εἰς τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ θυμιάσαι καὶ ὤφθη αὐτῷ ἄγγελος κυρίου ἐκ δεξιῶν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ εὐαγγελίζεται αὐτῷ περὶ ἰωάννου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ὡς σὺν λαβὲ ἐλισάβετ ἡ γυνὴ αὐτοῦ, καὶ τέξεται τὸ βάπτισμα καὶ πρόδρομον τοῦ χριστοῦ.

καὶ δὴ

καὶ δὴ τῆς συλλήψεως γενομένης τῷ μιῷ τῷ ἑξῆς τῆς ἐν γαστρὶ κυοφορίας ἐλισαβετ, ἐξαποστέλλεῖ ὁ ἀρχάγγελος γαβριὴλ ἀπὸ θεοῦ, εἰς ναζαρετ πόλιν τῆς γαλιλαίας πρὸς τὴν παρθένον μαριάμ. καὶ εἰσελθὼν πρὸς αὐτὴν ὁ ἄγγελος, ἠσπάζετο αὐτὴν λέγων· χαῖρε κεχαριτωμένη ὁ κύριος μετὰ σοῦ. καὶνταῦθα πάλιν θεωρῶμεν, ὅτι ἡμὲν φωνὴ τοῦ ἀγγέλου, κατὰ πρόφορὰν πνεύματος ἀπηχήσεως αὐτοῦ διερμηνευομένη, οὐκ αὐτὴ δὲ λόγου καὶ θεοῦ ὑπόστασις, οὐδὲ αὐτὴ γέγονε σὰρξ· ἀλλὰ κατ' αὐτὸ τὸ φωνὴν, ἑτέρα οὖσα κατὰ τὸ ὑπόστασιν ἰδιότης τοῦ λόγου καὶ θεοῦ, ἅμα ἐπεφοίτησεν ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς παρθένου· καὶ βλασφημοῦσιν οἱ λέγοντες, ὅτι αὐτὴ ἡ φωνὴ τοῦ ἀρχαγγέλου, ἦν ἡ ὑπόστασις τοῦ θεοῦ λόγου. διὸ καὶ ἐσημειωσάμεθα τὸν τόπον ἀποβαλλόμενοι τῆς βλασφημίας τὴν κατάκρισιν. ἐπειδὴ τίνων ποτὲ τὸ φωνὴν τοῦ ἀρχαγγέλου ἦν ἡ ὑπόστασις τοῦ λόγου καὶ υἱοῦ τοῦ θεοῦ. ἅμα ὡς προδιανοιχθείσης τῆς ἀκοῆς τῆς παρθένου, διὰ τῆς ἀρχαγγελικῆς φωνῆς, εἰσῆλθεν εἰς αὐτὴν ἡ θεία τοῦ υἱοῦ ὑπόστασις· ὡς αὐτὴ μὲν ἡ παρθένος οὐκ εἶδεν, οἶδε δὲ ὁ εἰσελθὼν, ὅπως εἰσῆλθε. διὸ ὡς μὴ εἰδυῖα τοῦ μυστηρίου τὴν ἔκβασιν, ἅμα διεταράχθη ὅτι τῷ λόγῳ τοῦ ἀγγέλου ἅπαντος· χαῖρε κεχαριτωμένη, ὁ κύριος μετὰ σοῦ, καὶ διελογίζετο ποταπὸς εἴη ὁ ἀσπασμὸς οὗτος; ὅθεν καὶ ὑπολαβὼν ὁ ἀρχάγγελος, εἶπε πρὸς αὐτὴν· μὴ φοβοῦ μαριάμ· εὗρες γὰρ χάριν παρὰ τῷ θεῷ. καὶ ἰδοὺ συλλήψῃ ἐν γαστρὶ καὶ τέξῃ υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἰησοῦν. οὗτος ἔσται μέγας καὶ υἱὸς ὑψίστου κληθήσεται, καὶ δώσει αὐτῷ κύριος ὁ θεὸς τὸν θρόνον δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον ἰακὼβ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. ἀλλὰ γὰρ καὶ πρὸς ταῦτα ἔτι διαπορῶσα ἡ παρθένος, καὶ ὡς πρὸς τὴν φύσιν ἀποβλέπουσα, καὶ τὰ κατὰ τὴν ἰωσὴφ διαλογιζομένη, ἀνθ' ὧν μεμνησθαι φαίνεται πρὸς τὸν ἄγγελον καὶ φησὶν· πῶς ἔσαι μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; καὶ ἐπείπερ φησὶν ὦ ἄγγελε ἄνδρα οὐ γινώσκω· σὺ δὲ διὰ τοῦ ἰδοὺ δεικτικοῦ ῥήματος λέγεις· ἰδοὺ συλλήψῃ, ὡς κατὰ χρόνον ἐνεστῶτα, πῶς ἔσαι τοῦτο οὐκ οἶδα, ἀλλ' εἰπὲ ὦ ἄγγελε καὶ διερμήνευσον, πῶς ἔσαι τοῦτο; ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἄγγελος, εἶπεν αὐτῇ· πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σε, καὶ δυνάμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι. ὅτος φησὶν ὁ τρόπος τῆς συλλήψεως, οὕτως συλλήψῃ ἐν γαστρὶ, πνεύματος ἁγίου ἐπερχομένου σοι, καὶ δυνάμεως ὑψίστου ἐπισκιαζούσης σοι. διὸ φησὶν καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον, υἱὸς ὑψίστου κληθήσεται. ἡ δὲ καὶ ἐπὶ ἀφοῦ παροῦσα, πλέον ἐπιδυχομένη ἑαυτῇ, φησὶν· γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου, καὶ ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτῆς ὁ ἄγγελος. ἐπισημαίνεται γὰρ τοῦτο ὁ εὐαγγελιστὴς, ὅτι ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτῆς ὁ ἄγγελος, ἵνα μὴ καταλείψῃ ἀφορμὴν τοῖς ἐθέλουσι λέγειν, ὅτι αὐτὸς ὁ ἄγγελος ἐνοικήσας ἐν τῇ παρθένῳ ἐσαρκώθη, ἀλλ' ὅτι ὁ λόγος αὐτοῦ καὶ προφορὰν ἀπηχήσεως, ἐνήργησε τὸ ἐναυθρώπησιν· ἀλλ' ὅτι ἀπελθόντος τοῦ ἀγγέλου ἐπῆλθεν ἐπὶ τὴν παρθένον τὸ ἅγιον πνεῦμα,

ac conceptione deinde peracta, & mense sexto, ex quo prægnans erat Elisabeth, emissum esse Archangelum Gabrielem à Deo in Nazareth ciuitatem Galilææ, ad virginem Mariam, & ingressus ad eam Angelus salutauit eam, dicens: *Aue gratiosa, Dominus tecum*. Etiam hic animaduertimus vocem illã salutationis Angeli esse vocem, quæ pro tono suo quo efferebatur, significationem habuit: verum eam ipsam nequaquam fuisse filij hypostasin, aut carnem esse factam, sed pro suo tono, loquendiq; ratione diuersam fuisse à Verbo Dei, quod in vterum virginis pariter descendit. prorsusque blasphemias dicunt, qui autumant vocem Angeli fuisse materiam substantiamq; Verbi. Nobis ergo ob istã execrabilem blasphemiã, visum est locum præsentem annotare. Quum igitur diuersa sit à voce Archangeli, hypostasis Verbi & Filij Dei, simul ac aperirentur aures virginis per Angelicum sonum, introgressa est in eã diuina Filij essẽtia, adeo, vt nec ipsa virgo hæc cognouerit: cognouerit autem Dei filius, quo pacto introierit. Quapropter vt ignara de euentu mysterij, conturbata est super verbis Angeli dicentis, *Aue gratia plena, Dominus tecum, & cogitabat secum, qualisnam esset ea salutatio*? vnde sublecutus Archangelus ad eam dixit: *Ne timeas Maria: inuenisti enim gratiam apud Deum. Ecce concipies in vtero, & paries filiũ, vocabisq; nomen eius Iesum. Hic erit magnus, & Filius altissimi vocabitur, & dabit ei Dominus Deus solium Dauidis Patris sui, & regnabit in domo Iacob in secula, & regni eius nõ erit finis.* Quin & hic hæsitat virgo, vtpote ad naturam respiciens, & de Iosepho cogitans, cui nupta erat, ad Angelum tale responsum dedit, Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? & quandoquidem dixerat, ô Angele, virum non cognosco: Tu autem per hoc aduerbium, ecce, quod demonstrandi vim habet, Ecce, inquis, concipies, quasi de tempore iam instanti mihi loqueris. Quomodo istud fiet, ignoro, sed dic mihi Angele atque interpretare, quomodo istud fieri possit? cui respondens Angelus dixit, *Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi*, atque hæc est, inquit, concipiendi ratio, ita concipies in vtero superuentu Spiritus sancti, & obumbratione virtutis altissimi, atque ideo, inquit, quod natum erit, Sanctum, Filius altissimi vocabitur. Illa vero etiamnum hæsitans, sed tamen optans, *Fiat mihi*, inquit, *secundum verbum tuum*, & abiit ab illa Angelus. Nam hoc significat Euangelista, Angelum ab ea digressum esse, ne occasionem relinqueret dicere volentibus, eum ipsum Angelum incolam virginis incarnatum fuisse, aut verbum, quod ille insonuit, aut prolocutus est, hominis naturam condidisse, sed quod abcedente Angelo superuenerit in virginem Spiritus sanctus, obumbra-

καὶ

obumbrauerit que illam virtus altissimi, atque ita postmodum consummatus est salutis ille conceptus. Quibus iterum necessario est insistendum, considerandumque qua ratione ad virginem dictum sit, Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi te obumbrabit: nunquid itidem, vt ad Apostolos dixit Christus, *Vos autem sedete Hierosolymis, donec indnamini virtute ex alto*, aduenientc in vos Spiritu sancto? idem enim genus promittendi, & eadem ratione intelligi potest: quum & hic virtutem ab altissimo superuenturam in Apostolos, & Spiritus sancti accessum denunciet. Quid igitur? num vt Apostolis spiritus, & virtus altissimi promittitur, ita & virgini quoque promittitur? Quòd si eadem ratione huic, vt Apostolis, promissio facta est, itidemque virtus altissimi, & Spiritus sanctus in eam descenderit, sequitur, vt quum in Apostolis ea ipsa virtus & Spiritus sanctus incarnationem non fecerit, neque in virgine virtutem altissimi, aut obumbrationem Sancti spiritus incarnationem operatam fuisse, nec hominem esse factum, quanquam etiam Filius secundũ eam consuetudinem, quæ in sacris scripturis est, virtus altissimi appellatur. Enimuero, vt in Apostolos virtus ista ideo descendit, vt contra omnem aduersariam virtutem vigerent, ideoque spiritus superuenit essentialiter cum omnibus suis dotibus, vt efficaciam acciperent omnibus signis, prodigiis & portentis, ad confirmandam, certamque & indubitatam reddendam promissionem Christi: ita quoque Spiritus sanctus in virginem descendit cum omnibus suis essentialibus virtutibus, quæ illi per rationem diuini Principatus adfuerit, imbuens eam in gratia, vt in omnibus gratiosa esset, atque idcirco gratia plena cognominata est, eo quòd adimpletione Spiritus sancti omnibus gratiis abundaret, & virtute altissimi obumbraretur. quam virtutem per omnia tẽpora conceptus eam habuisse confido, & post conceptum etiam retinuisse: neq; enim id tẽporatiũ in virgine accidisse opinor, sed per omnia tempora hoc illi datũ fuisse. quẽadmodum & nunc in præsentia & in æternũ vsq; habet hæc virgo sibi obumbrantem virtutem altissimi, & superuentum Spiritus sancti, & virtutem altissimi, vt sit gratia plena: ita enim isthic opinamur omnia illi per gratificationem Spiritus sancti, & virtutem altissimi donata fuisse, & nequaquam sicuti hæretici dicunt, vim scilicet quandam, energiamque spiritus inditam esse virgini, vt incarnatio perficeretur. Nam tametsi sine seminio id factum credimus, tamen non ita loquimur, quod secundum eam diuisionem gratiarum, qua spiritus singulis diuidit prout vult, caro ista formata sit citra interuentum propriæ essentiæ Filij Dei. Absit. ea enim est mens Pauli Samosatensis, & reliquorum hæreticorum: verũ ita loquimur secundum orthodoxorum dogmatum rectitudinem, virtute & spiritu esse impletam virginem, tum vt corpus eius sanctificaretur, tum vt salutarem illum fœtum concipere posset.

καὶ ἐπεσκίασεν αὐτῇ ἡ δυνάμις τοῦ ὑψίστου. Ἐξ ὅτου ὕστερον ἐπλεσθη τὸ σωτήριον κύημα. Διὸ ἐν ὧν καὶ αὐθις χρὴ τὸ αἰαγκαῖον ὑπισχῆσαι & ὑπισκέψασθαι, πῶς εἴρηται πρὸς τ παρθένον· πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δυνάμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι; ἆρα γὰρ ὥσπερ καὶ πρὸς τοὺς ἀποστόλους ἔλεγε χριστὸς· ὑμεῖς δὲ καθήσατε ἐν τῇ πόλει Ἱερουσαλὴμ, ἕως ἂν ἐνδύσησθε δυνάμιν ἐξ ὕψους, ἐπελθόντος τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς; ἐπίσης γὰρ ἡ ἐπαγγελία, καὶ ἐκ ἴσου τρόπου λαμβάνειν σήμαινε· ἐπείπερ καὶ ἐνταῦθα δυνάμιν ἐξ ὑψίστου ἐπελεύσεσθαι ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους, καὶ πνεῦμα ἅγιον παρεσιαν. τί οὖν ἄρα ὡς πρὸς τοὺς ἀποστόλους τὸ πνεῦμα & ἡ δύναμις τοῦ ὑψίστου ἐπήγγελται, οὕτως καὶ πρὸς τὴν παρθένον; καὶ ἐπὶ μὲν οὕτως ὥσπερ καὶ εἰς τοὺς ἀποστόλους. καὶ ἡ δυνάμις τοῦ ὑψίστου καὶ ἡ ἐπέλευσις τοῦ πνεύματος γέγονε, καὶ ἐν τοῖς ἀποστόλοις οὐ παρηκολούθησε σαρκωσις, δηλονότι ὅτι ἐν τῇ παρθένῳ ἡ δυνάμις ἐσαρκώθη, ὅτι τὸ πνεῦμα ἐνηνθρώπησεν· εἰ & αὐτὸς ὁ ἡμῶν καὶ κοινολογίαν θεολογίας, λέγεται δυνάμις ὑψίστου. ἀλλ' ὥσπερ ἐν τοῖς ἀποστόλοις, ἡ δυνάμις πρὸς τὸ δυνατὸν κατὰ πάσης ἀνθικειμένης δυνάμεως ἐγίνετο, καὶ ἡ ἐπέλευσις τοῦ πνεύματος καθ' ὅλα τὰ ἀσινῶδῶς προσόντα αὐτῷ, ἐνεργοῦσα ἐν πᾶσι σημείοις & τέρασι καὶ δυνάμεσι, πρὸς βεβαίωσιν καὶ πίστωσιν τῆς χριστοῦ ἐπαγγελίας, οὕτω & ὅπι τῇ παρθένῳ ἡ ἐπέλευσις τοῦ πνεύματος εἶχεν, ἐν πᾶσι τοῖς ἀσινῶδῶς προσοῦσιν αὐτῷ κατὰ τὴν θεαρχίαν, χάριν ἐμποιεῖ, πρὸς τὸ ἐν πᾶσι χαίρειν αὐτῷ. ἐπείπερ καὶ Δι' ὃ τὸ κεχαριτωμένη προσωνομάσθη, Δι' ὃ τὸ ἐν πάσαις χάρισι ταῖς Δι' τοῦ πνεύματος ἐμπεπλῆσθαι αὐτῷ· καὶ δυνάμιν ὑψίστου, ὅπισκιάζειν αὐτῇ, καὶ ἔχειν ἐν παντὶ χρόνῳ τῷ κατὰ τὴν σύλληψιν. πεπίστωκα δὲ ὅτι καὶ μετὰ τὴν σύλληψιν. ἐδόκει γὰρ πρὸς καιρὸν ὡς πεπόμφθαι τοῦτο ἐγένετο ἐν τῇ παρθένῳ, ἀλλ' ἐν παντὶ καιρῷ, καὶ τότε καὶ νῦν· καὶ εἰς τὸ δηλωσεκὲς ὅπισκιάζουσαν αὐτῇ ἔχουσα τὴν δυνάμιν τοῦ ὑψίστου ἡ παρθένος, καὶ τὴν ἐπέλευσιν τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐπερχομένην αὐτῇ· ἵνα κεχαριτωμένη μένῃ. ὅτω γὰρ Δι' ἀκούομεν & πεῖ τούτου· ὅτι ἦσαν αὐτῇ πάντα κεχαριτωμένα Δι' τοῦ πνεύματος καὶ τῆς τοῦ ὑψίστου δυνάμεως· καὶ οὐχ' ὡς οἱ αἱρετικοί φασιν, ὅτι ἐνέργειά τις & τοῦ πνεύματος ἐγίνετο ἐν τῇ παρθένῳ, τοῦ πλεσθῆναι τὴν σάρκωσιν. κἂν γὰρ ἄνθρωπος, οὐχ' ὅτω φαμὲν, ὅτι κατὰ τὴν διαίρεσιν τῶν χαρισμάτων τοῦ πνεύματος αἱρουῖτ ἰδία καθὼς βούλεται, διεπλάσθη σὰρξ, & τὴν ὑπόστασιν τὴν ἐξιδιάζουσαν τοῦ ἰησοῦ τοῦ θεοῦ. μὴ γένοιτο· τὸ γὰρ τὸ ὅτω φρονεῖν, παύλου τοῦ σαμοσατέως ἐστὶ, καὶ τῶν λοιπῶν αἱρετικῶν· ἀλλ' ὅτω λέγομεν κατὰ τὴν τῶν ὀρθοδόξων δογμάτων ὀρθότητα· ὅτι δυνάμεως καὶ πνεύματος ἐπλήσθη ἡ παρθένος, πρὸς ἁγιασμὸν μὲν τῆς σαρκὸς αὐτῆς, καὶ πρὸς τὸ δυνασθαι Φέρειν τὸ σωτήριον κύημα.

Atque

ὅτως

οὕτως ἀκολούθως αὐτῇ ἡ θεία τοῦ λόγου ὑπόστασις ἐσκηνώσεται ἐν αὐτῇ, ἐσαρκώθη Θ ἐνηνθρώπησεν· ἐ δυνάμει γὰρ ἐνεργείᾳ, ἀλλ' ὑποστάσει καθ' ὅλον τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος, αὐτὴ ἡ ἀρχιθεος καὶ ὑπεράρχιος τοῦ ἡμετέρου θεοῦ ὑπόστασις, ἐσαρκώθη καὶ ἐνηνθρώπησε. πρεσαποδέιχθη γὰρ ὅπου ἐχὶ ὑπόστασις, ἀλλ' ὥσπερ ἡ οὐσία καὶ ἡ ἐξουσία, καὶ βασιλεία, καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ἃ κατ' θεολογίαν προτίθεται, ἐχὶ ὑπόστασις ἕκαστον λέγεται, ἀλλὰ τοῖς τῶν ὑποστάσεων κατ' οὐσίαν, ἰδιοποιούμενα· ὅτως Θ ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ δυνάμις τοῖς τῶν ὑποστάσεων, οὐσιωδῶς ἀναφέρεται. καὶ κοινῶς μὲν ἐφ' ἑκάστης τῶν ἁγίων τριῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων· ἰδίως δὲ καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ μιᾶς τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, σαρκωθέισαν Θ ἐνανθρωπήσασαν. ἐπῆλθε τοίνυν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ τὴν παρθένον καὶ ἡγίασεν αὐτὴν· ὡς καὶ ἐν ψαλμοῖς φησὶ τὸ πνεῦμα· ἡγίασεν σκηνώματα αὐτοῦ ὁ ὕψιστος, καὶ ἐπεσκίασεν ἡ δυνάμις τοῦ ὑψίστου δυναμώσασα αὐτὴν, καὶ σκιᾶς θείας ἐμφανείας ἐμποιήσασα, ἵνα ἔνθεν τυπωμένη ἰδεῖν δυήται, καθ' ὅσον δυνατὸν ἰδεῖν, τὸν ἐν αὐτῇ κυοφορούμενον ἀνείδεον θεόν. μὴ γὰρ ὑπολητέον ὅλη καθ' ἁπλῆν τὴν φύσεως ἰδιότητα ἰδεῖν ἠδυνάλη τὸν ἐν αὐτῇ ἐνσκηνώσαν λόγον ἡ παρθένος· τοῦτο γὰρ ἐπ' αὐτῇ ἡ ἔμψυχος λογικὴ Θ ἐνεργὸς σάρκωσις ἰδεῖν ἠδυνάτο· ἀλλὰ κατὰ τὸ δυνατὸν, ὡς ἐπισκιαζούσης αὐτῆς τοῦ ὑψίστου δυνάμεως, καὶ οἷον σκιᾶς ἐμποιούσης πρὸς τὸ ἰδεῖν καθ' ὅσον δυνατὸν ἰδεῖν τὸν ἐνσκηνοῦντα θεόν. καθάπερ ἡμεῖς αὐτοὶ ψυχὴν ἐνσκηνοῦσαν ἐν τῇ σαρκὶ ἡμῶν ἔχοντες, οὐχ' ὡς ἔστιν ἡ ψυχὴ ἰδεῖν αὐτὴν δυνάμεθα, ἀλλ' οἷον σκιὰς αὐτῆς καὶ τύπους ἀπὸ τῶν δυνάμεων αὐτῆς καὶ τῶν ἐνεργειῶν· πιστοῦται ἡ παρθένος, καὶ αὐτὴ ἡ λογικὴ καὶ νοερὰ ψυχὴ ἰδεῖν ἠδυνάτο, καὶ γνῶ δὲ δυνατὸν, ἐκ τῶν ἐνδιδομένων αὐτῇ δυνάμεων καὶ ἐνεργειῶν, Θ κατὰ τοῦτο μᾶλλον ἀναλογεῖ λόγον, ὅπ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν. κατ' εἰκόνα γὰρ καὶ ὁμοίωσιν τῆς τοιαύτης σαρκώσεως καὶ ἐνανθρωπήσεως, ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον· ἵνα ἐν αὐτῷ φέρων τὸ κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν, μὴ ἀμφίβολον ἔχῃ τὸ ὅπι τῆς τοιαύτης σαρκώσεως καὶ ἐνανθρωπήσεως. σαρκώσεως γὰρ καὶ ἐνανθρωπήσεως καί γε ἐνσωκφράσει, προσηγορίαν κηρύττομεν, καὶ οὐ μόνον σάρκωσιν καταγγέλλομεν, ἀλλὰ καὶ ἐνανθρώπησιν, ἵνα μὴ δοκῇ τοῖς ἀθέοις αἱρετικοῖς ἄψυχον καὶ ἄνουν καὶ ἄλογον σάρκωσιν δογματίζειν ἡμᾶς, ἀλλὰ διὰ τοῦ λέγειν σάρκωσιν καὶ ἐνανθρώπησιν, τὸ τε σάρκα πιστεύειν ἡμᾶς, τὸ τε ψυχὴν λογικήν τε καὶ νοερὰν διασημαίνοντας. διὸ καὶ τοὺς λέγοντας μίαν φύσιν τοῦ θεοῦ λόγου σεσαρκωμένην, καὶ μὴ ὁπιφέροντας ἐψυχωμένην λογικῷ τε καὶ νοερᾷ, οὐ πάνυ ἀποδεχόμεθα· πλὴν ἐπιλυομένους Θ ἐν δόγμασιν ἀναπτέντας, τὸ ἁρμόδιον τῆς ῥήσεως.

Atque ita deinceps diuina Verbi natura ibi suum tabernaculum eligens, in ea incarnationem assumpsit, & homo factus est, non ita quidem, vt potentiam aliquã operandiq; vim illi inderet, sed vt in ea naturaliter secundum vniuersam integritatem deitatis, persona Filij ab initio Deus, & vlterior initio, carnem & hominis conditionem indueret. Declaratũ enim superius est, virtutem regnumque, atque alia omnia istius generis, de quibus in sacris literis mentio fit, non ita de vnoquoque ex Trinitate esse intelligenda, quasi singula eorum personam propriam denotent, sed ita accipi debere, quasi ea non substantiam significent, sed substantiæ proprietates, atque ita energiam & virtutem circa personam essentialiter referri, & in commune quidem ea de vnaquaque personarum diuinarum prædicari, proprie tamen solum ad personam Filij incarnatam, & hominem factã pertinere. Superuenit igitur Spiritus S. super eam, & sanctificauit ipsam, vt in Psalmis Spiritus dicit, *Sanctificauit tabernaculum suum altissimus*, & obumbrauit virtus altissimi, corroborans eam, & diuinæ vmbræ imaginem induxit, vt inde lineamentis collectis, videre posset, quatenus possibile est, Deũ formæ expertem in se concipi. Non enim suspicandum est, quòd secundũ simplicẽ naturę suę proprietatem, virgo in se habitantem Deũ videre potuerit, aut quòd ipsa animata rationalisq; & intellectualis incarnatio cõspicere valuerit, sed quatenus possibile fuit, vtpote obumbrante illam virtute altissimi, & vmbras lineamentaque quasi faciẽte, vt videret, quatenus fieri poterat, Deum in se habitantem. Et vt nos ipsi animam inhabitantem in carne nostra possidemus, nec tamen quomodo qualisve ea sit, conspicere possumus, sed quasi vmbrã eius, & lineamenta ex virtutibus eius & internis efficaciis colligimus. Tale quiddã tum virgo, tũ ipsa rationalis & intelligimus anima contueri poterat, atq; etiã nunc potest, ex potentiis operationibusq; inde prodeuntibꝰ. Atque secundũ hanc proportionẽ potius loquẽdũ est, quod Deus fecerit hominẽ secundum imaginem Dei: secundum imaginẽ enim & similitudinẽ istiusmodi incarnationis, & assumptæ humanitatis hominem Deus fecit: vt in se gestans illud quod secundũ imaginem & similitudinẽ Dei effigiatũ erat, nihil ambiguũ relinqueret de incarnatione & humanitate assũpta. Incarnationis n. & assumptæ humanitatis speciem, sub vna voce simul prædicamus, neq; solũ incarnationem annunciamus, sed vnà cũ incarnatione & assumptã humanitatem, ne videamur cũ impiis hæreticis, inanimatã, mente; vacuã, & irrationalem incarnationem statuere, sed ex eo quod dicimus incarnationem & humanitatem simul assumptam & carnem credimus, & animam rationalem & mẽte præditã significamus. Ideoq; & eos qui dicunt solam naturam Dei Verbi incarnatam, neq; addunt eam animatam esse, & rationalem & mẽte præditam, non admodum recipimus, nisi resoluant, & exponant, quid iis verbis sentiant.

id enim nuper simpliciter dicebatur, sed postmodum malitiose tractatum est ab hæreticis verba simplicia deprauantibus. Sanctificata igitur superuentu Spiritus sancti virgo & corroborata, & virtute altissimi grauida, eum gestabat, qui ex sua propria essentia Dei erat Filius, pro vnica eius diuinitatis natura, & gignit eundem incarnatum, & hominem factum secundum duarum naturarum proprietatem: eundemque duplicem, & vnum ex duobus constantem, inconfuse, immutabiliter, atque indiuisim credi oportere statuimus: non quidem deiferum hominem sed carniferum Deū: cæterum neque hoc pro hæreticorum more intelligentes authores Nicæni concilij, sed, vt diximus, ex operatione Spiritus & virtutis altissimi, & imprægnatione virginis deiferum hominem eum, qui ex virgine prodiit, credendum esse statuerunt, gestasse eam Dei virtutem, & energiam spiritus, quæ operata est coràm Pharaone & omnibus Filis Israël. Eadem ratione principis Apostolorum, verba in actis Apostolorum de Christo prædicantis, recte quidem ab eo esse dicta accipiunt, sed quæ ab istis tortuose & malitiose deprauentur quum ita loquitur: Iesum Nazarenum, quem vnxit Deus Spiritu sancto. quæ verba ita nostri interpretantur, Deum scilicet in vtero virginis creasse hominem sine vllo semine per operationem spiritus, eumque vnxisse virtute altissimi, quasi oleo exultationis præ consortibus suis (vti scriptum est) illum ipsum Filium altissimi nominauit scriptura, quemadmodum & in Psalmis refertur, loquente Christo ad multitudinem. *Et ego dixi, Dij estis & Filij altissimi omnes:* nos igitur talia hæreticorum dogmata intellectusque reprehendere & corrigere desiderantes, per præsentem Euangelij interpretationem asserimus, non deiferum hominem esse Christum, sed carniferum Deum, quatenus Deus hominem gestat integrum, absolutumque. Deus interim perfectus, & homo perfectus, vnus ratione vnius personæ, duplex tamen natura. Hunc igitur hominem quem dicimus, quod verbum gestauerit, hunc ipsum Deus Pater, quum illi placuerat, cooperatione Sancti spiritus, vnà simul collaborante Filio inunxit Spiritu sancto, tribuens ei omnem efficaciam, eundemque virtute altissimi circumcinxit, vt posset sustinere omnem aduersariæ potestatis impetum, & operari deinde curationem in populo. Siquidem & tentari se à Satana non recusauit, & omnem humilitatem & paupertatem in carne sua perpessus est, & quemadmodum de eo magnus ille præco vociferatur dicens, Illud impossibile infirmumque legis quatenus ea imbecillis erat ob carnem, Deus misso filio suo in similitudine carnis peccati & de peccato condemnauit peccatum in carne. Quapropter Filius Dei carne indutus homo factus esse dicitur, quemadmodum & alibi Apostolus dicit, *Quū venisset plenitudo temporis, emisit Deus Filiū suum factum ex muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erant, redimeret.*

Atque

ἀ γὰρ καὶ πρώλω ἁπλάτως ἐρρήθη ὑπό τινων, ἀλλ' ἐκακυργήθη ὕστερον, πονηρδυομένων τ αἱρετικῶν χ τὴν ῥῆσιν. ἁγιασθεῖσα πίνευμ τῇ ἐπελδύσῃ τ ἁγίυ πνεύματ ἡ παρθέν, καὶ δυναμωθεῖσα ἐκ τῆς τ ὑψίστυ σλωαμεως, κυοφορεῖ τὸν κατὰ πλὴν ἐξιδιαζουσαν αὐτ ὑποστασιν, ἥν τ θεό, χ τὴν μίαν αὐτ τ θεοτητ Φύσιν· χ τικτ τοῦτον σαρκωθέντα χ ἀνανθρωπήσαντα χ τὴν τῶν δύο Φύσεων ἰδιοτητα. ἐκ δύο καὶ ἐν δυο
A σλογματιζομενον ἀσυγχύτως, ἀτρεπτως ἀδιαιρετως· ἃ θεοφορον ἄνθρωπον· ἀλλα σαρκοφόρον θεόν. μὴ γὰρ· ὡς πάλιν εἰπεῖν· ἅτω πάντα νοήσαντες οἱ αἱρετικοὶ, ἀλλ' οἷον εἴρηται κατ' ἐνέργειαν πνεύματ, καὶ δυνάμεως ὑψίστυ γνωμενην τὴν ἐν παρθένῳ κυοφορίαν, θεοφόρον ἄνθρωπον. τὸν ἐκ τ παρθενυ ἐδογματισεν πεφορημένην θείαν σλωαμιν χ ἐνέργειαν τ πνεύματ ἐνεργήσαντα, ἐναντίον Φαραὼ χ πάντων τ υἱῶν ἰσραὴλ. ὅθεν
B ἐπισλαμβανουσι τας τῶν τ κορυφαίυ φωνας, σλημηγορουντ ἐν τ πραξεσι περὶ χριστ, καὶ αὐτ μὲν ὀρθῶς λέγοντ, ἅτοι ὡ ἑτεροβλῶς χ πονηρῶς ἐκλαμβανοντες, ἀνθ' ὧν καὶ φησὶ, ἰησοῦν τ ἀπὸ " ναζαρετ ὃν ἔχρισεν ὁ θεὸς πνεύματι ἁγίῳ, τοιῦτον " λεγοντες, ὅτι ἐν μαρτι τῆς παρθένυ, ἔσπλασεν ὁ θεὸς ἄνθρωπον ἄνδυ απορᾶς ἐνεργείᾳ τ πνεύματ, ὃ ἔχρισεν αὐτ σλωαμιν ὑψίστυ· ὡς χ ἔλαιον ἀγαλλιάσεως πᾶσαι τὰς μετοχας αὐτ γεγράπται. καὶ τοῦτον μὲν ὑψίστυ ἐκάλεσεν ἡ γραφὴ, οἷον καὶ εἴρηται ἐν τοῖς ψαλμοῖς λέγοντ τ
C θεοῦ ἐγὼ εἶπα θεοὶ ἐστε καὶ μὲν ὑψίστυ " πάντες. ἅπερ τοιαῦτα τ τ αἱρετικῶν δογμα- " των σλιελέγχοντες νοῦ, καὶ ἐπανορθοῦν σπουδμένοι, σλα τοῦ παρόντ κηρύγματ λέγομεν, ὅτι ὁ θεοφόρ ἄνθρωπ ἐστὶν ὁ χριστὸς, ἀλλὰ σαρκοφορ θεός, ἀνθ' ὧν καὶ θεὸς ὢν, ἄνθρωπον ἐφορεσε καθ' ὅλον τὸ πλήρωμα τῆς ἀνθρωποτητ, θεὸς τέλειος καὶ ἄνθρωπος τέλφος, εἰς ὢν κατ' μιαν ὑπόστασιν, χ ἐκ δύο χ ἐν δύο τ
D Φύσεσι. τοῦτον γὰρ τ ἄνθρωπον ὃν χ λέγομεν ὅτι ἐφορεσε, τοῦτον ὁ θεὸς καὶ πατὴρ εὐδοκίᾳ αὐτ, καὶ σπουργείᾳ τ ἁγιυ πνεύματ χ τ μίαν αὐτ ργίαν τ υἱοῦ, ἔχρισε πνεύματι ἁγίῳ, πᾶσαν ἐνέργειαν παρεχων αὐτῷ, καὶ σλυναμιν ὑψίστυ περιέζωσε, πρὸς τ σλύναδαι φερειν, πάσης αὐτοκομένης σλωάμεως προσβολὴν· καὶ ἐνεργῆν πᾶσαν θεραπείαν ἐν τῷ λαῷ· ἐπείπερ καὶ πειράζεσθαι ὑπὸ τ σατανᾶ κατεδέξατο καὶ πᾶσαν ταπείνωσιν καὶ πτωχείαν ὑπέμεινεν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτ. καθὼς χ περὶ τούτυ ὁ μέγας ἱεροκῆρυξ βοᾷ
E λέγων· τὸ γὰρ ἀδύνατον τ νόμυ ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς " σαρκός, ὁ θεὸς τ ἑαυτ πέμψας ἐν ὁμοιώματι " σαρκὸς ἁμαρτίας, χ περὶ ἁμαρτίας, κατέκρινε τ ἁ- " μαρτίαν ἐν τῇ σαρκὶ. οὐκ ἄν ὁ υἱὸς τ θεοῦ ἐνσαρκὶ γενόμενος, αὐτὸς λέγει ἐνανθρωπήσας ὡς περ καὶ ἐν ἄλλοις φησὶν· ὅτι ἦλθε τὸ πλήρωμα τ χρονυ, ἐξ- " απέστειλεν ὁ θεὸς τ υἱὸν αὐτ γινομενον ἐκ γυναικὸς " γινόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα τὸς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ. "

καὶ ἐυθὺς

καὶ ντεῦθεν σημειωτέον, ὅτι πρῶτον ὁ υἱὸς ἀπὸ τοῦ πατρὸς πέμπεται, καὶ τότε γίνεται ἐκ γυναικός, ὃ πρῶτον γίνεται καὶ οὐκ τότε πέμπεται, ἀλλὰ πρῶτον πέμπεται καὶ τότε γίνεται ἐκ γυναικός. καὶ τούτοις τοῖς ἀποστολικοῖς, συμφωνοῦσιν οἱ προφῆται, ἀπεσταλμένον αὐτὸν υἱὸν λέγοντες. καὶ προηγουμένως ἡσαΐας αὐτὸς δὲ ἀπεσταλμένος λέγοντος ἄκουε ἐγὼ εἰμὶ πρῶτος, καὶ ἐγὼ εἰμὶ εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ἡ χείρ μου ἐθεμελίωσε τὴν γῆν, καὶ ἡ δεξιά μου ἐστερέωσε τὸν οὐρανόν. καὶ ἐξερχόμενος τὰς κατὰ καιρὸν ἐνεργείας, συνάπτει λέγων· καὶ νῦν κύριος ἀπέσταλκέ με, καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ. Φανερῶς δὲ περὶ τούτων παραδείξας ἑαυτὸν, ὅτι αὐτὸς ὁ θεὸς ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, λέγει· καὶ νῦν κύριος ἀπέσταλκέ με, καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ. καὶ διὰ ζαχαρίου λέγων· τέρπου καὶ εὐφραίνου θύγατερ σιών, ὅτι ἔρχομαι καὶ κατασκηνώσω ἐν μέσῳ σου, καὶ καταφεύξονται ἔθνη πολλὰ ἐπὶ κύριον ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, καὶ ἐπιγνώσῃ ὅτι κύριος ἐξαπέσταλκέ με πρός σε. ἐντεῦθεν καὶ αὐτὸς ὁ σαρκωθεὶς καὶ ἐνανθρωπήσας, ὁμολογεῖ ἑαυτὸν λέγων· ἀπέσταλμαι παρὰ τοῦ πατρός· καὶ ἀπέσταλκέ με ὁ πατήρ, τὰ αὐτὰ ἐν πολλαῖς ῥήσεσιν ἐπιμαρτυρῶν. οὐκ οὖν ὡς ἄνθρωπος ἀπέσταλη· ἀλλ' ὡς θεὸς καὶ κύριος. υἱὸς δὲ καὶ κυρίου τοῦ πατρός, ὡς καὶ τὸ εἴρηκε κύριος τῷ κυρίῳ μου. λαμβάνει δὲ καὶ ἐν τούτοις τὸν θρόνον δαβὶδ τὸ σωματικῶς γενεαλογημένου πατρὸς αὐτοῦ, καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον ἰακὼβ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. καὶ καινὸς λόγος καὶ δόγμα συνυφισάμενον τῇ ἐξηγήσει ταύτῃ. ζητοῦσι γὰρ παρασκευάζοντες πάντα οἱ αἱρετικοὶ, καὶ διερωτῶσιν ὑποκρινόμενοι, εἰ τοῦτο παρηκολούθησε τῇ σαρκώσει χριστός. ἢ τὸ λαβόντος τὸν θρόνον δαυὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ βασιλεύσαντος ἐπὶ τὸν οἶκον ἰακὼβ εἰς τοὺς αἰῶνας· πρὸς ἃς ὑποκρινόμενοι, φαμὲν, ὅτι μετὰ ἐπιτηρήσεως δεῖ προσέχειν, ὅτι εἰπὼν ὁ ἄγγελος καὶ δώσει αὐτῷ κύριος τὸν θρόνον δαυὶδ, οὐκ ἐπισημαίνεται ἐφ' ᾧ σημείᾳ βεβαιώσει· ἀλλ' ἁπλούστως λέγει, ὃ δώσει. καὶ ντεῦθεν χρὴ οὐκ τῶν κατ' ἐνέργειαν ἀποτελεσθέντων ἐπὶ λύσασθαι τὸ ἄπορον· ὅτι τὸ δώσει εἰρηται, ἐφ' ᾧ μεταστῆσαι τοῦτον τὸν θρόνον, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ χριστὸς διερμηνεύων ἔλεγε πρὸς ἰουδαίους· Διατοῦτο ἀρθήσεται ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία, καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς. οὖν λαβὼν ὁ χριστὸς τὸν θρόνον δαυὶδ, μετέστησεν αὐτὸν καὶ ἔδωκε τοῖς ἁγίοις χριστιανῶν βασιλεῦσιν, ἐπαναστρέψαι τούτους ἐπὶ τὸν οἶκον ἰακώβ. καὶ παραδοὺς αὐτοὺς εἰς ὀνειδισμὸν καὶ εἰς διαρπαγὴν. βασιλεύει ἐν χριστιανοῖς εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. οὐδὲ γὰρ λαῷ ἑτέρῳ ὑπελείφθησαν κατὰ τὰς ὁράσεις δανιὴλ οἱ προφῆται· ἀλλ' ἀνακηρύττουσιν αὐτὸν χριστὸν βασιλέα εἶναι αὐτὸν διαρκῆ μέχρι τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας, καθ' ἣν ἐλευσόμενος, μένει βασιλεὺς εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. εἰ γὰρ γεννηθεὶς ἐκ τῆς παρθένου,

Atque hinc annotandum, quod primum Filius à Patre mittitur, & tum demum nascitur è fœmina, non quod primum nascatur è fœmina, & tum demum mittatur à Patre sed primum eius missio à Patre est, ac tum denique succedit eiusdem natiuitas è fœmina, vt quum verbis istis Apostolicis cõsentiant Prophetæ, qui Filium referunt missum esse. Et primum in Esaia, ipsius qui missus est, verba auscultа, *Ego sum primus, & ego sum vnus in aeternum, & manus mea fundauit terram, & dextera mea stabiliuit cœlum:* & egrediens in tempore operationis coniungit dicens, *Et nunc Dominus misit me, & spiritus eius:* manifesto seipsum per hæc declarans, quòd ipse Deus, qui fecit cœlum & terram, hæc dicat, *Et nunc Dominus misit me, & Spiritus eius:* etiam per Zachariam loquens, *Oblectare*, inquit, *& lætare filia Sion, quoniam ecce venio, & habitabo in medio tui. Et defugient gentes multæ ad Dominum in die illa, & cognosces, quod Dominus omnipotens emiserit me*, Iam inde & ipse incarnatus de seipso suis verbis confitetur: Missus sum à Patre, inquit, Et misit me Pater, eadem multis sermonibus contestata reddidit. Ergo non vt homo missus est, sed vt Deus & homo Filius à Domino Patre. Quale etiam illud est, Pluit Dominus à Domino Patre, additum est à Domino: quale quoque & illud est. *Dixit Dominus Domino meo.* Accipit autem in his verbis thronum Dauidis corporaliter ex ratione prosapiæ, qua Pater illi Dauid fuit. *Et regnabit in domo Iacob in aeternum, & regni eius non erit finis.* Attende quæso sententiam & dogma, quod hac interpretatione constituitur. Rimantur enim omnia hæretici sese inuicem adhortantes, & fallacioſe quærunt, an acceperit thronum Danidis Patris sui, & regnauerit super domum Iacob in æternum? & num ista subsequuta sunt post incarnationem eius? quibus ita respondemus, non obiter, sed cum quadam obseruatione verba ista attendenda esse quum Angelus dicit: *Et dabit illi Dominus sedem Dauidis*, neque enim addidit, vt conformaret aut corroboraret, sed simpliciter loquutus est, dabit. Et iam hinc ex vi eorum quæ ex hoc verbo colliguntur quærenda dubij istius solutio est, eò quòd, dabit, pronunciauerit, vt transferret hunc thronum. Quemadmodum & ipse Christus interpretatur, ad Iudæos loquens: Idcirco auferetur regnum è vobis, & dabitur genti facienti fructus eius. Ergo capiens Christus thronum Danidis transtulit illum, & dedit sanctis Christianorum regibus, vt conuerteret eos ad domum Iacob, qua tradita in opprobrium, & direptionem, regnabit in Christianis in æternum, & regni eius non erit finis. Non enim populo vlli alij residui sunt prophetæ, secundum visiones Danielis, sed hunc solum Messiam esse prædicant, & regem agnoscunt, perseuerantem vsque ad secundum suum ipsius aduentum: quo tempore quũ venerit, manebit rex in secula, & regni eius non erit finis. Siquidem genitus ex virgine,

& consummatis omnibus quæ ad negocium mortis & crucis pertinebant, post resurrectionem ad suos aiebat, *Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra.* Ecce iam inde regnare incepit, & prædicatur Christianorum rex, quemadmodum in exordio precum suarum se inuicem adhortantes, atque in cœtum conuocantes clamare solent, *Venite adoremus & procidamus coram Christo rege nostro:* & illud itidem, *Is qui venturus est in magno suo & illustri aduentu, permanebit regnans in æternum, & regni eius non erit finis* Et quandoquidem ipse rex est qui natus est ex Virgine, idemque & Dominus & Deus, ea propter & mater quæ eum genuit, & regina, & domina, & deipara proprie & vere censetur, licebitque nobis ita congruenter dicere, dum ad ipsam & ad eum, qui ex ea genitus est, carniferum filium respicimus: Nunc scilicet adest regina à dextris tuis in vestitu deaurato circumamicta, variegata: eo quod secundum sexum fœmineum, regina & domina & mater Dei appellari debeat. Eaque nunc vt regina assistens à dextris Filij, vbique regnantis, quasi in vestitu deaurato, incorruptionis & immortalitatis, circumamicta & variegata, sacris & solennibus verbis celebratur, non quidem secundum spiritualem simplicitatem, aut quasi sine corpore & carne assistat, sed quod induta sit (quantum spectat ad sanctissimam eius carnem) incorruptibilitate & immortalitate. Variegata rursus est, quantum attinet ad ossa sanctissima, quæ eius carnem suffulciunt. Nam ex carne eius, & ex ossibus eius, veluti ex veteri Adamo nouus iste Adam, vt vicem eius expleret, costam sibi finxit, nimirum istam incarnationem, eamque semel indutam perpetuo gestat. Ac proinde ista noua Eua mater vitæ appellatur, variegataque permanet ad primitias vitæ immortalis omnium viuentium. Dicimus eam igitur iterum atque iterum, & semper & vndequaq; beatissimam. Sicuti ergo quum ad ipsum respicimus, regem, Dominum, & Deum appellamus: ita quoque quum ad eam oculos reiicimus, reginam, dominam, & deiparam esse animaduertimus, idque contemplatione oculi mentalis. Adest regina à dextris tuis, vestitu deaurato circumamicta, variegata. Et iam scilicet, audi filia Dauidis & Abrahæ, & inclina aurem tuam in preces nostras, & ne obliuiscaris populi tui, neque nostri, qui sumus de familia, & domo patris tui. Parentes enim tui sumus secundum generis prosapiæque rationem, nostraque filia es, quia ex nobis genita es. Decet enim te matrem, regeneratricem, dominam, ac heram cognominari, eò quòd ex te prodiit rex Dominus, ac Deus noster: assistentem illi, nobis quidem terribili, tibi autem dulci, omnemque gratiam largienti: qua de causa factum est, vt gratia plena appellata sis, vtpote quæ omni gratia abundares, idque per superuentum in te Spiritus sancti: ideoque vultum tuum deprecantur omnes diuites plebis, ditati scilicet istiusmodi bonis, & spiritualibus contemplationibus.

Ad

εἰ γὰρ γεννηθεὶς ἐκ τῆς παρθένου, καὶ πάντα πλέπει τὰ κατὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ θανάτου καὶ τὴν σωρὰν ἀσεὶς φησὶν· ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν ἐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς, ἤδη ἐκεῖθεν ἐβασίλευσε καὶ ἀνακηρύττεται χριστιανῶν βασιλεὺς· ὡς καὶ κατ' ἀρχὰς τῶν ὄχλων συγκαλούμενοι ἀλλήλους, ἀνακράζουσι λέγοντες· δεῦτε προσκυνήσωμεν καὶ προπέσωμεν αὐτῷ Χριστῷ τῷ βασιλεῖ ἡμῶν. καὶ ἐρχόμενος κατὰ τὴν μεγαλοῦ καὶ ἐπιφανῆ αὐτοῦ δευτέραν παρουσίαν, αὐτὸς μένει βασιλεὺς εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. καὶ ἐπεὶ αὐτὸς βασιλεύς ἐστιν ὁ ἐκ τῆς παρθένου γεννηθεὶς, καὶ αὐτὸς κύριος ὁ θεὸς· διὰ αὐτὸ καὶ ἡ τεκοῦσα αὐτὸν, βασίλισσα καὶ κυρία καὶ θεοτόκος, κυρίως καὶ ἀληθῶς δογματίζεται καὶ ἐφαρμόζεται· καὶ ἐνθεῦτεν λέγειν ὡς πρὸς αὐτὸν ἀφορῶντας ἡμᾶς, καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ ἐξ αὐτῆς τεχθὲν σαρκοφόρον μὲν αὐτὸν νῦν· παρέστη σὲ δεξιῶν σου ἐν ἱματισμῷ διαχρύσῳ, περιβεβλημένη πεποικιλμένη. καὶ γὰρ καθ' ὑμῶν ἐχρημάτισεν ἡ βασίλισσα καὶ κυρία καὶ μήτηρ τοῦ θεοῦ, καὶ ἐπὶ γυναικεῖον αὐτῆς σχῆμα, καὶ νῦν ὡς βασίλισσα παρίσταται ἐκ δεξιῶν τοῦ παμβασιλέως υἱοῦ αὐτῆς, ἐν ἱματισμῷ διαχρύσῳ τῆς ἀφθαρσίας καὶ ἀθανασίας, περιβεβλημένη πεποικιλμένη ἱεροπρεπῶς). ἀνθ' ὧν μὴ ἦ καθ' ἁπλότητα πνευματικὴν καὶ εἶδος ἄσαρκον καὶ ἀσώματον παρίστασθαι), ἀλλὰ περιβεβλημένη μὲν, καὶ τὴν παναγεστάτην αὐτῆς σάρκα, τὴν ἀφθαρσίαν καὶ ἀθανασίαν, καὶ πεποικιλμένη καὶ τὰ ἐπιπρεπόντα αὐτῆς τὴν σάρκα παναγιώτατα ὀστᾶ. ἐγὼ καὶ ἐκ τῶν σαρκῶν αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ, ὡς ἐκ δὲ πάλαι ἀδὰμ, ὁ νέος ἀδὰμ καὶ αὐτοπρόσωπον πλάσας ἑαυτῷ τὸν ὡς πλευρὰν σάρκωσιν, φέρει αὐτὸν εἰς τὸ διηνεκὲς καὶ ἐν τεύθεν ἡ νέα εὕα, μήτηρ τῆς ζωῆς ὀνομαζομένη, μένει περιβεβλημένη πεποικιλμένη, εἰς ἀπαρχὴν ζωῆς ἀθανάτου πάντων τῶν ζώντων. εἴπωμεν πάλιν καὶ αὖθις καὶ πάλιν καὶ ἀεὶ καὶ διὰ παντὸς, ὡς πρὸς αὐτὸν τὸν βασιλέα κύριον καὶ θεὸν, καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν βασίλισσαν κυρίαν τε καὶ θεοτόκον ἀποβλέποντες, κινήσει θεωρίας τὰ κατὰ νοῦν ἡμῶν διορατικὰ ὀφθαλμὰ· παρέστη ἡ βασίλισσα ἐκ δεξιῶν σου ἐν ἱματισμῷ διαχρύσῳ περιβεβλημένη πεποικιλμένη. καὶ δὴ ἄκουσον θυγάτηρ δαυὶδ, καὶ ἄβρααμ, καὶ κλῖνον τὸ ὠς σου εἰς τὰ δεήσεις ἡμῶν, καὶ μὴ ἐπιλάθῃ τοῦ λαοῦ σου· μὴ ἡμῶν τῶν οἴκων πατρός σου. πατέρες γὰρ σου ἐσμὲν κατὰ τὴν ἀναλογίαν, καὶ θυγάτηρ ἡμῶν κατὰ τὴν ἐξ ἡμῶν γένησιν, καὶ πρέπον σοι ἐστὶν ὡς μητέρα τοῦ θεοῦ ὑμνεῖσθαι, βασίλισσαν τε καὶ κυρίαν, καὶ δέσποιναν ὄντι αὐτὸν τὸν ἐκ σοῦ πεφυκότα βασιλέα καὶ κύριον καὶ θεὸν καὶ δεσπότην, μνημονεύουσαν, παρεστῶσαν ὑπὲρ τοῦ ἡμῶν μὲν φοβεροῦ, σοὶ δὲ πρᾴου καὶ πάσας παρέχοντος χάριτας. ἀνθ' ὧν καὶ κεχαριτωμένη ὀνομάσθης, ὡς πάσης χαρᾶς ἀναπλέως ἀναδειχθεῖσα, διὰ τῆς ἐπὶ σὲ τὸ ἅγιον πνεύματος ἐπελεύσεως, διὸ καὶ τὸ πρόσωπόν σου λιτανεύοντες οἱ πλούσιοι τοῦ λαοῦ πεπλουτισμένοι τούτων καλῶν καὶ πνευματικῶν θεωρημάτων,

πρὸς

σοὶ σῦ βοῶμεν· μνήσθητι ἡμῶν παναγία παρθένε, καὶ μετὰ τὸ γεννῆσαι παρθένος μείνασα, καὶ ἀντίδος ἡμῖν ἀντὶ τῶν μικρῶν τούτων λογίων, μεγάλας τὰς δωρεὰς ἀπὸ τοῦ πλούτου τῶν χαρισμάτων σου κεχαριτωμένη· ὥσπερ οὖν, καὶ ὡς ὑποκειμένων καὶ συγγενικῶν δοξαφωνῶν, ἀφερόντως σοι τοῦτο ἐγκώμιον, εἴ τις ἀρετὴ καὶ εἴ τις ἔπαινος, προσάγεται σοι παρ' ἡμῶν καὶ πάσης τῆς κτίσεως ὑμνος, τῇ κεχαριτωμένῃ, τῇ κυρίᾳ, τῇ μητρὶ τοῦ θεοῦ καὶ κιβωτῷ τοῦ ἁγιάσματος. ἰδοὺ δὴ καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἀρχῆς ἡμέρας ὡς ἀπαρχὴν ἐγκωμίου, προσεπλέξατο σοι κατ' ἐπώνυμον ἐγκώμιον ὁ ἀρχάγγελος βοῶν· χαῖρε κεχαριτωμένη ὁ κύριος μετὰ σοῦ. μακαρίζουσί σε πᾶσαι αἱ γενεαὶ, καὶ πρόπαν αἱ κατ' ἀρχὰς πάσης τῶν ἀγγέλων τετραρχίαι καὶ τῶν ὑπὸ γῆς ἱεραρχικὰς χεῖρας ἐπαίρουσαι, ἐυλογοῦσί σε τὴν ἐν οὐρανοῖς ἐυλογημένην καὶ ὑπὸ γῆς μακαριζομένην. ἐυλογημένη σὺ ἐν γυναιξὶ, καὶ ἐυλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου. τοιαῦτα ἡ πρώτη τῶν θρόνων χερουβίμ τε καὶ σεραφὶμ ἱεραρχία ἐμπρησῶν ἀναλαμπομένων, ἢ πλήθος γνώσεως γέγονε τοῦ θεοῦ καὶ βασιλέως, ἐυλογοῦσι λέγουσι· μακαρία σὺ ἐν γυναιξὶ, καὶ μακαρία ἡ κοιλία σου θεὸν βαστάσασα, καὶ μαθητὰς οὓς αὐτὸς νηπιάσας ἐθήλασεν. ἡ δευτέρα ἱεραρχία τῶν κυριοτήτων καὶ δυνάμεων καὶ ἐξουσιῶν πρὸς σὲ ἀναβλέπουσι βοῶσιν, ὡς μαθοῦσαι παρὰ τῆς ὑψηλοτέρας αὐτῶν καὶ προπεμπομένης ἱεραρχίας· ἐυλογημένη σὺ ἐν γυναιξὶ· καὶ ἐυλογημένη ἡ κοιλία σου ἡ θεὸν χωρήσασα, καὶ μαθητὰς εὑροῦσα θεὸν παῖδιον γενόμενον. τοιαῦτα καὶ ἡ τρίτη τῶν ἀρχῶν, ἀγγέλων τε καὶ ἀρχαγγέλων ἱεραρχία, κεκελευσμένη καὶ ὑπὸ τετραμμένη πρὸς τὸ ἀποσείλαντος θεοῦ, ὡς ἑνὸς ἀρχαγγέλου τὸν εὐφαντορικώτατον καὶ προφητικώτατον ὕμνον ἀεὶ ἀνακράζει· χαῖρε κεχαριτωμένη ὁ κύριος μετὰ σοῦ. ἀπὸ τούτων καὶ οἱ κατὰ τὴν ὑπὸ γῆς ἱεραρχίαν τὰς ὑψώσεις τοῦ θεοῦ ἐν τῷ λάρυγγι φέροντες, μαθόντες ἢ δανεισάμενοι τὰς φωνὰς, ἀνυψοῦμεν μεγάλῃ καὶ λαμπρυσίῳ τῇ φωνῇ λέγοντες, χαῖρε κεχαριτωμένη ὁ κύριος μετὰ σοῦ· πρέσβευε κυρία καὶ δέσποινα βασιλίσσα τε καὶ μήτηρ θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν· ὅτι ἐξ ἡμῶν σὺ τε καὶ ὁ ἐκ σοῦ τεχθεὶς σαρκοφόρος θεὸς ἡμῶν· ᾧ πρέπει ἡ δόξα καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια· πάσα τε τιμὴ καὶ προσκύνησις καὶ εὐχαριστία· σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

***

τῇ ἐν

Ad te clamamus, recordare noſtri ſanctiſſima ergo, quæ etiam à partu, virgo permanſiſti, & retribue nobis pro exiguis iſtis eloquiis magna dona ex diuitiis tuarum gratiarum, tu quæ gratia plena es: nam ideo his vocibus, vt ex re ipſa deſumptis, & natura laudatoriis, præcipue in tuum encomium vtimur, ſi quādo hymnus, ſi quando laus tibi, ſiue à nobis, ſiue ab vniuerſa creatura offertur: Tibi, inquam, gratioſæ dominæ noſtræ, reginæ, heræ, matri Dei, arcæ ſanctuarij. Ecce iam nunc & in exordio diei vt primitias laudis tibi hoc encomium Archangelus contexit dicens: *Aue gratia plena, Dominus tecum*, beatam te prædicant omnes Angelorum & terreſtrium hierarchiæ, & hierarchicas manus attollentes benedicunt tibi, quæ & in cœlis benediceris, & in terra beata prædicaris, benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus ventris tui. iſtiuſmodi enim benedictionibus te celebrat prima acies, quæ ex thronis cherubinis, & ſeraphinis conſtat, qui aut flammei, aut magni regis Dei cognitores appellantur, beata tu in mulieribus, & beatus vterus tuus Dei geſtator, & vbera, quæ ille adhuc infantulus ſuxit. Secunda vero hierarchia, quæ in ſe dominationes, virtutes, poteſtateſque complectitur, ad te reſpectans clamat, vtpote quæ hæc didicerit à ſublimiori hierarchia, priuſque initiata ſit, *Benedicta tu in mulieribus, & benedictus venter tuus*, qui Deum concepit, & mammillæ quæ Deum educauerunt puerum factum. Iam tertia ex principibus Angelis & Archangelis acies quibus mandatum & permiſſum fuit, à Deo emittente, vt per vnum Gabrielem Archangelum ederet ſplendidiſſimum & capaciſſimum hymnum, in hæc verba: *Aue gratia plena, Dominus tecum*. Ab iſtis deinde nos hierarchiæ terreſtres exaltationes Dei in gutture ferentes, ſiue quòd didicimus, ſiue quod mutuo hæc verba ſumpſimus, exaltamus te magna & canora voce, dicentes: *Aue gratia plena Dominus tecum*: intercede hera, & domina, & regina & mater Dei pro nobis. Quoniam ex nobis tu oriunda es, & is qui editus eſt ex te, carnigerus Deus, noſter eſt, quem decet gloria, & magnificentia, omniſque honor, & adoratio, & gratiarum actio, cum Patre initij experte, & cum ſancto bono viuifico ſpiritu, & nunc & ſemper, & in ſecula ſeculorum, Amen.

*

S. Patris noſtri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

Alexandrini,

De virginitate ſiue de meditatione.

EXordium ſermonis ſalutis ad Virginem. Primum omnium crede in vnum Deum, Patrem omnipotentem, viſibilium & inuiſibilium conditorem. Et in vnigenitum eius Filium Ieſum Chriſtum, ex ſubſtantia Patris natũ, etq; per omnia coæqualẽ potentia, qui ante ſecula fuit. Et in Spiritum S. qui eſt & in Patre & in Filio, quiq; à Patre mittitur, & per Filium datur. Pater & Filius & Spiritus ſanctus, tres perſonæ, Deitas vna, vna poteſtas, vnum Baptiſma. Ipſe enim Deus noſter Pater omnium, intra ſex dies fecit cœlum & terram, & mare: & omnia quæ in eis ſunt. Idem ille cœlum Sole & Luna, & ſideribus pulcherrimis exornauit, & terram decenter fundauit ſuper aquas, & inſtruxit eam plantis, omniq; genere lignorum. Iuſſu eius erumpunt fluuij melliflui, & fontes perennes, & iniunxit terræ, & produxit plantas. Et creauit omnes beſtias terræ ſecundum genus ſuum, & volucria cœli ſecundum genus ſuum, & præcepit aquis, & produxerunt piſces, & condidit inmanes balenas. Poſtremo omnium fecit hominem, & omnia ad eius miniſterium donauit. Dixit enim Deus Filio ſuo: *Faciamus hominem ſecundum imaginem & ſimilitudinem noſtram. Et finxit Deus hominem, ſumens lutum de terra, & poſuit eum in Paradiſo deliciarum. Immiſit autem Deus in Adam ſtuporem, & conſopiuit eum, & ſumpſit vnam ex coſtis eius, & carnem pro ea ſubſtituit, & edificauit coſtam, quam ſumpſerat, in mulierem, eamque adduxit ad Adam. Et dixit Adam: Hæc caro nunc ex carne mea eſt, & os ex oſſibus meis: Ipſa vocabitur virago, quoniam ex viro deſumpta eſt: propter hoc relinquet homo patrem & matrem, erunt que duo in carne vna.* Audi, ancilla Chriſti, & quicunque ſalutem quæritis, & inſinua

Τῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Αλεξανδρείας,

Περὶ παρθενίας ἤτοι περὶ ἀσκήσεως·

A Α'

ΑΡΧΗ' λόγου σωτηρίας πρὸς τὴν παρθένον. πρῶτον πάντων πίστευσον εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα, ὁρατῶν καὶ ἀοράτων ποιητήν, καὶ εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν ὄντα ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, κατὰ πάντα ἰσοδυναμοῦντα τῷ πατρὶ, τὸν πρὸ αἰώνων ὄντα· καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ ἐν πατρὶ καὶ υἱῷ ὄν, καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς ἀποστελλόμενον, καὶ διὰ τοῦ υἱοῦ διδόμενον. πατὴρ καὶ υἱὸς, καὶ ἅγιον πνεῦμα, τρεῖς ὑποστάσεις μία θεότης, μία οὐσία καὶ δυνάμις, ἓν βάπτισμα. αὐτὸς γὰρ ὁ θεὸς ἡμῶν ὁ πατὴρ τῶν ὅλων ἐν ἓξ ἡμέραις ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς· αὐτὸς γὰρ, διεκόσμησεν [καὶ] τὸν οὐρανὸν ἐν ἡλίῳ καὶ σελήνῃ καὶ ἄστροις παγκάλοις, καὶ τὴν γῆν ὡσαύτως ἐθεμελίωσεν ἐπάνω τῶν ὑδάτων, διακοσμήσας αὐτὴν ἐν φυτοῖς καὶ ξύλοις παντοδαποῖς. καὶ τῇ κελεύσει αὐτοῦ, ἐκπορεύονται ποταμοὶ μελίῤῥυτοι, καὶ πηγαὶ ἀέναοι, καὶ προσέταξε τῇ γῇ καὶ ἐπήγασε σάρκα, καὶ ἐποίησε πάντα τὰ θηρία τῆς γῆς κατὰ γένος, [καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατὰ γένος.] ἐκέλευσε τοῖς ὕδασι καὶ ἐξήγαγον ἰχθύας, καὶ ἐποίησε τὰ κήτη τὰ μεγάλα. ὕστερον δὲ πάντων ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον, καὶ πάντα παρέδωκεν αὐτῷ εἰς ὑπηρεσίαν. εἶπεν γὰρ κύριος ὁ θεὸς τῷ υἱῷ αὐτοῦ· ποιήσωμεν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν. καὶ ἔπλασε κύριος ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον λαβὼν χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἔθετο αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς. εἶπε δὲ κύριος ὁ θεὸς ἀπὸ τὸν ἀδὰμ ἔκστασιν, καὶ ὕπνωσε, καὶ ἔλαβε μίαν τῶν πλευρῶν αὐτοῦ, καὶ ἀνεπλήρωσε σάρκα ἀντ' αὐτῆς, καὶ ᾠκοδόμησε τὴν πλευρὰν ἣν ἔλαβεν εἰς γυναῖκα, καὶ ἤγαγε αὐτὴν πρὸς τὸν ἀδὰμ, καὶ εἶπεν ἀδὰμ· αὕτη νῦν ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων μου καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου, καὶ ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων μου αὕτη κληθήσεται γυνὴ, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἐλήφθη· ἀντὶ τούτου, καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ προσκολληθήσεται τῇ γυναικὶ [αὐτοῦ,] καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. ἄκουε δέλτα τοῦ χριστοῦ, καὶ πάντες ὅσοι θέλουσι σωθῆναι, καὶ ἐκζητοῦσι τὰ ῥήματα [τοῦ

τα [τῶ σώματ@]μα, ϗ καπόδεξάσθωσαν τὰ ὠτά σου θεοπνεύστους λόγους. τὸ μυστήριον γὰρ τοῦτό, φησι, μεγάλο ἐστι, καθὼς εἶπεν ὁ μακάριος παῦλος· ὅτι [πᾶς] ὁ κολλώμενος τῆ γυναικί, ἓν σῶμά ἐστιν ἀμφότεροι· ὕτως πάλιν, πᾶς ἀνὴρ ἢ γυνὴ κολλώμεν@ τῶ κυρίῳ, ἓν πνεῦμά ἐστι. οἱ γὰρ οἱ τῶ κόσμῳ συναπτόμενοι καταλιμπάνουσι τὸν πατέρα ϗ τὴν μητέρα, ϗ συνάπτονται φθαρτοῖς ἄνθρωποις· πόσῳ μᾶλλον ἡ παρθέν@ ἐγκρατευομένη, ὀφείλει καταλιπεῖν τὰ γήινα πάντα, ϗ τῷ κυρίῳ μόνῳ κολλᾶσθαι; μαρτυρεῖ δέ μοι τῷ λόγῳ καὶ αὐτὸς ὁ ἀπόστολ@ λέγων· ἡ γυνὴ ἡ ἄγαμος, μεριμνᾷ τὰ τοῦ κυρίου, ἵνα ᾖ ἁγία τῷ σώματι ϗ τῷ πνεύματι· ἡ δὲ γαμήσασα, μεριμνᾷ [τὰ τοῦ κόσμου] πῶς ἀρέσει τῷ ἀνδρὶ [αὐτῆς,] ϗ μεμέρισται. τοῦτο οὖν λέγω, ὅτι πᾶσα παρθέν@ ἡ χήρα ἐγκρατευομένη, ἐὰν ἔχῃ φροντίδα ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, αὐτὴ ἡ φρόντις ἀνὴρ αὐτῆς ἐστι, κἂν κτήματα, κἂν ὑπάρχοντα ἔχῃ, αὐτὴ ἡ μέριμνα μολύνει αὐτῆς τὴν ἀφάνειαν. ὥσπερ γὰρ ἀφὴ τοῦ ἀνδρὸς τὸ σῶμα μολύνεται· ὕτως καὶ αἱ σχέσεις αἱ κοσμικαὶ, τὴν ψυχὴν ϗ τὸ σῶμα τῆς ἐγκρατευομένης μιαίνουσι, καὶ οὐκ ἔστι ἁγία τῷ σώματι καὶ τῷ πνεύματι. ἡ δὲ φροντίζουσα τὰ ἔργα τοῦ θεοῦ, νυμφί@ αὐτῆς ὁ χριστός ἐστιν. ἡ γὰρ ἁρμοζομένη ἀνδρὶ φθαρτῷ, τὸ θέλημα τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ποιεῖ. ὕτως γὰρ εἴρηται· ὅτι [ἡ] γυνὴ τοῦ ἰδίου σώματ@ οὐκ ἐξουσιάζει ἀλλ' ὁ ἀνήρ. καὶ πάλιν· ὥσπερ ἡ ἐκκλησία ὑποτάσσεται τῷ κυρίῳ· ὕτως ϗ αἱ γυναῖκες τοῖς ἀνδράσιν ἐν παντί. ἀπ' αὐτῶν γὰρ τῶν κοσμικῶν, ἐὰν θέλωμεν, ϗ τὰ ἄνω νοῆμεν. ἡ γὰρ ζωναπτομένη τῷ ἐπουρανίῳ νυμφίῳ, τὸ θέλημα τοῦ νυμφίου αὐτῆς κατεργάζεται. τοῦτο δέ ἐστι τὸ θέλημα τοῦ χριστοῦ· τὸν κολλώμενον αὐτῷ, μηδὲν ὅλως ὑπιφέρεσθαι τῶν αἰῶν@ τούτων, μηδὲ τῶν γηίνων φροντίζειν· ἀλλὰ μόνον τὸν σωτῆρα σωτῆρα θεὸν [καὶ δεσπότην] βασάζειν αὐτὸν, ϗ ἔχειν φροντίδα ϗ μέριμναν νυκτὸς ϗ ἡμέρας ἀκατα παύστοις, ὕμνοις ϗ ἐξομολογίαις ὑμνεῖν αὐτὸν, πεφωτισμένον ἔχειν τὸ ὄμμα τῆς διανοίας, εἰδέναι τὸ θέλημα αὐτοῦ, ϗ ποιεῖν αὐτὸ, ἁπλῶν ἔχειν τὴν καρδίαν, καθαρὸν τὸν νοῦν, ἐλεήμονα εἶναι, ἵνα καθὼς αὐτὸς οἰκτίρμων ϗ ἐλεήμων ἐστὶ, ὕτως καὶ ἡμεῖς ἐξακολουθῶμεν αὐτῷ. πρᾶον καὶ ἡσύχιον εἶναι, ἀνεξίκακον, μηδενὶ κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδιδόντα, ὕβρεων πολλῶν ἀνεχόμενον, καθὼς [ϗ] αὐτὸς ὑπὸ τῶν ἰουδαίων ὑβρίσθη ϗ ὑπέμεινε. πληγὰς ϗ βασάνους ὑποφέρειν· καὶ γὰρ αὐτὸς ταῦτα ἔπαθε. ῥαπισθεὶς γὰρ ὑπὸ τοῦ δούλου τοῦ ἀρχιερέως, οὐδὲν ἐποίησεν, ἀλλὰ μόνον εἶπεν· εἰ κακῶς ἐλάλησα, μαρτύρησον περὶ τοῦ κακοῦ· εἰ δὲ καλῶς, τί με δαίρεις; οὐκ ἠδύνατο ὁ κελεύσας τῇ γῇ, ἵνα τοὺς περὶ σταθὰν ϗ ἀβειρὼν ζῶντας καταπίῃ, καὶ τοῦτον τὸν ἐκτείναντα τὸν χεῖρα ϗ τύψαντα τὸν ἑαυτοῦ δημιουργὸν, ζῶντα καταπιεῖν; ἀλλ' ὑπέμεινεν, ὑμῖν ὑπολιμπάνων ὑπογράμμον· ἵν' ἡμεῖς τοῖς ἐκείνου ἴχνεσιν ἐπακολουθήσωμεν,

in aures tuas verba mea, & accipiant aures tuæ numine afflatas sermocinationes. *Hoc mysterium*, inquit D. Paulus, *magnum est*, eò quòd omnis qui agglutinatur vxori, ambo in vnum corpus sint. Ita quoque omnis vir siue mulier agglutinatus Domino, vnus spiritus est. Si enim qui se mundo copulant, relinquuntque patrem & matrem, mortalibus hominibus copulantur, quanto magis virgo continens relinquere debet terrestria omnia, & Domino soli agglutinari? Huius mei dicti testis est Paulus, ita loquens, *Mulier innupta solicita est eorum quæ sunt Domini, vt sit sancta corpore & spiritu. Nupta verò solicita est eorum quæ sunt mundi, quomodo placeat marito: ac ab illa differt.* Hoc igitur dico, quod omnis virgo, aut vidua continens, si curam suam collocet in mundanis, eius rei cura illi pro marito est, siue possessiones, siue alias substantias solicitudine sua amplectatur. Ipsa enim sollicitudo contaminat eius animam. Vt enim per virum corpus contaminatur: ita quoque habitus mundani, & animam & corpus continentis conspurcant, neque iam est sancta corpore & spiritu. Quæ autem curat opus Domini, huius sponsus est Christus. Ea enim quæ coaptatur viro corruptibili, voluntatem viri sui facit. Nimirum quum ita scriptum sit: Mulierem sui corporis potestatem non habere, sed virum: ac rursum: Quemadmodum Ecclesia subiicitur Domino, ita quoque mulieres viris suis per omnia. Hoc enim exemplo, si ita velimus, cœlestia intellexerimus. Quapropter quæ coniungitur supercœlesti sponso, voluntatem sui sponsi facit. Ea autem est voluntas Christi, vt is qui sibi conglutinatus est, nihil secum omnino huius seculi ferat, aut terrestria curet, sed solum vt crucem eius, qui pro ipso crucifixus est, baiulet, eiusque curam habeat, & de ea solicite cogitet, & die & noctu, & perpetuis hymnis, & glorificationibus eum celebret, & illuminatum habeat mentis oculum, & sciat illius voluntatem & faciat, cor simplex possideat, & mentem puram. Misericors sit, quemadmodũ ipse misericors est: ita & nos quoque eum sequamur. Mansuetus & quietus sit, & tolerans malorũ, nulli malum pro malo reddens, multas contumelias sustinens, quemadmodum ipse à Iudæis contumeliis affectus est, & sustinuit, verbera & torturas ferat. Nam & ipse quoque hæc passus est. Colaphis enim à ministro pontificis cæsus, nihil contra fecit, sed tantum dixit: *Si male dixi, doce testimoniis quid male dixerim: sin contra bene, quid me cædis?* Nonne potuit qui terræ imperauit, vt Dathan & Abiron viuos deglutiret, rursum imperare, vt eum, qui verberabat suum Conditorem, viuum deglutiret? *Sed sustinuit nobis relinquens exemplum, vt nos per eius vestigia incedamus.* Tu au-

Tu autem homo non sustinens ab homine tecum eiusdem naturæ contumeliis affici? Imitare Dominum tuum. Si enim ille, quum Deus esset, tolerauit propter te ab homine peccatore colaphis cædi, Tu scilicet, indignaris, quòd hostis tibi conuitium dicit, & paras vltionem? Proh immensam animi stoliditatem, & stulticiam magnam: Ideo nobis pœna destinata est, & ignis ardens, quod quum rationales simus, irrationalibus bestiis nos similes reddamus! In multa humilitate in hunc mundum venit: & opulentus quũ esset, egenus factus est propter nos, vt nos illius egestate diteſceremus: Et Deus quum esset, homo factus est propter nos, & natus est ex deipara Virgine, vt nos asserat à potentia diaboli. Quapropter qui seruari cupis, fac te stultum in hoc mundo, vt à Domino audias sapiens. Ab hominibus contrà, ij qui in dando & accipiendo, in emẽdo, vendendo, negotiisque gerendis, in fraudando, fœnerando versuti sunt, & ex vno obolo duos facere norunt, prudentes appellari solent. Sed Deus hos ipsos stultos, inertes, & peccatores vocat. Audi igitur, inquit, quid Deus per Propheram Hieremiam dicat, *Populus iste prudens est ad malefaciendum, caterum benefacere non norunt:* quin & beatus Paulus ait: *Sapientia mundi huius, stultitia est apud Deum, & qui vult sapiens esse, fiat stultus, vt sapiens efficiatur.* Idem rursus ait, Fratres, ne pueruli sitis animo, sed ad maliciam infantuli sitis. Deus enim ad terrestria nos stultos esse vult, & ad cœlestia prudẽtes. Nam & aduersarius noster diabolus prudens est in malicia, & nos oportet aduersus eum prudenter incedere, vt vincamus illius versutas insidias. Dicit enim Dominus in Euangeliis, *Estote prudentes ir star serpentum, & simplices sicut columbæ.* Qui autem ab eo prudens vocatur, is sapiens est ad faciendum voluntatem Dei, & ad seruanda præcepta eius. Ingens remedium est ad salutem animi humilitas, quũ Satanas non ob scortationem aut adulterium, aut furtum deiectus sit, è cœlo, sed superbia illum inde præcipitarit infra ipsam abyssum, cuius hæc verba fuere: Ascendam, & ponam solium è regione Dei, & ero æqualis altissimo: & ob hæc verba deiectus est, igniſque æternus illius hæreditas & portio factus est. Superbia in diabolo est, humilitas contra, in Christo est, quum ipse Dominus loquatur, *Si quis inter vos cupiat fieri magnus, sit omnium minister.* Amplectamur valde ieiuniũ, magnum enim munimentũ est ieiunium, oratio item, & eleëmosyna, quũ ex morte hominem liberent. Vt enim ob escam & inobedientiam proturbatus est Adam ex Paradiso, ita rursum per ieiunium & obedientiam in Paradisum, qui volet, redibit. In hac virtute cultum corporis tui ornamentaq; quære, ô virgo, & placebis cœlesti sponso.

Nam

οὐ σὺ ἄνθρωπε, ὁ βασταζῆς ὑπὸ τῆ ὁμοψύχε σου ἀνθρώπε ὑβριωθῆναι; μίμησαι τὸν σεαυτότιμον. εἰ γὰρ ἐκεῖνος θεὸς ὢν ἐβάστασε διὰ σὲ ὑπὸ ἀνθρώπε ἁμαρτωλῆ ῥαπισθῆναι, σὺ ἀγανακτῆς, ὅτι ὁμοιός σου ἄνθρωπος ἐλοιδόρησέ σε, καὶ ζητῆς ἀντιποδοῦναι αὐτῷ; ὦ πολλῆς ἀνοίας καὶ ἀφροσύνης μεγάλης. διὰτοῦτο καὶ κόλασις ἡμῖν ἡτοίμασαι, καὶ ἑαυτοῖς τὸ πῦρ ἑξάπομεν· ὅτι καὶ λογικοὶ ὄντες, τῆς ἀλόγους ζώοις ἑαυτοὺς ὁμοιάζομεν. τοιγαροῦν ταπεινοφροσύνη πολλὴ ὡς τὸν κόσμον τοῦτον ἐλήλυθε, καὶ πτωχὸς ὢν, ἐπιθύμησε διὰ ἡμᾶς, ἵν' ἡμεῖς τῆ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσωμεν· καὶ θεὸς ὢν, γέγονεν ἄνθρωπος διὰ ἡμᾶς, καὶ ἐγεννήθη ἐκ τῆς θεοτόκε μαρίας, ἵνα ἐλευθέρωση ἡμᾶς, ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ διαβόλου. ὅστις ὁ σωθῆναι θέλων, ποιεῖ ἑαυτὸν μωρὸν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἵνα σοφὸς τῷ θεῷ ἀκούσῃ σοφός. οἱ γὰρ ἄνθρωποι τὰς ἐκδότας δοῦναι καὶ λαβεῖν, καὶ ἀγοράζειν καὶ πωλεῖν, καὶ πραγματεύεσθαι, καὶ ἀφυστερεῖν τὸ τοῦ πλησίον, καὶ πλεονεκτεῖν καὶ δανείζειν, καὶ τὸν ἕνα ὀβολὸν ποιεῖν δύο, τούτους φρονίμους ὀνομάζουσιν· ὁ δὲ θεὸς, μωρὸς καὶ ἀσυνέτους καὶ ἁμαρτωλοὺς τοὺς τοιούτους καλεῖ. ἄκουε γάρ φησι τί αὐτὸς ὁ θεὸς, διὰ ἱερεμίου τοῦ προφήτου εἶπεν· ὁ λαὸς οὗτος, υἱοὶ ἄφρονες ὑπὸ τῆ κακοποιῆσαι· τὸ δὲ εὖ γνῶναι καλὸν ποιῆσαι οὐκ ἐπίγνωσαν. καὶ ὁ μακάριος παῦλος· ἡ σοφία τοῦ κόσμου τούτου, μωρία παρὰ τῷ θεῷ ἐστι, καὶ ὁ θέλων σοφὸς γενέσθαι, μωρὸς γενέσθω, ἵνα γένηται σοφός. καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς λέγει· ἀδελφοὶ, μὴ παιδία γίνεσθε ταῖς φρεσὶν, ἀλλὰ τῇ κακίᾳ νηπιάζετε. ὁ γὰρ θεὸς, εἰς τὸ γήινα θέλημα μωροὺς εἶναι, εἰς τὸ ἐπουράνια φρονίμους. καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ αὐτόθικος ἡμῶν διάβολος, φρόνιμός ἐστι τῇ κακίᾳ, καὶ ἡμᾶς δεῖ αὐτῷ φρονίμως ἐπέρχεσθαι, πρὸς τὸ νικῆσαι αὐτοῦ τὰς κακοτέχνους ἐπιβουλάς. λέγει γὰρ ὁ σωτὴρ ἐν ταῖς εὐαγγελίοις· γίνεσθε φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις, καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστεραί. ὁ δὲ καλέμενος παρ' αὐτῷ φρόνιμος ὅτός ἐστι [ὁ] σοφιζόμενος ποιῆσαι τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ, καὶ φυλάσσειν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ. μέγα φάρμακόν ἐστι σωτηρίας ἡ ταπεινοφροσύνη. ὁ γὰρ σατανᾶς, οὐχ ἕνεκεν πορνείας, ἢ μοιχείας, ἢ κλοπῆς, κατηνέχθη ἐκ τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ἡ ὑπερηφανία αὐτὸν κατέβαλεν εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς ἀβύσσου. ὅτος γὰρ ἔλεγεν· ἀναβήσομαι καὶ θήσομαι τὸν θρόνον μου ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, καὶ ἔσομαι ὅμοιος τῷ ὑψίστῳ. καὶ διὰ τὸν λόγον καθεβλήθη, ὃ ἐγένετο ἡ κληρονομία αὐτοῦ τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον. ἡ οὖν ὑπερηφανία, ἐν τῷ διαβόλῳ ἐστὶν· ἡ δὲ ταπεινοφροσύνη ἐν τῷ χριστῷ. αὐτὸς γὰρ ὁ κύριος λέγει· ὅτι ὁ θέλων ἐν ὑμῖν εἶναι μέγας, ἔστω πάντων δοῦλος· ὁ γὰρ θεὸς τῶν ταπεινῶν ἐστιν. ἀγαπήσωμεν σφόδρα τὴν νηστείαν. μέγα [γὰρ] φυλακτήριόν ἐστιν ἡ νηστεία καὶ ἡ προσευχὴ καὶ ἡ ἐλεημοσύνη. ἐκ θανάτου γὰρ ῥύονται τὸν ἄνθρωπον. ὡς, περὶ μὲν Ἀβὲλ βοᾷ [ὁ] καὶ παρακοῆς ἐξεβλήθη ὁ ἀδὰμ ἐκ τοῦ παραδείσου ἕως πάλιν διὰ νηστείας καὶ ὑπακοῆς, ὁ θέλων εἰσέρχεται εἰς τὸν παράδεισον. ἐν ταύτῃ τῇ ἀρετῇ κόσμησον τὸ σῶμά σου ὦ παρθένε, καὶ ἁρέσεις τῷ ἐπουρανίῳ νυμφίῳ.

αἱ γὰρ

ἡ γὰρ τῷ κόσμῳ συναπόμεναι, καὶ μύροις καὶ θυμιάμασι, καὶ εὐωδίαις, καὶ ἐν ἱματίοις πολυτελέσιν, καὶ χρυσῷ καλλωπίζουσαι τὰ σώματα ἑαυτῶν, πρὸς τὸ ἀρέσαι τοῖς ἀνθρώποις, θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται. ἡ δὲ Χριστὸς, οὐδὲν τούτων χρήζει πρὸς σέ, ἐὰν μὴ μόνον καρδίαν καθαράν, καὶ σῶμα ἀμόλυντον ὑπομαζόμενον ὑπὸ νηστείας. ἐὰν δέ τινες καὶ λέγωσί σοι, ὅτι μὴ νήσευε πυκνά· εἰ δὲ μή γε ἀσθενέστερα γενήσῃ, καὶ πίστεως αὐτοῖς, καὶ ἐὰν μὴ ὑπακούσῃς αὐτῶν. ὁ γὰρ ἐχθρὸς αὐτὰς ὑποβάλλει, μνήσθητι τοῦ γεγραμμένου, ὅτε οἱ τρεῖς παῖδες καὶ Δανιὴλ ἠχμαλωτεύθησαν ὑπὸ Ναβουχοδονόσορ βασιλέως Βαβυλῶνος, καὶ ἄλλα παιδάρια μετ' αὐτῶν, καὶ ἔταξεν αὐτοῖς ὁ βασιλεὺς ἐσθίειν ἀπὸ τῆς τραπέζης αὐτοῦ, καὶ πίνειν ἀπὸ τοῦ οἴνου αὐτοῦ. Δανιὴλ καὶ οἱ τρεῖς παῖδες, αὐτοὶ ἐκ ἠθέλησαν ἀλισθῆναι ἀπὸ τῆς τραπέζης τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ λέγουσι τῷ ἀνέχοντι τῷ σῶμα λαβόντι αὐτούς· δὸς ἡμῖν ἀπὸ τῶν σπερμάτων τῆς γῆς καὶ φαγόμεθα. καὶ λέγει αὐτοῖς ὁ ἀνούχος· Φοβοῦμαι ἐγὼ τὸν βασιλέα τὸν ἐκλέξαντα τὸ βρῶσιν ὑμῶν καὶ τὸ πόσιν, μή πως ἰδῃ τὰ πρόσωπα ὑμῶν σκυθρωπὰ ἐνώπιον τοῦ βασιλέως σοῦ πάντα τὰ παιδάρια τὰ ἐσθίοντα τὴν τράπεζαν τοῦ βασιλέως, καὶ κατακρίνει με. εἶπον δὲ αὐτῷ, πείρασον τοὺς δούλους σου ἡμέρας ὡσεὶ δέκα, καὶ δὸς ἡμῖν. καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς ὄσπρια φαγεῖν καὶ ὕδωρ πιεῖν· καὶ εἰσήγαγεν αὐτοὺς ἐνώπιον τοῦ βασιλέως, καὶ ὤφθησαν αἱ ἰδέαι αὐτῶν ἐκλεκταί, σοῦ τὰ παιδάρια τὰ ἐσθίοντα τὴν τράπεζαν τοῦ βασιλέως. ὁρᾷς τὴν ποιεῖ ἡ νηστεία, καὶ νόσους θεραπεύει, καὶ ῥάμματα σωματικὰ ξηραίνει, καὶ δαίμονας ἐκβάλλει, καὶ λογισμοὺς πονηροὺς ἀποδιώκει, καὶ τὴν νοῦν λαμπρότερον ποιεῖ, καὶ καρδίαν καθαράν, καὶ σῶμα ἡγιασμένον, καὶ τῷ θρόνῳ τοῦ θεοῦ παρίστησι τὸν ἄνθρωπον. καὶ ἵνα μὴ νομίσῃς, ὅτι ταῦτα ἁπλῶς λέγονται· ἔχεις μαρτυρίαν ἐν τοῖς εὐαγγελίοις παρὰ τοῦ σωτῆρος εἰρημένην. ἠρώτησαν αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, λέγοντες· κύριε, δεῖξον ἡμῖν [ἐν] ποίῳ τρόπῳ τὰ ἀκάθαρτα πνεύματα φυγαδεύονται. εἶπε δὲ ὁ κύριος· τοῦτο τὸ γένος ἐκ ἐκβάλλεται, εἰ μὴ ἐν προσευχαῖς καὶ νηστείαις. πᾶς οὖν ὑπὸ πνεύματος ἀκαθάρτου ὀχλούμενος, ἐὰν νήσῃ καὶ χρήσηται τῷ φαρμάκῳ τούτῳ· λέγω δὴ τῇ νηστείᾳ· εὐθὺς τὸ πνεῦμα τὸ πονηρὸν στενοχωρούμενον ἀναχωρεῖ, φοβούμενον τὴν νηστείαν. πάντα γὰρ τέρπεται οἱ δαίμονες τῇ κραιπάλῃ [καὶ τῇ μέθῃ] καὶ τῇ ἀναπαύσει τοῦ σώματος. μεγάλη δύναμις νηστεία, καὶ μεγάλα κατορθώματα γίνεται δι' αὐτῆς. ἐπεὶ πόθεν καὶ εἰς ἀνθρώπους μεγάλας δυνάμεις ἐνέπλεσε, καὶ σημεῖα δι' αὐτῶν γίνεται, καὶ ἰάματα τοῖς κάμνουσι δι' αὐτῶν δωρεῖται ὁ θεός, εἰ μὴ διὰ τοῦτο διὰ ἀσκήσεως καὶ ταπεινοφροσύνης, καὶ πολιτείας ἀγαθῆς; νηστεία γὰρ ἀγγέλων βίος ἐστί, καὶ ὁ χρώμενος αὐτῇ, ἀγγελικὴν τάξιν ἔχει. καὶ μὴ νομίσῃς ἁπλῶς, ὅτι οὕτως ἁπλῶς ἐστιν ἡ νηστεία. οὐ γὰρ ὁ νηστεύων ἀπὸ βρωμάτων μόνος ἐκεῖνος κατόρθωσεν, ἀλλ' ὁ ἀπεχόμενος ἀπὸ παντὸς πονηροῦ πράγματος, τοῦτο λογίζεται ἡ νηστεία. ἐὰν γὰρ νηστεύσῃς, καὶ μὴ τηρήσῃς τὸ στόμα σου λαλῆσαι λόγον πονηρόν, ἢ ὀξυχολίαν, ἢ ψεῦδος, ἢ ἐπιορκίαν, ἢ καταλαλήσῃς κατὰ τοῦ πλησίον σου, ἐὰν ταῦτα ἐξέλθῃ ἐκ τοῦ στόματος τοῦ νηστεύοντος,

Nam quæ cum mundo coalescunt, & conseruntur, & vnguentis, asomatibus & fragrantiis, & amictu precioso, & auro venustant sua corpora, vt placeant hominibus, Deo placere non possunt. Christus autem nihil horum à te requirit, nisi solum cor mundum & os inconta-
minatum, ieiunioque liuidum. Quòd si accedāt aliqui & dicant tibi, ne frequēter ieiunes, ne imbecillior fias, nec illis credas, nec auscultes: Istos enim diabolus subornauit. Remi-
niscere eius quod scriptum est, quod quum A
Daniel & tres pueri capti essent à rege Babylonis Nabuchodonosore, & alij pueruli vnà cum illis, iussumq; esset ab eo, vt de sua regia mensa comederent, & de suo vino biberent, Danielē & tres pueros noluisse saturari ex mensa regia, & ad eunuchum dixisse, qui eos curabat: Da nobis de seminibus terræ, & vescemur. Quibus responsum est ab Eunucho, Timeo ego Regem, qui hunc cibum vobis & potum imperauit dari, ne facies vestræ regi præ cæteris pueris, qui regia mēsa aluntur, appareāt squallidiores, & puniat me. Cui ita responderunt, B
Experire id in seruis tuis plus minus decem diebus. Et dedit eis legumina ad cibū, & aquā ad potum, & produxit eos ad regem, & visæ sunt species illorum eximiæ super eos, qui ex regia mensa vescebantur. Vide igitur quid faciat ieiunium, morbos sanat, distillationes exsiccat, dæmones fugat, malasque cogitationes expellit, & mentem nitidiorem reddit, & cor purgatius, & corpus salubrius, & ad thronum Dei homines sistit. Sed ne putes ista temere dici, habes eius rei testimonium in Euangeliis, ab ipso Christo prolatum: *Sciscitati sunt ab eo discipuli, dicentes, Domine declara nobis, quonam pacto immundi spiritus propelluntur?* C
Quibus responsum est à Domino, *Hoc genus non eiicitur nisi ieiunio & orationibus.* Quisquis igitur ab immundo spiritu vexatur, certum habere debet, hoc pharmaco, ieiunio inquam, statim spiritus malos affectos abscedere, vim ieiunij metuentes. Valde enim dæmones oblectantur crapula, & ocio corporis. Magna vis in ieiunio, & magna & præclara fiunt per illud. Alioqui vnde fieri posset, vt homines tam mirifica præstent, vt Dominus per eos, vel signa faciat, vel sanitatē laborantibus donet, nisi plane ob deuotas meditationes, & humilitatem animi, & conuersationem bonam? Ieiunium enim Angelorum cibus est, & qui eo vtitur, ordinis Angelici censendus est. Sed ne, mi dilecta, simplex quiddam & promiscuum ieiunium putes. Non enim qui à cibis ieiunat solummodo probe se gesserit, sed qui abstinet ab omni opere malo. Hoc enim ieiunium censetur. Si enim ieiunes, neq; serues os tuum, ne loquatur malum, aut non vitaueris iracundiam, aut mendacium, aut periurium, aut si alteri obtrectes: si istiusmodi prodierint ex ore ieiunātis,

nihil profecit, sed omnem laborem suum perdidit. Tu igitur, ancilla Christi, & omnes qui vultis saluari, si ieiunaueris, purifica temetipsam ab omni pecuniæ studio, quoniam qui pecuniam amat, non potest Deum amare. *Radix enim malorum est auaritia.* Ambitionem & arrogantiam acriter fuge. Si eas tibi subierit animus, quasi quæ iam grandior sis & prouectior virtute, ne credideris his cogitationibus: Inimicus enim est qui hoc impedimentum adfert, & ambitionem tibi in mentem subiicit. Non igitur sustinueris eam cogitationem, quæ te tui laudibus palpat. Quod si cogitatio hæc in animum summittatur, quæ suadeat ne tanta mole difficultateque eluctaris ad salutem, ne audieris eam, quum inimicus sit, qui tibi in animam hanc molliciem & supinitatem suggerat, vt te deturbet è bona vita. Multa enim sunt machinamenta aduersus seruos Christi. Subiicit enim cogitationes hominibus, eosq; verbis laudare incipit, vt extollat eorum corda. Sed tu, ne receperis hominum laudes. Quod si tibi quispiam dixerit, Beata es, Respondeilli, Si decessero ex hoc corpore bene imposito fine, tum me beatam putabo: Iam enim me beatam esse non credo. Homines enim quum simus, quemadmodum venti, solemus immutari. Si superbia suggerat tibi, vt contemnas comedentes, caue fidem illi habueris, alienus enim est: quin potius te omnium minimam reputa, vt multos produceas ad regnum cœlorum, & à Deo exaltaberis. Si subiicit tibi in animum inimicus ingentia deuotionis exercitia, vt corpus tuum imbecille & inutile efficias, tu contra fac, vt tuum ieiunium modum habeat. Ieiuna vniuersum annum sine necessitate, hora nona in hymnis & orationibus perdurans: Sume panem tuum vnà cum oleribus oleo refectis: Omnia pura sunt quæcunque inanimata. Tu autem virgo id age, ne quisquam sciat tuas in deuotione meditationes: Imo ne cognatus quisquam: sed si quid facis, in occulto facias, & pater tuus cœlestis qui in occultis videt, repensabit tibi. Quòd si manifestaris tuam vitam, nascetur tibi inanis gloria, & damnum senseris. Sin autem ieiunes, habeasque vnanimem sodalem seruientem Domino, eodem modo quo tu, huic soli arcana tuæ deuotionis reteges: ibi non oborietur inanis gloria. Loqueris enim vt saluetur anima: Magnam mercedem capies, si anima per te seruetur. In quibus est desiderium audiendi loquere idonea. Quòd si ille audierit, & audita non faciat, desinas loqui, nec dederis sancta canibus, neque proieceris margaritas tuas ante porcos. Canes enim & porcos appellat eos Deus, qui in turpi vita degunt. Margaritæ siquidem sunt & precioſi lapides, Verba DEI, dignis solummodo tribuenda. O beatam animam quæ audit sermones inscriptos in hoc libro & facit eos. Testificor omnibus qui audiunt hæc verba, & faciunt, quod nomen illorum scribetur in libro vitæ, & in tertio ordine angelorum inuenietur.

Si igi-

οὐδὲν ὠφέλησεν· ἀλλὰ καὶ ὅλον τὸ κόπον αὐτῆς ἀπώλεσε. σὺ οὖν δούλη τοῦ χριστοῦ, καὶ πάντες ὅσοι θέλουσι σωθῆναι, ἐὰν νηστεύσῃς, ἄγνισον σεαυτὴν ἀπὸ πάσης φιλαργυρίας· ἔτι ὁ ἀγαπῶν ἀργύριον, οὐ δύναται τὸν θεὸν ἀγαπᾶν. ῥίζα γὰρ πάντων τῶν κακῶν ἐστιν ἡ φιλαργυρία. τὴν κενοδοξίαν καὶ ἀλαζονείαν ἰσχυρῶς φεῦγε. ἐὰν σοὶ παρεμβάλῃ λογισμός, ὅτι μεγάλη γένους καὶ καλῆς, προβεβοηκυῖα τῇ ἀρετῇ, μὴ πεισθῇς αὐτῷ· ὁ ἐχθρὸς γάρ ἐστιν ὁ ἐμποδίζων τὴν κενοδοξίαν παρεμβαλών. οὐκ ἀνέξῃ δὲ λογισμὸν ἐπαινοῦντός σε. ἐὰν δὲ παρεμβάλῃ σοὶ ὁ λογισμὸς λέγων, ὅτι μὴ θέλεις πᾶν ὅτιος δυσκόλως, δύνασαι σωθῆναι, οὐκ ἀκούσῃς αὐτοῦ· ὁ ἐχθρὸς γάρ ἐστιν ὁ παρεμβαλλων χαύνωσιν καὶ ὀλιγωρίαν, ἵνα σε καταβάλῃ ἀπὸ τῆς ἐναρέτου σου πολιτείας. πολλὰ γὰρ ἐστι μηχανήματα οὐκ ἔστιν ἐχθροῦ γινόμενα τοῖς δούλοις τοῦ θεοῦ. παρεμβάλλει γὰρ τοῖς ἀνθρώποις ἔρχεσθαι καὶ ἐπαινεῖν λόγοις, ὡς εἰς τὸ ὑψωθῆναι τὴν καρδίαν αὐτῶν. σὺ δὲ, μὴ καταδέξῃ ἔπαινον ἀνθρώπων. ἐὰν δέ τις σοι εἴπῃ μακαρία εἶ, λέγε αὐτῷ ἐὰν ἐξέλθω ἐκ τοῦ σώματος τοῦτο καλῶς πληρώσασα, τότε μακαριοῦμαι. ἐρεῖ γὰρ, πιστεύω ἐμαυτῇ ὅτι μακαρία εἰμὶ. οἱ γὰρ ἄνθρωποι, ὡς ἄνεμος, ἄνω μεταβάλλεσθε. πολλάκις δὲ παρεμβάλλει σοι ἐξουθενεῖν τοὺς ἐσθίοντας· μὴ πιστεύσῃς αὐτῷ, ἀλλότριος γάρ ἐστι. πάντων γὰρ, ἐλαχιστοτέραν σεαυτὴν λογίζου, ἵνα πολλοὺς προσάξῃς εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καὶ παρὰ θεῷ ὑψωθήσῃ. παρεμβάλλει δὲ ὁ ἐχθρὸς ἄσκησιν μεγάλην, ἵνα τὸ σῶμα ἀσθενὲς καὶ ἀχρήστον ποιήσῃ. σὺ δὲ νηστείαν μέτρον ἐχέτω· νήστευον [δὲ] ὅλον τὸ ἔτος χωρὶς πάσης ἀνάγκης. ὥρᾳ δὲ ἐνάτῃ ἡμέρας ἐν ὕμνοις καὶ προσευχαῖς διατελέσασα, μεταλάμβανε τῶν ἄρτων σου ἐν ἐλαχάνῳ ἀναπεποιημένῳ ἐλαίῳ. πάντα ἄγνα, ἔστιν ἃ ψυχα. σὺ δὲ ὦ παρθένε μηδεὶς καταμαθανέτω τὴν ἄσκησίν σου, μὴ δὲ αὐτὸς ἰδίων σου συγγενῶν· ἀλλ' ἃ μὲν ποιεῖς, ἐν κρυπτῷ ποίει, καὶ ὁ πατήρ σου ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ, ἀποδώσει σοι [ἐν τῷ φανερῷ] ἐὰν δὲ φανερώσῃς σου τὸν βίον, κενοδοξία σοι πήξεται καὶ ζημιοῖ. ἐὰν δὲ ἄρῃς ψυχὴν ἐμοσύμφωνον πονοῦσαν τῷ θεῷ ὡς καὶ σὺ, ταύτῃ μόνῃ ἀποκάλυψον ἐν μυστηρίῳ· ἐκεῖ οὐκ ἔστι κενοδοξία. ἐλάλησας γὰρ, ἵνα σωθῇ ψυχή. πάλιν μισθὸν λήψῃ ἐὰν σωθῇ διὰ σοῦ ψυχή. τοῖς ἔχουσι πόθον ἀκούειν λάλει τὰ συμφέροντα· ἐὰν δὲ ἀκούσῃ καὶ [μὴ] ποιεῖ, μηδὲν λάλει. λέγει γὰρ ὁ κύριος· μὴ δῶτε τὰ ἅγια τοῖς κυσί· "μὴ δὲ βάλητε τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν χοίρων. κύνας γὰρ καὶ χοίρους ἀποκαλεῖ ὁ χριστὸς, τοὺς ἐν ἀτιμῳ βίῳ διάγοντας. μαργαρῖται γὰρ τίμιοι εἰσὶν οἱ τοῦ θεοῦ λόγοι, τοῖς ἀξίοις μόνοις διδόμενοι. ὦ μακαρία ψυχὴ ἡ ἀκούσασα τούτους τοὺς λόγους τοὺς γεγραμμένους ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ, καὶ πιστὸς μαρτύρομαι πάντι [ἀνθρώπῳ] ἀκούοντι τὰ ῥήματα ταῦτα καὶ ποιοῦντι, ὅτι τὸ ὄνομα αὐτοῦ γραφήσεται ἐν τῇ βίβλῳ τῆς ζωῆς, καὶ ἐν τῷ τρίτῳ τάγματι τῶν ἀγγέλων εὑρεθήσεται.

ἐὰν προ

ἐὰν σεσοβύχῃ ἡ ψάλλεις, ἡ ἀναγινώσκεις καὶ ἰδίαν κάθου, μηδεὶς ἀκουέτω, εἰ μὴ σὺ μόνη. κἂν ἐὰν ἔχεις ὁμοψύχους, μίαν ἢ δύο παρθένους· λέγει γὰρ ὁ Χριστὸς· ὅπου δύο ἢ τρεῖς εἰσὶ συνηγμένοι ἐν τῷ ὀνόματί μου, ἐκεῖ εἰμὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν· ἀπόβαλε τὸ γυναικεῖον φρόνημα, καὶ λαβὲ θάρσος καὶ ἀνδρείαν. ἐν γὰρ τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, οὐκ ἔστιν ἄρρεν καὶ θῆλυ, ἀλλὰ πᾶσαι [αἱ] ἀρεσήσασαι γυναῖκες ἀνδρῶν τάξιν λαμβάνουσιν. ἀπόλαβε τὰ νεωτερικὰ σχήματα, ἵνα λάβῃς τιμὴν τῆς καλῆς χήρας. [λέγει γὰρ ὁ ἅγιος παῦλος· τίμα χήρας τὰς ὄντως χήρας]· ἡ δὲ ὄντως χήρα καὶ μεμονωμένη, ἤλπικεν ἐπὶ [τὸν] θεὸν, καὶ προσμένει ταῖς δεήσεσι καὶ ταῖς προσευχαῖς νυκτὸς καὶ ἡμέρας· ἡ δὲ σπαταλῶσα ζῶσα τέθνηκε. χήρα καλὰ λεγέσθω, μὴ ἔλαττον ἐτῶν ἑξήκοντα γεγονυῖα ἑνὸς ἀνδρὸς γυνή· εἰ ἐξενοδόχησεν, εἰ ἐτεκνοτρόφησεν, εἰ ἁγίων πόδας ἔνιψεν, εἰ θλιβομένοις ἐπήρκεσεν, εἰ παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ ἐπηκολούθησεν. νεωτέρας δὲ χήρας, παραιτοῦ. ὅταν γὰρ καταστρηνιάσωσι τοῦ Χριστοῦ, γαμεῖν θέλουσιν ἔχουσαι κρίμα, ὅτι τὴν πρώτην πίστιν ἠθέτησαν. ὧδε εἰ μὲν οὐ ποιεῖς τὰ νεωτερικὰ σχήματα, οὐκ ἀκούεις νεώτερα, ἀλλὰ καὶ πρεσβύτης ἀποκαλῇ, καὶ τιμὴν ἔχῃς ὡς πρεσβύτερα. ἡ ὑπόστασις τῶν ἱματίων σου, μὴ ἥτω πολύτιμος, ὁ ἐνδύτης σου μέλας, μὴ βεβαμμένος ἐν βαφῇ, ἀλλ' αὐτοφυὴς ἰδιόχρους, ἢ ὀνυχίζων, καὶ τὸ μαφόριον ἄκρατον, ὡσαύτως τῆς αὐτῆς χρόας, καὶ χειρίδια ἐρεᾶ περικαλύπτοντα τοὺς βραχίονας ἕως τῶν δακτυλῶν τῶν χειρῶν. τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς περικεκομμένας, καὶ κεφαλοδέσμιον ἐρεοῦν, ὠτοσφίγγον τὴν κεφαλὴν καὶ κουκούλιον, καὶ ἐπωμίδιον ἄκρατον. ἐὰν δὲ συναντήσας ἀνθρώπῳ, τὸ πρόσωπον κατακεκαλυμμένον ἔσω, κάτω νεῦον, καὶ μὴ ἐπάρῃς ἀνθρώπῳ τὸ πρόσωπόν σου, εἰ μὴ μόνον τῷ θεῷ σου. ὅταν σῇς εἰς προσευχὴν, ἔστω πόδας σου περικεκαλυμμένους ἔχε ἐν ὑποδήμασιν. αὐτὸς γὰρ ὁ σολισμὸς, ἱεροπρεπής ἐστιν. μὴ ἐκδύσῃ γυμνή· νυκτὸς γὰρ καὶ ἡμέρας, τὸ ἱμάτιόν σου ἔσω καλύπτου τὴν σάρκα σου. μὴ ἴδῃ ἄλλη γυνὴ τὸ σῶμά σου γυμνὸν ἀνάγκης ἀνάγκης. ἀλλ' ὧδε αὐτὴ καλὰ νοήσεις ἀπεκκαλυμμένη τῷ σώματι. ἐξ ὅτου γὰρ ἐπέζω τῷ θεῷ ἐγκρατεύεσθαι, τὸ σῶμά σου ἡγιασμένον ἐστὶ καὶ ναὸς [ἐστὶ τοῦ] θεοῦ. μὴ χρὴ ἓν τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ ἀπεκκαλυπτεσθαι ὑπό τινος. μὴ πρόῃ εἰς βαλανεῖον ὑγιαίνουσα ἄνευ πάσης ἀνάγκης. μὴ βάψῃς ὅλον τὸ σῶμά σου εἰς ὕδωρ, ὅτι ἁγία εἶ κυρίῳ τῷ θεῷ, καὶ μιανεῖς τὴν σάρκα σου ἐν ὑδενὶ κοσμικῷ, ἀλλὰ μόνον τὸ πρόσωπόν σου νίψαι, καὶ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας. ὅταν νίψῃς τὸ πρόσωπόν σου νίψῃ [αἷς δύο χερσὶν, ὧδε μὴ ἐκτρίψῃ τὰ μῆλα τῆς ὄψεώς σου, οὐδὲ μὴ βάλῃς πάαν οὐδὲ νίτρον, οὐδὲ τὰ ὅμοια τούτοις· αἱ κοσμικαὶ γὰρ ταῦτα ποιοῦσιν· ἀλλ' ἐν ὕδατι καθαρῷ νίψῃ. οὐκ ἐπιχρίσῃ τὸ σῶμα σου μύρῳ πολυτελεῖ, οὐδὲ ἐπιβαλεῖς ἐπὶ τὰ ἱμάτιά σου ἀρώματα πολύτιμα. ἐὰν δὲ τὸ σῶμα σου ἀσθενέστερον γένηται, χρῆσαι οἴνῳ ὀλίγῳ διὰ τὸν στόμαχον. ἐὰν δὲ ὁ μὴ γένοιτο· εἰς κάκωσιν ἐμπέσῃς, σεαυτῆς ἐπιμέλου. μὴ δῶς

Si igitur ores, aut psallas, seorsum sede, nemo audiat nisi tu sola. Quòd si habeas concordem vnam atque alteram virginem, (verba enim Christi sunt, *Vbi duo aut tres congregati sunt in nomine meo, ibi ego sum in medio eorum*) abiice muliebrem sensum, & cape fiduciam & virile robur: *Quoniam in regno cœlorum non est mas & fœmina*, sed omnes fœminæ, quæcunque placuerunt Domino, virorum ordinem accipiunt, obliuiscere iuuenilium ornamentorum, vt accipias precium bonæ viduæ. Ait enim beatus Paulus, *Honora viduas quæ verè sunt viduæ*. Quæ autem vere vidua est & deserta, ea sperat in Deo, & permanet in obsecrationibus & precibus, & noctes & dies: Contra, quæ luxuriatur, viua periit. Deligatur vidua non minor sexaginta annis, vnius viri vxor, si liberos educauit, si hospites susceptit, si pedes sanctorum lauit, si omne opus bonum persequuta est. Iuniores viduas recusa, quum enim petulantiores euaserint aduersus Christum, nubere volunt habentes damnationem, quoniam primam fidem neglexerunt. Tu autem si non facias tibi iuuenilis habitus, non audies iunior, sed grandior, & presbytera vocaberis, honoremque, vt presbytera habebis. Materia tuarum vestium ne sit preciosa. Indumentum tuum fuscum sit, non tinctum, sed natiui coloris, aut saltem album amiculum fimbriis careat: eiusdemque coloris sint manicæ lanex, brachia obregentes, vsque ad digitos manuum, capilli circumtonsi, Crinalis vitta ex lana sit, caput astringens. Cucullula & superhumerale lacinias non habeat. Si occurras homini, facie conuelata & cernua esto, neque attollas vlli vultum, nisi duntaxat Deo tuo. Quum steteris in oratione, pedes calceamentis obductos habeto. Ipsa ratio cultus vestitusque sanctitatem deceat, nunquam ad nudum te exueris, siue de die siue de nocte. Vestis tegat carnem tuam, nunquam te vlla fœmina nudam videat, nisi in summa necessitate: Imo neque te ipsam consideres deposita veste. A quo tempore enim statuisti Deo casta esse, corpus tuum sanctificatum, & templum Dei est. Non debet igitur templum Dei ab vllo reregi. Non ibis ad balneum, siquidem sana sis, nisi de summa necessitate. Ne immerseris totum corpus in aquas, quoniam Domino consecrata es. Non contaminaueris carnem tuam vlla re mũdana, sed faciem tantummodo laua, & manus & pedes. Quum laueris faciem tuam, nõ lauabis ambabus manibus, non expoliueris genas vultus tui, neque pharmacis, aut nitro vtete, aut si quid huiusmodi est, quoniam mundanæ talia faciunt, sed pura aqua colluito, neque vnguentum corpori tuo allines, aut preciosis aromatibus vestes tuas imbuas. Quòd si corpus imbecillius fuerit, vtere vino modico ob stomachũ. Iã si (quod absit) in malũ aliquot incidas, cura

cura ne des hominibus occasionem dicendi, id malum tibi ob exercitia deuotionis accidisse. Sed antequam quidquã tibi ab aliis dicatur, tu mature fac vt tibi restituaris. Regulã tuam gestabis per omne tẽpus vitæ tuę: In ieiuniis, orationibus & eleëmosynis perdura. Beatus qui hæc audit & noctes & dies. Nõ abscedat ab ore tuo Verbũ Dei. Sit autem illud opus tuũ omni tẽpore. Meditare in S. scripturis: habe Psaltetiũ, & Psalmos discе. Oriens sol videat librũ in manibus. Post tertiã synaxes conficies, quoniã ea hora defixũ est lignũ crucis. Sexta hora absolues deprecationes cum Psalmis, ploratu, & supplicationibus: quoniã hac hora pepẽdit Filius Dei in cruce. Nona hora rursũ in hymnis & glorificationibꝰ eris, cũ lachrymis & cõfessione peccatorũ tuorũ Deo supplicabis, quoniã hac hora Dominus in cruce pendẽs reddidit spiritum suum, & post synaxim nonæ horæ, comede panẽ tuum, Domino gratias agens in mẽsa tua ad hunc modũ: Benedictus Deus qui alis me à iuuẽture mea, qui das cibũ omni carni, imple gaudio & lætitia cor nostrum, vt in omnibus omnem sufficientiã habentes, abundemus in omne opꝰ bonũ in Christo Iesu Domino nostro, cũ quo tibi gloria, honor, imperium, vnà cum Sancto Spiritu in secula seculorum, Amen. Et vbi sederis ad mensam, & inceperis frangere panem, ter eum consignans, his verbis gratias age: Gratias agimus tibi Pater noster de Sancta tua resurrectione per Iesum filium tuum, per quem nobis notam eam reddidisti, & quemadmodum hic panis olim multis seminibus dispersus, nunc autem coactus vnum quiddam redditus est, ita tu quoque congreges Ecclesiam tuam à finibus terræ in regnum tuum, quoniam tua est potentia & gloria in secula seculorum, Amen. Et hanc precationem quidem dices, cum panem franges: & iam manducare volueris: at cum eum in mensa ponis, mensæque assides precationem dominicam integram recita. Eam autem quæ superius scripta est, quæque; incipit, Benedictus Deus pransi àq; mensa surgentes dicere solemus. Quòd si affuerint tibi tres virgines, dicant benedictionẽ super panẽ, & vnà tecũ orent. Quod si adsit catechũena in mensa, ne oret cum fidelibus, neque sedebis vt vnà cum illa panem comedas: Imò nec sedebis vt tuam offam comedas cum mulieribus negligentioribus, aut ridiculis absque necessitate. Tu enim Sancta es Domino, & cibus tuus & potus tuus sanctificatus est. Per preces enim & sacratiora verba sanctificatur. Virgines circunspectæ & religiosæ vnà tecum vescentur. Non cœnabis cum fœminis superbis, neque habebis mulierem arrogantem tibi familiarem, Ait enim sacra scriptura. *Qui attingit picem, inquinabitur, & qui communicat superbo, similis illi efficietur.* Sedente tecum in mensa opulenta fœmina,

μὴ δῶς τ̃ πον τοῖς ἀνθρώποις λέγειν, ὅτι ἐκ τῆς ἀσκήσεως αὐτῆς σωίδη αὐτῇ ἡ κάκωσις, ἀλλὰ πρὶν ἤ τινα ἐπῆν σοι, σὺ σεαυτῆς Φρόντιζον, ἕως ἂν ταχὺ ἀναςῇς, καὶ πάλιν τὸν κανόνα σε ἐλκύσῃς. ὅλον τὸν χρόνον τῆς ζωῆς σε, ἐν νηςείαις καὶ πεσσυχαῖς καὶ ἐλεημοσύναις διατέλει. μακάριος ὁ ἀκούων ταῦτα καὶ ποιῶν αὐτά. νυκτὸς καὶ ἡμέρας, μὴ ἀποςήτω ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἐκ τοῦ ςόματός σου· ἤτω δὲ τὸ ἔργον σε διαπαντὸς μελέτη τῶν θείων γραφῶν. ψαλτήριον ἔχε καὶ τὰς ψαλμὰς μάνθανε, ἀνατέλλων ὁ ἥλιος, βλεπέτω τ̃ βιβλίον ἐν ταῖς χερσί σε, καὶ μετὰ τρίτην ὥραν συνάξεις ὅπλον, ὅτι ταύτῃ τῇ ὥρᾳ ἐπάγη τῷ ξύλῳ τὰ σαυρῷ [ἰησοῦς ὁ πάντων ζωή]. ἕκτῃ ὥρᾳ [ὁμοίως] ἐπιτέλει [σε] τὰς προσευχὰς, μετὰ ψαλμῶν καὶ κλαυθμῶ καὶ δεήσεως, ὅτι ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἐκρεμάσθη ὁ υἱὸς τ̃ θεοῦ ὅπλ [τῷ] σαυρῷ. ἐν αὐτῇ ὥρᾳ [ἦ] πάλιν ἐν ὕμνοις ἐξομολογήσεως μὴ δακρύων ἐξομολογουμένη τὰ παραπτώματά σε, τ̃ θεὸν ἱκέτευε, ὅτι ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ὁ κύριος κρεμάμενος ἐπὶ σαυρῷ ἀπέδωκε τ̃ πνεῦμα, καὶ μετὰ τ̃ σύναξιν τ̃ ἑνάτης ἔθηκε τ̃ ἄρτον σε. εὐχαριςήσασα τῷ θεῷ ὅπλ τ̃ τραπέζης σε ὅτως· εὐλογητὸς ὁ θεὸς, ὁ ἐλεῶν καὶ τρέφων ἡμᾶς ἐκ νεότητος ἡμῶν· ὁ διδοὺς τροφὴν πάσῃ σαρκὶ, πλήρωσον χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης τὰς καρδίας ἡμῶν, ἵνα πάντοτε πᾶσαν αὐτάρκειαν ἔχοντες περισσεύωμεν εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν, ἐν Χριςῷ ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ σοὶ [πρέπει] δόξα κράτος τιμὴ [καὶ προσκύνησις] σὺν ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τ̃ αἰώνων ἀμήν. Ὅταν καθεσθῇς ἐπὶ τ̃ τραπέζης, ἔρχη κλᾶσαι τ̃ ἄρτον, σφραγίσασα αὐτὸν τρίτον [τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ] ὅτως εὐχαρίςησα, λέγε· εὐχαριςοῦμέν σοι πάτερ ἡμῶν ὑπὲρ τῆς ἁγίας ἀναςάσεως σου. διὰ γὰρ ἰησοῦ τοῦ παιδός σε ἐγνώρισας ἡμῖν αὐτῷ. καὶ καθὼς ὁ ἄρτος οὗτος διεσκορπισμένος ὑπῆρχεν ὁ ἐπάνω ταύτης τῆς τραπέζης, ἕνωσθεὶς ἐγένετο ἓν· οὕτως ἐπισυναχθήτω σε ἡ ἐκκλησία ἀπὸ τ̃ περάτων τ̃ γῆς εἰς τ̃ βασιλείαν σε, ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν. [Ἑαυτῷ μὲν τ̃ ἄρτον ἔχε, ἐν τῷ κλᾶν τὸν ἄρτον καὶ θέλειν ἐσθίειν, ὀφείλεις λέγειν· ἐν δὲ τὸ θῆναι τοῦτον ἐν τῇ τραπέζῃ καὶ καθεσθῆναι βέλει, τὸ πάτερ ἡμῶν, λέγε ὁλόκληρον. τ̃ ἦ προγεγραμμένην εὐχὴν τὸ, εὐλογητὸς ὁ θεὸς ἀριςήσαντες καὶ εὐχαριστήσαντες ἐκ τ̃ τραπέζης λέγομεν.] ἐὰν ἦ συμπλῶσι μετὰ σε δύο παρθένοι ἢ ῥῆες, εὐχαριςήσωσαν ἐπὶ τ̃ προκείμενον ἄρτον καὶ συνευχέσθωσαν. ἐὰν δὲ ἄρρεθῇ κατηχουμένη ἐν τραπέζῃ, μὴ συνεύχεσθω μετὰ τῶν πιςῶν, οὐ δὲ μὴ καθίσεις φαγεῖν τὸν ψωμόν σε [μετ' αὐτῆς, οὐδὲ πάλιν καθίσεις φαγεῖν τὸν ψωμόν σου] μετὰ γυναικῶν ἀμελεςέρων καὶ γελοιαςριῶν ἀνδρῶν ἀναγκης. σὺ γὰρ ἁγία εἶ κυρίῳ τῷ θεῷ σε, καὶ τὸ βρῶμα σου καὶ τὸ πόμα σου, ἡγιασμένον ἐςί. διὰ γὰρ τ̃ προσευχῶν τῶν ἁγίων ῥημάτων [τ̃ ὑπὸ σε ἀδομένων]

ἁγιάζεται. παρθένοι ἄλαβεῖς καὶ θεοσεβεῖς συμφάγονταί σοι, οὐ συνδειπνήσεις μετὰ γυναικῶν ὑπερηφάνων. ὃς οὐ μὴ κτήσῃ φίλην γυναῖκα ἀλαζόνα. λέγει γὰρ ἡ θεία γραφὴ· ὁ ἁπτόμενος πίσσης μολυνθήσεται, καὶ ὁ κοινωνῶν ὑπερηφάνῳ, ὁμοιωθήσεται αὐτῷ, καθεζομένης πλουσίας μετὰ σε ὅπλ τ̃ τρα-

πέζης

ἐὰν ἴδῃς γυναῖκα καλέσῃς αὐτὴν εἰς τὸ φαγεῖν καὶ οὐκ αἰχυνθήσῃ εἰς τὴν πλουσίαν. μὴ ἀγαπήσῃς τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων ὑπὲρ τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ, ὁ γὰρ θεὸς τῶν πτωχῶν καὶ τῶν ἐξουδενωμένων ἐστι. μακαρία ψυχὴ, ἡ φυλάσσουσα παῦτα. οὐκ ἀγαθὸν νεωτέραν συναναστρέφεσθαι [μὴ] νεωτέρας· εἰ δὲ μήγε, οὐδὲν καλὸν πράξῃσι μία γὰρ μιᾶς φαγάδευσε, καὶ μία τῆς μιᾶς καταφρονεῖ· ἀλλὰ νεωτέραν ὑπὸ πρεσβύτου δεῖναι ἀγαθόν. ἡ γὰρ πρεσβύτης, ὡς συγκαταβαίνει τῇς θελήμασι τῆς νεωτέρας· διὰ παρθένῳ, τῇ μὴ ὄσῃ ὑπὸ κανόνα. ἔστι γὰρ, ὡς πλοῖον τὸν κυβερνήτην μὴ ἔχον. κεκλασμένων γὰρ τῶν αὐχένων, μὴ ἔχον τὸν ὁδηγὸν, ῥίπτει ὑπὸ τῶν κυμάτων τῆδε κἀκεῖσε, ἕως προσπέσῃ πρὸς πέτραν, καὶ ὅλος ἀπόλυται. ὅτως ἐστὶ πᾶσα παρθένος μὴ ἔχουσα τὸν φοβεῖται. μακαρία παρθένος, ἡ ὄσα ὑπὸ κανόνα· ἔχει γὰρ ὡς ἄμπελος, ἐν εὐδαιμονίᾳ καρποφόρος· καὶ ἐλθὼν ὁ γεωργὸς αὐτῆς, θεραπεύει τὰ κλήματα αὐτῆς καὶ ποτίζει, καὶ ἀνίζει τὰς συμπρὸς βοτάνας τὰς κύκλῳ αὐτῆς. σκιὰν δὲ ἔχουσι τὸν πονοῦντα, ἀποδίδωσι τίμιον τὸν καρπὸν αὐτῆς, ἐν καιρῷ δεκτῷ. φύλασσε δὲ καὶ ποίει καὶ τὰς εὐλογίας τὰς ἀπὸ τῆς τραπέζης, καὶ ἔσῃ σοι τὸ βρῶμα καὶ τὸ πόμα ἡγιασμένον· ὅταν οὖν ἀναστῇς ἀπὸ τῆς τραπέζης, πάλιν εὐχαριστεῖσθαι λέγε ὅτι τελεῖ· ἐλεήμων καὶ οἰκτίρμων ὁ κύριος, τροφὴν ἔδωκε τοῖς φοβουμένοις αὐτὸν. δόξα πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι. [καὶ νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας] καὶ μετὰ τὴν εὐλογίαν, πάλιν τὴν εὐχὴν πλήρωσον, λέγουσα ὅτως· ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ καὶ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς χριστὸς, τὸ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, εὐχαριστοῦμέν [σοι αἰνοῦμέν] σε ὅτι κατηξίωσας ἡμᾶς μεταλαβεῖν [τῶν ἀγαθῶν τῶν σῶν] τῶν σαρκικῶν τροφῶν· δεόμεθα καὶ παρακαλοῦμέν σε κύριε· ἵνα καὶ τὰς ὑπερκειμένας τροφὰς ἡμῖν δῴῃσῃ, καθὼς ἡμᾶς ἠξίωσε τρέφεσθαι, τὸ φίλτρον καὶ ἐντιμον ὄνομά σου, καὶ μὴ παρακούειν τῶν ἐντολῶν σου, ἀλλὰ νόμον σου, καὶ τὰ δικαιώματα σου ἐγκαταθέσθαι ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, ἁγίασον δὲ ἡμῶν τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα, δόξα δὲ ἠγαπημένῳ παιδὸς σου ἰησοῦ χριστοῦ κυρίου ἡμῶν· μεθ' οὗ σοι [πρέπει] δόξα κράτος, τιμὴ [καὶ προσκύνησις] εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν. εἰσὶν γὰρ πολλοὶ τῶν κοσμικῶν, οἵτινες εἰσὶν ἀνόητοι, καὶ ὡς τὰ ἄλογα ζῶα τρεφόμενοι, ἀνιστάμενοι πρωὶ καὶ ζητοῦντες τίνα πλεονεκτήσωσι, τίνα καταδυναστεύσουσι, ἵνα ἐμπλήσωσι τὴν αἰσχρὰν αὐτῶν γαστέρα. ὅτοι οὐκ ἴδασι τὸν θεὸν δοξάζειν ὑπὸ τῆς τραπέζης. ὑπὸ τούτων εἶπεν ὁ θεὸς διὰ παύλου· ὅτοί εἰσιν οἱ ἐχθροὶ τοῦ σταυροῦ τοῦ χριστοῦ· ὧν τὸ τέλος ἀπώλεια, ὧν ὁ θεὸς ἡ κοιλία, καὶ ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν, οἱ τὰ ἐπίγεια φρονοῦντες. ἡμῶν δὲ τὸ πολίτευμα, ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει. ὅτοι χείρονες καὶ τῶν θηρίων καὶ τῶν κτηνῶν εἰσὶ. τὰ μὲν κτήνη καὶ τὰ θηρία, οἴδασι τὸν ποιήσαντα αὐτὰ θεὸν, καὶ εὐλογοῦσιν αὐτὸν· οἱ δὲ ἄνθρωποι οἱ ἀπὸ τῶν χειρῶν αὐτοῦ πλασθέντες, καὶ εἰκόνα αὐτοῦ φοροῦντες, οὐκ οἴδασι τὸν ποιήσαντα αὐτοὺς· ἀλλ' ὁμολογοῦσιν αὐτὸν μὲν ἐν τῷ στόματι αὐτῶν, τοῖς δὲ ἔργοις, ἀρνοῦνται αὐτόν. σὺ πιστεύεις ὅτι ἔστι θεὸς, καλῶς ποιεῖς, καὶ τὰ δαιμόνια πιστεύουσι καὶ φρίττουσιν.

si videris pauperculã, voca eam ad cibos tuos, neq; te moueat reuerẽtia diuitis. Ne ames gloriã hominũ super gloriã Dei. Deus enim egenorum & afflictorũ Deus est. Beata anima quę hæc seruat. Non est bonũ iuuenculam cum iuuencula versari, alioqui nihil boni faciunt. Altera n. alteri obaudit, & altera alterã cõtemnit. Sed bonũ est iuuenculã subesse anui. Siquidẽ anus non se dimittit ad voluntatẽ iunioris. Væ virgini quæ nõ subest regulæ. Est n. tanquã nauis gubernatore destituta. Rupto siquidẽ cacumine mali, iactatur à fluctib⁹ horsum illorsum, quũ ducẽ non habeat, donec offendat in scopulos, & statim pereat: Ita est omnis virgo, quæ non habet quẽ vereatur. Contrà beata est virgo quæ sub regula est. Est n. tanquã vitis fœcũnda in horto, ad quã veniens cultor eius, palmites ipsius putat, illamq; & irrigat, & putridas herbas circũcirca euellit. Illa autẽ nacta operarium: fructũ suum reddit preciosũ in tempore opportuno. Serua autẽ ista, & fac glorificationes in mensa, eritq; tibi cibus & potus sanctificatus. Quũ igitur surrexeris à mensa, rursũ gratias agendo trinis vicibus dicas: Miserator & misericors Dominus escã dedit timentibus se. Gloria patri & Filio & Spiritui S. Rursumque post peractam glorificationem, preces tuas his verbis absolues. Deus omnipotens & Dominus noster Iesus Christus, nomen quod est super omne nomen, gratias agimus tibi, & collaudamus te quod dignatus es nos tuorũ bonorum participes fieri, carnalium scilicet bonorum. Rogamus te, & inuocamus te Domine, vt cœlestes escas nobis dones, desq; nobis tremere & timere venerabile & preciosum nomen tuum, vt non obaudiamus præceptis tuis. Nomen tuum, & iustificationes tuas constitue in cordibus nostris: Sanctifica autem spiritum & animam nostram per dilectum filium tuum, Dominum nostrum Iesum Christum, cum quo tibi gloria, imperium, in secula seculorum, Amen. Sunt autem plurimi ex genere mundanorum, qui, vt amentes, & vt brura animalia pabulum capiunt, qui mane surgentes quærunt quem defraudent, quem opprimant, vt fœdum aqualiculum impleant. Isti glorificare in mensa non norũt: Super istis loquutus est mirificus Paulus: *Isti sunt inimici crucis Christi, quorum exitus perditio est, quorum Deus venter, & gloria in turpitudine ipsorum: qui terrestria sapiunt: nostra contra conuersatio in cœlis est.* Isti deteriores sunt beluis & iumentis: iumenta enim & beluæ agnoscunt creatorem suum, eumque benedicunt. Homines contra, Dei digitis formati, eiusque imaginem referentes, non nouerunt creatorem suum verum illum quidem ore confitentur, sed operibus negant. *Tu credis Deum esse, recte facis, etiam dæmonia credunt, & horrent.*

Fides absque operibus mortua est. Quid enim prodest homini confiteri Deum esse, si eum malis operibus inficietur? Quomodo se confiteretur Dominum habere, quum ei non seruiat? Vt enim seruiat, ideo audit verbum Domini sui. Iam qui serui sunt, norunt emptores suos, eosq; honorant, & nos quoq; Deum debemus honorare, non verbis tolum, sed & factis. Ipse enim Dominus noster Iesus Christus in Euangelio suis verbis testatus est, *Non omnis qui dicit mihi Domine, Domine, intrabit in regnũ cœlorum*, & rursum. *Non sumes nomen Dei tui in vanum*, iterumq; præcepit nobis, dicẽs: *Abstat ab iniquitate, quisquis nominat nomen Domini*. Vis autem intelligere bestias & iumenta, cognoscere Deum, eique benedicere? audi Spiritum S. præcipientem illis in hymnis, *Benedicite bestiæ, & omnia iumenta Dominum*. Certe si illi non benedicerent, non illis benedicendi munus iniunctum fuisset. Cæterum non illi solũmodo laudant Deum, verumetiam vniuersa creatura, tum illa quæ stellis illustratur, & quæ oculis conspicua non est: ambæ enim assidue eum confitentur. Tu igitur ancilla Dei, siue surgis siue sedes, aut si opus aliquod facis, siue comedis, siue cubitum vadis ad somnum capiendum, siue cubitu surgis, non absistat hymnus Dei à labiis tuis. Beatæ aures quæ hos sermones suscipiunt. Si ingrediaris in templum duodecima hora maiorem & longiorem facies synaxim cum virginibus tecum concordibus. Quòd si nullam habeas concordem, sola synaxim absolues Deo præsente & audiente. Bonum autem est lachrymas effundere coram Domino, memoremque esse duodecimæ horæ, quod in illa Dominus ad orcum descenderit, qui eo conspecto inhorruit, dicens, Quis est iste, qui cum authoritate & ingenti potestate descendit, quis iste qui è cœlo descendens, & crucifixus à me, quum ipsa mors sim, domitus non est? Quis est qui portas inferi æreas confregit, & vectes adamantinos contriuit? Quis iste qui soluit vincula eorum, qui à me captiui detinebantur? Quis iste qui sua morte meipsam in mortem demolitus est? Ideoque, per eam horam attentiores esse debemus, & lachrymis noctu Dominum aduocare. Magna siquidem virtus in lachrymis, & præclara per eas fiunt: magna peccata, & iniquitates per lachrymas obliterantur. Protestè mihi est Euangelium. Quum enim Saluator noster traditus esset Iudæis, Petrusque iureiurando illum abnegauit, antequam gallus cantaret, Dominus autem directo in eum vultu aspexisset, memorq; ibi redditus Petrus esset verbi Domini quod ei dixerat, *antequam gallus sonet, ter me abnegabis, egressus foras, amarè lachrymatus est*. Vides quale remedium in lachrymis, spectata quæso quam iniquitatem deleuerint. Quid enim tetrius hoc vitio? quippe qui ter iureiurando Dominum abnegauerit, tantum tamen scelus per lachrymas deleuit. Vides igitur quantam vim habeant lachrymæ. Quandoquidẽ illa scripta sunt pro nostra doctrina, vt nos

ἀλλ' ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐστι. τί γὰρ ὠφελεῖ τὸν ἄνθρωπον ὁμολογῶν ὅτι ἔστι θεὸς, τοῖς δὲ ἔργοις αὐτὸν ἀπιστῶν δηλονότι; πῶς ὁμολογεῖ δεσπότην ἔχειν μὴ δουλεύων αὐτῷ; Δεσπότης γὰρ ἀκούεται τοῦ κυρίου αὐτῶν, καὶ οἱ δοῦλοι οἴδασι τοὺς ἀγοράσαντας αὐτοὺς, καὶ πρῶτον αὐτοὺς, καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν τιμᾶν αὐτὸν, οὐ λόγῳ μόνον ἀλλὰ καὶ ἔργῳ. αὐτὸς γὰρ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, ἐμαρτύρησε λέγων· οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι κύριε κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, [ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς.] καὶ πάλιν· οὐ μὴ λήψῃ τὸ ὄνομα κυρίου τοῦ θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ. καὶ πάλιν προσιζάνει ἡμῖν λέγων· ἀποστήτω ἀπὸ ἀδικίας, πᾶς ὁ ὀνομάζων τὸ ὄνομα κυρίου. θέλεις οὖν γνῶναι ὅτι τὰ θηρία καὶ τὰ κτήνη οἶδασι τὸν θεὸν καὶ εὐλογοῦσιν αὐτόν, ἄκουε τοῦ ἁγίου πνεύματος προστάττοντος αὐτοῖς ἐν ὕμνοις· εὐλογεῖτε τὰ θηρία καὶ πάντα τὰ κτήνη τὸν κύριον. ἐμὲ εὐλογεῖν, οὐκ ἐν αὐτοῖς προσέταξεν, οὐκ ἄρα τὸ μόνον εὐλογεῖται θεὸν, ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἡ κτίσις ἡ φαινομένη καὶ ὁρωμένη, τὰ ἀμφότερα αὐτὸν ἀκαταπαύστως ὑμολογεῖ. καὶ σὺ οὖν θέλῃ τοῦ θεὸν ὑπνῶσαι, εἴτε καθίζῃ, εἴτε ἔργον τι ποιεῖς, εἴτε ἐσθίεις, εἴτε ἐπὶ τὴν κοίτην σεαυτὸν ἔρχῃ πρὸς ὕπνον, εἴτε ἀνιστάμενη μὴ ἀποστήτω ὁ ὕμνος τοῦ θεοῦ ἀπὸ τοῦ χειλέωσου. μακάρια τὰ ὦτα τὰ δεχόμενα τοὺς λόγους τούτους. ἐὰν γὰρ εἰσέλθῃ ἡ δωδεκάτη ὥρα, μείζοτέραν καὶ πυκνοτέραν ὑπολήψεσθε τὴν σύναξιν μετὰ τῶν ἐμψύχων παρθένων. ἐὰν δὲ μὴ ἔχῃς ἔμψυχον, μένει ὑπὲρ σοῦ θεοῦ σύνοδος καὶ ἀκόλουθος. καλὸν τὸ κλαῦσαι δάκρυον ἔνωπιον τοῦ θεοῦ· μνημόνευε τὴν δωδεκάτην ὥραν, ὅτι ἐν αὐτῇ κατέβη ὁ κύριος ἡμῶν εἰς τὸν ᾅδην· καὶ ἰδὼν αὐτὸν [ὁ ᾅδης] φρίξας καὶ ἐκστὰς λέγων· τίς ἐστιν οὗτος, ὁ ἐν ἐξουσίᾳ καὶ μεγάλῃ δυνάμει καταβὰς εἰς τὸν ᾅδην; τίς οὗτος, ὁ λύσας πύλας καὶ μοχλοὺς χαλκᾶς συντρίψας; καὶ τοὺς μοχλοὺς τοὺς ἀδαμαντίνους συνθλάσας; τίς οὗτος ὁ ἐξ οὐρανῶν καταβὰς καὶ σωρευθεὶς, ὁ ὑπ' ἐμοῦ τοῦ θανάτου μὴ κρατούμενος; τίς οὗτος ὁ λύσας τὰ δεσμὰ, τὰ ὑπ' ἐμοῦ κρατούμενα; τίς οὗτος ὁ τῷ ἰδίῳ θανάτῳ ἐμὸν τὸν θάνατον καταλύσας; Διὰ τοῦτο ὀφείλομεν ἐκείνοις προσέχειν ἐν τῇ ὥρᾳ ἐκείνῃ, καὶ ἐν δάκρυσιν ἐν νυκτὶ συγκαλεῖν τὸν κύριον. μεγάλη γὰρ ἀρετή ἐστι τὸ δάκρυον, [ὁ] μέγα κατόρθωμα, [ὁ] μεγάλαι ἁμαρτίαι καὶ ἀνομίαι, διὰ δακρύων ἀπαλείφονται. μαρτυρεῖ δέ μοι τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον. ὅτε γὰρ ὁ σωτὴρ παρεδόθη τοῖς ἰουδαίοις, ὁ πέτρος μεθ' ὅρκου τρίτον [αὐτὸν] ἠρνήσατο πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι· ὁ δὲ κύριος στραφεὶς ἐνέβλεψε τῷ πέτρῳ, καὶ ὑπεμνήσθη ὁ πέτρος τοῦ ῥήματος τοῦ κυρίου ὡς εἶπεν αὐτῷ· πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι ἀπαρνήσῃ με τρίς, καὶ ἐξελθὼν ἔξω, ἔκλαυσε πικρῶς. ὁρᾷς τὸ φάρμακον τῶν δακρύων; ἠθέλησε θείαν ἁμαρτίαν ἐξαλεῖψαι; τί χαλεπὸν τοῦτο; ὅτι τρίτον μεθ' ὅρκου τὸν ἑαυτοῦ δεσπότην ἠρνήσατο; καὶ τὴν πολλαπλῆν ἀνομίαν, διὰ δακρύων ἐξήλειψεν. ὁρᾷς ἡλίκην δύναμιν ἔχουσι τὰ δάκρυα; ἐκεῖνα γὰρ ἐγράφη ἀπὸ τῆς ἡμετέρας νουθεσίαν·

ἵνα

ἵνα ἡμεῖς ἐκείνοις ἐπακολουθήσαντες, ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσωμεν. οὐχ' οἱ πολλοὶ ἔχουσι τὸ χάρισμα τῶν δακρύων, ἀλλ' ὅσοι τὸν νοῦν ἔχουσιν ἄνω, ὅσοι τὰ γήινα ὑπολανθάνονται, ὅσοι τῆς σαρκὸς πρόνοιαν οὐ ποιοῦσιν, οἵτινες ἐκ ὑπῆρξαν ὅλως, εἰ ἔνι κόσμος, οἵτινες ἐνέκρωσαν τὰ μέλη τὰ ὑπὲρ τῆς γῆς· τούτοις δίδεται πένθος δακρύων. καθαρὸν γὰρ ἔχοντες τὸν νοῦν, καὶ ὀξυδερκὲς τὸ βλέμμα τῆς διανοίας, ἔτι ὄντες ὑπὲρ τῆς γῆς, βλέπουσι τὰς κολάσεις τὰς ἐν τῷ ἅδῃ, καὶ τὰς βασάνους τὰς αἰωνίους, ἐν αἷς οἱ ἁμαρτωλοὶ κολάζονται, καὶ τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, καὶ τὸν σκότος τὸ ἐξώτερον, καὶ τὸν κλαυθμὸν, καὶ [τὸν] βρυγμὸν τῶν ὀδόντων. βλέπουσι δὲ καὶ τὰ ἐπουράνια χαρίσματα, ἃ ἐχαρίσατο ὁ θεὸς τοῖς ἁγίοις, καὶ τὰς δόξας καὶ τὰς στεφάνους, καὶ τὰς στολὰς τὰς ἁγίας, καὶ τὰ βασιλικὰ ἐνδύματα, καὶ τὰ φωτεινὰ παράδεισα, καὶ πάντας τρυφᾶς πάσας ἀνεκδιηγήτους, καὶ τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον. καὶ τί ἔστι [δ'] λέγω, καὶ τὸ μεῖζον πάντων θαῦμα, ὅτι ὁ ἔχων καθαρὸν τὸν νοῦν, καὶ αὐτὸν τὸν θεὸν ἐν τοῖς ἔνδον ὀφθαλμοῖς καθορᾷ. πῶς οὖν ὁ θέλεις κλαῦσαι καὶ πενθῆσαι, ὁ ταῦτα βλέπων; κλαίει μὲν γὰρ καὶ ὀδύρεται, ὅπως ῥυσθῇ ἀπὸ τῶν δεινῶν κολάσεων· καὶ πάλιν κλαίει καὶ ἀξιοῖ δεόμενος, ὅπως ἀξιωθῇ τῶν ἐπουρανίων ἐκείνων ἀγαθῶν. διὰ τοῦτο ἐμίσησαν οἱ ἅγιοι τὸν κόσμον τοῦτον, εἰδότες ὁποῖα ἀγαθὰ μέλλουσι κληρονομῆσαι. ὡς ποῦ ὁ ἔχων ἀνάπαυσιν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, τὴν αἰώνιον ἀνάπαυσιν μὴ ἐλπιζέτω λαβεῖν. ἡ βασιλεία γὰρ τῶν οὐρανῶν, οὐκ ἔστι τῶν ἀναπαυομένων ἐνθάδε, ἀλλ' ἐκείνων ἐστὶ, τῶν ἐν θλίψει πολλῇ καὶ στενοχωρίᾳ διαξάντων τὸν βίον τοῦτον. οὐ γὰρ ἔλαβον αὐτὴν δωρεὰν [οἱ λαβόντες]· ἀλλὰ μετὰ μεγάλων μόχθων, καὶ γενναίων ἱδρώτων αὐτὴν ἐκτήσαντο [οἱ καταξιωθέντες]. οὐ μέλει αὐτοῖς ὅσον ἐὰν κοπιάζωσιν ὧδε. εἰσελθόντες γὰρ ἐκεῖ, ὑπολανθάνονται τῶν πόνων καὶ τῶν ὀδυνῶν, ὅσα ἔπαθον ἐν τῷ ματαίῳ κόσμῳ τούτῳ, διὰ τῆς πολλῆς καὶ ἀνεκδιηγήτου ἀναπαύσεως τῆς δεδομένης αὐτοῖς. τί λέγεις ἄνθρωπε; ἰδοὺ δύο ὁδοὶ παρατέθησαν ἐνώπιόν σου, ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος· ὅπου ἐὰν θέλεις πορεύου. καὶ ἰδοὺ πῦρ καὶ ὕδωρ· ὅπου ἐὰν θέλεις ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου. ὑπὲρ σοί ἐστιν ἐὰν θέλῃς κτήσασθαι τὴν ζωὴν, καὶ ὑπὲρ σοί ἐστιν, ἐὰν θέλῃς κτήσασθαι τὸν θάνατον. ὁ οὖν θάνατός ἐστιν ὁ κόσμος· ἡ δὲ ζωὴ ἐστὶν ἡ δικαιοσύνη. μακρὰν οὖν ὁ κόσμος ἀπὸ τῆς δικαιοσύνης, καθ' ὅσον ὁ θάνατος ἀπὸ τῆς ζωῆς. ἐὰν οὖν πορεύῃ ἐν τῷ κόσμῳ, ἐν τῷ θανάτῳ πορεύῃ, καὶ ἐκτὸς τῆς θείας γραφῆς, κατὰ τὴν θείαν γραφήν. ἐὰν δὲ [ἐν] τῇ δικαιοσύνῃ πορεύῃ, ἐν τῇ ζωῇ πορεύῃ, καὶ ἐκ μὴ ἅψηται σε θάνατος. ἐκεῖ γὰρ ὥσπερ τοῖς δικαίοις θάνατος, ἀλλὰ μετάθεσις· μεταπηδῶσι γὰρ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, εἰς τὸν αἰώνιον αὐλὰν παυσίν. ὥσπερ τις ἀπὸ φυλακῆς ἐξέλθοι· οὕτως καὶ οἱ ἅγιοι ἐξέρχονται ἀπὸ τοῦ μοχθηροῦ βίου τούτου εἰς τὰ ἀγαθὰ τὰ ἡτοιμασμένα αὐτοῖς· ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν.

vt nos per illam incedentes, viram æternam possideamus. Non omnes habent gratiam illam lachrymarum, sed illi duntaxat qui mentem sursum attollunt, qui terrestrium obliuiscuntur qui carnis curam non gerunt, qui ignorant prorsus an sit mundus, qui mortificauerunt membra ea quæ sunt in terra, istis, inquam, solis data est mœsticies lachrymarum. Cor enim purum habentes, & peracres spicaces mentis oculos, ij cum adhuc in terra sint, pœnas tamen inferorum cernunt, & æterna tormenta & tenebras extremas, ploratum & stridorem dentium: iidem quoque cœlestia dona vident quæ donauit Deus sanctis suis, & glorias & coronas, & stolas candidas & regalia indumenta, & cellas lucidas, & delicias inenarrabiles, & vitam æternam. Sed quid est quod amplius dicam? nisi illud quod est præ omnibus admirabile, eum scilicet qui puram habet mentem, Deum interioribus oculis contemplari. Quomodo igitur non poterit non plorare & lugere, qui ista videt? plorat enim & lamentatur vt vindicetur à diris pœnis, atque iterum plorat & deprecatur, vt dignus fiat illorum cœlestium bonorum muneribus. Atque hinc est quod Sancti odio habuerint hunc mundum, quum certum haberent qualia bona essent possessuri. Quapropter qui habet requiem suam in hoc mundo, ne speret æternam requiem se posse consequi. Regnum enim cœlorum non eorum est qui hic otiantur, sed eorum qui in multa tribulatione & angustia vitam transigunt. Non enim id gratis accipiunt, sed cum ingenti labore & magnificis sudoribus illud adepti sunt, quotquot eo digni sunt habiti. Non illis curæ est quantumcunque hic delassentur, siquidem illuc ingressi obliuiscuntur dolorum & laborum quos perpessi sunt in mundo isto, præ multa illa & inenarrabili requie, quæ data est ipsis. Quid mihi dicis homo? Ecce binæ viæ propositæ sunt coram te, vita & mors: vtrocunque velis perge. Ecce ignis, & aqua, quo libet, porrige manum tuam. Penes te est, si velis, vt vitam tibi compares, penes te quoque est, vt mortem conquiras. Mors omnino est mundus iste: vita contra, ipsa iustitia. Longe igitur mundus distat à iustitia, tanto nimirum interuallo, quanto mors à vita abest. Si igitur ambulas in mundo, in morte ambulas, & extra Deum, secundum sacram scripturam: quod si in iustitia ambulas, in vita ambulas, & nequaquam te attinget mors. Non enim est iustis mors, sed translatio: quippe qui transferuntur ex hoc mundo in requiem æternam, non aliter quàm si quis de excubiis abeat, ita quoque sancti à mala vita ista discedunt ad bona quæ illis præparata sunt, quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, neque in cor hominis subierunt, quæ Deus diligentibus se præparauit.

Peccatores contra & hic misere laborant, & ibi denuo eos gehenna expectat, bis deplorandi sunt, quod & hic in angustia affligantur, nec ibi tamen spacioſiora adipiscantur. Ideo à sacra scriptura dictum est: quocunque se vertat impius, exterminatur, angustiæ enim illi vndique. Nam & ibi dolores, & hic tribulationes. Siquidem nemo est mortalium, qui non laboret miseriis in ista misera vita, siue sit inops, siue sit opulentus, siue seruus, siue liber, siue peccator, siue iustus, omnes æque laborant, & idem omnibus obuenit, tam sceleratis quàm iustis in hoc mundo. Verum illic ita non agitur, quum alius sit ibi ordo. neque id mirum: Alia enim ratione iustus, alia peccator laborat, siquidem iustus ideo in labore est, non vt impleat ventrem, quum ille ne semel quidem carnem suam curæ habeat, neque se carnem gestare cogitet: sed laboret noctes & dies, Deum quærens, nunc somnum defraudat, nunc ventrem aqua & pane, idque non sufficienter implet, nunc in desertis oberrat, affligens corpus suum ærumnis multis, donec percipiat immarcescibilem coronam, quæ illi reposita est. Peccator vero affligitur & laborat, non iustitiæ causa, sed ob carnem suam, ob istam inquam turpem mulierem, alios atque alios labores suscipiens, nunquam rebus præsentibus contentus, in malicia, in inuidia ætatem terens. Sed horum nihil cognitum habent vecordes. Excæcauit enim eos materies, & multæ curæ istius mundi, & vagantur, donec ad eos seuerus ille latelles veniat, qui non reueretur vultus, neque donaria recipit. Ducentur enim animæ eorum per vim ab Angelis inclementibus, eosque Dominus se agnoscere negabit. Vani enim, quum sint, in vana quoque labores suos in hoc mundo contulerunt, & in terrestribus operati sunt. Quocirca & ipsi in perditionem abierunt. Non enim memores fuere Dei, quum in terra essent, nec curæ illis fuit, metus Dei: quapropter & ipsi Deo curæ non sunt. *Iustus enim Deus, & iustum iudicium eius.* Quum autem venerit iudicare mundum, tunc reddet vnicuique secundum opera sua. Beatum cor quod suscipit hæc. Media nocte excitaberis, & hymnis celebrabis Dominum Deum tuum. Ea enim hora surrexit Dominus à mortuis, & Patrem suum hymnis celebrauit, atque ideo nobis iniunxit, vt eadem hora Deo hymnos diceremus. Quum primum surgis hunc versum recita, *Media nocte excitabar ad confitendum tibi super iudicia iustitiæ tuæ*: & precare & incipe recitare totum quinquagesimum Psalmum donec absoluas. Et hæc tibi certa sint pensa per singulos dies, & tot Psalmos dices quot poteris, & ad quemlibet Psalmum, preces, & genuũ inflexio cum lachrymis addatur, pronunciando Domino peccata tua, orandoque, vt tibi remittantur, & post tres Psalmos absolutos dices alleluia.

Quòd

οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ, καὶ ὧδε κακῶς μοχθῶσι, καὶ ἐκεῖ πάλιν τὸ πῦρ αὐτοὺς ἀναμένει, καὶ δὶς λοιπὸν διπλῶς δεῖ κλαῦσαι, ὅτι καὶ ὧδε ἐν στενοχωρίᾳ εἰσὶ, καὶ ἐκεῖ πλατυχωρίαν οὐκ ἀπολαμβάνουσιν. διὰ τοῦτο εἴρηκεν ἡ θεία γραφὴ· ὅπου ἐὰν στραφῇ ὁ ἀσεβὴς, ἀφανίζεται. στενὰ γὰρ αὐτῷ πάντοθεν. καὶ ἐκεῖ ὁ δυώδεκα, καὶ ὧδε θλίψεις. οὐκ ἔνι γὰρ ἄνθρωπος ὁ μὴ κοπιῶν ἐν τῷ μοχθηρῷ βίῳ [τούτῳ], καὶ ὁ πτωχὸς καὶ ὁ πλούσιος, καὶ ὁ δοῦλος καὶ ὁ ἐλεύθερος, καὶ ὁ ἁμαρτωλὸς καὶ ὁ δίκαιος, πάντες ὁμοίως κοπιῶσι, καὶ ἐν σωαντήμασι πᾶσι συμβήσεται, καὶ τῷ ἁμαρτωλῷ καὶ τῷ δικαίῳ ὧδε ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. ἐκεῖ δὲ, οὐκ ἔστιν οὕτως· ἀλλὰ ἄλλη [καὶ ἄλλη] πάλις. ἄλλος γὰρ ὁ κόπος τοῦ δικαίου ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, καὶ ἄλλος ὁ τοῦ ἁμαρτωλοῦ. ὁ μὲν γὰρ δίκαιος κοπιᾷ, οὐχ' ἵνα πλήσῃ γαστέρα· ἃ δὲ γὰρ ὅλως τῆς σαρκὸς πρόνοιαν ποιεῖται, οὐδὲ λογίζεται ἐπὶ σάρκα φορεῖν. ἀλλὰ κοπιᾷ νυκτὸς καὶ ἡμέρας ζητῶν τὸν θεὸν, πολλαῖς ὕπνου μὴ χορταζόμενος, ἄρτου καὶ ὕδατος μὴ ἐμπιπλῶν τὴν ψυχὴν, ἀλλ' ἐρήμοις πλανώμενος, ὑποπάζων τὸ σῶμα ἐν κακοπαθείᾳ πολλῇ, ἕως οὗ ἀπολάβῃ τὸν ἀμαράντινον στέφανον τὸν ἀποκείμενον αὐτῷ. ὁ δὲ ἁμαρτωλὸς κοπιᾷ καὶ μοχθεῖ, οὐκ ἕνεκεν δικαιοσύνης, ἀλλ' ἕνεκεν τῆς ταλαιπώρου σαρκὸς ταύτης, ἕνεκεν τῆς αἰσχρᾶς γυναικὸς, ἄλλως καὶ ἄλλως μοχθῶν, μὴ ἀρκούμενος τοῖς παροῦσιν ἐν κακίᾳ καὶ φθόνῳ διατρίβων. ἀλλὰ τούτων οὐδὲν ἐπίσταται οἱ ἄφρονες· ἀπετύφλωσεν γὰρ αὐτοὺς ἡ ὕλη καὶ αἱ πολλαὶ φροντίδες τοῦ κόσμου καὶ πλανῶνται, ἕως ἀπροσδοκήτως αὐτοὺς ὁ ἀπότομος στρατιώτης, ὃς τις οὐ θαυμάζει πρόσωπον, οὐδὲ οὐ μὴ λάβῃ δῶρα. ἀχθήσονται γὰρ αἱ ψυχαὶ αὐτῶν μετὰ βίας, ὑπὸ ἀγγέλων ἀνελεημόνων, καὶ λήψονται τὴν ἀποφασιν αὐτῶν παρὰ τοῦ θεοῦ. κενοὶ γὰρ ὄντες, εἰς κενὰ καὶ ἐμόχθησαν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τὰ τῆς γῆς εἰργάσαντο, διὰ τοῦτο καὶ αὐτοὶ εἰς ἀπώλειαν ἐχώρησαν. οὐ γὰρ ἐμνήσθησαν τοῦ θεοῦ ὄντες ἐπὶ τῆς γῆς ὄντες, οὐδὲ ἐμέλησεν αὐτοὺς μνηθῆναι τοῦ φοβουτοῦ θεοῦ. διὰ τοῦτο, οὐ δὲ αὐτῷ μέλει περὶ αὐτῶν. δικαία γὰρ ὁ θεὸς, καὶ δικαία ἡ κρίσις αὐτοῦ. ὅταν γὰρ ἔλθῃ κρίναι τὸν κόσμον, τότε ἀποδώσει ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. μακαρία ἡ καρδία, ἡ δεχομένη ταῦτα. μεσονύκτιον ἐγερθήσῃ, καὶ ὑμνήσεις κύριον τὸν θεόν σου. ἐν αὐτῇ γὰρ τῇ ὥρᾳ ἀνέστη ὁ κύριος ἡμῶν ἐκ νεκρῶν, καὶ ὕμνησε τὸν πατέρα. διὰ τοῦτο αὐτῇ τῇ ὥρᾳ προσετάγη ἡμῖν ὑμνεῖν τὸν θεόν. ἀνισαμένη δὲ πρῶτον τοῦτον τὸν στίχον εἶπε· μεσονύκτιον ἐξηγειρόμην τοῦ· ἐξομολογεῖσθαί σοι ἐπὶ τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου· καὶ δόξαι, καὶ ἄρξαι λέγειν τὸν πεντηκοστὸν ὅλον ψαλμὸν, ἕως ἂν πλήσῃς. καὶ ταῦτα ἕως σὰν σοι καθ' ἑκάστην ἡμέραν πεπραγμένα. τοσοῦτος ὁ ψαλμὸς εἶπε, ὅσους δυνῇ σήκωσα εἰπεῖν. καὶ κατὰ ψαλμὸν, δάκρυα καὶ γονυκλισία ἐπιπλήσθω, μετὰ δακρύων ἐξαγορεύσα [τῷ] κυρίῳ τὰς ἁμαρτίας σου. καὶ ἀφεθῶσι σοι. μετὰ δὲ τρεῖς ψαλμοὺς, λέγε τὸ ἀλληλουϊα.

λύια. ἐὰν δὲ καὶ παρθένοι εἰσὶ μετὰ σε, καὶ αὗται ψαλλέτωσαν, καὶ μια ἑκάστη μίαν, τῷ δὲ χὴν ἐπιπλεῖτε. ,, πρὸς ὄρθρον δὲ τὸ ψαλμὸν τοῦτον λέγετε· ὁ θεὸς, ὁ θεός ,, μου πρὸς σε ὀρθρίζω. ἐδίψησέ σε ἡ ψυχή μου. διάφωνα δὲ ὅλως εἴτε πάντα τὰ ἔργα κυρίου τὸν κύριον. ,, δόξα ἐν ὑψίστοις θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώ- ,, ποις εὐδοκία. [ὑμνοῦμέν σε εὐλογοῦμέν σε, προσκυ- ,, νοῦμέν σε] καὶ τὰ ἑξῆς. τῷ δὲ ἀγάπην φυλάξωμεν, ,, τῷ πάντων μείζονα. ἀγαπήσεις γάρ φησι κύριον τὸν A ,, θεόν σου, ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ [ὅλης τῆς ἰ- ,, σχύος σου], καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ τὸν ,, πλησίον σου ὡς ἑαυτόν. ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντο- ,, λαῖς, ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμανται. ὁ ,, θεὸς ἀγάπη ἐστὶ, καὶ αὐτὸς πρῶτος ἠγάπησε τὸν ,, ἄνθρωπον, καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ ὑμῶν, ἵνα ,, ἡμᾶς λυτρώσηται ἀπὸ πάσης ἀνομίας. οὕτω καὶ αὐ- ,, τὸς ὁ κύριος ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἡμεῖς ὀφείλο- ,, μεν ὑπὲρ ἀλλήλων τὰς ψυχὰς ἡμῶν θεῖναι. ὁ θεὸς ,, ἀγάπη ἐστὶ, καὶ ὁ ἔχων τὴν ἀγάπην, τὸν θεὸν ἔχει. αὐτὸς B ,, γὰρ εἴρηκεν· ἐν τούτῳ γνώσονται πάντες, ὅτι ἐμοὶ μα- ,, θηταί ἐστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις. ὅσον γὰρ ἐὰν κοπιάσῃ ἄνθρωπος, καὶ μὴ ἔχει τὴν ἀγάπην εἰς τὸν πλησίον, εἰς μάτην ἐκοπίασεν. ἴστως δὲ δείξεις τὴν ἀγάπην εἰς τὸν πλησίον, οὐ λόγῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔρ- γῳ. κράτησεις κακίαν τινὸς εἰς τὴν καρδίαν σου· εἰ δὲ μή γε, ἐκ ἀνέρχεται ἡ ὀσμὴ σοῦ καθαρὰ [πρὸς τὸν ,, θεὸν]. ἐκ ἐπιδύσει γὰρ ὁ ἥλιος ἐπὶ τῷ παροργισμῷ ,, ὑμῶν. παράτηλα ἔχε, ὑπομονὴν ἔχε, μακροθυμίαν, ,, νηπιότητα. λέγει γὰρ ὁ κύριος· ἐὰν μὴ γραφῆτε ὡς παι- C ,, νία, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. οὐ μὴ λυπηθήσῃ χαλεπῶς τινὸς συμ- ,, βαίνοντος σοι, οὔτε ἐπὶ ζημίᾳ τινὶ ἐπὶ ὕβρει. ἡ λύπη γὰρ τῷ κόσμου τούτου θάνατον κατεργάζεται. ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν σου μόνον λυπηθήσῃ [ὑπὲρ ἄλλου δὲ πράγματος μικροῦ οὐ λυπηθήσῃ] μὴ ὑψώσῃς τὴν φωνήν σου, ὀργιζομένη πρός τινα. δῆλον γὰρ κυρίου, οὐ δεῖ μάχεσθαι. ἐκ ἐξελεύσεται κατάρα ἐκ τοῦ στόματός σου, οὐχ ὕβρις οὐ κακολογία. τὸ στόμα σου γὰρ ἡγιασμένον ἐστὶν ἐν τοῖς ὕμνοις καὶ δοξολογίαις τοῦ θεοῦ. οὐκ ἔστι καλὸν τὸ προσέχεσθαί σε χωρὶς μεγάλης, D ἀνάγκης. τὴν ἡσυχίαν ἀγάπα ὅσον δύνασαι· τὸν δὲ λων δὲ θεῦ μὴ ἐπιλάθῃ, μὴ δὲ ἀπαλλοφθήτωσαν ἐκ τῆς καρδίας σου. ἐὰν ἅγιος ἔλθῃ εἰς τὴν οἰκίαν σου, οὕτως αὐτὸν προσδέξαι, ὡς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ. λέγει γὰρ ὁ κύ- ,, ριος ἡμῶν ἰησοῦς Χριστός· ὁ δεχόμενος ὑμᾶς, ἐμὲ δέ- ,, χεται. ἐὰν εἰσέλθῃ ἀνὴρ δίκαιος εἰς τὸν οἶκόν σου, μετὰ ,, φόβου καὶ τρόμου ἀπάντησον αὐτῷ, καὶ προσκυνή- ,, σεις ἐνώπιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ ὅτι τῇ γῇ. οὐ γὰρ αὐ- τὸν προσκυνήσεις· ἀλλὰ τὸν θεὸν τὸν ἀποστείλαντα αὐτόν. λήψῃ δὲ ὕδωρ, καὶ νίψεις τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ E μετὰ πάσης εὐλαβείας, ἀκούσεις τῶν λόγων ,, αὐτοῦ. οὐ μὴ θαρρήσῃς ὅτι τῇ σωφροσύνῃ σου, ἵ- ,, να μὴ πέσῃς, ἀλλὰ φόβου· ἐφ' ὅσον γὰρ φο- ,, βῇ, οὐδέποτε πτήσεις. συμφέρει τῇ ἐγκρατευο- ,, μένῃ κατὰ μόνας τὸν ἑαυτῆς ἄρτον ἐσθίειν. ἐὰν καθίσῃς μετὰ παρθένων ὅτι λαπέζης, πᾶν τὸ παρατεθέμενον ἔσθιε μετ' αὐτῶν. ἐὰν γὰρ μὴ φάγῃς, ἀρ- ρίσκῃ ὡς κρίνουσα αὐτάς. ἐκ ἀναγκάζει σε πεῖν πλείονα, μὴ ἀκούσῃς αὐτῆς, ἀλλὰ λέγε αὐ-

Quòd si virgines tecum fuerint, & illæ quoq; psallant, & singulæ singulas preces effundant. Cæterum matutino tempore hunc Psalmum dicito, Deus Deus meus ad te de luce vigilo, sitiuit in te anima mea. Vbi diluculum fuerit, recitabis hunc Psalmum, *Benedicite omnia opera Domini Dominum*, hymnumque dicito, *Gloria in excelsis, &c.* deinceps. Charitatẽ seruemus quæ omnium potissima est. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & proximum tuum sicuti teipsum.* In istis duobus præceptis vniuersa lex & Prophetæ continentur. Deus charitas, & ipse prior dilexit hominem, & seipsum tradidit pro nobis. Si igitur ipse Dominus pro nobis mortuus est, nos quoque & ipsi pro aliis debemus animas nostras ponere. *Deus charitas est, & qui habet charitatem, Deum habet.* Ipse enim dixit. *Ea re cognoscent omnes vos discipulos meos esse, si dilexeritis vos inuicem.* Quicquid enim laborauerit homo qui charitatem non habet, frustra laborauerit. Ita ostendas charitatem in proximos, vt id non verbo facias, sed opere. Non retinebis offensam alicuius in corde tuo, alioqui precatio tua non pure ascendit. Non enim occidet sol in ira tua. Mansuetudinem retine, tolerantiam, longanimitatem, clementiã. Dicit enim Dominus, *Nisi mutemini & efficiamini sicut paruuli, nequaquam intrabitis in regnum cœlorum.* Nõ dolebis si quid difficilius incidat, nõ lugebis ob damnum neq; ob contumeliam. Tristitia enim huius seculi mortem operatur. Sed duntaxat de peccatis tuis dolebis, de alia re minutula non dolebis. Ne exaltes vocem tuam obmurmurans alicui. Non enim decet ancillã Domini respõsare. Non exibit maledictio ex ore tuo, non contumelia, non obtrectatio, Os enim tuum consecratum est hymnis & glorificationibus Dei. Non est bonũ sine magna necessitate in publicum prodire. Quietem ama quantum potes, & seruorum Domini non obliuiscere, neq; obliterentur in corde tuo. Quũ vir Sanctus ad te venerit, suscipe illum vt Filiũ Dei. Ait enim Dominus Iesus Christus: *Qui vos recipit, me recipit.* Si vir iustus ædes tuas ingreditur, cum timore & tremore occurres illi, & adorabis humi ad pedes illius. Siquidem illum non adorabis, sed Deum, qui illum mittit. Capies aquam, & lauabis pedes eius, & cũ omni reuerentia audies verba eius. Non confidas in tua castitate, ne cadas: sed metue. Quatenus enim metuis, eatenus nõ peccabis. Vtile est continentem seorsum ab aliis panem suum comedere. Si sederis in mensa cum virginibus, omne quod apponitur, comede cum illis: si enim non comederis, habebere tãquam ipsas contemnens. Non prædicabis exercitia deuotionis tuę. Quod si vinum bibant, etiam si tu non bibis, propter eas tu bibe pauxillulum. Quod si adsint magnæ anus: & cogant te abundantius bibere, ne audieris illas, sed dic eis,

vos detrioiſtis iuuentutem veſtram in multis exercitijs deuotionis, ego eo nondum peruenj, imo ne ad primum quidem gradum veſtrũ. Porro de hoſpitalitate & eleëmoſynis non opus eſt vt admoneatis. Id enim vltro per te facies. In Eccleſia tace, ne quicquam loquaris, ſed lectionibus duntaxat intende. Quum ſubierit in cor tuum cogitatio illa, vt aliquid facias, ne temere & præceps eo tendas, ne inimicus tibi illudat, ſed omnia cum iudicio maiorum aggredere. Quum pſallis aut quum oras, ne finas peregrinas cogitationes in cor tuum ſubire. Admoneo te dilecta, attende atque auſculta ſermones in iſto libro ſcriptos. Nec ſolum oculis extrinſecis ſcripta iſta perlege, ſed etiam interioribus. Intende vni cuique præcepto, & id quod iubetur præſta. Si enim iſta ſeruies digna habebetis cœleſti thalamo. Ne dixeris in corde tuo: At quouam iſta modo præſtare potero? Ne paorem concipiat mens tua, ſed cum omni diligentia ſeruabis ea. Siquidem timentibus Dominum, præcepta Domini difficilia non ſunt. Non ſit hora vlla in qua deficiat oleum in lampade tua, ne ſi quando ſponſus veniat, inueniat eam extinctam. Non enim ſcis quando venturus ſit, ſiue ante ſomnum, ſiue diluculo. Sis igitur expedita, vt quum venerit, cum prudentioribus occurras illi, habens oleum in lampade tua, hoc eſt, opera bona. Omnibus horis ſis memor exitus tui, habe quotidie ante oculos mortem, recorderis apud quem te ſiſti oportet. Graue quiddam eſt exercitium deuotionis, & intolerabile quiddam continentia, ſed tamen nihil eſt dulcius cœleſti ſponſo. Hic aliquamdiu fatigamur, illuc autem vitam æternam recipiemus. Dicit enim S. Paulus, *Non ſunt æſtimandæ paſſiones huius temporis, cum ea gloria quæ reuelabitur erga nos.* Bonum eſt refugere turbam, & ſeorſum ſecedere. Magna virtus continentia, ingens gloriatio puritas, magna encomia virginis. ô virginitas opulentia indeficiens! ô virginitas corona immarceſſicebilis! ô virginitas templum Dei, & domicilium Sancti ſpiritus! ô virginitas margarita ſpecioſa, vulgo inconſpicua, & quæ non niſi à paucis inuenitur! ô continentia amica Dei & à ſanctis deprædicata: ô continentia apud multos odioſa, ſed apud dignos ſpectata! ô continentia mortem & infernum profligans, & quæ ob immortalitate, poſſidetur! o continentia gaudium Prophetarum, & Apoſtolorum gloriatio! o continentia, Angelorum vita, & Sanctorum corona! Beatus eſt qui te tenet, beatus qui obdurat in tolerantia, quoniam pauxillulum fatigatus, multum in te gaudebit. Beatus qui ieiunauerit vniuerſum hoc tempus, quoniam ſupernam Hieruſalem inhabitans, cum Angelis choreas ducet, & cum ſanctis Prophetis & Apoſtolis requieſcet. Hæc ego tibi ſcripſi, dilecta ſoror, ſaltatrix Chriſti, ad ſtabilimentũ & vtilitatẽ animę tuæ.

λαῖς· ὑμᾶς καὶ τρέψαι τὴν σὴν ψυχὴν ἐν ἀσκήσει πολλῇ· ἐγὼ δὲ οὔπω ἔφθασα οὐδὲ εἰς πρῶτον βαθμὸν [ὑμῶν]. σοὶ δὲ τῆς φιλοξενίας καὶ τῆς ἐλεημοσύνης, ἃ χρείαν ἔχεις νουθετεῖσθαι· ὅπως σωτῆς γὰρ ποιήσεις. ἐν ἐκκλησίᾳ, σιώπα καὶ μηδὲν λάλει, ἀλλὰ τῇ ἀναγνώσει μόνον πρόσεχε. ἐὰν ἐπαναβῇ εἰς τὴν καρδίαν σου λογισμός, ἵνα ποιήσῃς πρᾶγμά τι, μὴ σπουδῇ αὐτὸ ποίει· ἵνα μὴ ἐμπαίξῃ σοι ὁ ἐχθρός· ἀλλὰ μετὰ βουλῆς τῶν μειζότερων σου πάντα ποίει. ὅταν ψάλλῃς, [ἢ] ὅταν προσεύχῃ, μὴ ἄφιες ξένους λογισμοὺς εἰσιέναι εἰς τὴν καρδίαν σου. παρακαλῶ σε ἀγαπητή, πρόσεχε καὶ ἄκουε τῶν ἐπιπλων τούτων τῶν γεγραμμένων ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ. καὶ μὴ μόνον τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῖς φαινομένοις κατανοεῖ τὰ γεγραμμένα, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔνδοθεν, καὶ πρόσεχε μιᾷ ἑκάστῃ ἐντολῇ καὶ ποίει αὐτάς. ἐὰν γὰρ φυλάξῃς ταῦτα, καταξιωθήσῃ τῶν νυμφώνων τὰ βασιλικὰ. μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ὅτι πῶς δύναμαι ποιῆσαι ταῦτα; μὴ δειλιάσῃ λαβὴ ὁ λογισμὸς σου· ἀλλ' [ἀν]μετὰ πάσης προθυμίας φυλάξῃ αὐτάς, [ἀρήσεις σύμμαχον τὸν θεόν. Τοῖς φοβουμένοις τὸν θεόν, αἱ ἐντολαὶ τοῦ θεοῦ βαρεῖαι οὐκ εἰσίν. πάσῃ ὥρᾳ μὴ λείψατω ἔλαιον ἐν λαμπάδι σου· μήποτε ἔλθῃ ὁ νυμφίος, καὶ εὑρὴ αὐτὴν σβεσθεῖσαν· οὐκ οἶδας γὰρ πότε ἔρχεται. ἢ πρωΐ, ἢ πρωΐ γενοῦ ἕτοιμος· ἵνα ὅταν ἔλθῃ, μετὰ τῶν φρονίμων ἀπαντήσῃς αὐτῷ, ἔχουσα τὸ ἔλαιον ἐν τῇ λαμπάδι σου, ἤτοι τὰ ἔργα σου τὰ καλά. πᾶσαν ὥραν μιμνήσκου τῆς ἐξόδου σου· ἔχε καθ' ἡμέραν πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν θάνατον. μνημόνευε τίνι σε δεῖ ἀπολογήσασθαι. βαρὺ ἐστὶν ἄσκησις καὶ δυσβάστακτον ἐγκράτεια· ἀλλ' ἡδὺ ἐστὶ γλυκὺ πρόσωπον τὸ ἐπουράνιον νυμφίου. ὧδε ἐκπεμπόμενοι ὀλίγον, ἐκεῖ δὲ τὴν αἰώνιον ζωὴν ἀπολαμβάνομεν. λέγει γὰρ ὁ ἅγιος παῦλος· οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς, καλὸν ἀποφυγεῖν τὸν ὄχλον καὶ ἀναχωρεῖν κατὰ μόνας. μεγάλη ἀρετὴ ἐγκράτεια, μέγα καύχημα ἐστὶν ἁγνεία, μεγάλα ἐγκώμια τῆς παρθενίας. ὦ παρθενία, πλοῦτος ἀκατάληπτος· ὦ παρθενία, στέφανος ἀμάραντος. ὦ παρθενία ναὸς θεοῦ, καὶ ἁγίου πνεύματος οἰκητήριον. ὦ παρθενία, μαργαρίτα τίμιε παρὰ πολλοῖς ἀφανής, ὀλίγοις δὲ μόνοις εὑρισκομένη. ὦ ἐγκράτεια φίλη θεοῦ, καὶ παρὰ ἁγίοις ἐγκαμαζομένη. ὦ ἐγκράτεια παρὰ πολλοῖς μισουμένη, τοῖς δὲ ἀξίοις σου γνωριζομένη. ὦ ἐγκράτεια θανατον καὶ ᾅδην ἀποφεύγουσα, καὶ ὑπὸ ἀθανασίας κατεχομένη. ὦ ἐγκράτεια χαρὰ προφητῶν, καὶ ἀποστόλων καύχημα. ὦ ἐγκράτεια, ἀγγέλων βίος, καὶ ἁγίων ἀνθρώπων στέφανος. μακάριος ὁ κατέχων σε, μακάριος ὁ προσκαρτερῶν σου τῇ ὑπομονῇ· ὅτι ὀλίγον κοπιάσας, πολὺ χαρήσεται ἐν σοί. μακάριος ἐνηστεύσας ὅλον τὸν χρόνον τοῦτον, ὅτι ἐν τῇ ἄνω ἱερουσαλὴμ κατοικήσει, καὶ μετὰ ἀγγέλων χορεύσει, καὶ μετὰ ἁγίων προφητῶν καὶ ἀποστόλων ἀναπαύσεται. ταῦτα ἔγραψά σοι ἀγαπητὴ ἀδελφὴ χορεύτρια Χριστοῦ, πρὸς ἐπιγνωμὸν καὶ ὠφέλειαν τῆς ψυχῆς σου. μὴ ὀκνήσῃς

μὴ ἐκκλίνῃς οὐ ἀπὸ τῶν λόγων τούτων, δεξιὰ ἢ ἀριστερά. ὃς γὰρ ἐὰν ἀκούσῃ τοὺς λόγους τούτους καὶ καταφρονήσῃ, κρίμα μέγα αὐτῷ ἔσται. σὺ δὲ τιμιωτάτη ἀδελφὴ ἡ κτωμένη [τὸ βιβλίον τοῦτο] δώῃ σοι ὁ θεὸς τοῦτο φυλάξαι, ἐν τούτοις ἀναστρεφομένῃ, πεφωτισμένῃ τῇ διανοίᾳ, καθαρὸν τὸν νοῦν πεφωτισμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας· ἵνα λάβῃς τὸν ἀμαράντινον στέφανον, ὃν ἡτοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν, διὰ τοῦ κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ δόξα, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Ne igitur declines à sermonibus istis, vel ad dextram vel ad sinistram. Qui enim audierit sermones istos & despexerit, magnum illi crimen fuerit. Tibi autem, preciosissima soror, quæ hunc librum possides, det Deus vt ea obserues, & in his versetis, deroque animum illustratum, & puram mentem, illuminatos cordis oculos, vt nancisearis immarcescibilem coronam, quam præparauit Deus diligentibus se, per Dominum & Saluatorem nostrum Iesum Christum, cui gloria in secula seculorum, Amen.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Ἀλεξανδρείας

ὁμιλία εἰς τὸν σπόρον.

S. Patris nostri

ATHANASII

ARCHIEPISCOPI

Alexandrini,

Homilia de semente.

ΕΝ ἡμέρᾳ σαββάτου συνήχθημεν, οὐ νοσοῦντες Ἰουδαϊσμόν· οὐ γὰρ ἐφαπτόμεθα σαββάτων ψευδῶν· παραγεγόναμεν δὲ ἐν σαββάτῳ, τὸν κύριον τοῦ σαββάτου Ἰησοῦν προσκυνήσοντες. πάλαι μὲν γὰρ ἦν ἐν τοῖς ἀρχαίοις τὸ πρῶτον σάββατον. μετέθηκε δὲ ὁ κύριος τὴν τοῦ σαββάτου ἡμέραν, εἰς κυριακήν. καὶ οὐχ ἡμεῖς ἐσμεν οἱ ἀφ' ἑαυτῶν τοῦ σαββάτου καταφρονήσαντες, ἀλλ' ὁ προφήτης ἐστὶν ὁ λέγων καὶ ἐπωνών· τὰς νεομηνίας ὑμῶν καὶ τὰ σάββατα, μισεῖ ἡ ψυχή μου. μέχρι μὲν γὰρ ὅτε ἄξια ἐπράττετο τῶν πραγμάτων τῆς νομοθεσίας, ἦν μέχρις ὅτε μὴ ἦν πεφωτισμένος ὁ διδάσκαλος, ἐνήργει τὰ τοῦ παιδαγωγοῦ. ἐλθόντος δὲ τοῦ διδασκάλου κατηργήθη ὁ παιδαγωγὸς, καὶ ἡλίου ἀνατείλαντος, ὁ λύχνος ἐπαύσατο. εὔκαιρος δὲ ἡμῖν γέγονε καὶ ἡ ἀνάγνωσις, κατὰ ἀκολουθίαν περὶ σαββάτου. ἠκούομεν γὰρ ἄρτι, ὅπως ὁ Ἰησοῦς ἐπορεύετο διὰ τῶν σπορίμων, καὶ ὅπως τὴν χεῖρα τὴν ξηρὰν ἐθεράπευσε. καί μοι δοκεῖ καλῶς ἔχειν, ὀλίγα εἰς τὸ ἀνάγνωσμα τοῦ εὐαγγελίου εἰπεῖν. ὁ σωτὴρ ἡμῶν ἐπορεύετο διὰ τῶν σπορίμων, καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτῷ ἠκολούθουν, καὶ στάχυας τίλλοντες, ἤσθιον· ἔδει δὲ

IN die sabbati congregati sumus, non quod laboremus Iudaismo: (nunquam enim falsa sabbata vel attigerimus) sed in sabbato ideo conuenimus, vt Dominum sabbati Iesum adoremus. Olim certe priscis illis hominibus in summo precio sabbatum fuit, quam quidem solenniratem Dominus in diem dominicam transtulit. Neque nos tamen nostra authoritate sabbatum vilipendimus, sed Propheta est qui illud reiicit ac dicit: *Nouilunia vestra & sabbata vestra odit anima mea.* Quoadvsque enim ea agebantur, quæ digna erant legis institutione, vel potius quam diu nondum venerat magister, res Pædagogicæ vim suam authoritatemque obtinebant. Cæterum quum iam adesset magister, irritus ociosusque factus est pædagogus: vt exorto sole, candela cessat. Opportune igitur & conuenienter de sabbato nobis habita est ista lectio. Audiuimus enim iam quomodo Iesus ibat per sata, & quomodo aridam manum sanauerit. Quapropter mihi rectum videtur, si pauca in lectionem Euangelij disseramus. Saluator ergo noster ibat per sata, & discipuli eum sequebantur, & vellentes spicas comedebant, Iudæi-

que illos increpabant, dicentes: *Non est licitum hoc facere in sabbato.* Ex qua lege Iudæis id licitum non est? ex qua promulgatione? ex cuius Prophetæ verbis? vbi vetitum est vesci elurientem? vbi scriptum est nefas esse inanem ventrem implere? Atqui illi qui esum in sabbato pro crimine obiiciunt, ipsi cædem in Dominum ipso sabbato moliuntur. Refert enim scriptura in Euangelio de die, in qua Dominus passus est: *Erat autem dies illa magna sabbati.* Legis ergo latorem iidem per sabbati diem è medio tollunt, & discipulos vesci in sabbato non permittunt. Ideoque Saluator, vt ex iam recitatis patet, interrogabat eos quid facere liceret, benene facere, an male: vitam seruare an perdere? vesci culpatis, & cædes facitis. Semper enim Iudæi culicem percolant, & camelum deglutiunt: semper exactè agunt in reddendis decimis rutarum & olerum, quum interim quæ grauiora sunt legis, non obseruent: & per segrantibus segetes discipulis, indignantur, quod spicas manibus confricarent ad edendum, quum tamen eas ferro non resecarent. quod si fecissent, opere eos sabbatum violasse cauillaturi fuissent. Quapropter neque ferreis instrumentis vsi sunt, ne pro crimine obiiceretur, non quod vescerentur, sed quod operarentur. Nunc autem quid culpatis, quòd à Deo in salutem datum est? Si enim Deus vesci non prohibuit in sabbato, cur tu tantopere vituperas, quod à Deo interdictum non est? Transibat igitur Saluator per segetes, granum ipse nimirum frumenti per segetes, & spirituale illud granum, quod in certum locum aliquem cadens cum multiplicibus spicis per orbem terrarum exurgit: Ipse enim de seipso dixit: *Quòd nisi granum frumenti in terram cadens mortuum fuerit, ipsum solum manet: quod si moriatur, multum fructum adfert.* Tractemus hoc ipsum & aliter. Transibat igitur Iesus per segetes: ipse enim aliquando granum frumenti nominatur, ob vim nutritiuam, aliquando etiam seminator est, prout in Euangelio dicitur, *Ecce egressus est seminator ad seminandum.* Spargit quidem fementem largiter Dominus, sed tamen fructificatio fit secundum solum subiectum. Vbi enim terra lapidiosa est, facile exarescit semen, non quidem impotentia seminis, sed vitio telluris: quum semen per se efficax: terra autem sterilis, quia profunditatem non habet. Vbi autem non retinet terra succulentiam suam, ibi radij solares grauius incidentes exsiccant sementem: ac proinde culpa est, non in imbecillitate seminis, sed in corruptela agri. Rursum semen seminatur in spinosam terram, & semen quidem efficax, sed tamen suffocatur à spinis, & efficacia interior non permittitur fructificare ob exterius impedimentum. Quòd si semen nanciscatur bonã terram, reddit non parè fructum, sed pro vno triginta, sexaginta & centũ: vniforme quidem semẽ, sed multiformis fructus, diuersæq; mentes eorum qui erudiuntur. Egressus est igitur seminare Seminator, &

δαῖοι ἐπιτιμῶν αὐτῷ λέγοντες· οὐκ ἔξεστι τοῦτο ποιεῖν ἐν σαββάτῳ. κατὰ ποῖον νόμον ὦ ἰουδαῖοι; κατὰ ποίαν μωυσέως νομοθεσίαν; ἢ κατὰ ποίαν τῶν προφήτων φράσιν; ποῦ κεκώλυται τρέφεσθαι τὸν πεινῶντα; ποῦ γέγραπται μὴ ἐμπλησθῆναι γαστέρα κενήν; οἱ δὲ τὸ τρέφεσθαι ἀνειδίζοντες ἐν σαββάτῳ, αὐτοὶ φόνοις ἐν σαββάτῳ καὶ ἃ οὐκ ἔθεμις ἐργάζονται. λέγει γὰρ ἡ γραφὴ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ περὶ τῆς ἡμέρας, ἐν ᾗ ὁ θεὸς ἔπαθεν· ἦν δὲ ἡμέρα ἐκείνη μεγάλη τῶν σαββάτων. Ὃν μὲν νομοθέτην, ἀναιροῦσιν ἐν σαββάτῳ· τρέφεσθαι δὲ μαθητὰς ἐν σαββάτῳ οὐ θέλουσι. διὰ τοῦτο ὁ σωτὴρ ἐν τοῖς ἄρτιος ἀναγνωσθεῖσιν ἡρώτα αὐτοὺς τί ἔξεστιν, ποιήσαι ἐν τῷ σαββάτῳ; ἀγαθοποιῆσαι ἢ κακοποιῆσαι; ψυχὴν σῶσαι, ἢ ἀπολέσαι; τὸ τρέφεσθαι ἀνειδίζετε, τὸ δὲ φονεῦσαι καὶ ἐργάζεσθαι. ἀεὶ γὰρ οἱ ἰουδαῖοι, τὸν κώνωπα διυλίζουσι, τὴν δὲ κάμηλον, καταπίνουσιν. ἀεὶ ἀκριβεῖς εἰσὶ περὶ τὸ ἀποδεκατοῦσαι τὸ πήγανον καὶ τὸ λάχανον· τὰ δὲ βαρύτερα τοῦ νόμου, οὐ τηροῦσι. καὶ διαπρεομένων τῶν μαθητῶν, ἠγανάκτουν, ὅτι στάχυας ἔψωχον ταῖς χερσὶν καὶ ἤσθιον. οὐ σιδήρῳ ἀπέτεμνον ἐπεὶ κατηγόρουν ὡς ἔργου· οὐδὲ ἄλλοις ἐργαλείοις ἐχρήσαντο, ἵνα μὴ καταγορεύσωσιν, ὡς μὴ τρεφομένων, ἀλλ' ἐργαζομένων. νυνὶ δὲ τί μέμφεσθε τὸ ὑπὸ τοῦ θεοῦ δοθὲν εἰς σωτηρίαν; εἰ γὰρ ὁ θεὸς, οὐκ ἐκώλυσεν ἐν σαββάτῳ, τί σὺ τοῦτο ἀνειδίζεις, ὅπερ ὁ θεὸς οὐκ ἀπηγόρευσεν; διαπρεύεται πίνυν ὁ σωτὴρ, διὰ τῶν σπορίμων, ὁ νοητὸς κόκκος τοῦ σίτου, διὰ τῶν σπορίμων, ὁ νοητὸς κόκκος τοῦ σίτου, ὁ πεσὼν εἰς ἕνα τόπον καὶ ἀναξας πολύχους εἰς τὸ οἰκούμενον. αὐτὸς γὰρ περὶ ἑαυτοῦ ἔλεγε· ὅτι ἐὰν μὴ ὁ κόκκος τοῦ σίτου πεσὼν εἰς τὴν γῆν ἀποθάνῃ, αὐτὸς μόνος μένει. ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ, πολὺν καρπὸν φέρει. εἴπωμεν αὐτὸ καθ' ἄλλως. διεπορεύετο πίνυν ὁ ἰησοῦς διὰ τῶν σπορίμων. αὐτὸς γὰρ ἐνίοτε μὲν κόκκος τοῦ σίτου καλεῖται, διὰ τὸ θρεπτικόν· ἀλλότε δὲ σπορεύς ἐστι κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν τοῖς εὐαγγελίοις· ἰδοὺ ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπεῖραι. σπείρει μὲν οὖν ὁ ἰησοῦς δαψιλῶς· ἡ δὲ καρποφορία γίνεται πρὸς τὸ ὑποκείμενον. ὅπου μὲν γὰρ πετρώδης ἡ γῆ, εὐμαρῶς ξηραίνεται τὸ σπέρμα· οὐκ ἀδυναμίᾳ τοῦ σπόρου, ἀλλὰ τῇ κακεξίᾳ τῆς γῆς. ὁ μὲν γὰρ σπόρος, ἐνεργὴς· ἄγονος δὲ ἡ γῆ, βάθος μὴ κεκτημένη. σὺν αὐτεχούσης δὲ τῆς γῆς πρὸς ὑγρασίαν, πλεῖον αἱ ἡλιακαὶ ἀκτῖνες προσβάλλουσαι, ἀναξηραίνουσι τὸν σπόρον. γίνεται τὸ αἴτιον, οὐ τῷ τὸ ἄτονον τοῦ σπόρου, ἀλλὰ τὸ σαθρὸν τῆς γῆς. πάλιν ὁ σπόρος σπείρεται εἰς ἀκανθώδη γῆν. καὶ ὁ μὲν σπόρος, ἐνεργὴς· πνίγεται δὲ ὑπὸ τῶν ἀκανθῶν, καὶ ἡ ἔνδον ἀποκειμένη ἐνεργεια, οὐ συγχωρεῖται καρποφορῆσαι διὰ τὸ ἔξωθεν ὄχλησιν. ἐὰν ᾖ ἀπλαύστη ἡ ἀγαθῆς, πιέζεται πάλιν οὐχ ὅμοιον τὸ καρπὸν, ἀλλ' ἐν τριάκοντα καὶ ἑξήκοντα, καὶ ἑκατόν. μονοειδὴς μὲν ὁ σπόρος· διάφορος δὲ ὁ καρπὸς· διάφοροι δὲ αἱ γνῶμαι τῶν διδασκομένων. ἐξῆλθε τοίνυν ὁ σπείρων οὐ σπεῖραι. καὶ τὰ μὲν δι' ἑαυτοῦ παρὼν, τὰ δὲ διὰ τῶν μαθητῶν ἐνήργησε.

quædam per se, quædam per discipulos operatur.

Et

καὶ ἔχεις ἐν ταῖς πράξεσι τῶν ἀποστόλων γεγραμμένον, ὅτι μετὰ τὸ λιθοβοληθῆναι τὸν στέφανον, ἕτως λέγει ἡ γραφή· οἱ μὲν οὖν διασπαρέντες, διῆλθον εὐαγγελιζόμενοι τὸν λόγον. διεσπάρησαν γὰρ οὐκ ἀσθενείᾳ σκορπισθέντες. ἐδυνήθησαν γὰρ τῇ πίστει· ἀλλὰ διασπαρέντες τῇ ἐνεργείᾳ τὸν σπείραντος σιτοποιηθέντες εἰς ἄρτον ἐπυράνιον, καὶ πᾶσαν διελήλυθότες, ζωοφορίας διδασκαλίαν, καὶ παντοίους ἐνεργήματα. ὁ τοίνυν τὰ νοήματα τὰ ἀπείρων ἰησοῦς ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ θεοῦ, διήρχετο διὰ τῶν ἀπορίμων. ἐμόνον δὲ τῶν ἀπόρων καὶ ἀπορευόμενος· ἀλλὰ καὶ τῶν αἰσθητῶν. φησὶ γὰρ τὸν θεὸν ἔλεγεν ἐξ ἀρχῆς ὁ πατήρ· ἐξαγαγέτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου, σπέρμα σπέρμα κατὰ γένος καὶ καθ' ὁμοίωσιν. ὃ πατὴρ ἔλεγεν, ὁ υἱὸς ἐπετέλει. ὁ μὲν ἐπέταξεν· ὁ δὲ εἰς πέρας ἤγαγε τὰ προστασσόμενα. καὶ ἔτως ἐκ παλαιοῦ δι' υἱοῦ ἐν ἦν τελεσιουργημένη μιᾶς κοσμοποιίας διὰ παλαιοῦ ὑπὸ τελεσιουργημένης. ὁ τοίνυν τὰ νοήματα καὶ ἀπείρων, καὶ τὰ αἰσθητὰ πνεύματι παλαιοῦ ἐργαταμένος, ἔτος διέβαινε διὰ τῶν ἀπορίμων. πολλὴ δέ ἐστιν ἡ τῶν σπόρων θαυματουργία, καὶ ἴδωμεν ἐν καιροῖς ἀπόροις, τὰ περὶ σπόρου, ἐν χειμερίοις ὥραις, τὰ περὶ τὴν βλάστης τῆς γῆς διαλεγόμενοι. οὐχ ἵνα φυσιολογήσωμεν ἃ ὁρώμενα· ἀλλ' ἵνα προσκυνήσωμεν τὸν θαυματοποιόν. ἄνθρωποι μὲν γὰρ ἐφ' ἑαυτοῖς ἐργαζόμενοι, ζεύξαντες βοῦς ἀροτῆρας, ἀνατέμνουσι τὴν γῆν, καὶ ἀπαλύνουσι τὸ πρόσωπον αὐτῆς, ἵν' ὑετοὶ μὲν μὴ προσραδρόμωσι, ἀλλ' ἐβαθυνόμενοι καρποφορίαν ἀποδώσουσιν. οἱ δὲ σπόροι ἐν ἁπλότητι τῆς γῆς ῥιφέντες, διπλῆν ἔχουσι τὴν ἀπόλαυσιν· μίαν μὲν τὸ βάθους καὶ τῆς ἀπαλώσεως, δευτέραν δὲ τοῦ κρύπτεσθαι, καὶ μὴ ὑπὸ ὀρνέων ἀναλίσκεσθαι. [ἀλλ' ὁ μὲν ἄνθρωπος, ποιεῖ τὰ ἑαυτοῦ. ἐμὴ ἡ καρποφορία ὑπὸ ἀνθρώπου.] ἀνθρώπου μὲν γὰρ τὸ σπεῖραι· θεοῦ δὲ τὸ αὐξῆσαι, καὶ προστάγμασι θεοῦ, νεφέλαι ἐκ θαλασσίων ὑδάτων τὰ ὕδατα ἀνασπάσασαι, καὶ ἐξ ἁλμυρότητος εἰς γλυκύτητα μεταβαλοῦσαι, ὑπερχέουσι μὲν, ἐπὶ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. μονοειδὲς δὲ ὑετὸς καλαβὰς, πολυειδῆ ἐργάζεται σπόρους. καὶ σῖτον μὲν ἐργάζεται, κύαμον δὲ καὶ κέγχρον καὶ ὄλυραν. ἃ μὲν τὰ καταβᾶν, καὶ πολλὰ τὰ βλαστῶμενα, καὶ τὸ μονοειδὲς τῶν ὑετῶν, εἰς πολύχουν καρποφορίαν διασπείρεται, ἵνα δειχθῇ, μὴ τῇ τοῦ σπείραντος εὐμαρείᾳ, ἀλλὰ τῇ τοῦ θεοῦ ἐνεργείᾳ γίνεσθαι τὸ καρποφορούμενον. καὶ πρῶτον μὲν ὁ σπόρος χλοὴ τίς ὥσπερ ἀναβαίνει, καὶ πολλάκις σίτῳ ζιζάνιον συνέσπαρται· ἡ δὲ ὁμοιότης τῶν φύλλων, τὸ συγχωρεῖ φανῆναι τὸ μὲν σῖτος, τί δὲ ζιζάνιον. ὅταν δὲ ὁ σπόρος δυνατὸς γένηται, καὶ εἰς ὕψος γένηται, ὁ στάχυς διακρίνει, καὶ ἡ καρποφορία δείκνυσι τὸ ὑποκείμενον, τί μὲν σῖτος, τί δὲ ζιζάνιον. ἐνόησας τὸ λεγόμενον, ἐλθέ μοι λοιπὸν ἐπὶ τὸ πνευματικώτερον. ἔσπειρεν ὁ ἰησοῦς ἀφ' τῶν ἀποστόλων τὸν λόγον τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ πᾶσης τῆς οἰκουμένης. ἀκοὴ δεξαμένη τὸ κήρυγμα κατέχει παρ' ἑαυτῇ· καὶ πῶς μὲν, ὁ σὴν φυλλάδος, ἐργάζεται σπουδὴν περὶ τὴν ἐκκλησίαν, καὶ συναγόμεθα κατὰ τὸ αὐτὸ, καὶ οἱ εἰσοδῖται, καὶ τὰ ζιζάνια, ὁ πιστὸς, καὶ ὁ ὑποκριτὴς. ἵνα ἀληθέστερον εἴπωμεν τὸ καταγγελόμενον·

Et habes in Actis Apostolorum post lapidatum Stephanum, Apostolos dispersos, & quasi disseminatos fuisse: non quod imbecillitate dilecti, sed fidei gratia ita diuisi essent. Sed enim ita dispersi, vt seminatoris frumenta effecti sunt ad panem supercœlestem, vniuersumque orbem peragrantes, viuificæ doctrinæ virtutes efficaciasque disseminauerunt. Spiritualium igitur Seminator Iesus vnigenitus Filius Dei, ibat per sata: qui non solum seminum, sed etiam sensibilium est Seminator. Adhuc enim in initio dixit Pater: *Producat terra germen herbæ, seminans semen secundum genus & similitudinem sui*, quod Pater dixit, id Filius perfecit: ille quidem imperauit, iste vero imperata absoluit, atque ita ex Patre per filium opus conditi orbis ad plenum perfectum fuit. Qui igitur intellecta alia seminauit, & sensibilia Patris nutu creauit, is est, qui per segetes transibat. Ingentia certe in seminibus miracula. Videamus ergo temporibus sementis, ea quæ ad seminium pertinent, & per hybernas horas, ea quæ sunt terræ germinascentis, disputemus: non vt Physicas rationes edisseramus, sed vt istorum miraculorum designatorem adoremus. Homines igitur quod suum est, operantes iungunt ad aratrum boues agricolas, persulcant terram, commoliunt superficiem soli, vt pluuias recipiant & subsidentes profundius germina humectent. Semine porro in mollem terram dejecto duplex omnino compendium sentitur: primum quod altius subsidant, alterum quòd lateant, nec ab auibus deuorentur. Hic quidem homo, quod in se est, facit, sed tamen fructificatio è cœlo proficiscitur. Hominis siquidem est seminare, Dei autem incrementum dare: imperioque Dei nubes ex marinis abyssis aquas hauriunt, & salsugine in dulcedinem versa solo infundunt. Vniformis quidem ista est pluuia quæ deiicitur, sed tamen multiplicem operatur sementem: frumentũ enim efficit, fabam, milium, zeam. Vnum igitur est quod descendit, sed multa sunt quæ inde crescunt, & vniformitas pluuiarum in multiplicem fructificationem abit: vt declaretur, non dexteritate seminantis, sed Dei viribus fructificationem fieri. Principio autẽ sementis herba assurgit: verum quia aliquando frumentũ vnà cum zizaniis seminatur, fit, vt ex similitudine foliorum discrimen non sentias, nec frumentum à lolio internoscas. Cæterum quum sementis inualuit, & in altum se spica attollit, discrimẽ sentitur, & fructificatio ostẽdit, quid pro frumento, quid pro lolio habendum sit. Si intelligis quæ dico, progredere ad magis spiritualia. Seminauit Iesus verbum regni cœlorũ: qui autem auribus excipit id quod prædicatum est, illudque retinet, eatenus certe germinationem foliorum edit, quod in Ecclesia se diligentem præbet. Nos igitur in eundem locum conuenimus, tũ qui datores panis sumus, tum quia zizania, fidelis scilicet & hypocrita. Imo vt verius eloquamur, quod prædicamus:

agricolæ Ecclesiæ tumus, ligonemque verborum aruis inducimus, vt colamus agrum istum ad fructificationem, sed tamen ignoramus subiecti soli conditionem. Similitudo foliorum frequenter imponit magistris culturæ: verum vbi doctrina in opus procedit, & fructus operum solidior euaserit, tum agnoscitur, quis fidelis, quis item hypocrita. Quemadmodum (vt fit subinde) vbi in vrbem venit vir Græcè dicendi peritus, ibi captator voluptatis aurium, in Ecclesiam deproperat, non vt medicinam animæ, sed vt duntaxat pulchritudinem verborum rapiat: recedit facundus ille habita oratione, recedit etiam ab Ecclesia zizaniosus: non enim habet quicquam frumentale, hoc est, fidem. Fidelis autem si quis facunde dicat, ad templum contendit, æquè auditurus illum, siue Latino, siue Syriaco, siue alio quouis sermone vtatur. Non enim verba quærit, sed opera: *Sermo enim noster, & prædicatio nostra, non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in exhibitione Spiritus & potestatis consistit.* Quid refert si Græcè loquamur, & animo barbari simus? Quid prodest si concinnus est sermo, & mores sint incõcinni? Multo præstantius est, nescire quidem Græce hiscere, & legem Dei in corde possidere. Si enim Ecclesia esset auditorium rhetorum opportuna res esset eloquentia: sed quia certamen de moribus, & de fructificatione propositum est, & cœlum est quod expectatur, non lingua requiritur, sed mores boni. Alij rursus laborant studio placendi hominibus, & ad tempus simulationem induunt: quod si clara persona vel ex plateis, vel ex aulis accedit, & Christianismum profitetur, decurrunt in Ecclesiam, vt homini illi suum vultum ostendant: mox quum ille vir clarus abierit, abit & vna simulator recepta sua mercede. ob hominem venit, & homini placuit, à Deo nihil quicquam accepturus: Non enim illi mentem suam ostendere in votis habuit: Istiusmodi sunt zizania Ecclesiæ. Sed habet quiddam admirabile agricolæ Ecclesiastici sermo, vtpote qui & zizania frumenta efficiat prout eorum voluntas fuerit. Quum enim vltroneus sit hominum motus, & sui arbitrij mens, in te situm est, velisne temetipsum lolium fieri, & pabulum brutorum animalium an potius in frumentum mutari. Quæris exemplar istius rei? sume ab arboribus quod quæris: siquidem oleaster insitus, efficitur legitima olea: & syluestris vitis, satiuæ vitis palmitem accipiens, obliuiscitur vetustæ suæ radicis, & assumit nouitatem recentis. Obliuiscere & tu priorum, & arripe quod dicitur, & omitte quod quod est zizanij, & assume quod est frumentale, vt & tu intra aream spiritualis Ecclesiæ recipiatis. Hæc omnia vobis dicta sũt, ex occasione recitati Euãgelij, quod de satis loquitur ob illũ, qui in animis seminat, liberatorẽ animarum Iesum transeuntem per sata. Ille autem de industria in sabbato per segetes vadens, discipulos suos per segetes traduxit:

οἱ δὲ γεωργοὶ τῆς ἐκκλησίας, τὸν δίκελλαν τῶν λόγων τοῖς ἐσπαρμένοις ἐπιβάλοντες, γεωργοῦμεν εἰς καρποφορίαν· οὔπω δὲ οἴδας τὸ ὑποκείμενον. ἡ γὰρ τῆς φυλλάδος ὁμοιότης, ἀπατᾷ πολλάκις τοὺς σοφεστάτους. ὅταν δὲ ἡ διδασκαλία εἰς ἔργον προχωρήσῃ, καὶ ὁ καρπὸς τῶν ἔργων παχυνθῇ, τότε φαίνεται, τίς μὲν ὁ πιστὸς, τίς δὲ ὁ ὑποκριτής, καὶ πῶς καὶ τίνα τρόπον ὠφελῆται πολλάκις εἰς πόλιν, ἀνὴρ δυνάμενος διδάσκειν ἐλλιμενίσαι, ὃν ἀκοὴν θέλγόμενος, ψευδῆ εἰσῆλθεν ἐκκλησίαν, καὶ τὴν ἰατρείαν τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ τῶν λόγων τὸ κάλλος μόνον ἁρπάσαι. ἀνεχώρησεν ὁ εὐγλώττως λαλῶν, ἀνεχώρησε καὶ τῆς ἐκκλησίας τὸ ζιζάνιον. ἐν γὰρ ἔχει τὸ σιτῶδες, τὸ πιστόν. ὁ δὲ πιστὸς, κἂν εὐγλώττως λέγῃ τὰ λεγόμενα, ἀπουδάζει κατακούειν, κἂν συριστὶ, κἂν ῥωμαϊστὶ, κἂν διαφόρως γλώττῃ. οὐ γὰρ ζητεῖ λόγους, ἀλλ' ἔργα. ὁ γὰρ λόγος ἡμῶν, καὶ τὸ κήρυγμα ἡμῶν, οὐκ ἐν πιθοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως. τί τὸ ὄφελος, ἐὰν ἑλληνιστὶ λαλῶμεν, βαρβαρίζομεν ἢ τῇ γνώμῃ; τί τὸ ὄφελος, ἐὰν εὐσύνθετος μὲν ὁ λόγος, κακοσύνθετος δὲ ὁ τρόπος; πολὺ κάλλιόν ἐστι, μὴ τὸ τῶν ἑλλήνων ἐπίστασθαι φωνὴν, καὶ τὸν νόμον τοῦ θεοῦ ἐν καρδίᾳ κεκτῆσθαι. εἰ μὲν γὰρ σοφιστὴν διδάσκαλεῖον ἦν ἡ ἐκκλησία, εὐγλωττίας ἦν ὁ καιρός. ἐπειδὴ δὲ τρόπων ἀγών, καὶ καρποφορία τὸ προσδοκώμενον, καὶ προσδοκία οὐρανὸς τὸ προσδοκώμενον. μὴ γλῶττα ζητείσθω, ἀλλ' ὁ τρόπος κατορθούσθω. πάλιν ἄλλοι νοσοῦσιν ἀνθρωπαρέσκειαν ἀνθρώπων, καὶ καιρὸν καθυποκρίνεσθαι. κἂν μὲν ἐπίσημον πρόσωπον, ἢ ἐκ πλατειῶν, ἢ ἐξ ἀνθρώπων ὠφελουμένη, καὶ χριστιανισμὸν ἐπαγγελόμενον, ἔρχεται εἰς τὴν ἐκκλησίαν· ἵνα ἀνθρώπῳ δείξωσι τὸ πρόσωπον. ἐξῆλθεν ὁ ἐπίσημος, πρόσεξῆλθεν ὁ ὑποκριτὴς, καὶ ἀπέχει τὸν μισθόν. διὰ ἀνθρώπων ἦλθεν, ἀνθρώπῳ ἤρεσε, καὶ ὠφελήθη· θεῷ δὲ οὐδὲν ἔλαβεν. ὁ γὰρ ἐκείνῳ ἔδειξε τὸ ἀφέστηκε τὰ ζιζάνια τῆς ἐκκλησίας τὰ ζιζάνια. ἀλλ' ἔχει τι θαυμάσιον ὁ γεωργὸς τῆς ἐκκλησίας λόγος. καὶ γὰρ ζιζάνια σιτοποιεῖ, ἐὰν θέλῃ· ἐπειδὴ γὰρ αὐτοπροαίρετος ἡ τῶν ἀνθρώπων κίνησις, καὶ αὐτεξούσιος ἡ γνώμη, ὅπῃ σοι κεῖται τὸ πρᾶγμα, εἰ θέλεις ζιζάνια εἶ ἀλόγων ζώων τροφὴ· εἰ θέλεις, μεταβαλὼν καὶ γίνῃ σῖτος. εἰκόνα ζητεῖς τῶν λόγων; λάμβανε ἀπὸ δένδρων τὸ ζητούμενον. ἡ ἀγριέλαιος ἐμπεντρισθεῖσα, καλλιέλαιος γίνεται, καὶ ἄμπελος ἀγρία, ἡμερωτάτης ἀμπέλου κλῆμα δεξαμένη, ἐπιλανθάνεται μὲν τῶν τῆς ῥίζης παλαιοτήτων· ἀναλαμβάνει δὲ τὴν καινότητα τῶν παλαιῶν. ἐπιλάθου καὶ σὺ τῶν πρώτων, καὶ ἀνάλαβε τὰ λεγόμενα. καὶ τοῦ ζιζανίου πάρες, τὸ δὲ σιτῶδες ἀνάλαβε· ἵνα δόκιμος ᾖς καὶ αὐτὸς εἴσω ἅλωος ἐκκλησιαστικῆς γενέσθαι νοητῆς. ταῦτα δὲ πάντα ὑμῖν εἴρηται, διὰ τὸ εὐαγγελικὸν ἀνάγνωσμα, τὸ περὶ στάχυων διαλεγόμενον, διὰ τὰ καλὰ σπείραντα ἐν ταῖς ψυχαῖς, τῶν ψυχῶν λυτρωτὴν Ἰησοῦν, τὸν διαπορευόμενον διὰ τῶν σπορίμων. ὁ μὲν οὖν διεστοιβάζετο, ἐπίλησες ἐν σαββάτῳ διαγωγὴν μαθητὰς διὰ τῶν σπορί-

quo

μων

μέν, καὶ οἱ μαθηταὶ διερχόμενοι, ἔτιλλον στάχυας, καὶ ψώχοντες ταῖς χερσὶν αὐτῶν ἤσθιον, καινοτέραν ἄλωνα τοῖς στάχυσι τὰς χεῖρας ἐργαζόμενοι. οἱ δὲ Ἰουδαῖοι ἐπετίμων τοῖς μαθηταῖς τρεφομένοις, καὶ πρὸς τὸν διδάσκαλον ἀγανακτοῦσιν. ἴδε τί ποιοῦσιν οἱ μαθηταί σου ἃ οὐκ ἔξεστιν ἀπαλλατριώσαντες τῆς δικαιοσύνης, οὐκ εἶπαν οἱ κενωνοὶ τῶν μαθητῶν ἡμῶν· ἑαυτοὺς γὰρ τῆς μαθήσεως ἐξόρισεν. ἀλλ' ἴδε τί ποιοῦσιν οἱ μαθηταί σου. δεικνύουσιν τὰ φαινόμενα τῷ γνώστῃ τῶν καρδιῶν. δεικνύετε τὰ ὁρώμενα; οὐκ ελάβετε πολλάκις τὴν πεῖραν, ὅτι οἶδε καὶ τῶν καρδιῶν τὰς γνώσεις; ἃ λέγων τί διαλογίζεσθε ἐν ἑαυτοῖς πονηρά; ὁ ἀλλογισμὰς εἰδὼς, ἀστοχοῦν ψωχμοὺς οὐκ οἶδες; καινότερος νεκρὸς, ἐλεύθερος ἐν νεκροῖς. οἱ μὲν ἄλλοι νεκροὶ δεσμοῖς ὥσπερ περιβαλλόμενοι, ἐν εἱρκτῇ τῇ ὁδῷ ἀπήγοντο· ἰησοῦς δὲ γέγονε δι' ἡμᾶς νεκρὸς, καὶ κατῆλθεν εἰς τὰ κατάχθονια, μεταξὺ τῶν νεκρῶν· καὶ ἐν νεκροῖς μὲν ἐλθὼν, ἐλεύθερος ἦν, ἀλλὰ καὶ νεκρῶν ἐλευθερωτής. ἵνα μάθῃς ὅτι καὶ νεκρῶν ἐλεύθερωτὴς γέγονεν, ἄκουε τῶν ἀγγελίων λεγόντων· καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἀνέῳχθησαν. ἐν μνήματι ἐτέθη, καὶ πολλὰ μνήματα ἀνεῴχθησαν. ἦν πίνων ὁ ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος, ὃν κατέλιπον καὶ γνώριμοι. λέγει δὲ τὸ εὐαγγέλιον, ὅτι πάντες οἱ μαθηταὶ ἀφέντες αὐτὸν, ἔφυγον. ἔτι ζῶντα φεύγουσι, καὶ σωρωθέντες, ὑπεραπθνήσκουσιν. ἐπειδὴ δὲ μηδὲν ὠφελοῦσιν ἐν τῷ σωρῷ, ἀλλὰ μετὰ τὸν σωρὸν, τὴν ζωὴν ἀπέλαβε. καὶ μὴ ἐμοὶ μόνον πρόσεχε· ἀλλὰ τῷ ἐμοὶ ἀρτίως ἀναγνωσθέντι ψαλμῷ. πρόσεχες τὸ λεγόμενον, ἐγὼ ἀναγινώσκω, σὺ βλέπε ἐκ τῆς ἀκολουθίας τὴν ἀνάστασιν. ἐγείρεται ὡσεὶ ἄνθρωπος ἀβοήθητος, ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος. ἔθεντό με ἐν λάκκῳ κατωτάτῳ, καθὼς εἰρήκαμεν. ἐμὲ μετὰ ταῦτα· ἐγὼ δὲ τῇ προσευχῇ μου πρός σε κύριε, καὶ τῷ πρωΐ, ἡ προσευχή μου προφθάσει. ὁ νεκρὸς προσεύχεται, εἰ μὴ ἀνίεται, προσεύχεται. μετὰ γὰρ τὸ διηγήσασθαι τὴν ταφὴν καὶ τὴν νεκρότητα, τότε διηγήσατο τὴν προσευχὴν, τὴν πρὸς τὸν πατέρα γενομένην. ἡμεῖς μὲν οὖν τιμῶμεν τὴν κυριακὴν ἀναστασιν· Ἰουδαῖοι δὲ, ἔτι καὶ νῦν, ἐξέχονται τοῦ σαββάτου, καὶ μετὰ τὸ ἐπᾶραι τὸν ἡσαΐαν· καὶ τὰ σάββατα ὑμῶν μισεῖ ἡ ψυχή μου. οὐδέν μοι κοινὸν πρὸς τὸ σάββατον, ὃ ὁ θεὸς ἐμίσησεν. οὐ λέγω τοὺς κύκλους τῶν ἡμερῶν, ἀλλὰ τὸν νομιζόμενον Ἰουδαϊσμόν. οὐ γὰρ τὰς ἡμέρας μισεῖ ὁ θεὸς, ἀλλὰ τοὺς κακῶς ἐν ταῖς ἡμέραις ἐργαζομένους. καὶ νῦν μὲν, ἐξέχονται τοῦ σαββάτου· καὶ τότε ἐπετίμων τῷ σωτῆρι λέγοντες· ἴδε τί ποιοῦσιν οἱ μαθηταί σου, ὃ οὐκ ἔξεστι ποιεῖν ἐν σαββάτῳ. ὁ σωτὴρ πρὸς αὐτοὺς· οὐδὲ τοῦτο ἀνέγνωτε, ὃ ἐποίησε δαβὶδ; ὁ ἐκ δαβὶδ μνημονεύει τοῦ δαβὶδ· ὁ ἐκ δαβὶδ, κατὰ σάρκα, πρὸ δὲ δαβὶδ, κατὰ πνεῦμα· ὁ κατὰ σάρκα μὲν τοῦ δαβὶδ, υἱὸς· κατὰ πνεῦμα δὲ, τοῦ δαβὶδ δεσπότης. ὁ ἐκ ῥίζης ἰεσσαὶ βλαστήσας, ἡ ῥάβδος ἡ θαυμαστὴ, ἡ τὸν μὲν γῆν ἰουδαίων σωτηρίαν σωσα-

τὰν δ'

quo tempore discipuli in peragrando vellebant spicas, easque confricantes manibus suis edebant, mire nouam aream ex manibus suis facientes. Iudæi vero obiurgabant discipulos vescentes, & aduersus præceptorem indignabantur, *Vide*, inquiunt, *quid faciunt discipuli tui*: seque abalienantes à iusticia, non dicunt, sodales sociique discipulorum nostrorum: sic enim se à magisterio exterminassent: sed *vide*, inquiunt, *quid faciunt discipuli tui*, eique ostendunt quæ iam illi patebant. Quid cordium cognitori ostenditis quæ ab ipso videntur? Nonne subinde experimento percepistis, eum mentium cogitata intelligere? Non ille qui dixit. *Quid cogitatis mala in cordibus vestris*. intelligit cogitationes animorum, scilicet spicarum confricationes non videbat. nouus ille & amirandus mortuus, liber inter mortuos. Siquidem alij mortui, quasi vinculis circundati per angustum tramitem abducebantur: Iesus autem propter nos mortuus est, & descendit ad inferna, in medium mortuorum: & inter mortuos incedens, non solum liber, sed & liberator mortuorum erat. Atq; vt discas eum esse mortuorum liberatorem, audi Euangelij verba, *Et multa corpora sanctorum, qui dormierant, resurrexerunt*. Ipse item in monumento positus est, & multa monumenta adaperta fuere. Erat igitur is inter mortuos liber, quem reliquerant etiam noti, quum Euangelium narret, discipulos eius dereliclo eo aufugisse. Fugerunt quidem à viuo, sed ita, vt pro eodem crucifixo mortem oppetant, eò quòd nihil eius in cruce remanserit, & post crucem vitam resumpserit. Verum hic non mihi duntaxat, sed etiam Psalmo, quē ego recitabo, intendas, videbisq; cōsequenter eius resurrectionem. *Factus sum vt homo destitutus auxilio, inter mortuos liber, posuerunt me in lacu infimo: ego autem oratione mea ad te conuertar Domine, & mane oratio mea præueniat te*. Quid? mortuus, qui nondum resurrexerat, orat? inquam. Siquidem post enarrationem sepulchri & funeris, mentio fit de ea oratione quam ad Patrem habuit. Quòd igitur in veneratione habeamus dominicum diem, id fit in gratiam dominicæ resurrectionis. Iudæi vero etiam posteaquam dictum est ab Esaia: *Et sabbata vestra odit anima mea*, suo sabbato adhærent. Nihil mihi ergo commune cum eo sabbato, quod Deus exosum habet. Non loquor de circumactu dierum, sed de Iudaismo. Non enim dies illos auersatur Deus, sed eos qui in diebus male agunt. Quin & iam adhærescunt sabbato, & Christum increpant, dicentes: *Vide quid faciunt discipuli tui, non licitum est hoc in sabbato facere*. Seruator autem è diuerso rursus ad illos: *Neque hoc legistis quòd Dauid fecit?* Ille qui ex Dauide est, Dauidis meminit: ex Dauide inquam secundum carnem, ante Dauidem secundum Spiritum: ita vt secundum carnem Dauidis Filius, secundum spiritum, Dauidis pater habendus sit: nimirum qui ex radice Iesse ortus, virga illa admirabilis sit, quæ genus Iudæorum cōminuit,

genus

genus autem Ethnicorum, vt gregem, in vnum cogit. Ipse siquidem est qui dixit : *Et agam vos sub virga ferrea.* Multaque mentio est de virga Iesu. Dixit igitur ad Iudæos, *Ne hoc quidem legistis quid fecerit Dauid, quum ipse esuriret, & sui cum illo? & quomodo ingressus sit in domum Dei, & panes propositionis sumpserit, & comederit? quod nemini licitum erat facere nisi solis sacerdotibus?* Prudens auditor, Ecclesiasticis dogmatibus, & lectionibus familiaris, hanc historiam cognitam habet, nec opus est relatu: tamen quia iam magna vis populi huc confluxit, qui non nisi superficiariam sacrorum eloquiorum cognitionem habet, nondumque profunda sententiarum in pectus recepit, visum est mihi rectum esse, si historiam cursim ostendero, vt cognoscatur qua de causa huius rei mentionem fecerit Dominus. Fuit igitur olim apud priscos Rex quidam Dauid, principio quidem pastor, postmodum rex: non quod regnum per vim arripuerit, sed statim quidem post peccatum Saulis, eiusque reiectionem à Samuele ad regnum inunctus. verum qui non statim ad regnum peruenerit, vt qui multis interim annis seruierit Sauli. Ac tum demum, quum Deo visum esset, regnum attigit. Patiebatur igitur ille insidias Saulis multis à se beneficiis affecti, passusque est idem insidias Absalonis filij sui. Et hæc quidem vere acciderunt Dauidi, ac proinde ille nonnullas aduentus Christi imagines, speciemque præ se fert. Congruum siquidem erat proauum sui nepotis aliquas similitudines in se præferre, atque hinc est illud : *Liber generationis Iesu Christi filij Dauid.* Sunt ergo rerum similitudines, sed non inter se personarum dignitate pares. Fit enim seruus similis Domino suo, sed neutiquam par. Dauid igitur pastor, pastor & Christus: de se enim inquit : *Ego sum pastor bonus*, sed ille pastor pecudum, iste animarum. Similitudo quidem in rebus est, sed tamen magna diuersitas in dignitate. Vnxit Dauidem in regem sacerdos Samuel, baptizauit nostrum Saluatorem Ioannes vt sacerdos. Similitudo hic rursum in actis, sed in subiectis personis ingens discrimen. Porro Dauid vnctus in regem, non statim arripuit regnum sed sustinuit in longum tempus seruire Sauli. Noster item Seruator Rex genitus ante secula, nec temporarium regnum possidens, sed ante secula rex, ex rege Deo genitus, & ipse quoque seruire sustinuit. *Non enim rapinam arbitratus est, se æqualem esse Deo, sed ipse exinaniuit seipsum, seruum formam accipiens, vt absolueret, quod de eo dispositum erat.* Persequutus est Dauidem Saul, persequutus est Christũ Herodes : sed neque Saul persequens Dauidi nocuit, nec Herodes persequens Christum læsit. Insurrexit aduersus Dauidem Absalon suus filius, insurrexit & aduersus Christum Iudas, & ipse quoque Filius. Discipulos enim suos solebat Christus appellare filios, dicens: *Ecce ego & filioli mei, quos dedisti mihi*, & rursus idem alloquens discipulos, eos filios nominat.

Locus

τῶν δὲ ἐθνῶν τὸ γένος, ὡς πρόβατον συνάγουσα. αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ εἰρηκὼς· καὶ δὴ ἄξω ὑμᾶς ἐν τῇ ῥάβδῳ μου· καὶ πολὺς ὁ περὶ τῆς ῥάβδου Ἰησοῦ λόγος. ἔλεγε πάντως πρὸς τοὺς Ἰουδαίους· οὐδὲ τὸ « A
πω ἀνέγνωτε ὃ ἐποίησε Δαβίδ, ὅτι ἐπείνασεν αὐ- «
τὸς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ; πῶς εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ «
θεοῦ καὶ τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως ἔλαβε καὶ ἔ- «
φαγεν, ὃ οὐκ ἔξεστιν ποιεῖν εἰ μὴ μόνοις τοῖς ἱερεῦ- «
σιν; ὁ μὲν οὖν σαφὴς ἀκροατὴς καὶ σεσηθὴς τῶν «
ἐκκλησιαστικῶν δογμάτων τε καὶ ἀναγνωσμά-
των, οἶδε τὴν ἱστορίαν, καὶ οὐ χρείαν ἔχει τῆς διη-
γήσεως. ἐπειδὴ δὲ πολὺς ὁ νεωστὶ συρρεύσας ἡμῖν
λαὸς, ὁ τὴν ὅλην ἱστορίαν ἀκρόασιν τῶν θείων λο-
γίων ἔχων, τὸ δὲ βάθος τῆς νοήσεως μὴ ἐνηργυ-
σμένος, καλῶς ἔχειν μοι δοκεῖ, ὑπόδραμών καὶ
δεῖξαι τὴν ἱστορίαν, ἵνα γνῶμεν, τίνος ἕνεκεν πάν-
της ἐμνημόνευσεν ὁ σωτήρ. βασιλεὺς τὸ μὲν ἐν τοῖς
ἀρχαίοις Δαβίδ, ποιμὴν τὸ πρῶτον, καὶ βασι-
λεὺς τὰ δεύτερα. τὴν δὲ βασιλείαν οὐκ ἔλαβεν
ἁρπάσας, ἀλλὰ τοῦ Σαοὺλ ἁμαρτήσαντος καὶ ἀ- B
ποβαλλομένου, ἐχρίσθη Δαβὶδ, ὑπὸ τοῦ Σαμουήλ.
χρισθεὶς δὲ εἰς τὴν βασιλείαν, οὐχ' ἅμα ἥρπασε τὸ βασίλειον, ἀλλὰ χρόνοις πολλοῖς δουλεύσας
τῷ Σαοὺλ, ὕστερον ὅτε θεὸς ἠθέλησεν, ἐφήψα-
το τῆς βασιλείας. ἐπεβούλευέτο ἂν ὑπὸ τοῦ Σα-
οὺλ, εὐεργετήσας τοῦτον· ἐπεβουλεύετο δὲ καὶ ὑπὸ
τοῦ Ἀβεσσαλὼμ, τοῦ οἰκείου πάνυ. ταῦτα ἀληθῶς
μὲν συνέβη τῷ Δαβίδ· οὗτος δὲ πινὰς εἰκόνας ἔχε
τῆς τοῦ σωτῆρος παρουσίας. ἔδει γὰρ τὸν πρόπα- C
τορα, καὶ εἰκόνας ἔχειν τοῦ ἀπογόνου. Βίβλος γενέ-
σεως Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Δαβὶδ· τίνος αἱ τῶν πραγμά-
των ὁμοιώσεις, οὐκ ἰσότιμοι. ὁμοιόσθω γὰρ ὁ δοῦλος
τῷ δεσπότῃ. οὐμὲν ἰσότιμος γίνεται, πλὴν ἔχει
τινὰς ὁμοιότητας. ὁ Δαβὶδ ποιμὴν, καὶ ποιμὴν ὁ
Χριστὸς· ἐγὼ εἰμὶ ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς ἔλεγεν. ἀλλ' ὁ
μὲν ποιμὴν θρεμμάτων· ὁ δὲ ποιμὴν ψυχῶν· ὁ-
μοίωσις πραγμάτων, πολλὴ δὲ διαφορὰ τοῦ
ἀξιώματος· ἔχρισε τὸν Δαβὶδ εἰς βασιλέα, Σαμουὴλ
ὁ ἱερεύς, ἐβάπτισε καὶ τὸν σωτῆρα ὁ Ἰωάννης, ὡς ἱε- D
ρεὺς ὢν καὶ αὐτός. ὁμοιότης μὲν τῶν πραγμάτων·
πολλὴ δὲ διαφορὰ τῶν ὑποκειμένων. χρισθεὶς δὲ ὁ
Δαβὶδ εἰς βασιλέα, οὐχ' ἅμα ἥρπασε τὴν βασι-
λείαν, ἀλλ' ἠνείχετο πολλοῖς χρόνοις δουλεύων τῷ
Σαοὺλ· καὶ ὁ σωτὴρ ἡμῶν γεννηθεὶς βασιλεὺς
πρὸ τῶν αἰώνων, καὶ οὐ πρόσκαιρον ἔχων τὴν βα-
σιλείαν, ἀλλὰ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων βασιλεύς,
ὢν βασιλέως θεοῦ γεννηθεὶς, ἠνείχετο, οὐχ' ἁρπα-
γμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκέ-
νωσε, μορφὴν δούλου λαβών, ἵνα πλέσῃ τὴν οἰκο- E
νομίαν. ἐδίωκε τὸν Δαβὶδ Σαοὺλ, ἐδίωκε τὸν Χριστὸν
Ἡρῴδης· ἀλλ' οὗτος μὲν διώκων τὸν Δαβὶδ ἔβλα-
ψεν, οὗτος Ἡρῴδης διώκων τὸν Χριστὸν, ἔβλαψεν.
ἐπανέστη τῷ Δαβὶδ Ἀβεσσαλὼμ υἱὸς ὤν· ἐπανέ-
στη τῷ σωτῆρι Ἰούδας υἱὸς ὢν καὶ αὐτὸς ἄλλος.
τοὺς γὰρ μαθητὰς οἶδεν ὁ σωτὴρ ἐνομάζειν
υἱοὺς, λέγων· ἰδοὺ ἐγὼ, Σὺ πάντα, ἃ μοι ἔδωκεν «
ὁ θεὸς, καὶ πάλιν πρὸς τοὺς μαθητὰς ἔλεγε· πα- «

κνία

νία· ὁ πόπ@ τῆς ἀπωλείας ☧ ἀβεισαλὼμ, χεὶρ ἀβεισαλὼμ μέχρι τῆ σήμερον καλεῖται. καὶ βλέπει μοι τῆ ἀκριβείαν τῆς εἰκόν@ τῶν πραγμάτων. ☧ γέγραπται πὲς ἀβεισαλὼμ, ἀλλὰ χεὶρ ἀβεισαλώμ. ☧ γέγραπται κεφαλὴ ἀβεισαλὼμ, καὶ τοιγε ἀπὸ τειχῶν κεφαλῆς ἀπώλετο, ἀλλὰ χεὶρ ἀβεισαλὼμ. πρώτη γὰρ ἦν ἡ κεφαλῆς χεὶρ, ἡ προδοσίαν ☧ τ' εἰκόνος τ πραγμάτων, ἀλλ' ὡς ἐξελθόσης διὰ τ ὀνομασίας τῶν πραγμάτων τῆς χειρὸς, πλαγίως ἐμηνύετο τὸ ἐσόμενον ἡ γραφὴ, χεὶρ ἀβεισαλὼμ, ☧ τῶν πραγμάτων εἰκόνες, ὅσας ὁμοιότητας ἔχει ὁ δαβὶδ πρὸς τὸν σωτῆρα. ὅτ@ τοίνυν ὁ δαβὶδ χειροθεὶς εἰσβασιλέα ὑπὸ τ σαμυὴλ, ἐλαίῳ αἰθητῷ· ἄλλως δὲ ὁ σωτὴρ ἡμῶν ἐχειροθη. πῶς καὶ πίνα τρόπον; ἄκουε τ προφάρακος τ [τετάρτ]ψαλμῷ λέγοντ@· ὁ θρόν@ σου ὁ θεὸς, εἰς τὸν αἰῶνα ☧ αἰῶν@· ῥάβδ@ εὐθύτητ@, ἡ ῥάβδ@ τῆς βασιλείας σου· ἠγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν. διατοῦτ ἔχρισέ σε ὁ θεὸς ὁ θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως, παρὰ τοὺς μετόχους σου. ἵνα μὴ τῇ ὁμοιολεξίᾳ τῆς χρίσεως ἰσοτιμίαν νομίσῃς εἶναι τῶν λεγομένων· ἐχειροθη δαβὶδ, ἐχειροθη καὶ ὁ χριστὸς. ἀλλ' ὁ μὲν ἐχειροθη ὑπὸ ἀνθρώπου, ὁ δὲ ἐχειροθη ὑπὸ πατρὸς· καὶ ἡ χρίσις, ἀνεκδιήγητ@, ☧ ἀκατάληπτα τὰ πράγματα, διὰ τοῦτ λέγει ὁ ψαλμῳδὸς, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως, παρὰ τοὺς μετόχους σου. τῆς ὁμοιότητ@ εἰσὶ μέτοχοι, ἃ μὴν ἰσότιμον ἔχουσι τ χρίσιν· πάντα χὰρ ὑπ@, καὶ τ ὁμοιότητα τηρεῖ, ☧ τὸ ὑπερέχον ☧ πράγματ@ φυλάττει. ὁ πίνω δαβὶδ χριθεὶς ὑπὸ ☧ σαμυὴλ, ἔμενεν ἐφ' ἑαυτῷ· ὁ ☧ σαὺλ ὑπὸ δαίμονας ἐντολὰς θεῦ, πνεύματι ἀκαθάρτῳ παρεδόθη. ἔψαλλε ☧ ὁ δαβὶδ, ☧ κιθάραν εἶχε παιμενικὴν, ☧ ἐν ἐρήμοις διάγων ☧ μὴ ἔχων τισιν ἀνθρώποις διαλεχθῆναι, ☧ κιθάραν πηξάμεν@, ☧ διὰ ☧ ἀνακρέασ τὰ μέλη, σὺν ἐργαζετο· παρεμυθεῖτο γὰρ ☧ διὰ ☧ ἦχος, τὸ τῶν τόπων ἔρημον· ἀμφὶ δὲ εἰς ἔκλυτα ἐξέπιπτε μέλη, ἀλλὰ ψαλμοὺς εἶδεν· ἵνα πέρπῃ μὲν τὸ εὐηχον, ὠφελῇ δὲ τὸ εὐσεβές. ☧ ἔψαλεν ἐν ταῖς ἐρήμοις λέγων· ὅτι καὶ τὰ ὕψη τῶν ὀρέων αὐτοῦ εἰσι. θεσπεσίαν δὲ πάλιν· ἀνὰ μέσον τῶν ὀρέων διελεύσονται ὕδατα, καὶ ποτιοῦσι πάντα τὰ θήρια τ ἀγροῦ, ἐπ' αὐτὰ τὰ πετεινὰ τ οὐρανοῦ, καθισκιώσει. ἔψαλε τὰ περὶ τ ἀνθρώπου λέγων· πάντα ὑπέταξας ὑποκάτω τ ποδῶν αὐτ@, πρόβατα καὶ βόας ἁπάσας. ἔτι ☧ καὶ τὰ ☧ θεῦ θαυμαλογήματα ἔψαλε. ὀδυνωμένου ☧ σαὺλ ὑπὸ ☧ πνεύματος ☧ ἀκαθάρτ@, ☧ ὅς τις μυωπικὸς ἰῷ σαὺλ, ☧ τούτῳ ἰῷ τρόπῳ καλεῖ ☧ ὁ δαβὶδ, ☧ ὁπόταν ἐπιπέσῃ αὐτῷ τὸ πονηρὸν πνεῦμα, λαμβάνων τ κιθάραν ὁ δαβὶδ, ἀνακρέατο, ψάλλων ☧ ὕμνους λέγων τῷ θεῷ. μὴ γὰρ μοι τ κιθάρας μνημόνευε, ἀλλὰ ☧ ψαλλομένου· μὴ ☧ ἁρπάσας τὰ ῥήματα, εἰς θεατρομανεῖς ἐμπέσῃς ἡδονάς. ἀλλὰ μνημονεύσας τ ψαλμῶν τῆ ἐκκλησίᾳ παρά μενε. εἰς χεῖρας οὖν λαμβάνων τ κιθάραν ὁ δαβὶδ καὶ ψάλλων τῷ θεῷ, τὸν πονηρὸν δαίμονα ἀπήλαυνεν. ὦ μεγάλης ψαλμῶν δυνάμεως·

Locus autem vbi sublatus est Absalon, manus Absalon in hodiernum diem nuncupatur. En quam exactè imagines istarum rerum inter se congruunt: siquidem locus ille non vocatus est pes Absalonis, sed manus Absalonis: neque item caput Absalonis. Prior enim fuit capite manus, quæ proditionem exercuit, secundum exemplar istius rei: ac proinde quasi negocio manu gesto, per vocabulum manus Absalonis, id quod futurum erat, obliquè significauit. Multæque res Dauidis similitudine congruunt cum Saluatore. Hic igitur Dauid à Samuele oleo sensibili vnctus est: aliter autem Seruator noster. Cæterum, id qua ratione, aut quomodo factum sit, audi ex quadragesimo Psalmo, *Thronus tuus Deus in seculum seculorum, virga rectitudinis, virga regni tui, Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem: Ideo vnxit te Deus, Deus tuus, oleo exultationis præ consortibus tuis.* Ne ex simili vocabulo vnctionis æqualitatem putares in istis sententiis. Siquidem vnctus est Dauid, vnctus & Christus, sed ille ab homine vnctus est, iste verò à Patre omnipotente: eaque vnctio est ineffabilis, & res ipsa incomprehensibilis, propterea à Psalmographo nominatum est oleum exultationis præ consortibus. Nam tametsi similitudinis sunt participes, non tamen habent parem & eiusdem dignitatis vnctionem. Vbique enim similitudinem retinet, & excellentiam rei conseruat. Dauid igitur vnctus à Samuele aliquandiu manebat priuatus: Saul verò transgresso Dei præcepto, spiritui immundo mancipatus est: Dauid autem psallebat pastorali cithara, qui quum in solicitudine ageret, nec esset cum quibus loqueretur, citharam compinxit, ex cuius concentu duo imprimis consequebatur, quòd & inde solitudinem suam mitigaret, nec ad dissolutas cantiones delaberetur, sed Psalmos caneret, quo & modulationis fructum perciperet, & pietatem adiuuaret. Et psallebat in montibus, *Altitudines montium Dei omnipotentis.* Addebat & illud, *Per medium montium transibunt aquæ & potabunt omnes bestiæ agri, super eos volatilia cœli nidificabunt:* Psallebat etiam de hominibus in hæc verba: *Omnia subiecit infra pedes eius, oues & boues vniuersas.* Psallebat quoq; multifariâ miracula DEI. Cæterũ quũ torqueretur Saul ab immundo spiritu, non defuit qui indicaret Sauli Dauidis in cantando solertiã, atq; eã ob occasionẽ accersitus est Dauid. Quotiẽcunque igitur inuadebat eum spiritus immundus, sumebat Dauid citharam suam, eamque pulsabat, hymnos Domino cantitans. Verum ne mihi hic tam respectum mentionemque habeas citharæ, quàm id quod cithara canebatur, neve verba rapiens ad theatrales voluptates euageris, sed memor Psalmorum, Ecclesiæ adhæreas. Dauid igitur sumpta in manum cithara, psallens DEO, suffocantem dæmonem propulsabat. O magnam Psalmorum virtutem!

Spiritus ille immundus suffocans alium, ipse inuisibiliter suffocatur, & respirabat Saul. Nihilo tamen minus Dauidi infestus erat ob istiusmodi causam. Allophyli aliquando inuaserant gentem Hebræorum, & inter eos quidam Goliath immani corpore, animo ferox, visu terribilis, ad quadragintadies conuiciabatur Israeli, in singulare certamen quemlibet prouocans, indutus vasto clypeo, hastamque gestans, ocreas horrendas: quem qui videbant, aufugiebant, ipseque adeo Saul in pauore erat. Venit eo Dauid inuisurus fratres, & manum conserit nudus cum armato, bellorum imperitus cum bellicosissimo, adolescens cum viro. Et omnibus se metu contrahentibus, neminequeaudente prodire, à Dauide pugnæ conditio suscipitur. Sciens autem id quod res erat, psallebat, penes Dominum esse bellum, & fallacem esse equum ad salutem, eumque in multitudine virium non saluandum. Certum habebat, id esse quod psallebat, gestabatque maximum genus armorum fidem & galeam salutis capiti impositam: & arrepta virga & funda, lapidemque circumuibrans, aduersarium subito ictu percussit. Percurrimus verba: non enim longius immorari propositum fuit. Prostratus est ergo immanis ille Goliath à paruulo, peritus ab imperito & simplici sumens deinde Dauid illius gladiũ, caputipsi præcidit, caputq; deportatũ est in Hierusalem: gladius autẽ in custodiã datus est Abimelech sacerdoti, liberatusq; est populus ab aduersario, egressæq; sunt fœminæ in occursum eius choros ducentes, quũ omnes in animo haberẽt quàm lætissimè agere, nimirum liberi deiecto hoste, adeo vt populus vultu quasi florente renidere videretur, nihilque nisi choreas, harmonias, lætitiásque sibi proponeret. Ibi tripudiatrices illæ cecinere, non ad dignitatem respectantes, sed ad merita rerum: Percussit Dauid per myriades, & Saul per chiliades, nec expresserunt, quot essent illæ chiliades, aut quot essent myriades, quum possint chiliades multiplicando redigi in myriades, & myriades resolui in chiliades: quæ res animum Saulis perculit. O magnam vecordiam, nónne debuit tam recens beneficium reuerentia prosequi? quid inuides victori, ad vnam horam faustis vocibus celebrato, ipse qui ad quadragintadies latuisti? Cur ab hostibus liberatus, laudibus assertoris laude digna patrantis, infestus es? verum ille secum dicebat: Dederunt mihi mille, & Dauidi decem millia. Atque ideo infensis oculis Dauidem intuebatur. Vide mihi num posteri eius sunt, quibus hodie Seruator dextram illam aridam sanauit: & egressi sunt illi ad consilium capiendum, non vt Dominum glorificarent, sed quonam modo bene merito insidias ponerent. Euangelium enim dicit, quòd pleni vecordiæ egressi sint, & disceptauerint quid Iesu facerent, posteri nimirum persecutoris, posteri, inquam, furiosi illius, posteri insidiatoris aduersus hominẽ bene meritũ.

τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον πνίγον, ἀοράτως ἐπνίγετο, καὶ ἀνέψυχεν ὁ σαοὺλ. ἐφθονει δὲ τῷ δαβὶδ, διὰ τοιάνδε τοῦ θεσιν. ἀλλόφυλοι ποτὲ ἐπέθεντο τῷ γένει τῶν ἑβραίων, καὶ τις γολιὰθ παμμεγέθης τὸ σῶμα, καὶ θρασὺς τὸ ψυχικὸν, καὶ φοβερὸς ἰδεῖν, ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας ὠνείδιζε τὸν ἰσραήλ, καὶ ἕτερος μονομαχίαν, ἵνα ἀποδιδῷ μὲν, παμμεγέθη ὁπλισμένος, δόρυ δὲ ἐξίλων, καὶ φοβερὰς κνημίδας, καὶ οἱ βλέποντες, ἔφυγον, καὶ ὁ σαοὺλ ἐδειλία. ἦκεν ἐπισκεψόμενος τοὺς ἀδελφοὺς ὁ δαβὶδ, καὶ συμβάλλει εἰς μάχην, ὁ γυμνὸς τῷ ἐνόπλῳ, ὁ ἀπειροπόλεμος τῷ πολυπολέμῳ, ὁ νέος τῷ ἀνδρὶ, καὶ πάντων πεφοβημένων, καὶ μηδενὸς πολεμοῦντος ἐπεξελθεῖν, δαβὶδ ἀναδέχεται τὸν πόλεμον. ᾐδὰς δὲ ἔψαλεν, ὅτι τοῦ θεοῦ ὁ πόλεμος, καὶ ὅτι ψευδὴς ἵππος εἰς σωτηρίαν, ἐν δὲ πλήθει δυνάμεως αὐτὸς οὐ σωθήσεται. ἔδει δὲ ἔψαλεν, ἔχειν ὅπλον μέγιστον τὴν πίστιν, καὶ περικεφαλαίαν περίθετο σωτηρίου, καὶ ἀναλαβὼν ῥάβδον καὶ σφενδόνην, τὸν λίθον περιελήσας πλήξας τὸν ἀντίδικον, σωτήρως κατήνεγκε. τρία τρίχεμεν γὰρ τὰ ῥήματα, ἐπειδὴ τοῦτο νῦν ἐστι τὸ προκείμενον. ἔπεσεν ὁ γολιὰθ ὁμοίως, ὡς τὸ μικρὸν, καὶ ὁ ἄπειρος ὡς τοῦ ἀπείρου καὶ ἀφελεστέρου, καὶ λαβὼν αὐτὸ τὸ ξίφος, ἀπέτεμεν αὐτοῦ τὴν κεφαλήν. καὶ ἡ μὲν κεφαλὴ ἀπηνέχθη εἰς ἱεροσολύμους· τὸ δὲ ξίφος αὐτοῦ, ἐτηρεῖτο τοῦ δὲ ἀβιμέλεχ τῷ ἱερεῖ. ἐλυτρώθη ὁ λαὸς ὡς τοῦ ἀντιδίκου. ἐξῆλθον εἰς ὑπαντὴν γυναῖκες χορεύουσαι. θυμηδία γὰρ ἦν τὸ προκείμενον. φόβος δὲ ἐλύθη, ὁ ἐχθρὸς ἔπεσεν, ὁ λαὸς ἠπήνθη, χορεῖαι, καὶ τύμπανα, καὶ ἁρμονία, καὶ εὐφροσύνη τὸ προκείμενον. αἱ δὲ χορεύουσαι ᾖδον, οὐ πρὸς ἀξίαν ἀφερῶσαι, ἀλλὰ πρὸς τὸ ἐνεργῆσαι. ἔλεγον γὰρ· ἐπάταξεν ὁ δαβὶδ ἐν μυριάσιν αὐτοῦ, καὶ σαοὺλ ἐν χιλιάσιν αὐτοῦ, καὶ τῷ νικήσαντι δεδώκασι τὰς χιλιάδας, καὶ οὐκ εἶπον πόσαι χιλιάδες, οὐδὲ πόσαι μυριάδες. δύνανται δὲ καὶ μυριάδες, ἀναλυθῆναι εἰς χιλιάδας καὶ χιλιάδες πολυπλασθῆναι εἰς μυριάδας, ὁ σαοὺλ ἀκούσας, ἐπλήγη τὴν διάνοιαν. ὦ μεγάλης ἀνοίας. οὐκ ἔδει κἂν τὸ παρὸν αἰδεσθῆναι. τί βασκαίνεις ἀνθρώπῳ νικητῇ ἐν μιᾷ ὥρᾳ δόξημουμένῳ, ὃς ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας κρυπτόμενος τῶν ἐχθρῶν ἐλυτρώθης, τί βασκαίνεις ἀνθρώπῳ ἐπαινουμένῳ, ἔργα ἄξια ἐπαίνων ἐργασαμένῳ; ἀλλὰ πρὸς ἑαυτὸν ἔλεγεν· ἔδωκαν τῷ δαβὶδ τὰς μυριάδας ἐμοὶ τὰς χιλιάδας. καὶ ὡς ὑποβλεπόμενος τὸν δαβὶδ. βλέπει μὴ ἀπόγονοι αὐτοῦ ἦσαν, οἷς σήμερον ὁ σωτὴρ ἐθεράπευσε τὴν δεξιὰν χεῖρα τὴν ξηρὰν· καὶ ἐξελθόντες ἐκεῖνοι, οὐχ ἵνα δοξάσωσι τὸν θεὸν ἐσκέπτοντο, ἀλλὰ πῶς ἐπιβουλεύσωσι τῷ εὐεργέτῃ. λέγει γὰρ τὸ εὐαγγέλιον, ὅτι αὐτοὶ μὲν, ἐπλήθησαν ἀνοίας, καὶ ἐξελθόντες, διελογίζοντο, τί ἂν ποιήσωμεν τῷ ἰησοῦ; ἀπόγονοι τῶν διώκοντος, καὶ ἀπόγονοι τῶν μανιώδους καὶ ἀπόγονοι τῶν ἐπιβουλεύοντος τοῖς εὐεργέταις.

ὡσε-

ὑπεβλέπετο οὖν ὁ σαοὺλ τὸν δαβὶδ, καὶ οὐκ ἐπ' ἴσης ἔβλεπεν αὐτὸν ὀρθοῖς ὀφθαλμοῖς. πιστοὶ γὰρ οἱ βάσκανοι καὶ τοιοῦτοι οἱ ὑποκριταί. Διὸ τοῦτο ἡ γραφή σοι λέγει· οἱ ὀφθαλμοί σου ὀρθὰ βλεπέτωσαν, μηδὲν πλάγιον, μὴ ἢ βάσκανον, ἢ ἐρωτικὸν ἢ μανίας, ἢ πιστὸν ἐχόμενοι. βλέπε τὸν φίλον ὀρθῶς, μηδὲν κεκρυμμένον, μηδὲν ἰοβόλον. ἀλλ' ὁ σαοὺλ ὑπεβλέπετο τὸν δαβίδ. καὶ βλέπε κατασκευλῶ. ἰδὼν αὐτὸν τιμώμενον, βάλλεται αὐτῷ θυγατέρα, ὑπαμβολίαν. ὦ πείρωσις βασκανίας. ὑπεβουλεύει, καὶ νυμφίον αὐτὸν λαμβάνει· καὶ δὲ φείδεται θυγατρὸς, ἵνα τῷ πεπιμελημένῳ ὑπεβουλεύσῃ, καὶ ἐπιθλον βάλλεται ἑκατὸν ἀκροβυστίας ἀλλοφύλων. ὑπόπευε γὰρ ὅτι ἐὰν εἰς πόλεμον αὐτὸν ἐμβάλῃ, οἱ ἑκατὸν συμπλακέντες τῷ ἑνὶ, ὑποκτενοῦσι τὸν ἕνα· καὶ ἄτως ἀπαλλαγείη. καὶ γέγονεν· ἀλλ' ὁ μὲν ἐχθρὸς, ὡς ἐχθρὸς· ὁ δὲ θεὸς, ὡς θεὸς. ἀπέρχεται ὁ δαβὶδ καὶ νικᾷ μόνος ἑκατόν, ὁ δὲ σαοὺλ ἰδὼν θεὸν σύμμαχον τοῦ ἐχθροῦ, ἐβουλεύσατο· ἄτως ἐδυσωπήθη· μᾶλλον δὲ, τοῦ ἐχθροῦ· ἀλλὰ τοῦ ἀεργέτου ἐπέμενεν ἐν τῇ βουλῇ· καὶ τῷ υἱῷ ἰωνάθαν ἠγανάκει, διὰ τὸ ἔχειν φίλια πρὸς τὸν δαβίδ, καὶ ἐπεχείρησε τὸν ἴδιον υἱὸν ἀνελεῖν τῇ βασκανίᾳ τῆς διανοίας ἀβλεπών. ἰδὼν δὲ ἑαυτὸν ὑπεβουλευόμενον ὁ δαβὶδ, κρύβεται ἕως τρίτης· καὶ ὁ δαβὶδ, εἰδὲ τὸ τρίτον, καὶ συνθήκας ποιεῖται πρὸς τὸν ἰωνάθαν, καὶ ἄτως φόβῳ ὁ νικητὴς· οὐκ ἀτιμώρητος ἀμύνασθαι τὸν ἐχθρὸν, ἀλλὰ μὴ βουλόμενος κατὰ τοῦ ἀεργετηθέντος ἐπαγαγεῖν ξίφος· καὶ σφόδρα ἄπαξ τῷ θεῷ τὸ κριτήριον, καὶ φεύγων, ἔρχεται πρὸς τοὺς οἰκετῶν, πρὸς τὸν ἀβιμέλεχ τὸν ἱερέα· πάντα δὲ ταῦτα λέγομεν, διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ εὐαγγελίου, διὰ τὸ ῥῆμα τοῦ σωτῆρος τὸ εἰρημένον· οὐκ ἀνέγνωτε ὃ ἐποίησε δαβὶδ, ὅτι ἐπείνασεν, ὡς ἦλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ, καὶ τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως ἔφαγεν. ἔρχεται οὖν ὁ δαβὶδ, πρὸς τὸν ἀβιμέλεχ τὸν ἱερέα, μετ' ὀλίγων ὁδοιπόρων. ἐξεπλάγη ὁ ἀβιμέλεχ· καὶ πῶς τοσοῦτον γέγονε φησὶν ὅτι μόνος ὁ στρατηλάτης ὁδεύει, καὶ ὁ ὑπάρχων λιτοπραγεῖται τὴν ὁδοιπορίαν; ὁ δὲ δαβὶδ, ἀντὶ λέγει τὴν ὑπεβολὴν, ἀλλὰ σωπᾷ τὸ πρᾶγμα καὶ φησὶν· ὅτι τοῖς παιδαρίοις ἐντέταλμαι ἐν τῷ τόπῳ τῷ λεγομένῳ θεῷ πίστις. σημειώσαι καὶ τοῦτο καὶ ὡραῖον τὸν δαβὶδ, ἡ πίστις· διὰ τὸν μέλλοντα ἐξ αὐτοῦ γίνεσθαι, τὴν λεγεῶνα· κατὰ τὴν πίστιν σε γεννήτωσαν, εἰκόνες καὶ ἐνταῦθα πραγμάτων, καὶ ὁμοιότητες. αἰτεῖ ἄρτους ὁ δαβὶδ, παρὰ τοῦ ἀβιμέλεχ· ὁ δὲ, φησὶ πρὸς αὐτὸν· ἐκ εἰσὶν ἄρτοι, ἀλλ' ἢ οἱ ἀφιερώμενοι ἐκ προσώπου κυρίου. πάλιν ἄλλου νόμου δεῖ ἡμᾶς μνημονεῦσαι. ὁ τοῦ μωυσέως νόμος, ἔγραψεν ἐν ταῖς πλεταῖς τῆς λατρείας ταῖς γινομέναις κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ σαββάτου, δώδεκα ἄρτους θερμοὺς πεφθέντας τεθῆναι ὅπου τῆς τραπέζης. ὅπου δὲ θερμὴ, ἐκεῖ πῦρ. λεγέτωσαν νῦν ἡμῖν οἱ ἰουδαῖοι πῶς ἠρῶσι τὸ σάββατον, καὶ τὸ πῦρ ἅπτειν παραιοῦνται, ὅπου οἱ ἱερεῖς ἅπτον πῦρ, καὶ ἄρτους πέψαντες θερμοὺς, παρατιθέασιν;

Toruis igitur oculis intuebatur Dauidem, obliquis iam inde eum oculis notans. Tales enim sunt inuidi, tales sunt hypocritæ: Ideoque scriptura tibi dicit. *Oculi tui recta videant*, nihil obliquum, nihil liuidum, aut quod amorem aut fauorem præ se ferat. Aspice amicum tuum recte, nihil dissimulanter, nihil virulenter: Sed enim Saul infensis oculis aspiciebat Dauidem: considera mihi quidnam struatur. Videbat illum magni fieri, cupiebat igitur illi dare filiam suam in vxorem. Hem mihi qualis tentatio inuidiæ, insidiatur ei quem in generum accipit, neque filiæ parcendum putat, vt per speciem magnificæ affinitaris, filiæ marito insidietur, & præmium quærit centum allophylorum præputia. Credebat enim, si eum in bellum coniiceret, centum eum vno congressos, facile eum confecturos esse, & ita se à sua anxietate liberatum iri: quo loco & inimicus, vere inimicus erat, & Deus vere Deus. Abit Dauid, & vnus centum occidit. Saul autem animaduertens Deum aduersario suo opitulatorem esse, ne ita quidem pudore deterritus est, mansitque in parandis insidiis pertinax, atque id non contra inimicum, sed bene meritum. Ionathamque iratus, quòd amicitiam cum Dauide foueret, interficere conatus est. Dauid autem quum videret se insidiis appeti, per triduum se in latebras abdit, quidni? qui etiam vim tridui, eiusque mysterium nouerat. fœderibus cum Ionatha initis. victor ille Goliathis se in fugam dedit, non de vindicta inimici cogitans, sed nolens contra eum, quem beneficio affecerat, gladium mouere: semelque permittens Deo vindictam, fuga cum suis famulis ad Abimelechum sacerdotem perlatus est. Hæc omnia recensemus ob historiam Euangelij, & ob verbum illud Christi: An non legistis, quid fecerit Dauid cùm esuriret, quomodo venerit in domum Dei, & panes propositionis comederit? Venerat autem Dauid ad Abimelechum sacerdotem cum paucis comitibus: ibi consternatus Abimelech, Vnde hoc, inquit, vt dux copiarum solus iter faciat? & vir clarissimus tam exiguo comitatu vtatur? Cæterum Dauid nulla mentione insidiarum habita, rem totam celauit: Pueris, inquit, iniunctum est, vt certum in locum conueniant, cui nomen Deo fides. Et hoc mihi annota, etiam apud Dauidem fidem esse, ob illum qui ex eo nasciturus erat, illum ipsum inquam, qui dicit, Fiat tibi secundum fidem tuam. Imagines & similitudines rerum isthic insunt. Postulat igitur panes Dauid ab Abimelecho, ille autem respondit: Non sunt hic panes, nisi qui consecrantur in conspectu Domini. Alterius hic denuo legis Mosaicæ mentio facienda est, quam scripsit de ritibus sacrificij per sabbatum: Duodecim panes calidos coctos ponendos esse in mẽsa. Vbi autem calefactio, ibi ignis. Dicant igitur Iudei, quomodo hic tueantur sabbatum, vbi & ignes incendere iubentur, & incendunt sacerdotes? vbi panes calidos & coctos apponunt in mensa?

Num ego solus transgredior sabbathum? Ecce sacerdotes panes calidos in sabbatho coquunt & circumcisionem in sabbatho donant. Vbi autem circumcisio, ibi est ferrum: vbi & ferrum, ibi & spongiæ, cæteraque quæ eodem spectant. vbi panis confectio, ibi & fornaces, ibi & comportatio sarmentorum, & prorsus opus ab illis peragitur, qui panes conficiunt. Populo igitur Iudæorum veritum erat, ne in sabbatho opus facerent: Sacerdotibus autem opus facere in sabbatho prohibitum non fuit. Quapropter nobis & vniuersis simul permittitur in sabbatho operari, quum nos omnes simus regale sacerdotium. Olim igitur in sacerdotibus permittebatur, nobis quoque, quoniam sumus regale sacerdotium, & gens sancta, hoc ipsum permissum est, lege ita scribente, vt in die sabbathi duodecim panes in mensa ponerentur. Panes igitur illos consecratos è mensa sibi in alimoniam postulabat Dauid: Abimelech autem respondit, *Si pueri se cassos a mulieribus seruassent, id licere.* Iam tu mihi qui fidelis es, in decursu istius sermonis probè cauteque hæc verba intellige & animaduerte quod dicitur, & castimoniam corporis assume. Nam si Abimelech tunc istiusmodi conditionem denunciauit, quare non & id ipsum à nobis quoque obseruandum fuerit? Dauid igitur ita accepit, & panes comedit, & forsalle in sabbatho id egit. Cæterum quia Iudæi Seruatori exprobrabant, quod discipuli ipsius in sabbatho spicas vellerent & comederent: opportunissime Christus hanc historiam in sabbatho gestam commemorauit, vt ostenderet si Dauidi pro salute attingere permissum fuit, & panes è mensa propositionis accipere, nec discipulis interdictum fuisse spicas carpere & confrictas comedere. Neque hoc, inquit, legisti, quid fecerit Dauid, quum & ipse esuriret & socii eius? Quomodo intrauerit in domum Dei, & panes propositionis comederit? Habes deinde adiunctam hic historiam de arida manu, quo pacto videlicet Seruator noster Synagogam intrauerit (Nobis hic celeriter percurrenda historia, ne per longitudinem fastidio simus auditori) ibique quum vidisset, quendam aridam manum habere, Iudæosque paratos esse ad carpendum, dicit ad eum cui manus erat arida: *Surge & sta in medio.* non eum ad pompam curationis surgere & stare iussit, quum pro certa ratione eidem præceperit: *Vide nemini dixeris.* Quapropter vbi opportunum est, celat miraculum: contra, vbi in sabbatho miraculum faciendum erat, tunc apertissimè operatur. Quære in Euangeliis, & inuenies me vera dicere. Videbis enim sabbatho insigniora miracula facta, qui id quæso? aut quomodo? *A seculo nō est auditum, quòd quis aperuerit oculos cæcinati.* Hoc miraculum nullo alio die, quàm in sabbatho designauit. Lutum enim faciens ex sputo humi dejecto, inunxit oculos ejus, & misit in Siloam: rediit inde & videt.

μὴ ἐγὼ μόνος παραβαίνω τὸ σάββατον; ἰδοὺ οἱ ἱερεῖς τοὺς θερμοὺς πέπλους ἐν σαββάτῳ, καὶ περιτομὴν διδόασιν ἐν σαββάτῳ. ὅπου δὲ περιτομή, ἐκεῖ καὶ σίδηρος, καὶ σπογγιαι, καὶ τὰ ἀκόλουθα. ὅπου ἀρτοποιΐαι, ἐκεῖ καὶ κλιβανοι, ἐκεῖ καὶ φρυγάνων συγκομιδή, καὶ ὅλως ἔργον αὐτῆς, τὰ τῆς ἀρτοποιΐας. τῷμὲν οὖν λαῷ τῶν Ἰουδαίων ἀπηγορεύετο, μὴ ἐργάζεσθαι ἐν σαββάτῳ τοῖς δὲ ἱερεῦσιν, οὐκ ἦν ἀπηγορευμένον. διὰ τοῦτο καὶ ἡμῖν καὶ πᾶσιν, ἀφίεται τὸ ἐν σαββάτῳ ἐργάζεσθαι. καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς πάντες βασίλειον ἱεράτευμα. πάλαι μὲν οὖν τοῖς ἱερεῦσιν ἦν ἐξειργασμένον βασίλειον ἱεράτευμα καὶ ἔθνος ἅγιον, τοῦτο νόμου γεγράφατος ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου, τοὺς δώδεκα ἄρτους τῆς προθέσεως ἐν τραπέζῃ. ἄρτων γὰρ ἀφερομένων ἐκείνων, ἐκ τῆς τραπέζης ἦτει ὁ Δαβὶδ τὴν τροφήν. ὁ δὲ Ἀβιμέλεχ, ἔλεγε, εἰ διαφυλαγμένα τὰ παιδάρια, πάλαι ἀπὸ γυναικός. ὧν δὲ μοι λοιπὸν ἐν παρεκβάσει τὸ λεγόμενον ἀσφαλίζου τὸ ἐρημένον, ὁ πιστὸς, ἵνα εἰ μοι τὸ λεγόμενον. καὶ τὴν ἁγνείαν ἀναλαμβάνε σαρκός. ἀλλὰ ὁ Ἀβιμέλεχ τί ταῦτα παρήγγειλε, πῶς οὐχὶ παραφυλακτέον; καὶ οὕτως ἔλαβεν ὁ Δαβὶδ καὶ ἤθιε τοὺς ἄρτους καὶ ἐν σαββάτῳ ἴσως ἔλαβεν. ἐπεὶ οὖν οἱ Ἰουδαῖοι κατεμέμφετο τῷ σωτῆρι διὰ τὸ ἐν σαββάτῳ τοὺς μαθητὰς τίλλειν στάχυας καὶ ἐσθίειν, διὰ τοῦτο καιρόταξα ἐμνημονεῦσε τῆς ἱστορίας, τῆς ἐν σαββάτῳ γενομένης· ἵνα δείξῃ αὐτοῖς, ὅτι καὶ πρὸς σωτήριον τροφὴν ἤφιετο τῷ Δαβὶδ, καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ ἐφάψασθαι ἄρτον ἐκ τῆς τραπέζης, οὐκ ἦν ἀπηγορευμένον καὶ τὸ στάχυας λαμβάνοντας, καὶ ψώχοντας ἐσθίειν τοὺς μαθητάς. ἀδὲ τοῦτο αἰτίαν τὸ ἐποίησε Δαβίδ, ὅτι ἐπείνασεν αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, ὡς εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ, καὶ τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως ἐφαγεν; ἔχεις ἐξήγησιν, σωζομένην καὶ τὴν ἱστορίαν καὶ τῆς ξηρᾶς χειρὸς ἴασιν. ὅπως ὁ σωτὴρ ἡμῶν εἰς τὴν συναγωγὴν εἰσῆλθεν· δεῖ γὰρ ἡμᾶς προδραμεῖν τὴν ἱστορίαν, διὰ τὴν μῆκος τῶν λόγων, ἵνα μὴ προσκορὴς γένηται ἡ ἀκρόασις· καὶ ἰδὼν τινὰ ἔχοντα ξηρὰν χεῖρα καὶ γυμνάσιον, ὅτι ἔτοιμοί εἰσιν οἱ Ἰουδαῖοι εἰς τὸ κατηγορεῖν, λέγει πρὸς τὸν ἔχοντα τὴν χεῖρα τὴν ξηρὰν· ἀνάστηθι εἰς τὸ μέσον. ἡ ἀνάστασις, τὴν ἀνάστασιν ἐκέλευσεν· ἀνάστηθι, καὶ στῆθι εἰς τὸ μέσον. οὐ κωλύει τὴν ἰατρείαν ἐργαζόμενος· οἶδε γὰρ καιρὸν λέγειν· ὅρα μηδενὶ εἴπῃς· ἀλλ' ὅτε μὲν ἐπὶ δεῖπνον, κρύβει τὸ θαυματούργημα, ὅτε δὲ δεῖ ἐν σαββάτῳ θαυματουργῆσαι, τότε φανερώτατα ἐργάζεται. ζήτησον τὰ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις γεγραμμένα καὶ εὑρήσεις τὸ ἀληθὲς τῶν λόγων. ἐτήρουν ἐν σαββάτῳ, τὰ τῶν θαυματουργημάτων ἔνδοξότερα· πῶς ἔτι ἄλλως ἐκ τοῦ αἰῶνος ἀκήκοεν ὅτι ἤνοιξέ τις ὀφθαλμοὺς τυφλοῦ γεγεννημένου; τοῦτο τὸ θαῦμα οὐκ ἐποίησεν ἐν ἑτέρᾳ ἡμέρᾳ, ἀλλ' ἐν σαββάτῳ. πηλὸν γὰρ ποιήσας διὰ τοῦ πτύσματος χαμαὶ, ἐπιχρίσας τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπέμψεν εἰς τὸν Σιλωὰμ· ἐλθὼν δὲ ἔνιψε, καὶ ἦλθεν ὁ τυφλὸς, βλέπων.

Qui

οἱ δὲ

οἱ δὲ τὸν τυφλὸν ἰδόντες βλέποντα, οὐκ ἀνέβλεψαν· καὶ κείνου μὲν ἠνεῴχθησαν αἱ αἰσθηταὶ τῶν ὀμμάτων κόραι, ἰουδαίων δὲ οὐκ ἠνοίχθησαν οἱ ὀφθαλμοί· ἀλλ' ἔχοντες τοὺς ὀφθαλμοὺς ἠνεῳγμένους, οὐκ ἔβλεπον, καὶ κατέκριναν τὸν κύριον λέγοντες· ὅτι οὐκ ἐστιν οὗτος ὁ ἄνθρωπος παρὰ θεοῦ, ὅτι τὸ σάββατον οὐ τηρεῖ. ὢ πολλῆς ἀνοίας. πῖον γὰρ ἔργον γέγονε πτύσμα ἀπὸ χειλέων; ἀπὸ δακτύλων μόνον ὁ πηλὸς, τὸ ἔγχρισμα λιπὸν, οὐκ ἐργαλείοις ἰατρικοῖς, ἀλλὰ χειρὶ θεοπλήτῳ εἰργασμένον. τί μέμφῃ τὸ πραχθέν; ἔχεις ἐν σαββάτῳ θαυματούργημα, ἀπῆλθεν ὁ τυφλὸς, καὶ ἀπῆλθεν ὁ τυφλὸς βλέπων. καὶ ἐν σαββάτῳ ἐπείσθη, ἵνα ἀξιόπιστος γένηται, ἐν σαββάτῳ διδάσκων. ἔχω καὶ ἄλλο θαυματούργημα ἐν ἱεροσολύμοις. προβατικὴ τίς ἐστι κολυμβήθρα καὶ νῦν ἔστιν, πέντε στοὰς εἶχε· τὸν γὰρ περιηρέθη τὰ πέριξ οἰκοδομήματα· παραλυτικὸς δὲ ἔκειτο ἐπὶ τριάκοντα καὶ ὀκτὼ ἔτεσιν ἀσθενῶν· πολλὸς γὰρ ὁ χρόνος γινέται τῆς νόσου, ἵνα κἂν οὕτως βλέποντες, διυσωπηθῶσιν οἱ ἰουδαῖοι. εἰ γὰρ ὀλιγοχρόνιος ἐστὶν ἡ νόσος, ἐλάνθανε τὸ θαῦμα· νυνὶ δὲ, πολλὰ ἔτη ἐματούρησε τῇ νόσῳ, ἵνα κἂν εὕτω βλέποντες, ἀναβλέψωσιν. ὁ δὲ σωτὴρ παραγινόμενος πρός τινα, λέγει ἐκείνῳ· θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι; καὶ τὰ ἀκόλουθα. καὶ ἐξεγερθεὶς κἀκεῖνος, αἴρει τὸν κράββατον καὶ περιπατεῖ. σάββατον δὲ ἦν. οἱ δὲ ἰουδαῖοι οὐκ ἔβλεπον τὸ θαυματούργημα τὸ ἐν σαββάτῳ γενόμενον, ἀλλὰ τὸν κράββατον βαστάζόμενον. δέον αὐτοῖς λογίσασθαι, ἰατροὶ πιστοὶ παρεγένοντο, ἐδεῖς ἐθεράπευσε. πένης ἔκειτο ὁ ἄθλιος, μὴ δὲ τὸν ῥίψοντα εἰς τὴν κολυμβήθραν ἔχων. τοιοῦτος ὁ θαυματοποιὸς καὶ καινότερα ἐργαζόμενος, ὁ τοσαύτην δυνάμιν τῷ παραλυτικῷ δούς· ὡς μὴ μόνον ἀναστῆναι, ἀλλὰ καὶ βαστάσαι τὸν κράββατον. τυφλὸν ἡ πονηρία· καὶ κρίνουσι τὸν σωθέντα, καὶ λέγουσιν αὐτῷ· οὐκ ἔξεστί σοι ἆραι τὸν κράββατον ἐν σαββάτῳ. ἀπεκρίνατο ἐκεῖνος· ὁ ποιήσας με ὑγιῆ, ἐκεῖνός μοι εἶπεν. θεοῦ τὸ ἔργον τὸ πεποιηθέν. ἀσύνηθες ἐστι καὶ τὸ παραλυτικὸν, διὰ τεσσάκοντα καὶ ὀκτὼ ἐτῶν θεραπευθῆναι, ἐκ τοῦ αὐτοῦ σώματος ἤκουσα τοῦ βαστάσαι τὸν κράββατον. εἰ τὸ σῶμα ἐπήκουσε καὶ ὑγιὲς ἐγένετο, ἐγὼ ἀγνώμων ἔσομαι, τῷ μὴ βαστάσαι τὸν κράββατον; πάλιν οἱ ἰουδαῖοι οὐκ ἐζήτουν αὐτὸν ἵνα μάθωσι πῶς ἐθεράπευσεν, καὶ προσκυνήσωσι τὸν δόντα τοιαῦτα, ἀλλ' ἵνα αὐτῷ ἐπιβουλεύσωσι. γέγονε κἀκεῖνο τέλιον τὸ νῦν ἀναγνωσθέν. εἰσῆλθεν εἰς τὴν συναγωγὴν, πονηρευομένων συναγωγή. τί γὰρ πονηρότερον, εὐεργετουμένων καὶ ἐπιβουλευόντων; ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν ἰουδαίων, ἄνθρωπος ἦν χεῖρα ἔχων ξηράν. ξηρὸς ἦν τις τὴν χεῖρα καὶ οἱ πάροντες ξηροὶ τὴν διάνοιαν, καὶ οὐκ ἔβλεπον τὸν τότε πάροντα· οὐ δὲ ὑπόπτευον τὸ θαυματούργημα τοῦ ἐργαζομένου. ὁ δὲ σωτὴρ πρὶν ποιῆσαι τὸ ἔργον, διὰ λόγων

Qui autem antea cæcum, sed iam videntem intuebantur, ipsi non cernebant, contra, illius pupillæ sensibiles adapertæ fuerunt. Iudæorum vero oculi minime patuerunt, quos quum apertos haberent, nihil videbant, quippe qui condemnauerint Dominum, his verbis, *Non est hic homo ex Deo, quoniam sabbatum non obseruat*. O quantam vesaniam! nam quale hic opus factum quæso, vbi sputum ex labris, lutum inter digitos, atque inde inunctio tenuis, neque id factum instrumentis medicis, sed manu diuina? Quid carpis quod actum est? habes miraculum in sabbato. Abiit cæcus, sed abiit videns, & in sabbato fecit, vt quia in sabbato doceret, fide dignus haberetur. Est & aliud sabbati miraculum: Hierosolymis erat probatica piscina, & nunc quoque est, quæ habebat quinque porticus: verum nunc ædes circumiectæ in ruinis iacent. Paralyticus ibi decumbebat, per octo & triginta annos ægrotans. Diuturnus ideo hic morbus fuit, vt Iudæi inde conuincerentur: si enim breuis illa ægrotatio fuisset, latuisset vis miraculi: nunc multi anni hunc morbum contestatum reddunt, vt vel ita videntes visum reciperent. Hic Seruator noster quum eo veniisset, ac præteriret, dicit ægroto: Vis sanus fieri? & reliqua. Atque ita ille surgens tollit grabatum suum & obambulat: erat autem sabbatum. At Iudæi non viderunt miraculum factum in sabbato, sed eum qui grabbatum suum baiulabat. Quum hæc secum cogitare debuissent, quales quæso medici aduenerunt? Nemo eum antea sanauit, iacebat misellus, inops, nec vllum quidam habens qui ipsum in piscinam deiiceret. Talis iste miraculorum patrator rerumque etiam magis admirandarum author, vtpotè qui tantam vim paralytico dederit, vt non solum assurrexerit: sed & lectulum portarit suum. Verum cæca res malicia. Condemnant istum à morbo ereptum, & dicunt ei, *Non est tibi fas in sabbato gestare grabatum*. Respondit autem ille: *Qui me sanum fecit, mihi hoc iniunxit. Dei opus est quod factum est: inconsueta res est, per triginta annos paralyticum sanitati restitui, ex eius ore audiui hoc præceptum, Tolle grabatum tuum*: corpus illi obediuit, & sanum factum est: ego illi ingratus ero, si non gestauero lectulum? Rursus Iudæi scisciationes faciunt, non vt modum sanandi cognoscerent quo eum adorarent, sed vt insidias circumponerent. Iam illud tertium est, quod recitatum est. Ingressus est Seruator in Synagogam: malorum scilicet Synagogam. Quid enim deterius, quàm beneficia accipere, & insidiari? In hac Sinagoga Iudæorum homo quidam erat, cui manus arida fuit. *Vnus erat arida manu*: cæteri autem qui aderant, arida mente, nec eum, qui tum præsens erat, contuebantur, neque ex miraculo actorem miraculi suspiciebant. Cæterum Seruator antequam hoc opus perficeret, voluit prius

per verba eorum mentes excolere, Cognitam enim habens eorum prauitatem animi, & amarulentam illam voraginem pectoris: primum eos demulcet verbis, & syluestrem indolem pectoris manuefacere studet, & dicit illis: Licitumne est in sabbato benefacere, an malefacere? animam seruare, an perdere? & nequaquam ita verba formauit: licetne operari? Alioqui statim respondissent, contra legem dicis. Nunc autem id loquutus est, quod lex ipsa voluit. Qui enim legem tulit, hoc adiunxit, operandum non esse, nisi quum pro seruanda anima hoc faciat: mox enim vbi in sabbato ceciderit animal in foueam, licitum est Iudæis extrahere inde, non hominem solum, sed & bouem, & asinum, atque ita salutaria lex concessit. Maxime quum etiam Iudæi in sabbato vescerentur. Quòd si quis nunc eos percuncterur, non quod negationibus iactatur, sed quod in confessio est, fas ne est benefacere? negauerint fas esse, vt qui non sint bonæ voluntatis: bonus enim ex bono thesauro profert bona: Iudæi contra, quia mali erant, ad bona facienda consentire nequeunt, neque admittunt bona esse facienda, sed tamen mala facienda esse, non confitentur. Improba enim istiusmodi oratio fuisset, sed in silentio perstiterunt. At quum nugandum est, magnas nugas dicunt: quum calumniandum, altissime vociferantur. *Tolle, tolle*, homo iste hæc & alia designauit: quum autem quæritur, benene an male facere liceat, silent: Dominus autem mœrens animo, ob cæcitatem cordium illorum, dixit homini: *Qui vident, videant: qui obaudiunt, agant quod velint: & qui sunt duri corde, lapidescant: verum interim molleſcat dextera tua, surge noli amplius mendicare*. Nam quod iusserit illum surgere indicium est, eum prius sedisse: qui enim aridam manum habebat, quorsum sedebat, nisi vt plane mendicaret? Non do tibi nummos, ne absumas: sed sanitatem tibi dono nunquam absumendam. Neque per occasionem aridæ manus mendica, sed illam recuperans sanam & viuam, iam deinceps operare, extendasque & ipse manum tuam pauperi. Surge & consiste in medio, sis pro theatro spectantibus, in te certamen de sabbato agitur, consiste in medio, vt & illi qui claudicant poplitibus, consistant, si modo videant. Consiste in medio, & loquere ad Iudæos hæc prædicta verba: Licitumne est id facere, an non? Tum dixit illi Iesus, Extende manum tuam: nam ego te non tango, ne habeant Iudæi quod calumnientur, ne attingere illis idem sit, quod operati, verbo tantummodo ago. Non enim prohibitum est à Deo, ne quis in sabbato loquatur. Quod si autem verbum opus efficiat, admirationi sit, ille, qui hoc verbum dixit, extende manum tuam. Vide iam mihi discrimen facti. Petrus in Speciosa porta paralyticum seruans, apprehensa eius dextra, illum erexit. Dominus contra, tantum iubet, *Extende manum tuam*, tibi do vim & efficaciam sanitatis, & verbis iubendo hanc

λόγων, ἐγεώργει τὴν διάνοιαν. εἰδὼς γὰρ τὸ πόνηρὸν τῆς διανοίας, καὶ τὸ βαθὺ τὸ πικρὸν, πρῶτον αὐτοῖς παρηγόρει τοῖς λόγοις, καὶ τὸ ἄγριον τῆς
διανοίας ἡμέρουν ἐβούλετο, καὶ φησὶ πρὸς αὐτοὺς· ἔξεστιν ἀγαθοποιῆσαι ἐν σαββάτῳ ἢ κα- "
κοποιῆσαι; ψυχὴν σῶσαι, ἢ ἀπολέσαι; οὐ γὰρ "
εἶπεν αὐτοῖς ἔξεστιν ἐργάσασθαι, οὕτως ἂν ἔλεγον,
παρὰ τὸν νόμον λέγεις. νυνὶ [δὲ εἶπεν αὐτοῖς ὁ καὶ ὁ
νόμος ἐβούλετο. ὁ γὰρ πρὸ] τοῦ σαββάτου νε-
A μοθετήσας, προσετίθει· ὅτι πλὴν τούτου, ὁ δὴ
ψυχὴν ποιηθήσεται. αὐτίκα ἐὰν σαββάτῳ πίσσῃ
ἄνθρωπος εἰς βάθη, ἔξεστιν Ἰουδαίοις ἀνασπάσαι, οὐ μόνον ἄνθρωπον, ἀλλὰ καὶ βοῦν καὶ ὄνον.
οὕτω τὸ δὴ ζωτηρίας συνεχώρει ὁ νόμος γίνεσθαι,
καὶ ἐτρέφοντο Ἰουδαῖοι ἐν σαββάτῳ. ἠρώτησε τοὺς
νῦν αὐτοὺς, οὐ τὸ ἀντιλεγόμενον, ἀλλὰ τὸ ὁμολογούμενον, ἔξεστιν ἀγαθοποιῆσαι; ἀλλ' οὐ δὲ λέγουσιν αἱ· οὐ γὰρ ἦσαν ἀγαθῆς προαιρέσεως· ὁ "
γὰρ ἀγαθὸς ἄνθρωπος, ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησα- "
B αυροῦ προφέρει τὰ ἀγαθὰ· πονηροὶ δὲ ὄντες Ἰου- "
δαῖοι, πρὸς ἀγαθῶν οὐ σωτίθενται, καὶ οὔτε ἀ-
γαθοποιῆσαι ὁμολογοῦσιν, οὔτε κακοποιῆσαι ἀπαῖν ἐδυνάντο· ἀναίσχυντον γὰρ ἦν τὸ ῥῆμα· ἀλλὰ σποπῶσιν, ὅτι δὲ διὰ φλυαρίαν, πολλὰ
φλυαροῦσιν· ὅτι διὰ κατηγορίαν, μεγάλα
κραυγάζουσι· αἶρε, αἶρε σταύρωσον οὗτος ὁ ἄν-
θρωπος, τάδε καὶ τάδε ἐποίησεν. ὅτι δεῖ ἀγα-
θοποιῆσαι, ἢ κακοποιῆσαι· ψυχὴν σῶσαι, ἢ
ἀπολέσαι. οἱ δὲ σιωπῶσιν. ὁ δὲ συλλυπούμενος
C τῇ καρδίᾳ διὰ τὴν πώρωσιν τῆς καρδίας αὐτῶν,
εἶπε τῷ ἀνθρώπῳ· οἱ βλέποντες, βλεπέτωσαν. "
οἱ ἀνήκοοι ὡς βούλονται περιπατείτωσαν· περιπατείτωσαν· οἱ σκληροκάρδιοι, ἀπολιθούσθωσαν. ἀπαλυνέσθω δέ σου ἡ δεξιά. ἔγειραι μηκέτι προσαίτει. τί γὰρ ἔγειραι, τὸ καθέζεσθαι ἐδήλου. ὁ δὲ
ξηρὰν ἔχων τὴν χεῖρα, τί σκαθέζετο, ἢ πάντως εἰς τὸ προσαιτεῖν; οὐ δίδωμί σοι ἀργύριον,
ἵνα μὴ ἀναλώσῃς· ὑγείαν σοι δίδωμι, μηδέποτε
D δαπανωμένην· μὴ δὲ διὰ τὸ ξηρὰν ἔχειν τὴν χεῖρα προσαίτει, ἀλλ' ἀπολαβὼν αὐτὴν ὑγιῆ λοιπὸν καὶ σῶαν ἐργασάμενος, ἔκτεινον τὴν χεῖρα σου
πλησίον. ἔγειραι καὶ στῆθι εἰς τὸ μέσον, γένου θέατρον τοῖς βλέπουσιν. ἐν σοὶ ὁ ἀγὼν λοιπὸν ἀγωνίζεται ὁ περὶ σαββάτου. στῆθι εἰς τὸ μέσον,
ἵνα καὶ οἱ χωλεύοντες τὰς ἰγνύας σῶσιν, ἐὰν ἄρα ἀκούσωσιν, ἐὰν ἄρα ἴδωσι. στῆθι εἰς τὸ μέσον
καὶ λαλήσας πρὸς τοὺς Ἰουδαίους τὰ ἐρημένα,
ὅτι ἔξεστι τάδε ποιῆσαι, ἢ οὔ; τότε λέγει πρὸς αὐ-
τὸν· ἔκτεινον τὴν χεῖρα σου. οὐκ ἐγὼ ἅπτομαι· ἵνα "
E μὴ Ἰουδαῖοι κατηγορήσωσιν· ἵνα μὴ τὸ ἄψασθαι, ἔρ-
γον εἶναι νομίσωσι. λέγω λαλῶ. οὐκ εἶπεν ὁ θεὸς,
μὴ λάλει ἐν σαββάτῳ. ἐὰν δὲ ὁ λόγος ἔργον γένηται, θαυμαζέσθω ὁ λαλήσας· ἔκτεινον τὴν χεῖρα "
σου. βλέπει μοι διαφορὰν πράγματος. ὁ πέτρος ἐν "
ὡραίᾳ πύλῃ τοῦ ναοῦ χωλὸν σώζων, πάσας δεξιᾶς
χεῖρος ἤγειρεν. ὁ δὲ λόγος κρατῶν, ἐκείνου ὁ δεσπότης "
κελεύων ἐκτεῖναι· ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου. σοὶ δίδωμι

τὴν

τὴν δεξιάν μου, καὶ τὴν ἐνέργειαν τῆς θεραπείας; διὰ τῶν λόγων κελεύσας ἐκτίθημι, ἔκτεινον τὴν χεῖρα σου. ὁ μὲν εἶπεν, ὁ δὲ ἐποίησε. καὶ ἡ μὲν ξηρὰ χεὶρ, ἀποκατεστάθη· τὸ δὲ ξηρὸν τῆς διανοίας τῶν ἰουδαίων, οὐκ ἐθεραπεύθη· ἀλλ' ἐξελθόντες κατὰ τὸ ῥητῶς ἀναγνωσμα, διελογίζοντο, τί ἂν ποιήσειαν τῷ ἰησοῦ; διαλογίζῃ τί ποιήσεις; προσκύνησον ὡς θεὸν, προσκύνησον τὸ θαυματοποιὸν, προσκύνησον ἄνθρωπον, τὰ ὑπὲρ ἀνθρωπον ἐργασάμενον. οὐκ ἐμπλάστρους προσέθηκεν, οὐκ ἐμ βροχαῖς πᾶσιν ἠπάλυνεν, οὐ μυρία φάρμακα ἰατρικὰ προσήνεγκεν. εἰς τὸ μέσον ἰδοὺ, ὁ ἐσὼς, πάντες ἐβλέποντο τὸ γινόμενον. μὴ γὰρ κρύφιον ἰδοὺ τὸ ἐργαζόμενον· ἵνα μή τις εἴπῃ· βοτάνην προσεφύρησεν, ἔμπλαστρον προσέθηκεν. ἔγειραι, σήθι εἰς τὸ μέσον, ἵνα πάντας μὴ καταγορήσωσι τῆς ἀληθείας· ἵνα ἀσυκοφάντητον γένηται τὸ πρᾶγμα. ἐξελθόντες δὲ ἐκεῖνοι διελογίζοντο, τί ποιήσωσι τῷ ἰησοῦ· ὡς καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις κατὰ τὴν δὲ τὴν ὥραν, ἐσηκέ τις ξηρὰν ἔχων τὴν χεῖρα, ὁ μὴ ἐκτείνων πλουτῶ ἐλεημοσύνῃ, ἕτερος, κἂν ὑγιαίνῃ τὸ σῶμα, ξηρός ἐστι τὴν διάνοιαν. ἄκουσον καὶ σὺ κατὰ τὴν δὲ
» τὴν ὥραν, τῶν σωτηρίων λόγων, λεγόντων· ἔκτει-
» νον τὴν χεῖρα σου· καὶ ἀπὸ τοῦ σήμερον, ἄρξαι ποιεῖν ἐλεημοσύνῃ πλουτῶ. καὶ ἄλλως δὲ αὐτὸ λέγωμεν. πολλοί τινες εἰσιν ἀμελεῖς εἰς προσευχάς, καὶ πᾶσαν μὲν τὴν ἡμέραν, ἀσχολοῦνται περὶ ἐργασίας ἀνθρωπίνας, καταφρονοῦσι δὲ τῆς θείας ἐργασίας τῶν προσευχῶν· καὶ πρὸς τοῦτον, λε-
» γέτω ὁ σωτὴρ· ἔκτεινον τὴν χεῖρα σου, καθὼς
» λέγει ὁ δεύτερος· βούλομαι προσεύχεσθαι τοὺς
» ἄνδρας, ἐν παντὶ τόπῳ ἐπαίροντας ὁσίας χεῖρας·
αὐτάρκως δὲ τῶν λόγων ἡμῶν προκεχωρησάντων,
ἁγιάσαντες καὶ ἡμεῖς ἐκτείνωμεν [τὰς χεῖρας] καὶ
» μὴ μόνον ἐν ἡμέρᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν νυκτὶ· ταῖς νυξὶν
» ἐπάραι τὰς χεῖρας ὑμῶν εἰς τὰ ἅγια, καὶ εὐλο-
» γῆσαι τὸν κύριον· καὶ διαπετάσωμεν χεῖρας ὁσίας·
νιψάμενοι ἐν ἀθῴοις· ἵνα τὸν τῶν ὅλων θεὸν ἐπι-
καλέμενον, τῆς παρ' αὐτοῦ βοηθείας ἀπολαύσω-
μεν, τῆς ἐν χριστῷ ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν· δι' οὗ τῷ
θεῷ ἡ δόξα ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι
νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας
τῶν αἰώνων ἀμήν.

* * *

hanc potestatem tibi infero: *Extende manum tuam.* Sic ille dixit, sic iste fecit, & restituta est ipsa manus. Cæterum ariditas mentis, in Iudæis sanata non fuit: Siquidem egressi (vt modo recitatum est) consilia conferebant, quid Iesu facerent. Deliberas, quid faciasᵗ Adora vt Deum, adora miraculorum authorem, adora hominem, ea quæ supra homines sunt, operantem. Non apposuit emplastra, A non fomentis quibusdam brachium mollituit, non infinita genera remediorum contulit, quum interim ille in medio consisteret. Omnes videbant quod agebatur: non enim in abdito erat quod faciebat: ne quis diceret, herbam adhibuit. Surge, & consiste in medio, vt prorsus non habeant, quo veritatem rei calumnientur. Ecce tibi liberum à sycophantia Domini factum: illi tamen egressi deliberabant, quid de Iesu facerent, vt etiam hic, & in hac ipsa hora. Est enim qui manum aridam habet, vt qui eam pauperi non B extendat ad eleëmosynam: iste, tametsi sanum sit corpus, mentem aridam habet. Audi ergo & tu quisquis ex hac ipsa hora, salutaria ista verba: extende manum ab hodierna die, & incipe eleëmosynam in pauperes facere. Sed & aliter istud tractari potest. Multi sunt incurij in suis precibus, & per vniuersum diem negocioſi sunt circa operationes humanas, & contemnunt opera sacra orationum. Ad istum C dicat Seruator, Extende manum tuam, quemadmodum Apostolus dicit: Volo precari viros in omni loco, eleuantes sanctas manus. Cæterum quia & sermo noster satis processit, surgentes & nos ipsi extendamus manus, & non solum in die, sed & per noctē. *In nocte extendite manus vestras in sancta, & benedicite Domino*, & exporrigamus manus sanctas, ablutas illas ipsas inter innocentes, vt inuocato rerum omnium Deo, ipsius per Christum Dominum nostrum auxilio perfruamur, per quem D Deo gloria, simul cum sancto Spiritu, nunc & semper & in secula seculorum,
Amen.

S. Patris noſtri

ATHANASII
ARCHIEPISCOPI
Alexandrini,

Contra omnes hæreſes ſermo.

ID quod proponitur ex Euangelio Ioannis, tale eſt: *In principio (inquit) erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum, Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil, quod factum eſt.* Vnuſquiſque Sanctorum Prophetarum, & Euangeliſtarum, quum perſpicaces eſſent, & Spiritu ſancto afflarentur, omnia ſalutaria enarrant, quæ pro hominum ſalute inſtituta fuerunt. Sed dixerit quis, quomodo interpretaberis nobis? Audi dilecte, Prophetæ (quemadmodum dixi) perſpicaces tot retro ſeculis futura oſtendunt, itidem & Euangeliſtæ ea quæ de aduentu Verbi, à Prophetis prædicta fuere, ſuis verbis confirmant, dum vnuſquiſque eam præindicationem allegat, vt quum aiunt: Veluti ouis ad mactationem ductus eſt, & vt agnus coram condente mutus, ita non aperit os ſuum. Iudicium eius ſublatum eſt, generationem eius quis enarrabit? vibice eius omnes ſanati ſumus. Cùm aduenisſet ad nos iſte ita pronunciatus, eumque ad ſe accedere conſpexiſſet Baptiſta Ioannes, adimplens quod prædictum fuit ab Eſaia Propheta, in hæc verba erupit: *Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi.* Vides confirmari Propheticam vocem à Baptiſta. Idem quoque & magnus ille Moſes de liuore vibicis illius, per quem vniuerſum hominum genus ſalutem erat conſecuturum, mentionem facit, quum dicit: Quiſquis in ligno pependerit, ac rurſum: *Videbis vitam veſtram ſuſpenſam.* non poſuit primo loco vitam, deinde maledictionem, ſed maledictionem in initio, poſtmodum vitam. Decuit enim chirographum primitus affigi cruci, & latus Verbi lancea perforari, vt liuor in perfoſſione, & ſanguis mundo, & aqua generi humano expiatio fieret. Miſeri autem ingratique Iudæi, talibus ac tantis ſignis apud ipſos editis pro glorificando & extollendo Chriſto ob res quas geſſerat, in contrarium verba fecerũt: *Si Filius Dei es, deſcende de cruce.*

Τῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
Αλεξανδρείας,

Κατὰ πασῶν τῶν αἱρέσεων.

Ὁ προκείμενος ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίου τῦ κατὰ Ἰωάννην· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο· καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονεν. Ἕκας τῶν ἁγίων προφητῶν καὶ Εὐαγγελιστῶν διορατικοὶ ὄντες, καὶ ἐνηχούμενοι ὑπὸ τῦ πνεύματος τὸ ἅγιον διηγοῦνται πᾶσαν τὴν ἁγίαν καὶ μεγάλην σωτηρίαν, τὴν μέλλουσαν γίνεσθαι τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων. ἀλλ' ἐρεῖ τις πῶς; ἑρμήνευσον ἡμῖν. ἄκουσον ἀγαπητέ. οἱ μὲν προφῆται καθὼς προεῖπον διορατικοὶ ὄντες, σημαίνουσι τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι πρὸ πολλῶν γενεῶν, διεικνύοντες ὡς παρόντα τὰ μέλλοντα, ὁμοίως καὶ οἱ μεγάλοι εὐαγγελισταί, ὅτι τῇ ὑποδημάτι τοῦ λεγομένου, τὰ προκηρυχθέντα διὰ τῶν προφητῶν βεβαιοῦσιν ἕκαστος τὴν προσημασίαν ἐν τοῖς εὐαγγελίοις οἷον ὁ μέγας προφήτης ἡσαΐας λέγει ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος ἄφωνος, ἕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ· ἐν τῇ ταπεινώσει ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη. τὴν δὲ γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται; ὃν μόλωπι αὐτοῦ πάντες ἡμεῖς ἰάθημεν. ὑποδημήσαντος οὖν τὰ προσημανθέντα πρὸς ἡμᾶς· καὶ ἰδοὺ καθὼς αὐτὸ παρεσχόμενον ὁ μέγας βαπτιστὴς Ἰωάννης πληρῶν τὰ προσημανθέν διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου λέγει, ἰδοὺ ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. ἰδοὺ βεβαιοῖ τὰ προφητικῶς θεῖσαι φωνὴν ὁ μέγας βαπτιστής, ὁμοίως καὶ ὁ ἱεροφάντης Μωυσῆς περὶ τούτου τοῦ μόλωπος, ὃν ὑπὲρ πάντων τῶν ἀνθρώπων γενομένου σωτηρίας ἐμελλε μετέχοντα γίνεσθαι, τί ἔλεγεν; ὅτι καθαρίζεται πᾶς ὁ κρεμάμενος ὅτι ξύλον. καὶ πάλιν λέγει· οὐ φεισθήσεται ἡ ζωὴ ὑμῶν κρεμαμένη ὅτι ξύλον. οὐκ εἶπε πρῶτον τὴν ζωὴν, εἶπε τὴν κατάραν· ἀλλ' εἶπε πρῶτον τὴν κατάραν, ἔπειτα τὴν ζωήν. ἔπρεπε γὰρ πρότερον προσημανθῆναι τὸ χειρόγραφον ἡμῶν σωτηρίᾳ καὶ νυχθῆναι τὴν πλευρὰν τοῦ λόγου τῇ λόγχῃ ἵνα ἐμάλωψ ἐν τῇ ξύλῳ, καθάρσιον γένηται τῇ οἰκουμένῃ τὸ αἷμα καὶ τὸ ὕδωρ τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων. πάλαι οἱ ἀχάριστοι Ἰουδαῖοι πίστεων καὶ τηλικούτων σημείων καὶ ἔργων γενομένων παρ' αὐτοῖς, ἀντὶ τοῦ τὸν ὑποδημήσαντα παρ' αὐτοῖς σταυρωθῆναι καὶ λογισθῆναι ὑπὲρ τοῖς γινομένοις, ὡς τῶν ἐναντίων ἔλεγον· ὁ υἱὸς εἰ τοῦ Θεοῦ, κατάβηθι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ. ὁ μὲν τοι ἥλιος

συνεστάλη

συνεξέλκε τὰς ἀκτῖνας μὴ φέρων ὁρᾶν τὸ κύριον κρεμάμενον ὅπου τὸ ἱκρίου. Ὁ δυο σὺν αὐτῷ ἦσαν λῃσαὶ κρεμάμενοι, καὶ ὃ καταρωμένῳ εἶπεν ὁ ἕτερος λῃστὴς· τί κατεράσαι τῷ δικαίῳ; ἡμεῖς καὶ τὰς ἁμαρτίας ἑαυτῶν πεπόνθαμεν τί σοι καὶ τῷ δικαίῳ; καὶ εἶπε πρὸς τὸ κύριον· μνήσθητι μου ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. Ὁ θεὸς ὁ κύριος πρὸς αὐτὸν· ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοι, σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ. ὦ μεγάλου πράγματος τὸ καταρᾶσθαι πρόσωπον λωθείσης ἀπώλεσε τὸ παράδοσον ἐν τῇ ἐπαγγελίᾳ τῷ λῃστῇ. ὦ τοῦ μακαρίου λῃστοῦ τούτου. ἁρπάσαντος ἐν τῷ κόσμῳ λῃστάων, ἁρπάσας καὶ τὴν βασιλείαν τοῦ οὐρανῶν ἐν τῇ ὁμολογίᾳ. περὶ τούτου εἶπεν ὁ μέγας προφήτης· καὶ κάνθαρος ὅτι ξύλα φθέγξεται. οἶδατε ἀδελφοὶ ὅτι ὁ κάνθαρος περὶ τὰ ἀκαθαρτα σχολάζει, ἀκάθαρτος ὤν. ἄρτος καὶ ὁ λῃστὴς ποτε ἐσχολάζεν ἐν ταῖς λῃστείαις. ὅτε γὰρ ἐν τῷ σταυρῷ ἦν, ὁμολόγησεν αὐτὸς καθὼς προεῖπον καὶ πληρῶται εἰς αὐτὸ τὸ προφητευθέν· καὶ κάνθαρος ὅτι ξύλα φθέγξεται. φθεγξάμενος πάντα ἠξιώθη παρὰ πάσαν τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν. καὶ πάλιν λέγει ὁ μέγας προφήτης ἡσαΐας δεικτικῶς δεικνύων ὡς παρόν· ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ, ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον μεθ' ἡμῶν ὁ θεός. μελλόντος τίνων ταύτης τὸ προφητικῆς σημασίας πληρῶσθαι, ὅποτε ἔλεγεν ὁ μέγας ἀρχάγγελος γαβριὴλ ὁ ἐν δεξίᾳ τοῦ μεγαλοσύνης παρεστηκὼς σημαίνει τῇ ἀχράντῳ θεοτόκῳ καὶ ἀπειρογάμῳ μαρίᾳ, καὶ λέγει πρὸς αὐτὴν· χαῖρε κεχαριτωμένη ὁ κύριος μετὰ σοῦ. κύριον δὲ λέγων τὸ κοινὸν δεσποτείαν, ἐσήμανεν ὁμολογῶν τὸ συνδουλείαν. πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι. διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον κληθήσεται υἱὸς θεοῦ. ἀληθῶς ἁγαπητοὶ ἅγιον καλεῖ ὁ ναὸς τοῦ μέλλοντος ἁγιάζειν πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. καὶ πάλιν λέγει αὐτὸς προφήτης· παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς ἄγγελος. ἅτινων τίνων πληρωθέντων λέγει ὁ μέγας εὐαγγελιστὴς ἰωάννης ὁ υἱὸς τοῦ βροντῆς· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος καὶ τὰ ἑξῆς. εἰ ἦν δι' αὐτοῦ πάντα ἐγένετο, καὶ χωρὶς ἑνὸς ἐστὶ τῶν γεγονότων, καὶ φανερόν ἐστιν ὅτι ἐν τῷ πατρὶ ἦν πάντως πλάνες οἱ ἐοικότες ἀρειομανῖται, εἰ μὴ ὀρθῶς ἀναγνόντες, μηδὲ ἀκριβῶς ἐρευνήσαντες, τυφλὰς ἔχοντες τὰς τῆς διανοίας ὀφθαλμὰς, νομίζοντες τὴν κτίσην καὶ δημιουργὸν τῶν ὅλων κτίσμα εἶναι. ἀνύσαντες δὲ μεγάλα εὐαγγελιστοῦ τὰ ἐν ἀρχῇ. ὦ χοιρομάχε ἀρειανὲ, εἰ ἦν εἶπον, ὅτι ἐν ἀρχῇ γέγονεν εἶχες ἂν χρῶμα λέγειν, ὅτι ἰδοὺ ὁ εὐαγγελιστὴς, εἶπεν, ἐν ἀρχῇ γέγονεν· εἰ δὲ, εἶπεν, ἐν ἀρχῇ ἦν, ζήτησον ἀκριβῶς καὶ εὑρήσεις τὴν ἀλήθειαν, ἐπὶ τοῦτο ἐπερώτησον τὸν μέγαν εὐαγγελιστὴν λέγων πρὸς αὐτὸν· ὦ εὐαγγελιστὰ εἶπε ἡμῖν τὴν παραμυθίαν τῆς ἀρχῆς, καὶ τὸν ὄντως θεὸν λόγον, ὅτι χρισμάχοι ἀρειανοὶ νομίζουσι κτίσμα εἶναι τὴν κτίσην τῶν ὅλων. ἐνθέως λέξει σοι, ὁ μέγας εὐαγγελιστὴς· ἀνάγνωθι τὸ κοσμοποιίας τὸ γένεσιν, ὅτως λέγουσαν· ἐν ἀρχῇ, ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. ἐγὼ πάντα τὰ μὴ ὄντα εἰς τὸ εἶναι, εἰς τὰ μέλλοντα ἔστεξε. ἦν ὁ θεὸς λόγος πρὸς τὸν πατέρα δι' οὗ τὰ πάντα γέγονεν. ἀκοῦν καλῶς ὁ εὐαγγελιστὴς λέγει· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεὸν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. ἰδοὺ τρανῶς τὸ ἦν, ἐδαμοῦ τὸ ἐγένετο, καὶ ὁ μέγας ἀρχάγγελος γαβριὴλ, ὅτε πρὸς τὴν ἄχραντον καὶ ἀπειρόγαμον θεοτόκον ἔλεγε· πνεῦμα

Atqui sol interim radios contrahit, nõ sustinẽs videre suspensum in stipite dominũ: duo quoque cum eo latrones erant in suspendio, altero execrante, altero dicente, *Quid execramur suspensum? nos secundum scelera nostra affligimur.* Iesum deinde allocutus est: *Recordare mei Domine, quum veneris in regnum tuum.* Cui Iesus vicissim, *Hodie mecum eris in paradiso.* O miraculum ingens maledictionis crucifixæ, aperuit paradisum in promissione latronis! O beatum latronẽ, rapuisti in mundo latrocinando, A rapuisti item regnũ cœlorũ istiusmodi confessione. De eo nimirum locutus est prophetа: *Et scarabeus è ligno vocem dabit.* Nostis fratres scarabeum ipsum immundum circa immunda negociosum esse: ita quoq; & hic latro negociosus fuit in latrocinando, in cruce tamen cõfitetur, & in eo expletur quod prophetatũ fuit: loquens igitur dignus habitus est, qui regnum cœlorũ raperet. Ac rursum Esaias dicit: *Ecce Virgo in vtero gestabit, & pariet filium, & vocabunt nomen eius Emanuelẽ quod est interpretatione est, nobiscum Deus.* Quum igitur instaret tẽpus, vt Prophetica vox adimpleretur, emittitur Archangelus Gabriel, indicat hoc ipsum gratiosæ Marię his verbis: *Dominus tecum* (Dominũ appellans communẽ omnium herũ, agnoscens cõmercium feruitutis) *Spiritus Sanctus superueniet in te, & potentia altissimi obumbrabit tibi: adeo quod natũ fuerit ex te, Sanctũ vocabitur, Filius Dei.* Optimo iure sanctũ nuncupatur templũ illius, qui sanctificaturus erat vniuersum orbẽ. Et rursus Esaias: *Puerulus natus est nobis, Filius datus est nobis, cuius imperiũ in humeris ipsius, vocaturq; nomen eius magni Senatus Angelus.* Istis igitur adimpletis, dicit Filius tonitrui: *In principio erat Verbũ, & Verbũ erat apud Deum,* & cętera deinceps. Si ergo per eũ omnia facta sunt: nimirum ipse extra ea est, quæ facta sunt, resq; manifesta, est, eum in Patre semper fuisse. Miseri profectò Arii, furiosi Iudæi, qui neq; rectè legunt, neq; exactè rẽperuestigant, quippe qui obcęcatos habeant mentis oculos, arbitrantes creatorẽ & opificem omniũ, creaturam esse. Audite hæc Euangelistæ verba: *In principio erat.* Quod si dixisset, In principio factus est, haberes quod diceres ex Euangelista, cũ factũ esse. Excute diligenter verba, & deprehendes veritatẽ, atque deinde percunctare Euangelistam, & dicet: Relege conditi mundi originem, & statim tibi loquetur: In principio fecit Deus cœlum & terrã. Sint igitur ea quæ nõ sunt, vt fiant quæ futura sunt. Erat Deus Verbũ apud Patrẽ, per quẽ omnia facta sunt. Rectè igitur Euangelista dixit: *In principio erat Verbũ, & Verbũ erat apud Deũ, & Deus erat Verbũ.* Ecce triplicatam hanc vocẽ, *erat,* & neutriquã illã alterã, non erat. Et Archangelus ad Deiparã: E

πνεῦμα

Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Idque & Apostolus his verbis indicauit: *Christus Dei Virtus & Dei sapientia.* Sed respondebit ad ista Arianus: Cur igitur prouerbiorum author dicit: *dominus creauit me initio viarum suarum ad opera sua?* O impientissime, non audisti Angelum loquentem Virgini, *Quod nascetur ex te, Sanctum vocabitur.* vides quòd de negocio incarnationis mentionem faciat? Quum igitur obsoleta inneteratáque esset natura nostra præuaricatione Adæ patris prosapiæ nostræ, & in mortem delapsi essemus, placuit Deo ad nos mittere suum proprium Verbum, eundemq; & Filiũ & Deum, vt assumeret ex Virgine humanam naturam, vt & ab Apostolo dictum est: Decreuit mittere Filium suum in mundum, natum ex fœmina. Iam (credo) perspicis eum loqui de ratione incarnationis? Sin autem audire concupiscas, de inuisibili deitate, accipe sermonem Pauli: *Qui est (inquit) iubar gloriæ, & forma substantiæ eius.* Idem rursus: *Qui quum in Dei forma esset, non rapiendum arbitratus est, vt esset æqualis Deo, sed seipsum exinaniuit, speciem serui accipiens:* vides nimirum istas voces incarnationem resonare. Quin ipse dominus de se loquitur, *Ego in Patre sum, & Pater in me est,* Idemque rursum: *Ego & Pater vnum sumus,* & per Prophetam: *Videte quod idem sum, & non mutor.* Rursus. *Ego ex Patre profectus sum, & veni.* Et per Hieremiam: *Me reliquerũt fontem viuæ aquæ, & foderunt sibi cisternas contritas, quæ aquam sibi congregare nõ poterunt.* Num hesternum quiddam fons est, aut hodiernũ quiddam aqua? Absit: perennis enim fons, perennis aqua. O miseros, qui Ariana vecordia corripiuntur, quibus melior inuenitur vel ipse Nabuchodonosor, quanquam is seipsum numen arbitratus, imaginem sui in Babylone constituerit, & in fornacem tres pueros coniecerit, quo tempore Verbum toriferũ inter illos aderat, & ignem excutiebat, pueriq; hymnos modulabãtur. Dixit enim ministris suis, *Nonne tres iniecimus in fornacem? & ecce iam quatuor apparent, quartiq; facies similis Deo.* Deteriores ergo isti Nabuchodonozore, qui Filium Deo neq; similem, neq; consubstantialem esse volunt. Dicẽdum est impiis, vt blasphemias suas contineant, & potius cum benedictione in spiritu Verbum reuera numen adorẽt, si forte remittatur impietas blasphemiæ eorum. Istis igitur relegatis reiectisq; ex diuino choro, age discepremus cum Spiritus sancti oppugnatoribus, qui Spiritum asserunt creaturam esse. Quid? an non audistis Dauidem loquentẽ: *Verbo Domini cœli firmati sunt, & Spiritu oris illius omnis potentia eorũ?* En tibi triadem indiuisibilem. Et in mũdi opificio apud Mosem: *In principio creauit Deus cœlũ & terrã: terra autẽ erat inuisibilis &*

πνεῦμα ἅγιον ἐπιλθέτω σοι, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι. τοῦτο καὶ ὁ μακάριος ἀπόστολος ἐδήλωσε λέγων· Χριστὸς θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία. ἀλλ' ἐρεῖ πρὸς ταῦτα ὁ ἀρειομανίτης, ὅτι πῶς λέγει ὁ παροιμιαστής· ὅτι κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, εἰς ἔργα αὐτοῦ. ὦ ἀσεβέστατε, οὐκ ἤκουσας τοῦ ἀρχαγγέλου λέγοντος τῇ παρθένῳ· τὸ γεννώμενον ἐκ σοῦ ἅγιον κληθήσεται; ὁρᾷς ὅτι περὶ τῆς σαρκώσεως τῆς ἀνθρωπήσεως ἔλεγεν; ἐπειδὴ δὲ παλαιὸν ἦν ἐξαίφνης ἡ παλαίωσις ἐν τῇ προβολῇ τοῦ πατρὸς τοῦ γένους ἡμῶν Ἀδάμ, καὶ εἰς θάνατον κατεπεπώκει τὸ γένος ἡμῶν, ἔδοκησεν ὁ θεὸς πρὸς ἡμᾶς πέμψαι τὸν ἴδιον υἱὸν θεὸν λόγον, λαβεῖν τι καθὼς προεῖπον ἐκ τῆς ἀπαρογάμου παρθένου τὸν ναὸν τὸν ἄνθρωπον. καὶ λέγει ὁ μακάριος ἀπόστολος παῦλος· ὡς ἔδοκησεν ὁ θεὸς καταπέμψαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον, γεννώμενον ἐκ γυναικός. ὁρᾷς ὅτι περὶ ἀνθρωπήσεώς ἐστιν; εἰ δὲ θέλεις ἀκοῦσαι περὶ τῆς ἀδιαιρέτου καὶ μιᾶς θεότητος, ἄκουε παῦλου λέγοντος· ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ καὶ πάλιν λέγοντος· ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβών. ὁρᾷς ὅτι περὶ τῆς ἀνθρωπήσεώς εἰσιν αἱ τοιαῦται φωναί; καὶ αὐτὸς ὁ κύριος αὐθεντικῇ φωνῇ εἶπεν· ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί. καὶ πάλιν λέγει Φιλίππῳ· ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἓν ἐσμεν. καὶ λέγει διὰ τοῦ μεγάλου προφήτου· ἐδειπνοποίησάν με, ὅτι ἐγὼ εἰμὶ καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι. καὶ πάλιν λέγει· ἐγὼ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξῆλθον καὶ ἥκω. καὶ διὰ τοῦ ἱερεμίου λέγει ὁ πατήρ· ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος, καὶ ὤρυξαν ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους, οἳ οὐ δυνήσονται ἑαυτοῖς ὕδωρ συναγαγεῖν. οὐχὶ ἡ πηγὴ καὶ σήμερον τὸ ὕδωρ· μὴ γένοιτο· ἀεὶ πηγὴ, ἀεὶ ὕδωρ. πάλαι οἱ ἀχάριστοι ἀρειομανῖται· τούτων κρείττων εὑρέθη ὁ ναβουχοδονόσορ, ὃς ἑαυτὸν θεὸν νομίζων εἶναι, καὶ ἵνα ἑαυτοῦ σήσας ἐν βαβυλῶνι καὶ ἐμβαλὼν εἰς τὸ κάμινον τοῦ πυρὸς ἀναίαν καὶ ἀζαρίαν καὶ μισαὴλ καὶ τοῦ δροσοποιοῦ λόγου ἐν μέσῳ αὐτῶν γινομένου, καὶ ἐξελάσαντος τὸ πῦρ, καὶ αὐτῶν ὑμνούντων. καὶ ἐλθόντος τοῦ ναβουχοδονόσορ καὶ ἑωρακότος αὐτοὺς ὑμνοῦντας, εἶπε τοῖς παισὶν αὐτοῦ· οὐχὶ ἄνδρας τρεῖς ἐβάλομεν εἰς τὸ κάμινον; οἱ δὲ εἶπον· ἀληθῶς βασιλεῦ. καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς· ἰδοὺ θεωρῶ ἐγὼ ἄνδρας τέσσαρας, καὶ ὁ τέταρτος ὅμοιος υἱῷ θεοῦ. ὦ ναβουχοδονόσορ, σεαυτὸν θεὸν ἐποίησας, πῶς οἶδας, ὅτι ὅμοιος υἱῷ θεοῦ ἐστιν; καὶ θέως εἶπεν αὐτὸς κατανυχέ με εἰπεῖν. κρειττόνων τούτων εὑρέθη ναβουχοδονόσορ τῶν ἀσεβῶν καὶ μηδὲ ὅμοιον μηδὲ ὁμοούσιον λεγόντων τὸν υἱόν. εἰ πάντοις ἀσεβέσι μὴ βλασφημεῖν, ἀλλ' εὐφημοῦντας πρόσκυνεῖν τὸν ὄντα θεὸν λόγον ἐν πνεύματι, εἰ ἄρα ἀφεθήσεται ἡ ἀσέβεια τῶν βλασφημιῶν αὐτῶν. τούτων τοίνυν ἐξορακισθέντων καὶ ἐκβληθέντων ἐκ τοῦ θείου χοροῦ, εἴπωμεν καὶ πρὸς τούτων ἀδελφοὺς τοὺς τροπικούς, τοὺς λέγοντας τὸ πνεῦμα εἶναι κτίσμα. ὦ τροπικοὶ ἀκηκόασι τοῦ δαβὶδ λέγοντος· τῷ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. ἰδοὺ ἡ τριὰς ἀδιαίρετος. καὶ πάλιν ἐν τῇ κοσμοποιΐᾳ διηγούμενος ὁ μέγας θεράπων μωυσῆς· ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατα-

ἐπάλξεις· καὶ σκόπει ἐπάνω τῆς ἀβύσσου, καὶ πνεῦμα θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος. ὁμοίως καὶ ὁ μέγας παῦλος λέγει, ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν κράζον ἀββᾶ ὁ πατήρ. καὶ αὐτὸς ὁ πατὴρ λέγει διὰ τοῦ μεγάλου προφήτου· σκεδῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα. καὶ προφητεύσουσι. καὶ αὐτὸς ὁ κύριος ἐλθὼν σῶσαι τὸ γένος ἡμῶν ἐκ τῶν ἀνθρώπων αὐθεντικῇ φωνῇ εἶπεν· ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοὶ, καὶ ἐγὼ εἰμὶ ἡ ἀλήθεια, καὶ ἐὰν ἀπέλθω πρὸς τὸν πατέρα μου, οὐκ ἀφήσω ὑμᾶς ὀρφανούς, ἀλλ' ἀποστελῶ ὑμῖν τὸν παράκλητον τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας. ἰδοὺ τὸ πνεῦμα ἐν τῇ ἀληθείᾳ, ἡ ἀλήθεια ἐν τῷ πατρί. ἰδοὺ ἡ τριὰς ἀδιαίρετος, τὸ τρίπλοκον σχοινίον, ἐν ᾧ τὰ δῶρα πάντα προσφέροντες προσφέρομεν τῷ πατρί. καὶ οὗτοι οὖν σὺ τοῖς ἀρειομανίταις ἀπόλλο. ἄπωμεν καὶ πρὸς τὸν ἀτυχέστατον σαμοσατέα παῦλον, τὸν λέγοντα, ὅπερ ἀφ' οὗ προῆλθεν ἀπὸ τῆς ἀπειρογάμου παρθένου, ἀπὸ τότε υἱὸς ἐχρημάτισεν. ἄφρον οὐκ ἤκουσας αὐτοῦ τοῦ κυρίου λέγοντος πρὸς τοὺς ἰουδαίους· ὁ πατὴρ ὑμῶν ἀβραὰμ ἠγαλλιάσατο ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμὴν, καὶ εἶδε καὶ ἐχάρη. τῶν ἀχαρίστων ἰουδαίων εἰπόντων πρὸς αὐτὸν κύριον, οὔπω πεντήκοντα ἔτη ἔχεις, καὶ λέγεις ἑωρακέναι τὸν ἀβραάμ; ἀπεκρίθη πρὸς αὐτοὺς καὶ ἔλεγεν· ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, πρὶν ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγὼ εἰμί. οὐ πρὶν ἀβραὰμ γενέσθαι, αὐτὸς ἦν, πῶς λέγεις, ὅτι μετὰ τὴν ἔνσαρκον αὐτοῦ παρουσίαν υἱὸς ἐχρημάτισεν; οὐκ ἤκουσας ἐν τῇ παροιμίᾳ τῇ αὐτῇ ἡ σοφία πῶς ἔλεγεν; γὼ ἤμην ᾗ προσέχαιρε, καθημέραν δὲ ἐφαινόμην ἐν προσώπῳ αὐτοῦ, ὅτε ἑτοίμησε τὴν οἰκουμένην συμπαρήμην αὐτῷ. καὶ πάλιν, [λέγει ὁ μέγας παροιμιαστής]· ὁ θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν. ἰδοὺ ἀεί ἐστιν ἐν τῷ πατρί. καὶ ὁ [μέγας] ἀπόστολος· Χριστὸς θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία. τί πρὸς ταῦτα λέγει ὁ ἀνόητος σαμοσατεύς; καὶ αὐτὸς ἐξυδρώσας τὸν θεῖον τοῦτον οἶνον, ἓν πιὼν καὶ τυμπανωθείς, ἀπώλετο σὺν τοῖς ἀρειομανίταις. ἄπωμεν καὶ πρὸς τοὺς [ἀσεβεστάτους] μανιχαίους τοὺς τρυγιοὺς τῶν κακῶν. ὦ ἀσεβέστατοι μανιχαῖοι, λέγετε δύο ὑποστάσεις εἶναι ἀγαθὸν καὶ πονηρόν; καὶ λέγεις τὸ πονηρὸν θέλοντα μάχεσθαι τῷ ἀγαθῷ, ἵνα λάβῃ μέρος τι, καὶ ὁ ἀγαθὸς, φησὶν, ἀγαθὸς ὢν καὶ μὴ θέλων μάχεσθαι, δέδωκε προχωρήσας μέρος τι τῷ πονηρῷ, καὶ γέγονε τῷ πονηρῷ ἐν ἥμισυ μέρος, καὶ τῷ ἀγαθῷ ἥμισυ μέρος, καὶ μεταμεληθὲν φησὶν ἦλθε τὸ ἀγαθὸν προσκόψασθαι εἰς πόλεμον, καὶ ἐχρημάτισεν ἑαυτὸν ἐν τῷ τοῦ πονηροῦ σχήματι. ἀλλ' ὦ ἀσεβέστατε μανιχαῖε, ὅτι ἐλάκληρον εἰς τὸ ἀγαθὸν λέγεις οὐκ ἠθέλησε μάχεσθαι, καὶ ὅτι ἥμισυ γέγονεν, ὡς λέγεις εἰς πόλεμον ἦλθε. πρὸς τοῦτο λέγει ὁ ἀσεβέστατος μανιχαῖος, ὅτι ἦλθον ζητῆσαι τὸ ἀπολωλός. ὦ πολλῆς ἀφροσύνης, πόθεν οὖν ἔτι ἀγαθοῦ γνώρισμα; μάλιστα ὅτι ἐν τοῦ πονηροῦ σχῆμα ἀπέλασε κατὰ σέ. ὥσπερ οἰκοδεσπότης γυναῖκα ἐὰν ζωγράφος γράψῃ ἐν εἰκόνι πρὸς χρῆμα ἀσέμνως, καὶ παρερχόμενος ὁ οἰκοδεσπότης ἴδῃ τὴν ἰδίαν γαμετὴν πρὸς χρῆμα οὖσαν, οὐκ ὀργισθεὶς καὶ πλήρης θυμοῦ γινόμενος ἀναιρήσει τὸν τοῦτο τολμήσαντα ποιῆσαι; πόσῳ

nata, & tenebræ supra abyssum, & spiritus dominiferebatur super aquas. Quin & Paulus dicit: *Emisit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra, clamantem, abba, hoc est, Pater noster.* Iohel item ex persona Dei: *Effundo de Spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt.* Dominus quoque de se: *Ego in Patre, & Pater in me:* &, *Ego sum veritas:* &, *Si abiero ad Patrem meum, non relinquam vos orphanos, sed emittam Paracletum Spiritum illum veritatis.* Ecce Spiritum in veritate, veritatémque in Patre. En tibi triadem indiuisam, funiculum nimirum triplicem, in quo manipulos constringentes offerimus Patri. Cæterum & isti cum Arianis perierint. Verba igitur faciamus ad Paulum Samosatensem, qui ita loquitur: Ex quo prodiit ex intacta Virgine, iam inde illum esse filium factum. Demens qui non audiuit dominum dicentem ad Iudæos: *Et Abraham exultauit, vt conspiceret diem meum, quo conspecto gauisus est*: ibi Iudæis dicentibus, *Nondum quadraginta annorum es, & Abraham vidisti?* responsum est à Christo, *Antequam Abraham esset, ego sum.* Si priusquam Abraham nasceretur, Ipse existit, qua ratione dicitis, eum à suo carnali aduentu, oraculorum diuinitatisque participem esse factũ? Quum rursus Prouerbiorum author dicat in sua sapientia: *Ego sum, cum qua gaudebat: quotidie exhilarabar in præsentia eius: quum mundum ædificaret, aderam illi.* Ac rursum: *Deus Sapientia fundauit terram:* vides quàm in perpetuum existat in Patre. Item quoque Apostolus: *Christus Dei potentia, Dei sapientia.* Cæterum, ad ista respondit stolidus Samosatenus, diluens istud diuinum merum, ex quo diluto quum bibisset, aqua intercute concepta cum Arianis interiit. Quinimo aduersus Manichæos impurissimè sceleratos arma moueamus. O impiissimi, asseritis duos deos esse, & ex his alterum bonum, alterum malum: additisq; malum cum bono pugnã affectare, vt partem aliquam obtineat, & bonũ, quia bonus est, & pugnam recusat, partem aliquam malo concessisse, & semissem rerũ venisse in ditionem mali, & semissẽ in boni passione remansisse: bonum deinde pœnitentia ductum, se ad bellum instruxisse, & sese deformasse ad speciem mali. Sed o impientissimi, cur, quum solidum integrumq; erat Verbum illud, quod bonum appellatis, à pugna abhorruit: quum autem dimidiatũ fuit, ad dimicandum processit? ideóque, vt ait Manichæus, ad quærendum venit quod perierat. O ingentem vecordiam! Quod igitur indicium notáque in bono, vnde agnosci possit, quum ille sub mali forma latebat? quæ tua est opinio? veluti si matronam turpi fœdáq; imagine describat pictor, eamque talem maritus aspiciat, quì fieri potest, vt non inde ira furoréq; correptus, pictorẽ, qui hoc ausus fuit, interficiat?

πότῳ

Quanto igitur iſte magis plectendus eſt, quum audeat deblaterare, bonum ex ſuſcepta forma mali qua abutebatur, præſtantiorem fortioremque incepiſſe heri. Hæc ſunt ſcelera hominum inſanientium & impiorum. O impiiſſime & impuratiſſime Manichæe. Non audis Matthæum dicentem de incarnatione in libro de natiuitate Ieſu Chriſti, Filij Dauid, filij Abrahām? Sed dices te non recipere niſi vetus teſtamentum: Quid igitur? Non audis Dominum loquentem, *Si crederetis Moſi, & mihi credideretis? Nam & Moſes de me hæc verba fecit: Prophetam vobis talem excitabit Dominus, ex fratribus veſtris, qualis ego ſum.* Hunc Prophetam agnouit Samaritana, quum diceret: *Domine, video te Prophetam eſſe.* Ecce vniuerſi eum & Dominum & hominem confitentur. Quomodo poteſt racemus eſſe abſque vite? quomodo poteſt totum illud negocium, mundique ſalus confirmari, niſi indicis Prophetæ eius nomen prædiçaſſent, præſertim ipſo Domino dicente, Legem & Prophetas eſſe vſque ad Ioannem? Et rurſum: *Non veni vt ſoluerem legem & prophetas, ſed vt adimplerem.* O feces & ſedimenta omnium hæreſium: idoneum ſatiſque eſt ad fidem faciendam, vel ſolum ipſius nomen. De iſtis autem in Pſalmorum cantilenis habetur, dixit inſipiens in corde ſuo, non eſt DEVS, corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt in ſtudiis ſuis. Nimirum iſti quoque aduentum eius in carne pernegent, affirmentque fuiſſe imaginariam rem, non veram aut ſolidæ naturæ, quum tamen Dominus loquatur, *Quid me quæritis interficere hominem, qui vobis vera effatus eſt?* Rurſum, ad eum à quo alapis cædebatur, Si male locutus ſum, adfer teſtimonium de malis verbis: ſin autem recte, cur me laceras. Nunquid inanis ſpecies verberari poteſt, aut affigi in cruce? Sequitur igitur vt corpus fuerit. cur igitur iactatis rem imaginariam fuiſſe? Et iſti quoque euaneſcant, & deliquio mentis pereant, qui vinum illud meracum, dilutum arbitrantur. Conuertam igitur verba noſtra ad Marcionem, & Valentinum, & Baſilidem, aſſerentes Dominum veluti aquam, per canalem penetraſſe per impollutam deiparam Virginem. Quid? an non auditis quid Archangelus Gabriel Virgini loquatur? *Aue gratioſa Dominus tecum, Spiritus ſanctus deſcendet in te, & virtus altiſſimi obumbrabit tibi, nam quod ex te naſcetur, Sanctum vocabitur.* Si igitur dixiſſet, *per te*, veriſimile aliquid haberet iſta impudentia: cæterum, quum dicat, ex te, clare demonſtrat, Deum Verbum aſſumpſiſſe ex ea humanum templum: ſed & iſti abiiciātur cum reliquis. Iam eadem ratione verba faciamus ad infelicem Miluium, arbitrantem ſe extollere virginitatem, & coniugiū infamare poſſe, quū Deus

πόσῳ μᾶλλον τὸν λέγοντα ὅτι τὸ πονηρὸν σχῆμα ἀνέλαβεν; ἰσχυρότερον ἐστι τοίνυν ὃ ἀπέχρησαν τὸ σχῆμα. ταῦτα τὰ τῶν ἀφρόνων καὶ ἀσεβῶν τὰ πολυμήματα. ὦ ἀσεβέστατε τρυγιὲ τῶν κακῶν μανιχαίε, σὺκ ἤκουσας ἐν Ματθαίῳ λέγοντι περὶ τῆς ἀνανθρωπήσεως· Βίβλος γενέσεως ἰησοῦ χριστοῦ υἱοῦ δαβὶδ υἱοῦ ἀβραάμ. ἀλλ' ἐρεῖ· ὅτι ἃ λέγομεν τὰ παλαιὰν, κἀγὼ ἐρῶ πρὸς αὐτὸν, Διατί ἃ δέχῃ τὰ παλαιὰν; ἐκ ἤκουσας αὐτὸ ὃ κύριος λέγοντος τοῖς ἀσεβέσι καὶ ἀχαρίστοις Ιουδαίοις· εἰ ἐπιστεύετε μωυσῇ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί, ὅτι μωυσῆς περὶ ἐμοῦ ἐλάλησε. τί ἐλάλησεν ὦ κύριε; προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει κύριος ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν ὡς ἐμέ. τοῦτον τὸν προφήτην ὡμολόγει ἡ μακαρία σαμαρεῖτις λέγουσα· κύριε θεωρῶ ὅτι προφήτης εἶ σύ. εἰ καὶ ἄνθρωπον καὶ κύριον καὶ προφήτην ὡμολόγει ἡ μακαρία σαμαρεῖτις, ἰδοὺ πάλιν καὶ ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται, οἱ μεγάλοι καὶ οἱ ἅγιοι ὁμολογοῦσι. πῶς δυνατὸν βότρυς εἶναι ἄνευ ἀμπέλου; πῶς δυνατὸν βεβαιωθῆναι πᾶσα πραγματεία, ἡ εἰς τὸν κόσμον μέλλουσα ἔσεσθαι σωτηρία; ὁμολογήσουσιν εἰ σημαντέρες οἱ μεγάλοι προφῆται καὶ ὁ νόμος μᾶλλον αὐτὸ ὃ κύριος λέγοντος· ὅτι ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται μέχρις Ιωάννου. καὶ πάλιν, σὺκ ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον οὐδὲ τοὺς προφήτας, ἀλλὰ πληρῶσαι. ὦ τρυγιοὶ πασῶν αἱρέσεων. αὖ πάρκεις αὐτοῖς ἐστὶ τὸ ὄνομα, πρὸς τὴν πίστιν αὐτῶν. περὶ τούτων εἶπεν ὁ μέγας ψαλμῳδὸς δαβίδ· εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ σὺκ ἔστι θεός· διεφθάρησαν καὶ ἐβδελύχθησαν ἐν ὅπῃ ἠθέλησαν αὐτοὶ, μὴ ὁμολογήσαντες τὴν ἔνσαρκον παρουσίαν, ἀλλὰ φαντασίαν, λέγοντος τοῦ κυρίου πρὸς τοὺς Ιουδαίους· τί με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι ἄνθρωπον, ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα; καὶ πάλιν λέγοντος αὐτοῦ πρὸς τὸν ὑπηρέτην τὸν ῥαπίσαντα αὐτόν· εἰ κακῶς ἐλάλησα· μαρτύρησον περὶ τοῦ κακοῦ· εἰ δὲ καλῶς, τί με τύπτεις; μὴ δυνάται φαντασία τύπτεσθαι ἢ περιλωβᾶσθαι ἐν τῷ σαρκί; σὺκ ἄρα σῶμα ἦν; καὶ πῶς λέγει ὅτι φαντασία ἐστί; καὶ ἵνα σωτηρίαν φανιζέσθωσαν νομίζοντες, ἄκρατον εἶναι τὸν θεῖον οἶνον καὶ εἰς ἕκστασιν γενόμενοι ἀπώλοντο. εἴπωμεν καὶ πρὸς μαρκίωνα καὶ οὐαλεντῖνον καὶ βασιλίδην τὸν λέγοντα, ὡς διὰ σωλῆνος ὕδωρ προελθόντα τὸν κύριον διὰ τῆς ἀχράντου καὶ ἀπειρογάμου μαρίας. ὦ ἀσεβέστατοι, σὺκ ἠκούσατε τοῦ μεγάλου ἀρχαγγέλου γαβριὴλ λέγοντος, πρὸς τὴν ἄχραντον παρθένον μαρίαν· χαῖρε κεχαριτωμένη, ὁ κύριος μετὰ σοῦ. πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σε, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι. τὸ γὰρ ἐκ σοῦ ἅγιον κληθήσεται. εἰ δὲ εἶπεν, διὰ σοῦ, πθανὸν ἦν τὴν ἀναισχυντίαν· ἐν τῷ λέγειν, σὺκ ἂν, δείκνυσιν ὅτι ἐξ αὐτῆς ἔλαβεν ὁ θεὸς λόγος τὸν ναὸν ἄνθρωπον. καὶ ἵνα σωσκαλέσθωσαν μετὰ τῶν νεῶν ἰουδαίων χελιομάχων ἀρειομανιτῶν. ὁμοίως καὶ πρὸς τὸν ἀνόητον καὶ ἀτυχέστατον ἱερακᾶν εἴπωμεν, τὸν νομίζοντα ὑψοῦν τὴν παρθενίαν καὶ ἀθετεῖν τὸν γάμον. ὦ ἱερακᾶ· εἴπωμεν τὸ νομικὸν·

ὁ θεὸς

ὁ θεὸς λόγῳ δὲ πάλιν ἐν τῷ παλαιῷ διαθήκῃ ἤκουσε τὴν ἕνωσιν πρὸς τὸν ἀδάμ. ἀλλὰ τί λέγεις, ὅτι ἃ δέχομαι, τῷ παλαιᾷ; ἔχω ἐν τῷ εὐαγγελίῳ σὺ ἤκουσας τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ φανερωθῆναι κύριον ἐν κανᾷ τῆς γαλιλαίας εἰς τὸν γάμον, καὶ οἴνου λείψαντος πεποίηκε τὸ ὕδωρ οἶνον; καὶ πάλιν τῶν ἰουδαίων λεγόντων πρὸς αὐτὸν· Μωσῆς δέδωκεν ἡμῖν βιβλίον ἀποστασίου, τί εἶπε πρὸς αὐτοὺς ὁ κύριος; Μωσῆς δεδώκεν ἡμῖν βιβλίον ἀποστασίου πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν γέγραπται γάρ· ὁ θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω. ἐπεὶ πῶς δύναται κλάδος ὑποστῆναι ῥίζης μὴ ὑποκειμένης; πῶς δύναται παρθένος εἶναι πατρὸς καὶ μητρὸς μὴ ὄντων; καὶ ἕτοι σὺν τοῖς ἑταίροις αὐτῶν ἀπόλοιντο· ἐπιστρέψωμεν καὶ πρὸς τὸν νάβαθον τὸν λέγοντα ἑαυτὸν καθαρὸν καὶ νομίζοντα ἀναιρεῖν τὴν μετάνοιαν. πλήρης βορβόρου καὶ ῥυσωδίας ὤν, οὐκ ἤκουσας τὸ ἀγαθὸν καὶ φιλανθρώπου τοῦ τῶν ὅλων θεοῦ διὰ τοῦ μεγάλου προφήτου λέγοντος· θέλω, τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ἀλλὰ τὴν μετάνοιαν; καὶ πάλιν ὁ μέγας ἰὼβ οὐδεὶς καθαρὸς ἀπὸ ῥύπου, οὐδ' ἂν μία ἡμέρα ὁ βίος αὐτοῦ ἡ ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ πάλιν τῶν μαθητῶν λεγόντων τῷ κυρίῳ· ποσάκις συγχωρήσωμεν τῷ ἁμαρτάνοντι; ἕως ἑπτάκις; ὁ δὲ κύριος εἶπεν πρὸς αὐτούς· ἀλλ' οὐχὶ ἕως ἑβδομηκοντάκις ἑπτά. ἀνακυλιομένης τῆς ἐπαγγελίας διαιωνίζεται ἡ μετάνοια· οὐχ' ἵν' ἀνέντες ὑπερβάλωμεν ἁμαρτάνειν· μὴ γένοιτο· ἀλλ' ἵνα ὑπερβάλωμεν τὴν ἀγαθότητα, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ φιλανθρώπου τῶν ὅλων θεοῦ. καὶ πάλιν διὰ τοῦ μεγάλου ἡσαΐου ἐπικηρύσσοντος τῇ ἱερουσαλὴμ καὶ λέγοντος αὐτῇ· ἄκουε οὐρανέ καὶ ἐνωτίζου ἡ γῆ, ὅτι ἐγὼ ἐγέννησα, καὶ ὕψωσα· αὐτοὶ δέ με ἠθέτησαν, καὶ τὰ ἑξῆς. εἴδατε ἀδελφοί, καὶ μὴ τὸ αὐτὸ τῷ προτέρῳ γενέσθω ἀπολλῶ λέγω· λύσασθε, καθαροὶ γίνεσθε, ἀφέλετε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν, ὦ μεγάλης ἀγαθότητος. καὶ πάλιν τοῦ πέτρου τοῦ μεγάλου ἐπόντος πρὸς αὐτὸν, ὅτι ἐπερώτησε τοὺς μαθητὰς λέγων· τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι; οἱ μὲν ἔλεγον ὅτι ἠλίας εἶ, ἄλλοι ἔλεγον προφήτης. καὶ αὐτὸς εἶπόντος πρὸς αὐτοὺς· ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε; καὶ ἀποκριθεὶς ὁ πέτρος εἶπε, σὺ εἶ ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος ὁ ἐρχόμενος εἰς τὸν κόσμον. ὠφέλησε δὲ εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ κύριος· μακάριος εἶ Σίμων βὰρ ἰωνᾶ ὅτι σὰρξ, καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι ἀλλ' ὁ πατήρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. σὺ εἶ πέτρος καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν. σοὶ δώσω τὰς κλεῖς τῶν βασιλειῶν οὐρανῶν, καὶ πάντα ὅσα ἂν δήσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ πόσῳ τὰς ἐπαγγελίας λαβὼν, εἶπε τῷ κυρίῳ, ἀκολουθήσω σοι ὅπου ἐὰν ἀπέρχῃ καὶ θήσω τὴν ψυχήν μου ὑπὲρ σοῦ. ἀλλ' οὐθέως εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ κύριος· ἀμὴν λέγω σοι σήμερον πρὶν τοῦ ἀλέκτορα φωνῆσαι τρὶς ἀπαρνήσῃ με. ἀρθέντος τοῦ κυρίου εἰς τὸν οἶκον τοῦ καϊάφα καὶ πάντων τοῦ συνεδρίου μετὰ τοῦ καϊάφα, καὶ τὸν πέτρον ἑστῶτα ἐν τῷ πυλῶνι ὃν καὶ ἰδὼν ὁ παῖς εἶπε πρὸς αὐτόν, οὐκ εἶ σὺ μετ' αὐτοῦ; ὁ δὲ πέτρος εἶπε πρὸς αὐτὸν· οὐκ εἰμί. καὶ πάλιν τῆς θυρωροῦ εἰπούσης πρὸς αὐτὸν, μὴ καὶ σὺ ἐκ τῶν γαλιλαίων εἶ; ἀπεκρίθη καὶ εἶπεν, οὐκ εἰμί. καὶ τὰ ἑξῆς. ἐπερωτήσαντος αὐτὸν, ἠρνήσατο. καὶ οὐθέως ἀλέκτωρ ἐφώνησε· καὶ γραφεὶς ὁ τῶν ὅλων κύριος προσέσχε τῷ πέτρῳ καὶ ἐδάκρυσεν ὁ πέτρος, καὶ διὰ τῶν δακρύων ἀπήλειψε τὴν ἄρνησιν ἐν αὐτῇ τῇ μετανοίᾳ. καὶ πάλιν ὁ ἅγιος προφήτης εἶπεν· ἆρα σὴ ἡ καθαρὰ ἐνώπιον αὐτοῦ. εἰ ἆρα ἡ καθαρά, πῶς σὺ τὸν καθαρὸν καὶ ὁσιολαγνον καὶ φιλάνθρωπον θεὸν, σκληρὸν καὶ ἀφιλάνθρωπον λέγεις; καὶ ἵνα συνεκβαλλέσθω μὴ τῶν ἄλλων αἱρέσεων. ἔτι πρὸς τὸν δίκαιον φρύγα τὸν λέγοντα

ibique loquatur Adam: *Ea de causa relinquet homo patrem & matrem, & conglutinabitur ei, & erunt duo in carnem vnam.* Cæterum, iste vetus Testamentum non recipit: Quid ergo? Nunquid auscultas in Euangelio Dominum in Cana ad nuptias vocatum, easque benedixisse, & ex aqua vinum fecisse? & rursus alibi Iudæis dicentibus sibi Molem concessisse libellum repudij, Christum respondere, id Molem ipsis concessisse ob peruicaciam, duritiemque animi: &, Quos Deus coniugauit, homo ne separet? Quomodo potest ramus consistere, si non subsistit radix? Quomodo virgo esse potuerit, si non habeat patrem & matrem? Et isti quoque cum suis gregalibus in perniciem abeant. Compellamus igitur Nouatum se purum prædicantem, & pœnitentiam tollentem, hominem oppletum cœno & fœtore. Non audisti humanissimum Deum per Prophetam loquentem, *Nolo mortem peccatoris, sed pœnitentiam:* aut Iob loquentem, *Nullus purus a sordibus, nec si vel vnius diei eius vita fuerit.* Et Petro quoque interroganti, Num ad septenas vices peccatori veniam daret, responsum esse, vsque septuagies septies, atque ita reuolutis vicibus, redintegratisque, semper perennare pœnitentiam. Non, vt hæc audientes in peccatis permaneamus. Absit. Sed, vt declaretur illius bonitas. Et Esaias, *Audi cœlum, & auribus percipe terra, filios genui & exaltaui, ipsi autem sprenerunt me*, & cætera deinceps. Postmodum autem addit, Lauamini, mundi estote, & auferte peccata vestra. Atque adeo Petrus, qui reuelationem acceperat, eum non ex carne, neque ex sanguine esse Filium Dei, sed ex Patre cœlesti, is ipsus (inquam) qui claues cœlestes acceperat, qui Domino se addixerat, nunquam se eum negaturum, etiamsi cum eo moriendum esset, quum postmodum eum ter abnegasset, lachrymis eluit abnegationem. Quia & rursus Propheta, *Astra non sunt pura coram eo.* Si autem ne astra quidem pura sunt, quomodo tu te purum, & misericordem & humanum dominum, durum & immitem facis? Cæterum, & iste cum reliquis hæresiarchis abiiciatur. Dicamus porro Phry-

A B C D

gi illi, qui ait, In aduentu Saluatoris, solum aduenisse hominem. Dicamus item Priscillis aniculis delirisque & despicabilibus: Qui fieri potuit, post aduentum Saluatoris, Propheta superueniret? nunquid ad aures tuas hæc verba perueuerunt? *Lex & Prophetæ vsque ad Ioannem.* Audi igitur populi Dei, sicuti rex in vrbe aduenturus emittit præcones qui significent, quo cultu sit apparitura. Cæterum vbi is aduenerit, eiusque aduentum acceperint, nullo iam inde denunciatore opus habent, quum suis oculis ipsum conspexerint. Iam si quis in ea vrbe dicat, regem aduenturum esse, nonne eum conspuerent oppidani? dicerentque se eum iam in vrbe habere, ac proinde mirari, quod de aduentu eius loquatur? Et isti quoque cum cæteris perirent. Alloquamur ergo nouam hæresim, quæ ex Syria in Ægyptum promanauit, & Apollinarios, ipsum Apollinarem nouum dogma proferentem: Eum scilicet corpus solum ex illibata Virgine sumpsisse, Deumque vicem animæ subiisse. O imperfectissime & exanimis Apollinari. Quid ais? Quum perfectus homo, ob præuaricationem mandati è paradiso deiectus, in mortem cecidisset, eius tantummodo carnem redemptam recuperatamque à Christo esse arbitratus? sed quid de anima cenies: quomodo illa (quæso) hac ratione redimi potuit? Non intelligis quid Esaias dicat: *Puerulus natus est nobis, & Filius datus est nobis, cuius imperium in humeris ipsius, & vocabitur nomen eius magni consilii Angelus.* Quid? an dixit ibi: *caro nata est nobis, ac non potius puerulus & Filius genitus est nobis?* Quum igitur puerum dicit, integrum hominem significat. Exhibito igitur integro homine, filius ille tonitrui dicit simplici voce: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deũ, & Deus erat Verbum, & hoc erat in principio apud Deum.* Et rursum ipse Dominus: *Anima mea conturbata est*: ad quem pertinet vox ista, an ad Deum Verbum? Apage sis: Deus qui Verbum est, impertubabilis est: & qui venerat ad sedandas perturbationes, ipsene edidit hanc vocem? an vis eam vocem corporis esse? Erras: ex se enim corpus immobile est, nisi anima in eo fuerit. Quid? an non audis Mosem loquentem *Ostende mihi teipsum*? ac statim audit: *Nemo visurus est faciem meam, & viuet.* Postquam autem corpus positum erat in sepulchro, quomodo descendit nuda deitas ad inferos, vt seruaret animas? potius eo modo ad perdendum, quam ad seruandum descendisset. Nemo enim potuisset videre nudam deitatem, & incolumis esse. Opus igitur fuit anima, vt per animam animæ seruari possent. Quum iterum Dominus, *Pastor ille bonus animam suam ponit pro ouibus suis.* Et: *Ego sum pastor ille bonus.* ac rursum: *Potestatem habeo deponendi animam, & resumendi eam.* Et Ioseph oraculo admonitus, vt ex Ægypto reuerteretur, eidemque ab Angelo dictum fuit: *Mortui sunt qui quærunt animam pueri.* En tibi testimonium in sacris literis, ubi

λέγοντα, μετὰ τὴν ἐπιδημίαν τοῦ σωτῆρος ὑπιδεδημηκέναι μοναχὸν καὶ πρισκιλλιανὸν. πάντα γὰρ τὰ ῥεῦμα πνεύματα ἴσως κεκεμφωμένων, ὡς δυνάμεναι μετὰ τὴν ἐπιδημίαν τοῦ σωτῆρος πάλιν τὰς φήτης ὑπιδεδημηκέναι; οὐκ ἤκουσας ὅτι ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται ἕως ἰωάννου; ἄκουσον οὖν λαὸς τοῦ κυρίου. ὥσπερ βασιλεὺς μέλλει καθαντοῦν ἔν τινι πόλει, καὶ ἀποστέλλει σημάντρας λέγων ἰδοὺ ποίῳ σχήματι μέλλων ἔρχεσθαι. ἐὰν δὲ ὑπιδημήσῃ καὶ ὑπιγνωσθῇ τῷ ὑπισημανθέντι ἐπιδημίαν ποιεῖσκωῤῥῆτος αὐτὸν ἐκ ἔτι χρεία τοῦ σημαίνοντος. αὐτοψίαι γὰρ ἑώρακαν τὸν σημανθέντα. ἐὰν δέ τις εἴπῃ ἐν τῇ αὐτῇ πόλει, ὅτι μέλλει ἔρεσθαι βασιλεὺς, καὶ ἂν καταπτύσωσιν αὐτὸν οἱ ἐν τῇ πόλει λέγοντες, ὅτι ὃν ἑωράκαμεν καὶ ἔχομεν μεθ' ἑαυτῶν. πῶς σὺ λέγεις. ὅτι σημαίνω ὡς ἀρχὴν ἄλλον, καὶ ἕτοι τοίνυν σὺ ταῖς ἀλλοφύλοις αἱρέσεσιν ἀπώλοντο. εἰπωμεν καὶ πρὸς τὴν νέαν αἵρεσιν, τὴν ἐκ συρίας ἐλθοῦσαν εἰς ἄγυπτον τοὺς ἀπολιναρίτας καινὸν δόγμα ἀπολιναρίου προσεύχαντες, σῶμα μονον λαβόντα ἐκ τῆς ἀχράντου καὶ ἀειπαρθένου μαρίας, καὶ αὐτὸν τὸν θεὸν λόγον ἀντὶ ψυχῆς ὄντα. ὦ ἀπολίστατε, ἄψυχε καὶ πλέον τοῦ ἀνθρώπου παραβάτην τῆς ἐντολῆς πρόξαντος καὶ ἐκβληθέντος τοῦ παραδείσου, καὶ εἰς θάνατον καταπεσόντος, μερικῶς ἔσωζε τὸν ἄνθρωπον; καὶ πῶς ἔμελλε σώζεσθαι ἡ ψυχή; ἐκ ἤκουσας δὲ μεγάλου προφήτου ἡσαΐου καὶ τῆς θείας σου κηρύσσοντος ὅτι παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν. καὶ ἡ ἀρχὴ ὑπὲρ τοῦ ὤμου αὐτοῦ, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, μὴ εἰπὲν ὅτι ἀρχὴ παιδίον καὶ υἱὸς ἐγεννήθη; γνῶθι σαυτὸν, ὅτι παιδίον λέγων τέλειον ἄνθρωπον δείκνυσι. δεικθέντος τοίνυν τοῦ τελείου ὁ μέγας εὐαγγελιστὴς ἰωάννης ὁ υἱὸς τ βροντῆς ἁπλῇ τῇ φωνῇ λέγει· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεὸν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τ θεόν. πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲν καὶ αὐτὸς ὁ κύριος λέγει. τοῦν ἡ ψυχή μου τετάρακται. εἰς τίνα φθάνει αὐτὴ ἡ φωνή; εἰς τὸν θεὸν λόγον; ἄπαγε ὁ ἀπέραντος θεὸς λόγος, ἐλθὼν τ παραχὴν πῶσαι, αὐτὸς ἔλιγε τ φωνήν. ἀλλὰ τὸ σῶμα μᾶλλον θέλεις λέγειν, ὅπι αὐτὸ εἶπε; σφάλλῃ, καθ' ἑαυτὸ τὸ σῶμα ἀκίνητόν ἐστιν, ἐὰν μὴ ἡ ψυχὴ ἦν ἐν αὐτῷ. οὐκ ἤκουσας μωυσέως λέγοντος· ἐμφάνισόν μοι σαυτὸν καὶ εὐθέως ἀνάγει· ἀλλ' εἰς ὄψεσθε τὸ πρόσωπόν μου οὐ ζήσεται. μὴ δὲ τὸ τεθνηκὸς τὸ σῶμα ἐν τῷ μνημείῳ σὺν τῆς σώμασι, πῶς κατήρχετο ἡ θεότης ἐν τῷ ᾅδῃ σῶσαι τὰς ψυχὰς γυμνή; μᾶλλον οἱ ἀπολέσαι αὐτὰς κατήρχετο ἢ σῶσαι. ἀδὲς γὰρ ἡδύνατο ἰδεῖν τὴν θεότητα γυμνὴν καὶ σωθῆναι. καὶ πάλιν αὐτὸς ὁ κύριος λέγει. ὁ καλὸς ποιμὴν τ ψυχὴν τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων. ἐγὼ εἰμὶ ὁ καλὸς ποιμήν. καὶ πάλιν λέγει· ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τ ψυχήν μου, καὶ πάλιν ἄραι αὐτὴν καὶ πάλιν χρηματίζει. ὁ ἄγγελος τῷ Ἰωσὴφ ἐν τῇ αἰγύπτῳ φ λέγει αὐτῷ· ἀνάστα ἄρον τὸ παιδίον φ καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ. ἰδοὺ γὰρ τεθνήκασι, οἱ ζητοῦντες τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου. ἰδοὺ πάντα μαρτυρεῖται ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς περὶ

τῆς

τῆς ἐπιδημίας τὲ ἀγαθῦ καὶ φιλανθρώπε θεὲ λόγε, ὅτι τέλειον τὸν ναὸν ἄνθρωπον ἐφόρεσε γλωμενῶ ἄνθρωπῶ, ἵνα σωθῇ πᾶν τὸ γενῶ ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων. ἀλλὰ τί ἐρεῖς ὅτι Δι' ἡσαΐε εἶπε πρὸς τοὺς ἰουδαίους· τὰς νεομηνίας ὑμῶν καὶ τὰ σάββατα μισεῖ ἡ ψυχήμου. ἀφρονέστατε, ὥσπερ Δι' τὲτε τὲ μεγάλε προφήτου· ἰδοὺ ἡ παρθενῶ ἐν γαστρὶ ἕξει καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτὲ ἐμμανουήλ. καὶ πάλιν· παιδίον ἐγεννήθη καὶ πάλιν ὅτι ἄνθρωπος ἐστι καὶ τίς γνώσεται αὐτόν; καὶ πρὸς τούτοις ἐσήμανε δι' ἑαυτὲ ὁ κύριῶ, ὅτι ἐν τῇ ἐπιδημίᾳ μελλοντῶ αὐτὲ ποιεῖσθαι ἐν σαββάτοις, καὶ ἀντὶ τοῦ αἰλογεῖν αὐτὸν ὑποβαλλόμενοι ὑπὸ τὲ Δι'αβόλου ὑβριζόμενον. Δι' τὲτο καθὼς προεῖπον καὶ αὐτὸ προεσημήνατο. λοιπὸν πρὸς ταῦτα τί λέγεις ὦ ἄψυχε, καὶ σὺ σωθῆς ἄλλως αἱρέσεσιν ἀπώλε. ἡ μὲ καθολικὴ ἐκκλησία αὕτη ὀρθῶς ἀναγνοῦσα Ϲ ἀκριβῶς ἐρευνήσασα τὰς θείας γραφὰς, ἐποικοδόμησεν ἑαυτὴν ἐπὶ τὸν πέτραν, ἡ πλεία προέστηκε, ἡ κατέχουσα τὸν εἰρμὸν τῆς ὀρθῆς Ϲ εὐσεβοῦς πίστεως ἐν τῷ σκάφει τῷ ἀποστολικῷ. τῶν κυμάτων προσρασσόντων τῇ ἀκινήτῳ πέτρᾳ καὶ ἐπαφριζόντων, ἑαυτὰ ἀναλυόμενα ἐξαφανιζόν). τοιγαρμία μὲ ἡγοῦ πάσας τὰς αἱρέσεις, ἡμεῖς δὲ ὁδηγὰ λῶ, τούτῳ τῷ τριπλόκῳ καὶ ἀδιαιρέτῳ χοινίῳ τὰ σφράγματα σφίγξωμεν τὰς ἐν πλοῖς ποιοῦντες λέγω, ἵνα καταντήσωμεν ἐκεῖ εἰς τὸν λιμένα τὸν σωτήριον ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, καὶ εἴπῃ ὁ θεὸς ὁ λόγῶ ὁ υἱὸς ἡ σοφία τὲ πατρὸς· ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία ἅμοι ἔδωκας, καὶ καταξιώσῃ εἰπεῖν καὶ πρὸς ἡμᾶς, Ὦ δοῦλοι πιστοὶ Ϲ ἀγαθοί. ἐπὶ ὀλίγα ἦτε πιστοὶ ἐπὶ πολλῶν καταστήσω, εἰσέλθετε εἰς τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῶν βασιλείαν. γένοιτο, ἀμήν.

ris: Vbi verbum Dei integrum hominem, mente & anima præditum assumpsisse deprehendis, vt integer homo liberaretur. Sed fortasse replicabis, Deum per Prophetam dixisse ad Iudæos, Nouilunia & ferias vestras odit anima mea. Atqui, o stolidissime per eundē Prophetam dicit: *Ecce Virgo in vtero gestabit, & pariet Filium*: Et, *Puer natus est nobis, & filius datus est nobis.* Denique: *Homo est, &, quis cognoscet eum?* quid ad hęc respondes de anima o exanimis trunce? Quapropter & tu quoque cū cæteris pereas. Nam orthodoxa Ecclesia rectè legens, & exactè sacras literas examinans, A seipsam inædificauit super petram, Ecclesia (inquam) illa, quæ perfecta columba est, quæ gubernaculū tenet rectæ & piæ fidei in cymba Apostolica: dum interim decumani fluctus sese allidunt immobili petræ, vbi in sese renoluti despumantesque enanescunt. Decumanos autem fluctus puta omnes hæreses. Nos autē ea mea est adhortatio, hoc triplici funiculo & indissolubili, manipulos constringamus, & secundum mandata Verbi agamus: quo peruenire liceat ad pascua salutaria in regno cœlorum vt dicat Filius & Verbum Dei Sapientia illa Patris: Ecce me & pueros meos, quos tradidisti mihi, & dignetur vos ita compellare: Probi serui, boni & fideles, in exiguis fuistis fideles, iam magnis vos præficiam, intrate in regnum cœlorum, quod vobis præparatum est. B

***

AD LECTOREM.

Hanc quæ sequitur, protestationem operarum incuria, suo loco, post epistolam scilicet quæ est ad solitariam vitam agentes, quam & in Gr. M. S. exempl. & in Latinis editionibus hactenus impressis insequitur omissam, hic subiicere placuit, cum & ipsa à Petro Nannio versa sit, vt omnia præcedentia, ea autem quæ post sequentur alios interpretes habeant.

Athanasii Episcopi ad omnes vbique monachos, de iis quæ ab Arianis sub Constantino gesta sunt, liber totus à Papa illo contra Constantium compositus est.

Α'θανασίκ ἐπισκόπκ πρὸς τὰς ἁπανταχῆ μοναχὰς περὶ τῶν γεγενημένων παρὰ τῶν ἀρειανῶν ἐπὶ Κωνσταντίκ. ὅτ@ ὁ λόγ@ ὅλ@, κατὰ κωνσταντίκ συντέτακται τῷ πάπᾳ.

TESTIMONIA SECVNDA.

Hęc publice testata sunt per eos qui subscripserunt.

ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΊΑ ΔΕΥΤΈΡΑ.

Τάδε δημοσίᾳ διαμαρτύρεται διὰ τῶν ἑξῆς ὑπογεγραφότων,

POPVLVS ALEXANDRINus Catholicæ Ecclesiæ, quæ est sub Athanasio reuerendissimo Episcopo.

Ο' ΛΑΟ'Σ ΤΗ̃Σ Ε'Ν ΑΛΕΞΑΝδρείᾳ καθολικῆς ἐκκλησίας, ἥτις ἐστὶν ὑπὸ ἀθανάσιον τὸν αἰδεσιμώτατον ἐπίσκοπον.

Ampridē protestati sumus, tam nos quàm templū Dominicū de inuasione: tametsi ibi testimonio opus nō fuerit, quæ vniuersa ciuitas cognita habet. Occisorum enim corpora reperta, & in publico exposita fuere, arma item & arcus in templo dominico, scelera quæ facta sunt, quasi vociferarentur. Sed tamen quia post testimonia nostra, clarissimus dux Syrianus vi nos omnes compellit, vt nullum tumultum factum fuisse, neque quenquam occisum esse testimoniis nostris sibi adstipulemur: quod ipsum non leue argumentum est, ea nō ex sententia humanissimi Imperatoris Constantii acta esse. Non enim de factis suis metum concepisset, si ex mandato ea fecisset: qui quidem nos homines Christianos precibus ipsum cō uenientes, ne grassari, aut facta inficiari vellet, fustibus concidi iussit. Qua re abundè declarauit, belli nocturni in Ecclesiam se authorem fuisse. Propter ista omnia, quæ iam recensuimus, nunc denuo eadem licet pro testimonio dicimus: deinde cùm quidam ad pientissimum Augustum iter haberent, adiurauimus eos per salutem pientissimi Cæsaris Constantii, quam Deus omnipotens illi largiatur, obsecrauimusque item præfectum Ægypti Maximum, & Curiosos, &

A

Ἤδη μὲν διεμαρτυράμεθα περὶ ἧς πεπείσμεθα νυκτερινῆς ἐφόδου, ἡμεῖς τε καὶ τὸ κυριακὸν· εἰ καὶ διαμαρτυρίας χρεία ἐστὶν ἐνθάδε, ἐφ' οἷς πᾶσα ἡ πόλις ἔγνωκέ τε καὶ γινώσκει· τά τε γὰρ εὑρεθέντα σώματα τῶν ἀναιρεθέντων, δημοσίᾳ τεθεάπται, καὶ τὰ ἐν τῷ κυριακῷ ὅπλα τε καὶ τόξα, κέκραγε τὴν παρανομίαν. ἐπειδὴ δὲ καὶ μετὰ τὴν διαμαρτυρίαν ὁ λαμπρότατ@ δούξ συριανὸς βιάζεται πάντας συνθεῖναι αὐτῷ, ὡς ὅτι θορύβ@ γενομένου, ὅτι τινὲς ἀπεθανέντ@· ἔλεγχος δέ ἐστ@ οὐκ ὀλίγ@, μὴ γεγονέναι παῦτα κατὰ γνώμην τοῦ φιλανθρωποτάτου αὐγούστου κωνσταντίου. οὐκ ἂν γὰρ ἐφοβήθη ἐπὶ τοῖς ὕστερον γενομένοις ἐκ προσάξεως ταῦτα πεποιήκει· καὶ γὰρ καὶ ἀπελθόντας ἡμᾶς πρὸς αὐτὸν, καὶ ἀξιοῦντας μηδενὶ βιαν ποιεῖν, μὴ δὲ ἀρνεῖσθαι τὰ γενόμενα, ἐκέλευσε, χρῆσθαι ἡμᾶς ὕπνῳ, κατακοπῆναι ῥοπάλοις· δῆλον δὲ καὶ ἐκ τούτων τὸν γενόμενον νυκτὸς πόλεμον κατὰ τῆς ἐκκλησίας. διατοῦτ' καὶ νῦν ταῦτα διαμαρτυρόμεθα ἤδη τε μελλόντων τινῶν ἐξ ἡμῶν ἀποδημεῖν παρὰ τὸν εὐσεβέστατον αὔγουστον, ὁρκίζομέν σε κατὰ τοῦ παντοκράτορ@ θεοῦ, ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ εὐσεβεστάτου αὐγούστου κωνσταντίου, τὸν τε ἔπαρχον τῆς αἰγύπτου

γύπτιον μάξιμον, καὶ τὰς κουρεύσας, ἀνενεγκεῖν πάντα ὅπου τὴν οὐσίωσιν τοῦ αὐγούστου, καὶ τὴν ἐξουσίαν τῶν λαμπροτάτων ἐπάρχων. ὁρκίζομεν δὲ καὶ τοὺς ναυκλήρους πάντας, κηρύξαι ταῦτα πανταχοῦ, καὶ εἰς ἀκοὰς τοῦ οὐσιωσατου αὐγούστου ἀνενεγκεῖν, καὶ εἰς τὰς ἐπάρχους, καὶ εἰς τοὺς κατὰ τόπον δικαστάς· ἵνα γνωσθῇ ὁ γεγονὼς πόλεμος κατὰ τῆς ἐκκλησίας, καὶ ὅτι ἐν καιροῖς τοῦ αὐγούστου κωνσταντίου ἐποίησε συριανὸς γενέσθαι μαρτυρας παρθένους τε καὶ ἄλλους. ὄρθρου δὲ φωσκούσης γὰρ τῇ πρὸ πέντε εἰδῶν φεβρουαρίων τοῦτέστι τῆς ιδ. τοῦ μεχεὶρ μηνὸς, ἀγρυπνούντων ἡμῶν ἐν τῷ κυριακῷ, καὶ ταῖς εὐχαῖς σχολαζόντων· σύναξις γὰρ ἔμελλε τῇ παρασκευῇ γίνεσθαι· ἐξαίφνης περὶ τὸ μεσονύκτιον, ἐπῆλθεν ἡμῖν τι καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ, ὁ λαμπρότατος δοὺξ συριανὸς, μετὰ πολλῶν λεγεώνων στρατιωτῶν, ἐχόντων ὅπλα καὶ ξίφη γυμνὰ καὶ βέλη, καὶ ἄλλα πολεμικὰ σκεύη, καὶ τὰς περικεφαλαίας ὑπὸ τῶν κεφαλῶν. ἐν ἀληθῶς δὲ χομένων ἡμῶν καὶ ἀναγνώσεως γινομένης, τὰς μὲν θύρας κατέλαβαν. ὡς δὲ τῇ βίᾳ τοῦ πλήθους ἀνεῳγεισαν αἱ θύραι, ἐκέλευσε· καὶ οἱ μὲν ἐτόξευον, οἱ δὲ ἠλάλαζον, καὶ κτύπος ἐγίνετο τῶν ὅπλων, καὶ τὰ ξίφη ἀντέλαμπον τῷ ἐκ τῶν λύχνων φωτὶ· καὶ λοιπὸν τὰ ἐκ τούτων, παρθένοι ἀνηρέθησαν καὶ πολλοὶ κατεπατήθησαν, καὶ συνέπιπτον ἀλλήλοις ἐπερχομένων τῶν στρατιωτῶν, καὶ ἄνδρες τοξευόμενοι ἐθανατῶντο. ἔνιοι δὲ τῶν στρατιωτῶν, καὶ ὅτι τὸ διαρπάζειν ἐτρέπετο, καὶ γυμνὰς ἔσωσαν τὰς παρθένους, ὅπου φόβος ἦν αὐταῖς μείζων τοῦ θανάτου, τὸ καὶ ὅλως ἀπολεσθαί τινας αὐτῶν. καὶ ὁ μὲν ἐπίσκοπος ἐκάθητο ἐπὶ τοῦ θρόνου προτρέπων πάντας εὔχεσθαι. ὁ δὲ δὲξ ἐστρατήγει, ἔχων μεθ' αὑτοῦ καὶ ἱλάριον τὸν νοτάριον, ἐνεργοῦντα τοιαῦτα, οἷα καὶ τὸ τέλος ἔδειξεν. ὁ μὲν γὰρ ἐπίσκοπος ἐλκόμενος, παρ' ὀλίγον διεσπάσθη. περιελυθεὶς γὰρ μεγάλως, καὶ ὡς νεκρὸς ἐλκόμενος οὐκ οἴδαμεν πῶς γέγονεν ἀφανὴς παρ' αὐτῶν. ἀποκτεῖναι γὰρ αὐτὸν ἐσπούδαζον. οἱ δὲ ὡς εἶδον πολλοὺς ἀποθανόντας, περισσότατον τοῖς στρατιώταις, ἀφανῆ τὰ σώματα κατασῆσαι τῶν πεπλουτηκότων. αἱ δὲ καταλειφθεῖσαι νεκραὶ ἁγιώτατοι παρθένοι ἐπέφησαν ἐν τοῖς μνήμασιν, ἔχουσαι καύχημα, ὅτι ἐν τοῖς καιροῖς τοῦ οὐσιωσάτου κωνσταντίου γεγόνασι μάρτυρες· ἑξάκοσιοι δὲ ἐν αὐτῷ τῷ κυριακῷ κατεκόπησαν πληγαῖς, καὶ συνεκλείοντο. οὐκ ἄχρι δὲ τούτων ἔστη τὸ πρᾶγμα· ἀλλὰ γὰρ μετὰ τὸ ταῦτα γενέσθαι, ὁ βουλόμενος λοιπὸν ἦν ἠβούλετο θύραν κατεάσσων, ἤνοιγε καὶ ἠρεύνα, καὶ ἥρπαζε τὰ ἔνδον. καὶ εἰς πιστοὺς τόπους εἰσήρχοντο, εἰς οὓς οὐδὲ πᾶσι τοῖς χριστιανοῖς ἔξεστιν εἰσελθεῖν. οἶδε ταῦτα καὶ ὁ στρατηγὸς τῆς πόλεως γενόμενος· ἐκεῖ γὰρ ὢν, ὁ μικρὸς δὲ ἔλεγχος τῆς τοιαύτης πολεμικῆς ὁρμῆς ἐν τῷ κυριακῷ καταλιπεῖν, τὰ παρὰ τῶν εἰσελθόντων ὅπλα καὶ βέλη, καὶ ξίφη. μέχρι δὲ νῦν ἐκρεμάσθη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἵνα μὴ ἀρνήσασθαι δυνηθῶσι· ἐν γὰρ πολλάκις ἀπίσηλε πὶ τῆς πύξεως σημάμιον, ἐν τὸν στρατηγὸν, θέλων αὐτὸ ἆραι· καὶ πέως ὁ σωτὴρ

A

B

C

D

E

sos, & clariſſimos præfectos, vt omnia principi enarrarent. Adiurauimus quoque naucleros omnes, vt omnia iſta vbique diuulgarent, & ad aures religioſiſſimi Auguſti, cæteroſque præfectos, & quotquot ſingulis in locis iudices deferrent, vt bellum contra Eccleſiam geſtum vbique innoteſceret, & quod temporibus Conſtantii, Syrianus virgines, alioſque complures martyres feciſſet. Illucescente enim V. Cal. Febr. die, hoc eſt, decimoquarto menſis eius, qui Mechir dicitur, vigilantibus nobis in Dominico, & precibus vacantibus, eo quod ſynaxis paraſceues die celebranda eſſet, derepente per intempeſtā noctem clariſſimus Dux Syrianus cum multis legionibus militum, ſagittaſque ſtrictoſque enſes, aliaque id generis tela geſtantium, non ſine galeis cæteriſque armis ſuperuenit. Ibi nobis plane precibus intentis, in ipſis recitationibus ſacrarum lectionum, ianuas fregit, foribuſque vi multitudinis patefactis, ſtatim ex illius edicto, alii ſagittas mittere, alii bellicum clamare occœperunt. Magnus interea fragor armorum audiri, enſeſque ad lucem candelarum micare, virgines multæ calcibus elidi, & in ſeſe mutuo formidine irruentium militum impingere, icti ſagittis perfoſſi concidere, aliqui militum ad prædam verſi virgines denudare, quibus formido vel minimi tactus ipſa morte grauior erat. Epiſcopus per id tempus ſedebat in throno, omnes ad preces cohortans. Dux autem militum acies diſponebat, comitem ſecum trahens Hilarium ſcribam, qui illi hanc mentem inflabat, quod ipſe exitus rerum declarauit. Epiſcopus autem cum hinc illinc raptaretur, minimo minus diſcerptus fuit. Et quum in graui deliquio animi pro mortuo iacuerit, & eorū operam iam nuſquam compareat, neſcimus quid de illo factum ſit: certè illi necem omnibus modis moliti ſunt. Deinde quum viderent tot occiſorū corpora, iuſſerunt milites ea in occultis abdere. Sanctiſſimas autem virgines interfectas ibidemque relictas, in monumentis ſepelierūt, quibus laus martyrii temporibus religioſiſſimi Conſtantii obuenit. Diaconi porro in ipſo Dominico alii plagis concidebantur, alii vinculis conſtringebantur. Nam poſt tanta facinora, quiſq; pro libidine fractis oſtiis irrumpebat, ſcrutabaturque omnia, in ea loca penetrans, in quæ non omnibus Chriſtianis fas eſt introire. Dux autem ciuilis Gorgonius iſta, quia præſens erat, ſuis oculis conſpexit. Nec pro leui argumento iſtius hoſtilis incurſionis, arma illa haberi debent, quæ in Dominico, ab illis, qui irruperant, derelicta fuere, quæ etiamnum in Eccleſia pendent, adeo vt ſcelera ſua inficiari nequeant. Sæpe enim ille miſit ordinum militarium carnificem, vna cum duce, vt ea tolleret: verum id

id hactenus à nobis, vt res omnibus innoteſceret, negatum fuit. Quod ſi edictũ principis eſt, vt perſecutio in nos fieret, parati ſumus ad martyrium ſubeundum: tũ minus, oramus præfectum Ægypti Maximum, cæteroſque magiſtratus, vt a principe poſtulent, ne talia in poſterum committantur: obtecramuſque vt noſtræ iſtæ preces ad eum perueniant, vt obtineamus, ne illis liberum ſit, alium Epiſcopum introducere: quod ne fieret, vſque ad mortem reſtitimus Athanaſium reuerendiſſimum deſiderantes, quem Deus ab initio nobis dedit ſecundum ſucceſſionem patrum noſtrorum, quem ipſe Conſtantius religioſiſſimus Auguſtus cum literis iuramentiſque huc miſit. Confidimus enim ſi eius pietas ita reſcierit, eum rem iſtam indigne laturum, & nihil contra iuſiurandum ſuum facturum eſſe, ſed iuſſurum eſſe, vt Epiſcopus Athanaſius nobiſcum maneat.

Illuſtriſsimis Conſulibus poſt Conſulatum Arbæthionis & Colliani deſignatis ſeptimo die menſis Mechir, quæ eſt Prid. Cal. Febr. Epiſtola autem prior ad vbique Monachos ſcripta, vſque ad ea, quæ Alexandriæ in creatione Georgii Cappadocis, eiuſque receptatoribus Arianis acta ſunt, porrigitur ibique deſinit: ſequens autem epiſtola de ſynodis Arimini & Seleuciæ, quæ eſt Iſauriæ, celebratis, narrat Georgij depoſitionem ſiue exauctorationem.

***

χωρήσαμεν, ἕως πᾶσι γνωσθῇ. εἰ μὲν γὰρ περὶ πίστεως ἦν τὸ πρᾶγμα ἐζητεῖτο ἡμᾶς, ἕτοιμοι πάντες μαρτυρήσαμεν· εἰ δὲ μὴ ἐστι τοῦ αὐγούστου πρόσταγμα, ἀξιοῦμεν τὸν ἔπαρχον τῆς Αἰγύπτου Μάξιμον, & τοὺς πολιτευτὰς πάντας, ἀξιῶσαι αὐτὸν, μηκέτι τοιαῦτα ἐπιχειρῆσαι. ἀξιοῦμεν δὲ καὶ παντὶ τῷ ἡμῶν τῷ δήμῳ ἀνειχθῆναι, ἵνα μὴ ἄλλον τινὰ ἐπίσκοπον ἐπιχειρήσωσιν εἰσαγαγεῖν ὧδε. μέχρι θανάτου ἐσπεύσαμεν, αὐτὸν ἐπιθυμοῦντες τὸν αἰδεσιμώτατον, ἀθανάσιον, ὃν ἐξ ἀρχῆς ὁ θεὸς ἡμῖν ἐδώκει, κατὰ διαδοχὴν τῶν πατέρων ἡμῶν· ὃν καὶ αὐτὸς ὁ εὐσεβέστατος & αὔγουστος κωνστάντιος, μετὰ γραμμάτων & ὅρκων ἀπέστειλε. πεποίθαμεν γὰρ, ὅτι ἐὰν μαθῇ ἡ εὐσέβεια αὐτοῦ, ἀγανακτήσει μὲν ἐπὶ τοῖς γενομένοις, ὀφείλει δὲ παρὰ τοὺς ὅρκους ποιῆσαι· ἀλλὰ & πάλιν κελεύσει τὸν ἐπίσκοπον ἡμῶν ἀθανάσιον μένειν μεθ' ἡμῶν.

Τοῖς μετὰ τὴν ὑπατείαν ἀρβαυθίωνος & κολλιανοῦ τῶν λαμπροτάτων, ἀποδειχθησομένοις ὑπάτοις, μεχὶρ ἰζὴπις ἐστὶ τῇ περὶ μιᾶς εἰδῶν φευβαρίων. ἡ μὲν προγεγραμμένη πρὸς τὰς ἁπανταχοῦ μοναχὰς ἐπιστολὴ, πλατὰ εἰς τὰ γεγενημένα ἐν ἀλεξανδρείᾳ ἐπὶ τῇ χειροτονίᾳ γεωργίου τοῦ καππαδόκος & ὑπὸ ὑποδεικτῶν τοῦ ἀρειανοῦ· ἡ δὲ ἑξῆς ἐπιστολὴ περὶ τῶν ἐν τῇ ἀριμίνῳ & ἐν σελευκείᾳ τῆς ἰσαυρίας γεγενημένων συνόδων διηγουμένη, τὸν προειρημένον γεώργιον ἐν τῇ σελευκείᾳ καθηρῆσθαι.

***

Operum D. Athanaſii à Petro Nannio ex Græco in Latinum verſorum Finis.

Secundus Tomus continebit Opera D.
Athanasii à diuersis interpretibus
Latinè reddita.

INDEX

LOCORVM SACRAE *SCRIPTVRÆ,*

IN HOC PRIORE TOMO OPERVM D. ATHANASII CITATORVM, QVORVM PLERAQVE VEL EXPLICANTVR, vel à peruersis hęreticorum interpretationibus vindicantur: omnia certè ad docendum demonstrandumque accommodantur.

Ne nescias, amice Lector, hoc te monere voluimus. Distinctionem textus in capita & versiculos in hoc nostro indice obseruauimus eam, quæ est in vulgata editione Bibliorum: at loca sic asscripsimus, vt ab interprete reddita sunt; quæ si quis conferet, non solum à vulgata & Hebræa, sed etiam à Græca editione non rarò discrepare comperiet. Numerus autem paginam siue columnam: litera vero à tergo numeri posita, partem columnæ denotat: ita vt A sit illud spacium, quod est inter supremam marginem & literam A, & sic consequenter: F vero, quæ notata non est, spacium est quod comprehenditur inter E & extremum columnæ. Præterea numeri columnarum 33.34.35.36. bis signati fuere, incuriâ operarum, quos nos distinctione prioris & posterioris discreuimus: vt columna 33. pr. significet eam paginam vbi numerus ille priore loco signatus est. Rursus vbi compereris à col. 116. fieri saltum ad 120. ne ideò offendat, nihil enim deest.

EX VETERI TEST.

Ex Genesi.

Cap.1.vers.1. In principio creauit Deus cœlum & terram, col.39.B.230.E.340.E.361.F. 410.F.700.E.701.A.769.E.773.D.850.F.

vers.2. Terra autem erat inuisibilis (*sic ibi ex Gr. legitur*) & vacua, 851.A.

Et Spiritus Domini ferebatur super aquas, 347.B.851.A.

v.3. Fiat lux, 210.273.D.296.A.

v.6. Fiat firmamentum in medio aquarũ, 85.C.post.207.F.207.273.E.

Diuidat aquas ab aquis, 207.F.

v.9. Congregentur aquæ in vnum, & appareat arida (*omisso illo*, quæ sub cœlo sunt) 35.C.post 210.B.

v.11. Producat terra herbam fœni (*vel* germen herbæ) seminans semen secundum genus & similitudinem sui, 35.post.210. 296.C.837.B.

ver.14.15. Fiant luminaria in firmamento cœli ad illustrationem terræ, vt discrimen adferant inter diem & noctem: & ad signa consistant & ad tempora, & ad dies & ad annos, 207.D. *quæ lectio discrepat tam ab Hebræa quam vulgata.*

v.16.17. Et fecit Deus duo luminaria magna, luminare maius ad exordia (εἰς ἀρχὰς) diei, & luminare minus ad exordia (εἰς ἀρχὰς) noctis, & stellas: & posuit eas in firmamento cœli, vt illuminarent terram, & initia diei & noctis facerent. (Gr. ἐς ἀρχὴν ἡμέρας.) 207.D.

v.26. Faciamus hominem secundum (*ibi ita legitur*) imaginẽ & similitudinem nostram, 29.B.35.C.post.210.B.231.A.296.A. 691.E.832.D.

v.27. Et creauit Deus hominem ad imaginem suam, 773.D.

Cap.2.v.3. Et benedixit Deus diei septimæ (& sanctificauit eam, *in Gr.*) eo quod in illa ab omnibus operibus quieuisset, quæ facere inceperat, 231.B.

v.5. Et omne virgultum agri antequam nasceretur in terra, & omne fœnum priusquam oriretur: non enim pluerat Deus super terram, 144.D.

v.7. Formauit Deus hominem sumens lutum de terra, 822.D.

v.15. Posuit eum in paradiso deliciarum, 822.D.

v.16.17. Ex omni ligno, quod est in paradiso comedetis: (*aliter in Gr.*) de ligno autem scientiæ boni & mali non comedetis, 39.E.

Quacunque die comederitis, morte moriemini (*sic & Gr. in plur.*) 39.E.238.B.488.E.

Cap.2.v.22. Immisit autem Deus in Adam stuporem & consopiuit eum, & sumpsit vnam ex costis eius & carnem pro ea substituit, & ædificauit costam, quam sumpserat in mulierem, eamque adduxit ad Adam, 822.D.

v.22. Et dixit Adam, Hæc càro nunc ex carne mea est, & ὀς ex ossibus meis: ipsa vocabitur virago, quoniam ex viro sumpta est, 822.D.E.

v.24. Propter hoc relinquet homo patrẽ & matrem suam, & coadglutinabitur vxori suæ, & erunt duo in carnem vnam, 38. E.F. *paulo aliter*, 821.B.

Cap.3.v.7. Cognouerunt se nudos esse, 3.D.

v.9. Adam vbi es? 287.F.

vers.12. Mulier me decepit, 738.A. *aliter in Heb. & vulg.*

v.17. Maledicta terra in operibus tuis (*sic ibi*) in ærumnis inde victitabis per omnes dies vitæ tuæ, 794.d.

v.17. Terra es & in terram reuerteris. 239. C.336.F.488.E.763.E.791.798.E

v.23. Eiecit Deus Adamum, & constituit eum ex aduerso Paradisi deliciarum, 777. D E. *sic ibi*.

Cap.4.v.1. Comparaui hominem per Deum 189.A 381.B.

v.9. Vbi est Abel frater tuus, 288.A.

v.11. Maledicta terra, quæ aperuit os suum vt sumeret sanguinem Abelis fratris tui, 794.D.

Cap.5.v.3. Adam genuit filium ad similitudinem suam, 417.A.

Cap.6.v.2. Videntes filii Dei, 315.D.

ver.3. Non vtique permanebit Spiritus meus cum hominibus istius ætatis, quia carnes sunt, 105.D. *paulo aliter*, 347.B.& 374.E.

v.5. Mens hominis inclinata est ad mala à iuuentute, 499.E.

v.7. Delebo hominem quem feci, 374.E.

Cap.7.ver.1. Ingredere tu & filii tui in arcam, 284.E.

xerf.4. Adhuc septem dies, & immittam inundationem (*in Gr. est* pluuiam) super terram, 284.E.

Cap.8.v.1. Et excitauit Dominus spiritum super terram, & cessauit aqua, 350.B.

Cap.9.v.27. Dilatet Deus Iapheth, 310.A.

Cap.15.vers.8. Quomodo id scire potuero? 210.D. *in Gr. as in Lat. aliter.*

Cap.17.v.1. Ego sum Dominus Omnipotens, 715.D.

Cap.18.v.1. Visus est Deus Abrahamo, 377.B. *in Gr. abest autem à Lat. versione.*

v.16. Et ecce tres viri, quos hospitio excepit sub quercu, surrexerunt vt respectarent oculos versus Sodomam, 379.B.

Cap.19.v.24. Pluit Dominus ignem à Domino, 195.E.510.F.694.C.

Cap.22.v.2. Offer filium tuum dilectum illum, 317.C.

v.16. Per memetipsum iuraui. 785.D.

Cap.25.v.8. Abraham plenus dierum moritur, 552.D.

Cap.27.v.29. Efficiare dominus fratrum tuorum, 199.B.

v.37. Ecce illum dominum tuũ feci, 799.B.

Cap.28.v.11. & 12. Et sopitus est Iacob, & scala fixa erat, cuius caput pertingebat ad cœlum, & Angeli Dei ascendebant per eã, 365.D.E.

v.15. Ecce ego tecum sum conseruans te in via, quocunque ieris. 260.D.

Cap.31.v.3. Non datum est Laban vt noceret, 260.D.

v.8. Video faciem patris vestri, *&c* 530.E.

Cap.32.v.11. Eripe me Domine è manibus fratris mei Esau, (quia valde eum timeo, *in Gr.*) 260.D.

v.26. Non dimittam te, nisi benedixeris mihi, 260.C.

v.30. Vidi Dominum de facie ad faciem, 260.C.

v.31. Sol autem illi oriebatur, cum transiret species Dei, 263.E.

Cap.48.v.5. Nunc filii duo, qui tibi facti sunt (*sic ils ex Gr.*) in Ægypto, antequam ad te venirem in Ægyptum, mei sunt, 289.B.

v.15. Deus, qui aluit me à iuuentute mea, Angelus qui eripuit me ex omnibus malis, benedicat pueris istis, 260.A.355.E.

Cap.49.v.10. Non auferetur sceptrum de Iuda, neque dux de femoribus eius, donec

venerint ea quæ reposita sunt : & ipse est expectatio gentium, 58. C. 807. A.

Ex Exodo.

Cap. 3. v. 6. Ego sum Deus patris tui, Deus Abraham, Deus Isaac & Iacob, 261. E.
Vers. 13. Si ex me sciscitati fuerint, quod nomen sit tibi, quid respondebo illis, 210. D.
Vers. 14. Ego sum qui sum, 302. D. 418. E. 700. D. 719. F.
Cap. 4. v. 13. Quæso alium delige, 210. D.
Cap. 7. v. 1. Ecce ego constitui te Deum Pharaonis, 165. E.
Cap. 8. v. 16. Digitus Dei est hic, 208. B. 774. A
Cap. 14. v. ultim. Timuit autem populus, & crediderunt Deo & Mosi ministro eius, 355. E.
Cap. 15. vers. 2. Cantemus Deo, glorioſe enim glorificatus est, equum & ascensorem deiecit in mare, 375. A.
Cap. 20. v. 2. Ego sum Dominus Deus tuus, 108. F.
Vers. 3. Non erunt tibi dii alieni, 34. E. *posteriori.*
Vers. 4. Non facies tibi idolum neque simulachrum 34. C.
Vers. 5. Ego sum Deus, qui talionem reddo peccatorum parentum in tertiam & quartam generationem, 390. b.
Vers. 6. Misericordia autem mea in mille generationes diligentibus me, 390. b.
V. 7. Non sumes nomen Domini Dei tui in vanum : Non enim purum reddet Dominus eum, qui suum nomen in vanum acceperit, 107. D. 784. A. 830. A. B.
Honora patrem & matrem tuam, 546. B.
Cap. 23. vers. 20. Ecce ego mittam Angelum meum, qui præcedat te & custodiat te in via, vt introducat te in terram, quam præparaui tibi, 386. c.
Cap. 24. v. 27. Erat autem gloria Dei Israel in monte Sina, uelut ignis ardens, 389. B.
Cap. 29. v. 20. Sume sanguinem confirmationis, & pone super extremum auriculæ sacerdotum, *&c.* 376 B.
Cap. 31. v. 16. & 17. Et seruabunt filii Israel Sabbathum, *& sequent prolixè exponuntur*, 760. *& sequ.*
Cap. 32. v. 4. Hi sunt dii tui Israel, qui eduxerunt te de terra Ægypti, 769. E.
Vers. 32. Aut remitte illis hanc noxam, aut dele me de libro, *&c.* 745. E.
Cap. 33. v. 2. Abi & ascende hinc tu & populi tui (*aliter in Gr.*) quos eduxisti ex Ægypto, in terram, quam iuraui daturum Abrahæ, Isaaco & Iacob, dicens, *&c.* & vna emittã Angelum meum ante faciem tuam, & eiiciet Chananæum, 354. D.
V. 15. Nisi ascenderis nobiscum, ne me hinc abducas, 354. B.
V. 17. Et hoc quod dixisti faciam : inuenisti enim gratiam coram me, & noui te præ omnibus, 354 C.
V. 18 Ostende mihi teipsum, 745. D. 854. E.
Vers. 20. Nemo videbit faciem meam, & viuet, 203. C. 854. E.

Ex Leuitico.

Cap. 9 vers. 7. Accede ad altare & sacrifica pro peccatis, & incensum offeres, colum. 321 C.
Cap. 20 v. 8. Ego Dominus qui sanctifico eos, 473 B.
Cap 23. v 27. *& sequent.* Decimo die mensis huius hebdomadæ (*ita interpres male pro* septimi) *& quæ sequunt.* 762. A *& seq.*
Vers. 12. Inhabitabo in eis & inambulabo : & ero eorum Deus, & ipsi erunt mihi populus, 196. F. 448. 463. 472 C.

Ex Numeris.

Cap. 6. v. 25. Ita benedicetis filiis Israel, *&c* Benedicat tibi Dominus & seruabit te : (*& plura, quorum etiam quædam hodie in vulgata editione non extant.*) 379. C
Cap. 10. v. 29. Dixit Moses Ragueli Madianitæ socero Mosis, *sic extatur*, 322. c.
Cap 11. v. 29. Quum dederit Dominus Spiritum suum super eos, 347. B. *alias aliter legitur hic locus*
Cap. 14. v. 24 Puer autem meus Caleb, quoniam alterius spiritus fuit. *& plura à vulgatis discrepantia.* 310. E.
Cap. 24. v 5. 6 & 7. Quam pulchra domicilia tua Iacob, conuentus tui vt saltus inumbrant, & veluti paradisi inter flumina, & vt tabernacula quæ fixit Dominus, vt cedri iuxta aquas, prodibit homo de semine eius & dominabitur nationibus plurimis, 83. A *qui locus plane aliter legitur in vulg.*
V. 17. Orietur stella ex Iacob, & homo (*aliter aliàs*) ex Israel, & comminuet duces Moab, 62 F.

Ex Deuteronomio.

Cap. 4 v. 4. Vos autem qui adhæretis Domino Deo vestro, viuitis omnes hodie. *sic Gr. aliter Lat.* 305. B.
Vers. 24. Deus est ignis consumens, 473. C. 502 E.
Vers 35. Deus, & præter illum non est alius, 255. E 256 D.
Cap. 6. v. 4. Audi Israel, Deus tuus Deus vnus est. 35. A. post. 372. C. 700. E. *paulo aliter*, 256. B.
Vers. 5. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex totis viribus tuis, 35. post. A.
Vers. 16. Non tentabis Dominum Deum tuum, 558. C.
Cap 10 v. 12 Et nunc Israel, quid Dominus Deus tuus à te petit, nisi vt ipsum metuas? 389. A.
Cap. 18 v 15. Prophetam ex fratribus vestris excitabit Dominus sicut me, 502. E 852. B.
Cap. 22. v. 23. Maledictus omnis qui pendet in ligno, 56. B.
Cap. 28. v. 66. Vitam vestram suspensam ante oculos vestros videbitis, & non credetis, 63. E. 65. E. 502. E. *aliter & in Heb. & vulg. edit.*
Cap. 32. v. 4. Deus fidelis & verax, 782. E.
vers. 6. Nonne ipse pater tuus, qui creauit te, & fecit, & possedit te? 231. F. 232. B 315. D. 422. E.
v. 8. Quum diuideret Altissimus nationes, 144, E,
ver. 17. Sacrificauerunt Dæmoniis, & non Deo : diis quos non nouerant, quosque incognitos habebant patres eorum, 232. C,
v. 32. 33. Vitis eorum è Sodomis est, & palmes eorum ex Gomorrha. Vua eorum, vua fellis, racemus acerbitatis, vinum eorum, furor aspidum insanabilis, 100, E,
v. 49, & 50, Ascende in montem Abar & morere, 554, E

Ex Iosua.

Cap. 5. v. 9. Hodierna die abstuli opprobrium Ægypti à vobis, & vocauit nomen loci illius Galgala, 763, F,
Cap. 22 v. 10. Ædificauerunt filii Gad altare ad Iordanem, 373, C,
v 16. Quare estis præuaricatores Dei facti, *sic* 373, C
v. 21, & 22. Respondentes filii Ruben tribunis Israel, Deus Deus est Dominus, & Deus Dominus ipse conscius, 373, C

Ex Iudicum libro.

Cap. 3. v. 11. Et factus est Spiritus sanctus (*aliter in Hebr. & vulg.*) super eum, & iudicauit Israel, 347, C
Cap 11. v. 29, Et factus est Spiritus Domini super Iephthe, 347, C
Cap. 13. v. 16. Non mihi, sed Deo offerto, 204, C
v. 24, & 25, In virum puer adultus est, & benedixit eum Dominus, & inceplt Spiritus Domini cum eo ambulare, 347, C
Cap. 14. vers 6. Et Spiritus Domini venit in Samsonem; & dilacerauit leonem quasi hædum, 373, B
Cap. 15. v. 14. Et insiluit in eum Spiritus Domini, 347, C
Cap. 16. v. 3. (Venit Spiritus Domini in Samsonem) & sustulit portas Gazæ, & asportauit in montem, 373, B
v. 20. Recessit à Samsone Dominus, 373, B.

Ex Regum, siue Samuelis.

LIB. I.

Cap. 18. v. 7. Percussit Dauid per myriades, & Saul per chiliades, 842. d
Cap 12. v. 1. Venit Dauid ad Abimelechum cum pancis comitibus : ibi consternatus Abimelech dixit : Vnde hoc vt dux copiarum solus iter faciat? *&c.* 843. D. E.
v. 2. Pueris iniunctum est, vt certum in locum conueniant, 843, E
v. 4. Non sunt hic panes, nisi qui consecrantur in conspectu Domini, *ibid.*
ibid. Si pueri se castos à mulieribus seruarunt, id licet, 844. B
Cap. 24. v. 8. Viuit dominus, nisi Dominus eum castigauerit, aut venerit dies mortis eius, aut descenderit in prælium, & deficiat ab hostibus : non inferam manum in Christum Domini, 553. E
ibid. Non permisit eos insurgere in Saul, 642, C
Cap. 26. v. 21. Peccaui fili mi Dauid, 561. E.

Ex Regum lib. I. siue lib. III.

Cap. 3. v. 5. Postula à me & faciam tibi : *sic legitur*, 384, B
Cap. 8. v. 27. Cœli cœlorũ non capiunt te, 515, E.
v. 45. Et factum est donec, & cœlum obtenebratum est nubibus & spiritu, 351. A
Cap. 20. 10. Altaria subruerunt, & Prophetas tuos occiderunt, & ego relictus sum solus & quærunt animam meam tollere, 388, A.
vers. 18. Delegi mihi septies mille, qui non incuruarunt genua sua Baali, 388, A

Ex Regum lib. II. siue IV.

Cap. 1. Descendit ignis de cœlo, 555, F
Cap. 2. v. 9. Obsecro fiat in me duplex spiritus, 374, B
v. 10. Si videris me, *&c. ibid.*
Cap. 5. v. 16. Viuit Dominus in cuius conspectu consisto, 745, C
Ex hoc eodem capite citatur hic locus : Dixit Elisæus ad Naaman, ut cognoscas Deum esse in Israel, 253. A. *qui hodie in eo non est.*
Cap. 20. v. 17. Filii tui, qui egredientur ex te, 189, A

Ex Esdræ.

LIB. III.

Cap 4. v. 36. Omnis terra veritatem clamat, & cœlum ei benedicit, & omnia opera quassantur & tremunt, 201, E
V. 41. Magna res est veritas, & præualet omnibus, 530, C.
Cap. 5. vers. 69. Iesus Iosedech sacerdos, 534 A.

Ex libro Tobiæ.

Cap. 4. v. 19. Ab omni sapiente accipe consilium, 533, B

Ex Iobo.

Cap. 4. v. 18. Si in sanctos Angelos fidem non habet, sed contra Angelos suos prauum quid suspicatus est, 365, C
Cap. 5. v. 26. Venis autem in sepulcrum vt seges matura suo tempore demessa, & ut manipulus areæ in tempore collectus, 552, D
Cap. 9 v. 8. Qui extendit cœlos solus, *&c.* 257, D.
Cap. 10. v. 2. *vel* 13. v. 23. Quis dabit iudicium inter me & te, ut videam quot sint iniquitates meæ, cur me ita iudices? 375. F.
Cap. 11. v. 1. *& seq.* Magnifice locutus es, audacia sermonis pro te verba fecisti, 376, A. *vel ex cap. 15. v. 2.*
Cap. 15. v. 14. Nullus purus à sordibus, 853
Cap. 18. v. 5. Lux impiorum extinguetur, 142, A.
Cap. 20. vers. 6. Corda impiorum breui deficient, 133, D
Cap. 42 v. 7. Quare non recta locuti estis de cultore meo Iob? 376, B.
Ver. 13. Et facti sunt illi filii septem, & filiæ tres, 189, B

Ex libro Psalmorum.

Psalm. 2. vers. 1, & 2. Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania. Constiterunt reges terræ, & magistratus congregati sunt in unum, contra Dominum & Christum eius, 742, E. 781, B.

Vers.4. Qui habitat in cœlis irridebit eos, & Dominus subsannabit eos,801,E
Vers.6. Ego autem constitutus sum ab eo Rex super montem sanctum eius, 227,D. 385,E
Vers.7. Filius meus es tu : ego hodie genui te,203,E.316,E.411,F
Psalm.7. v.7,& 8. Exurge Deus in mandato quod mandasti, & cœtus populorum circumdabit te, & propter hæc conuertere in altum,477,D
Psalm.8.v.1. Domine Dominus noster,quàm admirabile est nomen tuum in vniuersa terra!,385,C
Vers.2. Quoniam eleuata est magnificentia tua super cœlos,385,D
Vers.4. Quoniam videbo cœlos tuos, opera digitorum tuorum,385,D
Vers.5. Quid est homo, quod memor es eius? aut Filius hominis, quod visitas eum? 374,E
Vers.6. Constituisti eum super opera manuum tuarum,227,E
Vers.7. Omnia subiecisti sub pedibus eius, boues & oues vniuersas,841,E
Psalm.6.vers.1. Super occultis Filii, Psalmus Dauidi,316,E
Vers.4,& 5. Sedisti in solio, qui iudicas iusticiam, increpuisti gentes, & perit impius,743,A
Vers.9. Factus est Dominus refugiũ pauperi, 284,A
Psalm.10.vers.8, Iustus est Dominus, & iusticiam dilexit, 176,A
Psalm.13.v.4. Omnes peccauerunt, & indigent gloria Dei,365,B
Psalm.15.v.5. Dominus pars hæreditatis meæ & calicis mei,386,A.472,F. *vel*, calix meus, vt 791,C
Vers. 8. Prouidebam Dominum coram me semper, quoniam à dextra mihi est,ne concutiar, 185,a
Vers. 10. Non relinques animam meam in inferno : neque dabis sanctum tuum videre corruptionem, 197,E.198,C. 295,D. 503, D
Psalm.17.v.1. In die qua liberauit eum Dominus de manibus omnium inimicorum eius, 160,F
Vers.2.& 3. Diligam te Domine, fortitudo mea & corroboratio mea, & refugium meum, & liberator meus, 160,E
Vers.41. Persequar & comprehendam, 557, C
Vers.49. Filii alieni mentiti sunt mihi, 783,A
Psalm 18.ver.1. Cœli enarrant gloriam Dei, & opus manuum eius annunciat firmamentum,22,F 201,E.248,C.339,D.741,A
Vers.4. In omnem terram exiuit sonus eorum,181,E
Psalm.16.v.8. Isti in curribus, & isti in equis, nos autem in nomine Dei magnificabimur,741,C
Vers.9. Ipsi autem compediti sunt, & ceciderunt, nos contra surreximus & erecti sumus,741,C,D
Psalm.21.v.1. Deus meus, Deus meus, quare reliquisti me,271,C. 465,A
Vers9. Tu es, qui extraxisti me de vtero, 319,E
Vers.10. De ventre matris meæ, Deus meus tu es,385,D
Vers 16. In puluerem mortis redegisti me,742,D
Vers.17. Circundederunt me canes multi, & concilium malignantium in orbem circumcinxerunt me,*ibid.*
Vers.18. Foderunt manus meas, & pedes meos, enumerauerunt omnia ossa mea, 64,A. 742,E
Vers.19. Ipsi verò considerauerunt, & inspexerunt me,742,E
ibid. Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super amictu meo miserunt sortem, 742, E.782,B.787,F
Vers. *vlt.* Reuocabitur (*aliter in Gr.*) Domino generatio ventura, & annunciabit (*hîc deest*, Cœli) iusticiam eius ei populo, qui nascetur,quem fecit Dominus, 238,B
Psalm.22 ver.1,& 2. Dominus pascit me & nihil mihi deerit:In loco herbido me collocauit : super aquam refocillationis educauit me,animam meam conuertit, 470, B,C.780,C
Vers.6. Præparasti coram me mensam, in conspectu inimicorum meorum, 780,D
Psalm.23.v.1. Domini est terra, & omnis plenitudo eius, orbisque terrarum, & omnes incolæ eius,339,D.741,A
Vers.2. Ipse super mare fundauit eam, *ibid.*
Vers.7. Attollite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit Rex gloriæ,56,E.167,E.272,E. 743,A
Vers.*vlt.* Dominus virtutũ ipse est Rex gloriæ,463,A.475,D
Psalm.26.ver.1. Dominus illuminatio mea & salus mea:quem timebo? Dominus protector vitæ meæ,à quo trepidabo,559,C
Vers.3,& 4. Cum appropinquarent aduersum me nocentes vt ederent carnes meas, & inimici mei infirmati sunt & ceciderũt, *ibid.*
Vers. 5, & 6. Si constituantur aduersum me castra non timebit cor meum : si insurgat aduersus me prælium, in inexpugnabili dextra Dei sperabo, *ibid.in editione Lat.at in Gr.non.*
Vers.29. Credo videre bona Domini in terra viuentium, 795,A
Psalm.28.v.1. Offerte Domino soboles Dei: offerte Domino sobolem arietum, 741,B
Psalm.29.v.1. Exaltabõ te Domine, 517,B
Vers.6. Quoniam ira in furore eius,& vita in indignatione eius, 384,A
Psalm 30. v.3. Fias mihi in Deum protectorem, & in domum refugii, vt serues me, 184,A.196,D
Vers.18. In manibus Dei sortes hominum, 353,D,E
Vers.*vlt.* Viriliter agite, & corroboretur cor vestrum,omnes qui speratis in Dominum, 556,E
Psalm.31.v.1. Beati quorum remissæ sunt iniquitates , & quorum tecta sunt peccata, 781,A
Vers.11. Ne fiatis sicut equus & mulus, 165,D
Psalm.32. v.4. Rectum est Verbum Domini, & omnia opera eius in fide, 142,E
Vers.6. Verbo Domini cœli firmati sunt, 39,B.299,C. 317,A. 368,E. 380,A.742,A.850, F
ibid. Et spiritu oris eius omnis virtus eorum,380,A
Vers.9. Ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt, 210,D. 319, B.341,D. 407,D
Psalm.33.v.8. Gustate & videte,quoniam suauis est Dominus,800,B
Vers.14. Fac bonum (*plurain Gr.*) quære pacem & persequere eam,744,A
Psalm.35.v.10. Quoniam apud te fons vitæ, 211,B.295,A.374,409,F.469,C
ibid. Et in lumine tuo videbimus lumen, 211.B.295,A.374,409,F.469,C
Psalm.36.v.8. Quiesce ab ira, & relinque furorem,744,A
Vers.12,& 13. Obseruabit peccator iustum & dentibus super eum frendet : Dominus autem irridebit eum,802,F
Psal.39.v.9. Ad faciendam voluntatem tuam Deus volui, & Lex tua in medio ventris mei,372,F
Psalm.42.v.3. Emitte lucem tuam , & veritatem tuam,370,F
Psalm. 44. v.1. *In inscriptione* : In finem super rebus mutandis filiis Core ad prudentiam. Canticum super dilecto, 316,F
Vers.1. Eructauit cor meum Verbum bonum, 99,A.230,F.295,A.317,B.341,D.418,A. 428,C,429,E.441,C.741,E
Vers.8. Thronus tuus Deus in secula seculorum, 171,A.174,A. 180,C. 195,E. 340,D 742,A. 841,A
ibid. Virga directionis virga regni tui, 171, A.174,A.195,E.340,D.742,A.841,B
Vers.9. Dilexisti iusticiam & odisti iniquitatem,171,A.742,A.841,B
ibid. Ideo vnxit te Deus, Deus tuus,oleo exultationis præ participatoribus tuis, 164, B.171,B
Vers.10. Myrrha & stacte & cassia in vestimentis tuis,172,E
Vers.11. Adstitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato variegata,820,B
Vers.12,& 13. Audi filia,vide, & inclina aures tuas, & obliuiscere populi tui & domicilii patris tui : quoniam desiderauit Rex formam tuam , quandoquidem ipse est Dominus Deus,342,C
Psalm 45.Vers.4. Sanctificauit tabernaculũ suum Altissimus,817,C
Vers 10. Auferens bella vsque ad extremũ terræ, 802,C. *& plura.*
Vers. 11. Dominus virtutum nobiscum, susceptor noster Deus Iacob, 138,A.204,D. 416,E.721,C
Psalm 46.ver.1. Omnes gentes plaudite manibus, iubilate Deo in voce exultationis, 743,C
Vers.5. Ascendit Dominus in triumphi acclamatione, & Dominus in voce tubæ, 743,A
Psam. 48.v.12,& *vlt.* Homo cum esset in honore non intellexit: comparatus est iumẽtis, nullo intellectu præditis, & similis factus est illis,265,A
Vers.7. Frater non liberat, liberat autem homo, 498,C
Psalm.49.Vers.1. Deus Deorum locutus est, vocauit terram.711,F
Vers.3. Deus manifestè veniet, Deus, inquam noster,& non in silentio erit, 741,B
Vers.5. Aduocauit cœlum ex alto, & terrã, ad iudicandum populum eius, 743,B
Vers.7. Annunciabunt cœli iusticiam eius,quoniam Deus iudex est,743,A
Vers 15,& 16. Sacrifica Deo sacrificium laudis, & reddas Altissimo vota tua : & inuoca me in die tribulationis tuæ , & eripiã te,& glorificabis me, 378,D
Vers.17 Peccatori autem locutus est Deus, cur tu denarras iustificationes meas? & assumis testamentum meum per os tuum? 113,A.703,F
Psalm 50.vers.11. Cor mundum crea in me Deus,222,B.351,F
ibid. Spiritum rectum innoua in viscerib. meis,351,F
Vers.12. Spiritum illum sanctum ne auferas à me, 173,A
Psalm.52.v 1. Dixit insipiens in corde suo, nõ est Deus, 129,D.514,D
Psalm.53. v.1. Deus in nomine tuo saluum me fac,166,F
Psalm.59.v.vlt. In Deo faciemus potentiam, 267,D
Psalm.62.v 1,& 2. Deus, Deus meus ad te de luce vigilo,sitiuit in te anima mea,833,A
Psalm.65.v 1. Iubilate Deo omnis terra:psallite nomini eius,802,C
Vers.4. Venite & videte opera eius, terribilis in consiliis super filios hominum,802, C.
Psalm. 66. vers. Benedicat vobis Deus, Deus vester benedicat vobis, 380, A. *in Gr.at in Lat.aliter.*
Psalm.67.vers.1. Exurgat Deus & dissipentur inimici eius,477,D
Vers.19. Ascendisti in altum, captiuam duxisti captiuitatem, dedisti dona in hominibus, 500,A.802,A
vers.27. Præuenerunt principes,coniuncti psallentibus,in medio iuuencularum tympanistriarum,802,A
Psalm.68.v.9. Quæ non rapui, tunc luebam, 742,E
Vers.26. Dederunt in cibum meum fel, & in siti mea potauerunt me aceto, 787,E
Psalm.71. v.1,& 2. Deus iudicium tuum da regi, & iusticiam tuam filio regis : vt iudicet populum in iusticia, & pauperes tuos in iudicio,526,E.743,B
Vers.4. Saluos faciet filios pauperum, & humiliabit calumniatorem, 742,E
Vers. 5. Ante solem permanet nomen tuum, & ante lunam in secula seculorum, 167,A
Vers.9, 10, & 11. Coram eo procident Æthiopes & inimici eius terram lingent. Reges Tharsis & insulæ munera offerent, & adorabunt eum omnes reges terræ: omnes gentes seruient ei,743,C *omissis quibusdam.*
Vers.12. Quoniam eripuit mendicũ e manibus potentis, pauperemque cui non erat adiutor,742,F
Psalm.72.v.2. Mei autem penè moti sunt pedes, 757,A
Vers.23. Tenuisti dexteram meam, & in voluntate tua deduxisti me,298,D
Psalm.73. vers.2. Recordare congregationis tuæ,quam ab initio condidisti, 251,A
Vers.11. Vt quid auertis manum tuam,& dexteram è medio sinus tui? 318,D
Psalm.75. v.1. Notus in Iudæa Deus, & in Israël magnum nomen eius, 385,C

Psalm.76.vers.6. Nocte cum corde meo meditabar, & tumultuabatur spiritus meus, 550,A

Psalm.77.vers.28. Panem Angelorum manducauit homo: panem de cœlo dedit eis, 778.A

Ver.45. Exacerbauerunt Deum in solitudine,475,A

Vers.57,& 58. Deduxisti ut oues populum tuum, & eduxisti eos in spe, & non extimuerunt, 354,D

Vers.71. Excitatus est ut dormiens Dominus ex nubibus suis sanctis, 377,C

Psalm.78. Vers.1. Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum, redegerunt Hierusalem in speciem tugurioli, vbi excubant custodes pomorum, 806,F

Psalm.79.vers.1,& 2. Qui pascis Israel intende, qui ducis velut ouem Ioseph: qui sedes super Cherubim appare, 377.D.470,B

Psalm.80.vers.7. Non erit in te Deus recens 97,F

Psalm. 81. vers.1. Deus stetit in synagoga deorum, in medio deos diiudicat, 165,E. 743,B

Vers.6. Ego dixi, dii estis, & filii Altissimi omnes,40,D.340,D 818,D

Vers.7. Vos omnes tamen ut homines interitis, & ut quispiam de principibus cadi tis,40,D.340,C

Vers.8. Ego sum Deminus Deus,347,E

Psalm.82. vers.*vlt.* Vt cognoscant quod nomen tibi Dominus, tu solus Altissimus super omnem terram,478,D

Psam.83.vers.7. Videbitur Deus Deorum in Sion, 715.

Vers.10. Melior est una dies in atriis tuis supra millenos præsentes, 178, D

Vers.*vlt.* Deus non subtrahet ab illis bona, qui ambulant in innocentia,473,D

Psalm.84. vers.8. Audiam quid in me loquatur Dominus Deus,252,E.387.D

Psalm.85,Vers.7. Quis similis tibi inter deos Domine? 225,A

Psalm.86.vers.5. Mater Sion dicit homo, & homo natus est in ea, & ipse fundauit eã, qui Altissimus est, 478,D.498,D.742,B

Psalm.87.vers.4. Factus sum vt homo destitutus auxilio, inter mortuos liber, 839,C

Vers.6. Posuerunt me in lacu infimo, 839, C.

Vers.7. In me confirmatus & defixus est furor tuus, 327,A.742,B

Vers.14. Ego autem oratione mea ad te conuertar, & mane oratio mea præueniat te,839,D.C

Psalm.88.vers.9. Domine quis similis erit tibi? aut quis æquabitur Domino inter filios Dei, 258,F. 722,E

Vers.15,& 17. In iustitia tua exaltabuntur, quoniam gloriatio virium ipsorum tu es, 168,A

Vers.35,& 36. Semel iuraui in sancto meo, si Dauidi mentiar, semen eius in æternum manebit, solium eius quasi sol coram me, 474,D

Vers.48. Vbi sunt misericordiæ tuæ antiquæ, quas iurasti Dauidi seruo tuo in virtute tua,785.E

Psalm.89.v 1,& 2. Domine refugium factus es nobis in generationem & generationẽ: antequam montes fierent, & firmaretur tellus, & orbis habitabilis, & à seculo in seculum tu es,144,E

Vers.*vlt.* Et sit splendor Domini super nos, 144,A

Psalm. 90.v 13. Conculeabis Leonem & Draconem,803,G

Psalm.92.v.1,& 2. Dominus regnauit, decorem indutus est,& circumcinxit se. Nam & firmauit orbem terrarum, qui non commouebitur,317,A.352,D

Psal.94.ve.1. Venite exultemus, iubilemus Deo Saluatori nostro, 802,C

Vers.4. Altitudines montium ipsius sunt, 841,E

Vers.6. Venite adoremus, & procidamus coram Christo rege nostro,387,D.820,A

Vers.8,9, & 10. Hodie, si vocem eius audieritis,ne obduretis corda vestra, vt in exacerbatione per diem tentationis, vbi tentauerunt me Patres vestri, probauerunt me,& viderunt opera mea, 374,A

Psalm.97. Vers.8. Adorate eum omnes Angeli eius, 67,A 204,C

Psalm.100.v.6. Detrahentem clanculũ proximo suo persequebar,535,E

Psalm.101.vers.19. Scribantur hæc in generationem, & populus, qui creabitur, laudabit te, 222,B 238,A.B.760,C

Vers.24. Nuncia mihi dierum meorum annuncia mihi,552,F

Vers.25. Ne reuoces me in dimidio dierum meorum,552,E

Vers.26. Ipse in principio Domine fundasti terram, & opera manuum tuarum sunt cœli,163,A.150,C.231 A.242,B.339,E.340.A

Vers.27. Ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes sicut vestimentum veterascent,163,A.150,C 339,F

Vers.28. Et sicut amictus plicabis eos, & mutabuntur:tu autem idem es, & anni tui non deficient,163,A.339,F

Psalm.102 ver.*vlt.* Benedicite omnia opera Domini Domino,835,A

Psalm.103.vers.5. Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis, 180,b.701,B.

Vers.15. Qui progerminat pecudibus fœnum & herbam in seruitutem hominum, 380,C

Vers.25. Quam magnificata sunt opera tua Domine,142,E

ibid. Omnia in sapientia fecisti, 142,E. 150,A. 179,C. 211,B. 217,C. 247,C. 304,E. 414,A

Vers.30. Auferes spiritum eorum,& deficient, & in puluerem suum reuertentur, 351,D.363,E,471,D

Vers.31. Emittes Spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ, 321,D. 362,C.D.363,E.382,B.471,D

Psalm.104.v.25. Emisit Mosem seruum suũ, Aaron, quem delegerat sibi,741,A

Vers.27. Et emisit tenebras, & obtenebrauit eos,741,A

Vers.28. Conuertit aquas eorum in sanguinem, *ibid.*

Vers.29. Eructauit terra eorum ranas, 741. A.

Psalm.105.v.1. Quoniam in seculum misericordia eius,558,A

Vers.21. Mutauerunt gloriam eius in simulacrum vituli comedentis fœnum, 770,A

Psalm.106.v. 20. Emisit Verbum suum, & sanauit eos, & liberauit eos à lue ipsorum, 68,F. 741,E

Vers.25. Dixit & venit spiritus libidinis, & exaltatæ sunt vndæ eius, 350,C

Psalm.109.v.1. Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum, 195,E. 197,B.372,B.377,B.476,C.742,A.819,C

Vers.4. Ex utero ante Luciferum genui te, 98,F. 316,F. 318,E. 410,F, 418,A. 513,C. 741,F

Vers.5. Iurauit Dominus & non pœnitebit eum, Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech, 378,A. 785,B

vers.6. Dominus à dextris tuis, 372, D. 378,A

Psal.110.v.2. Magna opera Domini, requisita ad omnia voluntates eius,295,C

Psalm.111.vers.*vlt.* Peccator videbit & irascetur,dentibus suis frendet & contabescet, 803,A

Psalm.112 v 4. Sublimis super omnes gentes Dominus,517,B

Psalm.113.v.1. In exitu Israel de Ægypto, familiæ Iacobi de populo barbaro, 741,A

Vers.3. Mare vidit & fugit, 339,D

Vers.11. Deus noster in cœlo (& in terra, *quod vulgata non legit*) omnia quæ voluit,fecit.208,F.295,C

Vers.12,13, & 14. Idola gentium argentũ & aurum, opera manuum hominum. Os habent, & non loquentur: oculos habent, & non videbunt: aures habent & non audient: nares habent,& non odorabunt; 12, E.38,B

Vers.15. Manus habent, & non palpabunt: pedes habent, & non ambulabunt: non clamabunt in gutture suo, *ibid* 38,B.C

Vers.26. Similes illis fiant, qui faciunt ea, 12,F

Vers.17. Cœlum cœli Domino: terram autem dedit filiis hominum, 517,B

Psalm.115.v.2. Omnis homo mendax, 365,B. 782,E

Vers.6. Ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ,188,C

Psalm.117.v.6. Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo, 757,B

Vers.16. Dextra Domini fecit virtutem, 100,D.291,A

Vers.23. Hæc est dies quam fecit Dominus 762,F

Vers.24. Benedictus qui venit in nomine Domini,68,F

Vers.25. Benediximus vobis ex domo Domini,741,F

ibidem. Dominus Deus & apparuit nobis,68,F.741,E

Psalm.118.v.1. Beati immaculati in via, 835, B.

Vers.16. Iustificationes tuas meditabor, non obliuiscar sermones tuos,759,C

Vers.54 Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ in loco peregrinationis meæ, 709,C

Vers.62. Media nocte surgebam ad confitendũ tibi super iudiciis iusticiæ tuę,832,E

Vers.73. Manus tuæ fecerunt me,& formauerunt me, 319,B.407.

Vers.89. In æternum Domine Verbum tuum permanet, 235,A.508,C

Vers.90. Fundasti terram & permanet, 35. *post* A.

Vers.92. Alioqui nisi lex tua meditatio mea esset, periissem tum in humilitate mea,759,C

Vers.136. Iustus es Domine,& iustum iudicium tuum, 832,D

Psalm.119.v.1,& 2. Ad te Domine in tribulatione clamaui, & exaudisti me. Domine libera animam meam à labiis iniquis, & à lingua dolosa,260,E.F

Psalm.121.v.1. Lætatus sum in his; quæ dicta sunt mihi, in domum Domini ibimus, 741,D

vers.2. & 3. Stabant pedes nostri in atriis tuis Hierusalem: Hierusalem quæ ædificatur ut ciuitas,cuius participatio ibidem est. Illuc enim ascenderunt tribus, tribus Domini, testimonium Israeli, *ibid.*

Psal.125.vers.1. Dum conuerteret Dominus captiuitatem Sion,facti sumus sicut consolati,741,D.802,A.B

Vers.6. Venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos, 775,A

Psal.131.v.11. De fructu ventris tui ponam super thronum tuum, 474,D

Psalm.132.vers.1. Ecce quam bonum, & quã iucundum habitare fratres in vnum, 448; A.

Psalm 133. vers.3. In nocte extendite manus vestras in sancta, & benedicite Domino, 847;D

Psalm.134.v.6. Omnia, quæ voluit, Dominus fecit,in cœlo & in terra, 295,D

Psal.135. vers.16. Qui deduxit populum per desertum, quoniam in æternum misericordia eius, 354,D

Psalm.137. vers.*vlt.* Dominus retribuet pro me,327,A

Psalm 138 v.5 Admirabilis habita est scientia tua in me: inualuit & non potero ad eam, 626,E

Vers.7. Quo ibo à Spiritu tuo? & quo à facie tua fugiam? 378.E.380,F.475,C

Vers.7. Si ascendero in cœlum tu illic es; si descendero ad infernũ,ades,372,E.475,C

Psalm.141.v.7. Clamaui ad te Domine, dixi Tu es spes mea, pars mea in terra viuentium, 385,A.472,F

Psalm,142.v.5. Memor fui dierum priscorũ, meditatus sum in operibus tuis, in factis manuum tuarum meditabar,142 B

V.12. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam, propter nomen tuum, Domine,347,C.473,E

Psalm.144 v 13. Regnum tuum regnum omnium seculorum; 144,A

Vers.19. Prope est Dominus omnibus inuocantibus eum in veritate,784,E

Vers.20. Voluntatem timentium se faciet; & deprecationem eorum exaudiet, 383,D

Psalm.145 v.6. Dominus soluit compeditos, Dominus sanctificat cæcos, 369,F

Psal.146 v.5. Magnus Dominus noster, & magna virtus eius, & sapientiæ eius non

est nu

ſit numerus, 379,E
Verſ.7.8.& 9. Pſallite Deo noſtro, operienti cœlum nubibus, præparanti terræ pluuiam: & progerminanti in montibus herbam ſeruituti hominum, tribuentique pecoribus pabulum, *35.poſter.*A
Pſal.147.verſ.7. Emittet Verbum ſuum, & liquefaciet ea, ſpirabit ſpiritum ſuum, & fluent aquæ, 369,A
Pſalm.148.v.2. Laudate eum omnes Angeli eius: laudate eum omnes virtutes eius, 215, F
Verſ.5. Ipſe dixit & facta ſunt: ipſe mandauit, & creata ſunt, 210, C. 341, D
Verſ.7, & 8. Laudate Dominum ex terra, dracones, & omnes abyſſi, ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus procellæ, qui facitis verbum. 350, C

Ex Prouerbiis.

Cap.1.verſ.3. Metus Domini, principium ſapientiæ, 249, B
Verſ.23. Docebo vos verba mea, 216, E
Cap.2.v.13. O qui relinquitis vias rectas, qui malis oblectamini, & gaudetis conuerſatione malorum, 633, D
Cap.3.Verſ.19. Deus ſapientia fundauit terram, 150, A. 243, D. 299, C. 414. A. 855, C.
Cap.8.v.10, & 11. Sumite diſciplinam & non argentum, & cognitionem præ auro probato: Meliorenim ſapientia lapidibus ſumptuoſis: omneque quod precioſum eſt, nõ eſt ea dignum, 178, D. E
Verſ.12. Ego ſapientia habitans in conſilio, 149, D
Verſ.14. Mea eſt voluntas atque cautio, mea prudentia eſt, meumque item robur, 298, B. 299, B
Verſ.22. Dominus creauit me, 88, *& ſeq.* 89, *& ſeq.* 128, E. 176, D. 185, F. 186, C. 188, C. 200, A. 221, C. 222, D. 223, A. 232, C. 238, E. 243, C. 247, D. 341, F. 395, F. 410, C. 422, D. 467, A. 478, E. 850, A
ibid. Principium viarum ſuarum, 237, C. & *ſeq.* 238, A. *& ſeq.*
Verſ.23. Ante æuum fundauit me, 243. C. D. *& ſeq.* 244, 245, 245, 246, 249, B. C
Verſ.25. Ante omnes colles genuit me, 230, D. 233, C. 249, C. 316, F. 422, F. 471, C
Verſ.27. Cum cœlum inſtruebat, aderam cum eo, & in harmoniam coaptabam, 227, E.
Verſ.30. Cum eo eram omnia concinnãs, 201, F. 395, B
Cap.9.verſ.1. Sapientia ædificauit ſibi domum & ſtabiliuit columnas ſeptem, 89, D. 323, A
Verſ.2.3.4.5. Mactauit victimas ſuas, & miſcuit in cratere vinum ſuum, præparauitque menſam: emiſit ſeruos ſuos clamãs, & inuitans alta voce ad craterẽ ſuum, dicens: Quiſquis eſt inſciens, inclinet ſe ad me, & egenis mentis ita locuta eſt: Venitè, comedite panem meum, & bibite vinum, quod miſcui vobis, derelinquite ſtulticiam ut viuatis, 89, D. E
Cap.12.verſ.6. Sermones impiorum doloſi, 122, B
Cap.13.verſ.3. Qui præceps eſt lingua, ſibi ipſi cauſa ruinæ eſt, 554, D
Cap.14.verſ.15. Simplex credit omni ſermoni, 114, C
verſ.17. Sapiens perterritus declinat à malo, 248, B
Cap.15.v.1. Reſponſio humilis auertit iram, 541, B
v.30. Os impiorum mala reſpondet, 122, D
Cap.18.v.3. Impius cum in profundum malorum deuenerit contemnit, 251, C
Cap.19.verſ.9. Falſus teſtis impunitus non erit, & os, quod mentitur, occidit animam, 562, C
Cap.20.v.28. Miſericordia & veritas regi cuſtodia eſt, & circũdabit in iuſticia thronum eius, 530, C
Cap.23.verſ.32. Sicut ceraſtes venena diffundet, 667, C
Cap.24.verſ.3. Sapientia ædificatur domus, 246, B

Ex Eccleſiaſte.

Cap.3.v.6. Tempus quærendi, & tempus perdendi, 775, C
Verſ.11. Et vniuerſitatem omnis æui dedit in mentes eorum, ut non inueniret homo hoc opus quod fecit ab initio vſque ad finem, 258, F
Cap.5.v 7. Si calumniam pauperis, & iudicii & iuſticiæ deprædationem videris in prouincia, ne tibi ea res ſit admirationi: quoniam excelſus ſuper excelſum ſeruatur, & ſunt adhuc ſublimiores ſuper eos, 556, D
Cap.7.v.10. Ne dicas, qui ſit, quod dies priores meliores fuerint, quam iſtiſint? quoniã non in ſapientia ſuper ea re percunctatus es, 248, B
verſ.18. Ne impius ſis valde, & ne ſis durus, ne tu moriaris in tempore non tuo, 552, E
Verſ.21. Non eſt iuſtus in terra qui faciat bonum & non peccet, 462, A
Cap.8.verſ.1. Sapientia faciem hominis illuſtrabit, 248, B
Cap.12.verſ. *vlt.* Omnia quæ facta ſunt, adducet Deus in iudicium, in omnibus diſpiciens, quid boni aut mali ſit, 190, A

Ex Cantico Canticorum.

Cap.3.v.4. Quæſiui eum quem diligit anima mea, & inueni eum, & introduxi illum in domicilium matris meæ, & in cellam genitricis meæ, 776, D

Ex libro Sapientiæ.

Cap.1.v.4.& 5. Sanctus enim Spiritus diſciplinæ fugiet dolum, & reſiliet à cogitationibus ſtultis, neque habitabit in corpore obnoxio peccatis, 365, A. 784, B
Verſ.7. Spiritus Domini repleuit orbem terrarum. 365, D. 378, F
Cap.2.v.23, & 24. Deus hominem condidit ad immortalitatem, & ad imaginem æternitatis ſuæ: verùm inuidia diaboli factum eſt, ut mors intraret in mundum, 40, E
Cap.3.verſ.6. Tanquam aurum in fornace probabit illos, 555, B
Cap.9.verſ.2. In ſapientia tua inſtruxiſti hominem, vt dominaretur creaturarũ, quas tu feciſti, 221, F
Cap.12.v.1. Incorruptibilis ſpiritus tuus eſt in omnibus, 365, D
Verſ.13. Non eſt Deus præter te, 204, C
Cap.15.v.3. *vel certè ei perquam ſimile*: Attentio & obſeruatio legum, conſtabilitio eſt immortalitatis, 40, C

Ex Eccleſiaſtico.

Cap.1.verſ.19. Sapientiam effudit ſuper omnia opera ſua, 248, B
Cap.13.v.1. Qui attingerit picem inquinabitur ab ea, 828, F
Cap.15.v.9. Non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris. 113, A
Cap 22.verſ.10. *paulo tamen aliter quam vulgo*: Ne defleas mortuum, neque lugeas, ſed cõplorate ingredientem, quoniam non reuertetur amplius, 563, B

Ex Eſaiâ.

Cap.1.v.1. In diebus Oziæ, Ioatham, Achaz & Ezechiæ, *col* 771, E
Verſ.2. Audi cœlum, & auribus percipe terra: *& poſt*: Filios genui & exaltaui, ipſi autẽ ſpreuerunt me, 164, D. 232, C. 408, A. 471, C. 807, C. 853, D. E
Verſ.3. Cognouit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe Domini ſui, 780, D
Verſ.6. A planta pedis vſque ad verticem non eſt in ea ſanitas, 669, C
Verſ.14. Sabbatha veſtra odit anima mea, 835, C. 839, E
Verſ.16. Lauamini, mundi eſtote, & auferte malum cogitationum veſtrarum, 743. F. & 853, D. *in Gr.*
Cap.2.ver.2. Ex Sion prodibit lex, & verbum Domini de Hieruſalem, 454, B
Verſ.4. Concident gladios ſuos in vomeres, & lanceas ſuas in falces: neque arripiet gens contra gentem gladium, neque eſt, vt poſthac bellum diſcant, 78, B
Cap.3.verſ.1. Ecce enim dominator Dominus Sabaoth, auferet à Iudæa & Hieruſalem validum & validam, vires panis & vires aquæ, 806, C
Verſ.2. Et gigantem & robuſtum, Principem & bellatorem, & Iudicem & Prophetam, & coniectorem & presbyterum, & præfectum quinquaginta militum, & mirificum conſiliarium, & ſapientem architectum, & prudentem auſcultatorem, *ibid.*
Verſ.3. Et præſtituam illis principes adoleſcentes, & illuſores eis dominabuntur, 806, D
Cap.5.v.1. Cantabo dilecto cantionem dilecti ad vineam ſuam. Vinea fuit dilecto 316, E
Verſ.4. Quid adhuc facere debui vineæ meæ, & non feci? 786, F
Verſ.20. Væ, qui dicitis amarum dulce: & qui ſtatuitis tenebras lucem, 557, D. 628, A
Cap.6.v.1. Vidi Dominum Sabaoth in excelſo ſublimique ſolio ſedentẽ, & impleta eſt domus magnificẽtia eius, 376. D. 469, E
Verſ.2. Et Seraphini in orbem circumſtabant, & ſex alæ alteri, & duabus quidem velabant faciem ſuam. & duabus pedes, & duabus volabant, 376, D. 469, E
Verſ.3. Et clamabant alter ad alterum, Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Sabaoth, 375, C. 469, F. 478, B
Verſ. *eod.* Plenum eſt cœlum, & vniuerſa terra maieſtate eius, 469, F
Verſ.7. Ecce abſtuli peccatum tuum, 389, B.
ibid. & verſ.8. Et audiui vocem Domini loquentis: Quem mittam? Et quis proficiſcetur ad populum iſtum? Et dixi. Ecce ego præſto ſum, ablega me, 376, E. 469, A
Verſ.9, & 10. Et dixit mihi: Vade ad populum iſtum & dic ei: Auribus audietis & nequaquã intelligetis. & videntes videbitis, & nequaquam cernetis. Incraſſatum enim eſt cor populi huius, *& quæ ſequuntur*, 376, E. F. 470, A
Cap.7.v.2. Conſentit Aram cum Ephraim, & obſtupuit cor eius, & cor populi eius, quemadmodum lignum quod in ſylua à ſpiritu concutitur, 350, F
Verſ.14. Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabunt nomen eius Emmanuel, 62, E. 275, D. 333, C. 351, C. 478, A. 484, C. 849 B. 855, A
Verſ.15. Butyrum ac mel comedet, ut ſciat reprobare malum, & eligere bonum, 62, E
Verſ.16. Priuſquam puerulus nouerit appellare patrem & matrem, intercipiet opes Damaſci & ſpolia Samariæ ſub oculis regis Aſſyriorum, 63, A
Cap.8.v 18 Signa & prodigia in domo Iſrael à Domino Sabaoth, qui habitat in monte Sion, 385, E
Cap.9.v.1 Gallæa gentium, populus qui ſedebat in tenebris vidit lucem magnam, 779, A. 800, F
Verſ.6. Paruulus enim natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, 62, E. 328, E. 478, A 854, C. 855, A
ibid. Cuius imperium ſuper humeros ipſius & vocabitur nomen eius, Magni conſilii Angelus (*vel*, Admirabilis conſiliatius) Deus fortis, Potens, Pater futuri ſeculi, 62. E. 298, C. 328, E. 478, B. 813, B
Cap.10. Verſ.14. Ego vniuerſum orbem terrarum mea manu veluti nidum comprehendam, & ut ova relicta tollam, nec eſt qui aufugiat, aut obloquatur mihi, 112, D
Verſ.17. Et erit lux Iſrael vt ignis, & ſanctificabit eum in nube ardente, 473. B
Cap.11.v.9. Impleta eſt terra cognitione Domini, 73, B
Verſ.10. Erit radix Ieſſæ, & qui exurgit ad imperandum gentibus, in eum gentes ſperabunt, 64. B
Cap.14.v.4, & 5. Quomodo requieſcit exactor, & in ocium datus eſt acceleratoꝛ? Cõtriuit Deus iugum peccatorum, 806, A
Verſ.12. Quomodo cecidiſti de cœlo Lucifer, qui mane orieba is? 258, D
Cap.19.v.1. Ecce Dominus in leui nymbo ſedebit, venietque in Ægyptum, & quaſſabuntur ſculptilia Ægypti, 63, A. 806. A
Cap.26 v.20. Vade populo mi, ingredere in penetralia tua, claude oſtium tuum, abſcondere pauliſper donec tranſeat ira, 556, D
Cap.30.v.1. Væ vobis filii deſertores, dicit Dominus: Feciſtis conſilium, ſed non per me: & fœdera, ſed nõ per Spiritum meum, vt adderetis peccatum peccato, 347, D

Vers.18. Exaltabitur Dominus, ut miſereatur noſtri, 800,C

Cap.32.v.6. Stultus ſtulta loquetur, & cor illius vana cogitat, 331.C

Vers.11,12. Obſtupeſcite, lugete qui in fiducia fuiſtis, exuamini, nudæ ſitis, circumcingite lumbos, & ſuper vbera veſtra planctum facite: ab agro deſiderii, & à vite germinationis, 807,C

Vers.13. Terra populi mei ſpina, & fœnũ aſcendet, & ex omni domo tolletur lætitia, *ibid.*

Cap.34 v.8.9,10. Dies enim iudicii Domini, & talionis iudicii Sion, & vertentur valles in picem, & terra eorum in ſulfur, & erit terra vt pix, quæ ardet nocte & die, & non extinguetur in æternum, & aſcendet fumus eius ſurſum, in generationem, deſolabitur, 808,A

Vers.11.12 Et habitabunt in ea volucres, & erinacei, & ibides & corui, & inducetur ſuper eam funiculus geometriæ eremi, & onocentauri habitabunt in ea. Principes eius non erunt, & magnates eorum erunt in perniciem, *&c.* 808,A.B

Cap 35.v.1 2. Exultent deſerta Iordanis, & floreat ut lilium, quoniam gloria Libani data eſt ei, & preciositas Carmeli, & populus meus videbit gloriam Domini, & ſublimitatem Dei, (&conſpiciet omnis caro ſalutare Dei) 384,F. *Incluſa non habentur in vulgata, edit. & videntur petita ex Eſa* 52.v.10.

Vers.34. Corroboremini manus remiſſæ, & genua diſſoluta: conſolemini, qui modicæ fidei eſtis, corroboremini, & ne timueritis. Ecce ego Dominus veſter iudiciũ retribuens, 66,E

Vers.4 5. Ecce Deus noſter ipſe veniet, & reddituras eſt, & ſeruabit nos. Tunc aperientur oculi cęcorũ, & aures ſurdorũ audiẽt, tunc ſaliet, veluti ceruus claudus, & expedita erit lingua balborum, 66;E.478,C.D

Cap.40.v 12. Metitur cœlum palmo: *Et*, Menſus eſt aquam manu; & vniuerſam terram pugillo, 514,B

Vers.28. Deus æternus, qui conſtruxit fines terrarum. non eſuriet, nec delaſſabitur, neque eſt inueſtigatio cogitationis eius, 143,F.205,E.405,E.502,F

Vers.29. Quin potius ipſe eſurientibus robur largitur, & per Verbum ſuum fatigatos refocillat, 405,E

Cap 42.vers 5. Qui firmat cœlum & terram, & dat Spiritum populo qui in ea eſt, & calcant illum, 378,E

Vers.8. Gloriam meam alteri non dabo, 475,D

Cap.43 vers.5. Noli timere, quia ego tecum ſum, 290,F

Cap.44.v.2.3. Hæc dixit Dominus, qui fecit te, qui finxit te ex vtero: ne timueris fili mi Iacob, & dilecte mi Iſrael, quem ego elegi, quoniam ego dabo aquam in ſiti illis, qui perambulant inaquoſa, & imponam Spiritum meum ſuper ſemen tuum, & benedictionem meam ſuper liberos tuos, 469, B.

Vers.6. Ego ſum Deus primus, ego quoque poſtea, & præter me non eſt Deus, 694,A

Vers.24. Dominus eſt, qui liberauit te, & formauit te in utero. Ego Dominus conſummans omnia, ſolus extendi cœlum, & ſtabiliui terram, 407,C

Vers.14. Laborauit Ægyptus, & mercatus Æthiopum, & oriundi ex Saba, viri alti, ad te tranſibunt, & ſequentur te à tergo, vincti manicis, adorabunt te, quoniam in te Deus, 204,C.340,D

Tu enim es Deus Iſrael & ignorauimus, 340.

Cap.48 v.12. Ego ſum primus, & ego ſum unus in æternum, 819,A. *vbi tamen aliter in Græc.*

Vers.13. Manus mea fundauit terram, & dextra mea firmauit cœlum, 413,F.819,A

Vers.16. Accedite & audite: numquid ab initio clanculum locutus ſum vobis? Quũ fierit illic eram, 347,D *355*,A

Vers.*eod.* Et nunc Dominus miſit me, & Spiritus eius, *347*,D 355,A

Cap.49.v.5. Et nunc ita dicit Dominus, qui formauit me ex vtero ſeruum ſibi, ut congregem Iacob & Iſrael ad eum: Congregabor & glorificabor coràm te, 226.E.407,C

Cap.51.v.16. Et ſub vmbra manus meæ tegã te, in qua ego conſtitui cœlum, & fundaui terram, 413,F

Cap.52.v.5. Propter vos nomen meum blaſphematur inter gentes: ideoque cognoſcet populus meus in die illa nomen meum, quod ego ſum, qui loquor adſum, 474,F

Vers.13. Et exaltabitur, 800,C

Cap.53.v.1. Domine quis credidit auditui noſtro, & brachium Domini cui reuelatum eſt? 100,B.387,B 788;C

Vers.2. Non habebat ſpeciem, neque pulchritudinem, 478,C

Vers.3. Cuius ſpecies contemptibilis, & ſubſidens infra omnes homines, 478,C

ibid. Homo in plagis conſtitutus, & peritus in ferendis languoribus, 478,D. *paulo aliter*, 63,C 503,A

ibid. Quoniam auerſa eſt facies eius, ignominioſe tractatus eſt, neque ullo in numero habitus, 63,C.478,C

Vers.4. Ipſe peccata noſtra tulit, & pro nobis excruciatus eſt, & nos reputauimus eũ propter ſuum peccatum in verberibus eſſe & miſeriis, 478,C. *paulo aliter Gr.* & 63,C. 223,C.274,E.465,E. 790,D

Vers.5. Ipſe verò vulneratus eſt propter peccata noſtra, & lauguidus redditus eſt ob iniquitates noſtras, *63*,C.478.C

Vers.*eod.* Diſciplina pacis ſuper eum, & vibice eius ſanati ſumus, *ibid.*

Vers.6. Omnes quaſi oues aberrauimus, homo in itinere ſuo deuiauit, & ipſe in afflictione ſua non aperuit os ſuum, 63,D

Vers.7. Vt ouis ad mactationem ductus eſt, & ut agnus coram tondente obmutescens, ita non aperuit os ſuum in humilitate eius, 36,D.198,E.848,C

Vers.8. Iudicium eius ſublatum, *63*,D. 848,C

ibid. Nativitatem eius quis enarrabit, 63, E.F.65,E 394,C.848,C

ibid. Quandoquidem tollitur è terra vita eius, propter iniquitates populi ductus eſt ad mortem, 63,E

Vers.9. Dabo malos pro ſepultura eius, & diuites pro morte eius, 36,E

ibid. Quoniam iniquitatem non fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius, 50,D.65,E

Vers.10. Dominus vult eum purgare à plaga, 63,E. *aliter in Hebr. & vulg. edit.*

Cap.56.v.4.5. Hæc dicit Dominus noſter Eunuchis, quotquot ſeruarint ſabbatha mea, & elegerint quæ ego volo, & adhæſerint teſtamento meo, dabo illis in ædibus meis, & in mœnibus meis locum memorabilẽ, & præſtantiorem filiis & filiabus: Nomen æternum dabo illis, & non deficiet, 178,E

Cap 58.v 11. Et adimpleberis, quemadmodũ deſiderat anima tua, & oſſa tua impinguabuntur, futuraque ſunt veluti hortus ebrius, & ſicut fons, qui non deſtituitur aqua, 149,E

Cap.61.Vers.1. Spiritus Domini ſuper me, eo quod unxerit me, 172,A.174,E.341,E.347, D.363,A.379,E.800,E

ibid. Vt euangelizem pauperibus miſit me ut conſolarer omnes lugentes, *ſic* 379,E. *at* 808.E. ut prædicarem captiuis remiſſionẽ, & cæcis recuperationem viſus.

Cap.62.v.1. *ipinor*: Salutare meum ut lampas ardebit, & in brachio eius gentes ſperabunt, 386,F

Cap.63.Vers.1. Quis eſt qui venit ex Edom, 500 E

Vers.9. Non legatus, neque Angelus, ſed ipſe Dominus ſeruauit eos, eo quod illos diligeret, & parceret ipſis, 347,E 476,D

ibid. Ipſe redemit eos, & exaltauit illos per omnes dies ſeculi, 347,E

Vers.10. Ipſi autem immorigeri fuerunt, & exacerbauerunt Spiritum ſanctum eius, & verſus eſt eis in inimicitiam, 347,E.385, A.475,A

Vers.10. Qui aſcendere fecit paſtorem ouium, ubi eſt qui poſuit in iis Spiritũ ſanctum, qui dextra abduxit Moyſen, 354,C

Vers.14. Deſcendit Chriſtus a Domino, & deduxit eos. Sic eduxiſti populum tuum, faciens tibi nomen æternum, 354,C

Cap.65.vers.1. Manifeſtus redditus ſum illis qui me non quærunt, inuentuſque ab his, qui de me non percontabantur, 66.D

Vers.1.& 2. Ecce ego ſum, dicam gentibus, quæ non inuocauerunt nomen meum: Expandi manus meas ad populũ incredulum & contradicentem, 66,D

Cap.66.vers.2. Manus mea hæc omnia fecit, 242,B.340,A.406,B.407.C

Ex Hieremia.

Cap.1. Vers 5. Antequam formarem te in utero noui te, 144,E.407.E

Vers.5. Dixi colonis Iſrael: Quid inuenerunt in me Patres veſtri, aut quod delictũ aut iniuriam, quod ita longè à me recedũt? 390,B

Cap.2. Vers.6. Ne dixeritis vbi eſt Dominus, qui eduxit nos è terra Ægypti in deſertum? Nam duxit eos per abyſſum, veluti equos in ſolitudine, & fatigati non ſunt, & veluti pecora per campos. Deſcendit Spiritus à Domino, & deduxit eos, 381, E.474,B

Vers.9. Ob hoc contendam vobiſcum in iudicio, 786,F

Vers.10. Peragrate inſulas Chetim, & in Cedar mittite legatos, & videte, 787,A

Vers.13. Me reliquerunt fontem aquæ viuæ, & effoderunt ſibi ciſternas friuolas, quæ aquam continere non poſſunt, 149,C. 359,B.374,C.410 718,F. 850,C

Cap.4.Vers.14. Ablue malitiam cordis tui Hieruſalem, 743,F

Vers.22. Populus iſte prudens eſt ad malefaciendum: cæterum benefacere non norunt, 824,C

Cap.5.Vers.8. Equi ſalaces facti ſunt, 265, B.

Cap.10.v.16. Qui formauit omnia, ipſe eſt, hæreditas Iacob. Dominus nomen illi, 473.A

Cap.11.vẽ.19. Quemadmodum innocens agnus, qui ducitur ad victimam, non cognoui': ſuper me cogitarunt mala, dicentes: Agite huc, iniiciamus lignum in panem eius, & eradamus eum è terra viuentium, 64,A

Cap.13. Vers.23. Si poteſt Æthops mutare pellem, aut Pardus maculas. 427 D

Cap.17.Vers.12.& 13. Thronus gloriæ excelſus, ſanctificatio noſtra expectatio Iſrael: Domine, omnes derelinquentes te confundentur, & qui defecerint, in terra ſcribantur, eo quod dereliquerint Dominum, 149,C

Cap.23.v.9. Cœlum & terram ego impleo, 378,E.475,B. *513*,D

Vers.18. Quis eſt in ſubſtantia eius, 719,F. *aliter in Heb. & vulg.*

Vers.22. Et ſi ſtetiſſent in hypoſtaſi mea, & audiſſent verba mea, 719,F. *aliter longè quam vulgo legitur hic locus.*

Vers.29. Nonne verba mea ſicut ignis, & ſecuris incidens petram? 216,F

Cap.25.vers.1. Verbum quod factum eſt ad Hieremiam in omnem populum Iudæ, 387.C

v.10. Auferam ab illis vocem gaudii & lætitiæ, vocem ſponſi & vocem ſponſæ odorem unguenti, & lumen candelæ, 387.D. 806.F

Cap.26.v.1 cap 27.v.1. Et factum eſt Verbũ Domini ad me, *&c.* 211,B

Cap 31.v.22. Creauit Dominus nouam ſalutem ad plantandum, in qua ſalute ibunt homines, 222,C.395. *ſic Lat. aliter Gr. & Heb. & vulg.*

Vers.31. Ecce dies veniunt, dicit Dominus, 805,B.

Vers.32. Et non docebit quiſque fratrem ſuum, dicens, Cognoſce dominum: quin omnes me cognoſcent à minimo uſque ad maximum, quod miſericors ſim in cauſis eorũ, 805,B

Ex Threnis Hieremiæ Prophetæ.

Cap 3.ve.28. Sedebit ſolitariè, & tacebit, & quietus futurus eſt, & ſuum negocium faciet, 474,B

Cap.4 ver.20. Dominus Chriſtus, vultus noſtri ſpiritus eſt, 772,B

Ex libro Baruch.

Cap.3. vers.1. Anima in anguſtiis, & ſpiritus mœro-

mœroris clamauit ad te,350,A
Vers.10. Quid est Israel,quod in terra inimicorum tuorum hæres, 319,B
Vers.11. Reliquistis fontem sapientiæ,149, D,219,A.409,F. *vbi tamen col.* 149. *quædam referuntur, quæ hodie in vulgatis codicibus non extant.*
Vers.35. Hic est Deus noster, non reputabitur alius præter eum, 92,D.225,A.477, F.
Vers.36,&37. Inuenit omnem viam scientiæ,& dedit eam Iacob puero suo, & Israeli dilecto suo: postea autem in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est, 92, D.477,F.478,A
Cap.4. Vers.20. Iam clamabo ad æternum (*vulgo Altissimum*) in diebus meis, 143,F
Vers.22. Ego spem habui in æterno Saluatore nostro, & veniet mihi gaudium à Sancto,143,F 144, A. *aliter vulgo.*

Ex Ezechiele.

Cap 11.vers.24. Sustulit me Spiritus, & duxit me in terram Chaldæorum, in captiuitatem, in visione,in Spiritu Dei, 347,E
Cap.18 vers.20. Anima quæ peccauerit, ipsa morietur,492,A
Vers.31. Facite vobis cor nouum & spiritũ nouum, 350,E.352,B
Vers.32. Nolo mortem morientis dicit Dominus Adonai, 352,B
Cap.20. vers.12. Sabbatha mea dedi illis, ut essent in monumentum & recordationem mei, & in monumentum & recordationem illorum, ut cognoscerent, me esse Dominum, qui sanctifico eos, 761, C.
Cap.20. vers.2. *vt & cap. 21. 22. & sæpe:* Et factum est Verbum Domini ad me, 714,B
Vers.21. Et exacerbauerunt me, *vel certe similis,* 475,A
Cap.27. vers.26. In corde maris, in aqua multa duxerunt te remiges tui: spiritus Austri contriuit te, 350, C
Cap.28.vers.3. Nunquid sapientior es Daniele? Omne quod occultum est ostensum est tibi,515,A
Cap.36.vers.26. Et dabo vobis cor nouum,& spiritum nouum dabo vobis: & auferam cor lapideum ex carne vestra, & dabo vobis cor carneum,& spiritum nouum dabo vobis, 351,C
Cap 43 vers.9. Habitabo in eis, 448,B.462, E

Ex Daniele.

Cap.1. *tanquam ex* v.8. *vel* 9. *citatur hic locus:* Da nobis de seminibus terræ & vescemur, *col.* 825,A. *qui tamen hodie in vulgatis codicibus non extat.*
Vers.10. Timeo Regem, qui hunc cibum vobis ordinauit, ne facies vestræ Regi præ cæteris pueris,qui regia mensa aluntur,appareant squalidiores, & puniat me, 825,B
Vers.11. Experire hoc in seruis tuis,plus minus decem diebus, *ibid.*
Cap.2. vers.44. & cap. 3.v.10. & cap.4. v.31 & cap.7.vers.27. Et regni eius non erit finis, 476,C
Cap.3.v.34. Laudabilis & superexaltatus in secula,517,B
Vers.57. Benedicite omnia opera Domini Domino,242,C.341.D
Vers.55. Benedicite Spiritus & animæ iustorum Domino, 350,A. *qui versus hodie paulo aliter legitur in vulg. codicib.*
Vers.81. Benedicite bestiæ & omnia iumenta Dominum,830,B
Vers.91. Nonne tres viros iniecimus in fornacem? & ecce iam quatuor apparent, quartique facies similis Deo,850,D. *vbi tamen aliter in Gr. vt & in Hebr. & vulg. vt & col.* 316.F
Cap.7.v.10. Millies millia, & decies centenà millia ministrorum assistunt & apparent, 207,A
Vers.21. Faciebat bellum aduersus sanctos,& præualebat eis, 665,D
Vers.14. Regnum eius æternum, & regnũ eius non dissipabitur,713,A
Vers.25. Et sermones contra Altissimum loquetur, & meditabitur alienare & tempora & legum articulos, 665,D
Cap.9.v.24. Septuaginta hebdomadæ in cõpendium redactæ sunt super populo tuo, & ciuitate sancta, ut consummetur peccatum,& obsignetur prauitas, & deleantur iniusticiæ, & placentur iniquitates, ut adducatur iusticia sempiterna, vt obsignetur visio & Prophetia, & inungatur Sanctus sanctorum, 67,D
Vers.25. Et cognosces & intelliges ex euentu verborum, ut discernatur & ædificetur Hierusalem, vsque ad Christum ducem, 67,E
Cap.13.v.42. Deus æterne,arcanorum cognitor,qui nosti omnia antequam fiant,143,F. 144,F
Vers.43.44. Excitauit Deus Spiritum sanctum pueri iunioris, cui nomen Daniel,& exclamauit voce magna: Purus sum ego à sanguine istius,347,E.377,B
Cap.14.vers.4. Non colo idola manu facta, sed Deum viuentem,qui creauit cœlum & terram, & qui habet sub suo dominio omnem carnem, 274,B.773,E

Ex Osea.

Cap.7.v.13. Væ illis,quia resilierunt à me:miseri sunt, quia impie egerunt aduersus me. Ego autem redemi eos, ipsi vero contra me obloquuti sunt mendacia, 139,B
Vers.15. Et consultarunt mala & in me mala cogitauerunt, auersi sunt ad id quod nihil est, 139,B
Cap.11.v.1. Ex Ægypto vocaui filium meũ, 63,B
Cap.13.v.14. Absorpta est mors in victoria, 198,C. *vbi tamen paulo aliter legitur.*
Cap.14. v.3. & 5. Conuertimini filii, & ego sanabo contritiones vestras, 779,E

Ex Ioele.

Cap.2.vers.10. Moti sunt cœli, & contremuit terra, 139,A
Vers.17. Parce Domine populo tuo, & ne des hæreditatem tuam in vituperium inimicis tuis,sed festina,ut eripias nos de manu iniquorum, 668,C
Vers.28. Et eueniet postea: Effundam de Spiritu meo super omnem carnem, 274,B. 347,F.369,D.372, D.E.458,F.468,F.851,A
Vers.28.29. Et prophetabunt filii vestri, & filiæ vestræ & senes vestri insomnia somniabunt,& adolescentuli vestri visiones videbunt, 372,D.851,A
Vers.29. Et in seruos meos & in ancillas meas in diebus illis, effundam de Spiritu meo super omnem carnem (*obserua locum hunc aliter olim lectum, quam hodie in vulgata*) & prophetabunt,372,D
Vers.30. Et edam prodigia in cœlo sursum & in terra deorsum, sanguinem, & ignem, & vaporem fumi, *ibid.*
Vers.31. Sol conuertetur in tenebras & Luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magna illa & illustris, 372,E
Vers.32. Futurumque erit, ut omnis qui inuocauerit nomen Domini saluus fiat, *ibid.*
Cap.3.v.16. Dominus ex Sion clamabit, ex Hierusalem dabit vocem suam, & concutietur cœlum & terra. Dominus autem parcet populo suo, & confortabit filios Israel, 372,C
Vers.17. Et cognoscetis,quoniam ego sum Dominus Deus vester, qui tabernaculum impolui in monte Sion, in monte sancto, *ibid.*

Ex Amos.

Cap.4 Vers.*vlt.* Ecce ego qui stabilio tonitrua & creo spiritum, & annuncio in homines Christum eius,facioque auroram & caliginem, & ascendo super excelsa terræ, Dominus Deus omnipotens nomen illi, 346,A

Ex Iona.

Cap.1.Vers.4. Excitauit Dominus Spiritum in mari, & factum est mare procellosum & in periculo erat nauis ne quassaretur 350,B. 351,A
Cap.3.Vers.4. Adhuc tres (*Hebr. & vulgat. & alii interpretes habent* 40. *dies*) & Niniue subuertetur,786,A.B
Cap.4. V. 2. O Domine, nunquid hæc mea verba fuerunt,quum adhuc essem in terra mea? atque ideo est, quod præoccupauerim fugam in Tharsos: eo quod nosiem te misericordem esse & miseratorem, mansuetum & multæ misericordiæ, & tuam ipsius sententiam mutantem in destinatis malis, 786,D

Ex Michæa.

Cap.2.Vers.4. In die illa assumetur in vos parabola & plorabitur ploratus modulatus sub his verbis: Ærumna ærumnosa facta est portio populi mei,mutata est in funiculo,non erat qui impediret, ut auerteret: agri vestri centuriati sunt, 867,E. *Sic apud Lat. interp. paulo autem aliter in Gr.*
Cap.5.Vers.2. Et tu Bethleem Ephratâ, paruulus es in millibus Iuda, ex te mihi egredietur qui sit Dominator Israel, 787,D
Cap. 6. Vers.3. Popule mi quam iniuriam feci tibi? aut qua in re molestus fui tibi? 390,A
Vers.18. Quis enim Deus sicuti tu, auferens peccata & superans iniquitates,239, C.258,F
Locus incertus ex Michæa hic: Domus Iacob exacerbauit Spiritum Domini, *citatur* 347,F

Ex Aggæo.

Cap.2.Vers.5,& 6. Et nunc corroborare Zorobabel,dicit Dominus,& corroborare Iesus filius Iosedech, magnus sacerdos, dicit Dominus. Et corroboretur vniuersus populus terræ, dicit Dominus: agite, quoniam ego vobiscum sum, dicit Dominus omnipotens, & Spiritus meus in medio vestri consistit, 355,A
Vers. 7. Adhuc semel concutiam, non solum terram,sed & cœlum, 352,C

Ex Zacharia.

Cap.1.Vers.6. Verumtamen sermones meos, & instituta mea non recipitis, quæcunque ego præcipio seruis meis Prophetis, 347,F. 369,A
Vers.12. Domine qui in omnia imperium & potestatem habes, quousque tandem non miserebetis Hierusalem, 210,E
Vers.17. Hæc dicit Dominus, 210 E
Cap.2.Vers.10, & 11. Oblectare & lætare filia Sion, quoniam ecce venio, & habitabo in medio tui. Et defugient gentes multæ ad Dominum in die illa, & cognosces, quod Dominus omnipotens miserit me, 819,B
Cap.3.Vers.3. Ecce respondit Angelus qui loquebatur in me, & dixit, Non cognoscis ista quæ sunt? & dixi: Non Domine, 355, C.
Vers.6. Et respondit mihi & dixit: Hic est sermo Domini ad Zorobabel, non in magna potentia neque in robore, sed in Spiritu meo, dicit Dominus omnipotens, 355.C
Cap 6.vers.12. Ecce vir oriens nomen eius, 763,A
Cap.7.V.12.Cor suum reddiderunt cõtumax, vt non audirent legem meam, & sermones suos quos emisit Dominus omnipotens in Spiritu suo in manibus Prophetarum priorum,348,A.369,A.B
Cap.9, vers.9. Dicite filiæ Sion: Ecce Rex

tuus venit, mansuetus, sedens in asino & pullo subiugali, 779, C. 787, D

Cap. 12. vers. 1. Extendens cœlum, & stabiliens terram, & fingens spiritum hominis in ipso, 352, A

Cap 14. vers. 1, & 2. Ecce dies veniunt, & diuidentur spolia tua in te: & simul inducam omnes gentes in Hierusalem, & capietur ciuitas, diripientur domus, & polluentur feminæ, 807, E

Ex Malachia.

Cap 2 vers. 10. Nonne Deus creauit nos, nõne unus Pater omnium nostrum. 252, F.

Cap. 3. vers. 1. Subito ad templum suum veniet Dominus, 386, B

Vers. 6. Ego Dominus, & non mutor, 163, B. 193, B 456, E. 782, E. 850, E

Cap 4. vers. 2. Vobis timentibus eum exorietur Sol iusticiæ, 763, A

EX NOVO TESTAMENTO.

Ex Euangelio Matthei.

Cap. 1. vers. 1. Liber generationis Iesu Christi filii Dauid, filii Abrahæ, 485, F. 840, C.

Vers. 20. Nam quod natum est in ea, ex Spiritu sancto est, 381, D

Vers. 23. Ecce virgo concipiet & pariet filium, & vocabunt nomen eius Emmanuel, quod, si interpreteris, est, nobiscum Deus, 62 E 273, D, 849, B

Versu *vltimo*. Donec pareret filium suum primogenitum, 452, E 840, E

Cap. 2. vers. 13. Expertectus accipe puerum & matrem eius & fuge in Ægyptum, 551, D

Vers. 20. Ecce mortui sunt qui quærunt animam pueruli, 854, E. F

Cap. 3. Vers. *vltim.* Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui, 126, C. 202, F. 235, B. 295, A. 317, C. 318, E. 407, C. 429, B

Cap. 4. vers. 1. Iesus subductus est à Spiritu in desertum, 346, F

Vers. 6. Si tu es Filius Dei, 500, B

Vers. 7. Non tentabis Dominum Deum tuum, 475, B. 558, B

Vers. 10. Dominum Deum tuum adorabis, & ei soli seruies, 35, A *post.* 113, B

ibidem Vade retro Sathana, 113, B. 241, A.

Vers. 11. Angeli ministrabant ei, 352, F. 778, A

Vers. 15. & 16. Galilæa gentium, populus qui sedebat in tenebris, uidit lucem magnam, 779, A 800, F

Cap 5. vers. 5. Beati mites, quoniam ipsi terram possidebunt, 794, F

Vers. 8. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt, 227, B

v. 10. Beati qui persecutionem patiuntur propter iusticiam, 555, B

Versu 15. Nemo accensam lucernam ponit sub modio, sed super candelabrum ponit, ut luceat omnibus, 129, E

Vers. 17. Non veni soluere legem, sed adimplere, 852 C

Vers. 22. Qui dixerit fratri suo, Fatue, reus est gehennæ ignis, 391, D

Vers. 37. Sit vestrum Etiam, Etiam, & Non, Non, 784, A

Vers 39. Verberanti maxillam, obuerte & alteram, 790, E

Vers. *vlt.* Estote perfecti, sicut pater vester cœlestis perfectus est, 265, B. 722, D.

Cap. 6. Vers. 6. Tu autem cum orabis, intra cubiculum tuum, & occlude fores post te. 533, A

Vers 9. Pater noster qui es in cœlis, &c. 42 , E

Vers. 11. Panem nostrum ἐπιούσιον quotidianum da nobis hodie, 475, E

Vers 24. Nemo potest duobus Dominis seruire, 575, D

Vers. 25. Ne anxii sitis pro anima vestra quid comedatis, aut pro corpore vestro quid induamini. Nonne anima pluris est quam alimentum? corpus quam indumentum. 205, E

Vers 26. Respicite ad volucria cœli, quòd nec seminent, nec metant, neque congregent in horrea, & Pater vester cœlestis pascit illa: nonne vos illis multò præstantiores estis: *ibid.*

Vers 27. Quis potest ex vobis solicite cogitando ad staturam suam cubitum adiicere? 205, F

Vers 28. Et de vestimentis quid estis soliciti? Considerate lilia agri, quomodo crescunt: non laborant, neque nent, &c. 205, E

Cap. 7. Vers. 6. Sanctum nolite dare canib. 569, B

Vers. 7. Quærite & inuenietis, 775, D

Vers. 11. Si vos cum mali sitis, nostis bona tribuere liberis vestris, quanto magis Pater vester cœlestis dabit Spiritum sanctum postulantibus à se, 473, E

Vers. 15. Cauete vobis à falsis Prophetis, qui veniunt ad vos in cultu ouium, intus autem sunt lupi rapaces, 113, C

Vers. 21. Non omnis, qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum, sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, 510, E. 511, A. 830, A

Cap. 8 vers. 2. Domine si vis, potes me mundare, 331, E. 383, E

Vers. 3. Volo, mundare, 383, F

Cap 9. v. 4. Quid cogitatis mala in cordibus vestris, 839, B

Vers. 6. Vt autem sciatis, quod Filius hominis potestatem habeat in terris remittendi peccata, 254, B

ibid. Surge tolle grabatum tuum, & ambula, 712, A

Vers. 28. Creditis me posse hoc facere? 784, C

Cap. 10. Vers. 16. Ecce, ego mitto vos ut oues in medio luporum. Estote igitur prudentes sicut serpentes, & simplices ut columbæ, 265, B. 376, C. 824, D.

Vers. 19. Cum tradiderint vos in concilia, ne estote soliciti, quomodo aut quid loquamini. dabitur enim vobis illo momento quid loquamini, 472, C

Vers. 20. Non enim vos estis qui loquimini: sed Spiritus Patris, qui loquitur in vobis, 272, C 348, B

Vers. 23. Si vos persecuti fuerint in hac ciuitate, fugite in aliam, 551, A. 730, B

Vers. 25. Si patremfamilias Beelzebub vocarunt, quanto magis domesticos, 510, F.

Vers. 28. Ne timete eos, qui occidunt corpus, animam autem occidere non possunt, 290, F. 499, A

Vers. 29. Nonne duo passeres asse veniunt? Et tamen unus ex eis non cadit humi sine Patre vestro, 549, E

Vers 32. Quisquis confitebitur me coram hominibus, hunc & ego confitebor coram Patre meo cœlesti, 507, E

Vers. 33. Quisquis negauerit me coram hominibus, hunc & ego negabo coram Patre meo, qui est in cœlis, 391, A

Vers. 37. Qui amat Patrem aut matrem plusquam me, non est me dignus, 776, C.

Vers. 39. Qui inuenerit animam suam, perdet eam, 776, A

ibid. Qui perdiderit animam suam, inueniet eam, *ibid.*

Vers. 40. Qui vos recipit, me recipit, 247, E. 833, E

Cap. 11. v. 13. Omnes Prophetæ & Lex usque ad Ioannem, 68, D

Vers. 26. Confiteor tibi Pater Domine Deus cœli & terræ, quod ista occulta esse voluisti sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Ita Pater, quoniam ita placuit tibi, 500, C

Vers. 27. Omnia mihi tradita sunt à Patre meo, 277, E. 278. E. 325, & *seqq* 509, C.

V *eod.* Nemo nouit Filium nisi Pater, 409, E. 510, C

ibid. Nemo nouit Patrem, nisi Filius, & cuicunque voluerit Filius reuelare, 128, C. 266, A. 270, E 285, D 285, B. 316, C. 525, A. 407, E. 503, B. 510, C

Vers. 28. Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos, 184, B. 326. C. 510. C. 774, E

Vers. 29. Discite à me, quoniam mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris, 510, C

v. 30. Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue, 510, C

Cap. 12. Vers. 1. Ibat Iesus Sabbatho per sata: discipuli vero ipsius esuriebant, cœperuntque vellere spicas & edere, 838, E.

Vers 2 Discipuli tui faciunt quod non licet facere in Sabbatho, 836, A. 839. A.

Vers. 3. Ne hoc quidem legistis, quid fecerit Dauid & qui cum illo? Et quomodo ingressus sit in domum Dei, & panes propositionis sumpserit & comederit, quod nemini licitum erat facere nisi solis sacerdotibus. 840, A

Vers. 7. Si cognouisseretis quid illud sit, Misericordiam volo & non sacrificium, 761, D

Vers 13. Extende manum tuam, 846, D. E.

Vers 24. Iste non eiicit dæmonia, nisi in Beelzebub principe dæmoniorum, 388, E. 769, B

Vers. 25. Omne regnum in se diuisum desolabitur, & omnis ciuitas aut domus in se diuisa, per se cadit, 107, D. E

Vers. 26. Si satanas Satanam eiicit, aduersum seipsum dissidet. quomodo igitur stabit regnum eius, 107, E

Vers. 28. Si vero in Spiritu Dei eiicio dæmonia, ergo peruenit ad vos regnum Dei, 348, C 774, D

v. 29. Nã quomodo poterit vasa instrumẽtaque fortis alicuius diripere, nisi prius ubi inuasit in ædes, fortem illum ligauerit, & tunc domum eius diripiet, 107, F

Ver. 31. Propterea dico vobis, quod omne peccatum & omnis blasphemia remittetur hominibus: Blasphemia autem in Spiritum sanctum non remittetur, 107, E. 376, B. 378, C. 390, E. 774, D

Vers. 32. Quisquis dixerit verbum contra Filium hominis remittetur ei, 107, E. 174, C. 764, D. & *seqq.*

ibid. Qui autem dixerit contra Spiritum sanctum non remittetur ei, nec in hoc. nec in futuro seculo, 107, F. 390, E. F. 764, D. & *seq* 765, A. & *seq.*

Vers. 40. Quemadmodum egit Ionas in ventre ceti tres dies, & tres noctes: ita quoque oportet Filium hominis in corde terræ, 258, C. 390, D

Vers. 55. Nonne hic est fabri filius, 769, B

Cap. 13. Vers. 43. Tunc exsplendebit iustus ut Sol in regno Patris ipsorum, 473, E

Vers. 44. Simile est regnum cœlorum thesauro absconditio in agris: quem ubi inuenit homo, latitat: deinde abit, & vendit omnia, quæcunque habet, & emit agrum illum, 82, E

Cap. 14. vers. 13. Quum autem hoc audisset Iesus, secessit illinc nauigio in desertum locum, 551, E

Cap. 15 Vers. 13. Omnis plantatio, quam non plantauit Pater meus cœlestis, eradicabitur, 699, E

Cap. 16. v 16. Tu es Christus Filius Dei viui, 199, D. 235, B. 243, D. 342, E. 432, C. 853, E. *in Græc.*

Vers. 17. Beatus es Simon Barjona: quo nihil caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus cœlestis, 471, D 520, A. 853, *in Gr.*

Vers. 18. Et tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferorum non præualebunt aduersus eã, 520, A. 853, *in Gr.*

Vers. 19. Et tibi dabo claues regni cœlorum, & quodcunque ligaueris in terra, ligatum erit in cœlis: & quodcunque solueris in terra, solutum erit in cœlis, 853, E. *in Gr.*

Vers. 22. Misereatis tui Domine, 477. C.

Vers. 23. Apage retrorsum Satana: offendiculo enim mihi es, eo quòd non sapias ea quæ Dei sunt, sed quæ hominum, 113, B. 280, F. 477, C

Cap. 17. vers. 5. Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui. 299, F

Vers. 19. Scisciatati sunt ab eo discipuli, dicentes, Domine declara nobis; quonam pacto immundi spiritus eiciantur? 825, C.

Vers. 21. Hoc genus dæmoniorum non ejicitur, nisi ieiuniis & orationibus, 825, D

Cap. 18. Vers. 3. Nisi mutemini, & efficiamini sicut paruuli, nequaquam ingrediemini in regnum cœlorum, 853, C

Vers. 6. Qui scandalizauerit unum ex pusillis istis qui in me creduut, præstiterit ei ut suspendatur mola asinaria in collo eius, ac demergatur in profundo maris, 735, C.

Vers. 18. Quæcumque solueritis in terris, &c. 781, A

Vers. 20. Vbi duo aut tres congregati sunt in nomine meo, ibi ego sum in medio eorum, 827, A

Vers. 21. Quoties peccabit in me frater meus & remittam ei, an usque septies? 853, C. *in Gr.*

Vers. 22. Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies, 853, C. *in Gr.*

Cap. 19. Vers. 4. An nescitis, quod ab initio qui conditor est, marem & fœminam eos creauit? 38, F. 221, E. 231, A

V. 5. Et dixerit: Ea de causa relinquet homo patrem & matrē suam, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carnem vnam, 38, F. 353, A

Vers. 6. Quos Deus coniunxit, homo ne separet, 38, F. 853, B *in Gr.*

Vers. 18, 19, 20, 21, *vide Marc.* 10.

Vers. 27. Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te, 777, D

Cap. 20. Vers. 17. Ecce ascendimus Hierusalem & Filius hominis tradetur in manus sacerdotum, 103, D

Vers. 27. Quicunque voluerit inter vos primus esse, sit vester seruus, 824, E

Cap. 21. Vers. 2. Ite in pagum, qui contra vos est, 780, A

ibid. Et inuenietis pullum alligatum, soluite eum & adducite mihi, 775, B. C, *& seqq.* 780, A

Vers. 3. Quia Dominus opus habet, 781, A.

Cap. 22 v. 21. Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo, 176, D

Vers. 29. Erratis nescientes scripturas, neque potestatem Dei, 122, D. 176, C

Vers. 37. Quod est primum mandatum in lege? 388, D

Vers. 38. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, 388, D. 832, A

Vers. 39. Diliges proximum tuum sicut teipsum, 388, D

Vers. 30. Nam in resurrectione neque in matrimonium ducunt, neque ducuntur: sed tales sunt, quales ipsi Angeli, 241, A

Vers. 42. Quid vobis videtur de Christo? cuius Filius est? Dicunt ei, Dauidis, 372, B. 388, E

Vers. 43. Quomodo igitur Dauid in Spiritu Dominum eum vocat, 372, B. 388, E.

Cap. 24. vers. 3. Domine dic nobis, quando hæc erunt, & quodnam signum aduentus tui? 77, C

Vers. 4. Videte ne quis vos seducat, 96, C.

Vers. 5. Multi enim venient in nomine meo & dicent: Ego sum Christus, & multos seducent, 96, C

Vers. 6, 7. Futurum autem est, ut audiatis bella & rumores bellorum: videte ne exterreamini. Insurget enim gens contra gentem, & regnum contra regnum, & erunt fames & pestilentiæ, & terræmotus in singulis locis, *ibid.*

Vers. 8, 9, 10. Verum hæc initia dolorum sunt. Tunc tradituri sunt vos in tribulationes, & occident vos, & eritis odio habiti ab omnibus propter nomen meum: ac tūc scandalizabuntur multi, & se inuicē prodent, & se inuicem odio habebunt, 96, D

Vers. 11, 12. Multique falsi Prophetæ surgent, multosque seducent. & quia tum abundabit iniquitas, refrigescet charitas in plerisque, *ibid.*

Vers. 13, 14. Qui autem perseuerauerit in finem, saluus erit. Et prædicabitur Euangelium regni in uniuerso mundo, in testimonium omnibus gentibus, & tunc aderit finis, 96, D. E

Vers. 15. Quum videritis illam abominationem desolationis, quæ dicta est per Danielem Prophetam, consistentem in loco sancto (qui legit intelligat) 511, A

Vers. 16. Tunc qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes: & qui in tecto est ne descendat, ut aliquid tollat ex ædibus suis, *&c. ibidem.*

Vers. 21, & 22. Erit enim tribulatio magna, qualis non fuit ab exordio mundi usque nunc, neque futura est. Et nisi concisi essent dies illi, non incolumis remaneret vlla caro, 96, E

Vers. 23. Tunc si quis vobis dixerit, Ecce hic est Christus, ecce illic, ne credideritis. 96, E

Vers. 24, & 25. Surgent falsi Prophetæ & falsi Christi, edentque signa & prodigia: adeò vt seducant (si fieri potest) etiam ipsos electos. Ecce prædixi vobis, 111, C 114, C.

Vers. 27, & 28. Quemadmodum fulgur prodit ex Oriente, & apparet vsque in Occidentem, ita erit aduentus Filii hominis. Vbicunque enim fuerit cadauer, eò conuenient aquilæ, 96, E.

V. 29, 30. Statim autē post tribulationem eorum dierum Sol obtenebrabitur, & Luna non dabit lucem suam, & stellæ cœli cadent, & vires cœlorum quassabuntur, & tunc apparebit signum Filii hominis in cœlo. 96, E.

Vers. 31. Emittet Filius hominis Angelos suos. 353, F

Vers. 34, & 35. Amen dico vobis quod nequaquam præteriet ætas ista, antequam omnia ista fiant. Cœlum & terra transibunt: Verba autem mea non transibunt, 97, A

Vers. 36. De die autem illa & hora nullus cognitum habet, nec Angeli quidem cœlorum, sed solus Pater, 97, A. D. 271, D. *vide ad Marci.* 13. *cap.*

Vers. 42. Vigilate igitur, quia nescitis, qua hora Dominus vester venturus sit, 284, C. 287, E

Vers. 44. Qua hora non putatis Filius hominis veniet, 287, E

Cap. 25. v. 13. Vigilate igitur, quia nescitis neque diem neque horam, 284, E

Vers. 21, & 23. Euge serue bone & fidelis, 408, B

Vers. 27. Oportebat te pecuniam meam dare mensariis, & veniens ego accepissem meum cum fœnore, 736, B

Vers. 31. Quum autem venerit Filius hominis, 485, E

Vers. 34. Agite benedicti Patris mei, pro hæreditate vestra possidete regnum vobis præparatum a primis mundi fundamentis, 246, A. 408, B

Vers. 35. Esuriui, & dedistis mihi quod cōederem: sitiui & dedistis potum, 656, E

Vers. 40. Quatenus enim uni ex minimis istis feciſtis, mihi feciſtis, 658, E. 809, D

Cap. 26. Vers. 34. Priusquam gallus cantet, ter me negabis, 830, E. *&* 853, E. *in Gr.*

Vers. 35. Etiamsi oportuerit me mori tecum, nunquam te negabo, 853, B. *in Græc.*

Vers. 39. Pater, si possibile est, transeat à me calix iste, *&c.* 276, D. 290, E 292, E. 477, B

Vers. 45. Dormite iam & requiescite. Ecce venit hora & Filius hominis tradetur in manus peccatorum, 552, B

Vers. 64. Adhuc videbitis Filium hominis sedentem à dextra potentiæ, & venientem in nubibus cœli, 81, B

Vers. *vltim.* Egressus fleuit amarè, 830, E. F

Cap. 27. V. 18. Nouerat enim, quod ex inuidia tradidissent eum, 792, B

Vers. 24. Innocens sum ego à sanguine huius, *ibid.* D.

Vers. 33, 34, 35. *& seq. vide* 782, A

Vers. 35. Cum eum crucifixissent, diuiserunt vestimenta eius, iacientes sortem, vt impleretur, quod dictum est à Propheta: Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super amictu meo miserunt sortem, 789, D

Vers. 40. Si Filius Dei es descende de cruce. 799, A. 809, E. 848, E

Vers. 46. Heloi, Heloi, lama sabachthani, h e. Deus meus, Deus meus cur me dereliquisti, 271, C. 290, E. 292, B. 801, A

Cap. 28. Vers. 18. Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra, 270, E. 305. E. 320, A

Vers. 19. Docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, 322, C. 341, B. 688, B. 779, A. *vide & Marc. vlt.*

Ex Marco.

Cap. 1. vers. 24. Nouimus quis sis: Tu es sanctus ille Dei, 62, B

Cap. 2 Vers. 23, 24, 25. *vide Matth.* 12. vers. 1. *& seqq.*

Cap. 3. Vers. 27. Non potest quisquam vasa instrumentaque alicuius diripere nisi prius ubi inuasit ædes eius, fortem illum ligauerit, & tunc domum eius diripiet? 107, E. *vide plura Matth* 12. *& Luc* 11

Vers. 29. Qui blasphemauerit in Spiritum sanctum, non habebit remissionem. 771, A

Cap. 6. v 38. Quot panes habetis, 271, B

Cap 8. Vers. 33. *vide Matth.* 16. vers. 23.

Cap. 9. Vers. 7 *vide Matth.* 17. v. 5.

Vers. 23. Si credideris fiet, 784. *aliter hodie legitur.*

Vers. 35. Si quis inter vos cupiat fieri magnus sit omnium minister, 824, E

Cap. 10. Vers. 6, & 9. *&c. vide Matth.* 19.

v. 18. Quid me bonum dicis? Nemo bonus nisi Deus, 464, F. 467, D. 473, E

Vers. 19. Præcepta nosti, Non mœchaberis, *&c.* 467, D

Vers. 20. Hæc quidem omnia à iuuentute seruaui, quid igitur mihi restat? *ibid.*

Vers. 21 Abi vende bona tua, & da egenis, & habebis thesaurum in cœlis & sumens crucem tuam, me sequaris, *ibidem.*

Cap 11. Vers. 17. Domus mea, domus orationis vocabitur. 386, C. *vbi tamen quædam in textu Græco, quæ hodie in editionibus non extant.*

Cap. 13. Vers. 32. De die autem illo ac hora nullus nouit, ne Angeli quidem, qui in cœlo sunt, nec Filius, nisi solus Pater, 97; D. 271, C 282, B. 343, B. 463, A

Cap. 14. Vers. 41. Dormite iam & requiescite, *&c.* 772, E

Cap 16. Vers. 15. Euntes docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti, 105, A. 219. D. 341, B. 343, C. 354, A. 567, A. 512, D. 779, A

Ex Luca.

Cap. 1. Vers. 2. Quemadmodum tradiderunt nobis ab initio ipsi, qui suis oculis viderunt, Verbique administri fuerunt, 211. C.

Vers. 27. Missus est Angelus Gabriel ad virginem desponsatam viro, 456, D.

Vers 28. Aue gratia plena, Dominus tecum, benedicta tu, *&c.* 742, C. 815, C. 821, A. *& seq* 812, E

Vers. *eod.* Benedicta tu in mulieribus, 821, C.

Vers 29. Cogitabat secum, qualisnam esset ea salutatio, 815, C

Vers. 30, & 31. Ne timeas Maria: inuenisti enim gratiam apud Deum. Ecce concipies in utero, & paries filium, vocabisque nomen eius Iesum, 815, C

Vers. 32, & 33. Hic erit magnus, & Filius Altissimi vocabitur, & dabit ei Dominus Deus solium Dauidis patris sui, & regnabit in domo Iacob in secula, & regni eius non erit finis, 476, C. 815, C. 819, C. C.

Vers 34.

v.14. Quomodo fiet iſtud, quoniam virũ non cognoſco, 815,C.
v.35. Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus Altiſſimi obumbrabit tibi, 351,B.815, D.849,C.850,A.852,E.
verſ. *eodem.* Propterea quod naſcetur ex te, ſanctum vocabitur, 454,D.850,A.852,E.
verſ.38. Fiat mihi ſecundum verbum tuũ, 815,E.

Cap.2 v.7. Eo quod non erat eis locus in diuerſorio, 780,D.
verſ.26. Non morieris priuſquam videris Chriſtum,388,A.
v.29. Nunc abſoluis ſeruum tuum Domine, ſecundum verbum tuum in pace, 386, A.388,A.
v. *vlt.* Ieſus proficiebat ſapientia & ætate, 271,A.288,B.289,B. *& ſeq.*465,D.
Cap.3 verſ.21, & 22. Contingit autem, ut dum baptizaretur uniuerſus populus, Ieſuſque baptizatus eſſet, & oraret, aperiri cœlum, & deſcendere Spiritum ſanctum corporali ſpecie, inſtar columbæ ſuper eũ, 347.A.
Cap.4.verſ.1. Ieſus autem plenus Spiritu,reuerſus eſt à Iordane,346,F.
verſ.35. Obmuteſce,703,F.
Cap.6.v.1. *& ſeqq vide Matth.12.*
verſ.6. Erat ibi quidam cui manus erat arida,845,F.
verſ.8. Surge & ſta in medio, 846, *& ſequens.*
Verſ.10. Licet ne ſabbatho benefacere, an male facere? animam ſeruare an perdere, 846.A.
ver.36. Eſtote miſericordes, ſicut pater veſter miſericors eſt, 722.D.
Cap.7.v.48. Dimittuntur tibi (*ſic enim in Gr.*) peccata tua,281,A.
Cap.8. verſ.11. Deinde venit Diabolus, & rapit ſementem ex cordibus eorum, 111, D.
Verſ.28. Rogo te ne me torqueas, 759. B.
Verſ.46. Cognoui virtutem ex me exiiſſe,381,C.

Cap.9. v.35. *vide Matth.17.*
Cap 10. verſ.18. Videbam Satanam ut fulgur è cœlo cadentem. 56,E.281,A. 797, B.
Verſu 19. Ecce dedi vobis poteſtatem calcandi ſerpentes & ſcorpiones & contra omnem vim inimici, 778,F.805, C.
Verſ.22. Omnia mihi,tradita ſunt à Patre meo, 270,E. 277.F.278,E 325,A.
ibid. Nemo nouit filium, niſi Pater,neque Patrem niſi Filius, & cuicunque voluerit Filius reuelare, 106,E.128,C. 143,D. 166, A.203,C. 270,E. 283,D. 285,B. 316,C. 325,A, 467,E.503,A 510,C.
Cap.11. verſ.15. In Beelzebub Principe dæmoniorum eiicit dæmonia, 388,E. 765, A.
V.19. Si ego in Beelzebub eiicio dæmonia filii veſtri in quonam eiiciunt, 107,E. 388,E.
Verſ.20 Si autem in digito Dei eiicio dæmonia,108,C.174.B. 765,A.
Verſ.23. Qui mecum non colligit diſſipat, 134,C.
Cap.12. v.20. Stulte in hac nocte animam tuam repetent, & quæ præparaſti, cuius erunt?552,F.
Verſ.49. Ignem veni mittere in terram, 389,B.
Cap 13. v.42. Dicite vulpi illi, 265,B.
verſ.*vlt* Benedictus qui venit in nomine Domini,807,C.
Cap. 14. Verſ.27. Quicunque non tulerit crucem ſuam, & ſequetur me, non eſt me dignus, non poteſt meus diſcipulus eſſe, 809,A.
Cap.15. v.4. Relinquit nonaginta nouem in deſerto,777,E.
Verſ.10. Gaudium erit in cœlis ſuper uno peccatore pœnitentiam agente, *ibid.*
Cap 16. verſ.29. Habent Moſen & Prophetas,514,E.
Cap.17.v 2. *vide Matth.* 18,v.6.
v.21. Regnum Dei intra vos eſt,25,E.
Cap. 18. verſu 2. Iudex erat in quadam ciuitate, qui nec Deum timebat, *&c.* 355, C.D.
Verſ.19. Quid me bonum dicis? Nemo bonus niſi unus Deus, 256,B.
Cap.19.Verſ.10. Veni quærere quod perierat, 47,D 49,A.
Verſ.33. Quare ſoluitis pullum,778, D. 781,A
Cap.20.V.35. *vide Matth.22.*
Cap.21.V.8,9,10,*& ſeqq. vide Matth.24*
Cap.22 v.34,35. *vide Matth.26*
Cap.23. v.14. Nullam cauſam inuenio in eo, 792,D
Verſ.42. Domine, recordare mei, cum veneris in regnum tuum,849,A
Verſ.43. Hodie mecum eris in paradiſo, *ibidem*
V.46. Pater in manus tuas depono ſpiritum meum, 467,A
Cap.24.v.26. Oportuit Chriſtum pati,& ſic ingredi in gloriam ſuam,197,D
Verſ.39. Palpate & videte:Spiritus carnem & oſſa non habet,458,A.483,B
Verſ.49. Manete in Hieruſalem, donec induamini virtute ex alto, 385,E.816, A.

Ex Ioanne.

Cap.1. V.1. In principio erat Verbũ, & Verbũ erat apud Deum, 36.*pr.* A.95,A. 128,E.143, A.154,B. 167,A. 186,C. 192,A. 211,B. 228, B. 230,C. 273,C.295,A. 342,C. 352,C. 414,A. 428,F. 442,D. 485,F. 508, D. 742, B.813,A. 849,C.854,D
ibid. Et Deus erat Verbum, 150,A.273,C. 518, C. 471, A. 485,F. 508,D. 742,B. 848,A. 854,D
Verſ.3. Omnia per ipſum facta ſunt, 127, B 145,B.179,C.711,D.848,A.
ibid. Sine ipſo factum eſt nihil,39,A.273,C. 428,F.848.B
Verſ.8. Non erat ille Lux, ſed ut teſtimonium perhiberet de lumine,313,C
Verſ.9. Ipſe eſt lux, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, 169,A.359,C.711.D
Verſ.10. In mundo erat, & mundus per ipſum factus eſt, & mundus eum non cognouit, 314,B,379,A.
Verſ.12. Quotquot autem receperunt eũ, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri, iis qui credunt in nomine eius, 168,F. 232,D.266, B.359,E.405.B.468,A.472,A
Verſ.13. Qui non ex ſanguinibus, neque ex poteſtate viri, ſed ex Deo geniti ſunt, 472,E
Verſ.14. Et Verbum caro factum eſt,121,C. 223,B. 273.C, 320,D. 321, D.342, C. 458, B. 462, C. 487, B. 494, B. 516, C. 708, F. 767, E.
ibid. Et habitauit in nobis, 273,C.320,D. 321,D,508,D. 767,E,F
ibid. Et vidimus gloriam eius, gloriam quaſi unigeniti à Patre,235,A.273,C.320,D. 508, D.
Verſ.16. Nos omnes ex plenitudine eius accepimus,381,C.469,A.703,C
Verſ.17. Lex per Moſen data eſt: gratia & veritas per Chriſtum,182.E
Verſ.18. Deum nemo vidit unquam, Vnigenitus Dei Filius, qui eſt in ſinu Patris, ipſe nobis enarrauit, 313,E. 316,D. 318,D. 411,A.418,A
Verſ.29. Ecce agnus Dei qui tollit peccata mundi,848,D
Verſ.33. Super quem videris Spiritum deſcendere & manere ſuper eum, 377.C
ibid. Ipſe baptizabit in Spir. ſancto, 473, B
Verſ.46. Inuenimus,de quo Moſes in lege & Prophetæ ſcripſerunt, 113,F
Cap.2. Verſ.5. Nondum venit hora mea, 218,E
Verſ.19. Soluite templum hoc, *&c.*89,D. 578,B.465,B 470,D.504,D
Verſ.21. Ipſe autem loquebatur de templo corporis ſui,89,D
Cap 3. Verſ.3. Niſi quis renatus fuerit, 47, D
Verſ.6. Quod natum eſt ex carne caro eſt, 471,F
ibid. Quod genitum eſt ex Spiritu, Spiritus eſt,381,D.471,F
Verſ.8. Spiritus ubi vult ſpirat, 471,F
Verſ.13. Nemo aſcendit in cœlum, niſi Filius hominis, qui è cœlo deſcendit, 462,A
Verſ.14. Quemadmodum Moſes exaltauit ſerpentem in deſerto, ita oportet exaltari Filium hominis,390,C,D
Verſ.17. Sic Deus dilexit mundum, ut Filium ſuum unigenitum daret, *&c.* 312,E. 361,B.509,F
Verſ.17. Non enim miſit Deus Filium ſuum, ut iudicet mundum,*&c.* 182,E.229, C.312,E
Verſ.18. Qui credit in eum non iudicatur: qui autem non credit iam iudicatus eſt, eo quod non crediderit in nomen unigeniti Filii Dei,312,F.313,A
Verſ.19. Hoc autem iudicium eſt, quod lux in mundum venit, & homines dilexerunt magis tenebras, quam lucem.312,F. 313,B
Verſ.35. Pater diligit Filium, & omnia dedit in manus eius,207,E.326,C.
Verſ.*vlt.* Qui credit in Filium habet vitam æternam,270,E.314,D
Cap.4.Verſ.10. Si ſcires donum Dei, & quiſnam ille ſit, qui dicit, Da mihi aquam ad bibendum, tu ab eo poſtulaſſes, & dediſſet tibi aquam viuentem,469,C
Verſ.13. Quiſquis bibit ex aqua hac, iterum ſitiet: qui autem biberit ex aqua quam ego dabo illi, efficietur in eo fons aquæ ſaturientis in vitam æternam, 469,C
Verſ.19. Domine video te Prophetam eſſe,852,B
Verſ.23. Venit hora, cum veri adoratores Patrem adorabunt in Spiritu & veritate,370,E
Verſu 20. Spiritus eſt Deus, 381, E. 392, A

Cap.5. V.9. Surge, tolle grabatum & ambula,845,C
Verſ.10. Sabbatum,eſt, non licet tibi tollere grabatum, *ibid.*D
Verſ.11. Qui me ſanum fecit, is mihi dixit, Tolle grabatum tuum,845,D.
Verſ.14. Ecce ſanus factus es,noli amplius peccare, 784,D
Verſ.17. Pater meus uſque nunc operatur, & ego operor, 95,E. 129,A. 201,F. 813, A
Verſ.18. Ideo magis perſequebantur eum Iudæi, quia non modo ſabbatum abrogaret, ſed & Deum Patrem ſuum eſſe diceret,parem ſe faciens Deo,195,C
Verſ.20. Pater diligit Filium, & omnia oſtendit ei,300,A
ibid. Quæcunque Pater facit, hæc etiam Filius pariter facit,84,B
Verſ.21. Sicut Pater ſuſcitat mortuos, & viuificat,ita & filius, quos vult, viuificat, 371,D.384,A.472,D
Verſ.22. Pater neminem iudicat, ſed omne iudicium dedit Filio,270,E
Verſ.23. Vt omnes honorent Filium quemadmodum & Patrem, 375,E
ibid. Qui non honorat Filium,non honorat Patrem,161,B
Verſ.25. Mortui audient vocem Filii & viuent *ita in Græc.* 323,F
Verſ.26. Sicut Pater habet vitam in ſemetipſo: ita dedit Filio vitam habere in ſemetipſo, 278,D.328,C.364,F.384,A
verſ.30. Ego non poſſum facere quicquam ex meipſo, ſed quemadmodum audio, ita iudico, 277,F
Verſ.31. Si ego de me ipſo teſtimonium perhibeo, teſtimonium meum non eſt verum,510,A
Verſ.36. Opera quæ dedit mihi Pater, vt ea perficerem,ipſa teſtantur de me, 238,D, 762 E
Verſ.37. Pater qui miſit me teſtatus eſt de me,263,D
Verſ.39. Scrutamini ſcripturas: quoniam illæ ſunt, quæ teſtantur de me, 115,F. 273, B.779,D
Verſ. 43. Ego veni in nomine Patris mei, nec recipitis me: ſi venerit alius nomine ſuo, illum recipietis, 386. D
Verſu 46. Si Moſi crederetis, crederetis & mihi: de me enim ille ſcripſit, 852, A

Cap.6.v.6. Hoc autem locutus est, tentans Philippum: ipse enim norat quid facturus esset,279.B.
versu 30. Quod signum facis, ut videamus & credamus? Quid operaris, 401, A.
Vers.37. Omne quod dederit Pater ad me veniet, 270,E.
V.38. Descendi de cœlo non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui me misit,256,B.383,E.510,A.688,B.
Vers.40. Hæc est voluntas Patris mei,ut omnis qui videt Filium & credit in eum habeat vitam æternam, 228,F,
V.42. Nonne est iste filius Ioseph,*&c.* 272. B. *quæ tamen ita citantur ac si essent ex Ioan.*8.
V.44. Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus traxerit eum,384,C.
V.45. Erunt omnes docti à Deo, 181,F. 805.B.
Vers.51. Ego sum panis viuus qui de cœlo descendi,462,A.473,F.
ibid. Panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita, 474.A.
Vers.53. Qui non comedit carnem meam, & bibit sanguinem meum non habet vitam æternam, *sic citatur hic locus*, 391, D.
Vers.60. Quis potest eum audire, 102.E.
Vers.62. Quid si videritis filium hominis ascendentem ubi erat prius, 462,A.771.D. E.
Vers.63. Spiritus est qui viuificat: caro non prodest quicquam,371.E.
ibid. Verba quæ ego loquor vobis, Spiritus sunt & vita, 772.A.
Vers.67. Num & vos vultis abire? 661.D.
Cap.7.vers.15. Quomodo iste literas nouit cum non didicerit, 769,B.
Vers.29. Ab illo sum, & ille misit me,509,A.
Vers.30. Studebant eum prehendere, sed nullius misit in eum manum, eo quod nondum hora eius venisset, 552,A.
Vers.38. Qui credit in me, flumina aquæ viuæ fluent de ventre eius, 334,B,C.463, E.
Vers.39. Hoc autem dixit de Spiritu, quē accepturi erant credentes in eum, 362, E,F.
Cap.8. vers.12. Ego sum lux mundi, 228,D. 741,C,800,F.
V.14. Si ego de me ipso perhibuero testimoniū,testimonium tamen meum verum est:quia scio unde aduenerim, & quò vadam,510,A.
Vers.16, & 29. Non sum solus, quoniam qui me misit Pater mecum est, 509,B.
Vers.17,18. In lege vestra scriptum est: duorum hominum testimonium verum. Ego sum qui testor de me ipso, & testatur de me, qui me misit Pater,*ibid.*
Vers.31. Si in sermone meo manseritis, vere liberi eritis, *sic citatur hic locus*, 484. D.
Vers.35. Seruus non manet in domo in æternum,243,B.
V.36. Si vos Filius liberauerit, verè liberi eritis,243, B.493,B
Vers.39. Pater noster Abraham est, 429, D.
V.40. Quæritis me interficere hominem, qui veritatem locutus sum vobis ,336,E. 342 C.766,A.
V.40. Hoc Abraham non fecit, 429,E.
V.42. Si Deus Pater vester esset, diligeretis me: Ego enim ex Deo egressus sum, 122,E.395,B.418,A.
V.46. Quis ex vobis conuincet me de peccato,330,A.
V 57. Quinquaginta annos nondum habes,& Abraham vidisti, 851,B.
Vers 58. Priusquam Abraham fieret,ego sum,144,E.227, E 314,A.8.1,F.
Cap.9. vers16. Non est hic homo ex Deo, quoniam sabbathum non obseruat, 845, A.
Vers.32. A seculo non est auditum, quod quis oculos cæci nati aperuerit, 67,C.
Vers.33. Nisi hic esset à Deo, non posset quippiam tale facere, 67, C.
Vers.39. Ad iudicium ego in hunc mūdum veni,ut qui non vident, videant: & qui vident,cæci fiant, 229,C.
Cap.10.v.9. Ego sum ostium,234,E.
Vers.11. Ego sum Pastor bonus, 144,B. 470,C.854,F.840,D.
ibid. Bonus Pastor ponit animam suam pro ouibus suis,854,F.
V.15. Sicut cognoscit me Pater, ita & ego noui Patrem,128,C.
V.17,18. Pono animam meam pro ouibus meis,494,B.505.D.
V.18. Potestatem habeo ponendi animam meam,& rursum assumendi, 292,B.293,C. 394,D.503,D 854,F.
Vers.21. Hæc verba non sunt dæmoniacis Num dæmonium potest cæcorum oculos aperire? 771,A.
Vers.27. Oues meæ vocem meam audiunt, & cognosco eas, & sequuntur me 465,C.
Vers.29. Ego & Pater unum sumus, 85,B. 86,A. 97,C.99,D. 126,B.127,B. 147,C.161, F.212,C. 253,D. 255,A. 258,D.263,E. 291 F. 303,A. 305, C.340,E. 380,E. 418,A. 426,D. 429,B. 443,C. 512,E. 708,D. 710.F. 721,D. 722,B.723,C.791,C.850,C.
Vers.32.33. Multa præclara opera ostendi ex Patre vobis, ob quod ergo opus me lapidatis? *Et*: De bono opere non lapidamus te, sed ob blasphemiam, quod tu cum homo sis, teipsum Deum facias, 137,B.311, E. 323,C.331. E.365,A,D.
Vers.34,35. In lege scriptum est: Ego dixi dii estis. Quod si illos scriptura deos vocauit, *&c*, 197, D. 311,E. 340, C. 512,E. 722, E.
V.36. Me quē Pater sanctificauit & misit in mundum,311,E.512,F.
Ver.37. Si non facio opera Patris mei, ne credideritis mihi, 275,A 311,F.512,F.
Vers.38. Sin vero ea facio si mihi non creditis, saltem operibus meis credite, 30,E. 275,A.311,F.361,B 512,F.
Vers.*eod.* Vt cognoscatis & sciatis Patrem in me esse, & me in Patre, 254,C.311,F. 512,F.
Cap.11.vers.25. Ego sum vita,705,E.
V 34. Vbi posuistis eum, 337,B.
Cap 12.ver.27. Nunc anima mea conturbata est,270,F.490,C.854,D.
ibid. Pater serua me ab hac hora: sed ideo veni in hanc horam,270,F.
V.28. Pater glorifica Filium tuum. Venit ergo vox de cœlo: Et glorificaui,& glorificabo, 378,C.504,A.
Ver.32. Cum exaltatus fuero,omnes trahā ad meipsum,56, C.805,C.
Vers.36. Dum lucem habetis ambulate, 313.B.
Vers.35. Dum lucem habetis credite in lucem,*ibid.*
Vers.37,38. Cum tot signa fecisset coram eis, non crediderunt ei, ut, sermo Esaiæ prophetæ impleretur, *&c.*377,A.387,A.470, A.789,A.
V.45. Qui vidit me, vidit Patrem qui misit me,312,C,D.
V.46. Ego lux in mundum veni, ut nullus qui credit in me, in tenebris maneat, 228. F.312,D.313.B.
V.47. Et si quis audierit verba mea,& non crediderit, ego non iudico eum: non enim veni, ut iudicem mundum, sed ut seruem mundum,312,D.
Cap. 13.V.13. Vos appellatis me Magister & Domine,& bene dicitis: sum etenim,144, C.204,336,C 510.F.
Ver.21. Amen,amen dico vobis, unus vestrum prodet me,271,A.
ibidem. Iesus turbatus est spiritu, 271.A. 499.A.
V.31. Nunc glorificatus est filius hominis, 392,A.
V.33. Filioli adhuc paulisper vobiscū sum 97.F,
V.35. Ex eo cognoscent omnes vos discipulos meos esse, si dilexeritis vos mutuo, 833,B.
Cap.14.vers.4. Vbi ego sum & vos eritis,238 B.
V.6. Ego sum via, 237,E.396,A.501,B. Veritas, 104,F.144,B.163,E. 201,F. 228,D.266 B.783,A. Vita, 318, D.322. D.440,B.501 B.
Vers.7. Si cognossetis me, etiam Patrem meum cognosseris,475, B.508,E.
Vers.8. Ostende nobis Patrem,143, D.471, F.
Vers.9. Tanto tempore vobiscum sum, & non cognouistis me, 313,E.314,D.475.E.
ibid. Philippe, qui vidit me, vidit & Patrē meum, 86,A. 88,B. 99,D.126,B. 140,E.143, E. 147,C. 161,F. 183,C. 199,A. 228,D. 248,C. 255,A.258,F.263. E.312,C.316,D.323,E.339,B. 343,D. 394,C. 410,B. 426,D. 443,C. 478,E. 508,E.589,D.708,D.710,F.722,B.723,C.
Vers.10. Non credis quod ego sim in Patre,& Pater in me? 36,*post* C. 161,F 183,B. 212,C. 228,D. 230,B.251,C. 252,A. 253,A 263, E.303,F.305, D.308,C.E. 343,D.512, C.766,A. 850,C.
ibid. Verba quæ ego loquor, à me ipso non loquor,476,A.
ibid. Pater in me manens ipse facit opera, 183,C.350,B.377,C.476,A.
V.11 Credite mihi me in Patre, & Patrem in me esse: sin minus propter opera credite mihi,476,A.
V.16. Ego rogabo Patrem meum, & aliū paracletum dabit vobis,382.A,509,A.
vers.17. Spiritum veritatis,quem mundus recipere non potest,379,A.
vers.*eod.* Vos autem cognoscitis eum, & apud vos manet,378,E.
vers.18. Non relinquam vos orphanos, 851,A.
vers.23. Veniemus ad eum,& mansionem apud eum faciemus. 218,F.259,D 368,C. 380,E.
vers.26. Paracletus autem, quem mittet Pater in nomine meo, 320,D.348,B.361 C.
vers.28. Si diligeretis me, gauderetis utique, quod dixi, Vado ad Patrem, 144,E.
ibid. Quia Pater maior me est, 84,C.85,A. 144,E.180,F. 181,A. 256,B. 324, D.466,C.*in Gr* 478.C.
v.30. Venit Princeps mundi, & in me non habet quicquam, 240,E.489,E.500,E.
Cap.15. Ego sum vitis vera, & Pater meus agricola est,99,F,433,D.
vers.5. Ego sum vitis, & vos palmites, 434,A.
vers.22. Si non venissem, & illis non dixissem,peccatum non haberent, 312.D.
v.23. Qui me odit, odit & Patrem meum, 375,E.
vers.26. Cum autem venerit Paracletus. Spiritus ille veritatis, qui à Patre procedit, 348,C.371,A.
Cap.16.ver.7. Nisi abiero Paracletus non veniet ad vos: sin autem abiero mittam eum ad vos,711,C.851,A.
ver.12. Adhuc multa habeo vobis quæ dicam, *&c.* 765,F.
ver.13. Non loquetur à seipso, sed quæ audiet loquetur,174,D.
v.14. Ille me glorificabit, quia de meo accipiet, 172,A.378,C.381,C.
ver.15. Omnia quæ habet Pater, mea sunt, 97,D. 183,A. 204,E. 254,B. 328,A. 340,F.811, F.
ver.25. Hæc loquutus sum vobis per parabolas,220,F.
vers.28.Exiui à Patre & ueni in mundum, 122,E.395,B 850,C.
v.30. Nunc scimus quod noueris omnia, 343,E.
v.*vlt.* Bono animo estote,ego vici mundū, 490.C. 500, B.
Cap.17.ver.2. Pater,venit hora, glorifica Filium tuum, 270,F.279,E.283,A.378,C. 553,B.
vers.3. Hæc est vita æterna,ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum, 93,A. *& sequent.* 250,C.257, C.477,E.
ver.4. Ego glorificaui te in terra,opus absolui quod dederas mihi vt facerem.238,D.
vers.5. Glorifica me Pater ea gloria, quam habui apud te priusquam mundus fieret, 71,C.280,F.466,E 513,A.
v.7.8. Omnia quæ dedisti mihi,dedi eis, *sic citatur*,306.C.
vers.10. Omnia mea tua sunt,& omnia tua mea,& glorificatus sum in illis, 254,B.711. C.811,F.
v.11. Pater sancte serua eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, ut sint unum, quemadmodum & nos sumus,218.F.254,A.
vers.17. Sanctifica eos in veritate, 104,F. 266,B.
vers.18. Emisi eos in mundum, 171, D.
v.19. Ego

v.19. Ego pro illis sanctifico meipsum, vt & ipsi sancti sint in veritate, 171 D.465. D. 466.D.470. F.
Vers.20. Non rogo pro iis tantum. 267.E.
Vers.21. Quemadmodum tu in me, & ego in te, 264.A.268.E.269.F.
Vers.22. Ego gloriam quam dedisti mihi, dedi illis, vt sint vnum, quemadmodum & nos vnum sumus, 173.C.264.A. 265.266. 267.268 269.270.
Vers. eod Cum perfecti fuerint, tunc cognoscet mundus me à te missum esse, *sic citatur hic locus*, 268. E. *aliter autem*, 264.A.
Vers.23. Ego in illis & tu in me, 267.E.
Vers.24. Pater, volo vt vbi ego sum, sint & illi quos dedisti mihi, 333.B.
Vers.25. Mundus te non nouit, 379.A.
Cap.18.vers.5. Ego sum, 291.B.
Vers.8. Si me quæritis, sinite hos abire, 103.E.
Vers.23. Si male locutus sum, testimoniū perhibe de malo, 390.B.823.E.
ibid. Sin bene, quid me cædis? 457.B.823.E.
Vers.38. Ad hoc veni, vt testimonium dem veritati, 229, A.
v.39. Ego nullū crimē in eo inuenio, 792.D.
Cap.19. v.24. Cum crucifixissent Iesum, acceperunt eius vestimenta, &c. 789 D.
Vers.30. Et inclinato capite tradidit spiritum, 504.F.
Ves.31. Erat autem magna dies sabbathi, 836.A.
Vers.39. Venit Nicodemus afferens centū libras, *&c.* 172.E.
Cap.20.v.17. Noli me tangere: nondum enim ascendi ad Patrem meum, 483.A.
ibid. Ascendo ad Patrem meum, & Patrē vestrum: Deum meum & Deum, 468.C.
V.22. Accipite Spiritum Sanctum, 172.A. 173.A.348.B.354.A.359.F.
V.23. Quorum remiseritis peccata, remittentur eis, 781.A.
V.27. Mitte digitum tuum huc: *Et*, Mitte manum tuam, *&c.* 324.B.
V.28. Dominus meus & Deus meus, 204. C.457.C.466.B.

Ex Actis Apostolorum.

C.1.V.4. Præcepit eis ne discederent Hierosolymis, sed expectarent promissionem Patris, 248.C.
Vers.7. Non est vestrum cognoscere tempora, 286.B.
V.8. Accipietis virtutem superuenientis in uos spiritus Sancti, 389.D.
V.11. Ita veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum, 333.B.
V.16. Viri fratres, Oportuit impleri scripturam, quam prædixit Spiritus sanctus, 369.C.
Cap.2.v.1.2. Erant omnes simul in eodem loco, & factus est subitò è cœlo sonus tanquam rapidioris spiritus, & impleuit domum vbi sedebant, 348.D.389.C.
V.3. Et apparuerunt illis dispartitæ linguæ instar ignis, 348.D.389. C.473.C.
ibid. Seditque supra vnumquenque eorū, & repleti sunt omnes Spiritu sancto, 348. D.373.C.377.D.473.D.
V.22. Iesum Nazarenum hominem vobis à Deo virtutibus & signis declaratum, &c. 197.D.313.D.431.D.
V.24. Quem Deus suscitauit solutis doloribus inferni, 169.F. 465.A
V.27. Non relinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem, 503.D.
V.30. Propheta cum esset Dauid, 474.D.
V.36. Certo cognoscat omnis domus Israel, quod illum & Dominum & Christū fecit, quem vos crucifixistis, 176.E. 186.C. 194. F.195.1966.197.198.199.499.E.
Cap.3.v.15. Principem (siue authorem) vitæ 432.C.
Cap.5.v.3. Quare Satanas impleuit cor tuum, vt mentiretis Spiritui sancto? 108, D.472. A.
V.4. Nunquid manens tibi manebat, & diuenditum in tua potestate erat? *&c.* 108. D. *vbi & quadam adduntur, quæ hodie in editis non sunt.*
ibid. Non mentitus es hominibus, sed Deo, 108.D.472.A.783.B.
V.9. Cur inter vos conspiratum est, vt tentaretis Spiritum sanctum Domini? 475.B.
Cap.7.v.2. Deus gloriæ visus est Patri nostro Abrahæ, 475.C.
V.51. Incircumcisi corde & auribus, 475.A *ibid.* Vos semper Spiritui sancto restitutis, vt & Patres vestri, 383.A.475.A.
V.56. Ecce video cœlos apertos, & Iesum stantem ad dextram Dei, 333.B.432 B.
Cap.8.v.16. Nondum venerat Spiritus in quēquam illorum, 466.B.
V.29. Accede, & adiunge te ad currum istum, 474.F.
V.30. Intelligis quæ legis? 350.D.E.
V.34. Obsecro te, de quo hoc dicit Propheta? 177.C.
V.39. Spiritus Domini rapuit Philippum, 448.E.
Cap.9.v.4. Saul, Saul, quid me persequeris? 248.F.
Cap.10.v.38. Iesum Nazarenum, quem vnxit Deus Spiritu sancto & virtute, 323.D.
Cap.13.v.2. Segregate mihi Saulum & Barnabam ad opus, ad quos eos elegi, 376.B.
V.4. Qui autem missi erant à Spiritu sancto venerunt Seleuciam, *ibid.*
V.22. Inueni Dauidem virum secundum cor meum, 431.E.
Cap.16.v.6. Peragrauerunt Phrygiam & Galatarum regionem, prohibiti à Spiritu sancto verbum Domini loqui in Asia, 380.C.
V.7. Cum autem venissent in Mysiam, tentauerunt proficisci in Bithyniam: sed hoc illis non permisit Spiritus (*in Gr. additur* Iesu) *ibid.*
Cap.17.vers.28. In eo enim viuimus, mouemur, & sumus, 70.C.251. A.339.A.514.A.
V.*eod.* Ipsius genus sumus, 703.F.
V.30. Deus igitur temporibus amentiæ cōtemptis, in præsentia omnibus vbique pœnitentiam mandat, 431.F.
Pro die illa in qua iudicaturus est orbem in iustitia, per virum à se ad id muneris cōstitutum *&c.* 323.D.431.F.
Cap.20.v.22.23. Et nunc ego vinctus Spiritu proficiscor Hierusalem, ignarus eorum, quæ mihi ibidem occursura sint, nisi quod Spiritus S. per singula oppida testificatur mihi quod vincula & tribulationes me expectent, 369.E.
V.29. Attendite vobis & vniuerso gregi in quo vos Sp. sanctus Episcopos constituit, 348.D.E.372.A.
Cap.21.v.11. Hæc dicit Spiritus sanctus, 348.D. 369 E.
Cap.22.v.21. Proficiscere ad gentes: procul enim mandabo te, 474.C.
Cap 24.v.19. Oportebat eos coram adesse, & accusare si quid habent, 620.A.
Cap.25.v.11. Cæsarem appello, 530.C.
V.16. Non est moris Romanis gratiæ aduersariorum donare hominem reum, qui nondum accusatores ante oculos suos habeat, aut respondendi locum de crimine adeptus est, 620.A.
Cap.28.v.25. Bene dixit Spiritus sanctus per Elaiam prophetam ad patres vestros, 389. C. *& plura*, 377.A.

Ex epistola ad Romanos.

Cap.1.v.1.2. Paulus *&c.* segregatus ad Euangelium, quod promiserat Dominus per prophetas, 113.E.228.D.
V.6. In quibus estis & vos, vocati Iesu Christi, 474 B.
V.7. Gratia vobis & pax à Deo Patre, & Domino nostro Iesu Christo. 219.A.259. D.261.A.
V.19. Quod intelligibile est Dei manifestū est illis: Deus enim ipsis reuelauit, 248. A. 249 F.
V.20 Inuisibilia eius ex creatione mundi perspiciuntur, 29.F.87.C.143.B.213.C.248. A. 249.F.684.C.
ibid. Eius quoque æterna Potentia ac Deitas, 87.C.143 F.250.A.684.C.711.C.
V.20.& 21. Ita fit, vt omni excusatione careant, quod quum Deum cognouissent, nō vt Deum venerati sunt, 87.C.250.A,
ibid. & 22. Euanuerunt in cogitationibus suis *&c.* dicentes se esse sapientes infatuati sunt, 16.F.249. F.
V.23. Mutauerunt gloriam Dei incorruptibilis in similitudinem imaginis hominis corruptibilis, *&c.* 17.A.
V.26. Mulieres eorum mutauerunt usum naturalem in eum qui est contra naturam, 22.A.41.B.
Cap.3.ver.29. An Iudæorum tantummodo Deus? & non etiam gentium? 695.C.
Cap 4.v.17. Vocat ea quæ non sunt tanquam quæ sunt, 782.D.
Cap.5.v.3.4. Tribulatio patientiam parit: patientia vero probationem: probatio autē spem *&c.* 746.E.
V.12. Vt per unum hominem peccatum intrauit in mundum, ac per peccatū mors: ita per unum hominem Iesum Christum gratia regnabit per iusticiam in vitam æternam. *sic citatur hic locus bis*, 491.C. *&* 498.B. *quasi* v 12. *cum vltimo huius capitis confuso.*
Vers.14. Regnauit mors ab Adam usque ad Mosen etiam in eos, qui non peccarunt ad similitudinem peccati Adam, 275.F.
V.20. Vbi abundauit peccatum, ibi superabundauit gratia, 498.B.
Cap.6.v.4. Excitatus est Christus per gloriā Patris, 371.B.
V.9. Mors enim illi amplius non dominabitur, 790.F.
Cap.7.v.6. Vt seruiamus non in vetustate literæ, sed in nouitate spiritus, 350.D.
V.12. Lex sancta est, & præceptū sanctum, iustum & bonum, 707.
V.14. Lex spiritualis est, 350.D.707.F.
V.22. Gaudeo in lege Dei secundum interiorem hominem, 393.C.
ibid. Video autem aliam legem in membris meis, rebellantem legi mentis meæ, *ibid.*
V.*vlt.* Igitur mente seruio legi Dei, carne autem legi peccati, 350.D.
Cap.8.v.1. Nulla igitur condemnatio iis, qui in Christo Iesu sunt. 350.D.
V.2. Lex enim spiritus vitæ, quæ in Christo est, liberauit me a lege peccati, 350.D.372. A.389.D.
V.3. Legis impotentia, quatenus inualida erat in carne, *&c.* 229.B.498.A.707.F.818.E.
Deus misso filio sub similitudine carnis peccati, de peccato peccatum in carne cōdemnauit, ut iustificatio reintegraretur in nobis, qui non secundum carnem, sed secundum spiritum ambulamus, 229.B.
V.9. Vos autē non estis in carne, sed in spiritu, siquidem spiritus Dei habitat in vobis, 175.D 182 E.348.F.
ibid. Qui spiritum Christi non habet, non est eius, 105.E.315.D.380.B.
V.10. Si autem Christus in vobis corpus quidem mortuum ob peccatum: spiritus autem vita propter iusticiam, 349.A.
V.11. Si spiritus eius, qui suscitauit Christum à mortuis habitat in vobis, 349.A. 360.A.362.F.378.B.382.B.C.
Sequitur, Viuificabit etiam mortalia corpora vestra, per inhabitantem in vobis spiritum. 349.A.362 E.378.B.
Ve.15. Non accepimus spiritum seruitutis rursus ad timorem, 97.F.131.E.231.E.364.D.
Vers.16. Spiritus attestatur spiritui nostro, quod simus filii Dei, 350.B.
V.18. Non sunt condignæ huius seculi passiones ad futuram gloriam, 834.D.
V.19. Creatura expectat reuelationem filiorum Dei, 236.B 836 C.
V.29. Quos præsciuit, hos & prædestinauit conformes imaginis Filii sui, 364.A.
ibid. Vt sit primogenitus in multis fratribus, 236.B.
V.32. Qui proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, 466.C.
ibidem. Quomodo non omnia nobis cum ipso largietur? 389.E.
V.33. Deus est qui iustificat, quis est qui condemnet? 475.B.
V.*vlt.* Nihil nos separabit à charitate Dei quæ est in Christo Iesu, 270.B.416.D.628.B.
Cap.9.v.5. Ex quibus est Christus secundum carnem, qui est Deus benedictus in secula, 92.B.143.A.154.B.302.B.383.C.459.E.486.A.
Vers.13. Iacob dilexi, Esau vero odio habui. 176.A.
V.20. Num dicit figmentum fictori, cur me ita fecisti? 178.A.
Cap.10.vers.9. Si confessus fueris Dominum Iesum in ore tuo, & credideris in corde tuo, quòd Deus eum excitauit ex mortuis, seruaberis, 498.D.
V.14. Quomodo eum inuocabunt, in quē non crediderunt, *&c.* 372.E.F.
V.18. In omnem terram exiuit sonus eorum, 235.D.
Cap.11.vers.30. Dona Dei sunt irreuocanda, 270.D.

Vers.33. O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei,626,C
Vers. *eod. & seq.* Quam inscrutabilia sunt eius iudicia, & viæ eius imperuestigabiles. Quis enim cognouit mentem Domini,aut quis consiliarius eius fuit, 158,A.358,A.492,A.
Cap.12 v.3. Ne sapiat ultra quam oportet sapere,357,F
Cap.13.vers.7. Reddite igitur omnibus quod debetur, cui vectigal, vectigal: cui metum metum:cui honorem, honorem, 783,E
Vers.8. Nemini quicquam debeatis,quam ut inuicem vos diligatis,*ibid.*
Cap.16. vers.24. Gratia Domini nostri Iesu Christi sit cum omnibus vobis, 289,A
Vers.27. Soli sapienti Deo gloria per Iesum Christum in secula. Amen. 511,C

Ex epistola ad Corinthios priore.

Cap 1.v.4. Gratias ago Deo meo vndiquaque vestro nomine, super gratia quæ data est vobis in Christo Iesu, 2 01,B
vers.7 Expectantes reuelationem Domini nostri Iesu Christi, 280 E.321,B
Vers.9. Fidelis Deus, per quem vocati estis in communionem filii sui, 381,A
Vers.21. Quandoquidem in Sapientia Dei mundus Deum per Sapientiam non cognouit:optimum visum est Deo per stultitiam prædicationis saluare credentes, 48, C.198,D.248,A.250,A
Vers.23. Christus crucifixus Iudæis scandalum,Græcis vero stultitiæ, 700.B
Vers.24. Christus Dei Virtus & Sapientia, 128,B.198,E.229,A.235,A. 289,A.359,E.442, D.851,C
Vers.30. Factus est nobis à Patre Sapientia & iusticia,396,B
Cap.2.vers.2. Decreui autem me nihil inter vos scire,quam Christum,eumque crucifixum, 464,D
Vers.4. Sermo noster non in persuasoriis humanæ sapientiæ verbis, 833,B
Vers.8. Quem si cognouissent nequaquã Dominum gloriæ crucifixissent, 364, D. 464,E.475,C
Vers.10. Spiritus Dei omnia scrutatur, etiam profunditates Dei, 06,F.107,A 349,A
Vers.11. Nemo hominum nouit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est,106,F.349,A.350,B.361,F.365,A.471,E
ibid. Ita etiam quæ Dei sunt, nemo nouit nisi Spiritus Dei, *ibid.*
Vers.12. Nos autem non Spiritum mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est, 372,A.380,B.
Vers.15. Spiritualis diiudicat omnia, 484, B.
Cap.3.v.11. Aliud fundamentum nemo ponere potest, præter id quod positum est, quod est Iesus Christus, 244,E
Vers.16. An nescitis quod templum Dei estis & Spiritus Dei habitet in vobis? 147, B 171,F 363,C.D.373.E.F.513,E
Vers.17. Si quis templum Dei violat,hunc perdet Deus,363,C.472,D.809,D
ibid. Templum Dei sanctum est,quod estis vos, *ibid.*
Vers.19. Sapientia huius mundi stultitia est apud Deum,824,C
Cap.5.vers.7. Pascha nostrum immolatus est Christus,404,E
Vers *vlt.* Auferte mala ex vobis.575,B
Cap.6.v.3. An ignoratis quod Angelos iudicabimus nedum ista temporalia, 365,C
Vers.9. Nolite errare, neque fornicatores neque adulteri, neque molles, neque maledici, *&c.* 391,A
Vers.10. Et hæc eratis nonnulli, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Domini Iesu, & per Spiritũ Dei nostri, 105.B 582.B.375.B
Vers.14. Deus autem & Dominum excitauit, 378,A.465,A
Vers.17. Qui agglutinatur Domino, unus est Spiritus, 393,E
Vers.19. An nescitis, quod corpora vestra templum sint Spiritus sancti habitantis in vobis? 373,E
Cap.7.v.4. Mulier corporis sui potestatẽ non habet, 823,C
Vers.27. Alligatus es uxori, ne quære solutionem,876,A
Vers.34. Mulier innupta sollicita est eorum, quæ sunt Domini, ut sit sancta & corpore & spiritu: Nupta vero sollicita est eorum quæ sunt mundi, quomodo placeat marito,ac ab illa differt, 823,B
Cap.8.vers.6. Nobis unus Deus Pater à quo omnia & nos in ipso, 84,B 350,A.381,A. 390,E.406,B 513,C
ibid. Vnus Dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum, 127,B.150, A.242 C.371,A. 406,B 416,A. 428,F.513,C
Cap.9.vers.17. Væ mihi nisi euangelizem, 737,A
Cap.10.v.4. Bibebant de spirituali eos sequẽte petra. Petra autem erat Christus, 359,D. 382,E,F.474,B
Cap 11.v.1. Imitatores mei estote, sicut & ego Christi,89,F.746,C.809,F
Vers.2. Laudo vos, quod in omnibus mei memores estis, & quemadmodum tradidi vobis traditiones, ita eas seruatis, 725,B
Vers.9. Non enim vir creatus est propter mulierem, sed mulier propter virum,209, B
Vers.25. Mortem eius annunciate donec veniat,486,B
Vers.27. Qui indignè panem hunc comedent, aut indigne poculum hoc biberit, reus erit corporis & sanguinis Domini, 809,A
Cap.12.v.4. Diuisiones gratiarum sunt.idem autem spiritus, 317,E. 368,B. 380,E.472,E. 515,E.
Vers.5. Et diuisiones ministeriorum: verum idem Dominus, 368,B 380,F.F.472,E. 515,F
Vers.6. Et diuisiones operationum: idem autem Deus,qui operatur omnia in omnibus, 368,B,379.C.380,E.472,E.515,F
Vers.11. Hæc autem omnia operatur unus ideinque Spititus diuidens unicuique prout vult,349,B.379,C.472,E 516,A
Cap.13. vers.10. Re enim perfectiore in lucem veniente, id quod imperfectum est abolebitur, 776,A
Cap 14.vers.24 25. Si autem prophetauerint, ingrediatur autem infidelis illiteratus, redarguitur ab omnibus, & ita occulta cordis manifesta redduntur, atque cadens in faciem adorabit Deum, renuncians quod reuera Deus in vobis sit.373,D
Cap 15.V.20.& 23. Primitiæ eorum, qui dormierunt Christus est,471,A
Vers 22 Sicut in Adam omnes moriuntur: ita in Christo omnes viuificabuntur, 44,E.276.B.751,F
Vers.24. Cum tradiderit regnum Deo & Patri, cum abrogauerit omnem principatum, potestatem & virtutem, 476,A
Vers.25. Oportet enim eum regnare donec subiecerit omnes inimicos pedibus suis,*&c.ibid.*
Vers 28. Cùm vero subiecta ei fuerint omnia, tunc & ipse subiicietur ei qui ipsi subiecit omnia, ut sit Deus omnia in omnibus,476,B.579.C
Vers.33. Corrumpunt bonos mores colloquia praua, 704,A
Vers.47. Primus homo de terra terrenus: secundus homo de cœlo cœlestis, 380,C
Vers.53. Oportet corruptibile hoc induere incorruptibilitatem,& mortale immortalitatem,53.C.455,D.473,C
Vers.54. Absorpta est mors in victoria,53, C.
Vers.55. Vbi mors tuus stimulus? ubi inferne tua victoria; 53,C.58,C.801,F

Ex epistola ad Corinthios poster.

Cap.2.v 15. Christi bonus odor sumus, 363.B
Cap 3 v.6. Litera occidit:Spiritus autem viuificat *& plura.*350,C.371,D.472,E.776,A,D
Vers. 16. Postquam conuersus fuerit ad Dominum detrahetur velamen,371,D.372, E.
Vers.17, Dominus autem Spiritus est: ubi Spiritus,ibi libertas,349,B.371,D
Vers.*vltim.* Nos enim omnes reuelata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transfigurabimur,515,D
Cap 4.vers 6. Deus qui dixit ut è tenebris lux oriatur, qui illuxit in cordibus nostris ad illuminationem cognitionis gloriæ Dei in facie Iesu Christi, 371,G
Cap.5.ver.10. Oportet nos fisti ante tribunal Christi, ut accipiat quisque pro ut ea sunt quæ corpore gessit,siue bona siue mala, 81, C.
Vers.14.15. Dilectio Christi conseruat nos, si ita censeamus, uno pro nobis omnibus mortuo, cæteros omnes mortuos esse. *&c.* ut iam non nobis nos,sed ei, *&c.* Domino nostro Iesu Christo viuamus,44, C.D
Vers.17. Si qua in Christo, noua creatura, 237,D.720,F
ibid. Vetera transierunt, ecce noua facta sunt omnia, 237, D.415,D
Vers.20. Pro Christo legatione fungimur, ut Deo aduocationes faciente per nos,379, D.
Cap.6.v.2. Ecce tempus acceptabile, 775,D
Vers.12. Ne coarctemini in vobis Corinthii, sed dilatemini potius, 309,F. *aliter in Græc.*
Cap 16. Vos estis templum Dei viuentis, 472,C
Cap.8.v.9. Cum dives esset, pauper factus est, ut nos illius paupertate diteseremus, 435,E.404,C 470,E
Cap.12 v.2. Noui hominem in Christo ante annos quatuordecim, siue in corpore, nescio, siue extra corpus, nescio, Deus autem scit, 285,D
Ca.13.v.3. An probationẽ quæritis,eius qui in me loquitur Christi:369,D
Vers.4. Etsi crucifixus est propter infirmitatem nostram, sed viuit ex virtute Dei, 477,D
v.*vlt.* Gratia Domini nostri Iesu Christi, & charitas Dei & communicatio Spiritus sancti sit cum omnibus vobis,368,D.380,F

Ex epistola ad Galatas.

Cap 1.v 1. Paulus Apostolus non hominum, neque per hominem, sed per Iesum Christum,& Deum Patrem, qui eum excitauit à mortuis,374.C
Vers.8. Si Angelus è cœlo vobis euangelizauerit, præter id quod nos, anathema sit. 112,F
Vers.9. Si quis euangelizauerit, præter id quod accepistis,anathema sit,403,F.595,F
Vers.11.12. Significo autem vobis, fratres, Euangelium quod nõ est secundum hominem:non enim ab homine accepi illud, nec institutus sum, sed per reuelationem Iesu Christi,474,C
Vers.15.16. Deus segregauit me ab utero matris meæ, & vocauit me per gratiam suã ut filium suum reuelaret per me, ut eum euangelizarem inter gentes. 474,B
Cap.3.v.2. Hoc solum cupio ex vobis,scire, ex operibus Legis accepistis Spiritum, an ex auditione fidei? 346,E.
Vers 11. Ex Lege nemo iustificatur, 707,F
Vers.13. Christus redemit nos à maledicto, dum pro nobis factus est maledictio, 223,B. 229,E.458,B
V.14. Vt benedictio Abrahæ fiat in Christo Iesu,ut promissionem Spiritus accipiamus per fidem,349,B
Vers.28. Non est Iudæus, neque Græcus, non est masculus nec femina, *&c.* 827,A *ibid.* Omnes unum estis in Christo Iesu, 241,A 467,A
Cap.4.v.4. Postquã venit plenitudo temporum, misit Deus Filium suum natum ex muliere factum sub Lege, 274,C 462,F 760,F.818,F
Vers.26. Misit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra clamantem, Abba, Pater, 232 C.315,C.349,C.364,D.380.B.427 A
Vers.7. Non amplius es seruus, sed hæres per Deum, *ita interpres, aliter in Gr.*381,B.*vt* & 349 C
Vers.19. Filioli mei, quos iterum parturio, donec formaretur Christus in vobis, 363,C
Cap.6.V.2 Alter alterius onera portate,372,A
Vers.14. Mihi absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, 464,D.809,A. 810,A
ibid. Per quem mihi mundus crucifixus,& ego mundo,464,D

Ex epistola ad Ephesios.

Cap.1.v.3. Benedictus Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nobis in omni benedictione spirituali in cœlestibus in Christo.245,E
vers.4.5. Quemadmodum legit nos in se ante iacta fundamenta mundi,ut sancti essemus & incontaminati coram ipso, quum iam animi beneuolentia prædestinasset, ut nos sibi in filios adoptaret per Christum Iesum, 245,E.467,B
vers.13. Obsignati estis Spiritu promissionis 372,B.385,F.473,A
Vers.17. Deus ille gloriæ,& Pater Domini nostri Iesu Christi, 384,D.
Vers.eod. Det vobis Spiritum Sapientiæ & reuelationis,359,C
Cap.2.v.2. Secundum principem potestatis aeris,56.D
V.6. Coexcitauit nos,& constituit in cœlestibus in Christo, 466,E
Vers.10. Ipsius enim opus sumus,conditi in Christo Iesu 467,B.
Vers.14. Interstitium materiæ diruit, 229, D.
Vers.15.16. Vt duos conderet in seipso in unum & nouum hominem pacem faciens, & in uno corpore reconciliaret ambos per crucem, interficiens inimicitiam in carne in seipso, 222,B.229 B.467,C
Vers 10 11.12. Vt cognoscatur nunc in principatibus & virtutibus supercœlestibus per Ecclesiam multiplex illa sapientia Dei, quam absoluit in Christo Domino nostro, in quo habemus fiduciam & aditum in securitate per fidem eius,467,B
Cap.3.v.16. Det vobis secundum diuitias gloriæ suæ virtute corroborari per Spiritum suum *&c* 369,A
Vers 18. Vt possitis comprehendere cum omnibus sanctis,quæ sit latitudo, longitudo,& profunditas,*&c.* 49,B.369,A
Cap.4. vers.3. Studentes seruare unitatem Spiritus,349.C
Vers.5. Vnus Dominus, vna fides, vnum baptisma, 373,A.375,C.765,D
Vers.8. Ascendit in altum, captiuam duxit captiuitatem,500,A
Vers.10. Qui descendit ipse est etiam qui ascendit supra omnes cœlos,ut impleret omnia,371,E 378,E.475,C
Vers.11. Posuit Deus in Ecclesia in Ecclesia alios quidem Apostolos, alios Prophetas *&c.* 84,C.371,E.415,D E
Vers.15.16. Veraces in dilectione crescemus, amplificabimus ad eũ ad omnia, ex quo omne corpus suo modulo ac ratione coaptatur,381,C.
Vers 22.& 24. Exuentes veterem hominẽ & induentes nouum, qui secundum Deũ creatus est in iusticia,sanctitate & veritate, 222,B.482,D
Cap 5.vers.14. Surge qui dormis, & excitare à mortuis, & illuminabit te Christus, 285,A 791,E
Vers.23. Ipse est caput Ecclesiæ,237,E
Vers.25. Quemadmodum & Christus dilexit Ecclesiam, seque pro ea tradidit, 466, C.
Vers.27. Non habentem maculam aut rugam,239,A
Vers.32. Mysterium hoc magnum est, 501, C.823.A
Cap.6 v.11. Induite armaturam Dei,ut possitis resistere diabolo.797,B

Ex epistola ad Philippenses.

Cap.1.v.19. Per suggestionem Spiritus Iesu Christi in me,369,D
Cap.2.vers.5. Ea modestia animi sit in vobis, quæ etiam in Christo Iesu, 166,C
Vers.6. Qui cum in forma Dei esset, non rapinam duxit se esse æqualem Deo, 86,A. 166,C 172,D.254,F.255 A,273,C.432,D.433, E.494,C.509,E.713,D.517,D,767,F 840,E
Vers 7. Sed exinaniuit seipsum, formam serui accipiens, in similitudinem hominis factus, 86,A.166,C.170,A 172,D.186.C.273, C.517,D 767,F 840,E.
Vers 8. Et specie inuentus ut homo, 166, C.271.C.767,F
Vers.eod. Humiliauit seipsum factus obediens, usque ad mortem, mortem autem crucis, 166,C.273,D.465,E.767,E.790,D
Vers 9. Quapropter exaltauit ipsum Deus, 164,A.166,D.167,B 170.A
ibid. Et dedit illi nomen,quod est super omne nomen, 164,A.166,D.167,B.465,E. 484,A
Vers.10. Vt in nomine Iesu Christi flectatur omne genu cœlestium, terrestrium ac infetorum,164,A.166,D
Vers.11. Omnis lingua confiteatur, quod Christus sit Dominus ad gloriam Dei Patris,166,D.168,C
Cap.3.v.8. Omnia existimo detrimentum, ut Christum lucrifaciam, 808,F
Vers.18. Sunt inimici crucis Christi, 829, C.
Vers.20. Conuersatio nostra in cœlis est. 778,C
Vers.21. Qui transformabit corpus nostræ humilitatis, ut fit conforme corpori gloriæ eius. 485,C
Cap.4 v.6. Postulationes vestræ innotescãt apud Deum,384.
Vers.13. Omnia possum per Christum qui me confortat,790.E

Ex epistola ad Colossenses.

Cap.1.vers.1. Paulus Apostolus per voluntatem Dei,381,B
Vers.12. Gratias agentes Deo & Patri, qui idoneos nos fecit in partem sortis sanctorum,414,B
Vers.13.14. Qui extraxit nos ex potestate tenebrarum & transtulit nos in regnum Filii dilectionis suæ, in quo habemus redẽptionem, remissionem peccatorum (*aiter vulgo*) 414,C
Vers.15. Qui est imago Dei inuisibilis,222, A 295,A.414,C
ibid. Primogenitus omnis creaturæ.414,
Vers.16. Quoniam in eo condita sunt omnia, tam ea quæ in cœlis, quam quæ in terris sunt, siue sint Throni siue Dominationes,*&c.* 414,C.428,F
Vers 18. Primogenitus ex mortuis,ut in omnibus primatum habeat, 234,A
Cap.2.v.9. In Christo habitat omnis plenitudo Deitatis corporaliter, 126,B.247,E. 466,D 469,A.703,D
Vers.11. In quo circumcisi estis, circumcisione non manu facta,763.B
Vers 15.Spoliatis Principatibus & potestatibus triumphauit in cruce,73,D
Cap.3.Vers.11. Omnia in omnibus est Christus.379,C

Ex epistola priore ad Thessalonicenses.

Cap.3.v.11. Ipse autem Deus & Pater noster & Dominus noster Iesus Christus, dirigat viam nostram ad vos,259,E
Cap.4.v.8 Qui nos vilipendit, non hominẽ vilipendit, sed Deum, qui dedit Spiritum sanctum nobis,349.D
Cap.5.v.5. Non sumus filii noctis aut tenebrarum, sed lucis & diei, 387,C
ve.18. Hæc enim est voluntas Dei in Christo Iesu erga vos, 296,B
Vers 19. Spiritum nolite extinguere,346, E.
Vers 23. Ipse Deus pacis sanctificabit vos totos & integrum vestrum spiritum, & animam & corpus seruet inculpate in diem aduentus Domini nostri Iesu Christi, 350, B.393,C
Vers.24. Fidelis est qui vocauit vos, is etiã efficiet,193,C

Ex posteriore ad Thessalonicenses.

Cap.2. vers.8. Et tunc reuelabitur impius ille,quem Dominus Iesus tollet Spiritu oris sui, & destruet præsentia aduentus sui, 349,E
Cap.3.v.5. Dominus dirigat corda vestra in dilectione & patientia Christi, 108,D

Ex epistola priore ad Timoth.

Cap.1. v.17. Regi seculorum, 712,A
Vers.5. Vnus Deus,unus etiam Mediator Dei & hominum, homo Iesus Christus, 542,C.436,A
Vers.6. Qui dedit semetipsum redemptionis precium pro omnibus, 502,A.503,A
Vers.8. Volo precari viros in omni loco, eleuantes puras manus, 847,D
Cap.3 v.2. Oportet Episcopum esse irreprehensibilem, 549,A.612,B
Vers 8. Diaconi ne fiat bilingues,403,F
vers *vlt.* Citra controuersiam magnũ est pietatis mysterium, Deus manifestatus in carne, iustificatus in Spiritu, visus Angelis, prædicatus gentibus, creditus mundo, assumptus in gloria,4 1,C
Cap.4.vers.1. Vltimis temporibus deficient nonnulli a sana fide, 131,D.140,D.365,D. 474,F
Vers 4.Omnis creatura Dei bona est,222,E
Vers.7. Exerce temetipsum ad pietatem, 82,C
Vers 13. Attende lectioni & doctrinæ,408, E.
Vers 14. Noli contemnere gratiam, quæ data est tibi per impositionem manuum presbyterii, 5 5,726,D
Vers 15. Hæc meditare,in istis sis, ut tuus profectus euidens fiat,759,D
Cap.5.Vers.3. Viduas honora,quæ vere viduæ sunt,827,B
Vers 21. Testor coram Domino nostro Iesu Christo & electis Angelis, ut hæc obserues,312,E
Cap.6.v 10. Radix omnium malorum cupiditas,826,A
Vers 13.& 14. Præcipio tibi coram Deo omnia viuificante, & Iesu Christo per martyrium bonam confessionem sub Pontio Pilato testificante, ut serues præceptum immaculatum,irreprehensibile, *&c.*355,D

Ex epistola ad Timoth. posteriore.

Cap.1.v.8.9.10. Collabora Euangelio secundum virtutem Dei,qui nos liberauit & vocauit vocatione sua sancta, non secundum opera, sed secundum propositum suum, & gratiam quæ data est nobis in Christo Iesu ante tempora æterna. Manifestata autẽ est nunc per illuminationem Saluatoris nostri Iesu Christi, qui destruxit quidem mortem, illuminauit autem vitam, 245,D
Cap.2.v.8. Recordare Iesum Christum excitatum à mortuis, ex semine Dauid, 486,B
Vers.13. Si nos diffidentiores sumus:ille tamen fidelis manet,abnegare seipsum nõ potest,193,C.484,F
Vers.19. Abstinet ab impietate, qui inuocat nomen Domini,830,B
Cap.3.v 11. Quantas persecutiones sustinui & ex omnibus liberauit me Dominus, 260,E.556,A
Vers.12. Omnes,qui volunt piè in Christo viuere,persecutiones patientur. 131,D
Cap.4.v.1. Testificor coram Deo & Iesu Christo,356,A
Vers.7.8. Certamen bonum certaui, cursum consummaui,fidem seruaui:in posterum reposita est mihi corona iustitiæ, *&c.*737,B

Ex epistola ad Titum.

Cap.1.Vers.12. Cretenses semper mendaces, 703,F
Cap.2 v.11. Apparuit gratia Dei nobis,245,A
Vers 13. Expectantes beatam spem & aduentum gloriæ magni Dei & Saluatoris nostri Iesu Christi.333,D 383.B
Cap.3.vers.4.5.6. Bonitas & humanitas apparuit Saluatoris nostri, non ex operibus iustificationis, quæ fecimus nos,sed secundum suam misericordiam saluauit nos per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Christum Saluatorem nostrum 392,C
Vers.7. Vt iustificati ipsius gratia hæredes redderemur secundum spem æternæ vitæ,*ibid.*

Ex epistola ad Hebræos.

Cap 1.v.1. Multifariam multisque modis olim Deus locutus est Patribus nostris in Prophetis,178,A.387,E.414,B.472,A.815,B
Vers.3. Qui

Vers 3. Qui est splendor gloriæ & character substantiæ eius, 125, D. 144. A. 154. D. 299. E. 385 A. 395, B. 409. F. 720. A. E. 813. D. 830. B

Vers 4. Tanto præstantior Angelis factus quanto excellentius nomen præ illis accepit, 176, D. 177, B. 178. A. 181. F. 186. C. 188. C. 433. D. 504. A

Vers 5. Cui enim Angelorum unquam dixit, Filius meus es tu, ego hodie genui te? 180, B, 183, D

Vers 6. Cum induceret primogenitum in mundum, &c. 237. A

ibid. Et adorent eum omnes Angeli Dei, 367, A. 183, B. 204, C. 211. A. 237, A

Vers 7. vide Psalm. 103.

Vers 8. 9. vide Psalm. 44.

Vers 10. 11. 12. vide 101.

Vers 13. vide Psalm. 109.

Vers 14. Angeli sunt administratorii Spiritus, 261 D

Cap 2. vers. 1. 2. 3. Quapropter oportet nos tanto abundantius intendere in ea quæ nobis euangelizata sunt, ne nobis præter fluant. Si enim sermo per Angelos pronunciatus, &c 318, B. C

Vers 9. Hunc quidem paulo inferiorem Angelis ob passionem mortis videmus: gloria tamen & honore coronatum, ut gratia Dei pro omnibus gustaret mortem, 44. C

Vers 10. Decebat eum, per quem omnia, multos filios in gloriam adducentē, principem suppeditatoremque salutis eorum per passiones consummari. 88. B

Vers 11. Qui sanctificat & qui sanctificantur ex uno omnes, 481, E

Vers 12 Annunciabo nomen tuum fratribus meis, 434, A

Vers 13. Ecce ego, & filii mei, quos dedit mihi Deus, 839, F

V. 14. 15. Postquam igitur pueruli participes erant sanguinis & carnis, ipse quoque itidem earundem rerum particeps factus est, ut per mortem eum exhauriret, qui imperium mortis habebat, hoc est, Diabolū, & liberaret illos, quotquot formidine mortis per omnem vitam obnoxii erant seruituti, 44. D. 52 F. 229. B. 389. E. 499. D

Vers 16. 17. Semen Abrahæ assumsit: vnde debuit per omnia fratribus assimilari, 456, C.

Cap. 3. v. 1. 2 Considerate Apostolum & Pontificem confessionis nostræ Christum Iesum, fidelem ei qui ipsum constituit, 176. D, 186. C. 191, A

Vers. 2. 5. Moses fidelis fuit in tota domo ipsius, 193, E

Vers. 7. Ideoque sicut dicit Spiritus sanctus: Hodie si vocem eius audieritis. 374, A

Cap. 4. v. 12. Viuus est sermo Dei & efficax, & penetrantior omni gladio ancipiti, 214, A. 242, E. F. 503, A

Cap. 6. v. 4. Impossibile est semel illuminatos & gustu imbutos cœlestis doni, & participes redditos Spiritus sancti, &c. 362. D. 365. F. 765, C. 767, C

Cap. 7. v. 19. Impossibile est Deum mentiri, 782, C

Vers. 18. Lex neminem perfecit, 707, F

Cap. 8. v. 6. Tanto excellentiorem adeptus est functionem, quanto melioris testamēti Mediator est, 181, F

Cap. 9. v 8. Significante Sp. sancto, nondum manifestatur vita Sanctorum, &c. 349, D

Vers. 13. 14. Si enim sanguis hircorum, &c. quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum æternum seipsum obtulit immaculatum Deo, &c. 349, E

Vers 24. Non in exemplar verorum cœlorum, &c 167. C

Cap. 10. v 29. Quanto putatis acerbiore dignus habebitur supplicio, qui Filium Dei conculcarit, & Spiritum grātiæ contumelioſè tractauerit? 349, D

Cap 11. v 3. Fide intelligimus verbo Dei facta esse secula, 39. B. 414. F

Vers. 6. Primum oportet credere Deum, quòd est. &c. 359, A

Vers 24. Fide Moses magnus factus renuit vocari filius Pharaonis, 776, F

Vers. 33. 34. 35. 36. 37. vide 758. B. C

Cap 12. v. 18. 21. Non accessistis ad montem contrectabilem, &c. sed ad montem Sion & ciuitatem Dei, & Hierusalem cœlestem, & myriades Angelorum, 777, C

Vers 26. Adhuc semel ego concutiam non solum terram, sed & cœlum, 252. C.

Cap. 13. v. 8. Iesus Christus heri & hodie, idē & in secula. 163, A. 173, B 340, A. 454, F

Vers 14. Non habemus hic permanentem ciuitatem, sed futuram inquirimus, 777, C

Ex epistola Iacobi.

Cap. 1. v. 8. Vir duplex corde instabilis est in omnibus viis suis, 403. C

Vers. 12. Accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se, 134, B

Vers. 17. Apud quem nulla est mutatio, aut vicissitudinis obumbratio, 365. A, 723, D

Vers. 18. Volens genuit nos Verbo Veritatis, 296. F

Cap. 2. v. 19. Tu credis Deum esse, & bene facis. Et dæmones credunt & contremiscunt, 829, F,

Cap. 5. v. 13. Si quis in mœrore est, psallat. *sic interp. 756. aliter in Gr.*

Ex priore Petri epistola.

Cap. 1. v. 9. Referentes stipendium fidei nostræ salutem animarum, 348, E

Vers. 10. 11. De qua salute scrutati sunt Prophetæ, qui de gratia in vos collata prophetarunt, indagantes, & quali & quo tempore manifestabit illis Spiritus Christi, testimonium perhibens de passionibus Christi, *ibid.*

Cap. 2. v. 21. Christus passus est pro vobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamur vestigia eius, 823, E

Vers. 22. Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius, 50, D. 500, F

Vers. 24. Peccata nostra in corpore sustulit in lignum, 274, F

Vers. 25. Conuersi estis ad Episcopum animarum vestrarum, 432. C

Cap. 5. v. 4. In incorruptibilitate mansueti & quieti spiritus, 366, A

Vers. 19. Per quem etiam spiritibus qui in carcere sunt profectus prædicauit, 457, A. 499, B

Cap. 4. v. 1. Christo igitur passo pro nobis carne, 274. C. 276. D 486. D. 507, B

Vers. 14. Si vituperemini ob nomen Christi, beati eritis, quoniam gloriæ & potentiæ Dei Spiritus requiescit in vobis, 364. E

Vers. *vlt.* Qui patiuntur Deo fideli commendent animas suas, &c. 193, A.

Cap. 5. v. 8. aduersarius vester diabolus, ut leo circuit, quærens quem deuoret, &c. 112. A

Ex epistola Petri posteriore.

Cap. 1. v. 4. Consortes diuinæ efficimur naturæ, 147, B. 332. D

Cap. 2. v. 4. Nam si Deus Angelis, qui nō seruauerunt originem suam non pepercit: sed vinculis, &c. 365, B

Vers. 9. Nouit Deus è tentatione pios eripere, iniustos autem in diem iudicii seruare puniendos, 83. A

Ex epistola prima Ioannis.

Cap. 1. v. 1. Quod erat ab initio, quod audiuimus, quod vidimus, & manus nostræ contrectauerunt de Verbo vitæ, 318, B. 466, B. 482, E

Cap. 2. v. 1 Si quis peccauerit Paracletū habemus apud Patrem Iesum iustum. 379. E

Vers. 19. Ex nobis recesserunt, sed non erant ex nobis, &c. 134, C

Vers. 20. Vnctionem habemus à Sancto illo, 172, B

Vers. 27. Et unctio quam accepistis ab eo, manet in vobis: nec opus habetis, ut quis vos doceat, sed eius unctio docet vos de omnibus, 363. A

Cap. 3 v. 7. Scitis illum apparuisse, ut peccata nostra tolleret, & peccatum in eo non est, 277. A

vers 8. Ad hoc venit Filius Dei, ut soluat opera Diaboli, 240, E. 489, D. 497, E

Vers. *vlt.* & cap. 4. ver. 13. In hoc cognoscimus, quod in nobis habitat, ex Spiritu suo quem dedit nobis, 168, F. 269, C. 348. E. F. 360, A. 363. E. 380, D. 447, C

Cap. 4. v. 3. Ne credideritis omni Spiritui, 113, C.

Vers 8. Deus est charitas, 833, B

Vers 13. vide cap 3. v. *ult.*

Vers. 15. Quicunque confessus fuerit Iesum esse Filium Dei, Deus in eo manet, & ipse in Deo, 269. E

Cap 5. v. 20. Scimus quod Filius Dei venit, & dedit nobis mentem, ut cognoscamus verum Deum. 266. A. 383. C

ibid. Et sumus in vero illo, in Filio eius Iesu Christo, 257. D 266. A. 318. C. 339, A. 394. C Hic est verus Deus & vita æterna, 93. D. 257. D. 266. A. 318. C. 394. C. 720. E

Ex Apocalypsi Ioannis.

Cap. 1. v. 4. & 8. Qui est, qui erat, & venturus est, 143 A. 339. B

Vers. 11. Ego sum primus, 255. E

Cap. 7. v. 17. Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum, 198 C. 801. F

Cap. 21. v. 4. *vide Esa. 25 v. 8. & Sup. 7. v. 17.*

Cap. 22. v. 9. vide ne feceris: conseruus enim tuus sum, 204. A

v. 14. 15. 16. 17. vide 319, E. F. 320, A.

AVTHORES ALII IN HOC PRIORE TOMO CITATI, *præter eos, quorum integræ epistolæ inueniuntur.*

Arius, vide in indice rerum, Arius.

Asterius Sophista, vide Asterius.

Dionysius Alexandrinus, 421, B. 436. 437. 438. 439. 441. 707, B

Dionysius Romanus, 421. E.

Eusebius Cæsariensis. 683. B. 721. F

Homerus 320. F. 321. A

Ignatius Antiochenus, 719. F

Origenes, 423, B. C. D. 756. C D

Pastor liber Apocryphus. 39. B. 403. D. 434, & 720, F

Plato, 71. F.

Theognostus, 420. E. 756. B. E

INDICIS LOCORVM SACRÆ SCIPTVRÆ FINIS.

INDEX
RERVM ET SENTIA-
RVM IN HOC PRIORE TOMO O-
PERVM D. ATHANASII CONTENTORVM CO-
PIOSVS: CVI ALICVBI ETIAM VERBORVM
obseruationes insertæ sunt.

Obseruandum in hoc indice Lectori, quod in eo conficiendo sequuti ferè simus ipsum textum Græcum, rarò Latinum: maximè cum nemo, qui hunc cum illo contulerit, fateri non cogatur, innumera esse loca, quæ ab interprete aliter, atque à nobis hodie, lecta sunt. Si igitur de aliquo dubium tibi fuerit, ipsum textum Græcum considera; id quod etiam aliàs te monitum volumus ubi columnæ non sunt æquales. Nam ibi litera à tergo numeri posita, textum allegat prout est in Gr. non autem ut est in interprete. Præterea Græca, si qua sunt, quæ tamen non multa sunt eo ordine posuimus, quo si Latinè scripta essent, collocanda fuissent. Ibi ergo requiras.

Aron & Moses fratres filii Amram (*ita enim & Græca & Latina legenda*) 64,B
Aaron Christi & sacerdotii eius typus & quomodo & quatenus, 191, C.D
Aaronis & Christi sacerdotii collatio, 192,E. F.
Aaronis vestis Christi carnem præfigurabat, 191, D.E
Abel Deo obtulit quæ didicerat ab Adamo, 403,E
Abelem non latuerunt ea quæ Moses docuit, quæ Abraham obseruauit, quæ Noe cognita habuit, 403,D.E
Abraham filius Thare, 64,B
est iustificatus fide ut omnes alii sancti, 132 A.B
adorauit Christum, 165,B. 195,D.E
Isaacum non condidit, sed genuit, 341,C
iam existens centum annorum, 179,C
Abraham nonnisi iam senex proximis innotuit, 64,E
fide non morte venit ad coronam (*vita æterna*) 132.E
Abraham in Ægyptum descendens inter idololatras vixit, 65,C.D
ei non Angelus, sed Deus ipse apparuit, 261,E.F
Abrahamus Trinitatem conuiuio excepit, 377,B.E
eadem seruauit quæ & Moses docuit, 403, D.E
moritur plenus dierum, 552,D
in lecto, 65,C.D
Abrahæ semen à Christo assumtum, 456,C
absurda Arianorum dogmata, vide Ariani.
absurda quæ videntur nobis, si Deus ea dicat omnino credenda, 214,C.D
Absurda quæ sequuntur ex errore Valentini, 502.E.F
ex errore Sabellii, 503,F
ex errore Gentilium de Diis, 12,C.D.24, D,E
absurdà quæ sequerentur negatam Dei prouidentiam, 31,E
Abundantius Episcopus Gallus interfuit synodo Sardicensi, 596,E
Abuterius à Magnentio tyranno cæsus, 528,B
Acacius Cæsareæ Palestinæ Episcopus, 588,A. 116,F.117,A
Eusebianus siue Arianus, 588,A.594,E.635, C.670,D.678,D.E
ad impietatem audacissimus, 116,E.F
Eusebii Pamphili discipulus, 403,A.679,E
ei aduersatur, 403,A.B.679,E
Hypocrita ob metum fidem dissimulat, 403,A.B
omni supplicio dignus, 702,D
interfuit Synodo Antiochenæ in Enceniis, 702,B
Acacius is vocatus ad Synodum Sardicensem, 587,B.C.D.588,A 594,E
Non venit, 587,B.C.D.558,A.594,E
Cum esset Sardicæ, 594,F.595,A
damnatur à Synodo, 116,F.588,A.595,D.E, 635,C.
(Hunc Synodo Nicenæ subscripsisse malè quidam ex 679, D.E. colligunt, cum ibi sermo sit de Eusebio Cæsariensi: Acacius vero eam respuerit, 679,A.702,D.)
Acacius author Constantio conuocandi Synodum Ariminensem & Seleuciensem, 670,D.
venit Seleuciam, 678,D
ibique unà cum Georgio Alexandrino & reliquis Arianis à reliqua Synodo se segregans, 678, D.E.F. 679,A
eo quod accusatores & Synodum metueret, 678,E.F
Synodum Nicænam damnat, 679.A
aliudque Symbolum conscribit, 696,C. 702,F.703,A
deponitur à Synodo Seleuciensi, 679,B
Acusator & reus simul in iudicio adesse debent, 613,D.E
Acetum & fel Christo in cruce datum quid significat, 800,B
Achab Rex malus & præuaricator, 535,D
Achan furti accusatus ab omnibus lapidatus est, 124,E
Achillas Episcopus Alexandrinus, Petri successor. 133,F.569,C.603,D.667,D
calumniis impetitus à Meletianis, 133,F. 569,C.603,D
Achillas presbyter Myrsenes in Ægypto, 607,C
Achilles Episcopus Cusis Ægypti Meletianus 612 A
ab Alexandro in communionem receptus, *ibid.*
acta altera parte absente facta & diuinis & humanis legibus nullam habent firmitatem, 525,A.578,B
Acyrus Episcopus, 547,A. pro Cyro malè, vide in Cyro.
ad opera sua quomodò Christus à Patre factus, 226,C. vide plura in indice locorum sacræ scripturæ ad Proverb. 8.
Adam Hebr. lingua significat hominem, 3,A
ante lapsum qualis, *ibid.*
à diabolo deceptus, 112,D
Adam solus ex terra formatus, 224,C.322,F
factus non ut primum operaretur, sed ut esset, 226,C.D
solus à Deo per Verbum factus, nihil plus habuit nobis, qui ex eo per propagationē generamur, 405,D.407,A
Adam cur in Paradisum collocatus, 39,D
statim ubi creatus est, 405,C.D. quid à Deo audierit & didicerit, 403,E
ab Adam vsque ad Christum mors dominata est, 181,E.326,A.B
in Adamo fuere rationes omnes successionis & posteritatis generis humani, 224,C
in adamo omnes morimur, ut in Christo omnes viuificamur, 181,C.D.276,B.C
Adami & Euæ status si præuaricati non fuissent, 39,C.D. quomodo cognouerunt se esse nudos, 3,C.D. eorum status ante lapsum, 240,B. extrinsecus habuit gratiam, non autem in suo corpore, 240,B
Adam primùm vitam & ianuam vitæ perdidit, 237,B.C. in paradisum ingressus est per latronem, 461,E. eius corpus animale, & quomodo, 484,B. fuit in inferno ante Christi aduentum, 500,C
Adam resurrexit Christo resurgente, 802,A. eius anima in condemnatione mortis detenta clamabat ad Deum, 500,E.C
Adami peccatum solus Christus soluere potuit, 42,C. eius prærogatiua quod solus Dei manu sit factus, 407.B. eius peccatum in omnes homines transiuit, 175,C.D
Adamus vbi sepultus, 791,C. propter escam è paradiso eiectus, 824,E.F
Adam secundus è cœlo, & carò factus à morte detineri non potuit, 169,E. est immutabilis, 175,B.C
Adelphius Episcopus Ægyptius Onupheos Lychnorum, 452,C. ab Arianis in exilium missus, 548,F
in Pfinabla Thebaidis, 664.C
interfuit & subscripsit Synodo Alexandrinæ post obitum Constantii, 447,E,452,C
(videtur is esse ad quem extat Athanasii epistola, 330.A
vbi confessor vocatur, & à pietate commendatur.
scripsit ad Athanasium, 380,A
item contra Arianos, 330,D.E)
adhuc, aliquando quid significat in scripturis, 786.B.C *& seq.*
admonitio Athanasii ad Constantium, 647. D.E. *& seq.*
Adolius Episcopus quidam interfuit Synodo Sardicensi, 596,D
Adoramus Christum in carne non ut creaturam, 331, 333,A
nō seorsum à carne, aut eam à Verbo seponentes, 333,A
Adorans imaginem regis ipsum regem adorat, 254,F
adorari solius Dei est, 203,F.204,A. *& seq.* 409, D.482,E.F
nullius autem creaturæ, 204,A.B. 259,F. 262,F.263,A. 331,C.332,E.508,A
ne Angelorum quidem, 204,B.259,F
imo ne Dei quidem creati, 262,F.263,A
adoratio quatenus Christi humanitati competat, 331,C.D.482,E.F. unus ex præcipuis Dei cultibus, 519,E F
adoratus ab Abrahamo Christus, 195,D.E
Adrianopoleos Episc. Eutropius, 547,A. Lucius,

eius,547,A.
Adrianopolitani Eusebianis communicare nolunt, 635,E. quare. 10. eorum capite multantur, 635,F
Adrianus Imp. Antinoum amasium defunctũ pro deo coli iubet,8,D.E
Adrianus Imper. Antinoum amasium suum defunctum publico edicto sacrificiis coli iussit,8,D
aduentus Christi in carnem quid,333,E. à Iudæis calumniis, ab Ethnicis autem Iudibriis impetitus, 37,B.C. eius causa, 44,D.E. eo idololatria & vaticinia Ethnicorum sublata. 80,B
aduentus Christi secundus qualis, 80,A B
aduersariorum Athanasii insidiæ ipsi paratæ, 535,A, & seq.
adulteria Iouis nefanda, 22,A
adultero non licet sententiam contra se datam criminari,402,A
Ægæon centimanus, 10,E. opitulatur Ioui, ibid.
Ægyptii colunt pro diis, Isin, Osirin, Orum, Reges quondam suos, 8,D. Proserpinam minorem,9,D. singulæ propemodum Ægypti ciuitates diuersos à vicinis deos habent, 20,A
crocodilus, leo, piscis à quibusdam Ægyptiorum coluntur, ab aliis occiduntur, 20, B. item aqua, 73,C
Ægyptii Bouem & Apim vitulum colunt, 20,E, aquam pro deo habent, 20,F.
Iunonem humanis sacrificiis coluerunt,21, C. eorum superstitio Christi aduentu cessauit. 66,C.
Ægyptiaca Synodus sub Petro,604,C.D damnat Meletium,603,C. quod idolis sacrificasset, 603,C.D
ex Ægypto frumenta Constantinopolin deuehuntur,568,B. quod Constantius Arianis dari mandat, 641,F
Ægyptiis viduis frumentum distribuebatur ab Imp. Constantino M.574,A
Ægypti præfectus Philagrius, Cataphronius Maximus,
dux: Nestorius, Sebastianus. *vide suo loco.*
Ægypti ἐπαρχίαι siue præfecturæ plures, 543,A
Ægyptiorum Episcoporum qui Synodo Sardicensi interfuerunt catalogus, 597,E.F
Ægyptiorum Episcoporum ad Synodũ Tyriam epistola, 616,E. item ad Dionysium Comitem,618,C
Ægyptii Episcopi persecutionem passi,& qui, 663,664,665.
Ægyptiacæ cuidam synodo Alexandriæ celebratæ interfuit Hosius, 614,D.616,C
in qua depositus Ischyras, *ibid.*
Ægyptia Synodus sub Alexandro Arium damnauit,125,C.D
& Secundum Pentapolitem,131,A
Ægyptiaca Synodus propemodum,100. Episcoporum,560,C. siue Alexandrina sub Athanasio,561,E,F. 562,A
acta autem est post reditum Athanasii Alexandriam,562,B
post Antiochenam & constitutum Gregorium Alexandriæ Episcopum, 674,E.F
viuentibus adhuc tribus Augustis, Constantio, Constante, & Constantino, 562.E
eius epistola de innocẽtia Athanasii extat, 562,A. & seq. cuius mentio etiam est,593,F
Ægyptia siue Alexandrina Synodus post obitum Constantii Imp.717,C.724,E.F.
tempore Damasi Rom. *ibid.*
cui interfuit Athanasius,717,B
& alii,90. Episcopi, 717,B.724,E
epistolam ad Africanos Episcopos scribit, 717,B
qua Arianos damnat, 717,C. & seq,
scripsit etiam ad Damasum pro damnatione Arianorum gratias agens, 724,F. & Auxentium accusans, 724,E.F
damnat Synodos Ariminensem,717,E.718, A.725,A
Seleuciensem,725,A. Antiochenas, *ibid.*
Sirmiensem, *ibid.* Nicænam Thraciæ, *ibid.*
Constantinopolitanam Arianam, *ibid.*
solamque approbat Nicænam, *ibid.*
Ægyptiæ siue Alexandrinæ Synodi alius cuiusdam epistola ad omnes ubique Episcopos contra Arianos extat, 444,D. & seq.
Ægyptia siue Alexandrina Synodus sub Iuliano, ut ex Socrate colligitur, 447,448, & seq. (Episcopi qui ei interfuerunt, 447,D. 452,A.B.C. vocati ab Antiochenis ad Synodum,448,B.C. eo venerunt ab exilio Eusebius & Asterius,452. ab eadem recedũt Antiochiam, 448,C. remissi a Synodo, *ibid.*) epistolam Synodicam scribit ad Antiochenes,441,E. & ante eam plures alias *ibid.* excusant se quod Antiochiam vocati non veniant, 446,B.C.
Paulinum Antiochenum si fidei consentiat approbat,448,D. Nicænam fidem cõfirmat, 448,D.449,A.450,C.D.
hæreticis formulam abiurandi præscribit, 442.D.
Macedonianos damnat, 448,E. Valentinum, Sabellium, Samosatensem, Basilidem, Manichæos, damnat,448,A. 450,C.D
Nicænæ fidei nihil adcendum decernit, 449,A. Symbolum supposititium Sardicense quod circumferebatur, legi vetuit, 449,B
Ibidem etiam controuersia num tres hypostases in Deo prædicandæ sint, & quo seniori tatutum, 449,D.E F. 450,A. & seq. de incarnatione etiam egregiũ decretum editũ,450,D.E. & seq. damnata παραξατικὴ unione, 450,E. & Apollinarii deliriis, 450,E F. ei Antiochenâ Synodus subscribit,452,E
Aer pro Deo ab Ethnicis habitus,7.F
calefit ab æthere & illustratur à Sole,23, B, C.
Aerem Christus dæmonibus purgauit, 56,D. in aere cur Christus passus, *ibid.* & 798,D.
Æsculapius ab Ethnicis pro Deo habitus quod medicus præstans,76.B
Æstas ver terminat & ab autumno limites suos transgredi non finitur, 24,D.E
Æthales presbyter Alexandrinus, 614,A
Æther pro Deo ab Ethnicis habitus, 7,F
calefacit Verbò iubente, 33, *fest.* B
Aëtius hæreticus, 673.C
dictus ἄθεος, *ibid.*
præceptor Eudoxii,703,D
non nouam hæresin inuenit,673,C.D
sed Arianam saltem defendit, *ibid.*
à Leontio Antiocheno diaconus constitutus,703,D
eius causa Synodus Ariminensis & Seleucienſis conuocata,673,C
Aëtius Episcopus (Thessalonicensis Hilario) interfuit Synodo Sardicensi, 596,C
Aëtius Episcop. Palæstinus interfuit Synodo Sardicensi,597,C
interfuit & Hierosolymitanæ, quæ Athanasium in communionem recepit, 602.B
afflictiones hyemi comparantur,101.F.102,A. & seq.
cur à Deo Ecclesiæ immittantur, 102,A. & seq.
Africanorum Episcoporum qui Synodo Sardicensi interfuerunt catalogus, 596,D.E
Agapetus Diaconus Caralium Sardiniæ legatus Luciferi in Synodo Alexandrina eius nomine subscripsit,452,A
Agathammon Episcopus Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi, 597,A
Agathammon Episcopus regionis Alexandrinæ Meletianus,612,B
ab Alexandro Alexandrino in communionem receptus, 611,F.612,B
Agatho Episcopus Phragoneos & Eleorchiæ Ægypti,452.B. ab Arianis in exilium missus,548,F.664,C.D. ubi Agathus dicitur,& 738,E. ibi diuersa exemplaria utrunque habent. Agathus, dicitur etiam, 447,D, 452,C. Episcopus ἀρχαῖος, 664,D
ante Episcopatum fuit Monachus, 738,C
interfuit & subscripsit Synodo Alexandrinæ sub Iuliano,447,D.552,B
Agathodæmon Episcopus Schediæ & Menelaiti Ægypti,452,C
ab Arianis in exilium missus,664, C.D
interfuit Synodo Alexandrinę sub Iuliano Imp.447,D.552,B
ἀγέννητον vocis ambiguæ distinctio, 159, A 424,C.D.705,D.E.
sub eo Ariani virus suum occultant, 424,A & seq. à Græcis Ethnicis mutuato,424,A. 426,D.158,F. de Christo usurpatur ab Ignatio ante Nicænam Synodum, 709,F
non reperitur in scripturis, 424,B.
quo sensu de Christo recte dicatur vel non dicatur,424,C.D.E.425.E,F
ἀγέννητον, & Patrem dicere, toto cœlo differunt,426,C.D
ἀγέννητα duo non dicimus, *ibid.*
agon siue certamen aut tragœdia Arianorũ, 537,B
agricolæ Ecclesiæ qui, 836,F.837,A
agricultura a Cerere inuenta,16,A
Agrippinensis Colonia metropolis superioris Galliæ,636,F
eius Episcopus Euphrates, vide Euphratẽ.
Aizanas tyrannus Auxumeos,539,D. 540,B
τὰ ἱερώματων accepit,542,B
ad eum Constantii Imper. mandatum de exilio Frumentii Episcopi, 542,b. & seq.
Alcmena a Ioue compressa, 11 B
Alexander & Hymenæus quam in re peccarũt, 132,C.
Alexander Alexandrinus Episcopus Achillæ successor,569,c.d.603,d. 667,D.133,f
Papa appellatur, 682,a. in templo nondum exædificato synaxes celebrauit, 532,B
à Meletianis accusatus apud Imp. 133,F. 569,D. 603,D
Ariũ ob hæresin Ecclesia eiicit,124,C.564,F
contra eum scribit, 122,a
Athanasio perfamiliaris, 564,e.565,a
ei Eusebiani scribunt, ut Ariũ restituat,564,F
quod ille non vult, *ibid.*
Meletianos quosdam presbyteros in Ecclesiam recipit, 570,B.582,B.594,B. 611,F. 612,a.b.c
ex benignitate Synodi Nicænæ, 582,b
Arium & Arianos Ecclesia eiicit, 136,b. 522. f.577,f 580,f
inter alios Carponem quendam,578,c.D & Georgium Laodicenum, 559,b.567,b. 595,c.583,c
item Pistum, 578,d e
& Secundum Pentapoliten, 131,a
ad eum Arianorum presbyterorum epistola extat,682,a. & fragmenta, 200,d. & seq.
item Georgii Laodiceni,683,c
Alexander ingentes labores pro vera doctrina contra Arianos usque ad mortem sustinuit, 132,c.d
obiit nondum quinque mensibus post Nicænam synodum, 603,d
Alexander Thessalonicensis Episcopus, 572, b.607,f 603,a.618,f 619,a
insidias Athanasio positas animaduertit, 572,b.618,f 619,a
scribit ad Tyriam Synodum arguens eorũ insidias,572,b. vel ad Dionysium Comitẽ qui ei præerat,581,c. & extat 619,a
eius epistola synodicæ Ægyptiorũ adiuncta,572,e. eum Ariani suæ partis iactitabant.572,c. ab Arianis vim passus subscribit, *ibid.* eius ad Athanasium epistola,607, f.608,a. interfuit Synodo Tyriæ, 619.a
Alexander Episcopus Constantinopoleos, f.122,a.130,d,522. scripsit contra Arianos, 122,a. Arium in communionem recipere non vult,130.a.523,b.c
eo Deum ardenter deprecante, Arius viscera effudit, 523,c d.130,d. magno eius & Ecclesiæ gaudio, 523,D
Alexander Episcopus (Lariſſæ, Hilario) interfuit Synodo Sardicensi,596,c
Alexander alius incertus interfuit Synodo Sardicensi,596,d
Alexander presbyter Alexandrinus,613,f
Alexandriæ ab Arianis factæ persecutiones & ædes Orthodoxorum,539.540.541,542.543. 544. 627. 628. 632.633. 635. 636. 655.657.658. 659,856.857.
Alexandrini Episcopi, Dionysius, Achilles, Alexander, Athanasius, Petrus, Gregorius Arianus, Georgius Arianus, vide quenque suo loco.
Alexandrina Ecclesia ab Apostolorum uno instituta,586,c.
scribit ad Synodum Sardicensem accusans Arianos,588,c.d.
Alexandrinus Episcopus idiota ac pauper. 568,C.
Alexãdrinas Synodos. vide sup. in Ægyptiacis
Alexandrini presbyteri & diaconi in Armeniam relegati,635,f
altissimus non exaltatur, sed caro altissimi, 465,e.f
Alypius Episcopus (Megarensis Hilario) interfuit Synodo Sardicensi, 596,c
Amalech contra Mosen copias eduxit,65.b

cum populus Israeliticus latente Dei auxilio cecidit, 406,a
Amans Christum est χριστοφόρος, id est, gerit Christum, 284,b
Amantius Episcopus Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi, 596,E
Amantius Episcopus incertus interfuit Synodo Sardicensi, 596,d
Amantius Episcopus Gallus interfuit Synodo Sardicensi, 596,E
Ambitio hominum causa idololatriæ, 10,c.d
ambitio Arianorum, 116,d e
amentia Iudæorum repressa, 328,f
Amiantus ab Indis dictum quoddam quod igne non consumitur, 58,e.59,a.72,f
Amillianus Episcop. Gallus interfuit Synodo Sardicensi, 596,e
Ammon capite arietino, b.c. Libyum Deus, 20.e
Ammon presbyter Dicelles in Ægypto, 607,c
Ammonius Diaconus in Marcote, 607,c.615, d.e.
Ammon Episcopus Ægypti Arianus, 664.a. 632,f.
ab Alexandr. Alexandrino depositus, 732,f
Ammoniaca pars Libyæ, 543,c.604,b
Ammonius Episcopus Ægypti senex ab Arianis in exilium missus, 542.f
in superiorem Oasin 664.b
interfuit Synodo Sardicensi, 597,a
Ammonius Episc. Pachneumuneos Ægypti. 452,b. ab Arianis in exilium missus, 548,f. 964,c.d
interfuit Synodo Sardicensi, 597,a. interfuit Synodo Alexandrinæ sub Iuliano, 447,d.452,b
Ammonius alius Episcopus Ægypti ab Arianis fugatus, 664,d
Ammonius Monachus factus etiam Episcopus, 738,c
Ammonius presbyter Alexandrinus, 614,a
Ammonius presbyter Marcotes 615,e
Ammonianus Episcopus Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi, 597,a
Ammianus Episcopus Meletianus ab Athanasio in communionem receptus, 610,a
Ammonius Episcopus Diospoleos Ægypti Meletianus, 612,a. ab Alexandro Alexandrino in communionem receptus, *ibid.*
Ammonius Episcopus Pentapolitanus superioris Lybiæ, 430,c.433,a.c
Sabellianus, 430,e.f.433,a.c
ad eum & Euphranorem Dionysii Alexandrini epistola contra Sabellianismum, *ibid.*
Amos Episc. Leontorū Ægypti Meletianus, 612,b. ab Alexādro Alexandrino in cōmunionem receptus, 611,f.612,b
amor apud Ethnicos pro Deo habitus, 8,c
Amorrhæi Iosuæ fuerunt infesti, 65,b
Amphion Nicomediæ Episc. à Nicæna Synodo in locum Eusebii constituitur, 566,c
Amphion Episc. Ciliciæ scripsit contra Arianos, 122,a
Amyntius presbyter Alexandrinus, 614,a
Anagamphus Episc. ab Arianis in exilium pulsus, 548,f
interfuit Synodo Sardicensi, 597,b
Anatolius Episcopus Eubœæ, 447,d. 452,b ei Synodus Alexandrina epistolam inscribit, *ibid.* (ut ex Socrate colligitur, videtur interfuisse Synodo Antiochenæ)
anathemate percussi Ariani, Sabelliani, Samosateniani vide suo quemque loco.
Anazarborum Episc. vide Nazarborum.
Ancyræ Episcopus Marcellus, Basilius. vide suo quenque loco.
Ancyrana Ecclesia ab Apostolis ipsis instituta, 586,c
Andragathius Episcopus Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi, 597,a
Andreas Episcopus (Arsenoitæ, 452,c.) Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi, 596,f interfuit Synodo Alexandrinæ sub Iuliano, 447.f.452,c
Andro ciuitas Ægypti, cuius Episcopus Zoilus, 452,e
Andronicus Episcopus Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi, 596,f
Angeli quid sint, 392,d.e
Angelorum omnium eadem natura, 339,c
Angeli non sunt imagines Dei, 47,b
sunt spiritus administratorii, 261.d
non poterat saluare genus humanum & cur, 47,b
non sunt creatores aut possunt creare, 202, d.
quod tamen Marcion, Valentinus & Basilides de ipsis sentiebant, 202,d.
videntur pro hominibus Deo supplicare, 392,e
non sunt adorandi, 204,a.b
non petendum quid ab eis, 259.f
Deo per omnia consentientes & obedientes 260,8 c.d
Angeli non sunt inuocandi, 259,f.260,a.b
per angelos facta opera non ipsorum sunt, sed Dei 260,c
Angelorum opus in cœlis quodnam, 392,e.f
Angeli non poterant hominem lapsum erigere, 47,b. eorum quidam lapsi, 339,e
Angelus dictus Filius Dei, 260,c.d.261,a, *& seq.*
Angelorum ordines, 392,e.f.821, b.c.d. corū cibus ieiunium, 825,e
Angeli sunt in tertia Angelorum hierarchia, 821,c.d.
Angelus qui liberauit Iacobum Patriarcham quis fuerit, 260,b
Angeli incessanter laudant Deum, 329,c.d adorant omnes Christum, 183,b
cur clamant Sanctus, Sanctus, Sanctus, *ibid.*
sunt hominum pædagogi, 392,f
Angeli sunt spiritus ministratorii qui emittuntur ad negotia obeunda, 183,a.261.c.d.
sunt participes Sp. sancti, 366,c. non adsunt idolis, 18,b. circumscribuntur loco, 365,e
promulgant legem, 434,d
Angelorum bonorum figuram assumunt dæmones, 287,b. non cooperantur Deo Patri, 261,c
Angelos Carpocrates dicebat esse mundi cōditores 179,b.c.d. eosdem Christo congeneres esse Valentinus asserebat, *ibid.*
anima qualis à Deo condita est non mansit, 6,d. sola respicit præsentia & quæ videri possunt, 6,f. sola corporalia putat esse bona, *ibid.* oblita se ad imaginem Dei conditam, *ibid* rationalis cuiq; homini inest, 26,a. est immortalis, 27,e.488,d.e
anima seipsam mouet, 27,f 28,a
motus animæ, est ipsa ipsius vita, 28,b
immortalia scrutatur, quia ipsa immortalis, 28,d. potest se ad Deum ipsa conuertere, 29,a.b. ex seipsa hausit scientiam Dei, 28,e.
animam nostram quomodo & quando odio habere debemus, 776,b.c
anima à veritate deuians, 5.a. eius vitia, 4,e. f. in quem finem creata, 5,d.e. est dux sensuum, 26,e.f. in ipsa est ratio hominis, *ibid.*
animā hominis rationalem esse probatur 26, b.c. plane diuersam esse à corporalib. sensib. 26.c.d. corpori similem non esse, 27.e. f. *& seq.* inesse homini præter corpus animam, 26.a
anima in corpus ingressa ab eo non contrahitur, 28, b.c. mouetur corpore etiam dormiente vel mortuo, *ibid.* corpori est contraria, 27.c. seipsam mouet, 28.a
anima est homo interior, 488, c.d. non est carnalis, 499, b. sæpe extra corpora terrena Sanctis & Angelis obuiam progreditur, 28. 28,c
animæ contemplatio quæ, 25, d.e.
eius iurisdictio in sensus, 27,c
eius motus est ipsa vita, 28,a
vires ex Dei prouidentia, 34. *post.* e. eius voluntatis indicium fides est, 484,d
anima Christi descendit ad inferos, 488,d. quando diuisa à suo corpore. 491,c.d.
non erat morti obnoxia, 488,D.
simul cum carne appellatur forma serui, 494,c.
animam habuisse Christum, vide in Corpus Christi animatum.
animus hominis studiosè ad malum est procliuis. 111,e. eius omnes affectiones in Psalmis exprimuntur, 757,e
animi fortitudo in Christianis, 78,d.
animi læti securique vultus floridus, contra tristis mœstus, 530.d.e
Annianus Episcopus (Castulonensis Hilario) interfuit Synodo Sardicensi, 596,c
Antaradi (Syriæ) Episc. Carterius, 547,a. Cymatius. *vide* Cymatius
Anteopolites nomos Ægypti, 608,d
anthropopathia frequēs in scripturis de Deo. 98,d e.f. & cur, *ibid.*
Antichristi præcursor & imago Ariana hæresis. 623.f.963,e.667,c.d.668,c.d
Antichristus in Ecclesiis Christianis sedebit, 666.b c.967,b c.[illegible],c
transformata specie se Christum dicet, 287,c. eius præcursor Constantius, 667.d. vel ipsemet antichristus, 661,d.f
Antigonus Episc. interfuit Synodo Sard. 598,d
Antinous ciuitas Ægypti, 612,a
Antinoi Episcopus Lucius Meletianus, 612.a
Antinous Diaconus Melet. ab Alexandro Alexand. in communionem receptus, 612,c
Antinous Adr. Imp. amasius defunctus, ab eodem Imp. pro Deo cultus, 8,d
Antiochiæ Episc. Stephanus Leontius, 545,d. Eudoxius, Euzoius, Eustathius, 547,a. Paulinus. vide quenque suo loco.
Antiochus agens in rebus, 529,f
Antiochus presbyter agens Hierosolymis, 733,b.c. eius epistolæ respondet Athanasius, 733.c
Antiocheni Episcopi & clerici in exiliū missi, 629,e
Antiochenæ Synodi complures & inordinatæ, 721,a. Antiochena contra Samosatēsem, 706.d. fuit 70 Episc. 703,a.e.
eum damnat, 706,e
Filium ὁμοούσιον Patri negasse dicitur, 706,d. quomodo & cur, *vide* 708,b.c. *& seq.*
Antiochena Synodus Arianorum in Encæniis, 687,b. in ea duplex fidei confessio ab ipsis conscripta, 687,b c d. prima extat, 687,b. secunda, 687,e. item Theophronii Tyanensis fidei subscripsit, 688,e. qui ei interfuit, *ibid.* ut & alii, 90, Episcopi, 689,f. Coss. Marcellino & Probino, indic. 14. 689.b. præsente Constantio Imp. 689,b damnāt Marcellum Ancyranum, 689,b. Sabellium & Paulum Samosatensem, *ibid.* scribunt etiam Iulio Athanasium & reliquos accusantes, 575,c.577.c.592.c. missis etiam presbyteris. vide in Iulio
Antiochena Synodus triennio postpriorem. 689,f.
congregata quod Iulius eam ad Synodum Romam euocasset, 575,d. audiens Romæ esse Athanasium, venire noluit, 575,d.e.
sed acerbam Iulio epistolam scribit, 575,d. f. per Elpidium & Philoxenum presbyteros, *ibid.* illi respondet Iulius, 575,d.e. *& seq.* in ea, 56. fuere Episcopi, 582,e. in eadem quidam Episcopus loco Athanasii Alexādriæ nominatus (Gregorius) 582,E. Et cū militari manu missus, *ibid.*
in ea (nisi altera sit) Asclepas purus criminum pronunciatus. 594,d.
in eadem conditur symbolum fidei prolixum, quod extat, 689.f.
mittuntur legati ad Italos cū fidei confessione, 689.f
Antiochena synodus alia paucis mensibus post priorem, 689, b.c. Athanasio nondū Alexandria secundum pulso, 526,d. confessionem fidei aliam condit, 689,c. ea extat, c. *& seq.* quam ad Constantem Imp. in Gallias mittit. 631.c.689.c. scribit etiam contra Athanasium 526,c.631,c
missis legatis Narcisso, Marco, Theodoro, 689.c. scribit etiam Romam ad Iulium, 575,d. qui eos ad Synodum vocarat, venire recusantes, 576, *& seq*
Antiochena Synodus sub Iuliano celebrata 447,d 451,e. propter Arianos qui ad Ecclesiam redire cupiebant. 447,e.448,a. 451,e.d illi interfuerunt Lucifer Caralitanus, Eusebius Vercellensis, Paulinus Antiochenus, Cymatius Palti, Asterius Petræ Arabiæ, Anatolius Eubœæ, vide quenq; suo loco. ad eam scribit Synodus Alexandrina decreta sui conuentus. vide epist. 447.d *& seq.* ad eandem vocati Ægyptii non veniunt. 448.b.c. sed mittunt Eusebium & Asteriū. 447.c.d.
videtur ea aliquid in Nicæna Synodo desiderasse, 449.b.c. neque tres hypostases dici voluisse, 449.e.f 450.A. *& seq.* 451.b.c. subscribit decretis Alexandrinæ Syno. 452.e
Antiochena alia post Isaurien sem, 698 c
in qua Filius Patri ἀνόμοιος παντελῶς definitus 698.c.
Antiphon ciuitas Ægypti, 452,e. eius Episc. Menas. 452 c
Antonius Episc. ex Canalio Italiæ interfuit Synodo Sardicensi, 597,b
Antonius Eremita scribit ad Gregoriū pseudoepiscopum Alexandrinū, 633.d. eius epistola ab Duce Ariano conspirat, *ibid.*
Anubis Deus Ægyptiorum canina facie. 19,f
Aotas Episcopus Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi, 597,a
Aphthonius presbyter Alexandrinus ab Arianis persecutionem passus, 590 f. fortè is cuius mentio etiam. 614,a

Aphrodisius Episc. Cyprius interfuit Synodo Sardicensi, 597.b
Apiaria emolumenta inuenit Aristeus, 16,c
Apis vitulus Ægyptiorum deus, 20.e
Apis presbyter Athanasii Meletianos apud Imp Constantinū M.calumniæ conuincit, 604.c
Apocration Episc. Ægypti interfuit Synodo Sardicensi, 597,a
Apollinaris Episcopi legati interfuerunt Synodo Alexandrinæ, 452,a
Apollinaristæ hæretici nequaquam Christiani, 454, d. 459,a. eorum horrendæ blasphemiæ, *ibid.* omnium hæreticorum impiissimi. 456,a.486,c.496.a q. Arianis longe magis blasphemi, 455,e.f. Marcionis hæresin renouocant, 487,c. Corinthiacā Ecclesiam turbant, 479,c. manifestè à Christo Prophetis & Apostolis & Catholica Ecclesia erroris conuicti, 429,c.d.480,c
Apollinaristæ ratione humana nituntur, nulla autem scriptura sacra, 479,c.480,a.484,d. 487,c.488,a.499,a.506,a
Apollinaristarum errores: Dicebant, λόγον, Verbum, per transmutationem in carnem conuersum, 452,b c 479,e. 485,b. 493,b carnem non verè sed fictione quadam assumtam (ita n. Græca sonant) à λόγῳ. 454, c.479,e,489.f. Deitatem Christi circumcisam, passam, cruci affixā, &c. 454,c.501,d. fuisse carni pro mēte, 479,f.480,a. 488,a.b. 490,b. carnem Christi increatam & cœlestem, 479,e.483,c.893. factam increatam ex unione cum Verbo, 481,a. carnē Christi non ex Maria assumptam, sed à λόγῳ ex sua essentia factam, 454,d. λόγου tantū carnem assumsisse, ipsum autē fuisse pro anima, 854.b. λόγον in se habuisse animā humanam ante incarnationē, & in ea semper extitisse, 458,d. Christum non reuera esse mortuum. 458, d. non fuisse verum hominem, 485,e.f
Item. animam esse peccatum ipsummet subsistens. 493,b. Christi carnem æternam & coæternam Deitati videbantur asserere, 454,c.
Apollinaristarum argumenta, 458,c.e.f. 479, d.e.480,a.*& seq.* 482.e.497,d.498,c.e.f. 499, e.f.501,b.504,d.e.855,a.
Apollinaristarum hæresis refutatur, 450,f. 451,d.*& seq.* 480 d. 481,482, 483,484, 485, 486,487, 488. 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495,496,854,c.*& seq.*
Apollinaristæ damnati in synodo Alexandrina sub Juliano, 450,e.f.452,a
Apollinaristæ pertinaces ex odio, 479,c.d. in scripturis manifestè refutantur, 479,c 480, c,d.496.e. absurda ex eorum doctrina sequentia. 455,e f
Apollinaristarum calumniæ de Orthodoxis: quod duos Christos faciant, 493,d 502,b quod quaternitatem in trinitate statuant, 454,d.458, e.f. quod sint ἀνθρωποπάτραι. 493,c.d. quod dicerent Christū hominem deificatum. 496,c.
Apollinarius sibi ipsi contradicit. 156,a
Apollo Thesei edicto pro Deo habitus, 9.c. inuenit artem Musicam, 16,a
Apollo Episc. Ægypti ἀρχαῖος ab Arianis in exilium missus. 664,c.d. ante Episcoparum fuit Monasterii præfectus, 738,c. interfuit Synodo Sardicensi, 597,a
Apollodorus Ægyptius Episc. interfuit Synodo Sardicensi, 597,a
Apollonius Episco. Ægypti ἀρχαῖος ab Arianis in exilium missus, 664,c.d. interfuit Synodo Sardicensi, 596,f
Apollonius adhuc alius Ægyptius interfuit eidem, 597,a
Apollonius Ægyptius rursum alius eidem Synodo subscripsit, *ibid.*
Apollonius presb. Alexandrinus. 614,a
Apollonius presb. Alexandr. Meletianus ab Alexandro Alexandrino in communionem receptus, 616,c
Apollos diaconus Mareotes, 516,c.
Apollo alius Diaconus Mareotes, *ibid.*
Apollos adhuc alius Diacon. Mareotes. *ibid.*
Apostoli per uniuersum orbē terrarū dispersi 837.a. persecutores fugiebant. 553,d.556,b. neq; ideo tamen inutiles facti, *ibid.* vnanimiter Christum prædicarunt. 510.d. prædicarunt fudæis Christi humanitatē & cur, 432.b. sunt ante martyres. 258.d.e
apostolica sedes Romana, 644,f
Apostolici canones valēt non eloquentia in rebus Ecclesiasticis, 575,d
Apostoli ante Pentecostes diem nō habuerunt perfectam cognitionē Deitatis Christi, 392,c.d
Appellatio communis est, quorum est essentia communis est, 264,e
Appho significat ambo. 374,b c
Apphus Episcop. Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi. 597,a
Appianus Diaconus Alexandrinus, 614,a
Appianus Episcop. incertus interfuit Synodo Sardicensi, 596,c
Aqua natura sua grauis & deorsum fertur, 30, e f. ab Ægyptiis præcipua veneratione culta. 20.f.73 c. in nubibus a Deo colligata fertur 30.d
Aquæ supra cœlum. 207.f
Aqua viuens siue viuificans est Sp. S. 374.c.
Aqua viuens est ipse Deus siue tota trinitas. 374.e
Aquilæ Pontici versio cuiusdam loci Hieremiæ diserepans à septuaginta interpretum versione, 395 d.e
Aquilas Episcopus Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi, 597.a
Aquileiæ sint Athanasius apud Constantem Imp. 525.f.526.f
Aquileiæ Episc. Fortunatianus. 526.b
Arabion Episco. Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi, 596.f
Arabum & Ægyptiorum diuersi ritus. 19.f
Arbæthio Consul, 858.b
arbitrium liberum in homine, 2.e.f.3.a.4.a sufficit ad Deū cognoscendū. 25.d.28.e 29.b *sed quatenus & num plene*, vide 211,d. potest eligere bonū & malū, 4.a.b.39.c.267.a. potest se ad Deum conuertere. 29.a. liberi arbitrii est facere se bonum semen aut zizaniam 838.e
Arbitrio & voluntate Filium à Patre genitum esse inuentum est Arianorum, 294,e.f
Arcades Mercenarium Regem suum pro Deo coluerunt, 8.d
Archaph Meletianus, vide Ioannes.
Archangeli sunt de tertia Angelorum hierarchia, 821,c.d. iis quomodo præstantior Christus dicatur, 203,e
Archidamus presbyter Romanus legatus Iulii in Synodo Sardicensi, 596,b. pro eodē subscribit secundo loco, 596.b
Archiepiscopi nomen extat, 612,b
Arelate fuit Constantius Imp. 641,f
argumenta Arianorum & aliorum hæreticorum, vide sub unaquaque hæresi.
aries Ammon à Libycis pro Deo cultus, 20.e
Ariminum Italiæ ciuitas, 670,c
Ariminense Concilium à Constantio Imper. conuocatum, 669.c.670,c.674.b.676,a.677. a. consensu Arianorum, 670,c d.e. (loco Nicæni generalis quod iam erat edictum, 670,c.674,b. ipsum nequaquam generale 760,f.) ut eo conuenirent tantum occidentales Episcopi. 670,c.d. & Africani, 719,a.b orientales autem Seleuciæ, 670.c d. ut sic diuisos Episcopos orthodoxos & veritatē fidei opprimerent, 670.c.d.e. & Nicænam Synodum, 670,d e.675.d. causa prætendebatur fides, 670.d
sed reuera causa illa non erat. 671,a.672,c.d. e.f., 673,a.*& seq.*
Interfuerunt Episcopi propemodum, 400, 674,b 699.d: ex omnibus ferè Occidentis ciuitatibus, 674,a
in chartis.
In Ariminensi Synodo Episcopi ex sacris scripturis disputant, 674
c. in ea Ariani reliquis Episcopis symbolum fidei proponunt, 674,c.
ut id ab vniuersis sine ulteriori inquisitione subscriberetur, *ibid.* & omnibus Synodis anteponeretur petentes, *ibid.* subuersionem Nicænæ fidei quærentes, 678,a. id extat, 674,c.d.*& seq.*
quæ autem præcipuè contineat capita, vide in Sirmiensi Symbolo.
at Episcopi reliqui negant se conuenisse ut fidem conscribant, 675,c.d. 719,b. aut quod fide alia indigeant, 675.c.d. sed ut hæreticos corrigant, 675,d. & ab Arianis petunt hæresin Arianam damnari, 675,c. 719,b. recusantibus autem id Vrsacio & Valente cum suis, 675,c.e.719.b.
fraude animaduersa à Synodo, damnantur, 675,c.677,a.b 678.a.b.719.b.720.c.d
Vrsacius, 675,e.f.677.a.b 619,b.
Valens, *ibid.*
Germinius, *ibid.*
Auxentius, *ibid.*
Gaius, 675.e f.677.a.b
Demophilus, 675,e f.677.B. 619.b
ut non vere Christiani, sed Ariani, 675,e. 677,B. & quod alia præter Nicænam Synodum scripsissent, 719 b.
(sententia Synodi extat, 678,a)
Nicænumque concilium ab omnibus approbatur, 675,c.676,b.c,677.b.679.d.699.d. 719,b.c.d.
nihil etiam de decretis maiorum irritum fieri volunt, 677,c d 679.d solamque obtinere Nicenā Synodū decernunt, 719,b.c.d
Ariminensi concilio Ariani damnati statim ad Constantium perfugiunt, 718,c. effecerunt que ut Episcopi Orthodoxi indignissimè haberentur, minis etiam adiectis, *ibid.* legatique eorum minis adacti sint in Thracia ad subscriptionem, *ibid*
acta hæc hyeme, *ibi.* Synodi epistola ad Cōstantium Imp. in qua gesta Synodi ei exponunt extat, 676,a *& seq.* 677,b c
eius mentio, 719,c. qua acta sua confirmari petit, 677, c. d. e. f. supplicat etiam exules Episcopos Ecclesiis restitui, 677,e.
& Synodum dimitti, 677,e.f.
missis etiam legatis, 677,b.c.
viginti Episcopis, 716,b.
quibus instantibus nihil omnino eorum quæ in Synodo decreta erant, infirmari sinere, 677,c f. 716,e.
& simul etiam subscriptiones Episcoporū referre, 678,f
legati autem venientes ab Imp. diu nō auditi, 716,b.
& eius reditum ab expeditione Persica Adrianopoli expectare iussi. 716,c
Synodum quoque legatorum reditū, 616,c id quod per epistolam Synodo Imp. significat, quæ extat, 716,b
rescribit rursum Synodus per epistolam, quæ extat, 716,d.
adhuc ante hyemem, 717,a
eadem repetens petitionem, 716 e.
ad eos missa formula fidei Constantinopoli conscripta, 697,c.
coacti sunt omnes ei subscribere, 697,c. 718,e. (quanquam videtur, 719,d. dici solos legatos subscripsisse.)
ut prius legati eorum in Thracia facere coacti fuerant, 719,c.d.
hyeme pessime tractati, 719,c
Ariminense concilium laudatur ab Athanasii, 679,c.
approbatur que, *ibid.*
idem damnat, 717,f.719,a.725.a
ab Arianis contra Nicænam valde vrgetur, 717,f.718,a.*& seq.*
Arion Episcopus Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi, 597,a
Aristeus inuenit artem apiariam, 16.c
Aristæus Episc. Helladis, 121.f
scripsit contra Arianos, *ibid.*
Ariston Monasterii præfectus in Ægypto factus postea Episcopus, 738.c
Arius Episc. Petræ Palestinæ, 634,b.635.f
alibi dicitur Macarius, vide in Macario.
interfuit Synodo Sardicensi, 634.b.635.f
eidem subscribit, 597,c
cum Eusebianis veniens ab iis discessit, 634 b, 635,f.
ad Synodum Sardicensem Arianorū scelera detulit, 634,b
interfuit Synodo Hierosolymitanæ, 602,b
ab Arianis in superiorem Libyam relegatus est, 635,f
Arius alius incertus Episcopus interfuit Synodo Sardicensi, 596,f
Arius Ægyptius Episc. interfuit Synodo Sardicensi, 596,f
ARIVS Inuentor hæreseos, 30. a. b. 523,a
idque ex ignoratione scripturarum, 413,c. ab Alexandro Alexandrino Ecclesia electus, 124,c.130.b.522.f.564,c.670,f
ab hoc secta hæreticæ nomen, 564,e
Arius à Constantino M. suasu Eusebianorum Constantinopolim euocatur, 522,e.f.130 b.
interrogatusque ab Imperatore iurat se cū Ecclesia catholica sentire, 130,b.522.f
neque se ea sensisse, ob quæ ab Alexandro depositus esset. 130,c.523,a
ideo Imper. eum Dei iudicio commendat. 130,c.523,b

ac Alexandro Constantinopolitano imponit,ut eum in communionem recipiat, 523,A
quo Deum ardentissimè deprecante,130, C 523,C.D
Ario autem & Eusebianis omnia minantibus,130,C.D

Arius latrinam ingressus,523,D. ruptus effudit viscera 523,D.130,C D.653,D.magno Alexandri gaudio& Eusebianorum confusione,130,D,523,D.
cum pudore tandem ab Eusebianis sepultus,523,D.E
Arius à Constantino M.contemtus, 655,D
Arius hæresim suam ab Artema mutuatus est, 685,C. Alexandria ejectus ad Eusebium Nicomediensem fugit,680,E. à quo incitatus hæresim suam scripto publicauit. 680 F. quod Thaliam inscripsit, 413.A. 431,B.680,F. Sosatem Ægyptium imitatus, 135,D.431,B. quamobrem illum valde exagitat Athanasius,135,C.D.136,E.F

Arii scriptorum ex Thalia fragmenta,137, C. D.E.140,F.141,A.& seq. Item eius & presbyterorum Alexandrinorum quorundá epistola ad Alexandrum Alexandrinum ante concilium Nicænum, 681,E.682,A. 683,A
Arius cantiunculas de sua hæresi scripsit, 413,
Arii blasphemiæ.
Pater non semper fuit Pater, 124,C,137,D
Solus Pater ἄῤῥητος,680,F
Solus Pater non habet similem, 680,F
Solus Pater non habet ὁμόδοξον, 680,F
Solus immortalis,682,A
Solus Pater est ἄναρχος, 681,A.D.E.682, A.D.E
Solus est æternus, 681,A.682,A
Solus ἀγλώσσητος, 680,F.682.A
Deus ubi Filio opponitur,vocatur, 680,F. 681,A.& seq.682.D.E.683,C
creator ut omnium,sic Filii proprii, 124,C. 682,A
fecit Filium principium. 124,D.681,A
solum Filium Pater creauit, 406,D.682,E
alia eius quàm Filii substantia aut Sp. sancti,681,B.C. Filio inuisibilis, 681,A.B
res alias per Filium à Patre ideo non creatas, quod ipsius manum ferre nequirent, 406,C.D
Filius siue λόγος est Deus creatus, 86,C. 88,C
creatura & factura, 124,C.137,C.205,B
ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, 124,D.137,F
πρωτότοκος omnium creaturarum, quia primum creatus, 88,C
Ex nihilo creatus, 124,D.137,E.
Non erat antequam fieret, 124,D.137,E
Natura sua mutabilis, 124,D.138,B
etiam ad malum si velit, 124,D.138,B
propterea quod Pater eum præuidisset præsiturum integritate dedit ei gloriam, 124, D.138,B
Deus non verus, 124,F. est λόγος, *Sermo*, ut alii sunt λόγοι, *sermones*, quos Deus loquitur,413,A. sed participatione, 124,E
creatus à Patre cũ is nos proposuisset creare,137,E.205,B
& tunc à Patre λόγος & Sapientia nominatus,*ibid.*
ut nos per eum crearet, 137,E.205,C
quia meram Patris manum creaturæ ferre non poterant, 205,C
duæ in Deo Sapientiæ, 137.E.F.215,B.C
duo λόγοι, *ibid.*
quorum proprius Christum τὸν λόγον creauit,215,B.C
Filius non est æternus , 137,D. 682, A. D.E 683,B.C
Filius habet principium, *ibid.*
factus est in tempore,681,A
creatura,sed non ut reliquæ creaturæ, 682, B.D.E.683,B.C
Nihil habet proprium substantiæ Dei, 681, A.
non est ὁμοούσιος Patri,681,A.441,A.& seq.
Non æqualis,681,B
non videt aut non potest videre Patrem, 681,B.D.E.138,C,D
planè alienus à substantia Patris, 681,B,138. C.D.E.F
per omnia dissimilis Patri, 138,C.D
voluntate Patris factus est Deus unigenitus,681,C.D
minor & infirmior Patre, *ibid.*
suam ipsius essentiam non nouit, *ibid.*& 138 D.E
factus ante tempora secularia, 682,B.C.D. & quidem solus a Patre, 682.E
Filius non est λόγος Patris proprius, 441, A.
cum multi sint λόγοι,413, A
sed alius in eo est λόγος præter Filium, 441,A. 442,C
κατ' ἐπίνοιαν λόγος dictus, *ibid.*
Filius saltem κατὰ θέσιν non vero verus. 441,A.B
Sp. sanctus à Patre & Filio alienus, 681,C. 138,E
non ex eadem substantia cum Patre & Filio,104, C.D
à Filio factus,84,A.88,D.104,D
Trinitas est,sed non eiusdem gloriæ, 681,B
sed alia persona alia gloriosior infinitis modis, 681,B
ante Filium conditum μονὰς unitas tantum erat,681,C.
eo condito facta est δυὰς dualitas, 681,C

*Vide plures & quasi in fasciculo col.*124.& 125.

Ariani, qui& Anomoei,698,C.& ἐξεικόντιοι 698,C. Item Porphyriani à Constantino M.appellati,657,C. Nequaquam Christiani appellandi, 125,E.135,B.C. 142,D.186,B. 367,F.& cur, 211,A. hæresim suam ex scriptura malè intellecta & corrupta habent & defendunt,185,A.186,A. χριστομάχοι, 330,F. & sæpissimè alibi. Hæreticorũ pessimi,219,F.220,A. Antichristi,118,A.B. 122, A.B. à toto orbe damnati, 577,F.578,A. 661,A.672,F. etiam ante Nicænam Synodum in Artema hæretico.685,C.Diabolica & peiora dogmata habent, 216,A.B.
Ariani in principio hæreseos pueros in foro captiunculis seducebant, 152, D.E. postea mulierculas exemplis à rebus humanis petitis peruertebant, 152.D.E. ex condemnatione synodi uniuersalis pro hæreticis habiti,139,C
Ariana hæresis præcursatrix antichristi,133,D. 134,D.139,A. 625,F.663,D.E.668,C.672,F
bestia magna & crudelis,629,A
eius gratia quiduis Constantius Imp.fecit, 661,E
Ariani à Synodo Nicæna iubentur fidei suæ rationem reddere,402,D.404,C.D.
nequeuntes damnantur,402,D.E.404,C.D
Ario ejecto se ejectos existimarunt, 564,F
ideo scribunt Alexandro Alexandrino, ut Arium restituat,564,F
Arianorum in Athanasium odium inde,quod putarent eius instinctu Arium ejectũ esse neque rursum restitui, 564,F.573,F. vide in Athanasio plura.
dissimulata Arii hæresi fraudulenter omnia agebant,ut Orthodoxos opprimerent,129,130,131,134,D.142,A
non prius apertè suam fidem profitebantur, quam Imper. haberet consentientem, 660,E,F
Ariani Meletianos sibi socios in persequendis Orthodoxis adiungunt, 132,F.133,A.& seq.
cum quibus ante pugnarant, 132,F. Christianis à magistris suis nomina imponebant,135,D.136,B.C
Ariani Athanasium apud Constantinum M. accusant scriptis literis,568,B.574,A
ut eo sublato Arianismum in Ecclesiam inducant,668,F
Arianorum in Athanasium calumniæ:
Quod in reditu ipsius Alexandriam cædes perpetratæ essent, 563,F
item tumultus populi indigne ferentis eius reditum,566,D
quod quidam eius causa in exilium essent missi,564,B.C
In synodo Tytia eũ accusant, quod Arseniũ interfecisset.567,D. vide in Arsenio, subornato Ischyra & Ioanne Meletiano accusatoribus,vide eosdem.
& quod poculũ mysticũ cõfregisset, 567,D vide in Athanasio plura.
falsa hæc crimina esse quomodo probet, vide in Athanasio.
eundem ideò Tyri damnãt, crimínibus nõ probatis,567,D.E.F.568,A
quæ autem Tyri egerint,vide partim in synodis.partim in Eusebianis.
ideo apud Imp. Constantinum ab Athanasio accusantur,568, A
eos Imp. ad dicendã causam euocat, 568,B venientes ad Imp.priorũ obliti criminum Athanasium frumenti publici detenti accusant, 568,B.574,A. Efficiunt ut is à Cõstantino Imp.in exiliũ sit missus, 568,C
item quod Constantium Imp. apud Constantem fratrẽ esset calumniatus,535,B D
quod hunc contra illum ad bellum concitare voluisset,525,D. quod Magnentio tyranno scripsisset,*ibid.* & quod apographa epistolæ illius habeant,527,D.529,E
quod in templo ab Imp.incœpto, sed nondum ex ædificato populum coegisset,531,C
quod Imperatoris mandatis resisteret,534, E.(quomodo autem ille se defendat, vide col 536,537.)
item quod veniam in Italiam proficiscendi ab Imp.petisset.534,E
Prolata etiam conficta eius nomine epistola,535,B
item calumniabantur eum quod in persecutione fugisset, 545,D.E
Ariani nulla fundamenta scripturarũ producere possunt,301,E.428. B.C.D.E. (sed eas humanis ratiocinationibus torquent, 338, C.) imo necrationis humanæ,428,D.429, A.adeoque Ethnicos absurditate superant, 142,C. imo planè indigna Deo & Christo dicunt,141, C.& seq.
Ariani erroris convicti, obstinati & pertinaces, 145,C.D. 185.E 200,B.C. 251,B.301,E. 400,E.F.401,A. habent frontem meretricis impudentis,185,251,B. 294,B.C. 558,E.F. ad quiduis confingendum audaces, 300,D. 329,B,C. 400,E.558,F. diaboli superbiam imitantur,264,C. etiam sensib.orbati sunt ex impietate, 330,B. instar hydræ multicipitis semper noua effingunt effugia, 294, C.D
Ariani humana ratione Deum metiuntur, 264,C. de rebus diuinis quærunt,quomodo hæc fieri possunt,328,C.
Ariani Ethnicorum πολυθεΐαν inducunt in Ecclesiam, 126,E.252,C.D F. Manichæorum errori de Deo accedunt, 127,E. 217,B.218,A. item de Christo,331,A. A Valentinianis hæresin mutuantur, 295,B. Valentinianorum & Marcionis dogmata renouant,331,C. Reuera (ut ut negent) Samosatensis errorem tuentur,295,B. Cũ Ethnicis deos creatos inducunt, 208,A. idololatræ,114,A.126,A.
Arianorũ baptismus vanus & inutilis, 219,B. C.D.quia non in verũ Deũ baptizant. *ibid.*
Ariani plurimi motte Arii territi conuersi, 523,F. hæresin abiurantes in Ecclesiam recipiebantur,640,B. itẽ post obitũ Constantii Imp.multi resipuerunt, 447,F.448,D.E
Ariani faciunt quæ libet, & quæ libet bona ducũt,546,A.628,B.C. Scripturas aut ignorant,aut iis non credunt, 546,B.
Ethnicos ad testimonium de rebus sacris admittunt,571,C.581.F.583,D.589 C.D.593, F.613,B.620, C.D.E.F. presbyteris Ecclesiæ reiectis,571,B.C.D.581,F.583,D. E.F. 589, C.D.613,D.615,C
Ariani omnia possunt apud Constantiũ Imp. 628,B.C.661,*toto & sup.*663, A.B. præter ipsius sententiam omnia quæ volunt faciũt 115.B.
à iudicibus Imperatoriis quidlibet agendi facultatem habent,628,C.667,B
Ariani Episcopos innumeros ne ficta quidem de causa in exilium agunt, 663,E.F. Episcopos Ecclesiis,quos volunt obtrudunt vi, 628,D.E. 650,651,652,665,F.667,D.E. Episcopatus promissis ac donis inuadunt, 122, C.540,A.659,E.F.665,667,F. accusationes contra suos ac probationes non admittũt, 629,A. Episcopos non explorata eorũ vita aut moribus constituunt, 628,C.D.F.629, A.B.665,A.667,E.F. etiam omnium hominum scelleratissimos, 629,B.665,A. 667,E.F imo vix catechumenos 540,A.665,A.667, E,F.668,A. Episcopos omnes aut subscribere sibi cogunt, 115,A. aut in exilium mittunt, 115,A.B. ut saltem hæresim suam stabiliant Nicænamque synodum eludant,115,C.D.

Ariani Constantium æternum Imp. dicunt, Christum æternum negantes, 671, D. Recte de fide sentientes à doctoribus denominabant, 135, E

Ariani crimina, quæ obiiciunt, confingunt, in Athanasium, Eustathium Antiochenum, Marcellum Ancyranum, Synodi Sardicensis legatos: vide quemque suo loco.

Ariani Dionysium Alexandrinum suæ sententiæ fuisse cõtendebant, 428, A. C. quod Athanasius falsum esse demõstrat integra epistola quæ extat, 428, *& seq.* maximè 436, 437, 438, 439, 440.

Arianorum calumniæ. Alexandrum Alexandrinum calumniabantur, quasi dixisset filium prius existentem postea genitum & in filiũ conditum, 682, C

Marcellum Ancyræ, quod Pauli Samosatensis hæresim renouasset, 691, C. D. quare eum damnant. *ibid.*

Orthodoxos omnes quod duo inuehant principia, 682. B. itẽ quod necessitatẽ inuoluntatiam Deo attribuant, 692, B. 694, E

item quod dilatationẽ essentiæ in deo statuant, 694, A

item quod plures deos dicant, 255, F. 262, B.

item quod duo statuant ἀγέννητα & ἄναρχα, 695, A. & duo æterna dicerent, 272, E. & quod verbis ἀγεράφοις vterẽtur, 158, E. 414, E. F (quibus tamen ipsi vtebantur, 158, E 294, E 414, E. F. 415, A B.

sibi ipsis contrarii, 415, B. C. 424, A. B. 702, C. D. *& seq.* 703, A. B. C

nouas semper artes & insidias veritati cõminiscentes. 424, A. 227, C. D.) & quod carnem Christi, quæ creata esset adorent, 333, F.

homines pro tempore mutant fœdera, 703, D. E

Ariani damnantur in Synodo Rom. sub Damaso, 717, C. D. 724, F. & Synodis Gallicis, 717, C. & aliis Synodis Italicis, *ibid.*

Ariani ad defendendam suam hæresim apocrypha adducunt, 414, F. Secundum eorũ doctrinam Deus Pater non est Pater, 219, B

Ariani crudeliores Babyloniis, 550, C

crudeliores ipso Maximiano, 647, A. B. 731, A.

ipsis Scythis, 658, A *& seq.*

ipsis Ethnicis, 657, A. 659, F. 660, A

præludia persecutionum sub Antichristo sunt eorum persecutiones, 652, A

tales ut nunquam similes auditæ 726, F. 727, C. 731, A

crudeliores ipso Constantio, 543, C. D

Arianarum mulierum crudelitas in Catholicos, 657, F

Arianorum crudelitas & persecutiones, quas exercuerunt contra orthodoxos describũtur. In genere 546, 547, 548, 571, F. 572, A. 573, E. F. 584, D. *& seq.* 586, E. F. 588, D. E. 592, D. E. F. 593, A. B. C. 595, B. C. 628, A. B. C, D. *& seq.* 630, F. 631, A. 636, A, *& seq.* 641, E. 642, *toto.* 646, A, *& seq.* 657, 658, *totis.* 661, B. C. D

In specie contra Athanasium, Marcellum Ancyræ, Asclepam Gazæ, Eustathium Antiochenum, Paulum Constantinopolitanum, vide quemque suo loco.

Alexandriæ sub Gregorio, 632, A, *& seq.* 633, A. *& seq.* 635, F. C. 636. *&c.*

Adrianopoli, 635, E.

sub Georgio, 539, C. D. *& seq.* 540, 541, 542, 543, 544, B. C. 627, C. D. & *seq.* 628, D. E. *& seq.* 655, 656, 657, *& seq.* 656, 657.

etiam in mortuos sæuiunt, 539, E. 630, F. 659, D. 664, E

Romæ, 645, F. 646, A. *& seq.*

in Eutychium hypodiaconum, 658, A. B. C

in Ægypto 663, B. C 664, *toto.* 665

in Libyis, 663, B. C. 664, 665

Ariani Episcopos Orthodoxos in omnibus mundi partibus persecuti sunt, 550, A. miserunt in exilium plusquam triginta, 549, A. ex sola Ægypto & Libya sedecim, 639, D. fugarunt nonaginta, *ibid.* Nominatim miserunt in exilium, Eustathium Antiochenum, Euphrationem Balaneum, Cymatium Palti, Carterium Antaradi, Eutropium Adrianopoleos, Luciũ Adrianopoleos, Marcellũ Ancyræ, Cyrũ Berrhoeæ, Asclepam Gazæ, Theodulum Thracem, Olympium Thracem, Frumentium Auxumeos, Paulum Constantinopolitanum, Liberium Rõ. Paulinum Treuirensem, Dionysium Mediolanensem, Vincentium Capuanum, Luciferum Caralitanum, Eusebium Vercellensem, Fortunatianũ Aquileiensem, Osium Cordubensem, Agathodæmonẽ, Apollon, Apollonium, Ammonium, Muium, alium Ammonium, Gaium, Flauium, Philonem, Paphnutium, Ammonium alium, Psaim, Herman, Plenium, Psenosiris, Pelammonem, Dioscorum, Heraclidem, Agathum, Anagamphum, alium Marcum, Dracontium, Adelphium, Athenodorum, Diodorum, Domnionem Sirmiensem, Serapammonem, Arium Petræ Palestinæ, Athanasium aliquoties, Asterium Petræ Arabiæ, Episcopos: Euloginm & Hieracem presbyteros. Vide quemque suo loco.

in electorum vero locum Arianos constituebant, 539, D. 628, C. D. E. 664, A

Ariani Ethnicis quibuis contra orthodoxos agendi potestatem & licentiam permittũt 655, 656, *toto.*

& in Ecclesiis sua idola laudare, & Christũ blasphemare, 727, A

Ethnicos contra Orthodoxos concitant, 655, B. C *& seq.* 656, A. *& seq* 623, D. E

Ethnicis etiam desinentibus persequi ipsi non cessarunt, 657, A. B

Ducem Ægypti accusaturos se minantur quod quosdam usque ad necem flagris nõ cecidisset, 658, C. D

intercessiones & deprecationes nullas admittunt, 658, B. C

etiam egenis & pauperibus eleemosynas dari vetant, 658, E. F. 664, F

Ariani Synodos decem aut plures contra Nicænam Synodum celebrant, 680, D. E. *& seq.* 698, D E. 718, C

existimantes hac ratione se eam posse opprimere, 685, C. D. E. 698, D

& plurima symbola conscripserunt, 115, F. 680, D. E

in quibus semper aliquid à pristinis diuersum scripserunt, 680, D. 687, A. B. 698, D. E. 718, C

prima eorum Synodus est Hierosolymitana in Encæniis, vide in Synodis.

Athanasio iam in exilio misso.

in qua Arium & Arianos restituerunt, 621, A. C. 686, B. C. F. Secunda in Encæniis Antiochenis, 687, B. *& seq.*

in qua duplicem confessionem fidei ediderunt, quæ vtraque extat, 687.

ac Deum adiurantes se ita credere & credituros semper protestantur, 688, D

paucis post mensibus rursum aliam edunt, 689, B.

quæ extat, 689, C

eamque per legatos ad Constantem Imp. in Gallias mittunt, 689, B

rursum aliam diuersam scribunt, 689, F

eamq; ad Italos Episcopos per Eudoxium, Martyrium & Macedonium mittunt, 689, F

Sirmii aduersus Photinum congregati, aliam rursus edunt confessionem, 609, B. C ibidem adhuc aliam ἀφελικωτέραν, quæ extat, 695, C

post rursum Sirmii in præsentia Constantii aliud symbolum conscripserunt, 674, B. C. 696. C

quod extat, 674, C. D. *& seq.*

Isauriæ autem conuenientes adhuc aliam confessionem edunt, quæ extat, 696, C. D. *& seq.*

paulo post à legatis Isaurienium alia Constantinopoli conscripta, quæ extat, 697, C. *& seq.* quæ similis valde est Arethusianæ. Constantinopoli Antiochiam redeuntes, rursum nouam fidei confessionem edunt, in qua negant Filium Patri similem, 698, B. C

ARIANORVM DOGMATA, NON SOLVM *falsa & blasphema, sed & quædam vera, quæ in hoc tomo inueniuntur.*

De Deo. Deum unum esse, 687, C. 688, C. 689, C. 690, A. 693, B. C. 696, E. 697, C

sed non οὐσία siue essentia, sed συμφωνία concordia, consensu, 85, D. 258, B. 263, F. 264, A 488, C. 692, F. 703, B. 722, B

& quia Pater Summus & natura Deus Filio & Sp. Sancto Deitatem donarit, 691, A. B. vel quia Pater Filio & Spiritui sancto dominatur, 692, F.

& tamen negant plures esse Deos, 690, D. 691, A. 692, E. 693. E. 694, D. E. imo id dicentes anathematizant, 693, E

De Trinitate. Trinitatem credunt, 681, B. 688, C. 691. A. 692, E. 696, B. Sed non personarum (licet id dicant) sed Deorum, 681, B. 688, C. quia personarum Trinitatis non est eadem gloria, 681, B. 695, E. sed una persona altera infinitis modis gloriosior, 681, B

De Deo Patre. Deum, cum illi Filium opponunt, vocant, quasi Filii respectu sit Deus, 680, F. 681, A. 682, D. E. 683, C. 691, A. B. Patrem dicunt solum verum Deum, 92, F. 93, A

solum ἀγέννητον καὶ ἄναρχον, non genitum vel factum, & absque principio. 690, E. 694, D. E. 695, A

non semper Patrem fuisse, sed post conditum Filium demũ, 84, B. 404, E. antequam creasset Filium, scientiam generandi habuisse, ut medicus medicandi ante curationem alicuius, 94, C D. 685, A B

Patrem maiorem Filio honore & dignitate, 681, B. 695, E. Deitate, 695, E. creasse solum Filium, 295, B. C. 405, D. reliquos autem creasse Filium, 205, B. C. D. ideoque creaturas de Patre nihil participare, 407, E. quod etiam ibi refutatur. Item creaturas ideo a Patre non conditas, quod eius manum potentissimam ferre nequirent, 205, B. C. 209, C. D. 406, C. D

Patrem dixisse Filio illud: Faciamus hominem, &c, 691, E. 694. C

De Filio. Filium Deum ex Deo fatentur, 85, B. C. 674, D. E. 687, E. F 689, C. F. 690, D. 693, B. C 697, B. sed quam fraudulenter, 307, A. 683, D E. 700, C. D. E. F. 701, A. B 709, A. Deum verum, 721, B. sed fraudulenter, *ibid.* Deum perfectum, 687, F 695. A. 696, E F. unigenitum, 674, D E. 682, B 687 C. 689, C. 690, A. 693, B C. sed quomodo & cur vide, 405, C. D. E. 407, E. *ubi refutantur.* à Patre ἀπαθῶς id est, sine passione genitum, 674, D. 695, A. 696, E. F. sed qua fraude vide, 447, A. B. item voluntate non natura a Patre genitum, 84, A. 294, D. E 295, D, E. 690, D. 692, C. 694, F. ante omnia secula genitum, siue ante res creatas vllas, & tempora, 674, D. 691, F. 696, D. 697, D. quod quomodo intelligant, vide, 684, F. 685, A 709, A

Item, Filium dicunt Patri per omnia similem secundum scripturas, 674, E. 691, F. 696, D. 697. D. sed fraudulenter, 416, C. quod etiam rursum esse negant, 698, B. C. ut etiam negant Filium esse æternum aut coæternum Patri, 83, E. 404, E. 682, A, D E. 683, A. *& seq.* Sic dicũt etiam eum non ἄναρχον, ne principio, 660, E. 695, A. nec ἀγέννητον, (*in quo vocabulo ludere solebant, ut & in vocabulo* ἄναρχον) 112, E. 690, D. E. 694, A. 695, A nec Patri pare Deitate, 83, F. 695, F. nec honore nec dignitate, 83, F. 681, B. 695, E. nec substantia similem, 404, E. nec æqualem Patri, 83, F.

Rursum Filium dicunt creaturam etiam qua Deus, 200, A. *& seq.* 404. E. 423, A. B. 682, B. D. 683 B. C. 684, C. D. 685, A 709. A. & centies, Deum creatum, 86, C. 87, C. *& seq.* creatum ab alia Patris sapientia & potentia, 160, A. B. 215, B. 442, C. D. 634, B. C. vel à Patre, & quidem solum, 205, B. C. 405, E. 406, D. 682, E

Et negant tamen eum esse ex οὐκ ὄντων, ex non existentibus factum, 689, E. F. 690, E. 693, E. item negant eum creaturam, ut sunt aliæ creaturæ, 200, D. 688. D. 692, C. imo hoc anathemate feriunt, 688, D. sic negant Deitatem in carnem conuersam, 694, C

Præterea Filium non ὁμοούσιον Patri siue consubstantialem, 98, C. 441, A 681, A. 683, B. C. D. & centies alibi. non esse veram illam Sapientiam Patris, sed aliam præter Filium in Patre esse Sapientiam, 160, A B. 215, B. 442, C. D. 684, B. C. esse & dici Patris potentiam, ut aliæ res creatæ & ipsæ locustæ, 137, F. F. 138, A. 215, D. E. 415, D. E. 684, F

Et tamen omnia per eum creata dicebant, 86, D. 428, A. B. 657, C. 688, A. 689, C. 693, C. & sæpè alibi, sed tanquam per ὄργανον, instrumentũ, & ὑπουργὸν 84, B. 155 B. 205, B. C. 208,

B 209, D 210, A
Item Filium esse Patris filiū ἐκ προκοπῆς, profectu, ut & nos filii Dei sumus, 405, C. item gloriam propter merita operum acceptse, 164, B. & tamen negant eum Deum in tempore factum. 690, C. *& seq.* 691. B. C. 693, E. (sed quam fraudulenter, vide 145, A. B. 146, A. B.) aut eius regnum initium habuisse, 306, E. merum hominem, 694, A
Adhuc : Fuisse apud Patrem ut sunt reliquæ creaturæ, 404, F. 416, D. item posse mutari, si velit, de bono in malum, 138, A. B, 152, E. item discendo scientiam comparasse ipsum λόγον, 208, B. C. Item Filium à Patre arte creandi tanquam à magistro didicisse. 208, B. & qua Deus est profecisse, 288, B. C. Et tamen negant ipsum λόγον ullo modo mutatū, 694, B. aut passum, *ibid.* quod tamen alibi affirmant, 90, F. 91, A. 493, C. 496, A. 501, D. E. 502, B. 505, B
Item. λόγον, σοφίαν, δύναμιν, Verbum, Sapientiam, Potentiam, &c. Dei, nomina saltem Filii, non vero rem ipsam esse, 412, E. Et aliū in Patre esse λόγον, quæ Christum λόγον creavit, 215, B. Item Christum primum dici in scripturis, quod primò sit creatus, 257, E. eadem de causa etiam dici Principium viarū Domini, 223, F. 224, A
Item. Negabant incarnationem, 330, D. 332, E. F. δόκησιν Marcionis & Valentini reducentes, 331, A. Et tamen alibi dicunt eum ex cœlis descendisse, & natum esse ex Maria passum, 674, E. 687, E. 697, E. Item dicunt λόγον carnem saltem assumsisse, 489, F. 495, E. Deitatem autem fuisse pro anima, 495, F. Eundem λόγον carnē factum adorare nolunt, 333, A. Et humanitatem Christi naturæ ordine genitam, 336, E.
Item Christum unum esse ex centum ouibus, de quibus in parabola Euangelica, 683, C. D. Item quod Sol in mundo hoc Christū in cœlo, 685, A. & quinquaginta diebus post resurrectionem in terra fuisse, 674, E
De Spiritu Sancto. Credunt in eum, 675, A. 617, E. 688, B. 689, E. 690, E. 692, E. 697, A. negant ἀ ξύνητον, 694, E. sed dicunt Deum creatum à Filio, 84, A. 88, D. 104, D. 346, A. 361, C. ante omnia secula, 106, C. Separant eum à Patre & Filio, 444. B. C. 447, C
Ariani dicunt creare & gignere esse idem, 29, A. 231, F. 232, A. item creata omnia à solo Filio non Patre, 205, B. 209, C. D. 307, E. 406, C. C. Creaturas de solo Filio ex gratia participare, 407, E. de Patre nihil, *ibid.*
Damnant vocabulū ὁμοούσιον, itē οὐσία 675, B. 695, D. E, 696. D. E. 697, E. 699, D. 713, A. ob rationes quas vide 675, E. 696, D. 697, E. 698, A. 704, C. Item τὸ ὁμοιούσιον. 695, D. E. 696, D, E. Item τὸ ἀνόμοιον, 695, D. & τὸ ὑπόστασις, 698, A. 719, E. 720, F
Arianorum argumenta I. quibus probare conabantur Filium Dei qua Deus est esse creaturam, 235, E. 271, A. B. 294, C. D, 408, C. 410, C. 414, E. F. 415, E. 425, A. 683, C. quæ soluuntur 235, E. 236, A. 400, C. *& seq.* 410, C. *& seq.* 415, C. D. E *& seq.* 415, A. *& seq.* 425. B. C. *& seq.*
II. Filium non esse verum Deum, 255, F. 264, A. B
& soluuntur, *ibid.*
III. Non esse eiusdem essentiæ cum Patre. 264, A. B. 270, D. E
soluuntur, *ibid* 26, B. *& seq.*
IV. Non esse similem Patri, 264, A. B. 270, E. F. 464, D. 465, A
soluuntur, *ibid.*
V. Non esse veram sapientiam illam propriā Patris, 271, A.
soluitur, 276, D. E
VI. Non esse potentiam illam Dei Patris, vel omnipotentem. 271, A
soluitur, *ibid.*
VII. Contra vnitatem Deitatis in tribus personis: tria non possunt esse unum, &c. 374, D. *& seq.*
VIII. quod Filius non sit æqualis Patri: Qui ab alio petit, eo à quo petit minor est, 389, A
soluitur, *ibid.*
IX. Non esse eiusdem essentiæ cum Patre, Genitum est extra generans. Filius, &c. Ergo, &c. 390, D
soluitur, *ibid.*
X. Spiritum sanctum creaturam esse, 104, E. 105, B.

PLVRA ARGVMENTA SEQVVNTVR IN DICTIS *Scripturæ sequentibus.*

Ariani pro suo errore citabant hæc dicta Scripturæ.
Ex Psalm. 21. (*vel* 22) & Matth. 27. Deus meus cur dereliquisti me, 271, C. 465, A
Ex Psal. 44. *Vel* 45. Eructauit cor meum verbum bonum, 99, A *& seq* Item, Propterea unxit te Deus Deus tuus, 171, A. *& seq* Itē dilexisti iusticiam & odisti iniquitatem, 174. A. *& seq.*
Ex Prouerb. 8. Deus creauit me initium viarum suarum, 82. A *& seq.* 128, E. 176, D. 230, A 243, C. quo multos deceperunt 200, C. Item, Ante æuum fundauit me, 243, C D
Ex Matth. 11 *vel* Luc. 10. Omnia mihi tradita sunt à Patre Deo, 325, A. B
Ex cod. Nemo nouit Patrem nisi Filius, &c. 270, E. Ex 26. Pater si possibile est, &c. 271, A
Ex Matth. 28. Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra, 270, E
Ex Marc. 10. Quid me dicis bonum, &c. 464, E. Item ex 13. De die autem & hora illa, 95, C. 271, C. 282, A
Ex Luc. 2. Iesus proficiebat sapientia, &c. 271, A. 288, B
Ioan. 3. Pater diligit Filium. &c, 270, E
Ex cod. Qui credit in Filium, &c, 270, E
Ex Ioan. 5. Non possum facere quicquam ex meipso, 84, E. *& seq.* Item, Sicut habet Pater vitam in semetipso. &c 464, E
Ex Ioanne 6. Descendi de cœlo, non ut faciam voluntatem meam, 383, D. E. Item Omne quod dedit mihi Pater, &c. 270, F
Ex Ioan. 12, Anima mea turbata est, 270
Ex Ioan. 14. Pater maior me est, 85, D. *& seq.*
Ex Ioan. 15. Ego sum vitis, 99, F
Ex Ioan. 17. Glorifica me Pater, 271, C
Item, vt cognoscant te solum verum Deū, 93, A. Item, Vt sint unum, quemadmodū & nos, &c. 264, A. *& seq.*
Ex Act. 2. Dominum & Christum fecit hunc, 90, D. 176, E. 194, 195, 196.
Ex 1. Cor. 15. Tunc etiam filius subiicietur, 476, B. C
Ex Ephes. 1. Deus Domini nostri Iesu Christi 384, D
Ex Ephes. 4. Vnus Deus & Pater, 84, B
Ex Philip. 2. Propterea exaltauit eum Deus, 164, B. 165, C. *& seq.*
Ex Hebr. 1. Tanto præstantior Angelis factus, 176. D
Ex Hebr. 3. Fidelem ei, qui eum fecit, Deo, 176, D. 188, 189, 190.
quæ ubi explicentur, vide fusius in indice locorum sacræ Script.
Arianorum exceptiones contra argumenta Orthodoxorum, 81, D.
Contra illud, *Ego & Pater vnum sumus*, 711, A. B. 258, B. *& seq.* 263. F. 264, A. refutatur, 85, D. 711, A. B. *& seq.* 258, B. *& seq.*
Contra illud, *Vnigenitus Dei Filius*, 405, C. D. refutatur, 405, D. E. *& seq.* 406, *& seq.*
Cōtra id, *Filium esse creatorem*, ἀ ὑπερῳάν nō Patris administrū, 85, A. refutatur, *ibid.*
Rom. 1. de æternitate Deitatis de Patre nō de Filio dici, 87, B. C. refutatur, *ibid.* quod Dei essentia ex partibus cōstitueretur dato τῷ ὁμοουσίῳ, 100, D. E
sed refutatur, *ibid.* quod data Filii coæternitate nō Filius, sed frater Patris constituatur, 145, C. *& seq.* refutatur, *ibid.* Item si Filius Patri per omnia similis, Ergo etiam generat. &c. 151, D. *& seq.* refutatur, 151, D. *& seq.* 152, A. *& seq* Item aut existentem Filiū fecit Pater aut non existentem, 152, F.
refutatur, 153, C. D. *& seq.* 154, A. *& seq.* 155, A. *& seq.* 202 B
Item. Aut unum est ingenitum aut duo. &c. 152, E. 158, D. *& seq.*
quod ab Ethnicis mutuati sunt, 263, B. C
refutatur, 158, D. *& seq.* 159. A. *& seq.* 200, B.
Item. Filius non est priusquam à matre gignatur, 153, E. 155, D. *& seq.* 200. B. 213. B. refutatur, 155, D. *& seq.* alia exceptio, 157, E. 158 B. ubi etiam refutatur. Item quod ob meritā gloria coronatur, atque ita non Deus genitus ac verus. 164, A. B. refutatur, 164. B *& seq* 165, A. *& seq.* 160, A. B C
Exceptio illorum, quare conditus à Patre sit Filius, 203, C. D, 206, A. B. C.
refutatur, *ibid.*
Si ex Patre Filius, ergo est pars Patris, 211, F. 212. A, *& seq*
refutatur, *ibid.*
Sermo constat ex syllabis. &c. 213, C.
refutatur, 213, D. *& seq.* 214, *& seq.*
Si Filius creatus: ergo duo ἀ ξύνητα. 216, C
contra illud argumentum à peccatorum remissione petitum exceptio, 239, C.
refutatur, *ibid.* 239. D. *& seq.* 240, A. *& seq.*
contra illud: *Ego & Pater vnum sumus*, maius non potest comprehendi in minore, 256 C. D, 252, 253.
refutatur, *ibid. & seq.* 252, 253. *& seq.*
Ergone Deus nolens habuit Filium? 296, F.
soluitur. *ibid.* & 297, A. *& seq.* 300, A
contra illud: *Dixit Dominus Domino meo*, &c. quod id de Dauide dicatur, 372, B. C.
refutatur *ibid.*
ars est imitatrix naturæ. 16. B. non ab hominibus naturam suam mutuatur, *ibid.*
artium inuentio non facit Deos, 16. C. D
ars hominis ligna & lapides Deos fecit, 12, C
ars nautica à Neptuno inuentā. 16. A. magica quando cœpit sordescere, 74. B
Arsacius Eunuchus à Constantio Imp. ad persequendos Orthodoxos in Ægyptum missus, 631. F
Arsenoites ciuitas Ægypti, 452, C. 612. B. eius episcopus Meletianus Melas, 612, B. & Andreas Catholicus. 452. C.
Arsenius Episcopus Ægyptius subscripsit in Synodo Sardicensi, 597. A
Arsenius Hipselitarum Meletianorum Episc. 610, B
Arseniū Ariani & Meletiani dicebant Athanasium interfecisse. 567. D. 580. D. 593. E. 606. C D.
quem ipsi abdiderant. 606. D. 608, C. D. *& seq.*
& qui viuebat, imo præsens erat. 567. D. E. F. 568, D. 580. D. 593. E. 607. 608. 609
Erat cum Orthodoxis, 567, D. E. F. 569. A. 580. E
amicus Athanasii. 580. D
Episcopum eum vocat Iulius Romanus, 580. D. & Synodus Sardicensis. 589. E
Et tamen Meletianus vocatur à Synodo Sardicensi. 589. E.
à diacono Athanasii primum inuentus, 607. D
postmodum Tyri à Paulo Tyri Episcopo ipsum Arsenium esse conuictus, 607. D
cùm ante negasset se esse. 607. D.
imo ipse post Athanasio scribit libellum confessionis & communionis Ecclesiasticæ. 610. B. *& seq.*
extat. 610
Artemas hæreticus 685. D. E
ab eo Arius hæresim suam mutuatus est. 685. D E. damnatus ante Nicænam Synodum, 685. D. E
artificis est condere non vero gignere. 395. B
arundo cui à Christo in manus accepta. 794. E.
ascensio Christi vera, ac hominum more facta, 286. D. E
Asclepas Gazæ Episcopus. 547. A. vel Asclepius. 596. D. in exitium ab Arianis actus. 547. A. apud Iulium Romanum ab Arianis accusatus. 592. A. interfuit Synodo Sardicensi, 592. C. 593, C. eidem subscribit 596. D. Prouocabat Eusebianos ad probāda crimina. 593 C. Antiochiæ præsentib. aduersariis & Eusebio Cæsariensi absolutus. 594, D. à Synodo Sardicensi innocens pronunciatur. 595. C. D
Asinus ad quem soluendum Apostoli mittuntur, est uniuersum hominum genus. 776. E F. 777. A. *& seq.*
Asterius Comes. 529. F. 653 F. mittitur in Ægyptum à Constantio, 653. E
Asterius Dux Armeniæ venit cū literis Imp. Constantii ad Athanasium. 536. D
Asterius Episcopus Petræ Arabiæ. 447. 452. A. 595, A 452 B 635, F
ab Arianis discessit. 595, A 634 B. 638. F

cum

eam quibus venerat ex Oriente, 595, a. 634, b
interfuit Synodo Sardicensi, *ibid.*
eique scelera Arianorum aperuit, *ibid.*
eidem subscribit, 596, d.
ab Arianis in superiorem Libyam exulatũ missus, 635, f.
interfuit synodo Alexandrinæ sub Iuliano 447, d. 452 b
Asterius quidam Cappadox sophista & Arianus, 159, b c. 162, c d. 163, c. 684, a
idolis immolauit sub Maximiano, 205, c. 208, b. 456, c. 684, a
ideoque in clerum recipi non potuit. 684, a
opusculum pro Ariana hæresi conscribit, 159, b c. 160, a *& seq* 406, c. 684, a. b
cuius blasphemias vide 406, c. 416, d. e. 684, b. c *& seq* 205, b c 208. b. 211, b. c 252, c 295, d. e
quas in Ecclesiis publice legit, 684, b
Syriam & alias Ecclesias obambulans Arianam hæresin spargit, 684, c.
sibiipsi contrarius, 217, d
exagitatur ab Athanasio, 252, c d.
astra pro diis habita, 7, c. non sunt dii, 22, d,
seipsa mutuo suo munere priuant, 24, d. e
eorum motus à Deo, 30, b
astra non sunt causæ actionum humanarum 45, e
Astiagi Daniel locutus, 274, b
ἀταξία indicium est, ἀναρχίας, 32, c
Athanasius Episcopus Alexandrinus, origine Alexandrinus, 595, c. primo Diaconus Alexandriæ sub Alexandro cum Arius Ecclesia eiiceretur, 564, f Alexandro admodum acceptus, 564, f. 565, a. interfuit Synodo Nicænæ, in qua se Arianis opposuit, 565, a. post mortem Alexandri eius successor factus, 565, c. 603, d. e. ab omni populo electus, 565, d. quinque mensibus post Synodum Nicænam, 603, c
Athanasius Arianis summe inuisus, quod eius instinctu Arium Ecclesia electum esse, neque rursum restitui, putarent, 564, f. Item quod metuebant eius feruorem in defendenda Catholica fide, 398, c. d 565, a. neque ad eorum impietatem vel accedere, vel cõsentire vellet, 133, e f denique quod in cõcilio Nicæno Arianis se admodum opposuisset, 565, a.
Hinc ATHANASIVS variis insidiis, & calumniis impetitus est. I. Apud Imp. Constantinum M quod Arium in Ecclesiã recipere noluisset, 603, f. 604, a. quod ei Imperator sub pœna exilii mandarat, 604, a. apud eundem à Meletianis instinctu Arianorum, accusatur quod Ægyptiis tributum lini imposuisset, 604, c. quod cuidam Philumeno crumenam auro plenã misisset, 604, d. e. sed ab imperatore Phammathiæ auditus absoluitur, 604, e. 607, b. & eum commendaticiis Alexandriam remittitur, 604, e. [illegible], a.
II. Apud eundem Imp. eum calumniantur, quod Macarius presbyter eius iussu poculum mysticum confregisset, 567, d. e. f. 569, a. b c. 589, d. e 593, c. 604, d. 614, d.
Item quod sacram mensam is subuertisset, 581, c. 614, e. 620, c. & libros sacros combussisset, 582, c. 594, a. Itẽ quod Athanasius ipse Arsenium quendam interfecisset, 567, d. 569, a. quare Dalmatio Censori ut Antiochiæ de crimine cognoscat, imponitur ab Imp eoque Athanasius euocatur, 607, c. sed Arsenio inuento iudicium inhibitum, *ibid.* Meletianique ut calumniatores publico edicto damnati, 568. d 569, a. 572, f. 607, d. 609, *toto* *vide plura in Macario & Arsenio.*
III. Imperatore ab Eusebianis persuaso, ut rursum de crimine Athanasii cognosci iubeat, Tyri synodus indicitur, ubi quomodo damnatus sit, vide Tyria synodus.
IV. Athanasius autem Tyro profugus, ad Constantinũ Imp. petens per aliam synodum de sua causa cognosci, 568, a. 622, e. 623, c. expositis Eusebianorum in se iniuriis, 622, e. primum reiectus, postea tamen auditus, 623, b. c. obtinuit, ut per edictum Eusebiani Cõstantinopolim euocarentur, actorum suorum reddituri rationem, 622, e. f 623, a, *& seq.* quibus (veteribus criminibus omissis) noua crimina obiicientibus, nimirum quod frumentum & naues, quo minus Constantinopolin peruenirent, detentarum se minatus esset, 568, b. 624, a. & quod frumentum pauperibus dari solitum ab Imp. ipse in suos usus conuertisset, 574, a (quod tamen falsum esse Episcopi Libyæ, Pentapoleos & Ægypti testantur, 574, d.) causa non audita, 624, a. ab Imp. commoto in exilium mittitur, 563, b. 568, 624, a. in Galliam, 582, c. 624, a, ubi Treuiris agens omnia necessaria habuit, 624, c d. saltem ut ea ratione Ariani sedaretur, 563, B: nemo tamen alius in eius locum substitutus, 582, c. 653, c. ubi mansit utque ad Constantini Magni obitum, 624, d.
V. Post obitum Constantini M. à Constantino iuniore Alexandriam cum commeaticiis remissus, 624, b. c. 628, a. b. (quod Constantinus pater in animo habẽs morte præuentus præstare non potuit, 624, d.) rursum apud tres Imppp. accusatur ab Eusebianis, 526, c. 562, f 574, a. 631. necem eius quærentibus, 563, b. quod eo redeunte ab ipso vel *propter* ipsum cædes factæ essent Alexandriæ, 563, d. e. (quod falsum esse testatur Synodus Alexandrina, 563, 564. *& seq.*) Item quod eius causa tumultus in populo exortus, 566, d. præterea quod quidam eius causa in exilium essent missi, 564, b c. (id quod confictum erat, 563, d, e) sed à Constante & Constantino reiecti sunt, 631 c. legatis Athanasii eos conuincentibus. *ibid.* & ipso Athanasio scripto se purgante, 528, d
VI. Athanasium eundum Eusebiani iidem apud Iulium Romanum accusant, eique iudicium de eo permittunt, 560, c 575, c. 577, a. 631, a. quorum legatis a presbyteris Athanasii in præsentia Iulii falsitatis cõuictis, 577, a Synodus ab iisdem petitus, in qua de causa Athanasii cognoscatur, 560, c. 575, c. 576, a. 631, c. ad quam euocatus Athanasius, 560, c. 575, c. 582, d 631, c. ideoque Romam veniens, 526, c. 575, c 581, d. 632, b. imo etiam Constantii Imp. minas fugiens, 632, b. Romæ annum & sex menses expectat, 582. Tandem non comparentibus accusatoribus à Synodo absoluitur & in communionem recipitur, 575, d. e. 580, d. 630, c
Athanasius Romæ agens euocatur ante concilium Sardicense à Constante Imp. Mediolanum, 526, e
quo etiam ille proficiscitur, 526, e. ibi expectat Synodi Sardicensis initium, 526, f
ab eodem Constante euocatur in Galliam, *ibid.* inde proficiscitur Sardicam ad concilium, 526, f. 592, c.
in quo innocens pronunciatus, 560, c. 587, e. 585, a. 595, c d. vide plurã in concilio Sardicensi.
à concilio Sardicensi agit Naissi, 526, f
unde à Constante Aquileiam euocatur, 526, f. ubi fuit apud Constantem Imp. 525, f. 526, f. ibidem diu hæsit, 526, f 598, c.
rursum ab Aquileia in Gallias à Constante vocatur, 526, f
Athanasius post Synodum Sardicensem Aquileiæ agens ter epistolis scriptis à Constantio Imp. accersitur, 597, d. 598, a. b. c. misso etiam presbytero. *ibid.*
patriæque restituitur, 597, d. e. 598, a. 637, c. d.
prima extat, 597, d *& seq.* Secunda, 598, a.
tertia, 598, b. utque Athanasio veniam ad se veniendi det Constans, Constantius petit per literas, 597, d. e 637, d.
Athanasius Aquileia cũ Cõstantii literis Romam tendit ad Iulium, 598, c. ab eo literas ad Alexandrinos accipit, 598, d. 599, e.
cum iis venit ad Constantium, qui eũ benignè excepit, 599. e. 637, e. 650, c. ac cum honore edicto publico patriæ & Ecclesiæ suæ restituit, 599, e. 600, a c. d. 650, c. (extat id col. 599, e. item aliud, 638, c) omniaque contra eum acta irrita pronunciat. 600, a. b. 637, c. Clericos etiam Alexandrinos priore immunitate donat, 600, b.
eundem Alexandrinis commendat, 600, c. d *& seq.* mandatque ut eum benignè recipiant, eique dicto audientes sint, 600, c d. e. præfectis etiam & magistratibus mandat ut non obedientes compescant, 600, e. f
mittitur etiam Eusebius decurio, qui omnia contra Athanasium acta ex actis publicis deleat, 601, a. b. c.
item Asterius Comes & Palladius cũ mandatis, ne quis Athanasio molestus sit, 536, d 653, f. 654 a
Athanasius his literis munitus iter Alexandrinum ingreditur, 587, b. 601, [illegible] riam rediens Hierosolymis Episcopos Palestinæ conuenit, 601, C. D. 637. A.
Synodo Cyprii communitæ Alexandrinis commendant, 601, E. *& seq.* communione neque eius amplectuntur, 601, e. *& seq.* 637, A. B. Alexandriæ ob eius reditum magna lætitia, 637, B C. [illegible]
ad ipsum Episcopi literas communicatorias, 637, C. D. etiam Valens & Vrsacius, 575, D 602, B. 639, E. eum Innocentem testantur, *ibid.* communicatoriæ etiam Athanasii subscribunt, 640, A.
mortuo Constante literas à Constantio accipit, quibus eum in Episcopatu confirmat, omnemque beneuoleutiam pollicetur, 529, C. 535, D. E. F. 538, A. 658, E. epistola extat, 536, E. 638, F. sed valde dissimiliter forte ex versione in Græcum.
afferũt illam Palladius præfectus Palatii, & Asterius dux Armeniæ, 536, d. in ea etiam patrem Athanasium Constantius appellat, 537, A. 638, f
Athanasius post missos in exilium occidentis Episcopos à Constantio rursum ad mortẽ depositur, 541, C D. 544, E. F. 548, A 652 A. C. D. instigato ab Arianis, 541, E. F. ac frumentum ab imp. frumentum ipsi dari solitum negatur, 641, F 729, E. posteaquam omnium iniurias exponitur, 641, F. 642. mandato Cõstantii ab omnium prouinciarum Episcopis, metu exilii damnatur, 642, A. D. E. F. ipsi ab Imp. Georgius subrogatur, 727, E. à Præfecto Ægypti edicto proposito proscribitur, 730, E. F. ab Imp. Notarii & Palatini cum mandatis ad Alexandrinos mittuntur, ut Athanasium, nisi hostem Imperatorem mallent persequantur, 541, D. E. 652, C. ab Alexandrinis iussu præsidis proscribitur 730, E
item Syrianus mittitur ad eum Alexandria pellendum, 536, C.
qui cum mandatum Imp. ostendere non posset, 536, C. 537, A B.
ipse autem expressum haberet eius mandatum 537, A
ideo Athanasius Alexandriæ remanet, 537, B.
promittente Syriano se expectaturum donec Alexandrini legationem ad Imp. mitterent, 537, C. D. sed non multo post milites ad eum interficiendum mittunt, 548, a.
qui, duce Syriano, eum in templo ipsi plures quinque millibus existentes circumdant, 538, A. C. 548, A. 557, F. 857, B. C
populo aliquanto propter futuram synaxin vigilante, 538, A. 557, F. 857, A
cincto igitur templo, 538, 557, F. 857, C
iubet primo Psalmum legi, 558, A. ac preces fieri, 857, D
deinde populum dimittit, 558, A
ipse in cathedra sedens manlit, 557, F
tandem militibus irrumpentibus descendens inter monachos & clericos per medios milites exiuit, 558, B
vel potius sede detractus pro femineæ relictus, euanuit, 857, D
atq; Alexandria discessit, 652, D. E. 730, A. B
in eremum, 539, B. 543, A. 544, D
habitans cum feris, 544, E
inde ad Imperatorem iter ingreditur, 539, B. C. 540, C
sed audita persecutione & exilio Occidentalium Episcoporum, ut & Ægyptiorum, 539. B. C
& edicto de interficiendo Athanasio, 540, C. D. 544. B
in eremum rediit, 544, B. 543, A. 544, D
quæsitus & ibi ad necem, 544, B
ei submissus Georgius, 548, A
eo adhuc Alexandriæ existente introductus, 730, A. B
facta hæc post Consulatum Arbæthionis & Colliani, 858, B
Athanasium sibi restitui Episcopum ab Imp. supplicant Alexandrini, 858, A. B
Athanasius tandem ab exilio rediens Alexãdriæ Synodum celebrat, epistolamque Synodalem conscribit, quæ extat. 447, D *& seq.* in ea quid actum, vide in Synodo Alexandrina.
tempore Damasi aliam Synodum Alexandriæ agit, cuius epistola extat ad Africanos vide in Synodis Ægyptiis.

Athanasius à Iouiano imp. de fide consulitur. 398.c
ei epistola Athanasius respondet Nicænam fidem ei commendans, 398.b.c & seq
Athanasius tribus conciliis absolutus, in Ægypto, 560,c
Romæ sub Iulio, *ibid.* Sardicæ, *ibid.* vide suo loco vnumquodque.
Athanasius ter fuit apud Constantium Imp. 1. Viminiaci. 2 Cæsareæ Cappadociæ. 3. Antiochiæ, 527,b
Athanasium iam exulem Ariani calumniabantur apud Constantium, quod Constantium Imp. apud fratrem Constantem calumniatus esset, 527, b. eumque contra fratrem concitasset, 525, D. quod constater Deum in testem vocans negat Athanasius, 525,d. 626,a, & seq. Item dicebant eum Magnentio tyranno scripsisse, 527,d. dicebant etiam se epistolæ exemplū habere, 527,e. quod etiam constanter negās se defendit Athanasius, 527,f. 528,a. & seq. item quod in templo nondum plenè exædificato synaxin celebrasset, 531, C. id quo modo excusat, vide 531,c.d. & seq. 532, a. & seq. item quod Imperatoris mandatis se opposuisset, 524,d.e. quid autem ipse respondeat, vide 534,e. 535,a. & seq 537,a. & seq. item quod veniam proficiscendi in Italiam ab Imp. postulasset, 534,f. conficta etiam sub eius nomine epistola. 535,b.
Athanasius à Constantio Imp. appellatur impostor, 541,a. præstigiator, 541,b. cerdonibus similis, *ibid.* sceleratissimus & perditissimus. 541,d e.f. 542,a.c. qui nullis satdignis suppliciis affici possit, 541,f
Athanasio Constans Imp. scribit, iubens ut tabulas sacrarum literarum sibi conficiat, 526,d. cui ille respondit, ac eas misit, *ibid.*
Athanasius laudat Basilium Cæsariensem, 733,e. 734,d.e.
fatetur se in scripturis explicandis errare posse, 755,e.f
Athanasius ex eremo rogatus à Serapione scribit de Spiritu sancto quod non sit creatura, 344.d. 370,d
Athanasius Dracontium ad Episcopatum capessendum hortatur, 735, & seqq.
misso etiam ad eum Hierace presbytero & Maximo Lectore, 740,a
Athanasius appellat Cæsarem, 530,c. Imperatoris imo vel Quæstoris mandato obediens, 534, c. ab Imperatore nanciscitur veniam eundi in Italiam, 535,a
Athanasii confessio fidei, 394.a. & seq. 395, 396. ubi descensum ad inferos omittit. Item alia eius confessio ad Liberium Ro. 397, & adhuc alia, 398,b ad Iouianum Imp. & iterum alia, 463,c.d
Athanasii innocentiam testantur Episcopi complures, 524,f. 562, 563, 588,f. item presbyteri Marcotæ. 614,b
Athanasii laudes, 565,e 599,a.b. & seq.
Athanasii epistola ad Monachos Cæsarienses 734,c. quæ non extat. epistola ad solitariā agentes vitam scripta adhuc vivo Constātio, 628,a.b. meminit eius, 522,c 524,b. quam non vult edi, 627.d. epistola ad Epictetum quando scripta, 453,D. epistola de Synodis Arimini & Seleuciæ scripta post mortem Constantii, 698,c. epistola de morte Arii ad Serapionem scripta sub Cōstantio, 522,d. 523,f. 524,b. apologia ad Cōstantium scripta iam mortuo Constante Imp 525.b. mortuo etiam Maximino Treuirensi, Protasio Mediolanensi Episcopis, 526,c orationis contra gentiles mentio, 37.b. ubi etiam eius argumentum describitur. Sermo quartus contra Arianos scriptus sub Constantio, 272,d
Athanasii matertera ab Arianis sepeliri prohibita, 633,a
Athanasius Episcopus Νεζαρβῶν (vel ut varius Ἀναζαρβῶν) Arianus, 683,a b. scripsit ad Alexandrum Alexandrinum, 683,b
in quo Arianos defendit, 683,a b
particula epistolæ extat 683.b c
Athanasius Capitonis filius presbyter Alexādrinus ab Arianis persecutionem passus, 590,f. eius mentio etiam fit, 614,a
Athanasius Episcopus Cyprius interfuit Synodo Sardicensi, 597,c
Athas (sic in Gr. ubi interpres Aathas) Episcopus Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi, 597,a
Athenodorus quidam incertus Episcopus interfuit Synodo Sardicensi 596,c
Athenodorus Episcopus Ægypti in exilium ab Arianis missus, 548,f 664,e
in Ammoniacam *ibid.*
Atheus est qui ἀσεβὴς, 1.5,d 25,d
Atheus qui πολύθεος 32,d
Atheus is qui verum Deum non habet, 219,e.
Athribi ciuitas Ægyptii, 452,c.e 12 b
eius Episcopus Ilion Meletianus, 612,b. & Theodorus Catholicus, 452,c
attributa Deitatis non sunt singulares quædam essentiæ à Deitate ipsa diuersæ, 811,e
attributa Deitatis omnia simul sunt ipsa plenitudo Deitatis, 811.e f. 812,a. & seq.
audacia hominum contraria diuinis mandatis aggreditur, 4,d
audacia Arianorum impia & summa, 300,d. 329 b c 558.e.f.
auditorum quot sunt genera in Ecclesia, 836, d e. & seq.
auditum homini Deus dedit, ut scripturis sacris auscultet, 4,c
Augustamnica præfectura, 601,b
aures datæ sunt ad auscultandum verbo & legi diuinæ, 4,c
authoritas conciliorum firma & inconcussa, 578,d
Auxebius Episcopus Cyprius interfuit Synodo Sardicensi, 597,b
Auxentius Cappadox, 666,a
homo improbus, *ibid.*
ignarus Latinæ linguæ, *ibid.*
factus Episcopus Mediolani à Constantio. 453,c. 666,a. 724,c
in locum Dionysii. 666,a
circa initium persecutionis generalis sub Constantio, 121,a
interfuit Synodo Ariminensi, 674,b
eique cum reliquis Arianis symbolum Sirmiense cum Coss. obtulit, 674,b c
petens id ab omnibus sine ulteriore inquisitione subscribi, 674,c
& omnibus Synodis præponi, *ibid.*
quid id contineat, vide in Syrmiensi symbolo.
at iussus damnare Arianos ac recusans, 675, c.e
damnatur à Synodo, 675,d.e
ut & à Romana sub Damaso. 453, c. 717,c.e. 724,e.
& Gallicanis. 453.c 717 c.e
& Italicis aliis, *ibid.*
item Hispanicis, 453,c
damnatur à Synodo Alexandrina, 724,e
nondum Mediolano ejectus, *ibid.*
Auxumæ ciuitas, ut opinor, Ægypti, 540,d. 542,a.b
ibi tyranni siue Domini Aizanas & Sazanas, 540.d 542,b
quibus ἴσα φωμαίων, ius opinor ciuitatis Rom. data est, 542,b
iis mandat Constantius, ut Frumentium Episcopum Auxumeos ablegent in Ægyptum, 542,b.c. & seq.

B

Babylonii bellum gesserunt contra Ægyptios 507,b
Babyloniis crudeliores sunt Ariani, 550,c
Bacchus qui & Dionysius Indorum Rex pro Deo cultus post mortem. 8,d
filius Iouis ex adulterio, 11 c
Indorum deus, 20,f
symbolice vinum denotat, *ibid.*
Balacius Dux Ægypti administer Constantii in persequendis Orthodoxis, 631,f. 632,f
ab equo excussus admorso femore mortis pœnas dedit sceleris, 633,d,e
Balanæ Episcopus Euphratensis, 547,a. vel Calanarum, ut 629,e
balneis uti non debent virgines sacratæ, 827,
Baptismus legitimus quis. 219,c d. eius forma à Christo præscripta, 162,a. continet summam fidei, 314,f. 513,c. fit etiam per aspersionem aquæ, 219,d
baptismi signum erat circumcisio, 765,b c
semel tantum administrari debet. 767,c.d
baptismus est lauacrum sanctificans, 109,d. 764,b. abluit peccata, 109,d. 764,b. vivificat, *ibid.* gratia Spiritus sancti, 767,d
baptismus in nomine Trinitatis administratur, & cur, 109,d 219,e.d 765,e
est mysterium, 219,b. est symbolum sanctificationis, 120.d
ante baptismum baptisandus recte in fide instituendus, 219.d
baptismus hæreticorum est inutilis, 219,d.e.
in specie. Arianorum, 219,d.
baptismus dicitur τελείωσις consummatio vel perfectio, 342,a. 367,b. 763,d
baptismus in solum Patrem, aut Patrem & Filium, excluso Sp. S. est inanis, 367,e f
baptismum Ariani in nomine Trinitatis administrabant, 219,d
baptismi aqua non sanctificatur à sacerdote, 388,b c
in baptismo sacerdos nil nisi ministerium suum perficit, *ibid.*
baptismus internus à sola trinitate perficitur, 218,e.
baptismo Christi nos in ipso baptizabamur, 173,c.
baptisterium locus peculiaris in Ecclesia, 728, f. 729,a.b
combustum ab Arianis, 728,f.
à Iudæis & Ethnicis detestando modo fœdatum, 729,b
Barbari quidam Constantini M. opera ad fidem conuersi, 623
Bardion Comes Imper. Constantii intimus, 637,e
scribit Athanasio ut ad Constantium veniat, 637,e
Βαρεῖα nomen chordæ in lyra, 26,e. 32,a
Baruch non morte sed fide iustificatus, 132,c
Basilides hæreticus damnatur in Synodo Alexandrina sub Iuliano, 448,f 459,e Angelos creatores dicebat, 202,d
Filium Dei per Mariam tanquam per canalem transisse dicebat, 852,e
Basilius Ancyræ Episcopus, 595,d, 705,c. Arianus ab Arianis in locum Marcelli constitutus, 595,d.e. de quo tamen ut propemodum orthodoxo sentit, 705,b.c
deponitur & damnatur in Synodo Sardicensi, 121,a. 595.d.e. scripsit de fide, 705,c
negans Filium esse creaturam, 705,b c. aut ex alia substantia quam Patris *ibid.*
æternum cum Patre existentem, 705,c
Basilius Episcopus Cæsareæ Cappadociæ, 122, a 733,e. 734,c.d
μεγαλος appellatur. 122,a
καύχημα τῆς ἐκκλησίας, aliæque eius laudes, 733, E. 734,c d. Dei Cæsarienses Monachi se opponunt 734,c d. scripsit contra Arianos. 122.a. adhuc ante magnam persecutionem sub Constantio, 122.a
Bassus Episc. (Diocletianopoleos opinor) subscribit in Synodo Sardicensi, 596,c
Bastammon Episcopus Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi, 596,f
Baudius Episc. Afer interfuit Synodo Sardicensi, 596,f
Bella Ethnicorum mutua irreconciliabilia, 77,e f & seq.
item in Iudæos & Ethnicos, 65,a.b
à bellis abstinent veri Christiani, 77,e.f. 78, & seq.
Berrhœæ Episc. Cyrus, 547.a *vide in* Cyro.
Beryti Episc. Eusebius, qui postea Nicomediēsis, vide in Eusebio.
bestiæ nouerunt Deum, 830,b
Bibentes Sp. sanctum bibunt Christum, 359, d e.
bibitur Christus per Spiritum sanctum, *ibid.*
bibebant Christum Patres veteris testamenti, *ibid.*
Biblicorum librorum argumentum, 740.e.f
Biacius Dux epistolam Antonii eremitæ ad Georgium Cappadocem conspuit, 633,d. ideoque non multo post ab equo morsus interiit. *ibid vide* Balacius,
blasphemia in Sp. sanctum nunquam remittitur, 376,c. 391,a b.
cur & quomodo 391.a & seq.
blasphemia in Filium Dei quomodo remitti dicatur, & quid sit, 390,e & seq.
Blasphemiæ Arianorum, vide Ariani: Manichæorum vide in Manichæis.
de Blasphemia in filium & Sp sanctum variæ opiniones, 765, 366, & seq.
Bocco presbyter in Chenebri Ægypti, 607,e

fortè is qui presbyter Mareotæ dicitur, 615, E.
Bœotia oracula Christi aduentu cessarunt, 74, C
Bomotheos locus in Ægypto, eiusque presbyter Iustus, 607, C
bonitas Dei ex quo maximè eluceat, 390, D B.C
bonum non est ex malo, neque in malo, 5, C bonum est omnis res quæ est, ut malum quæ non est, 4. A.B
bonus nullius rei inuidia tangitur, B.C
bos ab Ægyptiis pro Deo cultus 21,
Britannio Rex à Constantio Imp. interfectus, 653, B
bruta Deum cognoscunt eumque laudant, 830, B
Bubastis ciuitas Ægypti, 612, B.
eius Episcopus Harpocration Meletianus, 612, B
Busiris ciuitas Ægypti, 612, B
eius Episcopus Hermæō Meletianus, 612, C
cædauerum Christianorum strages ab Arianis in templo facta, 857, D.E
cæcus natus fatua à Christo sanatus, quod nunquam antea factum, 67, B.C
Cæcilianus Episcopus Afer, 121, F. 596, E. interfuit Synodo Sardicensi, 596, E
scripsit de fide contra Arianos, 121, F
cædium causa cupiditas, 3, E. eas docuit Mars, 10, A
Cæsarem appellat Athanasius, 530, C
à Cæsare ad maiorem non datur appellatio, *ibid.*
absque Cæsaris προσπέξει encænia Ecclesiarum celebrari non possunt, 531, D. vide plura in Imperator.
Cæsareæ Cappadociæ Episcop Basilius, *vide* Basilius.
Cæsarienses monachi Basilio Episcopo suo se opponunt, 734, C. eos officii admonet Athanasius, 734, C
Cæsareæ Cappad. fuit apud Constantium Imp. Athanasius, 527, B
Cæsareæ Palestinæ Episcopi, Eusebius, Acacius, vide suo loco quenque.
à Caipha Ariani & Samosateniani suos de Christo errores sunt mutuati, 301, E. 420, D
Caius presbyter Mareotes, 615, E
Calamitates nemo sibi ultro accersere debet, 776, B
Calanarum vel Balaneæ Episcopus Euphration, 629, D
Calemerus Diaconus Paulini Antiocheni Episcopi legatus in Synodo Alexandrina, 452, A
Calepodius Episcopus incertus subscripsit in Synodo Sardicensi, 596, C
Cales Episcopus Ermetheos Ægypti Meletianus, 612, A
ab Alexandro in communionem receptus *ibid.*
Calix mysticus, 567, D. 569, A.C.D.E.F.
est apud solos legitimos pastores, 569, E.F.
etiam populis propinatur, 569, F. eius usus in Ecclesia, *ibid.*
calicem utrum fregerit Macarius presbyter, vide in Macario.
Callinicus Meletianus Episcopus Peluſii, 612, B.
calumniator Athanasii apud Constantinū Magnum calumniæ confictus, 604. C.
ab Alexandro Alexandrino in communionem receptus, 612, B
calor à frigore prædominante extinguitur, 23, D
caluariæ locus sepultura Adami, 791, C
Calumniæ hæreticorum propriæ, 428, B
calumniæ Arianorum in Orthodoxos, vide in Arianis: in Athanasio, & sic in aliis.
calumniatorum mos, 533, E.
calumniatores à principibus repellendi, 535, C.D.
calumnia telum incurabile, 530, F. veritate curatur, *ibid.*
Caluthus Meletianus Episcopus superioris Cyno in Ægypto, 612, A
Canalium pars Italiæ, 597, B
Cancelli, 729 D
candelabra in Ecclesia, 729, D
canones Apostolici in rebus Ecclesiasticis obseruandi. 576, D
canones Ecclesiastici à primis Ecclesiæ temporibus cœperunt, 727, B
ab Arianis in periculum vocati, *ibid.*
Capito Episcopus Afer interfuit Synodo Sardicensi, 596, F
Capua Metropolis Campaniæ, 636, F
eius Episcopus Vincentius, *ibid.*
Capito Episcopus Siculus scripsit contra Arianos, 121, F
Caralium Sardiniæ Episcopus Lucifer, 547, D. vide Lucifer.
caro Christi, vide corpus Christi.
caro in Scripturis pro toto homine usurpata, 274, A.B
item pro hominis parte non regenerata, 393, B.C
Carpocrates hæreticus dicebat Angelos creasse mundum, 179, D.E
Carpones quidam ab Alexandro Alexandria ob hæresin Arianam electus, 578, C.D
venit Romam ad Iulium missus à Gregorio Alexandrino, *ibid.*
Carterius Episcopus Antaradi, 547, A. confer cum 629, D. videtur enim ibi Cymatius dici.
ab Arianis in exilium actus, 547, A
Castor filius Iouis ex adulterio, 11. C
Castus Episcopus (Cæsar Augustanus Hilario) interfuit Synodo Sardicensi, 596, C
Cataphronius præfectus Ægypti, 655, D
cum persecutio Alexandrina in Athanasiū & Georgii introductio fieret, 655, D
persecutionem adiunat, 655, D, 657, E
Cataphryges vide Montanum & Priscillam.
Catecheses in veteri Ecclesia quales, 212, F
Catechumenis non aperiebantur mysteria, 569, B.C. 613, B.
ne scandalizarentur, 569, C
ipsis præsentibus nō fiebat πρόσφορά, 582, A. 594. A. 620, D
cathedræ Episcoporum, vide Throni.
Catholicus officii nomen, 571, C. 622, B.C. 655, D. 656, A. 657, A.B.E
Cecilianus, vide Cæcilianus.
Cecropius Arianus Episcopus Laodiceæ (nescio utrius) 121, A. 665, F
à Constantio Nicomediam translatus, 665, circa quod tempus, vide 121, A
Celestinus Episcopus Afer interfuit Synodo Sardicensi, 596, E
Centenarius præfectorum sacri prætorii officii nomen, 716, A
Ceres Thesei edicto pro Dea culta, 9, C
inuenit agriculturam, 16 A
Cerei in templis Christianorum, 729, D
Cerei duis suis à gentibus incensi, 729, D
Chalbis vel Chalbas Episcopus interfuit & subscripsit Synodo Sardicensi, 596, C
Chenebri locus in Ægypto, eiusque presbyter Bocco, 607, C
Cherubim proximi Deo, 329, B 392, E.F
Cherubim velatis faciebus gloriam diuinam intuentur, 329, B.
sunt ex prima Angelorum hierarchia, 821, B.C
Chorepiscopus à χώρα nomen trahens, 621, F
Chrestus Episcopus Nicænus à Synodo Nicæna in locum Theognidis damnati substituitur, 566. C
Christiani veri quod sit proprium, 272, C D. nunquam ab Apostolis aut doctoribus suis nomina sibiipsis imponunt, 135, C.D. *&, & seq.*
Diabolum pedibus conculcant, 78, C D
contra dæmones virtutibus pugnant, *ibid.*
ad martyrium parati, 858, A
extra Scripturas nec loquuntur, nec alios loquentes sustinent, 484, D.E
Christiani sunt lapides ædificii Christi, 244, C.D. non sumunt aut sumere sibi debēt nomina à suis magistris, 135, D. 136, B C.
eorum animi fortitudo, 78, D
Christianorum Reges possident thronū Dauidis, 819, E
Christianos veros quomodo persecuti sint Ariani, vide in Arianis.
Christomachi Ariani, vide in Arianis.
Christomastiges sunt ipsi Ariani, 257, B
CHRISTVS, non est nomen naturæ, 495, A.B. *& seq.* sed personæ constantis ex duabus naturis, 321, D.E 323, C. 459, E.F. 462, A. B.E.F. 484, A. 486, A. 487, E. 490, D. 494, D.E. 495, 497, B.C. 500. C, D. 791, A. quod & probatur, 313, C. D. *& seq.* 518, 519, 520. & quidē inæqualibus, & comparationē nullam habentibus, 791, A. ac distinctas voluntates habentibus duas, 783, D. 477, B. 814. & naturis vnitis, 322 A.B. *& seq.* 333, C. *& seq* 484. A. 519, A. & unitis in uno statim vtero, 322, F. 481, A B. ut uniuntur in homine corpus & anima, 462, B. & sic perfectus Deus & homo & quomodo, 490, D
Christus non est homo coniunctus ipsi Verbo, 322, 323, 324, 454, F. 460, A. neque diuisa aut separata existens à Verbo humanitas, 322, C. 450, D. sed compositus ex duabus naturis, & quomodo id intelligendum 520, C
Christus unus tantum, non alius qui tantum Deus, alius vero qui tantum homo, sed Deus & homo idem, 49, B.50, E.F. 51. A.B. *& seq.* 91, F. 92, A. 97, D.F. 321, D.E. 322, A. *& seq.* 450, E.F. 462, A.B. 494. A 519, A
Christus verus Deus: id quod ex operibus eius patet, 48, F. 49. A.B.C. *& seq.* 50. D.E. 51, A. *& seq.* 75, A. *& seq.* 76, A *& seq.* 170, A.B. 192, A. 195, A.B. 198, C. 217, A. *& seq.* 281, E.F. 291, C.D. 337, C. 516, D E. 518, B. *Item*, ex expressis scripturæ dictis, 92, B. *& seq.* 93, D. 125, F. 266, A. 273, C. 302, A B. 318. C D. 328, C. D. 336, B.C. 383, B.C. 394, C. 478, A.B.
Item, ex cultu adorationis, 204, A.B.C. *& seq.* 409, D. *Item*, à propriis soli Deo conuenientibus, omnipotentia, immutabilitate, æternitate, *&c.* 339. D.E. 340, A. *& seq.* 509, 510. vide plura in λόγος.
Christus Filius quasi adoptiuus propter carnem assumptam, 97. F. frater noster ob eandem, 194, A 234, D. qua Deus gloria & Filius Patris: qua homo & propter incarnationem, Pater eius Deus est, 384, E. 385, A. 468, C. nec tamen inde duos esse Christos consequitur. 385, A
Christus verus homo & perfectus, 89, E.F. 483, 484, 485, 490, D. 500, E. & centies. habens verum, naturale, nobis consubstantiale, ex Maria progenitū corpus, *vide* corpus Christi. item animam rationalem, 450, E.F. 489. F. 490, A. 491, 492, *& seqq.*
Christus factus (ἐγενήθη, *siue* conceptus & formatus quoad corpus) in Nazareth, 496, A. 497, F. natus Bethlehemæ, 497, B. à Maria editus vero & humano partu, 456, D. etiam post alios, primus tamen est, etiam qua homo. 335, A. in præsepi positus & cur, 780, B.
Christus πρόσωπον, *siue* persona est, 462, B. 463, A
Christus unctus dicitur, 171, 172 *& seqq.* non ungitur propter se, sed propter nos, 171, D. E.F. 172, A. *& seq.* 173. non qua Deus ungitur, sed ut Deus ungit seipsum qua homo, 171, 172, C, 173, B C 174, B.C. unctus unguento, quod est ipse λόγος, 324, C
Christus Patri ὁμοούσιος, coëssentialis: unus cum Patre: Filius Dei verus & naturalis, non autem appellatione tantum: qua Deus non creatura, sed creator: nec administer Patris in creatione, sed αὐτουργός, æqualis, non minor Patre: æternus: Iehouah: brachium, Verbum, sapientia, potentia Patris: non similis substantiæ Patri, & similis: vide in λόγος, sub litera L.
Christus non alius à Deo, sed unus idemque 459, D.E.F. adorandus in & cum carne, neque caro in adoratione à λόγῳ seiungenda, 233. A.B. 331, C.D. 482, F. 483, A. adorandus una adoratione Deus & homo, 275, D.E. nimirum quia Deus homo factus, *ibid.* & quia Filius Dei, 203, F, 204, A. D.E. 409, D. non vero vt creatura cæteris gloriosior, 204, A. adoratur solus, 1. D
Christus est sacerdos, cur & quomodo, 191, C. D.E 192, D.E secundum utranque naturam, sed diuersimode, 191, E, F.
nullum habens successorem, 193.
offerens se ipsum in sacrificium, quo semel peracto omnes consummauit, 1. C. 2. A. 43, C. 46. 47. 48. 192, F.
scilicet eos omnes & tantum qui credunt, 53. A. 191, C. D
Christus Mediator debuit esse Deus, 239, B. 240, *& seq.* 241, C.D. *& seq.* 498, A. 499, 500. oportuit etiam, ut esset homo, 279, C.D. 281, D. 282, 283, 284, 342, D

Christus debuit mori morte violenta, & non naturali, 45, A, *& seq* 53, C. D
qualem publice non clam, & cur. 54, E. F. 55, A. *& seq.*
cur voluerit crucifigi, non verò alio genere supplicii affici, 55, c. d. 56. a *& seq.*
& morte sua aboleuit mortem, 56, 57, 58, 59, 60, 397. E
Christus descendit ad inferos, 268, C. 326, E. 475. d. 482, b. c 483, c. 487, c.
secundum Deitatem, 457, a. cur, 482, c. 485, e.
Item secundum animam, 488, c. d. 503. d. 585, c. d. e. 854, e. ut animas inde liberaret, 488, d. 802, a
Christus resurrexit à mortuis, quod multis probatur, 60, a. b. *& seq.* 854, d. e
cur tertio die resurrexerit, non antè, non post, 57, a. b. *& seq.*
Christus ascendit in cœlum more aliorum hominum, 286, d. ascendit in gloria naturali, non vero ex gratia data, 463, d. ascendens carnem euexit in cœlum, 286, e.

Christus omniscius qua Deus λόγος, 279, c. d. 281, d. 282, d. e. 283, a. b. 284, b. c. f. 343, d
Christus ignorat aliqua qua homo, 279, b. c d. 281, d. 282, d. e. 283, a. b. 284, b. c. f. 285, a b. 286, c. 343, b. c. qua homo nõ poterat ipsam Deitatem in se & perfectè videre, 817. (*ubi nota* σαρκωσιν *dici* αὐτὶ τοῦ σαρκωθέντος.)
Christus omnia accepit à Patre per æternam generationem, & sic omnia sibi tradita dicit, 278, b. *& seq.*
quicquid ut Deus habet, ut homo factus accipere dicitur, 168, b. 196, a. b. 279, f. 280, a. b. 281, a. b. c 306, a. b. c. 470, f
& secundum humanitatem, 280, a. *& seq.* 281. a. *& seq.*
ac ita humanitas accipit, ut λόγος dicitur homo factus, 306, b
Item, ideo accipere dicitur, quia quæ nos accipimus, ipsi data reputantur, 305, e. f. 306, a. b c. d. 466, f. 467 a. 477, a. & ut quę accepit ut homo, nobis det, 471, a b
at Deitas nihil accepit in tempore, 277, f. *& seq* 280, b. 504, d. e. f. sumit a seipso & cur, & quomodo, 170, c
Christus nobis σύσσωμος, *hoc est*, eiusdem nobiscũ corporis, vel concorpor, 234, d. 245, a. 497, b.
συμμέτοχος, particeps nobiscũ (*scilicet*, eiusdem naturæ. *Hebr.* 2.) 497, b. Patrem, Dominum appellat, & cur. 225, d. e, imago nostra secundum Arianos, 209, c
Christus fundamentum Ecclesiæ & cur, 244, b. c. d. vitis, & fideles ipsius palmites, & cur & quomodo, 103, 103, 104, *sive*, & 244, d
Christus cur dicatur creatus variæ interpretationes, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230. 246, d.
cur & quomodo dicatur Dominus factus, 195, b. c *& seq.* 196, a. *& seq.*
cur dicatur à Paulo fidelis, & quomodo sit fidelis Patri, 190, b. c 162, e
Christus homo quomodo descendit de cœlo, & cœlestis, 169, e, f. 504, d
Christus in Scripturis quomodo factus dicatur, & quomodo id intelligendum, 185, a. b. 186, b. c. 188, c. 194, a. b. 465, 466, 467
Christus quomodo dicatur humiliatus & euectus, 166, 167, *tot.* 168, 169, a. b
nimirum, non propter se, sed propter nos, 167, d, e. 168, a. *& seq.* 169, a. *& seq.* & alia expositione, 169, c. *& seq.* 170, b. c
Christus ut Deus nullo modo profecit sapientia, 288, c. d. *& seq.* 446, c. d. 465, e f. 466, a. *& seq.*
sed qua homo, & secundum humanitatẽ, 289. c. d. e. *& seq.*
Christus qua Deus & secundum Deitatem miracula operatur, non verò qua homo, 50, f. 51, a. 169, d, e. f. 170, a. b. 274, d. e. 275, a. b. 277, c. 281, c. d. 285. a. b. 293, a. b. 451, a. 768, a. 769, a
Christus dicitur ignorare diem iudicii, & quomodo. 95, c *& seq.* 96, 97. *tot.* *vide etiam paulo superius*: Christus ignorat aliqua. *&c.* cur dixit se ignorare diem iudicii, cum tamen eum nosset. 286, c. d
cur eum noluerit discipulis manifestare, *ibid.*
Christus Saluator uniuersi, 1. c. 2. a. 46, 47, 48.
id quod ex operibus eius elucet, 48, e. f
Christus complementum legis & Prophetarum, & quomodo, 787, d. e
Christus non ideo primus in Scriptura dictus, quod primo omnium creatus, 257, f. 258, a *& seq.*
Lucifer dictus propter carnalem incarnationem, 320, a
Christus est Sapientia & Verbum Patris, non vero alia præter Christum, 126, c. d. 127, a. *& seq.* 128, b. c. 147, c. 215, 216, 217, 218, 304, d. e. *& seq.*
Christus fidei dator ac Dominus, 784, c.
dux & viæ author in regnum cœlorum per corpus suum. 234, d. 333. a
Christus bibitur per Spiritum sanctum, 359, d.
Christus bibendo haustus in Veteri Testam. 359, d. e
Christus habitat in nobis per Spiritum sanctum, 359, e 369, b. c. d. 515, e
Christus quomodo diues fuit & pauper factus dicitur, 470, e. f 501, c. d. cur granum tritici, 836, d
Christus quomodo dicatur subiecturus se Patri post iudicium, & regni eius esse finis, 476, c d. e
Christus in passione cur vestibus exutus, 791, c. cur eius vestes diuisæ, *ibid.*
cur in quatuor partes, 798, a.
cur super eius amiculo sors iacta, 791, c.
cur tunica non diuisa, 798, b. *& seq.*
Christus cur passus & mortuus in Golgotha, 798, b c
Christus cur voluerit iudicari, 792, a. cur dixerit, anima mea tristis est, &, caro infirma est, 793, c. d
Christus cur voluerit à militibus illudi, 793, e. cur purpura indutus, & corona redimitus adorari voluit, 794, b. c. cur arundinem in manus accepit, 794. a. 795, a
Christus crucem ipse cur gestarit, 797, b. c. cur crucifixus, 797, F. cur in cruce à Phariseis irrisus, 799, a. cur fel cum aceto bibit, 800, b
Christus in cruce cur clamarit, Deus meus, Deus meus, cur me dereliquisti, 801, a.
cur in latere confossus, 891, b.
cur sanguinem & aquam effuderit, 491, d. e. 801, b. c
Christus πρωτότοκος primogenitus omnis creaturæ cur dicatur, 395, c. d
Christus contradicentium sibi animos quotidie ad se conuertit, 2, a
Christus non discerpitur in duos, si cuique naturæ sua tribuantur, negatis iis quæ sunt alterius, 385, a
Christus brachium Patris est, 386, e. f. 387, a. b
Christus non accepit in tempore nomen Dei, potentiam suam, dominium, gloriam, *&c*, 164, b. *& seq.* 165, a. b. *& seq.* 280, e. f. 281, a. *& seq.* 325, a. b. *& seq.* 326, 327, 328
Christus victor, Rex & Dominus etiam antequam nasceretur, 66, b, 196, a.
spes gentium, 65, b. 66, b.
author pacis, 78, a. b
Christus verbis vilibus docuit, & cur, 75, a.
non est magus, probatur, *ibid.* c. d
Christus primum à Petro, postmodum à reliquis discipulis Dei Filius esse publicè dictus, (*Sic Gr. est enim ibi* ὁμολογεῖται) 289, d
Christus seruus & ancillæ filius cur dictus, 128, e
non expauit Herodem aut Pilatum, 291, a
Christus cur unigenitus dicitur, & primogenitus ex mortuis, 234, c. d. e, *& seq.*
Christi gloria de qua Ioann. 1. non est ipsius carnis, sed Verbi, 320, e
Christi humanitas τοῦ λόγου, Dei Verbi, serua dicitur, 193, f
non est filius ille Dei unigenitus, 310, e. 313, f. 314, a, *& seq.* 315, a. *& seqq.*
Christi cognitio plena in Scripturis reperitur, 211, d. e
omnibus rebus pretiosior, 2, c
Christi doctrina & præcepta Ecclesiæ tradita sunt supra hominem, 111, a
Christi Deitas non est passa, 91, a. *& seq.* 454, c. d. 456, e. f. 457, a. 486, c. d. 487, c. 501, d. e. 502, a.
dicitur tamen passa & quomodo, 457, c. d. 486, c. d. 487, c. 504, d. e. f.
nimirum quod passiones corporis sibi ἰδιοποιεῖ, appropriat, quasi sibi factas, 276, a. b. 293. f. 457, b. c. 460, c. d 504, d, e
Christi incarnatio & passio in Veteri Testamento prædicta, 848. 849
Christi mors in Veteri Testamento prædicta, 36, b c. 66, c. d 67, a. *& seq.* 198, b. c. d
Christi de morte trophæũ est corporis ipsius ἀφθαρσία & immortalitas. 57, a. 60, b. 62, c d
Christi sacrificium semel peractum omnes consummauit, 43, c. 192, f.
eos scilicet, qui credunt, omnes, & tantùm, 53, a. 191, c d
Christi nomen auditum saltem Dæmones fugiunt, 60, c. 62, a. 75, c d. 77, a
Christi beneficia in genus humanum collata in compendio comprehensa, 790, a. *& seq.*
Christi vita perfectissimum omnium virtutum exemplar, 746, c. d. *& seq.*
Christi Deitas humanitatis suæ propria non aboleuit, 279. d. e. 281, d. e. 283, a. 291, d. 387, c. d.
Christi opera illustria instrumento corporis eius facta, non humanitatis sunt, sed Deitatis, 79, c. 169, d. 170, a. b. 277, c d. 281, d. 283, b
Christi Deus & Dominus ipse Pater propter incarnationem, & carnem assumtam, 225, d. e 468, c
Christo data opera à Patre, ut ea perficiat, quænam illa, 238, c. 269, a. 782, e. f
Christo contradicentes pudefiunt, 1. d
Christum oportuit esse Deum, 44, c. d. 52, b. c. 239, b. 240, a. *& seq.* 241, c. 461, f. 493, a.
oportuit etiam esse hominem, 241, c. 269, a. 497 c. d. 498. a. *& seq.* 499, 500
Christum dicebat Paulus Samosatenus nudum hominem, λόγον verò in eum descendisse, ut in alium aliquem hominem sanctum, *vide*, Paulus Samosatensis, *infra.*
Christum duas esse personas quibus argumẽtis hæretici probabant, 518, e. 519, c. d. 520, c. d.
Christum Deum & hominem dicens personam non diuidit, 486, c
Christum qui nouit non errat, 2, b
Christum Mediatorem promissum iam venisse ex signis probatur, 68, b. c. *& seqq.*
de Christo, ut tota persona, dicuntur vtriusque naturæ propria, earum operationes propriæ: at non conueniunt alteri naturarum, 49, e. f. 50, a. b. c. d. e. 276, f. 277, c. d. 280, a. b. 281, d. e. 283, b. 284, b. c. 290, b. 291, c. d. 292, c. 331, d. e. 337. a. b. 520, 521, 768, a
Exempla sunto: 50, d. e. 167, f. 169, e. f. 172, a. b. 275, a. 281. b. c. d. 332, a. 333, d. e. 461, d. e. 462, a. b e. f. 465, b. c. & alibi centies.
causa eius rei ac fundamentum, 50. e. 170, b. c. 171, b. 274, d. e. 275. a. 332. a. 333, c. 462, b. 465, b
vel si dicuntur etiam de altera natura, dicuntur non ut inhærenter & subiectiuè in ea existentia, sed saltem ἰδιοποιητῶς, *id est*, appropriatè siue malis imputatiue ex gratia vnionis, 50, e. 90. f. 91, a. 170, b. c. 186, c. d. 196. e. f. 234, b. c. 274, d. e. 275, c. 276, a. b. e. f. 291, b. d. 443, d. e. 457, b. c. 460, c. d. 504. d. e.
de Christo loquendo, sua cuique naturæ propria tribuenda, 277, c. d. 281. d. e. 291, 292, 293, 342. e. f.
nec metuendum, quòd duo Christi ideò statuantur, 385, a
de Christo dicuntur omnia Patris propria, actionesque propriæ, sola paternitate exceptâ, 254, a. 338, d. e. 339, a. 340, 341, 371, c. *& seq.* 711, *& seq.*
ut quod sit liberator, ut Pater, 371, c. *& sequ.*
quòd viuificet, ut Pater, 371, d. e. 384, a
quod det Doctores & Pastores suæ Ecclesiæ, 371, e

vt quod sit legislator, 372, A.B
quod Dominus (*siue* Iehouah) sit, 372, B.C. D.E. 373.A. *& seq.*
quod ciusdem honoris & dominii cum Patre 375, D.E. *& seq.*
quod mittat Apostolos, vt & Pater & Sp. Sanctus 376.C. *& seq.*
quod eodem throno sedeat cum Patre, 376. E.F
quod glorificetur à Patre & Sp. Sancto, & ipse vicissim illos, 378, B.C.D
quod sit aduocatus & consolator, 379, D.E
quod Patri præponatur aliquando in scripturis 380, E.F
quod ex eo omnia esse dicantur, similiter atque ex Patre 381.A.
quod eduxerit Israelem ex Ægypto, 382, E.F. 383.A.B
quod sit verus Deus, & Deus magnus 383, B.C
quod non minister Patris, 384.C
quod Pater non sit eius Deus & quomodo, 384.D.E
quod æqualis Patri 385.C.
quod idem regnum & potentia Patris, & Filii, 386, A.B
quod Patris nomine appelletur, 386, C. *& seq.*
quod æternus, quod non creatura, sed creator, & similia: vide in verbo λόγος.

de Christo vocabulum personæ siue προσώπου dicitur, 462, B. 463, A
de Christo, quæcunque dicuntur, indigna Deo, propter eius humanitatem dicuntur, 276 D.E. 279, F. 281, B. 290, 291, 292, 443, D.E. 465, 466, 467.
de Christo, eius persona & officio orthodoxa Ecclesiæ Romanæ, & Liberii Episcopi confessio, 396, D.E. 397.A.B.C
de Christo & Trinitate confessio Athanasii, 394, 395. 396. alia eiusdem de iisdem. 397, B. & adhuc alia eiusdem, 398, C. *& seq.*
in Christo duæ voluntates distinctæ, 383, D.E.F. 477. B. 814.
in Christo in miraculis efficiendis utraque natura operatur: unaquæque tamen quod suum est, 275, A.B. 281, C.D. 285, A.B. 337, C.C
in Christo propria naturarum esse negans, negat & tollit unionem, 337, B
in Christum fides nostra vt in Deum, 337, A.
Plura de Christo vide in λόγος, in litera L.
cibus & potus sanctificantur per sacra verba, 828, E
cibi rerum inanimatarum sunt sancti, 826, D.
Cilices cum Iudæis pascha celebrabant, 672, E. 718, D.E. in Synodo Nicæna persuadentur, vt cum reliquis colant, 672, E.F. 673, A. 718, D.E
circumcisio interna non manu facta, 763, B
circumcisio externa signum exutionis natiuitatis carnalis, 763, B. & regenerationis, 763, C. cur in membris genitalibus, *ibid.*
circumcisio octauo die fieri mandata, quid significabat, 763, A.B
circumcisio fiebat etiam in Sabbatho, *ibid.*
Ciuitas sanctorum in cœlis est, 777, C.D.
in quam nullus carnalia sapiens ingreditur, 778, B
clauorum vestigia cur in corpore suo Christus seruarit, 457, B
Claudius Episcopus Palestinus interfuit Synodo Sardicensi, 597, C
interfuit etiam Hierosolymitanæ, 602, B
Clemens Petri sectator, 100, D
refutauit eos qui Deitatem compositam ex partibus dixerunt, *ibid.*
Clemens legatus Magnentii ad Constantium, 529, A
Cleopatris ciuitas Ægypti, 612, B
eius Episcopus Isaac Meletianus, *ibid.*
clerici in Ecclesia distincto à laicis loco, 684, B.
clerici fieri non possunt, qui idolis immolauerunt, 684, A
clericis Alexandrinis Constantius Imperator immunitatem suam restituit, 600, A.B
Clysma locus, vt videtur, Ægypti, vel certè Thebaidis, 664, C
coadoratio hominis Christi hæretica, 462, E. (vide si placet de hac re Cyrillum in Anathematismis & eorum defensionibus.)
Coccusæ in Cappadocia Paulus Constantinopolitanus strangulatus, 547, B
Cœlum quid significat in scripturis, cum terræ opponitur, 35. *p.* 55. E.F
Cœlum à Sapientia Dei, id est Filio, vertitur, 34, *pr.* D.E. pro Deo habitum ab Ethnicis 7, E. clausum ab Adam usque ad Christum, 326, A
in cœlis non est mas aut fœmina, 827, A
cœmiteria Christianorum, 548, C.
coëssentiale, *&c.* vide ὁμοούσιος, in litera O.
Cœna Domini sub utraque specie administrata, 569, F
coexistere sibi aliquid non potest, sed aliud ipsi, 216, C
cogitationes malas Deus non creauit, 497, D.
cogitationes hominum euanescentes, 214, F.
cognitio Dei donum Dei, 44, A.B. rebus omnibus pretiosior, 2, C.
potest hauriri ex inspectione rerum creatarum, 46, A.B
cognitione Dei carens à bruto nihil differt 44, B
cognitio Dei est Lux 387, B.C. Non potest hauriri ab homine, absq; Dei illuminatione, 211, D. 249, E.F. 450, A.B
quomodo ista concilientur cum prioribus, vide 211, D
cognosci vult Deus per Christum, 250, A
cognitio Dei post Christum natum totum terrarum orbem impleuit, 250, C.D
ea sufficiens in scripturis, 257, E, F. 359, A.B
Cõldæus Episcopus Afer interfuit Synodo Sardicensi, 569, E
colles aliquando quid significent in scripturis, 395, C.
Cõllianus Consul, 858, B
colloquium habitum cum Arianis, 428, A
Cõlluthus presbyter Alexandrinus, 570, B
fuit schismaticus Meletianus, 570, B.
nunquam fuit Episcopus. 570, B
mortuus, *ibid.* ab eo ordinati pro Laicis habiti, *ibid.* ex decreto Synodi Alexandrinæ, 616, C. Ischyram ordinauit, 570, B 614, C. 616, C. Episcopum se gerebat, 616,
Cõlluthiani Arianorum socii, & hostes Ecclesiæ catholicæ, 617, C.F. 619, B
comes præsedit concilio, 567, B, C
comitum non est præsidere Synodis, 567, B. cur, vide 568, F. 645, B
commentariensis officii nomen, 567, B
commixtio σύγκρισις dicitur vnio personalis, 504, C. 505. A
communicatio idiomatum, vide Idiomatum communicatio.
communio siue κοινωνία pro unione personali. 459, C. 481, C. 495, E. 500, C
communicandum non est cum hæreticis, 669 C.D E
Concilia, vide Synodi.
concionator bonus quid spectare debet, 810, A.B.
concordia animi & spiritus nos vnit Deo, 266, C.
Deum ad exaudiendum permouet, 532, E.
condemnatio legis per mortem & resurrectionem Christi abolita, 53. A
condere. vide creare.
confessiones fidei Arianorum, vide in Arianis.
coniuges pudicitiam in coniugio seruare debent, 783, D
de eo error Hieracis, 852, F
coniunctio fidelium qualis, 266, 267, 270, B
eius exemplum Deus, 268, 267.
coniunctio cum Deo fit per Spiritum sanctum, 269, C.D.E. 270, A.B
conscientia bona iudicium non reformidat, 576, F
consensus Ecclesiæ uniuersalis signum veræ fidei & doctrinæ, 403, D.E.F
consilium Dei non mutatur, 785, D
consolatio in calamitatibus verorum amicorum literæ, 344, C
Consortius Episcopus Afer interfuit Synodo Sardicensi, 596, E
Consortius alius Episcopus Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi, 596, F
Constans Imperator, Constantini M. Filius, Constantii frater, post mortem patris ipse cum fratribus, omnes Episcopos exules reuocat, 631, A. B. Ecclesias donatiis complet, 528, C.
eius coniunx Olympias, 662, E. Augustus piissimus, 525, E
ad Constantem in Gallia existentem mittunt Eusebiani ex Synodo Antiochena secunda Ariana legatos, Narcissum, Marim, Theodorum, Marcum, 689, C.
(missa etiam fidei confessione, *ibid.*)
qui Athanasium accusarent, 526, C. 631, C
Constans illos legatos reiicit calumniæ conuictos, 631, C.
scribit ad Athanasium iubens tabulas sacrarum literarum confici, 526, D. ad eum ter scripsit Athanasius, 526, C.D.E
ad eundem venit Athanasius Mediolani agentem, 526, E
Constans euocat Athanasium Mediolanum, 526, E. ab Episcopis sollicitatur, ut scribat ad Constantium pro congreganda Synodo, 526, E, Athanasium humaniter excipit, 526, E. euocat eum in Gallias, 526, F.
mittit eundem cum Osio ad Concilium Sardicense, 526, E.
Athanasium vocat Aquileiam ad se. 526. F, inde rursum eum vocat in Gallias, 526, F
Constans cognoscens de Orientalium persecutione & Synodi Romanæ iudicio, Constantio fratri scribit, 633. F. & sic conuocat simul cum fratre Constantio concilium Sardicense, 560, D. 633, F. 634, A. Literas à Constantio accipit pro dimittendo à se Athanasio, 597, D.F. 636, D. legatos Synodi Sardicensis Constantio commendat, 636, F
Constans à Magnentio tyranno interfectus, 528, C.D. martyr factus, *ibid.*
Constanti à Constantio monumentum erectum, 662, E
constantiæ in persecutionibus & tormentis exempla, 625, E. 647, C.D.
Constantinopolim frumenta ex Ægypto vehi solita, 568, B
Constantinopoleos Episcopi, Alexander, Paulus, Eusebius, Eudoxius, *&c.* vide quenque suo loco.
Constantinus Magnus Imperator interfuit deliberationibus Synodi Nicænæ, I. 676, C
Nicænam fidem exposuit, (ἐκτέθεικεν, *id est*, edicto publico promulgauit, obseruandamque ac docendam mandauit) 676, E. ab Eusebio Nicomediensi Episcopo persuasus Arium ab exilio reuocat, 130, B. 522, E
Constantinus Magnus Ario iuramento se recte sentire purgante, 523, A. iubet ut eum Alexander Constantinopolitanus in communionem recipiat, 523, A B. mandat etiam Athanasio, ut eum Ecclesiæ restituat, 604, A.B. minatus exilium si contrà faciat, *ibid.* misso eo mandato per Syncletium & Gaudentium Palatinos, *ibid.*
Constantinus M. (Eusebianis Athanasium accusantibus, quod eius mandato non paruisset, 603, F. 604, A. & Meletianis varia de illo crimina spargentibus, *ibid.*) audit eum Pfammathiæ, (est id suburbium Nicomediæ) absoluitque, 604, F. 607, B. remissum domũ Alexandrinis commendat 604, E. 607, B
at Meletianis secundùm Athanasium accusantibus de variis criminibus (vide 565, D.E.F. 567, D. 569, A.B.C. 582, B.C. 589, D.E. 593, E. 594, A. 604, D. 614, E.) Dalmatio Cęsori ut de tribunis cognoscat, mandat, 607 C. at Meletianis calumniatoribus demõstratis eos publico edicto damnat, 568, D. 569; A. 572, F. 607, D. 609, *toto.*
verum Eusebianis rursum instantibus, ab iis persuasus Synodum Tyriam ob causam Athanasii indicit: in qua quomodo hic sit damnatus, vide in Synodo Tyria.
Sed Athanasio petente, ut per aliam Synodum de causa sua cognosci iubeat, 568, A. 622, F. 622, C. primùm eum reiicit, post tamen audit, 622, B. mandat quoque per edictum, ut Episcopi Tyriæ Synodi se Constantinopoli sistant, actorũ suorum rationẽ reddituri, 622, E.F. 623, A. *& seqq.* Verum Eusebianis Athanasium de variis criminib. & nouis accusantibus (quæ vide 568, B. 574. A. D. 624, A) Cccc ij mittit

mittit eum in exilium,563,b.568,B.624,a
in Galliam,582,c.624,a.
in Treuiros, 624, c.d. causa non audita. 624,a.
ut sic Arianorum furorem sedet,563,b.
vel,ut eum insidiis Arianorum liberet,653, b.624,c.d
at neminem tamen alium Athanasio surrogat,582,c.653,C
Constantinus Magnus Athanasium restituere volens, morte præuentus non potuit, 624,D.E. paulo ante mortem baptizatus est,676,E
Constantinus Magnus ædificauit martyrium siue templum Saluatori nostro Hierosolymis,621,B.686,B. ad quod dedicandum Episcopos in Tyria Synodo congregatos euocat,621,686,B. iis etiam Arium & eius complices, quasi recte de fide sentientes commendat, 621,b 686,b. mittit Dionysium Comitem cum militibus ad Synodū Tyriam, 611,C.622,E
Constantinus Magnus Arianos publico edicto damnauit, Porphyrianosque appellari iussit, ignominiæ causa, 653,C. viduis Ægypti & Libyæ frumentum distribuendum donauit,574,a.b. virgines sacras admodū honorauit,544,a
Constantinus Magnus Athanasium publico edicto purum criminibus pronunciat, 569, a.573,a. quod edictum Ægyptii Episcopi ad omnes ubique Episcopos miserunt,568, d.572,f. id extat 604,c.& seq. 609.toto.
ad Constantinum Magnum scribit Athanasius de Arsenio inuento, 607,d.e
ad Constantinum Magnum scribit Ioannes Athanasii accusatōr eius innocentiam fassus, 610,f.611,a. ad quem Constantini responsum extat,611,a. quo eum laudat adque se euocat,611,a.b
Constantinus Minor, Constantini Magni filius Imp.in Treuiris in Gallia egit, 624,c. d.e. post mortem Patris una cum reliquis fratribus omnes Episcopos exules restituit, 631.a. inter alios Athanasium, 624,d.e. 631,a. per calumniam in exilium missum; 624,d.e.633,c
Constantinus Minor Athanasium ab exilio redeuntē Alexandrinis commendat, 624, c.d.e.631,a.b. literæ extant, 624.c.631.b
Constantinus Minor Eusebianos Athanasiū conflictis criminibus accusantes reiicit,631, c.
Constantius, Constantini Magni filius Imp. à multis annis Christianus,524,c. studiosus auditor Pauli,*ibid.* φιλάνθρωπος, humanus,1:5,b
Constantius totus deditus Arianis, 628,b.c. 635,f.654,e.663,a b. quicquid volebant illi faciebat, 635,f.641,f.655.a. 661,e.f.667.a. 652,c.d. ab Eunuchis quouis impellebatur,645,e.f. 645,e.f. ab Arianis dictus Augustus æternus, 691,d
Constantius mente carens, 662,f.663,a. in promissis fallax,653,a. periurus, 652,e.f. 653,f.654,a.b.662,e. Saule peruersior, 661, f.662.a. Achabo crudelior, 662,a. alter Pharao, 662,b. imitator Iudæorum Barabbam præ Christo eligentium, 662,c.d. calumniatoribus totus deditus, 662,f.663, a.b. præcursor Antichristi, 663,a.e.667,c. Anrichristi imago,665,c.667,b.669,d.e.
Constantius interfecit patrueles suos, 662,e. item patruos siue auunculos,*ibid.* non pepercit socero, *ibid.* non cognatis,*ibid.*
Constantius expeditionem agit contra Magnentium, 641,c. interfecit Britannionē, 653,b.665,e. & Magnentium, 665,e. & Gallum patruelem,*ibid.* fuit Arelati, 641, f. & Mediolani, *ibid.*
Constantius horrenda immanitate & crudelitate Orthodoxos est persecutus, 632,633, 654,e.f. 661,d.e.f. 662,663,*& seq. ubi horrenda leges.*
Constantius patre Constantino mortuo cū reliquis fratribus Episcopos exules reuocat,631,a.b
Constantius ad mouendam contra Athanasium & Orthodoxos persecutionem ab Arianis concitatur,631,d.e.f.
adque eam peragendam mittit Philagrium Ægypti præfectum, 631,f. 632,d.653, e. & Arsacium Eunuchum, 631,f
& Ducem Biacium, 632.f.
perque eos manu armata Gregorium Alexandriæ throno imponi pulso Athanasio curauit,631,f.632.d
Constantius à Constante fratre commotus Synodum Sardicensem congregat, 526,e. 631,f. (*vide* Sardicensis Synodus.)
Constantius post Synodum Sardicensem ab Eusebianis commotus rursus nouam in Orthodoxos persecutiōnem mouet, 635,f. 636,a.*& seq.*
legatis Synodi Sardicensis pro restitutione exulum Episcoporum supplicantibus, 636,f.637.a.*& seq.*
ac Constante Imp. intercedente, legatosque commendante,636,f.
tandem mouetur; Arianis in manifesto crimine deprehensis (*vide* in Stephano Antiocheno) ut exules restituat, 637,c. quare etiam mortuo Gregorio Athanasium Edessæ agens,ter datis literis ad se accersit,597,d.598,a.b.635,c d.650,C. (literæ extant,597,598,638,a.b.c.*& seq.*)
Comites etiam suos intimos Athanasio scribere iubet,637,E.
Constantem quoque fratrem rogat ut Athanasio veniam discedendi concedat, 597,d.637,d. mittit pro eō & presbyterum 598,b.637,b. & Diaconum, iubens iter accelerare, 598,c. 637,d. Alexandrinam quoque sedem annum integrum ipsi vacuam reseruat, 637,d
Athanasium venientem ad se benignè excipit, 599,e. 637,e. 650,c. ac per edictum publicum Alexandriæ restituit, 597,c.637, e. (edictum extat, 599,e.f.) omnia quoque hactenus contra eum acta promulgataque irrita facit,600,a.638,a.b. (edictum extat, 638,c.) Clericos Alexandrinos etiam priore immunitate donat, 600, b. Athanasium Alexandrinis commendat. 600,c.d. mandatque ut eum volentes libentes recipiant, *ibid.* præfectis imperat, ut inobedientes puniant, *ibid.*e.f. denique mittit Eusebium decurionem qui acta publica contra Athanasium confecta aboleat;quod & præfecto Ægypti reliquisque mandat, 601,a.b
Constantius Imper. post mortem Constantis fratris scribit ad Athanasium, seque illum pari gratia,qua ante, complexurum denūciat,529,c.636,e. ac scribit non semel tantum,sed ter, 653,f. epistola extat,536 d.e. 638,e. (*sed valde dissimiliter, fortassis ideo, quia duplex de Latino translatio*) in qua Athanasiū Patrem appellat, 537,a, 638,f. quamque misit per Palladium Palatii Magistrum, & Asterium Ducem Armeniæ,536,d.
quibus etiam dat in mandatis, ut videant, ne quæ insidiæ Athanasio struantur, 653,f. f.654,a
verum Magnentio sublato, ab Eusebianis irritatus nouam rursum contra Athanasium & Orthodoxos persecutionem exorsus est,636,c.637,*toto & seq.* 641,e.f. & quidem Maximiani aui materni longe crudeliorem,647,a.b.649,b.600,a
Arelati ergo & Mediolani omnia ex Arianorū sententia agit, 641,f. mandat præfecto Ægypti, ut frumentum Arianis, non autem Catholicis distribui curet,*ibid.* licentiam dat unicuique iniuriandi Athanasiū & Catholicos, *ibid.* minatur Iudicibus prouinciarum nisi Arianis communicent, 641,f.642,a.c. iisdem mandat ut homines ad Arianismum cogant,642,a.c.
Episcopis autem ut vel Arianis communicent & Athanasium damnent.642,a.b.c.*& seq.* 643,e.f. vel in exilium eant, 642,a c. 643,e.f. plebibus etiam Orthodoxis,plagas, ademtionem bonorum, omnemque vim & iniuriam minatur, 642,b. Episcopos aut minis, aut pollicitationibus ad defectionem inducit, 642,d.e. nullum Episcopum domum dimittit, aut etiam ad se admittit,qui prius Arianismo non subscripsisset,642,d.e
post Paulinum Treuirensem, Eusebium Vercellensem, Dionysium Mediolanensem, Luciferū Caralitanū Episcopos 645,d in exilium mittit, 539,c.547,e.f.644,a
item Fortunatianum Aquileiensem, Vincentium & Heremium Thessalonicensem, 539.c
(*innumeram pene seriem aliorum, vide supra sub titulo* Ariani) quòd Athanasium damnare nollent,539,c.643,e
à quibus grauiter admonitus, 643,f.644.a. nihilo melior est factus,644,a
Liberio etiam Romano Episcopō mandat ut cum Arianis consentiat, 644,645,*& seq.* donis etiam per Eusebium Eunuchum ad id sollicitās, 644,645. eum vero non obedientem donaque recusantem in exilium mittit, 645,e.f. 646,a. mandato misso ad Præfectum Vrbi, 645,f. prius tamen masculè à Liberio obiurgatur, 646,d.e. cui Felicem Arianum substituit, 666,b.c.
deinceps Osium Cordubensem Episcopū ad se euocat, 648,b.c.d.e. mandatque ut Arianis, & damnationi Athanasii subscribat,648,e.f. sed ab Osio persuasus hominem domum remittit, 648,e. sed rursus incitatus ab Arianis idem Osio imperat, 648.e.f.649,a illo autem rescribente, seque id facturum negante, 649,a.b *& seq.* (epistola extat,*ibid.*) iterum eum ad se euocatum annum Sirmii secum detinet, 651,c.d. atque ad extremum plagis & tormentis ad subscriptionem cogit, 547,f.626, c.d. 651,c.d
Tandem denuo in Alexandrinos & Athanasium rabiem vertit, 652,a. Athanasii restitutionem sibi inuito extortam dicens, 652,f. alias etiam triuole se à periurio cōtra Athanasium commisso excusans. 652,f. 653,f.654,a.b. mandatum de persequendo & necando Athanasio ad Ducem & milites per Notarios & Palatinos mittit, 652,c.727,c. (extat id mandatum, 540,f. *& seq.*642,a.*& seq.*) qui quid egerint vide in Syriano. Alexandrinis etiam mandat ut Athanasium usque ad mortem persequātur, nisi se hostē experiri velint, 652,d.655, b.c.
Ethnicis etiam libertatem idololatriæ pactus per eos Orthodoxos persequitur, 655, b.c.d.*& seq.*
Frumentium Episcopum Auxumeos extremè persequitur, 640,d.642,a.*& seq.*
Breuiter:ex sola Ægypto & Libya 90, Episcopos suis sedibus pellit,539,d. *vide plura in* Arianis.
ad extremum ut omnes Orthodoxos opprimat Synodum Oecumenicam Nicæam Bithyniæ cōuocat, 670,c. sed mutato consilio post eam in duas Ariminensem & Seleucien sem discerpsit, *ibid.* (quæ autem utrobique acta, vide suo loco.)
Synodi Ariminensis legatos Episcopos 20. cum literis Synodicis ad se missos,petentes Synodi nomine exules restitui, Synodum dimitti,eiusque acta confirmari, 677,b.c.d. *& seq.* diu detentos ad se nō admisit, causatus expeditionem bellicam. 716,b. eosque Adrianopoli suum reditum expectare iussit,716,c. Synodum quoque legatorum reditum expectare mandans, *ibid.* (epistola eius ad Synodum extat,716,b.) cui Synodus priora postulata repetens respondet, *ibid.d.& seq.*
Constantius ad mortem usq; pro Arianis depugnauit,698,b.c.d nullis Episcoporū siue precibus,siue adhortationib. flecti potuit, quo minus orthodoxos persequeretur,643, d.e.f. 644,a.646,d e. 647,a.650,e.f. 651,a.
Eunuchis negotia Ecclesiastica regenda cōmittebat, 646,c.d. Ecclesiastica iudicia ad se in aulam reuocabat,666, d.667,d. mandata sua pro canone haberi volebat 647,e. 666,e. Accusatoribus Orthodoxorum deficientibus ipse accusabat, 666,d
Constātius Imp. Arianos appellat πρώτους τῆς σοφίας ἐξηγητάς, *id est*, primos sapientiæ expositores. καὶ τῶν ἐξηγητῶν τοὺς ἄκρους, apicem expositorū siue doctorum, 541,C. laudat Georgium Cappadocem hominem sceleratissimum, 541,d. Athanasio dat veniam proficiscendi in Italiam, 535,a. eundem vocat impostorem,541,a. præstigiatorem,541,a. præstigiatorē,541,b. cerdonibus similem, *ibid.* eundē criminatur quod fugerit, 541,c
Constantius Imp. paulo ante mortem ab Euzoio Antiocheno Episcopo Ariano baptizatus,698,d
apud Constantium Ariani accusant Athanasium quod fratrem Constantem contra ipsum concitare voluisset,,525,d. *vide supra*

Supra plura in Athanasio.
Constantio obiecta crimina & in eum dicta scommata ab Athanasio, 653, a. *& seq.* 661, c. f. 662, a. *& seq.* 665, c. 667, c. d
Consubstantiale, vide ὁμοούσιον.
contraria simul esse non possunt, 6, a
conuertere homines animas non est humanum opus, 2, a. 79, a. b. sed Dei solius, 37, c. 47, e. f. 78, f. 805, b. qui id non apparenter in cordibus hominum operatur, 37, c. 60, d
ad Conuertendos homines cur Deus verbo & hominibus utatur, 48, a. *& seq.*
Coptus ciuitas Ægypti, 612, a.
Copti Episcopus factionis Meletianæ Theodorus, 612, a
Corax Syracusius inuentor Rhetorices, 16, c
Corinthi Episcopus Epictetus, 453, b
Corinthiaca Ecclesia ab Apollinaristis & aliis hæreticis vexata, 460, e. f
corpus aliquod viuere dicitur cum mouetur, 28. b. moritur ob animæ discessum, *ibid.* a mouetur ab anima, *ibid.* non ratiocinatur, *ibid.*
corporis resurrectionem Ethnici credere non potuerunt, 77, c
corpora interfectorum Ariani reddere noluerunt, ne ipsorum facinora manifestarentur, 548, c.
corpus siue caro Christi quid dicatur in scripturis, 506, d
corpus à λόγῳ, Deo Verbo assumtum, 37, e. 40, a. 42. d. 238, 239, *& millies.*
non apparens tantum, 42, f. 50, e. 220, a. 454, d. 457, d. e
non phantasma corporis, 42, f. 220, a. 275, c. 454, c. 457, d. e
nõ alienum aut alterius naturæ quam nostra sunt, 42, f. 236, a. 241, c. d. e. 336, c. 454, c. d. 457, d. e
non inanimatum, 450, e. f. 489. f. 490. 854, c. *& seq.*
non ἄλογον, irrationale siue carens anima rationali, 450, e. f. 489, f. 490, a. 491, 492, *& seq.*
non ex essentia Deitatis sumtum, 454, c. d. 458, b. c
non ex Deitate in carnem mutata factum, 454, c. 455, e. f. 456, a. *& seq.* 457, 458
non ὁμοούσιον, eiusdem essentiæ vel substantiæ cum Deitate, 454, c, d. 455, d. 485, 486, 487
non coæternum Deitati, 454, e. 482. a
non increatum, 479, e. 480, d. e. 481, a
non immutabile siue ἀναλλοίωτον, 480, d,
non exæquatum Deitati, 482, a. nec ullo modo comparandum cum illa, 751, a
non præexistens unioni cum λόγῳ, 481, a. b
sed nostrum, nostræque naturæ, 43, a. b. 52, e. 65, e. 192, d. e. 234, c. 235, f. 236, a. 241, c. d. e. 281, d. e. 294, c. d
idque verum ac naturale, ut fuse probatur, 456, 457, 458
quod nisi humanum esset, liberari non poteramus. 241, b. c
omnia nostra habens excepto peccato, 48, d. 52, d. 91, d. 129, a. b. 192, d. e. 194, a. 275, b. c. 397, d e. 456, b. *& seq.* 470, f. 497, a. b. 797, f
seruum, 193, f
mortale natura sua, 52, e. 61, e. 454, d. 790, e. 791, a
palpabile, visibile, 480. e. f. 482, d.
quod non possit esse ἀόρατον inuisibile, 482, d
omnis maculæ & peccati expers. 43, d. 470, f. 497, a. b. 499, a, *& seq.* 500
idque ex virgine incontaminata assumptũ 43, a, 52, e. 394, d
in ea ab ipso λόγῳ Deo Verbo creatum, 43, a. 50, c. d. 193. e f
sibique unitum, 275, c. 277, b. 481, b
gestatum (φορούμενον) 53, f. 274, e. 281. d. e.
proprium factum, siue ἰδιοποιούμενον, 43, a. 50. E. 71, d 274, d e. 443, e f
natum vero naturali partu, 456, d. e. 491, f.
non compleuit diuinam Verbi hypostasin assumtum, quasi ante incompletam, 521, a
nec aliquam fecit accessionem ad Deitatem, 459, b. c
corpus illud verum fuit, quia natum, nutritũ, circumuolutum fasciis, passum, mortuum, sepultum, tactum, 456, a. *& seq.* 457. a. *& seq.* 458, a. vere passum & mortuum, 458, d. e. *& seq.* cum esset in sepulcro, non erat in inferno, 457, a. b. 470, c. 475, d. 488, c. 491, c
sanguis ex eò effluxit & aqua, & cur, 491, d. e. 801, b. c. derelictum ab anima in cruce, 491, f. 505, d. non fuit cum anima in inferno, sed in sepulchro, 457, a
corpus illud ipsum, quod natum, quod passum, quod mortuum, etiam est à mortuis excitatum, 57, c. 457, f. ab excitante Deitate vnita, 234, e. 397, d. e. 437, f. 459, c. e. f. 465, b. c
id ipsum ascendit in cœlos, 286, d. quomodo & nos olim ascensuri, *ibid.* in cœlos, in quibus non erat ante ascensionem, 466, b. c. in quibus existens visus est à Stephano, 333, b
Corpus Christi est πανσεπτον, omni cultu & veneratione dignum, 334, c. προσκυνητόν, *ibid.* adoratur non peculiari à Verbo adoratione, 331, c. 333, a. b. 482, e. f. 483, a. habet gloriam inexplicabilem, 493, e
corpus à λόγῳ, Deo Verbo, in quem finem assumtum, 52, a. b. *& seq.* 53, a. *& seq.* 54, a. *& seq.* 196, c. d. 228, c. f. 237, c. d. 238, c. d. 240, d. e ex unione magna accepit gratiæ dona, 281. e. 459, c
corpus Christi appellatur ναὸς τοῦ λόγου, templum Dei Verbi, 43, a. dicitur ὄργανον, instrumentum Deitatis, 43, a. d. 54. d. 70, 71, 72. *aliquoties*, 274, d. 277. c. 290, d. eò quod per id, & in illo Deitas operetur, 274, e. 275, a. b. at quomodo, vide 275, a. b. *& seqq.* 281, d. e
corpus Christi vocatur κυριακὸς ἄνθρωπος, homo Dominicus, 394, c. 396, a. b. vocatur aliquandò Christus, 323, d
sed non est Christus alius à λόγῳ, 322, 323, 324, *totis.*
corpus Christi exaltatũ accepit nomen quod est supra omne nomen, 465, e. f. 471, a. 504, b
μεταλαμβάνει τῆς θεότητος, particeps est Deitatis, 43, c. quomodo vero, 71, d. e
ἐθεολογήθη, Dei appellationem accepit simul cum λόγῳ, 466, a. ἐθεοποιήθη, Deus factum est, 275, e. 286, f. est λογωθὲν, *vt ita dicam*, Verbificatum, 276, c. factum est θεὸς λόγος, Deum Verbum, 466, a
at quomodo, 275, e. 286, f. ut scilicet propria sibi non amiserit per unionem, 337, b. 462, b. nec cesset esse caro, siue ante siue post ascensionem Deificata, 463, d. nec Deitati exæquetur, 482, a
corpus Christi non ægrotauit, nec debuit ægrotare, 53, e, f. 54, a. b *& seq.* virtute Deitatis à corruptione præseruatum, 43, c. d. 52, e. 61, d. e. à morte non consumtum, & cur, 791, a. b
corpus diuidens à Verbo irritum facit Mediatoris officium & beneficia, 333, a. 334, D. illud Verbo exæquans impius est, 482, a. similiter qui id æternum esse asserit, *ibid.*
corpus Christi primitiæ Ecclesiæ, 471, a
corpus Christi Deitati coæternum dicebant Apollinaristæ, vide ibi, & de eò Marcionis & Manichæorum deliria, vide suo loco.
corpus Christi cibus non corporalis, sed spiritualis, 771, f. 772, e. participatur à nobis etiã in hac vita, 474, a
omnibus de se participantibus vitam æternam præstat, 90, a. 474, a. est *enim* Spiritus viuificans, 474, a
corpus Christi Deitati nec æquale, nec ullo modo comparandum, 791, a
corpus Christi nobis consubstantiale dicens non inducit quaternitatem personarum in Deitate, 458, e, f. 459, a, *& seq.*
corporis propria negans negat Verbum carnem factum, 337, b. ea tollens Manetis phãtasiam inducit, *ibid.*
corporis siue humanæ naturæ Christi Deus, est ipse Pater, 784, d. e. 385, a
omnia corpori suo data, dabit Christus in futura vita electis beatis, 471, b. c
corpore siue humanitate Christi, à λόγῳ diuisa, nulla fieri potuit humani generis redemptio, 333, a
corruptio resurrectione Christi deleta, 54, b. c. d. in hominibus iam locum nullum habet propter eum, qui in hominibus habitat, 43, c. d
Cosmas Episcopus Africanus interfuit synodo Sardicensi, 596, f.
crapula & otio dæmones delectantur, 825, d
creare dupliciter in scripturis accipitur, 408, e
creare quomodo homines dicantur, 221, 222, 408, E
creare est ex nihilo aliquid facere, 18, e 39, a
nullius est creaturæ, sed solius Dei, 87, d 206, f. 720, b 723, a
creare & gignere non est idem, 89, a. *& seq.* 231, f. *& seq.* 232, a. *& seq.* 333.
creari & creaturam esse aliquem non est idẽ 221, 222, 221, *fusè.*
cur non creauerit Deus ab æterno mundũ quærere, furiosorum est, 158, a
de creatione Ecclesiæ Catholicæ doctrina & confessio, 39. a
creator & artifex quid differant, 38, e
Creatorem Solis & mundi oportuit esse Deũ 2, b & quidem unum tantum, 32, 38. *pr.*
creatura omnis Dei serua, 193, f
nulla adoranda, 204, a. b. 262, f. 263, a, 331, c. 332, b. 508, a
nulla inuocanda, 259, 260. a
cum in nullam creaturam credamus, 218, b & omnes indigeant Dei gratia, *ibid.* c
nec ulla aliam (*ex se scilicet & absque Deo*) iuuare possit, *ibid.*
& creaturam σέβεσιν, colere honore Deo competenti idololatria sit. 126, a. *vide plura in* Idololatria.
imo eam adorare Arianorum & Ethnicorũ sit, 331, c
creaturæ similes Deo esse non possunt, 150, c. d. 159, e. 216, e. 218, c. 258, f. 265, d. 396, b. c. 722, d. e
nõ possunt Deo exæquari, 148, e. 159, f. 266, e. 367, b. c. 396, b
non sunt Dei propriorum capaces, 341, a
non possunt habere eandem cum Deo ἐνέργειαν, operationem, 368, a. b. c. *& seq.*
nequeunt creare, 189, e. f. 202, c. d. 720, b. 723, a
non possunt esse æternæ, 144, c. d. *& seq.* 158, a. 231, a. b. 723, a.
non omnipotentes, 339. d. 341, a. 723, a
ut nec omnipræsentes, siue omnibus in locis, 365, d. e
nec immutabiles, 339, e. 341, 365, a. 723, a
non habent potentiam viuificandi, 362, e. f. non sanctificandi, *ibid.* c
creatura nulla eiusdem gloriæ particeps cum Deo, 204, a. *& seq.* 447, c
creaturæ omnes ferre possunt meram Dei manum, 206, a. *& seqq.*
creaturæ omnes etiam à Deo Patre creatæ, nõ autem à solo Filio Patre excluso, 205, c. *& seq.* 206, a. *& seq.*
creaturæ quomodo Deo coniunguntur, 305, b. c
creaturarum unaquæque alterius ope indiget, 207, d e. 239, c 240, c. d. 334, d. e
creaturarum ordo & harmonia docet esse Deum, 29. 30, 31. 32.
creatura nulla poterat genus hominum saluare, 239, b. 334, e. f. 336, f. 337, a
creaturam esse & Filium Dei esse quid differant, 157, e 158, a. *& seq.* 230, d. 231, a
creatus esse quomodo dicatur Christus, vide in expos. dicti Prouerb 8. Dominus creauit me, *&c.*
creati in Christo qui, 212, c. 229, 230.
credere, credentes, *& c. vide* Fides, Fidelis.
Cretenses Iouem Regem suum pro Deo coluerunt, 8, d
Saturnum puerorum hostiis placabant, 21, c.
Crispinus Episcopus Patauii. 526, b. interfuit Synodo Sardicensi, 597, b
crocodilum quidam Ægyptiorum pro Deo habent: quidam vero abominantur, 20, b
Cronius Episcopus Metoles Ægypti, Meletianus, 612, b

ab Alexandro Alexandrino in cõmunionem receptus, *ibid.*
crux pro morte crucis & passione Christi, 808, D.E. 809, A, 810, A
crux mortem in triumphum duxit, diabolumque sustulit, 805, C.
crux adoranda & in ea gloriandum, 808, E. 809, B. 810, A
crucem Christi Ethnici rident, 1, C. 62, D.
eius virtus totum orbem complevit, 1, C.
per eam Dei cognitio manifestatur, 1, C.
crux non noxa sed medicina creaturæ, 1, C.
crucis aduentu omnis idololatria cessauit, 1. D.
eius signo omnia dæmonum spectra pulsa, *ibid.*
crucis signo omnis magia & veneficium cassatur, 61, B. 75, C.
crucis trophæo utimur cõtra diabolum, 463. A.
cuculla lacinias habere non debet, 827, C
Cucusa Cappadociæ in desertis Tauri montis, 630, C
eo exulatum missus Paulus Constantinopolitanus, *ibid.*
Cues, vide Muis.
cultus æqualibus æqualis: contra vero inæqualibus inæqualis debetur, 375, D. E
cupiditates ortæ in homine ex contemplatione & admiratione sui & rerum terrestrium, 3, B. C. D. versæ in habitum ex crebra usurpatione, *ibid.*
Cupido pro deo adoratus, 8, C
curiosus Imperatoris officii nomen 613. E. F. 616, A. 857, A
Cusæ ciuitas Ægypti, 612, a eius Episcopus Meletianus Achilles. 612, A
Cymatius Episcopus Palti Cælesyriæ, 452, B. 547, A. 629, E. ab Arianis in exilium actus. 547, A. 629, E
Cymatius alius Episcopus Taradi vel Antaradi, 629, E. ab Arianis in exilium missus, 629, E. interfuit Synodo Antiochenæ, in qua Paulinus Episcopus electus, 452, B
ei Synodus Alexandrina epistolam inscribit, 452, B
Cynus superior ciuitas in Ægypto, 612, A. eius Episcopus Coluthus Meletianus, 612, A
Cynus inferior ciuitas Ægypti; 612, B. eius Episcopus Hermæon Meletianus, *ibid.*
Cypriorum Episcoporum catalogus qui Synodo Sardicensi interfuerunt, 587, B. C.
Cyprianus Episcopus Africæ interfuit Synodo Sardicensi, 596, E
Cyriacus Episcopus prouinciæ Mysiæ scripsit contra Arianos, 122, F
Cyrius Episcopus Berrhoeæ Syriæ. 547, A. 629, E. ab Arianis in exilium actus, 547, A. 629, E
Cyzici Episcopus Germinius, vide in Germinio.

D

Dæmones pro diis ab Ethnicis culti, 45. D. 60, E
dæmones nomine Christi audito fugantur, 60, E. 62, A. alios dæmones eiicere nequeunt, 78, E
dæmones Christiani moribus & virtute debellant 78, D
dæmones Christum adorant, 62, B. C.
Angelorum figuram assumunt, 287, B.
fugantur signo crucis, 74, D. E
item nomine Christi, 60, E. 75, B. C.
dæmones diabolo obediunt, 56, B. in imo aëre vagantur, *ibid.*
dæmones saluandos olim Origenes docuit, 391 B
dæmones delectantur ocio & crapula, 825. D.
dæmones cedunt Apostolis, 781, B. C. Christo si mortuus adhuc esset non obedirent, 62, A. B. profligati per mortem Christi, 77. A. olim inani specie ludificabant homines, 74 C. D
dæmonum insidiæ patefiunt, ubi Christi nomen vel fides dicitur, 60, E. 74, C, D
Dalmatius Censor Antiochiæ agens, 607, C
ei causa Athanasii à Constantino Magno iudicanda commissa, 607, C
Damasus Episcopus Rom. 717, C. 724, F. Synodum celebrat Romæ, 717, C. 724, E. in qua Ariani damnantur, 717, C. E. F. 724, F
nominatim Auxentius, 724, C. Vrsacius 717, C. E. 724, F. Valens. *ibid.*
Damaso pro damnatione Arianorum Synodus Alexandrina gratias agit, 724, E. scribit etiam ad eum accusans Auxentium, *ibi.*
Danaë à Ioue compressa, 11. B
Daniel Propheta vixit sub Cyro & Dario, 671, F.
Danielis libro tribuitur & hymnus triũ puerorum, 341, D. item historia Susannæ, 144, E. 377, B. 743, F
Daniel à Deo ipso sapientissimus dicitur, 515, A. omnibus Chaldæorum disciplinis fuit instructus, 514, F. ieiunat, 825, B
Danius Episcopus (fortè Dianoeus, de quo mentio apud Sozomenum) 575, F. Eusebianus siue Arianus, 575, F. interfuit Synodo Antiochenæ literasque ad Iuliũ subscripsit, *ibid.* ei inscribuntur Iulii literæ, *ibi.*
Datianus Comes magnæ authoritatis apud Constantium Imp. 637, E. Athanasium per epistolam hortantur ut ad Constantium ipsum vocantem veniat, 637, E
Datyllus Episcopus Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi, 596, F
Dauid Rex filius Iessæ, 64, C. obtinuit regnũ iam trigenarius, *ibid.* E. Moabitas & Syros bello pressit, 65, A
Dauid Rex variis modis Christi regnum & passionem præfigurauit, 840, C. *& seq.* 841, A. *& seq.*
Dauid domi mortuus, 65. C. D
Dauid fugit ad Abimelech sacerdotem, 84, D. à Saule persecutionem passus, & ab Absalone filio, 840, E. 841, A
Dauidis reliquiæ apud Iudæos seruatæ, 197, E
Debita nostra à Christo persoluta, 52. D. E. *& seqq.*
Declopetus Episcopus Gallus interfuit Synodo Sardicensi, 596, D
Decreta Dei æterna, 246, A. *& seq.* executio autem eorum fit tempore destinato, 246, E, F
dedicatio templi Hierosolymitani, 621, B. 686, A
ad dedicationes templorum conuocati Episcopi, 621, B. 686, A. B
Deificantur etiam homines, 165, D. E. 166, A. 223, D. 277, C. 332. D 363, E 364, E. 445. D, (*videtur autem significari glorificatio, ut colligitur ex* 286, E. 289, F. 290, C)
Deificatur lignum, aut alia materia hominũ artificio, 12, A. D
Deificatus homo Christus, 241, C
carnem suam Deificat, 276, E.
Deipara dicitur Maria virgo, 261, D. 273, C. 275, F. 276, A. vide infra plura in Theotocos.
Deitas nõ potest demonstrari rationib. (*scilicet humanis*) 360, D. E. C
Deitas est indiuisibilis, 516. B
uniuersa est, ut in Patre, sic etiam in Filio, & Spiritu sancto, 513, A. B. est una tantum, non tres, 422. F. *& seqq.*
Deitatis in tribus personis unum est εἶδος forma siue species, 262, D
de Deitate participare nulla res potest, quæ ipsa Deus non est, 146, F. 147, A
DEVS vnus tantum, 5, D. 255, C. D. 469, E. F. quomodo, 253, 254, 255, 256, 257, 302, B. 374, C. *& seq.* & unum tantum esse, probatur ex rebus creatis, 32, 33 *pr.* nec possunt esse duo Dii eiusdem potentiæ, 5. E. F. neque contrarii, 6, A. B
Deus non est author mali siue malitiæ (κακίας) 5, B. B. 499, E. F. sine tamen eo nihil fit, 5. F
Deus quid sit comprehendi non potest, sed quid non sit, 627, A. nullius rei indiget, 23, D. nemini inuidet bona, 34, *pr.* B. non compositus ex partibus, *ibid.*
Deus creauit hominem ad imaginem suam. 2, D. 39, C. contemplatorem gnarumque rerum creatarum, 2. D. sui cognitionem ipsi indens, 2, D. volens eum in eo statu permanere, 3, A. 39, D
Deus omnibus ubique creaturis præsens, 42, D 49, E. F. 50, B. C. 73, B, C. 104, E. F. 468, B, 397, C. 513, D. extra tamen omnes creaturas existens, 49, E F. 50, B. C. non coextensus creaturis, 514, C
Deus mentiri non potest, 41, D. nulli omnino creaturæ est comprehensibilis, 106, D. 107, C. D
Deus creator non esset, si ex præexistente materia res creatas fecisset, 38, E
Deus longissimè abest à creaturis, & etiam nõ abest, & quomodo utrunque verum, 261, B. C.
Deus non omnia facit quæ potest, 239, D. quodque non omnia facit, impotentia non in ipso, sed in creaturis est, 158, A
Deus illuminat quos vult, 147, D
Deus cur non creauit ab æterno, 158, A. *& seq.*
Deus cur noster Pater, 315, C. quomodo & cur dicatur homines genuisse, 232, A. B. C. *& seqq.*
Deus quomodo gignat, à nulla creatura inuestigari potest, nec debet, 214, B. C. 409. *& seqq.*
Deus ubi sit, & quantus sit, quærere insani est, 214, B. C
Deus cognoscitur, quod Deus sit ex propriis suæ essentiæ, 341, A
Deus non est compositus ex Patre & Filio, tanquam partibus, 512, A
Deus factus aut creatus non est, aut datur, 195, C. 262, D. E. 485, D. nec adorandus. 262, D. E. F. 263, A. B
Deus cur dicatur fidelis in scripturis. 190, C. D. 192, D. E. 193, A. cur verax & quomodo (*sicenim Gr. sonat*) 782. E. quomodo dicatur iurare, 781, B. *& seq.* quomodo dicatur exaltari, 517, A. *& seq.*
Deus Magnus etiam est ipse Filius, 383, C.
Deus cur legem non de cœlo, sed de Sina per Mosen promulgarit, 240, A
Deus dator fidei & dominus, 784, C
Deus omnia in omnibus quomodo erit in futura vita, 476, F
Deus præ omnibus genus humanum misericordia prosecutus est, 39, C. poterat absq; incarnatione passione, &c. Christi, genus humanum liberare, 239, D E. præsidet ecclesiis, 592, A
Deus olim in sola Iudæa cognitus, 181, E
Deus malus non est, nec esse potest, 6, A
Deus non respondet per simulacra, 17, C
Deus non ideo interrogat quod nesciat ante. 281, F. 288, A
Dei natura nullo intellectu comprehensibilis. 106, D. 107, C. D. 327, E. 360, D. E F. eam inuestigare velle audax facinus, 327, E. 329, A. 357, F
Dei solius est esse omnipotentem & creatorem, 206, D. 217, D. 339. D. 723. A. B
solius est esse immutabilem, 339, E. 480, D. E. E. 723, a
solius est esse æternum, 1443 C. D. *& seq.* 158, A. 231. A. B. 723, A. B
solius est esse increatum, 480, D. E
solius est remittere peccata. 239, D
solius est liberare a morte, 42, B. C
solius est hominis mentem (*scilicet intrinsecus*) docere, 805, C
Dei bonitas pati non poterat hominem in corruptione manere, 41, D. E. 42, A. 46, C. D
Dei generatio alia quam hominum, 153. B. 155, D
Dei voluntas sufficit, ut res aliqua fiat, 187, C 208, F. 209, A. F
Dei consilium stabile & ineõmutabile, 785, D
Dei cognitio sufficiens in scripturis, 357, E. F
Dei sunt quæ à fidelib. præstantur opera præclara. 805, A
de Dei essentia vel natura participare nihil potest, quod ipsum Deus non est, 146, F. 147, A
ex Dei potentia non quæuis concludẽda, 139. D E
Deo tur tribuantur membra humana in scripturis, 319, A. *& seqq.*
Deo coniungimur per Sp. sanctum, 269, D. E. 270, A. B. cum proficimus, 305, C. D
Deo creaturæ exæquari non possunt, 148, B. 159, F. 266, F. 367, B. C. 396, B
nec similes fieri, 150, C. D. 159, E. 216, E. 218, C. 258, F. 265, D. 396, B. 722, D. E
Deum aliquem esse, qui sit præter res omnes creatas præclarè ex ipsa rerum natura demonstratur. 29, 30, 31, 32. eundem unum esse probatur ex rebus creatis, 32, 33, *pr.*
Deum cognoscere homo per se solus potest, nec alio ipsi quam seipso ductore opus est, 25, D 143, D. & tamen Deum intellectus nullus comprehendere potest. 106, D. 107, C. D. 211, D. 250, A. B. & potius quid non sit, quam quid sit cognoscitur, 627, A. quæ quomodo concilianda esse videantur, vide 211, D
Deum Patrem per Filium omnia creasse, & non alium

non alium quendam Deũ Marcionis probatur,38,F.49,A
Deum Patrem appellare quantum differat ab eo si quis eum Creatorem appellet, 426,C
Deum dicere peccati esse authorem horrenda blasphemia est, 499,E.F
Deum asserere in seipso passum esse, hæresis est omnium impiissima, 486,C
Deum creatum inducere Arianorum est, 262, D.E.485,D. & Ethnicorum, 262,A.B. quẽ etiam adorare nefas, 262,D.E.F.263,A. & seqq.
de Deo non ex sensibus humanis, aut secundum modum rerum creatarum sentiendũ, 273,D,358,A.713,E
de Deo quæ humana in scripturis prædicantur,aliter quam de hominibus accipienda., 153,A. & seq.155, D. 357, A. & seq. 377,F.488, D.E.F.409,A.511,C.D
de Deo extra Scripturas non loquendum,357 E.F.358,A & seq.359,A.B
de deo & rebus diuinis non quærendũ quomodo hoc vel illud fieri possit,ubi Dei verbum est,sed simpliciter credendũ, 519,E.F.
de Deo hominum attributa in scripturis dicuntur,ut per ea nobis res supra naturam declarentur, 377,F
de Deo quæ dicimus, similibus egenis adumbramus,327,F
ex Deo cur dicantur esse omnes creaturæ, & quo sensu,415,D.E & seq.
ex Deo quomodo dicatur esse Filius à Synodo Nicæna,435,C.D. & seq.
in Deo nulla est qualitas,303,B.C
Dii ex gratia dicti,non de natura Dei, sed de gratia participant, 164,C.D
Dii gentilium. vide Ethnici.
Dii non possunt esse duo aut plures eiusdem Potentiæ,5,E.F. neque contrarii, 6,A.B
Dii non iidem omnib. gentibus fuerunt,19,E. & seq. sed tot fere quot loca, ibid. per imagines oracula promunt,17,A.B. non possunt esse plures uno, 33,& seq.
Dii unde originem sumsere,9.D.E.10,B.C
qui & quales Dii fuerint vide Ethnici.
Dii edicto Thesei quidam habiti, 9,C. item Senatusconsulto Romano,8,F. alii aliis sacrificantur, 20. D. E. quando contemni cœperunt,73,E. & seq.
Deorum certamina irreconciliabilia,11,C. flagitia & adulteria,10,E.11,D. & seq.21,E genera, 19.E. & seq. inuenta, 16,A. non sunt nomina fictitia,14,B. laudes vanæ, 19,B.C.D
Deorum cõditores decebat potius esse Deos, 9,A
deos qui primi confinxere, non crediderunt eos esse deos,14,C
deos tres dicere, dogma est Diabolicum,à Marcione inuentum,422,A
deos duos asserunt Manichæi, unum bonum alterum malum,493,C.D
deos non facit artium inuentio. 16,B. & seqq.
Demetrius Diaconus Mareotes, 607,C
Demetrius presbyter Mareotes, 615,E
Demophilus Episcopus Arianus, 674,B.675,E interfuit Synodo Ariminensi, 674,B obtulit cum reliquis Arianis Sirmiense symbolum Semi-Arianum, quod habebat Coss.asscriptos,674,C idque ab omnibus siue ulteriori inquisitione probari,674,C. & omnibus Synodis præponi petiit, ibid. at à Synodo iussus Arianam hæresin execrari,id recusans,675, D.E.
ab eadem damnatur, 675,E
descensus Filii è cœlo quid? 517, D.E. vide in λόγῳ plura.
descensus Christi ad inferos, vide Christus.
Desiderius quidã Episcopus Gallus interfuit & subscripsit in Synodo Sardicensi, 596,D
diabolus suasor peccati,40,B.C.F. hæreticorum pater,114,C. hæresium omnium author,123,D. ei dæmones reliqui obediũt, 56,C.
non sua specie sed aliena homines tentat, 112,A.B.C
à fidelibus illuditur, 112,E. ipsi ne vera quidem loquenti credendum.113,A.B
dialecticæ inuentor Zeno Eleates, 16,C
Diaconi legunt in Ecclesia,558,F
Diana Thesei edicto pro dea culta, 9,C
Iouis filia ex adulterio,11,C.
inuenit artem venatoriam, 16,A
Diapius quidam Athanasio de Basilio Cæsariensi scribit, 734,C
ei respondet Athanasius, 734,C
Dicella locus in Ægypto, ubi & præsbyter Ammon,607,C
dicta secundum naturam rerum intelligẽda: non contra, 187,D.E
Didymus presbyter Thaphosireos in Ægyptó 607,C
dies Dominicus initium secundæ creaturæ, 764 C D
dies iudicii cur à Deo hominibus non reuelatus,287,C
ignoratusque à Christo quatenus homo, 279,B.C. 281,D. 282,D.E. 283,A.284,E.F. 285,A.B.286,C.D
dignitas inæqualis inæqualem etiam honorẽ & cultum habet,375,C.D
dilectus & unigenitus idem, 320,E.F.
dilectus cur dictus Filius à Patre,217,C
Diodorus Episcopus Asiæ,629,E.636,A ab Arianis in exilium missus,629,E.636,A
Diodorus quidam Episcopus interfuit Synodo Sardicensi, 596,C. (Hilario est Tenedi.)
Diogenes notarius venit Alexandriam,536,B missus à Constantio cum mandato de persequendo Athanasio, 652,C
Diognius, (fortasse Theognis) Arianus interfuit Synodo Tyriæ, 570,E. esse autem Theognim apparet ex col. 581,C. ubi Theognis appellatur. Missus ab eadem in Mareoten,quid ibi egerit vide in Eusebianis & in Theogni.
Diomedes vulnerat Martem & Venerem, 11, C.
Dionysius,vide Bacchus.
Dionysius Comes,581,C.611,C.618.C præsedit Synodo Tyriæ, 581,C.618,C.619, A.B.C. ubi quid egerit, vide in Arianis,611,C. apud eum protestantur Ægyptii Episcopi de peruersitate iudicii,618,C. ad eundem scribit Alexander Episcopus Thessalonicẽsis de insidiis Athanasio positis,581,C.619,A. eiusdem scriptum ad Eusebianos.619,C. quo eos hortatur,ut rem iustè agant,619,C.D
Dionysius Episcopus Mediolani,547,D.643,D 666,A. homo pius,666,A. Metropolitanus Italiæ, 547,D.643,D. mittitur in exilium à Constantio quod Arianismo subscribere nollet, 547,D.E.643,666,A. nec Athanasium damnare, 547,D. 643,D. eius locum occupat Auxentius,666,A. mascule Athanasium apud Constantium defendit, 643,D.666,E
Dionysius Episcopus, (Elidis Hilario) interfuit Synodo Sardicensi,596,D
Dionysius Episcopus Alexandrinus, 421,A. 428,& seq.707.A.B.& seq. doctor Ecclesiæ catholicæ,431,B. vixit ante Synodum Antiochenam primã, quæ fuit contra Samosatensem, 707,B. contemporaneus Dionysio Romano, ibid.
Dionysius Alexandrinus accusatus quod in epistola ad Euphranorem & Ammonium Sabellianos Episcopos τὸ ὁμοούσιον negasset,421,B.430,B.C.F.431,B. 433.A.C.434, F.435,C.443,B. à Synodo Romana conuentus per epistolam, 707,B.purgat se negans crimen obiectum, 421,B.C.430,D. 707.C.721,E. epistola de hac re ad Dionysium Rom.extat, 421,B.C.707,B.C. (ubi & alterius mentio) : complures enim eũ scripsse testatur Athanasius, 430,C.443,A
Dionysii Alexandrini apologiæ liber primus, 436,D.437,C.438,A. (confer cum 707,B. C.) secundus, 437,D.F.439.E.F.441.B.442, B. tertius,438,E quartus, 441,C
Dionysium Alexandrinum Arianí suæ fuisse sententiæ dicebant,428,A,C. quo i Athanasius tota illa epistola falsum esse euincit.
Dionysius Romanus Episc.435,D.707,B. vixit ante Synodum Antiochenam primam 707,B.
coætaneus Dionysio Alexandrino, 431,D. 707,B. Dionysium illum hæreseos apud se accusatum, ibid. admonet literis Synodi Romanæ sententiam complectentibus, 707,B. damnans Sabellianos, 435.D.E.
cui respondet Alexandrinus, 435,D.707,B. (epistola extat ibidem. ubi & mentio alterius epistolæ ad eundem.)
Dionysii Romani epistolæ contra Sabellianos fragmentum, 421,E.F. ubi tres deos negat,421.F.422,A. & illum non esse creaturam ait probatque,422,B
Dioscorus Episcopus incertus subscripsit in Synodo Sardicensi, 596,C
Dioscorus presbyter Mareotes, 615,E.
Dioscorus presbyter ab Arianis in exiliũ missus,548,F. 664,C. in Soinem. 664,C. (fortè is est cuius mentio,614,A)
Dioscorus Ægypti Episcopus ab Arianis Ecclesiã sua fugatus, 664,D. interfuit Synodo Sardicensi, 596,F.
Dioscorus alius Ægyptius Episc. interfuit Synodo Sardicensi,597,A
Diospolis ciuitas Ægypti,612,A eius Episcopus Ammonius Meletianus, 612,A
disciplinæ Dei supernaturales, 118.D. thesaurus Dei in nobis reconditus,ibid.
discipulus Euangelii fidelis quis, 114.D.E.
discipuli Christi contemnunt mortem,57,E.F
dispositio omnium rerum in natura ordinatissima prouidentiam & Deum prouidentem arguit,38,C
disputare cum hæreticis ad defendendam fidem,hæreticos conuincendos & infirmos stabiliendos licet,400,C.D
in disputationibus abüt peruicacia,83,D. ante omnia quid quisque defendere aut oppugnare velit ponendum, 83,D.E
cum hominibus pertinacibus non disputandum,401,E
Diues,id est, Deus cum esset Christus, factus est pauper,id est homo, 470,E,F
Diuinitas Christi, vide Christus & λόγος.
doctoris prudentis est accommodare se discentibus,431,D
Doctor animorum solus Deus,805,C.
doctrina,Christi quam potens, 76,D. nulla humana vi aut sapientia retardari potest, ibid.& seq. reliquis omnibus euanescentibus ipsa ubique adolescit, 80,B.C
doctrina deorum gentilium qualis, 23,E.F 24,A. & seq.
dogmata Ethnicorum de diis suis. vide Dii & Ethnici.
dogmata Arianorum; vide Arius & Ariani.
dogmata Manichæorum, Valentini, Basilidis, Marcionis, Apolinarii, &c. vide suo loco.
dogma Philosophorum de immortalitate animæ, 74,E.F
dominationes sunt ex secunda Angelorum hierarchia,821,C
dominica dies cur Sabbatho substituta,762.D
Dominus creauit me, quomodo intelligendum, vide in indice Locorum Prouerb.8
Dominus (id est Iehoua) Pater, Filius & Sp. sanctus, 372,B.C. & seq. 385, E.F. 470,A. B.C.D.475,D.E. & tamen unus tantum Dominus,373,A & seq.
Dominus qui est Deus est, 373,C.D. & seq.
Dominus gloriæ est ipse Deus, 463,A,470,B. C.
dominium Dei segregat Deum à creaturis, 375,B
Dominum ac Christum fecit hunc Iesum quomodo intelligendum, vide in Indice locorum S. scripturæ in Act.
Dominica templa dicta 532,D
Domitianus Episcopus (Asturicensis, ut ex Hilario colligitur) interfuit Synodo Sardicensi,596,C
Domnion Episc. Syrmii,629,E ab Arianis in exilium missus ibid.
Donatianus Episco. Gallus interfuit Synodo Sardicensi,596,E
Donatus Proconsul Thraciæ,547,B
dona gratiæ diuinæ non sunt æqualia Deitati,244,C. sunt irreuocabilia,270,B
Dracontius Episc. (paruæ Hermupoleos) in regione Alexandrina.452,B. ab Arianis in exilium missus,548.F.664,C.735, A.B.C in desertã penes Clysma, 664,C
Dracontius Episcopatum fugit, 735,A. unanimiter electus,735,C. eum prolixa epistola ut eum suscipiat hortatur Athanasius,quæ extat,735,& seq.
eadem de causa ad illũ etiam misit Hieracõ presbyterũ & Maximum lectorem, 740,A ab exilio redienstinterfuit Synodo Alexãdrinæ,447.E.452,C
Ducenarius,officii nomen, 616,A
δουλεία καὶ λατρεία pro eodẽ. 375,D
Dynamius Episc. Afer interfuit Syn.Sar. 596.E
Dyscolius Episc. Gallus interfuit Synodo Sardicensi, 596,D

ecclesia Catholica quæ,366,D est res inuicta, 520,a. ei præsidet Deus, 592,a
ecclesiæ catholicæ traditio quæ, 366,c
ex qua qui excidit Christianus non est, *ibid.*
ecclesiæ Catholicæ fides de Trinitate, quæ, 366,d.e
ecclesia super fidem fundata, 366,d 367,a
ecclesiæ hyems sunt afflictiones, 102.a. *& seq.*
non omnes in ecclesia sunt veri & sinceri Christiani, 102,b,c. *& seq.*
ecclesiæ à Constante Imp. donariis completæ, 528,C
ecclesia pro templo, vide templum.
ecclesiarum ministris immunitas à Constantio Imp. restituta, 600,A
ecclesiarum consensus, & communio, in Arianis refutandis, 640,D.E
ecclesiastici canones, 727.B. constitutiones, 643,F
ecclesiasticæ res à Laicis non tractandæ, 650, A. in iis canones Apostolici obseruandi, 576,D
edictum Constantii Imperatoris contra Orthodoxos, 636,A.667,A
efficacia mortis Christi, 805.806, *& seq.*
εἶδος siue species aut forma Deitatis in Patre & Filio eadem, 262,D
Elearchia Ægypti regio, 452,B
in duos Episcopatus diuisa, *ibid.*
quibus præfuerunt olim Agathus & Agathodæmon, *ibid.*
electio Dei æterna, 245,E.F.246,A. *& seq.*
in Christo, 245,246.
executio autem eius in tempore, 246,E.F
electio Dei nostræ salutis causa, 246,A,B
eleemosynæ sunt placatoriæ, 103,C
nos coniungunt, *ibid.*
elementa pro diis ab Ethnicis habita, 7,F
Elias monachus occultator Arsenii, 608,D E
Elias Episcopus Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi, 596,F
Elias alius Episcopus interfuit Synodo eidem 597,A
Elias adhuc alius Ægyptius interfuit eidem 597,B
Elpidius presbyter Romanus, 575,D.E.632,B
mittitur cum literis ad Eusebianos ut vocaret eos Romam ad concilium, 575,D. 632,B
quorum etiam responsum recusatorium refert, 575,D.F.632,B.C
Elpidius Episcopus Palæstinus interfuit Synodo Sardicensi, 597,C
interfuit & Synodo Hierosolymitanę, 602,
Elurion Episcopus Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi, 597,B
encænia templorum absque Imperatoris cõsensu celebrari non licet, 531,534.A.D
encænia precibus fieri solita, 534,D
ἐνέργειαι congruere debent agenti, 14,D
ex ἐνεργείαις cognoscitur agens, *ibid.*
Ephæstus Diaconus Mareotes, 615,E
Ephesi Episcopus Menophantus, 588,A. *vide in* Menophanto.
Epictetus Episcopus Corinthiorum, 453,B
scripsit ad Athanasium de hæresi Apollinaristarum, 454,B.C
ad eum extat Athanasii epistola contra hæreticos excellentissima, 453,B. *& seq.*
Epictetus Arianus, 666,B
eo in sceleribus & persecutionibus administrandis utitur Constantius, 666,B.C
& Georgius Alexandrinus, 666,B
haud scio an is sit, cuius mentio, 117,A
Epicurei mundum casu extitisse dicebant, 38, B.
refutantur, 38,C.D. *& seq.*
prouidentiam tollebant, 38,B
Ephraim Episcopus Thmueos Ægypti Meletianus, 612,B. ab Alexandro Alexandrino in communionem receptus, *ibid.*
Episcopi Cæsarem appellant, 530,C.568,A. 618,D.F
Episcopis à Cæsare nõ conceditur appellatio, 530,C. quia eius tribunal summum, 563,A
Episcopi etiam hæretico Imperatori obediũt, 534,F.536,A.537,B.C. 538.C.D. 539,A. 650, B.C
Episcopis absque Imperatoris consensu non licebat Ecclesias suas relinquere ad aliò proficiscendum, 534,F.535,A
nec ab ecclesiis suis abesse, 535,B.538,D.E. 737.E.F
Episcopi Patres etiam ab Impp. appellantur, 537,A.638,F
ab Impp. pro nutu Episcopatibus remouebantur, 536,D 537,B.539,A.604.A
Episcopi in publicis Ecclesiæ conuentibus sedebant in cathedris siue in thronis, 557,F. 558,A.B 573,D
Episcopi publicè ab uniuersa plebe præsentibus eiusdem prouinciæ Episcopis eosque inaugurantibus electi, 117,A.B.565,D. E.582,F.583,A.628,D.E.665,E.F.628,A.B
ad Episcopos olim politica nihil attinebant, 564,B.C. 650,B.C
Episcopis episcopatum relinquere & ad aliũ tranire non licet, 565,F.566,A
de Episcopis Imperatores cognoscebant, 568, A.B.C, 604,B.C.D.E. 607,B.C. 610,A. 618, D.F.622,E.623,A. *& seq.*
Episcopi primi quoque & summi totius orbis olim idiotæ & pauperes, 524,C.568,C
Episcopi soli habent ius ordinandi presbyteros, 570,B
Episcoporum περιοδίαι, 572,E. 606, C.614, E.F
Episcopi præcipui, non poterant nisi ab uniuersis iudicari, 586,C
Episcopi fieri non poterant, qui criminum aliquorum rei aut moribus infames, 628, C.D.E.629,A.B.665.A
ad Episcopos bella nihil, 632,D
Episcopis fas non est regnare in politia, 650, E.
Episcopi non mittendi ex palatio Imperatoris, 653.
Episcopi fieri non possunt qui διγαμῆσαι sunt, 665,A
Episcopi ab hæreticis constituti, non sunt Episcopi, 680,A
Episcopi olim concionabantur, etiam summi 682,C.E.735,A.737,D.739,D.E
Episcopi ab Ecclesia ob crimina accusari & deponi possunt, 727,E.F.728,A.B
Episcopi constituendi vita moresque examinantur, 628, C.D.E. 629,A.B.665,A.667, E.F.728,B
Episcopi ad petitionem plebis & clericorum ab aliis Episcopis ordinabantur, 728,B.731, B.
Episcopi iniurias passi vel hæreticos sentientes aliis scribebant, ut simul secum eiusmodi persecutores vel hæreticos damnarent, 731 B.C,D
Episcopi mariti, 739.B
Episcopi non sibi sed suo gregi viuere debent, 735.F
Episcopatus à Christo institutus, 736,C.D
adhortatio ad Episcopatum capessendum egregia est tota epistola ad Dracontium.
epistola ad Hebræos est à Paulo Apostolo cõscripta, 192,B.D
epistolæ Athanasii, vide Athanasius.
epistolæ Constantini, Constantii, Constantis, vide suo loco.
epistola Liberii, vide Liberius.
epistolæ Dionysii Alexandrini & Romani. vide suprà Dionysius.
Erennianus, vide Herennianus.
Ermethi ciuitas Ægypti, 612,A
eius Episcopus Cales Meletianus, 612,A
errores Arianorum, Apolinaristarum, Marcionis, Manichæorum, Valentini, Basilidis, Nouati, Origenis. vide in vnoquoq; singillatim.
Esaias Propheta serra dissectus, 55,F.65.D
Esaias Episcopus Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi. 597,a
esca causa fuit quod Adam ex Paradiso eiectus est, 824,E.F
Ethnici Christianam religionem calumniantur, 1.B. eandem rident, 1.C.62,D.169,F
propter solam crucem Christi, 1.C
item dicebant Christianos plures deos habere, 262,C
Ethnici similes illis qui solem nubibus testũ calumniantur, 2.A
ea quæ apparent deos putarunt, 7.C
glorificarunt creaturam supra creatorem, 7.C.8.B.262,E.F.263,A
Ethnici dicebant se colere unum Deum ἀγέννητον, ingenitum, & plures creatos siue factos, 263,B.C
in quo ipsis similes Ariani, 263,A
eorum πολυθεότητα inducentes, 262,C, D.E.263,A. *& seq.*
Ethnici sunt Athei, 219,E
pro diis habuerunt Solem, Lunam, & stellas, 7,F
Ætherem, 7,F. Aërem, *ibid.*
elementa eorumque qualitates, *ibid.*
Homines, 8,4
Hominum figuras, 8,A
Lapides, 8,A
Ligna, 8,A
Reptilia, 8,A
Aquatilia, *ibid.*
Terrestria, *ibid.*
Feras, *ibid.*
Ethnici deos suos omnes unum cum ingenito Deo dicebant, quoad naturam, 263.D. non omnes eosdem deos habuerunt, 19,F, *& seqq.*
Ethnici quædam quæ nunquam fuerunt pro diis habebant, 8.C. qualia sunt,
Cynocephali, 8,C
Ophiocephali, *ibid.*
Onocephali, *ibid.*
Ammon Libyus capite arietino, *ibid.*
Ethnici etiam quædam coluerunt scelera, ut Amorem, 8,D
Venerem Paphiam, *ibid.*
Ethnici alii Reges & principes suos pro diis habebant, 8,D. *vt*,
Iouem, Cretenses, *ibid.*
Mercurium, Arcades, *ibid.*
Dionysium, Indi, *ibid.*
Isin & Osirim Ægyptii, *ibid.*
Orum, iidem, *ibid.*
Antinoum, Romani, *ibidi*
Romani suos Imperatores, *ibid.*
Æsculapium alii quod medicus præstantissimus, 76,A
Herculem Græci ob pugnas & interempta animalia, 76,B
Ethnicorum tot dii quot gentes aut loca, 19, E.F
Ethnicorum deos omnes non esse deos, ex operibus ipsorum patet, 10,E.F.13.F.14,A.
Ethnici mortuorum suorum imagines depictas inter numina referunt, 9,E
Ethnici non ipsas statuas & imagines, sed ea quorum sunt imagines pro diis habebant, 9,E F.10,B.C. 16,E.17,A,B.17,F. 18,A.B.C. 29,A
horrenda cæcitate inuoluti sunt, qui id quod ipsi faciunt adorant, *&c.* 11.12.13, *&c.*
iidem sine Deo, 12.D.25,C.32,D
Ethnici facinora diis attributa, à Poetis delectationis gratia conficta dicebant, 14,B
Ethnici corporis resurrectionem inuestigare aut credere non potuerunt, 77,C
deos etiam factos dicebant, quod multa utilia hominibus inuenissent, 15,F
Ethnici dæmones & homines in statuis venerabantur. 71,B
ideo se statuas deorum reuereri dicebant, quod Deus per eas respondeat, 17,B
item Deum non posse cognosci, nisi per simulacra, 17,B
eorum diuersæ opiniones de mundi ortu, 38,B.C.D. *& seq.*
item simulacra efficta esse ad euocandos Angelos, qui homines de Dei voluntate certiores reddant, 17,D
Christum dicebant Magum, 75,D.E
item dæmonem, 75,E.F. ubi simul refelluntur.
item simulacra esse hominibus instar literarum siue scripturæ, ex quibus conspectis possint edoceri Dei cognitionem. 17,C.18, C.
Ethnici incarnationem ridentes refutantur, 69,C *& seq.*
Ethnici non sacrificant femella animalia, 656, B.
Ethnicis non exponebantur mysteria, 569,B. C.
ne ea itriderent, 569,C
non admittebantur ad testimonium de rebus sacris. 571,C
(quos tamen Ariani admittebant. *ibid.*)
persequuntur & violant sanctas virgines, 572,A.655,F.656,A
templum inuadunt, & omnia in eo inuẽta comburunt, 615,F.616,A, B
Christianos in persecutione Maximiani occultant

occultant,660,A.B
Euagoras Episcopus Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi, 596,F
Euagrius agens in rebus, 529,E
Euagrius quidam Episcopus Arianus, 678,D
Seleuciæ in Synodo cum Acacio Cæsariensi & reliquis Arianis fuit,678,D.E
unaque cum ipsis Synodum Nicænam damnauit, 679,A
deponitur à Synodo Seleucienſi. 679,B
Euangelium quidnam sit,392,D
Euangelistarum est docere impleta esse in Christo,quæ Prophetæ prædixerunt, 848, C.D
Eucarpus Episcopus quidam incertus interfuit Synodo Sardicensi,596,C
Eucharistia sub utraque specie laicis administrata,569,F
solis diebus dominicis administrabatur, confer 569.D.cum 570,A
eleméta in Eucharistia vocãtur sancta (ἁγία) 571,C
Eudæmon Meletianus Episcopus Taneos Ægypti,612,B. calumniator Athanasii, 604, c. ab Alexandro Alexandrino in communionem receptus,612,B
Eudoxius Episcopus Germaniciæ, 629,D
discipulus Aetii, 703,D
Arianus est,ab Arianis constitutus, 629,D. 670,d.
legatus Arianorum,689,F
inuasit Antiochenam sedem, 678D
damnatur à Synodo Sardicensi, 117,A
interfuit Synodo Seleuciæ, 678,D.E.F.677, A.703.C
à reliqua Synodo abscissus cum Arianis Nicænam Synodum damnat, 679,A
deponitur à Synodo Seleucienſi, 679,B
Eugenius magister Constantis Imperatoris, 526,C
Eugenius Episc. incertus subscripsit Sardicæ, 596,B
Eulogius ἀρχαῖος Ægypti Episcop. 664, C.D
ab Arianis in exilium missus, 664,C.D
Eulogius Episc. Gallus interfuit Synodo Sardicensi,596,D
Eulogus Episc.incertus interfuit Synodo Sardicensi,596,C
Eunuchi omnia poterant apud Constantium Imp.645,E.F.646,C
Eunuchi vetantur lege interesse Ecclesiasticis consultationibus, 646,B.C
sub Constantio Ecclesiastica negocia regebant,*ibid.*C.D
Euphranor Episcopus Pentapaleos superioris Libyæ, 430,E. 433, A.C. Sabellianus, 430,E.F.433,A.C
ad eum Dionysii Alexandrini contra Sabellium epistola, 430,F.433,A.C
Euphrates Episc.Metropoleos Agrippinensis, 636,F
legatus Synodi Sardicensis ad Imp. Constantium,636,F.637,A. *& seq.*
ei quomodo per meretricem Eusebiani insidias struxerint, vide in Stephano Antiocheno.
Euphration Episcopus Balaneæ,547,A. vel Calanarum, 629,E.683,D
ab Arianis in exilium actus, 547,a
ad eum epistola Eusebii Cæsareæ Palestinæ.683,B
in qua negatur Christus esse verus Deus, 893,B
Eupsychius Episc. Cappadociæ scripsit contra Arianos.121,F
Europa à Ioue compressa,11.B
Eusebiani, vide paulo post sub Eusebio Nicomedienſi.
Eusebius Eunuchus à Constantio missus ad Liberium,644,E
ut eum induceret ad damnandum Athanasium, *ibid.*
Arianamque hæresin approbandam, 644, E.F.
sed frustra, 645,C
dona in templo D.Petri reponit, 645,D
quibus à Liberio electis grauiter eum apud Imp.accusat, 645.D.E,F
Eusebius decurio missus ad delenda acta publica quæ contra Athanasium confecta erant, 601,A
Eusebius Episcopus Gallus interfuit Synodo Sardicensi,596,D
Eusebius Episcopus Palæstinus interfuit Synodo Sardicensi, 597,C. & Hierosol. 602, B.
Eusebius Cæsariensis Palestinæ Episcopus, 567,A.721,F
prius fuit Arianæ partis, 721,F
sed Nicænæ Orthodoxiam professus est, 721,F
accusatus fuit sacrificii idolorum, 567,B
subscripsit Synodo Nicænæ, 402,E.679,E. ait.721,F
interfuit Synodo Tyriæ, 567,A.B.618,A
item Synodo Antiochenæ, 594,D
negat Christum esse verum Deum, 683,B
in epistola ad Euphrationem Episcopum, 683,B.
hostis Ægyptiorum, 618,A.
symbolum Nicænum per epistolam suis commendat,679,E.F.72 ,C
fragmentum eius epistolæ extat, 721,F
in qua τὸ ὁμοούσιον antiquis vsurpatum 721,F.402,F
Eusebius Vercellensis Episcopus, 402,E.452, A.547,D.643,D
confessor,643,D
à Constantio in exilium missus, 539,C. 547,D.643,D
quod Arianis communicare nollet, 643, D.E.
nec Athanasium damnare, 539,C.547,D 643,D.E.
eius masculũ Constantio responsum, 666, E.
post exilium interfuit Synodo Antiochenæ, missus ab Alexandria, 458,C.
item Alexandrinæ,447,D.451,E.452,A
Eusebius Nicomedienſis Episcopus, 565.F. 630,C. *& sæpissime alibi.*
Beryti (Syriæ ea ciuitas est) primùm Episcopus fuit, 565,F.630,C
qua relicta Nicomediam abiit, *ibid.*
πρόεδρος ac caput Arianæ factionis, 660,F.727,F.
non prius tamen se prodebat, quam Constantium Imperatorẽ haberet secum sentientem, 680,F
Eusebius hic Arium ab Alexandro Alexandrino damnatum & electum recipit,180, F.
Alexandro etiam scribit, Arium laudans eumque commendans, 683,A
eiusque hæresin approbans, 205.C.683,A.
in Nicæna Synodo miris artibus & versutiis hæresin Arii defendere conatus, 415,C. D.E. *& seqq.prolixè*, 720,F.
damnatur à Synodo,566,C
cui tandem tamen subscribit, 403,B.414,E
sed redit rursum ad vomitum,403,B
post Athanasio Episcopo Alexandriæ constituto variis eũ insidiis aggreditur,ut Episcopatu pellat:quas vide in Athanasio & paulo post in Eusebianis.
Meletianos multis promissis sibi conciliat, 603,E.F. eosque ut Athanasio conficta crimina quamplurima obiiciant hortatur; quæ vide in Meletianis.
Tyri insidias Athanasio molitur, 567,C. 568,A
eundem etiam damnat,566,C
à Constantino Magno Imperator ad reddendam rationem actorũ in Synodo Tyria Constantinopolin euocatur, 568,B.C. 623,A. *& seq.*
ibique Athanasium accusat, quod frumentum ab Ægypto Constantinopolin deuehi solitum nauesque detenturum se minitatus esset,568,B.624.A
ac commisso in præsentia Imperatoris periurio,568,C
tandem efficit ut Athanasius in exilium relegetur,624,A.B
mortuo Constantino Imp. à Constantio filio Constantinopoleos Episcopus factus est, 565,F.630,C
pulso Paulo Constantinopolitano in exilium,630,C
interfuit Synodo Antiochenæ in Encæniis 575,F.702.B
subscripsit etiam literis ad Iulium, 575,E.F
eidem Iulius Romanus suam epistolam inscribit.*ibid.*
moritur paulo post,ante tamen Synodum Sardicensem, 587.
de eius actionibus vide hic plura in Eusebianis: *ex huius enim officina pleraque omnia profecta.*
Eusebiani ab hoc Eusebio dicti, quod eius factionis esset caput & princeps : quorũ præcipui hi:
Acacius Cæsariensis.
Asterius Cappadox sophista,
Auxentius Mediolanensis,
Danius,
Demophilus,
Flacillus Antiochenus,
Gaius Pannonius,
Germinius Sirmiensis,
Georgius Laodicenus,
Georgius Alexandrinus,
Gregorius Alexandrinus,
Macedonius Cilix,
Maris Chalcedonensis,
Menophantus Ephesinus,
Narcissus Neroniadis,
Patrophilus Scythopoleos,
Stephanus Antiochenus,
Theodorus Heracleæ Thraciæ,
Theognis Nicænus,
Theophilus,
Valens Mursæ,
Vrsacius Singiduni,
vide quenque suo loco.
omnes Ariani & Arianæ hæreseos defensores,672,F.*& alibi sæpissime.*
Eusebiani Ario ab Alexandro Alexandrino Ecclesiâ electo, scribunt ut eum restituat, 564.F,603,F
Imperatori etiam Constantino persuadẽt, ut Athanasio mandet,quo Arium recipiat, 604,A,B
quod cum Athanasius facere nollet, 598, C.D.603,F.604,B
variis modis eum apud Imperatorem criminantes (quæ vide in Athanasio, Constantino M.Meletianis,& Eusebio) tandemq; efficiunt ut is in exiliũ mittatur, *vide* Athanasius.
Eusebiani simulantes se consentire Nicænæ fidei,eam euertere studebant, 398,D
Arium ut reuocet,Ecclesiæque restitui Alexandro Alexãdrino ut mãdet,Imperatori Constantino persuadent, 522.F.523,A
Athanasium damnant, 566.B. *vide in* Tyria & Antiochena Synodo.
Arium in Synodo Hierosolymitana in cõmunionem recipiunt. *vide* Hierosolymitana Synodus.
ab uniuersa Ecclesia damnatos Arianos publicè contra Ecclesiam concitant. 574, E.
Episcopos Arianis constituunt, *ibid*
scelerates etiam,modo Arianos ad Episcopatus promouent,628,A.B
Arianos rectè sentire pronunciant, eosque in communionem recipiunt, 621,A.B.C. 627,F.686,A.B.C
Episcopis rectè sentientibus insidias struunt,628,A.B
Meletianos contra Catholicos concitant. *vide* Meletiani.
Eusebiani in Synodo Nicæna, cum viderent se ab omnibus refutari subscribunt Filium esse ὁμοούσιον Patri, ex substantia Patris genitum,& non creaturam, 402,E.404,E. 414,E.
sed redeunt iterum ad vomitum, 403,D
non audent tamen apertè & directo Arianam hæresin defendere, 122,E.F,123,124
Eusebiani unde tantum in Athanasium coeperint odium,564,F.565.à B.573,F
Eusebiani redeuntem ab exilio Athanasium rursum calumniantur apud tres Augustos, 562,D.E F.564,565,566.
Eusebiani ut in causa Athanasii Tyria Synodus ageretur Imperatori Constantino M. persuadent, 611,C
veniunt Tyrum militibus stipati, *ibid.*
ibidem cum Ischyras crimen Athanasio obiectum probare non posset, mittunt de suorum numero clam homines sceleratissimos;589.B,619, A. Theognin, Theodorum, Marin, Macedonium, Valentem, Vrsacium,570,E.581,C.612.F.613,C.616,B.
in Mareoten, 570,F.571,B. 581,C.583,D.E. 589,B.612,B.613,C.616,B
ut quæstione habita de crimine cognoscãt 570,E.583,D.E.612,F.616,B
idque absque Synodi illius consensu,619,A

Euſebiani hi per Alexandriam in Mareoten
verſentes, 570, F. 571, A. B. 613,
Ischyra accuſatore ſecum aſſumto, 571, A. B.
583, E. 612, F. 616, C
& Philagrio Ægypti præfecto, 571. B. 683, D.
613, B. 615, B. C
Athanaſio autem abſente, 571, B. 578, B. 580,
F. 587, E 589, B. 612, D
reiectis illorum locorum presbyteris, 571,
B. C 589, C. D
& iis qui pro Athanaſio obiectis reſpon-
dere volebant, 581, F. 583, D. E. F. 613, B. 615, C
in ædibus ipſius accuſatoris habitantes, 571,
E.
auditis Ethnicis & Catechumenis de re ſa-
cra, 571, B. C. D. F. 581, F. 583, D. 589, C. D. 593,
F. 613, B. 620, C. D. *& ſeqq.*
pro libidine omnia contra Athanaſium a-
gebant, 571, B. E 615, A, B. 616,
falſos teſtes contra Athanaſium ſuborna
bant, 615, A. B. 617, F
ſaltem ut haberent Athanaſii interficiendi
571, D
ad quos ſcribentes presbyteri Alexandrini
& Mareotes, ab iis prouocant ad Concilium,
613, E
eorum acta à quo conſcripta, & fragmen-
tum quoddam eorum, vide, 620, C. D. *&*
ſeq.
eorundem ſcelera Alexandriæ commiſſa,
vide 671, F. 672, A. *& ſeq.*
Euſebiani Tyro digredientes Hieroſolymis
Synodum celebrant, 621, A. ibique Aria-
nos recipiunt, *ibid.* plura vide in Synodo
Hieroſolymitana
Euſebiani a Conſtantino Magno Conſtanti-
nopolim ad reddendam actorum ſuorum
in Tyria Synodo rationem euocati, 622, F.
623, A. *& ſeq.*
ex quibus veniunt Euſebius, Patrophilus,
Euſebius alius, Valens, Vrſacius, 623, F
ac nouo in Athanaſium crimine confi-
cto efficiunt ut Athanaſius in Gallias rele-
garetur, 624, A
Euſebiani Conſtantino Magno mortuo ac A-
thanaſio ac reliquis Epiſcopis reſtitutis, vi-
dentes Arianam hæreſin ſuccumbere no-
uam mouent perſecutionem, 631, C. ac
Athanaſium ſcriptis ad tres Imppp. literis
accuſant, 526, D. 631, C
ſed legatis Athanaſii calumniæ eos conuin-
centibus, 631, C
ab Imperatoribus Conſtantino & Conſtã-
te ſunt reiecti, *ibid.*
nihilominus ipſi Antiochiæ Synodo coa-
cta, Athanaſium, Aſclepam, & alios da-
mnant; *vide* Antiochena Synodus.
ſcribunt etiam ad Iulium Romanum con-
tra Athanaſium, 560, C. 575, C. 577, A. 631, C
per Martyrium & Heſychium Diaconos, &
Macarium presbyterum, 577, B
petentes Synodum indici, 560, C. 575, C.
576, A. 577. B C. 631, C
Iuliumque, ſi velit controuerſiæ iudicem
conſtituunt, 575, C. 577, D
miſſis una actis apud Mareoten conſcri-
ptis, 620, F
at legati eorum Romæ præſente Iulio cum
presbyteris ab Athanaſio miſſis reſponde-
re non poſſent, 577, A. B
& Iulius Piſtum quendam Arianum voca-
re nollet, nocte diffugiunt, 578, F
Euſebiani itaque hac de cauſa à Iulio Romã
ad Synodum euocantur, 560, C. 575, D. 576,
A. 592, A. B. 632, B. miſſis per Elpidium &
Philoxenum presbyteros literis, 575, D. 632,
B.
qui audientes Athanaſium Romæ eſſe, ve-
nire recuſant, 575, D. 576, B. C. 592, B. 632, C.
635, E
veriti ſynodi legitimam cognitionem, 632,
C.
ſed reſponſo per eoſdem presbyteros dato
manent, 575, C. D
excuſationibus uſi futilibus, *ibid.*
ac faſtuoſe ſcribentes, 576, A
ac ſibi in multis ipſi contrarii, 580, D
at Synodus Romana acceptis iis literis, au-
ditisque Athanaſii & reliquorum excula-
tionibus, Athanaſium, Aſclepam Gazæ,
Marcellum Ancyræ, Paulum Conſtantino-
poleos innocentes pronunciat, eoſque in
communionem recipit, Euſebianorum a-
cta contra eos reſcindit: *vide* Romana Sy-
nodus ſub Iulio.
Simulque Euſebianis reſpondet, 575, D. E. *&*
ſeq. nomine Synodi, *ibid. &* 587, A
epiſtola extat. 575, E. *& ſeq.* miſſa per Ga-
bianum Comitem, 575, E
Euſebiani interea dum hæc Romæ aguntur,
ipſi Conſtantium Imperatorem ad nouam
perſecutionem contra Athanaſium & Or-
thodoxos concitant, 631, D. E
miſſo etiam Gregorio Ariano Alexandriã
in locum Athanaſii, & quidem cum exer-
citu, 631, F. 632, A. *& ſeqq.*
qui horrenda facinora Alexandriæ perpe-
trarunt, 631, F. 632, A. D. E. F. 633, A. *& ſeqq. vi-*
de etiam in Gregorio.
epiſtola etiam Iulii & Synodi Romanæ ac-
cepta nihilo meliores facti, 587, B
Euſebiani poſt Synodo Sardicenſi ab Impe-
ratoribus indicta eò euocantur, 587, B
ac veniunt quidem illi Sardicam, 587, B. C.
588, E. 634, A. B. 649, C. D
addutentes ſecum Muſonianum & Heſy-
chium Comites, 587, B. 634. A
ſed metuentes, in conſeſſum Synodi veni-
re recuſant, 587, B. C. 588, C. 592, B. 593, 634,
B. C. 649, C. D
veriti accuſatores & Eccleſiaſtici iudicii ſin-
ceritatem, 634, B. C
etiam citati à Synodo, tamen non compa-
rent, 587, C D. 592, B. 634. C. D.
imo ne quidem optimis conditionibus ab
Oſio Cordubenſi oblatis, 649, C
rurſum igitur citati, ut crimina Athanaſio
obiecta probent, 587, D. 593. B. 634, D. 649,
C. aut ſcirent ſe condemnandos, 634, F.
635, A
nequaquam veniunt: ſed non diu morati,
Sardica diffugiunt, 595, A. 635; A. B. 650, D
quare non comparentes à Synodo conde-
mnantur, & deponuntur, 116, F. 587, F. 635. B.
C. *vide plura in* Sardicenſi Synodo: *ubi etiam*
nomina damnatorum.
Euſebiani Sardica profugientes Adrianopoli
quoſdam Orthodoxos truncari capite cu-
rant, 635, E
Conſtantium Imperatorem poſt concilii
Sardicenſe ad nouam perſecutionem com-
mouent. 635, E. F. 636, A. *& ſeqq.*
efficiunt ut præfectis portuum & ciuitatũ
Ægypti poteſtas & mandatum detur o-
mnes à Synodo Sardicenſi redeuntes capi-
tali ſupplicio afficere, 636, C
Euſebiani Synodi Sardicenſis legatis ad Im-
peratorem venientibus per meretricem
conductam inſidias ſtruunt: *vide in* Stepha-
no Antiocheno ab iiſdem prouocati, ut A-
thanaſio crimina obiecta probent, reſpon-
dere recuſant, 649, D. ipſo etiam Impe-
ratore mandante, *ibid.*
Athanaſio Alexandriam reſtituto nouas i-
pſi inſidias & Orthodoxis moliuntur, 640,
D. E. Valenti & Vrſacio palinodiam li-
belli Iulio Romano oblati perſuadent, 640
F. Deinde Athanaſium denuò apud Cõ-
ſtantium criminantur, 641, A
Euſebiani fidei ſymbolum Sirmii conſcribunt
præſente Conſtantio Imperatore, 671, C.
D. 673, A. 674, B. C. (quid contineat, vide
Sirmienſe ſymbolum) adſcripto menſe &
die ac Conſulibus præmiſſis, 671, C. D. 673,
A. B. 674, B.
quod nunquam antea factum, 671, C. D.
673, A. idem ſymbolum petunt in Arimi-
nenſi Synodo ab omnib. approbari, 674, C.
omnibusq; aliis Synodis & Symbolis præ-
poni, *ibid.*
Euſebianorum acta, plura vide ſupra in A-
rianis.
Euſtathius Epiſcopus Antiochenus Orthodo-
xus, 547, A. 629, C.
Arianæ hæreſeos oſor, 629, C
confeſſor, 547, 629, C
à Conſtantio in exilium actus, 547, A. 629,
C.
crimine conficto ab Arianis quaſi matrem
Imperatoris iniuria affeciſſet, 629, C. D
cum reuera id faceret propter eius ortho-
doxiam, 629, C.
cum eo exules multi presbyteri & diaconi
ibid.
clerici Ariani ab eo Eccleſia excluſi ab Eu-
ſebianis reſtituuntur, 629, D
Euſtathius Epiſcopus Sebaſtiæ, 116, F. 121, A.
629, A
Arianus & ab Arianis conſtitutus, 629, D
damnatus à Synodo Sardicenſi, 116, F. 117, A
Euſtathius alius Orientis Epiſcopus ſcripſit
contra Arianos, 121, F. (*eſt hic Antiochenus*
forte.)
Euſtorgius Epiſc. Italiæ ſcripſit contra Aria-
nos, 121, F
Eutropium matertera Conſtantii Imperato-
ris à Magnentio interfecta, 528, B
Eutropius Epiſcopus Adrianopoleos, 547, A.
629, E.
eius laudes, 629, E
ab Arianis in exilium actus, 547, A. 625, E
eo quod Euſebium obiurgaſſet, 629, E
& Auguſta illi traſceretur, *ibid.*
Eutropius presbyter Rom. 647, D
à Liberio ad Conſtantium Imper. miſſus,
ibid.
ab eo in exilium mittitur *ibid.*
Eutherius Epiſcop. incertus interfuit Synodo
Sardicenſi, 596. C. (Hilario eſt Pannonius.)
Eutychius quidam Epiſcopus interfuit Syno-
do Sardicenſi, 596, C. (Hilario eſt A-
chæus.
Eutychius hypodiaconus Alexandrinus ad
mortem uſque ab Arianis flagris cæſus,
658, A. B
Eutychus Epiſcopus quidam interfuit Syno-
do Sardicenſi, 596. D
Euzoius quidam Epiſcopus Alexandrinæ re-
gionis Arianus, 664, A
Chananæus, *ibid.*
ab Arianis conſtitutus, *ibid.*
Euzoius Epiſcopus Antiochenus, 698, C.
Arianus, 698, C. D
ſucceſſor Eudoxii, 961, C
ab Arianam hæreſin ſæpè depoſitus, *ibid.*
baptizat Conſtantium Imper. paulo ante
mortem, 698, C. D
Ex quo & Per quem de Patre & Filio dicta nõ
inferre aliquam differentiam magnitudi-
nis aut potentiæ inter eos, 381. A. *& ſeq.*
Ex Filio omnia eſſe dici in ſcripturis, ſimilitos
ut, ex Patre 381, A. *& ſeq.*
item ex Spiritu facto, *ibid.*
exaltare Chriſtum Deus quemodo dicitur,
168, B. C. *& ſeq.*
exhortatio ad Arianos pia, 272. D. *& ſeqq.*
item ad terreſtria omnia relinquenda, 823,
A. *& ſeqq.*
exhortatio ad Martyrium ſubeundum, 59, A.
& ſeqq.
exilia Epiſcoporum ab Arianis facta, *vide in* A-
rianis.
expoſitio locorum variorum ſacræ ſcripturæ:
vide in Indice locorum S. ſcripturæ.
expoſitio fidei, 394, A. *& ſeq.*
exules Epiſcopi, vide in Arianis.
Ezechias ex Acha genitus, 64, C
extimuit arrogantiam Senacherib. 65, A
Ezechiæ addidit Deus annos vitæ quindecim
552, D
Ezechiel Prophetа vixit ſub Cyro & Dario,
671, E
natus eſt ex Buzi (*Sic Gr. ubi Lat. malè* Muſe,)
64, C
paſſus eſt, non pro populo, ſed quia futura
prædicebat, 65, D

F

Fabellarum Arii capita, 124, B. *& ſeqq.* 125, A. *&*
ſeqq.
Fabulæ ſunt, ea quæ de Scylla, Charybdi, Hip-
pocentauro, Anubi, *&c.* Ethnici confin-
xerunt, 13, F. 19, A
facies ſuas virgines ſacræ quomodo lauare de-
beant, 827. E
facere & gignere quomodo differunt, 230, D.
E. *& ſeqq.* 341 A. B
facere ſæpe ſignificat etiam gignere, 187, E, F.
194, A
item demonſtrare vel oſtendere, 195, A. B.
C.
facere, vbi de ortu creaturarum quæſtio eſt, u-
bique uſurpatur, 230, E. F. 231, A
Facundinus Epiſc. ex Canalio Italiæ interfuit
Synodo Sardicenſi, 597, B
Falſarii quidam Ariani epiſtolam quandam
Athanaſii nomine confingunt, 529, D. E. F
fame Chriſtus nõ interiit, licet eſurierit, pro-
pter inhabitans Dei Verbum, 53, E
faſtus Euſebianorum in epiſtola ad Iulium,
575, F 576, A. *& ſeqq.*
Fauſtinus Catholicus Bithynus natione, 655,
D. 657, A. B
pars perſecutorum Athanaſii & Alexan-
drinæ Eccleſiæ, 655, D. *& ſeq.* 656, A. 657, A, B
eius mandato omnia in Eccleſia diripiun-
tur, 656, A
Ethnicos contra Orthodoxos concitat, 657,
A. B

Fauſtinus Epiſcopus Italus interfuit Synodo Sardicenſi,597,B
Februarius menſis reſpondet ferè menſi Mechir apud Ægyptios,858.B
Feliciſſimus Dux Ægypti 529,E.636.E.
ei mandatur à Conſtantio Imp. ne patiatur Athanaſio ullam moleſtiam creari,653, F.654,A
Felix Epiſcopus Romæ à Conſtantio conſtitutus,666,C.cum is Romæ eſſet, 666,B.C. à tribus Arianis Epiſcopis,*ibid.*
in Palatio & non in templo,*ibid.*
quod populus eos Eccleſiæ aditu prohiberet,*ibid.*
fuit Arianus,666,C
Felix Epiſcopus Italus interfuit Synodo Sardicenſi,597,B
Felix Epiſc.Afer interfuit Synodo Sardicenſi, 596,F
Felix alius Epiſcopus Afer interfuit Synodo eidem,*ibid.*
Felix Epiſcopus Ægyptius interfuit Synodo Sardicenſi,*ibid.*
femella animalia Ethnici ſacrificare non ſolebant,656,B.C
feſtum Encæniorum, vide Encænia.
fidelis quot modis in Scripturis dicitur, 190, C.192,D.E
fidelis cur Deus aut Chriſtus dicatur, 190,C. D.192,E
fidelis Euangelii diſcipulus ab hæreſibus nõ vincitur,114,D
fidelibus omnibus datur Spiritus ſanctus,345, D.363,C.D
fideles quomodo obſignantur & unguntur, 363,B.C.D. quomodo ſunt unum, 267,C. D.270,B.
quomodo participant de diuina natura, 363,C.D. λογοποιοῦνται, *id eſt*, verbificantur, 236,C. fiunt filii Dei ex gratia propter Chriſtum,265:D
quomodo cognoſcunt ſe filios Dei eſſe & verè fideles,363,D.E
fideles ex operibus diſcernuntur ab hypocritis,838,A
fideles vnũm corpus, 268,A. propter Chriſtum in ipſis habitantem, 268,A. Hinc & χριστοφόροι dicuntur,284,B.
coniunguntur cum Deo & ſunt in ipſo per Sp.ſanctum in ipſis habitantem, 269, C.D.E 270,A.B
fidelis in fide confirmatus poteſt diſcernere hæreſin à recta doctrina. 114,D.E.
fideles cruce & fide mortem vincunt, 57,F.58, D. in Chriſto,58,B.C.
mortem non timent, 57,F.58,A.B.C
fideles à nullo quantumuis magno Doctore denominare ſe debent, ſed ſaltem Chriſtiani appellari, 135,E.F.136,A.B.*& ſeq.*
fideles dii ſunt à Deo facti & quomodo, 165, D.E. 166,A. 223,D. 241,B.C. 265,D.E. 411,E. F.445,D
quatenus Deum poſſunt imitari, 265,D.E
fidelibus ſolis mors Chriſti prodeſt,53,A
Fidentius Epiſcopus Afer interfuit Synodo Sardicenſi. 596,F.
fides Eccleſiæ fundamentum, 366,D.367,A. coniungit cum Deo, 367,E. & Trinitate, *ibid.*
fides Eccleſiæ catholicæ de Deo qualis, 365,D. E.F.*& ſeq.*
dei donum eſt per Sp.ſanctum in hominibus excitatum,111,C.D.784,C.
fidei Chriſtianæ caput, noſſe cur Chriſtus in carnem venerit,52,A
fide Dei cognitio comprehendenda, non ratione humana exquirenda.360,D.
fides hauritur ex Dei Verbo, 1,A.398,C clarè expreſſa eſt in Dei verbo, 398,D
ad fidem nemo cogendus, 643,B.C.661,D
fides non eſt in creaturas,218,B
fides Chriſtiana cum mundo condito cœpit, 671,E
fides in Chriſtum à ſanctis ex ſcripturis deprompta & confirmata, 211,D.E.398,D
fides non debet moueri abſurditate ab humana ratione obiecta, 214,C.D
per fidem vult Deus cognoſci, 250,B.C
fidei ſimplicitas præſtantior verbis probabilibus,251,E.F.
fides peccata hominum & lapſus conſumit, 108,C
animam purificat & viuificat, *ibid.*
fide in Deum comprehenduntur ea quæ nulla humana ratione alias comprehendi poſſunt,461,C
fides non eſt rerum manifeſtarum, ſed quæ videntur impoſſibiles, 501,C.D. non in verbis, ſed in ſenſu eorum conſiſtit, 122,D
fides in precibus eſſe debet, quæ impetrare aliquid debent,758,F
fides non nunc primum cœpit,ſed à Domino opera diſcipulorum in noſtram uſquè ætatem propagata. 727,B
fides noſtra ex doctrina Apoſtolica cœpit, & traditione Patrum confirmata eſt, 333,C eſt rebus omnibus preciofior,2,A,B
fides optima quam Prophetæ, Euangeliſtæ, & Apoſtoli prædicarunt, 676,B
fides catholica de Filio Dei quæ, 487,D de Patre & Filio, 307,D E.394,A. *& ſeqq.*
fides non eſt de rebus apparentibus, ſed de iis quæ non apparent aut impoſſibiles videntur,501,B.C.
eſt una tantùm, 255.D.448,A. quibus rationibus nititur, 1.A
fides Athanaſii, vide Athanaſius.
fides Nicæna, vide Nicænum ſymbolum.
fides Arianorum, vide Ariani.
fidei caput quodnam, 52,A. eius ſumma in baptiſmate,.514,A.513,B fidei Verbum intra cor noſtrum, 25,E
fidei veræ magiſtra eſt ſacra Scriptura, 747,A
fidei veræ ſignum res externas contemnere, mortemque non exhorreſcere,58,D
fide catholica excidens fit hæreticus & impius,435,B
fide & ſigno crucis mors vincitur & conculcatur.157,B
fides cur à Deo requiritur ab iis,quibus benefacere vult,784,C.D
ad fidei regulã dogmata examinanda, 273,A
fide iuſtificati qui,132,B.B
Filius Dei verè talis, vide Chriſtus.
eſt fons Sp.ſancti,469,D
de Filio Dei, vide plura in Chriſtus & λόγος.
Filii duplices in ſcriptura, 405,A.232,A.233,A. 265,F.266.A.B
naturalis unus; 405,B. *& ſeq.* 233,A.265,F. 266,A. & adoptiui multi,*ibid.*
Filii non ſunt propriè aut principaliter inter homines,151.F.357,C
filii Dei nõ omnes homines,232,D,E.359,D.E ſed ii,qui Spiritum acceperunt,clamantem Abba Pater, 232,D.E. 234,C.315,C.359,D.E
Filii efficimur per Spiritum ſanctum, 359,E
Filium Ariani quid vocent,315,A
Filium dictum eſſe, τὸν λόγον in veteri Teſtamento probatur, 317,A, *& ſeq.*
Filii parentum ſerui dicuntur, & cur, 188,A
Filius hominis, vide Chriſtus.
firmamentum cœli eſt inter aquas & aquas, 207,F
Firmi in fide ab hæreticis non ſeducuntur, 114,D.479,C
Flacillus Epiſcopus Antiochenus, 575,F.619, C. *male apud Hieron.Flacitus,* vide Chron. Hier.& hiſt.Eccl.
Euſebianus.575,F.619,C
interfuit Synodo Antiochenæ ſub Conſtantio,575,F
ſubſcripſit eiuſdem Synodi epiſtolæ ad Iulium Romanum, 575,F
eidem Iulius ſuam quoque inſcripſit, 575, F.
interfuit Synodo Tyriæ, 618,C.619,C
Flauianus Epiſc. Ægyptius interfuit Synodo Sardicenſi, 597,A
Fl.Antoninus Centenarius præfectorũ ſacri prætorii, 616,A
apud eum proteſtantur presbyteri Mareotes,616,A.*& ſeq.*
Fl.Dionyſius Comes, vide in Dionyſio.
Fl.Euſebius Conſul cum Fl. Hypatio, 674,D
Fl.Himerius Exarchus Mareotæ, 622,C mandatum ab Imp. accipit de ædificanda Iſchyræ Eccleſia,622,C
Fl.Hypatius Conſul cum Fl.Euſebio, 674,D
Fl.Philagrius Ægypti præfectus, vide Philagrius.
Fl.Palladius Ducenarius & Curioſus Imperatoris Conſtantini Magni,613,F.616,A
apud eum de inſidiis & calumniis Euſebianorum proteſtantur presbyteri Mareotæ, 613;F.616,A.B.*& ſeq.*
Flauius Epiſcopus Ægyti ἀρχαῖος, 664, C.D
ab Arianis in exilium miſſus, *ibid.*
Florentius Comes Conſtantii Imp. intimus, 637,E
ſcribit ad Athanaſium,ut veniat ad Conſtantium,637,E
Florentius Epiſcopus (ut opinor, Emeritenſis ex Hiſpania,de quo apud Hilarium)ſubſcripſit in Synodo Sardicenſi, 596,C
flumina & fontes pro diis habiti,20,E.F. ſine terra nuſquam ſubſiſtere poſſunt, 23,B
fœmina aut mas in cœlis non eſt,827,A
in fœmina quomodo nouum creaſſe dicitur Deus,& in qua,385;F
fœminæ impudicæ inter deas à Theſeo relatæ,9,D
non admittuntur fœminæ ad concilia publica.*ibid.*
fons vitæ eſt Deus,374,C.D
fons Spiritus ſancti eſt Filius, 469,D
fontes pro diis habiti,20,E.F
forma Patris & Filii eadem,515,C
forma Dei ipſa eſt Deitas, 450,E.166,167,168, B.169,A.*& ſeq.* 174,F. 196,F. 254. F. 478,B. 481,E 494,A.B.C
forma ſerui ipſa eſt humanitas,128.F.169,A.*& ſeq.* 174,F.193,F. 277,B. 335,B. 468, D. 450,E 473,A.481,F.494,B.C
& cur, 193,F
formula pacificatoria ab hæreticis non recipienda,732,D.E
fornicationis origo eſt idolorum inuentio, 8, E.F
fortitudo verorum Chriſtianorum, qualis & quanta,78,D.*& ſeq.*
Fortunatianus Epiſc.Aquileiæ, 526,B. 539,C. vel Fortunatius,596,C. interfuit Synodo Sardicenſi,*ibid.*
à Conſtantio miſſus in exilium,*ibid.*
quod Athanaſium damnare nollet, 539,D
Fortunatius Epiſc. Ægyptius interfuit Syn. Sardicenſi,599,F
Eortunianus Epiſc. Ægypti interfuit Synodo Sardicenſi, 596,F
frumenta ex Ægypto Conſtantinopolin deuehi ſolita. 568.B
frumentum viduis Ægypti & Libyæ à Conſtantino Magno diſtribui ſolitum, 574,A
Frumentius Epiſc. Auxumeos, 540.D
ab Athanaſio conſtitutus, 542,B
à Conſtantio Eccleſia ſua pulſus, 540,D. 542,B.C
& Alexandriam ad Georgium Cappadocem mitti iuſſus, 540,D.542,B.C.D
ut de illo ipſe iudicet, 542.C.D
fuga in perſecutione licita,550,C.D.*& ſeq.*543, D.551,552,553,554,730,B
quod probat exemplis multorum ſanctorum, imo Chriſti ipſius & facto & præcepto,551,552,553,554,730,A.B
non fugere, ſed voluntariè & ex temeritate hoſtibus ſe tradere, eſt ſeipſum interficere, 543,D.E
fuga ſanctorum non eſt culpabilis aut vana, 556,B.558,C. nec inutilis aut infructuoſa, *ibid.&ſeqq.*
fuga Chriſti in perſecutione.552,A
fugam Athanaſii cur calumniati ſint Ariani, 546,D.550,C
fugere ſi malum, peius ergo eſt perſequi & fugare,549,B.C
fugere ſaltem feros & crudeles,non vero mãſuetos & humanos ſolemus,*ibid.*
fundatus quomodo dicatur Chriſtus ante ſeculum, vide in indice locorum ſacræ ſcripturæ ad cap.8.Prouerb.

G

Gabianus Comes, 575,E
literas Iulii ad Orientales defert, *ibid.*
Gabriel cur diſceſſiſſe dicatur à Maria, 815,E.F
Gabriel cur dixerit, quod genitum eſt ex te, & non in te,456,D
Gaius Diaconus Mareotes, 607,C.615,E
Gaius Paratonii Ægypti Epiſc. ἀρχαῖος, 452,B
ab Arianis in exilium miſſus,548,F.664.C.D.
interfuit Synodo Sardicenſi,597,A.B.
interfuit Synodo Alexandrinæ ſub Iuliano,452,B
Gaius alius Epiſcop. Ægyptius interfuit Synodo Sardicenſi,597,B

Gaius quidam Episcopus Arianus Pannonius c.453,c.674,b
interfuit Synodo Ariminensi, 674,b.c
unaque cum aliis Arianis symbolum Sirmiense cum Coss. Synodo obtulit,674,c
ut id sine ulteriore inquisitione ab universis subscriberetur, *ibid.*
omnibusq; Synodis præponeretur, *ibid.*
at iussus a Synodo Arianos damnare, recusans,675,c.
damnatur, *ibid.*
damnatur a Synodis Gallicanis,Hispanicis, Italicis & Romana. 453,c
Gaius presbyter Alexandrinus,614,A
Galatæ amplectuntur circumcisionem, 177,c
Gallicæ Synodi complures post Constantii Imp obitum celebratæ, quæ Arianos damnarunt, 453,c.717.c
nominatim Vrsacium, Valentem, Aurentium, Gaium.453,c.717,c.c
Gallicorum Episcoporum qui Synodo Sardicensi interfuerunt catalogus, 596,c.d.
Gallus patruelis Constantii Imp. ab eo interfectus,605,E
Gaudentius Episcopus,596,b
(videtur esse Nassi Achaiæ,de quo Hilar.)
inter primos subscribit Synodo Sardicensi, 596,b
Gazæ Episcopus Asclepas,vide in Asclepa.
Gedeon fide iustificatus, 1,2,c
Generare de Deo aliter quam de creaturis dicitur. 408 c.& *seq.*409,A.& *seq.*
Generasse nomines cur Deus dicatur,232,a.& *sequ.*
Genitum & creatum non idem. 230,d c.232,a. 233,c.& *seq.*
Genitum tale est,qualis est ipse genitor,213,d
Gentium spes Christus, 65,b. vide plura in Ethnici.
Georgius Laodiceæ Episcopus, 116,e.545,e. 588,a.685,c. Cappadox, 702.c
Arianus 116,e.559,b 587,f 588,a.629,d.683,c.d.
Arianorumque πολυρότατος, 559,b. 702,c.d.
interque capita Arianæ factionis, 594,e
calumniabatur Athanasium quod fugisset, 545,e
adhuc presbyter existens Alexandriæ propter suam malitiam depositus, 116,f 559,b. 567,b 702,c. ab Alexandro, 595,d e.683,c
Antiochiæ commolabatur tunc,683,c
Ἄστατος, 559,b
seipsum nominauit Episcopum, 559,b
vel ab Arianis est constitutus,16,f 629,d.1
deponitur in concilio Sardicensi, 116,f 559, b.588 a.595,a b.595,d.c.635,c
ad id vocatus non venit, 587,a.b. 588, a. 594,c
sed in Oriente mansit,595,d e
interfuit Synodo Tyriæ,567,b
Georgii illius epistolæ fragmentum ad Alexandrum Alexandrinum extat, 683,c.& *seqq.*
quo Arium defendit,683,c d
& ad Arianos similiter epistolæ alterius fragmentum extat, 683,d
in quo eos fraudibus contra Alexandrinũ instruit, *ibid.*
Georgius Cappadox, 116,b.548,a.666,a.627,e
non Episcopus, sed καπηλοπώλης,652,e
depeculator, 653,c.666,a
& propterea profugus,666,a
quæstor Constantinopolitanus, 666, A. 679.B
ab universo orbe persecutus, 678,e
miris coloribus depingitur ab Athanasio, 121,b c
laudatur à Constantio, 541,d 542,c
Georgius Cappadox à Constantio Imp. ex aula ad Episcopatum Alexandrinũ missus, 548,a.632,e f.666,a,727,e.f.
& Alexandrinis commendatus, 541,d.
Arianorum concilio, 117,b 727,f
à nemine petitus,727,e.f.728,b.731,b
Georgii Cappadocis horrenda facinora Alexandriæ perpetrata, 548,a.b.c.d.629,e.f. 630,a & *seq.*
Georgio Cappadoci Ecclesiam ingredienti populus Alexandrinus communicare nõ vult.548,b 729,e
ideo ille milites in populum immittit, qui plurimos interfecerunt,548,c
alios in carcerem trahi curauit, 729,f
alios flagellari,729,e f
Georgius Cappadox plurimos Episcopos mittit in exilium,548,f 549,a
etiam Athanasio adhuc Alexandriæ existenti insidias struit,730,a
Seleuciæ cum reliquis Arianis peculiarem conuentum facit,678,e.f
Synodumque Nicænam damnat, 679,a
damnatur & deponitur à Synodo Seleucensi,679,b
Georgius alius Ægyptius Episcopus Orthodoxus,447,e
interfuit Synodo Alexandrinæ sub Iuliano,*ibid.*
Gerasius Episcopus Cyprius interfuit Synodo Sard,597,b
Germaniciæ Syriæ Episcopus Eudoxius, vide in Eudoxio.
Germanus Episc. Palæstinæ interfuit Synodo Sardicensi,597,c
& Hierosolymitanæ,602,b
Germanus alius Palæstinus interfuit Synodo Sardicensi,597,c
interfuit etiam Hierosolymitanæ Synodo, 602,b
Germen proprium patris est ipse filius, 297,a
Germinius Episcopus Cyzici Arianus, 665,f. 674,b.675,e
à Constantio Imper. Sirmium translatus, 665,f
& vocatur Pannonius,670,d
interfuit Synodo Sirmiensi, 695,c
author Constantio conuocandi Synodum Ariminensem & Seleucensem,670,d
adfuit Sirmii cum symbolum Sirmiense conscriberetur,671,c.d.675,a
interfuit Synodo Ariminensi, 674,b
offert symbolum Sirmiense cum Coss. Synodo, 674,b c
petens id ab universis subscribi, 674,c
omnibusq; Synodis symbolisq; præponi,*ibi*
at iussus à Synodo Arianam hæresin execrari,idque recusans,675,d e.
damnatur, *ibid.*
Gerontius Episcopus (Breuis Macedoniæ Hilario) interfuit Synodo Sard. 596.c
Gerontius Episc. Ægyptius interfuit Synodo Sardic.597.a
Gignere & creare Arianis idem, 89,a 231,f. 232,a
at refutantur,232,a.& *seq* 233,a.& *seq.*
quomodo Deus Gignat inuestigari nec debet nec potest,214,c.d
Gignere & facere differunt, 230,d.& *seqq.*341, a b.& *seqq.*
pro Gignere, aliquando usurpatur Facere. 187,c.f.194,a
Gignere & edere *fere* producere differunt,319 c.d
Gloria Christi æterna non in tempore accepta,164.165.166.167,168.
Gloria Dei nulli creaturæ conuenit,aut simul cum Deo tribui debet,447,c
Gloria creaturæ excellentissima quæcunque tandem, non tamen illi causa est, ut adorari possit,294.a
Gloria Patris quæ,168,c
Gloria nostra quæ, *ibid.*
Golgotha locus cranii vel caluariæ,781 a cur ibi Christus passus, 791,d
in Golgotha Adam sepultus est, *ibid.*
Gorgonius Dux militum Alexandrinæ ciuitatis,857,f
Gorpiæus dicitur Macedonibus mensis September,678,d
Gothis Euangelium prædicatum, 77,d
Græci hoc est gentiles siue Ethnici, col.1.a,& seq sæpe 263,b.c. & sæpissimè,ex epistol.ad Rom 277.d.*vide in* Ethnici.
Gratia Dei omnibus quibuscunque creaturis necessaria, 218,c.d. data à Patre in Filio per Spiritum sanctum, 218,d.259,d.e.261,a. 270,a.b.368,d.e.
est irreuocabilis,270,b c
Gratiam nulla creatura dare potest. 259,e
nec ob eam impetrandam inuocanda,259, f est supernaturalis,111,d
Gratiæ dona non sunt æqualia Deitati donanti, 264,c
Grãtia vocantis est, quod fideles & boni operatores sumus,265,d.e
eius Deum non pœnitet,nec eam reuocat. 270,b c
Gratia peccatum in nobis abolet,290,a
Gratia quomodo dicatur Christus creuisse, vide in Christus, & in indice Locorum sacræ scripturæ,Luc.2.& 3.
Gratiarum actio post synaxin,828,b.
Gratias quomodo Deo agere debeamus docet Psalmographus,744,f.745,a
Gratus Episcopus Afer interfuit Synodo Sardicensi, 596,e
Gregoras Diaconus Mareotes,615,e
Gregorius Alexandrinus, 632,f.& *seq.* Cappadox,665,f.
ab Episcopis hæreticis Antiochiæ nominatus,582,c.590,d
& militari manu à Constantio Alexandriam missus,582,e.f.631,f. 632,a. & *seq.* 633, c.653,c 665,f.731,c
à nemine Alexandriæ petitus,582,f.583,a
Carponem quendam legatum & alios ad Iulium Romanum mittit,578.d
sub eius Alexandriam introitum quæ crudeliter commissa sint, vide 583,a. & *seq.*631, f.632,a & *seq.*633,a.& *seq* 635,636.
verberibus Orthodoxos ad communionẽ sui cogebat,632,f
eius in Athanasii matertéram crudelitas, 633 a
Gregorius à Synodo Sardicensi damnatus & depositus,590,c.595,d.635,c
ab ipso ordinati laici declarati, 635,d
Principum & præfectorum magis quam Episcopum amicitiam quærebat, 633,c
literas Antonii Monachi ad se, à Balacio duce conspui curat,633,d
ad petitionem Athanasii ab omnibus Orthodoxis damnatus, 731,c
decem circiter mensibus post auditos Antiochiæ Synodi Sardicensis legatos obiit, 637,c
Gubernator creaturarum idem & creator 426,b c
Gubernatoriam artem inuenit Neptunus, 16,c

H

Habitatio Dei in nobis qualis, 515,d
Habitat in nobis Pater in Filio per Spirit.sanctum,515,e
Hæresis omnis ex diabolo est, 113,d.114,c.d. 139,e.f
oritur sæpe ex scriptura malè intellecta, 113,d.177,d.e.f.422,d
vel potius ex imperitia Scripturarum, 418, c.
Hæresis omnis eo se prodit non esse se de Ecclesia,quia ex Ecclesia egreditur,134.b.c
Hæresis Apolinaristarum, Arianorum, Basilidis, Eusebianorum, Manichæorum, Marcionitarum, Pauli Samosatensis, Sabellii, Valentini,Hieracis,&similium, vide Apolinaristæ, Ariani, &c.
Hæresis morbus est qui semper in deterius progreditur, 330,b
Hæresis omnis verbis sacræ Scripturę usurpatis venenum suum occultat: cum tamen verborum sententiam veram non habeat, 113,d.e.139,f 185,f.186,a 250,e.321,a.
ut ita simplices decipiantur, *ibid.*
Hæreseos fructus vana tumiditas & malitia summa,479,c
Hæreses omnes optimè ex sacris scripturis cõuincuntur,673,d.677,f
omnes diabolum esse Christum annunciant,114,d
omnes mendacio inter se sunt coniunctæ, licet alias inter se pugnent, *ibid.*
Hæreses à fidelibus bene in religione fundatis facile diiudicari & discerni possunt, 114, d e
quæ manifestę sunt.paucis refutandę, ne fidelibus dubitatio de veritate moueatur, 454,c
Hęreses sunt transfugę veritatis, 134,b *in textu Lat. & quibusdam Græcis. vide varias lectiones.*
sunt manifestæ omnibus & quomodo,134, b.c
Hæreses quamplurimæ baptismum habent, inutilem,219,d
Hæreses omnes à scripturis longè sunt alienę nec quicquam cum illis habent commune 113,e.f.114,a & *seq.*139,e.f
Hæreseon princeps est diabolus, 121,d.e ut & inuentor,113,d.114.c d.139.e f
in Hæresin facilè labuntur,qui non firmi sunt in fide,461,c
Hæreticus res est omnino peruersa,& cor habet undique impietate corruptum,294,a.b
Hæretici sunt circa fidem naufragi,5.d
non sunt

non sunt Christiani, nec ita appellandi, 135, D.E.F.136, A. *& seq.* 139, D.186, E.454, A.B
sed ab inuentorib. & hæreseos suæ authoribus hominibus sortiuntur nomina, 135. C.D.E.136, C.D. sunt Antichristi, 122, B
sunt pseudoprophetæ à Christo prædicti, 114, C
Hæretici omnes Sacræ scripturæ verba pro suis erroribus iactant. 113, D.122, C.D.139, E.F.185, F.186, A.250. E.321, A. sed sensu illis peruerso afficto, 113, D.114, C.185, A. *& seq.* 250, 321, A
atque ita sunt à scripturis prorsus alieni, 114, A.B.139, E.F. *& seq.*
Hæretici ex odio veritatis non possunt videre veritatem in scripturis patefactam, 479. C.D
solos infirmos in fide subuertere possunt, *ibid.*
à fidelibus in fide firmis facile diiudicantur & discernuntur, 119, D.E
Hæretici omnium optimè ex Scripturis sacris refutantur, 133, E.301, F.480, C.D. 673, D, 677, F.
Hæretici antequam condemnentur erroris conuincendi, 402, C.D.E.404, C.D
Hæretici licet alias inter se pugnantes, in mendacio tamen coniuncti sunt & concordes, 114, D.132, E.F
Hæretici etiam verba Scripturarum proferentes non sunt audiendi, 121, C.D
sæpe Ethnica dicendi magnificentia, & sophismatibus Ethnicorum seducere annituntur, 121, E
Hæretici omnes garruli inanes, 453, C
Hæretici Sacras scripturas ad suum errorem detorquent, 163, F.164, A
scripturis utuntur ut ipse diabolus, 139, E.F
linguam habent ad impietatem acutam, 211, A
Hæretici quod bene dictum est, malè interpretantur, 342, A
Hæretici sunt qui Nicænum concilium non recipiunt, 455, D.F
Hæretici non sunt audiendi, 733, C.D
Hæretici semper seipsis fiunt deteriores, 330, B.C
Hæretici etiam manifesti refutandi, ne nostro silentio fiant impudentiores, 454, C
sed paucis, ne fidelibus dubitatio de veritate moueatur, *ibid.* & 455, B.C. pertinaces etiam confutandi, 186, B.C 251, C.D. *& seq.* 331, C. propter fidelium confirmationem 252, A.331, C
Hæretici locum in synodo habere nequeunt, 645, B
Hæretici omnes alii præter Arianos nugis & verbis suos errores propugnabant, 660, F. 661, A. *& seq.*
Hæretici ad Ecclesiam redeuntes, hæresin suã publicè execrari coguntur, 448, D.E.451, E tumque demum ad communionem cum fidelibus admittuntur, 451, E.F
Hæretici non possunt constituere Episcopos, 680, A
sunt perturbatores Ecclesiæ, 585, B.C
non citant integrè scripta aliorum, 436. B
sunt canes tabloſi, 639, B
Hæretici quidam ipsum Gabrielem Archangelum dicebant λόγον illum esse qui incarnatus est, 815, B.F
Hæretico magistratui in ciuilibus obediendũ, 534, E.536, A.D. 560, B.676, A.
pro Hæretico magistratu fundendæ preces, 529, E, 534, A.
Hæreticorũ verba omnia sunt suspecta 254, D
Hæreticorũ pessimi sunt Ariani, 219, F.220, A
Hæreticorum maximè impii & blasphemi sunt Apolinaristæ, 456, A
Hæreticorum quamplurium baptismus inutilis & nihil prodest, 219, D.E
Hæreticorum dogmatum quamplurium catalogus, 219, E.F.220, A *& seq.*
Hæreticorum multa & varia est impietas & vafricies, 114. F
Hæreticorum pater diabolus, 114, B
Hæreticorum variæ sectæ, 506. A. *& seq.*
Hæreticis Scriptura sacra est resistendum, 133, E.480, C.D. 673, D. 677, F. nihil commune ipsis est cum scripturis, 114, A B.
ab Hæreticis antequam in synodis damnarentur ratio fidei petita, 402, C.D.404, C.D
pro hæreticis etiam malitiosis orandum, 444, C.D
Harmonia mundi unum ducem & authorem declarat, 32, D.E
Harpocration Meletianus Episcop. Bubasti in Ægypto, 612, B. ab Alexand Alexandrino in communionem receptus, *ibid.*
Hebdomades Danielis septuaginta sunt anni quadringenti nonaginta. 814, E, F
Hebræi, vide Iudæi.
Hectoris fortitudo celebrata Poetis. 15, A
Hecubæ muliebris animus, *ibid.*
Helias inuocando Deum excitabat mortuos, 253, A. abdidit se propter Achabum. 550, D vocatus est Deus, *ibid.* fugit ob minas Iesabel, *ibid.* à filiis Prophetarum in aliquem montium proiectus putabatur, 285, F
Helias monachus auctor Arsenii, 608, D.E
Heliodorus Episc. (Nicopoleos Hilario) interfuit Synodo Sardicensi, 596, C
Helisæus nouerat quomodo Helias assumtus esset, 285, F
Hellanicus Episcopus Tripoleos, 629, E. ab Arianis in exilium missus, 629, E. eiusque loco constitutus Theodosius. 629. C.
Hephæstion Diaconus Meletianus ab Alexandro in communionem receptus. 612, C
Heraclammon Episc. Ægyptius interfuit synodo Sardicensi, 597, B
Heraclæ Thraciæ Episcop. Theodorus, vide Theodorus.
Heraclæ nescio cuius Episc. Pederos, 122. A
Heraclea siue Herculis ciuitas Ægypti, 612, A eius Episc. Petrus Meletianus, *ibid.*
Heraclianus Episc. ex Canalio Italiæ interfuit Synodo Sardicensi, 597, E
Heraclides Episc. Ægypti ob Arianos profugus, 664, D. interfuit synodo Sard. 596, F
Heraclides alius Ægyptius Episcopus interfuit eidem synodo, 597, A
Heraclides alius Ægyptius cogit Ischyram plagis, ut Athanasium calumnietur, 606, F
Heraclides Episc. in Niciis Ægypti Meletianus, 612, B. videtur idem esse cum præcedente.
ab Alexandro Alexandrino in communionem receptus, 612, B
Heraclius Comes missus cum edicto de persequendo Athanasio Alexandriam à Constantio, 652, E.655, B, C.D. & instituendo Georgio, 652, E. edictum Imp. publicè proponit, 652. E.F. 655, B.C, D. *& seq.* horrenda ab eo facta Orthodoxorum persecutio. 655, B.C. *& seq.* 656, A. *& seq.* 657, A. B.C.D.E. *& seq.* 658, *toto.*
Heraclius Episc. Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi, 597, A
Heraclius Episc. ex Canalio Italiæ interfuit Syn. Sardicensi, 597, B
Heraclius presbyter in Phasco Ægypti. 607, B
Heraclius presbyter Marcotes, 615, E
Herbas utiles ægris quod inuenisset, Æsculapius, ideo pro Deo est habitus à Gentilibus 76, A
Hercules Iouis filius ex adulterio, 11, C. cur pro Deo habitus, 76, B
Herenniãnus Episc. Afer interfuit Synodo Sardicensi, 596, E
Hermæon vel Hermion Episc. Taneos Ægypti, 447, E.452, C. interfuit synod. Alexandrinæ sub Iuliano, 447, D.452, C
Hermæon Episc. Cyni inferioris & Busiridis Ægypti Meletianus, 612, B
ab Alexandro Alexandrino in communionem receptus, 612, B
Hermas Episc ab Arianis in exilium missus, 548, F
Hermethi, vide Ermethi.
Hermias Episc. Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi, 596, F
Hermias quidam vir probus & hospitalis ab Arianis cæsus in carcerem conijcitur, 658, C
Hermogenes Episc. interfuit Synodo Sardicensi, 556, C.
Hermopoleos paruæ Episc. Dracõtius, 452, B
Hermopolis Ægypti ciuitas, 612, A
eius Episc Phasileus Meletianus, *ibid.*
Heron Episc. Ægyptius interfuit synodo Sardicensi, 597, A
Hesperion Episc. Afer interfuit syn. Sardicensi, 596, F
Hesperus Episcopus Afer int. rfuit synod. Sardicensi, 596, F
Hesychius Castrisius Comes, 587, B
ab Eusebianis Sardicam adductus, 587, B
Hesychius Diaconus legatus Eusebianorum ad Iulium, 577, A.B. 578, E.F
Hieracys Episc. Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi, 596, A
Hierarchiæ Angelorum tres, & qui in quaque 821, B.C
Hierax presbyter Marcotes. 615, E
Hierax presbyter in exilium ab Arianis missus, 548. F. 664, B
in eremum penes Clysma, 664, C
ab Athanasio missus ad Dracontium, 740, A. vel alius fortè eiusdem nominis.
iubetur etiam legere epistolam ad Adelphium scriptam, 335, C
Hierax hæreticus (sic n. in Græco) coniugiã propter virginitatem damnabat, 352, F
Vetus Test. reiiciebat, 352, A
Hieremias ex Chelkia genitus. 64, C. ab utero sanctificatus, 275. F
Hierusalem maniura erat usque ad aduentũ Christi, 67, F. eo adueniente destruenda, 68, A.B. non amplius constitit, *ibid.*
Hierosolymitani templi dedicatio, 621. B
Hierosolymitanus Episc. Macarius, 117. F
Hierosolymitana Synodus sub Constantino M. 621, A 686, A
habita ab Eusebianis à Tyria synodo digredientibus, 621, A. vocatis eo ab Imp. ad dedicationem templi, 621, B 686, A. & Athanasio iam in exilium misso, 686, F
in ea Arium & Arianos in communionẽ receperunt, 621, A.C. 686, A.B
& sedibus suis restituerunt, 686, B.C. 687, F tanquam ex inuidia pulsos, 686, B.C
eius Synodica epistola extat, 621, A. 686, A.
Hierosolymitana synodus sub Constantio post Sardicensem. 601, D. *& seq.* 639, A
celebrata ob transitum Athanasii, 601, D. 639, A.B
Athanasium Alexandrinis commendat, 601, D.C. *& seq.*
eius communionem amplectitur, 639, A, B. & quæ prius acta fuerant contra eum coactos se fecisse aiunt, 639, A.D. Episcoporum præsentium in ea nomina. vide 602. B fuerunt autem in ea omnes Palæstini præter duos aut tres, 639, A.B
Hierosolymitana synodus sub postremũ Athanasii Alexandriam reditum, 733, C
in qua nonnulli Ecclesias turbare nitebantur, 733, C
Hierosolymorum destructio signum est venisse Messiam, 67, E.F. 68. A
Hierusalem donec stetit irreconciliabile cõtra eã bellũ vicinis gentib. erat, 65, A. *& seq.*
Hilarius Diaconus Rom. 647, D. Liberii ad Constantium legatus, 647, D. flagellis cæsus & in exilium ab eodem missus, 647, D
Hilarius Notarius missus cum mandatis à Constantio ad persequendum Athanasiũ 637, D. 652, C
author persecutionis Alexandrinæ sub Cõstantio Duce Syriano, 857, D.E
cui etiam interfuit, *ibid.*
de Hippocentauris Græcorũ commenta sunt fabulæ, 18. F
in Hispania multi Orthodoxi, qui nolunt Arianis subscribere, 651, B
Hispanicæ synodi damnant Arianos. 453, C
Auxentium Mediolanensem, Vrsacium, Valentem & Gaium Pannonios, 453, C
solam Nicænam obtinere iubent, aliis omnibus reiectis, 453, C.D
Homerus apud Græcos poeta ἐξοχόταπος, 14. F
Iouem, Iunonem & Therſiten ignauos facit, 14. F. 15, A. Achillem autem fortem, 15, Vlyssem & Nestorem sapientem describit, A. Diomedem & Hectorem bellicosos, *ibid.* inuentor Heroici carminis, 16, C
dilectum appellat Telemachum, eo quod Vlyssis esset filius unigenitus, 320, F
Homicidæ aũt adultero non conceditur locus post sententiam latam, ut contra eam excipiat, 402, A
Homo quid sit, 393, A. Hebræis dicitur Adam. 3. A. omni re creata reliqua superior. 2, E. factus ut perseueraret in bono, 39, D.E
Homo ad imaginẽ Dei creatus, 2. D. 39, D. ad res à Deo creatas contemplandas, cognoscendasq; 2. D. & ut Deo conuersetur, 2. E. ut innoxiam & beatam vitam degat. 2. E. cum stupore admiratur Dei prouidentiam, 2. E

Homo per se solus ad cognoscendum Deum sibi sufficit, 25, D. 28, E 29, A. B

Homo per se solus ad Deum cognoscendum non sufficit, 45, A. 211 C D. 518, D. 519, E 520, A. ei Deus cognitionem sui donat, 45, A. B *& seq* 215, D. quæ quomodo concilientur, vide ibidem, 211, D

Homo omnis habet viam ad Deum cognoscendum in se, 25, E. F. 46, A B. C. potest se ad Deum conuertere, 29, A

Homo in statu innocentiæ habebat liberũ arbitrium ad utrunque, 4 A. B. 39, D. rectus est creatus à Deo, 6, B. C. transgressione mandati amisit Dei cognitionem, 40, C legi mortis obnoxius factus, 40, A. B. 41. C. 336, F. 337, A. semper magis ac magis in scelera ruens, 40, F. 41 A. *& seq.* natura mortalis, gratia Dei immortalis creatus fuerat, 40, E. F

Homo habendo Dei imaginem eam perdidit, 41, C. 42, C. mortem & peccatum in uniuersum genus humanum transmisit, 43, D.

Homo non poterat se à lapsu erigere, 42, B. C. 259, A. 461, F. 498, A. per Christi sacrificium liberatur à morte, vitæque æternæ restituitur, 43, C. D. E 44, A. *& seq.*

Homo non poterat aliter quam per Christũ liberari, 47, A. B. C. 173, E. F. 175, B. C. 182. E. 269. A 461, F. 493, A quem etiam Christus morte sua restituit, 47, B, C. 52, A. 173. & sæpiss. 268, A. B

Homo si legem seruasset, ut Deus vixisset, 40, C. D. secundum naturam mortalis, secũdum gratiam immortalis, *ibid.*

Homo Dei cognitione carens, à bruto nihil differt, 45, B

Homo non potest esse nisi sit in loco aliquo, 153, A

Homo incorruptibilis mansisset, si imaginem Dei in se non retudisset, 40, C. D

Homo interior de quo apud Paulum est ipsa anima rationalis siue mens, 488, B. 492, A

Homo cur per Filium creatus, 45, B. C

Homo carnalis seipsum in potestate non habet, aut cum peccato luctatur, 778, A. B

Homo novus Paulo Apostolo, vita honesta & pia, 222. C

Hominis animus studiosè ad malum procliuis, 111, D. definitio, 393, A. excellentia, 2, C. D. E. proprietates, 812, C. D. partes, 393, A

Hominis arbitrium. vide Arbitrium.

Homo compositus ex anima & corpore animato (ita enim Græca) 393, B

In Homine pugnant caro & spiritus, 393, A. B

Hominis proprium est sua mors, 170, A. B

Hominis naturam peccatum esse dicebant Manichæi, 487, D. 489, B. D

Homini lex data & cur, 39, C. D

Homines ab unius Dei cognitione dilapsi in multa & diuersa precipites se dederũt, 20, C

Homines omnes studiosè ad mala feruntur, 111, D. omnes iniusti & peccatores, 462, A. omnes mortis rei, 336, F

Homines omnes certum tempus vitæ à Deo constitutum habent, 53, A. 552, B. C 553, A effinxerunt sibi mala pro libidine, quæ nõ erant, 6, C

Homines sunt pullus ille alligatus, ad quem soluendum Christus Apostolos suos mittit, 776, 777, 778, 779, F

Homines possunt se à seipsis facere vel frumenta vel zizania, 838, E

Homines mali prædictiones & consilia Dei implentes nõ sunt extra culpã, 788, A. *& seq.*

Hominum bona opera Deus facit, 805, A, B

Homines cur à Deo geniti dicantur, 232, A. *& seq.*

Homines non poterant ab ulla creatura saluari, 239, B 241, C

Homines sunt capaces scientiarum naturaliter, 16, B. C. dii habiti propter inuenta, 15, F. 16. A. dæmonibus mactati, 45, D. E

Homines pueri a criminibus, 275, E

Homines contemptis melioribus, corporis sui cupiditates quærentes, mentem luam cupiditatibus obruerunt, viribusq; sibi à Deo initio traditis exciderunt. 3, B C. D membra sibi data in alium, quàm data sunt, usum transferunt, 4. C. D *& seq.*

Homines Deificantur, vide Deificantur.

Homines ad peccandum insatiabiles, 40, E. F. 41, A *& seq.*

Homines primi quomodo cognouerunt se nudos esse, 3, C. D. fuerunt mente inuerecunda & liberiore aduersus Deum, *ibid.* A. ea etiam captant quæ non vident, & ratione non apparentia diiudicant, 26, C. sola ratione differunt à brutis, *ibid.* F. ratione intelligunt ea quæ supra se sunt, *ibid. & seq.*

Homines obstupescunt ad Dei prouidentiam 12, E. non sunt cum Deo conferendi, 179, D. E. non poterant se instaurare, 170, A. non poterant restitui, nisi per imaginem Patris, 47, B. C. bruti & irrationales facti, 46. C. D. per inobedientiam mori cœperunt, 40, E. F. obliti suarum virium, quas initio acceperunt, & excellentiæ suæ, 3, B. C

Homines Marti centesimi immolabantur, 21, C. pro diis habiti ex ambitione & metu 10, B C. D

Homines fiunt filii Dei, 315, C

Hominum conuersio, non hominum, sed Dei opus est, 2, A. 37, E. 47, E. 78, E. 79, A. B. 805, B

Hominũ amator & saluator est Deus, 47, B. C

Hominum damnatio obliterata est, 53, A

Hominum mores sunt inconstantes, 267, A

in omnibus hominibus adhuc peccati semen reliquum, 490, E

Horam & diem extremi iudicii nescire se dicit Christus, & nescit, & cur, & quatenus, vide Christus.

Honor inæqualium inæqualis, 375, D. non idem præfecti qui Regis, *ibid.*

Honor omnibus Episcopatib. idem est, 579, C

Honoratus Episc. Afer interfuit Synodo Sardicensi, 596, E

Horus ab Ægyptiis pro Deo cultus. 8. D. eo quod esset Rex, *ibid.* eum Ægyptii deplorant quotannis, 10, A

Hosius, vide Osius.

Hostia ab omni macula pura est humanitas Christi, 43, C. est fida, 192, F.

Hostia semel oblata, corpore scilicet suo, cõsummauit Christus omnes in futurum credentes, 192, F

Hostiæ diis cæsi homines bello capti & centesimati. 21, C. D

Humanitas, id est hominum genus, est asinus cui Christus insedit, 779, F. 780, A

Humanitas Christi, vide Christus & Corpus Christi.

Humidum sicco repugnat, 31, A. siccitate exarescit, 23, A

Humilitas commendatur, 824, D. E. est remedium ingens ad salutem obtinendam, *ibid.*

Humilitas Christi est, quod accepit carnem nostram, 289, C. D

Hydræ comparatur Arianorum hæresis, 294, B

Hyems Ecclesiæ sunt persecutiones & afflictiones, 102, B. C. *& seq.* 103, A. *& seq.*

Hyemem ver expugnat; 24, D

Hymenæus & Alexander in qua re peccarunt, 132. B. C. errarunt de tempore resurrectionis, 177, D

Hymenæus Episc. Achæus (si is est, quẽ Hilar. Hymomũ vocat) interfuit syn. Sard. 596, D

Hyparxis ὕπαρξις & φύσις natura siue essentia idem, 500, E. 501. B

ὕπαρξις & hypostasis idem, 719, F

Hypocrisis hæreticorum. 114, B, C

Hypocritæ ex operibus suis discernuntur à verè fidelibus, 837, E. F. 838, A

Hypostasis vnde dicitur, 813, A

Hypostasis & οὐσία idem, 502, D. 705, A, B. 719, F
hinc à Liberio Rom. una Trinitatis dicitur esse hypostasis, 396, D. E
& ab Athanasio, 397, E. 398, A

Hypostasis & ὕπαρξις idem, 791, F

Hypostaseos nomen de Deo vsurpatum damnatur ab Arianis, 698, A. 719, E
qua tamen voce usus est ipse Arius, 682, B. 688, C. & ipse Paulus, 720, A. item Dionysius Romanus, 421, F. 422. A. & Origenes, 423. C

Hypostases tres in Deo quomodo & quo sensu debent dici. 449, E. F. 450, A. B
tres Hypostases dicere quidam etiam Orthodoxi renuerunt, & quo sensu, 449, A. B

Hyrcanis & ulterioribus Euangelium prædicatum, 77, E

Hypsele ciuitas in Ægypto ubi & Monasterium, 608. E

Hypsele olim Meletianæ partis, sub Athanasio Orthodoxis aggregata est, 610, B. C

Hypselitarum Episcopus Arsenius qui ab Athanasio interfectus dicebatur, 610. B

I

Iacob Patriarcha Angelum inuocans, Genes. 46. Filium Dei intellexit 260, A. B. ab eodem benedictus. 260. C. 263, E. cum eodẽ luctatus est. 260 B. C. neminem nisi Deũ inuocauit, 260, C, quomodo vidit Deum. 263. E

Iacobus Episcopus Mesopotamiæ. 118. A. scripsit contra Arianos. 122. A

Ianuarius Episcopus (Beneuenti, Hilario) interfuit Synodo Sard. 596. C

Idiomata Deitatis nulli aliæ quàm Dei substantiæ conuenire possunt. 714. C. D

Idiomata unius naturæ dicũtur etiam de altera, & cur & quomodo. 90. F. 91. 170. B. C. *& seq.* 186. C. D. 234. B. C. 274. D. E. 275. C. 276. A. B. E. F. 292. B, C. 443. D. E. 457. B. C. 460. A. B. C. D. 465. B. 482. A. B. 504. D. E.

Idiomatum communicationis exempla 443, D. E

Idiomatum communicatio in concreto denominato ab altera natura. 50. E. 167. F. 169. E. F. 170. B, C. E 172. B. 290. B. 332. A. 333. D. E
eius fundamentum. 50. E. 170 B. C. E. 172. B. 290. B. C. 332. A. 333. D. E

Idola diique falsi hominum ambitione in mundum introducti. 6. C. 10. A. *& seq.* eorum prima origo. 6. C. *& seq.* carent sensibus & actione. 13, B. C. sunt Ethnicis pro literis, 18. A. B

Idola tollenda diuina lex præcepit. 24. B

Idola ab Ethnicis pro diis habita. 74. A. B. Deo ab Ethnicis præponebantur. 45. D

Idola quomodo Philosophi defenderunt. 17. A. B

Idola res est mortua. 61. B C. aduentu Christi in Ægyptum omnia ceciderunt, 65, C

Idola ad perniciẽ generis humani inuẽta. 25. C

Idola nõ potuerũt mortuos suscitare. 77. C, D

Idolorum & imaginum prima origo, 6. E. 10. B. C

Idolorum origo non est à bono, sed à malicia 8. E. F. est origo fornicationis. 8. E. F

Idolorum quam varia & diuersa genera. 74. B. *& seq.*

Idolorũ imbecillitas vnde testata. 74. C. 77. B.

Idolorum cultus quando cœpit abiici & vilescere. 74 C. *& seq.*

Idolis resurrectio mortuorum à Græcis non tributa. 77. C. D

ab idolis omne genus flagitiorum promanauit. 21. D. E

ante idola mulieres Phœnissæ se prostituebãt 21. E

Idola hominum inuentum. 2. C. 37. B 45. D imo inuentum ipsius maliciæ, 6. E 37. B

Idola cur & quomodo ab hominibus inuenta. 6. E. F. 7. A. B 10 B

Idola Ethnicorum infinita. 74. B. C

pater filii de mortui effigiem efformans, primus author idolorum. 10. B

Idolis Angeli præsto non sunt, 18. B

Idololatræ fiunt Christiani. 804. C

Idololatræ diis suis sunt præstantiores. 28. F, non Deos sed artem cælatoris adorant, 115 A B. *& seq.*

Idololatriæ causa ambitio. 10. C. D

Idololatria crucis aduentu cessauit, 1. D

Idololatria est Deum corporalibus & sensibilibus effingere, 7, B. item nomen Dei imponere creaturis, 7. B. 8, B. 15, E 18, B. C item honorem Deo debitum creaturæ tribuere, 8, B. 18, B. 45, D. 71, C. 114. A, B. 126, A. 712, C. 714, D. item dæmones στάσεως, 45, D. 71. B. est pestis vitæ. 10, B. est ἀθεότης, 46, C. prædicatione Euangelii cessauit, 60, E. 73. E. 80, B. C

Ieiunium est abstinentia à cibo, 825, E. F. vel etiam delectus ciborum, *ibid.* B. C

Ieiunium post septimanam Paschæ, 548, D

Ieiunium quadragesimale, 729, E

per Ieiunium in paradisum redire poterit qui volet, 824, E. F. diabolos fugat, 825, C. D. E. peruersas cogitationes abigit, 825, C. Dei throno hominem sistit, 825, D

Ieiunium frustrà obseruatur, nisi animus à vitiis purus sit, 825, E. F

Ieiunium verum quodnam, 825, E. F

Iesses Episcopus Gallus interfuit Syn. Sardicensi, 590 E,

Iesus, vide Christus & λόγος.
Iesus ex significatione vocis significat Saluatorem, 324, D
Ignatius Episc. Antiochenus & martyr post Apostolos, 709, F
eius quoddam dictum de Christo. 709, F. 710, A
eius epistola ad Antiochenos, *ibid.*
Ignis vis extinguitur & retardatur ab amianto Indico, 58, E 59. A. 72, A
Ignis æternus destinatus est malorum designatoribus, 81. B. C
quomodo in die iudicii effugiendus, *ibid.* E
Ignem pluit Dominus à Domino, & quomodo, 510, E. F
Ignorantiæ accusant Ariani Deum, 282, A. *& seqq.*
Ignorat Christus quædam ut homo, non vero ut Deus, vide Christus.
Ignoratio proprium est carnis, 279, D. E. 283, A. B. non est in diuinitate, 279, D
Ignorationem nostram baiulans Christus, donauit nobis cognitionē sui Patris, 279, E
Ilios pars quædam Ægypti, 612. B
Illuminatio mentis est à Filio, 359, D
Illuminatio fit à Filio in & per Spiritum sanctum, 359, D
Imago ipsi archetypo respondere debet, 151, A. *& seq* 254. D. E
Imago Patris Filius cur est & dicatur, 151, A. B, *& seq.* 283, E. F
Imago Dei in ipsa ratione & mente consistit, 39, C. 248, C. D
ut umbra Deum adumbrans, 39, C
lapsu perdita est, 41, C. 42, C
Imago Dei dicimur propter λόγον verā Dei imaginem in carne nostra existentem, 259, A.
Imago Sapientiæ Dei hominum sapientia, 247, C. 248, C. D
Imago Sermonis, siue Filii Dei, sermo humanus 247, C D
Imago Regis & Rex ipse unum, 254, F
illam adoratus adorat Regem, *ibid.* eam videns videt Regem, *ibid.* & 512, A
Imaginem Filii defuncti Pater faciens, primus idolorum author, primaque eorum origo, 10. B. C. *& seq.*
ad imaginē Dei conditus homo, vide Homo.
Imagines deorum declarant eos fuisse homines, 56, D
Imaginum prima origo, 16. B. C. *& seqq.*
Imbecillitas generis humani quanta, 45, A. B. *& seq.*
Imbecillitas vel infirmitas nulla fuit in Christo. 53, E. F
Imbecillitatem in Deo statuunt Ariani, 208, D
Imitari Deum quatenus credentes possunt, 265, E
Imitatio certissima est quæ ductum rerū naturalium sequitur, 268, E. F
Immolati olim homines Iunoni ab Ægyptiis, 21. C. D. item Saturno, Ioui, *&c. ibid.*
Immolatione corporis sui Christus mortem aboleuit, 64. D. ubi & aliæ eius utilitates.
Immortalitas animæ probatur ex doctrina Ecclesiastica, 27. E. F. 28, A. *& seq* 29, A. *& seq.*
Immortalitas homini deerat & via ad paradisum, 228, D
Immunitas ministris Ecclesiæ à Constantio Imp. restituta, 600, A
Immutabilem esse est solius Dei proprium, 339, D E. 723, A
Immutabilitatis nulla creatura capax est, 341, A.
Imperatores etiam Ecclesiastica negocia regebant, 535, B. 568, A. B. 716, B. C. D. E. F
absque eorum consensu Episcopos quoquam proficisci à suis Ecclesiis fas non erat. 534, E. 535, A. eos Episcopi appellabant. 530, C. 568, A. 618, D. F.
ab Imperatoribus Episcopis appellatio nō dabatur, 510, C. quia teste Synodo Alexandrina eorū tribunal inter humana omniū summum. 563, A. Encænia Ecclesiarum abq; eorum iussu celebrare nō licebat, 531, D. 534. A. D.
Imperatores etiam hæretici à Deo imperium habent, 676, B. C. F
Imperatori etiam hærerico Episcopi catholici obediebant, 534. E. 536. A. B. 650, B. 676, A. 677, A B. C. D. 716, D. E. F
Imperatori etiam hæretico nō obediens Dei ordinationi resistit, 650, B
Imperatores etiam de Episcoporum causis cognoscebant, 568, A. B. C. 604, C, D. 607, B. C. 610, A. 618, D. F. 622. E. 623. A. *& seq.*
ad Imperatores synodorum acta referebantur, 618, D. E. F. 623, A. *& seq.* 676, *& seq.* 677, B. C. D. 716, B. C. D. E
ad Imperatorem à Synodo appellatio, 618, D. F. 623, A. B. C. *& seq.*
Imperatoribus, synodi actorum suorum rationem reddebant, 616, B. C. D. 618, D. E, E. 623, A. B. *& seq.*
Imp. iustum quid decet, 525, C.
Imperatorū non est res credendas in Ecclesia præscribere, 650, B. Imp. Synodos cōuocabant, 526. E. 560, D. 568, A. B. 674, B. 676, A. 677, A. vide etiam synodum Tyriam, Sardicensem, Ariminensem.
Synodos dimittebant, 677, F. 717, A
Imperatores possunt Episcopos Ecclesiis suis priuare, 736, A. B. 738, C. D.
pro Imperatore etiam hæretico & persecutore ad Deum precandum, 529. E
Impietas Arii, vide Arius.
Impietas Asterii, vide Asterius.
Impietas Sabellii, Marcionis, Manichæi, Eusebii, Eusebianorum vide suo loco.
Impietatis refutatio sufficit ad pietatis institutionem, 627, A
Impietati quomodo resistendum, 507, C D
Impii sunt superstiosi, 13. D. inficiantur Deū 26, A. inficiantur se animam habere, *ibid.*
Impium est dicere alium Christum esse Verbum, alium vero ipsum Filium, 516, C
Impotentia creaturarum causa est, quod non possunt esse Deo pares. 158, A
Imprudentis est, se in gratiam alienæ libidinis in periculum conicere, 650, E
Impudentia Arianorum summa, 400. D
Impugnans impietatem non est pius, nisi pietatis causa hoc faciat, 507, C
Inæqualitas dignitatis inæqualem etiam honorem & cultum meretur, 375, D
Inanimati cibi omnes sancti sunt, 826. D
Incarnatio appellatur οἰκονομία, 450, D. 192, E. 154, F. 468, B. C. 475, F. 480, C
θεία τοῦ λόγου πρὸς ἡμᾶς ἐπιφάνεια, 37. C. 39, F. 80. C. F. σωματικὴ ἐπιφάνεια 52, A. item in carne φανέρωσις, 37 E. dicitur, κοινωνία, 459, C. ἐνσώματος παρουσία, 237, F. ἕνωσις, 321, F. 322, A, *& seq.* 323, D. E. 459, C. 462, B. 468, D. 481, A. 485, D 497, D
μετενσωμάτωσις, 377, F. ἕνωσις σαρκὸς πρὸς τὸ θεότητα, 481, A. E F. ἕνωσις λόγου πρὸς σάρκα, 485, D. ἕνωσις κατὰ φύσιν & φυσικὴ, *quia est ipsarum naturarum*, 482, A. 485, D. 486, F. ἕνωσις κατ' ὑπόστασιν, 487, A. σύγκρασις, 504, C. 505, A. μίξις, mixtio, 510. B. ἀνάκρασις, 517. F. σώδος duarum naturarū, 671, A. ἐνσωμάτωσις 40, A. σωματικὴ παρουσία, 193, C. ἐνοίκησις, 43, A ἐνανθρώπησις, 44, E, F. *& sæpè.* vide etiam in unione. Item:
ἐπίβασις τοῦ λόγου εἰς σῶμα, 52, E F. συγκαλάβασις, 74, A
θεοφάνεια τοῦ λόγου ἐνανθρώπησις, 74, A. ἔνσαρκος παρουσία, 190, E. 277, D. 333, F. πρόσληψις σαρκὸς, 196. F. Factam esse ex veteri Testamento contra Iudæos probatur. 62, D. E. 63, *& seq.* 67, D. E. non esse absurdam aut impossibilem contra gentes probatur, 69, C. D. *& seq.* 70. A. 462, B. C. *& seq.* non est talis, qualis Dei aut Sp. sancti in reliquis sanctis siue prophetis, 450, E. 462, A. B *& seq.* facta per assumptionem carnis, 227, B. 274, D. 277, B. C. 462. A. B. & eius appropriationē siue ἰδιοποίησιν. 43, A. C. 50, E. 61, D. 273, C. 274, D. E. 276, F. 277, B. 443, E. F. 482, E. 486, E. 487. D. quamobrē facta, 228, E F. 229, A. 274. C. D. 276, A, B. 305, D. E, ridetur ab Ethnicis, 37, D. 462, B.
per Incarnationem facta est una persona ex duabus naturis constans, non duæ, 462, A. B. C.
Incarnatio pro carne à Filio Dei assumpta, 817, C. D. E.
vide plura in Christus & λόγος.
Incommoda per peccatum inuecta, 46, C. D
Inconstantia Arianorum & Eusebianorum, vide Ariani.
Incredulitas Pharisæorum, 401, B. C
Indi Dionysium siue Bacchum Regem suum pro Deo coluerunt, 8, D, 20, F. vinū symbolicè intelligentes, 20. F
Indi alios deos & ceremonias habent, quàm Arabes, 19, E. F
Inhabitat Deus in sanctis, 462, E. & quomodo, 515, D, F
Inhabitatio nuda non sufficit ad unionē Personalem, 462, D. E
Infernus est ἀσώματος incorporeus, 488, C. in eo omnes Patres V. Test. ante Christi passionem, 500, C
Inferni pœnas desituras aliquando Origenes putauit. 391, B
Infernum Christus non expauit, 291, A B. quin potius eum expugnauit, 357, E. E
Infirmitates siue morbos cur Christus pati non debuit, 53, E. F
Infirmitates nostras cur Christus susceperit, 274. E. F. 275, A. ipsas Deus Verbum baiulabat, *ibid.*
Ingratitudo Iudæorum, 849, A
Inimicus nec iudex nec testis esse debet aut potest, 618, A
Initium malum quod habet, illud semper est malum, nec unquam fit bonum, 6, E
Iniuriarum causa est cupiditas, 3. E
Innocentius quidā Athanasio dilectus, 734, B
Insania est quærere ubi sit Deus & quantus, 214, C
Insaniæ Arianorum, Sabellii, Apolinarii, Marcionis, Manichæorum, *&c.* vide suo quemque loco.
Insidiæ Arianorum, 294, D
Insidiantes sibi cur Christus non prohibuerit, 293, E. F
Insultandum nemini, 130, C.
ne hostibus quidem, *ibid.*
Intercedunt sancti pro hominib. apud Deū, 821, E. itidē videntur facere & Angeli, 392, E
de Interfectoribus suis cur Christus vindictā non sumpserit, 293, E. F
Interpretatio scripturarum ex scriptura petitur, 782, B. C
Inuenta deorum quæ, 15, E. F. 16. A. *& seq.*
Inuerecundia Arianorum. vide impudentia.
Inuidentiam & imbecillitatem in Deo constituunt Ariani, 208, D. E
Inuidēt Ariani tranquillitati Ecclesiæ. 640, E
Inuidi quales, 843, A
Inuocatio nec Angelis nec ulli aliæ creaturæ competit, 259, F.
Inuocatio ad Mariam facta, ut aures suas precibus nostris inclinet, 820, E. 821, A
Ioannes Baptista, 814. E. F. exultauit in utero matris ad vocem Mariæ, 275, F
Ioan. Euangelista dictus Theologus. 32, *pr.* A
Ioan. Episc. in Memphi Ægypti Meletianus, 612, B. alias Archaph, 607, B. ab Alexandro Alexandrino in Ecclesiā receptus, 573, A. 607, F. 612, B. post Eusebianis sese obtulit, 573. A. ac Athanasio crimen fracti poculi intentauit, 573, B. item de Arsenio interfecto, 607, F. 608, B. C. ut eo ex tuso Ariani in Ecclesiam introducantur, 573, B. ad eum scribit Finnes, ne Athanatium accuset, 608, C. D. eo quod Arsenius sit inuentus, 608, D. *& seq.* scriptis literis ad Cōstantium M. pœnitentiam suam fatetur, 610, F. 611. A. cumque Athanasio gratiam renouat & communionem, 610, F. quod imperator ipse testatur, 601, A. B ideoque eum laudat, & ad se euocat, 611, A. B
ab eodem iussus cum Archiepiscopo ægre, 612, B

Ioannes presbyter Hierosolymis ad Athanasium scrib.c,732,C
cui ibidem Athanasius respondet.
Ioannes Theologus est idem qui & Euangelista,32,fr.A
Ioas septennis puer ad regnū euectus, 64,E.F
Ionas Propheta cur fugerit,ac Ninuitis excidium prædicare noluerit, 785,C.D
utrum mentitus sit Ninuitis excidium prædicens,786,787.
Ionas Ep.ic. (Paroecopoleos Macedoniæ Hilario) interfuit Synodo Sardicensi, 596.C
in Iordane descensus Spiritus sancti factus est ad nostram sanctificationem, 171,E.F
in Iordane Christus ut homo lotus est, *ibid.*
Iosephomnib suis fratrib. erat speciosior179,b
Ioseph Arimathiensis linteo inuolutum corpus Christi depositum in Golgotha,457,A
Ioses Episcopus ex Canalio Italiæ interfuit Synodo Sardicensi,597,B
Iosias Rex lege Dei reperta eaque ad obseruandum prælecta, nihil ulterius hostes timebat,758,E. septennis est rex factus, 64, i.
Iosua Deuteronomium populo prælegens acie Amorrhæos superauit, 758,E
Iouianus imp. Athanasium de Catholica fide consulit, 393,C
cui per epistolam Athanasius respondet Nicænam fidē ei commendans, 393.*& seq.*
Iracundia vitanda,833,C.D
Irenæus Episc. quidā Ægypti Arianus. 664,A
ab Arianis constitutus in locum Orthodoxi pulsi. *ibid.*
Irenæus alius Orthodoxus Episcopus incertus tamen interfuit Synodo Sard. 596,C
Irenæus presbyter Meletianus ab Alexandro in communionem receptus, 612,C
Irenicus Episcopus Cyprius interfuit Synodo Sardicensi, 597,C
Irruptio Syriani ducis & Arianorum violenta & crudelis in Ecclesiam Alexandrinam, 655,D.E. *& seqq.*851,A.*& seqq.*
Isaac non fecit,sed genuit Iacobum, 341,C
ætate proficiens magnus factus est, 289.B
Isaac & Iacob porrectis in lecto pedibus obierunt, 65,C
Isac Episc. Ægyptius interfuit Syn.Sard.597,A
Isac Episcopus in Leto Ægypti, 607,A.612,B
Ischyrā cogit Athanasiū calūniari,607,a.ab Alexādro in communionē receptus. 612,B
Isac alius cogit plagis Ischyram, ut Athanasiū calumnietur,706,F.
fuit is Episcopus Cleopatridis, 612,B
ab Alexandro Alexandrino in communionem receptus, 612,B
Ischyrammon Episc. Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi. 596,F
Ischyras adfinisse se dicebat eum Macarius poculum mysticum frangeret, 570,A.594,A. 616.C
non fuit presbyter,570,A,B.581,D.582,B.C. 594,B. 606,C. 611,E.F. 612,B.C. 614, C. 616, C,622,A
erat Meletianus, 570,B.606,D.615,A
ab Arianis pro presbytero venditatus, 567, B.C.614,C
à Collutho presbyter cōstitutus,570,B.614, C.616.C
præmium calumniæ in Athanasium ab Arianis tulit Episcopatum, 570,C.D.589,D, 594,A.622.A.B
Tyri pro calumniatore habitus,570,D
eum Episcopi à Synodo Tyria in Mareoten missi secum ducunt,571,A.B.C.D 612,F.613 A. eum testes in Mareote auditi falsi cōuincunt, 620,D.E
fatetur se coactum calumniam intentare Athanasio,572,C.581,C D.606,E.615,A (a cognatis obiurgatus.606,E.F.607,F)
Deū testē inuocans, 581,C.D.606,F.607,A
ideoq; ipse sua manu propria scriptis ad Athanasium literis, 572,C.
quas Ægypti Episcopi Synodicæ epistolæ adiungunt, 572,E. & extant,606,F.*& seq.*
eius cognati Orthodoxi,572,D.606,E.
contra eum scribunt presbyteri Mareotæ, 572,E. extat in epistola, 614.B
Ischyras calumniabatur Athanasium quod quosdam sacros libros combussisset,582,C. 594,A. vel Macarius, 620,D. item quod Arsenium interfecisset, 606,D. itē quod poculum fregisset,614,E. & mensam subuertisset.614,E.620,C.D
quomodo ad calumniam Athanasio intētandam inductus sit, vide col. 606,B.*& seq.*
in Synodo Alexandrina depositus est, 614. D.616,C
Imperatori supplicat ut Ecclesia sibi ædificetur, 622,B.C. quod & impetrat, 622,C
Ision Episcopus Athribeos Meletianus,604,C. 612,B. ab Alexandro in Ecclesiam receptus,612,B. calumniatur Athanasiū. quod tributum lini exigeret, 604,C. a presbyteris coram Constantino Imp. mendacii conuictus,604,C.D.
Isis Ægyptiorum regina ab ipsis pro Dea culta,8,D
ἴσος & ἰσία quid 812,B
Israelitæ vitulo à se effecto Dei opera & beneficia tribuebant,769,E.F
Israelitarum Reges inunctione fiebant Reges,171,B.C
Italiæ pars Canalium, 597,B
Italicæ Synodi complures post obitum Constantii celebratæ, quæ Arianos damnarunt 453,C.717,C. Auxentium, *ibid.* Vrsacium, *ibid.* Valentem,*ibid.* Gaium,453,C. solam Nicænam aliis Synodis omnibus reiectis obtinere iubentes, 453,C.D
in Iudæa sola Deus olim cognitus. 181,E
Iudæi filii tenebrarum, 387.B. calumniantur Christianos, quod plures Deos colant, 507.D
Iudæi pertinaces & obstinati, 401,A.*& seq.* refutantur ex V. Testam. de incarnatione & passione Saluatoris, 62,E.63,A.*& seq.*
videntes exacutiunt & nolūt credere, 401,C
Iudæi clamantes se non habere Regem nisi Cæsarem quomodo puniti, 219,A.B
Iudæi Christi aduentum calumniantur, 37,C. ex scripturis quas legunt redargui possunt. 62,D.E. nugantur adhuc expectātes Christum,68,A
Iudæi aspernati sunt Christum,68.E,F. cur nōn credunt in Christum,62.D. neque reges neque Prophetas habent. 69,B
Iudæi clanculum obrepunt, 122, D. opera Dei diabolo adscribunt, 174,D
Iudæi unde in errorē de Christo inducti 177,E
Iudæi negantes Filium non habent neq; Patrē,219,A.cur negant Deitatē Filii,272,C D
Iudæi respuunt Nouum Test. 317 D. Christum dicunt esse nudum hominem, 432,B
Iudæi noui sunt ipsi Ariani, 423,D.429,F
Iudæorum ingratitudo, 849,A
Iudæorum & Arianorum consensus, 271,E.F. 273,A.*& seq.*
Iudæorum pernicies quæ, 518,B.C
Iudaica politia abolita signū est venisse iam Messiam, 68,D.E
Iudaicus caupo quis.277,D.
Iudaica sententia,280,C.D
Iudaismus contrarius est gentilitati,507,B
Iudaismum occultant Ariani sub titulo Christianitatis, 272,C
Iudæorum opinio de Christo, quem ipsi expectant,qualis sit futurus, 197,C.D
Iudæi Esaiæ prophetiam implentes non sunt extra culpam. 788, A
Iudas non ideo reiectus est,quod idolis sacrificarit,sed ob proditionem, 132,B
ex Iuda secundum carnem progeneratus est Dominus,555,C
Iudices non possunt esse qui hostes, 570,E,616 F.617,618. aut simul etiam testes, 570,F. 571,F.618,A.666.E.F
Iudicium non potest fieri reo absente, 571,B. 580,F.619,F.666,E.F. aut altera parte,575, A 578,B. 619,F. aut sedente in eo hoste accusati aut accusatore,616,F.617,*tot.* 618,A.
Iudices politici de Ecclesiasticis etiam iudicant,590,D
Iulianus Episc.incertus interfuit Synd.Sardic. 596, C.
Iulius quidam Arianus Episc. Ægypti ab Arianis factus,664,A
Iulius Epis.Ægyptius interfuit Sy.Sard.597 B
Hilarius habet Iulium Thebanum.
Iulius Rom.Episc.117,F.574,F.575.C. aliasque sæpissime.
presbyteros misit ad Synodum Nicenā,584, B. scribit contra Arianos, 121,F. ab eo Valens & Vrsacius veniam libello dato poposcerunt,561,D.575,D.602.B.C.639,E ubi etiam libellus extat. & quidem ante Synodum Romanum, 575,D. contrarium tamē videtur doceri, 602,B.639,C.640,E.F
Iulius literas ab Ægyptiis Episcopis de innocentia Athanasii accipit,575,C.592.A.593,F. quæ ibidem extant, 585. scribunt etiam ad eundem Eusebiani, 560,C.575,C.577,A. 592,A,631,C. accusantes Athanasiū, Marcellum & Asclepam,592,A.631.C petentes Synodum indici, 560,C 575,C.570,A. &, si velit, ipsum iudicem constituunt,565, C. missis etiam actis contra Athanas. in Mareote,620,F.
Iulius rescribit per Elpidium & Philoxenum, 575,D.632. non suam saltem,sed omnium Occidentalium Episcoporum sententiam, 580,B. vocans eos ad Synodum, 575,D. 632,B. illis autem per eosdem rescribentibus Antiochia, 575, C.D.E. & venire nolentibus, Synodo coacta Athanasium in ea in communionem recipiunt, 575.E.580,D. 633,E
item Marcellum,580,D.
Iulius etiam respondet iisdem, 576,D.E. petente Synodo, 575,E. vel nomine Synodi 587, A. eo quod ipsi priores scripsissent. 575,E. per Gabianum comitem, *ibid.*
epistola extat,575,*& seq.* in qua Orientales Arianos existentes fratres dilectos vocat,575,F.587,A.
Iulii iudicium approbat Synodus Sardicensis, 588,F. eius legati in ea Synodo Archidamus & Philoxenus presbyteri.596,B. qui post Osiū secundo loco subscribunt, 596,B
ad Iulium Romam Alexandria euocatus a Constante venit Athanasius,598,C
Iulius scribit Alexandrinis gratulatus de Athanasii reditu, eundemque commendat, 598,D *& seq.* epistola extat,598, D.*& seq.* mittit Athanasio acta Mareotica,620,F
Iulius Constantinus frater Constantini Imp. 616,E. Consul, 616,E
Iuno Thesei edicto pro dea habita, 9,C.
insidiatur Ioui,Ioui, 10,F. vulneratur ab Hercule,11,C. inuenit artem vestiariam, 16,A. ab Ægyptiis humanis hostiis culta,21,C
Iupiter Cretensium Rex,8,D. pro Deo cultus,8,D. Thesei edicto diuinitatem adeptus 9,C. eum autem non esse Deum patet ex ipsius libidinibus & furtiuis adulteriis,10,E. metu,10,E. Dolore.*ibid.* quod auxiliari volens non potest, *ibid.* quod auxiliorum auxilio insidias perpessus indiguit, *ibid.* quod mulieri seruiit,10,F.
Iupiter Latialis à priscis Romanis hostiis humanis placatus,21,C
Iupiter rapit Ganymedem,10.E. dolet mortem filii sui Sarpedonis,10,F. à Diana Iunone & Neptuno insidias patitur, *ibid.* iuuatur à Thetide & Ægæone. 10,F.
in brutorum formas se transformat.*ibid.* insidias patris effugit,11,A. Saturnum patrem euirat, 11,A.
Iupiter constuprat Semelen, 11.B. Ledam, 11,B. Alcmenam,*ibid.* Maiam,11.B. Europam,11,B. Danaen,11,B. Antiopam,11,B ex adulterio procreauit Bacchū,11.C. Herculem, 11,C. Castorem, Pollucem, Mercurium,Perseum, Dianam,*ibid.*
inuenit plasticen,16,A.
Iouis nefanda facinora,22,A.*& seq.*
Iuramentū est testimoniū veritatis, 786,E.F
Iurandum omnino non est, 784,785,*& seq.*
Iurantem falso Deus condemnat, 523,A
Iurare non licet omnino,784,785,*& seq.*
& tamen ipse Athanasius solemni formula iurat,525,E
Iustificatio fit per fidem, 132,B.C. donatur à Christo,462,A *in Gr.* & 463,B
Iustificati quidam naturali lege.500,C
Iustinianus Episcop. Gallus interfuit Synodo Sardicensi. 596,E
Iusticia sempiterna,67,E
Iustus & iniustus diuersa ratiōe laborat,831,C
Iustis mors non est mors, 830,E.F
Iustus Episc.Afer interfuit Syn. Sardic. 596,F
Iustus presbyter in Bomotheo Ægypti,607,C

K

Κοινωνία siue communio naturarum pro unione personali,459,c.481,C.495,E.500,C

L

Labanis in Iacobum malignitas ex fronte apparebat, 530,F.
Labores iustorum & iniustorum diuersi nec ad eundem finem tendunt, 831,C
in Laboribus obdurent Christiani. 78,D
Lacrymæ peccata possunt abluere, 830,E.F
Lacrymas effundere posse ob peccata donum Dei speciale est, 830,E.831,A

non possunt ab omnibus fundi, *ibid.*
Lacrymari hominis proprium, 431, B C
Lacrymatum esse Christum cur ab Euangelistis notatum, *ibid.*
Lacrymatus est Athanasius mortuo Constãte Imp. 529, B
Laici bene in religione instituti possunt discernere veram doctrinam à falsa, 114, D.E
Laodiceæ Episcopus Georgius, vide Georgius: Cecropius vide Cecropius.
Latini prisci Iouem Latialem humanis sacrificiis placabant, 21, C
Latona à Ioue compressa, 11, B
Latos ciuitas vel oppid. Ægypti, 738, C
λατρεία soli Deo debetur, & nulli creaturæ, 8 B. 18, B. 45; D. 71, C. 114, A. B. 126, A. 140. C. D. 712, C. 714, D
Latro in cruce conuersus scarabeus dictus à Propheta. 849, B
Laudare quem volumus, eius mores & studia uituperare non solemus, 15, C. D
Lazarus ubi positus esset, cur interrogarit Christus, cum id nosset, 279, B. 285, A
Leda à Ioue compressa, 11, B
Legum inuentor Lycurgus, 16, C
Leidæ Episcopus Dionysius, 525, C
Leo à quibusdam Ægyptiorum pro Deo colitur, ab aliis autem occiditur, 20, B
Leonides Episcopus Ægyptius, interfuit Synodo Sardicensi, 597, A
Leonti vel Leonum (subaudi ciuitas) Ægypti ciuitas, 612, B
eius Episcopus Amos Meletianus. 612, B
Leontius quidam ex Asia Episcopus Arianus, 678, D. 679, D
in Synodo Seleuciensi cum Arianis fuit, 678, D. E F
damnat Nicænam Synodum, 679, A
damnatur à Synodo Seleuciensi, 679, B
Leontius Episcopus Antiochenus, 545, D. 637, C.
successor Stephani, 116, F, 637, C
presbyter existens consuetudine fruebatur cuiusdam mulierculæ Eustolii, 559, A. 640, C
quã cum frui prohiberetur, se ipsum castrauit, ut ea liberius frui posset, 116, F. 559, A 629, D. 637, C. 640, C
quare etiam depositus est, 559, A. 629, D.
ab Eustathio, 629, D
Arianus. 559, B. 703, D
à Constantio vi in Episcopatum intrusus, *ibid.*
vel deposito propter crimen Stephano (vide Stephanum) ipse subrogatus, 637, B. C.
Aëtium diaconum constituit, 703, D
Leontius Episcopus Cappadociæ Orthodoxus, 121, F
scripsit contra Arianos. *ibid.*
Leto ciuitas Thebaidis Ægypti, 607, A. 612, B
Leuita vxoris corpus in partes diuisum ad Israelitas mittit, 726, B. *& seqq.*
Lex non solis Iudæis, sed & gentibus data, 46, C.
neminem perfecit, 181, E.
cur non de cœlo promulgata, 240, A
Lex in Paradiso homini data, & cur, 39, C. D
Lex & Prophetia cur homini data, 46, A
Lex est spiritualis, 550, C. D
virtus peccati, 58, C. D
Legis utilitas, 46, A. *& seq.*
Legem Angeli promulgarunt, 434, C
Legum obseruatio constabilitio est immortalitatis, 40, D
Leges inuenerunt Solon Athenien sis & Lycurgus Spartanus, 16, C
Lege naturali quidam iustificati, 500, C
Liber Baruch Hieremiæ tribuitur, 92, D
Liber Pastoris apocryphus, 414, E
& tamen utilissimus liber, 39, B
citatur, 403. C. 414, F. 415, A
Liber Psalmorum, *vide* Psalterium
Liber Sapientiæ non est in canone, 40. C. D
Liber Episcopus Afer interfuit Synodo Sardicensi, 596, E
Liberare ex necessitatibus Dei est, 260, A. *& sequ.*
item à peccatis liberare opus totius Trinitatis commune, 371, C. D
Liberum arbitrium, vide Arbitrium.
Liberius Romanus Episcopus, 121, F. 547, D. 625, C
ei mandat Constantius ut Arianis assentiatur, 644, D
& dona etiam mittit ea de causa, 644, D. *& seq.*
quæ ille recipere non vult, 644, E, F
non vult communicare Arianis etiam mãdante Cõstantio, 644, D. *& seq.* 645, A. *& seq.*
nec damnare Athanasium, 539, C. D
ideoque in exilium mittitur à Constantio 539, C. 547, D. 625, C, 644. C. D. 645, E. F. 646, A.
in exilio mansit annos duos, 626, C. 647, B
non mansit constans in ferendo exilio, 626, C. 647, F
sed Arianis subscripsit metu mortis, 647, F
Liberii egregium responsum legato Constãtii datum, 644, F. 645, A. *& seq.*
Liberius dona in templo D. Petri posita eiici curat, 645, D
Constantium masculè obiurgat, 646, D. E
Legatos cum literis mittit ad Constantium, 647, D
qui pessimè sunt accepti, 647, D
Liberius scripsit contra Arianos ante exilium 121, F
eius epistola ad Athanasium, quod λόγος perfectum hominem assumserit extat 396, D. *& seq.* videtur autem non integra esse epistola, sed saltem fragmentum.
eius confessio de Trinitate & Incarnatione, 396, D. E. *& seq.*
Trinitatis vnam hypostasin (hoc est, οὐσίαν, vide 302, D. 449, A. *& seq.* 450, A. *& seq.* 705, A. B. 719, F.) esse dicebat, 396, D. E
Anathema dicit Sabellio. 396, F
item Ario, *ibid.*
petit sibi scribi ab Athanasio utrum secum consentiat, 397, A
Liburnius Episcopus Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi, 596, F
Libya Ammoniaca, vide Ammoniaca.
Libya pars Africæ Ægypto contigua, 543, C. 717, B. *& sæpe.*
in Libya superiore est Pentapolis, 430, E
Libycis viduis frumentum à Constantino M. distribui solitum, 574, A
Libyci Deum Ammonem coluerunt, 20, F
Lingua homini ad benedicendum data, 4 E, ab hominibus ad periuria & conuicia traducitur. *ibid.*
Lingua Arianorum acuta ut gladius ad impietatem, 211, A
Literarum structuras inuenit Palamedes, 16, C
Literarum inuentores Phœnices, *ibid.*
Literæ communionis siue pacis, 637, D, E. 732, E. F
ubi vocantur τύπ. εἰρηνικός.
exemplum est in Liberio & Athanasio, 396 397.
Literæ amicorum in calamitatibus magnæ consolationi sunt, 344, B
Literæ sacræ, vide Scriptura sacra.
Locus necessario omni homini, ut esse possit, requiritur, 153, A
λόγ. Patris vnus tantum, non plures, ut Ariani dicebant, 412, E. F. 413, A. *& seq.* 215, 216.
non est ipse Pater, ut Sabellius dicebat: vide in Sabellianis.
sed eius principium Pater, 145, D. 231, D. 302, C.
quomodo, 302, C
λόγ. creator vniuersorum, 34, 35, 39, B. 143, C. D. 247, B. C. 249, A & centies.
ex creaturis eum creatorem esse cognosci potest, 143, D
λόγ. & Pater non μονοούσιοι, sed ὁμοούσιοι, 395, A.
uniuersa & singula gubernat sua prouidentia, 35, 36. 37, B. C. cum alloquitur Pater, cum ait, Faciamus hominem, &c. quod probatur 35, *post.* ipse dixit, Terra es, & in terram reuerteris, 239, D
λόγ. est verus Deus, 36, *post.*
non idem vel eadem persona quæ & Pater, 271, B. 303, B. C. *& seq.* 304, A. *& seq.* 430, F. 431. A. 432, E. F. 434, D. E. 443, B. C
genitus à Patre non per defluxum essentiæ Patris, 152, E. 153, A 156, F. 394, B. C
neque per aliquam passionem, 147, C. *& seq.* 152, A. *& seq* 156, F. 157 A, *& seq* 394, B
sed generatione plane imperscrutabili, 157. A. *& seqq.* 394. C. 395, B. 468, A, 518, D
neque est portio aliqua Patris, 156, F. 253, E. 394, B.
λόγ. idem qui & Filius contra Samosatenianos probatur, 310, D. *& seq* 311, A. *& seq.* 312, A. *& seq* 313, A *& seq.* 314, C, *& seq.* 315, A. *& seq* 318, B. *& seq.*
est Filius Dei verus, 243, D. E *& seq.* 244, A. *& seq.* 302, D. E
non verò sermo vel vox significatiua tantum. 302, D. E. 303, A. *& seq.* 394, B
vel λόγ. ἐνδιάθετος, 394, B
λόγος cur dictus Filius Dei, 214, D. E. 413, B
cur ex utero Patris genitus, 318, F. 319, A. *& seq.*
cur ex corde Patris, 319, A. *& seq.*
in quo differt & conuenit cum λόγῳ siue sermone hominum, 213, 214, 215.
eius & Patris εἶδος species siue forma Deitatis una, 262, D. 516, C. D
λόγον passum esse per carnem dicere, blasphemia est, 501, D. 502, E
λόγος cur dicatur creatus variæ causæ, 122, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 234, B. C
cur principium viarum Domini, 237, C. *& seq.* 238, A. & *seq.*
infirmus dictus, & cur, 229, D. E
cur fundatus siue fundamentũ positus dicatur à Paulo, 244, B. C. D. item quomodo in Patre, 252, A, *seq.* 253, B. C, *& seq.*
λόγος est impassibilis, 276, C
λόγος non est ipse Archangelus Gabriel, ut quidam hæretici volebant, 815, B. F
λόγον hæretici quidam tunc demum filium factum dicebant cum incarnaretur, 310, E sed refutantur, 315, E. 316, A. *& seq.*
ὁ λόγος est δυνάμις potentia Patris. 36 *post.* A 413, E & millies alibi.
Sapientia Patris, 36, *post.* A, 412. E. F. 414, A. E. & millies.
est αὐτοσοφία 36, *post.* A. 247, C. 248, B. 249, A. αὐτολόγος, 36, *post.* A αὐτοδυνάμις. 36, *post.* A αὐτοφῶς 36, *post.* A. αὐτοαλήθεια, 36, *post.* A. αὐτοδικαιοσύνη, 36, *post.* A. αὐτοαρετὴ, 36, *post.* A.
καρπὸς παντέλειος τῦ πατρὸς, 36, *post.* B. αὐτοαγιασμὸς, 36, *post.* A. αὐτοζωή, 36, *post.* B. 52, B. 53, D. 231, B, C. 322, A 772, E.
αὐτοπλὴς, 394, B.
est manus Patris & quid id significet 413, E. F.
est voluntas Patris, 298, 299.
λόγος est ἀπαύγασμα Patris & cur & quomodo, 419, A. B. C. 420, C. D. *& seq.* missus à Patre ad liberandum genus humanum, 325, A. *& seq.*
à Patribus in V. Test. adoratus. 166, F. 167, A. 195, E. F. 260, B. C. 263 E. 316, B. C. 397, C. D
à Iacobo Patriarcha visus, 263, E. 397, D
eduxit Israelem ex Ægypto, 474, A. C
descendit de cœlo, 169, E. 288, D. 394, C. 397, D. 462, A. D. 481, B. 516, D. 577, C. D
ipse humiliatus & exaltatus dicitur & cur, 170, B. C. D. E. 289, C, D
quomodo missus sit à Patre, ab eo nusquã separatus, 516, C 517, A. *& seq.*
etiam in tempore dicitur accipere à Patre, & quomodo & cur, 170, D. E. F. 172, B. C D. E. 325, A. *& seq.*
Dictus est Angelus, 260, C. D. 261, A. *& seq.* & cur, 261, A *& seq.*
eius incarnatio prædicta in Veter. Testam. 741, E
cur λόγος & nõ alius liberare nos debuit à peccato & morte, 239, D
λόγος est ἀσώματος & ἄϋλος in ipso

in seipso, 37,E.42.D.456,F. humiliauit ipse seipsum,274.A.
non transmutatus in carnem,454,C
sed carnem propter nos assumens. 37,E. 40.A. 42.D. E.F.196, C.D. 273, C. 274, C.D. 335, B.443, E.F.462, A.B.E.F.468, D
(caro illa qualis, vide corpus Christi.) sibique vniens, 321, F.322, A.B.C.485, D
(Incarnationis varias appellationes, vide in incarnatione.)
vniuit eam sibi in primo momento conceptionis, 481, A.B
carnem sibi ἰδιοποιεῖ, 43, A, C.50, E.61, D 274, D.482, A.457, B.C.486, E
& omnia quæ sunt carnis ipsius, 276, A.B.
(hinc passiones carnis quasi ipsi λογῳ factæ de eo dicuntur, 276, A.B.293, F, 457, B. C, 460, C.D 504, D.E)
sponte & ex gratia, 43, D.44, A
ut eam pro nobis offerens, nos à morte liberaret, 43, C.D.E.44.A. & seq. 335, B.C
per id unum corpus uniuersò humano generi unitus, 43, D.E. 240.E.F. 267, E.F. 276, F. 277, B.C
corporaliter habitat in carne, & quid hoc sit, 274, D
non eodem modo in sanctis & in sua carne, 450, C.D. 273, E. 274, B.C. 336, D. 454, F. 460. A.B
non descendit in hominē, sed ipse homo factus est, 273, E. 336, D. 454, F
non est circumscriptus in carne sua, 49, E. F. 50. A.B. 70, E.F
sed & in illa, & extra illam apud omnes creaturas. 49, E.F. 50, A.B
non est mutatus in carnem, 321, F. 454. 455. E.F. 456, A. & seq.

λόγ☉ debuit & non alius incarnari & mediator esse, & cur, 44. C.D. 52. B.C. 197. B
cur incarnatus, 52, A.E.F. 196, C.D

λόγ☉ quod sit incarnatus contra Iudæos & Ethnicos probatur, 62, D.E.F. 63, A. & seq. 64. 65. 66 67.
incarnationem & aduentum eius iam factum esse probatur, 67, E.F 68, toto. 69, & seq. ipsius proprium est vitam siue animā auferre & recipere & dare, 293, C.D

λόγ☉ non quatenus λόγ☉, sed quatenus Filius nouit Patrem, 316, A
non est similis hominibus, 262, C.D. & seq. etiam in Vet. Testam. Filius dicitur, 316, E
contra quosdam hæreticos qui hoc negabant, 316, D
cur qui alios à morte præseruauit, suam carnem noluit, 293, E.F

λόγ☉ natus est ex Maria in carne sua, 468, A

λόγος adoratur non ut separatus à carne, sed ut incarnatus, 233, A. 331, C.D. 482, F 483, A. una adoratione. 275, D

λόγ☉ non est Passus, 91, A. & seq. 454, C. D. 456, E.F. 457, A. 486, C.D. 487. C. 501, D.E 502, A
dicitur tamen passus & quomodo. 457, C. 486, C.D. 487, C. 504, D.E.F
non ex sua essentia carnem sibi adaptauit, 454, C D

ὁ λόγ☉ est ubique præsens, 42, D. 49, E.F. 50. A.B.C D.E. 70, E.F, 378, D, E
quomodo igitur de cœlo descendisse dicitur, 42, D.E

λόγ☉ cur uoluerit incarnari, 196, C.D. 228, E.F. solus poterat hominem lapsum restituere. 47, A.B. 182, E. 228, A 334, E.F. 336, F. 337. A. quem & restituit, 47, C.D. 237, C. D. 238, C, D. 240. D.E. 276, A.B. 332, C. 394. E. F. 489, D.E

λόγ☉ est naturalis Dei Filius non autem ex gratia & propter merita filius factus, 92, B. & seq. 93, D. & seq. 126, B.C. 146, A & seq. 147, A. & seq. 164, B. & seq. 165, A. & seq. 166, A & seq. 172, B.C. & seq. 250, C.D. 466, A. 405, A. & seq. 407, A. & seq. 408, &c. non dictus Deus ut Moses, 165, D.E. 446, C.D

λόγ☉ quatenus Deus omnem scientiam semper habuit, & nihil didicit, 208, C. & seq. non didicit creare, ibid.

λόγ☉ est æternus & Patri coæternus, 92, E.F. 125, F. 142. D. & seq. 143, A. & seq. 144, A. & seq. 145, A. & seq. 147, F. 148, A. & seq. 149, A. & seq. 150, A. & seq. 156, A. & seq. 171, A. & seq. 199, A. & seq. 211. A. & seq. 250, C.D. 304, C.D. 318, B. & seq. 338, D.E. 339, 340
non est Deus θέσει aut μετοχῇ, 146, D. & seq.

λόγ☉ est Dominus (Iehovah) Sabaoth, 385, E, F. 469, E.F. 470, A.B.C

λόγ☉ habet omnia attributa Dei, & opera cum Patre communia, 171, C. & seq. vide etiam in Christo plura.
ut quod liberet, 371, C.D
quod viuificet, 371, D, E. 384. A
quod idem regnum & potentiam cum Patre habeat, 386, A.B
quod nomen Patris habeat, 386, C. & seq.
quod sit brachium Patris, 386, E.F. 387, A.B
quod det Doctores & Pastores suæ Ecclesiæ. 371, E
quod sit legislator, 372, A.B
quod Dominus (id est Iehovah) sit, 372, B. C.D.E. 373, A & seq.
quod eiusdem Dominii & honoris eū Patre, 375, D.E. & seq.
quod mittat Apostolos, ut & Pater & Spir. sanctus, 376, C. & seq.
quod eodem throno cum Patre sedeat, 376, E.F
quod glorificetur à Patre & Sp. sancto, & vicissim ipse illos glorificet, 378, B.C.D
quod sit aduocatus noster vel consolator, 379, D.E
quod præponatur aliquando Patri in Scripturis, 380, E.F
quod ex eo omnia esse dicantur, æque ut ex Patre, 281, A
quod eduxerit Israelem ex Ægypto. 381, E. F. 383, A B
quod sit Deus verus, & Deus magnus, 383, B.C
quod non sit minister Patris, 384, C
quod non sit eius Deus ipse Pater, & quomodo, 384, D.E

λόγ☉ non est pars Patris, 211, F. 212 A. & seq. à Patre genitus non diminuit substantiam Patris, 212, B, C & seq.

λόγ☉ est Sapientia & Verbum Patris, nō vero alia præter Christum, 126, C.D. 127, A. & seq. 128, B.C. 147, C.D. 215, 216, 217, 218, 304, D.E. & seq.

λόγ☉ non est similis tantum Patri, 446, B.C. & seq non similis substantia, 446, D.E

λόγ☉ est unus cū Patre nō consensu tantum & voluntate, sed essentia, 85, D. 258, B. 259, A. & seq. 253, F. 264, A. & seq. 339. & seq. 681, C. 692, F. 709, B

λόγος non est creatura probatur, 87, C. D. & seq. 88, A. 126, F. 127, A. & seq. 146, D. & seq. 147, A. & seq. 148, A. & seq. 150, A. & seq. 171, A. & seq 179. 180. 181. D. & seq. 187. 188, 189. 190. 200. E. & seq. 201, A. & seq. 202, A. & seq. 203, A. & seq. 204. A. & seq. 205. A. & seq., 206. 207. 208. 209. 218. A. & seq. 223. 224. 225. 226 227. 228. 229. 230. 235. D. & seq. 236. A & seq. 240. D. & seq. 241. A. & seq. 242 243. 244 C.D.E. 328. A. & 338. A. & seq 339. 341. A. 395. C 420 C, D. 421. C.D.E. 409. D. 415. E.F. 416. A. & seq. 428. F. 429. A. & seq. 720. B. 722. D. E. & seq. 723. A. 849. C.D. & seq.
sed creator, 84, B.C. & seq. 155. B. & seq. 201. F. & seq. 202. A. & seq 205. C. 210. A. & seq.
non administer Patris in creatione, 84. B.C & seq. 155. B. & seq. 205. 206. 207. 208. 209. 210 & seq. 405, E.F. 406. A. & seq.

λόγος est Patri æqualis, 85, C.D. & seq. 86. A. & seq 385. C.D. non est medius inter Patrē. & creaturas sensu quodā Arianico, 206. A

λόγος est genitus ex substātia Patris & probatur, 307, A.B.C. 417. E.F. 418. A. 420. C.D. 700 C.D. & seq. 704, B.C. & seq. 710. D.E. & seq. 711. B.C. & seq.

λόγος nō est genitus voluntate Patris, 294, D. & seq. 295. A. & seq. 296. 297. 299. 300. 301. neque dilatata Patris essentia, 309, C. & seq. 310, & seq. sed natura, 297, A. & seq 300. A. & seq 302, D.E.F. 304. A

λόγος non est genitus à Patre propter nos ut nos crearet, 307. E. 308. A. & seq.

λόγος est ὁμοούσιος Patri, & probatur, 98, c.d. & seq. 99. a. & seq. 126, a.b. 148 a. & seq. 211, a. & seq 340. c.f 341. a. & seq. 418. 419. 420. 711. 712. 713. 714. 715. 720, f 721. a. & seq. 722, a. & seq. 723

λόγος ἄτρεπτος 152. b.c. 162 b. & seq. 165, a. & seq. 172 173. 174 175. non fuit tacite ab æterno in Patre, 307, c.f. 308, a. & seq.

λόγος non accepit in tempore nomen, potentiam & gloriam Dei, 164. b. & seq 165, a 230, e f. 281. a. & seq. 325. b. & seq. 326. 327. 328 non horruit mortem, 292, 293.

λόγος est omniscius, nec ignorauit die iudicii, 282, a. & seq. 283, a. & seq. 284. 285, 286. 287. 288.

λόγος non saltem ex parte cognoscit Patrē sed plene. 128. c. nouit etiam suam ipsius essentiam, ibid. E. quoad Deitatem nullo modo profecit, 288, c.d. & seq. 446. c.d. 465. e f. 466. a. & seq.

λόγος quomodo diues fuisse, & factus esse pauper dicitur. 470, e.f. 501. c.d.

λόγος in Christū ut in alium aliquē sanctū hominē descendisse dicebat Samosatenus, vide Paulus Samosatensis.
vide plura in Christus & Filius.

Longianus Episcop. siue Armeniæ siue Ponti, scripsit contra Arianos, 122 a
Longus presb. Alexandrinus, 613, f
Loppus, vide Lupus.
Lucifer Caralitanus in Sardinia Episc. 547. d Metropolitanus Sardiniæ, 547, d. 643. d confessor & verus Episc. 643, d. in exilium mittitur à Constantio, 539, c 547. d. 643, d quod Arianæ hæresi subscribere nolebat, 547, d. 643, d. e. & quod Athanasium damnare nollet, 539. d. 643, d. eius masculum Constantio responsum, 643, d. 666. e. legatos mittit post exilium qui interfuerunt Synodo Alexand. eiq; subscripserunt, 452, c. ei Antiochiæ Synodum agenti Synodus illa scribit, 447, d. 452, a
Lucifer dicitur Christi natiuitas secundū carnem, 320, a
Lucillus (fortè Lucius) Episc. Veronæ. 525, e. 596, b. subscribit in Syn. Sardic. 596, b
Lucius Diaconus Marcotes, 615, f
Lucius Episc. Adrianopoleos, 547, a 636. a successor Eutropii, 547, a. subscripsit Synodo Sard. 596, d. multa passus ab Arianis, 547, a. ab iisdem in exilium missus in eo obiit, 547. a. 636, a
Lucius Episcop Antinoi Ægypti Meletianus, 612, a. ab Alexandro Alexandrino in cōmunionem receptus, 612, a
Lucius alius Episc. Ægypti Orthodoxus, 447, E. interfuit Synodo Alexandrinæ sub Iuliano. 447, e
Lumen nunquam est absque suo splendore, 144, a. 146, a. 158, c f
Luna pro dea ab Ethnicis habita, 7, f.
Sed non est. 22. f. 23. a. &c.
Luna habet lumen dimensum, 34, pr. e
Lupus vel Loppus Episcop. siue Armeniæ siue Ponti, scripsit contra Arianos, 122. a
Lux in scripturis cognitionem significat, 387, b.c
Lux à Iudæis ablata, 806, d.e.
Lucis & splendoris comparatio, 420. a. & seqq. ad quid prodest, 419. a
Lychni pars Ægypti in qua Onuphis ciuitas, 432, c
Lycurgus Spartanus inuentor legum, 16, e
Lycus ciuitas Ægypti, 612. a. eius Episcopus Meletius, unde Meletiani, ibid.
Lyræ nerui siue chordæ, ὀξεῖα, βαρεῖα, μέση, ὀξύτον ☉, 326, e 32. e

M

Macaris Episc quidam Ægyptius, 447, e. interfuit Synodo Alexandrinæ sub Iuliano, 447, e.
Macarius presb. Antiochia ab Eusebianis cū literis ad Iulium Romam missus, 577, a.b. 578, f. cum respondere presbyteris Athanasii non posset, 577, a.b.c.d. 578, f. Synodum indici postulat, 577. b.c d. nocte fugit Roma, 578, f.
ad Macarium quendam scribit Athanasius orationem

orationem ſuam contra Græcos. 1.à
Macarius presbyter, quēcalicē myſticū fregiſſe Ariani calumniabantur, 569,a. eo præſente contra ipſum demonſtrare nihil poſſunt, abſentem autem condemnabāt, 525,a
Tyri in Synodo indicatus, de quo vide prolixè. 569,570,571.572. vinctus Tyrum adductus, 641,c.
accuſatus etiamquod libros ſacros exuſſiſſet, 620,D.
item quod menſam ſacram ſubuertiſſet, 620,C.D
adfuit Conſtant. cum Arius viſcera effunderet, 523,B.C
ab eo hiſtoriam Athanaſius didicit, 523,F
Macarius presbyter Paremboles Meletianus, 612,C.
ab Alexandro Alexandrino in communionem receptus, *ibid.*
Macarius Epiſc. Palæſtinus, 595,A. alibi dicitur Arius. vide in Ario.
diſcedit ab Arianis, 595,A
intereſt ſynodo Sardicenſi, *ibid.*
Macarius Epiſcopus Hieroſolymitanus Orthodoxus, 121,F.
ſcripſit contra Arianos. *ibi.*
Macarius presbyter Athanaſii, 604.D
Meletianos calumniæ convincit coram Conſtantino M. 604 C.D
Macedoniani exorti ſub ultimum Athanaſii exilium. 344,B.C *& ſeq.*
πνευματομάχοι 370,C.850,E,F
ſurculus ab Arianis exortus, 344,C. reuera idem cum Arianis ſentiunt, 448,
tropici appellantur, 358, C.361,E. 368,A 370,B.850,E.F.
non ſunt Chriſtiani, 367,F
Athei, *ibid.*
de Chriſto rectè ſenſerunt, 344. C.D.E.345, A.B.346,A.B.
ideoque contra Arianos pugnant, 344.D. 346,A.B.370,B.C
at Spiritum ſanctum dicebant eſſe creaturam, 344,C.346,A.
item ex ſpiritibus miniſtrantibus unum, ſolumque gradu à reliquis Angelis diſtantem, 344,C.D,352,F
nihil habent in ſcripturis quod pro ſe producere poſſint, 356.D.
eorum argumenta, 345,F.352,E.F.353,C.D .E.356.D. *& ſeq.* 380,C.D.383,A. 385,F. 387.C. E 388.D,472,E
ſoluuntur, 346, *& ſeq* 352,F.353,A. *& ſeq.* 380, C.D.385,F. *& ſeq* 387,D,E.388,D.E. exceptio, 351,B.C. ſoluitur, *ibid*
dicebant ea quæ Prophetæ prædicebant, ea Spſanctum ex ſua perſona locutū, 387,D
dogma eorum non abhorret ab Ariano. 345,A. item, à Valentino mutuatum, 352, F.353,A.C
Macedonius Epiſc. (Mopſi Ciliciæ) 689,C
Arianus & hoſtis Athanaſii, 570.E. interfuit Synodo Tyriæ, *ibid.*
miſſus ab eadem in Mareoten, ubi quid egerit. vide in Euſebianis.
interfuit Synodo Antiochenæ in Encæniis 575,F.
ſubſcripſit Synodi ſecundæ epiſtolæ ad Iulium, 575,F.
eidem inter alios Iulii epiſtola inſcribitur. 575 F
legatus Arianorum ad occidētales Epiſcopos, 689,F.
mittitur ab Euſebianis in Italiam cum cōfeſſione fidei, 689,F
Macedonius Conſtantinopolitanus, 630,B
fuit presbyter ſub Paulo Epiſcopo, 630,B
Macedonius alius Epiſcopus, 596,B. Videtur eſſe Vlpianorum Epiſcopus.
inter primos ſubſcripſit Sardicæ, 596,B
Macedonius quidam Epiſcopus Ægyptius interfuit Synodo Sardicenſi, 597,A
Macedonius Epiſcopus Cyprius interfuit Synodo Sardicenſi, 597,C
Macrinus Epiſcopus Palæſtinus interfuit Synodo Hieroſolymitanæ, 602,B
Magiſter (officii nomen) 526,C.529,E
Magi qui Bethlehemum venerunt Perſæ 66,B
Magia omnis Ethnicorum aduentu Chriſti ceſſauit, 74,E.F
Magiſtratui etiam hæretico obediendū, 534, E.536,A.B.676,A.716.D.E.F.717.A
pro Magiſtratu hæretico fundendæ preces ad Deum, 529,E.534,A.677,E.F.717,A
Magnentius diabolus ab Athanaſio appellatur, 527,D
interficit Conſtantem Imp. 528,A.
Eutropiam eius materteram, 528,B.
Abuterium, 528,B.
Sperantium, *ibid.*
Romanos multos, *ibid.*
contra eum proficiſcitur Conſtantius, 641, C.D.
ſeipſum etiam interfecit, 528,D.
vel potius a Conſtantio interfectus, 665,F
Maja à Ioue compreſſa, 11,C
Malicia eſt res cæca, 647,C
Malicia alteri nocere cupiens, ſibi ipſi noxia eſt, 793,E.
Malum non fuit ab initio, 2,C.6.C. etiam nunc non eſt in ſanctis. 2.C. eſt non ens, 4,B.5,B. 6,C.40.C. quod tamen quidam Græci putabant, 5.B. non eſt à Deo. 5,B. C.6.B.C
Malum à diabolo & hominibus ortum, 40.A. B.F. 41 A
Malum omne diabolica eſt armatura, 796,D
Manichæi athei, 219,D.E.
fæx omnium hæreſium, 851.D.852,A.C
Manichæi Vetus teſtamentum reſpuunt, 113, E.8.2,A. refutantur, *ibid.* 113,F.316,D,852,A duos creatores dicebant unum bonum, alterum malum, 493,C.D. paulo fuſius, 851, D.E.F. eorum quoddam argumentum, 851 E.F. hominis naturam dicebant peccatū, 487,D 489, B.C. negabant λόγον carnem factum, 331,A.495.E.
Manichæi eleemoſynas nullas faciunt, 659,A imo hoſtile putant dare pauperi, *ibid.*
adulterant ſactas literas, 661,A. damnantur in Synodo Alexandrina ſub Iuliano, 450,C.
Manichæi Deum nomine ſaltem bonum dicunt, 127,E. eum creatorem cœli & terræ negant, 127,E. Deum alium eſſe commiſcuntur 217,B.218,A.
Manichæi legem damnant & execrantur, 699.D
Manichæi Chriſtum ideo interrogaſſe dicebant, quod ea ignoraret, de quibus quærebat, 288,A. quorum hæreſin Ariani renouarunt, *ibid.*
Manninus Epiſc. Afer interfuit Sy. Sard. 596,E
Marianus Epiſc. Afer interfuit eidem. *ibid.*
Manus datæ ſunt ad opus faciendum, 4,C. & ad eas ad Deum in precib. eleuandas, *ibi.*
Marcellinus Diaconus Alexandrinus, 614,A
Marcellinus Epiſcopus incertus interfuit Synodo Sardicenſi, 596.C
videtur hic eſſe Marcellus Ancyranus, qui ei interfuit: hoc enim niſi ſit, in ſubſcriptionibus ſynodi Marcellus non extat.
Marcellinus monachus laudatur ab Athanaſio, 740,B.C
ſtudioſe Pſalterii mentem ſcrutatur. 740, C.
ad eum ſcribit Athanaſius de interpretatione Pſalmorum; quæ à ſene quodam acceperat, 740,C.D
Marcellus Epiſcopus Galatiæ Ancyranus, 547,A.591,F.
ſenex, 630,A
interfuit Synodo Nicænæ, 578,A.584,B
ſtrenue Arianis ibidem reſtitit, 578, A. 594,B
ubi etiam eius fides probata eſt, 578,A
ab Arianis hæreſeos Photinianæ accuſatur, 578,A.594,C.691,D.
etiam apud Iulium Rom. 584,A.592,A
eum multi ſcriptis defendunt, 578,A
ab Arianis Eccleſia eiectus, 547,A.629,F, 681,D.
venit Romam ad Synodum, 584.630,A
à Iulio & Synodo Romana communioni eſt reſtitutus, 580,D,584,B.C
fidei ſanitate prius probata, 584,A.630,A
interfuit Synodo Sardicenſi, 592,C
in qua lectus eius liber, 594,C
ex quo eum cum Photino de Chriſto ſentire Ariani calumniabantur, 594,C
inuentumque eſt rectè de fide ſentire, *ibid.* & 630,B
Arianos etiam falſarios eſſe, 594,C.
in eadem purus criminum pronunciatus, 595,C.D
Marcellus unionem duarum naturarum ſaltem per aſſiſtentiam dicebat, 519,C
alium à λόγῳ Chriſtum faciens, & duas perſonas inducens, 519,A. *& ſeq.*
Marcion tres deos ſiue tria principia ſtatuebat, 422,A
fingebat duos deos, 715,F
Vetus Teſtamentum reiecit, 113,E
refutatur, *ibid.*
Angelos creatores faciebat, 202,D
negabat verum Chriſti corpus fuiſſe: ſed apparens tantum fuiſſe dicebat, A 331,A. 487,C.502,B
& quidem ex cœlo deductum, 487,C
negabat λόγον carnem factum, 495,F
dicebat duos eſſe deos, iuſtum & bonum, quorum uterque proprii Chriſti pater ſit 511,E. (in Gr. in Latina editione paulo aliter.)
Filium Dei per Mariam tanquam per canalem tranſiiſſe dicebat, 852,E
Marcus quidam ab Arianis in Ægypto Epiſcopus conſtitutus, 664,A
Marcus Epiſcopus quidam Orthodoxus Synodo Sardicenſi interfuit, 596,C
Marcus Epiſcopus Zygrorum Ægypti proximè ad Libyam, 452,C
interfuit Synodo Alexandrinæ ſub Iuliano, 447,F.452,C
Marcus Epiſcopus Philorum Ægypti, 452,C
interfuit Synodo Alexandrinæ ſub Iuliano, 447,D.452,C
Marcus presbyter Mareotes, 615,E
Marcus Arethuſæ Syriæ Epiſcopus, 689.
legatus Arianorum ad Conſtantem Imp. 689,B
interfuit Synodo Antiochenæ, 689,B
Marcus Epiſcopus ab Arianis in exilium miſſus, 548,F.664.B
in Ammoniacam, 664,B
Marcus alius Epiſcopus ab Arianis exulatum miſſus, 548,F
Mareotes nomos, 570,E.571,B. *&c.* 616,A.
Regio tractus Alexandrini, 605,B.C.616. A.
Epiſcopo Alexandrino ſubiecta, 613,C.614. C.621,F
nullum habet Epiſcopum, 621,F
nec Chorepiſcopum, *ibid.*
pagos habet maiores decem, 622,A
in ſingulis pagis presbyter eſt, 621,A
Mareotes presbyteri ad conuincendum mendacii Iſchyram admitti petunt, 571,B.C.D. E.583,E.613.615.616.
ſed non admittuntur, 571,C.D.E.572,E.581, A.583,E.613,615,616.
ſcribūt contra calumnias Iſchyræ, 572.D.E. 614,C
eorum literæ Synodicæ Ægyptiorum epiſtolæ iunctæ, 572,E
extant autem, 614.B.616.A. *& ſeq.*
proteſtantur contra inſidias Arianorum edito ad præfectos Imperatoris proteſtationis libello, 613.E.616,A
is extat. 616,A. *& ſeq.*
mittunt quoſdam è ſuis Tyrum, 572.E
quos Synodus non vult audire, 572,E.
in Mareote Meletianorū nulla Eccleſia. 594, B.611.D.614.D.E
Maria dicitur Θεοτόκος 261, D. 273,C.275, F.276.A.463,C.468,A.487,B.D. 810,849,F, C.D.
& cur hoc, 818,A.B
non eodem modo Spiritus ſanctus in eam ſuperuenit, quo in alios ſanctos, 816,A.
& cur hoc factum, 816,F
cur dicatur κεχαριτωμένη gratioſa vel (ut melius vertitur) gratia donata, 816.C. D.820,E.F
cur dicatur ab ea Angelus abiiſſe, 815,F
eſt regina & domina, 820.B.C.D.E
filio ad dextram aſſiſtens, 820.C.E
eſt mater vitæ, 820,D
inuocatur, 820,E. 821.A
Maria verè vt homo peperit Chriſtum, 456, D.
Maris Epiſc. Chalcedonenſis.
Arianus hoſtiſque Athanaſii, 571,E. 683. A.
ſcriptis apud Alexandrum Alexandrinum Arium defendit, 683,A
interfuit Synodo Tyriæ, 571,E
miſſus ab eadem in Mareoten, ubi quid egerit vide in Euſebianis.

interfuit Synodo Antiochenæ sub Constantio,575,f
epistolæ Synodi,etiam ipse subscribit, 575,f
eidem inter alios Iulii Rom.epist. inscribitur,575,F
legatus Arianorum ad Constantem Imp. 689,b
Mars à Diomede vulneratus, 11 e
eius cum Venere adulterium, 11,d
Martinus Episc. Gallus interfuit Synodo Sardicensi, 596,e
Martyres omnes qui propter confessionem fidei persecutiones patiuntur, 132,a
Martyrius diaconus legatus Eusebianorum Antiochia cum literis ad Iulium missus, 577,a.b.578,e f.689,f
Martyrius Episcop.incertus interfuit Synodo Sardicensi,596,c
Maurus Diaconus Mareotes,615,e
Maximianus auus maternus Constantii Imp. 649,b 660,a
Maximianus Imp.persecutus est Christianos, 647,a.649,B.660,a
episcopis in exilium missis, 647,a.b
sed ; lunibus in eundem locum, 647,a
sub eo confessor factus Osius Cordubensis.649,b
sub eo etiam Ethnici Christianos defendebant,660,a
Maximilla à Cataphrygibus magni æstimata, 672,c
Maximiniopolis regio Ægypti,612,a
Maximinus Episcopus Treuirorum,121,f.526, c.
vel Maximianus,col.596,d
scripsit contra Arianos, 121,f
interfuit Synodo Sardicensi, 596,c
iam obierat cum Athanasius Apologiam ad Constant.Imp.scribebat, 526,c
Maximus Episcopus (Lucensis Hilario)interfuit Synodo Sardicensi,596,d
Maximus Episc.Palæstinus interfuit Synodo Sardicensi,597,c
interfuit etiam Hierosolymitanæ, 602.b
(videtur is esse Maximus Hierosolymitanus.)
Maximus alius Episcopus Palæstinus interfuit Synodo Hierosolymitanæ, 602,b
Maximus Episcopus legatus Magnentii ad Constantium,529,a
videtur is qui interfuit Synodo Sardicensi, 596,d e.eum fit Gallus.
Maximus lector missus ad Dracontium ab Athanasio.740,A
Maximus Diaconus Caralium Sardiniæ legatus Luciferi in Synodo Alexandrina, 452,a
Maximus Philosophus scribit ad Athanasium de Arianis,335,d
ei respondet Athanasius, *ibid.*
in exempl.M.S.Bas.Episcopus dicitur.
scripsit contra Arianos, 337,e
commendatur ab Athanasio, 335,d
Maximus præfectus Ægypti,cum fieret persecutio sub Syriano, 536,d.537,c.857,a.858,a
Mechir Mensis Ægyptiorum respondet Februario,857,b.858,b
Mediatore opus erat ad liberandum genus humanum,493,a
Mediatorem cur Filium Dei esse oportuerit, 44,c.d.52,b c.239,b. *& seq.*240,a *& seq* 241,c. 461,f.493,a
item hominem, 241,c.269,a.497,c.d.498, a.*& seq.*499,500
eum oportuit mori, 52,c.e
seque pro omnibus sacrificiũ offerre, 43,c. d c.44,a.*& seq*,452.c
ut genus humanum à morte & peccato liberaret,43,d e.44.a.52,c d.e. vide plura in Christo.
cur debuit morte non naturali , sed crucis mori,53,c.d
Mediolanum Metropolis Italiæ, 547,d.643,d
Mediolani Episcopus Protasius,526,c.vide in Protasio.
Dionysius,547,vide in Dionysio.
Auxentius,vide in Auxentio.
ibi egit Constans Imp.526,e
ibidem Athanasius fuit,529,e
ibidem fuit Constantius, 641,f
Mediolanensis Synodus, 676,d
Megasius Episcopus Afer interfuit Synodo Sardicensi,596,e
Melas Episcopus Arsenoites Ægypti Meletianus, 612.b
ab Alexandro Alexandrino in Ecclesiam receptus,612.b
Meletius Magnus (Antiochenus) Episcopus Orthodoxus,122,a
scripsit contra Arianos,122,a
Meletius Episcopus Ægyptius in Lyco,612,a. 603, c. Græci semper scribunt *μελίτιον* à quo Meletiani, 603,c
is in Synodo Alexandrina à Petro Episcopo depositus est, 136,a.603,c.611,e
anno 19.ante Synodum Nicænam, 133,a.b
eo quod inter alia idolis sacrificasset, 603,c
is schisma fecit eam ob rem, 136,a.603,c, d.
Petri Alexandrini Achillæ & Alexandri hostis,569,d 603,c.d.
ab Alexandro in Ecclesiam receptus, 611,f
Meletiani contra Arianos pugnabant, 132,f. 133,a
postea cum iis coniurarunt, 132,f.133.a,f
Meletiani orti sub Petro Episcopo Alexandrino, 569,c.603,c 133,b f.136,a
hostes Ecclesiæ & schismatici, 569,c.575,b. 133,b c.*& seq.*
insidiati sunt Petro Alexandrino, 569,c. 603,d.133,f
Achillã Alexandrinum calumniati, 569,c. 613,d.133,f
Alexandrum Alexandrinum accusant,569, d.603,d.133,f
hostes Athanasii, 569,c d.611,c d.*& seq.*
quod hominẽ qui viuus erat ab Athanasio interfectum dicebant, 568.d.e
Meletiani Arianorum socii, 569,d. 603,f.604, c.d.611.d.e 617,619,b
literis Arianorum contra Athanasium subscribere solent,575,b
seditiones contra Ecclesiam mouent, 575, b.c
Meletiani Episcopi & presbyteri ab Alexandro Alexandrino in Ecclesiam recepti, 570, b.572 b.572.c.594,b.611,f.612,a,b. ubi eorum catalogus.
Meletiani in Mareote Ecclesiam nullam habent,594,b.606,b,612,c
in Synodo Nicæna aliquo modo recepti, 603,c
statim post mortuo Alexandro amicitiam cum Arianis inierunt,603,e.f. (eorum autem contra Athanasium acta vide continuo à col.603,ad 611.)
ab Eusebio Nicomediensi incitati Athanasium criminantur.
quod Ægyptius tributum lini imposuisset 604,c
(uerum falsi conuicti sunt coram Imperat. Constantino,604,c.d)
item quod Macarius presbyter iussu Athanasii calicem fregisset, 569,b.c. 604, c,d. 614.
(quod falsum esse,vide in Athanasio.)
item quod Athanasius Arsenium interfecisset,569,a
(sed & hic falsi coram Imperatore cõuicti, 604,c. vide etiam in Athanasio)
item quod crumenam auro plenam cuidã Philumeno misisset, 604,d.e
(sed & hic falsi conuicti coram Imperatore,*ibid*)
vide plura in Ischyra Meletiano, & in Athanasio.
Meletiani ideo ab Imp. Constantino M. damnantur, 568,d f
dentò Athanasium calumniantur,611,e
eumque in Tyria Synodo accusant, 611,e f
Meletianorum Episcopi plerique homines rudes in rebus fidei, 667,e.f.
neophyti, *ibid.*
aut politicis muneribus perfuncti, 667,e.f
Simoniaci,667,f
inconstantes in fide, 667,f.668,a
facilè ad Arianissimum transeunt, 668,a
Meletiani dolosi,133,f. ambitiosi & auari,132, f. hypocritæ,133,c. calumniatores, *ibid* a. b. ideoque fugiendi. *ibid.* execratione digni,609,b
Meletianorum Episcoporum in Ecclesiam receptorum catalogus, 612,a.b
Meletiani alii ab Athanasio recepti, 610,b. c.d.
Meliphthongus Diaconus Mareotes, 615,e
Mempheos Episcopus Ioannes Meletianus, 612.b. vide in Ioanne.
Menas Episcopus Ægypti, 452,c
interfuit synodo Alexandrinæ sub Iuliano, 447,c.457,c
Mens humana corpori non coniuncta nullas habet corporeas cupiditates, 2.e. eius puritas Deum per se comtemplari potest, 3,a. à Deo auersa.3,c.d f. naturæ agilis,3.f. non amplius mouetur secundum virtutem,neque ut Deum cognoscat, 4,a. Liberi etiã arbitrii,potestque prout vult bona aut mala eligere, 4,a.b. ea quæ libet potestque licere sibi arbitretur,4,d
à cupiditatibus in peccata abripitur, 4,e.& 5,a
potest sola per se Deũ cognoscere, 25.d.e f. 28,d 29,a.b
potest,ut Deum deseruit , sic etiam ad eum se conuertere, 29,a.b. vide plura in Anima.
Menophantus Ephesi Episcopus, 588.a
Eusebianus, 587,f.594,e
vocatus non venit ad Synodum Sardicensem,587,b.c.d.588,a.564,e
damnatur à Synodo Sardicensi, 588,a 595, d,e 635,c
ante habitam Synodum Sardica discedit, 595,a
Mensa in templo, 571.c.581,c.583,c.614,e.629, a.
& quidem lignea, 656,b
Mensæ consignatio & consecratio, 528,d.e
Menelaites pars Ægypti 452,b
cuius olim Episcopus Agathodæmon. 452. b.
Mensuras inuenit Palamedes.15,c
Mentiri non possunt Prophetæ,789,b
Mercurius Arcadum Rex. 8,d
pro Deo cultus, *ibid.*
Thesei edicto pro Deo habitus, 9.e
filius Iouis ex adulterio, 11,c
Mercurius Episcopus Gallus interfuit Synodo Sardicensi,596,d
Mesopotamii cum Iudæis pascha celebrant, 672.e 718,d
Nicæx, id cum reliquis ut celebrent, persuadentur,672,e.f.673,a.717,d.e
μέση fides vel neruus in lyra, 32.e
Metianus Episcopus Gallus interfuit Synodo Sardicensi,596,e
Metole ciuitas Ægypti, 612,b. eius Episcopus Meletianus Cronius, 612,b
Metopas Diaconus Mareotes,615,e
Metropoleos Episcopus,610,d.636,f.643,d
absque eius consensu Episcopi subiecti: hæreticis aut schismaticis communicare, aut literas ab aliis accipere non poterant, 610, d.
neque etiam decretum aliquod edere, 610, d.e
Miluius,vide Hierax.
Minersales Episcopus Afer interfuit Synodo Sardicensi 596,f
Minerua inuenit artem textoriam, 16,a
Ministris Ecclesiarum immunitas à Constantio restituta. 600,a
Μίξις vel *ἀνάμιξις* mixtio, appellatur unio personalis,510,b
Miracula testantur Christum esse Deum,401, a *& seq.*
Miracula faciebat Christus potestate propria non accepta,281,b.c
Miracula facere est *γνώρισμα* indicium Dei,51,a .
Miracula non sunt humanitatis, sed Deitatis, 281,d c. licet in carne ea Deitas operaretur,*ibid* a.b
Miracula faciebat Deus per Prophetas & Apostolos,252.f.253,a,*& seq.*
Miraculum in Ethnico diripiente Ecclesiam, 656.c.d. *& seqq.*
item aliud in iuuene simile,*ibid.*
Misericordia & veritas sunt custodes regni, 63.a.b
Misericordia qua Deus humanum genus prosecutus est, 39,b
Missio Filii Dei quid sit, nimirum ipsa carnis assumtio.325.c.d
Mixtio appellatur unio personalis, 510,b
Monachæ priuatæ, quæ extra monasteria domi viuunt,(quarum multa millia per Græciam & Russiam) 833,f.834,a
Monachi,626,a 637.c.629.a
non bibunt vinum,730,b
exercent se in precibus,637,c
ieiunant, 739,a.b

ab Arianis conculcati,729,A
Athanasii aduersarii. 608,D.E.609,A
Monachi Cæsarienses, 734,B
Basilio Cæsariensi orthodoxo rebelles, 734,C
ex Monachis facti Episcopi aliquot, 738,C.D
Monachi etiam mariti facti, 739,B
Monarchia propriè in Deo,502, C.D
Monasteria suos habebant presbyteros, 739,E
Monasteria euersa,664,E
Montanus hæreticus à Cataphrygibus maximè cultus, 672,C
Montanus pro Propheta à Cataphrygibus habitus, 854,A
Montanistæ qui & Cataphryges,672,C & Phryges, 215,D
sibi primum religionem Christianam reuelatam dicebant,672.C
eam autem ignoratam à Prophetis & Apostolis, 285,D
Montanus Palatinus epistolam à Constantio ad Athanasium affert, 534,E.535,536.
Monumenta Prophetarum mortuorum consistunt adhuc,194,A.B
Morbi oriuntur ex imbecillitate, 53,E F
Morbo quare Christus laborare non debuit, 53,F.54,B.C
Mori quando cœperunt homines,40,E.F
Mori non debuit Christus occultè, 51,D. E
non morimur amplius ut condemnati,sed ut suscitandi,44,E.F
Moriendi caussa assumsit Filius Dei corpus. 52,F.53,F
Mors dominata est ab Adamo usque ad Christum, 181,D.275,F. ex hominibus contra homines vires suas collegerat, 44,E. cur per hominem abolenda erat, 44,E
Mors olim etiam ipsis sanctis formidabilis, 57,E.59,B. nunc irridetur, 59,B.E.F
Mors est separatio animæ à corpore,3,E
Mors propter imbecillitatem naturæ hominem inuadit,53,C
Mors per peccatum introducta, 40,B.C
inuidia diaboli, 40,F
Mors iustis non est mors, 831,E
Morte mori quid sit, 39,F
Mors pessundatur signo crucis & fide in Christum,59,B
Mors Christi mortem hominum sustulit, 43, C.D.53,A.57,58,59,60.
est λύτρον nostrum,56,B. abigit dæmones, 77,A
cur ea aliis hominibus salutaris, 43,C.D. 53,A.
tantum fidelibus salutaris, 53,A
Mors fidelium est tantum aditus ad vitam, 53.A
Mors omnibus hominibus certo tempore à Deo præfinita, 53,A
Mors Christianis veris non formidabilis, 57, E.F.58,A
incredulis autem horrenda,58,A.B
Mors natura hominibus formidabilis,58,D
Mortis tempus cur hominibus non reuelatũ, 287,C
Mors absque separatione animæ fieri non potest, 504,F
Mortis dissolutio facta per hominis naturam à Christo susceptam, 44,E,F
Mortis Christi fructus. 807,C.D
Mortis tempus unicuique certum præfinitũ à Deo,53,A.552,B.C.553,A
Mortem homo cur metuat, 3,E.58,D
Mortem pro nihilo habent qui in Christum credunt,57,E.F. & cur, *ibid.*
Mortem omnes Christi discipuli signo crucis & fide in Christum conculcant, 59,A
Mortem Christus debellauit, 59,B.293,B
Mortem non debuit ipse Christus suo corpori inferre,54.B
Mortem non exhorruit Christus quatenus Deus, 291,A. *& seq.* sed quatenus homo expauit, 290,E.F, *& seqq.*
Morte Christi omnium salus comparata, & natura rerum liberata, 66,C
Morte sua debita nostra Christus persoluit, 52,E
à Morte ad vitam per Christi corpus omnes reuocati,43,B
Mortui non iudicandi, 706,F
Mortuus est Christus,sed corruptionem tamẽ non vidit,54,A
Mortuus relinquitur solus diabolus, 58,A
Mortuo non obediunt dæmones, 62,A
Mortuum excitare magnum est miraculum, 67,B. excitarunt mortuum Helias & Helisæus,67,B. vel potius ipse Deus ad eorũ preces,253,A
Mortui proprium est nihil operari posse,60.E
Mortuorum duo tantum loca, infernus & sepulcrum, 488,F.489,A
Mortui non pereunt, sed viuunt, 57,F
ex Mortuis Christus est primogenitus, 235,E. 237,E
Mos scripturæ sacræ est,res naturales similitudinibus & exemplis hominibus proponere,265,A
Morem,qui semel in Ecclesia obtinuit & à synodo confirmatus est, iniquum est à paucis abrogari,577,A
Mores hominum inconstantes,267,A
possunt tamen corrigi & quomodo, 267,A
Moses adorauit Christum. 165,B. natus est ex Amram, 64, C. natus,occultè habitus est à parentibus,64,D
Moses vir excellens,& verax habitus,62,F
Moses non est missus ad condendum, sed ad educendum populum, 206,E
Moses crescens proficiebat,289,B
Moses magnus factus fide, 776,F. fatidicus, 787,B
Moses metu Pharaonis fugit ad Madianitas, 550,D. non est reuersus in Ægyptum ne apprenhenderetur,559,D
Moses figuram crucis constituit, 390,B.C obiit in monte, 65,C
Mosi loquebatur Deus per Angelum in nube 261,E,F
Mosen Deus fortitudine & audacia corroborat contra Pharaonem,290,A
Mosen constituit Deus deẽ Pharaonis, 165,E.
Moses Episcopus Phacusarum Ægypti Meletianus, 612,C
ab Alexandro Alexandrino in communionem receptus, 612,B
Muius vel Muis Episcopus in superiore Thebaide vel Ægypti,596,F.
ab Arianis in exilium missus, 548,F.664,B. (qui col.738,C.à diuersis exemplarib. Cuis & Muites appellatur) in Ammoniacam, 664.B
ex monacho Episcopus factus, 738,C
interfuit Synodo Sardicensi,596,F
Mulier sola non sufficit ad procreationẽ hominis,64,C
Mulieres Phœnissæ se olim ante idola prostituebant,21,E.F
Mulierum vsus naturalis mutatus, 22,A
Mulieres in deas relatæ, 9,C.D
quas ad Reipublicæ consilia admittere nõ satis tutum, 9,D
Multitudo principum est ἀναρχία, 32 D
Mundani homines belluis deteriores, qui ut bruta pabulum depascunt, 829,D.E
Mundus indiget gubernatore,31,B.C.
quia unus est,ideo eius creator unus, 33,E. F.
Mundus unum corpus quod ab uniuersis creaturis simul perficitur,208,A
Mundus uniuersus deus à Gentilibus habitus, 23,F. Sed non esse probatur, 24,A
cur non prius conditus, quàm conditus est 158,A.B
Mundum casu factũ Epicurei dicebant, 38,C ab Angelis factũ dicebat Carpocrat .179,D
Mundum non casu extitisse ostenditur, 38,C. D. *& seq.*
eum ex præexistente materia factum Plato & alii dicebant,38.D
refelluntur & ipsi,38.D *& seq.*
Mundi creatione defraudant Ethnici Deum, 4,5,C
Mundi partes quæ.25,B.C
Mundi harmonia unum indicat creatorem, 32,F
Mundos complures poterat Deus condere, 33,F
de Mundo Platonis sententia, 71,E
Munera ad condemnandum innocentem sumens,proditor Christi est,809,C
Mursæ Pannoniæ Episcopus Valens,vide Valens.
Musæus Episc. (Thebarum,Hilario) interfuit Synodo Sardicensi, 596,D
Musæus Episcop. Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi,597,B
Musica instrumenta, quibus Deus in Vet. Testamento celebrari se iussit, cuius rei symbolum, 757,B.C
Musonianus Comes,587,
ab Eusebianis Sardicam adductus, 587,B
Musonianus Episcopus interfuit Synodo Sardicensi,596,D
Mutatio in Deo nulla est,311,B.C *& seqq.*
Myrsene locus in Ægypto, ubi presbyter fuit Achillas, 607,C
Μυσταγωγεῖν mysteria celebrare, 573,D
Mysterium & ænigma non idem. 167,A
Mysterium est Baptismus, 219,B
ad Mysteria Ethnici & Catechumeni non admittebantur.569.B.C.583,E.F
causam, vide *ibid.*
Mysteria (id est administratio Eucharistiæ) solis diebus dominicis fiebant, confer 569, E, cum 570, A
Mysteria sunt corpus & sanguis Christi, 583.F
Mysteria fidei Ethnicis non obiicienda, 569,B
Myzonius Episc. Afer interfuit synodo Sardicensi 596,E

N

Naissi commoratur Athanasius, 526,F
Narcissus Episcopus Neropoleos 545,F
vel Neroniadi, 588,A.594,E
Arianus, 116.E.559.B.587,F. caputque Arianorum,594.E.685.A
Arianam hæresin scripto defendit,683.A
ter in diuersis Synodis Episcopatu depositus est.559.A
interfuit Synodo Antiochenæ sub Constãtio,575.E
epistolæ synodi ad Iulium subscribit. 575.F
eidem inter alios Iulii epistola inscribitur. 575.F
legatus Arianorum ad Constantem Imp. 689,B
vocatus ad Synodum Sardicensem non venit.581.B.C.D.E.F 588.A.594 E
cum tamen esset Sardicæ. 594.F.595.A
ab eadem damnatur. 116,F.588.A.595.D.E. 635 C
ante habitam synodum Sardica discedit, 595.A
Narium solum est olfacere.26.D
Natiuitas Christi est inenarrabilis. 65.E.F.66. A.
nec ullo modo potest addisci,*ibid.*
Natiuitatem Christi non hominum quispiã, sed stella de cœlo, unde ipse descenderat, testificatur. 64.E
Natura Christi ancilla, 51.F. est ex nihilo.34. D.E. *& seqq.*
Naturæ eiusdem existentia idem nomen habent. 264.E
Nazarbonensis,vel Anazarbensis Episcop. Athanasius.vide ibi.
Necessitas peccandi accidentaria. 495.E.F. 500.A.
Necessitas incarnationis Christi. vide Christus.
Nemesion Episcopus Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi.597.A
Nemo rem non existentem alloquitur, aut cum ea verba facit.35 *post.*D. *& seqq.*
Nemo videbit faciem Dei & viuet.203.B
Nemo Deum simul & Angelos inuocat, ad aliquid impetrandum. 259.F
Neptunus Thesei edicto Deus habitus.9.C
Ioui insidiatur.10.F
inuenit artem nauticam.16 A
Neropoleos vel Neroniadis Ciliciæ Episcop. Narcissus.vide Narcissus.
Nessus Episc.Afer interfuit Synodo Sardicẽsi, 596.E
Nestor ob prudentiam à poëtis celebratus,15. A.
Nestorius præfectus Ægypti. 601.B. 638.C. 653.F
mandatum à Constantio Imp. accipit de delendis omnibus contra Athanasium.601 B.638.C
item ut curet ne quis insidias Athanasio faciat, 653,F.654.A
Nicæna Synodus μεγάλη per excellentiã. 678.E.719.D
Oecumenica, 115,C,133.B.139,B.403.B,423, E. 672.E. 680.E. 685.E. 699.B. 717.C.D. 718. B.C.E.739.C
ei interfuit Constantinus Imp.676.C
& quidem in deliberationibus de fide, *ibid.*
in ea plures aut circiter 300. Episcopi, 402. C.660.F.661.E.F

vel 718, ut Græca habent, 718, B
causa erat controuersia Paschatis, 672, E. 718, D
& Ariana hæresis exorta, *ibid.*
ab ea Ariani fidei suæ rationem reddere iubentur, 401, D. 404, C, D
Eusebii Nicomediensis & sociorum in ea synodo versutia, 415, D. *& seq.* 416, C. D. E. *& seq.* 720, E. F. 721, A *& seq.*
qui videntes se non posse subsistere, ne damnentur subscribunt, 402, E. 414, E

Nicænæ synodi fidem Osius composuit, 643, C.
eam promulgauit Constantinus M. 676, E
ea extat 399, C *& seq.*
in ea ab omnibus Ariana hæresis damnata, 399, B. 661, A. & reliquæ hæreses omnes 676, C

Nicænum symbolum in concilio Sardicensi confirmatum, 449, B
eique nihil addendum esse decretum, *ibid.*
ab vniuerso orbe confirmatum & subscriptum, 399, A. B
sic & in Ariminensi Synodo confirmatur, 676, C
eique nihil nec addendum nec detrahendum statuitur, 676, C. D. 719, B. C. D
summo & accurato consilio & cura conscriptum, 676, E
solum sufficiens ad veritatem defendendam & hæreses omnes coercendas, 453, C. 337, E
in eo dicitur ex substantia Patris Filius genitus & cur, 415, C D E. *& seq.* 701, D. E, 720, E, F. 721, A
cur in eo τὸ ὁμοούσιον conscriptum, 340, E. 416 B C D. *& seq.* 720, E. F. 721, A. B. C. D. 723, D. E F. 724, A

Nicæna Synodus Spiritum sanctum non esse creaturam decreuit, 725, B
in ea valde se Arianis opposuit Athanasius, 565, A

Nicæna Synodus Arianos rationem suæ fidei reddere nequeuntes damnat, 402, C. D. E. 404, C. D
communi omnium Episcoporum sententia, 125. D
non vi coacta, sed ex προαιρέσει, *ibid.*
ea quæ in aliis Synodis iudicata erant, rursum sub iudicium vocat, 576, F. 577, A
Syros, Cilices, & Mesopotamios in causa Paschatis corrigit, 672, C. 718, D. E
Pascha non cum Iudæis celebrandum definiuit, 672, E. F. 673, A
verba paucula illius canonis, 673, A
Arianam hæresin Antichristi præcursatricem pronunciat, 139, C. 672, F
eamque damnat, 139, C. 672, F. 673, B
nihil noui in fide decreuit, 399, A. 421, D. E. F. 673, B. 708, C. D
sed Christi Apostolorum & sacræ scripturæ doctrinam sanxit, 398, D 453, D. E. 673, B D. 676, B. C. 708, C. D. 709, B. C. 717, C. 720, A. B. C. D. F. 723, F
Indis & aliis ubique Barbaris nota, 718, B
omnes hæreses damnauit, 453, C. 673, B. C. 717, E. F. 725, B. 337. E
pernicies Arianæ hæreseos, 453, C. 676, C. 718, A. 725, B. C

Nicænam Synodum omni conatu euertere studebant Eusebiani, 670, D. E. 673, *toto.* 674, A. 717. E. F. 718, A. *& seq.*
calumniantes eam in definitione fidei nõ scriptis vocibus vsam, 158, E. 400, D

Nicænum symbolũ omnibus in manibus gestandum, 132, A
sufficit ad omnes hæreses euertendas, 453, E. retinendum, 121, D

Nicænam synodum vilipendentes anathemate feriendi, 453. A

Nicæna synodus alia indicta à Constantio, 670, C
sed tandem in Ariminensem & Seleuciensem diuisa, 670, C. D

Nicænus Episcopus Theognis, vide alibi. Chrestus, vide in Chresto.

Nicasius Episcopus Gallus interfuit Synodo Sardicensi, 590, E

Nicius vel Νικίας (subaudi πόλις) Ægypti ciuitas, 612, B
eius Episcopus Heraclides Meletianus, *ibid.*

Nicomediensis Episcopus Eusebius. vide Eusebius. Cecropius, vide Cecropius.

Nilammon vel Pelammon Episcopus Ægypti, 548, F. 664, B
ab Arianis in Ammoniacam relegatus, 548, F. 664, B
interfuit Synodo Sardicensi, 597, A

Nilas presbyter Alexandrinus, 613, F

Nilopolis Ægypti ciuitas, 612, B
eius Episcopus Theon Meletianus, *ibid.*

Nilus Episcopus Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi, 597, A

Noe omnia cognita habuit, quæ Moses docuit, & Abraham obseruauit. 403, D. E

Nomen vnum iis, quorũ natura eadẽ, 264. E

Nomen Saluatoris fugat omnes dæmones, 60, D. E. 75, B. 77, A. B

Norbanus Episcopus Cyprius interfuit Synodo Sardicensi, 597, C

Noua creatura quando sumsit exordiũ, 762, D

Nouatus pœnitentiam reiiciebat, 391, B. C. 853, B.
negabatque illos veniam consequi, qui post baptismum peccassent, 767, C
refutatur 853, B. C. *& seq.*

Nubes res leuis, aquam rem grauem per aërẽ circumferunt, 30, E. F

Nubes Dei iussu per aërem feruntur, aquamq; continent, 30, D

Numen solum hoc proprium habet, ut adoretur, 204, B

Numeros inuenit Palamedes, 16, C

Numidius Episcopus ex Canalio Italiæ interfuit Synodo Sardicensi, 597, B

Nunechius Episcopus Cyprius interfuit Synodo Sardicensi, 597, C

Nutu Verbi Dei omnia simul gubernantur, 33, *post.* B. C. D

O

Oasis magna pars quædam Ægypti, 542, C. 548, D.
vel Oasis superior, 664, B
longè distat à Libya, 543, C

Obedientiæ præstantia, 824, F

Oblatio in Ecclesia celebrata, 620, C. D

Oblationi non intersunt catechumeni, *ibid.*

Obsessi à dæmonibus ieiunio curari possunt, 825, D, E

Occidere se, & inimicis ad occidendum temere se præbere idem est, 543, D. E

Ocio & crapula delectantur dæmones, 825, A. B

Ocioſi in Sabbatho à Christo obiurgati, 761, F

Oculi homini dati sunt ad contemplanda opera Dei, 4, B

Oculorum solorum est videre. 26, D

Odisse patrem, matrem, & nos ipsos Christi causa quomodo debemus, 776, B. C

Officium boni præceptoris, 431 D

οἰκονομία pro Incarnatione, 401, B 461, B. C 479, F. 480, C.
item pro officio mediatoris, & operibus redemptionis, 245 E. 480. D. 491, D. 502, B

Oleum lætitiæ est Sp sanctus, 172, A

Olfactus ab homine ad varia & multiplicia genera meretriciorum odorum traductus, 4. D. E

Olympias coniunx Constantis Imp. 662, E
a Constantio post mariti mortem Barbaris tradita, 662, E

Olympius Episcopus Thrax, 547, B
Ænorum, 636, A
quæsitus à Donato proconsule ad mortem 547. B
in exilium ab Arianis actus, 636, A

Olympius Diaconus Alexandrinus, 607, C

Olympius Diaconus Mareotes, 607, C

Omnipotentem esse est Dei solius proprium, 339, D. 723, A
imo eius nulla creatura capax esse potest, 341, A

Omnipræsentia solius Dei est, 365, C. D 475, C

Omniscientia solius Dei est propria, 106, E. F. 107, A

ὅμοιος & ὁμοιότης non de substantia, sed de qualitatibus dicuntur, 716, F

τὸ ὅμοιον de Deo non dicendum, 714, F. 715, A. *& seq* 446, B. C. *& seq.*
quo tamen ipse utitur Athanas. 151, C. 166, E. 175, E. 199, A. 213, A. 278, B. *& seq.*

τὸ ὁμοούσιον cur à synodo Nicæna scriptum vide prolixè 415, C. D *& seq.* 416, E. D. *& seq.* 417, A. *& seq.* 720, E. F. 721, A. B. C. D. 723, D, E. F. 724, A
est ex sacra scriptura depromptum, 417, E. F. vide etiam in Synodo Nicæna.

ὁμοουσιος vox damnatur ab Arianis. 695, D. E. 696, D. E. 699. B
eo quod sit vox non scripta in sacris 400, B
eo quod infirmos scandalizet, 696, D. 697, E.
(quod falsum esse ostẽdit Athanasius, 699, C. *& seq.* 700 *& seq.*)
item quod à nemine ante Nicænam synodũ usurpata, 420, E.
(id quod falsũ ostenditur, 420, E. F. 421, A. *& seq.*)
item quod obscura sit, 704, C
sed eos eleganter refellit Athanasius, 704, D. *& seq*
& quod hæresin sapiat, 715, A. sed contrarium ostenditur, 715, B. *& seq.*
id quomodo intelligendum, explicatur, 705, E. 706, A *& seq.* 713, A *& seq.* 714. F
à quibusdam in Synodo Antiochæna contra Samosatensem negatum dicitur, 706, D. E
ab aliis longè ante Nicænam usurpatum, 707, A. B. C. D. 721, F

τὸ ὁμοιούσιον damnatur ab Arianis, 695, D. E. 696, D. E

ὁμοούσιον & ὅμοιον οὐσίᾳ id est Consubstantiale & simile substantia non idem, 446 D. E

ὁμοούσιος non est caro Christi ipsius Deitati, 415, D *& seq.* 456, A. *& seq.*

Onuphis ciuitas Ægypti in Lychnis, 452, C
cuius Episcopus Adelphius, 452, C

Ὀ ξεῖα chorda vel fides in lyra, 32, E

ὀξύτονος sonus in lyra, 26, F

Opera bona non propter homines, sed propter Deum facienda, 265, D. sunt dona Dei, *ibid.* E. F

Opera Christi demonstrant eũ esse Deũ, vide Christus & λόγος.

Opera Dei Verbi propria quæ. 278, E

Opera Trinitatis sunt tribus eius personis cõmunia, 218, D. 371, 372, 373. 374, *& seq.*

Opera Dei nemini nisi soli Deo conueniunt, 2. 2, D. E

Opera à Patre Christo data, ut ea perficiat quæ, 238, C. D 269, A

Opera quæ à sanctis fiunt non ipsi ea faciunt, sed Deus, 252, E. 253, *& seq.*

Opera nostra bona sunt Dei dona, 722, D

Opera bona facere debemus ob Deum, non ut ab hominibus videamur, 265, D.

Opera fidelium præclara ipsius Dei sunt, 805, A.

Opera per Angelos facta non ipsorum sunt, sed Dei, 260, C

ex Operibus suis cognoscitur artifex & opifex, 6. A

Operari licet die Sabbathi, 844, B, C

Operatio Dei siue ἐνέργεια cui competit, id Deus est, 368, C. D. E. F

Opifex quisque ex operibus suis cognoscitur. 6, A

Opificium mundi variè à variis traditum & perceptum, 38, A

Opiniones Arianorum, Apollinaristarum, Manichæorum, Marcionitarum, Samosatenianorum, Macedonianorum, Sabellianorum, Valentinianorum, Basilidis, Stoicorũ, &c. vide suo quamque loco.

Optantius Episc. Afer interfuit Synodo Sardicensi, 596, F

Optatianus Episcop. Gallus interfuit Synodo Sardicensi 596, E

Oracula Ethnicorum Christi aduentu abolita, 73, E. 74, B. C. D. ut:
Delphicum, Dodonæũ, Boeoticum, Lyciũ, Libycum, Ægyptium, Cabyrense, 74, D

Oracula Ethnicorum quando responsa dare desierunt, 73, E F

Oracula à diis per statuas & imagines reddi dicebant Ethnicorum Philosophi, 17, B.

Orare & psallere quomodo oportet, 834, A. B. semper 830, C

Orandum est media nocte. 832. E.

Orationes publicæ in locis cultui destinatis potius, quàm alibi ad Deum fundendæ, 532, C. D

Orationibus mortuos excitarunt Helias & Heliæus. 253, A

Origenes φιλόπονος. 423.B.765,B
non omnia ex sua sententia scripsit, sed problematice & per modum quæstionis, 423,B
ex eo loca contra Arianos citata duo, 423, B.*&seq.*
in quibus negat πὸ ἦν πότε ὅτε οὐκ ἦν, 423,C.
taxatur & reprehenditur quod finem habituram dixit damnationem,391,B
eius explicatio super illud, Quicunque dixerit verbum contra filium hominis, 765, B.C. refutatur, 766.*&seq.*
Orion Episcopus Ægyptius interfuit Synodo Sardicensi,596,F
Orus Ægyptiorum Rex, 8,D. pro Deo cultus,*ibid.*
Oris solum est gustare,26,D
Osiris Ægyptiorum Rex, 8,D pro Deo cultus ab Ægyptiis deploratur amissus,10 A
Osius pater Episcoporum appellabatur; 526, B.F.634,A.648,B.651,F
εὐγηρότατος,648,A.B.D.651,C
centum annorum fere,651,C
eius laudes, 547,E.592,C.648,A,B.C650,F. 651,A.B
sexaginta amplius annis Episcopus, 648,B
confessor factus sub Maximiano, 121,F. 649,B
plerisque synodis præsedit, 547,F.648,C
interfuit cuidam Synodo Alexandrinæ, 614,D.616,C. interfuit Synodo Sardicensi,592,C.634,A.F F 649,C.
imo eius πρόηγορος. 634,F
in qua etiam primus subscribit, 596,A.B
in synodo Nicæna fidei confessionem cõposuit, 648,C
Synodique contra Arianos sententiã pronunciauit, 648,C
scripsit contra Arianos,117,F
Sardicæ Eusebianos prouocat optimis cõditionibus propositis, 649,C.D
Osius cum Constante Imperatore profectus in Gallias.526,F
fragmentum quoddam epistolæ cuiusdam eius ad incertum, 651,B
Sirmii integrum annum retinetur à Constantio,651,C,D
Osius euocatus à Constantio iussusque Arianis coniungi, 547,F.648,D.E
Athanasiumq; damnare,539,D. 547,F.648, D. E.
noluit,547,F 648,E.F.650.C
Imperatorique persuader, ut se domum remittat, 648,E
tandem tamen in exilium missus, 539,C. 547,C.626,C.648,F.649,A.B *&seq.*651,B.C ubi plagis coactus subscripsit;547,F. 626,C. D. eius epistola ad Imper. Constantium extat, 649,A.B.*&seq.*
moriturus Arianam hæresin damnat, 651, D.
monetque ne quis eam recipiat, *ibid.*
οὐσία quid sit, 98,D
οὐσία in Deo quid, 98,E
οὐσίας nomen de Deo usurpatum damnãt Ariani,619.675,B.695,D.697,E
Oxyrinchus ciuitas Ægypti, 612,A
eius Episcopus Pelagianus Meletianus,612, A.

P

Pacatus Episcopus Gallus interfuit Synodo Sardicensi, 596,E
Pachnemunis ciuitas Ægypti, 452,B.
eius Episcopus Ammonius. 452,B
Pachymes Episcopus in Tetyris Ægypti Meletianus, 612,A
ab Alexandro Alexandrino in cõmunionem receptus, 612,A
Pæderotas vel Pederotes,Episcopus Heracleæ Orthodoxus,122,A
scripsit contra Arianos: quod scriptũ commendat & recipi iubet Athanasius,*ibid.*
Palamedes inuentor numerorum, mensurarum,structurarum, ponderum & literarũ, 16,C
Palestinæ Episcopi, 597,C.602,A.C
scripserant olim contra Athanasium.637,A sed ea in Synodo Hierosolymitana reuocant,637,A.B
Athanasii communionem amplectuntur, 601,E.*&seq.*637,A.B
eumque Alexandrinis commendant, 601, E,*&seq.* ubi extant eorum literæ.
Palladem Theseus pro Dea haberi iussit, 9,C. eam vulnerat Arcas, 11,C
Palladius magister Palatii, 529,E
venit ad Athanasium cum literis Constantii,536,D
mittitur ad præfectum & ducem Ægypti cum mandatis de securitate Athanasii, 653; F. 654,A
Palladius presbyter Athanasio rebellionem Cæsariensium monachorũ significat, 734, cui epistolæ respondet hic, quæ extat,734, A.
Palladius Episcop. (Duis Macedoniæ ut Hilarius ait) subscripsit in Synodo Sardicensi, 596 B
Palmites quomodo Christi sumus, 244,C.D
Paltus ciuitas Syriæ, 452,B.547,A.629,C
eius Episcopus Cymatius, *ibid.*
Pancratius Episcopus Arianus,678,E.F (Sozomenus Pelusii Episcopum Pancratium quendam habet)
in Seleuciensi Synodo Acacio Cæsariensi & reliquis Arianis se coniunxit, 678,E.F
vnaque cum iis synodum Nicænam damnat,678,E.679,A
Panis vitæ Christus,473,F
item Sp.sanctus, *ibid.*
Panninuthius Episcopus Ægypti interfuit synodo Sardicensi,597,A
Pantagathus Episcopus Afer interfuit synodo Sardicensi,596,E
Papa Athanasius,452,A
Papa Alexander,682 A
Paphnutius Episcopus Sæos Ægypti, 452,C
ἀρχαὶ. in exilium ab Arianis missus,664,C.D
interfuit Synodo Sardicensi, 596,F
interfuit etiam Synodo Alexandrinæ,447, F.452,C
Paphnutius alius Ægypti Episcopus interfuit Synodo Sardicensi, 597,A
Paphnutius adhuc alius Ægyptius interfuit eidem synodo,597,B
Paphnutius monachus Ptemencyrceos Ægypti,unus ex aduersariis Athanasii, 609,A
Paracletus vnde dictus,379,C,D
Paracletus est Pater,Filius & Spiritus sanctus; *ibid.*
de Paracleto nulla mentio in vetere Testam. 320,A.B
Paradisus à Mose tropicè appellatur hortus Eden,3,A
Paradisus ab Adamo ad Christum clausus,181, A.
Paradisus in quem latro ingressus est, est tertium cœlum,in quod & Paulus raptus fuit, 394,F
in Paradiso cur primi parentes positi, 39,D.E
in Paradisum ingressus est Christus, 394,F
Paragorius Episcopus (de Scupis Dardaniæ Hilario) interfuit Synodo Sardicensi, 596, D.
Paraseeues dies,729,A
Paratonium ciuitas Ægypti proxima Libyæ, 452,B
eius Episcopus Gaius, 452,B
Parembole ciuitas Ægypti , vel certè Palæstinæ,612,C
Participare de Deo non potest quod ipsum Deus non est, 146,F.147,A
Pascha celebrant cum Iudæis Syri, 672,E
Cilices, 672,E
& Mesopotamii, *ibid.*
quibus persuadetur in Synodo Nicæna cũ reliquis ut celebret, 672,E.F.673,A
Pascha conclusum Nicææ ne cum Iudæis celebretur,674,E.673,A
Paschatis die Orthodoxi à Georgio in vincula coniecti, 726,F.730,A
Paschasius Episcopus Afer interfuit Synodo Sardicensi,596,F
Pasophius Episc.Ægyptius interfuit Syn.Sardicensi,597,A
Passionis Christi summa necessitas declaratur, 790,791,*&seq.*
eius fructus & efficacia, 805,D.*&seq.*806, 807,808
Pastor,vide Liber Pastoris.
Pastorum absentia hæreticis occasionem inuadendi gregis dat,738,D.E
Pastorũ solorum est sacramentũ Eucharistiæ administrare, 569,F
Pastores veri non dissentiunt in doctrina, aut diuersis temporibus diuersa docent, 402, D.E
Patauii Episcopus Crispinus, 526,B
Pater æque creator ac Filius, 406,A.*&seq.*
Pater non descendit nec fuit in homine, 398 A.
Pater nec est,nec dici potest, si non habeat verè Filium,158,A.
Pater solus verè Pater, 153,C.357,B
Filii principium, 145,D.231,D. 302,C.
& quomodo. 302,C.D
nunquam fuit non Pater,144,A,*&seq.*146, A.*&seq.* 152,B.157,D.E
eius sapientia Filius, 151,A.157,A. *&seq.* & sæpiss.
in quo gaudebat, 151,A
eius item voluntas Filius, 297.298
in Filio ut in imagine se contemplatur, 151, A.*&seq.*
non est αὐτόλογος aut αὐτοσοφία 303,B.C
Pater,Filii non saltem Pater, sed & Factor & Creator, 234,B.*&seq.*
Pater non gignit Filium per defluxum essentiæ, 152,A.156,F
aut per dilatationẽ essentiæ; 309,C.*&seq.* 310,A. *&seq.*
neque βουλήσει 157.E.186,D.E.294,295, 296,297,298,299.
neque creauit,vide,Christus non est creatura,*&c.*
vide plura in λόγῳ.
Pater est φύσεως γλυπτικῆς,186, E
Pater filium generans seipsum non euacuauit,395,B
Filium quomodo gignat inuestigari non potest,214,B.C
Pater quomodo unus cum Filio, 511,B.512,C. D.
Pater creauit res omnes, 205,C.D.*&seq.*206, A.*&seq.*
ab Arianis non omnium rerum creator dictus,205,C.206,A.B
Filii Dominus & cur & quomodo, 225,D.E F. lætatur in Filio & quomodo, 250,E.F.
Pater gignere Filium quod non potuerit quibus argumentis probabant Sabelliani, 516, C.D 517; A.*&c.*518,C.D
Pater quomodo in Filio, 252,A.*&seq.*253,C.D *&seq.*262,D.E.512,B.C.*&seq.*513,A.
simile quo id declaratur, 253,E.F.254,A.*&seq.*
Pater quomodo & cur solus dicatur Deus, 255,D.E. 293,F
Pater quomodo supra omnia, per omnia, & in omnibus,366,E
Pater per Filium omnia operatur in Sp.sancto,260,A.261.A.*&seq.*262,D
in Sp.sancto,262,D.E.305,B.366,E.368,C
Patris & Filii Deitatis unum εἶδος, species siue forma,262,D
Pater quomodo dicatur Filio tradere vitam, potestatem, iudicium & omnia. 277,E.F. 278,A.*&seq.*305F..306.A.B.C.D.*&seq.*
quomodo dicatur Deus Filii, 384,D.E.*&seq.*
Pater cur dicatur Filium genuisse ex utero, 318,F.319,A.*&seq.*
Pater omnia tradens filio seipsum dominio rerum nõ priuauit, 325,B.*&seq.*327,A.*&seq.*
opera & attributa Patris ipsi cum Filio & Sp. sancto communia, 371.C.*&seq.*
per Patrem omnia esse dici in scripturis, 381, A.*&seq.*
Patres inter homines propriè non sunt,151,F. 152,B.153,C.357.B
De patre Arianorum,Sabellianorum, *&c.* deliria vide suo loco.
Patres Vet.Testam.ante Christi aduentum in inferno,500,C
Patres inter se consentiunt , non verò dissident,463,D.F
Patres monasteriorum dicebantur qui hodie vocabulo Syro idem significante Abbates, 738,C
Patrum fides retinenda, 121,C.
Patriarchæ adorarunt Christum, 166,F fuerunt ante Prophetas,Apostolos,& Martyres,

tyres, 215, D E
Patricius Episcopus interfuit Synodo Sardicensi, 596. D
Patricius alius Episcopus Palæstinæ interfuit synodo Sardicensi, 597, C.
interfuit etiam Hierosolymitanæ, 602, B
Patres reuerenter habendi, 403, B. C
Patres non ita perfectè tradunt doctrinam salutis atque scriptura sacra, 81. A
Patropassiani, qui & Sabelliani, 692
Patrum scripta aliquo modo scripturas sacras interpretantur. 1. B
Patrophilus Episcopus Scythopoleos Syriæ, 616, F. 670. D, 678. D. 683, A
Arianus seu Eusebianus, 116, F. 616, F. 618, C. 670, D. 678, D 683, A
hostis Athanasii, 616, E
ante synodum Nicænam Arium defendit, 683, A
interfuit Synodo Tyriæ, 615, F
contra eum protestantur Ægyptii Episcopi, 616. F
euocatur ab Imper. Constantinopolin ad rei dendam Tyri actorum rationem, 623, F
nouo crimine conficto efficit ut Athanasius ab Imp. relegetur, 624, A. B
damnatur à synodo Sardicensi, 116. F
author Constantio conuocandi synodum Ariminensem & Seleucienſem, 670, D
venit Seleuciam, 678, D
sed cum Arianis reliquis peculiarem consessum habens, 678, D
synodum Nicænam damnat, 679, A
damnatur & deponitur à synodo Seleuciensi, 679, B
Paulianus Episcopus ex Canalio Italiæ interfuit Synodo Sardicensi, 597, B
Paulinus Episcopus Arianus, 683, A
Arium defendit ante Nicænam synodum 683, A
Paulinus Episcopus Treuirensis, 547, D 602, C (ubi tamen aliter legitur) 637, F, 643, D
successor Maximiani, 121, F
Metropolitanus Galliæ, 547, D, 643, D
scripsit contra Arianos, 121, F
mittit ad Athanasium libellum pœnitentiæ Valentis & Vrsacii (ubi tamen male legitur Tyburis) 602, C. 637. F
mittitur in exilium à Constantio, 539, C. 547, 643, D. E. F
quòd Arianis communicare nollet, 643, D
nec Athanasium damnare, 539. C. D. 643, D
masculè Constantio respondet, 643, D. 666, E
Paulinus Episcopus Antiochenus, 448, D
quomodo in communionem recipiendus, 440, D. E. *& seq.*
subscribit decreto Alexandrinæ synodi, 452, E
eius confessio, 452, E F. 453, A
Paulus Apostolus fuit in Hispania, 737, B
Paulus ex non Apostolo factus est Apostolus voluntate Dei, 295, F. raptus est in Paradisum, 394, F. nouerat quomodo raptus fuerit, 286, B. C. cur dixerit se non nosse quomodo raptus sit, *ibid.*
Paulus præscripsit Ecclesiasticæ vitæ canonē, 403, F
Pauli verba, siue in corpore, nescio, siue extra corpus, nescio, quid sibi velint, 286, B, C
Pauli scripta legentibus quid obseruandum, 177. B. C
Paulo Christus omnia reuelauit, 286, B. C
Paulus Constantinopolitanus Episcopus, 547, D.
insidiis Eusebii Nicomediensis à Constantino in Pontum relegatus, 630, C
deinde rursum à Constantio ferro vinctus Singaram Mesopotamiæ, 630, C
rursum Emesam, 630, C
denique authoribus Arianis quæsitus deprehensusque Cucusam in Cappadociæ missus & strangulatus, 547, C. 630, D
à Philippo præfecto, 630, E
cum inclusus fame non statim moreretur, 630, D. E
Paulus presbyter Alexandrinus propter Arianos profugus, 590. F
Paulus Episcopus Tyri, 607, D
interfuit Synodo Tyriæ, *ibid.*
Arsenium negantem se esse ibidem conuincit, 607, D
Paulus Episc. Latì in Ægypto ex monacho factus. 738, C
videturis esse qui interfuit synodo Sardicensi, 597. A
Paulus Episcopus quidam Gallus interfuit synodo Sardicensi, 596, E
Paulus Episcopus Ægyptius alius interfuit eidem, 597, B
Paulus Episcopus Palæstinus interfuit eidem, 597, C
interfuit etiam Hierosolymitanæ, 602, B
Paulus alius Episc. Palæstinus interfuit eidem, 597, C
idem interfuit etiam Synodo Hierosolymitanæ, 602, B
Paulus Diaconus Alexandrinus, 607, C
Paulus monachus Hyptelitanus unus ex occultatoribus Arsenii, 608, E
Paulus Samosatensis hæreticus defensus à Zenobia Iudæa, 663, D. damnatus est in Synodo Antiochena prima, 706, D. 707, A. E. 708, B. E. damnatus est etiam ab ipsis Arianis, 645, B. 691, B. *& seq.*
item à Synodo Alexandrina sub Iuliano 448, F. 450, C
Paulus Samosatensis dicebat Christum non ante extitisse, quàm ex Maria nasceretur, 155, A 495, D. 691, B. D. E. 695, B. 708, B, E
& quidem fuisse purum hominem, 288, C
æternum autem esse præuisione. 495, C
item: ex homine Δι' προκοπῆς Deum factum, 288, C. 691, B. C. D. 708, B. F.
item: Christum alium esse, non eundem cum Deo Verbo. 337, C. 455, A. Filiumque appellatum ex quo ex Maria natus est, 851, B. C
item: λόγον in Christum ut in alium aliquem hominem sanctum descendisse, 336, D. 454. F. 467. C. D. 495 D. E. 816, F. atque sic non esse natura Deum, 463, D. quod refutatur, 459, D. E. F. 460, A. *& seq.* 462, D. *& seq.* 519. A. B
Pauli Samosatensis argumenta quædam, 518, D. E. 708, C
Pauperem contemnens, Deum ipsum contemnit, 809, B. C
Pax improbis ingrata, 103, D. E.
Pacis author Christus 78, A. B. *& seq.*
Peccata Deo confitenda, 832. F
Peccatum esse ex ipsa naturâ Manichæi dicebant, 488, B eius virtus est lex, 58, C
Peccatum est præter naturam, 489, B. C
per inobedientiam ingressum est in mundum, 489, C. D
Peccatum Adæ solus potuit delere Christus, 42. B. nullum irremissibile verè pœnitentibus. 392, C
Peccatum est transgressio legis, 40, B. C. F. 766, F.
ex Peccato omne malum ortum, 40, B. C
Peccata semper nouis peccatis cumulant homines, 40, F. 41, A. *& seq.*
Peccata remittere solius Dei. 239, C
absolentur in nobis per gratiam, 290, A
Peccato amittitur Sp. sanctus, 270, C
& datur locus spiritui malo, 270, C. D
absque peccato fuerunt multi sancti, 275, F
contrà, Peccatores omnes homines, 462, A. 490, B. 782. E
Peccatum omne quomodo remitti dicatur. 391, A. B
Peccatum in Sp. sanctum quomodo & cur irremissibile & quid sit, 765. 766. *& seq.* 767, 768, 769.
Peccare in filium hominis quid, 768, E. F. 769, B.
Peccatum & blasphemia quid differant, 768, F
Peccata etiam post baptismū remitti probatur, 769, A. B
Pecysius presbyter occultator Arsenii, 608, E
Pederos (siue Pæderotas) Episcopus Heracleæ scripsit contra Arianos, 118, A
Pelagius Episcopus Oxyrinchi Ægypti Meletianus, 612, A
ab Alexandro Alexandrino in communionem receptus, *ibid.*
Pelammon Episcopus à Gregorio Cappadoce in exilium missus. 548, F
Pelagi diuersos deos habēt ab Ægyptiis, 20. C
Peluſii Ægypti Episcopus Callinicus Meletianus, 612, B
Pentapolis superioris Libyæ suberat Episcopo Alexandrino, 430, E
Episcopi Pentapoleos Sabelliani, 430, E
ad eos scribit Dionys. Alexandrinus. 430, F.
Pentateuchus quid in se cōprehendat. 740, E
Per quem, & Ex quo non facere discrimen essentiæ & maiestatis in Patre & Filio, 381, A, *& seq.*
Per quem dici etiam de Patre, *ibid.*
& de Sp. sancto. *ibid.*
Persæ in Iudæam veniunt, adoraturi Christū natum, 66, B. alia habent & diuersa idola à Syris, 19, E
Persecutiones sunt inuentum diaboli, 557, C
Persecutiones Arianorum, Maximiani, Syriani, vide suo loco.
Persecutiones sunt Ecclesiæ hyems, 102, A. *& seq.*
purgant Ecclesiæ vineam à palmitibus inutilibus. 102, C. D. 103, A. *& seq.*
Persecutorum Ecclesiæ pœnæ, 630, E. F. 656, C. D. E. F
in persecutione Maximiani Ethnici Christianos occultabant, 660, A
de Persecutione Constantii, vide in Constantio.
Persecutionis tempore, patet, mater, adeoque anima odio habenda est & quomodo, 776, B. C
in Persecutione fugientes Apostoli non sunt facti inutiles, 556, B. C. *& seq.*
in persecutione quomodo fugiendū & qualiter nos oporteat esse affectos, 557, A
Perseus Iouis ex adulterio filius, 11. C.
vulnerat Dionysium, *ibid.*
Personas Deitatis separans deorum pluralitatem inducit, 395, A
Personæ Deitatis tres, & similia, vide Trinitas: item, λόγος, vel Christus: item Sp. sanctus.
Persona una non duæ, est Christus, 462. A. B. 463, A. 519, A
Pertinacia Arianorum, 216, C. D. 251, B. C
Pertinacia & incredulitas Pharisæorum. 401, B.
Peruicacia Arianorum in blasphemando, 423, F. 424, A
Petræ ciuitas Arabiæ, 452, B
eius Episcopus Asterius, 452, B. vide in Asterio plura.
Petrus Apostolus Romæ mactatus, 554. F
negabat se Christum nosse non Deum, sed hominem, 769, C. D
Petrus primò confitetur Christum esse Filiū Dei, 289, D
Petrus Episcopus Alexandrinus, 569, C. ante persecutionem Martyr, 569, C. 603, B. C. 133, E. F. 136, A
sub eo Meletiani exorti, 569, C. 603. B. C. D. *& seq.* 133, B. F. 135, C
eo quod Melerium sacrificii idolorum cōnictum in Synodo depositum esset, 603, C. 136, A.
præcessit hic Achillam, 135, F. 569, C. 603, D. 667, D
insidias patitur à Meletianis, 569. C
Petrus alius incertus Episcopus interfuit synodo Sardicensi, 596, D
Petrus Episcopus Palæstinæ interfuit eidem, 597, C
interfuit idem etiam synodo Hierosolymitanæ, 602, B
Petrus Episcopus Heracleæ Ægypti Meletianus, 612, B
ab Alexandro Alexandrino in cōmunionem receptus, 612, B
Petrus Diaconus Alexandrinus. 607, C
Petrus presbyter Marcotes, 615, E
Phacusę ciuitas Ægypti, 612, B
eius Episcopus Moses Meletianus, 612. B
Phasileus Episcopus Hermopoleos Ægypti Meletianus, 612, A
ab Alexandro Alexandrino in communionem receptus, *ibid.*
Phæno locus, ut apparet, non procul Alexandria, 658, A
ibi fuere venæ metallicæ. 658, A
Pharao alter est Constantius Imperator, 641, E. F
Pharisæi indociles, 401, B cum Beelzebub flammis æternis damnati, 770, C. D
Pharisæorum pertinacia, 401. B. eorum duplex blasphemia in Christum, 770, C. D
Phasco locus in Ægypto, ubi presbyter fuit Heraclius, 607, C
Phidiæ statuarii opera ex ipsa eorum forma ab aliorum artificum operibus discernebantur, 29, E
Philagrius Cappadox, 728, D. præfectus Ægypti

ἐμφ. 571, B. 613. B. 616, A. 653, E. 728, C
Apostata Ethnicus, 728, D. 730, E
Arianis à synodo Tyria missis in omnibus gratificatur, 571, C. D. E. 614, B C
in Orthodoxos sæuit, 571, E. F. 572, A. & seq. 632, A. & seq.
Philagrio missum à Constantio mandatum de interficiendo Athanasio. 547, B. 631, F. 632, A. & seq. horrenda leges, 653, E. F. 672, D
quod ille publicè proponit, 627. E
apud eum presbyteri Mareotes de insidiis & calumniis Arianorum protestantur, 616, A. & seq.
minatur testibus contra Athanasium citatis, nisi ea dicerent quæ vellet, 620, E
Philagrius Ethnicos & Iudæos contra Catholicos concitat præmiis, 728, D. 729, A. & seq.
Athanasium proscribit, 730, E
Philagrius Vicarius Cappadociæ, 630, D. E
Philippus Apostolus cur à Christo interrogatus, 279, B
Philippus præfectus Cappadociæ curat strangulari Paulum Constantinopolitanum, 547, C. 630, E
ipse paulo post præfectura priuatus miserè obiit, 630, F
Philippus alius præfectus, 654, A.
hostis Athanasii, 654, A
Philippus Episcopus Ægyptius interfuit synodo Sardicensi, 596, F
Phili ciuitas Ægypti. 452, G
eius Episcopus Marcus. 452, C
Philo Episcopus Ægypti δεχαῖος in exiliũ missus à Georgio Cappadoce. 548, F. 664. B
interfuit synodo Sardicensi, 596, F
Philo Ægyptius Episcopus alius interfuit eidem, 597, A
Philogonius Episcopus Orientis scribit contra Arianos, 121, F
Philologus Episcopus interfuit synodo Sardicensi, 596, D
Philosophia pauci ad contemnendam mortem inducti, 74, F
Philosophi dicunt se Deorum imagines habere, ut per ea oracula sortiantur, 17, B. C
Philotas Episcopus Ægyptius interfuit synodo Sardicensi, 597, B
Philoxenus presbyter Rom. missus ad Orientales Romam ad synodum vocandos, 575, D. 632. B
idem legatus Iulii in synodo Sardicensi, 596, B.
cuius nomine etiam subscribit, 596, B
Phœnices non eosdem cum Ægyptiis Deos habent, 19, E
Phœnices inuentores literarum, 16, C
Saturno humanis hostiis litarunt, 21, C
Phœnissæ in idolorum templis, sese prostituebant, eaque pecunia Deos suos placabant, 22, F
viri etiam mulierum naturam effingentes matrem deorum placabant, 21, F
Photinus dicebat Christum non fuisse Deum ante secula, 691. D
sed Deum factum cum carnem assumsisset, 691, D
eiusque regnum finem habiturum, 691, D
eumque Patri ante secula saltem ut λόγον προφορικὸν ἢ ἐνδιάθετον adfuisse, 691, C. D. E
contra eum celebrata Sirmiensis synodus, 693, B
ibidem damnatus, 695, B
Photius Episcopus Cyprius interfuit synodo Sardicensi, 597, B
Phragonis Ægypti ciuitas, 452, B
eius Episcopus Agathus, 452, B
Phryges hæretici qui & Montanistæ, vide Montanus.
Phthenegi ciuitas Ægypti. 612, B
eius Episcopus Pininuthes Meletianus, 612, B
Pietas thesaurus incomparabilis, 82, C. D
Dei donum non hominum propria virtute comparatum, 82, E. F
Pietas impiis & peruersis abominationi est, 633, D
ad Pietatis institutionem sufficit impietatis refutatio, 627, A
Pilatus cognouit Christum esse Deum, 792, D. cur lauerit manus, *ibid.*
Pilatus annuendo Iudæis in condemnatione Christi, unum eius latus lancea perfodit, 544, B
Pininuthes Episcopus Phthenegi ciuitatis Ægypti Meletianus, 612, B
ab Alexandro Alexandrino in Ecclesiam receptus, 612, B
Pinnes Meletianus presbyter Ptemencyrceos in Anteopolite nomo, 608, D
occultator Arsenii, 608, E
scribit Ioanni accusatori Athanasii ne eum accuset amplius, 608, D. E
eò quod Athanasius sit inuentus, 608, D
Piscem quidam Ægyptii pro Deo habent, alii autem non. 20, B
Pistus Diaconus Mareotes, 607, C. 615, E
Pistus alius Diaconus Mareotes, 615, E.
Pistus Episcopus (Athenarum ut ex subscriptionibus Nicænis patet) Helladis scripsit contra Arianos. 121, F
Pistus Episcopus Ægyptius subscribit in synodo Sardicensi 597, B
Pistus presbyter Alexandrinus, 614, A
Pistus quidam Arianus ab Alexandro Alexandrino ob hæresin Ecclesia electus, 578, D. E
item à Nicæna synodo, 578, E
sed à Secundo Ptolemaidis Episcopo restitutus, 578, E
ab Iulio legati Orientalium ut Romam Alexandria euocetur petunt. 578, E
sed cum hæreticus conuictus esset, Iulius id facere noluit, 578, F
multa falsa crimina spargebat de Athanasio, 615, A
Pitybion, 525, F
Pii persecutiones malunt pati, quàm impia dogmata amplecti, 669, A
eorum præmia, 669, A. B. C
Plastice à Ioue inuenta, 16, A
Plato magnus ille, 38, C
Plato adorat Mineruam. 12, A
mundum ex subiecta materia à Deo factum dicebat, 38, C. D
refellitur, *ibid.*
Plenius vel Plenes Episcopus à Georgio Cappadoce in exilium missus, 548, F. 664, B
in Ammoniacam, 664, B
Plenitudo Deitatis quænam, 811, D. E 812, A. B
Plusianus Episcopus Meletianus ab Athanasio receptus, 610, D
Plution presbyter Alexandrinus ab Arianis in exilium electus, 590, E.
eius mentio etiam est 614, A
Plutarchus Episcopus (Patrarum Achaiæ Hilario) interfuit synodo Sardicensi, 596. D
Pluto vulneratus ab Hercule, 11, C
Pluuia licet informis sit, varia tamen eius est operatio, 837, C. D
Pneumatomachi, vide Macedoniani.
Poculum mysticum, 567, D. 569, A. C. D. E. F
non nisi apud legitimos Ecclesiarum præsides reperitur, 569, E. F. 570, A. C
non est apud priuatos, *ibid.*
etiam laicis datur, 569, F
Poculum mysticum non esse à Macario presbytero confractum, vide in Macario.
Pœnitentia, vide resipiscentia.
Pœnitentia simulata Valentis & Vrsacii, vide Valens & Vrsacius.
de Pœnitentia error Nouati, vide in Nouato.
Pœnitentibus verè nullum peccatum irremissibile 392, C
Poësis Heroica Homeri inuentum, 16, C
Poëtæ cur Deorum flagitia expofuerunt, 15, D. E. 16 A. & seq.
Poëtarum Deos non esse Deos ratione demonstratur, 34. *pr.* A
Polemius Comes intimus Constantii Imperatoris, 637, E
scribit ad Athanasium ut ad Constantium veniat, 637, E
Pollarion presbyter Mareotes. 615, E
Pollux Iouis ex adulterio filius, 11. C
Pollux vide Polydeuces.
Polydeuces (siue Latinè Pollux) Episcop. quidam Libyæ, 678, E
à Secundo Ptolemaidis Ariano constitutus 678, E
in synodo Seleucienfi Arianis iunctus, 678, E. synodum Nicænam damnat, 679. A
Polynicus presbyter Mareotes, 615. E
Pondera à Palamede inuenta, 16, C
Pontifex fidus firmusque est Christus in perpetuum, 192. A
unica & sola sua hostia semel oblata omnia perfecit in perpetuum. 192, E. E
Porci & canes qui sint, 826, E, F
Porphyrius Episcopus incertus subscripsit in synodo Sardicensi, 596, C
Potammon Episcopus Ægyptius, 632, E
confessor, 632, E
amisit oculum in persecutione Maximini, 632, E
à Philagrio iussu Constantii & Arianorum flagris ita cæsus, ut paulo post obierit, 632, E. F
Potentia Dei Christus, vide Christus.
Potentia Christi non est dæmoniaca, 75, D. E. & seq. omnibus omnium hominum viribus est sublimior, 77, C D. E. F
Potentia sua Deus non omnia fecit quæ potest, sed quæ conducibilia nobis, 239, D. F 240, A
Potestas quomodo data Christo à Patre & ab illo accepta, vide Christus.
Potestas remittendi peccata data Apostolis & eorum successoribus, 780, A. & seq.
Potestates sunt in secunda Angelorum hierarchia, 821, C
Potestates alienæ & malignæ aduentu Christi exarmatæ. 80, B. C
Præceptoris boni officium quodnam, 431, C. D
Prædicatio Apostolorum de Christo unanimis & consonans, 519, D. E
Præstigiarum scholæ & ars magica quando cœpit fordescere, 74, A
Præstigiæ dæmonum homines ex rationalib. irrationales effecerunt, 48, C. D
Prætextatus Episcop. inter primos subscripsit synodo Sardic, 596, B
videtur esse Episcopus Barcinonensis, de quo apud Hilarium, lib. de synod Arim. & Seleuc.
Preces ex fide proficisci debent, si debent esse efficaces, 758, F. ad nullam creaturam dirigendæ, 259. F. ne ad Angelos quidem *ibid.*
Precibus Elias & Elisæus mortuos excitarunt, 253, A
Presbyteri ab Ecclesia eligebantur. 570, A
non poterant ordinare presbyteros, 570, B
Presbyteri in singulis pagis singuli, 621, F
Princeps mundi unus tantum est, ut unus cõditor, 33, *pr.* A. nec possunt esse plures, ut ibid. & seqq. probatur.
Principes Angeli sunt ex tertia Angelorum hierarchia, 821, C, D
Principium Filii ipse Pater, 145, D. 231, D. 302, C. quomodo, 302, C
Principium viarum Dei quomodo Christum dixerint Ariani, 223, E. F. 224, A & seq.
sed cur reuerà sic dicatur, vide in indice locorum Sacr. Script. ad Prouerb. 8.
Principium de quo Ioan. 1. vers. 1. est ipse Deus Pater, 302, D
Principia duo inducens, duos statuit Deos, 511 F
Probatius Episcopus Italus interfuit synodo Sardicensi 597, B
Profectus piorum est peccati in ipsis abolitio per gratiam, 290, A
Proficere hominum est non Dei, 289, A. & seq.
Profeciſſe quomodo dicatur Christus ætate & sapientia vide, Christus.
Promissiones omnes Deo factæ seruandæ sunt, 783, C D.
Promissionem Deo factam non seruans sacrilegus est, 783, C D
Promissio quæ Deo fit, non tantum de rebus, sed & de verbis ac proposito fieri potest, 783, C
Prophetę publica orbis schola fuerunt, 46, C. uniuersi orbis Magistri & doctores, *ibid.*
missi non duntaxat ad Iudæos, sed etiam ad gentes, *ibid.*
Prophetæ fuerunt ante Apostolos, 256, F. vocati sunt Sancti, at non Sancti Sanctorum, 68, A. de Christi natiuitate & morte vaticinati sunt, 62, E. F 63. 64.
Prophetæ non sua, sed Dei verba locuti sunt, 252, F. non sunt mortui pro salute populi 62, B. C
Propheta quisq; quando prophetare incœpit. 672, B
non possunt mentiri, 788, C. D
Prophetæ fuerunt etiam deducto in captiuitatem Babylonicam populo Iudaico, & qui, 68, A. B
Prophetæ mortui, & eorum monumenta vs-

que ad Christi tempora perdurarunt, 198, A.
Prophetarum vaticinia de Christi in carnem aduentu impleta, 62, D.E. & seq. 63, A. & seq. 64, A. & seq. 65. 66 67. 68. 69
non omnia ex persona Spiritus sancti non loquebantur, 387, E.F
Prophetæ omnes incarnationem Filii Dei prædixerũt, 190, C.D 848, B.C 849, A. & seq.
Prophetæ in genere aduentũ Saluatoris prænunciant, præcepta Dei inculcant, transgredientes reprehendunt, & futura prædicunt, 340, E
Prophetæ non sunt præcipuè legis doctores, 783, E
non sunt causa peccatorum, quæ futura ab aliis certissimè prædicunt, 788, C.D. & seq.
Prophetæ nulli amplius dati post Christum exhibitum, 854, A
Prophetam qualem se Deus excitaturũ promiserit Iudæorum opinio. 177, E
Prophetarum filii ad necem quæsiti, ab Abdia occultati. 550, D E
Prophetas Iudæi in suam perniciem conuellunt, 330, D
Prophetas quid agerent, aut quid annunciarent ignorasse dicebant Cataphryges, 285. D.
à Prophetis præuisa & prædicta necessario euentura sunt, 788, C D
Prophetia ac visio in Israel simul cum Christi aduentu desiit, 68. A. desitura etiam prædicta fuerat, 67, F
Prophetia omnis Iudæis nunc & in posterũ obsignata, 68, D
Propria carnis Christi negans negat Verbum carnem factum, 337, B
& Manichæi phantasiam inducit, *ibid.*
Propria carnis per unionem non sunt sublata, 462, A.B
Propria Deo, ut omnipotentia, immutabilia non possunt ab ulla creata natura capi, 341, A
propria Dei habens Deo est ὁμοούσιος siue consubstantialis, 340, D.E F 341, A
Propria naturarum in Christo non sublata per unionem, 279, D. 281, D.E. 292, E. imò ea negans, negat unionem siue incarnationem, 337, B
& est Manichæus phantasiam inducẽs, *ibid.*
Propria Dei sunt ex quibus Deus esse cognoscitur, 341, A. ut sunt omnipotentia, a seipso esse, immutabitas, *ibid.* eorum nulla creatura capax esse potest, & cur, *ibid.*
ei qui habet ὁμοούσιος, eiusdem essentiæ est cum Deo, *ibid.*
Proserpina Minor Dea Ægyptiorum: sic interpres, 9, D. at aliter text. Gr.
πρόσωπον persona una nõ duæ ipse Christus, 462, B. 463, A. 519, A
Protasius Episcopus Mediolani, 526, C
mortuus antequam Athanasius Apologiã ad Constant. Imp. scriberet, 526, C
interfuit synodo Sardicensi, 596, C
Proteruia Arianorum, 229, B
Protogenes Sardicæ Episcopus, 121, F. 596, B
interfuit & subscripsit synodo Sardicensi, 596, B
scripsit contra Arianos. 121, F
Prouerbia Salomonis non recipiunt Manichæi, 177, A
Prouerbiorum non tam verba quàm sensus respiciendus. 220, E.F. 221, A. & seq.
Prouerbiales locutiones in sacris script. quales, 220, E. quomodo intelligendæ, *ibid.*
Prouidentia Dei circa res uniuersas & singulas, 35, E.F 37, A. & seq. 205, D.E. 206, A. & seq.
probatur. 38, C. & seq.
Prouidentiam negabant Epicurei, 38, C
Prouidentia Deitatis nõ humanitatis opus in Filio, 49, E.F. 50, E.F. 51, A.B
Prouidẽtia omniũ eius est cuius & creatio, 51, C.D.E.F
Psais Ægypti Episcopus ob Arianos profugus 664, D
interfuit synodo Sardicensi, 597, A
Psalmi docẽtes ea quæ in Genesi reperiuntur, XVIII. & XXIII. 741. A. quæ Exodi, Numerorũ, Deuteronomii LXXVII. LXXXIV. CIV. CV. CXIII, 741, A.B
qui officium sacerdotum cantat, XXVIII, 741, B
qui acta Iosue & Iudicum. CVI. 741, B.C
Regum vero, Psalm. XIX. 741, C.D
Esdræ acta canit Psalm. CXXI, 741, D
Psalmi prædicentes aduentũ Saluatoris XLIV. XLIX. & CXVII. 741, E. 742, A
Psalmi docentes Christũ esse Deum, XXXII. XLIV. CVI. CIX. 741. E.F. 742, A. item ut & hominem, XLIX. LXXXVI. 742, B.C
prædicentes eius passionẽ, II. XXI. LXVIII. LXXXVI. 741, E.F. idque propter nos, *ibi.*
Psalmi ascensionem eius prædicentes, IX. XXIII. XLVI. CIX. 743, A
eundem venturum ad iudicium, XLIX. LXXI. LXXXI. 742, B.
Psalmi prænunciantes vocationem gentium, XLVII. LXXI. 743, C, D
Psalmi leges tanciunt, 744. A
non solum docent, sed & omnis generis humanos affectus exprimunt, quomodocunque quis habeat, 744, C.D.E
docent quomodo & quid à pœnitente dicendum, 744, E
item quomodo Deo gratiæ agendæ, 744, E. quid in persecutione sentiendum, 744, E. quid post persecutionem, 744, F
Psalmi omnium vitæ conditionum & virtutum exempla exprimunt, 745, 746, 747.
Psalmi narratorii qui, 747. C
precatorii, 747, D. collocutorii cum Deo, & precatorii simul *ibid.*
preces & gratiarum actiones coniungentes, 747, E
collocutorii tantum, 747, E F
confessionem tantum habentes, 747, F
confessionem & supplicationem, 747, F. 748, A
confessionem, supplicationem & laudem simul habentes, 748, A
Psalmi admonitorii, 748, A. vaticinatorii, 748, A.B
cum vaticiniis historias coniungentes, 748 B. adhortatorii, 748, B. adhortatorii cũ cantico, 748, B. describentes vitam honestam, 748, B
Psalmi laudatorii, 748, C. gratiarum actionis, 748, C. beatitudinem celebrantes, 748, D
Psalmi obiurgatorii impiorum, 748. E. inuocatorii, 748, F. calamitates inflictas enarrantes, 748 E
gloriationem in Deo resonantes, 748, F.
adhortatorii simpliciter, 749, A.
hymni, 749, A
iubilationis & de resurrectione, 749, A
Psalmi quomodo ad omne genus actionum & conditionum humanarum accommodari possint, 749, B.C. & seq. 750, A. & seq. 751, 752, 753 754, 755.
Psalmi de Christo vaticinantes, 755, D.E.F
Psalmi cur cum melodia dicantur, 756, A. & seq. 757, A. & seq.
Psalmi non suauitatis & aurium causa canendi, 756, B.C
Psalmos canentes voluptatis causa peccant, 757, A
Psalmus alacritatem exhibens, 748. E
ad fortitudinem instigans, 748, E
Psalterium Dauidis quandam peculiarem attentionem præ reliquis sacræ scripturæ libris requirit, 740, D
de omnibus in genere quæ sparsim in reliquis libris sacris aguntur, ipsum pertractat. 740, E.F
Psammathia, 604, E. 608, C
ibi fuit Constantinus M. 604, E. 608, C.E
Psenosiris Episcopus Ægypti aut Libyæ in exilium missus à Georgio Cappadoce, 548, F. 664, B
in Ammoniacam, 664, B
interfuit synodo Sardicensi, 596, F
Psinabla locus Thebaidis, 664, C
Ptemencyrces monasterium Ægypti in nomo Anteopolite, 608, D
Ptolemæus quidam de hæresi Valentini, 295, B. dicebat Deum compositum ex mente & voluntate, 295, B
Ptolemais pars Ægypti, 612, A
Ptolemaidis Libyæ Episcopus Secundus,
Ptolemæus quidam Episcopus Melet. 678, F
in synodo Seleuciensi Arianis coniunctus 678, F
unà cum ipsis Nicænam synodum damnat 679, A
Pueri deridebant diabolum, 112, C. pro Christo mortem oppetere festinant, 58, A, B
Pullus est asinus teneræ ætatis, 779, F
Pullus ad quem soluendum missi sunt ipsi Apostoli, est totum genus humanum, 776, 777, 778, habet dominos cõplures, 778, D, E
Pulli domini sunt ipsi dæmones, 778, E.F
Pullum soluere cuius sit, & an à solis Apostolis solui possit, 777. F. 778, A. & seq.
Pura omnia quæ inanimata sunt, 826, D
Pythium oraculum ab uniuerso orbe frequẽtatum & magnifactum, 74, C. cum aduentu Christi desiit, *ibid.*

Q

Quadragesima circa Pascha, 729, E
in ea ieiunari solitum, 729, E
in Quadragesima Alexandrina Ecclesia ab Arianis inuasa, ac Orthodoxi horrendis modis afflicti, 729, E. & seq.
Quærere de aliqua re non semper ignorantiam quærentis arguit, 279. A. 287, F. 288, A
Quæstiones stultæ & ineruditæ vulgus in errorem ducunt, 519, D
Qualitas in Deo nulla. 303, B.C
Qualitas omnis est in substantia, *ibid.*
Quemadmodum, aduerbium hoc quomodo in scripturis usurpatur. 269, B.C. & seqq.
Quintianus Gazæ Episcopus, 595, D
Arianus ab Arianis in locum Asclepæ eo viuente constitutus, 595, D
deponitur & damnatur à synodo Sardicensi, 595, D.E
Quintus Episcopus Ægyptius interfuit synodo Sardicensi, 597, A
Quomodo aliquid fieri possit, quærere non debemus, cum expressam habemus Dei voluntatem, 211. E.F

R

Rachel speciosior erat quàm Lia, 179, F
Raguel socer Moysis, 322, C
Ratio (siue λόγος variè sumitur & explicatur, 34, pr. B C.D
Ratio est in anima hominis, 26, F.
cur homini data, 40, D. & seq.
Ratio hominum qualis, 39, C. & seq.
est imago Verbi Dei, 247, D
est sensuum index, 26, E
non gignitur in homine per passionẽ, 409, A.B
Ratione differt homo à brutis, 26, F. 45, B
Rationibus humanis contra scripturas expressas non est disputandum. 462, D. 479, C. 480, C.D
Rationales creaturæ in quem usum à Deo conditæ, 45, B.C
Ratiocinando homo intelligit ea quæ supra se sunt, 26, F. 45, B C
Reconciliatio hominum cum Deo non poterat fieri per meram ac puram creaturam, 240, C.D. 337, A
Redemptio generis humani à solo Christo fieri poterat, 47, A.B.C. 173, E.F. 175, B.C. 182, E. 269. B
non poterat fieri carne à λόγῳ separatâ. 333, A
aut per meram & per puram creaturam, 240, C.D. 337. A
Regibus Christianorum datus thronus Dauidis, 819, F
Regnum cœlorum non est eorum qui hic otiantur, sed qui afflictiones patiuntur, 831, C
in Regno cœlorum non est mas aut fœmina, 827. A
Regulæ interpretandarum sacrarum scripturarum, 177, C. 192, C.D. 194, E. 220, E.F. 221, A.B. 222, B.C. 230, C. 273, A.B. 408, D. 411. C
Religionis cognitio non indiget humana institutione, 1, A
seipsam prodit, *ibid.*
per doctrinam Christi sole propemodum clarior fulget, 1. A
Religio Christiana nec vilis, nec destituitur rationibus suis. 1. B
Religio Christiana æterna, 671, E.F
Religionis veritas probatur ex scripturis, 1. B
Remissionem non habet blasphemia in Spiritum sanctum, vide Blasphemia in Spiritum sanctum.
Remittere peccata solius Dei, 235, C
Resipiscentia est cessare à peccato, 42, B
Resipiscentia non poterat hominem à morte liberare, 42, B.C

Restitutus Episcopus interfuit synodo Sardicensi, 596, C
Reus sibiipsi iudex esse non potest, 116, B
Reo absente non potest de eius caussa cognosci, 570, A. 578. B. 580, F. 581, B
Rhea docuit abscœnitatem, 22. A
Rhetorices inuentor Corax, 16, C
Rhinus presbyter Alexandrinus, 614, A
Rogatianus Episcopus Afer interfuit synodo Sardicensi, 596, E

Roma thronus Apostolicus, 644. C
Metropolis Romaniæ, 644, C. D
Roma quando primum Arianorum insidias & persecutiones experiri cœpit, 646, A
Romanæ urbis Episcopi, quorum in hoc opere mentio, Dionysius, Iulius, Liberius, Damasus. vide suo loco.
Romanæ vrbis præfectus sub Imperatoribus Constantinopolitanis. 645, F
Romæ martyrium S. Petri, 645, D
Romana synodus sub Dionysio Episcopo, 707, A. B
longè ante Anthiochenam primam, 707, B
anno 130, ante Damasum, 721, E
filium Patri ὁμοούσιον statuit, 707, B. E. 721, E
scribit ad Dionysium Alexandrinum per Dionysium Romanum, 707, B
Romana synodus sub Iulio, 560, C. 575, D. 587, A. 632, C. 633, E
Episcoporum amplius L. 560, C. 575. D. 633, E
per Victorem presbyterum congregatorũ, 575, D
Coacta petentibus Eusebio Nicomediensi & suis, 560, C, 575, D. 631, D
Iuliusque iudex ab iisdem constitutus, 575, D.
ad quam vocatus & Athanasius, 560, 575, D. 633, B
& Eusebiani quoque, 560. C. 575. D. 632, B.
per Elpidium & Philoxenum presbyteros, 575, D. 632, B
venit Athanasius, 575, D. 632, B
at Eusebiani territi Athanasii præsentia venire recusant, 575, D. 632, C. 633, E
eos plurimi undique venientes Episcopi ibi accusant, 584, D. E
iis non venientibus Athanasius purgans se receptus, 575, E. 580, D. 633, E
eiusq; cõmunio confirmata, 575, E. 580, D. 633, F
item Marcellus Ancyræ in communionem receptus, 580, D
contra Eusebianos autem synodus valdè indignata, per Iulium scribit, 575, E. 587, A. (epistola Iulii vel synodi extat, 585, F. & seq.)
Orientales tamen eadem synodus vocat fratres, 575, F
(in ea autem epistola primum respondet Orientalium causis cur ad concilium venerint, deinde rationes reddit cur Athanasiũ in communionem receperint.)
de huius iudicio cognoscens Cõstans scribit Constantio pro generali synodo, 633, E
eius iudicium, excussum prius, approbat synodus Sardicensis, 588, F
Romana synodus sub Damaso, 717, C, 724, F
edicto synodali damnat Arianos, 717. C. D. 724, F
Auxentium, 717. C. E
Valentem, 717, C. E. 724, F
Vrsacium, 717, C. E. 714, F
Romani prisci Iouem Latialem humanis sacrificiis coluerunt, 21, C
de Rom. Episcopi iudicio synodus iudicat, 588, F
Rom. Episcopus synodi vniuersalis decreta soluere non potest 644, F. 645, A
Romaniæ metropolis Roma, 644, D

Romulus Episcopus Ægyptius interfuit synodo Sardicensi, 596, F

Ruben primogenitus Iacobi & omnium filiorum Iacobi, 235, F

Ruffinus Catholicus in Ægypto, 529, E
Ruffinus Albinus Consul cum Iulio Constantino, 616, E
Ruffinus Episcopus Afer interfuit synod Sardicensi, 596, F
Rufus speculator Augustilianæ. 620, F
scripsit acta in Mareote contra Athanasiũ, *ibid.*
Rufus Episcopus Ægyptius interfuit synodo Sardicensi, 597. A

S

Sabaoth significat virtutes vel potentias, 470, B. C
Sabbathum erat signum diei creationis, 760, B.
cur eius obseruatio abrogata, 760, B. C. & *seq.* 735, D. 839. E
Sabbathum non principaliter otii causa institutum, 761, A. 762, A. & *seq.* 843, F
Sabbathum à Christo abrogatum, 835, C. D
Sabelliani qui & Patropassiani, 652, A
Patrem incarnatum dicebant, 395, A. 443, E
Sabelliani Patrem, Filium & Sp. sanctum eandem dicunt personam, 278, A, 421, F. 508, A. B. 691, F. 662, A
Patrem nunc Patrem nunc Filiũ dici, 253, E. 307, B. 317. D
Patrem & Filium non esse ὁμοούσιον, sed μονοούσιον, 395, A
hinc eum ὑποπάτορα appellabant, 394, F
Sabelliani in Pentapoli Libyæ, 430, F. 433, A. C
à Dionysio Alexandrino reprehensi per epistolam, 430. F. vide in Euphranore & Ammonio.
quibus argumentis, vide 275, A. B. 303, B. & *seq.* 304, A. & *seq.* 430, F. 431, A. 432, E. F. 434, D. E. 443, B. C. 508, B. E. & *seq.* 509, A. & *seq.* 516, F. 517, A
item a Dionysio Romano, 421. E. F. & *seq.*
damnantur in synodo Alexandrina sub Iuliano. 470, C
& ante eam, 253, B
eorum quoddam argumentum, 316, D. 511. C. D. 516, C
soluitur ibidem.
Sacerdotum & sacrificiorum Veteris Testam. & Christi discrimen, 192, D. E. F. 193, A
Sacrarium pars templi, 523, B. 558, B
Sacrificium Christi unicum expiat & liberat à morte uniuersum mundum 43, C. D. 192, E
perfectum & æternum, 192, F. 193, A
Sacrificia offerre Angelis non licet, 204, B
Sacrificia legalia non sunt fida, nouaque indigebant purgatione, 192, E. F
nulla amplius apud Iudæos, 69, B
Sacrilegium est promissa Deo non implere, 783. C. D
Sadducæi solam legem recipiebant reiectis Prophetis, 113, F
Sai pars quædam Ægypti, 612, B
item ciuitas, 452, C
cuius Episcopus Paphnutius, *ibid.*
Salomon omniũ sapientissimus, 358. E. 575, A
uniuersam naturæ rationem non cognouit, 245, E. F. 246, A. & *seq.*
Salua torem oportuit esse Deum, 239, B. & *seq.* 240, A. & *seq* 241, C
item hominem, & cur. 241, C & *seq.*
vide plura in Mediatore.
Salus æterna electis ab æterno datur secundũ electionem, 246, C
Salustius Episcopus Afer interfuit synod. Sardicensi, 596. F
Samosateniani athei, 219. vide in Paulo Samosateno.
Samosateniani alium dicunt esse τὸν λόγον Verbũ, aliũ vero Filiũ, 310, D. & *seq* 321, A, E
eorum argumentum ex Actis Petri refutatur, 321, A
Christum dicebant esse hominem ex Maria genitum, non vero personam ex Deitate & humanitate constantem, 322, 323 324. refutantur, *ibid.*
Sancta (τὰ ἅγια) 571, C
Sancta non est corpore, quæ virgo non est, 523, C
Sancti non adorandi, 204, A. B,
non inuocandi, 259, F.
Sancti multi absque omni peccato, 275, F
Sancti inuocati ut dent gratiam Sp. S. 825, A
illis gratiæ agendæ & laudandi; *ibid.*
Sanctificare solius Dei est & nullius creaturæ, 362, B. C
Sanguis Christi propinatur populis, 569, F
Sanguinem Christi populis propinare solorum est sacerdotum Catholicæ Ecclesiæ, 569, F
Sapientia Patris Filius est, 149, E. F. 247, B. C
quæ est æterna *ibid.*
una tantum, 226 C. D.
creauit cœlum & terram, 149, F. 150, A. 247 B. C. & sæpissimè. vide plura in λόγος.
Sapientia hominum imago Sapientiæ Dei, 247, D. 248, C
per eam capaces efficimur cognitionis Dei, 247, D
Sapricius Episcopus interfuit synodo Sardicensi, 596, D
Sarapion presbyter Mareotes, 615, E
Sarbatius, vide Seruatius.
σάρκωσις pro ipsâ humanitate Christi, 817, C. D. E
Sardica, 560, C
Sardorum ciuitas quæ & Sardica, 587, B. 591, C. D. 592, C. 634, A
Sardicensis synodus Impp. Constantii & Constantis edicto congregata, 560, C. 587, B. 591, D. E. 633, F. 649, C
propter Arianos qui turbabant Ecclesias, 587, B. 591, D. 631, F
fuit synodus μεγάλη, 116, F. 560, C. 592, C.
nomina prouinciarum ex quibus Episcopi fuerunt congregati, 568, D. E. 588, B. C. 640. D. ex prouinciis plus quam XXXV. 635, B
in ea Episcopi amplius CCC. 560, D
comes autem nullus aut miles, 587, C
præsidet Osius. 596, B
ante eam mortuus Eusebius Nicomediensis, 587, B
ad quam euocati etiam Eusebiani, 587, B
sed venire nõ audebãt, 587, B. C. D. E. 581, E. 592, B. 634, A. & *seq.* 649, C. D
cum essent Sardicæ, 588, E. 592, B. C. 649, D
nisi electo ex synodo Athanasio, 589, B. 592, etiam rursum a synodo citati non veniunt, 587, D. E. 592, B. 634, C. D. E. F
ut obiecta Athanasio probent, 587, D. E. 592, A. 634, D. E
timentes accusatores & iudicium, 634, B. C. D. 635, A
venit autem Athanasius, 526, F. 587, D. 634, D. 635, C
scribunt etiam clerus & populus Alexandrinus accusantes Arianos, 588, C. D
at synodus quæ ab Eusebianis cõtra Athanasiũ acta fuerãt, examinat, 593. D. 635, B. C
eosque sycophantas deprehendit, 593, D. E
in ea quidam symbolum conscribi postularunt nouum, 449, B
sed synodus Nicænum sufficere respondit, 449, B
quod etiam confirmauit, eique quicquam addi vel demi vetuit, *ibid.*
synodus Athanasium absoluit & in communionem recipit, 560, C. 587, E. 589, A. 595, C. D. 635, B. C
probantem omnia obiecta falsa esse, 587, F. 589, A. 635, B. C
item Marcellum Ancyranum, 593, C. D
& Aselepam Gazæ, *ibid.*
Synodus Sardicensis damnat Eusebianos, 116, F. 587, F. 635, C. D. inter eos Theodorum Heracleæ; Narcissum Neroniadis, Acacium Cæsariensem, Vrsacium, Valentem, Menophantum, Georgium Laodicensem, vide quenque suo loco. item Gregorium Alexandrinum, Stephanum Antiochenum, Basilium Ancyranum, Quintianum Gazæ, Eustathium Sebastenum, Eudoxium,
Sardicensis synodi subscriptiones extant, 596 & *seq.* inter quas prima est Osii.
Sardicensis synodus scribit ad omnes ubique Episcopos, 588, A. 635, C. (ea epistola extat 591, C. & *seq.*)
Athanasii innocentiam, Eusebianorumq; calumnias omnes manifestans 591, C. & *seq* 635. C. (eius epistola ad clerum populumque Alexandrinum extat, 588, C. D. & *seq.* 635, C.)
scripsit etiam ad Imperatores, 590, C. D
petens ut qui vincti sunt soluantur, 590, D
neue iudices de Ecclesiasticis personis iudicent, 590, D
mittit etiam legatos Vincentium Capuanum, & Euphratem Colonienſem ad Imp. Constantium, 636, E. petens ut Episcopi electi restituantur, 636, E. F. eos legatos etiam Constans Imp. fratri commendat, 636, F. iis legatis quid acciderit, vide in Stephano Antiocheno.
in Sardicensi synodo tabellam fidei confectã, confessionem continentem aliam à Nicæna quidam circumferebant, 449, B. quam suppositiciam esse ait Athanasius qui ei interfuit, 449, B

Ideóque eam legi vetuit ſynodus Alexandrina,449,B
Sardiniæ metropolis Carales, 547,D.643,D
Sarpedon filius Iouis,10,F.
Satanas ex Paradiſo eſt eiectus in ignem æternum,241,A. non ob ſcortationem aut adulterium, ſed ob ſuperbiam, 824,D.E
à Satana ligata diſſoluebat Chriſtus, 281,A
Saturnilus Epiſcopus Gallus interfuit ſynodo Sardicenſi,596,E
Saturnus à Ioue capitur & virilibus orbatur, 11,A
à Phœnicibus & Cretenſibus humanis hoſtiis cultus,21,C
Satyrus Epiſcopus Gallus interfuit ſynodo Sardicenſi, 596,D
Saul peccando amiſit Spiritum ſanctum, 280, C. & cur,*ibid.*
Saulis & Conſtantii Imperatoris comparatio,661,E.F
Sazanas Auxumeos tyrannus ſiue Dominus, 540,D,542,A.B
ἴσα ῥωμαίων accepit,542.B
ei mandatum à Conſtantio Imp. ablegare Frumentium Epiſcopum, 540,542,B,*& ſeq.*
Sbennitus ciuitas Ægypti,612,B
eius Epiſcopus Soterichus Meletianus, 612,B
Scandala accepta ex actionibus bonis, non imputantur ipſis rebus, ſed accipientibus, 699,D.E.F
propter Scandala accepta res per ſe bonæ non omittendæ, 700,A.B
Scelerum omne genus ab Idolis promanauit, 21,C.D.*& ſeq.*
à Sceleribus poterant homines auerti ex inſtitutione legis, 46,B
Schedia ciuitas Ægypti, 452,B
eius Epiſcopus Agathodæmon,452,D
Schola orbis publica fuerunt Prophetæ, 46,C
Scopus ſacræ ſcripturæ eſt docere, Chriſtum eſſe verum Deum & hominem, 273,B.C
Scribendum non eſt de controuerſiis fidei, niſi neceſſitate expoſcente,122,F
Scribere de rebus claris & perſpicuis eſt prauis dare prætextum impudentiæ, 335,E
Scriptura ſacra ſufficit ad veritatis cognitionem adipiſcendam, 3,A.114,F.115.A.493,B ſufficit & ad hæreſes refellendas expugnãdaſque,114,F.673,D. teſtatur de Chriſto, 113,E.273.B.C
Scriptura ſacra ſufficit ad plenam cognitionem Chriſti, 211,D,F. 273,B.C. 484, D.E. 493,E.498,E.506,A.507,A
Scriptura ſacra ita clara eſt, ut quiſque ex ea fidem veram diſcere poſſit, 398, D
Scriptura ſacra nequaquam ſibi eſt contraria, 86,B. iactatur quidem ab hæreticis, 113. D. 342, A. ſed malo intellectu corrupta, *ibid.*
aut ratiocinationibus humanis detorta, 338,C
Scriptura Veteris Teſtamenti, Noui Teſtamenti ſcripturam, & hæc viciſſim illam confirmat,113.E
Scriptura Veteris Teſtam. teſtatur de Chriſto,113,E
Scriptura ſacra non eſt humanis ratiocinationibus torquenda, 338,C. perfectius & liquidius fidei doctrinam explicat, quam Patres,81,A
Scriptura ſacra eſt virtutis & veræ fidei magiſtra, 747,A. ſimpliciter & non operoſè loqui ſolet, 322,C. nouit vniuſculuſque rei naturam, 410,F
Scripturæ ſacræ mos eſt ſimilitudinibus declarare res obſcuras,265,A
Scripturæ dicta non omnia, præſertim ea ex quibus abſurdum aliquod ſequeretur, ſecundum literam intelligenda,390,E.F
Scripturæ ſenſus non verba attendendi, 122, C.D
Scripturæ verba tantùm, non autẽ ipſa mens ab hæreticis allegantur,*ibid.* D.E
Scripturæ credendum, etiamſi abſurda noſtro intellectui dicat, 214,D
Scripturam Veter. Teſtam. reiiciens, cogitur reiicere etiam Noui,113,F.114,A
Scripturæ ſacræ non ſunt peruerſæ ſententiæ aut hæreſeos cauſa legentibus 699,D.E
Scripturæ docent Chriſtum Mediatorẽ Deũ eſſe & hominem,273,B.C
Scripturæ per ſcripturas interpretandæ, 782, C.
addunt animum in periculis & rebus aduerſis,758,D.E.F.759,B.C.D
Scripturæ ſacræ etiam plebi & Magiſtratibus cognoſcendæ, 758 D.E
Scripturæ ſufficienter Dei notitiã nobis tradunt, 357,E.359,A.B
Scripturæ ſacræ ſunt à viris rerum cœleſtium peritiſſimis atque Deo ipſo, 81,A
Scripturarum imperitia cauſa eſt hæreſium, 413,C. 464,C.D.E
item earum peruerſus intellectus, 177,D.E. 185.F.186,A.*& ſeq.*422,D
Scripturarum rectè intelligendarum & explicandarum regulæ, 177,C.192,C.D. 194, E.220,E.F.221,A.B.222,B.C.230,C. 273,A.B. 411,C
Scripturarum vocibus quantum fieri poteſt utendum, 427.A
Scripturarum ſacrarum libri Alexandriæ ab Arianis exiſti, 729,A
Scripturas ſacras intelliget quis aliquo modo ſi euoluat libros ſanctorum Magiſtrorum, 1.B
Scripturis ſacris immanentes verè liberi erunt,484,D.E
à Scriptura ſacra non uſurpatis vocibus, ſed à ſenſu & mente eius non alienis, uti licet 415,B.C.439,C.703,E.F
ad Scripturas ſacras dextrè intelligendas & explicandas conſiderandum tempus, perſonæ & modus loquendi, 177,C.220,E.F. 411,C
item antecedentia & conſequentia, 192,C. D.194,E
item loca ſimilia. 221. A.B. (vide elegans exemplum talis explicationis, 222, B.C.) præterea cauſa dicti, 230,C. & ſcopus,273, A.B
ad ſcripturam ſacram anima pura accedendũ, 81,C.D
contra Scripturæ ſactæ manifeſta dicta non eſt ex ratione humana diſputandum, 462, D.
cum Scripturis quantum fieri poteſt loqui debemus,427,A
ex Scripturis ſacris ſancti fidem ſuam hauſerunt & confirmarunt, 398,D
ex Scripturis ſacris Niczna Synodus ſymbolum ſuum hauſit, 398,C.D.453,D. vide Niczna ſynodus.
extra Scripturas quæ ſunt, nec loquenda nec nec audienda,484,D.E.F
extra Scripturas ſacras de Deo non loquendum,410,B
neque quicquam ulterius inquirendum, 357,E.F.358,A.*& ſeq.*
in Scriptura ſacra vera fides in Chriſtum omnibus manifeſta exiſtit,398,D
in ſcripturis ſacris Ariani clarè refutantur,211, A.D.E.273,B.C,301,E.F.422,F.464,D
Scrutari de Deo extra Scripturas eſt prohibitum,357,F.358,A
Scylla commentum Poëtarum, 18,F
Scythæ Taurici, vide Taurici.
Scytharum dii alii à diis Perſarum, 19,E
Sebaſtianus Manichæus dux militum in Alexandria,548,B.657,E.659,A.664,A
eius crudelitas in Orthodoxos, 548,C.D.E. 657,*toto.*658,959,663,B.C.*& ſeq.*
etiam pauperibus dare prohibet, 658,F. 659,A.664,A.B
Manes Arianus appellatur, 558,D
Epiſcopos in exilium mittit,664,A.B.C
Secontarurum locus Mareotæ, 622,D
Secundus Epiſcopus Ptolemaidis ſuperioris Libyæ.116,F.131.A.660,D.664,A
homo ſceleratiſſimus,660,D.E
Arianus,578,E.664,A.678,E
damnatus in ſynodo Alexandrina ſub Alexandro,131,A
à Niczna ſynodo ob hæreſin damnatus Epiſcopatuque priuatus, 116,E,578,E.664,A. 678,E
ab Arianis reſtitutus, 664.A,116,E
reſtituit Piſtum quendam bis ob hæreſin Eccleſia eiectum,578,E.F
Secundum presbyterũ Barcenſem Orthodoxum ob fidem calcibus necauit, 66,D. E.
Stephanum quendam & Siram & Pollucẽ Arianos Epiſcopos in Libya conſtituit, 678,E
Secundus presbyter Barcæ,660,D
à Secundo Ptolemaidis & quodam Stephano ob fidem catholicam calcibus obtritus & necatus,660,D.E
eius pia & memorabilis ante mortẽ verba, 660,E
Sedere ad dextram Patris eſt ſolius Dei naturalis,182,E.F
Sedere Deus cur dicatur, 377,E,F
Seditiones cur ab hæreticis excitentur, 685, D.E
Seleucia Iſauriæ ciuitas dicta τραχεῖα, ſiue aſpera,670,C.678,D
Seleuciæ Iſauriæ concilium à Conſtãtio Imp. conuocatum,670,B,C
ſuadentibus Arianis,670,C
loco generalis Niczni, quod promiſſum erat,670,C.D.E
ut eo conuenirent Orientales Epiſcopi. 670,C
Occidentales autem Arimini, 670,C.D
cauſa concilii erat controuerſia fidei, 670, D.
quam ea ratione Ariani opprimere conabantur, 670,D.E.673.*init.*
ut & Niczнam ſynodum, 670,D.673,A.& *& ſeq.*F.674,A
cœpit 16. menſis Septembris ſecundum Ægyptios,678,D
conuenerunt Epiſcopi propè CLX. 678, D.
Seleucię in concilio Acacius Cæſarienſis, Uranius Tyri, Patrophilus Scythopoleos, Georgius Alexandrinus, Eudoxius & reliqui Ariani pauci numero peculiarem conuentum egere,678,E.F
metuentes accuſatores, 678,E.F
Arianamque hæreſin ſtabilire conantes, 678,E
in quo damnant ſynodum Niczнam, 679, A.
& τὸ ὁμοούσιον, 696,D.703,A
item τὸ ὁμοιούσιον, 696,D
anathematizant etiam τὸ ἀνόμοιον, 696,F
damnant etiam Aëtium,703,D.
ſymbolum illorum extat, 696,C. *& ſeq.*
at reliqui Epiſcopi congregati plurimi numero,678,F.679,A
Antiochenum ſymbolum in Encæniis approbant.696,C
& Niczнam ſynodum quoque, 679,A
ſola voce Conſubſtantialis excepta. 679, A.
eo quod hæreſin quandam videatur ſapere,713,A
damnant vero Acacium Cęſarienſem,679, A.
Uranium Tyri, 679,B
Eudoxium Antiochenum,679,B
Georgium Alexandrinum,*ibid.*
Patrophilum Scythopolitanum, *ibid.*
alios vero multos communione priuant, 679,B.C
quod citati à ſynodo ut accuſationibus reſpondeant non comparuiſſent, 679,C
ſcriptis etiam in uniuſcuiuſque paræciam literis, id ſignificantibus, 679,C
damnant Anomœos, 696,E
atque hæc tandem ad Imp. Conſtantium referunt, 679,C
ita enim iuſſi fuerant, *ibid.*
Seleucienſis ſynodi legati Conſtantinopolim venientes aliud ſymbolum conſcribunt diuerſum à priori, 697,B.C
extat id, 697,C.*& ſeq.*
idque Ariminum miſerunt, 697,C
coëgeruntque omnes ei ſubſcribere,697,C
Seleucienſe concilium damnatur à ſynodo Alexandrina.725,A
de Seleucienſi concilio qui interfuerunt Epiſcopis, non ut Arianis, ſed ut fratribus loquitur Athanaſius,705,A.B.C,706,D.E.F
Semele à Ioue comprimitur, 11,B
Sementem inuenit Triptolemus, 16,C
Sempronius Epiſcopus Ægyptius interfuit ſynodo Sardicenſi,597,A
Sempronius Epiſcopus Gallus interfuit eidẽ; 596,E
Senſuum iudex eſt ratio. 26,D. eorumdem dux eſt anima, *ibid.*E,F.27,A
Sentẽtiam iudicis criminari reus non poteſt, 402,A

de Sententia alicuius, non ex uno, sed plurib dictis iudicandum, 430, C.D
Sepiæ nigrum quiddam profundunt, ut sic latere possint, 294, F
September Macedonibus Gorpiæus, 678, D
Ægyptiis Thoth, 678, D
Serapammon Episcopus Ægyptius, 596, F. 632, E
confessor (sub Maximiano opinor,) 632, E
in exilium mittitur ab Arianis, 632. E
interfuit synodo Sardicensi 596, F
Serapas Diaconus Mareotes, 615, E
Seraphim proximi Deo, 329, B 392, E. F
Seraphim nonnisi stantes & velatis faciebus Deum intuentur, 329, B
Seraphim sunt ex prima Angelorum hierarchia, 821, B, C
Serapion cognomento πελύκεων ut MS. vel πελέκυον siue securicola Episcopus ab Arianis in locum Orthodoxi in Ægypto constitutus, 664, A
Serapion monachus Ægyptius primùm & monasterii præfectus, 738, C
post Episcopus, 738, C
scribit ad Athanasium petens sibi statum suum exponi, 522, C
& mortem Arii, *ibid.*
epistola responsoria Athanasii extat, 522, B.
scripta sub Constantio, 525, F
perit epitomen scriptorum Athanasii contra Arianos, 338, B
videtur is esse qui interfuit Syn. Sardicensi. 597. A
Athanasium in eremo existentem hortatur, ne contra Pneumatomachos scribat, 344, B *& seq.*
Serapion alius Ægyptius Episcopus interfuit synodo Sardicensi, 597, A
Serapion presbyter Alexandrinus. 614, A
Serenus Episcopus Ægyptius interfuit synodo Sardicensi, 597, A
Serinus Episc. Ægyptius interfuit synodo Sardicensi, 596, F
Sermo pro Filio Dei, vide λόγος.
Sermo hominum est imago Sermonis, siue Filii Dei, 247, C
Serpenticipites Ægyptiorum Dii, 8. C
Serras Diaconus Mareotes, 615, E
Seruatius Episcopus legatus Magnentii ad Constantium Imp. 529, A.
(videtur is esse qui col. 596, D. Sarbatius dicitur, & interfuit synodo Sardicensi)
Serua Dei sunt omnia, quæ extra eius essentiam sunt, 295, A
Serui aliquando à Dominis suis filii appellantur, 188, A
Seuerianus Episcopus Afer interfuit Synodo Sardicensi, 596, F.
Seuerinus Episcopus Gallus interfuit eidem, 596, D
Seuerus Episcopus incertus subscripsit synodo Sardicensi, 596, B
Seuerus Episcopus Italus (Hilario Rauennas) interfuit synodo Sardicensi, 597, B
Sicut particulæ varius in scripturis usus, 265, 266, 267, 268.
Signa Messiam iam in carnem venisse, 68, A *A. & seq.*
Signum crucis, vide Crux.
Siluanus Ægyptius occultator Arsenii, 608, E
Siluanus Episcopus Palæstinus interfuit synodo Sardicensi, 597, C
interfuit idem etiam synodo Hierosolymitanæ, 602, B
Siluester Episcopus scripsit contra Arianos. 121. F
Similem esse Deo Patri Filium non dicendũ & cur, 446, C. 714. F. 715, A. *& seq.*
quo modo tamen ipsemet Athanasius loquitur, 151, C. 166. E. 175. E. 199, A 213, A 278, D *& seq.*
Similem substantia Patri Filium qui dicit: dicit eum esse alterius substantiæ, 446. D E
Simile non est idem cum eo, cui simile est, 446, B
Similia cũ similibus solent coniungi & coadunari 266, D
Simon Cyrenæus cur portauerit Christi crucem, 797, D
Simplex credit omni sermoni, 114, D
Simplicitas fidei melior ratione probabili, 251, F
Simplicius Episcopus Gallus interfuit synodo Sardicensi, 596, E
Simulacra non pro diis ipsis, sed pro deorum signis habebant Ethnici, 9, E. F. 10, B. C. 16, E. 17, A. B. F. 18, A. B. C. 29, A
per ea Deum respondere, ibique apparere persuasi erant, 17, B
non adoranda, 11. 12. 13. *&c.*
Deus per simulacra cognoscitur, 17, B
Simulacra faciebant Ethnici, ad euocandos Angelos cognoscendumque de Dei volũtate, 17, B
Simulacra hominibus instar librorum, 17, C. 18, C. D
Simulacra mortuorum pro diis habita, 9, B
Simulacra nihil diuini habere posse, eleganti ratione probatur, 17, C. *& seq.*
Simulacris homines à quibusdam Ethnicis mactati, 21, A. B
per Simulacra num Deus respondeat, 17, C. *& seq.*
Singaram Mesopotamiæ exulatum missus Paulus Constantinopolitanus, 630, C
Singiduni Pannoniæ Episcopus Vrsacius. vide Vrsacius.
Strach liber. 248, B
Siras Episcopus in Libya Arianus, 678, E
à Secundo Ptolemaidis constitutus, 678, E
in synodo Seleucensi cum Arianis facit, 678, E. F
cumque iis Nicænam synodum damnat, 679, A
Sirmii Episcopus Domnion, vide in Domnione, Germinius Arianus, vide in eo.
Sirmiense symbolum à M. Arethusio Sirmii conscriptum, 671, C. 673, A. 674, B. C. (appellatur symbolum eum Coss. 696 C.) præsente Constantio Imp. 671, C. 674, C. Coss. Flauio Hypatio & Fl. Eusebio, 671, C. D. 672, C. D. 673, A. B. 674, C. D
ante XIII. Cal. Iunii. 674, C. D
præsentibus Valente, Germinio, Vrsacio, 671, C
paucisque aliis, 673, A. D
consulibus ascriptis, 674, C. 696, C
id extat, 674, C D. *& seq.*
Sirmiense symbolum confitetur Filium Dei unigenitum esse, 674, D. E
ante omnia secula & tempora & res ex Patre genitum, 674, D
sine passione, 674, D
Deum ex Deo, 674, E
Patri per omnia similem secundum scripturas, 674, E
hunc natũ ex Maria virgine, passum, crucifixum. 674, E. F
in subterranea loca descendisse, 674, F
resurrexisse, *ibid.*
quinquaginta diebus discipulis conuersatum esse, 674. F
ascendisse in cœlos, *&c ibid.*
item credere se in Sp. sanctum, 675, A
Sirmiense symbolum verbum substantiæ damnat, 675, B.
neque de Deo Patre aut Filio ullo modo usurpandum pronunciat, 675 B. 719, E. F
item hypostaseos vocem, 719, E F. 720 E
eo quod in sacris scripturis non reperiatur, 675. B
& scandalum populis pariat, 675, B
Sirmiensis synodus contra Photinum, 693, B
celebrata post tertiam Antiochænam, 693, B.
damnatur ab Alexandrina, 725, A
Sirmiensis synodi symbolum extat, 693, B
damnat Photinum, 695, A
aliud ibidem conditum, 695, B.
Arianissimum, 695, C
in quo Filius Deitate, honore, dignitate, minor Patre dicitur, item damnatur vox οὐσίας, 695, D
item τὸ ὁμοούσιον & ὁμοιούσιον, 695, D E
Sisicia prouincia, 560, E. 588, B
Sisinnius quidam Arianus Episcopus in Libya constitutus, 664, A
Socrates Episcopus incertus interfuit Synodo Sard. 596, C
soine locus Ægypti vel Libyæ, 664, C
Sol pro diis ab Ethnicis habitus, 7, F
sed non esse Deum probatur. 22, E. F. 23, A *&c.*
Sol cur in Passione Christi non luxit, 139, A. 762, F
Sol indignatur, nec fert impia Arianorum de Christo dogmata, 139 A
Sol non sordescit attactu terrenorum corporum, neque à tenebris obscuratur, sed illustrat & purificat omnia, 50, C
Solon Athenienses & Lycurgus inuenerunt leges, 16, C
Soluere pullum cur missi Apostoli, & quid id significet, *&c.* 776. 777. 778.
Sophismata Arianorum, Macedonianorum, &c. vide suo loco.
Sosicrates Episcop. Cyprius interfuit synodo Sardicensi, 597, C
Sotades nescio quis scriptor, quem in Thalia scribenda Arius imitatus est. 335, C. D. 431, B
Soterichus Episcopus Sbenniti Ægypti Meletianus, 612 B.
ab Alexandro Alexandrino in communionem receptus, 612, B
Speculator (nomen officii) in Synodo Tyria præsens, 567, B
Speculator Augustilianæ Ruffus scripsit acta iudicii in Mareote, 620, F
Sperantius à Magnentio cæsus, 528, B
Sporantius Episcopus Italus interfuit synodo Sardicensi, 597, B
Spes salutis à Deo nobis in Christo præparata ante mundum conditum, 245, E
Spineam coronam cur Christus gestauerit, 794. E
Spiritus vocabulum variè in scripturis usurpatur, 346, A. 350, A
Spiritus (vox) nunquam simpliciter absque adiectione in scripturis reperitur, cum significat Spiritum sanctum, 346, C. D. *& seq.* 347, A. *& seq.* 348. 349.
Spirituum discernendorũ gratia res est summe necessaria, 114, E
Spiritus sanctus non est creatura, sed Deus, & probatur, 345, B. *& seq.* 351, A. *& seq.* 353, A. *& seq.* 354, 357, D. E. 359, 360, 361, 362, 363. 364. 365, 366. 367. 368. 369. 468, A. *& seq.* 469. A. *& seq.* 471, C. D. E. 472, *& seq.* 473. 474. 475, 850. E. 851, A. *& seq.* neque quicquam cõmune habet cum creaturis, 361, E. F. 362, A. *& seq.*
sed est creator, 363, E. F. 364, A. 471, D
Spiritus sanctus mittitur à Patre, & à Filio fertur, 345, C. 396. C. 437, F. est in manibus Filii, 437, F. est spiritus Filii, 172, C. 380, B. C. 427, A. & quidem proprius, 173, A. datur ex Filio, 174, E 234, C. 270, A. 345, D. 366, A. 469, A. B. non est ab eo separandus, 345, B. C. 351, A. 444, F. 447, B. 448, D. E.
Spiritus sanctus sumit à Filio, 146, E. 171, A. C. 269, C. est in Filio, non extra Filium, & Filius vicissim in ipso, 356. A. 361, D. 369, C
Spiritus sanctus est Patri ac Filio consubstantialis, 83, E. 104, D. 366. C. 681, C. Filio æqualis, 174, E. est omnipræsens, 105, C. D 365, D. 475, C. D. est omnicius, 106, E. F. 107, A
Spiritus sanctus procedit à Patre per Filium 447, B. C, quomodo autem colligi potest ex 262, D. E. 361, A. à Filio etiam procedere dici videtur, 469, B. D
Spiritus sanctus ex attributis soli Deo competentibus Deus esse probatur, vide paulo post, De Spiritu omnia dicuntur quæ de Patre & Filio.
Spiritus sanctus est imago Filii, 364, A. 515, C. D. nihil habet commune cum creaturis, 361, E. F. 362, A. B. *& seq.*
Spiritus sanctus est vinculum coniungens fideles cum Patre & Christo, 269, C. D. E. 270, A. B. 359, E. F. 363, C. D
& fideles inter se, 270, A. B. 373, D. E datur omnibus credentibus, 345, D.
renouat & regenerat fideles, 351, C. D. E, 382. B. C. 471. F. 475. B
Spiritus sanctus est aqua viuens siue viuificans, 374. C
Spiritus sanctus dat donum patientiæ, 373, D. E.
item donum concordiæ, consensus & charitatis, 373, A. B. D. E
Spiritus sanctus abnegatione Christi amittitur, 269, E. & aliis peccatis grauibus, 270, C.
Spiritus sanctus quòd Patri consubstantialis sit probatur prolixè 104, F. 105, A. 106. 107. 108 109 *& seq.* 468. D. E
Spiritus sanctus non dicitur Filius in sacris li-

teris, 356, A. quomodo superuenit in virginem. 216, B.C
Spiritus sanctus est sigillum & vnguentum, 363, A
Spiritus sanctus idem est qui & Paracletus nō vero alius, 320, B
Spiritus sancti & Filii unitas ea est, quæ & Patris & Filii, 345, B C 356, B. 361, C
Spiritus sancti fons est Filius, 469, D. eius dator est solus Filius, 171, C. 172, A. B. 173, C. 164, B. D. E. 269, D
Spiritum sanctum esse Deum Catholica Ecclesia semper credidit, 366, C. D. E. 370, B. & hoc definitum etiam a Synodo Alexandrina sub Iuliano, 448, D. E.
Spiritum sanctum creatura nulla dare potest, 199, E. 259, E
Spiritum sanctum accipiens Christum accipit, 359, D E F. 369, B. C. D. eum bibens bibit Christum, 359, D E
Spiritum sanctum Ariani & Macedoniani non esse Deum, sed creaturam, nec Patri cōsubstantiale dicebant: vide Ariani & Macedoniani, ubi & plura eorum dogmata.
Spiritu sancto carens longe abest a Deo, 269, D E
Spiritu sancto Angelos deserente labuntur, 105, D
Spiritu sancto sanctificantur omnes creaturæ, etiam ipsi Angeli 105, C. D. 199, E. F. 365, A
de Spiritu sancto dicūtur omnia quæ de Patre ut Deo, 371, C. & seq. 471. 472. 473. 474. 475
ut quod Spiritus sanctus liberet ut Pater, 371, C. D
quod viuificet, 371, D. E. 374, C. 382, B 468, F. 469, A. & seq. 472, E. quod det doctores & pastores suæ Ecclesiæ, 371, E. 376, C
quod sit legislator, 372, A. 389, B. C
quod sit Dominus, 372, B. C. D. E. 373, A. & seq.
quod Deus sit & dicatur, 373, A. D. E. & seq. 374, A. & seq. 472, D
quod Dominus (siue Iehouah) Sabaoth, 470, C. D
quod eduxerit Israelem ex Ægypto, 374, A. & seq. 382, E. F. & seq. 474, A B. 475, A
quod mittat Apostolos, 376, C & seq 474, C
quod sedeat eodem throno cum Patre, & Filio, 377, A. B. & seq.
ad sinistram Patris, 377, D. E.
vel ad dextram, 372, D. 378, A
quod glorificetur simul cum Patre & Filio 378, D
quod cum Patre & Filio sit omnipræsens, 378, E. F
quod & in Vet. Testam. operatus sit, 379, B.
quod aliquando priore loco ante Patrem ponatur, 378, F. 380, E. F
quod ex eo sint omnia, 381, A. & seq.
quod nomina cū Patre & Filio habeat cōmunia, 381, E & seq.
quod omnia faciat quæ & Filius, 382, A.
quod non sit seruus Patris & Filii, 383, B
quod tentatus sit in Vet. Testam. 383, A. B
quod sit creator, 471. D
quod scrutetur profunda Dei, 106, F. 107, A. 349, D. 365, A. 471, E
quod regeneret, 471, E. F. 475, A
quod sit lux ut Pater & Filius, 473, B
quod sit omnipræsens æque ut Pater Filius, 475, C. D
quod non sit minor, sed æqualis Filio, 174, E. 385, F. & seq. 388, D. E
quod Dominus eius, Filius non sit, 388, D. E
in Spiritu sancto per Filium Pater omnia operatur, 354, D. 366, E. 368, C. 514, C. D.
in Spiritu sancto per Filium habitat in sanctis ipse Pater, 354, F
in Spiritu Dei cur dixerit Christus se dæmonia eiicere, 772, F
per Spiritum sanctum illuminat nos Filius, 359, D
Sponsus est Christus virginum sacrarum, & quarum, 922, C. D
Sponsæ Christi quæ sint, *ibid.*
Spudasius Episcopus interfuit synodo Sardicensi, 597, C
Spyridon Episcopus Cyprius interfuit synodo Sardicensi, 597, C
Stellæ pro diis ab Ethnicis habitæ. 7, F
Stella quorsum in natiuitate Domini apparuit, 66, B
Stellæ non sunt puræ coram Deo. 335, E. F
Stephanus Magister, 529, F
Stephanus Episcopus Antiochenus, 116, F. 594, E. 629, D.
successor Eustathii, 629, D
adhuc presbyter depositus, 116, E
ab Arianis constitutus, 629, D
ad synodum Sardicensem citatus non venit, 594, E
cum esset Sardicæ, 594, E 595, A
à synodo Sardicensi damnatus, 116, F. 591, B. 555, D. 635, C
ante eam habitam Sardica cum suis discedit, 595, A
Stephanus Vincentio Capuano & Euphrati Agrippinensi legatis Sardicensis concilii ad Constantium Imperatorem, Eusebianorum communi nomine insidias struit, 636, F. 637, A. & seq.
his enim Antiochiæ agentibus per suos meretricem nudam noctu in eorum cubiculum deduci curat, 637, A
illis autem dormientibus, meretrice que factum euulgante, lena familiares Stephani prodit, 637, A. B. illi autem Stephanū *ibid.* quare deponitur, *ibid.* eiusque loco constituitur Leontius, *ibid.*
hic videtur esse qui Secundum presbyterum Barcensem calcibus interfecit, 660, D. E
Stephanus Episcopus quidam Libyæ Arianus, 678, E
à Secundo Ptolemaidis constitutus, 678, F
in synodo Seleuciesi Arianis iunctus, 678, E
una cum iis Nicænam fidē damnat, 679, A
Stoici dicebant Deum nunc contrahi, nunc vero dilatari, 309, C
Stultus stulta loquitur, 331, C
Stulti coram Deo, qui coram hominibus sapientes. 824, B
Stupra Iouis nefanda, 22, A
Subsellia in templis, 656, B
Substantia quid, 98, D
Substantia Dei quid, 98, D
Substantiæ nomen damnatur ab Arianis, 675, B. 669, D. 697, E. 699, B. 719. E
deque Deo usurpari interdicitur, 675, B. 696, E
eo quod in sacris scripturis non reperiatur, 675, B. 696, D. 697, F
infirmisq; scandalo sit, 675, B. 697, F. 699, B
quo tamen verbo ipsi in fidei confessione usi fuerant, 702. D. E
sed eas rationes refutat Athanasius, 699, 700. 701, & seq.
Substantiam siue οὐσίαν de Deo in scripturis dici probatur, 700, D. E & seqq.
Successio personarum & veræ doctrinæ eiusdem professio, signum veræ Ecclesiæ, 403, D. E. F
Superædificari Christo si homo verus nō esset non possemus, 244, C. D
Superbia peccatum grauissimum omnium 824, E. F
propter Superbiam diabolus è cœlo cecidit, 824, E. F
Superior Episcopus Gallus interfuit synodo Sardicensi, 596, D
Superstitio Ægyptiorum & aliorum, vide Idololatria.
Susannæ historia Danieli tribuitur, 144, E. 377, B
συγκρασις commixtio pro unione personali, 504, C 505, A
Syluanus, vide Siluanus.
Symbolum Nicænum, vide Nicænum symbolum.
Symphorus Episcopus interfuit synodo Sardicensi, 596. D
Synedrium Ecclesiasticum, 682, E
Synodum nullam præter solam Nicænam in Ecclesia Catholica obtinere debere, cōplures Italicæ, Hispanicæ, Gallicæ, Romanæ, & Alexandrinæ synodi decreuerunt, 453. C. D. 724, C. D. E. & seq.
Synodi non tradunt noua dogmata, sed ea quæ ab Apostolis tradita sunt tantùm exponunt, 673, B. C. D 677, A. B. C. 679, A. vide etiam in Nicæna synodo.
Synodi conuocabantur ab Imperatorib. 526, E 560, D. 568, A. B. 674. B
vide etiam in Tyria, Sardicensi, Ariminensi, &c.
Synodi ab Imperatorib. dimittebantur, 677, F. 717, A
Synodi generales particularibus authoritatem derogant, 718, B
Synodi aliæ ab aliis iudicari possunt, 576, F
id quod ratione & exemplo probatur, 677, A.
Synodi Ægyptiæ, Alexandrinæ, Romanæ, Nicænæ, Tyria, Hierosolymitanæ, Ariminensis, Seleuciensis, Sardicensis, Italicæ, Gallicæ, Hispanicæ, &c. vide quamque suo loco.
Synodi actorum suorum rationem reddebāt Imperatori, 618, D. F. 625, A
Synodorum decretis etiam absentes subscribunt ad conseruandum & testandum consensum, 596, A. B. 678, B
Synodorum authoritas inconcussa, 577, D
Synodorum decreta Papa irrita facere nequit, 644, F. 645, A
Synodorum acta ad Imperatorem referebantur, 618, F. 625, A. 677, B. 716, B. C. D. E. F
Synodis præsidere non est Comitum, 567, B. rationem vide *ibid.* & 568. F. 645, B
Synodis omnibus longè magis idonea est sacra scriptura ad hæreses refellendas, 672, D
à Synodo licet prouocare ad Imperatorem, 568, A. B. 618, D. F. item ad aliam synodū, 603, D
à Synodo aliqua constituta à paucis quibusdam abrogari κατὰ τὸν λόγον, rationi non consentaneum, 577, A
in Synodorum consessum per Diaconos introducebantur ii de quibus ibi erat iudicandum, 567, B
in Synodis secundum sacras scripturas iudicatum, 673, C D 674, D. 708, C D. 709, B. C
in Synodis licebat hæreticis pro suis dogmatibus rationes in medium afferre, 404, C D
in Synodis hæretici antequam damnarentur rationem suæ fidei reddere iubebantur, 402, D. 404, C D. nequeuntes aut convicti, damnabantur, *ibid.*
in Synodis ad suffragia non sunt admittendi hæretici, 645, B
Syrianus Dux exercitus, 536, C. 856, B
non fuit præfectus Ægypti, sed Maximus, 536, D. 537, B. 857, A
cum exercitu venit Alexandriam, 536. C
nullos habebat contra Athanasium ab Imp. literas, 536, C
promittens se expectaturum Imperatoris mandatum & responsum, fallit, 537, C. D. 588, A
noctu templū circumdat militibus ad capiendū Athanasiū, 538, A. B. 557, F. 856, 859; sed id frustra, eo elabente, 538, 539, 558, B
persecutionis eius historia secundum omnes circumstantias describitur, 856, 857
Episcopos 16. in exilium mittit, 539, D
reliquos autem vel Ecclesiis fugat. 539, D
vel subscribere cogit, 539, D
orthodoxorum conuenientium magnam stragem per milites edit. 539. D. E. & seq. 857, D E
ne cadaueribus quidem redditis, 539, E. 857, E
concessit etiam militibus omnia sacra ad diripiendum, 857, E, F
cogebat omnes dicere nullum tumultum aut cædem à se factam, 856, D.
supplicantes sibi ne vim faceret Ecclesiæ, fustibus cædi iussit, 856, C
Syri Cilicum Deos non colebant. 19, F
Syri pascha celebrāt decimaquarta luna cum Iudæis, 672, E. 718, D
in synodo Nicæna persuadentur cum reliquis celebrare, 672, F. 718, C. D. E
Syri Arianam hæresin damnārunt, tanquam Antichristi præcursatricem, 672, F
Syrus Ægyptius Episcopus interfuit synodo Sardicensi, 597, A

T

Tanis ciuitas Ægypti, 452, C. 612, B
eius Episcopus Eudæmon Meletianus. 613, D.
& Orthodoxus Hermion vel Hermæon, 447, E. 452, C
Tœpenacerametus Ægyptius quidam occultator Arsenii, 608, E
Taphosiris locus Ægypti, ubi presbyter fuit Didymus, 607, C
Taradi vel Antaradi vel Aradi Episcopus Cymatius, vide Cymatius.
Taurus Comes Imperatoris Constantii intimus

ſimus,637,F
ſcribit Athanaſio ut ad Conſtantium veniat,637,E

Taurici Scythæ naufragos dijs ſuis immolabant,2,8

Templum Dei Verbi, Caro Chriſti, vide Corpus Chriſti.
Templum Salomonis typus carnis à Verbo aſſumendæ,323,A
ideoque Chriſto nato deſtrui debuit,*ibid.*

Templa Dominica dicta,532,D
& Eccleſiæ,663,D. & alias ſæpiſſimè.

Templa etiam ante Conſtantinum M. Chriſtiani habuerint, 665,D
in Templis thronus Epiſcopalis, vide Thronus.
ſubſellia, vide ibi. Menſa lignea, vide in menſa. Vela, vide in Vela. Cerei, vide Cerei.
ἱερατεῖα,123,B.558,B

Templorum dedicatio,621.B.686,A. in non dedicatis non celebrabantur ſynaxes, 531, D.E. *& ſeq.*
Templa Arianis tradita,339,D E.
ab Arianis incenſa & direpta, 583,C D.656, A.B

Tempus ſcriptionis in intelligendis & explicandis ſcripturis obſeruandũ,177,B
Temporum ante Chriſtum & poſt Chriſtum collatio, 181,E. *& ſeq.*
Temporalium rerum cura à pietate abſtrahit, 823,A.B

Tenebræ in ſcripturis ſignificant ignorantiã Dei,387,B.C
in Tentationibus Chriſtiani ſunt tolerantes, 71,E F

Terra aquis innititur & inſiſtit, 23,B 30,D.F. cum tamen ſit rerum omnium grauiſſima, 30,D.E.F. eſt immobilis, *ibid.*
Terra ſuper mare fundata, 338,C.D. vel certè nulli rei incumbens, 30,D.E
Teſſares cædecatitæ erant Syri, 672,E
Cilices, *ibid.*
Meſopotamii, 67, *ibid.*
in ſynodo Nicæna perſuadentur celebrare Paſcha cum aliis,672,E
Teſtamenta Vetus & Nouum non diſcerpenda à ſe inuicem,316,D,E
Teſtamentum Vetus reiiciebant Manichæi, 113,E.316,D
aſſeritur contra ipſos, 113,E.
Teſtamentum Nouum reiiciunt Iudæi, 316, D.
Teſtamentum utrunque à Filio Dei compoſitum,397.C.D
Teſtimonium hoſtis nihil valet, 615,C
Teſtimonia ſcripturæ quæ pro ſe citabant Ariani, vide in Arianis.

in Teſtem vocare Regem aliquem nefarium, 785,A
Tetyra ciuitas Ægypti, 612,A
eius Epiſcopus Pachymes Meletianus, 612,A
Textoria ars à Mineruâ inuenta,16.A
Thalaſſius Comes intimus Conſtantio Imperatori, 637,E. ſcribit ad Athanaſium, ut veniat ad Conſtantium Imperatorem, *ibid.*

Thaleia liber ab Ario de ſua hæreſi conſcriptus,124,125. *&c.* vide in Ario, ubi & fragmenta eius notata.
Thebais pars Ægypti procul à Libya Ammoniaca ſita,543,C.612,A

Theodotus Epiſcopus Heracleæ (Thraciæ opinor) 116,E.587,F.588,A.594,F
Arianus & hoſtis Athanaſii, 116,E.570,E. 587,F
Euſebianus,116,E.575,F.587,F.
adhuc presbyter exiſtens damnatus, 116,E.
ab Arianis Epiſcopus factus, 116,E
interfuit ſynodo Tyriæ, 570,E
miſſus ab eadem in Mareoten, ubi quid egerit, vide in Euſebianis.
interfuit ſynodo Antiochenæ, 575,F.659, B.
ſubſcribit epiſtolæ ſynodi ad Iulium, 575,F
eidem inter alios Iulii epiſtola inſcribitur, *ibid.*
legatus Euſebianorum ad Conſtantẽ Imp. 689,B
vocatus ad ſynodum Sardicenſem non venit,587,B.C.D.E.F.594,F
cum tamen eſſet Sardicæ, 587,A. 588,B. 594,F.595.A
ſed ante habitam ſynodum cum ſuis diſcedit,595.A
damnatur à ſynodo Sardicenſi, 116,F.587, F.595,D.E.635,C
Theodorus Epiſcopus Athribeos Ægyptius, 452,E
interfuit ſynodo Sardicenſi, 596,F
& Alexandrinæ ſub Iuliano, 447,E 452,C
Theodorus alius Epiſcopus Ægypti interfuit ſynodo Sardicenſi,597,A
Theodorus Epiſcopus Paleſtinus interfuit ſynodo Hieroſolymitanæ quæ Athanaſium recepit,602,B
videtur hic 597,C.Theodoſius appellari.
Theodorus Epiſcopus Copti Ægypti Meletianus, 612 A
ab Alexandro Alexandrino in communionem receptus, 612,A
Theodoſius Tripolitanus Epiſcopus, 629,D
ab Arianis conſtitutus,629,D
loco Heliani, 629,D.E.F
damnatur & deponitur à ſynodo Seleucienſi,679,B
Theodoſius Epiſcopus Paleſtinus interfuit ſynodo Sardicenſi, 597,C
videtur hic 602,B. Theodorus appellari.
Theodorus Epiſcopus quidam inter capita Arianorum,678,D.633,A
Seleuciæ cum reliquis Arianis peculiarem conuentum agit,678,D.E.F
ſynodumque Nicænam damnat, 679,A
ante ſynodum Nicænam ad Alexandrum Alexandrinum ſcribens Athanaſium defendit,685,A

Theodulus Epiſcopus Thrax, 547,B.592,F
Traianopoleos,636,A
ad mortem quæſitus ab Arianis, 547.B.592, F.636,A.B
iuſſu & mandato Conſtantii.636,B
Theodulus quidam Epiſcopus Aſiæ Arianus, 678,E
Seleuciæ Arianis iunctus, 678,E.F
ſynodum Nicænam damnat, 678,E.679, A.
damnatur & deponitur à Synodo Seleucienſi,679,B

Theognis vel Theognius Epiſcopus Nicænus,566,C. vel Diognius, 570,E
Arii ſummus defenſor,566,C.570,E
& hoſtis Athanaſii.570,E
ideo damnatur à ſynodo Nicæna, 566,C
in eius locum ſubſtitutur Chreſtus, 566,C
damnat Athanaſium, 566,C
interfuit ſynodo Tyriæ, 570,
mittitur ab eadem in Mareoten, ubi quid egerit, vide in Euſebianis.
euocatur ab Imperatore ad reddendam in Tyro actorum rationem, 623.A.F
nouo crimine confictp efficit, ut Athanaſius relegetur, 624,A.B

Theognoſtus quidam qui longè ante ſynodum Nicænam vixit laudatur ab Athanaſio,420,E.765,B
vocatur θαυμάσιος,756.B
uſurpauit vocem οὐσίας de Patre & Filio,420,F. *& ſeq.*
negat Filium eſſe creaturam, 420,F
in libro ſecundo hypotypoſeon.420,F
eius explicatio ſuper illud, Quicunque dixerit verbum cõtra Filium hominis, *&c.* 765,E
ſed refutatur, 766,B. *& ſeq.*767,A. *& ſeq.*

θεολογεῖν pro de Deo ſermonem facere, 366,D

Theologia non indiget humana inſtitutione 1.A.B
Theologus per excellentiam dictus Ioannes Apoſtolus & Euangeliſta, 32,F.A
Theon Diaconus Alexandrinus,614,A
Theon Epiſcopus Nilopoleos Ægypti Meletianus,612 B
ab Alexandro Alexandrino in communionem receptus.612,B
Theon Epiſcopus Ægyptius interfuit ſynodo Sardicenſi,597,A
Theon presbyter Mareotes, 615.E
Theonæ templum olim principale Alexandriæ,532,B
Theophilus Epiſcopus 616, E
Arianus ſiue Euſebianus, 616,F.
hoſtis Athanaſii, 6,6,F.
interfuit ſynodo Tyriæ,616,F
Theophronius Epiſcopus Tyanorũ Arianus, 688,E
interfuit ſynodo Antiochenæ in Enceniis, 688,E
ſymbolum fidei à ſe conſcriptum ibidem in publico confeſſu recitauit,688,E
quod ab uniuerſa ſynodo eſt ſubſcriptum, 688.E.F
Θεοτόκος dicitur Maria, 261,D.273,B.275,F. 276,A.463,C. 468,A.487,B.D. 818,C.D. quamobrem, vide 286,A.B
Theſeus Iouem, Neptunum, Apollinẽ, Vulcanum, Mercurium, Iunonem. Cererem, Palladem, Dianam coli iuſſit ut Deos. 9,C
Theſſalonicæ Epiſcopus Heremius vel Ireminus, vide Herennius. vide Heremius.
Theſſalonicenſes erraturi de reſurrectione & extremo die ab errore reuocati, 177,C
Thetis Ioui opitulatur, 10,F
Thmuis ciuitas Ægypti, 612,B
eius Epiſcopus Ephrem Meletianus, 612,B
Thomas Chriſtum Deum eſſe & hominem confeſſus eſt, 324,B
Thot Ægyptiis dicitur September, 678,D
Thraces alios Deos habent quàm Thebani, 19,E
Throni Epiſcopales in templis, 557,F.558,A. 573,D.656,B
erant Ἐπισκοπικῶς ἐσολισμένοι Epiſcopaliter veſtiti aut circumeincti, 573, D.
Throni ſunt ex primo Angelorum ordine, 821,B
Thronus Dauidis à Iudæis ablatus & Chriſtianorum regibus datus, 819,E
Thyrſus presbyter Mareotes, 615,E
Tiberinus vel Tiberius Epiſcopus Ægyptius interfuit ſynodo Sardicenſi.596,F
Timor mortis unde in hominibus, 3,D.E
Timotheus Diaconus Alexandrinus, 614, A.
Timotheus Diaconus Meletianus ab Alexandro Alexandrino in communionem receptus,612,C
Timotheus Epiſcopus Ægyptius interfuit ſynodo Sardicenſi, 596,F
Timotheus alius Epiſcopus Ægypti interfuit ſynodo Sardicenſi,597.A.B

Tithoës Epiſcopus Ægyptius interfuit ſynodo Sardicenſi, 597,B
Traditio & doctrina & fides Catholicæ Eccleſiæ idem,366 C.367,A.C.370,B F
Traditio Eccleſiæ catholicæ eſt quam Chriſtus dedit : Apoſtoli autem docuerunt, & Patres ſeruauerunt,333,D 366,C.D.367,A & quæ confirmatur & Vet. & Nouo Teſtamento,333,D
Traditione Eccleſiæ excidens non eſt Chriſtianus. *ibid.*
Traditio Eccleſiæ eſt fides de Trinitate, *&c.* 366,B
& quidem ſcripta, 333,D.367,A.370,D.E
Trinitas unitur inconfuſè, & diuiditur inſeparabiliter,329,D.E.
mittit Apoſtolos,376,C
ſedet in throno excelſo,376,D.E
Chriſtus quoad carnem à tota Trinitate excitatus,378 A.B
Trinitas hypoſtaſeon quomodo intelligenda & dicenda in Deo, 366.E.F.449,A.B.513, 514,515.
Trinitatis doctrina in ſcripturis docetur, 422. C.471,472,473.
à Catholica Eccleſia ſemper confeſſa, 366, C.D
Trinitatis doctrina nequaquam tres Deos inducit, 262,B.C. *& ſeq.* 307.D.E.374,D.E. *& ſeq.*375,A *& ſeq.*395,A
Trinitas nequaquam extitit per dilatationem eſſentiæ Patris. 309,C.D. *& ſeq.*
Trinitatis opera ad extra omnibus perſonis Deitatis communia, 218,D.E.471,472,473

Trinitati toti nomina quædam communia 381, E.F
Trinitatis personas separãs à se inuicem pluralitatem deorum inducit, 395, A
de Trinitate confessio Liberii Episcopi Romani & Ecclesiæ Romanæ, 396, D
Trinitatis personæ semper simul nec à se disiunctæ, 216, D.E. 367, C.D.E. 368, B.C. 515. B.C
non sunt secundum seipsas vel seorsum separatæ, 395, A. 515, B C
Trinitatis una hypostasis à Liberio dicitur, 396, D.E. (hypostaseos vocabulo opinor pro οὐσία sumpto: ut notum est eo tempore controuersiam motam, num tres hypostases essent dicendæ: de quo, vide 449, A.B. & seq. 450)
Trinitatem negans, unum Deum esse negat, 512, A
Trinitati nulla accessio facta ex assumtione carnis a Verbo. 459, B.C
Trinitatem à seipsa glorificari, 378, B. & seq.
ubique adesse, 378, E
à nemine cognosci, 379, A
Trinitatem in Veteri Testamento operationem suam exhibuisse, 379, A.B. & seq.
esse παράκλητον, siue ipsam παρακαλεῖν id est consolari vel aduocatum esse. 379, D
de Trinitate non nimis curiosè differendum 358, A
de Trinitate Arianorum, Macedonianorum, Sabellianorum, &c. errores vide suo loco supra.
Treuiri Metropolis Galliæ, 547, D 643, D.E
Treuirensis Episcopus Maximinus, 526, B.C. vide in Maximino.
Paulinus, 547, D vide in Paulino.
Triphyllius Episcopus Cyprius interfuit synodo Sardicensi, 597, C
Tripoleos Episcopi, Theodosius, Arianus, Hellanicus vide suo loco.
Triptolemus inuenit sementem, 16, C
τρίτευχος dicuntur tres illi libri, Iosua, Iudices & Ruth, 740, E
Trophæum de hæresibus omnibus & præcipue de Ariana hæresi erectum est synodus Nicæna, 459, E
Tropici dicti Macedoniani, vide Macedoniani.
Tryphon Episc. interfuit synodo Sardicensi, 596, D
Tryphon presbyter Mareotes, 625, E
Tyanorum Cappadociæ Episcopus Theophronius, 688, E
Typhon Ægyptiorum Deus, 10, A
ab Ægyptijs deploratur, *ibid.*
Tyrannus Episcopus Meletianus in Ægypto ab Athanasio in communionem receptus, 610, D
Tyrannus presbyter Meletianus ab Alexandro Alexandrino in communionem receptus, 612, C
Tyri Episcopus Vranius Arianus, 678, D.
Tyria synodus Arianorum contra Athanasiũ, 565, B
iussu Constantini M. coacta, 568, B. 611. C 622, F
Iulio Constantio & Ruffino Albino Coss. 616, E
in ea fuit Eusebius Cæsariensis, 567, A
Georgius Laodicænus, 567, B
turbulenta contentiosa & insidiosa, 622, F.
ei præsedit Comes, 567, B. 568, F. 618. 619. 611. E
Dionysius, 581, C. 611, C
qui neminem patiebatur quicquam contra Arianos dicere aut facere, 571, E
aderat & Speculator, 567, B
& commentariensis, 567, B
ad eam Macarius presbyter vinctus adductus, 611, C
in ea non communis Episcoporum sententia, sed Comitis placita valuerunt, 567, C
venerunt etiam Eusebiani stipati militibus 611, C
ibi Athanasii & Ægyptii Episcopi à militibus trahebantur. 567, C. 611, D
in ea Athanasius accusabatur, quod Arsenium interfecisset, 567, D. 612. D
quod poculum mysticum confregisset, 567, D. 612 D
idque Ischyræ testimonio, 570, E. 581, A. B. 612, D
hæc cum falsa apertè demonstrarentur, tamen Comes in eum magnum malũ moliebatur, 568, A. 612, D
Tyria synodus cum Ischyras probare nõ posset crimen Athanasio obiectum, mittit Theognin, Marin, Theodorum, Macedonium, Valentem, Vrsacium clam in Mareoten ad cognoscendum de crimine, 570, E. F. 581, B.C. 612. D.E. 616, E
(idque nõ de communi consensu concilii, sed Eusebianorum tantum, 619, A
cum tamen ipsa synodus decreuisset communi consensu mittendos legatos, 619, A. D.)
etiamsi ii omnes aduersarii Athanasii essent, 570, E. 580, B.C. 612, F 616, F. 617. 618. C. 619.
qui presbyteros Mareotidis ad Ischyram conuincendum admittere noluerunt, 571, B. 581, A. 613, A 615. 616.
sed ipsi ad quæstionem testes Ethnicos & quos ipsi volebant admittentes tandem Athanasium reum pronunciarunt, 571. 572. *toto.* 613, B
sitq; à synodo in exiliũ missus Athanasius, 567, F
profugit ab ea ad Imperat. Constantinum, 568, A
efficitque ut Episcopos Tyri congregatos ad se Imp. euocet, 568, A
Tyria synodus non verè synodus, 567, A.B. 568, F
ad Tyriam synodum scribunt Episcopi Ægypti, qui Tyrum cum Athanasio venerant, 616, E
protestantes de iniquitate iudicii, in quo hostes iudices etiam sedeant, 616, F. & seq.
similiter & apud Dionysium Comitem, qui ei præsidebat, 618, C
in Tyria synodo sententia Dionysii de legatis mittendis & actis instituendis data, 619.
ad Tyriæ synodi Episcopos Constantini M. epistola extat, 622. E. & seq.
eos obiurgans & ad actorum rationem reddendam euocans, 623, A. & seq
Tyria synodo soluta Episcopi Hierosolymam petunt, ibique concilium agunt, 621, A

V

Valens Episcopus Mursæ in Pannonia Arianus & hostis Athanasii, 570, E. 587, F. 676, D. 678, A
iuuenis. 570, F. 116, E
ab Ario in hæresi instructus, 116, E
interfuit synodo Tyriæ, 570, F
missus ab eadem in Mareoten, ubi quid egerit vide in Eusebianis.
Valens ab Imper. euocatur ad reddendam in Tyro actorum rationem, 623, A.F. at is cum cæteris Eusebianis nouo crimine cõficto efficit ut Athanasius relegetur, 624, A.B
Valens absens calumniabatur Athanasium, præsens autem dicere nihil poterat. 525, A
Valens ad synodum Sardicensem vocatus nõ audet venire, 587, B.C. D. 588, A. 594, F
cum esset Sardicæ, 588, E. 594, F. 595, A
ab eadem damnatur, 116, F. 588, A. 595, D. F. 635, C
ante habitam synodum Sardica discedit, 595, A
Valens pœnitentia ductus testatur innocentiam Athanasii, 524, F. 575, D. 602, B.C. 603, A & fatetur ipse se calumniatum esse Athanasium, 524, F. 561, D. 575, D. 602, B.C. D. 625, A. 639, A.B. 649, F
damnatque Arianam hæresin, 602, C.D.E. F. 637, E. 676, D. E. 677, D
libello etiam dato Iulio Romano, 561, D. 575, D. 602, B.C. & seq. 637, E.F. 649, F. 676, D
item scripta ab Aquileia ad Athanasium communicatoria, 603, A. 639, E.F. 649, F
& subscripta alia Athanasii communicatoria, 640, A
ideò à Iulio in communionem receptus, 602, D 603, B
acta hæc vel ante synodum Rom. sub Iulio, 575, D
vel certè post secundum Athanasii Alexãdriam reditum, 602, B. 639, E. 640, E
certe sub tempus Mediolanensis synodi, 676, E
at post illum libellum reuocans rursus ad Arianos deficit, 640, F. 676, F. metu Cõstantis libellum se dedisse mentiens, 640, F. 641, A. 649, F
Valens Constantium ad nouam persecutionem commouet, 641, C.D.E
clericos suos mittit, qui attendant, ne præfecti negligentes sint in persequendis Orthodoxis, 642, B C
& negligentes deferant, 642, C
interfuit synodo Sirmiensi, 695, C
Constantium ut duas synodos, Ariminensem & Seleucensem conuocet, impellit, 670, C
fuit Sirmii cum Marcus Arethusius fidei symbolum conscriberet, 671, C. 673, A. 674. B.C.
interfuit synodo Ariminensi, 674, B.D
ipse cum aliis Arianis synodo symbolum fidei à se compositũ proposuit, 674, C. 678. utque id sine ulteriore inquisitione abuniuersis subscriberetur, petiit, 674, C
id extat, 674, C.D. & seq.
damnatur Arimini. 675. E. 677, E. 675, A.B
quod iussus à synodo Arianã hæresin execrari nollet, 675, F. 678, A.B
item in Synodo Rom. sub Damaso, 453, C. 717, C.E. 724. F
& in Gallicanis diuersis, 453, C. 717, C, E
& Italicis, 453, C. 717, C.E
& Hispanis, 453, C
Valens alius subscripsit in synodo Sardicensi, 596, C. (memini te eius & Hilarius alibi.)
Valetinus hæreticus duos deos dicebat, 715, F
damnatur in synodo Alexandrina sub Iuliano. 430, C
Valentiniani adulterant sacras literas, 661, B
dicebant Filium Dei Angelicæ esse naturæ 179, D E.
Angelos creasse mundum, 202, D
Filium Dei per Mariam ut canalem transiisse, 850, E
item dicunt Christum non habuisse verum corpus, 241, B.E
sed apparens tantum, 331, A
item Spiritum sanctum esse unum ex Angelis. 352, F. 353, A.C
Spiritum sanctum incarnatum dicebant, 486, C
dicebant totam Trinitatem passam, 495, F. 501, E
cũ corpus Christi sit pars Trinitatis, 495, F.
Valentinus Episcopus Gallus interfuit synodo Sardicensi, 596, D
Valerianus Episcop Gallus interfuit synodo Sardicensi, 596, E
Valerius Episcopus Afer interfuit Synodo Sardicensi, 596 E
Vasa sacra confringens impius est, 569, E. 570 A
erant apud solos pastores, 569, E 570, A.B.C
Vaticinia Prophetarum de Christi in carnem aduentu impleta, 62, D.E.F. 63, A. & seq. 64. 65. 66 67. 68. 69.
Vbique præsentem esse est solius Dei, 105, C. D. & seq. 106, A
Vecturus vel Victor Episcopus Gallus interfuit synodo Sardicensi, 596, D
Vela in templis, 656, B
Velum templi in passione Christi quare scissum, 801, C.D
Venatoria ars à Diana primò inuenta, 16, A
Ventus dicitur aliquando Spiritus in Scripturis, 350, B, C
Venus dea, 8, D
vulneratur à Diomede, 11, C. eius cum Marte adulterium, 11, D
Verbum pro Filio Dei, vide λόγος.
Verbum caro factum est, vide ibidem.
Verbum Dei, vide Scriptura sacra.
Verba secundum naturam rerum de quibus sermo est intelligenda, 187. E. non priora sed posteriora ipsis rebus, *ibid.* sententia non verba fidelem aliquem faciunt, 122, D
Verba hæreticorum omnia suspecta, 194. D
Verbis à sacra Scriptura non usurpatis, sed eius mentem explicantibus uti licet, 415. B. C. 439, E. 703, E. F
Vercellarum in Italia Episcopus Eusebius. 547, D. vide in Eusebio.
Galliæ ciuitatis dicitur. 454. A
Verissimus Episcopus (Lugduni Hilario) Gallus interfuit synodo Sardicensi, 596 D
Veritas non indiget humana institutione,

1.A. ipſa ſe prodit,*ibid.*
Veritas opprimi non poteſt,642,E
perſecutione magis clareſcit, 642,F
Veritas & miſericordia regni ſunt cuſtodia, 530,B. eſt regum & in primis Chriſtianorum tutela,*ibi.* præualet rebus omnib. *ibid.*
Veritas calumniæ ictibus mederi poteſt, 530, E.F.
Veritatis transfugæ ſunt hæretici, 134,B. eius cura hæreticis nulla, 115,D
Veritate neglecta turbæ per omnes Eccleſias exortæ,530,E.F
ad Veritatis indicationem ſufficiunt ſacræ literæ,1.B
ad Veritatem religionis nemo cogēdus, 643 B.C.661.D
Veronæ Epiſcopus Lucillus, 526,B
Veſtigia clauorum Chriſtus in corpore ſuo liquo modo ſeruauit,& cur,457,B
Veſtiendi ratio à Iunone inuenta, 16,A
Veſtimenta ſua Chriſtus cur exuerit: item ar diuiſa,& rurſum aſſumpta, vide Chriſtu.
Veſtis presbyteræ mbnialis qualis eſſe debet, 827,C.*& ſeq.*
Vetus Teſtamentum reiiciunt Manichæi.13, E.316,D
ſed eorum error refutatur, 311,E
Veteris Teſtamenti ſumma, 741,B.C.
In Veteri Teſtam. etiam filii Dei per Chriſtū facti,320,C
Via ad Patrem eſt ipſe Chriſtus,396,A
Via ad Paradiſum deerat hominibus,238)
Viæ Dei quales, 224.A.*& ſeq.*
Viæ duæ nobis propoſitæ, mors & vita,831. D.E
Viarum principium cur Filius factus eſſdicatur:vide in Indice locorum Sacr.Scripturæ ad Prouerb. 8.
Viator Epiſcopus Italus interfuit ſynodoardicenſi,597,B
Vicarius officii nomen, 630,D
Victor Epiſcopus Gallus interfuit ſynodo Sardicenſi,596,E
Victor alius, vide Vecturus.
Victor Epiſcopus Afer interfuit ſynodoardicenſi,556,E
Victor alius Epiſcopus Afer interfuit eæm, 596,E
Victorinus Epiſcopus Gallus interfuit ſod. Sardicenſi, 596,E. (quidam voluntune eſſe Victorinum Pariſienſem.)
Viduæ quomodo ſeſe gerere debeant, 3,B. C.*& ſeq.*
Viduarum & pupillorum ædes ab Ariani direptæ, 548,B
Viduis Ægypti & Libyæ Conſtantin M. frumentum diſtribuit,574,A
Vigiliæ nocturnæ in templis ante ſynes in veteri Eccleſia agi ſolitæ, 538,A.557857, B.
Viminaci fuit apud Conſtantium Impthanaſius.527,B
Vincentius Epiſcopus Campaniæ (Cuenſem eſſe docet Hilarius in fragmes de ſynodo Arim. pag.19.part.1.) 539,C6,B. Capuæ Metropoleos Campaniæ aellatur etiam 636,F
ſubſcripſit in ſynodo Sardicenſi, 59C
in exilium miſſus à Conſtantio, 536
quod Athanaſium damnare nollet,9,C. D.
legatus ſynodi Sardicenſis ad Conſtiū Imperatorem, 636,F
ei quomodo inſidias per meretriceconductam ſtruxerint Euſebiani, vide Stephano Antiocheno.
Vindictæ cupiditas diaboli armatura peccata nos ſollicitantis,796,D
Vindictæ negligentia vincitur diabol 796, F.797,A
Vindicta non expetenda,824,A
Vineæ cur dicantur fideles in ſcriptu 101, A.
Vinum quomodo à Chriſto ex aquatum, 281,F
Viri mulierum ſexum affectantes,21,
Viri XL ab Arianis virgis palmeiſi publice,548,E.F
Virgo nulla citra partum lac haberɔteſt, 456,E
Virgo quædam Pſalterium adhuc in ibus habens ab Arianis publice flagell. 729, 730,A
Virgine ſola Chriſtus corpus aſſūt, & quidem ſolus,eaque pura, vide Chriſtus.
Virgines ſanctæ,571,F.637,C.
(ubi Virgines Chriſti dicuntur.)
earum corpora precioſa apud Deum, 571,F
ſponſæ Chriſti,543,F
ἐξαιρέτως membra Chriſti, 544,B
animæ in ſanctitate perfectæ,571,F
templa Dei,543,F
à Conſtantino Magno valde honoratæ, 544,A
perſecutionem patiuntur ab Arianis, 571, F.572,A
& quidem grauiſſimam, 544,B
Virgines non debent habere quicquam rerū huius ſeculi,823,B.C.D
vita illarum qualis eſſe debeat, 823,C.D. *& ſeq.*
habitus qualis,827,C.*& ſeq.*
in Virgines ſoli hæretici ſæuiunt, 544,D
Virginitas donum Dei,543,F
ſolorum Chriſtianorum, 77,D.543,F.
imago ſanctitatis Angelorum, 543,F
à Chriſto præcepta,77,D
ἐστὶ ὑπὲρ νόμον 77,D
Virginitatis laudes,834,D.E.*& ſeq.*
Virginitatis votum ſupra legem,77,D
Virginitas Deo promiſſa præſtanda. 783,D
eſt ſupra ipſam legem, 803 D
Virtutes ſunt ex ſecunda Angelorum hierarchia,821,C
Virtutis magiſtra eſt ſacra ſcriptura, 747,A.B
Vita animæ & motus,28,A
Vita æterna donum Dei,44,F. contrà:non datur gratis, 831,C.D
datur ſecundum electionem, 246,C
electis parata in Chriſto ante mundum conditum ab æterno, 245,D.E.246,A.*& ſeq.*
Vitam æternam non poſſidebunt, qui in hac vita beati fuerunt, 831,D
Vitalius vel Vitalis Epiſcopus incertus ſubſcripſit in ſynodo Sardicenſi, 596,B
Vitalius alius incertus ibidem ſubſcripſit, 596,C
(Vitalem Epiſcopum ab Aquis Daciæ Ripenſ. interfuiſſe Hilarius alibi narrat.)
Vitalis alius eidem Sardicenſi ſynodo interfuit,596,C
Vitalius Epiſcopus Italus interfuit eidem ſynodo,597,B
Vitis cur Chriſtus,244,C.D
Vites in ſcriptura duplices, 100.F.101,A.*& ſeq.*
Vito vel Vitus presbyter Romanus Epiſcopos Romam ad concilium congregat. 575,C
Viuificare non poteſt, quod ipſum non eſt Deus,362,E.F
eſt opus diuinum toti Trinitati commune, 371,D.E
Vlciſcendo noſtras iniurias ſæpè in peccata labimur,796,D.E.F
Vnctio Chriſti qualis & cur, 171,A.*& ſeq.*172. A.*& ſeq.*
Vnctione Reges Iſraëlis regnum accipiebant, 171,C
Vnguentū quo Chriſtus unctus eſt,eſt ipſe λόγος Deus Verbum,unctum autem ipſa humanitas,324,C
Vnitio duarum naturarum in Chriſto eſt aſſumtio & ἰδιοποίησις carnis, 43,A.50, E.61.D. 273,C.274,D.E. 277,A.C. 443,E.F. 482,A.486,E.487,D
non eſt qualis Dei cum ſanctis, 273,E.274, B.C.450,D.454,F.462,C.D *& ſeq.*
non eſt nuda inhabitatio Dei in humana natura Chriſti.462,D.E
eſt ἀδιαίρετος indiuiſa,331,A.483,486, D.E.487,C.495,A.B
ἀσύγχυτος inconfuſa, 485,D
vocatur carnis vel corporis μετάληψις & λόγε,43,C.D
item Κοινωνία 459,C
& ἕνωσις, & aliter, vide in Incarnatione.
σωθέσις naturarum,519,A
Vnitio Dei & fidelium in quo conſiſtat & quomodo fiat,269,C.D
Vniti Chriſto erunt ubi ipſe eſt, 240,E.F
Vniti ſumus Deo per carnem Chriſti.240,D.E
Vniuerſum ſiue mundū Deum dicebant gentiles,23,F
ſed non eſſe probatur,24,A
Vnio perſonalis facta per ἰδιοποίησιν, 43,A.B.50,E.61,D
Vnio τῦ λόγε cum humanitate eſt diuerſa à παραχάραξει Dei in ſanctis, 136,D.E. 450,E.493,A
Vnionis gratia,ſiue dona ex unione à Chriſti corpore accepta,459,C
Vnio non tollit propria carnis,462,A.B
Vnus Deus,253,254,255.
cur & quomodo,*ibid.*
Vnus Deus cum dicitur non excluditur Filius,254,255,D.E
Vnum quomodo fideles eſſe debeant, 265, 266,267.
Vocatio Dei ἀμεταμέλητος, eſt cuius Deum non pœnitet,270,B.C
fit per Spiritum ſanctum, *ibid.*
fit pro beneplacito Dei, 296,A. (ita enim Græcè ſonant.)
Vocatio gentium ſignum Meſſiæ iam exhibiti, 68.E.F
Voluntas Dei ſola rerum omnium cauſa, 117, C.208,F.209,A.B
ei reſiſtere nemo poteſt,209,A
Voluntate Deus Filium non genearuit, 294. 294,295,296,297.
Voluntati oppoſitum inuoluntarium, 297,A
Voluntas eſt in ſolis rationalibus, 297,B.C
Voluntas eadem in Patre & Filio, 300,C.D
Voluptates ex contemptu contemplationis Dei exortæ, 3,E.
non verè bonæ,3,F
Votum virginitatis, 77,D
eſt ſupra legem, *ibid.* à pueris etiam promiſſum,*ibid.*
Vranius Epiſcopus Tyri Arianus, 678,D
in ſynodo Seleucienſi cum Acacio Cæſarienſi & Arianis reliquis à ſynodo reliqua diſceſſionem facit,678,D.E.F
metuens accuſatores,678,F
& Arianæ hæreſeos damnationem, 678,F
factoque eum reliquis decreto ſynodum Nicænam damnat,679,A
damnatur & deponitur à ſynodo Seleuciēſi,679,B
Vrſacius Epiſcopus Singiduni Myſiæ,594.F
Iuuenis, 570,F.116,E
ab Ario hæreſin edoctus,*ibid.*
hoſtis Athanaſii,570,E
ſemper partium Arii ſtudioſus, 670,D
Pannonius vocatur, 570,F.588,A.670,D
interfuit ſynodo Tyriæ, 570,F
mittitur ab eadem in Mareoten, ubi quid egerit vide in Euſebianis.
ab Imper. Conſtantinopolin euocatur, ad reddendam Tyri actorum rationem 623.A. F.624,A
nouo crimine confiſto effecit, ut Imp. Athanaſium relegaret,624,A.B
Vrſacius abſens calumniabatnr Athanaſium, præſens autem nihil poterat docere, 525,A
ad ſynodum Sardicenſem vocatus non venit,587,B.C.D.588,A.594,F
cum tamen Sardicæ eſſet, 587,B.C.588,E. 594,F.595,A
ab eadem damnatur, 116,E.588,A.595,D.E. 635,C
Sardica cum ſuis diſcedit,595,A
Vrſacius pœnitentia ductus teſtatur innocentiam Athanaſii, 524,F
fatetur ipſe Romæ ſe calumniatum mentitumque contra Athanaſium, 524,F.561, D.575,D 602,B.C.D.*& ſeq.* 625,A.639,D.E. 649,F.676,D
damnatq; Arianā hæreſin, 602.E.F.676,D
libello dato Iulio Rom.Epiſcopo, 561,D. 602,639,E.649,F.676,D
libellus extat,602,C,*& ſeq* 639,F
idem literas communionis & amicitiæ ſcribit ad Athanaſium,603,A.639,D.640,A. 649,F
ab Aquileia,603,A
antequam iret Romam, 649,F
& quidem ante ſynodū Romanam, 575,D
vel certè poſt Sardicenſem, 602,B.639,D. 640,E
certè ſub tempus Mediolanenſis ſynodi, 676,D
ſicque in communionem à Iulio receptus, 602,C.D

Cor,C D.639,E,F
item literis presbyterorum Alexandrinorum pacificis subscribit,640,A
rursum ad Arianos deficit, Nicænamque synodum oppugnat,640,F.676,F
dicens se metu Constantis libellum pœnitentiæ dedisse,640,F.649,F
sed mentitur,ut probatur, 641,A.B.649,E
Constantium ad nouam persecutionem commouet,641,C.D.E
clericos suos qui persecutionem vrgeant mittit,642,C.
ac præfectos minus crudeles deferant, 642,C.
interfuit synodo Sirmiensi, 695,C
author Constantio conuocandi synodum Ariminensem & Seleuciensem, 670,D
adfuit cum Sirmii à Marco Arethusio symbolum semiarianum cõscriberetur, 671,C.673,A.674,B.C
interfuit synodo Sardicensi,674,B,C
ibidem cum aliis Arianis, chartam protulit symbolum fidei continentem,672,C
quam voluit à synodo sine ulteriore inquisitione subscribi,674,C.677,A
ea extat, 674,C.*& seq.*
ea quid contineat præcipuè, vide in Sirmienti symbolo.
at à synodo iussus Arianos damnare, idque recusans,675,E 678,A.B
damnatur,675,E.677,B.678,A.B
damnatur in synodo Romana sub Damaso,453,C.717,C.E.724,F
item in diuersis synodis Gallicanis, 453,C.717,C.E
& Italicis, *ibid.*
& Hispanicis,453,C
Vrsacius vel Vrsicius Episcopus (Brixiæ opinor,de quo apud Hilarium) subscripsit in synodo Sardicensi,596,B
Vterus cur Deo tribuatur,318,F.319,A. *& seq.*
Vulcanus Deos ad spectandum Martis adulterium conuocat,11,D
Vulcanum Theseus coli iussit,9,C
inuenit artem faÿrilem,16,A
Vultus index animi,530,D

X

Xenon Episcopus Ægyptius interfuit synodo Sardicensi,597,A

Z

Zenobia Iudæa protectrix Pauli Samosatensis,663,D
templa Orthodoxorum Iudæis tradidit *ibid.*

Zenobius Episcopus Palæstinus interfuit synodo Sardicensi,597,C
idem interfuit etiam synodo Hierosolymitanæ, 602,B

Zoilus Episcopus Andro Ægypti,452,C
interfuit synodo Alexandrinæ sub Iuliano, 447,F.452,C

Zosimus Episcopus incertus interfuit synodo Sardicensi, 596,C
Zosimus alius interfuit eidem,*ibid.*
Zosimus alius interfuit eidem,596,B
Zosimus quidam Episcopus Arianus in Ægypto ab Arianis in locum Orthodoxi substitutus,664,A
Zori ciuitas Ægypti proxima Libyæ,452,C
ius Episcopus Marcus,*ibid.*

FINIS INDICIS RERVM ET SENTENTIARVN
PRIMI TOMI MYRTILLET. CAL.
SEPT.
Ann. CIↃ IↃ C.